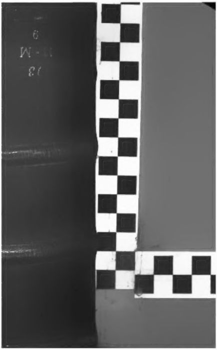
CAROLI MOLINAEI ... OMNIA QUAE EXTANT OPERA, EX VARIIS LIBRORUM...

Charles 1500-1566 Du_Moulin

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
III · 18 . e

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

CAROLI
MOLINÆI
FRANCIÆ ET GERMANIÆ
CELEBERRIMI JURISCONSULTI,
ET IN SUPREMO PARISIORUM SENATU
ANTIQUI ADVOCATI,
OMNIA QUÆ EXTANT OPERA,

EX VARIIS LIBRORUM APOTHECIS, IN QUIBUS LATEBANT, nunc primùm eruta, & ſimul typis commiſſa, permultiſque mendis, quibus ſenſim ſcatebant, ad exemplaria tùm ab Authore recognita, tùm à Viris Doctiſsimis, Juriſque Peritiſsimis inter legendum notata, & quàm fieri potuit diligentiſsimè purgata.

EDITIO NOVISSIMA QUINQUE TOMIS DISTRIBUTA, auctior & emendatior.

HORUM SERIEM PAGINA SEQUENS INDICABIT.

TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS,

Sumptibus ANTONII DEZALLIER, viâ Jacobæâ, ſub ſigno Coronæ aureæ.

M. DC. LXXXI.

CUM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI.

BIBLIOTECA ... ROMA VITTORIO EMANUELE
Digitized by Google

Digitized by Google

ORDO ET SERIES
OMNIUM TRACTATUUM
QUI IN HOC SECUNDO CAROLI MOLINÆI OPERUM VOLUMINE CONTINENTUR.

Quorum & qui de novó huic editioni ſupervenerunt notati extant aſteriſco fronti cujuſlibet novi Tractatus inſcripto.

JUS GALLICUM.

BIBLIOTECA N. C. ROMA VITTORIO EMANUELE

Tractatus contractuum & uſurarum, redituumque pecunia conſtitutorum, pagina 1
Sommaire du livre Analytique des contrats, uſures, rentes conſtituées, intereſts & monnoyes, 333
I. P. Stilus Curiæ Parlamenti in ſeptem partes diviſus : In primam partem ejuſdem ſtili Parlamenti additiones Stephani Aufrerii, 409
II. P. Inſtructiones ſtili Parlamenti, 470
III. P. Ordinationes Regiæ antiquæ & authenticæ, 487
IV. P. De legibus & privilegiis Regni Franciæ, 539
V. P. Quæſtiones Joannis Galli, 551
VI. P. Tractatus de forma Arreſtorum, 633
VII. P. Arreſta Parlamenti Pariſienſis, 658
Oratio de concordia & unione Conſuetudinum Franciæ, 690
Notæ ſolemnes ad Conſuetudines Gallicas, 693
Commentaria in Conſuetudinem Borbonienſem, 757
Commentaires ſur l'Ordonnance de 1539. 765
Conſilia & reſponſa Juris Analytica, 809
De la Monarchie des François, 1031
De Monarchia Francorum, 1051
* *Notæ in Commentaria Bartholomæi Chaſſenæi ſuper Conſuetudinibus Burgundiæ*, 1071

Notandum irrepſiſſe in hoc volumine conſilium ſuper facto Concilii Tridentini cum ſequenti, pag. 1005. *&* 1018. *quod quidem debet reponi in quinto volumine poſt alterum conſilium latinum ſuper eodem Tridentino Concilio, poſt paginam* 393

Irrepſit quoque epiſtola nuncupatoria tractatus de eo quod intereſt, Ampliſſimo Sanctiſſimoque Ordini Senatus Pariſienſis, pag. 803. *quæ eſt tertii voluminis.*

Digitized by Google

LUDOVICI MERCANTII

EPIGRAMMA.

Hactenus humanæ paſſim commercia vitæ
Involvit miſera conditione chaos:
Dum ſibi quiſque facit cenſuram fœnoris, & fas,
Auſus civilem præteriiſſe modum.
At tu componis turbata, expungis iniqua,
Et fers confuſis Carole rebus opem.
Nec ceſſas legum ſtudio ſarcire ruinam,
Auxilio poſtquam ſcis opus eſſe tuo.
Solvis nodoſi, & penetras ænigmata juris,
Quæ nullus potuit ſolvere aduſque labor.
Sic tandem in ſumma ſunt qui caligine rerum
Auxilium extremis ſpemque tulere malis.
Et qui civiles ritus æquumque tuentur
Sic Deus humanis rebus adeſſe ſolet.

Digitized by Google

AMPLISSIMO VIRO DOMINO D. FRANCISCO OLIVARIO, Franciæ Cancellario, Carolus Molinæus Jureconſultus Pariſienſis εὐπράττειν.

QUANQUAM maximo alioquin & propenſiſſimo affectu illuſtriſſimo nomini tuo, digniſſime Cancellarie, has lucubrationes meas dedicem: tam multis tamen, & his graviſſimis rationibus ad id impellor, ut magnitudinem deſiderii longè tranſcendat judicium. Cum enim jamdudum (ut noſti laborum meorum primitias Regiæ Majeſtati, tanquam totius Reipublicæ noſtræ capiti, juſtitiæque ipſi ἐμψύχῳ dicaverim, ſummo certoque animi judicio, ut luculenter teſtatum liqui, par eſt eodem judicio, ejuſdem majeſtatis & Reip. fideliſſimis & prudentiſſimis Magiſtratibus reliqua ſubinde opera conſecrare, tanquam ejuſdem Majeſtatis radiis membriſque potiſſimis, viris patriciis, communis Reip. parentibus, non tam honorum titulorumque, quàm paterno in Remp. affectu ſummis. Tibi igitur ἄνερ εὐδοκιμώτατε tanquam Magiſtratuum omnium culmini & antiſtiti, hoc opus (etſi ſplendori cùm dignitatis tum eruditionis tuæ impar) jure tamen & ordine debetur. Ad hæc, cùm ſit à me exantlatum, reſtituendo vero καὶ γνησίῳ plurimarum legum ſenſui, juvandæque praxis & judiciorum diſciplinæ, cuinam magis commendari poſſit aut debeat, quàm tibi vero & æquiſſimo νομοφύλακι jurisque aſylo? Rurſus cùm hos labores Reip. Franciæ ornandæ cauſa ſuſceperim, cuinam magis dicare queam, quàm tibi ejuſdem Reip. fideliſſimo patritio, & propugnatori vigilantiſſimo, quique bonos omneis & honeſta ſtudia magno favore proſequeris? Hìc plura (ne te forſan remorer) prætereo. Heroicas autem & politicas virtutes tuas, ſummamque & multijugam eruditionem, altiſſimumque judicium, & in rebus gerendis prudentiſſimum exploratiſſimumque conſilium, dexteritatem, conſtantiam & fidem, cum ingentibus in Remp. meritis, quibus ad tantæ dignitatis apicem evectus es, ut gentilitio illi longeque pulcherrimo cognomini tuo ab oliva, pacis & ſapientiæ ſymbolo, Palladiſque inſigni congruentiſſimum, ita toti Reip. litteriſque ac ſtudiis honeſtis fauſtiſſimum, non auſim rudi hoc ſermone meo attingere, nec id (etiam ſi eloquio par eſſem) inſignis tua pateretur modeſtia, quâ confido te candido affectu munuſculum hoc (tametſi magnitudini & eruditioni tuæ impar) ſuſcepturum. Cui ſi tibi paululum vacet animum advertere, ſcies me veritati & Reip. literariæ navaſſe operam, ex æquo in re judiciaria praxique & legibus interpretandis: nec lynceos mentis tuæ oculos fugiet ſpecimen quoddam inchoari εἰς ἐπανόρθωμα τοῦ νομίμου. Neque enim jam ante complures annos ſcribere cœpi, ut aliquid eſſe viderer: ſed cùm poſt diuturnum juris ſtudium, longumque forenſium cauſarum exercitium periculum ſtudii & induſtriæ feciſſem, nec modicam æſtimationem mihi comparaſſem, omiſſa lucri reique factitandæ occaſione, quæ in manibus erat, pulcherrimi operis deſiderio ad commentandum me contuli, exemplo quadantenus veterum Jureconſultorum, qui non nudas meditationes privati ſtudij umbratilis, ſed quæ multo rerum uſu, forenſique exercitatione dolaverant, ipſiſque rerum experimentis conſulendo & judicando cum jugi æquitatis ſtudio ſolida, æqua & uſibus hominum accommoda exploraverant, ſcriptis demum mandabant Quod ſi auram tantùm popularem captaſſem, nihil plauſibilius erat quàm in commentariis conſuetudinum conſiſtere, quod etiam nec grave, nec incommodum futurum erat. Utiliora verò καὶ χαλεπώτερα molientem plurima inopina velut agmine facto circumſilierunt incommoda, quibus tamen (etſi remorer) non frangor, nec cedam. Quin ſi (quod optamus & prudentiſſimis fideliſſimiſque tuis conſiliis brevi ſperamus) ea Reip. tranquillitas redeat, qua, dum commentari cœpi, fruebamur, paucis annis (Deo dante) conficiam, quæ vix alioquin pluribus annis queam. Cumque inter præcipuas virtutes tuas φιλόπολις ſis, omnemque δυσνομίας & effrenatam litium multitudinem averſeris, in gra-

Hæc epiſtola nuncupatoria cum præfatione ſequenti eſt tractatus commerciorum & uſurarum, &c.

Oliva pacis & ſapientiæ ſymbolum.

tiam tui rurſus ad finem hujus tractatus excudi curavi ratiocinationem meam de unione & concordia conſuetudinum Franciæ, non ut Minervam doceam, ſed ut meum quoque φιλοπολίτην tibi magis approbem. Deus autem Optimus Maximus tuis omnibus & conſiliis & factis adſit, proſperet ac felicitet in commune totius Reipub. bonum, decuſque tuum immortale, ἔρρωσο, vir illuſtriſsime, καὶ εὐτυχῶν διατέλει. Pariſiis, Calendis Januarij, Anno ſalutis M. D. XLVI.

CAROLUS MOLINÆUS JURECONSULTUS PARISIENSIS, candidis Lectoribus.

QUoniam nuper eruditis quibuſdam viris, etiam in Philoſophia, boniſque litteris
exercitatis, non ſolum novum & inſolens, ſed etiam minus aptum viſum eſt, quod
commentationes meas in hac practica Philoſophiæ moralis parte Analyticas vocem, quaſi
nec etymon, nec proprietas vocis (quæ Geometris eſt demonſtrationis inventio) profeſſioni noſtræ congruant, quam poſt Ariſto. in 1. Moralium, omni demonſtratione carere
cenſent, ut nec ſcientiæ (propriè ſumpto vocabulo) nomen mereatur. Quibus ut
(prout juſtum eſt) ſatisfaciam, operæprecium duxi conſilii mei ſuper hoc rationem
(quam non ſemel aliàs ſubindicavi) plenius hîc exponere, ut ſciant omnes, me nec
hanc vocem finxiſſe, ſeu primum in Latinam linguam transtuliſſe, nec temere, nec
impertinenter uſurpaſſe: ſed à Græcis primùm deductam, & jam olim, rurſuſque non
ita pridem à doctiſſimis viris in alio nec diſſimili argumento uſurpatam, certo conſilio
ἀνάλυσις. tanquam inſtituto meo elaboratiſſimo peculiariter arridentem, delegiſſe. ἀνάλυσις
enim Græcè (ut à ſignificatione vocis incipiam) idem eſt quod reſolutio vel retexio,
ἀπὸ τοῦ ἀναλύειν, quod eſt, retexere, & ad ſua principia (ut compoſitum ad ſimplicia)
reſolvere: unde ἀναλυτικὸς, id eſt reſolutivus. Jam palàm eſt nec etymologiam, nec
ſignificationem vocis diſconvenientem eſſe profeſſioni noſtræ: imo rem ipſam valde neceſſariam, ut ex ſcriptis meis liquet, & deinceps magis liquebit: niſi fortè moroſi quidam
ad merè naturalem reſolutionem reſtringere vellent, ut omne corpus per corruptionem
reſolvitur in ſua principia vel elementa, quod eſſet ineptum, cum etiam Græcis & claſſi-
Gale. cis authoribus, præſertim Ariſtoteli & Galeno, ejus vocis ſignificatio latius pateat. Ga-
Methodus reſolutoria. lenus enim in arte medica in princip. ἀνάλυσιν accipit (& procul dubio proprie) pro pri-
Ariſtot. ma (ex tribus) ſpecie methodi, quæ à toto in ſingulas partes progreditur, ut quando aliquod totum doctrinaliter in ſuas partes ſingulatim & ordinatim dirimitur. Ariſtoteles quoque libros ſuos ſyllogiſmorum non ſolum duos poſteriores, in quibus de ſyllogiſmis demonſtrativis, ſed etiam duos priores, in quibus de ſimplici ſyllogiſmo tractat, ἀναλυτικοὺς, hoc
eſt ad verbum, reſolutivos peculiariter nuncupat: nec dubium quin apte & proprie. Con-
ſtat igitur vel ex ipſo Ariſtotele, unde potiſſimum nos petunt, ἀνάλυσιν non ſolum pro
reſolutione naturali vel mathematica, ſed pro doctrinali vel logica, idque proprie accipi:
& rurſus in doctrina non ſolum pro demonſtrativa, ſed etiam pro methodica, ut apud Ga-
lenum vel probabili, ut apud Ariſto. in libris Priorum. Quid quòd Ariſto. etiam in lib. 1.
magn. Moral. & in materia mere morali vocat ἀνάλυσιν (nec dubium quin apte & proprie)
Syllogiſmus practicus. ſyllogiſmum (quem neoterici practicum vocant) qui fit per inductionem & exactam ſingu-
lorum diſquiſitionem. Hactenus de hujus vocis energia & propria acceptione, qua ſatis
ſuperque conſtat nos non abuti, etiam ſi hæc ſcientia noſtra nullis demonſtrationibus nite-
retur, quod falſum eſt, ut in præfatione novorum intellect. ſatis deduxi. Quod ſi cui li-
beat plenius de prædictæ vocis acceptionibus videre, legat quæ δι[illegible]όδως & ſcitè ſcripſit do-
Nicolaus Leonicenus. ctiſſimus medicus Nicolaus Leonicenus in quæſt. de tribus doctrinis, ubi plene de doctri-
Boetius. na reſolutoria. Cæterùm vocem hanc primus omnium (quod ſciam) olim Latine uſurpa-
vit illuſtris & Chriſtianus Philoſophus, vir Conſularis, Severinus Boëtius in lib. 1. Topico-
rum Ciceronis, ubi cùm Cicero ſcite & argute duas exacte diſſerendi partes fecerit, unam
inveniendi (quam topicen vocat) alteram judicandi, Boëtius fuſius enarrans in his duabus
non ſolùm dialectices, ſed omnium artium & ſcientiarum ſummam, fructum & comple-
mentum conſiſtere recte graviterque cenſet, & poſteriorem hanc, de qua agitur, analyti-
Ambroſ. Leo Nolanus. cen vocat. Superiore autem ætate Ambroſ. Leo Nolanus medicus Græce Latineque do-
ctiſſimus, in præfatione Actuarii his verbis, Analeſis & analetica, identidem apte uſus eſt,
tertia tamen ſyllaba corrupta, quem exceptoris vel typographi errorem eſſe puto: dicen-
dum enim analyſis, & analytica. Intelligit autem hoc verbo tanquam aptiſſimo & empha-
tico tractationem exactam, & omnibus numeris, præſertim præfatæ reſolutionis & judicii
abſolutam, quibus omiſſis, fontibuſque neglectis (quod & in juris noſtri tractatoribus ac-
cidit) queritur Arabas præclariſſimam medicinæ ſcientiam intricaſſe & confudiſſe, quam

Digitized by Google

nunc bonarum litterarum præſidio, Hippocratis & Galeni fontibus detectis ſuæ luci, di-
gnitati & integritati reſtitutam videmus. Sed hoc in jure noſtro non æque ῥᾴδιόν ἐστι, verùm
longe majoris tum inventionis tum judicii, tum uſus, & cæter. ut alibi fuſius tracto. Cum
igitur poſt diuturnum juris forenſiſque exercitationis ſtudium non infeliciter exactum, ut- Scopus ſtudii.
pote cum inde non vulgarem æſtimationem, reique cum ſplendore factitandæ occaſionem
nactus eſſem, his jam ante complures annos omiſſis, deſiderio quàm maxime poſſem de
Republica bene merendi, omnes ætatis & ingenii vires, (utinam tam εὐτυχῶς quàm καλῶς)
converterim ad explicandas potiores magiſque neceſſarias legalis noſtræ philoſophiæ par-
tes, tam in theorica quàm in praxi, in queis maxima & perpetua analyſi opus eſſe conſtat,
non immeritò nec inepte commentationes meas hujus vocis titulo cognominavi, ſeu po-
tius oneravi, quippe qui vel hac ſola voce exactam diſcuſſionem & judicium profitear.
Quod autem aduſque in aliquam juris partem edere diſtulerim, etiam fere tribus annis,
poſtquam illuſtris quondam Procancellarius Dom. Franciſcus Montolonæus ſtudioſorum
amantiſſimus (qui me de ratione & ſcopo ſtudiorum meorum ſæpius interrogaverat, re- Franciſcus Montolonæus.
que intellecta ſumme probaverat, omnem etiam opem & favorem pollicitus, ut niſi præ-
matura mors abſtuliſſet, luculenter oſtenſurus erat) Regium in id diploma privilegii am-
pliſſimi ad me miſit, remoris illis & calamitatibus imputandum eſt, quas in epiſtola limi-
nari Annot. in conſil. Alexand. majore certe cordolio, quàm ſermone nimis alioquin pro-
lixo perſtrinxi. Cæterum hec me interim quieviſſe ſatis oſtendunt laborioſa magis quàm
ſplendida interim edita: ingenium autem & induſtriam non defuiſſe Tractatus hic utcum-
que indicabit, in quo & ſtilum & methodum obſervavi, quam non doctioribus, ſed diſcere
cupientibus commodiorem judicavi, unico & numerorum & quæſtionum ordine facilitatis
gratia ſervato: quanquam plures alioquin materiæ inſint, ut in catalogo ſequenti, quem
præfixi. Cæterum nullis numerorum repertoriis textum interſecari volui, brevitatis cauſa:
quin id adprime curavi, ut quàm pauciſſimis chartis multa complecterentur, libro non ad
pompam, ſed ad ſtudioſorum utilitatem, & exactam chalcographiæ correctionem (cui rei
plurimum operæ dedi) concinnato. In fine indicem alphabeticum ſubjeci, non chartarum,
ſed textus & quæſtionum numero, ut breviſſimum, ita ſtudioſorum, non deſidioſorum ſto-
macho accommodatum. Quoties autem in contextu leges cito, libro non expreſſo, intel-
ligitur in Pandectis, de quibus auguſtior ipſa nominis majeſtas ſatis in dubio intelligendum
oſtendit. Cùm autem vulgaris hæc notula. ff. librariorum errore corrupta littera π emer-
ſerit, ut rectè ſcripſit Alciatus & jam ad juris civilis repurgationem doctiorum omnium in-
genia contendant, merito deinceps eum errorem relinquendum cenſui. Rurſus in gratiam
eorum, qui Reipublicæ bene volunt (quæ ſemper eſt potior, utpote ſanior pars) iterum
in fine operis edendam curavi diſceptationem & ſententiam noſtram de repurgatione &
concordia conſuetudinum noſtræ Reipublicæ, etiam ſi ſciam jam partim expertus, om-
nem hunc laborem meum, & præcipuè omnem affectum & pietatem meam in patriam &
Rempublicam à quibuſdam non ſolum contemni, ſed etiam vel teſtato irrideri. Sed quali-
buſilli cunque titulis turgeant, mera ſunt propudia, non minus Reipublicæ, quàm veri-
tatis hoſtes, quos Pſalm. 37. me docet fortiter negligere, & in officio & vocatione pergere,
ut Deo unico & adjutore & vindice meo dante, quandiu vivam, totis viribus adnitar. Vos
autem candidiſſimi & chariſſimi, quos veræ virtutis amor, & Reipublicæ charitas afficit,
& generoſum pectus recti ſibi conſcium incendit, hos labores noſtros vobis inſumptos ha-
bete, bonique conſulite. Datum Pariſiis Calend. Januarii 1546.

A TRES-CHRESTIEN TRES-HAUT ET PUISSANT PRINCE Henry de Valoys, par la grace de Dieu Roy de France, ſecond de ce nom, Charles du Molin Jureconſulte de Paris ſon tres-humble ſubject, Heureux commencement de regne, avec accroiſſement de perpetuelle paix & felicité.

Comme dés long-temps (Sire mon ſouverain Seigneur) j'aye employé mon ſçavoir, labeur & induſtrie pour le bien public de voſtre tres-feal & tres-obeiſſant peuple, & pour l'honneur de cette voſtre tres-noble Repub. Françoiſe, & entre autres œuvres que j'ay dés & depuis dix ans composé & mis en lumiere, en aye fait imprimer un traictant reſolutoirement des Commerces, Uſures, Rentes, conſtituées, Rachapts, Monnoyes & choſes connexes, avec nouvelle & neceſſaire interpretation de pluſieurs paſſages de droit touchant leſdites matieres, qui ſont en frequent & quotidian uſage, au moyen dequoy ay eſté requis par pluſieurs de vos bons ſubjects, de

Epiſtre dédicatoire du ſommaire du livre analytique des cõtrats, uſures, &c. en françois.

leur en faire, & à tout voſtre peuple un ſommaire en françois, afin que ceux qui n'ont le loiſir ou capacité de voir le livre latin, en ayent le fruit en brief & en leur langue, ce que volontiers ay fait ne deſirant autre choſe que ſervir à la connoiſſance de la verité, & au bien & honneur public. Lequel ſommaire parfait & preſt à imprimer le vous ay deſtiné, ayant des long-temps deſir de vous dedier & preſenter un de mes œuvres. Surquoy eſt apparu voſtre tres-heureux advenement à voſtre triomphante Couronne, & combien que un ſi petit livre, ne ſoit digne d'approcher de voſtre tres-haute Royale & ſacrée Majeſté. Toutefois n'ay deſiſté le vous dedier & offrir, pour trois grandes & urgentes raiſons; La premiere, car attendu que l'ay compoſé dicté & publié en langue françoiſe, pour le bien & honneur du peuple françois, il n'eſt deu à autre qu'à vous qui en eſtes le Chef ſouverain, garde, tuteur, protecteur, & pere. La ſeconde, pour le tres-grand & heroique zele qu'avez ja monſtré avoir à la ſeule vraye & royale Nobleſſe, qui eſt ſongneuſement cercher ſuivre & promovoir par bon, prudent, & veritable conſeil, tout ce qui eſt de vertu, meſmement politique, de droicte & entiere reformation & adminiſtration de bonne & ſincere juſtice, en quoy faiſant (par le don de Dieu Roy des Roys, & Seigneur des Seigneurs) regnerez heureux & aimé ſur tous, au ſalut & honneur de vous & voſtre heureuſe proſperité, & de tous vos ſubjects & alliez, & ſignamment pour la tres-loüable bienveillance & affection paternelle qu'avez commencé monſtrer & exercer envers voſtre peuple, & au ſoulagement d'icelluy, ce qui me rend certain que mes labeurs, & ce petit preſent vous ſeront agreables. La tierce, car tout ainſi que j'ay dedié le premier de mes œuvres & commentaires ſur les Couſtumes de voſtre bonne ville de Paris, capitale de voſtre Royaume, à feu de bonne memoire François premier de ce nom voſtre Pere, comme Chef de toute la Repub. pour le bien & honneur de laquelle me ſuis aprés longue eſtude, & plus longue experience ſubmis à ces labeurs, en delaiſſant mon propre bien & profit particulier, comme il eſt notoire : par meſme raiſon eſt decent que le premier de mes œuvres faits à meſme fin venant en lumiere au meſme temps de voſtre heureux advenement à la Couronne, vous ſoit dedié. Auſſi pour un gage & ſigne de l'hommage, obeïſſance, reverence & amour que doibs à vous, Sire, comme à mon ſouverain Seigneur; & que de la ſplendeur du titre de voſtre tres-haut & tres-illuſtre Nom, ce petit livre ſoit annobly, & plus benignement receu, & veu des lecteurs. Au ſurplus, Sire, ſi voſtre excellence & magnificence royale monſtre me ſçavoir gré de mes labeurs, vous me augmenterez le cœur & la force à pluſtoſt & mieux les parfaire, meſmement ſur la repurgation & reſolutoire interpretation du droict civil, choſe impoſſible, ſinon à celuy qui prealablement avec longue & diligente eſtude des theoriques, auroit conjoint longue experience, practique & exercice des choſes judiciaires, & ſeroit encore entier de ſes ſens & aage ſuffiſant à telle extrication & labeur. Je laiſſe à dire le teſmoignage que j'ay eu long-temps & pluſieurs fois des plus grands de voſtre Cour de Parlement és nominations, & celuy qui reſulte de mes eſcripts. Mais ne vous puis celer qu'en travaillant ſur l'explication deſdites Couſtumes, j'ay trouvé & connu clairement qu'il ſeroit tres-neceſſaire, utile, facile, s'il vous plaiſt, pour oſter la grande multitude, & ambiguité des procez dont voſtre peuple eſt trop foulé, de reduire en une brieve & equitable conſonance (non toutes les Couſtumes de voſtre Royaume) mais pluſieurs contrarietez & diverſitez & intrications qui y ſont, qui ne ſervent que pour ſubminiſtrer & nourrir matiere de procez, auſſi de clairement expliquer pluſieurs choſes qui y ſont trop ambiguës, & ſupplier pluſieurs autres qui defaillent, & en ſorte que par la ſimple lecture, tous vos ſubjects ſçeuſſent aiſement comme ils ſe doivent gouverner & uſer en leurs negoces & differens, choſe trop plus prompte & plus facile à faire ſans comparaiſon (que par mes laborieux commentaires ſur leſdites couſtumes) une reduction ſur ce digerée & arreſtée par voſtre conſeil ſous voſtre authorité aprés l'avis de chacun païs ſur les articles de la premiere forme qui leur ſeroit envoyée dont vous

Digitized by Google

ſeroit gloire & honneur immortel, & tres-grand ſoulagement & ſtabiliment de voſtre Royaume, & pour n'eſtre icy trop prolixe, j'en ay fait imprimer à la fin de ce petit preſent, les points & moyens principaux. I'ay pluſieurs fois ſur ce offert mon labeur & induſtrie, à en dreſſer la premiere forme. Mes œuvres témoignent aſſez mon ſçavoir & legalité, & que ſuis majeur de toute ſuſpition, & le teſmoignera la poſterité qui en jugera ſans envie. Dieu vous doint, Sire, heureuſement regner & proſperer en paix, par bon conſeil, bonne & droite juſtice: Donné à Paris le premier jour de Iuin mil cinq cens quarante ſept.

AMPLISSIMO ET ILLUSTRISSIMO VIRO DOMINO D. Chriſtophoro Thouano Cælio, Equiti ac ſupremi Pariſiorum Senatus Præſidi Primo, digniſſimo & eruditiſſimo, Carolus Molinæus Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, & in eodem Senatu antiquus Advocatus ἐυπράττειν.

Hæc epiſtola eſt Univerſitatis Conſuetudinum Generaliũ & Particularium Franciæ & Galliarum.

MUltis nominibus, plurimiſque & eiſdem graviſſimis cauſis tibi, tuæque prærogatæ dignitati (Princeps Ampliſſimi Galliarum Senatus Illuſtriſſime) & debetur, & dedicatur ingens hæc omnium Galliæ conſuetudinum univerſitas, in duos Tomos, non abſque gravi maturoque judicio à nobis diſtincta. Prior Tomus ab urbe noſtra natali totius Franciæ Imperii capite, in qua dexterrimè & æquiſſimè Principem Supremi & Primarij totius Galliæ Senatus, agis: incipiens ad Oceanum, uſque Occidentalem & Borealem pertingens, per Belgium & Sequanos, ripas Ligeris meridiem verſus attingit. Poſterior Tomus, à Ligeri reliquam Galliæ partem, tam Orientalem, quàm Meridionalem, & Occiduæ reſiduum complectitur. In queis univerſitas omnium Galliæ conſuetudinum, novo & venuſto noſtro ordine, cum brevibus annotationibus noſtris marginalibus & analyticis, continetur. Cuinam verò magis dicari debeat quàm tibi, Principem Senatus in urbe capitali & natali, & principe (à qua reliquæ omnes Galliarum conſuetudines fluunt) agenti? Deinde tibi, Pariſienſi, & à Pariſienſi? Tertiò tibi, Tibi, inquam, qui ante quinque & quadraginta annos ſtudia mea cognoviſti, probaſti, publicis etiam (non ſine ſuperioris numinis afflatu) editis elogiis, ante annos quindecim exaratis: verùm ita, ut nemo unquam ſine adulatione & ſine fuco, de me liberius & rectius ſcripſerit, & vaticinatus fuerit. Ego enim & tota familia mea luculenter experti ſumus, quæ de me in doctiſſimis & eruditiſſimis illis tuis elogiis, ante quindecim annos ſcripſiſti, ipſo tuo ἀυτογράφῳ ad me tranſmiſſo. Ego quoque ab eo tempore, in eodem ſtadio indefeſſus cucurri, in eodem piſtrino ſemper laboravi, ut omnes, totaque Europa cognoverunt: quanquam familiæ meæ nimis infeliciter, propter infelicia, in quæ cecidi, tempora: ſed bene habet, quòd ſanctè & doctè vaticinatus es, ea mihi, poſteritati tandem honori fore. Ego vero nimis aut ſocors aut ſtupidus viderer, niſi me memorem & gratum horum æſtimatorem eidem poſteritati declararem. Sed quarta inſuper urget ratio, quod tu ipſe bonæ parti harum Conſuetudinum reformandæ, non ſolùm præſens interfuiſti, ſed auctor, & ipſarum judex legum, veluti, νόμος ἔμψυχος præfuiſti. Hæc ſciant velim omnes, tibique in primis gratiam habeant copioſæ hujus & multijugæ editionis: Tu verò feliciter vale, antiquorum laborum meorum, quos & plane noſti, mihi nimis infelicium, memor. O utinam ſcires, quàm multa, quàm magna & luce digna habeam repoſta: hoc Franciſcus ille Montholonæus novit, etiam ſæpe palam teſtatus: ille quoque magnus Franciæ Cancellarius Olivarius, affinis tuus, ingentia valde pollicitus: ſed ambo morte prę venti lampada tibi certe currentes manu tradiderunt: ut omittam te honorificentiſſime, ſępe de me, ſanctiſque ſtudiis meis in medio illo ampliſſimo Senatu, locutum eſſe: quod & illuſtriſſimi deceſſores tui fecerunt: quos dexteritate, vigilantia, diligentia & eruditione longe antecellis. Hic iterum, felicius, Vale, Pariſiis. Idib. Novemb. anno χριστογονίας ſeſquimilleſimo ſexageſimo ſexto.

Digitized by Google

AMPLISSIMO ET ILLUSTRISSIMO VIRO DOMINO D. Antonio Sennetonio, Mediomatricum Præſidi Integerrimo & Prudentiſſimo, Carolus Molinæus, Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, S.

Hæc epiſtola eſt Conciliorum duorũ Analyticorum in cauſa Martini ab Aragonia.

EN, Præſes Ampliſiſſime, veteris noſtræ amicitiæ μνημόσυνον οὗτον *habes: ne quis eam locorum & temporum intercapedine, rerumque tam varia viciſſitudine intercidiſſe putet. Ego certe cùm primum ante viginti annos in Senatorum ordinem ampliſſimi noſtri Pariſiorum Senatus cooptatum & conſcriptum te vidi, & Philoſophiæ noſtræ civilis ergo, magnam tecum neceſſitudinem contraxi, magnopere in tui amorem & eruditio tua & integritas me traxit. Et ne affectu magis quàm judicio loqui videar, à virtutibus tuis celebrandis tempero: quæ ſatis etiam per ſe elucent, & cunctis conſpicuæ ſunt: & quarum ſplendor & fiducia ad tantæ & antiquiſſimæ & ampliſſimæ civitatis Metenſis, imò vetuſtiſſimæ Mediomatricum ditionis* ἡγεμονίαν *præ cęteris delectus & miſſus es: Civitatis inquam & urbis olim regiæ, & antiquæ Reipub. in fortiſsima illa Belgica Gallia ſitæ: cujus etiam olim caput fuit ſub Auſtraſiæ Regibus, necnon ſub multis & primoribus Francorum Regibus, qui regnum Franciæ in Galliis fundarunt; & primùm in Belgio regnaverunt. Celebrat Jureconſul. noſter Modeſtinus in leg. ſi duas. §. decet. ff. de excuſ. tut. Metropoles gentium, quarum una Metenſis illa magna, Mediomatrix etiam veteribus Romanis dicta, C[illegible]re authore lib. 4. belli Gallici, nempe medium, imo etiam tempore Auſtraſii regni caput tenens inter tres inſignes civitates, Tullum, Virdunum & Treverim. Quid quòd locupletiſsimis, imo etiam oculatis teſtibus, Cæſare initio Commentar. belli Gallici, & Strabone in 4. Coſmographiæ, Belgę fortiſsimi, robuſtiſsimi & generoſiſsimi omnium Gallorum, erant delitiarum, luxus, & omnis effœminationis averſantiſsimi, Germaniſque & Franciæ Orientali propinquiſsimi, ut etiam à nonnullis Belgia ſuperior, Francia Orientalis dicta ſit? Quam etiam veteres Jureconſulti, Pandectarum authores, inferiorem Germaniam vocant, in leg. ult. ff. de cenſibus. Feliciter vale, Præſes Digniſsime* καὶ συγγνωμονήσατε *& hilariter accipe dicata tibi conſilia mea in cauſa Ducis Villæ-Hermoſæ, principis Aragoniæ, non munus,* ἀλλὰ μνημόσυνον, *non quaſi ominis Ethnici vice, his Ianuarij Calendis, ſed ut veram & ſolidam memoriam* καὶ σφραγῖδα, *publice conteſtatam antiquæ noſtræ & perpetuæ amicitiæ, literarum & honeſtorum ſtudiorum commercio inchoatæ & auctæ. Deus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, tibi civibuſque tuis & inclytæ illi Reipub. gratiam ſuam & pacem det, ſervet, multiplicet. Datum Pariſiis Calendis Ianuarij, Anno* Χειρογονίας *ſeſquimilleſimo ſexageſimo.*

PRÆCLARISSIMÆ CHRISTIANÆ ET NOBILISSIMÆ Principi Joannæ Reginæ Navarræ, Carolus Molinæus Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, Conſiliarius libelliſque ſupplicibus in Regia Præfectus, ſucceſſum & incrementum honoris & fœlicitatis perpetuæ deſiderat.

Hæc epiſtola eſt Tractatus de origine & progreſſu Regni & Monarchiæ Francorum.

QVum à juventute mea, Heroîna Generoſiſſima, & Præcellentiſſima, ſemper affectu & honore proſecutus fuerim nobiliſſimas illas & inclytas maximo mos Borbonij & Navarræ: eò amplius & penitiùs præcellenti Majeſtati tuæ addictus do- ſum, in qua, & in generoſiſſimo filio tuo Henrico Principe fœliciſſimæ indolis, & Regiæ ſpei, nobiliſſimiſque tuis liberis, celſitudines & virtutes auguſtiſſimæ amba- rum illuſtriſſimarum domuum unitæ & conjunctæ ſunt, ſed longe altior, & præcel- lentior cauſa eſt, alliciens & (ut magnes ferrum) Majeſtati tuæ devinciens pios om-

nes timentes & amantes Deum, & Jeſum Chriſtum filium ejus ſervatorem, mediatorem, & Redemptorem unicum, Regem regum, Dominum dominantium, nempe Chriſtianiſsimus ille & conſtantiſsimus zelus tuus ſanctiſsimi & vivifici verbi Dei, magnæque illæ virtutes, quas Spiritus ſanctus tibi inſevit, & in te ſplendere, & opulenter ſoboleſcere facit. Ut ergo publico quodam elogio humilem meum antiquum, fidelem, & ſyncerum affectum erga Majeſtatem tuam profitear, Opuſculum hoc meum ſub tui nominis ſplendore publicum accipit, tuæque dicatur Majeſtati, quæ jamdudum ſcit meam Juriſprudentiam, & antiqua mea ſacrarum litterarum, necnon antiquitatis, rerumque politicarum ſtudia, pro defenſione & propugnatione veritatis verbi Dei, veræque religionis, ſub imminenti capitis, & facultatum omnium periculo inſumpta fuiſſe, nec parum profuiſſe Reipublicæ & Coronæ Franciæ, quam maximo amore, & honore proſequeris, tibique maximopere multis nominibus devincis, quorum amplior & celebrior memoria fiet, loco, & tempore opportuno, aſpirante Deo ſummo patre luminum, qui tibi det regni ſui incrementum videre, illud quoque redintegrare, & conſervare, & pacem Dei in utriſque regionibus, & regnis Navarræ & Franciæ. Datum Pariſiis die 7. Septembris, Anno χριστογονίας ſeſquimilleſimo ſexageſimo primo.

PRIVILEGE DV ROY.

LOUIS, PAR LA GRACE DE DIEU, ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE: A nos amez & feaux Conſeillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Grand-Conſeil, Requeſtes de noſtre Hoſtel & de noſtre Palais à Paris, Baillifs, Seneſchaux, Prevoſts, leurs Lieutenans, & à tous autres nos Juſticiers qu'il appartiendra; ſalut: JEAN BAPTISTE COIGNARD Imprimeur & Marchand Libraire à Paris; Nous a fait remontrer qu'il auroit cy-devant acquis une part au Privilege du Livre intitulé *Caroli Molinæi Juriſconſulti Opera*, qu'il voudroit reimprimer, s'il Nous plaiſoit luy vouloir accorder nos Lettres ſur ce neceſſaires. A CES CAUSES, deſirant traiter favorablement ledit Expoſant, eu égard au merite de l'Ouvrage, & à la grande dépenſe qu'il faut qu'il faſſe pour une entrepriſe de cette conſequence: Nous luy avons permis & permettons d'imprimer & faire imprimer ledit Ouvrage tout autant de fois qu'il ſera neceſſaire pendant le temps & eſpace de trente années, à compter du jour qu'il ſera achevé d'imprimer pour la premiere fois, en telle marge & caractere qu'il voudra: Faiſant tres expreſſes inhibitions & deffenſes à tous Marchands Libraires Imprimeurs, & à tous autres de quelque qualité & condition qu'ils ſoient, d'imprimer ou faire imprimer, contrefaire ou alterer leſdits Livres, les vendre ny les diſtribuer par toutes les Terres & Seigneuries de noſtre obeyſſance d'autre impreſſion que de celle dudit Expoſant, à peine de trois mil livres d'amende, applicable un tiers à Nous, un tiers à l'Hoſpital General, & l'autre tiers audit Expoſant, de confiſcation des exemplaires contrefaits, & de tous dépens, dommages & intereſts, à la charge de mettre deux exemplaires deſdits Livres en noſtre Bibliotheque publique, un en celle du Cabinet de nos Livres en noſtre Chaſteau du Louvre, & un en celle de noſtre amé & feal Chevalier Chancelier de France le ſieur d'Aligre, avant que de les expoſer en vente, à peine de nullité des Preſentes: SI VOUS MANDONS que du contenu en icelles vous faſſiez & ſouffriez joüir & uſer pleinement & paiſiblement ledit Coignard & ceux qui auront droit de luy, ſans ſouffrir qu'il leur ſoit donné aucun empeſchement: VOULONS qu'en mettant au commencement ou à la fin de chacun deſdits livres copie deſdites Preſentes ou extrait d'icelles, elles ſoient tenuës pour bien & deuëment ſignifiées, & que foy y ſoit adjoûtée & aux copies collationnées par l'un de nos Amez & Feaux Conſeillers Secretaires comme à l'Original: MANDONS au premier noſtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, faire pour l'execution des Preſentes tous exploits, ſaiſies, & autres actes requis & neceſſaires, ſans pour ce demander autre permiſſion, nonobſtant toutes oppoſitions ou appellations quelconques, clameur de Haro, Charte Normande, priſe à partie, & Lettres à ce contraires, dont nous nous reſervons la connoiſſance & à noſtre Conſeil: CAR tel eſt noſtre plaiſir. DONNE' à Saint Germain en Laye le vingt-troiſiéme jour de Janvier l'an de grace mil ſix cens ſoixante ſeize, & de noſtre regne le trente quatriéme. Par le Roy en ſon Conſeil. DESVIEUX.

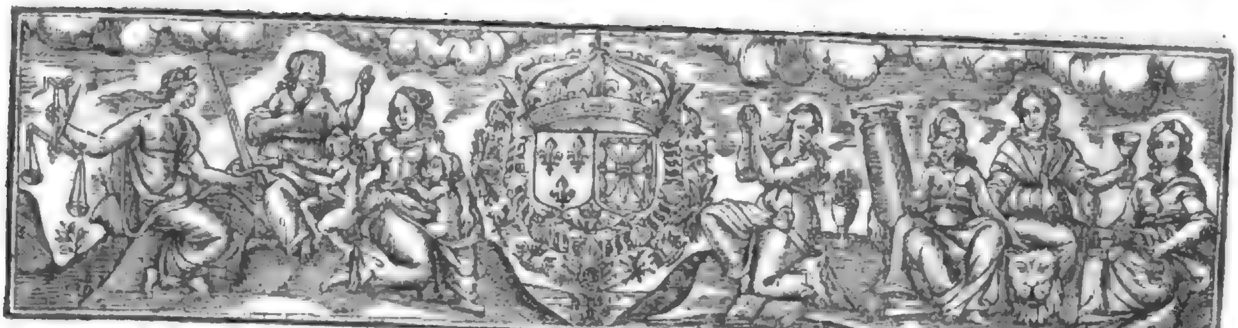
Regiſtré ſur le Livre de la Communauté le premier Février 1677. Signé D. THIERRY, Sindic.

Ledit Coignard a aſſocié audit Privilege Denys Thierry, Nicolas Pepingué, la veuve Damien Foucault, Jean Guignard, J. Cochart, Theodore Girard, Auguſtin Beſoigne, Antoine Dezalliers & Charles Oſmont, pour par leſdits Aſſociez en joüir & uſer conjointement durant tout le temps porté par iceluy.

Achevé d'imprimer pour la premiere fois le 29. jour de Novembre mil ſix cens quatre-vingt.

TRACTATUS

Digitized by Google

TRACTATUS CONTRACTUUM, ET USURARUM, REDITUUMQUE PECUNIA CONSTITUTORUM.

CUM NOVA ET ANALYTICA EXPLICATIONE,

L. Eos C. de Vſur. L. periculi pretium. D. de naut. fœn. & omnium Legum uſurariarum, hiſque cognatarum theoreticè & practicè.

OMNIA EX SITU ET PULVERE, IN QUO AB AUTHORIS intempeſtiva morte delituerant, vindicata, difficilibuſque cùm ænigmatoſæ, tum vetuſtate fugientis ſcripturæ nodis liberata, diligenti ope, & ſagaci induſtria Simonis Bobæi in Suprema Pariſienſi Curia Patroni Colummeriorum Præfecti, & Authoris quondam generi.

QUÆSTIO PRIMA.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SYNOPSIS.

1. *Ardua ad civilem Philoſophiam via.*
2. *Non illa tamen ingrati laboris.*
3. *Rerum permutandarũ causâ numus adinventus.*
4. *Error DD. in damnandis uſuris.*
5. *Vſuræ propriè in mutui dationem cadunt.*
6. *Modus contrahendi penes Iſraëlitas, apud quos non dominii, ſed quò tutiùs deberetur, rerum transferebatur poſſeſſio.*
7. *Non ita in civitatum, aut oppidorum ædificiis, ſalvo tamen ea redimendi jure, annuâ die.*
8. *Circunſcripta ſuis finibus Iſraëlit. jura, exteros non obligabant.*
9. *Vaniſſimi, qui legitimas uſuras Divinæ & humanæ legi adverſari temerè ſcribunt.*
10. *Damnati mercatores qui obtentu brevis dilationis merces impensò vendunt.*
11. *Vindicatus ab prava aliorum interpretatione §. mutui datio l. 2. D. ſi. certum petatur.*
12. *Exploſus Steph. Forcatulus, & Zaz. ad d. §.*
13. *Pecunia quæ reditus causâ datur, perpetuò in accipientem tranſit ſpe omni repetendi præcisâ: ſecus in mutua, & latè de reditu.*
14. *Quod cujuſque intereſt, nihil aliud, quàm quod abeſt, aut quod quiſque lucrari potuit, latè excutitur intereſſe.*
15. *Lucullus uſuris hoſtis infenſiſſimus. Ibidem Plutarchi locus in Lucullo perperam acceptus ab interprete, enodatur.*
16. *Aſſerta vera lectio c. quoniam multis 47. Diſt. reſtitutáque* ſeſcupli *vox.*
17. *Concilium Nicænum à Conſtantino coactum, quo centeſima, & ſeſcupla uſuræ damnatæ, háſque clerici exercere vetiti.*
18. *Contemptum Taciti teſtimonium, qui fœnus unciarium ad l. 12. Tabul. refert. nihil de eo à Decemviris in ſuis decreti cautum.*
19. *Quæ uſu receptæ uſuræ àb anno V. C. 398. ad tempora Iuſtiniani, in Romana politia, elegantiſſimè demonſtratur.*
20. *Nuſquam in jure univerſo dari caſum, quo uſurarum uſuræ exigantur,*
21. *Reprobatus Alciatus, qui lectionem l. cum quid decedens. §. codicillis. de leg. 3. temerè violavit d. l. aſſerta vetus lectio.*
22. *Bernardus Sylveſtris ignoratione juris uſuras legale latrocinium appellitat, malè.*
23. *Vſura centeſima pluribus diſcutitur.*
24. *Minor vindicans fundum propriâ pecuniâ emptum, pretium & illius uſuras inciviliter petit.*

QUANDOQUIDEM Juſtitiæ commutativæ ratio circa contractus & commercia potiſſimùm verſatur, quorum æqualitas & juſta proportio non in commentitiis figmentis, ſed in rebus ipſis earúmque vera συμμετρίᾳ & commenſuratione conſiſtit, cujus tamen juſtitiæ & proportionis judicium à bonis legibus & politicis ordinationibus pendet, præcipuè ab uſurariis, quarum & verba & ſenſus multis ſæculis temporum calamitate, bonis literis & artibus abſoletis, barbarie ubique graſſante, ignota fuerunt, donec hoc fœlici ſæculo exorti inſignes & eruditiſſimi viri bonarum literarum vindices, verba & voces legum uſurariarum nos docuerunt, & nativæ ſuæ luci reſtituerunt.

1. Reſtabat ſenſus, non quid nominis, ſcire enim leges, ait Jubentius Celſus, *lib. 16. de Legibus*, non eſt

verba earum tenere, hoc eſt, verum ſenſum grammaticalem duntaxat: ſed earum vim ac poteſtatem noſſe, hoc eſt uſum, effectum & judicium in verè interpretando, docendo, conſulendo ad agendum & cavendum, de jure reſpondendo, & judicando: quæ ſunt omnia munia boni Juriſconſulti. Non ſolum enim ſanctiſſima (ut inquit Domitius Ulpia.) ſed & graviſſima & altiſſima res eſt noſtra hæc civilis ſapientia, nec tam facilis aut parabilis, quàm inexperti quidam putant, nec bonarum quidem literarum, quæ maximum alioquin adjumentum præſtant, callentiſſimis. Nec enim alioquin literatiſſimi & eloquentiſſimi, ſtatim ſunt Cicerones, quibus (*ut ille in oratione pro Muræna*) jactare liceat, triduo ſe Juriſconſultos futuros. Atqui argutè tum locutus eſt Cic. non enim dixit triduo ſe Juriſconſultum evaſurum, ſed profeſſurum, quæ videlicet tam longo Juris ſtudio & uſu forenſique exercitatione detritus perdidicerat, etiamſi ſubinde Trebatii & aliorum Juriſconſultorum conſilio indigeret. Rurſus nec tam abſtruſa, difficilis & inextricabilis, ut deſperandum ſit, non ſolùm ad commodum aliquem gradum & uſum (ut multis contingere videmus) promoverer, ſed tametſi multis quaſi prodigioſum perſuaderi nequeat quin ſi à theoriæ praxiſque Juris peritiſſimo, reliquiſque numeris (ut alibi deſcripſi) abſoluto, cui & otium & animus adſint, integrè & ἀκολούθως ut decet, tractetur, obtineri tandem & haberi queat, quod & poſſe & debere eſſe teſtatur Neratius: Jus finitum hujus videlicet Philoſophiæ doctrina clara, expedita, completa, & undique repurgata. Cùm autem in hac Philoſophia plus triginta annis deſudaverim, & ſimul in exercitatione forenſi jam plus tribus & viginti annis detritus ſim, etiam ante annum ſeſquimilleſimum quadrageſimum ſextum, quò primum hunc Tractatum ſcripſi & edidi, omnémque aſſiduam operam & induſtriam collocavero, non ad pomœria proferenda, rémve familiarem augendam (ut jam ſatis notum eſt) ſed quàm maximè liceret, Reipub. commodarem, nequicquam horum ingratitudinem temporum veritus, partium mearum eſſe exiſtimavi, non amplius cunctari, quin hanc (inter alias, quæ Deo Optimo Max. dante, prout otium ſuppetet, prodibunt) Juris Civilis partem de Contractibus & Uſuris, & rebus his cognatis, quæ latiſſimè patet, ſimul & de Reditibus ſub facultate redimendi pecuniâ conſtitutis: quibus tempore quoque Juſtiniani inventis, veteres uſuræ tandem exoleſcentes, imo veluti ſexagenarii de ponte dejecti, loco ceſſerunt, deciſivè & analyticè tam in jure, quàm in praxi explicarem, repurgatis plurimis paralogiſmis & erroribus, qui ſuperiorum ſæculorum barbarie & inſcitiâ irrepſerant, non ſolùm in vulgus, ſed in doctrina quoque, hactenus in hac parte nimis depravata, quin etiam in judiciis. Quòd ſi mea doctis tantùm approbare cuperem, paucis defungi, & quid cenſeam promere liceret, & quod ſcrupuloſæ ſingulorum diſcuſſioni trado, dictionis ornatui dare, idque majore tum doctiorum laude, tum vulgarium admiratione. Sed ego nec paucorum qui cæteris ſupereminere tantum cupiunt judicio, nec aura populari, ſed publica utilitate Opera mea metior, præcipuè juvenum diſcendi cupidorum, quibus quàm maximè commodare queam, eórumque ingenia maturare, præcipuum mihi ſtudium eſt. Perſpicuitatis igitur & facilioris doctrinæ gratia ἀναλύσειν καὶ συνθέσειν paulo fuſiori & liberiori ſtilo utar, & in primis quàm potero διδακτικῶς.

In Epiſtola liminari Annot. in conſil. Alex. l. 1.

Uſura quid?

2. Et quia baſis & epitaſis totius hujus συντάγματος verſatur præcipuè circa uſuras & reditus emptitios earum ſuccedaneos, prius videndum eſt quid ſit uſura. Et eſt quicquid ultra ſortem mutuatam percipitur. Et Latinis ab uſu, Græcis à partu, Hebreis à morſu vocatur. Dicitur enim uſura, quia propter uſum ſortis accedit: Græcè τόκος à τίκτω, id eſt pario, velut Græcis τὸ τέκνον vel παῖς filium ſignificat. Unde etiam Latinis dicitur fœnus, quaſi fœtus, eo quod numus numum pariat; quod contra naturam eſt, ut pulchrè tradit Ariſtot. *Politicôn lib.* 1. *c.* 7. dicens quod ἡ ὀβολοστατική, id eſt ars fœneratoria, ſive uſura, meritò odio habetur, quoniam quæſtum facit à numo, cum non ad hoc inſtitutus ſit: commutationis enim cauſâ numus, non à natura, ſed à νόμῳ, id eſt lege inductus eſt, quaſi medii ſeu fidejuſſoris vice, quod libro 5. Ethicorum latius proſequitur. Fœnus autem ſeipſum majus facit, unde & nomen ſcilicet τόκος quod partum ſignificat) venit; quia ſicut illa quæ pariuntur, ſimilia gignentibus ſunt: ita in fœnore, numus numum parit. Hinc maximè præter naturam hunc quæſtum eſſe colligit Ariſtot. Et Suidas *ex Ariſtophane in nubibus* ait, τόκον ſive uſuram eſſe feram quandam belluam, ἀργυρογενῆ, quæ per menſes & dies amplius argenti ſemper gignit, ſerpente tempore. Et quidam Bernardus *in libro de cura rei familiar. quem referunt Calderi. in Rep. cap. naviganti. in v. oppoſi. de uſu. Saly. in authent. ad hæc. C. eodem. q.* 24. ſimili tropo inquit: quòd Uſura eſt latro legalis prædicens quod intendit (ſcilicet rapere.) [Sed hi dupliciter errant, primò malè Bernardo Abbati attribuendo dictum illud quod eſt cujuſdam Sylveſtris, qui è veterano milite Monachus cucullatus evaſerat. Secundò verba præpoſterando, *ut infrà num.* 48. *in fi.* ut rectè ſcripſit Fely. *in c. ſicut col.* 13. *ex. de re judica.* non eſſe confidendum talibus recitatoribus. Tertiò injurii ſunt noſtris legibus quaſi uſuræ ſint latrocinium à legibus approbatum, quod quàm inſulſum ſit, liquebit *infrà q.* 2.] Item ſimilis eſt uſura morſui aſpidis, unde Hebræis נשך à morſu dicitur, *ut Exodi* 22. *verſ.* 25. *Si mutuo dederis pecuniam populo meo pauperi qui tecum eſt, non eris ei tanquam exactor*, לא תשימון עליו נשך id eſt: ad verbum *neque inferes ei morſum, ſive neque impones ei uſuram.* Per morſum enim Hebraïco ſchemate fœnus quo nocetur proximo, intelligitur, *Deuter.* 23. *ibi. Ne morſum inferas fratri tuo, &c. alienum mordebis, &c.* Hinc appoſitè gravitérque ſcripſit Ioan. Chryſoſt. *ſuper illud Matth.* 5. *Et volenti mutuare.* Similis eſt, inquit, pecunia uſurarii morſui aſpidis. Percuſſus enim ab aſpide quaſi delectatus vadit in ſomnum, & per ſuavitatem ſoporis moritur: quia tunc venenum latenter per omnia membra decurrit. Sic qui ſub uſura accipit, ſub tempore quaſi beneficium ſentit, ſed uſura per omnes ſuas facultates decurrit, & totum convertit in debitum. Hactenus Chryſoſt. hinc vetus ſcomma in accipientes ſub uſuris: *breves divitiæ, longa calamitas.* Pari ſchemate Bald. *con.* 449. *Ius naturale lib.* 3. ait quòd uſurarius ſimilis eſt vermiculo ligni, (hunc eſſe puto qui Latinè Coſſus, Græcè ξυλοφάγος dicitur, quem Plin. *lib.* 17. *naturalis hiſt.* teredinem vocat, & tanquam delicatiſſimum cibum in deliciis fuiſſe refert, quod etiam autumat Hieron. *contra Iovinian.*) quia vermiculus (verba ſunt Baldi) ad tactum lenis apparet, ſed dentes habet ita duriſſimos, quòd omne lignum rodit & devorat: Ita & uſurarius eſt vermis patrimonium rodens, & quanvis naturaliter eveniat, quod animus majora facinora magis deteſtetur, tamen in uſurario contrarium eſt, quia quanto majores uſuræ, tanto dulciores ſunt. Et ſicut ignis comburit infinitum, ſi combuſtibile habeat ſibi approximatum, ita uſurarius, tanquam os inferni, devorat & rodit quanto plus habet in marſupio. *Vide ſi vacat, apud Bald. ibi, ubi latius urget.*

Bellua [illegible].

Latro legalis.

Morſus aſpidis.

Coſſus.

Ignis.

3. Sed tamen ignis ille in ſuos tandem authores convertitur, eóſque devorat, nedum in alio ſæculo, *ut Iacobi* 5. ſed etiam plerunque in hac vita: conturbat enim domum ſuam qui ſectatur avaritiam: *Prover.* 15. Et vetus teſtatur parœmia, *Malè parta malè dilabi.* Quàm pulchrè Heſiodus, μὴ κακὰ κερδαίνειν, κακὰ κέρδεα ἶσ' ἄτῃσιν, hoc eſt, Ne malè lucreris, mala lucra æqualia damnis. Quinetiam *ut appoſitiſſimè ſcripſit Ioan. Chryſoſt.* 1. *Corinth.* 5. [illegible], hoc eſt,

Mala lucra.

Sæpe exiguum lucellum fraude quęſitum, magnas opes rectè partas evertit. Nihil enim eſt quod facilius omnia corrumpit quàm fraus. Quod ſi capſam illam ſerra, oſtio, vecte quoque communieris, tamen fruſtra id facis, ſiquidem fraudem intus concluſam habes violentiſſimum prædonem, qui quicquid invenit, diripit. *Hactenus Chryſoſt.* Uſura autem & fœnus idem ſunt & συνώνυμα propriè loquendo, niſi quòd verbum Uſura latius in jure patet, quia fœnus non capitur niſi pro uſura ſtrictè ſumpta, videlicet in mutuo.

Diviſio uſurarum. 4. Sed uſura tripliciter in Jure accipitur: Primò largè pro acceſſione vel augmento ſucceſſivo ſortis in quantitate conſiſtentis, ex quacunque cauſa, etiam aliàs quàm ex mutuo debitæ, puta ex cauſa venditionis & traditionis rei, *l. Iul. §. ex vendito de act. emp. l. curabit. l. fruc. C. eo. l. a. c. de uſur.* vel dotis & ſuſceptorum onerum matrimonii, *l. cùm poſt uſur. §. in domum. de jur. dot. c. ſalubriter ex. de uſur.* vel propter moram in bonæ fidei judiciis, legatis & fideicommiſſis, *l. qui ſolidum de leg. 2. not. in l. mora. de uſur.* Quandoque etiam largiſſimè & καταχρηστικῶς pro omni injuſta ſuperabundantia, ſive debeatur quantitas, ſive non, *ut c. putant. 14. quæſt. 3.* [vel etiam pro quavis ſupergreſſione, ut dum indigenti opera unius diei ergo labus ſimulat opus eſſe quatuor dierum, ut indigentem mergat captans momentaneam ejus neceſſitatem, *ut in leg. 2. Cod. ſi cenſ. vel reliq.* & qui quacunque proximi egeſtate pro uſu vel commutatione rei cujuſcunque, ſive pecuniæ ſive pecoris, ſive mercium, ſive operarum abutuntur ad plus exigendum quàm oporteat ſecundùm bonam fidem & legitimum commercium. Sed hoc modo comprehenderet omnem exceſſum etiam monopolia, *de quib. lib. 4. Cod. tit. 59.* & quia in jure noſtro non legitur ita accipi, omittendum eſt. Hoc autem primo, & largo modo promiſcuè & crebrius in toto noſtro jure Civili accipitur: *adde no. inf. quæſt.* 74. Secundo ſtrictè & propriè pro eo quod accepit ultra ſortem in mutuo, *ut in l. ſi tibi decem, in prin. de pact. l. rogaſti, §. ſi tibi de reb. cred.* Unde hoc ſolo caſu dicitur fœnerator, debitor uſurarius, & pecunia fœnebris *l. fœnerator. de naut. fœn. l. debitor. l. pecunia de uſur.* Patet, quia pecunia dotalitia, vel per emptorem, aut quemvis quoquo vero titulo, aliàs quàm ex mutuo debita, non dicitur pecunia fœnebris, etiamſi ex mora veniant uſuræ, prout nec dicitur propriè fœnus, niſi in ſolo mutuo. Hoc etiam caſu propriè & planè militant ſanctiones, & pœnæ contra uſuras & uſurarios ſtatutæ, excepta conſtitutione de modo uſurarum, quæ non ſolùm in contractu mutui quantumvis juſta cauſa interuſurii ſubſiſtente, *ut inf. nu. 75.* ſed etiam in omnibus aliis contractibus, ultimis voluntatibus, & cauſis, ubi debetur quantitas, locum habet, *ut in l. pœnam. de uſur. l. Iulianus. §. idem Papin. de actio. emp. l. 3. in fi. de ann. leg.* Et ſic quantum ad quantitatem ſeu moderationem uſurarum, generaliter & largè capiuntur uſuræ, ne qua fraus fiat conſtitutionibus, *ut in d. §. Idem Papin. & d. l. 3.* Tertio modo interpretativè ſeu præſumptivè, quod eſt, quoties contractus non eſt in forma mutui. Sunt tamen ſufficientes præſumptiones fraudis exquiſitæ ad occultandum mutuum & uſuram.

Subdiviſio. 5. Uſura autem propriè & illo ſecundo modo capta dupliciter adhuc accipitur. Primo formaliter & propriiſſimè, pro eo quod propter ipſum mutuationis officium tantùm, ſine alia juſta cauſa exigitur. Et hæc eſt formalis uſura, inhoneſta & vitioſa, & ſemper eſt contra naturam mutui, quod debet eſſe gratuitum. Et hanc Legiſtæ rectè vocant uſuram lucratoriam. Secundo modo minus proprio, pro eo quod ultra ſortem accipitur in mutuo, non propter officium mutuandi, ſed propter aliam juſtam cauſam, puta propter indemnitatem mutuantis. Et hæc non eſt contra, ſed præter naturam mutui, & ceſſante fraude vel exceſſu, non eſt inhoneſta nec illicita, prout non eſt vera & formalis uſura, ſed ejus quod intereſt legitima & æquabilis penſatio. Hanc vocant Legiſtæ uſurarum recompenſatoriam, *ut ſcripſi in conſ. Pariſ. c. 1. gloſ. ult. nu.* 20. Rurſus ad pleniorem declarationem, uſuræ ſecundo illo & communiori modo ſumptæ trimembratim dividuntur, *ex ſent. Bald. Saly. Pau. & aliorum in l. uſuras. C. de uſur. Petr. Anchar. in rep. c. peccati venia. col. 8. de regul. jur. in 6.* Quædam lucratoriæ, quæ ſcilicet tantùm propter officium mutui: Quædam compenſatoriæ quæ propter juſtum intereſſe: Quædam punitoriæ, quæ eſt pœna in defectum ſolutionis appoſita, ſive ab homine, ſive à lege, *de qua infra. quæſt. 26. & latius dixi in extricat. labyrinth. de eo quod intereſt. quæſt.* 4. Item uſuræ quædam legales ſeu legitimæ & licitæ: quædam improbæ & illicitæ, *ut dicam in ſequentibus, præſertim. q.* 2. Item uſura quædam negociatoria ſeu principaliter intenta, quædam incidens, *ut novè dicemus inf. q. 69. &* in figura *infr. ad fi. q.* 74. Uſuram autem lucratoriam, quæ eſt propriiſſima & formalis, tam Theologi quàm Juris profeſſores variè definiunt. Sed nemo unquam dexteriùs & dilucidiùs quàm doctiſſimus ille Philippus Melanchthon *in ſua epitome Philoſophiæ Moralis*, dicens:

6. Uſura eſt lucrum ſupra ſortem exactum, tantùm propter officium mutuationis. Potes etiam ſic breviùs cæteris definire: Eſt lucrum ex mutuo exactum. Verbum lucrum, implicat omnem acceſſionem debitori oneroſam, & excludit juſtam damni creditoris compenſationem, quæ etiam excluditur per verba ſequentia ex mutuo, quæ non ſolum denotant proprium & materiale ſubjectum, ſed etiam objectum & cauſam propter quam, utpote omni alia juſta cauſa ceſſante. Definitio.

7. Verbum autem, exactum, implicat tam tacitum quàm expreſſum pactum, & excludit liberalem & merè ſpontaneam debitoris remunerationem, quæ nunquam eſt uſura, ſed mera donatio, etiamſi creditor ea ſola ſpe & principaliter ab initio motus fuerit ad mutuandum, & utcūque vitioſa intentione peccaverit quia uſura illa mentalis nihil habet commune cum donatione ſequēti, nec eam vitiat, nec ad reſtitutionem erga proximum obligat, ſed ſolùm ad pœnitentiam erga Deum, prout in ſimili ex tex. de ſimonia mentali *in c. fi. de ſimon. fac. tex. in leg. inter omnes. §. rectè. D. de fur. inſt. de oblig. quæ ex quaſi delic. naſcun. §. placet, in fi.* Et ita etiam in uſura tenent Pau. de Leaz. *in clem. prim. de uſur. Anth. Butri. in conſ. 17. occurrentib. Cardin. Flor. in c. conſuluit. de uſur. in cl. ex grau. eo tit.* Hæc etiā fuit vera opinio Inn. *in d. c. cōſuluit* licet ibi referat diverſam aliorum opinionē, quam fatetur tutiorem; ita etiam communiter tenent Theologi, *ut Richard. in quart. ſent. d. 15. quæſt. 5. art. 5. & Scot. eadem diſt. Ang. cl. in ſum. ver. reſtitutio. verſi. uſurarius, quem refert & ſequitur Gabr. Biel. in quart. ſent. d. 15. quæſt. 11. dubio pen. Sum. Sylveſtri. in ver. uſura. 6 quæſt. 3.* Quamvis Vincentius Hoſt. Ioan. And. Pan. in *d. c. conſuluit. Henr. Boich. in c. In civitate col. fi. de uſur. gl. in d. c. fi. Et ibi Card. Fl. de Sim. Io. And. in c. peccatum. in fi. & ibi Ph. Franc. de reg. jur. in 6. Archid. in c. ſi fœneraveris. 14. quæſt. 3. quem refert & ſequitur Petr. Anch. in Rep. c. peccati venia. col. 6. quæſt. 1. in fi. de reg. jur. in 6. Laur. de Rod. in Rep. d. c. conſuluit. q. 3. Card. Fl. in cle. unic. in prin. q. 25. de uſur. Alex. con. 93. lib. 6. Petr. de Palude in 3. ſent. diſt. 37. q. 2. art. 2. concluſ. 5. ubi ineptam differentiæ rationem metiri nititur. Archiep. Flor. part. 2. tit. 1. c. 7. §. 55. Guid. Pap. in tract. de contact. illicit. nu. 12. 15.* faciunt differentiam inter ſimoniam mentalem & uſuram mentalem, ut in hujuſmodi uſura, licet non in ſimonia ſit neceſſaria reſtitutio, & malè. Uſura mentalis.

8. Et quanvis Raym. *in ſum. tit. de uſur. verſ. ſed nunquid voluntas*, quem ſeq. Guido. Pap. *in d. numer. 15. & Goffred. in ſum. eo. in §. in ſumma.* Et Iacob. Almain. *in 4. ſent. diſt. 15. quæſt. ſecund. artic. de uſuris.* Philip. Dec. *cap. ex parte numer. 6. de off. de legat.* velint ſaltem pauperibus reſtituendum, quod non probatur, quia ſi etiam formalis uſura & in pactum deducta non obligat ad reſtituendū, nec pauperibus erogādum, ſecuta ſpontanea Remiſſio uſurarum.

Digitized by Google

remiſſione uſurarum ſolutarum, vel liberali ſolutione animo donandi facta poſt mutui reſtitutionem, vel liberationem, *ut tenet glo. in c. peccatum. verb. reſtituatur in prin. & ibi Anchar. Phil. Franc. de reg. jur. in 6. Rejecta ſcrupuloſa diſtinctione Dy. ibi per tex. in l. ſi rem. §. omnis de pig. actio. in l. item liberatur in prin. quibus modis pig. vel hypoſol. l. certe. §. Iulianus. de preca. Idem tenet Hoſti. in ſum. §. ult. verſ. quid ſi fœnerator. ti. de uſur. Federic. de Sen. com. 18. in uſuraria. Lauren. de Rodul. in Rep. d. c. conſuluit. quæſt. 7. Alex. con. 91. viſis actis. col. 1. lib. 2. Aud. Tiraq. in tract. retract. convent. in fi. quæſt. 28. in fi.* Secus ſi remiſſio vel ſolutio non eſſet merè liberalis, ſe ad emerendum gratiam fœneratoris ad futura mutua, vel aliàs frauduléta vel impreſſiva, in quo ſufficiunt conjecturæ, *ut per Io. Andr. in addi. Speculat. de uſur. in 2. addi. Io. Cal. in com.* 10. *ſub. tit. de uſur. Bal. in l. Rogaſti. §. ſi tibi. ſi cer. pet. Fran. Purpura. l. petens. num. 77. Cod. de pact. l. Rogaſti. num. 14. ſi cert. pet.* Igitur quanto minus ad reſtituendum obligat ſimplex pręterita depravata intentio in animo retenta, quæ nullo modo eſt cauſa acquiſitionis, ſed ſpontanea liberalitas donantis, eſt immediata & principalis cauſa ipſius acquiſitionis, Et idem in ſimilibus eſt dicendum. *fac. tex. in leg. ſi ergo. Si cert. pet. Ibi exceptione uti poterit, quia eſt ſecundum intentionem dantis.* Infinita ſuper his occurentia prætereo, non enim quæcumque ſupplendo aut emendendo tam è Theologorum, quàm Jurium profeſſorum commentariis in hac materia vario & longo ſtudio collegi, huc conferre volui: ſed ea duntaxat quæ ad pręſens inſtitutum ſatis ſunt.

9. Redeundo è digreſſiuncula, communis eſt omnium ſententia, quòd uſuræ propriè non cadunt niſi in mutuo, ut rectè tradit *gl. 14. q. 3. in ſum.* & omnes Theologi & Juriſperiti ubique ſequuntur, qui etiam conſentiunt de ſe illicitas eſſe, uon ſolùm quia prohibitæ, ſed etiam quia malitiam habent involutam. Et quòd ſint contra jus naturale multas ultra Ariſtot. *Ethicorum quint. & Politicôn. prim.* rationes adducunt, quas hîc referre nolo. Sed remitto ad loca vulgata, *& ad S. Th. in 2. 2. quæſt. 78. art. 1. Io. Aud. in cap. peccatum. de reg. jur. in ſext. Gabr. Biel. in quart. ſent. diſtinct. quinta quæſt. undecima. Conrad. in tract. de contract. quæſt.* 22. Quod jure divino prohibeantur, paſſim legitur tam in novo quàm in veteri Teſtamento, *ut Exod. viceſimo ſecundo dicitur* ibi. *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quaſi exactor, nec uſuris opprimes*, ut rectè habet vulgata editio, Hebræi, [illegible] legunt. *Nec inſeres ei morſum ut ſuprà numer. ſecund.* Et *Levit. c. 25. ibi. Pecuniam tuam non dabis ei ad uſuram.* Et *Deuter. 23. ibi. non fœneraberis fratri tuo ad uſuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem.* Et ibidem. *Fratri tuo abſque uſura id quo indiget, commodabis.* Pulchrè & emphaticè Tigurina abſolutiſſima tranſlatio habet. *Ne morſum inferas fratri tuo fœnore pecuniæ, aut fœnore alicujus eſculenti, imò fœnore cujuſcunque rei, qua morderi poſſit. Alienum mordebis fœnore, fratrem autem tuum non mordebis, ut fœlicitet & fortunet te Dominus.* Quod autem dicit *alienum, mordebis*, mihi nec pręcipere nec permittere videtur, ſed hoc innuere & ſignificare, quòd ſi quem uſuris opprimas, jam non tractas ut fratrem, nec officium proximo debitum impendis, ſed pro extraneo habes, vel pro hoſte, ut innuit D. Ambroſ. qui ibi jus uſuræ, ubi jus belli eſſe ſcripſit, & habetur *in c. ab illo 14. quæſt. 4.* Si quos enim furto vel vi, vel clam & palàm deprędari licuerit, eoſdem & quibuſcunque uſuris exhauriri & opprimi poſſe conſequitur. Quod nota ad verum intellectum *d. c. ab illo* quia Sophiſtæ non valentes ſeſe extricare, finxerunt poſt Alex. de Ales non eſſe textum D. Ambroſ. ſed Ambroſii adoperti cujuſdam hęretici, *Vide ſi vacat, Conrad. tract. de contrac. quæſt. 42.* Sed circa illud *Deut. 23. c.* videtur ſpeciale quoddam [illegible] ſtatutum fuiſſe inter Iſraëlitas. Non enim erât domini terræ, ſed advenæ, & coloni Dei: & invicem conſervi, ſeu concoloni ejuſdem domini: tum agricolæ erant, aut paſtores ovium; non decebat eos amplior negotiatio; & multòminus negotiatio fœneratitia. Non poterat unus ab altero emere terram, niſi ſub facultate redimendi, adhuc non verâ emptione, ſed pigneratitiâ. Neceſſe enim erat ſaltem Jubilæo anno terram redire ad dominum, & poſſeſſorem priſtinum, fructibus cōputatis in ſortem; refuſo reſiduo dumtaxat: imò neceſſe erat liberam ſemper eſſe facultatem redimendi, ſeu potius luendi: & quandocunque debitor redimere poterat, fructus deducebat à tęmpore venditionis, & reliquo ſoluto poſſeſſionem ſuam recuperabat: *Levit.* 25. Et ſic non ſolum inter eos vetita erat vera venditio, & acquiſitio prædiorum ab alterutro: ſed etiam ſimplex antichreſis & tantum permiſſa mora puta pignoratitia, nempè fructibus in ſortem imputandis. Quomodo ergo inter eos uſuræ formali locus eſſe potuiſſet: ſed hæc judicia [illegible], non erant ſtatuta, nec locum habebant, reſpectu exterorum. Quod autem dixi prohibitam veram venditionem & acquiſitionem prædiorum inter eos; exceptionem unam recipiebat: videlicet, in domibus ſitis in urbibus, vel oppidis mari circumdatis, quæ poterant abſolutè vendi; ita tamen ut infra annum, à venditore, vel ejus propinquo redimi poſſent; ſed non poſt annum, nec tempore quidem jubilęi. Quod etiam dixi de venditione, vel pigneratione prædii ruſtici, ſanè intelligendum, quando debitor non exuebatur propriè agriculturæ induſtriâ, & ſubſidio vitæ, nec tecto neceſſario, ut quando unum tantùm è pluribus prædiis, quo carere poterat, vendit, aliàs, inter Iſraëlitas non licuiſſet, ut patet *Exodi 22. ad fin.* uti ſi debitor habet unicum veſtimentum, non licet illud pignori capere, niſi eâdem die ante ſolis occaſum reſtituatur, ergo nec tectum unicum, nec caſam negotiationi ſuæ (quâ aliàs privaretur) neceſſariam. Ad hoc quæ dicemus *inf. num. 65. & num. 261.* Sed ab exteris non erat prohibitum, nec ex eis ſervos, & ancillas emere in perpetuum, jure dominii, quod non licebat de Iſraëlitis, ſed ad temporarium famulitium tantùm. *Levit. 25. ad fin.* Rurſus quòd jure divino uſuræ prohibeantur, habes *Pſalm. 15. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* verſi. fi. ibi. *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*, & ibi latè Jo. Æpinus Theol. Et Pſ. 54. verſ. 11. *Et non defecit de plateis ejus uſura & dolus.* Ezech. 18. ibi. *Ad uſuram non commodaverit, & amplius non acceperit.* Et Nehemiæ. 5. ibi, *Vſuráſne ſinguli à fratribus veſtris exigitis?* Et paulò poſt, *Non eſt bona res quam facitis.* Et Lucæ 6. ibi, *Mutuum date, nihil inde ſperantes.* Sed hîc advertendum, quòd tam Theologi ſcholaſtici, quàm Canoniſtæ & Legiſtæ, adu[s]que magis ad literam, quam ſpiritum ſeu mentem & ſcopum divinæ legis aſpicientes, cenſuerunt aliquid peculiaris & innati vitii ineſſe ipſi uſuræ, vel lucro uſurario magis quàm in venditione doloſa, inæquali, vel alia ſimili ſpecie fraudationis. Idque non ex eo, quòd proximus magis lædatur, ſed ex eo quòd ultra ſortem in mutuo quicquam capiatur: quaſi uſura in ſe, & per ſe, ſit deteſtabilior, & malitioſior, ſeu de ſe magis illicita: ita ut dixerit *Ber. in trac. de contr.* quòd licet quandoque uſura non ſit contra charitatem, tanquam aliquod nocivum, eſt tamen ſemper contra eam, tanquam aliquod inhoneſtū. *Et Pet. Anch. poſt alios Can. in Rep. c. peccati venia q. 3. col. 7. de reg. jur. in 6. ſcripſerit*, uſurarum prohibitionem eſſe ita ſtrictam & rigoroſam jure divino, ut non poſſit modificari per leges, etiam in caſibus ubi verſatur publica utilitas, & commune bonum, & civilis amicitia, quam natura conſtituit inter homines.

10. Hinc in infinitas ambages, multóſque errores, & paralogiſmos inciderunt, quibus referti ſunt ſpinoſiſſimi eorum libri, ex eo quòd non reſpexerunt ad ſcopum divinæ legis quæ eſt charitas, ut ipſe teſtatur Chriſtus *Matth. 7. Omnia ergo quæcunque vultis ut faciant vobis homines, ita & vos facite illis: hæc eſt enim lex & Prophetæ*, id eſt, hic eſt ſcopus: & D. Paul. 1. *ad Tim.* 1.

Vſuræ jure divino prohibitæ.

Scopus divinæ legis

Digitized by Google

Theſis. *Finis legis eſt charitas*: & Rom. 13. ad Gal. 5. *Qui diligit proximum, legem adimplevit.* Non eſt igitur uſura lege divina prohibita & illicita, niſi in quantum eſt contra charitatem. Cum autē Uſura multipliciter capiatur, (ut ex prædictis liquet) illa ſola prohibetur & damnatur, per quam charitas & dilectio proximi offenditur.

Hypotheſis. Et ita præfata loca, & quæcumque ſimilia ſacræ paginæ intelliguntur. Finge mercatorem non inopem, ut ex licita negotiatione ſuperlucretur accipere mutuum, & promittere menſtruam vel annuam uſuram, vice portionis futuri lucri: dicéſne creditorem, qui non poteſt oſtendere, quòd tanti ſua interſit, & fortè nullo modo aliàs intereſt, non poſſe licitè ſtipulari, nec recipere hujuſmodi uſuram ſine incommodo debitoris? Quicquid turbæ illæ ſcripſerint, nihil hîc video noxiæ, nihil contra jus divinum, aut naturale, quia nihil hîc fit contra charitatem: ſed potius ex mutua charitate. Patet, alter beneficium mutui de ſuo concedit: alter benefactorem de parte lucri inde ſecuti ſine damno ſuo remuneratur. Ergò creditor licitè ultra ſortem recipit, eademque ratione ab initio in hunc caſum & eventum ita paciſci licet, infra tamen legitimum modum, & dummodo qui ſtipulatur nullam proximo fraudem meditetur, neque uſuram iniquè exigat: imò nec recipiat quidem ſi jacturam dando faciat debitor: ſed hoc tantùm accipiat & exigat, quod bona fide & cum æquitate vellet à ſe accipi, vel exigi, in eadem periſtaſi exiſtens, vel in ſimili neceſſitate deprehenſus. Scio quid hic Sophiſtæ illi argumentur, ut *Conrad. de contrac. q. 22. concluſ. 13.* nempè quòd debitor non poteſt dare partem lucri ſui, quin in ea parte damnificetur, etiamſi major pars ſit lucri quam retinet, quia (inquit) totum & ſolidum lucrum eſt ſuum, ex quo non provenit ex re creditoris, ſed ex re vel pecunia, quæ jam tota eſt in dominio ſolius debitoris. Sed facilè eſt reſpondere hanc argutiam non eſſe fundatam in aliquibus divinis aut naturalibus præceptis, ſed in humanis & poſitivis commentis. Quid dico? imò nec in aliqua humana luce, ſeu lege, ſed in perplexis quorundam imperitè doctorum interſomnius: quare contra nos non eſt efficax. Et ultrà, quòd merè ſophiſtica ſit, oſtendo, quia creditor mutuando dat cauſam propinquam & efficacem, hoc eſt ut vulgò dicunt, ſine qua non, hujus lucri, ergo lucrum dare videtur. Igitur partem lucri ſaltem in eventum lucri ſtipulari poteſt, ex divinis & naturalibus, imò etiam ex civilibus regulis. Ex quo debitor ex mutuo cum hoc onere majus compendium refert, quàm ſi caruiſſet mutuo, apparet mutuum etiam cum hoc onere eſſe in commodum debitoris, & non in ejus incommodum. [Et intelligo ſemper de commodo lucri in hypotheſi: non autem de commodo periculi vitandi, quia de periculo, & damno alieno non licet quæſtum facere.]

Conſcientia. 11. Ultimò, cùm ex hypotheſi debitori ſuppetat, unde commodè & retenta bona parte lucri poſſit reddere ſortem cum uſura, ſequitur hujuſmodi uſuram non eſſe in damnum nec in fraudem proximi, ſed potius in aliquam non modicam ejus utilitatem: tantum abeſt ut aliquatenus ſit contra charitatem vel dilectionem proximi: igitur non eſt contra leges divinas vel naturales, ergo etiam in conſcientia licita eſt: quæ præciſè ſequitur rectam rationem, rei divinæ conformem, & puræ veritati inhæret, circumſcriptis commentitij juris apicibus, inquit *Bal. Iuris profeſſorum φιλοπονώτατος in l. rogaſſi. §. ſi tibi. col. 1. ſi cer. pet. Idem in l. 2. ſi. C. de vectig. & commiſ. ait.* Conſcientia non ligat quos natura non obligat. Non eſt igitur verum, ſed erroneum & ſuperſtitioſum, quod illi hactenus ſcripſerunt & docuerunt, quamlibet uſuram aut fœnus, ſeu quicquid omnino commodi ob mutuatam pecuniam creditor recipiat, à lege divina damnari: quia imò non damnatur uſura, niſi quæ fraudi proximo eſt, ipſúmque prægravat. Non obſtat univerſalis illa negativa *Luca* 6. ibi. Nihil inde ſperantes: quia illic Chriſtus non de uſura, ſed de reſtitutione ſortis vel repenſione æqualis beneficij loquitur. Patet, quia ibi loquitur contra dantes his tantùm, qui reddituri ſunt paria, quod faciunt Ethnici & peccatores. Ampliorem autem docet & requirit à ſuis juſtitiam, videlicet ut indigentibus mutuum dent hoc animo, ut etiamſi nihil reſtituturi ſint, tamen gaudeant opitulari proximo: tantumque abeſſe docet ut beneficium pereat, ut hoc copioſius præmium repenſurus ſit Deus, quo minus repenſum & ſperatum fuerit ab hominibus. Ut ergo non vult Chriſtus non niſi certa ſpe reſtitutionis mutuari, ſed magis ſpectari quò indigenti ſubveniamus, quam quò pecunia ſit in tuto: ita ſi frater non ita egeat, quin poſſit cum ſuo commodo ſortem cum aliquo fœnore benefactori reddere, non prohibet ſicut non prohibet repetitionem mutui, etiam in publico judicio, ſed vult ſemper & ubique rationem haberi charitatis proximi pauperis. Et latè docet, qua humanitate pauperes, qui omnino aut commodè ſolvendo non ſunt, tractare debeamus. Non ergo accipere uſurā quamlibet, ſed cum damno fratris accipere dilectioni repugnat. Si tua igitur pecunia frater lucratur aliquid, partémque lucri tibi decidat, Dei benedictionem participas non alienam: nec propriè à quantitate ejus quod accipis, ſed ab incommodo proximi debitoris, uſuræ noxia eſtimanda eſt: ita tamen ut non excedantur metæ legibus aut politicis ordinationibus conſtitutæ. Hanc etiam ſententiam ponit & videtur ſequi *Innocen. in rubrica de uſuris in fine. in antiq. & expreſſim Aret. Feli. Matth.* 5. Et hoc eſt quod rejectis ſcrupuloſis aliorum diſtinctionibus de vera & brevi lege contractuum ſcripſi in *conſuetu. Pariſ. §. primo. gloſ. fin. num.* 21. paucis quidem (quòd illic non eſſet locus) ſed æquè pollentibus verbis.

12. Sed operæpretium eſt videre, quid tandem effecerint illi præpoſteri religioſi: quid inquam, niſi quòd probos & innocentes indebitè contriſtarunt, boniſque negocium faceſſerunt, ut exempla nonnulla extant apud *Petr. Ancha. in repetitione cap. peccatum. column. 23. & rep. cap. peccati venia. q. 1. col. 6. de reg. in 6.* De quodam Raynerio cive Senenſi, qui benedictione Dei temporis ſpatio ditatus erat, minutis munuſculis ruſticorum, quibus gratis pecunias ſuas mutuabat ſub termino, quo lapſo, minuto (pro facultate & commoditate debitoris) accepto munuſculo & omni alia pactione, & exactione ceſſante, diem ſolutionis progabat: quo mortuo: in hæredem tanquam uſurarij hæredem cœpit Epiſcopus inquirere, cauſificans illa minuta fuiſſe illicitè percepta à defuncto, eúmque fuiſſe uſurarium mentalem, quia non mutuaſſet, nec terminos ſolvendi prorogaſſet, niſi ſub ſpe talium munerum, quódque licet ea fuiſſent minutatim gratiſque data, tamen intentio fuerat corrupta. Contra vero intercedebant pauperes ruſtici tam benigno ſubventore orbati, ſéque inquiſitioni opponebant, dicentes ſe liberaliter olim donaſſe, & adhuc hodie ſponte remittere, & meliorem virum non vidiſſe, & quod ſubveniendo pauperibus non erat repertus ſimilis illi: incuſantes etiam Epiſcopum, quod malè faceret hæredes moleſtans. Quibus non obſtantibus, dicit Petrus Ancha. (ut erat temporum ſuorum erroribus faſcinatus) ſe poſt longam diſputationem concluſiſſe eum fuiſſe uſurarium mentalem, & conſequenter ſecundùm ſuam opinionem, *de qua ſuprà num.* 7. ad reſtitutionem obligatum. Quid dicemus de tam ſanctulis Epiſcopis & quæſitoribus? An illud *Matth. 7. Hypocrita ejice primum trabem, &c.* An verò juxta parœmiam, quod helleboro repurgandi Anticyras navigare debuiſſent? Adhuc parum erat eos probis & bonæ fidei hominibus infeſtos eſſe, niſi etiam eadem opera viciſſim iniquorum cupiditati patrocinarentur, *ut latius infra num.* 78. Hinc fovetur error multorum (quam ſuperſtitionem auxerunt inepti Canoniſtæ facientes crimen Eccleſiaſticum, vel ut vocant ſpirituale quò

ὑπόδει- γμα.

Digitized by Google

trahant ad ſuum forum) qui præpoſterè religioſuli, vel ſemiobolum ultra ſortem officioſi mutui recipere abhorrent, ne vel tantillum uſura contaminentur, interim tamen nedum abhorrentes, ſed etiam ſedulò & callidè inhiantes ad non modicam fraudationem & circumventionem proximi, in vendendo, permutando, aut aliàs negociando. Sed hi (qui multi etiamnum hodie ſunt) fucum fortè faciunt hominibus: at non Deo, cui omnis fraus & circumventio odio eſt.

13. Apud quem penes magnitudinem doli & læſionis ſeu offenſæ dilectionis æſtimatur, quocunque nomine vocetur, aut in quamcunque contractus vel quaſi uſura latè deſicti, vel quaſi nominati vel innominati ſpeciem cadat inter homines: immò generaliter omnis iniqua ſuperabundantia, ſuperlucrum vel incrementum appellatione uſuræ venit latè ſumpto vocabulo, ut 14. *q.* 3. *c. putant.* 14. *q.* 4. *c. ſi quis oblitus.* & *Ezech.* 18. ibi. Uſuram & ſuperabundantiam; vel ut Tigurina verſio, fœnus & exceſſum. Unde judices à lege dati ſuper uſuris inquirendis & coërcendis, nedum contra mutuantes ad uſuram ſeu formaliter fœnerantes procedere poſſunt: ſed etiam contra eos qui quacunque arte aut calliditate ſolent contrahentes circumvenire, ut iniquè ſuperlucrentur.

Piratica terreſtris.

14. Et maximè contra illos improbos mercatores, qui nolentes indigenti mutuare, neque reditum ad rationem beſſis uſuræ emere, eò quòd non quantum cupiunt lucrarentur, velut admota nec miſſura cutem niſi plena cruoris hirudo, vendunt merces longè ſupra juſtum precium prætextu modicæ dilationis precij: accepto interim idoneo fidejuſſore vel tuta cautione. Eaſdémque merces per ſe vel vicaria manu per interpoſitos ſuæ cupiditatis adminiſtros, vel etiam ejuſdem artis & fraudis conſortes invicem in hac piratica exercenda præpoſitos, mutuáſque in id operas libenter præſtantes, mox viliſſimo precio redimunt, deinde aliis juſto aut cariori precio revendunt: tripliciter peccantes & ſuperfœnerantes ſuper eadem merce, & eodem ferè tempore. Et hanc barbaricam deprædationem ſuaves illi homines non uſuram vocant, ſed mercantiæ curſum & fortunam. Sed verè ſcelus eſt, & nequitia plus triplo uſura gravior & deteſtabilior. Nemo enim vera & formali uſura damnificatur, niſi poſt longum intervallum & diutinum pecuniæ uſum: & adhuc ſemper facultatem habet debitor ſolvendo liberari ab uſura, & maturè ſolvendo modicum aut nullum ſentire damnum: ſed illa arte piratica ab illis nequiſſimis inventa, ſtatim & abſque remedio pauper damnificatur & deprædatur. Et quod indignius eſt, hanc nequitiam ut plurimum exercere ſolent in conſtitutos in anguſtia, & repentina aliqua clade aut miſeria afflictos: tantóque audacius & crudelius, quantò promptæ peculiolæ ſubſidio pauper magis indiget: non minus miſeria & clade aliena in ſuæ nequitiæ compendia abutentes, quàm barbari illi totius humanitatis hoſtes, qui naufragio ejectos deprædantur. Convicti igitur præter contractuum annullationem, & partis læſæ ſatisfactionem, graviſſimè longè magis quàm ſimplices uſurarii mulctandi ſunt: quinetiam corporaliter pro frequentia & qualitate admiſſi puniendi, prout lucrum illud propriè non eſt uſura, ſed vera præda piratica, quia non percipitur ſucceſſivè, nec propter uſum, ſed ſtatim ut præda & extorſio, & ab afflicto, cui ſubveniendum erat, ut ille apud Ariſtophanem: Non es fur, inquit, ſed latro. Et quemadmodum famoſi latrones & piratæ ſuos habent exploratores: ita nec his peſſimis expilatoribus ſui deſunt emiſſarii, circumforanei quidam furciferi: qui licet ad operiendum fucum artem aliquam mechanicam prætexant, quam minimè exercent, nihil aliud quàm per omnes vicos & fora dies totos obambulant, inſidiantes ſi quem venentur civem, advenámve pecunia indigentem: illicò aſſiliunt, illiciunt, pelliciunt, obſequioſiſſimum ementientes animum miris technis, & quid non (ipſe vidi) etiam ad omnem miſerationem geſtu vultúque ſubdolè compoſito, quinetiam obortis & fluentibus Crocodili lachrymis, adſimulant pluſquàm fraternum vel paternum affectum, ſéque miſeram & indigam egentis ſortem ægerrimè omnium ferre & imis viſceribus miſerari: omnémque opem interim pollicentur in propitio aut minus incommodo fœneratore inveniendo. His artibus incautos, alioquin perculſos, animóque ægroto malè affectos facilè permovent, & in fidem ſuam adactis quidlibet perſuadent. Sed cùm exequendum eſt negocium, puta reditus conſtituendus, niſi pauper debitor iſtis harpyis quantam ſortis partem ſalarii nomine poſtulant, decidi conſentierit, illicò rem omnem ad initium alio mendacio redigunt, culpam etiam artificiosè in miſerum debitorem rejicientes, quòd dum cunctaretur fœnerator commodius aliquid reſcivit, vel ab alio præoccupatus fuit. Poſtremò (neque enim illæſam cutim ſemel attactam mittere volunt hujuſmodi ſanguiſugæ) quod extremum eſt auxilium, ad piratas illos (& quam vulgò vocant finantiæ perditionem) tanquam ad ſacram anchoram deducunt, unde longè uberius & multiplicius tanquam è ferventi naufragio ſperant compendium, miſeras merces caro redemptas rurſus (velut geminato officio) notis colluſoribus, aut aliis quibus gratificari volunt hujuſmodi fortuitis lucris inhiantibus vili addicentes, & utriuſque operæ (hoc eſt multiplicis perfidiæ) mercedem ſuper reſiduo, quaſi corraſo preciolo ſibiipſis retinentes. Tædet me hujus tam putidæ narrationis: ſed magis permovet rei indignitas, ad quam ſatis exibilandam vix magna eloquentia ſuffecerit, in hac regia urbe, tot ſceleratiſſimos & perfidos nebulones his præſtigiis nedum victum, ſed etiam quæſtum facere. Hæc ſcribens accepi à fide dignis deprehenſum anno 1540. in regione Occitana, in loco vulgò dicto Givodan, quemdam regiorum portoriorum & impoſitionum redemptorem, qui pauperes ruſticos Regios collatores acerbè urgens ad ſolutionem, certos eis pannos ſummo precio brevi dilatione data vendebat, quos per interpoſitas perſonas viliſſimo redimebat precio, quod adhuc non numerabat: ſed pro debito Regio retinebat, mox dilatione privati debiti lapſa, eoſdem pauperes ad ſimilem ſed graviorem (utpote aucto debito) verſuram adigebat, quam appoſito ſatis vocabulo lingua loci vernacula vocabat, *eſtoupade*. Et hac piratica arte, prætextu & impreſſione Regii officii, grandem pecuniam tempore brevi corraſit: dignus furcifer, qui pro gravitate facinoris & pernicie exempli, preter ablatorum & damnorum reſtitutionem, mulctam & privationem officii, laqueo vitam finiret. Inventi ſunt etiam ſcelerati homines, qui omnia propè fori puta boarii vel equinarii animalia, partim per ſe, partim per interpoſitos criminis participes emerent: deinde pauperibus ruſticis jugo boum arandi cauſa egentibus, non ſolùm boves aratorios juſto precio vendere, ſed etiam caro: nec id ſolùm, ſed etiam pecuniæ mutuum injuſto precio à ſe emendum denegabant: jumenta autem vel equos longè iniquiori precio, prætextu brevis dilationis ſolvendi, mediantibus pignoribus aut fidejuſſoribus, comparandos offerebant, ea fraudulenta intentione, ut eadem jumenta mox ab eiſdem per ſe, vel interpoſitos ſui ſceleris adminiſtros viliſſimo nempe dimidiato priori precio redimerent, aut cum vili jugo boum permutarent. Rursúſque eiſdem equis vel jumentis, quater aut quinquies ſimiles verſuras & impoſturas aliis pluribus facerent: non unum publicum legis Juliæ de annona, ſed plura ſimul connexa teterrima crimina patrantes, ad quæ multiplicanda pleróſque homines mera Sathanæ & Mammonæ mancipia irritat, & in eorum caſſes deſtitutos civilium legum auxilio pauperes precipites agit inepta illa ſuperſtitio & præpoſtera illorum religio, qui leges civiles & omnes legitimas uſuras ſcelerum & noxiæ mortalis

Digitized by Google

non minùs pernicioſè (ut eventus docuit) quàm temerè damnaverunt. Hîc obiter confingenda eſt piratica quædam, quàm audio exerceri à ruſticis in pagis huic urbi ſubjectis. Vicinus vicino mutuat decem vel viginti aureos: dum autem debitor offert ſolutionem, creditor lucro inſidians jactat ſe non indigere, ſed majorem gratiam facturum, eáque confidentia abigit debitorem, qui rurſus ſecurè utitur, donec improbus creditor tempus captans quo debitor pecunia caret, inſilit pignora direpturus, ſubornato quopiam qui in aurem debitori dicat, ut uno vel duobus doliis vini, vel tertia parte meſſis fundi dilationem redimat brevem, videlicet in tempus quo fructus vendi ſolent. Et hac arte multos impiè diteſcere & quartam aut tertiam plus minus ſortis partem in anno ſuper lucrari: quę ut teterrima uſura duplicem centeſimam excedens graviter profliganda & punienda.

15. Ad rem redeundo, ſequitur ex prædictis, quòd ſicut non omnis uſura de ſe illicita eſt, ſed ſolùm quando fit contra charitatem vel in fraudem, aut circunventionem proximi, quemadmodum & in cæteris contractibus. Jam ergo ſoluta eſt quæſtio, videlicet quòd ſi hujuſmodi reditus juſto & conſueto precio bona fide ematur, hoc eſt ſine ulla mala intentione aut fraudatione proximi, licitus eſt contractus, etiam in foro conſcientiæ, aliàs non: puta ſi minus juſto precio, vel juſto, ſed inſidiando fortunis & bonis debitoris, vel ubi eleemoſyna ſuccurrendum erat: & hæc veritas, ut latius infrà probabimus. Sed tamen interim propter vitiligatores (ſi qui fortè, ut paulò poſt hanc editionem 1551. Lugduni, contigit, non diſcendi, nec examinandi, ſed carpendi ſtudio noſtra legant) apertè conteſtor, non hæc à me tantis exantlata laboribus, ut ullum fœneratoribus aut uſuris patrocinium præſtem, aliquámve feneſtram rebus odioſiſſimis adaperiam: ſed ad veritatis tam in conſcientia, quàm in foro externo elucidationem, æquitatis è συμμετρείας; harmoniam laboro, ut nedum uſurarij contractus, ſed etiam his affines & æquipollentes cohibeantur.

Intentio Authoris.

16. Sed ita ne præcludatur via juſtis & utilibus contractibus, & ne neceſſitati commerciorum laqueus injiciatur: quo ſenſu ſcripſit *Io. Gerſon in tract. de contractib. Conſidera.* 11. quòd prætextu præcludendi aditum uſuræ, non debent reprobari multi contractus, qui ſecundùm legem Dei non ſunt uſurarij aut prohibiti, & ſunt utiles: & hoc ne laqueus populo injiciatur. In quo prudentia & innocentia Legiſlatoris ſummoperè deſiderantur: quibus non eſſet opus, ſi omnes & ſemper ſpiritu Dei, hoc eſt lege charitatis duceremur. Neceſſaria ſunt igitur in hac vita propter hominum aut imperfectionem aut malitiam hæc judicialia & politica: non ut libidini magiſtratuum, aut avaritiæ pragmaticorum pateant, ſed ut charitati communi ſerviant, & εἰς παιδαγωγίαν, hoc eſt in ſubalternationem & famulatum legis Dei.

17. Nunc ad ampliorem doctrinam omnémque ſcrupulum amoliendum probemus licitas eſſe emptiones redituum, etiam ſtante vulgata opinione, quòd uſuræ etiam legales propriè & ſtrictè ſumptæ, videlicet in mutuo, ſint de ſe illicitæ. Hîc retinendi ſunt in primis certi termini, præſertim uſitati, ne ſequatur inextricabilis confuſio, ut in ſimili tradit *Bar. in tra. de Alveo, in ver. novus, in prin. Et Io. Ger. in lect. 2. ſuper Marcum.* Deinde excutienda ſunt ad vivum totius materiæ fundamenta. Præcipui autem termini in hac materia ſunt duo, videlicet Mutuum, & emptio reditus. Videamus quid ſit utrique proprium, & in quo differant. In mutuo tria ſecundùm omnes, ſed penitus conſiderando quatuor requiruntur. Primùm, quòd pecunia fiat accipientis. Secundùm quòd gratis. Tertiùm, quòd detur jus utendi aliquo tempore (hæc duo perperam omiſſa ſunt à *Bar. & docto. in definitione mutui in l. 2. in fi. ſi cer. peta.*) Quartum quòd accipiens obligetur cum effectu ad idem genus,

Mutuum.

ſive ad tantundem in eodem genere reſtituendum: idque adeò præcisè, ut nullo interitu liberetur. *l. 2. in prin. de reb. cred.* Primùm non eſt proprium mutui, quia convenit emptioni fundi & infinitis contractibus: ſimiliter nec ſecundum, quia convenit donationi, & etiam depoſito facto ad numerum. *l. Lucius depoſiti.* Sed tertium & quartum eſt propria & ſpecifica differentia mutui, & propter quartum differt ab emptione reditus ſive perpetui, ſive temporalis. In qua recipiens ſive venditor nullo modo obligatur ad reſtituendum precium ſive pecuniam ob id acceptam, neque in corpore, neque in genere, ſed prorſus & perpetuò alienatur ſine ſpe unquam repetendi, cujus ex diametro oppoſitum eſt in mutuo. In quo licet pecunia fiat accipientis, non tamen liberè, nec prorſus abalienatur, quia mutuatio non eſt alienatio, ſed adminiſtratio. *tex. in l. Rogaſti §. ſi fugitivus. ubi Alex. Deci. & omnes Doct. ſi cer. pet.* quia vertitur in creditum, & recipiens obligatur ad reſtituendum idem genus: non in abſtracto, quod nihil eſt, ſed veram & realem ſubſtantiam, genere & qualitate (non individuali corpore) eandem & certam.

18. Et hoc eſt quod vult textus ille vulgatus & clariſſimus, Sophiſtarum ineptiis obſcuratus, & à noviſſimis injurioſè lancinatus, & tranſpoſitus, *in l. 2. §. mutui datio. de reb. cred.* ubi dicitur quòd res mutuabiles recipiunt in genere ſuo functionem, id eſt formalem & ſubſtantialem æquipollentiam, ut una res fungatur vice alterius uniformiter & ſubſtantialiter: idque per ſolutionem (id eſt per ſolvendi facultatem) quàm ſpecie (ut habet vera litera, vel ſecundum vulgatam literam quæ in idem recidit) potius quàm per ſpeciem (id eſt) magis quam per ipſum corpus individuum mutuo traditum. Non enim illud individuum eſt in obligatione. Rurſus nec genus abſtractum, aut quid incertum: ſed certa ſubſtantia, quæ certitudo non eſt reſtricta ad ipſum corpus in individuo mutuatum, ſed ad ſubſtantiam ejuſdem generis qualitatis & quantitatis, quod per ſolutionis facultatem pulchrè velut experimento palpabili cognoſcitur. Quia ſi ipſum mutuatum corpus attendas, eſt facultas ſolvendi aliud pro alio: ſi verò genus, qualitatem & quantitatem, non eſt facultas ſolvendi aliud pro alio: imò quia obligatio non eſt contracta ad ipſum corpus mutuatum, ſed ad idem in genere & quantitate, non offenditur (etiam in mutuo) ſed ſtat illibata regula, quòd aliud pro alio non ſolvitur præſertim quia id quod ſolvitur recipit functionem: ideóque ſubrogationem conſubſtantialem & identificam cum re mutuata: quæ functio accidit & fit per ſolutionem (id eſt ſolvendi facultatem, quia ſatis eſt tantundem ſolvere) non autem per ſpeciem ſeu corpus mutuatum. Hoc quod obiter menti occurrit, ad notandum viſum eſt, quia doctores adúſque ſuis ineptiis textum clariſſimum obſcurarunt, & juvenum ingenia, quæ maturare debuerant, perturbaverunt; & noviſſimè *Steph. Forcatulus in ſua eleganti penu. cap.* 10. vim inferre ipſi literæ, & ejus verba tranſponere auſus eſt. [Udalricum Zazium *opinor ſecutus, qui in novis intellect. cap. 1. col. 3.* temerè reprehendit Paulum I. C. auctorem. *d. §. mutui.* quem Scotinon, id eſt, obſcurum vocat, quùm poſt Vlp. nullus I. C. clarius, & dilucidius ſcripſerit: & addit Zazius Rotam textus. *d. §. mutui conventi*, debuiſſe, & malè per prædicta.] Sed ad rem, illa quam diximus eſt propria & ſubſtantialis differentia utriuſque contractus.

§ mutui declaratio § mutui datio in l. 2. de reb. cred.

19. Ex qua apparet quòd uſura propriè & ſtrictè ſumpta ſolùm cadit in mutuo, non autem cadit in emptione reditus. Patet, quia de ſubſtantia mutui eſt, quòd ſit officium gratuitum, & quòd recipiens obligetur ad reſtituendum idem genus tantùm, non autem poteſt in plus obligari. *l. ſi tibi decem. in prin. de pac. l. rogaſti. §. ſi tibi. de reb. cred.* Si vero paciſcatur quòd teneatur aliquid reddere ultra ſortem, ipſo

Digitized by Google

jure non valet tale pactum, nulláque oritur obligatio dictis ll. quia eſt contra ſubſtantiam actus. Non autem ſufficit nec efficere poteſt tale pactum, ut actus tranſeat in alium contractum: tum quia nec natura contractus, qui re contrahitur, nec verba patiuntur. *fac. no. per Bar. in l. ubi ita donatur, de donatio. cauſa mor.* Tum quia tale pactum eſt vera & propria uſura. Patet, quia illud ſolùm præſtatur propter uſum & temporalem retentionem pecuniæ mutuatæ, & ſic ex etymo & definitione eſt vera & propria uſura, & pactum remanet prorſus nullum. [Tum quia ſors non perit mutuanti, cui prius debetur, & poteſt exigere, & interim ſtat periculo debitoris, ergo non debet interim eſſe quæſtui creditori, cujus periculo non ſtat, *l. ſi is qui §. ſi quem. D. Comm.*] Quæ omnia ceſſant in emptione reditus, ubi ſors nunquam reſtituitur, ſaltem non obligatur venditor ad ullam reſtitutionem. [Primò verum eſt dicere quod ſors perpetuò perit ipſi creditori, qui nunquam poteſt repetere. [Secundò, non poteſt verè dici, quòd aliquid præſtetur vel percipiatur ultra ſortem: ſed benè, quòd aliud loco ſortis prorſus alienatæ percipitur, videlicet jus annui reditus, & ſic non poteſt hîc cadere vera uſura: quia cùm uſura non ſit, niſi quod accedit ſorti, ſemper præſupponit primò ſortem deberi, & poſſe repeti, licet interim abeat in creditum, ut fit in mutuo. Secundò uſura præſupponit interim aliud ſolvi pro uſu vel retentione ſortis, quæ eſt propria ratio uſuræ, unde non poteſt propriè cadere in emptione reditus, ubi ſors ſive precium nullo modo abit in creditum prout abit in mutuo: ſed prorſus abalienatur, & omnino recipienti acquiritur, qui non obligatur ad aliquam reſtitutionem precii, ſed tantùm ad præſtationem reditus pro precio recepto venditi.

Qui reditus liciti.

20. Et ſic concludo, quòd reditus pecunia emptus, etiam de novo ad hoc conſtitutus, dummodo valorem & commenſurationem precii ſeu ſortis tempore contractus inſpecto non excedat, alio ceſſante vitio non eſt illicitus, nec verè nec pręſumptivè uſurarius: ſed omni jure etiam poſitivo licitus & permiſſus. Et ita ex profeſſoribus juris tenuit. *Bald. in rep. l. jusjurandum. col.* 40. *cum ſeq. & col.* 44. *de jurejur.* Et multi quos latè citatos vide per D. *Andr. Tiraq. in conſ. Pict. tit. Retrac. §.* 1. *gl.* 6. *num.* 15. Et fuſius quidem cęteris tractavit *Petr. Anchar. in diſput. incip.* Antiquis & modernis temporibus. *l. & in Rep. c. peccati venia. col.* 20. *de reg. jur. in* 6. *Panor. in diſp. incip. Augerio.* ſed dum anſam ſolvere ſatagunt, nodum ligaverunt, ut in c. cum olim de verb. ſignif. quorum intricationes infrà ſuis locis per vivas, ſenſatas & punctuales rationes extricabuntur. Ut autem paucis diluantur errorum cauſæ circa hanc concluſionem, verum eſt, quod hujuſmodi reditus longè majorem recipiunt functionem & ſimilitudinem cum ſorte & pecunia numerata, quàm res corporales vel jura antiqua. Et ſic quantò plus habent ſymboli, tantò faciliorem recipiunt tranſitum & confuſionem cum ſorte, ut videlicet de facili videatur ſors ipſa particulatim reddi, prout ſolvitur reditus: hinc erroris cauſa multis rerum & negotiorum expertibus tam è Theologis ſcholaſticis quam è noſtris, puta *Henrico de Gandavo, quodlib.* 8. *q.* 22. *Greg. de Arimino & Salic. in authen. ad hæc, ad finem. C. de uſuris,* ut cæteros omittam, dum putant hos contractus ſolo nomine, non re & effectu differre, ſed in idem recidere, imò eandem rem veritatem, & ſubſtātiam facti ſemper manere. Cùm quis dat mille, & recipit annuatim centum, vel octoginta, per tot annos, ut longè ſuprà ſortem inveniatur habuiſſe, ſive dixerit ſe mutuare, ſive reditum emere, quacunque contractus formula partes uſæ ſint. Tum per ſimilitudinem reditus pecuniarii ad ſortem pecuniariam, quæ ſunt ejuſdem ſubſtantiæ in genere. Tum quia hic reditus ſorti homogeneus, non per munus creditoris è re ſua, puta fundo empto ſibique tradito; nec per manus tertii ſuper re aliena, ſed per manus debitoris ſuper ſe, & bonis ſuis ſolvitur & percipitur. Quas ob res non poterant intelligere aliud reddi vel ſolvi annuatim, quam idem in genere, & ab eodem: & ſic ſingulis annis certam partem ſortis, donec ſorte exhauſta non poterant intelligere aliud præſtari, vel recipi quàm ultra ſortem: & ſic ſtante vulgari ſententia de uſura legali in mutuo de ſe mala, non poterat hic reditus ſtare. Atqui dummodo hic reditus ſit juſto precio conſtitutus, & ſic non excedat ſaltem ſummam quantitatem communis interuſurii, ut infrà q. 5. q. 69. tum verè neque ſors, neque pars ſortis, neque à debitore ſortis quicquam penditur: ſed aliud à ſorte, videlicet jus reditus, quod eſt jus formatum, incorporeum, perpetuum, penitus diverſi generis & ſpeciei à ſorte: & ſic quantocunque tempore ſolvatur, nunquam poteſt dici aliquid ſolvi ultra ſortem, imò nec aliquid de ipſa ſorte cœptum eſſe reddi.

Errorum cauſæ.

21. Retineamus igitur realem horum extremorum differentiam, non enim de nominibus diſputamus, nec verbis legem imponimus, ſed de rebus ipſis. Realiter enim & ſubſtantialiter, & effectibus differunt mutuum, & emptio reditus: maximè, quia recipiens mutuum obligatur pręcisè ad ſortis reſtitutionem, idque etiam ſuo periculo, *l. incendium, C. de reb. cred.* vendens autem reditum nullo modo obligatur ad reſtituendum precium quod recipit, ſed illud perpetuò acquirit. Modò intendamus hęc duo extrema, fac alteri mutuata mille ſimpliciter ſine alio termino, ita quod debitor eſt purè obligatus, & quotidiè cogi poteſt ad totius ſortis reſtitutionem, ab altero verò mille libris emptum reditum perpetuum non redimibilem quinquaginta librarum: nonne clarum eſt, quòd in primo exemplo ſi creditor vel modicum quid exigat ultra mille, ſine alia cauſa quàm ratione mutui, & nudi uſus pecuniæ, iniquè facit, & meram uſuram exercet: in ſecundo autem exemplo tametſi creditor poſt viginti annos tantum receperit, quantum ab initio numeravit, nihilominus poteſt perpetuò reditum exigere, & nihil iniquum admittit, nullamque uſuram exercet: ſed jure ſuo dudum juſtè acquiſito utitur. Hęc ſunt clariſſima per prædicta. Et ratio naturalis eſt & manifeſta, quia primo caſu non fuit orta obligatio niſi ad ſortis reſtitutionem dumtaxat. Igitur quòd creditor quicquam ultra ſortem exigat, injuſtum eſt & iniquum, cùm ſemper habuerit debitorem purè obligatum, & in facultate ſua fuerit totam ſortem repetere, quæ non tranſivit in poteſtatem debitoris, niſi ad tempus conſiſtens in poteſtate & arbitrio creditoris. Contraria omnia in ſecundo caſu, ubi ab initio nulla oritur obligatio ad ſortis reſtitutionem. Sed ſicut creditor illam perpetuò alienavit, ita juſtum & æquum eſt perpetuò illi conſervari emptum reditum valori ſummæ perpetuò alienatæ correſpondentem, alioquin nulla exiſteret æqualitas. Et ſic talis reditus non eſt uſura, ſed vera merx & res empta.

Differentia mutui & reditus.

22. Reſtat confutanda ſuperſtitioſa quędam & irrationabilis opinio. Quidam enim ut *Bonaventura tracta. de contract. Bernard. Senenſis de Evangelij æterno ſermone* 41. *cap.* 2. alii tenuerunt penitus illicitum, quòd reditus ematur ſuper perſona venditoris, & debitoris obligantis ſe & ſuos perſonaliter ad ſolvendum aliquid annuum, pro certa ſumma pecuniæ per eum recepta, ex quo nullum ſubeſt prędium, ex cujus fructibus ille reditus confici poſſit, & tandem ſucceſſu temporis debitor obligatur ad plus dandum quàm acceperit. Et in hac ſententia videtur eſſe *Innoc. in c. in civitate, in fi. de uſur. & ibi ſeq. Ioan. de Ligna dicens,* quòd ſi venditur reditus non habita relatione ad rem, contractus eſt illicitus & fœneratitius. Si verò conſtituitur reditus in re, & venditur, valet contractus, dummodo non ſit fraus nec deceptio ultra dimidiam, & res ſufficiat ad ferendum talem reditum. *Et ſeq. Laurent. Rodul. in tract. de uſur. parte* 2. *q.* 12. *Franc. Aret. con.* 151. uno the-

Digitized by Google

ſinate, & alii quos omitto. Et moventur, quia priori caſu venditur pecunia, & plus tandem recipitur quàm datum fuerit, quod eſt illicitum. Secundo verò caſu venditur res immobilis uſque ad valorem reditus, quod eſt licitum. Voluit tamen *Ioan. de Ligna in c. ult. q. 1. de uſur.* quòd non requiritur reditum vendi & conſtitui ſuper certo prædio, ſed poſſit conſtitui generaliter ſuper bonis, dummodò ſufficiant, & ad bona hypothecata fiat relatio, & ſufficiens & idonea ſit hypotheca. Et hanc opinionem ſequi videtur *Ph. Melanch. in epiſt. phil. mord.* dum præfatam differentiam laudat, ſubdens tamen, quòd ſi bona illa hypothecata inſigni clade afflicta ſint, debet viciſſim pro portione remitti de reditu. Sed illi dum ſuperſtitioſius & ſcrupuloſius argutantur, non vident quorſum res evadat, videlicet ut tanto juſtior ſit contractus, quanto creditori melius & tutius cavetur: eoque magis illicitus, & uſurarius, quo minus ei cavetur. Atqui ridiculum eſt, adverſus uſurarios contractus ſic diſputare, ut negotium agas fœneratorum, debitores autem quò pauperiores ſint & minus prædibus prædiiſve idoneis cavere potuerint, eo magis excludantur, & vel hoc ſubſidio fruſtrentur. Dicamus ergo, quòd ſi licitum eſt juſto precio emere reditus ad hoc noviter conſtitutos, ſuper certis prædiis ad hoc ſufficientibus & ſpecialiter hypothecatis (ut omnes tenent, pauciis exceptis, quorum ſententia jamdudum exploſa eſt) multo magis licitum eſt emere ſub generali bonorum hypotheca. Et multo fortius abſque ulla hypotheca, vel alia cautione, quàm nuda fide pauperis debitoris: tantòque majoré gratiam & liberalitatem exercet creditor, alioquin ſui juris, ſuæque poteſtatis, *facit ſuprà num. 20.* Et hæc adeo clara, ut in his aſſerendis nulla ſit opus ratione, ſeu ſenſu. Si enim reditus nulla hypotheca, nullo fidejuſſore, nulla alia cautione ſubnixus ſit, ſed in ſola perſonali obligatione debitoris, cuius ſolius fidem ſecutus eſt creditor, tantum abeſt ut hoc vitiet contractum, & uſuram inducat, ut eo longius amoliatur omnem ſuſpicionem & rationem uſuræ. Patet clariſſimè, quia quicquid alleviat vel minus gravat debitorem, & deteriorem facit creditoris conditionem, elevat & minuit ſuſpicionem & rationem uſuræ. Vanum eſt ergo & præpoſterum hic requirere ſpecialem vel generalem hypothecam rei immobilis, quia non hoc recipit ſubſtantiam nec juſtificationem reditus, ſed ſolum ſecuritatem creditoris. *Theſis.*

23. Puto tamen quod doctiſſimus ille Phil. Melan. in loco præallegato non ſenſerit ſimpliciter prædictam hypothecarum cautionem requiri, ut contractus ſit licitus, maximè ex parte creditoris: ſed quod aliò reſpexerit, forſan quòd non ſit licitus alia ratione ex parte debitoris, ut qui promittat in futurum ſolvere & continuare, de quo tamen incertus ſit an præſtare poterit, cùm tunc non habeat prædia ſuper quibus tutò collocare poſſit, nec certus ſit an in futurum dives & potens evaſurus ſit, cum etiamſi maximè ſit induſtrius, modica inopina valetudo omnem ſpem abſorbere poſſit. Vel quod mihi veriſimilius videtur, quòd non ſit licitus ex parte creditoris alia ratione, quia ſi debitor tam pauper eſt, ut bona quæ nunc habet, non ſint idonea tanto reditui ferendo, quanta ſors eſt qua indiget, debet ei creditor gratis mutuare. Vel forſan reſpicit ad finem politicum, ut ab his contractibus arceantur ignavi, aliena quadra vectitare quæritantes, ſua tandem & aliena decocturi. Contra quos in hunc finem edito libello ſcripſit Plutar. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι. Sed hæc concluſioni noſtræ minimè obſtare poſſunt: non primum, quia eadem ratione ſequeretur quod pauper infirmus non poſſet licitè promittere ſeſe reſtituturum mutuum adverſæ valetudinis tolerandæ curandæque cauſâ receptum, quod facere ſperat ex futuris operis ſanitate reddita. Quod non minus abſurdum eſt quam quod Conrad. Pellica. vir alioqui doctus & in ſacris litteris exercitatiſſimus, nimis incautè Proverbio 6. ſcripſit, non licere pro alio ſub termino fidejubere, de quo dicam *infrà q. 32.* Minus obſtat ſecundum, tum quia non loquimur in caſum eleemoſynæ erogandæ, de quo latè dicemus *infrà num. 71.* Tum quia quidam ſunt pauperes ſenſu & patrimonio præſenti, habent tamen induſtriam, qua creditori non ſolùm ſatisfacere, ſed etiam poſteà rebus compoſitis, reditum redimere poterunt (de reditibus enim tota quæſtio eſt) & interim hoc ſubſidio gravem aliquam & alioquin inevitabilem cladem evitare, ut experientia docet. Et licet his æquum eſſet gratis mutuare, vel etiam debitum à potenti & divite creditore, qui rem notam habet; tamen quandoque creditori non innoteſcit, quandoque creditor non ita abundat quin ſuo egeat, poteſt tamen tunc reditum emere, in quo etiam beneficium non modicum facit, præferendo pauperem ditiori prædiis prædibúſve tutiſſimè caventi. Nonobſtat tertium, quia tales ignavi nepotes etiam à liberali mutuo excludi debent præſertim filiifam. imminente etiam Senatuſconſ. Macedoniano.

24. Hinc apud nos plurima ſupremi hujus Senatus areſta lata ſunt contra mercatores filiiſfam. vel adoleſcentibus ſine parentum, tutorum vel curatorum conſenſu mutuantibus, aut termino dato vendentibus, ut anno ſeſquimilleſimo viceſimo ſexto in Vigilia Nativitatis Dominicæ latum Areſtum pro tutore cujuſdam minoris, obligationes annullatæ, & inhibitum omnibus mercatoribus dare quaſcunque merces minoribus, ſine conſenſu patris & matris, tutorum & curatorum, ſub pœna amiſſionis mercium, & mulctæ arbitrariæ. *Areſtum.* Sed his ceſſantibus, non ſequitur improbandum contractum hujuſmodi, qui bona fide fit, etiamſi tunc debitor ſolvendo non ſit, ſed fore ſperet in futurum. Ex quibus liquet veritas concluſionis noſtræ de juſtitia horum redituum ampliatæ primo etiam in reditu de novo mediante pecunia conſtituto *ſuprà num. 20.* Ampliatur ſecundò, etiamſi nuda perſonali debitoris obligatione nitatur, citra prædes & prædia & abſque ulla hypotheca, *ſuprà num. 22.* Fallit primò, ut procedat dummodò conſtituatur juſto precio, de quo, *infrà q. 5. num. 124.* Fallit ſecundò, niſi fiat in fraudem & læſionem proximi, quæ fit dupliciter. Primò, quando creditor captat fortunas & bona debitoris. Secundò, quando mores debitoris captantur, & datur ei occaſio prodigendi, luxuriandi & decoquendi. His caſibus contractus eſt illicitus, & nedum creditor in foro conſcientiæ peccati reus eſt: ſed etiam in foro contentioſo (ſi conſtet) præter annullationem reditus, puniendus eſt. His velut firmatis fundamentis pergamus Deo duce, ad excuſſionem materiæ, & quæſtionum utriuſque extremi.

25. Et primò circa mutuum, quia incidenter venit, non immorabor, ſed ſummatim expediam. Uſque ad duodecim caſus numerat *Panor. in c. conqueſtus de uſur. poſt. Hoſtienſ. in ſum. eo. §. in aliquo caſu*, ubi Hoſtien. numerat tredecim, in quibus licet recipere ultra ſortem, refert *Ambroſ. de Vignatem rep. c. ſalubriter. de uſur.* *Theologi exactius loquuntur.* Infinitas quæſt. cumulant vulgo dicti Summiſtæ, ad quas remitto, & *in Repet. c. Conſuluit. c. naviganti. de uſur. ad Petr. Ancha. in Repet. cap. peccati venia non datur. de reg. jur. in 6. Franc. Purpur. in l. rogaſti. §. ſi tibi. ſiccer. pet.* Exactius & preſſius loquuntur Theologi, inter quos *Alexand. de Ales Part. 3. q. 66.* ponit quatuor caſus in quibus uſura in vero mutuo eſt permiſſa, quos *Scot. in 4. ſenten. diſt. 15.* quem ſequitur ibi *Gabr. Biel. q. 11. col. 5.* reducit ad duos ſcilicet ad pœnam & ad intereſſe. Ego verò cum noſtris reduco ad unum, videlicet ad juſtum & verum intereſſe: non quòd Legiſtæ vel Canoniſtæ melius in hac materia ſenſerint quàm Theologi. Vera eſt enim Theologorum ſententia, moderatam pœnam ſtipulari & exigere etiam in mutuo, non in fraudem proximi, ſed ne creditor ipſe ſponſione fraudetur, & pecunia ſua careat

Digitized by Google

in termino non eſt contra jus divinum, nec contra conſcientiam, ut ex his quæ dicam *inf. eo. q. 2. q. 74. Et in tract. quod intereſt. q. 20.* Sed quia moribus invaluit, ut mutuum debeat eſſe & maneat gratuitum: omnéſque leges uſurariæ in mutuo prorſus exolverunt, quod eſt juſtum & rationabile, tum attenta natura mutui, tum advitandum frequentiam turpium quæſtuum. Quo fit ut omnis pœna mutuo appoſita (niſi quatenus de tanto vero aut veriſimili intereſſe conſtat) in fraudem veterum & exoletarum uſurarum appoſita cenſeatur.

26. Hinc manat concluſio, quod adhoc ut liceat aliquid exigere vel ſtipulari ſuprà ſortem in mutuo [ſecundum communem Scholaſticorum tam Theologiſtarum, quam Juriſtarum doctrinam, ut non præjudicem his quæ nuper dixi *num.* 10.] unica eſt cauſa duntaxat, quæ eſt verum & juſtum intereſſe ipſius creditoris. Hanc concluſionem declaro. Primò, ut intereſſe non poſſit metiri, niſi ex parte creditoris, non autem ex parte debitoris, nec ex ejus neceſſitate vel lucro ſalvis his quæ dixi ſuprà *num.* 10. quoniam cùm mutuum debeat eſſe gratuitum, & in utilitatem recipientis non credentis, quantumcunque conſter debitorem ſuperlucraturum ex mutuo, vel damnum maximum evaſurum, non eſt juſta cauſa ſecundum Scholaſticam doctrinam, ut quicquam exigere poſſit creditor ultra ſortem: Prout non eſt juſta cauſa gravandi legatarium etiam poſt tempus ultra legatum reſtituere ex eo quòd interim magnum lucrum conſecutus eſt, vel pœnam imminentem evaſit, *text. in l. imperator. §. ſi certum de leg. 2.* Sed re vera textus ille in contrarium facit, quia probat legatarium propter tempus poſſe ultra legatum gravari additamento uſurarum communium illius temporis, etiamſi nec lucrum interim fecerit, nec pœnam evaſerit, ſed tenendo communem ſententiam vulgatæ doctrinæ, fatendum eſt quod ſaltem, eſt juſta cauſa ut debitor obligetur ad antidota, juxta *l. ſed etſi lege. §. conſuluit. de petit. hered. c. cum in officiis. de teſt.* utque creditor à debitore ſpontaneè beneficium remunerante, & liberaliter aliquid offerente recipere poſſit. Sed non eſt juſta cauſa, ut quicquam tacitè vel expreſsè ultra ſortem reddi paciſci poſſit; quin eſſet contra naturam & ſubſtantiam mutui, uſurarium & ſorti imputandum. Solam autem indemnitatem ſibi ſervari, paciſci poteſt, ut infrà dicam. Hoc enim pactum indemnitatis non prorſus tollit gratuitum officium mutuationis, nec illud excludit, ſed reſtringit, quia tantò minus officioſus eſt creditor. Verum alia juſta cauſa eſt à ſimplici officioſitate mutui accedente, puta ſi creditor contra naturam mutui reciperet in ſe periculum totius ſortis vel partis, quia tunc ſicut in damnum creditoris hujuſmodi mutuum excedit terminos mutui, ita in ejus commodum excedi poteſt à non ſuis terminis, *ut in l. Lucius. 1. depoſ. in l. nave Saupheli. loca. l. periculi precium de naut. fœn. & inf. q. 3.* Et ſic contemplatione ſuſcepti oneris poteſt aliquid ſtipulari, nec eſt uſura, quia non recipit propter officium mutuationis, ſed propter onus ſuſceptum, cui & non ſorti, nec mutuo, correſpondet pactum, ut *not. Bal. in l. cunctos populos. col. 4. C. de ſum. Tri.* Imò dico quod propriè hoc caſu non eſt mutuum, ſed contractus ſocietatis, vel do ut des facio aut facias, & ſic ceſſat ſubjectum uſuræ, ut infra de eo latius. Sed occurrit quæſtio.

Obligatio antidotalis. 27. An liceat obligatione illa antidotali pacto deducere incivilem, & ſi alio modo quam tacitè inſit? & communis eſt ſententia Theologorum, & noſtrorum, quod non. Et licet fateantur licere ſtipulari benevolentiam vel amicitiam in genere, negant licere in ſpecie, etiam ſimilis beneficii, niſi hoc adjecto quod promittens non plus obligetur quam aliàs tenebatur ceſſante pacto. Ita ſenſit *Thom. Aquinas. 2. 2. q. 78. art. 2. in reſponſi. ad tertium, & expreſſe gloſ. fi. in c. ſi fœneraveris, & ibi. Arch. 14. q. 3. gl. in cle. 1. in prin. in verb. onera, & ibi Anchar. Car. Flor. q. 20. de uſur. Ray. & Goffr. in ſum. eo tit. Io. Cald. in rep. c. fi. q. 5. & ibi Io. de Ana. de uſur. Bal. in Rub. col. 1. C. de uſur. Salyc. in auth. ad hæc. q. 18. eo. ti. Anchara. in rep. c. peccati venia. col. 13. q. 8. de reg. jur. in 6. Lud. Ro. con. 500. ſummarius. Laurent. de Rodul. in rep. c. conſuluit, col. 1. in 2. oppo. de uſur. Card. Io. de ana. in d. c. conſuluit. col. pen. Et ibi. Panor. in fi. & poſt eum Gab. Biel. in 4. ſent. diſt. 65. q. 11. col. 3. Anton. in ſum. part. 2. c. 7. §. 5. Barb. c. illo vos. col. 2. de pig. Iaſ. l. ex hoc jure. col. 13. n. 65. de juſt. & jur. Sum. Sylveſt. in verb. uſura. 1. q. 2. & q. 3. Ph. Dec. in l. rogaſti. §. ſi tibi. col. fin. & ibi Franc. Purp. col. 3. ſi cer. pet.* Sed certè nimium ſuperſtitioſi ſunt; quare placet opinio. *Ang. Cla. in verb. uſura 1. §. 4.* quam priùs voluit defendere *Hoſti. in ſum. eo. tit. §. ult.* quam etiam æquam eſſe, & ſe non reprobare dixit Purpura *in d. §. ſi tibi, num. 16.* Licere & valere pactum, ut viciſſim mihi, ſi indigeam, & commodè poſſis, mutues: ſatis eſt enim quòd non in plus nec alio caſu obligeris, quàm naturalis ratio & charitas ipſa exigit. Tametſi alio modo & efficacius quoad forum humanum & externum obligeris, civili videlicet vinculo addito: verùm formulæ & adſtrictiones fori externi nihil ad conſcientiam, dum non offendatur charitas.

28. Redeundo ad noſtram concluſionem, declaratur ſecundò, dummodo illud intereſſe non ſit prætextus uſuræ, nec ut negotietur, vel locupletetur creditor ex mutuo; ſed duntaxat indemnis ſervetur: debet ergo ſeriò fundari in cauſis veris, efficacibus & propinquis, non in ſimulatis, fictis, aut remotis: quod etiam ſenſit *Deci. in leg. quatenus in fi. de Reg. jur. in c. cum venerabilis. col. 5. de except.* Declaro tertiò, ut verum intereſſe creditoris non tantùm ex damno incurſo, ſed etiam ex lucro ceſſante æſtimetur: & quòd utrumque propriè veniat appellatione intereſſe diſerte explicat Jureconſultus *in leg. ſi commiſſa. rem ra. hab. ibi* Inquantum mea interfuit, id eſt, quantum mihi obeſt, quantúmque lucrari potui. *Adde text. in l. 3. in fi. de eo quod cer. loc. l. unica ad fi. de ſenten. quæ pro eo quod intereſt. l. quicquid C. arbi. tu. l. ſi in l. §. colonus. l. ſi fundus. §. ſi loca. l. ſi mulier. §. rerum amota.* Circa quod conſiderandum, quòd regulariter non eſt par ratio lucri & damni. *l. ult. C. de jur. delib. l. Proculus. in fi. de damn. infec. l. qui autem in prin. quæ in fraud. cred. l. ſi is cui §. ult. de fur.* quod etiam in hac diſceptatione ejus quod intereſt, habet locum, *d. §.* ult. Unde in pluribus & proclivius habetur ratio damni incurſi, quàm lucri ceſſantis. Si igitur de damno incurſo conſtare debet, antequam adjudicetur, *ut per Bal. l. etiam col. 2. de execu. rei jud. Io. Lup. rep. c. per veſtras. §. 6. infertur. de donat. inter vir. & uxor.* quanto magis de lucro ceſſante? Unde rectè poſt *Bar. ſcripſit Paul. in l. 3. §. fi. de eo quod cer. loc. & in l. nummis de in lit. jurand.* quòd non ſufficit aliquem eſſe conſuetum negociari & lucrari, ut ex mora ei præſtetur intereſſe lucri ceſſantis, niſi lucrum illud ſit certum, hoc eſt, certum ſit, quòd illo tempore lucratus fuiſſet ex re debita, ſi illam recepiſſet, *idem Bar. in l. unica. col. ante p. C. de ſent. quæ pro eo quod inter.*

Quod inter eſt.

Lucrum ceſſans.

29. Non tamen dico, quin pro ratione materiæ ſubjectæ per conjecturas probabiles probari poſſit, *ut not. per Bar. & alios, in l. ſi traditio. C. de actio. emp. in l. unic. C. de ſentent. quæ pro eo quod intereſt*: ſed quòd probari debet lucrum certum & probabile. Et ut pulchrè. *Paul. in l. 3. §. ult de eo quod cer. loc.* non ſufficit lucrum fuiſſe in potentia incerta vel remota, ſed oportet fuiſſe in actu vel in potentia certa & propinqua, *ſequitur Decius con. 322. ad fin. Idem volunt Theologi in 4. ſentent. diſtinct. 15. & ibi Gabr. Biel. quæſt. 11. col. 5. Sylveſt. in verb. uſura 1. quæſt. 19.* Summa enim diviſio (ut dicere ſoleo) circa effectum & perceptionem ejus quod intereſt, ſive in lucro, ſive in damno, eſt quoddam intereſſe propinquum, quoddam remotum: illius non hujus ratio tam in conſcientia, quàm in foro judiciali habenda eſt. Utriuſque pulchra quædam exempla

Summa diviſio.

Digitized by Google

tradidi *in Conſ. Pariſ. §. 6. gloſ. 7. num. 18. plene dixi in extricat. Labyrinthi C. eod. tit. de eo quod intereſt*, ut ſæpe miratus ſim, cur doctores *in l. unica* tam multas diviſiones præter jus excogitantes, non poſuerint præcipuam hanc & magis neceſſariam diviſionem.

30. Adverte etiam quòd licet doct. noſtri, *poſt. Bart. in l. 3. in fi. de eo quod cer. loc. & in d. l. unica. in fi.* ſoleant reſtringere æſtimationem lucri ceſſantis ad homines ſolitos negotiari, *ut Card. clem. unica. §. ſane. q. 4. de uſur.* ita ut hoc debere articulari & probari velit Alexander. *in lege divertio, in prin. col. 7. in inſulam. §. uſuræ:, col. 2. ſol. matr. & in con. 141. viſo themate in prin. lib. 5. Philippi Dec. in c. cùm venerabilis. col. 5. de except. & conſilio 39. col. 2. Lud. Gomeſius inſt. de action. §. actionum. num. 17. in fi.* Tamen dico quòd hoc non eſt perpetuum, ſed cauſâ majoris frequentiæ accipiendum, quoniam *quemadmodum ſuper Conſuet. Pariſ. §. 6. gloſ. 7. num. 18. diximus*, fructus amiſſos damno magis quàm lucro ceſſanti adſcribi, ita in juſtis negociationibus & mercatoribus, lucrum ceſſans (utpote fructus operæ & induſtriæ) vicinius eſt damno emergenti. Et meritò, oleum enim & impenſam perdit mercator, videlicet (etiam deducto ſumptu) operas, laborem & induſtriam, niſi lucretur, non tamen ſequitur in aliis perſonis prorſus negari, ſed rarius conſiderari. Et aſſentior Philip. Melancht qui *in Epit. Philoſ. mora.* ſcripſit, judicem probabili ratione etiam ad reliquas perſonas lucri ceſſantis exemplum accommodare poſſe. *Idem ſentit. Pet. Ancha. in d. cle. unica de uſur. & diſertè omnes Theol. in 4. ſentent. diſtinct. 15. & ibi Gabr. q. 11. Conrad. in tract. de contract. q. 30. 35.*

31. Declaro quartò contra omnes fere noſtros doctores ut quantum ad intereſſe tam lucri quàm damni non ſit differentia, ſive mutuati fuerint numi, ſive oleum, vinum, frumentum, aut aliæ ſpecies, nec an actio ratione loci ſolutionis ſit (ſecundum eos) arbitraria, vel non. Unde quemadmodum & quo caſu ſi pecunia mutuata ſua die reddita non fuerit, venit omne intereſſe immediatum & propinquum, quod ob eam moram creditor paſſus fuit, ſive in damno; puta ſi tantam pecuniam ſub pœna debuit, vel ſub pignore quod diſtractum fuit, vel pœna commiſſa: eo quod debitor, cujus fidem ſecutus erat, fefellit. *l. numis de in lit. juran. l. 3. §. penult. de eo quod cer. loc.* ſive in lucro ceſſante, ut quia merces ſolebat comparare, & comparaturus & lucratus fuiſſet, ſi debitum in termino recepiſſet. *d. leg. tert. in fine.* Idem dicendum in vino, oleo, frumento mutuato, aut aliis ſpeciebus. Et in hoc valde erraverunt omnes ferè noſtri doctores, dum nudam paucarum legum literam magis quàm ſenſum omnium, & naturalem rationem ſecuti: reſtrinxerant *d. leg. numis, & d. leg. tert.* ad numos ſive ad pecuniam ſtrictiſſimè ſumptam, contra æquitatem & mentem juris, idque metu apparentis contrarii, *in leg. ſi ſterilis. §. cùm per venditorem, de action. empt.* quem textum ad omnem contractum extendunt, imò ad omnem obligationem, in aliud quàm pecunia ſtrictiſſimè ſumpta debetur: utque uno inconvenienti admiſſo, plura ſequuntur, novas voces & diviſiones intrinſeci & extrinſeci intereſſe confinxerunt, quæ prorſus non habentur in jure, *ut inquit Alcia. in tract. eius quod intereſt, & ante eum Fulgo. in l. 1. in principio. col. 1. de actio. empt.* Plus dico, quòd etiam ſunt contra veritatem & mentem juris, quia rectè jura penſando, ubi de extenſione vel reſtrictione ejus quod intereſt agitur, non curatur, nec attenditur, an aliquod intereſſe ſit intra rem vel ex ipſa re, an verò extra rem: ſed ſolùm, an ſit circa rem, *ut inquit tex. d. §. cùm per venditorem:* Id eſt propè, non longè, ſeu propinquum, conjunctum & immediatum. Et ita intelligo illum tex. contra omnes, excepto Fulgo. qui ſolus veritatem in hoc ſummis digitis attigit, ſed non explicuit, nec auſus eſt inveteratos & receptos errores convellere. Hîc multi glo. & doctorum noſtrorum errores refellendi, plurimarum legum germanus & nativus intellectus nova interpretatione reſtituendus, quæ ſuis locis reſervamus. *Vt ad finem extricationis prioris noſtri labyrinthi de eo quod intereſt. q. 12. uſque ad finem.*

32. Declaro quintò, ut nullum veniat intereſſe, nec damni, nec lucri, niſi poſt moram, *l. lecta. verſ. ante. verſ. ſed cùm ſortis petitio dilata ſit. verſi. non enim, ſi certum petatur. in l. in hac. in fi. de condict. tritic. Ant. Butr. & alii in cap. ſalubriter. de uſur. Pan. in l. Iulianus, §. ex vendito. de action. emp.* Et hîc adverte, quòd licet mutuum ſit contractus ſtricti juris, tamen mora committitur citra litis conteſtationem per diei certæ lapſum, & congruam interpellationem, extrajudicialem, ut communis opinio, gloſ. & doct. *in dicta l. vinum, ubi latè Iaſ. & Purpur. ſi cer. peta.* naturali & civili ratione ſubnixa & tenenda, quamvis Soci. *Ibi num. 8. cui Deci. ibi. col. 6. ſubſcribit*, quædam verborum & ſyllabarum aucupia contra communem adducat, à qua tamen non recedit, nec recedendum eſt, quicquid noviſſimè ſcripſerint *Lud. Gomeſ. in §. actionum, num. 19. num. 20. inſt. de act. Alcia. in d. l. vinum:* facientes differentiam in hoc inter contractus bonæ fidei & ſtricti juris: & malè. Fortius tradunt Theologi & benè, quòd etiam citra ullam expreſſam interpellationem in foro conſcientiæ, ex ſignis, egeſtate, vel reverentiali metu creditoris moram committi, *ut per Ricar. in 4. ſent. diſt. 35. art. 1. q. 2. Thom. 2. 2. q. 33. in fin. primi art. Clava. in ver. mora. §. 1.* Item etiam tenent noſtri, *ut Bart. in l. 1. in prin. de oper. no. nunciat. l. ſi quis mihi bona, §. ſed qui ſi mandavit de acquir. hered. Iaſ. in l. vinum, ſi cer. pet. & ibi Deci. num. 12. Purpurat. num. 37.*

Mora.

33. Sunt tamen qui opinantur, debitorem teneri in foro conſcientiæ rependere creditori quod ejus interfuit, etiam ante moram, & pendente termino, *ut Io. de Turre cremata 14. quæſt. 3.* In ſumma fateor debitorem ultra reſtitutionem ſortis naturaliter obligari ad antidora, ſed antidoraliter, pro modo accepti beneficii: & ſic quanto magis creditor officioſior & beneficentior fuit, quod non ſolùm penes quantitatem mutui attenditur, ſed etiam penes promptitudinem & liberalitatem animi & modum, puta ſi noluit nomen debitoris coram notariis aut teſtibus traduci, ſed ſimplici chirographo, aut fide contentus fuit, & penes alias circumſtantias, puta difficultates, aut pericula locorum aut temporum, in quibus ſubventionem proximi propriis commodis præpoſuit. Non tamen puto hanc antidoralem obligationem ſufficere ad obligandum debitorem, etiam in foro conſcientiæ ad aliquid ſolvendum ultra ſortem, etiam ratione damni per creditorem, mutuationis cauſâ, interim ante moram incurſi (licet quidam hoc incautè ſcripſerit *citans Conrad. de contract. quæſt. 3. & Io. Nider. in eodem tract. cap. 3. qui hoc non dicunt.*) ſicut nec is qui donum accepit, tenetur rependere donatori damnum ſeu diminutionem patrimonii ab eo incurſam propter donum, alioqui non ſtaret donum. Tunc hoc eſſet contra actus naturam & finem. Ipſa enim experientia docet, ſæpe uſuvenire, ut quis vix poſſit ſeriò erga proximum officioſus eſſe, niſi in aliquo ſibi officiat. Tum non poteſt cenſeri debitor efficacem dare cauſam damni, ſicut nec donatarius, ex quo uterque pariter habet ſpontaneam voluntatem domini gratis mutuantis vel donantis. Et ſic ceſſant omnia argumenta contrarium opinantium. Et hoc niſi debitor ſit dives: creditor autem propter officium impenſum ad notabilem egeſtatem redactus ſit. Tunc enim ceſſit & venit dies obligationis antidoralis & beneficii efficaciter rependendi, quod ſine vitio ingratitudinis, & gravi noxa prætermitti non poteſt. Item niſi quid debitor dolo aut callidè fecerit, puta dum ſciret imminentem neceſſitatem, vel lucrandi occaſionem, prævenit & celavit creditorem, qui ſi ſciſſet, non erat mutuaturus cum damno vel omiſſione liciti lucri. Item niſi minis vel metu, aut importunis precibus, aut alia qua-

Obligatio antidoralis.

Digitized by Google

dam machinatione, ſive vi, ſive arte, mutuum extorſerit. Sed & his caſibus non damnificatur creditor propter officium mutuationis, ſed propter impreſſionem vel calliditatem debitoris, unde etiam citra moram indemnis ſervari debet. Idem ſi tempore mutui, tacitè vel expreſsè ita convenerit: Valet enim conventio etiam in foro conſcientiæ, quatenus tamen interim non læditur charitas, nec ſubventio indigentis proximi.

Quæſtio incidens.

34. Hîc occurrit neceſſaria quæſtio. Utrum etiam in foro judiciali valeat pactum tempore mutui appoſitum, de rependendo eo, quod creditoris, ſive in dando, ſive in lucro, intererit pendente ſolutione, & ante moram? Facile eſt mihi uno verbo dicere quod ſentio; ſed plenioris doctrinæ gratiâ, cum hæc quæſtio ſit fundamentum totius hujus Tractatus, placet communis Scholæ ſententiam & rationes è regeſtis meis breviter & dilucidè depromere & excutere. Scholarum omnium traditio eſt, quòd aut illud pactum ſit in genere, hoc eſt non expreſſa certa quantitate ſolvenda: & eſt validum. Et hoc etiam tenet Philip. Melanch. *in Epitom philo. moral.* Et movetur, quia cùm liberaliter mutuet vel det dilationem ſolvendæ pecuniæ ſuæ, vel ſibi purè debitæ, juſtè ſtipulari poteſt ſe indemnem ſervari, tam in lucro quàm in damno, juxta illud vulgatum: Neminem teneri contra utilitatem de proprio facere beneficium. *c. precaria.* 10. *q.* 2. Tamen excluduntur caſus in quibus ex lege charitatis aliquis tenetur indigenti ſaltem mutuare: quia tunc non poterit indemnitatem ſtipulari, nec quandoque ſortem, niſi in eventum quo recipiens commodè facere poterit. *Vide ſi vacat, Conrad. de contract. q.* 19. Et hoc quantum ad conſcientiam. In foro autem judiciali excludendi forent caſus, in quibus ex teſtamento fortè ejus cui ſucceſſit, vel alia valida diſpoſitione tenetur ad mutuandum, *ut in l. ſi ſervum legatus* §. *avidius. de legat.* 1. Aut verò mutuans paciſcitur de certa ſumma nomine intereſſe ſolvenda: & volunt pactum in ſe valere ad hoc ut poſſit peti intereſſe, ſi quod ſit, citra moram, vel ante moram, ut aliàs peti non poſſet, ut dictum eſt, non autem ad probandum quòd interſit, nec quanti interſit, ſed nihilominus probandum erit, quòd verè tantique interfuerit.

Pactum de intereſſe futuro.

35. Et ratio eſt manifeſta, quòd in mutuo tanquam in materia prohibita. Non ſtatur pactis, vel confeſſionibus partium, durante cauſa prohibitionis & ſuſpicionis, videlicet ante reſtitutionem mutui, ſed aliunde probandum eſt rem ita ſe habere, *l. cum quis dicens.* §. *codicillis.* §. *Titia, & ibi Bartol. de leg.* 3. *l. ſi forte, & ibi Bar. de Caſtr. pecul. l. qui teſtamentum, & ibi Bad. de probationibus. Paul. Bar. Bal. Ang. & omnes in l. per diverſas. C. manda. in l. Si donatione. C. de col. & ita decidit Bal. in l. rogaſti.* §. *ſi tibi. col.* 2 *Et ibi latè Purp. num.* 39. *cum ſeq. ſi certum petatur. Io. de Ana. in cap. ult. de uſur. Philippus Decius. in c. cùm venerabilis. col. quint. de except.* Tamen ſi illud intereſſe ſit in qualitate perſonarum, & veriſimilibus conjecturis ſuſtineri poteſt, tanquam quædam tranſactio de futuro intereſſe certo in ſe, ſed incerto reſpectu ſolius quantitatis, & ſic non valebit pactum in vim pacti, ſed in vim probationis reſultantis ex veriſimilibus conjecturis, *quod etiam ſentit. Bal. in d.* §. *ſi tibi col.* 2. *fac. Dec. in d. c. cùm venerabilis, col.* 6. *Ubi tamen non loquitur in mutuo, ſed in venditione, ubi minus eſt dubium, ut infrà dicemus, q.* 74. Et in ſumma ſecundum eos pactum ſive in genere, ſive de certa quantitate hactenus valet, ut quod ex die mutui intererit, dummodo probetur, peti poſſit, ubi aliàs etiam probatum non veniret niſi à tempore moræ. Et ita tenent omnes Theologi, Canoniſtæ, & Legiſtæ ubique, nec in hoc diſſentiunt, ſed ſolùm in pacto pœnali; quod omnes Theologi valere tenent, dummodo non ſit immoderatum, & abſit prava intentio. Legiſtæ verò, & Canoniſtæ diu in varias opiniones ſecti ſunt; ſed tandem crebrior ſententia invaluit, ut omnis pœna dationi quantitatis oppoſita præſumatur in fraudem uſurarum, *ut per Alex. in l. ſtipulatio iſta.* §. *alteri. de verb. obliga. in con.* 49. *lib.* 4. & ſic non valeat pactum pœnale quantum ad promiſſionem pœnæ, ſed bene quod ad alios effectus, *ut tradit Bal. in l. rogaſti.* §. *ſi tibi col.* 2. *verſi. extra quæro. ſi cer. peta. & omnes ſequuntur in l. cum allegas. C. de uſur.* ut ſcilicet ſtipulatio pœnæ, quæ non valet præcisè quantum ad ſui taxationem, valeat tamen primò ad conſervandum & æſtimandum quod intereſt etiam ante moram, ſi probetur, ſicut ſtipulatio de refundendo intereſſe in genere, ut dictum eſt. Secundò, ut ſi veriſimiliter ex qualitate perſonarum & totius negotii tanti aut pluris interſit, tunc poſſit ſuſtineri promiſſio pœnæ, vice cujuſdam tranſactionis, prout de prædicto pacto refundendi intereſſe nuper dictum eſt. Et ſic in effectu Juriſtæ non faciunt differentiam inter pactum pœnale, & prædictum pactum. Sed omnes valde errant, præcipuè ignorantia elenchi tum uſurarum, tum ejus quod intereſt. Ego verò ſimpliciter dico prædictum pactum non valere, nihilque operari in mero, puróque mutuo, de quo quæritur, quòd tantum contrahitur, nec ultra protenditur, *l. ſi tibi in princip. De pactis. & definivi. ſup. num.* 17. Aut enim agitur de intereſſe caſuali: ſeu momentaneo, & non ſufficit illud ſimplex pactum, niſi forte debitor præmonitus ſit, & ſub hoc onere ſine fraude acceperit, *de quo dicendum, ut infrà quæſt.* 74. *num.* 508. aut verò agitur de intereſſe promiſcui & ſucceſſivi interuſurii pecuniæ, & illud eſt vera & propria uſura in mutuo. Unde pactum non valet, cum non poſſit paciſci de uſura in mutuo, vero, & abſoluto, quod eſt officium liberale & gratuitum, & ſic neceſſe eſt quòd mutuans nec vendat, nec compenſet uſum pecuniæ, ſed quòd liberaliter illum donet, ſaltem uſque ad tempus, alioquin non eſſet verum mutuum. [Non tamen dico pactum eſſe nullum, facit enim contractum de mero, puróque mutuo tranſire in mutuum improprium: *per leg. ubi ita donatur de donat. cauſ. mor.* ut tamen aliter probandum ſit illud intereſſe, vel lucrum ceſſans, ut ſic in effectu vera ſit communis ſolutio.] Pactum verò pœnale ſine fraude appoſitum, non eſt contra naturam mutui, quia ineſt tempus, infrà quod debitor liberè frui poteſt & ſimplici ſortis reſtitutione liberari. Eadem ratione ſi fieret pactum de fundẽdo intereſſe non ſimpliciter, nec ex die mutui, ſed de eo quo intererit, poſt tempus mutuo appoſitum vel poſt moram, non eſſet contra ſubſtantiam vel naturam mutui. Quem autem effectum habeat, & ſimul de pœnali, ne in his progymnaſmatis nimium remorer, dicam infrà.

Communis ſolutio.

Solutio.

36. Nur.. ulterius procedendo, antequam veniamus ad particulares quæſtiones & praxim materiæ redituum, pulchrum eſt, & ad plenam intelligentiam neceſſarium audire, quis apud antiquiſſimos, & tandem apud Romanos fuerit modus uſurarum. Hoc enim cognito, facilius erit de noſtratibus uſuris judicium facere. Ego non inveni ullo unquam tẽpore apud quoſcũque cõmuni lege uſuram permiſſam ultra centeſimam. Quod enim ex Demoſthene refert Budæus lib. 1. aſſis lege Solonis apud Athenienſes permiſſam fuiſſe, imò punitoria lege indictam ſeſquicenteſimam uſuram in rei uxoriæ actione, pœna erat ſpecialiter à lege impoſita in caſu ſpeciali, videlicet ei qui uxorem repudiaſſet, nec dotem promptè reſtitueret. Ex quo arguitur non fuiſſe tunc tantam uſuram communiter licitam, alioquin non fuiſſet inflicta in pœnam γνήσιος τόκος, id eſt, juſta & legitima uſura. Apud veteres Athenienſes erat centeſima, quam drachmalem vocabant, à peculiari ſuo more dracmas menſtruas in ſingulas minas fœnoris nomine pendende, ut ex Demoſthene refert Budæus *lib.* 1. *aſſis char.* 31. Plutarchus verò in *Lucullo* vocat ἑκατοστήν, alludendo ad morem Latinorum, qui centeſimam à centum calendis,

Mos fœnerandi Athenienſium.

Drachmalis.

ἑκατοστή.

ſeu

Digitized by Google

ſeu potius (ut arbitror) à centeſima parte ſortis ſingulis quibuſque calendis nuncupant. Quoddam verò exemplum ex Athenæo refert Budæus in loco præallegato de triplici centeſima, & de quodam qui pro beneficio habebat ſibi mutuari ad uſurã ſeſquidrachmalem ſive ſeſquicenteſimam. Sed erat abuſus, quia etiam apud Athenienſes ipſa centeſima licet legibus permiſſa, tamen ſordida & probroſa habebatur, & ea de re Æſchines in *oratione contra Cteſiphontem* criminabatur Demoſthenem.

Abuſus publicanorum.

37. Unde veriſimile eſt nullo modo lege communi fuiſſe permiſſam ultra centeſimam, licet nonnulli privatim contra leges (ut & hodie) abuterentur. [Sic abutebantur Publicani illi Romanorum, Aſiatici, prædonum inſtitutores occaſione fortè bellorum civilium, ultra centeſimam cum nexu, hoc eſt, obligatione, & ſervitute perſonali exigebant, & inſuper ultra duplum, & adhuc cum anatociſmo, ſcilicet uſurarum uſuris, quos meritò Lucullus (ut in ejus vita refert Plut. Chæroneus) coërcuit, & primum quidem ultra centeſimam exigi vetuit. Deinde omnes uſuras ſortem excedentes abſcidit, ſcilicet ne unquam ultra duplum. Tertiò, qui uſuras ſorti miſcuiſſent, ſeu anatociſmum feciſſent: de quò infrà *num. 44. cum ſeq.* & ſorte, & uſuris privavit. Leonardus Interpres malè locum illum elegantem vertit, bis enim ignorantia Juriſp. peccavit, ut etiam interpretibus Ariſtot. alioquin doctiſſimis contigit, qui omnes ignorantiã legum, vertendo locum de uſuris tractantem graviter errarunt, ut patet infrà *n.* 440. ubi novam, & veram loci illius verſionem dedimus. Plutarchus in vita Luculli ſic ſcripſit [illegible]. Et paulò poſt. [illegible] hoc eſt, Primum quidem centeſimam excedi vetuit, ſecundo, ne uſuræ ſortem excederent: Qui vero ſorti uſuras miſcuiſſet, toto privavit. Quartum quod maximum erat, adjecit, ne fœnerator ultra quadrantem redituum debitoris capere poſſet, magnam Romæ calumiam ab improbis: magnas verò laudes à Provincialibus retulit.] Quòd autem bellis & cladibus laborante imperio ſub tempora Conſtantini magni quidam negotiatores exercebant uſuras terreſtres, nedum centeſimam, ſed etiam hemiolias ſeu ſeſquicenteſimas, erat tranſgreſſio legum, & abuſus meritò damnatus & reprobatus in celeberrima illa univerſali Synodo Nicena, ut habetur in *c. quoniam multi. diſt.* 47. Ubi verba illa, Hemiolia, & Seſcupla (quæ idem ſignificant) debent intelligi de ſeſquicenteſima, quamvis Th. Aquinas in *tract. de uſur. c. 2. in fi.* exponat illa verba pro uſura, quæ dimidium ſortis parit in anno, ſortique æquatur in biennio. Et ſic eſſet pluſquàm quadruplicata centeſima, quod eſt prodigioſum, & contra verba expreſſa *dicti conc.* ubi verbum Græcum *Hemiolia*, ſive ἡμιόλιον, idem eſt quod totum ſemel, & rurſus dimidium totius, Latinè ſecundum Ciceronem dicitur ſeſcupla, vel ſeſquialtera. Adverte hæc vera inſpecto ſolo tex. *d. c. quoniam multi 47. diſt. ſumpto ex can.* 17. Canonum Concilii Niceni ſecundum priorem editionem: ſed inſpectã ſecundã editione quæ habetur 14. *q.* 4. *c. quoniam multi*, & quam ſequitur: vel tradit Ruffinus *lib.* 10. *Eccleſ. hiſt. c. 6. verſ.* 18. & de utraque editione, in primo tomo Conciliorum generalium apparet eo tempore fuiſſe differentiam inter uſuras pecuniæ mutuatitiæ, ſeu nummorum: & uſuras ſpecierum liquidarum, vel aridarum, putà vini, vel frumenti, debiti aut mutuo dati: quia in uſuris pecunię taxata erat centeſima, in uſuris ſpecierum, vel fructuum, quæ & quando ſolebant non in nummis, ſed in eiſdem fructibus exigi, modus erat, non centeſima, ſed ſeſcuplum, ut in *d. c. quoniam.* 14. *q.* 4. ubi in verbo ſeſcuplum, codex valde mẽdoſus, & mendoſior, ubi repoſuerunt ſeptuplum: forſan hunc errorem haurientes ex dicta ſecunda editione, ubi peſſimè

Hemiolia uſura.

legitur ſeptuplum, omnino enim legendum eſt, ſeſcuplum, ut in editione mea decreti magni, quam feci Lugduno anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſecũdo, ita textum illum reſtitui, & ita reſtituendũ eſſe, non ſolum ſenſus communis & hiſtoricus docet: ſed etiam prima editio dictorum Canon. Nicen. de qua in *c.* 1. *q.* 47. *diſt.* ubi fit mẽtio Hemioliæ, & ſeſcuplæ, quæ idem ſunt, ut dixi, nec ibi referunt ad centeſimam, ſed ad ſortem ipſam in ſpeciebus liquidis, vel aridis conſiſtentem in quibus licebat paciſci de ſeſquialtero reſtituendo, id eſt, de tribus modiis, vel doliis pro duobus, ut patet in lege Conſtantini magni, quæ extat. in *Cod. Theod. lib.* 2. *tit. 33. de uſur. l.* 1 lata ad medium Aprilis, Paulino, & Juliano Coſſ. & ſic anno Chriſti trecenteſimo viceſimo ſeptimo, quo devicto Licinio, ſolus Conſtantinus imperare cœpit, & poſt biennium Niceæ convocavit Oecumenicum Concilium longè celeberrimum, ubi uſura illa centeſima, & ſeſcupla reprobatæ fuerunt, & Clericis interdictæ, ut etiam patet in *c. pen. 45. diſt.* non tamen intelligendum, quod *d. lege Conſt.* licuiſſet ſimpliciter fruges humidas, vel arentes indigentibus mutuas dare, & vſuræ nomine tertiam ſuperabundantem partem conſequi, id eſt, pro duobus modiis tres modios: ſed ſane intelligendum ſub competenti intervallo quo debitori liceret uti ſibique negociari, & ita ut pro rata temporis non gravaretur notabiliter ultra æſtimationem centeſimæ, quæ ſemper erat ἄκμη permiſſionis, utique debitor interim quandocunque ſe liberare poſſet ſolvendo ſortem, & uſuram pro rata temporis, ut patet ſanctione ejuſdem legis ibi. Quod ſi conventus creditor propter commodum uſurarum debitum recipere noluerit, non ſolum uſuris, ſed etiam debiti quantitate privandus eſt. Poterat igitur debitor prævenire ne ſolveret integram tertiæ tantum partis acceſſionem, ergo pro rata temporis currebat. nec tamen ſeſcuplum ſorte comprehenſa excedere poterat, ut in ſimili dicam infra, de *tremiſſe uſura. num.* 105. ut valde erraverint qui putarunt majorem licentiam fœnerandi fuiſſe in fructibus, ſeu ſpeciebus, quam in nummis contra text. in *l. cum non frumentum. Cod. de uſur.* & contra metas uſurarum generaliter ſtatutas. non obſtante *lege frumenti. leg. oleo. Cod. eod.* quia nullo modo dicunt licere majorem uſuram exigere in fructibus, aut quantitatibus aliis à nummis: ſed tantum *d. lex oleo.* dicit in illis ſpeciebus, licere ejuſdem materiæ uſuram accipere, ut centum cados olei mutare ſub uſura in oleo infra tamen legitimum modum, ita ut non habeatur ratio valoris vel pretii olei mutuati, quod eſt intelligendum niſi contingeret exceſſivum valorem olei ſupervenire, ita quod debitor notabiliter læderetur ultra legitimum modum, tunc enim reductio fieri debet. Sed interim ad formam ſeſcuplæ, in ſpeciebus, levior erat uſura in illis, quàm in nummis, quoniam uſura non poterat currere uſque ad duplum, ſed tantùm uſque ad dimidium, quò ubi pertigiſſet, deſinebat, & creditor tantum poterat ſeſcuplum conventum exigere, & non aliud, etſi debitor per decem, aut 20. annos nihil ſoluiſſet.

38. Illud ſatis conſtat, Romanos magiſtratus uſuras centeſimas ſæpe toleraſſe & conceſſiſſe, ut præter Lucullum Cicero Proconſulatu Ciliciæ fungens, tranſlatitio edicto centeſimas uſuras ſtatuit, ut provinciam graviori fœnore liberaret, quod provincialibus & vicinis etiam fœneratoribus acerbiſſimis & publicanis gratum fuit, niſi uni Scaptio Pompeii Magni quæſtori, qui quaternas centeſimas impudenter poſtulabat, turmaſque equitum ad eas vi exigendas petiit à Cicerone, qui hoc recuſavit, & vetuit, ut ipſe refert in libro quinto epiſtolarum ad Atticum, *Epiſtola ultima*: Et libro ſexto *Epiſtola prima*, & *Epiſtola tertia & quarta*. Et pariter Plinius Junior è docto & famoſo Rhetore, cauſarúmque Romæ patrono, primùm à Trajano optimo Imperatore ad præfecturam ærarij Plinius.

Digitized by Google

Saturni, deinde ad proconſulatum evectus, & aliis ſubinde honoribus auctus dum Proconſulatu Aſiæ fungeretur, ſimul & fiſci pecuniæque publicæ curam ageret, ſuper collocatione pecuniæ fiſcalis miniſterio ſuo diligenter exactæ ſcribens ad Trajanum, queritur non inveniri qui velint debere (hoc eſt fœnori accipere) Reip. (id eſt fiſco) præſertim duodenis aſſibus (ſubaudi) in centum, quanti à privatis mutuantur. Tum igitur in uſu erat centeſima, quod inter negociatores intelligendum puto. Neque enim mihi veriſimile videtur centeſimam communem omnium, ſed ſummam fuiſſe. Ideo autem puto privatos detrectaſſe tanti à fiſco fœnerari: quia fiſcus non ſolet niſi tutò credere ſub idoneis pignoribus vel hypothecis, nihilque ſolet (licet plerunque ſoleant privati) remittere: ſed cum inſtantia & efficacia, (utcunque cum maximè mites ſunt, non acerbè & citra contumeliam) exigere. *l. ſi bene collocatæ. de uſur.* Ex ea epiſtola habes, non eſſe novum, viros doctos juriſque dicundo præfectos, fiſcalium vectigalium, pecuniarúmque procurationem gerere, nihilque non comminiſci, quò rem fiſcalem augeant. Is enim Plinius novum genus publici muneris adinvenit, ut decuriones cogerentur pecuniam fiſcalem ſub uſuris, levioribus tamen, accipere, & idoneè cavere. Sed hoc Trajanus Imperator (cui à Senatu Optimi cognomen inditum eſt: de quo glorioſum illud fertur encomium, Sæpius vincitur fiſcus, cujus mala cauſa nunquam eſt niſi ſub bono principe) pati noluit, reſcripſitque omninò uſuram minuendam, ut volentes facilius allicerentur, nec eſſe ex juſtitia ſuorum temporum invitos ad accipiendum compellere, quod fortaſſis ipſis otioſum futurum ſit.

Ingenium fiſcalium.

Trajanus optimus Imperator.

39. Sed hujus juſtitiam & humanitatem hac in re ſuperavit Alexander Severus, qui (Authore Ælio Lampridio) fœnus trientarium (quod eſt perquam leve) exercuit, ita ut pauperibus pleriſque ſine uſuris ad emendos agros pecunias dederit de fructibus comparandorum prædiorum reddendas, quod aliqui attribuunt Antonino Pio, ex Julio Capitolino, apud quem non reperi. Quòd autem Alex. ab Alexan. *Genial. dier. lib. 1. c. 7.* addit illum ſemiſſes abrogaſſe, nec verum, nec veriſimile arbitror. Nullus enim Imperatorum adeo reſtrinxit uſuras, ut noſter ille Juſtinianus magnus, ut patet in *l. eos.* Nunquam autem etiam ante eum ſecundum leges Romanas licita fuit communiter uſura ultra centeſimam. Præfatus autem Alex. in ſuis genialibus multa ſomniculosè, &, ut ita dicam, genialiter refert: ut dum in *d. c. 7.* ſcribit Agidem Athenienſium Ducem adeo fœnus exoſum habuiſſe, ut omnium fœneratorum tabulas in foro concremarit, quo igne nullum unquam clarius lumen vidiſſe Ageſilaus dixit. Verum Agis non Athenienſium ſed Lacedæmoniorum Rex erat: nec fœneratorum modò tabulas, ſed creditorum omnium nomina exuſſit: non ut fœnus, ſed ut omne penitus debitum tolleret, & agros æqualiter divideret, & Licurgi *ἰσονομίας* priſtinúmque vivendi morem in patriam reduceret. Ageſilaus autem Regis avunculus impoſtor & perfidus Conſiliarius rem penè confectam eluſit: eadem vafritie & privatum commodum, & publicum damnum efficiens, Regémque decipiens. Vide ſi vacat Plutarchum *in vita Agidis*, ne nimius ſim *ἐν τοῖς παρέργοις*.

Agis Lacedæmoniorum Rex.

40. Cæterùm legibus Romanis nunquam fuit communiter licita major centeſima: hinc Juriſconſult. Triphonius in *l. qui ſine. de negot. geſt.* vocat hanc maximam uſuram, & Ulpianus graviſſimam in *l. tutor qui repertorium. §. idem ſolent. de adminiſtrat. tuto.* Verū eſt quòd ante *legem eos* licebat de jure ſtipulari paulò ſuprà centeſimam in trajectitiis, & ante Juſtinianum leges Romanæ duplicem centeſimam infligebant debitoribus condemnatis, & poſt quadrimeſtre tempus judicatum facere detrectantibus. *leg. 2. C. de uſur.* & in *C. Theod. ſer. 4. tit. 17.* Sed illi erant duo tantùm (plures enim non invenio) ſpeciales & ſingulares caſus. Unus in uſura conventionali: alter in merè legali, & in utroque ſuberat juſta cauſa, & peculiaris ratio excludens odium uſurarum: imò uſuram propriè & ſtrictè ſumptam, quia in primo caſu creditor ſortis periculum ſuſcipiebat. Secundo caſu debitor gratuito legis beneficio quadrimeſtrium induciarum abuſus fuerat, quare juſtum erat tantam contumaciam & inobedientiam graviter puniri. Et ſic vetus illa & ſingulariſſima duplex centeſima non erat ſimplex, ſed juſtè punitoria uſura, & adhuc utramque, licet illam compenſatoriam, hanc juſtè punitoriam uſuram, reduxit Juſtinianus ad centeſimam. Cæterum etiam veteri jure Civili Romano, nunquam nec ex pacto, nec ex lege fuit generaliter tolerata major uſura centeſima. Quin ipſe Cicero Proconſul Ciliciæ noluit ſimpliciter tolerare uſuras graviores centeſima, etiam pacto vel ſyngrapha, ſed ſolum in defectu ſolutionis ſimplicium centeſimarum, quas generaliter edixerat. Sic enim ſcribit ad Atticum *lib. 6.* Epiſtola 1. *Ego* (inquit) *ſic diem ſtatuo ſatis laxum, quam ante ſi ſolverint, dico me centeſimas ducturum: ſi non ſolverint, ex pactione.* Hanc etiam centeſimam dicebat Cicero. in *d. Epiſtola* eſſe ſolidam uſuram, & fœnus tolerabile, etiam acerbiſſimis fœneratoribus gratum. Ex quo ſatis colligitur fuiſſe ſummum probatum fœnus, ut etiam tempore Demoſthenis apud Athenienſes fuiſſe diximus *τὸν γνώριμον τόκον*.

41. Nec ei quod de veteri Jure Civili dixi, obſtat *l. lecta. D. ſi certum pet.* imò concordat, quia ibi non eſt legendum, *in dies viginti quinque* quæ eſſet uſura circiter ſeſquiſexta centeſima, ſed legendum, *in dies triginta*, ut primus rectè reſtituit Haloander, & ſic ea lex omni ſcrupo caret, & de centeſima ſimplici loquitur, quæ ante *d. lege eos.* erat permiſſa text. in *l. ſi pro mutua C. ſi cert. pet.* Cæterum apud antiquiſſimos Romanos nullus erat modus: nulla permiſſio, ſed publica execratio & punitio. Teſtatur priſcus ille Cato major in *lib. de re ruſt. in princ.* dicens, *Majores noſtri ſic habuere, & ita in legibus poſuere, furem duplo condemnari, fœneratorem quadruplo*, adeo pejorem exiſtimabant fœneratorem quàm furem. Idem Cato fœnus comparabat homicidio: interrogatus enim (ut autumat Cicero Officior. *lib. 2. in fi.*) quæ eſſet optima ratio parandæ rei familiaris, cùm de agricultura reſpondiſſet, & alius interrogaſſet de uſuris. *Quid eſt*, inquit *hominem occidere?* Tempore autem procedente, dum ſimul cum imperio & divitiis, cupiditas & luxus oppoſita vitia augerentur, cœperunt argentariam facere & fœnore rem augere: hinc, ut refert Tacitus *lib. 5. annalium*, vetus urbi fœnebre malum, & ſeditionum diſcordiarúmque creberrima cauſa. Et primùm quidem (ut ait Tacitus *lib. 5.*) cùm fœneratores magnâ licentia pro arbitrio fœnerarent, legibus duodecim tabul. cautum eſt, ne quis unciario fœnore (hoc eſt quod centeſimo deindè demum anno ſortem æquat) amplius exerceret: mox tribunitia rogatione ad ſemiuncias redactum, hoc eſt dimidio minus, quod in ducentis annis ſortem æquat. Sed erat Tacitus legum imperitus, & nuſquam legibus 12. tab. cautum deunciario fœnore: nec veriſimiliter Cicero omiſiſſet in libris de legibus, immò ut teſtatur Livius *lib. 7. primæ* Dec. prima rogatio unciarii fœnoris lata eſt anno urbis conditæ 398. & ſic 97. annis poſt leges 12. tabularū. Adhuc illa rogatio, non ad populum, ſed ad plebem, per M. Duellium, & Nevenium Tribunos plebis lata fuit, & plebs (non populus) ſciuit, & ſic Plebiſcitum fuit, non lex. Igitur clarum eſt, ante illud Plebiſcitum majus & grave fœnus in uſu fuiſſe, etiam tempore legis 12. tab. alioquin non opus fuiſſet invitis Patriciis, & magno certamine novum illud Plebiſcitum ferre, ſi Decemviri, Patricii, & latores legum 12. tab. tantam fœnoris reſtrictionem contra ſe admiſiſſent. Nec apud Livium *lib. 6.* annis 27. ante illud Plebiſcitum magna

Cato major.

Uſuræ unciales.

Semiunciales.

Digitized by Google

commendatio fuiſſet, M. Manlio Capitolino perduellionis, & regni affectati reo, 400. prope homines produxiſſe (quibus ſine fœnore pecunias mutuaſſet, ſi tam leve & ferè inutile erat fœnus, quale unciarium, quod centum duntaxat annis ſortem æquat. Cato verò Portius, qui factus eſt Conſul anno Urbis conditæ 559. & Cenſor anno vrbis 570. loquebatur de tempore vetuſto ante legem 12. tab. quando cives Rom. ex lege Romuli duas tantùm artes exercebant, agriculturam, & militiam intra parvos & anguſtos fines, vix octo leucarum. Dionyſius Halic. *l. 1. antiquit. Rom.* ſed poſtquam dilatis finibus, admiſerunt commercia, neceſſariò ſubintravit fœnus, temperatum tamen initio, ut veriſimiliter tẽpore legis 12. tabul. & d. Plebiſciti non excederet ſemiſſes. Adhuc decimo anno poſt illud plebiſcitum, ad ſemiunciam redactum eſt, ut teſtatur Livius *lib.* 7. ubi in fine dicit, ſe legiſſe apud quoſdam L. Genutium Tribunum plebis tuliſſe ad populum, ne fœnerare liceret. Sed non legit rogationem iſtam prolatam, nec adhuc firmat rogatum fuiſſe; & ſi fuit, hoc contigit circa annum urbis 413. Prædicta autem moderatio videtur ridicula ut pote parum abeſſe à mera prohibitione fœnoris: ſed advertendum quod non tam hebat odio fœnoris (quod non eſt veriſimile, tunc temporis ſemiſſem exceſſiſſe) quàm odio crudelitatis in exigenda ſorte, velut aſpero nummo, *infrà num.* 786. ad internecionem pauperum civium, ſi quidem lege 12. tab. anno urbis 301. lata, licebat debitorem non ſolventem, etiam civem Rom in vincula, & ſervitium abducere, etiam in nervum & compedes mittere: & ſi creditor operas ejus, & carnificinam faſtidiebat, poterat eum, niſi trinundino die ſatis feciſſet, occidere vel Barbaris vendere. Hinc (ut teſtatur Livius *lib.* 2.) tanta erat avaritia, & crudelitas potentiorum, & Patriciorum in cives Plebeïos qui villis incenſis, & pecoribus abactis ab hoſtibus, etiam militando pro patria, & tributo iniquo tempore imperato, æs alienum cumulatum facere coacti. Inde agris paternis, & avitis, reliquiſque bonis exuti, cum ea perſolvendo non ſufficerent, à creditoribus non modò in ſervitutem, ſed in ergaſtulum, & carnificinam abducebantur, ut anno urbis 259. ob multitudinem vinctorum magna exarſerit ſeditio, quam Servilius Conſul, advocata in concionem plebe, repreſſit dicens, Patribus curæ eſſe ut conſulatur plebi: ſed priùs arcendum periculum univerſæ Reipub. cùm Volſci hoſtes propè ad portas eſſent, & dixit: ne quis civem Rom. vinctum, aut clauſum teneret quominùs ei nominis in militiam edendi, apud Conſules, poteſtas fieret. Et ne quis militis, donec in caſtris eſſet, bona poſſideret, nec venderet, liberos nepoteſve ejus moraretur. Sed paucis diebus partà victoria, cùm plebs promiſſa Conſulis & fidem Senatus expectaret, cœpit aſperius jus de creditis pecuniis dici, & paſſim nexus practicari etiam in eos qui bello fœlicem operam navarant, ita vt biennio pòſt, anno urbis 261. plebs fruſtrata trans Anienem amnem tribus ab urbe millibus paſſuum in ſacrum montem ſeceſſerit, & tribunis plebis tum primum creatis rediit. *l. 2. §. iiſdem temporibus. de orig. jur.* Sed nec ſic quidem nexus ſublatus, necdum uſura, ſed ſævitia, & aſperitas potentiorum aliquantum reſtricta, Tribunorum plebis creatione: quod fuit primum initium libertatis plebis. Deinde in ſecunda ſeceſſione exercitus, quem plebs urbana ſecuta eſt, in Aventinum montem ob libidinem Appii Claudii Decemviri, anno urbis 305. de qua textus in *l. 2. §. initium. De origine jur.* Decemviratu abrogato, & reſtitutà, in cauſa capitali, provocatione ad populum, lex centuriatis comitiis lata eſt, ut plebiſcita vim legum haberent, & univerſum populum ligarent. *d. l. 2. §. deinde cùm eſſet. Livius lib.* 3. Quod fuit alterum initium libertatis plebis acerrimum. Sed nec ſic quidem barbara illa creditorum durities in bona & corpora humiliorum ſublata, ita ut tunc verſura etiam homines frugi deceret: utilius enim erat etiam duplici fœnore, acerbum, vel impudicum creditorem benigno, & pudico mutare. Et interim in Patricios agri ferè omnes derivarentur, ut ſinguli eorum ferè tantùm agri poſſiderent, quantum trecenti plebeii, qua occaſione M. Manlius Capitolinus, anno urbis 370. ferè regnum occupaverat, offerens ſe ducem plebi, ad prohibendum jus de pecuniis dici. *Livius lib.* 6. Manlio è rupe Tarpeïa (unde Gallos ejecerat) dejecto, anno urbis 371.

Manlius Capitolinus.

42. Poſt alios duodecim annos, Tribuni plebis leges promulgarunt: primam de ære alieno, ut uſuris ſorti imputatis, reſiduum trinà die perſolveretur: Secundam de modo agrorum, nequis plus 540. jugera agri poſſideret: Tertiam, ne Tribunorum militarium conſulari poteſtate comitia fierent: ſed alter Conſul ex plebe crearetur. His autem legibus ferendis reſiſtentibus Patriciis toto quinquennio, ſolitudo fuit omnium Magiſtratuum: eiſdem Tribunis ſemper à plebe decennio continuatis. Tandem communicato Conſulatu anno urbis 348. plebs unum Prætorem Urbanum, & duos Ædiles Curules è Patritiis inſtitui conceſſit. Sed anno urbis 403. cum ære alieno, & nexu identidem miſerè vexaretur: nam etſi ante quinque annos fœnus unciarium factum eſſet; tamen acerba ſortis exactione obruebantur, & nectebantur inopes, & ad obviandum gliſcenti ſeditioni, quinque viri creati ſunt, qui ingentem vim æris alieni ſuſtulerunt, partim ſolvendo è publico pro debitoribus, populo congrua dilatione ſolvendi acceptà caventibus, partim eorum qui cavere non poterant, bona commodè, & juſto pretio vendendo, aut in ſolutum dando. *Livius lib.* 7. Nunquam enim lex illa de uſuris ſorti imputandis perlata fuit, ſed anno urbis 408. Tito Manlio Torquato, & Caïo Plancio Coſſ. ſemiunciarium tantùm ex unciario fœnus factum eſt, & conceſſum debitoribus quartam partem æris alieni ſtatim numerando, reliquum trinà die perſolvere. Tandem poſt 20. annos cùm C. Publius ob æs alienum paternum (neque enim ex lege 12 tabularum licebat ſuo heredi, hereditate patris abſtinere) nexum ſe L. Papyrio creditori paterno dediſſet, qui non contentus operis ſervilibus ad libidinem Sodomiticam abuti voluiſſet, & reluctantem verberibus laceraſſet, tumultu, & concurſu facto, lege latà nexi ſoluti, & nexus in poſterum ſublatus, cautúmque ut pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium eſſet, & ne quis in compedibus, aut nervo teneretur ob debitum pecuniarium, niſi pœnà ob delictum inflictà. Hoc fuit tertium libertatis plebis initium, ut teſtatur Livius *lib.* 8. Idem ferè priùs Athenis Solon lege caverat ne videlicet corpora pro debitis pignori darentur, ut refert Plutarchus in ejus vita, & in libro de vitanda uſura. Non igitur illi legis 12. tab. monitores qui Patricii erant, omnia æqua è Græcorum legibus tranſcripta, & dilata deſumpſerunt: ſed quædam perdura in rem ſuam, & plebis oppreſſionem (ut de nexu, & de ſuo neceſſario herede) reſervarunt, & aſſeruerunt. Anno quidem urbis 413. L. Gemitius Tribunus plebis tulerat ad populum, ne fœnerare liceret. *Liu. ad fin. lib.* 7. ſed ea de re nunquam lex, neque plebiſcitum latum fuit: imò ſenſim fœnus à ſemiuncia ad ſemiſſem, & ſic duodecuplo auctum, ut refert Alexander ab Alex. Genial. dierum *l.* 1. *cap.* 7. Tandem imperio in Aphricam, Græciam, & Aſiam prorogato, neceſſitas rerum & commerciorum ad aſſem auxit. Sed hac centeſimà gravior erat acerbitas creditorum debitoribus expilandis inſidiantium, ut paulo poſt bellum ſociale, quod fuit anno urbis 663. cùm ære alieno oppreſſa eſſet civitas, Sempronius Aſellus Prætor, quoniam ſecundum debitores jus dicebat, à fœneratoribus in ipſo foro occiſus eſt, teſte Livio *lib. 4. octavæ Decadis.* Refert Florus in *Epitome lib.* 74. quod facinus nec Senatus vindicare valuit. Appian. belli civilis *lib.* 1. Magna erat inconſtantia poli-

Vacatio Magiſtratuum.

tiæ legumque Romanorum quas Cornelius Tacitus *lib.* 5. teſtatur poſt leges 12. tabul. ambitiosè, & diſſentione ordinum per vim plerumque latas. Nunquam igitur fuit certus, & conſtans uſurarum modus apud veteres Romanos, nec eorum quidem florente Imperio, ſive ſub Conſulibus, ſive ſub Imperatoribus, donec poſt tertiam inclinationem Imperii, Conſtantinopolim ferè relegati, Juſtinianus legibus magis, quàm finibus Imperii magnus, poſt mille trecentos fere annos à Roma condita, certos tandem, & perpetuos uſurarum fines taxavit, in *l. eos. C. de uſur.* Prius autem Romani tredecim ferè ſæculis, pro temporum & locorum varia conſuetudine, vel conſtitutione, modò gravioribus, modò levioribus fœnerabantur, ſemper tamen infra centeſimam, exceptis trajectitiis negotiationibus, ut ſatis patet in *l. idemque, mandat. l. tutor qui repertorium. §. ex cæteris cauſis, de adminiſtratione tut. l.* 1. *de uſur.*

Triplex moderatio.

43. In hoc tamen laudanda eſt æquitas & moderatio magiſtratuum veterum Romanorum, qui non ſolùm præ cæteris vicinis nationibus fœnus cohibebant, & leviores uſuras tolerabant; ſed inſuper triplicem moderationem uſurarum invenerunt & ſtatuerunt. Primò uſurarum uſuras vetuerunt. Secundò non permiſerunt paſſim centeſimam, ſed leviores uſuras partim quibuſdam conſtitutionibus, partim conſuetudine cujuſque regionis: quem modum nec pœnæ quidem nomine, aut alio colore fraudari permiſerunt. Tertiò vetuerunt exigi ultra duplum, in quo ineſt ſimplum: ut videlicet poſtquam uſuræ ſemel ad quantitatem ſortis aſcenderint, non poſſint amplius currere, nec exigi. Hæc tria ante etiam Juſtinianum ſtatuta erant, ſed minùs plenè. Juſtinianus autem tanquam Hercules Alexiacos pleniſſimam & adeò perfectam moderationem confecit, ut nihil addi poſſit: & ita reſtrinxit & cavit in ſingulis illorum trium, tam æquabili proportione, ut nec fœneratores, nec debitores juſtè queri poſſint; ſed rerum & pecuniarum commercia, & debitorum competenti commodo, neutrorùmque injuria tractari poſſint, tam exactè ut vix laxari ſine robore, vix magis reſtringi ſine injuria ſeu impedimento commerciorum queat, tanta cautione & prudentia, ut vix ſaluberrimæ legi fraudem facere licuerit, niſi ea priùs cum bonis artibus & literis per Gothicæ barbariei inundationem in tumulo ignorantiæ ſepulta.

Juſtinianus.

44. Circa primam adhuc tempore Ciceronis vulgò exigebant uſurarum uſuras, dùmque Ciliciam adminiſtraret, eas permiſit, etiam centeſimarum uſurarum centeſimas uſuras, non tamen in ſingulos menſes, ſivè immediatè à fine cujuſlibet menſis, nec in ſingulos trimeſtres aut ſemeſtres, ſed demum in ſingulos annos, ſcilicet caſu quo debitor per annum integrum in ſolvendis menſtruis uſuris ceſſaſſet. Hanc vocat Cicero renovationem fœnoris lib. 6. ad Atticum *Epiſt.* 1. 3. *&* 4. *lib.* 5. *Epiſtola ultima.* verbo Græco aptiſſimè vocat *Anatociſmum*: ubi impudentiæ arguit Scaptium, qui centeſimis cum anatociſmo eóque anniverſario, id eſt in ſingulos annos revocando, contentus non eſſet. Poſteà Principes Romani uſurarum uſuras omninò & generaliter vetuerunt, nota etiam infamiæ contrà facienti injuſta. *l. improbum fœnus. C. ex quibus cauſ. infam. irrog.* Sed hîc vide quàm ſit ingenioſa avaritia: hoc enim fœneratores interpretati ſunt, quando quis uſurarum uſuras per ſe, hoc eſt tanquam de alia nova ſorte ſeparata à principali ſtipularetur, ut tunc haberet locum prohibitio legis, quia hæc nova ſors retinet nomen & originem meræ uſuræ. Secùs quando uſuræ, in ſortem principalem, exiſtimantes veluti novatione factà, redigerentur, & deinceps totius ſummæ uſuræ ſtipularentur, fierétque verus anatociſmus, quaſi tunc non eſſent uſurarum uſuræ de quibus nova conſtitutio: ſed uſuræ totius & unius ſortis principalis renovatæ ſeu auctæ, ſaltem quando hoc non fiebat ab initio, ſed in ſingulis terminis nova pactione, quaſi novum eſſet mutuum ſummæ tunc debitæ & exigibilis, velut brevi manu exactæ & rurſus fœneratæ. Et hoc bello vaframento pinguius agebant ſuum negotium, & debitores magis gravabantur: quia priore caſu, quem ſolum interpretabantur vetitum, licebat debitori particulari ſolutione dictæ novæ ſortis ex prioribus conflatæ, cum ſuis reliquis ſeſe ab uſurarum uſuris liberare: hoc verò ſecundo caſu, quem conceſſum, ſive non prohibitum (tanquam lege verbis impoſita) interpretabantur, nulla particulari ſolutione neque uſurarum auctarum, neque ſortis auctæ licebat debitori ſeſe extricare, quia hujuſmodi renovatione quaſi in generatione ſeu novatione facta, unicum totius deinceps erat debitum. Hunc cancrum & vafrum commentum penitiſſimè reſecuit Juſtinianus, in *lege ultima, C. eod.* ubi in univerſum abolevit uſurarum uſuras, ſive præteriti, ſiue futuri temporis, ſive in ſortem redactarum, ſive non, ſive una ab initio, ſive ſingulis terminis repetita nova ſtipulatione fœneratoria, & ſanxit nullas omninò uſuras poſſe accedere, niſi pro rata primæ & antiquæ ſortis duntaxat. Et ſic omnis ἀναβιωσμὸς funditùs ſublatus eſt, quam legem priorem declaratoriam, & fraudis abrogatoriam, ad præterita, videlicet ad tempus declaratarum legum protenſam fuiſſe puto, & adhuc poſteriore ſanctione, *leg. fi. in princip. C. de uſur.* Hoc extendit etiam ad uſuras legales, & poſt novationem neceſſariam, putà debitore in certam ſummam tam pro ſorte quàm pro uſuris condemnato, & judicatum detrectante, ultra quatuor menſes induciarum ei à lege gratis & ſine aliquibus uſuris conceſſarum. Quamvis enim eſſet facta legalis novatio totius debiti & ſummæ, & juſtum eſſet debitorem contumacem gratuito legis beneficio abuſum, uſuræ totius ſummæ novatæ deinceps mulctari: tamen ut penitùs aboleretur *Anatociſmus*, & nullus ei locus cujuſcumque juſtæ cauſæ prætextu relinqueretur, cenſuit legales has & juſtè punitorias uſuras pro rata veteris tantùm ſortis currere, & exigi vetuit ullas quantulaſcunque uſuras pro conflato ex veteribus uſuris incremento, etiam à debitoribus, nedum privato creditori, ſed etiam magiſtratui contumacibus, uſque adeò Anatociſmum exoſum habuit. Et ſic etiam has legales uſuras rei judicatæ dupliciter moderatus eſt. primò, duplicem centeſimam ad ſimplicem reducendo. *l.* 2. *C. de uſur.* Secundò, omnem etiam hîc ἀναβιωσμὸν abolendo, *l. ult. eo tit.* ex quo judex aſtrictus fuit in ſententia ſua diſcernere quantitatem ſortis ab uſuris, alioquin reus tanquam à ſententia in ſui damnum incerta appellare potuiſſet, *§. curare. Inſt. de actio. l. in ſumma §. qui ſortis. de re judicata.*

45. Rurſus ſanctionem de uſurarum uſuris extendendam puto, etiam quatenus uſurarum uſuræ non excederent legitimam uſuram: putà ſi mercator, qui ſtipulari poteſt beſſes, ſtipulatus fuerit ſemiſſes, & earundem ſemiſſium ſemiſſes. Quanquam enim primis menſibus vel annis conventæ uſuræ cum uſurarum uſuris non excedant legitimas, ſed ſint infra beſſes, ut patet rectè calculanti, tamen nec in terminis juris recipiendas puto, quia etſi ab initio non excedant, tamen ſucceſſu temporis legitimum modum excedere poterunt, etiamſi mutuum vel dilatio non detur niſi uſque ad tale tempus, infrà quod uſuræ cum uſurarum uſuris non poſſent legitimas excedere: etiamſi pactum ſit, quòd poſt terminum illum nulla currat uſura, quoniam uſurarum uſuræ abſolutè, & omnino in jure damnantur. *d. l. ult. ibi nullo modo. C. de uſur.* & ſic indiſtinctè non valent, etiam quantumcunque modicæ uſuræ cum longè minoribus uſurarum uſuris ſtipulentur. Non tamen putaverim, quòd ipſo jure infament, juxta *l. improbum. C. de his qui not. inf.* niſi ſaltè ſimul cum uſuris principalibus legitimum modum excedant, ut extenſio. *d. l. fi.* ſufficiat ad nullitatem, non autem cenſeatur extenſio facta etiam ad infamiæ ipſo jure

Anatociſmus.

Digitized by

incurrendæ pœnam, niſi modus quoque legitimus in quantitate excedatur, ut in *d. l. improbum*. Nec eſt ſimile de eo quod dicemus, *infrà q. 27. num.* 237. de pœna, quia pœna eſt momentanea, & ſic ſi initio non excedat legitimum modum, nunquam exceſſura eſt: ſecus ſi pœna multiplicaretur, quia tunc idem eſſet quod in uſura. Non obſtat *l. cum quidam. §. in tacito.* ibi. *ergo & uſurarum emolumentum D. de uſuris.* Quia intelligitur intranſitivè, ut in ſimili expoſui in Annot. ad Philipp. Dec. in *l. 1. num. 5. de regul. juris*, id eſt, emolumentum quod eſt uſura, ut ibi rectè exponit Accurſ. id eſt hæres qui tacitam fidem interpoſuit, de reſtituendis mille incapaci: reſtituet fiſco non ſolum mille, ſed etiam uſuras ejus ſummæ. Quemadmodum fundi tacitè fideicommiſſi fructus omnes etiam ante litem à fiſco motam reſtituet. *l. cum qui de his quibus ut indig.* ſed non uſuras fructuum, nec pretii fructuum quos vendidit. Et ſic quicquid ſciolus quidam juveniliter ſcripſerit, nullus eſt caſus in jure, quo uſurarum uſuræ debeantur, vel uſquam debitæ fuerint. Nec *d. §. in tacito*, corrigitur, (ut malè putat) per *d. l. cum qui in fin. princ.* Conveniunt enim, & nullo modo diſcrepant, ut etiam Accurſ. vidit, & docuit, minus obſtat. *l. Caius Seius l. Seia l. cum quidam, in princ. de uſuris l. 1. §. penul. de pign.* quia non ibi ſunt uſurarum uſuræ, nec propriè pœna, ſeu nova acceſſio uſuræ: ſed fœnus uberius, & legitimum conſervatur in caſu, quo leviores uſuræ ſuâ die non ſolvantur, ut in ſimili dicam infrà *q.* 25. fac. not. infrà *q. 21. num.* 224. Et probat textus rotundus in l. *pecuniæ de uſur.* minus obſtat *l. qui negotiationem. §. ex duobus, §. ult. de adminiſt. tut. l. tutor. qui §. ſi quas eod. tit. l. idemque. §. 1. in fin D. mandati.* Quia ibi, mutatione perſonæ cumulus ſortis cum uſuris, novam unam ſortem facit. Quod enim uſuræ à ſorte diſtinguntur, hoc eſt, reſpectu debitoris, vel ejus heredum, aut fidejuſſorum, vel cauſam habentium. *l. ſi prior. §. ſciendum. D. qui potiores in pig. hab. l. ſecundus. C. de pign. & hypoth.* Sed ſi procurator, tutor, vel curator ſortem cum uſuris à debitore recipiat: totus ille cumulus eſt, nova ſors reſpectu recipientis, qui totius uſuras poſt moram debet, quia totum pariformiter recipit. Eſt enim, ut nova perſona, ita novum negotium, nova obligatio. Idem ſi tertio legetur nomen cum uſuris, totum enim eſt ſors, text. in *l. uxori uſufr. D. uſu & uſufr. leg.* & ſic nullum eſt exemplum, nullum veſtigium in jure, quo uſurarum uſuræ debitæ fuerint adeout, etiam ſi geſtor, vel tutor, qui à ſeipſo debet exhibere, diu ſortem, & uſuras Domini, non à tertio exactas, ſed à ſeipſo debitas retinuerit, non tamen ultra duplum teneri poſſint, quum tamen nullo jure cautum ſit, & ut ſomnium rejiciendum. Secundam verò principalem moderationem centeſimæ, variè & minus perfectè tam per conſtitutiones, quam per locorum conſuetudines inchoatam, Juſtinianus pleniſſimè & exactiſſimè pulchra & decentiſſima ſymmetria abſolvit in *d. l. eos.*

46. Circa tertiam conſtat ante Juſtinianum principalibus conſtitutionibus ſuprà duplum uſuras exigi vetitum. *l. ſi non ſortem, in princ. verſi. ſuprà duplum. de condict. indeb. l. uſuræ. C. de uſur.* quam moderationem Juriſconſulti etiam in trajectitiis negotiationibus locum habere declaraverunt. *l. nihil intereſt, verſic. quod in ſingulos. de naut. fœn.* infra *q.* 4. Et hęc erat magna & inſignis moderatio, præſertim in nautico fœnore, ut re ipſa liquet, & infrà *num.* 91. Tamen ante Juſtinianum in duobus erat diminuta. Primò, quia non habebat locum, quando creditori erant data pignora, quod intelligitur quando erant ei tradita nedum pro ſorte, ſed etiam nominatim pro uſuris. *l. per retentionem, C. eod.* quia tunc uſuræ ſemper currebant etiam ultra duplum, ad effectum, quòd etiamſi creditor non habuiſſet actionem pro excedentibus duplum, tamen ſaltem habebat exceptionem & retentionem pignoris. Nec illud carebat civili ſaltem commentitia ratione ſtante, *l. uſuræ C. eod.* quia creditor habens pignus penes ſe, videtur potentialiter & virtualiter habere, & quaſi ſibi ipſi ſolvere & percipere omnes quantaſcunque currentes uſuras uſque ad valorem pignoris. Et ſic civili quadam fictione dici poterat, quòd omnes præteritæ uſuræ uſque ad concurrentiam valoris pignorum à creditore poſſeſſorum, cenſerentur perceptæ, vel ſolutæ, & conſequenter non deberent computari in duplo per *d. l. uſuræ.* ſed iſtud erat durum & inique comparatum. Invitabantur enim creditores ad nunquam numerandum, niſi haberent pignora penes ſe, & lex magis favebat duro, quam benigno fœneratori, ſemperque erat aperta via, qua poſſet in immenſum fœnus etiam ultra triplum vel ſextuplum excurrere, & tandem omnia recepta pignora abſorbere, utque illis per uſuras abſorptis, nova exigerentur pignora pro infinita continuatione & multiplicatione aliarum futurarum uſurarum ejuſdem ſortis, ad quod rurſus cogerentur debitores ne ſors præter pignora pro præteritis futuris abſorpta, cum novis inde productis uſuris exigeretur. Quare meritò emendatum fuit per Juſtinian. *in l. pe. C. eod.* ubi vetuit duplũ excedi, etiam ſi creditores pignoribus acceptis ſibi cavillent. Secundò diminuta erat moderatio dupli in hoc, quòd in dupli cumulo non veniebant, nec computabantur uſuræ ſolutæ, ſed ſolvendæ, ſeu dubitæ duntaxat. *l. uſuræ. C. eod.* Quam gloſſ. & Doctores ſtultè putantes centeſimam ſorti exæquari in anno nunquam intelligere potuerunt. Nova noſtra, & vera Epitome d. l. talis eſt. An uſuræ ſortis ſummam impleant, & duplum cum ea efficiant, & ſic ultra peti non poſſint, ſed compenſandæ cum ſorte: tempus ſolutionis inſpicitur, nec habetur ratio uſurarum prius ſolutarum. Quidam noſtrorum laborum compilator, & erroſor reſtringit d. l. in eventum, quo debitor poſtquam cœpit uſuras ſolvere, deſiit tandiu, ut uſuræ nunc debitæ ſortem excedant, ſed tum mera divinatio eſt, tum literæ textualis contorſio, quia ſecundum hoc, clauſula, *tunc enim in d. l* non ſtaret illativè: ſed correctivè, contra phraſim totius l. *quâ ſtante.* Itaque utile erat reliquatorem eſſe: & melioris conditionis erat debitor non ſolvens ſolvente fruſtratore vel litigatore verecundo & fidem ſervante. Sic è contrario melioris erat conditionis rigidus & acerbus exactor, qui nulli termino pepercisset, quàm benignus creditor, quod erat iniquum, & ſemper diligenter appellando poterat fœnus in infinitum multiplicari, & ſic liberum erat fœneratoribus duplici compenſatione eludere. Ad quod primùm Juſtinianus, nec in ſecunda quidem ſui codicis editione animadvertit, donec querela ad ſe delata, & tota re perfecta, diſtrictè ſanxit, omnes indiſtinctè etiam ſolutas uſuras duplo imputari, ut in *novellis, conſtit.* 121. cujus epitome reperitur in *conſtit.* 138. ubi non deeſt (ut Haloander putat) nova conſtitutio, ſed cùm librarii errore dicta. 121. *conſtitutio*, his in eo libro ſcripta fuiſſet, poſtea errore detecto quæ ſecundo loco ſuperfluè ſcripta erat, non fuit penitus inducta, ſed relicta epitome, ne ſemel receptus numerorum ordo perturbaretur.

47. Et ſic *d. l. uſuræ. C. eo.* eſt prorſus correcta, quæ etiam poſt tempora Juſtiniani plus nongentis continuis annis nunquam fuit intellecta, uſque ad tempora Budæi noſtri, qui primus in annotation. *digeſt. leg. 1. ad leg. Iuliam majeſtat.* præpoſteram glo. & Doctor. perverſionem detexit, & verum & genuinum intellectum detegit, ſed quòd non eſſet exercitatus in jure, putabat in hoc duplo non ineſſe ſimplum, & ſic poſſe uſuras currere uſque ad duplum ſortis, ſorte non computata. Sed ſecundum hoc non eſſet uſuris præfigere metam dupli, ſed tripli. Et intellectus Budæi nedum eſt contra regulam communem juris, qua regulariter duplum, triplum & ſimilia multiplicativa nomina includunt ſimplum, ſed etiam contra text. apertum *d. l. uſuræ.* quæ manifeſtè probat non licere uſuras exigere ultra ſortis ſummam. Ergo in hoc

Vſura non ultra duplum.

Nova Epitome l. uſuræ C. de uſur.

Intellectus l. uſuræ C. de uſur.

duplo continetur ſimplum. Et clarius liquet *in d. conſti.* 121. *in Novell.* Ad hoc externa quædam teſtimonia pulchrè citat Alcia. *Parerg. lib.* 1. *c.* 33. ubi textum *dictæ l. uſuræ.* legit negativè, non exiguntur, ita etiam legit Grego. Haloander, quæ lectio planior eſt: in vulgata autem lectione deeſt negativa, *non*, ſed tamen idem ſenſus reſultat. Omitto caſum unum ſingularem, in quo uſura non poteſt excedere tertiam partem ſortis: de quo, ne in his progymnaſmatis ſim prolixior, reſervo dicendum. *infrà q.* 4. *num.* 105. [Apparet Alciat. graviter erraſſe *diſp. lib.* 4. *c.* 12. dum volens reſtituere literam rudius olim per Rogerium è græco tranſlatam, gravius errat. *in l. cum quis decedens. §. codicillis. De legat.* 3. Et ubi littera communis habet in effectu, quindecim milia depoſita, reponit tantum quinque milia ſortis depoſita, ut ſic aggregatum ſortis & uſurarum aſcendat triginta milia, & conſequenter ſors, non ſemel, ſed ſexies duplicata eſſet, quod eſt univerſo juri, & hiſtoriæ contrarium: Aut ergo non vidit, aut errabundè deſcripſit Archetypum Florentinum in quo habetur *δηνάρια μύρια πεντακισχίλια*, id eſt, quindecim milia, & ſic triginta milia (quæ ſunt aggregatum) non excedit duplum etiam ſecundum communem rudiorum literam, quæ verior erat emendatione Alciati. Ex prædictis generaliter ſequitur, quòd quamprimùm uſuræ lapſu temporis ſortem æquaverint, quòd tunc ſive fuerint ſolutæ, ſive non, ſtatim ipſo jure deſinunt currere. Et ſi de facto continuetur ſolutio, quicquid deinceps ſolvitur, in ſortem imputatur: & cùm iterum ſummam ſortis, & ſic ejus duplum æquaverint, ipſo jure liberatur debitor & à ſorte & ab uſuris. Idem ſi poſtquam ſupra ſortis quantitatem (computando à prima ſolutione) ſolvi cœperint, debitor ſortis reſiduum repræſentare & offerre velit, *ut in d. conſtit.* 121. *in fi.* Hæc eſt undecumque abſolutiſſima uſurarum moderatio, Iuſtiniano authore.

Error Alciati.

Defenſa communis lectio.

48. Quæ ſi ſervaretur, longè utilius eſſet (ut nunc ſunt in multis locis præſertim Lugduni tẽpora & mores) paſſivè, quàm activè fœnerari: hoc eſt accipere quàm dare mutuo ſub uſuris: & longè melior eſſet conditio debitorum, quàm fœneratorum, ut manifeſta ſit vanitas & imperitia quorundam tam Theologorum, quàm Canoniſtarum, qui Iuſtinianum noſtrum peccati arguunt, nec-non hæreſeos inſimulant, propter ſtatutas uſuras. Non tamen illum non ſolùm omni crimine hac in re liberamus: nec prudentiſſimum modo, ſed pium etiam νομοθέτην præſtitiſſe evincimus, atque adeò τὸν Ἡρακλῆ ἀνεξίσαμεν. Nec eſt mirum, ſi inſigniter illi paralogizati ſunt, cùm rationem ſubjectæ materiæ, imò etiam ipſas voces Centeſimæ & partium ejus prorſus ignoraverint: quo factum eſt ut omnes, quotquot ſcripſerint poſt tempora Iuſtiniani, tota via aberraverint, etiam Theologi ſcholaſtici, quibus eſt parcendum, ſi alios ſequendo lapſi ſunt in ſpectantibus ad alienam profeſſionem: quamvis non ſit eis parcendum in cauſis Religionis, dum relicta ſacræ Scripturæ regula deviant, ſequendo decreta hominum, etiam contra pium edictum ejuſdem Iuſtiniani *in Novellis, conſtit.* 146. & contra leges Caroli Magni, Ludovici Pii, & filiorum ejus Imperatorum, & Franciæ Regum, quas in præfatione libri in Abuſus, edidi, & in libello gallico, De origine, & progreſſu Monarchiæ Francorum. *numer.* 104. *numer.* 200. Sed quàm infeliciter quidam aliàs cordati ſanctis noſtris legibus (earum ignorantia) inſultarint, oſtendit quidam Bernardus Sylveſtris in *epiſt. de curis, & regimine rei familiaris ad Raymundum militem*, inter alia dicens: *Quid eſt uſura legalis? latro prædicens quod intendit.* Iſte apertè vocat legales uſuras latrocinium publicum ſive publicè auctoratum, nec ſenſu ſuo errat. Putat enim centeſimum annum ſemiſſem omnibus communem biennio ſorti æquari: ut Accurſ. & cæteri, quibus non erat doctior: ſed ſi legum ſenſum, & modum intellexiſſet, minimè improbaſſet, ut ex ſua paræneſi œconomica apparet illum cordatum fuiſſe: Eam Epiſtolam Canoniſtæ, & Legiſtæ malè attribuerunt Bernardo Abbati Clarevallenſi, verba etiam præpoſterando, dum dicunt, latro legalis, *ut ſup. numer. ſecund.* ſed alterius eſſe, liquet in fine operum Abbatis Bernardi, ex Architypis Clarevallis impreſſorum Pariſiis, anno 1536.]

Iuſtinianus in uſuris nõ peccavit.

49. Has inveteratas tenebras induxit bonarum literarum ignorantia & contemptus, uſque ad tempora Hermolai Barbari, qui primus in Plinium *libr.* 14. *c.* 4. non in primis, ſed in ſecundis demum caſtigationibus ex Columel. de re ruſtic. *lib.* 3. *c.* 3. diu latentem veritatem invenit, quem Socin. *l.* 3. *§ fi. ad leg. Falcid.* latè ſecutus eſt. Dein Nebricenſ. *in Lexico. in verb. ſemiſſes.* Leonar. Porti. *de ponder. & menſur. libr.* 2. Pleniſſimè verò & acerrimè omnium Budæus, *in lib. de aſſe:* Alciat. *diſpunct. lib.* 3. *c.* 1. & 2. Quibus addo antiquiſſimum unum teſtimonium, quia clariſſimum eſt à præfatis non allegatur, quod legi apud Vigilium virum doctiſſimum in ſua præfatione Græcarum Inſtitutionum Theophili Anteceſſoris, ubi meminit Ioannis legum doctoris & ſcholiographi Græci, qui ſub tempora Iuſtiniani ſcripſit brevia quædam & utilia gloſſemata. Ex quibus præfatus Vigilius refert ſcholia græca *in d. leg. tert. §. item ſi Reip. ad legem Falc.* quæ ſequuntur. τὸν᾽ ἐστι τοσοῦτον ποσὸν δοκεῖ ληγατευθῆναι ὅσον εἰ ληγατευθῇ, ἠδύνατο ἐφ᾽ ἕνα ἕκαστον συναγαγεῖν τόκον ἀπὸ τρίτου ἑκατοστῆς, ἀναλόγου τῇ ληγατευθείσῃ τοῦ ἐτησίου ποσότητι, οἷον ἐληγατεύθη ἐτήσια δέκα νομίσματα, δοκοῦσι νομίσματα ληγατευθῆναι σν᾽. τόκος γὰρ ἀπὸ τρίτου ἑκατοστῆς τῶν τοσούτων ποσῶν τὰ δέκα νομίσματα, εἰ δὲ ἐληγατεύθη κ᾽. νομίσματα ἐτήσια, φ᾽. δοκεῖ ληγατευθῆναι. τόκος γὰρ ἀπὸ τρίτου ἑκατοστῆς τῶν φ᾽. νομισμάτων τὰ κ᾽. νομίσματα. Hoc eſt, tantam quantitatẽ videri legatam, quanta ſi legata ſit, poſſet unoquoque anno uſuras trientes colligere, habitâ ratione annuæ quantitatis legatæ. Veluti legata ſunt annua decem numiſmata, videntur. 250. numiſmata legata. Uſuræ enim trientes hujus quantitatis ſunt decem numiſmata. Si verò legata eſſent. 20. numiſmata. 500. viderentur legata. Uſuræ enim trientes quingentorum numiſmatum, ſunt viginti numiſmata. Hactenus Ioan. Reliqua teſtimonia (quia tranſſcribere nolo) vide ſi libet apud præfatos authores. Quorum maximè Budæi noſtri fœlici ſtudio & ſolertia Muſarum fores apertæ, factúmque ut omnibus (niſi prorſus ἀμούσοις) hæc pateant, nec jam ſit opus ſolem facibus illuſtrare. Utile tamen & jucundum viſum eſt, brevem quandam centeſimæ & partium ejus tabulam ſubjicere, quam olim ſupra viginti annos (hæc autem dictabam anno 1545. dum aſſem Budæi, & diſpunct. Alcia. perlegiſſem) deſcripſi, non in alium tum uſum, quàm propriæ memoriæ gratia, utque ſemper & in nictu oculi conſpicere mihi liceret antiquarum ſimul & noſtratium uſurarum rationem & proportionem: illo priùs neceſſario fundamento præſuppoſito.

Quales viri rationem uſurarum legalium detexerunt.

Io. Scholiographus Græcus.

50. Quòd centeſima gerit typum aſſis integri, cùm ſit integra ſolida & ſumma legalis uſura, *ut ſup. n.* 40. & nomen capit à centeſimis calendis, in quibus completur, & ſortem æquat. Solebant enim veteres, tam Græci, quàm Romani, ut plurimùm per νεομηνίας vel calendas, hoc eſt in ſingulos menſes ſolvendas uſuras ſtipulari. Et ſi quidem ſingulo menſe centeſimam partem ſortis, hæc erat centeſima, ſolida & ſumma uſura: ſi verò ducenteſimam ſortis partem, hæc erat ſemis; ſi trecenteſimam, triens: ſi quadringenteſimam, quadrans: quia quadrans non eſt niſi quarta pars centeſimæ; & ſic de cæteris quotis partibus menſtruis. Quòd ſi cupis per annos computare, fac ſortem eſſe centum aureorum, tunc duodecim aurei annui facient centeſimam ſive aſſem uſurarium. Et ex neceſſaria conſequentia undecim annui in centum faciunt deuncem, decem annui dextantem,

Digitized by Google

novem dodrantem, octo beſſem, ſeptem ſeptuncē, ſex ſemiſſem, quinque quincuncem, quatuor trientem, tres quadrantem, duo dextantem, unus cum dimidio ſeſcuncem: unicus aureus unicam, ſemiaureus annuus ſemiunciam centeſimæ, ſive ſemiuncialem uſuram. Sed ἀπλῶς ſcribit Alciat. *lib. 5. diſpunct. c. 1.* in centeſima centum fieri ducenta octo annis, & parvum calculi errorem contemnit. Quoniam exactè computando, centeſima non æquat ſortem in octo annis, ſed in octo annis & triente, hoc eſt quatuor menſibus, quia octo anni non continent niſi ſex & nonaginta menſes. Semis ergo uſura ſorti æquatur in ducentis menſibus, ſive in ſexdecim annis, & beſſe: deunx autem ſortem æquat in centum novem menſibus, & undecima parte unius menſis, & ſic in novem annis, uno menſe, & undecima parte unius menſis. Dextans in centum viginti menſibus æquat ſortem, & ſic in decem annis, & proportionatur reditui annuo, ad rationem unius in decem. Sicut & quincunx proportionatur reditui annuo ad rationem unius in viginti. Dodrans ſortem æquat in centum triginta tribus menſibus & triente, id eſt, in undecim annis uno menſe, & tertia parte menſis. Beſſales autem uſuræ ſortem æquant in centum quinquaginta menſibus, & ſic in duodecim annis cum dimidio. Trientes in trecentis menſibus, ſeu viginti quinque annis. Quadrantes in quadringentis menſibus, id eſt, triginta tribus annis & triente, ſive quatuor menſibus. Sextantes in ſexcentis menſibus, id eſt, quinquaginta annis. Unciales in mille ducentis menſibus, id eſt in centum annis, cùm videlicet milleſima ducenteſima pars ſortis ſolvitur quolibet menſe, donec centeſimo anno completo, æquatur ſorti. Semiunciales in bis mille quadringentis menſibus, id eſt, in ducentis annis, ut quando bis milleſima quadringenteſima pars ſortis quolibet menſe ſolvitur, uſque ad æquatam ſortem.

Diſproportio,

51. Ex his vides non eſſe eandem proportionem centeſimæ ſeu partium ejus, & redituum noſtrorum. Nec mirum, quia centeſima & ſingulæ partes ejus, non ſunt fœnus annuum, ſed menſtruum: econtrà hi reditus non ſunt fœnus menſtruum, ſed anniverſarium. Unde centeſima non proportionatur numero annorum, ſed menſium. Patet, quia continet præcisè & adæquatè certos menſes æquales, putà centum. Idem in qualibet parte, vel quota centeſimæ: non autem continet præcisè & adæquatè certos annos: quia centeſima non impletur octo annis, nec alio certo adæquato annorum numero, ſed octo annis cum triente. Quæ conſideratio non eſt otioſa, licèt mathematica magis quàm juridica videatur. Multùm enim prodeſt, ut velut oculis aſpici, palparive poſſit, cur, quantum, & in quo differat proportio redituum ſive uſurarum noſtrarum, à ratione centeſimæ & partium ejus. Tota enim diſproportio, quantum ad curſum & incrementum temporis, verſatur in hoc, quòd centeſima diſcurrit per menſes, noſtri verò reditus per annos: putà reditus ad rationem unius anni pro duodecim, vel quindecim. Unde ſicut centeſima, & ſingulæ ejus partes ſemper certo ſuo menſium numero ſortem æquant: ita noſtri reditus ſemper certo ſuo & adæquato annorum numero ſortem æquant. In multis tamen aliis differunt à centeſima, & ejus effectu, ut poſteà dicemus. Sed libet hîc ſemel rationem proportionis utriuſque rei patefacere. Quemadmodum in uſuris centeſima tanquam ſumma gerit typum aſſis: ita dici poteſt quod in reditibus noſtris, is qui eſt ad rationem unius, putà aurei annui in duodecim, gerit typum aſſis, quoniam ſuprà non poteſt aſcendi, nec licet majorem reditum annuum & perpetuum emere.

Proportio.

Duodecima uſura.

Quæ fœnerandi ratio, duodecima vocari poteſt aptiſſimè, & ita novè vocamus habita ratione ad annos, non ad menſes, prout eſt duodecima pars ſortis in anno: ſingulis autem menſibus eſſet duodecima duodecimæ, videlicet centeſima quadrageſima quarta pars ſortis. Et quia hujuſmodi reditus nòn ſolent eſſe menſtrui, ſed annui, rectè ſumma ratio ſive plena quantitas horum redituum tanquam as vocari poteſt duodecima, & pariter in quotas partes dividi, ſicut as. Unde reditus unius aurei annui pro viginti quatuor aureis ſortis vel dimidii aurei annui pro duodecim ſortis (quod in idem recidit) rectè vocabitur ſemis noſtræ duodecimæ. Dodrans verò, quando quolibet anno tres quartæ partes unius aurei pro duodecim, vel ſolidus aureus pro ſexdecim aureis, præſtatur. Beſſis autem duæ tertiæ partes pro duodecim, vel reditus integri aurei pro octodecim aureis, quod idem eſt. Triens autem, tertia pars annua aurei pro duodecim, vel aureus annuus, pro triginta ſex aureis. Idem de reliquis partibus aſſis, quas conſultò prætereo, quoniàm in uſu & praxi parum ſunt utiles, eò quòd vulgò non computant per hujuſmodi uncias, ſed tantùm ſupputant, quoto anno penſitatio annua ad ſortem aſcendat. Nec inutile hæc invicem contuliſſe, ad majorem horum elucidationem: nulli enim labori parco, ut omnia perſpicua, & ad veritatis amuſſim explicata reddam, præcipuè rudibus dicendi cupidis, ad ſtudia, & ingenia eorum maturanda.

Mathematica ratio,

52. Et quemadmodum in centeſima, ſi unciam demas, fit deunx: ſi ſextantem, fit decunx ſeu dextans ſi quadrantem, dodrans: ſi trientem, bes, ſi quincuncem, ſeptunx: ſi ſemiſſem, ſemis: ſi ſeptuncem, quincunx, & ſic de reliquis diminuendo penſionem: itidem facere licet in duodecima, diminuendo reditum retrogradè per uncias, remanente eadem ſortis quantitate: quibus in cauſis quota parte minuitur penſio, tota prolongatur tempus complendæ ſortis. Unde ſi decrementum penſionis ſit, 4. pars penſionis, augmentum temporis ad ſortem æquandam erit quarta pars totius temporis aucti, non autem temporis augendi duntaxat. Verbi gratia, ſi de penſione detrahitur ſemis, prolongatio temporis ſive in centeſima, ſive in duodecima, erit ſemis totius, non autem dimidia priſtini temporis, ſive augendi tantùm (quod recideret in beſſem) ſed intelligitur, quòd augmentum per ſe faciet ſemiſſem totius augmentati: & ſic in effectu eſt duplicatio, ut quemadmodum diminutio eſt ſubdupla, ita & augmentum ſit duplum. Et pariter ſi quarta penſionis detrahatur, prolongabitur tempus ſortis completivum, non de quarta parte ſui per ſe, ſed de quarta totius, ut augmentum ſit quadrans totius, & primi & additi temporis ſimul. [Dicitur enim quarta pars addi reſpectu totius aucti, ut eſt pulcher textus in *l. ſi ita ſcriptum in fin. 2. reſponſi. De hered. inſtit.*] Unde ſi de penſione detrahatur quadrans, debent annis duodecim addi non tres, ſed quatuor anni, ut ſors compleatur. Et è converſo pari proportione, ſi non mutata penſionis quantitate velis eam reducere ad rationem ſemiſſis, duplicanda eſt ſors. Si verò ad rationem trientis, triplicanda, ut in *l. 3. §. Item ſi reipub. ad legem Falcid.* Si verò ad rationem beſſis, ad ſexcuplam: ſi ad rationem dodrantis, ad ſeſquitertiam proportionem ſors augenda eſt. Pariter, ſi reditum duodecimæ reducere velis ad quintam decimam, quod eſt praxi frequentiſſimum, detrahenda eſt quinta pars penſionis, manente eadem ſorte, vel manente eadem penſione, addenda eſt ſorti quinta pars totius ſummæ auctæ, ſive quarta pars augendæ, ſeu augenda ſors ad proportionem ſeſquiquartam. Verbi gratia. Centum annua in mille ducentis ſunt vera duodecima, quam ſi reducas ad quintamdecimam per diminutionem penſionis, detrahi debent viginti, & remanebunt octoginta annua, quaſi denarium Pariſienſem reducas ad Turonenſem, reſpectu penſionis tantùm. Si verò per augmentum ſortis, addenda ſunt ſorti trecenta, quaſi denarium Turonenſem reducas ad Pariſienſem, reſpectu ſortis tantum. Vel ab initio, cape pro penſione annua viceſimam ſortis, & ejuſdem viceſimæ tertiam partem ſuper-

Digitized by Google

a.lde, & erit quintadecima,ut ad oculum liquet in calce ſequentis Tabulæ.

53. Sequitur abacus ſive tabula uſurarum & redituum, quam olim concinnavi, ut verum calculum, proportiones, & voces aſſis utriuſque partium ſemper in promptu, & in numerato haberem.

a Hæc ſumma & graviſſima. ſup. num. 40. & in 1. tantû caſibus. inf. nu. 17. & in trajectitiis. q. 3.

Centeſima *a* eſt quolibet anno octava, & viceſima quinta pars ſortis, menſe centeſima pars ſortis, & ſic in 100. menſibus, ſive in 8. annis & 4. menſibus ſortem æquat. Hac ratione ſolvuntur in anno duodecim in centum.

Videtur aſſimilari reditui unius annui pro octo: ſed non eſt ita, quia centeſima eſt levior dimidio nummo quolibet anno, ſeu 24. parte nummi quolibet menſe. Patet, quia in dicto reditu ſolveretur preciſè quolibet anno octava pars ſortis, quæ impletur in 8. annis: ſed in centeſima non ſolvitur annuatim octava pars ſortis: deficit enim dimidia unius integri, & etiam non implet ſortem in 8. annis, ſed additis 4. menſibus. Unde ſi pro 100. liceret emere reditum ad rationem unius annui pro octo, debitor ſolveret 12 ½ annua, ubi in centeſima non ſolveret niſi 12 annua.

b Bud. lib. 1. aſſis verbo Græco vocat epidecatum fœnus, quaſi dicas decimarium.

Dextans *b* ſeu deunx ut duabus unciis minor eſt centeſima, ita duabus major eſt beſſe. Ad centeſimam eſt ſubſeſqui quintus: ad beſſem, ſeſquiquartus: ad quincuncem, duplus: ad ſextantem, quintuplus: ad unciam, decuplus. Hac ratione quolibet menſe ſolvitur centeſima viceſima pars ſortis, ſive quolibet anno decima pars ſortis.

Proportionatur reditui decimæ. Summi

c Hæc jure Juſtinianæo ſumma eſt ſtrictè capiendo uſuram, & adhuc juſtis tantùm negotiatoribus conceditur l. eoſ.

Bes *c* ſunt duæ partes centeſimæ, ſive 150. pars totius ſortis quolibet menſe. Unde æquatur ſorti in 150. menſibus, & ſic in 12. annis, & ſex menſibus, hac ratione ſolvuntur in anno 8. in. 100.

Hæc levior eſt reditu duodecimæ, qui triente unius nummi gravior eſt, pariens 8. ⅓ annua in centum. Eadem eſt ad centeſimam ſubſeſquipla, Græcè ὑφημιόλιος, id eſt, tertia parte minor, ad ſemiſſem ſeſquitertia, Grecè ἐπίτριτος ad trientem dupla, ad quadrantem dupla, ſuperbipertiens tertias, ad uncialem octupla.

d Hanc Pli. lib. 14 c. 4. ad fin. vocat civilem, & modicam: ſed tempore ſuo, quo etiam beſſes erant omnibus in uſu.

Semis *d* eſt dimidia centeſimæ, ſive 200. pars ſortis quolibet menſe: unde ſorti æquatur in 200. menſibus, & in 16. annis & beſſe, & parit in annos 6. in centum. Mediocris

Paulò levior reditus unius annui pro 16. qui quadrante gravior eſt quia quolibet anno parit 6 ¼ in centum.
Eadem ad centeſimam, ſubdupla: ad dodrantem ſubſeſquipla: ad beſſem, ſubſeſquitertia: ad ſeptuncem, ſubſeſquipla: ad quincuncem, ſeſquiquinta: ad trientem, Græcè ἡμιόλιον Latinè ſecundum Ciceronem, quem Budæus ſequitur, ſeſcupla: vel ſecundum eundem Ciceron. ex Timeo Platonis, ſeſquialtera: ad quadrantem, dupla: ad ſextantem, tripla: ad unciam, ſextupla: ad ſemiunciam, duodecupla. Et ſic de aliis.

e Hanc ſecundum moderationem noſtram ſummâ juſtum interuſurium non excedit, ut inf. q. 74.

Quincunx *e* uncia minor eſt ſemiſſe, ſeptem verò unciis centeſima. Et eſt 240. pars ſortis, quolibet menſe: unde ſorti æquatur in 240. menſibus, ſive in viginti annis, & parit. 5. annua in 100. Levis

Proportionatur reditui viceſimæ.

f Hæc magis eſt liberalitas quàm uſura: ut ſup. n. 39. & Iuriſconſ. vocat leviorem l. ſi legatum in privat. de oper. pub. Inf. q. 69. ad fin.

Triens *f* eſt tertia pars centeſimæ, ut quando quolibet menſe ſolvitur 300. pars ſortis. Unde in 300. menſibus, ſive in 45. annis æquat ſortem, pariens annua 4. in centum. Levior.

Proportionatur reditui viceſimæquintæ.

Quadrans *g* eſt quarta centeſimæ, ſive 400. pars ſortis quolibet menſe: unde ſorti æquatur in 400. menſibus, ſive in 33. annis, & 4. menſibus, ut ſi ſolvantur annuatim 3. in 100. Leviſſima

De hac in l. ſi. verſic. quod ſi non obtinuerit. C. de pet. heredit. in authen. hoc jus. C. de ſacroſ. eccleſ. in novell. conſt. 110. inf. q. 74.

h De hac in l. Titium §. profectus de admin. tut. ad hanc: imò etiam ad ſequentem loquitur quandoque facta reſtrictio Romæ, ut ſup. num. 41. ſed nunquam ea reſtrictio (quæ etiam ridicula eſt) obſervata fuit.

Uncialis *h* eſt duodecima pars centeſimæ, ſive duodecima pars centeſimæ partis, in menſe: unde in 1200. menſibus, ſive in 100. annis æquatur ſorti ut ſolvatur annuatim 1. in 100.

Semiuncialis eſt 24. pars centeſimæ, quæ in 2400. menſibus, ſive in 200. annis æquatur ſorti.

Reliquas aſſis partes ſingulatim deſcribere nolo, quum prædicta, cum figura ſequenti abundè ſufficiunt.

Tabula

Digitized by Google

Tabula & proportio utriuſque aſſis uſuratii.

Centeſima menſtrua.				Duodecima anniverſaria.				
Diviſio per nomina partium	Aſſis per quotas unciarum.	Menſtrua quantitas ſortis, & quot menſibus ſors æquatur.	Sors æquatur in annis.	Sors 1440	Sors 120	Sors 120. libræ.	Æquatur in annis.	
As	12	100	$8\frac{1}{3}$	120	100	10. l.	12	Duodecima. a
Deunx	11	$109\frac{1}{11}$	$9\frac{1}{11}$	110	$91\frac{2}{3}$	9. l. 3. ſ. 4. d.	13 1. m. $\frac{1}{11}$	Decimatertia.
Dextans	10	120	10	110	$\frac{1}{3}$	8. l. 6. ſ. 8. d.	14 4. m. $\frac{4}{5}$	Decimaquarta. Decimaquinta. b
				—(96)	—(80)	—(8)		
Dodrans	9	$133\frac{1}{3}$	$11\frac{1}{9}$	90	75	7. l. $\frac{1}{2}$	16	Decimaſexta. c
Bes	8	150	$12\frac{1}{2}$	80	$66\frac{2}{3}$	6. l. 13. ſ. 4. d.	18	Decimaoctava.
				—(72)	—(60)	—(6)		Viceſima. d
Septunx	7	$171\frac{3}{7}$	$14\frac{2}{7}$	70	$58\frac{1}{3}$	5. l. 16. ſ. 8. d.	20. $\frac{4}{7}$	Viceſimaquarta. e
Semis	6	200	$16\frac{2}{3}$	60	50	5. l.	24	Viceſimaquinta. f
Quincũx	5	240	20	50	$41\frac{2}{3}$	4. l. 3. ſ. 4. d.	28 9. m. $\frac{3}{5}$	
Triens	4	300	25	40	$33\frac{1}{3}$	3. l. 6. ſ. 8. d.	36	
Quadrãs	3	400	$33\frac{1}{3}$	30	25	2. l. $\frac{1}{2}$	48	
Sextans	2	600	50	20	$16\frac{2}{3}$	33. ſ. 4. d.	72	
Uncia	1	1100	100	10	$8\frac{1}{3}$	16. ſ. 8. d.	144	
Col. 1.	2	3	4	5	6	7	8	

a *As & ſuprema etiam ſorte numquam reddenda, niſi volente debitore.*

b *Media; inf. num. 122. 246. 269. ubi jungi poteſt cum antichreſi.* [*Eſt etiam ferè media, inter beſſem, & ſemiſſem centeſimæ, quia parùm ſuperat ſeptuncem, qui præciſè medius eſt, inter beſſem & ſemiſſem,*]

c *Minoris non poteſt emi fundus ſub pacto redimendi, inf. num. 267. 321.*

d *Hæc ſecundùm nos eſt hodie ſummum juſtum interuſurium ſortis exigibilis, inf. q. 27. in fi. quæſt. 74. n. 531.*

e *Hanc excedi vetuit Iuſtinian. à mutuantibus agricolis, inf. q. 1.*

f *Hæc legitima judicatura ſimplices perpetuus, nec redimibilis reditus. l. 5. §. item ſi reipub. ad l. Falcid. inf. quæſt. 3.*

	Duodecima.	Decima quinta.	Viceſima.	Viceſima quarta.	Viceſima quinta.
Sors 100	$8\frac{1}{3}$	$6\frac{2}{3}$	5	$4\frac{1}{6}$	4
Sors 120	10	8	6	5	$4\frac{4}{5}$
Sors 1000	$83\frac{1}{3}$	$66\frac{2}{3}$	50	$41\frac{2}{3}$	40
Sors 1200	100	80	60	50	48

Notà quòd duæ tantùm primæ columnæ communes ſunt omnibus ſequentibus utriuſque aſſis: reliquæ verò columnæ primi aſſis nihil habent commune cum columnis ſecundi, niſi in hoc generali theoremate, quòd quantum detrahitur quantitati uſuræ, tantum pro rata augetur ſeu prolongatur tempus æquandæ ſortis. Et contrà, quantum detrahitur de tempore, tantum additur uſuræ. Secunda verò columna: non ſolùm deſignat numerum & quotas unciarum: ſed etiam quantitatem centeſimæ menſtruæ, fingendo ſortem eſſe 1100. vel annuæ centeſimæ, fingendo ſortem eſſe 100. ut patet ad oculum. Quare non poſui in tabula centeſimæ ſpecificum exemplum certæ ſortis, prout tria exempla poſui in duodecima, in 5. 6. & 7. columnis, quamvis ſufficeret unum. Sed cùm relevent à labore ſupputandi, tum pleniùs rationem proportionalem oſten-

dant, & papyrus capere poſſet, non ſum gravatus apponere: nec-non in margine partes duodecimæ vulgariores, & quæ ſunt in uſu. Et rurſus ſeorſum in pentagono ad hoc concinnato, & hic ſuprà poſito, pro negligentioribus, vel occupatis, quibus non vacat ad proportionem tabulæ ſuperioris advertere. Nec tanta diligentia contentus, cellulas quindecimæ & viceſimæ in 5. 6. & 7. columnis decenter adſcripſi, ut promptiùs & faciliùs diſcernere liceat, utri vicinarum quæque partium magis accedant. Et ſic vides quòd quintadecima magis accedit dextanti quàm dodranti, à quo magis diſtat; ideò ejus cellula magis ſubintrat cellulam ſuperiorem dextantis, quàm inferiorem dodrantis. Contrà viceſima magis accedit ſeptunci quàm beſſi, unde ejus cellula magis propendet in ſeptuncem inferiorem, quàm in beſſem ſuperiorem.

Nova & plana declaratio l. eos. §. 1.

54. Ut autem poſtquàm cœptum eſt, perfectam habeamus intelligentiam. *d. l. eoſ. §.* 1. hactenus malè declarare, notandum, quòd quamvis ante Juſtin. eſſet aliquis modus uſurarum tam ex conſuetudine regionum. *l.* 1. & per to. *de uſur.* quàm ex conſtitutione Principum. *l. conſtit. C. eod.* tamen quia adhuc ille modus gravior erat & licentioſior, ad certam moderationem & formam coarctatus eſt per Juſtinian. qui in hoc §. 1. duplicem fecit taxationem, primam quadrimembrem, ſecundam ſimplicem & uniformem.

Duplex taxatio.

In prima in princ. §. uſque ad *verſic. & eam quantitatem,* taxat uſuras, quæ ex vi ſtipulationis vel pacti tantùm debentur: idque quadruplici forma, pro varia negotii vel perſonarum qualitate, videlicet centeſimas in trajectitiis, trientes illuſtribus aut ſuperioribus perſonis, beſſes juſtis negotiator. [illegible], ſemiſſes promiſcuè cæteris hominibus. Secunda taxatio, in *verſic. & eam quantitatem.* taxat uſuras, quæ quocunque caſu, citra ſtipulationem vel pactum debentur, puta propter moram. Et has uniformiter ad rationem ſemiſſis uſuræ reſtringit, ut non poſſint ultra eam formam exigi, etiam prætextu conſuetudinis loci. Si enim de conſuetudine loci debeantur minores ſemiſſibus, illæ ſolùm peti poſſunt: quia d. l. non venit ad augendum, ſed ad reſtringendum uſuras, ut patet in text. Et ſic vides, quod dictum verſic. *& eam quantitatem.* refero non ad omnia præcedentia, ſed ad ultimum & immediatum verſiculum duntaxat, qui de ſemiſſib. loquitur. Et hic eſt verus & germanus ſenſus. d. l. & ipſa verborum phraſis oſtendit. Tum ſi dictus verſ. *& eam quantitatem* referretur ad omnia præcedentia, ſequeretur abſurdum, videlicet quòd impunitior eſſet mora facta illuſtri quàm vili & privatæ perſonæ quod eſt iniquum: quia cùm ſaltem æqualis ſit mora, æqualis debet eſſe pœna. *l. cum quidem. § ſi pupillo. in fi. §. ſi debitores, de uſur.* eò maximè, quòd hujuſmodi pœna infligitur à lege, quæ regulariter omnibus æqualis eſt. Alia ratio eſt in uſuris, quas quiſque proviſione ſua, & pacto ſuo habet. Hîc enim eum de fœnore negociatorio & principaliter intento agatur, cohibenda fuit avaritia, ſed ea cautela, ne commercium rei pecuniariæ tolleretur: in quo habenda fuit ratio ceſſantis interim lucri, vel damni imminentis creditorum & qualitatis perſonarum: quare juſtis rationibus aliter in re trajectitia, & extra eam, aliter in cæteris taxatum eſt. Hæc autem diſtinctio ex parte creditoris ſeu fœneratoris tantum metitur, non autem ex parte debitoris: Et meritò, cùm ſit facta ut ſit condecens, & quàm innocentiſſimus fieri poteſt curſus commerciorum & negotiationum, utque quàm moderatè & innocenter fieri poteſt, conſulatur indemnitati fœnerantium. Unde mercator poteſt capere beſſes etiam ab illuſtri: & tamen illuſtris non poteſt capere ultra trientes etiam à mercatore, ſcilicet principaliter fœnerando, & in terminis hujus quadrifariæ taxationis: ſecùs quando citra negotiationem fœnoris accidit propter moram ex proviſione legis uſuras deberi: quia hoc ſpectat ad verſ. *& eam quatitatem.* Nec eſt abſurdum, ſed valde congruum, & reip. utile, permitti illuſtribus tale fœnus exercere, tum quia ad magnam tenuiorum revelationem ſpectat, ut inveniant, à quibus leviſſima uſura mutuari poſſint, & conſequenter, ut cæteri homines diſcant & aſſueſiant levioribus uſuris uti: quod tum maximè fiet, quando invenientur qui trientibus fœnerabuntur. Nec hoc dedecoroſum eſt dignitati illuſtrium, ſed magis laudabile & glorioſum, exemplo optimi illius Imperatoris Alexandri Severi, ſupra *nu.* 39. Nec tamen tam levi trientario fœnore dicuntur negotiationem, ſed potiùs magnificentiam exercere.

55. Et obſerva diligenter differentiam inter taxationem illam quadriformem, & iſtam uniformem, in verſi. *& eam quantitatem.* Prima ſpectat ad ipſum negotium ſeu commercium fœnerandi, & ad contractus fœnebres, qui ſunt quædam negotiatio. Secunda incidit alii juſtæ obligationi non fœnebri, nec ſpectat ad negotiationem fœneratoriam: ſed ad uſuram incidentem. In prima venit uſura ex ſola proviſione hominis: in ſecunda ex diſpoſitione legis. Et licèt utraque ſpectet ad congruam indemnitatem creditorum in genere, tamen prima magis ſpectat ad temperandum & moderandum lucrum fœneratitium. Secunda verò non ſpectat ad temperandum lucrum, ſed ad temperandam compenſationem quamexpeditiorem & moderatiorem ejus quod intereſt propter moram fidemve non ſervatam. Et ſic primo caſu magis eſt lucratoria & propria: ſecundo verò caſu magis eſt compenſatoria & in propria uſura. Priore caſu non poteſt fœnerator aliud intereſſe conſequi, etiam ſi velit uſuras omittere vel compenſare: quia ſemel pro omni eo quod intereſt, tranſegit cum uſura conventa, quandiu ſcilicet uſura currere debet. Si enim fœneraſſet uſque ad certum tempus, tantùm præmonito debitore de damno futuro, ſi falleret: qui hac conditione accepit & feſellit, ex tunc venit quod extrinſecùs intereſſe probatur. *l.* 3. *§. ult. de eo quod cer. loco.* dicemus latiùs *in tract. de eo quod intereſt.* Secundo verò caſu ſi creditor aliunde probare poteſt quantum ſua intereſt, poteſt omiſſis uſuris legitimis illud probare & conſequi. *l. cum duobus. §. idem reſpond. pro ſocio.* Et ſic vides latiſſimam & utiliſſimam inter hæc differentiam, quam nullus ſcholiographorum aut Commentatorum aduſque aperuit.

56. Quòd autem (redeundo ad literam) verbum *ſtipulationis*, in hoc §. omnem conventionem comprehendat, clarum eſt: quia aliàs hoc reſpectu lex eſſet impoſita verbis: patet accepto pignore. *l. per retentionem. l. ſi uſuras. l. pignorib. ſup. eod.* vel in frumento hordeo. *l. frumenti. ſup. eod.* quibus caſibus ex nudo pacto debentur: non autem licere debet pacto, quod ſtipulatione non liceret. Patet etiam per text. *in l. ult. verſ. cum uſuræ utiliter. inf. de uſuris rei jud.* ubi Juſtinian. mentionem faciens hujus l. dicit ſe per hanc legem moderaſſe uſuras ex contractibus deſcendentes, non dicit ex ſtipulatione, ſed generaliter. Et ſic in hoc §. verbum *ſtipulatio.* cauſa majoris frequentiæ expreſſum eſt, eò quòd regulariter non ſoleant deberi uſuræ ex nuda conventione citra ſtipulationem. Cæterum ſi pacto nudo, quovis modo, etiam per ſimplicem retentionem debeantur, vel in pacto tacito, ut ſpeciale in argentariis *novell.* 136. locus eſt huic taxationi, quæ generaliter obtinet, in tantum ut nullam propriè recipiat limitationem, ſed ſimplicem declarationem. Et primò in mera uſura ſive propriè ſumpta, quæ citra pactum & proviſionem hominis non deberetur, quam Doctores lucratoriam vocant, ut in mutuo: Si enim venditor re tradita, ſtipuletur uſuras, quandiu pretium non ſoluitur: poteſt ea ſtipulari uſque ad concurſum valoris fructuum, etiamſi hæ uſuræ relatæ ad pretium excedant rationem centeſimæ: etiamſi venditor ſit illuſtris (hoc autem rariſſimè poteſt contingere, poteſt tamen: ut ſi fundus magni reditus vili diſtrahatur, *ut*

Digitized by Google

infrà q. 78.) Nec habet locum hæc lex, quia hæc non eſt vera uſura, ſed indemnitas, & repenſio ejus quod aliàs indebitè abeſt: quoniam merè liberalis fuit traditio, pretio non ſoluto. Igitur, ut etiam dixi in *conſuet. Pariſ. §. 1. gloſ. ult. q. 3.* Idem ſi illuſtris ſtipuletur ſemiſſes in caſu, ubi ſine pacto veniunt, puta ratione moræ, ut in *verſ. & eam qualitatem.* qui debet rurſus declarari, & limitari, ut procedat, dummodò aliàs non ſit à lege certa quantitas uſuræ taxata. Secùs in caſibus, in quibus apparet legem etiam de certa quantitate providiſſe, quia illa ſervari debet: nec in hoc verſiculo legibus ſpecialibus derogatur, ſed conſuetudini excedenti duntaxat.

Tres caſus centeſimæ.

57. Et invenio ſolùm tres caſus ſpeciales: Primus in tutore, vel negotiorum geſtore pupilli, qui pupillarem pecuniam in proprios uſus ſua authoritate convertit, *l. qui ſine de nego. geſt. l. tutor qui repertorium. § pecunia. l. non exiſtima de admit. tuto. l. curator C. arbitri. tutel. l. 1. Cod. de uſur. pupill.* Idem ſi dolo negaverit ſe habere ad alendum pupillum. *d. l. tutor qui. §. idem ſolent.* Et iſte primus caſus, utpote in juſtiſſima ratione fundatus, adhuc eſt in viridi obſervantia, non tamen abſolutè, reſpectu quotæ centeſimæ; ſed prout bonus & prudens judex ex totius rei æquitate arbitrabitur, ut dicam *infrà q. 74.* [Sed etiam talis tutor qui ſolvit uſuras pecuniæ pupillaris. Lucratur, & retinet compendium à ſe factum, nec præſtat utrumque. *l. Titium & Mævium. §. alteri. de adm. tut.* ſic minor eligens vindicare fundum de ſua pecunia emptum cum fructibus. *l. ſi ut proponis. C. de rei vend.* debet pecuniam & ejus uſuras omittere.] Secundus, in ſocio, qui ſolus neceſſarios ſumptus fecit in refectionem domus communis, cui currunt uſuræ centeſimæ impenſarum à die refectionis perfectæ, uſque ad quatuor menſes immediatè ſequentes duntaxat: poſt quem terminum, etiamſi nihil ſit ſolutum, non currunt *l. ſi ut proponis. C. de ædific. privat. l. ſi fratres §. idem reſpondit ff. pro ſocio.* De quo vide Cepol. *de ſervit. urba. præ. c. 59. de refectione.* Jaſ. *repet. l. quominùs col. 19. in fin.* Puto tamen, quòd in terminis juris poſtquàm centeſimæ deſierunt currere, quòd durante mora currant ſemiſſes, infrà reſiduum dupli, prout aliàs jure communi (utpotè in bonæ fidei judiciis) currunt etiam illuſtri creditori (ut dixi) vel mercatori? huic tamen, non illi licebit beſſes ſtipulari abſque clauſula retroactiva, ideſt, pro futuro tantùm tempore. Non obſtat quòd ſpecialis proviſio centeſimæ facit ceſſare generalem diſpoſitionem ſemiſſis: quia verum eſt quandiu durat, ſed poſtquàm ceſſat, non præſtat impedimentum. Tum ſpecialis illa proviſio facta eſt fœnore refectionum, & reædificantium, ut adhoc alliciantur, & citiùs eis ſolvatur. Unde non debet contra eos, ſed pro eis interpretari. Hinc ait textus in *d. §. idem reſpondit* quòd is qui refecit, poteſt, ſi malit, omiſſis uſuris illis centeſimis quadrimeſtribus, omiſſa etiam vindicatione partis ſocii, in iis quod ſua intereſt agere. Sed hodie ſpecialis iſte caſus centeſimæ, cum pœna commiſſionis dominii meritò exolevit, tanquàm commentum iniquum, & ſupergreſſioni proximum idoneum: & remanſit communis pro ſocio actio, in qua hodie quod intereſt ad rationem quincuncis uſuræ ſecundùm moderationem noſtram interuſurii, de qua infrà. *q. 74. num. 540* ſine prolixiori diſquiſitione petenti adjudicari poterit. Tertius caſus in *l. ult. in princ. C. de uſur. rei judic.* Sed & hic caſus meritò exolevit: quia moribus noſtris rem judicatam ſtatim facere coguntur, vel cogi poſſunt debitores. Cæterum in jure non invenio ultra tres prædictos caſus exceptos: & ſic ſtandum eſt regulari uſuræ, quæ eſt ſemis, quam Plin. natural. hiſt. *lib. 14. cap. 4. ad fin.* vocat civilem & modicam.

58. Reſtant ſuper textus verſ. *illos verò*, duæ neceſſariæ quæſtiones, quæ à nemine tanguntur. Prima, an qui ſolam fœneratitiam profitentur, dicantur liciti negotiatores, ut eo ipſo poſſint beſſes ſtipulari. Videtur quòd non: quia licet iſtud ſit actus quæſtuarius, & vera negotiatio: videlicet non ſemel; ſed frequenter, & velut ex profeſſo venerari, ut not. in *l. legatis. in princ. de leg. 3.* per Bald. *in rub. c. de conſtit. pecunia.* Et in ſpecie text. in *l. cuicunque §. 1. de inſtit. actio.* tamen hæc lex non videtur loqui de hac, ſed alia negotiatione, quod oſtenditur: primo, quia antequam quis poſſit ſtipulari beſſes, text. præſupponit, & prærequirit, quòd præſit ergaſterio, vel aliquam licitam negotiationem exerceat. Ergo non poteſt quis incipere negotiari à beſſali fœnore, niſi priùs aliam negotiationem jam actu exerceat: Imo eſt hic textus quod alia demum negotiatio facit poteſtatem exercendi quæſtum ſeu negotiationem beſſalis uſuræ. Ergo negotiatio uſuraria ſibi ipſi hoc non præſtat. Non enim idem poteſt eſſe privilegium, & cauſa privilegii, ſed poſſe fœnerari beſſibus eſt privilegium juſtæ negotiationis, igitur ea juſta negotiatio aliud eſt quàm fœneratio. Secundo, quia ſimplex diſpoſitio non videtur in dubio trahi ad caſus odioſos. arg. *l. Lucius. § pen. de legat. 3.* notat. Alex. *conſ. 199.* ubi tetigi. *lib. 6.* Sed hujuſmodi ὀβολοστατικὴ odioſa eſt. *ſuprà num. 2. infrà q. 69.* unde verbum *negotiatio* in hoc textu maximè adjecto verbo emphatico, licita, non intelligitur de fœneratitia. Tertiò, per locum ab abſurdo, quia ſequeretur quòd lex plus faceret ei, qui frequenter & ex profeſſo, quàm ei qui parcè & obiter fœnerat. [Quartò text. rotundus *in §. cæterum. inſt. quod cum eo qui, &c.* ubi appellatione negotiationis non venit fœneratio, quia tributoria datur de eo quod eſt in negotiatione: ſed non de eo quod eſt in fœnebri pecunia & quod appellatione negotiatorum ſeu mercatorum non veniunt fœneratores, not. Jaſ. in *l. princip. in fi.* per illum text. *D. ſi certum pet.* text. *l. in eam. in princ.* & ibi Bart. *de inſt. act.*] Item ſequeretur quòd homines induſtrii & pecunioſi allicerentur ad ſolam hanc otioſam & odioſam fœneraticam, cæteris honeſtioribus, & hominum generi utilioribus artibus omiſſis profitendam: contra intentionem hujus legis, quæ ut homines ad eas neceſſarias artes alliceret, profeſſoribus earum permiſit beſſes, cæteris in ordinem ſemiſſium redactis. In contrarium, quia iſta lex non eſt permiſſoria vetitarum, ſed moderatoria conceſſarum uſurarum. Et ſatis liquet quod ante hanc legem licita eſſet negotiatio beſſalis fœnoris, prout negotiationem, nec opificium exercentibus licitum erat promiſcuè beſſes ſtipulari. Hæc autem lex non videtur negare fœneraticam (modò intra modum conceſſum) eſſe negotiationem licitam, nec vetat uſum beſſium, niſi officina & negotiatione licita carentibus: ergo manet vetus mos, quatenus per hanc legem expreſſim non mutatur. *l. præcipimus. C. de appell.* Secundò quia *l. jubemus. in princ. de erog. mil. annonæ lib. 12. C.* contractum fœneratorium vocat negotiationem. Tertiò eſt caſus in *novell. conſtitut. 130. §. ſi tamen. de uſuris nauticis* in duobus fœneratoribus, qui ex ſola fœneratica quæſtum faciebant, nec aliam artem exercebant, quibus quando non ſubeunt ſortis periculum, permittuntur beſſes: quandiu verò ſubeunt periculum, permittitur aliud majus lucrum, pro quadam conſuetudine maritima illius temporis, facit quòd ſimplicem argentariam exercentibus permittitur beſſis, etiam ex nudo pacto: imò etiam ſine pacto tacitè cautum intelligitur, ut in *novell. 136. de argent. contract.* Ad abſurdum reſpondetur quod nuper diximus, quantitatem fœnoris ex qualitate creditoris metiendam. Quodque ut quiſque honeſtior, hoc minùs decet eum negotiari, *l. nobiliores. C. de commer. & vectig.* multò minùs præſertim pluris fœnerari.

An fœneratio ſit juſta negotiatio.

59. Solvendo dico, primam & negativam partem eſſe veram, quod etiam hæc lex ſatis innuit per adducta pro hac prima parte. Non obſtat *dicta l. jubemus.*

Digitized by Google

quia non dicit eſſe jùſtam negotiationem ſeu profeſſionem. Nec obſtat novella 130. quia fuit abrogata per Juſtinianum alia conſtitutione ſub eodem *tit. de naut. uſur.* quæ licet in vulgatis noſtris authenticis, & in editione Haloandri ſit ordine prior, videlicet ſub *num.* 110. tamen ut rectè ſcribit dom. Ant. Auguſti. *Emend. lib.* 2. ordo ille non debet attendi. Multa etiam ibi præpoſterè ſcripta deprehendiſſe ſe dicit: quin etiam alium pervetuſtum novellarum librum inveniſſe, ubi conſtitutio abrogata, quæ 130. exiſtimatur, prior in ordine habetur ſub *numero* 106. cui adſcriptum eſt *ταύτην ἀναιρεῖ ρι'.* id eſt, hanc abrogat centeſima decima. Et hodie ille ordo ſine dicta aſcriptione apparet in exemplari Græco Auguſt. edito anno 1558. Et meritò abrogata fuit, triplici ratione. Prima: quia multùm excedebat centeſimam, cùm exigeretur octava pars ſortis, etiamſi navigatio & pecuniæ detentio non excederet duos menſes: quo caſu exigebatur pluſquam ſextuplex centeſima pro rata temporis. Et erravit in facto. Socin. *in l.* 3. §. *item ſi reſpublica.col.* 5. *ad Treb.* putans illam uſuram fuiſſe annuam, & circiter ad centeſimam reduci. Secunda ratio, quia illa uſura erat valdè difformis communi uſuræ, quæ ſolet eſſe menſtrua, & ſemper ſive menſtrua, ſive annua, pro rata temporis tantùm ſucceſſivè decurrere, ut in præcedentibus ſatis. Et tamen ſecundùm illam formam non currebat ſucceſſivè, nec pro rata temporis, ſed ſemel pro una navigatione, ſive binis menſibus, ſive anno, ſive tempore intermedio duraret, accedebat ſorti una uniformis ſumma, videlicet octava, nunquam periculi pretium: quod primò erat abhorrens & difforme ab omni uſura. Secundò, erat captioſum: quia tantundem exigebatur pro brevi, ſicut pro longiori navigatione & periculo. Tertiò, erat iniquum, quia indifferenter exigebatur pro ſimplici periculo marino, raro & minùs frequenti. In caſu autem præſentis & ſerii periculi imminentis, nolebant dicti fœneratores dare pecuniam ſine periculo, & ſic non poterat ea pactio vel conſuetudo fundari, nec defendi per *l. periculi pretium, de nau. fœn.* ut *infrà q.* 3. novè dicemus. Tertia ratio, quoniam etiam circa beſſes excedebat *dictam legem eos*, per quam non permittuntur beſſes quibuſlibet, ſed duntaxat juſtam aliquam negotiationem profitentibus & exercentibus, quod erat perexquiſitum: ſed illi fœneratores nullam aliam artem exercebant, quàm hanc fœneratitiam, quam ſolam vitæ ſubſidio habebant, ex hypotheſi dictæ conſtitutionis. Igitur erant incapaces beſſalium uſurarum, quas tamen indifferenter ſtipulabantur citra ullum ſortis periculum, prætextu conſuetudinis maris & naucleroꝝum, quam per ſubreptionem ad naucleroꝝum ſimili morbo laborantium teſtificationem curarunt confirmari à Juſtiniano, tanquam jam latis legibus non repugnantem, ut patet in dicta conſtitutione: quam licèt jam in provinciis promulgatam, idem Juſtinianus cognita veritate revocavit, & pro infecta haberi voluit. Non obſtat *d. novella* 136. quia longè alia ratio in argentariis illis antiquis & ſimilibus, quam in nudam fœneratitiam

Argentarii. exercentibus. Argentarii enim (ut eleganter Budæus noſter in *l. in navem. loca.*) non tantùm publico collybo, hoc eſt, permutandis pecuniis præerant, ſed majorem etiam negotiationem exercebant, & rationes conficiebant, ad quarum fidem recurrebatur. *l. prætor ait. cum l. ſeq. de edend.* Faciebant enim collegium approbatum, eorùmque officium & miniſterium publicam cauſã habebat. *l. argentarius in princ de edendo.* Illis in publico ſolebant in longum tempus idoneæ tabernæ locari: ſicut hodie officinæ illæ quæ ſunt intra & circa Palatium Regium hujus urbis. *l. qui tabern.* (quæ ita intelligitur.) *de cont. emp.* In illis ſpeciale erat, ut ex nudo pacto deberentur beſſes: imò tacitè cautum intelligebatur. *d. novell.* 136.

60. Secunda quæſtio, an ſi juſtus mercator, qui ad rationem beſſalis uſuræ fœneravit, vendat vel cedat, nomen ipſum fœneratorium alii non negotianti, poſſit ceſſionarius beſſes uſuras exigere? nec quæritur de reliquis præteritis ante ceſſionem, ſed de futuris. Hæc quæſtio, licet prima facie videatur hodie inutilis, tamen valde neceſſaria eſt, non ſolùm ad exactum intellectum legum; ſed etiam multarum in praxi quotidianarum quæſtionum deciſionem, ut patebit in ſequentibus, præſertim in *q.* 74. *n.* 520. Et primò videtur quòd ſic ex regula generali. *l. qui in jus de reg. jur.* cum vulgat. Secundò, ex regula magis ſpeciali, quia omne jus, omnis actio cedi poteſt. *l. nominis. in fin. C. de hered. vel act. vend.* Hoc autem caſu, uſura beſſis eſt jus formatum, & jure actionis debetur, ergo cuivis cedi poteſt. Et inquit text. in *l. empt. de act. vel hered. vend.* quod beneficium vẽditoris prodeſt emptori, ſeu ceſſionario. Tertiò, quia initium & origo obligationis attendi debet. *l. ſi procurat. in princ. mand. l. clam poſſidere. in princ. de acq. poſſeſſ.* Et diſpoſitio perfecta non vitiatur, licèt poſteà deveniat ad caſum, à quo incipere non poteſt. *l. plurib.* §. 1. *de verb. oblig.* & ceſſante cauſa, non ceſſat effectus rei perfectæ. Dyn. *c. factum legitime de reg. jur. in* 6. Sed hic obligatio beſſium ab initio valida fuit & perfecta: igitur non vitiatur, nec deſinit, licèt fœnerator denegat negotiari, vel alii non negotianti cedat. Quartò, quia ſi debitor contraxit cum non negotiante, & ſemiſſes promiſit; deinde creditor cedat mercatori, vel eum heredem relinquat, non tamen videntur deinceps currere poſſe ultra ſemiſſes, cùm non poſſit hæres vel ceſſionarius plus juris habere, quàm auctor ſuus *l. hæred. l. nemo plus juris, de reg. jur.* Igitur idem è converſo: ut ſi mercator cui currunt beſſes, alii cedat, non deſinat eadem uſura currere: quoniam ex perſona ſucceſſoris non debet conditio obligationis immutari. *l.* 2. §. *ex his, de verb. oblig.* In contrarium videtur per text. in *l. cum quidam.* §. *ſi debitor. de uſur. in l. Titia.* §. *uſur. de legat.* 2. *& quod trad. Bald in rub. ad fin. C. de uſur.* Sed Bald. ibi non benè colligit, nec cæteri controvertentes melius, ut tanto *infrà num.* 120.

61. Breviter concludo pro parte negativa, quòd etiamſi idem mercator qui beſſes ſtipulatus eſt, deſinat negotiari, ipſo jure deſinunt currere beſſes & incipiunt ſemiſſes tantùm deberi pro tempore futuro. Idem ſi quoquo titulo cedat, ut heredẽ relinquat eum cui beſſes ſtipulari non licet, quoniam quòd juſtus negotiator vel argentarius beſſes ſtipulari poſſit, ſpeciale eſt, & quoddam privilegium, ideò ceſſante perſona vel cauſa privilegii, ceſſat privilegium. *l. privileg. de reg. jur.* & ſuccedit prohibitio juris communis, ibi, *Cæteros autem homines dimidiam tantummodo. d. l. eos.* Dico tamen, quòd licèt argentarius non fuerit expreſsè pactus de uſuris, & poſteà cœpit ſimplicem nũmulariam collybiſticam vel aliam juſtam negotiationem exercere, non deſinunt etiam in futurum currere beſſes, quum ſit capax beſſium, quamvis videatur ceſſare privilegium dicti taciti pacti *novell.* 136. quia illud pactum tacitum habet vim expreſſi. *l. cum quid. ſi cer. peta.* & alioquin deciperetur authoritate. *legis d. novellæ*, cujus cõfidentia non fuit expreſsè ſtipulatus, vel pactus, vel probationes non cuſtodivit. Non obſtant allegata in contrarium, quia procederent in jure firmiter acquiſito, vel de jure communi quærendo, non autem in quærendo ſpeciali privilegio. Uſura autem futuri temporis non eſt acquiſita, ſed quærenda. *leg. Seia. de uſur.* & ſicut commenſuratur tempori, ita mutationem & alterationem à tempore recipit, ut ibi probatur. Et eſt caſus rectè inſpiciendo in *l. ult. de fiſc. uſur. lib.* 10. *C.* ubi vetatur fiſcus ultra ſemiſſes à debitoribus ſuis exigere indiſtinctè, ſive principaliter ab initio cum eis contraxerit, ſive cum alio contractum nomen quocunque modo, ad fiſcum devolutum ſit. Pondero hoc ultimum ex quo ſequitur quòd ſi debitor priùs cum mercatore privato contraxerit, & beſſes promiſerit, ſi poſteà quocunque modo incipiat eſſe debitor fiſci, ex tunc ipſo jure non currunt niſi ſemiſſes. Quanquam ſi mi-

Digitized by Google

tio minores ſemiſſibus promiſerit poſt devolutionem ad fiſcum, non continuò, nec ipſo jure currunt ſemiſſes, ſed permittitur fiſco eas deinceps ſtipulari, vel ſortem exigere. Igitur ſi mercatori qui ſtipulatus erat beſſes, alius non negotians ſucceſſerit, non currunt deinceps niſi ſemiſſes, etiamſi pupillus ſit, qui non poteſt melioris conditionis eſſe, quàm fiſcus. Quid ergo, ſi creditor ſtipulatus ſemiſſes incipiat mercari, vel mercatori cedat, an incipiant currere beſſes? Reſpondeo, non, quia ipſo jure non currunt, ſed ex ſtipulatione tantum. Ideò dicendum, quòd ſi debitor non poteſt cogi ſolvere ſortem, quandiu uſuras conventas pendet. *ut l. item quia. in fin de pact.* non poterit ullo modo cogi ad promittendum majores uſuras. Item quandiu vel tacita dilatiò ſolvendi durat, alioquin ſive idem, ſive novus creditor qui poteſt ſortem exigere, poteſt compellere debitorem, quantas illi licitum eſt uſuras deinceps promittere: non directè, nec præcisè, ſed cauſativè, ſi debitor dilationem & uſum ſortis redimere velit. Et ita debet intelligi. *d. §. ſi debitores. in leg. cùm quidam de uſur.* non quòd ipſo jure fiſco qui priori creditori ſucceſſit, currant ſemiſſes, nec etiam data mora debitoris? ſed ſolùm priores minores uſuræ. Verum eſt quòd procurator fiſci, qui poteſt ſortem exigere, cogere poteſt debitores, ut deinceps ſe obligent ad ſemiſſes, ſi velint uſum ſortis redimere.

62. Nunc accipe tex. d. §. 1. cum Scholiis noſtris principio. legis omiſſo; quia non ſpectat ad hunc tractatum; ſed ad materiam præſcriptionum temporis, de quibus dixi in *Conſuet. Pariſ. tit. 4.* quò te remitto.

L. eos. §. uſque ad finem legis.

SUper *a* uſurarum verò quantitate etiam generalem ſanctionem facere neceſſarium duximus, veterem duram & graviſſimam earum molem ad mediocritatem deducentes. *b* Ideóque jubemus, illuſtribus *c* quidem perſonis, ſive eas præcedentibus minimè licere ultra tertiam partem centeſimæ uſurarum nomine in quocunque *d* contractu vili vel maximo ſtipulari. Illos verò qui ergaſteriis *e* præſunt, vel aliquam licitam negotiationem gerunt, uſque ad beſſem centeſimæ ſuam ſtipulationem moderari. In trajectitiis *f* autem contractibus, vel ſpecierum *g* fœnori dationibus, uſque ad centeſimam tantummodo licere ſtipulari, nec eam excedere, licet veteribus legibus hoc erat conceſſum. Cæteros *h* autem omnes homines dimidiam tantummodo centeſimæ uſurarum nomine poſſe ſtipulari, & eam *i* quantitatem uſurarum etiam in aliis omnibus *k* caſibus nullo modò ampliari, in quibus citra ſtipulationem exigi uſuræ ſolent: nec liceat judici memoratam augere *l* taxationem occaſione conſuetudinis in regione obtinentis. Si quis autem aliquid contra modum hujus fecerit conſtitutionis, nullam penitus de ſuperfluo *m* habeat actionem; ſed & ſi acceperit, in ſortem hoc imputare compellitur, interdicta licentia creditoribus, ex pecuniis fœnori dandis aliquid detrahere *n* vel retinere ſiliquarum nomine, vel ſportularum, vel alterſus cujuſcunque cauſæ gratiâ. Nam ſi quid hujuſmodi factum fuerit, principale debitum ab initio ea quantitate minuetur: ut tam ipſa minuenda pars, quàm uſuræ ejus exigi prohibeantur. Machinationes etiam creditorum, quia in hac lege prohibiti majores uſuras ſtipulari, alios medios ſubjiciunt, quibus non ita interdictum eſt, reſecantes, jubemus, ſi quid tale fuerit attentatum, ita uſuras computari, ut neceſſe eſſet, tamque ſi ipſe, qui alium interpoſuit, fuiſſet ſtipulatus. In quo caſu Sacramenti *o* etiam illationem locum habere ſanciamus.

SYNOPSIS.

1. *Summa hujus §. diviſio.*
2. *Pecunia illa verè trajectitia, quæ creditori periculo agitatur.*
3. *Nemini ex liberalitate infliguntur uſuræ.*

a SUper.] Hic §. dividitur in duas partes principales. Prima taxat curſum uſurarum. Secunda ibi, *ſi quis autem.* fraudes vetat & amputat. Rurſus prima pars uſque ad verſic. *& eam quantitatem*, loquitur de uſuris quæ ex ſtipulatione vel pacto tantùm debentur, & eas quadrifariàm taxat. Sed in verſi. & eam. loquitur de uſuris quæ citra pactum, putà, propter moram debentur, & has uniformiter ad ſemiſſes coërcet. At in verſi. *nec liceat.* qui refertur ad omnia præcedentia, derogat conſuetudini graviorem uſuram permittenti.

b Ideóque.] Sequens quàdrifaria taxatio nullam exceptionem patitur.

c Illuſtribus.] Inferioribus tamen & particularibus perſonis: unde iſtud non cenſetur præfigi ſupremo Principi, licèt ſit ſuper omnes illuſtres, ut not. Alex. & alii *l. 1. in princ. de offic. ejus cui manda. eſt juriſdict.* Sed fiſcus in hoc utetur media & communiori via, videlicet ſemiſſibus. *l. ſi. in f. de fiſcal. uſur. lib.* 10.

d Quocunque.] Sive ex mutuo verò vel interpretativo, & quando conceditur uſus vel dilatio ſolutionis pecuniæ largè ſumptæ, ſeu quantitatis, vel rei fungibilis ex quacunque cauſa debitæ, ſive in magna, ſive in parva quantitate, ſive per ſtipulationem, vel quodcunque pactum de uſuris conveniat, niſi tamen aliunde quàm ex pacto efficaciter debeantur, ut latiùs ſuprà *num.* 36.

e Ergaſteriis.] Id eſt, officinis: tabernarii ſunt vel opifices, Græci vocant *ἐργαστηριάρχας*. Non ergo ſufficit aliquem eſſe operarium vel mercatoris adminiſtrum, ſeu factorem, ad hoc ut poſſit ſibiipſi ſtipulari beſſes, ut ſunt qui locant operas ſuas: ſed oportet eſſe mercantiæ, vel officinæ, vel tabernæ Magiſtrum, vel profeſſorem. Si quis tamen non ſit talis ſolus, ſed cum aliis quorum eſt ſocius, puto ſuſſicere non ſolùm quando ſocianti (de quo non eſſet dubium) ſed etiam ſibiipſi privatim ſtipuletur, & extra cauſam ſocietatis. Nec eſt neceſſe ad hunc textum quòd mercator fœneretur in cauſa ſuæ, vel cujuſlibet mercaturæ; ſed ſatis eſt mercatorem fœnerati, ut beſſes ſtipulari poſſit, dummodo juſtam & licitam negotiationem exerceat, &

Digitized by Google

quandiu exercet. Secùs ſi nudam fœneratitiam exerceat, vel poſtquàm alii non negotianti ceſſit, vel negotiari deſiit, ut *ſuprà num.* 58.

f Trajectitiis.] Id eſt, ſimplici Grammatica, de his quæ flumen aut mare tranſvehuntur. Legaliter autem & ſecundùm uſum commerciorum, quæ ſunt præcipua materia legum, intelligitur de pecuniis vel mercibus, quæ creditoris periculo trans mare vehuntur. Unde legaliter propriè trajectitia pecunia dicitur, quandiu ipſa, vel merx inde comparata, periculo creditoris trans mare vehitur, quamprimùm autem deſinit vehi, vel ſtare periculo creditoris, deſinit eſſe trajectitia, nec ampliùs currere poteſt centeſima *l.* 2. *de naut. fœn. l.* 1. *l. ult. infrà tit. ſequenti.*

g Specierum.] Puta frumenti, vini, ſalis, piperis, metalli, & omnium rerum fungibilium, vel mercium aliarum à numis, quæ in mutuum cadere poſſunt. Idem de his quæ per ſe propriè in mutuum cadere non poſſunt, ſi æſtimata dentur, ut in *l. pro auro. ſup. eod.* Et intellige, quando hoc vel eorum æſtimatio fœneratur ſub eadem qualitate pecuniæ trajectitiæ, videlicet ut navis creditoris periculo trajiciat, & quandiu ſic trajicit, ut ſic verè & propriè ſit pecunia trajectitia, ſaltem largè ſumpto verbo pecunia, & ita neceſſariò debere intelligi hunc text. probat tum alternativa vel argument. *leg. prim. de reb. dub.* tum ratio nautici fœnoris, tum leges, digeſt. quæ non permittunt ſtipulari centeſimam, niſi à ſuſcipiente periculum marinum: tum totius legis phraſis & intentio, quæ non eſt facta ad laxandum, ſed magis ad reſtringendum veteres uſuras. Verbum autem *ſpecierum* (ut ſæpè aliàs in jure) dicitur ad tollendam frivolam quorumdam dubitationem, & omnem occaſionem cauſificandi fœnus frumenti, vel alterius ſpeciei, vel quantitatis, quàm pecuniæ ſtrictè ſumptæ, non ſubeſſe huic ſanctioni, arg. *l. frumenti. l. oleo. ſup. eod.* earúmque ſpecierum prætextu hanc legem eludendi.

h Cæteros.] Etiam ſi ſit collegium vel civitas, niſi eſſet collegium opificii, vel negotiationis licitæ, vel niſi fortè civitas ipſa vel collegium prophanum negotiationem exerceret: ſecùs ſi quædam Eccleſia vel Collegium Eccleſiaſticum, vel militum, vel nobiliorum, aut ſimile corpus eorum quibus interdictum eſt negotiari: conſequitur enim non poſſe juſtos negotiatores cenſeri, & ſic non potuerunt ſemiſſes excedere.

i Et eam.] Scilicet dimidiam centeſimæ. Refertur enim ad proximam tantùm, non autem ad omnes quantitates præcedentes: quoniam diverſa eſt ratio in uſura legali, de qua tantùm loquitur hic verſiculus, & in uſurâ conventionali, de qua omnia præcedentia. Quia conventionalis, quæ non venit niſi ex proviſione hominis, & eſt quædam negotiatio, vario modo pro qualitate creditoris taxanda fuit, ſecùs in legali, quæ venit ex natura caſus ſubjecti, vel proviſione legis, quæ pariter omnes reſpicit. Et alioquin ſequeretur quòd etiam in bonæ fidei judiciis impunitior eſſet mora facta illuſtri, quàm privato, quod eſt abſurdum; ſed non eſt abſurdum negotiandi occaſionem magis illuſtribus adimi, quàm privatis, *l. nobiliores infrà de commer. & vectigal.*

k Omnibus.] Niſi in quibus lex ſpecialiter de certa alia legali uſura providet, ut de centeſima in tribus caſibus, videlicet in *l. tutor. qui repertorium. §. pecunia. §. idem ſolent. de adminiſt. tutor.* in *l. ſi ut proponis. infrà de ædific. privat.* & *l. ult. infrà de uſur. rei jud.* quorum duo ultimi caſus exoleverunt.

l Augere.] Sed benè minuere. Unde ſi conſuetudo loci ſit de minoribus, non licebit judici majores; licet non extendant ſemiſſes, adjudicare: argum. *l. tutor. qui repertorium. §. ex cæteris de admin. tutor.* Idem ubi lex ſpecialiter providit de minoribus, *ut in l. ult. §. præterea infrà de jur. dot.* ubi ſpeciale eſt in extraneo, qui liberaliter dotem promiſit, ut currant trientes poſt biennium, aliàs nullæ currerent contra eum qui ex liberalitate ſua convenitur *l. liberalitatis. de uſur. infrà num.* 519. item *l. cùm quidam in fin. §. eod.* ubi caſus eſt ſpecialis de trientibus infrà ſemeſtre à termino legatas Reip. ſtatuas ponendi à præſide præfixo. *l. ſi legatum. in princ. de oper. publ.* Aliàs Reip. currunt eædem uſuræ legales, quæ & privato ſecundùm jus commune, ut nuper dixi ſuper verb. *cæteros.* Si ergo erat conſuetudo ante hanc legem, quòd venditori poſt traditionem currerent beſſes uſuræ pretii, illa conſuetudo corrigitur per hanc legem, & ſolùm peti poſſunt ſemiſſes etiam poſt moram regularem, etiamſi venditor erat mercator, etiamſi probare velit, pluris ſua interfuiſſe: quia ſatis eſt, etiam rigore juris, quod ſimplex mora operetur curſum uſurarum communium, nec debitor ex inopinatò ultra æſtimationem promiſcui interuſurii ita à jure taxatam teneri debet, niſi eſſet caſus, in quo etiam de caſuali intereſſe teneretur, de quo ad *tract. quod intereſt*, & *infrà q.* 74.

m Superfluo.] Et ſic contractus uſurarius exceſſivus non annullatur in totum, ſed ſolùm pro rata exceſſus, & tunc ipſo jure *l. ſolutum §. ſi in ſortem. in fin. de pignor. actio.* Et ſi de facto ultra licitum receptum fuerit, cedit ipſo jure in diminutionem ſortis, & de reſiduo currunt uſuræ permiſſæ. *l. pecul. l. plac. ff. eod.*

n Detrahere.] Et ſic in mutuo fœneratitio vel alio contractu uſurario non poteſt creditor expenſas ſuas contractus, vel ejus occaſione facere de ſorte: ſed tenetur facere de ſuo, niſi quatenus mitiorem legitima uſuram ſtipuletur text. ſing. in *l. nihil intereſt. in fin. de naut. fœn.* & id ſolùm eſt de ſorte, quod liberè hoc eſt in jus & poteſtatem debitoris numeratur.

o Iuramento.] Etiamſi debitor non deferat, cùm exigat juramentum per hunc textum, etiamſi non ſint alia indicia fraudis. Faciunt quæ ſcripſi in Conſuetud. Pariſ. § 176.

Nunc excuſſis fundamentis, & lege capitali noviter expedita, libet reliquum materiæ tam juris quàm praxis per quæſtiones ordinis gratiâ abſolvere.

QUÆSTIO PRIMA.

SYNOPSIS.

1. *Vix eſſe, ut octavæ ſortis pars ne ab agricolis quidem annua die fuerit exacta.*
2. *Eruitur Germanus intellectus nov.* 32. 33. & 34. *expuncto ſpurciſſimo mendo quod jam diu his incubabat.*
3. *Quid Iuſtinianum impulerit, ut conſt. nondum cred. Agric. ediceret.*
4. *Dubitatum de fide novellarum.*
5. *Ceration, vel ſiliqua! nihil aliud, quàm viceſima quarta pars ſortis.*
6. *Quod dicitur uſuras in agricolis ad trientes eſſe reductas, de pactis uſuris, non de legalibus exaudiendum.*

QUÆRO primò, Si prædicta vera ſunt (ut ſunt veriſſima) qui ſtare poteſt *auth. ad hæc. C. de uſur.* & conſtitutio unde ſumitur incip. *Rem duram. in auth. nullum credentem agricol. collat.* 4. Ubi in primo reſponſo Juſtinianus volens ſpeciali favore proſequi agricolas, & ultra præcedentium legum modera-

tiones communes eos præ ceteris ab uſuris levare, concedit ab eis exigi annuatim octavam modij partem in ſingulos modios mutuatos uſurarum nomine. Certè perdiu miratus ſum, & initio ſuſpicabar conſtitutionem eſſe ſuppoſititiam:ſed ſuppoſitioni omnia exemplaria reclamant, tum Latina & vulgaria, in quibus etiam alia conſtitutio confirmatoria habetur, & extenſiva ad milites, quæ errore præcedit, cùm ſequi debeat, tum Græca, in quibus ter conſecutivè habetur, conſtitutione 32. 33. & 34. ut ſuppoſitioni minimè locus eſſe poſſit. Quinetiam Interpres nuperus Gregorius Haloander & Græcam exhibet, & Latinam, & hanc majuſculis literis, quaſi eadem conſtitutio ab initio bis & Græcè & Latinè à Juſtiniano edita fuerit. Quid quod idem habet exemplar Auguſtanum nuper anno 1558. Græcè editum. Tamen quo diutiùs cogitavi, eò certiùs inveni, nec veriſimile, nec verum eſſe poſſe, Juſtinianum unquam permiſiſſe à quibuſvis, nedum ab agricolis, octavam ſortis partem annuatim uſurarum nomine exigi:quod multis concludentibus argumentis, tam ex dictis conſtitutionibus, quàm aliunde petitis neceſſariò convincitur. Primò, quia octava pars annua ſortis excedit centeſimam menſtruo ceratio, ſive una ſiliqua, quolibet menſe, quæ eſt viceſima pars quarta ſolidi. Et quolibet anno excedit centeſimam dimidio ſolido, ut ſupra
Siliqua. *in Abaco*. Sed certum eſt quod Juſtinianus nunquam permiſit uſuram graviorem centeſima: & adhuc centeſimam non permiſit, niſi in trajectitiis: alioquin omninò vetuit tanquam improbum fœnus, *d. l. eos*. Igitur non permiſit ab agricolis (quibus magis favere volebat) exigi centeſimam: igitur multo minus permiſit ab eis exigi graviorem centeſima, qualis eſt illa octava pars annua. Secundò, etiam ante Juſtinianum centeſima erat improbum fœnus extra trajectitiam, vt ſup. *n. 36*. Igitur multo magis tempore Juſtiniani, qui omnium fuit maximus uſurarum profligator & moderator, ut ſup. *n. 43*. Igitur non poteſt ſtare, ſed repugnat: quòd primus, imò ſolus Imperatorum ſtatuerit vulgò centeſimas, & multo minùs quàm centeſima graviores. Et ſi ſtatuiſſet (quod tamen ſtare non poteſt) adhuc dici non poſſet quod ſtatuerit exigi ab agricolis. Tertiò, celeberrima Nicena Synodus circa annum Domini 324. centeſimas damnauit, etiam inter negociatores *c. quoniam multi* 47. *ſupra n.* 37. Cujus Synodi decreta Juſtinianus tanquam Sacram Scripturam amplexatur & approbat, ut in epiſtola *Inter claras C. de Sum. Trin.* & rurſus in *novell. conſt.* 131. *in prin.* Igitur fieri non poteſt, ut nedum centeſimas, ſed etiam graviores permiſerit. Quartò, communes uſuras ad ſemiſſes reduxit *d. l. eos* Igitur quî fieri poteſt ut eas plus duplo auxerit, idque agricolis, qui propter vitæ tenuitatem, & agrorum neceſſariam culturam maiori favore & miſericordia digni ſunt. Imò quî fieri poteſt ut dum ſpeciali beneficio plus duplo quàm in cæteris communiter hominibus uſuras reſtringere voluerit in agricolis, ut patet in dictis tribus conſtitutionibus, oppoſitum tamen ex diametro fecerit, videlicet eas non ſolùm duplo, ſed etiam pro duplo augendo, idque ſpecialiter contra pauperes agricolas. Certè hoc non fuiſſet eis dare ſpeciale beneficium, ſed ſpeciale & inauditum excidium, non medelam (ut profitebatur) ſed mortem inferre: Multúmque deſipuiſſet Juſtinianus, nedum contra omnes & antiquas & novas leges, ſed etiam contra morem ſuum & leges à ſe poſitas: quinetiam contra ſpecialem intentionem ſuam in dictis conſtitutionibus de quibus agitur: etiam contra tenorem expreſſum & ſpecificum earumdem conſtitutionum, ubi vetat ab agricolis uſurarum nomine exigi in anno ultra unum ceration, ſive ultra unam ſiliquam ſingula numiſmata, ſive in ſingulos nummos vel ſolidos.

Ceration. 64. Ceration autem Græcè, ſiliqua Latinè, ſecundum omnes bonos authores & Græcos & Latinos eſt viceſima quarta pars unius nummi ſive ſolidi, accipiendo ſolidum pro uno toto & integro inſtar aſſis conſummato, ut Authores accipiunt ſecundùm Bud. in 5. aſſis & in *leg. quia vulgò de ædilit. edict.* Robert. Sena. *de ponderibus & menſuris. tom. 7. in principio.* Igitur ſtare nequit, ſed eſt prorſus repugnans & ἀδιανόητον, quod in alio reſponſo vel exemplo earumdem conſtitutionũ permiſerit ab eiſdem agricolis exigi fœnoris annui nomine plus in triplo, videlicet octavam partẽ ſortis. Ex quibus liquidiſſimè probavi quod Juſtinianus nunquam ſenſit, nunquam ſtatuit, nec permiſit, id quod in dictis conſtitutionibus tam Græcè quàm Latinè vulgò ſcriptum habetur de octavâ parte modii, vel ſortis annuatim uſurarum nomine præſtanda. Quid dicemus? neceſſe eſt enim dicere, aut codices eſſe mendoſos, aut dictas tres conſtitutiones 32. 33. & 34. ſuppoſititias & à novel. cum auth. *Ad hæc* C. eo expungendas. Sed mendoſos eſſe codices reclamat omnium & Græcorum & Latinorũ, quæ extant, exemplarium concordia, & omnium & veterum & recentiorum ſive Interpretum, ſive Gloſſulariorum aut Commentatorũ conſenſus inveteratiſſimus, & adhuc uſque intemeratus. Contra verò dicere ſuppoſititias & adulterinas eſſe, longè tetrius & audacius mihi videtur flagitium. diù certè (quæ mea eſt non tam cunctatio, quàm Religio in rebus novandis, & præſertim circa textus ipſos Legum) propter novitatem & gravitatem rei judicium ſuſpendi: utriuſque interim linguæ rerumque antiquarum peritos conſului, nec aliud invenire potui, niſi quod confirmarunt ceration ſeu ſiliquam in numeris & ponderibus eſſe vigeſimam quartam partem ſolidi, ut dixi.

65. Tandem poſtquàm ſæpiùs, maturè & penitiſſimè cogitavi, & rem omnem perpendi, dico quod dictæ conſtitutiones non ſint ſuppoſititiæ, ſed veræ, ſalubres & dignæ Juſtiniano Principe, τῷ ἀνεξικάκῳ καὶ φιλανθρωποτάτῳ. Continent enim ſanctionem ſaluberrimam æquitatis, & paternæ in pauperes ſubditos providentiæ plenam. Sed eſt unicum mendum, Mendum
idque manifeſtarium in libris noſtris, in uno verbulo ſublatum.
ὄγδοον in Græcis, ſeu octavam vel octava in Latinis; Utque paucis promam quod ſentio de vero γνησίῳ intellectu dictarum conſtitutionum: cùm Juſtinianus edita *lege, Eos*, communes uſuras ad ſemiſſes reduxiſſet, multi fœneratores acerbi in Thracia circa Conſtantinopolim, ubi frequens eſt uſus commerciorum, videntes ſibi præreptam licentiam beſſibus aut aliis uſuris ultra ſemiſſes fœnerandi, ut avaritiam ſuam & ſolitam duritiem per obliquum exercerent, aliud machinamentum aptiſſimum, videlicet τῆς ἀντιχρήσεως excogitaverunt. Terras enim & prædia debitorum, præſertim pauperum agricolarum ſibi pignoris hypotecæve nomine mancipabant, fructuſque per manus ſuas vice uſurarum percipiebant. Cúmque iſtud non modò eſſet multùm lucroſum creditoribus, qui hypotecæ incumbentes vacabant periculo, & efficiebantur velut uſufructuarii: magis autem damnoſum debitoribus, qui non ſolum uſum, ſed etiam uſumfructum prædiorum ſuorum amittebant. Verum adhuc magis opportunum erat fraudibus & circumventioni legum, propter incertum & ſubinde variabilem valorem fructuum, ut in *lege ſi ea lege C. eodem*. idonea materies rapacitati fœneratorum, quibus proclive eſt, quanti plurimi ſint fructus percipere, ſed quamminimi acceptum ferre: non audentibus debitoribus veram rationem exigere, ne creditores irritent, & ab eis ad reſtitutionem ſortis & uſurarum, vel vilem hypothecarum diſtractionem importunè adigantur. Et ſic conniventibus oculis, facile erat creditoribus per viam antichreſeos legitimas uſurarum metas per indirectum ſecurè tranſgredi: Non enim puto, nec veriſimile eſt, quod directò auſi fuiſſent tranſgredi vel centeſimas, aut alias etiam dudùm vetitas uſuras ſtipulari, præſertum nuper lata

Digitized by Google

lege eos, & juxta regiam ipſam Conſtantinopolim, ſub oculis Juſtiniani & Magiſtratuũ ſuorum. Unde non eſt ſtultè exiſtimandum, quod quiſque etiam mercator auſus fuiſſet ſtipulari ad rationem unius pro 22. in anno, ſive annuatim duodecimam ſortis partem: quia directè, licet modicè beſſes excedit, & multò minus quòd quiſquam auſus fuiſſet tempore dictarum conſtitutionum ſtipulari octavam ſortis partem annuam, quæ etiam directè centeſimam excedit. Nec propter improba fœnora ſatis veteribus legibus amolita lata eſt dicta novella, unde puto quòd tunc mercator non ſtipulabatur circiter ultra rationem decimæ tertiæ partis ſortis in anno, & alius quam mercator circiter non ultra decimam ſeptimam partem ſortis in anno. Sed lata eſt novella, quia præter id quod communes illæ uſuræ per *leg. eos.* conceſſæ nimis erant de ſe graves pauperibus agricolis, adhuc callidi & avari homines velamento antichreſeos nedum metas legum excedebant, ſed etiam pauperes agricolas prorſus enecabant, & dominium prædiorum brevi pro ſorte & uſuris ſibiipſis vendicabant, utque legis tranſgreſſio minus appareret, non menſtruum, ſed annuum fœnus exercebant. Quæ mala & calamitates ut præcipuè in pauperes graſſabantur: ita omnium maximè in agricolas, ut præ cæteris ſterilitatis tempore, ſolent ad penuriam adigi, ita hoc tempus captare ſolebant homines avari *ὡς πωτίκως*, & modicam frugum menſuram ſub nouo annuo fœnore mutuantes, eorumterras ſub colore antichreſeos abſtrahere. Hinc fiebat, ut agricolæ terris exuti ſemel omnem ſuum quæſtũ vitæque ſubſidium & induſtriã, quæ in agris colendis & exercendis, gregibus fovendis, cæteriſque operibus ruſticis conſiſtit, amitterent: & mutuatoria ſorte conſumpta, cùm nihil viatici, nec unde viaticum parari poſſet, ſupereſſet, alii fame, alii frigore necarentur, vel ſolum vertere cogerentur: Ita ut ea lues & contagio (teſte Juſtiniano) non eſſet barbarica incurſione inferior. Nec enim duriora paſſi fuiſſent à prædabundis hoſtibus, quàm hac pernicioſa arte, à malis & ingratis concivibus.

66. Quare Juſtinianus rei indignitate motus tantas intolerandas, non ſolùm agricolarum, ſed etiam Reipublicæ quæ ab illis alitur, calamitates amoliturus, æquiſſimam & ſaluberrimam legem prudentiſſimè more ſuo ſanxit, duo capita continentem. Primò annuum illud fœnus ad rationem unius in quatuor & viginti reduxit in agricolis. Secundò omnem antichreſin ſive mobilium, ſive immobilium, ab illis accipi vetuit, pœnâ in utrumque caput conſtituta, amiſſionis ſortis & uſurarum, ſi quid à creditore contrà fieret. Et hanc legem, quo cunctis facilius innoteſceret, & Græcè & Latinè promulgari juſſit, ac rurſus alia lege prædictam ſanctionem, quæ Præſidi Thraciæ directa erat, etiam ad Illyricanas Provincias direxit, omneſque fœnerantes etiam milites ea ſanctione teneri declaravit. Hic eſt verus & nativus ſenſus dictarum conſtitutionum à nobis emaculatus, & nativæ ſuæ puritati poſt plus ſexcentis annis inveteratam depravationem à nobis reſtitutus. Quod ſi quis adhuc litiget, meque vim facere literæ tot ſæculis concorditer receptę, quæ uniformiter in omnibus exemplaribus ſe habet, in Græca quidem novella *ὀγδόην τοῦ μοδίου μόνην ἐφ' ἑκάστῳ εἰς ἐνιαυτὸν ὄντα*, in Latina verò, Cum parte modũ octava in ſingulos modios in unoq; anno. Idem habet exemplar Græcum Huldrici Fulgeri Auguſtani duodecim annos editum poſt primam hujuſce Tractatus editionem. Reſpondeo primò, me ullam vim facere veræ & nativæ literæ Novellarum, quam conſtat nunquam ſe habuiſſe. Jam enim quinque demonſtrationibus docui, Juſtinianum nunquam permiſiſſe octavam ſortis partem annuatim uſurarum nomine exigi. Nec etiam vim facio literæ vulgo receptæ: quia non propria authoritate ab ea diſcedo, ſed neceſſitate manifeſtæ veritatis compulſus; quinetiam à litera ipſâ vulgò recepta in eadem conſtitutione impellor. Secundò dico quod liber ille in titulo Authenticorum vulgò circunfertur, à Latinis Gloſſulariis & Commentatoribus juris receptus, non eſt prototypus *τῶν νεαρῶν*, ſeu Novellarum, quas Juſtinianus commendat in *leg. unica ad fin. de emendat.* Codic. ubi Accurſius etiam de corpore dubitat, an liber Authenticorum ſint illæ Novellæ, & in *leg. penult. in fin. C. de heret.* apertè ſentit aliud eſſe.

67. Ego verò dico librum illum Novellas ipſas ſeu partem earum continere, & ab illis verè deſumptum eſſe; ſed per quemdam & Græci idiotiſmi, & Latinitatis imperitum traductum eſſe, atque ideò multis mendis & depravationibus ſcatere. Pariter dico quòd Græcus ille Novellar. codex, quem Greg. Haloander Latinum fecit, adhuc minus eſt prototypus Novellarum, imò longius in multis recedit & diſcrepat à prototypo, non ſolùm in nativa litera, ſed etiam in ſententia, quàm præfatus liber Authenticorum, qui vulgi manibus teritur. Ipſe enim ex multis deprehendi, Codicem illum Græcum, quem Haloander Latinum fecit, fuiſſe tranſcriptum ex libro privato cujuſdam Græci ſcholaſtici, vel ſtudioſi juris, qui in libro ſuo proprii uſus gratiâ, multa ſuper textu & in margine annotaverat, præcipuè circa ea, in quibus poſteriores novellæ colligunt vel limitant priores, quæ omnia ut erant à privato homine in textu mutata & margini addita, ſucceſſione temporis, dum libri ad vetuſtatem vergentes imperitorum operâ tranſcriberentur, deſultaverunt in contextum ipſius literæ textualis quem Haloander eleganter certè & fideliter, hoc eſt, cum mendis ſuis & inſcitiis ad verbum tranſtulit: erat enim vir Græcè Latinéque doctiſſimus, ſed in Iure non ſatis exercitatus: pleraque verò longo & aſſiduo ſtudio illic deprehendens, opus eſſe vidi novo & analytico gloſſemate, quod cœpi. Sed ut plura alia quæ concepi, & jam dudum parturio, nondum (propter diutina hæc bella, & clades Reipub. quæ me ad ſtivam forenſem invitum redegerunt) conficere potui: Recentior autem editio Auguſtana quamvis in quibuſdam purior ſit; tamen in multis manca eſt, nec eſt prototypus novellarum. Tertiò dico quòd non ſolùm conſtat, Juſtinianum non permiſiſſe uſuram annuam octavæ partis ſortis, imò contrarium ſemper ſtatuiſſe: ſed etiam per ipſaſmet conſtitutiones, de quibus agitur, conſtat, quòd vetuit exigi ab agricolis ultra tertiam partem octavæ partis, ſive ultra viceſimam quartam partem ſortis annuatim uſurarum nomine. Sic enim littera Græca habet, *εἰ δὲ νομισμάτων δανεισθεῖεν, ἐφ' ἑκάστου νομίσματος ἀνὰ κεράτιον ἐν ἑκάστῳ ἔτει*, id eſt, ad verbum. Si verò nummi mutuati ſint, pro unoquoque nummo annua ſiliqua nomine uſuræ: quod Haloander elegantius ſic vertit: Si verò pecunia numerata ſit in ſingulos ſolidos ſingulas annuas ſiliquas. Latina verò & vulgata litera ſic habet; Sin autem pecunias dedit, nihil amplius quàm ſiliquam unam pro ſingulo ſolido annuam præſtare.

68. At ſiliqua, quam Græci Ceration vocant, ut ſupra, num. 64. eſt viceſima quarta pars ſolidi. Alciat. in *l. frumenta. in verſic. ſiliqua de ver. ſignifi.* & in tract. *de ponderibus & menſur.* Anton. Auguſtin *Emendation. lib. 2. c. 9.* Nec abſimile præfecti monetales & aurifices etiamnum vulgò caracton vocant viceſimam quartam auri puri, ut infrà *quæſtione finali.* In dictis enim conſtitutionibus ceration vel ſiliqua ponitur ad deſignandum viceſimam quartam partem puræ, meræ, & veræ ſortis. Habemus itaque liquidatum utrumque extremum. Primum quòd Juſtinianus nunquam ſtatuit uſuram fructuum aridorum in agricolis eſſe octavam ſortis partem in anno, ut ſatis probatum eſt. Secundum, quòd in nummis ſtatuit viceſimã quartam ſortis partem pro

Codex novellarum.

ſumma

ſumma uſura annua ab agricolis exigenda. Igitur infertur tertium, videlicet quod eandem uſurarum proportionem intelligitur ſtatui ſe in fructibus aridis, aut aliis quibuſcunque rebus quæ agricolis mutuantur: neceſſe eſt enim alteram deficientem vel obſcuram legis partem per aliam declarari, *leg.* 1. *de rebus dub. leg. utrum. De petit. heredit.* ſaltem quando eſt eadem ratio proportionis utrinſque, ut hîc. Nec enim admittendum eſt ut quidam ineptè putant, Juſtinianum aliam rationem uſurarum ſtatuiſſe in fructibus ſive aridis, ſive liquidis, aliam in nummis: cum nulla ſit diverſitatis ratio, ſed omnino eadem ratio. Et ſive uſura conſiſtat in fructibus, ſive in nummis, non refert; ſed utrobique ad eundem legitimum modum ſemper reduci debet, *ut dicam infrà ea. quæſt.* 21. & eſt caſus rotundus in *l. cùm non frumentum. C. de uſur.* Cui legi Irnerius, aut quiſquis is fuit, ſubjecit auth. *Ad hæc*, è dictis jam depravatis novellis deſumptam, quaſi dictam legem corrigentem, & differentiam ſtatuentem inter uſuras fructuum & nummorum, & malè. Debebat autem ſubjici, *l. eos*, *aut l. pen. C. eod.* ubi cum fœnore antichreſis permittitur, verùm in agricolis diſtrictè & juſtiſſimè per novellas prohibetur.

69. Ex prædictis quinque ſingularia habes, quæ alibi nec in toto corpore juris, nec in novellis inveniuntur. Primum de fœnore annuo à jure introducto vel approbato in hac novella, licet omnes aliæ leges Romanæ non meminerint, niſi de menſtruo, videlicet de centeſima, & partibus ejus. Nec alicubi inveni fœnoris annui mentionem antiquiorem dicta conſtitutione, ut quis ſuſpicari poſſit, quoſdam fœneratores improbos poſt moderationem *d. leg. eos*; cœpiſſe non jam in menſes, ſed in annos fœnerari, ut hac forſan occaſione imperitis imponerent, & conſtitutas metas facilius excederent. Verùm ſive menſtrua, ſive annua, ſive alia quavis fœnerandi formula (in qua non eſt vis, ſed in ſola quantitate currentis uſuræ) non licet metas legibus præfixas excedere. Non obſtat, quòd fœnoris annui ſit etiam luculenta mentio & comprobatio in *novell.* 160. quia ibi non loquitur de fœnore propriè ſumpto, in quo ſors ſaltem poſt tempus congruum repeti poteſt cum uſuris, prout hic loquimur, & in dictis tribus novellis: ſed ibi loquitur de reditu pecuniâ conſtituto, in quo ſors eſt alienata, nec repeti poteſt per creditorem à debitore, licet debitor cum velit, & ſibi expedit, poſſit redimere, prout in vulgatis noſtris reditibus, unde licet ille contractus ſit quædam ſpecies fœnoris etiam negotiativi, *ut infrà q.* 69. *num.* 444. tamen propriè & ſtrictè non eſt uſura nec fœnus, ſed emptio reditus redimibilis, veræ & formalis uſuræ ſuccedanei, ut eſt caſus rotundus in dicta novella 160. de qua latius infrà, *quæſt.* 75. Cæterum uſuræ communes *per leg. eos*, reductæ ab beſſes vel ſemiſſes, noviſſimè per Juſtinianum agricolis eorum favore ad trientes uſuras reductæ ſunt. Trientes enim in viginti quinque annis ſortem æquant: hæ verò in viginti quatuor annis. Et intelligo de uſuris quæ pacto debentur ex mutuo, ut Conſtitutio loquitur: vel obligatione recidente in mutuum, quas negotiativas vocamus infrà *quæſt.* 69. Secus in his quæ ex diſpoſitione legis incidenter veniunt; unde ſi agricola emerit & acceperit fundum, vel etiam boves, & differat ſolvere pretium, tenebitur ad uſuras legales, quæ ſunt ſemiſſes, niſi conſuetudo regionis ſit de minoribus, *d. leg. eos.* §. *eam quantitatem*: & eodem modo licebit de eiſdem in dicto vel ſimili caſu paciſci. ut ſuprà, *num.* 56. Et ſic hoc caſu ceſſabit in agricolis primum caput: non tamen ſecundum de vetita antichreſi. Tertium, antichreſin non poſſe accipi ab agricolis in contractu fœneratitio, quæ eſt ſingularis & optima limitatio dictæ *l. ſi ea lege.* Quartum, pœna amiſſionis ſortis & uſurarum in utrumque caput, quòd eſt ſpeciale hîc, cùm aliàs in jure (dempta infamia in fœnore improbo, non ſit ſpecialiter impoſita pœna fœneratori excedenti, ſed ſolùm exceſſus reſcindi ſoleat. Quintum, quòd hic modus uſuræ metitur ex perſona & qualitate debitoris; quod intelligendum eſt ad reſtringendum, non autem ad augendum ullo caſu. Unde illuſtri non licet agricolæ fœnerari ad hanc rationem unius annui in viginti quatuor: ſi tamen hoc fecerit, modò non exceſſerit, non incidet in pœnam Conſtitutionis ob tam modicum exceſſum, ſed fiet reductio ad rationem unius annui in vigintiquinque, ut non excedat trientales, *de leg. eo.* Ex hac nova diſcuſſione & interpretatione noſtra habes multa nedum ad intellectum juris, ſed etiam ad verum judicium & praxim in judicando & conſulendo utilia, de quibus tracto infrà *q.* 35. Et licet jura Digeſt. & Codicis permitterēt antichreſes in fœneratoriis contractibus, *l. ſi ea pactione*, *l. ſi. ea lege C. eo.* non eſt defunctoriè accipiendum, ſed quando fiebat bona fide, ita quòd debitor non patiebatur aliud incommodum; ſed æqualiter tam debitori quàm creditori conſulebatur. Unde valde excedebant illi fœneratores, de quibus in dictis Conſtitutionibus. Ex his habes erroneam eſſe & ineptam vulgarem illam & famoſam authenticam incipientem: *Ad hæc*, quæ ab homine privato & indoctè perito inſerta eſt Codici Juſtinianæo, indeque eradendam & expungendam eſſe. Si cui tamen congruum videatur, veram & genuinam dictarum novellarum ſententiam loco dictæ ſpuriæ authenticæ reponi, deberet Codici inſeri immediatè poſt, *l. eos.* vel poſt. *l. pen. eod. ti.* ut ſequitur.

IN NOVELL. NE QUIS MUTUUM DANS Agricolis terram, &c. Conſtitut. 32. 33. & 34.

NEMINI cujuſuis conditionis etiam militi fœnerari licet agricolis, ultra viceſimam quartam ſortis partem annuam, nec ob id terram, boves, aut aliud pignus ab eis accipere, & contrafaciens actione cadit.

QUÆSTIO SECUNDA.

SYNOPSIS.

1 *Iuriſconſultū divini & humani peritum oportere.*
2 *Gratuita in pauperes miſericordia ſine pœnitentia, inanis.*
3 *Quales in proximum eſſe debeamus, deque charitate, ex divinis libris.*
4 *Nihil tam liberum quàm religio, & fides, & ideò ad illam non compellendi homines.*
5 *Vſuræ favorabiles in mutuatione pecuniæ.*

Digitized by Google

6 *Improbati Canoniſtæ, qui damnatis civilibus uſuris mutuatitiæ pecuniæ commodo pauperes defraudarunt.*

7 *In mutuo tacitum ſubeſt fruendi tempus, ſecus depoſitum eſt, aut in commodati naturam influit.*

8 *Improbum fœnus eſt quod modum ſuperat à lege, vel conſuetudine inductum.*

9 *Tranquillitati Reipublicæ neceſſarium valdè mutuationis officium.*

QUarto ſecundo An. *d. l. eos*, & Juſtinianæa uſurarum moderatio ſervari potuerit inter Chriſtianos in foro conſcientiæ. Non eſt hæc ſupervacua, nec impertinens, ſed utilis, & neceſſaria quæſtio tametſi fortè ſcioli quidam cavillaturi ſint partim otioſam, partim alienam nempe Theologicæ profeſſionis. Sed hi ſimul inſcitiam & ignaviam ſuam produnt, quippe qui nec prima quidem profeſſionis noſtræ elementa teneant aut intelligant, in quibus Juriſprudentia, *divinarum rerum notitia, juſti atque injuſti ſcientia eſſe definitur. Inſtitut. de juſti. & jure in prin. & in l. 1. ff. eod.* Juriſconſulti munus eſſe, licitum ab illicito diſcernere. Non ignoro quoſdam verbum illud, *divinarum rerum notitia*, referre ad veterem Romanorum paganiſmum, & hujuſmodi prophanas religiones, ἐθελοθρησκείας, ritus & ſacra ab hominibus inventa & conſtituta, quæ abominatur Deus, *Deut. 12. 1. ad Coloſſ. 2.* Sed illi toto cœlo errant, & nimis injurii ſunt in ſacras noſtras leges, & optimum & Chriſtianum Princip. Juſtinian. qui per eaſdem leges religiones paganicas, earumque ritus & ſacra damnat. *C. de paganorum ſacrifi. & templ. C. de Judæis & cælicol. per tot.* ſolamque veram Chriſtianam religionem in ſolo immutabili & vivifico verbo Dei fundatam complectitur, & ab ea Codicem ſuum orditur, *tit. de ſum. Trinit.* Neceſſe eſt igitur ea verba, *divinarum rerum*, de lege divina & eloquiis Dei intelligi. Et ipſe experientia didici ſine illis non poſſe leges noſtras rectè intelligi, nec ad verum ſcopum dirigi, & multo minus rectè practicari. Quid quòd ſapientia divina *Prover. 8.* clamat: *Meum eſt conſilium & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo, per me reges regnant, & legum conditores juſta decernunt.* Quem in finem nominatim jubet Deus *Deuter. 17. in fin.* etiam Regem, omnémque Reip. rectorem, ut ex text. *Joſue 1.* exemplar divinæ legis ſecum habere, in eóque legere omnibus diebus vitæ ſuæ, ut diſcat in timore Dei legem ejus cuſtodire & facere, nec ad dextram vel ad ſiniſtram declinare. Quòd autem etiam regi, & cuicunque principi nominatim præcipitur, an putas à judicibus, & Juriſprudentiam in Rep. publicè profitentibus ſine ingenti flagitio negligi poſſe? Longè igitur majus quiddam eſt Juriſprudentem eſſe, quàm vulgò putant. Perperàm igitur Canoniſtæ, inter quos Petr. Anchar. in *diſputation. antiquis*, ſibi ſolis arrogant hujus quæſt. deciſionẽ, & ad ſeſe limitant Scholaſtici Theologi, inter quos Conrad. tractat. *de contract. quæſt.* 49. qui tamen ſibi parum conſtat, quia *quæſt. 34. col. pen.* fatetur, quòd ad jus civile ſpectat definire, An contractus ſit uſurarius, vel non: nec magis in his ignoratione rerum humanarum, quàm divinarum erratur, ut exemplum luculentum nuper dedit Alciat. *Parerg. lib. 6. c. 20.* ubi adverſus calumnias vulgarium Canoniſtarum & Theologaſtorum imperitum defendit Juſtinianum ex eo quòd ut illi impingit, ſæculi ſui ſapientiâ uſus eſt, & peius addit quòd illud evangelicum, *Mutuum dantes, &c.* veteres tempore quoque Juſtiniani interpretabantur conſilium ad perfectionem vitæ præſtitum, donec poſtea Gregorio nono & Clementi quinto pontificibus Romanis placuit illud ad præcepti neceſſitatem trahere. Et pariter contra omnes Theologos cenſet leges humanas de divortiis quas tanquam evangelio repugnantes rectè abrogatas, fatetur tamen rurſus à Papa reſtitui poſſe, & ſic licitas fieri, ſed hoc errore nihil exitialius: agit enim in fundamentum, & non ſolùm jus divinum facit mutabile, ſed etiam religionem Chriſtianam quam ab unico ſuo fundamento quod eſt verbum Dei *Matth. 7. in fin.* præter quod aliud poni nequit. 1. *Corint. 3.* detorquet ad arenam inſtabilem humanarum opinionum & traditionum. Hinc autem fieret ut ſubinde alia, atqueo alia tandémque prorſus, contraria, & plus quàm ethnica fieret. Purius locutus fuerat Alciat. apud Gallos legens Biturigibus *vult. l. C. de ſumma Trinit. in princ.* Sed poſteà Bononiæ agens ſub vicinia, & ditione Papæ ſermonem mutavit. Sed ad rem.

Sacræ ſcripturæ notitia Juriſconſulto neceſſaria.

Error Alciati.

71. Primum excludendi ſunt caſus, in quibus proximorum charitas exigit liberale mutuum, donum, ſeu præſentem eleemoſynam, quæ eſt beneficentia miſeris propter Deum exhibita, à verbo ἐλεεῖν, quod miſereri ſignificat: in quo pluribus diſſerũt, & diſtingunt. Thom. *2. 2. q. 32.* & in *4. ſenten. diſtin. 15. q. 2.* Richard. & omnes in *4. ſenten. diſtin. 15.* Gabri. Biel in 4. *diſtin. 16. q. 4.* Clavaſi. Sylveſter. & cæteri Summiſtæ in verb. *Eleemoſyna* & expreſſim in Mutuo Conrad. de *contract. q. 19.* At brevia & ſimplicia ſunt verba Chriſti *Matth. 5.* τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῇς. *Petenti abs te dato, & cupientem mutuum accipere, ne averſeris.* Et Lucæ 6. παντὶ δὲ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, id eſt. *Omni autem petenti abs te tribue.* Quo loco miror Eraſm. à communi receſſiſſe, & maluiſſe transferre, exigenti, quum verba ſint clara, & priore loco, in eodem verbo, & pariter in paraphraſi communem litteram ſecutus ſit. *Et Luc. 11.* πλὴν τὰ ἐνόντα δότε ἐλεημοσύνην, καὶ πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστιν, id eſt. Veruntamen ex his quæ adſunt, date, (vel aptius, datis, objectivè ſeu ironicè, ut ibi ſentit Eraſm. in annotat. & in paraphraſi Philip. Melanch. in Apolog.) *eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt.* [*Vobis.* Id eſt, vos malè putatis omnia peccata veſtra expiaſſe dando eleemoſynam, prius enim mundanda ſuper pœnitentia, & fide in Chriſtum unicam hoſtiam, deinde faciendi veri fructus pœnitentiæ, opera charitatis, vel vos malè utimini cibis per luxum, & pauperes negligendo: & perſuadetis vobis luxum veſtrum, & cibationem multâ lotione ut aſperſione aquæ veſtræ luſtralis mundari. Mer. c. 7. Imo cibamini ſobriè, pauperibus etiam conſulendo, & mundus erit uſus cibi ex divinis obligationibus proventi: & omnia quæ purificatis aqua [tom. 2. b. recto demum uſu, & non per ſuperſtitioſas lotiones veſtras munda ſunt: hic eſt verborum ſenſus, & planior priore. Dixi in annot. ad *4. Evang. par. 64. unionis noſtræ L. 11. 41.*] Ubi magis miror. Eraſm. ſecutũ communem transferendo, quod ſupereſt, contra vim & ſignificationem apertam Græci verbi ἐνόντα, quod ſonat quæ licent, & ſunt in poteſtate noſtra, quaſi de rebus præſentibus, quæ nobis adſunt & ſuppetunt, vel preſſiùs ad verbum, inſunt; non autem de his duntaxat, quæ redundant, prout nonnulli malè accipiunt. Quibus in verbis non hoc vult Chriſtus, ut cuilibet, quavis ratione petenti demus, ſi fortè ſcurra, decoctor, ἄσωτος, helluo ad inertiam & luxum fovendum petat. Hinc ait Auguſtin. Utilius eſurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus juſtitiam negligat: quã eſurienti panis frangitur, ut injuſtitiæ ſeductus acquieſcat. *c. non omnis 5. quæſt. 5. c. nimium, 23. quæſtion. 4.* Sed vult indigenti ſubveniri, etiamſi rependere nequeat, quemadmodum Luc. 6. ibi, καὶ δανείζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες id eſt; Mutuum date, nihil inde ſperantes. Non vetat juſtam mutui repetitionem, etiam in judicio; ſed vult indigentibus, etiam qui ſolvendo non ſunt, & à quibus nihil ſperatur, dari, nóſque in omnes pro ſua cujuſque portione beneficos eſſe: non de his quæ ſuperſunt, vel redundant duntaxat, ſed etiam de his, quæ adſunt & ſuppetunt, non tamen, ut pulchrè tractat Paul. 2. *Corint.* 5. ut aliis relaxatio ſit, nobis autem anguſtia: ſed ut ex æquabilitate in præſenti tem-

In Eraſmum.

pore noſtra copia illorum ſuccurrat inopiæ : & è diverſo ut fiat æquabilitas.

Charitas non incipit à ſe.

72. Si enim vult Deus primum rationem haberi eorum, quos nobis cognatione carnis conjunxit, & maximè domeſticorum fidei, ut docet Paul. *Galat. ult. & 1.Timot. c.5.* non exigit ut noſipſos in pari egeſtate poſtponamus, non tamen propterea dicendum, quòd charitas benè ordinara incipiat à ſeipſa, prout hactenus volunt Scholaſtici Theologi Canoniſtæ & Legiſtæ, & latiſſimè Ioan. Igne. in *l.1 §. ſi ſibi manus, col.1.2. de Senatuſconſ. Silan.* Hoc enim eſt contra Paul. *1.Corint. c. 13.* dicentem, quòd non quærit quæ ſua ſunt. Incipit ergo à fide & amore Dei; & hinc dimanat in efficacem amorem omnium proximorum. Quantum autem & qualiter exequi debet : nulla certa perpetua regula comprehendi poteſt; ſed hoc ſatis docet lux illa, quam Deus in cordibus ſuorum accendit, & fovet, cujus bona eorum opera, velut radii quidam ſunt, quam etiam Ioan. *Epiſt. 1. cap. 2.* vocat χρίσμα id eſt unctionem. Poteſt tamen candidè & bono ſenſu illud accipi, quod charitas incipiat à ſeipſa, videlicet tanquam ab exemplo & comparatione noſtri, ut quemadmodum egentes volumus nobis ab aliis ſubveniri, ita aliis egentibus ultrò ſubveniamus, ut hoc vel ex animo noſtro in ſimili metiamur. [Ut pulchrè, & appoſitè inquit text. *Eccleſ. cap. 31. verſ. 16.* Intellige quæ ſunt proximi tui ex te ipſo.] Non igitur dicendum quòd incipiat à ſeipſa, tanquam à primo gradu operis ſic ordinato, ut voluerunt Sophiſtæ : ſed quod reſpectu proximi incipiat, id eſt, metiatur, perpendatur, æſtimetur à ſeipſa, ut non ſit alius ſenſus, quam qui habetur in illo divini & naturalis juris mandato. *Matth. 7. Luc. 6.* Prout vultis ut faciant vobis homines & vos facite illis ſimiliter. Singuli igitur ex ſemetipſis ſic metiantur. Nemo ignorans non cupit doceri; nemo dum labitur peccato, non cupit ſecretò & amanter admoneri potius quàm traduci : nemo cùm egeat non vult ſibi ſubveniri, nemo vult obtrectari famæ ſuæ : nemo fraudari, aliorúmve petulantia, ſuperbia, ignavia, gravari : hanc legem naturaliter omnibus inditam eſſe velut librum in corde ſcriptum luculentiſſimè oſtendit Ethnicus ille

Alexander Severus.

Imperator Alexander Severus, qui (Authore Ælio Lampridio) clamabat ſæpius, & quoties aliquem caſtigaret per præconem dici jubebat. Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Quam ſententiam uſque adeò dilexit, ut in Palatio & in publicis operibus perſcribi juberet, quaſi præcipuam totius vitæ & politiæ normam. Ex hoc igitur communi ſenſu, qui nulli mortalium non eſt inditus, quiſque ſumat ſibi conſilium, qualis eſſe debeat ergà proximum ſuum. Quod ergo ſibi fieri nolit, ne faciat alteri : quòd ſibi fieri gaudet, præſtet in alterum. Hæc eſt ſumma omnium quæ docent lex & Prophetæ ; quos aut ſi non vacat, aut ſi per inſcitiam literarum non poteſt quis evolvere, certè nemo non habet domi regulam (velut librum in corde ſcriptum) ad quam dirigat actus ſuos, modò rationi quàm cupiditatibus obtemperare malit. Hoc ergo demum modo charitas incipit à ſeipſo : hoc eſt à propriæ ægeſtatis non in alium, non curva, nec fucata, ſed candida & ſincera æſtimatione & menſura. [Quod autem dixit charitatem non quærere quæ ſua ſunt : reſpectu finis, vel fruitionis aut immodici affectus dictum eſt : Non enim charitas excludit amorem, & curam ſui, nec ſuorum, ut poſt Paulum, *ſuprà num. 71.* in fine. Et Chriſtus ait, qui ſibi nequam eſt, cui bonus ? Sed ut dixi, aut non eſt virtus Theologica, ſeu Chriſtiana aut neceſſariò incipit à Deo : hinc deſcendit ad proximum, & pariter in nos ipſos. Ita tamen, ut ſcopus, vel terminus, à quo, & ad quem, ſit gloria Dei, à quo incipit, & ad quem ſingula referuntur. Ait enim Chriſtus ipſe *Matth.22. Luc.10* Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua : ſive ut Moyſes inquit, Hebraicè. *Deuter. 6.* Meodeca, id eſt, ex omnibus facultatibus tuis. Et proximum tuum ſicut teipſum. Ergo, ut pulchrè explicat *Auguſtin. libr. 7. de Doctrina Chriſtiana cap. 21.* Teipſum, non propter teipſum debes diligere, ſed propter Deum : nec aliter proximam, ſit ergo principium, & finis, & ſingulorum regula gloria Dei.]

Mutui triplex uſus.

73. Sed jam nimium efferor. Redeundo ad quæſtion. dicendum quòd mutui largè ſumpto vocabulo, triplex eſt uſus. Primus per modum eleemoſynæ, ut quando fit indigenti, etiamſi nunquam reddere queat, & ſine ſpe reſtitutionis, niſi quatenus meliorem ſortem adeptus commodè reddere poterit. Secundus per modum ſimplicis officioſitatis temporariæ & gratuitæ, ut quando omnino ſperatur reddi, & ad hoc recipiens obligatur præciſè. Tertius per modum negotiationis, ut quando creditor non mutuat gratis, ſed de certo quæſtu paciſcitur. Primus modus magis accedit dono quàm mutuo : non tamen eſt merum donum, ſi non detur abſolutè, ſed cum ſpe recipiendi, ſi contingat recipientem divitem fieri, & reddere poſſe. Interim tamen dans veram eleemoſynam facit, & Domico fœneratur. *Proverb. 19.* Secundus modus eſt verum mutuum propriè ſumptum, utpotè tria ſua ſubſtantialia habens ut *ſuprà num. 17.* Tertius modus non eſt propriè mutuum, cùm non ſit gratuitum, ſed eſt verum fœnus. Primum autem modum, & generaliter omnem gratuitam beneficentiam, vulgo putant non ſpectare ad materiam legiſlationis externæ, ſed conſcientiæ, & ad Eccleſiaſticos, quorum partes ſunt non modum certum præſcribere : ſed verbis adhortationis excitare populum ad charitatem & beneficentiam ſpontaneam & hilarem : quando nihil Deo placet, niſi quod ex lubenti proficiſcitur dilectione, juxta illud Auguſt. *& habetur 2.2. q. 5. cap. ad finem.* quòd leges humanæ benefacere non cogunt, licet malefacere prohibeant : nam benefacere (inquit) nemo poteſt, niſi elegerit, niſi amaverit. Et certè eleemoſina nullo jure actionis (ſcilicet poſitivæ & commentitiæ) debetur, nec ad hoc pauperes jure ordinario agere poſſunt, Jure Civili, vel Canonico, ſed benè ut vult gloſ. *cap. ſicut hi. verſi. eſurientium. 47. diſtinct. in c. Domino ſancto.* in verb. *neceſſitate. 50. diſtinct. in cap. exigunt. 1. q. 7.* ſuperiore addito, & extra ordinem (ut aïunt Juriſconſulti) judicis ad hoc implorando officium, quod miſericorditer impenditur, ut inquit gloſ. *in rubrit. de interrogat. actio. ff.* & dicta gloſ. ſeq. *Specul. de inſtr. edi. §. nunc aliqua. num. 66.* Alberic. in *diction. ver. elemoſynæ. canoniſtæ in cap. 1. de emption. & vend.* Panor. Io. de Ana. in *cap.3. de fur.* Alex. in *l. 1. in princ. col. 19. de offic. ejus cui manda. eſt juriſdict.* Feli. in *cap. ſi qui teſtium, ad fi. de teſtib. in cap. 1. de offic. jud.*

74. Verùm altius & penitiùs advertendum, quòd omnis bona actio ſpectans ad ſubventionem & conſervationem politiæ & œconomiæ, ſaltem in quantum externa, ſpectat etiam ad legiſlatorem externum. Alioquin primum illud juris civilis præceptum *honeſte vivere*, eſſet vel otioſum vel impertinens quod nefas eſt dicere : vel ad certa crimina legibus damnata reſtringendum, & ſic eſſet ſuperfluum, propter ſequens præceptum, *alterum non lædere*. Quinetiam Ethnici ut Ariſt. in *lib. politicôn.* rectè cenſet magiſtratum politicum tenuiorum & pauperum curam habere debere. Et præceptum illud divinum, *Deuter. 15.* ibi. *Et omnino indigens & mendicus non erit inter vos*, non ſolùm ſpectat ad ſingulos, ut quemcumque concernit: ſed præcipuè ad Reges ſeu Magiſtratus & [illegible] quorum officium eſt non cauponatoria, ſed liberalis & ſinceræ æquitatis & juſtitiæ diſtributio, & omnium ſubditorum præcipuè pauperum protectio & ſubventio. Quòd ſi hodie non ſolùm hæc negligunt, ſed libidinibus & rapinis addicti multos ad extremam inopiam redigunt, tanto certè majores dabunt ruinas & pœnas, juxta illud : *Potentes potenter tormenta patien-*

tur. Sap. 6. Auguſtinus autem in loco præallegato, partim non loquitur de quibuſlibet humanis legibus, ſed de certis coërcitivis, partim loquitur de bona actione interiori, vel quatenus eſt opus fidei, quod ſpectat ad Regnum Dei ſpirituale & internum, ad quod leges humanæ non pertingunt, licet ſubſervire debeant. Ut Greg. Mag. *lib.* 1 *Epiſt. cap.* 45. negat Judæos ad Baptiſmum cogendos; ſed frequenti prædicatione invitandos. Itaque poteſt, imò tenetur Princeps & Magiſtratus penuria, aut quavis calamitate afflictis, vel non petitus occurrere, & ad congruam eleemoſynam ſui quoque exemplo, à ſe incipiens cæteros exhortari; & ſi opus, ſit compellere. Cujuſmodi neceſſitatis debitæque eleemoſynæ, & pie exhibitæ, habes in ſacris literis ſpecimen inſigne & exemplum memorabile, *Nehemiæ* 5. ubi dum plebs Judæorum recens à Babylonica captivitate reverſa, cuperet præ penuria & fame uſuris ſuccumbere, prædia oppignorare, corpora nexui & ſervituri ſubjicere, fidelis ille dux Nehemias advocata concione acriter increpavit optimates & Magiſtratus, quòd tributa exigerent à tenuioribus fratribus, juſſitque eis agros reddi, vineas, oliveta & domos ſuas ſine uſuris, hoc eſt ſine ullius acceſſionis gravamine reſtitui. Non enim hic agitur de formali uſura, quæ execrabilis erat Hebręis, & multò minus de centeſima legalj: ſed centeſima erat ibi tributum centeſimæ partis redituum & bonorum, quòd Judæi pendere ſolebant pro ſtipendiis & ſumptibus rectorum ſuorum, quod Nehemias ob paupertatem populi vetuit. O piiſſimum ducem & verè populi patrem, qui ſubditos ſuos redemerat, plurimiſque pecuniam & frumentum mutuaverat, quæ publicè remiſit, præter annonas ſive ſtipendia ducatus ſui, quæ non exegit; ſed propriis ſtipendiis militavit, & Remp. difficillimis temporibus dexterrimè curavit. At jam dudum hujuſmodi ducum ſtirps defecit. Habuit ea ætas reliquiarum captivitatis Babylonicæ in paupertate & ærumnis ſuis ſpecimen inſigne favoris & providentiæ Dei, quia ad reſtaurandam diſſipatam politiam Judaïcam duos fideles Miniſtros eodem tempore dedit Eſdram & Nehemiam, alterum Sacerdotem & Scribam doctum in lege Dei, ſoloque Dei verbo nixum templi & legalium inſtaurationem populique in lege Dei eruditionem graviter procurantem. Alterum πολιτικώτατον ducem, ſolam populi & Reip. charitatem præ oculis habentem ad reædificationem & tuitionem dirutæ Hieroſolymæ, populumque miſera paupertate & ſervitute liberandum, hoſteſque debellandos totis viribus, facultatibus & conſilio die noctèque fœliciter incumbentem. [Neutro alterius functionem uſurpante, nec refrigerante, ſed mutuò cohortante, & juvante.] Ea memorabilis Hiſtoria præ oculis habenda erit, quoties de collapſa politia reſtituenda conſtituendum erit. Ecquid aliud moratur, niſi peccata populi tantorum bonorum indigni? Sed ad rem ſpectat ergo eleemoſyna & gratuita beneficentia quando res poſtulat etiam ad jus civile & civilem Magiſtratum. Et quia huius quęſtionis cardo non verſatur niſi circa tertium modum vel uſum mutui.

Princeps & magiſtratus debet curam pauperum gerere.

Nehemias.

Quomodo Reip. reſtituta.

Vulgaris doctorum error.

75. Advertendum quòd Doctores Scholaſtici communiter tam Theologi, quàm Canoniſtæ & Legiſtæ (ut ex eorum ſcriptis apparet) imaginantur dupliciter uſuram ſeu acceſſionem verſari poſſe in mutuo. Primò propter officium ipſum mutuationis duntaxat. Et hoc loco caſu cenſent & definiunt uſuram eſſe, hocque modo loqui putant omnes leges civiles uſurarum quas damnant. Secundo modo propter moram in caſum moræ, vel citra moram in compenſationem veri vel probabilis intereſſe, propter carentiam pecuniæ mutuatæ. Et illud putant non eſſe uſuram, nec ſpectare ad leges uſurarias, quæ modum uſuris pręfigunt. Sed ipſi tota via errant, cùm juris inſcitia, tum rerum inexperientia. Quis enim unquam propter mutuationis officium duntaxat uſuram ſtipulatus eſt? Et non in compenſationem vel damni incurrendi, vel utilitatis ceſſaturæ, vel participationem lucri quod facturus eſt debitor, ut *ſuprà num.* 10. Putáſne tot Juriſconſultos & νομοθέτας Jruis Civiris in hoc ſolum laboraſſe, ut metam pręfigerent uſuris, quæ propter ipſum mutuationis officium exhibitum duntaxat ſtipularentur: & non potius, imò duntaxat his quæ in compenſationem ejus quod creditoris intereſt, vel quoad ſors reddatur, intereſſe poterit, ſtipulantur? Illud verò cùm ſenſus communis, tum rerum experientia, ipſa quoque legum omnium id genus ſeries clamat. Primus igitur ille modus, ſive intellectus merè phantaſticus eſt, velut ſomnium & deliramentum rejeciendus. Relinquitur ergo ſecundùm opinionem omnium & Theologorum & Juriſtarum, quòd leges juris noſtri Civilis uſurariæ, non ſunt uſurariæ: quum non ſint officii (ſed interuſurii compenſatoriæ. Unde quia modus, *l. eos*, non eſt modus uſurarum, ſed interuſurii, erit licitus, etiam in foro conſcientiæ ſecundùm eorumdem traditionem. Et generaliter ſequitur, quòd Juriſconſulti & Juſtinianus nunquam ſtatuerunt, nec approbaverunt veras & meras uſuras, ſed moderatam & æquabilem interuſurii, ſeu promiſcui intereſſe compenſationem, in commerciis & civili vita neceſſariam. Ad hoc enim duntaxat omnes leges uſurarias collimaſſe conſtat, non autem ad compenſandum ſeu vendendum ſolum ipſum officium mutuationis: ſed nec cogitaſſe quidem unquam de ipſo officio compenſando, quod ſatis innuit text. in *l. illud de ædil. edict.* ibi.. *Et an uſuras pretii conſequatur, quaſi quod ſua interſit accipere*, in *l. ſocium qui. in prin. pro ſocio*, ibi, *non quaſi uſuras, ſed quòd ſocii interſit moram eum non adhibuiſſe. l. in inſulam. §. uſuras. ſolu. matri. l. nec enim in fi. de pign. action. l. purè. de doli except. l. ſi quis pro uxor. §. ſi uxor. de donat. inter vir. & uxor.* ergo mira [illegible] ſecundum ſententiam omnium, contra opinionem omnium ſoluta eſt quæſtio. Si dicas quòd ſolus Philip. Melancht. noviſſimè definivit uſuram eſſe lucrum tantùm propter officium mutuationis, alios verò aliter variè definiviſſe; reſponſio in promptu eſt, quòd & ſi antiquiores tam Theologi quàm Juriſtæ politioris linguæ penuria non ſint uſi illis verbis, officium mutuationis, tamen illud ipſum omnino ſenſerunt, ut eorũ ſcripta indicant. Philip. Melanct. autem hoc ſuo elegãti & lepido ſermone, nihil prorſus addidit nec detraxit; ſed duntaxat & ſignificantiùs & elegantiùs & dexteriùs eorum mentem complexus eſt, ut *ſuprà num.* 6. Fateor mentem omnium eſſe, quòd niſi ſubſit verum & juſtum intereſſe, non ſubeſt alia cauſa acceſſionis, quàm propter officium mutuationis, & ſic eſt uſura, & eſſe præſumitur, niſi quatenùs de vero & juſto intereſſe probetur. Sed ego dico primò, quòd per hoc non impugnatur, ſed magis juſtificatur jus civile quòd nunquam ad nudum officium mutui vel dilationis reſpexerit: ſed ſolùm ad æquabilem veri interuſuri icompenſationem in communi. Unde licet aliqui (quorum re vera nullo modo intereſt) abutantur, id non eſt legis, ſed hominis vitium. Dico ſecundò, quòd rerum experientia ſemper docuit & docet, quòd rarum eſt nullo modo intereſſe: frequens autem & ſolitum eſt quòd interſit creditorum, ob notabilem dilationem mutui, vel quantitatis debitæ. Igitur ſi ratio & compenſatio hujus intereſſe in conſcientia admittitur ſecundùm omnes, neceſſe eſt leges civiles omni noxa & impietate eximere, quæ tantùm ad id quod communiter & promiſcuè intereſſe ſolet, non ampliandum, ſed quàm fieri commodè poterat, reſtringendum tendunt (pręſertim cùm adaptari debeant ad ea quæ crebrò & communiter, non autem quæ rarò accidunt. *l. nam ad ea. de leg.* Tertiò plus dico, quòd taxatio Juris Civilis, magis ad commodum debitorum facta eſt, ut parabilis & commodus eſſet eis uſus æris alieni, quàm ad commodum creditorum: hujuſque parabilitatis in

Leges nunquam approbaverũt meras uſuras.

communi ſtatuendæ rationem magis habuerunt leges, quàm promiſcui creditorum intereſſe compenſandi. Quarto, quod ut propter neceſſitatem commerciorum neceſſarius fuit uſus nummi: ita (licet non æquè frequenter) neceſſarius eſt uſus æris alieni, conſequenter neceſſaria aliqua æquabilis dicti uſus compenſatio, ut quàm commodè queat, haberi poſſit. Hęc autem compenſatio cùm ſit pro uſu æris alieni, nihil aliud eſt quàm vera & propria uſura, ex etymo verbi & nativa ſignificatione, ut patet in toto jure, & apud omnes bonarum literarum Authores. Non tamen hæc ſcribo quòd omnino probem formulam antiquam fœnoris legalis, & taxationem, *l. eos*, & multò minùs quòd in uſum reduci cupiam, aut ſuadeam, quippe qui cenſeam etiam dictam taxationem, & exactam illam moderationem Juſtiniani, de qua *ſupra num.* 43. nimis eſſe vagam & minus commodam, ut *infrà. q. 69. in fi. q. 75.* ſed ut fundamenta materiæ ſenſim aperiendo ſimul & jus noſtrum civile in hac parte quam tractamus, ab omni nequitia & impietate vindicemus, qua plus ſexcentis annis à rerum & verborum imperitis Sophiſticis immeritò ſuggillatum fuit.

Æqualitate proportionis conſervatur civitas.

76. Ut autem pulchrè diſſerit Ariſt. *lib. 5. ethicôn Νικομαχείων*, Æqualitate conſervatur civitas, æqualitate inquam, non quantitatis, ſed proportionis, & ut ipſe ait *κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα, τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις.* Debert ergo Legiſlator tanquam communis Reipublicæ parens, non ſolùm crimina prohibere, ſed etiam in commerciis iniqua lucra & damna arcere. *l. illicitas in princ. de offic. præſid.* & in his ita moderari rationem contractuum, ut primùm æquabile, deinde parabile ſit commercium omnium quæ uſibus hominum vel civium neceſſaria ſunt. Cùm autem inter alia, propter crebras & varias hominum neceſſitates, neceſſarius ſit uſus æris alieni, neceſſe eſt modum aliquem æquabilem conſtitui, quo nec credentes, nec creditum accipientes damnificentur; ſed utriſque, præſertim debitoribus, tanquam parti debiliori commodè conſulatur: hoc autem ſuo tempore rectè mihi præſtitiſſe videtur Juſtinianus: Cùm enim nondum communiter receptus eſſet alius modus quàm formalis fœnoris, quod ubique invaluerat, nec repentè mutuari ſuppetebat, nec expediebat, necdum increbuerat abuſus inſidiandi fortunis debitorum, id quod bonus & prudens Legiſlator potuit & debuit, executus eſt, prædictâ ſua moderatione, *ſuprà num.* 43. Et contendo ob id reprehendi non poſſe, quod non ſolùm permiſit, ſed etiam authoravit uſuras ita moderatas. Etiamſi aptius quoddam, imò ob increbeſcentem hominum malitiam magis neceſſarium, receperit poſteritas, ut *infrà q. 69. q. 75.* Quoniam ſecundùm communem rerum humanarum curſum, qui in legibus condendis debet attendi, certum eſt creditores ex credito vel dilatione pecuniæ debitæ ſæpius damnificari, non ſemel tantùm ratione moræ debitoris, & fidei non ſervatæ, ſed etiam ſucceſſivè pro rata temporis. Contra verò debitores locupletari, magnumque interim lucrum facere vel damnum evitare, ut quandoque minime eis oneroſum, ſed valdè lucroſum ſit, modicas uſuras creditori pendere, donec re ſua geſta ſortem reddant. Omnino vero damnoſum hoc ſubſidio privari, & ſic vel commodis ſuis in opportunitate deeſſe, vel neceſſitati importunæ ſuccumbere, & avita fortè prædia iniquis conditionibus (ut fit in periſtaſi quæ moram non patitur) diſtrahere. Juſta igitur fuit moderatio civilis uſurarum, non ſolùm in quantum permiſſoria; ſed etiam in quantum diſpoſitiva: nec minus neceſſaria quàm utilis, creditoribus quidem, ne teneantur probare quantum ratione moræ vel dilationis interſit. Sed multo magis debitoribus, qui modicis his uſuris majoris compendii occaſionem redimunt, omnique alio fœneratorio gravamine interim defunguntur, etiamſi conſtet creditoris pluris intereſſe. Quòd ſi quis cauſetur dictas leges ſaltem eo caſu injuſtas fuiſſe, quo conſtaret creditoris pecuniam otioſam habentis nullo modo interfuiſſe. Reſpondeo primò, hoc eſſe rariſſimum, & ſic dictas leges non eſſe factas propter hunc caſum, ſed propter id quod frequentor accidit, *l. nam ab ea de legib.* ideo ſemper eſſent juſtæ in ſe, licet aliquis (quod hominis vitium eſt, non legis) eis abuteretur. Quemadmodum juſtæ ſunt leges actionum & judiciorũ, etiamſi multi: imò major pars litigantium in hoc regno (quæ præcipuè deſpotum culpa eſt, Eunomiam noſtram de qua in *Epiſt. in lib. 2. conſiliorum Alexand.* & in *fi. hujus tractatus repetitæ præl.* latè diſſeruimus contemnentium) illis abutantur. Reſpondeo ſecundò, caſum illum non eſſe poſſibilem, nec admiſſibilem, quia creditor quantumvis alioquin habens pecuniam otioſam, niſi confiduſet de negotiatione uſuræ legitimæ potuiſſet utilius negotiari. Et ſic juſtè latæ fuerunt dictæ leges promiſcuè in communi, ſine exceptione caſus quo creditoris habentis pecuniam prorſus otioſam, nullo modo interſit. Et hoc propter bonum publicum, & quotidianam neceſſitatem commerciorum & mutuationum quæ notabiliter impedirentur, ſi alicujus intereſſe probatio exigeretur à fœnerantibus, ſub præfata moderatione: vel ſi audiretur debitor cauſificans & probare offerens nullo modo interim creditoris interfuiſſe.

Neceſſitas uſus æris alieni.

77. Nec abs re inquit Bal. in *l. cunctos, col. 3. C. de ſum. Trin.* in *c. 1. col. 1. de jure jur.* & in *conſ. 453. lib. 1.* ſecundum veterem impreſſionem, quòd expedit multos invenire fœneratores, alioquin multi fame perirent. Et hoc ſemper docuit & docet rerum experientia, contra quam fruſtra verborum argutiolis nititur Conrad. de *contract. q. 48.* Comprobat Alciat. in *l. uſura, in fin. de verb. ſignif.* dicens quòd publicè intereſſet, etiam inter Chriſtianos, civilem *l. eos*, obſervari: nam propter canonum prohibitionem, inquit, non niſi peſſimus quiſque, & impudentiſſimus fœnerator. Et (ut ob ſimile abſurdum invehitur Juſtinian. in leges punientes ſecundas nuptias in *Novell. ut mulier. quæ ſecund. nup. iteranſ. conſtit. 2. §. cum igitur.*) quia per novos canones (malè, ut *infrà q. 74.* poſitos, & pejus ad nos uſque intellectos) non licet legaliter, & apertè moderatè fœnerari: idcirco ejus quod intereſt vel cambii nomine, aut alio ficto, & accerſito titulo, contra leges & antiquos canones, immoderatiſſimè fœnerantur: imò deprædantur & deglubunt pauperes, ſubita quavis neceſſitate perculſos, eò quòd palàm, & à probis & humanioribus viris fœnerari non liceat. Uſque adeo hominum vulgus præpoſteris intemperiis agitur, aut nimia ſuperſtitione à medio juſtóque civili deterretur: aut poſito omni Dei timore, proximique amore, quâ fraude, quâve injuria, inexplebili avaritiæ ſine modo indulget.

Imperii Eccleſiaſtæ,

78. Culpa certè Pontificum & Sacerdotum, quorum partes erant docere & inſtituere populum: hóſteſque meritò in jus vocat Alcia. *in d. l. uſura, in fi.* quòd uſque adeo de parvis ſolliciti graviora exigentes non coërcent, ut adjuvent potius colludendo, pecuniaſque ſuas clam in communionem lucri credendo. Vide quid effecerint imperiti illi Canoniſtæ, & ad eorum ſtomachum ficti theologaſtri, & titulo tenus Eccleſiaſtici, dum quamlibet etiam leviſſimam uſuram mortalis noxæ damnaverunt, legibus etiam civilibus palàm à ſuggeſto tetricè conviciantes. In tanta enim hominum multitudine, & crebris quotidianarum egeſtatum incurſibus, pauperes & adverſa clade afflictos (quorum gratiâ ſancitæ erant dictæ leges) omni legum & proborum hominum auxilio ſemel ſpoliaverunt, & crudeliſſimis latronibus qui cum prędam dividerent, prodiderunt. Siquidem divites & probi mercatores legalibus alioquin & modicis uſuris gratanter ſubventuri novis (ut vulgò eos detorquent) canonibus veriti, & præpoſtero religionis metu perculſi, prorſus mutuum & ſubventionem proximi denegant, contra illud

Digitized by Google

pulchrum præceptum. *Deuter.* 15. *Si unus de fratribus tuis, qui moratur intra portas civitatis tuæ in terra, quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi, ad paupertatem devenerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum; ſed aperies eam fratri pauperi, & dabis mutuum, quo eum indigere perſpexeris. Non ages quippiam callidè in eius neceſſitatibus ſublevandis. Et Eccleſ.* 29. *Propter mandatum aſſume pauperem, & propter inopiam ejus ne dimittas eum vacuum.* Et multo fortius contra illud Matth. 5. *Volenti à te mutuari, ne avertaris.* Et ſic etiam modica pecunia ad tempus indigentes, coguntur, heredia avita vili & perpetuo vendere, aut cum peſſimis hominibus damnoſam vorſuram ex vorſura facere. Hinc damna & fraudes, & ex his mendacia, calliditates & doloſitates, & mutuæ deceptiones innumeræ, quas diſcunt & aſſueſcunt homines. Quo fit ut cùm maximè poſt flagitioſè exſibilatam dict. ſanctã *l. eos,* rariſſimi fuerint & ſint qui velint & poſſint gratis mutuari, pauciores in dies inveniantur, increbeſcente ſcilicet & in dies irritata hominum malitia, & infidelitate, quæ etiam facit ut quandoque non imputetur deneganti mutuum, qui ſine cauſa fraudari timet, ut *Eccleſ.* 29. *verſ.* 10. *Multi non cauſa nequitiæ &c.* Et ut habet Trigurina editio. *Multi non per malitiam ſe avertunt ab homine, ſed immeritò defraudare metuunt.* Quid plura? Num aliam artem, neceſſitate hominum loco mutuatitiæ uſuræ, inventam, videlicet emptionem redituum etiam pretio conſueto, & conſtitutionibus taxato, cavillari auſi ſunt homines ſuperſtitioſuli, & uſurariæ pravitatis, etiam contra Pontificum decreta inſimulare, ut alioquin credituri, etiam ab hac ſubventionis via revocentur: utque ſimul è diverſo debitores ſatis vulgò ad fallendum proclives, nedum ab agnoſcenda bona fide retrahantur, ſed etiam ad injuriam & ingratitudinem invitentur, & velut claſſico impellantur, utpote nedum ad denegandum debitum, ſed etiam ad exprobandum contumelioſè crimen uſurarium propitio creditori?

79. Contra illud Eccleſ. 29. *Mutua proximo tuo, cùm indiguerit: & tu quoque debitor, redde tempore conſtituto. Serva promiſſum, neque agas dolo cum eo, & invenies omni tempore qui ſubveniant tibi.* Et in ſumma, ſuperſtitio illa non modò ſanctis legibus contumelioſa eſt: ſed etiam hominibus infeſta, eorúmque ſocietati inimica, tenditque ad inducendum & fovendum ſcandala illa omnia infidelium debitorum, quæ *Eccleſ.* 29. graphicè deſcribuntur, & ſeriò damnantur. *Multi* (inquit) *quaſi inventionem* (id eſt quaſi rem nullius ſeu caſu inventam quæ occupatione fit accipientis) *æſtimaverunt fœnus & præſtiterunt moleſtiam his qui ſe adjuverunt, donec accipiant, oſculantur manus dantis, & in promiſſionibus humiliant vocem ſuam. Et in tempore redditionis poſtulabit tempus, & loquetur verba tædii, & murmurationum, & tempus cauſabitur. Si autem potuerit reddere, adverſabitur. Solidi vix reddet dimidium, & computabit illud quaſi inventionem. Sin autem fraudabit illum pecunia ſua, & poſſidebit illum inimicum gratis, & convitia, & maledicta reddet illi, & pro honore & beneficio reddet illi contumeliam. Multi non cauſa nequitiæ non fœnerati ſunt, ſed fraudari gratis timuerunt.* Hactenus verba Eccleſiaſtica recitavi. Reliqua vide ibi eo. c. ne totum tranſſcribam ubi poſtquam infidelitatem debitorũ caſtigavit, juſſitq; debita etiam fœneratitia quæ tamen modũ & civilem æquabilitatem non excedũt, bona f. de ſolvi: viciſſim jubet creditores benigne agere erga debitores, pauperum miſereri, nec propter eorũ inopiam denegare mutuum.

80. Non tamen interim ignoro librum nobilis illius Hieroſolymitæ Jeſu fili Syrach, qui Eccleſiaſticus dicitur, inter apocrypha ab Hebręis reponi, ut per Hieron. in prologo galeato. Sed utcunque apud Hebræos canonicus non ſit, verè tamen Eccleſiaſticus eſt, & Sanctis omnibus in uſu ſemper fuit, pro certitudine doctrinæ, & morum Eccleſiaſticorum perfectione, quare & alio nomine dictus *πανάρετος*, quaſi virtutum omnium capax. Eſt enim vera & ſacra Chriſtianorum Ethica, circiter 230. anno ante Chriſtum natum ſcripta. Et in ſumma totum illud 29. cap. mihi videtur ſincerum gloſſema, & expreſſa declaratio mentis verborum Chriſti, quæ habentur *Matth.* 5. *l. Luc.* 6. *cap.* Nihil enim jucundius, nil tutius, nil (ut preſſius Gręcè dicam) *διδακτικώτερον*, quàm locum unum Sacræ Scripturæ per alium, vel pauca per plura ejuſdem Scripturæ quaſi eodem Spiritus Sancti Magiſterio interpretari. [Ut etiam docet Hilarius in *lib. de Trinit.* & ſuper *Pſalm.* 34. Auguſtin. de *doct. Chriſt. lib.* 2. *cap.* 9. *in fi.* & tranſſcripſit Gratianus in *cap. relatum* 37. *diſt.* non autem extraneas, & ethnicas ſententias admiſcendo ut [illegible] ſcripſit Scot. in 3. *ſent. diſt.* 24.] Paulo prolixior fui, ſed impulit me propugnatio veritatis adverſus ineptum & *ſuprà.* 600. annos inveteratum errorem. Concludo ergo quòd non in caſibus eleemoſynæ, de quibus *ſuprà*, ſed in uſu civilium commerciorum, etiam à Chriſtianis ſervari poſſet *d. l. eos*, niſi exoleviſſet, commodiore & honeſtiore alia fœnoris forma (videlicet par abalienationem ſortis) inventa & ſubrogata, qua pariter uti non licet in prędictis caſibus eleemoſynæ, vel officii debiti, aliàs ſic dummodo etiam abſit circumventio proximi, hoc eſt ceſſante fraude, quæ ſit, vel quando creditor hoc prætextu venatur debitorem, & ejus bona, videlicet inſidiando & captando occaſionem, ut magno debitoris incommodo urgeat, ejuſque bona diripiat: vel quando non fœneratur indigenti, ex honeſta & utili cauſa; ſed luxurioſo & profuſuro, quem mox decocturum deglubat: ut Macedo, qui peſſimo exemplo filiisfamilias in malos uſus, atque adeo incertis nominibus, id eſt cauſis ſaltem veris non expreſſis fœnerabat, locumque fecit Macedemoniano *S. C. l.* 1. *ad Maced.* quod primum Athenis veteri lege ſancitum à Solone refert Alex. ab Alex. Gen. dier. *l.* 1. *cap.* 7.

Eccleſiaſticus dictus panaretos.

Fida interpretatio Scripturæ.

Concluſio.

S. C. Macedonianum.

81. Has & ſimiles fraudes perſequi debent prudentes Eccleſiaſtic, & docere ne quicquam vel juſtis legibus à peccato excuſatum iri qui eis injuſtè utitur contra charitatem proximo debitam, & à Deo præceptam. Suadere etiam debuerunt, non niſi gratuita mutua fieri verè indigentibus, etiam cum damno ſortis, ſi vires creditoris ferant, & juſta neceſſitas debitoris poſtulet. Simul & debitores admonere, ne ingrati & fraudatores creditorum exiſtant, pigros etiam illos & ignavos ventres increpare, qui per deſidiam & luxuriam malunt aliena quadra victitare, & uſuris ſubjici, quàm honeſto labore, vel manibus victũ quærere, quos meritò integro libello perſequitur Plut. Chæroneus, *περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι*. id eſt, quòd non oporteat fœnerari, ſcilicet paſſive. Illic enim Plutar. non in creditores, ſed in ignavos ſubjicientes ſe in perniciem ſuam uſuris, invehitur. Non autem debuerunt legibus conviciari, nec mortalem imputare noxam, moderatas illas uſuras exigentibus, etiamſi alioquin divites ſunt, & pecunia erat otioſa. Quippe nunquam futura ſit otioſa volenti negotiari vel emere prædia, quas occaſiones, & alias utilitates etiam uſura legali potiores amittit mutuans.

Plutarchus.

82. Nec dicas prędicta tantum procedere in emptione reditus, ubi pecunia prorſus abalienatur, nec repeti poteſt: non autem in mutuo fœneratico, ubi creditor habet actionem efficacem ad repetendum ſortem cum uſuris pro rata decurſi temporis, *l. lecta. ſi cer. peta.* & maximè ſi mutuum ſit tutò collocatum, & ſic creditor certus eſt de lucro, citrà ſortis periculum, quia de jure etiam in mutuo gratuito, quantumcunque debitor purè obligetur, tamen tacitè ineſt cõgruum ſpatium ex qualitate perſonarum, & negotii quod debitori uti liceat, adjuvari. Quippe nos non decipi beneficio oportet, ut de commodato (quod & gratuitum eſt) dicitur in *l. in cõmodato.* §. *cum autem* §. *idemque commodat.* In tantum quòd ſi quandocunque & incontinenti liceret repetere, jam non eſſet mutuum, vel commodatum, ſed depoſitum. *l.* 1. §. 1. *depoſit. infrà qu.* 85.

Mutuo ineſt fruendi tempus.

Digitized by Google

nec creditor impartiret, ſed potius acciperet beneficium Licet igitur in venditione, aut aliis ſimilibus contractibus, in quibus noluimus concedere, ſed accipere pecuniam, non inſit tacitè illa dilatio, tamen ineſt mutuo, in quo id agitur, ut creditor officioſè det uſum pecuniæ mutuatæ. Et ita tenet Bart. in *l. ſi pœnam in fi.* & ibi. Immo. Alex. Iaſ. *de verb. oblig.* Decius in *l. vinũ. n.* 15. *ſi cert. pet.* in *l. in omnibus obligationibus, de reg. jur.* Purpura, in *l. rogaſti. §. ſi tibi, nu.* 13. *ſi cert. pet.* ad hoc tex. *Eccleſiaſt.* 20. *verſi. Hodie fœneratur quis, & cras expetit? & odibilis eſt homo hujuſmodi.* Amplio, ſi ſtipulatio ſimpliciter appoſita fuerit, vel cum pœna certa die non expreſſa, qua ſtipulatio intelligitur ſecundum naturam actus, ſuper quo interponitur. *l. ſi ſtipulatus. de uſur. l. ſi legati ſervi nomine. de leg.* 1. *l. damni infecti quidem. in pr. de dam. infecto. l. inter ſtipulantem. in pr. de verb. obli. l.* 1. *§. belliſſime, ut legat. nom. caveat. in l.* 2. *§. parvi de privi. credi. not.* Bart. & alii in *l. cum mota. C. de tranſact.* Bart. in *l. qui Romæ, §. duo fratres. col.* 4. *quæſt.* 2. *de verb. oblig. l. ult. col.* 2. *de duob. reis.* Iaſ. in *l. ſingularia col.* 8. 9. & ibi Decius *col.* 6. *ſi cert. pet.* Amplio etiam, ſi ſub inſtrumento garantigio obligetur debitor, quia illud tantùm concernit ſecuritatem creditoris, & efficaciorem facit obligationem, non autem ampliat: nec facit ut debitor in plus teneatur, ut de ſtipulatione tradit Alex. in *l.* 1. *in fi. de pact.* & omnes in *rubr. de verb. oblig.* Unde executio ſtatim fieri non debet, aliàs eſſet retractanda, ut dixi in *conſu. Pariſi.* §. 166. Quòd ſi in gratuito mutuo tacitè dilatio ineſt, multò fortius in fœneratitio.

Stipulatio ſecundum naturam actus.

83. Solebant etiam veteres illi fœneratores non repetere mutuum donec durabat curſus uſurarum, qui non poterat ultra quantitatem ſortis extendi: quò cum ventum erat, ſtabat, & duplum repetebatur, præteritis uſuris etiam ſolutis imputatis, ut ſatis colligitur in *l. uſuræ, l. pen.* & per to. *C. de uſur.* & in *l.* 1. *C. de condict. ex lege.* Interim ergo debitori frui licebat, & creditor amittebat interuſurium & lucrum, quod aliàs interim facere potuiſſet. Et licet illud lucrum, eſſet incertum, & uſuræ certæ, tamen ſi benè conſideres æquam illam taxationem, *l. eos.* videbis uſuras adeo pro varietate perſonarum temperatas, ut leviores ſint & lucro, quod interim facere poteſt debitor, & lucro, quod interim omittit creditor. Quòd ſi forte actum fuiſſet, ut recipiens mutuum teneretur ex tunc, & quandocunque petente creditore, ſortem reſtituere, cum effectu: quaſi in hoc ſemper paratam, & in numerato habere: tunc puto abſque dubio, quòd etiam tempore Juſtiniani nullæ cucurriſſent uſuræ. utpote ceſſante cauſa finali legis uſurariæ, ſublato uſu & utilitate debitoris, & retento penes creditorem, qui quolibet inſtanti poteſt uti: & ſic perinde eſt, ac ſi pecuniam apud ſe retinuiſſet: imò longè plus eſt, quia debitor ſine cauſa cuſtodia & periculo oneratus eſſet, ut infrà *quæſt.* 3. Si verò ab initio ſit merum & gratuitum mutuum, adhuc poſt moram nedum poteſt peti ſors, ſed etiam quod ratione moræ intereſt, igitur in hunc eventum, vel ab initio ſtipulari licet uſuras moderatas. Idem ubi de jure veniunt propter moram, quia vice intereſſe, ut inquit Ulpia. in *l. illud de ædilit. edic.* non quòd hodie peti poſſint juxta text. in *d. l. eos.* ſed remiſſius & moderatius, ut novè tradam. infrà *q.* 74.

Iuſtiniano-maſtiges.

84. Ceſſent igitur jamodo Ἰουστινιανομάστιγες ſacrarúmque legum indocti & imperiti irriſores. Hactenus qui æquiores fuerunt, Juſtinianum excuſaverunt, per ſutorium (ut aiunt) atramentum, quòd uſuras & leges iniquas nullas & abuſivas tantùm toleraverit propter bonum publicum, & ad deterius vitandum, ſicut lupanaria: ita Thom. 2. 2. *quæſt.* 78. *art.* 1. in *reſp. ad tertium*, & in *opuſc. de uſur. c.* 4. *in fi.* & *gloſſ. pen. in fi. c.* 1. 10. *diſtinc.* Jo. And. poſt Gerard. de Senis in *Mercuri. peccatum. de reg. jur. in* 6. Bern. de Evang. æter. *Ser.* 38. c. 3. Bart. Bald. *l.* 1. *col.* 3. *C. de ſum. Trinit.* & ibi Purpura *num.* 52. Ioan. Gerſ. *de contrac. propoſ.* 17. Petr. Anchar. in *Rep. cap. peccati veniæ. quæſt.* 2. *col.* 7. *de reg. jur. in* 6. Chriſtoph. Procus. §. 1. *Inſt. de Adop.* Nos autem veritate retecta, ab omni impietate & probro in hoc vindicamus & Juſtinianum, & leges ejus, quas juſtas fuiſſe, & licitè tempore ſuo ſervatas vivis rationibus evicimus. Fruſtra verò nobis objiciunt antiquos canones, nempe Concilii Nicæni, quos nec Juſtinianus licet ducentis ferè annis poſterior ignoravit, alioquin eos nominatim non comprobaſſet in *conſtit.* 131. *in pr. de Eccleſ. Canon. in Novell.* Sed illi Canones, ut patet in *cap. quoniam multi* 47. *diſt.* & in *rapſodia Conciliorum tomo* 1. *cap.* 18. [Quos Ludovicus Pius Imperator & Francorum Rex *in Concilio Aquiſgranenſi. cap.* 40. anno Domini 816. innovavit] non prohibent niſi centeſimas & ſeſquicenteſimas, ut *ſupra num.* 37. eaſque non nauticas, ſed terreſtres. Idque Clericis quanquam mentem Concilii arbitror fuiſſe, omnibus avaritiam & injuſta quæcunque lucra cenſurâ Eccleſiaſtica prohibere. Sed ex hoc non colligitur omnes uſuras eſſe injuſta lucra, ſed ſolum centeſimas, aut centeſima graviores. Secus autem de minoribus arg. *cap. nonne, de præſumpt.* non tamen hinc inferendum quaſcunque minores centeſima non eſſe turpia lucra. Sed hoc per d. Concilium relictum fuit in legibus & conſuetudinibus cujuſcunque religionis, quibus uti permittit Deus, dummodò temperatæ ſint, & ſine fraude & damnificatione proximi. Turpes ergo ſunt & in conſcientia illicitæ, quæ excedunt quotam ab æquabili lege vel conſuetudine loci taxatam, quæ in jure vocantur improbum fœnus pariterque uſurarium, *l. improbum fœnus. C. ex quibus cauſ. infamia irroge.* Quæ autem non excedunt, ſi ſimplici animo fiant (modò etiam non fraudetur proximus ſubventione debita, ut *ſuprà num.* 78.) licitæ ſunt, ſicut & cæteri contractus bona fide initi. Si autem vitioſo affectu aut fraudulenter fiant, illicitæ ſunt, ſicut & omnis fraus vel malitia in cæteris contractibus admiſſa. Uſura tamen exceſſiva aut vitioſa cæteris paribus odioſior & ſordidior eſt aliis fraudationibus propter multa: tum propter continuationem & multiplicationem delicti in ſucceſſu temporis, *cap. fin. de conſuet.* tum propter majores ſordes avaritiæ. *cap. ſi ut bi.* 47. *diſtinct.* tum propter inverſum ordinem & uſum naturalem rei, *ſuprà num* 2. *infrà num.* 441. tum propter publica commercia, ſi hujuſmodi ſordidi quæſtus frequentarentur & augerentur, eò quod otioſi aliorum facultates tandem exhaurirent, ut per Innoc. & alios in *rub. de uſur.*

Canones Nicæni.

Quæ turpes uſuræ.

Lucrum uſuræ ſordidius & odioſius.

85. Ex prædictis liquet, quòd leges civiles in hac materia nullo modo contrariantur Evangelio, nec legi divinæ: ut prorſus inſanierint & apertè blaſphemaverint, qui dixerunt Evangelio obrui κοινὰς ἐννοίας naturaliter inditas hominibus, civilia jura aboleri, Reſp. everti, omnem εὐταξίαν tolli. Ut enim verbo Dei cuncta creata, ita firmata ſunt & conſervantur, nullúmque regnum, nulla reſpub. fœlicius adminiſtrari poteſt, quàm ſub Evangelio, nec florentius & diutius conſervari, quàm obſervatione mandatorum Dei. Finis enim omnis ſive regiæ, ſive alterius rectæ politiæ eſt, honeſtè vivere, alterum non lædere, jus ſuum unicuique tribuere, quod nullo alio modo & verius & ſolidiùs & uberius haberi & retineri poteſt, quàm per Evangelium & verbum Dei. Juſtitia (inquit Parœmiographus *cap.* 14. *ad fi.*) elevat gentem, miſeros autem populos facit peccatum. Non tamen dicendum (ut Sophiſtæ) quædam præcepta, ut non reſiſtere malo, non judicare, non contendere in judicio, non jurare omnino (quæ ruditer & indifferenter accepta, naturæ politicíſque ordinationibus repugnare videntur) eſſe conſilia (ut etiam Canoniſtæ, quos ſequitur Alciat. *Pareg. lib.* 6. *cap.* 20. interpretantur) ſed referenda ſunt ad perſonas & caſus ad quos pertinent, ut de præcepto mutui diximus *ſuprà*

Leges civiles non repugnant Evangelio.

Sub Evangelio floret & regnum & reſp.

Digitized by Google

num. 71. Non obſtat *cap. paratus* 23. *q.* 71. quia Auguſtin. ipſe, ſeu potius in *Epiſt.* 4. *ad Marcellinum*, non ait præfatas ſententias eſſe mera conſilia, ſed quod non ſemper referendæ ſunt ad opus, ſed ad præparationem cordis exituram in actum quando opus eſt, & locutio, & ratio docent. Multum olim delectatus ſum audiens à quodam Theologo publicè Pariſiis Pſalterium interpretante, locum illum Pſalm. 41. *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem*, ſic exponi, pauperem eſſe qui omnino indiget nec reddere poteſt, & huic non mutuandum, ſed dandum. Egenum verò eſſe qui aliquando commodè reddere poterit, ſed nunc indiget: ut qui habet filiam elocandam, nec tantum pecuniæ numerare habet ut ad dotem ſufficiat, nec poſſet ex propriis bonis conficere abſque vili & damnoſa diſtractione, & huic gratis mutuandum, non autem reditus emendus ab eo. At quoſdam eſſe qui creditam ſibi pecuniam cupiant ut negotientur, vel latifundia dilatent, & ab his licere reditus emere. Hæc eſt enim vera praxis & concordia divinæ civiliſque legis. Dum ad excudendum recognoſcerem, commodò venit in manus meas libellus elegantiſſimus eruditiſſimi viri Joan. Æpini in *Pſalm.* 15. ubi tres facit hominum ordines, quos juvare decet diſſimili ratione & modo.

Conſenſus divinæ & humanæ legis.

Tres hominum ordines.

86. Quidam (inquit) pauperes, qui ad mendicitatem inevitabili neceſſitate rediguntur, nec reddere queunt. Quidam indigentes, his ad tempus opus eſt, ſed aliquando reddere poterunt. Quidam poſſeſſiones tenent, quibus de ſuo, ſatis eſt, qui ad tuenda vitæ neceſſaria commoda alienis rebus ac bonis non indigent. Primis gratuita beneficentia ſeu eleemoſyna: ſecundis mutuum debetur: tertiis permittitur inter ſe lucro paciſci. Mutuum & beneficentia habent apud Deum ampla præmia, in hac & in futura vita. Redituum emptio lucrique ſtudium nulla præmia habent à Deo: Hæc Æpinus. Nec iſte ordo & diſtinctio perſonarum eſt humana aut voluntaria interpretatio: ſed neceſſarius & apertus ſenſus ſcripturæ. Non enim præcipit omnibus ut dent, ſed his quibus ſuppetit: nec præcipit omnibus dari, ſed egentibus; igitur pro modo egeſtatis. Ad primos ergo pertinent præcepta divina de eleemoſyna. Ad ſecundos, leges divinæ de mutuo præcepto & uſuris vetitis. text. apertus. *Levitici* 25. *verſ. ſi attenuatus* 35. Quòd ſi ſimpliciter daretur his quibus mutuare convenit, nulla ſervaretur æqualitas, quòd uni eſſet afflictio, alteri foret relaxatio & occaſio inertiæ. Ad tertios generales illæ ſententiæ de omni fraude & injuſtitia vetitis, & ne alter alterum ſupergrediatur. 1. *Theſſal.* 4. generaliſſima illa, *Alteri ne feceris quod tibi nolis*, *ſuprà num.* 72.

87. Cęterum particulare judicium de contractuum formis, æqualitate & juſtitia, non ex Sacra Scriptura peti debet, ſed ex civilibus legibus quæ de his negotiis disertè & ſignatè loquuntur, & penès quas ſemper fuit authoritas judicandi de contractibus. Chriſti enim regnum non eſt de hoc mundo, ideo nec politias ordinat, nec leges condit de humanis negotiis, ac commerciis: ſed rejicit harum legum cognitionem in civilem magiſtratum. *Homo* (inquit Chriſtus) *quis me conſtituit judicem aut diviſorem inter vos? Luc.* 12. *verſ.* 14. Perfectiſſimè autem & ſignatè agit quæ patris ſunt, & quæ ad regnum Dei & hominum ſalutem pertinent, oſtendens ſe eſſe verum æternúmque verbum Patris, panem vitæ, unicam viam, veritatem & vitam, de reliquis generales tantùm ſententias præſcribit. Itaque Evangelium juſtitiam quidem & æqualitatem in civilibus negotiis exigit: ſed formas ac regulas eorum non deſcribit, nec indicat ſpeciatim quid in ſingulis contractibus juſtum & injuſtum, æquum aut iniquum ſit: ideo neceſſe eſt in his ſequi ordinationes publicas conſentientes rectæ rationi, nec eas tranſgredi licet. Non enim propter pœnas tantum, ſed etiam propter conſcientiam obedientia debetur legitimo magiſtratui in politicis ordinationibus, *Rom.* 13. Itaque magnus & pernicioſus error eſt, Chriſti præcepta de beneficentia & mutuo, & ſingula alia Evangelii præcepta indifferenter ſine judicio detorquere ad omnes omnium ordinum ac ſtatuum homines, eáſque opponere legibus honeſtis, utilibus & neceſſariis ordinationibus.

Legibus parendum.

88. Dominus enim præcipit, nonnulla conſulit, ne reſiſtamus malo, ne judicemus, ne condemnemus, ne in judicio contendamus, ne omnino juremus, ut alteram maxillam obvertamus in dexteram impingenti alapam, ne repetamus ablata, ut rapienti tunicam permittamus & pallium, ut inimicos diligamus, & benefaciamus iis qui nos odio habent: ut omnibus noſtris renunciemus, ut omni petenti tribuamus, ut vendamus omnia quæ poſſidemus, & diſtribuamus ea pauperibus, ut ad convivia noſtra vocemus pauperes, debiles, claudos, cæcos, non amicos, fratres, cognatos, vicinos, divites, qui nos rurſus invitare poſſint & beneficia beneficiis penſare, ut gratis accepta, gratis demus, ne aurum & argentum poſſideamus, ne æs in zonis circumferamus, ne peram, calceamenta, binas tunicas habeamus, & id genus alia [quæ Chriſtus præſcribebat his quod ad Evangelium omiſſis omnibus bonis, & periculis per totum orbem promulgandum emittebat, qui non poterant de injuria perſonæ, vel bonorum, ſine vocationis omiſſione, queri. Alioquin rectè docuit B. Auguſtin. *Epiſt.* 4. *ad Marcellinum* hæc præcepta magis eſſe ad præparationem cordis, quam ad opus, quod in aperto fit, & habetur. in *cap. paratus*, 23. *q.* 1. vide *ſuprà num.* 85. Si hæc & ſimilia præcepta Chriſti apponerentur ad omnes indifferenter, & extenderentur honeſtis, utilibus & neceſſariis politicis ordinationibus conſentientibus rectæ rationi, profectò nihil maneret integrum in ulla rep. Abolerentur namque omnes neceſſariæ politicæ ordinationes, quia leges judicia conſtituunt, juramenta exigunt, proprietatem rerum approbant, defenſionem concedunt, præſcribunt defenſionis formas, oſtendunt quo pacto & res & perſonæ defendi jure debeant & poſſint, commendant civilem juſtitiam, jubent gratiam reddere, monent beneficia beneficiis eſſe penſanda, docent ut in omnibus officiis ac beneficiis grati ſimus, & par pari referamus. Porrò hiſce naturæ & legum civilium ſententiis non repugnant Evangelii præcepta, ſi rectè intelligantur & referantur ad illas perſonas, & ad iſtos ordines quibus Dominus concionatus eſt, quibus hæc præcepta dixit. Dominus enim ſuis præceptis non abrogat publica judicia, non vetat juramenta, non adimit magiſtratui vindicandi jus, non ſpoliat privatos homines juſtæ defenſionis jure; ſed jubet ut Chriſtiani de ſuo jure cedentes, ante omnia ſectentur quæ charitatis ſunt, ne ſeipſos privato aliquo vindictæ genere vindicent, ne quid deſignent Chriſtianâ modeſtiâ indignum, in quo alia eſt perſona miniſtri verbi, alia magiſtratus, alia privati patrisfamilias. D. Paulus 1. *Corint.* 6. apertè docet inter Chriſtianos non damnari judicia, id tantùm reprehendens in Chriſtianis, quòd cum probro Chriſtianæ religionis apud impios judices litigarent, & quòd ſe publico judicio invicem exagitarent, & injuriis afficerent. Prætereà Dominus contra publica jura, & leges naturæ non prohibet tenere proprium, & habere poſſeſſiones; ſed jubet ne bonis animum apponamus, utque noſtris facultatibus proximo in neceſſitate ſua ſerviamus.

De præceptis & conſiliis non cōfundatur.

89. Quod autem ait, *Gratis accepiſtis gratis date*, [ut Alphonſus Toſtatus [illegible], id eſt, regum vel Samüel c. 9. 4. 8. malè extendit, & ad quamlibet ſcientiam, & ad omne id, quod totaliter tam in acquiſitione, quàm in adminiſtratione nullum laborem habet:] Ita minus benè quidam ad donum potentiarum & ſanationem referunt: quæ reſtrictio

Gratis accepiſtis, gratis date.

mihi

mihi videtur abſurda; quia hoc modo illud dictum non haberet locum hodie. Ego verò puto etiam præcipuè de doctrina & Sacramentorum adminiſtratione, & omni miniſterio Evangelico intelligendum. Nec acriùs divus Paulus invehitur (non ſolum ſui, ſed multo magis futuri temporis labes deplorans) quàm in cauponantes & quæſtui habentes Evangelium. Sed fidum miniſtrum viaticum interim etiam publico ſtipendio capere, & eo contentum eſſe, non eſt vendere, nec ob id minus gratis dat. [Ut disertè probant verba Chriſti dantis jus recipiendi victui neceſſaria: in ipſa autem commiſſione, in qua jubet nos gratis dare *Matth. c. 10. verſ. 10.* ait, *dignus eſt operarius cibo ſuo*, & Luc. 10. *verſ. 7. Edentes, & bibentes quæ apud illos ſunt: dignus eſt enim operarius mercede ſua*, & apertè fecit, & docuit *Paul. 1. Cor. 9. ad Gal. 6.*] *Quemadmodum bonus & diligens operarius mercede remiſſa, verè gratis operari dicitur, etiamſi ſumptus interim capiat* [ut eſt pulcher text. in *l. naturalis. §. ſed ſi facio ff. de præſcr. verb.* ubi etiam (quod plus eſt) mutua impenſarum refuſio non impedit gratitudinem officii.] Vendere autem & gratis non dare, eſt ad quæſtum, ventrem aut gloriam propriam abuti. Longior fui quàm vellem; ſed mihi has quæſtiones in foro conſcientiæ, & externo tractanti, neceſſe & utile fuit ſimul divinæ & humanæ legis ſcopum & conciliationem oſtendere.

90. Summa deciſionis quæſtion. noſtræ circa quatuor verſatur, quæ ſunt eleemoſyna, mutuum, uſura, & emptio reditus. Tota autem epitaſis verſatur ſuper verb. *Mutuum*, quod non ſemper eodem modo fit, ut dixi ſuprà num. 73. Nempe in ſacris litteris quandoque exigitur etiam ſine ſpe reſtitutionis, ut *Lucæ 6.* & ſuprà num. 71. & tunc non eſt propriè mutuum, ſed mera eleemoſyna. Quandoque cum ſpe reſtitutionis, prout charitas, & debitoris, nonnunquam etiam creditoris facultas patitur. Et tunc propriè & ſtrictè accipitur, nec uſuram aut aliquam acceſſionem patitur, quia non eſt negotiatio, ſed officioſitas. Quandoque accipitur pro fœnore ſeu actu negotiationis, ut quando ab initio mutuatur ſub certis uſuris, & illi cum quo licet aliàs paciſci de lucro vel quæſtu, & tunc non eſt propriè & merè mutuum, ſed fœnus, & actus negotiationis: qui eſſet de ſe licitus inter eas perſonas, & illis caſibus quibus emptio reditus eſt licita, prout fuit licitum tempore Juſtiniani: ſed hodie rationabiliter emendato in hoc jure civili, non licet negotiari, nec de aliqua uſura paciſci in vero mutuo. Sed de mitiori & aptiori modo fœnerandi, conſuetudine & politica generali ordinatione proviſum eſt ut infrà *q. 79. ad fi.* Item duplex intereſſe, quoddam promiſcuum ratione ſimplicis interuſurii ſucceſſivi, & communis hujus quod in ratione & moderatione fœnoris redituúmve emptitiorum verſatur. Quoddam particulare ſeu caſuale propter quaſdam cauſas accidentales concernentes ſpecialiter ipſum creditorem, de quo ſuprà num. 28. *cum ſequent.* latè infrà num. 493. & 498. Utriuſque autem ratio ceſſat in foro conſcientiæ, quatenus ſubventio debitori egenti debetur ab ipſo creditore, aliàs utriuſque ratio licitè haberi poteſt: ſecundum limites tamen & metas civilium legum & politicarum ordinationum. Hactenus ſatis ſuperque ἀναλυτικῶς diſcuſſum & deciſum, an & quatenus liceat uſurarum nomine propter intereſſe interuſurii ſucceſſivi uſus ultra ſortem accipere, & Juſtinian. Conſtitutio à vitiligatoribus defenſa, quæ ſi à lege 12. tabul. olim inventa & ſtatuta fuiſſet, multis ſeditionibus caruiſſent Romani quibus eorum hiſtoriæ ſcatent: quod enim Tacitus lib. 5. *ait, vetus Urbi fœnebre malum, & ſeditionum, diſcordiarumque celeberrima cauſa*, rogo, unde proceſſit, niſi ex nimia, aut licentia, aut prohibitione fœnoris, & inſtabilitate legum ſuprà num. 40. Et quam ſit ſæpe neceſſarius uſus æris alieni, Tacitus eo loci oſtendit dicens inopia rei nummariæ dum multi fortunis prævolvebantur, & everſio rei familiaris dignitatem, ac famam præcipitaret, Tiberium Cæſarem opem tuliſſe, diſpoſito per menſas millies ſeſtertio, factáque mutuandi copia ſine uſuris per triennium, ſi debitor populo in duplum prædibus caviſſet. Sic de duplo Suet. Tranq. in *Octavio Aug. c. 41.* inter ejus liberalitates refert, quod invecta urbi Alexandrino triumpho regia gaza, tantam copiam nummariæ rei effecit, ut fœnore diminuto, prædiorum pretia augerentur, & ut ait Croſius, omnium rerum duplum. Et poſtea quoties ex damnatorum bonis pecunia ſuperflueret, uſum ejus gratuitum, iis qui cavere in duplum poſſent, ad certum tempus indulſit. Si ergo hoc erat beneficium, ergo uſuræ tunc temporis excedebant duplum, vel quadruplum.

QUÆSTIO TERTIA.

SYNOPSIS.

1. *Uſura centeſima tamdiu durat, quamdiu trajectitiæ pecuniæ periculum præſtat creditor.*
2. *Centeſimam naviganti de trajectu maritimo eſſe capiendam.*
3. *Vellicatur Hoſtienſis, fœnus navigantis pecunia damnans.*
4. *Mutuum non eſt, pacto intercedente, ut nihil reſtituatur, aut ſors amplior data reddatur.*
5. *Leges trajectitiæ de periculo infrequenti loquuntur &c.*
6. *Menſarii ſive campſores, modicum aliquid ultra ſortem legitimè capiunt.*

91. Tertiò quæro, An & quantum capere liceat propter periculum ſortis numeratæ ſuſceptum? Breviter diſtinguendum, aut in mutuo, aut extra caſum vel contractum mutui. Primo caſu aut de periculo marino ſeu trajectionis maritimæ, aut de alio periculo. Quoad primum trajectitia uſura, nullatenus dubitandum eſt, quin ſaltem uſque ad limites juris civilis, videlicet uſque ad centeſimam licita ſit & fuerit, rejectis ineptis Canoniſtarum, ambagibus & diſtinctionibus Bernard. in *tract. de Evang. æterno. ſermone 34. in princ. & c. 1.* quoniam clarum eſt primò quòd hujuſmodi uſura non præſtatur propter officium mutuationis. Secundò, quòd non propter nudum uſum pecuniæ, nec propter nudum intereſſe interuſurii temporis: ſed propter aliam juſtiſſimam cauſam, videlicet periculi contra naturam mutui ſpectantis ad creditorem, cujus periculi centeſima eſt pretium reſpectu debitoris, juſtiſſimum. Et ſic omnis materia & ratio uſuræ deficit *l. periculi pretium de nauti. fœno.* Quòd autem juſtiſſimum ſit liquet, propter multitudinem & magnitudinem periculorum, quæ verſantur in mari, & propter exiguitatem & utilitatem pretii, videlicet centeſimæ, reſpectu tantorum & continuorum periculorum totius ſortis. Tum quia centeſima non currit niſi quandiu durat navigationis marinæ periculum. *l. 1. l. nihil intereſt. de*

naut. fœno. l. 1. 2. Cod. eo. Navigatio autem utplurimum inter mercatores non excedit ſex menſes, & ſæpe non excedit menſem, vel octo aut tres dies. Et ſic pro ſuſcepto ſemeſtri periculo, creditor non habet niſi 6. in centum. Et pro bimeſtri periculo, duo in centum: & pro uno menſe, unum tantùm in centum, quæ eſt valde modica ſumma. Et è diverſo in his tranſmarinis negotiationibus lucra ſunt valde magna. Et ſic debitor multum lucratur de pecunia mutuatitia, & adhuc exoneratur ab ingentibus periculis, pro valde modica ſumma, videlicet unius menſtrui in centum, ita ut major ſit inæqualitas ex parte creditoris, quàm ex parte debitoris. Et ſic non poteſt dici uſura.

92. Tum ea ceſſat quoties id quod eſt ultra ſortem, non præſtatur propter ipſam mutuationem vel dilationem, ſed propter aliam juſtam cauſam, ex qua reſultat, facio ut des, vel do vel trado, ut des, ut inquit Bald. in *l. 1. col. 4. C. de ſum. Tri:* ubi examplificat in ſuſceptione periculi. Idem prius tenuit Jacob. Butriga. in *l. 1. C. de naut. fœno.* Et hoc approbant omnes Theologi, ut etiam creditor poſſit aliquid accipere ultra ſortem pro ſuſceptione periculi, in 4. *ſentent. diſt.* 15. & ibi Gabr. Biel *quæſt.* 11. *col.* 8. Thom. in *tract. de uſur. c.* 9. Jo. Gerſ. *in tract. de contract.* Arch. Florent. *Part.* 2. *tit.* 1. *cap.* 8. §. 14. cum ſeq. Clava. in verbo. *Uſura.* 1. *quæſt.* 37. Sylveſt. *eo. verb. q.* 34. Contrad. *de contract. quæſt.* 39. Jacob. Almaïn. in 4. *ſentent. diſt.* 15. & benè, quia talis ſuſceptio vel aſſecuratio eſt pecunia æſtimabilis, ergo & penſabilis, ut eſt text. in *d. l. periculi pretium.* quæ non loquitur in ſolo periculo nautico, ſed generaliter quoties, & quandiu creditor in ſe periculum mutui ſuſcipit. Et ſic (ut ſimul eodem filo ſecundum membrum expediam, videlicet quando creditor ſuſcipit aliud periculum quàm trajectitium & marinum) generaliter videtur, ut tandiu poſſit centeſimam ſtipulari: quod verum puto de jure: & intelligo non de ſimulato vel modico periculo, ſed vero: nec minus pro illo tempore gravi quàm in trajectu marino, & ad commodum debitoris ſuſcepto, ut ſi negotiator iter facere debeat per loca latronibus infeſta. Cùm enim eadem & non minor ſit ratio, idem jus eſſe debet, & expreſſim vult Bald. in *d. leg. periculi.* & in *rub. Cod. de naut. fœno.* Paul. in *l. 1. C. eo.* Clava. in *verb. uſura.* 1. *q.* 38. *in fin.* Non tamen de facili admitti debet hujuſmodi extenſio, & niſi clarè conſtet de veritate & paritate periculi, ne ſit prætextus fraudi uſurariæ.

93. Faciunt *not.* Paul. in *l. in nave Saupheli col.* 1. *locat.* ubi tenet valere pactum factum cum tertio (quod ego intelligo inter ipſum mercatorem & extraneum, non autem inter duos extraneos, ut tango infrà num. 97.) Quòd ſi merces ſalvæ veniant ad portum, habebit certam ſummam pro centenario: ſi verò pereant, tenebitur emendare damnum. Idem tenet Laurent. Rodul. in *repet. c. conſuluit, pag.* 3. *quæſt.* 3. *de uſur.* ſequitur Jo. And. *c. fi. quæſt.* 13. *eo. tit.* Alexan. *l. à Titio, col.* 1. *de verb. obli.* Jaſ. *l. illa ſtipulatio.* in *prin. eo. tit.* Si igitur valet cum tertio, ergo & cum creditore, dummodo fraus abſit, & pretium non excedat æſtimationem periculi habita ratione ad ejus qualitatem & magnitudinem: ut hic ſimplex centeſima non excedit, ſed multò magis exceditur à magnitudine periculi marini. Et puto quòd prudenter non faceret tertius, qui rem ſalvam fore promitteret tantum periculi ſuſcipiendo pro tam modico pretio. Et tamen ille tertius nihil mutuat, nec dat interim aliquid de ſuo. Quanto ergo officioſior eſt creditor, quam magis præ tertio illo, debitori (cui pecuniam ſuam interim mutuat) quàm ſibi conſulit? Et tamen pro omni pretio non poteſt nec per ſe, nec per alium ultra centeſimam ſtipulari. *d. §. in trajectitiis.*

94. Imò ſi ſubtiliter advertas, non permittitur ei pro pretio periculi ſtipulari ſolidam centeſimam, ſed ſolùm ſemiſſem vel trientem. Patet quia communiter citra periculi ſuſceptionem poteſt creditor ratione communis & promiſcui interuſurii, per legem temperatiſſimam taxati, ſtipulari ſemiſſes, vel etiam ſi ſit negotiator, beſſes. Et tamen ſi ſuſcipiat hujuſmodi periculum, non poteſt aliam centeſimam per ſe ſtipulari, ſed tenetur uſuram communem & totum aliud intereſſe ſuum in illam imputare: ita quòd pro pretio & compenſatione, ſuſcepti de novo tanti periculi, non addit niſi alterum ſemiſſem, ſi ſemiſſes, vel trientem ſi beſſes uſuras ſtipulari poterat. Et ſic qui poteſt habere ſemiſſes citra periculum, eo ſuſcepto non addit uſuræ niſi unum menſtruum in ducenta: qui verò beſſes, non addit uſuræ niſi unum menſtruum in trecenta. Et ſecundũ hoc eſſet dicendum (& verum puto) quòd tertius qui promittit rem ſalvam fore, & periculum emendare, non poteſt ſtipulari ultra dimidiam centeſimæ eorum quæ ſalva eſſent, alioquin creditor qui plus facit & commodat, quia interuſurium pecuniæ ſuæ præſtat, deterioris eſſet conditionis, quàm tertius, quod abſurdum eſſe etiam Theologi cenſent. Et hæc eſt nova & valde notabilis limitatio ad illud dictum Doctorum de quo ſupra num. 93. & ad not. per Doctores *in dicta l. periculi pretium,* de qua ſtatim dicam.

95. Sed ſi hæc vera ſunt, prout ſunt veriſſima, quid mentis habuit Greg. dum uſurariæ pravitatis damnavit exigentem aliquid ultra ſortem, ex eo quòd ſortis periculũ in ſe ſuſcepit. *c. naviganti. in pr. de uſuris?* Breviter dico, quòd in illo textu duo ſunt cõſideranda. Primum, quod loquitur præſuppoſito quod vera ſit vulgata illa & ſuperſtitioſa opinio ſatis ſuprà confutata, quòd uſura de ſe mala ſit, non quia proximum lædit ſeu mordet (ut Hebræi dicunt) ſed quia capitur aliquid ultra ſortem, propter nudum officium & temporis ſucceſſum. Secundum, quòd adhuc ille text. non loquitur de periculo marino, nec de alio quocunque vero aut probabili periculo; ſed quando citra probabile dubium & periculum prætexitur periculi ſuſceptio, ut hoc colore quæſito, creditor qui nullum juſtum metum damni habet, certus ſit de convento lucro: Patet per illum text. in princ. qui ſimul conjungit mutuantem eunti ad nundinas, ubi communiter nullum imminet periculum, alioquin homines (ut plurimùm) non convenirent, & inanes eſſent nundinæ, quæ etiam undique publicam ſecuritatem habent in corpore juris clauſam *lege ſecun. de nundi. lege unica. Cod. eod.* Et ſic per not. in *lege prim. de rebus dub.* quod ibi ſimultaneè dicitur de mutuante naviganti, intelligitur de navigante in flumine, vel ita tutò, ut ceſſet juſtus timor periculi. Rurſus patet per totum diſcurſũ d. cap. ubi ab omni labe uſuræ excuſat eum qui propter repræſentationem pecuniæ & dilationem traditionis rei, minoris emit: vel cùm non eſſet tam citò vendituris, pluris vendit propter repræſentationem rei, & dilationem ſolutionis pretii. Et hoc propter probabile dubium valoris futuri, tempore ſolutionis: oportet ergo improbabilem omnino fuiſſe metum periculi in primo Reſp. *d. c.* & minoris æſtimationis quam ſit repræſentatio vel dilatio modici temporis, alioquin æquè ibi excuſaretur creditor, atque in ſequentibus Reſponſis, imò multo fortius, quanto ſuſceptio dubii periculi totius ſortis major eſt & gravior, quam dubium cadens in parte pretii, aut valoris rei. Et hic eſt verus intellectus totius dicti *c. fi.* quem imperiti Decretiſtæ ſuis gloſſis & commentis obſcurarunt. Longè acutius viderunt Scholaſtici Theologi *in 4. ſent. & locis ſuprà num. 91. allegatis,* ubi intelligunt dictum *c.* in prin. quando creditor prætexit ſuſceptionem periculi avaritiæ ſuæ, nec vult mutuare niſi ſuſcipiendo periculum, & aliquid eo colore exigendo ultra ſortem & verum intereſſe. Et invenio etiam quòd ita ſentit Guliel. Bont. in *problemate de reditibus emptitiis.* Jaſ. in *l. illa ſtipulatio. in pr. de verb. oblig.*

Verus intellectus c. naviganti ac uſur.

96. Præterea Calderi. in *repe. d. c. naviganti.* & omnes Canoniſtæ in *c. per veſtras,* per illum text. *de dona. inter vir. & uxo.* approbant contractum, quo pecunia committitur mercatori ad partem lucri, modò

Digitized by Google

etiam creditor ferat partem damni. Sed hic creditor fert totum damnum, nec poteſt habere lucrum, niſi valde modicum, & adhuc incertum. Igitur juſtior eſt, & longius abeſt ab uſura hic contractus, quàm qui approbatur in *dicto c. per veſtras.* Multum ergo deſipuerunt Canoniſtæ dicentes, etiam leges de nautico fœnore correctas eſſe per *dictum c. fin.* tametſi eos perfunctoriè ſequatur Jo. Fab. in *rub. Cod. de naut. fœno.* & Guid. Pap. in *tract. de contract. illicit. col. 7. num. 18.* Contrarium & ſanius ſcripſit Jacob, Butri. in *l. 1. Cod. eo. tit.* Quem refert, licet malè reprobet Petr. Anchan. in *reper. c. peccati venia quaſt. 5. de reg. jur. in 6.* Ridiculè autē arguatur Hoſtienſ. in *ſum. de uſur. §. in aliis autem*, dum tanquam cæteris ſubtilior Sophiſtico dilemmate nititur oſtendere etiam naturali ratione iniquum eſſe trajectitium fœnus, non obſtante ſusceptione periculi, dicens: aut recipiens juvat ſe denariis, aut non: ſi non juvat, iniquum eſt creditorem lucrari; ſi juvat, ergo non remanet dominium pecuniæ penès creditores: Et ſic non debet facere lucrum de re aliena. Et ſic infert (ſed repugnante rerum cauſa) quòd periculum quod in ſe creditor retinet, in nullo debitorem relevat, ſed potius oneratum relinquit. Hæc eſt arguria Hoſtienſ. [Quā juvenis quidam anno 1550. juris, & praxis expers authore tacito, ad hoc defendere niſus eſt, ut analytica noſtra ſuo invento jure reprehendere videretur imperitis.] Atqui communi experientia conſtat non eſſe è re induſtrioſi, ſed malè nummati mercatoris, etiam gratis & ſimpliciter mutuari, in negotiationem marinam, ne fortè tempeſtate (quæ illic frequens imminet) nedum ſumptum, laborem, pecuniam, & ſpem amittat, ſed etiam repente obæratus ſolum vertere, aut omnium ſemel facultatum jacturam facere cogatur. Contrà pauperi induſtrio plurimum expedit periculo creditoris fœnerari, ut fœlici navigatione, ſi contingat frui: ſin ſecus, ſupereſſe liceat.

Sophiſ. Hoſtienſ.

97. Capio tertium quæſt. noſtræ membrum, videlicet quando datur vel promittitur propter ſusceptionem periculi extra caſum vel contractum mutui. Adverte, aut promittitur ipſi danti vel numeranti, aut tertio extraneo. Primo caſu iſtud recidit in effectu in mutuum: nec differt à mutuo trajectitio, niſi quod in mutuo trajectitio vel ſimili promittitur major uſura menſtrua, vel aliter pro rata temporis. Hoc verò caſu non augetur obligatio pro rata, vel lapſu temporis, ſed una certa major ſumma ſemel ſolvenda, velut ſub qualibet conditione promittitur. Et ſic in effectu idem dicendum quod in mutuo. Secundo caſu non poteſt eſſe mutuum nec ſimile mutuo, ut quando mercator paciſcitur cum extraneo, quòd perdat, refundetur ſibi damnum ab eo, ſive in totum, ſive uſque ad talem ſummam: & viciſſim ſi lucretur, dabit ei tantam ſummam ſuper lucro. Nec enim venditio eſt, nec mutuum, nec ſocietas, nec alea, ſed actus negotiationis: & eſt contractus innominatus, do ſub una conditione, ut des ſub oppoſita conditione. Sed hoc nudum pactum ſine ſtipulatione, jure communi non eſt efficax ad agendum. Non enim mercator ſe obligavit ad navigandum vel negotiandum: ſed hoc poſitum eſt in conditione, quæ non ſufficit pro implemento, licet ſufficiat hoc caſu pro cauſa implenda. Et in hoc differt à caſu noſtræ *l. periculi*, ubi valet pactum ſine ſtipulatione, quia præceſſit implementum creditoris numerantis ſortem. In alio differt, quia hoc ſecundo caſu totum id quod dandum eſt illi extraneo, eſt periculi pretium, quod non meretur eſſe tantum, ſicut illud quod additur ei, qui ſortem prorogavit, ut priore caſu: in quo ſolum augmentum eſt periculi pretium. Et hoc ſecundo caſu licitum eſt pactum, ſi fiat à mercatore vel negotiatore in negotiatione ſua, quia tunc eſt actus negotiationis licitæ. Si verò fiat inter duos extraneos, tunc recidit in aleam, vel vanæ ſponſionis ſpeciem; & non valet etiam cum ſtipulatione, ut in *l. quibus, de alea luſu & aleator.* Et ſic limitanda, quæ multùm neglectim & inconſideratè tradunt Doctores in locis allegatis ſuprà *eod. num. 95.* Novè dixi in *l. cum ad præſens, ff ſi cer. pet.* & in *l. à Titio. de verb. oblig.* in novis intellect. quòd, quia præſentis materiæ limites excedit, emitto.

98. Hîc neceſſariò noviter explicanda nobis eſt *l. periculi pretium, de naut. fœnor.* quam omnes gloſſæ & Doctores aduſque tam in *d. l.* quam in *l. quod te.* ubi Bart. *col. 1.* Franc. Ripa. *col. 6. num. 23 in fin. ſi cer. petat.* & alii ubique intellexerunt loqui de mutuo, & uſura centeſima, ſed malè. Dico ergo quod ille text. loquitur de certa ſumma ſemel ſolvenda, vel de majori ſumma ſemel ſolvenda (quod in idem recidit) in caſum vel eventum bonæ fortunæ vel ſuperlucri recipientis. Quod autem ſuprà ſortem in illum eventum promittitur, aptiſſimè ibi pretium periculi vocatur, quia eſt indicatura & penſatio ſuſcepti periculi. Puta ſi dem piſcatori centum aureos, ut ſe paret ad piſcandum, ea tamen conditione ut ſi non capiat, perdam ſortem: ſi verò capiat, reddat centum quinquaginta, reſiduum lucretur. Unde non eſt hîc propriè mutuum, quia non agitur ut tantumdem reddatur, ſed ut vel nihil reddatur, vel ut reddatur alia major ſumma. Non eſt etiam propriè contractus venditionis, tum quia non eſt res quæ vendatur, nec ſpes quidem. Non enim promittit emptor jactum retis ſeu piſcationem incertam, ſed ſuper ea (ſi ferre poſſit) promittit ſolvere certam ſummam. Tum quia nec pretium quidem ceſſurum eſt piſcatori, ſed illud ſub conditione reſtituturus cum auctuario. licet ſub alia conditione, ſcilicet non capiendi, nihil reſtituturus ſit. Et ſic non poteſt eſſe venditio, nec reſpectu pretii, nec reſpectu rei. Non eſt etiam contractus ſocietatis, quia periculum non eſt commune, nec etiam lucrum commune: Sed tantum numerans debet certam ſummam habere ſuper lucro in caſum ſuperlucri. Non eſt etiam propriè & ſtrictè loquendo, contractus uſurarius, quia nihil præſtatur pro ſucceſſivo uſu temporis, prout in trajectitia. Nec etiam eſt alea, nec ſpecies negotiationis. Reſtat ut ſit contractus innominatus, *do ut des*: do quidem purè, ut ſub una conditione nil des, ſub alia plus des. Et conſequenter illud quod pluris daturus es, eſt periculi pretium. Non enim ſine cauſa dandum eſt, ſed ex juſta cauſa, quia periculum ſortis ſuſcepi, merito illud *plus* rectè dicti periculi pretium appellatur: ſiquidem tanti periculum illud indicatur. Valet autem pactum hujuſmodi ſine ſtipulatione, quia rei interventu & implemento, tanquam juſta cauſa ſubſiſtente, formatur. *l. juriſgentium §. ſi cum nulla. de pact.* hoc vult dicere *d. l. periculi.* Non autem loquitur de centeſima, quia licet centeſima ſit quadantenus pretium periculi in trajectitia vel ſimili caſu, *ut ſuprà num. 90.* tamen in ſe non eſt niſi vera acceſſio uſuraria & ſucceſſiva, quod non congruit pretio. Hic eſt verus & *primus* intellectus *d. l. periculi.* Ex quo diametraliter contra omnes glóſ. & Doctor. infertur, quòd illud *plus*, non eſt ſucceſſivè, ſed ſemel ſolvendum: nec ſubeſt moderationi centeſimæ, ſed propriam naturam & effectum habet.

Novus intellectus legis periculi pretium, de naut. fœnor.

99. Sed hîc mihi ipſi forſan & effectui rerum contrarius videar. Quid enim facilius, quàm in trajectitia, in caſu quo navis fœliciter redeat, paciſci non de centeſima ſimplici dupla, vel tripla: ſed de certa ſumma ſemel ſolvenda, quæ longe decuplam aut vigecuplam excedat? Puta ſi mercatori induſtrio, ſed qui nuper (ut ſæpè) jacturam fecit in mari, dem mille, in apparatum repetendæ navigationis erogaturo, & rurſus in magna periſtaſi periclitaturo, ea conditione, ut ſi rurſus mergat, ſortem amittam: ſi verò fœliciter emergat, reſtituat mille quingenta. Hæc enim pactio nil aliud eſt quam vera hypotheſis, & exemplum *d. l. periculi pretium*, ejuſdem omnino rationis cum exemplis piſcatoris & athletæ ibi poſitis, modò perpendamus effectum, & quò res evadat.

Digitized by Google

Fac navem anno & quindecim diebus lapſis onuſtam mercibus reverti, hîc non una, ſed octuplex erit centeſima: quoniam quingenta in mille ad annum & quindecim dies tantum valent, quantum octo centeſimæ. Rurſus fac navem ſic redire in ſemeſtri & octo diebus, tunc illa quingenta erunt in effectu octodecim centeſimæ. Fac navem ſic redire paulò poſt trimeſtre, tunc illa quingenta triginta, ſex centeſimis prodigioſiſſimo fœnori æquipollebunt. Quid hîc dicemus? quomodo novum noſtrum contra omnes intellectum novámque ſententiam de eo quod ſortem ſemel excedit, non reducendo ad centeſimam tuebimur? Obſtat enim primò quod nuper *numero* 114. diximus hunc caſum non differre à mutuo trajectitio, niſi quod hic obligatio ſemel certa quidem placita ſumma augetur: illic autem ſucceſſivè augetur, infrà limites à lege præfixos. Non minus autem eſt uſura, ſi mutuans paciſcor de aliquo ſemel taxato ultra ſortem reddendo, ut in *l. ſi tibi. in princ. de pact. l. rogaſti §. ſi tibi. ſi cer. petat.* quam ſi paciſcar de aliquo ſucceſſivè pro rata temporis accedendo, ut in *l. lecta. ſi cer. pet.* Igitur utroque caſu locus eſſe debet legi trajectitiæ. Secundò obſtat quòd nec per viam pœnæ, nec per aliam quamcumque directam vel obliquam machinationem licet legitimum modum excedere, quin ad eum réduci debeat, *l. pœnam de uſur. l. cum allegas l. eos ſi. C. eod.* Sed hîc eſſet via aperta vel plus trigecuplo excedendi legitimum & ſupremum centeſimæ modum, quia cupiens fœnerator legem tranſgredi, non ſtipularetur uſuram centeſimam, ſed certam magnam ſummam caſu quo navis ſalva eſſet.

Nova declaratio trajectitiæ.

100. Reſpondeo, quòd omnes illæ leges trajectitiæ, quæ permittunt ſtipulari centeſimam ſuſcepto per creditorem ſortis periculo, intelliguntur de periculo non imminenti, ſed utplurimum raro contingenti tempore & loco illius trajectionis: ita quòd propter raritatem caſus magis utplurimum interſit hoc genus fœnoris exercentium fœnerari centeſimis, ſub tali periculo, quam aliàs beſſibus. *Lex* autem *periculi* loquitur de periculo imminenti, & ita frequenti & impendenti, ut frequentius ſit, aut propè æquè frequens ac lucrum. Quòd autem nova hæc noſtra conſideratio, nec divinatoria ſit, nec iniqua, ſed neceſſaria ad harum legum ad invicem, & cum uſu commerciorum conciliationem, patet: quia ſi leges trajectitiæ intelligerentur de periculo impendenti, vel ſaltem æquè frequenti, ut evaſio periculi, numquam fuiſſet nec eſſet utile: ſed longè damnoſiſſimum illud fœnus exercere; & fruſtra fuiſſent ſtatutæ dictæ leges, cùm non fuiſſent uſui, quod eſt abſurdum; Utilius enim fuiſſet ſemiſſibus, imò etiam trientibus tuto fœnerari, quam centeſimis: imò quàm dupla centeſima ſub tam præcipiti & impendenti ſortis periculo. Quòd ſi forte quiſpiam dicat trajectitiam non ideo ſic taxatam eſſe, ut eſſet uſui, ſed ut ſaltem in hac parte abſtraherentur homines à fœnerando: hæc evaſio multis modis refellitur. Primò, quia per totos tit. *ff. & C. de naut. fœn.* ſatis liquet, leges eſſe latas ut eſſent uſui, & tunc frequenter uſui fuiſſe. Secundò, quia minimè expedit reipub. homines abſtrahi à fœnerando congruo & æquabili fœnore, periculo ſuſcepto: imò potius expediret allici, quò iuvenibus & induſtriis mercatoribus conſuleretur, qui ut plurimum dum negotiari incipiunt, omnes fortunas ſuas majorémve partem habent in ære alieno, ut eſt notum. Tertiò videtur caſus, *extans olim in Novell. de uſur. naut. conſt.* 130. ubi duo fœneratores hanc ſolam artem exercebant, & inde vitam ſuſtentabant. Sed certè text. ibi *verſic. Illos autem* valde obſcurus eſt & mutilus, nec reſtitutus per Haloandrum, quia in libro Florentino Marcianæ Bibliothecæ, unde tranſcriptum exemplar habuit, ea Conſtitutio deeſt, ut teſtatur *Anton. Auguſtin. emendat. lib. 2.* qui utinam nobis eam cum reliquis quæ deſunt (ut pollicetur) edat. Interim mihi non videtur ibi loqui de centeſima; ſed de certa ſumma ſemel ſolvenda in fine navigationis, ut dixi *ſuprà num.* 59. Cæterum quod dixi, leges trajectitias loqui de periculo raro & non impendenti, ſatis colligi poteſt ex cunctis, id genus legibus, *digeſt. & Cod.* quia ſi rectè expendas, invenies quòd non ſolebant creditores trajectitiam hanc uſuram exercere promiſcuè, nec omni loco & tempore; ſed duntaxat in certo loco, vel intra certa præſtituta tempora, nimirum tutiora, & minus periculis obnoxia: extra quæ loca & tempora nolebant teneri de periculo ſortis, & malebant beſſes tutò, quam centeſimas cum ancipiti periculo, ut in *leg. ſecunda, tertia & quarta. C. de nautic. fœnor.* in *l. nihil intereſt*, ibi, *An poſt diem præſtitutum*, & ibi, *Poſt diem periculi, l. fœnerator*, ibi, *Intra ſtatuta tempora*, & rurſus in fi. *ff. eod.* ita etiam debet intelligi, *lex tert. ff. eod.* ſive enim ibi legas (*conveniat*) ut habet litera Pariſienſis & communis, debet intelligi de tempore ſolito & congruo navigationi in quo non ſolet timeri periculum. Et eſt ſenſus, quod tacitè conventum cenſetur de tali tempore, ſi non eſt expreſſum quo & quanto tempore, periculo creditoris navigari poſſit. Sive ibi legas (*convenit*) ut habet litera Norica, debet intelligi de tempore expreſſim convento, quò demum creditoris periculo navigari poſſit. [Non etiam ſolebat frequentari niſi in mari Mediterraneo, & intra fines pacatos imperii. Aliud per Oceanum, & Barbaros non ſubditos imperio, ut conſului pro quodam mercatore Rupellano, qui dederat nongenta, ad quadraginta in centum, uſque ad reditum ex inſulis Fortunatis per pericula multorum hoſtium ſuóque periculo.] Et ſic nedum neceſſarius: ſed etiam tum literæ, tum menti legum convenientiſſimus noſter intellectus.

101. Minimè etiam divinatorius eſt, quia ut vel communis ſenſus fateri cogit, omnes leges de commerciis & negotiis hominum debent eſſe conformes æquitati commerciorum, & coaptatæ uſui & utilitati hominum, quorum gratiâ latæ ſunt. Lex ergo fœnoris trajectitii debet ita ut dixi intelligi, ut ſit æquabilis, & in communi utilis. Ut enim parum gravantur fœneratores tam raro periculo ſuſcepto; ita non multum ſuperlucrantur, ſuperaddito triente, ut ſæpe magis interfuerit debitorum ſic fœnerari, quo magis modica uſura nempe ſeſquipla, modicique temporis ſint in tuto. Nec minus pulchrè & appoſitè quadrat noſter intellectus verbis & menti *d. l. periculi*, & exemplis in ea expreſſis. Plures enim ſunt piſcandi jactus, quam fœlices piſcationes: & plures ſunt athletæ currentes ad unum bravium, quod unus ſolus obtinere poteſt. Illic magis impendet & frequentius eſt perdere, vel vinci, quam ſuperlucrari, vel vincere. Meritò ſuſceptio tanti tamque impendentis periculi certum ſuum magis pretium meretur, quam ſit adjectio ſemiſſis vel trientis uſuræ in nautico fœnore, extra periſtaſes locorum & temporum.

Leges debent eſſe commoda uſibus hominum.

102. Præterea in nautico fœnore, ſi pecunia ſalva ſit, etiamſi debitor omnibus deductis, nullum lucrum fecerit, tenetur tamen non ſolùm ad ſortem: ſed etiam ad uſuras centeſimas, quas ſolvet de ſuo. Sed hîc in dubio non cenſetur actum, quòd debitor ſolvat illud augmentum de ſuo, ſi minus lucretur, ut in exemplo piſcatoris, ſed cenſetur actum quod ſolvet de eo tantum quod ceperit: reſiduum verò perdat creditor. Si autem quid ſuperſit, illud ſit piſcatoris, vel mercatoris in ſimili. Non tamen intelligo quod lilud pretium vel augmentum poſſit promiſcuè aſcendere ad dimidiam ſortis, ut *ſuprà* exemplificavi: ſed debet intelligi arbitrio boni viri, dummodò etiam ſubſit juſta cauſa & materia taliter contrahendi, putà juſtæ negotiationis, vel virtutis exercendæ. Secus, ſi non ſubſit niſi ludicra

Digitized by Google

Defenditur communis litera.

vanitatis cauſa; quia tunc vergit ad aleam, vel ſponſionem, nec oritur obligatio. *l. quibus de aleæ luſu.* Non tamen libet diſcedere à litera noſtra Pariſienſi, & communi in hac *l. periculi*, quæ habet ſi modò in aliam ſpeciem non cadat, quæ eſt etiam litera antiqua, ſecundum quam legit & exponit Accurſ. & alii Doctores ibi (licet Haloander noviter legat. Si modò in aleæ ſpeciem non cadat) quæ lectio ut in ſe vera eſt, ita non congruit reliquo contextui, nec ſtare poteſt, quia clauſula exemplificativa immediatè ſequens ubi veluti, non poteſt referri, nec ad pretium periculi, nec ad aleam; & ſic tenenda eſt antiqua & communis litera. [Cæterum longè alia eſt ratio collybi, quod cambium vulgò vocant: non enim collybiſtæ ſeu campſores aliquid propriè percipiunt ultra ſortem propter pericula viarum à quibus probè cavere ſolent: nec tam propter laborem, quàm propter induſtriam & menſam ad hoc inſtructam, quæ non conſervatur ſine induſtria, & ſumptu: Itaque collybiſtes pro permutatione pecuniarum, ſive præſenti, & reali, ſive (ut per literas, nuntios, vel alium modum) in alia regione, certo loco, & tempore numeret, vel numerari faciat, aliquid capiens, vel retinens, ſi modum non excedat, licitè facit, nec peccat: rejectis ſophiſticis diſtinctionibus Angeli, Clavaſ. in verb. *uſura num.* 54. quia non curamus de forma, vel modo, ſed tantum de exceſſu. Hinc decidit Baldus in *cap. 1. col. 2. in fin. ex. De plus. petit.* quod de Peruſio Pariſiis reddere nonaginta pro centum, & ſic retinere per campſorem decimam partem ſortis, attenta locorum intercapedine, contractus eſt licitus jure gentium, & utilis, & ſuffultus ratione naturali: ad hoc etiam Baldus in *Rubrica. C. de conſt. pec.* Bald. Salyc. *l. 3. C. de exercit. act.* & in *authent. ad hæc. C. de uſur.* Alex. *conſ.* 61. & *lib.* 2. Lud. Rom. *conſ.* 238. *col.* 2. Guid. Pap. in *tract. de contract. illicitis. num.* 21. Anton. part. 2. *tit. 7. cap.* 17. §. 7. c. 7. §. 4. poſt Laurent. de Rodolph. Franc. Purp. in *l. ſingularia. num.* 81. *ſi certum pet.* Redeundo ad rem. Accipe text. *d. l. periculi*, cum novis & analyticis ſcholiis noſtris.

Lib. 22. ff. de nautico fænore. Scævola libro 3. Reſponſorum.

EPITOME.

Sed datur certa ſumma in erogationem honeſtam, cui periculum amittendæ ſortis impendet, cum pacto, quòd periculum ſit creditoris: in caſum verò ſuperlucri, tenetur debitor certam majorem ſummam dare creditori, valet pactum ſine ſtipulatione, nec ſubeſt taxationi uſurarum, quia augmentum ſortis non eſt uſura, ſed periculi pretium. H. D. C. M.

Periculi *a* pretium *b* eſt, & ſi conditione quavis pœnali *c* non exiſtente, recepturus ſis quod dederis, & inſuper aliquid præter pecuniam: ſi modò in aliam ſpeciem *d* non cadat: veluti ea, ex quibus conditiones naſcuntur: ut ſi manumittas, ſi illud non facias, ſi non convaluero, & cætera. Sed nec dubitabis, *e* ſi piſcatori erogaturo in apparatum, plurimum pecuniæ dederim, ut ſi cepiſſet, redderet: & athletæ, unde ſe exhiberet, exercéretque, ut ſi viciſſet, redderet. In his enim omnibus & pactum ſine ſtipulatione ad augendam obligationem prodeſt.

a *Periculi.*) Scilicet ſerii & impendentis, ut non minor ſit trepidatio & dubietas ſortis & impenſæ amittendæ, quàm ſuperlucrandi: ut in exemplo piſcatoris: & athletæ in text. Et hæc eſt propria & ſpecifica differentia materiæ, & deciſionis hujus legis, à legibus trajectitiæ uſuræ, quæ hic non habent locum.

b *Pretium.*) Largè, quia non hîc venditio, & etiam non dicitur pretium ſimpliciter, ſed pretium periculi, id eſt, ejus penſatio vel æquamentum: ideo non eſt uſura.

c *Pœnali.*) Quod per quandam remotam ſimilitudinem dicitur dicto obſcuriorem more Scævolæ, cujus ſunt verba. Ut enim natura pœnæ eſt eſſe in pendenti, utpote ſub conditione, qua extante committitur, ea verò deficiente ceſſat: ita hîc utriuſque contrahentium damnum vel lucrum in pendenti eſt. Neutrobique tamen dicitur pœnalis obligatio, nec debitor tenetur ad pœnam ſed ad pretium periculi, ſi ſuperlucretur.

d *Speciem.*) Id eſt, in alium contractum, in quo aliquid dandum vel repetendum eſt ſub conditione, ſed non propter periculum ſortis ſuſceptum, ſed propter aliam cauſam ſecutam, vel non ſecutam: ut ſi manumittas, &c, ſubaudi, decem promiſi, vel dedi, ut hoc faceres, vel non faceres.

e *Non dubita.*) Sequuntur propria exempla hujus libri.

QUÆSTIO QUARTA.

SYNOPSIS.

1. *Defenſa vetus & proba lectio* §. *quod in ſingulos. l. nihil interereſt de nautico, exploſa Haloandri, & Budæi emendatione.*
2. *Quibus temporibus uſu recepti Semiſſes, & tremiſſes.*
3. *Notatus Franc. Duarenus, qui uſuras trajectitias pro libidine paciſci licuiſſe commentus eſt.*
4. *Iure Pandectarum ultra duplum non extenſæ uſuræ trajectitiæ.*
5. *Verus purus intell.* l. nomen de leg. 3.

Quarto quæro de intellectu §. *quod in ſingulos, in l. nihil intereſt, ff. de nauti. fæno.* Multum enim prima facie videtur adverſari his quæ *ſuprà num.* 49. diximus, nullum eſſe in jure exemplum uſuræ gravioris centeſima: Doctores autem hactenus videntur hunc §. intellexiſſe de dupla centeſima. Ita etiam nominatim Budæus *lib. 1. aſſis.* & Hieronym. Groſlot. in *l. lecta. ſi cer. peta.* quòd veteri & communi literæ textus non conſonat, quia non loquitur de duplici centeſima, nec de triplo, quod duplex centeſima in ſui fine cum ſorte

conficeret: ſed loquitur ſimpliciter de centeſima, & ſic una tantùm. Item de duplo non excedendo in fine & periodo curſus, quod vix centeſimæ poteſt accidere. Sed de duplici centeſima expreſſum videtur, prout Haloander legit, qui verbum (*centeſimæ*) à ſitu ſuo veteri & communi, qui eſt poſt verbum, *finem*, tranſponit poſt tria verba, & ſubjicit nomini illi numerali, & quotitativo duplum. Sic enim legit, *Quod in ſingulos dies in ſtipulatum deductum eſt, ad finem non ultra duplum centeſimæ debetur.* [Quam lectionem accepit Haloander à Budæo noſtro, qui primus in Annotation. ad Pandectas ita legendum cenſuit, putans ſenſum eſſe, uſuram nauticam, ſeu trajectitiam aſcendere poſſe ad duas centeſimas lucri: & ſic in ſumma triplum conficere.] Quæ lectio ut nova eſt, noviter fabrefacta, & ab aliis & veteribus & novis exemplaribus diſſentiens, ita minimè ſequendam puto, ſed veterem & communem lectionem, quam litera Pariſienſis, & omnes, præter novam illam Noricam ſequuntur, retinendam, tum propter ejus fidem, tum propter aliarum legum conſonantiam, cui nova lectio obſtrepit. Nauticum enim fœnus taxatum ad centeſimam, quæ etiam jure digeſtorum ſumma & graviſſima erat uſura, ut oſtenſum eſt *ſuprà numero* 40. Et ſic non eſt veriſimile, jure digeſtor. toleratam & multò minùs approbatam in hoc §. duplicem centeſimam. [Non obſtat l. 1. *De naut. fœn.* Quia quicquid dicat Bud. in *d. l.* nihil intereſt, non ſunt in d. l. duæ centeſimæ, nec ſimul, nec ſeorſim, quaſi pro duobus commeatibus, prima pro trajectu, ſecunda pro reditu; quia etiam in fœnore Amphiteroplo non poteſt eſſe duplex centeſima, ſed una tantum: ſi enim pecunia, vel merces ejus loco ſubrogatæ ſunt periculo creditoris pro trajectu tantum, euſque tantum currit heteroplum fœnus centeſimæ: Quod ſi etiam in remeatu ſtet periculo creditoris, continuatur eadem centeſima, ſimplex, & non dupla in ſuo curſu, & quæ duplum numquam excedere poterit, & erravit Haloander inconſultè ſequendo Budæum.] Non obſtat quod ante *leg. eos.* quædam veteres leges tolerabant quoddam fœnus trajectitium excedens centeſimam. *d. l. eos verſi. in trajectitiis*: tum quia nullæ hujuſmodi leges relictæ ſunt in corpore juris: tum quia, ut dixi *ſuprà num.* 36. non eſt veriſimile quòd excederet in duplo ſeſquialtero vel minori.

104. Hæc autem veritatis ſtudio duntaxat paucis perſtringo, non autem, ut vel in minimo derogem immortali gloriæ, tum Gregorii Haloandri viri de literis & legali Philoſophia benè meriti, magno ſtudioſorum damno, immatura morte nobis prærepti: tum inclytiſſimæ illius Reipublicæ Nurembergenſis, quæ tali viro publicis ſtipendiis ſumptus ornando legali inſtrumento ſuppeditavit, cujus gloriæ ne mica quidem eſt in hoc tam vaſto regno. Quippe ſupra duodecim annos famam in ampliſſima foro, & aureæ illius meſſis poſt diuturnum ſtudium & uſum facultatem nactus, in ipſo progreſſu quo ad opes & honores hoc tempore itur, his poſtergatis omnem operam meam converti, ut vel ſtipendiis meis Philoſophiam hanc repurgatam & parabilem redderem. Sed exinde aſſiduis bellorum cladibus conturbato honorario cenſu, nil promovendæ rei ſpei ſupereſt; adeo nulla habetur gratia, ut etiam hæc meditans non minus tributis frequentibus vexer, quam ſi rei factitandæ intenderem; nec penſi habent, tantum his ſtudiis detrahi, quantum viatico meo (unde illa ſuſtento) detrahitur: Sed ad rem. Plus dico, quòd etiamſi lectio Haloandri in hoc eſſet vera, & non adulterina, nihil adhuc concluderet contra ſententiam noſtram: quia adhuc textus ille novus non loqueretur de dupla centeſima, ſed de duplo centeſimæ. Et ſic deberet intelligi de duplo in quo ineſt ſimplum, quod in idem cum veteri & communi lectione recidit: & probatur, tum ne quid exorbitans à cæteris juribus tacitè inducatur: tum quia regulariter in jure duplo ineſt ſimplum, ut *ſuprà numero* 46. Et ſic ea verba duplum centeſimæ, ſive tranſitivè, ſive intranſitivè intelligantur, non concludent eſſe duplam centeſimam, ſed unam duntaxat centeſimam, quæ in ſui fine duplum cum ſorte conficit, nec ultrà progredi poteſt. Et ſic tantum abeſt, ut ea nova lectio ſententiæ noſtræ adverſetur, ut eam magis confirmet, & extendat procedere indiſtinctè, etiamſi in dies ſingulos, aut alia quavis ſolita vel inſolita formula concipiatur uſurarum ſtipulatio, ut mox dicam. Nihilominus placet communis litera. His ſcriptis, editionique paratis, prodierunt in lucem libri ſeptem *Parergôn* Alciat. qui lib. 6. *cap.* 15. nobiſcum ſentit, communemque literam ſequitur, & Accurſii tranſpoſitionem reprehendit; quam tamen Accurſ. numquam fecit, ſed Budæus, & poſt eum Haloander. Quare puto ibi mendum eſſe, & Alciatum non de Accurſio; ſed de Haloandro cogitaſſe & ſcripſiſſe. Noviſſimè quoque editi ſunt doctiſſimi libri emendat. Anton. Auguſtini, qui *lib.* 1. *cap.* 9. communem literam tuetur. Retenta igitur veteri vera & communi litera hujus §. tota obſcuritas oritur propter verbum, *ad finem*.

Laus reip. Nurembergenſis.

105. Ut autem penitiſſimè diſcutiatur, notandum quod duplex eſt ſummitas, & ut Græcè preſſius dicam, ἀκμὴ ſive ſupremus gradus, vel exceſſus finis & terminus uſuræ, ut & *infrà num.* 459. Primus eſt in quantitate, pro rata cujuſque menſis, vel alterius certi temporis ſucceſſivè currentis: & iſta quantitas non eſt uniformis, ſed diverſos habet gradus, ut in *d. leg. eos*, quorum ſummus & inexuperabilis eſt centeſima. Secundus eſt in cumulo ſeu totali ſumma & periodo, ſeu fine finiente: & hîc non ſunt gradus, ſed unicus & idem terminus uniformis, & eadem periodus, videlicet dupli, ſeu æquamenti ſortis. Et quòd dico hoc extremum uniforme, fallit in unico pulchro & ſingulari caſu. *l. jubemus in princ. verſ. hoc videlicet obſervando, de erogat. milit. annon. lib.* 12. *C.* ubi permittitur actuario negotiari cum militibus, ita ut in ſingulos ſolidos amplius quam unum tremiſſem pro quocunque temporis ſpatio accipere non poſſit, ſed benè minus tremiſſe: & ſic cumulus uſuræ non poteſt in fine cujuſcumque, ſive brevis, ſive prolixi temporis tertiam partem ſortis excedere, ſed benè infrà ſubſidere. Tremis enim (ut pulchre ex Lampridio declarat Budæus noſter in *l. quia vulgo de ædi. edi.*) eſt tertia pars ſolidi, ſicut ſemis dimidia. Alexander enim Severus optimus Princeps, qui Juriſconſultorum noſtrorum conſilio innocens & anæmaton geſſit imperium, & ut inquit Herodian. ἀναίμων ἦρξεν, graviſſima tributa à Sardanapalico Heliogabalo impoſita, ad triceſimam partem reduxit: ita ut qui decem aureos ſub impio Heliogabalo pendebat, tertiam tantùm partem aurei præſtaret, tuncque primum ſemiſſes & tremiſſes formatæ ſunt. Et adverte ad *l. jubemus*, quia gloſ. & Doctores non explicant. Ea negotiatio non eſt intelligenda de univerſali ſeu mercatili & quæſtuaria militantibus prohibita, ut eo *lib. negotiator. ne milit.* ſed de negotiatione particulari eorum quorum milites egent in expeditione, videlicet pro emendis ſagulis, equis vel pro victu & hujuſmodi neceſſariis. Et prohibetur actuarius cum eis contrahere antequam eis debitum ſtipendium integrè perſolverit: quo in manus militum perſoluto, poteſt ei vendere quorum indigent, vel etiam mutuare de ſuo pecuniam ſub uſuris legitimis: ita tamen ut mox quàm trientem ſortis æquaverint, amplius currere non poſſint. Et hoc ſpecialiter in militibus ſtatutum eſt, cum actuariis vel erogatoribus contrahentibus, ne uſuris mergantur,

ἀκμὴ uſurarum duplex.

Tremiſſes.

Alexander. Anæmatos.

& ne in totum cum eis ſub dilatione contrahi non poſſit. Non autem eſt intelligendum quòd poſſint ſtatim vel etiam poſt unum vel duos annos dilationis debere ſingulos tremiſſes in ſingulos ſolidos, quod eſſet pluſquàm centeſimam inducere, & contra leges & eandem legem quæ cohibere vult uſuras non augere. Taxatio igitur illa reſpicit non curſum, ſed cumulum & finem uſuræ: quæ conſequenter ſi erat ſemis, non poterat currere ultra quinque annos, ſex menſes, & beſſem menſis, quo tempore triens ſortis æquatur. Si verò beſſalis, non poterat currere ultra quatuor annos & duos menſes, quo tempore triens ſortis æquatur, & ſic de aliis. Sed poſt *l. eos.* à Juſtiniano latam, non licuit majores ſemiſſibus ſtipulari, quia actuarius ille non erat, nec eſſe poterat juſtus negotiator: de quo in *d. l. eos.* quod non profiteretur artem quæſtuariam, militantibus & negotia & militaria tractantibus vetitam. & quòd in *d. l. jubemus.* vocatur negociatio, intelligitur de privata & particulari, ſicut quælibet commutatio: quia omnis fœneratio eſt vera negotiatio, ut inf. *q.* 69. non tamen juſta, ſeu genus negotiationis per ſe approbatum, ut ſup. *num.* 58. Et hoc ſolo caſu excepto, idem & uniformis uſuræ periodus eſt duplum, in quo ſemper ineſt ſimplum, & ſic duplum eſt omnis uſuræ finis finiens, & ſuprema periodus. Quamprimum enim ventum eſt ad duplum, illic ceſſat & ſiſtit omnis uſura, qualiſcunque ſit, nec ulterius ullo modo progredi poteſt. Quo fit ut non plus tandem lucretur, qui gravioribus, quàm qui levioribus uſuris fœneratur, niſi in repræſentatione: quia quanto quis gravioribus fœneratur, tanto citius duplum recuperat, ſed non licet ſive graviore, ſive leviore uſura plus duplo conſequi: nec licet hoc duplum citeriori tempore conſequi, quàm ſecundum limites & gradus. *d. l. eos.* Et ad iſtos duos gradus ſeu terminos videlicet temporis ſeu ſpatii, & cumuli ſeu ſummæ totius reduci poteſt omnis illa triplex & multipliciter coarctata uſurarum moderatio ſupr. *nu.* 43. cum ſeq.

106. Nunc videamus de quo fine ſeu termino loquatur hic §. *ibi ad fi. centeſimæ.* & clarum eſt quòd non loquitur de ſummitate ſucceſſiva & progreſſiva in curſu temporis, quia hoc ſatis clarè importat verbum centeſimæ. Loquitur ergo de ipſa periodo & fine curſus, ſeu termino terminante, qui propriè finis eſt; quia tunc uſura omnis deſinit currere. Et ſic ſenſus eſt clariſſimus, quòd hic tex. non loquatur de duplici, ſed de una tantùm centeſima trajectitia: & quærit, quis ſit finis curſus hujus centeſimæ, ſive uſque ad quantam ſummam poſſit aſcendere, donec finiatur, hoc eſt, deſinat currere. Et reſpondet Papin. quòd finis eſt duplum. [Poteſt etiam vox *finis*, hîc accipi, non pro termino finiente, vel finito, ut regulariter capitur, ſed pro quantitate, vel modo, ut *l. in inſulam. §. 1. in fin.* ibi *ad finem ſuperflui*, id eſt, uſque ad quantitatem reſidui. *ff. ſoluto matri.* & in *l. alteri. de adim. leg.* ibi, *ad eum finem* id eſt, uſque ad eandem quantitatem, vel pro modo, ſeu rata; & ſic hic eſt quæſtio, de ſtipulatione centeſimæ, diurna, ſive in dies ſingulos concepta, ſed ad ratam centeſimæ.] Et ſic utro modo accipiatur vox, *finis*, idem omnino ſenſus eſt: Et mens hujus. §. eſt generaliter definire, nunquam deberi nec currere ultra duplum, etiam in fœnore trajectitio, ſive in menſes, ſive in dies ſingulos, ſive aliter concipiatur ſtipulatio. Hic eſt verus & *γνήσιος* intellectus hujus §. verbis, mentique, & cæteris legibus & regulis conformis: contrà verò communis intellectus de duplici centeſima eſt contra mentem & verba hujus §. & contra reliquas omnes leges & regulas. [Sed nimis erravit Franc. Duar. *Diſp. Ann. lib.* 2. *c.* 3. putans ſemper licuiſſe, quantum quiſque vellet, ſtipulari in trajectitia: longè enim aliud periculi pretium, de quo nuper docuimus, aliud uſura trajectitia: nec ſignari meruit locus Julii Pauli, quem *in lib. 2. ſent.* citat, ut pote in prima cõſtitutione digeſt. abrogatus: Et niſi etiam veteribus Romanis fœnus nauticum certos fines habuiſſet, non fuiſſet vitio datum M. Catoni Rom. Cenſori, quod in nautico fœnore modum excederet fraudem faciendo; adjuncto debitoribus ſocio liberto ſimul navigante, & negotiante, quo Cato minus damni, & plus lucri, præter modum ſolitum perciperet. ut Plut. Chæron. teſtatur in ejus vita: Nec obſtat, quod de integritate Catonis ſenioris dictum *eſt ſup. num.* 41. hoc enim dicebat Cato inter cives, & contribules ſuos: Exterorum verò nullum habebat reſpectum, ut tetigi in *parte 1. de origine, progreſſu, & excellentia regni Francorum. nu.* 57. *Gallicè edita Lugduni, & Pariſiis anno* 1561. & Latinè *Lugduni anno* 1563.] Accipe text. ſecundum veterem communem & veram lectionem cum brevi ſcholio noſtro.

---

§. 1. *Quod in ſingulos in l. nihil intereſt, ff. de nautico fœn.*

Novus & verus intellectus §. quod in ſingulos.

QUOD in ſingulos dies in ſtipulatum deductum eſt, *a* ad finem centeſimæ, non ultra duplum *b* debetur.

a *Ad finem.*) Id eſt [ad rationem centeſimæ vel in ejus periodo: facit tex. in *l. in inſulam, §. fructus. in fin. ſolut. matr.*) ſeu cùm deſinit currere.

b *Duplum.*) Et ſic regul. *l. ſi non ſortem. §. ſupra duplum ff. de condict. in deb.* habet locum uniformiter in omni fœnore, etiam trajectitio, quocunque modo ſive menſtruatim, ſive dietim, aut aliter ſtipulatio fœnoris concipiatur.

107. His (ut ſuprà) elaboratis, editionique paratis, venerunt in manus meas elegantes & perutiles libri emendati doctiſſimi viri Anto. Auguſtin. Hiſpani: qui *lib.* 1. *c.* 9. dicit non eſſe vitium in communi litera *l. d. nihil intereſt*, prout jam diximus: ſed ſolum in interpunctionibus, quas ita emendandas ex animadverſione Lælii Taurelli cenſet, ut iſte §. *quod in ſingulos*, non ſit §. per ſe, ut vulgò omnes libri habent: ſed ut cum *verſic. pro operis*, à quo incipere debet, ſit eadem oratio, & unica periodus, legendo ut ſequitur, Pro operis ſervi trajectitiæ pecuniæ gratiâ ſecuti, quod in ſingulos dies in ſtipulatum deductum eſt, ad finem centeſimæ, non ultra duplum debetur. Ita autem punctuandum & legendum ex eo cenſet, quod nunquam in ſingulos dies uſuræ promitterentur, ſed in menſes aut navigationem: nec aliam præterea rationem adducit. Ego quidem libenter & jucundiſſimè legi hanc animadverſionem Do. Lælii Taurelli, cujus & præfati Anto. ſtudium & induſtriam in repurgandis juris noſtri fontibus ſummè probo, maximiſque laudibus & præmiis dignam duco. Si tamen unquam, maximè in his, judicium exactiſſimum adhibendum eſt, nec ex uno aut altero veriſimili decernendum, ſed ipſa juris *κανόνες* in conſilium adhibenda & ſingula ſingulatim, & rurſus ad invicem & ſimul *ἀναλογικῶς* expendenda. Quanquam in hoc primo art. non opus eſt multis contendere, utra lectio ſincerior ſit; quandoquidem utriuſque idem omnino ſenſus ſit. Patet, quia ſecundum vulgatam & communem lectionem ſenſus eſt in *verſi. nec pignora.* continuato uſque ad §. *quod in ſingulos.* quòd etiam prætextu operum ſervi creditoris, cauſâ trajectitiæ pecuniæ miſſi, ſi- §. nec pignora.

muſque cum debitore navigantis, non poteſt deberi major uſura quàm legitima. Sed ſi minor uſura ſtipulata fuerit, tunc ſtipulatio operum prædicti ſervi poteſt valere uſque ad id quod legitimæ, totique uſuræ deeſſet duntaxat, & non ultrà, ut in §. *in ſtipulatione.* in eadem. *l. nihil intereſt. in fi.* Et ſic probat text. ille ſingularis & pulcherrimus, quod ſicut nullo ingenio, nullo prætextu licet fœneratori aliquid intrinſecus de ſorte detrahere, aut demetere, quin tantumdem decedat uſuræ pro rata, *ut ſuprà l. eos. verſ. interdicta:* ita nullo ingenio, nullo prætextu licet fœneratori qui de quæſtu paciſcitur, aliquid extrinſecus detrahere, ſeu aliquo ſumptu vel onere extrinſeco & adventitio gravare vel onerare debitorem pro uſu pecuniæ, ultra æſtimationem interuſurii legibus taxatam, quocunque prætextu vel colore quæſito. Puta ſi creditor diffidens debitori mittat cum eo unum de ſervis ſuis, & velit aliquid ſtipulari pro operis ſervi ſui, quibus interim carebit, non poteſt, ſi ſummam legitimam uſuram ſtipulatus ſit: quod in *d. §. nec pignora.* pulchrè ampliatur, etiamſi creditor in eam rem pignora vel hypothecas acceperit. Dubium autem faciebat, quia jure veteri & digeſtorum licebat aliquid fœneratori, pignore accepto, vel per viam retentionis, quod aliàs non licebat, *l. per retentionem. l. pen. in fin. Cod. de uſur.* Et ſic videbatur quod ſaltem jure retentionis & pignore accepto, poſſet creditor operas ſervi ſibi ſervare. Ratio verò ampliationis duplex eſt: Prima, ne qua occaſione modus uſuræ excedatur, & debitores ultra modum legibus taxatum graventur: creditores autem ſervi (alioquin ſorte inutilis) & alimenta & operas alioqui nullas interim lucrentur. Secunda, quia quod creditor mittit hunc ſervum, non debitoris ſed ſuiipſius tantùm gratiâ facit, nec inde debitor in aliquo relevatur: igitur hoc ſumptibus creditoris, non debitoris fieri debet. Quid ergo de alimentis ejuſdem ſervi? Text. non meminit, & meritò, quia tacitè videtur actum quòd ſervus interim non ſtabit otioſus, ſed ſerviet debitori: & ſic cùm alimenta ſervi ſint vilia, non poſſunt communiter tanti eſſe, quin compenſentur cum tantulo ſervitio. Si verò ſervus erat prorſus inutilis, vel fortè tranſvehere & alibi diſtrahere volebat creditor, tunc etiam vecturam & alimenta ſervi putaverim deducenda de uſuris, & creditori adſcribenda, quatenus hic ſumptus ſimul cum uſura legitimum modum excedit, alioquin creditor qui minorem uſuram ſtipulatur, poteſt aliquod aliud onus debitori imponere, uſque ad id quod legitimæ uſuræ deeſt, non ultrà, tam reſpectu curſus quàm reſpectu cumuli ſeu periodi, quia non poteſt duplum in quo in eſt ſimplum, in fine excedi, omni onere à creditore impoſito deducto, quocunque modo, vel in dies ſingulos concipiatur uſurarum ſtipulatio, ut novè evicimus. Hic eſt clariſſimus & perfectus ſenſus *d. l. nihil intereſt. in verſi. nec pignora*, ad finem uſque, etiam ſecundùm omnem literam, & veterem & ſolidam punctuationem, de qua clarum eſt, nihil omnino immutari ex nova punctuatione Anton. Auguſ. quia ſecundùm eum, eadem oratione utrunque prædictorum æquè probatur: videlicet primum, ſecundùm communem ſententiam, quod nullo onere, nullo ſumptu poteſt debitor per fœneratorem gravari ultra legitimam uſuram. Secundum pro nova noſtra & vera ſententia contra communem, quod etiam jure digeſtorum in trajectitiis non poterit uſura creſcere ultra duplum, quacunque forma vel arte ſtipulatio conciperetur. Cùm igitur ad ſenſum legis & deciſionem caſuum non referat utra punctuatio verior ſit, non eſt contendendum, omnino veteri jam ſolitæ, & jam multis ſeculis aduſque receptæ punctuationi ſtandum.

§. In ſtipulatione.

Pandectæ Florentinæ.

108. Cùm enim Pandectæ Florentinæ (quas religioſiſſimè colendas cenſeo) nullis hujuſmodi diſtinguantur intervallis, nec ulla alia juſta ratio aut utilitas exigat, ſequitur non eſſe à recepta lectione, & punctuatione recedendum, quæ tandiu æqua & apta viſa eſt. *& eſt l. in rebus novis. de conſtit. prin.* Et ne quibuſdam fortè ſola authoritate citra aliam rationem niti videar, fortius probare queam, quod etiam ſi aduſque libri noſtri punctis caruiſſent, punctuatio noſtra melior & eligibilior eſſet, quàm nova Taurelli, & Anton. Patet, primò, quia ſecundùm novam in §. *pro operis*, reſponſum Papiniani eſſet obſcurum & imperfectum, quantum ad principalem quæſtionem, quæ eſt, An ultra legitimam uſuram liceat operas ſervi ſtipulari. Licet enim id ſatis neget quantum ad exceſſum dupli, ſi eouſque perſeveret uſura, ut duplum attingat: tamen nihil decideret, nec clarè negaret dictas operas licere ſtipulari infra duplum, id eſt, quandiu uſura currens non eſt exceſſura duplum: ut quia citeriori tempore navis redit & deſinit curſus uſuræ. Quid autem abſurdius, quàm Papinian. acutiſſimi omnium Juriſconſulti reſponſum ita punctuari, ut contra morem ſuum, & peculiarem ingenii & orationis dexteritatem, aliquid obſcuri vel imperfecti ſubſideat? Secundo, quia ſecundum hoc, verſic. præcedens, ib. *nec pignora*, ſuperflueret: ſi enim ad præcedentia referatur, ubi de legitimo uſurarum modo non excedendo agitur: rogo quid operabitur? Nec enim dubium eſt ipſo jure non tenere pignora, ſi principalis obligatio non teneat. Nec elabi licet, dicendo, quòd aliquale dubium eſſe poterat, quoniam in materia uſuraria toleratur aliquid viâ pignoris & retentionis, quod aliàs non toleraretur, *l. per retentionem. l. pen. Cod. de uſur.* quodque hoc dubium ibi tollitur, quia illud per pignus vel per retentionem numquam fuit receptum, niſi infra legitimum modum: ut patet in *dd. ll.* ſupra verò legitimum modum diſertè ait lex, penitus illicitum eſſe, nec ullum pignus valere. *l. ſolutum. §. ſi in ſortem, in fin. de pignor. action.* Cùm igitur principium *d. l. nihil intereſt*, tantùm prohibeat fœnus excedens legitimum modum, & ſic improbum & penitus illicitum, ſuperfluum eſſet extendere etiam datis pignoribus: quia l. (præſertim Papin. acutiſſimi) non debet eſſe de indubitabili. *l. quod Labeo de Carbon. edict.* & in terminis, quando litera legis dupliciter punctuari poteſt: ita punctuanda eſt, ut operetur & decidat caſum dubitabilem, etiamſi aliàs pœnalis ſit, ut decidit *glo. Ioan. Andr. ſign. in c. 1. ver. clarius. & ibi Gemi Phi. Fran. de temp. ordi. in 6.* dixi in conſuet. Pariſ. §. 41. *num.* 15. Sed ſi referas verba, nec pignora, ad ſequentia, ut ſit una periodus uſque ad §. *quod in ſingulos*, tunc non erit ita de indubitabili, nec abſque nova & ſingulari deciſione per prædicta: nihilque obſcurum, aut imperfectum erit *in d. verſic. nec pignora*, nec etiam in §. *quod in ſingul.* immediatè ſequenti: ſed omnia erunt aptè diſtincta, clara & perſpicua. Non obſtat, quod deciſio *d. §. quod in ſingul.* erit ſuper inſolito, tum quia etiam ſi frequentius ſtipularentur nauticas uſuras in menſes aut navigationem: quandoque in alteram tantùm, quod fœnus Græci Heteroplum: quandoque in utramque navigationem ſive in commeatum & remeatum, quod Amphoteroplum fœnus vocabant, ut tradit Pollux de *vocab. naut. lib.* 8. & exemplum eſt *in l. qui Romæ §. Callimachus. de verb. oblig.* Tamen non ſequitur quin quandoque ſtipularentur in dies ſingulos, ſaltem in trajectitia. Quando (ut plurimum) fiebat pactum, quòd periculum non ſpectaret ad creditorem per certos totos menſes, vel per totam navigationem, ſed uſque ad certos dies duntaxat: ut *l. in nautica l. fœnerator, de naut. fœno.* Tum quia Papinian. in eo. §. ſpecialiter & expreſſim decidere voluit, non poſſe duplum excedi, nec in trajectitia quidem, licet periculum ſit creditoris, & quacunque formulâ ſolitâ vel inſolitâ concipiatur ſtipulatio. Ex quibus concludimus, communem & receptam punctuationem meliorem & aptiorem eſſe, & omnino retinendam.

Litera legis quomodo punctuanda.

[Ex

Digitized by Google

[Ex his fluit clarus intellectus, *l. nomen in fin. princ. de leg.* 3. ubi ratio dubitandi erat, quia ignorante teſtatrice actores ejus jam ſtipulati erant decem pro uſuris præteritis, quæ amplius non currebant, ex eo quod ſortem æquabant: & ſic cumulus ſortis videbatur aliud debitum per ſe ſtans in ſtipulatione ſeparata, & ideo non contineri in legato, quo 10. ſimpliciter legatæ erant: contrarium deciditur, quia eſt incrementum ſummæ legatæ: quamvis terminatum, nec ulterius creſcens.] Pergamus ad alia.

QUÆSTIO V.

SYNOPSIS.

1 *Quod in reditu dicatur juſtum pretium latè.*
2 *Quæ ſit communis æſtimatio reditus fundiarii perpetui.*
3 *Veriſſima interpretatio, l. ſi quis argentum. §. ſin autem donator. C. de donat.*
4 *Fundiarius reditus, reditu in nominibus conſiſtenti præſtantior, & utilior.*
5 *Bes uſura gravior, juſtè negotiantibus indulgetur.*
6 *Conſtitutio Caroli V. quâ, pecuniarii reditus beſſem non exſuperant.*

109. QUintò quæro de juſto pretio horum redituum, qui loco uſurarum antiquarum in uſum irrepſerunt. Reſpond. Juſtum pretium in reditibus annuis & perpetuis, ſed perpetuò ad liberam debitoris voluntatem redimibilibus notoriè ſtatutum eſt, & obſervatur in hoc regno ad rationem duodecim pro uno. Idque non tam certis conſtitutionibus regiis, quàm ſupremorum tribunalium Areſtis, & utentium moribus, generaliter & in communi comprobatum. Quare non eſt dubitandum, quin hoc ſit juſtum pretium. *l. pretia rerum. ad leg. Falcid.* & not. in *l. 2. C. de reſcind. vend.* etiam in foro conſcientiæ, ut per Jo. Gerſon. *de contract. conſid.* 5. ubi conſuetudinem communem ſequitur pro regula juſti pretii. & in *conſid.* 9. ait quòd arbitrio legiſlatoris ſubjacet contractuum modificatio, limitatio, vel amplificatio: & quòd formalis ratio contractuum conſiſtit in conformitate ad leges, & in *conſid.* 19. ait, quòd nullus debet cenſeri ſapientior, quàm legiſlator, & ſequitur Dom. Philip. Melanch. in *epit. mor. philo.* dicens legem magis eſſe dominam rerum noſtrarum, quàm nos ipſos. Et licitos eſſe contractus legibus & authoritate boni & prudentis magiſtratus conceſſos, & ſufficere medium & æqualitatem quam conſtituunt, & licere Chriſtiano uti policitis ordinationibus. Sed ut hæc ſufficiunt & concludunt ad juſtitiam pretii in dicta ſpecie: ita non ſufficienter illuminant intellectum, ad ſciendum quid in quæſtionibus particularibus connexis, & in cæteris ſpeciebus, & reditibus (putà temporalibus) dicendum, niſi analytico more noſtro radices ipſas materiæ ſubjectæ excutiamus, & rem ipſam per cauſas ſuas cognoſcamus. Ut igitur hæc fiant illuſtriora, ſimul & utiliora, quàm breviùs & dilucidiùs fieri poterit, exagitemus primùm juſtitiam & æqualitatem pretii, in d. ſpecie.

Pretium juſtum.

Lex domina eſt.

110. Agedum quòd non ſit juſtum pretium, ſed defectivum, quòd quis pro 12. aureis poſſit habere aureum annuum perpetuò, vel decem pro centum viginti. Probatur primò per text. optimum & rotundum in *l. 3. §. item ſi reip. ad Falcid.* ubi legatum annui & perpetui reditus æſtimatur ad rationem trientariæ uſuræ, ſive tertiæ partis centeſimæ, hoc eſt, ad rationem viginti quinque pro uno, ſive ad penſionem unius anni quinquies & vicies multiplicatam. Et quòd ibi verum, juſtum, & commune pretium æſtimetur, patet, quia in ratione legis Falcidiæ, de qua ibi agitur, verum, juſtum & commune pretium inſpicitur. *l. pretia rerum. l. cum Titio. l. quantitas. l. in quantitate. ad leg. Fal.* & ſic in *d. §. item ſi reip.* nihil eſt ſpeciale in repub. ut ibi *col. 1. ad fi. & col. 6. n.* 8. vult Socin. qui primus poſt inveteratiſſimum errorem detectum ab Hermolao Barb. dictum. §. rectè quidem, ſed non plenè explicuit, & in terminis duntaxat juris: nil enim tradit quod ad praxim & uſum noſtrum faciat. Igitur iſtud pretium duodecim pro uno, & infra dimidiam juſti pretii. Et ad pleniorem explanationem advertendum, quod multùm erravit Bud. *lib. 1. de aſſ. char. 27. in primo excuſſis*, & *char.* 32. in noviſſimè impreſſis ſuper intellectu d. §. *item ſi reip.* dum ex eo infert, ſi hodie legaretur reip. reditus octo aureorum, quòd in ratione legis Falcidię aut alia conſimili, ęſtimandum eſſet legatum paulo minùs centum, & 50. aureis, attento quòd hodie apud nos commune pretium horum redituum eſt ad rationem duodecim pro uno. Sed iſtud nullo modo poteſt accommodari ad rationem trientariæ uſuræ, quæ in d. §. ponitur, pro menſura juſti pretii reditus.

Budæus;

111. Non tamen aberravit Bud. in calculo, ſed ut erat inexercitatus in jure, præſupponit duo erronea. Primum, quòd in d. §. ſpecialiter augeatur pretium reditus favore reip. non autem quod commune pretium expendatur. Secundum quod Juriſconſultus in d. §. referat & menſuret augmentum pretii ad communes uſuras ſecundum *l. eas. C. de uſur.* quæ ſunt ſemiſſes, & ita augmentum ſit ſeſquiplum, prout ſtante eadem quantitate uſuræ, ſi ſit trientalis, ejus ſors erit ſeſquipla ad eam quæ reſultaret ſortem, ſi uſura eſſet ſemis. Et ſic colligit primò, quòd in terminis juris legatum reditus perpetui factum privato debet æſtimari ad rationem ſemiſſis uſuræ. Verbi gratia, ſi ſit ei legatus reditus annuus perpetuus ſex aureorum, debet tale legatum æſtimari centum aureis ſemel ſolvendis, & non ultrà: quia centum aurei jure communi ad rationem ſemiſſis uſuræ pariunt ſex aureos annuos. Secundò colligit ἀναλογικῶς in terminis noſtratis uſus & conſuetudinis, quòd ſi (ut ipſe præſupponit) dictum legatum ſenûm aureorum perpetui reditus factum privato, debet hodie apud nos æſtimari duobus & ſeptuaginta aureis: & ſic ad rationem duodecimæ communiter uſitatæ. Ita ſi idem legatum factum ſit reip. debet proportionaliter ad rationem ſeſquialteram augeri, ſeu ἡμιολίως plus æſtimari, videlicet centum & octo aureis: vel quod in idem recidit, quod legatum octo reditus annui privato factum, paulo minùs centum aureis æſtimandum eſt: ſed factum reipub. paulominùs 150. aureis. Sed hîc Budæus toto cœlo erravit. Quod enim primò præſuppoſuit in dicto §. pretium commune augeri ſpeciali favore reip. falſum eſt, ut nuper dixi: nec jura trahenda ſunt ad gratiam. *l. jura. non in ſingulas. de legib.* Secundum etiam præſuppoſitum falſum eſt, quia tempore digeſt. nondum facta tanta moderatio, quæ per *d. l. eos* poſteà ſupervenit: ſed privati promiſcuè & communiter etiam beſſibus fœnerabantur, ut patet in *l. Publia. depo.* & per *to. de uſur.* Plus dico, quod dato quod dicta *l. eos* præceſſiſſet dictum §. *item ſi reip.* vel quod eo tempore communes uſuræ fuiſſent beſſes, hoc nihil ad rhombum: quia Juriſconſultus ibi nullo modo ſe refert ad rationem uſurarum communium vel aliarum, nec ſecundum eas metitur ſuam diſpoſitionem.

Intellectus §. item ſi reipubl.

112. Quinimò dico, quòd ibi juriſconſ. non intelligit ullo modo augere communem æſtimationem reditus legati, nec aliquid ſpecialiter ſtatuere: ſed ſolùm vult deſignare, quod & quantum ſit ad minimum, juſtum, commune & æquale pretium perpetui reditus annui. Utque pleniùs quàm fecerit *Socin.* & ad uſum & praxim reducēdo interpreter text. *d. §. item ſi reip.* dico, quòd ibi Juriſconſultus intendit deſignare certam, juſtam & æquabilem æſtimationem annui perpetui reditus, perpetui inquam & non redimibilis: ſed ſicut ſi eſſet quędam plena proprietas perpetuò tantos fructus afferens. Unde cùm fructus ejus ſint perpetuò uniformes & incommutabiles, facile certam, limitatam & ſtatam æſtimationem recipit, quod nequit eſſe perpetuum in terra frumentaria vel vineata: non ſolùm quia horum fructuum æſtimatio civilis, hoc eſt, indicatura fori, ſed etiam naturalis proventus, & bonitas, & ubertas tempore variatur: certus autem & limitatus pecunię reditus tutò collocatus tempore non variatur. Porrò licèt hic §. loquatur de legato certi hujuſmodi reditus in genere, & ſic de conſtituendo, vel aſſignando idoneo de novo: tamen idem eſt, ſi teſtator certum ſimilem reditum ab antiquo ſibi debitum idoneè collocatum legaverit. Idem ſi ſimilem reditum in bonis heredibus ſuis reliquerit. Idem, ſi tantundem reditus perpetui alii debeat. Semper enim eadem ratio & neceſſitas eſt æſtimationis fiendæ in ratione l. Falcidiæ, in qua totum patrimonium quantum erat, tempore mortis æſtimatur, *l. quantum patrimonii, cum l. ſeq. ad l. Falcid.* Si tamen eſſet antiquus reditus teſtatori debitus minùs tutò collocatus, aut litigioſus, aut in loco remotiſſimo exigendus, quia priùs quæcunque damnoſa, ſive originaria, ſive accidentalis qualitas æſtimanda & detrahenda eſſet, non planè procederet hic §. qui præſupponit reditum bonum, hoc eſt liquidum, tutum, in loco præſtandum, nec aliqua alia clade affectum.

Prudentia veterum Iuriſconſultorum.

113. Hic vide, ut veteres illi juriſconſulti nedum philoſophiæ & theoriæ, ſed commerciorum praxiſque, & rerum omnium politicarum fuerunt peritiſſimi, ut in omnibus juſtum ipſum medium civile & æquabilitatem ſummam ſequuntur. Non enim potuiſſet unquam, ne nunc quidem poſt tot ſecula poteſt juſtior & æquabilior in perpetuum æſtimatio fieri. Cùm enim per varios rerum ſucceſſus & inclinationes, & ſeculorum intervalla, communis prædiorum & vectigalium æſtimatio non ſoleat minus ſemel æſtimari, quàm redituum viginti annorum cumulus aſcendat: [quam æſtimationē multis teſtibus in regione Borbonenſi, & Arvernenſi probatā vidi anno 1543.] nec plus communiter quàm 30. annorum cumulus aſcendat, mediam ipſam viam elegerunt, æſtimando certum perpetuum, incommutabilem reditum ſuper alienis bonis prædiiſve percipiendum, quantum penſionum 25. annorum cumulus aſcendit. Non tamen intelligas, quòd iſtud pretium ſit medium in ſe, ſed minimum. Eſt quidem medium reſpectu varietatis pretii fundorum inter illud quod ſolet eſſe minus, & illud quod ſolet eſſe majus pretium fundorum: ſed reſpectu ſui, videlicet communis valoris, & æſtimationis hujuſmodi reditus, dico quòd illa ratio 25. pro uno, eſt minimum pretium juſtum: nec poteſt eſſe minus (reditu tutò collocato) quin ſit injuſtum per defectum. Et moveor, quia juſtum, plenum & commune pretium fundi integri in loco ab externis cladibus tutò ſiti, eſt ad rationem triginta pro uno annuo, ut docet experientia, & communis hominum utilitas, ſecundum quam pretia metiuntur: quia repræſentatio ſimultanea commodi tot annorum æquipollet fundo, nec minùs communiter utilis eſt in commerciis hominum, quàm totus ipſe fundus. Et veriſimile eſt etiam olim tempore harum legum, ſimile circiter fuiſſe pretium, tum per prædicta, tum quia 30. anni ſunt tempus longiſſimum & perpetuum in jure, ut *inſtit. de perp. & temp. actio. in princ.* Quòd autem juſtum & commune pretium fundorum quandoque & in quibuſdam locis à dicta ratione uſque ad viginti pro uno, & citra minuitur, id accidit vel propter vicinitatem fluminis exundare ſoliti, vel hoſtium, vel aliam cladem ſæpiùs illic quàm alibi fructus populantem: quod periculum ceſſat in hujuſmodi reditu tutò collocato. Ideò cùm etiam fructum habeat certiorem & uniformiorem, rationabiliter minorem recipit defectionem à pleno & integro pretio, quam venditiones feudorum in genere ſuo. Quare etiam ſæpè ſolent à multis plus vendi & æſtimari, quàm fundi ſimilis reditus, non ſolùm à nolentibus redimere, alioquin non redimibilem (in quibus ut pote abundantibus, & de acquirendo certantibus rationabiliter non æquè proclive eſt læſionem dici, ſicut in vendent & indigetne, ut tango *infrà quæſt.* 14. facit *l. Alienus. ad l. Fal.*) Sed etiam à vendentibus tertiò, nomen ipſum, quod nonnunquam ad rationem 40. pro uno æſtimatur, ſed tunc multùm exceditur commune pretium. Invenio etiam in *auth. de eccleſ. titul. §. ſin autem annua.* quòd hujuſmodi reditus ad Eccleſiam ſpectantis alienatio permittitur tribus concurrentibus: quorum unum eſt, ſi vendatur ad rationem 35. pro uno. Et ſic apparet iſtud non eſſe communiter juſtum pretium, ſed illud aliquatenus excedere. Veriſimile eſt autem quod excedat in ſexta parte, & ſic in quinque, tum per prædicta, tum ſicut in ſimili: è converſo permittitur in eiſdem novellis conceſſio in emphitheuſin rei Eccleſiaſticæ, diminuta ſexta parte reditus annui, ut *authent. Præterea. Cod. de ſacroſan. Eccl.* Ex quibus reſultat, quod juſtum & integrum pretium hujuſmodi reditus eſt ad rationem 30. pro uno, ſicut & fundi in tuto loco ſiti. Cum autem juſtitia hujus pretii quandam probabilem latitudinē recipiat, tam in fundo quàm in reditu per notata inf. *quæſt.* 14. tamen ut certior & limitatior eſt utilitas hujuſmodi reditus quàm fundi: ita hujus latitudinis fines laxiores ſunt in fundis, quàm in hoc reditu: ubi ut extremum majus poteſt dici dicta ratio 35. pro uno in *auth. de Eccleſ. tit. §. ſin autem:* ita extremum minus dicta ratio 25. pro uno *d. §. item ſi reip.* Commune autem & adæquatum pretium ad rationem 30. pro uno annuo. Sed quid, ſi hujuſmodi reditus conſiſtat in frumento, vino, aut alia ſimili quantitate? Reſpond. Idem, modò obligatio ſit limitata, ut appareat certa, ut in *l. ſtipulationes quædam certæ ff. de ver. oblig.*

ἀναλογία Iuſti pretii fundorum & redituum.

114. Nec obſtat, quòd horum fructuum æſtimatio ſingulis annis ſubinde variatur, quia dico, quòd primò debet attendi crebrior valor, & æſtimatio penſionis unius anni, quæ colligitur multis, putà 15. vel 20. annis invicem collatis temporis proximè ſequentis & præcedentis æſtimationem fiendo, & ſic crebriore & communiore unius penſionis æſtimatione reperta, deinde triceſies, ſi plenum & integrum pretium quæras: aut ad minus quinquies & viceſies in ſe ducta ſeu multiplicata, totius reditus (pro illa tamen ætate) valorem & æſtimationem colligere, juxta hujus §. æquiſſimum & practicum gnomonem. Ex his videtur pretium noſtrorum redituum de quibus principaliter agitur, eſſe minùs dimidia, imò vix tertia juſti pretii. Nec obſtat quòd ſint redimibiles, tum quia nihilominùs habitu perpetui ſunt, & actu perpetuo durare poſſunt. Igitur idem ac de perpetuis judicandum, *l. ſufficit.* & ibi Jaſ. de *condict. indeb. l. juriſp. in princ. de excuſ. tut.* tum quia ſi redimantur, illicò poſſunt & ſolent cum novo debitore redintegrari, & ſic ſemper continuari.

115. Probatur ſecundò, quia non poteſt meliùs dijudicari æqualitas juſti pretii reditus, quàm per collationem & proportionem juſti pretii fundi, ſimilem reditum ex fructibus afferentis, & cujus pretium pro modo fructuum ſive redituum æſtimatur, *l. ſi fundus. in pr. de bonis eorum qui ſub tut. l. ſi fundum per fideicommiſſ.* & ibi Jaſ. de *leg.* II. *l. ſi quis Cod. de reſcin. emp.* adde inf. *nu.* 267. Sed notum eſt (hæc autem dictabam anno 1541. ante maledicta hæc bella redintegrata) quòd etiam in locis ubi fundi viliores ſunt, non minoris æſtimantur,

Digitized by Google

quòd ſi cumulus fructuum, in 19. annis, ut in Picardiæ finibus, Flandriæ adverſis, ubi viliùs æſtimantur propter incommoditatem limitaneorum & pericula incurſionum, & tamen ad rationem 20. pro uno. At circa, hanc urbem ad rationem 30. pro uno ad minus venire ſolent. In locis autem mediis, ut circa urbem Bellovacenſem, ad rationem pro uno: Fundus enim in agro Pariſienſi centum annui reditus oneribus deductis afferens, non minùs communiter æſtimatur, quàm tribus millibus: & ſic quantum cumulus fructuum in 30. annis aſcendit, etiamſi non ſit feudum nobile, nec juriſdictionem annexam habeat: quia tunc multo pluris æſtimaretur. Et intra urbem, domus, quæ ultrà centum annua locari non ſolent, quatuor aut quinque millibus juſto pretio veneunt. Et ſic quantum cumulus fructuum in 40. vel 50. annis aſcendit, ut præſtet ruri, quàm urbi cenſus comparare.

Indicatura domorum urbis Hieroſolymæ & Pariſienſis.

116. Talis videtur fuiſſe domorum ſtatus, valor & locatio in civitate Hieroſolymorum ſupra mille annos tempore Juſtiniani, ut patet in *novell. de alienat. & emphyt. conſtitutione* 120. *§. hoc quoque*. ubi permittitur Eccleſiæ Hieroſolymorum (ut majores reditus ruri emat) domos ſuas urbanas vendere, ad rationem 50. pro uno inſpectis penſionibus. Et ſic veriſimile eſt Hieroſolymam tum pacatiſſimam, & frequentiſſimè habitatam fuiſſe, ut tale pretium juſtum & in uſu illic tum habitum fuerit, ut tanti tum illic ementes reperiri potuerint: ut & nunc in hac populoſiſſima urbe Pariſienſ. [Teſtatur etiam Hieronymus ad *Paul. Hieroſ.* tempore ſuo celebrem, & univerſi generis hominum toto orbe concurrentium plenam: & prope in Bethleheem obiit, centum annis ante imperium Juſtini Magni.] Ex prædictis ſatis probatum videtur, rationem duodecimæ non eſſe juſtum pretium, præſertim cùm tutiſſimè prædibus, prædiiſque cavetur.

Pactum redimendi diminuit de pretio.

117. Nec obſtat quòd prædicta in fundis procedunt, quandò perpetuò venduntur ſine facultate redimendi: ſed hujuſmodi reditus venduntur ſub perpetua & libera facultate redimendi, quæ multùm diminuit de pretio & valore rei. *l. fundi partem. de contr. empt.* Panor. in *c. in aliquibus. n.2. de decim* quia fateor quòd non parum diminuit. Sed non debet diminuere aduſque, imò nec ultrà tertiam, inf. *eo. quæſt.* 35. *num.* 267. multò minùs ultra dimidiam, quoniam non aufert dimidiam partem utilitatis reditus: Pretium enim rerum & jurium augetur vel minuitur ſecundum quod plus aut minùs deſerviunt utilitati hominum, ut per Thom. Aquin. in *tract. de uſur. c. non, col.* 9. Gabr. Biel. in *quart. ſentent. diſtinct.* 115. *quæſt.* 12. Jabolen. leg. pen. de *uſur. & uſufruct. leg.* At palàm eſt, quòd per emptiones horum redituum, ad rationem duodecimæ poteſt aliquis plus in duplo lucrari, quàm in emptionibus prædiorum. Igitur hi reditus non ſatis juſto pretio emuntur ad rationem duodecim pro uno: præſertim à cautis illis negotiatoribus, qui nunquam emunt, niſi prædibus & prædiis abundè cautum ſit, ut tam de ſorte, quàm de uſuris ſecuri & in tuto ſint eóque magis cùm reditus conſiſtit in pecunia. Et ſic in fructu uniformi certo & liquido, qui ſine ullo ſumptu & labore percipitur. Præterea notum eſt in communi praxi, quòd reditus fundiarii perpetui, non redimibiles, nedum intra, ſed circa hanc urbem, etiamſi non ſint qualitatis cenſualis, nec dominium directum, aut aliam utilitatem implicent, juſtè æſtimantur ad rationem triginta pro uno: igitur ſi ſint redimibiles, non debent minùs æſtimari quàm ſaltem ad rationem quindecim pro uno, quia ſola facultas redimendi non debet diminuere ad ſummum ultrà dimidiam partem pretii. Facit quod hujuſmodi reditus inventi ſunt & ſubrogati loco veterum uſurarum, in quibus æquè licebat debitori onus excutere, quandocunque ſortem cum uſuris pro rata temporis reſtituendo: & tamen pretium commune uſurarum erat paulò ſupra rationem ſexdecim pro uno, & minori pretio fœnerari (niſi certis caſibus exceptis) erat prorſus illicitum. Igitur juſtum pretium horum redituum non deberet eſſe minùs quàm ad rationem ſexdecim pro uno.

118. Dum hæc ſcribo, occurrit vulgaris illa doctrina, gloſſ. & Doctorum qui (ſed indigeſtè & neglectim ut ſolent) dicunt, quòd de jure communi juſtum pretium fundi eſt, quantum cumulus fructuum viginti annorum aſcendit per text. in *auth. de non alienan. §. ſi verò alicujus.* & ibi *glo. collat. 2. glo. fin. in auth. perpetua.* Et ibi Salycet. *quæſt. pen. Cod. de ſacroſanct. Eccl.* Ludov. Rom. *conſ.* 423. *pro pleniori col.* 1. Guid. Pap. *conſ.* 180. *col.* 2. Jaſ. *l. ſi fundum per fideicommiſſum, c.2. n.5. de leg.* 1. Sed hæc doctrina gloſſ. & Doctorum eſt falſa: quia nullibi in jure determinatur certum commune juſtum & adæquatum pretium fundorum: quod etiam impoſſibile eſſet, quum ſit facti, & volubilis cujuſdam viciſſitudinis ab incertis infinitarum inferiorum cauſarum & circumſtantiarum caſualibus differentiis dependentis. Ad hoc pulcher text. in *l. 3. §. divi fratres. de jur. fiſci.* Sed benè reperitur in jure taxatum pretium ſimplicium redituum perpetuorum, videlicet in ſummo & cum quodam exceſſu ad rationem 35. pro uno in *authen. de Eccleſiaſtic. tit. §. Si autem.* Et in minimo ad rationem 25. pro uno. *d §. Item ſi reſp.* Ex quo ſatis elicitur juſtum & adæquatum horum redituum & pari ratione fundorum in tutis locis ſitorum pretium eſſe ad rationem 30. pro uno. Non obſtat dictus *§ ſi verò alicujus.* quia ibi caſus eſt ſpecialis in conceſſione in emphyteuſim temporalem rei Eccleſiaſticæ precioſæ, ſed paucorum redituum. Et ſic ad alia præſertim longè diverſa, inferre non licet, & adhuc diſpoſitio *d. §. ſi verò.* non poteſt ſtare, quia ſi prædium dignum multo pretio, paucos autem habeat reditus, qui fieri poteſt, ut penſio emphyteutica, non pro modo redituum, ſed ad quantitatem pretii totius in viginti annos diſtributi taxetur, quin penſio longè excedat reditus, & nullum inveniat emphyteutam? ad quod gloſ. & Doctores ibi non advertunt. Benè invenio in *auth. de Eccleſ. tit. §. ſi autem annuales. col. 9.* quod permittitur remota ſolemnitate annuum legatum Eccleſiæ, aut pio loco, ſuper locis remotis factum, vendi ad rationem 35. pro uno, videlicet pro pretio, quòd 35. annis ex penſionibus percipi poſſet. Et in *authen. de alienat. & emph. §. ſanctiſſimas.* permittitur Hieroſolymorum Eccleſiæ, domos urbanas vendere pro pretio, quod ex 50. in penſionibus colligitur, ut meliores reditus emat.

Intellect. l. ſi quis argentum §. fin autem donator. C. de donat.

119. Sed hæc non ſpecialem modò, ſed ſingularem habent rationem, prout in *l. ſi quis argentum §. fin. autem donator. Cod. de donation.* ubi reditus annuus æſtimatur quantum quindecim annorum cumulus aſcendit, & ſpecialis eſt ratio favore donatoris, & in caſu quo non habet fundos, unde præſtet reditum, meritò ne ex liberalitate ſua periclitetur cautum eſt, ut ſemel ſolvendo præfatam ſummam (licèt longè infra juſtam æſtimationem) liberetur. Et ita tenent Petrus Cy. Alberic. ibi ſpeciale eſſe favore pauperis donatoris, & benè ſequitur Jaſ. in *l. 2. § mutui datio. col. pen. ſi cert. pet.* in *leg. non amplius, §. cum bonorum de legat.* 1. Castelli. Cota *memorial. incip. ſolvi non poteſt.* Petr. Girard. *ſing.* 34. unde valdè erravit gloſſ. in *d. leg. ſi quis, §.* 1. dum divinando intelligit de reditu temporali causà alimentorum donatarii, dumque contra text. interuſurium deducit. Nec minùs erraverunt Bal. Salyc. & alii indidem colligentes, juſtam æſtimationem prædii & fundi eſſe quantum aſcendit cumulus fructuum in quindecim annis, & malè. In dicto verò *§. ſanctiſſimas. verſ. hoc quoque concedimus.* Singularis eſt ratio propter contingentiam facti illius temporis, ut ſuprà *num.* 116. ne propter alienandi prohibitionem & ſolemnitatem favore Eccleſiæ introductam privaretur Eccleſia utili commercio dicti temporis. Non enim ibi taxatur valor domorum Hieroſolymitanarum, nec Eccleſiæ in

Intell. §. ſanctiſſimas C. de alienat & emph.

Digitized by Google

particulari, nec omnium civium in communi ad rationem unius pro quinquaginta, ſed cùm tantus valor Urbanorum prædiorum illic tunc temporis inualuiſſet, viſum eſt Juſtiniano omnem ſolemnitatem & prohibitionem alienationis, Eccleſiæ favore introductam, Eccleſiæ Hieroſolymorum remittere, pro illo tempore, & quantum ad prædia Urbana duntaxat, dummodò illis ſummo illo pretio diſtractis, fructuoſiora ruſtica prædia compararet, nec tam utilem opportunitatem omitteret. Et ſic in d. §. *ſanctiſſimas*, in primo reſponſo eſt diſpoſitio localis, ſuper Eccleſia Odenſi & Tonenſi: ſed in 2. reſponſo eſt proviſio & localis, & temporalis ſimul: videlicet ſuper prædiis Urbanis Eccleſiæ Hieroſolymorum, & quandiu duraret opportunitas illius temporis. Quod dico, quia ibi libri noſtri vulgares ſunt mendoſiſſimi etiam à tempore Accurſii, & exinde corruptiores, ut deprehendi conferendo librum meum cum veteribus exemplaribus, ſed ſequenda eſt tranſlatio Haloandri. In dicto autem §. *ſi autem annale.* ponitur diſpoſitio non localis, nec temporalis, ſed generalis: quia cuique Eccleſiæ, vel loco pio permittitur legatum ſibi reditum annuum in remotis ſitum, ſine alia ſolemnitate vendere duobus aliis concurrentibus. Primò, quòd vendatur ad rationem unius pro triginta quinque, & ſic pleno & integro pretio addatur ſexta pars. Secundò, quòd in ejus utilitatem convertatur: quibus concurrentibus, ſolemnitas & prohibitio alienationis remittitur. Et ſic convinci videtur pretium uſitatum redituum noſtrorum eſſe injuſtum, & infra dimidiam juſti & æqualis pretii. Tertiò, in terminis noſtris fortioribus reperio quòd Guid. Pap. *d. conſ.* 180. reprobavit, & tanquam uſurariam annullandam, cenſuit certam emptionem reditus, quamvis ſub libera facultate redimendi, eò quòd eſſet emptus infra rationem viginti pro uno, attenta conſuetudine Delphinatium emendi reditus ad rationem quinque pro centum.

120. Ego quidem circumſcripta conſuetudine, & Conſtitutione, putarem (ut dixi) juſtum pretium redituum redimibilium, ut non redimibilium eſſe, quo tantùm reditus percipitur, quantum regulariter & communiter ex prædiis (quæ pari conditione & pretio comparari poſſent) diligenter cultis cultura deducta perciperetur: puta bis mille in reditum redimibilem centum annorum vel prædium redimibile centum annui reditus afferens. Duo verò millia quingenta vel tria millia in reditum perpetuum centum annuorum non redimibilem, vel in prædium non redimibile centum annui reditus vel circà. Ita tamen ut propter liberam & perpetuam facultatem redimendi non diminuatur juſtum pretium, niſi in quarta vel tertia parte, vel ſaltem ad ſummum, non ultra dimidiam. Et ſecundùm hoc in locis populoſis ſolida pace & politia fruentibus, ut hîc ubi prædia communiter æſtimantur ad rationem triginta pro uno, inſpectis fructibus: juſtum pretium reditus perpetui non redimibilis tutò collocati, non eſſet minùs quàm triginta pro uno. In locis autem mediocribus, ubi prædia communiter væneunt, ad rationem viginti quinque pro uno, juſtum pretium perpetui non redimibilis reditus eſſet ad eandem & non minorem rationem, ut *d. §. Item ſi Reip.* ubi non potuiſſet Juriſperitus majori & in commune juſtiori æquabilitate reſponſum ſuum temperare. Quare non puto quicquam ibi ſpeciale, ſed generaliter obtinere in omni ſimplici annuo perpetuo non redimibili reditu, ut dixi. Si verò venditori reditus daretur libera & perpetua redimendi facultas, juſtè & notabiliter pretium diminui poſſet, ſed non infrà dimidiam. Hæc eſſet mea ſententia, quæ manifeſtam habet rationem & æqualitatem.

121. Fateor quòd naturaliter & de ſe utilior eſt emptio prædiorum: quia per reditus cum ſolo, hoc eſt cum pleno dominio & poſſeſſione fundi, in multis notabiliter præſtantior eſt, & ad longè plures uſus & commoditates hominum deſervire poteſt: putà habitationis, oblectationis, exercitii, valetudinis & reditus & imperii œconomici, & variè diſponendi liberæ facultatis, [& quia non ſubeſt furibus, & multis cladibus quibus mobilia ſubſunt] quàm ſimplex reditus abſtractus ab omni dominio & poſſeſſione ſoli, & in ſolis nominibus conſiſtens, furibus, igni, fugæ debitorum, & aliis periculis obnoxius quibus vacant prædia & eſt text. in *l. magis puto, §. nec paſſim. de reb. eo.* ubi prædia minoris ære alieno laborantis prohibentur alienari, ſi minor habet reditus & obventiones, quæ tanquam viliora priùs diſtrahi jubentur. Sed tamen in uno alio præcellunt reditus tutò collocati, videlicet ob uniformitatem & certitudinem præſtationis, quæ [ſi non fallat, ut quando tutiſſimè cautum fuit] nec periculis nec ſumptibus, nec curæ culturæ (quibus prædiorum reditus obnoxii ſunt) ſubjacet. Et ſic compenſatione facta eorum, in quibus excedunt & exceduntur invicem *ἐν πλάτει* ferè adæquantur.

122. Verùm quia publica non tam utilitas, quàm neceſſitas hominum exigit eſſe uſum aliquem promiſcuum, & commercium parabile pecuniarum, tam ad negotiandum quàm ab inopinatis neceſſitatibus occurrendum, ipſaque publica juſtitia exigit certam præfigi metam, quam excedere non liceat; juſtè & prudenter uſu & conſuetudine cordatiorum civium, & ſupremorum judicum hujus regni taxatum eſt ſummum pretium horum redituum, ad rationem duodecim pro uno, non quin pretium poſſit eſſe majus, ſed quòd nullatenus liceat minoris emere, nec ultra duodecimam ſortis partem in anno ſtipulari vel exigere. Verum eſt quòd ſi ſola redituum æqualitas in collatione & proportione ad prædia expenderetur, juſtius erat taxare ad rationem quindecim pro uno, quæ æquabilior eſt, ut ex prædictis liquet. Sed quia quadamtenus habenda fuit ratio eorum (quæ major turba eſt) quibus licèt deſiit aut voluntas, aut idonea occaſio pecunias collocandi in emptiones prædiorũ, malunt tamen inde aut negotiari, aut negotiantibus in ſocietatem dare, quam ab egentibus etiam prædibus & prædiis tutò caventibus, emere reditus paulò leviores quibus minor ſpes tum quæſtus, tum redemptionis affulget: tum quia in univerſum prudens legiſlator communem omnium commerciorum curſum, & omnem omnium utilitatem ex æquo curare & providere debet, juſtè taxatum eſt ad rationem duodecimæ: nec eſt iniqua hæc taxatio, ſed omnibus conſideratis, in communi æquabilis. Nec obſtat quòd plus tertia parte excedit ſemiſſes, quæ ſunt communes & regulares uſuræ, de jure communi taxatæ, in *d. l. eos.* Imò etiam aliquantulum excedit beſſes, ut patet in abaco: quia reſpondeo, quòd etiam jure communi digeſtorum ante *l. eos.* beſſes fuerunt communiter omnibus licitæ, ut ſuprà dictum eſt. Unde ſatis eſt quòd hæc taxatio congruit beſſibus, nec eas excedit, niſi fortè in tam modico, putà ducenteſima octogeſima quarta parte uſuræ menſtruæ, vel viceſima quarta parte penſionis annuæ, ut tam modicus exceſſus conſiderari non debeat: tum etiam ob aliud videtur hic reditus uſura beſſe levior, in qua debitor remanet obligatus ad ſortis reſtitutionem, ad quam poteſt cogi ſub modificatione, de qua ſuprà *num.* 83. Sed in hoc reditu nullo modo obligatur ad ſortem, nec unquam reſtituere cogi poteſt, etiamſi incipiat labi facultatibus, & prædes & prædia ſuppoſita pereant, ut in *extravag. Regimini. de emp. & vendi. in communibus.* Sed iſtud levamen alio multo graviore pondere compenſatur, quia antiquæ illæ uſuræ nunquam ultra quantitatem ſortis currebant, ſed mox cùm eò ventum erat, ceſſabant etiam ſolutis uſuris computatis *num.* 47. At hi reditus ſemper etiam in infinitum currunt,

Digitized by Google

quòd eſt pauperibus debitoribus graviſſimum. Non autem erat tam grave, quòd poterant interim cogi ad ſortem: tum quia ad hoc rariſſimè urgebantur, quandiù ſolvebant modicas illas uſuras: tum ſi contingebat urgeri, non poterat præcipitanter fieri, *ut ſuprà num* 82.

123. Et hoc obſervando veteres illæ legales uſuræ cum omni ſua moderatione de qua ſuprà *num.* 43. *cum ſeq.* benigniores, leviores & utiliores eſſent debitoribus temporario uſu æris alieni indigentibus: quàm novi iſti earum ſuccedanei reditus ad rationem duodecimæ. Tum propter leviorem quantitatem penſionis currentis, tum quia ceſſat omninò currere, quamprimùm ſortem æquavit, tum ſæpè emptores redituum tot talibuſque prædibus ſibi cavent, ut quandoque debitores à dictis fidejuſſoribus magno ſuo damno cogantur importunè redimere, ut infrà *q.*30. Proinde licèt juſtiores & æquiores eſſent uſuræ civiles & moderatior. *l. eos.* juſtum tamen fuit hos reditus omnibus indifferenter concedi, etiam remotis diſtinctionibus perſonarum de quibus in *d. l. eos.* ne fortè ditiores & honeſtiores videntes ſibi minus quam negotiatoribus tribui, recuſarent prorſus hoc ſubſidium vel indigentibus, quorum utplurimùm magis intereſt cum ditioribus & honeſtioribus negotium habere. Tum qui liberaliori & generoſiori ſunt animo, facilius ad minoris fœnerandum inducuntur, putà ad rationem quindecim pro uno (ut quidam æquiores faciunt) dum vident ſe gratiam impartiri & liberalitatem exercere, quàm ſi eiſdem pluris non liceret. Novi ipſe quoſdam honeſtos viros, qui cùm emerint ad ſummam rationem duodecimæ, non tamen ſolent hoc ſummo jure exigere, ſed circiter rationem unius pro quindecim: reliquum liberaliter debitoribus grato animo ſolventibus remittentes, quod valdè honeſtum eſt & laudabile. [Contra hodie tanta eſt infidelitas debitorum, qui plures infideliores heredes relinquere ſolent, ut longè tutius, & utilius ſit in emptiones prædiorum pecuniam collocare.]

Duodecim. ſumma eſt. 124. Ut autem in reditibus, quandocunque redimibilibus perceptio unius annui pro duodecim ſortis eſt juſta: ita & ſuprema, & quam nullatenus augere vel aggravare licet, nec in quantitate, nec in qualitate penſionis, aut adjecti oneris, ſiue in accelerando tempore primæ ſolutionis, ſive in reſtringenda libertate redemptionis, aut aliàs quocunque modo vel prætextu, etiamſi debitor nullis prædiis prędibúſve cavere poſſit, utcunque pauper ſit, quin ſit vitium uſuræ ſuperabundantiæ, vel incrementi illiciti. Unde creditor ſive emptor nullum aliud commodum à debitore exigere poteſt, nec directè, nec indirectè, nec per ſe, nec per alium quovismodo, ultra præfatam taxatam penſionem, quin ſit uſurarium & reſtitutioni ſubjectum: ſecùs ſi emptor non ſtipuletur penſionem, niſi ad rationem quindecim pro uno, vel infrà, quia tunc poterit licitè ſtipulari aliquod aliud commodum, dummodò ſimul cum penſione non excedat rationem unius pro duodecim, ut *ſuprà num.* 107. In quo dico habendum reſpectum, non ad commodum aut verſum in rem creditoris, ſed ad incommodum & onus debitoris: ita ut ad ſummum non gravetur nec oneretur facto creditoris ullo modo, ultrà quàm ſit onus iſtud unius annui pro duodecim. Quòd ſi forſan extrinſecùs præter formam contractus ſine facto vel culpa creditoris in aliquo gravetur, non eſt in conſideratione quantum ad juſtitiam ipſius contractus. Et quemadmodum in æquiſſima *d. l. eos ad fi.* non licebat creditori de pecunia fœneratitia quicquam demetere vel retinere ſiliquarum vel ſportularum nomine, aut aliò quocunque prætextu, quin hoc cederet damno creditoris, & in diminutionem ſortis, & futurarum uſurarum: ita & hodie nihil quocunque colore detrahere licet de ſorte, imò nec differre: nec unquam incipiet currere reditus, niſi pro rata pecuniæ, quæ in manus & liberam poteſtatem debitoris pervenerit.

125. Advertendum etiam, quòd meò judicio bonum eſſet ſtatuere, quòd ſupremi illi reditus, minimò illo pretio duodecim pro uno empti eſſent redimibiles, pluribus ſaltem duabus vicibus æqualibus: & hoc triplici ratione. Prima propter rigorem & gravitatem reditus, quod ultra prædicta oſtenditur, quia jure civili & communi per *d. l. eos.* ſumma & gravior uſura, & quam nullo modo excedere licebat, erat beſſis. Patet quia nec tantillum ultrà ſtipulari licebat, niſi ſtante gravi & continuo ſortis & uſurarum periculo penès creditorem ut in trajectitia, quæ non eſt mera uſura, quia non percipitur propter ſimplicem uſum pecuniæ, nec propter nudum interuſurium medii temporis, ſive in damno, ſive in lucro ceſſante conſiſtentis: ſed propter aliam juſtiſſimam, imò præponderantem cauſam, videlicet, ſuſceptionem gravis & continui periculi marini. Relinquitur ergo quòd uſurarum legitimarum, quæ propter temporarium uſum pecuniæ, ſeu preſſiùs propter utilitatis & commercii interuſurium præſtantur, ſumma gravior & rigoroſior de jure communi eſt beſſis, unde nec iſta tanquam nimis gravis omnibus conceditur: ſed juſtis & veris negotiatoribus duntaxat, quibus lucrum pro tempore non facere de pecuniis & induſtria ſua eſt verum damnum incurrere, ut ſuprà diximus *num.* 28. Bes eſt ſumma uſura. Summa autem & gravior, quæ communiter eſſet licita, non poterat excedere ſemiſſem centeſimæ. Verùm hujuſmodi duodecima nedum plus tertia ſui parte excedit ſemiſſes, quæ ſolæ erant communes; ſed nihilominùs hæc eſt communis, & adhuc aliquantulum excedit beſſes, quæ erant ſummæ, nec omnibus licebant. Igitur negari non poteſt, quin etiam jure civili inſpecto, hujuſmodi duodecima ſit exorbitans, ex quo communiter permittitur, licèt excedat beſſes, ſaltem eſt valdè gravis & rigoroſa. Unde meritò cùm ſit ἀκμὴ, totúmque periculum ſit ſolius debitoris, vel in hoc relevari deberent debitores, ut poſſent ſortem reſtituere, & ſe liberare per plures, ſaltem duas vices. Secunda, quia etiam ante centum viginti annos non reputabatur reditus hujuſmodi licitus, niſi concurrente facultate redimendi, non una & ſimplici, ſed per plures vices & portiones, ut patet *in d. extravag. regimini.* Tertia, ut homines allicerentur ad mitiùs fœnerandum, videlicet ad rationem quatuordecim, vel quindecim pro uno vel ſuprà elevando, quibus caſibus licitum eſſet paciſci, quod non liceret redimere pluribus vicibus, ſed ſemel tantùm & integraliter. Et ego tam in judicio quàm extra vidi, multa inſtrumenta antiqua, ante ſexaginta vel quinquaginta annos cònfecta, quibus etiam mercatores hujuſmodi reditus emerant ad rationem quatuordecim pro uno, & circà: ita quòd frequens tum erat etiam majori pretio duodecima emere.

126. Cæterùm de reditibus, quæ civitas aut Reſp. ſub pacto redimendi ad ſubveniendum publicis neceſſitatibus vendit, ut per Federic. de Senis. *conſ.* 303. *incip. quæſt. vertitur inter cives.* Pau. *conſ.* 289. *præſens dubium lib.* 1. Ant. Butrig. *conſ.* 17. *occurrentibus.* Petr. Anchar. *diſput. incip. antiquis.* Laur. de Rodul. in *tract. de uſu. q.* 14. & in *quæſt. montis.* Archiep. Flor. *part.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. mihi non videtur æquum, quòd cives emant à ſua Rep ad ſummam rationem duodecimæ, ſed quintamdecimā ſufficere: non quin duo decima ſit vel hoc caſu juſtè, maximè cùm ſoleat ea emptio ab invitis exigi, quod pretiū diminuit *l. Item ſi verberatū* §. 1. & ibi Angel. *de rei vendic.* facit text. in *l. non enim ff. de act. rer. amotar,* ſed publicæ honeſtatis & utilitatis ergò. Sic enim fiet, ut minùs gravetur Reſp. utque citiùs redimere poſſit: tum majus erit levamen, quod ex hac moderatione accedet ærario & Reipublicæ quàm ſit gravamen, quod ex hac diminutione reditus inferetur particularibus civibus, in quorum etiam commune commodum redundabit, quia leviora erunt portoria & vecti- Reip. favor.

Digitized by Google

vectigalia quæ à populo ob dictorum redituum continuationem penduntur. Et iſtud intelligo dummodò emptiones hujuſmodi his demum qui commodè facere poſſunt, indicentur non ſi indigentibus vel anguſtia rei familiaris preſſis, quibus ob id mutuari, verſuramve facere opus eſſet, ut mihi accidit. Offero tamen mihi debitos à civitate reditus ad rationem decimæ quintæ reduci: dummodo mihi reſtituantur, quæ mutui vel alterius indictionis nomine à me frequenter exacta ſunt? à me, inquam, nulla prædia poſſidenti, ſed ſumptibus propriis ſolo labore multis caſibus obnoxio quæſitis familiam alenti, idque quàm parciſſimè, quo plus & laboris & temporis ſuperſit ad hæc & alia quæ molior majora in ornatum & commodum ingratæ, nulliúſve Reip. componenda. Scio hæc (ut omnia ſtudia mea) ab improbis, qui ſub hoc infœlici Deſpotiâ nimis multiplicati ſunt, irrideri, ſed bonos & virtutis zelatores alloquor, quos plures eſſe ſcio, qui miſeram & diuturnam hanc Reipub. & bonorum ſtudiorum vicem doleant, ſuamque Reip. politicam εὐταξίαν, & virtuti dignitatem quamprimis reddi deſiderent: quod faxit Deus.

Liberalis oblatio.

127. Rurſus advertendum, quod in regionibus in quibus rariora ſunt commercia, & minora lucra quæſtuaria, quia non ſolent illic homines tam aſſiduè & latè negotiari, prout ſolent in Italia, Gallia, & circumjacentibus locis, neceſſe eſt in præfatis regionibus minorem eſſe uſum, & minorem neceſſitatem, & conſequenter minorem utilitatem æris alieni, prout uſuvenit in ſuperiore Germania. Et conſequenter cùm debitor iſtic non ſit tantùm ex ſorte, vel ejus occaſione lucraturus, ſicut in his locis, non eſt juſtum creditorem ibi tantum lucrari ex hoc fœneratitio uſus pecuniæ quæſtu, ſicut apud nos. Unde non debent ibi uſuræ, ſive reditus emptitii, qui earum loco ſucceſſerunt, eſſe tam graves ſicut hîc: ſed leviores, prout ibi pecunia, hoc eſt uſus pecuniæ & quæſtus, qui ex ea fieri poteſt, eſt vilior. Quamobrem in ſuperiore Germania reditus etiam quandocunque redimibilis, non juſtè emeretur ad rationem etiam unius pro ſexdecim, licet apud nos hæc ratio eſſet juſtiſſima, & valde moderata, utpote cum non ſit niſi dodrans duodecimæ, quia adhuc ſecundùm hanc rationem creditor ibi nimis lucraretur ſuprà & ultrà, quàm ſive emptione prædiorum, ſive aliter negotiando communiter iſtic ſuperlucrari liceat. Unde ibi juſtiſſimè, & prudentiſſimè & ſumma æquabilitate in conventu Vvormacienſi publico ſolemnique decreto Germaniæ nobiliſſimæ illius politiæ conceſſum eſt, ut centum florenis emantur quinque floreni annui reditus, declaratúmque quæſtum uſurarium & illicitum fore, ſi minori pretio emeretur, ut refert Joan. Æpinus, *Pſal.* 15. Et intelligendum de reditu quandocunque ad voluntatem debitoris redimibili. Et iſtud demum, non autem minus pretium juſtum eſſe cenſet Conradus Summenhar Tubingenſis *tract. contract. q.* 33. *& q.* 84. Et debet intelligi ſecundùm uſum & modum Germaniæ, ubi ſcripſit. Idem tamen Conrad. *q.* 83. *concluſ.* 2. refert, quòd olim & centũ annis ante tempus ſuum conſuetum fuit in quibuſdam civitatibus Germaniæ dare quindecim florenos pro reditu redimibili unius floreni. Et nondum centum anni in Delphinatu non licebat minoris emere hos reditus etiam ſub libera & perpetua facultate redimendi, quàm ad prædictam rationem viginti pro uno. Ut conſultus Guido. Pap. Juriſconſultus Delphinas conſuluerit *conſ.* 180. emptionem hujuſmodi reditus ibi minori pretio factam, prorſus nullam & uſurariam. Quæ ratio reſpondet quincunciali uſuræ, quam etiam Satyrici modeſtam vocant, ut *inf. nu.* 531. quod notandũ ad plenam hujus materiæ intelligentiam. [At in Comitatu Burgundiæ Carolus V. Germanorum Imperator, & Comes Burgundiæ, Conſtitutione publicatâ in Senatu Dolano 19. Decemb. anno 1545. ſtatuit, reditus pecuniâ conſtitutos non poſſe excedere 8. in centum quæ eſt ratio beſſalis uſuræ, ſive reditus, ſive redimibilis, ſive non (ſcilicet ex pacto) quia tacitè cenſentur eſſe redimibiles, etſi cautum non ſit: quod extendit etiam ad præteritos reditus, ut cùm eandem rationem inducunt, non ſolum pro tempore futuro, ſed etiam pro tempore præterito: ita ut ultrà eam rationem ante dictam Conſtit. ſolutum deducendum ſit ſuper futuris, ſcilicet reliquis; non autem intelligas ſuper ſorte, niſi ſtatim redimeretur, ſed & ea regio non eſt multùm commercialis.] Ex his habes omnem rationem & juſtitiam veterum & recentium uſurarum noviter excuſſam. Et præterea quid dicendum de reditibus pecunia conſtitutis, videlicet quod apud nos ad conſtituti rationem duodecimæ, nedum in judiciis; ſed etiam in conſcientia ſunt liciti, dummodò non ſint fraudulenter empti, hoc eſt ad exhauriendum facultates proximi & cumulatis uſuris extorquendum ejus prædia, nec ſcienter exigantur ab eo cui aliàs gratis mutuandum vel eleemoſyna ſubveniendum eſt, nec præſtetur fomentum ignaviæ decoctorum, nec luxuriei adoleſcentium.

Decretum Vvormaciæ

128. Item quòd nedum naturaliter, ſed (ut ita loquar) eſſentialiter ſemper ſunt redimibiles, nec in contrarium paciſci, aut ullo tempore præſcribi poteſt, quoniam hæc libera & perpetua redimendi facultas neceſſariò requiritur ad juſtitiam & tolerabilitatem horum redituum: quod verum puto, etiamſi ad rationem unius pro quindecim vel octodecim, vel ſuprà (infrà rationem unius pro viginti) conſtituti ſint, ut etiam nullo pacto, nec temporis lapſu poſſint fieri non redimibiles, quia infrà rationem viginti pro uno parum abſunt à ſemiſſibus uſuris, & precium nimium deficit ab æqualitate & valore reditus perpetui non redimibilis, ut notum eſt. Siquidem commune & legale hujus pretium ſunt viginti quinque pro uno, quæ eſt ratio trientariæ uſuræ & civilis indicatura perpetui non redimibilis, text. *d. l.* 3. *§. ult. ad leg. Fal.* De reditu autem unius pro viginti, quæ eſt ratio quincuncis uſuræ & citrà, infrà trientariam, non auſim pronunciare ſemper redimi poſſe, etiam citrà pactum, quia non ita multum recedit à civili pretio, & ſunt regiones in quibus tanti poſſunt emi prædia ſimilis reditus. Veruntamen in iſtis reditibus pecunia conſtitutis, longè facilius expenditur, & minus toleratur inæqualitas, quàm in reliquis omnibus commerciis. Præterea tanquam ſuccedanei uſurarum, & ſervitutes impoſititiæ, ſemper odioſi ſunt, & favorabilis redemptio. Quare magis inclinarem ut ſemper redimi poſſent, etiamſi cautum non eſſet: imò etiamſi contrà cautum ſit, niſi ſint conſtituti ad rationem viginti quinque pro uno quod ultimum aliter non determino, quoniam negotiorum, regionũ, & aliarum circumſtantiarum varietas eandem & perpetuam certæ taxationis formulâ non admittit, ut inquit Scævola in *l. Mævis §. uxore de annuis & menſt. legatis l. de acceſſionibus in princ. de diver. & temp. præſcript.* Nec eſt meum de quoquam determinare ſine concludenti ratione aut æquitate. Poſtremò ex prædictis habes, quòd hi reditus ſemper ſunt odioſi, quantacunque pecunia conſtituti. Sunt enim uſurarum ſuccedanei, eoque magis vel minus, quo viliori vel majori pretio empti ſunt, tanto enim magis fœnori improbo accedunt vel recedunt. Omnium igitur odioſiſſimi, prout & duriſſimi ſunt ad rationem unius pro duodecim empti. Et quod dictum eſt de debitore ſeu venditore, ut ſine vitio non poſſit onerari nec aſtringi ultra onus ſimplicis duodecimæ, ampliandum in ejus ſucceſſore, ſive univerſali, ſive particulari, putà fundi ſpecialiter hypothecati emptore, novam recognitionem, quam titulum novum vocant, faciente. Nunc occurrebat de juſtitia, vel injuſtitia, & pretio redituum temporalium novè diſcutere: ſed ne nimium remorer, praxis magis quàm theoriæ cupidos, placet primum particulares & quotidianas quæſtiones horum conſuetorum redituum decidere, incipiendo à paucis levioribus, deinde ſcandendo ad plures arduas, itaque.

Perpetua redimendi facultas.

Digitized by

QUÆSTIO SEXTA.

SYNOPSIS.

1. *An domini directi civiliter laudimia exigant à cenſuariis propter redituum venditionem.*
2. *An appoſito pacto de redimendo reditu creditori debitor legales ſumptus refundere teneatur.*
3. *Quid de laudimiis.*

SExtò quæro de pactione uſitata, de qua ſolet fieri inſtrumentum ejuſdem datæ, qua debitor promittit creditorem exonerare ab omnibus laudimiis & aliis ſimilibus juribus vel angariis, & pro eo ſi opus ſit, ſolvere. Reſpondeo breviter, hanc pactionem in ſe uſurariam & illicitam eſſe, quia iſtud eſt proprium onus emptoris, ut notat Alberic. *l. & ideo de cond. furti.* Bald. in *rub. C. de reb. cred.* Alex. *conſil.* 51. *viſis lib.* 3. Plenè dixi in *conſu. Pariſ.* §. 23. *num.* 7. §. 55. *gloſſ.* 2. Unde iniquè & ſine cauſa rejicitur in venditorem, præſertim quando emptor emit vili pretio, ut in caſu hujus duodecimæ, in qua non poteſt eſſe minus nec vilius pretium, etiam nullo alio onere ſupra reditum adjecto venditori. Benè fateor, quòd tunc poteſt eſſe juſtum iſtud pactum, ſi emptor contemplatione oneris ſuſcepti per venditorem det ei majus pretium, vel minorem capiat reditum, vel quid aliud æquipollens faciat, aliàs non. Unde poteſt eſſe juſtum & tolerabile pactum, ſi ematur reditus ad rationem unius pro quindecim, vel ſuprà? ſed ſi ad rationem duodecimæ, omnino injuſtum in ſe, non tamen vitiat contractum: ſed vitiatur, cùm ſit ſeparabile *l. pecuniæ de uſur. d. l. eos ad fin.* Verum eſt tamen, quòd iſtud pactum in ſe mero jure ſupervacuum eſt, quantum ad laudimia, quia de venditione & conſtitutione horum redituum etiam ſpecialiter ſuper certis fundis cenſualibus, nulla laudimia nec alia jura dominis directis fundi ſuppoſiti debentur ut novè & clariſſimè probavi in *conſuet. Pariſ.* [ſuper §. 58. *& tribus immediatè ſequentibus*, quia d. articuli, & ſimiles in aliis conſuetudinibus hujus regni debent (ut ſemper docui) intelligi] in reditu non redimibili, vel redimibili ex accidenti ſuper fundo cenſuali vendito, vel ad unum fundum limitato, ſecus in hoc reditu uſurarum ſuccedaneo, cui eſſentialiter ineſt libera redimendi facultas, qui non cenſetur pars fundi ſuppoſiti, nec res immobilis, ſed potius mobilis, & conductio uſus pecuniæ, niſi quoad quædam, *ut ibi plenè dixi, & fac. infrà quæſt.* 69. *num.* 444. [Et ita ſecundum hanc ſententiam noſtram judicatum fuit in præfectura Ambianenſi menſe Aprili, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo nono, poſt Paſcha, & cenſuarius abſolutus à petitione domini directi petentis laudimia à cenſuario, qui hujuſmodi reditum ſuper fundo cenſuali conſtituerat: Et ita tandem generali decreto Senatus Pariſienſis opinio mea comprobata, & ſecundum eam correcti & emendati quatuor articuli, videlicet 55. 59. 60. & 61. Conſuetudinis Pariſienſ. Arreſto ſolemniter lato die 10. Maii anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſeptimo, ut ſcripſi in 2. *parte Conſuet.* §. 58. Ita etiam debet reſtringi *Conſuet. Nivernenſis, tit.* 4. *De feudis*. §. 25. videlicet ad aliam ſpeciem reditus tanto pretio conſtituti, ut poſſit eſſe non redimibilis, ut novè docui in *conſ. Pariſ* §. 59. *num.* 10. *&* §. 58. *q.* 4. Multi domini directi etiam Eccleſiaſtici olim me conſuluerunt volentes laudimia exigere ratione horum vulgarium redituum, meque audito, deſtiterunt. Et ità debet intelligi *conſ. Meldunenſ.* §. 142. *cum ſeq.* Et ità corrigendæ ſunt erroneæ Conſuet. Trecarum §. 38. 39. Victriacum §. 31. Calvim. §. 24. Avar. ſeu Biturig. *tit.* 6. §. 8. niſi reſtringendæ ad reditus viceſimæ, vel majoris ſortis, qui poſſunt eſſe non redimibiles ex genere fundi: & ſic faciunt perpetuum præjudicium domino directo.] Nec unquam vidi, nec à majoribus audivi de facto exacta fuiſſe quædam laudimia de venditionibus horum redituum ſuper certis prædiis cenſualibus, licet ſint & fuerint frequentiſſimæ. Hoc etiam eſſet injuſtum, cum hoc caſu dominus directus ex hac ſimplici hypotheca nullum omnino præjudicium patiatur, ut in *dicto* §. *oſtenditur.* Porrò licet non ſoleat hujuſmodi frequẽtiſſimus contractus ſine tali pacto iniri, tamen hujus pacti frequentia non proceſſit initio ob aliquem juſtum metum laudimiorum: ſed ex avaritia & ſedulitate tabellionum, qui ſolent ultrò creditorem hujus pacti commonefacere, ad hoc ut multiplicatis inſtrumentis majus lucrum ferant. Ex his ſequitur iſtud pactum non ſolùm eſſe nullum, ſed etiam ſupervacuum: nec poſſe creditori prodeſſe, ſed bene quandoque obeſſe, cum aliis pactis & ſiniſtris conjecturis per notata *infrà eod. quæſt.* 90. *cum ſequent.* Pulchrè autem procederet quæſtio, ſi hujuſmodi contractus fieret in locis, in quibus de facto vigeret ſtatutum, quod de omni contractu deberet ſolvi gabella, quia nihilominus teneretur iſte emptor de ſuo ſolvere, non obſtante pacto. Plus dico, quòd ſi debitor ſive venditor initio de facto ſolveret, vel aliàs facto ſuo exoneraret creditorem, non curreret reditus niſi pro reſiduo pretii remanentis libere & efficaciter debitori. Et iſtud quandocunque opponi poſſet per text. in *d. l. eos verſ. ita ſi quis.* Conſequenter fatui ſunt creditores, qui dictum pactum apponunt, quia ſi ſupervacuum eſt, ut eſt, ſumptum ſuperfluum faciunt; ſi verò de facto faciant debitori aliquid ab initio ea ratione ſolvere, debebit illud deduci de ſorte, nec curret reditus niſi de reſiduo.

Laudimia.

Arreſtum.

130. Item quid de quaquam vulgari clauſula, in eodem inſtrumento apponi ſolita qua venditor ſeu debitor in caſum redemptionis tenetur omnes legales ſumptus refundere? Videtur enim injuſta in hoc ſummo reditu duodecimæ, in quo libera facultas redimendi eſt de neceſſitate juſtitiæ & æqualitatis contractus. Cùm autem celebretur gratia utriuſque, ſequitur quòd non debent omnes ſumptus rejici in alteram partem, præſertim miſerabiliorem; ſed ſaltem debent eſſe communes æqualiter, nec conceſſio facultatis redimendi videtur juſta cauſa ſeſe exonerandi ab his ſumptibus, quia hæc facultas non datur de gratia, ſed de neceſſitate, ſine qua contractus ex parte creditoris eſſet nimis exceſſivus & injuſtus. Tamen dicendum clauſulam hanc non eſſe injuſtam, ex quo facultas hęc non datur poſt certum tempus; ſed liberè & ab initio, ut poſſit debitor, ſi velit, poſtridie redimere: quo caſu æquum eſt, creditorem qui nihil lucri fecit, nec facere potuit, indemnem reddi à debitore qui licet non fuerit fortè uſus pecunia, tamen habuit facultatem & jus perpetuò vel quandiu vellet utendi, quod jus non habuit creditor in reditu. Si igitur juſtum eſt eum reddi indemnem ab initio, igitur & ex intervallo: quia ſi tempore medio percepit reditum legitimum, caruit etiam pecunia, cujus interuſurium eſt ex dicti reditus æquamentum. Videamus ergo de effectu hujus clauſulæ, & clarum eſt quòd extenditur ad moderata ſalaria tabellionum, & impenſas inſtrumentorum inde confectorum. Sed etiam ad exonerandum creditorem ab omnibus laudimiis & aliis quibuſcunque oneribus, de quo ultimo ſolet fieri inſtrumentum ſeparatim? Videtur quod non, per

Legalis ſumptus.

Digitized by Google

nuper dicta, ſed certè illa procedunt, quando debitor illis oneratur ab initio & ſtante contractu: quia quandiu durat reditus, debet debitor frui intergrâ ſorte, nec poteſt in aliquo onerari vltra duodecimam annuam partem ſortis quâ fruitur. Unde non debet interim ſors onerari nec diminui, nec cogi debitor ad quodcunque aliud ſolvendum ſuper ſortem, alioquin deinceps non curreret reditus niſi pro reſiduo ſortis, text. *d. l. eos ad fi.* Sed quando reſolvitur & finitur contractus per redemptionem, ceſſant illæ rationes. Et ſic non videtur injuſtum, quòd hoc caſu teneatur debitor, qui vult redemptione uti, ſervare creditorem indemnem à laudimiis vel gabellis: ſi quæ debeantur, vel etiam de facto exigi ſoleant etiam ab initio contractus, Quemadmodum in venditione fundi etiam minùs juſto pretio: ſed cum facultate redimendi, quæ propterea non datur de gratia (quod eſſet ſupra omne dubium) ſed de juſtitia & æqualitate contractus: tamen licèt ab initio hæc onera ſpectent ad emptorem, ſtante contractu, ut dixi in *conſ. Pariſienſ.* §. 23. *numero* 7. tamen dum reſolvitur per redemptionem, tenetur redimens ſive ab initio, ſive ex intervallo redimat, indemnem ab his reddere emptorem, ut dixi in *conſ. Pariſ.* §. 184. Adverte, hæc incidens quæſtion. de ſe ſupervacua eſt, quia (ut dixi) in hujuſmodi reditu hæc jura non habent locum quicqrid aduſque putent: ſed quia alicubi contingere poteſt exigi, & ad pleniorem hujus materiæ lucem non eſt ſupervacua.

131. Dico ergo, quòd prædictis non obſtantibus quantumcunque prima facie urgere videantur, hunc debitorem redimentem ad hæc non teneri, & præfatam clauſulam ad iſta non poſſe extendi in hoc reditu duodecimæ. Et moveor, quia ſuccedaneus eſt antiquarum uſurarum, imò multò illis gravior, unde omnis interpretatio fieri debet, ne qua debitor ampliùs adhuc ſupergravetur quàm conſtitutum & permiſſum ſit, ne videlicet ſupra onus duodecimæ, quod eſt ſupremum gravamen. Unde in reſiduo non minùs favendum eſt debitori, quam olim jure communi, quando non tolerabantur niſi minores uſuræ, & tamen ſemper licitum erat debitori ſe liberare, ſortem cum uſuris debitis offerendo, nec ulteriùs ullo caſu gravari poterat. Igitur hodie ſaltem hoc relinquendum eſt, ut debitor ſortem cum reliquis debitis offerendo liberari poſſit, nec teneatur ad aliud cujuſcunque indictionis nomine; non obſtante quocunque pacto tanquam injuſto & à jure reprobato, ſalva impenſa literarum contractus, qui tolerabilis eſt, quia modica & uſu recepta non ſimpliciter nec abſolutè. Sed ideò quia literæ quæ ſunt in dominio creditoris reſtituuntur & transferuntur in debitorem, qua ratione juſtum eſt eum dictarum literarum, quas recepit, ſumptum reſtituere: ſecùs de aliis. Unde ſi fieret pactum, quòd teneatur debitor exonerare creditorem ab omni indictione, decimatione vel tributo à civitate vel tyranno, jure vel injuria imponendo ratione reditus per eum acquiſiti vel poſſeſſi, ipſo jure non valeret pactum. Et hæc multò fortiùs procedunt, ſi quæ laudimia vel jura ſolvat creditor nulla neceſſitate coactus, ſed voluntariè, ut pro hujuſmodi reditu feudum ſpecialiter hypothecatum ſit, quare ut tutior eſſet hypotheca, fecerit ſe à patrono infeudari de hoc reditu, & ei quid ſolverit pro inveſtitura, quod facere non tenebatur, per ea quæ dixi in *conſ. Pariſ.* §. 10. *nu.* 10. Tunc ſupra omne dubium eſt, non poſſe hæc debitori quandocunque redimenti in dictos legales ſumptus imputari, & multò minùs relevia per creditorem interim reſoluta, etiamſi hoc nominatim cautum eſſet in conſtitutione reditus. Non tamen vitiat contractum hæc clauſula, ſed in hoc tanquam uſuraria, aut melius tanquam exceſſiva vitiatur, per notata *infrà quæſt.* 90. Et hæc niſi reditus majore pretio emeretur, putà ad rationem quintædecimæ, vel alia conditione quæ onus compenſet.

QUÆSTIO SEPTIMA.

SYNOPSIS.

1. *Plures eandem ſortem capientes ad ſolidum reditum obligari nequeunt, ſed pro virili portione ſortis.*
2. *Plures ritè accipiuntur fidejuſſores.*
3. *Vi clauſulæ* chacun d'eux, &c. *videri ſpretum diviſionis beneficium.*

132. SEptimò quæro, quid de clauſula, quilibet in ſolidum, aſſueta quando plures accipiunt eandem ſortem, pro qua eundem reditum vendunt? Prima facie videtur injuſta, & ſic pro non adjecta in hac duodecima, in qua non licet quovis modo metas conceſſas excedere, Sed clarum eſt, quòd omnes non poſſunt naturaliter & effectualiter habere ſolidam ſortem, præſertim quando debitores non ſunt aliàs ſocii, nec contrahunt ratione communis alicujus utilitatis, ſed ſingulorum: igitur ſinguli non poſſunt ad ſolidum reditum obligari, ſed ſolùm pro virili ſua, ſeu pro rata ſortis ad ſingulos pervenientis, quia hujuſmodi obligatio uſurarum ſuccedanea non poteſt in plus contrahi nec currere, quàm pro rata ſortis, quàm quis verè recipit *d. l. eos ad finem.* Contrarium dicendum eſt, quia argumentum procederet, ſi ſinguli obligarentur ad novum vel alium reditum, ita quòd reditus multiplicaretur, quia tunc oporteret multiplicari ſortem, vel quantitatem ſortis à ſingulis receptæ reditum reſtringi: ſed hîc quotcumque ſint debitores, non obligantur niſi ad unum & eundem reditum: & ſi non plus onerantur text. in *l. ſi duo. ff. ut leg. ſive fid. nom. cau.* Et in veritate & in effectu non eſt niſi una & eadem obligatio, quemadmodum non eſt niſi unicus reditus conſtitutus vel debitus, *l. in duob.* §. *ult. de duobus reis*, licèt ea obligatio ſuper pluribus perſonis vel ſubjectis in ſolidum reſideat. Veluti ſi hæc pluribus auditoribus in ſchola perlegerem, non eſſet niſi una & eadem vox, licèt apud plures in ſolidum & æquè principaliter reſonaret, ut novè dixi in *tract. de divid. & individ. ſuper l. 4. de verb. oblig.* & tetigi in *conſuet. Pariſ.* §. 2. *gloſ.* 4. *q.* 6. Unde ex quo gravamen non augetur, nec multiplicatur, nec etiam creditor inde plus lucratur, nullum eſt inconveniens creditorem unum vel plures cum reo accipere fidejuſſores, etiamſi æquè principaliter ſe obligent renunciando exceptioni diviſionis & diſcuſſionis ſeu ordinis. Et veluti non eſt inconveniens plura prædia ſpecialiter & nominatim hypothecari, licèt unum ex illis abundè ſufficeret, hæc enim non ſpectant ad augendam obligationem, ſed ſolum ad eam aſſecurandam: quare non vitiant, quemadmodum non vitiat ſi debitor ſub inſtrumento garentigio executionem habenti paratam obligetur. Sic de jure *l. ſi non ſinguli Cod. de reb. cred.* habet locum non ſolùm in ſimplici mutuo, ſed etiam in uſurario. Et hîc adverte, quod aut pluros ab initio æquè principaliter contrahunt & ſe obligant in ſolidum, & creditor eorum fidem in ſolidum ſequitur, & tunc reſpectu creditoris nullo modo ſunt fidejuſſores, ſed omnes

Vna obligatio.

principales

principales: etiamſi conſtet quòd ad unum tantum pecunia pervenit, ut Pulchrè Paul. *l. ſed Iulianus ad Macedon.* reprobata opinione Guil. ibi. Idem Roman. *conſ.* 114. habent tamen & nova conſtitutione beneficium diviſionis, ſi omnes vel plures ſint præſentes & ſolvendo: in *auth. de duobus reis, conſt.* 99. Aut verò primò contrahitur cum uno in totum, deinde accedit alius qui ſe etiam obligat, & hic eſt verus fidejuſſor, ex quo non interceſſit animo novandi, & habet beneficium ordinis in *auth. de fidejuſſor. conſt.* 4. etiamſi ſe principalem debitorem conſtituerit, ut ibi tenet Accur. & benè idem Bald. *conſ.* 198. *num.* 7. *lib.* 1. *deciſio. Tholo. quæſt.* 8. Curtius ſenior *conſ.* 6. licet aliter teneat. Alex. *conſ.* 126. *in fin. lib.* 6. *conſ.* 29. *num.* 36. *lib.* 7. (ſecundùm diſpunctionem noſtram) ſed malè, ut ibi dixi. Et ſic iſte poſtea etiam in eodem inſtrumento accedens habet beneficium ordinis; & ſi plures taliter accedant, habent etiam inter ſe beneficium diviſionis, ex Epiſtola Adriani, niſi his beneficiis renunciaverint.

Beneficium diviſionis.

133. Sed hîc quæritur, Quid ſi duo principaliter contrahant ſub hac vulgata clauſula copulativa, (*chacun d'eux un ſeul & pour le tout, & ſans diviſion,* hoc eſt uterque in ſolidum, & abſque diviſione,) utrum per hoc verbulum, & abſque diviſione, intelligatur renunciatum beneficio diviſionis, etiamſi in toto inſtrumento non ſit aliqua alia clauſula renunciationis? Vidi multos olim dubitare: breviter dico renunciatum intelligi, non ſolùm quia alioquin hæc adjectio nihil operaretur contra regulam, *l. ſi quando ff. de legat.* 1. ſed potiſſimè quia mens contrahentium veriſimiliter non fuit apponere hanc clauſulam ad deſignandam formam obligationis ſatis expreſſam in clauſula immediatè præcedenti, ſed ad deſignandum effectum & executionem obligationis. Tum novum iſtud privilegium diviſionis non fuit conceſſum hoc caſu qualificato, ſed in obligatione ſimplici, in qua ſolum conventum eſt utrunque teneri in ſolidum, ut patet per text. in *novell. de duobus reis.* Ergo non debet extendi ad hunc caſum ubi plus conventum fuit, videlicet quòd tenerentur in ſolidum & abſque diviſione, tum de facili ſit recurſus ad jus commune & priorem ſtatum *l. ſi unus, §. pactus ne peteret. de pact.* Et ita puto intelligendam communem obſervantiam Pictonum, cujus meminit Dom. Andræas Tiraq. in *conſuet. Pictau. tit. de retract.* §. 51. *num.* 10. dicens apud Pictavos obſervari, ut obligati in ſolidum abſque alia renunciatione poſſint in ſolidum exigi. Quod hinc dimanaſſe puto, quia vulgò ſolet apponi vulgata illa clauſula, abſque diviſione, quæ hoc importat, abſque alia renuntiationis formula. Alioqui ſimplex communis obſervantia non ita debet accipi, nec potens eſt ut jus corrigat, ut dixi in *conſuet. Pariſ. in proœmio. gloſ.* 1. Item an is, qui ab initio ſe principaliter cum altero obligavit, excluſus ſit à quodam beneficio ordinis, de quo in *l. unde quæritur ff. commodati*, videlicet ſi doceat omnem pecuniam ad alterum perveniſſe, & petat eum præſentem prius conveniri & excuti ſuo periculo. [Reſpondeo illud remedium nunquam fuit introductum, niſi ubi viâ proceditur actionis, & ad vitandum circuitus multarum, & ordinariarum litium: unde non habet locum, ubi via executionis veluti poſt ſententiam procedi poteſt, ut plenius dixi in *conſu. Pariſ.* §. 166. quò remitto. Item quid ſi dicta clauſula ſine diviſione diſcuſſione vel æquipollens deficit in protocollo, ſed eſt ibi verbum abbreviatum renuncians & cætera: an poſſit extendi ad renunciationem diviſionis, vel diſcuſſionis? Reſpondeo non, & ita ſupra ſexdecim annos obtinui per Areſtum ſupremi hujus Senatus, ut dixi, ad Alexand. *conſ.* 28. *lib.* 2. Item quid ſi vir etiam prædia uxoris obligat & promittit quod ipſa ratificabit & ſe æquè principaliter ſine diviſione obligabit, quod poſteà fecit, vel ſic ab initio vir & uxor ſimul in ſolidum, & ſine diviſione reditum conſtituant? Plenè diſcuſſi *in conſuet. Pariſ.* §. 108. quò remitto, quia hoc excedit materiam uſurariam. Vide tamen quæ dicam *infrà quæſt.* 38.

QUÆSTIO OCTAVA.

SYNOPSIS.

1. *Ex clauſula* fournir & faire valoir, *conſtituto omnibus bonis & generaliter reditu, novas peremptis prioribus hypothecas aſſignare debitor non tenetur.*
2. *Niſi debitoris dolus arguatur.*
3. *At reditu limitatim ad certa prædia conſtituto, extinctis hypothecis prioribus, ad nudam ſolutionẽ reliquorumque cõtinuationem debitor coarctatur.*

134. OCtavo quæro, quid de clauſula Gallicè, *fournir & faire valoir*, videlicet qua debitor promittit hypothecas in futurum fore idoneas? Reſpondeo breviter ſi reditus non eſt limitatim conſtitutus ad certa prædia; ſed ſimpliciter omnibus bonis, & quibuſdam ſpecialiter hypothecatis, tunc hæc clauſula nihil addit, nihil operatur in ipſo principali debitore. Neque enim ſomniandum eſt quòd debitor obligetur ad omnes caſus futuros bonorum & facultatum ſuarum, quaſi teneatur & cogi poſſit ſortem reddere, peremptis quocunque caſu bonis & hypothecis, niſi alias hypothecas vel fidejuſſores ſubroget: quoniam debitor ad hoc obligari non poteſt in hoc reditu, duplici ratione. Prima, quia de ſubſtantia eſſentiali hujus reditus eſt, quòd ſors omnino & perpetuò abalienetur, ut nec directè, nec per indirectum repeti poſſit à creditore, ut *ſuprà numero* 17. & *infrà quæſt.* 50. *cum ſeq.* Secunda, quia de natura emptionis & venditionis eſt, ut perfecta venditione periculum ſit emptoris, *l. neceſſariò de peric. & commod. rei vend.* Igitur ſemel empto & conſtituto hujuſmodi reditu, neceſſe eſt periculum hypothecarum & facultatum debitoris eſſe ipſius creditoris hactenus, ut hoc prætextu non poſſit creditor compellere debitorem ad reſtitutionem ſortis, vel novam aſſignationem, quaſi novam conſtitutionem reditus. Non obſtat *l. incendium, Cod. de reb. cred.* quia procedit quatenus debitor iſte eſt obligatus & obligari poteſt, videlicet ad ſolutionem & continuationem reliquorum in quantitate & in genere, remota limitatione certi fundi: non autem allegari poteſt d. *l. incendium*, quatenus debitor non eſt obligatus nec obligari poteſt, videlicet ad reſtitutionem ſortis, vel ad novam conſtitutionem vel aſſignationem reditus. Benèverũ eſt, quòd ſi initio ementitus fuerit ſe tunc eſſe ſolvendo, & creditorem deceperit, tenetur tanquam doloſus venditor in id quod intereſt, *l. ſi de dote in fi. de jur. dot.* [Imo etiam ad redimendum, ſeu potius ad reſolvendum contractum ſi falſas cautiones, vel hypothecas dederit, prout contractus emptionis ob

Digitized by Google

hujuſmodi deceptionem reſcinderetur, *l. & eleganter ff. de dolo*, [Et quemadmodum venditor nominis vel hereditatis tenetur, ſi ſciens actionem vel hereditatem inanem, tanquam bonam & locupletem vendiderit vel affirmaverit, & emptorem deceperit, *l. hoc autem l. niſi de hered. vel act. vend.* Tenetur etiam pignoratitia vel crimine ſtellionatus, ſi res alienas vel prioribus hypothecis exhauſtas hypothecaverit, *l. cum debitore, de pignor. act.* ad quæ omnia tenetur ex natura actus ſine iſta vulgari clauſula. At reditu ſemel bona fide vendito & aſſignato, liberatus eſt debitor ab ipſa conſtitutione & aſſignatione, velut quaſi traditione reditus, nec tenetur ad novam conſtitutionem vel aſſignationem ob cauſas futuras, quarum periculum ſpectat ad emptorem *d. l. neceſſario.* Nec valeret pactum contrarium in hac materia ſuſpecta & uſuræ obnoxia, alioquin pro eadem ſorte teneretur debitor aut heredes ſui pluries conſtituere & aſſignare reditum, quod eſt abſurdum & iniquum: non diceretur vera emptio reditus, cum non ſervaretur natura emptionis, ſed magis vergeret contractus in locationem pecuniæ, ſeu veram & effectualem uſuram, omni vetere uſura graviorem.

135. Secus ſi debitor conſtitueret reditum non generaliter & abſolutè: ſed limitatim ad fructus, reditus & poſſeſſionem certi fundi, de quo dixi in *Conſuet. Pariſ. §. 11. num. 15. & §. 70.* Quia tunc dicta vulgaris clauſula adjecta multum operatur, quia illa omiſſa, debitor non teneretur in aliquo, perempto fundo ſuppoſito, vel quatenus ſterilis aut inutilis efficeretur: ſed adjecta dicta clauſula operatur ut debitor & heredes ſui in ſubſidium, hoc eſt perempto vel minus ſufficiente dicto fundo, teneantur, non ad ſortis reſtitutionem, vel novam reditus aſſignationem; ſed ad ſimplicem ſolutionem & continuationem reliquorum. Multum etiam operatur in tertio ſingulari ſucceſſore certi fundi ſpecialiter hypothecati, qui recognitionem, quam titulum novum vocant, faceret, *ſecundum ea quæ ſcripſi in d. §. 70.* dummodo ex certa ſcientia animo augendæ obligationis hujus tertii poſſeſſoris adderetur, & hoc conſtaret, aliàs præſumitur per errorem appoſita, quia in neceſſitatibus nemo liberalis exiſtit, *l. rem legatam de adim. legat.* Talis enim recognoſcens non præſumitur voluiſſe aliud facere, quam id ad quod tenetur de conſuetudine, & ex natura priſtinæ obligationis. Puto autem certam ſcientiam probatam, ſi in eodem inſtrumento narretur (vel aliunde probetur, quod iſte recognoſcens emerat hunc fundum ad onus hujus reditus, & exonerandi ſeu indemnes ſervandi venditorem & ſuos. Non tamen hæc clauſula inducet novationem, nec quod teneatur hic tertius ſolvere, ſi defierit poſſidere: ſed quod teneatur præſtare hypothecam idoneam & ſufficientem, & ſic in ſubſidium de ſuo tenebitur. An autem ea clauſula junctis verbis ſuper omnibus & ſingulis bonis operetur vim ſpecialis hypothecæ, nimis excedit materiam hujus tractatus, quare remitto ad ea quæ ſcripſi in *Conſuet. Pariſ. §. 70.* [Quidam, *pour un retraict ayant à faire de deux cens écus, vend, cede,* circiter, *trente livres de rente à luy deuës à* tertio, *promet fournir:* ſolvit poſtea cedens: Dicit, *qu'il trouve par ſon Conſeil du Chaſtelet, qu'il n'eſt tenu que* in ſubſidium, *& qu'il ſe prenne*, contra tertium. Idem tenet Mango, quaſi ſufficiat præſtare nomen idoneum, *l. ſi nomen de hered. vel act. vend.* Ego contra & *Faure* mecum: quia *l. ſi nomen* loquitur in ſimplici ceſſione, ſed hic eſt plus quàm ceſſio, vel delegatio, quia cedens promiſit, *fournir & faire valoir*: Et ſic quod ipſe ſolvet ſine diſcuſſione: nec aliàs emptor erat contracturus: & quod ità ab initio intellectum fuit, patet per triennalem ſolutionem.

136. Plures alias ſupervacuas clauſulas omitto, ut illam qua debitor ſe deveſtit à bonis ſuis, & inveſtit creditorem uſque ad concurrentiam reditus, & ad hoc latronem inſtrumenti procuratorem conſtituit, quia tale conſtitutum ratione loci & quotæ incertum non valet, ut dixi in *conſu. Pariſ. §. 64.* Sed an hæc clauſula operetur, quòd creditor propria authoritate poſſit apprehendere poſſeſſionem bonorum debitoris, videtur quòd ſic per not. Bart. in *l. prædia de acq. poſſ.* Jaſ. *conſil. 145. col. 5. lib. 2.* ſaltem ſi clauſula eſt de certo ſpeciali fundo, & ſic nulla ſit rei & poſſeſſionis incertitudo. Contrarium dicendum eſt, quia dicta clauſula hoc caſu eſt nulla duplici ratione. Prima propter ſui incertitudinem: ſecunda propter naturam & limitationem duodecimæ, quam excedere non licet, nec reſpectu majoris commodi creditoris, nec reſpectu majoris gravaminis debitoris. Unde etiamſi debitor conſtitueret ſe poſſidere certum fundum limitatum nomine creditoris, quo ſecuritate vel perceptione reditus, non valeret, ſed nullum eſſet hoc conſtitutum, tanquam uſurarium & rationem duodecimæ excedens: quia hujuſmodi reditus cum hoc pacto plus valet quàm ſimplex reditus, & debitor magis gravaretur, & ſic pretium non eſſet ſufficiens, niſi diminueretur reditus, putà ad rationem unius pro quindecim, ut novè probavi, *infrà eod. quæſt. 35.* De clauſula autem qua debitor promittit damna & intereſſe, tangam *infra quæſt. 22. in fine.*

QUÆSTIO NONA.

SYNOPSIS.

1. *Non tenetur debitor ad domum creditoris pecuniam debitam perferre.*
2. *Faciendæ ſolutionis attenditur domicilium quod creditor habuit tempore contractus.*

137. NOno quæro, quid ſi pactum ſit quòd debitor teneatur hujuſmodi reditum ſolvere in domicilio creditoris? Reſpondeo cum Scævola, *in l. Mævia. §. pen. de annuis legat.* non poſſe abſolutè reſponderi, cùm multa oriri poſſint, quæ pro bono ſint æſtimanda. Ideóque hujuſmodi varietas viri boni arbitrio dirimenda eſt. Retenta autem theſi noſtra, quò debitor ultra ſolutionem unius pro duodecim, facto vel commodo creditoris gravari non poteſt, facile vir bonus & prudens judicabit, quid in ſubjecta quaque hypotheſi dicendum ſit omnibus, circumſtantiis expenſis, totóque perſpecto negotio, ut poſt Triphonium in *l. bona fides ff. depoſiti* dixi in *Conſuet. Pariſ. §. 14. num. 86.* Clarum eſt autem de jure, in debitis quæ non habent annexam recognitionem dominii, vel exhibitionem reverentiæ, quales emphyteuſes, cenſus dominicales & feuda: ſed concernunt merum commodum pecuniarum, ut in his reditibus, quod etiamſi ſit certa dies expreſſa ſolutioni, non tenetur debitor pro ſolutione adire domum creditoris, niſi cum ſunt ejuſdem fori, & res ſine alio ſumptu & labore deferri poteſt, ut pecunia, alioquin tenetur creditor mittere ad domum debitoris, ut tenent Guil. Alberic. Bart. Bald. Paul. & omnes Doctores in *l. Item illa de*

Digitized by Google

conſtit. pecun. Bald. in *l. ult. Cod. de condit. inſert. in legat.* Joan. Imol. in *l. cum filiusfam. §. ult. reprobata opinione* Ang. ibi *de verb. oblig.* Igitur in quæſtione noſtra. Si ſint ejuſdem fori, clauſula illa, quòd tenebitur debitor reditum afferre & ſolvere in domicilio creditoris, non eſt ponderanda: nec facit reditum exceſſivum, quia alioquin tacitè inerat, & hoc dummodo reditus conſiſtat in pecunia. Secus ſi in fructibus ſive liquidis, ſive aridis, quia in his deferendis ex natura rei requiritur ſumptus & labor, nec ineſt quòd debitor debeat deferre ad creditorem, etiam ejuſdem fori: ſed oppoſitum, videlicet quòd creditor debet accedere, vel mittere, ut à debitore capiat & tollat ſumptu ſuo & periculo, ut eſt text. in *l. 1. §. licet. autem de peri. & commod. rei vend.* & tradit Paul. in *d. l. item illa in fin. princ.* Et ſic in iſtis clarum eſt, quod etiam ſi partes ſint & maneant ejuſdem fori, dicta claulula ſuperaddit onus notabile debitori. Unde ſi aliàs per ſe reditus ſit ad rationem unius pro duodecim, debet minui, vel aliquid addi ſorti proportionaliter, ad æſtimationem oneris adjecti, alioquin reditus erit exceſſivus & moderandus.

138. Et debet in his attendi domicilium, vel locus deſtinatus tempore contractus, quia non debet deinceps eſſe in poteſtate creditoris, mutare domicilium in præjudicium debitoris. Et è diverſo, ut tradit Joan. Imol. in *d. l. cùm filiusfamilia: §. 1. de verb. obligat.* Si verò tempore contractus ſint diverſi fori, tunc licet reditus conſiſtat in pecunia, adhuc videtur quòd dicta clauſula ponderanda ſit, & faciat dictum reditum exceſſivum & moderandum. Patet, tum quia de jure hoc onus tacitè non ineſt, ſed oppoſitum: tum quia ſi magna eſt diſtantia locorum, negari non poteſt quin debitor magno labore, ſumptu & periculo afficiatur in deferendo, præter magnitudinem quantitatis, quæ per ſe eſt in ſummo gradu, videlicet ad rationem unius pro duodecim. Et quoties debitor tenetur portare ad domum creditoris, intelligitur proprio ſumptu & periculo, & non creditoris, ut not. Bald. in *l. ult. C. de condi. inſer. in legat.* Sed certè non eſt præcipitanda ſententia, quia cùm creditor poſſit emere ab his, qui ſunt ejuſdē fori, ſi forenſem præferat, juſtè ſtipulari poteſt, indemnem ſe ſervari, per notata *ſuprà num.* 25. *cum ſeq.* quod duntaxat facit, apponendo hanc clauſulam, nec in hoc durius, imò benignius facit, quàm ſi à forenſi fidejuſſores idoneos, æquè principaliter obligatos, in eadem civitate & foro exigeret, prout cautiores & amariores prædibus & prædiis in eadem civitate ſibi caveri volunt, priuſquam vel teruncius extendatur. Cæterùm quòd forenſis debitor fidejuſſores hujuſmodi redimendo, vel ſingulis annis pecuniam ſuo ſumptu ad loca remota deferendo, ultrà rationem unius pro duodecim gravatur, hoc venit extrinſecus à contractu & creditore, & natura rei, propter conditionem debitoris vel caſum in ejus perſona cadentem, qui de ſe non debet imputari creditori, nec ei nocere *d. l. item illa, in princ. de conſt. pecunia l. ſi uno, §. item cum quidam*, ubi per gloſ. & doct. *locat.* & hoc ſecundum jus actionis conſiderando. Cæterum quælibet calamitas debitoris poteſt eſſe materia charitatis & miſericordiæ exercendæ ſecundum not. *ſuprà quæſt.* 2.

QUÆSTIO DECIMA.

SYNOPSIS.

1. *Si conſtitutus reditus* 10. *ſortis partem annuatim ſuperet, contractus eſt ipſo jure nullus.*
2. *Si non excedat, reducendus, & quâ ratione latè.*
3. *Actus ab initio exiſtens (licet tunc ad nihilum redigi potuiſſet) tractu temporis confirmatur.*
4. *Decima extra modum, eſt avariorum.*
5. *Uſurarum moderatio ad nondum ſoluta pertinet, non ad ſoluta.*
6. *Quo tamen caſu moderatio ad jam ſoluta extenditur detractum in ſortem non imputari tribus vehementiſſimis rationibus probatum.*
7. *Reditus exceſſivi moderatio etiam ad inferiores judices pertinet.*
8. *Coërcitio uſurariorum Eccleſiaſticæ jurisdictionis non eſt.*

139. DEcimo quæro, quid de reditu conſtituto pretio minori duodecim pro uno, an contractus ſit nullus tanquam uſurarius, an verò tanquam ſimpliciter exceſſivus moderandus: Et videretur reditus indiſtinctè moderationi ſubjectus, & reductioni ad rationem duodecimæ, per text. in ſimili, in *l. promutua. Cod. ſi cert. peta. l. eos. §. ſi quis autem Cod. de uſur. & ff. eod. l. pecuniæ fœnebris in princ. l. uſuras illicitas. l. placuit*, ubi ſi quis uſuras illicitas, & ſupra modum vel uſurarum uſuras ſtipulatus ſit, non tamen annullatur contractus, ſed ad modum permiſſum reducitur. Et nullus eſt caſus in jure, in quo propter exceſſum, vel admiſtum illicitum fœnus totum vitietur, excepto caſu ſingulari in Novellis *de fœnerante agricola, conſtitut.* 32. ut *ſuprà eod. quæſt.* 1. Tamen Stephan. Bertrandi *conſ.* 206. *ſi non ſint. lib.* 3. decidit reditum conſtitutum ad decem pro centum in totum non valere. Breviter reſpondeo diſtinguendum: aut reditus excedit decimam ſortis partem in anno, aut non. Primo caſu, vt quando eſt emptus pretio minori decem pro uno nullus eſt contractus in totum, nec aliquid debetur de reditu: ſed quicquid ſolutum fuerit, debet imputari in ſortem, à qua liberatus erit debitor, reſiduum ſortis ſolvendo: ſi verò plus ſolverit, repetet. Secundò caſu valet contractus, & debetur reditus. Sed an & qualiter ſit moderandus, ſubdiſtinguendum. Aut reditus excedit duodecimam: ſed non decimam ſortis partem in anno: aut non excedit duodecimam. Primo caſu moderandus eſt ad rationem unius pro quindecim: Secundo caſu conſervatur, nec moderatione indiget, utpote juſto pretio conſtitutus. Hæc eſt brevis, & præjudicata deciſio, quippe quòd non ſit meum inventum, ſed ampliſſimi Senatus noſtri æquiſſima ſententia, multis Areſtis, à viginti quinque annis, & citra conformiter latis promulgata. Cujus ſententiæ juſtitia & abſoluta æquitas nulla probatione, nulla commendatione indiget, ſed ſeipſam oſtendit. Quid enim juſtius, quàm eum qui uſque adeò fœnore improbo ſeſe maculat, ut dextantes excedat ſtipulando, undecim annua in centum vel plus, & in perpetuum, in eo ipſo puniri, in quo peccavit, videlicet ut omne lucrum amittat, qui tam avidum & nimis exorbitans lucrum contra omnia jura, & mores affectavit? Hujuſmodi enim crudelis & Barbarica uſura etiam inter Ethnicos probroſa fuit, ut *ſuprà numero* 36. nec eſſet iniquum tam immanem pleonexiam etiam ſortis damno lege data mulctari. Quòd igitur omni lucro ſorte ſoluta privatur, moderata, imò nulla propriè pœna eſt; ſed ejus quod ſuum eſt, reſtitutio. Qui verò decem annui & perpetui reditus pro centum ſtipulatur, licet modum excedat, non tamen adeò exorbitat: porrò

Digitized by Google

juſtè judicatur uſurarius contractus, vel ſimpliciter exceſſivus, à magno vel modico exceſſu, quia tota iniquitas uſuræ circa damnificationem proximi verſatur, ut *ſuprà num.* 13.

Reditus dextantes.

140. Tum olim reditus illi ad rationem unius pro decem, juſti in commune habiti fuerunt, & à pluribus Pontificibus approbati. Primùm anno Domini 1424. à Martino V. quem Conventus Conſtantienſis, cæteris abrogatis, elegit & confirmavit. Deinde anno Domini 1455. à Calixto III. ut patet in *extravag. regimini de empt. & vendit. in communibus.* Et adhuc hoc anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo, vix dum ſexaginta anni, & tales reditus in hoc regno tolerabantur: non quòd omnes uniformiter tanti fœnerarentur, nec quod eſſet crebrior forma fœnerandi. Sæpè enim & frequentius minoris fœnerabantur, & memini in multis cauſis ſubhaſtationum & veteribus ſententiis diſcuſſionum, ſive adjudicationum per decretum, plures legiſſe oppoſitiones & adjudicationes redituum ſuprà 70. vel 100. annos ad rationem unius pro duodecim, vel tredecim, vel quatuordecim, vel circa conſtitutorum, & rariùs mentionem fieri conſtitutorum ad rationem unius pro decem. Et ſic non erat tum certa magis frequentata fœnerandi ratio, ſed difformis & varia, ita tamen ut ratio decimæ rarior & gravior eſſet, & ἀκμὴ, quam excedere non licebat, tolerabatur tamen id temporis. Sed tandem deſinentibus bellis, quibus hoc regnum à tempore Philippi Valeſii per ducentos fere annos miserè concuſſum & dilaceratum fuerat, ſimul ſubortarum humaniorum literarum beneficio detecta luce, apparuit exceſſivum eſſe hunc reditum decimæ, quare tacito bonorum conſenſu, non enim lata eſt nec promulgata ſuper hoc aliqua conſtitutio, ſed tractu temporis bellorum feritate barbarieque ſenſim mitigata, exceſſus antiquorum redituum apparuit: unde conſuetudine bonorum judicum ſententiis comprobata, ſtatutum eſt & receptum, ne hi reditus rationem unius in duodecim ſub libera & perpetua redimendi facultate excederent.

141. Hinc eſt quòd reditus ad rationem decimæ, & infrà, id eſt, paulo minuendo, reditum, duodecimam tamen excedentem, non in totum annullantur tanquam uſurarii. Tum quòd non ita multum diſtent à juſto & permiſſo modo, tum quòd à veteri more & memoria hominum non exorbitant, ſed tanquam ſimpliciter exceſſivi moderantur, & reducuntur ad juſtam & æquabilem quantitatem: non unius in duodecim, quia licet illa ſit in ſe juſta, tamen eſt ſumma & extrema, ut ſuprà dictum eſt: ſed juxta legum exempla mediam viam eligendo ad rationem unius in quindecim, quæ eſt melior & temperatior forma; optima verò & abſolutiſſima ratione factum eſt à Senatu noſtro, ut is qui novam & juſtam præfinitionem quadamtenus tranſgreditur, non in totum; ſed quadamtenus puniatur, & in quo paulum excedere voluit, paululum excedatur reducendo reditum non ad ſummum illud, quod contempſit: ſed ad mediocrem & æquabiliorem quintamdecimam. Qui verò non parum; ſed multum tranſgreditur, nedum contra novas, ſed etiam contra veteres omnes & leges, & mores, omne lucrum amittat, & quod ſuum eſt, duntaxat recipiat. [Fac. Bald. in *c.* 1. *col.* 3. *de plus pet.* Et quæ anno 1537. ſcripſi in *conſuet. Pariſ.* §. 18. *numero* 17. Et cum ita abſolutiſſima æquitate & ratione digeſſerit Senatus, ubicunque in toto regno ſervãdum eſt. Ut enim pulcrè inquit Bald. in *l. nemo Cod. de ſent. & interlocut. omn. judic.* ratio non clauditur loco. Et conſequenter conſuetudo Aurelianenſ. §. 376. quanquã redacta anno ſeſquimilleſimo nono, & ſimiles debent huic generali cedere.] Ex prædicta diſtinctione invaluit in praxi modus loquendi, ut contractum 10. excedentem, vel aliter ita vitioſum ut nullus ſit, vel in totum annullandus, vocent uſurarium: cùm autem non eſt in totum reſcindendus, ſed moderandus, vocent exceſſivuum, quem ſtylum ut aptum retinebimus. Et adverte, in quantum dicti reducendum ad quintamdecimam in eo qui modicum exceſſit, rurſus temperandum eſt, ut procedat ſi hæc reductio fiat per judicem in invitum, vel re non integra, putà poſtquam creditor jam aliquot annis exegit reditum exceſſivum. Secus ſi res non eſt integra, quia creditor jam aliquot annis exegit reditum exceſſivum. Secus ſi res non eſt integra, quia creditor nihil adhuc recepit, vel ſi quid recepit, non integrè, ſed infrà legitimum modum, & inſuper voluntariè ſine lite offert moderationem ad rationem 12. à tempore contractus, quia tunc audiendus eſt. Cùm enim de facto nondum exceſſerit, ſed re integra, bona fide agnoſcat, non eſt in aliquo puniendus, faciunt notata *inf. quæſt.* 35. *num.* 261. Secus in eo qui deliquit excedendo 10. quia tunc cùm contractus ſit nullus, non admittitur etiam ex modico intervallo ad offerendam hanc moderationem: ſed dicendum ut in quæſt. ſequenti. Jam hæc quæſt. videtur ex his pulchrè & pleniſſimè expedita: ſed ut ſcias quam multa mihi prolixa cogitationum contentione, non ſuperficie tenus, ſed ima inquiſitionis vena, penitus ſingula quæque ἀναλυτικῶς perſequenti extricanda fuerunt, ſelectiora quædam ex his & utiliora carptim & ſingulatim attingam. Duo principaliter diſcutienda ſunt. Primùm ſuper moderatione reditus in ſe: ſecundum ſuper moderatione reliquorum præteritorum tam ſolutorum, quam nondum ſolutorum. Utque faciliori methodo per ſingula, quam ſinuoſa una diſtinctione procedam, has incidentes quæſtiones ſubjiciam.

Prudentia & æquitas Senatus.

Ratio non clauditur loco.

Duæ quæſtiones incidentes.

142. Quæro primò, quid ſi reditus ad rationem 10. vel inter 10. & 12. conſtitutus ſit ante 60. annos ab hoc anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo quo hæc ſcribimus, an debeat reduci ad rationẽ unius pro quindecim Et prima facie videtur quod ſic, per prædicta, ſubſiſto: quia hîc incidit duplex quæſtio prima, an reditus adeò antiqui, putà ſuprà 60. vel 100. annos non illicitè, nec ultra rationem 10. conſtituti, ſint moderandi? Secunda, quatenus ſint moderandi? Quantum ad 1. non videntur in aliquo moderandi, duplici ratione: Prima propter antiquitatem temporis; quia etiam ſine forte vel pretio potuiſſent reditus acquiri, vel præſcribi: igitur multò fortius minori pretio, igitur indubiè pretio illo tempore juſto. Secunda ratio, quia illo tempore reditus empti ad rationem 10. reputabantur juſti, & tolerabantur, unde non fuerunt illi reditus antiqui hoc pretio illicitè, ſed licitè acquiſiti & exacti, ne dum in foro contentioſo, ſed etiam in foro conſcientiæ. Igitur temporis progreſſu non cœperunt eſſe uſurarii, nec illiciti in ſe. Hinc prima facie videbatur quod non eſſent etiam pro tempore futuro moderandi, quoniam æqualitas & juſtitia cujuſque contractus attenditur & metitur penès æſtimationem rerum, & ſtatum qui erat tempore contractus *l. ſi voluntate Cod. de reſcind. vendit.* Et meritò, quia tunc contractus accepit firmitatem irrevocabilem, ſecundum qualitates & limites, qui tunc inerant, & contractum informaverant, *l. ſicut. C. de actio. & oblig. l. Rutilia Polla de contrab. empt. cum ſimilibus.* Tum actus validus ab initio (licet tunc annullari potuiſſet) tempore confirmatur, ut *not. Deci. in l. quod in initio. nu. 9. de reg. jur. glo. & doctores in c. non firmatur eod. in 6.* Igitur multò fortius, quando ab initio non poterat nec annullari, nec modificari. Quibus non obſtantibus conſtanter dico moderandos eſſe pro tempore futuro per text. in ſimili in *l. penul. C. de uſur.* ubi æquiſſimè ſanxit & declaravit Juſtinianus moderationẽ, *l. eos eod. ti.* habere locum nedum in contractibus & ſtipulationibus ſubſecutis, ſed etiam præteritis: non tamen pro tempore lapſo ante *d. l. eos*, ſed pro futuro poſt publicationem, *d. l. eos*, quantumcunque veteres illæ uſuræ fuiſſent juſtè

ſtipulatæ, ſecundùm juſtum, legitimum & conſuetum modum tempore contractus currentem.

143. Igitur idem dicendum in iſtis reditibus quia in veritate ſuccedanei ſunt veteribus illis uſuris non improbis, ſed legitimis, de quibus in *d. l. eos*, earúmque loco ſubrogati, urgente hominum crebra & quotidiana neceſſitate, ut ſuprà probavimus, & ſatis patet in tex. *d. extravag. regimini*. Valet igitur argumentum ab illis uſuris ad hos reditus, ſubſiſtente æquitate, & eadem ratione ut hîc & infrà *q.* 75. præſertim cum odioſi ſint, ut apud omnes bonos in confeſſo eſt: & tanto magis quanto veteribus illis uſuris graviores, quæ tamen odioſæ erant & reſtringendæ, ut in *l. qui ſemiſſes, in prin. l. cum quidam. §. divus. de uſur. l.* 3. 4. 5. *Cod. eo*. Igitur horum redituum reſtrictio non prohibitoria & penitus excluſiva (quod excipio propter neceſſitatem & utilitatem publicam) ſed moderatoria valde favorabilis eſt, & interpretatione adjuvanda *l. hoc modo de condit. & demonſtr.* comite ſemper legali æquitate, quam aſſiduè ſpeculamur, & ſequimur.

Valet arg. ab uſuris ad hos reditus.

Ratio decimæ ſemper fuit exceſſiva.

144. Plus dico, quod etiam ultra ſeptuaginta, vel centum, vel ducentos annos, decima pars ſortis in annos ſingulos reditus perpetui non erat juſta & æqualis in ſe, prout nec communis, ut dixi, ſed exceſſiva; quamvis tunc toleraretur, eò quòd veteribus illis uſuris nova & præpoſtera imperitorum & ſuperſtitioſorum religione ſublatis & velut è ponte dejectis, cœperunt homines nomine & forma contractus, mutatis longè durius & majore compendio, tanquam ruptis vinculis fœnerari, idque pro libidine & arbitrio. Alii ad rationem unius in decem ſeu dextantis uſuræ, quæ tamen ſecundum *d. l. eos.* non erat permiſſa nec licita, niſi in trajectitiis, & ſub gravi periculo creditoris. Alii verò ad rationem unius in undecim, tredecim, vel quatuordecim, plus aut minus. Et ſic non omnes fœnerabantur ad rationem unius pro decem: ſed ſolùm avariores, & qui ſummum fœnus exercebant: nulli enim hos reditus emebant minori pretio decem pro uno, ſed bene plures majori pretio: ut ſatis patet in *d. extravag. regim.* Et ſic unus annuus nummus in decem erat ſummus & exceſſivus reditus, licet pro illo tempore toleratus. Præterea ex tex. *d. extravag. regimini.* liquet, quod reditus emptus ad rationem decem pro uno, ſemper erat redimibilis ad voluntatem debitoris, nedum ſemel totum redimendo, ſed etiam pluries & particulariter, & tamen ſub hac tam ampla facultate minimum pretium erat decem pro uno. Igitur reſtricta hac facultate, ut non liceret particulariter, ſed ſemel tantum & integraliter redimere, augeri debebat illud pretium: alioquin erat minus juſtum. Et ſic concludo quod reditus empti ad rationem decem pro uno, cum facultate redimendi ſemel totam ſortem cum reliquis ſimul reſtituendo, quantumcunque antiquiſſimi, nunquam fuerant ſatis ſufficienti pretio empti, & ſic indubitanter reducendi, non obſtante quavis temporis antiquitate per prædicta.

145. Modò ſuccedit ſecunda quæſtio, quatenus illi antiqui reditus ſint moderandi? Et videtur quòd non ad rationem unius in quindecim, ſed unius in duodecim. Ratio, quia reductio ad quintamdecimam, eſt quædam pœna, in quantum denegat duodecimam communiter conceſſam: unde non debet infligi ei qui tempore contractûs non peccavit. At reductio ad duodecimam nullo modo eſt pœna, ſed juris communis executio, quia jure communi etiam veteres uſuræ ab initio licitè conſtitutæ debent reduci ad modum novæ conſtitutionis pro tempore futuro poſt novam conſtitutionem. *l. penul. Cod. de uſur.* Sed in his antiquis, tempore contractus inſpecto quo tolerabantur, non deliquit emptor, licet valde modico pretio emendo, ex quo erat pretium toleratum, & ſic tanquam ſui temporis foro uſus, non debet in aliquo puniri. Sed ſatis eſt, quòd deinceps reducatur ad pretium hoc tempore licitum, & permiſſum juxta *d. l. penult.* licet ſecus in eo qui tali pretio, videlicet ad rationem decimæ, emiſſet ab anno domini ſeſquimilleſimo: ex quo paulatim talis reditus cœpit communiter inter bonos & graves pro minus juſto atque exceſſivo haberi. Et ſic ab initio modum quadantenus exceſſiſſet, meritò mediocriter excedi deberet, & ad quintamdecimam ex Senatuſconſultorum æquiſſima ſententia reduci, ut ſuprà *num.* 141. Subſiſto, quia hæc noſtra diſtinctio clarè & ſine ſcrupulo procederet, ſi eſſemus adhuc in anno domini ſeſquimilleſimo vel circà, in ipſo confinio & motu velut horizonte moderationis horum redituum. Tunc enim juſtum erat antiquiores reditus decimæ reduci ad ſimplicem gliſcentem duodecimam, tanquam juſtè conſtitutos ad juſtiorem, quæ oriebatur, conſtitutionem, pro futuro tempore juxtà, *d. l. penult. Cod. de uſur.* Eos autem qui tunc vel circa de recenti emiſſent ad rationem decimæ, ad decimam quintam propter exceſſum reditus admiſſum reduci: poſteà verò procedente tempore, poſt quindecim vel viginti, & multo fortius poſt quadraginta annos. Alia ratio diſtinctionem noſtram reformat, quia juſtitia vel cauſa reductionis ad quintamdecimam non ſolùm ſuper exceſſu ab initio tempore contractus admiſſo fundari poteſt, ut in præcedentibus: ſed etiam in alio exceſſu, & quavis alia juſta ratione, putà quia creditor poſt ſupervenientem decimæ moderationem, nihilominus ſemper multis annis exegit reliqua ad rationem decimæ, quæ tamen à tempore ſuperventæ dictæ moderationis, à videlicet quadraginta, vel ad ſummum à quinquaginta annis non debebatur integraliter: ſed ex tunc obſtare cœpit exceptio reductionis ad rationem duodecimæ per *d. l. penult. Cod. de uſur.* Et ſic cùm ab inde plus juſto receperit & modicus annuus exceſſus non parum poſt multos annos aſcendat, quod tamen ſorti imputare non eſt æquum cùm reditus ab origine non ſit vitioſus, ſeu exceſſivus, ſed tantùm ex poſt facto modicum excedere cœpit: nec etiam æquum eſt creditorem ſtatim teneri ſimul reſtituere, quod per plures annos ſingulatim & bona fide & titulo juſto recepit & conſumpſit, [quanquam nec hoc plenè ſufficeret: quia creditor etiam hujus indebiti interuſurium percipit, quo debitor retro caruit.] Ideo hoc caſu juſtum & æquiſſimum temperamentum eſt (etiam creditori minus damnoſum) reducere ad rationem unius in 15. compenſando modicum, licet ob facultatem redimendi incertum futuri temporis ſucceſſivum damnum, cum modico licet certo præteriti temporis multorum annorum lucro ſucceſſivo.

146. Unde hodie indiſtinctè omnes reditus ad rationem decimæ, vel inter decimam & duodecimam conſtituti, ſive antiquiſſimi, ut ante 50. vel 100. annos conſtituti, ſive antiqui, ut à 50. 40. vel 30. annis ſive recenter conſtituti, reducuntur uniformiter ad rationem quintædecimæ pro tempore futuro. Et licet prima facie nimis inæquale videatur eadem lance appendere, & antiquiores juſtè ab initio emptos, & recentiores minus juſtè emptos reditus, tamen alia ratio æqualitatem lato modo & *ἐν πλάτει* reducit, quia licet aliquis dictorum redituum initio non ſit injuſto pretio emptus, tamen ex quo moderatio non eſt facta tempeſtivè, videlicet ab initio generalis moderationis ſupervenientis, ut debuit *d. l. penul.* ſed multum tardè, & poſtquam per multos annos creditor ad veterem rationem redituum exegit indebitè, non ſatis eſt juſtam & debitam moderationem noſtram pro tempore futuro fieri, ſed ut releventur debitor à tam diutina retardatione debitæ moderationis, juſtum eſt reductionem fieri ad rationem unius in quindecim; & ita modò obſervamus, & à 30. annis indifferenter obſervari vidi, & rectè.

Digitized by Google

Areſtum. 147. Vidi etiam inter alia, memorabile Areſtum latum anno ſeſquimilleſimo decimo ſeptimo: die 21. Julii, pro quodam Barentonio de Chamborant, qui anno Domini 1493. conſtituerat reditum decem aureorum annuorum pro centum aureis, & per multos annos ſolverat: tandem lite ſuborta, per judicium prudentiſſimi hujus Senatus facta eſt reductio ad rationem quintædecimæ in futurum, & reditus declaratus perpetuò redimibilis, & rectiſſimè & æquiſſimè judicatum fuit. Et ſic licet tempore contractus inſpecto utpote ſeptem annis ante annum ſeſquimilleſimum fuiſſet reditus juſto ſaltem adhuc tolerato pretio emptus, nihilominus facta eſt reductio non ad ſimplicem & conceſſam duodecimam, ſed ad quintamdecimam, quod non fuit factum propriè ob vitium vel defectum originarium contractus, nec ob aliud, niſi quia ultra 15. annos à tempore moderationis in communi ſuperventæ, retardata fuerat dicti reditus moderatio, & interim creditor ad rationem decimæ receperat. Porrò licet nunc & deinceps non ſit opus hac noſtra conſideratione in praxi, tamen quia non eſt inutilis ad plenam & radicalem totius hujus materiæ intelligentiam, & multarum aliarum quæſtionum deciſionem, omittere nolui.

148. Secundò quæritur, quoad ſecundum, de quo ſuprà *num.* 141. *in fin.* videlicet de præteritorum reliquorum moderatione. Breviter ſemper utplurimum obſervari vidi, eandem moderationem extendi ad reliqua debita & nondum ſoluta, ſed non ad jam ſoluta, quod habuit rationem & æquitatem, ſecundum eam (quæ ſuberat) facti contingentiam. [Facit *l. penult. De condict. indeb. l. id quod penè. De ſolutio. l. quod à quoquam. De reg. jur.*] Ego verò pro doctrina abſolutiore & æquabili diſtinguendum cenſeo. Aut reditus ad rationem decimæ vel inter decimam & duodecimam conſtitutus eſt ante annum Domini ſeſquimilleſimum, aut poſt. Primo caſu, quia videtur & præſumitur bona fide emptus, utpote cum adhuc tale pretium toleraretur, licet aliquot paucis annis ante annum ſeſquimilleſimum inciperet minus tolerari: tamen quia non poteſt probari publicè hoc pretium, jam tunc habitum pro injuſto, & alio vitio & onere ceſſante, ſatis eſt moderationem extendi ad reliqua paucorum noviſſimorum annorum non ſoluta, non autem debet extendi ad omnia ſoluta à tempore contractus. Et id optimè & æqua ratione, quia hoc caſu non fit reductio ad quintamdecimam, propter vitium vel exceſſum reditus tempore contractus, quia juſto ſaltem in communi tolerato pretio emptus. Sed fit eò quòd creditor poſt moderationem in communi circa annum 1500. ſuperventam, nihilominus exigere perrexit veterem jam exceſſivum reditum, idque indebitè per *d. l. penult. C. de uſur.* & multis annis continuando, unde in quandam congruam compenſationem, ut ſuprà numer. 146. fit reductio ad quintamdecimam. Igitur hæc reductio non debet hoc caſu extendi ad reliqua jam ſoluta, non ſolùm à tempore contractus uſque ad moderationem ſuperventam circa annum ſeſquimilleſimum (de quibus non eſt dubium) ſed nec etiam ad reliqua ceſſa & minus debitè exacta à dicto anno ſeſquimilleſimo. Ratio, quia aliàs non deberet fieri reductio ad quintamdecimam, ſed ad ſimplicem duodecimam, & alioqui exceſſus præteritarum ſolutionum bis compenſaretur, ſive bis reputaretur, quod eſſe non debet. Unde ego dico, quod ſi forſan ab anno ſeſquimilleſimo nulla reliqua ſoluta fuerant, ſed vel gratis remiſſa, vel præſcripta ſine præſcriptione reditus (ut accidere poteſt) tunc non debebit etiam hodie hoc anno 1540. fieri reductio ad quintamdecimam, ſed ſolùm ad ſimplicem duodecimam. Ratio, quia hic creditor nec tempore contractus, nec abinde modum conceſſum exceſſit: ergo non eſt in aliquo puniendus, nec à modo conceſſo excludendus, ſed ad illum duntaxat reducendus, juxta *d. l. penult. C. de uſur.* Eadem ratione dici poteſt quod ſi forte fortuna, putà propter longam litem ſemper continuatam nihil ſolutum fuit à 50. annis, & tamen nihil præſcriptum, quia tunc reliqua ceſſa ante annum ſeſquimilleſimum debent ſolvi ad rationem & modum contractus. Abinde verò ad rationem duodecimæ, prout reduci debebat, & in eadem ſtate, donec redimatur: ſalvo, ſi antequam redimeretur, ſuperveniret major in communi moderatio, ut ſi ſtatueretur quod amplius non excederent modum quintædecimæ, hoc enim ſtatutum traheretur ad præteritos reditus pro tempore futuro poſt ſtatutum, ut *d. l. penult. C. de uſur.* & ſic à tempore ſtatuti deberet reduci, & ſolvi ad rationem quintædecimæ. [Unde ſi in Neuſtria hi reditus de ratione decimæ (illic adusque recepta) reducerentur ad duodecimam, etiam antiqui reditus decimæ, ad eam rationem ſemper exacti, minimè deberent ad quintamdecimam reduci: ſed tantum ad duodecimam, & pro futuro tantum. Quod ſi civis Pariſienſis emeret à Normanno reditum decimæ, deberet omnino reduci, ad duodecimam quidem, ſi ſtatim fieret, vel antequam diu creditor exegiſſet decimamquintam per rationes prædictas: & idem ſi civis Rothomagenſis emeret Pariſiis quod enim Rothomagi permittitur ratio decimæ, hoc eſt, propter crebriorem, & majorem neceſſitatem commerciorum, ideo debet intelligi inter ipſos Normannos, apud quos utilior, nec negotioſior eſt uſus pecuniæ, nec debet extendi inter alios.]

149. Sed ſi quid debitor hujuſmodi reditus antiqui factus eſt tutor pupilli hæredis creditoris: ab anno Domini 1500. & duravit adminiſtratio uſque ad annum 1524. vel ferè per triginta annos, deinde agitur de rationibus diſtrahendis? Reſpondeo quod interim potuit & debuit debitor à ſeipſo exigere, prout legitimè debetur, unde ab anno 1500. & à tempore adminiſtrationis non computabuntur reliqua, niſi ad rationem duodecimæ, prout erant legitimè debita, & nulla hodie fiet reductio ad decimamquintam, ſed ſolùm ad duodecimam, prout ſi ab initio adminiſtrationis facta fuiſſet, uti debuit. Nec eſt audiendus, ſi fortè dicat debitor ſe ſemper in rationibus acceptum retuliſſe ad rationem contractus, quaſi ad eum modum ſolverit: quia hoc facere non debuit, ſed ſolùm ad rationem tunc legitimè debitam, nec potuit augere rationes in præjudicium pupilli vel creditoris, ad finem reducendi ad quintamdecimam. Sed hoc vix accidere poteſt: quia cùm poſſit debitor cras redimere, ſuà non intereſt allegare, quod ſoluit ad rationem contractus: ſed potius ſuà intereſt, ut videatur ſolviſſe ad rationem conceſſam & moderatam. Et ſi fortè in rationibus imputaſſet ſecundum modum contractus, poteſt re integra, prout quemlibet errorem calculi corrigere, nec creditor hoc impedire poteſt; etiam ſi offerat in futurum reduci ad decimamquintam, cujus non indiget debitor, qui vult nunc redimere: ideo hanc incidentem quæſtionem non poſui, niſi ad majorem declarationem materiæ. Secundo verò caſu, quando hic reditus emptus eſt ab anno ſeſquimilleſimo: & tunc dico quod hæc moderatio quadamtenus pœnalis, utpote ad decimamquintam, debet extendi ad omnia, etiam ſoluta reliqua à tempore contractus. Ratio, quia reſpicit non ſolum compenſationem reliquorum exceſſivè receptorum, ſed principaliter pœnam exceſſus commiſſi tempore contractus, emendo viliori pretio.

150. Tertiò quæro, quo caſu moderatio extenditur etiam ad jam ſolutas pēſiones, utrùm quod de illis jam ſolutis detrahitur, debeat imputari in ſortem. Videtur quod ſic, ſi non ſint debita reliqua in quæ poſſit imputari, *l. cùm & ſortis, de pignorat. actio. l. in his.* §. 1. *de ſolution.* Breviter reſpondeo quod non niſi tunc debitor redimere velit, triplici ratione. Prima, quia illud non fuit ſolutum eo animo, ut converteretur in ſortem.

Digitized by Google

Secunda, quia contractus non eſt uſurarius, nec annullandus, ſed in modico tantum exceſſivus, & exceſſus detrahendus duntaxat. Si igitur ſatis eſt exceſſum detrahi, igitur quod detrahitur, non debet ſorti imputari, aliàs propter unum modicum exceſſum duplici pœna afficeretur creditor, & duplicem pateretur reditus diminutionem: primam propter reductionem reditus currentis ad quintamdecimam: ſecundam, propter diminutionem ſortis. Tertiam, quia non poteſt fieri redemptio pro parte, nec ſors per partes reddi: quod fieret, ſi quod detrahitur, ſorti imputaretur. Igitur ne fiat injuria creditori, ſatis eſt quòd imputet in penſiones debitas, non ſolutas, & ſuperfluum reſtituat. [Vel in ſortem imputet, ſi tunc debitor redimat.] Non obſtat *d. l. cum ſortis*, & ſimiles, quia loquuntur in ſorte debita & exigibili: ſed hæc non eſt debita, nec exigibilis, & ſic nec compenſabilis pro parte, *ut infrà quæſt.* 43. Quartò occurrit quæſtio, quid ſi creditor ſortis offerat moderationem? ſed hæc coincidit cum alia altiori quæſtione quî cum ſimul expedietur in quæſt. ſequenti.

Iudices inferiores moderare poſſunt.

151. Quintò notandum, quod prædicta ſive ceſſatio & annullatio, ſive moderatio, prout caſus exigit, fieri poteſt non ſolùm à ſummis tribunalibus, ſed etiam à quibuſcunque inferioribus judicibus: quod ultimum, ut indubitatum, non ſcriberem, niſi quoſdam ſtupidiores etiamnum controvertentes vidiſſem, an Præſes Pariſienſis hujuſmodi moderationem facere poſſit? quaſi ſolis ſupremis judicibus æquitate uti liceat, aut quaſi inferiores ſuperiorum recta judicia imitari non debeant: aut quaſi inferior vulnus infligere debeat, ut ſit quod à ſuperiore ſanari debeat. Sed quorſum circuitus, quorſum vulnera, ut medico indigeas? ideo minimè dubitandum eſt quin etiam infimi & ſubalterni judices poſſint: quoniam hujuſmodi æquitas non eſt ſingularis (ut certi caſus diſpenſatio ex cauſis tunc occurrentibus, contra jus ſcriptum, vel communiter receptum, quæ meritò ſummis tribunalibus reſervatur (ſed communis in hujuſmodi negotiis, æquè concurrens, nec eſt contra leges & conſtitutiones; ſed magis illis conformatur, nec in particulari, ſed in communi juſtitia fundatur. Unde meritò ſpectat ad officium cujuſlibet aliàs competentis judicis. Nec ſenatus ita (ut in principio hujus quæſtionis) decrevit ex ſpeciali diſpenſatione, ſed ex ipſa generali & communi juſtitia & æquitate: quare ab omnibus imitandum, & ſequendum eſt.

152. Quid ergo dicemus de ſpecie, quam nuper vidi in facto Appellans à condemnatione ſolvendi & continuandi reditum, impetravit reſcriptum ad declarandum contractum uſurarium & computandum reliqua in ſortem, vel ſaltem ad moderandum? Et conſtabat de reditu contracto ante centum annos, ad rationem unius in decem: cum pacto tamen, quòd non curreret, quandiu viveret debitor, certis etiam oneribus adjectis debitori, quæ niſi cum curſu reditus ad vitam debitoris ſuſpenſo compenſarentur, effeciſſent ut infrà rationem unius in octo inveniretur. Tamen hoc anno 1540. more Gallico computando die Lunæ decima Januarii in publicis Parlamenti actionibus, appellans excluſus fuit à ſuo reſcripto, & condemnatus in expenſis inſtantiæ dicti reſcripti, & quantum ad principalem inſtantiam ſententia confirmata, & appellans in mulctam & impenſas appellationis damnatus. Ego dico, malè & perperàm fuiſſe judicatum in utroque judicio: quia in prima inſtantia judex à quo debebat ſuis partibus fungi, & reditum moderare, quamvis debitor non haberet ad hoc reſcriptum Principis: Senatus autem dicere debuit, malè judicatum, benè appellatum: & emendando judicium reducere reditum ad quintamdecimam abſque impenſis tam inſtantiæ dicti reſcripti in cauſa appellationis impetratæ, quàm cauſæ appellationis condemnare. Et moveor ad compenſandum impenſas cauſæ principalis: quia debitor

Etiam ſine reſcripto Regio.

plus petebat volens contractum annullari: & etiam creditor in culpa erat, non offerendo moderationem debitam. Reliqua ex hypotheſi & prædictis clara ſunt. Fortè moti fuerunt judices ad illam duritiem denegandi omnem moderationem, propter reditus antiquitatem: quia contractus erat ultra centum annos, ſed malè tum per *d. l. pen. C. de uſur.* tum quia legitimarum uſurarum ſuccedanei ſunt hujuſmodi reditus, & in materia uſuraria, ſive agatur de illicita uſura, ſive de exceſſu, ſive de in totum annullando, ſive de moderando, nunquam currit præſcriptio, ex quo de origine certò conſtat, *ut infrà quæſt.* 17. Et ſic non obſtat quòd tanto, imo minori tempore poterat acquiri reditus, nulli moderationi ſubjectus etiam ſine ullo pretio, quia verum eſt, niſi conſtet de origine vitioſa.

153. Poſtremò pro ſtylo quæri poteſt, an ad finem annullationis vel moderationis reditus in judicio perſequendæ opus ſit reſcripto Cancellariæ regiæ? Videretur quod ſic, ſaltem in curiis inferioribus, ex quo venitur contra factum proprium, vel illius à quo jus vel cauſa habetur. Et ita vulgò ſolent ad Cancellariam recurrere, ſive ab initio litis, ſive ſub finem, & ante ſententiam, obtinendo literas regias, quibus judici mandatur procedere, non habendo reſpectum ad contractum, tanquam uſurarium, & illum annullare vel moderare. Quo non obſtante, conſtanter dico, nullis hîc opus eſſe Cancellariæ mandatis, vel reſtitutionibus in integrum. Ratio, quia Conſtitutiones regiæ uſurarios contractus nominatim prohibent, & annullari jubent, & conſequenter eos, qui modicum excedant, moderari, ut Conſtitutio *Ludovici anno* 1512. §. 64. & 66. Et ſic non opus eſt aliis mandatis, cùm mandatum Conſtitutionum ſemper loquatur, & vigeat, quibus omnes judices in regno etiam non regii parere debent. Ita etiam deciſum Areſto hujus Senatus, de quo *infrà num.* 352.

154. Plus dico: quòd etiam judex Eccleſiaſticus hoc poteſt & debet facere, ſi fortè coram eo perſonaliter agatur contra Clericum ad ſolutionem duntaxat certarum præteritarum penſionum reditus pecuniâ conſtituti. Si enim appareat de nimio vel modico exceſſu ſecundùm prædicta, poterit abſolvere reum in totum à petitis, vel in moderatam quantitatem condemnare, & ita conformiter ad juſtas Conſtitutiones pro ſuæ juriſdictionis modo jus reddere. Cæterùm de ipſo jure reditus perpetui in ſe quantumcunque allegetur, & ſit uſurarius, non poteſt cognoſcere: ſed hoc ſpectat ad ſolum judicem ſecularem, ex quo ab altera parte contenditur eſſe verum reditum, qui inter immobilia cenſetur. Secùs ſi eſſet reditus temporalis, *ut infrà quæſt.* 63. vel alia uſuræ ſpecies, quæ non concerneret proprietatem vel hypothecam rerum vel jurium immobilium: quia tunc cognitio ſpectare poteſt ad judicem Eccleſiaſticum inter ſuos, ſecundum not. per Steph. Auffr. in *repet. gloſſ. l. de offic. ordin.* dixi in proœm. *conſuet. Pariſ. gloſſ.* 5. Alioqui ſi agatur de annullatione & declaratione uſuræ reditus perpetui, vel etiam de ejus perpetua moderatione, hoc ſpectat ad ſolos ſeculares judices, privativè ad Eccleſiaſticos: etiamſi tam actor quàm reus ſint Epiſcopi, vel alterius ordinis Eccleſiaſtici: tantum abeſt ut uſurarum cognitio omnimoda, & judicium non ſpectet ad ſecularem poteſtatem.

Iudex Eccleſiaſticus.

155. Quod autem Canoniſtæ, quos adusque Legiſtæ, ut Alexan. *conſ.* 29. *num.* 6. *lib.* 4. (ubi dixi) Decius *conſilio* 170. Jaſon. *conſil.* 153. *collat. fin. lib.* 4. ſequuti ſunt, dixerunt eſſe crimen merè Eccleſiaſticum, & de foro ſuæ Eccleſiæ duntaxat, ita ut ſecularis nequeat cognoſcere, niſi ubi ſola facti quæſtio vertitur, merum ludibrium eſt, in adulationem Pontificum, & depreſſionem ſecularis poteſtatis, etiam præter jura Pontificia ſuperſtitioſè inventum. Nullus eſt enim text. in toto jure Pontificio, qui hoc dicat, vel ex quo concludenter colligi poſſit. Quod enim Alex. 3. in *c.* 1. *cum ſeq.* &

Canoniſtarum error.

in *c. præterea parœcianis, de uſur.* damnat uſuras, & uſurarios juſſit coërceri, clericos officii beneficiique ſuſpenſione, laïcos excommunicationis cenſurâ pro officio ſuo fecit. Quemadmodum idem Pontifex & alii quædam alia crimina & maleficia coërceri rectè voluerunt, ut in *titul. de his qui fil. occid. tit. de homic. tit. de adul. tit. de raptor. tit. de furt.* non tamen ſequitur quòd ſint de foro Eccleſiaſtico. Et in ſumma, ſatis erat (ut ſilerent Canoniſtæ) quòd nulla reperitur decretalis, quæ dicat vel innuat uſurarum coërcitionem & cognitionem judicibus ſecularibus ademptam eſſe, vel non competere in ſubditos. Hoc ergo malè ſomniaverunt Canoniſtæ, non veteres illi pauciores, ſed turba poſtea ſecuta, ut patet per Alberio fidelem antiquitatis conſervatorem *in rubr. C. de uſur. col. 2. num. 3.* ubi refert veterem quendam Canoniſtam tenentem quòd crimen uſurarum ſpectat ad Eccleſiam, quod ad peccatum & pœnitentiam laïcis prædicandam duntaxat, ut non quò ad cogendum eos (ſcilicet judicialiter) ad reſtitutionem. Poſtea ut ille ait, in contrarium communis opinio Canoniſtarum invaluit, qui vocaverunt iſtud crimen Eccleſiaſticum, deinde crimen vel cauſam quaſi ſpiritualem, *ut gloſſ. ult. in c. ex literis de jurejuran.* Poſtremò (quod nimis ridiculum eſt) purè vel merè ſpiritualem. Sed ut in præcedentibus dictum eſt, illa ſuperſtitio ex duplici errore proceſſit. Primò ex ignorantia juris civilis, maximè *dict. l. eos*, hic fuit primus impulſus, quaſi jura civilia impiè uſuras ſtatuant. Secundò ex ignoratione juris divini, quaſi uſura de ſe habeat malitiam involutam, etiamſi non ſit in damnum, nec in fraudem proximi: ſed cùm non habeat malitiam aut iniquitatem annexam, ut latè ſuprà *num.* 10. niſi quatenus eſt contra charitatem proximo debitam, ſequitur quòd non eſt magis de foro Eccleſiaſtico, quàm reliquæ fraudes, & crimina. Tertiò ſuperſtitionem auxit, imò tandem ridiculam effecit, ſtudium ambitionis & avaritiæ nimis detectum.

156. Hîc occurrit quæſtio quam obiter expedire volo, An uſurarius, ſcilicet qui fœnus improbum exercuit, criminaliter puniri poſſit? Jacob. Butrigar. voluit quòd ſit. [Et idem ſentiunt Monachus, And. & Geminianus in *c. 1. de uſur. in 6.*] cujus oppoſitum decidit Bald. in *l. improbum C. ex quibus cauſis alic. infam. irrog.* motus quia jure non cavetur. Eadem ratione innuit Ang. *in diſput. Aſtenſis miles, col. 3.* quòd non poteſt nec debet torturæ ſubjici. [Et opinionem Baldi latè ſequitur Philip. Dec. *Conſil.* 170. *fol.* 2. Aret. in *c.* 9. *num.* 80. *De offic. ord.* tanquam communem.] Sed opinionem Butrigarii contrà Bald. latè tuetur Joan. Baptiſta Caccia. ſup. *repet. l. 1. collat.* 10. *C. de ſum. Trin.* Cornæus *contr. 19. lib. 3.* cum quo inclinat Decius. *leg. rogaſti §. ſi tibi in fin. ſi cert. pet.* & contra Ang. quòd torqueri poſſit, conſuluit Socin. *conſ. 219. in fin. lib.* 2. ego verò dico, quod in præſumpta vel interpretativa uſura illicita, vel quando non eſt magnus vel enormis, nec conſuetus exceſſus, ſufficit nullitas vel moderatio contractus; ſi verò appareat de enormi vel doloſa circumventione, aut de conſuetudine improbum & vetitum fœnus exercendi: quia hæc cadunt in delictum, & non in ſimplicem momentaneam fraudem contractus, tunc etiam mulctari, aut gravius pro qualitate admiſſi, criminaliter puniri poterit: quod etiam Conſtitutiones citatæ ſuprà *num.* 153. *in fin.* innuunt. Nec dubito quin perfidi illi, de quibus ſuprà *num.* 14. *cum ſequent.* etiam corporaliter puniri poſſint, & torturæ ſubjici, ut quandoque fieri vidi ab hoc Senatu. Angel. autem in dicta diſput. loquitur, quando nondum conſtabat de noxiis circumſtantiis improbi fœnoris cadentis in delictum: & ſic non meruit ſimpliciter reprehendi à Socino. [His editis vidi Hier. Grat. *conſ.* 49. *lib.* 2. ubi ad tertium quæſitum tenet, verum uſurarium non poſſe puniri aliâ pœnâ, quàm ordinariâ, quæ habetur in *c. quia in omnibus ex. de uſur.* ubi communione, oblationibus, & ſepulturâ privatur: Et hoc niſi uſura tranſeat in aliud genus delicti, putà hæreſis: Ego verò nego pœnam d. capit. quia in omnibus eſſe pœnam ordinariam delicti, ſed eſſe ſententiam excommunicationis, vel cenſuræ Eccleſiaſticæ, quæ non habetur pro punitione delicti: Et teneo ut dixi, quicquid idem Grat. dicat *conſ.* 79. *lib.* 2.] An uſurarius criminaliter puniendus.

QUÆSTIO XI.

SYNOPSIS.

1. *Removendus creditor, qui intendit ut pretium ſibi reddatur, aut ut legi contractus ſtetur quatuor rationibus vallatum.*
2. *Creditor invito debitore, petere poteſt, initio contractus, ut ad rationem quintædecimæ reditus reducatur.*
3. *Reditus exceſſivus utique ſemper reducendus ad rationem quintædecimæ.*

164. UNdecimò juxta prædicta quæro, utrum creditor qui reditum duodecimam vel etiam decimam pretii partem excedentem emit, petere poſſit ut vel pretium ſibi reddatur, vel contractui ſtetur? Videretur quod ſic, ex quo electio datur debitori, & ſic non videtur à creditore, ſed à ſeipſo lædi, ſi nolit à contractu recedere, & pretium reddere: tum quia non videtur debitor audiendus ad dividendum contractum vel ejus commodum: ſed quòd in totum debet acceptare, vel in totum diſcedere, ſaltem re integra, hoc offerente creditore: tum quia remedium vult uti debitor hujuſmodi contractu læſus eſt, in effectu reſtitutio adverſus læſionem: ergo etiam creditor debet reſtitui, eique pecunia reddi, *l. quòd ſi minor. § reſtitutio de min. l. unica C. de reputat.* ita quòd etiam favore læſi minoris non debet contractus dividi *l. tutores §. curator de mino.* Quid plura? videtur text. in *l. Iulianus §. ſi quis colludente de actionib. empt. & vend.* & ita in ſimili tenet Andr. Tiraq. in *tract. retract. conven. in fi. quæſt.* 28. Quibus non obſtantibus, dicendum creditorem non audiendum, quadruplici ratione manifeſta. Prima quia aliàs locus eſſet apertus cuicunque fœnori vetito, & omnes leges uſurariæ inutiles eſſent, & illuſoriæ: qua enim facilitate & egeſtate debitor injuſtis uſuris ſe ſubjecit, eadem eligeret illis exhauriri. Secunda, quia iſta petitio vel oblatio creditoris nullam novam electionem, nullum commodum affert debitori, nihil penitus, quam quod ex forma ejuſdem contractus illiciti etiam eo ſtante, jam ſpectat ad debitorem: quippe qui ex forma contractus non tenetur ad aliud, quam vel reditum conventum pendere, vel ſortem reddere. Et ſic creditor idem petens, vel offerens, nihil aliud petit quam rigidè & præcisè contractui injuſto omnino ſtari: & ſic ridiculum eſt dictum creditorem in hoc audiri poſſe: & plus quàm ridiculum, pro beneficio hoc accipere. Tertia, quia prima pars dictæ oblationis, ſeu petitionis, videlicet contractui ſtari nedum eſt injuſta, ſed impoſſibilis, quia nulla voluntate, nullo juramento debitoris juſtificari poteſt *leg. non dubium. C. de legib.* Et conſequenter etiam ſecunda pars, videlicet de reſtituenda pecunia, eſt injuſta, per rationem, *l. Seius &*

Digitized by Google

& Agerius ff. ad leg. Falci. Quarta, quia quòd reditus nullus eſt, in favore debitoris, & in pœnam creditoris introductum eſt: unde non debet retorqueri in odium & damnum debitoris: quod eſſet, ſi ſtatim cogi poſſet ſortem reddere. Nec etiam debet id eſſe debitori inutile, prout eſſet, ſi deberet ſtare contractui, vel ſortem reddere: quod etiam eſſet nugatorium, quia creditor in nihilo puniretur, ſed haberet intentum. Non obſtat §. *ſi quis colludente*, tum quia ibi contractus poteſt approbari, nec laborat niſi morbo extrinſeco, cujus oppoſitum hîc eſt: tum quia ibi per reditum ad priorem ſtatum plenè conſulitur indemnitati læſi, cujus oppoſitum hîc eſt, quia debitori per injuſtam uſuram læſo, cùm indigeret credito ſub conceſſis uſuris, non conſuleretur, ſi adigeretur ſtatim ad reſtitutionem ſortis, ſed magis læderetur.

158. Modò plura decidenda occurrunt, ſuper reditu nullo vel moderando: quæ ut breviter omiſſa diſputatione habeas, Dico, quòd hoc caſu quando reditus eſt nullus, putà excedens decimam ſortis partem, tamen creditor non amittit ſortem: & excludo caſum juris, de quo in *novell. de his qui mutuũ dant agric. conſt. 33.* & etiam caſum in quo eſſent tot pravæ & ſceleſtæ circumſtantiæ, ut creditor mereretur damno ſortis affici. Sed ut non eſt juſtum, debitorem ſtatim cogi ſortem reddere, tum per prædicta, tum ne durius cum eo agatur in reditu funditus nullo, quàm in paululum exceſſivo: ita non eſt juſtum, debitorem nunquam reddere ſortem, eamque ſemper tenere ſterilem creditori, volenti bonam fidem agnoſcere. Sic ergo res temperanda eſt, diſtinguendo tria tempora facilioris doctrinæ causâ, videlicet principium, medium, & finem. Et voco principium tempus contractus, vel paulò poſt contractum, putà infra primum annum. Et tunc dico, quòd poteſt creditor offerre ſeu petere reditũ reduci ad rationem quintædecimæ: quod etiam invito debitore fieri debet, niſi malit ſortem ſtatim reddere. Ratio, quia cùm creditor velit bonam fidem agnoſcere, & purgando vitium læſione ſublatâ debitorem indemnem reddere, non debet debitor deinceps lucrari ſive locupletari cum jactura aliena. Et hic advertendum eſt ad duo. Primum, quod iſta reductio non poteſt peti per creditorem ad rationem duodecimæ, tum propter delictum per eum admiſſum, tum quia reductio regulariter non debet fieri ad ſummum, qualis eſt duodecima, ſed ad mediocre & æquabile, qualis eſt quintadecima. Secundum, quòd hæc reductio non debet fieri à die contractus, cùm ſit nullus, ſed ſolùm à die bonæ fidei agnitæ per creditorem, & reductionis per eum oblatæ debitori: temporis autem interim preterfluentis interuſurium omnino perit creditori. Et licèt debitor, ſi velit, poſſit hanc reductionem petere vel offerre, tamen quia non cedit ad commodum debitoris ſed creditoris, cùm alioqui reditus ipſo jure nullus ſit, non tenetur debitor prævenire, ſed poteſt ſinere tempus labi, & interim uſuram lucrifacere. Ideo de ſolo creditore locutus ſum, à quo hæc diligentia procedere debet. Poteſt autem creditor ſi velit, nullam reductionem, ſeu potius novam, juſtam & æquabilem reditus conſtitutionem petere vel acceptare: ſed tunc tenebitur expectare ſortem ſibi reddi per ſingulos annos, vel terminos conventos, donec quantitas ſortis expleta ſit, nec prius reſtituere tenebitur debitor: ſi eſt paratus, reditum æquabilem, videlicet ad quintamdecimam, conſtituere.

Tria tempora.

159. Sed quid? debitor initio obtulit & petiit reduci ad quintamdecimam: ſed creditor per aliquot menſes vel annos noluit, nunc autem, putà tertio anno à die contractus, vult reduci. Reſpondeo. Reductio fieri debet ut ex nunc, omni præteriti temporis uſura ceſſante. Et adhuc poteſt debitor penſiones juxta formam contractus præteritas, pro rata temporis, invito creditore ſimul per ſe ſolvere vel offerre, licèt in diminutionem ſortis cedant, & pro rata reſidui ex nunc & pro futuro tempore duntaxat reditum quintædecimæ offerre: & ſic in effectu partim particularem ſortis reſtitutionem facere, partim pro reſiduo reditum ad quintamdecimam moderatum, & in futurum tantùm offerre. Nec eſt mirandum: quia iſta non eſt propriè reductio prioris reditus, qui nullus eſt, ſed novi reditus æquabilis cònſtitutio. Nec poteſt creditor invito debitore petere, reditum conſtitui de tota ſumma, denegando in ſortem accipere ſeorſum pro rata temporis præteriti, tanquam particularem ſortis reſtitutionem, ex quo ſorti imputatur: quia quod ſorti imputatur, hoc eſt in præjudicium & odium iniqui fœneratoris. Unde in ejus commodum capi non debet, quominus liceat debitori pro rata temporis præteriti ſeorſum ſolvere, juxta formam contractus, licet ſorti imputet: tum quia pariter debitor non poſſet poſt aliquot menſes vel annos, totam ſummam invito creditore retinere, etiam totius ſummæ pro futuro tantùm tempore reditum quintædecimæ offerendo: ſed cogi poteſt pro rata temporis præteriti ſolvere, & de reſiduo pro futuro tempore quintamdecimam (donec reſiduum illud refundat) pendere. Et ſic jam habes medium tempus obiter declaratum, videlicet poſt duos, tres, vel 4. annos, à die contractus injuſti. Aut enim debitor nihil dum ſoluit, & tenetur præcisè ſolvere ſorti imputando pro rata temporis præteriti: & de reſiduo ſi petat creditor, reditum quintædecimæ conſtituere, niſi malit debitor etiam reſiduum, & ſic totum reddere. Plus abſolutè dico, quòd cùm non de reductione, ſed de nullitate reditus agatur, & de nova reditus æquabilis conſtitutione: cúmque vetus nullitas & nova conſtitutio in odium fœneratoris accipi debeat, licebit dabitori ſemel dividere, hoc eſt, ſemiſſem vel quotam voluerit ſortis partem ſine uſuris reddere: & de reſiduo (quantum ſibi placuerit, retinere) reditum quintædecimæ offerre. Aut verò debitor interim juxta formam contractus ſoluit, & tanti ſors ipſo jure jam diminuta eſt, & electionem habet debitor reſiduum offerendo liberari, vel creditore ſilente, pergere ſic particulatim ſolvere, donec ſors æquata, & ſic ſoluta ſit. Creditore verò finem præveniente, etiam volente bonam fidem agnoſcere, poteſt debitor quantam partem reſidui volet, offerre, & de reliquo reditum quintædecimæ offerre, per prædicta.

160. Venio ad finem temporis, quem intelligo tanto tempore lapſo, quo ſecundum formam contractus ſolvendo, ſors expleta eſſet, & tunc aut debitor ſemper quotannis ſoluit reditum, & expeditum eſt, quòd ut expleta ſorte nihil ultrà debet. Quòd ſi porrò ſolverit, tanquam indebitum condicet: cùm enim nulla facta ſit reductio: nec purgatum ſit vitium, omnia ſorti ſemper neceſſariò imputantur. Aut verò debitor nihil ſoluit, & tot anni præterierunt, quorum penſiones ſufficerent ad ſortem æquandam, & ſtatim creditor poteſt illam ſortẽ exigere, nec tenetur ulterius differre, nec in reditum etiam ad rationem duodecimæ (ſi pro tempore futuro offeratur) convertere. Tum quia non poteſt, nec decet durius agi cum creditore, quàm quòd contractus reditus in ſimplex mutuum converſus intelligatur, ſolutione diviſa & dilata in proximos annos ſortem æquantes. Unde illis lapſis, totam ſortem, vel (ſi quid interim ſolutum ſit) quod ſupereſt, indilatè exigere poteſt. Tum quia ſi debitor poſtquam per tot annos ſortem creditori ſterilem poſſedit, vellet deinceps eam retinere quoad vellet, certum pro futuro tẽpore pendendo reditum, deberet etiam temporis præteriti, ſaltem (quod propter conſtitutionem dico) à quinque noviſſimis annis conſi[illegible] penſiones offerre. Nunc autem capiendo alium ca[illegible]um, de quo ſuprà *num. 157. in fi.* videlicet quando reditus non eſt nullus, ſed exceſſivus, res eſt expedita, ſaltem in conſtitutis ab anno Domini, ſeſquimilleſimo, cùm

ſemper reductio facienda ſit uniformiter ad rationem quintædecimæ, etiam pro præteritis & ſolutis penſionibus, ut in *quæſt. præcedenti, num.* 146.

161. Sed unus tantùm ſcrupulus oritur, quia non videtur æquum quod fœneratori improbo conſtituatur reditus quintædecimæ ut in prædictis, æquiparando eum creditori paululum excedenti, cui fit reductio ad quintamdecimam: ideo præfato improbo, nulla videtur fienda conſtitutio, ſaltem non tanta, ſed ad rationem ſemiſſis vel quincuncis uſuræ, putà ad decimam ſextam aut viceſimam ſortis partem. Reſpondeo Improbus eſt deterioris conditionis in duobus aliis. Primò, quia illi non fuit reductio, donec offerat, & bonam fidem agnoſcat, & omni intermedii temporis interuſurio privatur. Secundò, quia tempore reductionis poterit debitor pro rata temporis præteriti ſolvere, & invito creditore, ſortem, etiam prout volet, ſemel dividere, & pro reſiduo & in futurum duntaxat reditum moderatum offerre: quæ duo ceſſant in eo qui modum modicè exceſſit: quia huic nullum tempus perit, nec vacat uſura æquabili, quæ ſemper ad rationem integræ ſortis currit. Si quid enim ex penſionibus prius ſolutis decidatur, id non ſorti, ſed reliquis imputatur, ſecundum notata in *quæſt. præcedenti num.* 150. Quòd ſi priore caſu improbus ille fœnerator mox pœniteat, ſiquidem antequam ad alia divertatur, vel ante ſortem numeratam, & contractum completum, cùm nullum fuerit delictum conſummatum, ceſſant prædicta, & reformari poteſt contractus ad rationem duodecimæ: ſed ſi poſt contractum perfectum, & pretium numeratum, etiamſi eadem vel poſterâ die pœniteat facienda eſt reductio ad rationem quintædecimæ, quod ſufficit, nec tamen æquiparatur creditori modicè excedenti: quia ſatis eſt quòd ille improbus, donec bonam fidem agnoverit, eſt in periculo, ut in multis: & quanto magis differt, deterioris ſit conditionis eo qui parum exceſſit.

QUÆSTIO XII.

SYNOPSIS.

1. *Reditus non excedens decimam, non eſt nullus, nec nullitati ſubjiciendus.*
2. *Fœnerator illicitus ſortem proſequitur, non reditum.*
3. *Melioris conditionis eſt modicè modum excedens quàm fœnerator improbus.*

162. DUodecimò, ad uberiorem prædictorum declarationem, utque nihil penitus ſcrupuli ſubſideat, quæro: quid ſi quis emit centum annui reditus pro mille, & de facto plenam ſolutionem recepit per 10. annos: nunc autem debitor detrectat? Breviter iſta quæſtio ſoluta eſt ex notatis ſuprà *quæſt.* 10. videlicet quòd debitor non poteſt dicere creditorem ſortem ſuam recepiſſe, quia non ſolum reditus non eſt nullus, ſed nec annullandus. Et licèt duplici ratione ſit moderandus, prima quia ab initio exceſſit creditor, putà minori pretio emendo: ſecunda, quia per multos annos penſionem exceſſivam exegit: tamen ſufficit moderationem fieri ad quintamdecimam, etiam in jam ſolutis à tempore contractus, nec quod detrahitur, debet imputari ſorti, ſed in reliqua, ſi qua debeantur, vel reſtitui debitori, per notata *ſupra quæſt.* 10. *num.* 150. Et hoc dummodò reditus nullo modo excedat rationem decimæ. Secus, ſi ex pactis vel oneribus adjunctis, excederet rationem decimæ: quia tunc poſt ſolutiones decennales liberatus eſſet debitor, & eſſet dicendum ſicut de reditu reprobo. Amplio, etiamſi creditor non exegerit integram, ſed minorem, & non excedentem penſionem: quia ex quo ex mera facultate & temporaria liberalitate hoc fecit, non eſt in conſideratione cùm ſemper ipſe, vel ejus ſucceſſor ſecundùm formam contractus deberi prætendat: ideo quicquid ſolutum in ſortem imputandum, quemadmodum ſi per 10. annos nihil ſolutum eſſet, ſufficit tamen hodie ſortem vel quod ſupereſt, offerre. Sed retento themate, quęritur de reditu decimę, quid in caſu converſo, ſi per totos 10. annos nihil ſolutum ſit, an poſſit creditor refutare moderationem, & omnem reditus continuationem petendo ſibi totam ſortem ſtatim & ſimul reddi? Videretur quòd ſic: tum quia debitor diu non implevit ex parte ſua. Et ſic videtur quòd creditor non teneatur ulterius implere, nec relinquere ſortem penes debitorem, ſaltem quando nullum vult habere commodum reditus, nec interuſurium etiam pro tempore præterito: ſed illud remittit: tum quia etiam improbus fœnerator, videlicet qui emit ad rationem unius pro 8. vel 9. poteſt poſt lapſum totum tempus quo ſors expletur, putà poſt 8. vel 9. annos, ſi nihil interim recepit, petere totam ſortem ſibi ſtatim reddi, ut dictum eſt in quæſtione præcedenti. Igitur multo fortius hoc facere & petere poteſt creditor non improbus, qui non reprobum, ſed paulò exceſſivum tantùm fœnus ſtipulatus eſt, ut valde abſurdum eſſet deterioris conditionis eſſe juſtum, quàm injuſtum creditorem. Solvendo contrarium dicendum eſt: Non obſtat primum objectum: quia debitor offerendo reliqua præteriti temporis, ſaltem à quinque noviſſimis annis, ſub eadem congrua quintędecimę moderatione, poteſt moram purgare.

163. Non obſtat ſecundum objectum, quia licèt inter hoc creditores mero jure ſive quantum ad jus agendi eis competens ſit differentia: tamen quoad iſtud de quo nunc quæritur, videlicet in jure exigendi, non eſt differentia in effectu, & tamen fœnerator improbus non eſt melioris, ſed ſemper deterioris conditionis. De primo, videlicet eſſe differentiam ad agendum, patet: quia juſtus ille fœnerator non habet actionem ad ſortis repetitionem, ſed ſolùm ad reditus continuationem ſub moderatione competenti. Fœnerator autem improbus nullum jus, nullam actionem habet ad reditum, ſed ſolùm ad ſortis velut mutui repetitionem. Porrò licèt ab initio contractus eam actionem habeat mero jure, non tamen purè & præcisè; ſed in diem, vel ſub illo æquitatis temperamento, de quo in quæſt. præcedenti in princ. tamen poſt lapſa tempora, quæ ſecundum formam contractus ſortem æquant, ut hic, habet actionem puram ad totius ſortis repetitionem, & non ad aliud, etiam poſt multa alia tempora. De ſecundo, videlicet non eſſe differentiam effectualem, quantum ad iſtud quæſitum, patet, quia ut creditor juſtus (etiamſi omne commodum & interuſurium abdicare velit) non poteſt debitorem cogere ad ſortis reſtitutionem, etiam poſt lapſa dicta tempora: ita nec poteſt fœnerator improbus, utcunque actionem habeat puram. Probo, quia quòd reditus omnino nullus eſt, nec reducibilis, odio fœneratoris, & in favorem debitoris juſto prudentum & reip. conſenſu præter jus commune introductum eſt, ut ſupra *q.* 10. *in princ.* Unde non debet retorqueri contra debitores, nec pro fœneratoribus. Igitur utrum maluerit debitor, poteſt eligere, vel meram nullitatem, vel moderationem reditus ad quintamdecimam. Et hanc eligendo effectus erit in

Digitized by Google

hoc themate, quòd poteſt fœneratori pro reliquis præteritis, offerre quinque noviſſimorum annorum reliqua, ad rationem quintædecimæ pro tempore præterito, cum continuatione reditus ad eandem rationem, donec redimat. Et quanquam regulariter hoc non ſit utile debitori, quia ſic faciendo perdit non modicam ſummam, quam poterat ſorti imputare, & reddito reſiduo, in totum liberari: tamen accidere poteſt, debitorem in tali tunc eſſe periſtaſi, ut præter tantam ſummam, quanta ſunt quinque noviſſimorum annorum reliqua moderata, perdere, & nihilominus ad reditum quintædecimæ totius ſortis obligatum eſſe, quàm totam ſortem reſtituere. Ex his patet fœneratorem improbum, poſtquam diutius in ſcelere ſuo inſorduit, & quo magis vitium purgare diſtulit, longè meritóque deterioris conditionis eſſe eo, qui paululum modum exceſſit, ſive tempore medio reditus ſolutus ſit, ſive non. Hanc duodecimam quæſtionem (cum non ſit niſi periphraſis præcedentis) non neceſſitatis, ſed perſpicuitatis ergò poſui, non ignorans interim ad gravitatem orationis, & acuminis famam præſtabilius & plauſibilius fuiſſe, paucis verbis magna ſenſa concludere, quàm levia & minuta quæque curioſius perſequi, non ſine opinione nimiæ cujuſdam anxietatis, & ſcrupuloſitatis apud criticos & moroſos quoſdam. Atqui promptius mihi erat, paucis majori gravitate & ſplendore defungi: ſed malui communi multorum utilitati, quam majori nominis mei commendationi conſulere, opuſque meum pluribus vel rudibus populariter utilius fore, quàm paucis doctis acceptius, magiſve ſuſpiciendum. Itaque ſi qui hoc meum conſilium reprehendant, eò ipſo ſeſe reprehenſibiliores oſtendent.

QUÆSTIO XIII.

SYNOPSIS.

1. *Minor juris communis regulis obligatur.*
2. *Improbus reditus alieno etiam nomine conſtitutus, pœnæ nullitatis ſubjicitur.*
3. *Emptor ſupplementum offerens veri pretii vindicantem minorem ſummovet, & elegans declaratio l. patri. §. 1. de minoribus.*
4. *Minor pro parte reſtitui inciviliter petit.*

164. DEcimotertiò occurrit neceſſaria quæſtio, an quæ in tribus præcedentibus quæſtionibus dicta ſunt, habeant locum in minore. Nec ſupinè intelligas de eo qui ſucceſſit majori, qui taliter contraxit, de quo non eſt dubium, etiam pro reliquis currentibus tempore minoris ætatis: ſed quando minor ejus tutor vel curator emit reditum ſibi novè conſtitutum ſupra rationem duodecimæ, vel etiam decimæ: prima facie videntur prædicta omnia habere locum, cùm non ſint ſingulariter pro jure ſpeciali, ſed generaliter pro jure communi introducta. Minor autem jure communi utitur, *leg. fi. Cod. de in integ. reſtitut.* & regulariter ſtatuta ligant etiam minores & infantes. Ludovic. Roman. *ſing. ult.* Alex. *conſi. 49. col. 3. lib. 1. conſ. 119. num. 35. conſ. 254. lib. 6.* In contrarium, quia jure communi ſufficeret reductionem fieri ad duodecimam communiter conceſſam, ad quam etiam ſecundùm jus commune ipſo jure fieret, per not. ſup. *quæſt. 10. in princ.* Quod autem introductum eſt de annullatione reditus, vel reductione ad quintamdecimam, factum eſt in pœnam improbè, vel exceſſivè fœnerantis, & ſic ſpeciali quadam ratione præter jus commune, de quo in *l. eos, in fi. Cod de uſur.* Reſpondeo. Aut minor per ſe ſic contraxit, & tunc aut erat capax talis fraudis intelligendæ & committendæ, putà jam 18. vel 20. annos natus & expertus, negotiorúmve peritus, præſertim veniam ætatis habens: & tunc cùm capax ſit delicti, capax eſt & dignus pœna *l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum. §. penult. l. auxilium, de minor. facit l. 2. Cod. ſi adverſ. delict.* Aut verò tutor vel curator ejus ſic contraxit, vel etiam minor ipſe, ſed inexpertus, & veriſimiliter harum rerum ignarus, & tunc videretur ceſſare dicta pœna, ſpeciali ratione præter jus commune inducta. Et ſic reditum ipſo jure reducendum ad duodecimam, ut in ſimili de jure communi. *l. eos, in fi. cum aliis, ſup. quæſt.* 10. *in prin.* tum quia aliàs adverſus hanc captionem minori damnoſam, & ſine dolo ejus inductam, videretur minor reſtituendus, ut ſe reſtringere poſſit ad formam conceſſam.

165. Sed certè ſi hæc feneſtra aperiretur, ſequeretur idem dicendum, ſi negotiorum geſtor vel procurator generalis nomine abſentis, quodcunque fœnus improbum contraxiſſet, & eſſet aperta via ad contemnendas & fraudandas pœnas publicarum ordinationum. Semper enim fœnerator improbus nomine cujuſdam minoris, vel abſentis, vel ſymmiſtæ ſui contraheret, ſecurus quòd ſi non poſſet illicitum obtinere, ſaltem lucrum duodecimæ haberet. Quare puto indiſtinctè eam nullitatis pœnam locum habere, ſive quis nomine proprio, ſive alieno, ſive tutor vel curator etiam infantium, ſive tanquam procurator vel geſtor illicitè vel exceſſivè fœneraverit. Tum ut omnis fraudationis facultas excludatur. *l. 1. Cod. de fabricen. ſib. lib. 11.* tum quia non agitur de pœna criminali, ſed civili: imò de ſimplici nullitate actus, quæ propriè non eſt pœna. ut not. in *l. non dubium*, per Bal. *Cod. de legib.* Felyn. *c. 1. de conſtit.* tum quia agitur de acquirendo: in quo indiſtinctè per omnem geſtorem domino præjudicari poteſt, *leg. ſervus. Cod. de pact.* quantò magis ubi de acquirendo lucro, & maximè odioſo, ut hîc? Tenebuntur tamen nomine proprio tutor, procurator, vel geſtor domino culpa carenti ad omne intereſſe, etiam lucri legitimi (videlicet duodecimæ) amiſſi. Prædicta limito, ſi fortè debitoris calliditate vitioſè contractum ſit, omiſſa licita forma ſecundum quam creditor imperitus & inexpertus aliàs contracturus erat, ut infrà *quæſt. 42. in fi.* Item limito, ut reſpectu domini inſontis teneat contractus, quantum ad clauſulam hypothecæ duntaxat ex data contractus pro reſtitutione ſortis, vel congrua ſatisfactione tantùm, ut dicam infrà *quæſt. 15. in fi.*

166. Rurſus prædicta & quæ in tribus præcedentibus quæſtionibus, multo magis locum habent in Eccleſia, triplici ratione. Prima, quia Eccleſiæ, ſeu viris Eccleſiaſticis minus congruit fœnerari, quàm privatis, & in eis fœnus eſt execrabilius. Secunda, quia Eccleſia abundantiorem juſtitiam ſervare debet quàm privati *c. prim. §. ſi diverſum, de alienat. feudi in uſib. feud.* Tertia, quia Eccleſia ſeu Eccleſiaſtici, quos vocant, per expertos & ſagaces negotia ſua tractant, & ſic excedendo ſunt in fraude vel dolo, unde non excuſantur, ſicut nec minor hujus doli capax. Et idem in civitate, collegio, & ſimilibus: non obſtat quòd delictum perſonæ non debet redundare in detrimentum Eccleſiæ, *c. delictum de reg. jur. in 6.* tum quia verum eſt in jam acquiſitis: ſed hîc ſumus in acquirendis, ubi indiſtinctè nocet ſive committendo, ſive omittendo, per not. in *l. ſervus.*

Eccleſia.

Delictum perſonæ an in damnum Eccleſiæ.

Cod. de pact. præſertim cum agitur de acquirendo lucro, ut hic.

167. Quid è converſo, ſi minor ipſe qui fœneravit, conqueritur, putà quia emit centum reditus pro ſeſquimille, vel pro bis mille, nec dubitatur de validitate contractus, cùm minor poſſit alienare pecuniam ſine decreto, ut notatur per gloſſ. & Doctores *l. 1. §. fuit quæſitum ad Trebell.* tradit dom. And. Tiraq. in *tract. retract. proximitat. §. 1. gloſ. 7. numer.* 104. Sed quæritur, an reſtitui poſſit in integrum. Videtur quod ſic: licet hic non agatur, niſi de majore lucro omiſſo: quia etiam ad lucra minores reſtituuntur. *l. ait prætor. §. hodie. l. non omnia. de minor.* Reſpondeo. Si emit pro ſeſquimille, & ſic ad rationem quintædecimæ, non debet reſtitui: quia quintadecima eſt media & æquabilis ratio horum redituum, ut ſuprà *quæſt.* 5. & ſic minor non eſt læſus. Si dicas, quòd poterat habere paulò majus lucrum ad rationem duodecimæ, id non obſtat propter duo. Primò, quia illud eſt ſupremum lucrum, & nimis odioſum. Secundò, quia modicum diſtat à quintadecima: unde propter lucrum tam modicum & odioſum non debet dari reſtitutio. *l. ſcio. de in integr. reſt. c. 1.* juncta gloſſa in verb. *detrimenti. extra eo.* Præterea ſatis eſt, quòd non eſt læſus, quia non dicitur emiſſe injuſto ſive exceſſivo pretio, ſed juſto & æquabili, licet non minimo, ut dixi. Si verò emit minori pretio, ſitque reditus minor quintadecima, puto defectum eſſe notabilem & conſiderabilem in minore, eúmque reſtituendum, non ut præcisè cogatur debitor ſortem reddere (ne decipiatur & damnificetur) ſed ut teneatur quod deeſt reditus ſupplere, retenta & manente eadem ſorte: vel quod ſuperfluum eſt pretii ſeu ſortis reſtituere, manente reditu. Nec enim debet reſtitutio plus afferre, quàm abſtulit læſio, ut not. in *l. nam poſteaquam. §. quòd ſi minor. de jurejuran.* Bar. in *l. qui proprio. §. Item quæritur de procur.* Et reſtitutio in integrum ex bono & æquo temperanda eſt, *l. quod ſi minor, §. non ſemper de minoribus.* Hinc infero pulchram declarationem *ad l. patri. §. 1. verſi. item ex diverſo de minor.* ut poſſit emptor fundi excludere minorem, offerendo ſupplere juſtum pretium: quando conſtat quod minor non eſt læſus in vendendo, ſed ſolùm in minoris vendendo, ut ſi minor alii carius addicturus eſt, vel erat. Secus, ſi conſtet quòd inconſultè fundum fortè majorum, vel vicinum vendidit quem potius expediebat retinere vel redimere: quodque etiam nunc velit retinere pro ſe & ſibi hoc expediat.

168. Sed hoc caſu quæritur, An teneatur debitor ſupplere reditum, vel reddere de pretio, ita ut fiat reductio ad rationem duodecimæ. Et videretur hactenus teneri ut fiat reductio ad rationem quintædecimæ: quia eſt juſta & æquabilis, & nullam læſionem continet. Sed verius pro eouſque teneri hoc caſu, ut fiat reductio ad duodecimam propter duo. Primò; quia propter notabilem defectum ſuſpicio eſt, quod emptor facilitate minoris abuſus fuerit, eumque quadam arte deceperit, vel induxerit, ſi cum ſolo adulto carente curatore contraxerit: vel ſi cum tutore vel curatore ex tanta inæqualitate ſuſpicio eſt ſordium, vel colluſionis, aut quòd factum ſit ad emerendam gratiam emptoris, de bonis & in præjdicium minoris. Secundò, quia licet modicus exceſſus non ſufficiat ad aliquam reſtitutionem, tamen notabilis exceſſus ſufficit, ut fiat integra totius læſionis reparatio. Simile in *l. 2. Cod. de reſcind. vend.* Hæc autem ſuppletio ſive reductio debet fieri non ſolùm pro tempore futuro, ſed etiam habita ratione à tempore contractus, & totius pecuniæ numeratæ, dummodò debitor ſciverit ſe cum minore contrahere. Unde ſi debitor eligat ſortem reſtituere, & à toto contractu diſcedere, ut poteſt *l. tutor. §. 1. de minor.* tenebitur offerre vel ſupplere reliqua præteriti temporis ad rationem duodecimæ à tempore pecuniæ ſibi numeratæ.

169. Sed quid ſi minor velit ſe dicere læſum, non eo quod viliorem reditum emit: ſed eo quòd indiget pecunia ſua, & ſic cogere debitorem ad ſortis reſtitutionem? Reſpondeo. Aut illa indigentia ſupervenit poſt contractum, & clarum eſt non eſſe in conſideratione, *l. verum. §. ſecundum, de minor.* Aut verò ſuberat tempore contractus, & tunc quemadmodum ſi fundum etiam juſto pretio, ſed ſibi oneroſum emerit, poteſt reſtitui ut redhibeatur, dummodò res integra, & ſine captione bonæ fidei venditoris: ita & hîc admitti poſſe non negaverim, etiamſi ſummo pretio, videlicet ad rationem duodecimæ emerit, dummodò res ſit integra bonæ fidei venditori, & ſine ejus captione fiat. Si enim is pecuniam vel bonam parte in neceſſitates ſuas expenderit, vel interim hoc contractu confiſus, alias occaſiones ſibi conſulendi quas recuperare non poteſt, prætermiſerit, non puto temerè reſtitutionem admittendam ad finem redhibendi, niſi aliàs appareat venditorem pellexiſſe & induxiſſe minorem quadam fraude, aliter non fœneraturum. Res eſt enim boni & æqui reſtitutio, & ita temperanda, ut neutra pars indebitè capiatur, *l. ſi ex cauſa, §. non ſemper. l. minor annis. §. prædia de minor.* Quinetiam pupillorum & minorum intereſt, ne temere prætextu reſtitutionis contractus ſuos revocent; alioquin non reperirentur qui ab illis niſi forſan prædibus acceptis, fœnerari vellent, *d. §. non ſemper. l. cum plures. §. 1. de admin. & conſ. tuto.* Quòd ſi debitor offerat alium eodem pretio empturum nomen reditus, vel ſi undecunque habeat minor cui eodem pretio vendat, & noluerit, non eſt audiendus; & multo minus ſi pro parte tantùm reſtitui velit. Cæterùm non ſemper inveniuntur qui velint eodem pretio emere, præſertim ſi non ſint fidejuſſores, licet aliàs debitor non ſolvendo ſit. Quare hæc incidens quæſtio non eſt otioſa.

Reſtitutio in integrum eſt de bono & æquo.

QUÆSTIO XIV.

SYNOPSIS.

1. *Quemadmodum l. 2. Cod. de reſcind. vend. non habet locum in veris uſuris, ita nec in reditibus qui uſurarum vicem ſubeunt.*
2. *Ferenda circumſcriptio modica.*
3. *Nimia d. l. 2. durities.*
4. *Quomodo dignoſcendum an venditor læſus ſit ultrà dimidiam ex Senatuſc. celeberrimo.*
5. *Nova declaratio, ut emptor læſus dignoſcatur, & num. 6.*
7. *An d. l. 2. in datione in ſolutum obtineat.*

170. DEcimoquartò occurrit quæſtio, An in materia uſuraria habeat locum *l. 2. Cod. de reſcind. vend.* Clarum eſt quod non in vera & formali uſura: cùm certos augmenti tantum limites habeat, quos nec tantillum excedere licet, ſed infrà ſubſidere, quantumvis liberum eſt, niſi quatenus creditor liberam rerum ſuarum diſpenſationem non habeat. Idem dicendum in uſura interpretativa. Idem in his reditibus uſuræ ſuccedaneis, ſive de nullitate, ſive de moderatione agatur. Idem in omni contractu facto in fraudem uſurarum, vel taxationis horum redituum, ut infrà *quæſt.* 56. *cum ſeq.* Hæc autem quæſtio ſupervacua videtur; ſed præmunit viam ad multas arduas

Digitized by Google

quæſtiones, *infrà quæſt. 28. quæſt. 40. cum ſeq.* Ideo ut plenius omnes capiant radicalia fundamenta, quæ ſunt baſes deciſionum & totius analyticæ noſtræ œconomiæ, notandum quod *d. l. 2.* non magis lata eſt pro contractibus uſurariis, quàm pro contractibus lucrativis. Eſt enim lata non ad determinandum medium juſtum (ut vulgò imperiti putant) ſed ad refrænandum ſeu limitandum vagam & incertam declinationem, ab ipſa juſta & vera æqualitate contractuum commutativorum duntaxat, de quibus tantum loquitur, & in quibus naturaliter, hoc eſt, de ſe requiritur exacta illa & ſumma æqualitas, quam Ariſtot. *lib. 2.* & latius *lib. 5. Ethicorum*, Arithmeticam proportionem vocat, quaſi exæquatiſſimam, non aliter atque centrum juxta diſtat undique à circunferentia: non quod in commerciis commutativis æqualitas conſiſtat in puncto indiviſibili, ſed *ἐν πλάτει* & in quadam latitudine. Quod enim in illis dixi de ſumma æqualitate, verum eſt reſpectivè videlicet comparatione juſtitiæ diſtributivæ, quæ, eſt totius ad partes, hoc eſt univerſi ad ſingulos, in qua proportio Geometriça attenditur, quæ latior eſt: æqualitas autem commutativa quæ eſt partis ad partem, hoc eſt, inter ſingulos, ſtrictior eſt, ut quæ illa exactiſſima ducatur.

Proportio Arithmetica & Geometrica.

Iuſtitia cōmutativa diſtributiva.

171. Quod autem quædam leges, *l. in cauſa 2. §. pen. de minorib. l. item ſi pretio, §. ult. locati dicunt*, in his commutativis naturaliter licere ſeu conceſſum eſſe invicem ſe circumvenire, non hoc pro fraudationis authoramento arripiendum eſt: nec etiam propriè pro jure naturali, quum ſemper bonum & æquum ſit, ſed pro mutua quadam & tacita indulgentia contrahentium adinvicem, qui vel mutuo naturali amore non dedignantur aliquid modicum, ſive ſcienter, ſive ignoranter remittere de jure ſuo: vel ſi fortè non ex amore, ſaltem nimiam ſcrupuloſitatem alii tanquam ſordidam, alii quia non vacat, dedignantur & averſantur. Ex prædictis duobus, vel eorum altero naſcitur illa indulgentia: difficulter enim & raró exactam illam & Mathematicam æqualitatem ſcrutari, cognoſcere & ſervare poſſunt: & ſi quando poſſint, non vacat, & ſi poſſint & vacet, adhuc utilius & honeſtius eſt modicum exceſſum vel defectum, ſi quis ſit, mutuò condonare, quod in ſumma & individua æqualitate inquirenda immorari & torqueri, nimiámque litigandi materiam tolerare. Et alioqui vix ulla frequentia, vix ulla fides & ſtabilitas commerciorum eſſet, ut etiam tangit Petrus Anchar. *Rep. & cap. peccatum, col. 20. de reg. jur. in 6.* Quare non ſolum utile, ſed neceſſe fuit modicam à ſumma illa æqualitate defectionem indulgere, quæ ideo naturaliter licere dicitur, tum quia contrahentes tacito quodam naturali conſenſu id ſibi mutuò condonare videntur: tum quia de natura contractuum ea eſſe videntur, ſine quibus commodè non poſſunt in communi & promiſcuo uſu haberi: unde tacita hæc & mutua condonatio non dicitur donatio, ſed concomitantia & ſequela contractus: quia æqualitas contractuum non eſt Mathematica, ſed Moralis. Unde nec conſiſtit in puncto indiviſibili, ſed in mediocritate, quæ latitudinem admittit gradualem, ut apud Ariſtot. *Ethic. 2.* Sed ea latitudo & indulgentia non eò protrahenda eſt, ut quid dolo, fraude, vel præter bonam fidem admittere liceat: ſed reſtringitur ad circumventiones, quæ naturaliter hoc eſt propter naturalem illam facilitatem vel imbecillitatem hominum irrepunt, citra omnem dolum & fraudem, & ut noſtri Doctores aptè dicunt, re ipſa. Cæterùm oportet contractum bona fide ab utraque parte fieri, text. in *l. res bona, de contrahenda empt. & vend.* in *l. bonam fidem C. de action. & oblig.* Unde non eſt admittendum ut hoc prætextu liceat alterum ſcienter alterum ignoranter ſupergredi notabiliter, licet citra dimidiam, hoc enim non ſolùm eſt contra legem divinam 1. *ad Theſſal.* 4. & pulchrè text. *Levit.* 25. ibi. *Quando vendes quippiam civi tuo, vel emes ab eo, non contriſtes fratrem tuum*, & non modò in foro conſcientiæ, ſed & in foro contentioſo, probata ſcientia decipientis, & ignorantia decepti reparanda, ut alibi fuſius probavi, tetigi apud Decium in *l. ſemper in contractibus de reg. jur.*

Quatenus decipere licet.

172. Rurſus ea indulgentia etiam in his quæ naturaliter & reipſa irrepunt, cohibenda fuit, ne nimis & intolerabiliter vagaretur. Hic Diocletiano & Maximiano Ethnicis viſum fuit, ſatis eſſe licentiam illam per exceſſum vel defectum à juſta & vera æqualitate declinandi, ad dimidium juſti pretii vel æſtimationis, id eſt ipſius æqualitas, cohibere, ne ulterius vagari poſſet. Sed certè hæc cohibitio valdè diſproportionata eſt, utpotè quæ proportionem æqualitatis dimidio totius fraudari concedat; & ſic inæqualitatem admittit duplæ ad ſubduplam: fit enim ut quos Arithmetica illa æqualitas decebat, alter tamen alterum duplo ſupergredi, alter dimidio fraudari, & ad ſubduplum redigi impunè poſſit. Fit enim ut decipiens decipere poſſit in duplo, videlicet habere bis æquivalens ejus quod dat (cùm ſecundum naturalem juſtitiam ſufficeret & deberet habere ſemel tantum) & tamen non teneatur dicta lege, nec alia actione, niſi acceperit plus quàm bis ſuum æquivalens: & ſic plus duplo rei à ſe datæ, ſeu plus duplo ejus quod ſecundùm naturalem juſtitiam habere debet: quod eſt valdè exceſſivum & à juſta æqualitate, & naturali juſtitia nimis remotum. Nec mirum eſt duritiem illam exiiſſe à ſanguinariis illis & crudeliſſimis Chriſtianæ pietatis hoſtibus, qui decimam illam prolixiorem & truculentiorem perſecutionem toto imperio, donec feſſi illud abdicarent, pertinaciſſimè exercuerunt. Hinc durities dictæ legis ſecundæ multum placet & opportuna eſt viris tyrannicis & pleonecticis, qui ſciunt & poſſunt ſibi vigilare & cavere ne unquam decipiantur, ut nunquam ſibi metuant à d. *l. ſed benè ſperent d. l. ſibi profuturam*: ut cauti ſunt & veloces ad alios ſupergrediendos, ut magno damno meo experſus ſum, teſte hypotheſi quæ ex fide Hiſtoriæ habetur ſuper *conſu. Pariſ. §. 25. quæſt. fin.* per Titium enim patrem meum intelligo, qui dimidiam partem in feudo vendito habebat, reliqua erat mea: nomen autem iniqui emptoris & contractuum ſimulatorum (de quibus ibi) authoris, qui jam deceſſit, ſubticui & ſubticeo. Sed ut malis viris, *dicta l. 2.* idonea & favorabilis eſt: ita bonis & ſimplicibus inſidioſa. Quod ſi ominari liceret, vel ipſa legis ἐπιγραφὴ portendit ſiquidem lupo inſcribitur, tametſi ibi lupus ipſe captus eſſet.

Nimia eſt latitudo l. 2. C. de reſc. vend.

Leges duræ à tyrannis.

173. Nec tamen illa taxatio caret aliquali, putà Mathematica quadam ratione: eſt enim medium inter ſummam æqualitatem & ſummam inæqualitatem: quia ſumma æqualitas eſt, quando utraque pars commutationis invicem æquivalet, ut quando datur juſtum pretium, vel res æquivalentes permutantur: contrà ſumma inæqualitas, quando ab una parte totum ſeu integrum datur, ab altera parte nihil datur, vel res nullius valoris. Igitur media ſive dimidiata æqualitas vel inæqualitas eſt, quando ab una parte totum ſeu integrum præſtatur, ab altera verò parte dimidium duntaxat æquivalentis. Hactenus deceptionem permittit *d. l. videlicet* uſque ad dimidiam, juſti pretii ſeu æquivalentis incluſivè: ſed non ultra dimidiam, quantumvis utrinque bona fide contractum ſit. Ideo *d. l.* licet duriuſcula, non tamen prorſus irrationabilis: ideo illi ſtandum eſt in ſua materia, prout etiam in uſum ubique recepta fuit. Sed cum hoc æquitatis temperamento, ut clarè probata enormi læſione, etiam citra omnem verum dolum, judices (quibus bonum & æquum præ oculis ſemper obverſari debet, *l. quod ſi Epheſi in ſi. de eo quod cer. loc. dari oportet,*) non debeant tam claram & nimis ſcrupuloſam

Mathematica ratio.

& exactam de ipſius dimidiæ exceſſu probationem exigere, quod & ſupremo & æquiſſimo Senatui noſtro placere intelligo. [In quo ultima Decembris anno 1557. æquiſſimū Areſtum per ampliſſimum illum D. Pet. Seguierium Præſidem pronuntiatum fuit in purpura: quo declaratum fuit ad cognoſcendum venditorem deceptum eſſe ultra dimidiam, ſatis eſſe inſpici pretium venditori remanſurum, non autem attendi debere quod emptor dominis directis emptionis ergo præſtare cogitur: nec ob id pretium majus æſtimandum fateor rem his ſervitutibus obnoxiam tanto minoris valere: ſed aliud eſt quod minus valeat aliud quod de toto minus valeat, ſeu totum hoc rejici in venditorem.]

174. Juſtius autem (ut ego quidem cenſeo) & æquius fuiſſet, illam circumveniendi re ipſa licentiam, ſive inæqualitatis littus & ſupremum terminum, velut ἀκμὴν, ad beſſem pretii ſeu æquivalentis limitare, ut videlicet liceret circumvenire uſque ad tertiam partem dantaxat: putà ſi res valeat duodecim, & vænierit octo, non ſubveniatur: ſed benè ſi vænierit ſeptem cum dimidio, vel aliàs minus quàm octo. Et contra ſi res valens duodecim ematur, decima octava non ſubveniatur emptori, ſed tantum ſi pluris per errorem emerit. Quòd enim requiritur ut venditor minus ſemiſſe habeat, antequam illi ſubveniatur, manifeſtè durum eſt, ut non immeritò multi ſcripſerint id bono viro non convenire, & hæc durities partim anſam dedit pertinaciæ inepti erroris omnium gloſſulariorum, & omnium ferè Doctorum utriuſque Juris, videlicet Azo. in *ſumma Accur.* Odofre. Albert. Joan. Fab. Bald. Paul. Pantha. in *d. l. 2.* Hoſtien. Henric. Bohic. Panor. in *c. cum cauſam de empt. & vēd.* Fabi. de Monte ſancti Savi. *in tract. de emption. & vend. 8. quæſt. 1. col. 2. in fin.* Anton. Burgoſ. *in c. cum dilecti, col. 4. num. 4. de empt. & vend.* ubi tenent quod emptor qui rem valentem decem, emit pro ſexdecim, dicitur læſus ultra dimidiam juſti pretii, & poteſt uti beneficio *d. l. 2.* quemadmodum venditor dicitur læſus ultra dimidiam, ſi eandem rem vendidit pro quatuor. Nam ſex (inquiunt) ſive in emptore, ſive in venditore excedunt dimidiam juſti pretii de decem. Et reprobant opinionem tenentium, quod ut emptor decipiatur ultra dimidiam, oportet quòd rem valoris decem emat pro viginti & uno. Imò non ſimpliciter reprobant, ſed cum convitio explodunt & irrident, dicentes hos ſomniare: hoc enim ſcommate utitur Bald. *d. l. 2. quæſt.* 17. inflatus, opinor, Philoſophiæ ſuæ opinione, Scotique ſui, cæterorumque Scholaſticorum Theologorum, qui ad eundem lapidem offenderunt *in 4. Sent. diſt.* 15. Atqui illi non ſolùm toto cælo errant, ſed etiam ridiculè pertinaces ſunt, & ſibiipſis plaudunt, & quia non ſolùm omnes gloſſ. & Doctores utriuſque Juris quotquot legi (excepto Petro Petri, quem ſequitur Cyn. in *d. l. 2.* excepto etiam Roffredo *in libel. ſuis tit. de action. quanto mino.* quem Speculat. illius & aliorum compilator *in tit. de emptor. & vend. verſic. ubi autem*, ſequi videtur) ſed etiam Scholaſtici Theologi, *ut Scot. in 4. ſent. diſt. 15. & ibi Gabriel. Biel. & Iacobus Almain. quæſt. 2. & alii*, licet non minus Philoſophiam, quàm jura humana præcipuè canonica ſuis ſcriptis & placitis admiſceant, ad hunc lapidem pariter offenderunt, quos ipſe diu ſequutus ſum, donec ad analyticum examen revocavi.

Relationū confuſio. 175. Placet ſemel hic, poſtquam incidit, erroris radices funditus ita convellere & veritatem ſtabilire, ut nemo poſthac, qui hæc legerit, in hoc errare poſſit. Cauſa erroris præcipua fuit, indiſcreta proportio & confuſio relationum, quoniam proportionem pretii referunt ad utrumque contrahentium, non ſolùm ad venditorem, ut in *d. l. 2.* ſed etiam ad emptorem, quod eſt ineptum, ut ſtatim oſtendam. Cauſa pertinaciæ ſubocculta fuit, primò durities illa dictæ l. quæ antequam ſubveniat, requirit læſionem ultra ſemiſſem, & ſic permittit læſum à decipiente in duplo ſu[..] pergredi, quod de ſe bonæ fidei non congruit, ut dixi. Secundò, quod illa durities, ut prima fronte obſcurior fuit ex parte venditoris, tum propter valorem rei minus expoſitum, & primo cogitationis occurſu incertum: tum propter caſum legis in venditore ſpecificum, omnemque diverſæ cogitationis aciem ſtatim penitus abſcindentem: ita prima fronte luculentior fuit & liquidior ex parte emptoris: tum quia ex parte emptoris non eſt ſpecificè lex prodita, quæ ſtatim cogitationis impetum abſcindat; tum quia pretii, quod in pecunia numerata conſiſtit, longè liquidior & luculentior eſt exceſſus. Et patet ad ſenſum, quòd exceſſus in pecunia, velut objectum lucidius & certius, longe penetrabilior eſt ſenſibus, longè citius eos perſtringit & perſuadet, quàm exceſſus in valore domus vel fundi, qui ſolet eſſe incertior & obſcurior. Et ſic non eſt mirum ſi Doctores duritiem tantæ inæqualitatis, quantam *dicta l. 2.* admittit, citius animadverterunt ex parte emptoris, qui certam & liquidam pecuniam numerat quàm ex parte venditoris, qui rem prima facie æſtimationis obſcuræ tradit, præſertim cùm lex non loquatur expreſſim de emptore decepto, & de cauſis pertinaciæ. Satis capio cauſam erroris jam non tam pro rudibus docendis: quàm pro pervicacibus & cavillatoribus retundendis: & dico rem venditam id eſſe emptori, quod pretium eſt venditori. Quid enim aliud venditori pretium eſt, quàm rei venditæ penſatio, quæ debet eſſe æquivalens, ut juſta ſit & æqualis commutatio? Eodem modo è diverſo emptori res empta nil aliud eſt, quàm pretii conventi penſatio, quæ pariter eſſe debet æquivalens pretio, ut ſit juſta & æqualis commutatio. Porrò licet res & pretium ſint idem reſpectivè, hoc eſt eandem proportionem & ſimilem habitudinem habeant propriis ſuis reſpectibus, videlicet ſecundùm objecta vel perſonas ad quas referuntur, & quibus debentur: tamen non ſunt idem reſpectu ejuſdem perſonæ vel objecti, ut ſenſus communis oſtendit, & ſic non debent hæ relationes confundi: alioquin tota doctrina perturbatur, ut adúſque factum eſt; ſed debent congruè ſingula ſingulis ad quos ſpectant referri, ſive expreſsè, ſive tacitè & intellectualiter.

176. Nunc in propoſito, ſi conſtet venditorem eſſe deceptum, & quæratur quantùm ſit deceptus, an ultra vel citra dimidiam, brevis & expedita doctrina datur in *dicta l. 2. in fi.* ut inſpiciatur, an pretium conventum ſit infrà dimidiam veri pretii. Poterat autem dari doctrina ut non minus vera & certa, ita doctrinalior, generalior, & magis Methodica, inſpiciendo quantum res vendita ſupervalet pretio convento; & tunc dicendum fuiſſet quod ſi ſupervaleret ultra duplum, tunc eſſet venditor læſus ultra dimidiam: ſi verò res duplo tantùm ſupervaleret, eſſet læſus in dimidia tantùm, & non ultra dimidiam: ſi verò ſupervaleret aliquanto, ſed minus duplo, tunc eſſet læſus infrà dimidiam tantùm. Quæ ratio, quanquam neceſſariò tacitè inſit, & eliciatur per prædicta: tamen ſi fuiſſet expreſſa, nunquam ortus eſſet & multo minus invaluiſſet ille vulgaris error. Omnes enim idem ſtatim vidiſſent ex parte emptoris, videlicet eum non eſſe deceptum ultra dimidium, niſi pretium plus duplo ſupervaleret rei emptæ. Prior autem via, non poſterior ideò tradita fuit in *d. l. 2.* quia imperatoribus & aſſeclis ſuis ſatis erat ſuper particulari duntaxat caſu reſpondere *ut l. reſponſum. C. de tranſ.* nec eis (etiamſi maxime cupiiſſent) vacabat tam ſtudioſos eſſe doctrinæ & methodi, quam Juriſconſultis nunc in foro, nunc in muſæo ſuo atque in propria arena verſantibus & ſcribentibus, tum quia prior illa & brevior & aptior, & magis ſpecifica ad particularem hypotheſim *d. l. 2.* quæ eſt de venditore læſo. Læditur enim propriùs & directius in pretio: quàm

Digitized by Google

in re: quia venditor vult rem totam alienare, & ſic læſio non incipit à re qua vult carere, & qua non indiget ut ſervet: ſed vult habere æquivalens quo indiget, videlicet juſtum pretium. Unde ſi minùs juſtum pretium habeat, nec demum læditur, & ſic propriè & directè læſio venditoris ex ipſa vi & potentia contractus & incipit & formatur à defectu ſeu minoritate pretii, non autem a ſupervalentia rei, licet illa ſit prior: ſed nondum incipit læſio, niſi quando convenitur de minori pretio. Et ſic prior illa via ex parte venditoris eſt brevior & clarior; poſterior autem via prolixior & præpoſtera: contraria autem ſunt ex parte emptoris, quantum ad relationes reſpectivas duntaxat. Cæterùm quantum ad proportionem & decidendi rationem idem omnino, prout non debent hæc ad imparia, ſed ad paria judicari Licet enim nulla lege nominatim ſpecificetur, quando emptor dicatur deceptus ultra dimidiam: tamen ſatis tacite cautum cenſetur per *d. l.* 2. ex eo quod ibi deciſum eſt in venditore: quia idem intelligitur in emptore ex natura correlativorum & identitate rationis: eadem videlicet ſtante proportione, non autem iiſdem ſtantibus relationibus: quia tam eſſet hoc abſurdum & impoſſibile, quàm emptor & venditor non poſſunt eſſe idem, ſed neceſſariò duo diſtincta relativè oppoſita. Debet ergo fieri congrua relationum ſingularum ad ſingula directio & adaptatio. Suppoſito ergo quod emptor ſit læſus, ſi velimus ſcire an ſit læſus ultra dimidiam, ſiquidem hoc explorare libet ex priore illa & breviore regula *d. l.* 2. *in fin.* tunc inſpiciendum an res empta valeat minus dimidia pretii conventi: & tunc neceſſariò erit læſus ultra dimidiam, non aliàs. Non autem ſecundùm hanc priorem regulam incipiendum eſt à pretio, ſed à re empta, alioquin eſſet confundere relationes, & totam doctrinam pervertere. Quod ſi quis vellet incipere à pretio, non eſſet aſſumenda prior regula formaliter expreſſa in *d. l.* 2. ſed dicta poſterior regula, quæ in *d. l.* 2. virtualiter ſubintelligitur, non exprimitur. Patet, quia ut dixi, quod eſt pretium venditori, id res eſt emptori. Emptor enim vult alienare pretium, ſed vult acquirere rem æquivalentem: & ſic reſpectu emptoris à re incipit, & à re metienda eſt læſio ſecundum doctrinam methodicam *dictæ l.* 2.

177. Et ſic quemadmodum venditoris læſio directè cognoſcitur, ſi pretium conventum ſit minus dimidia valoris rei emptæ: ita emptoris læſio directè cognoſcitur, ſi res empta valeat minus dimidia pretii conventi. Et rurſus quemadmodum in venditore ſecundùm regulam poſteriorem, oportet rem plus duplo ſupervalere pretio convento, ut ſit læſio ultra dimidiam: ita in emptore oportet pretium conventum plus duplo ſupervalere rei emptæ. Unde ſi rem valentem decem emerit pro quindecim, non eſt læſio in dimidia, ſed in tertia parte duntaxat, quia pretium non ſupervalet rei, niſi pro tertia parte ſeu triente: ſi autem emerit pro ſexdecim non eſt læſus niſi paulò ſuprà trientem. Si verò emerit pro viginti non eſt læſus niſi in dimidia: & ſic ut ſit læſus ultra dimidiam, neceſſe eſt quod 21 aut plus viginti emerit, alioquin nec res valebit minus dimidia pretii conventi: nec pretium conventum plus dimidia ſupervalebit rei. Cùm igitur hæ ſint demonſtrationes clariſſimæ, & certiſſimæ, communis error ſcholæ cedere debet veritati. Non nego quin communis ſententia de emptore, qui rem decem valentem emit pro ſexdecim habeat æquitatem in ſe, ſi per ſe circumſcripta omni lege poſitiva, conſideretur: quia ut dixi, ſatis fuiſſet licentiam circumveniendi extendi ad 3. partem, ſalvo beſſe juſti æquivalentis: & longè juſtius fuiſſet ita conſtitui, quàm uſque adeo, videlicet uſque ad ſemiſſem incluſivè, relaxare. Sed poſtquam lex lata eſt, nec irrationabilis, licet dura, illi ſtandum eſt. Ex eo quod in uſum abiit & ligat reſpectu venditoris, neceſſe eſt ut eodem modo liget reſpectu emptoris. Et ſic communis ſententia eſt falſa & injuſta, quia contra legem: & iniqua, quia contra æqualitatem correlativorum. Alioquin ſi verum eſſet de jure ſcripto ſubveniri emptori, qui rem valentem decem emerit pro ſexdecim dicendum eſſet eodem modo è cõtrario ſubveniendum venditori, qui rem valentem decem vendit pro ſex quia non minus eſſet deceptus, quàm dictus emptor caſu converſo, videlicet ultra tertiam.

178. Ex prædictis liquidò apparet ridiculum & ſophiſticum eſſe illud dilemma Alberici & Baldi, quòd ſex (in dicto themate) ſive in emptore, ſive in venditore excedunt dimidiam juſti pretii decem. Volunt dicere, quòd ſi decem ſint juſtum pretium, tunc ſex addita vel detracta faciunt exceſſum vel defectum ultra vel citra dimidiam juſti pretii, quod eſt argumentum verè Scoticum in 4. *ſentent. diſtinct.* 15. ubi Gabriel Biel, *quæſt.* 10. *col.* 8. dilatat, & ſequitur per gloſſ. in *d. c. cum cauſa*, dicens quòd ſi juſtum pretium ſunt viginti, tunc ſi venditur pro triginta uno, dicitur plus dimidio juſti pretii vendi: ſi verò venditur pro novem, dicitur minus dimidio juſti pretii vendi. Et probat, quia hoc caſu dimidium juſti pretii eſt decem; ergo exceſſus eſt undecim, & defectus ſimiliter undecim: ergo utrobique; ſit fraus plus quàm in dimidia juſti pretii. Vidéſne argutiam mathematicam, ſed prorſus ridiculam? Tunc enim procederet proportio hujus argumenti, quando pretium non eſſet pretium, ſed certa ſolida ſumma per ſe conſiderata, nec ad aliud relata: tunc enim additio vel detractio certæ ſummæ pariter ſe haberet ad exceſſum & defectum. Sed hîc juſtum pretium eſt verè pretium, & ſic non eſt tale per ſe, ſed per relationem ad rem appretiatam. Et ſic qua ratione venditor non eſt deceptus ultra dimidiam, niſi res plus duplo ſupervaleat pretio: eadem ratione non eſt emptor deceptus ultra dimidiam, niſi pretium plus duplo ſupervaleat rei: & ſic hoc caſu non dicitur emptor taliter deceptus, niſi emerit ultra quadraginta. Eodem modo, licet aliis verbis, hallucinatur Jacob. Almain. in *d. diſtinct.* 15. *quæſt.* 2. dicens eſſe deceptionem ultra dimidiam ex parte venditoris, ſi rem valentem decem det pro quatuor: & ex parte emptoris, ſi eandem rem emat pro ſexdecim. Et probat, quia hoc ultimo caſu pretium quo res venditur, datum ab emptore decepto, continet; primò juſtum pretium, videlicet decem: ſecundò dimidium juſti pretii, videlicet quinque: tertiò aliquid ultrà, videlicet unum.

Sophiſticum dilemma Alberici & Bald.

Lapſus Jacob. Almain.

179. Vidéſne cæcitatem pluſquàm Cimmeriam? fatentur enim quòd hoc caſu ut venditor decipiatur ultra dimidiam, debet habere minus quàm quinque, putà quatuor: & ſic res quam tradit, primò continet pretium conventum: ſecundò rurſus continet non modo dimidium pretii, ſed tantumdem: tertiò continet ſeu valet aliquid ultra duplum pretii conventi. Cur ergo non vident idem neceſſariò dicendum in emptore decepto, videlicet quòd antequam ſit deceptus ultra dimidiam, debet pretium plus duplo continere rem emptam ſeu ejus valorem? Vides quàm præcipitanter & indiſcretè Theologi iſti in apertos errores ferantur, quàm in mediis tenebris acuti & ingenioſi ſibi videantur: ſed tanta ſocordia, ut nec Arithmeticæ quidem vulgata axiomata teneant, quibus hæc quæſtio ſine argumentis ſimplici demonſtratione ſolvi poterat. Forſan dices nimiam videri inæqualitatem, ſi in emptore decepto oporteat addi juſto pretio tantundem, & aliquid ultrà, & tamen in eo emptore decepto ſufficit non totum pretium, ſed partem pretii detrahi. Reſpondeo dupliciter. Primò per aliam inæqualitatem, ad quam ſophi illi non advertunt, licet in eodem themate, quia emptor decipiens non dat, niſi quatuor de ſuo, & tamen venditor decipiens dat decem ſeu rem valentem decem de ſuo: unde neceſſe eſt longè majorem quantitatem ſuperaddi per emptorem deceptum, quàm detrahi venditori decepto,

Demonſtratio arithmetica.

Digitized by Google

& tamen eadem eſt proportio per vulgata theoremata Arithmetices: quia quanto emptor minus dat, minus requiritur dari à venditore, ut ſit deceptus ultra dimidiam: quanto autem venditor plus dat, tantò magis exigitur dari ab emptore, ut dicatur deceptus ultra dimidiam. Secundò reſpondeo, quòd dimidia iſta refertur ad æquivalens, ſive ſit merx, ſive pretium, ſive aliud commutabile quod quis habere debet. Dicitur ergo habere minus dimidia, vel decipi ultra dimidium, quando id quod dat, valet plus duplo: quod verò recipit, valet minus dimidia ejus quod dat: quia quod in *d. l.* 2. dicitur in venditore de dimidia pretii, ſi ad emptorem applicetur, debet neceſſariò intelligi de re empta, non valente dimidiam pretii, & in utroque debet intelligi de penſatione quæ ab altero ſperatur & ſtipulatur, quæ ſecundum veram juſtitiam debet eſſe omnino æqualis, & tamen toleratur ut poſſit eſſe inæqualis uſque ad dimidiam juſtæ æqualitatis, non ultra.

180. Tolle exemplum triviale quidem, ſed ad utramque partem efficaciſſimum in permutatione: Finge Titium volentem vendere aut aliàs pro æquivalenti commutare domum ſuam urbanam (fortè quòd migraret, aut ruri agere cuperet) incidiſſe in Caium qui noluit emere, ſed permutationis vice dedit ei certum fundum. Modò ſi fundus non æquivalet domui, ſed valet minus dimidia, certum eſt Titium juvari beneficio *d. l.* 2. etiam ſi non dederit domum ſuam pro nihilo, ſed pro re valente ultra quartam partem, vel fortè ultra quincuncem, ſed minus ſemiſſe æquivalentis. Et ſic tunc demum ſubvenitur decepto, ſi res quam dedit, plus duplo ſupervaleat rei quam accepit. Secùs ſi res quam dat, non ſupervaleat niſi in duplo, quia tunc non propterea læſus eſſet in duplo, licet det duplum, quia accipit ſimplum, videlicet fundum valentem dimidium domus quam dat, & ſic non eſſet læſus niſi in dimidia, non autem ultra dimidiam: unde non ſubvenitur per *d. l.* 2. ſatis in hoc duram, ut dixi. Ergo eodem modo neceſſe eſt dicere ſubveniri vel non ſubveniri Caïo ſi deceptus ſit. Igitur ſi fundus quem dedit notabiliter, ſupervalet, etiamſi valeret tantumdem & ſemis, puta domus Titii valet decem vel duodecim, fundus verò Caii valet quindecim vel octodecim, non ſubvenitur, quia non eſſet deceptus niſi in triente & non ultra trientem. Patet, quia habet domum qua valet beſſem fundi ſui. Idem ſi fundus valet ultra trientem, vel etiam quincuncem, putà ſi domus valet decem, fundus autem valet ſexdecim vel octodecim. Idem ſi fundus duplo ſupervalet, ut quia domus valet decem, fundus autem valet viginti, & ſic duplum, adhuc non ſubvenitur, quia Caïus non læditur in duplo, licet det duplum, quia accipit dimidium æquivalens, & ſic non læditur niſi in altero dimidio duntaxat, non autem ultra dimidiam. Ut ergo lędatur ultra dimidiam & juvetur *d. l.* 2. oportet quòd pro domo ſibi data valente decem tantùm, fundus à ſe datus valeat viginti unum, & ſic ultra duplum ejus quod accepit: alioquin cum accipiat dimidium vel plus dimidio ejus quod dat, non eſſet læſus ultra dimidium, ſed ſolùm in dimidio vel infrà dimidium. Igitur ſi Caïus emere maluerit, & non dederit fundum, ſed pretium: & domo empta valente decem tantum, dederit ſexdecim, non eſt læſus ultra dimidiam, ſed ſolum ultra tertiam: igitur neceſſe eſt quòd dederit ultra viginti, antequam dici poſſit ultra dimidiam deceptus. Non enim per *d. l.* 2. magis ſubvenitur permutanti quam ementi vel vendenti.

181. Habes ergo demonſtrationem non ſolum clariſſimam, ſed etiam palpabilem & omni hæſitatione ſuperiorem, niſi quam fortè communis ſenſus deficiat. Nec enim re penitus detecta deinceps errari poteſt, niſi contra ſenſum communem, ut demirer tamdiu communem Scholam in re tam clara errare potuiſſe, quin magis miror etiam ſummos legum vertices etiam veritate ſemel percepta, non ſolum dum ſubtilius loqui volunt, impegiſſe: ſed etiam ſupino errore, vel aduſque convitia, ridiculè pertinaces fuiſſe. Cujus pertinaciæ in cauſa fuit (ut dixi) nimia durities *d. l.* 2. quæ in eo qui dat nummos, liquidius & promptius prima facie ſeſe ſenſibus offert, quàm in eo qui dat ſpeciem, ut exempla venditoris & permutantium declarant. Jam me tædet prolixitatis, quam ſcio peritis non fore gratam, ſed malo diſcentium utilitati & ſuſcepto ſemel inſtituto perſpicuè, plenè & bona fide inſervire, quàm altiori, ſed minus perſpicua orationis gravitate doctorum tantùm gratiam promereri. Pectus etiam & indignatio me evehit, dum video legum doctrinam per incogitantiam & præcipitationem Interpretum tam præpoſterè multis in locis paſſim depravari; & hinc non ſubſidium, ſed negotium diſcentibus parari, ut diu expertus ſum. Quid enim Error.
accidit Panorm. qui dum in *c. cum dilecti. col.* 1. *de empt.* Panorm.
& vendit. ferè veritatem ut cauda anguillam tenuiſſet, poſteà in *c. cum cauſam in eod. tit.* plenius; ſed citra analyſim communi errori ſubſcripſit, dicens quòd alioquin non eſſet reperire caſum deceptionis in venditore. Nam ſi res (inquit) valeret decem, oporteret quod daretur pro nihilo, vel minori quàm nihil, quod eſt impoſſibile. Hoc quidem prima facie imperitos omnes perſtringit & ſtupefacit: ſed ſi revoces ad noſtram analyſim, apparebit ridiculum eſſe, & contra ſenſum communem, quia Panorm. confundit relationes: quoniam de exceſſu pretii in emptore arguit ad defectum pretii in venditore, quod eſt ineptum, relationis & proportionis perverſivum, quia exceſſus pretii ſuper re empta in emptore non refertur, nec proportionatur ad defectum pretii in venditore: ſed refertur & proportionatur exceſſui rei venditæ ſuper pretio in venditore. Et pariter defectus pretii in venditore decepto proportionatur defectui valoris rei emptæ in emptore decepto. Et ſic quemadmodum emptor tunc demum reperitur ultra dimidiam deceptus, ſi res non valet dimidiam pretii, ut quia valentem decem emit pro viginti uno: ita eodem modo venditor tunc demum reperitur ultra dimidiam deceptus, ſi pretium non valet dimidiam rei. Et ſic non eſt opus quòd vendat pro nihilo, ſed quòd vendat minus dimidia, quàm res ſua valeat: quo caſu dat plus duplo, nullo deducto, & tamen non læditur in duplo, & multo minus in toto, quia habet partem juſti pretii, quæ de damno deduci debet. Et pariter emptor dans viginti unum pro re valente decem, non dat pretium pro nihilo quia habet rem valentem decem, & ſic ferè dimidium juſti pretii: quo fit ut non poſſit dici læſus in duplo, & multo minus in toto, ſed ſolum modicum ſupra dimidiam. Similis paralogiſmus eſt, dum dicunt quod hoc caſu quo res valet decem, vendenti pro quatuor non abſunt niſi ſex; ſed ementi pro viginti uno abſunt undecim, & ſic videtur emptor plus decipi, quia reſpondeo, quod imò non plus, ſed minus decipitur, quia illa ſex ſunt plus ultra quatuor, quàm illa undecim ultra decem. Patet, quia ſex excedunt quatuor de toto & rurſus de dimidio totius: ſed undecim non excedunt decem niſi de toto, & decima parte totius. Et ut tandem finiam, utque promptè deinceps & ſine errore cognoſcatur, & ſervetur æqualitas inter emptorem & venditorem, debet exceſſus decipientis venditoris, ad exceſſum decipientis emptoris, & è diverſo defectus decepti venditoris, ad defectum decepti emptoris referri, & ex æquo metiri.

182. Summa brevis eſt, quando deceptus non habet dimidium æquivalentis, hoc eſt, non recipit dimidium ejus quod dat. Sed ad rem. Nota quòd *d. l.* 2. non eſt facta, niſi pro veris & naturalibus contractibus commutativis, in quibus tacito quodam naturali ſenſu, partes ſibiipſis modicam læſionem mutuò

condonare

Digitized by Google

condonare & indulgere videntur, *l. in cauſa, §. idem Pomponius de minor. l. Item. ſi ex pretio §. quemadmodum locati* cujus ſumma declinatio velut litus & ἀκμὴ taxatur ad dimidiam *in d. l. 2.* Unde primò non habet locum in lucrativis: ſecundò non habet locum in aliis reciprocis quidem contractibus ſeu reſpectivis: ſed qui non ſunt ordinati commercii cauſa, nec fiunt ad mutuam commutationem: unde non habet locum in redditione rationum, ubi calculus verſatur, aut

Calculus.

ubi aliàs de ſimplici calculi ratione agitur. Tunc enim ut calculus repetatur, non requiritur læſio in dimidia, & multò minùs ultra dimidiam, ſed ſufficit læſio non minima aut non contemnenda, niſi ſuper læſione judicatum vel tranſactum ſit, *l. unica C. de error. cal.* pariter *dict. l. 2.* non habet locum in ſimplici diviſione, licèt gloſſa & Doctores in *l. majoribus. C. commun. utri. judicii* & ubique contrarium dicant: & malè, ut pleniùs dixi in *conſ. Pariſ.* §. 148. & ita obſervatur. [Et ſicut judicatum fuit pro Gulielmo Ruelliro, contra filium primogeniti Probi Præfecti criminalis Maillarti ſoceri ſui: ſed ſi reus jam ſe accommodaverat aliquot annos in loco, non eſt repetenda diviſio in ſpeciebus: ſed ſupplendum in pecunia: tum alià ratione non habet locum *l. 2.* in diviſione, quia non eſt voluntatis, ſed neceſſitatis: ſecùs in terminis, *l. in controverſia. De tranſ.* adeò ut etiam inter filios, ſi antiquior, vel primi matrimonii, dicit ſe ſolum heredem in prædiis ſitis Arthesii, vel alibi, vel ſolum inſtitutum teſtamento, vel majorem partem ſuam eſſe ex donatione, vel ſucceſſione alterius, & tranſigunt quia tunc oportet eſſe læſionem ultra dimidiam, ad reſcindendum: quia non eſt ſimplex diviſio, ſed rerum controverſarum deciſio, & etiam practicatum locum eſſe, *d. l. 2.* etiam ſi ſit contractum per formam tranſactionis, dummodò oſtendatur valdè enormis læſio, ut dixi in *ann. ad Alex. conſ. 42. num. 11. lib. 1.* & ad Philip. Decium *conſ. 479. num. 11.* Pariter & quartò *d. l. 2.* non habet locum in datione in ſolutum, quia ſi debens centum, putans debere 130. det fundum in ſolutum, pro 130. in totum nulla eſt, ſeu in totum revocatur, nec locus eſt ſupplemento text. in *l. ſi non ſortem §. ſi centum. De condict. indeb.* ſive in judicio, ſive extra judicium factum ſit. Paul. ibi Bald. *l. certi condictio §. quoniam ſi certum pet.* Ludovic. Rom. *l. 1. §. pen. de verb. obligat. L. ſi is ad quem de acquir. heredit.* Carol. Ruyn. *conſ. 136. lib. 1.* Sed hic plus eſt: quia non ſolùm actor (niſi reus malit reſolvere) poteſt petere partem fundi pro rata vice ſupplementi; ſed invito reo ſupplere volente, poteſt totum repetere, & verum debitum ſolvere: quia ſi ſciviſſet ſe minùs debere, maluiſſet ſolvere, nec erat rem ſuam alienaturus: niſi hoc conſtet, ut quia referat expoſita venditioni, quia tunc ſolùm repetet ſummam indebitam in qua erravit, per *l. 1. C. de rer. perm.* quantulacunque ſit, etiam infra dimidiam valoris rei. Pariter & 5. qui fundum integrum emit ignorans ſuum eſſe uſumfructum, quamvis venditio valeat: tamen deducet, vel repetet pretium pro modo uſusfructus Etſi non eſſet læſus, niſi longè infra dimidiam pretii. text. in *l. officio* (quia ita debet intelligi *de cont. empt.* Et hoc niſi venditor fuiſſet ſciens: quia tunc emptor poteſt reſolvere, ſi velit, nec fuiſſet empturus, ſed ſuo uſufructu contentus, ſi ſciviſſet. Nec hìc requiro claram probationem de ſciéntia, vel dolo: ſufficit veriſimilitudo notabilis doli, vel culpæ, nec agatur velut in integrum reſtitutione: Nec habet locum *l. in civile, C. de rei vend.* Nec hoc ex ſua culpa, aut dolo lucretur. Id enim bona fides abhorret, *l. ne ex dolo. De dolo.* Sic & ſexto, ſi quis compenſando errat, non ſolùm ſi in totum, ſed etiam ſi in modica parte, *l. venditor in fin.* quæ ita debet intelligi, ſicut generaliter loquitur (*C. de reſcindend. vend.* quamvis nullus adhuc animadverterit quia compenſans non intendit principaliter contrahere, ſed ſolvere. Idem

L. 2, non habet locum in diviſione contra omnes.

in ſimilibus quæ ſunt magis declarationes ad *d. l. 2.* quàm veræ limitationes, quia propriè non loquuntur in iſtis, in quibus magis de diſtrahendo quàm de contrahendo agitur, nec agitur de vera commutatione, ut quis det rem ſuam ut acquirat alienam, nec cenſentur partes invicem velle quicquam remittere: ſed potiùs agitur ut præcisè & adæquatè quiſque quod ſuum eſt, vel partem ſuam diviſim ferat & habeat. Et ſic ceſſat vera materia commutativorum, & diſpoſitio *d. l. 2.* quæ ita, ut ſupra debuerat ἀναλογικῶς tractari, quod nullus aduſque attigit: unde etiam in contractu commutativo, ſi conſtet utramque partem expreſsè egiſſe de præciſa exæquatione, etiam læſio infra dimidiam retractabitur: nec tunc erit locus *d. l. 2.* ut in caſu in quo *conſuluit Decius conſ. 350.* & hæc ratio deciſiva, ut ibi in annotat. novè dixi.

183 Ex prædictis patet quod *d. l. 2.* non poteſt habere locum in contractibus uſurariis, verè vel interpretativè, eorúmve ſuccedaneis, quia propriè non ſunt contractus commutativi, ſed magis eorum & naturalium commerciorum præambuli, quo videlicet æs alienum commodè nobis comparemus, quoad commutationes legitimas, ſeu commercia neceſſaria utamur, dando aliquid temparatum creditori pro uſu pecuniæ, quandiu ea, vel re inde comperata utimur, aut per creditorem uti licet. Quod enim datur pro hujuſmodi uſu æris alieni, licèt habeat ſimilitudinem & proportionem quandam commutationis, ut *ſuprà num. 17.* tamen non eſt propria & naturalis commutatio: ſed vera uſura, quia non datur pro ſorte aut pro penſatione ſortis quæ repetitur, ſed pro uſu ſortis, præter naturalem deſtinationem ſortis, ut *ſuprà n. 2. & inf. q. 69.* in penſationem promiſcui ſucceſſivi interuſurii creditoris, id quod verè fit in his reditibus de quibus loquimur, quibus licet non inſit acerbior illa uſura, quæ eſt quando facultas repetendi ſortem cum uſuris eſt penes creditorem: tamen non deeſt uſura, quia non tollitur, licet debitor non teneatur ſortem reddere, quandiu uſuras ſolvit, *l. item quia, §. ult. de pact.* meritò in iſtis non poteſt habere locum *d. l. 2.* ſed regula illa quod præfixi limites, nullo modo poſſunt excedi, ſed quòd quantumvis infrà ſubſiſtere liberum eſt. [Hinc in dote ceſſat *d. l. 2. l. jure ſuccurrendum in fin. de jure dot.*] Unde ſi quis emerit ad rationem unius pro decem, putà centum reditus pro mille, non poteſt dicere ſe paratum ſupplere ſextantem, putà ducenta, ut fruatur reditu conceſſo, ſed omninò reduci debet ad quintamdecimam, alioquin pro exceſſu admiſſo non puniretur. Similiter non poteſt offerre addere etiam trientem, videlicet quingenta, ut fruatur reditu convento, quoquo pretio, nec teneretur debitor onerare ſe ſuperfluo ære alieno. Similiter ſi emerit ſuprà rationem unius pro decem, non poteſt offerre ſuplere juſtum vel majus pretium ad evitandam nullitatem: ſed ſi velit errorem agnoſcere, poteſt petere ut pro futuro tempore tantùm reducatur ad quintamdecimam, niſi malit debitor quod ſupereſt ſortis, ſtatim reddere. Si verò creditor dicat ſe deceptum, ut quia emit ad rationem trientariæ uſuræ, non auditur, ſi petat reduci vel augeri reditum ad rationem decimæ, vel quintædecimæ, vel ſortem pro rata reddi: quia non dicitur certare de damno incurſo, ſed de minori lucro: nec verè læſus eſt in vera & propria commutatione, ſed in ſtipulanda minore uſura, unde non eſt locus reductioni nec reſtitutioni, ſalvo eo quod de minore dictum eſt *ſup. q. 13.* Et quòd *d. l. 2* non habeat locum in contractu uſurario, vel de uſura ſuſpecto ſentit Philip. Decius in *l. petens, nu. 17. C. de pact.* & clarè decidit Bald. *in rub. C. de uſur. in fi.* ubi in venditione fundi ad tempus tam modico pretio ut emptio fructuum eſſet uſura rectè negat locum eſſe ſupplemento & remedio *d. l. 2.* ſed non ſatis diſertè explicat. Quod enim dicit quia *d. l. 2.* loquitur in venditione perpetua, meliùs dicere

debebat, quia loquitur in vera commutatione verarum mercium. Quod autem arguit eſſe uſuram, quia finalis effectus ad ſolum interuſurium vel commodum medii temporis, debebat addere, ſcilicet ex parte creditoris; ex parte verò debitoris redemptio temporarii uſus æris alieni, ut hodie, detecto verò uſurarum elencho liquet. An & quando ſit uſura propter emptionem uſusfructus vel fructuum ad tempus, liquebit ex his quæ novè dicam de reditibus temporalibus *infrà quæſt. 63. cum ſeq.*

QUÆSTIO XV.

SYNOPSIS.

1. *Evaneſcente uſurarum promiſſione, ſalua interim manet ſortis obligatio & hypotheca & num. 3.*
2. *Hypotheca recipit diuiduitatem.*
4. *Actus agentium non operatur ultra eorum voluntatem.*

184. DEcimo-quintò quæro, ſi reditus eſt nullus, putà quia excedit decimam, an remaneant bona debitoris hypothecata pro reſtitutione ſortis, ſuppoſita quòd contractus factus ſit ſub hypotheca generali, vel etiam ſpeciali? Prima facie videtur quod ſic, quia jure communi contractus quantumvis uſurarius, valet uſque ad modum conceſſum per notata *ſup. quæſtione* 10. *in princip.* Et ſi quando non valet promiſſio uſurarum, remanet obligatio ſortis cum hypothecis pariter hîc licet contractus ſit nullus, verum eſt quantum ad obligationem reditus ſive uſuræ: tamen ſicut remanet obligatio ad ſortem, videntur eatenus remanere & ſubſiſtere hypothecata, quatenus remanet & ſubſiſtit obligatio. Tum ſi non valet quod ago ut ago, valet ut valere poteſt, *l. ſi tam anguſti loci de ſervi. l. via. in princ. de ſervit. ruſticor. prædior.* ſaltem quando non eſt defectus formæ, ſed materiæ, ut hîc potiùs eſſe videtur, *l. ſi unus, l. ſi acceptilatio de pact.* præſertim in habentibus ſymbolum, ut hîc: quia hi reditus ſunt ſuccedanei veterum uſurarum, & ſic de facili reſolvi poteſt in ſimplex mutuum. Non obſtat ſi dicatur quòd actus non operatur ultra intentionem, *l. non omnis, ſi cert. petat.* verum eſt ultra intentionem primitivam, vel ſecundariam, ut tradit Bald. in *l. ſi abſentis in 2. oppo. C. ſi cert. peta.* not. Alciat. & alii in *d. l. non omnis.* Lancelo Galiau. in *l. prima §. ſi quis ita col. 7. de verb. oblig.* Sed hîc ſecundaria videtur intentio, ut ſi contractus non valeat, omninò reddatur pecunia, ſaltem tanquam mutuum. Prætereà non eſt inconveniens ſubſiſtere hypothecam pro parte, ſive rei hypothecatæ, ſive ejus pro quo hypothecatur, putà hypothecans fundum non erat dominus niſi pro parte, vel ſi erat dominus in totum, reſolutum eſt dominium partis ex cauſa vetuſtiore, ut in *l. lex. vectigali ff. de pignoribus l. fin. C. communia, de legat.* vel ſi procurator hypothecavit pro majori ſumma quàm mandatum eſſet. In contrarium arguitur nullam ex eo contractu ſubſiſtere hypothecam, quia cùm principalis actus ſit ipſo jure nullus, pariter omnia acceſſoria, ut hypotheca, *l. cùm principalis de reg. jur.* præſertim cùm ſit nullus in pœnam, ob peccatum contra legem & jus publicum, quo caſu ceſſat regula quod valeat ut valere poterat, ut tradit Bald. in *l. quæcunque, col. 1. C. de bon. quæ lib.* Jaſ. in *l. 1. §. ſi quis ita, col. 8. de verb. oblig.* Et ſic non obſtant contraria, & in ſpecie non obſtat ultimum de intentione ſecundaria, quia verum eſt, & intelligendum de intentione concernente implementum & executionem obligationis expreſsè & principaliter contractæ, ut in *d. l. ſi abſentis*, ubi expreſsè & principaliter obligatio fœneratitia contracta eſt ad ſortem cum uſuris nomine abſentis. Unde licet mutuans primariò & directò acquirere intenderet abſenti, & pariter intenderet debitor abſenti obligari: tamen ſecundariò actum videtur, ut ſi abſens ratum habere nolit, remaneat nomen ipſi mutuanti & ſtipulanti nomine ſuo, licèt fecerit eum actum nomine alieno. Et ex hac ſecundaria intentione ſuſtinetur contractus principalis in ſe, & conſequenter hypothecæ, fidejuſſores, & omnia acceſſoria: ſecùs de intentione ſecundaria, per quam non ſuſtinetur actus, qui remanet nullus & ſine effectu, ut hîc: quia tunc non remanent hypothecæ, nec fidejuſſores, aut alia acceſſoria. Non obſtat ultimum, quia procederet, quando ab initio valuit & ſubſtitit aliqua hypotheca: ſed hîc ab initio non valuit: & hæc nota, quia ſunt magni effectus, & valent ad multa.

Areſtum.

185. Et ita præjudicatum videtur Areſto ſupremi hujus Senatus die 7. Martii, anno ſeſquimilleſimo decimo tertio, in ſpecie hujuſmodi. Qui æs alienum à pluribus contraxerat, & primò ſuper certa domo ſua vendiderat reditum ad rationem duodecimæ æditius ædis divorum Innocentium hujus urbis, cum clauſula, quod non redimeret niſi poſt quatuor annos à die contractus: adeò inepti quidam præpoſterè religioſi ſunt, ut pro templis putent licentiùs fœnerari licere. Poſteà idem debitor ſuper eadem domo vendit reditum ſecundo creditori ad rationem ſimplicis duodecimæ, tandem (ut fit) domus obærati & reliquatoris debitoris ſubhaſtatur; advolant creditores, præſertim duo hi qui per judicium & Areſtum diſcuſſionis inter omnes creditores hypothecarios & chirographarios latum, poſiti ſunt hypothecarii ordine ſuo, ſecundùm datas hypothecarum, videlicet æditui tanquam antiquiores in primo ordine: & ſecundus ille creditor in ſecundo, nemine per totos undecim ſequentes annos reclamante: quibus lapſis decreto domus interim adjudicato, cùm ventum eſſet ad executionem prioris Areſti diſcuſſionis, & diſtributionem pretii inter creditores, ſecundùm ordinem eorum in Areſto præſtitutum, & ad hoc creditores auctoritates ſuas ſeu inſtrumenta ederent & adferrent: ut ſorte cum reliquis recepta, reſtituerentur emptori vel debitori, illic forte fortuna ſecundus creditor lecto diligentiùs & inſpecto inſtrumento æditiorum, reperit illam clauſulam uſurariam, quòd non poſſet redimi niſi poſt quatuor annos, & ſic deprehenſa nullitate, ſupplicat Senatui habito reſcripto (quo per notata *ſup. num.* 153. non erat opus) ut admitteretur ad allegandam uſuram & nullitatem reditus æditiorum, non obſtante omiſſione dudum facta, & Areſto diſcuſſionis, in quo non fuerat de hoc cognitum, lapſuque decem annorum, tandem lite ſuper hoc judicialiter conteſtatâ, obtinuit actor, & per Areſtum homologando reſcriptum actoris fuit admiſſus ad impediendum diſtributionem aliquam pecuniæ ſeu pretii dictæ domus fieri æditiis, quorum reditus annullatus, reliquis in ſortem computatis, abſque expenſis tamen illius inſtantiæ; quia æditui propter illud Areſtum diſcuſſionis videbantur cauſam aliquam litigandi habuiſſe. Et ſic videtur ſecundam hanc partem illo juſto & memorabili Areſto confirmatam, quod eſt magni effectus: quia æditui petebant ſibi diſtribui ſortem cum reliquis, quæ jam erant majores ſorte, quia petebant reliqua non

Digitized by Google

ſolùm ceſſa poſt Arreſtum diſcuſſionis, ſed etiam præterita à die contractus vel ultimæ ſolutionis, & in his, omnibus aliis tanquam poſterioribus creditoribus præferri, juxta *l. Lucius ff. qui po. ior. in pig. hab.* & ita etiam per Areſtum diſcuſſionis (in quo de uſura non fuerat diſputatum) obtinuerant: & tamen dicto Areſto & longi temporis ſpatio non obſtante, repulſi ſunt non ſolùm à prioritate, ſed etiam à diſtributione ſubſiſto, quoniam iſtud Areſtum nihil expreſsè diſponit de reſtitutione & modo reſtitutionis ſortis, ſi quid ex ea ſupereſſet, deductis reliquis ſolutis: quia hoc non fuerat petitum, & fortè nihil ſupererat, dicta deductione facta, alioquin dicendum eſſet, ut mox in fin. quæſt. quòd ſi reditus non ſit nullus: ſed moderandus, tunc abſque dubio remanent hypothecæ & fidejuſſores ſub eadem moderatione, ut ſuprà dictum eſt. Item ſi fœnerator improbus purgare vitium velit, & petere ut debitor condemnetur ad reddendum ſortem, tanquam merum mutuum, ut ad reditum quintædecimæ pro futuro duntaxat tempore conſtituendum, ſecundum ea quæ novo & æquali temperamento diximus ſuprà *quæſt.* 11. *cum ſeq.* petere poterit, ut de hoc caveat debitor ſub hypotheca bonorum ſuorum, quæ ad effectum novi hujus, & liciti reditus ex nunc, dum conſtituetur, nec trahetur retrò ad tempus contractus, quia non eſt antiqua, ſed nova hypotheca. [Prout non eſt verus reditus ab initio nullus: ſed novus, novo voluntario debitoris facto (quod retrotrahi nequit *l. potior D. qui pot. in pig. hab.*) contractus. Nec obſtat, quod licèt iſte novus contractus ſit voluntarius debitori: tamen neceſſarius eſt reſpectu creditoris, & in ſequelam veteris contractus; ergo hypotheca debet retrotrahi, quia reſpondetur quòd, ab initio nulla fuit omninò hypotheca reſpectu alicujus reditus nec in totum, nec in parte: ſed tantùm reſpectu ſortis, & ſic reſpectu reditus de novo contractus nullum eſt fundamentum hypothecæ in veteri diſpoſitione, quæ hoc reſpectu funditùs nulla eſt, nilque ſupereſt, quo retrotrahi poſſit: ſed reſpectu ſimplicis reſtitutionis ſortis, vel ejus reſidui, deductis reliquis ſolutis, verius eſt remanere veterem hypothecam per allegata pro parte 1. & quia contenti debemus eſſe pœnis legibus conſtitutis *l. 19. De verb. obligat.* quemadmodum ſi quis recepit mutuum ſub hypotheca bonorum ſuorum, & poſt quatuor annos ejus loco conſtituit reditum creditori ſub hypotheca: quod attinet ad reditum, & ejus reliquam, creditor, non habet hypothecam, niſi ex die hujus novi contractus, ſed ſi ſors ipſa periclitaretur, haberet hypothecam & prioritatem ex die mutui, quia per ſecundum contractum (quo etiam gratiam fecit debitori) non cenſetur renunciaſſe juri veteris hypothecæ in terminis ſuis remanenti: hæc enim notio non eſt ad talem finem facta, nec actus agentium operantur ultra eorum intentionem, & multò minùs in captionem *l. non omnis in princ. ſi cer. pet.* non obſtant jura allegata pro ſecunda parte: quia, ut quatenus principalis actenus non obligat, non valent hypothecæ nec acceſſiones, ita valent, quatenus principalis actus obligat ut ad reſtitutionem ſortis.] Sed quid ſi contractus eſt nullus & uſurarius, ex eo quòd ſive directò, ſive per indirectum, ut infrà *quæſt.* 52. pactum erat, non ut poſt tempus tantùm redimere poſſet; ſed ut poſt tempus cogi poſſet redimere vel ſortem, aut quid majus reddere vel amittere? Et videretur remanere hypotheca pro reſtitutione ſortis, ſaltem quando apparet de reſtitutione clarè & formaliter conventum, quia ita eſt de jure per notata ſuprà *quæſt.* 10. *in princ.* Sed hoc non obſtante, dicendum nullam ſubſiſtere hypothecam, quia licèt jure civili Romano talis contractus non ſit indiſtinctè nullus, niſi in exceſſu, ſalvo caſu ſuprà *quæſt.* 1. tamen moribus & publicis noſtris ordinationibus in totum vetitus, illicitus & nullus habetur, & ſic nulla etiam conventa hypotheca oritur *l. non dubium C. de leg.* [Quia hoc eſt verum reſpectu reditus, vel uſuræ, quæ ne in tantillo quidem ſuſtinetur: ſed non reſpectu reſtitutionis ſortis, pro qua ſupereſt vera obligatio. Rurſus advertendum, quòd etiamſi deneganda eſſet vetus hypotheca, & ejus prioritas etiam reſpectu ſortis, iſte rigor non debet habere locum, niſi reſpectu ejus qui ſic illicitè contraxit, vel contrahi mandavit.] Secùs ſi tutor, procurator, vel geſtor de pecunia domini, eo tamen fraudis inſonte, vitiosè contraxit, quia tunc licèt contractus nullitati ſubjaceat, ut ſuprà *quæſt.* 13. tamen in quantum ſupereſt obligatio, videlicet ad ſortem, vel congruam ſatisfactionem, ſecundum notata ſuprà *quæſt.* 11. *q.* 12. ſupererit etiam hypotheca, ex quo non tutori, nec geſtori, qui ſolus deliquit, acquiritur, ſed domino inſonti. Unde ſanè intelligendum eſt præfatum Areſtum, videlicet quòd ſi forſan imputatis reliquis ex die contractùs, ſolutis ædituis, aliquid ſortis ſupererat, habuiſſet ea Eccleſia hypothecam & prioritatem ex die contractus ad finem dicti reſidui.

QUÆSTIO XVI.

SYNOPSIS.

1. *Res judicata pro veritate eſt.*
2. *Moderatio exceſſivi reditus pro futuro tempore fieri debet.*
3. *Exploſum Senatuſconſultum quoddam.*

186. DEcimoſexto ſuccedit quæſtio, an ejuſmodi contractus uſurarius & nullus poſſit confirmari ſententia? Videtur quòd ſic, quia pro veritate habetur, *l. res judicata de regul. jur.* & facit ut indebitum debeatur, nec condici poſſit *l. 1. Cod. de condict. in deb. cum vulga.* Contrarium pulchrè tenet Alberic. in *rub. collat. fin. Cod. de uſuſ.* Idem ſentit Bald. in *l. cùm allegas. collat. 2. Cod. eod.* loquitur tamen in ſententia voluntaria, vel per conſenſum debitoris lata. Dom. autem Andreas Tiraq. *in tract. retract. convent. quæſt. 1. gloſſ. 2. num. 35. cum ſeq.* obiter hunc locum attingens facit Petr. de Anchar. & Alexand. in hac re ſibi ipſis contrarios, dicens quòd priorem partem tenuerunt Petr. Anchar. *conſ.* 82. & *conſil.* 306. & Alexand. *conſil. 91. collat. 1. lib. 2.* (ſed quòd poſteriorem partem tenuerunt iidem Petr. Anchar.) *conſ.* 234. Alexand. *conſ. 82. collat. 2. num. 5. lib.* 3. Sed mihi non videntur invicem, nec ſibiipſis contrarii, quia in locis priùs hîc citatis loquuntur quantum ad executionem ſententiæ: & dicunt, quòd exceptio uſurarum non poteſt opponi poſt ſententiam ad impediendam executionem, quod eſt verum: & ita etiam vult Angel. & Imol. in *l. 4. §. condemnatum de re jud.* Lap. *alleg. 53. incip. an oporteat.* Barb. *conſil. 18. collat. penult. lib. 1.* quod limita niſi in continenti ſine altiori indagine plenè conſtaret de uſura. per not. in *l. ille à quo §. ſi de teſtamento ad Trebell.* In locis verò poſteriùs hîc allegatis Anchar. & Alexand. loquuntur, quando agitur de repetendis uſuris principaliter per viam actionis non impedita ſummaria executione ſententiæ, ſi qua ſit, quia ad hunc finem non obeſt exceptio rei judicatæ. Et ita ut ſuprà

Sententia.

intelligendum eſſe, quòd non tranſeat in rem judicatam in hac materia volunt Jo. de Imo. in *l. ſtipulatio iſta, §. alteri. col. antepen. de verb. obl ig.* Jaſ. *conſil.* 21. *col.* 2. *lib.* 1. Ita tenet Ambr. de Vignæ. in *repet. c. ſalubriter. num.* 21. *num.* 134. declarans ut non ſit interim impedienda executio *num.* 141. *de uſur.*

187. Ut autem plenè & breviter habeas, dico quòd in ſententia, à qua non fuit appellatum, nec poteſt appellari, non fuit diſcuſſum nec cognitum de uſura, & *Solutio.* tunc non procedit quæſtioni uſurariæ, niſi in hoc quòd executio ſententiæ non debet impediri, niſi in promptu conſtet, prout in promptu conſtabat in exemplo Areſti de quo in quæſtione præcedenti meritò ibi fuit impedita executio; aut verò in ſententia, hoc eſt in inſtantia eam præcedente, fuit diſcuſſum & cognitum de uſura, & tunc aut probata fuit uſura, & ſi quidem ſententia cōtinet errorem expreſſum, non valet tanquam contra jus legis: ideò non eſt quærendum an tranſeat in rem judicatam. Si verò non continet errorem expreſſum, tamen non tranſit in rem judicatam, propter turpitudinem & animæ periculum, imò poteſt dici nulla propter iniquitatem manifeſtam: quæ dicitur manifeſta, quia colligitur ex actis, ut not. in *c. inter cætera de re judic.* Curtius ſenior *conſil.* 59. *collat.* 6. Aut verò non fuit probatum vitium uſuræ, & ſic ſententia non fuit injuſtè lata: & tunc licèt non debeat impediri executio (niſi ut ſuprà) tamen propter præfatum periculum & peccatum continuum non tranſit in rem judicatam, niſi in quantum aliunde præciſum eſt probationibus: quod fit dupliciter. Primò, quando probationes non adferuntur per inſtrumenta, aut confeſſionem partis, ſed per teſtes, & jam in priore inſtantia ſuper hoc fuiſſent teſtimonia recepta & publicata. Secundò, quando allegantur nova facta ex longo intervallo, præſertim poſt mortem eorum, qui poterant defendere, & contrariam veritatem defendere, quia præſumitur contra eum, qui differt agere donec adverſarii probatio deperierit, ut eſt gloſſa in *cle. ſæpe. in §. & quia* in verb. *non obſtante, ad finem, de verb. ſign.* ubi gloſſa vulgò in libris habetur corrupta, quia ibi (*quo non audiatur*) debet legi. (*quo caſu non audiatur.*) Idem pulchrè tradit Bald. in *conſil.* 37. *quidam tabellio. l.* 1. Matth. de Afflict. in *dec. Neapol.* 13. *in* 9. *conjectura* & in *dec.* 58. *ad fin.* [Ad hoc bonus text. in *l. ult. verſ. quid enim ſi cum noſſet de perdita Cod. de fide inſtrum.* [Et prædicta intellige, quando allegatur vitium clarum, hoc eſt in quo (ſi ſit in confeſſo) non eſt dubium juris: ſecùs ſi fortè prætenditur vitium, de quo ſit dubium juris inter peritos, quia tunc omninò ſtandum erit rei judicatæ.

188. Prædicta extende, nedum ſi agatur de fœnore improbo, & reditu nullo: ſed etiam ſi agatur de reditu exceſſivo & moderando, quia ſententia lata contra moderationem debitam non tranſibit in rem judicatam, ſaltem pro tempore futuro, niſi ſecundum prædicta: quia etiamſi moderatio fuiſſet juſtè denegata, putà per judicium latum ante annum ſeſquimilleſimum, cùm reditus ad rationem decimæ tolerabantur, tamen hodie ſaltem pro futuro tempore fieri debet, quia *per l. pen. C. de uſur.* ſuperveniens moderatio fieri debet pro futuro tempore, etiam in uſuris vel reditibus priùs legitimè conſtitutis, ſive tempore illo judiciis aut rebus judicatis confirmati fuerint, ſive non: quia poſſunt impedire quin leges futuræ locum habeant, etiam in antiquis uſuris vel reditibus, pro futuro tempore: quemadmodum ſi hodie ſtatueretur ut tamen quintadecima eſſet ſumma ratio redituum, deberent reditus priùs ad rationem duodecimæ legitimè conſtituti quibuſcunque ſententiis & Areſtis confirmati reduci ad 15. pro futuro tamen tempore, per d. *l. penult.* ut diximus ſuprà *quæſt.* 10. Igitur multò fortiùs ſi illa moderatio fuerat injuſtè denegata, idem ſi reditus hujuſmodi fuerit imperitè per ſententiam declaratus non redimibilis: quia hoc modo reduceretur ad contractum uſurarium & illicitum. Et ſic hoc non obſtante ſemper redimi poterit per notata *ſup. quæſt.* 5. *& in quæſt. ſeq.* prout ſæpè ſupremi hujus Senatus Areſtis hujuſmodi reditus juſto pretio conſtituti declarati ſunt perpetuò redimibiles: ſæpè injuſto pretio ſupra decimam conſtituti annullati, non obſtantibus ſententiis vel etiam Areſtis ſuper moderatione vel incidenti confirmatione præcedenti, ut in Areſto ſuprà *num.* 185. & in alio infrà *num.* 222. facit text. in *l. ſi fundus §. ſi pluris de pign.* ubi non obſtante ſententia, qua debitor non reſtituendo pignus condemnatus fuit pluris quàm haberet, & eſſet cumulus ſortis & legitimarum uſurarum, ſi tamen offerat quod revera debet, audiendus eſt.

189. Quid ergo de quodam judicio nuper mihi exhibito? Quidam anno 1387. emit reditum ad rationem decimæ, ſub hypotheca generali debitoris, deinde poſt 40. annos, videlicet anno 1427. heres creditoris ab herede ſuceſſore debitoris accepit recognitionem reditus, & poſt decem annos ſententiam, per quam certus fundus declaratur hypothecatus ad continuationem reditus: poſt aliquos ſequentes annos creditor ob reliqua in vim dictæ recognitionis & ſententiæ ſubhaſtari fecit dictum fundum, & poſt octoginta annos ſubhaſtationibus adhuc pendentibus ſucceſſor debitoris ſive dominus fundi hypothecati anno 1537. petiit à Senatu, ubi lis erat devoluta, ut actor teneretur edere inſtrumentum originale conſtitutionis præfati reditus, ſi facultatem haberet, aut per eum non ſtaret, vel jurare ſe non poſſe edere, nec dolo feciſſe quo minùs poſſet. Creditor utrumque detrectabat, dicens ſufficere prædictam recognitionem & ſententiam, quæ centum annos excedebant, & petebat decretum rei ſubhaſtatæ adjudicari. Creditor, qui non negabat ſe habere, fuit condemnatus per Areſtum ad exhibendum inſtrumentum originale, & in expenſis inſtantiæ exhibitionis, & benè. *Areſtum.* Tunc dominus fundi, viſa conſtitutione originali reditus pro centum libris, & ſic ad rationem decimæ conſtituti, duo objecit: primùm quòd in conſtitutione non fiebat mentio dicti fundi, nec apparebat conſtituentem dominum fundi. Quæ objectio licèt excipiens eſſet ſingularis ſucceſſor non valuit, propter recognitiones & ſententias ultra centum annos ſpecifice obtentas contra eos qui tunc poſſidebant dictum fundum tanquam domini. Secundò allegabat, quòd reditus ſaltem ad rationem quintadecimæ reducendus erat cum libera facultate redimendi: tamen per Areſtum die 19. Maii anno 1543. dictum fuit quòd ille reditus continuaretur ſine moderatione, & redimendi facultate, & quòd dominus fundi recognitionem ſeu titulum novum inde conficeret, alioquin quòd decretum fundi adjudicaretur. Non dico creditorem fuiſſe de ordine judicum, ſed in utroque membro perperàm judicatum, quia debebat reditus ad quindecim reduci ſub libera & perpetua facultate redimendi. Non dubito judices motos fuiſſe propter antiquitatem temporis, plus quàm centenariam; ſed præſcriptio in hac materia non magis operatur, quàm res judicata, ubi de veritate plenè conſtat, ut dicam in *q. ſeq.* Quid ergo dicendum de eo quòd nunc in executione Areſti dominus fundi vel ejus vidua ſuo & tutorio filiorum nomine petit non exhibitionem, quam ſemel habuerit: ſed copiam præfatæ conſtitutionis originalis reditus ſibi ſuis impenſis dari? Prima facie videtur creditorem non teneri, quia ſemel produxit, & inſtrumenti fides approbata eſt in judicio, nec petens copiam, dixit ſe velle redarguere de falſo, nec id ſe poſſe facere jurat, & inſuper lata eſt diffinitiva de non moderando nec redimendo quæ excludit omne intereſſe petentis copiam, igitur non eſt audiendus per *l. ult. Cod. de fide inſtrum.* Quibus non *Veritas non eſt occultanda.* obſtantibus dicendum dictam copiam dari debere, cui non eſt bonum veritatem denegari. *c.* 1. *in fin. de contention. inter dom. & vaſſal. de inveſti. feu. in uſi. feudo.* nec occultari. *c. ſæpe §. citationem de verb. ſig.* Idque

judex pati non debet *l. 1. §. 1. ad legem Corn. de ſal. facit c. accepimus de fide inſtrum.* Et quod dixi *in conſuet. Pariſ. §. 5. num.* 46. tum apparet hîc de juſto intereſſe petentis copiam, cum prædicta judicia, veritate detecta, non tranſeant in rem judicatam, ut dixi. Plura hujuſmodi occurrentia prætereo, ne ſim prolixior, & quia ex prædictis poterit ingenioſus tam rectum judicium quàm praxim ſatis in cæteris id genus elicere.

QUÆSTIO XVII.

SYNOPSIS.

1. *Baldi ſententia qui non exiſtimat de contractu uſurario agi poſſe poſt 30. annos, ſed tantum excipi.*
2. *Veritas prævalet præſumptioni.*
3. *Vtilius non habere titulum, quàm improbum habere, aut edere.*
4. *Notati judices qui redituum redemptioni autumant præſcribi.*
5. *Iudicio furti elapſi longiſſimo tempore præſcribitur.*
6. *Tertius poſſeſſor rem per uſuram acquiſitam juſto tempore capere poteſt.*
7. *Si reus petat redemptionem, & offerat, id non ſol , vim habet petitionis incidentis, ſed exceptionis peremptoriæ.*
8. *Reditus pecuniâ conſtitutus non obſtante longiſſimo tempore, redimibilis eſt.*
6. *Petrus Lyſetus primarius Curiæ Pariſienſis Præſes, arguitur inſcitiæ.*
10. *Hypotheca, ut acceſſorium, non mutat naturam principalis.*

190. DEcimo-ſeptimò ſuccedit quæſtio, an in materia uſuraria locus ſit præſcriptioni temporis? Et primò videtur quòd propter periculum animæ, quod eſt tantò gravius, quantò diuturnius *c. ult. de conſt.* Et ita tenet Alberic. in *rub. col. ult. C. de uſur.* etiamſi intervenerit ſententia, quam nunquam dicit tranſire in rem judicatam: ſequitur Jaſ. in *l. 1. §. ſi procurator. col. 4. num. 13. ſi quis jus dicen. non obtemp.* fac. Bald. *conſ. 322. l. 1. & ult.* quæ not. Alex. *conſ. 73. viſo themate col. ult. l. 2. conſ. 46. circa præſentis col. 3. l. 3.* Latè Barba. *conſ. 51. lib. 1* Jacob de Sanct. Georg. in *l. mutuum col. 1. ſi cert. pet.* Petr. Girar. in *ſing.* 18. Franc. Bald. in *tract. præſcrip. in 4. parte 5. partis princ. quæſt. 3. in fin.* Hieron. Cagno. *repet. l. 2. col. 5. C. de pact. inte. empt. & vend.* Dom. Andr. Tiraq. in *tract. retract. convent. §. 1. gloſ. 2 num. 31. cum. ſeq.* In contrarium videtur æquè habere locum preſcriptio in contractu uſurario, ſicut in alio dummodo interveniant ſubſtantialia & requiſita ad præſcriptionem, & ſic quod non ſit aliquid magis ſpeciale de ſe in materia uſuraria, quàm in alia. Tum quia nullo jure cavetur hæc peculiaris & ſpecialis differentia, tum quia in ipſa difformitate & ratione peccati, non diſtant violentia, furtum, dolus, & reliquæ fraudes, à fraude uſuraria, quæ non habet peculiarem à cæteris malitiam: ſed magnitudo læſionis & læſæ charitatis gravitatem auget indifferenter cujuſcunque delicti, quocunque vocetur nomine, ut *ſuprà num.* 13. Et ſic cæteris paribus, æquè locum habere poteſt temporis præſcriptio in materia uſuraria, ſicut in alia quacunque fraude & circumventione, dolo vel re ipſa factis: & ita ſentit Bald. *in conſ. incip. utrùm poſt 30. annos*, quod eſt *conſ. 272. lib. 3.* ſecundum veterem impreſſionem, & *conſ. 322.* ſecundum novam, ubi vult non poſſe quæri de nullitate ſententiæ vel fraude, aut ſimulatione contractus uſurarii poſt 50. annos augendo, ſed ſolùm excipiendo. Alexand. etiam in *conſ. prææalleg.* non ſe fundat niſi in regulis communibus de poſſeſſore malæ fidei: & loquitur in eo, qui eſt in mala fide; vel in errore juris reſiſtentis & prohibitivi, vel in habente cauſam ab eo, à quo excludit præſcriptionem longi temporis, *authent. malæ fid. C. de præſcript. longi temp.* Ergo videtur heredem, qui eſt in bona fide ſaltem ſingularem ſucceſſorem, omninò longiſſimo tempore tueri poſſe, quod eſt verum excipiendo & regulariter.

An præſcriptio.

Concluſio. 1 191. Sed ut hęc pleně liqueant, quæ nondum à quoquam plene diſcuſſa vel digeſta reperi, dico: Aut quæritur, an debitor poſſit tempore quærere liberationem adverſus creditorem? Et clarum eſt quod ſic, ſecundum regulas juris communis, nec de hoc eſt quæſtio. An verò creditor qui non habet jus validum vel firmum poſſit uſucapere contra debitorem? Et hîc diſtinguendum. Aut agitur de continuanda uſura videlicet de præſcribendo contra debitorem ejuſve ſucceſſorem ſuper jure vel actione principali, ut ſolvere & continuare teneatur in futurum: aut verò ſuper acceſſoriis, putà de conditione competente debitori ad reliqua pręterita, tanquam indebite ſoluta, vel de jure & facultate redimendi. Primo caſu ſit concluſio, quòd nulla præſcriptio currit etiam plus quàm longiſſimi temporis. Ratio prompta eſt, quia quantò magis illicitum fœnus continuatur, tantò peccatum gravius eſt, & ſic nũquam purgatur, ſed magis augetur tempore, *c. ult. de conſuet.* Ampliatur primo, ut procedat nedum in improbo, ſed etiam in exceſſivo fœnore, videlicet cum reſpectu annullationis, quàm reſpectu moderationis reditus. Et ita pluries vidi per Areſta ſupremi hujus Senatus, plures reditus aliàs moderari, ſi paululum excedebant duodecimam: aliàs annullari, ſi etiam decimam ſortis partem excederent, non obſtante quòd eſſent conſtituti ultra 60. vel 80. annos ante controverſiam motam. Ampliatur ſecundò, etiamſi ſint ultra 100. vel 200. annos, aut à longiori tempore conſtituti, dummodò liquidè conſtet de pretio & qualitate conſtitutionis. Non obſtat quod tanto vel minori tempore poterat creditor acquirere talem reditum ſine ullo pretio, quia verũ eſt ex juſto titulo, licèt non vero, ſed putativo, putà donationis, legati, diviſionis, aut alias, vel quãdo non conſtat de initio vitioſo; ſecùs ſi conſtet de initio vitioſo, vel defectivo, quia tunc omnis perceptio, vel quaſi poſſeſſio interſequens ſuper illo titulo fundata, eodem vitio quo continuatur quotidie inficitur; & ſic quocunque temporis lapſu, vel quaſi poſſeſſione non obſtante, remanet reditus in eadem qualitate in qua apparet fuiſſe ab initio. Ideò ſi appareat nimis exceſſivè & ſic nulliter conſtitutus, putà ultrà unum pro decem debet nullus declarari; ſi verò modicum exceſſivus, debet moderari ſecundum notata *ſuprà num. quæſt.* 10

Ampliatio 1.

Ampliatio 2.

192. Non obſtat quod tempus centum annorum, quod eſt pluſqnam immemoriale, ut dixi in *conſ. Pariſ. §. 5. num.* 63. habet vim, conſt. *l. hoc jure §. ductus aquæ de aqua quot. & æſt.* quia omninò verũ eſt quando non apparet de origine: & ita propriè loquitur d. *§. ductus aquæ*: ubi de origine non conſtat, quia memoriam hominum exceſſit. Secùs ſi conſtet certò de veritate originis, quia tunc præſumptio, quæ oritur propter antiquitatẽ, cedit veritati, *c. veritati. 8. diſt* faciunt notata *in conſ. Pariſ. d. §. 5. num.* 62. Et quàvis regulariter,

ut in rebus præſcriptibilibus præſcriptio legitimè completa præjudicet veritati originis etiam de qua conſtet, ut not. in d. *conſ. tit.* 4. tamen ſpeciale eſt in uſura, quando de ejus continuatione agitur, quod nullum temporis ſpatium, nulla ſucceſſorum bona fides patrocinatur præſcriptioni: quoniam lex ſemper & continuè reſiſtit curſui uſuræ illegitimæ, vel exceſſivæ: quo caſu, videlicet quando lex continuè prohibet & reſiſtit, ceſſat uſucapio & præſcriptio, *l. ubi lex in pr.* & ibi doctores *de uſuc. c. fi. de conſ.* fa. quod not. Bart. in *l. ſed & ſi lege §. ſcire. de pet. her.* Jo. de Pla. in *l. unica de fund. rei privat. lib.* 11. *Cod.* Bene verum eſt, in iſtis ſi non conſtet de origine, ſpatium temporis prodeſſe poſſe, ſed in vim præſumptionis duntaxat, & allegato licet non probato juſto & licito titulo: ſed nullo modo prodeſſe poteſt in vim veræ & propriæ præſcriptionis, putà ſi conſtet de veritate & origine vitioſa, ut etiam ferè in ſimili recordor ſcripſiſſe in *conſ. Pariſ.* §. 7. *n.* 15. *n.* 16. Ita quod ſi unquam, maximè hic quadrat dictum illud vulgatum, quod eſt de mente Innoc. *c. dudum de decim.* quòd melius eſt non habere, vel non oſtendere titulum, quàm oſtendere, ſed malum & vitioſum.

Ampliatio 3. Amplio tertiò, etiam ſi fortè heredes, aut etiam ſingulares ſucceſſores creditoris juſto errore facti per præfata tempora bona fide percepiſſent reditum, putà prætextu cujuſdam antiquæ recognitionis, ſeu novi tituli non continentis vitium, quia quandocunque detegatur verum originale, & vitium reditus, ſuccurrendum eſt ſub modificatione, de qua infrà *limitatione.* 1. Unde etiamſi inſtrumentum reditus eſſet in licita forma, putà unius pro duodecim vel quindecim, tunc coram notariis numeratis: ſi tamen poſteà inveniatur, & certò probetur, quòd nunquam fuit tantum pretii numeratum, quod ſufficiat ad rationem decem pro uno, caſſandus eſt contractus tanquam uſurarius, quantuncunque longiſſimo tempore ſucceſſor uſurarii bona fide perceperit. Et notanter dixi, ſi certò probetur, quia non ſufficeret ad hoc quælibet probatio vel præſumptio, aliàs legitima poſt tantum temporis. faciunt notata ſuprà *nu.* 188.

Ampliatio 4. 193. Amplio quartò, ut procedat etiam in hoc regno, non obſtante Conſt. regia anni 1512. §. 46. quæ non habet locum in contractibus uſurariis, ſive de ſimulatione & nullitate, ſive de fraude & reſciſione agatur, ut etiam dixi in *conſ. Pariſ. tit.* 4. *in rubr. Et ita obſervatur per dominos judices uſurarum æquiſſimos in*

Ampliatio 5. *ſupremo hoc Senatu.* [Quamvis in indoctis & quæſtuariis aliter quandoque judicatum ſit.] Amplio quintò, etiamſi debitor vel quivis ejus ſucceſſor recognoverit reditum coram judice, & ſententiam ſubierit condemnatoriam, non in contradictorio judicio, ſed voluntariam, ut decidit Alberic. in *rub. col. fi. Cod. de uſu.* Bal. in *l. cum allegat. col.* 2. *eo. tit.* & ſequitur Jaſ. in *l.* 1. §. *ſi procurator. col.* 4. *ſi quis jus dicen. non obtemp.* dom. Andr. Tiraq. in *tract. retract. convent.* §. 1. *glo.* 2.

Ampliatio 6. *num.* 34. Amplio ſextò, etiamſi in contradictorio judicio ſub modificationibus, de quibus in quæſtione

Ampliatio 7. præcedenti. Amplio ſeptimò, non ſolùm reſpectu veri debitoris, ſed etiam fidejuſſoris vel tertii poſſeſſoris rerum hypothecatarum, vel etiam poſterioris creditoris, ut ſuprà *eod. quæſt.* 25. quia hæc exceptio rei cohæret *l. exceptiones.* §. *rei de except. l. tam mandatori.*

Ampliatio 8. *l. pen. Cod. de non num. pecun.* Amplio octavò, ut etiam nullo tempore nulla exactione vel recognitione acquiratur poſſeſſio, vel quaſi percipiendi vel exigendi reditus uſurarii in aliquo, vel immoderati, quatenus reducendus eſt. Ratio, quia in juribus in à corporalibus, in quibus non eſt vera, ſed quaſi poſſeſſio, quæ plus habet juris quàm facti, quandocunque lex prohibet vel reſiſtit, nulla acquiritur poſſeſſio, vel quaſi, ut diximus in *conſuet. Pariſ. tit.* 3. *in rubr. Præterea etiamſi aliqua acquiratur poſſeſſio*, non valeret ad aliquod interdictum, imò nec ad proviſionalem perceptionem, pendente lite, quia petitorium abſorbet poſſeſſorium. *cap. cum dilectus de cau. poſſ. & proprietat.* Et ita in ſimili decidit Oldrad. *conſ.* 249. Bonifacius in *fi.* Et hoc præſuppoſito, quòd in promptu conſtet de vitio vel exceſſu: alioquin quaſi poſſeſſio interim conſervanda eſt *cap. Laudabilem. ut lite penden. cum vulgat.*

Ampliatio 9. Juri redimendi an præſcribatur. 194. Amplio nonò, ut procedat non ſolùm ex parte creditoris in jure exigendi reditum uſurarium vel exceſſivum: ſed etiam ex parte debitoris in jure redimendi reditum etiam juſtum & legitimè conſtitutum. Probo primò, quia in iſtis reditibus ad rationem duodecimæ vel quintædecimæ conſtitutis facultas redimendi eſt inſeparabilis, quia eſt de ſubſtantia & neceſſitate juſtitiæ & validitatis horum redituum tantulo pretio conſtitutorum, ut notatur ſup. *quæſt.* 5. *num.* 128. Et ſic nullo tempore poteſt illi juri redimendi, præſcribi, quia non ſolum contra naturam & ſubſtantiam actus præſcriberetur, non ſolùm contra jus privati debitoris, ſed etiam contra jus ipſum & leges uſurarias, & præſcribendo reduceretur reditus, mediante hac facultate juſtus & legitimus, ad reditum uſurarium & illicitum: & ſic talis præſcriptio nullo tempore incipere, nec compleri poteſt per prædicta. Probo ſecundò, quia iſtud jus redimendi non ſolùm conſiſtit in agendo vel jure actionis, ſed etiam in excipiendo, & facultate exceptionis: unde ſicut natura exceptionis perpetua eſt, & nulla temporis præſcriptione tollitur, *l. pure. in fin. de dol. excep.* ita & jus redimendi exceptioni conjunctum, & quod per viam exceptionis vel retentionis proponi poteſt. Et quemadmodum juri offerendi, quod juri excipiendi conjunctum eſt, nunquam præſcribitur, ut tradit Bart. in *l. pign. de uſuc.* Ant. Neguſant. *tract. pign. part.* 5. *memb.* 3. *in* Franc. Bald. *tract. de præſcrip.* 4. *part.* 5. *partis quæſt.* 2. [Phil. Dec. *conſ.* 164. ubi in annot. approbavi de latè Udar. Zaz. *inſt.* Act. contra Jo. Fabr.] Et ſicut in præcedentibus dictum eſt juri ſoluta in ſortem imputandi, & reſiduum, ſi quod ſit, offerendi in reditu uſurario, vel juri imputandi reliquis, quod moderationi legitimæ ſupereſt in reditu exceſſivo, nunquam præſcribi, quia in jure excipiendi conſiſtit, ut illi conjunctum eſt: ita & in jure redemptionem offerendi vel petendi in reditu licito, ſed de ſe redimibili. [Probo tertiò, quia in recognitionibus, ut etiam apochis, reliquorum hujus reditus ſemper fuit recognitio quantitatis antiqua redimibilis, ſemper enim fit relatio ad titulum, & ejus qualitatem, & ſic ſemper interrumpitur præſcriptio temporis, imò nunquam poteſt incipere: quia ſemper in eadem qualitate poſſidetur. adde infrà *num.* 201.] Adde quæ dixi in *quæſt. ſeq.*

195. His à me ſcriptis, fœliciter in lucem prodierunt Commentaria uberrima doctiſſimi Senatoris Do. And. Tiraquelli, de utroque retractu: ubi in *tract. retract. convent.* §. 1. *gl.* 2. *nu.* 30. *cum ſeq.* idem tenet. And. Tiraq. Ita etiam quandoque judicari vidi in ſupremo hoc Senatu: exemplum unum retuli. ſup. *quæſt.* 10. *nu.* 147. quanquam memini quandoque Senatum noluiſſe promptè decidere, ſed in conſilio deliberandum reſervaſſe, an hi reditus duodecimæ etiam poſt tempus, putà 3. vel 4. annorum ad hoc in contractu præfixum redimi poſſint, de quo minimè deinceps dubitandum eſt per prædicta. & infrà *quæſt.* 19. ſed non vidi ſupremam hanc curiam judicaſſe hos reditus redimibiles, quando erant ante triginta vel plures annos, etiam ſub expreſſa & libera facultate redimendi ab initio, & abſque ullo vitio conſtituti: tamen pluries illic vidi de facto judicari in pluribus hujuſmodi contractibus aliquo vitio laborantibus, quòd infra tres vel ſex menſes debitor ſortem cum reliquis ſolvendo redimere & luere poſſet: alioquin reditus eſſet perpetuus & non redimibilis. [Imò etiam anno 1546. vidi in publicis cauſarum actionibus hujus Senatus reditum con-

Digitized by Google

ſtitutum ad rationem quintædecimæ, cum pacto, ut non eſſet redimibilis, declarari redimibilem infrà tres annos, ſed non poſt. Ego etiam ſcio, quod in tertia claſſe inquiſitionum hujus Senatus, die 23. Aug. anno ſeſquimilleſimo trigeſimo tertio, delatore quodam Bourgovino, habito etiam reliquarum Senatus claſſium conſilio, reditum ante 54. annos ad rationem duodecimæ conſtitutum, redactum ad rationem quintædecimæ pro tempore futuro, ſed declaratum non redimibilem ob lapſum 54. annorum. Et pejus Senatus Dolanus, die 7. Sept. anno 1547. declaravit in prædictis in totum 40. annis præſcribi.] Ego verò dico, tam circa redemptionis ademptionem, quàm limitationem errores fuiſſe, etiamſi reditus erant antiquiſſimi, ut ſup. *num.* 189. Multi enim ignoraverunt, & adusque ignorant verum elenchum uſurarum & horum redituum. Quamobrem neceſſe habui pleniùs & exactiùs diſcutere. Sed licèt multi ignorarent perpetuam & liberam redimendi facultatem eſſe de juſtitia horum redituum, illíſque neceſſariò annexam: non tamen debebant ignorare regulam illam júris communis. Quòd juri offerendi ſi juri exceptionis vel retentionis conjunctum ſit (ut hic) nullo tempore præſcribitur. Sed non eſt novum multa eſſe, quò vel judices peccent, multaque accidere, quæ doceant quàm ſit juſta & neceſſaria, *l. nemo. de ſenten. & interlocu. omn. judic.* exemplis non eſſe judicandum. Et hæc ſcribens anno 1544. recordor ſupra viginti quinque annos audiviſſe à Dom. Joanne Molinæo patre meo, antiquo Advocato, quòd ab Antiquis ſemper audiverat & viderat teneri & obſervari in praxi, quòd facultas quandocunque redimendi ſemel conceſſa, ſemper etiam poſt triginta annos peti poterat, & quòd ita indiſtinctè & bona fide tempore ſuo obſervabatur, etiam poſt conſuetudinem Pariſienſem in ſcriptis redactam, ubi præſens fuit: donec famoſiſſimus ille Advocatus Iac. Diſome deciſionem illam Ang. *conſ. 35. incip. ex pacto. de retrovend.* quòd juri redimendi triginta annis præſcribatur, anteà pragmaticis ignotam in medium forum invexit, utque practicaretur auctor fuit: imò occaſio, ſiquidem ille clientuli cauſæ ſemel inſervire duntaxat voluit Sed vulgus iſtud imitatorum pigrum pecus, ad pauca advertentes, ſtatim illud incautè protraxerunt ad hos reditus, cùm tamen Ang. loquatur in fundo vendito & tradito ſub eo pacto, & ſic quando jus redimendi in mero jure agendi, & non excipiendo conſiſtit, & ita debet in caſu ſuo accipi, non autem extendi ad diverſum caſum horum redituum, ubi jus redimendi etiam jure exceptionis competit. [Sed adhuc ubi tantùm jure actionis competit, vetus ſimplicitas æquior erat, & veteri legi divinæ conformior. *Levit.* 25. Hoc eſt ſemper obſervatum apud Lotharingos: ubi per plura turbarum etiam teſtimonia probatum vidi, quòd in omnibus venditionibus, ſub facultate redimendi, nunquam ei præſcribitur, etiam per centum annos: ut etiam hodie obſervant in Ducatu Lotharing. ubi anno 1547. vidi redemptionem fundi poſt triginta novem annos præſtitam.]

Areſtum.

Imitatores pigrum pecus.

196. Hic impertinens non erit tangere caſum, de quo his ſcriptis, conſultus fui: anno 1478. conſtitutus fuerat reditus ad rationem decimæ, & per Areſtum latum anno 1542. reductus fuit ad rationem duodecimæ, declaratus etiam redimibilis de gratià infra tres annos, quibus lapſis non poſſet redimi. Nunc inter primogenitum & reliquos heredes veteris debitoris lis eſt ſuper contributione redemtionis, quia reditus erat aſſignatus ſuper feudis, ideò dicunt ſecundogeniti, quòd primogenitus debet contribuere pro media; & ſic pro rata bonorum ſubjectorum, ille verò quòd viriliter. Reſpondeo quòd ille benè, ſive voluntaria, ſive neceſſaria ſit redemptio, cùm non eſſet reditus limitatus ad feuda, & omnes heredes eſſent viriliter obligati, & ſic æqualiter ſenſuri erant commodum redemptionis. *l. 2. Cod. ſi cert. petat.* dixi in *conſuet. Pariſ.* §. 11. *num.* 14. Sed certè illa reductio ad duodecimam nimis mollis fuit & generoſa creditori, quia debebat fieri ad decimam quintam, ut ante 25. annos rectiùs in eadem Curia judicatum fuerat in ſimili, de quo ſuprà *quæſt.* 10. *num.* 147. Cæterùm tantùm abeſt ut debeat redimibilis fieri de gratia, ut limitatio ſit injuſta, nec teneat per prædicta, & ſup. *quæſt. 16. & in fortioribus terminis in quæſt. ſeq. & quæſt.* 19. Redeundo ad rem ex prædictis habes ſpeciale eſſe in materia uſuraria, non abſolute, ſed demum quando agitur de continuanda uſura, ut nulla unquam cujuſcunque temporis currat vera præſcriptio. Imò ſi rectè perpendas, videbis nihil hic opus ſpecialitatis in materia uſuraria, cùm abundè ſufficiat illa regula juris communis tempore non præſcribi juri offerendi vel redimendi cum jure excipiendo conjuncto.

197. Concluſio ſic ampliata limitatur. Primò reſpectu penſionum condicendarum vel reſtituendarum, videlicet quæ perceptæ fuerunt, ultra quantitatem ſortis reditus uſurarii, putà infra decem pro uno conſtituti: quamvis enim validitas reditus in ſe non poſſit capi, nec pro futuro, nec pro præterito tempore, tamen condictioni particularium penſionum receptarum præſcribi poteſt, ſicut & actioni furti præteriti & condictioni indebiti longiſſimo tempore præſcribitur: unde ſi à centum annis conſtitutus & continuatus fuerit reditus infra rationem decem pro uno, primorum quidem annorum penſiones, uſque ad concurrentiam ſortis in illam ſemel compenſatæ ſunt, ſequentium autem annorum penſiones non poſſunt condici, niſi quæ à triginta annis ſolutæ ſunt, inſpecto tempore condictionis intentandæ: antiquioribus autem videlicet ante triginta annos (ſalvis caſibus interruptionum) præſcriptum eſt. Sublimito primò in ipſo fœneratore, qui contra jura improbum fœnus contraxit, & ſemper fuit in poſitiva mala fide, *c. qui contra jura, de reg. jur. in 6.* Et ſic quandiu vivit nulla uſucapio incipere poteſt: ſed benè incipere poteſt ab ejus herede etiam univerſali, dummodo non appareat quòd ſciverit qualitatem, & pretium reditus, & ſic nullitatem uſurariam, quia ſcientia & mala fides defuncti non nocet heredi in præſcriptione longiſſimi temporis, ut ſcripſi in *conſuet. Pariſ.* §. 68. & ad Alex. *conſ.* 110. *in fi. lib.* 1. & ad *conſ.* 51. *num.* 7. *lib.* 5. Secùs ſi appareat heredem vel quemvis ſucceſſorem ſciviſſe illam qualitatem, quia eo ipſo reperitur in poſitiva mala fide, etiamſi erret in jure, quia talis error non relevat, etiam ad præſcriptionem longiſſimam in his, quibus jus prohibitorium & punitorium reſiſtit, ut dixi in d. §. 68. Nec obſtat quòd error juris prodeſt, ut quis faciat fructus ſuos, vel eos præſcribat, ut notant Jo. Fab. Bal. & alii in *l. venditionis Cod. de uſuc. pro emptore per l. ſed. & ſi leg. §. ſcire de petit. hered.* Quia reſpondetur primò, quòd hic nulli ſunt fructus, ex quo nulla eſt res, nullum jus afferens fructum, quum reditus ſit ipſo jure nullus, & ſic penſiones non poſſent eſſe fructus rei, quæ non ſubſiſtit; ſed ſunt ſolutiones indebitæ. Nulla etiam poſſeſſio, vel quaſi detecta nullitate, ut dictum eſt. Secundò reſpondetur, ut pulchrè inquit Bart. in d. §. *ſcire.* quem alii ſequunt. ibi & Alexand. *conſ. 73. col. fin. lib. 2.* quod objectum non habet locum, quando jus reſiſtit prohibendo & puniendo, ut hic, quia talis error non poteſt cauſare bonam fidem etiam ad ſimplex lucrum fructuum.

Mala fides defuncti.

Error juris.

198. Sublimito ſecundò, quòd dictum eſt à triginta noviſſimis annis ſolutas penſiones condici poſſe, ut non procedat reſpectu heredis fœneratoris, niſi in quantum tempore repetitionis locupletior invenitur. *l. ſi non ſortem. §. libertus. l. in ſumma. §. in frumento, de condict. indeb.* & in dubio præſumitur locupletior factus de eo, quod ipſemet recipit in pecunia, licet non ita præſumitur locupletior in fructibus conſumptis, ut

in ſimili dixi in *conſuet. Pariſ.* §. 22. *num.* 33. *in fi. & num.* 52. Et hæc limitatio ſublimitanda eſt, ut procedat quando ille ſucceſſor, qui recipit, errabat in facto, & ignorabat qualitatem & nullitatem reditus, ſecùs ſi ſciebat, & tamen ſciens non deberi tanquam debitum recipit, quia tunc delinquit, etiam ſi recepit à ſoluente ſponte, ſed intuitu prætenſi debiti, vel ne moleſtetur. Aliud enim ſi ſcienter & animo donandi ſolvat. juxta regulam *cujus per error. de reg. jur.* ſup. *num.* 8. Et quamvis talis tanquam ex debito ſcienter recipiens non committat formale furtum, tum quia non eſt author contractus, tum propter voluntatem ſoluentis, licèt erroneam vel non liberam, ut declarat Bart. in *l. quoniam, de condict. furt.* tamen non longè abeſt à furto, ut innuit Scævol. in d. *l. quoniam.* & omninò eſt in dolo & mala fide poſitiva, & ſic preciſè ad reſtitutionem obligatur, etiamſi recepta perdiderit, & conſtet quòd non fuerit, nec ſit locupletior. Et nota ſingularem hanc limitationem ad dictam regulam ex d. §. *libertus*, ut procedat in eo, qui bona fide & ignoranter, ſecùs in eo, qui ſcienter indebitum recipit: quia tunc non debet diſtingui, an fuerat vel maneat locupletior, vel non. De quo etiam eſt bonus text. in *d. l. in ſumma.* §. *ſi ſervum. de condict. indeb.* facit tex. in *l. patri.* §. *prædium. verſic. ex quo de minor.* prout novè induxi in *conſuet. Pariſien.* §. 22. *quæſt.* 10. *num.* 53. & §. 55. *gloſ.* 1 *num.* 13. & §. 58. *num.* 7.

Limitatio §. Libertus.

199. Principalis concluſio limitatur ſecundò, ut procedat, in quantum contractus laborat vitio uſuræ in ſe, ſive aperto, ſive palliato, quòd poſteà detegitur: ſecùs ſi laboraret alio vitio, putà quando eſſet juſto pretio conſtitutus, ſed per minorem 25. annis, & ſine decreto judicis, quia tunc huic vitio præſcribitur quinque annorum ſpatio poſt majorem ætatem, juxta *l. ſi quando. Cod. ſi major factus &c.* dummodò interim creditori ſolutum fuerit, ut manſerit in quaſi poſſeſſione reditus, ut ſcripſi in *conſ. Pariſ. tit.* 4. & dixi ſup. *quæſt.* 13. inf. *quæſt.* 37. *ad fin.* Idem ſi argueretur metus, aut aliud vitium temporarium non permanens & ſucceſſivum, de quo remitto ad jura communia præſcriptionum. Idem ſi reditus ſit juſto pretio conſtitutus ſuper fundo, ſed à non domino, tamen à domino fundi per errorem ſolvatur, quia poterit creditor bona fide uſucapere, ſed longiſſimo demum tempore, ut novè probavi in *conſuet. Pariſ.* §. 7. *num.* 17. *cum ſeq.* & § 66. & in *quæſt. ſeq.* Idem in ſimilibus, ubi deficit vitium uſuræ, in tantum quòd etiam ſi creditor emens hujuſmodi reditum, ſolverit pretium de pecunia ipſius debitoris, ſi bona fide fecerit, poſt triginta annos contra majores completa cum effectu præſcriptione non prodeſſet hoc detegere, quia non fuit verum vitium uſuræ, niſi probaretur de fraude creditoris, ut inf. *quæſt.* 44. Limitatur tertiò, ut procedat, quando clarè conſtat de origine: ſecùs ſi non appareat, quia temporis ſpatium facit præſumi juſtam originem, non per modum præſcriptionis ſtrictè ſumptæ, ſed per modum præſumptionis. Qualis autem præſumatur origo, & quantum tempus requiratur, quia eſt alia ampla materia, reſervo inf. *eod. quæſt.* 20. Limitatur quartò, ut res per fraudem uſurariam acquiſita non afficiatur vitio reali, ſed per tertium ſingularem ſucceſſorem ſecundùm jus commune uſucapi poſſit, ut pleniùs *quæſt. ſeq.* & inf. *quæſt.* 61. Modò hoc primò caſu excuſſo, reliqua in effectu expedita ſint. Igitur in ſecundo caſu, quando non agitur de continuanda uſuraria præſtatione in futurum, ſed de præſcribendo ſuper toto actu præterito, ſit concluſio, quòd præſcriptio longiſſimi temporis cum bona fide debitorem ab omni condictione & repetitione excludit: putà ſi debitor reditum verè uſurarium ſortem reſtituendo cum reliquis, vel ſine imputatione ſolutarum penſionum redemerit: niſi enim conſtiterit debitorem penſiones uſurarias ſponte redemptionis tempore aut poſteà donaſſe, clarum eſt debitori acquiſitam condictionem indebiti ad earum repetitionem, cui procul dubio triginta annis præſcribetur: dummodò præſcribens non ſit in poſitiva mala fide, quod jam declaratum eſt. Hic occurrit tractare, & qualis uſucapio procedat in venditione vel alienatione fundi, facta per uſurariam pravitatem. Sed ne hic ſim prolixior, reſervo inf. *quæſt.* 61. poſt materiam pactorum legis commiſſoriæ. [Nondum liber meus venerat in manus Judicum quando ad medium Novemb. an. 1546. Petrus Broſſet, cognatus meus, per ſententiam præfectorum libellorum Palatii, Areſto confirmatum, excluſus fuit à redemptione reditus ad rationem duodecimæ conſtituti, propter lapſum temporis, pluſquàm quadragenarii. Sed mox in caſu ſimili, magna exarſit quæſtio, coram eiſdem judicibus libellorum Palatii, inter Thomam Raponel, Secretarium Cameræ Regiæ, dominum de Baudeville, actorem, & Pharaonem Charpentier, Parlamenti Advocatum reum, in hac ſpecie, an. 1488. pro centum libris Turonenſibus conſtitutis fuerat reditus annuus, perpetuus, & ſemper redimibilis ſex librarum tredecim ſolidorum Pariſienſium, ſive octo librarum, ſex ſolidorum, & quadrantis Turonenſium, quæ eſt ratio duodecimæ, paulò tamen levior, de quatuor denariis Pariſienſibus annuis tantùm, ut patet in abaco, anno 1546. vigeſimo octavo Auguſt. actor, qui & debitor coram duobus notariis, obtulit reo creditori, centum libras Turonenſes ſortis principal[illegible], cum reliquis, uſque tunc debitis, & quadraginta quinque ſolidos Turonenſes pro legalibus ſumptibus, ſine præjudicio ſupplendi, vel detrahendi, de illis petens non ſolùm redemptionem, ſed etiam ceſſionem actionum, contra poſſeſſores aliorum quoque prædiorum eidem reditui obnoxiorum, & reum detrectantem vocavit in jus, coram eiſdem præfectis, concludens, ut præfata ſua oblatio juſta declararetur, reúſque damnaretur ei revendere, ſeu dimittere, & cedere dictum reditum, receptâ ſorte principali, & reliquis, ad uſque diem oblationis, cum legalibus ſumptibus, & ad ſumptus litis: reus abſolvi concludens, allegabat 58. annis præſcriptum eſſe facultati redimendi, urgens eorumdem judicum in paulò fortioribus terminis præfatam recentem ſententiam, recenti Areſto, vix à novem menſibus confirmatam: necnon plura alia erronea judicia, de quibus ſup. *num.* 195. & futiles quaſdam ratiunculas: ut quod juſtum pretium reditus non redimibilis eſt ad rationem unius, in viginti, aut ad rationem unius in 24. Ergo conſtitutus ad rationem duodecimæ abſque facultate redimendi, non continet læſionem ultra dimidiam: igitur ſtare debet, ſine dicta facultate ab initio, & ſic multò magis poteſt illi triginta aut ſaltem quadraginta annis, reſcindi, tum tempore contractus inſpecto, ſi tunc ſortem convertiſſet in prædia, nunc haberet quadruplo majorem reditum, & abſque facultate redimendi, & quædam alia, non digna relatu: Contra quæ omnia, & communem fori ſententiam actor librum meum protulit: Judices adierunt Senatum, & in claſſibus inferioribus diſcordes, & dubias ſententias invenerunt: ſed in majore claſſe inquiſitionum ſententiam meam laudare, & confirmare audierunt, atque ita judicarunt, adjudicando concluſiones actoris, ſed abſque expenſis inſtantiæ, die 1. April. anno 1546. ante Paſcha reus appellatur, ſed undecimo menſe, per Areſtum claſſibus congregatis latum ad finem Febr. anno 1547. relatore Do. Carolo Chanſeceleo ſententia confirmata fuit. Quin Catharina Lapoſtole, vidua Antonii Selin Conſiliar. Parla. conventa à Joanne Babè, in perſonali, & hypothecaria, & aditulû novum conſtituendum reditus duodecimæ: petiit redemptionem, & per ſententiam eorundem præfectorum, die 15. Jun. anno 1545. petitiones actoris adjudicatæ, & vidua excluſa à ſua petitione, & in expenſis condemnata; quia in contractu non erat data facultas redimendi & inſuper 39. anni elapſi erant, appellavit, & areſto lato 23. Febr. 1545.

Appellatio,

Digitized by Google

Appellatio, & id à quo appellatum annullata, abſque mulcta, & expenſis cauſæ appellationis: & tamen concluſiones actoris principalis adjudicatæ, vidua condemnata ad titulum novum dicti reditus, & inexpenſas cauſæ principalis, & quantum ad incidentem quæſtionem redemptionis appellatus, damnatus pati redemptionem, & actiones ſuas viduæ cedere, abſque impenſis dicti incidentis. Nondum erat liber meus editus, quo evincitur in ſimili ſpecie, reo petente redemptionem, & offerente: id non ſolum habere vim petitionis incidentis, ſed peremptoriæ exceptionis ad finem abſolvendi à principali per notata *inf. quæſt.* 39. *num.* 296. Sed fortè dicta vidua non obtulerat de præſenti redimere, & ſic in effectu tantum petebat reditum declarari redimibilem, quandocumque ſibi placeret redimere; ſed poſt editionem libri noſtri frequentia ſunt Areſta in ſententiam noſtram, ut illud pro Dom. de la Trimoüille, contra Capitaneum Senonenſem, de reditu ante 75. annos ad rationem quintædecimæ ſine pacto redimendi conſtituto, tamen redemptio adjudicata fuit, & nuper in publicis cauſarum actionibus, menſe Martiò anno 1560. Dum quidam prædio ſuo vendito, parte pretii receptâ, pro reſiduo ab emptore reditum duodecimæ ſtipulatus eſſet, infrà quatuor annos tantum redimibilem, judicavit Senatus perpetuò redimibilem, quantumvis Advocatus venditoris fundi cauſificaretur hunc reditum eſſe partem fundi, & quod in regione Laudunenſi, ubi ſitus eſt hujuſmodi reditus, poſt triginta annos reputantur fundiarii. Sed hoc ultimum eſt manifeſtus abuſus, de quo *infrà quæſt.* 57. & ex hypotheſi prædium non erat alienatum, partim pro tali reditu, ſed abſolutè venditum pro certo totali pretio, pro cujus pretii totalis parte conſtitutus fuit reditus: quæ duo valdè differunt: per notata *inf. quæſt.* 52. *nu.* 570. Addo aliud Areſtum in magna claſſe iniquiſitionũ latum die 20. Martii anno 1547. ante Paſcha contra Cardinalem Caſtellionenſem Epiſcopum Belvacenſem, qui ex tranſactione ante centum annos factâ petebat reditum, qui per eandem tranſactionem erat redimibilis, ſed cauſabatur centum annis, juri redimendi præſcriptum. Cui ſententiæ fiſcales pro Rege, & Pari Franciæ adhærebant: ſed Senatus juxta ſententiam noſtram judicavit adhuc ſemper redimi poſſe. Scripſi etiam, & obtinui pro Guillelmo Gochetel Cameræ Regiæ Secretario, contra Mariam Chevrier reditum ad rationem quintædecimæ conſtitutum cum facultate redimendi per inſtrumentum ſeparatum uſque ad decem annos, data nihilominus poſt 50. annos, liberè redimi potuiſſe. Ex quibus liquet, quam iniqua, & frivola fuerit interceſſio Eccleſiaſticorum in redactione conſuetudinum Bituricenſium, tit. 6. *de cenſibus, reditibus, & hypothec.* §. 24. *in fine*, ubi dicitur, quod omnes reditus deinceps pecuniâ conſtituendi erunt redimibiles. Petrus Lyſetus Primarius Parlamenti Præſes, qui in eo actu præſidebat, nihil permiſit decerni de præteritis, ſeu jam conſtitutis, eò quòd præſcriptionem temporis admitteret paſſim ſuis Areſtis oſtendens, ſe verum elenchum uſurarum, & horum redituum ignorare. Sed hodie veritate detectâ, idem dicendum de præteritis, niſi ad rationem trientariæ uſuræ, ſine pacto redimendi conſtituti ſunt, vel cum pacto redimendi, ſed vel ſeorſim appoſito, & ignorato, vel contrariis recognitionibus (quæ in tali reditu valere poſſunt) per longiſſimum tempus interrupto juxta notata, *ſup. eadem quæſt.* & 18. & 19. Non eſt prætereunda pulchra quæſtio, de qua judex ipſe (ut antè quæſtuarios judices ubique ferè erectos ſolitum erat) me conſuluit. Duo fratres prædium commune Burello ad reditum fundiarium triginta duorum ſextariorum frumenti conceſſerunt: poſtea anno 1503. primus vendidit 2. pro ſexaginta libris Turonenſibus ſex ſextarios frumenti reditus annui capiendos, & percipiendos ſingulis annis, ſuper jure quod habebat, ex dicta conceſſione, & ſuper omnibus ejus bonis mobilibus & immobilibus. Exinde ſecundus ſemper percepit à Burello, per manus ejus 60. ſextarios, reſiduum verò dimidiæ penſionis 32. ſextariorum, Burellus ſemper ſolvit, primo vel ejus heredibus. Contigit anno 1550. unum filiorum primi, coram Præpoſito *de Provins*, juxta Campaniam, petere redemptionem dicti reditus ſex ſextariorum, ab heredibus ſecundi, qui excipiunt, 1. de 47. annis, & ſic quod non poteſt peti redemptio, etiamſi olim peti potuiſſet, ſecundo, quod ſemper receperunt per manum Burelli Emphyteutæ & heredum ejus, & nihil per manum actoris, vel ejus deceſſorum, & ſic non dubitandum de præſcriptione contra eum, qui cum nihil in hoc commune habuerunt, nec eum recognoverunt: Tertiò, quod non ſumus in terminis conſtitutionis novi reditus, ſed in terminis venditionis reditus conſtituti, & à tertio debiti, & ſic non in materia uſuraria, ſed in materia venditionis fundi, vel juris immobilis, ut *quæſt.* 62. *num.* 412. Quartò, quod actor eſt unus tantum filiorum, vel heredum, nec poteſt agere ad totum. Actor altiùs ingrediens habuit literas regias ad eundem judicem, ad reſcindendum contractum tanquam uſurarium, vel ad eum reducendum ad rationem quintædecimæ, & declarandum liberè redimibilem. D. Math. Quadrigarius, alii à judice conſulti, cenſuerunt, actorem in omnibus excludendum, reóſque abſolvendos & actorem condemnandum, in expenſas, tam inſtantiæ principalis, quàm inſtantiæ literarum regiarum, quaſi poſt annos 47. irredimibilem. Judex famâ nominis mei, & lucubrationum mearum illectus ad me cenſuram meam petens, miſit, & viſis actis die 17. Martii, anno 1550. concluſiones actoris adjudicandas, cum impenſis in utrâque inſtantia, etiamſi nec literas quidem Cancellariæ habuiſſet: ſub hoc temperamento, niſi malint rei dividere, & conſentiendo actori receptionem pro parte ejus tantum, & ita viſis etiam rationibus meis, quas ſemper ſolebam judicibus deciſivè traſmittere ut ſummatim ſequuntur. Primo enim, non fuit venditio veteris reditus, non partis ejus quidquid rei cavillantur, ſed venditio, & conſtitutio novi reditus frumentarii pro pecunia, quantumvis ſit ſpecialiter aſſignatus ſuper reditu fundiario, & ſuper aliis bonis, quia hypotheca ſecuritas eſt acceſſoria naturam rei non mutans. Secundò, licet tempore contractus inſpecto juſto pretio conſtitutus fuerit: tamen poſt 20. annos rei perceperunt commodum, exceſſivum, moderationi ſubjectum, & abſque moderatione: ita ut etiam ſine beneficio Principis reditus reducendus ſit ad rationem quintædecimæ, etiam in pecunia ſi malit actor, per notata *quæſt.* 21. niſi fortè malint rei reſtituere, quod ultra rationem valoris duodecimæ à tempore 25. aut plurium annorum receperunt: ad hoc ut reductio non fiat niſi ad rationem duodecimæ. Cæterum reditus, utpotè juſto pretio conſtitutus nullo modo caſſandus eſt. Tertiò liquet locum eſſe redemptioni: quod ſi rei per manum Emphyteutæ receperunt, hoc inſtar *ἀντιχρήσεως* habet, & favorabiliorem cauſam actoris reddit per notata *quæſt.* 74. *nu.* 568. & 576. anno 1558. vidi gravẽ *quæſt.* de reditu decem librarum Turonenſium, anno 1362. pro octoginta quatuor francis auri conſtituto; & poſtea per Capitulum Sancti Stephani Trecenſis à creditore, empto pro centum francis auri: nunc agitur de redemptione, & an in pecunia, & quanta, & an Capitulum, quod interim, multa ex prædiis hypothecatis acquiſivit, teneatur contribuere? Ad primam *quæſt.* omnes Advocati mecum conſenſerunt redimi poſſe, excepto Advocato fiſcali, propter lapſum pluſquàm centum annorum, dubitante, & addente, quod poſt tantum temporis petens redemptionem tenetur docere de origine: non autem reus edere: Sed in hac materia tenetur reus edere contra ſe, vel ſe juramento purgare, ut *ſuprà quæſt.* 16. *num.* 189. & *infrà*

quæſt. 20. *num.* 211. *ad* 2. *quæſt.* conſtabat per relationem Præfectorum monetalium quod tunc, videlicet anno 1362. francus auri non valebat niſi viginti ſolidos Turonenſes, ergo reditus uſurarius: tamen fortè propter dubium ſolidorum illius temporis valorem, vel aliàs, ſufficiebat debitori obtinere redemptionem, ad ultimam quæſtionem dicendum, ut *quæſt.* 89. *num.* 680.

QUÆSTIO XVIII.

SYNOPSIS.

1. *In præſcriptionibus non ſufficit imaginaria poſſeſſio.*
2. *Titulus putativus contra tradentem non parit uſucapionem.*

200. Decimo-octavò circa id quod nuper tactum eſt in quæſt. præcedenti, quæro, Titius fundum ſuum donavit Caïo, retento uſufructu, deinde tanquam dominus, dedit vel permutavit, aut vendidit reditum ſuper eodem fundo, poſtea deceſſit, exinde Caïus vel ejus heres reditum ſolvit per decem annos: An creditor uſuceperit ſeu longo tempore acquiſierit jus reditus ſuper eo fundo? Prima facie videtur quod ſic, dummodo Caïus ipſe vel ejus heres dominus & poſſeſſor fundi, ſolverit reditum, ſive per ſe, ſive per alium ſua voluntate, aut ratihabitione, ſive putaverit reditum deberi, ſive non: quia cùm ſit dominus & poſſeſſor, poteſt quaſi poſſeſſionem reditus ſuper eo fundo transferre: ſecùs ſi alius ſine mandato ſolverit, imò etiam ſi Titius diu ſupervixiſſet & ſolviſſet reditum etiam per longiſſimum tempus, nihil tamen uſucepiſſet creditor: quia etiamſi quandoque ſufficiat titulus putativus, tamem poſſeſſio putativa nunquam ſufficit, [ut novè dixi in *conſuet. Pariſienſ.* §. 1. *gloſ.* 5. *nu.* 40. quòd putativa poſſeſſio non eſt poſſeſſio rei; ſed labiorum, vel falſæ opinionis, & ſic nihili. *Innoc. in c. olim* 3. *de reſt. ſpoliator.*] Titius autem cum verè poſſideret, niſi tanquam uſufructuarius, nullam poſſeſſionem vel quaſi transferre potuit per notata in *l. quamvis*, §. *ſi conductor de acquir. poſſeſ.* per Imo. & Panor. in *c. cum veniſſent de reſti. ſpoliat.* Socin. *con.* 266. *col.* 2. *lib.* 2. & quod notat Joan. Andreas in *c. ultimo de off. c. vicar. lib.* 6. quòd vicarius contrahendo & quantocunque tempore ſolvendo non poſſit fundum Eccleſiæ cenſualem facere, cùm non poſſideat: & ſequuntur Petr. Anchar. Phil. Branc. Ibi Franc. Bald. in *tract. præſcrip. par. pri. quintæ part. prim. quæſt.* 10. Breviter (quia hæc quæſtio excedit materiam uſurariam & contractuum) dico non eſſe in effectu locum præſcritioni longi temporis; ſed longiſſimi duntaxat contra Caïum vel ejus heredem ignoranter ſolventem, etiamſi eodem errore titulum novum recognitionis confecerit: quia hujuſmodi ſolutiones vel recognitiones tanquam indebitas condicere poteſt, à die primæ ſolutionis vel recognitionis erroneæ, ut in ſimili dixi in *conſ. Pariſi* §. 7. *num.* 24. *num.* 27. Nec conditioni indebiti præjudicat conſtitutio anni 1512. §. 46. quia condicens indebitum, non dicitur venire contrà pacta & conventa, nec petere illa reſcindi, ut dixi in *conſuet. Pariſi. tit.* 4. *in rub.* Eodem modo ſi me putem tibi obligatum ad tradendum fundum ex venditione vel legato, & trado, nec uſucapis in effectu contra me, ſed benè ad commodum meum, quia obligaris mihi condictione indebiti: quod nota ad ſingularem limitationem conſuet. Pariſi. §. 66. *cum ſeq. & omnium conſuetudinum ſimilium.* Ex his obiter habes, quod in hac materia non eſt locus præſcriptioni longi temporis contra ipſum debitorem, ſed benè contra tertium creditorem, eundem reditum ſuum eſſe, vel ſibi deberi prætendentem. Præſumptio verò *l. cum de in rem verſo. de uſur. & l. ſi certis. Cod. de pact.* valet duntaxat ad ſimplicem probationem, quandiu de contrario non probatur, ut *infrà in quæſt.* 20. non autem ad præſcriptionem longi temporis, de quo etiam *infrà quæſt.* 44.

Vſufructuarius non transfert quaſi poſſeſſionem reditus.

Conditio indebiti.

QUÆSTIO XIX.

SYNOPSIS.

1. *Præſcriptio aſſimilatur pacto.*
2. *In juribus creditor inſciente debitore, non poteſt ſibi mutare cauſam poſſeſſionis.*
3. *Permiſſum ad tempus, eo lapſo, cenſetur prohibitum.*

201. Decimò-nonò quæro (ut cognatas materias ſimul expediam.) Quid de reditibus pecuniâ conſtitutis, ad quorum juſtitiam non requiritur, quòd redimibiles ſint, ut ad rationem trientariæ uſuræ, ſive viginti quinque pro uno, quæ eſt legalis indicatura *l.* 3. §. *ult. ad leg. Falcid.* & ſic non ſpectant ad materiam uſurariam, ut *infra quæſt.* 69. Si ab initio data ſit facultas quandocunque redimendi, an tempore expiret? Videtur quòd ſic triginta annis, ex quo non eſt de natura contractus, & pacto, remitti poteſt etiam ab initio, ergo & præſcriptione, quo pacto æquiparatur, *l. alienationis verbum*, & ibi Dyn. & alii *de verbor. ſignif.* Bald. *authent. Hoc ius porrectum. Cod. de ſacroſ. Eccleſ.* Jacob. in *tract. feud.* in verb. *cum pacto de non alienand. Matth. de Affl. deci. Neapol.* 13. *Colat.* 1. Contrarium ſimpliciter dicendum puto: patet per ſingulos caſus diſcurrendo. Aut enim præſtatio vel ſolutio fit in eadem qualitate, videlicet tanquam pro reditu redimibili, & tunc nunquam præſcribitur tali facultati vel actioni, imò magis in qualibet ſolutione præſcriptio interrumpitur per expreſſam recognitionem, *l. cum notiſſimi* §. *imo. Cod. de præſcrip.* 30. *vel* 40. *annis.* Aut verò ſolutiones ſimpliciter factæ ſunt etiam per 30 vel 40. annos & ultrà non facta tempore ſolutionis nec per alium actum mentione aut recognitione, vel reſervatione, quòd ille reditus redimibilis ſit. Et hîc quidem multum diſputari poſſet, ſed deciſivè procedendo dico non eſſe præſcriptum. Tum primò, quia in dubio cenſetur ſemper eadem originaria qualitas tacitè repetita & ſubintellecta ſimplicibus præſtationibus reliquorum & omnis perceptio & quaſi poſſeſſio ſubſequens, intelligitur ſecundum titulum præcedentem, de quo conſtat, ad quem refertur, & ſecundum illum determinatur, ut eſt gloſſa notabilis in *l. quædam mulier, in*

Digitized by Google

fin. de rei vendic. gloſſa & ibi Bart. in *l.* 2. *Cod. de acq. & retin. poſſeſ.* Sequitur Bar. in *l. cum ſolus*, *ad fin. de uſur.* Ang. in *conſil.* 160. *viſo. puncto.* Soci. *conſil.* 15. inſignis Doctor *lib.* 4. [Fac. Jac. de Sanct. Georg. in *l. mutuum. col.* 1. *ff. ſi cert. pet.*] Tum ſecundò, quia conſtat quòd ab initio creditor ipſe per primas ſolutiones & apochas etiam ſimpliciter factas, non fuit conſtitutus in quaſi poſſeſſione niſi reditus redimibilis & qualis conſtitutus eſt duntaxat. Ergo in eadem qualitate etiam per tempus immemoriale ſemper cenſetur ipſe, heredes ejus vel etiam cauſam habentes poſſediſſe : quia nullo tempore cenſetur cauſa poſſeſſionis ſemel poſita immutata, niſi juſta cauſa intervenerit, & de hoc appareat, *l. cum nemo. Cod. de acquir. & retin. poſſeſſione.*

202. Tum tertiò, quia in iſtis incorporalibus non eſt in poteſtate ſolius creditoris, vel aliam ſervitutem prætendentis, etiam alia cauſa extrinſecus superveniente, immutare ſibi cauſam poſſeſſionis, vel quaſi, in præjudicium debitoris, niſi in eo ſciente & patiente, per notata in *l.* 2. *Cod. de ſervit. l. quoties,* 2. *de ſervit. l. quod ſi fortè* §. 1. *ſi ſervit. vend.* & dixi in *conſuetudine Pariſienſi tit.* 6. Et ſic oporteret prius conſtare quod ſi creditor ſciente & patiente debitore uſus fuiſſet, tanquam de reditu non redimibili, priuſquam inciperet in quaſi poſſeſſione hujus qualitatis conſtitui. Tum quartò, quia hujuſmodi reditibus præſtandis per manum debitoris, jus redimendi magis conſiſtit in jure exceptionis & facultatis, quàm in mero jure actionis. Et ſic huic juri excipiendi de non continuando reditum, redemptionem offerendo nunquam præſcribitur, ut in *quæſt. præcedenti.* Et ita teneo per prædicta, tum propter odium hujuſmodi redituum & onerum, & favorem redemptionis & liberationis, & quia de facili res redit ad ſui principium *l. ſi unus,* §. *pactus de pact. c.* 1. *de reg. jur.* Aut verò apparet ſolutiones & apochas vel etiam antapochas eſſe factas tanquam de reditu perpetuo non redimibili : & tunc videretur factum debitori præjudicium, ſaltem per 30. vel 40. annos ſolutionibus in ea qualitate continuatis. Sed adhuc idem puto non eſſe præſcriptum : & moveor nedum rei æquitate (ex quo conſtat de origine & veritate) ſed etiam civili ratione, quia conſtat hujuſmodi qualitatem falſam & erroneam, & ſic legitima juris præſumptione per errorem inſertam, & non ex certa ſcientia. Ec ſic cum non proceſſerit ſciente debitore, nec ventum ſit ad actum facti, non conſtituit creditorem in aliqua quaſi poſſeſſione hujus qualitatis : & ſic nondum poteſt dici cœpta præſcriptio, tantum abeſt ut ullo ſpatio completa cenſeri poſſit, niſi aliud interveniat. Præterea illa verba enunciativa in ſolutionibus appoſita, non ſunt appoſita propter ſe, & ſic nedum non diſponunt, ſed nec fidem quidem faciunt etiam inter eaſdem partes, ſi de ipſo enunciato principaliter & propter ſe queri incipiat, ut dixi in *conſuet. Pariſienſi* §. 1. *gloſſ.* 5. *num.* 30.

203. Sed quid ſi hujuſmodi verba enunciativa non fuerint incidenter, ſed principaliter propter ſe prolata, & in recognitione & profeſſione, ſeu titulo novo reditus expreſſim ſub hac qualitate facto ? Et videretur ſtatim præjudicatum, quia erronea recognitio, principaliter & propter ſe emanata, ſtatim facit plenam fidem, & illi ſtatur donec de contrario probetur, ut dixi in d. §. 1. *gloſſa* 5. *num.* 32. Nec videtur poſt triginta annos quæri poſſe de errore, ſed omnino conditioni erroneæ recognitionis præſcriptum eſſe, etiamſi quis velit de contrario. Quibus non obſtantibus, puto quod conſtito de vera origine & qualitate reditus redimibilis & pecunia conſtituti : & quod dicta recognitio & ſolutiones ſubſecutæ in qualitate reditus non redimibilis, & pecunia conſtituti per errorem proceſſerint, non eſt præſcriptum facultati redimendi. Et moveor, quòd dicta recognitio ſive confeſſio nihil diſponit (quia etiam non eſt facta animo aliquid de novo diſponendi, unde recognitiones non ſunt verus titulus, ut dixi in *conſuet. Pariſienſ.* §. 7. *numer.* 22.) ſed ſolùm probationem induxit, contra quam contrarium probari poterat, & ſic non immutavit veram qualitatem reditus. Ex tempore autem ſequenti non fuit mutata in hoc : quia hîc agitur non de mero jure agendi, ſed de jure offerendi conjuncto exceptioni, & liberationi in futurum, ſed juri offerendi conjuncto cum jure exceptionis, quæ ſemper perpetua eſt, & cui favore liberationis nunquam præſcribitur, per not. *quæſt. præcedenti.* Secus quando jus redimendi non eſt conjunctum cum jure exceptionis, nec cum favore liberationis, ſed in mero jure actionis conſiſtit : quia tunc illi, ſicut & actioni competenti ex pacto de vendendo vel vendito trignita annis præſcribi poteſt. Imò cæteris paribus, idem eſt in fundo quod in reditu, quia quamdiu non trado, ſed retineo fundum, & ſic quamdiu jus redimendi eſt conjunctum cum jure excipiendi (quo agentem redimendo quando libuerit, & commodum fuerit, excludere poſſum) non incipiet currere præſcriptio ad redimendum : quod etiam expreſſim decidit Signorol. de Homed. *conſil.* 139. *caſus à pretio.* Deci. *conſil.* 164. *in fin.* & in *l. petens. collat.* 2. *Cod. de pact.* Sed quid ſi in conſtitutione præfati reditus non fuit pactum, quòd quandocunque redimi poſſet, ſed ex poſt facto ? Reſpondeo. Quandocunque & quocunque modo facultas redimendi ſupervenerit, ſive pacto, ſive legato, habent locum prædicta, ut non præſcribantur : [ſi tamen debitor cœperit ſolvere in qualitate redimibilis, vel creditor in ea qualitate recipere, ita quòd qualitas poſſeſſionis fuerit mutata de non redimibili ad redimibilem] quia tunc non ſolum ſemper ea facultas juncta eſt cum jure excipiendi & favore liberationis, & cum favore recurſus rei ad ſui originem & principium : [ſed etiam quaſi poſſeſſio reditus recepit novam qualitatem reditus redimibilis, ſecus de ſimplici pacto licet appoſito ex intervallo facultatis redimendi, non alteratâ quaſi poſſeſione ; quia tunc tali facultati præſcribi poteſt 30. annis.] Item ſecus ſi debitor ſcienter recognoſceret reditum ſub qualitate non redimibili, vel aliàs non ſimplici repudiatione in abſentia partis, quæ non valeret : ſed pacto tacito vel expreſſo illi facultati renunciaret, quia ex tunc creditori perpetua replicatio acquireretur.

Recognitio non eſt titulus.

204. Nunc occurrit pulchra quæſtio, de qua hodie conſultus fui. Soror fratri ceſſerat ante triginta annos portionem ſuam hereditariam, pro certo annuo reditu redimibili ad rationem unius in ſexdecim. Tandem cùm ab herede fratris deberentur undecim annorum reliqua heredi ſororis, convenit inter eos, ut infra annum debitor redimeret, & liber eſſet ab omnibus reliquis : & caſu quo infra annum non redemiſſet, teneretur ſolvere reliqua reditus à tempore dictæ conventionis & deinceps, remiſſis ſemper reliqui temporis ante conventionem præteriti. Debitor non redemit infra annum, ſed poſt aliquod tempus offert pretium redemptionis cum reliquis à tempore dictæ conventionis : creditor negat locum eſſe redemptioni, tum ob lapſum 30. annorum, etiam ante dictum pactum, tum quia debitor ſtipulatus eſt ut poſſet redimere infra annum à tempore dicti pacti : & ſic tacitè confeſſus eſt, quod aliàs non poterat amplius redimere, & juri redimendi poſt annum renunciavit, quia permiſſum ad tempus cenſetur poſtea prohibitum *l. ſi unus* §. 3. *l. epiſtola* §. *fin. de pact. l. ſtatu liberum* §. *Stichum. de legat.* 2. latè dom Andr. Tiraquell. *tract. de retract. convent.* §. 1. *gloſſ.* 2. *numer.* 44. Contrarium reſpondi per prædicta, non obſtat lapſus 30. annorum, quia iſtud jus competit etiam per modum exceptionis. Non obſtat pactum, quia licet partes intelligerent, quòd non poterat amplius redimi, & quòd facultas ad

Digitized by Google

annum daretur ex gratia, totum hoc erat per errorem juris, & nullam induxit renuntiationem juris redimendi, quòd debitor ignorabat ſibi perpetuò competere *l. mater. de inoffic. teſtament.* Quinetiam ſi ſtante eodem errore, diſpoſitum fuiſſet, & expreſsè vetitum poſt annum redimi poſſe, vel ei juri renuntiatum, condici poſſet renuntiatio vel pactio erronea. Igitur multo magis excipit. *l. cum & ſoluta Cod. de condict. indeb.* niſi ex certa ſcientia ita pactum & limitatum fuiſſet illud jus redimendi, vel cùm de eo jure dubitaretur & lis immineret, ita ſuper eo tranſactum fuerit, remiſſis dictis reliquis, contemplatione tranſactionis.

QUÆSTIO XX.

SYNOPSIS.

1. *Per continuatam longiſſimo tempore reditus præſtationem, non præſumitur reditus, niſi cauſa ta ſoluta fuerit.*
2. *Diuturna uſurarum ſolutio, earum juſtum titulum probat.*
3. *Nuda feudalis recognitio probationem præfert.*
4. *Inſtrumentum principaliter confectum, & ſuper uniuerſa obligatione pleniſſimè probat.*
5. *Frequentiores reditus pecuniarii.*

Si non conſtat de origine.

205. Viceſimò quæro, quid ſi non apparet de origine, ſed tantum de ſolutione & continuatione reditus per aliquot annos? hæc eſt ambagioſa & difficilis quæſtio, quam tamen Deo duce, deciſivè procedendo, claram & expeditam reddemus. Continet autem duo capita, Primum, an & quanto tempore deberi probetur: Secundum, ſi debitus præſumatur, qualis præſumatur origo & qualitas, videlicet an pecunia & quanta conſtitutus, an verò potius ex alia cauſa, & an redimibilis, vel non. Et hujus ſecundi capitis materiam nondum invenio à quoquam tractatam: ſed benè materiam primi capitis latè in loco peregrino *l. ſolent.* per Bart. occaſione ineptæ gloſſ. ult. Accur. ibi. *de offic. procon. & leg.* & latius per omnes in locis ordinariis *l. cùm de re in rem verſo. de uſur. l. ſi certis annis Cod. de pact.* per canoniſtas in *c. pervenit de cenſi.* per Franc. Bald. in *tract. præſcript. in* 1. *parte tertiæ partis princip. quæſt.* 10. quorum ſingulas concertationes nolo hîc velut ſub incudem reducere, quoniam juſto libello opus eſſet; ſed analyticè more noſtro procedendo, ea ſolùm quæ ad rem noſtram ſpectant, deciſivè attingere. Et quantum ad primum caput, dico, ſi annua & uniformis præſtatio cujuſlibet reditus facta eſt non expreſſa cauſa, putà, apparet quolibet anno Titium ſolviſſe Sempronio decem nummos vel modios; ſed non apparet qua ratione, tunc non inducitur nec præſumitur obligatio annua pro tempore futuro, quantumcumque creditor certam ſpecificam ſufficientem cauſam prætexere velit: quia ad illam etiam allegatam præſumendam ad finem agendi pro tempore futuro, non ſufficit probare annuas ſolutiones etiam conformes ſingulis continuis annis, longo vel longiſſimo tempore factas eſſe, niſi ſpecificè probetur illas præſtationes eſſe factas ex cauſa illa ſpecifica quæ allegatur, ut ſentit Bar. in d. *l. cum de in rem verſo, ad fin.* & eſt de mente Baldi in d. *l. ſi certis annis collat.* 2. *in fin.* ubi vult quòd petitio debet fundari non ſuper tempore, ſed ſuper cauſa: ſed probatio debet fieri ſuper præſtatione, & quòd ſit facta ex certa ſcientia, ſcilicet illius cauſæ quæ allegatur. Et quòd ſit neceſſe probare ſolutum ſingulis annis ex cauſa ſpecifica quæ prætenditur, diſertè vult Salicet. in d. *l. ſi certis annis collat. ult.* & ibi Alexand. *collat.* 3. *in fin.* Riminald. *collat.* 2. & 3. Idem Bal. *cap.* 1. *ſi de feud. defunct. fuer. controv. inter dom. & agnat.* §. *ſi quis per triginta collat.* 2. *in uſib. feud.* Rapha. Cur. Lud. Rom. in *l. qui aliena in prin. de aquir. hered. in leg.* 1. §. *denique ad fin. De aqu. pluvia arcend.* Confirmat. Salic. in *repetit. d. l. cum de in rem. verſo. collat. tertia, & collat. quint. quæſt. quart.* Anthon. Butrigar. in *repet. c. pervenit. de cenſi. collat.* 9. Alexand. in *conſil.* 113. *ſuper primo col.* 2. & 3. *conſil.* 108. *in cauſa & lite ad fin lib.* 2. *conſil.* 75. *viſis, ponderatis ad fin. lib.* 4. Fely. *cap. cauſam quæ collat.* 3. *de præſcript.* Franc. Bald. de *præſcript. part.* 1. *tertia part. princip. q.* 1. *num.* 22. Stephan. Bertrandi *conſil.* 296. *ponitur in facto. conſil.* 283. *viſo proceſſu. col. fin. lib.* 3. faciunt quæ ſcripſi in *conſuet. Pariſ.* § 7. *num.* 9. Et ratio eſt manifeſta, quia præſtatio vel alius actus non probat, niſi quatenus inde de neceſſitate infertur *l. probationem Cod. de locato l. neque natales Cod. de probat. c. in præſentia eo tit. l.* 2. *de his qui ſunt ſui vel alien. iur.*

206. Sed præſtatio informis, hoc eſt, non expreſſa cauſa, poteſt eſſe facta ex cauſa liberalitatis, vel ex cauſa obligationis temporalis & finitæ, & non ex debito perpetuo, & ſic non probat idem ſemper deberi in futurum, niſi fortè ſi uniformiter continuata, ut debita à tempore immemoriali: quo caſu non eſt neceſſe allegare vel probare aliam cauſam, quia tanti emptoris obſervatio habet vim conſtituti, ut tradunt omnes in dicta *l. cùm de re in rem verſo.* & in d. *l. ſi certis annis per vulg.* §. *ductus aquæ in l. hoc jure de aq. quoti. & æſtiva.* Conſtito autem de præſtationibus cauſatis, requiruntur & ſufficiunt decem continuorum annorum præſtationes d. *l. cum de in rem verſo.* & clariùs in *l. litibus in prin. Cod. de agri. & cenſi. lib.* 11. quod eſt æquiſſimum. Tum quia ex tam frequentibus & ſolemnibus præſtationibus ſatis apparet de veritate cauſæ, ejuſque ſufficienti & deliberata recognitione: tum quia ex his non modò reſultat veriſimilis bona fides creditoris, & ejus longæva quaſi poſſeſſio: ſed etiam videtur titulus putativus, fundatus in facto & repetita tacita confeſſione ipſius debitoris adverſarii: unde tanto juſtior cauſa erroris & tituli putativi cauſatur, qui in præſcriptionibus ſufficit per not. in *l. Celſus de uſucap.* & tetigi in *conſ. Pariſ.* §. 7. *num.* 33. Adverte tamen diligenter quod hic in veritate non eſt titulus putativus, prout etiam nullus eſt hoc caſu longi temporis præſcriptioni locus contra ipſum debitorem, ſed benè contra tertium creditorem, *ut ſuprà quæſt.* 18. Sed eſt hoc caſu legalis duntaxat præſumptio tituli, qui veritati cedit, ſi probetur. Ideo ut tenent omnes Doctores in locis præfatis, contra hanc præſumptionē quælibet legitima probatio debitoris admittitur. Secus dico (& hoc nota quia Doctores non dicunt) ſi eſſent præſtationes, ut dictum eſt, cauſatæ, tanquam de reditu perpetuo, continuatæ per 30. annos à majore, & ſic per longiſſimum tempus, quia tunc creditor allegare poteſt etiam ſe uſucepiſſe, id eſt, non ſolum probationem ſeu præſumptionem juris, ſed etiam juris novi acquiſitionem, caſu quo probetur de defectu principii, & ſic non debet amplius admitti debitor ad probandum

Digitized by Google

de errore, vel de indebito, aut alio præterito vitio, niſi vellet probare de vitio uſurario ſecundũ notata ſuprà *quæſt.* 17. Præſcriptio enim diſponit contra veritatem, ubi de veritate aliàs conſtaret in materia præſcriptibili, ut dixi in *conſuet. Pariſ. tit.* 4. *in prin Rub.* Ecce in ſumma primum caput noſtræ quæſt. ſed ut clarius liqueat hæc ingens & quotidiana materia.

207. Non obſtat prædictis novus intellectus Ange. & Rapha. Fulgoſ. *ad. d. l. cùm de in rem verſo.* ubi volunt nunquam ex longi temporis præſtatione titulum præſumi, ſed ſolum qualitatem tituli, de quo jam conſtat. Tum quia ipſi non loquuntur, ubi præſtationes ſunt factæ nominatim ex certa cauſa & titulo, tum utcunque in d. *l. cum de in rem verſo.* in 2. reſponſo, non colligatur fuiſſe diutina præſtatio, ſed unica tantùm eſſe potuerit, quod eſt verius, quia ſatis ex aliis de dote vel debito principali conſtabat ſecundum Ang. & Fulgoſ. ibi & idē tenet Jo. Pilæus & Lancelot. Decius in d. *l. ſi certis annis col. pen. verſi. & inquantum.* Tamen in primo reſponſo *d. l. cum de in rem*, conſtat de diutina præſtatione uſurarum, & quòd ſuper ea fundatur præſumptio ſtipulationis uſurarum, quæ aliàs non venirent ex mutuo, licèt in rem verſo. Igitur diutina præſtatio uſurarum ex debito ſolutarum probat præſumptione dictæ legis earum titulum legitimum, quod non faceret minoris temporis præſtatio, quod impræſentiarum ſufficit. Tum quia contra eos eſt text. rotundus in d. *l. litibus*, ubi nullo modo conſtabat de ſubſtantia tituli, & tamen præſumitur: fruſtra igitur ſeſe torſerunt ſuper *d. l. cum de in rem verſo.* Ulterius ſcio quòd Alcia. in ſuo gloſſemate d. *l. ſi certis. gloſ.* 3. *ver. in poſterum*, nititur impugnare communem illam ſententiam de præſtationibus cauſatis, idque ex multis quæ non ſunt inventionis ſuæ, ſed fuerunt inventiones Jo. Mariæ Riminaldi in d. *l. ſi certis. colu.* 4. cujus nomen ſubticet, quibus tamen non obſtantibus idem Riminaldus ibidem communem ſequitur. Sunt autem non leves prima facie objectiones, quas propter quotidianam hujus materiæ utilitatem plenius (paucis tamen) explicare liber.

Alcia.

Io. Riminald.

208. Primò, quòd ſi ſemel in prima ſolutione expreſſa ſit cauſa, tunc ſtatim à principio in vim confeſſionis nocet, & plenè probat, etiamſi aliæ præſtationes non ſequantur, quoniam confeſſio, cauſata parte præſente & acceptante facta, etiam extra judicium plenè probat. *l. Publia. §. ſi depoſi. l. cum de indebito §. fin. de probat. l. generaliter. Cod. de non. num. pecunia l. unica. Cod. de confeſſ. c. cum ſuper. c. ex parte de confeſſ. cum ſimilibus*, ſed ſolvens expreſſim ex cauſa reditus perpetui à ſe debiti fatetur reditum perpetuum deberi, imò plus quàm fatetur: quia de facto ſolvit. Igitur ſatis eſt ſemel ex hac expreſſa cauſa ſolutum: benè fatendum eſt, quod debitor probando de errore & rem aliter ſe habere, nedum poteſt ſolutum condicere, ſed etiam in futurum liber manere: tamen interim fundata videtur intentio creditoris in jure reditus perpetui, vel ex unica ſolutione ex hoc caſu expreſſim facta. Secundò videtur caſus in *l. plures apochis. Cod. de fid. inſtrument.* ubi poteſt creditor cui ſolvitur reditus exigere à debitore antapocham, vel exemplar datæ apochæ, cum ſubſcriptione debitoris, idque ne poſſit debitor in futurum denegare debitum, vel præſcriptionem opponere. Igitur antapocha vel exemplar apochæ quæ non ſunt aliud quàm inſtrumentum ſimplicis ſolutionis cauſatæ probant debitum in futurum, alioquin non prodeſſent ad convincendum negantem, ſed ſolùm ad temporis præſcriptionem amoliendam, contra mentem d. *l.* ibi. *& ſibi iniquam fortè libertatem vendicantes, vel &c.* Tertiò videtur probari per *l. optimam C. de contrah. & committit. ſtipulat.* ubi verba enuntiativa in contractibus appoſita plenè probant inter eaſdem partes. Igitur idem in quaſi contractibus, cùm ſit eadem ratio, ut in ſolutionibus in quibus quaſi contrahitur. *§. item is cui inſt. de oblig. quæ ex quaſi contract. naſcuntur. l. in area. de condict. indeb. l. ex maleficiis. §. is quoque. de action. & obligat.* Quartò, quia etiam verba enunciativa per modum cauſæ prolata diſponunt, fortius igitur probant. *l. emptor. §. ancillam de rei vendicat.* Quintò, ſi is cui competit querela inofficioſi teſtament, aliquid ſcienter emerit, conduxerit, vel quid ſimile fecerit, aut ſolverit heredi ſcripto, cenſetur ipſo facto teſtamentum approbare, & fateri talem eſſe heredem, non ſolùm quoad actum geſtum, vel ſolutionem præteritam, ſed etiam quo ad omnia & perpetuò. text. in *l. ſi proponas* §. 1. & ibi Bart. Ang. *de inoffic. teſtam.* Igitur qui ſemel ſolvit reditum tanquam creditori reditus perpetui, fatetur reditum perpetuum illi deberi, non ſolùm quoad illum actum ſolutionis præteritæ duntaxat, ſed etiam quoad omnes futuras ſolutiones, & in perpetuum. Et adhuc ſiquidem ſcienter hoc fecerit, videtur ſibi in perpetuum præjudicaſſe, ſi autem ignoranter, donec de errore docuerit. Sextò ſolvens ex intervallo partem mutui confeſſi, cenſetur interim confiteri nedum ſuper parte ſoluta, ſed ſuper toto, ita quod in totum excluditur exceptione pecuniæ non numeratæ, *l. cum fidem. Cod. de non. num. pecu.* Septimò, heres quædam legata, ſine deductione Falcidiæ, ſcienter ſolvens, in omnibus amittit Falcidiam, *Auth. ſed cum teſtator. Cod. ad l. Falcid.* Octavò, ſimplex recognitio in feudum, vel emphyteuſim, licèt non ſemper diſponat, tamen inducit probationem, nedum quoad illum actum, vel præteritam ſolutionem, ſed etiam in futurum, donec de errore probetur, per notata Bart. Baldi Pauli & aliorum in *l. cum falſa. Cod. de juris & facti ignor.* & diximus in *conſ Pariſi. §. 1. gloſ. 5. num.* 32. *§. 7. num.* 22. *§.* 35. *quæſt.* 4. *in prin.* Nonò generaliter qui recipit aliquid tanquam à tali, vel ſolvit tanquam tali, licèt intelligatur confiteri eum tamen, quatenus, de contrario probetur. *l. non ideirco. Cod. de jur. & fact. ign.* tamen tantiſper dum non conſtat de errore, nocet confeſſio, ut ibi notata & per Phi. Deci. in *c. cum ſuper. col.* 1. *de off. deleg. & in conſil.* 665.

209. Ex quibus minus mirum eſt, ſi Alciat. in d. *l. ſi certis.* à communi ſententia diſceſſerit, non tamen ſibi conſtat, quia communem defendit, quando cauſa ſolutioni adjecta non præciſè futurum reſpicit: ut in ſolutione uſurarum, vel ſimplicis reditus: tunc enim non continuò (inquit) fateri videtur ſe in poſterum quoque ſoluturum, niſi longi temporis præſtatio id ſuadeat. Secus ſi cauſa etiam ad futurum ex ſui natura referatur ut in ſolvente ex cauſa emphyteuſis talis fundi. Sed nec adhuc Alcia. in hoc ultimo perſiſtit, ut unica taliter cauſata ſolutio ſufficiat, niſi in poſſeſſorio, & ſic tandem relabitur in communem & noſtram ſententiam, quia non negamus quin vel ex una cauſata ſolutione conſtituatur recipiens in quaſi poſſeſſione juris enunciati, ſecundum ea quæ ſcripſi in conſuet. Pariſ. *tit.* 4. nec de hoc quæritur. Sed quæſt. noſtra eſt, an & quantum ſufficiat ad adjudicationem juris prætenſi, etiam in petitorio? in quo proculdubio dicendum eſt, quod requiruntur & ſufficiunt decem annorum, non incertæ & vagæ, ſed cauſatæ & continuatæ præſtationes: text. eſt (*ultra d. l. cum de in rem verſo*) rotundus, ut melior de jure, in *l. litibus in prin. Cod. de agric. & cenſit. lib.* 11. Et hoc niſi de conditione vel ſtatu perſonæ putà adſcriptitiæ ageretur, quia tunc longiſſimum tempus acquireretur. *l. cum ſatis. Cod. eo. tit. not.* Bar. Jo. de Platea & alii in d. *l. litibus* Iaſ. & alii in *§. præjudiciales. Inſti. de action. & teſtigi in conſu. Pariſ. §. 7. num.* 8. Et ita punctualiter decidit Speculator in *ti. de loca. §. nunc aliqua. quæſt.* 65. ubi ſi emphyteuta non vult ulteriùs ſolvere, niſi dominus de jure ſuo oſtendat, decidit quod interim dominus eſt in ſua quaſi poſſeſſione tuendus, ſed in petitorio ſuccumbet, & adverſarius abſolvetur,

niſi dominus de jure ſuo doceat, vel niſi doceat longo tempore penſionem tanquam ab emphyteuta ſolutam: quod ſufficit, per d. *l. litibus*. Et ſequitur Paul. in *l. ſicuti. §. ſed ſi quæratur. col. 2. ſi ſervitus vend.* Cave tamen ab eo quod volunt Speculat. & Paul. etiam agenti petitorio ſufficere probare preſtationem decennalē cauſatam, quia intelligendum, ut novè dixi, quod ſufficiat ad præſumptionem legitimam juris & tituli: quæ præſumptio ſatis eſt, niſi de contrario probetur: ſed non ſufficit ad veram creationem juris, ſi de contrario probetur. Unde ſi reus probet de veteri pleno & libero dominio, debet abſolvi, non obſtantibus præſtationibus decennalibus, in qualitate emphyteuſis, tanquam erroneis & errore probato inefficacibus, & condicibilibus, niſi elapſum eſſet cum bona fide longiſſimum tempus, ut plenè & novè diſcuſſi in conſue. *Pariſ. §. 7. num. 17. cum ſeq.* Sed ad rem.

210. Pro dilutione objectorum diligenter advertendum (& hujus inconſideratio paralogiſare fecit Alciat.) magnam eſſe differentiam inter recognitionem formalem alicujus juris ſucceſſivi, & ſimplicem unius termini ſolutionem pro una vice: quia recognitioni ineſt expreſſa, ſaltem implicita promiſſio, at ſolutioni nulla promiſſio ineſt. Recognitio reſpicit directò totum jus, & principaliter tendit ad obligandum in futurum: ſolutio autem non reſpicit ipſum jus, ſed unum terminum elapſum, nec ullo modo tendit ad obligandum in futurum: ſed duntaxat ad exonerandum à certa prætenſa & præterita penſione quæ ſolvitur. Benè verum eſt, quod ſi ſolutio ex ea cauſa fiat ſimpliciter, id eſt non adjectis verbis ob cauſam à recipiente prætenſam, vel alia clauſula, aut proteſtatione reſervatoria, implicat confeſſionem & recognitionem quandam de cauſa expreſſa, vel de eo jure, cujus contemplatione fit ſolutio. Sed talis recognitio, vel confeſſio, ſive tacitè vel expreſsè enunciata, non fit principaliter & propter ſe, ſed propter ſolutionis efficaciam, & ſecuritatem, & ad conſequendam certam & tutam liberationem, & ſic ſuccedit regula, quod enunciativa verba non plenè probant enunciatum etiam inter eaſdem partes, niſi ad validitatem actus, qui tunc principaliter gerebatur duntaxat, ut in d. *l. optimam*: non autem ſi de ipſo enunciato principaliter moveatur quæſtio, quia tunc illa verba alibi & propter aliud enuntiata, non faciunt niſi præſumptionem inter eaſdem partes, ut diximus in *conſuet. Pariſ. §. 1. glo. 5. num.* 30. Ex quo clariſſimè ſequuntur duo; primum, quod principalis ipſa recognitio, ſeu confeſſio juris reditus, in ſe plenam fidem facit inter eaſdem partes de jure confeſſo etiam in petitorio, quia ad hunc finem principaliter, & deliberatè fit, & hoc principaliter & per ſe agitur & intenditur. Verum eſt tamen, quod ſi per errorem aut aliàs vitioſè facta ſit, poterit confitens ſibi conſulere remediis juris communis, quia dicta recognitio fit ad probationem conſervandam, non autem ad quid de novo diſponendum. Secundum, quod ipſa ſimplex ſolutio quantumcunque cauſata aut ejus inſtrumentum, benè probat reditum enunciatum deberi, quantum ad vim & effectum ſolutionis, & ut non poſſit debitor, quod ſoluit repetere tanquam indebitum, ex eo quod non aliter conſtat de veritate cauſæ vel obligationis expreſſæ, utque onus probandi indebitum ad finem condicendi ſolutionem rejiciatur in ſolventem. Sed eadem ſolutio ſola non probat debitum pro cæteris ſolutionibus, ad hoc ut creditor agere & exigere poſſit, prætextu confeſſionis implicitæ in ſolutione facta, quia actus ſolutionis non eſt factus nec ordinatus ad hunc finem. Et hoc eſt quod voluit dicere Bal. in d. *l. ſi certis col.* 3 & ibi Salyc. Riminal. d. & Alex. ſequuntur, licèt non ita declarent, quod ex præſtatione non inducitur confeſſio, ſed præſumptio, quod ille qui ſoluit credit cauſam veram, id eſt, non inducitur deliberata & juſta confeſſio per ſe principaliter facta ad finem recognitionis totius juris in ſe: quia non hoc agitur; ſed ſolum inde reſultat, perfunctoria incidens & minus deliberata confeſſio, non propter ſe, nec ad finem præjudicandi perpetuò ſuper toto jure facta, ſed ſolum ad finem præjudicandi ſuper iſto actu momentaneæ ſolutionis, unde non præjudicat in principali ſuper toto debito, niſi per longa tempora continuata ſit: ſecus in ſcriptura confecta ſuper confeſſione principaliter & per ſe facta ſuper toto jure, & debito recognoſcendo. Hæc ergo valde differunt: hinc Bal. d. *col.* 3. & Saly. *col. fi.* referunt cautelam, quam ab eorum ætate procuratores monaſteriorum (adeo ſemper avaritiæ præ cæteris hominibus ſtuduerunt) obſervabant colligendo cenſum, ut facerent ſolventes expreſſim & principaliter confiteri, & recognoſcere rem emphyteuticam vel cenſuariam, quo caſu non eſt opus temporis diuturnitate, ſed ſtatim tali confeſſioni ſtatur, niſi error ea probetur, per not. in d. *l. cum falſa.* Addo, niſi probetur, aut veriſimiliter appareat impreſſiva vel malè extorta: de quo remitto ad jura communia, & ad ea quæ dixi in *conſ. Pariſ. §. 1. num.* 13.

Differentia recognitionis & ſolutionis.

Solutio.

Avaritia Monaſteriorum.

211. Ex his reſponſio patet ad omnia objecta, excepto ſexto, in quo dicendum quod ibi non agitur de ſucceſſiva obligatione præſumenda in futurum ut hîc: ſed de removenda exceptione, vel querela adverſus præcedentem diſpoſitionem, de qua conſtat. [Ad 7. autem omnes erraverunt per malum intellectum *l. ult. Cod. ad l. Falcid. & auth. ſed cum teſtator.* non ſervatur apud nos in praxi. Remitto ad novos noſtros intellect. quia illud nimis exorbitaret à preſenti tractatu.] Ex his remanet communis ſententia clarè explicata & defenſa: in quantum autem diximus confeſſionem incidentem ſolutioni cauſatæ non probare debitum vel jus principale, quoad ad penſiones futuras vel reſtantes, debet intelligi de probatione plena, ut dictum eſt. Facit tamen magnam præſumptionem, ut omnes Doctores fatentur intenſiorem aut remiſſiorem, pro circunſtantiis & qualitate perſonarum & negotii, prudentis judicis arbitrio expendendis, ut ad plenam fidem, per aliam ſemiplenam probationem, vel alia congrua adminicula produci poſſit. Et hîc adverte, quod licèt dicta cauſa non appareat expreſſim ſpecificata & repetita in ſingulis præſtationibus decem continuorum annorum, ſi tamen ex veriſimilibus & validis conjecturis colligi poſſit, debitorem ex illa duntaxat cauſa ſemper ſolviſſe, & eandem cauſam tacitè repetitam vel ſubintellectam fuiſſe, ſatis eſt, ut vult Riminald. in d. *l. ſi certis col. fi.* quia etiam ſufficit cauſam cujuſque obligationis ex legitimis conjecturis probari: ut voluit Bal. & Saly. & alii in *l. generaliter. Cod. de non numer. pecunia.* Rurſus diligenter adverte, quòd hîc cauſa non debet accipi pro titulo, quæ eſt cauſa remota, quamvis id prima facie Saly. & Alex. in locis præfatis ſentire videantur: ſed intelligitur de cauſa propinqua & ſubſtantiali ipſius obligationis: videlicet quando illa præſtatio eſt facta & continuata expreſſim jure obligationis perpetuæ, ſive tanquam reditus annuus & perpetuus debitus à ſolvente. Hæc eſt enim ſufficiens cauſa, etiamſi nunquam dicatur, quo titulo ſive donationis, ſive legati & permutationis, vel venditionis, debeantur, ut eſt de mente Bar. Bal. exhibendi habeat, quorum ſaltem aliorum, in locis præfatis. Non tamen nego, quin creditor teneatur exprimere, quo titulo ſit conſtitutus reditus (niſi ſit heres vel ceſſionarius, juſtam habens ſpecificæ originis ignorantiam) & inſtrumentum originale conſtitutionis exhibere, ſi facultatem juramento purgare tenetur, *ut ſuprà num.* 189. Quòd ſi non poſſit docere de originali conſtitutione & qualitate, non tamen excludetur à jure reditus in futurum, ex qua præſumptione, d. *l. cum de in rem verſo. in 1. reſponſo.* & d. *l. litibus.* ſufficientem habet probationem, eo ipſo

quòd probatæ ſunt, ſaltem annorum decem continuorum diſtinctæ præſtationes, ex cauſa & jure reditus perpetui.

212. Sed dico (& hîc expedio ſecundum noſtræ quæſt. caput) quod in dubio ſemper pro eo quod levius & minus eſt, præſumatur. *l. ſemper in obſcuris. de regul. jur. l. ſi ita ſit adſcriptum. in fi. l. apud Julianum. §. ſcio. de lega. 1. l. nummis. l. qui concubinam. §. cum ita de leg. 3. ult. ff. De prætor. ſtipulat. c. ex parte de cenſib. c. in obſcuris.* & ibi Dy. *de reg. jur. in 6.* quod procedit etiamſi reditus eſſet debitus Eccleſiæ, quia etiam in relictis Eccleſiæ habet locum regula *d. l. ſemper in obſcuris*, & *d. §. ſcio. cum vulg.* ut tenet Bal. *novel. tract. de dote, parte 6. privileg. 73.* Imol. Jaſ. in *d. l. ſi ita ſit adſcriptum. col. fi. de legat. 1.* Phi. Deci. *d. l. ſemper in obſcuris num. 3.* non obſtante quòd dicit Bar. in *l. Titia. §. Seia. de auro & argent. lega.* quem ſequuntur Ludo. Rom. *ſing. 515.* quæro quid Petrus Anchar. Imol. in *c. judicante.* & ibi Panor. *col. 2. num. 6. ex. de teſt.* teneant favore Eccleſiæ, vel religionis eſſe ſpecialem, ut in dubio intelligatur de majori & pretioſiori: & malè, quia text. *d. §. Seia.* ubi fundantur, facit in oppoſitum: quia ibi accipitur minimum eorum, quæ pro qualitate loci tacitè intelliguntur, & ſic concordat cum *d. §. Seia.* ad hoc, quæ dixi *conſ. 4. num. 24. in 1. tom. meorum conſiliorum.* Si igitur non conſtet, niſi de ſimplici præſtatione decennali vel ulterioris temporis, nihil infertur in futurum, ſed præſumetur potius donatio, quæ non obligat ad continuandum. Si verò conſtet de præſtatione facta jure obligationis reditus annui, vel reditus ſimpliciter, nulla expreſſa qualitate, adhuc intelligitur de reditu temporali, & ſic non habet creditor fundatam intentionem in futurum, niſi aliud, vel reditum longius durare probet. Si verò conſtet ſolutiones factas jure reditus perpetui, habet creditor fundatam intentionem in reditu perpetuo in genere, ſed non in reditu fundiario, hoc eſt ex conceſſione fundi ad reditum conceſſi, etiamſi conſtet ſingulas ſolutiones factas tanquam de reditu perpetuo debito ſuper domo, vel certo prædio ſolventis, niſi conſtet eſſe factas tanquam de reditu fundiario, vel aliàs de ea qualitate probetur, alioquin in dubio cenſebitur impoſititius.

Præſumitur quod eſt minus.

Etiam ſi debetur Eccleſiæ.

213. Sed hîc inſurgit quæſtio, An præſumatur pecuniâ conſtitutus: Videtur quòd ſic in dubio: tum quia frequentior, & magis communiter accidit. Igitur *l. certi condictio. §. ſi nummos. ſi cert. pet.* tum quia veriſimilius eſt, tum quia minus & reſolubilius. Igitur ut nuper allegatum eſt. *l. ſemper in obſcuris. de regul. jur.* facit, quòd à paucis annis per Arreſtum ſupremi hujus Senatus de quodam reditu ſuper quadam domo hujus urbis antiquitùs debito, cujus origo ſeu cauſa ignorabatur, judicatum fuit, quod non cenſeretur fundiarius, ſed aliter conſtitutus & redimibilis. Quibus non obſtantibus, dico, quod licet proclivius ſit præſumere per pecuniam, quàm aliter conſtitutum, & potius ex hac quàm alia cauſa præſumatur, tamen non eſt hæc præſumptio ſufficiens probatio: quia multi ſunt modi ſeu tituli redituum non impoſititiorum, videlicet donatio, legatum, permutatio, & ob dotem vel diviſionem, & aliis innumeris cauſis. Quicunque igitur prætendet certam ſpecificam conſtitutionis cauſam, eam probare debet. *l. ei qui dicit. ff. de proba.* Et ſic non obſtat, ſed concordat dictum Areſtum, quia per antiquas conſtitutiones regias omnes reditus impoſititii debiti ſuper domibus vel prædiis hujus urbis & ſuburbiorum ſunt redimibiles, & etiam fundiarii quandoque. Et ideo cùm reditus in dubio præſumatur impoſititius, debitor habet fundatam intentionem, ad redimendum: niſi creditor probet eſſe fundiarium, & adhuc immediatè poſt jus clientelare vel cenſuale domino directò debitum, quod eſt, quando non apparet de reditu intermedio, & adhuc infra primam dilationem hoc probare debet, aliàs redemptionem patiatur, ut in *conſt. Carol. VIII. ſuper redemp. redit. § 25.* Cæterum per generale Edictum publicum die 5. Februarii anno 1539. in omnibus aliis urbibus vel oppidis hujus regni, & eorum ſuburbiis, non habentibus ſuper his aliud privilegium vel ſtatutum, omnes reditus impoſititii redimi poſſunt pro pretio conſtitutionis, etiamſi aliàs non eſſent redimibiles, putà ad rationem trientis uſuræ conſtituti. Quòd ſi non appareat quo pretio ſint conſtituti, ad rationem quindecim pro uno redimi poterunt.

An præſumetur pecuniâ conſtitutus.

Edictum.

214. Et ſic antequam debitor ſe juvare poſſit dicto edicto, debet probare reditum pecunia conſtitutum fuiſſe, quia mentio pretii in dicto edicto facit intelligi de venditione ſtrictè ſumpta, ut dixi in *conſue. Pariſ. §. 22. in prin.* [Non obſtat, quòd frequentius contingit reditus eſſe pecuniâ conſtitutos quia dico, primò quod ea crebrior frequentia, & contingentia non ſufficit contra tertium, ad eum privandum iure ſuo, & minus ad agendum: quia non probat hoc eſſe, quod ab hoc contingit abeſſe *l. neque natales. Cod. de probat.* aliàs poſſet eſſe, quod quis cogeretur pati redemptionem ad rationem quintædecimæ, ubi deberet habere ad rationem trigeſimæ, Dico 2. quòd licet in oppidis favorabile ſit redimi, tamen iniquius eſt aliquem damno affici, nec decet lucrum de damnis aliorum conſequi: Et ita anno 1549. ex hac noſtra ſententia judicavit ſupremus Senatus Pariſ. per Areſtum, pro cœnobitis Burſimedii Bleſenſis contra quemdam *Taſſe*; Hoc ergo quod dixi, ſcilicet reditum pecuniâ conſtitutum.] Quo probato edictum locum habet, etiam pro reditibus prius conſtitutis quantumcunque antiquis, de quo non eſt dubium. Plus dico, quòd etiam habebit locum in villis & locis poſt edictum in oppida erectis, [per paſſivam interpretationem. *l. non eſt novum cum l. ſeq. De legibus.*] quia edictum ſemper loquitur *l. Arriani. C. de hæret.* Jaſ. *l. unica. col. 11. de condict. ex lege.* Sed extra dicta loca, quod ſi conſtet per ſufficientia argumenta reditum fuiſſe pecuniâ conſtitutum, ſed non conſtat quanto pretio, videretur debitorem non poſſe redimere, niſi probet quanto pretio, ſaltem niſi probet eſſe conſtitutum infra rationem unius in viginti vel circà, per notata ſuprà *num. 125. num. 140.* & quia poteſt eſſe quòd ſit conſtitutus ad rationem quincuncis uſuræ, vel ſuprà. Sed certè frequentiſſimè contingeret magnam injuriam fieri debitoribus, penes quos authoritates ſeu tituli redituum eſſe non ſolent, & paſſim creditores poſſent abuti celantes titulum, præſertim antiquum, ad alias probationes (quæ in reditibus antiquis & continuatis deficere non poſſunt) confugiendo. Quare puto generaliter præſumendum non majori quàm quintædecimæ pretio emptum, & debitorem ad hanc rationem redimere offerentem audiendum [niſi conjecturæ probabiles ex parte creditoris afferantur, quod longè maiore pretio conſtitutum ſit.] Et adverte non dico in dubio præſumi præcisè ad rationem quintædecimæ emptum, cum veriſimilius de minori pretio, ſed quia quandoque (licèt raro) accidit quoſdam mitius fœnerari quàm ſit duodecima: rariſſimè verò & ferè nunquam accidit, levius quintadecima fœnerari: ideo conſtito reditum fuiſſe pecuniâ conſtitutum, puto in dubio debitorem abundè ſatisfacere, ſi offerat ad rationem quintædecimæ redimere, præſertim cum dubietas hæc creditori, penes quem & poteſtas, & cuſtodia inſtrumentorum eſt, potiùs quàm debitori imputanda ſit. Et ſic illud edictum nihil addit ſpecialitatis in urbibus & oppidis, niſi quod reditus, etiam quos conſtat ad rationem trientis vel quatrientis uſuræ conſtitutos aliàs non redimibiles redimi poſſint, ut prædia urbana liberentur, quod eſt nimis frivolum. Nullus enim negotium ſuum agens talem reditum vellet redimere, quia redimendus eſſet pretio conſtitutionis, quo debitor duplo majorem (licèt redimibilem) emere poteſt: unde priorem reditum conti-

Digitized by Google

niabit, & adhuc tantundem & plus lucrabitur. Et ſic illud edictum parum utile eſt, nec per illud continget prædia urbana liberari: ſed Poietius ille ἀκριβοδίκαιος dicti edicti compilator erat in illa falſa ſententia, quòd hi reditus etiam ad rationem duodecimæ conſtituti non eſſent ſui natura, ſed tantùm ex conventione redimibiles, eóque facultatem redimendi pacto coërceri poſſe, & omnino triginta annis præſcribi. Unde putabat ſeſe magnum operæpretium facere, cùm nihil ageret. Ut autem rectè conſuleretur privilegium hujus urbis de redimendis reditibus omnibus impoſititiis, quocunque titulo, etiam citra pecuniam creatis quinetiam fundiariis, ſecundo loco poſt jus clientelare, vel cenſuale conſtitutis, ad omnes hujus regni urbès & oppida extendendum erat. adde infrà *eod. quæſt.* 40.

QUÆSTIO XXI.

SYNOPSIS.

1. *Labente hominum ætate, aucta rerum pretia.*
2. *Inconſtans æſtimatio pecuniæ.*
3. *Creditor aliud pro alio non recipit invitus.*
4. *Nulla æſtimatio duodecimam excedit.*
5. *Alioqui reducendum ad dictam quantitatem.*

Reditus ſpecierum.

215. VIceſimo primo quæro, quid de reditibus pecuniâ conſtitutis, non tamen in pecunia, ſed in vino, frumento, vel ſimilibus ſpeciebus? Breviter omnino idem dicendum, quod ſuprà de conſtitutis in pecunia dictum eſt, videlicet quod nullo modo debent excedere onus duodecimæ: quod ſi excedant, ſed citra decimam, moderandi ſunt ad rationem quintædecimæ: ſi decimam excedant, omninò tanquam illicitum fœnus annullandi ſunt: & quòd non magis liceat metas excedere in frumento aut aliis ſpeciebus, quàm in pecunia, caſus eſt in *l. cum non frumentum. Cod. de uſuris.* Verum eſt, quod olim iniqui uſurarii minus verecundabantur exceſſum admittere in reditibus quam pecuniæ prætextu (ut arbitror) incertitudinis & variabilis valoris granorum. Quinetiam prætextu ſuperſtitioſæ ſophiſtarum opinationis, qui ægrius admittunt reditum in pecunia, quàm in dictis fructibus conſiſtentem emi poſſe, ut refert Conrad. *tract. contract. quæſt.* 79. *concluſ.* 2. quod non multum abeſt à ſuperſtitione Minoritarum de non contingendis nummis. Sed memini olim multo frequentiores & majores abuſus & exceſſus vidiſſe in reditibus granorum, quam in reditibus pecuniæ, donec æquiſſimi hujus Senatus cæterorúmque judicum diligentia uſque adeo coërciti ſunt, ut nullus ferè ſuperſit locus vetito exceſſui, ſive pecuniæ, ſive cujuſcunque grani vel fructuum reditus ematur. Siquidem dum primùm in togatorum ordinem allectus eſſem, anno, 1522. centum viginti libræ Turonenſes juſtum habebantur pretium annui reditus unius modii frumenti lectiſſimi menſuræ Pariſienſis. Et ita ſæpe ſupra viginti annos in auditorio præſidis Pariſienſis in judicio, ex communi veterum & præſtantiorum togatorum fori præſidialis conſenſu comprobari vidi: idque etiam paſſim ſequebantur advocati ampliſſimi hujus Senatus. Tunc etiamnum à majoribus audiebam, quod præteritis retrò temporibus centum libræ Turonenſes pro juſto pretio habebantur: & tamen hodie illud pretium, videlicet centum viginti librarum, non cenſetur venire niſi ad rationem duodecimæ: & ſic ad juſtum pretium requiruntur centum quadraginta vel centum quinquaginta libræ. Et hoc facit diverſitas temporum, quia olim propter paucitatem populi, copiam, & utilitatem frumenti, & omnium quæ ad victum, modius annuus frumenti in centum libras Turonenſes non excedebat rationem duodecimæ.

216. At hodie communiter rationem decimæ & frequenter rationem ſextæ vel etiam quartæ partis ſortis excedit, quia ab uno ſeſquimilleſimo cœperunt ſenſim pretia augeri. Unde rationabiliter abinde juſtum pretium annui reditus modii frumenti (& ſemper intelligo menſuræ Pariſienſis) cœpit augeri, & ſtare ad 120. libras Turonenſes. Et ſic communiter ſtetit uſque ad annum milleſimum quingenteſimum vigeſimum quartum, à quo tempore cœperunt omnium rerum pretia valde, non momentaneè, ſed perſeveranter augeri, unde ex tunc pretium dicti reditus viginti aliis libris ad minus auctum fuit, & ita hodie ſcilicet anno 1545. quo hæc ſcribuntur, ſtat ad 144. libras Turonenſes. [Et eadem ratione poſt 10. annos aucto frugum pretio, præſertim anno 1566. quo Pariſiis ſextarius frumenti 16. vel 18. libris Turonenſibus væniit, auctum eſt quoque pretium hujuſmodi redituum, ad 200. libras Turonenſes.] Ex his liquet quàm fuerit juſtum quoddam Areſtum ſupremi hujus Senatus in publicis cauſarum actionibus latum die Lunæ 19. Februarii anno 1531. de quo multi rationem deciſivam ignorantes mirabantur. Areſtum. Seſquimodius ſive octodecim ſextarii frumenti reditus annui perpetuò redimibilis vænierat anno ſeſquimilleſimo nono pro 140. libris Turonenſibus tandem debitore uſurarium eſſe reditum cauſante, lite ſuper hoc mota, coram dominis ad libellos ſupplices hujus baſilicæ delegatis, creditor ad excludendam uſuram poſuit in facto, & probare obtulit, quòd tempore contractus ſextarius frumenti valebat decem ſolidos Turonenſes tantum communi æſtimatione, quod factum præfati domini receperunt, & ad probandum admiſerunt, reclamante debitore, & appellante ad ſenatum: ubi re cognita mox cùm advocati peroraſſent, pronunciavit ſenatus malè judicatum per dictos dominos in dicta interlocutoria, quam emendando, & inſuper negotium principale evocando & illud decidendo, declaravit prædictum contractum nullum & uſurarium, & intimatum (qui erat creditor, vel ejus ſucceſſor) in omnes impenſas tam totius cauſæ principalis, quàm appellationis condemnavit. Hinc multi etiam ex inſignioribus circunſtantium advocatorum pars fremere, pars ſtupere, quaſi ad inſolitum portentum, eò quòd etiam appellatus à tam bona cauſa (ut videbatur) cecidiſſet, & quod negotium principale citra concluſionem cauſæ indeciſum eſſet & quòd creditor à facto illo petemptorio excluſus eſſet. Si enim illud factum erat verum (ut probari offerebatur) ſequebatur quòd reditus erat nimis juſtè conſtitutus, utpote circiter ad rationem quintædecimæ, & quòd potuiſſet tunc emi pro centum octo libris ad rationem duodecimæ, & tamen fuit emptus centum quadraginta libris. Ego verò dixi & dico, ſenatum optimè & juſtiſſimè judicaſſe: Patet diligenter excuſſa decidendi ratione: quia præter id quod factum illud non erat ſufficienter articulatum: debuerat enim articulari quod ante contractum, & per plures annos invicem collatos frumentum non plus valuerat.] tempore dicti Areſti notorium erat, & adhuc eſt ſaltem Antiquariis, quòd

ante

Digitized by Google

ante viginti duos, imò etiam ante vigintiquinque annos juſtum & commune pretium ad rationem duodecimæ modii annui frumenti non erat minus quàm centum viginti libræ Turonenſes : ergo pretium ſeſquimodii ſimilis reditus tempore contractus non erat minus quàm centum octoginta libræ Turonenſes, & tamen erat emptus pro centum quadraginta libris Turonenſibus tantùm, & ſic infra rationem decimæ : igitur nullus & in totum caſſandus, *ut ſuprà quæſt.* 10. Et ſic apparebat contrarium factum eſſe falſum notoriè, nec allegatum à creditore niſi cauſa morandæ litis. Igitur rectè fecit Senatus allegationem falſam & calumnioſam repellendo, juxta notata Innoc. in *c. poſt electionem de conceſſ. præb. in c. nullus, de præſumpt.* Bal. *leg.* 2. *col.* 5. *Cod. ſentent. reſcind. non poſſe.* [Addo aliud in ſimili notabile Areſtum. Quidam nomine *De Troie*, anno ſeſquimilleſimo decimo quarto emit modium annuum tritici, pro centum libris, & ſic excedendo decimam, quia tunc modius valebat quindecim libras. Præſes Pariſienſis reduxit ad 15. in pecunia : tamen debitor, *Lalloite*, Procurator Caſtelleti appellavit à minima, ceu in quantum ſententia erat contra ſe, & per Areſtum, die 5. April. anno 1546. ante Paſcha, dictum fuit, malè judicatum, & emendando judicium contractus declaratus nullus, & illicitus, ut in fraudem uſurarum, reliquis in ſortem computatis, & creditore condemnato in expenſis.]

217. Quid igitur hodie dicemus de reditibus huiuſmodi modiorum frumenti, olim ante 40. vel 50. annos pro centum libris, vel abinde ante viginti annos pro centum viginti libris conſtitutis? Hæc quæſt. percelebris fuit tempore magnæ illius cariſtiæ, quæ anno ſeſquimilleſimo viceſimoquarto accidit, cum præcedenti anno ſub idibus Novembris in toto ferè regno ſemina frugum in viſceribus terræ inſolito frigoris rigore, geluque diriguiſſent, nihilque (niſi rurſus à quibuſdam ſeminatum) metitum fuit. Tuncque in noſtro Senatu obſervatum fuit, ut debitores præfatorum redituum liberarentur, ſolvendo unam libram Turonenſem pro ſextario frumenti, & ita ſæpe dicto anno 1524. & deinceps in cauſis occurrentibus privatorum judicari vidi à Senatu. Et licet juſtius & æquius erat decerni debitores liberandos ſolvendo in pecunia ad rationem duodecimæ, per ea quæ ſtatim dicam, tamen in tam repenti, inopina & prægrandi mutatione pretii frugum, nondum ratione horum redituum plenè detecta, & quandiu prior frugum vilitas ſperabatur brevi reditura, fuit & habita eſt illa proviſio & moderatio generalis æqua, licet non diſtingueretur quo pretio reditus eſſent conſtituti. Et licèt promiſcuè debitores hoc modo ad rationem decimæ ſolverent, abundè tamen ſibi cautum arbitrabantur : nec abs re, tum quia habuerant commodum vilitatis præcedentium annorum : tum quia in rebus novis plerumque ſatius eſt ſenſim admollire, quàm repente inſilire & ad vivum reſecare. Quare licèt initio temporaria videretur illa proviſio, fervente cariſtia, tamen meritò perducta eſt in conſequentiam ſubſequentium annorum.

218. Hinc rationabiliter factum eſt, ut pretium horum redituum, quod erat centum viginti librarum, auctum ſit ad centum quadraginta quatuor libras, vel circà, eò quòd ſi ſextarius communiter uno franco æſtimatur, conſequenter modius noſter duodecim francis ſive libris communiter æſtimatur : & ſic ad rationem duodecimæ pretium reditus erit centum quadraginta quatuor francorum paulò plus vel minus, quæ modica variatio tolerabilis eſt in hujuſmodi reditibus ſpecierum : quarum etiam communis æſtimatio non eſt (ſicut nummorum) uniformis & perpetua. Sed certè ut illa communis æſtimatio ſextarii, collatione & compenſatione facta ubertatis & ſterilitatis plurium, putà decem continuorum annorum, juxtà notata ſuprà *quæſt.* 5. *num.* 114. rationabilis fuit tempore ſuo, ita hodie non procederet. Prætereà quantum ad ſolutionem penſionum horum redituum non habet integram, & abſolutam & perpetuam æquitatem, ſive ad creditores, ſive ad debitores aſpicias. Reſpectu enim creditorum valdè inæquale eſt, quòd ille qui mitius fœneratus eſt, puta ad rationem unius pro quindecim vel octodecim, æquè redigatur ad unam libram pro ſextario, ſicut ille rigidior, qui emit præcisè ad rationem duodecimæ. Reſpectu verò debitorum etiam manifeſta eſt iniquitas, quod ille qui pro centum viginti libris hujuſmodi reditum conſtituerat, teneatur loco modii frumenti, duodecim libras ſolvere, & ſic ad rationem unius pro decem pendere, habito reſpectu ad ſortem receptam; quod eſt injuſtum & iniquum, & multò iniquius idem ſtatuere in eo qui hujuſmodi reditum conſtituerat olim pro centum libris, tametſi juſto pretio tempore contractus inſpecto : quia ſic apparet, quod cogitur ſolvere duodecim pro centum in anno, quæ eſt rigidiſſima illa centeſimæ uſura, nuſquam niſi in trajectitiis permiſſa. Non tamen arguò iniquitatis vel injuſtitiæ primam illam moderationem pro tempore ſuo : habuit enim multum æquitatis primum illud temperamentum etiam alioquin minus abſolutum in ſui exordio, attenta novitate rei, & tam repentino fervore inopinatæ cariſtiæ, & quod prior vilitas brevi reditura ſperabatur.

219. Verùm nihil impedit rebus plenius conſideratis melius conſtituere, cum etiam æquo æquius inveniatur *l. ſi ſervus communis §. idque evidentius de furt.* nec fit injuria majoribus, ſi quandoque vel deterior aliquid melius inveniatur *l.* 1. *§. ſed neque Cod. de veter. jur. enucleando.* Dico ergo cum duodecima ſortis pars ſit ἀκμὴ, & ſupremum reditus incrementum, quod nullo modo tranſgredi, ſed benè infrà ſubſidere licet, & quod numquam nullóque caſu permittendum eſt creditoribus uſurariis quicquam exigere ultra rationem duodecimæ, ſive prætextu incertitudinis valoris ſpecierum pro penſione, ſive uſura ſolvendarum, ſive prætextu pœnæ appoſitæ, aut alio quocunque colore, quemadmodum jure civili, nullo caſu, nullo machinamento, licet excedere legitimum modum uſurarum *l. eos. Cod. de uſur. cum ſimilibus.* Cum igitur hi reditus ſint antiquarum uſurarum ſuccedanei, & eorum ſuprema & legitima meta ſit duodecima, nullo modo, nulloque caſu licitum ſit eam tranſgredi. Ex quo infero quod quantumcunque creditor juſto pretio (tempore contractus inſpecto) emerit reditum meri frumenti, vel frumenti & ſiliginis, aut alterius ſpeciei, ſi tempore penſionis ſolvendæ, penſio totius anni, vel illius termini pro rata excedat duodecimam ſortis, ſecundùm communem æſtimationem pro tempore currentem, non tenetur debitor ſolvere integram penſionem, ſed ſolùm pro rata duodecimæ ſortis in anno, & non ultrà. Probo clariſſimè, quia ſi debitor offerat in pecunia duodecimam ſortis ſibi numeratæ partem pro penſione anni, tunc offert ſummam debitam, & id quod de ſupremo rigore debere poteſt, quodque nullo ingenio, nulla arte excedi poteſt : ergo neceſſe eſt creditorem contentari, & debitorem ab omni reſiduo pro illo termino abſolvi. Non obſtat quod aliud pro alio non tenetur recipere, putà pecuniam pro frumento, quia iſto ita ſalvo quod infrà dicam. Sed tunc ſi velit ſibi ſolvi in frumento, non poterit exigere integram quantitatem conventam, ſi excedat duodecimam ſortis; ſed ſolum ad ratam valoris duodecimæ duntaxat, ſuperfluo tanquam indebito remiſſo, imò tanquam illicito & impoſſibili deberi per prædicta; adde, ſumptibus etiam vecturæ deductis : horum enim ratio habenda eſt, ſi deferri debet ad domum vel horreum creditoris, per notata ſuprà *quæſt* 9. Non obſtat quòd ſi frumentum ſit viliſſimi pretii, & ſic quantitas con-

venta totius anni non valeat duodecimam ſortis, quod nihilominus tenetur creditor recipere, nec poteſt aliquid ultra conventa petere: quia verum eſt. Non tamen ſequitur, quod in caſu converſo, ſi quantitas conventa plus valeat, quod illam integram exigere poſſit, quia non eſt inconveniens, quod creditor percipiat uſuras infra ſummum legitimum modum, prout eſt inconveniens & illicitum, quod ullo caſu percipiat ultra ſupremum & extremum modum. (Et hanc ſententiam noſtram ſequendo, & exequendo, anno 1553. requirente Procuratore Imperatoris Caroli V. Burgundiæ Comitis, Senatus Dolanus juſtè decrevit, debitores hujuſmodi redituum electionem habere ſolvendi reliqua in nummis, ad rationem duodecimæ.)

220. Confirmo, quia cum hi reditus grani vel vini ſint captioſi & pericuLoſiores debitoribus quàm reditus pecuniæ (ut ſuperiorum temporum experientia docuit) cautius in his eſt agendum, minórque in his debet eſſe licentia legitimum modum fraudandi: magis ergo debent reſtringi. Hic appoſitiſſimè facit quod decidit Alex. *conſil. 180. in fin. lib. 7.* quòd ſtatutum permittens Judæis fœnerari uſque ad rationem tot denariorum pro libra, non poteſt, nec debet extendi ad alias ſpecies fungibiles, putà frumenti. Itaque non licebit eis in iſtis, etiam ad æſtimationem ſtatuti fœnerari, quia ſtatutum eſt odioſum: unde de pecunia non debet extendi ad frumentum vel aliud, niſi eſſet æſtimatum, ut debitor ſolvendo pecuniam ad rationem ſtatuti liberari poſſet. Igitur in propoſito, quia certum eſt quod inventio & permiſſio horum redituum in pecunia eſt odioſa duplici nomine, primo, quia uſurarum ſuccedanea: ſecundo, quia veteres uſuras excedit & magis exorbitat, ut *ſupra quæſt. 5. ad fin.* igitur non debuit extendi ad reditus aliarum ſpecierum qui magis captioſi ſunt. Saltem tanta cautela adhiberi debet, ut non poſſit modus conceſſus excedi, utque debitor ſolvendo in pecunia infra legitimum modum poſſit liberari, præſertim cùm hi reditus nullum juſtum habeant conceſſionis vel approbationis initium. Sed diu poſt reditus pecuniæ limitatim conceſſos inventi, & excogitati ſunt ab aliquibus, & veriſimiliter ab avaris & iniquis occaſionem quærentibus communem & receptam redituum taxationem fraudandi, ut eventus docuit. Semper etiam fuerunt & ſunt ruſticani & alii poſſeſſiones ruri habentes, ſed carentes pecunia repoſita, procliviores & faciliores, dum occurrit neceſſitas utendi æris alieni, ad conſtituendum reditus in his fructibus quam in pecunia; ex qua facilitate facilius incurritur & præſumitur captio & læſio *l. doli §. diverſum. de novation.* Bal. *l. ſingularia. collat. 4. ſi cert. pet.* [Ideo benè conſuluit Alex. *conſil. 180. lib. 7.* quod permiſſo facta Judæis fœnerandi in nummis, non extenditur ad alias ſpecies: ſed debet intelligi niſi facultas ſit debitori ſolvendi in nummis ad ratam permiſſam. Tunc enim fœnus eſt in nummis cum electio ſit debitoris: Secùs quando hujuſmodi permiſſio limitata eſt ad certam ſpeciem contractus, quia tunc non licebit ei fœnerari in alia ſpecie Philip. Corn. *Conſil. 193. lib. 4.*]

221. Præterea quando creditor emit reditum ad ſupremam hanc duodecimæ rationem, & ſtipulatur penſiones non in pecunia, ſed in frumento, rogo cur creditor magis ſtipulatur in frumento quàm in pecuniis? Rectè & ſincerè rem perpendamus. Aut enim hoc facit ad majus ſui commodum, eò quòd magis ſperat ſuperlucrari, vel melius rebus ſuis conſulere ſic agendo, quàm ſi ſtipularetur pecuniam. Itaque hoc facit, non habita in hoc ratione debitoris, ſed ſolum ſui gratia, etiamſi debitori incommodius ſit triticum fortè (ut ſolent ſtipulari) lectiſſimum ſolvere, quàm pecuniam ad rationem duodecimæ. Et tunc clarum eſt quòd illicitè facit, quia ut ſibiipſi magis conſulat, debitorem gravat ultra rationem ſimplicis annuæ & duodecimæ partis ſortis. Patet quia deteriorem facit debitoris conditionem, quàm ſi pecuniam ſtipularetur, & quàm futura eſſet, ſi debitori liceret oblata pecunia defungi. Ergo exceſſus iſte moderandus eſt, & ita reducendus, ut debitor in aliquo non gravetur ultra penſitationem duodecimæ ſortis in anno: & ſic ad juſtitiam hujuſmodi reditus, neceſſe eſt quòd ſit in facultate debitoris, ut ſolvendo pecuniam ad rationem duodecimæ liberetur. Aut verò hoc facit non ſui, ſed debitoris ipſius gratia, cui fortè agricolæ commodius eſt frumentum, vel aliam moderatam frugum ſpeciem ſolvere, quàm pecuniam: & tunc adhuc clarius eſt quòd ſi debitor omnino ſolvere malit pecuniam ad rationem duodecimæ, audiendus eſt: quia hîc ultra prædictas rationes accedit, quòd favori ſuo cuilibet renuntiare licet. Igitur debitor, qui frumentum tanquam pecunia levius promiſit multò fortius liberandus eſt, offerendo pecuniam, quam ſi recuſet creditor frumentum poſtulans, eo ipſo declarat ſe iniquum uſurarium fuiſſe, utpote non fuiſſe contentum pecunia ad rationem duodecimæ, qui eſt ſummus rigor, ſed voluiſſe præcisè ſtipulari frumentum, & ad illud obligatum habere debitorem, etiamſi inde magis gravetur, quàm ſolvendo præciſam duodecimam in pecunia.

222. Ex quibus etiam clariſſimè infero, quòd in hujuſmodi reditibus, ſi propter moram debitoris veniendum ſit ad æſtimationem, ſive (ut vocant) appretiationem reliquorum, ſive penſionum aliquot annorum reditus frumentarii, quamvis aduſque ſolitum ſit æſtimari, non quanti plurimi etiam in ſuo quoque anno frumentum valuit (prout in penſionibus colonorum, quas Galli vocant, *moiſons de grain*, conſtito de mora fieri poteſt, ut ſcripſi in *conſuet. Pariſ. §.* Quanti plurimi.
195. ſed ſolùm quanti communiter valuit ſuo quoque anno, hoc eſt ſecundum æſtimationem, quæ toto proximo anno poſt diem ſolutionis elapſum frequentior & communior fuit in foro, quod eſt ſatis laudabile: tamen hoc non ſufficit, nec eſt æquitas perfecta, ſed dimidiata. Dico ergo, quòd non poteſt fieri illa æſtimatio cum effectu ultra ratam duodecimæ. Si enim inveniatur quod frumentum etiam communiter plus valuit, non debet ullo modo damnari ultra duodecimam ſortis in anno, quam etiamſi ab initio obtulerit, nedum ab expenſis abſolvi debet; ſed etiam eas obtinere contra avarum creditorem, unà cum damnis & intereſſe, ſi fortè executionem facti, ſeu bonorum pignorationem paſſus ſit poſt eam oblationem. Et hæc eſt veritas à nobis novè detecta, deinceps obſervanda & practicanda, quicquid hactenus durè nimium & rigidè per imperitiam & errorem obſervatum fuerit, ultra modum favendo uſurariis in necem & expilationem pauperum debitorum, maximè ruralium, & ita videlicet electionem eſſe debitoris ſolvendi in pecunia ad rationem duodecimæ, vel in fructibus conventis, non excedendo duodecimam, communi æſtimatione, tempore ſolutionis inſpecto, pluries conſului, & his ſcriptis, tandem ſupremi hujus Senatus Areſto confirmatum fuit anno 1544. ad finem Februarii in publicis cauſarum actionibus, Areſtum.
cùm circa annum 1515. conſtitutus fuiſſet reditus modii frumenti lectiſſimi pro centum libris Turonenſibus, deinde anno 1527. per ſententiam Præſidis Pariſienſis, & etiam per Areſtum moderatus fuiſſet ad rationem duodecimæ, & ſic aliquot annis continuatus, poſteà rurſus lis emerſiſſet ad Senatum devoluta, debitore ad ceſſationem reditus inſtante, ſurgens clariſſimus & integerrimus vir. Dom. Gabriel Marilhac Rgius Advocatus doctiſſimus, idem concluſit, & inquantum reditus tenere deberet, quòd debitoris eſſet electio ſolvendi in pecunia ad rationem duodecimæ vel in frumento: & mox Senatus judicavit contractum nullum tanquam illicitum & uſurarium, non obſtantibus dictis ſententiis & Areſtis ſuper præcedenti moderatione, & quod omnia etiam retrò ſoluta à tem-

Digitized by Google

pore contractus in ſortem imputarentur, & debitor in totum liberaretur ſolvendo reſiduum ſortis principalis infra duos menſes: quibus lapſis pro reſiduo ſortis duntaxat curreret reditus ad rationem quintædecimæ, & debitor haberet electionem ſolvendi reliqua futura in pecunia vel in frugibus. Si verò (redeundo ad rem) inveniatur quòd frumentum communiter non valuit niſi infra quantitatem pecuniæ, quæ ex duodecima debetur, non debet debitor condemnari ad quantitatem duodecimæ; ſed ſolùm ad quantitem æſtimationis communis, quam ſolvendo liberaliter debet.

223. Ex his corollaria duo ſequuntur, primum, Quòd amodo utilius eſt creditoribus emere reditus in pecunia, quàm in frugibus, quamvis à non paucis annis per magnum abuſum contrarium ſæpe acciderit, prout diu practicari vidi, ſed ab indoctè peritis, & ex ignoratione legum & æquitatis per nos retectæ. Patet, quia emens in pecunia ſemper certus eſt ſe percepturum annuatim duodecimam ſortis. Secus in emente in frugibus, qui poteſt minus percipere, ſi fruges minus valeant, nec tamen poteſt plus percipere, ſi supervaleant. Et adhuc caſu quo ſupervaleant, non eſt creditoris, ſed debitoris electio, an ſolvat quantitatem conventam in ſpecie conventa, etiam deducto eo quod ultra rationem duodecimæ ſupervaleat: an verò ſolvat duodecimam in pecunia, quia, ut dixi, neceſſe eſt facultatem hanc ſe liberandi, duodecimam in pecunia ſolvendo, eſſe in facultate debitoris: alioquin ultra duodecimam ſortis receptæ gravatus eſſet, quod eſt illicitum, & nullo pacto, imò nec etiam juramento, vel temporis, vel rei judicatæ præſcriptione induci poteſt, ſicut nec improbum aut exceſſivum fœnus. Et hæc in reditibus ſummo jure conſtitutis ad rationem duodecimæ: ſecus in reditibus conſtitutis ad rationem unius in quindecim vel octodecim, & deinceps. Puta ſi quis modium frumenti annuum emerit, non pro centum quadraginta quatuor libris, quæ eſt præcisè duodecima, ut diximus: ſed pro centum octoginta libris, quæ eſt ratio unius in quindecim, vel pro ducentis ſexdecim libris, quæ eſt ratio unius in octodecim: quia tunc tali benigno fœneratori utilior erit reditus frugum tempore cariſtiæ, quam ſimilis reditus pecuniæ. Si enim tempore ſolutionis frumentum conventum plus valeat quàm quintadecima vel octodecima ſortis, nihilominus integrum debetur, nec poteſt debitor deducere quod ſupervalet, nec offerre pecuniam pro frumento, ſed præcisè (ſi facultatem habeat) ſolvere totum frumentum conventum, alioquin veram & integram communem æſtimationem, dummodò nunquam excedat duodecimam ſortis in anno. Et eſt ratio, quia his caſibus hæc onera compenſantur cum liberalitate quam fecit creditor, nedum ſuſcipiendo in ſe caſum & fortunam temporariam utilitatis frumenti in caſum ubertatis, ſi fortè in anno penſio frumenti non væneat, niſi ad rationem trientariæ, vel quadrantis uſuræ: ſed etiam (quod majus eſt & potiſſimè conſiderandum) faciendo gratiam in principali, videlicet in pretio perpetuo ad libitum debitoris fruendo pro dodrante vel beſſe duodecimæ. Et eiſdem caſibus rectè procedit, quòd ſicut indiſtinctè creditor fert damnum utilitatis & ubertatis, ita indiſtinctè ſuum facit lucrum cariſtiæ & ſterilitatis: quia etiam iſtud lucrum non excedit duodecimam, & ſic non eſt prohibitum nec illicitum. Et ideo ſi fortè in tantum exceſſerit valor, ut excedat duodecimam ſortis, tunc etiamſi ſit fortuitus & inopinatus, dummodò illius anni communis æſtimandus eſt, ut nunquam creditor ultra duodecimam percipiat, & ſi de facto receperit, reſtituendum eſt vel deducendum, quod uſque ad triginta annos peti poteſt: quoniam nullo pacto, nullo prætextu licitum eſt excedere duodecimam: & ita exactè & religiosè obſervandum, ne qua feneſtra aperiatur metas præfixas excedendi in hujuſmodi reditibus uſurarum ſuccedaneis.

224. Sed hic quæritur, An ſaltem infra duodecimam ſortis in anno teneatur debitor quanti plurimi à tempore moræ? Videretur quòd ſic. Primò per notata in *l. vinum ff. ſi certum petatur*. quæ tamen nihil facit, ut ibi novè dixi, ſed per *l. in hac. de condict. trit. l. 3. in fin. de action. empti.* Secundò in vim vulgaris clauſulæ, quâ debitor promittit refundere omnia damna & intereſſe in defectum ſolutionis in terminis conventis. Tertiò ad minimum non videtur quin debeat conſiderari iſtud pactum, & quod verè intereſſe probatur, ſaltem infra metas duodecimæ, & quatenus creditor tam pro penſione, quàm pro incremento reſtringit ſe ad rationem duodecimæ. Contrarium dicendum eſt, quia non datur acceſſio acceſſionis, ſive in uſuris *l. fin. Cod. de uſur.* ſive in pœnis *l. fin. de magiſtra. conveni. l. 1. Cod. de fiſcal. uſuris lib.* 10. ſive in fructibus *l. nec eorum* & ibi Bart. *de uſur.* [Nec in pretiis fructuum, etiam à malæ fidei poſſeſſore, ante litem motam perceptorum, & venditorum text. in *l. eum qui in fin. princip. de his quib. ut indignis* nec commodorum commoda *l. 2. §. ſi indemnitatis. De adminiſt. rerum ad civit. pert* nec pœna pœnæ.] Sed ipſamet penſio eſt vera acceſſio & uſura, ſaltem eſt fructus reditus, & ſic non accedunt illi aliæ uſuræ, ſive quæcunque incrementa. Benè tamen venit æſtimatio communis, in qua non præcisè momentaneus valor, qui fuit etiam precisè tempore ſolutionis fiendæ, & diei cedentis inſpicitur, nec etiam ſubſequens ſimilis brevis caritas, ſed valor, qui communior & magis continuus fuit, proximo tunc ſequenti anno, per notata in *l. pretia rerum. ad leg. Facid.* quæ quidem æſtimatio non eſt incrementum, nec nova uſura, prout nec eſt pœna, ſed ſimplex perſecutio, & reſtitutio debiti, dummodò non excedat duodecimam. Nonobſtat pactum de refundendo intereſſe, quia dupliciter intereſſe poteſt referri: Primò ad has acceſſiones, vel incrementa à tempore moræ. Et ad iſtud, quia prohibitum in hac materia, dictum pactum non refertur: Secundò non ſolùm propter moram, nec immediatè ratione moræ, ſed propter ſumptus factos per creditorem, ut ſuum debitum ſervet & conſequatur: & in his poteſt dictum pactum habere effectum, dummodò ſumptus ſint probabiles, & facti poſt veram moram, & ex juſta cauſa, & adhuc ſuberunt moderationi, *l. unica. Cod. de ſent. quæ pro eo quod intereſt profer.* Item ſi quid creditor impenderit, vel amiſerit de ſuo, ad amoliendam fraudem vel technam quampiam à debitore ſtructam, ad fruſtrandum creditorem reditu & jure ſuo. Ex quibus obiter habes, quid & in quibus operetur illa vulgaris clauſula promittens omnia damna & intereſſe. An autem pro his ſumptibus competat jus hypothecæ non ſolùm à die liquidationis, ſed etiam à die contractus, prout nuper judicatum fuit, dixi in *conſuetudine Pariſienſi, tit. 5. in rub.* Et ſic quòd Alberic. in *l. quod in ſtipulatione de uſur.* ſentire videtur generalem illam clauſulam de damnis nihil operari, debet intelligi niſi ſecundum naturam actus & diſpoſitionem juris communis faciunt notat *infrà quæſt. 73. in fin.* [Ut tempore Ciceronis Cornelius Conſul legem tulit, ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expenſam fœneraret, hoc eſt, ne liceret uſuram accipere de pecuniis, eſculentis, pannis, & id genus victuum, vel expenſas concernentibus mutuatis, vel venditis exteris legatis, quoniam Romani ad turpia lucra abuſi erant.]

Non eſt acceſſio acceſſionis.

QUÆSTIO XXII.

SYNOPSIS.

1. *Mercatores tolerabilius fœnerantur.*
2. *Venditor reditus ſortem univerſam conſequi debet.*
3. *Debitor ſortem reſtituere debet, intra modicas temporis inducias, aut pergit reditus.*

215. VIceſimo-ſecundò quæro, An valeat hujuſmodi reditus ad rationem duodecimæ conſtitutus mercatori pro ſumma illi debita ex venditione & traditione mercium? Videtur indubitanter quòd ſic. Quia jure communi venditori ſtatim à traditione rei ipſo jure, non ſolùm ſine ſtipulatione vel pacto, ſed etiam ſine alia interpellatione currunt uſuræ pretii, quandiu differtur ſolutio *l. curabit. l. fructus, in fin. Cod. de action. empti l. Iulianus. §. ex vendito ff. eod. l. ult. de peric. & cõmodo rei vendit. l. evictio in fin. de uſur.* etiamſi res vendita nullos fructus afferat, ut tradit. Bal. Saly. in *l. uſuras Cod. de uſur.* Paul. in *d. l. curabit.* Igitur multò fortius veniunt ex pacto & alienata ſorte pretii ut hìc. Nec eſt abſurdum, quòd iſtud proveniat ex alia negotiatione mercium; imò hoc nomine juſtior videtur reditus ratione perſonæ ementis reditum, qui eſt juſtus mercator, cui honeſtius eſt quàm cæteris fœnerari, cuique juſta lege civili etiam pluris quam cæteris fœnerari conceditur *d. l. eos. §. 1.* Et tamen iſte non excedit metam etiam omnibus non negotiantibus promiſcuè conceſſam. Tum juſtitia horum redituum fundatur in eo quod intereſt, ratione interuſurii ſucceſſivi, & promiſcui uſus pecuniæ: ſed illud intereſſe eſt longè certius, majus & juſtius in mercatore & juſto negotiatore, quàm in alio, per notata ſuprà *num.* 30. Et notanter ait Bal. in *l. ult. §. 1. collat. 1. Cod. de jure dot.* quòd ſecundùm uſum bonæ mercaturæ affertur lucrum decimæ partis ſortis, unde probat ſtatuta quòd pro uſuris vel intereſſe dotis dilatæ ſolvantur decem in centum. Igitur de ratione duodecimæ in juſto negotiatore pro debitis ex negotiatione minus videtur dubitandum. In contrarium tamen lata ſunt plura ſupremi hujus Senatus Areſta, & præcipuè famoſum illud pro Joanne Mailly equite contra [Rodulphum le Feron, electum Mondiderii, atque Præfectum collectarum, ſic vocant hujuſmodi judices: quia plebs initio ſolebat eos eligere, poſtea Rex in officia formata (quæ ad popellum magis deglubendum vendit) erexit. Is Rodulphus non erat profeſſione mercator obſtante officio judicaturæ Regio: ſed ſemel emerat magnam vim lanarum in portu, emit ab equite centum coronatos annui reditus, anno 1509. pro mille coronatis, quos ſolvet, partim in dicta lana æſtimata mille centum triginta tribus libris, ſex ſolidis, ſex denariis Turonenſibus, reſiduum verò in coronatis, vel nummis ad rationem decimæ, tunc in loco vigentis: poſtea eques pro reliquis pignerationem paſſus appellavit à ſententia Præſidis Pariſienſis qui dixerat executionem validam, & perficiendam, & per Areſtum latum die 23. Decemb. anno 1512. ſententia fuit annullata abſque emenda, & expenſis cauſæ appellationis & reditus annullatus pro rata pretii lanarum, reliquis in ſortem imputatis: pro reſiduo verò ſortis innumeratæ ſtaret reditus ad rationem unius in 15. & infra annum redimi poſſet: hæc vera ſpecies, & ſumma dicti Areſti, aliud ferè ſimile tantum fuit, die ſecunda Maii. Anno milleſimo quingenteſimo decimo tertio. Areſtum.

Reſpondeo: Non ſunt hæc Areſta indifferenter & ſine judicio ad omnes contractus mercatorum protrahenhenda, ſed ex bono & æquo, eadem ratione & eiſdem circumſtantiis ſubſiſtentibus. Aut igitur in continenti poſt venditionem & traditionem mercium pro pretio earum conſtituitur hujuſmodi reditus, & non valet, quia eſt caſus dictorum areſtorum per quæ meritò reprobatur propter multa. Primò, quia mercator ex eiſdem mercibus, & alioquin juſto pretio venditis, & eodem actu haberet duplex commodum, duplicem negotiationem, & duplicem quæſtum, primum ex venditione & expeditione mercium, ſecundum ex acquiſitione reditus. Secundò, quia mercator ex eo quòd non recipit promptam pecuniam, pluris (ut aſſolet) venderet, & adhuc ad rationem illius gravioris & exceſſivi pretii ſtipularetur reditum, & ſic eſſet via aperta ad fraudandam & excedendam duodecimam. Tertiò propter pernicioſum exemplum & deformationem civitatis, quæ tandem ſequi poſſet. Cum enim omnes mercibus paſſim indigeant, omnes tandem & omnia prædia uſuris eorum ſubjicerentur.

226. Quartò, ut diximus ſuprà *num.* 58. hujuſmodi uſuræ ſeu reditus non tolerantur propter ſe, nec ut homines negotiationem fœneratoriam exerceant: ſed utſit aliquis commodus & parabilis uſus æris alieni, ſine quo commercia & civilia negotia conſervari non poſſunt. Non igitur debent in tantum laxari, ut ſit periculum, ne reliquæ meliores & honeſtiores negotiationes deſerantur aut conturbentur. Quintò, ne alliciantur mercatores ad vendendum merces, non minutatim egentibus pro uſu ſuo, ſed in globo conſtituentibus hujuſmodi reditum pro acervis mercium, quas illico vili diſtracturi ſunt, ut ſuprà *num.* 14. & hinc ſit occaſio corruptelæ multorum levium hominum. Hinc prudenter ſentit *Ioan. Gerſon tract. de contract. conſiderat.* 10. ad arbitrium legiſlatoris ſpectare quandoque contractus aliàs per ſe licitos ad vitandum abuſum invalidare. [Ut tempore Ciceronis Cornelius Conſul legem tulit ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expenſam fœneraretur, hoc eſt, ne liceret uſuram accipere de pecunii, seſculentis, pannis & id genus victuum, vel expenſas concernentibus mutuatis vel venditis exteris legatis, quia Romani ad turpia lucra abuſi erant.] Concluſio prædicta ampliatur, etiamſi ex intervallo ſed brevi, putà infra ſex vel octo menſes argumento *l. ſi ventri §. in bonis de privig. creditor. l. ſi quis poſt hac. C. de proſcript.* Si verò emptionem dicti reditus ſequeretur traditio pannorum, vel alterius mercis æſtimatæ loco pretii ſeu ſortis ipſius reditus, tunc multo magis prædicta procederent. Fallit ex notabili intervallo putà anni, vel biennii. In quo tamen advertendum, quòd ſi probabiliter appareret mercatorem dictas merces ſive contemplatione differendæ ſolutionis, aut aliàs caro & exceſſivo pretio vendidiſſe, non ſubſiſteret reditus, quantumcunque ex magno intervallo: nec exceſſus conventi pretii mercium compenſaretur cum interuſurio termini dati & ſolutionis quantumcunque dilatæ, quia ante omnia oportet integram & ſolidam ſortem cum effectu ad venditorem reditus perveniſſe.

227. Et ſic quando mercator vendit non mercatori magnam pannorum vel mercium quantitatem ſimul, ita quòd apparet non emi ad uſum emptoris, contractus valdè eſt ſuſpectus de occulta verſutia aut alia fraude, idque tantò magis, quantò minus profeſſioni & qualitati debitoris merces conveniunt, & vix eſt ut reditus ſubſiſtat. Et præſuppono hos contractus

Digitized by Google

ſieri inter majores & habiles ad contrahendum. Si verò appareat merces fuiſſe venditas & traditas particulatim pluribus ſeparatis vicibus, & non infra brevem terminum, ſed eo temporis ſucceſſu, quo homines ſimilis conditionis indigere ſolent, & tandem inito calculo debitor pro ſumma reſtante, reditum conſtituat etiam ad ſupremam hanc rationem duodecimæ, non puto approbandum, ſed ſtandum contractui, dummodo vel libro rationum mercatoris appareat ſingulos pannos vel merces non fuiſſe exceſſivo; ſed juſto & congruo pretio (etiamſi in continenti ſolvendum fuiſſet) venditas. Amplio primò, etiamſi ultimi panni vel mercis præſtatio fuerit de recenti facta, quia ſatis eſt quòd intervalla præterita præſtationum, earúmque quantitas, & pretium, & qualitas debitoris oſtendunt nullam verſutiam, nullam fraudem ſubeſſe, nec debitorem in aliquo læſum eſſe. Nec poteſt tunc dici, quòd mercator faciat duplicem quæſtum ex eiſdem mercibus, quia notabilis diſtantia & intervallum præſtationum hoc tollit: interuſurium enim interim amiſſum bonam partem quæſtus excludit.

Intervallum.

Ampliatio.

228. Nec obſtat, etiam ſi dicatur, quòd omnes ferè illæ merces fuerant traditæ ultra ſex menſes conſtitutionis Regiæ anni 1512. §. 67. vel etiam partim ultra tres annos, de quibus in *conſuet. Pariſ. §. ultimo*, quia ut dixi in *dicto §. fin.* illæ breviſſimi temporis præſcriptiones non habent locum, ubi debitor veritatem & bonam fidem recognoſcit. Sunt enim introductæ in favorem debitorum, qui ſine apocha & teſtibus (ut fit) ſolverunt, & præcipuè heredum eorum. Unde non impediunt quin debitor de illis excipiens teneatur etiam ad petitionem mercatoris agentis, interrogationibus de calumnia, bona fide & veritate, etiam ſpeciatim & cum jure-jurando reſpondere, ut ſæpè conſului. [Heres propriorum petit ſe indemnem reddi de domo vendita, culpâ materni. Reſpondi non deberi, niſi defunctus diſpoſuiſſet; quia potuit quoviſmodo domum paternam reducere, vel pati reduci ad mobile: ſed ſi erat obligatus pro reparationibus, materni ſolvunt, nec repetunt. Idem *ſi pour le bailleur d'heritages*, condemnatus fuit, *à reparer*, de certa ſumma jam taxata, aliàs cenſebant eſſe onus heredis paterni: ſic per ſententiam Præſidis, *les maternels condamnez à payer les reparations ja liquidées de la maiſon qui venoit du paternel.* Reſpondi, non appellandum.] Si verò appareat merces fuiſſe particulatim venditas & traditas ſecundùm decentiam ſtatus debitoris: ſed non ita diſtantibus intervallis, quin omnes præſtitæ ſint infrà ultimum ſeſquiannum aut brevius tempus ante datam & principium curſus reditus; ſunt tamen aliàs venditæ juſto pretio, nec aliud vitium apparet: tunc prudentes judices non ſolent reditum annullare, nec etiam reducere ad rationem unius pro quindecim (quia fieret nimium, ut pote perpetuum præjudicium creditori) ſed ſolent intervallum ſupplere. Et pluries judicari vidi reditum annullari, debitorem condemnari ad reſtitutionem ſortis, ſalvo quòd niſi eam reſtitueret infra ſemeſtre, vel aliud modicum tempus, quod ex tunc reditus curreret, & effectum ſuum ſortiretur, & hoc eſt æquum temperamentum, juxta *l. in ambiguis, in fi. de reg. jur.* Hoc ergo caſu conſulendum eſſet mercatori, ut offerret remittere reliqua ſemeſtris vel anni ad ſupplendum terminum, & ex tunc debitor in omnes impenſas litis damnandus eſſet, & multò magis, ſi tempore contractus actum eſt, quòd non currat reditus niſi poſt annum: vel ſi tempore finalis calculi actum eſt, quod niſi debitor ſolveret infra annum, quòd ex tunc prout ex tunc, conſtituit reditum ad rationem duodecimæ, vel leviorem: cujus tamen penſiones currere incipient poſt illum annum, abſque retroactione ſtandum erit contractui. [Nec eſt verum hoc caſu reditum ortum eſſe immediatè ex ipſa venditione mercium quaſi loco pretii datarum, quamvis eodem tempore pactum ſit, attento longo intervallo, ſeu notabili dilatione gratis datæ, & quod merces non fuerunt injuſto pretio æſtimatæ, nec ſimul loco ſolidæ præſentis ſortis venditæ, ſed retrò ex multis intervallis abſque cogitatione vel ſpe transfundendi in reditum, & ſic ſine fraude: multum enim refert reditum hujuſmodi generari immediatè ex una venditione mercium, ſemel ad hunc finem facta, quod eſt reprobum, vel ex clanculo.]

Areſta.

QUÆSTIO XXIII.

SYNOPSIS.

1. *Supellex impropriè reditum recipit.*
2. *Non currit reditus niſi pro ratione veræ numerationis.*
3. *Diverſa ratio ejus qui lucrum ambit, & ejus qui damnum declinat.*
4. *Legitima compenſatio dilationis reditus, cum modico rerum datarum decremento.*

229. Vigeſimo-tertiò. Dum hæc ſcriberem, accidit quæſtio de facto, Titius indigens pecunia rogat Caïum, ut à ſe emat centum reditus ad rationem duodecimæ, Caïus carens tunc pecunia otioſa; ſed abundans ſupellectili argentea, offert ei dare de dicta ſupellectili uſque ad valorem mille ducentorum communi æſtimatione pro pretio reditus: An ſic legitimè contrahi poſſit, videtur quòd ſic: tum primò per text. qui ad hoc expreſſius videtur in *l. ſi pro mutua Cod. de reb. cred.* ubi quælibet ſpecies communi conſenſu aſtimata poteſt dari loco ſortis ſub uſuris, in tantum ut licet fuerit ſtipulatus centeſimam, tamen valet ſtipulatio uſurarum uſque ad uſuram legitimam, pro rata æſtimationis communi conſenſu definitæ, & ſic ſtatim currit uſura. Tum ſecundò, quia ex hypotheſi Caïus non eſt mercator, nec aliàs erat venditurus ſupellectilem, quæ non erat venditioni expoſita, & ſic ceſſat hic ratio duplicis quæſtus, de qua in quæſt. præcedenti. Tum tertiò, quia Caïus non erat diſtracturus ſupellectilem, niſi in gratiam Titii, utque ei commodet, ejuſque precibus. Ex quo videtur, quòd etiam plus juſto pretio vendere poſſet, cùm non eſſet aliter venditurus, per text. in *l. alienus, ad leg. Falc.* facit *l. non enim æquum rerum anotar.* Quartò, ſaltem Caïus indemnitati ſuæ cavere poteſt, ut tota præſens communis æſtimatio duntaxat intret in ſortem, ut ſervetur indemnis per notata *ſupra num.* 25. Et ſic videtur quòd decrementum ſeu damnum confuſionis artificii dictæ ſupellectilis, quam mox Titius venditurus eſt artificibus ad pondus ſeu ad communem æſtimationem, detracto artificio, poſſit eſſe debitoris, & non creditoris: ſaltem hoc caſu, ubi creditor non erat venditurus, nec conflaturus ſupellectilem niſi in gratiam debitoris, facit *l. ſi quis nec cauſam, in princ. ſi cert. petat.* ubi etiam depoſitum gratiâ depoſitarii factum ejus eſt periculo: quod intelligitur etiam de caſu fortuito, ut ibi Philippus Decius tenet contra communem, & benè, ut ibi dixi in *annot. num.*

Supellex loco pretii.

6. fortior text. in *l. rogaſti in princ. ſi cert. petat.* ubi ſi mutuum rogatus dedit lancem vel maſſam auri vēdendam, ut pretium cederet in mutuum, etiamſi ſub uſuris, periculum interim eſt debitoris: ſi igitur ejus eſt periculum totius corporis, multò magis conflaturæ, quæ immediatè ejus gratià fit. Quintò & ultimò, ſi Caïus ſuppellectilem ſuam integro pretio vendiderit volenti fortè ſimilem comparare, poteſt mox vel poſtridie reditum ad rationem duodecimæ integri pretii emere ab emptore, ut *infrà quæſt.* 27. igitur & hìc, quia videtur Caïus primo vendidiſſe Titio ſupellectilem juſto integro pretio, deinde ab eodem emiſſe reditum ad rationem conceſſam duodecimæ loco ſolutionis pretii purè debiti, & promptè remiſſi. Imò videtur Caïus brevi manu pretium integrum ſupellectilis ſuæ recepiſſe, & rurſus in emptionem reditus dediſſe, *l. licet §. quoties de iure dot.* & celeritate conjungendarum inter ſe actionum unam actionem occultari, *l. 3. §. ſi. de donat. inter vir. & uxor.*

230. Breviter contrarium reſpondi, quia ex quo vult emere reditum, eumque ad ſupremum gradum duodecimæ, licet non agat de duplici quæſtu vel negotiatione; ſed de una tantùm, neceſſe eſt quòd plenam, integram & liberam ſortem det debitori: alioquin impoſſibile eſt reditum currere, niſi pro rata ſortis, quæ liberè remanet, & à tempore quo liberè remanſit debitori, *d. l. eos in fin.* Et ſic cum iſta ſuppellex non ſit communiter idonea ad tantam pecuniam (qua promptè opus eſt) comparandam, niſi amiſſa artificii æſtimatione, neceſſariò debet illud damnum ſeu decrementum ſpectare ad creditorem, & non ad debitorem: quia creditor volens accipere ſummam mercedem interuſurii pecuniæ, debet ſortem integram ejuſdem pecuniæ prius implere, *l. Iulianus §. offerri, de act. empt.* Tum ſupellex quam dat, licet qualis eſt & extat fabrefacta, valeat communiter mille ducenta, tamen qualis eſt & extat, non eſt idonea ad aliquem reditum, vel fructum, ſaltem hujuſmodi adferendum, nec ad uſum qui ex pecunia numerata ſit: igitur detrimentum conflaturæ ſeu diſtractionis debet eſſe creditoris, qui vult habere ſummum pretium interuſurii pecuniæ inde comparandæ. Secus ſi non ſtipularetur creditor niſi ad rationem quintædecimæ, vel ſemiſſis uſuræ: ita quòd diminutio reditus compenſet decrementum dicti artificii, ita ut ſaltem non excederet duodecimam partem pecuniæ, quæ remanſura eſt penès debitorem, detracto dicto decremento. Non obſtant allegata in contrarium: quia hìc non agitur de mutuo liberali; ſed de contractu quæſtuario uſus pecuniæ: & ſic neceſſe eſt utrumque extremum debitè ſervari. Primum, quod creditor prius impleat ex parte ſua, ut integra pecunia utenda perveniat ad debitorem. Secundum quòd reditus ſive uſura non excedat duodecimam dictæ pecuniæ annuam. Quòd ſi creditor ipſe indigeat, nec poſſit aliter pecuniam dare ſine majori ſuo incommodo, abſtineat potius ab hujuſmodi reditu. Si enim non eſt ferendus volens emere fundum alterius vili pretio, ex eo quòd pecunia ſua pluris ſibi valet & utilior eſt, ſive negotiando, ſive ob aliam propriam egeſtatem, vel ob pœnam, aut aliud quodcunque damnum imminens vitandum: multò minus in fœnerando, ut hìc, ferendus eſt, ut ſimul & de ſummo quæſtu redituali, & de quovis alio prætenſo intereſſe ſarciendo paciſcatur, alioquin omnes leges uſurariæ & redituales fraudari poſſent. Et ſpecialius non obſtat, *d. l. ſi pro mutua.* tum primò, quia debet intelligi ſecundum alia jura, dummodò illæ ſpecies eſſent ſtatim æquè utiles debitori, ut ſors, vel deducto intertrimento æſtimatæ. Tum ſecundò, quia jus civile in hac parte, præſertim ſuper uſuris in mutuo, tam in magnitudine, quàm in indifferenti permiſſione uſuræ, nimis indiſcretum & laxum fuit, in quo hodie meritò correctum eſt, & ſic *d. l. ſi pro mutua*, cum ſimilibus exolevit, ut diximus *infrà quæſt. 69. in fin.* Tum tertiò, quia *d. l.* loquitur de meris uſuris, quæ de jure ſunt pretium ſimplicis interuſurii, ſecundum taxationem juris Civilis (quam licèt nimis magnam repetemus) tamen illæ meræ uſuræ civiles multò leviores ſunt, quam reditus duodecimæ multis modis. Unde per notata *infrà quæſt.* 75. non licet ex illis permiſſivè arguere ad noſtros reditus duodecimæ, in quibus in hoc eſt diverſa ratio, non ſolùm quia reditus iſti ſunt longè graviores reſpectu quantitatis: ſed etiam quia ſunt pretium non ſolùm interuſurii, ſed etiam ſortis perpetuò alienatæ. Et ſic neceſſariò præſupponunt, quòd prius ante omnia debeat creditor implevisſe, ſortémque integram dediſſe, & tranſtuliſſe cum effectu in liberam & perpetuam fruitionem debitoris: alioqui non poteſt incipere curſus reditus, niſi ſaltem pro rata veri & effectualis implementi, *l. eos in fin. Cod. de uſur.* vel niſi decurſu reditus remittatur in perpetuum pro rata dicti decrementi, quod in idem recidit: ut ſi ematur reditus ad rationem 15. vel 16. & ſic in effectu, *d. l. ſi pro mutua*, juncta cum *l. eos. Cod. de uſu.* prout fieri debet, per *l. non eſt novum, de legib.* magis concordat quàm obſtet, cum communiter intelligatur & ſemiſſibus: quam quantitatem ſic reditus iſte non excederet, nemo in hac quæſtione dubitaret, quin ſtatim debeat valere & currere reditus, juxta *d. l. ſi pro mutua.* Ex quibus patet ſolutio ad ſecundum & tertium. Non obſtat quartum: quia hìc reditus eſt limitandus ad ſortem quæ remanet penes debitorem. Non obſtat ultimum: quia aut illa venditio ſuppellectilis facta eſt à negotiatore, putà aurifice, qui ſolet de talium rerum venditione negotiari, & tunc de contractu reditus ſequenti dicendum ut nuper in *quæſtione præcedenti.* Aut eſt facta ab alio qui de his non negotiatur, & adhuc dico, quòd ſi ex probabilibus conjecturis apparet dictam venditionem ſuppellectilis præceſſiſſe in fraudem, ut mox debitum conventi pretii convertatur in ſortem reditus præmeditati, putà, quia debitor non indigebat ſuppellectile, ſed pecunia: nec emebat ſuppellectilem pro uſu ſuo; ſed ut inde pecuniam corraderet: creditor autem volebat ſimul vendere ſuppellectilem, & omne decrementum rejicere in futurum debitorem reditus: tunc ea omnia obſervanda ſunt quæ nuper dixi. Si verò venditio ſuppellectilis ſine fraude facta eſt, putà empta ab eo, qui ea uti volebat ad uſum ſuppellectilis deſtinatum: tunc non eſt inconveniens, quòd iſte emptor vendat venditori ſuo reditum ad rationem duodecimæ pretii conventi & juſtè debiti, ut *inf. q.* 27.

231. Redeundo ad quæſt. thematis, quæro, quid ſi de facto contractum ſit ad rationem duodecimæ totius valoris ſupellectilis ſine dicta deductione? Prima facie videtur diſtinguendum, *ut ſuprà quæſt.* 10. videlicet quòd ſi decrementum artificii ſit infra ſextam partem ſortis conventæ, vel eam non excedat, reducendus ſit reditus ad rationem quintæ decimæ: & tunc hæc reductio non debet fieri habita ratione ad ſortem conventam, ſive ad ſortem putatiuam; ſed ad veram ſortem duntaxat, quæ realiter & cum effectu pervenit ad debitorem. Ratio, quia ſuperfluum non eſt de ſorte: reditus autem non debet nec poteſt metiri, niſi ad veram ſortem. Unde in noſtro themate ſi decrementum ſit ducenta, & non ultra, non ſufficeret centum reditus conventi reduci ad octoginta annua; ſed deberent reduci ad ſexaginta ſex cum beſſe unius annua: quia alioquin non eſſet punire exceſſum, nec reducere ad quintamdecimam, ſed circiter ad duodecimam: quia ducentis detractis, non ſunt niſi mille in ſorte, cujus duodecima ſunt octoginta tria cum triente tantùm: quintadecima verò ſexaginta ſex cum beſſe unius duntaxat. Quòd ſi decrementum eſſent centum duntaxat, & ſic ſors eſſet undecies centum, duodecima eſſent nonaginta unum cum beſſe unius. Et ſic reducendo ad decimam quintam, reditus annuus eſſet

Digitized by Google

ſeptuaginta trium librarum, ſex ſolidorum, & octo denariorum Turonenſium. Si verò decrementum excedit ſextam partem ſortis conventæ, & ſic invenitur reditus ſupra rationem decimæ, ſeu major decima, videtur ipſo jure nullus. Sed adverte, quia hæc diſtinctio communiter, ut *ſuprà quæſt.* 10. æquabilis eſt, ſed in caſu ſpeciali hujus hypotheſis plus juſto rigidior eſt. Quare ſic dicendum puto, aut decrementum non excedit ſextam partem ſortis conventæ, & tunc ſufficit reditum reduci ad rationem duodecimæ veræ ſortis, ad quod etiam ipſo jure reducitur. Aut verò excedit, ita quòd reditus excedit decimam veræ ſortis, & tunc ſufficit reduci ad rationem quintædecimæ veræ ſortis, nec debet in totum annullari hoc caſu. Et moveor, quia in caſu *d. quæſt.* 10. creditor nihil amittebat in gratiam debitoris, nullam jacturam patiebatur: ſed quod deerat veræ ſorti, ſibi retinebat, & tamen ſcienter ſtipulabatur ultra modum conceſſum: & ſic de mero lucro illicito certabat, meritò non debet ille eſſe ſine pœna: ſed ſiquidem modicum tranſgrediatur, tunc moderationem duodecimæ, ſi verò multum, nullitatem reditus pati debet. Sed in hac hypotheſi creditor primùm jacturam fecit in gratiam debitoris: deinde non ſtipulatur ultra modum, habito reſpectu ad id quod ſibi abeſt hujus contractus occaſione; ſed tantùm habito reſpectu ad id quod remanſurum eſt debitori: in quo faciendo non certat de novo lucro captando, ſed ſolùm de ſua indemnitate ſeu damno vitando, inter quæ eſt maxima differentia, *l. Proculus de dam. infect. l. ult. C. de codicill.* Accedit quòd ideò non videtur malitioſè, ſeu ſcienter excedere; ſed magis ex bona fide: tum quia putat ſe ſortem integram dare, ex quo dat ſupellectilem tanti in ſe valentem, tum quia etiamſi ſciat debitorem decrementum illud paſſurum, tamen etiam ſcit ſibi illud abeſſe debitoris ergò unde occaſionem habet arbitrandi ſibi licere reditum ſtipulari ad rationem ejus quod ſibi abeſt, ut indemnis ſervetur, & ne officium ſuum ſibi damnoſum ſit. Ex quibus liquet, quòd hîc non eſt ea ratio pœnæ, quæ in *d. quæſt.* 10. Ideo omni alio ceſſante vitio, ſufficit reditum ad duodecimam veræ ſortis reduci, niſi tantum ſit decrementum, quòd reditus excedat decimam veræ ſortis; quia tunc ob nimiam diſproportionem juſtum eſt reduci ad decimam quintam veræ ſortis: & ſatis propter ſpeciales circumſtantias conſulitur creditori in hoc quòd reditus in totum non caſſatur. Si verò conſtaret de fraude creditoris, qui aliàs erat conflaturus ſupellectilem, & tamen dedit eam in emptionem reditus indigenti, ut ejus egeſtate abuteretur ad duplicem quæſtum, videlicet ſupremi reditus, & decrementi artificii ſibi ſervandi, tum tanquam ceſſante ſpeciali æquitate ſtandum his quæ dicta ſunt *ſuprà quæſt.* 10. Si verò conſtet de majori fraude & dolo, ut quia per interpoſitas perſonas, vel colluſores fraudis ſocios eandem ſupellectilem ſibi vilius redempturus erat; quod & fecit, tunc indiſtinctè omni commodo reditus in totum privandus eſt, & adhuc pro modo admiſſi extra ordinem plectendus, ut *ſup. num.* 14. *quæſt.* 10. *in fin.*

232. Redeundo ad quæſt. thematis, quæro, Quid ſi decrementum artificii erat ducentum, & tamen creditor ſtipulatus eſt ad rationem duodecimæ pretii conventi, ſed cum pacto, quòd non curreret reditus niſi poſt biennium, an teneat contractus? Videtur omnino quòd ſic, ex quo tantumdem remittitur debitori de reditu, quantum eſt dictum decrementum. Contrarium verum eſt, quia decrementum illud cadit in ipſa ſorte, & eſt verum ſortis decrementum: & ſic neceſſe eſt pro rata ipſum jus reditus perpetuò diminui, quia non poteſt ab initio conſtitui, nec deinceps currere, niſi pro rata veræ ſortis, nec eſt verum quòd differendo reditum, aliquid remittatur de ipſa quantitate reditus perpetui in ſe, prout neceſſe eſt quatenus ſors minuitur: ſed ſolùm aliquid remittitur de reliquis certi modici temporis, quæ temporalis remiſſio nullo modo compenſari poteſt cum aliqua diminutione ſortis, quæ reſpicit ipſum jus reditus, & ejus perpetuitatem. Et eſſet in effectu convertere uſuram in ſortem, & uſurarum uſuras ſtipulari, quod penitus illicitum eſt, ut *ſuprà num.* 44. tum quia agitur, quòd tempore redemptionis tota conventa ſors reddatur: & ſic iſtud pactum vel retardatio curſus reditus nullo modo impedit quin neceſſe ſit reditum perpetuò reduci ad ratam veræ ſortis ſecundum prædicta. Alioquin ſequeretur quòd quis pro mille poſſet emere centum annua, differendo curſum reditus in biennium, vel etiam pro nongentis differendo curſum in triennium; quod eſt impoſſibile, niſi convulſis legibus uſurariis, & de uſurarum uſuris. Cæterùm dilatio curſus reditus bene poteſt compenſari cum modico incerto & vix conſiderabili decremento: item cum ſollicitudine & veriſimili dilatione, quam patietur debitor ſupellectilem commodè diſtrahendo, ad pecuniam comparandam. Nec enim intelligendum eſt (etiam deducto ante omnia decremento artificii de ſorte ſeu pretio communi ſupellectilis) quòd ſtatim à tradita ſupellectile poſſit hujuſmodi reditus currere, præſertim ſi ſupellex ad locum remotum deferenda eſt, ut diſtrahatur: ſed debet etiam non quantitate perpetua, ſed de principio curſus reditus deduci tempus illud veriſimiliter requiſitum ad diſtrahendam ſupellectilem: alioquin eſſet vitium accelerationis temporis quod reputandum eſſet: imò poſſet eſſe tale, ut ſufficeret ad reducendum reditum ad quitamdecimam quandoque etiam ad annullandum, ut *infrà quæſt.* 50. Sed hîc quiſpiam cauſari poterit, fore ut creditor officioſus capi poſſit. Quid enim ſi rogatus à debitore in ejus gratiam ſupellectilem ſuam pretioſam dederit, ſtipulatus reditum, deducto omni decremento artificii, mox autem vel infrà menſem vel tempus diſtractionis, debitor redemptionem offerat: & ſic creditor & ſupellectili ſua, & reditu, omnique commodo, ſimul & æſtimatione artificii, quod fortè pretioſiſſimum erat, fraudatur, & multò minùs habere invenitur, quàm valeret ſupellex ſua? Reſpondeo. Debitor ſi queat, præſertim ſi ea occaſione magnum damnum evitavit, debet ex bono & æquo creditorem indemnem ſervare, eique naturaliter & in conſcientia obligatur ad antidora, *ſupra num.* 27. Sed nulla civili actione cogi poteſt, quia purè redimendo ſolvit quicquid civiliter debet: & ſatis eſt quòd creditor poterat lucrari ſub conditione: ſi reditus perſeveraſſet, *l. ſi ſuper, Cod. de tranſaction.* & emendo reditum hujuſmodi, aleam emit, & ſic queri non poteſt, *l. nec emptio de contrah. empt. l. ſi jactum retis. de actionib. empt.* ſed omni tunc præſenti cõmodo vel incommodo cum ure & ſpe futuri reditus ſemel tranſactum fuit: nec poſſet hoc caſu naturalis illa obligatio in civilem deduci, nec paciſci in vero intereſſe refundendo, caſu quo brevi illo tempore redimeretur. Et licet de hoc paciſci liceret in liberali mutuo, ut *ſup. num.* 34. non tamen in hoc reditu negotiativo & quæſtuoſo. Si tamen conſtaret aliquem finxiſſe indigentiam, ut creditorem eluderet, & damno afficeret, teneretur perpetuò ex empto in id quod intereſt: utcunque enim ille finxerit, tamen ex parte creditoris eſt vera emptio bona fide inita, cujus actione dolus perpetuò purgari poteſt. Ex prædictis deciditur aliqua quæſtio quam vidi in facto, quod emens hujuſmodi reditum dedit & ceſſit in partem pretii nomen, non per venditorem, ſed per tertium debitorem, qui non erat benè ſolvendo, vel aliàs litigioſus, aut obæratus, aut in tali potentia conſtitutus, ut non liceret habenti nomen commodè quando vellet exigere. Breviter reſpondeo quòd ſi creditor ſciat eam nominis qualitatem, quia periculo debitoris ſe exonerat, tunc ſi nomine deducto, reditus excedit de-

Nomen pro pretio.

cimam ſortis, in totum annullandus eſt: ſi verò non excedit decimam, ſed duodecimam, reducendus eſt ad quintamdecimam per notata *ſuprà quæſt.*10. Et hoc pro rata ipſius pecuniæ numeratæ tantùm, aliàs nulla eſſet moderatio, ut nuper dixi *num.* 231. Ampliatur, quantumcumque creditor caverit non ſolùm de evictione, ſed etiam de bonitate nominis. Fallit primò, ut procedat quando totus reditus debebat ſtatim currere: ſecùs ſi ſaltem pro rata nominis non debebat currere, niſi poſt nomen exactum, vel poſt certum tempus bona fide taxatum, & veriſimiliter ſufficiens ad exigendum nomen ſumptu & periculo creditoris, ſi quo ſumptu opus eſſet. Fallit ſecundò, ſi creditor putabat nomen bonum, & ſine ullo ſumptu & difficultate exigibile: quia conſtito de bona fide, ſi poſtea quocumque caſu etiam fortuito, & poſtea de novo ſupervento ſecus contingit, non vitiatur reditus pro reſiduo ſortis numeratæ, ſed ſaltem curret ad ratam duodecimæ, non autem pro rata nominis, niſi poſtquam venditor exegerit, vel fuerit in culpa exigendi. Fallit tertiò, ut procedat, quando hęc ceſſio per creditorem obtruditur, & fit ejus tantùm gratia: ſecus ſi venditor eſſet fidejuſſor debitoris, & ut impediret diſtractionem bonorum ejus, procuraverit ceſſionem nominis habere mediante venditione hujuſmodi reditus, ita quòd creditor bona fide proceſſit, & nullum onus per ſe huic duodecimæ addidit. [Sed occurrit pulchra quæſtio. Emptor reditus nil numeravit debitori, à quo emit reditum centum pro ducentis à debitore debitis tertio, erga quem promittit venditorem liberare? Reſpondeo. Reditus non incipit currere, niſi à die quà conſtat venditorem ante obligatum. Tertiò liberatum fuiſſe cum effectu per emptorem, ſed duodecim annis poſt primam horum editionem, contigit ſpecies hujuſmodi. Quidam debens dominæ *de Saint Meſmin* mille octingentas libras, pro reliquis reditus ducentarum librarum ad rationem duodecimæ, carceratus, prædiis etiam ſuis ſubhaſtationibus ſuppoſitis ſolvit mille creditrici, & pro reſiduo conſtituit 66 $\frac{2}{3}$ reditus duodecimæ. D. L'*Avilier*, ejus filio, à quo octingentas libras recipiens ſolvit creditrici, & ſic plenam corporis, & bonorum pignoratorum relaxationem habuit. Poſtea reſcripto regio obtento egit ad ultimi hujus, reditus caſſationem, reliquis in ſortem imputandis reliquum offerendo, quaſi hic reditus pro reliquis prioris conſtitutus fuerit, Præfecti libellorum ſupplicum palatii reum abſolverunt. Reſpondeo quid ſi conſtaret perſonam filii creditricis interpoſitam, vel ſecundum reditum fuiſſe conſtitutum de pecunia creditricis, appellationem ſufficiendam, quia idem eſſet, ac ſi creditor cui 600. reliquorum hujuſmodi reditus debentur, emeret reditum hujuſmodi, 50. pro 600. quæ ei numerat: ſed mox, vel paulò poſt, debitor eidem illa 600. in ſolutionem veterum reliquorum reſtituit: vel ſi creditor mutuaret debitori 600. uſque ad menſem, & interim debitor eandem ſummam ſolvit eidem, pro veteribus reliquis & lapſo menſe pro eadem ſumma conſtituit eidem reditum 50. ſi ergo idem fiat per perſonam interpoſitam idem juris eſt: ſecùs ſi debitor & damnosè negotiatur cum tertio, ut corroſam ſummam reliquorum ſolvat creditori uſurario, qui nihil numerat, nullam habet ſocietatem, nec intelligentiam cum illo tertio.]

QUÆSTIO XXIV.

SYNOPSIS.

1. *Acceſſio acceſſionis nuſquam datur.*
2. *Colonus ſi tardius penſionẽs intulerit ad illarum uſuras etiam non interpellatus tenetur.*
3. *Novellæ Iuſtiniani in Gallia non receptæ.*
4. *Suſtinetur Emptio reditus ad ratam duodecimæ inita pro reliquis fundiarii reditus.*

233. VIgeſimo-quartò, opportunè ſuccedit quæſtio mihi dum hæc ſcriberem, propoſita de redita ad rationem duodecimæ conſtituto per ruſticum colonum domino ſuo pro reliquis conductionis. Prima facie videtur non valere, quaſi dominus duplicem fructum & quæſtum ex fundo ſuo capiat: quinetiam fructus fructuum, quod eſt abſurdum, quia non datur acceſſio acceſſionis: & in ſpecie, quòd

Colonus. fructuum uſuræ peti non poſſint, non ſolùm ſi fructus ſolo judicis officio veniant, ſed etiam ſi jure actionis debeantur, caſus eſt in *l. neque eorum, de uſur.* Accedit, quòd jure novellarum nemini licebat ab agricolis accipere ultra ſemiſſem duodecimæ, ut novè diximus *ſuprà quæſt.* 1. Tamen reſpondeo contractum prædictum non improbandum, ſi aliud non obſit: quia hoc caſu fructus ſeu penſiones non ſunt acceſſio, ſed ipſum principale. Major enim pars fructuum cedit colono pro cultura, & quæſtu ſuo. Reliqua autem pars, quæ ſegregatur domino, tam ejus eſt, quàm res mutuò data vel depoſita, & ipſi colono principaliter æs alienum, quum omnis opera ſua jam penſata ſi. Confirmatur, quia jure *digeſt.* & *Cod.* colonus ipſo jure ſine alia interpellatione tenetur ad uſuras penſionum tardiùs illatarum, *l. quæro in princ. locati l. cum quidem. §. ex locato, de uſu. l. præſes, l. de locat.* igitur multò fortius deberentur ex pacto. Unde manifeſtum eſt, illas penſiones non eſſe acceſſionem, quia etiam non veniunt in conſequentiam; ſed principaliter. Nec obſtat, *d. l. neque*, quia loquitur quando fructus veniunt in conſequentiam & acceſſoriè. Dico tamen, quòd etiam in terminis juris communis non veniet duplex acceſſio. Unde ſi penſio non conſiſtat in pecunia, ſed in frumento, vino, vel aliis ſpeciebus, ſi dominus velit habere æſtimationem quantiplurimi à tempore moræ, juxta notata in *l. vinum ſi cert. pet. in l. in hac de condict. tritic.* (quod in praxi reſtringimus ad annum proximum à die ſolutionis fiendæ: ut tetigi *ſupra ead. quæſt.* 21. *num.* 122. & latiùs in *conſuet. Pariſ.* §. 195. gloſſa in verſ. *moiſſons de grains*) tunc non poterit ſimul cum auctuario quanti plurimi petere illas uſuras legales, etiam de jure communi, & licet ſint ſemiſſes tantùm. Plus dico, de jure etiam pactum expreſſum non valere, quòd ſimul cum æſtimatione quanti plurimi poſſet uſuras petere, etiam pro rata penſionis communis tantùm, & non pro rata auctæ æſtimationis: quia licèt hoc modo non eſſet proprè acceſſio acceſſionis, tamen eſſet duplex acceſſio ejuſdem principalis debiti, quod non eſt ferendum. Sic in præſenti dico, quòd non poſſet reditus conſtitui habita ratione ad æſtimationem quanti plurimi valuerunt penſiones: ſed ſolùm pro rata æſtimationis communis, & adhuc eo caſu tenebitur dominus remittere dictam acceſſionem & æſtimationem quanti plurimi, ſi velit habere acceſſionem reditus: quia non eſt ferendum quòd de eodem debito vel ſorte capiat duplicem acceſſionem: eſt enim hujuſmodi reditus vera acceſſio ſortis, ſicut uſura, cujus ſuccedaneus eſt. Et adhuc ſi contingeret dominos nimium abuti dictis reditibus adverſus ruſticos, vel colonos ſuos, magis cohiberi debeant aut

moderari

Digitized by Google

moderari, ut in præcedenti quæſt. & quemadmodum Juſtinianus tempore ſuo propter abuſum reduxit ad ſemiſſem duodecimæ in novella *conſtit.* 32. *cum ſeq. ſup. quæſt.* 1.

234. Alioqui non debent infringi, niſi ex juſta cauſa, putà ſi locatio eſt facta exceſſiva mercede, ita quòd pauper colonus non poteſt ſolidam ſolvere, & tamen acerbus dominus nihil remittit, nec dilationem concedit; ſed pro reſiduo mercedis, quam non poteſt promptè exigere, emit ab eo ſummum reditum duodecimæ: vel ſi locatio initio mediocri mercede facta eſt, ſed frugibus afflictis, & aſpera annona ſuperventa, nullam tamen dominus avarus reſpirationem dat colono, ſed ſolidum exigit quantum poteſt, & pro reſiduo reditum emit ad rationem duodecimæ. Tunc enim puto prudentis judicis officio incumbere, ut ſaltem denegatam dilationem concedat, permittendo colono infra annum vel aliud moderatum tempus liberè debitum ſolvere: alioquin termino lapſo ex tunc non retrò reditus currat, ut in ſimili. ſuprà *quæſt.* 22. *in fi.* vel reditum in quantitate, putà ad rationem decimæ ſextæ, & decimæ octavæ moderare, vel etiamſi ex perſonarum & circunſtantiis negotii res exigat in totum annullare: ut aliter prout totius cauſæ æquitas (quæ certis regulis definire nequit) ſuggerat, proſpicere, *l. bona fides. depoſiti. leg. quod ſi Ephesi. in fi. de eo quod certo loco. leg. de acceſſionibus. de diver. & tempor. præſcript.* Non obſtant novellæ, ne quis mutuum dans agricolæ, quia nunquam fuerunt in uſum receptæ apud Francos, nec etiam apud Gallos, quibus Juſtinianus & ſucceſſores ſui nunquam imperaverunt, ut dixi in *conſuet. Pariſ. tit.* 1. *in rub.* 9. *cum ſeq.* Suſpicor etiam quòd dictæ ſalubres novellæ non diu ſteterunt in uſu poſt obitum Juſtiniani, afflicto undique Imperio. Cùm ergo liceat omnibus vel agricolis ad rationem duodecimæ fœnerari, nec juſtum, nec expediens eſſe videtur, hoc commercium interdici dominis erga proprios agricolas: ne fortè coloni inopes cogantur ſolum vertere, aut erga extraneos durioribus verſuris ſuccumbere: veriſimile eſt enim quòd benigniùs illis cum dominis ſuis agatur. Quorſum igitur hoc prohiberetur? His ſcriptis ſupervenit & pendet quæſtio in Senatu hoc anno 1544. An valeat emptio reditus duodecimæ facta pro reliquis reditus fundiariis? In qua dicendum eſt, quòd ſi ceſſante alio vitio, & dummodò reditus fundiarius non ſit exceſſivus, nec procuratus in fraudem, putà quando eſt antiquus. Secùs ſi debitor mediante certa ſumma, recognoviſſet ſe tenere domum ſuam in cenſum & emphyteuſin, vel in ſimplicem reditum à creditore, deinde eidem pro reliquis ejuſdem reditus conſtituerat alium reditum ad rationem duodecimæ: quia tunc puto ſecundum reditum omninò annullandum, tanquam uſuram uſuræ, vel in fraudem anatociſmi. Idem ſi vili pretio vendidit domum ſuam, quam ab emptore conduxit, & pro reliquis conductionis eidem hujuſmodi reditum conſtituerat: quia tunc ſatis eſt præſumptionis ad totius poſterioris contractus annullationem, ut infrà *quæſt.* 56. *cum ſequentibus.* Si verò dominus conceſſit fundum proprium in reditum Titio, ſed gravi reditu, tamen tempore ſterilitatis urget ſolidum, & pro reliquis illius temporis emit reditum duodecimæ, puto moderandum, vel in quantitate, putà reductione ad decimam quintam vel decimam-octavam vel induciis datis, ut infra annum liberè redimere liceat, alioquin currat reditus in poſterum, ut nuper dixi in colono: aut aliter ex bono & æquo pro totius rei qualitate temperandum, hic ſuccedit quæſtio 235. de qua 1560. fui interrogatus ab uno antiquo Advocato.

QUÆSTIO XXV.

SYNOPSIS.

1. *Non infliguntur pœnarum uſuræ.*
2. *Poteſt quis minoribus uſuris non ex ſolutis majores ſtipulari.*
3. *Reprobati Doctores in uſurarum quæſtione.*
4. *Odioſior qui ab initio fœnus illegitimum ſtipulatur, licèt ex poſt facto licitum exigat, quàm qui ab initio licitum ſtipulatur, illicitum poſteà exigit.*

235. Viceſimoquintò ſuccedit quæſtio, quam ante tres & viginti annos ſcilicet 1522. vidi in facto. Quidam alioquin empturus reditum ad rationem duodecimæ, cupiens evitare moleſtiam interpellationis & appellandi nomen debitoris, in ſeſquimille libras numeratas, ſtipulatus eſt centum viginti libras annuas, in quatuor hic conſuetis trimeſtribus terminis ſolvendas (hic reditus eſt viceſima quinta parte, & ſic paulò plus ſemiuncia minor duodecima) cum pacto, quòd debitori in ipſa die cujuſlibet termini, vel infra triduum, ſolventi remitteretur ſexta pars penſionis illius termini, videlicet centum ſolidi: An pactum valeat, ita quòd lapſo triduo non liceat purgare moram, offerendo viginti quinque, ſed neceſſe ſit ſolvere triginta? Reſpondeo, valere pactum, nec poſſe lapſo triduo moram purgari indiſtinctè, nullámque probabilem dubitationis cauſam ſubeſſe: quia nulla eſt pœna hîc appoſita dationi quantitatis, nulla ſecundaria uſura aut acceſſio: ſed liberalis remiſſio partis debiti ſub conditione ſolvendi reſiduum in triduo. Et ſic cùm totum purè debeatur in termino, non poteſt debitor uti exceptione pacti conditionalis de non petendo partem, niſi conditione ſpecificè ſervata: & in omnem eventum ſatis eſt, quod apparet de juſtitia integræ petitionis, ut per Bald. in *l. cùm allegas. col. pen. in fin. §. oppo. Cod. de uſur.* Sed fac pro eodem pretio venditum fuiſſe reditum annuum centum librarum tantùm: ſed appoſitum eſt pactum pœnale, quòd niſi debitor ſolverit in ipſa die cujuſque termini, vel infra triduum, cadat in pœnam centum ſolidorum, pro quolibet termino. Et videretur prorſus non valere hoc pactum. Primò, quia pœnarum uſuræ peti non poſſunt. *l. ult. de magiſtra. conveniend.* Igitur nec uſurarum pœnæ, ſicut nec uſurarum uſuræ, vel fructuum, aut alterius acceſſionis. *l. nec eorum. de uſur.* Secundò, quia eſt pœna dationi quantitatis appoſita, quæ ſecundum communem Doctorum ſententiam non valet, ut in notata *dict. l. cùm allegas.* etiamſi apponatur ſorti principali. Quantò ergo minùs, cùm apponatur uſuris & acceſſionibus ſortis, & adhuc non ſemel, ſed per multiplicationem & dinumerationem temporis: ut videatur potiùs ſecundaria uſura, & ſic uſura uſuræ, quàm ſimplex pœna? Uſura autem uſuræ de jure non admittitur, etiam infra legitimum quantitatis modum, ut diximus ſuprà *num.* 45. In contrarium argumentum quòd valeat: quia iſte contractus cum ſuo pacto non differt à præcedenti, re & effectu, ſed nudo ver-

borum ſono, ut patet ad ſenſum. Utrum enim facilius ſit ad paciſcendum, ſive ad loquendum, dicere aut ſcribere, tanti væneunt centum viginti libræ reditus, cum pacto remittendi centum ſolidos pro quolibet termino ſolvendo infra triduum: vel, tantidem væneunt centum libræ reditus, ſub pœna centum ſolidorum, pro quolibet defectu ſolutionis in termino vel infra termini triduum: nónne hæc omnimodo convertuntur? Cur igitur magis liceat in primo quàm in ſecundo caſu, quum ſit idem caſus, niſi quatenus nudo & lubrico verborum tectorio extrinſecùs, hoc eſt, quoad inanem ſonum differre videntur.

236. Anne mera deſipientia eſt, leges verbis imponere, ſaltem in materia uſuraria, aut aliàs prohibita, & ubi de vitanda legum fraudatione agitur. *l. contra legem, de legib. l. non dubium. Cod. eod. l. ult. Cod. de uſur.* & maximè in materia conſcientiæ & æquitatis, ubi ſimplex veritas & effectus rerum attenditur, non autem verborum formula? Et hæc certè neceſſariò concludunt, quia tametſi quandoque in purè poſitivis, putà in conditionibus voluntariis, hoc eſt, ab homine appoſitis in ſua donatione, ſubſtitutione, legato, vel alio actu, ab ejus ſola voluntate dependente; referat quandoque ſic aut ſic locutum aut ſcriptum eſſe, & verborum formulæ in illis (non tamen ſemper) ut alibi diximus, expendantur. Tamen ubi agitur de fraudatione proximi, vel legis, neceſſe eſt formulas omnes verborum ſubſidere, ſolùm verò effectum & veritatem realem attendi: alioquin ſola verborum (eodem manente effectu) differentia jam ipſamet eſt fraudatio & cavillatio. *dict. leg. contra legem. cum vulg.* infrà *numer.* 565. Ultra hæc pro ſententia noſtra textus eſt rotundus. *in l. pecuniæ. §. 1. de uſuris.* Et ſic nullo modo ampliùs dubitandum eſt, etiam in praxi conſulendo, aut judicando. Non obſtat primùm: quia iſta non eſt uſurarum pœna, vel alia acceſſio uſuræ, ſed legitima uſura, imò paulò infra modum legitimæ. Clarum eſt autem, quòd poteſt quis ſtipulari minores uſuras, & ſimul ſi ad diem ſolutæ non fuerint, poteſt licitè ſtipulari majores, dummodo ſemper infra legitimum modum, quo caſu non cenſetur ſtipulando majores, ſtipulari pœnam, ſed fœnus uberius, quale ſimpliciter & abſolutè ſtipulari, licebat; ut inquit textus *dict.* §. 1. Majorem autem gratiam proximo facit, & longiùs abeſt ab avaritia & fraudatione legum coërcentium uſuras, qui ſtipulatur minores, & in defectum earum majores, vel etiam pœnam loco minorum, infra tamen legitimum modum: & ſic dat proximo facultatem aliquam minoribus uſuris ſe liberandi, quam ſi non daret hanc facultatem, ſed præciſè ſtipularetur ſummas & legitimas uſuras.

Lex verbis non imponenda. In conſcientia veritas & effectus, non verba.

237. Non obſtat ſecundum: quia omnia jura clamant valere pœnam, etiam dationi quantitatis appoſitam, in omni materia, ſive in contractibus, ſive in teſtamentis, ſive etiam in uſuris, dummodò non excedat legitimum modum uſurarum text. in *l. pœnam. de uſuris. l. Iulianus. §. 16. idem Papinianus de actione empt. l. cum allegas. Codice de uſuris.* Et ſic non eſt curandum de contraria opinione gloſſæ & Doctorum ad quos non leges, ſed illi ad leges flecti & attemperari debent. Tunc conſtat omnes gloſſ. & Doctores in hac materia toto cœlo aberraſſe, & prorſus hallucinatos fuiſſe ignoratione literarum, & terminorum legalium, eoque prolapſos eſſe, ut uſuras (utcunque ſe jactent) minimè correxiſſe, aut emendaſſe, ſed veteres majores uſuras in acerbiores ridiculè commutaſſe, deprehendantur, ut ex prædictis liquet. Ex his ſtat concluſio, quòd nedum in reditibus fundiariis, ſed etiam in reditibus pecuniâ conſtitutis poteſt locus eſſe pœnæ. Limito primò, ut procedat, dummodo pœna momentanea ſit, reſpectu ſingularum principalium præſtationum, ut in *l. pecuniæ. l. Seia. de uſuris.* Secùs ſi reſpectu ejuſdem præſtationis pœna eſſet ſucceſſiva & multiplicata, putà ſi non ſolùm eſt dictum, quòd ſolventur tot ſolidi, ſi non ſit ſolutum in termino vel infrà octo dies: ſed quòd rurſus ſolventur totidem ſolidi: vel alia pœna, ſi per alios octo dies ejuſdem penſionis ſolutio differatur, & ſic deinceps, ut in caſu, de quo infrà *quæſt. centeſima, ad finem.* Hæc enim in effectu eſt vera uſura, & ſic uſura uſuræ omni caſu vetita: & ſic non obſtant quæ diximus ſuprà *num. quadrageſimo quinto.* Limito ſecundò: dummodo pœna ſimul cum penſione non excedat rationem duodecimæ: & ſic vides, quòd nullo caſu etiam momentaneo & indirecto, putà per viam pœnæ, licet excedere duodecimam etiam eo prætextu, quòd creditor longè infra duodecimam ſtipulatus fuerit, putà ad rationem unius pro viginti vel viginti quinque: quia in defectum ſolutionis, vel moræ etiam plurium dierum, & menſium, non licebat ſtipulari tantam pœnam, quòd ſimul cum penſione excedat modum legitimum. Et quantumcunque creditor debitorem releves, in hoc quòd etiam infra tres vel plures menſes à termino liberari poſſit, ſolvendo quincunces aut trientes uſuras, non tamen etiam in compenſationem tanti beneficii ſtipulari poterit vel tantillum ultra duodecimam, quemadmodum jure civili non licet eodem prætextu ſtipulari, vel tantillum ultra ſemiſſes communiter, vel ultra beſſes in legitimo negotiatore. *dict. l. eos. ad l. pœnam. de uſuris.*

Pœna valet in datione quantitatis.

Non valet uſura uſuræ.

238. Sed quid ſi de facto pœna excedat modum? Reſpondeo, non in totum vitiabitur, ſed ſolùm quatenus excedit, *d. l. pœnam. leg. placuit. de uſur.* Quod ſimpliciter verum puto, quando exceſſus eſt caſualis, & incipit à conditione ut tunc ſit tantùm moderandus, ut hîc in pœna. Secùs quando exceſſus incipit à diſpoſitione, & eſt principaliter intentus: quia tunc diſtinguendum puto, ut ſuprà *ead. quæſt.* 10. ut ſi non excedat rationem unius pro decem, reducendus reditus ad rationem unius pro quindecim, per judicem, niſi creditor ſpontè, & ſine lite moderationem ad legitimum modum obtulerit. Si verò excedat rationem unius pro decem, omninò caſſandum ſit, penſionibus ſolutis in ſortem computatis. Unde ſi creditor emat reditum ad rationem unius pre novem, quantumcunque det debitori facultatem ſe deliberaudi à reliquis, ſolvendo reliqua ad rationem unius pro quindecim, vel etiam unius pro viginti in termino, vel etiam infra plures dies, vel menſes à termino, nihilominùs debitore ſortem reliquis in eam computatis offerente, puto reditum in totum annullandum: inſpecta principali intentione & diſpoſitione contractus: tum odio hujuſmodi redituum, tum quia mali exempli res eſt. Unde quantumcunque creditor hoc pacto magis releuare videatur debitorem, quàm ſimpliciter ad ratione duodecimæ ſine hoc pacto emendo, quia multæ fraudes fieri poſſunt; nec hoc prætextu excuſandus eſt, qui non veretur improbo fœnore tam enormiter leges tranſgredi. Non obſtat quod nuper diximus, effectum magis attendi, quàm verborum formulam, & ſic non videretur diſtinguendum, an contractus incipiat à minori, vel à majori reditu: quoniam dico, quòd hoc caſu hæc differentia non tam verborum formam, quàm effectum & realem naturam obligationis reſpicit. Magis enim delinquit & legem contemnit, qui ab initio

Res mali exempli.

Digitized by Google

& principali diſpoſitione ſtipulatur improbum fœnus, licèt ſub certa conditione licito fœnore contentari velit, quàm qui ſolum licitum fœnus in diſpoſitionem principalem deducit, licèt poſteà ſub conditione pœnam ſtipuletur, uſque ad improbum fœnus aſcendentem. Et ratio eſt manifeſta: quia primo caſu creditor directò, primariò & principaliter legem contemnit: ſecundo caſu caſualiter & ſecundariò. Primo caſu & ab initio nulla eſt in ſe & per ſe principalis diſpoſitio, quia habet expreſſum, perpetuum & continuum fœnus improbum: & ſic eſt nulla cum omnibus ſuis acceſſoriis clauſulis, nec principale nullum validari poteſt ab acceſſorio, *leg. ex pupillari. ff. de vulg. & pupill. ſubſtit.* Secundo verò caſu principalis diſpoſitio in ſe valida eſt & legitima, & ſic per acceſſorium, putà per appoſitionem pœnæ, etiam ſuprà modum exceſſivæ non vitiatur: & ſic pariter propter principale validum, pœna ipſa non vitiatur in totum, ſed juxta naturam principalis ad legitimum modum reducitur. facit *l. cum principalis de reg. jur.* Et ſiç non verbalis, ſed realis eſt noſtra diſtinctio. Hæc me addere oportuit, ne quam fortè hic anſam vitilitigatoribus relinquam. Secundò limito præfatam concluſionem, ut pœna vel major uſura non poſſit in præteritum extendi, pro tempore quo minor reditus vel uſura fuit, ut in quæſtione ſequenti.

QUÆSTIO XXVI.

SYNOPSIS.

1. *Creditor purè duodecimam jure ſtipulatur.*
2. *Cum ſtipulationes ſtricti juris ſint, eas ſtrictè interpretari oportet.*
3. *Niſi præciſa ſortis repetitione, duodecima non currit.*

339. VIceſimoſextò quæro, Quid ſi quis ſtipuletur unum annuum pro viginti (quæ eſt ratio quincuncis uſuræ) cum pacto, quòd ſi quo anno debitor non ſolverit penſionem illius anni, tunc ex die contractus, ſive totius ſortis numeratæ, unum annuum pro duodecim ſolvere teneatur? An debitor qui poſtquam per plures annos quincunces ſoluit, nunc reliquator eſſe cœpit, teneatur etiam pro præteritis annis quibus ſoluit, ſupplere uſque ad rationem duodecimæ? Dubium facit quòd creditor licitè ſtipulari potuit duodecimam purè & præcisè: & ſic videtur quòd poteſt eamdem ſtipulari ſub conditione, etiam ex die contractus: cùm per hoc non plus oneretur, ſed minùs gravari poſſit debitor. Sed abſque dubio dicendum eſt quòd ſolùm duodecimam ſolvere tenetur pro annis quibus ceſſavit. caſus eſt in *leg. cum quidem. in princ. de uſuris.* Et ſic pro tempore, quo minores uſuræ cucurrerunt, & ſolutæ ſunt, majores retrò non debentur ob ceſſationem ſequentem, etiam infra legitimum modum, & quantumcunque expreſſo pacto, vel ſtipulatione id cautum ſit. Et ratio eſt, ut pulchrè inquit Baldus ibi in lectione antiq. *iniquitas pacti in ſeipſo.* quia iniquum eſt, quòd ille qui pro tempore præterito obtemperavit, pro eodem tempore pœnam incurrat, & ſic meritò tale pactum à lege reprobatur. Non obſtant *lex lecta. in fine. ſi certum petatur. l. hujuſmodi. 2. l. ſi ita ſtipulatus fuero. in princip. ff. de verborum obligation.* quia ibi tempore medio nulla uſura cucurrit, nec ſoluta fuit: & ſic nullum eſt inconveniens, quin creditor in aliquem eventum, vel ex die contractus legitimum reditum vel uſuram ſtipulari poſſit, qualem ab initio ſtipulari licebat. Interim autem relevatur debitor in duobus: primò, in facultate immunitatis conſequendæ à reditu, vel uſura: ſecundò, & in omnem eventum in interuſurio, ſeu dilatione reliquorum medii temporis: & ſic magis habet unde gratulari, quàm queri poſſit. Hîc recordor pulchræ quæſtionis, quàm olim in facto.

340. Cuidam in contractu matrimonii promiſſæ ſunt quater mille libræ, videlicet ſeſquimille præſenti pecunia, reſiduo infrà tres annos ſolvendo: & in defectum ſolutionis: verba cautionis erant hujuſmodi Gallicè, *Et en ce cas dés à preſent comme dés lors, on luy conſtituë rente au denier douze*, id eſt, ex tunc prout ex tunc conſtituitur reditus ad rationem duodecimæ. Accidit non fuiſſe ſolutum in fine triennii, non fuit dubium quin extunc currere inciperet reditus: ſed an retrò quoque ex die contractus peti poſſet, dubitabatur: non quin ita expreſſim cavere potuiſſet, ut in dicta leg. & per notata infrà *quæſt.* 42. *num.* 170. ſed an ita ſatis cautum intelligeretur ex illo brevi verborum involucro, ex nunc, prout extunc, ſiquidem omnes præfatæ leges loquuntur, quando illud cautum fuit per verba clara & expreſſa ſine ſcrupulo, ut ſunt illa, tunc ex hac die in annos ſingulos, & cætera. Unde ſecùs videtur, quando apponuntur verba perplexa, ut videntur iſta, ex nunc, prout ex tunc, & ex tunc prout ex nunc, promitto vel conſtituo, omiſſis etiam illis verbis, in annos ſingulos: quo caſu etiam Bald. in *dicta l.* hujuſmodi dicit eſſe perplexitatem, & relinquit cogitandum. Prætereà in ſtipulationibus ſit ſtricta interpretatio l. *quicquid adſtringendæ, de verborum obligationibus*, & ſemper in dubio fuit interpretatio, contra eum qui ſe fundat in verbis, & contra actorem vel creditorem. *l. veteribus de pact. l. Labeo ſcribit de contrab. empt.* Alex. *in l. paciſci Cod. de pact.* & in *conſ.* 194. *conſideratis verb. col. pen. lib.* 2. Decius *cap. in præſentia col.* 17. *de probat.* quantò fortiùs ubi etiam cucurrit odioſitas, ſubjectæ materiæ & uſurarum, ut hîc? Quibus non obſtantibus dicendum, ex contractu reditum vel uſuram peti poſſe, & ita expreſſum idem eſſe in iis verbis ex nunc, prout ex tunc, ſicut in illis, ex hac die, tenent Bart. Bal. (qui dubitare deſiit) & Jaſo. in *l. ſi ita ſtipulatus fuero in princ. de verborum oblig.* ſentit Paul. *in dicta l. hujuſmodi. 2. in fi.* quia hæc verba tantumdem important: nec eſt à proprietate verborum recedendum. *l. non aliter in princ. de legat.* 3. etiam in materia odioſa. Franc. Aret. *l. cum lege ff. de teſtamentis.* Tum alioquin verba ex nunc prout ex tunc, nihil operarentur, quia illis omiſſis, æquè curreret reditus pro tempore futuro. Ergo adjectio illorum verborum operari debet etiam pro tempore præterito: non tam ne ſint ſuperflua contra *l. ſi quando in princ. de leg.* 1. *cum vulg.* quàm ne contra propriam & genuinam ſignificationem improprientur, vel reſtringantur ad actum conſtituendi, ſeu nudam promiſſionem, & non ad effectum promiſſionis; & ita conſului, licèt plures dubitarent. Et intellige quando ſocer non poterat cogi ſolvere ante terminum, aliàs non curreret reditus niſi ad rationem quincuncis, ut not. infrà *quæſt.* 81. Sed quid ſi ſub eadem clauſula erat datus terminus ſolvendi uſque ad octo vel decem annos; an concluſio noſtra debeat reſtringi ad quinque noviſſimos annos per conſtitutionem regiam anni 1512. art. 71. Reſpondeo, Non; nec dicta conſtitutio habebit locum pro annis lapſis ante terminum, ut pleniùs dixi in *conſ. Pariſ. tit. 4. in Rubr.* Sed advertendum quòd alia ratio videtur annullare pactum, quia præfatæ leges loquuntur in terminis juris, & in uſura legali, quæ currit, licèt

Clauſula ex nunc prout ex tunc.

ſors non ſit alienata, ſed exigi poſſit: nos autem loquimur in duodecima, quam impoſſibile eſt currere, niſi priùs ſorte alienata & irrepetibili. ſuprà *num.* 17. Igitur impoſſibile eſt retrotrahi ad tempus prohibitum & inhabile, videlicet quo ſors non erat alienata, ſed poterat peti & exigi per creditorem, Solve fatendo objectum, ſed quòd ſumus in præſenti quæſt. in diverſis terminis ab omni uſura legali vel noſtrati, infra illud tempus: quia illud pactum eſt pars æquè principalis contractus dotalis, & ſic non cenſetur acceſſio, ſed pars principalis legitimæ conventionis per notata infrà *quæſt.* 52. *num.* 370. Et ſic tantò fortiùs vides, quòd dicta conſtitutio regia de quinque annis non poteſt hìc habere locum, pendente dicto tempore, & intelligendum quòd eo caſu ſors erat alienata perpetuò: ideò in contractu matrimonii infra modum duodecimæ toleratur.

QUÆSTIO XXVII.

SYNOPSIS.

1. *Vera propria uſura moribus Galliæ ſublata.*
2. *In reditu qui redimi poteſt infra rationem viginti pro uno, locum habet retractus.*

241. VIgeſimoſeptimò quæro: debetur pecunia ex mutuo, depoſito, legato, vel aliàs, convenit, quòd niſi infra tale tempus ſolvatur, & quòd debitor conſtituit, & ſolvere abinde tenebitur reditum ad rationem duodecimæ, vel etiam ad rationem unius pro quindecim, aut viginti, an valeat pactum? Reſpondeo. Refert quòd agatur: aut enim agitur de juſto & pleno contractu reditus, videlicet ut ex tunc eo caſu alienata ſors, nec ampliùs poſſit exigi, niſi ſimplex reditus, & valet pactum. Aut verò agitur quòd debitor in caſum moræ ſolvat tantam penſionem, quantam afferret talis reditus, & non valet: quia creditor poſſet exigere & cogere debitorem ad ejus ſolutionem, quando vellet, & tamen ſimul pro rata temporis dilatæ ſolutionis exigere reditum, & ſic eſſet vera & propria uſura, quæ moribus noſtris ubique in totum abolita eſt, ut ſuprà *num.* 17. *cum. ſeq.* Hìc autem non præſumitur actum de juſto reditu & alienatione ſortis: ex quo apparet quòd debitor remanet obligatus ad ſortem. Unde niſi aliud exprimatur pactum de ſolvendo reditu in defectum ſolutionis, intelligitur de ſimplici penſione, quæ eſt vera uſura: unde debitor non tenebitur eam ſolvere, & ſi ſolverit, poterit in ſortem imputare, & reliquum ſortis offerendo liberari, & etiam creditor poterit nihilominùs ſortem quando volet, exigere, deductis penſionibus ſi quas receperit: quoniam dictum pactum de ſolvendo reditu in defectum, eſt (prout etiam in dubio cenſetur) appoſitum favore creditoris, per notata Bart. in *l. quamvis de pignorat. act.* Lanc. dec. *in l. qui duos. de legat.* 1. & quod notat Bal. in *l.* 1. *quæſt.* 2. *Cod. de his quæ pœn. nomine* Dec. *conſ.* 12. *col.* 1. ubi dixi in annat. & per text. in *l. ſi fratres.* §. *idem reſp. ſocius ff. pro ſocio.* An autem idem ſit, ſi ſimilis clauſula ponatur in teſtamento, vel in ſententia, dicam infra *quæſt.* 73. Prædictam concluſionem quando reditus non valet limito in dote promiſſa, ut in *fi. quæſt. præced.* Item limito in pecunia debita ex venditione fundi, aut ſimili tranſlatione rei fructiferæ, per ea quæ ſcripſi in *conſ. Pariſ.* §. 1. *gl.* 9. *quæſt.* 3. *num.* 19. Unde cùm emptor venditori conſtituiſſet reditum pro pretio rei emptæ, cum pacto, quòd teneretur illum redimere infra 4. annos, conſultus reſpondi pactum valere, & reditum cum effectu currere, non ſolùm infra quadriennium quo creditor non poteſt ſortem exigere: ſed etiam per quadriennium, donec redimatur vel ſolvatur ſors cum reliquis. Et ita etiam judicatum fuit in Areſto ſupremi hujus Senatus, pro magiſtro Jo. Cointerello in publicis cauſarum actionibus, die Martis poſt meridiem, octava Maii, anni 1537. hujuſmodi enim contractus non differt in effectu à conceſſione fundi in reditum, quem tenebitur accipiens redimere infra certum tempus pro certo pretio, de quo non dubitabatur quin valeat in foro conſcientiæ: ergo & præcedens contractus, quia in conſcientia non attenditur formula & conceptio verborum contractus, ſed ſolum effectus ſuprà *num.* 236. Eſt enim & hoc ſecundo caſu vera venditio fundi ſubjecta retractui proximitatis, & aliis conſuetudinibus rerum venditarum, ut nuper reſpondi cuidam Seſquinormano Cenomano, qui putabat ſe fraudaturum conſuetudinem retractus, ex eo quod conceſſerat fundum in reditum, quem teneretur accipiens redimere. Imò plus dico quòd etiam ſi non teneatur accipiens redimere, ſi tamen reditus eſt redimibilis infra rationem viginti pro uno, cenſetur venditio fundi, & habent locum retractus & alia jura venditionum, ut dixi in *conſ. Pariſ.* §. 13. *gl.* 5. *quæſt.* 10. *in fi.* & §. 23. *quæſt.* 19. Et adverte quod in dicto caſu, in quo conſului, non erat contentio ſupra quantitate vel exceſſu reditus, quia non excedebat fructus; ſed ſolum difficultas erat propter dictum pactum. Si verò reditus ob moram conventus excederet, idem dico, dummodò eſſet valdè moderatus, & ad ſummum non excederet viceſimam partem pretii in anno, & res non eſſet vendita ultra juſtum pretium, aliàs ſecùs. [aliàs reditus excederet ſortem: quia ſors eſt vera æſtimatio rei traditæ pro ſorte. Quod verò excedit, acceſſio eſt & uſura uſuræ.] & ita limitandum dictum Areſtum per ea quæ dicam infra *quæſt.* 74. Si verò reditus aſcenderet ad duodecimam, ut in *quæſt. præcedenti, num.* 240. non deberet hoc caſu in totum annullari, ſed ſolùm ad viceſimam reduci, ut infra *num.* 221.

Solutio. — Quæſt. incidens. — Areſtum. — Solutio quæſt. incidentis.

QUÆSTIO XXVIII.

SYNOPSIS.

1. *Pactum interdum eſt pars pretii.*
2. *Qualibet ex cauſa, jure populi Romani ultra legitimum modum uſuras extorquere non licet.*
3. *Venditor qui diſtraxit juſto pretio, in dolo non eſt.*

242. VIceſimooctavò quæro, Quidam nobilis debens capitulo Meldunenſi 10. libras Pariſienſes reditus redimibilis, ad rationem duodecimæ, videlicet pro 150. libris Turonenſibus, vendit Titio ligna ſylvæ ſuæ cæduæ pro ducentis vel trecentis libris? Titius non habens tantam pecuniam paratam, ſoluta

parte pretii, pro centum quinquaginta libris reſiduis promiſit venditori ſolvere annuatim tantam ſummam ad quam aſcendit dictus reditus, donec ſortem reddat venditori redempturo à dicto capitulo: & ultra ſe obligavit ad ſolvendum venditori reſiduum dicti pretii infra tres annos, vel ad exonerandum eum à dicto reditu, & omnia damna & intereſſe, ſi quid horum factum non ſit: utrum valeat pactio? Conſultus reſpondi quòd ſic: ſed ne poſthac paralogiſari contingat deciſionis cauſas ſemel *ἀναυπτῶς* excutiamus. Probatur primò per notata in præcedenti quæſt. & cum res ſit dicto areſto deciſa, non videtur diſputandum. Probo ſecundò, quia illud pactum eſt pars pretii, *l. fundi partem, de contrah. empt.* quod oſtendo, quia non erat tunc, aut tam citò, aut tantam lignorum quantitatem venditurus, niſi ut liberaretur à dicto reditu, nec aliàs venditurus, niſi juſto & præſenti pretio, quo ſe liberaret, nec voluit vendere ſub dilatione partis pretii, niſi ſub dicto onere ſolvendi interim reliqua reditus, aut redimendi vel perſolvendi infra dilationem; & ſic dicta pactio non poteſt dici uſuraria, cùm ſit pars pretii juſti. Tertiò probatur, quia dicta pactio in ſe eſt juſta, quod oſtenditur dupliciter: Primò, quia venditor nihil ſtipulatur à Titio, niſi quòd præſente pecunia, facere poterat & facturus erat, & ſic infrà limites & veri & juſti intereſſe de quo conſtat, ita quòd hæc pactio eſſet juſta in mutuo per notata *ſuprà num. 25.* Unde tenent Doctores & Theologi, quòd volens negotiari de pecunia, ſi eam mutuet: poteſt ſtipulari non ſolùm ſortem reddi, ſed etiam quantum interim fuiſſet lucraturus, & quòd volens redimere reditum uſurarium, ſi mutuet eam pecuniam, poteſt ſtipulari, nedum ſortem reddi, ſed etiam quantum pro uſuris interim cogetur ſolvere. Secundò, quia iſta pactio non fit in gratiam venditoris, quia mallet promptam pecuniam; ſed in gratiam emptoris: igitur non poteſt dici venditor committere aliquam uſuram per notata. Bal. in *Rub. col. 2. C. de uſur.* & venditor non facit hoc pactum ut ſibi magis negotietur vel caveat, ſed ut conſulat emptori, utque ei liceat interim pinguiùs de pretio negotiari. Quartò, hæc tantò fortiùs procederent, ſi venditus eſſet fundus, aut alia res fructifera, ut in quæſtione præcedenti, quæ tantò magis videtur indubitata; ſed quò res eſſet illuſtrior, poſui exemplum in re mobili, & nullum pariente fructum.

243. In contrarium verò arguitur, primò, non debet admitti ſaltem major licentia fœnerandi vel fraudandi fœnoris, quàm ſit de jure Civili: & loquimur de proprio illo & formali fœnore, in quo debitor poteſt cogi ad reſtitutionem ſortis, & nihilominùs ad ſucceſſivum actuarium, quandiu differtur ſolutio. Sed Iure Civili nullo caſu licet legitimum modum egredi, non ſolùm in vero mutuo, ſed ſive ex venditione, vel ex teſtamento, aut aliàs debeatur quantitas. text. in *l. Iulianus §. idem Papin. de action. empt. l. 3. in fin. de annuis legat. ſuprà eod. num. 7.* At hîc legitimus modus enormiter exceditur, ſive jus civile attendas, *l. eos, C. de uſur.* ſive mores noſtros: quia licèt reditus ſint appobati uſque ad 12. ſortis partem annuam, hoc intelligitur dummodo ſors ſit perpetuò alienata, ita quòd nunquam teneatur debitor reddere: quod eſt præcipuum ſubſtantiale horum redituum, qui ſic differunt à mutuo vero & interpretativo, ut *ſup. num. 17.* Sed hîc debitor remanet efficaciter obligatus ad ſortis reſtitutionem, & ad hoc cogi poteſt, ac ſi mutuò accepiſſet: & ſic eſt interpretatiuum & effectuale mutuum. Igitur non poteſt obligari ad hunc reditum, quia modus enormiter exceditur, & alioquin juſtius eſſet quòd alienata ſorte vendere poſſet reditum ad rationem unius in decem vel octo, quod tamen nemo diceret propter nimium exceſſum. Sed hîc eſt major exceſſus, cùm poſſit cogi reddere ſortem. Et alioquin ſequeretur exceſſus intolerabilis, etiam fundo fructifero vendito. Fac fundum centum annua ferentem vendi tribus millibus ſummo & juſto pretio, ſecundum notata *ſup. quæſt. 5.* & emptorem fundo recepto, rogare dilationem pretii uſque in biennium & interim offerre reditum ad rationem duodecimæ, donec ſolvat: ſi hoc admitteretur, ſequeretur quod poſſet obligari ad ducenta quinquaginta annuatim, & nihilominùs lapſo termino, cogi ad reſtitutionem trium millium cum reliquis ejuſdem penſionis, etiam poſt terminum, quandiu ſolvere differret. Quod non ſolùm legitimum modum excedit, ſed eſt apertè iniquum, cùm penſio ferè in triplo fructus excedat: jure autem communi licet ſtipulari penſionem fructibus congruentem, quandiu ſolutio differtur, *l. ſicut emptio, in fin. cum l. ſeq. locati* ſive habito reſpectu ad pretium, excedat legitimum modum uſurarum, ſive non: quia potuit fundus vendi vili pretio, ita quòd fructus excederent uſuras legitimas pretii: & tamen licitum eſt fructus integros ſtipulari, donec pretium ſolvatur, ſicut licebat rem retinere, ut dixi in *conſuet. Pariſ. §. 1. gloſ. 9. nu. 19.* Sed ſi fructus ſint minores uſuris legitimis, ut aſſolet, cùm res eſt vendita juſto pretio, jus commune permittit ſtipulari penſionem excedentem fructus, donec ſolvatur, dummodò non excedat legitimum modum uſurarum, alioquin ipſo jure non valet ultra legitimum modum, ita quòd hoc caſu licet ſtipulari ad rationem ſemiſſis uſuræ, & non ultrà. Igitur prorſus injuſtum & improbum fœnus eſſet, ſtipulari ad rationem duodecimæ quæ beſſes excedit, ita ut cùm hoc ſors repeti poſſit. Eſt ergo manifeſta iniquitas in hoc exemplo, quia ducenta 50. reditus perpetui ſorte alienata liberè redimibilis tribus millibus æquipollent ſummo pretio fundi valentis ad ſummum tria millia. Tantus autem reditus ſorte non alienata, ſed repetibili, longè plus valet: & ſic eſſet hic fundus datus pro pretio longè ſuperexcedente ſummum pretium, & adhuc iniquus, ſi res vendita non affert fructum, ut hîc. Non obſtat ſecundum, quòd hic reditus ſit pars pretii quia ſupponitur quòd res erat vendita juſto pretio, & ſic dictus reditus non eſt, nec eſſe poteſt pars pretii juſti in totum, vel in parte: cùm pretium conventum ſit integrum juſtum pretium, & ſic ille reditus non eſt niſi pretium ipſius dilationis: igitur ſubeſſe debet legibus & coërcitionibus uſurariis, *d. §. idem Papinianus.* Secùs ſi res ipſa eſſet minori pretio vendita, ita quòd pactum eſſet additum ad ſupplendum & æquandum juſtum pretium: quia tunc erat pars pretii, non autem acceſſio: & ſic non ſubeſſet legibus uſurariis, & ita loquitur & intelligitur *d. l. fundi partem,* quæ expreſsè dicit rem tantò minoris venditam, propter pactum; non obſtat tertium, quia ſive attendatur intereſſe vel egeſtas creditoris, non tamen licet hoc prætextu ultra legitimum modum fœnerari, ſive attendatur quòd ſit in gratiam debitoris idem: alioquin ſequeretur quod liceret exceſſivum fœnus exigere à debitore qui majus aliquod compendium aſſequeretur, vel majus damnum evitaret de uſu pecuniæ, quod eſt falſum per notata *ſup. num. 29.* Non obſtat primum de dicto Areſto, quia negari poteſt ibi rem væniiſſe juſto pretio, vel rem benè diſcuſſam, nec exemplis, &c. ut *ſup. num. 195.*

Solutio quæſtionis incidentis.

Quando pactum eſt pars vel acceſſio pretii.

244. Quid dicendum? Reſpondeo pactum eſſe juſtum in hac hypotheſi: & pro brevi & exacta doctrina & conciliatione contrariorum dico, quod aliud eſt velle negotiari ſeu quæſtum facere de uſu vel dilatione pecuniæ, aliud velle in præſenti re ſua uti, vel ſibi caveri de certo imminenti damno vitando, vel de certo imminenti lucro non amittendo. Primum ſpectat ad materiam uſurariam, & compenſationem promiſcui ſucceſſivi interuſurii pecuniæ, & eſt verum fœnus. Secundum verò non ſpectat ad interuſurium, ſed ad certum juſtum intereſſe, de quo conſtat, & ſic ceſſat materia uſuræ & fœneratoris. Aut ergo non apparet de certa præſenti vera juſta cauſa intereſſe, ultra generale intereſſe promiſcui interuſurii, ut in caſu dicti Areſti, in quæſtione præcedenti ad finem, vel etiam ultra intereſſe lucri ſoliti & ordinarii mercaturæ, vel cujuſvis juſtæ

Solutio.

negotiationis creditoris, ut *inſ. num.* 497. & tunc pactum eſt illicitum & uſurarium. Non tamen puto hoc caſu omnino annullandum; ſed ad quincuncem centeſimæ reducendum, ut in *fi. quæſt. præcedentis, & infrà de reditibus temporalibus, num.* 464. Et moveor, quia venditor non eſt in dolo, quia incipit à contractu juſto & indubitato, nec vendi niſi juſto pretio, & veriſimiliter exiſtimavit ſibi licere duodecimam annuam pretii ſtipulari, quando ſolutio differtur, ut imperiti vulgo putant: unde licèt erret in jure, ſatis eſt exceſſum moderari, & ita rem temperari, ne venditor maneat in totum deceptus cum damno, & emptor decipiens inde locupletetur. Secùs in eo qui incipit à negotiatione fœneratitia emptionis reditus ultra rationem decimæ, vel cum pactis illicitis: quia propter nimium exceſſum doloſe factum omni lucro privari meretur, ut *ſuprà quæſt.* 10. & *infrà quæſt.* 80. Aut vero apparet in ſpecie de certa præſenti caſuali & juſta cauſa intereſſe, ut in hac quæſtione, & tunc licitum eſt pactum illud, intereſſe excedens ut in hoc caſu ubi venditor non ſtipulatur ſibi ipſi præciſè talem reditum ſolvi; ſed alienativè, ut vel ſibi cauſa indemnitatis ſuæ, vel creditori ſuo teneatur emptor ſolvere reditum, & omninò infra terminum, vel pretium ſibi ſolvi, vel creditori ſuo in cauſam dictæ redemptionis. Et ſic apparet quod venditor non certat hic de aliquo novo quæſtu pro uſu pecuniæ, vel ſolutionis dilatione, & ſic ceſſat materia & gravitas uſuræ; ſed tantùm certat, ut indemnis ſervetur à certo & præſenti damno. Cæterùm etiam commodare certat emptori quantum poteſt ſalva indemnitate ſua in caſu, cujus veritatis & juſtitiæ certitudo omnem fraudis materiam & ſuſpicionem excludit, ut in ſimili *infrà num.* 571. & ſic neutrobique quicquam obſtat.

QUÆSTIO XXIX.

SYNOPSIS.

1. *Creditor actiones cedere compellitur.*
2. *Duo illa ſimul non competunt, reditus perceptio, & ſortis repetitio.*
3. *Quando fidejuſſor creditori ſuccedit, confuſione obligatio fidejuſſoria evaneſcit.*

245. Vigeſimo-nonò, ſuccedit appoſitè quæſtio: duo in ſolidum conſtituerunt hujuſmodi reditum, alter recepit totam pecuniam & interceſſori ſuo inſtrumenti indemnitatis expedivit, ut *ſup. quæſt.* 7. promiſit etiam infra quinque annos reditum redimere, vel aliàs eum eximere ab obligatione quod non facit. Tandem lapſo quinquennio, videns fidejuſſor debitorem non velle aut non poſſe redimere & interim ſeſe ſubinde compelli, redemit reditum, & habuit ceſſionem actionum: quales ſunt, prout tenetur creditor cedere ut *inf. quæſt.* 46. Utrum poſſit cogere debitorem ad redimendum, & nihilominùs quandiu redimere differt, exigere reditum, prout facere poterat creditor? Videtur quòd ſic, cùm habeat duo jura, & gerat diverſas perſonas, tum quia debitoris non intereſt magis quam ſi creditor non ceſſiſſet, vel ceſſiſſet extraneo. Imò æquiùs ferre debet, quòd commodum reditus cedat fidejuſſori adjutori ſuo, alioquin æquè ceſſurum extraneo; nec ferendus eſt ſi invideat hoc fidejuſſori, cui fidem non ſervat, cuique officium impenſum non debet eſſe fraudi, prout eſſe videtur, ſi ei non liceat ceſſionem efficacem accipere à creditore, eò quia fidejuſſor prout accipere poſſet: ſi eſſet extraneus. Non obſtat *l.* 1. *C. de dolo.* Tum quia ibi fidejuſſor certabat de lucro ex infortunio debitoris, ſive de acquirendo ſibi in perpetuum prædia debitoris, vili ut in talibus executionibus aſſolet, diſtracta: hîc autem certat de indemnitate vitanda, & licet certè de retinendis fructibus reditus, hoc non videtur lucrum, ſed indemnitas, quia interim abeſt ſibi pecunia ſua, cujus interuſurium æquipollet dictis fructibus. Tum quia *d. l.* 1. vult fidejuſſorem redhibentem pignora cum fructibus, ſi quos excepit, ſervare indemnem, & ſibi rependi pretium cum uſuris legitimis, & ſic ultra pretium debet retinere alterum duorum, vel fructus, vel uſuras, pro ſua indemnitate. Quibus non obſtantibus, contrarium eſt dicēdum, quòd non poteſt cogere ad redimendum, & ſimul quandiu differtur redemptio, exigere reditum, quia impoſſibile eſt, quòd hic reditus currat & debeatur, ſi debitor teneatur & cogi poſſit ſortem reſtituere, ut in *quæſt. præced. in princ.* Et ſic eo ipſo quòd iſte eſt effectus creditor quocunque titulo, ſive univerſali, ſive particulari, ſive lucrativo, ſive oneroſo, & eo ipſo quòd jure creditoris fœneratitii vult uti, & ſic penſiones percipere, ſeſe viciſſim obligat, ut debitori perpetuo quandiu volet ſortem habere, eaque frui liceat; ſunt enim incompatibilia hæc duo jura, videlicet jus redituum hujuſmodi percipiendi, & jus ſortem repetendi, quia eſſet mera & propria uſura undique reprobata, & profligata. Utque iniquum eſt & uſurarium, ſive uſuræ [illegible] & convertibile quem poſſe fructus fundi, alioquin juſto pretio empti lucrari, & tamen venditorem quando volet, cogere poſſe ad redimendum ſine reſtitutione fructuum? ita & hic.

246. Tum palam eſt creditorem ipſum teneri de evictione ſortis, hoc eſt, ut eam ſolidè tutóque ſemel faciat accipientis, utque ab eo nunquam condici nec repeti poſſit text. in *l. ex empto in princ. de action. empt.* facit *l. nam & ſi fur. ſi cer. peta.* Igitur idem præſtare tenetur quicunque ejus ſucceſſor, vel ceſſionarius volens eo jure uti. Non obſtat, ſi dicatur quòd percipiet interim has penſiones non tanquam uſuras, ſed tanquam fructus reditus ſemel juſtè conſtituti & acquiſiti: quia verum eſt quòd erunt juſti & tolerandi fructus, ſi nolit jus habere repetendi ſortem: ſed ſi jus eam repetendi habere velit, neceſſariò erunt veræ & propriæ uſuræ intolerandæ & improbum fœnus utpote beſſem excedens. Minùs obſtat quod dictum eſt de interuſurio, quia longa eſt diſtantia inter fructus pecuniæ perpetuò abalienatæ, & ejus quæ ad libitum creditoris repeti poteſt, quia ſi ad libitum creditoris repeti poteſt, nullum eſt interuſurium, ſuprà *n.* 17. *n.* 82. Si verò repeti poſſit non ad libitum, ſed commodè & congruo intervallo, & uſu conceſſo, tale interuſurium ad rationem ſemiſſis uſuræ promiſcuè de jure taxatum eſt; ita tamen ut nunquam poſſit ſorti jungi, nec duplum excedere, cui ineſt ſimplum ut ſuprà *n.* 44. (Vir & uxor, & mercator cum nobili (pro quo fidejubent) ſinguli in ſolidum conſtituunt reditum. Vir ſemper ſoluit, facit ſibi cedi actiones quatuor annorum: non poteſt pignorare mercatorem pro toto, ſed nonne poteſt pro beſſe? Videtur quod ſic, quia vir & uxor pro uno reputantur: imò, quia uxor habet alia bona & ſinguli in ſolidum, & ſic ſunt quatuor. Ergo pro ſemiſſe poteſt exequi, quia etiam ceſſio communis eſt ſibi, & uxori tamen dicebat Mango contra judicatum, dum ageret cauſam. *Dom. Auberic.*) Nec adhuc hodie tales uſuræ recipiuntur. Prætereà etiam civili & juridica ratione probatur, quia obligatio principalis & acceſſoria, putà fidejuſſoria in eodem ſubjecto concurrere non poſſunt, ſed minùs principalis, videlicet fidejuſſoria, extinguitur *l. ſi reus promittendi de duob. reis. l. hæres*

Obligatio principalis & fidejuſſoria non concurrunt.

Digitized by Google

§. *ſervo*. §. *ſeq. de fidejuſſ.* & nominatim quando fidejuſſor creditori ſuccedit, vel creditor efficitur. text. in *verſic. quod ſi idem d. l. heres*. Nec obſtat ſi dicatur quòd omnis quidem obligatio, qua fidejuſſor creditori tenebatur, extinguitur propter eam incomparabilitatem, quia non poteſt quis obligatus eſſe ſibiipſi: ſed quòd non ſequitur extingui obligationem, qua debitor tenetur fidejuſſori, quia imò ſequitur omninò perimi in neceſſariam conſequentiam: debitor enim non tenetur fidejuſſori, niſi quia fidejuſſor eſt obligatus creditori. Cùm ergo fidejuſſor ea obligatione exemptus ſit, neceſſariò deſinit debitor ei teneri, tanquam fidejuſſori. Amplio etiam ſi fidejuſſor aliis poſteà cederet aut venderet illum reditum, quia tota illa fidejuſſoria obligatio ſemel extincta non reviviſcit, *l. qui res. §. areã. de ſolut.* Secùs ſi non proprio, ſed nomine alieno verè, & ſine fraude emiſſet: item ſecùs ſi reditus ab eo ex cauſa vetuſtiori ſine fraude & colluſione evinceretur, ita quod confuſiones medii temporis retrò reſtituendæ eſſent, ut in *l. a §. fin. de hered. vendit. l. Papinianus de ſervitut. l. debitor. ad Trebel.* Tertiò limito, ſi fidejuſſor ſuccedat creditori per redeptionem, ut in *quæſt. ſequenti.*

QUÆSTIO XXX.

SYNOPSIS.

1. *Nemini officium ſuum debet eſſe damnoſum.*
2. *Principalis debet obligatione fidejuſſorem exonerare.*
3. *Fidejuſſor qui diu perſtitit in obligatione, poteſt petere ut abſolvatur.*
4. *Debitorum intereſt ne damno afficiantur fidejuſſores, ut faciliùs fidejuſſores inueniantur.*

247. TRigeſimò quarto, Quid ſi iſte fidejuſſor malit recuperare pretium redemptionis duntaxat, & offert deducere & in ſortem imputare, ſi quas penſiones receperit vel debeantur, & vult cogere debitorem ad promptè reſtituendum reſiduum ſortis ſeu pretii, an poſſit? Videtur abſque dubio quod ſic, quia licèt redemptione ſua mero jure exemptus ſit obligatione, ut amplius eximi non poſſit, tamen ſibi abeſt pretium, & ſic non videtur in effectu exemptus, ſed vetus creditor, qui fruitur pretio, videtur adhuc frui reditu. *l. qui quia de uſufr.* quem etiam cum debitore de eodem, pretio renovare poteſt. Secundò, quia alioquin videretur officium fidejuſſoris ipſi fraudi verti, contra *l. ſed ſi quis quemadmodũ teſtament. aperiant. l. videlicet. ex quibus cauſ. major.* & appoſitiſſimè text. in *l. ſi ſervus communis. §. idque evidentius de furtis* ubi potius toleratur, & æquius eſt principalem ſeu dominum ultra rei ſuæ æſtimationem damnificari, quam quod alii officium ſuum, quod ejus cum quo contraxit, non etiam ſui commodi causâ ſuſcepit, damnoſum ſit. Tertiò, quia de jure valet pactum inter debitorem & fidejuſſorem indiſtinctè, quod debitor teneatur eum eximere ab obligatione *l. Lucius mandati l. ſi pro ea. C. eod.* quæ regula non reperitur limitata hoc caſu, nec videtur juſta cauſa limitandi. Quartò, quia de jure ſi fidejuſſor quo ſolveret accepit ſub uſuris conſuetis, poteſt à debitore repetere ſortem cum uſuris *l. ſi. mandati §. ſi fidejuſ. mandati.* quinetiam ſi fidejuſſit pro debito uſurario, & ut ſolveret reliqua, accepit ſub uſuris conſuetis, videtur poſſe repetere hanc ſortem cum uſuris: quia licet reſpectu ejus quod debitor debet creditori, ſint uſuræ uſurarum, tamen reſpectu ejus quod debet fidejuſſori ſuo, ut eum reddat indemnem, totum eſt ſors, prout totum hoc fidejuſſori abeſt, ob officium debitoris gratiâ ſuſceptum. Sed hîc fidejuſſor non certat de aliquibus uſuris, & multo minùs de uſuratum uſuris, nec de aliquo intereſſe refundendo, ſed duntaxat de ſorte principali, in quam offert imputare reliqua, ſi qua receperit, & ſic nulla videtur difficultas. Quintò, quia iſta clauſula ſeu actio, quòd teneatur debitor infra congruum aliquod tempus, putà quinque vel ſex annorum reditum redimere, vel aliàs fidejuſſorem eximere ab obligatione, uſitatur & juſta reputatur communiter etiam inter bonos & graves, & ſic videtur licitum arg. *l. quis ſit fugitivus §. apud Labeonem de Ædilit. edict. cap. niſi eſſent de præb.* Bald. *l.* 1. *col.* 7. *C. de his quæ pœnæ nom.* Cepol. *tract. de ſimula. contract. in princ. col.* 3. latè Dom. And. Tiraq. *in tract. retract. convent. in fin. nu.* 127. *nu.* 130.

248. In contrarium arguitur, quòd etiam illa clauſula vulgata, qua debitor ille uſurarius promittit redimere reditum ut fidejuſſor obligatione eximatur, ab initio ſit nulla, tum quia contra naturam, imò contrà ſubſtantiam reditus, quæ eſt quòd debitor poſſit, nec tamen teneatur, niſi cùm libuerit, redimere: alioquin contractus prorſus eſt illicitus & uſurarius. Tum quia aliàs eſſet prompta fraudis occaſio aperta, quia creditor volens mutare, & debitorem ad reſtitutionem obligatum habere, & tamen interim graviſſimam hanc uſuram exigere, & omnia bona debitoris brevi abſorbere, non vellet emere reditum, niſi accepto ſibi placenti fidejuſſore, quem nominaret, per quem quoties vellet, cogeret debitorem ad reſtitutionem ſortis cum uſuris: & ſic paſſim promiſcuè & impunè improbiſſima & intolerabiſſima uſura etiam ethnicorum legibus damnata exerceretur. Conſequenter neceſſe eſt talem clauſulam contra naturam & ſubſtantiam actus appoſitam, & tot tantiſque fraudibus viam aperientem nullam eſſe, *l. non dubium C. de legibus*. Ad allegata in contrarium dici poteſt ſatis eſſe quod clauſula indemnitatis operetur, ut teneatur debitor reditum ſolvere, & ſingulis annis exonerare fidejuſſorem, & à reliquorum obligatione eximere: non autem quòd obligari poſſit ad eximendum ab ipſa principali obligatione reditus, ne detur occaſio fraudibus, & infringatur natura principalis obligationis per acceſſoriam. Non obſtat quod fidejuſſor, qui diu fuit in obligatione, poteſt petere ſe eximi. *d. l. Lucius mandati. d. l. ſi pro ea C. eod.* quia hoc verum in obligatione momentanea, & ſecundum ejus naturam, & poſt longam moram debitoris, ut in dictis legibus: ſed hîc eſt obligatio ſucceſſiva, & nulla eſt mora debitoris in redimendo: quia ad hoc non tenetur, nec teneri poteſt. Tum hoc eſt contra naturam nedum principalis, ſed etiam fidejuſſoriæ obligationis, quia fidejeſſor ſe obligavit in perpetuum, & ſecundùm naturam reditus, ad quem redimendem debitor compelli non poteſt.

249. Quid dicendum? Reſpondeo. Aut non fuit expreſſum actum, quòd debitor tenebitur redimere vel eximere fidejuſſorem obligatione, ſed ſolùm quod tenebitur indemnem ſervare, & non poteſt cogi redimere, etiamſi paratus ſit fidejuſſor reliqua in ſortem imputare? Non obſtat quod diu vel perpetuò remanebit in obligatione, quia hoc eſt de natura hujus obligationis ſucceſſivæ, & ſic prœviſum fuit, & tamen fidejuſſit, & perpetuò ſe obligavit Simplex autem promiſſio indemnitatis intelligitur ſecundùm naturam obligationis principalis, quemadmodum ſi quis fidejuſſerit pro conducente ad viginti vel octoginta annos, & ſtipulatus ſit indemnem ſe ſervari. Aut verò actum fuit, quòd infrà congruum aliquod tempus, putà quinque vel ſex annorum, debitor tenebitur eum obligatione eximere, & puto valere pactum. [Ita Solutio.

tamen ut moderatè exerceatur: unde reſpondi, cum debitor principalis mortuus eſſet relictis infantibus ſub tutore qui urgebatur ad redimendum per fidejuſſorem, cùm non haberet mobilia, ſed prædia, quæ illi diſtrahere oportuiſſet maximo damno. Reſpondeo quòd ſi tutor offert ſolvere, & videtur cavere de indemnitate, debet tempus redimendi prorogari; quia etiam aliàs nimia exactio redemptionis non obſtante tanta indemnitate facit præſumere quandam colluſionem cum creditore:] dummodò nulla fraus interveniat, nec fidejuſſor ſit ſocius bonorum creditoris, nec cum eo colludat, nec tempore contractus ſeu pacti, nec tempore executionis pacti. Si verò colludat, ſiquidem ab initio, dico quod propter fraudem, quæ ad improbum fœnus recidit, & quæ clam & per interpoſitam perſonam commiſſa gravior eſt, quàm ſi fuiſſet aperta, debet contractus in totum annullari, omnibus etiam jam ſolutis reliquis in ſortem imputatis, & ultra tam creditorem quàm fidejuſſorem pro dolo & ſtellionatu cum infamia quam incurrunt, mulctandos: niſi re integra pœnituerint, & nihil nocitum ſit debitori, per *l.1.C.de his qui ſibi adſcr.l.1.C.de crim.ſtellionat.*& notata in *l. qui ea mente de furtis.* Si autem ex poſt facto colluſio ſupervenerit, non debet contractus ex eo ſolo annullari, ſed aliter dolus puniendus erit, & omne damnum reſtituendum debitori. Si verò tempore contractus fidejuſſor erat ſocius bonorum creditoris, non puto ex hoc ſolo fraudem vel colluſionem præſumendam ad finem annullationis contractus & reliquas pœnas; ſed puto quòd clauſula de eximendo ab obligatione non valebit. Idem ſi tunc non erat ſocius; ſed poſteà cœpit eſſe: Idem ſi multò fortiùs, ſi creditori ſucceſſerit, etiam in parte, putà pro dimidia vel tertia, ita quod veriſimiliter non intereſt fidejuſſoris petere exemptionem obligationis, & ſic doli exceptione repellitur, quia nec bonæ fidei, nec ſuſcepto fidejuſſoris officio convenit debitorem urgere ad redimendum, ſi ſua non intereſt, ut aſſolet quando fidejuſſor eſt ſocius in reditu pro media vel tertia parte. Secùs ſi ex ſexta vel decima parte, ita quòd notabiliter ſua interſit eximi obligatione. Si verò fidejuſſor ſucceſſerit creditori ex legato vel alio titulo lucrativo, dicendum omninò fidejuſſoriam obligationem extinctam, ut in *quæſt præcedenti in fin.* ſecùs ſi redemerit vel alio titulo oneroſo acquiſiverit reditum, quia tunc poterit eligere an malit reditum percipere, quo caſu deinceps ceſſabit fidejuſſoria obligatio: an verò malit cogere ad redimendum, & pretium recuperare, quo caſu debet amittere omne commodum reditus, & ſi quid receperit, deducere. Sed quid ſi per errorem juris putans jus ſuum de petenda redemptione ſibi conſervatum iri, recepit penſiones unius vel alterius anni? Puto ſibi non nocere, ſed ſolùm tenebitur in ſortem imputare: quia ex hujuſmodi errore non fuit debitor in aliquo damnificatus, non poteſt objicere culpam, ex qua potiùs lucrum ſentit, *l. cum in fundo.* §. *quod ſi mulier de jure dotium* & ad ſummum poterit juramento errorem juris & animum non remittendi probare.

250. Non obſtat quòd de neceſſitate horum redituum eſt, quòd debitor non teneatur redimere, quia hoc eſt verum reſpectu creditoris, vel habentium cauſam ab eo: & tunc nec directò, nec per indirectum poteſt adſtringi debitor: ſecùs reſpectu fidejuſſoris, dummodò competens aliquod intervallum detur debitori ad redimendum, ut interim beneficio fidejuſſionis adjutus ſit, non deceptus. argu. *l. in commodato.* §. *idémq. eſt ff. cõmodati.* quod ſufficit, & poteſt fidejuſſor ab initio tempus, quo tenebitur ſtare in obligatione, limitare *l. tutori Cod. de neg. geſt.* Etſi contrarium diceretur, non eſſet favere, ſed officere debitoribus, qui non ita de facili fidejuſſores invenirẽt, argum. *l. quòd ſi minor,* §. *non ſemper. de minoribus l. ſi mulier tanquam ad Velleian. l. ratio: Cod. de reſcind. vend.* ſequerentur etiam pleráque alia abſurda. Quid enim ſi tutor vel curator ut ſub finem temporis redimeret fundum minoris paternum, cùm non habeat ſatis pecuniæ pro pretio complendo, vendidit reditum ad rationem duodecimæ & ſeſe proprio nomine obligavit, & promiſit ratum haberi per minorem majorem factum, & poſteà reddendo rationes expenſam ferat ſortem reditus, ut ea recepta, reditum redimat, minor autem major factus controvertat, ratificans reditus conſtitutionem, & offerens illum ſolvere, & indemnem reddere tutorem, ut ipſe major pecunia fruatur, nonne iniquum eſt tutorem, qui ſatis officio ſuo perfunctus eſt, rurſus deinceps cogi manere in obligatione, quandiu majori, ſuiſque libuerit? Eſt ſanè iniquum: habet ergo actionem ut exoneretur etiam antequam ſolvat vel redimat. text. in *l. fin. de contraria vel utili act. tut.* item ſequeretur quòd melioris conditionis eſſet fidejuſſor gravem compenſationem exigens à debitore, quam purè & liberaliter fidejubens. Pone (ut vidi de facto) aliquem nolle fidejubere, niſi debitor ſimul ſe obliget ad duplum ejus ſummæ, qua indiget, ut ſic dupletur reditus, & debitor habeat dimidiam partem ſortis, fidejuſſor aliam dimidiam, & utrique, quaſi mutuò fidejubeant, in ſolidum obligentur. Modò quis negaverit, quin mutuò poſſint ſeſe obligare (ut habeo in facto) ad redimendum, utique ad hunc finem teneatur alter alteri dimidiam partem ſortis cum dimidia reliquorum conferre poſt ſex menſes vel aliud competens tempus, quàm alter ab altero ad hoc interpellatus fuerit, idque ſub pœna. Vides mutuam hanc pactionem eſſe licitam: ergo fateri oportet eſſe licitam ad commodum illius, qui merè liberaliter fidejuſſit, aliàs melioris conditionis eſſet durus, & ſibiipſi negotians, quàm humanior, quod eſſet abſurdiſſimum, & peſſimi exempli §. *fina. inſtitut. de donation.*

QUÆSTIO XXXI.

SYNOPSIS.

1. *Fidejuſſoria obligatio ſine mercede procedere debet.*
2. *Damnanda magis fraus clam expatrata.*
3. *Fidejuſſor qui liberationem à ſpontaneo debitore accepit, mercedem accepiſſe non dicendus eſt.*

251. Trigeſimo-primò quæro, Quid ſi debitor mutuum accipiens, vel reditum vendens, partem aliquam ſortis, vel quid aliud det, vel promittat fidejuſſori ut intercedat, quia aliter non vult fidejubere? Prima facie videtur hoc juſtum & licitum, *l. hoc iure.* §. *Labeo. de donat. ubi textus* dicit non eſſe donationem, ſed mercedem officii, & text. in *l. ſi remunerandi,* §. *Maurus mandati.* adde *l. in antiqua in princ. &* §. 1. *C. ad Velleia.* & ita tenet Clavaſ. *ver. fide, uſſor. in fin.* Ita ſentit & ſervari dicit Lauren. de Rodulph. *tract. uſu. part. 3. q. 3.* licèt tutiùs dicat abſtinere, cum quo tranſit Anton. *part. 2. tit. 1. c.* 7. §. 45. Decius autem *conſil. 7. n. 1.* & communiter Doctores noſtri ſimpliciter tenent licere. Sed diſputatione omiſſa, breviter dico fidejuſſorem turpiter exigere & accipere, & condici poſſe per debitorem, quod in mutuo ſatis clarum eſt. Ut enim creditor pro officio mutui nihil poteſt honeſtè exigere, ita fidejuſſor, imò multò minùs: quia minus officii impendit, quàm creditor ſuum gratis mutuans. Si creditori ipſi ſors mutuatitia, quæ abeſt, nihil debet parere: quantò minus fidejuſſori ſimplex verborũ prolatio, cùm nihil ei abſit? Si creditorem propter officium mutuationis aliquid ultra ſortem exigere Fidejuſſoris officium gratuitum.

Digitized by Google

gere (licèt interim pecunia ſua ſibi abſit) eſt uſura: in fidejuſſore cui nihil abeſt, eſt plus quàm uſura, quæ re ipſa, ut iniquior, ita deformior & ſordidior eſt in fidejuſſore, etiamſi vulgo quidam imperiti non ſic ſentiant, eò quòd nondum viderunt reprobari: eò quòd elenchum uſurarum & cur illicitæ ſint, ignorent: eò quòd fortè rariùs uſuvenit quemquam velle quæſtum facere vel lucrari de officio fidejuſſionis: ſed non minùs iniquum & reprobum, tametſi rariùs uſurpatum. Et ſic concludo ſufficere debere fidejuſſori, quòd indemnis ſervetur, tum alioquin malitioſis hominibus feneſtra pateret uſuras graviſſimas exercendi: fœnerator enim nollet mutuare, niſi tali accepto fidejuſſore, per cujus interpoſitam perſonam aliquid de ſorte retineret, vel ultra ſortem ſtipularetur. Quæ autem dicimus in mutuo, locum habent in his reditibus loco veterum uſurarum ſubrogatis: pactum tamen ſeorſum factum cum fidejuſſore non nocebit innocenti creditori. Sed ſi apparet eum cum fidejuſſore vel alia interpoſita perſona colluſiſſe, tunc dico quòd etiam modicus exceſſus, qui aliàs non ſufficeret ad caſſationem, ſed ad ſimplicem moderationem reditus: quia major & tetrior eſt fraus, quę occultè & per interpoſitam perſonam fit. argum. *l. pupillus §. ſed ſi per interpoſitum. ff. de autor. & conſenſu tutor. & curat.* Non obſtat *d. l. hoc jure §.* 1. quia non approbat has mercedes, nec ad hunc finem loquitur ille text. ſed ſolùm ad finem oſtendendi, quòd non cadunt in damnationem. Loquitur enim quando ſtipulatur, promittitur vel datur merces pro officio futuro, & dicit eſſe extra cauſam donationis (quod etiam de uſura dici poteſt) nec valere tanquam veram donationem. An autem alio modo valeat, recurrendum eſt ad materiam ſubjectam, & ad alia jura.

252. Nullo verò jure cavetur, nec ratio Philoſophiæ Moralis, aut juſtitiæ commutativæ ſuadet, ſed potiùs repugnat fidejuſſorem poſſe aliquid accipere pro officio fidejuſſionis, quod de ſe eſt non minus: imò magis gratuitum, quàm verum mutuum: & ſic eſſet turpe lucrum, & illicita exactio. Cæterùm indemnitatem accipere, non eſt exigere propter officium fidejuſſionis, ſed propter damnum, ut in mutuatione dictum eſt ſuprà *num.* 25. & hanc ergo ſtipulari licet, prout etiam gratitudinem & antidoralem obligationem, ut ſuprà *num.* 27. nec eſt vitioſum, ſi debitor ſponte & liberaliter fidejuſſorem maximè officio functum remuneretur, ut ſuprà *num.* 8. quæ remuneratio ut nullo jure cogente fit, ita in cauſam donationis cadit *l. donari videtur*: & ibi Philip. Dec. *de reg. jur.* ſcilicet largè: neque enim quælibet *ἀντίδοσις* rationem liberalitatis & donationis excludit, licèt pro rei qualitate rationem meræ donationis elevet *l. ſed etſi lege §. conſuluit. de petit. hered. junct. l. ſi pater. §. ſi quis, de donat.* Sed quid (ut fit quotidie) ſi debitor fidejuſſorem aſſociet in contractu vel negotio principali? Reſpondeo ſi aliàs æqualiter non eſt vitium, etiamſi fidejuſſor aliter noluit fidejubere: ut in *fin. quæſt. præced.* ſed ſi contemplatione fidejuſſionis minus ſolvat de pretio, & tamen partem æqualem habeat, vel minùs ferat damni, aut plus lucri, injuſtum eſt, & reputandum tanquam illicitè extortum. Et loquor de fidejuſſionibus obligationum certarum, in quibus apparet quæ & quanta ſit indemnitas, & quod fidejuſſori datur vel promittitur eam excedere, præſertim quando fidejubetur pro indigente temporario uſu æris alieni. Secùs in fidejuſſionibus obligationum incertarum, quibus ineſt dubium grave & incertum periculum, ita quod id quod fidejuſſori datur, non ſeparatur ab indemnitate, ſed eſt pars indemnitatis, prout bonus vir ex totius, particularis negotii circumſtantiis arbitrabitur. Item ſecùs ſi fidejuſſor non præſtet nudum officium verbi & ſecuritatis: ſed vel pignora tradit, quibus interim caret, vel operam præſtat, aut aliud diſpendium vel periculum ſubit, ut Phil. Dec. *conſil.* 7. uti tetigi in annot.

QUÆSTIO XXXII.

SYNOPSIS.

1. *Damnata inconſulta fidejuſſio.*
2. *Dotium nomine non accipiuntur fidejuſſores.*
3. *Minor fidejubere non poteſt.*
4. *Nec mulier.*
5. *Improba fidejuſſio in luem nequam adoleſcentum.*

253. Trigeſimo-ſecundò, opportunè occurrit quæſtio tractata ſuprà *nu.* 23. An fidejubere liceat? Novam & otioſam dices quæſtionem, eſto quiduis, modò lucem & perſpicuitatem, (quam unicè vel commentationum noſtrarum contemptu colimus) locis non contemnendis offerat. Scribit Parœmiographos *cap.* 20. *Tolle veſtimentum ejus qui fidejuſſor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo.* Eandem ſententiam repetit. *cap.* 27. *rurſus, cap.* 22. *ad fin. Noli eſſe cum his qui defigunt manus ſuas, & qui vades ſe offerunt pro debitis:* ubi nova Tigurina editio habet. Ne ſis inter eos qui ſtipulata manu fidem jubent, & pro debito obſtringunt. Cur enim committeres, ut ſi ſolvendo non eſſent, lectus tuus ſub te auferretur? & *cap.* 27. *Stultus homo plaudit manibus ſuis, cum ſpoponderit pro amico ſuo,* ſecundum vulgatam editionem: Tigurina verò ſic habet, Qui ſtipulata manu pro proximo fidejuſſor ſpondet, imprudens eſt. Ex quibus prima facie reprobari & prohiberi videtur fidejuſſio. Et ita diſertè ſcripſit Dom. Conrad. Pellic. *Prov.* 6. *duriùs addens,* illud eſſe nedum rei familiari periculoſum, ſed etiam contra rationem & conſcientiam, etiam contra Deum. Cauſificans primò, quò fidejubens confidit in hominem, carnem & ſanguinem inſtabilem pro quo fidejubet exponit: deinde, quod nimium tribuit ſibiipſi, pollicendo certò de contingentibus & dubiis in futurū, quæ ex Deo pendent, qui non vult ſolicitos eſſe de craſtino, ſed totos pendere ex Dei providentia, addens quòd cùm Judas *Gen.* 43. *verſ.* 3. ſe pignus interpoſuiſſet pro fratre Benjamin adducendo, vindictam ſenſit & anguſtias vehementes, quia Domini voluntatem non prætulerat. Sed hîc ille rerum communis vitæ inexpertem ſe eſſe oſtendit, & locum fecit inſigniter illi proverbio, —*Quandoque bonus dormitat Homerus.* Iiſdem enim cauſificationibus non liceret promittere reddere mutuum, nec aliud quodcunque debitum, præſertim ad diem certum, [Item filius qui noluit fidejubere pro patre carcerato, ut eum eximat de carcere non poſſet exheredari, quia non poterat fidejubere ſine peccato. Nec poteſt opponi, cur non ſoluit: quia non poterat tunc ſolvere. Id etiam, noluit fidejubere de repræſentando patre, & ſtando juri tantiſper dum quæritur inſtructio, vel probatio innocentis patris: quanta impietas hac ſuperſtitione juſtificaretur?] ſed & omnis ratio & uſus commerciorum & negotiationum, ſine quibus reſp. ſtare nequit, de medio tolleretur: Quid enim plus facit fidejuſſor, quàm ſi ſe obliget, ac ſi mutuum ipſe recepiſſet? Philipp. autem Melancthon *Prov.* 6. meliùs exponens, Non vetat (ait) ſpondere, & officia charitatis præſtare, ſed vetat confidere hominibus, quod ultimum mihi non videtur *κατὰ τὸ ῥητόν*.

Salomon.

Error Pellicani.

254 Breviter ego puto in Parabolis ſicut & in Eccle-

Digitized by Google

ſiaſtico multa contineri præcepta & documenta œconomica & politica Philoſophiæ Moralis, pro talibus accipienda, non autem continuò trahenda ad obligationem legis divinæ, ſicut nec ad gratiam & virtutem Evangelii; unde in locis præallegatis puto Salomonem nihil aliud agere, quàm deterrere à nimis frequenti & inconſulta fidejuſſione, ne contingat nimiùm debitis illaqueari, præſertim alienis, & à functione propria intempeſtivè avocari, quæ ſolet eſſe ſeges & occaſio multarum fraudationum, diſſidiorum, & noxarum conſcientiæ, quibus ſummopere obviandum eſt: & hoc ſatis indicát verba Salomonis in iiſdem Parœmiis, *cap.* 6. & vetus illud Proverbium, *ſponde, noxa eſt*. Eraſ. *centur* 6. *adag*. 97. Et hæc eſt una de cauſis, propter quas jura prohibent fidejuſſores dotium, *l.* 1. *C. ne fidejuſſ. vel mandator. dot. dentur.* Cùm enim frequentia matrimoniorum & dotium ſit neceſſaria, ſi fidejuſſores interponerentur, brevî accideret omnes ferè cives fidejuſſionibus proprio vel hereditario nomine implicitos eſſe: cumque nimis ampla ſit materia litium ex dotibus, adhuc amplior, multiplicior & irretitior eſſet, adjectis fidejuſſoribus, reciprocatione litium, evictionum & recurſuum mutuorum. Sunt etiam aliæ rationes, quas trado in *conſuetudine Pariſienſi de donation.* §. 136. Quædam ergo fidejuſſio à jure prohibetur ob publicam utilitatem, ut in dotibus: quædam eliditur ob inconſultam utilitatem, ut in minore *Cod. ſi adverſus fiſcum* & in muliere, quæ eſt ratio *S. C. Velleiani*, ut *infrà num.* 94. Et pulchrè lex diſtinguit imbecillitatem ſexus, de qua in *l.* 2 *ad Velleia.* à vera liberalitate & debito pietatis officio: ut cùm mulier fidejubet pro patre in neceſſitate conſtituto, quo caſu ceſſat Velleianum, *l. ſi pro aliquo. in fin. ad Velleia.* Eſt etiam flagitioſa fidejuſſio, quando fit in necem vel corruptionem ipſius debitoris, putà filiifamilias vel adoleſcentis aut alterius nequiter aut inutiliter conſumpturi, quod eſt incentivum inſolentiæ, luxuriæ, & aliorum flagitiorum. Quo caſu non ſolùm ſcienter credentes, ſed etiam fidejuſſores conſcios, pro modo culpæ vel colluſionis puniendos puto. Cæterùm his ceſſantibus, fidejuſſio nedum eſt actus honeſtus, & ſæpè neceſſarius in uſu & tractu commerciorum, ſed etiam pro fratre indigente actus pius. Et D. Paulus propriò αὐτοχείρῳ fidejuſſit apud Philemonem pro Oneſimo, hæc quoque nobili illo ornatur encomio Eccleſiaſt. 29. *Vir bonus fideiubet pro proximo ſuo: at homo impudens patitur fidejuſſorem excuti & luere*: unde mox ſequentibus verſiculis deterret à nimia vel inconſulta fidejuſſione, propter ſubverſionem domorum & ingentes perturbationes inſtar fluctuum maris, & cætera.

Fidejuſſio inconſulta.

QUÆSTIO XXXIII.

SYNOPSIS.

1. *Reditus per partes diſſecari non poteſt.*

2. *Fructus pignoris in ſortem imputantur.*

255. TRigeſimo-tertiò, occurrit quæſtio, quam vidi in facto. Debitor obæratus patiens ſubhaſtationem unius ex prædiis ſuis, cui multi creditores, quibus hujuſmodi reditus debebantur, intercesſerunt: ne propter multitudinem confluentium creditorum, prædium illud vix emptorem inveniret, & vili addiceretur, dedit ſingulis creditoribus intercedentibus viginti vel triginta aureos, ut renuntiarent oppoſitionibus ſuis ſuper eo prædio, quo liberiùs & cariùs, ut pote ſine onere dictorum redituum diſtraheretur, ſalvis juribus & hypothecis ſuis ſuper debitore & aliis ejus bonis. Nunc quæritur an dicti creditores teneantur ſummam ſic receptam in ſortem imputare? Dubium facit, quod creditores non exegerunt nec receperunt in ſortem, nec in reliqua, ſed tanquam pretium renunciationis ſeu remiſſionis partis hypothecatum. Tum exinde jura ſeu nomina eorum minus valent, & veriſimiliter minori pretio diſtrahentur vel æſtimabuntur, cùm ſint deteriorata propter remiſſam dictam hypothecam: igitur juſtè receperunt pretium, nec tenentur imputare, facit *l. ſi ſtipulatus* §. *ſi ex duobus. de fidejuſ.* Quibus non obſtantibus ex quo debitor ſemper æquè remanet in ſolidum obligatus ad dictos reditus, ut prius: dico quòd poteſt dictas ſummas imputare creditoribus quibus ſoluit, non in ſortem, hoc eſt in diminutionem reditus in futurum, ſed in reliqua, non ſolum præterita, ſed etiam futura, ſi reliqua quæ nunc debentur, eam ſummam non exhauriant. Si enim debitor vellet nunc redimere, res eſſet expedita: ſed cum nondum redimere velit, non eſt juſtum eam ſummam ex nunc ſorti imputari, quia eſſet ſcindere reditum, & redimere pro parte, quod eſt injuſtum, ut in fortioribus terminis dictum eſt, *ſuprà q.* 10 *n.* 105. Nec etiam dicendum eſt quod creditores poſſint ſummas ſibi datas, velut vice pignoris retinere, donec redimatur, tempore verò redemptionis deducendas: quia hoc modo creditores ſolidum & ſummum reditum perciperent, & tamen interim debitor non frueretur tota ſorte, ſed creditores haberent partem pecuniæ, qua liberè fruerentur, & cujus interuſurium ultra ſolidum reditum lucrarentur, & ſic ultra rationem duodecimæ, quod non eſt ullo modo ferendum, proinde non eſt æquum debitori condictionem ſeu repetitionem dictæ ſummæ ſtatim dari, niſi hypothecam dimiſſam, vel aliam æquipollentem ſecuritatem reſtituat, ſed in reliqua etiam futura debet imputari: nec occurrit quod melius dici poſſit.

256. Confirmatur, quia licet ea ſumma non ſit data in pignus, ſed tanquam pretium remiſſi pignoris, eſt tamen fructus pignoris, ſeu ejus occaſione acquiſita creditori: & ſic non debet cedere ejus lucro, ſed imputari, *l. ſi pignore de pign. action.* præſertim in his reditibus, ubi prohibetur quicquam ultra conſtitutum exigi à debitore. Prædicta etiam æquè procedunt, ſi debitor cujus omnia bona ſunt hypothecata reditui, vellet unum ex prædiis ſuis vendere, vel in dotem dare liberè, ſine onere alicujus hypothecæ, & aliquid dare creditori, quo conſentiret & hypothecam dicti prędii remitteret. Limitantur autem ut procedant in reditu ſummo ad rationem duodecimæ: ſecus ſi eſſet ſub ratione quintadecimæ vel leviori, putà ſors centum quinquaginta in decem annua, quia tunc etiamſi creditor accipiat uſque ad triginta vel infra, ut quaſdam hypothecas remittat, vel quemdam fidejuſſorem exoneret, nullum eſt vitium uſuræ: creditor enim juſtè cauſari poteſt, quod contemplatione majoris ſecuritatis plurium hypothecarum, vel fidejuſſorum minori reditu contentus fuerat. Cæterum cùm debitori remaneat ſors ſufficiens ad reditum, nihil fit ultra conſtitutum, ſcilicet interim, ſed tempore redemptionis illa triginta debebunt imputari vel deduci de ſorte: alioquin creditor ultra metas conceſſas à tempore receptionis dictæ ſummæ lucraretur, quia ex tunc haberet ſolidum reditum, & tamen reſtituerentur ei centum quinquaginta, præter illa triginta quæ habuit, & præter interuſurium dictorum triginta, quod eſt illicitum. Igitur licere debet debitori redimere pro centum viginti: idem in ſimilibus. Quod ſi creditor non accepiſſet certam ſummam, ſed tantum auctus fuiſſet reditus ad rationem duodecimæ vel infrà, putà ad duodecimam cum dimidio annuatim à tempore remiſſionis hypothecæ vel fidejuſſoris, tunc res

eſſet expeditior, & nihil eſſet repetendum. Item limitantur ut non procedant in reditibus fundiariis, vel ex ſupplemento diviſionis immobilium, vel etiam ex donatione vel legato conſtitutis, & ſic aliàs quàm ad temporarium æris alieni uſum redimendum.

QUÆSTIO XXXIV.

SYNOPSIS.

1. *Creditor impunè pretium accipit à fidejuſſore, ut illum obligatione liberet, & abſque ſortis diminutione.*
2. *Debitor dediſſe illud videtur, cujus nomine conveniri à fidejuſſore poteſt.*
3. *In re obſcura potius fauendum illi eſt qui certat de damno vitando, quàm qui de lucro captando.*

257. TRigeſimo-quartò quæro, quid ſi creditor non accepit à principali debitore, ſed à fidejuſſore, ut eum obligatione eximat? Prima facie non videtur vitioſum nec repetendum, non ſolum quia non fuit hoc præmeditatum tempore contractus, nec alia fraus interceſſit, ſed multò magis quia vera, nova & efficax cauſa ſupervenit: creditor enim dat liberationem, & remittit illi jus ſuum & actionem validam & efficacem, quod dare & facere gratis non tenebatur; igitur juſtè mercedem accepit. In contrarium, quia ſi non licet accipere à principali, ut in quæſtione præcedenti non videtur licitum accipere à fidejuſſore, quia acceſſorium ſequitur naturam principalis. Breviter idem decernendum puto in his reditibus, ſicut in vero mutuo: unde quemadmodum ſi quis fidejuſſit in mille mutuata cuidam, qui in tranſmarinam negotiationem abiit, ſi creditor rogatu fidejuſſoris ſibi metuentis, eum liberaverit obligatione fidejuſſoria centum acceptis, nemo dixerit eſſe uſuram, nec ideo minus creditorem exigere poſſe mille à debitore, ſi redierit & ſolvendo ſit: quia illa centum non ſunt recepta nomine debitoris, nec de bonis eius, nec propter officium mutui, nec eius occaſione, nec debitoris intereſt: ſed ſunt recepta à fidejuſſore ſuum proprium & non debitoris negotium gerente, utque fidejuſſor liberaretur periculo quod imminebat, ſi debitor qui alia bona non habebat, rem periculo obnoxiam malè ageret, utque illud periculum in creditorem transferretur, & ſic illa centum ſunt veluti periculi pretium, ut *ſuprà quæſt. 3. num. 92.* Ceſſante verò dicto periculo, ſi creditor veriſimiliter non eſt amiſſurus debitum, licet fidejuſſorem liberet, injuſtè videtur accipere, & maximè in debito uſurario: Ita dicendum in his reditibus uſurarum ſuccedaneis. Et ſic concludo quod ſi ſubeſt imminens periculum ſortis & reditus in perſona debitoris, non eſt reprobandum quod creditor aliquid accipiat à fidejuſſore, quem non ſolum obligatione, ſed etiam periculo eximit: ceſſante verò probabili periculo, injuſtè accipit, niſi alia juſta cauſa accedat, ut quia contemplatione fidejuſſoriæ cautionis minorem reditum emerat, & illud quod accipit, non excedit illud quod remiſſum fuit de reditu, ut in quæſtione præcedenti.

258. Sed caſu quo injuſtè accepit, oritur quæſtio per quem repeti poſſit? Non enim videtur per fidejuſſorem, cui juſtè dicere poteſt creditor: Reſtitue me in priorem ſtatum, & redi in obligationem, & ego tibi reſtituam: nec per debitorem cujus non intereſt. Reſpondeo ſi debitoris intereſt, putà ſi fidejuſſor (quem tenebatur debitor infra certum tempus obligatione eximere, ut *ſuprà quæſt. 30.*) repetere poteſt à debitore tanquam damna & intereſſe, quod creditori fidejuſſor dedit; tunc enim debitor ipſe dediſſe vel ei abeſſe videtur, quatenus contra eum fidejuſſor habiturus eſt regreſſum, *per not. in l. in duobus §. 1.* & in *l. ult. de jurejur. in l. ſi fidejuſſoris, de pact.* Et ſic eatenùs poterit deducere creditori, primum in reliqua, deinde in ſortem *l. cum & ſortis, de pig. actione.* Si verò debitoris non intereſt, nihil deducere, nec cauſari poterit: nec etiam fidejuſſor, niſi priorem ſubire obligationem tam reſpectu perſonæ ſuæ, quàm bonorum quæ tunc habebat, vel æquivalentem dare cautionem offerat. arg. *l. ult. in fin. ſi cert. pet.* vel niſi redemptum ſit à debitore & plenè ſatisfactum creditori. Unde puto quod iſte fidejuſſor volens injuſtè datum ſtatim repetere, ſi offerat creditori redimere ſortem cum reliquis offerendo & ſimul imputando id quod dedit, & petendo ceſſionem actionum & jurium contra debitorem, ut loco creditoris ſubrogetur, audiendus eſt, & ad hoc poteſt compellere creditorem. Non obſtat *l. nulla Cod. de ſolution.* quia iſte nuper fidejuſſor, propter reliquias prioris obligationis, & ejus quod dedit, & negotii nuper geſti cum creditore, non eſt merè extraneus, & indemnem reddendo creditorem, cui dat totum quod ſuum eſt, juſtè dictam deductionem facit, & ceſſionem petit, ut indemnis ſervetur ſine diſpendio creditoris, *l. in creditore. in fin. de evictionib.* & alioquin jam creditor certaret de lucro, fidejuſſor autem de damno vitando. Et ſic vel in dubio vincere deberet *l. non debet §. in re obſcura de reg. jur l. jure ſuccurſum, in fin. de jure dotium.*

QUÆSTIO XXXV.

SYNOPSIS.

1. *Debitor ultra duodecimam non oneratur.*
2. *Caſus Novellæ 32. exploſus.*
3. *Antichreſis non eſt, niſi fructus pignoris uſurarum vice ſit.*
4. *Fœnerator improbus omni commodo deſtituitur.*
5. *Ejus quod in loco fieri ſolet, non præſumitur ignorantia.*
6. *Pactum redimendi rei valorem imminuit.*
7. *In mera antichreſi creditor non impunè egreditur quintamdecimam.*

Antichreſis. 259. TRigeſimo-quinto opportunè ſuccedit quæſtio, quid ſi ἀντίχρησις facta ſit ut in *l. ſi is qui bona de pignorib.* putà ſi debitor eodem contractu venditionis reditus tradat creditori fundum ejuſdem reditus quoad redimat, ut creditor tuto ſine procraſtinatione, & appellandi ſollicitudine per manus ſuas percipiat, vel ſi tradat fundum majoris valoris fruendum uſque ad concurrentiam reditus? Et prima facie non videtur vitioſum, ſed licitum eſſe: quia non videtur creditor plus quam conceſſum ſit per hoc lucrari, ſed eſt tantùm plenior quædam ſecuritas, ut de prædibus prædiiſque dictum eſt ſuprà *quæſt. 7.*

Digitized by Google

nec prohibetur creditor fructus fundi hypothecati percipere, & in uſuras imputare : ſed prohibetur facere ſuos ultra ſortem & uſuras. Tum ſi creditor ſub libero pacto redimendi emat fundum non afferentem communiter majores fructus in anno quàm ſit duodecima pars pretii, non videretur contractus uſurarius nec illicitus : igitur nec iſte contractus. Quòd enim licitè fieri poteſt uno modo, poteſt magis licitè fieri alio modo liberaliori & leviori ipſi debitori, ut hîc, ubi remanet dominus. Tum non prohibetur hujuſmodi creditor conducere fundum debitoris juſta mercede, ſuper qua primum deducetur reditus quod in effectu in idem recidit cum antichreſi. Non obſtat conſtitutio 32. in *authen. nullum credentem agricolæ* quia eſt ſpecialis diſpoſitio in agricolis *ſuprà eod. quæſt.* 1 in quibus etiam eſt magna ratio ſpecialitatis prohibendæ antichreſeos, ne videlicet impediatur agricultura, & pauperes ruſtici fundis ſemel exuti, ſimulque potiori ſua induſtria fraudati, nunquam exoluere queant, ſed ſolum vertere cogantur. In cæteris autem hominibus manet jus commune, de quo in *d. l. ſi is qui §. ſi ἀντίχρησις* in *l. ſi ea pactione, l. ſi ea lege. Cod. de uſu.*

Solutio.

Quibus non obſtantibus contrarium puto : quia ſimplex duodecima eſt ſupremus gradus & *ἀκμὴ* horum redituum : nec poteſt debitor ad ſummum plus gravari, quàm uſque ad rationem ſimplicis duodecimæ : cui ſi antichreſis adjungatur, debitor actu notabiliter plus gravatur, quia amittit poſſeſſionem, uſum & fruitionem domus vel fundi ſui, & multa commoda præter annuum reditum inde provenientia. Creditor autem præter annuum reditum & pleniorem ſecuritatem, habet uſum fundi : & licet in ſimplici duodecima nullum debeat percipere commodum, niſi in fine anni vel termini conſueti, tamen hic continuè, & ſemper ante terminum percipit, & in ſumma, loco ſimplicis reditus ad finem anni perſolvendi, plenum uſumfructum perpetuum ad heredes, & quemcumque ſucceſſorem tranſmiſſibilem & ceſſibilem.

260. Quare concludo hujuſmodi pactum antichreſeos (& loquor de perpetua & abſoluta antichreſi, & ſic propriè ſumpta, quæ gratia creditoris fit, non autem de temporaria, de qua infrà *n.* 262. *&* 269.) ipſo jure non valere in præjudicium debitoris, nec eum obligare, quin quandocumque libuerit, fundum repetere poſſit, & à creditore exigere rationem fructuum etiam percipiendorum, ut ſi quid ultra reditum perceperit, aut percipere potuerit, reddat. Si enim fructus etiam percipiendi, id eſt, qui percipi debuerunt & potuerunt, licèt dolo culpave lata creditoris non ſint percepti imputantur creditori liberali, nullum reditum percipienti *l.* 1. *&* 2. *Cod. de pignor. actione*, quantò magis creditori fœneratitio ? Sed an ſaltem creditor habeat retentionem ? Certum eſt quòd non pro futuris penſionibus, ſed pro præteritis videtur quòd ſic, per *l. ſi non ſortem §. ſi centum, de condict. indeb.* Subſiſto, quia iſtud dependet partim à forma & cauſa ſeu fine pacti : partim ab altiori illa quæſtione. An iſtud pactum non ſolùm vitietur, ut dictum eſt, ſed etiam vitiet contractum principalem ? quem ſimul expedire malo, & dico in terminis quæſtionis noſtræ, quando creditor emit reditum ad rationem duodecimæ, ſimul cum idonea & perpetua antichreſi, primò diſcernendi ſunt duo caſus principales. Aut enim ab initio pactum eſt quod creditor antichreſin poſſidebit, & ea fruetur donec redimatur, fructus interim percipiendo vice penſionis, & abſque redditione rationum & reſtitutione fructuum, ſi quando penſiones excedant.

Diſtinctio.

Aut verò actum eſt quod creditor tenebitur rationem reddere, vel quod non faciat fructus ſuos niſi pro rata penſionum. Primum caſum ſubdiſtinguo in tria membra, aut fructus dicti fundi ſecundum æſtimationem & curſum communem excedunt decimam ſortis partem : aut non excedunt decimam, ſed duodecimam : aut nec duodecimam excedunt. Primo membro dico contractum omnino uſurarium, nullum & caſſandum, fructibus etiam percipiendis in ſortem imputandis : quia conſtat quòd creditor noluit eſſe contentus decima, ſed voluit eam ſupergredi, & illicitum fœnus exercere, etiam ſupra rationem unius pro decem. Igitur per not. ſuprà *quæſt.* 10. imò hoc caſu dupliciter nomine fœnerator magis excedit, quàm in ſimplici exceſſu decimæ. Primò per interpoſitionem antichreſeos fraudem facit publicis & politicis ordinationibus quod eſt deterius & odioſius ; quam ſi ſimpliciter nullo alio velamento & machinamento fraudis exquiſito contraxiſſet. Secundò, quia non ſolum excedit & gravat debitorem paulò ultra decimam, reſpectu ejus quod percipit : ſed etiam in alio notabili commodo, videlicet in uſu, imò in effectuali uſufructu antichreſeos, ut ſic debitor nedum perdat ultra rationem decimæ, ſed etiam privetur uſu fundi ſui. Quamobrem non puto hoc caſu inquirendum, nec requiri ad caſſationem, quòd præcisè reditus fundi communiter excedant annuatim decimam, ſed ſatis eſt apparere quòd communiter aſcendunt uſque ad decimam ſortis; etiamſi communiter non excedant: quia non proinde reditus ad rationem unius pro quindecim reducendus erit, ſed in totum annullandus: quia cõmodum poſſeſſionis antichreſeos, & jus per manus ſuas fruendi additum decimæ, facit notabiliter proponderare ultra decimam, & debitorem verè gravari ultra rationem decimæ, & ſic reditus tanquam uſurarius & illicitus in totum annullandus. Et hoc intellige, quando creditor tempore contractus ſciebat reditus fundi decimam ſortis annuatim æquare vel excedere : ſecùs ſi ignorabat, & erat in bona fide, quia putabat communiter non excedere duodecimam ; tunc enim dicendum ut in ſecundo caſu principali.

261. Secundo membro, quando fructus non aſcendunt communiter uſque ad decimam ſortis partem, excedunt tamen duodecimam, & tunc niſi aliud etiam vitium accedat, non puto reditum annullandũ, ſed reducendum ad rationem unius in quindecim ſimplicis reditus præter nullitatem pacti: & hoc niſi creditor, re integra, offerat diſcedere ab antichreſi, & ſimplici duodecima contentari per not. ſup. *quæſt.* 10. *n.* 141. Et ita dicendum puto, etiamſi creditor tempore contractus ſciebat valorem fundi: ſi verò ignorabat, non debet eſſe locus reductioni ad nudam decimam quintam, ſed ſufficeret pactum antichreſeos vitiari & fructuum & reliquorum rationem iniri, ut in ſecundo caſu principali, niſi appareat de magna pervicacia creditoris in fruendo tota antichreſi ſine deductione, poſtquam ſcientia ſupervenit, quia arbitrio judicis poteſt eſſe ſufficiens ad reducendum ad rationem unius pro quindecim. Nec enim impunita debet hîc eſſe nimia impugnatio vel contemptus veritatis agnitæ. Hujus membri concluſio fallit, ut vitiet, ſi hæc antichreſis exigatur ab agricola, taliter quòd pauper ruſticus exuatur omni ſua induſtria & ſubſidio vitæ : tunc enim propter multa ſimul concurrentia, puto reditum annullandum. Primò, propter nimiam avaritiam paciſcentis de tanto quæſtu hujus duodecimæ, cum eo cui eleemoſina, vel gratuitum mutuum debetur. Secundò, quia non ſolùm de ſupremo lucro paciſcitur, ſed etiam ſpoliat debitorem omni ſua induſtria & ſubſidio vitæ: licet enim reditus duorum jugerum cum tugurio ruſticano (ſi communi æſtimatione expendantur) non valeant ultra decem annua; tamen ruſtico exercenti ſimul cum parſimonia & œconomia ruſticana valent in quadruplo, & ſufficiunt dempta ſterilitate aut vi majore ad totius familiæ exhibitionem, quam defraudat & ad reſtim adigit crudelis fœnerator ſua iſta antichreſi. Quare propter nequitiam & perniciem exempli; puto ſufficere ad contractum annullandum, etiamſi expreſſum ſit, quòd creditor non lucrabitur fructus ultrà ratam reditus conſtituti. Non tamen puto quòd debeat amittere ſortem, quamvis ſit caſus dictę novellæ 32. quia illa cum ſua pœna à memoria hominum exceſſit, non tamen exolevit ratio ſuper qua

fundata eſt. Secùs ſi agricola multos habeat fundos,& unum quo carere poteſt,daret in antichreſin,maximè ſi actum eſſet, quòd ſolvendo reditum poſſet antichreſin revocare quando vellet. Et quod dictum eſt de agricola,producendum puto ad caſus, ubi eſt eadem ratio & nequitia pacti, puta ſi eſt nobilis pauper, qui ſumptibus ſuis exiguum avitum prædium coli facit, unde tum reliqua ruſticana œconomia familiam exhibet. Redeundo ad diſtinctionem.

262. Tertio membro, quando fructus non excedunt rationem duodecimæ, dicendum ut mox in ſecundo caſu principali. Et nota, quòd hoc primo principali caſu, hoc eſt quantum ad nullitatem vel moderationem reditus, non attenduntur fructus quantiplurimi, imò nec fructus contingentes tempore contractus vel annullationis aut deductionis reditus: ſed tantùm communis valor & æſtimatio redituum fundi, ut ſuprà *quæſt.* 5. *num.* 114. quia non agitur de reſtitutione vel compenſatione momentanea fructuum certi temporis cum reliquis, ſed de juſtitia vel injuſtitia perpetua totius contractus annuæ & perpetuæ præſtationis. Secundò vero caſu principali quando creditor non debet lucrari fructus, ſed tantum eos percipere pro rata penſionis; & tunc iſtud ſolum pactum antichreſeos non vitiat in aliquo, quia non debet reditus annullari nec moderari, ſed tantùm vitiatur pactum. Fallit primò, ut vitiet ſi exigatur ab agricola, vel ubi eſt ſimilis ratio, ut nuper dixi præcisè & perpetuò, hoc eſt donec redimatur, ſed ad tempus certum vel incertum, & ex juſta cauſa, ut ſi debitor eſt ſuſpectus vel ignotus creditori, qui fidejuſſorem idoneum petit, & interim donec fidejuſſor adducatur, debitor tradit pignora vel fundum, & recipit ſortem, qua promptè indiget, & agitur expreſsè vel tacitè, quod quamprimum debitor idoneè caveat, recipiet pignora vel fundum fructibus ſuper penſionibus deducendis: Non enim puto hujuſmodi pactum reprobandum, modò non ſit color quæſitus fraudandæ vel excedendæ ſimplicis duodecimæ, & alioqui niſi hoc admitteretur,malè conſuleretur multis indigentibus. Tum hoc caſu, non eſt vera antichreſis, cum non ſit actum, ut retineat fundum fructus in uſuras percipiendo, donec ſors reddatur, ut *d. l. ſi is qui bona.* §. 1. *de pign.* Imò non eſt pignus perpetuum, cum creditor non habeat jus perpetuò retinendi, ſed ſolùm donec idoneè caveatur: & ſic eſt pignus temporale ſeu proviſionale, & accipio pignus pro poſſeſſione vel detentione creditoris: cæterum nuda hypotheca ſemper perpetua eſt. Et adverte, quòd in dubio non intelligitur actum de propria & perpetua antichreſi gratiâ creditoris facta, ſed ſolùm quando expreſsè actum eſt, quòd creditor per manus ſuas certo fundo ad hoc ſibi realiter tradito fruetur perpetuò, hoc eſt donec redimatur, ut in *d. l. ſi is qui bona.* §. 1. Aliùs niſi hoc actum ſit, non intelligitur fundus in veram & perpetuam & præciſam antichreſin, quæ eſt in gratiam creditoris, ſed in pignus temporale: & ſic magis in gratiam debitoris, qui ad libitum revocare poterit, alio pignore non damnoſo nec fructili dato, vel data idonea cautione pro ſecuritate reditus. Ita enim in dubio præſumendum, tum quia minimum, *l. in obſcuris, de reg. jur.* tum quia benignius & minus captioſum.

263. Modò decidere promptum eſt, an creditor habeat retentionem pro præteritis & debitis penſionibus? quia de antichreſi impropria, ſeu pignore temporali non eſt dubium quòd ſic. De propria & præciſa antichreſi dico quòd non: Aut enim vitiat, aut tantùm vitiatur: primo caſu ceſſat quæſtio, quia nulla ſunt reliqua. Sed an pro reſtitutione ſortis retineri poſſit? Reſpondeo, quod fundus ipſe non poteſt ſimpliciter retineri, quia non tenetur debitor ſtatim totam ſortem reſtituere, licet contractus nullus ſit, ut notavi ſuprà *quæſt.* 11. Fateor quod ſi ſint lapſi quidam termini ſolvendi, poteſt fundus præcisè retineri pro tanta ſumma, quæ tunc deberetur ſecundùm formam contractus tanquam converſi in mutuum dictis terminis reſtituendum, & creditor talem ſortis quantitatem tunc repetere poteſt,ut in *d. quæſt.* 11. Alioquin nullam habet fundi retentionem ſimpliciter, ſed benè eo modo, quo poteſt debitorem cogere ad conſtituendum reditum quintædecimæ, pro reſiduo ſortis, quam nondum poteſt exigere, vel ad illud reſiduum reſtituendum, ut ſtatim dicam. Idem dico de mobilibus in pignus datis tempore contractus, de fructibus autem à creditore perceptis, puto indiſtinctè, quod retineri poſſint infra ſortis quantitatem, quia conſumpti ipſo jure compenſantur, *l. fin. Cod. de pign. actione* nondum verò conſumpti, etiam percipiendi æſtimandi ſunt: non tamen quantiplurimi, ſed communiter, & æſtimatio in ſortem cedere debet, non autem reſtitui, niſi ſortem excedat, etiamſi ea quantitas excedat ſummam, quam creditor nunc ſecundum formam contractus poſſet exigere: quia ex quo actum erat quod dictos omnes fructus pro reditu lucraretur, ſatis conſenſum intelligitur, ut omnes ſtatim converti poſſint in ſortem. Non obſtat ei quod dixi de communi æſtimatione, ſi quis dicat, quod ex quo contractus eſt nullus, tanquam uſurarius, debet creditor fœnerator improbus teneri quanti plurimi, tanquam fur, quia dico quod tota pœna, ſaltem civilis, improbi fœnoris, ſatis eſt conſumpta & inflicta, eo ipſo quod talis creditor non redigitur ad modum reditus conceſſum, nec ad alium leviorem, ſed omni commodo & interuſurio privatur. Imò etiam omni hypotheca, ut dixi ſuprà *quæſt.* 15. & redigitur ad inſtar ſimplicis creditoris mutui,imò etiam chirographarii,imò etiam non purè exigibilis,ſed ſub moderatione,de qua ſup. *quæſt.* 11. Et ſic non debet ulterius puniri, ſaltem civiliter.

264. Nec mirum videri quod eum onero fructibus percipiendis, non autem quantiplurimi, quia ſic eſt de jure communi, in quovis juſto creditore, qui etiam citra moram tenetur de fructibus percipiendis, id eſt, qui pro modo diligentiæ, ad quam tenetur, percipi potuerunt & debuerunt, & non ſunt percepti, culpa lata, vel levi, qua tenetur, non autem culpa leviſſima qua non tenetur; & tamen eorumdem fructuum etiam percipiendorum æſtimatio communiter cenſetur: niſi creditor toto debito accepto vel compenſato injuſtè denegaret reſtitutionem fundi, & eſſet in vera mora, quia ex tunc, & deinceps poſſet teneri quantiplurimi. *l. 3. §. fi. de actio. empti l. in hac de condict. tritic.* Ita dicendum in propoſito, quòd ſi dictus creditor tota ſorte recepta vel compenſata, vel ea tantùm parte ſortis, quam exigere poterat, interpellatus de reſtitutione fundi ſit in mora, cùm nullum jus hypothecæ nec retentionis habeat, ex tunc à tempore interpellationis & moræ tenebitur, nedum de omnibus, etiam percipiendis diligentia, qua tenebatur; ſed etiam de omnibus, etiam leviſſima culpa percipiendis, etiam qui à domino ſeu debitore percipi potuiſſent, etiam ſub æſtimatione quanti plurimi. Non obſtat *d. l. ſi non ſortem. §. ſi centum, de condict. indebiti* quia non denego etiam huic improbo fœneratori jus retentionis pro ſumma ei debita, ſed ſolùm quatenus nondum poteſt exigere. Unde dico quod quemadmodum poteſt offerre debitori, ut de reſiduo ſortis quam nondum poteſt exigere, reditum quintædecimæ conſtituat, vel reſiduum illud promptè reſtituat, ut ſuprà *quæſt.* 11. ita poteſt ad hunc finem jure retentionis fundi vel pignorum uti. Alioquin ſive acceptet oblatam à debitore moderationem quintædecimæ, ſive eam recuſet, & malit ſibi ſortem dependi, ſecundum terminos contractus, non poteſt interim retinere pignora, niſi forſan debitor eſſet ſuſpectus, nec caveret. Reſtituenti autem creditori ſaltem ſub hypotheca bonorum generali, cavere debet de reliquo ſortis ſuis terminis reſtituendo. Et ſic *dict. §. ſi centum*, cum ſimilibus intelligitur pro debito puro, ut loquitur, non

Creditor tenetur de percipiendis non quantiplurimi.

l. ſi non ſortem, §. ſi centum.

Digitized by Google

autem pro debito in diem, niſi quatenus aliqua juſta ratio ſuadeat. Secundo caſu, quando pactum antichreſeos non vitiat, ſed tantum vitiatur, clarum eſt retentionem procedere pro reliquis jam debitis, non autem pro futuris.

265. Non obſtant adducta in principio hujus quæſtionis. Et primò, quòd creditor ſub libero pacto redimendi poteſt emere fundum, cujus reditus annui communiter aſcendunt ad duodecimam partem pretii: quia dico, quòd contractus eſt injuſtus propter nimiam pretii modicitatem, *ut* infrà *quæſt.* 56. & in fraudem uſuræ, ſeu ſimplicis duodecimæ, longè plus enim lucratur creditor hac via, debitor verò longè plus gravatur per prædicta. Et ultrà, quia hoc caſu facultati redimendi præſcribi potuiſſet per heredes creditoris longiſſimo tempore, & per ſucceſſores ejus ſingulares longo tempore, juxta notata ſuprà *quæſt.* 27. quod eſt aliud periculum longè graviſſimum. Nec etiam obſtat quòd creditor poteſt conducere fundum debitoris juſta mercede, ſuper qua prius deducet reliqua reditus ſibi debita, quia verum eſt in ſe: dico quòd ſi eſt facta hujuſmodi locatio tempore contractus, & non erat aliàs debitor locaturus, ſed culturus & fruiturus per manus ſuas, & ſic conductio prætextu mutui vel venditionis reditus fuit extorta, uſuraria eſt, & vitiatur, nec obligat debitorem: non tamen vitiat contractum reditus, ex quo aliàs juſta mercede facta eſt. Amplio iſtud, quòd non vitiat contractum, etiamſi aliàs debitor erat pluris locaturus, & inveniebat qui majorem mercedem, ſed plus juſto offerebat, quia hoc non conſideratur, ubi agitur de vitiando contractu, quæ eſt quædam pœna: ſed requiritur, quòd creditor verè, hoc eſt ſecundùm communem æſtimationem percipiat, vel per eum ſtet, quominus percipiat ultra duodecimam, ut debeat fieri reductio ad rationem unius in quindecim, vitiata ſemper extorta illa conductione: vel quòd percipiat ultra decimam, vel circiter uſque ad decimam ſortis partem, ut totum vitiari debeat, ſi creditor ſciebat plus valere, ſecundùm prædicta. Si verò ignorabat, & erat in bona fide, quantum ad hoc, quòd nolebat nec ſperabat lucrari ultra duodecimam, licet vellet minus juſtè ſibi nimium proſpicere de conductione vel antichreſi, non puto ex hoc ſolo contractum reditus annullandum, nec etiam reducendum: dummodò veritate cognita interpellatus offerret quod juſtum eſt deducere, nec litigare malit, ut ſuprà *quæſt.* 10. *num.* 141. Præſumitur autem ſcientia, ſi communiter hoc erat notum in loco: quia præſumitur quòd debuit inquiſiviſſe. *l. qui cum alio. de reg. jur.* Si igitur locatio verè facta ſit, mercede notabiliter defectiva, idque ſciente creditore, ita quòd deducto lucro, quod juſta mercede factam locationem ſequi ſolet, lucraturus eſt tam de ſuperlucro locationis, quàm de reditu, ultra decimam ſortis partem in anno, tunc totus contractus tam reditus quàm locationis annullandus eſt, & omnes fructus ſorti imputandi per prædicta. Ut enim in vero mutuo quicquid accedit ſorti, eſt uſura ſuprà *num.* 14. *quæſt.* 3. *per to.* ita & in his reditibus quicquid ultra ſimplicem duodecimam accedit, vetitum eſt, & ſaltem interpretativè uſurariũ. Fac. quæ Bal. & Salycet. tradunt in *l. cum allegas. Cod. de uſu.* de eo qui non vult mutuare niſi quid vendat. Et ut in ſimili inquit Felin. *in cap. debitores in fin. de jureju.* turpiter exigit, & accipit hanc conductionem vel ſimilem contractum, ex quo veratur ſimplicem duodecimam egredi: ſecùs ſi debitor non erat tanti locaturus, quia tunc ceſſat omnis exactio & exceſſus, & non vitiat, nec vitiatur. Non obſtat quòd antichreſis ſpecialiter prohibita eſt agricolis, *dicta conſtitutione* 32. quia verum eſt ibi ſpeciale eſſe in agricolis, in duobus. Primò in hoc, quòd non poteſt ab eis exigi uſura ultra rationem ſemiſſis duodecimæ, quæ proximè accedit ad rationem trientalis uſuræ. Secundò, quòd licèt uſura ſit ita levis tamen non licet ab eis antichreſin accipere ſub pœna totum amittendi, ut ſuprà *quæſt.* 1. [Chilianus Berlichingem fateor mihi à Conrado Echetero ſexcentorum florenorum nomine quos à me mutuò habet, decimas numoias pignori eſſe appoſitas: ipſius Conradi filiis Haimoni, & Eraſmo fratribus hanc gratiam feci, ut à me debiti nomine appellati idipſum anni ſpatium ad explicandam ſolutionem habeant: Quod ſi anno revoluto, ſolutioni paritum non fuerit, pactum actum eſt inter nos dictas decimas, mihi eſſe debere commiſſas, & pro ſorte venditas. Acta ſunt hæc anno M. CCCCLXVI. Quæro an non præſcriptione longiſſimi temporis debitor à repigneratione ſubmoveri poſſit, quod probandum erit. Conſtat de mutuo uſurario, & de pacto legis commiſſoriæ, prohibito; non ſolum ex parte creditoris eſt mala fides, ſed etiam prohibitio legis. Punctus legis eſt contra creditorem; ſed ſunt duo genera circumſtantiarum, facti primum, ex *l. qui habebat. De leg.* 1. *& gloſ.* in *l. creditor. de reb. cred.* Si ſors æquivalebat, antichreſis videtur ex tanto tempore 100. annorum relicta in ſolùtum. Secundum genus interruptionum, ſi heredes creditoris interceperunt poſſeſſionem vendendo, pignorando, ut de re propria: Deinde tantum temporis omnes iſtæ circumſtantiæ tacitam præſumptionem, *l. qui habebat:* quia non poſſunt ſibi mutare cauſam poſſeſſionis per ſeipſos, etiam 1000. annis. Recognoſcit & habet creditoris ſponſionem illam, & quod non habet alium titulum: & ſic heredes debitoris liberè luunt amiſſis fructibus aduſque oblationem ſortis, ſuppoſito quod uſuræ non ſint exceſſivæ; aliàs ſuperfluum uſurarum commutaretur in ſortem & reliqui fructus eſſent cum illa decima reſtituendi. Facit Areſtum *de Catherine de Medicis* Regina Franciæ, quæ poſt 300. annos recuperavit terras depoſitas *à l'Eveſque de Clermont*, quia titulus erat in cimeliarchiis.]

266. Cæterùm verum eſt, quòd jure communi digeſtorum *& Codicis* non eſt prohibita ſimplex antichreſis, etiam in debito uſurario, *dicta lege. ſi is qui bona* §. 1. *l. ſi ea pactione. l. ſi ea. lege. l. per retentionem. l. penult. Cod. de uſur.* Sed ego dico, quod illa jura debent ſanè intelligi, quando res erat talis, quæ aliàs ſolebat & poterat commodè locari à debitore, ita quòd juſto pretio locando non damnificaretur: & quando pro tali quantitate uſurarum vel reditus dabatur creditori, quòd antichreſis æquè commoda & utilis erat futura ipſi debitori, ſicut creditori: tunc enim ratio æqualis eventus lucri & damni hinc inde liberat tale pactum ab iniquitate uſuraria, ut innuit *d. lex, ſi ea lege*, aliàs ſecùs. Unde quod Accurſ. in *d. leg. ſi ea pactione.* in fine, ſentit pactum non vitiare nec vitiari, niſi eſſet læſio ultra dimidiam dicti pretii, rejiciendum eſt ut erroneum & iniquum, quia in hac materia uſuraria. *lex ſecunda. Cod. de reſcin. vend.* non habet locum in debitore: nec poteſt creditoribus ſuffragari, ut ſuprà *quæſt.* 14. quia modus uſurarum eſt limitatus, & quicquid directè & per indirectum excedit, vitium eſt, & à legibus reprobatum. Et adhuc hodie apud nos dicta jura antichreſeos, etiam non probata æqualitate, non poſſunt habere locum in terminis duodecimæ: quia ex quo duodecima eſt pro ſummo noſtro fœnore limitata, & exactè commenſurata, tam ad periculum vel damnum, quod poteſt ferre creditor percipiendo penſiones ſortis ſuper bonis alienis per manus debitoris, quàm ad commoditatem debitoris, qui rebus ſuis & ære alieno fruitur, ut notatur ſuprà *quæſt.* 5. non licet creditori hos fines egredi in duodecima: ſed ſi leviorem reditum ſtipuletur, ita quòd incommodum quod veriſimiliter patietur debitor ex ſimplici antichreſi (ſimplicem voco, quando fructus communiter non excedunt uſuram vel reditum, vel ſi excedant, actum eſt expreſſè vel tacitè, quòd reddi debeant) compenſari poſſet cum diminutione reditus, non vitiabit nec vitiabitur. Unde ſi quis ſtipuletur ſemiſſem duodecimæ tantùm, non eſſet dubium quin liceret ab initio paciſci de ſimplici antichre-

Digitized by Google

ſi:ſed non eſt ad hoc neceſſe tantum diminuere de penſione, alioquin ferè tanti poſſet emi reditus perpetuus non redimibilis, vel etiam fundus ſine facultate redimendi per notata ſuprà *quæſt*. 5. utque ibi dixi, *num*. 115.

267. Non poteſt melius cognoſci quantum juſtè & æquabiliter diminuendum ſit de reditu, quàm ex analogia ſeu proportione juſti pretii fundi. Si enim fundus perpetuò & ſimpliciter vendatur, non licet aliquid diminuere de vero & exacto pretio (non dico quominus contractus valeat) ſed quin eatenus recedatur à juſta & exacta æqualitate, ad quam ſolam (& non ad id quouſque decipere & tranſgredi licet) neceſſariò hæc analogia referenda eſt per notata ſuprà *quæſt*. 14. Si verò emptor facultatem redimendi concedat, juſtè poteſt aliquid diminuere de pretio, non offenſa exacta illa æqualitate. Plus autem minui poteſt, ſi facultas ſit libera & perpetua: ſi verò temporalis & limitata, minus: prætextu autem liberæ & perpetuæ facultatis redimendi juſte demi poteſt quarta pars pretii totius, aut ad ſummum (ut ego quidem reor) tertia. Verbi gratià, ſi fundus valet triginta juſto integro pretio, ſi emptor det liberam & perpetuam redimendi facultatem, poteſt emere viginti duobus cum dimidio, & ſic dempta quarta parte: & erit hoc caſu juſtum pretium, puto etiam quòd poſſit emere pro viginti, & ſic dempta tertia parte. Hinc appoſitiſſimè dixit Socin. *conſ*. 15. *col. ult. lib*. 1. quòd quæ valent centum abſolutè vendita, ſi cum pacto redimendi vendantur, valent ſeptuaginta tantùm: ſed non puto quòd ob dictam liberam facultatem poſſit plus tertia parte diminui de juſto integro pretio, niſi recedendo à juſta & exacta æqualitate. Et iſtud mihi videtur naturale ipſi contractuum juſtitiæ, & boni prudentiſque viri arbitrio conſentaneum. Sed emptio hujuſmodi reditus cum æquivalente antichreſi parum diſtare videtur ab emptione ejuſdem fundi eodem pre-

Pretia fundorum.

tio, ſed ſimili libera facultate redimendi. Cùm igitur communiter apud nos non imminente bellica clade, juſtum & integrum pretium fundi valoris centum annui reditus ſit ter mille, ſi perpetuò & ſimpliciter væneat: ſi verò ſub libera facultate redimendi, ſit bis mille ducenta quinquaginta, aut ad minus bis mille, ſecundum analogiam noſtram, quam naturali juſtitiæ & boni prudentiſque viri arbitrio convenire putamus, videtur inferendum quod ſi quis emat centum annui reditus, ita tamen quod vice reditus, debeat frui certo fundo venditoris ejuſdem reditus donec luatur ſeu redimatur, quòd debeat emere ſaltem duobus millibus, & ſic ad rationem quincuncis uſuræ.

268. Verùm advertendum, quòd licèt hæc antichreſis non multum diſtet ab emptione ipſius fundi, ſub eodem pacto redimendi: tamen non tam parum abeſt, quin ſit notabilis diſtantia. Quia in venditione & traditione fundi venditor ſtatim omne dominium & poſſeſſionem amittit, quæ transferuntur in emptorem: ſed in hac ſimplici antichreſi, venditor remanet dominus & quod emptor efficitur poſſeſſor, non eſt ſimpliciter, ſed tanquam creditor hypothecæ incumbens: unde dicitur poſſidere ad commodum venditoris. *l. ſervi nomine. de uſucapion. l. ſciendum. §. creditor qui ſatiſda. cog.* nec poteſt per ſe intervertere, nec etiam mille annis uſucapere, ut tetigi ſuprà *quæſt*. 17. *quæſt*. 19. Quin etiam illa poſſeſſio, debito ſoluto, vel etiam oblato juris effectu reſolvitur, ut dixi in *conſuet. Pariſi*. §. 64. Et ſic antichreſis, quantum ad poſſeſſionem & commodum fructuum duntaxat, non diſtat: ſed quoad omnia alia multùm diſtat ab emptione fundi. Quamobrem puto quòd rationabiliter plus poteſt diminui de juſto integro pretio, ab accipiente fundum per viam ſimplicis antichreſis, quàm ab emente ſub ſimili redimendi facultate, idque etiam notabiliter, non tamen ultra ſemiſſem totius pretii fundi abſolutè venditi. Undè non puto juſtum, quòd creditor emat cum idonea & æquipollente antichreſi ad rationem unius pro tredecim vel quatuordecim, & ſic detrahendo unam vel etiam duas tantùm uncias de reditu duodecimæ: quia licèt detractio ſextantis ſive ſextæ partis ſit conſiderabilis, ut per Bart. in *l. ſi ſocietas, §. arbitrorum. ff. pro ſocio*. tamen commodum idoneæ, perpetuæ & præciſæ antichreſeos eſt conſiderabile: tum ſuprema illa ratio duodecimæ eſt nimis rigida, licèt toleretur tanquam ἀκμὴ, & ſummum jus, ſive tanquam ſummitas extremi, quod tranſgredi non licet. Et ſic ſi ab ea modicùm recedatur, reditum diminuendo, non dicitur recedi ab ab æqualitate. Patet etiam, quia ipſa quintadecima eſt verum medium & æquabile temperamentum, ut ſuprà *quæſt*. 5. *quæſt*. 10. *num*. 146. ita quòd emens ad hanc rationem, etiamſi eſt minor, non dicitur lædi, nec poteſt reſtitui, ut ſuprà *quæſt*. 13. *num*. 167. unde ut creditor habeat jus & commodum idoneæ & irrevocabilis antichreſeos, puto quod debet diminuere de ſummo jure reditus ad minus uſque ad quintamdecimam. Sed an hoc ſufficiat? Videtur quòd non: quia quintadecima etiam in ſimplici reditu, & citra dictum pactum eſt medium, & ſic adjecto dicto pacto præciſæ antichreſeos vergit ad extremum: unde videtur quòd ſaltem ad rationem unius pro ſexdecim debeat emi, cum hoc tam oneroſo pacto præſertim cum ratio unius pro ſexdecim non videatur nimis levis, quia adhuc paulò gravior eſt ſemiſſibus legalibus, quæ ſunt uſuræ communes juris.

269. Verùm dico primò, quòd licet quintadecima ſit medium ratione æquabilitatis proportionis, tamen quia non eſt neceſſarium, voluntarium cenſetur, & eſt quodammodo gratioſum, ſi creditor ſine alia compenſatione illud eligat: poteſt ergo compenſationem non excedentem hanc gratiam accipere ſine injuria debitoris. Sed iſtud pactum idoneæ & præciſæ antichreſeos rectè compenſari videtur per reductionem ad quintamdecimam (ut ego quidem exiſtimo) nec video quòd juſtiùs & æquabiliùs res temperari poſſit, utriuſque partis & creditoris & debitoris æqua ratione habita. Nec enim creditor gravatur, quia non cogitur ad moderandum ultra modum, nec adhuc ſine idonea compenſatione: nec etiam debitor læditur, ſed fit ejus melior conditio: quia quinta pars reditus annuatim remittitur, & ubi ſolveret centum ad rationem duodecimæ, non ſolvit niſi octoginta: quod eſt ſibi utilius, quàm retinere fundum ſuum non ferentem niſi 80. & ſolvere centum annua. Sive autem fundus non afferat communiter reditum, niſi quantus eſt ille reditus ad quintamdecimam moderatus, & ſimpliciter datus in perpetuam antichreſin, ſine redditione rationis fructuum, ſive plus afferat, & creditor debeat reddere rationem fructuum, vel ad hanc moleſtiam vitandam juſto communi pretio ad modicum tempus conducat, ad onus ſolvendi debitori ſuperfluam mercedem, deducto reditu non refert, & tunc ſub hoc temperamento locum haberet hodie. *l. ſi ex lege. Cod. de uſur.* cum ſimilibus citatis ſup. *num*. 266. ut incertum modici exceſſus fructuum compenſetur cum modico defectu, ſicut in locatione, quæ juſto communi pretio fieri ſolet ad 6. vel 9. annos, non tamen improbo contractum nec pactum, ſi creditor conducat juſto pretio ad longum tempus, vel donec redimatur. Sed hoc caſu ſi contingeret valorem redituum fundi naturaliter & perſeveranter augeri, ut in exemplo ſuprà *quæſt*. 21. *num*. 216. tunc hujus debet haberi ratio, etiam non obſtante pacto perpetuæ locationis, quæ hoc caſu in longo tempore captioſa cenſetur, licèt in modico tempore non cenſeatur captioſa. faciunt notata infrà *quæſt*. 60. *num*. 409. Non autem puto ad juſtitiam hujus pacti exigendam reduci reditum ad rationem unius pro 16. tum quia rigore juris defendi poſſet etiam totius fundi emptio tali pretio abſolutè facta, non obſtante læſione venditoris re ipſa, quia non eſſet ultra; ſed citra dimidiam: tum quia etiam emptio totius fundi tali pretio, ſcienter quidem, non autem abſolutè, ſed ſub libera facultate redimendi jure tueri poteſt, ut infrà *quæſt*. 56.

Digitized by Google

num. 398. tum quia hæc reductio detraheret quadrantem duodecimæ, & ſic quartam partem ſolidi reditus ſingulis annis, nec remaneret niſi dodrans duodecimæ, quod cederet in commodum debitorum: quia de facili non invenirentur creditores, qui vellent tantam quantitatem reditus remittere, accipiendo congruam antichreſin, quam ſub moderatione reditus dare frequenter è re debitorum eſt: igitur non eſt res ita arctanda. *l. quod ſi minor. §. non ſemper. de minor.* Sufficit ergo moderatio ad æquabilem quintamdecimam. Nec obſtat, quòd ratiò unius pro ſexdecim eſt paulo gravior ſemiſſibus juris: quia verum eſt in ſola quantitate currente: ſed quantum ad alia, etiam quintadecima eſt debitoribus levior & commodior illis ſemiſſibus. per notata infrà *quæſt. 69. ad fi.* Et prædicta intelligo de

Antichreſis tẽporaria.

præciſa & perpetua antichreſi, quæ fit in gratiam & commodum creditoris: ut quandò creditor non contentatur tuta hypotheca reditus per manus debitoris ſolvendi, ſed præcisè vult habere reditum fruendo per manus ſuas, quod Galli vocant, *En aſſiette de terre:* idque perpetuò, hoc eſt, donec reditus luatur. Secùs ſi fieret antichreſis temporaria ad commodum debitoris, vel ita ut liceret debitori antichreſin revocare idoneis prædiis prædibúſve cavendo: quia tunc non eſt propriè antichreſis, ſed ſimplex temporaria ſecuritas, & ſufficeret rationem duodecimæ non excedi, ut ſuprà *num.* 262. Unde ſi eſſet actum, quod ſi debitor velit antichreſin revocare, tunc tenebitur ſolvere ad rationem duodecimæ, & idoneè prædibus prædiiſve cavere de ſolvenda duodecima, puto pactum omnino valere: idem, ſi non ſit expreſsè actum, ſed tacitè & veriſimiliter, de quo ſatis conſtaret: putà ſi creditor hoc offerat, liberum eſſe debitori: quia tunc manifeſtum eſt antichreſin eſſe in favorem & commodum debitoris, Sed in vera, præciſa & perpetua antichreſi ad commodum creditoris, non debet creditor excedere quintamdecimam, quo caſu puto pactum præciſum antichreſeos in hujuſmodi reditibus tolerari poſſe, nec video juſtam cauſam in commune prohibendi vel arctius reſtringendi. Sed mihi videtur hæc commenſuratio & *συμμετρία* in commune æquabilis, & tam creditoribus quàm debitoribus utilis, dummodò etiam omnis fraus & omne aliud gravamen debitoris ceſſet. Unde excludo agricolas, à quibus juſtiſſima ratione vetuit Juſtinianus fundos in antichreſin accipere: quia omnis opera & omnis quæſtus agricolarum in cultura conſiſtit, & ab ea pendet etiam reipubl. ſalus & conſervatio. Ex his habes hanc materiam *ἀντιχρήσεως* novè & plenè diſcuſſam.

270. Duo tamen menti occurrunt, primum, de quo nuper interrogatus fui: Creditor emens reditum ad rationem duodecimæ, accepit etiam pignora pretioſa & vendibilia, putà vaſa aurea & argentea, uſque ad quantitatem ſortis. Reſpondeo reditum non currere; quia cenſetur ſortem penès ſe habere, quia tantumdem bonorum debitoris præſertim vendibilium habet: & ſi actum ſit quòd remaneant penès creditorem donec ſors reſtituatur, puto funditus reditum non valere, nec convaleſcere reſtitutis pignoribus, etiam pro tempore futuro, niſi rurſus conſtituatur, ut *quæſt.* 12. Si autem actum ſit quòd remaneant penès creditorem donec fidejuſſor idoneus adductus ſit, tunc reſtitutis pignoribus non dubitatur, quin deinceps currere poſſit: ſed an poſſint peti reliqua pro tempore quo pignora manſerunt penès creditorem? Reſpondeo. Res ex bono & æquo æſtimanda eſt, & circunſtantiis perſonarum, quantitate & qualitate pignorum, & brevitate vel mora temporis, & gravitate vel levitate reditus, & aliorùm onerum attentis. Neque enim juſtum & æquum eſt creditorem ſibi ad quantitatem ſortis bona debitoris poſſidere, & tam magnum reditum exigere per prædicta. Secundò occurrit, Quid ſi ex poſt facto de antichreſi convenerit? Reſpondeo. Si ex probabili intervallo, cùm ceſſet ſuſpicio extorſionis reditus, non vitiabitur reditus: ſed tamen non poterit creditor ultrà quantitatem ſemel conventam lucrari ex fructibus pignorum, quantumcunque reditus ſit minor quintadecima; ſed rationem reddet, ut dictum eſt *l. 1. & 2. Cod. de pign. actio.* Sed ſi eſt reditus duodecimæ, non poteſt efficaciter paciſci de vera etiam ſimplici antichreſi, niſi reditus ad quintamdecimam reducatur ſecundùm prædicta. Quoniam licet intervallum operetur, quòd reditus ſemel validus non vitietur, tamen non operatur, ut poſſit hujuſmodi reditus ultra legitimum modum aggravari vel augeri: quemadmodum de jure etiam ex intervallo non poteſt pactum ad excedendum legitimum modum uſurarum in futurum, & valet argumentum per notata *quæſt.* 75. ſuprà *num.* 143.

Pignora [illegible]

QUÆSTIO XXXVI.

SYNOPSIS.

1. *Liber homo ad perpetuam ſervitutem ſe obligare non poteſt.*
2. *Bonorum ceſſioni renuntiari non poteſt.*

271. TRigeſimoſextò quæro, Quod ſi debitor non dat fidejuſſores, nec pignora, ſed obligat ſe ad ſolutionem & continuationem reditus, non ſolùm perſonaliter, & ſub generali hypotheca, ſed etiam corpus ad carceres publicos? Hæc quæſtio formatur non in terminis juris communis, ſed in terminis receptæ conſuetudinis, qua debitor poteſt, niſi ſolverit, ſe obligare ad publicum carcerem, coràm publica perſona, donec ſolverit, ut dixi in *conſuet. Pariſ.* §. 162. *gloſſ.* 2. Reſpondeo hujuſmodi obligationem corporis ſeu carceris hoc caſu non valere, non tamen per ſe ſolam vitiari, ſed vitiari propter tria potiſſimũ. Primò, quia creditor plus exigeret quam ferat ſimplex conſueta obligatio duodecimæ limitatim permiſſa, & debitor pluſquam deceat gravaretur. Verum eſt quòd hæc ratio benè concludit in duodecima, ſed non ſi ad rationem unius in quindecim vel viginti conſtitueretur, ſed adhuc generaliter idem dicendum *per ſequentia.* Secundò, quia eſſet perpetua quædam & præciſa ſervitus, ad quam liber homo obligare ſeſe non poteſt. *l. 2. de libero hom. exhib. l. Titius §. Titio. de condition. & demonſt.* notant gloſſ. & Doctores in *l. antiquitas. Cod. de uſufruct.* in *l. poſt certi. Cod. de liberal. cauſa* Jo. Fab. Ang. Aret. §. *pen. inſtitut. de jure perſon.* Guid. Pap. *deci. Delph. quæſt.* 61. facit quod de nexu ſublato dictum eſt ſuprà *num.* 31. & dum olim Solon Athenis *σεισάχθειαν*, id eſt, oneris iniqui, quo tenuiores à potentioribus premebantur, excluſionem inſtituit, immenſum fœnus ad mediocritatem reduxit: Sanxit etiam ne cui liceret ob uſuras jus in corpus habere, ut Plutarch. in ejus vita. Tertiò, quia hujuſmodi obligatio ad carceres non valet niſi in vim conſuetudinis, ut notatur in *l. ob æs. Cod. de actionibus & obligationibus.* Igitur ad limites hujus: quia conſuetudo tantum habet de eſſentia & potentia, quantum de uſu, & non plus. *l. 1. §. ſi quis hoc interdicto,* & ibi Bart. *de itiner. actuque privato* præſertim quando eſt contra jus, ut hîc: nec extenditur, etiamſi ſit eadem ratio. Bal. in *l. fin. col. 3. Cod. communia utriuſque jud.*

Carcer.

Solonis σεισάχθεια.

Sed

Digitized by Google

Sed illa obligatio ad carceres nunquam fuit uſitata, niſi in obligationibus momentaneis, ubi quid ſemel ſolvendum eſt: igitur non debet extendi ad obligationes perpetuas & ſucceſſivas, ubi eſt diverſa ratio, & majus præjudicium. Amplio, etiamſi debitor ceſſioni bonorum renunciaverit: quia non valet renunciatio, ut tenent Dyn. Bartol. Angel. Imol. *l. alia*, §. *eleganter. ff. ſolut. matr.* Joan. Fab. §. *ſi. Inſti. de action.* in *l. ſi. Cod. qui bon. ced. poſ.* Alex. *conſ.* 37. *n.* 6. Labyrintho 2. ubi dixi. Subamplio, etiamſi juratum ſit, ut dixi in *conſuet. Pariſ.* §. 126 *gloſ.* 2. licet contrarium *velit Deciſio Tholoſ.* 61. & dato, quòd per juramentum renunciari poſſet ceſſioni (quod non admitto) non procederet in obligatione ſucceſſiva & perpetua, ut hic. Limito, quando probaretur de dolo malo & impoſtura debitoris, & creditor nõ certaret de reditu; ſed de ſorte recuperanda *l. fin. quæ in fraudem creditorum.* Notant Joan. Fab. Ang. Aret. Jaſ. §. *ſi. Inſtit. de action.* Cæpola *cauſa crimi. conſ.* 9. Auffrer. in *addit. q. Tholoſ.* 61. [Quartò probo, quia poſſet debitor per obliquam, & continuam moleſtiam ſubinde repetitam cogi redimere: Ex quibus patet, nullam, imò abuſivam eſſe praxim illam fori Eccleſiaſtici, & conventionalem obligationem ad cenſuras Eccleſiaſticas excommunicationis, quæ in Comitatu Burgundiæ maximè frequentatur, præſertim in Diœceſi Biſuntina, ubi ex ſimplici contractu coràm Notariis Eccleſiaſticis, fertur nomine Officialis ignorantis ſententia excommunicationis, & mandatur ſine alia cognitione cauſæ, & ſine ſententia denuntiari, & publicari, ſi non ſolvatur in termino, & idem ſervant in conſtitutionibus redituum hujuſmodi annorum, ut in ſingulos terminos futuros feratur ſucceſſiva ſententia excommunicationis ob defectum futuræ ſolutionis in ſingulis terminis, qui eſt abuſus manifeſtus: quia etiam in ſumma ſemel ſolvenda, & in ſententia contradictoria, & deffinitiva cauſa cognita lata vix conceditur. *cap. Romana* §. *caveant, de ſentent. excommun. in* 6. Ergo extendere ad contractus coram Notariis eorum factos, abuſus eſt, & omnino nullæ ſunt, & ſpernendæ cenſuræ, & magis abuſivæ in obligatione ſucceſſiva: & in re uſuraria, ut hic.]

QUÆSTIO XXXVII.

SYNOPSIS.

1. *Minor jure communi uſus inciviliter in integrum reſtitutionem petit.*
2. *L. lex, Quæ tutores C. de adminiſt. tut. communi uſu Galliæ exploſa.*
3. *Quamvis pretium in rem minoris verſum ſit, non ideo tamen contractus confirmatur.*
4. *Sub uſuris accipere minor non vetabatur, ſi ſors in illius rem verſa fuiſſet.*
5. *Minori qui mutuam pecuniam accepit, ita demum jura ſubveniunt, ſi illam profligavit.*
6. *Creditor contrahens cum perſona contrahendi non idonea, vehementer curare debet ut pecunia in illius rem vertatur.*
7. *Penſatur cum fructibus interuſurium.*

Minor. 272. TRigeſimo ſeptimò quæro, utrùm tutor vel curator nomine minoris, vel adultus minor viginti quinque annis curatore carens, poſſit hujuſmodi reditum ſine decreto vendere & conſtituere? facile eſt uno verbo decidere quòd non: quia ſi non poteſt ſimilem reditum ſibi debitum ſine decreto alienare, multò minùs de novo ſuper ſe & bonis ſuis conſtituere, & ita communiter tenent Pragmatici & pro indubitato habent. Sed ut ſcias quanta ſit & neceſſitas & utilitas analyticæ noſtræ inquiſitionis, quamque ad multa pateat, etiam in his quæ vulgò nullius dubitationis vel diſputationis eſſe putantur, libet paucis argumentorum locos in apertum educere, quatenùs res tota velut in rem præſentem oculis expoſita, plenè diſcerni queat. Pro parte affirmativa cõſtat de jure, quod minor ſine decreto poteſt mutuari ſub uſuris, nec poterit reſtitui tanquam uſus jure communi, ſaltem ſi conſtet ſortem in rem ejus verſam, *l.* 2. *Cod. ſi advers. credit.* Igitur conſtituere poteſt hujuſmodi reditum, qui loco veterum uſurarum ſucceſſit: ſaltem ſi conſtet ſortem in rem ejus verſam. Non obſtat, ſi dicatur quòd non poteſt prædia ad reliqua ſeu continuationem reditus hypothecare ſine decreto: quia de hoc non quæritur, videlicet de ſecuritate creditoris in hypotheca immobilium, ſed ſolum de ipſo jure reditus in ſe, & de ſimplici obligatione perſonali ad ſolutionem & continuationem reditus, quæ ſine ulla alia prædiorum prædúmve cautione ſubſiſtit, ut *ſuprà numero* 22. Sicut de jure tutor poteſt ſimplex debitum fœneratorium (ſi pupillus indigeat) ſine decreto contrahere, ut eſt textus in *l. quid ergo.* §. 1. *verb. conſequitur de contrar. vel uti. actio. tutel.* Confirmatur, quia hîc reditus, cùm non ſit niſi vulgare æquamentum interuſurii pecuniæ mobilis, pro mobili in multis habetur, & expreſſim multorum locorum ſtatutis & moribus abſolutè, & quò ad omnia inter mobilia computatur, ut dixi in conſuet. *Pariſ.* §. 57. Præterea rectè conſiderando, hujuſmodi obligatio potius videtur rei mobili, quàm immobili accedere. Patet, quia hîc debitor non obligatur præcisè ad continuationem reditus, ſed ſub hac perpetua conditione & facultate, niſi malit ſortem reddere: & ſic in effectu videtur obligatus ad ſortem, cum facultate differendi ſolutionem, quandiu maluerit reditum pendere, ut *infra quæſt.* 69. dub 444 Et licèt obligatio ſeu continuatio reditus poſſit eſſe ſucceſſivè perpetua, ſi ſors nunquam reddatur: tamen quia ita ſucceſſiva perpetuitas non dependet à voluntate creditoris, ſed debitoris, non eſt in conſideratione ad dicendum obligationem perpetuam. Nec propriè habent locum quæ notant Doctores in *l. ſufficit de condict. indebiti* cum ſimilibus locis: quia ibi obligatio poteſt eſſe perpetua; debitore invito, quod hîc eſſe non poteſt, imò nec momento quidem perſeverare, niſi debitore volente, aut niſi ſtet per caſum in ejus perſonam contingentem, qui non habetur in conſideratione. Semper enim & perpetuò liberam habet facultatem omnem in futurum excutiendi obligationem, ſorte cum reliquis præteritis oblata. Igitur nunquam poteſt hæc obligatio cenſeri perpetua, cùm quòd perſeveret, non ſit in poteſtate creditoris, ſed ſolius debitoris. Igitur nulla eſt perpetuitas, quia obligatio non eſt obligatio, quatenus in arbitrio vel poteſtate debitoris conſiſtit, *l. ſtipulatio non valet de verborum obligation.* & patet per definitionem obligationis. Igitur obligatio ſucceſſiva continuationis hujuſmodi reditus, cùm non dependet à voluntate & poteſtate creditoris; ſed debitoris, non ſpectat ad titulum *de præd. minor. ſive decret. non alien.* cùm rei mobili magis quàm immobili ſeu ſtabili conveniat. Nec obſtat, ſi dicatur quòd ille titulus extenditur etiam ad res mobiles, exceptis his quæ ſervando ſervari non poſſunt, & animalibus ſupervacuis, quæ ſunt oneri & ſumptui, *l. lex quæ tutores. Cod. de adminiſtr. tutor. & fructibus, l. final. in fin. eodem titulo*, quia dicta *l. lex quæ tutores* quæ

Hi reditus inter mobilia.

eſt Conſtantini Magni, è qua compilatores Codicis deſumpſerunt *l. final. C. quando non decr. opus eſt*, quam etiam Juſtinianus imitatus eſt *in dicta l. final. in fine de adminiſtr. tutorum*, quæ nunquam fuit in uſu recepta in hoc regno, & jamdudum ubique exolevit, nec manet prohibitio niſi in rebus immobilibus, vel quæ illis exæquantur, ſecundùm jus antiquum Pandectarum.

273. Pro parte verò negativa facit communis omnium ſententia, quòd reditus annui (niſi ſint ad modicum tempus limitati, inter Immobilia computantur, ut tradit Baldus *l. etiam, col. 2. Cod. de exceptione rei judicatæ, l. hac edictali §. is illud C. de ſecundis nuptiis l. unica in fin. C. uti poſſidetis c. 1. §. ſciendum de feud. cogn. in uſib. feud. c. cum M. Ferrarienſis col. 2. de conſtit. c. querelam ſuper gloſ. final. de elect.* Alex. *l. ſi conſtanti. in fi. ſoluto matri.* & plures quos citavi in *conſuet. Pariſ.* §. 57. & plenius Dom. Andræas Tiraquell. in *tract. retract. proximitat. §. 1. gloſ. 6.* hinc dicit Bald. in *c. ad audientiam 2. de reſcrip.* quòd qui non poteſt alienare, non poteſt hujuſmodi penſiones conſtituere. Et licèt Doctores non loquantur, quando penſio ad liberam debitoris voluntatem redimibilis eſt, tamen ſatis de mente juris videtur, quòd ſi minori debeatur hujuſmodi penſio, alioquin perpetua, non poſſit ſine decreto alienari, & ita etiam rectè obſervatur. Igitur eadem vel fortiori ratione non poterit minor ſine decreto hujuſmodi reditum annuum ſuper ſe vendere, vel aliter de novo conſtituere. Et plerumque ſatius eſt partem patrimonii vendere, quàm uſuris ſuccumbere, ut ſcripſit Bernard. in *œconomica ad Raymundum militē.* Tradit Chriſtophor. Porcus. *Inſtit. quibus alien. licet in princip.* & Salicet. Phil. Corn. in *l. final. §. ipſum C. de bon. quæ liberis.* Et hæc eſt communis & recepta ſententia in foro, quæ conſequenter ampliaretur. Primò, etiamſi minor vendidiſſet ad rationem quintædecimæ, vel levioris uſuræ. Secundò ampliaretur, etiamſi minor veniam ætatis impetraverit, vel aliàs induſtrius ſit, juxta notata in *l. 1. C. qui & adver. quos.* quia licèt venia tollat reſtitutionem in integrum, & induſtrioſitas illam difficulter (quia facit præſumi non eſſe læſum per ætatatem) tamen non tollunt nullitatem actus, ubi de alienatione vel hypotheca rei immobilis agitur, vel quæ immobili æquiparatur *l. 2. & 3. C. de his qui veniam ætat. impetraver.* Tertiò ampliaretur, etiamſi conſtaret pecuniā verſam in rem minoris, quia hoc non validat alienationem prædii vel ſimilis juris *l. non ſolum. l. utere. l. ſi prædium C. de prædiis minorum ſine dec. non alien.* Vidéſne quorſum res evadat? Nempe ut liceat minori qui dupliciter tum in rem ſuam verſione, tum leviori fœnore meliorem conditionem ſuam fecit, beneficium tamen & liberalem creditorem contra legem divinam (*ut ſup. nu. 79.*) illudere, & non ſolùm reditum in futurum denegare; ſed etiam ſortis reliqua in ſortem imputare. Habet igitur communis ſententia, ſi indiſtinctè accipiatur, multas reprehenſiones: juſtis itaque decretis temperari debet. *l. Salvius de legat. præſt. l. in ambiguis in fin. de regulis juris. l. patri §. prædium.* Ibi, *ita temperanda res erit, de minoribus.*

Bernard. [margin note beside "in œconomica ad Raymundum"]

D...ſio. 274. Dicit itaque, quòd ſi conſtet minorem, vel ejus tutorem aut curatorem utiliter contraxiſſe, & pecuniam in rem & utilitatem ejus verſam, valere & tenere hujuſmodi reditus conſtitutionem in ſe abſque ullo decreto ſi ad rationem duodecimæ conſtitutus ſit, & generaliter locum habere omnia quæ in præcedentibus dicta ſunt. Probo primò per text. in *d. l. quid ergo, §. conſequitur de contrar. & uti actio. tut.* ubi tutor poteſt pro pupillo, ſi indigeat, pecuniam accipere ſub uſuris, non ſolùm ſub communibus, vel in regione frequentatis; ſed etiam talibus, quibus poteſt, ſi neceſſitas urgeat, vel ſub eiſdem uſuris, à quibus pupillum liberavit, aut liberare intendit. Quinetiam poteſt de ſuo fœnerari pupillo ſuo, pecuniam ſuam in rem pupilli inſumendo, etiam ſub tantis uſuris, quantas à quovis (licite tamen, & intra metas legum) potuiſſet ſtipulari, ſi tamen multum profuit pupillo: quæ omnia mero jure ſine decreto vel aliqua ſolemnitate procedunt. Imò non ſolùm tutor; ſed etiam quivis negotiorum geſtor poteſt eodem modo uſuris ſubjicere quemcumque, cujus negotium utiliter gerit. *l. & in contraria de uſur.* & conſequenter etiam minorem, igitur minor per ſe taliter contrahere poteſt, text. *C. ſi adver. cred. per tot.* Conſequenter eodem caſu hujuſmodi reditum vendere, ut pote veterum illarum uſurarum ſuccedaneum. Scio objici poſſe, multum referre inter veteres uſuras, quæ nunquam duplum excedebant, ſed cùm eo ventum erat, ceſſabant, ut *ſuprà num. 46.* & ſic non poterant immobilibus æquiparari. Secùs in his reditibus, qui in infinitum excurrere poſſunt, & ſic immobilibus comparantur. Sed hæc differentia non tollit rei æquitatem, quam tamen legis poſitivæ rigor adhuc moratur.

275. Ideo ſolvo & probo ſecundò per text. *in l. ſi pupillorum, in fin. digeſt. de reb. eor.* qui ubi ſi prædium minoris ex contractu præcedenti, putà prædeceſſoris erat hypothecatum ſub uſuris, poteſt tutor ſolvendo primo, hypothecare ſecundo creditori ſub levioribus, vel ſimilibus uſuris, & jus hypothecæ prioris creditoris ad ſequentem transferre. Ex quo habes quòd ſolus tutor ſine decreto poteſt duo: primum, nomine pupilli accipere ſub uſuris: ſecundum, prædia minoris jam hypothecata hypothecare, dummodò non in graviorem cauſam. Tertiò probo, etiamſi prædia nullo modo erant hypothecata: tamen poteſt ea tradere pignori pro mutuo uſurario: & licèt ſine decreto non conſtituat creditori formalem hypothecam, tamen conſtituit illi legitimum jus retentionis, & ſic quoddam pignus per viam exceptionis, text. in *d. l. ſi pupillorum, §. ſi obligaverit, l. ſi fundus §. quanquam de reb. eor.* Quartò probo, fac pupillum ex contractu paterno debere centum reditus ad rationem duodecimæ ſub hypotheca ſpeciali & generali prædiorum: Caïus volens commodare pupillo, offert ſolvere ſortem, & reditum moderari ad rationem quintędecimæ, dummodo in reditu & hypotheca prioris creditoris & jus illius ſubrogetur, hoc enim fieri poteſt, text. in *l. 1. C. de his qui in prior. credit. loc. ſucced. l. Ariſto. quæ res pignor. obligari poſſ. l. ſi prior, §. à Titio qui potior in pignor. habeant.* Et licèt dicta jura non loquantur, quando minor eſt debitor, tamen eadem eſt ratio in minore: qui etiam non læditur; ſed jure communi utitur, & ſic non opus eſt decreto, *l. fin. C. de in integ. reſtitution.* & non opus eſt decreto, quando futurus ſecundus creditor minoris offert ſolvere priori creditori, etiam eadem conditione, ut habeat prædia hypothecata, & in jus prioris ſuccedat: caſus eſt rotundus in *d. l. ſi pupillorum, in fin.* Et ſic ubi pecunia in rem minoris vertitur, non ſolùm poteſt creditori ſine decreto acquiri obligatio ſucceſſiva, non ſolùm unà cum jure retentionis, ſive pignoris immobilium per viam exceptionis; ſed etiam unà cum formali jure hypothecæ immobilium.

276. Nec dicas quòd hoc caſu ſecundus creditor dicitur quoddam negotium gerere cum priore creditore, & ab illo ceſſionem jurium accipere: quia illud procederet, quando ſecundus creditor, qui etiam eſt creditor hypothecarius, vel juſtus poſſeſſor, & non ſimplex chirographarius, offert & ſolvit priori: quo caſu etiam ſine pacto expreſſo ſuccedit in jus illius, tanquam ab eo habens cauſam ſeu ceſſionem expreſſam vel tacitam, *l. 1. Cod. qui potiores l. fin. Cod. de his qui in prior. credit. loc. l. potior §. final. l. ſi prior §. ſciendum §. ſi tertius. l. quærebatur qui potior. l. cùm ſciendus, l. cùm poſterior. de diſtract. pignor.* Sed nos loquimur hîc in longè diverſis terminis, videlicet in merè extraneo, qui non erat creditor pupilli, nec habebat jus offerendi

Digitized by Google

priori creditori ad finem petendi ab eo ceſſionem jurium vel ſubrogationem in locum ejus. *l. nulla. C. de ſolutionib.* Et fortè aditus creditor recuſabat jura cedere, volens ſimplicem apocham dare: ideo iſte adivit debitorem, vel ejus tutorem, & numeravit ei pecuniam priori creditori ſolvendam, ut ejus loco ſubrogaretur. Hoc enim caſu duo requiruntur videlicet pactum ſuccedendi loco primi, & quòd ex ea pecunia prior ille creditor dimittatur, *dicta. leg. Ariſto in princip. in dicta leg. prima. Cod. de his qui in prior. credit. loc.* Nec requiritur iſtud pactum fieri cum priore creditore vel eo ſciente; ſed ſufficit fieri cum ſolo debitore, vel cum repræſentante, ut in dictis juribus, & diſtinctè in *d. l. ſi prior. §. à Titio qui potior in pig. vel hypoth. hab.* Et ſic vides quòd iſte ſecundus creditor nullam cauſam habet à primo, ſed ſolùm cauſam habet à debitore: & tamen ſuccedit in ipſum jus primi, ſaltem in jus ſimile & æquè potens, etiam in prejudicium aliorum creditorum poſteriorū primo, quibus tamen non dicitur damnum inferri, ſed lucrum non afferri: quia duntaxat noviſſimus iſte loco primi ſubrogatur, eodem in cæteris rerum ſtatu manente. Ideò toleratur, licet non interveniat factum primi, ſed duntaxat factum debitoris & hujus noviſſimi. Et hoc meritò moribus introductū & jure comprobatum fuit, quia cæteris creditoribus damnum non affert: debitoribus autem prodeſt, quo facilius viam inveniant acerbiorem aliquem creditorem dimittendi, vel commodius mutandi, & ſic cùm iſtud ſit de jure communi, & in debitorum favorem, æquè fieri poteſt à tutore vel adulto carente curatore, etiam reſpectu hypothecæ immobilium, cum non offendatur in aliquo conſtitutio *de præd. minor. ſine decret. non alien.* quia hîc non eſt in effectu nova hypotheca, ſed transfuſio unius creditoris in alium, eâdem vel mitiori conditione.

Quomodo unus creditor in locum prioris ſubrogetur.

Vtilis verſura.

277. Quare idem omnino dicendum, etiam reſpectu obligationis reditus, utcunque per ſe maximè jure immobilium cenſeatur: quia hîc in effectu non eſt creatio novi reditus, ſed potius creditoris mutatio, & ſimplex nuda verſura, eadem vel meliori conditione, cujus commercij utilitas non intelligitur per dictam conſtitutionem minoribus interdicta, ut declarat textus in *d. l. ſi pupillorum in fin.* Et ſic hoc caſu nullo modo obeſt dicere, quod reditus iſte differt à debito uſurario, de quo loquitur *d. l. ſi pupillorum in fin.* quia ſatis eſt, quod ibi expreſſim permittitur transfuſio hypothecæ prædialis. Igitur eadem ratione transfuſio debiti principalis, licet vicem immobilis gerat magis quam debitum uſurarium: quia non eſt major ratio prohibitionis in hoc reditu, quam in hypotheca prædiali. Et ſic ſi de uno conceditur, igitur & de alio concedi videtur, ſtante eadem ratione, ut hîc quod dico propter formulam argumenti, cui vel ad rigorem ſatisfactum eſt in hac ſpecie. Porro licet non videatur ita formaliter ſatisfactum aliis caſibus, ubi minor non eſt obligatus ſimili reditu, tamen ſi ſit è re minoris, hujuſmodi reditū de novo vendere, dico quòd vel ſine decreto poteſt efficaciter conſtitui. Non dico quantum ad formalem hypothecam prædiorum, quod non eſt niſi acceſſorium accidentale, ſed quantum ad ipſam ſubſtantiam obligationis reditus, ut currat, debeatur, & exigi poſſit, nec debeant reliqua in ſortem imputari: tum quia fundamentum illud unicum partis negativæ, quod cenſetur inter immobilia, non eſt uſquequaque verum, cùm ſtabilitas vel perpetuitas dependeat à facto vel voluntate debitoris, ut ſupra num. 272. tum quia cum uſus veterum uſurarum exoleverit, & hic reditus ſubrogatus ſit, par eſt licere minoribus eodem caſu ſub hoc reditu fœnori accipere, quo licebat jure communi ſub veteribus uſuris, videlicet cùm ſors in rem eorum verſa eſt; *l. 1. C. ſi adverſ. credit.* Alioquin omni commercio æris alieni fraudarentur, niſi interveniente decreto, quod ſæpè non poteſt ita tempeſtivè interponi, quin idonea & percommoda æris alieni fœnerandi occaſio amittatur, & ab aliis præoccupetur: quandoque etiam non expedit egeſtatem domus inquiſitione illa exacta, quæ in decreto requiritur, propalari: & ſic non eſſet de mente, ſed contra mentem juris, quòd minores hac commoditate privarentur, prætextu prohibitæ alienationis immobilium, in eorum tantùm favorem ſancitæ.

278. Plus dico, quòd hoc caſu poteſt tutor vel adultus curatore carens, conſtituere quaſi pignus, ſeu quaſi hypothecam in prædiis ſuis, per viam retentionis ſive exceptionis, videlicet tradendo prædia creditori, text. in *d. l. ſi pupillorum §. ſi obligaverit,* & in *d. leg. fundus §. quanquam de reb. eor. qui ſub tut.* *l. utere. l. ſi prædium. C. de præd. minor. ſine dec. l. conſilio §. 1. de curator. furioſ. l. patri. §. prædium de minor. cum ſimilibus.* Quod ultimum intelligendum ſecundum notata *ſuprà q. 35.* Salvo, quòd non poterit ſine decreto facere pactum propriæ & ſtrictæ antichreſeos, hoc eſt, irrevocabilis, etiam vendendo ad rationem ſemiſſis, vel quincuncis uſuræ: quia eſſet quædam ſpecies alienationis, ſaltem non eſſet minus, imò plus quàm vera, propria & ſpecialis hypotheca prædij: & ſic offerendo cavere de reditu continuando, ſive per decreti interpoſitionem, ſive per fidejuſſorem, vel hypothecarum aliarum dationem, quandiu minor eſt, poterit indiſtinctè antichreſim revocare, vel major factus, hypothecando prædia ſua idonea. Quo caſu ſive major ſit, ſive minor, revocando antichreſim (ſi de illa eodem contractu contemplatione levioris reditus conventum fuerit) tenebitur ſolidum reditum ad rationem duodecimæ offerre, & idoneè cávere, ſecundum notata ſuprà *num 269.* Et ſic fœnerans minori, volens ſibi cavere de efficaci antichreſi, utque major factus illicò ratificet, habet juſtum & legitimum remedium, videlicet emendo ad rationem duodecimæ reditus, triente, vel ad minus quadrante quotannis remiſſo, mediante idonea antichreſi, & quandiu ea fruetur, addita etiam conditione ratificationis per majorem factum: levitas enim reditus faciet ſtare & ratificari antichreſim, donec redimatur. Dico etiam, quod creditor nullum pignus accipiens tempore contractus, poteſt paciſci, quòd minor major factus, vel ejus heres tenebitur, tunc, ſi nondum erit facta redemptio, hypothecare prædia: & omnino valet pactum in ſe; ſed quando fiet hypotheca, non valebit hypotheca, niſi ex tunc: nec trahetur ad diem pacti ſeu contractus, & ſic erit poſterior alienationibus & hypothecis medio tempore legitimè factis. Sed ad hoc creditor duplex ab initio habet remedium: primum, ut maturè curet decretum cum debita inquiſitione & cauſæ cognitione interponi, & cum eodem decreto poterit hypotheca conſtitui. Secundum, ut eodem contractu accipiat quædam prædia in pignus pro ſecuritate ſua, donec tutò caveatur, ita ut reddat rationem fructuum, & reliqua deducta penſione reditus reſtituat, ad quam reddendarum rationum moleſtiam evitandam poterit eadem prędia juſta mercede locare minori uſque ad quantitatem reditus, vel conducere ab eo, ita ut compenſata ſingulis terminis quantitate reditus, reliquum ſolvat: quo facto, retentionis beneficio & jure exceptionis potior erit omnibus jus poſterius prętendentibus. Quia quemadmodum jure exceptionis poterat excludere debitorem, ita & omnes cauſam habentes ab eo, poſt jus retentionis acquiſitum: quod ſingulariter notandum. Verum eſt tamen, quòd iſtud non procedit niſi per viam retentionis, & quandiu retinet: ſed non tenebitur diſcedere à dicta retentione, niſi facta idonea & tuta hypotheca

Ius retentionis.

Digitized by Google

& hæc procedunt, quando pecunia in rem minoris verſa eſt, & hoc conſtat.

Verſum in rem minoris.

279. Et intellige verſum eſſe in rem minoris, non quando extat, ſeu quum nummis minoris permixta eſt, ſed tunc demum, quando eſt utiliter impenſa ad commodum minoris, ita quod minor non ſolùm habuit æs alienum, ſed etiam fruitionem & commodum æris alieni: & ſic locupletior factus, non ſolum in ſorte, ſed etiam in interuſurio ſeu commodo ſortis, ut quando inde graviores uſuras diſſolvit, vel commiſſum emphyteuſis evitavit, vel fundum avitum tempore ſortè redemptionis expirâte redemit, vel res perutiles aut neceſſarias comparavit, vel utiliter per ſe negotiatus eſt, aut in ſocietatem negotiantium contulit. Alioquî ſi non perdidit ſortem, ſed otioſam habuit, non dicitur in rem eius verſa, quantum ad hanc materiam, ſed tantùm extare, prout tunc non dicitur locupletior factus niſi in ipſa ſorte extante, non autem in aliquo interuſurio ſeu commodo ſortis. Item inconſultè vel imperitè negotiatus, nec damnum nec lucrum fecerit, ſed ſortem tantùm ſervaverit. Quibus caſibus non puto emptionem reditus à minori factam ſine decreto (quæ de rigore non ſubſiſtit) nec ex æquitate defendi poſſe, ſed tantum ſortem in qua ſola locupletior factus eſt, reperi poſſe, confuſis in eam penſionibus reditus, ſi quæ ſolutæ ſint. Et adverte quod regulariter non exigo probari à creditore minorem locupletiorem factum in ſorte, ſive eam extare, ad hoc ut eam repetere poſſit: non enim quia minor eo ipſo præſumitur pecuniam per lubricum ætatis amiſiſſe vel diſſipaſſe, argum. *l. nam poſtea. §. ſi minor. de jurejurando. l. minoribus. C. de in integrum reſtit.* & leges quæ dicunt, minori qui mutuum accepit ſuccurrendum, vel actionem creditori denegandam, loquuntur conditionaliter, ſi captus ſit, ſi diſſipavit, ſcilicet per lubricum ætatis. *l. ait Prætor. §. proinde. l. patri. §. ſi pecuniam. l. verum §. ſciendum. de minoribus. l. 2. C. de filiofamil. minore.* Verum eſt quod ex variis circunſtantiis diſſipatio præſumitur, puta cauſæ vel temporis, ut ſi profuſuro vel cedenti in ludo creditor mutuavit. *d. l. ſi verò non remunerandi. §. ſi adoleſcens. mandat. leg. ſi quis cùm ſciret, de pro empt. l. 2. quarum rerum actio non datur.* vel qualitatis perſonæ: ut ſi adoleſcens nondum exceſſerit decimum octavum annum, vel ſi exceſſerit, tam levibus erat moribus, ut veriſimiliter amiſſurus eſſet: vel quantitatis, ſi nimis magna, ſive ſemel ſive diverſis vicibus plus mutuatum, quàm probabile ſit minorem indiguiſſe: unde occaſio & ſuſpicio oritur corruptionis magis, quàm officii bona fide impenſi. Tunc enim creditor etiamſi gratis mutuavit, tenetur probare in rem verſum, vel extare, ut petere poſſit, alioquin puto probandam eſſe captionem vel amiſſionem per debitorem: facit *l. illud ad fin. de evictionib.* Sed in quantum creditor etiam uſuras infra legitimum modum, vel reditum, aut aliam compenſationem interuſurii peteret, puto quod probare debet indiſtinctè etiam in utilitatem minoris impenſam pecuniam, ut in caſibus ſupra num. 274. vel ſimilibus, ut appareat minorem nedum in ſorte, ſed etiam in fruitione & interuſurio ſortis locupletatum.

Minor non præſumitur diſſipaſſe pecuniam.

Intellectus tit. C ſi adverſ. credit.

280. Et ita debet ſanè & planè intelligi & modificari tit. *C. ſi adverſ. credit.* quod enim gloſſ. & omnes Doctores ibi intelligunt creditorem, qui minori ſub uſuris mutuavit, indiſtinctè & ſortis & uſurarum damno affici, niſi probet in rem verſum minoris, non eſt æquum nec verum: quia regulariter ad finem ſimplicis ſortis repetendæ non tenetur creditor probare in rem verſum vel extare, niſi ex circunſtantiis de amiſſione appareat, vel niſi conſtet de dolo vel illectatione creditoris, ad corrumpendum mores adoleſcentis. Cæterùm licet mutuaverit ſub uſuris, dummodo aliàs bona fide, non debet propterea periclitari in ſorte, per jura allegata ſupra *q. 10. in princip.* Nec eſt verum quod vulgo putant gloſſ. & Doctores in *lege primâ C. ſi adverſ. cred.* quòd ibi ſpeciale quoddam ſtatuatur in odium vel pœnam fœnerantis: quia ille titulus non loquitur tantùm de fœneratore, ſed ſimpliciter de creditore, qui propriè verificatur de mutuante, ſive gratis, ſive ſub uſuris mutuet, quemadmodum Græcis *δανειστὴς* dicitur, qui dat mutuo, ſive abſque, ſive ſub uſura. Tum quia leges dicti tituli commodè poſſunt intelligi ex bono & æquo ſecundum prędicta, & juxta alia jura, ut nuper declaravimus: igitur non debet ad ſpecialitatem, vel pœnam trahi, prẹſertim cùm nec verba, nec mens cogant, imò nec concludant. Fateor quòd regulariter magis prẹſumitur contra mutuantem pecuniam minori, & durius contra eum agitur circa probationem vel prẹſumptionem verſionis in rem minoris, quam in numerante minori ex cauſa validæ emptionis, vel alia quapiam juſta cauſa, ut innuit text. in *leg. quod ſi minor. §. reſtitutio. de minor.* Et ratio eſt duplex: prima, quia numeratio ex cauſa mutui eſt merè voluntaria: ſed ex alia juſta cauſa, prẹſertim antiqua, eſt debita & neceſſaria. Secunda, quia ad capiendum & corrumpendum leves adoleſcentes non eſt contractus magis idoneus mutuo, & procliviores ſunt ad abutendum mutuo, & pecunia mutuatitia, quàm ullo alio negotio, ut docet experientia, & patet in *leg. 1. ad Macedon.* meritò in iſtis major ſolicitudo exigatur à creditore, ut videat ne det decocturo, vel rem malè geſturo.

281. Alioquin pecunia creditori pereat, à quo nullo tutore vel curatore adhibito cum ſolo minore ſcienter contrahente, juſtum & æquum eſt hanc ſolicitudinem exigi, non ſolùm tempore contractus inſpecto, ſed etiam poſtea. Nec enim continuò liberatus eſt periculo, ſi tempore mutui dedit ſobriè rem ſuam gerenti, & quo opus erat, nec ſupervacuam pecuniam accipienti, ſi lubrico & facilitate ætatis antè perdat, quàm in rem ſuam vertat, perit enim periculo creditoris: quia ſive minor tempore contractus, putà ſupervacuum mutuum capiendo, ſive non tempore contractus, ſed poſtea per imprudentiam perdendo mutuum initio prudenter acceptum, captus ſit, poterit reſtitui. Secùs, ſi mutuum prudenter acceptum poſtea caſu fortuito perderet: quia tunc, nec tempore contractus inſpecto, nec poſtea per imprudentiam ſeu lubricum ætatis captus eſſet, unde non reſtitueretur. *l. verum. §. ſciendum. de minor.* Non obſtat § *at ex contrario. ad fin. Inſtit. quibus alien.* licet vel non ibi, *Aut furto, aut vi amiſerit,* quia ille §. loquitur de pupillo, cui ſine tutore mutuatum eſt, quique ipſo jure ab initio non obligatur, nec indiget reſtitutione. unde quomodocunque amiſerit, non incipit teneri: quia ſatis eſt, quòd ceſſat æquitas replicationis, ex quo non eſt locupletior. Nos autem loquimur de adulto carente curatore, qui ab initio civiliter & naturaliter obligatur, & indiget reſtitutione in integrum, ſi captus ſit. Unde ſi ab initio non oritur reſtitutio, quia prudenter mutuatus eſt, licèt poſſit ex poſt facto oriri, ſi per imprudentiam perdat, tamen non oritur, ſi citra imprudentiam caſu fortuito perdat. Si verò ab initio fuerit materia reſtitutionis, ut quia temerè mutuatus eſt, non deſinit competere reſtitutio, licèt non per imprudentiam, ſed per caſum fortuitum superveniat amiſſio. Et hoc eſt etiam de mente dicti §. ſciendum, ubi in quantum denegat reſtitutionem minori, fato vel caſu fortuito læſo, loquitur de eo, qui ab initio ſobriè rem ſuam adminiſtrans contraxit & ſe obligavit, & quando ab initio nulla captio fuit, nec ſupervenit, niſi per caſum fortuitum, qui ab initio non poterat prævideri nec præcaveri, ut in

Solicitudo exigitur à creditore.

exemplis dicti §. & juſtum & æquum eſt creditori, qui ſemel in culpa fuit, temerè mutuando levi & inconſulto juveni, adſcribere quicquid poſtea contigerit damni, cujus culpa illa præcedens cauſa ſine qua non, ſeu occaſio fuit. Nec eſt injurium creditorem etiam bona fide mutuantem hoc duplici ſeu ſucceſſivo periculo onerari, utque teneatur eſſe ſollicitus de prudentia & cautione juvenis, quo illi bene conſulatur, non ſolùm tempore mutui, ſed etiam tempore uſus & de ipſa collocatione pecuniæ, ut ſic vices in hoc curatoris ſuppleat, aut ſuppleri curet, quia ſine curatore cum minore viginti quinque annis contrahit: ut ſic ad ejuſmodi creditorem ſpectet periculum ſortis, facilitate vel lubrico minoris ætatis, ſive tempore contractus inſpecto, ſive poſtea contingens, etiamſi gratis mutuavit: multo fortius ſi ſub uſuris, paciſcendo de quæſtu uſurario ſive redituali. Eadem enim omnino hic ratio eſt in emptione reditus, quæ in conventione uſurarum. Et hoc eſt generale, quod creditor debet eſſe curioſus de verſione in rem, quatenus contrahit cum perſona prohibita vel minimè habili, ut in *l. vir. & uxor. l. fin. in princ.* & ibi Paul. *ad Velleian.* not. *in l. civitas de reb. credit.* in *auth. hoc ius porrectum C. de ſacroſanct. Eccleſ.* Cæterùm non continuò ſequitur hunc creditorem etiam damno ſortis afficiendum niſi locupletatum probet minorem, ut aduſque nimis indiſtinctè tenuit communis ſchola: ſed ſatis eſt quod damno uſurarum vel reditus afficiatur, niſi probet ſortem in rem minoris impenſam.

Summa. 282. Et in ſumma dico, quod ſicut minor etiam ab initio ſupervacuò vel inconſultè mutuatus, non habet eo ipſo intentionem fundatam ad excludendum creditorem à ſorte, niſi perditionem probet, ita non habet creditor intentionem fundatam ad uſuras, vel aliud commodum præter ſortem, niſi probet converſum in rem minoris. Jam ſentio longius me ſenſim evectum quàm deſtinatam, ſed quia hæc non minus utilia, & ad exactum legum intellectum, & rectam praxim in quotidiano uſu neceſſaria ſunt, quàm noviter à nobis elaborata & explicata, libenter pro communi diſcentium utilitate, obiter addam ex prædictis multorum locorum juris ſincerum & practicum intellectum dependere, ut *l. prædiorum l. utere. l. ſi prædium. C. de præd. minor. l. ſi fundus. §. quanquam de rebus. eor. qui ſub tut. l. patri §. prædium. de minor.* Accurſ. autem in §. *prædium*, verbo *locupletior.* quem nemo ſcribentium ibi reprehendit, tenet minorem non teneri ad uſuras pretij ex perſona ſua, ſive ex contractu ſuo licet fructus petat: quod eſt falſiſſimum, & contra textum apertum in *d. l. ſi prædium* & in *d. §. quanquam* cum ſimilibus, & contra æquitatem naturalem, de qua in *l. nam hoc natura. de condict. indeb.* in *l. iure natura. de reg. Iur.* ut mox liquebit. Ratio autem cur in dictis locis minor etiam ex perſona ſua tenetur ad uſuras, eſt, ne cum jactura aliena lucretur. textus eſt in *d. §. quanquam in fin.* ubi dicitur, quod ſi creditores paterni ipſius pupilli dimiſſi ſunt de pretio fundi, ſine decreto venditi, ſi pupillus repetens fundum cum fructibus nolit reddere pretium ſimul cum uſuris medii temporis, dicitur lucrum captare ex damno alieno, & ſic etiamſi pretium offert, ſed detrectat uſuras, adhuc in iſtis certat de lucro ex jactura aliena, quia non ſolùm habuit pretium tempore medio, ſed etiam interuſurium pretij, cùm paterni creditores inde dimiſſi ſint, qui potuiſſent facere pignorari & diſtrahi bona pupilli, qui beneficio dicti pretii tanta incommoda evitavit. Contra vero emptor interim pecuniæ ſuæ interuſurium amittit, & tamen totum lucrum reſtituit, videlicet fundum cum fructibus.

Novus, verus plurium leg. intellect.

283. Nec valet dicere quod interim habuit interuſurium fructuum, tum quia illud nullum eſt, cùm non ſit acceſſio acceſſionis *l. neque eorum de uſur.* tum ſi quod eſſet, non eſſet conſiderabile pro interuſurio totius pretii, præſertim ſimul non particulatim numerati, deinde non brevi, ſed longo tempore retenti. Et quia prædicta ratio naturalis eſt, deciſio locum habet non ſolum quando emptor vel alius contrahens non fuit in culpa, ſed ſolemniter & bona fide contraxit, ita quod minor beneficio reſtitutionis indiget: ſed etiam quando emptor contra jus decreto omiſſo, contraxit, ita quod fundus rectè vendicari poteſt, ut in *d. §. quanquam* & in *d. l. ſi prædium.* quod ſi pretium quidem non perierit, ſed ſalvum ſit, non autem fuerit utiliter impenſum in rem pupilli, tunc dico, quod licet minor vel factus major recipiat fundum cum fructibus, tamen ſatis habet reddere pretium, nec tenebitur ad aliquas uſuras. Probo primò, quia jam ceſſat ratio finalis & deciſiva, quia pupillus nullum habuit uſum vel commodum pecuniæ. Secundò, quia omnes leges, quæ dicunt minorem teneri etiam ad uſuras pretij, loquuntur ſignatè & diſertè, quando conſtat minorem locupletatum fuiſſe, non ſolùm in pretio, quod non perijt, ſed etiam in interuſurio pretij: aliàs nullo jure cavetur eum teneri etiam uſuras reſtituere. Tertiò probo per textum in *d. l. patri. §. prædium. verſ. item ex diuerſo in fin.* ubi textus præcidit, quod eatenus tenetur de pretio reſpondere, quatenus inde locupletior factus eſt; ergo ſi tantum pretium extat, nec aliter verſum eſt in utilitatem minoris, non tenetur niſi ad pretium, quia non eſt locuples in interuſurio, ſed in ſolo pretio. Si enim non ſit ſalva niſi pars pretij, non tenetur niſi ad illam partem: ſi autem totum pretium interim verſum ſit in uſus utiles minoris, tenetur ad totum pretium, & ad uſuras totius pretij, ergo pro rata ſi pars verſa eſt: hic eſt verus & nitidus intellectus dicti verſiculi.

284. Sed ei quod nuper dixi, non eſſe regulariter exigendum à creditore, ut probet pecuniam minori non deperijſſe, multum prima facie in terminis quæſtionis noſtræ obſtat *l. prædiorum, l. ſi prædium C. de præd. minor. & quod tradunt gloſſ. & omnes Doctores* in *d. l. prædiorum.* Alex. in *l. ſi cum dotem. §. 1. in fin. ſolut. matrim.* quod quando contractus eſt nullus, debet creditor probare minorem locupletatum ex pretio, ut illud repetat etiam excipiendo: ſed ſi contractus tenet, & petatur reſtitutio, debet minor amiſſionem probare. Sed in quæſtione noſtra communis eſt opinio fori & Pragmaticorum, contractum eſſe nullum ipſo jure. Reſpondeo primò, quod communis hæc Pragmaticorum ſententia eſt vera, ſanè tamen intellecta & modificata, ut ſupra dixi *num.* 274. Sed eſt advertendum, quod iſte contractus emptionis reditus redimibilis ſymboliſat cum mutuo uſurario prout ejus loco ſubrogatū eſſe conſtat. Unde quemadmodum in mutuo uſurario duo ſunt, videlicet mutuum, & pactio quæſtus uſurarij, quæ ſunt diverſa & ſeparabilia ab invicem: ita licet non æquè formaliter ſaltem æquipollenter & potentialiter in hac emptione reditus ſint duo, videlicet datio pretij & pactio quæſtus reditualis, donec ſors reddatur. Et licet hæc duo non ſint in hoc contractu ita formaliter actu ſeparata, ſicut in formali mutuo, tamen ſunt ſeparabilia: quia ſi emptio reditus in totum vitietur, datio pecuniæ in ſimplex mutuum reſolvitur. Unde ſi emptus eſt ejuſmodi reditus ſuper minore ſine decreto, fateor quod ipſo jure non valet actus, quantum ad obligationem reditus & hypothecam immobilium: ſed nihil impedit quin remaneat actus validus, quantum ad ſimplicem mutuationem ſine uſuris, in quam reſolvitur alio non probato, & ſic pretium tanquam mutuum reddi debet, etiamſi non probetur in rem verſum, niſi ex circunſtantijs perſonæ, loci vel temporis, aut alijs, ut ſupra *num.* 279. præſumatur malè diſſipatum.

Contra gloſſam & Doct.

285. Secundò reſpondeo, quod communis illa diſtinctio gloſſ. & omnium Doctorum inter nullitatem & reſtitutionem, utcunque primo tinnitu aures demulceat, non eſt vera ſecundùm ſenſum eorum, prout jura quæ citant, malè intelligunt, ut tetigi ſupra *n.* 273. pręſertim quia non expendunt in dictis juribus ideo probationem exigi à creditore quia vult recipere pretium cum uſuris: & ſic debet probare minorem commodum interuſurij pecunię habuiſſe, quod fieri non poteſt, niſi ſimul probando pecuniam minori ſalvam fuiſſe. Cęterum ubi de ſimplici recuperatione pretii agitur, etiamſi contractus ſit nullus, puta fundo vendito ſine decreto, locum habent quę prędixi, ut regulariter minor reſtituere debeat, niſi probet lubrico ętatis amiſſum, vel niſi probet nimiam juventutem, vel imbecillitatem, vel aliam circunſtantiam tempore numerationis apparentem, ut veriſimile ſit pecuniam amiſſam vel inutiliter profuſam eſſe, & idem in reſtitutione in integrum, ut ſi mobilia vendit, & lęſus ſit, vel rem immobilem cum decreto. Alioquin quis ferat juvenem viginti circiter annos natum, & ſobriè rem ſuam gerere ſolitum allegare ſolam amiſſionem pecunię, & probationem rejicere in emptorem, ut fundum cum fructibus recipiat, nec reddito pretio, niſi creditor in rem minoris verſum probet, idque pętextu nullitatis contractus ex defectu decreti? Et ſic dicta communis ſententia irrationabilis eſt, & dicendum ut novè declaravi, & ſic ceteris paribus non eſt in articulo differentia inter nullitatem & reſtitutionem. Et licet dicta lex prædiorum non dicat expreſſim, quod repetebatur pretium cum uſuris, tamen non negat. Ideò ſecundùm alia jura ejuſdem materiæ debet intelligi lex *non eſt novum, cum lege ſequenti, de Legibus.*

Tertio, etiamſi in *dicta l. prædiorum* actum fuiſſet de ſolo pretio recuperando, tamen dicta lex non dicit, nec probat creditorem teneri probare minorem locupletatum eſſe de pecunia per eum accepta, vel in patrimonium ejus relata, quia ibi pecunia non fuerat data minori, ſed curatori ſuo, quo cum illicitè contra leges contractum erat, & conſtabat quod perfidus curator non contulerat totum pretium in patrimonium minoris, meritò non minor debet teneri, niſi de parte quæ in bona ejus collata probabitur. Eodem modo juxta *d. l. prædiorum*, intelligitur *l. ſine herede §. interpoſito. de adminiſt. tutorum.*

Emendatio praxis.

286. Emendata juris interpretatione, praxim quoque emendare promptum eſt: Solent enim nonnulli, dum hi caſus in judicio occurrunt, indiſtinctè condemnare emptorem ad reſtitutionem fundi cum fructibus, ſuper eis deductis melioramentis, refuſo pretio quod invenietur in utilitatem minoris converſum. In quo dupliciter peccatur, primò onerando indiſtinctè creditorem onere probandi verſionem in utilitatem minoris, quod non ſemper fieri debet per prædicta. Secundò etiam eâ probatâ, non habendo rationem interuſurij, quod eſt iniquum, fructus adjudicando à die contractus. Debebit ergo bonus Judex conſtito de illa verſione, æſtimare illud interuſurium, & pro rata cum fructibus compenſare. *l. minor annis. §. prædia. de minorib.* non autem debet æſtimare ad rationem duodecimę, prout vulgò imperiti putant, quoties de interuſurio æſtimando agitur, ſed ad rationem quincuncis uſurę, ut tactum eſt ſuprà *quæſtione* 27. *in fine*, & plenè infra, *quæſtione* 74. *num.* 531. Quidam verò non adjudicant fructus niſi à die litis conteſtatæ, quod eſt magis erroneum, ut tetigi in *Conſuetud. Pariſ.* §. 22. *quæſt.* 10. Ex prædictis plenè liquet quid dicendum, quando ab adulto carente curatore emptus eſt ejuſmodi reditus. Sed quid ſi à tutore vel curatore minoris? Reſpondeo. Non habet creditor fundatam intentionem contra ipſum minorem vel ejus heredem ad ſolutionem vel continuationem reditus, ex eo ſolo quòd ſors tutori vel curatori numerata eſt, niſi quatenus probetur verſum in utilitatem minoris *dicta l. prædiorum*: Sed ſi hoc controvertatur à minore vel majore facto habebit creditor quatenùs verſum non probat, recurſum contra tutorem vel curatorem: quia licet non contraxerint niſi nomine officij, tamen niſi doceant ſe in rem pupilli vertiſſe, vel hoc diligenter curaſſe, tenebuntur nomine proprio ad omne intereſſe creditoris, in quo veniunt etiam reliqua reditus. Quòd ſi ſine eorum dolo & culpa perierit pecunia, damnum eſt creditoris quantum ad ejuſmodi reliqua reditus, ſibique imputare debet, niſi illi proprio nomine ſe obligaverint. In dubio autem numerata tutori, nec illi, nec pupillo perijſſe præſumitur; reſpectu verò tutoris, etiam in rem pupilli converſa pręſumitur, prout curare debuit: & hoc creditore contra eum agente, non autem contra ipſum pupillum converſa præſumitur, ideo creditor habet fundatam intentionem contra tutorem vel curatorem in utroque, non autem contra minorem niſi ad ſortem.

287. Sed quid ſi minor major factus ſolvit & continuavit reditum per aliquot annos, deinde recuſat, niſi creditor ſortem retrò verſam in ejus utilitatem probet? Videtur creditorem non teneri probare, quaſi major factus ſaltem ſcienter ſolvendo ſatis comprobaverit. *l. pupillus, §. idem ipſe de auct. tutor. l. ſi filius. de minor.* facit *l. ſed Iulianus in fin. ad Macedon.* In contrarium quaſi ſimplex ſolutio veniat executivè ad actum primum, & ſic non confirmet *l.* 3. *§. ſcio de minor.* & quæ notant Bart. Jaſ. in *l. pen. de condict. ob turpem cauſam.* Sed ne longius efferar, omiſsâ in præſenti hac incidenti diſputatione, puto quod ſi major factus infra quinque annos conqueratur, tenebitur creditor probare non obſtantibus ſolutionibus factis à majore, ſed poſt quinque annos nil probare tenetur, ſi major interim ſolverit vel recognoverit. Nec requiro quòd ſingulis annis ſolverit, ſatis eſt quod aliquas ſolutiones fecerit, ita ut creditor fuerit & manſerit in quaſi poſſeſſione reditus contra majorem, ſecùs ſi major factus nihil ſolverit, nec aliter recognoverit: quia tunc ſimplici ſilentio, ex quo creditor nihil interim poſſidet, non dicitur approbaſſe, etiamſi contractus eſſet de facto ſuo, & non de ſolo facto tutoris vel curatoris: quia ſi reditus non ſubſtitit, nulla quaſi poſſeſſio fuit acquiſita creditori tempore minoris ætatis, etiamſi tunc ſolutum fuerit, ut pleniùs dixi in *Conſuet. Pariſ. tit.* 4. quò remitto, ne ſim prolixior in his quę materiam uſurariam excedunt. Ultimò juxta notata ſupra *num.* 275. Quid ſi tutor cùm pupillus careret pecuniis, eſſet tamen redimendus ager paternus, tempore expirante, vel ædificia urbana aut ruſtica reficienda, erogavit de ſuo & ſibi in rationibus aſcripſit interuſurium ad rationem duodecimæ? Reſpondeo. Potuit tutor ad ſui commodum aſcribere interuſurium, ad hoc ne fortè videatur illud remiſiſſe, juxta *l. Neſennius ff. de neg. geſt. l.* 1. *C. eod.* ſed non potuit ad augendam vel determinandam quantitatem interuſurij, quæ ex bono & æquo æſtimari debet, ut in *l. quid ergo. §. conqueritur. de contraria vel util. action. tut. l. & in contraria. de uſur.* in dubio non debet æſtimari ultra rationem quincuncis legalis, per not. inf. *num.* 531. quod ſi juſtitia circunſtantiarum majorem uſuram exigat, non debet ad ſummum ſemis vel modus. *l. eos.* excedi, per not. infrà *q.* 71. *in fin.* cùm ſors repetibilis ſit.

Digitized by Google

QUÆSTIO XXXVIII.

SYNOPSIS.

1. *Dilucidè excutitur §. l. Vir uxori. ff. ad Velleian.*
2. *Quando in rem ſuam fidejubet mulier, ei non ſubvenit SC. Velleianum.*
3. *Viro numerata pecunia ſemper in communionem incidiſſe præſumitur propter Galliæ conſuetudinẽ.*
4. *Indemnitatem extranei promittens mulier SC. Velleian. non adjuvatur.*

288. Trigeſimo-octavò quęro de quęſtione quotidiana, Vir & uxor ſimul vendunt & conſtituunt reditum cum vulgata clauſula, ſimul & in ſolidum & abſque diviſione, de qua ſuprà *quæſt.* 7. Non eſt dubium quin teneat obligatio in ſolidum reſpectu viri: ſed quæritur an idem ſit reſpectu uxoris. Hæc quæſtio generalis eſt, ſive ſimul acceperint ſimplex mutuum, ſive rem ſimul emerint, & in ſolidum promiſerint ſortem vel pretium reddere, & ad multa alia. Et primò videtur quòd mulier teneatur pro dimidia & non ultrà, ipſo jure: quia præſumitur ad utrumque æqualiter perveniſſe, & ſic tenetur pro ſua dimidia, *l. reos §. cùm in tabulis, de duobus reis*, pro reliqua autem dimidia videtur fidejuſſiſſe pro viro: & ſic ipſo jure non teneri, *Authent. ſi qua mulier. C. ad Velleian.* & ita ſentit Bart. *conſil.* 124. quem ſequi videtur Baldus in *l. mater. col.* 5. *C. de rei vend.* Paul. *d. §. cùm in tabulis*, & in *conſil.* 286. *col.* 1. *conſil.* 360. *lib.* 1. Nicol. Boërius *deciſ.* 23. Sed quòd totum præſumatur perveniſſe ad virum, & quòd mulier non teneatur in aliquo, niſi in quantum probabitur ad eam perveniſſe, tenet Speculat. *tit. de obligat. §. ante omnia verſic. ſed porro*, & ibi Ioan. And. in *addi.* Alberic. Bald. Paul. in *dicta l. ſi qua mulier. Cod. ad Velleia.* Paul. Salyc. Bald. in *Authent. hoc amplius. col. pen. C. de fideicom.* & in *cap. conſtitutus. ad fin. de procur.* Imol. in *cap. cùm contingat. col.* 15. *de jurejurand.* Alexander in *addit.* ad Bald. in *l.* 1. *C. de duobus reis.* Fabian. in *tract. de emption. & vendit. quæſt.* 38. *tertiæ partis princ.* Matth. de Afflict. *deciſ. Neapolit.* 209. & plures quos citat And. Tiraq. in *tract. retract. proximitat.* §. 31. Et iſtud eſt verius in terminis juris: ſed in terminis noſtrarum conſuetudinum, ubi conjuges ſunt communes, videtur procedere prior opinio. Pro analytica deciſione excutiendum eſt quid juris, ſi mulier cum extraneo pariter obligetur, & de intellectu *§. mulier. in l. vir uxori. ad Velleia.* & an duo correi debendi videantur invicem fidejubere. In quo ultimo gloſſ. & Doctores multa miſcent *in dicto §. mulier.* & in *l. reos. de duob. reis, & in l.* 1. *C. eod.*

Vir & uxor.

289. Breviter veritas eſt, quod inter non prohibitos & reſpectu creditoris nunquam ſunt fidejuſſores, ſed ęquè principales debitores: ſed inter ſe dicuntur invicem fidejubere, quatenùs pecunia ad unum non pervenit, vel quatenus negotium ad eum non ſpectat. Probo, quia ſi duo tanquam correi accipiant idem mutuum, vel vendant eundem reditum, creditor utriuſque fidem & ęquè principaliter ſequitur, & ſic non obligantur ei in aliquo tanquam fidejuſſores, ſed ſolum tanquam principales, ſive creditor ſciat ad alterum tantum pecuniam pervenire, ſive non, ut tetigi ad Alex. *conſ.* 29. *num.* 36. *lib.* 7. ex quo ab initio non voluit niſi cum utroque æquè principaliter contrahere: Sed cum pecunia non poſſit ęqualiter ad utrumque pervenire, ſed ſolùm pro parte, puta pro dimidia, neceſſe eſt dicere quod inter ipſos correos, is ad quem non ſpectat negotium in totum, ſed ſolùm pro parte, in quantum ſe obligat & fide ſua eſſe jubet, non pro parte ſua tantùm, ſed etiam pro parte perventura ad alterum: & ſic quatenus res ad alterum pertinet, verè pro illo fidejubet, ſeu fidem ſuam interponit, eo ipſo quod promittit ſolidum: quod ſi tota pecunia, totumve negotium ſpectet ad alterum, reſpectu illius in totum fidejubet. Doctores autem in locis præfatis & paſſim iſtud limitant in duobus correis ex cauſa lucrativa, quod eſt erroneum commentum, ut alibi dixi ſuper *l. in l. Falcidia hoc obſervandum ad leg. Falcid.* in novis intellect. Nunc ad rem. Si mulier & Titius ejuſdem mutui correi debendi fiant, videtur in totum ceſſare Velleianum: quia non habet locum niſi inter mulierem & creditorem, cujus reſpectu mulier non fidejubet: quia ſupponitur colorem non fuiſſe quæſitum à creditore, qui ab initio voluit æquè principaliter cum muliere contrahere: & ſic etiamſi ſciverit quod mulier commodo alieno in toto vel in parte inſerviebat: non tamen continuò locus eſt Velleiano. *l. ſi fœnebris C. ad SC. Velleian.* tum ſi cum ſola muliere totò contrahi poteſt. *dicta l. ſi fœnebris.* Igitur & quovis alio correo ſimul adjecto, quia propter adjectum mulier non fit deterioris conditionis. In contrarium videtur locus eſſe Velleiano pro parte ſpectante ad Titium, quia mulier eatenùs reſpectu Titij pro eo ſe obligavit, & verè fidejuſſit. Quinetiam creditor ex ipſa forma contractus ſcivit aut ſcire debuit eam pro parte Titij reſpectu illius intercedere, igitur eatenus locus eſt Velleiano. *l. imo. ad Velleian.* Hę ſunt hinc inde veræ rationes dubitandi. *d. §. mulier.* ubi Juriſconſ. Africanus rem alioquin ancipitem & lubricam pulcherrimo temperamento ſecat & conciliat, dicens, quod ſi mulier indidem majus damnum vitat, quàm ſit hoc quod ſolidum cum alio promittit, tunc licet dimidia tantum ad eam perveniat, ceſſat Velleianum, cui ea ratione ceſſante, locus erit pro ea parte, ut ſi mutuum captum ſit ad emptionem certæ rei æquipollentis tantùm, & ſic ad mulierem nec reſpectu pecuniæ, nec reſpectu commodi aliquid pervenit, niſi pro ſua parte duntaxat. Et hic pro γνώμῃ intellectu dicti *§. reſtituendo*, adverte, quod Bartolus & omnes intelligunt ibi fieri differentiam, an mutuum accipiatur in cauſam neceſſariam, an verò in cauſam voluntariam, quæ non eſt vera; ſed manca & inepta interpretatio, quæque obtenebrat veram mentem & ſententiam pulcherrimæ deciſionis dicti §.

290. Nos dicimus veram mentem & ſententiam eſſe, quod ſi mulier nullum ferat commodum niſi limitatim ad partem quæ ad eam pervenit, locus ſit Velleiano pro reliqua parte, quæ nullam adfert utilitatem mulieri: ſi verò mulieris interfuit etiam reliquam partem correi ſolvi, tunc ceſſat Velleianum. Ratio decidendi clara eſt & æquiſſima, quia quando mulieris non intereſt niſi partem ſibi contingentem ſolvi, tunc militat ratio fidejuſſionis, ſive fidei pro alieno negotio interpoſitæ pro parte alium tantùm contingente. Quando verò mulieris interfuit totum ſolvi ceſſat ratio fidejuſſionis: quia non videtur in aliquo pro alio, ſed in totum pro commodo ſuo obligari. Et dato quod videretur quodammodo partim pro alio obligari, tamen id, pro alio ipſam obligari ſua intereſt hoc caſu, itaque quod fidejubet, in rem ſuam fidejubet, & ſic ceſſat Velleianum. *l. aliquis. in princ. l. ſi mulier. l. bona fide in fin. ad Velleian. l.* 2. *Cod. eod.* Et generaliter quoties mulier

Novus intellect. §. mulier. in l. vir uxori ad Velleian.

fidejubendo vel quovis modo intercedendo non ſit pauperior, ceſſat Velleianum. text. in *l. ſi pro aliquo. l. ſi mulieri dederim ad Velleian.* Igitur multo magis, quando ſic contrahendo facit meliorem conditionem ſuam, quàm ſi non contraheret: tunc enim negotium ſuum agit, inquit textus in *dicta lege bona fide in fin.* Et ſic infero quod non ſolùm quando mutuum contrahitur in cauſam neceſſariam, ad majus commune damnum vitandum: ſed etiamſi in cauſam voluntariam, ſed longe majorem, quam ſit mutuum, utilitatem afferentem, putà ad emendum rem majoris pretij vel commoditatis quam ſit mutuum: tunc enim verè intereſt mulieris, non ſolùm ſuam, ſed ſocij partem ſolvi, alioquin privaretur occaſione irrecuperabili rem tam utilem & percommodam acquirendi. Et ſic hoc caſu, etiam totius ſummæ reſpectu in rem ſuam obligatur & negotium ſuum agit, & ſic ceſſat Velleianum. Malè igitur dixit Accurſius ibi in verb. *accepta. verſic. item quid ſi hoc plus valet.* licet omnes Doctores ſequantur, ſed perperam, non intelligentes mentem nec ſententiam, veramque decidendi rationem dicti §. Plus etiam infero, quod ſi ibi Titius & mulier fuiſſent ſocij omnium bonorum, vel certæ negotiationis, in quam contraxiſſent illud mutuum, tunc omninò ceſſaſſet Velleianum, quia interfuiſſet mulieris etiam partem Titium contingentem ſolvi, quo communis ſocietas ad commodum mulieris augeretur, non ſolùm de portione contingente mulierem, ſed etiam de portione contingente Titium, & ſic ſe obligaſſet ad commodum ſuum in totum, ſive non magis pro ſuâ quàm pro Titij parte. Loquitur enim dictus §. quando Titius & mulier non erant ſocij, licet in certam rem communem vel communiter mutuarentur: quod ſi fuiſſent ſocij, & in cauſam ſocietatis ſe obligaſſent, prorſus ceſſaret Velleianum. Et hæc eſt vera & germana ſententia dicti §. ex qua liquet vera & clariſſima deciſio quæſtionis in utroque membro, ſive mulier ſimul mutuum capiat, vel obligetur cum extraneo. Non obſtat quòd cum eâ ſola contrahi poteſt, quia tunc totum negotium ad eam ſpectat: & non ſequitur idem eſſe quando ſimul cum alio obligatur, quia tunc ex forma contractus negotium non ſpectat ad eam in totum; ſed ſolùm in partem. Conſequenter obligando ſe in totum, dicitur fidejubere pro parte correi, idque etiam reſpectu creditoris, cùm mulier ſit prohibita, & alioquin aperta eſſet via fraudandi Velleiani, videlicet faciendo mulierem ſimul æquè principaliter obligari. Et ſic ſaltem pro dimidia juvatur Velleiano, niſi ſua totum contractum tenere interfuerit, quo caſu non juvatur, ut dixi. Idem ſi doloſè affirmaverit creditori ignoranti totum ad ſe pertinere, vel ſe ſocium eſſe, vel ſua in totum intereſſe, argumento, *l. 2. in fin. princip. ad Velleian.* vel niſi probetur creditorem ſciviſſe quòd ad mulierem nil ſpectabat, ſed totum ad correum: quia tunc ſatis conſtat colorem quæſitum in formula obligationis in ſolidum, & locus erit in totum Velleiano. Non obſtat ſi quis dicat quòd in *dicto §. mulier.* agitur de una ſumma ſolvenda in futurum, in quo major facilitas, hîc autem de uno perpetuo jure reditus vendendo, & ſtatim velut ceſſione transferendo, in quo eſt major difficultas & cunctatio: & ſic non ita videtur mulier labi per imbecillitate , ſed quod idem debeat judicari ſicut de venditione fundi, vel nominis reditus antiqui per alium mulieri debiti. Quia imò multum refert inter venditionem reditus antiqui, & de novo conſtituendi, ut infrà *quæſt. 68.* quia hæc poſterior magis participat de mutuo & fœnore, & in ea majus eſt periculum quàm in una ſumma: ergo magis ſubveniendum, etiamſi non eſſet tantus metus imbecillitatis. Et adhuc non eſt verum non ſubeſſe tantam facilitatem: ut enim blanditiis & pollicitationibus indemnitatis lactari poteſt & allici mulier ad fidejubendum pro una ſumma ſemel ſolvenda: ita & pro reditu conſtituendo, vel ad ſimul cum alio fundum aliorum vendendum.

291. Sed quid ſi ſimul cum marito obligetur? Reſpondeo. Idem in terminis juris, vel in locis, in quibus uxor non habet communionem bonorum cum viro, vel ubicunque, ſi eſt derogatum communioni, ſalvo quòd ubi dixi juvari Velleiano, ipſo jure tuta eſt quando cum viro *Authent. ſi qua mulier. C. ad Velleian.* Item ſalvo, quòd in dubio in totum tuta eſt, quia vir, penes quem eſt adminiſtratio, præſumitur totum recepiſſe, & de toto diſpoſuiſſe: quemadmodum in patre, penes quem eſt adminiſtratio, quando pater & filiusfamilias ſimul mutuantur, tenent Dyn. Imol. Alexand. & omnes in *l. ſi cum dotem, §. tranſgrediamur ſolut. matrim.* Curt. ſenior. *conſ. 54.* In locis autem, in quibus uxores cum viris habent communionem bonorum ut hîc, vel ubicunque ſi ex pacto ſint communes, dicendum quòd uxor efficaciter obligatur in ſolidum. Et ita obſervatur, & pluries judicari vidi: & memini circiter octo annos cùm quædam vidua hujuſmodi reditus venditi pignorationem bonorum ſuorum paſſa in ſolidum, deinde ſententia Præſidis Pariſienſis pignoratione confirmata, & ad ſolutionem in ſolidum condemnata appellaſſet ad Senatum, in publicis cauſarum actionibus ſuccubuiſſet, ſententiámque Areſto confirmatam cum expenſis & mulcta frivolæ appellationis. Areſtum. Prędicta amplio, etiamſi conſtet ſoli viro pecuniam numeratam: quia ſemper cadit in cauſam communionis, in quam etiam accepta & impenſa cenſetur, *l. fin. Cod. ad Macedon.* Quod eſt limitandum, niſi tempore contractus vel numerationis pecuniæ conſtaret virum profuſurum, vel in res ſuas proprias aut alienas quovis modo aliàs quàm in cauſam ſocietatis & commodum commune ſui & uxoris impenſurum, idque creditor ſciret, quia tunc manifeſtè ſcit mulierem non in rem ſuam, ſed alienam obligari, & ſic intercedere. Quapropter ipſo jure non obligaretur mulier, niſi quatenùs probaretur virum ſaniori conſilio ductum in commodum ſocietatis cum effectu conſumpſiſſe: Non enim ſufficeret oſtendere quòd momento ſeu brevi tempore contulit in ſocietatem, ut mox idem vel tantundem abliguriret, vel aliò transferret: quia eſt fraus de re ad rem, vel de tempore ad tempus. Et quod dixi de creditore ſciente tempore contractus, idem ſi tunc ignorabat, ſed tempore numerationis pecuniæ ſcivit: hinc enim detegitur quòd non implevit mulieri, quia ſcienter dedit aliter conſumpturo. Nec obeſt ſi dicatur quòd numeratio non eſt voluntaria, ſed neceſſaria, quia tenetur ſolvere viro etiam id quod debetur uxori, cùm ſit ſumma mobilis, cujus maritus dominus eſt, & poteſt dare vel credere cui vult: quia dico quòd ſi creditor velit habere mulierē obligatam in ſolidum, ad hujuſmodi reditum perpetuum vel etiam ad unam ſummam ſemel ſolvendam. Sed jure contractus ex proprio capite mulieris non in conſequentiam ſimplicis communionis, debet neceſſariò implere illud quod eſt cauſa ſuſtinendi & juſtificandi hanc obligationem in ſolidum, videlicet ſolvere cum effectu in cauſam & commodum ſocietatis, vel ſaltem bona fide, tanquam recipiente marito in eam cauſam ut in dubio præſumitur. Alioquin impoſſibile eſt quod habeat eam obligatam in ſolidum: & tamen verum eſt quòd ſolvendo ſoli viro, quem ſcit in aliam cauſam impenſurum, liberatur ab obligatione, qua tenebatur mulieri ſolidum numerare. Sed liberatur non tanquam ſolutione eius quod debetur mulieri, ſed tanquam remiſſione eius obligationis factâ à viro, qui poteſt illam remittere & diſcedere à contractu pro parte uxoris, conſen-

Digitized by Google

conſentiente creditore ſine alio conſenſu vel ſcientia uxoris: & novum contractum per ſe inire, priori reſoluto. Et ſic non poteſt creditor habere eam obligatam ex dicto contractu, à quo reſpectu mulieris diſceſſit, vel quem ei non implevit: ſed benè habebit virum obligatum ac ſi ſolus contraxiſſet, & conſequenter mulierem vel ejus heredem ad dimidium reliquorum quæ debebuntur ſoluto matrimonio, ſicut ad quodlibet aliud debitum mobile à ſolo viro contractum, in ſimplicis communionis conſequentiam: Et hæc nota, quia neceſſaria, quotidiana & nondum à quoquam declarata.

292. Ex quibus etiam intelligis quæ ſit ratio communis obſervantiæ apud nos, quòd licèt mulier non poſſit hypothecare, nec pati hypothecari vel dari pignori bona ſua ſcienti creditori pro alio, ſed talis pignoratio vel hypotheca nullius eſt effectus beneficio Velleiani, *l. quamvis in princ. l. fin. §. 1. ad Velleia. l. Senatuſconſultum l. ſi ſine C. eod.* etiamſi conjugata major annis conſenſu & auctoritate viri hoc faciat: tamen pro viro mutuum accipiente, vel aliter ſe obligante, poteſt cum ejus auctoritate etiam heredia ſua antiqua ſibi propria hypothecare, quod etiam his qui multum temporis conſumpſerunt in ſtudio legum, ſed nondum ſatis in praxi exercitatis, abſurdum adeò videtur, & præpoſterum ad materiam Velleiani, in qua multò minùs intercedit uxor pro viro, quàm pro extraneo, ut multi putent Velleianum deſuetudine abrogatum: ſed non eſt ita. Quòd enim apud nos vulgò receptum eſt & uſitatum, mulierem pro viro hypothecare poſſe heredia ſua, ideò eſt, quia vir mutuatur vel obligatur in rem communem, & in tuitionem vel augmentum ſocietatis communis: quod etiam in dubio præſumitur. *l. ſi. C. ad Macedonian.* Secùs ſi inter eos non eſſet communio bonorum ex pactis matrimonialibus, vel ſi jam facta eſſet bonorum ſeparatio, vel ſi mulier vellet obligare pro tertio, quia non obligaretur efficaciter obſtante Velleiano. Idem ſi pro viro non in cauſam ſocietatis, ſed in commodum proprium ſolius viri, vel ſuorum: hoc enim multò minùs fieri poſſet, duplici prohibitione ipſo jure impediente. Prima, quia per conſuetudinem noſtram prohibetur uxor quovis modo dare viro: ſecunda, quia ipſo jure non poteſt intercedere pro viro *d. Authent. ſi qua mulier.* Idem ſi pro viro in aleam profuſuro, vel aliter perdituro & creditor hoc ſciret. Et ita ſanè intelligenda eſt obſervantia noſtra, qua non aboletur, ſed retinetur Velleianum. Si verò conſtaret ſolius mulieris negotium geri, & quòd tota ſors non pro viro, nec in communionem, ſed in heredia uxoris exoneranda, vel à commiſſo liberanda, aut aliàs in ſolius mulieris utilitatem impenderetur pecunia, tunc teneretur in ſolidùm, ſecundum formam contractus, ceſſante Velleiano, & vir etiam in ſolidum teneretur creditori: quia licèt prohibeatur ei donare, non tamen prohibetur pro ea fidejubere, vel etiam ſolvere repetendum ab ea, ut dixi in *conſuetudine Pariſienſi §. 111.*

Velleianum manet.

293. Sed jam de his ſatis: libet tamen obiter addere quæſtionem, quam nuper vidi in facto. Vir & uxor ſimul cum Titio, quilibet in ſolidum, vendiderunt hujuſmodi reditum, tamen Titius fidejubebat pro viro & uxore, qui (ut moris eſt) in alio inſtrumento ſeſe obligaverunt, quilibet in ſolidum, ad exonerandum & indemnem reddendum Titium, qui poſteà mortuo viro, agit contra mulierem in ſolidum ad indemnitatem. Conſultus reſpondeo quòd benè agebat, etiamſi nulla eſſet renunciatio Velleiani, qua non fuit opus, duplici ratione. Prima, quia quando mulier alii etiam extraneo promittit indemnitatem, non dicitur intercedere, & ceſſat Velleianum, *l. quamvis §. 1. l. tutor. in princ. ad Velleian.* Secunda, quia id multò minùs, quando promittit ſuo fidejuſſori, quia etiam pro eo promittere poſſet creditori *l. ſed ſi eum, l. aliquando*

in fin. princ. ad Velleian. l. de die §. 1. qui ſatiſdare cogantur. Et ſic dicta mulier per ſententiam Præſidis Pariſienſis in totum condemnata appellavit, & in Senatu habuit reſcriptum regium ad de novo proponendam exceptionem Velleiani, videlicet pro dimidia, qua tenebantur heredes defuncti viri. Tandem per Areſtum anno 1545. excluſa fuit ab homologatione reſcripti, & ſententia confirmata, & mulier in omnes expenſas & mulctam frivolæ appellationis condemnata, & rectè. Sed quid è converſo, ſi in veritate vir & uxor fidejubebant pro Titio, qui pecuniam accepit ſibi numeratam à creditore hoc ſpondente. Et prima facie videretur mulierem efficaciter & in ſolidum ſecundùm formam contractus teneri, ex quo creditor cum ea æquè principaliter contraxit: quia tunc mulier tenetur, etiamſi alii donare vel commodare volebat, non ſolùm ſi hæc creditor ignorabat, *ut l. ſi mulier tanquam ad Velleia.* ſed etiamſi ſciebat *l. ſi fœnebris Cod. eod.* niſi fuerit color quæſitus, qui non videtur quæſitus, eo ipſo quod creditor ſcivit, ſed tunc demum quando creditor illi tertio, putà Titio mutuaturus erat, tamen eo quòd ejus facultates ſuſpectas haberet, maluit mulieri, vel viro & uxori ſolis pecuniam dare ab eis dandam Titio, vel eos omnes ejuſdem pecuniæ Titio datæ correos accipere, ut declarat pulcher text. in *l. quidam voluit. ad Velleian.* & tradit Paul. in *l. ſed ſi ego. in princ. ad Velleian.* & Doctores in locis præfatis. Alioquin ſola ſcientia creditoris cum muliere principaliter contrahentis non ſufficit, niſi quando mulier principaliter mutuatur, vel ſe obligat ad præcedentem aliquam interceſſionem, in qua beneficium Velleiani habet, diſſolvendam: quia tunc ſufficit ſcientia creditoris, ſecundum Paul. in *l. Seia. §. fundum in fin. ad Velleia.* ubi eſt caſus ſpecialis ſecundum eum, quando fit in conſequentiam prioris alterius fidejuſſionis; *facit. l. quamvis Cod. eod.* Sed certè (ut iſtud obiter expediam) Paul. multum fallitur, quia in *d. §. fundum.* Scævola (qui mos ſuus erat quoties factum non plenè narrabatur) non reſpondet deciſivè, ſed præſuppoſitivè & conditionabiliter, videlicet ſi interceſſio erat, & ſi creditor ſcivit, & fuit particeps fraudis de perſona viri ad perſonam mulieris, ut in *l. quidam voluit. eod. tit.* alioquin ſi mulier etiam ſciente creditore mutuare poteſt, ut tertio etiam, (quod maius eſt) ut viro, donet *d. l. ſi fœnebris*, abſurdum eſt quòd non poſſit à ſciente mutuari, ut ſolvat vel donet ei pro quo priùs fidejuſſit. [Vidua cum vicino vendidit reditum, quiſque in ſolidum renuncians Velleiano: vicino vergente ad inopiam, habet reſcriptum ex beneficio Velleiani. *Elle eſt condamnée à en payer la moitié*, & de reliquo *abſoute*: tamen ipſa ſolverat diu tota reliqua, an poſſit repetere mediam? videtur quòd non per *leg. repetitio.* contrà per legem, ipſa poteſt petere redemptionem mediæ, & imputare quod ſoluit ultra mediam reliquorum: Nec creditor poteſt dicere, quòd ſuum recepit bona fide, quia recepit ab ea, quam ſciebat habere exceptionem pro media, & ſciebat errantem totum ſolvere.]

Areſtum.

Intellect. §. fundum in leg. Seia, ad Velleian.

Mos Scævolæ.

294. Prædictis igitur non obſtantibus dico in hac incidenti quæſtione mulierem non teneri in aliquo, ope exceptionis Velleiani. Ratio, quia nihil ſortis fuit numeratum mulieri, nec in rem ejus verſum: & ſic impoſſibile eſt quòd obligetur ad reditum etiam in parte, multò minùs in ſolidum. Non obſtat *d. l. ſi fœnebris*, quia in tribus multum vel ex diametro differt à caſu noſtro. Primò, quia ibi tota pecunia fuit numerata mulieri, & in ejus dominio & libera diſpoſitione poſita & relicta per creditorem, meritò efficaciter obligatur creditori: quia nullo modo intercedit, ſed principaliter mutuum contrahit & recipit. Quòd autem mente gerat alii poſteà dare, hoc nihil ad rem; quia mulier dare non prohibetur, nec pro alio ſolvere *l. ſed ſi ego. in fin. ad Velleian. l. quamvis Cod. eod.* faciliùs enim propter imbecillitatem temerè ſe obligat mulier

Ratio Velleiani.

pro alio, quàm alii temerè donet *d. l. ſed ſi ego in fi.* Ideò prudenter Senatuſconſultum factum eſt ad ſubveniendum mulieribus; tum demum dum pro aliis verbaliter ſe obligant, vel ſua dant pignori: quia ad hoc temerè faciendum, nec præcavendum in futurum propenſiores ſunt & illectabiles, non autem dum realiter pecuniam vel rem ſuam de facto donant vel ſolvunt pro aliis, quia non ſolent hoc ita temerè facere. Præſens enim damnum quàm futurum faciliùs prævidere & cavere poſſunt; & ſic ipſiſſima viva ratio Senatuſconſulti militat in caſu noſtro: quia mulier nihil dat de ſuo, nihil etiam recipit, ſed ſolùm verbaliter ſe obligat in rem alienam. Secundò, quia in *d. l. ſi fœnebris* creditor principaliter contrahit cum ſola muliere, & ſic licèt ſciat quid mulier inde poſteà factura ſit, tamen ex eo ſolo non concluditur color quæſitus, niſi probetur de tractatu habito à creditore cum eo cui mulier datura eſt, ut mulier pro ſecuritate creditoris interponeretur, quo tractatu habito ſatis probatum eſt colorem quæſitum. *d. l. quidam voluit.* quo ceſſante, vel non probato, non arguitur ille color ex ſola ſcientia creditoris, qui totam pecuniam ſoli mulieri numerat, & ponit, & relinquit in ejus dominio & libera diſponendi facultate: unde cùm principaliter cùm ea ſola ſine alio ſuſpecto tractatu contraxerit, & ſic in caſum licitum, non tenetur eſſe ſollicitus quid illa poſteà agat, ſive de toto, ſive de parte *l. vir uxori in princ.* & ibi Paul. *ad Velleian.* Sed hîc creditor ab initio non cum ſola muliere, ſed cum tribus contraxit, quæ forma in contractum deducta, non eſt minùs, ſed plus quàm ſimplex tractatus: quia ex forma contractus certum eſt quòd tota pecunia non perveniret ad mulierem in ſolidum; & tamen facit eam obligari in ſolidum, & ſic jam non ſumus in caſu *d. l. ſi fœnebris*, ſed in caſu *d. §. mulier.* in *d. l. vir uxori.* Inter quos caſus eſt latiſſima differentia, ut ex prædictis apparet: quia in *d. leg. ſi fœnebris*, tota pecunia ſoli mulieri datur, & in ejus ſolius poteſtate in ſolidum relicta eſt, unde ipſa ſola & in ſolidum obligatur, non ſpeciali aliqua conventione, nec adjecta clauſula in ſolidum, ſed naturaliter vi ipſa ex natura & poteſtate ſimplicis & nudi actus geſti: ſed in *d. §. ſi mulier.* pecunia non numeratur ſoli mulieri, ſed duobus, nec relinquitur in ſolidum in poteſtate mulieris, ſed ſolùm pro parte eam contingente, unde ex vi ipſa & natura actus geſti, alio non addito, mulier non obligatur in ſolidum, ſed ſolùm pro portione aut virili ſua *l. reos. §. cùm in tabulis, de duobus reis.* Quòd obligatur in ſolidum, id non eſt ex vi ſimplicis contractus & numerationis, ſed ex ſupradictis & adventitia clauſula, ut ſinguli teneantur in ſolidum, quæ clauſula neceſſariò de ſe implicat quandam fidejuſſionem inter prohibitos, inter quos non ſtatur verborum formæ, ſuprà *num.* 35. *num.* 236. quia creditor eo ipſo ſcit mulierem reſpectu correi intercedere, quatenus pecunia perventura eſt, & negotium ſpectat ad correum. Ideò hoc caſu fit temperatiſſima illa & æquiſſima diſtinctio de qua ſuprà *numer.* 290. quam nos primi omnium deteximus, & naturæ ſuæ puritati reſtituimus. Cùm igitur in caſu propoſito nullo modo eſſet è re mulieris, pecuniam in toto vel in parte pervenire ad Titium extraneum: & tamen tota ad eum pervenerit, prout totum negotium ad eum ſpectabat, eique gerebatur, ſequitur quòd mulier non obligatur efficaciter in aliquo, ſed in totum habet beneficium Velleiani, & tantò fortiùs, cùm ex hypotheſi creditor nihil numeraverit mulieri, nec ejus viro, ſed totum ſolverit Titio: Et ſic non ſolùm; ſciebat mulierem in totum intercedere quia ſciebat totum negotium geri Titio: ſed etiam ſoli Titio totam pecuniam numeravit, & illi ſoli implevit.

295. Sed quid, eodem noviſſimo themate retento, ſic creditor tribus illis ſimul, vel ſingulis æqualiter pecuniam numeravit? Reſpondeo. Idem ex quo creditor ſciebat totum negotium ad Titium ſpectare, & totam pecuniam ad eum ſtatim perventuram: hîc enim non eſt ſola ſcientia, ſed etiam in contractu & in numeratione accedit is, cujus ſolius negotium geritur, & cum eo negotium gerit creditor in ſolidum, quod ſufficit ut appareat colorem quæſitum, probatur in dicto §. *mulier.* ubi hoc caſu in correis debendi deciditur locum eſſe Velleiano, quatenus negotium ad mulierem non ſpectat, & ejus non intereſt: ſed hîc nullo modo ad eam ſpectat, nec ejus intereſt in aliquo, & creditor hoc ſcit, igitur illa in totum juvatur Velleiano. Quare idem puto, etiamſi eodem themate retento, creditor ſoli viro & uxori, vel etiam ſoli uxori pecuniam numeraret, quia ex quo non numerat pro ea, nec ut liberè de ea diſponat, nec agitur ut ſit penès eam ſolam in toto vel in parte libera ſortis diſpoſitio: apparet ſemper in totum eam intercedere, & creditorem hoc ſcire, unde quod ſoli mulieri numerat, tanquam per canalem fluxuram pecuniam ad Titium, hoc magis fraudem & colorem exquiſitum arguit, tantùm abeſt ut purget. Sed quid ſi creditor bona fide ſic contraxit, ignorans ſolius Titii negotium geri? Reſpondeo ſecluſa dicta ſcientia & omni tractatu, & fraude creditoris, contractus judicandus eſt ex ſui forma, ſecundùm quam apparet & præſumitur negotium ſpectare ad ſingulos tres viriliter, *d. leg. reos. §. cùm in tabulis*: adventitia enim clauſula de obligatione ſingulorum in ſolidum, ad ſolam creditoris ſecuritatem pertinet. Ideò ſive creditor tribus illis ſimul pecuniam numeravit, ſive ſingulis tertiam partem, non refert: ſcit enim ſemper creditor, ex eadem contractus forma mulierem fidejubere reſpectu Titii pro parte eum contingente, videlicet pro tertia: unde pro tertia parte tuebitur exceptione Velleiani: pro parte verò contingente mulierem, ipſa pro ſe obligatur, & pro parte viri ſecundùm noſtros mores tanquam in rem ſuam, vel ſi è re ſua obligatur. Et idem ſi creditor ſolverit viro beſſem, tam pro parte viri quàm mulieris: quia præſumitur quòd vir illam impendet in communem ſocietatem. Et ſic mulier pro beſſe, ſeu duabus partibus efficaciter obligatur: ſi verò non eſſet communio inter eos, tunc pro parte viri mulier ipſo jure non tenetur: pro parte verò Titii ope exceptionis: pro ſua autem parte efficaciter tenetur, niſi conſtet quòd tunc vir habebat omnem adminiſtrationem; & ſic etiam partem uxoris accepit, ut nuper in ſimili dictum, *num.* 291. & quæ remiſſivè citat Andræas Tiraq. in *tractatu retract. proximitat.* §. 31. *num.* 7. adhuc non tenebitur mulier in aliquo, niſi quatenus in rem ejus verſum, vel è re ſua utiliter impenſum probabitur. Si verò creditor non tribus ſimul, nec ſingulis ſuam partem, ſed ſoli Titio totum numeravit, tunc puto etiamſi non conſtet eum ſciviſſe ſolius Titii negotium geri, quòd mulier non tenetur in aliquo; ſed in totum tuta eſt Velleiano: niſi quatenus creditor probet verſum in rem mulieris vel ſocietatis, quæ eſt inter eam & virum. Quod probatur ſi oſtenditur quòd Titius cum effectu & ſine fraude partem ſortis dedit viro: quia idem eſt ac ſi viro & uxori dediſſet, ſecundum mores noſtros, argum. *dict. l. final. ad Macedoniam*, niſi conſtaret quòd tunc vir erat profuſurus. Et moveor, quia hoc caſu creditor nihil implevit mulieri: unde non poteſt actionem contra eam habere, niſi priùs illi impletum porbet. Ex ex forma contractus, juncta forma executionis, ſatis eſt præſumptionis ad colorem quæſitum probandum. Idem etiam ſi in contractu eſſet dictum, quòd creditor ſoli Titio, etiam tanquam cæterorum procuratori, poſſet totum ſolvere, quod & fecit: hoc enim niſi alia juſtiore præſumptione elidatur, ſufficere puto ad colorem præſumendum, ut locus eſſe debeat Velleiano. Probato tamen quòd in veritate totum negotium ſpectabat ad Titium; licèt directò non probetur aliter ſcientia & tractatus creditoris

Digitized by Google

quæ in iſtis de facili probari non poſſunt, ſatis eſt, quòd ex quo creditor totum numerat ſoli Titio debet eſſe curioſus ut Titius gerat æquè negotium mulieris, quam ſcit vel ſcire debet Velleiano in totum juvandam, ſi nulla utilitas negotii ad eam ſpectet, & ſatis oſtendit ſe putare nihil ad mulierem ſpectare, ex quo nihil ei, nec ejus viro ſoluit: & hoc niſi Titius eſſet ſocius bonorum viri & mulieris; vel negotiorum geſtor eorum. Ex quibus apparet quid dicendum, ſi agebatur quòd dimidia ſortis ſpectaret ad virum & uxorem: dimidia verò ad Titium, ut ſæpè fit: tunc enim mulier tenetur efficaciter ad dimidiam, pro dimidia verò Titii juvatur Velleiano, viro ſemper in ſolidum manente obligato cum effectu. Paulò longior fui quàm deſtinâram, ſed rei utilitas & neceſſitas me ad hoc laboris impulit: ſiquidem nonnulli prætextu dictorum judiciorum & Areſtorum multùm deſipiunt, putantes mulierem, quando cum aliis æquè principaliter contrahit, & in ſolidum obligatur, non juvari Velleiano, eò quòd non juvatur apud nos, quando cum viro ſuo obligatur. Et tamen magis prohibetur intercedere pro viro quàm pro aliis. ſed his lectis, deſinent falli, quando ſcient rationem dictorum judiciorum & obſervantiæ eſſe, quia propter communionem bonorum viri & uxoris, in quam contrahitur, non cenſetur mulier niſi è re ſua obligari.

QUÆSTIO XXXIX.

SYNOPSIS.

1. *Nuda oblatio, quamvis realis, non ſiſtit curſum uſurarum.*
2. *Intellectus legis* Tutor *pro pupillo, de* adminiſtratione Tutelæ.
3. *Debitores minorum in publico pecuniam deponebant.*
4. *Conſignatio requiritur ad impediendum curſum uſurarum.*
5. *Obligatio majorum uſurarum ſi minores die condicta non ſolvantur, conditionem habet.*
6. *Purgatâ morâ, uſuræ propter moram inflictæ ceſſant.*

Oblatio.

296. TRigeſimo-nonò quæro, debitor creditori obtulit ſortem cum reliquis, an tunc ſine conſignatione & depoſitione impediatur curſus reditus? Videtur quòd non, duplici ratione: quia iſte reditus jure actionis ex conventione currit, & ab initio ſortis numeratæ incipit currere: igitur per ſimplicem oblationem extrajudicialem, etiam realem non impeditur curſus nec ipſo jure, nec opere exceptionis, donec conſignatio & depoſitio facta ſit, *l. ſi creditrici l. acceptam Cod. de uſur.* ubi Bart. Salyc. Paul. ita tenent. Idem diſertè Rapha. Cu. Imol. Aret. Alex. Soci. Jaſ. in *leg. qui Romæ §. Seia. collat. final. de verb. oblig.* ubi dicunt ſolam oblationem, etiam realem, ad inhibendum curſum uſurarum, quæ cœperunt currere, nihil operari, & videtur text. in *l. tutor pro pupillo in fin. de adminiſt. tut.* Idem Anton. Noguſan. *in tract. pign. parte 5. membri tertii 5. partis*, & omnes ferè gloſ. & Doctores ubique. Secunda, quia ubi agitur de reſolutione contractus, non ſufficit ſola oblatio, etiam realis: ſed requiritur conſignatio & depoſitio *l. ſi à te.* & ibi Paul. *C. de pact. inter empt. & vend.* Bald. *d. l. acceptam. col. 5.* & ibi Paul. *in fi.* Nicol. Boër. *deciſ. Burdegal.* 124. *n.* 25. ſed hic oblatio tendit ad redemptionem, & ſic ad reſolutionem contractus. Sed his non obſtantibus, dico quòd ſola realis oblatio etiam extra judicium, debitè facta, videlicet congruo loco & tempore, ipſo jure impedit curſum ſive uſurarum, ſive reditus pro tempore futuro: quia ipſi obligationi uſurarum vel reditus ineſt conditio, niſi ſors cum reliquis offeratur, vel ſaltem (quod in idem recidit) ineſt limitatum tempus, quòd ſors cum reliquis ſoluta vel oblata ſit, & ſic ipſo jure impeditur curſus: quia uſuræ vel reditus non ſunt promiſſæ, nec debentur hoc caſu. Probatur etiam: quia ejuſmodi oblatio actionem parit, etiam ad fructus *l. 2. de pact. inter empt. & vendit.* Igitur multò magis parit offerenti exceptionem, ne fructus vel reliqua debeat *l. 156. §. 1. cui damnus. de regul. jur. cum vulgari.* Non obſtat dicta prima ratio, quia eſt erroneum commentum gloſſæ & Doctorũ qui in hoc valdè erraverunt, nedum contra legalem ipſam æquitatem, ſed etiam contra apertos textus juris in *l. penult. de Naut. fœn.* & clariùs in *lege, qui Romæ §. Seia. in fin.* ibi. *Iure uſuras non deberi, de verbor. obligat.* ubi mirum quàm miſerè Doctores ſeſe torqueant, ut eludant & contorqueant illum textum: præcipuè Joan. Imol. qui initio vel in epitome *dicti* §. cogitur fateri, quòd ſaltem ope exceptionis in futurum non debentur, & impediuntur currere: ſed mox nimiũ altercando, veritatẽ amittit. Et Franciſc. Aret. ibi *collat. pen.* communem errorem ſequitur. Nos verò diximus textum *dicti §. Seia.* nullo modo impropriandum, nec cavillandum, ſed propriè & planè accipiendum, ibi, *Iure, ſcilicet mero, vel ipſo jure.* [Hoc verum quando eſt liquidum ita fieri debere: ſecùs ſi eſt error facti, putà, quia creditor probabiliter putet, *conſ. 57. num. 13.* non poſſe redimi, & eſt error facti, & litigatur an poſſit redimi: non enim tenetur jus ſuum dimittere indiſcuſſum, & ſic interim currit reditus, niſi conventum ſit, ſi erat juſtum litigare, ſi non erat, conſignatio: ſecùs ſi error juris, ut in his reditibus.] Non autem eſt ſubaudiendum, jure ſcilicet exceptionis: & multò minùs divinandum, quòd illic nondum inceperit uſura currere, ex eo quòd adverſarius illicò tranſactioni reclamavit, ut communiter elabi ſatagunt omnes Doctores, quia dico quòd ibi uſuræ erant purè promiſſæ; & ſors jamdudum erat penes Seiam promittentem, & ſic ſtatim ab eodem inſtanti promiſſionis incœperunt uſuræ currere: & ſic hæc evaſio eſt deterior priore ſubauditione, quam ſubauditionem adhuc omnes ineptiùs rejiciunt. Ad has autem ineptias adducti ſunt gloſſ. & Doctores propter literam quarumdam legum malè intellectam, dehinc detortam, ignorantia legalis æquitatis & praxis judicium (ut illis paſſim uſuvenit) hebetante.

Contra gloſſam & omnes.

297. Dico ergo quòd non obſtat *l. ſi creditrici, Cod. de uſuris*, quia apertiſſimè commenta eorum deſtruit, & noſtram firmat ſententiam. Decidit enim quòd non debentur uſuræ, non ex eo tempore quo conſignatio & depoſitio ſecuta eſt: ſed ex eo tempore quo priùs oblatio facta eſt. Cedo, quid clarius pro nobis contra vulgatam & inveteratam ſententiam dici potuiſſet? multùm ergo hallucinantur, dum illum textum pro ſe adducunt. Et intellige ſemper de reali oblatione: verbalis enim non ſufficeret, niſi creditore (poteſtatem liberandi habente) recuſante vel impediente, ut tradunt omnes in *l. ſi mora, ſol. matrim.* in *l. qui Romæ. in princ. de verb. oblig.* infrà *num.* 325. Ant. Neguſan. *tract. de pignor. parte quinta.* And. Tiraquell. *tract. retract. conventional. §. 4. gloſſ. 6. num.* 21. Nicol. Boër. *dec. Burdegal.* 123. *num.* 26. ſed ad rem. Non obſtat *l. ſi per te l. in fin. C. eod.* quia nihil pro eis facit, niſi fortè à contrario ſenſu, qui non debet admitti contra æquitatem manifeſtam, & alia jura. Eodem modo reſpondeo ad *l. acceptam Cod. eod.* ad *l. debitor uſurarius l. evictis in fine ff. eod.* & ſimiles. Tum debet attendi ſcopus dictæ *legis*,

Oblatio realis.

Digitized by Google

acceptam: tendit enim ad demonſtrandum viam, qua debitor, creditore nolente accipere, pleniſſimè etiam ipſo jure ab omni periculo & obligatione liberetur, quod non eſt niſi per conſignationem & depoſitionem: interim autem non negat quin ſimplex curſus & obligatio futurarum uſurarum per legitimam oblationem impediatur. Non obſtat dicta *l. tutor pro pupillo in fin.* in notat. *Vlpian. de adminiſtr. tut.* quia dico (& adverte) quòd Ulpianus ibi non reprehendit Marcel. quaſi erraverit in regula communi: rectè enim reſpondebat Marcellus, inſpecta communi regula: ſed in hoc lapſus eſt, quod nimis celeriter & indifferenter reſpondit, non advertendo ad ſpecialem & differentem rationem particularis caſus ſubjecti, nec altiùs notando & diſputando, prout exemplo Herennii Modeſtini faciendum eſt Juriſconſulto, ut benè & optima ratione decernat. *l. ult. §. magiſtris de muneribus & honoribus.* Hunc autem lapſum & defectum Ulpianus in notis ſuis ſubtiliùs & maturiùs advertens ſupplevit, dicens non ſufficere obtuliſſe: hoc autem non eſt accipiendum pro regula, ut temerè & erroneè hactenus factum eſt à noſtris, gloſſis & Doctoribus. Non enim Ulpianus ibi regulam ponit, nec ſeorſum principaliter aliquid decidit aut diſponit, ſed ſolùm notat ſeu corrigit nimis indiſcretum & indifferens reſponſum Marcelli. Igitur notula illa Ulpiani à compilatoribus Pandectarum conciſè intercalata, non debet per ſe & generaliter accipi, ſed ad illud Marcelli reſponſum referri, & ejus limitibus contineri, prout natura eſt notulæ, ſeu correctiunculæ, ad alios caſus non extendi, ſed in cæteris jus commune intactum relinquere *l. præcipimus C. de appellat.* Marcellus autem ibi nullam generalem regulam ſtatuebat, nec aliquid generaliter definiebat: ſed tantùm reſpondebat ſuper caſu & quæſtione particulari ibi poſita, videlicet in tutore, qui ſtatim à pubertate pupilli ceſſavit adminiſtrare, pecuniam quoque tanquam aſſerta reliqua præteritæ adminiſtrationis novo ephebo obtulit, nec aliud fecit: poſteà dum ex notabili intervallo rationes diſcuterentur, quæſitum fuit an tutor, qui reliquator erat, deberet uſuras conſuetas pecuniæ tutelaris, pro tempore medio, quo ſemper illam penès ſe habuerat? Reſpondit Marcellus non deberi: fundans ſe in dicta oblatione, & ſic in regula communi, ut patet in textu. Illud enim reſponſum in ſola oblatione fundatum, ſatis præſupponit regulam eſſe, ſolam oblationem ſufficere ad ſiſtendum curſum uſurarum, etiam quæ cœpiſſent currere. Senſit tamen Marcellus animum ſuum tacita quadam objectione ſeu dubitatione pungi, putà eò quòd juſtitia vel ſufficientia oblationis dependeret à redditione rationum, quæ nondum erant redditæ, licèt eſſent præambulæ, & nuper impubes non poſſet commodè ſine curatore intendere, nec plenè in mora conſtitui. Ideò in hoc dubio (alioquin niſi ſubdubitaſſet, non erat opus quicquam reſponſo abſoluto aliter addere) ſubjunxit Marcellus, juſtius ſibi videri uſuras non deberi per tutorem, ex quo tempore medio per eum non ſteterat, quominùs rationes redderet, licet novellus ephebus non fuiſſet per illam ſimplicem oblationem ſibi ſoli factam plenè conſtitutus in mora, nec ulteriùs cogitavit aut animadvertit Marcellus ſuper illa quæſtione, ſed celeriter ad alia divertit, quo factum eſt ut reſponſum ſuum valdè indiſcretum & minoribus captioſum eſſet. Quid enim facilius tutori infido & reliquatori, qui cupit diu pecuniâ pupillari frui ſine onere uſurarum, quàm ei nudiuſtertius impuberi pecuniam, & aliquot fortè diſcoopertos nummos coram ſibi addictis teſtibus offerre, teſtarique per ſe non ſtare, quominùs conventus ſtatim tutelam, hoc eſt rationes & reliqua reſtituat: interim autem neque curatorem novello puberi dari, nec ab illo conveniri, nec illum convenire curet, ſed ſecurus pecuniâ pupillari fruatur?

Novus intellect. leg. tutor pro pupillo, de adminiſtratione & conſenſ. tut.

298. Vides quorsùm evadant parum exacta conſilia: illud enim reſponſum Marcelli nedum eſt contra æquitatem per prædicta, ſed etiam contra jura ſpecialiter prodita in minoribus *l. ſi reus paratus de procur. l. ait prætor §. ſed etſi pecunia de minoribus l. finali C. de uſur. pupillari.* & hujuſmodi oblatio etiam realis facta ſoli adulto etiam curatore carenti, eſt eluſoria & incongrua, duplici ratione Prima, quia dependet à redditione & diſcuſſione rationum, quod non poteſt rectè expediri cum minore. Secunda, quia etiamſi ſumma eſſet liquida, non poterat tutò ſolui minori propter metum reſtitutionis in integrum *leg. 1. C. ſi adver. ſolutionem*, unde non tenebatur tutor illi præcisè ſolvere, *dicta l. prætor. §. 1. de minorib.* non tamen hoc prętextu poteſt tutor, aut alius debitor pupilli vel minoris retinere interim pecuniam penes ſe: quia poteſt cogi ut deponat vel conſignet text. in *l. fruſtrà tutores Cod. de adminiſtr. tutor.* Hinc inolevit mos ab antiquo, ut debitores minorum non ſolverent eiſdem, ſed in publico conſignarent, *dicta leg. ſi reus paratus de procurat. l. qui mutuam §. ſi fidejuſſor. mandati l. fidejuſſor qui minori de fidejuſſ.* Et ad hunc morem alludens Ulpian. annotavit non ſufficere obtuliſſe, niſi depoſuerit obſignatam in loco tuto. Item alia ratione non valuit dicta obligatio, quia tutor ille tenebatur admonere novum puberem, ut curatorem ſibi peteret. text. in *l. ita autem, §. ſi tutor, in leg. tutor qui repertorium §. pecuniæ quæ in arca, de adminiſtr. tut.* Quod cùm non fecerit, offerendo ſoli nuper pupillo, non potuit eum conſtituere in aliqua mora, nec moram propriam purgare. Item non ſolùm tutor admonere debet puberem, ut ſibi curatorem petat, ad quod ſimpliciter tenetur, ſed etiam ſi uſuras vitare velit, & moram irregularem, debet non ſolùm offerre ſe paratum rationes reddere, & reliqua ſolvere, ſed etiam denuntiationibus frequenter interpoſitis, puberem ad judicium provocare: quod ſi pubes contemnat, & tempus extrahat, debet tutor apud acta in judicio proteſtari, per ſe videlicet non ſtare quominùs tutelam reſtituat, qua ſolenni, ſeria, & judiciali oblatione, & interpellatione, & proteſtatione facta, ſecurus erit tutor ab uſuris: textus eſt in *l. ult. C. de uſur. pupillarib.* quæ ita planè & ſimpliciter debet intelligi. Quòd enim Accurſius ibi ſupplet ſolemni conſignatione opus eſſe, falſum eſt, ut ſtatim dicam. Quòd autem omnes Doctores dictam legem ult. detorquent ad teſtes examinandos, ad perpetuam rei memoriam, vel ut pubes cogatur agere, eique certum ad hoc tempus præfigatur, ultra quod non audiatur, & falſum & divinatorium eſt, & prorſus [illegible].

Reſponſa parum exacta, periculoſa.

Novus intellect. leg. ult. C. de uſur. pupilla.

299. Quàm ſit falſum liquet: quia nunquã conceditur examinare teſtes ad perpetuã rei memoriam, niſi reo, vel ei, qui nunc agere non poteſt: ita quòd interim deperire poterit probatio, ut tenent omnes, & not. in *l. in lege, Aquilia, ſi deletum Chyrographum ff. ad legem Aquiliam*, in *auth. ſed & ſi quis C. de teſtib.* in *cap. ſignificavit. de teſtib.* Sed tutor ſtatim tutelà finità, efficaciter agere poteſt, non ſolùm ſi pubertate, ſed etiam ſi prius quovis modo finita ſit, etiamſi pupillus nolit agere text. in *l. 1. §. hanc actionem l. à tutela, de contraria & util. act. tutor.* igitur Doctores malè, & nimis ſupinè detorſerunt dictam legem ultimã ad iſtud remedium. Quòd autem ſit divinatorium, patet: quia in tota dicta lege ult. nullum verbum de teſtibus, vel probationibus nec in ſpecie nec in genere: relinquitur ergo quòd *dicta lex ult.* debet planè & ſimpliciter (ut dixi) intelligi, quando agitur, ut tutor conſulat ſecuritati ſuæ adverſus periculum & damnum uſurarum in futurum, donec redditæ ſint rationes, & reliqua perſoluta; & clarè decidit non ſufficere nudam oblationem, ſed requiri & ſufficere quòd ſit taliter facta: ut appareat non eſſe fictam nec nugatoriam, ſed ſeriam: ita quòd non ſteterit per tutorem, ſed per adultum, vel curatorem ſuum in mora conſtitutum, quod totum quia de

Digitized by Google

judicio bonæ fidei agitur, à circumſtantiis negotii & perſonarum, & totius rei æquitate pendet. *l. bona fides, depoſiti l. mora. de uſur.* Quid enim (& loquor in terminis juris, qui prius exactè diſcutiendi ſunt) ſi, pubes eſt in primo vel tertio pubertatis anno, & bis aut ter à tutore denunciatur, vel etiam in jus vocatur, ut curatorem ſibi petat, & rationes audiat, proteſtante etiam judicialiter tutore, ſe ad hoc paratum & reliqua, ſi qua ſint, illaturum, nec aliud actum ſit? Et non putaverim ſufficere: ea enim quindecim vel ſexdecim annorum ætas, harum functionum inexperta, nimis imbecillis eſt, & circunventionibus obnoxia, quippe juri dicundo præſunt (præſertim ſub deſpotia) niſi petentibus & proſequentibus officium ſuum non impendunt. *l. 4. §. hoc autem de damn. infect.* Quare puto hoc caſu tutorem bona fide non eſſe perfunctum, nec ſatisfeciſſe menti *dictæ leg. fin.* utcunque verba obſervaſſe videatur: ob id nec uſuris interim exonerari, niſi etiam ipſe curatorem petierit & dari fecerit, cum effectu, vel proximiores agnatos & cognatos puberis interpellaverit, etiam in jus ſi opus ſit, ut curatorem eligant & dari faciant per judicem. Et hic eſt plenus intellectus *dictæ leg. fin.* debet enim intelligi de adulto capace talium denunciationum & interpellationum, capace, inquam, non ſolum ſecundùm meram juris ſubtilitatem, ſed ſecundùm negotii & perſonæ qualitatem, & mores regionis conſuetos, ſi hujuſmodi fiant cum ſolo adulto: ut putà ſi jam viginti annorum eſt, & induſtrius, vel etiam octodecim annorum, ſi in ea ætate induſtrium & idoneum ſe eſſe oſtendat, & facultas adſit huic negotio intendendi (quid enim ſi daret operam literis, vel cuipiam arti diſcendæ, rei verò gerendæ inſuetus & expers eſſet) alioquin non purgatur, ſed conduplicatur mora & culpa tutoris, qui adulti ſui ad hæc negotia imbecillitatem, vel imperitiam, vel aliam occupationem notam habet, vel habere debet: ſi nihilominùs cum eo ſolo has denunciationes & interpellationes faciat. Debet ergo hoc caſu imbecillitas vel imperitia adulti, propinquorum ſaltem convocatione ſuppleri, alioqui ſatis clarum eſt tutorem non ſeriò, nec ex bona fide, ſed cum fraudis aut ludificationis ſuſpicione verſari, nec in aliquo revelabitur. Ita etiam debet intelligi quod dicitur in *l. ita item. §. ſi tutor de admini. tuto.* tutorem teneri puberem factum admonere, ut ſibi curatores petat, ut videlicet non ſufficiat ſolum puberem admoneri, niſi ejus ætatis induſtriæ & peritiæ ſit, ut quid ſit rei ſciat, & poſſit ſibi curatores idoneos petere, ſibique per ſe ſuper hoc conſulere. Alioquin niſi etiam propinquos ejus tutor ſeriò & prudenter admoneat, non dicitur bona, ſed mala fide verſari, ſi adminiſtrationem per ſe deſerat, ſolo pubere admonito, nec aliter ſecuritati & adminiſtrationi rerum & jurium puberis provideat.

Intellectus l. fi. Cod. de uſur. pupil.

300. Apud nos autem hæc ceſſant, quia non facimus differentiam inter tutelam & curam, ſed durat tutela ſemel ſuſcepta uſque ad 25. annum, niſi prius ex juſta cauſa tutor ſeſe exonerare faciat à judice, ut ſcripſi in *conſuet. Pariſ.* §.99. Sed jam ſenſim nimis efferor: aut ergo (ut paucis reliqua perſtringam) pubes curatore caret, & dicendum ut ſuprà: aut curatorem habet legitimum, & ſufficit quòd tutor illum vel eo authore puberem etiam ſemel & extra judicium debitè interpellet, paratus rationes edere & reliqua ſolvere, & ipſo jure ceſſet curſus uſurarum in futurum, etiamſi jam tutore ceſſante ab adminiſtratione & ſilente: currere cœperint, nec ad hoc neceſſaria eſt conſignatio, ex quo non tutor, ſed curator eſt in mora. *l. ſi ex ſtipulatu. de verborum oblig.* Non obſtat *l. ait prætor. §. cæterùm. de minoribus.* quia ille text. (prout nec ullus alius text. juris) non dicit tutorem vel alium debitorem præciſè teneri tutò conſignare, ad inhibendum curſum uſurarum: ſed duntaxat cauſativè, videlicet caſu quo debitor nolit (prout propter metum reſtitutionis in integrum non tenetur) curatori recipere parato ſolvere. Tunc enim tenetur tutor eo vocato, conſignare, ut deinde curator, ſi velit, faciat ſibi per judicem conſenſu conſignantis dari, omni periculo reſtitutionis per hanc viam ſublato, & debitore à tempore legitimæ conſignationis ipſo jure & pleniſſimè liberato: alioquin ſibi imputet debitor delicatus, qui non vult legitimo curatori ſolvere, nec de ejus apocha confidere. Current enim ut prius uſuræ, etiamſi millies realiter tutò ſolvere offerat, niſi deponat: ita etiam debet intelligi notula Ulpiani in *dicta leg. tutor. pro pupillo. in fine*, videlicet in tutore, qui offert pecuniam pupillarem: ſed tamen non vult ſolvere, niſi tutò & pleniſſimè liberatus: quia nihilominùs current uſuræ, niſi legitimè deponat. Quod nota ad ſincerum & ſolidum intellectum multarum legum, quia nullus gloſſator & Doctores aduſque animadvertit, licèt in anguſtiis textuum, qui contrarii videntur, miſerè ſeſe torqueant: nec niſi per diſtortas & commentitias divinationes elabi queant, unde major intricatio inſurgit, cùm res ſeriò agitur: videlicet ubi ad conſulendum vel judicandum ventum eſt.

Novus intellectus, l. ait prætor. §. cæterum de minoribus.

301. Vide qualiter concilient *§. ſi pupillo. in l. cum quidam. de uſur.* cum *dicta l. ait prætor.* dicunt enim dictum *§. ſi pupillo.* loqui in uſuris ſolo judicis officio debitis, qua facilius impediuntur: & ideo in iſtis non requiritur conſignatio, ſed quòd dicta *l. ait prætor.* loquitur in debitis ex conventione, in quibus requiritur conſignatio. Ita gloſſa & Doctores in *d. l. ait prætor.* Imo. Cun. Areti. Alex. Socin. Jaſ. & alii in *l. qui Romæ. §. Seia cavit. col. fin. de verbor. obliga.* Bal. in *leg. acceptam. in tertia oppoſi.* & ibi Paul. *Cod. de uſur.* Socin. *conſil.* 133. *col. pen. lib.* 1. quod errore duplicatur *conſi.* 174. *lib.* 2. Atqui utrique membro jura reclamant? contra primum eſt text. in *d. l. tutor. pro pupillo. in fi. de adminiſt. tut.* ſecundum vulgatum & receptum aduſque intellectum. Contra ſecundum eſt text. in *l. pecuniæ. in fine de uſur.* Ad primum dantur duæ ſolutiones ſeu potiùs depravationes: prima communis, quòd ibi loquitur in uſuris, quæ jam cœperunt currere. Ideò non prodeſt oblatio debitoris etiam realis, & per quam creditor conſtituitur in mora, nec impedit curſum, nec ipſo jure, nec ope exceptionis, ut dicunt omnes in *dict. §. Seia.* Sed ego dico primò, quòd iſta ſolutio divinat: quia poteſt eſſe quòd tutor ſtatim ab adminiſtratione dimiſſa obtulit, antequam inciperet eſſe in aliqua vel regulari mora rationes reddendi: & ſic antequam cœpiſſent uſuræ currere. Vel etiam poteſt eſſe quòd primò obtulit, deinde mox vel ſimul abſtinuit ab adminiſtrando, & tamen ille textus generaliter & indiſtinctè decidit, quòd ad impediendum curſum uſurarum non ſufficit obtuliſſe, niſi depoſitione & conſignatione ſecuta. Igitur manifeſta divinatio eſt ſubaudire, quòd priùs tutor fuerat in mora, quòd jam cœperant uſuræ currere, de quo nihil in illo textu. Secundò dico, quòd iſta ſolutio in ſe, in caſu in quo loquitur, videlicet in uſuris, quæ ſolo judicis officio debentur, eſt manifeſtè irrationabilis & inſulſa: quia cùm hæ uſuræ nullo jure actionis currant, ſed ex ſola æquitate judicis officio, quod Doctores mercenarium dicunt, & propter moram irregularem, ſequitur quòd illa ceſſante per congruam oblationem, ſive jam cœpiſſent currere, ſive non, debeant ceſſare: & ita bona ratione decidit Bal. *d. l. acceptam. in tertia oppo.* quod ibi multum commendat Paul. *Cod. de uſur.* ſed tamen interim non recordantur de text. in *dicta l. tutor pro pupillo.* Secunda minùs communis ſolutio ad *dictam l. tutor pro pupillo.* eſt quam niſi libri mendoſi ſint, ſubindicant Cuman. Alexand. & Socin. in *dicto §. Seia.* videlicet quòd *dicta l. tutor.* loquitur in uſuris debitis ex conventione, quòd (quia non eſſet dictum ſanæ mentis, *l. ex maleficiis. §. tutelæ. de action. & oblig.*) libros

mendoſos puto. Ad ſecundum d. *l. pecuniæ. in fin. de uſuris* reſpondent omnes, quòd loquitur in uſuris, quæ nondum cœperant currere, ſed ego dico primò, quòd quantumcunque oſcitanter & defunctoriè legentibus litera *d. l.* huic ſolutioni arridere videatur, tamen eſt merè divinatoria: quia cuilibet attentè legenti liquet, quòd poteſt eſſe, debitorem illum, etiam ante moram creditoris, ceſſaſſe in minoribus uſuris ſua die ſolvendis: & tamen text. generaliter & abſolutè definit non deberi majores, ſed minores tantùm, pro tempore, quo poſt mortem teſtatoris, cùm non eſſet cui ſolveretur, ceſſatum fuit. Ergo generaliter pro iſto eodem tempore debet intelligi, ſive debitor jam vivo creditore ceſſaſſet, ſive non: maximè cùm ratio deciſionis in textu expreſſa pro tempore moræ poſt obitum, æquè habeat locum, ſive ante obitum ceſſatum fuit, ſive non. Igitur reſtringere textum ad caſum, in quo ante obitum ſemper ſolutum fuit, nec cœptum eſt ceſſare, niſi per obitum creditoris, merè voluntaria divinatio eſt. Secundò eadem ratione dicta ſolutio falſa eſt, quia contra rationem deciſionis in textu expreſſam, quæ utroque caſu æquè locum habet. Tertiò eſt in ſe irrationabilis: iniquum eſt enim exigere majores uſuras tanquam in defectum minorum, pro tempore, quo minores propter caſum in perſonam creditoris accidentem ſolvi non potuerunt. Quod latiùs demonſtratur, quia quod textus ille loquitur de obitu creditoris, eſt exemplum, ſive contingentia facti: unde habet locum dato quovis alio impedimento ex parte creditoris, & præcipuè data voluntaria ejus abſentia. Unde quorſum evadat communis error & ſolutio, videlicet ut creditor voluntaria ſua abſentia facere poſſit, ne debitor, qui ſemel in noviſſimo termino ceſſavit, deinceps vitare queat, quominùs majores uſuras debeat, etiam ſi ſua quaque die cum reliquis præteritis ſoluturus præſtò ſit. Quartò dico, quòd nullo modo ſuſtineri, vel defendi poteſt; eſt enim contra omnia jura, etiam apertiſſima quia obligatio majorum uſurarum, ſi minores ſua die non ſolvantur, conditionalis eſt, & ſub ea conditione concepta, text. eſt in *d. l. pecuniæ* & in *l. lecta. in fin. ſi cert. peta.* & apertior text. in *l. Seia. ad fin. de uſur.* disertè inquiens, plures conditiones eam ſtipulationem continere, & per ſingulas penſiones conditionem expectandam: igitur ad commiſſionem majorum uſurarum non inſpicitur tempus primæ ceſſationis, niſi pro illa penſione tantùm: igitur ſequentium penſionum pœna (ut pote conditionalis) evitari poteſt, debitore ſolvente: vel ſi per caſum in perſonam creditoris contingentem fiat, quo minus ſolvere poſſit.

Verus intellectus & conciliatio legum.

302. Poſtquam ſatis profligatum & repurgatum eſt in hac parte velut Augiæ ſtabulum, ut hos textus nativæ ſuæ puritati reſtituamus, dicimus primò, nullam eſſe differentiam, quantum ad materiam oblationis & conſignationis, & purgandæ vel impediendæ moræ vel pœnæ per oblationem vel conſignationem, inter uſuras officio judicis vel jure actionis aut conventionis debitas: nec inter uſuras, quæ cœperunt vel non cœperunt currere ſeu deberi, prout nulla lege cavetur, nec ulla bona ratione ſuadetur. Secundò, non eſſe deinceps laborandum in conciliatione *d. l. ait prætor. & dict. §. ſi pupillo.* cùm nullo modo obſtent, ſed in diverſis & oppoſitis caſibus loquantur, videlicet. *d. l. ait prætor.* in debitore, qui præſenti tutori vel curatori recipere parato ſolvere non vult, metu reſtitutionis in integrum: hic enim non excuſatur, niſi ritè deponat & conſignet, alioqui offerendo quod dare non vult, fruſtrà ludificari conabitur. Dictus autem *§. ſi pupillo*, loquitur in parato ſolvere tutori ipſi, qui non eſt, aut abeſt, quod (etiamſi Reipub. cauſa abſit) non imputandum, nec fraudi vertendum devoto debitori. Tertiò (ad quod nulla adhuc gloſſula & Doct. animadvertit) magis conciliandæ erant adinvicem, *dicta l. tutor. pro pupillo. in fin. & dicta l. pecunia in Cod. de uſuris.* & rurſus ambæ cum *dicto §. ſi pupillo.* Ego verò dico aliam rationem eſſe in tutore, aliam in alio debitore pupilli vel minoris: quia tutor etiam tutela finita & adminiſtratione omiſſa (& loquor in terminis juris communis) ad multa ex bona fide tenetur propter reliquias prioris geſtianis, & recentis adminiſtrationis, ad quæ non tenetur debitor extraneus: unde tenetur cœpta negotia, quæ ſine periculo intermitti non poſſunt, continuare, *l. 1.* & per tot. *ut cauſæ poſt puber. adſit tutor* admonere de damno aliunde imminenti & ſimilia, & inter alia tenetur admonere ut pubes curatorem ſibi petat. *l. ita autem. §. ſi tutor. de admin. tut.* quod etiam ex bona fide accipiendum eſt. Si enim tempore depoſitæ adminiſtrationis jam ſit adultus 18. vel 20. annorum, & induſtrius, vel etiam junior, ſed literis (ſtipendiis forſan alienis) vacans: patrimonium verò vel nullum, vel ita compoſitum habens, ut curatoris miniſterio non egeat, non tenetur tutor de hoc admonere. Intelligitur enim *d. §. ſi tutor.* quando minoris utilitas vel neceſſitas hoc exigit, quo etiam caſu intelligitur de admonitione ſeria & congrua: ita ut officio bonæ fidei reſpondeat. Si enim pubes quindecim vel ſexdecim annorum ſit, non ſufficit illum ſolum admonere: idem ſi majoris ætatis, ſed hebes, nec ſi in judicium ſolus vocetur, eique proteſtetur. Ita etiam ſanè debet intelligi *d. l. fin. Cod. de uſur. pupilla*, videlicet in adulto capace talium denuntiationum: alioquin fieri debent, vocatis etiam his, qui conſulere poſſunt & debent, ut ceſſet omnis captio. Et hæc eſt vera ratio elenchi & notæ Ulpiani in Marcellum in *d. l. tutor. pro pupillo*: non tamen eam ita crudè intelligas, quaſi præcisè requiratur conſignatio in tutore: hoc enim eſſet contra *d. l. fin. Cod. de uſur. pupill.* Quod enim notat Ulpian. de conſignatione, intelligitur ſecundum alia jura, ut videlicet requiratur conſignatio, ſi tutor pleniſſimè liberari velit, vel etiamſi curſum tantum uſurarum inhibere velit, ſed adeſt curator vel adultus induſtrius, & rei gerendæ capax paratus recipere. Tunc enim (ſi nolit debitor apochæ curatoris vel adulti confidere) requiritur conſignatio, ut in *d. l. ait prætor.* aliàs non requiritur ad ſiſtendum curſum uſurarum, ſed ſufficit bona fide obſervare ea quæ in *d. l. fin.* Et ita concilio dictam *l. tutor.* & dictam *l. fin.* ad invicem: dictus verò *§. ſi pupillo.* in *l. cùm quidam de uſur.* loquitur in extraneo pupilli debitore, cui non debet nocere, quòd creditor impubes ſit & tutore deſtitutus, ut nec ob alium caſum in perſonam creditoris contingentem durior fieri debet conditio debitoris. *l. ſi fundus. in fin. de leg. commiſſor.* & pulchrè Alex. *conſ. 92. num. 9. lib. 1.* Aret. *conſ.* 161. *Verum eſt col.* 2. Longior fui quàm vellem, ſed pluribus interim omiſſis, neceſſaria tantùm attigi, nec paucioribus explicare potui.

303. Rejectis ergo vetuſtis illis ſcholæ communis erroribus, quòd per oblationem etiam realem, & undequaque congruam, etiam per moram creditoris, non impediatur curſus uſurarum, quæ ſemel currere cœperunt, cenſemus etiam ipſo jure impediri, quemadmodum & præcedens mora, ſi qua fuerit, purgatur *l. illud. de peric. & comm. rei vend. l. ſi ſervum. §. ſequitur. de verb. oblig.* & commiſſio pœnæ impeditur, ſive ex ſententia, *l. Celſus in fin. de arbitr.* ſive ex contractu *l. trajectitia. de action. & oblig.* notant gloſſ. & Doctores in *l. 2. in fin. Cod. de jure emphy.* Adde *l. pen. de naut. fœnore.* quæ tamen propriè loquitur in vera uſura trajectitia, & dicit quòd ſi debitor etiam infra tempus conſtitutum, videlicet infra quod periculo creditoris ſub ea uſura fieri poteſt, velit ſortem reſtituere, ſi per creditorem ſtet quominùs accipiat, ex tunc non currit, ſeu non poteſt ampliùs peti pœna illa vel uſura, qui eſt verus & γνήσιος intellectus *dictæ l. pen.* ab Accurſio & Doctoribus *Intellect. l. pen. de naut. fœno.*

Digitized by Google

aduſque, ſicut & aliæ leges hujus materiæ, depravatus.

Concluſio. Concludimus ergo per ſolam congruam etiam extrajudicialem ſortis cum reliquis oblationem, horum redituum curſum ipſo jure impediri. Amplio qualiſcunque ſit ille reditus, etiam ad rationem trientalis uſuræ conſtitutus, etiamſi non pecunia, ſed ratione fundi vel legato, aut aliàs quomodocunque, dummodo redimibilis ſit, ſeu certâ ſummâ extinguibilis. Utque radicitùs explicem, dico, quòd data congrua oblatione, ut in hac quæſtione non eſt differentia inter veras uſuras & reditum, modò, ut dixi, redimibilis ſit: nec etiam an uſuræ ſolo judicis officio vel jure actionis currant, nec an propter moram tantùm, ſive judicis officio, ſive conventione ad caſum moræ limitata debeantur: an verò etiam citra moram (quòd non niſi in debitis ex conventione contingit) currant. Ceſſante autem vera oblatione, benè eſt differentia inter uſuras, quæ ex ſola mora, vel propter moram tantum currunt, ſive officio judicis, ſive etiam jure actionis: & inter eas quæ circa moram currunt, quia in illis quocunque modo ceſſet mora, vel per abſentiam, aut alium caſum in perſonam creditoris contingentem, cui offerri & ſolvi non poteſt, ipſo jure curſus impeditur. *l. pecunia. in fin. l. cùm quidam. §. ſi pupillo de uſur.* quod intelligendum, ſi alioquin debitor ſolvere paratus eſt, vel nondum incidit in moram: ſecùs ſi interim non ceſſavit propter abſentiam vel impedimentum ſuperveniens creditoris, ſed propter moram ſuam: quia tunc abſentia, vel alius caſus contingens in perſonam creditoris, non debet tali nihilominùs moroſo debitori prodeſſe. faciunt notata in *l. qui commeatus. ff de re milit.* Quando verò citra moram currunt, clarum eſt, quòd ſola abſentia, pupillaritas, vel aliud impedimentum creditoris, curſum non impedit, nec ipſo jure: nec ope exceptionis. Quæ autem propter moram currunt, ea ceſſante, ideò ipſo jure currere deſinunt, quia ceſſat cauſa effectiva, ut per Bal. Paul. in *d. l. acceptam.* & inf. *num.* 617.

Obligatio uſurarum conditionalis. 304. Quæ verò citra moram currunt, ſed redimi vel extingui poſſunt, ideò ſecuta congrua oblatione, ipſo jure currere deſinunt, quia obligationi ipſi ineſt tacita conditio & expreſſa limitatio, donec ſors cum reliquis ſolvatur, quod reſpectu futurarum præſtationum pro impleto habetur contra creditorem, quamprimum per eum ſtat. *l. jure civili. de condition. & demon.* Et quòd obligatio uſurarum futuri temporis ſit conditionalis, probat text. *l. ubi autem. §. pen. de verb. oblig.* ubi text. dicit eam obligationem incertam, quod non eſt propter incertum quantitatis in ſe, ſed quia incertum eſt debitum iri: & ſic neceſſariò conditionalis eſt, cùm poſſit ſe habere ad eſſe vel non eſſe. Et conditionalem eſſe tradit expreſsè Bart. in *d. §. pen.* Ita etiam expreſſim tenent Paul. Alex. & alii in *l. qui Romæ. in prin. de verb. oblig.* Probat etiam *l. lecta. ſi cert. pet. l. Seia. de uſur.* Prædictis non obſtat, ſi quis arguetur, quod ſola congrua oblatio non debeat impedire curſum reliquorum ipſo jure, quando non ob ſolam moram præſtantur, ſed tantùm ope exceptionis ex æquitate: quia natura oblationis non eſt tollere obligationem, ſed creditorem in mora conſtituere, & periculum in eum transferre. *l. qui decem, in prin. de ſolut.* Tum quòd in contractibus una eſt obligatio tota ab initio, licèt ſit ſucceſſiva. l. *ſenatus. in fin. de donat cauſ. mort. l. ſi Stichum. in fin. de verb. oblig.* licèt aliud in legatis. *l. in ſingulos de annuis legatis l. cum in annos. l. nec ſemel quando dies legat. ced.* Et ſic quòd in contractibus ſtatim ceſſit dies omnium præſtationum, licèt nondum venerit, niſi ſua quaque die. *l. cedere diem de verb. ſign.* Tum quòd obligatio etiam annua vel menſtrua non poteſt ipſo jure etiam ab initio ad tempus contrahi. *l. obligationum fere. §. placet. de act. & oblig.* ut ibi vulgò intelligunt omnes gloſſ. & Doctores & in *l. lecta, ſi cert. petat.* Verùm (ut alibi pleniùs tracto, ne hîc ſim rurſus juſto prolixior) dico quòd malè intelligunt, quoniam hi ultimi textus non debent intelligi de obligatione ſucceſſiva, ſeu multiplicativa, putà decem annorum quandiu vivam, ſed de obligatione momentanea: putà ſi quis purè quidem promittat ſemel ſolvere decem, ſed quoad vivet, vel donec victurus eſt ſtipulator, vel uſque ad annum, ut ſit tempus illud certum vel incertum, appoſitum non causâ multiplicandæ vel differendæ, ſed causâ arctandæ, ſeu limitandæ ſolutionis, ita ut poſt illud tempus lapſum non ampliùs teneatur ſolvere, licèt interim purè teneatur: tunc enim ab initio eſt obligatio pura & efficaciter acquiſita, ſed ineſt pactum de non petendo poſt tempus certum vel incertum, unde ſemel efficaciter nata obligatio non tollitur ipſo jure ex ſolo lapſu temporis, etiam ex pacto ab initio ſimpliciter inexiſtenti, ſed tantùm ope exceptionis. Secùs ſi non ſit ſimplex pactum nudum, ſive nuda coarctatio temporis, quæ in dubio non refertur ad ipſam obligationem, ſed ad nudam executionem vel ſolutionem; ſecùs, inquam, ſi eſt conditio reſolutiva. Nihil enim impedit quo minus quælibet etiam momentanea obligatio purè contrahi poſſit ſub qualibet conditione reſolutiva, qua extante, ipſo jure deberi deſinit, ut per totû titul. *de in diem addictione* & de *leg. commiſſor.* junctis his quæ *in conſuetudine Pariſienſi §. 23. num. 11. cum ſeq.* Item ſecùs ſi eſt obligatio ſucceſſiva: quia tunc ex quo reſpectu futuræ præſtationis duo concurrunt: primùm quòd nondum eſt pura, nec acquiſita: ſecundùm, quòd eſt limitata ad vitam debitoris vel creditoris incertam, & ſic incertum eſt an pro tempore futuro purificabitur & acquiretur. Dico quòd ex his duobus ſimul junctis, etiam in contractibus reſultat tacita quædam conditio, non reſolutiva ejus quæ nondum eſt, ſed ſuſpenſiva obligationis, quæ eſſe vel non eſſe poterit. Idem dico in omni reditu redimibili: idem in omni penſitatione, quæ non debetur ſimpliciter, ſed mediante ſucceſſivo alio implemento creditoris: unde conductor qui ad certos annos conduxit, etiam ſubtilitate juris, ipſo jure non tenetur ad mercedes ejus temporis, quo creditor habere licere, fruique non præſtitit: quia in iſtis non ſolùm ineſt dies, ſed tacita conditio ſuſpenſiva, etiam ex forma ipſius obligationis, videlicet ſi alter impleat; quemadmodum qui fructus naſcituros promittit, ipſo jure non tenetur. ſi non naſcantur, ita penſiones futuræ ſunt vice fructuum, qui non naſcuntur ipſo jure, contra quam ab initio expreſsè aut tacitè actum fuerit. *l. non omnis. in prin. ſi cert. pet.* Tranſeamus ad reliquas quæſtiones.

Novus intellectus *l. obligationum ferè. §. placet de act. & oblig.*

Digitized by Google

QUÆSTIO XL.

SYNOPSIS.

1. *Ex moræ irregularis privilegio, contra debitorem ex bonæ fidei contractu currunt communes uſuræ.*
2. *Creditor qui ſemel debitorem appellavit moræ commodum ad hæredes ſuos tranſmittit.*
3. *Debitor minori ſolvere non compellitur, niſi ex judicis decreto.*
4. *Non ferendus delicatus nimium debitor, aut creditor importunus.*

305. QUadrageſimò quæro, Debitor paravit pecuniam ut reditum redimeret, ſed tunc deceſſit creditor, relictis pupillis tutore carentibus, utrùm nihilominùs interim currat reditus? Breviter dico quòd ſic, cum effectu, nec interrumpitur ex eo, quòd creditor reliquit pupillos, vel infantes, vel hæreditatem jacentem, ſicut nec ex eo quòd creditor fortè furere, vel peregrè abeſſe cœperit. Debet ergo debitor curare tutorem dari, vel curatorem hæreditati jacenti, vel bonis abſentis aut furioſi: & tunc illi tutori vel curatori offerre cum effectu, & ex tunc ipſo jure deſinet reditus currere. Puto etiam, quòd ſi non potuit tam citò tutor vel curator conſtitui, quin unus aut alterter minus laberetur, nulla reliqua deberi ex eo die, quo debitor judicem & agnatos vel cognatos pupilli, vel furioſi vel abſentis, vel eos quos prima cauſa ſucceſſionis jacentis contingit, interpellare cœpit, dummodò non remiſsè, nec fraudulenter, ſed ſeriò, diligenter & bona fide proſecutus fuerit. arg. *l. fin. Cod. de uſur. pupillar. l. mora. verſ. cæterum, de uſur.* & ſic oblatio & numeratio ſequens trahetur ad initium interpellationis ſeriæ ſerióque proſecutæ. Non obſtat primò, ſi dicatur quòd debitor ipſo jure, vel alio non facto tutus eſſe debet, ex quo jacente hæreditate vel relictis pupillis tutore carentibus, non eſt perſona cui ſolvi poſſit. *l. cùm quidem. §. ſi pupillo. de uſur.* quia dico, quòd ibi loquitur in uſuris, quæ non jure actionis, ſed ſolo judicis officio veniunt; & adhuc (& hic eſt punctus) in uſuris quæ veniunt & currunt propter moram irregularem, non quamlibet, ſed quæ ex ſpeciali minoris ætatis privilegio duntaxat inducitur. *l. in minorum. Cod. in quib. cauſis in integr. reſtit. non eſt neceſſaria* unde illa ſpecialis & irregularis mora cum ſuis effectibus meritò reſtringitur & modificatur in jure dupliciter. Primò, ut procedat dummodò pupilli vel minores habeant tutores vel curatores quibus ſolvi poſſit & illis ſolvendo plena liberatio haberi: alioquin non eſt quòd imputetur debitori, nec debet privilegium minoris aliis captioſum eſſe, nec in damnum aliorum, lucrum verò minorum annis accipi. Unde illa ſpecialis & privilegiata mora ſatis multum operatur, ut contra debitorem ex contractu bonæ fidei vel teſtamento currant uſuræ communes, videlicet ſemiſſes. *l. eos. §. & eam quantitatem. Cod. de uſuris* quandiu ſciens vel ſcire debens cui poſſit & debeat ſolvere, differt tamen, etiam abſque alia hominis interpellatione, abſque eo quòd extendatur non ſolùm contra debitorem non interpellatum, ſed etiam contra eum qui non habet cui ſolvere poſſit. Unde non tenetur proteſtari, nec aliam diligentiam facere, vel ſumptum, ut de tutore vel curatore provideatur, ad hanc privilegiatam moram evitandam, quæ non intelligitur à jure introducta, niſi quando minores habent, cui ſolvere poſſint. Si verò tutorem vel curatorem habeant, ſed non eſt publicè notum, vel etiam rumor eſt falſus quòd careant, non puto debitorem excuſari, ſi à vicinis vel agnatis inquirendo reſcire potuit, & non inquiſivit: ſecùs ſi inquiſivit & celatum fuit, vel etiam ſi non inquiſivit, ſed ita occultum tenebatur, ut non niſi fortuitò vel cum magna difficultate ſcire potuiſſet. Secundò reſtringitur, ut procedat quandiu durat minor ætas, qua ceſſante, ſive quia minor major effectus fuerit, ſive quia heredem majorem reliquerit, ceſſat ipſo jure dicta privilegiata mora, cum omnibus ſuis effectibus pro futuro tempore, ita ut deinceps requiratur interpellatio hominis, quam ſufficit ſemel congruè fieri, vel aliàs de jure communi. text. eſt ſingularis in *l. Titia Seio. §. uſuras. de leg. 2.*

306. Secùs ſi tutor vel curator minoris ſemel congruè interpellaſſet ut ſolveretur, quia tunc ſemel mora incurſa de jure communi, durat ejus effectus, prout aliàs de jure communi, donec legitimè purgetur, de quo not. in *l. item illa. de conſtitut. pecun.* in *l. ſi ex legati. l. ſi inſulam. l. ſi ſervum. de verb. oblig.* idem ſi ſemel paterfamilias debitorem interpellaverit, & in mora regulari conſtituerit, quia ejus effectum tranſmittit ad hæredes. *l. cùm patrifam. de uſur.* imò etiam ad hæreditatem jacentem, vel pupillos tutore carentes, quia jam debitor non certat de mora irregulari & privilegiata non incurrenda, & ſic non excuſatur *per d. l. ſi pupillo.* ſed agitur de mora jure communi incurſa purganda, quæ non purgatur ex eo ſolo, quòd poſteà hæreditas creditoris jacet, vel ejus hæres eſt pupillus tutore carens, ſed opus eſt quod debitor faciat de tutore vel curatore provideri, cui offerat, vel ſeriò provideri curet, ut appareat per eum non ſtare, juxta *l. fin. Cod. de uſur. pupill.* Et licèt *dict. l. fin.* non propriè loquatur de mora incurſa purganda, quia tutor ille non fuerat priùs interpellatus, tamen quia, ut dixi in *quæſt. præcedenti*, ſpeciale eſt in tutore, quòd tenetur ſeſe interpellare & puberem admonere ut ſibi curatorem petat. *l. Ita autem §. ſi tutor. de adminiſt. tutor.* propè eſt, ut hæc ratio ſpecialitatis & reliquiæ prior adminiſtrationis tantum operentur in tutore, quantum interpellatio in extraneo, & pariter hæreditas jacens vel pupillus non certat tunc propriè de lucro etiam harum uſurarum reſpectu, ſed potiùs de damno. Patet, quia ſi ſolviſſet debitor ut tenebatur quando interpellatus fuit, hoc remanſiſſet in hæreditate, eámque vel bona pupilli auxiſſet, quod incommodum datum eſt per moram injuſtam debitoris, vel ejus occaſione propinqua & immediata: unde moratori imputandum eſt: nec debet ejus commodo cedere, quòd poſteà creditor deceſſit, ſicut nec ſi mox furore correptus eſſet, hoc enim non facit ceſſare damnum vel incommodum per moram datum. Mora regularis.

307. Item ſecùs ſi mora irregulari re ipſa jure commodi contracta in *l. curabit. Cod. de action. empt.* hujus enim effectus non ceſſat, ſive pupillus tutore carere incipiat, ſicut nec ſi minor major efficiatur. Ratio, quia per hos eventus non ceſſat cauſa, nec ratio dictæ moræ, unde ſi paterfamiliàs fundum vendiderit & tradiderit, moxque deceſſerit incerto ſucceſſore, nihilominùs perſeverat ea mora irregularis, & currunt uſuræ pretii, text. eſt rotundus in *l. evictis. §. poſt traditam. de uſur.* idem ergo ſi deceſſerit relictis pupillis tutore carentibus, vel hæreditate jacente, vel ſi tutor vendiderit & tradiderit, mox pupillus tutore carere cœperit: perſeverat autem effectus dictæ moræ, donec ſeriò & legitimè purgata ſit, juxta modum. *l. fin. Cod. de uſur. pupillar.* vel notat. in *d. l. item illa* & aliis citatis ſup. *num. 306. in prin.* idque primo non obſtante Mora irregularis juris communis.

ſtante d. §. *pupillo.* qui procedit in ea mora irregulari duntaxat, quæ ſpeciali minoris ætatis privilegio præter jus commune introducitur, de qua in *d. l. in minorum.* & in *d. l. Titia.* §. *uſuras.* quæ etiam cœpta ceſſat ad tempus, pro tempore quo minor deſinit habere tutorem vel curatorem, cui ſolvi poſſit, & in totum deſinit, poſtquam major factus eſt. Sed quid ſi eſt adultus & induſtrius curatore carens? videretur eam moram privilegiatam ceſſare, quia non poteſt huic ſoli tutò ſolvi propter metum reſtitutionis in integrum, ut in *l. 1. Cod. ſi adverſus ſolut. l. 1. Cod. ſi adver. credit.* Unde generaliter inquit text. in *l. 1. in fi. de minoribus* quòd non committitur his rerum ſuarum adminiſtratio, etiamſi benè gerant, nec de alienatione immobilium agatur, & ait text. in *l. ait prætor.* §. 1. *eod. tit.* quòd non tenetur debitor ei ſolvere niſi judice decernente. Subſiſto, & ex bono & æquo dicendum puto, inſpecta quantitate rei ſolvendæ: ſi enim jam ſagax & maturus appareat, ut veriſimiliter nulla captio nec reſtitutio futura ſit, ut in *l. 1. Cod. qui & adverſ. quos.* tunc locus erit dictæ *l. in minorum*, aliàs non niſi curatorem ſibi decerni faciat. Sed quid ſi veniam ætatis impetravit? puto non ceſſare, ſed magis confirmari beneficium dictæ *l. in minorum* arg. *l. fi. Cod. de his qui veniam ætat. impetr.* & quia jam tutiſſimè ſolvi poteſt.

308. Secundò principaliter non obſtat, ſi dicatur quòd etiam ſi uſuræ non veniant officio judicis, ſed jure actionis, adhuc earum curſus impeditur ipſo jure, ſi creditoris hæreditas jaceat. *l. pecuniæ. in fi. de uſur.* quia ibi loquitur in uſuris debendis propter moram in futurum incurrendam; unde ſi mora non incurritur, non debentur, ut quando debentur ſub conditione, videlicet in caſum moræ, ſeu in defectum ſolvendi minores uſuras. Quare ſi tunc non ſit cui ſolvi poſſit, tanquam ceſſante mora, & deficiente conditione, non committitur ſtipulatio majorum uſurarum, ut in *l. Seia, eod. tit.* Secùs ſi uſuræ debeantur purè vel in diem ſucceſſivè, propter ſortem priùs numeratam, ſive debeantur citra moram ſortis, ut in *l. item quia.* §. *fi. de pact.* ſive propter moram ſemel admiſſam in ſorte reſtituenda, vel donec reſtituta ſit, vel aliter mora purgata, ut in *l. lecta. ſi certum petat.* quia tunc etiamſi ſuperveniat creditorem furere, vel peregrè abeſſe, vel mori relictis pupillis ſine tutoribus, vel hæreditate jacente, aut aliàs non ſit cui ſors offerri & ſolvi poſſit; non tamen eo ipſo deſinunt uſuræ currere, nec ipſo jure, nec ope exceptionis, etiamſi eſt tantùm mora irregularis, tunc communis *d. l. evictis.* §. *poſt traditam.* ſed ſolùm à tempore congruæ oblationis ſortis. *l. ſi creditori. l. ex prædiis. Cod. de uſur.* ut in quæſtione præcedenti, vel à tempore diligentiæ ſeriò factæ ad ſolvendum, ut in *l. final. Cod. de uſur. pupill.* & in princip. hujus quæſtionis. Ratio quia hoc ultimo caſu curſus earum non fundatur in aliqua nova mora de novo ſingulis terminis incurrenda, prout in *dicta l. pecuniæ & l. Seia. de uſuris*, ſed vel in veteri pactione citra moram, *ut in dicta l. item quia in fin.* vel in mora præterita, ut in *d. l. lecta.* unde ſi in *d. l. lecta. in fine* unius menſis contigiſſet non eſſe cui pars ſortis tunc reſtituendæ ſolvi potuiſſet, debitor moram non incurriſſet reſpectu illius partis. *d. l. pecuniæ in fin. l. ſi fundus. in fin. de leg. commiſſ.* Alex. *conſ. 92. col. quarta lib. 2. conſ. 172. col. 1. lib. ſecund.* Purpura. in *l. vinum, num. 24. ſi cert. pet.* & quia latè tradit Fran. Aret. *conſ. 161. col. ſecunda cum ſeq.* Et ſic non occurriſſent uſuræ dictæ portionis ipſo jure, ſicut nec futurarum portionum, donec mora in illis commiſſa eſſet, *per* text. in *d. l. lecta verſ. pen.* quod nota, quia gloſ. & Doctores ibi non declarant.

Intellectus § pupillo in l. ſi dictum, de evict.

309. Tertiò principaliter non obſtat, ſi diceretur quòd etiam in his quæ competunt jure actionis ſoli pupillo, ſi tutor non appareat, denunciari vel proteſtari poteſt. *l. ſi dictum*, §. *pupillo de evict.* quia ut novè dixi in *conſuet. Pariſ. gloſ. 13. num. 7. cum ſeq.* illud eſt, quia denuncians certat de damno vitando, & jure ſuo conſervando, & quia periculum eſt in mora, & nuper inveni quòd Franciſc. Aret. *conſ. 26. num. 1.* ita ſentit. Cæterùm quòd Accurſ. ibi Paul. Alex. in *l. ſi ex legati cauſa. de verb. oblig.* & alii ubique dicunt hoc eſſe favore pupilli introductum, falſum & inſulſum eſt. Plus dico, quod *de* §. *pupillo*, non debet ita ruditer intelligi, ſed ex bono & æquo, videlicet ut amicis & cognatis denuncietur. arg. *l. ergo, ex quibus. cauſis maio. l. hoc autem.* §. 1. *ex quibus cauſis in poſſ. eat. l. aut qui aliter.* §. *ſi forte. quod vi aut clam. l. penult. in fin. Cod. de non num. pecunia* ut etiam tutorem creari faciat, ſi tempora patiantur. Ita etiam *d. l. ſi dictum verſ. pen.* ubi loquitur de venditore abſente, ſanè debet intelligi, quando emptor fecit quod potuit ut illum inveniret, vel ad ejus notitiam tranſiret: & ad hoc pondero illum textum ibi. *Cognoſcere ubi eſſet, non potuit*, quod præſupponit emptorem non fuiſſe negligentem, ſed diligenter bona fide verſatum. Similiter nunciationes illæ, de quibus in *l. de pupillo*, §. *nunciare, l. operis cum l. ſeq. de operis novi nunciat.* debent ſanè intelligi, dúmodò ita fiant ut deveniant in notitiam, alioqui plus quàm ridiculum eſſet dicere, quòd ſufficiat eſſe nunciatum uni furioſo vel infanti: unde malè cõſuluit Paulus *conſ.* 240. *Effectus primi dubii lib.* 1. quod poſſit denunciari hæreditati jacenti, pro regreſſu evictionis, ſaltem ad pretium, nec teneri emptorem facere curatorem apponi.

Contra Paulum.

Summa.

310. Et ſumma, quanquam in quæſtione noſtra non agatur de aliqua mora purganda, tamen quia agitur de exercitio juris, videlicet redimendi, quod jure actionis competit debitori, qui in hoc non eſt debitor, ſed creditor, ita accipiendum eſt, prout quando agitur de actione intentanda, vel de debitore interpellando & conſtituendo in mora; debet ergo oblatio & interpellatio fieri perſonæ legitimæ, quæ in mora conſtitui poſſit, alioqui non impeditur curſus redituri ipſo jure, nec ope exceptionis. At minor tutore vel curatore carens, non poteſt interpellari ut in mora conſtituatur *l. ſi ex legati cauſa, de verb. obligat. l. is qui.* §. *ceſſatum. ut in poſſ. legat.* niſi ſit adultus habens veniam ætatis, vel aliàs ſeſe publicè induſtrium oſtendens, ut in *l. 1 Cod. qui & adverſ. quos reſt.* nec enim hæc redemptio continet alienationem immobilium, cùm ſit ex contractu debita & neceſſaria. Non obſtat ſi dicatur, quòd de natura hujuſmodi reditus eſt, ut liberum ſit debitori quandocunque voluerit ſortem cum reliquis offerendo ſe liberare, aut quòd durior & deterior obligationis conditio fieri non debet propter caſum in perſonam creditoris ſeu fœneratoris contingentem: ut per Paul. *conſ. 240. col. 2. lib. 1.* Alex. *conſ. 92. num. 9. lib 1.* & ſic quod vel pupillo tutore carenti vel hæreditati jacenti, ſaltem coram teſtibus, offerre & proteſtari ſufficiat, quia quod quandocunque liberum eſſe debet debitori redimere, intelligendum eſt bona fide, & ſine captione creditoris arg. *l. ſi cui de ſervitutib.* videlicet ut creditori vel his ad quos ſpectat, congruè & bona fide denuncietur, ut ſibi conſulere queant, utque quantum fieri poteſt, utriſque ſine alterutrius captione conſulatur, non autem amarè, nec tanquam inter infeſtos. *l. ſi id quod.* §. *ſi quas. de donat. inter. vir. & uxor.* ſed cum quodam temperamento, & omnia ex bono & æquo. *l. ſi quid venditor. de ædil. edicto* ut nec nimium delicatus debitor, nec nimium oneroſus creditor audiatur. *l. ſi ſervos. in fin. de pign. act.* Quòd ſi dum tutor pupillo, vel curator hæreditati jacenti vel furioſo dari curatur, unus aut alter terminus ſine fraude & culpa debitoris labatur, non erit fraudi debitori, ut dixi in princ. quæſtionis alioquin ſi debitor nulla congrua creditoris, vel eorum ad quos ſpectat, interpellatione vel inquiſitione præmiſſa, etiam teſtato, vel etiam judice adito redimere offerat, etiamſi ſortem cum reliquis conſignet, non prodeſt: quia conſignatio non valet, niſi præcedente debiti oblatione ei cui de-

Digitized by Google

betur, *l. 2.* & ibi Salic. in 1. *not. Cod. de uſur.* Ang. in *l. acceptam. col. fin.* & ibi Paul. *col. pen. Cod. de uſuris* Jaſ. *conſ. 9. col. pen. conſ. 216. lib.* 1. Ludov. Gozad. *conſ. 71. col. 3.* Et facienda eſt oblatio ei qui poteſt recipere, & offerentem liberare. *l. ſi reus paratus.* & ibi Bal. *de procurat.*

311. Si verò nec perſonæ, nec domicilio offerri poſſit, eò quòd ſedem mutaverit creditor, nec ſcitur ubi ſit, facta ſummaria inquiſitione per apparitorem à vicinis locis ubi verſabatur (quod omnium poſtremum eſt) per edictum publicum ſive præconio vocabitur, per notata in *l. ſi eo tempore. Cod. de diſtract. pig.* gl. *in l. ſi finita. §. ſi plures. verſ. vel ſi non invenitur. de dam. infect.* Bart. *in extravag. ad reprimendum in ver. per edictum.* Bal. in *marg.* in verb. *citatio per præconem.* Socin. tract. *de cit. art. 23.* latè Domin. And. Tiraq. in *tract. retract. proxim. §. 9. gloſ. 3.* Et ita debet intelligi *l. ſi creditrici. in fin. C. de uſuris.* Sed an tunc etiam requiratur depoſitio & conſignatio? Omnes ferè gloſ. & Doctores ubique tenent quòd ſic, ſed non eſt verum, quia jure non cavetur, niſi ad effectum conſequendi liberationem ipſo jure. *l. acceptam. Cod. de uſuris leg. obſervat. Cod. de ſolut.* Sed ad purgandam moram vel impediendum curſum uſurarum, non requiritur conſignatio, niſi uno caſu: videlicet ſi debitor nolit tutori vel curatori recipere parato ſolvere metu reſtitutionis. *l. ait prætor. §. prime de minorib.* Videbatur alius caſus, videlicet quando præſumptio degenerat contra debitorem, qui præſente creditore, recuſat, & mox eo abſente offert, ut in *l. ſi reus paratus de procurat.* ſed non eſt ita, quia ibi conſignatio ipſa non jubetur à judice, ſed ſolùm locus tutus ubi fieri poſſit, à volente decernitur: quia debitor obtrudebat pecuniam & procurator ad lites non habebat poteſtatem recipiendi, nec ſolutionem, nec conſignationem. *l. ſed ſi tantùm. de pact. l. hoc jure de ſolut.* Præterea in *d. l. ſi reus*, dicta conſignatio nihil operatur, nec purgationem moræ, nec inhibitionem curſus quarumcunque uſurarum, nec eximit conſignantem à periculo, nec transfert illud in creditorem, cui mora facta eſt, donec congruà oblatione illi factâ, mora purgetur: ut nuper dixi per *leg. ſecund. Cod. de uſur.* donec ea conſignatio notificata ſit creditori, & lapſo exinde competenti termino, infra quem potuit & debuit creditor accedere, vel procuratorem cum mandato ſufficienti mittere ad recipiendam pecuniam oblatam & conſignatam, & dandam apocham: in caſum tamen, quo ſolutio non eſſet debita, niſi in loco ubi offertur: ſecùs ſi eſſet debita in loco ubi creditor ſeſe paratum recipere offert, quia illuc eſſet mittendum. Cæterùm ad impediendum judicium (ſcilicet in principali) ſufficit quòd debitor offerat condemnari ſolvere ſpecialiter & deſignatè quod debet, qualo & ubi debetur, nec requiritur conſignatio, quæ ſolutionem ſeu executionem judicati reſpicit. Ex his habes multorum jurium novum & verum tam ſpeculativum quàm practicum intellectum, ſolidamque plurium quotidianarum quæſtionum deciſionem. Eadem enim ferè dicenda ſunt, ſi quis fundum ſub facultate redimendi venditum velit redimere: de quo vide plenè per Dom. And. Tiraq. in *tract. retr. convent. §. 4.* Ut autem has duas quæſtiones uno verbo decidere potuiſſem, ita & ſingulas leges noviter interim explicatas prolixiùs ſingulatim tractare, ſed malui ad juvenum utilitatem ſtylo attemperato quàm breviùs & dilucidiùs cuivis fructum analytici laboris mei promere. Si quem juvat videre quàm multa mihi legenda & evertenda fuerint, legat quos cumulatim citat Dom. And. Tiraq. in loco prææallegato & in *tract. retract. §. 1. glo. 13. & glo. 17.*

QUÆSTIO XLI.

SYNOPSIS.

1. *Melius eſt ab initio cautionem adhibere, quàm causâ vulneratâ remedia quærere.*
2. *Prælati, Epiſcopi, & tutorum, & curatorum vicem ſubeunt.*
3. *Templa, & Eccleſiæ ex juriſdictione judicis ſæcularis pendent.*

312. QUadrageſimoprimò, ſubſequenter quæro, Utrùm ſola realis oblatio facta ſoli tutori, vel curatori minoris impediat ipſo jure curſum reditus? Dubium facit modificatio ſeu declaratio ſupremi hujus Senatus facta ad Edictum Regium die 5. Februarii, anno ſeſquimilleſimo triceſimo nono, de quo ſuprà *eod. quæſt. 20. ad fin.* quia præfata modificatio, quæ certam ſolemnitatem redimendi requirit in reditibus debitis Eccleſiis, Collegiis, Prochotrophiis, aut Prælatis Eccleſiaſticis, idem vult obſervari in reditibus debitis minoribus vel ſimilibus perſonis exiſtentibus, vel quæ debent eſſe ſub tutoribus vel curatoribus: & ſic videtur quòd non ſufficiat tutori vel curatori offerre, imò nec ab illo redimere de facto numerando ſortem cum reliquis, ſed quòd priùs minor ipſe & agnati vel cognati cum tutore vel curatore deberent ad perſonam vel domicilium, ſi commodè fieri poſſit, aut ſaltem per Edictum generale per quatuor dies publicatum in prætorio, & ſignificatum in loco domicilii eorum citari coram judice ordinario, ut conſulat de rectè collocanda pecunia redemptionis in rem & commodum minoris, quemadmodum prærequiritur, quando à Collegio vel Curato Eccleſiaſtico. Sed hoc non obſtanſe, dicendum abſque dubio ſufficere oblationem factam ſoli tutori vel curatori ad ſiſtendum ipſo judice curſum reditus, per notata in *duabus præcedentibus quæſtionibus.* Non obſtat dictum Senatuſconſultum, quia non eſt factum ad incommodandum debitoribus, nec in aliquod eorum præjudicium, quominùs promptè liberari queant, ſed duntaxat ad conſulendum juribus & commodis Eccleſiarum, Noſocomiorum, locorum piorum, minorum, & ſimilium, ne pecunia redemptionis cum eorum damno irreparabili temerè abſumatur & pereat præſertim Prælatis & adminiſtratoribus Eccleſiaſticis occaſione dicti Edicti provocatis celerem & defunctoriam redemptionem redituum Eccleſiaſticorum & profuſoriam conſumptionem ſortis. Quæ mala prudenter prævidens Senatus, ſalubri Senatuſconſulto amoliri voluit, & ſic ſuper ipſa oblatione, viribus ejus & effectu, videlicet ſuper curſu reditus ſiſtendo, Senatus nihil movit, nihil decrevit, ſed duntaxat ſuper ipſa tota redemptione, ſeu plena & ſecuriſſima liberatione debitoris à ſorte principali, ſeu potiùs ſuper congrua & utili collocatione pecuniæ, & ne temerè diſſiparetur. Et ſic ipſa reditus cohibitio remanet in jure communi, uti prius ſecundum prædicta. Plus dico, quòd illud Senatuſconſultum non eſt, nec continet jus novum, nec ad hunc finem emanavit, ſed eſt ſimplex declaratio & ſuppletio civilis & commodæ interpretationis, quæ in omni, præſertim nova & nimis brevi vel generali lege requiritur, ut teſtatur Juriſconſultus in *l. 2. §. poſt originem. de origine juris.* & prudenter antevertit Senatus obviando periculis, quod longè ſatius eſt, quàm poſt cauſam vulneratam remedia quærere. *l. fin. Cod. in quibus cauſis in integ. reſtitut. non eſt neceſſaria.*

313. Unde idem Senatuſconſultum omnes conditiones & modificationes juris communis & legalis æquitatis recipit, & ita ſanè debet intelligi, ne in quaſdam Amortiſatio.

reprehēſiones incidat. *l. Salvius Ariſto de legatis præſtād.* Quòd enim primò excipit reditus debitè amortiſatos (verba ſunt fori) non eſt intelligendum (ut quidam imperiti vulgò putant) quòd amortiſatio faciat reditum aliàs de ſe redimibilem, non poſſe deinceps redimi. ut enim patet ex his quæ raptim perſtrinxi in *conſuet. Pariſi* §. 41. *quæſt.* 12. amortiſatio non reſpicit jus privatorum, nec illud tollit aut minuit; ſed ſolùm jus Superioris confirmantis, videlicet ut res poſſit perpetuò manere & retineri in patrimonio Eccleſiæ, Collegii vel ſimilis corporis, nec poſſit cogi ad ponendum extra manus ſuas per confirmantem, ſed benè per alium etiam inferiorem, cujus juſtè intereſt, qui non conſenſit amortiſationi. unde ſi Collegium habeat reditum ſive naturâ, ſive pacto, vel aliàs quacunque cauſa redimibilem, quantumcunque etiam nominatim ſibi confirmari, ſeu (ut vulgo dicunt) amortiſari faciat à Rege, ſub quacunque forma, & quocunque pretio, tamen ſemper, ut prius, redimi poterit per debitorem. Benè verum eſt quòd ſi Rex ex juſta cauſa & propter bonum publicum per ſuam conſtitutionem faciat reditus per ſe non redimibiles, redimi poſſe, non cenſetur comprehendere reditus taliter à ſe confirmatos, ut perpetuò poſſideri poſſint; ſed hi reditus cenſentur à conſtitutione excepti, ut in *conſtit. Caroli ſeptimi ſuper redemp. red.* §. 21. quia alioquin beneficium confirmationis ſeu amortiſationis ſemel conceſſum, quod ſtare debet, aboleretur in effectu quod princeps veriſimiliter non intendit. Et ita etiam debet intelligi §. 21. ut reditus amortiſatos excipiat à conſtitutione, ſeu beneficio redimendi per legem novam dato, non autem quòd excipiat eos à jure redimendi jam acquiſito & competenti debitoribus ex quacunque juſta cauſa, unde etiam dico quòd *dictus* §. 21. debet intelligi de reditibus debitè amortiſatis, tunc videlicet tempore dictæ conſtitutionis Caroli VII. Secùs de amortiſatis poſtea quantumcunque ſolemniter, quia ex quo jus redimendi ſemel radicatum erat, & acquiſitum debitori ex dicta conſtitione, non potuit illud jus ſibi legitimè quæſitum ſine conſenſu ſuo tolli, per quamcunque amortiſationem, ſeu confirmationem per creditorem impetratam vel emptam, quocunque pretio, quacunque cauſa à principe, niſi debito conſenſerit. Cùm autem illud novum & indigeſtum edictum non ſonet niſi de reditibus pecuniâ conſtitutis, & ſic ſemper ſui naturâ redimibilibus, niſi tanto pretio venditi ſint, quanto redimi vix expediat, minus videtur quadrare dicta exceptio redituum amortiſatorum. Et certè non benè quadrat ad verba & tenorem dicti Edicti, quod loquitur de pecuniâ conſtitutis duntaxat. Patet ibi, *Pour le prix qu'elles auront eſté conſtituées, s'il en appert.* Clauſula verò immediatè ſequens, ibi, *& s'il n'en appert*, non refertur ad conſtitutionem, ſive ad titulum & cauſam conſtitutionis, ſed ad quantitatem pretii reditus ejuſdem qualitatis, ut in clauſula præcedenti.

314. Verùm dicta exceptio benè quadrat ad mentem & intentionem Senatus qui vidit è Repub. eſſe, illud Edictum intelligi generaliter de omnibus reditibus, ſaltem non fundiariis, ſed impoſititiis quocunque titulo, & ita debuiſſe ſtatui, & ſtrictius ſcriptum favorabiliter extendendum juxtà *l. hoc modo de condition. & demonſtra.* Quod ſatis clarè Senatus ſubindicat in prooemio & contextu modificationis ſuæ, dum quantum licet conformare & exæquare intendit cum veteribus conſtitutionibus & privilegiis hujus urbis, & tacitè meritò redarguit errorem κατὰ τὴν μικρολογίας compilatoris, quantumvis alioquin μακρολογοῦντι & ſuo ipſius judicio μεγαλόφρονος, licèt expreſſim ſtatuere non attentet διὰ [illegible], dici tamen non poteſt quantum Monarcharum interſit, Senatus authoritatem veteri, & prudentum bonorumque frequenti conſilio niti, ne improborum libidini pateant. Secundò, inquantum dicta modificatio Eccleſiis & Parœciis admiſcet Collegia, non eſt intelligendum de Collegiis Canonicorum, quæ vocantur Capitula Eccleſiarum Cathedralium, vel Collegiatarum, ſed de Collegiis ſcholarum vel ſimilibus, ubi unus quem Primarium vel Archididaſcalum vocant, præeſt, & ſolus adminiſtrat, ut in gymnaſiis hujus Academiæ, in quibus eſt eadem ratio, quæ in Eccleſiis unum Prælatum habentibus, vel orphanotrophiis unum adminiſtratorem. Sed longè diverſa & oppoſita ratio eſt in Capitulis Canonicorum, qui commune negotium ſimul diligenter in commune commodum intenti curant: ideò ſufficit à ſolo Capitulo ſine alia ſolemnitate redimere, ſecus ſi à Prælato vel adminiſtratore aut ſimilibus, qui licèt tutorum vel curatorum loco ſint. *leg. orphanotrophos. Cod. de Epiſcop. & cle. c. 2. quia contingit de relig. domib. in clem.* tamen quia perpetui ſunt, & nonnunquam (teſte experientia) ſolent proprium, non Eccleſiæ negotium agere, meritò de illis pariter diffiditur. Ideo prudenter & juſtè declaravit Senatus, non fore tutum debitorem, qui à ſolo Prælato, vel ſolo orphanotropho, aut ſimili redimat; licèt enim tutus ſit, & pleniſſimè libereretur ſolvendo ei reliqua argumēto *l. ſancimus. 1. de Cod. admini. tuto.* quia vicem gerunt fructuum, in quibus etiam diſtrahendis alia ſolemnitas non requiritur *l. fin. in fin. Cod. de admin. tutor.* Tamen ubi agitur de extinguendo & reſolvendo in totum ipſo jure reditus, meritò cautius agendum eſt. Tum quia hîc majus periculum verſatur, tum quia reditus iſte vicem rei immobilis in multis habet, ut diximus in *conſ. Pariſ.* §. 56. & ſup. *eod. quæſt.* 37. Tum, ut obvietur fraudibus, ne infidi adminiſtratores in præjudicium Eccleſiæ, pauperum, & ſucceſſorum, colludant cum debitoribus: vel ſi non colludant, malè diſſipent receptam pecuniam. Quas ob res multum laudanda eſt, & pro generali lege in hoc regno ſervanda hæc æquiſſima proviſio Senatus, ut debitor volens redimere, citari faciat coram judice Prælatum cum patrono, ſi quis ſit, vel cum collatore ordinario, vel ſi beneficium non ſit titulatum, illum vel heredes illius qui reditum dedit, vel orphanotrophum & alios reſpectivè (ſi tamen commodè, & ſine magnis ſumptibus citari poſſint) alioquin per edictum in prætorio per quator dies publicatum, & in loco beneficii ſignificatum, ad deliberandum de collatione pecuniæ, & illis non comparentibus, debitor conſignando in judicio, liberabitur à reditu.

315. Hîc advertendum ad multa, Primò, quòd hæc ſolemnitas non eſt præciſè de forma, uti ſcripta eſt, ſed cùm ſit æquitatis declaratoria, ſufficit obſervari per æquipollens, eadem ſervata æquitate, videlicet palam & bona fide vocatis his, ad quos principaliter negotium, vel cura ſpectat. Et conſignatione facta ſive in judicio, ſive in manibus probi viri (dummodò judex nominatim decreverit) puto ſtatim debitorem ipſo jure in totum liberatum, nec ulteriùs teneri de periculo, nec quid fiat vel contingat, ſed congrua ſolemnitate omiſſa; periculum erit debitoris, & adhuc curret reditus cum effectu, ſi pecunia perierit, vel diſſipata ſit. Si tamen omni ſolemnitate omiſſa, conſtet pecuniam aliter rectè collocatam in rem Eccleſiæ vel pauperum, liberatus erit debitor in totum, per dictam verſionem in rem, quæ tamen non præſumetur in dubio; ſed debitor allegans probare tenebitur, cùm huic fortunæ ſeſe ſubjecerit, omni ſolemnitate neglecta, & Senatus authoritate contempta. Secundò, quòd tempore obligationis realis factæ ſoli Prælato vel adminiſtratori, qui domini loco vel creditoris eſt, debitor liberatur à reliquis, dummodo perſeveret, & non ſit in mora ſervandæ hujus ſolemnitatis, ſecundùm notata ſuprà *num.* 298. Tertiò, quòd in quantum loquitur de judice dictarum Eccleſiarum, Collegiorum, vel locorum, debet intelligi, non de Eccleſiaſtico, ſed ſe-

culari Ordinario loci, quia iſtud negotium juriſdictionis ſecularis eſt; quin etiam templa & Eccleſiæ ſunt de territorio & juriſdictione ſecularis poteſtatis, ut dixi in *conſuet. Pariſ.* §. 41. *num.* 65. Si tamen eſſet utiliter factum coram judice Eccleſiaſtico, non eſſet dubitandum debitorem æquè liberatum. Quartò, in quantum loquitur de impenſis, debet intelligi, quò debitor has (dummodo modicas) recuperet, vel ei deducantur: quia fiunt principaliter gratiâ creditoris, utque illi non debitori conſulatur. Quintò, quòd prædicta procedunt quando reditus, invito creditore, redimi poteſt, aliàs ſervanda eſſet ſolemnitas in alienationibus prædiorum Eccleſiæ requiſita. Sed utrum prædicta procedant etiamſi redimatur ab ipſo Prælato vel adminiſtratore, qui nomine adminiſtrationis ſuæ, reditum emit? Videtur quod ſic, quia dicta modificatio non diſtinguit. Econtra quòd non, quia cum eo contractum eſt. arg. *l. quod ſervus in fin. l. filiæ,* & ibi Bart. *de ſolution.* in *l. filius Cod. de pactis.* in *l. ſi urbana, de condict. indeb.* Reſpondeo. Aut ille adminiſtrator emit reditum voluntarie de pecunia de qua aliàs liberè diſponere poterat. (Et idem ſi hujuſmodi reditum ad ſe ſpectantem dedit Eccleſiæ vel corpori adminiſtrationis ſuæ) & tunc licèt nomine adminiſtrationis emerit, tamen ei ſolvi, ſive ab eo redimi poterit, omiſſa hac ſolemnitate, quia totum iſtud in bona fide verſatur, ut dixi. ſed liberalitas per emptorem exercita, per ſe bonæ fidei præſumptionem inducit, & omnis fraudis ſuſpicionem extinguit. Fallit ſi emptor jam manifeſtè mutaſſet mores, & cœpiſſet diſſipare vel proprio commodo, & non adminiſtrationi ſuæ ſtudere. argumento *l. cùm quis in princip. de ſolution.* Pariter fallit, ſi redimens fraudem participavit, vel ſciebat emptorem mutato animo, velle in alios uſus pecuniam convertere. Aut verò adminiſtrator emit de pecunia adminiſtrationis non liberè, ſed ex neceſſitate, vel quia poterat cogi ſimiliter collocare, & tunc ſervanda dicta ſolemnitas, vel æquipollens cautela, quemadmodum ſi redimeretur ab eo qui juxta dictam modificationem compulſus fuerat, vel compelli poterat, ut ſuprà, collocare.

316. Tertiò principaliter in quantum eandem ſolemnitatem requirit in redimendis reditibus minorum, ſive habeant tutores & curatores, ſive non: ſanè debet intelligi ut ea ſolemnitas, vel æquipollens requiratur, quando minor eſt deſtitutus tutore vel curatore, & ſufficit id quod dictum eſt ſuprà *num.* 305. Si verò tutorem vel curatorem habeat, nulla alia ſolemnitas requiritur; ſed tutò redimere licèt à tutore vel curatore, dummodo bona fide, & aliàs non ſit manifeſtè ſuſpectus, nec eſt tanta ſuſpicio in tutore vel curatore qui temporalis eſt, & ſperatur creditorem majorem factum, ratione exacturum, quanta in Prælato orphanotropho. Quòd ſi major eſſet manifeſtè prodigus, idem dicendum quod in minore: ſi verò minor veniam ætatis haberet, vel eſſet vicinus majori ætati induſtrius, & res ſuas per ſe prudenter adminiſtrans juxta notata in *l.* 1. *Cod. qui & adverſus quos.* puto quòd ſine alia ſolemnitate ab illo redimi poſſet, ſicut ſimilis pecuniæ ſumma, etiam ante terminum tali tutò ſolvi poteſt. Quartò, in quantum loquitur de reditu non communi, ſed ſpectante ad mulierem conjugatam, non requirit prædictam ſolemnitatem: & rectè; ſed vult ſufficere numerari pecuniam marito, ut in heredia uxoris futura impendat, in quo licèt non exprimatur, tamen ſatis ſubindicatur requiri uxorem, quatenus commodè licet, admoneri, ut id curet à viro fieri. Tum quia ab illa propriè fieri debet redemptio, cùm ipſa ſit creditrix & domina reditus, ſi tamen abſit, & maritus petenti redemptionem offerat recipere, & in commodum uxoris impendere, tenetur debitor ei numerare: alioquin curret reditus, ne pecunia ſterilis ſit mulieri, nec in rem ejus impendi poſſit facto vel mora debitoris. Numeratio verò ſoli viro facta ſub ea conditione vel commemoratione, ut in rem vel commodum mulieris impendatur, ſufficit ad hoc ne cadat in communionem, utque teneatur vir rationem reddere tanquam de re propria uxoris, quod Senatuſconſultum ſatis innuit, & plenius dixi in *conſuet. Pariſ.* §. 108. Item iſtud debet intelligi in patria conſuetudinaria, ſeu quando vir & uxor ſunt communes in mobilibus & quæſtu: ſecùs in patria juris ſcripti, ubi uxor non eſt communis; tunc enim licet etiam reditus ſit nominatim datus in dotem, tamen nullo modo redemptio fieri poteſt à marito, nec illi numeranda pecunia; ſed numerari debet mulieri, à qua ſola poteſt redimi, cum bonorum ſuorum adminiſtrationem habeat, & non vir. Si verò per ætatem vel aliam imbecillitatem non habet bonorum ſuorum adminiſtrationem, tunc obſervandum eſt, prout in minore curatore indigente dictum eſt, & prædicta extendi poſſunt quando agitur de redimendo fundo ſub ea facultate vendito.

QUÆSTIO XLII.

SYNOPSIS.

1. *Eadem ratio fructuum naturalium & civilium.*
2. *Error And. Tiraquelli.*
3. *Differentia inter bonæ fidei, & malæ fidei poſſeſſorem, quo ad fructuum reputationem.*

317. QUadrageſimoſecundò, ſuccedit quæſtio: Debitor volens redimere, obtulit ſortem cum reliquis tutori vel curatori heredis creditoris, vel ipſi heredi majori annis, qui detrectat recipere & redemptionem conſentire, non doloſè, ſe ex juſta ignorantia, quod nondum ſciat qualis ſit reditus, nec an ſit pecuniâ conſtitutus, nec an & quanti redimibilis ſit. An interim reditus currat? Prima facie videtur quod ſic cum effectu, ſaltem quamdiu non eſt negligens ex inſtrumentis hereditariis, quæ penes ſe habet vel habere poteſt, veritatem reſcire: quia cum talis non ſit in mora, niſi doceatur ab interpellante id fieri debere, *l. ſi quis inficiatus.* ubi Bart. & alii *ff. depoſiti* vel ſaltem niſi lapſo tempore, quo potuit & debuit veritatem reſcire, ſequitur quod interim non venit in aliquo puniendus, ſed fructu reditus ſuos faciat ut priùs, cum non ſit in mora, ut per gloſ. & Doctores in *l. quod te, ſi cer. pet.* in *l. qui in alterius. de reg. jur.* Sic in ſimili, ſi vænitt fundus ſub pacto redimendi, deinde venditor offerat pretium hæredi emptoris, non conſtituit illum in mora, nec poteſt habere fructus à tempore oblationis, ſed ſolùm à tempore quo docuit de pacto vel jure redimendi, ut tenent recentiores in *l.* 2. *Cod. de pact. inter empt. & vendit.* etiamſi aliàs ſufficiat pecuniam offerre etiam extra judicium ſine conſignatione & depoſitione ad conſtituendum emptorem in mora, *ut* ſuprà *quæſt.* 39. igitur idem in caſu noſtro, quia ſicut ſe habent fructus naturales ad fundum, ita penſiones ad reditum, ſive ad ipſum jus reditus, cujus ſunt veri fructus civiles. Sed his non obſtantibus, contrarium dico, quia non ſolùm de natura, ſed etiam de juſtitia & neceſſitate hujuſmodi redituum eſt, ut non currant, niſi quandiu debitori ſortem habere licet eaque plenè frui reſpectu creditoris, unà cum facultate perpetua ſeſe li-

Digitized by Google

berandi, ſorte cum reliquis pro rata temporis oblata: nec hi reditus licitè contrahi poſſunt, niſi ſub hac conditione. Ineſt etiam ab initio tacitum pactum de non ſolvendo ſeu continuando reditum facta congrua oblatione. *per notata ſupra quæſt.* 39. Igitur ea facta, ſive creditor ſit in vera & formali mora, ſive non, propter caſum in perſonam ejus contingentem, ipſo jure deſinit reditus currere; quemadmodum de uſuris in quarum locum reditus ſucceſſerunt, dictum eſt in præcedentibus. Cur autem in hoc articulo aliud ſit, quando fundus ſub pacto redimendi vænit, ratio eſt in promptu: quia emptor fundi eſt interim purè & pleno jure dominus argum. *leg. generaliter. qui & à quibus manumiſſi liber. leg. 1. §. ſervi appellatione ad Syllanian. cum vulg.* & fructus ſuos facit per ſeipſum jure dominii, & illud jus fructus percipiendi & ſuos faciendi purum eſt, & nulla conditione nec tacita, nec expreſſa ſuſpenſum; unde oblatione facta ut non reſolvitur ipſo jure, ſed manet dominus, ita & jus fructuum illi annexum, nec reſtituendi ſunt, niſi ratione moræ, à tempore moræ, vel litis conteſtatæ, ut ſtatim dicam. Sed hic licèt reditus in ſe ipſo jure non reſolvatur per ſimplicem oblationem, niſi ſecuta redemptione vel ſolemni conſignatione & depoſitione, tamen fructus reditus non dependentà domino fundi penès debitorem exiſtentis, ſed ab obligatione perſonali, qua tenetur debitor, cui obligationi ineſt tacita illa conditio, niſi ſors cum reliquis offeratur, quæ interim donec vel extet, vel deficiat, ſuſpendit futura reliqua, & cùm extat, ipſo jure impedit obligationem futurorum reliquorum. Item facilius venditori reditus per manus ſuas ſolventi acquiritur exceptio, quàm venditori fundi traditi actio ad fructus recuperandos, in quibus non poteſt uti retentione, prout in reliquis facere poſſet debitor poſt congruam oblationem, etiamſi ipſo jure currere non deſinerent.

Differentia inter fundũ & reditum redimibiles.

318. Sed hic circa venditionem fundi redimibilis quidam errores convellendi occurrunt: certant enim & quandoque variant Doctores an ſufficiat ſimplex oblatio realis extra judicium, an verò requiratur conſignatio & depoſitio, ut latè per Doctores And. Tiraq. in *tract. retract. conventional. §. 4. gloſſ. 6.* ubi *n.* 4. decidit requiri conſignationem & depoſitionem ad finem recuperandi fructus poſt conſignationem, aliàs eam non neceſſariam, & in eo ſolo communi errore fundatur, quo dicunt, ſolam oblationem non impedire curſum uſurarum quæ fructuum loco ſunt, niſi fiat conſignatio, ſed hoc ſatis confutatum eſt ſuprà *quæſt.* 39. Breviter dicendum veritatem ſtare ab eorum ſententia, qui tenent ſolam realem congruam oblationem etiam extra judicium ſufficere: quod verum eſſe dico, etiam quò ad recuperationem fructuum, dummodo emptor vel ejus ſucceſſor interpellatus ſciverit vel ſcire debuerit ſe teneri revendere, & ſic in mora conſtitutus fuerit, juxta not. in *l. quod te. ſi cert. petatur.* Cæterùm quandiu propter juſtam ignorantiam vel imperfectam oblationem non eſt in mora, non teneri ad reſtitutionem fructuum quos interim percipit, etiam non conſumptorum & extantium, etiamſi conſignatio quantumcunque aliàs ſolemniter facta ſit, probo: tum quia in bonæ fidei judiciis veniunt fructus à tempore moræ: tum quia etiam in ſtricti juris judiciis mero jure veniunt à tempore moræ, ſi res fuit actoris text. in *l. videamus, ff. de uſur.* quorum utrumque hìc concurrit, quia fundus fuit actoris, & actio eſt bonæ fidei. Unde multò fortius hoc caſu veniunt fructus à tempore moræ, quàm in primitiva venditione, ubi ſi emptor offerat pretium & petat fundum, extunc veniunt fructus ratione moræ, ob ſolam qualitatem bonæ fidei: hìc autem accedit, quòd petit rem quæ fuit ſua, & pro hac ſententia caſus eſt in *l.* 2. ubi ita tenet Paul. *Cod. de pact. inter empt. & venditor.* nec poteſt ille text. cavillari, dicendo, quòd ibi hoc eſt propter legem conventionis, quia conventum erat ut oblatione facta fundus reſtitueretur, ut ibi pungit. Hier. Cagn. *num.* 60. Tum quia text. non dicit, ſola oblatione facta & ſic quòd ſufficit ſola oblatio, non eſt ob certam determinatam legem conventionis; ſed ex veteri regula, & diſpoſitione juris communis, ratione moræ. Tum quia illud verbum (*obtuliſſent*) & verbum (*oblatam*) intelligitur cum effectu, ſecundùm alia jura, videlicet de oblatione per quam interpellatus conſtitutus eſt in mora. Tum quia *d. l.* non debet reſtringi ad caſum, in quo formaliter pactũ eſt de oblatione; ſed juſtius verbum (obtuliſſent) ſonat facti contingentiam vel potius abbreviatum in reſcripto ſermonis ſeu libelli ſupplicis privatæ partis compendium. Unde *d. l. generaliter* habet locum, quandocumque prædium eſt venditum ſub pacto de retrovendendo, etiamſi non ſit facta mentio de oblatione, ſive quandocumque offertur pretium: quia illud tacitè ineſt, & expreſſum nihil operatur, ſed ſecundùm materiam ſubjectam (videlicet à tempore moræ) intelligitur.

316. Sed multo fœdius erravit Hieron. Cagnol. in repetitione *dictæ legis ſecundæ col.* 7. *num.* 73. ubi dicit quòd ſi venditor ageret poſt depoſitum pretium contra heredem emptoris, adhuc non venient fructus, niſi à tempore quo fecerit fidem de pacto redimendi; & ita dicit ſe aliàs obtinuiſſe, & miror quòd hoc ſequatur (ſed aliis ut reor occupatus) Domin. Adræas Tiraq. in *d. tract. retract. convent. §. 4. gloſſ. 6. num.* 50. Ego non facio vim in conſignatione, quæ per ſe regulariter non inducit moram, ubi aliàs non eſſet mora, ſed in lite mota, & conteſtata, quod verbum agendi ſignificat: & ſic à tempore litis conteſtatæ mero jure veniunt omnes fructus indiſtinctè, etiamſi actor nihil conſignaverit, etiamſi actio ſit ſtricti juris *l. cum fundus in princ. de reb. credit.* ſive reus ſit in bona, ſive mala fide *l. certum C. de rei vendicat.* etiamſi habeat juſtiſſimam cauſam litigandi, ut excuſetur ab expenſis, non tamen à fructibus. Rota, *deci.* 182. probabilis in novis, quia ſunt pars rei & ad hoc oneris cenſetur quaſi contractum tempore litis conteſtatæ *leg. 3. §. idem ſcribit. de pecul.* Quod autem dixi in redemptione fundi, ut non veniant fructus à tempore oblationis, vel etiam conſignationis citra veram moram; ſed ſolùm à tempore moræ, vel litis conteſtatæ, vel quæ debuit conteſtari, ſi per fruſtrationes rei diu & injuſtè conteſtatio fuit protracta per not. in *leg. ſi cum in fin. ſi quis cautionibus in judic.*

Error Hieron. Cagnol.

320. Limito, ut procedat, quando venditio eſſet facta juſto pretio, ſaltem habita rationabili tantùm deductione propter pactum de retrovendendo, putà quando fundus valoris triginta integro pretio (ſi abſolutè venderetur) vænit viginti ſub hoc pacto, ut ſuprà *quæſt. 35. num.* 267. ſecus multò ſi minori pretio, ut in effectu ſit fraus uſuræ vel antichreſi. Unde ſi fundus centum annui reditus afferens væneat ſub libera facultate redimendi pro mille quadringentis, licet læſio non ſit infra dimidiam juſti pretii propter pactum redimendi: tamen contractus non eſt juſtus, utpote in fraudem perpetuæ antichreſeos, quam non poteſt creditor ſtipulari, niſi augeat pretium ſaltem ad rationem quindecim pro uno, ut diximus ſuprà *quæſtione 35. numer.* 268. Et ſi emerit pro mille quingentis, ſciens valorem fundi & egeſtatem venditoris, debet reduci ad naturam antichreſis, ut non poſſideat emptor jure dominii, ſed jure creditoris, ut numquam præſcribat: quoniam ſolo nomine mutato, non debet eſſe licitum emere & viliori pretio & duriore debitoris conditione. Non tamen eſt contractus annullandus, ut pote quum alio ceſſante vitio, nullum fœnus improbum reſultet, etiamſi emptor nolit ſupplere juſtum pretium, ad quod etiam non tenetur: ſed ſatis eſt ei mederi, quod & quatenus occaſionem fraudis facit, videlicet ut caſu quo vænit, infrà rationem quin-

Digitized by Google

tædecimæ poſſit venditor repetere fundum, idoneè cavendo de ſolvendo reditu: quod tamen ita temperandum eſt, ut neutra pars lædatur, & nulli captioni locus ſit. Unde non ſufficit ſi debitor idoneè cavere velit de tanto reditu præſtando, quantum affert fundus: poteſt enim juſtè emptor dicere & offerre, vel quòd venditor idoneè caveat de reditu integro ad rationem duodecimæ, donec pretium reddatur pendendo, vel quòd contractus ſtet non jure acquiſitionis dominii, ſed jure hypothecæ & antichreſis, ut in ſimili de antichreſi diximus ſuprà *quæſt.* 35. Quod ſi hoc caſu malit venditor contractui ſtare, quàm fundo recepto duodecimam annuam ſolvere: deinde mortuo emptore, hæredi ejus offerat pretium, venient fructus à tempore oblationis, ſicut in formali antichreſi, vel nudo reditu: & extunc deſinit reditus currere, ſive hæres interpellatus habeat juſtam cauſam ignorantiæ, ſive non: nec erit tunc differentia inter hæredem bonæ fidei, & malæ fidei, niſi in hoc, quòd in eo qui eſt in vera mala fide, reputabuntur fructus ſub æſtimatione quanti plurimi in *l. in hac de condict. triticar. l. fin. de condict. furtiva*, ſed in eo qui juſtam habet cauſam ignorantiæ, quia non eſt in vera mora, reputabuntur ſolùm ſub æſtimatione communi. Et ne quis hîc hæreat in terminis, voco reditum ſimplicem, qui percipitur de manu creditoris: antichreſim autem, quando creditor percipit per manus ſuas, ſed tanquam de fundo debitoris hypothecato, in hoc tradito, vel juſta mercede conducto à debitore, ut creditor ſuper fructibus vel mercede reditum capiat. Venditionem verò fundi, quando creditor interim jure & titulo domini fruitur, quia fundum ipſum emit ſub pacto redimendi.

321. Hîc occurrit quæſtio mihi dum hæc ſcriberem propoſita. Creditor emit fundum ducenta circiter annua ferens pro mille octingentis, ſub facultate redimendi, & eodem contractu venditores, qui erant quatuor (quò tutior eſſet reditus, licet unus eorum eſſet dominus fundi, cæteri loco fidejuſſorum ſubrogati) ſinguli in ſolidum conduxerunt fundum ab emptore uſque ad ſex annos pro centum quinquaginta annuæ mercedis. Apparet manifeſtè iſtud eſſe factum loco emptionis reditus, quia hac via ſecurius ſibi cautum arbitrabatur creditor, quam per ſimplicem emptionem reditus, & hoc dummodo appareat, quòd emptor non inſidiabatur proprietati fundi, nec aliquid ultra rationem ſimplicis duodecimæ conceſſæ lucrari volebat in effectu. Quare ut propter eam ſolam verborum artem & cautelam ſine reali & effectuali tranſgreſſione ejus quòd vetitum eſt, non debet creditor in invidiam trahi, nec lucro aliàs conceſſo privari: ita ejuſdem artis & cautelæ prætextu, non debet ultrà quàm conceſſum ſit, lucrari, nec debitores ultra conceſſum gravari. Ideo cùm creditor eſſet honeſta & legalis perſona, nec ſolitus fœnerari, reſpondi contractum non eſſe illicitum, nec moderationi quidem ſubjectum, ſed non forte majoris efficaciæ quàm ſimplicem emptionem reditus, prædibus prædiiſque vallatam, finitóque primæ conductionis tempore, non teneri venditores reconducere; ſed (etiam nunc ea pendente) quemlibet eorum poſſe impedire ne emptor alii locet, vel per ſe fruatur, offerendo ſolvere & continuare reditum, donec redimatur: facta quoque ſortis & reliquorum oblatione congrua, ex tunc ipſo jure reditum non currere, ſive emptor vel ejus heres ſit in bona vel mala fide. Idem ſi paulo majori pretio emptor emerit, ſed modico, ut infra rationem quintædecimæ, ſalvo quòd nec juſto & ſolito fœnore defraudat creditorem, qui quadamtenus pretium auxerit. Hunc enim non poterit debitor in ordinem redigere, nec jure antichreſeos aut poſſeſſionis fundi excludere, niſi offerat ſolvere & continuare reditum ad rationem duodecimæ. Si verò creditor emit ad rationem ſexdecim pro uno, vel majori pretio, tunc quia non ita multum recedit à juſto pretio veræ & juſtæ emptionis ipſius fundi, conſiderata facultate redimendi, nulli fraudi (alio ceſſante vitio) locus eſt, ſed eſt cenſenda vera emptio fundi: & tunc ſimplex oblatio pretii vel etiam conſignatio non faciet ex tunc fructus debere reſtitui, niſi ſit juncta cum vera mora emptionis vel ejus hæredis, vel poſt litem conteſtatam, ut dixi, nec video quòd juſtiori, æquabiliori & uſibus hominum aptiori & commodiori ſymmetria decerni poſſit. Interim tædet me prolixitatis, ſtyli, & geſtit animus ad alia: ſed malo perſpicuitati & juvenum utilitati, quàm brevitati & affectui meo inſervire. His ſcriptis, valdè agitata fuit quæſtio in Prætorio Pariſienſi, de quadam honeſta vidua, quæ plura prædia magni reditus viliſſimo pretio emerat à quatuor in ſolidum vendentibus, & per aliud inſtrumentum eadem die eiſdem locaverat uſque ad ſex annos, pro penſione quæ ad rationem duodecimæ pretii quadrabat, data facultate redimendi ad eoſdem ſex annos, quibus lapſis eiſdem ſub eiſdem pactis ad tres annos relocavit, quibus lapſis venditores neque reconducere, neque penſionem continuare volebant; ſed omnia computare in ſortem, tanquam contractu nullo. Et fuit vidua, quantumvis honeſta nec fœnerari ſolita, in magno periculo, ob emptionem præciſam & viliſſimam, & facultatem redimendi limitatam, forma contractus inſpecta: licèt ſatis conſtaret quòd vidua noluerat habere prædia, ſed ſimplicem duodecimam & ejus ſecuritatem, donec per notarios & proxenetam probavit ſe initio noluiſſe niſi ſimplicem duodecimam & hypothecam. Et quòd illa forma contractus proceſſerat facto & inventione debitorum, & ab eis viduæ renitenti tanquam ſecurior obtruſa fuerat, non ſine aperta ſuſpicione doli ad eam decipiendam & omni reditu fraudandam per debitores machinati, rationes & dilutiones quas allegavi pro vidua, brevitatis causâ omitto.

QUÆSTIO XLIII.

SYNOPSIS.

1. *Ipſo jure admittitur compenſatio ad impediendum curſum uſurarum.*
2. *De liquido ad liquidum fit compenſatio.*
3. *Depoſitio ritè facta ipſo jure abſoluit.*

Compenſatio. 322. QUadrageſimo tertiò ſuccedit quæſtio, An fiat compenſatio ipſo jure ad impediendum curſum horum redituum? Prima facie videtur quòd ſic, juxta *l. ſi conſtat, l. etiam Cod. de compenſat. l. ejus Cod. de ſolution. l. cum alter. cum l. ſequent. de compenſat.* ubi indiſtinctè compenſatio fit ipſo jure ad inhibendum curſum uſurarum, ſive jure actionis, ſive officio judicis etiam privilegio minoris ætatis debitarum, ſive utrumque debitum ſit uſurarium, ſive uſuræ ſint æquales hinc inde, ſive inæquales, ſive non ſit debitum uſurarium niſi ab altera parte. Et idem ad vitandum remiſſionem pœnæ, tenent gloſſæ Bart. Bal. Ang. Paul. Fulgoſ. & omnes in *d. l. ſi conſtat,* & generaliter ubicumque defectus ſolutionis poſſet afferre præjudicium vel damnum debitori. Alex. *conſil.* 45. *num* 4. *lib.* 3. *conſil.* 74. *num.* 4. *lib.* 5. Socin. *conſil.* 130. *ad fin. lib.* 4.

Digitized by Google

Curt. ſenior. *conſil. 70. col. fin.* Jaſ. in *bonæ fidei inſtit. de actionib.* Adde Socin. in *l. Iulianus, col. 2. num. 9. de condition. & demonſtr.* ubi ampliat, etiamſi hinc inde verſaretur pœna ex diverſis cauſis, putà ex diverſis compromiſſis, reprehendendo Bart. & Paul. ibi; ſed non meruerunt reprehendi, quia non ſentiunt contrarium; ſed ita debent intelligi, prout etiam intelligit ibi Alexander in *addit. ad Bart.* Ampliant communiter legiſtæ ad debita jurata, ad impediendum perjurium, ut Bart. Ang. Raph. Curt. in *l. amplius, rem rat. haberi* Joan. Fab. Joan. de Plat. in §. *in bonæ fidei. Inſtitut. de Action.* Bal. in *c. ad noſtram 1. de jurejur.* & placet tum ad pœnam perjurii vitandam, *d. l. ſi conſtat.* tum quia nihil intereſt compenſare an ſolvere, inquit text. in *l. ſi debitor. qui potior. in pig. hab.* Tum quia debitor facto creditoris ſui, qui quod debet non ſolvit, impedire, imò jam impeditus fuiſſe videtur, quominùs ſua die ſolvat vel ſolverit, & ſic inutilis, eſt actio ei per quem ſtat, *l. potior in fin. qui potior. in pig. hab.* Imò debitor eo ipſo ſolvere vel ſolviſſe videtur, inquit text. *l. Iulianus ait, de condition. & demonſtr. l. 3. in princ. de ſtatu lib.* Tum etiam conditio quantumcunque in forma ſpecifica impleri debeat, tamen compenſando impletur, *l. ſi peculium §. 1. ver. quod ſi hered. de ſtatu lib. & d. l. Iulianus ait.* Quæ ampliatio placet, licet turba Canoniſtarum, exceptis Baldo & Imo, contrarium teneat in *d. cap. ad noſtram 1.* quos Jaſ. maluit ſequi in *d. §. in bonæ fidei.*

323. Quod autem omnes ferè Doctores rurſus ampliant in emphyteuta, ad vitandum commiſſum, non placet, ut ſcripſi in *conſuetudine Pariſienſi §. quæſt. 5.* Item limito, ut prius compenſatio fieri intelligatur in uſuras, ſi quæ debeantur, reliquum autem in ſortem. Patet, quia etiamſi ab homine offeratur compenſatio, vel etiam realis ſolutio, non tenetur creditor admittere niſi prius uſura ſolvatur *l. cum & ſortis, de pignor. action.* cum vulg. Sed ad rem: concludo in his reditibus nullam fieri compenſationem ipſo jure, ſed demum congrua oppoſitione facta ab homine, quæ vice oblationis ſit. Ratio, quia nulla eſt obligatio ſortis reddendæ, igitur nulla compenſationis materia. Tum alioquin circunvenirentur creditores, qui pecuniam quidem à ſe debitam tenentur habere paratam & otioſam ad ſolvendum debitori, mox aut quandocunque voluerit exigere: & tamen non poſſent ſortem reditus exigere, nec cum ea compenſare, nec reditus interim niſi ad nutum debitoris curreret, quod eſſe tiniquum, nec etiam eſſet æqualitas, quam compenſatio requirit, quia creditores non poſſunt invitis debitoribus reditualibus, cum redditumm ſorte compenſare, quod eiſdem ex alia quavis cauſa deberent, poteſt enim dicere debitor; nolo compenſare, quia nolo nunc redimere, ſed reditum continua quod autem mihi debes exigere, volo. Quantamcumque igitur ſummam purè debeat creditor, currit reditus ipſo jure & cum effectu, donec debitor ſignificet creditori ſe velle redimere, & indictam ſummam compenſare, quo facto velut ſolutione ſtatim, ipſo facto reſolvitur reditus, dummodo ea ſumma à creditore purè debita non ſit minor ſorte cum reliquis tempore hujus ſignificationis debitis, vel dummodò debitor offerat reſiduum ad redemptionem requiſitum: ut enim non poteſt fieri redẽptio reditus pro parte: ita nec compenſatio reditus pro parte invito creditore. Non obſtat quòd licet aliàs non admittatur particularis ſolutio, tamen compenſatio particularis ſive pro rata admittitur, ut tradunt Doctores in *l. quidam æſtimaverunt ſi cert. petat.* quia ea eſt natura compenſationis propriè ſumptæ: quæ tunc demum locum habet, quando hinc inde verſatur debitum purum & liquidum & exigibile, ſaltem de jure (neque enim conſiderabile eſt quòd alter minus ſolvendo ſit cùm ſibi ipſi quiſque dives ſemper & ſolvendo ſit, *l. quærebatur, ad leg. Falcid.*) ut ſic debiti creditique invicem contibutio fieri poſſit, *leg. 1. de compenſat.* & tunc etiam qui minorem ſummam debet, poteſt alteri invito pro rata compenſare, etiam reſiduum debiti non offerendo, etiamſi creditor minoris ſummæ, ne dividatur, offerat minorem ſolvere, nihilominus tenetur compenſationem pati, quâ etiam oblatâ, jam cenſetur recepiſſe, & penès ſe habere partem compenſatam, & non poteſt deinceps ipſo jure petere niſi reſiduum, & hîc nulla captio alterutrique verſatur. Ceſſante autem mutua obligatione hinc inde exigibili, ceſſat materia veræ & propriæ compenſationis, unde in his reditibus, quando debitor redimere volens offert creditori, eidémque debitori ſuo, non eſt propriè compenſatio ſtrictè ſumpta: de qua in *l. 1.* & toto tit. *de compenſation.* Patet, quia non eſt debiti & crediti contributio: quia offerens non debet quod offert, quum non poſſit cogi ad offerendum, *Inſtitut. de obligat. in prin.* nec eſt propriè ſolutio debiti, ſed voluntaria meræ facultatis reſtitutio ſive reſolutio, quæ non poteſt fieri nec offerri pro parte, ſicut nec implementum cujuſlibet conditionis, *leg. cui fundus, de condition. & demonſtrat.* Unde ſi ſumma offerenda major eſt eâ quam debet creditor, nihil agit debitor, niſi reſiduum realiter offerat, quo facto ſatis eſt, quia etiam implementum conditionis fit compenſando, largè ſumpto vocabulo, ſive magis propriè loquendo, imputando, dummodo integrè fiat, *l. Iulianus ait de condition. & demonſtration.* cum vulgar.

Solutio.

324. Hinc vides rationem differentiæ, cur quamvis hi reditus non habeant propriè ſymbolum cum pœnis, ſed cum uſuris, & tamen de jure in debito uſurario fit etiam ipſo jure ſine miniſterio hominis compenſatio pro rata, etiam in parte, ad impediendum curſum uſurarum pro ea parte, *d. l. ſi conſtat. cum l. ſeq.* licet hoc pro parte non proſit ad evitandam commiſſionem pœnæ pro rata, niſi tantumdem debeatur: quia etiam expreſsè ab homine oppoſita compenſatio partis non impediret totam pœnam committi, *l. 5. in fin. de verborum obligation.* igitur multò minus tacitè & ipſo jure impedit. Cur igitur in hoc hi reditus magis accedunt pœnæ quam uſuræ? Reſpondeo, hoc eſt non quia uſuris tanquam earum ſuccedanei magis accedant: ſed quia debitor non eſt obligatus ad ſortem, nec ad eam reſtituendam cogi poteſt à creditore. Cujus oppoſitum eſt in uſuris illis veteribus juris ſcripti, in quarum ſorte proinde cadit vera compenſatio, *ut d. l. 2. cum leg. ſeq. d. leg. ſi conſtat.* ſecus hîc. Unde quoties continget currere certum reditum ita tamen quòd nihilominus creditor, ſi velit, poſſit ſortem exigere cum reliquis uſque ad ſolutionem, ut in caſu ſuprà *quæſt. 26.* & in *can. ſalubriter de uſur.* & infrà *quæſt. 78.* tunc locus erit regulæ juris communis de compenſando etiam ipſo jure, ſine hominis miniſterio, etiam pro rata portionis, ut amplius non currat talis reditus, niſi pro rata reſidui, *d. l. ſi conſtat.* Et intellige ex eo tempore quo creditor poteſt ſortem exigere, ſecùs pendente termino dato debitori ad ſolvendum, ut ſuprà *quæſt. 27. ad fin.* quia cùm compenſatio ſit quædam executio, non prius ipſo jure fieri, quàm exigi poteſt, niſi offeratur à renuntiante ſuæ dilationi. Ex his habes quòd compenſatio ipſo jure bene habet locum in reliquis, quæ exigi poſſunt, ſed non in ipſa ſorte reditus, quæ exigi non poteſt. Amplio, etiamſi uterque alteri debeat reditum ejus quantitatis, etiam ejuſdem qualitatis, ſive uterque ſit non redimibilis, ſive uterque vel alter tantùm redimibilis, quia ſi non ſint redimibiles, non compenſantur interim niſi reliqua præterita, non autem reditus in ſe, etiamſi alter offerat, niſi utraque pars conſentiat: idem ſi alter tantùm reditus ſit redimibilis. Si verò uterque redimibilis eſt etiam pro pari ſumma, adhuc poteſt uterque dicere: nolo redimere à me debitum, ſed volo vendere, vel alii cedere mihi debitum, id quod liberè facere poteſt; &

reditus venditus vel ceſſus tranſit in tertium ſine aliquo onere compenſationis, niſi reſpectu reliquorum præteritorum ante ceſſionem, per ea quæ plenè & novè ſcripſi in *conſuetudine Pariſienſi* §. 74. Unde quantumcumque uterque reditus redimibilis ſit, etiam pro pari ſumma, non eſt locus compenſationi ipſius reditus in ſe, etiam ab homine oblatæ, niſi utraque parte conſentiente. Nec obſtat ſi dicatur, quod quamvis hic non cadat compenſatio ipſius juris reditus, quia neutrobique eſt ſortis obligatio, neuter enim tenetur ad ſortem reſtituendam: tamen quòd alia ratione debet eſſe locus compenſationi, quaſi non interſit ejus cui offertur, cùm ſint reditus omnino ſimiles, & æquivalentes, æquè tutò collocati, & omni reſpectu pares. Quia imò notabiliter intereſt, quia poteſt nolens compenſare juſtè dicere: indigeo nunc pecunia, ideo nolo compenſare nec confundere, ſed volo vendere ut pretio fruar; tibi verò pendam tuum reditum, vel cauſari poteſt aliter ſe velle de jure reditus tanquam de re ſua diſponere *l. in re mandata Cod. mandati.*

325. Sed hic incidit quæſtio in reditibus de voluntate debitoris redimibilibus. Utrum congruè oblata compenſatio cum ſumma per creditorem debita extinguat reditum ipſo jure? Videtur quòd non, quia hic (ut dictum eſt) non eſt propria & adæquata compenſatio, ſed potius imputatio, ſeu ficta & æquipollens oblatio ſortis & reliquorum debitorum, quæ in effectu videtur debitor offerre, ex quo offert tantumdem compenſare. Sed oblatio etiam realis licet faciat ipſo jure ſiſtere curſum reditus pro tempore futuro, tamen non liberat, ipſo jure à præteritis, nec reditum ipſo jure reſolvit, ut ſuprà *quæſt.* 39. At fictio non poteſt plus operari quàm veritas *l. ſi filiusfamilias. ubi Iaſ. & omnes ſi cert. peta.* Breviter contrarium dico duplici ratione, prima, quia certum eſt quòd conſignatio legitimè facta, videlicet integrè judice adito, parte vocata, liberat ipſo jure, *leg. acceptam Cod. de uſur. leg. obſignatione Cod. de ſolution.* & reſolvit ipſo jure, *l. ſi à te Cod. de pact. inter empt. & vendit.* Sed hic per creditorem ſtat quominus conſignetur, quia non ſolvit quod purè debet, unde conſignatio fieret: ergo in ejus præjudicium pro facta habetur, *l. jure civili de condition. & demonſtrat.* Secunda, quia hæc imputatio eſt plus quàm conſignatio. Patet, quia creditor habet jam eam ſummam penès ſe, quod eſt plus quàm ſi conſignatum eſſet, quia id dicitur ei ipſo facto ſolutum eſſe: igitur hæc imputatio fortius, ſaltem non minus liberat, quàm conſignatio, & viciſſim creditor ipſo jure liberatur ab eo quod debebat imputari pro rata, & hoc quando creditor tantum purè debebat, quanta erat ſumma offerenda: aliàs ſi quod eſſet ſupplendum, requireretur reſidui realis oblatio, ut curſus reditus impediretur, & illius reſidui conſignatio, ut reſolutio & liberatio ipſo jure obtineatur, infero quod hæc imputatio in duobus relevat, & expeditior eſt reali oblatione: primò, quia in oblatione reali non ſufficit pecuniam offerre in ſacculo, niſi extrahatur, & præſente creditore, numeretur niſi creditor recuſet, vel per eum ſtet, ut Paul. & Alexand. in *l. ſi mora ſoluto matrim.* Alexand. in *l. ſi ſervus, col. 2. de vulg. & pupil.* Jaſ. in *l. qui Romæ in prin. de verb. oblig.* & alii ſuprà *num.* 297. allegati. Secundò, quia debet fieri in loco ubi debetur reditus, *juxta not. in leg. uſuras Cod. de ſolution.* quæ omnia ceſſant in hac imputatione, quæ poteſt fieri ubicumque invenitur creditor, niſi ſi quid ſuperſit realiter offerendum.

QUÆSTIO XLIV.

SYNOPSIS.

1. *Solutio aut liberatio dici non poteſt, niſi nummi in accipientem tranſeant.*
2. *Conſumptio conciliat mutuum, quem non conciliarat numeratio.*
3. *Dolus dans cauſam contractui bonæ fidei, facit contractum ipſo jure nullum, idem de diſtractu.*
4. *Expedit plures actiones habere.*

326. Quadrageſimo-quartò occurrit jucunda quæſtio. Quid ſi debitor de facto redemerit de pecuniis ipſiuſmet creditoris? Hæc quæſtio prima facie videtur ridicula, & nullius negotii: ſed certè valdè ſeria & operoſa eſt, & ad multa utilis. Et primò videtur redemptio ipſo jure nulla, quemadmodum talis, ſolutio (ſuper qua tantùm fundatur) ipſo jure nulla eſt: non eſt enim ſolutio, nec fit liberatio, niſi nummi fiant in ſolidum accipientis, *l. ſi ſervos Cod. de action. empt.* vel illud quod in ſolutum datur *l. ſi quis alienam, de ſolution.* aut donec præſcriptione vel conſumptione recociliet ſolutio, *l. ſi alieni, de ſolution.* & not. in *l. nam & ſi fur ff. ſi cer. petat.* Quòd ſi nummi ſint creditoris, non eſt nec futura eſt liberatio, *l. ſi mandavero §. ſi mandaverim, in fin. mandati.* Sed redemptio hujuſmodi redituum nihil aliud eſt quàm vera ſolutio & luitio, ſaltem quando fit à debitore. Quòd ſi quis cauſetur eſſe veram revenditionem, (quamvis hoc negari poſſit, ſaltem reſpectu debitoris, qui non magis dicitur reditum vendidiſſe, quàm uſum certæ quantitatis in genere conduxiſſe, ut infrà *quæſt.* 69. *ad fin.* & faciunt not. ſuprà *quæſt.* 37. *in prin.*) tamen etiamſi maximè illud verum ſit, etiamſi dicatur eſſe omnino idem, atque cùm quis fundum ſub eo pacto venditum redimit, adhuc clarum eſt quòd iſte redimens tenetur præcisè facere nummos accipientis, *l. ex empto in fin. prin. de action. empt.* Alioquin nil redimit, nec fundus fit ejus, etiamſi retardatur, quia revendens non videtur habere fidem de pretio, ex quo non vult revendere, niſi præſenti pecuniâ, quemadmodum ſi quis vendit præſenti pecuniâ, vel etiam ſimpliciter non transfert dominium etiam tradendo, niſi nummi ſui fiant §. *venditæ Inſtit. de rer. diviſione.* Unde fortiùs probatur, quia emens reditum hujuſmodi, nil emit, niſi pecunia numerata ſit, & facta accipientis, ſuprà *l. eos & quæſt.* 23. Nec unquam incipiet reditus currere, niſi pro rata pecuniæ factæ venditoris cum effectu: igitur neceſſariò ſequitur, quòd redimens nil redimit, nec unquam deſinit reditus currere, niſi pecunia facta ſit accipientis, quoniam horum correlativorum idem jus, eadem ratio, & de uno dictum de altero quoque intelligitur, *l. fin. de acceptil. leg. 2. de reſcind. vend. l. 2. de Cypreſſ. lib. 11. Cod.* imò ſequitur quòd niſi in ſolidum pecunia facta fuerit creditoris, non deſinit reditus in ſolidum currere, niſi fortè unus tantùm numulus deficeret, qui non eſſet in conſideratione *l. quamvis de condition. & demonſtrat.* quia creditor non tenetur nec vult ſortem recipere pro parte, nec redemptionem pati pro parte. Quibus non obſtantibus quantumcumque expedita videantur, dico diſtinguendum eſſe: aut debitor Solutio.
redemit de nummis creditoris, ſcienter & mala fide, aut bona fide. Primo caſu prædicta procedunt, ut ſemper currat reditus cum effectu, adeò ut nec in reliquis locus ſit præſcriptioni quinquennali ex conſtitutione anni 1512. §. 70. cùm facto & dolo debitoris impediatur

Digitized by Google

impediatur creditor agere, & hæc ampliatio prima. Amplio ſecundò, etiamſi debitor & authores ſui non detinebant, putà ex depoſito, ſed verè poſſidebant pecuniam alienam: debuit enim debitor potiùs tanquam alienam domino reſtituere, quàm ut ſuam ad redimendum dare: aliud eſt enim reddere, aliud quaſi de ſuo dare *l. 1. §. eleganter. ad fin. depoſiti.* imò dando ut ſuam contrectavit, domino invito, & furtum commiſit. Amplio tertiò, etiamſi tantùm aliqua pars pecuniæ erat creditoris, quia ex quo ſcit debitor, meritò totum ei imputatur, nec curſus reditus impeditur in aliquo, quia non poteſt redimi pro parte, nec compenſari pro parte, ut in quæſtione præcedenti. [Non obſtat *l. ſi is ad nummos in princ. verſ. ſin autem communes*, ibi, *confeſtim pro parte mea naſcitur. De ſolut.* quia loquitur in mutuo, vel ſolutione debiti merè dividui.]

327. Sed incidenter quæritur, an ſaltem conſumptione, reconcilietur redemptio? videretur quòd ſic, non obſtante quavis mala fide redimentis, per text. in *l. nam & ſi fur. de reb. cred. & ſi certum petat.* Contrarium verũ eſt, *quia d. l. nam & ſi fur.* & ſimiles loquuntur quãdo quis dat vel numerat pecuniam alienam cujuſuam tertii ut ſuam: quia tunc conſumptione ſecuta, contractus reconciliatur inter contrahentes: nec origo attenditur, *l. non unde originem C. de reb. cred.* Secùs ſi pecuniam domini ipſimet domino mutuet; vel ſolvit, quia ab initio nullum eſt mutuum, *l. ſuæ rei de contrahend. emptione nulla ſolutio l. ſi procuratorem §. ſi liber homo l. ſi mand. vero, §. ſi mandaverim ff. mandati* nec unquam futura eſt reconciliatio, niſi per numerationẽ alterius pecuniæ. Cùm enim dominus per conſumptionem non poſſit magis fieri dominus, liquet quòd conſumptio in domino non poteſt operari reconciliationem, licèt eam poſſit operari in non domino, & ſic concluſio quartò amplianda, ut nec conſumptione reconciliari poſſit.

Conſumptio.

328. Secundo verò caſu quando debitor ignoranter & bona fide redemit, putans pecuniam ſuam, & tunc omiſſa diſputatione, breviter dico quòd reditus, eſt & manet ſtatim redemptus & extinctus, ſalvo, niſi in continenti appareat de evictione ſeu errore & defectu pretii, & debitor ſtatim ſit in mora ſolvendi ſeu refundendi pretium: quia tunc etiamſi verè ſolviſſet, nec ſolviſſe videtur, *l. qui ſic de ſolut. l. 3. de divortiis.* Et ad ſic dicendum moveor ratione & Paradigmate, quia redimens certat de damno vitando, & alioquin capi poſſet, & ſequerentur multa abſurda. Quid enim ſi ſuccederet ei, cui creditor vel prædeceſſores ſui tantam vel majorem pecuniæ ſummam, non ad numerum, ſed ſignatam in loculo depoſuerunt, & debitor putans loculum hereditarium de pecunia inde ſumpta redemerit, quam ſi ſciviſſet alienam, erat tamen omninò de aliis pecuniis ſuis redempturus? Niſi enim dicamus eum liberatum propter bonam fidem, ſequitur magna captio: quia dum putat ſe liberum, reditus ſuper eum currit, & ſine facto & culpa ſua perdit occaſionem ſeſe liberandi, & invitus & neſcius implicatur æri alieno, aliiſque incommodis ſubjicitur: putà ſi prædia ſua vendat ſine onere dicti reditus, quem de pretio prædiorum venditorum maturè redemiſſet, ſi ſciviſſet. Item ſequeretur quòd incurreret hæc magna incommoda culpâ creditoris, qui negligens fuit debitum proſequi & repoſcere, quod eſt abſurdum: quia mora & culpa ſua, ſuo cuique authori, non alii debet eſſe nociva, *l. mora, de verborum oblig. cum vulgarib.* Sequeretur etiam quòd depoſitarius in effectu ſervaret depoſitum proprio damno & periculo, lucro verò deponentis. Et ſic noſtra diſtinctio æquiſſima eſt, captionem omnem excludens, jus utriuſque partis conſervans, & utrumque reddens indemnem: & ſic etiam dato, non conceſſo, quòd alioquin eſſet dubia, foret tamen eligenda & ſequenda, *l. 1.* & ibi Paul. *ſi quis cautionib.* Rurſus, alio legali exemplo confirmo, quemadmodum ſi fundus de pecunia ipſius emptoris bona fide redemptus ſit, rediit verè dominium per retraditionem, & manet redemptus fundus: quia ex quo emptor retradidit, dominium retranſtulit, prout intendebat retransferre, & fidem habebat de pretio ſoluto, licèt per errorem, quia non impedit effectum retranſlationis dominii, ex quo non fuit extorta dolo. Secùs ſi redimens (& idem in emente) fuiſſet in mala fide: quia tunc illa venditoris fides & confidentia ſolutionis eſſet dolo extorta, & conſequenter propter dolum dantem cauſam ipſo jure nulla, ſecuundum naturam contractus bonæ fidei: diſtractus enim æquè bonæ fidei eſt, *l. de tutela C. de integ. reſtitut. minor.* text. in *l. 2. Cod. de pact. inter empt. & vendit.* Et ſic non obſtat *d. §. venditæ*, quia dico quia licet vendens vel revendens hoc velit facere præſenti pecunia tantùm, tamen eo ipſo quòd contentatur de pecunia, & habet pro ſoluto, habet fidem de ſolutione, quantumcumque erret: & ſic vix eſt, an dolus ſolventis dederit cauſam vel non. Non obſtat, *d. lex ſi quis aliam*, quia loquitur in permutatione, vel datione ſpeciei pro ſpecie, ſecùs ſi res pro pecunia, ut hic *l. ſi prædium Cod. de eviction.* Et ſic noſtra diſtinctio optimè & clarè procedit etiam per puncta juris.

329. Non obſtat aliud eſſe, ſi quis emerit reditum de pecunia debitoris, & quòd tunc ſive bona fide, ſive mala fide indiſtinctè non valet nec currit reditus, nec eſt idem quod in emptione fundi, quia hoc caſu diverſa eſt ratio correlativorum, ut mox ſummatim oſtendam: Poſtquam enim ſemel incidit ſermo, melius eſt ſimul totum conficere. Quando reditus emptus eſt, vel redemptus de pecunia aliena: Aut enim de pecunia tertii aut verò recipientis. Si pecunia tertii conſumptione reconciliatur *d. l. nam. etſi fur.* Si verò pecunia recipientis, nunquam reconciliari poteſt conſumptione, ut dixi; ſed diſtinguendum inter ementem & redimentem. Quantum ad ementem autem, non eſt ulteriùs impræſentiarum diſtinguendum de bona vel mala fide numerantis, ſed indiſtinctè non valet, nec ulla oritur obligatio reditus conſtituti de pecunia recipientis (niſi ſcienter animo donandi hoc faceret) cùm enim verè nil ſolutum ſit, nec profectum pretium, & ſic non ſubſit ſors, impoſſibile eſt ejus uſuram ſive reditum hujuſmodi ſuccedaneum currere vel deberi. Idem ſi hic reditus non ſpectet ad negotiationem fœneratoriam, ſed commutatricem, putà ad rationem trientalis uſuræ conſtitutus, ſive redimibilis, ſive non, indiſtinctè; quidquid enim ſolvitur, indebitum eſt, & condici poteſt. Fateor quòd ſi emptor ſit & maneat bonæ fidei, poteſt eſſe locus præſcriptioni temporis, etiamſi ſit reditus duodecimæ, cùm non ſit contractus ex ſui forma, nec ex mente contrahentium uſurarius, juxta notata ſuprà *quæſt. 17.* non autem poterit eſſe locus præſcriptioni longi temporis etiam prætextu *legis de in rem verſo ff. de uſuris* per not. ſuprà *quæſt. 18. in fin.* ſed longiſſimi duntaxat, propter negotium cum putativo debitore geſtum, ex quo oritur condictio indebiti, quæ perpetua eſt: ita quòd in hac materia non poteſt eſſe locus minori tricennariæ præſcriptioni, nec conſtitutioni quidem regiæ de decem annis, ut ſuprà *quæſt. 17.* Quantum verò ad redimentem, benè diſtinguendum, ut dixi, inter bonam & malam fidem; ratio differentiæ hoc caſu inter ementes & redimentes bonæ fidei eſt. Tum primò, quia emens certat de obligatione quærenda & lucro eoque uſurario, & ſic utcunque bonæ fidei ſit, ob defectum ſortis nihil acquirit: redimens verò certat de liberatione & damno vitando. Tum ſecundò, quia emens reditum ſemper percepturus eſt de manu venditoris, & ſic non poteſt quantum ad hoc æquiparari emptori fundi, prout poteſt redimens redemptori fundi æquiparari. Poſtremò ſenſus communis & totius negotii legalis æquitas ſatis apertam & ſolidam in hoc articulo differentiam oſtendit. Quòd ſi lector diligens & acris ingenii ſcire velit quid fiet de veteri actione ad pecuniam

Plena deciſio.

domino ſuo de facto ſolutam. Hæc quæſtio excedit metas hujus tractatus, ſed in gratiam ſtudioſorum non gravabor paucis perſtringere.

350. Breviter dico, quòd ſi dominus tempore dictæ ſolutionis nullam habebat perſonalem actionem contra ſolventem ad pecuniam ſuam, ſed ſolùm realem vel præparatoriam, putà rei vendicationis vel ad exhibendum: & tunc cùm illæ ſolutiones conſumptæ ſint, non habet electionem inter remedia, ſed pecunia ut ſua retenta, & ſolutione reprobata, ſolùm habet actionem ex novo contractu ad ſolutionem pretii tanquam ſolutione non facta. Fallit, ſi ſolvens mala fide ſolvit, & ſic furtum commiſit, & condictione furtiva ex delicto, & actione furti obligatus fuit: quia tunc habet dominus electionem inter remedia, ut dicam in ſequenti membro. Amplio etiam, ſi ſolvens neſciat recipientem eſſe dominum, ſed putat alium eſſe dominum, vel ignorat quis ſit: quia ſatis eſt quòd ſciat alienam eſſe, ut contrectando & dando ut ſuam, furtum committat *l. fin. Cod. unde vi. & toto tit. de furtis*; ſi tamen ſolvens habebat animum furandi: ſecùs ſi putabat fortè ſpectare ad fratrem vel patruum ſuum, quem credebat permiſſurum. Si verò tempore ſolutionis orta eſt domino extrinſecùs actio pœnalis, putà condictio furtiva, ut dictum eſt, vel alia vetus perſonalis actio, putà depoſiti, competebat, ut ſuprà *num.* 328. tunc habet electionem inter remedia approbandi vel reprobandi ſolutionem, prout utilius ſibi viſum fuerit, aut maluerit; non autem poſſet eandem ſolutionem ſimul approbare & improbare, nec utriſque ut pote contrariis remediis uti *l. 1. Cod. de furtis.* Hujus brevis deciſionis veritas & æquitas patet diſcurrendo per omnia exempla ſive contractuum commutativarum rerum, ſive ſolutionis debiti uſurarii legalis, ſive redemptionis reditus noſtratis: putà ſi vendidiſti fundum Titio, qui ſolvit de pecunia tua. Erit autem illuſtrius exemplum in venditione rei mobilis: ut ſi vendidiſti ei merces pro centum, quæ ſolvit de pecunia tua. Aut enim ſcienter & furtum committendo, & alia circumſtantia non adjecta ſecundum terminos juris, non commiſit furtum mercium, ſed pecuniæ, contrectando illicitè, & ſolvendo tanquam ſuam: ex quo furto obligatus eſt condictione furtiva, etiamſi priùs non contrectaſſet, nec furtum commiſiſſet: à qua condictione non liberatur per dictam ſolutionem ipſi domino factam, quia illud non eſt reddere domino, ſed quaſi de ſuo in rem ſuam, non in rem domini dare, *inquit textus in l. 1. §. eleganter depoſiti* unde non magis liberatur condictione furtiva, quàm ſi cuivis ſuo nomine ſolveret, aut aliter conſumeret: reſtat igitur condictio furtiva *l. in re furtiva*, *l. fin.* & per totum *tit. de condiction. furtiva* cum pœna furti, quibus agere potuit dominus, non tamen bis conſequetur (citrà duplum aut quadruplum furti) eandem pecuniam: quia agendo ex delicto, neceſſariò ratam habet ſolutionem, ſeu potiùs ſolutionis conſumptionem: non autem qualitatem & malitiam furti, & ſic interim liberatus manet fur à pretio mercium. Poteſt etiam dominus, omiſſa via delicti, reprobataque ſolutione tanquam non facta, pecunia verò ut ſua retenta, agere ex vendito ad pretium. Si verò Titius bona fide ſolvit, tenebatur autem commodati vel depoſiti ex facto prædeceſſoris, æquè dominus habet electionem, ut reprobata ſolutione, tanquam reſtituto commodato vel depoſito pecunia retenta, veterique actione remiſſa, veram de novo ſolutionem petat ex vendito, vel ſi malit ſolutione approbata, tanquam obligatione & actione ex vendito ſublata, veteri actione commodati depoſitive ad reſtitutionem pecuniæ agat. Nec otioſa eſt hæc plurium actionum diſtinctio, *l. non eſt novum. de action. empt.* Multa enim contingere poſſunt, ut interſit unam aut alteram eligere poſſe. Quid enim ſi Titius non eſt ſolvendo, & merces conſumpſerit, & ſic inanis eſt actio ex vendito, *l. non is, de dolo*, ſed pro depoſito vel commodato dati erant fidejuſſores vel prædia hypothecata? & ſic utilis eſt vetus actio depoſiti vel commodati. Contra ſi tempore venditionis & ſolutionis bona fide factæ, nondum præſcriptum erat actioni commodati vel depoſiti, ſed modicum temporis reſtabat: quo poſteà effluxo, ſublata eſt vetus actio; non tamen ex hac odioſa præſcriptione ſupervenienti reconciliata eſt præcedens ſolutio: quia nullo jure, nec ulla concludenti ratione probatur: & ſic actio ex vendito, quæ non obſtante illa ſolutione ſuperfuit, adhuc ſupereſt, & utilis eſt, ſi Titius ſolvendo ſit, vel quandocumque ad pinguiorem fortunam deveniat. Eadem dicenda ſunt, ſi Titius debebat tibi ſub beſſibus vel ſemiſſibus uſuris centum, quæ de tua pecunia ſolvit, ſalvo quòd hoc caſu ſi Titius bona fide ſolverit, non potes ex intervallo ſolutionem reprobare, ut centum cum uſuris medii temporis & futuri, donec ſolvatur, petas: & hoc ne Titius ignorans uſurario debito (quod aliunde maturè diſſolviſſet) alligetur. Et ſic agendum erit actione veteri, tanquam depoſitarius depoſitum in rem ſuam per errorem converterit; ſi tamen medio tempore præſcripta erat vetus actio, puto ſupereſſe actionem ex mutuo ad ſortem tantùm, non autem ad uſuram, cujus curſus ſemel citra dolum debitoris remiſſus non reviviſcit. Idem omninò ſi Titius de tua pecunia redemerit reditum duodecimæ, vel alium quem tibi debebat, & ſic pleniſſimè expedita eſt hæc quæſtio cum ſuis appendicibus, tam theoricè quàm practicè.

QUÆSTIO XLV.

SYNOPSIS.

1. *Extraneus pro debitore conſignans creditorem conſtituit in mora.*
2. *Nemo jus ſuum vendere coarctandus.*

331. QUadrageſimo-quintò ſuccedit quæſtio, An alius poſſit pro debitore offerre & redimere reditum? Videtur quòd ſic, *l. ſolvendo, de negot. geſt. l. ſi pro me. de ſolutionibus*, ubi probatur hoc procedere etiam invito debitore: ſed quòd etiam creditori invito poſſit, per quemcumque offerri, ut etiam in mora conſtituatur, & etiam periculum in

Tertius offerens. eum transferatur, eſt caſus in *l. qui decem §. ſed quod ſi ignorante, de ſolutionibus*, & in *l. cum & poſtliminii, Cod. de captivis & poſtliminio rever.* Hinc decidit Angel. in *l. tale pactum §. poſt diviſionem.* per illum textum de pactis, quòd etiam debitore convento, poteſt quilibet extraneus offerre debitum pro eo, & impedire proceſſum: nec poteſt dicere creditor, nolo quòd ſolvatur niſi per conventum. Et licèt non clarè probetur in illo textu: quia ibi offerens totum, non eſt extraneus, ſed unus ex hæredibus debitoris: tamen clarè & diſertè probatur in juribus præallegatis, per quæ tenent omnes Doctores ibi, & in *l. obſignatione Cod. de ſolutionibus*, & in *l. acceptam, Cod. de uſuris*, & ubique, quòd ſicut ipſe debitor offerendo conſtituit creditorem in mora, & deponendo & conſignando liberatur ipſo jure: ita ſi quivis alius pro eo, etiam ſine mandato offerat, vel conſignet.

Digitized by Google

In contrarium autem videtur, quòd non ſumus hîc in terminis horum jurium, quæ loquuntur, ubi quod debetur duntaxat offertur. Unde ſi ageretur de liberando debitore à reliquis præteritis, prædicta planè procederent: non autem quando agitur de redimendo & reſolvendo ipſo jure reditus: quia tunc quod offertur, non debetur. Debitor enim non eſt obligatus ad redimendum, nec ad ſortem, ſed eſt ipſe creditor qui obligatus eſt pati redemptionem, & revendere: unde non ſolùm ſumus in terminis dictorum jurium, ſed in terminis oppoſitis: videlicet quòd extraneus petit ſolui vel fieri, quòd non ſibi, ſed alii debetur, in quo oppoſita regula eſt, peti non poſſe, *l. invito. Cod. de ſolutionibus.* Sic ſi quis vendiderit fundum ſub pacto redimendi, non poteſt extraneus abſque mandato venditoris offerre, nec in mora conſtituere creditorem, qui non tenetur ei, niſi de mandato docenti acquieſcere, & idem in retractu proximitatis, ut dixi in *conſuet. Pariſ.* §. 174. De quo ultimo plenius ſcribit Dom. Andr. Tiraq. in *tractatu retract. proxim.* §. 1. *gloſſ.* 9. *num.* 255. *cum ſequentib.* item capi poſſet creditor. Quid enim ſi extraneus hic oblator ignotus eſt, & fortè furatus eſt pecuniam oblatam, vel numerando aut conſignando ab alio depoſitam, furtum committet, & nummi extantes vendicabuntur per dominum, *l. ſi filiusfamilias, ff. ſi certum petatur.* vel ſi pecunia ſit offerentis, ſi ſit minor vigintiquinque annis, vel ei bonis interdictum ſit, poterit ſive per reſtitutionem, ſive jure communi repetere pecuniam creditori ſolutam, etiam conſumptam, vel etiam his ceſſantibus, non obſtante judicis decreto, qui declaravit debitorem conſignatione liberatum, repetere ſummam conſignatam, & decretum eluſorium reddere.

Solutio. 332. Solvendo diſtinguo, aut iſte extraneus offerens non vult ſibi cedi jus reditus, ſed duntaxat vult illud ſupprimere, aut vult ceſſionem jurium. Primo caſu valet oblatio, & ſtatim ipſo jure deſinit reditus currere. & ultra facta (ad recuſationem creditoris) debita conſignatione, ipſo jure reſolutus eſt reditus, & debitor in totum liberatus: non tamen tenebitur creditor literas reditus, licèt inanes, reſtituere extraneo, donec oſtendat mandatum: nec eaſdem conſignare, ſed ſufficit, quòd paratus ſit eas reddere debitori, vel habenti mandatum: & interim poteſt judex conſtito de oblatione, recuſatione, & conſignatione, declarare reditum reſolutum. Verum eſt quòd hæc judicis declaratio parum operatur: quia implicat tacitam conditionem, ſi conſignatio non revocetur, prout creditore tamen citato, ſi eſt facta in judicio, revocari poteſt à conſignante, cùm non ſit acceptata per creditorem, per notata in *leg. acceptam. Cod. de uſuris*, & hoc quando extraneus nomine proprio conſignavit, licèt ad commodum debitoris, cui in caſum quo creditor acceptaret, donatum volebat, alioquin judex non debet permittere pecuniam reddi, niſi citato debitore, cujus nomine conſignatum eſt, & cujus eſſe pecunia præſumitur. Secundo caſu, quando offerens vult ſibi cedi, non debet audiri. Ratio, quia primo caſu oblatio reſolvitur in veram ſolutionem, & meram liberationem, ideo habent locum jura pro prima parte citata, & eadem naturalis æquitas, ut alium pro eo ſolvendo liberare poſſimus. Secundo verò caſu, non eſſet liberatio, ſed creditoris mutatio, & cogere eum ad vendendum jus ſuum, quod eſt injurioſum, *l. nec emere Cod. de jure deliberan. l. id quod noſtrum de regul. jur.* unde ceſſant prædicta jura & æquitas, & locum habent oppoſita, pro ſecunda parte addicta. Hoc etiam captioſum eſſet debitoribus, quorum intereſt inſcios non mutare creditores, quos nonnunquam habent propitios, faciunt quæ ſcripſi in *Conſuetudine Pariſienſi* §. 172. quòd reditus duodecimæ etiam ſuper hæredíis antiquis conſtitutus, non poteſt jure proximitatis retrahi invito debitore, ne fortè cogatur incidere in manus avari & intractabilis, qui fortè prius denegavit, quod debitor ab extraneo amico invenit. Ad primum caſum non obſtant præfatæ captiones creditoris; tum quia non ſunt veriſimiles, ideo viderentur fruſtrationis causà allegari; quòd ſi ſit aliqua probabilis ſuſpicio, non tenebitur creditor acceptare, ſed juſtè recuſare poterit. Nec obſtat, quòd ſua non intereſt: quia ſaltem pignori pecuniæ incumbet, quia imò cauſari poteſt, ſe velle eam ſtatim utiliter impendere: nec aliud eſſe, quàm damnum & periculum quærere. Facta autem hujuſmodi ſuppreſſione reditus, is qui ſolvit vel conſignavit, habet obligatum debitorem ex geſtione ad eam ſummam, & pro commodo geſtionis duntaxat: unde non poterit eum cogere ſtatim ad eam ſummam reſtituendam, nec ad aliquem reditum interim pendendum: ſed ad eam ſummam reſtituendam, nec ad aliquem reditum interim pendendum: ſed ad eam ſummam duntaxat particulatim, & commodis intervallis reſtituendam, boni viri arbitrio, habita ratione perſonarum, & quantitatis & facultatum debitoris: ita ut ea geſtio non oneret, ſed competenter relevet debitorem, juxta *l. ſed an ultro de negot. geſt.*

QUÆSTIO XLVI.

SYNOPSIS.

1. *Creditor tertio ſoluenti, vel offerenti, jura, & actiones ſuas cedere compellitur.*
2. *Debitor præſtans id ad quod tenetur, obligationem diſtrahit.*
3. *Obligatio paſſiua cedi non poteſt, ut nec ei ſubjacentes qualitates.*
4. *Obligatio de reditu continuando noxali aſſimilatur.*

333. QUadrageſimo-ſextò conſequenter ad prædicta ſeſe offert pulchra quæſtio plures includens quia multæ ſunt notabiles limitationes ad dictam *l. nulla, Cod. de ſolutionib.* in quibus creditor tertio ſolventi vel offerenti tenetur jura ſua & actiones cedere, ut plenè per Paul. in *l. ſi res obligata de legat.* 1. quas ſummatim tangit Alex. apud Bald. in *d. l. nulla. C. de ſolution* & latè Ant. Neguſan. *tract. pig. in* 3. *memb.* 5. *part. prin.* ubi videas: non enim tranſcribo. Sed de effectu quæro. Utrum iſtis, quibus competit beneficium cedendarum, putà correis, vel fidejuſſoribus, vel poſſeſſoribus fundi ſpecialiter hypothecati, offerentibus & redimentibus, teneatur creditor cedere jus reditus? Breviter teneo, quòd ſic, ſub nova noſtra modificatione, de qua in quæſtione ſequenti, & niſi in merè extraneo, ut in quæſtione præcedenti. Et quia hæc quæſtio multa comprehendit, ut videas quanto molimine mihi conſtent analytica mea, arguam utrinque. Et primò videtur indubitanter quòd ſic, unà cum omni hypotheca & jure totius reditus, *l. fidejuſſoribus, l. cum is qui l. ſi fidejuſſores, in fin. de fidejuſſor. l. cùm alter. l. ſcripto Cod. eod. l. cùm poſſeſſor. de cenſib.* ubi diſertè dicitur quòd creditor tenetur ad venditionem nominis. Et hoc videtur æquiſſimum, maximè quando is qui petit ceſſionem, urgetur ab eodem creditore ad ſolutionem, ut quando creditor unum ex correis in ſolidum perſequitur, vel bonæ ſidei emptorem, qui fundum ſpecialiter hypothecatum ad reditum ſine onero emit, qui ſecun-

dum conſuetudines Franciæ etiam perſonaliter ſine diſcuſſione conveniri poteſt. Si igitur ut ſeſe eximat, ſortem cum reliquis offerat, mediante ceſſione, videtur creditor teneri, & in mora conſtitui, nec currere deinceps reditum, ſi recuſet recipere cedendo. Secundò confirmatur, quia redemptioni ineſt revenditio, ſed iſte creditor tenetur ad patiendum & præſtandum, ut à ſe redimatur: igitur revendere tenetur, quia neceſſariò ineſt tanquam correlativum, *l. cùm emptio. de reſcind. vend. l. fin. de acceptil.* & revenditioni ineſt venditio: venditioni autem nominis ineſt ceſſio, & tranſeunt actiones utiles ſine alia ceſſione, *l. 2. C. de action. & oblig. l. ex nominis Cod. de hæred. vel action. vend. l. ſi cum emptore ff. de pact.* Tertiò, quia creditor fœneratorius tenetur correo debendi, fidejuſſori, vel poſſeſſori, ſortem cum reliquis offerenti, cedere nomen ipſum cum uſuris ipſis præteritis & futuris, cum hypothecis & omni jure, *l. Paulus de fidejuſſor.* & ut inquit text. in *leg. fidejuſſoribus*, in *leg. cum is eod.* tenetur nomina ipſa cum omni jure ſuo vendere, cedere & transferre. Igitur ad idem tenetur creditor iſte reditualis, cùm hi reditus ſint veterum illarum uſurarum ſuccedanei. Quartò per æquitatem & rationem *legis in creditore, de evict. on.* quæ videtur locum habere ſaltem in emptore bonæ fidei fundi hypothecati, qui emit ſine onere, & nunc evincitur à creditore, à quo (quia à venditore ſuo non defenditur) redimit, ne & re ſua, & pretio, & recurſu evictionis parum ſæpe tutæ careat, & ſimiliter in fidejuſſore, qui ne perpetuò cogatur pro alio ſolvere, redimit, & ſibi cedi petit. Nec enim videtur quòd creditor hoc denegare poſſit, cùm ſine ullo diſpendio hoc

Ius redimendi eſt in bonis.

poſſit, *l. in creditore, de eviction. l. jure ſuccurſum de jure dot.* Quintò, quia iſtud jus redimendi, cui obligatio revendendi ineſt, non ſolùm in excipiendo, ſed etiam in jure obligationis & actionis conſiſtit: & ſic verè in jus ſubſiſtens, & in bonis debitoris, prout ſi eſt actio, ergo eſt in ejus bonis, *l. rem in bonis, de acqu. rerum dom.* ergo iſtud jus hypothecari poteſt, & eſt hypothecatum poſterioribus creditoribus. Poteſt etiam cedi ex regula generali, *l. ult. C. de hæred. vel action. vend.* & tacitè tranſit, & cedi videtur in ceſſione vel alienatione fundi ad talem reditum hypothecati, ſive cum onere, ſive ſine onere dicti reditus transferatur, & ſic fidejuſſor ſaltem ſingularis ſucceſſor, qui rem acquiſivit cum omni jure & pertinentiis, videtur ſufficientem habere cauſam à debitore in jure redimendi, & revendendi. Sextò, quia etiam ipſi debitori ſolventi cedi poteſt à creditore contra uſucaptorem, vel alium habentem jus poſterius ab alio, quàm ab ipſo debitore, ut not. gloſſ. & Doctores in *l. uſucapio Cod. de pignor.* Et videtur quòd creditor ad hoc teneatur, cùm non habeat diſpendium, argum. *dictæ l. in creditore.* Et ſic quod teneatur cedere habenti jus vel cauſam à debitore.

334. In contrarium argumentor, hunc creditorem indiſtinctè nemini teneri reditum cedere, ſed ſufficere quòd offerat pati redemptionem & ſuppreſſionem reditus, & cedere actiones pro reliquis præteritis quæ ſibi ſolventur: ſed pro ſorte vel ipſo jure reditus nihil cedere teneatur, nec extraneo, nec correo, nec fidejuſſori, nec poſſeſſori pignorum. Et probo, quia etiamſi totum corpus juris ad hunc finem excuſſeris, non

Beneficium cedendarum[?].

invenies hoc beneficium cedendarum fuiſſe introductum nec datum, niſi contra eos, qui tanquam ſibi debitum & exigibile recipiunt & receperunt: & his qui quod ſive in totum, ſive in parte ab aliis, & à ſe exigi poteſt, vel poterat, ſolvunt vel ſolverunt. Sed hîc dum creditor ſortem jure redemptionis accipere compellitur, non accipit quod ſibi debetur, nec exigit, ſed exigitur, & facit id ad quod invitus tenetur, & cogi poteſt: & ſic non tenetur cedere pereuntes actiones, quia nullo jure cavetur, imò videtur in ſe injuſtum, quia ſatis eſt debitorem id præſtare & facere, ad quod duntaxat tenetur, & hoc faciendo ſolvitur, in totum omnis obligatio. *Inſtit. quib. mod. toll. oblig. in princ.* nec ultra quicquam exigendum. Porrò iſte creditor non eſt creditor, niſi in quantum concernit exactionem reliquorum præteritorum, quoad futura enim, incertum eſt debitum iri, ut ſuprà *num.* 301. *num.* 304. *num.* 317. & ſic pro præteritis & debitis tantùm poſſunt adaptari jura prædicta: ſed non videntur poſſe adaptari, in quantum idem creditor tenetur & cogi poteſt redemptionem pati: quia hoc reſpectu non eſt creditor, ſed verus debitor, ut dictum eſt. Cúmque ſe obligaverit ad meram & nudam ſuppreſſionem reditus, reponendo ad ſtatum qui erat ante emptionem & creationem reditus, ſequitur, quòd hoc faciendo, omni obligatione exuitur: conſequenter nullas actiones cedere cogitur, ſed ſufficit quòd res ad priſtinum ſtatum redeat, quod etiam de ſe proclivius & facilius eſt, *l. ſi unus §. pactus, in fin. de pact.* & ſic non obſtat primum. Secundum verò non obſtat, quia iſtud revendere, quòd tacitè ineſt, intelligitur ſecundum materiam ſubjectam: & ſic de ſimplici ſuppreſſione ſive reſolutione reditus, qui etiam non fuit creatus, niſi cum hoc onere, ut annullari & reſolvi poſſet, & res ad priorem ſtatum redire. Certum eſt autem quòd quando ab initio appoſitum fuit pactum redimendi, non fuit intellectum de alia redemptione, quàm de iſta per quam reditus extinguitur, & res ad priorem ſtatum redit: non autem fuit intellectum de tranſlatione ipſius juris permanentis. Igitur hoc eodem modo debet verbum revenditionis, ſive tacitum, ſive expreſſum intelligi, nec ulterius operari poteſt, *l. non omnis in princ. ſi cert. pet.* Non obſtat tertium: quia loquitur, quando ſors debetur creditori, & poteſt exigi per eum qui eo reſpectu, ſcilicet ſortis, verè dicitur creditor, *leg. fin. in fin. Cod. de jure dot.* & tunc conveniunt jura, quæ loquuntur de ceſſione fienda à creditore. Sed hîc eſt oppoſitum; quia iſto reſpectu redemptionis creditor non eſt niſi debitor.

335. Ad quartum prompta eſt reſponſio, quod *d. l. in creditore*, loquitur in eo qui vendidit pignus jure creditoris: & ſic licet non teneatur de evictione, ex defectu juris pignorantis *l. 1. & per to. Cod. de eviction.* tamen tenetur præſtare ſe creditorem fuiſſe, hoc eſt, tenetur ad limites juris pignoratitii, ſeu qualitatis in qua vendidit: unde tenetur omne jus pignoratitium, quale habet, ſi eſt efficax, ſaltem contrariam pignoratitiam, quam in omnem eventum habet, contra debitorem cedere emptori ſuo, ejuſque indemnitati, quantum ſine diſpendio ſuo poteſt conſulere, & ad hoc emptori ſuo ex proprio contractu obligatus eſt, & in hoc emptor ſecutus eſt fidem venditoris ſui, & plus creditor ad hoc tenetur etiam jure actionis. *l. pen. de diſtr. action. pignor. & d. l. in creditore*, ubi text. inquit. *quòd ad hoc teneatur ex empto.* Sed in caſu noſtro creditor non eſt aliquo modo obligatus ad conſervandum fidejuſſorem vel poſſeſſorem indemnem: & poſſeſſor non fuit in aliquo ſecutus fidem creditoris, nec etiam fidejuſſor, niſi in hoc, quòd creditor, ſorte cum reliquis oblata, teneretur pati redemptionem, & meram extinctionem reditus: igitur non tenetur ad cedendum. Secus in eo qui emit à Titio reditum antiquum redimibilem, debitum ab aliis eidem Titio, ſibique cavit novis prædibus prædiiſque, pro ſecuritate & evictione venditionis ſibi factæ per Titium: quia ſi ſecuta vel imminente evictione agat contra fidejuſſorem Titii, videlicet quem accepit à Titio, qui fidejuſſor ut vitet moleſtiam evictionis, & periculum aſſignandi reditum ſuper bonis ſuis, redimit: tunc enim tenetur creditor cedere fidejuſſori actionem ex empto & omnem aliam actionem vel hypothecam, quam habet contra Titium, & cæteros primos primi debitoris fidejuſſores, vel pignora, ratione dictæ emptionis & evictionis. Ratio, quia illa evictio erat debita creditori per iſtum qui petit ceſſionem, & redemptio eſt congrua ſatisfactio pro evictione: & ſic omnis actio evictionis cedenda eſt ſatisfacienti per jura prædicta quæ

Creditor quando de evictione[?].

tunc conveniunt. Sed in quæſtione noſtra nec evictio, nec redemptio, nec ſors debetur creditori, ſed duntaxat debitor habet facultatem extinguendi reditum, ſorte cum reliquis oblata, qua facultate vel exceptione fidejuſſores quoque, & poſſeſſores pignorum uti poſſunt, cùm ſit exceptio realis: igitur non poſſunt excedere limites exceptionis, nec ceſſionem petere: quia non venit ex natura exceptionis, vel facultatis luendi, nec per prædicta jura. Ad quintum fateor, quod hæc facultas competebat etiam per modum actionis, non tamen continuò eſt jus per ſe ſubſiſtens & ceſſibile: nec eſt in bonis per ſe, & propriè, ſed facit quo minus dicitur eſſe in ære alieno, & abeſſe à bonis. Non enim aliud eſt quàm diminutio obligationis paſſivæ, qua tenetur creditori, quemadmodum dies vel conditio obligationis, vel exceptio non petendi, non eſt propriè in bonis, ſed facit ut minus abſit à bonis. Idem ſi debitor habet jus petendi vel condicendi liberationem certo caſu, quemadmodum enim ipſa obligatio paſſiva non poteſt cedi: nec ita ejus accidentia & qualitates, ſive augeant, ſive diminuant obligationem, non obſtat *d. ex fin. Cod. de hæred. vel actio. vendi.* quia præſupponit materiam ad hoc idoneam, ut cedi poſſit videlicet quando actio competit ad aliud nobis dandum vel fiendum, quod alii dari vel fieri poteſt, ut etiam quando creditor detinet fundum luendum, ſecùs quando nil detinet, & actio competit ad liberandum, vel non præſtandum in futurum: hoc enim cedi non poteſt. igitur nec ſingularis ſucceſſor poteſt in hoc caſu habere à debitore. Ad ſextum reſpondeo, nullo jure expreſſum, quòd creditor teneatur cedere debitori: & quòd non teneatur, ſentiunt Salyc. in *leg. 1. Cod. de his quæ in prior. cred. loco ſucced.* & expreſsè Anto. Negusan. in *tract. pig. 3. memb. 5. par. num. 43. cum ſeq.* Sed ne tandem nimis altercando veritas amittatur, aut ita intricetur, ut vix extricari queat, jam jam tempus eſt, ut ad deciſionem analyticam accingamur.

Solutio. 336. Dico igitur intermiſſis pauliſper argumentorum periſpheriis, ipſum veluti centrum inſpiciendo, quòd tota hujus quæſtionis difficultas & epitaſis verſatur in duobus punctis. Primum, an creditor iſte reditualis ex vi contractus vel obligationis ſit obligatus non ſolùm ad meram redemptionem, nudamque reſolutionem patiendam ſorte cum reliquis oblata: ſed etiam ad cedendum & transferendum jura, ſi petatur & petentis interſit. Secundum, ſi fortè non eſt ad hoc obligatus ex vi ipſa obligationis: an verum ſit, & dici poſſit, quòd ſors ipſa vel quid mobile ei debeatur; utrumvis ſit, habeo intentum. Sed oſtendo etiam utrumque verum eſſe, igitur deciſio indubitata. De primo ſic: Fac debitorem decem reditus annui redimibilis pro centum viginti, ſuper quibuſdam fundis ſuis in ſpecie, & ſuper omnibus bonis in genere, vendere unum ex fundis ſpecialiter hypothecatis ad onus dicti reditus, id eſt quod emptor tenebitur illum ſolvere, & indemnem reddere debitorem, accidit emptorem gravatim exolvere reditum, ita quòd ſæpè debitor impetitur & exigitur à creditore: debitor autem meritò moleſtiam hanc ſubinde in ſingulis terminis ad indemnitatem agendi contra emptorem pertæſus & exoſus mavult redimere reditum: itaque creditori ſuo ſortem cum reliquis offert, petens jura & actiones ſibi cedi, quod duplici conſilio facit, tum ut evitet moleſtiam circuitus & recurſus ſubinde importunè ſuſcipiendi & inferendi: tum ut deinceps reditus ad commodum ſuum currat, utrùm teneatur creditor cedere? Accur. in ſimili variavit, & in *l. 1. §. cùm prædium. de pignor.* tenuit cedi non poſſe, nec ſi creditor etiam velit. Sed *in l. uſucapio Cod. de pignorib.* tenuit cedi poſſe, ſi velit creditor. Doctores hanc ultimam, illa reprobata, ſequuntur, & volunt, quòd non teneatur creditor debitori ſuo cedere, ut dixi, excepto ſolo Bart. qui ſubobſcurè tamen ſentit creditorem cogi poſſe in *d. §. cum prædium* & in *l.*

[...]tiam debiti ceden[...]m.

Aristo. quæſt. 3. quæ res pignori oblig. poſſ. Ego dixi veritatē eſſe, quòd in caſu noſtro vel ſimilis æquitatis, tenetur creditor etiam debitori ipſi, ſi ejus interſit (ut hic) cedere. Probo per regulam & æquitatem *l. in creditore. de evictio.* quia creditori nullo modo nociturum eſt, debitori verò profuturum: igitur evici, quòd creditor non eſt obligatus ad nudam ſuppreſſionem reditus, ſed etiam ad ejus ceſſionem. ſi opus ſit, & petatur: igitur hæc ceſſio juſtè peti poteſt ab omni poſteriore creditore vel habente jus, vel cauſam à debitore, putà ſi debitor primò vendidit fundum Caio minori pretio, ad onus dicti reditus: ſecundò vendidit domum æquè hypothecatam Seio, ſine onere, ſed integro pretio: quia Caius dictum reditum ſolvere, & indemnitatem præſtare tenebatur. Creditor autem ſubinde impedit Seium, fortè urbi morantem & viciniorem, cui gravius & moleſtius eſt identidem impeti & impetere, modò venditorem ſuum, modò Caium pro recurſu ſuo, quàm reditum redimere: itaque ſortem cum reliquis offert, petendo ceſſionem jurium & actionum, quibus præcipuè uti intendit contra Caium, & ab eo reditum ſuo otio ſuaque opportunitate exigere, prout Caius ad hoc tenetur venditori ſuo, à quo ad hoc onus emit, nonne hic adeſt manifeſta æquitas. *d. l. in creditore*, & oppoſitum eſt mera iniquitas? Igitur & huic tertio cedere tenetur ſimpliciter, videlicet tam contra debitorem principalem, quàm contra Caium, & alios, quos ea res contingit. Quod autem dixi de debitore, qui vendit rem ſpecificè hypothecatam, illuſtrioris exempli causâ dixi, propter conſuetudines Franciæ ſecundum quas poſſeſſor fundi ſpecialiter hypothecati poteſt in ſolidum ſine diſcuſſione ad reditus continuationem conveniri. Item autem quod debetur & valet ceſſio ſecundum terminos juris, videlicet ceſſante dicta conſuetudine, ut ſi debitor ad hoc oneris vendiderit fundum generaliter tantùm hypothecatum, deinde quia emptor lentus eſt in ſolutione reditus, debitor ne ſubinde ſemper impetatur, redimit, ſibique cedi petit: hoc enim æquum eſt, & ſua intereſt, & æquè fieri poteſt: & ſic creditor cedere tenetur. Et hoc caſu poterit ceſſionarius per ſimplicem hypothecariam ceſſam cogere emptorem ſuum ad ſolutionem reditus vel dimiſſionem & ſubhaſtationem fundi empti, ídque ſine aliqua diſcuſſione ratione promiſſionis ſuæ, dicti ſpecifici pacti in venditione fundi appoſiti: vi autem dictæ hypothecæ, jure ceſſo, præferetur omnibus aliis creditoribus, quibus cedens præferebatur, exceptis tamen illis quibus ipſe debitor ex pacto ſuo, vel eorum quorum eſt hæres, tenetur. Idem ſi debitor non alienavit expreſsè, ſed paſſus eſt uſucapionem fundi, quàm tamen creditor quantum ad ſe, ſemper interrupit, vel quia creditor erat minor, ut ſæpe uſuvenire poteſt.

337. De ſecundo dico, rectè, ſubtiliter & realiter ex communi & naturali ſenſu, conſiderando non corticem ſeu formulam, aut tectorium verborum, ſed rerum exitus & effectus, quòd in effectu creditor hujuſmodi non eſt creditor reliquorum, & continuationis reditus tantùm ſed etiam ſortis ipſius non copulativè: nec alternativè, ſed ſubjectivè ſeu ſubordinatè, vel analogicè. Patet, quia continuatio reditus ei non debetur præciſè, ſed niſi malit debitor ſortem reddere, & donec eam reddat, quæ obligatio quaſi ſimilis eſt obligationi noxali *l. 1.* & per to. *de noxal. action. l. miles. §. decem. de re. judi.* & illi de qua *in l. ſi quis ſtipulatus fuerit. de ſolut.* ut enim illic, ita hic, unum eſt in obligatione, videlicet continuatio reditus, alterum in ſolutione, videlicet reſtitutio ſortis, quæ ſit in libera & perpetua facultate debitoris, obligatio continuandi non eſt præciſa nec ſtabilis; ſed ſemper commutabilis & reſolubilis ſorte oblata atque ideo conditionalis. ut ſuprà *quæſt. 39. num. 301.* Et ſic licet reſtitutio ſortis non ſit purè in obligatione, ſaltem eſt in

Hi reditus ſunt mo[...]les.

obligatione conditionaliter, videlicet ſi nolit debitor continuare reditum, ſed obligatione eximi. nec obſtat, quod iſta conditio eſt in voluntate debitoris, & ſic impedit omnem obligationem, etiam, conditionalem. *l. ſtipulatio non valet. de verb. oblig.* quia verum eſſet, ſi illa conditio conferretur in meram voluntatem debitoris, vel in liberum ejus arbitrium: ſecus quando voluntas non eſt libera, ſed certo caſu aſtringitur. Et ad ſummum, licet dici poſſit debitorem nullo modo obligatum ad ſortem formaliter & diſtinctè loquendo, tamen negari non poteſt, quin effectivè & conditionaliter ſit obligatus ad ſortem, & quin hæc conditionalis & effectiva obligatio ſit formaliter pars detractiva, vel modus & diminutio obligationis formalis continuandi reditum. Si igitur creditori offeratur ſors, non dicitur offerri, quod ei nullatenus debetur, ſed quod modaliter, effectivè, & conditionaliter debetur. Præterea cum ſors ipſa ſit vera æſtimatio, & pretium appretiatum juris continuationis reditus, ſitque in poteſtate debitoris offerre iſtud pretium, ſequitur quod non dicitur debitori redimens offerre aliud à debito, ſed veram & conventionalem æſtimationem rei debitæ, pro redemptione debitam, quamque ex pacto pro re ſolvere & offerre licet: ideo non eſt mirum, ſi vel hoc reſpectu creditor reditus dicatur (prout vulgo verè dicitur & habetur) creditor, & ſic habent locum, & adaptantur omnia jura de offerendo creditoribus, & ceſſionem petendo.

Rationes autem in contrarium adductæ ſunt nimiæ ſubtilitates, quæ realitatem vulnerant, inquit Bald. in *rub. de poſtul. præla.* imò æquitatem, meritò à judicibus admitti non debent. *l. ſicut §. ſi debitori. qui potior. in pig. hab.* Nec eſt verum, quò quantum ad hoc ſit aliqua bona, ſolida & effectualis differentia inter eum qui emit reditum redimibilem ab antiquo conſtitutum, & accipit prædes evictionis, ut ſuprà *num.* 335. & eum qui emit conſtituente de novo ſub prædibus: utroque enim caſu idem jus reditus æqualiter acquirit & eodem modo revendere, ſeu reſtituere tenetur: igitur pariter utroque caſu cedere poteſt, & tenetur in caſibus juris. Præterea etiam in terminis juris, quòd creditor teneatur non ſolùm extinctionem debiti pati, ſed etiam jura cedere, non ſolum in debitis momentaneis, ſed etiam in ſucceſſivis, etiamſi ſortem exigere non poſſit. Patet, fac fœneratorem dilationem reſtituendæ ſortis dediſſe debitori, donec uſuras ſolvere, ſeu continuare vellet, ut in *l. item quia. in fin. de pact.* nunc fidejuſſor vel juſtus poſſeſſor ſortem cum reliquis offerens petit ceſſionem. Clarum eſt, quòd fieri poteſt, & debet. *l. fidejuſſor. cum l. ſeq. de diſtract. pig. l. Paulus. de fidejuſſ. cum ſimil.* igitur & in caſu quæſtionis noſtræ cùm non ſit in hoc diſpar ratio, quin etiam ipſe debitor poſſet ſibi cedi contra eum qui emit cum hoc onere vel uſucepit, ut ſuprà *num.* 336. Igitur eodem modo & correi & fidejuſſores & detentores, quorum juſtè intereſt.

Nimia ſubtilitas.

QUÆSTIO XLVII.

SYNOPSIS.

1. *Extraneus ceſſionem poſtulare non poteſt, quamvis ei permittatur ſolutio.*
2. *Creditor hypothecarius alteri creditori debitum offerre poteſt, & in pignus manum injicere.*

Chirographario creditori an cedendum.

338. QUadrageſimoſeptimò quæro, An creditor chirographarius poſſit creditori reditual offerre, & ceſſionem petere? Videtur quòd non, per text. in *l. cum tibi. Cod. qui potio. in pig. habeantur* ubi Bal. Salyc. & omnes ubique ita tenent, & latè Ant. Neguſan. *tract. pign. 3. memb. 5. par. num.* 6. niſi fortè ſecundum eoſdem poſſideret, & conveniretur à creditore, quia tunc ut quilibet poſſeſſor poſſet offerre, & ceſſionem petere: quod intelligo, quando juſtè, voluntate debitoris, aut aliàs abſque vitio poſſeſſionem nactus eſſet. Idem puto, ſi tantum detineat, ſed habeat jus retentionis contra debitorem & dominum, licet non creditorem, ſecus ſi eſſet injuſtus poſſeſſor, & hoc conſtet: quia tunc non putaverim teneri creditorem ei cedere, & ita tenet Bal. *in l. mulier.* per illum text. *qui potior. in pig. hab.* Paul. in *l. ſi res obligata de legat.* 1. Licet Anton. Neguſan. in loco præallegato *num.* 20. *& num.* 26. latè contrarium teneat per text. in *l. Paul. §. fin. quib. mod. pig. vel hypoth. ſol.* & malè: quia d. *§. fin.* non loquitur de ceſſione, ſed ſimplici oblatione ad extinctionem debiti: unde non debet extendi ad beneficium ceſſionis caſu quo eſſet vitioſus & injuſtus poſſeſſor, maximè ſi poſſeſſio ab eo poſſeſſorio judicio avocari poteſt: tum quia non debet eſſe melioris conditionis quàm extraneus, qui non eſt in vitio, & tamen non poteſt petere ceſſionem, licet poſſit ſolvere. *l. nulla, Cod. de ſolution.* tum quia jure non invenitur datum hoc beneficium poſſeſſori, niſi juſtus ſit. *d. lege mulier.* Solvendo dico, veram eſſe regulam, quod chirographarius creditor licet poſſit offerre ut quilibet extraneus, non poteſt cogere ſibi cedi actiones. Amplio, non ſolùm ſi creditor hypothecarius unam ſummam ſemel ſolvendam prætendit, ſed etiam ſi debitum ſucceſſivum prætendat, ut creditor fœneratorius, vel reditualis. Fallit primò jure exceptionis, ſi ſine ullo vitio poſſideat, vel jure retentionis detineat, ut dictum eſt. Et tunc diligenter advertendum, quod aut creditori hypothecario debetur una ſumma ſemel ſolvenda tantùm, aut debitum redituale vel uſurarium. Primò caſu ſi ille non agat contra hunc poſſeſſorem vel detentorem, non eſt locus huic oblationi. Quod enim dictum eſt huic poſſeſſori vel detentori competere jus offerendi, & ceſſionem petendi, procedit ad conſervationem juſtæ poſſeſſionis vel detentionis duntaxat: unde quamdiu creditor iſtud omittit, licet iſte poſſit ut merè extraneus debitum offerre, tamen non poteſt ullam ceſſionem petere. Quòd ſi voluntariè totum offerat, ita ut ſibi jura cedantur, non conſtituit creditorem in mora, nec prodeſt debitori: quia creditor non tenetur talem oblationem modalem acceptare, cùm non teneatur ad modum, videlicet ad huic etiam offerenti cedendum. Probo, quia licet jure caveatur, quòd creditor hypothecarius etiam non conventus poſſit voluntariè offerre alii creditori etiam pignus poſſidenti, & avocare pignus, & ceſſionem jurium. *l. 1. Cod. qui potior. in pign. l. cum ſecum de diſt. pig.* tamen hoc non cavetur de poſſeſſore niſi juſto, idque non ſimpliciter, ſed ita demum, ſi urgeat eum creditor avocando rem ſibi hypothecatam: quia tunc juſtus poſſeſſor poteſt agentem excludere offerendo debitum, & ceſſionem jurium petendo. Caſus eſt ſingularis in *l. mulier. qui potior. in pig. hab.* unde ſi creditor malit reum, hoc eſt, poſſeſſorem omittere, & eum pati abſolvi, ab obſervatione judicii duntaxat, quam ſolutionem recipiendo cedere actiones ſuas, non tenebitur cedere: non enim tenetur huic poſſeſſori ad ceſſionem, niſi cauſativè, videlicet ſi velit eum cogere ad ſolvendum, vel juſta ſua poſſeſſione aut jure retentionis deſiſtendum, quanquam enim nullus ſit textus in jure, quo expreſſum ſit juſtè detinenti, & nudum jus retentionis habenti, competere jus offerendi,

Digitized by Google

& ceſſionem petendi: tamen quoniam in eo eſt omnino eadem ratio & æquitas, ſicut in juſto poſſeſſore, ideo idem jus, & *dicta l. mulier.* huc extendi debet ut quemadmodum juſtus poſſeſſor ad conſervationem ſuæ poſſeſſionis per viam exceptionis ſeu defenſionis duntaxat poteſt, ſi impetatur, offerre, & ceſſionem petere, & ad hoc actorem cogere cauſativè, videlicet ut vel recipiendo debitum, jura cedat, vel moleſtare poſſeſſorem deſinat.

339. Ita & juſtus detentor ad conſervationem juris ſui retinendi. Secundo caſu, quando creditor eſt uſurarius, vel reditualis, & ſic quotidie augetur debitum, tunc puto quòd juſtus poſſeſſor vel habens jus retentionis, non tenetur expectare ſeſe impeti: & ſic non ſolùm per viam exceptionis, ſed etiam per viam petitionis ſeu proſecutionis poteſt prævenire, & tali creditori offerre ſortem, cum reliquis ceſſionem petendo, & ad hoc eum cogere, & reſpectu ſui in mora conſtituere. Et ratio eſt quia periculum eſt in mora & jus exceptionis poſſeſſoris vel detentoris tempore fit aut fieri poteſt deterius, cum major deinceps ſumma erit offerenda: & ſic puto, quòd judicis officium implorando, poteſt occurrere etiam creditore ſilente, & petere, ut debitum recipiat, & actiones cedat, niſi malit ſaltem pro futuro tempore, hoc eſt, reſpectu futurarum penſionum hypothecam duntaxat, & jus rem avocandi remittere; hoc enim oblato non intereſt poſſeſſoris vel detentoris, donec imputatur. Et ſic interim ceſſabit officium judicis, tanquam cauſa periculi ceſſante, quemadmodum dum ſumma ſemel ſolvenda debetur: alioquin gliſcente periculo, puto judicis officio petenti juſto poſſeſſori vel detentori ſubveniendum, qui hoc caſu videtur coactè & impulſus accedere, nempe ad periculum gliſcens amoliendum. Et ſic non eſt minor æquitas, quàm cum poſſeſſor vel detentor impetitur: facit quòd compulſus videtur, qui timet & poteſt compelli. *lege noviſſimè, quod falſo. tut. authore*, & quòd ubi periculũ eſt in mora, multa conceduntur, quæ aliàs non concederentur. *l. de pupillo §. ſi quis rivos.* ubi Alex. Jaſ. *de oper. novi nunciat.* Alex. in *l. 1. in prin. col. 15.* & ibi Jaſ. *col. 2.* & deci. *col. 19. de officio ejus cui mand. eſt juriſdict.*

QUÆSTIO XLVIII.

SYNOPSIS.

1. *Strictum jus æquitate temperari oportet.*

340. QUadrageſimooctavò hîc incidenter quæritur, Quid ſi creditor chirographarius nihil poſſidet vel detinet de bonis debitoris, & ſic non habet intereſſe ad conſervationem juſtæ poſſeſſionis, vel retentionis, quam non habet, an poſſit cauſari ſua intereſſe: quia propter incrementum reditus vel uſuræ debitor efficitur non ſolvendo? Fac debitorem non habere in bonis niſi fundum ferentem centum annua, vel non habere niſi mobilia ad ſummum mille quingenta, debere verò Caro ſub hypotheca centum reditus ad rationem duodecimæ, & Titio ſine hypotheca ducenta ſemel ſolvenda. Et ſic futurum eſt, ut currente reditu brevi abſorbeantur bona debitoris, nec ſuperſit unde Titio ſolvi poſſit. Et quid ſi debitum Titii eſt in diem, & ſic interim diſcutere nequit debitorem, nec vià pignorationis & diſtractionis ſibi conſulere, ut de bonis debitoris maturè Caio, deinde de reſiduo ſibi ſatisfiat? Non eſt dubium, quin poſſit ſorte cum reliquis oblatà reditum ſupprimere, ut quilibet extraneus ſuprà *quæſt.* 45. Sed nonne juſta cauſa hîc eſt, ut petere poſſit Titium cogi cedere actiones & jura ſua, alioquin ſibi inutilia, cúmque id ſine injuria cedentis, & ejus contra quem ceditur fieri poſſit? Certe hæc duo per ſe non ſufficerent ad ceſſionem exigendam, ut patet in mero extraneo. *l. nulla. Cod. de ſolut.* ſed quia hîc plura etiam alia concurrunt, videlicet quod Titius non eſt omnino extraneus, cùm ſit juſtus creditor, fortè ex cauſa liberalis & officioſi mutui: tum quia non merè voluntariè venit ad hanc oblationem, ſed neceſſitate compulſus, ne perdat debitum ſuum: tum quia non certat de lucro, ut merè extraneus, ſed de damno vitando; & ſic Caius naturali & civili æquitate facere tenetur, quod ſibi nocet, & alteri, ex juxta cauſa de damno vitando certanti prodeſt facit *l. in ſumma, §. quamquam. de aqua pluvia arc. l. in creditore. in fin. de evict.* Tum quia habet juſtam cauſam à debitore, cui competit jus redimendi & ceſſionis, ſuprà *num.* 336. Tum licet non habeat hypothecam, tamen tempore & loco habere poterit pignus prætorium vel judiciale, quod non erit quantum ad iſtud minoris efficaciæ, per ſupradicta de juſto poſſeſſore vel detentore. Igitur omiſſo circuitu ad hoc aliàs requiſito, prout omitti debet ubi periculum eſt in mora, & æquitas ſuggerit, ut hîc puto his cognitis ſatis juſtam cauſam eſſe, ut Caius teneatur & cogi debeat Titio jura cedere: ut enim maximè deficiat caſus legis ſcriptus, non tamen deficit legalis æquitas quæ ex toto negotio colligitur. *l. bona fides depoſiti.* Similiter dico, quòd creditor etiam chirographarius, de quo non eſt dubium quin diſcuſſione facta & ordine ſervato, poſſit ſorte oblata cogere eum, qui fundum debitoris emit ſub pacto redimendi, ad reponendum fundum in bonis debitoris, licet merè extraneus non poſſit, ut ſuprà *quæſt.* 5. tamen ſi debitor non habet alia bona, & periculum eſt in mora, ut quia tempus redimendi expirat, poteſt creditor etiam chirographarius, etiam in diem, etiam invito vel abſente debitore, judicis officium implorando, realiter offerre, non ut ſtatim cogat, emptorem invitum capere ſortem & reſtituere fundum, ſed ut interim interrumpatur curſus temporis redimendi, donec & ſub hac conditione ſeu cauſa cognita, appareat de juſto hujus debito, & debitorem aliàs non eſſe ſolvendo, ut ſic ex tunc ea facultas fundum redimendi jus in pignus prætorium vel judiciale deduci debuerit. Ad commodum enim ejus qui ſine alterius damno de damno vitando certat, dumque periculum eſt in mora, æquum eſt circuitum non expectari, ſed præveniri, faciunt quæ ſcripſi in *conſ. Pariſi. §. 62. quæſt. 10. in fin.* quòd creditor etiam non habens hypothecam, ſi aliàs debitor efficeretur non ſolvendo, poteſt canonem emphyteuticum domino directo, etiam debitore invito, ad impediendum commiſſum offerre, quod in creditore hypothecario ſenſerunt Bart. Bal. Ang. Salyc. in *l. ex vectigali. de pignor.* per illum text. qui tamen non probat, ſed per alia media probatur, ut dixi in *d. §. 62. quæſt. 10.* quò remitto, ne materiam hujus Tractatus excedam.

QUÆSTIO XLIX.

SYNOPSIS.

1. *Hypothecam non habens inciviliter oblationem facit & ceſſionem petit.*
2. *Spontanea pignoris venditio, & coacta differunt.*
3. *Qui ritus in diſtractione pignoris.*
4. *Simplex creditor non vetatur pignus emere.*
5. *Ei qui utiliter negotia adminiſtravit, addicuntur uſuræ.*

341. QUadrageſimononò, ad pleniorem intellectum quæro de effectu hujus ceſſionis: Iſte ceſſionarius, purà ſecundus creditor cui debebantur mille, qui ne bona hypothecata per antiquiorem creditorem reditualem exhaurirentur, ſed confuſis debitis indemnitati ſuæ melius conſuleretur, juxta *l. fidejuſſor. ff. de neg. geſt.* ſolvit illi antiquo creditori ſortem cum reliquis, & habuit ceſſionem: An poſſit à debitore vel aliis poſſeſſoribus redituum exigere? Videtur indubitatum quòd ſic, quemadmodum poterat cedens: cum in omne jus illius ſucceſſerit. *l. cum ſecundus. de diſtract. pignor. l. ſi potiores. Cod. de his qui in priorum cred. loco ſucceſſ.* Et in terminis, quòd eaſdem uſuras in futurum petere poſſit, prout cedens potuiſſet. Videtur caſus in *l. ſi prior, §. ſciendum qui potio. in pignor. hab.* & text. clarior. in *l. cum prior. in 2. Reſpon. de diſtract. pignor.* Addo text. in fortioribus terminis, videlicet in fidejuſſore ſolvente, & ceſſionem accipiente, in *l. fidejuſſor. de diſtra. pignor.* in *l. Paulus. de fidejuſſ.* Iſtud enim non tam odioſum eſt in ſecundo, vel tertio creditore, ſicut in fidejuſſore, propter *l. primam. Cod. de dol.* In contrarium arguitur, primò quia non videtur quantum ad hoc bona & ſolida differentia inter venditionem fundi, ſub pacto redimendi, & venditionem reditus redimibilis: nec videtur quod poſterior creditor volens ſibi conſulere, debeat eſſe melioris conditionis redimendo hujuſmodi reditum, quàm redimendo fundum ſub ſimili facultate venditum. Sed ſi deficientibus aliis bonis debitoris, redimeret fundum, ut in *quæſt. præcedenti*, non poſſet redimere ſibi acquirendo, nec ut fructus ſuos faciat tanquam extraneus emptor, ſed ſolùm redimere poſſet luendo, utque in bonis debitoris reponatur. Igitur ſi reditum redimere velit, debet hoc facere luendo, non autem ſibiipſi acquirendo. Et ſic non poteſt deinceps petere aliquas penſiones reditus, ſed ſolùm eam ſummam tam ſortis quàm reliquorum præteritorùm, quàm priori creditori pro redemptione & luitione ſoluit: alioquin poſterior creditor redimens reditum eſſet melioris conditionis, quàm redimens fundum, quod videtur abſurdum & iniquum, ſaltem in his reditibus duodecimæ. Patet quia debitum uſurarium ſive jus reditus vili pretio emptum firmius eſſet, favorabilius & durabilius, quàm emptio fundi majori pretio facta, quod eſt abſurdum. Minus enim conſuleretur ei qui magis ſeſe gravat, majus pretium numerando, quo plus commodet debitori, dominium fundi illi recuperando, maximè ſub tempus facultatis redimendi expirantis, quam ei qui minus ſeſe gravat, minorem ſummam numerando, quique minus commodi affert debitori reditum ſimplicem redimendo: quod videtur iniquum. Utque res oculis ſubjiciatur, finge debitorem. Titio vendidiſſe fundum centum reditus annui ferentem, pro mille octingentis, ſub pacto redimendi infra decem annos: deinde Caio ſub hypotheca pro mille ducentis vendidiſſe centum reditus annui quandocunque redimibilis, poſtremò à Sempronio mutuatum mille ſub hypotheca bonorum, vel alium reditum ſub hypotheca vendidiſſe. Vides, quòd ſi Sempronius deficientibus vel non ſufficientibus aliis bonis debitoris, & fortè decennio illo expirante, redimat fundum, non poteſt, nec fundi quidem reditus pretio impares ſuos, donec pretium ſibi refundatur, facere: ſed tenetur in bonis debitoris liberum fundum reponere.

342. Si igitur nolit fundum redimere, eò quòd fortè non habet ſatis pecuniæ, vel ſi habet, non vult tantum officii debitori exhibere, ſed vult reditum redimere, ſibique cedi facere, nonne tenebitur jus reditus tanquam extinctum, pari luitionis jure, in bonis debitoris reponere, ſeu confundere? qua fronte prætextu ceſſionis jurium & hypothecarum petet ſibi deinceps magnos fructus redempti reditus ſolvi, quos nec longè minores quidem petere potuiſſet, ſi fundo redempto longè plus debitori & omnibus creditoribus ejus commodaſſet, & majus de ſuo pretium ſolviſſet? Nonne hoc videtur contra *l. ſecundum naturam, de reg. jur.* Secundò probatur, quia iſte Sempronius vel quivis poſterior creditor, qui vult cogere Caium vel alium priorem creditorem uſurarium vel reditualem, forte cum reliquis oblata, ut ſibi jura & actiones cedat vel vendat non poteſt hoc facere, niſi ratione & vi hypothecæ, quam habet in bonis debitoris, quæ priori creditori pro credito vel reditu ſuo priùs hypothecata ſunt. Patet in *l. poſterior. de diſtract. pignor.* aliàs hypothecam non habenti non datur hoc jus ferendi, & ceſſionem petendi. *l. nulla Cod. de ſolutionibus.* etiamſi eſt creditor chirographarius. *l. cùm tibi. Cod. qui potior. in pignor. hab.* Et ſic iſtud jus offerendi & ceſſionem petendi eſt quædam vis & effectus, & velut fructus pignoris vel hypothecæ: igitur iſte creditor ceſſionarius non poteſt fructus hujus ceſſionis, quæ eſt fructus hypothecæ ſuæ, ſuos facere vel lucrari, ſed tenetur in ſortem & extenuationem debiti ſui, vi cujus ceſſionem exegit, computare, & ſuperfluum (ſi quid ſupereſt) reſtituere vel imputare in deductionem pretii, pro redemptione fundi, per *l. 1. & 2. Cod. de pignor. act. l. 1. Cod. de diſtract. pignor.* Et maximè in terminis quæſtionis noſtræ, ubi jus ipſum & nomen redimendi & ceſſionem petendi competens debitori contra priorem creditorem, videtur hypothecatum huic poſteriori creditori, ſicut alia bona & nomina debitoris. *l. nomen. C. quæ res pignori vel hypoth. oblig. poſſ.* penſiones autem futuræ ſunt fructus dicti nominis, ſeu juris redimendi, igitur in ſortem imputandæ. Idem de omni lucro quod percipit creditor occaſione pignoris, vel hypothecæ, etiam ſi ſit pœna. *l. ſi pignore de pignor. actione.* Nec obſtat quòd ibi dicitur non reſtitui, nec imputari, ſi ab ipſo debitore percipiatur, quia verum eſt in pœna, quæ propter furtum vel aliud delictum per debitorem adverſus creditorem commiſſum exigitur: quia aliàs liceret debitori impunè delinquere in necem creditoris, quæ ratio ceſſat in his fructibus ſeu reliquiis reditus, vel fundi ſub facultate redimendi venditi: & ſic ſtat regula de imputando omni lucro occaſione pignoris vel hypothecæ percepto.

343. Tertiò probatur, quia ad ſummum iſte ceſſionarius non debet habere duplex commodum ex hac ceſſione, quæ vi pignoris fit, ſed hîc haberet duplex imò triplex commodum. Primum, quia conſervat & confirmat ſuum pignus debiti ſui priſtini. *l. quærebatur. qui potiores in pignor. hab. l. 1. l. prior. Cod. eodem titul.* Secundum, quia ſuccedit in jus & prærogativam hypothecæ

privilegiique

privilegiique perſonalis, pro ſumma priori creditori ſoluta, ut in ea præferatur omnibus, quibus prior ille creditor præferebatur. *l. ſi potiores. Cod. de his qui in prior. cred. loc. ſucce.* utque eodem jure venditionis pignorum uti poſſit *l. cum ſecundus, de diſtract. pign.* Tertium, quia ultra hæc lucraretur fructus dicti juris, & facultatis redimendi, quæ tanquam exiſtens in bonis debitoris ſibi hypothecata erat, & vi cujus hypothecæ obtulit, & redemit, quod videtur abſurdum per prædicta. Et ſi quis dicat, quòd hic poſterior creditor mediante pecunia ſua, dicitur verè emere & acquirere ipſum jus & dominium reditus ſibi ceſſum, & ſic quòd deinceps percipit, & ſuos facit fructus reditus, tanquam de re ſua propria, non autem tanquam de re hypothecata, reſpondetur, quòd hoc eſſet verum, ſi prior ille creditor reditualis ſponte & voluntariè huic non tanquam debitori offerenti, ſed tanquam cuilibet extraneo vendidiſſet reditum: ſecùs quando ex neceſſitate juris, habenti jus offerendi, ut in *quæſt. noſtra*, quia tunc licèt dicat ſe cedere & vendere jus ſuum, tamen hoc non intelligitur fieri ad transferendum dominium, ſed ſolam hypothecam, in ceſſionarium, quia non cenſetur emere, & pecuniam dare dominii acquirendi causâ, ſed gratiâ ſervandi pignoris, ſeu pro debito priſtino, & ſuccedendo in hypothecam & privilegium prioris creditoris pro ſumma ei ſoluta. text. in *l. cum poſterior. in l. fidejuſſor de diſtract. pig.* Igitur iſtud debet ei ſufficere, prout in ſimili ſeu in fortiori, ſi virtute hypothecæ, quam habet ſuper facultate fundi redimendi, quæ eſt in bonis debitoris, cujus reliqua bona non ſufficiunt, redimat fundum ab emptore, & ſibi cedi faciat jura emptoris: quia hoc fit ex neceſſitate juris & hypothecæ, non cenſetur fieri cauſa acquirendi dominii fundi redempti, & fructus futuros lucrandi, ſed causâ ſervandi pignoris *dicta l. cum poſterior. de diſtract. pign.* Et ſic cùm per hoc non cenſeatur agi, ut poſterior offerens ſibiipſi redimat, ſed ut jus in bonis debitoris reponatur, ideò per ceſſionem emptoris, quæ fit redimenti & numeranti pretium, id ſolùm cenſetur agi, ut fundus ejus pecuniâ redemptus, & in bonis debitoris repoſitus ſit numeranti ſpecialiter hypothecatus pro pretio redemptionis, ita ut pro ea ſumma præferatur omnibus, quibus emptor ſive revenditor ante revenditionem prælatus fuiſſet, juxta pulchrum text. & ſingularem in *l. licet. Cod. qui potior in pign. habeant* quamvis aliud eſſet, ſi emptor ſponte, non coactus, nec in vim facultatis redimendi, ſed merè voluntariè huic eidem, tanquam cuivis extraneo, fundum ſub eodem revendendi onere vendidiſſet. Tunc enim iſte verus emptor fieret dominus fundi, & fructus ſuos faceret, donec pretium redemptionis per eum, ad quem ſpectat, debitè offerretur. Et ſic multum intereſt inter ſpontaneam venditionem, ſeu quando creditor pignus abſolutè jure conventionis vendit ut in *l. cum prior de diſt. pign.* & inter coactam venditionem, ſeu ceſſionem quæ fit ex neceſſitate juris.

344. Vides quanto molimine omnem (quod aiunt) lapidem moveam, quantopere hæc pro parte negativa urgeant, omitto quàm ſit odioſa horum redituum propagatio, & favorabilis eorum reſolutio, & alia id

Solutio,

genus. Sed his non obſtantibus, concludo pro priore parte affirmativa, quia veritas juris eſt, quod is, cui ex præfata neceſſitate juris fieri debet & fit ceſſio, non ſolùm pignus & debitum ſuum confirmat, non ſolùm ſuccedit in jus & prærogativam hypothecæ & privilegii perſonalis cedentis pro ſumma ei numerata: ſed etiam ſuccedit in omne & tale jus, quod & quale competebat cedenti, & ad commodum & lucrum uſurarum, ſi debitum erat uſurarium, tanquam in locum cedentis ſubrogatus, & omninò eodem modo, jure & effectu, quo cedens uti poterat, idque ſive ceſſionarius ſit unus ex creditoribus hypothecariis, ſive unus ex fidejuſſoribus. text. ſunt aperti in *l. fidejuſſor.* ibi, *cum uſuris medii temporis.* in *l. cum prior.* ibi *& uſura medii temporis de diſtract. pign.* in *l. Paulus de fidejuſſ.* Idem in creditore chirographario, ſi tamen rem poſſideat, non aliàs, niſi prout notat. ſuprà *quæſt. 47. ad fin.* Et generaliter idem in omni tam juſto poſſeſſore, ut nullo interdicto poſſeſſorio poſſet ab eo poſſeſſio auferri. Idem ſi non poſſideat, ſed tantùm detineat, habet tamen jus retentionis contra debitorem & dominum rei: quia tunc puto quòd non ſolùm poteſt hypothecarium repellere, & abſolvi oblato debito, quod cuilibet conceditur, ut in *l. ſi fundus. §. in vendicatione de pign.* in *l. Paulus. §. 1. quibus modis pign. vel hypothec. ſol.* ſed etiam poteſt cogere creditorem ad cedendum ſibi jura & actiones, quod juſto demum poſſeſſori conceditur in *l. mulier. qui potior. in pign. hab.* & extendendum duxi ad eum qui non poſſidet, ſed juſtè detinet, & jus retentionis habet, ſed non ad injuſtum detentorem, vel etiam poſſeſſorem, licèt aliud velit gloſſa in *dicta leg. mulier.* Ant. Neguſ. *tractat. pign.* & malè ut ſuprà *num.* 338. Similiter correo debendi cedendum eſt etiam in ſolidum, & cum commodo uſurarum, contra plures alios correos, deducta tamen portione ſolventis tantùm ut notat. per gloſſ. & Doctores in *leg. prim. in fin. Cod. de duobus reis.* per Alex. *conſ. 38. in fin. lib. 5.* Et intellige correos propriè & efficaciter, videlicet de obligatis ſingulis in ſolidum cum effectu, ſine beneficio diviſionis: ſecùs ſi plures ſint obligati in viriles, quia tunc ſi unus velit totum offerre, licèt poſſit, ad finem liberandi & luendi tantùm, non poteſt cogere creditorem, niſi velit, ad ſibi cedendum jura: quia pro portionibus aliorum quas non habet, habetur pro merè extraneo, cui non competit jus petendi ceſſionem, totum debitum offerendo, *l. nulla. Cod. de ſolut.* Idem puto ſi mero jure tenetur in ſolidum ſed habet beneficium diviſionis. Idem puto etiam ſi cum effectu & ſine exceptione diviſionis tenetur in ſolidum: ſed creditor offert dividere obligationem, & eum liberare virilem ſuam fovendo, quia tunc ad nullam ceſſionem cogi poteſt, etiamſi totum debitum ab uno offeratur, quo caſu per correum totum mediante ceſſione offerentem, non puto in aliqua mora conſtitui creditorem recuſantem omninò cedere, ſed offerentem debitum dividere, & partem contingentem, ſine ceſſione, per modum meræ luitionis recipere.

345. Et ſic vides quod quantum ad hujuſmodi ceſſionem omnium jurium cum effectu, non eſt differentia inter eos, qui habent jus offerendi, ſive ſint creditores hypothecarii, vel juſti detentores, ſive fidejuſſores, aut mandatores; ſed in alio eſt differentia, videlicet quando agitur de vendendo ipſo pignore, hoc eſt dominio & jure debitoris transferendo. Utque hæc materia nondum exactè diſcuſſa, ſemel plenè liqueat, & omnes leges hujus farraginis penitùs explicentur, notandum,

Differt venditio rei à ceſſione nominis,

quòd in jure non refert creditorem vendere, vel cedere jura ſua; ſed hæc pro eodem accipiuntur, & verè idem ſunt, quia qui accepto quod ſibi debetur, cedit jus ſuum, verè illud juſto & toto pretio vendit, meritò jura promiſcuè ceſſionis & venditionis verbo utuntur. *l. cum his. l. fidejuſſoribus l. ſi fidejuſſores §. 1. l. Paulus de fidejuſſ. l. fidejuſſores de neg. geſt.* Sed eſt magna differentia an creditor vendat vel cedat jus ſuũ nomine ſuo, vel ſimpliciter, an verò jure cõventionis, vel legis, vendat ipſum pignus ſive rem, dominium & jus debitoris ſibi pignoratum: quia inter hæc duo eſt quadruplex differentia. Prima, quia creditor ſtatim poteſt liberè, ſive vendendo, aut quovis titulo, diſponere de ipſo nomine, vel jure ſuo, & illud cum ſuis acceſſoriis in quemvis libuerit, quovis modo ſine alia ſolemnitate transferre, inſcio vel invito debitore, ſicut de alia re ſua. *l. in re mandata Cod. mandati*, quia nomen eſt creditoris non debitoris. *l. 2. Cod. de hered. vel act. vend.* pignus autem ſive rem hypothecatam, non poteſt (cùm non ſit ſua) liberè vendere: ſed demum ſi vel quatenus hæc poteſtas ſibi competit, & adhuc bona fide & ſervata debita & conſueta ſolemnitate.

Solemnitas pignoris vendendi.

346. Unde ſi actum ſit ne væneat, non habet poteſtatem vendendi etiamſi debitor ſit in mora, niſi in longa mora deliteſcat, ludificando creditorem, quia tunc ſi poſtquam creditor ſaltem ter competentibus intervallis interpellaverit debitorem ut ſolvat, & adhuc ceſſaverit, habet creditor à lege poteſtatem vendendi. *l. ſi convenerit.* infrà *de pign. act.* nec ſupereſt, niſi ſolemnitas, videlicet ut cùm venditurus eſt hoc notum faciat debitori. *l. creditor hypothecas. Cod. de diſtract. pign.* deinde ut bona fide vendat: non ſibi etiam per interpoſitam perſonam. *l. & qui ſub imagine. Cod. de diſtractio. pign.* & ſervatis etiam cæteris ſolemnitatibus conſuetis. *l. quæ ſpecialiter. Cod. eod. l. cùm contra. Cod. ſi ex vendito pign. ag.* Si verò nihil actum ſit de poteſtate vendendi, vel ſimpliciter dictum eſt, quòd vendere poterit, ſed de modo & forma nihil cautum, non cenſetur aliud expreſſum quàm quod tacitè ineſt: habet enim creditor poteſtatem vendendi, ſive tacitè, ſive expreſſim à debitore, ſed quantum ad ſolemnitatem, videlicet tempus, modum, & formam, ſi quid expreſſim convenerit, tenendum eſt. *l. ſi creditor Cod. de jure dom. impetrando.* Si verò de forma non ſit actum, ſolemnitàtis juris ſcripti eſt quòd poſt congruam interpellationem debitoris ad ſolvendum, vel ſententiam contra eum latam, expectetur biennium, quo lapſo, licebit vendere, bona fide tamen, & notificando debitori, & conſueta obſervando, ut ſuprà. Quòd ſi nec tunc inveniatur, qui vel pro debita ſumma emere velit, permittitur creditori reſcripto Principis impetrare dominium pignoris vel rei hypothecatæ, quo impetrato infra aliud biennium, licebit debitori debitum cum uſuris (ſi debitum erat uſurarium) & damnis offerendo rem recuperare, vel perpetuò agere ad id quod pignus ſupervalet, ſi quid ſuperſit. *d. l. fin.* Cujus forma quia nimis eſt incommoda, & adhuc litium materiam relinquit (ſemper enim ſuper prætenſa venditione rei vili pretio poterat litigare debitor vel poſteriores creditores contra creditorem vendentem, emptor autem inquietari poterat ab antiquioribus creditoribus, vel potiora jura prætendentibus, niſi programmate admoniti contempſiſſent. *l. ſi eo tempore. Cod. de remiſ. pign.* à quo programmate excepti intelligebantur abſentes, impediti, vel juſtam cauſam ignorantiæ habentes) ideò inventa eſt ſolemnitas ſubhaſtationum, pro rebus immobilibus, de qua ad conſuetudinem cujuſque loci, pro mobilibus verò, ut judice adito, debitore vocato, pignora vendenda decernantur, deinde trinundino die pro cujuſque municipii ſtylo vel more ſubhaſtentur & addicantur ut dixi in *conſuet. Pariſ. ti. 7. in rub.* Et quia gloſſ. & Doctores in præfatis locis malè & neglectim more ſuo declarant, nobis hìc vel obiter & curſim explicandum fuit. Nunc ad rem.

347. Secunda differentia, quia creditor ſæpè tenetur cedere ſeu vendere omne jus ſuum, ut illis quibus jus offerendi competit, de quibus ſatis dictum eſt. Sed nunquam tenetur cuiquam vendere ipſum pignus, ſive rem, jus & dominium debitoris. Tertia quia ceſſionario vel emptori creditoris poteſt à quocunque offerri, à quo cedenti offerri poterat, eique ceſſionarius cedere ſeu vendere cogitur, quemadmodum cedens tenebatur. Sed emptori ipſius pignoris jure creditoris ſolemniter venditi, à nemine poſteriore creditore offerri poteſt. *l. cum prior. in prin. de diſtract. pign. l. 1. & 2. Cod. ſi antiquior cred. pign. vend. l. fin. Cod. ſi ex vend. pig. agatur.* Et ratio eſt aperta, quia ceſſionarius juris creditoris eſt tantùm ſubrogatus loco cedentis, & ejus tantùm perſonam repræſentat; nec poteſt plus aut fortiùs jus habere per jura vulgata, ſed emptor pignoris (quamquam & huic actione ex empto tenetur creditor cedere omne jus ſuum. *penult. de diſtract. pig. l. in creditore, de evictio.*) tamen eſt dominus, & ſic non poteſt evinci à quocunque creditore poſteriore venditore ſuo, vel poſterius jus habente, nec ei offerenti tenetur jus & locum ſuum cedere. Quarta quantum attinet ad ceſſionem ſeu venditionem jurium creditoris, non eſt differentia inter offerentes, ſive ſint creditores hypothecarii, ſive fidejuſſores, vel coheredes, ut dictum eſt: ſed multum inter hos refert, quando agitur de venditione & alienatione ipſius rei pignoratæ vel hypothecatæ; hæc enim ut in caſu legitimo, de quo ſuprà *num.* 346. fieri poteſt cuilibet, cum bono pretio & ritè ementi: ita & eodem caſu poſteriori creditori vel cuilibet poſſeſſori tanquam extraneo: ſed non poteſt tutò fieri fidejuſſori, vel mandatori, ſeu alii interceſſori, nec correo, nec cohæredi, & facta reſolvetur in ſimplicem ceſſionem ſeu venditionem jurium creditoris, ſi debitor, vel correus, vel cohæres conquerantur, & ſic non amittet debitor, vel correus, vel cohæres jus offerendi. text. in *l. 1. Cod. de dol.* in *l. ſi mandato Titii. §. Paulus ff. mandati* in *l. Paulus de fidejuſſ.* in *l. fin. §. quatuor. de lega. 2.* Ratio eſt manifeſta, quia fidejuſſor, vel alius interceſſor, cenſetur habere mandatum ad ſolvendum. *l. in debitam. de condict. indeb.* ſaltem ſuſcepit officium commodandi debitori, qui in hoc fidem ejus ſequitur: unde fidejuſſor ſi queat, debet potiùs luere, non autem negotium ſuum gerere, ſibi ipſi emendo & acquirendo bona debitoris. Si verò eo animo vel modo faciat, ut ſibiipſi negotietur, fidem non ſervat, ſed dolum committit: at in dubio præſumitur pro officio feciſſe, ut rem debitori, non ſibi ſervet. *l. Paulus de fidejuſſ.* facit *l. meritò pro ſoc.* Itaque tenetur mandati propter fidem ſuſceptam, ſive ruptam, ſive non ſervatam. *l. 1. Cod. de dolo l. ſi mandato Titii. §. Paulus mandati & d. l. Paulus.* Idem dico de omni geſtore, procuratore, vel alio adminiſtratore: quia fidem quam in ſuſcepto debitoris negotio gerendo profeſſus eſt, præſtare tenetur: ſecùs in ſimplici creditore, qui nullum in hoc negotium debitoris gerendum ſuſcepit, ideò non prohibetur ſibi emere, ſicut nec extraneus. text. in *l. cum pejor. in princ. de diſtract. pig.*

Fidejuſſor an emere poſſit.

348. Videtur tamen aliqualis differentia inter creditorem, vel juſtum poſſeſſorem, cui jus offerendi & ceſſionem petendi competit, & inter merè extraneum: quaſi creditor vendens vel addicens habenti aliàs jus offerendi, non cenſeatur in dubio voluntariè & ſponte facere, ſed ut in talibus neceſſitate juris fieri ſolet. *l. fidejuſſor. in fin. de diſtract. pign. facit. l. rem legatam. de adim. legat.* tum quaſi habens jus offerendi cenſeatur hoc caſu eo uti, & non tam acquirendi dominii, quàm ſervandi pignoris ſui causâ faceret, licèt contractus ſonet de venditione & emptione ipſius pignoris, ut interpretatur text. in *l. cum poſterior de diſtract. pign.* Verùm licèt proclivius ſit ita in dubio interpretari in habente jus offerendi, quàm in merè extraneo, tamen vix eſt ut hæc ſubtilis differentia procedat: quia creditor in dubio ſimpliciter & nomine proprio vendendo, non cenſetur vendere, niſi jus quòd habet, eo ipſo quòd dicit ſe vendere rem ſibi pignoratam, & ſic non erit in dubio, niſi venditio nominis, ſive poſteriori creditori, ſive merè extraneo fiat. Rem autem ipſam pignoratam, vel hypothecatam, ſeu dominium & jus debitoris non cenſetur vendere, niſi quando hoc exprimit, & jure conventionis ſeu legis dicit ſe facere, hoc eſt ex poteſtate ſibi à lege vel debitore conceſſa, & ſervatis ſolemnibus requiſitis de jure, & conſuetis, & ſic non relinquitur locus dubio: quia quando ſimpliciter tanquam creditor vendit, non cenſetur niſi jus quod habet, videlicet nomen ipſum vendere, quemadmodum quando pignus ſibi datum alii dat in pignus, non cenſetur propriè alii rem ipſam pignorare (ſi tanquam creditor & non tanquam dominus faciat, propter *leg. ſi quis domum §. 1. locati*) ſed ſolùm nomen ſuum & jus pignoris quod habet, ſubpignorare cenſetur, unde ſolutione vel alia ſatisfactione, ſublato nomine, pignus illud, vel potiùs ſub pignus ipſo jure reſolvitur, *l. 1. Cod. ſi pignus pignori dat. ſit.*

Digitized by Google

Coheres;

349. Quod autem dictum eſt in fidejuſſore vel adminiſtratore, & idem in correo vel cohærede, aut rei communis indiviſæ conſorte, ratione communitatis & fraternitatis, & favore luitionis per *dictum §. quatuor.* Idem ſi reſtituere hæreditatem gravatus, quòd ex pecunia hæreditaria luere poterat, maluit tamen ſibi per ſe vel interpoſitam perſonam emere. *l. Lucius. §. Titia ex aſſe ad Trebell.* Sed hîc mentem ſubit, quòd nonnulli temerè dictum §. *quatuor.* extra materiam luitionis, etiam contra eum qui non erat tutor, vel adminiſtrator, extendunt, & ad acquiſitionem portionis ab uno ex ſociis vel cohæredibus, de quo remitto ad ea quæ ſcripſi in *conſ. Par. §. 150. quæſt. fin.* ubi novè & analyticè declaravi. Quod autem dixi de adminiſtratore vel geſtore ſeu procuratore, ſanè intelligendum, ſi de ſua pecunia nomen vel rem ipſam pignoratam emit nomine proprio, cùm non poſſet fieri luitio commodè de bonis domini: ſecùs ſi ille adminiſtrator habebat de bonis domini, unde luere poterat: quia tunc nec ſimplici quidem ceſſione nominis juvari poteſt, ſed omnia in ſortem imputare tenetur. Imò ſi tardiùs quàm potuiſſet redemerit, vel luerit, tenebitur ratione culpæ damnum reſarcire. Cæterùm ubi non de acquirendo rei dominio agitur, ſed de ſimplici nomine ſive de acquirendo jure creditoris, & ſuccedendo in ejus locum, non eſt prohibitum fidejuſſori ſolvendo de ſua pecunia accipere ceſſionem, & ipſum nomen emere, & fructus nominis, putà uſuras, ſi debitum erat uſurarium, ſuos facere, vel penſiones reditus, ſi fidejuſſerat pro reditu. Et ſic habes nitidum & clarum intellectum. *l. credi. §. ſciendum, qui potior. in pignor. hab. l. fidejuſſor. l. cum poſterior. de diſtract. pignor. l. Paul. de fidejuſſ. l. 1. Cod. de dolo.* Quod enim dicitur in d. §. *ſciendum.* quòd ſecundus creditor, qui ceſſionem jurium primi habuit, non poteſt petere uſurarum uſuras, hoc eſt quia in locum prioris creditoris ſucceſſit, nec poteſt alio nec diverſo jure uti. Unde licèt ſolverit cedenti ſortem, & uſuras ſimul una ſolutione, non poteſt dicere totum eſſe ſortem, nec totius deinceps uſuras novas exigere, quia eſſet capere uſurarum uſuras, quod nefandum eſt. Cæterùm idem textus non negat, ſed magis ab excluſione antitheti innuit ceſſionario veteres uſuras currere, ſicut & cedenti currebant: manet enim antiqua ſors, & antiqua uſura, ut priùs, ſicut nomine ceſſo vel vendito: Talis enim emptor vel ceſſionarius in hoc negotium ſuum gerit, videlicet nomen tale, quale eſt acquirendo; ut ſi cedenti non currebant uſuræ, nullæ uſuræ debeantur ceſſionario, quod etiam dicitur in *d. l. Paulus.* Rationem fructuum & uſurarum haberi oportere, debet intelligi contributionem eſſe faciendam: quia iſte non poteſt facere fructus ſuos, etiamſi fundum emere voluerit, ſed debet reſtituere cum fructibus, ſicut cedens debebat. Debet etiam tanquam jure ceſſo habere uſuras, quas & quouſque cedens habuiſſet, non autem novas uſuras; unde quamprimùm æquarent ſortem, inſpecto initio & primo curſu uſurarum, ulterius currere nequeunt, & ſic fructus debet primùm in uſuras imputari, deinde in ſortem, & hoc elucidato, reliqua loca plana ſunt. Eſt enim omninò creditoris ſubrogatus, ut inquit text. in *d. l. Paul.* quod vel fidejuſſori permittitur, neque enim colluſori aut malæ fidei emptori denegaretur. *l. 1. C. ſi ex vendito pign. agat.* non autem ut proprietatem pignorum ſibi acquirere poſſit.

Intellectus multarum legum.

350. Reſtat diluere contraria pro parte negativa adducta. Ad primum illuſtrius erit illud exemplum in perſonis diverſorum, ſi fingas Sempronium redimere reditum, ceſſione recepta, quartum verò & ultimum eſſe creditorem, putà Petrum, cui mille debeantur ex mutuo; quique debitore diſcuſſo, cogat Titium reponere fundum in bonis debitoris, refuſis mille octingentis. Reſtat major obſtantia, quia melioris conditionis eſt Sempronius, cui reditus currit, licèt minus pretium numeraverit, & nihil commodaverit debitori: Petrus autem qui plus numeravit, & plurimum profuit, nedum debitori, ſed etiam Sempronio, ut ſit unde percipi poſſint reliqua reditus, nullum habet reditum, nullam uſuram, & adhuc licèt ſit prior, quantum ad mille octingenta, per notata ſuprà *num.* 344. tamen quoad mille ſibi debita vincitur à Sempronio, tam pro ſorte quàm pro reliquis dicti reditus. Nec obſtat ſi dicatur quod Petrus poteſt ſibi conſulere, offerendo Sempronio ſortem reditus cum reliquis, & etiam ſua mille, ut omninò eum excludat & in ejus locum ſuccedat, quia multa contingere poſſunt, ut non expediat Petro, vel non poſſit tantùm pecuniæ profundere. Breviter reſpondeo verum eſſe aſſumptum, ſed non ſequelam: quia nulla eſt iniquitas aut abſurditas: non enim inſurgit, niſi propter interuſurium reditus vel uſuræ, quàm unus percipit, alter non. Sed cùm præſupponatur in facto, debitorem fuiſſe diſcuſſum à creditoribus, alioquin Titius non potuiſſet ab eis vel uno ex eis cogi ad patiendum redemptionem, ſequitur quòd ſumus in caſu, in quo bona debitoris diſtrahuntur, vel creditoribus ſatisfaciat, & ſic ceſſat, aut mox ceſſabit interuſurium. Attamen quia hæc ſolutio non omninò ſatisfacit, quia ſubhaſtationes & adjudicationes extrahi poſſunt, & interim aliquot anni dicti reditus excurrunt: ideò reſpondeo ſecundò per textum pulcherrimum in *l. & in contraria, de uſur.* ubi ei qui utiliter geſſit negotia, adjudicantur uſuræ, etiamſi non eſt mutuatus ſub uſuris, ſed pecuniam ſuam otioſam in commodum alterius inſumpſit, dummodo longè plus commodi attulerit, quàm ſit ea uſura. adde text. in *l. atqui natura, §. non tantum. verſi. contra. de negot. geſt.* Et idem in procuratore. text. in *l. ſi verò non remunerandi. §. ſi mihi mandaveris ff. mandati,* imò etiam idem in tutore contra pupillum. *l. quid ergo, §. conſequitur. de contrar. & utili act. tut.* idem in ſocio. *l. ſi unus. §. pen. pro ſocio.* Et ſic dico, quòd in caſu dilatæ refuſionis dictorum mille octingentorum, etiam ceſſante interim mora, per *d. §. ſi mihi mandaveris. & d. §. conſequitur.* debet interim Petro congruum interuſurium adjudicari: quoniam ſuâ pecuniâ utiliter geſſit negotium debitoris, & omnium aliorum creditorum: nec illud interuſurium debet eſſe minus quàm reditus fundi redempti, ita tamen ſi non excedat rationem quincuncis uſuræ, hodie ſecundum nos, ut notatur infrà *num.* 531. nec etiam debent excedere reditus, niſi fortè eſſent tenuiſſimi, ut in domo magni pretii. ſuprà *num.* 116. quia tunc ſi magno incommodo omnes liberavit, ut quia facultas redimendi expetebat, juſtum eſt adjudicari interuſurium etiam ad prædictam rationem quincuncis, licèt fructus ſint ad rationem quinquageſimæ. Plus dico, quòd etiam in iſto interuſurio debet omnibus præferri, quibus per *d. l. licet. qui potior. in pign.* præfertur in ſorte: quia iſtud interuſurium, cùm non excedat quantitatem fructuum, qui aberant & erant extra bona debitoris, cenſetur juſta pars pretii fundi redempti. Non ſolùm enim Petrus pecuniam ſuam inſumpſit, ſed etiam incommodum & interuſurium, quod aliunde facere poterat: quo omiſſo, maluit uberiùs communi debitoris & creditorum omnium utilitati conſulere, prout efficaciter fecit, ut pote cùm jam expiraret facultas fundi redimendi. Ad ſecundum, libenter fatebor, quòd coactionem quidem ad cedendum habet in vim veteris ſuæ hypothecæ, ſed ceſſionem ipſam non habet in vim dictæ hypothecæ, niſi mediatè & partim, ſed multò magis & immediatè in vim pecuniæ ſuæ, quæ cùm ſit una alia ſors, non tenetur ejus fructus computare in deductionem veteris hypothecæ, quæ licèt pariat jus petendi ceſſionem, non tamen parit jus illam aſſequendi, & ſic jus ceſſum non eſt fructus pretii veteris hypothecæ, ſed potiùs immediatè eſt fructus pretii numerati. Per quæ patet reſponſio ad tertium, quia omnia illa

commoda non conſequitur, niſi mediante ſua pecunia, quæ illi abeſt, & quæ omnibus illis incommodis æquivalet, & ſic nihil eſt quod invideri aut reprehendi poſſit. Quòd autem nuper dixi de fundo ſub facultate redimendi vendito, intellige de vendito juſto pretio, vel circiter: ſecùs ſi tam modico pretio, ut recidat in fraudem antichreſeos: quia tunc non ſolùm offerri poterit, ſed etiam ceſſio exigi cum ſuis oneribus, ſicut in reditu duodecimæ, ſecundum notata ſuprà *eodem quæſt.* 35. *quæſt.* 56.

QUÆSTIO L.

SYNOPSIS.

1. *Improbatum Curiæ Pariſienſis Senatuſconſultum.*

2. *Libera, & ſine pretio eſſe debet, reditum redimendi facultas.*

351. QUinquageſimò, generaliter quæro, Ob quæ pacta hi reditus ſint nulli? Breviter reſpondeo, ob pacta quæ ſunt contra ſubſtantiam hujus contractus: quod tamen non eſt indiſtinctè accipiendum, ut ſtatim dicam. Tria autem ſubſtantialia hujus contractus, primum, quòd ſors perpetuò abalienatur, nec unquam repeti poſſit, ut ſuprà *num.* 17. Secundum, quòd reditus non excedat duodecimam ſortis partem annuam. Tertium, quòd ſemper liberè redimi poſſit, ut ſuprà *quæſt.* 5. Pactum contra primum (quod eſt negativum ad nunquam repetendum) abſolutè in totum vitiat: pactum verò contra ſecundum, ſi non excedat rationem decimæ, reducitur ad modum mediocrem, videlicet ad quintamdecimam. Si verò excedat apertè rationem decimæ, in totum vitiat, ut ſuprà *quæſt.* 10. & ſic gravitas vel mediocritas exceſſus facit in totum annullari, vel reduci. Hinc eſt quòd ſi non eſt aliud vitium quàm accelerationis temporis, quod eſt contra iſtud ſecundum ſubſtantiale, quod non debet currere reditus, niſi pro rata temporis & duodecimæ, annuæ ſortis, ſiquidem acceleratio eſt valdè modica, putà unius vel duorum dierum in fine anni, non eſt in conſideratione. Si verò eſt octo vel quindecim dierum, putà contractum eſt & pretium numeratum Idibus Januarii, convenit tamen quòd penſio annua ſolvatur Calendis Januarii proximis, ob illum ſolum exceſſum (quia modicus eſt) non debet contractus annullari, nec in curſu ſuo, & ſic in perpetuum moderari, ſed exceſſus corrigi, videlicet deducendo de penſione primi anni ſemel pro rata temporis accelerati, vel ſortis tardiùs ſolutæ, quam reductionem ſufficit ſemel fieri. Sed quid ſi acceleratio eſſet enormis, putà ſex menſium, ut de facto vidi, quanquam inſtrumentum non haberet, niſi de dimidia penſione pro primo anno, ſed (quod odioſius & periculoſius erat) creditor ante pecuniam numeratam extorſerat à debitore ſyngrapham de tanta ſumma, quanta erat dimidia penſio poſt ſex menſes ſolvenda? Reſpondeo, cùm nec retenta eſſet pars pretii, quod aliàs erat juſtum, nec aliud adeſſet vitium, non eſſe reditum annullandum. Sed ſi creditor pergeret de facto ad exigendum etiam contentum in ſyngrapha, & ſic penſionem integram pro dimidia, nec re integra vitium purgaret, ut ſuprà *num.* 141. *quæſt.* 11. *in fin.* puto re detecta, ultra conditionem ſyngraphæ, juſtam cauſam eſſe reducendi reditum ad decimamquintam, ex quo conſtitutio ab initio habuit notabile vitium aliqua pœna dignum. Circa hæc pridie in conſultatione audivi recitari quoddam Areſtum hujus Senatus *die* 27. *Martii anno ſeſquimilleſimo decimo octavo* pro debitore cognominato Gobaches appellante à Præſide Pariſienſi, contra magiſtrum Joannem *le Brun* creditorem, quo reditus fuit declaratus nullus ob accelerationem duorum menſium cum dimidio. Sed puto quòd alia concurrebant in dicto Areſto, quòd propterea noluerunt ſe qui doctiores & inſigniores togati noſtri Ordinis, qui ſimul conſulebantur.

352. Pactum autem contra tertium ſubſtantiale vitiat in totum, ſi limitat libertatem redimendi ab initio: ſi verò limitet vel tollat poſt tempus, non vitiat, ſed tantùm vitiatur, dummodò nullum aliud concurrat vitium. Ratio hujus ultimi eſt, quia iſtud tertium ſubſtantiale continet duo capita: primum negativum, videlicet quòd creditor non ſit tempore contractus præciſè certus de lucro in futurum: ſecundum affirmativum, videlicet quòd ea facultas perpetua ſit. Unde pactum contra primum caput negativum, putà quòd non poſſit redimi niſi poſt annum, vel aliud tempus, vel tempore redemptionis lucretur emptor fructus anni inchoati, vel ſequentis, ipſo jure ſemper vitiat: ſed non æquè pactum contra ſecundum caput, tum quia negativa potentiùs negat & afficit, quàm affirmativa, ut notavi in *l. hoc genus de condition. & demonſt.* Deci. in *l.* 1. *col.* 3. ubi tetigi. *Cod. de pact.* tum quia contra primum caput major præſumptio, & evidentior eſt avaritia & iniquitas, quàm contra ſecundum caput. Hinc etiam poſt unam ſententiam, & longum intervallum, per areſtum juſtiſſimum noſtri Senatus in totum cum ſuis hypothecis & acceſſoriis annullatus fuit reditus, ob ſolum pactum de non redimendo niſi poſt quatuor annos à die contractus, non obſtante favore Eccleſiæ, non obſtante quòd debitor infra iſtud tempus noluit redimere, non obſtante judicio priori & longo ſilentio, ut diximus ſuprà *quæſt.* 15. Hinc etiam idem Senatus ante 30. annos annullavit in totum reditum emptum per quemdam cognominatum *Chaſtelpers*, propter ſolum pactum de non redimendo niſi poſt annum à die contractus. Hinc etiam per aliud areſtum in publicis cauſarum actionibus latum *die* 19. *Aprilis anno ſeſquimilleſimo* 13. poſt Paſcha, inter Joannem *Reves* appellantem à præſide Pariſienſi, & Girardum *de Sas* appellatum ſeu intimatum: cum appellans vendidiſſet patri intimati certum reditum frumenti redimibilem, cum pacto tempore redemptionis ſolvendi penſionem anni tunc inchoati, poſtquam aliquot annis ſolviſſet creditori, quandiu vixit, eo mortuo, in jus vocavit ejus filium, qui ex diviſione cum cohæredibus totum reditum prætendebat, idque coram Præſide, ut reditus annullaretur, & literæ reſtituerentur reſtituendo ſortem penſionibus ſolutis in eam imputatis, Præſes ſimpliciter reparando exceſſum dixit, quod debitor poſſet redimerè libere ſolvendo ſortem cum reliquis, abſque reliquis anni inchoati tempore redemptionis. Debitor appellavit ad Senatum, ubi licet creditor allegaret debitorem non habuiſſe neque literas regias reſtitutionis, neque diſpenſationem juramenti, & ſic non fuiſſe nec eſſe admiſſibilem, & nihilominus per prædictam ſententiam reſciſſo dicto pacto, factus erat indemnis, & abſque intereſſe, & adhuc quod ipſe creditor habebat cohæredes, à quibus habebat cauſam, quos laudare & in jus vocare ſuper evictione volebat, diemque judicii proinde diffidendum: tamen per illud juſtum areſtum dictum fuit. Malè judicatum, benè appellatum, creditor condemnatus in omnibus expenſis tam cauſæ principalis quàm appellationis,

Areſtum

Areſtum

Digitized by Google

& quòd debitor liberaretur ſolvendo ſortem principalem cum legalibus ſumptibus, penſionibus ſolutis in ſortem computatis, ſalvo creditori recurſu contra cohæredes ſuos, & illis exceptionibus ſuis in contrarium. Verum eſt quod in caſu dicti ultimi areſti appellans allegabat etiam notabilem modicitatem pretii; ſed de hoc non fuit inquiſitum, ſed ex ſolo dicto pacto, de quo conſtabat, totus contractus abſque dilatione fuit annullatus, idem de pactis ſimilibus. Unde ſi eſſet pactum, quandocumque poſſe redimi, ſed quòd redimens teneretur aliquid ſolvere ultra ſortem, vel majori pretio, hoc ſolum pactum ſufficit ad annullandum in totum: eſt enim contra primum & negativum caput tertii ſubſtantialis, quia creditor ex tempore contractus efficitur præcisè certus de lucro, licet in modico. Hinc etiam communiter tenent, quòd ſola libertas ſe liberandi ablata vel reſtricta ab initio contractus facit contractum in totum uſurarium & illicitum. Ita decidit Bald. *conſil.* 487. Apparet quoddam inſtrumentum, *lib.* 1. & *conſil.* 114. Secundum ea *lib.* 3. in noviter impreſſis. Imol. *conſil.* 25. Guido. Pap. in *tract. de contract. illicit. num.* 26. & in *ſing.* 477. *incip. licet pactum*, & in Deciſion. Delph. *quæſt.* 516. *in fin.* Bern. in *tract. de contract. & uſur. ſerm.* 39. *art.* 2. *c.* 1. Facit Henric. Bohic. in *c. in civit. in fin. de uſur.* Alexand. *conſil.* 54. *lib.* 6. Et licet Cæpol. *in tract. de ſimul. contract. præſum.* 10. quem ſequi videtur Dom. Andr. Tiraq. in *tract. de retract. conven. §.* 1. *gloſſ.* 2. *num.* 67. & Jaſ. *conſil.* 153. *lib.* 4. ſentiant iſtud ſolum pactum per ſe ſine aliis conjecturis aut præſumptionibus non ſufficere, tamen ipſi non loquuntur in hac ſpecie hujus contractus, ſed in venditione fundi, & ſic intelligendo, quòd venditio fundi erat aliàs juſto pretio facta, vel non nimis modico: ita quòd facultas redimendi non erat omnino debita, ſed ferè gratis data. Sed in caſu noſtro ubi eſt omnino debita, ſimplex pactum eam ab initio etiam modicè reſtringens, vitiat totum contractum ipſo jure. [*Le Vidame de Chartres*, jam ſex annos debens mercatoribus conſtituit hunc reditum uni qui acceptat pro ſe, & ſocio: ita quod ſi infra annum ſocius nolit gratum habere reditus non valebit, & cogi poterit ſolvere. Poſtea poſt ſex annos dicebat reditum nullum: quia per indirectum cogi poterat reddere ſortem: *fuſt le contract caſſé par Arreſt*: tamen reliqua ſoluta manerent, & niſi infrà annum ſolveret, reditus curreret; quod valdè æquum. Idem per aliud areſtum contra dom. *de la Porte*, vel ejus affinem. Monaſterium *de Tiron prés de Vendoſme* pro 360. libris Turon. emit. 25. *livres de rente*, uſque ad quatuor annos, intra quos *ſeroit tenu la mettre en aſſiette*, aliàs, *le contract nul; & ſeroit tenu rendre le prix auſſi*, poſt 4. annos *à la volonté*. Reſpondeo uſurarium, & malè judicatum *aux Requeſtes du Palais*, quamvis *Marillac* teneret benè judicatum: ſimilis contractus *du Chapitre de S. Quentin uſuraire par Arreſt*.]

Facultas redimendi non debet arctari.

353. Non me fugit interim quidnam commenti ſint Doctores ſuper illo problemate, An pactum vel adjectum contra ſubſtantiam actus vitiet, an verò tantum vitietur? In quo valdè ſe torquent Bart. in *l. ubi ita donatur. de donat. cauſa mortis*, Bal. poſt Cyn. in *l. ſi paterfamilias de adoptione*, dum veluti rei ventos volantes, certis finibus rem hanc incertam, utpote ex infinita rerum & cauſarum varietate pendentem includere fruſtra moliuntur, quia ut inquit Scævola in *l. de acceſſionibus de diverſ. temporib. & præſcriptionib.* abſolutè definiri nequit: ſed ex ſingulorum caſuum peculiari æquitate æſtimandum eſt. Hactenus tamen definire poſſumus: aut pactum poteſt facere diſpoſitionem tranſire in aliam ſpeciem, aut non: primo caſu, quod eſt quando & poteſtas & intentio agentis vel agentium concurrunt, & tunc utrumque ut valere poteſt, conſervatur. Secundo verò caſu ſubdiſtinguendum: aut actus dependet à voluntate unius, vel eſt contractus non reſpectivus, aut verò eſt contractus reſpectivus. Primo caſu, aut pactum venit ad augendum, & non vitiat, ſed vitiatur, *l. cum precario. de preca.* [Quid ſi pactum: an poſt annum poterit cogere debitorem reddere ſortem non ſolvendo reliqua, vel computando in ſortem? Reſpondeo quod non vitiat, ſed debitor nequit, tam citò cogi, ſed benè poſt quatuor, ſaltem poſt ſex annos.] Ratio, quia nihilominus adeſt voluntas diſponentis in principali actu: quia qui amplius concedere vult, utique & quod minus eſt, vult: & ſic illud plus additum ſecundùm intentionem diſponentis, ſeparabile eſt, & ſic non vitiatur utile per inutile, ſed tantum inutiliter adjectum vitiatur, *l.* 1. *§. ſed ſi mihi, de verbor. obligat.* Aut verò pactum venit ad diminuendum, ſeu reſtringendum, & vitiat, *l. per ſervum in fin. de uſu. & habitat.* Ratio eſt propter limitatam voluntatem diſponentis, qui quod potuit, noluit, & quod voluit non potuit, *l. multum intereſt Cod. ſi quis alteri vel ſibi*, quod eſt intelligendum in ipſa diſpoſitione. Sed ex intervallo detractio partis inſeparabilis non cenſet de dubio fieri animo totam præcedentem diſpoſitionem revocandi vel annullandi: & ſic in dubio detractio remanet inutilis, *l. ſed ſi de fructu. de uſu. & hab.* Secundo caſu ſubdiſtinctionis, quando eſt contractus reſpectivus, ut in quæſtione noſtra, nihil abſolutè reſponderi poteſt, ſed ex bono & æquo (dixi) æſtimandum eſt *l. Maria §. uxore de annuis legat.* Sic in quæſtione noſtra baſis deciſionis eſt nimius vel modicus exceſſus, quod eſt ipſum dictamen æquitatis. Deciſio autem principalis quæſtionis procedit in terminis ſimplicibus, non compoſitis, videlicet quando non eſt niſi unicum de dictis pactis vitioſis: quia ſi plura ſimul concurrant, tunc quæ aliàs non ſufficerent ſingula benè, ſufficiunt ſimul ad annullationem contractus: quæ verò conjecturæ vitioſæ, ſeu præſumptiones requirantur & ſufficiant ad annullationem contractus, non poteſt abſolutè definiri: poſſunt enim eſſe duæ vel etiam una ita potentes ut ſufficiant, poſſunt eſſe tres ita debiles vel contrariis conjecturis elevatæ, ut non ſufficiant: totum igitur ex plena & legali ſui cujuſque caſus æquitate judicabitur.

Nova theoria an pactum contra ſubſtantia actus vitiet, vel vitietur.

QUÆSTIO LI.

SYNOPSIS.

1. *Omnis pactio extra ſimplicem duodecimam reprobata.*
2. *Non currit reditus ante realiter factam numerationem.*

354. QUinquageſimo-primò, rurſus generaliter quæro de reliquis pactis vel clauſulis, quæ per ſe vel cum aliis poſſunt annullare reditum. Primò ſtat regula generalis, quod omnis pactio vel clauſula, per quam debitor ultra rationem ſimplicis duodecimæ gravatur, eſt nulla ipſo jure, idque vel abſque literis regiis & diſpenſatione juramenti objici poteſt, ut ſuprà *quæſtione* 10. *num.* 153. & quæſtione *præcedenti numero* 352. An autem etiam vitiet, id ex bono & æquo, ut in præcedentibus & ſequentibus decernendum eſt. Nunc methodi gratiâ accipe catalogum pactionum vel clauſularum, quæ vitiant, aut

quæ tantum vitiantur. Et primò, earum quæ ſolæ per ſe vitiant, & exempli vice ſex ſe offerunt, prima, ſi paciſcitur quòd debitor teneatur aliquando redimere directò, vel per indirectum. Secunda, quòd in defectum redemptionis ipſa antichreſis, vel alia res debitoris cedat in ſolutum: quod ampliatur, ut in quæſtione ſequenti. Tertia exceſſus decimæ. Quarta, quòd teneatur debitor majori ſummâ redimere. Quinta, quòd non poſſit redimere niſi poſt certum tempus. Sexta, quòd creditor debeat habere penſionem termini cœpti, vel ſequentis tempore redemptionis: harum ſingulæ ſolæ totum contractum ipſo jure vitiant, quia ſunt directè & enormiter contra ſubſtantialia, videlicet duo prima contra primum ſubſtantiale, tertium contra ſecundum, quartum quintum & ſextum contra tertium ſubſtantiale; ſed adverte circa primum argumentum. Clauſulæ autem, quæ non ita repugnant, nec ſingulæ per ſe vitiant, licet vitientur, ſunt potiſſimum tredecim. Prima clauſula qua debitor obligatur ad laudimia vel gabellas, aut quæcumque ſimilia jura cuicumque ratione contractus debita, vel ab eo prætenſa, ſive ab initio contractus, ſive tempore redemptionis, ut ſuprà *quæſt.* 6. Secunda, conſtitum bonorum debitoris, ſive in genere, ſive in ſpecie decertare, & conſequenter clauſula quòd poſſit creditor propria auctoritate ingredi, vel ſe facere inveſtiri per dominos directos uſque ad concurrentiam reditus, vel uſque ad tot jura, vel de certo fundo. Debet enim debitor liberè frui & pecunia accepta, & bonis ſuis, ſalva hypotheca & ſolutione reliquorum via ordinaria & ſolita exigenda, ut ſuprà *quæſtione* 8. Tertia, multò fortius pactum antichreſis etiam ſimplicis, ſuprà *quæſtione* 35. Quarta, quòd non licet debitori vendere aut aliter alienare bona ſua, vel res hypothecatas, etiam cum onere, ſine conſenſu creditoris. Quinta, quòd de pretio ſeu ſorte debeant prius lui ſeu redimi priores hypothecæ bonorum debitoris, ſeu prædiorum hypothecatorum.

355. Tamen ad hanc clauſulam advertendum quòd propriè non vitiat, nec vitiatur, ſed ſuſpendit curſum reditus, qui non incipiet currere à die contractus, nec à die qua creditor tenet ad hoc pecuniam in numerato, velut conſignatam & paratam, & ſibi aliàs ſterilem: quia ex quo non vult confidere de debitore, ſed retinere penes ſe, donec ſit in rem debitoris probè collocata, licet per hoc non minus debitori quàm ſibi conſulat, imò etiamſi hoc faciat duntaxat ut debitori conſulat, puta reditu alioqui ſatis ſibi tuto, tamen ex quo debitor non habet liberum uſum, ſed cogitur eo uſque relinquere in manibus creditoris, non eſt juſtum reditum prius currere, quam pecunia ſoluta ſit in rem debitoris. Imò impoſſibile eſt reditum currere ante veram & realem ſolutionem, niſi ſaltem pro rata: poteſt enim incipere currere pro rata, quando non fuit actum quod curreret ultra conceſſum: nec eſt aliud vitium, ut ſuprà *quæſt.* 10. Sed quid ſi citra pactum arctativum debitor creditorem rogaverit pecuniam præſentem & ſolutioni paratam retinere, vel ſervare talibus aut talibus dandam, vel in certum uſum mox exponendam? Videtur non retardari curſum: quia extunc debitor videtur accepiſſe & depoſuiſſe, *l. pecuniam, de ſolutionib. l. peculiaria, in fin. ſi certum pet.* Contrarium puto quòd non incipit currere reditus, niſi poſt pecuniam realiter & cum effectu expenſam, ſaltem pro rata: quia cum ſimus inter prohibitos, non ſtatur pactis: nec confeſſioni recepti & depoſiti, ne fraudibus via aperiatur, faciunt notata ſuprà *num.* 35. Sexta, ſi debitor corporaliter ad carceres, ad continuationem reditus obligetur, ſuprà *quæſt.* 36. Septima accelaratio paucorum puta decem vel quindecim dierum primæ ſolutionis, ut in *princip. quæſt. præced.* Octava, quòd debitor teneatur redimere in eiſdem & totidem ſpeciebus, etiamſi ſint majoris valoris tempore redemptionis, ut infrà *quæſt.* 90. Nona, ſi eſt modicitas pretii; ſed citra rationem decimæ. Decima, limitatio redimendi non ab initio, ſed poſt tempus, ut in *quæſtione præcedenti.* Undecima, in reditibus ſpecierum, ſi eſt pactum, quòd debitor teneatur ſub æſtimatione quantiplurimi à tempore moræ. Duodecima, ſi eſſet pactum vel intellectum, quòd debitor nequeat ſe liberare ab illis ſpeciebus, offerendo in pecunia ad rationem duodecimæ per ea quæ dixi ſuprà *q.* 21. Decima tertia, ſi pactum ſit quòd debitor tenebitur intercedere, vel impedire, ne à propinquis ſuis poſſit reditus jure proximitatis retrahi, de quo dixi in *conſuet. Pariſ.* §. 172. & tactum eſt ſup. *quæſt.* 45. *num.* 332. Hæc omnia & ſimilia ipſo jure nulla ſunt, vel moderanda, niſi quatenus cum alia gratia à creditore facta debitori compenſantur: ſed ſingula per ſe non vitiant reditum in totum. Sunt autem quinque potiſſimum, ex quibus reditus poteſt levior fieri, ex parte creditoris. Primum diminutio duodecimæ, ut ſi non ſtipuletur niſi ad rationem quintædecimæ, aut viceſimæ. Secundum, ſi paciſcitur quòd non incipiat reditus currere, niſi poſt annum, vel aliud tempus, ut ſuprà *q.* 23. *in fin.* Tertium, ſi pactum eſt de remittenda parte reditus ſolvendo per debitorem in termino, vel infrà triduum, ut ſuprà *quæſt.* 25. Quartum, ſi per plures vices redimi poſſit. Quintum, ſi minori pretio redimere liceat. Et eſt notandum quòd prætextu primi horum quinque non licet directò paciſci contra reliqua duo ſubſtantialia, niſi tantum eſſet pretium, quòd poſſet emi reditus perpetuus non redimibilis, ſecùdùm notata ſuprà *quæſt.* 5. quia tunc non ſpectarent amplius ad materiam uſurariam, ut not. ſuprà *quæſt.* 19. & infrà *quæſt.* 69. Prætextu etiam reliquorum quatuor non licet ullo modo ſtipulari ultra rationem duodecimæ, nec directò paciſci contra aliquod ex dictis ſubſtantialibus: ſed benè licebit onus aliquod accidentale, puta laudimiorum, vel antichreſis, imponere debitori, dummodò ſufficienter compenſetur per aliam relaxationem factam à creditore, ſecundùm notata ſuprà *quæſt.* 7. *quæſt.* 34.

QUÆSTIO LII.

SYNOPSIS.

1. *Quædam leges improbant legem commiſſoriam, quædam admittunt.*
2. *Sublato principali, corruit & acceſſorium.*
3. *Pactum etiam commiſſorio ſimile reprobatum.*
4. *Homines ſollicitiores de præſenti, quàm de futuro damno.*
5. *Pactum legis Commiſſoriæ in favorem creditoris.*
6. *In reditibus perpetuâ pecuniæ alienatio.*
7. *Dos, ſpontanea largitio.*
8. *Senatuſconſultum de prohibendis donationibus inter conjuges de veris & realibus donationibus intelligendum.*

356. QUinquageſimo-ſecundò, quæro, ſi in conſtitutione hujuſmodi reditus creditor non accepit antichreſin, ſed ne debitor nimium ceſſaret in ſolutione, pactus eſt, quòd ſi debitor defecerit in ſolu-

Digitized by Google

tione reditus per quinque vel octo annos continuos, quòd res hypotechata, puta fundus, vel domus debitoris ſimilem circiter redituum afferentis, ſit ex nunc, prout ex tunc vendita & acquiſita in ſolutum ſeu permutationem pro jure reditus & reliquis tunc debitis, an ex hoc ſolo pacto, ceſſante omni alio vitio, contractus in totum annulletur, etiam quando reditus erat emptus ad rationem quintædecimæ? Solutio facilis eſt ex prædictis: ſed antè materiam hanc à nobis reſeratam multum erat ambagioſa, etiam peritis, ut patet

ex commiſſoria.

ex his quæ latè tradit Dom. Andr. Tiraq. in *tract. retract. conventional. in fin. quæſtione 24. & 25.* Cardo enim diſputationis & deciſionis hujus quæſtionis verſatur ſimul circa duo. Primò circa intellectum legis commiſſoriæ pignorum, ſecundò circa peculiarem naturam horum redituum: unde ſi ab utraque parte argumenter, nimiam fore video prolixitatem, nec-non intricationem, quia materia legis commiſſoriæ pignorum minus exactè aduſque tractata & intellecta eſt in jure. Ut ergo brevius & clarius utrumque μεθοδικῶς expediamus, incipiendo à vero & γνησίῳ intellectu legum, ſeptem omnino ſunt leges in hac materia, quarum tres, ſcilicet 1. & 3. *Cod. de pactis pignor. l. quamvis de ſolutionibus,* improbant pacta legis commiſſoriæ: reliquæ verò *ſcilicet l. Titius de pignor. action. l. cùm dominam Cod. de pignor. l. fin. in prin. de contrahend. empt. & vend. l. ſi fundus §. fin. de pignor.* videntur ea admittere. Doctores volentes hæc jura conciliare, diſtinguunt, Aut iſtud pactum fit inter debitorem & fidejuſſorem ſuum, vel extraneum, & indiſtinctè valet, *d. l. fin. de contrahend. emptio.* & hæc prima concluſio. Aut verò

na conclusio.

inter debitorem & creditorem, & tunc ſubdiſtinguunt: aut fit pactum quòd res erit empta juſto pretio tunc æſtimando, & indiſtinctè valet, *d. l. ſi fundus §. fin.* &

nda cõclusio.

hæc ſecunda concluſio: idem ſi fiat pactum ſimpliciter quòd res erit empta, quia intelligitur juſto pretio. Aut verò fit abſolutè pactum, quòd res cedet creditori in ſolutum pro debito, niſi ſolutum ſit in termino, & hîc rurſus ſubdiſtinguunt. Aut non agitur de pignore, nec de re hypothecata pro illo debito, & indiſtinctè valet, quia non eſt pactum pignoris. Bal. *c. 1. col. 1. in fin. de feudo. dat. in vicem legis commiſſoriæ in uſib. feudo.* ubi etiam loquitur in formali mutuo, & hæc tertia con-

ia conclusio.

cluſio. Aut verò agitur de ipſo pignore, vel re pro illo debito hypothecata, & ſic in formale pactum legis commiſſoriæ pignoris. Et adhuc tertiò ſubdiſtinguunt, aut fit ab initio contractus, & non valet ipſo jure, non tamen vitiat, ſed vitiatur *l. fin. C. de pact. pignor.* etiamſi acceſſerit juramentum, *c. ſignificante, de pignor.* & hæc

ta conclusio.

quarta concluſio. Aut verò factum eſt ex intervallo, & tunc non valet ad agendum, *d. l. quamvis de ſolutionibus:* ſed benè ad excipiendum vel retinendum, *d. l. Lucius de pignor. action.* & hæc quinta & ultima con-

a conclusio.

cluſio. Hanc diſtinctionem à Petro. in *d. lib. 1.* quem ibi ſequitur Cyn. inchoatam, abſolvit Bart. in *d. l. quamvis.* quem Paul. ibidem & in *d. l. Titius.* ſequitur. & Salyc. *l. 1. Cod. de pact. pignor.* Alex. *conſil. 178. col. 1. lib. 7.* Feudiſtæ in *cap. 1. de feud. dat. in vicem legis commiſſoriæ Canoniſtæ in d. cap. ſignificante.* Fabian. de monte ſanct. Savi. in *tract. empt. & vend. quæſt. 7 col. 3.* Anto. Neguſan. *tract. pignor. part. 4. in princ.* & omnes ferè ubique.

357. Sed ea diſtinctio peccat in omnibus membris ſuis, uno ſolo videlicet penultimo excepto, quod loquitur de formali pacto legis commiſſoriæ pignoris facto cum creditore in cõtinenti: uſque adeo ſoliti ſunt Doctores magis ad literam paucarum legum utcumque conciliandam attendere, quàm mentem omnium ad vivam ipſam & legalem æquitatem inveniendam & aperiendam. Dicimus ergo quod prima illa concluſio, quòd indiſtinctè valeat inter debitorem & fidejuſſorem, non eſt vera. Non obſtat *d. l. fin. de contrahend. empt.* quia ibi non dicitur quod prædia ipſa ſint fidejuſſori empta pro debito; ſed ſimpliciter dicitur quòd ſint empta: & ſic intelligitur juſto pretio, quoties enim dicitur ſimpliciter quòd res ſit empta, niſi ſolutum ſit in termino, non intelligitur pro debito, ſed pro juſto pretio, à judice vel bonis viris æſtimando, ut rectè tradit Bart. in *d. l. quamvis.* & in *d. l. ſi fundus §. fin. 1.* ſequitur Hoſti. Jo. And. Panor. in *d. c. ſignificante col. 2.* Anto. Neguſan. *tract. pignor. part. 4. num. 6.* Bertrand. *conſil. 98. puto col. fin. lib. 2.* non autem quòd ſimpliciter valeat pactum, & nominatim quòd *d. l. fin. de contrahend. empt.* ita debeat intelligi, non quòd valeat pactum, ut pignora ſint commiſſa & acquiſita fidejuſſori pro debito, quod cogetur ſolvere, quia infra terminum non fuerit liberatus à debito: ſed tantùm ut valeat pactum, quòd ea pignora ſint eo caſu fidejuſſori empta juſto pretio tunc æſtimando, vel empta ſimpliciter, quod eodem modo intelligitur juxta *d. l. fundus §. fin.* decidit Imol. in *d. c. ſignificante.* & ſequitur Alex. in *d. conſil. 178. num. 9. lib. 7.* & eſt veritas, licet communiter Doctores malè advertendo aliter ſentire videantur. Et invenio quòd idem quod Imol. priùs tenuit, expreſsè And. Iſer in *d. c. 1. de feudo. dat. in vicem legis commiſſoriæ* ubi dictam *l. fin.* intelligit ſecundùm *dictam leg. ſi fundus in fin.* Et idem ſentit ibi Alvaro. *col. 2. limitans d. l. fin.* procedere, dummodo fidejuſſor convenerit de juſto pretio, aliàs ſecùs: & hoc ibi ſequitur Præpoſit. ad verbum. *Confirmo*, quia fidejuſſionis officium gratuitum eſſe debet, *l. 1. ad fin. mandati,* & nullum lucrum debet facere de officio fidejuſſionis, ut novè dixi ſuprà *quæſt. 31* unde indemnitatem duntaxat ſtipulari poteſt, & non aliud. Igitur non poteſt præcisè ſtipulari certa pignora, vel certum fundum ſuum eſſe in præfato caſu, quia eſſet ſtipulari ultra indemnitatem, nec etiam aliquam de rebus debitoris quam elegerit, quicquid in ſimili ſcripſerit Bart. in *d. l. ſi fundus §. fin. in fin.*

358. Plus dico, quòd licet illud pactum, quòd res eo caſu ſit empta fidejuſſori juſto pretio, valeat in ſe, videlicet non tanquàm venditio actualis, ſed potius tanquam pactum de vendendo: tamen donec res æſtimata & in ſolutum adjudicata ſit, poterit debitor moram purgare, debitum offerendo cum legitimis ſumptibus fidejuſſoris, eum indemnem reddendo, & ſic luere pignus, & impedire venditionem: quia oblato debito & indemnitate, ceſſat cauſa pacti & venditionis promiſſæ: & hic fidejuſſor non eſt alius quàm verus creditor indemnitatis. Igitur dicta oblatio realis ipſo jure impedit venditionem & alienationem, & ſi non erat realis, tamen ſeria: quia debitor offerebat ſe paratum ſolvere, ſed addictio fuit præcipitata, debet reſcindi per judicem, *l. fundus de reſcind. vend.* & notatur in *l. ſi reſiduum Cod. de diſtract. pignor.* Phil. Corn. *conſil. 230. lib. 1.* Et ita ſentit Ang. in *l. cùm dominam, in fin. C. de pignor.* quem ſeq. Hippo. Marſi. *ſingul. 468. incip. Sciunt* verum eſt quòd idem Angel. in *l. 1. in fin. Cod. de pactis pignor.* limitat, ut procedat jure retentionis, ſi debitor poſſideat, ſecùs ſi creditor, vel is cui venditionis jure cedere debet, poſſideat: ſed hæc limitatio falſa eſt, & contra text. in *d. l. ſi reſiduum,* & in *l. ſi priuſquam eod. tit.* & *d. l. fundus* & *l. pactum vulgare Cod. de pignor. action. cum ſimilibus.* Ratio quia omnia iſta pacta ſunt acceſſoria obligationis principalis, & ad ejus ſecuritatem: ergo ſicut oblatio debiti, vel compenſatio impedit & elidit obligationem principalem: ita impedit & elidit omnia hæc pacta, & eorum effectum, ut tradit Bald. in *d. l. pactum vulgare.* & ſentit Anto. Neguſan. *tract. pignor. part. 4. col. 1.*

359. Non obſtat quòd ſecundùm hæc iſtud pactum non eſſet propriè venditio conditionalis (cùm nondum ſit conventum de certo pretio) ſed pactum de vendendo ſub conditione: & quòd hoc videtur contra text. in *d. leg. fin. in fin. princ. de contrahend. empt.* ubi dicitur, ſub conditione emptionem factam &

Digitized by Google

contractam obligationem : quia reſpondeo quòd ille textus non vult aliud dicere, niſi quòd valeat pactio, non ſolùm quod eadem pignora ſint eo caſu hypothecata fidejuſſori, ſed etiam quòd ei vendantur, & tunc contractam eſſe obligationem ad vendendum eidem ſub eadem conditione : & ſic jam videtur conditionalis venditio, ſcilicet futura, non autem quod extante conditione, ſtatim ſit conſummata. Et ita debet intelligi, tum ut concordetur cum *d. l. ſi fundus in fin.* tum ut vitetur iniquitas præcisè commiſſoriæ, quæ habet locum etiam in fidejuſſore, qui ut indemnis ſervandus eſt, ita pro officio fidejuſſ onis nihil exigere debet, ut dixi, tum eadem & ſimili phraſi loquendi utitur textus in *d. l. ſi fundus in fin.* ubi dicit, hoc caſu videri conditionalem eſſe venditionem : & tamen liquet quod propriè & ſtrictè loquendo non eſt venditio etiam conditionalis, cùm nondum ſit conventum de certo pretio: ſed eſt verum pactum de vendendo, quod non ineptè dicitur conditionalis venditio, quia poteſt ſequi, & futura ſperatur venditio. Ex his patet malè conſuluiſſe Steph. Bertran. *conſil.* 134. *P nitur in facto quòd cum nobilis in* 3. *dub. lib.* 1. ubi in hac materia facit differentiam inter pactum directum, quòd res eo caſu maneat empta pro debito (quod eſt formale pactum legis commiſſoriæ) & inter pactum, quo tantùm eſt facta eodem caſu promiſſio vendendi eodem pretio vel debito : & dicit iſtud ſecundum pactum non eſſe prohibitum, ſed validum, quod eſt falſum; quia eſt ſimile formali pacto legis commiſſoriæ, & eandem extorſionem continet : igitur æquè prohibitum, *l.* 1. *Cod. de pactis pignor.* Et quod æquè nullum & prohibitum ſit, ſentit dom. And. Tiraq. in *tract. retract. convent. in præfat. num.*11. *&* *in fin. num.* 52. *&* 141.

Contra Bertrand.

360. Secunda etiam concluſio, quòd indiſtinctè valeat pactum, ut res ſit empta juſto pretio, non eſt vera indiſtinctè : quia dico quod non procedit in mutuo, quia mutuans nullum lucrum ſtipulari poteſt propter officium mutui, etiam prætextu dilationis, præſertim damnoſum debitori : ſed jus emendi vel acquirendi rem alterius juſto pretio, eſt lucrum ſeu commodum conſiderabile damnum afferens domino, & æſtimationem rei ſuæ diminuens textus in *l. ſi æquo. de legat.* 1. & ſic eſt uſura formalis in mutuante *ſuprà* 14. *quæſt.* 3. per tot. & turpiter decipitur. Fely. *c. debitores in fin. de jurejur.* Unde ſi tempore mutui fiat pactum, quòd niſi infra certum tempus ſit ſolutum, talis domus debitoris ſit acquiſita creditori pro pecunia mutuatitia, dico quòd ipſo jure non valet illud pactum tanquam uſurarium, licet valere teneat Bal. in *c.* 1. *collat. in fin. de feud. dat. in vicem leg. commiſſoriæ*, quem ibi ſequitur Alvarot. & peſſimè. Sed plus teneo, quod etiamſi eſſet expreſſum, quòd eſſet vendita juſto demum pretio tunc æſtimando, adhuc non valet tanquam uſurarium, licet etiam in mutuo valere teneat Guid. Pap. in *tractat. de contract. illicit. col.* 10. *num.* 25. ubi etiam jactat ſe hoc practicaſſe in ſuo ruſtico, & malè. Nec eſt mirandũ de Guidone, licet alioquin in hujuſmodi contractibus valde timidus ſit & ſuperſtitioſiſſimus : hæc eſt enim natura ſuperſtitionis, præpoſterum facere judicium, illic trepidare, ubi non eſt timor, & contrà ſecurum eſſe in manifeſto periculo, iniquos contractus admittere, & temperatos averſari, ſemper aberrando à ſcopo : quod Canoniſtis & quibuſdam Theologis ſcolaſticis pariter accidit, ut ſuprà *num.* 78.

Superſtitio præpoſtera.

361. Ex his etiam reprobo conſilium illud, quod quidam antiqui dabant fœneratoribus, ut facerent fieri inſtrumentum hoc modo : Si pecuniam ad tempus non ſolvas, ſit fundus mihi emptus juſto pretio, declarando arbitrio talis & talis, quos ex nunc eligimus arbitratores & bonos viros: quod laudat & approbat Bart. in *l.* 3. *Cod. de pact. pignor.* & ſequitur ibi Salycet. & Fabian. de mont. ſancti Savi. in *tract. de emption. & vendition. quæſt.* 7. *col.* 3. Cæpol. *cautè* 309. *incip. pactum pignoris.* ubi *tamen in fin. ſubdit*, quòd ſi conſtaret fœneratorem prius egiſſe cum dictis arbitratoribus de æſtimando fundum pro debito, licet multum plus valeret, quod tunc non teneret pactum. Sed ego dico quod etiamſi non conſtet, quinetiamſi nec ea fraus facta ſit, non valere pactum ipſo jure tanquam uſurarium & pacti ſeu commodi de emendo extorſivum, cæterum extra mutuum, vel etiam in mutuo, ſed ex intervallo, poteſt concluſio defendi. Ex his etiam liquet tertiam concluſionem notoriè falſam eſſe in mutuo, quicquid dixerit Bal. & poſt eum Alvarot. in *d. c. de feudo. dat. in vicem legis commiſſoriæ*, quia in mutuo, ſi non valet pactum de vendendo juſto etiam tunc æſtimando pretio, ut nuper dixi, multò minus valet venditio præciſa pro debito eodem caſu quo non ſolvatur. Cæterùm quidam volunt, ad hoc ut pactum legis, & præcisè commiſſoriæ ſit reprobatum in pignoribus, requiri rem, ſuper qua ſit pactum, eſſe ſpecialiter hypothecatam pro eodem debito, ut tenuit Bertrand. *conſi.* 254. *vide col.* 1. *lib.* 1. quem ſequitur dom. Andr. Tiraq. in *tract. retract. convent. in fin. num.* 139. Contrarium & melius, quod non refert an generaliter tantùm, an verò ſpecialiter ſit hypothecata, tenuit idem Bertrand. *conſil.* 97. *quamvis lib.* 1. *conſil.* 178. *venditio lib.* 3. Ruger. de Mor. *rep. l. traditionibus num.* 53. *Cod. de pactis.*

362. Sed ego dico quòd etiamſi res nullo modo ſit hypothecata, tamen pactum non valet. Probo primò, quia eadem eſt ratio captionis & illaqueationis debitoris, ſimul aſperitatis & avaritiæ creditoris, ſive res ſit hypothecata, ſive non. Secundò, quia promptum eſſet fraudem facere de re ad rem, quia creditor non caveret ſibi de hypotheca ſuper re, quam ſibi dimitti vel rapere affectaret, ſed ſuper aliis rebus, vel bonis, & ſic eadem eſt ratio prohibitionis. Tertiò, nedum formale pactum legis commiſſoriæ, ſed etiam ſimile reprobatur, *l.* 1 *Cod. de pact. pignor.* Igitur licet deficiente hypotheca non ſit formale pactum commiſſoriæ pignoris, eſt tamen ſimile, & ejuſdem rationis; igitur æquè prohibitum, *l. non dubium Cod. de legib.* Unde peſſimè loquitur Bart. in *d. l. quamvis num.* 2. *de ſolutionib.* dicens valere pactum quod vir fecit uxori de dando in ſolutum pro dote aliquam rem non hypothecatam, & majoris pretii : & non eſſe ſimile cum pacto legis commiſſoriæ, quia imò omnino ſimile eſt, per *l.* 1. *Cod. de pactis pignor.* & ſic dicta tertia concluſio indiſtinctè falſa. Cæterum omnes conſentiunt quòd iſtud pactum non ſolum in mutuo, ſed generaliter in omni debito eſt prohibitum, quia *l.* 1. *C. de pactis pignor. & rub.* dicti tituli generaliter & indiſtinctè loquitur. Sic & *c. ſignificante de pignor.* & eſt caſus in *d. l. quamvis de ſolution.* & latè Alex. *d. conſil.* 178. *col.* 1. *lib.* 7. Unde quarta concluſio, videlicet quòd hoc pactum ab initio factum cum creditore vitietur, hæc ſola ſemper vera eſt. Tamen in quantum dicunt, quòd licet juramentum non firmet pactum, tamen metu perjurii eſt ſervandum, dico quòd ex quo tenetur creditor purè relaxare, non tenetur debitor ſervare, nec perjurus eſt, quia juramentum non eſt iniquitatis vinculum, ut dixi ad Alex. *conſil.* 27. *conſil.* 59. *lib.* 1.

363. Quinta verò concluſio, quando ex intervallo, quòd tunc valet ad excipiendum, (licet omnes Doctores quotquot legi ſequantur) tamen falſa eſt. Probo primò per textum in *d. l. quamvis*, quæ generaliter & indiſtinctè decidit non obligari, etiamſi fiat ex intervallo, nec diſtinguit ſive maritus poſſideat ea prædia, ſive non. Fieri enim poterat ut maritus non ſolum hypothecaſſet, ſed etiam ea ſe nomine uxoris poſſidere conſtituiſſet, vel etiam tradidiſſet, ut non detineret niſi ejus nomine, & tamen text. non diſtinguit. ſimiliter *l. fin. C. de pactis. pignor.* non diſtinguit, ergo non eſt diſtinguendum, *l. de pretio. de publiciana in rem action. l.* 1. *§. generaliter de legat. præſtan.* Probatur etiam in *l.* 1. *&* 2. *eod. tit.* ubi permittitur ex intervallo

pactum

pactum ſecundùm naturam actus: ergo pactum præciſum commiſſoriæ etiam ex intervallo vetatur. Probatur etiam in *l. ſi fundus §. fin. de pignor.* ubi ſive ab initio, ſive ab intervallo, permittitur ſolùm pactum de addicendo juſto pretio tunc æſtimando, ergò pactum præciſum ſemper probatur. Ulterius probatur, quia etiamſi creditor jam poſſideat hypothecam, non minor, imò major eſt ratio ſubveniendi facilitati debitoris, & obviandi rapacitati creditoris, & conſequenter, non eſt minus, ſed majus periculum & major neceſſitas explodendi legem commiſſoriam, quàm ſi debitor ſemper poſſideret. Ergo hæc prohibitio non minus habet locum, creditore jam poſſidente quam non poſſidente: & contrarium dicere, non eſſet fraudes excludere, ſed augere & accerſere, contra verbum & mentem legum. Et ſic nimis inepta eſt communis ſententia, quæ etiam nullo colore, nullo fundamento nititur, niſi dicta *l. Titius* duntaxat malè ad uſque intellecta, cenſent enim omnes illic eſſe pactum legis commiſſoriæ, quod eſt inſulſiſſimum. Nec enim magis ad pactum, *legis commiſſoriæ*, quàm in *l. eleganter in fin. prin. eod. tit in l. ſi prædium Cod. de ſolut.* ubi fundus datur creditori in ſolutum cum ſimilibus, ubi dicitur quòd illa datio eſt venditio legitima fundi, & in *Authent. hoc ſi debitor, Cod. de ſolution.* ubi debitor etiam meliorem ex rebus ſuis dat in ſolutum creditori.

Novus intellect. leg. Titius de pig. action.

364. Tria autem ſunt de ſubſtantia formali pacti, *legis cõmiſſoriæ* ſtrictè & propriè ſumptæ. Primum, quòd fiat ſuper pignore vel hypotheca, & verbis directis, non obliquis, ut etiam communiter omnes tradunt. Secundum, quòd de dando creditori in ſolutum, pro debito, pro quo res eſt hypothecata. Tertium, quòd non purè, nec de præſenti, ſed in caſum, quo debitum non erit ſolutum in termino. Hæc eſt propriè & ſtrictè lex, id eſt pactio commiſſoria pignorum, videlicet ut pignora cadant in commiſſum, debito ad diem non ſoluto. Unde dicitur hæc lex commiſſoria, ad ſimilitudinem commiſſorum emphyteuticorum, vel publicanorum *l. 2. Cod. de jure emphyteutic. l. commiſſa ff. de public.* Et meritò *hæc lex* id eſt pactio, penitus, damnata & reprobata fuit, propter duo: primum, captio fragilis debitoris: ſecundum, aſperitas avari creditoris, ut in *l. fin. Cod. de pact. pignor.* Solent enim hypothecari, vel in pignus dari res ſupervalentes debito: nolebant autem creditores mutuum dare, vel exactionem debiti differre, niſi ſub lege vel pacto expreſſo commiſſi pignorum, ſi ſolutum non eſſet in termino convento. Cui legi facile ſeſe ſubmittebant debitores, tum quòd aliter pecuniam vel uſum pecuniæ redimere non poterant, tum quod ſperarent interim rebus ſuis conſulere: tum quod debitor egeſtate preſſus & adhuc in hac periſtaſi, inter duas non modicas paſſiones conſtitutus, videlicet inter ſpem rebus ſuis conſulendi pecuniâ adeptâ, & metum hanc occaſionem amittendi, nec aliam in tempore inveniendi, non eſt in plena deliberandi, & electionis arbitrii facultate. Et docet experientia quòd facile huc aut illuc impelluntur, & quaſlibet leges ſuſcipiunt, ut per Salicet. in *l. ſi ex cautione Cod. de non num. pecun.* Et hac via & occaſione creditores & egeſtate & facilitate debitorum in ſuum compendium abutebantur. Deficiente autem primo requiſito, quod duo capita continet ſive alterum tantùm, ſive utrumque deficiat, non eſt propria & ſtricta lex commiſſoria pignoris, cùm deficiente primo capite, non ſit facta ſuper pignore, & deficiente ſecundo capite, cùm tunc non ſit facta verbis directis, ſed obliquis: & ſic eſt potius pactum de vendendo, vel dando in ſolutum, quàm venditio, vel datio, quamquam etiam utroque capite deficiente, tamen ſi duo alia requiſita adſint, eſt pactum ſimile ejuſdem effectus ejuſdem captionis & acerbitatis: & ſic eadem ſanctione prohibitum cenſetur, nec promptum ſit prohibitionem legis commiſſoriæ fraudare.

Ratiò legis commiſſoriæ.

365. Et propriè illud primum caput, quòd fiat de pignore, non eſt requiſitum, nec de ſubſtantia; ſed gratiâ frequentiæ expreſſum, eò quòd ante prohibitionem non ſolebant hæc pacta fieri, niſi de rebus pignoratis vel hypothecatis. Et ſic quod frequentiæ causâ expreſſum eſt, non reſtringit, ut notatur ſuprà, utque dicta prohibitio etiam ad præterita propter nequitiam pacti in ſe extenditur *d. l. 3.* ità & ad ſimile pactum ſuper rebus non pignoratis factum, ſed eidem nequitiæ involutum. Idem ſi hoc pactum factum ſit verbis obliquis, quia lex non eſt imponenda verbis, *l. fin. Cod. de uſur.* præſertim in materia fraudibus obnoxia. Et probatur etiam in *l.* ● *Cod. de pact. pignor.* Deficiente autem ſecundo, etiamſi reliqua adſint, non eſt pactum legis commiſſoriæ, nec illi ſimile, ſed pactum de vendendo juſto pretio tunc æſtimando, de quo in *d. l. ſi fundus §. fin.* Ideo ceſſat prohibitio *dictæ l. 3.* quamquam quandoque propter aliud vitiari poteſt: ut ſi tempore mutui exigatur per creditorem, ut nuper dixi *num.* 360. Deficiente etiam tertio, etiamſi reliqua adſint, ut ſi non ſit pactum de commiſſo ſuſpenſo in futurum, ſed pignus de præſenti datur in ſolutum, non eſt pactum legis commiſſoriæ, quia non fit pactum, quòd res cadat in commiſſum, ſed de præſenti venditur vel commutatur, & ſic ceſſat prohibitio dictæ *l. 3.* & habent locum leges, quæ de pura & mera datione in ſolutum, ſeu de venditionibus loquuntur, ut *l. ſi prædium Cod. de eviction. l. cum dominam Cod. de pignor.* Ceſſat enim hoc caſu occaſio captionis debitoris, quia de præſenti intendit vendere, pro ut abſolutè vendit vel permutat: & ſic non eſt præſumptio, quod hoc faciat vili pretio, nec de re qua carere non poſſit, vel cum alio damno ſuo, ſed cum juſta æqualitate, & de re quam ſibi commutare expedit, prout hujuſmodi contractus inter creditores & debitores non ſunt, nec debent eſſe prohibiti, alioqui commercia tollerentur. Sed quando paciſcitur de futuro & conditionali commiſſo rei ſuæ, præſumptio eſt quòd nec juſtum pretium, nec an tali re carere poſſit expendat, propter ſpem fruitionis, & præſentem egeſtatem, judicium non parùm hebetantem prout ſuprà *num.* 264. dictum eſt, vulgò cautiores eſſe homines ad præſens damnum, quàm futurum periculum præcavendum.

366. Quòd ſi inconſideranter ſcripſerunt Doctores eſſe pactum legis commiſſoriæ in *d. l. cum dominam*, quod eſſe non poteſt, propter defectum tertii ſubſtantialis, non magis quam in *d. l. eleganter in fin. prin.* & in *d. l. ſi prædium*, cum ſimilibus, multò inconſiderantius ſcripſerunt eſſe pactum legis commiſſoriæ in *d. l. Titius*, in qua non unum tantùm, ſed illa tria ſimul deficiunt. Patet, quia ibi fundus ille venditus non erat hypothecatus, ſed creditor aliud pignus acceperat: cumque futurum eſſet ut creditor jure ſuo utendo pignus illud legitimè diſtraheret, quia debitum non ſolveretur, timens debitor magis damnificari per diſtractionem pignorum, rogavit creditorem ut à ſe fundum emeret, debito ſuper pretio deducendo, & quanti vendere volebat nunciavit creditori, qui gratum habuit: quare debitor venditionis chartam in privato epiſtolio conſcripſit, & ad creditorem tranſmiſit, & ſic perfecta fuit venditio, quam poſtea debitor pœnitens, priore debito cum uſuris oblato revocare volebat; & deciditur non poſſe. Hic eſt caſus clarus & nitidus *d. l. Titius* in qua nihil de pacto legis commiſſoriæ, nec quod legi commiſſoriæ congruat. Primò non eſt venditio facta de pignore, quamquam hoc in effectu ad rem non faciat, ut dixi. Secundò, fundus non eſt venditus, nec datus in ſolutum pro ipſo debito, quamquam & hoc citra legem commiſſoriam fieri poterat, *leg. ſi prædium C. de eviction.* ſed eſt alius, videlicet non hypothecatus fundus venditus certo alio ſuo, & congruo pretio. Tertiò, non eſt venditio facta conditionaliter, caſu quo non ſolveretur, ad ſimilitudinem

Species d. l. Titius.

commiſſi, ſed de præſenti. Ex his liquet Doctores multum præcipitanter & neglectim ſeſe habuiſſe in tractatione harum legum: quare minus mirum eſt, ſi tam graviter impegerint. Ruit igitur unicum & totum fundamentum concluſionis illius, quam omnes aduſque tenuerunt, quod pactum legis commiſſoriæ ex intervallo valeat ad exceptionem, quæ in ſola *d. l. Titius*. fundatur, quæ tamen minus facit ad rhombum, quàm *l. 2. Cod. de reſcind. vend.* Præterea etiamſi *d. l. Titius*, loqueretur in terminis legis commiſſoriæ, non ſolùm probaret pactum valere ad excipiendum, ſed etiam ad agendum, & ſic oppoſitum & contrarium ex diametro, *d. l. quamvis.* Quis enim revelavit Doctoribus, quòd ille fundus tempore dictæ venditionis & Epiſtolæ miſſæ eſſet penes creditorem, ab eóve poſſideretur: aut quod debitor priuſquam pœniteret, poſſeſſionem vacuam dicti fundi venditi tradidiſſet creditori? lex enim, quantum ad hoc, generaliter & indiſtinctè loquitur. Quòd ſi aliquid in facto præſumendum ſit, longè veriſimilius eſt, quòd debitor, idemque dominus, fundum ſuum poſſidebat, & quòd venditione concluſa, antequam traderet, pœnitere voluit, & creditori traditionem fundi petenti prius debitum cum uſuris obtulit, ad quod non fuit admiſſus. Et ſic patet, quod ibi pactum valet ad agendum, utque hoc eliciatur, non eſt opus quicquam addere, vel præſumere in facto de novo, ſed ſufficit dictam legem aſſumere prout jacet, quæ de ſimplici venditione ſolo conſenſu, per literas & in abſentia concluſa loquitur. Et ſic ſi quis dicat quòd emptor tunc fundum emptum jam poſſidebat, vel quòd traditionem habuit antequam venditor pœniteret, manifeſtè divinare convincitur & literæ legis de proprio ſenſu addere, quod non eſt licitum, *l. Gallus §. videndum eſt*, ibi, *nihil enim addidit.* ubi hoc notat Bald. in 5. notat. & ſequitur Angel. & uterque Imol. *de liberis & poſthum.* ſed prorſus tanquam divinatorium rejiciendum, *leg. fin. Cod. de contrahend. emption. & vendition.* Et ſic *d. l. Titius*, nullo addito probat creditorem ex dicta emptione poſſe agere cum effectu: & meritò, cùm non laboret eo vitio, & hujuſmodi contractus inter creditorem & debitorem non ſit prohibitus: non enim loquitur de pacto legis commiſſoriæ fundi, ſive tempore debiti contracti, ſive poſtea ex intervallo facto abſolutè pro debito in caſum, quo non ſolveretur in futuro termino, in quo pacto non ſolet pretium rei, nec an vendere expediat expendi: ſed loquitur de venditione ſponte per ſe principaliter & de preſenti contracta pro certo congruo inter contrahentes placito pretio. Ex his habes materiam pacti ſeu legis commiſſoriæ pignorum novè explicatam, & ad amuſſim expunctam.

Summa commiſſoriæ.

367. Summa eſt, quòd iſtud pactum ſive directis, ſive obliquis verbis, non valet ipſo jure, nec ad agendum, nec ad excipiendum, etiam factum ex intervallo, quandiu durat debitum, & metus exactionis, ſive in mutuo, ſive in alio debito, ſive ſuper re ſpecialiter, ſive generaliter, vel nullo modo pro illo debito hypothecata, ſive fiat ad commodum principalis creditoris, ſive ad commodum fidejuſſoris pro debito indemnitatis ſuæ. Pactum verò æquè ſuſpenſum in futurum, ut ſi non ſolvatur in termino, res, ſive ſit pignorata, ſive alia ſit vendita juſto pretio tunc æſtimando, quod primo deducetur ſuper debito, ut in *d. l. ſi fundus §. finali*, non eſt pactum commiſſi: quia non ſit pactum, quòd res cadat in commiſſum pro debito: nec eſt pactum ſimile, nec talem iniquitatem, nec captionem importans, ſed eſt ſimplex pactum de vendendo juſto pretio tunc æſtimando, quod eſt licitum, non ſolùm ex intervallo, ſed etiam ab initio: niſi in mutuo, in quo propter aliud, videlicet propter uſuram vetitam, non eſt licitum ab initio, ſed ex notabili intervallo, putà cùm mutuum reddi deberet, non puto illicitum, modò bona fide fiat, & ceſſante alio vitio; quia ſicut debitor tunc poteſt rem purè vendere creditori, juſto pretio prius ſuper debito deducendo: ita poteſt vendere in diem, ut interim dilationem lucrifaciat. Non tamen ſequitur quòd æquè poſſit fieri ab initio tempore mutui, ſicut tunc poterat rem eidem tanti vendere, purè, vel in diem, aut ſub conditione: quemadmodum non ſequitur, poteſt debitor ab initio tantundem liberaliter donare, ergo poteſt tantundem vel minus uſuræ promittere, quia in tam indigenti ut huic velut ſervituti fœnoris identidem ſeſe ſubjiciat, non præſumitur liberalitas, ſed extorſio, vel uſus æris alieni redemptio, *l. rem legatam, de adimen. legat.* Et nota quod ubi valet iſtud pactum, intelligitur favore creditoris: unde ejus eſt electio an exigat debitum, an verò hoc pacto utatur, *l. 2. & 3. de lege commiſſoria. l. quamvis de pignor. action.* Pactum autem quòd pignus ſit de præſenti ceſſum pro debito, non eſt pactum legis commiſſoriæ, ut nimis ineptè putat Angel. in *l. 1. Cod. de pactis pignor.* nec illi ſimile, ſed eſt pura & mera datio in ſolutum de præſenti, ut in *l. cum dominam Cod. de pignor. l. ſi prædium Cod. de evictión.* quod de ſe non eſt magis prohibitum, quàm quælibet venditio. Cùm enim debitor de præſenti addicit, præſumitur in dubio conſultè facere, niſi conſtet de fictione, fraude, vel alia extorſione, de quo ad materiam ſimulationis vel fraudis contractuum recurrendum.

368. Principalem concluſionem noſtram de vero pacto commiſſi in totum prohibito limito ut procedat in vero & perpetuo commiſſo damnoſo debitori, & lucroſo creditori. Secus ſi eſſet actum, quòd domus vel fundus debitoris eſſet eo caſu emptus creditori non abſolutè & in perpetuum, ſed ſub libero pacto redimendi; ita ut fructus interim cederent loco uſurarum vel intereſſe, quia tunc valebit pactum: dummodo tamen illi fructus non excedant communiter legitimum modum uſurarum, ſaltem noſtratium, videlicet unius annui pro quindecim, aliàs non, ſecundùm notata ſuprà *quæſt. 35. & quæſt. 42. in fin.* Hoc enim caſu non eſt verè pactum legis commiſſoriæ, ſed pactum interuſurii pecuniæ compenſandi, & ſic verum pactum quæſtus uſurarii, unde recipit omnes modificationes & conditiones, quas diximus ſuprà in antichreſi, *quæſt. 35.* & infrà *quæſt. 69.* & cæteris ſimilibus. Non obſtat ſi dicatur quòd hic creditor omiſſo pacto poteſt exigere pecuniam, ut nuper diximus *num. 367. in fin.* Et ſic quòd de nullo reditu vel lucro poteſt paciſci, per notata ſuprà *quæſt. 27.* quia reſponſio prompta, quòd ab initio, tempore extantis conditionis, vel re integra, hoc eſt antequam pacto utatur vel illud eligat, poteſt eligere pecuniam, & ſic in perpetuum jure & commodo pacti excluditur, *l. commiſſoriæ Cod. de pactis inter empt. & venditor. l. de lege in fin. l. poſt diem de lege commiſſoria.* Poſtquam autem cœperit pacto uti, vel illud elegerit, non poteſt amplius petere pecuniam, quæ ſemel in perpetuum abalienata eſt, quemadmodum ſi eo caſu ſtipulatus eſſet reditum, etiam ad rationem duodecimæ, quod licitum eſt etiam pro pecunia mutuatitia, ut ſuprà *num. 35.* & infrà *quæſt. 80.* habet enim nihilominus electionem; ſed donec verbo vel facto elegerit, non ultrà.

369. Item ſecus, ſi pactum illud non eſſet ad commodum creditoris, ſed debitoris, ita quòd magis per illud obligaretur & aſtringeretur creditor, quàm debitor, ut ſi domus vel fundus dandus in ſolutum minus valet quàm debitum, vel utilius ſit debitori illum dare quàm pecuniam, & tamen ita convenit ut interim dilatio ſolvendi detur debitori, nec ſit creditoris, ſed debitoris electio, an pecuniam an verò fundum dare malit: ſed tunc non eſt pactum legis commiſſoriæ, de quo loquuntur dicta jura, quod eſt in ſolius creditoris favorem & electionem, & in

Digitized by Google

damnum & illaqueationem debitoris; ſed eſt pactum oppoſitum, ut liceat debitori aliud pro alio creditori vel invito ſolvere. Item eadem concluſio loquitur de pacto in ſolius creditoris favorem, in compenſationem vel pœnam dilatæ ſolutionis vel ſatisfactionis debiti, & ad redimendam interim per debitorem uſuram modici temporis, ſub periculo perpetui commiſſi rei ſuæ facti fortè in cauſa locationis, ſaltem ultimæ volũtatis *l. 1. ff. quibrum leg. tt.* ita quod iſtud pactum licet non ſit formalis uſura, quia non eſt debitum ſucceſſivum pro rata temporis & ſortis, eſt tamen vera pœna in fraudem legitimarum uſurarum adinventa. Sed an valeat ſaltem uſque ad modum legitimæ uſuræ? Videretur quod ſic, per *leg. cum allegas, Cod. de uſur.* cum notata ſuprà *quæſt.* 10. *in princ.* Contrarium dicendum eſt, quod in totum non valet, & ſic propter nimiam avaritiam & improbitatem pacti nulla fit reductio, etiamſi eſſet factum de aliquo jure redimibili, putà quòd in defectum ſolvendi in termino certus reditus vel nomen debitum cederet in commiſſum: ſed in totum reprobatur hoc pactum, & omni ejus commodo privatur creditor, *l. 3. C. de pactis pignor.* quod procedit etiamſi res deducta in pactum, parum excederet debitum, ita quod dilatione inſpecta, illud quo res ſupervalet, non excederet legitimum modum uſurarum, quia electio certæ rei committendæ poteſt frequenter, etiamſi ſit minoris valoris, plus gravare debitorem, quàm penſitatio legitimæ uſuræ, quæ in quantitate conſiſtit: unde meritò tale pactum indiſtinctè & in totum reprobatur, niſi appareat eſſe factum in favorem & electionem debitoris, ut nuper dixi.

370. Secus autem ſi apparet non eſſe factum ad redimendam dilationem ſolvendi, nec eſſe extortum à creditore in locum uſuræ vel ſimilis quæſtus dilatæ exactionis, ſed eſſe factum ſponte, tanquam extremum ſive pars æquè principalis legitimæ commutationis vel conceſſionis, ut in contractu venditionis, ſi venditor certam quantitatem jugerum terræ, vel ex certo grandi latifundio vendiderit, ſub pacto quod niſi menſuraverit & tradiderit infra tale tempus, tunc totidem alia jugera ſic & ſic confinata ſive ejuſdem, ſive alterius melioris ſitus, ſint vendita, vel certum quoddam prædium, non refert, valet pactum quia non eſt, nec eſſe poteſt quid acceſſorium in fraudem uſuræ vel dilationis: ſed eſt æquè principale extremum legitimæ commutationis; nec enim ſecundum prædium minus eſt venditum vel emptum quàm primum, cujus loco ſubrogatum eſt, ſive ab initio fiat hoc pactum, ſive ex intervallo, ut eſt caſus in *l. 2. Cod. de pactis pignor.* nec eſt inconveniens quòd hoc caſu electio ſit emptoris, utrum malit tempore lapſo: quia non eſt contra naturam & juſtitiam contractus, quod emptor ſive purè ſive in diem habeat electionem & liberum arbitrium, non an emptum habeat, ſed ut quam rem volet ex certis emptam habeat, *l. ſi in emptione §. ſi emptor de cont. empt.* Et pariter ex parte emptoris, ſi tempore venditionis conventum, ſit, quod niſi pretium infra certum tempus ſolverit, certa domus emptoris ſit empta, venditori pro pretio, vel in ſolutum pretii, non eſt pactum legis commiſſoriæ, ſed pactum legitimum & validum, ut pote pars aliqua principalis legitimæ commutationis. Ut enim poterat venditor permutare fundum ſuum cum dicta domo, ita poteſt ſtipulari eandem domum, cujus ſimilem fortè empturus vel redempturus erat pretio fundi ſua die reſoluto, & ſic domus non eſt compenſatio interuſurii dilatæ ſolutionis pretii, nec in toto, nec in parte, ſed eſt extremum æquè principale legitimæ conventionis. Et ſic non magis ſpectat ad materiam pacti legis commiſſoriæ, quam quælibet vera permutatio aut venditio. Eſt enim in effectu, vel vera permutatio domus cum fundo, conventa in caſum, quo emptio fundi ex parte emptoris ſua die non impleretur, vel nova venditio & emptio domus pro pretio fundi in eandem conditionem collata & conventa. Secus ſi venditor ex intervallo, & acſita obligatione pretii, faceret hoc pactum cum emptore debitore ſuo, videlicet quod niſi infra tempus ſolveret, certa domus ejus cederet in ſolutum: quia tunc eſſet inſpiciendum, an fieret bona fide ad levamen debitoris & ejus electionem, ita ut ejus conditio fieret melior per hoc pactum, ut nuper dixi, & tunc valet, quia non eſt pactum pœnæ nec commiſſi, ſed pactum favorabile debitori, ut aliud pro alio ſolvere poſſit. Aut verò ſit ad commodum & electionem creditoris, & videtur pactum extortum ob dilatam exactionem pretii, & incidit in materiam & ſanctionem legis commiſſoriæ, nec aſtringet debitorem, quin oblato priore & principali debito, liberetur, *d. l. quamvis d. l. 3. Cod. de pact. pignor.*

Pactum pars æquè principalis.

371. Nec obſtat quod emptor non ſolum ab initio tempore contractus, ſed etiam ex intervallo poſt acquiſitam obligationem fundi vel evictionis, poteſt ſimile pactum facere cum venditore, ſi fundum intra tale tempus vacuum non tradat, vel ſi traditus evincatur, *d. l. 2.* quia iſtud etiam ſi fiat ex intervallo, non poteſt cadere in uſuram, nec in ejus fraudem, ſed eſt vera ſatisfactio vel compenſatio ipſius principalis debiti, ſecundùm naturam prioris obligationis conventa & facta; Et ſic in hoc eſt quædam differentia inter emptorem & venditorem ex intervallo. Et ratio differentiæ manifeſta eſt, quia venditor obligatur non ſolum ad traditionem, ſed etiam ad evictionem, utque habere liceat: & ſic non præter, ſed juxta naturam obligationis quod paciſcatur ſive ab initio, ſive ex intervallo, de alio fundo dando, ſi is qui traditus eſt, evincatur; & hoc nihil habet commune cum uſura: emptor autem obligatur ad dandum quantitatem, quæ eſt obligatio momentanea, & in qua poteſt cadere uſura: ideo ex parte emptoris, iſtud pactum, ſi quidem fiat ab initio bona fide, poteſt eſſe extremum legitimæ commutationis, ut eo caſu contractus tranſeat in aliam legitimam ſpeciem: ſed ex intervallo, cùm non remaneat, niſi obligatio ad certam ſummam pecuniæ, non poteſt amplius iſtud pactum eſſe extremum legitimæ conventionis præteritæ: ſed compenſatio dilationis, & interuſurium prætii debiti, quod cadit in uſuram & legem commiſſoriam, niſi fieret nova alia principalis & legitima commutatio de præſenti, ut in *l. Titius de pignor. action.* Ex his habes materiam commiſſoriæ pignorum plenè & novè cum legali æquitate & in theoria & in praxi elucidatam.

372. Ut autem hujus diſceptationis utilitas ſit illuſtrior, & quam latè pateat experiamur, libet quæſtionem unam quotidianam huc incidentem paucis utrinque diſputare, & αὐθεντικῶς decidere. Vidua mercatrix pro dote filiæ nubentis promittit ſex mille, dimidium præſente pecunia, reliquum verò poſt annum numerandum (quòd etiamſi non dicatur, ex die nuptiarum intelligeretur *l. tali de jure dotium.* Alex. *conſil.* 145. ubi dixi *lib.* 5.) ea tamen conditione, quod niſi infra annum perſolutum ſit, domus quam vidua inhabitabat, ſit pro illis tribus millibus acquiſita, ſeu data in dotem filiæ, & ex tunc eo caſu vidua conductam domum habeat pro certa mercede ad modicum tempus. Anno lapſo, vidua offert reſiduum dotis, ut de domo diſponere valeat, gener ſeu filia non vult, ſed eligit domum. An poſſit? Videtur quod ſic, quia hic eſt dies & pœna, unde non videtur mora purgabilis, *l. magnam Cod. de contrahend. & commit. ſtip.* Unum ſolum obſtare poteſt, ſi dicatur eſſe pactum legis commiſſoriæ: ſed reſpondetur primò, quòd non invenitur expreſſim in jure reprobari pactum, *legis commiſſoriæ*, niſi reſpectu creditoris, qui pecuniam numeravit indigenti, à quo hanc legem extorſit, ut in *l. fin. in fin. Cod. de pact. pignor.* ubi creditores

id ſolum recuperare jubentur quod dederunt : & ſic præſupponit creditorem pecuniam ſuam credidiſſe, idque indigenti, & ſub hoc pacto : quare hoc pactum tanquam ab indigente extortum reſcindit. Sed hîc gener nihil numeravit, ſed illi numeratum eſt : & ſic non poteſt congruè adaptari materia & caſus, *d. l. fin.* ſed materia & caſus, *d. l. magnam.* Secundò reſpondetur, quòd etiamſi prohibitio *legis commiſſoriæ* deberet extendi, ut non ſolùm haberet locum in mutuo, ſed generaliter in omni debito, ut ſuprà *num.* 367. debet intelligi dummodò concurrant eædem rationes prohibitionis, videlicet fragilitas & captio debitoris. & aſperitas creditoris, volentis ea fragilitate abuti, nec aliter credere, aut dilationem dare debitori, qui ſic cogitur temerè ſeſe ſubjicere huic pacto, non expenſo valore rei committendæ, nec an eam vendere expediat. Sed omnes hæ rationes ceſſant in præſenti caſu, tam reſpectu creditoris quam reſpectu debitoris, quia debitor videlicet mater, non indiget pecunia accipienda à genero, ſed debet ei dare. Gener autem non certat de ſuperlucrando prætextu pecuniæ ſuæ, cùm nihil det, nec etiam de circumvenienda ſocru, ſed de congrua & uberiore dote accipienda. Patet, quia dicta domus eo caſu extante, non cedit lucro ipſius generi, ſed efficitur res dotalis, tanquam verè in dotem eo caſu data, *l. ita conſtante de jure dot. l. ſed quod inde de legat.* 2. & ſic non poteſt cenſeri uſura dotis, ſed vera dos. Et in terminis noſtrarum conſuetudinum eadem domus eo caſu non efficietur communis inter conjuges, nec jure conquæſtuum cenſebitur, ſed verum & proprium uxoris patrimonium, ut dixi in *conſuetudine Pariſienſi* §. 107. Et poteſt iſtud pactum eſſe appoſitum, non quòd mater non haberet tantam pecuniam; ſed alio certo conſilio matris, ut videlicet infra illum annum exploraret, mores & induſtriam generi, utque ſemper liberam optionem retineret reliquum dotis dandi vel in pecunia, vel in fundo, prout magis filiæ ſuæ vel ſibiipſi expedire videret. Et ſic iſtud pactum non poteſt eſſe pactum illud reprobum & odioſum legis commiſſoriæ, ſed pars contractus dotalis favorabilis : & cùm totus iſte contractus dotalis non fiat, ex eo quòd dotans indigeat pecunia, vel uſu æris alieni, præſertim ejus cui dat dotem, ſed ex abundantia, vel etiam munificentia dotantis, ut de ſuis facultatibus eroget in congruam vel etiam uberiorem dotem, ſatis communis ſenſus oſtendit, ceſſare hîc rationes & odium legis commiſſoriæ, tum quia actus dotandi non ſolet fieri in indigentia, nec ex præſcripto tanquam certæ quantitatis exactio, ſed matrimonio compoſito, & pro illius modo, & magis ut arbitraria erogatio, *l. quæro de jure dot. l. cum poſt* §. *gener. eod. titul.* nec eſt actus ex inopinato incidens, nec qui differri ſine damno non poſſit, ſed longè prævіſus, in quo differre, & cunctari, & varias, & cum variis conditiones tractare & eligere licet, unde non ſolet ex aliqua neceſſitate aut coarctatione, nec præcipitanter, ſed ſponte & longa omnium pactionum expenſione fieri. Et ſic in themate & pacto de quo agitur, cenſetur mater prudenter & maturè, & è re ſua & filiæ ſuæ ita pepigiſſe, diligenter expenſis viribus patrimonii, & valore domus, & commodo vel incommodo hujuſmodi alienationis : ceſſat etiam omnis extorſio, & conſequenter omnis materia & ratio legis commiſſoriæ; nec iſtud pactum cenſetur appoſitum ad redimendam dilationem ſolvendi modici temporis, ſed ad congruentius vel uberius dotandum. Et ſic ſtandum eſt pacto, alioquin gener qui aliàs cum aliis erat contracturus, nec diu differre poterat emptionem domus vel prædiorum juſtè queri poſſet ſe deluſum, & damnificatum. Et ita tenet Bal. Novel. *tract. de dot. parte* 6. *quæſt.* 54. ubi ſubdit ſe ita conſuluiſſe in pacto ex intervallo adpoſito, in quo ultimo cum ſchola communi errat, ut ſtatim dicam. Tertiò confirmatur, quia ſi mater dediſſet dictam domum in dotem cum pacto redimendi pro tribus millibus infra annum, non eſſet dubium quin pactum valeat, & poſſit domus incommutabiliter retineri poſt annum. Sed videtur iſtud pactum de domo danda in ſolutum, niſi ter mille infra annum ſolvantur, in eundem effectum recidere, & ſic ſi unum valet, quòd valeat & alterum, ne lex imponatur verbis : ſed iſtud ultimum non valet, quia hæc duo non verbis : ſed re differunt, ut mox dicam.

373. In contrarium, quòd pactum non liget, niſi juxta notata in *l. pactum vulgare Cod. de pignor. action.* & ſic quòd vidua quaſi re integra audienda ſit, videtur primò per *d. l. quamvis de ſolut.* ubi prima facie videtur caſus in ſimili, imò in fortiori : quia ibi pactum fiebat ex intervallo, & tamen dicitur quòd non ligat, igitur multò minus, ſi in continenti, ut hîc, quæ eſt bona conſequentia ſecundum communiter Doctor. Secundò, quia ab initio non eſt conventum de domo, ſed de certa ſumma, pro cujus ſecuritate domus eſt hypothecata, cum pacto commiſſi, ſi ſolutum non ſit in termino, & ſic eſt verum pactum de pignore dando in ſolutum : quod licet hactenus valeat, ut pignus diſtrahi poſſit, tamen non impedit re integra, debitum offerri, *d. l. pactum vulgare.* cum aliis ſuprà *num.* 358. Tertiò, quia iſtud pactum eſt in favorem ſolius generi, qui eſt creditor, & ſola mater debitrix obligatur, non autem gener : quia non tenebitur accipere domum in ſolutum, niſi velit, ſed habebit electionem vel exigendi debitum, vel accipiendi domum, quod ſit inæquale igitur ſufficere videtur; quòd habeat debitum in continenti oblatum : quo ſi non contentetur, videtur certare de ſuperlucro, imò de de vero lucro commiſſi reprobato : quo ſi non licet uti adverſus quemvis extraneum debitorem, multò minus erga ſocrum, quæ loco matris eſt. *Inſtitutionibus de nuptiis* §. *ſocrum.* Quartò, quia magna captio fieret mulieri, quæ ut facile ſperabat ſe perſoluturam infra annum, facilis fuit ad temerè conſentiendum huic pacto, cujus conditionem eventuram non ſperabat : & ſic adeſt materia & ratio legis commiſſoriæ, & tantò magis ſi mulier habebat alias juniores filias tempore ſuo elocandas, totam autem peculii augendi induſtriam exercebat in eadem domo, in qua ſuam apothecam tenebat, quia ſi brevì conductione finita carendum eſſet, privaretur potiori vitæ ſubſidio, & occaſione reliquas filias congruè nuptum elocandi. Et hanc partem, quod iſtud pactum indiſtinctè non valet, ſive ex parte mulieris, cui dos venit reſtituenda, ut in *d. l. quamvis,* ſive ex parte viri, cui dos venit danda, latè tenet Anton. Neguſan. *tract. pignor. parte* 4. *num.* 7. per quæ videntur elidi, quæ ſuprà dicta ſunt ad excludendum pactum legis commiſſoriæ. Non obſtat ultimum, quòd non poſſet pecunia offerri poſt annum : ſi ab initio domus ipſa eſſet data in dotem ridimibilis infra annum; quia ut hoc eſt indubitatum, ita nihil habet commune cum hoc pacto, in quo ab initio de ſola pecunia convenit, & ſola pecunia debetur. Domus autem non debetur, niſi ſub conditione acceſſoria, & in pœnam, velut jure commiſſi, ſi in termino ſolutum non ſit, ſic inter hæc duo non eſt modica, nec verbalis, ſed maxima & realis differentia. Tunc autem eſt verbalis tantum differentia, quando eadem remanente principaliter in eadem obligatione, & diſpoſitione, ſola verborum formula variatur : ut ſi dicatur, niſi ſolutum ſit, talis rès erit in ſolutum, vel extunc eo caſu venditur, aut aliis verbis. Sed ſi eadem res ab initio principaliter datur vel venditur, diametralis & realis eſt differentia.

374. Quid dicendum? Concludo pro prima parte, quia cùm in hujuſmodi contractu omnia ſint merè ſpontanea & perpenſa, & ab omnis extorſionis ſuſpicione aliena, ceſſat odium, & ratio legis commiſſoriæ,

Digitized by Google

& adeſt favor dotis, ad quam augendam tendit illud pactum. Limito, niſi quatenus probaretur, quòd domus multùm ſupervalebat dictæ ſummæ, & quòd mulier ignorabat. Item niſi probaretur de aliquo dolo vel fallacia generi ad circumveniendum ſocrum, ut eam excluderet domo, in qua omnem ſuam mercaturam exercet, & unde ſibi reliquiſque filiabus victum & dotem comparat. Et prædicta tantò magis vera ſunt, quando gener vel filia aliquid dant vel faciunt, ut nuper habui quæſtionem de patre, qui filiæ nubenti, quam faciebat renunciare futuræ ſucceſſioni ſuæ opulentæ, promiſit decem millia in dotem, quæ niſi ſolverentur infra trimeſtre, dedit & conſtituit in dotem quingentas libras perpetui non redimibilis reditus ſuper bonis ſuis. Non eſt dubium quin pactum valeat: quia dictus reditus non ſolùm eſt vera dos caſu ſua ſponte conſtituta, ſed etiam conſtituta, contemplatione renuntiationis futuræ ſucceſſionis facit Corn. *conſ.* 145. *lib.* 2. unde cùm accidiſſet poſt nuptias patrem infra trimeſtre mori, non perſoluta ſummâ, relicto filio unico univerſali hærede, qui poſt trimeſtre cœpit patrem ſummæ ſolvere ſorori recipienti. Reſpondeo, quòd vir ſolus non potuit præjudicare uxori in jure reditus jam acquiſito, nec ipſa ſi conſenſiſſet: quia minor præjudicare poterat in jure immobili, ſed oblata ſumma recepta, vendicare reditum, niſi frater vellet eam ad ſucceſſionem admittere. Idem in ſimilibus.

375. Non obſtat *d. l.* quamvis, de ſolutionibus, quia reſpondeo dupliciter. Primò quòd ibi pactum non ſpernitur ob *l. commiſſoriam*: ſed quia continet donationem inter virum & uxorem, quia ibi non apparet pactum extortum, nec in fraudem uſurarum, nec ad redimendam dilationem factum; ſed apparet quòd fuit ſponte ex intervallo pendente dilatione, quæ incerta eſt, nec in aliquo extenditur, vel differtur contemplatione pacti: & ſic illud pactum eſt merè gratuitum, & donationem continens inter eas perſonas prohibitam. Conſtat enim factum ſine alia cauſa, conſtante matrimonio, ibi *Vir uxori*, & ibi *Direpto, id eſt, poſtquam erit direptum.* Verum eſt, quòd Bart. ibi, & alii poſt eum, reprobant hunc intellectum, ſed malè reprobant. Dicit enim Bart. quod *d. l.* non diſtinguit, ſive morte, ſive divortio dirimatur matrimonium, & tamen quòd indiſtinctè rejicit pactum: & ſic non propter donationem prohibitam, quia confirmaretur morte, & ſic caſus præmorientis viri debuiſſet excipi, quod non eſt factum. ſed Bart. malè & incautè loquitur: quia oratio Severi, de confirmandis morte hujuſmodi donationibus, non ſpectat ad promiſſiones vel ſtipulationes, ſed ad reales & puras donationes traditionibus rerum factis: ſecus ſi vir ſtipulanti ſponderit, quia morte non confirmatur, licet vir in ea voluntate deceſſerit. textus in *l. Papianus de donatio. inter. vir. & uxo.* Pulchrè Paul. *conſ.* 138. *lib.* 1. Sed in *d. l. quamvis*. vir nil tradidit, ſed tantùm ſtipulanti uxori ſpopondit in futurum dare, & ubi de præſenti dediſſet, non tradidit: & ſic non erat metuendum, nec excipiendum de confirmatione per obitum. Et ſic ſtat rectè & tutè defenſus hic primus intellectus, qui etiam plenior & verior eſt. Confirmatur, quia conſiderandum eſt tempus digeſtorum quo alter conjugum ab altero liberè ſeptem teſtibus adhibitis divertere poterat. *l. nullum. & per to. de divort.* Et ſic poterat uxor per illud pactum ſolicitari ad divortium, ut lucraretur prædia viri, vel illud pactum exigere, ne illico importunè diverteret, meritò illic reprobatum fuit, etiam circa conſiderationem legis commiſſoriæ. Secundò reſpondeo, quòd ibi poteſt illud pactum rejici propter odium legis commiſſoriæ, in quam incidit: & tamen non eſt in aliquo contra deciſionem ultimæ quæſtionis noſtræ.

376. Et adverte, quia omnes gloſſ. & Doctores, hallucinati ſunt: putant enim indiſtinctè facilius admitti hoc pactum ex intervallo, quam in continenti & quando ex intervallo, diſtinguunt, ut valeat ad excipiendum retinendo. ut *d. l. Titius.* non autem ad agendum *d. l. quamvis* quod eſt ineptum & contra rationem, ut ſatis ſuprà *num.* 363. confutavi. Dicendum, quòd in mutuo iſtud pactum odioſius eſt, & minus tolerandum, ſi apponatur ab initio, quam ſi ex poſtfacto: quia tunc ab initio major eſt ratio extorſionis & fragilitatis debitoris. Sed in aliis contractibus, ubi iſtud pactum non eſt contra naturam actûs, ſed eſt pars vel extremum legitimæ conventionis, ut in exemplis noviſſimis. Contrarium eſt, quia ab initio appoſitum valet, quoniam eſt pars legitimæ conventionis, & ceſſat materia, fraus, & odium *legis commiſſoriæ*. Sed ex intervallo poſt obligationem ad pecuniam purè ſemel acquiſitam, non valet regulariter, quia tunc incidit in legem commiſſoriam. Patet, quia non apponitur, niſi ad redimendam dilationem, vel nimis ſtrictam & rigidam exactionem debiti. Suſpenditur enim in futurum, caſu quo non ſolvatur in termino, interim autem facilè ſpectant debitores ſe ſoluturos, & ſic non expendunt valorem rei, nec an diſtrahere expediat, & ſpe fallente, in magnam captionem incidunt, quam debito oblato reſcindi æquum eſt, & hic eſt etiam propriè caſus *dictæ l. quamvis*. Non obſtat, quòd ibi viro non tenebatur purè, ſed in diem incertum: & quòd nulla fuit dilationis prorogatio: quia ſatis eſt, quòd ſecundùm jura. *ff.* uxor poterat liberè divertere, & dotem repetere, & ſic vir tenebatur purè & quandocunque dotem reſtituere, ſi uxor vellet. Quare hoc metu, utque uxorem retineret & ne ſtatim cogeretur ea divertente, dotem reſtituere, impulſus eſt ad illud pactum, quod conſequenter incidit in legem commiſſoriam & meritò ſpernendum eſt. Et ſic multum errat. Bal. *novel. tract. de dot. par.* 6. *quæſt.* 54. & alii ubique, dum putant hoc pactum factum uxori à marito eſſe validius ex intervallo: quia contrarium eſt dicendum quod ab initio tempore contractus dotalis bona fide factum eſt validum, ſive ex parte dotem promittentis, ſive accipientis: quia tunc eſt factum ſpontaneè, & ſine extorſione, & eſt pars legitimæ conventionis. At ex intervallo poſt obligationem acquiſitam, ſi fiat ad dilationem redimendam vel producendam, non valet, tanquam in fraudem uſurarum, & legis commiſſoriæ. Unde ſi poſt contractum matrimonium gener paciſceretur cum ſocru, quòd niſi perſolveret in termino, talis domus eſſet in ſolutum, ſpernendum eſſet pactum, ſalvo quòd poſſet valere ſecundùm naturam hypothecæ, juxta *l.* 1. *Cod. de pact. pign. l. pactum vulgare. Cod. de pign. act.*

377. Plures alias quæſt. prætereo, ne nimis evager à principali materia noſtra, ad quam propius accedendo, quæro, An iſtud pactum caſu quo non valet, vitiet actum ſeu contractum principalem? Breviter de jure dicendum, quòd non, ſed duntaxat, vitiatur per textum in *l. fin. in fine Cod. de pact. pign.* ubi tantumdem hoc eſt, jus commiſſæ rei, ſeu commodum hujus pacti creditor amittit. Reliqua autem jura, etiam quò ad uſuras legitimas, & omnia acceſſoria ſalva manent, per *l. eos. in fine. Cod. de uſuris* cum aliis, ſuprà *quæſt.* 10. *in prin.* unde prima facie videretur quòd in terminis horum redituum vulgarium non vitiaret, ſed tantum vitiaretur: tamen omnino dicendum, quòd ſi reditus ematur ad rationem duodecimæ, vel etiam quintædecimæ, pactum in eodem contractu appoſitum, quòd niſi redimatur infrà certum tempus, certus fundus debitoris, ſive hypothecatus, ſive non, cedat in ſolutum, ipſo jure vitiat, & annullat totum contractum: adeo ut ſi quæ penſiones ſolvantur, debeant in ſortem imputari. Ratio manifeſta, quia iſtud pactum implicat duo, primùm quòd non poſſit perpetuò liberè redimi ſed ſolùm uſque ad certum tempus: & iſtud licet quando ſolum eſt, non vitiet, ſed vitietur: quia eſt contra ſecundum caput tertii ſubſtantialis.

ut ſuprà *quæſt.* 50. tamen junctum cum aliis, etiam quæ per ſe ſola non vitiant, vitiaret. Secundum, quòd debitor omnino infrà certum tempus teneatur redimere, & ſortem vel rem æquivalentem reſtituere: quod eſt directè contra primum ſubſtantiale negativum, quo ſors nunquam debet poſſe repeti, quod vel ſolum in totum vitiat: quia ut ſæpe dictum eſt, perpetua abalienatio ſortis eſt de neceſſitate ſubſtantiali horum redituum, prædicto vili pretio conſtitutorum, & ſic poſſe ſortem repetere, vel ad redimendum cogere, aut rem quampiam in ſolutum cedere, tollit omne fundamentum & ſubſiſtentiam horum redituum, etiamſi debeat cedere in ſolutum pretio juſto tunc æſtimando, quia ſic deberet reddi ſors: ſecus ſi reditus eſſet emptus ad rationem viceſimæ, ut infrà *num.* 534.

378. Ex quibus patet hodie detecto horum redituum elencho, funditus, & abſque dubio, nullum eſſe contractum illum, quem latè diſcutit dominus Andræas Tiraquel. in *tract. retract. convent. in fin. quæſt.* 24. de hujuſmodi reditu pecunia empto cum facultate redimendi infra duos annos, & cum antichreſi, dato, videlicet certo fundo creditori poſſeſſuro & percepturo interim fructus loco reliquorum, & cum pacto, quòd niſi debitor redemerit infra illud tempus, cedat ille fundus creditori in ſolutum. Et loquitur Tiraquel. de conſtituto ad rationem duodecimæ, ut exponit *in fin. d. quæſt. num.* 142. nec clarè decidit, ſed magis inclinat, ſubdubiè tamen, quòd totus contractus vitietur: ſed minimè dubitandum, etiamſi eſſet emptus ad rationem quintædecimæ, cùm hîc tria vitia concurrant Primum, limitatio facultatis redimendi ad breviſſimum tempus biennii. Secundum, pactum antichreſeos, ut creditor per manus ſuas poſſideat, & fruatur. Tertium quòd deditor teneatur redimere, aut rem plus valentem perdere, quod pejus eſt: & duo alia ex abundanti, videlicet quartum, quod ad dictam redemptionem teneatur infra illud breviſſimum tempus biennii: quintum, quòd antichreſis cedat in ſolutum, non pro juſto tantum pretio, ſed abſolutè: licet pluris valeat, quàm ſit ſors. Sed idem Tiraquel. in *eadem quæſt. num.* 139. tenet indubitanter valere dictum reditum, ſi ſit conſtitutus ex intervallo: puta quia pecunia primum fuit ſimpliciter mutuata, poſtea converſa eſt in emptionem reditus cum eiſdem pactis, quod pariter eſt indubitanter falſum: quia quandocunque reditus hujuſmodi conſtituatur, neceſſe eſt ſubſtantialia ſua ſervari, & conſtituros limites non egredi. Sed fortius tenuit dom. Tiraquel. non ſolùm enim dicit valere hoc ultimo caſu, conſtitutionem reditus, ſed etiam dicit ſimul cum ea valere omnia alia pacta, nec eſſe illicita: quod nedum falſum, ſed intolerabile eſt. Idem Tiraquel. eodem loco *quæſt.* 25. reliquit cogitandum, ſi ſub eiſdem pactis ematur reditus ad rationem quintædecimæ. Ex quibus facilè intelliges quàm fuerit neceſſaria, laborioſa hæc noſtra nova & exactiſſima totius hujus materiæ diſpunctio, utque ſemel Herculeos hos labores ſubirem. Neque enim mihi quid ſentirem, exprimere ſatis erat: ſed ſimul & inventioni, & judicio, & docendi & convincendi muneri inſudandum fuit. Quid igitur dicemus in terminis, in quibus excitandæ cogitationis lectorum gratiâ formavi quæſtionem noſtram principalem in princ. videlicet quando in defectum ſolutionis reliquorum per quinque vel octo annos, certus fundus debitoris debet cedere in ſolutum? Breviter reſpondeo, quòd hæc ſola clauſula non vitiat, ſed vitiatur. Ratio, quia debitor non cogitur directò & neceſſariò redimere, vel dare in ſolutum: ſed ſolum ſub certis conditionibus, quas de facili evitare poteſt: & ad hoc habet notabile intervallum, puta, quinquæ vel octo annorum. Poteſt etiam liberè perpetuò redimere, & interim bonis ſuis frui: quia nulla eſt antichreſis, datio verò in ſolutum non apponitur redemptioni, nec fit in defectum redemptionis quocunque tempore, ſed ſolùm in defectum ſolutionis reliquorum multorum continuorum annorum, & adhuc illa datio in ſolutum reſtricta eſt ad rem non majorem reditum afferentem, meritò illa clauſula non vitiat, ſed vitiatur: ſecus ſi alia concurrerent, puta acceleratio temporis, & quòd non poſſet redimi niſi uſque ad certum tempus, aut alia vitia, ut in ſpecie ſequenti in qua conſului.

QUÆSTIO LIII.

SYNOPSIS.

1. *Pactum antichreſeos non ſufficit ut contractus ad nihilum reducatur.*

379. Quinquageſimo tertiò, Quidam Nivernenſis anno 1532. pro ſeptingentis nonaginta quatuor libris vendidit 76. libras reditus annui quem conſtituit & aſſignavit ſuper decem libris reditus emphyteutici, ſibi per alium ſuper aliis prædiis debiti, & ſuper aliis reditibus & cenſidus dominicalibus & certis fundis ſuis, & omnibus bonis, cum clauſula, hypothecas perpetuò fore idoneas, de qua ſuprà *quæſt. octava*, cum pacto redimendi ſemel, vel per duas vices ad ſummum, infra quindecim annos tantùm: quibus elapſis, teneretur emptori dare authoritates & inſtrumenta, vel copias exemplatas dictorum redituum, cenſuum & prædiorum ſuorum, & facere creditorem illis frui per manus ſuas. Et caſu quòd non ſufficerent ad dictum reditum, promiſit evictionem & ſupplementum ex reliquis hæredìis & bonis ſuis ad hoc etiam hypothecatis, & erat ſolutionis acceleratio ſeſquimenſis, An teneat contractus, vel reductioni aut nullitati ſubjaceat? Prima facie videretur non eſſe nullus, ſed moderandus ad rationem quintædecimæ, per notata ſuprà *quæſt.* 10. quia licet ſit modicitas pretii, tamen non eſt ultrà, ſed paululum citra rationem decimæ. Licet etiam concurrat notabilis acceleratio temporis, tamen non eſt enormis, & adhuc iſta compenſari, ſaltem elevari poſſunt, pacto per duas vices redimendi. Cæterùm non eſt hic verè pactum legis commiſſoriæ, nec agitur de dando in ſolutum, & extinguendo reditum permutatione fundi, ſed ſolùm eſt pactum antichreſeos in certum eventum, & poſt quindecim annos: quibus lapſis non videtur debitor prohibitus ex forma contractus redimere reditum & antichreſin una vice, licet facultas redimendi per duas vices non ſit conceſſa, niſi ad quindecim annos. Sed illud pactum antichreſis, etiam ab initio purè appoſitum, etiam ſimul concurrente modicitate pretii, citra tamen decimam ſortis partem, ut hîc, non ſufficit ad annullandum contractum, ſed ſolùm cum dicta modicitate ad reducendum ad rationem quintædecimæ, ut ſuprà *quæſt.* 35. Igitur multò minus vitiare debet hoc caſu, ubi non purè, ſed poſt longum tempus & conditionaliter appoſitum eſt. Quòd ſi ſolùm pactum legis commiſſoriæ non vitiat, ſed prorſus vitiatur, ut in *quæſtione præcedenti, in fin.* multò minus pactum antichreſeos vitiare debet, ſed potius vitiari, vel ad ſimplicem moderationem cooperari. Sed his non obſtantibus reſ-

Digitized by Google

pondi, contractum in totum annullandum propter quinque notabilia vitia ſimul concurrentia. Primum, notabilis modicitas pretii, quod eſt circiter ad rationem decimæ. Secundum, notabilis acceleratio ſolutionis, ut pote ſeſquimenſis. Tertium, reſtrictio facultatis redimendi ad quindecim annos. Licet enim infra illud tempus paululum amplietur, videlicet ut poſſit redimi per duas vices: tam hæc ampliatio modicæ utilitatis eſt, nec ſufficeret ad remittendum aliquid de ſubſtantialibus, etiamſi eſſet perpetua. Denegatio verò redimendi poſtquindecim annos longè præponderat, & eſt contra ſubſtantiam hujus reditus, etiamſi eſſet juſto pretio emptus: Et licet expreſsè non prohibeatur debitor redimere poſt quindecim annos, ſatis eſt quòd ei non permittitur niſi uſque ad quindecim annos, ut peccetur contra ſubſtantia[m]. Quartum, aſtrictio ad redimendum per obliqu[um], quia non ſolùm facultas redimendi limitatur, ſed etiam effectualiter compellitur debitor redimere, vel aliud longè majus incommodum incurrere, quàm ſit reditus exceſſivus. Si enim ſimplex pactum legis commiſſoriæ etiam de fundo æquipollenti ſufficit ad annullandum in totum hujuſmodi reditum, etiam juſto pretio conſtitutum, nec aliter vitioſum, per notata ſuprà *num.* 377. igitur multò fortius pactum antichreſis perpetuæ multorum hærediorum longè præponderantium, quæ majus præjudicium ſecum trahit, vitiabit contractum pluribus aliis vitiis laborantem. Quintum, periculum perpetuum debitoris, quia per dictam licet perpetuam & præciſam antichreſin non liberatur: nec ea antichreſis ſtat periculo creditoris poſſidentis, ſed periculo debitoris, qui tenetur perpetuò non ſolùm de evictione fundorum, ſed etiam de eorum caſu vel deterioratione. Hæc eſt ſumma conſilii mei in dicta ſpecie.

QUÆSTIO LIV.

SYNOPSIS.

1. *Tempore non coarctanda redimendi facultas.*
2. *Pacta poſſunt reſcindi, ſalvo manente contractu.*

380. QUinquageſimo-quartò, ad majorem elucidationem, libet paucis explicare potiora puncta certæ cauſæ percelebris in qua ſcripſi. Petrus *Berton* miles 14. Martii anno ſeſquimilleſimo duodecimo vendidit Joannæ *à Gravilla* tunc viduæ magni Præfecti aulæ octingentas libras reditus annui perpetui, ſuper omnibus bonis & hærediis ſpecialiter & generaliter, pro viginti mille libris, quæ eſt ratio trientis uſuræ, prima ſolutione futura die ſecunda Februarii proxima, cum pacto, quòd pro perceptione reliquorum dicta creditrix poſſideret & frueretur caſtro, jurisdictione, territorio, & appenditiis terræ vulgò nuncupatæ *le Fay*, ſpectantis ad debitorem, ita quòd poſſet creditrix & habitare, & omnes quoſcunque fructus & reditus, & juriſdictionis, & prædiorum, vinearum, pratorum, ſtagnorum, & ſylvarum cæduarum, cenſuum, & ſubfeudorum nomine ſuo per manus ſuas percipere, & ſuos facere, ligna etiam ad comburendum, & uſum in ſylva non cædua capere: & hæc prima clauſula aggravans. Et cum pacto (ne creditrix & ſui inquietarentur in libera fruitione dictæ terræ & pertinentiarum) quòd ſuper ea ſorte viginti millium, primitus diſſoluerentur omnes reditus, cum reliquis & omnes obligationes debitæ & conſtitutæ per debitorem vel prædeceſſores ſuos, ſuper dictis locis, ut ab omni hypotheca primitùs purgarentur: & hæc ſecunda clauſula. Et cum pacto unius facultatis redimendi uſque ad octo annos duntaxat: & hæc tertia clauſula. Et cum pacto, quòd tempore redemptionis nulla fieret deductio de eo quod reditus dictæ terræ ſingulis intermediis annis ſupervaluerint reditui convento: & hæc quarta clauſula. Et cum pacto, quòd niſi debitor redimeret infra dictos octo annos, tunc dictum caſtrum cum dictis omnibus ſuis appenditiis cederet in ſolutum, & ſpectaret ad creditricem & ſuos, in perpetuum hæredium, & debitore ad evictionem obligato: & hæc quinta clauſula, cum multis aliis clauſulis ſolitis, & inſolitis, quas brevitatis cauſâ, & quia non ſunt tanti momenti, prætereo. Reditus communes & annui dictæ terræ valebant ferè, duodecimam ſortis partem, videlicet circiter mille ſexcentas libras annuas, plus minus, & progreſſu temporis cœperunt plus valere. Terra autem ut erat commodè ſita cum omni juriſdictione in duplici inſtantia, & magnis appenditiis, quinquaginta circiter millibus venire potuiſſet. Creditrix autem ſemper prorogavit facultatem redimendi, donec anno ſeſquimilleſimo 27. debitor impetratis ad hoc Cancellariæ literis egit ad declarationem nullitatis contractus & reſtitutionem terræ, fructibus in ſortem imputandis & reſtitutionem fructuum ſortem excedentium, & æſtimationem lignorum grandium arborum per eam vel ſecundum ejus virum (cui interim nupſerat) indebitè cæſarum, damnis & intereſſe tam deteriorationis ædificiorum quàm demolitionis ſylvarum non cæduarum. Tempore diſputationum juris, actor conſilio & opera mea uſus eſt, plures nullitatis cauſas Advocati partibus fungens amplificando & urgendo ſingulatim, ad duodecim uſque collegi ex eo contractu & circunſtantiis negotii.

381. Primùm urgebam accelerationem ſeſquimenſis, ſed hoc leviculum erat in reditu tam grandi pretio empto. Secundò urgebam aliam accelerationem, quia in conſequentiam antichreſis rea menſe Junio percipiebat fœna pratorum, menſe Julio ſegetes, in Autumno vina, cenſus & reliquos reditus, & ſic ferè infra medium annum, à die contractus, erat habitura plus duplo quàm eſſet reditus conventus. Sed certè nec iſtud erat conſiderabile ſub nomine ſolius accelerationis: quia etiam in reditu duodecimæ non fuiſſet vitium ſtipulari quamdam partem reditus ſingulis menſibus vel trimeſtribus; ſed multum ponderis habet, in quantum fructus plus duplo excedunt reditum conventum, & aſcendunt circiter ad duodecimam ſortis annuam. Tertiò ex his inferebam modicitatem pretii, quia licet rea verbis tenus fingeret emere reditum trientarium, tamen re vera, factis ipſis, emebat reditum majorem duodecima. Patet, quia non fuit contenta reditu trientario, etiam tutò collocato, ſub idonea hypotheca, ſed voluit præciſè habere per manus ſuas copioſos reditus, ferè duodecimam æquantes, etiam initio contractus inſpecto, ſimul cum inſigni antichreſi, fruitione caſtri, habitatione, honore juriſdictionis cum reliquis commodis quæ ſimul excedebant utilitatem ſimplicis duodecimæ pretii conventi. Quartò ponderabam limitatam facultatem redimendi ad octo annos duntaxat, quæ auget æſtimationem reditus, & elevat pretium. Quintò quòd pretium non erat liberum, nec in mera facultate debitoris, ſed in certam impenſam prius deſtinatum, cum jure retentionis, atque nominatim in favorem creditoris, ut cantant verba contrac-

Digitized by Google

tus, videlicet ad id, ne ipſa inquietaretur in liberà poſſeſſione antichreſis, & perceptione fructuum, ut ante omnia omnes hypothecæ quibus dicta terra tenebatur, diſſolverentur de pretio, quod creditrix poterat ad hunc finem retinere, nec tenebatur ſolvere debitori niſi reſiduum. Sextò, urgebat formale pactum *legis commiſſoriæ*, quòd niſi redimeretur infra dictos octo annos, tota dicta terra cederet in ſolutum, & ſic non ſolùm debitor non poterat liberè & perpetuò redimere, ſed etiam tenebatur etiam infra modicum tempus octo annorum redimere, vel longè deteriorem conditionem ſubire. Septimò, quòd in caſum hujus commiſſi obligabatur debitor ad efficiendum terram cum ſuis appenditiis, ab omnibus hypothecis & oneribus liberam, exceptis feudalibus duntaxat, & de evictione ſub hypotheca omnium bonorum. Octavò, magnum valorem dictæ terræ, quæ ferè triplum, & omnino ultra duplum pretii valebat, & ſic non ſolum obligabatur ad redimendum, ſed etiam obligabatur ad hoc ſub pœna dupli vel tripli. Nonò, urgebam quòd in caſum redemptionis pactum erat, quòd nihil deduceretur de ſupervalore fructuum, nec haberetur ratio cujuſcunque exceſſus fructuum, quantacunque ſummà ſingulis annis exceſſiſſent reditum conventum, & ſic rea in omnes eventus ſive redimeretur, voluerat eſſe certa de lucro, & non ſolùm de lucro, ſed etiam de lucro exceſſivo & illicito, utpote ſupra æſtimationem ſimplicis duodecimæ. Decimò, alia clauſula, quòd rea poſſet ſcindere ſylvas cæduas ad ſui commodum, & adhuc pro ſuo uſu & ſuorum capere ligna in altis nemoribus, ſine ulla horum deductione in caſum redemptionis. Quaſdam alias ſuſpectas & inſolitas clauſulas ex tenore contractus, & ex circunſtantiis perſonarum & negotii urgebam, quas brevitatis causà omitto. Et obtinui per ſententiam Præſidis Pariſienſis prædictum contractum declarari nullum, & ut talem reſtituendum actori; rea condemnata diſcedere à dicta terra & pertinentiis, pati actorem poſſidere & frui, eique reſtituere fructus, & æſtimationem grandium arborum per eam cæſarum, damna & intereſſe deteriorationis ædificiorum, reſtituendo tamen per actorem ſortem viginti millium per eam ſolutorum actori, vel aliis ad ejus liberationem. A qua ſententia non ſolùm rea appellavit, ſed etiam procurator actoris, qui tamen infra octo dies appellationi renunciavit, & nihilominus etiam poſt concluſionem cauſæ in inſtantia appellationis admiſſus fuit appellans ad appellandum, & deducendum cauſas appellationis, ex eo quòd rea non fuerat condemnata in damna & intereſſe demolitionis altorum nemorum, & ex eo quòd actor erat condemnatus ſimpliciter ad ſortis reſtitutionem, & non alternativè ad reſtituendum ſortem, vel deducendum illam ſuper fructibus, damnis & intereſſe per eandem ſententiam ſibi adjudicatis, vel adjudicandis.

Areſtum. 382. Tandem Areſto ſupremi hujus Senatus emendata fuit ſententia reſpectu utriuſque partis, reſpectu reæ in hoc, quòd non fuit contractus in totum annullatus, nec omnia computata in ſortem, ſed ſalvo reditu convento in ſe, reliqua omnia vitioſa pacta reſciſſa: reſpectu verò actoris in hoc, quòd illa damnata fuit in damna, & intereſſe demolitionis altorum nemorum factæ per virum, cui interim ſecundo nupſerat, & adjectum, quòd ſuper ſorte principali deducerentur fructus dictæ terræ & pertinentiarum, in quantum excedebant reditum conventum, & ſimiliter æſtimatio dictarum grandium arborum cæſarum.
Areſtum. Poſtea per aliud Areſtum ſuper executione prioris, facta liquidatione ſupervalentiæ fructuum & grandium arborum cæſarum ad decem mille libras, dictum fuit, quòd non curreret, nec deberetur niſi dimidia pars reditus conventi, videlicet quadringentæ libræ annuæ, à tempore quo conſtitit ream habuiſſe dictas decem mille libras ex ſupervalentia fructuum, & æſtimatione grandium arborum, quaſi ex tunc redemptione vel extinctione reditus facta pro parte. Quæ Areſta ſummè laudavi, prout ſunt & fuerunt juſtiſſima & æquiſſima, nec prudentius aut juſtiori temperamento decerni potuiſſet.

383. Quantum ad primum Areſtum, licet concurrerent velut plauſtra vitioſarum pactionum, quarum una ſuffeciſſet ad annullandum reditum duodecimæ: & quamvis in effectu reditus non eſſet trientarius, quia noluit creditrix remanere in illis terminis, ſed in effectu erat ad rationem duodecimæ, vel graviorem, propter concurſum tantæ, tam præciſæ antichreſeos, & ejus fructuum, & ſic de rigore contractus potuiſſet in totum annullari, per notata ſupra *quæſt.* 10. & quia iſte contractus videtur durior quàm emptio fundi, de qua ſuprà *quæſt.* 56. vix enim pretium aſcendebat ad tertiam partem communis valoris dictæ terræ: Tamen quia contractus incipiebat ab emptione reditus leviſſimi infra ſemiſſem duodecimæ, videlicet ad rationem unius annui in vigintiquinque, æquiſſimum fuit mitius agi cum tali emptrice, nec contractum ad eundem rigorem admetiri, atque emptiones formaliter factas ad rationem duodecimæ. Tunc ſatis conſtabat actorem, qui erat prudens, & Lemovicus natione, plus commodi conſecutum ex interuſurio dictæ pecuniæ, vel luitione redituum, quos tempore contractus debebat, quam eſſet ſimplex commoditas tam leviſſimi reditus, trientalem uſuram non excedentis. Quare non ſolùm æquum, ſed juſtum fuit, ſaltem iſtud leviſſimum commodum, trientarium duntaxat, creditrici ſervari, juxta *l. placuit. de uſur.* cum ſimilibus, quas in hoc caſu, & ſimili ſervari æquum eſt. Idem puto, ſi reditus fuiſſet emptus ratione quincuncis legalis uſuræ, videlicet unius annui in viginti: & generaliter quantò creditor leviorem reditum ſtipulatus eſt, tantò benignius cum eo agi æquum eſt, ſi quid peccatum ſit. Sed ſi hoc caſu reditus fuiſſet emptus infra rationem unius in viginti: putarem prorſus annullandum, propter nimiam multitudinem vitiorum, & illicitarum clauſularum ſimul concurrentium: ſecus ſi non eſſent tot ſimul vitia, in quo certa regula dari non poteſt, cùm in plena totius particularis cujuſque negotii æquitate conſiſtat, quæ pro infinitis circunſtantiis alia eſt atque alia, non in ſe (quia ſemper in ſe eadem ubique eſt, & apud omnes, ut pulchrè & divinè ſcripſit Cicero in *lib.* 3. *de repub.* qui Æquitas ubique & ſemper eadem.
magno reip. incommodo periit, ſed divinum illud fragmentum refert Lactantius in *tract. ſuper Litera Pythagoræ*) ſed pro ſubjecti caſus varietate, ut juxta Ariſtotelem. *Ethic. lib.* 1. *bonus & prudens judex æſtimabit.* Quantùm ad ſecundum Areſtum, quamvis cùm reditus non eſt annullandus, etiamſi moderandus ſit, non debeat regulariter dividi, nec pro parte redimi, ut ſuprà *quæſt.* 10. *num.* 150. igitur multò minùs, quando nulla in ſe moderatione indiget, ut hîc. Tamen juſtiſſimè decrevit Senatus, tum quia, quòd hic reditus non fuit annullatus, ſumma fuit æquitas, per prædicta, tum quia creditrix diu penes ſe habuerat illas decem mille libras vel æquipollens: unde cùm exigat commodum à debitore de ſorte data, æquum eſt ut & ipſa æquale commodum eidem pendat, vel deducat de pecunia, quam ab eo injuſtè retinuit: & ſic juſtè velut quadam compenſatione, vel redemptione brevi manu utilitatis gratià facta, reditus etiam retrò diviſus fuit, videlicet à tempore quo compenſari vel reputari juſtum erat. Vides ut in tota hac quæſtione ut pote prudentiſſimi noſtri Senatus authoritate juſtiſſimè & æquiſſimè deciſa, non diſputantis, nec decidentis, ſed ſimplicis recitatoris partibus, ſubmiſsè & bona fide functus ſim, decidendi rationibus

quàm

Digitized by Google

quàm breviùs & clariùs potui aſperſis, ut rectè conſulendi & judicandi artem diſcere cupientibus perpetuò ſint uſui. Et lata fuerunt dicta Areſta circa annum Domini ſeſquimilleſimum trigeſimum-quintum.

QUÆSTIO LV.

SYNOPSIS.

1. *Debitor ob id quod offert uſurarum continuationem, debiti ſolutionem non rectè recuſat.*
2. *Pactum irritum, quod contra bonos mores initur.*
3. *Expuncta negatio* l. qui Romæ. De verb. oblig.
4. *Vſuræ non debentur niſi in ſtipulationem deductæ.*

384. QUinquageſimo-quintò, juxta notata ſuprà *quæſtione* 52. Quid dicemus de quæſtione quam tractat Accurſius in *leg. qui Romæ. in princ. de verbor. obligat.* & in *leg. ult. Cod. de pact. pign.* Si quis accepit mutuum ſub uſuris, cum pacto, ut uſque ad annum non ſolvat, An poſſit priùs ſolvere offerendo uſuras præteriti temporis pro rata? Et decidit quòd non, niſi totius etiam futuri temporis uſuras offerat. Et quid ſi etiam dederit fundum in antichreſin, ut creditor fructus vice uſurarum caperet, cum pacto, ut non liceat luere in eo anno? Et dicit valere pactum, & quòd non licet priùs luere niſi conventum eſſet, quòd non liceret in perpetuum luere, vel ante triginta annos. Et ſequuntur Bart. Alberic. Angel. Paulus, uterque Imol. Jaſon, & omnes in *d. l. qui Romæ. in princ.* Bald. & alii in *d. l. ult. Cod. de pact. pignor.* uterque Imol. Jaſon, & alii, in *l. qui pecuniam. ſi cert. pet.* Ita etiam eſſe de jure civili intelligit Laurentius de Rodulph. in *tract. uſur.* & Anton. in *ſumma parte* 2. *tit.* 1. *cap.* 7. §. 14. Illud etiam pro indubitato habent gloſſ. & Doctores in *d. l. qui Romæ.* quòd ſi debitor mutuetur centum vel aliam ſummam ſub uſuris, poteſt aliquot menſium vel futuri temporis uſuras ab initio ſolvere, vel de ſummâ mutuata deducere, & nihilominùs current uſuræ pro rata totius ſummæ, deducto ſolo tempore, pro quo jam ſolutæ uſuræ. Nonne videntur intemperiis acti, qui tam fœdè erraverunt? Sed adhuc hanc erroneam duritiem exacerbaverunt Doctores in *d. l. qui Romæ. in princ.* Jac. Butrig. & alii. in *l. qui pecunia. in fin. ſi cert. pet.* dum reprobantes diſtinctionem Accur. ibi, communiter tenent, quòd etiam ſi debitor velit alium æquè idoneum debitorem dare creditori, qui ſe obliget de ſolvenda ſorte cum uſuris, non tenetur creditor acceptare, nec poteſt debitor ante tempus ullo modo liberari, niſi totius etiam futuri temporis uſuras ſolvendo. Nos verò dicimus, primò quòd jure civili benè invenitur expreſſum, quod debitor non poteſt detrectare ſolutionem ſortis, licèt offerat continuare uſuras. *l. fin. in fin. Cod. de jure dot.* niſi hoc expreſsè conceſſerit creditor, ut non teneatur debitor reſtituere ſortem, quandiu uſuras præſtabit. *l. item quia.* §. *fin. de pactis.* Sed nullibi reperitur in jure, quòd debitor nequeat ſe liberare ab uſuris futuris, offerendo ſortem cum uſuris præteritis pro rata temporis, nec quòd hoc paciſci poſſit. & ſic gloſſ. & Doctores ſine lege, ſine ratione locuti ſunt: imò contra jura, rationemque manifeſtam. Eſt enim juris exploratiſſimi, quòd uſuræ, etiamſi jure actionis debeantur, ſunt tamen acceſſio obligationis principalis, & velut ejus fructus. *l. uſura vice fructuum. de uſur.* unde neceſſariò regulantur ſecundùm obligationem principalem: qua ſublata in totum, vel in parte, ipſo jure nullæ currunt uſuræ, niſi pro rata debitæ ſortis duntaxat. Et ſicut congrua oblatio debiti obligationem principalem elidit, ita elidit uſuras futuras, & omnia pacta acceſſoria. *l. cum principalis. de reg. jur.* ſentit Bal. in *l. pactum vulgare. Cod. de pignor. actione*, imò ſola congrua oblatio debiti principalis ipſo jure impedit curſum uſurarum futurarum, etiamſi jure actionis cœperint currere: quia non debentur niſi ſub ea conditione, ſi ſors non ſolvatur: quia conditione per congruam oblationem deficiente, ipſo jure non naſcitur obligatio uſurarum temporis ſequentis, licèt omnes gloſſæ & Doctores aduſque contrarium tenuerint & peſſimè, & clarè evicimus: ſuprà *quæſt.* 59.

385. Supereſt de pacto, ne debitor ſolvere & ſe liberare poſſit, ſaltem uſque ad certum tempus: ſed clarum eſt de jure, quòd non valet in materia uſuraria, quia jure civili nullæ currunt, nullæ tolerantur uſuræ, niſi pro rata temporis & ſortis, ut ſemper libera ſit facultas debitori ſe liberandi ab uſuris futuris, etiam ipſo jure, & per ſolam congruam oblationem. *d. l. qui Romæ*, §. *Seia. leg. ſi creditrici. Cod. de uſur.* cum aliis, ſuprà *quæſt.* 29. Et ſic pactum contrarium ipſo jure non valet, imò deducit ad fœnus improbum, & authori ſuo infamiam inurit, *leg. improbum, Cod. ex quibus. cauſ. infamia irrog.* Patet quia tetrius & improbius eſt tale pactum facere, quàm ſupra modum conceſſum, & ſic improbum fœnus ſtipulari: igitur illud non minus, ſed magis infamiâ maculat. Quinetiam extra materiam uſurariam non valet pactum, quod debitor ſolvendo non poſſet ſe liberare, niſi ad beneplacitum creditoris, ut decidit Paul. in *l. item quia. in fin. de pactis.* Sed tale pactum nullum eſt, & improbum, non ſolùm propter fraudem uſurarum, ſed etiam quia contra bonos mores: tendit enim ad fovendam malitiam, fraudem & avaritiam, & ſic ipſo jure non valet. *l. pacta quæ contra. Cod. de pactis. l. jus gentium.* §. *prætor. ait. de pactis. l. illud convenire ff. de pact. dotal.* Tum etiam quia contra publicam utilitatem, cùm publicè interſit homines liberos eſſe à debitis, & ſic non valet, tanquam contra id quod publicè intereſt. *l. de die. cum leg. ſeq. de pact. dotalibus* & tanquam derogans libertati & naturali facultati, quàm quis abdicare non poteſt. Et ita rectè conſuluit Paul. *conſil.* 144. *Pactum iſtud lib.* 2. licèt idem Paul. aliter ſentire videatur in *d. l. qui Romæ in princ.* quem Alexand. ibi ſequitur, reprobans dictum Pauli in *d. l. item quia in fine.* & malè. Quòd ſi reprobantur pacta, actiones & ultimæ voluntates, quibus ædificia urbis deformantur. *l. gemma. ad exhib. leg.* 2. §. *ſi quis nemine. ne quid in loco publ. l. cætera de lega.* 1. multò magis hæc pacta, quibus perſonæ ipſæ deformantur, & cuidam ſervituti ſubjiciuntur.

Non valet pactum impediens facultatem ſe liberandi.

386. Quòd autem pro abſoluto habent omnes gloſſ. & Doctores in *dicta l. qui Rom. in princip.* creditorem poſſe ab initio futuri temporis uſuras

Error gloſſ. & Doctorum.

quaſdam recipere, earumve gratiâ de ſorte detrahere, ſine diminutione ſortis & uſurarum futurarum, deductis prærogatis duntaxat, eſt contra omnia jura in materia uſuraria, quæ volunt ipſo jure non currere uſuras, niſi ad modum conceſſum, & pro rata ſortis, quæ cum effectu pervenit ad commodum & uſum debitoris. *leg. pecunia fœnebris leg. placuit de uſur.* ita quòd ſi quid initio quacunque ratione detrahatur de ſorte, neceſſe eſt uſuras non currere, niſi pro rata reſidui. *l. eos. in fin. Cod. de uſur.* Tum regulariter nullæ uſuræ ſolvi poſſunt ab initio, cùm non debeantur niſi ſub conditione quæ nondum extat, ut ſuprà *numer.* 301. Sive igitur initio debitor quid de ſuo ſolverit, ſive de ſorte detraxerit, uſurarum futurarum nomine, tanti neceſſe eſt ſortem ipſo jure minui, & pro rata reſidui duntaxat uſuras currere. Ex quibus liquet quòd gloſſæ & Doctores in hac materia uſuraria nihil penitùs intellexerunt, nec in ſignificatione terminorum & vocum, primùm ab Hermolao Barbaro detecta, nec in deciſione & ſententia juris, quam ſuæ luci & puritati reſtituimus. Cæterùm nihil eſt in toto jure, nec iota quidem, quo gloſſ. & Doctores à tam ſupinis erroribus (quos de ſuo invexerunt) excuſari poſſint: quia primò de dicto pacto non luendi nullum verbum in *d. l. qui Romæ.* nec in toto jure, niſi contra ineptam eorum ſententiam. Quinimò *dicta l. qui Romæ. in princ.* directò probat contrarium, ſecundum communem, receptam, & veram literam, quam ipſimet & omnes concorditer ſequuntur. Accurſius enim in verb. *integram* refert, quòd quædam alia litera habet (& non integram) quæ ut eſt directò contraria communi & perpetuò receptæ literæ, ita prorſus inepta eſt & adulterina: faceret enim *dictam l. qui Romæ*, contrariam æquitati, & reliquis omnibus legibus uſurariis, niſi reliquam *d. l.* literam violenter impropriando, prout ibi Accurſius facere nititur, ſed ſupervacuò: quia dicta litera negativa nunquam fuit recepta, nec ſanum intellectum menti legum conſonum admittere poteſt: nec opus eſt ulteriùs circa literam immorari, cùm neceſſe ſit ſequi affirmativam, communem, veterem & ab omni ævo inconcuſsè receptam literam, cui etiam litera Norica Haloandri conſonat, & hac retenta, mirum eſt gloſſas & Doctores adeò deliraſſe, ut clarum & ſimplicem legis ſenſum præpoſteris commentis ſuis prorſus perverterint, ut propè dubitem, an ſocordia magis, an verò perfidia, ſtudio videlicet leges obſcurandi (quod aliqui ſceleratè & tyrannicè jactant) laboraverint.

Novus intellectus l. qui Romæ in princ.

387. Ut igitur τὸν γνήσιον, intellectum reſtituamus, accipe ſpeciem liquidam & ſimpliciſſimam, nihil addendo nec detrahendo, ſed omninò κατὰ τὸ ῥητὸν καὶ τὴν διάνοιαν, juxta literam pariter & mentem legis. Titius mutuatus eſt mille à Caio Romæ, quæ promiſit ei ſolvere poſt tres menſes Lugduni per ſolemnem ſtipulationem, tamen Caius non numeravit Titio integra mille, ſed retinuit aliquid pro uſuris illorum trium menſium, putà viginti, pro uſura beſſali proximi trimeſtris: vel ſi Caius numeravit integra mille, illicò Titius de ſumma recepta, vel de alia, non refert, ſolvit aliquid Caio pro uſuris futuris proximi trimeſtris, putà viginti, quæ eſt ratio beſſalis, & magis veriſimilis uſuræ, quæ erat ſuprema & magis frequentata tempore digeſtorum nec aliter pepigerunt de uſuris, quia ſperabat Caius futurum, ut poſt trimeſtre ſors ſibi vel ſuis ſolveretur Lugduni juxta ſtipulationem, & interim ſatis ſibi, ſaltem per retentionem, cautum putabat de dictis uſuris prærogatis. Quare non fuit ſollicitus aliter paciſci de uſuris: vel ſi pactus eſt, nudo tantùm pacto convenit: vel ſi quid aliter convenit de uſuris, nullo modo conſtat, quare pro nullo vel omiſſo habetur, prout nec de hoc quicquam habetur in themate, cui nil addo vel detraho, & in quo tria tantùm ſimul geſta narrantur. Primum, mutuum certæ ſummæ, putà mille. Secundum, ſtipulatio dictæ ſummæ poſt tres menſes in certo loco remoto ſolvendæ. Tertium, retentio partis ſortis pro uſuris, vel alia prærogatio futurarum uſurarum, quod idem eſt. Hoc facto, poſt paucos dies qui non poſſunt intelligi de menſe, ſed de octo, vel decem, vel quindecim ad ſummum diebus, & eiſdem partibus adhuc Romæ in loco contractus exiſtentibus, Titius ſive pecunia aliunde recepta, vel alia quacunque cauſa, mutato propoſito, obtulit Caio nongenta octoginta coram teſtibus, videlicet ſortem integram, deducta ſumma, quam Caius uſurarum nomine retinuerat, vel quam Titius ei pro uſuris ab initio prærogaverat, & in effectu ſummam ab eo verè receptam. Caius autem recipere noluit, & lapſo trimeſtri, petit mille ſibi ſolvi Lugduni, certi condictione ex ſtipulatione. Titius excipit ſe dudum congruè obtuliſſe quod debebat: de oblatione verò & ejus qualitate, & reliqua totius facti prædicti ſerie conſtabat. Ideò ſtatus cauſæ juridicialis erat, & totius rei cardo ſuper validitate & ſufficientia dictæ oblationis verſabatur, quæ conſiſtebat in duobus: Primum, an fuiſſet ſufficiens in quantitate oblata. Secundum, an in qualitate, videlicet ratione loci & temporis. Circa primum, expeditum erat oblationem fuiſſe ſufficientem: quia in mutuo impoſſibile eſt contrahi obligationem ultra quam verè mutuatum ſit. *l. ſi tibi decem. in principio. de pactis. l. rogaſti. §. ſi tibi. ſi certum petatur. leg. hactenus. in fine. de conſtit. pecunia. leg. cùm ultra. Cod. de non numerata pecunia.* Sed Caius verè non mutuavit mille, quia retinuit viginti, & in effectu non mutuavit, niſi nongenta octoginta, quæ ſolùm debentur. Non obſtat ſtipulatio de mille, quia ex quo in veritate conſtat non eſſe mutuata niſi nongenta octoginta, non poſſunt plus in effectu deberi, nec præſumitur animus donandi, & ſtipulatio regulatur ſecundùm naturam rei, ſuper qua interponitur. *l. ſi ſtipulatus. de uſuris. leg. ſi legati. de legatis, primo* cum aliis ſuprà *numer.* 83. Et hoc niſi allegatum fuiſſet, & conſtitiſſet ſtipulationem factam de pluri, propter verum & juſtum intereſſe Caii, & quòd tantùm ejus interfuerat, quantum ſtipulatio excedit, quod eſt novum factum, non allegatum, nec probatum, & de quo non erat quæſtio: ſed ſolùm an Titius obtuliſſet integrum debitum, & quantum verè debebat, de quo conſtabat quòd ſic, & ſic quantum ad hoc oblatio erat notoriè ſufficiens. Quare nec de hoc fit quæſtio in hac lege, imò habetur pro indubitato, & præſupponitur oblationem fuiſſe ſufficientem, quantum ad ſummam oblatam. Patet in textu ibi, cùm integram ſummam ad quam obligatus eſt, obtulerit. Quæ verba non referuntur ad factum, videlicet ad formulam cautionis ſeu ſtipulationis, quæ erat de mille, ſed referuntur ad jus, quod ex facto oritur, & de quo jure tantùm agebatur, non de ſumma verè debita, ad quàm Titius erat verè obligatus: & cùm totam eam ſummam obtulerit, meritò relinquitur primum illud caput tanquam indubitatum, & tranſitur ad ſecundum, formando quæſtionem de quantitate oblationis duntaxat, videlicet. An fuerit ſufficiens, vel non, in quantum facta eſt alio tempore & loco: an integrum debitum, videlicet nongenta octoginta poſſint ſua die & loco conventis peti, non obſtante dicta oblatione tanquam incongrua ratione loci & temporis? Et reſpondet Scævola quòd ſic, videlicet debitum peti poſſe ſua die & loco conventis, non ergo reſpondet (ut dixi)

Digitized by Google

de quantitate debiti, vel ſumma petenda, de qua non reſtabat dubium : ſed ſolùm ſuper loco & die ſolutionis, ſuper quo ſolùm formatur quæſtio in textu. Ratio autem dubitandi erat, primò, quia oblatio fuerat integra & ſufficiens, quantum ad ſummam debitam & oblatam : ſecundò, quia erat aliàs (videlicet citra locum & tempus) debitè facta creditori præſenti & recuſanti : tertiò, quia erat facta infra paucos dies à contractu, & ſic non videbatur Caius habere probabile intereſſe ad recuſandum. Quibus non obſtantibus, reſpondet quòd juſtè recuſare potuit, ratione loci & temporis incongrui, quæ fuerunt veriſimiliter appoſita favore utriuſque. Et dato quòd ab initio fuiſſet appoſita favore ſolius debitoris) de quo non conſtat, nec in dubio præſumi debet (adhuc tempore oblationis poterat intereſſe creditoris, quia oblatio & pœnitentia debitoris non erat in continenti, ſed poſt intervallum (licet breve) infra quod potuit creditor miſiſſe ad locum deſtinatum, vel aliter diſpoſuiſſe de debito ibi per ſe, vel alios mandatum vel ceſſionem jam habentes eóque proficiſcentes, recipiendo. Quòd ſi non licuit debitori mutare propoſitum, niſi ſaltem oblato intereſſe, quod non fuit oblatum, meritò rectè concludit Scævola, quod non obſtante dicta oblatione, poteſt creditor petere pecuniam mutuatitiam & debitam, die locóque conventis, & quòd tenetur debitor ibi ſolvere. Ecce caſum liquidum & genuinum dictæ legis nativæ ſuæ puritati nunc demum reſtitutæ. Quòd ſi reliquæ ſingulæ leges pari ſtylo eſſent explicatæ, & rurſus omnes cum legalis æquitatis methodo, quam jam olim ſpeculamur, & quantum per negotia licèt, proſequimur, in manibus haberemus, & fœliciter experiremur aureum illud & optatiſſimum, ſed multis jam ſæculis non tam deſideratum quàm deſperatum Neratij *γνωμίδιν*, jus (ſanctiſſimam videlicet illam, & divinam artem boni & æqui) finitum eſſe, & poſſe, & debere. Mihi verò non ſolùm ſtipendiis propriis militandum eſt ; ſed etiam, licèt ex peculiato, tributa pendenda, continuæque calamitates miſeræ hujus deſpotiæ præferendæ magno ſtudiorum meorum detrimento.

Ius finitum.

388. Sed ad rem, forſan objiciet aliquis, quòd nil hîc dicam de uſuris. Reſpondeo, nec lex de hoc quærit, nec decidit aliquid, ſed tantùm duo expreſſim decidit : Primum, tanquam expeditum & indubitatum, videlicet quòd uſuræ ab initio mutui deductæ, vel prærogatæ, ipſo jure minuunt ſortem, ita quòd reſiduum duntaxat remanet mutuatum & debitum, etiamſi totius prioris ſummæ fuerit facta promiſſio per ſtipulationem ſolemnem : quia ſtipulatio non facit extendi obligationem mutui, ſed tantùm corroborat ; nec impedit exceptionem pecuniæ non numeratæ, vel in factum, ſi tota ſumma in ſtipulatione comprehenſa, non ſit cum effectu numerata, & hoc conſtat, ut hîc conſtabat, & eſt caſus rotundus in *l. cum ultra. C. de non num. pecun.* Secundum, quod videbatur dubium, & hîc expreſsè ad interrogationem conſultoris deciditur, eſt, quod capiens mutuum, & promittens ſolvere certo alio loco & tempore, non poteſt poſteà, licèt infra paucos dies, mutare propoſitum, in præjudicium creditoris : nec illi invito ſolvere in loco contractus : & ſi ibi obtulerit poteſt nihilominùs ſua die & loco conventis conveniri ad ſolutionem, non obſtante priore oblatione, tanquam incongrua, ratione loci & temporis. Hæc duo dumtaxat clarè & liquidè decidit hæc lex in ſui principio. Cæterùm an aliquæ uſuræ debeantur de ſumma effectualiter numerata, nihil hîc decidit, quia de hoc non fuit quæſitum, nec aliquid dictum in themate. Ideò inquirendum erat de veritate facti ſine eo articulo, deinde incurrendum ad alia jura : per quæ apparet, quòd ſi non fuerit aliud actum, quàm quod hîc recitatur in themate, nihil debetur uſurarum nomine, quia nil fuit conventum, & dato quòd fuiſſet conventum de certis uſuris, non ſufficeret, niſi fuiſſet deductum in ſolemnem ſtipulationem, quod non fuit actum, igitur quia ſumus in mutuo, *l. quamvis Cod. de uſur.* Quòd autem creditor ſibi cavere voluit, retinendo partem ſortis pro uſuris futuris, vel aliter recipiendo ab initio pro futuris uſuris, nihil egit, tum quia uſuræ nondum debebantur ; tum quia impoſſibile eſt incipere aliquas uſuras currere, niſi pro rata ſortis verè & efficaciter datæ debitori, & ejus uſibus relictæ. Et ſic ſumma recepta vel deducta ab initio uſurarum nomine, neceſſario in ſortem imputatur, eámque diminuit : quia impoſſibile eſt, quòd incipiant aliquæ uſuræ currere niſi pro reſiduo, & adhuc pro illo reſiduo non poſſunt deberi niſi per expreſſam ſtipulationem. Et ſic in caſu *dictæ l. qui Romæ, in princ.* nihil erat, nec eſt dicendum de uſuris. Quod autem dicitur per retentionem uſuras ſervari poſſe, tunc demum verum eſt, quando ſolutæ ſunt poſt tempus quo deberi poterant, & quando ſaltem nudo pacto debebantur, ut in *l. 1. & l. per retentionem C. de uſur.* aliàs in ſortem imputantur, vel repetuntur.

Stipulatio non extendit.

389. Quòd ſi quis objiciat, tum creditorem fore deluſum, & fruſtratum juſto & probabili intereſſe, cujus loco putabat ſibi cautum per prærogationem uſurarum, & tamen nec uſuras, nec intereſſe habet, ſed utramque perdit. Reſpondeo, quòd in hac lege nullum verbum, nulla quæſtio, nulla deciſio de eo quod intereſt, nihil etiam per hanc legem præjudicatur, ſi fuiſſet de intereſſe conventum, vel ſi debitor fuiſſet in dolo, ſed tunc ad alia jura recurrendum eſſet. Vnde ſi hoc caſu debitor de facto non ſolvat die & loco conventis ſummam effectualiter mutuatam, actio erit arbitraria in id quod intererit creditoris, *l. aut ſi mutua. de eo quod cert. lo.* Alioquin nullum debetur intereſſe hoc caſu, propter interuſurium trium menſium, etiamſi creditor vellet probare de intereſſe, quia non fuit conventum, nec debitor interim fuit in mora, nec dicta ſtipulatio facta eſt de pluri, ad compenſandum verum intereſſe, de quo non fuit actum, nec cogitatum, nec etiam fuit facta ad acquirendum uſuram legitimam. Et quamvis fortè putaret creditor, hoc modo uſuram conſervari, licèt erraret in jure, hic error ſibi non prodeſt ad lucrum uſuræ conſervandum, vel acquirendum, *l. juris ignorantia ff. de jur. & facti ignor.* & impoſſibile eſt uſuram haberi per prærogationem, ſed neceſſe eſt quòd ſucceſſu temporis ſerpat pro modo ſortis : aliàs ſi prærogetur, neceſſariò cadit in ſortem, vel repetitur, nec poteſt creditor in aliquo relevari, ex eo quòd inconſultè ſibi cavit, errando in jure, quia certaret de lucro & de acquirendo. *d. l. juris ignorantia* ; ſed dicta ſtipulatio directò facta eſt ad augendam obligationem principalem ſortis mutuatitiæ, quod eſt impoſſibile. *d. l. tibi decem. in princ. cum ſimilibus.* Et ſic quod potuit, ſcilicet ſtipulari uſuras legitimas & earum ſolutionem expectare tempore ſuo, noluit : quod autem voluit, non potuit, ut in *l. multum intereſt C. ſi quis alteri vel ſibi.* Si verò conſtaret actum ab utraque parte, quod illud plus cenſeret.. promiſſum, vel datum in compenſationem veri & juſti intereſſe creditoris, tunc ſervari poſſet, dummodò tanti veriſimile eſſet, ſecundum notata ſuprà *num.* 28. de quo nihil ad thema & deciſionem hujus legis, quam habes nove & ad amuſſim explicatam. Et ex prædictis vides non ſolùm falſa & abſurda ; ſed prorſus *ἀπροσδιόνυσα*, quæ gloſſa & Doctores de pactis non luendi, & prærogatione uſurarum hîc commenti ſunt, & hanc legem clariſſimam & æquiſſimam pervertentes intricaverunt, & ad iniquum ſenſum cæteris legibus & legali ipſi æquitati quam paſſim ignorant, contrarium detorſerunt. Initium autem erroris fuit, quod illa

Digitized by Google

verba *l. cùm integram ſummam, in quam ſtipulatione obligatus eſt*, retulerunt ad factum, & non jus, quod ex facto oritur, & putaverunt ibi ruſſus recitari factum duntaxat, non autem poni deciſionem juris clari & indubitati ex facto præcedenti reſultantem, citra dubium. Et ſic putaverunt *hanc leg.* velle & tolerare, uſuras initio prærogari poſſe, ſine diminutione ſortis etiam in mutuo, & quod eſt abſurdiſſimum, & cujus oppoſitum *hæc lex* dicere intendit, & pro re certa & exploratiſſima diſertè præſuppoſnit. Quare non eſt mirum, ſi aberrantes à ſcopo, quò plura ſcripſerint, eo magis intricaverint, & prolixius erraverint, ut extra viam currentibus accidit. Sed nimis reſupinus fuit primus ille error, quia non ſolum eſt contra omnem rationem, & reliquas leges; ſed etiam contra caſum in terminis hujus *l. ibi detracta, &c.* & ſic non ſolum ſenſum legis apertum, ſed etiam litteram ipſam offenderunt, & ſibiipſi repugnantem fecerunt.

390. Redeundo ad quæſtionem principalem quæritur: An iſtud pactum, quod debitor non poſſit luere, nec ſe liberare ab uſuris futuris niſi poſt certum tempus, non ſolùm vitietur; ſed etiam vitiet uſuras? Et prima facie de jure videtur, quod non vitiet, ſed tantùm rejiciatur, *l. placuit. l. uſuras illicitas de uſur.* cum aliis ſuprà *quæſt.* 10. *in princ.* Et quia non invenitur in jure pœna ſcripta hoc caſu, igitur in *l. prævaricationis, de prævaricat.* Et notatur in *c. fin. de iure patron.* Sed certè *d. l. placuit.* & ſimiles, loquuntur in exceſſu qui ſeparari poteſt, & in quo non peccatur niſi in exceſſu, & ſic pœna non excedit delictum, *l. reſcriptum, de his quibus ut indig.* Sed iſtud pactum reſpicit totum contractum, & totam ſortem & uſuram, ita quod peccatur ſuper tota uſura: unde puto quod hoc caſu, etiam in terminis juris communis, poſſet bonus judex præter nullitatem pacti privare tam improbum fœneratorem commodo totius uſuræ: tum quia ſuper toto deliquit, tum propter perniciem exempli, quod etiam extraordinariam pœnam mereretur, ut ſuprà *quæſt.* 10. *in fin.* Multò magis hodie hujuſmodi pactum (etiam ſolùm & ceſſante alio vitio) hos vulgares reditus in totum inficit. Modò accipe textus *d. l. qui Romæ in princ.* cum brevi noſtro & analytico gloſſemate, & epitomam utramque legis deciſionem complectente.

***MUTUANS** nil poteſt decerpere de ſorte, pro uſuris futuris, ſed uſura prærogata ipſo jure minuunt ſortem, & obligationem ſortis, etiam in ſtipulationem deductam, ita quod ſufficit debitori reſiduum offerre, videlicet detracta ſumma pro uſuris ab initio data vel retenta. Si tamen conventum ſit de loco & tempore ſolutionis, non poteſt alibi offerre invito creditore, ſed à loco & die conventis conveniri poterit.*

Scævola lib. 20. ff.

QUi Romæ pecuniam mutuam acceperat ſolvendam in longinqua Provincia poſt menſes tres, eamque [a] ibi dari ſtipulanti ſpoponderat, poſt paucos dies Romæ teſtato [b] creditori dixit, paratum ſe eſſe Romæ eam numerare, detracta ea ſumma [c], quam creditori ſuo uſurarum nomine dederat. Quæſitum eſt, cùm integram ſummam, in quam ſtipulatione obligatus [d] eſt, obtulerit, an eo loco, in quo ſolvenda promiſſa eſt; ſua die integra peti poſſit. Reſpondit, poſſe ſtipulatorem ſua die ibi, ubi ſolvendam ſtipulatus eſſet, petere.

a *Eamque.*] Scilicet totam, licèt totum numeraverit, ſed partem retinuerit pro uſuris futuris, aliter non paciſcendo de uſuris.

b *Teſtato.*] Id eſt cum ſeria obteſtatione & teſtibus.

c *Summa.*] Putà ſi ſumma in ſtipulationem deducta ſit mille, creditor initio detraxerat vel acceperat 20. pro uſura trimeſtris proximi, ideò debitor obtulit 980. & ſic totam ſummam verè mutuatam & debitam.

d *Obligatus.*] Quia non potuit in plus obligari quàm verè & effectualiter numeratum ſit, *l. ſi tibi decem in princ. ſuprà de pact.* etiam adjecta ſtipulatione, *l. cum ultrà C. de non num. pecun.* Et ſic pro expedito habetur, oblationem hanc eſſe ſufficientem quantum ad quantitatem & ſummam oblatam, ſed non reſpectu diei & loci, ut ſequitur, in text.

QUÆSTIO LVI.

SYNOPSIS.

1. *Iudices juris imperiti poſſunt repudiari.*
2. *Diſcutitur, an pretij vilitas & pactum redimendi ſatis per ſe prodant contractum ſimulatum.*
3. *In pœnalibus cauſis extenſiva interpretatio admittitur.*
4. *Intellectus* l. 2. C. de reſcind. vend.
5. *Quod quis damnum ſuâ negligentiâ ſentit, non videtur ſentire.*
6. *In ambiguis quod minimum eſt, ſequimur.*

391. **Q**Uinquageſimo-ſertò quæro? Quid ſi fundus ferens communiter centum reditus annui venierit pro mille, ſub perpetua & libera redimendi facultate? An præſumatur factum in fraudem uſuræ vel duodecimæ? Et pragmatici vulgò putant quod non, etiamſi probetur proloquium mutui vel reditus, ex quo emptor noluit mutuare, nec reditum emere, ſed fundum, niſi aliter probetur de ſimulatione & contractu pignoratitio: non tamen negant locum eſſe legi 2. *C. de reſcind. vendit.* ſi probetur læſio ultra dimidiam: quam læſionem hîc ſubeſſe alij dubitant, alii verò prorſus negant, rerum æſtimationem ex ſua cupiditate metientes. Cùm enim nolint ſub incerto emere, & multo minus ſub libera & perpetua redimendi facultate, vix dimidiam juſti alioquin pretii valere æſtimant rem ſub hoc onere venditam, & ſic nullam aut ſaltem modicam læſionem eſſe cenſent in hoc contractu, quod eſt valde crudele & inhumanum, ita ut ſentiam, hujuſmodi πλεονέκτας, quos conſtat hoc infixæ cupiditatis conſilio affectuque ſaucios, ut prædium propter liberam redimendi facultatem vix dimidia juſti pretii ſui totius æſtiment, ſi judices deſignentur in hac vel ſimili cauſa, recuſari poſſe, non ſecus

Pretia rerum.

Cauſa recuſationis.

Digitized by Google

atque laborantes morbo, vel cauſa conſimili, *ut cap. perſonas de teſtibus*, & quemadmodum indocti & illiterati in puncto ſubtili recuſari poſſe cenſent Cyn. in *l. certi. Cod. locati*, Joan. And. Gemin. in *cap. ſtatutum. §. aſſeſſorem. de reſcriptionib. in 6.* Bald. in *l. fin. quæſt. 16. C. de hæred. inſtitut.* Barba. *in cap. fin. §. his autem. col. 12. de offic. deleg.* Nec etiam puto fidem adhibendam depoſitionibus teſtium, qui ſi deponerent fundum ſub tali onere venditum non valere ultra dimidiam juſti alioquin pretij, & quod nollent ad ſummum pluris emere ſub tali onere, nec putent id eſſe prudentis patrisfamilias, niſi ſaltem redimendi facultas ad aliquot annos limitetur. Et moveor, quia ratio hujus teſtimonij non eſt fundata in ſenſu ſenſato, imo nec in æquitate recti judicij naturalis (iſtud enim non ſpectat ad teſtem, ſed ad Judicem) ſed in affectu ſeu judicio nimia privati commodi cupiditate depravato. Unde etiamſi major pars ementium ita obſervaret, non puto in judicio boni & æqui conſiderandum: quia rerum pretia non ex affectibus ſingulorum, imò nec ex multorum depravatis affectibus, vel etiam ex corrupta potentiorum, vel ditiorum conſuetudine, ſed communiter, hoc eſt ſecundum communem hominum & indigentiam & utilitatem, & prout res uſibus & commodis hominum utiles ſunt, æſtimantur argumento *l. pretia. ad l. Falcid.* & diximus ſuprà *quæſt.* 5. Sed certum eſt, quod, hic pecunia emptoris non valet ultra octoginta tria, cum triente reditus annui perpetuò redimibilis per manum debitoris ſolvendi: fundus autem ſub eadem facultate venditus longè ſupervalet dicto reditui, tum propter poſſeſſionis, tum propter dominii tranſlationem, tum quia facultati redimendi fundum præſcribi poteſt ab emptore triginta annis, vel etiam à tertio ſingulari ſucceſſore, longo tempore, ut pulchrè tradit dominus And. Tiraq. in *tract. retract. conven. §. 1. gloſſ. 2. num.* 3. Licet aliud ſit in facultate redimendi reditum, quæ debitori competit, per notata ſuprà *quæſt.* 17. cum duabus ſeq. & infrà. *quæſt.* 61. Rurſus arguitur, etiam retenta temperatiſſima noſtra analogia & æquabili æſtimatione, de qua ſuprà *quæſt.* 35. quòd libera facultas redimendi non diminuat de juſta & communi æſtimatione totius fundi, ultra tertiam partem: adhuc in hoc themate non reperietur deceptio ultra dimidiam, ſed ſolùm & ad ſummum in dimidio, quia fundus iſte ad ſummum etiam in locis alta pace fruentibus valet ter mille, per notata ſuprà *quæſt.* 5. & deductis pro mille triente ratione liberæ facultatis redimendi retentæ, reſtant duo millia juſti pretii, ſed venditori dantur mille: & ſic ad ſummum non læditur ultra dimidiam juſti pretii, habita ratione pacti, ut haberi debet, & ſic videtur nullo modo ſubveniendum huic venditori, cùm liceat uſque ad dimidiam invicem circumvenire. *l. in cauſa. §. Idem Pomponius ff. de minorib. l. Item ſi pretium. §. quemadmodum locati.*

392. In contrarium videtur: eſſet enim via aperta ad fraudandum duodecimam, & illicitum fœnus exercendum: quia nolens contentari reditu duodecimæ ſuper fundo, emeret ipſum fundum prædicto vili pretio ſub pacto redimendi. Hîc incidit obiter excutienda famigerata illa & controverſiſſima quæſtio. An hæc duo ſola, ſcilicet vilitas pretii & pactum redimendi ſufficiant ad convincendum contractum ſimulatum vel in fraudem uſurarum? Et partem affirmativam tenent gloſſ. *fin. in cap. conqueſtus. de uſur.* Alberic. in *leg. emptione Cod. plus valere. quod agit.* Imol. in *cap. ad noſtram. col. 4. de empt. & vendi.* Paul. *conſ.* 141. Viſo proceſſu. *num. 2. lib.* 2. Fulgo. *conſ.* 134. & plures, quos citat Cæpol in *tract. de ſimulat. contract. in 6. caſu. prin. col.* 2. Jo. de Ana. in *d. c. conquæſtus. col.* 3. & in *conſ. 58. viſis inſtrumentis.* Alex. *conſ.* 54. (ubi tetigi) *lib.* 6. Guid. Pap. *deciſ.* Delphi. 516. Ambr. de Vig. in *repe. d. c. ad noſtram. & c. ſalubriter. num.* 111. cum ſeq. *de uſur.* Barb. *conſ. 51. lib.* 1. Steph. Bertrand. *conſil.* 86. Ponitur in facto. *lib. 1. con.* 218. cùm ſcriberem. *col.* 1. & 2. *conſil.* 235. pretii vilitas. *conſil.* 287. cum præſupponatur. *lib. 2. conſil.* 111. Ponitur in facto. *lib.* 3. Thomas Ferrat. *cautel.* 17. Matth. de Afflict. *deciſ. Neap.* 65. Aymo latè *conſil. 156. num.* 4. cum ſeq. & *num.* 16. & noviſſimè Guliel. Caſſador. in *deci.* Rotæ. *ſub tit. de uſuris.* Negativam autem, quòd illa duo ſola non ſufficiant, tenent. *Cyn. Salyc.* in *d. l. ab emptione.* & plures, quos citat Cæpol. in *d. tract. de ſimulat. contract. in 6. caſu. princip. col. 2. & 3.* ubi hanc partem ſequitur, & requirit ad minus tres præſumptiones. Idem ſentit. Alex. *conſ. 109. in fin. conſ. 119. num. 4. lib. 4. conſi. 28. num. 4. lib.* 5. Socin. *conſ. 248. lib.* 2. & plures, quos citat Decius. *conſ.* 167. *num.* 3. ubi hanc partem ſequitur: ultra quos adde Paul. *conſ. 74. col. 3. lib.* 2. Corn. *conſ.* 224. *conſ.* 241. *conſ. 346. col. fin. lib.* 1. Jaſ. *conſ. 150. lib.* 4. Corn. in *tra. de contract. quæſt. 84. concluſ. 3. & concluſ.* 4. Matth. de Afflict. *deciſ. Neapol. 40. col. fin.* Hiero. Cagno. *repeti. l. 2. col. 3. num. 19. Cod. de pact. inter. empt. & vend.* Idem ſentit Nicol. Boër. *deciſ.* Burdegal, 102. ubi malè citat Alberic. pro hac parte, & utraque factio crebrioris ſententiæ caculum ſibi vendicat.

tas
i &
im
endi.

393. Quod certè vix diſcerni poteſt, ſi ſententias numeres: tanta eſt Doctores hac in re varietas: ſed ſi ſententias ponderes facilè invenies, quòd affirmativæ aſſertores, ut plurimum loquuntur in magna & enormi pretii modicitate, negativè verò ſequaces ut plurimum in mediocri, ſeu non tam magna pretii vilitate, & ſic reſultat communem ſententiam & mentem Doctorum rectè intellectam eſſe, quòd illa duo ſufficiunt, ſi eſt magna diſproportio, & modicitas pretii, alioqui ſola non ſufficiunt. Et loquuntur Doctores in eo qui neceſſitate rei familiaris, vel aliqua egeſtate preſſus ſic vendit: ſecus ſi nulla egeſtate impellente, ſed ſcienter & ſponte; quia libet ſic contrahere, vel donare, quod licet Doctores non exprimant, tamen ita intelligunt & ad id quod frequentius accidit, ſe referunt. *leg. nam ad ea. de leg.* Et hæc communis ſententia videtur æquiſſima, & ſic infertur, contractum de quo agitur nullum & uſurarium. Verùm adhoc ſubſiſto, quia nondum adeſt plena, & legalis æquitas. Doctores enim omittunt unum quod eſt inter præcipua in hac materia, in qua de diſcernendo inter deceptionem uſurariam, & deceptionem reipſa, & inter contractum in fraudem uſurarum, vel ſimpliciter exceſſivum agitur: videlicet, an emptor ſciverit notabilem illam supervalentiam rei, & modicitatem pretii, an vero ignoraverit, & fuerit in bona fide, putans juſto pretio emere: quo ultimo caſu, nulla fraus, nulla uſura cadere poteſt. Et adverte, quòd hic ſcientiam refero ad notitiam veritatis facti, ex quo reſultat diſproportio illa, & nimia inæqualitas ſecundum rectam rationem, & ſenſum communem fraudis & pravæ cupiditatis expertem, ut nuper dixi: non autem refero ad privatas opiniones, & ſingulares quorumdam affectus, quorum judicium noxius avaritiæ habitus ita pervertit, ut æſtiment rem tantum & non plus valere, quantum vendi vel emi poteſt quomodolibet, etiam cum notabili ſupergreſſione proximi: hujuſmodi enim opinio non eſt ſcientia, ſed error affectatus, malitia involutus: nec diſtat à ſimplici fraude & dolo, niſi quod non eſt ſimplex fraus & dolus, ſed dolus inveteratus, & qui jam in habitum tranſiit & obvaluit, eoque magis noxius eſt & inficit.

394. Nunc ergo poſtquam punctis reſolutis ad umbilicum deciſionis pervenimus, ſingulos caſus obiter diſtinguendo dicimus primò in adæquato caſu quæſtionis noſtræ, quando venditor aliqua egeſtate preſſus fundum centum annua communiter ferentem, & valentem tria millia, vel circa, vendit pro mille, ſub libera facultate redimendi, quòd ſi empor ſcivit

magnam illam læſionem, ſeu valorem fundi, contra-
Primus caſus. ctum nullum eſſe, tanquam uſurarium, ſive in fraudem duodecimæ, imò etiam in fraudem decimæ, hanc concluſionem non ſolùm ratio manifeſta probat, & æquitas elicit, ſed etiam neceſſitas vitandarum fraudum extundit. Hic enim concurrunt extrema, & ſubjectum, & materia, & effectus improbi fœneris, videlicet alter indigens uſu æris alieni, alter indigentia aliena abuti volens in ſuum compendium, & exceſſivum lucrum: nihil autem hic eſt quod fœnus & uſuram adumbret, niſi ſolus titulus emptionis & venditionis fundi. Sed hic titulus nullo modo prodeſſe poteſt huic emptori, quia non bona fide, ſed mala fide negotiatur: ſcienter enim ſupergreditur, & enormiter lædit indigentem & in anguſtia conſtitutum quem potius liberali mutuo ſublevare debet, aut ſaltem juſto pretio partem fundi vel aliam rem emere. Cùm igitur mala fide & iniquè extorqueat titulum emptionis tam iniquæ, non debet ei titulus iſte prodeſſe *l. 1. ne ex dolo. de dol. malo* Aut enim emptio eſt ſimulata, & res eſt expedita: aut non eſt ſimulata, & ſaltem hoc caſu eſt iniqua, & mala fide extorta: & ſic in effectu, reſpectu tam enormiter & ſcienter decipientis, idem eſſe debet, ac ſi eſſet ſimulata, vel non interveniſſet: quia non debet tam enormiter & ſcienter decipienti deceptio ſua in aliquo prodeſſe. Et ſic eliſo titulo, vel tectorio emptionis, non remanet aliud quàm mutuum uſurarium, ſive datio pecuniæ pro lucro exceſſivo, donec pecunia reddatur. Et ita neceſſe eſt dicere: alioquin omnes leges uſurariæ, & cohibitiones horum redituum eſſent illuſoriæ, ſolaque verborum formula, eodem ſemper effectu manente, paſſim fraudari poſſent: quod tam abſurdum eſt, ut etiam in pœnalibus fiat interpretatio extenſiva, ne lex ſit inutilis & eluſoria, *l. fin. de calumniat. l. ſed Iulianus §. mutui dationem ad Macedonian.* dixi in *Conſuetudine Pariſienſi §. 15. gloſſ. 3. num. 9.* Et ſic hoc caſu, titulo emptionis expuncto, tanquam ſimulato, aut ſaltem tanquam fraudulento, & ſic fraudatori inutili, concludo contractum nullum velut improbum fœnus,
Concluſio. utpote rationem duodecimæ excedentem, omneſque fructus etiam percipiendos in ſortem imputandos, fundumque reſiduo, ſi quid ſortis ſuperſit, oblato, vendicari poſſe, nec non ſuperfluos fructus condici poſſe: multipliciter enim & ſcienter exceſſit emptor rationem decimæ. Primò, quia non contentatur reditum ad rationem decimæ emere ſuper fundo, ſed etiam vult habere poſſeſſionem fundi per manus ſuas, velut perpetuam antichreſin, imò etiam velut perpetuum uſumfructum, donec ſors reddatur. Secundò, quia nec his contentus vult eodem vili pretio ipſius fundi plenam, proprietatem emere, idque ſcienter. Tertiò, quia conſequenter vult habere augmentum, ut non ſolùm de fructibus & uſufructu, ſed etiam de toto fundo poſſit tanquam dominus diſponere; quinetiam per ſe, vel hæredem longiſſimo tempore, vel per alium longo tempore facultati redimendi præſcribere, & ſic multipliciter ſuperexceditur ratio decimæ.

Secundus caſus. 395. Sed quid pro ſecundo caſu, ſi emerit fundum plus mille, ſed minus quàm mille ducentis, putà ſi emerit undecies centenis, & ſic inter decimam & duodecimam, habita ratione ad reditum fundi, eodem in cæteris retento themate? Et videretur adhuc idem quod in caſu præcedenti, tum quia adhuc eſt magna diſproportio pretii: tum quia adhuc in effectu ratio decimæ excedi videtur, per nuper dicta. Tamen verius & æquius puto non concurrente alio vitio, non eſſe hoc caſu ſummo illo jure totius contractus caſſationis utendum, attento quòd proventus annuus per ſe communiter conſideratus non excedit rationem decimæ, licet excedat rationem duodecimæ: quæ proportio in iſtis potiſſimùm attendi debet. Unde dico quòd contractus debet reduci ad reditum non duodecimæ, quia nimis eam ſcienter emptor exceſſit, ſed quintædecimæ, juxta notata ſuprà *eod. quæſt. 10. quæſt. 35.* & ſic contractus vitiabitur quantum ad tria. Primò, quantum ad venditionem ipſius fundi, ſeu dominii & poſſeſſionis fundi. Secundò, quantum ad tantum commodum annuum: quia fit reductio ad decimamquintam, & etiam à tempore contractus, ſecundum notata ſuprà *quæſt. 10. num. 146.* Tertiò, quantum ad jus fruendi & percipiendi per manus ſuas: quia venditori idoneè caventi, videlicet per idoneam hypothecam, de ſolvendo & continuando reditu quintædecimæ redimibili, tenebitur fundum reſtituere. Et ſic hoc ſecundo caſu, emptor qui non tantum exceſſit, eſt melioris conditionis, quàm priore caſu, in duobus vel tribus. Primò, quia reſervatur ei commodum ad rationem quintædecimæ. Secundò, quòd fructus percepti de fundo non imputantur ei in ſortem, ſed in reliqua, quod includitur in primo. Tertiò, quia circa illos fructus non tenetur niſi de dolo lata & levi, non autem de leviſſima culpa, ut priore caſu dici poteſt per notata infrà *num. 401.*

396. Sed quid pro tertio caſu, ſi emerit pro mille ducentis, eodem in aliis themate retento, & ſic ad rationem duodecimæ, habito reſpectu ad fructus communes fundi? Breviter puto hoc caſu idem dicendum quod in immediatè præcedenti, ſalvo quòd non debet fieri reductio ad rationem quintædecimæ, ſed ad reditum duodecimæ, per notata ſuprà *quæſt. 23. quæſt. 35. num. 261. quæſt. 52. in fin.* Idem ſi emerit pro mille trecentis, vel mille quadringentis, vel circa, infra ſeſquimille: quia ſi velit debitor recuperare fundum ante redemptionem, prout poteſt, tenebitur offerre, & ſaltem per idoneam hypothecam cavere de ſolvendo & continuando reditu ad rationem duodecimæ totius pretii, licet fructus fundi venditi minores ſint, quia juſtè cauſari poteſt emptor ſe pluris emiſſe, & minori proventu contemplatione poſſeſſionis fundi, & fruitionis per manus ſuas: ideo ſi velit venditor fundum repetere, tenetur integrum duodecimæ reditum pendere, ſub idonea hypotheca. Sed an hoc caſu poſſit emptor petere ut reditus duodecimæ ſolvatur à tempore contractus, videlicet extunc ſupplendo, quod interim de fructibus defuit ad complendam duodecimam? Breviter dico quod non: ſed ſolùm pro tempore futuro poſt revocationem fundi præſtanda eſt duodecima argum. *l. cùm quidam in prin. de uſur.* & quæ dixi ſuprà *quæſt. 26.* Nec poteſt æquabilior fieri proportio, per notata *ſuprà quæſt. 35.* Nec obſtat ſi dicatur quòd hoc caſu, putà ſi emit talem fundum pro mille quingentis, omnino ſtandum ſit contractui, & nullo modo poſſit reſcindi nec moderari: quia non eſt læſio ultra dimidiam juſti pretii, nec in dimidia, ſed multum infrà dimidiam. Patet, quia juſto toto pretio ſine ulla facultate redimendi, mille quingenta excedunt vel faciunt ad minimum dimidiam juſti pretii fundi valentis centum annua, per notata ſuprà *quæſt. 5.* Igitur impoſito rei emptæ onere, perpetuæ & liberæ facultatis redimendi, illa mille quingenta multum & notabiliter excedunt dimidiam juſti pretii.

Tertius caſus.

397. Reſpondeo primò, quòd *l. 2. Cod. de reſcind. vend.* loquitur in eo, qui bona fide contrahit, nec ſcit ſe notabiliter ſupergredi & decipere proximum: non autem loquitur nec procedit in eo, qui ſcit ſe notabiliter decipere, ut in caſu noſtro, quo loquimur in emptore ſciente, ideo ceſſat materia & diſpoſitio *d. l. 2.* ut dixi ſuprà *quæſt. 14. num. 171.* Reſpondeo ſecundò, ut Cæpol. in *tractat. de ſimul. contract. in 6. caſu princ. col. penult.* verum eſſe, quòd propter ſolam minoritatem pretii non poteſt reſcindi contractus, ex *d. l. 2.* niſi ſit minor dimidia: ſed quando cum modicitate pretii alia concurrunt, ut hìc, tunc modicitas pretii, etſi non ſit minor dimidià, benè conſideratur cum aliis

Digitized by Google

ad præſumptionem doli vel uſuræ. Item libera facultas redimendi non debet rationabiliter diminuere ultra tertiam partem totius juſti pretii ad ſummum, ut ſuprà *quæſtione* 35. *numer.* 368. Et ſic cùm hoc caſu etiam conſiderata facultate redimendi remaneat notabilis læſio pauperis & indigentis venditoris, nimium verò lucrum emptoris, cum ejus ſcientia tempore contractus, & ſic ex parte emptoris inſit quædam extorſio vel ſupergreſſio notabilis ſcienter facta tempore contractus, quæ recidit in fraudem antichreſeos, & quadamtenus in fraudem duodecimæ: & ſimul cùm non liceat ſolo contractus nomine mutato, vel ſola contractus formula variata, plus exigere ab indigente temporario uſu æris alieni, vel plus eum gravare, quàm per leges vel mores de legitimo interuſurio conceſſum ſit, quæ aliàs paſſim fraudarentur, ſequitur idem judicandum eſſe quod de contractu antichreſeos, ut ſuprà *quæſt.* 35. Si autem taliter emerit pro ſeſquimille tantùm, dicendum puto per eaſdem rationes, non debere contractum valere in vim præciſæ venditionis ipſius fundi, ſed benè in vim præciſæ antichreſis, ut non poſſit venditor invitum emptorem cogere ad reſtitutionem fundi, cavendo de reditu duodecimæ, dum tamen emptor paratus ſit fundum retinere non jure dominii, ſed jure perpetuæ antichreſis, donec redimatur: & ad hoc recognoſcendum poteſt emptor cogi, niſi malit fundo reddito ſibi caveri de reditu duodecimæ. Nec obſtat, quòd non emit infra dimidium juſti pretii, etiam circumſcripto pacto redimendi, quod notabiliter diminuit illud pretium: quia *l.* 2. *Cod. de reſcind. vend.* non habet locum hoc caſu, in quo conſtat de tribus ſimul concurrentibus. Primò, de ſcientia emptoris. Secundò, de indigentia venditoris, qui præ egeſtate, & ſic non voluntariè vendidit, nec animum donandi habet. Tertiò, quod hîc ſubeſt materia fraudis, ſaltem reſpectu antichreſis: quoniam non poteſt minori pretio fieri pactum præciſæ antichreſeos in conſtitutione reditus, ut ſuprà *quæſt.* 35. *num.* 369. quod æquabiliſſimum temperamentum ſola verborum formula non eſt fraudandum.

397. Sin autem taliter emerit paulo majore pretio, putà mille ſexcentis, eodem in cæteris themate retento puto omnino ſtandum contractui, licet ſcienter paulò minus juſto pretio emerit: quia non eſt inæqualitas adeo notabilis, & ſic tolerari debet, ne ſtabilitas & latitudo contractuum nimium reſtringantur. Nec video quod juſtius aut æquabilius decerni poſſit. Et advertendum quòd in prædictis ſive de nullitate, ſive de reductione contractus agatur, ut ſuprà, non poteſt emptor, invito venditore, offerre ſupplere juſtum pretium, nec petere quòd venditor deceptus capiat ſupplementum pretii, vel receptum pretium reddat fundo recepto, fructibus interim amiſſis: quia *d. l.* 2. *Cod. de reſcind. vendit.* non habet locum in materia uſuraria, vel uſurariæ fraudi obnoxia & ſuſpecta, *ut dixi ſupra quæſt.* 14. Prædicta procedunt in emptore ſciente.

398. Modò neceſſe eſt explicare quid dicendum, ſi fortè emptor bona fide valorem fundi ignorans, emerit pro mille, eodem in reliquis themate retento? Hic multa hinc inde torqueri poſſunt: ſed malo διδακτικὸς eſſe, quàm λογόμαχος. Quare diſputatione omiſſa, primum dico bono viro convenire, quam primum reſcierit, tam iniquam pauperis venditoris ſortem ad bonum & æquum per ſe reducere, nec legis poſitivæ occaſione ad tam iniquum compendium uti, *l. fin. Cod. de uſucap. pro empt.* Quòd ſi velit ſummo jure uti, videtur prima facie nullo modo ſubveniendum venditori majori vigintiquinque annis. Primò, quia non poteſt probari eum eſſe læſum ultra dimidiam juſti pretii: quia fundus cum tali onere non poteſt probari valere ad ſummum ultra duo millia, ſed venditor recepit mille. Secundò, quia poteſt poſtridie, aut in fine anni, aut quandocunque libuerit, eodem pretio redimere: & ſic nullos fructus perdet niſi ſuâ negligentiâ, unde non videtur hoc damnum ſentire, *l. quod quis de reg. jur.* Sed ad iſtud ſecundum reſponderi poteſt, quum nos loquimur in venditore neceſſariò indigente uſu æris alieni: & ſic non poteſt ſtatim reddere, & interim ultra legitimi interuſurii metas damnificatur dupliciter. Primò in carentia poſſeſſionis & œconomia exercitationis fundi ſui. Secundò, in quantitate magni emolumenti fructuum. Ad primum verò dici poteſt quòd hîc duo concurrunt, imò tria, quæ ſubtrahunt contractum à materia, *d. l.* 2. *Cod. de reſcind. vend.* & redigunt ad materiam fraudis uſurariæ, videlicet primum, modicitas pretii; ſecundum, enormis modicitas, quia vix dimidia juſti pretii, tertium pactum redimendi, ita quod communis gloſſæ & Doctorum ſententia ſtat à decepto venditore: tamen ex quo non accedit aliud vitium præter prædicta, & conſtat quòd emptor tempore contractus erat in bona fide, ignorans tam magnum valorem fundi, ſeu veritatem facti (aliàs parum morarer opinionem à corruptis moribus & effectibus, & non à recta ratione ortam, ut in principio quæſtionis) licet poſtea emptor re cognita, velit ſummo jure uti, mihi certè videntur in hac ſpecie quamproximè ad æquilibrium, ſtrictum jus & æquitas ſeu naturalis juſtitia pugnare. Quod ſi unquam, maximè hîc, æquitatem deſiderii naturalis ratio aut dubitatio juris moratur, ſcilicet dictæ poſitivæ *l.* 2. quæ multum dura eſt, in quantum inæqualitatem & deceptionem admittit dupli ad ſimplum, videlicet uſque ad dimidiam, ut ſuprà *quæſt.* 14. Ideò juſtis decretis rem ſic temperandam puto, ex doctrina Juriſconſulti in *l. in ambiguis in fin. de reg. jur.* ut nec prorſus omne ſubſidium læſo hoc caſu, denegetur, nec omnino frena laxentur communi illi ſententiæ, ſecundùm quam contractus in totum deberet annullari, & fructus in ſortem computari. *Stricti juris & æquitatis certamen.*

399. Puto ergo contractum reducendum ad reditum duodecimæ, nec video quod melius aut juſtius dici poſſit, nec æquabilius temperamentum dari. Quia hoc modo emptor propter ſuam ignorantiam multum ſatiſque lucratur, præ illo qui fuiſſet ſciens ſimulque pauperis & decepti venditoris indemnitati conſulitur. Dico etiam, quòd hoc caſu non debet hæc reductio fieri à tempore contractus, niſi habita ratione ad fructus interim perceptos per emptorem, & in rem ſuam converſos, quia propter bonam fidem non debet haberi ratio fructuum, ultra quàm ſit inde locupletior argum. *l. indebiti in princip. leg. in ſumma §. hi quiſſ. de condict. indebit.* Et quæ notantur in *l. ſi me & Titium ſi cert. petat.* Plus dico, quod in dubio non præſumitur inde factus locupletior: quia potuit tanquam re ſua largius vel ſplendidius uti, argumento *l. ſed & ſi lege §. ſi quis re ſua de petit. hæredit.* dixi in *conſuetudine Pariſienſi §.* 22. *quæſt.* 10. *num.* 52. Et ſic petens rationem haberi ſuperflui fructuum præteritorum, debet probare etiam illud ſuperfluum in rem emptoris verſum: ſecus eſſet in eo qui tam enormi vilitate ſciens emiſſet à vendente ob egeſtatem: quia tanquam interpretativè fœnerator improbus teneretur fructus etiam percipiendos & de culpa leviſſima in ſortem imputare. Si verò ignorans, ſive bonæ fidei emptor emerit, infra mille & longè minus dimidia juſti pretii, deducto onere redimendi, tunc puto locum fore dictæ communi ſententiæ, ſalvo quod de fructibus conſumptis non tenebitur emptor, niſi quatenus probabuntur in rem ejus verſi propter bonam fidem, ut dixi; in quo tamen ſufficiet probatio per veriſimilitudinem propinquam aliunde non eliſam. Sin autem idem bona fide emerit pro mille ducentis, vel etiam undecies centum, ita quod nulla ſit læſio, niſi re ipſa & notabiliter minus dimidia, attento dicto onere redimendi; tunc puto non eſſe in judicio *Ratio fructuum.* *Secundus infra mille.* *Tertius caſus ſupra mille.*

ntus ca- us ca- tres i- ca- le.

Digitized by Google

locum dictæ communi ſententiæ, quæ etiam propriè non loquitur hoc caſu ubi modicitas pretii non eſt excellenter enormis, ſed notabiliter citra dimidiam, ut ſuprà *num.* 393. & ſic non poterit venditor major annis ſibi providere, niſi redimendo actione ex contractu. Et magna eſt differentia inter ſcienter vel ignoranter, parum vel multum decipientem; nec mirum, ſicut inter dolum, vel quaſi, & bonam fidem. Poſtremò, adverte circa priores quatuor principales caſus de ſciente, quòd non exigo probari, quòd emptor ſciverit ſe circumvenire venditorem formaliter & præciſè ultrà dimidiam juſti pretii: ſed ſatis eſt probari, quod ſciverit ſe multum & notabiliter lædere & ſupergredi in hoc negotio fratrem ſuum, contra legis divinæ præceptum. 1. *ad Theſſalon.* 4. ubi beatus Paulus brevem & abſolutam horum regulam tradit, ut dixi in *conſuetudine Pariſienſi* §. 1. *gloſſ. fin. num.* 21. Nec etiam exigo proloquia mutui vel reditus præceſſiſſe, nec quòd emptor in ſpecie cogitaverit de contractu uſurario, vel de formula duodecimæ, aut decimæ fraudanda vel excedenda (quamquam hæc multum adminiculari poſſint) ſed ſatis eſt, quòd ſciverit ſe notabiliter iniquo pretio emere, & venditorem fraudare: & ſic ſcivit ſe dare operam rei illicitæ. Unde qualiſcunque exceſſus, etiam opinione ſua major, illi meritò imputatur, præſertim ad finem; hunc civilem contractum iniquum annullandi: unde non exigitur tam exacta doli vel ſcientiæ probatio, ſicut ſi de pœna criminali ageretur, ſed velut in civilibus. Ex prædictis habes hanc materiam novè & analyticè reſeratam & deciſam, multorumque modorum & quæſtionum inde pendentium ſolutionem, ad legalis æquitatis & recti judicii naturalis gnomen penitiſſimè exæquatam, ſinceræque praxi, & communi hominum utilitati accommodatiſſimam. [Et ſecundum prædicta debent moderari, & ad bonum, & æquum reduci, infinita dicta, & conſilia Doctorum nimis indiſcreta, ut *conſuluit Steph. Bert. conſil.* 86. *ponitur in facto. lib.* 1. Ubi decidit, quod pretii vilitas (cùm res valeret plus duplo) & pactum de retrovendendo ſimul juncta faciunt præſumi contractum pignoratitium, & fructus, retro debere computari in ſortem; Quod non eſt ſimpliciter, & generaliter verum; ſed in terminis primi prædicti caſus.]

QUÆSTIO LVII.

SYNOPSIS.

1. *In reditibus, improba lex commiſſoria.*
2. *Fructus rei eſt, vel pignori dare licere.*
3. *Non nomen, ſed effectus contractus inſpiciendus.*

400. QUinquageſimo-ſeptimò, opportunè ſuccedit quæſtio. Quidam dominus & poſſeſſor fundi alaudialis valentis mille ducatos juſto toto pretio, in egeſtate conſtitutus, ſubmiſit fundum in emphyteuſim Caïo, ſub penſione annua ducatorum quindecim naturæ emphyteuticæ: & recognovit ab eodem retinere in emphyteuſim ſub periculo commiſſi, ſi per triennium deficeret in ſolutione penſionis, & hoc mediantibus trecentis ducatis, quæ recepit à Caïo. Poſtea ceſſatum fuit in ſolutione per triennium: Titius petit totum fundum jure commiſſi, quid juris? Videretur prædictam recognitionem valere, cùm ſit facta tanquam de re ſua, videlicet recognoſcentis, & ex certa ſcientia: & ſic rem factam emphyteuticam, per ea quæ latè ſcripſi in *conſuet. Pariſienſ.* §. *ſigl ſſ.* 1. 5. *numer.* 21. cum ſequent. & conſequenter petitionem actionis adjudicandam. Breviter in contrarium eſt veritas, quia quæ ſcripſi in *dicto* §. 1 procedunt in recognitione facta ſponte, ex juſta cauſa, & bona fide recepta, cujus oppoſitum eſt in propoſito: quia primò non fuit facta ſponte, ſed quia recognoſcens indigebat mutuo & temporario uſu æris alieni, nec aliter habere poterat. Fuit etiam illicitè per uſurariam pravitatem extorta per Caïum, qui pro pecunia indigenti data debebat ſaltem uſuris legitimis, aut quæſtu conceſſo contentari, ſed egeſtate pauperis abutens voluit, & ut inquit pulcher textus in *l.* 2. *Cod. ſine Cenſu & reliq. captans momentariam ejus neceſſitatem*, quæſtum illicitum facere multipliciter. Primò, reditum acquirendo emphyteuticum, qui plus duplo valet quàm ſimplex reditus. Secundò, huic reditui emphyteutico ſubjici voluit fundum ſupervalentem ſorti ferè in quadruplo. Et ſic præter id, quod pro modico facit ſe dominum directum & emphyteuticum, adduxit debitorem in eam captionem, ut perpetuò perſederet in periculo perdendi totum fundum pro minimo pretiolo: per quæ concludo contractum uſurarium, in fraudem vetiti fœnoris & legis commiſſoriæ machinatum, alioquin ſi hæc forma contractus admitteretur, fruſtratoriæ erunt omnes prohibitiones improbi fœnoris, & legis commiſſoriæ: quia fœnerator nolens contentari uſura legitima, nec quæſtu conceſſo, non ſtipularetur exceſſivum reditum, nec aliud manifeſtè reprobum fœnus, nec pactum legis commiſſoriæ, ſed æquè faciliter induceret debitorem in caſſes & laqueos hujus recognitionis & ſubmiſſionis, quæ æquipollet improbo fœnori & legi commiſſoriæ, imò gravior & damnabilior eſt, propter duo. Primum, propter majus damnum & periculum debitoris. Secundò, propter magis exquiſitam & artificioſiorem fraudem, & ſic meretur contractus in totum annullari, omnibus in ſortem imputatis.

401. Tamen quia ſingula æqua lance rimari volo, nec ita uſuras invehi, ut non ſolùm debitores indemnes ſerventur, ſed etiam cum jactura creditorum locupletentur, non puto continuò hunc rigorem ad unguem ſervandum hoc caſu, propter duo. Primò, quòd ad quantitatem, quia creditor non eſt ſtipulatus reditum, niſi ad rationem quincuncis uſuræ, quæ eſt inter beſſem & ſeptuncem noſtræ duodecimæ. Secundò, quia non accipit antichreſin, ſed permiſit debitorem frui fundo, & rebus ſuis conſulere: & ſic interim adusque creditor non habuit, nec percepit de facto, niſi modicum quæſtum, videlicet ad rationem quincuncis uſuræ: debitor autem interim fruitus eſt magna ſumma pecuniæ, reſpectu modicæ penſionis, necdum aliter de facto in effectu gravatus in alio: quia creditor nondum injecit manum fundo, nec illum patrimonio ſuo univit, nec alii ſpoliato debitore conceſſit, nec penſionem auxit, tanquam poſt commiſſum acquiſitum, duriùs renovata emphyteuſi, necdum aliam innovationem fecit, licèt nunc via judiciaria nitatur jure commiſſi uti. Et licèt interim geſſerit ſe pro domino directo, & aliquoties receperit penſionem jure dominicali, tanquam emphyteuticam, tamen re integrâ remiſſo exceſſu, interim re vera non plus ſibi adfuit, nec plus abſtulit à debitore, quàm ſit illa modica penſio: nec debitori de facto plus abeſt, nec in plus gravatus fuit. Et ſi dicas quod imò gravatus fuit in hoc, quòd interim non potuit liberè diſponere de fundo ſuo, tanquam eſſet conditionis emphyteuticæ, nec æquè potuit hypothecare aut

commutare,

commutare, æque ac ſi non fuiſſet niſi hypothecatus ad reditum permiſſum, & ſic non plenè frui potuit fundo ſuo, quia fructus & commoditas rei eſt, vel pignori dare, aut aliter diſponere licere, *l. ult. C. de uſur.* contrà verò creditor pleniùs interim ſtante forma contractus, potuit in bonis ſuis computare. Hoc quidem fatendum eſt, ſed reſpondendum quòd horum fructuum ſeu potiùs commoditatum, quarum caſus vel uſus rariùs accidit, non tanta debet haberi conſideratio, ſicut fructuum ordinariorum, qui de facto manſerunt in manu debitoris, & non creditoris. Facit, *l. Seio, §. modico. de annuis legat.* & quæ dixi ad Phil. Dec. *conſil.* 632. *col.* 2. & ſic cùm debitor aduſque majus de facto commodum habuerit ex contractu, quàm creditor, non eſt juſtum in totum annullari contractum: ſed ſufficit id quod iniquè ſimplici reditui ſuperadditum eſt, reſcindi, dicta videlicet injuſta qualitate detracta, manente reditu in ſua quantitate, tanquam ſimplici penſitatione hypothecaria redimibili. Et intelligo quòd maneat hypotheca ex die contractus, ex quo reditus non funditùs annullatur, ſed illicitis concomitantiis exuitur. Ideò autem addidi (redimibili) quia hoc favorabile eſt, nec facit præjudicium hoc caſu conſiderabile creditori: tum quia non eſt juſtum debitorem cogi manere obnoxium tali fœneratori, à quo tam malè ſemel acceptus fuit argumento *l. ſemel. malus de reg. jur. in* 6. Et ita juſtis decretis res temperanda eſt, non abſimili ratione, quàm in *quæſtione præcedenti num.* 399.

Senatus Neapolit.

402. Modò adverte quòd hic caſus de facto olim accidit in conſilio Neapolitano, ut per Matth. de Afflict. *dec. Neapolit.* 80. ubi cùm ſedere ſoliti ſint viri graves, docti & probi, valdè miratus ſum, non eſſe motam aliquam quæſtionem, an tota res deberet adjudicari in commiſſum, an verò pro rata pecuniæ tantùm. Unde conjicio quòd ibi reus offerebat rem committi ſeu vendi pro rata pecuniæ, ut liberaretur, cùm fortè non haberet pecuniam paratam ad redimendum: actor autem petebat totius commiſſum: & ſic præfati domini rectè judicaverunt pro reo, alioquin ſatis clarum erat contractum illum eſſe factum in fraudem uſurarum, & legis commiſſoriæ. Et licèt iſthic forſan non utantur fœnore noſtro, necdum eſſet adeò detecta ratio uſurarum: tamen ſemper erat aliqua earum perſecutio & execratio. Et huc propemodum accedit Matth. in *d. dec.* dicens, magnam eſſe differentiam inter illum, qui concedit rem ſuam magni valoris pro cenſu unius denarii, ſub lege commiſſi, & illum qui tali conditioni ſubmittit rem ſuam liberam valentem mille, pro trecentis ducatis: Nam, inquit, primo caſu ſolvitur cenſus in recognitionem directi dominii: ſed in ſecundo caſu in veritate penſio ſolvitur ad rationem quinque pro centenario, & ſic in compenſationem pecuniæ receptæ, & non conceſſionis rei, nec dominii directi. Unde quia non eſt inſpiciendum nomen contractus, ſed potiùs effectus & rerum ſubſtantia, rectè ſentit illum contractum continere juſtitiam & honeſtatem: nec tamen aliud decidit. Nuper etiam nullum & uſurarium eſſe reſpondi non abſimilem contractum, quo debitor pro viginti francicis vendiderat ſemodium annuum vini boni, puri & vendibilis, in ſingulis vindemiis capiendi ſuper certa ſua vinea & alio fundo contiguo: cum pacto, quòd ille reditus deberetur jure cenſus perpetui, cum jure dominii directi & laudimiorum, & juribus dominicalibus: quia attento quòd crebriori æſtimatione ſemodius ejus regionis valebat duos francicos & paulò plus, erat reditus emptus paulò infra rationem decimæ, quàm aggravabat dictum pactum, licèt eſſet nullum, etiamſi reditus fuiſſet aliàs nullo pretio conſtitutus, etiamſi dicta prædia fuiſſent allaudialia. Quia non ſunt expreſsè facta cenſualia ex juſta cauſa, ſed tantùm fuit cautum, quòd reditus per ſe eſſet cenſualis: quod fieri non poteſt, niſi priùs fundus verè cenſualis ſit, ut ſcripſi in *conſuet. Pariſ. tit.* 2. *in rub.*

QUÆSTIO LVIII.

SYNOPSIS.

1. *Rei venditio ſub pacto redimendi ſapit naturam pignoris, & antichreſeos.*
2. *A fiſco nulla ſperatur gratia.*
3. *Sacrilegium eſt de Regum contractibus dubitare.*

Fundi fiſcales.

403. Quinquageſimo-octavò, Quid ergo dicendum de hac ſpecie, cùm Rex decreviſſet partem domanii ſui vendere ſub facultate redimendi, uſque ad certam ſummam, qua promptè indigebat, ut faciliùs & ocyùs emptores inveniret, promulgavit edictum, quo ſtatuit domanium vendi ſub dicto pacto uſque ad dictam ſummam, putà centum mille librarum, idque ad rationem decem pro uno, hoc eſt, ut prædium mille reditus annui ferens væneat pro decem millibus, & in ſpecie de fundis domanii ſitis in tali loco, juſſit vendi uſque ad decem millia reditus annui ad dictam ſummam centum millium conficiendam. Et illud edictum publicatum & homologatum fuit in ſupremo hoc Senatu, Procuratore Generali Regis hoc requirente. Quæritur an emptores tuti ſint, & valeant contractus? Videtur quòd non, per nuper dicta, ſuprà *quæſt.* 56. cùm emptores ab initio convicti ſint de ſcientia valoris fundi, & indigentia vendentis non patiente moram: quòd ſi illicitum eſt à privato, præſertim in anguſtia conſtituto, tam vili pretio ſcienter emere, multò magis à Rege ſeu Republica. Tum ſi in fundis privatorum cenſetur hoc caſu pignoratio, & non vera & valida venditio, multò magis in fiſco, & rebus domanii, quæ non poſſunt vendi, ſed benè dari in pignus ad tempus; ita quòd venditio talium rerum ſub pacto redimendi magis tenet in vim pignoris & antichreſis, quàm in vim veræ venditionis, per ea quæ ſcripſi in *conſuetudine Pariſienſi* §. 1. *gloſſ.* 5. *num.* 54. §. 2. *gloſſ.* 4. *num.* 16. *cum ſeq.* Breviter dicendum, ſtandum eſſe edicto, Senatuſconſulto & contractui. Primò, quia illud eſt juſtum pretium rerum, quod taxatum eſt à Superiore, *l.* 1. §. *cura carnis*, ubi Bar. & omnes *ff. de officio præfect. urb.* Alberic. 1. *part. ſtatut. quæſt.* 69. Angel. Aret. §. *pen. Inſt. de publ. jud.* Jo. Gerſon. *tract. de contract. in* 3. *quater.* Sed Rex ipſe & Senatus lege generali ſtatuerunt illud eſſe juſtum pretium pro illo tempore: igitur emptores juſto pretio emerunt, nec debent eſſe ſapientiores lege vel legiſlatore, ut pulchrè ait Ariſt. Rhet. *lib.* 1. *c.* 37. *in fin.* & eſt text. in *Authent. de judicibus* §. *oportet. col.* 6. Gerſon *tract. de contract. num.* 5. *quater. concluſ.* 19. Phil. Melanch. in *epitome Phil. Moral.* Secundò, quia conſiderandum eſt tempus bellicæ calamitatis, quo prædia ſub tali perpetua & libera facultate vendita parum valent, præſertim in limitrophis ſita: non enim ſperant emptores ſe fruituros tempore pacis & ubertatis, ſed ſolùm quandiu tempus erit turbulentum: ſerenitate verò reddita,

Pretium juſtum.

Digitized by Google

mox redimentur prædia. Et ſic inſpecto tempore contractus, & periculo emptorum, qui non ſunt certi de fruendo commodo ſuo, ſed ſolùm prout commodum erit & libitum venditori, pretium non fuit injuſtum: præſertim in fiſco vendente, à quo nulla unquàm ſperatur gratia, nec quod facultas redimendi remitti aut uſucapi poſſit: & maximè pretio lege generali, Senatus etiam auctoritate taxato. Tertiò, quia hæc taxatio non fuit facta ad petitionem emptorum, ſed proprio motu Regis, & ex certa ſcientia, una cum pragmatica ſanctione, juxta *l. fin. in fin. Cod. de diver. reſcript.* Et ſic quando defuiſſet juſto pretio, conſtat quòd Princeps unà cum Conſilio & Senatu ſcienter illud & ſponte remittere voluit. Quartò, nec pretium quidem propriè remittit, ſicut nec abſolutè fundum alienat: quia quantò minoris vendit, tantò minoris, quando libitum fuerit, redimet: & ſic in effectu, fructus duntaxat, & quandiu volet, alienat. Quintò, quia emptores non cupiebant illa prędia emere, nec aliàs erant empturi, ſed aliter forſan utiliùs negotiaturi: unde ſequitur quòd provocari tali pretio oblato potuerunt juſtè emere, etiam dato quòd fuiſſet minus pretium: quod non per prædicta. Ita volunt Theologi Scholaſtici, ut Jo. Nider. *tract. de contract.* Conrad. *eod. tract. quæſt. 23. verſic. ad primam & quæſt. 58. concluſ. 1.* Sextò, quia non debent auctoritate Regis & legis, & pragmaticæ formæ & Senatus decipi, *l. 1. Cod. de his qui veniam ætatis impetraver.* Et hoc cederet non ſolùm ad ignominiam, ſed etiam in detrimentum Regis & fiſci ſui, *l. ratas C. de reſcind. vend.* & ſtabilitatis contractuum ſuorum & ſanctionum. Poſtremò, etiam ſacrilegii inſtar eſſet de eorum firmitate dubitare, quantò magis convellere, *l. 2. Cod. de crimin. ſacrileg.* & fide ſublata, nulla eſt Reſpublica. Mitto illa vulgaria, quòd pro tam ſolemniter geſtis à Principe ſemper præſumitur: & quòd niſi ſubditi vigore Edicti & Senatuſconſulti tuerentur ſemper à novis officialibus fiſci ſubinde inquietari, & vel ad litem redimendam cogi poſſent, vel cum magno ſæpè damno vulgatum illud experiri, quòd potentioribus pares eſſe non poſſumus, *l. quia etiam in principio. de alienat. judic. mutandi cauſa fact.* Et ſic reſponſum eſt omnia objecta, excepto ultimo, cui ſatisfacit juſſus principis & authoritas Senatus, quo jubente, ſunt in commercio textus *leg. apud Julianum in fine de leg. 1. l. finali. ut in poſſeſſione legat.* ſaltem ſub eo pacto liberæ redemptionis, & ita ab omni ævo uſitatum eſt in hoc regno.

QUÆSTIO LIX.

SYNOPSIS.

1. *Pons ob imminens ruinæ periculum potiùs rei mobilis obtinet vicem.*
2. *In nautica pecunia non datur egredi centeſimam.*

404 QUinquageſimo-nonò, ſubſequenter quæro de mobili. Nuper accidit ejuſmodi quæſtio. Publicanus conduxit à rege quoddam portorium ad onus illic conſtruendi pontem ſublicium, deinde convenit cum fabris ad centum aureos: cùm autem non poſſet promptè ſolvere, vendidit pontem ſeu commoditatem illius Titio centum aureis ſolvendis dictis fabris, & eodem contractu conduxit eundem pontem à Titio ſingulis aureis, in ſingulas hebdomadas, ſub pacto redimendi infra quatuor menſes: paulò pòſt Titius petit mercedem locationis. Publicanus obtinet reſcriptum ad imputandum in ſortem, & declarandum contractum uſurarium, quid juris? Pro Titio facit, quòd verè non emit jus pontis, ſeu portorium perpetuum, ſed ſolùm commoditatem pontis qui temporarius eſt, non perpetuus, & adhuc continuè perire poteſt, & frequenti reparatione indiget: quare magis vicem habet rei mobilis & periculo obnoxiæ. Tota autem hæc impenſa & periculum ſpectant ad Titium emptorem, quod eſſet luculentiùs in navi tractoria funibus alligata ad trajiciendum flumen loco pontis. Et ſic merces non intelligitur dari propter ſolum interuſurium pecuniæ, ſed ſimul propter periculum ſpectans ad emptorem. Quibus non obſtantibus, reſpondeo contractum uſurarium. Patet, quia Titius in effectu pro uſu pecuniæ ſtipulatus eſt ultra quadruplicem centeſimam; eſſet enim recepturus ſortem ante biennium, videlicet ſingulis annis quinquaginta duos aureos in centum. Sunt enim in anno duæ & quinquaginta hebdomadæ, cum uno die, vel cum duobus diebus, quarto quoque intercalari anno. Quòd autem ſit ſtipulatus pro uſu pecuniæ, & in fraudem mutui & uſuræ, ſatis convincitur ex illis duobus: videlicet pacto redimendi, & enormi modicitate pretii, propter nimium exceſſum fructuum conventorum certorum, & liquidorum. Non obſtat quod dictum eſt de periculo & impenſa, quia veriſimile non eſt futurum infra paucos annos: & omninò publicanus redempturus eſt, antequàm ulli periculo vel impenſæ locus veriſimiliter eſſe poſſit. Et ſic inanis eſt hoc caſu inſimulatio periculi vel impenſæ; & ſatis eſt quòd apparet emptorem voluiſſe certum eſſe de tanto ſuperlucro, videlicet ultra quadruplicem centeſimam, cùm etiam in trajectitiis, ubi longè majus quàm hic periculum verſatur, non liceat egredi unam centeſimam, quin ſit improbum fœnus. Quòd ſi cum his accedat Titium eſſe ſolitum improbè fœnerari, vel alia noxia circumſtantia, ex qua ſatis appareat de dolo vel malitia Titii, puto contractum in totum annullandum, videlicet mercedibus in ſortem imputatis: alioqui ſi Titius eſſet ruſticus, vel harum rerum imperitus, & maximè ſi conſtet eum provocatum à publicano offerente ſub tali mercede conducere, non putaverim contractum in totum annullandum, ſed moderandas mercedes ad unam centeſimam, videlicet ad aureum menſtruum: non autem ad rationem noſtræ duodecimæ, ſecundùm quam non haberet niſi circiter beſſem aurei in menſe: quia emptor non doloſus nimis gravaretur, quoniam reditus hujus mercedis non eſt tutò collocatus, nec vacat periculo, de quo tenetur conductor: quæ notabiliter minuunt æſtimationem hujus reditus vel uſuræ, quæ tanto major eſt quanto tutior & certior, & è diverſo. Quare non debet hoc caſu interuſurium vel uſura metiri ſeu reſtringi ad rationem duodecimæ, quæ taxata eſt in reditibus, qui ſolent eſſe tutò collocati & periculo debitoris. Unde ſi hoc caſu ab initio Titius locaſſet pro duobus aureis menſtruis, non putarem (alio ceſſante vitio) ſubeſſe uſuram conſiderabilem, nec contractum annullandum vel moderandum: quinetiam eodem themate retento, ſi Titius erat alioqui vir ſimplex, ſeu non conſtet eum improbo more extorſiſſe tantam mercedem, & ante litis conteſtationem offerat moderationem dimidiæ, videlicet ad duos aureos menſtruos, puto audiendum, ut in ſimili ſuprà *quæſt. 10. num. 141. quæſt. 11. in fin.* idem in ſimilibus.

Digitized by Google

QUÆSTIO LX.

SYNOPSIS.

1. *Locationes ad modicum tempus pro mobili cenſetur, ideò ceſſare debet diſpoſitio* l. 2. de reſcind. venditione.
2. *Vnius diei interjectio, non leuat, ſed auget præſumptionem.*
3. *Gravius eſt vili pecuniâ fundum emere, quàm vili pretio in antichreſin accipere.*

405. SExageſimò, occurrit lepida quæſtio mihi propoſita, dum hæc ſcriberem. Agricola egens pecunia terrulam ſuam (quæ colono pro quinquaginta annis, ad modicum tempus ſecundùm communem æſtimationem locari poterat) vendidit cuidam theologaſtro, negotia cujuſdam Abbatis procuranti, pro ſexcentis libris, ſub facultate redimendi, uſque ad ſex annos: poſtridie venditionis conduxit ab emptore, pro ſeptuaginta libris annuatim uſque ad eoſdem ſex annos: primo & ſecundo anno ſolvit, in tertio detrectat & habet reſcriptum in forma communi ad declarandum utrumque contractum uſurarium, & penſiones ſolutas imputandum in ſortem. Reus qui erat magiſter Sorbonicus, & forenſibus negotiis & litibus ſe immiſcuerat, multis argutiis ſe tuebatur. Primùm hoc dilemmate: Aut enim agitur de primo contractu, & juſtus eſt & firmus ſecundùm jura: quia ſi qua ſit læſio (attento revendendi pacto) eſt multum infra dimidiam juſti pretii, & ſic reſcindi non debet, ſed reus abſolui. Aut verò agitur de ſecundo contractu, & idem, imò multò magis: tum quia non continet læſionem ultra dimidiam juſtæ communiſque mercedis: tum quia hujuſmodi locationes ad modicum tempus pro mobili habentur; quo caſu, ut pragmatici dicunt, non obſervatur remedium, *l. 2. Cod. de reſcind. vend.* de quo dixi in *conſuetudine Pariſienſi §. 22. num.* 47. Præthereà dicebat locationem eſſe factam ad commodum agricolæ, & ad magnas ejus preces, alioquin cauſabatur emptor ſe potuiſſe jure ſuo utendo, alii locare, aut per manus ſuas frui, vel aliter diſponere, non habita ratione majoris incommodi venditoris, cui gratiam hanc fecit eidem locando: & licèt merces ſit paulo carior communi æſtimatione locationum, tamen præter id quòd non excedit dimidiam, conductor multum ſuperlucratur, & longè meliùs ei conſulitur, quàm ſi emptor aliter diſpoſuiſſet, prout jure facere poterat, & facturus erat, niſi precibus agricolæ devictus ei ſic locaſſet, ejus gratiâ iſtud de jure ſuo remittendo, quòd aliter liberè diſponere poterat, magno venditoris incommodo. Negabat etiam locationem, partem eſſe venditionis, ſed duos ſeparatos eſſe contractus contendebat, nihilque commune habere; quod ſic probabat: quia venditio erat pura & ſimplex, abſque onere & conditione, niſi dictæ redemptionis: & ſic ex tunc ſibi licuit liberè per ſe frui, aut aliter diſponere. Conſequenter locatio poſtera die ſecuta, non fuit facta ex vi prioris contractus, vel alia quacunque neceſſitate, ſed ex mera voluntate locantis, & ad preces conductoris, ejuſque gratiâ, ut etiam ex forma & narratis contractuum apparebat. Tum quia actus non dicitur factus in continenti, ſed ex intervallo, etiamſi fiat eodem die ex quo ſemel partes ad extraneos actus divertunt: textus in *l. continuus in prin. de verb. oblig.* & omninò quando eſt factus alio die, etiam immediatè ſequenti, textus in *l. ſi ex duobus de duob. reis.* & quæ *not. Cornaeus conſ. fin. in fin. lib.* 1.

406. Quibus non obſtantibus, reſpondeo utrumque contractum cenſeri unum & uſurarium, & in totum annullandum. Et primò, ſi conſtaret tempore venditionis actum de dicta locatione, non eſſet dubium, per ea quæ ſtatim dicam: idem ſi uterque contractus eſſet factus eodem die, per ea quæ tradit Bald. in *l. pen. §. mulier. ff. ſolut. matr.* ubi dicit, *quod tunc cenſentur correſpectivi*, idem Bald. Salyc. Dec. *l. petens Cod. de pact.* Socin. *conſil.* 273. *col.* 2. *lib.* 2. Curtius ſenior *conſ.* 54. Dec. *conſil.* 245. *num.* 5. Et ferè in terminis Geminian. *conſil.* 16. latè & remiſſivè Andr. Tiraquell. in *tract. retract. proximit. §. 1. gloſſ. 7. num.* 97. & in *repet. l. ſi unquam ver. donatione largitus num.* 101. *Cod. de revoc. donat.* Addo etiam, ſi in diverſis inſtrumentis: quia multiplicatio inſtrumentorum non minuit, ſed auget præſumptionem fraudis vel ſimulationis, ut pulchrè Cornæus *conſil. 23. ad fin. lib.* 3. Sed hoc caſu tametſi non probetur aliter præmeditata locatio, & ſic intervallum unius diei, adhuc idem puto. Et moveor: quia prin...: contractus, etiamſi aliud ſecutum non fuiſſet, non eſt integer, ſed ſuſpectus, propter magnam pretii modicitatem, & pactum redimendi: imò etiam propter ſcientiam emptoris convincitur per ſe factus in fraudem antichreſeos, per notata ſuprà *quæſt.* 35. *& quæſt.* 56. Et ſic cùm jam ſimus in materia ſuſpecta, ſufficit brevitas temporis ad fraudem conjunctionis actuum præſumendam, *l. ſi ventri, §. in bonis ff. de privileg. credi. l. 1. §. quæ oneranda, verſ. ſed ſi poſt intervallum, quar. rerum actio non datur l. dubium* ibi, *brevi temp. Cod. de repud. notant Doctores in l. poſt contractum de donat.* in *l. ſi quis poſthac. Cod. de bon. proſcript.* ex quibus juribus apparet hanc præſumptionem non reſtringi ad unum, duos vel tres, ſed ad paucos dies judicis arbitrio, ut rectè tradit Angel. in *d. §. in bonis* Capol. *tract. de ſimulat. contract. in 2. caſu princ. verſ. quando.* imò in materia ſuſpecta intervallum unius diei non purgat, ſed auget præſumptionem fraudis, ut pulchrè tradit. Alex. *conſil.* 51. *col.* 1. *conſil.* 119. *ad fin. & conſil.* 2. *ſeq. lib.* 4. Aymo. *conſil.* 56. *ad fin.* Sa...s ergo in præſenti apparet, ûnum contractum alteri ineſſe, & ſic totum hunc contractum factum non ſolùm in fraudem antichreſis, ex formula dictæ venditionis, ſed etiam fraudem duodecimæ, imò etiam in fraudem decimæ: quia penſio, de qua ſibi caveri voluit emptor, excedit notabiliter & annuatim decimam ſortis partem.

407. Et ſic in totum debet annullari per notata ſuprà *quæſt.* 10. *quæſt.* 56. nec ullum habet pondus, quòd in inſtrumento locationis narratur eam eſſe factam ad preces agricolæ, neque enim minus: imò magis ob id cenſetur conductio extorta. Patet, quia avarus & acerbus emptor paſſus eſt ſe rogari, & obſecrari, ut modicum gratiæ faceret, cùm longè majorem gratiam facere teneretur, & ſic dictæ preces in eum retorquentur. Cùm enim iniquiſſimè egiſſet cum paupere agricola, ſuſtinuit ſe ab eo obnixè rogari, non de gratia (quippe qui longè magis relaxare tenebatur) ſed & de injuria, imò ne graviorem inferret injuriam. Quare etiamſi ſpontaneam agricolæ voluntatem probare vellet, non eſſet audiendus nec admittendus, cùm non relevaret, ſicut non relevat probare, quòd uſura ſponte promiſſa ſit ab indigente; egeſtas enim voluntarium excludit, per notata ſuprà *num.* 364. & infrà *num.* 411. & ſicut non prodeſt ſpontaneam voluntatem cauſari, ubi de metu illato conſtat ſuper hoc, de *renun. c. 2. de his quæ vi metus ve. cauſa.* Patet igitur,

quòd emptor non fuit contentus emere ad rationem decimæ, ſed voluit habere commodum ultra rationem decimæ fœnore improbo, imò pluſquàm improbo, propter poſſeſſionem & proprietatem fundi interceptam. Et ſic non eſt dubitandum de nullitate contractus, cui multiplex ineſt extorſio: prima, quia fœnerator exceſſit duodecimam: ſecunda, quòd etiam decimam notabiliter exceſſit: tertia, quòd nec his contentus etiam dominium & poſſeſſionem fundi intercipere voluit, & has reales noxias non purgat, ſed aggravat excogitatum verborum, & diverſorum inſtrumentorum machinamentum, & ita cõtra fraudatorem, rei illicitę dantem operâ ſingula expendenda ſunt. Facit quod ait Hoſtienſis *in ſum. de Iudæis §. quibus*, quod de malo verbo & de malo homine non debet præſumi niſi malum. Felyn. *c. auditis c. 19. de præſcript.* Jaſ. *l.* 1. §. *ſi vir uxori de acquir. poſſeſſion.* Pluris juris rigore dici poſſet, quòd etiam ſi non fuiſſet niſi primus contractus, adhuc deberet in totum annullari, etiam ſine reſtitutione ſortis, per textum *novell. conſtit.* 32. *&* ſuprà *quæſt.* 1. cùm ſit factus non ſolùm in fraudem communis antichreſeos, de qua ſuprà *quæſt.* 35. *quæſt.* 56. ſed etiam in dicta conſtit. novellarum. Ex quo enim conſtat factum in fraudem antichreſeos & cum agricola, fit locus dictæ conſtitutioni non ſolùm æquipollenter *per l. non dubium C. de legib.* ſed etiam à fortiori, quantò gravius & deterius eſt vili pretio fundum ipſum emere, quàm eodem pretio in antichreſin accipere? Sed quia tantus rigor, præſertim amiſſionis ſortis, non eſt in uſu, ſufficit contractum annullari, ſorte tantùm ſervata.

QUÆSTIO LXI.

SYNOPSIS.

1. *Aliud eſt ſimulatè contrahere, aliud verè & vitiosè.*
2. *Quod jure pignoris, vel hypothecæ poſſidetur. nullo tempore præſcribi poteſt.*
3. *Actio ad redimendum, & actio reſcindens in rem conceptæ.*

408. SExageſimo-primò, nunc materia antichreſeõn & pactorum legis commiſſoriæ theoricè & practicè reſerata, opportunè occurrit quæſtio reſervata ſuprà *quæſt.* 18. *in fin.* An fœnerator vel improbus acquiſitor, aut ſucceſſores ſui, fundum fraude uſurariâ poſſeſſum uſucapiant; putà ſi mille mutuatus, fundum aut alium pignori vel in antichreſin tradiderit creditori, cum pacto, quòd cedat in ſolutum niſi infra certum tempus luat. Breviter præſuppoſitis, nec repetitis his quæ dixi ſuprà *quæſt.* 17. dicendum, quòd ſi debitor lapſo termino, tandiu non vendicaverit, nec condixerit rem ſuam, ut cœperit bona fide, jure & opinione domini poſſideri per heredem vel ſucceſſorem uſurarii 30. annis, tunc per 30. annos præſcriptum erit & vendicationi & condictioni, quemadmodum & condictioni furtivæ præſcriptum eſſet: ita intelligitur *d. conſ.* Bald. *in c. utrum*, de quo ſuprà *quæſt.* 17. *in pr.* idem in quacunque ſimili, ſive formali, ſive præſumpta uſura. Putà ſi quis fundum ſuum vendiderit vili pretio, ſub pacto de retrovendendo: ita tamen, quòd non poſſet liberè redimere, ſed ſolùm poſt tres aut quatuor annos, qui eſt contractus ſufficienti juris præſumptione uſurarius, notatur in *c. illos vos: de præſcript.* & ſup. *num.* 352. ſi enim debitor lapſo illo tempore non redimat, nec aliter ritè conqueratur, poterit ſucceſſor iniqui acquiſitoris triginta annis omni querelæ, ſive reſciſſioni, ſive nullitati uſurariæ præſcribere: & ita debet intelligi præfatum conſilium Baldi. Et adverte

Differentia fraudis & ſimulationis

quòd Bald. ibi ſubtilẽ facit differentiam inter contractũ factum in fraudem uſurariam, & contractum ſimulatum: quia aliud eſt ſimulatè contrahere, quo caſu nullum tranſit dominium, & directò res vendicari poteſt *l. emptione C. plus val. quod agitur*, aliud verè contrahere, ſed vitiosè & per fraudem uſurariam: quo caſu tranſit dominium, ſed agi poteſt ad reſciſſionẽ & repetitionem, quando contractum eſt in fraudem hominis, licèt per conſequentiam in fraudem legis ipſo jure non valeret, *l. ſi libertus ff. de jure patronat. l. non dubium C. de legib.* Et in dubio cenſet Bald. potiùs præſumi fraudẽ & dolum, quàm ſimulationem: quod eſt verum, quando ex forma contractus apparet, quod emptor voluit acquirere, & non apparet de contrario: ſecùs ſi appareat emptorem ſeu creditorem recognoviſſe, ſe tenere jure pignoris vel hypothecæ, tunc vera ſimulatio ſatis detecta eſt, & eodem caſu nunquam etiam mille annis præſcriberetur; quia quandiu in illa qualitate poſſidetur, nunquam poteſt incipere præſcriptio, ut notatur in *l. cum notiſſimi §. illud.* & ibi Jo. Fab. Bald. *Cod. de præſcript.* 30. *vel.* 40. *annor.* Bald. in *rub. col.* 4. *de præſcript. in c. quoniam frequenter, col. fin.* & ibi Panorm. §. *fin. col.* 27. *ut lite non conteſt.* Bald. *conſil.* 342. *lib.* 1. *Cornæus conſ.* 176. *lib.* 3. Paulus *l. pignus, l. ſi rem §. omnis de pignor. action.* Franc. Bald. *tract. de præſcript.* 4. *parte* 5. *partis princ. quæſt.* 2. latè. Jo. Igneus in *l. in cognitione ad Sillanian.* Unde cùm Scholares ſtipendiati Collegii Belvacenſis hujus Academiæ, qui debebant quinquaginta aureos reditus Epiſcopo Belvacenſi, cui dederant tria feuda, ut frueretur fructibus in locum reditus, nunc autem ea repetebant volentes per ſe ſolvere reditum, licèt Epiſcopus allegaret præſcriptionem pluſquam longiſſimi temporis, tamen obtinuerunt per ſententiam præfectorum libellis ſupplicibus Palatii anno 1544. menſe Julio, & benè. Secùs ſi fundum emiſſet ſub pacto redimendi, quia 30. annis juri redimendi præſcriberetur, vel 40. contra Eccleſiaſticos, ut latè decidit Franc. Balb. *tract. præſcript.* 4. *parte.* 5. *partis princ. quæſt.* 3. Bertran, *conſ.* 181. *viſo conſultationis lib.* 3. Et benè, ex quo juſtè acquiſivit, & interim non eſt in mora, nec in mala fide, & intelligo ceſſare interim recognitionem dicti pacti vel aliam interruptionem. Sed quid ſi expreſsè pactum eſt de redemptione toties quoties, vel in infinitum? Quia hoc nimis excedit hunc tractatum, vide Fabian de monte ſancti Savi. *tract. de empt. & vendi.* 7. *princ. quæſtione* 13. Petr. Girard. *ſing.* 18. Alciat. *d. l. petens*, & alios quos citat, & latè comprobando perſequitur Andræas Tiraquel. *tract. retract. convent.* §. 1. *gloſſ.* 2. *num.* 18. *cum ſeq.* ubi tenent nunquam tunc præſcribi quorum ſententia vera eſt in ipſo paciſcente, vel in improbo & fraudulento acquiſitore, qui interim injuſtè & mala fide poſſidet: ſecùs in hærede bonæ fidei, qui longiſſimo tempore, vel ſingulari ſucceſſore, qui longo tempore, niſi fundus poſſet vendicari, propter *Authent. malæ fidei Cod. de præſcript. longi temp.* ut dixi.

409. Adverte tamen, quòd hæc actio ad redimendum, ſicut & actio reſcindens ſecundum rationabiles uſus noſtros, eſt in rem ſcripta, ut tetigi ad Alex. *conſ.* 10. *num.* 2. *lib.* Et ſic tertius ſingularis ſucceſſor, qui poteſt rectâ conveniri, non ſolùm poteſt perficere tricenariam uſucapionem utendo adminiculo auctoris (quod eſt verum, etiamſi expreſsè cum hoc onere redimendi emerit, quia hoc ſolum, niſi etiam notitiam pravitatis uſuræ vel facti habuerit, non inducit malam fidem, nec operatur recognitionẽ, nec interruptionẽ, reſpectu ejus cui competit actio argumento

Digitized by Google

l. 1. Cod. de præſcript. longi temp. ut dixi in *conſ. Pariſ.* §. 68.) ſed etiam ſi nimium temporis longiſſimi reſtet, poteſt ex capite ſuo, longo tempore uſucapere, dummodo emerit bona fide, & ſine dicto onere (quantum ad uſucapionem longi temporis) etiamſi author mala fide ſic vendat, dummodo aliàs ſit dominus, & non improbus fœneratorius acquiſitor, & ſic ceſſent termini *dicta Auth. malæ fidei.* Sed caſu quo longo tempore taliter præſcriptum fuerit, dico quòd is qui mala fide ſic vendidit ſine dicto onere, tenetur ad omnia damna & intereſſe, etiam actione ex priori contractu, uſque ad triginta annos, à die fidei ex contractu debitæ taliter ruptæ ei, cui jus redimendi competebat, ut pleniùs dixi in *conſuet. Pariſ.* §. 68. quò remitto.

QUÆSTIO LXII.

SYNOPSIS.

1. *Diſcrimen inter antiquum reditum & novum.*
2. *Licet ſe invicem circumſcribere infra dimidiam.*
3. *Vilior reditus ob facultates redimendi.*
4. *Emptor reditus non facit fructus ſuos, niſi pro portione juſti exſoluti pretii.*
5. *Quale redituum pretium legitimum.*

410. SExageſimo-ſecundò, occurrit arguta & neceſſaria quæſtio. Titius habens hujuſmodi reditum, putà centum annuorum, redimibilem ad rationem duodecimæ, pecuniâ indigens vendit illum Caio pro mille, an valeat & firma ſit venditio? Videtur omninò quòd ſic, tum quia eſt vera & permiſſa venditio nominis. *Cod. de hered. vel act. vend.* per totum nec eſt læſio in dimidiâ, ſed ſolùm in ſexta parte juſti pretii: tum quia Titius ſcienter & ſponte tali pretio vendidit, & ſic non poteſt conqueri, etiamſi eſſet enormis læſio, ut notatur in *leg. 2. Cod. de reſcind. vend.* Nec obſtat quòd eſt vera venditio reditus redimibilis ad rationem duodecimæ, quia non eſt venditio reditus de novò ad hoc conſtituti, ſed reditus antiqui dudum conſtituti: inter quæ non eſt levis, ſed magna & multiplex differentia. Primò, quia venditio reditus jam conſtituti ſpectat ad contractus commutativos rerum, ſicut venditio fundi: ſed venditio reditus conſtituendi ſpectat ad interuſuria pecuniarum, & contractus uſurarios, ut infrà *quæſt. 68. & quæſt. 69.* Igitur ſicut venditio fundi non poteſt reſcindi, nec fraudis inſimulari, ſi non eſt læſio niſi in ſexta parte, ſequitur quòd iſte contractus non poteſt reſcindi, nec fraudis inſimulari. Secundò, quia vendens nomen reditus ſibi à tertio debiti non continuò nec magis cenſetur facere ob egeſtatem, quàm vendens fundum. Ut enim fundus, ita & nomen reditus poteſt vendi, quia vendens migraturus eſt, nec ei expedit illo fundo vel reditu frui, vel quia vicinus aut debitor eſt rixoſus, vel infinitis de cauſis aliis, quàm redimendi uſus æris alieni. venditio autem hujuſmodi novi reditus ſuper ſe, ſemper fit cauſâ redimendi uſus æris alieni. Tertiò, conſtituens de novo hujuſmodi reditum ſuper ſe, non minùs dicitur uſum ſortis conducere pro penſione reditus conventi, donec ſortem reddat, ita ut quandiu volet, eadem mercede conductum habeat, ut infrà *quæſt. 69.* Ideò ſpectat ad negotiationem fœneratoriam, quod non poteſt dici, nec verificari de vendente nomen reditus ſibi debiti: quia non poteſt dici conducere pretium, quum illud perpetuò acquirat, nec intendit unquam reddere, nec ad aliquid ſucceſſivum, vel contemplatione pretii recepti obligatur, ſed cedendo nomen venditum liberatur, nec tenetur in aliquo, niſi fortè de evictione, ſicut in venditione fundi. Quartò, venditio hujuſmodi reditus novi nunquam poteſt fieri minori pretio, nec majori vendentis onere, quàm receptum ſit in ſimplici duodecima, quantumcumque debitor pauper ſit, vel fidejuſſores invenire non poſſit, vel alias ſit non ſolvendo, ut ſuprà *num. 124.* vel ex eo quòd debitor moretur in loco multum remoto, ut ſuprà *quæſt. 9.* Sed nomen hujuſmodi reditus minùs tutò collocatum, vel alia clade affectum, minoris poteſt vendi, prout ob id minùs valet (ut dixi in *conſuet. Parſ.* §. 22. *num. 65.* Igitur iſti duo contractus, videlicet venditio ſimilis reditus antiqui, & reditus de novo ſuper vendente conſtituendi, diametraliter differunt, ſicut venditio fundi, & venditio reditus duodecimæ. In contrarium arguitur, primò, quia ex hypotheſi Caius ſcienter emit injuſto pretiò à conſtituto in egeſtate, quæ excludit voluntarium ſimpliciter, ut per Ariſto. in 3. *Ethi.* Scotum *in 4. ſentent. diſtin. 15. quæſt. 2. art. 3.* Bal. *l. pen. ad fin. Cod. quomodò & quando judex ſent. deb. præſ.* per notata ſuprà *num. 364.* facit quod Dec. *l. 4. num. 3.* ubi tetigi de *reg. jur.* & ſic ceſſant jura poſitiva, quòd licet invicem decipere infra dimidiam, quia non habent locum in ſcienter decipiente, ut dixi ſuprà *quæſt. 14. num. 171.* Ceſſat etiam limitatio, per quam *l. 2. Cod. de reſcin. ven.* non habet locum in ſcienter minoris vendente, quia hoc procedit quando cum ſcientia concurrit ſpontanea voluntas donandi, vel alia cauſa juſta remittendi: ſecùs, non concurrente ſpontanea voluntate, ſed quadam coactione vel egeſtate, qua emptor ſcienter in ſuum compendium abutitur: tum enim verum eſt dicere, quòd ſcienter & mala fide fratrem ſuum ſupergreditur. Tum leges illæ quòd liceat quadamtenus decipere, præſupponunt juſtitiam pretii non eſſe in individuo, ſed in quadam latitudine, quæ multum & paucum recipit, & fundantur in hoc, quòd intra illam latitudinem medium non nimis exceditur: & ſic propriè non habent locum, ubi præcisè certum pretium taxatum eſt, præſertim quando illa taxatio eſt in gradu extremo, ut hîc: quia mille ducenta ſunt certum & taxatum pretium hujus reditus in extremo vilitatis; non enim poteſt dari minus aut vilius pretium, quin ſit injuſtum, ſed benè majus, ut ſuprà *quæſt. 5.*

411. Secundò, quia prædicta ſubtilis differentia inter emptionem novi & veteris reditus verbalis magis quàm realis videtur, & ſecundum veram rei ſubſtantiam & effectum non differunt, ut tenet Conrad *de contract. quæſt. 79.* quia utrobique cæteris paribus eadem omninò res verſatur, idem abeſt & adeſt emptori, & venditori: igitur ſicut non licet emere hujuſmodi reditum de novo conſtituendum minori pretio quàm ſit ſors duodecimæ, nec ab egente nec à volente negotiari: ita non licebit minori pretio hujuſmodi reditum jam conſtitutum emere, nec ab egente nec à volente negotiari, cùm iſtud pretium taxatum ſit ad minimum, nec ſit dabile minus iſtud pretium. Tertiò, quia alioquin via eſſet aperta fraudibus: frequenter enim accidit vel hujuſmodi reditus habentes egere prompto ſubſidio æris alieni, tuncque quòd fœnerator improbus cupiens metas conceſſas tranſgredi, recuſaret emere reditum de novo conſtituendum, ſed veterem reditum emeret ad rationem decimæ, vel viliori pretio: igitur vitandæ fraudis ergò fieri debet prohibitionis extenſio, ut notatur ſuprà. Quartò, quia ſi non licet ab egente ſcienter emere fundum ad eandem rationem, ut ſuprà *quæſt. 56.* nec etiam licebit

nomen reditus à tertio debiti, in quo ſaltem non minor fraudis ſuſpicio & occaſio verſatur in venditione fundi. Quid dicendum? *Solutio.* Reſpondeo. Venditio nominis hujuſmodi reditus, de ſe eſt contractus commutativus rerum vel jurium, nec poteſt de ſe reponi inter contractus negotiationis fœneratoriæ per notata in *prin. hujus quæſt.* & infrà *quæſt.* 68. Et quicquid dicat Conrad. in *d. quæſt.* 76. differentia illa non eſt verbalis, ſed realis: benè verum eſt, quod in utroque, cæteris paribus, idem abeſt & adeſt ipſi emptori, ſed non eſt idem in venditore: quia venditori reditus novi ſuper ſe nihil realiter abeſt, ſed ſolùm obligatus eſt ad annuam penſionem, donec ſortem reddere velit: venditori verò nominis illud cedenti ſtatim nomen ipſum & jus perpetuum abit, & in alium in totum transfertur, ſicut cùm venditur & traditur fundus. Tamen conſideranda ſunt duo. Primum, quòd venditio reditus nominis antiqui, cæteris paribus, non parum affinis eſt in effectu venditioni reditus de novo conſtituti, & poteſt fieri & eligi in fraudem reditus de novo conſtituendi, ut in 3. *arg. ſecundæ partis.* Secundum quòd hujuſmodi reditus eſt res habens notoriè certum pretium taxatum ad minimum, ſive in extremo vilitatis, quæ taxatio locum habet non ſolùm in puncto conſtitutionis reditus de novo, ſed etiam in ipſo jure & nomine reditus jam conſtituti: ſi tamen hoc ultimo caſu tutò collocatus ſit, & ſic non habet locum taxatio. *l. 2. Cod. de reſcin. vind.* Et ſic jungendo ſimul primum & tertium argumentum ſecundæ partis, dico contractum in hac hypotheſi injuſtum, non propriè tanquam uſurarium, cùm de ſe non ſpectet ad negotiationem fœneratoriam, ſed ſimpliciter injuſtum ob vilitatem pretii, vel ſi ſit ſuſpicio fraudis, ut in 3. *argum.* tanquam interpretative uſurarium. Amplio, ſive Titius vendat illum reditum abſolutè, ſive retenta ſibi facultate redimendi. Nec obſtat, quod hoc ultimo caſu reditus videtur emptori vilior, & deterioris conditionis, quaſi ſubjectus duplici facultati redimendi, videlicet erga primum & ſecundum venditorem, & ſic quòd minoris emi poſſit per notata ſuprà *quæſt.* 35. *num.* 268. quia dico illud hoc caſu non eſſe ullo modo conſiderabile, cùm iſte reditus ſemper ſui naturà, imò ſubſtantialiter redimibilis ſit, nec ſit ſpes, quod ullo temporis ſpatio fieri poſſit non redimibilis.

412. Concluſionem limito, ut procedat quando reditus eſt liquidus, & tutò collocatus: ſecùs, ſi litigioſus, vel debitor, aut res ſuppoſitæ minùs ſolvendo ſint, vel difficilis conventionis: quia tunc tantò minoris eſt pretii per notata in *l. pretia rerum. ad leg. Falci.* non ipſi debitori, qui ſibi ſemper quantum ad hoc dives eſt. *l. quærebatur. ad leg. Falc.* ſed ipſi creditori tale nomen habenti. Sublimito, ut procedat ſi ſimpliciter vendatur & cedatur nomen, nec vendens obligetur de evictione, niſi ut debeatur, juxta *l. ſi non* [illegible] *de hered. vel. act. vendi.* Secùs, ſi cedens promittit non ſolùm evictionem juris, ſed etiam facti, videlicet debitorem fore ſolvendo: quia tunc idem eſt ac ſi ſolvendo eſſet, vel ac ſi venditor ipſe ſeſe ad continuationem reditus obligaret. Et ſic eſſet idem quod in conſtitutione novi reditus, prout in veritate nova obligatio continuandi reditus conſtituitur & venditur in perſona cedentis. [Quidam *baille à rente* feudum, *pour* 100. 5. *rachepetables pour* 100. *livres à trois fois:* poſteà indigens pecunià vendit, *pour* 60. *livres, le premier venu* habere pro pretio? Reſpondeo. Injuſtum, quia noluit redimere à domino, quem negat alii velle vendere: deinde vult commodo uti, quod injuſtum. Melius eſt, ut dominus poſſit aliquam gratiam habere ab emptore, vel ceſſionario ſuo, cui bonum fecit.] Modò in terminis quæſtionis noſtræ, quando hic reditus liquidus & tutò collocatus venditus eſt ab indigente prædicto vili pretio, quæritur quomodo reformandus ſit contractus. Et videretur reducendus ipſi Caio ad rationem quintædecimæ, commodo Titii, juxta notata ſuprà *quæſt.* 10. & effectus eſſet, quòd Caius de reditu empto non poſſet percipere niſi ſexaginta ſex, cum beſſe unius integri, annuatim videlicet, non pro rata decimæ quintæ partis pretii, quod numeravit: reliquum autem dicti reditus, videlicet 33. cum triente unius annua, remanerent in ære Titii, & ad eum ſpectarent, ita ut nec Caius admitteretur ad ſupplendum juſtum pretium, ut reditu integro potiretur, & iſtud obſervare non eſſet injuſtum, juſto illius odio, qui ſcienter egentem proximum ſupergreſſus eſt. Et eadem ratione ſi emiſſet infra rationem decimæ, omni jure empto & commodo privaretur, ſorte duntaxat ſervanda in quam, ſi quid exegiſſet, imputaretur. Verùm æquius puto hunc rigorem & pœnam ad hunc caſum (niſi alia ſortes concurrant) non extendi, non ſolùm per regul. *§. in pœnalibus.* in *l. non videtur. de reg. jur.* ſed præcipuè quia hic contractus (ut dixi) de ſe eſt alterius generis, quàm reditus de novo conſtituendus, ut & infrà, *quæſt.* 68. Quare hoc caſu ſufficere puto, quod emptor non faciat fructus reditus ſuos, *L. per diverſas,* niſi pro rata juſti pretii numerati, donec quod juſto pretio deeſt, suppleverit. arg *l. fin. in fin. de fun. dota.* Non enim hoc cedere debet commodo debitoris reditus, nec poterit debitor redimere à Caio eodem pretio, quo Caius emit prætextu *l. per diverſas cum. l. ſeq. Cod. mandati.* Quia dictæ leges ſtatutæ ſunt contra eos, qui præ avaritia vel alios vexandi libidine, vili rediment actiones litigioſas vel dubias: ideò ſtatuunt ut reus vel prætenſus debitor, litem & vexationem redimere poſſit eodem pretio (quod inſidiator ille numeravit) oblato, non autem ut veri debitores, de quibus conſtat, cum jactura creditorum locupletentur, ut etiam tenet Antoni. *parte 2. tit. 1. cap. 8. §. 12.* & alibi fuſiùs tractavi. Ex prædictis infinitæ aliæ particulares quæſtiones decidi poſſunt.

413. Jam tempus eſt ut reditus temporales novè & analyticè excutiamus, *Reditus temporales;* videlicet ad tempus certum vel incertum limitatos, putà ad decem, quindecim aut viginti annos, vel ad vitam unius aut plurium perſonarum: quæ res nobis neceſſariò explicanda eſt, ad plenam & radicalem materiæ uſurariæ cognitionem. Quamvis enim non ſit neceſſaria ad intellectum & rectum judicium redituum uſus ariorum & uſurarum communium, quæ ex prædictis ſuis liquent, illud tamen ſcias, nondum te radicitus & ad vivum rationem uſurarum perdidiciſſe & intelligere, niſi horum quoque temporalium, præſertim certi temporis redituum rationem calleas, deque eorum juſtitia vel injuſtitia non defunctoriè, ſed ſubtiliter & ſcitè, hoc eſt per veras decidendi rationes reſpondere valeas: quod ut planum fiat, nobis hæc novo ſtylo, nova & propria inventione & judicio diſcutienda & ad amuſſim decidenda ſunt. Qui enim hactenus de his ſcripſerunt, aut rem ipſam perverterunt, vel obſcuraverunt, aut quod erat diſputatione ſcituque præcipuum, intactum omiſerunt. Utque cæteros taceam, videre eſt quàm multipliciter, anxiè & laborioſè diſtinxerint & ſubdiſtinxerint Petrus Anch. in *diſp. incip. antiq.* & in *repet. cap. peccati venia. col. 22. de reg. jur. in 6.* Panor. *diſp. 5. incipiente Angerio.* Primò enim componunt diſtinctionem quadrimembrem. An utrumque, videlicet reditus & tempus ſit certum: an utrumque incertum, an reditus incertus, tempus incertum; an contra tempus certum reditus incertus. Secundò, diſtinguunt, an reditus qui venditur, ſit antiquus, an verò conſtituatur de novo: & hic ſubdiſtinguunt, an in ſola perſona, an verò in bonis debitoris, quæ ferè ſunt inutiles ingeniorum carnificinæ. Potior autem eorum difficultas eſt, quod certitudo percipiendi ultra ſortem facit uſuram, quam præſupponunt de ſe ſemper illicitam: qui error ex ignorantia elenchi uſurarum proceſſit, ut ſatis ſuprà deteximus. Cùm enim jus percipiendi certum reditum ad tempus etiam certum,

Digitized by Google

ſive aliàs ſit reditus antiquus, vel ejus pars, vel de novo conſtitutus, res ſit quæ vendi poteſt, ſequitur non eſſe continuò colligendam uſuram, vel quid illicitum, ut rectè vidit Conrad. *tract. de contract. quæſt.* 77. *cum ſeq.* niſi appareat vendi in fraudem uſuræ vetitæ, vel nimis vili pretio; & hic eſt punctus, de quo tamen omnes ſiluerunt, videlicet quod ſit juſtum pretium, quæ proportio, ſeu legitima indicatura horum redituum. Quod non poteſt melius cognoſci, quàm (ut in ſimili dixi ſuprà *quæſt.* 5.) collatione ad emptionem uſusfructus fundi, vel certi vectigalis ad vitam vel certum tempus, vel ex congrua analogia ad pretium perpetui non redimibilis reditus: in quo facile eſt mihi paucis verbis totius rei ſummam & ſententiam meam promere, quæ eſt, quòd ſi quantitas annua reditus non excedit duodecimam ſortis, ſufficit quod in fine non excedit duplum. Si verò duodecimam ſortis partem excedit, debet tam modicè excedere, ut habita ratione ad quantitatem currentem, & durationem reditus, creditor minùs inde lucretur, debitor autem minùs oneretur, quàm ſi contractum eſſet in forma vulgaris duodecimæ. Habes in brevi ſententiam meam; ſed quia mihi non arrogo illud αὐτὸς ἔφα, & rei novitas & utilitas rationem plenè reddi expoſcit, ut commodius & docibilius fiat, primùm aliquot particulares quæſtiones proponemus, non tam exemplorum vice, quàm ut in illis denſior argumentorum vis aptius abſumatur, & veluti ferro via aperiatur & complanetur ad eam, quæ mox ſequetur totius materiæ analyticam deciſionem præcedentium, quæſtionum ſemper ordine retento & continuato.

QUÆSTIO LXIII.

SYNOPSIS.

1. *Creditor in reditu perpetuo non coarctatur niſi ſolidam ſortem recipere.*
2. *In eodem reditu debitor ſe liberandi facultatem habet.*
3. *Vilius emere propter inopiam venditoris illicitum.*
4. *Quomodo interuſurii ratio habenda.*
5. *Creditor minùs reditûs, non plus poteſt exigere.*
6. *Media uſurarum via, duodecimæ ratio.*

414. SExageſimo-tertiò, quæro, Quidam prò mille ducentis emit jus percipiendi ducenta annuatim uſque ad 12. annos, an valeat. Videtur quòd ſic, tanquam non excedens legitimum modum, videlicet rationem duodecimæ. Patet, quia creditor non eſt plus lucraturus, quàm ſi emiſſet centum perpetui & redimibilis reditus in quo fine duodecimi anni habiturus erat duplum, videlicet ſummam ſorti æqualem ex reliquis præteritis, & rurſus ſortem integram in numerato, ſi debitor velit redimere: vel jus ſorti æquipollens, ſi nondum velit redimere: quia jus hujuſmodi reditus perpetui redimibilis adhuc ſubſiſtens æquipollet adæquatæ ſuæ ſorti toti, nec plus valet in aliquo. Et ſic in effectu in fine duodecimi anni nec plus adeſt creditori, nec plus abeſt debitori hoc caſu, quam in reditu perpetuo duodecimæ, cùm utrinque duplum duntaxat habeatur, vel debeatur. Non obſtat quod hoc caſu ducenta annua tam pro ſorte quàm pro uſuris ſolvuntur, & ſic ſingulis annis ſors partim prærogatur: quia hoc non minus eſt ad commodum debitoris, qui particulari ſolutione liberatur, quàm ad damnum creditoris, qui particularem ſolutionem recipere cogitur, ubi in reditu perpetuo non teneretur recipere ſortem niſi ſimul. Et tamen interim æquè habet pro uſura centum annua, non ſolùm uſque ad 12. annos, ſed etiam perpetuò, donec tota ſors ſimul cum reliquis debitis reddatur. Item probatur, quia quod creditor primò percipit annuatim centum, hoc procul dubio juſtum eſt: quòd autem ſecundò ſimul percipit alia centum, etiam æquè juſtum vel juſtius eſt, ex quo utraque penſio finitur duodecimo anno. Patet, quia hæc ſecunda centena compenſantur cum remiſſione totius reditus: ad minus autem verè remittitur reditus perpetuus centum annuorum poſt duodecim annos, qui quidem reditus non valet minùs, quàm 1200 ſemel ſolvenda, pro qua remiſſione, 1200. particulatim ſolvuntur vel redduntur. Et quia perimitur reditus ſtatim, ſed poſt 12. annos, ideò etiam non ſolvuntur hæc mille ducenta ſimul, ſed particulariter per 12. annos. Et ſic in hoc contractu ſunt duo miſta, quæ debent diſtingui, videlicet penſio centum, quæ eſt juſta in ſe, etiamſi eſſet perpetua, & rurſus alia ſimilis penſio, quæ etiam juſta eſt ob remiſſionem reditus, quæ remiſſio æquivalet. Quod ut fiat illuſtrius, ſpecie quadam individua velut re ipſa oculis ſubjecta, fac Titium habere reditum annuum ducentorum ſibi debitum: ſed quia indiget prompta pecunia ad momentaneam erogationem, quò celeriùs & minore diſpendio defungatur, vendit Caio fructus dicti ſui reditus ad 12. annos, pro mille ducentis. Quis hunc contractum iniquitatis uſurariæ, vel exceſſus illiciti arguere queat, ſi tamen reditus duodecimæ licere credat? Si quidem omninò idem hîc eſt effectus, ſive perſonam Caii attendas, qui eſt dives, plurima fortè hujuſmodi negotia exercens, cujus non refert qualiter in 12. annis duplum habeat, dummodo habeat, ſive ſimul, ſive in numerato, ſive in idoneo nomine, ſive una ſimultanea ſolutione, ut quando tempore redemptionis duplum ſimul ſolvitur, quia tempore medio nihil erat ſolutum, ſive partim diverſis præſtationibus reditus, partim refuſione ſortis, ut quando tempore redemptionis interim reliqua fuerant ſoluta, ſive per plures diverſas uniformes ſolutiones tantùm, ut in themate hujus quæſtionis. Sive etiam perſonam Titii attendas, cujus non intereſt an mediam partem alterius reditus ſibi debiti ſolvat annuatim Caio, ad formulam duodecimæ, reliquam verò dimidiam partẽ ejuſdem reditus quotannis in arca reponat, donec cùm ad ſummam ſortis ſufficiat in fine duodecimi anni, & ſic redimat: an verò integram penſionem ſibi debiti reditus annuatim ſolvat uſque ad 12. annos duntaxat, vel cedat aut vendat Caio percipiendam uſque ad idem tempus? Non enim intereſt Titii utrùm potiùs faciat, niſi quod ſua magis intereſt, hac ſecunda via (ut in caſu hujus quæſtionis) uti tanquam breviore, expeditiore & tutiore, ne videlicet interim ſumptum & operam impendat in pecunia illa ſibi debita exigenda, comapranda, & interim ſuo periculo cuſtodienda, donec ad redimendum ſufficiat. Quod periculum, laborem & ſolicitudinem, quæ ſubiturus erat ad rationem duodecimæ, nullo incommodo vitat vendendo hunc reditum temporalem, & aſſignando ſuper alio reditu ſibi debito. Præterea quid ſi Caius malebat modo conſueto emptionem ad rationem duodecimæ contrahere: ſed rogatus & impulſus à Titio, cui hoc magis expediebat, emit fructus 12. annorum dicti reditus?

415. Sed his non obſtantibus, quantumcunque prima facie urgere videantur, puto hujuſmodi contractum nullum, & in totum reprobandum, reliquis in ſortem imputandis, & quatenus ultra ſortem ſolutum eſſet, condicendis, tanquam notabiliter in

fraudem duodecimæ: quam non parum, ſed multum excedit, non in extremo dupli, ſed in extremo curſus uſuræ, & multiplici gravamine debitoris. Patet primò, quia hic ſors in effectu non alienatur: ſed eam tenetur debitor præcisè, licèt particulatim, reſtituere. Et licèt debitor quoad formam verborum non promittat ſortem, ſed reditum temporalem, tamen quia in hac materia magis effectus quàm verba, attenditur, & iſte reditus propter ſui magnitudinem & temporis brevitatem gerit vicem duplicis ſortis reſtituendæ, ſive ſortis & interuſurii æqualis ſibi, non dicitur ſors liberè alienata, prout ad juſtitiam reditus requiritur, ut ſuprà *num.* 17. Secundò, quia hîc debitor non poteſt redimere, nec ſe liberare ab uſuris vel reditu, ſed tenetur præcisè per 12. annos ducenta ſolvere. Et ſic ab initio certus eſt creditor de toto lucro, cujus oppoſitum eſt in perpetuo reditu, ubi creditor nunquam certus eſt de lucro in futurum, ſed debitor liberam & continuam facultatem habet ſe liberandi; quod etiam eſt de eſſentia & juſtitia legitimi reditus. Tertiò, quia per creditorem non licet debitori frui tota ſorte per totum tempus, quo reditus hîc temporalis durat, prout eſt de eſſentia & juſtitia legitimi reditus. Patet, quia cùm magnitudo reditus longè & in duplo ſuperexcedat ſummam & communem æſtimationem interuſurii: rapit ſecum partem ſortis; quia cùm non poſſit totum id quod ſolvitur, attribui ſimplici interuſurio, ſed ſolùm pro media, ſequitur quòd altera dimidia reſtitutioni ſortis attribuitur. Et ſic in primo anno reſtituit debitor unciam ſortis, cum interuſurio plenæ ſortis, & rurſus ſecundo anno alteram unciam, & ſic ſextantem, & tamen ſolidum interuſurium totius ſortis continuat: ſexto verò anno jam ſemiſſem ſortis reſtituit, & tamen ſolidum interuſurium continuatur, ita ut ultimo anno verum ſit ad minus dicere, quòd ſolvit centum uſuræ nomine in centum, & ſic tandem uſura æquipollet ſorti in anno, quod quia eſt inauditum & horrendum, meritò dictus contractus non moderandus, ſed in totum caſſandus, per notata ſuprà *quæſt.* 10. Non tamen poterit creditor ſortem ante tempus repetere, invito debitore, ſi debitor paratus ſit reditum quintædecimæ pro eo quod ſupereſt ſortis conſtituere, ſecundum ea quæ ſuprà dixi *quæſt.* 11. Non obſtant allegata in contrarium, quia ut diximus ſuprà *quæſt.* 4. *num.* 105. duplex eſt ſummitas uſuræ, altera dupli, altera quantitatis currentis. Et licèt prima hîc non excedatur, tamen ſatis eſt ſecundam exceſſivè tranſcendi, ut in totum debeat contractus annullari, ſalva ſorte, nulla interuſurii habita ratione, juxta notata ſuprà *quæſt.* 10. *num.* 141. Non obſtat hypotheſis illa de Titio & Caio, quia non fundatur, niſi in ſingulari commoditate Titii, nec in ea qualibet, ſed quæ erat tempore contractus. Pretia autem rerum non debent ex ſingulari quapiam alterius partis utilitate, præſertim temporaria metiri, ſed communiter *l. pretia ad Falcid.*

416. Quinetiam ſi Titius erat tunc admiſſurus decuplum, niſi ſic celeriter contraxiſſet, hoc nihil facit ad juſtitiam contractus: quia non licet viliùs emere propter indigentiam venditoris, & è converſo, ut rectè tradit Sanct. Tho. 2. 2. *quæſt.* 77. *art.* 1. & omnes Theologi Scholaſtici in 4. *diſt.* 15. Ad ſummum etiamſi ex circunſtantiis dictæ hypotheſis erat tunc commodiùs Titio ſic contrahere, quàm reditum duodecimæ vendere, hoc non erat verum, niſi rebus diu ſic ſtantibus: ſed cùm diu in eodem ſtatu ſtare non poſſint, in *novel. de non alien. conſtit.* 7. *§. ut autem*, & ſic fieri poſſit ut infra ſemeſtre ſuperveniat Titio facultas redimendi ſuaque interſit redimere: vel contrà, ut ſuperveniat ei non egeſtas, vel aliud negotium, ut ſua magis interſit, ad rationem ſimplicis duodecimæ per aliquot annos diutiùs ſolvere, ſub libera facultate quamprimum & quoties licebit, redimendi, quàm 200. libras per ſingulos duodecim annos præcisè vendere. Igitur etiamſi, ut res ſunt tempore contractus, ſua non interſit abdicare à ſe facultatem plenius & diutius ſub eadem uſura ære alieno fruendi, vel utramque aut alterutram abdicare, tamen in futurum intereſſe poterit: & ſic etiam tempore contractus inſpecto, ſuà intereſt huic difficultati vel periculo ſeſe non alligare, nec ſe aſtringere ad gravius onus, quàm ſit vel eſſe poſſit ſimplex duodecima: tum etiamſi prævideri poſſet eundem ſtatum fore, ut non interſit Titii per totos 12. annos. Hæc ſingularis & fortuita contingentia, non immutat pretium rerum, ut dixi, nec facit, ut liceat Caio metas conſtitutas excedere, hoc eſt, durius fœnerari, quàm per ſimplicem duodecimam (quæ ſumma eſt uſura) liceat. At non permittitur duodecimam exigere, niſi ſub duplici fœnerantis onere; primum, quòd nunquam poſſit repetere ſortem, nec ejus partem, ſed liceat debitori ea frui, quamdiu libuerit, ſimplicem duodecimam pendendo. Secundum, quòd creditor nunquam ſit certus de uſura futura, ſive nunquam habeat jus incommutabile ad hoc lucrum, ſed ſemper & continuò habeat debitor & ſui facultatem redimendi. Et hæc duo onera ſunt de eſſentia & juſtitia duodecimæ, quæ tamen in dicto contractu Caius à ſe rejicit, & contrariis oneribus onerat debitorem. Igitur contractus tanquam formaliter & effectivè nimis excedens, uſurarius, & nullus, ita ut ſententiam non poſſe juſtificari, etiamſi Caius ab initio det facultatem redimendi, puta, quòd Titius poſſit quandocumque redimere, etiam computando vel deducendo in ſortem reliqua excedentia rationem duodecimæ: puta ſi dicatur quòd in ſecundo anno poſſit Titius redimere ſolvendo undecies centum, vel tertio anno ſolvendo mille, vel in fine ſexti anni ſolvendo ſexcenta, & ſic de aliis, præter reliqua præterita etiam ad rationem duodecimæ pro rata fruitionis pecuniæ reducta: quia hoc quidem modo tolleretur unum onus, vel duo onera ſuperaddita duodecimæ; ſed remanere aliud tertium onus, videlicet quòd debitor non habet facultatem fruendi ſorte, quamdiu voluerit, ſed ad reſtituendum cogitur. Et ſic neceſſe eſt ad tollendum vitium improbi fœnoris, quod creditor hujus contractus formulam in voluntatem debitoris reponat, ut ſit ei liberum non ſolùm uſque ad certum tempus, ſed quandocunque ſolvere, vel defungi, ad formam & rationem ſimplicis duodecimæ: quia non poteſt in plus, ſed benè minus adſtringi.

417. Ideo in caſu dictæ hypotheſis ſi conſtet de bona fide creditoris, qui nolebat hanc formulam exigere, ſed debitor ſic contrahere maluit, deinde poſt aliquot annos objiciat vitium & nullitatem contractus, dico quod creditor propter ſuam bonam fidem, quia non debitorem decepit, ſed ab eo potius deceptus eſt, non debet omni commodo fraudari. facit ſuprà *quæſt.* 42. *in fin.* ſed debet ei reſervari ad rationem duodecimæ, quod eſt expeditum, ſi nihil interim ſolutum ſit, vel ſolùm dimidia, infra dimidiam reditus conventi ſolutum ſit: quia tunc condemnabitur debitor ſolvere ad rationem duodecimæ, contractu ad hanc rationem, tam pro præterito, quàm pro futuro tempore in totum redacto. Sed ſi per aliquot, puta ſex annos, reditum conventum, puta ducenta annua ſolverit, mox in ſeptimo anno liberatum ſeſe (tanquam tota ſorte ſoluta) contendat, & inſtrumenta tanquam caſſa & nulla condicat, tunc non parum difficultatis eſt, non ſolum in ſupputando, ſed multò magis in arbitrando quantum pro reliquis, ſeu potius interuſurio præteriti temporis deducendum ſit. Certum eſt enim non eſſe deducendam ſolidam duodecimam totius ſortis pro ſingulis annis, non facta defalcatione pro rata temporis, etiam partis ſortis ſingulis annis reſtitutæ; quia eſſet enormiſſimè duodecimam excedere in quantitate & qualitate; non enim debitor fruitus eſt tota ſorte per totos ſex annos. Et primò occurrit dubium

juris,

Digitized by Google

Juris, quantum & qualiter ſit æſtimandum interuſurium. Secundò difficultas facti, ſcilicet in facienda nova calculatione & ſubductione ſingulis annis, ad quam omnem & juris & facti moleſtiam vitandam, æquum temperamentum videtur ſemis duodecimæ totalis ſortis per ſingulos annos non facta, ſed compenſata omni alia ſubductione. Et ſecundùm hoc de dicta ſumma ſoluta dodrans, videlicet nongenta in ſortem imputanda ſunt, reſtant trecenta, quæ ſolvere debet debitor, ut in totum liberetur, vel reditum duodecimæ pro his 300. conſtituere, nec video quo juſtiori decreto hæc res ſi accidat, temperari poſſit. Scio raram eſſe hanc ſpeciem, tamen cùm ſæpe in aliis terminis ſub eadem vel ſimili decidendi ratione uſu veniat, tum abſolutioris doctrinæ gratiâ, paucis explicanda fuit: longam enim argumentorum contentionem omitto.

418. Sed nè dum brevis eſſe laboro, obſcurus fiam, præſertim circa iſtud noviſſimum temperamentum ſemiſſis duodecimæ, in quo non parum multis aliter dicendum videri poſſit, placet analyticam noſtram ſuper hoc ab utraque parte diſcuſſionem quam brevius & dilucidiùs queam explicare. Et primò pro creditore argumentabor ſuper defectu. Secundò pro debitore ſuper exceſſu hujus temperamenti. Quantum ad primum, eodem ultimo themate retento de creditore bonæ fidei, videtur ei injuria fieri, reducendo ad ſemiſſem duodecimæ, etiam reſpectu totius ſortis, abſque alia diminutione, etiam pro præterito tempore tantum, patet triplici medio. Primò, per locum ab abſurdo, quia erat licitè & tutè contracturus ad formam duodecimæ; rogatu verò debitoris & in ejus gratiam bona fide contraxit, ut in hac quæſtione, & tamen ſecundùm hoc temperamentum ſua bona fides & officioſitas ſibi damno fraudique vertitur: contrà verò debitori ſua ingratitudo & forſan aſtutia (ſi per dolum præmeditatum creditorem ad ſic contrahendum pellexit) lucrum affert; quod eſt abſurdum: creditor enim præter incommodum particularis per 12. vices luitionis, quod ex forma contractus ſuſcepit, multiplici alio inopinato incommodo contra formam contractus efficitur. Quoniam primò fraudatur dimidio reditus conventi, ſive interuſurii totius temporis præteriti, quod ſorti imputatur. Secundò, pro tempore futuro perdit totum reditum conventum, & redigitur ad formulam duodecimæ pro modico reſiduo ſortis non compenſatæ. Tertiò, ſubit contractus diviſionem & transformationem. Quartò, nulla ratio habetur ejus commodi, quod debitor ex forma & contemplatione contractus conſecutus fuit, per plures particulares præſtationes ſe liberandi. Et ſic non videtur iſtud noſtrum decretum eſſe juſtum temperamentum: deberet enim eſſe, quantum fieri poteſt, æquale inter utrumque extremum, ut per Ariſtotel. in *primo magnorum moral. cap.* 34. Sed videtur merus favor debitoris, etiam ingrati vel doloſi, nulla ratione habita creditoris bonæ fidei & nimium forſan deſiderio calidi debitoris obſecuti. Secundò, arguitur per regulam, *l. placuit, de uſuris, l. eos. in fin. Cod. eod.* quæ hîc ſervari debet propter bonam fidem creditoris qui propterea puniri non debet: igitur integra duodecima ei ſervanda eſt facta deductione pro rata temporis & ſortis, ut ſic conſervetur contractus, inquantum fieri poteſt, eo duntaxat reſecato, quod modum conceſſum excedit. Tertiò, quia in dubiis media via eligenda eſt. *l. antiqui ſi pars hæredit. pet. cum vulgar.* Igitur inter hæc duo extrema, alterum annullationis contractus in totum, alterum conſervationis contractus in totum, ſervandum interuſurium ſimplicis duodecimæ pro rata temporis & ſortis: nec videtur juſtius decretum eligi poſſe, cùm ſit medium communiter approbatum juxta, *l. ambiguis, de reg. jur.* Confirmatur, quia hoc modo neuter læditur, neuter alterum ſupergreditur, ſed utrique quod ſuum eſt conſervatur, utrique quod juris eſt ſecundùm legitimum modum tribuitur. Patet, quia debitori non permittitur nec plus nec minus ſolvere reditus, quam ſecundùm modum conceſſum, & viciſſim creditori non permittitur plus, nec prohibetur minus exigere. Et ſic hæc videtur media via & eligenda, præſertim hoc caſu, ubi conſtat de ſimplicitate & bona fide creditoris, quem æquum eſt eatenus indemnem ſervari, quatenus mores & leges permittunt, ut id tantum præcidatur, quod non eſt permiſſum.

419. Porrò non eſt modica, ſed notabilis diſtantia inter hanc & priorem viam: quia ſecundum priorem rotundi ſemiſſis non reſtant niſi 300. creditori debita: ſed ſecundum hanc exactæ duodecimæ, omni debita deductione facta, reſtarent ultra 460. videlicet 460. libræ, tres ſolidi, decem denarii, cum triente denarii, computando per vulgares libras, quæ ſunt viginti ſolidorum duodenariorum. Primo enim anno, quo debitor tota ſorte potitus eſt, duodecima fuit centum: ſecundo verò anno quo initio ejuſdem ducenta ſecundùm formam contractus ſoluta ſunt, quorum centum primò cedunt pro uſura præcedentis anni, reliqua verò centum, ſortem ipſo jure minuunt, reperiuntur penès debitorem undecies centum, quorum duodecima eodem ſecundo anno currens eſt, 91. ⅔ quæ uſura primò debet deduci de ducentis, quæ ſolvuntur in fine ſecundi anni, & ſic reſiduum 200. videlicet 108. ⅓ ſtatim minuunt ſortem reſiduam tertii incipientis anni, in quo non remanent penès debitorem niſi 991. ⅔ ſortis, quorum duodecima ſunt 82. libræ 12. ſolidi 9 denarii ⅓ qui primò deducuntur de ducentis, quæ ſolvuntur in fine tertii anni, quorum reſiduum videlicet 117. libræ 7. ſolidi 2. denarii ⅔ ſtatim minuunt ſortem reſiduam quarti anni incipientis, in qua ſorte non ſunt amplius niſi 874 libræ 6. ſolidi, unus denarius cum triente, quorum duodecima ſunt 72. libræ 17. ſolidi, duo denarii, cum duodecima & triceſima-ſexta parte unius denarii, quæ uſura primò deducitur de ducentis, quæ in fine quarti anni ſolvuntur, reſiduum verò 200. ſorti imputatur, & ſic in quinto anno ſors non eſt niſi 747. libræ, tres ſolidi, tres denarii, quinque duodecimæ partes, & una triceſima-ſexta pars unius denarii, quorum duodecima ſunt 62. libræ, quinque ſolidi, tres denarii, cum triente denarii circiter: quia hîc incidit quædam refractio nimis prolixæ & ſcrupuloſæ explicationis: quæ uſura primò deducitur de ducentis, quæ ſolvuntur in fine quinti anni, & ſic ſexto anno non remanent in ſorte niſi 609. libræ 8. ſolidi. ſex denarii, cum beſſe & triceſima-ſexta parte unius denarii, quorum duodecima ſunt quinquaginta libræ 15. ſolidi, duo denarii & circiter decima octava pars unius denarii. Et ſic omni ſubductione facta, duodecima illorum ſex annuorum, pro rata temporis & ſortis, eſt 460. librarum, trium ſolidorum, & circiter decem denariorum cum triente denarii. Supputatio.

420. Nunc pro debitore paucis arguitur, quia contractus in ſui forma peccat contra omnia tria ſubſtantialia duodecimæ, ut ſuprà *quæſt.* 50. & ſic non debet reduci ad ſemiſſem duodecimæ, etiam omni prædictâ ſubductione facta, & multò minus ſine ſubductione. Nec obſtat quod etiam duodecima ſit medium juſtum & approbatum inter totalem nullitatem & totalem conſervationem contractus: quia utcunque hoc urgere videatur, & ad pauca advertentium oculos perſtringere, magnam tamen implicat fallaciam, & peccat in deſignatione ſecundi extremi, ſub quo ſtatui nequit integra illa conſervatio contractus in ſui forma. Quamvis enim diametraliter opponatur totali annullationi, & hæc videantur & ſint vera ſuprema extrema contradictionis, ſecundùm regulas Dialecticæ, tamen non quadrant pro extremis adæquatis in hac morali & civili diatriba, quia primum quidem extremum ſtare poteſt & admitti, prout verè Argum. pro debitore. Ratio extremorum ſecundum leges.

Digitized by Google

ſtat: quoniam contractus eſt funditùs in totum nullus, ut probatum eſt: ſed ſecundùm extremum non poteſt ſtare, ſed eſt prorſus impoſſibile & inadmiſſibile, & ſic licet primum extremum poſſit exigi, tamen ſecundum non eſt exigibile, nec ullo modo tolerabile. Et ſic non debet, nec poteſt poni pro extremo correſpondente, ſed prorſus rejici. Extremum autem quod priori correſpondere, ſtareque poteſt, eſt conſervatio contractus, non in totum, nec in ſui forma (quod eſt impoſſibile) ſed quàm maximè conſervari poteſt, videlicet conſervando creditori lucrum etiam à tempore contractus ad rationem duodecimæ, pro rata temporis & ſortis: hoc eſt enim ſummum & maximum quod pro eo fieri poteſt. Itaque ut ſummus rigor fieri poſſit creditori, eſt abſoluta peremptio contractus & quæſtus, & reductio ad ſimplex mutuum, ſola ſorte ſalva: ita ſumma commoditas fieri poſſibilis creditori eſt, conſervare quæſtum ad rationem duodecimæ pro rata temporis & ſortis: hic eſt enim ſupremus gradus hujus quæſtus: quemadmodum ſummus rigor & ſupremus defectus eſt nullum prorſus quæſtum relinqui, ſed omnia ſorti imputari: & ſic patet quòd hæc demum ſunt vera, propria & adæquata extrema. Quod ergo videbatur eſſe medium, non poteſt eſſe medium, quia neceſſariò eſt ſummum & poſterius extremum.

421. Quid dicendum? Reſpondeo ſtandum prædictæ ſententiæ noſtræ de rotundo ſemiſſi duodecimæ. Probo primò, quia contrahentes noluerunt inire reditum duodecimæ, nec aliquam ejus quotam vel partem, de quibus ſuprà in *abaco*, ſed diverſam fœnoris negotiativi ſpeciem, videlicet reditus temporalis. Et ſic proportio & analogia duodecimæ propriè non eſt ad rhombum, ſed impertinens: recurrendum igitur ad materiam & proportionem redituum temporalium, qui quantitatem ſemiſſis duodecimæ ſortis integræ non debent excedere, ut infrà *quæſt.* 17. Ad hunc ergo modum reducendus eſt exceſſus hujus reditus in creditore bonæ fidei. Secundò ſuadetur etiam per regulas duodecimæ, in quantum huic contractui affinis eſt. Cùm enim propter bonam fidem creditoris, de qua conſtat, non ſit æquum illi ſervari ſummum rigorem primi extremi: nec rurſus juſtum ſit plenum & ſummum quæſtum illi tribui, ac ſi modum non exceſſiſſet. Ipſa legalis noſtra æquitas exigit medium quamdam viam eligi. Ut autem medium rectè temperetur, non ſufficeret hic quæſtum duodecimæ reduci ad decimam quintam: quia decimaquinta parum diſtat à ſummo gradu, à quo quinta parte duntaxat minuitur. Quod ut ſatis eſſet ubi quis parum transgreditur, ita non ſufficit in hac magna & multiplici transgreſſione: quia primò ſors non erat perpetuò alienata: ſecundò, debitor non poterat liberè redimere, & nihilominus paciſcebatur creditor de ſummo quæſtu ad rationem duodecimæ, imò & paulò ſupra duodecimam: quia non obſtante quòd pars ſortis quotannis redderetur, tamen ſolidus reditus currebat, nec minuebatur pro rata ſortis reſtitutæ. Non ergo ſufficeret reduci decimamquintam, ſed ad ſemiſſem duodecimæ, ſaltem pro tempore præterito, quamdiu creditor ſecundùm formam contractus exegit, nec vitium correxit. Secus ſi nihil exegiſſet, vel ſi debitori, etiam poſt contractum, liberum fecerit ut ſemper ad rationem duodecimæ frui, ſolvereque poſſet: & tamen debitor maluerit formam contractus ſequi. Quo ultimo caſu etiam contractus in ſui forma ſervari poteſt: quia tunc fit in gratiam debitoris, non creditoris, nec interim debitor obligatus eſt ad formam illam contractus, ſed eſt in ſua facultate: nec creditor exigendo recepit tanquam ab obligato ad eam formam, ſed tanquam à malente ſic liberari; imò potius eſt obligatus ſolus creditor ad particularem redemptionem recipiendam, quod onus creditoris, & quæ facultas debitoris ſunt juſtum æquamentum, ut reditus ſeu quæſtus duodecimæ primi anni non minuatur in ſequentibus annis, pro rata ſortis reſtitutæ, vel reſiduæ penès debitorem. Sed ſi de facto exegerit ſecundùm formam contractus, tanquam ab obligato, tunc impoſſibile eſt quæſtum duodecimæ etiam pro primo anno ſuſtineri, quantumcunque creditor in bona fide fuerit, & multominus pro ſequentibus annis. Quia ſimul bonam partem ſortis penès ſe haberet, de qua alios reditus emere vel aliter negotiari poſſet, & tamen ſolidum & ſupremum reditum exigeret, quod eſſet monſtro ſimile. Ex his patet æquitas præfati noſtri temperamenti in dicta ultima ſpecie, & totius quæſtionis ratio deciſa.

QUÆSTIO LXIV.

SYNOPSIS.

1. *Odioſa non extendi debent.*

2. *Rotati Canoniſtæ.*

422. Sexageſimo-quartò ſubſequenter quæro, factum temporalem reditum dimidio minui in quantitate, ſed duplo augeri in tempore ſeu duratione: ut ſi quis pro mille ducentis emat centum reditus, uſque ad viginti quatuor annos. Breviter reſpondeo, contractum valere, quia licet ſit diverſa ſpecies à formula redituū vulgò receptorum, & veterum uſurarum vice ſubrogatorum: quæ formula utpote odioſa non videtur ad alium caſum extendi poſſe: tamen cùm omnis uſurarum reſtrictio favore debitorum introducta ſit, dico quòd non cenſetur vetitus, ſed permiſſus omnis alius uſus, in quo, etiam in communi, melior eſt conditio debitoris, & benigniùs agitur, quam ſecundùm formam redituum permiſſorum: ſed hic multò melior eſt conditio debitoris, licet ante duodecim annos redimere non poſſit, quam ſi quandocumque redimere non poſſet; ſed ita ut cauſativè redimere teneatur, ne videlicet alioquin reditus perpetuò currat: idque ſaltem quando neutra ſummitas uſuræ exceditur, ut quando non ſolvitur annuatim ultra modum conſuetum & approbatū. Et adhuc tandem non exceditur duplum, ſed cùm eò ventum eſt, finitur, ut hic: imò tota ratio uſuræ, & formalis & interpretativæ hic ceſſat. De formali patet, quia ſolutiones reditus tendunt ad luitionem & liberationem, quam non nimis longo tempore operantur, & ſic non ſunt in meram compenſationem interuſurii, prout in reditibus vulgaris; ſed magis ſunt pro reſtitutione ſortis, quæ non ſolum alienata perpetuò ad voluntatem debitoris, ſed omnino & formaliter, ut non teneatur illam reſtituere, nec præcisè, nec cauſativè, quia non habet opus redimere, cùm tempore ſuo per ſe finiturus ſit reditus. De interpretativa patet, quia quod annuatim ſolvitur non excedit modum conceſſum præter id quod nulla redemptione opus eſt, ſed viceſimo quarto anno finiente, finietur, quod longe utilius eſt quàm facultas redimendi cum onere perpetui reditus, donec redimatur. Si igitur eodem pretio emerit ad quindecim vel viginti annos magnam gratiam facit debitori, tantum abeſt ut alicujus vitii vel exceſsûs notari poſſit, quicquid Canoniſtæ delirarint: quod procedit etiā in terminis juris civilis in emptore, qui vetitus eſſet ultra ſemiſſes vel trientes (puta illuſtris) fœnerari: quia hic non eſt fœnus, ex quo ſors non redditur, nec in fraudem fœnoris, ex quo minus duplo ad finē habiturus eſt,

Digitized by Google

& minus gravatur debitor quàm per uſuram legitimam. Sed quid ſi pro mille ducentis ſortis ſtipuletur paulo ſuprà centum, puta centum viginti annua, uſque ad quindecim annos? Reſpondeo; valet contractus, ex quo omnino melior fit conditio debitoris, quàm ſi centum duntaxat promitteret, donec ſorte reſtitueret, quod ut ſit dilucidius formo quæſtionem ſequentem.

QUÆSTIO LXV.

SYNOPSIS.

1. *Reditus perpetui, & qui redimendi pacto ſubjacent emi, & vendi juſto pretio poſſunt.*
2. *Reditus excedens ſemiſſes uſuras juris civilis annullandus.*
3. *Uſuræ non deducuntur niſi quatenus inciviles.*
4. *Subtilitas excutitur duodecimæ.*
5. *Reſtrictione contractuum fœneratitiorum ditior, non pauperior fieri debet debitorum conditio.*

423. Sexageſimo-quintò quæro de quæſtione quam tractat Jo. And. in *addit.* ad Spec. *de uſuris.* Quidam pro mille vendidit centum quinquaginta annui reditus uſque ad decem annos, vel fructus certos ſive incommutabiles certi vectigalis ad totidem annos, an contractus ſit licitus? & Joan. And. *ibi* Laurent. de Rodul. in *tractatu uſurar. part. 2. quæſt.* 17. & omnes Doctores, ubique tam in lecturis quàm in ſummis tenent eſſe uſurarium, ex quo fructus ſunt certi: quod non caret ratione, non propter certitudinem fructuum, ſed propter certitudinem lucri futuri, quia hoc caſu non licet debitori redimere ante tempus etiam offerendo totam ſortem vel reſiduum ſortis cum uſura præterita pro rata temporis, puta in fine primi anni, offerendo mille & quinquaginta, vel poſtquam ſolvit pro primo anno, offerendo in fine ſecundi anni nongenta quinquaginta, & ſic creditor certus eſt de certo lucro, etiam pro tempore futuro, ut nec debitor redimere, nec ſe liberare ante tempus poſſit: quod videtur improbum & illicitum fœnus, quia de jure omnis uſura ceſſat, ſorte cum reliquis præteritis oblata, idque ipſo jure, ut novè diximus, ſuprà *quæſt.* 39. & nullibi in toto jure civili reperitur, curſum aliquem uſurarum permitti contra debitorem reſtituere ſeu luere volentem, nec ſunt inventæ nec permiſſæ uſuræ, niſi contra debitores moroſos vel fruentes ære alieno, & quamdiu frui volunt. Verùm quia reditus perpetui & redimibiles emi & vendi poſſunt juſto pretio, ut dictum eſt ſuprà *quæſt.* 5. ſequitur quod etiam temporales reditus licitè emi poſſunt juſto pretio, & ceſſante omni alia fraude. Quinimò non minus, imò magis & frequentius debitorum intereſt, temporales quàm perpetuos etiam redimiles reditus vendere. Solum ergo diſcutiendum eſt, an ſit juſtum pretium in propoſita ſpecie. Prima facie videtur quòd ſic, quia per hunc contractum melior eſt conditio debitoris, quàm ſi venderet reditum perpetuum & redimibilem ad rationem duodecimæ, pro eodem pretio: quod tamen eſſet juſtum & ſufficiens pretium debitori, igitur hoc caſu eidem debitori juſtum & ſufficiens eſt: imò juſtius & ſufficientius. Quod autem melior hìc ſit ejus conditio patet re ipſa, ſive curſum medii temporis, ſive finem & exitum attendas: quia inſpecto curſu reditus, debitor non ſolvit hìc niſi 50. annua pro uſura (centum enim annua ſunt pro particulari reſtitutione ſortis) ſed in reditu duodecimæ ſolveret ferè duplum, videlicet annuatim octoginta tria cum beſſe unius, idque perpetuò, donec ſortem ſimul & integrè cum dictis ferè duplo gravioribus uſuris reſtitueret. Si igitur mille ſunt juſtum pretium tam gravis & perpetui reditus, igitur ſunt debitori plus quàm juſtum & ſuperabundans pretium hujus temporalis & levioris reditus. Idem inſpecto fine vel exitu reditus. Aut enim debitor tempore medio ſolvit in terminis, & tunc particulari ſortis reſtitutione cum duplo ferè leviori uſura liberatus apparet in totum & à ſorte & ab uſuris: ubi in reditu duodecimæ remanſeret adhuc obligatus ad uſuras, donec ſortem integram ſimul cum reliquis reſtituat. Aut verò debitor tempore medio nihil ſolvit, licet debitum recognoverit, & adhuc multò melioris eſt conditionis, quàm in reditu duodecimæ: quia in hoc reditu temporali præter id quod interim per decem annos tota ſorte cum reliquis liberè fruitus eſt, non tenetur nunc ſolvere niſi mille quingenta, ut in totum liberetur: ſed in reditu duodecimæ oporteret eum ſolvere primùm octingenta triginta tria cum tertia parte unius, idque pro uſuris præteritis decem annorum duntaxat, & adhuc ad eaſdem uſuras in futurum perpetuò obligatus remaneret, donec ſortem cum integris ſubſecutis uſuris reſtitueret. Tum tertiò hujuſmodi reditus jure communi licitus eſt: quia non excedit legitimum modum uſurarum legalium, imò eſt ſexta parte minor. Patet, quia ſemis uſura in mille, ſicut quinque menſtrua, vel ſexaginta annua: ſed in hoc reditu non ſunt niſi 50. annua: igitur ſive jus commune, ſive mores noſtros attendamus, neutrobique excedit, ſed eſt infra legitimum & conceſſum modum. Quartò, iſte reditus in effectu reducitur ad rationem quincuncis uſuræ: patet, quia ultra ſortem non ſolvitur niſi media pars ſortis in decem annis, & adhuc lapſo decennio, non ſolùm ſiſtit uſura, ſed in totum debitor liberatur reliquis præteritis ſolutis, licet in quincuncibus currere pergat donec ſorti æquata ſit, quod eſt in fine viceſimi anni, ut ſuprà in *abaco.* Et Johan. And. in *addit. de rub.* refert quemdam ſuo tempore dixiſſe, quòd iſte reditus ſtat ad quinque pro centenario, quem multis ineptis & præpoſteris computationibus nititur reprehendere, ſubducit enim uſuras, quas creditor acquirere poteſt, de uſuris vel penſionibus receptis, quod eſt ſtultum & abſurdum. Verùm è contrario deducendum eſt annuatim de ſorte, quod debitor ſingulis annis ſolvit vel ſolvere tenetur de ſorte, ut pro rata reſidui dumtaxat metiatur quantitas uſuræ, ut ſtatim dicam.

424. Breviter prædictis non obſtantibus, dico dictum contractum illicitum & uſurarium, propter nimium pretii defectum, & uſuræ lucri-ve exceſſum: hic enim reditus notabiliter excedit ſemiſſes uſuras juris civilis, & duodecimam vulgò frequentatam. Non obſtant in contrarium adducta, quia ſecundùm jus civile procedere poſſent, ſi debitor ſingulis annis ſolvere teneretur 50. dumtaxat, & interim tota ſorte frueretur uſque ad finem decennii: ſed non eſt ita, quia debitor quotannis non ſolùm uſuram, ſed ſortis partem reſtituit. Et hìc advertendum primò, quòd ſi dividas ſortem æqualiter in ſingulos annos, quaſi in fine cujuſque anni certa & æqualis ſortis quota pendatur, reſiduum autem penſionis cujuſque anni cedat loco uſuræ, ut hìc de 150. annis, ſi centum adſcribas reſtitutioni ſortis, 50. verò uſuris, tunc computatio & uſuræ proportio erit plana & facilis per ſingulos annos: quia primo anno, quo

debitor tota ſorte fruitur, illa 50. currunt ad rationem unius pro viginti in anno ſive quincuncis uſuræ. Secundo anno, quo non remanent niſi. 900. in ſorte, currit uſura ad rationem unius pro octodecim. Tertio anno, quo non ſunt niſi 800. in ſorte, currit uſura ad rationem unius anni pro ſexdecim. Quarto anno, quo non ſunt niſi 700. in ſorte, currit ad rationem unius pro quatuordecim. Quinto anno, quo non ſunt niſi 600. in ſorte, currit ad rationem duodecimæ. Sexto anno, quo non ſunt niſi 500. in ſorte, currit ad rationem. decimæ ſive dextantis uſuræ. Septimò anno, quo non ſunt niſi 400. in ſorte currit ad rationem unius pro octo. Octavo anno, quo non ſunt niſi 300. in ſorte, currit ad rationem unius pro ſex, quæ eſt dupla duodecima nono anno, ad rationem unius pro quatuor. Decimo tandem anno ad rationem unius pro duobus: & ſic tandem in quadruplicem centeſimam exit. Secundò advertendum, quòd penitius inſpiciendo, ſubtilior debet fieri uſuræ deductio: quia de jure non debet uſura reſecari, niſi quatenus ſuſtineri non poteſt. Cæterùm valet actus quantum poteſt *d. l. eos, in fin. l. pecuniæ fœnebris, in princ. l. uſuras illicitas, l. placuit de uſur.* Et alioquin fieret injuria creditori, cui imputaretur gravitas uſuræ, quæ prima fronte apparet in ultimis annis, & tamen non compenſaretur cum levitate uſuræ priorum annorum, licet in eodem contractu. Itaque non debet hic fieri illa æqualis ruſticorum more diviſio, qua nihil inæqualius. Quia hîc non una ſimplici quantitate, ſed de proportione quantitatis ad quantitatem agitur. Et adhuc non ſemel de una quantitate ad aliam, ſed pluries: & de diverſis quantitatibus ad diverſas per ſingulos annos hujus decennii. Quia licet quolibet anno eadem proportione metienda ſit uſura, videlicet ſemiſſis ſecundum jus, vel duodecimæ ſecundùm mores noſtros, tamen quolibet anno nova fienda eſt computatio, prout quolibet anno, ſi penſio ſolvatur ſecundùm conventionem, minuitur quantitas ſortis penès debitorem permanentis, ut ſuprà *num.* 416. Et ſic cujuſque anni per ſe uſura admetienda eſt ad ratam quantitatis ſortis penes debitorem illo anno remanentis.

Diviſio ruſticorum.

Supputatio legalis uſuræ.

425. Ut (verbi gratiâ) primùm computando ſecundum formam uſurarum legalium, primo anno, quo debitor tota ſorte fruitur, currunt uſuræ legales, videlicet ſemiſſes, pro rata totius ſortis, & ſic faciunt ſexaginta unde prima penſio centum quinquaginta, quæ in fine primi anni ſolvitur, primum imputatur in uſuras debitas, ſeu quantæ deberi poſſunt pro rata dicti anni & ſortis, per illum annum manentis in poteſtate debitoris: & ſic confunduntur ſexaginta pro uſuris ſemiſſibus præteritis & debitis primi anni, reſtant de eadem penſione 90. quæ cùm non poſſint imputari in futuras & nondum debitas uſuras, cedunt ſorti, & ſic ſecundo anno debitor non habet niſi 910. in ſorte, cujus ſemiſſis uſura facit 54. cum dimidio, & decima parte unius videlicet 54. libras, & 12. ſolidos: quorum viginti ſunt libræ, ſi per libras computemus, quæ uſura primùm deducitur de penſione ſecundi anni, reſiduum verò hujus penſionis, videlicet 95. cum duabus quintis unius, ſive 95. libræ cum octo ſolidis minuit ſortem tertii anni, in qua non remanent niſi 814. libræ cum 12. ſolidis, & ſic de reliquis: quorum computationem propter crebram numerorum fractionem Arithmetices inſuetis abhorrentem & prolixam magis quàm neceſſariam omitto, contentus fontes ipſos exactiſſimæ noſtræ diſcuſſionis indicaſſe. Summa, ſi rectè reliquum numerorum abſolveris, invenies uſuras ſemiſſes totius dicti temporis & ſortis, hoc eſt pro rata fruitionis ſortis, non excedere 320. & tamen creditor accipit. 500. Plus invenies quòd ante finem noni anni, ſi penſio continuata ſit, ſors (etiam uſuris legitimis pro rata deductis) erit exhauſta: ita quod decimo anno currit uſura vel penſio ſine fundo, imo poſt exolutionem ſeu reſtitutionem ſortis, cum uſuris ſuis legitimis, adhuc debitor ſolvit 150. libras indebitas. Patet brevi collectione, omiſſa particulari nimis prolixa computatione, quia in fine noni anni debitor jam ſolvit primo reſpectu ſortis 500. & ſic tantùm reſtarent centum de ſorte: ſed interim & ſecundò ſolvit quotannis 50. quæ in dictis novem annis faciunt 450. & ſic in fine noni anni ſolvit 150. Conſequenter verum eſt dicere, quòd ex tunc reſtituit ſortem, & adhuc ultra ſortem 350. Et tamen pro rata temporis & ſortis, quam pro tempore penes ſe habuit, non debebat uſque ad 320. pro uſuris legalibus, & conſequenter jam ſolvit plus quàm triginta indebita, ultra ſortem & uſuras legales, & adhuc poſt annum ſolvere debet 150. æquè indebita, & ſic plus quàm 180. indebita. Igitur liquidò apparet enormis exceſſus etiam legalium uſurarum, & quòd dictus contractus in ſe etiam ſecundùm jus civile non poteſt ſuſtineri, cùm debitoris conditio longè ſit deterior, quàm ſi ad uſuras ſemiſſes pro rata temporis & ſortis penès ſe manentis juxta. *l. lecta de reb. cred.* ſe obligaſſet.

Supputatio duodecimæ.

426. Explicata proportione uſurarum legalium, venio ad proportionem noſtræ vulgaris duodecimæ, ſecundum quam prima facie videtur iſte contractus ſuſtineri etiam quotannis poſt primum annum ſubducendo de ſorte tantam ſummam, quanta penſio anni immediatè præcedentis excedit duodecimam ſortis partem ejuſdem præcedentis anni. Patet, quia etiam hac ſubductione facta, ſingulorum annorum duodecimæ partes ſortis, quam debitor ſingulis annis penes ſe habuit, ſimul unitæ, faciunt circiter 525. libras, 16. ſolidos, & 8. denarios, & tamen debitor non ſolvit tantam ſummam pro uſuris in hoc contractu, ſed 500. duntaxat, & ſic videtur hîc eſſe melior debitoris, & deterior creditoris conditio, quàm ſecundùm formam duodecimæ. Siquidem in hoc contractu primo anno, quo debitor tota ſorte fruitur, duodecima illius anni parit 83. libras cum tertia parte unius libræ, ut pote in mille libras. Reſiduum verò conventæ penſionis, quæ in fine primi anni ſolvitur, dicta uſura duodecimæ deducta, ſunt 66. libræ 13. ſolidi cum triente ſolidi: quod reſiduum ſtatim in ſortem imputatur. & ſic in ſecundo anno non remanent in ſorte & fundo penès debitorem niſi 933. libræ cum ſex ſolidis & beſſe ſolidi, cujus ſortis duodecima pars ſive uſura ſecundi anni parit 77. libras 15. ſolidos 6. denarios cum beſſe unius denarii, quæ primùm deducuntur de 150. quæ ſolvuntur in fine ſecundi anni, reſiduum verò dictæ penſionis, faciens 72. libras 4. ſolidos, quinque denarios cum triente denarii, rurſus diminuit ſortem, quæ diminuta fuerat initio ſecundi anni, & ſic initio tertii anni inveniuntur in ſorte 869. libræ, duo ſolidi, duo denarii, cum beſſe denarii duntaxat, quorum uſura duodecima ſunt 72. libræ 8. ſolidi 6. denarii, cum una ſexta & una decima octava parte denarii, quæ deducitur de penſione, quæ ſolvitur in fine tertii anni. Reſiduum verò penſionis faciens 77. libras, undecim ſolidos, 5. denarios cum beſſe denarii, & beſſe ſextantis unius denarii, minuit ſortem incipientis anni quarti, in quo remanent penes debitorem 791. libræ, octo ſolidi 9. denarii circiter cum ſemiſſe denarii, quorum duodecima ſunt 65. libræ 18. ſolidi, cum denarii dodrante & ſemuncia, quæ uſura deducitur de penſione quarti anni. Reliquum penſionis faciens 84. libras, unum ſolidum, undecim denarios, cum ſexante & ſemuncia denarii, minuit ſortem incipientis quinti anni, quæ habet 707. libras 6. ſolidos 10. denarios, cujus duodecima ſunt 58. libræ, 18. ſolidi 10. denarii, cum dextante denarii, quæ uſura ſubducitur de penſione quinti anni: penſionis verò reſiduum minuit ſexti incipientis anni ſortem, quæ ſit 616. librarum, 5. ſolidorum, 8 denariorum, cum dextante, cujus duodecima ſunt 51. libræ, 7 ſolidi, denarius unus cum beſſe: qua uſura

deducta ſuper penſione ejus anni, reliquum penſionis ſortem incipientis ſeptimi anni minuit, quæ ſors ſit 517. librarum, 12. ſolidorum 10. denariorum, cujus duodecima ſunt 43. libræ 2. ſolidi 8. denarii, & dextans denarii, quæ uſura ſubducitur de penſione, quæ in fine ejuſdem anni ſolvitur: reliquum penſionis faciens centum ſex libras 17. ſolidos 3. denarios cum ſextante, minuit incipientis octavi anni ſortem, quæ habet 410. lib. 15. ſolidos 7. denarios, cujus duodecima ſunt 34. libræ 4. ſolidi 7. denarii, cum heptunce denarii, qua uſura ſubducta de penſione ejus anni, reſtant 115. libræ 15. ſolidi 4. denarii, cum quincunce, quæ minuunt ſortem anni noni, quæ eſt 295. librarum 3. denariorum, cujus duodecima parit 24. libras 11 ſolidos 8. denarios, & quadrantem denarii, quæ uſura minuit ejus anni penſionem, de qua reſtant 125. libræ 8. ſolidi 3. denarii cum dodrante denarii, quæ ſortem decimi & ultimi anni minuunt: in qua remanent 169. libræ & circiter 12. ſolidi, quorum duodecima ſunt 14. libræ 16. ſolidi 8. denarii, quæ cum ſua ſorte in fine ſui ultimi anni faciunt 183. libras 16. ſolidos 8. denarios, quorum loco debitor ſolvendo 150. libras in totum liberatur, prout etiam ſingulis prioribus annis, præter commodum particularis luitionis, liberatur minorem quantitatem ſolvendo, quàm ſi ad rationem duodecimæ ſolveret, & particulatim redimeret ſingulis annis. Singulorum etiam annorum duodecimæ uſuræ, quantumvis ad vivum, ut ſuprà, reſecatæ, & ſubductæ ad ratam temporis & ſortis, tamen ſimul aſcendunt circiter ad 525. libras 16. ſolidos 8. denarios, pro quibus debitor non ſolvit niſi 500. libras, in hoc contractu, qui proinde videtur admittendus, ut levior duodecima noſtra. Ex his etiam vides, quòd ſecundum ſupputationem duodecimæ non abſorbetur fundus ſive ſors in ultimis annis hujus decennii, prout abſorbetur ſecundum curſum legalis uſuræ, de quo non eſt mirandum: quia duodecima longè major & gravior eſt ſemiſſe legali. Porrò quantò major, tantò plus ſingulis annis exhaurit de penſione conventa 150. quantò verò plus exhaurit de dicta penſione, tantò minùs penſionis ſupereſt, quod ſorti imputetur. Et ſic ſors minùs diminuitur, quàm ſecundum ſemiſſem legalem, in quo levior uſura minùs abſumit de penſione. Et ſic tantò major pars penſionis in fine cujuſque anni ſupereſt & imputatur ſorti, quæ conſequenter citiùs abſorbetur & compenſatur in ſemiſſe legali, quàm in duodecima. Cùm autem apud nos licitus ſit reditus duodecimæ, utcumque gravior ſemiſſe, videtur licitus hic contractus: quò melior invenitur conditio debitoris, quàm per formalem duodecimam. Eſſet enim ridiculum & fanaticum, ita contractus fœneratorios vel fœnoris ſuſpectos reſtringere, ut durior & deterior fiat conditio debitorum, utque contractus eis levior & utilior denegetur, duriore permiſſo, ut ſuprà *numer.* 22.

427. Quibus tamen non obſtantibus in ſententia perſiſto, & dico hunc contractum eſſe illicitum, etiam in terminis morum noſtrorum, ſcilicet duodecimæ permiſſæ. Et recordandum eſt ejus quòd ſæpè diximus, non eſſe apud nos ita faciliter permiſſam duodecimam, ſicut in jure civili permittuntur ſemiſſes, aut aliæ uſuræ legitimæ, quæ promiſcuè veniunt, etiam citra pactum, putà ex mora in contractibus bonæ fidei, ſive debitor poſſit cogi per creditorem ad reſtitutionem ſortis cum uſuris præteritis, ſive non, ſub certis modificationibus, ſuprà *num.* 43. Sed noſtri reditus non ita de facili admittuntur, ſed demum ex conſtituto expreſſo, ſub triplici eſſentiali onere. Primò, quòd creditor nunquam poſſit repetere ſortem, ſed poſſit debitor perpetuò frui. Secundò, quòd nunquam currat reditus, niſi pro rata temporis & ſortis, nec ultra metam conceſſam. Tertiò, quòd debitor quandocunque ſe liberare poſſit, ſortem cum reliquis præteritis offerendo, ſub his conditionibus ſimul concurrentibus permiſſum eſt emere reditum uſque ad duodecimam ſortis annuam ad ſummum. Sed omnes illæ conditiones hîc deficiunt. Prima, quia creditor cogit debitorem ad reddendum ſortem cum auctuario, nec licet debitori toto tempore integra ſorte frui. Secunda, quia debitor parte etiam majori ſortis reſtituta, cogitur nihilominùs eumdem reditum uſque ad tempus conſtitutum continuare: & ſic ultra ratam duodecimæ ſortis quam habet, vel habuit penes ſe pro tempore quo auctuarium accedit. Tertia, quia debitor infra illud tempus conventum non poteſt ſe liberare ſortem offerendo, etiam cum uſuris præteritis, ad rationem duodecimæ, pro rata temporis & ſortis, quod cæteris acerbius eſt: quia etiam de jure, ſi quis ſtipuletur non ſemiſſes, ſed leviores uſuras, putà quincunces, adhuc non poſſet eas lucrari, ſtante pacto, quòd debitor non poſſet luere, vel ſe liberare: quia in hunc caſum nunquam fuerunt introductæ, nec permiſſæ aliquæ uſuræ, licèt debitor interim tota & plena ſorte fruatur, ut ſuprà *quæſt.* 15.

428. Non obſtat quòd ipſe contractus utilior ſit & levior debitori, quàm reditus duodecimæ, tum primò propter facultatem reddendi ſortem per plures vices: tum ſecundò, quia in ſumma minùs de ſuo numerat, quàm ſi in fine tanti temporis reditum duodecimæ redimeret: quia imò ſecundum promiſcuum uſum & communem æſtimationem tres illæ commoditates, quas debitor alieni æris uſu indigens ex reditu duodecimæ habet, longè præponderant his duabus commoditatibus hujus reditus: contra verò hæ duæ commoditates longè graviori intrinſeco incommodo comitantur & vinciuntur. De prima commoditate patet, quia propriè debitor non habet hanc facultatem, ſed adſtrictionem paſſivam: quia præcisè tenetur reddere in terminis, & ſic privatur commodo fruendi tota ſorte, uſque ad finem totius temporis conventi; quod eſt deterius & damnoſius, quàm ſi teneatur totum ſimul in fine temporis reddere, & interim poſſit ſub eadem uſura tota ſorte frui. De ſecunda commoditate patet, quia verum eſt quòd mille in decem annis ad rationem duodecimæ pariunt octingenta triginta tria, cum triente unius, pro quibus hoc caſu ſolvuntur 500. tantùm. Sed etiam hoc caſu prorſus ceſſat ratio duodecimæ: quia debitor tota ſorte non fruitur toto tempore ad tantam uſuram generandam requiſito. Et licèt deducta uſura pro rata, qua debitor ſorte non fruitur, adhuc reliquum uſuræ duodecimæ excedat 500. libras, de 25. libris, & circiter de 16. ſolidis, octo denariis, ut dixi: & tamen debitor non ſolvit niſi 500. reſpondetur, non ſufficere ad juſtitiam, ſeu juſtum pretium duodecimæ, quòd non currat uſura, niſi pro rata ſortis pro tempore manentis penes debitorem: ſed etiam requiruntur alia duo ſubſtantialia, videlicet quòd debitor poſſit perpetuò vel ſortem retinere, vel reditum redimere, prout maluerit. Quibus omiſſis non eſt in conſideratione, quòd debitori in decem annis remittantur vigintiquinque libræ & aliquot ſolidi, quæ vix ſunt pars viceſima totius duodecimæ. Et alioquin ſi remiſſa aliqua parte, ut putà uncia vel ſextante duodecimæ, liceret omiſſis aliis ſubſtantialibus conditionibus, fœnerari, ſequeretur veteres omnes uſuras, imò graviores velut ab inferis revocatas paſſim admitti: quia etiam remiſſo quadrante ſive quarta parte duodecimæ, quod ſupereſt adhuc ſemiſſes civiles aliquantulum excedit, ut patet in *abaco*. Et ſic concludo prædictum contractum uſurarium, & in totum annullandum, ſalva reductionis æquitate ad ſemiſſem rotundam duodecimæ totius ſortis abſque alia ſubductione, ſi conſtet de bona fide creditoris, ut in ſimili dixi ſuprà *quæſt.* 63. *num.* 418.

Digitized by Google

debitor tota ſorte fruitur, illa 50. currunt ad rationem unius pro viginti in anno ſive quincuncis uſuræ. Secundo anno, quo non remanent niſi. 900. in ſorte, currit uſura ad rationem unius pro octodecim. Tertio anno, quo non ſunt niſi 800. in ſorte, currit uſura ad rationem unius anni pro ſexdecim. Quarto anno, quo non ſunt niſi 700. in ſorte, currit ad rationem unius pro quatuordecim. Quinto anno, quo non ſunt niſi 600. in ſorte, currit ad rationem duodecimæ. Sexto anno, quo non ſunt niſi 500. in ſorte, currit ad rationem decimæ ſive dextantis uſuræ. Septimò anno, quo non ſunt niſi 400. in ſorte currit ad rationem unius pro octo. Octavo anno, quo non ſunt niſi 300. in ſorte, currit ad rationem unius pro ſex, quæ eſt dupla duodecima nono ànno, ad rationem unius pro quatuor. Decimo tandem anno ad rationem unius pro duobus: & ſic tandem in quadruplicem centeſimam exit. Secundò advertendum, quòd penitius inſpiciendo, ſubtilior debet fieri uſuræ deductio: quia de jure non debet uſura reſecari, niſi quatenus ſuſtineri non poteſt. Cæterùm valet actus quantum poteſt *d. l. eos, in fin. l. pecuniæ fænebris, in princ. l. uſuras illicitas, l. placuit de uſur.* Et alioquin fieret injuria creditori, cui imputaretur gravitas uſuræ, quæ prima fronte apparet in ultimis annis, & tamen non compenſaretur cum levitate uſuræ priorum annorum, licet in eodem contractu. Itaque non debet hic fieri illa æqualis ruſticorum more diviſio, qua nihil inæqualius. Quia hîc non una ſimplici quantitate, ſed de proportione quantitatis ad quantitatem agitur. Et adhuc non ſemel de una quantitate ad aliam, ſed pluries: & de diverſis quantitatibus ad diverſas per ſingulos annos hujus decennii. Quia licet quolibet anno eadem proportione metienda ſit uſura, videlicet ſemiſſis ſecundum jus, vel duodecimæ ſecundùm mores noſtros, tamen quolibet anno nova fienda eſt computatio, prout quolibet anno, ſi penſio ſolvatur ſecundùm conventionem, minuitur quantitas ſortis penès debitorem permanentis, ut ſuprà *num.* 416. Et ſic cujuſque anni per ſe uſura admetienda eſt ad ratam quantitatis ſortis penes debitorem illo anno remanentis.

Diviſio ruſticorum.

Supputatio legalis uſuræ.

425. Ut (verbi gratiâ) primùm computando ſecundum formam uſurarum legalium, primo anno, quo debitor tota ſorte fruitur, currunt uſuræ legales, videlicet ſemiſſes, pro rata totius ſortis, & ſic faciunt ſexaginta unde prima penſio centum quinquaginta, quæ in fine primi anni ſolvitur, primum imputatur in uſuras debitas, ſeu quantæ deberi poſſunt pro rata dicti anni & ſortis, per illum annum manentis in poteſtate debitoris: & ſic confunduntur ſexaginta pro uſuris ſemiſſibus præteritis & debitis primi anni, reſtant de eadem penſione 90. quæ cùm non poſſint imputari in futuras & nondum debitas uſuras, cedunt ſorti, & ſic ſecundo anno debitor non habet niſi 910. in ſorte, cujus ſemiſſis uſura facit 54. cum dimidio, & decima parte unius videlicet 54. libras, & 12. ſolidos: quorum viginti ſunt libræ, ſi per libras computemus, quæ uſura primùm deducitur de penſione ſecundi anni, reſiduum verò hujus penſionis, videlicet 95. cum duabus quintis unius, ſive 95. libræ cum octo ſolidis minuit ſortem tertii anni, in qua non remanent niſi 814. libræ cum 12. ſolidis, & ſic de reliquis: quorum computationem propter crebram numerorum fractionem Arithmetices inſuetis abhorrentem & prolixam magis quàm neceſſariam omitto, contentus fontes ipſos exactiſſimæ noſtræ diſcuſſionis indicaſſe. Summa, ſi rectè reliquum numerorum abſolveris, invenies uſuras ſemiſſes totius dicti temporis & ſortis, hoc eſt pro rata fruitionis ſortis, non excedere 320. & tamen creditor accipit. 500. Plus invenies quòd ante finem noni anni, ſi penſio continuata ſit, ſors (etiam uſuris legitimis pro rata deductis) erit exhauſta: ita quod decimo anno currit uſura vel penſio ſine fundo, imo poſt exolutionem ſeu reſtitutionem ſortis, cum uſuris ſuis legitimis, adhuc debitor ſolvit 150. libras indebitas. Patet brevi collectione, omiſſa particulari nimis prolixa computatione, quia in fine noni anni debitor jam ſolvit primo reſpectu ſortis 900. & ſic tantùm reſtarent centum de ſorte: ſed interim & ſecundò ſolvit quotannis 50. quæ in dictis novem annis faciunt 450. & ſic in fine noni anni ſolvit 150. Conſequenter verum eſt dicere, quòd ex tunc reſtituit ſortem, & adhuc ultra ſortem 350. Et tamen pro rata temporis & ſortis, quam pro tempore penes ſe habuit, non debebat uſque ad 320. pro uſuris legalibus, & conſequenter jam ſolvit plus quàm triginta indebita, ultra ſortem & uſuras legales, & adhuc poſt annum ſolvere debet 150. æquè indebita, & ſic plus quàm 180. indebita. Igitur liquidò apparet enormis exceſſus etiam legalium uſurarum, & quòd dictus contractus in ſe etiam ſecundùm jus civile non poteſt ſuſtineri, cùm debitoris conditio longè ſit deterior, quàm ſi ad uſuras ſemiſſes pro rata temporis & ſortis penès ſe manentis juxta. *l. lecta de reb. cred.* ſe obligaſſet.

426. Explicata proportione uſurarum legalium, venio ad proportionem noſtræ vulgaris duodecimæ, ſecundum quam prima facie videtur iſte contractus ſuſtineri etiam quotannis poſt primum annum ſubducendo de ſorte tantam ſummam, quanta penſio anni immediatè præcedentis excedit duodecimam ſortis partem ejuſdem præcedentis anni. Patet, quia etiam hac ſubductione facta, ſingulorum annorum duodecimæ partes ſortis, quam debitor ſingulis annis penes ſe habuit, ſimul unitæ, faciunt circiter 525. libras, 16. ſolidos, & 8. denarios, & tamen debitor non ſolvit tantam ſummam pro uſuris in hoc contractu, ſed 500. duntaxat, & ſic videtur hîc eſſe melior debitoris, & deterior creditoris conditio, quàm ſecundùm formam duodecimæ. Siquidem in hoc contractu primo anno, quo debitor tota ſorte fruitur, duodecima illius anni parit 83. libras cum tertia parte unius libræ, ut pote in mille libras. Reſiduum verò conventæ penſionis, quæ in fine primi anni ſolvitur, dicta uſura duodecimæ deducta, ſunt 66. libræ 13. ſolidi cum triente ſolidi: quod reſiduum ſtatim in ſortem imputatur. & ſic in ſecundo anno non remanent in ſorte & fundo penès debitorem niſi 933. libræ cum ſex ſolidis & beſſe ſolidi, cujus ſortis duodecima pars ſive uſura ſecundi anni parit 77. libras 15. ſolidos 6. denarios cum beſſe unius denarii, quæ primùm deducuntur de 150. quæ ſolvuntur in fine ſecundi anni, reſiduum verò dictæ penſionis, faciens 72. libras 4. ſolidos, quinque denarios cum triente denarii, rurſus diminuit ſortem, quæ diminuta fuerat initio ſecundi anni, & ſic initio tertii anni inveniuntur in ſorte 869. libræ, duo ſolidi, duo denarii, cum beſſe denarii duntaxat, quorum uſura duodecima ſunt 72. libræ 8. ſolidi 6. denarii, cum una ſexta & una decima octava parte denarii, quæ deducitur de penſione, quæ ſolvitur in fine tertii anni. Reſiduum verò penſionis faciens 77. libras, undecim ſolidos, 5. denarios cum beſſe denarii, & beſſe ſextantis unius denarii, minuit ſortem incipientis anni quarti, in quo remanent penes debitorem 791. libræ, octo ſolidi 9. denarii circiter cum ſemiſſe denarii, quorum duodecima ſunt 65. libræ 18. ſolidi, cum denarii dodrante & ſemuncia, quæ uſura deducitur de penſione quarti anni. Reliquum penſionis faciens 84. libras, unum ſolidum, undecim denarios, cum ſexante & ſemuncia denarii, minuit ſortem incipientis quinti anni, quæ habet 707. libras 6. ſolidos 10. denarios, cujus duodecima ſunt 58. libræ, 18. ſolidi 10. denarii, cum dextante denarii, quæ uſura ſubducitur de penſione quinti anni: penſionis vèrò reſiduum minuit ſexti incipientis anni ſortem, quæ fit 616. librarum, 5. ſolidorum, 8 denariorum, cum dextante, cujus duodecima ſunt 51. libræ, 7 ſolidi, denarius unus cum beſſe: qua uſura

Supputatio duodecimæ.

Digitized by Google

deducta ſuper penſione ejus anni, reliquum penſionis ſortem incipientis ſeptimi anni minuit, quæ ſors fit 517. librarum, 12. ſolidorum 10. denariorum, cujus duodecima ſunt 43. libræ 2. ſolidi 8. denarii, & dextans denarii, quæ uſura ſubducitur de penſione, quæ in fine ejuſdem anni ſolvitur: reliquum penſionis faciens centum ſex libras 17. ſolidos 3. denarios cum ſextante, minuit incipientis octavi anni ſortem, quæ habet 410. lib. 15. ſolidos 7. denarios, cujus duodecima ſunt 34. libræ 4. ſolidi 7. denarii, cum heptunce denarii, qua uſura ſubducta de penſione ejus anni, reſtant 115. libræ 15. ſolidi 4. denarii, cum quincunce, quæ minuunt ſortem anni noni, quæ eſt 295. librarum 3. denariorum, cujus duodecima parit 24. libras 11 ſolidos 8. denarios, & quadrantem denarii, quæ uſura minuit ejus anni penſionem, de qua reſtant 125. libræ 8. ſolidi 3. denarii cum dodrante denarii, quæ ſortem decimi & ultimi anni minuunt: in qua remanent 169. libræ & circiter 12. ſolidi, quorum duodecima ſunt 14. libræ 16. ſolidi 8. denarii, quæ cum ſua ſorte in fine ſui ultimi anni faciunt 183. libras 16. ſolidos 8. denarios, quorum loco debitor ſolvendo 150. libras in totum liberatur, prout etiam ſingulis prioribus annis, præter commodum particularis luitionis, liberatur minorem quantitatem ſolvendo, quàm ſi ad rationem duodecimæ ſolveret, & particulatim redimeret ſingulis annis. Singulorum etiam annorum duodecimæ uſuræ, quantumvis ad vivum, ut ſuprà, reſecatæ, & ſubductæ ad ratam temporis & ſortis, tamen ſimul aſcendunt circiter ad 525. libras 16. ſolidos 8. denarios, pro quibus debitor non ſolvit niſi 500. libras, in hoc contractu, qui proinde videtur admittendus, ut levior duodecima noſtra. Ex his etiam vides, quòd ſecundum ſupputationem duodecimæ non abſorbetur fundus ſive ſors in ultimis annis hujus decennii, prout abſorbetur ſecundum curſum legalis uſuræ, de quo non eſt mirandum: quia duodecima longè major & gravior eſt ſemiſſe legali. Porrò quantò major, tantò plus ſingulis annis exhaurit de penſione conventa 150. quantò verò plus exhaurit de dicta penſione, tantò minùs penſionis ſupereſt, quod ſorti imputetur. Et ſic ſors minùs diminuitur, quàm ſecundum ſemiſſem legalem, in quo levior uſura minùs abſumit de penſione. Et ſic tantò major pars penſionis in fine cujuſque anni ſupereſt & imputatur ſorti, quæ conſequenter citiùs abſorbetur & compenſatur in ſemiſſe legali, quàm in duodecima. Cùm autem apud nos licitus ſit reditus duodecimæ, utcumque gravior ſemiſſe, videtur licitus hic contractus: quò melior invenitur conditio debitoris, quàm per formalem duodecimam. Eſſet enim ridiculum & fanaticum, ita contractus fœneratorios vel fœnoris ſuſpectos reſtringere, ut durior & deterior fiat conditio debitorum, utque contractus eis levior & utilior denegetur, duriore permiſſo, ut ſuprà *numer.* 22.

427. Quibus tamen non obſtantibus in ſententia perſiſto, & dico hunc contractum eſſe illicitum, etiam in terminis morum noſtrorum, ſcilicet duodecimæ permiſſæ. Et recordandum eſt ejus quòd ſæpè diximus, non eſſe apud nos ita faciliter permiſſam duodecimam, ſicut in jure civili permittuntur ſemiſſes, aut aliæ uſuræ legitimæ, quæ promiſcuè veniunt, etiam citra pactum, putà ex mora in contractibus bonæ fidei, ſive debitor poſſit cogi per creditorem ad reſtitutionem ſortis cum uſuris præteritis, ſive non, ſub certis modificationibus, ſuprà *num.* 43. Sed noſtri reditus non ita de facili admittuntur, ſed demum ex conſtituto expreſſo, ſub triplici eſſentiali onere. Primò, quòd creditor nunquam poſſit repetere ſortem, ſed poſſit debitor perpetuò frui. Secundò, quòd nunquam currat reditus, niſi pro rata temporis & ſortis, nec ultra metam conceſſam. Tertiò, quòd debitor quandocunque ſe liberare poſſit, ſortem cum reliquis præteritis offerendo, ſub his conditionibus ſimul concurrentibus periniſſum eſt emere reditum uſque ad duodecimam ſortis annuam ad ſummum. Sed omnes illæ conditiones hîc deficiunt. Prima, quia creditor cogit debitorem ad reddendum ſortem cum auctuario, nec licet debitori toto tempore integra ſorte frui. Secunda, quia debitor parte etiam majori ſortis reſtituta, cogitur nihilominùs eumdem reditum uſque ad tempus conſtitutum continuare: & ſic ultra ratam duodecimæ ſortis quam habet, vel habuit penes ſe pro tempore quo auctuarium accedit. Tertia, quia debitor infra illud tempus conventum non poteſt ſe liberare ſortem offerendo, etiam cum uſuris præteritis, ad rationem duodecimæ, pro rata temporis & ſortis, quod cæteris acerbius eſt: quia etiam de jure, ſi quis ſtipuletur non ſemiſſes, ſed leviores uſuras, putà quincunces, adhuc non poſſet eas lucrari, ſtante pacto, quòd debitor non poſſet luere, vel ſe liberare: quia in hunc caſum nunquam fuerunt introductæ, nec permiſſæ aliquæ uſuræ, licèt debitor interim tota & plena ſorte fruatur, ut ſuprà *quæſt.* 15.

428. Non obſtat quòd ipſe contractus utilior ſit & levior debitori, quàm reditus duodecimæ, tum primò propter facultatem reddendi ſortem per plures vices: tum ſecundò, quia in ſumma minùs de ſuo numerat, quàm ſi in fine tanti temporis reditum duodecimæ redimeret: quia imò ſecundum promiſcuum uſum & communem æſtimationem tres illæ commoditates, quas debitor alieni æris uſu indigens ex reditu duodecimæ habet, longè præponderant his duabus commoditatibus hujus reditus: contra verò hæ duæ commoditates longè graviori intrinſeco incommodo comitantur & vinciuntur. De prima commoditate patet, quia propriè debitor non habet hanc facultatem, ſed adſtrictionem paſſivam: quia præciſè tenetur reddere in terminis, & ſic privatur commodo fruendi tota ſorte, uſque ad finem totius temporis conventi; quod eſt deterius & damnoſius, quàm ſi teneatur totum ſimul in fine temporis reddere, & interim poſſit ſub eadem uſura tota ſorte frui. De ſecunda commoditate patet, quia verum eſt quòd mille in decem annis ad rationem duodecimæ pariunt octingenta triginta tria, cum triente unius, pro quibus hoc caſu ſolvuntur 500. tantùm. Sed etiam hoc caſu prorſus ceſſat ratio duodecimæ: quia debitor tota ſorte non fruitur toto tempore ad tantam uſuram generandam requiſito. Et licèt deducta uſura pro rata, qua debitor ſorte non fruitur, adhuc reliquum uſuræ duodecimæ excedat 500. libras, de 25. libris, & circiter de 16. ſolidis, octo denariis, ut dixi: & tamen debitor non ſolvit niſi 500. reſpondetur, non ſufficere ad juſtitiam, ſeu juſtum pretium duodecimæ, quòd non currat uſura, niſi pro rata ſortis pro tempore manentis penes debitorem: ſed etiam requiruntur alia duo ſubſtantialia, videlicet quòd debitor poſſit perpetuò vel ſortem retinere, vel reditum redimere, prout maluerit. Quibus omiſſis non eſt in conſideratione, quòd debitori in decem annis remittantur vigintiquinque libræ & aliquot ſolidi, quæ vix ſunt pars viceſima totius duodecimæ. Et alioquin ſi remiſſa aliqua parte, ut putà uncia vel ſextante duodecimæ, liceret omiſſis aliis ſubſtantialibus conditionibus, fœnerari, ſequeretur veteres omnes uſuras, imò graviores velut ab inferis revocatas paſſim admitti: quia etiam remiſſo quadrante ſive quarta parte duodecimæ, quod ſupereſt adhuc ſemiſſes civiles aliquantulum excedit, ut patet in *abaco*. Et ſic concludo prædictum contractum uſurarium, & in totum annullandum, ſalva reductionis æquitate ad ſemiſſem rotundam duodecimæ totius ſortis abſque alia ſubductione, ſi conſtet de bona fide creditoris, ut in ſimili dixi ſuprà *quæſt.* 63. *num.* 418.

Digitized by Google

QUÆSTIO LXVI.

SYNOPSIS.

1. *Ære alieno difficile carere poſſumus.*
2. *Duodecimam uſus recepit ex magna cauſa.*
3. *Non paſſim omnes temporales reditus damnandi.*

429. SExageſimo-ſextò ad uberiorem declarationem quæro, Fac plus ſeptima parte duodecimæ remitti, & omnes requiſitas conditiones adeſſe, dempta una, putà, promittit debitor in mille decem annis fruendis ſolvere 70. annua uſque ad 10. annos: deinde in fine decennii totam ſortem reddere, ita ut interim quandocumque liberari poſſit, ſortem reſtituendo cum reliquis pro rata temporis. Hîc enim ad plenam juſtitiam contractus una ſola deeſt conditio, videlicet quòd debitor poſſit perpetuò frui, nec teneatur unquam reddere, donec malit redimere: cujus loco remittitur annuatim pluſquam ſeptima pars uſuræ conſuetæ, videlicet 13. cum triente unius, quæ ſingulis annis debitor lucratur, & creditor perdit: quod (tanquam duodecima levius) videtur admittendum. Sed breviter non putaverim hujuſmodi contractum tolerandum: quia eſſet in effectu reducere paſſim in uſum veras & formales uſuras ſemiſſibus multò graviores, ut patet in *abaco*. Quod ut pleniùs liqueat, pro contractu arguitur: videtur enim multò melior conditio creditoris, quàm in formali duodecima cùm uſuram notabiliter minorem ſolvat, & tamen plena ſorte fruatur, cum libera facultate redimendi. Et licèt poſt decem annos cogi poſſit ſortem reddere ſeu redimere, niſi malit creditor uſuram prorogare, hoc non videtur grave, nec conſiderabile propter duo. Primò, quia debitores ſemper aliquando redimere intendunt, idque infra modicum tempus, prout etiam maturiùs redimi ſæpiùs uſu venit: Sunt enim hujuſmodi contractus gratià temporarii uſus æris alieni, quo vix in civili vita carere poſſumus. Secundò, quia hîc debitor non poteſt cogi ſtatim redimere, nec infra modicum tempus, ſed ſolùm poſt longum tempus, tantum & tale, infra quod veriſimiliter omninò redempturus erit etiamſi alioqui; nunquam teneretur redimere, niſi in quantum propter moderationem reditus allicitur ad non redimendum etiamſi poſſit: quod non eſt in conſideratione, niſi ad magis juſtificandum contractum: quia in hoc debitor non certat de damno vitando, ſed de lucro captando. Et ſic non gravatur debitor in aliquo per defectum hujus conditionis, attenta longitudine temporis, infra quod non poteſt cogi redimere. Non ergo gravatur, ſi promittit facere poſt longum tempus, id quod ſua intereſt, breviori tempore facere, & veriſimiliter è re ſua facturus eſt. Quòd ſi fortè gravatur, gravamen illud longè levius eſt, & minoris æſtimationis, ſecundùm communem curſum, qui debet attendi, quàm ſit id in quo multò ampliùs relevatur per notabilem moderationem uſuræ, ut palam ſit fore, ut ſecundum hanc formam creditor minùs lucraturus ſit, debitor verò non minùs rebus & commodis ſuis proviſurus in decem annis, quàm ſi perpetuò frui liceret ſub eadem uſura. Et ſic videtur forma contractus levior & benignior duodecima: & conſequenter non minùs, imò magis admittenda. Secùs ſi debitor cogi poſſet redimere poſt annum vel biennium, aut aliud non multum tempus, infra quod veriſimiliter dubitatur, quod non erit uſu æris alieni perfunctus, nec commodè reddere poterit.

430. Quibus non obſtantibus perſiſto in ſententia, & moveor, quia mihi non videtur juſtum, ſed minus pretium, aut non ſatis remitti de uſura, duplici ratione. Prima, quia creditor non remittit ſextam partem uſuræ, & accipit pactum de redimendo, videlicet ut teneatur debitor poſt decem annos redimere & ſortem reſtituere: quod pactum poteſt eſſe majoris æſtimationis & periculi, quàm ſexta pars uſuræ, & plus commodi afferre creditori ſecuro de repetitione ſortis, quàm detrahat remiſſio ſextæ partis uſuræ: & tamen minus ſexta parte detrahitur. Secunda ratio, quia quòd ſupereſt uſuræ, adhuc excedit legitimum modum juris, videlicet ſemiſſem: & ſic non debet admitti. Non obſtat, quòd admittitur uſura gravior ſemiſſe in duodecima, quia hoc ſpecialiter in uſum receptum eſt, intervenientibus ſimul copulativè pluribus conditionibus, de quibus ſuprà *quæſt.* 23. *quæſt.* 50. & præcipuè illa conditione, quòd ſors perpetuò alienata ſit, & nunquam repeti poſſit. Unde non debet illud extendi, una dictarum conditionum, præſertim hac inſigni deficiente. Et etiamſi alioqui juſta ſit cauſa percipiendæ uſuræ, intelligitur infra metas à jure præfixas, quæ non ſunt correctæ ut excedi poſſint, niſi in formali duodecima. Non obſtat quòd ſecundùm communem curſum debitor magis ſublevatur ſecundum hanc formam, quàm ſecundum formalem duodecimam, quia non eſt verum, niſi ſecundum quaſdam particulares, caſuales & incertas circunſtantias, quæ non ſufficiunt ubi certam metam in communi conſtitui expedit ad fraudes & lites vitandas. Tum etiamſi quandoque vel plerumque hoc verum ſit, tamen ſæpè accidere poterit debitorem plus lædi, dum decem annis exactis, redimere cogetur, quàm ſubleveтur ex dicta moderatione uſuræ: tum etiamſi maximè tempore contractus debitor omninò ſperet ante decem annos redimere. Et hoc tunc ſit veriſimile, tamen brevi momento rerum ſtatus mutari, & facultates labi poſſunt, & ſic eo ipſo gravatur debitor, quòd ſe ſubjicit huic periculo, ut ſuprà *num.* 416. quod non videtur ſatis penſatum per tam modicam remiſſionem uſuræ. Prætereà etiamſi omninò eſſet, & futura ſemper foret melior conditio debitoris, adhuc non ſequitur quòd creditori liceat legum metas excedere: quod nullo caſu conceſſum eſt, niſi ſpecialiter in formali duodecima. Ergo nullomodo debet extendi, per notata ſuprà *num.* 220. Tum non licet vilius emere propter neceſſitatem vel utilitatem ſingularem venditoris pecunia indigentis, per notata ſuprà *num.* 243. ſed debet attendi qualitas & utilitas rei venditæ cum pactis & oneribus appoſitis; ſed hoc onus redimendi & pretium reddendi, licèt poſt decem annos dilatum, præponderat, aut ſaltem ſemper periculum eſt, ut præponderare poſſit illi modicæ remiſſioni partis uſuræ medii temporis, & ſic contractus eſt injuſtus. Sed an ad ejus juſtificationem ſufficiat reſtringere reditum ad decimam quintam ſortis partē annuam, putà ad ſexaginta ſex cum beſſe unius annuatim? puto quòd non. An ergo ſufficiat quadrantem ſolidi reditus, videlicet duodecimæ, detrahere: putà reſtringendo reditum ad rationem 62. cum dimidio unius, annuatim? videtur quòd ſic, hoc notabile commodum & levamen debitoris præ vulgò permiſſa duodecima, & quia alioquin crebriùs ſolent debitores ante decem annos redimere, ut nuper dixi. Sed nec adhuc ſufficere puto, ex quo communes metæ juris exceduntur, & ſumus extra ſpecialem caſum duodecimæ.

Solutio.

Nullo prætextu licet excedere uſuras legales.

431. Quid ergo ſi reditus reſtringatur infra com-

ſimumes metas juris, putà ad ſemiſſem legalem, videlicet ad 60. annua? videretur tunc omninò tolerandus, tum communis utilitatis, præſertim debitorum gratiâ: tum quia reditus hoc modo longè moderatior eſt uſura legali in tribus aliis. Primò in hoc, quòd creditor non poteſt interim ſortem repetere, licèt debitori liceat ſe liberare, quod eſt magni effectus, & maximi ponderis in hac materia, valdeque diſcrepans à forma juris civilis, ſecundùm quam poteſt creditor ſortem interim exigere cum uſura præterita, futuri temporis uſura duntaxat omiſſa, *l. fin. C. de jure dot.* Secundò in hoc, quod non poteſt reditus excurrere uſque ad duplum, ſive æquamentum ſortis: ſed longè infra duplum reſidet & finitur, licèt jure civili poſſit aſcendere uſque ad duplum, ſuprà *num.* 49. ſed iſtud parum valet per notata infrà *quæſt.* 70. *ad fin.* Tertiò in hoc quòd ſpatium, infra quod non poteſt creditor repetere, ſed licet debitori ſorte frui, non eſt breve, nec mediocre: ſed valdè magnum, putà uſque ad longum tempus; infra quod veriſimile eſt quòd poterit debitor rebus ſuis conſulere, & commodè redimere. Vides quàm hæc multum urgeant, rationique & æquitati conſona videantur? & tamen uſque adeò uſuras averſor, adeò religioſè in his incedo, ut nec hunc contractum admittere audeam: ſed dicendum ut infrà *quæſt.* 71. *num.* 464. in deciſione totius materiæ reſervo. Ex his noviſſimis quatuor quæſtionibus, ſpeciatim εἰσαγωγῆς gratiâ diſputatis, jam ſatis liquet, non omnes temporales reditus, etiam utrinque & temporis & quantitatis reſpectu certos, etiam de novo pecunia conſtitutos damnari & rejici debere, licèt cumulus penſionum ſortem excedat, quicquid hactenus voluerint omnes Canoniſtæ & Legiſtæ, etiamſi penſio annua excedat duodecimam ſortis partem, ut ſuprà *quæſt.* 64. *ad fin.* Sed fræna injicienda & ita res temperanda, ne quis in fraudem non ſolùm vulgò conceſſæ duodecimæ, ſed nec etium legalium uſurarum, & juſtarum negotiationum, aut ad alium exceſſivum turpemve quæſtum abuti poſſit, ſed intra ſemper legitimum & probabilem modum contineantur. Cujus, ne fortè lector interim in incerto vagetur, duo ſunt exempla. Primum, quando penſio annua non excedit vulgatam duodecimam, nec ultra duplum currit, ut ſuprà *quæſt.* 64. Secundum, ſi penſio duodecimam quidem excedit, ſed tam modico exceſſu, in quantitate & temporis duratione, ut deductâ ſortis ſummâ, reſiduum totius lucrum infra ſemiſſem duodecimæ ſubſideat, ut ſi quis pro mille non ſtipuletur ultra centum quadraginta unum cum dimidio & ſextante unius annuatim in decem annos duntaxat, vel pro mille ducentis non ſtipuletur ultrà 150. annua in duodecim annos duntaxat, & ad ſummum. His enim caſibus & ſimilibus videtur omnis abeſſe noxa, omnique fraudi, & illicito quæſtui via præcluſa. Nunc quia jam ad totius hujus materiæ deciſionem accingor, ne forte novas concluſiones abruptè & non ex evidenti ratione & utilitate magnaque & exantlata animi contentione metiri videar, placet analyticam noſtram ſuper his meditationem quamclarè & expeditè licebit ſemel explicare, non prolixitatis ſtudio, nec inconſultâ indulgentiâ ſtyli: ſed veritatis & æquitatis propugnandæ gratiâ, & ne fortè in decretum juriſconſulti in *l. penult. de Conſtit. princ.* peccare videar, quæ niſi jam ad alia feſtinantem vellicarent, & morarentur, libenter hoc tam prolixo moleſtoque mihi labore carerem. Primò igitur generaliter diſcutiam de juſtitia vel injuſtitia horum redituum temporalium, deinde de modo ſeu juſto pretio. Quod ad primum,

Duo caſus liciti redituum temporalium.

QUÆSTIO LXVII.

SYNOPSIS.

1. *Non currunt uſuræ niſi pro rata temporis, & ſortis penès debitorem exiſtentis.*
2. *Creditoris lucrum centeſimam excedens illicitum.*
3. *Certi temporarii reditus defenſi.*
4. *Vapulant Canoniſtæ.*

432. SExageſimo-ſeptimò generaliter quæro, An omnes reditus temporales & certi ſint rejiciendi: ex multis enim videntur illiciti. Primò, quia creditor certus eſt præciſè de lucro futuro. Secundò, quia debitor non poteſt redimere, nec ſe liberare, etiam ſorte, re integra, oblata, vel reſiduo ſortis cum reliquis præteritis. Et iſtud in idem recidit cum primo: & eſt contra naturam & ſubſtantiam utriuſque fœnoris, & legalis & noſtratis, & utrumque excedit: & ſic tanquam improbum fœnus rejici debet, nec videtur modicitas fœnoris excuſare, quia etiam jure civili nullum unquam fœnus quantumvis modicum, permiſſum vel toleratum fuit, in quo non liceret debitori ſe liberare: idque quandocunque commodum eſſet, & liberet ſortem cum reliquis offerre, ſuprà *quæſt.* 39. Tertiò, quia ſors non eſt perpetuò alienata: Non enim licet debitori tota ſorte frui, quandiu uſura currit: ſed cogitur in effectu ſortem per partes reddere, eadem nihilominùs (etiam tandem ſupra ratam ſortis) uſura currente: quod ultimum eſt pariter contra formam juris & morum noſtrorum. Quartò, quia fieret fraus prohibitioni veterum uſurarum, quæ hac via per obliquum reducerentur in uſum: quia volens mutuare ad terminum ſub ſemiſſibus vel quincuncibus uſuris, reditum temporalem illis congruentem emeret, ſolo mutui nomine mutato, & nomine emptionis aſcito. Quintò, non ſolùm fieret fraus, ſed etiam tranſgreſſio enormis veterum uſurarum, ut patet in ſecundo exemplo, ad finem quæſtionis præcedentis, ubi in fine decennii creditor invenitur recepiſſe mille quadringenta ſexdecim cum dimidio & ſextante unius: & ſic ferè dimidium ſortis ſuperlucratur: quod lucrum licèt prima facie non videatur excedere quincunces, tamen in veritate rectè computando, excedit ſemiſſes, quinetiam centeſimam. Patet, quia nullo jure permiſſus fuit curſus cujuſcunque uſuræ, niſi pro rata temporis & ſortis penes debitorem remanentis. Imò hoc eſt de eſſentia & neceſſitate uſuræ: quia non poteſt eſſe nec dici ſine ſorte penes debitorem interim remanente. Igitur ut maximè conſervetur contractus, quantum poteſt, & computetur uſura, quanta maxima ſingulis annis currere & deberi poteſt, putà ſemis (neque enim communiter licet de jure ultra ſemiſſem lucrari) tamen ſingulis annis penſio creditori ſoluta debet ejus lucro cedere pro rata ſemiſſis duntaxat: reſiduum autem penſionis cùm non poſſit nec præteritis uſuris jam ſolutis, nec futuris nondum debitis imputari, neceſſariò cedit in diminutionem ſortis: & ſic primo anno, quo debitor mille libris fruitur, currere poteſt uſura ſemis uſque ad ſexaginta. Itaque de penſione, quæ in fine primi anni ſolvitur, primò ſexaginta uſuris imputantur: reſiduum verò penſionis videlicet octo-

Supputatio.

Digitized by Google

ginta unum cum dimidio & ſextante unius ſorti imputantur. Et ſic ſecundo anno debitor non habet de ſorte ultra nongenta octodecim cum triente : & ſic ſemis illius anni vix excedit quinquaginta quinque. Itaque in ſecunda ſolutione adhuc plus diminuitur de penſione tertii anni , & ſic deinceps : ita quòd in fine noni anni non remanent niſi undecim cum dimidio in ſorte : & ſic illo anno non poteſt deberi unum pro ſemiſſe , ſed circiter beſſis unius. Sed eſto currat unum , & ſint duodecim cum dimidio in fine decimi anni , ſaltem de penſione ultimi anni detrahi debent centum viginti novem cum ſextante unius, tanquam ſumma prorſus indebita , & ſortem & uſuras legitimas tranſcendens : & ſic hæc ſumma indebita deduci debet de lucro uſurarum. Cùm autem facta deductione ſortis ſingulis annis ut ſuprà diminutæ , cumulus uſurarum legitimarum non excedat trecenta triginta ſex cum dimidio unius , ut patet rectè calculanti : & ſuper eadem ſumma deduci debeat prædicta ſumma centum viginti novem cum ſextante indebitè exacta , non remanebunt in lucro niſi circiter ducenta ſeptem ad rationem ſemiſſis , omni debita deductione exactè facta , & tamen creditor in dicto exemplo ultra duplum hujus ſummæ ſuperlucratur , videlicet quadringenta ſexdecim cum dextante unius. Cùm autem duplum ſemiſſis ſit centeſima , ſequitur rectè calculando & ſubducendo, quòd lucrum creditoris hoc caſu centeſimam ipſam excedit : igitur nullo modo toletari poteſt , nec debet. Quia etiamſi poſſent admitti veteres uſuræ vel contractus æquipollentes , ſaltem non poteſt , nec debet admitti earum exceſſus. Et prædicta procedunt etiam in reditibus temporalibus, in quibus tempore ſuo finito , præter reliqua temporis præteriti, nihil omninò debetur , nec exigi poteſt , de quibus principaliter diſputatur. Multò verò fortiùs procedunt in reditibus, in quibus curſu finito, ſors integra ultra præterita reliqua peti & exigi poteſt. Quibus etiam illud obſtat , quòd ſunt uſuræ formales juris civilis exoletæ , nec reducendæ , ut ſuprà in *quæſtione præcedenti*.

433. In contrarium , quòd hi reditus ſint liciti & tolerandi , ſub moderatione tacta *quæſt. præcedenti in fin.* arguitur primò : quia licitum eſt emere uſumfructum fundi vel reditus jam conſtituti ad tempus. Quòd ſi plena proprietas fundi centum reditus annuatim afferentis vænire poteſt pro bis mille quingentis , vel tribus ad ſummum millibus juſto & ſummo pretio , ut ſuprà *quæſt.* 5. Igitur ejuſdem fundi dominium ad tempus viginti vel triginta annorum, ſaltem tanti temporis ſimplex uſusfructus , dimidio minùs vænire poteſt juſto pretio : & rurſus uſusfructus dimidiati temporis minori & ſubdimidio pretio (ut videtur.) Sed hujus reditus per manum alterius percipiendi non eſt tanta indicatura cæteris paribus , nec tanta commoditas , quanta uſusfructus, ut notatur ſuprà *quæſt.* 5. *&* *quæſt.* 35. Igitur ſimplex reditus ejuſdem quantitatis centum annuorum , etiam non redimibilis , uſque ad vigintiquinque vel triginta annos emi poteſt pro mille ducentis , vel 1500. ſummo & juſtiſſimo pretio. Et ſic videtur quòd idem tempus dimidiati temporis dimidiato pretio juſtè emi poſſet , putà centum annua uſque ad decem annos pro ſexcentis , conſequenter non videtur dubitandum quin ſeptuagintaquinque annua uſque ad decem , vel etiam vſque ad duodecim annos juſtè emi poſſint pro ſexcentis. Non obſtat quod habetur Levitici vigeſimo-quinto ubi etiam emptor fundi tenetur computare fructus in ſortem , & reſiduo pretii oblato , reddere fundum : quia illud eſt præceptum judiciale illius temporis & ſolius politiæ Judaïcæ , quæ ad nos non pertinet. Ubi etiam prohibebatur terra abſolutè vendi , quò maneret in familia , & fructus duntaxat vendi poterant , nec adhuc abſolutè, ſed ſub duplici conditione. Prima, quòd fructus imputarentur in ſortem : Secunda, quòd non venderentur ultra tempus proximi Jubilei , quo omnis poſſeſſio ad familiam ſuam redire jubebatur : de quibus nihil ad nos , ut tradunt omnes Theologi. Probatur ſecundò , quia ſicut validi ſunt hi duo contractus ſimul juſto pretio facti , videlicet venditio fundi, & ejuſdem per venditorem ab emptore conductio , argumento à fortiori, *l. ſicut emptio ff. locati* ita valent hi duo ſimul facti , videlicet venditio uſusfructus abſolutè vel ad certum tempus juſto pretio, & ejuſdem uſusfructus per venditorem ab emptore conductio. Fac Titium vendere Caïo fundi ſui centum annua ferentis uſumfructum uſque ad decem annos , pro ſexcentis libris , nemo dubitat de juſtitia contractus : nec minus erit juſtus , ſi Titius qui aſſerit fundum ferre communiter centum annua, caveat de evictione dicti communis valoris aſſerti : nec rurſus erit minus juſtus , ſi Titius eundem uſumfructum conduxerit ab emptore pro centum annuis : ſed hi duo contractus ſimul juncti omnino & per omnia æquipollent venditioni reditus temporalis centum annuorum uſque ad decem annos pro ſexcentis. Igitur ſi prior duplex contractus juſtus eſt , neceſſe eſt hunc ſimplicem juſtum eſſe. Tertiò , quia nemo dubitat de juſtitia reditus ſemel redimibilis ad rationem quintædecimæ : nec enim dubitatur ad rationem duodecimæ, ſed reditus adeò moderatus , ut ſupra *quæſtione præcedenti in fine.* multò levior eſt & utilior debitoribus omni reſpectu , quàm ſit reditus ad rationem duodecimæ , vel etiam quintædecimæ. Quia ſive ex parte creditoris , ille minus lucratur quàm in quintadecima , & interim particularem ſortis refuſionem in effectu pati cogitur : ſive ex parte debitoris , quia longè majorem pendit uſuram , & per aliquot particulares præſtationes in totum liberatur. Quartò , quia hujuſmodi venditio , ſive de jam conſtituto , ſive de conſtituendo de novo , eſt cùm utilis , tum neceſſaria uſibus & commoditatibus hominum. De utilitate patet , quia ſæpe uſuvenit homines etiam locupletes repentè indigere uſu æris alieni ad breve tempus, vel momentaneam aliquam neceſſitatem vel utilitatem , puta ſi poſſeſſor multorum immobilium , ſed pecunia recondita carens (quod ſæpè nobilibus vſuvenit) impetatur de quadam gravi ſumma , ex contractu fortè paterno de cujus ſolutione vel remiſſione brevi docere poterit per teſtes , ſed interim per proviſionem ſumma numeranda eſt , ne prædia per abuſum graviori nec reparabili damno diſtrahantur : huic enim longè utilius eſt moderatum temporalem reditum vendere , quàm perpetuum ad rationem duodecimæ : Idque triplici ratione. Prima , quia de fructibus unius prædiorum ſuorum poterit commodè reditum exolvere : & ſic primò ſine aliqua diſtractione particulatim redimere. Secundò , leviore uſurâ quam foret duodecima pro rata temporis & ſortis. Tertiò , quia reditus tempore ſuo per ſe velut naturali morte finietur , citra ſolicitudinem comparandi pecuniam ad cumulum ſortis ſimul conficiendum & reſtituendum ; quod propter lubricam fluxibilitatem pecuniæ vix unquam accideret , ut redimeretur : idem ſi quis hujuſmodi , pro elocanda filia vel domo conſtruenda , aut aliis infinitis juſtis cauſis indigeat. Igitur non poſſunt , nec debent prohiberi , vel reprobari temporales reditus etiam certi : cum ſæpè uſu veniat eos utiliores eſſe indigentibus & leviores reditibus conceſſis & approbatis. [*Le 12. Septembre* 1560. *à Partenay , Louys Chauvin Eſcuyer fait bail à Maiſtre Pierre Guillemard Advocat , pour cinq ans pour ſoixante livres tournois pour les cinq années* , quæ ſtatim ſolvuntur , ſaltem infra trimeſtre , *&* *chacun an les profits des deux métairies , qu'il promet valoir chacun an dix ſeptiers*

Hypotheſis.

Vtilitas.

ſeptiers ſeigle, vingt boiſſeaux avoine, trente livres tournois, pour le proſit de nourrir des beſtes, douze chappons, deux douzaines de poulets, & douze oiſons ; & faire le tout rendre en la maiſon dudit Advocat. Reſpondit idem *Saint Meloir*, nec eſſe uſuram, nec *vente de bled en verd*, & malè judicatum. *Par le Seneſchal de Poictou, qui ſur le champ a abſous* hæredes *Chauvin declaré ſans lettres, le contract nul, & tout computé* in ſortem. *Et deffenſes aux Notaires d'en faire de pareils*, hoc etiam requirente *le Procureur du Roy, que bled en verd*, & malè; *que ce n'eſt pas là de bleds, ne un ruſtique.* Eſto quod ſit venditio fructuum, tamen non eſt vetitum, *davantage le contract eſtant caſſé, la rente devoit courir au proſit dudit Advocat*, per *l. 2. C. ſi cert. pet. l. certa conditio §. quoniam ff. eod. l. & ſi abſentis*, ubi textus rotundus *in fin. Cod. ſi cert. pet. Auſſi ſans l'eſperance de la validité dudit contract, il eſt certain que le vendeur ſe fuſt fait ceder les actions de ladite rente* : igitur, *s'il eſt deçeu*, habentur pro ceſſis, *l. 1. 2. & 3. Cod. de his qui in prior. credit. loc. ſucced.* ſufficit enim tacitum pactum, & tacitum pactum ſubeſſe probat textus in *d. l. ſi abſentis in fin.*]

Neceſſitas. 434. De neceſſitate liquet, quia non ſolent reditus perpetui emi, niſi à tutò caventibus, non ſolùm prædibus, ſed etiam prædiis, ne quando creditor vel ejus hæres ſortem cum reliquis amittat : debitore vel ejus hærede ad pauperiem redacto : quod multis caſibus frequenter accidere poteſt. Atqui frequenter accidit, ut quibus deſunt prædia quæ hypothecari poſſint, non minus, imò magis, ex juſtis etiam & honeſtis cauſis, ære alieno ad tempus indigeant ; & ſic in iſtis non ſolùm utilitas ſuadet, ſed etiam neceſſitas cogit, moderatos temporales reditus admittendos, ne vel omni prorſus deſtituantur ſubſidio, dum non inveniunt, qui perpetuos reditus emant ſine prædiorum hypotheca : vel ne cogantur nedum de quæſtu redituali paciſci cum fœneratore ; ſed etiam de alio quæſtu, vel parte ſortis, cum tertio prædiorum poſſeſſore, redimendæ fidejuſſionis & hypothecæ prædiorum ergò, unde longe gravius damnum conſequetur, ut quotidiana docet experientia. Hujus neceſſitatis exemplum eſt inſigne in mercatore vel negotiatore induſtrio, vel in quolibet ex induſtria ſua quæſtum mediocrem & honeſtum faciente, prædiis tamen carente, cui ſive ad prædium comparandum, vel domum conſtruendam, vel negotiationem exercendam, aut aliud utile vel neceſſarium, opus eſt temporario ære alieno. Cùm enim defectu tutæ & perpetuæ hypothecæ non ſit inventurus emptorem perpetui reditus, facilè tamen (ſi hoc permiſſum ſit) inveniet emptorem reditus temporalis, quo etiam longè facilius & levius defungetur (modò temperatus ſit) quàm reditu duodecimæ : Facile eſt enim, ut quis ſequatur fidem hominis legalis & induſtrioſi ad quinque, ſeptem, vel decem annos, etiam ſine prædibus & prædiis : difficile verò, quod perpetuò ſequi velit, ſine tuta hypotheca. Tum ſi prædibus omnino opus ſit longè facilius homo induſtrius inveniet, qui fidem ſuam ad tempus interponant, quàm ad reditum perpetuum. Et hæc de hac utilitate & neceſſitate debitorum (quibus potiſſimùm conſulendum eſt) clara ſint.

Exemplum. 435. Idem de utilitate creditorum, quorum etiam rationem ſine debitorum injuria, & ex juſtis & honeſtis cauſis haberi æquum eſt & juſtum. Fac juvenem bonæ indolis, qui per quinque annos operam dare literis, vel cuipiam honeſtæ arti cupiat, cui forte in eam rem legata ſint quingenta, nec aliud viaticum habet modò non expedit ei pecuniam penes ſe ſervare, tum quia facilè ſurripi vel diſſipari poteſt, ut ea ætas multis ejuſmodi captionibus obnoxia eſt *leg. 1. de minoribus*, tum quia etiam ſi is tutiſſimè ſervare & diſpenſare poſſet, non ſufficerent centum annua ad alimenta & ſumptus ſtudii. Minus etiam expedit emere reditum etiam ad rationem duodecimæ, quia non haberet niſi quadraginta unum cum dimidio & ſextante unius annuatim. Rurſus minus adhuc expedit collocare in emptionem prædiorum : quia adhuc minorem duplo reditum haberet. Nec etiam tutum dare in ſocietatem, ne clade inflicta pereat bona pars ſortis, reliqua ſterili manente, præter reliqua onera & impedimenta ratiociniorum. Unum ſupereſt, ut huic expediat dare utiliter ſuo periculo negotiaturo, tutóque caventi de congruo reditu temporali, puta centum viginti in quinque annos proximos : Hæc enim forma contractus neutram partem lædit, & utrique utilis eſt. Innumera hujuſmodi exempla juſtis & honeſtis cauſis fundata, quotidiana ſuggerit experientia. Cùm igitur utilitas hominum expoſtulet, cùm neceſſitas urgeat, quæ inſania eſt hujuſmodi reditus abſolutè prohibere ? Jam palàm eſt imperitiam illam & ſuperſtitionem Canoniſtarum & Theologaſtrorum, qui eos turmatim ſecuti ſunt, multorum malorum cauſam fuiſſe, multiſque fraudibus & improbis fœnoribus anſam dediſſe ut ſatis ſuperque ſuprà *num.* 14 *num.* 78. Cæterùm cùm duodecima jam nedum tolerata, ſed etiam approbata ſit, nedum in humano, ſed etiam conſcientiæ foro extra caſus fraudationis vel eleemoſynæ debitæ, prorſus ridiculum & fanaticum eſt temporales reditus omnino reprobare. Quintò, rem paradigmate velut oculis ſubjiciamus. Fac ex emphyteuſi finiente, vel locatione, legato, aut aliàs certum vectigal, puta 40. librarum annuarum deberi Titio uſque ad decem annos, qui malens habere pecuniam paratam, vult vendere reſiduum dicti reditus decem annorum : certum eſt juſtè vendi & emi poſſe, & juſtum pretium eſſe multò minus, quàm ſit cumulus penſionum reditus in decem annos. Cùm autem mille libris poſſit hujuſmodi reditus quadraginta librarum perpetuus nec redimibilis etiam tutò collocatus emi, ut in *l. ſi hæres §. item ſi reſpublica ad leg. Falc.* ſequitur quòd dimidio pretio, puta quingentis, idem reditus emi poteſt uſque ad viginti, aut vigintiquinque annos. Et pari ratione videtur, quòd ſub dimidio pretio, puta ducentis quinquaginta, emi poſſit uſque ad decem annos ; ſunt igitur hic ducenta quinquaginta juſtum & magnum pretium. Imò ſi quis pro ducentis vendiderit, nemo facile dixerit venditorem in aliquo deceptum, minúſve juſto pretio habuiſſe. Si igitur reditus antiquus vel jam conſtitutus tanti emi & vendi poteſt, igitur & reditus de novo conſtituendus, quia non refert nec quoad juſtitiam pretii, nec quoad intereſſe contrahentium ſive venditoris, ſive emptoris, an reſiduum reditus antiqui an verò tantumdem reditus de novo conſtituti vendatur : utrobique enim tantumdem tantique venditur & emitur. Igitur ſi unus contractus juſtus eſt, & alter. Et iſtud tam evidens eſt, ut non ſolùm argumentum concludens, ſed demonſtratio omne dubium ſuperans videatur, & ſic ſtat veritas à parte affirmativa.

παράδειγμα

436. Ad argumenta partis negativæ. Non obſtat primum, quia dummodò reditus iſte ſit moderatus, ut ſup. *quæſt. 66. in fin.* & infrà *num.* 457. creditor non eſt certus de lucro, ſed de damno, vel de minori lucro : quia plus lucrari potuiſſet ex duodecima, ut patet ad ſenſum. Non obſtat ſecundum, quia eſt idem cum primo : & ſic jam reſponſum eſt. Et ultrà reſpondeo, quòd imò debitor in his temporalibus reditibus faciliori conditione, utpote particulatim, redimere poteſt : & ſic eadem temporali & moderata penſione ab utroque, videlicet & à ſorte, & ab uſuris liberari. Ad tertium reſpondeo : primò, quia hîc ſors eſt magis alienata, quam in duodecima : quia nunquam ſperatur ſimul reddi, nec cauſativè quidem,

prout eſt in duodecima : ſed penſiones cedunt ſimul in ſortem & uſuras : quæ licet in fine reditus videantur excedere ratam ſortis tunc reſtantis, tamen compenſantur cum levioribus uſuris, quæ ſolvuntur ab initio, & cum commodo particularis ſolutionis, & longæ dilationis. Et ſic non obſtat quartum, quia ex quo nunquam hic ſperatur ſors reddi, debitor longè facilius defungitur, & ære alieno liberatur, quàm ſecundùm formam ſemiſſis legalis, ut ſenſus communis oſtendit. Et ſic non relinquitur locus fraudi, cùm in hac forma ſit deterior creditoris, & melior debitoris conditio, quàm in ſemiſſe legali. Et ſic non obſtat quintum, quantumcunque ſubtiliter & fortiter inductum : quia dico, quòd iſtud, partem ſortis in fine cujuſque anni repræſentari, ſit commodo debitoris, non creditoris : igitur non debet in odium creditoris retorqueri, nec beneficium rapina interpretari. Aſſumptum probo, quia notum eſt, quòd creditor longè utilius negotiaretur, non ſolùm ſecundùm beſſem, ſed etiam ſecundùm ſemiſſem legalem, ſi hodie permitteretur. Et rurſus notius eſt quòd adhuc utilius negotiari poterit ſecundùm duodecimam vulgò permiſſam, ſecundùm quam in decem annis lucraretur 833. cum triente, & adhuc reſtaret ſors ſimul integrè reddenda, vel ſolidus & ſummus reditus continuandus, ut ſuprà *num.* 424. Sed hic creditor redigitur ad lucrum dimidio minus, & adhuc particularem ſortis reſtitutionem recipere cogitur : quod non eſt ſibi minus grave, nec debitori minus utile, quam dicta remiſſio lucri fœneratitii. Et ſic hæc particularis reſtitutio, cùm ſit magis officioſa & commoda debitori, quàm creditori, non debet obliquè torqueri, quaſi eſſet novum rapinæ genus, veteribus & noſtris uſitatis formis gravius. Et omnino ſatis eſt, quod res ipſa oſtendit, hanc formam debitoribus longè utiliorem duodecima, & conſequenter ſi hæc forma eligitur, palàm eſt communiter magis in gratiam & levamen debitoris, quàm commodo creditoris eligi. Ex quibus non ſolum pars affirmativa in genere, ſed hæc forma in ſpecie latè defenſa manet. Sed ut omnia penitiſſimè excutiantur, advertendum ad duo : primò, ad primum argumentum hujus affirmativæ partis, in quantum ibi & etiam in ultimo argumento infertur, quod ſicut centum reditus uſque ad triginta annos emi poſſint pro mille quingentis, ita reditus dimidii temporis dimidio pretio emi poſſit : quia hæc conſequentia, tametſi prima facie ad pauca advertentibus videatur tam firma quàm demonſtratio Mathematica, tamen non eſt vera, ſed fallax, ut poſtea dicam : & etiam non concernit juſtitiam contractus in genere, ſed juſtitiam pretii, de quo poſtea *quæſt.* 71. fuſius. Secundò, in quantum ultimo loco arguendo, dixi nihil referre, an reditus ſit antiquus, vel de novo conſtituatur : quia imò refert, ut altius per ſe tractatur, in *quæſt. ſequenti.*

QUÆSTIO LXVIII.

SYNOPSIS.

1. *Reditus certus ad certum tempus, quo poſſit ſors exſuperari, non eſt uſurarius.*
2. *Uſura eſt præſtatio quædam præter ſortem.*

437. SExageſimo-octavò quæro, an in venditionibus horum redituum temporalium referat ad majorem præſumptionem vel affinitatem uſuræ, & ad juſtitiam pretii & contractus, an reditus ſit antiquus ſeu jam conſtitutus, an de novo in eam rem conſtituendus. Breviter omnes Doctores Scholaſtici, tam Canoniſtæ, Legiſtæ & Theologi, in hoc erraverunt. Petrus enim Anchar. in *diſp. antiquis* & Panor. *diſp.* 5. & omnes ferè Canoniſtæ & Legiſtæ tenent, multum referre, & omnino uſuram eſſe in reditu certo de novo à vendente conſtituto ad tempus certum, ita quòd tandem emptor majorem ſummam percipiet, quàm fuerit pretium : & cenſent evidentiorem eſſe fraudem & uſuram in venditione reditus de novo ad hoc conſtituti, quàm in venditione reditus prius conſtituti. Contrarium ex diametro tenet Conrad. in *tract. contract. quæſt.* 79. *concluſ.* 8. *concluſ.* 3. & *concluſ.* 5. ubi fixè tenet quòd illa novitas conſtitutionis nihil prorſus facit nec ad juſtitiam vel injuſtitiam, nec ad præſumptionem fraudis vel uſuræ ſeu mutui impliciti augendam vel minuendam. Breviter dico, quòd Canoniſtæ, in quantum cenſent reditum certum ad tempus certum, quo tandem ſors exceditur, eſſe uſurarium, errant per prædicta, & meritò reprehenduntur à Conrad. *d. tract. quæſt.* 77. cum ſequenti. Sed in quantum Conrad. cenſet abſolutè non magis fraudem præſumi in conſtitutione reditus novi, quàm in reditu antiquo, malè dicit : & in hoc rectiùs loquuntur Canoniſtæ, in quantum cenſent fortiùs & faciliùs præſumi fraudem in conſtitutione reditus de novo, quàm venditione nominis reditus antiqui in perpetuum, vel ad tempus, quod eſt verum propter duo, videlicet primò propter ſymbolum : ſecundò ob diſcrimen negotiationis. Declaro primum, quia de ratione & forma uſuræ eſt, quod debitor ipſe obligetur ad præſtationem aliquam ſucceſſivam ultra ſortem, id quod realiter & adæquatè verificatur, quando debitor ipſe reditum ſolvere promittit, vel de novo conſtituit, uſque ad tale tempus, quo penſiones ſortem omnino exceſſuræ ſunt. Non autem ſic verificatur, quando debitor vendit reditum antiquum ſibi ab alio debitum : quia ceſſione ſtatim liberatur, nec remanet obligatus ad præſtationem ſucceſſivam, ſicut nec quando vendit fundum, & ſic manifeſtum eſt conſtitutionem reditus novi in ipſius debitoris perſona, multò expreſſius ſymbolum habere cum uſura, quàm venditionem nominis reditus antiqui. Igitur in novi reditus conſtitutione longe proclivius & facilius eſt fraudem uſurarum præſumere. Declaro ſecundum, quia venditio nominis reditus antiqui, ſeu à tertio debiti non eſt eadem, ſed diverſa ſpecies negotiationis, à venditione reditus de novo ſuper ipſo vendente & bonis ſuis conſtituti. Illa enim ſpectat ad contractus commutativos, hæc verò ad uſurarios, ſive qui gratiâ redimendi uſus æris alieni fiunt. Et quia hic punctus (qui eſt cardo principalis totius hujus materiæ) nondum fuit à quoquam nec ſcientiæ moralis Philoſopho, nec Theologo, nec Juriſconſulto reſeratus, plenè quambreviùs & dilucidiùs licebit, expediam in *quæſt. ſeq.*

Digitized by Google

QUÆSTIO LXIX.

SYNOPSIS.

1. *Negotiatio fœneratitia rejicitur.*
2. *Honeſta commutatio militibus, & nobilioribus conceſſa.*
3. *Quibus modis acquirere poſſimus, ex Philoſopho.*
4. *Nummus, non modò præſentis, ſed futuræ inopiæ fidejuſſor.*
5. *Quod ultra ſortis reſtitutionem, propter dilationem ſolutionis, uſumque pecuniæ datur, uſura eſt.*
6. *Uſura trientalis, vera eſt uſura.*

438. SExageſimo-nonò quæro de diſcrimine negotiationis ſeu contractuum, ſtrictè ſumpto verbo contractus, videlicet pro commutativo, reſpectivo vel quæſtuario. Reſpondeo, duplex eſt negotiatio: altera rerum abſolutè, ſive dominij & proprietatis rerum acquirendarum, vel transferendarum: altera, non rerum abſolutè, ſed uſus vel fruitionis ipſarum rerum. Ad priorem ſpectant omnes contractus propriè commutativi, ut permutationes, & etiam venditiones propriè & abſolutè ſumptæ, quę etiam facilioris cõmutationis gratiâ, nummo fabricato inventæ ſunt, ut autumat Juriſconſultus in *l. 1. de contrahend. emption.* & Ariſtoteles *lib. 1. Politicũn, cap. 5. & lib. 5. Ethicorum.* Ad ſecundam non ſpectant contractus propriè commutativi & momentanei, ipſarum rerum: ſed locationes, emphyteuſes, & ſimiles contractus ſucceſſivi, ad habendum & compenſandum uſum ſeu fruitionem rei alienę nullo modo cõmutatę vel alienatę, vel non in totum, aut non perpetuò alienatæ, ex quibus oriuntur obligationes non momentaneæ tantùm, ut in priore ſpecie, ſed ſucceſſivæ. Ruſus hæc poſterior duplex eſt: quia quandoque nobis comparamus uſum vel fruitionem fundi, vel equi alieni, aut rei ſimilis, cujus ſalva manet ſubſtantia in dominio & poſſeſſione prioris domini ſeu concedentis, & utrinque oritur obligatio ſucceſſiva, & utplurimum dicitur locatio, & conductio. Quandoque comparare volumus uſum æris alieni, cujus dominium & poſſeſſio non poſſunt interim remanere penes priorem dominum, ſed abeunt in creditum: debitor autem obligatur ad tantundem vel æquipollens, & aliquid ultra pro uſu ſive interuſurio pecuniæ: & iſta propriè dicitur negotiatio fœneratoria, quam Ariſtoteles *Politicũn libro 1. cap. 7.* ὀβολοστατικὴν peculiariter vocat, & jure meritóque odio haberi cenſet & *Cicero l. 1. Offic.* verſus finem. Et advertendum quod Ariſtot. illic non loquitur de qualibet uſura in re qualibet mutuabili, ſed de ea duntaxat quæ in nummis fit: nec de hac qualicunque, ſed quâ opes ſine modo, menſura & fine corraduntur, & aliorum bona exhauriuntur, ut patet *ſexto cap. cum ſequent. dicti libri* 2. Politicũn attentè legenti, ubi etiam Ariſtoteles decenter non ſpecies contractuum Iuriſcõſulti more diſtinguit aut proſequitur, ſed ſuo & Philoſophico more fines, & modos acquiſitionis diſcernit, & pulchrè oſtẽdit quę & quatenus ad œconomiam & politiam requiritur, & quatenus laudabiliter ad officium prudentis œconomi ſeu prudentis patrisfamiliàs & viri politici ſpectat, vel non. Cùm autem acquiſitio non ſit poſſeſſionis, ſed uſus gratiâ: divitiæ autem ſint multitudo inſtrumentorum rei familiaris ac Reipublicæ *cap. 6.* colligit veras demum divitias eſſe ſufficientiam rerum neceſſariarum & utilium: huiuſque acquiſitionis ſtudium his finibus limitatum, ſecundùm naturam eſſe, partemque œconomicæ & politicæ diſciplinæ.

Quotuplex negotiatio. — Ariſtot. — Acquiſitio naturalis. — Divitiæ. Ariſtotelis locus explicatus.

439. Hinc varias τῆς κτήσεως, hoc eſt acquiſitionis ſpecies à natura & arte deducit, primaſque cap. 7. meritò dat agriculturæ & pecuariæ, quem quęſtum utpote cęteris parabiliorem, & omnium innocentiſſimum & convenientiſſimum maximè naturalem & œconomicum aſſerit; & per auxeſin τὴν οἰκειοτάτην χρηματιστικὴν, hoc eſt ad verbum, domeſticiſſimum quęſtum vocat: Interpretes rectè vertunt, maximè proprium. Cui ſubjungit τὴν μεταβλητικὴν, id eſt commutatricem, non quamlibet, ſed rerum quæ adſunt, ad acquiſitionem neceſſariarum & utilium, quæ deſunt uſus non quęſtus gratiâ, eamque vocat œconomicam mercaturam, & laudat, dicitque ſecundùm naturam eſſe. Et hęc jure civili, nec militibus, nec nobilioribus prohibetur: quia rebus ſuis ſupereſſe poſſunt *leg. qui ſtipendia. C. de procurat. l. filius. §. milites. ff. eod.* Commutationem autem, quæ quęſtus gratiâ fit, vituperat, cùm non ſit ſecundùm naturam, ſed arte excogitata, ad augendas opes ſine modo, in aliorum damnum, quam Ariſtoteles c. 6. & 7. vocat τὸ καπηλικὸν ſeu καπηλικήν: ut cùm res emuntur, ut rurſus cariùs vendantur: ſeu generaliter, cujus finis uſus non eſt, ſed quęſtus. Sed omnium maximè improbat & execratur τὴν ὀβολοστατικὴν id eſt, quęſtum fœneratorium, cap. 7. ubi diligenter advertendum, quòd dum Ariſtoteles ibi διττῆς δ' οὔσης, &c. duplicem facit ſpeciem τῆς χρηματιστικῆς, id eſt, quęſtus ſeu artis parandæ rei, alteram καπηλικὴν, alteram οἰκονομικήν. Sed ſub hac œconomica comprehendit non ſolùm acquiſitionem naturalem, quæ ex fructibus terræ & animalibus fit, quam paulo poſt οἰκειοτάτην vocat, ſed etiam primam illam τῆς μεταβλητικῆς ſpeciem. Probatur primò, quia Ariſtoteles ſe refert ad prędicta, ibi ὥσπερ εἴπομεν, ubi diſertè ſub œconomica hanc primam commutationis ſpeciem incluſit, quæ licet ſit ab arte, tamen intra fines naturæ continetur, eoque non eſt contra naturam, ſed ut verbis Ariſtotelis utar, cap. 6. εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας, id eſt, ad ſupplementum ſufficientiæ, quam natura deſiderat. Igitur ibi τῆς δὲ μεταβλητικῆς ψεγομένης, non loquitur generaliter de omni commutativa, ſed duntaxat de ſecunda eius ſpecie, quam καπηλικὴν vocat. Secundò, quia hanc apponit œconomicæ, ergo nulla eius ſpecies eſt: & ſic non intelligit de ea, quam partem œconomicæ eſſe dixit. Tertiò, per illa relativa καὶ ταύτης μὲν & τῆς δὲ, quorum primum expreſsè refert ſecundam & proximam partem diviſionis: ergo neceſſariò iſtud ſecundum refert priorem duntaxat partem, quæ eſt καπηλική. Quartò, qui hanc negat eſſe ſecundùm naturam, ergo non intelligit de illa prima ſpecie, quam naturæ conſentaneam eſſe dixit. Nam obſtat particula ἀπ' ἀλλήλων, quæ non minus primæ ſpeciei τῆς μεταβλητικῆς, quàm ſecundæ de ſe convenit: quia hęc particula non debet ſola conſiderari (prout non eſt tota ratio) ſed ſimul cum priore ſui parte, οὐ γὰρ κατὰ φύσιν, ut ſumatur ratio integra: & ſic non loquitur de omni commutativa, quæ ex mutuis rerum commerciis fit, ſed de ea demum, quæ fit præter naturam: nec verò œconomicæ, aut politicæ pars eſt ulla: quod etiam clarè probatur, cap. 6. ibi, ᾗ καὶ δῆλον, ubi καπηλικὴν negat eſſe à natura, non quod ſit ἀπ' ἀλλήλων, ſed quia excedit fines naturæ, videlicet ſufficientiam naturalem; & verſiculo præcedenti diſertè ait, τὴν μεταβλητικὴν, id eſt, commutativam negotiationem primum à natura profectam. Ita-

Inhoneſta. — Cauponatoria.

Digitized by Google

que encomium illud ἀναγκαίας καὶ ἐπαινουμένης, hoc eſt neceſſariæ & laudabilis, toti œconomicæ convenit, etiam primæ ſpeciei commutatricis. Quare τὸ ψεγομένην, hoc eſt juſtum illud vituperium, nullo modo ſpectat ad negotiationem commutativam, niſi poſtquam & quatenus ſufficientiæ naturalis metas excedens degenerat in cauponatricem. Quod quia olim me torſit, nec Interpretes explicarent, moræque impatiens, textum ipſum Ariſtotelis ſtudio privato excuſſi, non ſum gravatus hęc non omnino ἀπερίεργον tradere, ut aliorum ſaltem mei ſimilium laboribus occurrerem. Latiorem aliam acquiſitionis diviſionem, quanquam non per ſingula generum, ſed per genera ſingulorum, ſubdit Ariſtoteles capite 7. tres faciens ſpecies principales: Primam merè naturalem à fructibus & animalibus, quam οἰκονομικήν vocat: ſecundam μεταβλητικήν, quæ per commercia fit. Et hanc rurſus in tres ſpecies dividit, τὸ μὲν ἐμπορία, δεύτερον δὲ τοκισμός, τρίτον δὲ μισθαρνία, id eſt mercaturam, quæ prima & maxima eſt, ſecunda fœneratio, tertia mercenaria, ſeu operę locatio ſine arte. Mercaturam autem iterum ſubdividit in ναυκληρίαν, φορτηγίαν, παράστασιν, eſt, navigationem, vectionem quę plauſtro aut jumento fit, & mercatum, qui non longinqua petit, ſed propius exercetur, ut Stobęus rectè interpretatur. Tertiam autem principalem ſpeciem mediam inter naturalem & commutativam, ut cędua materia, & omnis metallica. Circa hanc tertiam mirum eſt omnes Interpretes, & veteres & nuperos, uno excepto, inſulsè erraſſe, vertendo (quartam ſpeciem) non ſolùm contra textum apertum Ariſtotelis qui habet τρίτον δὲ εἶδος, ſed etiam contra ſequentem contextum. Noviſſimè autem Ioachimus Perionius Gręcè Latinéque doctiſſimus rectè vertit, tertium genus.

Genera acquiſitionum

440. Redeundo unde digreſſi ſumus, omnium quęſtuum maximè Ariſtoteles inſectatur fœnus, tanquam longius degenerans, in quo nummus non ſolùm pręter naturam, ſed etiam pręter deſtinationem ſuam nummum parit. Non enim ad quęſtum faciendum ex ſeipſo, ſed ad alias neceſſarias rerum commutationes facilius expediendas inventus eſt: utque ſit medium in commutationibus. Ariſtoteles dicto cap. 6. & latius *lib. 5. Ethic. cap. 5.* γίνεται (inquit) πως μέσον, πάντα γὰρ μετρεῖ. hoc autem modo eſt medium, quia volens permutare triticum quo abundat, cum vino quo indiget, expeditius facit vendendo frumentum certis nummis, quibus vinum comparabit: hoc modo nummus eſt medius, καὶ πάντα ποιεῖ σύμμετρα. Sed in uſura, omnis ordo & naturæ, & artis, vel inſtituti pervertitur: quia ordinatur non ut ſit medium commutationis, nec ut ſit pręſidium Indigentiæ, ſed immediatè ad quęſtum, eumque nummorum: & ſic nummus contra naturam ſuam eſt primum & ultimum in hac negotiatione, ejuſque utrumque extremum facit. Vnde Ariſtoteles *4. Ethic. cap. 1. ad fin.* fœneratores & lenones recenſet inter τὰς ἀνελευθέρους ἐργασίας καὶ αἰσχροκερδείας, id eſt illiberales artes & turpia lucra exercentes. Sed utcumque hæc negotiatio malè audiat, nec immeritò lapidetur odioque laboret, non tamen omnino à Republicâ excludi poteſt, tum propter nimium crebras neceſſitates uſus æris alieni, ut ſuprà *num.* 77. tum propter utilitatem interuſurij, quâ creditor interim fraudatur, debitor verò fruitur, cujus & jure & æquitate habenda eſt ratio, ut infrà *num.* 510. præſertim in magnis ſummis. Neceſſariò enim ſequitur, ſæpe neceſſe vel utile eſt alterum alterius pecuniâ uti, ſive ad rem propriam tuendam vel augendam, vel quęſtum honeſtum exercendum. Eſt enim nummus, ut Ariſtoteles *5. Ethic. c. 5.* οἷον ἐγγυητής, id eſt, velut fidejuſſor, non ſolum pręſentis, ſed etiam futuræ indigentiæ. Et ille uſus vel interuſurium efficacem habet utilitatem pecuniâ æſtimabilem, quæ utilitas eſt ejus ad quem ſpectat pecunia, vel cui purè debetur: is ergo non tenetur commoditatem aliquam quæ ſua eſt, alij gratis dare, & utilitates proprias omittere, ut omnes vel Theologi ſcholaſtici fatentur in *4. Sentent. diſt.* 15. textus in *c. Precariæ. ad fin.* 10. *quæſt.* 2. facit *l. iure naturali de reg. juris. l. nam hoc natura. de condict. indebit.* Ergò concedens uſum pecuniæ ſuæ, vel ſibi debitæ, poteſt congruam interuſurij compenſationem ſtipulari & recipere. Rurſus neceſſe eſt modum adhiberi, & certis congruis limitibus cohiberi hunc quæſtum, ne in immenſum excedat, & ſit occaſio aliis deſidiæ & luxus, aliis anguſtiæ & expilationis, quod abundè præſtitit Juſtinianus tempore ſuo, ut ſuprà *num.* 43. Igitur omne juſtum odium & execratio uſurarum derivari & impendi debet in uſuras improbas, vel non conceſſas aut exceſſivas, vel in caſus ubi debetur mutuum vel eleemoſyna: non autem extra illos caſus, in uſuras temperatas & conceſſas. De illis & non de iſtis intelligi debent omnes rationes reprobativæ fœnoris (ut amplius in his non remorer) alioquin non carerent hyperbola ſophiſtica & paralogiſmis. Verum eſt quòd ſunt plures modi fœnoris ſeu compenſandi interuſurij æris alieni, & ſic ſufficit aliquem congruum modum retineri, prout hodie exoleta veteri forma fœnerandi, ſucceſſit, invaluit, & comprobata eſt alia forma, videlicet redituum vulgarium.

Vſura odioſiſſima.

Nummus eſt medius.

Quæ turpes uſuræ.

441. Et ſic patet, quod ad ultimam illam ſpeciem negotiationis æris alieni ſpectant leges uſurariæ, & omnis materia uſuræ, ſive veræ vel interpretativæ, explicitæ vel implicitæ, & omnium contractuum uſuris ſuccedaneorum vel ęquipollentium. Harum autem negotiationum differentiæ & effectus magni ſunt & manifeſti: quia in prima illa & principali, quę propriè & ſtrictè commutativa rerum dicitur obligatio mutua, actúque contrahitur, eaque momentanea. At in ſecunda principali, quę pro uſu rerum fit, contrahitur obligatio non momentanea, ſed ſucceſſiva, de qua dixi in novis intellect. in *l. corruptionem. C. de uſufruct.* Et in hujus priore ſpecie pro uſu rerum, quę non abeunt in creditum, hinc inde actu contrahitur obligatio ſucceſſiva, cùm concedens ad patientiam ſucceſſivam, recipiens pariter ad penſionem ſucceſſivam obligetur. In ultima autem ſpecie pro uſu pecuniæ quæ abit in creditum, nulla contrahitur obligatio paſsiva ex parte credentis, qui nullo modo ſaltem actu obligatur, quod dico propter notata ſuprà *num.* 230. ſed ſolum ex parte recipientis, qui ſolus obligatur ad aliquid ſucceſſivum uſui pecuniæ, & temporis ſpatio commenſuratum, præter quantitatem ſortis. Et hìc ſemper eſt uſura, ſive vera aut formalis, ſive interpretativa, vel alia contractus forma uſuræ ſuccedanea: vera inquam, ſeu formalis, quando obligatio ſortis & uſuræ clarè diſtinguuntur, vel diſtingui poſſunt, puta quando recipiens obligatur ad duo ſeparatim, videlicet primò ad reſtitutionem totius ſortis ſimul, quæ eſt obligatio momentanea, & rurſus ad menſtruam vel annuam aut aliam ſucceſsivam præſtationem pro uſu pecuniæ, quę eſt obligatio ſucceſsiva, ut in *l. lecta. ſi cert. petat.* vel aliam ſummam ſemel ſolvendam in fine termini: quæ cum ſit diſtincta à reſtitutione ſortis, & propter dilationem vel uſum promiſſa, eſt vera uſura, ut *l. ſi tibi in principio. de pact. rogaſti. §. ſi tibi. in fin. de reb. cred.* Interpretativa vero, quando utraque obligatio non eſt ſeparata, nec promptè ſeparabilis, ſed vel conflata in unam ſucceſsivam, quæ reſtitutionem ſortis & alicujus ſummę ultra ſortem pro curſu temporis implicat, ut in dictis reditibus temporalibus: vel quando alia contractus forma excogitatur recidens in eundem effectum, vel parum

Obligatio momentanea, ſucceſſiva.

Vera uſura.

Interpretativa.

Digitized by Google

diſtantem ab vſura. Ad hanc interpretativam reducuntur omnes contractus facti in fraudem uſurarum, ſive in totum, ut *in cap. ad noſtram*, in *cap. illo vos ſuprà quæſt.* 56. ſive in parte, ut in *cap. in civitate de uſur.* Succedanea autem, ut noſtri reditus ad rationem duodecimæ vel quintædecimæ. Omnes enim hi contractus fiunt ad habendum & compenſandum per debitorem temporarium, uſum æris alieni, & in hoc conveniunt, & ad hoc ultimum ſubdiviſionis membrum rediguntur. Cumque omnes fiant ad habendum vel compenſandum per debitorem uſum pecuniæ, omnes de uſura plus minus participant: ſunt enim vel verè uſurarii, vel interpretativè, vel quid ſuccedaneum.

Succedanea.

442. De ratione autem veræ & formalis uſuræ ſtrictè ſumptæ, eſt quòd debitor ſit obligatus ad reſtitutionem, & ad hoc cogi poſſit à creditore, ſive purè, ut in *l. fin. C. de jure dot.* ſive poſt tempus *l. item quia §. fi. de pact. l. 1. C. de condict. ex lege*, & ad aliquid ultra, ſive ſemel, ut in *d. §. ſi tibi*, ſive ſucceſſivè, ut in *dicta l. lecta*, idque propter uſum vel interuſurium pecuniæ. Tunc autem eſt uſura interpretativa, quando ob uſum quidem pecuniæ, ſive ad hoc numeratæ, & per debitorem receptæ, ſive per eum retentæ aliquid penditur, ita ut non poſſit prima fronte diſcerni uſura à ſorte, licet creditor propter conceſſum uſum pecuniæ, non minus lucretur, nec minus in tuto ſit de ſorte recuperanda, quàm in formali uſura. Ex quo patet quòd reditus noſtri uſitati, alia fraude non admiſta, non ſunt propriè nec vera, nec interpretativa uſura: quia ſors perpetuo, & abſolutè alienatur, nec tenetur debitor eam reddere. Conveniunt autem cum vera & formali uſura primò in hoc, quòd pecunia immediatè fructum pecuniarium pro rata ſortis & temporis parit, ſicut in vera uſura: ſecundò in hoc, quòd debitores temporali æris alieni uſu indigentes, his reditibus utuntur, quemadmodum olim ſolebant uſuris uſum pecuniæ redimere: tertiò in hoc, quòd habentes pecuniam otioſam volentes fœneraticam exercere, veteri forma exoleta, hoc commodè utuntur, imò commodius & lucroſius, cum duodecima beſſes excedat. Nec obſtat, quòd ſortem ab initio exigere non poſſunt, tum quia cauſativè poſſunt cum auctuario præterito, hoc eſt niſi velit debitor gravibus his uſuris, alioquin quotidie currentibus, exhauriri: tum quia plerumque creditor tanti nomen ipſum tutò, ut ſolent, collocatum vendere poteſt, ſi indigeat, & ſic ſortem quando volet ab alio recuperare, reliqua quoque præterita à debitore. Et ſic hæc via fœnerandi durior eſt legali debitoribus in ſui curſu, & utilior creditoribus, nec in alium finem reperta eſt, quàm ut hoc modo debitores uſum æris alieni tantiſper dum volent, emere poſſint, utque creditores de uſu pecuniæ collatæ negotiari & ditari poſſint. Et ſic hi reditus veriſſime ſuccedanei ſunt veterum uſurarum, nec poſſunt cenſeri propriè inter negotiationes commutativas, cùm nulla res verè commutetur, & multò minus inter contractus, quibus comparatur uſus rerum, quarum ſalva interim manet ſubſtantia: & ſic neceſſe eſt cenſeri inter contractus quibus æris alieni uſus redimitur.

Hi reditus ſunt genus fœnoris.

443. Quod ſi rectè expendas, utcunque ſibi creditores verbis blandiantur, tamen non minus dicuntur venditores vel locatores uſus pecuniæ, quàm emptores reditus, & viciſſim debitores non minus dicuntur emptores & conductores juris fruendi, ſeu retentionis ſortis, hoc eſt ipſius uſus, quàm venditores reditus. Fac Titium vendere 100. annua pro 1200. ſub facultate redimendi, ego dico quod æquè emit uſum veræ ſortis ad primum annum pro 100. & deinceps pro rata: ita tamen ut ejuſdem pecuniæ uſus ſit ſibi emptus eodem pretio, quandiu uti volet. & donec ſortem reddat, nec habeat creditor interim actionem niſi ad pretium uſus pro rata temporis & ſortis. Et ſic in veritate creditor æquè verè vendit & locat uſum pecuniæ, ſicut is qui vendit vel locat fundum, vel ejus uſumfructum ad tempus pro certo pretio, vel mercede, ita ut ſit emptus vel conductus recipienti pro ſimili pretio, vel mercede pro rata temporis, ſive cum pacto rurſus vendendi vel locandi de trimeſtri in trimeſtre, vel de anno in annum, quamdiu recipiens volet. Ut enim in hac venditione vel locatione fundi vel uſusfructus ad tempus cum pacto continuandi ad voluntatem accipientis non dicitur tradens emere, ſed potius vendere vel locare, ita & in venditione hujuſmodi reditus, ipſa reali veritate inſpecta, quæ verborum formulis mutari non poteſt. Hoc autem ſolum commodi fert debitor præ veteribus uſuris, quod poteſt habere uſum pecuniæ emptum vel conductum, quandiu è re ſua eſt, & ſimul retinet veterem & liberam facultatem ſeſe liberandi, ſorte cum reliquis oblata: quapropter hi reditus tolerantur, & neceſſe eſt tolerari propter crebras hujuſmodi neceſſitates æris alieni tempeſtivè fruendi. Et quæ dico de reditibus, procedunt in venditis vel conſtitutis ad rationem duodecimæ vel quintædecimæ, vel etiam citra, ſupra rationem vigeſimæ partis annuæ ſortis.

444. Secus in emptis ad rationem trientalis uſuræ, vel majori pretio: quia hi non ſpectant ad materiam uſurariam, nec ad hanc ultimam ſpeciem contractuum commutativorum uſus, ſed ſpectant ad priorem illam ſpeciem contractuum commutativorum rerum ſicut emptiones prædiorum. Ratio, quia in iſtis ceſſant prædictæ rationes fœneratitiæ redimendi vel compenſandi uſus æris alieni, & omnis proportio & ſubrogatio loco veterum uſurarum, tam ex parte debitoris, quàm ex parte creditoris. Contrà verò ex parte utriuſque pariter habet locum eadem ratio & proportio juſtificativa, quæ in perpetua venditione & emptione fundi juſto pretio facta. Patet, ſive emptio hujus reditus ſit facta ſimpliciter, & ſic ſine facultate redimendi, prout nunquam (niſi de gratia emptoris) redimibilis eſt, cum legitima indicatura redituum non redimibilium, ſit penſio annua, quinquies & vigeſies multiplicata, *leg. ſi hæres. §. item ſi Reipubl. ad leg. Falc.* Et tunc certum eſt ex parte emptoris, quod non poteſt directò cogere venditorem ad redimendum, nec etiam per indirectum (videlicet damni currentis reditus) propter magnam utilitatem reditus, nec etiam volente venditore, tenetur redemptionem pati, nec ſi emptor maximè cupiat & offerat, veriſimile eſt unquam redemptorum. Et ſic emptor non poteſt ullo reſpectu dici vel cenſeri accipere talem reditum pro uſu temporario pecuniæ, vel in compenſationem uſus temporarii: tum quia ſors nunquam reſtituenda ſperatur: nec reſtitui poteſt invito emptore, nec venditor reſtituere tenetur, nec emptor ſi indiguerit, poterit ab alio ſortem recuperare per venditionem nominis, quia non eſt veriſimile quod illud tanti quanti emit vendere poſſit, ſed longè minus ſecundum communiter accidentia: tum quia tam vilis iſte reditus non eſſet condigna compenſatio interuſurii tantæ ſortis. Et ſic emptor iſte dicitur percipere reditum, non tanquam mercedem temporalis uſus pecuniæ, ſed jure perpetuo & incommutabili, tanquam fructus juris perpetui & incommutabilis, non minus quod emptor fructuo fundi juſto pretio, empti. Pariter ex parte venditoris non debetur uſura, cum nihil ſolvat pro uſu pecuniæ; ſed reditum incommutabilem, cujus juſtum & integrum pretium recepit. Sive autem ab initio data ſit facultas redimendi, tunc multò minus vergit ad uſuram, cum eò magis accedat gratiæ: quia hæc facultas non erat debita, ſed merè gratioſa. Idem ſi ex poſtfacto quocunque modo ſine fraude fiat redimibilis: ſecùs ſi in continenti, mediante reſtitutione dimidiæ partis ſortis, quia tunc vel contractus eſt reformatus, & in reditum

duodecimæ vel circà converſus, *l. juris gentium §. adeo de pact.* vel cenſetur prior contractus factus in fraudem duodecimæ, quod in eundem effectum recidit. Non obſtat ſi dicatur hic reditus habere ſymbolum cum uſura trientali, quæ tamen eſt vera uſura, *d. l. eos*, licet levior *l. ſi legatum in princ. de operib. pub.* quia reſpondeo quod in dicta uſura trientali poteſt debitor cogi reſtituere ſortem ad libitum creditoris, text. *l. ſi. ad fin. Cod. de jur. dot. l. 3. in ſi. de eo quod cer. loco*, & ſic non deſinit eſſe uſura, licet levior. Sed hîc nullo modo poteſt creditor ſortem, nec directò, nec indirectè repetere, nec ſi nomen venditioni exponat, conſequenter hic reditus nullum habet ſymbolum cum uſura trientali; ſed maximè diſcrepât. Præterea etiam formalis ipſa trientalis uſura propter exiguitatem magis eſt actus liberalitatis, quàm negotiationis, magis gratię quæſtui fœneratitio accedit, cùm etiam debitor interim non ſolùm amplius negotiari; ſed etiam prædia comparare poſſit, & de fructibus ſolvere, ut ſuprà *num. 39.* Ex his liquet vulgatos noſtros reditus non eſſe ſpeciem contractuum commutativorum rerum; ſed novam ſpeciem artis fœneratoriæ, in qua non minus utile, quàm jucundum erit paucis oſtendere, in quibus conveniant & diſconveniant cum veteri legali uſura ſeu antiqua fœnerandi arte.

QUÆSTIO LXX.

SYNOPSIS.

1. *Vſura legalis eſt acceſſio quædam principalis obligationis.*
2. *Hæc numquam ſupergreditur duplum.*
3. *Vulgati reditus æternùm currere poſſunt.*
4. *Mutuum accipiens ſervus eſt creditoris.*

Conveniũt in ſeptem. 445. SEptuageſimò quarto, in quibus conveniant & diſconveniant antiquæ legales & noſtrates uſuræ? Hoc ſatis ex abaco & prædictis colligi poteſt; ſed plenioris elucidationis gratià, conveniunt primò in materia: quia utraque eſt incrementum ſucceſſivum pro rata temporis & ſortis, in quo utraque differt à pœna, quæ eſt momentaneum augmentum, licet pœna ſit quædam ſpecies uſuræ impropriè tamen ſumptæ. Secundò conveniunt in fine, quia utraque fuit inventa æris alieni tantiſper fruendi gratià, & utraque eſt penſatio ſeu taxatio interuſurii, ſeu promiſcui uſus pecuniæ. Hinc taliter contrahentes vulgò appoſitiſſimo vocabulo dicuntur dare vel accipere pecuniam ad intereſſe. Tertiò, neutra ſpectat ad contractus propriè commutativos; ſed ad negotiationem ſucceſſivam quæſtuariam uſus pecuniæ. Et in hoc utraque differt à reditibus fundiariis, & etiam ab impoſititiis conſtitutis in compenſationem immobilium, vel ex donatione, vel legato, vel etiam pecunia emptis; ſed ad rationem vigeſimæ quintæ pro uno, vel majori pretio. Tunc enim quia non ſperatur redimi, cum id non expediat debitori, apparet eſſe commutationem perpetuam, & nihil minus quam negotiationem uſurariam. Quartò, utraque certos limites habet exceſſus, ſed non defectus. Quintò, neutrobique creditor debet eſſe certus præciſè de lucro ſeu augmento futuro: quia in utraque neceſſe eſt debitori competere liberam facultatem luendi, ſeque liberandi ſorte cum reliquis præteritis oblata: in quo potiſſimum differt à reditu temporali. Sextò, neutra uſuram uſuræ admittit. Septimò, neutrius exceſſus uſucapione, ſeu quantumvis longa continuatione confirmari poteſt in
Differunt in quinque. futurum. Differunt autem primo in forma, quia legalis uſura eſt mera acceſſio alterius principalis obligationis: noſtrates autem uſuræ ſunt principalis quædam obligatio, & inventum quoddam conſuetudinis hominum, loco veterum uſurarum ſubrogatum. Secundò, quia uſuræ legalis curſus non eſt perpetuus; ſed ipſo jure ceſſat, cum tantam ſummam attigit, quanta eſt ſors: noſtra verò, nec duplo, nec quadruplo, nec decuplo finitur; ſed in infinitum currere pergit, donec redimatur. Tertiò, in illa poteſt creditor nihilominus repetere ſortem, congruo tamen ſpatio data, ut *ſuprà num.* 83. ſed in iſta creditor nullum jus, nullam actionem habet ad ſortis repetitionem. Quartò, in illa fit compenſatio ipſo jure, etiam pro parte: ſecus in iſta *ſupra quæſt.* 43. Quintò, illa ſemper eſt menſtrua, excepto ſolo caſu *novellæ 32. ne quis mutuum dans agricolis*, ubi eſt annua *ſuprà quæſt.* 1. quamquam jure non prohibetur eſſe anniverſaria ad rationem menſtruæ: noſtra verò ſemper eſt annua, quamquam & mẽſtrua vel trimeſtris eſſe poſſit ad rationem conceſſam vel infrà; ſumma autem differentia eſt, quod proprium & peculiare legalis eſt, ut duplum numquam excedat, & poſſit debitor cogi per creditorem ad ſortis reſtitutionem.
Proprium verò & peculiare noſtratis uſuræ eſt, quòd *Αναλογία.*
in infinitum excedere poteſt, & nequit debitor à creditore cogi ſortem reſtituere. Rurſus hæc ſumma differentia mutuam quamdam analogiæ & compenſationis proportionem implicat: ut enim in legali, in poteſtate creditoris eſt, vel purè, vel poſt tempus ſortem repetere, ita juſtum eſt quod non poſſit uſura in infinitum currere; ſed ad certum congruum limitem tantum, videlicet dupli. Et è diverſo in noſtrati, ut non eſt in poteſtate creditoris; ſed ſolius debitoris; quando ſors reddatur, ita æquum eſt reditum in infinitum currere donec redimat: tum quia hæc ſublatio dupli vel alterius limitis cumuli compenſatur cum facultate ſortis repetendæ perpetuò ablata. Et in ſpecie hæc noſtra duodecima proportionatur beſſi legali: primò, quia ut de jure beſſis eſt ſumma mera uſura, ita duodecima eſt ſupremus reditus. Quòd autem beſſis eſſet ſumma uſura, patet, quia jura non permittunt communiter graviorem uſuram, niſi in trajectitiis, & creditore ſuſcipiente periculum ſortis marinum: & ſic illa non eſt mera uſura, ſed partim compenſatio periculi ſuſcepti *ſuprà quæſt.* 3. Secundò, proportionatur beſſi in quantitate, niſi quod duodecima excedit aliquantulum beſſem legalem, qui parit annuatim 8. in 100. duntaxat: ſed noſtra duodecima parit octo & tertiam partem unius, qui exceſſus eſt valde modicus.

446. Et exactè ad amuſſim expendendo, legalis uſura non eſt notabiliter levior noſtra in hoc primò quod beſſis non omnibus; ſed juſtis negotiatoribus duntaxat: at noſtra duodecima omnibus permittitur. Secundò, quòd beſſis aut alia quævis legalis uſura nunquam progreditur ultra duplum, in quo ſors ineſt: ſed noſtri reditus in infinitum, quod videtur gravius. Verum iſtud in effectu rectè conſiderando nihil eſt, quoniam ob id quòd de jure nunquam currit ultra duplum, non ſolent debitores in aliquo relevari, ſed *Reditus noſtri leviores*
magis gravari: hinc enim ſit ut magis ſint ſoliciti cre- *& commodiores legalibus uſuris.*
ditores, ut maturius ſortem cum uſuris exigant, prout de jure poſſunt, *l. ſi. in ſi. Cod. de jure dot.* Et noti ſunt fœneratorum mores, quàm ſint vigilantes & ſolliciti, ne quà contingat pecuniam manere ſterilem, præſertim apud alium, & ſic illa limitatio dupli non tam operatur revelamentum debitorum, quam eorum compulſionem: admonitionem autem, & excita-

Digitized by Google

tionem fœneratorum. At more noſtro licet reditus in infinitum currere poſſit, tamen nunquam poteſt debitor cogi reddere ſortem; ſed reddere poteſt quandocunque libet. Et iſtud cæteris paribus, videlicet conferendo duodecimam beſſi legali, longè tranſcendit omnes conditiones & effectus, quibus beſſis legalis levior videtur: & ſic omnibus deductis, noſtra duodecima eſt levior, utilior & commodior debitoribus beſſe legali. Et in ſumma attento jure, digeſtis uſuræ noſtræ ſunt in effectu leviores legalibus, & ad uſum æris alieni redimendum, & compenſandum. Benè verum eſt quod jure *Codicis per l. eos*, in quantum uſuræ communes ſunt taxatæ ad ſemiſſes, illæ ſunt leviores duodecima noſtra, uno circiter quadrante duntaxat, quo duodecima excedit ſeu antevertit ſemiſſem legalem, videlicet quantum circiter beſſis excedit ſemiſſem: ſed adhuc perpetua ſortis alienatio, quæ fit in duodecima, præponderare videtur illi quadranti: & ſic non eſt verum ſimpliciter, legales uſuras leviores eſſe noſtris & uſitatis: imò juſtè exoleverunt veteres uſuræ: quamdiu enim tolerabantur, omnes indifferenter (illuſtribus exceptis) illiciebantur ab omnibus uſuras ſaltem ſemiſſes exigere, ut ſic nullus ferè contractus, nullum commercium, uſuris vacaret, mutuorum quoque liberalitas & officioſitas ubique frigebat & exoleſcebat, omnium domus & familiæ uſuris implicabantur & divexabantur, quod & dedecoroſum & detrimentoſum erat, quà publicè, quà privatim in tota Republicâ, unde uſuræ illæ meritò odio ſemper habitæ tandem minus dedecoroſa & damnoſa via recepta penitus vetitæ & abrogatæ ſunt. Noſtri verò reditus Juſtiniani quoque tempore inventi & probati, ut infrà *quæſt.* 75. meritò retenti ſunt & ſucceſſerunt, tum ob publicam neceſſitatem alicujus fœnoris retinendi, ut ſuprà *num.* 77. *num.* 441. tum quod hæc forma cõmodior eſt & tolerabilior multis nominibus. Primò, quia dedecus illud publicum & frequentia uſurarum excluditur: nec enim poſſibile eſt paſſim frequentari uſuras, cum non ſit locus fœnori niſi ſorte perpetuò alienata, ut nullus locus fœnori relinquatur, niſi prius deſinat eſſe vera uſura. Secundò, conſequenter honeſtati & puritati commerciorum, & paci & tranquillitati publicæ, & familiarum conſulitur, & mutuo ſua frequentia, & honeſtas conſervatur. Tertiò, ſufficiens medium paſſivè fœnerandi, uſum æris alieni redimendi relinquitur egentibus in communi. Quartò & rapacitati & impreſſioni fœneratorum reprimendæ, libertati verò debitorum ſufficienter conſulitur. Certum eſt enim quod miſeria illa eſt ſervitus debitorum, juxta illud *Proverb.* 22: *Qui accipit mutuum, ſervus eſt fœnerantis*, & pariter occaſio rapacitatis creditoris non conſiſtit propriè in uſuris quæ creſcunt, (quia ſi moderatæ ſunt) ut legales (facile particularibus ſuis ſolutionibus elui poſſunt) ſed in ipſius ſortis vel extorſione, vel fruitione, ſi ſit in poteſtate creditoris exigere ſortem cum uſuris quoties volet, vel ſinere debitorem frui, quamdiu creditor volet, & inſidiari periſtaſi debitoris in quadem anguſtia conſtituti, ut tunc ſortem & uſuras importunè urgere poſſit, & omnia ejus bona & hæredia abſorbere, ſic demum pendere; vera & miſera ſervitus eſt, idque ſervitutis genus tolerare in Republica non eſt aliud, quam cupidis & pleonecticis hominibus (quæ magna ſemper turba eſt) indulgere, & reliquam plebem: imò Rempubl. prodere, & eorum direptioni exponere. Quibus malis non eſt locus per noſtros reditus, ita (*ut ſatis ſuprà diximus*) temperatos: qui licet ſint quædam negotiatio fœneratoria (ut clarè oſtendimus) non tamen ſunt veræ uſuræ, ſed veterum & verarum uſurarum medicinæ, non tamen ſunt favorabiles, ſed odioſi, ut ſuprà *quæſt.* 5. *ad fin.* licet tantò minus odioſi veteribus uſuris, quantò minus nocivi. Quod autem ſcripſit Cyn. *in l. emptione C. Plus valere quod agit.* Gallos legales quidem uſuras ſpreviſſe; ſed adinveniſſe & practicare quadruplo graviores, non de his reditibus, ut ſuprà, temperatis intelligi debet, quos etiam multi ignorant ſpeciem fœnoris eſſe: ſed de fraudationibus, & impiis illis uſuris Lugdunenſibus, quibus nuſquam gentium auditæ ſunt, nec adhuc audiuntur graviores & deteſtabiliores, magno Magiſtratus & Principum flagitio qui eas tolerant, ut infrà *quæſt.* 74. *num.* 580.

Legales uſuræ juſtè vetitæ.

QUÆSTIO LXXI.

SYNOPSIS.

1. *Non ideò perpetuus eſt reditus, ideo injuſtus eſt, modò ſi penſio modica ſit.*
2. *Sine ſorte, nulla eſſe poteſt uſura.*
3. *Legalis & conſuetudinarii reditus collatio.*
4. *Nemo in anno ultra duodecimam lucrari poteſt.*
5. *Ex cauſa venditionis veniunt uſuræ ex mora.*
6. *Sortis diminutio uſuræ quantitatem imminuit.*
7. *Prolatio temporis meliorem facit debitoris cauſam, creditoris deteriorem.*
8. *Redemptio ante tempus interdum creditori nociua.*
9. *Vſuram legitimam egredi non licet.*
10. *Mobilium ratione non impetrantur reſcripta principalia, nec in his locum obtinet* lex 2. Cod. de reſcind. vend.
11. *Conſtitutio Ludouici XI. quæ vetat, ne ſpes meſſis in viridi venundetur, de quibus perſonis loquatur.*

447. Septuageſimo-primò ſuccedit quæſtio. Utri magis accedant reditus temporales, an legali & formali uſuræ, an verò vulgatis his reditibus? Reſpondeo abſolutè reſponderi non poſſe, cùm variæ fingi poſſint formæ redituum temporalium, & ſic modò plus, modò minus de uſura participant. Sunt enim (ut his ſemel exactum finem imponam) non minus quàm tres horum varietates. Prima biceps, videlicet, aut ad tempus certum, ut ſuprà *quæſt.* 63. *cum tribus ſequentibus*, aut ad tempus incertum, ut in *quæſt. ſeq.* Secunda etiam biceps, videlicet aut in fine temporis ſors non debet reddi; ſed prorſus finitur obligatio, ut ſuprà *quæſt.* 63. *cum duabus ſeq.* aut vero reſtat obligatio ad ſortem, ut ſuprà *quæſt.* 66. Tertia verò triceps, videlicet, aut penſio annua eſt æqualis duodecimæ parti ſortis, ut ſuprà *quæſt.* 64. aut eum excedit, ut ſuprà *quæſt.* 63. & *quæſt.* 65. aut verò minor eſt; ut ſuprà *quæſt.* 96. Et rurſus hæ ſimplices varietates invicem plus minus jungi ſeu miſceri poſſunt. Modò ad plenam deciſionem ſufficit dedicere utrumque caſum primæ diviſionis ſeu differentiæ, quæ potiſſima eſt. Aſſumo igitur primò decidendum primum caput, videlicet quando reditus eſt ad tempus certum: & iſtud caput dividitur principaliter in duas

Tres diviſiones redituum temporalium.

Primum caput in tres caſus.

Digitized by Google

formas ſeu caſus, videlicet prima: quando ſors in fine non redditur: ſecunda, quando reddi debet: ſed expeditioris methodi gratiâ divido in tres formas ſeu caſus. Primus caſus eſt, quando ſors in fine non debet reddi; & tamen penſio temporalis interim non excedit duodecimam ſortis partem annuam, ut ſuprà *quæſtione* 64. & ille caſus longiſſimè omnium abeſt ab uſura. Secundus caſus illi oppoſitus, quando tota ſors in fine reddi debet, & quod interim ſolvitur, non imputatur in ſortem, vt ſuprà *quæſtione* 66. Et is caſus omnium proximè accedit veræ & formali uſuræ. Tertius caſus inter utrumque ferè medius eſt, quando ſors in fine non redditur; ſed annua penſio duodecimam ſortis partem excedit, ut ſuprà *quæſt.* 63. *&* *quæſt.* 65. Et iſte caſus non tam recedit ab uſura ut primus, nec illi tam prope accedit ut ſecundus: & ſic eſt quodammodo miſtus. Licet enim prima facie videatur ſimpliciter magis congruere cum primo, quia ſors in fine non redditur: ſed obligatio finitur, tamen non eſt abſolutè verum nec expeditum, quòd conveniat cum primo magis quam cum ſecundo: ſed debet inſpici quantitas penſionis annuæ: ſi enim modicum excedit duodecimam ſortis partem, puta non ultra quintam partem, ut ſuprà *quæſtione* 64. in fin. tunc verum eſt quòd magis convenit cum primo caſu, in eo quòd præ ſecundo caſu multum recedit ab uſura, licet non tantum recedat quantum primus caſus. Aut verò penſio annua multum excedit duodecimam, puta proportione dupla, ut ſuprà *quæſtione* 63. vel ſeſquialtera, ut ſuprà *quæſt.* 65. & tunc magis convenit cum ſecundo principali caſu: & in hoc multum accedit uſuræ & quæſtui fœnerario.

448. Modò ego dico quòd primus caſus non habet difficultatem, non enim ſpectat ad contractus uſurarios, imò ſimpliciter, nec ad negotiationem uſus rerum; ſed ad contractus commutativos, & ad primam ſpeciem negotiationis, eſt enim ejuſdem rationis, ac ſi fundus vel ejus uſusfructus ad certum tempus ematur juſto pretio. Aut ergo non durat tanto tempore ut exceſſurus ſit duplum, & non eſt dubitandum de juſtitia contractus: aut verò tanto tempore duraturus eſt quòd tandem excedet duplum ſortis, & adhuc non ſpectat ad contractus uſurarios? & poteſt penſio eſſe tam modica, ut pretium ſit juſtum, & contractus juſtus & verè commutativus, etiamſi reditus ſit perpetuus, ut ſuprà *quæſtione* 5. *num.* 112. & ſic multum delirarunt Canoniſtæ in hoc articulo: vt ſuprà. q. 64. Tota igitur difficultas reſidet in ſecundo & tertio caſu, ad quam planè ἐξ διδακτικῶς reſolvendam, advertendum quòd in his contractibus quantò ſors citius recuperari poteſt, tantò magis hi contractus mutuo, & ſic fœnori accedunt: quantò verò tardius recuperari poteſt, tantò minus participant de mutuo & fœnore: hæc eſt clavis. Patet, quia præcipuum proprium & peculiare veræ & formalis uſuræ eſt, quod ſors non ſit prorſus alienata, ſed ad libitum creditoris repeti poſſit. Unde ſi ſors omnino & perpetuo ſit alienata, nullo modo eſt, nec eſſe poteſt vera uſura, cùm ſine ſorte vel fundo ſubſiſtere nequeat. Si verò alienata quidem ſit quoad corpora numerata, ſeu eorum proprietatem: ſed non quòd ad genus, quia remanet obligatio ad eandem quantitatem ejuſdem generis & bonitatis, tunc eſt verum mutuum, & accedente auctuario vera & formalis uſura, & hoc caſu ſi obligatio ſortis eſt pura, nullo modo etiam propriè loquendo dicetur ſors ipſa alienata; ſed ad uſum precario conceſſa, id eſt, ad voluntatem creditoris mutuata, ſive gratis, ſive ſub formali uſura. Sors enim propriè non ſunt illa corpora in individuo quæ numerata ſunt, nec in illis poſt traditionem ſubſiſtit. Abeunt enim in creditum, hinc deinceps non ſunt periculo creditoris. Sors autem ipſa de qua loquimur, non eſt quid momentaneum & tranſiens, ſed res permanens: non qualitas vel accidens, nec nudum abſtractum, vel vera & realis ſubſtantia ejuſdem generis, quantitatis & bonitatis, cujus erant corpora in quibus numerata fuit. Non igitur ſubſiſtit in dictis corporibus, quæ tranſeunt in poteſtatem debitoris, ſed in ſubſtantia ejuſdem generis eadem qualitate & quantitate determinata, *ut novè diximus ſuprà num.* 18. Et hæc ſubſtantia, ſive obligatio ad dictam ſubſtantiam, ſi eſt pura, eſt ſolidè in poteſtate ſolius creditoris, & non debitoris, & ſic nullo modo alienata dicitur. Caſus eſt rotundus in *l. rogaſti.* §. *ſi fugitivus de rebus credit.* ubi ſervus habens ſimplicem adminiſtrationem peculii poteſt mutuare, & ibi Alexand. & alii notant, quòd mutuum de ſe non dicitur actus alienationis; ſed adminiſtrationis. Tunc autem rectè dicitur alienata in totum, ſi hæc obligatio in totum eſt remiſſa: igitur ſi ſit debitor ad tempus, non ineptè dicitur alienata ad idem tempus: & ſic quatenus facultas fruendi eſt in poteſtate debitoris, conſequitur veram eſſe dictam concluſionem, quòd quantò ſors citius recuperari poteſt, tantò magis ineſt de ratione mutui, & etiam fœnoris, ſi quid ultra percipitur; quantò verò tardius recuperari poteſt, tantò minus ineſt de ratione mutui & fœnoris.

Clavis.

Sors.

Mutuùm non eſt alienatio.

449. Aſſumo igitur tertium illum caſum, cujus exactum & adæquatum exemplum eſt, ſi quis pro mille ducentis ſtipuletur centum quinquaginta annua uſque ad duodecim annos. Jam autem diximus, ſuprà *quæſt.* 65. *num.* 428. iſtud eſſe juſtum temperamentum, quòd clarius brevi figura proportionum legalis uſuræ, duodecimæque adinvicem, & dicti reditus ad utramque, oculis expoſita, quàm longiori ſermone probabitur.

Primum exemplum.

In communi

- **In communi uſura juris**
  - oportet
    - Semiſſem non excedi pro rata ſortis & temporis.
    - Liberam eſſe luendi facultatem.
    - Curſum ſiſti, cùm ſortem æquaverit.
  - licet debitorem cogere ad ſortis reſtitutionem.

- **In vulgatis reditibus**
  - oportet
    - Duodecim non excedi.
    - Liberam eſſe luendi facultatem.
    - Debitorem non teneri ſortem reſtituere.
  - licet
    - ut currat in infinitum.
    - excedere ſemiſſem juris plus tribus unciis.

- **Reditus temporalis 150 uſque ad 12. annos pro 1200.**
  - Fœnore legali
    - gravior
      - 1. quia non poteſt liberè lui.
      - 2. quia pars ſortis quotannis redditur ſine diminutione uſuræ.
    - levior
      - 1. minore uſura.
      - 2. particulari luitione
      - } hæc duo præponderant duobus præcedentibus.
  - Reditu vulgato
    - gravior
      - 1. quia ſors debet reddi.
      - 2. quia non licet liberè luere
      - 3. quia non minuitur uſura in fine pro rata ſortis, ſed eſt uniformis.
    - levior
      - 1. ob particularem luitionem.
      - 2. ob uſuram dimidio minorem.
      - } hæc duo communiter præponderant tribus præcedentibus.

Ad oculum vides hunc temporalem reditum minus lucroſum eſſe creditoribus, & minus gravem debitoribus, utroque & legali & uſitata uſura: in cujus fraudem non poteſt cenſeri hic contractus fieri, & multò minus in fraudem alicujus juſtæ negotiationis, & ſic non eſt dubium quin juſtus & tolerabilis ſit, *per not. ſuprà quæſt.* 67. Non tamen hæc ſcribo comminiſcendis aut confirmandis novis ſpeciebus fœnerandi, ſed ad omne genus fœnoris (quantum ſalva communi commerciorum neceſſitate & utilitate fieri poteſt) reſtringendum, & quam penitiſſimè ne quovis modo excedatur, temperandum. Hujus autem noviſſimi contractus temperatura quàm exacta & abſoluta ſit, ſeipſa oſtendit. Cùm enim debitor non poſſit liberè perpetuò frui ſorte, prout poteſt in duodecima; imò nec poteſt tota ſorte frui ad malum tempus, ſed quotannis partem reddere cogitur: liquet quòd communiter detrahitur pars dimidia, ſaltem non minus dimidia utilitatis interuſurii dictæ ſortis, quam communiter debitor habiturus erat in duodecima: igitur ad minus dimidia uſuræ, ſeu incrementi detrahi debet. Et adhuc ſubtiliter deducendo, ut ſuprà *quæſt.* 65. *num.* 427. dici poſſet quòd hîc non detrahitur dimidia, ſed longè minus dimidia uſuræ pro rata temporis & ſortis penes debitorem manentis. Verum non puto dictam ſubtilem ſubductionem admittendam, duplici ratione: prima, quia excluderetur omnis uſus (tanquam prorſus inutilis) horum redituum temporalium, de quorum utilitate & juſtitia patuit ſuprà *quæſt.* 67. Secunda, quia quod debitor non fruitur ſorte toto tempore, ſed quotannis partem repræſentat, non eſt omni reſpectu ad incommodum debitoris: quia non ſolum operatur diminutionem utilitatis fruendi (quod eſt in commodum debitoris) ſed etiam adfert ei utilitatem ſe liberandi à ſorte, particulari ſolutione, quod eſt ad commodum debitoris. Unde iſtud non debet ex una parte tantùm conſiderari, videlicet ad allevandum debitorem dumtaxat, ſed etiam ad commodum creditoris, & proportionaliter compenſari. Et ſic puto ſatis eſſe ad juſtitiam & tolerantiam hujus contractus, dimidium lucri ſeu incrementi in duodecima conceſſi detrahi, tota ſorte ſimul & ſemel inſpecta, ſine alia ſubductione: nec etiam puto majus lucrum tolerandum in hac ſpecie contractus per prædicta.

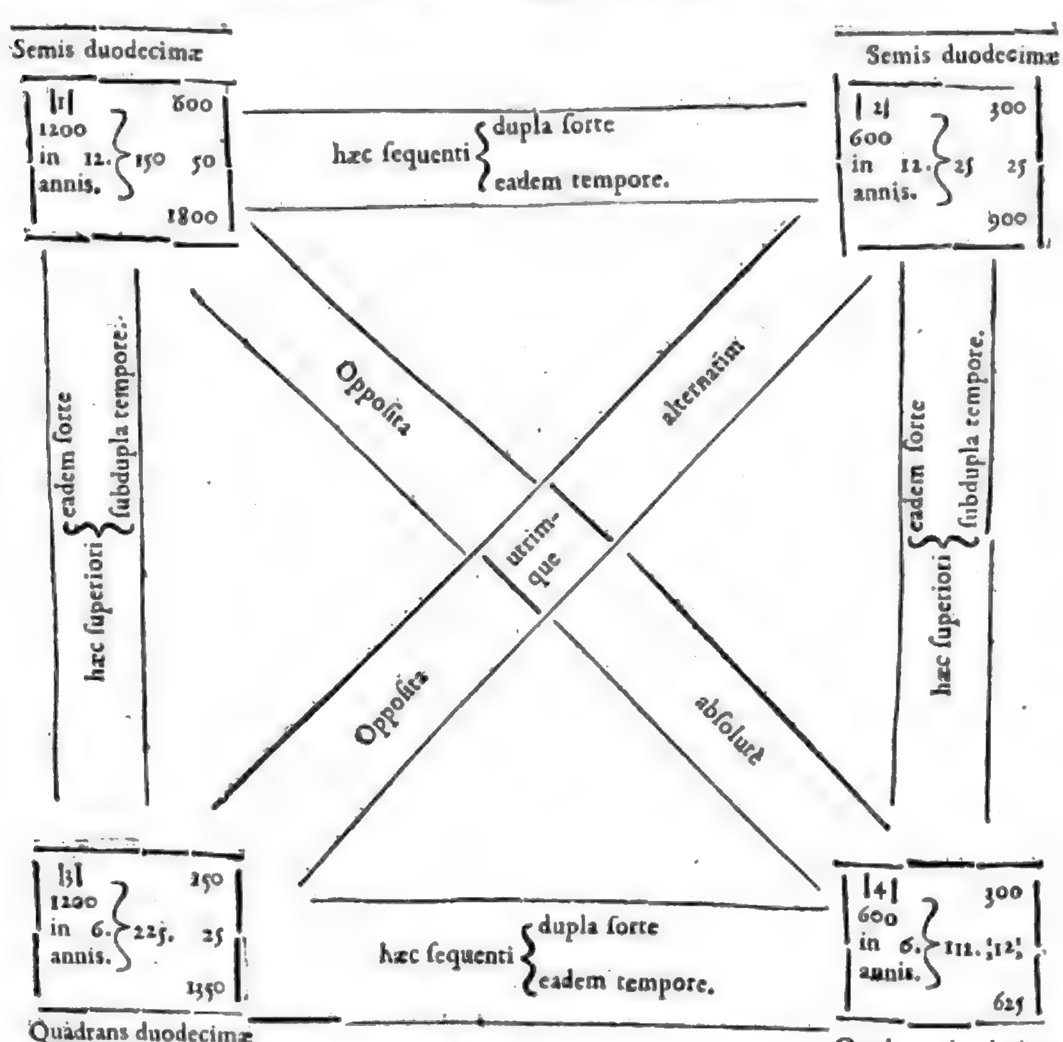
451. Quid ergo ſi quis dimidiato pretio emat eundem reditum dimidiati temporis, puta 150. lib. reditus annui uſque ad ſex annos duntaxat pro 600. lib. Videtur eadem ratione licitum & tolerandum. Patet, quia quantò minuitur ſors, tantò etiam diminuitur reditus duratio: & ſic videtur omnino eadem proportio, ergo idem jus. Patet etiam per demonſtrationem Mathematicam: quia ſicut ſe habet major ſumma ad majus commodum, ita minor ſumma ad minus commodum: ſi igitur dans 1200. poteſt ſuperlucrari dimidiam ſortis, videlicet 600. emendo reditum temporalem 12. annuorum: igitur dans 600. & ſic ſubdimidiatam ſortem, poteſt lucrari dimidium hujus dimidiatæ ſortis, videlicet 300. emendo reditum dimidiati temporis, videlicet 6. an. ut ſuprà *quæſt.* 67. *num.* 437. Breviter in contrarium eſt veritas, nec enim hic reditus proportionatur priori, ſed illum dupliciter excedit. Primo, quia in 6. annis, & ſic duplo citiùs recuperatur ſors, quàm in priore contractu. Secundo, quia licet hîc ſit diminuta ſors de dimidia, non tamen diminuitur uſura, ſed exigitur quanta exigi poteſt in vera duodecima. Patet, quia duodecima annua hujus ſortis eſt 50. ſed exigit 100. annuatim, & rurſus 50. annuatim, donec finiatur reditus, & ſic ſolidam duodecimam: & tamen in hoc contractu ſors non in tantum alienatur, ſicut in duodecima, quam multis

Secundum exemplum.

Digitized by Google

modis excedit: imò nec in tantum alienatur ſicut in priore ſpecie, ubi non reſtituitur ſors, niſi per 12. vices & 12. annos: ſed hic hac ultima ſpecie ſors duplo citiùs recuperatur, & tamen ibi in priori ſpecie non poteſt ſors in anno parere ultra ſemiſſem duodecimæ ad ſummum. Non obſtat quòd hic creditor non habet in fine temporis incrementum, niſi ad dimidiam ſortis: tùm quia habet illud in ſex annis, & ſic duplo citiùs quàm in priore contractu, ubi non habet iſtud lucrum dimidiæ, niſi poſt 12. annos: tum quia uſura potiſſimè pro rata temporis decurrit & menſuratur, ut ſuprà *quæſt*. 3. & 4. Et ſicut in anno non poteſt quis lucrari ultra duodecimam ſortis, etiam in formali duodecima: ita in 6. annis non poteſt lucrari ultra ſemiſſem ſortis, etiam in formali duodecima. Ergo in forma hujus reditus, ubi lucrum debet eſſe ſaltem dimidio minus, non poterit lucrari niſi ſemiſſem duodecimæ in 12. annis, & quadrantem duodecimæ in 6. annis. Non obſtat argumentum contrarium, quia utcumque oculos ad pauca aſpicientium perſtringat, tamen eſt fallaciſſimum. Eſt enim idem ac ſi quis colligat, quòd quantò tempus fruendæ ſortis minuitur, tantò augeri poſſit uſura, quod præpoſterum eſt ac ridiculum: quoniam diminutio temporis in hac materia diminuit uſum & commoditatem ſortis: & ſic non debet adduci pro cauſa conſervationis vel augmenti uſuræ, ſed pro cauſa diminutionis. Prima igitur illa ratio, quòd hic quantò diminuitur ſors, tantò reditus abbreviatur, duplicem (in hac materia, in qua eidem ſucceſſivæ penſioni, & ſortis reſtitutio, & uſuræ præſtatio implicitæ ſunt) fallaciam implicat. Primam, quia hæc decurtatio temporis non facit meliorem, ſed deteriorem cùm fruendæ tum luendæ ſortis conditionem. Et ſic non ſolùm non debet impedire, vel compenſare diminutionem uſuræ, pro rata ſortis: ſed etiam novam diminutionem uſuræ inducere. Secundam, quia verbum (abbreviatio reditus) prima facie ad pauca advertentibus videtur ſonare ſolam abbreviationem uſuræ: ſed non eſt ita, quia principaliter efficit repræſentationem citeriorem ſortis: & ſic clarum eſt, quod in hoc ſecundo exemplo, in quo non ſolum ſors dimidio minuitur, ſed etiam tempus reſtituendæ ſortis duplo acceleratur, neceſſe eſt duplicem uſuræ diminutionem fieri: primam ratione ſortis diminutæ, ſecundam ratione temporis diminuti. Hîc enim minus eſt debitoris commodum, quàm in priore exemplo, in duobus: primo in minori ſumma ſortis, ſecundo, in citeriori repræſentatione, & breviori fruitione: & ſic non ſufficit commodum creditoris ſeu uſuram minui in duratione ſed pro rata temporis, ſed debet etiam minui pro rata ſortis.

452. Quanta ergo erit hoc ſecundo exemplo diminutio uſuræ? Et videtur quòd ad quadrantem duodecimæ, ut in ſubjecta figura: quia primò debet diminui uſura pro rata ſortis, & ſic pro dimidia. Unde ſicut in priore exemplo non ſolvuntur ultra 50. pro uſura ad inſtar ſemiſſis duodecimæ, ita hoc poſteriore exemplo non debent ſolvi ultra 25. pro uſura ad inſtar ſemiſſis, rurſus & ſecundò: quia non ſufficit hic uſuram ſemel diminui pro rata ſortis dimidiatæ ſed etiam rurſus diminui debet pro rata temporis dimidiati, & ſic pro alia dimidia. Unde ſequitur quòd pro uſura non ſolventur ultra 12. cum dimidio, ad inſtar quadrantis duodecimæ. Utque hæc dilucidius, & minori ſtudioſorum labore percipiantur, proximam figuram ſubjunxi indagatricem.

Digitized by Google

In qualibet cellula primò in medio ſignatur caſus contractûs, & ruſus ſeorſum quantitas uſuræ currentis, deinde in ſummo cumulus uſuræ ſeu lucri totius, & imo cumulus ſortis & lucri ſimul. Ut prior cellula ad collateralem ſequentem dupla ſorte tantùm: ita dupla uſura excedit, tam in curſu quàm in cumulo. Ut ſuperior excedit ſuam inferiorem duplo tempore: ita & dupla uſura currente, ſed quadrupla in cumulo. Ut verò ſuperior dextra tranſverſalis inferiorem ſuam tranſverſalem duplo & ſortis & temporis excedit: ita quadrupla uſura currente, & octupla in cumulo excedit. Ut autem ſiniſtra ſuperior & dextra inferior tranſverſales invicem eodem modo excedunt & exceduntur, ita velut compenſatione factâ eadem currit uſura, licet ſuperior tantum excedat in cumulo, quantum excedit in tempore. Monadici verò numeri in capite, ordinem cellularum, puta prima primam, ſecunda ſecundam notant.

Præterea quòd hæc reductio ad quadrantem in hoc ſecundo exemplo cùm ſortis tum temporis dimidiati, nec in exemplo ſolius temporis dimidiati, ut in caſu tertiæ cellulæ, neceſſaria videatur, non ſolùm per analogiam dictæ proportionis, ſed etiam per experimentum reale rationis & ſenſus communis oſtendo. Si quis enim de facto mutuat 1200. uſque ad annum, ut eo lapſo recuperet ſortem & 50. ad inſtar ſemiſſis duodecimæ, non facit tantam gratiam debitori, nec ſe tam gravat, quàm ſi ſub eodem annuo auctuario mutuaret uſque ad 12. annos, ita ut teneretur debitor reddere particulatim ſingulis annis, ut in primo exemplo: ergo non debet tantum commodi habere. Aſſumptum liquet, quia in primo exemplo debitor habet duplex notabile commodum: primum, jus fruendi majori parte ſortis ad multos annos: ſecundum jus ſeſe duodecim particularibus cum magnis intervallis ſolutionibus liberandi, quibus commodis hoc caſu privatur, quia tenetur ſemel totum ſolvere in fine anni. Igitur non poteſt creditor tantum commodi ſtipulari, quantum poteſt in primo exemplo, in quo non poteſt ſtipulari ultra ſemiſſem duodecimæ: igitur hoc caſu non poteſt ſtipulari uſque ad ſemiſſem duodecimæ ſortis, ſed longè minorem uſuram. Confirmatur, quia vetus uſura meritò exolevit, nec eſt in uſum reducenda: ſed hic caſus ob brevitatem dilationis proximè accedit vero mutuo, in quo ſors non cenſetur in effectu alienata: quia etiam in vero & mero mutuo, etiam nulla dilatione data, non poteſt ſtatim ſors repeti, ſed congruum aliquod intervallum fruendæ ſortis datum intelligitur, ut diximus ſuprà *num.* 85. Et ſic dilatio eſt valde brevis, nullam licet uſuram ſtipulari, ne veteres uſuræ reducantur: ſi verò dilatio ſit notabilis eatenus dicitur ſors alienata, nec adhuc licebit tantum uſuræ ſtipulari, quantum in longiori dilatione & alienatione, ſed pro rata ſeu modo dilationis. Qui modus non videtur melius deſignari poſſe, quàm ſuprà figuratum eſt, videlicet ut quemadmodum ſi dilatio & ſolutionum diſtributio ſit in duodecim annos, tunc licet ſtipulari uſque ad ſemiſſem duodecimæ ſortis ſingulis annis, & non ultra: ita ſi dilatio dimidio breviata ſit, eadem ſorte manente, liceat ſtipulari uſque ad dimidiam dicti ſemiſſis, hoc eſt uſque ad quadrantem duodecimæ ſortis ſingulis annis, & non ultra, quod etiam neceſſariò clariùs oſtenditur. Fac eadem dilatione ſtante ſortem dimidio minutam, ut in ſecunda ſuperiori cellula, certum eſt quòd ſemis duodecimæ ſortis ſunt viginti quinque duntaxat. Si igitur hunc ſemiſſem in tam longa dilatione, & cum multis particularibus conditionibus excedere non licet, ut dictum eſt, & diminuta commoditate ſolutionis & dilationis neceſſariò diminuenda ſit uſura pro rata, ſequitur quod dicta diminutione facta ad dimidiam, quòd eadem uſura debet dimidio minui, & ſic ad quadrantem duodecimæ totius reduci, ut in ultima cellula dictæ figuræ, quod rurſus oſtenditur. Aſpice primùm ſuperiorem cellulam (quòd eſt primum illud exemplum à nobis datum) vides quod ibi ſumma & juſta ratione & temperatura reſtringitur uſura annua ad ſemiſſem duodecimæ ſortis totalis, licet dilatio & diſtributio ſortis ultra longum tempus excurrat, in & per duodecim annos. Igitur in ſua inferiori cellula, ubi eadem ſorte manente dilatio & ſolutionum diſtributio ad tempus dimidio minus, videlicet ad ſex annos, reſtringitur, non debet permitti tanta uſura, ſicut in ſuperiori cellula; ſed dimidio minor, & ſic ad quadrantem duodecimæ totius ſortis, ut vides in figura. Alioquin ſi propter accelerationem repræſentationis ſortis, & reſtrictionem facultatis per multas particulares ſolutiones & intervalla ſolvendi non diminueretur uſura, ſequeretur magna diſproportio & iniquitas per prædicta. Ut igitur hoc caſu primæ inferioris cellulæ, eadem ſuperioris cellulæ ſorte manente, diminuitur debitori commodum & ſpatium fruitionis in dimidia: neceſſe eſt dimidio minui uſuram, quæ in caſu primæ cellulæ ſumma eſt, quemadmodum uſura, quæ in caſu ſecundæ ſuperioris cellulæ ſumma eſt, debet dimidiari in caſu quartæ ſeu inferioris ſuæ cellulæ, ut probatum eſt. Et ſecundùm hæc adeo quadrant illa quatuor proportionabilia, ut unum aliud neceſſariò probet & inferat, & unaquæque collateralis collateralem ſuam, & unaquæque ſuperior inferiorem ſuam cellulam, & viciſſim è diverſo, ſeſe probent & elucident, etiam per Mathematicam (ut videtur) demonſtrationem.

452. Et ex illis quatuor reliqui caſus ad eandem proportionem relati decidi poſſunt, verbi gratia. Accipe caſum ultimæ cellulæ, quæ eſt illud ſecundum exemplum, ſuprà *num.* 451. & diminue primò ex una parte ſeu latere, videlicet dimidiando tempus, eadem ſorte manente, & tunc ad eandem proportionem ſequitur, quòd uſura ſemel dimidio minui debet: ita enim ſit in ſua collaterali ſeu tertia cellula, reſpectu ſuæ ſuperioris: & ſic pro 600. libris in tres annos licebit ſtipulari 206. ¦. & ſic dimidium uſuram dictæ ultimæ cellulæ, quæ eſt 12. ¦. dumtaxat. Secundò diminue eundem caſum ex altero latere tantùm, videlicet dimidiando ſortem, eodem temporis ſpatio manente, puta 300. in 6. annos: & idem dicendum, videlicet dimidiandam uſuram dictæ ultimæ cellulæ, & ſic quotannis uſque ad ſex annos licebit ſtipulari 56. ¦. Hi enim ultimi caſus utrimque, ſed æquipollenter oppoſiti ſimiles ſunt, & eadem proportione metiuntur, ut patet in figura in ſiniſtra tranſverſali. Tertiò, eundem caſum diminue utroque latere, videlicet tam in tempore quàm in ſorte, puta 300. libras in 3. annis, & tunc prior uſura, videlicet caſus integri dictæ ultimæ cellulæ, debet duplici reſpectu, & ſic bis diminui, conſequenter ad dimidium dimidiæ, ſeu quadrantem uſuræ dictæ ultimæ cellulæ reduci: & ſic licebit ſtipulari 103. ¦. quolibet trium annorum, & non plus. Sed hic incidenter ſeſe obtrudit quæſtio non inutilis. Quid ſi tempus rurſus abbrevietur? Et primâ facie non videtur admittendum ullum pactum queſtus uſurarii vel incrementi, quoniam ob tam brevem dilationem non dicitur ſors in effectu alienata, ſed cenſetur merum mutuum ad voluntatem creditoris, ſaltem poſt breve tempus reſtituendum. Unde non debet eſſe locus uſuræ etiam largè ſumptæ, niſi ſors non debeatur ex mutuo ſeu numeratione creditoris, ſed ex venditione, vel alia juſta cauſa, ex qua venire poſſunt uſuræ ex mora, ut dicemus infrà *quæſt.* 74. Itidem ſi ſors eſt valde modica: quia hæc pacta interuſurii compenſativa fundantur in compenſanda utilitate fruitionis æris alieni, tempore & ſorte notabilis,

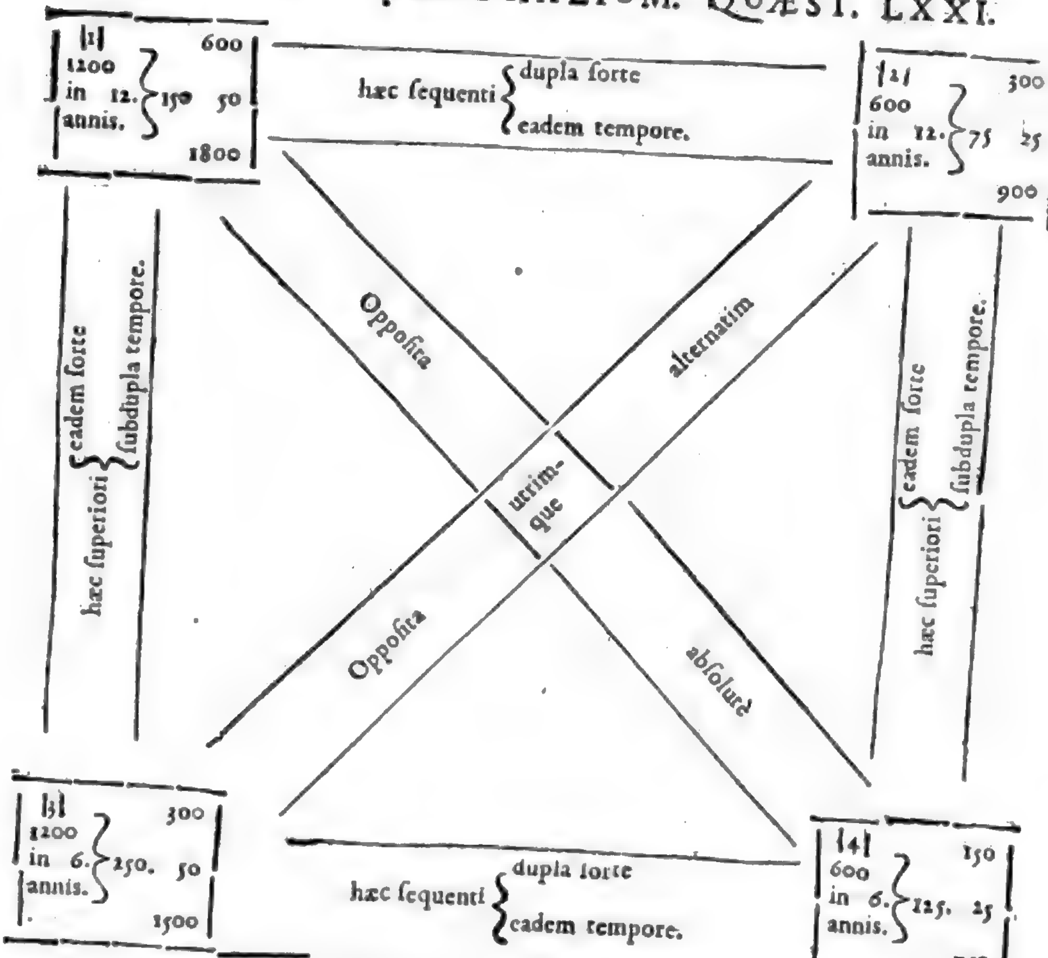
Pro modico an debeat admitti fœnus?

quæ probabilis utilitas ceſſat in modico tempore, vel modica ſumma. Sed certè licet non ſubſit tanta utilitas ſeu intereſſe ex parte creditoris, non minor tamen, imò major ſubeſt ex parte debitoris, cui vario fœnore contracto in diverſis modicis ſummis, novum hoc commodum accedet, quòd particulari luitione faciliùs liberari poterit. Itaque fœnus quidem negotiativum æquè in parvis ſummis & brevi tempore, intra tamen ejuſdem proportionis limites tolerandum: ſed in fœnore incidenti ea ratio ceſſat, nec de facili habenda ratio interuſurii brevioris ſummæ vel temporis.

453. Redeundo ad rem, ſecundùm prædicta non procedit exemplum, de quo ſuprà *quæſt.* 67. *num.* 436. ſed ibi pro quingentis libris non liceret ſtipulari ultra centum & decem libras, octo ſolidos, & quatuor denarios annuos uſque ad quinque annos. Et in ſumma utriuſque dextræ collateralis cellulæ uſura debet eſſe utroque reſpectu, videlicet curſus & cumuli, dupla ad uſuram oppoſitæ ſuæ collateralis. Uſura verò utriuſque ſuperioris cellulæ debet eſſe dupla in curſu, & quadrupla in cumulo ad uſuram ſuæ inferioris cellulæ. Uſura verò dextræ ſeu primæ ſuperioris tranſverſalis cellulæ debet eſſe quadrupla in curſu, & octupla in cumulo, ad uſuram inferioris ſuæ tranſverſalis. Uſura verò ſiniſtræ ſuperioris tranſverſalis eſt æqualis uſuræ inferioris ſuæ tranſverſalis in curſu, ſed in fine ſeu cumulo uſura ſuperioris duplo excedit
Tempus potiſſima menſura uſuræ. uſuram inferioris. Et ſic ubi eſt idem tempus, eadem eſt proportio uſuræ, licet ſit diverſitas ſortis, ut patet in utriſque collateralibus: habent enim eandem invicem vel ſemiſſis vel quadrantis proportionem. Sed ubi eſt diverſum tempus, tunc indiſtinctè diverſa eſt ratio, proportio ſeu menſura uſuræ, ut patet inter omnes ſuperiores & inferiores ad invicem, ſive directas & perpendiculares, ſive tranſverſales cellulas: idque ſive inter eas ſit identitas ſortis, ut in directis, ſive diverſitas ſortis, ut in tranſverſalibus: quarum omnium ſive perpendiculariter, ſive tranſverſaliter mutuò ſeſe aſpicientium. Si una ſemiſſis uſuræ, altera quadrantis habet proportionem, idque propter ſolam temporis differentiam: nec immeritò, quia potiſſimum fundamentum & menſura uſuræ eſt tempus, ſeu ſpatium fruitionis. Uſura enim legitima nihil aliud eſt, quàm juſtum & æquabile pretium promiſcui interuſurii ſeu fruitionis, pro rata ſeu menſura temporis: ex quibus nihil exactius aut juſtius videtur proportione ἢ τῆ συμμετρεία dictæ primæ figuræ. Et ſic expeditum videtur quod in dicto ſecundo exemplo ſuprà *num.* 451. debeat uſura omnino reduci ad quadrantem duodecimæ ſortis.

434. Sed utcunque hæc plenioris diſcuſſionis gratia ſic munita, ſolida & ineluctabilia videantur, tandem decidendo dico, quòd ſufficit reduci ad ſemiſſem ſortis ſuæ totalis, ut in primo exemplo dictum eſt, ut ſic pro 600. liceat emere reditum annuum 125. uſque ad ſex annos, ſine fraude uſuraria. Prior autem illa figura non peccat in duabus ſuperioribus, ſed in duabus inferioribus cellulis tantùm, quod verum eſſe probo per ſenſum communem, & civilem rationem. Primò, ut enim modus uſuræ largè ſumptæ non ita laxandus eſt, ut legitimum modum excedat, tantumve lucri afferat, quantum juſta & laborioſa negotiatio: ita nec è diverſo uſque adeo reſtringendus, ut penitus inutilis ſit, & ſic excludatur commercium æris alieni commodè fruendi & compenſandi, duriore interim fœnore admiſſo. Quotus autem quiſque de interuſurio æquabili pacturus, vellet dare ſexcenta pro centum & duodecim cum dimidio annuis, uſque ad ſex annos duntaxat? nullum enim haberet commodum interuſurii. Patet, quia vel incommodum tot particularium ſolutionum per tot notabilia intervalla præponderat illis ſeptuaginta quinque, quæ ſortem in fine excedunt: & ſic interuſurium ipſius ſortis remanet abſque compenſatione. Conſequenter prior figura non poteſt ſtare, quia etiam ſecundùm eam ſequeretur, quod pro 600. in tribus annis non poſſet creditor capere ultra ſex cum quadrante annuatim, & ſic octodecim cum dimidio duntaxat ultra ſortem in fine triennii, quod eſſet ridiculum: quia ſemis legalis etiam pro ſolo primo anno, aſcendit ad triginta ſex, & quadrans legalis, qui magis eſt excluſio uſuræ quàm uſura, aſcendit ad octodecim, etiam pro primo anno tantùm, & tamen hoc caſu creditor primo anno non acciperet niſi ſex cum quadrante: & ſic ſextam ferè tantùm partem ſemiſſis legalis, ſeu uſuram propè uncialem: & adhuc teneretur recipere ſortem per ſex particulares ſolutiones, cum notabilibus intervallis. Secundò probo, quia non dubitatur quin juſtum ſit pecuniæ interuſurium, quantum ex reditibus prædiorum (quæ ex ea pecunia perpetuo & juſto pretio emi poſſent) colligi poteſt, ut ſuprà *quæſt.* 5. nec etiam dubitatur quin fundus viginti quinque reditus annui ferens, emi poſſit juſto pretio pro ſexcentis, ſub facultate redimendi uſque ad tres annos, vel etiam uſque ad annum, per notata ſuprà *quæſt.* 35. & *quæſt.* 56. licèt non teneatur creditor recipere redemptionem per partes. Igitur multò minùs dubitandum, quin eodem pretio emi poſſit reditus annuus centum vigintiquinque uſque ad ſex annos: quia tunc debitor non ſolùm non verſatur in tanto periculo perdendi temporis facultatem redimendi, ſed etiam habet aliud commodum, videlicet, quòd poteſt ſe liberare multiplici particulari ſolutione: & tamen in effectu non plus ſolvit tam in principali quàm in uſura, & adhuc non cogitur cedere poſſeſſioni fundi ſui, ſed per manus ſuas ſolvit, quod eſt levius, ut ſuprà *num.* 115. & *num.* 267. Tertiò probatur civili ratione, quia hæc uſura vigintiquinque in 600. per ſex annos reſtituenda, non excedit ſemiſſem totius ſortis duodecimæ: multùm etiam recedit à ſemiſſe legali, quo ferè tertia parte minor eſt, totâ ſorte inſpecta: igitur nequit cenſeri improba vel exceſſiva uſura. Quartò probatur ratione & proportione Arithmetica: quia ſicut ſe habet caſus primæ ſuperioris cellulæ ad caſum ſuæ inferioris, & è diverſo: & eodem modo de caſu & uſura ſecundæ ſuperioris cellulæ, ad ſuam inferiorem in identitate ſortis, & duplicitate temporis: omninò enim conveniunt ſorte, ſolo verò tempore differunt: igitur non debet eſſe differentia inter uſuram utriuſque caſus, niſi ratione ſolius temporis dumtaxat, ut videlicet in ſuperiore caſu longiore ſeu duplo tempore currat, quàm in inferiore caſu: & idem in ſecunda, ſuperiori cellula, & ſua inferiori. Igitur utriuſque inferioris cellulæ uſura non debet differre ab uſura ſuæ ſuperioris, niſi in ſola duratione temporis. Et ſic prima figura debet in inferiori cellula corrigi in hoc, ut in priore inferiori currant 50. & in ultima currant 25. pro uſura temporali: & ſic per omnes cellulas currat uniformiter ad rationem ſemiſſis duodecimæ ſortis ſuæ totalis. Et hæc veritas, ut vides in ſequenti figura deciſiva.

Digitized by Google

Hujus figuræ veritas cùm ſeipſam oſtendat, verborum adminicula non deſiderat *l. 1. C. ſi minor ab hereditate ſe abſtinere.* Ad argumenta verò primæ partis & figuræ, quæ reducuntur ad unum, videlicet, quòd uſura debet minui non ſolùm pro rata ſortis, ſed etiam pro rata temporis ſeu fruitionis, reſpondeo, quòd etiam in hac ſecunda figura minuitur in ſingulis cellulis à prima, & pro rata ſortis, & pro rata temporis. Patet primò in ſecunda & collaterali, ubi non eſt niſi dimidium ſortis, licèt ſit idem tempus, & totidem duodecim annuæ particulares ſolutiones: ideò ibi uſura iminuitur pro rata ſortis, ſcilicet ad 25. ſed non pro rata temporis: quia currit uſque ad illud tempus duodecim annorum, quemadmodum reſtitutio ſortis per ſolutiones particulares totidem annorum dilata eſt in hac cellula, ſicut in prima. Secundò, in tertia cellula, ubi eſt tanta ſors quanta in prima. Et ſic tanta uſura currit quanta in prima, nec minuitur pro rata ſortis, quia ſors non eſt diminuta: verùm quia reſtitutio ſortis non eſt dilata in tam longum tempus, nec in tot particulares ſolutiones, ſicut in prima, ſed ad durationem vel fruitionem & ſolutionum diſtributionem dimidio minorem, ideò eadem uſura ſemis, in ſui duratione, pro rata hujus temporis ſeu durationis minuitur, ut non currat niſi dimidio tempore quàm prima. Non autem debet iterum diminui, quia non eſt hîc niſi unica ratio diminutionis. Ideò in quarta & ultima cellula, ubi eſt duplex diminutio, prima ſortis, altera temporis, meritò duplex fit uſuræ diminutio: una ratione ſortis ad dimidiam ejus quantitatis, quæ currit in prima cellula, quemadmodum hîc ſors eſt dimidio minor: altera ratione temporis, quia hæc uſura diminuta non currit niſi uſque ad tempus dimidium primæ, prout hîc eſt tempus dimidio minus, quàm in prima: & hæc duplex diminutio ſufficit, quemadmodum non eſt niſi duplex ratio diminutionis. Et hæc vera eſt & *γνίνα* proportio, ut patet in dicta ſecunda figura, cui ſtandum: quia ut diminutio ſortis operatur diminutionem quantitatis uſuræ currentis, quæ ſoli ſorti correſpondet, & ad eam ſolam refertur & menſuratur, ita diminutio temporis operatur diminutionem cumuli, ſeu ſummæ totalis uſuræ: Diminutio enim temporis non diminuit uſuram aliàs curſuram pro tempore diminuto, ſed illam pro eodem tempore in totum præcidit & impedit: & ſic diminutio temporis ſeu durationis pro dimidia, aufert funditùs dimidium uſuræ futuræ, ſeu cumuli. Et ſic neceſſe eſt ſtare huic ſecundæ figuræ, nec poteſt major à prima cellula diminutio fieri, ſervata vera proportione. Et ſic per omnes currit ſemis duodecimæ, quod juſtum eſt, prout juſtum eſſe probatum fuit in primo caſu. Conſequenter non currit major uſura pro rata ſortis cujuſque caſus. Et ſic uſura undique eſt eadem & æqualis pro rata ſortis & temporis, ſeu ſpatij, tam in curſu quàm in cumulo. Patet, quia ut in prima cellula uſura facit unciam ſortis in biennio & ſeſquiunciam in triennio, ſextantem in quadriennio, quadrantem in ſexennio, & ſemiſſem ſortis in duodecim annis: ita in ſecunda cellula uſura pariter facit eodem modo unciam ſuæ ſortis in biennio, ſeſquiunciam in triennio, & ſic deinceps. Et ſimiliter in tertia cellula uſura facit unciam ſuæ ſortis in biennio, quadrantem in ſexennio, & ſic de aliis. Idem in ultima cellula. Quòd autem in his duabus inferioribus cellulis cumulus uſuræ non excedit quadrantem ſortis ſuæ, non eſt quin ſit eadem omninò proportio currentis uſuræ, ſed quia duplo citiùs quàm in inferioribus cellulis finitur curſus uſuræ, in inferioribus duplo citiùs ſors ſua repræſentatur. Et hæc vera & abſoluta proportio: quia ſinguli caſus eandem omninò habent juſtitiæ, medij, & æqualitatis rationem temperaturam, *συμμετρίαν*, & omnia invicem pulchrè & ad amuſſim correſpondent. Et idem dicendum de juſtitia & æquabilitate

Digitized by Google

omnium cæterorum caſuum eandem uſuræ proportionem non excedentium.

456. Summa ad juſtitiam & æquabilitatem horum miſtorum temporalium redituum, videlicet quæ tempore prorſus finiuntur, & in quibus integra penſio annua duodecimam totius ſortis excedit, requiritur & ſufficit, ſorte primum æqualiter diſtributa, per omnes conventas penſitationes quod ſupereſt in ſingulis annuis penſitationibus, rationem ſemiſſis duodecimæ totius ſortis non excedere. Et in ſumma, quod facta æquali deductione ſortis ſuper penſione ſingulorum annorum, ut id quod ſupereſt non excedat in anno dictum ſemiſſem. Nec refert ſive hujuſmodi reditus in longum tempus, & per multas penſiones, ſive in modicum tempus, & per paucas penſiones extendatur. Hic ſemis eſt brevis & rotundus noſter *γνώμων*, ad naturalem civilémque rationem & æquitatem juxta exæquatus, hominumque uſibus & communi commerciorum utilitati in ære alieno commodè & cum æquali compenſatione fruendo accommodatiſſimus, & unde non poteſt inſurgere occaſio fraudandi duodecimam, aut alium juſtum contractum vel negotiationem. Et ſic hęc noſtra commenſuratio non ſolùm æqua & utilis eſt in ſe, ſed etiam non poteſt eſſe nociva, nec occaſio fraudis, nec etiam ob ſui temperaturam futura eſt inutilis: cum (ut ſuprà *num.* 436.) ſępè uſu-venire poſſit, ut creditor malit hanc ſpeciem contractus, quàm ſortem perpetuò alienare, etiam mediante ſolida duodecima, vel ipſius creditoris utilitatis gratiâ: eò quòd vel pinguiori temporali reditu magis egeat, quàm reditu duodecimæ ſibi inutili, vel quòd fidem debitoris & fidejuſſoris ſequi noluit in perpetuo reditu, & perpetua alienatione ſortis: quam tamen ſequi non detrectat in reditu temporali, ut ſuprà *num.* 436. Quòd ſi hoc quandoque ſit è re creditoris, multò magis & multò frequentiùs è re debitoris eſſe poteſt, ut ſuprà *quæſt.* 61. & ſenſus communis oſtendit: his enim interuſuriis ſubjiciunt ſe debitores æris alieni redimendi, & ad tempus fruendi cauſâ dumtaxat: & ſępius accidit repentinam hanc indigentiam accidere his qui infra paucos annos luere poſſunt, & tantò citius quantò commodius luere licebit. Et ſic ſi debitor ſperat ſe infra triennium ſortem redditurum, & per tres annos commodè reddere poſſe, vendat reditum hujuſmodi uſque ad tres annos tantum: ſi verò non ita confidat de facultatibus ſuis, ſperet autem poſſe reddere particulatim ſolvendo infra ſex annos, vendat hujuſmodi reditum ad ſex annos. Si verò minus confidat de viribus ſuis, aut ad longius tempus egeat, vendat hujuſmodi reditum ad decem vel duodecim annos, aut aliud tempus, plus minus, prout ſibi expedierit ſub ratione ejuſdem uſuræ. Quòd ſi malit debitor plùs uſuræ reſpectu cumuli ſolvere, ut perpetuam & liberam, tam luendi, quàm tota ſorte fruendi facultatem habeat, poterit reditum duodecimæ conſtituere. Sed precedens forma longè levior & utilior eſt debitoribus, quibus ſuppetit infra paucos annos commodè luere: tum quia particulari ſortis reſtitutione, tum quia dimidio minore uſura defungi poterunt. Ex his patet quàm vera & æqua ſint exempla quæ poſui ſuprà *quæſt.* 67. *num.* 436. de eo qui pro 500. emit 120. reditus annui uſque ad quinque annos. Hìc enim veræ uſuræ ſemiſſi deeſt deunx unius integri ſingulis annis: poterat enim emere reditum quinquennalem 120 $\frac{1}{24}$ hoc eſt per libras computando, reditum centum viginti librarum, ſexdecim ſolidorum, & octo denariorum ad complendum ſemiſſem duodecimæ. Quòd ſi eadem quingentorum ſorte emat reditum uſque ad decem annos, poteſt emere ſeptuaginta cum deunce unius integri annuatim uſque ad 10. annos dumtaxat, per eundem gnomonem & proportionem figuræ ſecundæ. Contrà, ſi pro mille emat reditum uſque ad quinque annos, poteſt ſtipulari 241. cum beſſe unius annuatim, quòd ſi eadem ſorte emat reditum uſque ad decem annos, poteſt ſtipulari 241. cum beſſe unius annuatim & non ultrà. Rurſus eadem ſorte uſque ad duodecim annos, poteſt emere 124. reditus dumtaxat. Pariter pro 600. poteſt emere 85. reditus uſque ad decem annos, & ſic de aliis ad eundem gnomonem.

γνώμων.

457. Sed quid ſi tempus reditus excedat duodecimum annum? Reſpondeo: eodem gnomone ſemper obſervato, æquè licitum erit: & licet quantò reditus annuus eſt longior, tantò major futurus ſit cumulus uſuræ in fine, tamen adhuc non dicitur creditor plus lucraturus, nec melioris eſſe conditionis, ſed potius deterioris, quia tantò tardiùs ſortem recuperaturus eſt, & tantò major eſt alienatio ſortis, quæ cum tantò longiore continuatione uſuræ compenſatur. Imò dilatio ſortis recuperandæ præponderat continuationi hujus modicæ & dimidiatæ uſuræ, ſcilicet ſemiſſis duodecimæ. Patet, quia creditor ſorte recepta, poteſt multis modis amplius negotiari, quàm ſit hæc levis uſura. Unde cùm ſoleant homines utplurimum negotiari, quantò hujuſmodi reditus brevior, tantò communiter melior eſt creditoris conditio: quantò verò longior, tantò communiter deterior eſt ejus conditio. Patet, quia tantò dicitur ſors magis alienata, & contractus tanto minus participat de natura mutui & fœnoris, in tantum quod reditus ſub eodem gnomone poteſt extendi ad tantum tempus, putà ſupra viginti annos, quod tranſibit in aliam ſpeciem contractus, nec amplius erit contractus fœneratorius, ſed commutativus rerum vel jurium: quod citra dubium accidit, ſi extendatur ad 24. annos, putà ſi quis pro 1000, vel 1200. emat reditum ſub eodem gnomone ad 24. annos (erit enim ſors æqualiter dividenda in 24. annos) deinde portioni ſortis ſingulis annis addantur 41$\frac{2}{3}$ ſi ſors ſit 1000. vel 50. ſi ſors ſit 1200. Et ſi ſic ſors eſt mille, ſolventur annuatim 83$\frac{1}{3}$. Si vero ſors eſt 1200. pendentur centum uſque ad 24. annos qui contractus eſt idem numero, ſup. *quæſt.* 64. Et ſic ſpectat ad primam ſpeciem contractuum commutativorum, & nihil participat cum fœnore, etiam largè ſumpto, ſive cum tertia ſpecie negotiationis, de qua ſupra *quæſt.* 69. Idem puto ſi reditus ſub eodem gnomone ematur infra 24. ſed ultra 20. annos, tanti enim ſæpe poſſunt emi reditus etiam perpetui in prædiorum comparatione, quamvis vile ſit pretium, ut ſuprà *quæſt.* 5. Et ſic hoc caſu ridiculum eſt dicere, hujuſmodi emptionem reditus ſpectare ad contractus fœneratitios, quia multò fortiori ratione per notata ſuprà *quæſt.* 35. idem dicendum eſſet de emptionibus prædiorum ad rationem viginti duorum pro uno factis, quod eſt falſum & abſurdum per notata ſup. *quæſt.* 5. *quæſt.* 56. Si verò hujuſmodi reditus ſub eodem gnomone non extendatur ultra viceſimum annum, puto ſpectare ad illam tertiam ſpeciem negotiationis fœneratoriæ, largè ſumpto verbo fœnoris, plus tamen vel minus, prout breviori vel longiori tempore finitur.

458. Sed hìc incidit pulchra quæſtio. An prolongato hujuſmodi reditu ultra 12. annos, puta uſque ad 15. aut 20. poſſit uſura augeri? Prima facie videretur quod ſic, quia prolongatio temporis auget uſum & commoditatem ſortis ipſi debitori, & detrahit creditori, ut nuper dixi. Igitur quanto tempore prorogatur, tanto proportionaliter quadamtenus augeri poteſt uſura, quæ non eſt aliud quàm compenſatio vel æquamentum dicti uſus & commoditatis. Igitur per *l. Secundum naturam, de reg. jur.* breviter contrarium dicendum eſt, quia ut diximus ſuprà *quæſt.* 4. *num.* 105. duplex eſt quantitas uſuræ: prima intenſa, videlicet in curſu ſucceſſivo & continuo, ſecunda extenſa, videlicet in cumulo & fine

Duplex quantitas uſuræ.

curſus. Prima conſiſtit in jure, ſeu determinatione juris, & bellis ſemis, &c. Secunda conſiſtit in cumulo ſeu aggregato ex toto tempore quo currit uſura, & ſic dependet à contingentia facti, prout citiùs aut tardius contingit uſuram finiri. Et quamvis in legali uſurà duplum ſit meta cumuli ſeu finis finiens, tamen in his reditibus temporalibus oportet metam cumuli eſſe multum, ſaltem de ſexta parte infra duplum: alioquin contractus tranſiret in aliam ſpeciem, ut nuper dixi. Rurſus prima eſt ipſa quantitas ſummæ, ſcilicet currentis. Secunda verò non eſt quantitas ſummæ currentis, ſed quantitas cumuli, ideò non reſpicit directò ſortem, ſed tempus ſeu durationem curſus uſuræ. Quare prima quantitas, ſcilicet intenſa, ſemper & præciſè menſuratur à ſorte & non à tempore. Et licet non currat, id eſt non augeatur in cumulo niſi pro rata temporis, tamen omninò nunquàm currit niſi uniformiter ad modum ſortis, ita quod hęc quantitas intenſa ſemper uniformiter & neceſſario limitatur ad ratam ſortis verè & cum effectu numeratæ *dict. leg. eis, in fin.* nec unquam augetur, etiamſi ſors ad longum tempus alienata ſit, vel pactum ſit de ea non exigenda quandiu ſolventur uſuræ *l. item quia. in fin. de pact.* Secunda verò quantitas ſcilicet extenſa, quæ conſiſtit in cumulo, non menſuratur à ſorte, ſed à ſolo tempore, vel ſpatio temporis. Et ſic liquet ſolutio quæſtionis, videlicet quòd ob quamcumque continuationem vel prolongationem temporis, quantitas uſuræ currentis non poteſt in ſe augeri, ſed in cumulo duntaxat. Et eodem modo rurſus ſolvitur contrarium, quia prolongatio temporis, ſicut auget, ſeu potiùs continuat uſum & commodum ſortis debitori extenſivè, ita auget quantitatem uſuræ extenſivam, ſcilicet continuationem & cumulum: ſed ſicut non auget ſortem, ita non poteſt augere uſuram intenſivè, ſeu quantum ad quantitatem currentem. Ex quibus etiam detegitur captio & fallacia dictæ primæ figuræ, cujus omnia argumenta eò tendūt, ut propter diminutionem temporis & commodorum à longiori tempore dependentium, debeat uſura ſimpliciter diminui, & prolongato tempore pariter augeri. Solve, quod ob diminutionem temporis & indè dependentia, debet uſura diminui in tempore ſeu in continuatione, & ſumma ſeu cumulo finali: ſed non in ſui forma, nec in quantitate ſummæ currentis & denominantis uſuram, quæ directò reſpicit ſortem, & ab ea ſola formam ſuam & determinationem recipit. Igitur ob ſolam breviationem temporis & inde dependentium, non debet uſura diminui dupliciter, ſed ſemel & uno reſpectu tantùm, videlicet reſpectu durationis ſeu continuationis, non autem reſpectu ſummæ currentis. Ergo in tertia cellula non debet

Solutio.

diminui uſura, niſi in ſpatio temporis ſeu finali cumulo, non autem in ſumma currente. Et in quarta cellula duplici quidem reſpectu diminui debet, ſcilicet ſemel intenſivè pro rata ſortis diminutæ, & ſemel extenſivè pro rata temporis breviati: non autem debet dupliciter diminui, & multò minus quadrupliciter. Unde uſura quartæ cellulæ debet eſſe quantum ad quantitatem currentem ſubdupla, non autem ſubquadrupla ad primam: in cumulo verò ſubquadruplæ, non ſub octupla ad cumulum primæ: & ſic dicta prima figura plurimùm abeſt à vera proportione.

459. Vide quorſum evadat paralogiſmus ille, quod diminutio temporis diminuat quantitatem uſuræ currentis. Non ſolùm enim eò ducit, ut dimidium tantum uſuræ debitæ currat in inferioribus cellulis, ſed etiam ut in caſibus inferioris ſortis & temporis nulla aut inutilis currat uſura, & ſic ut plures legitimi & utiles contractus iniquè reprobentur, contra notata ſuprà *num.* 16. Et rurſus eò ducit, ut in caſibus majoris ſortis & temporis currat uſura intolerabilis, puta ad ſolidam duodecimam, & ſine facultate redimendi & ultra duplum, uſque ad triplum incluſivè, & tamen eò res devenit, ut illa proportio primæ figuræ per ſemetipſam ſubvertatur, nec ſibi conſtare queat. Patet: duplica ſortem & tempus in ſingulis cellulis, certum eſt quod hæc duplicatio non tollit, quin debeat eſſe eadem proportio & illatio. Modò vide, quanta erit uſura currens primæ cellulæ: ſi enim ob tempus duplicatum debet duplicari, ut in prima figura: neceſſario ſequitur quod uſura primæ cellulæ præter partem ſortis erit 200. & omiſſis brevitatis causâ reliquis cellulis, accipe ſuam collateralem, videbis eam habere eundem reditum annuum cum ſua inferiore cellula, & ſic eundem cum illo primo exemplo, ſupra num. 450. Et ex conſequenti neceſſario limitatio dicti exempli & primæ cellulæ dictæ figuræ, erit fruſtratoria & inanis, quoniam licebit eam ludificare, videlicet pro 1200. emendo 150. reditus annui, non uſque ad duodecim tantùm, ſed uſque ad viginti quatuor annos: quod planè & neceſſariò licitum eſſet, ſecundùm proportionem dictæ primæ figuræ, & tamen ſecundùm eamdem figuram penitus eſt illicitum. Secunda verò figura cum omnibus quæ infernè aut supernè ex ea produci poſſunt, in eadem proportione & æqualitate conſonat, quælibet oculis ſubjacere, quò res ſit & jucundior & dilucidior. Accipe utramque figuram, cum ſuis (supernè tempus & ſortem augendo, infernè minuendo) annexis, ut oppoſita juxta ſe poſita magis eluceſcant, primam priore loco, juxta ordinem ſcripturæ.

2400 in 24. annis.	300	4800 200 7200	1200 in 24. annis.	150	2400 100 3600		
2400 in 12. annis.	300	12 100 3600	1200 in 12. annis.	150	600 50 1800	600 in 12. annis.	75 | 300 25 900
			1200 in 6. annis,	225	150 25 1350	600 in 6. annis.	112$\frac{1}{2}$ | 75 12$\frac{1}{2}$ 675
						600 in 3. annis.	106$\frac{1}{4}$ | 18$\frac{11}{16}$ 6$\frac{1}{4}$ 618$\frac{11}{16}$

300 in 6. annis.	56$\frac{1}{4}$	[illegible] 6$\frac{1}{4}$ 337$\frac{1}{2}$
300 in 3. annis.	103$\frac{1}{8}$	9$\frac{3}{8}$ 3$\frac{1}{8}$ 309$\frac{11}{48}$

2400 in 24. annis.	100	2400 100 4800	1200 in 24. annis.	100	1200 50 2400			
2400 in 12. annis.	300	1200 100 3600	1200 in 12. annis.	150	600 50 1800	600 in 12. annis.	75	300 25 900
			1200 in 6. annis.	250	300 50 1500	600 in 6. annis.	125	150 25 750
						600 in 3. annis.	225	75 25 675

300 in 6. annis.	62$\frac{1}{2}$	75 12$\frac{1}{2}$ 375
300 in 3. annis.	112$\frac{1}{2}$	47$\frac{1}{2}$ 12$\frac{1}{2}$ 337$\frac{1}{2}$

Quanqüam ambæ ſuperiores tetragonæ figuræ pro omnibus hujuſmodi caſibus & excutiendis & decidendis ſufficiant, tamen ne quis imperfectum quiddam hac in re cauſetur, aut quid deſideret, ſolidas & integras tabellas ex ſolidis quatuor tetragonis ſingulatim conſtantes, multóque lucidiores adſcripſi, cum ornamentis periphericis, ſupernè, dextrorsùm ac ſiniſtrorsùm, videlicet ſummarum, temporum & proportionum diſcriminibus, ſuo quoque loco decenter adjectis, ut intus non repetantur: ſed in ſingulis caſibus & cellulis. Primò, pars quota ſortis unius: Secundò, ſub ea currens uſura: Tertiò, ex utraque procedens & conflata penſio annua: & hæc tria in medio cujuſque cellulæ. Quartò, in ſuperiori extremo cumulus totius uſuræ in fine temporis ſeu reditus. Quintò, in inferiori extremo cumulus totius & ſortis uſuræ, ut ſingula perquàm diſtinctè pervideri, & invicem undique ab omni latere ſive directo, ſive tranſverſali, conferri, expendi & judicari queant: minutulas autem quaſque numerorum fractiones non univi, ſed diſtinctè notavi, ut faciliùs numerorum ratio in oculos incurrat, ut ſequitur.

Tabella prima explorativa.

Varia / Proportio	Quantitas ſortis in eadem in quolibet ſpatio directo. 1400		1200		600		300		Spatium temporis idem in quolibet tranſverſali.
duodecima currens in fine	100	4800	50	2400	25	1200	12½	600	24. anni.
	}	300	}	150	}	75	}	57½	
tripla.	200	7200	100	2600	50	1800	25	900	
Semis	200	1200	100	600	50	300	25	150	12. anni.
	}	300	}	150	}	75	}	37½	
Seſquialtera	100	3600	50	1800	25	900	22	450	
Quadrans	400	300	200	150	100	75	50	37½	6. anni.
	}	450	}	225	}	112½	}	56¼	
Seſquioctava	500	2700	25	1350	12½	675	6¼	337½	
Seſcuncia	800	75	400	37½	200	18 $\frac{18}{24}$	100	9 $\frac{18}{48}$	3. anni.
	}	825	}	412½	}	16¼	}	103⅛	
Seſquitriceſima ſecunda.	25	2475	12	1237½	6¼	618 $\frac{18}{24}$	3⅛	309 $\frac{18}{48}$	

Tabella ſecunda deciſiva.

Semis currit in omnibus.	Quantitas ſortis eadem in quolibet ſpatio directo. 2400			1200			600			300			Spatium temporis idem in quolibet tranſverſali.
proportio verò cumuli dupla.	100		2400	50		1200	25		600	12½		300	24. anni.
		200			100			50			25		
	100		4800	50		2400	25		1200	12½		600	
Seſquialtera.	200		1200	100		600	50		300	25		150	12. anni.
		300			150			75			37½		
	100		3600	50		1800	25		900	12½		450	
Seſquiquarta.	400		600	200		300	100		150	50		75	6. anni.
		500			250			125			62½		
	100		3000	50		1500	25		750	2½		375	
Seſquioctava.	800		300	400		150	200		75	100		37½	3. anni.
		700			450			225			112½		
	100		2700	50		1350	25		675	12½		337½	

In prima figura aſcendendo de gradu in gradum, duplatur uſuræ curſus, & quadruplatur cumulus : & contrà deſcendendo, uſuræ curſus duplo, cumulus autem quadruplo minuitur. Sed in ſecunda figura ſive aſcendendo, ſive deſcendendo idem manet curſus uſuræ : cumulus autem pro modo temporis variatur. In ſecundo tranverſali ſpatio per omnia conveniunt ambæ tabellæ, quia ibi eadem eſt proportio uſuræ currentis & temporis. In reliquis autem prima tabula immoderatè : ſecunda verò temperatè augetur & minuitur : unde in prima ſupernè eſt improbum fœnus, infernè verò nimis leve & inutile fœnus : ſed in ſecunda primæ ſuperiores cellulæ nihil habent commune cum fœnore, ſed ſpectant ad contractus commutativos rerum, inferiores autem ad fœnus temperatiſſimum.

460. Ex quibus jam videri & palpari poteſt triplex error primæ figuræ: ſcilicet exceſſus, defectus & repugnantia: quia primò in ſuperioribus cellulis toleraretur nimium & improbum fœnus, ut ſuprà *num.* 460. ſecundò in penultimis nimia reſtrictio uſuræ, ſeu juſti interuſurii, videlicet dimidio minus quàm juſtum ſit: & in ultimis rurſus fieret duplo major reſtrictio, videlicet, quadruplo minus quàm juſtum ſit, & ſic uſus plurium juſtorum & utilium contractuum iniquè reprobaretur & excluderetur: tertiò, cellulæ primi & ſecundi ordinis tranſverſalis invicem pugnant, & ſeſe mutuò ſubvertunt. Patet, quia ſi in prima cellula liceat pro 2480. in vigintiquatuor annos accipere 300. annua, ſequitur nececeſſariò quòd in ſua inferiori, ubi in duodecim annis, & ſic duplo citiùs eadem ſors repræſentatur, licere debebit accipere penſionem majorem ſeſquialtera proportione videlicet 450. quod tamen eſt falſum, nec licet accipere ultra 1300. ut patet per reliquas cellulas & proportionem ejuſdem figuræ. Rurſus ſi in prima & ſecunda ſecundi tranſverſalis non licet excedere 300. vel 150. ut probat eadem figura, ſequitur neceſſariò quòd in ſuis ſuperioribus non poteſt licere tantam, ſed minorem penſionem annuam accipere. Alioquin ſequentur neceſſariò duo abſurdiſſima, primum, quod vana & ridicula eſſet limitatio omnium cellularum ſecundi tranſverſalis: quia creditor pro eadem ſorte non eligeret formam ſecundi ordinis, ſed ſuæ ſuperioris, utpote duplo utilioris: Haberet enim reditum duplicis temporis, & in fine loco ſeſquipli, triplum ſortis: & idem eſſet, ac ſi debitor pro eadem unica ſorte obligaretur bis ad ſummum reditum, vel ac ſi finito ac perſoluto uno ſummo reditu, rurſus obligaretur ad ſolvendum & continuandum tantundem, ſine nova ſorte. Secundum, quòd duo contradictoria ſimul eſſent vera, videlicet quòd pro 1200. non liceret accipere ultra 150. annua, uſque ad duodecim annos, nec ultrà ſeſquiplum ſortis in cumulo totius, ut in ſecunda tranſverſali: & contrà, quòd liceret accipere uſque ad viginti quatuor annos, & uſque ad triplum ſortis, quæ omnia ceſſant in ſecunda figura & tabella. Et tamen prima & ſecunda non differunt, niſi in uno ſolo, videlicet in eo, quòd in prima augetur vel minuitur vſura pro rata temporis aucti vel minuti, non ſolùm in cumulo, ſed etiam in quantitate currente, & malè: quia ſolùm debet augeri vel minui in cumulo ob tempus, non autem in quantitate currente, niſi pro rata ſolius ſortis tantùm, ut in ſecunda figura & tabella. Vide quot quantoſque errores in fine pariat unicus error initio modicus & coloratus, ut ſuprà *num.*

Concluſio. 452 Redeundo ad incidentem quæſtionem, ſuprà *num.* 451. ſtat concluſio, quòd ob diminutionem vel prolongationem temporis non debet augeri vel minui uſura, vel ratio interuſurii intenſivè, ſed extenſivè dumtaxat. Unde dans 1200. pro reditu quindecim annorum, non poteſt ſtipulari ultra 130. annua uſque ad idem tempus, & dans eadem 1200. pro reditu 20. annorum, non poteſt ſtipulari ultra centum & decem annua, uſque ad idem tempus. Idem de cæteris ad eundem gnomonem.

461. Supereſt eſt adhuc circa hunc articulum reditus temporalis miſti, alia incidens, & neceſſaria quæſtio. Quid ſi fiat pactum, quod debitor redimere ſeu ſe liberare poſſit, quando volet, ante tempus ſortem reſtituendo cum vſura pro rata, putà in caſu primæ cellulæ, vel ſecundæ figuræ, ut debitor poſt ſemeſtre, ſortem reddens liberetur, ſolvendo quadrantem duodecimæ, ſcilicet viginti quinque pro dimidio anno, vel poſt annum ſolvendo quinquaginta: & ſic 1250. tam pro ſorte, quàm pro ſemiſſe duodecimæ, vel poſt biennium ſolvendo 300. tam pro parte ſortis, quàm pro uſura temporis præteriti, & mille, ſeu reſiduum ſortis futuri temporis abſque uſura, & ſic deinceps, an contemplatione hujus pacti poſſit uſura augeri? Dubium facit primò, quod nuper diximus, non poſſe uſuram augeri, quantumvis ſors magis alienetur, & tempus fruitionis ſortis prolongetur, & penſio annua notabiliter minuatur notabili damno creditoris, quantò minùs hîc augeri debet, ubi propter hoc pactum ſors non magis alienatur, nec penſio in ſe minuitur, nec fit damnum creditori ob hoc pactum: quod licet proſit debitori, non tamen nocet creditori; quippe qui ſtatim ſorte recepta, poterit pinguiùs negotiari, vel reditum duodecimæ emere, unplus duplo lucraturus eſt quàm in hoc temporali reditu. Breviter omninò dicendum eſt, hujus pacti contemplatione uſuram augeri poſſe. Ratio, quia tota gravitas hujus temporalis reditus conſiſtit in duobus: primò in hoc, quòd non licet redimere ante tempus, in quo ſolo de ſe & ſua ſpecifica proprietate excedit utrumque, & veterem legalem & noſtratem uſuram. Secundò in hoc quòd non poteſt perpetuo frui ſorte, ſed particulatim redimere cogitur, in quo ſolo excedit non legalem, ſed noſtratem uſuram tantùm. Tertium enim illud, quod non minuitur uſura in fine temporis pro rata ſortis reſtantis, non eſt in conſideratione: quia compenſatur cum multo leviore uſura præcedentium annorum. Ex duobus autem illis oneribus, primum potius & gravius eſt: quia illo reſpectu hic reditus màgis exorbitat, & utramque uſuram excedit. Sed iſtud onus per illud pactum remittitur: & ſic juſtiſſima cauſa eſt, ut uſura non debeat ad tam modicam ſummam, quæ vix trientariam uſuram excedit, reduci. Tum redemptio ante tempus creditori quoque quandoque nocere poteſt, ut in caſu ſuprà *quæſt.* 67. *num.* 336.

462. Reſtat videre in quantum uſura ob hoc onus remiſſum augeri poſſit, ſeu quantò minus à ſolida uſura diminui: Nec enim dubium eſt non poſſe locum eſſe ſolidæ duodecimæ, quia debitori non licet liberè perpetuò tota ſorte frui, ſed cogitur ſortem reſtituere, quamvis hoc fiat per tot particulares ſolutiones, ut propemodum expediat ſic gravari. Et certè iſtud onus, quo tenetur debitor redimere particulari reſtitutione ſortis per duodecim annos, eſt adeò leve, ut potiùs ſit beneficium debitoris, quàm onus: quia rectè conſiderando, non debitor, ſed creditor inde damnificatur; non creditor, ſed debitor inde commodo afficitur: minuenda tamen eſt duodecima, quia ſors non eſt prorſus alienata: & prima facie abunde ſufficere videtur eam minuere quarta ſui parte: videlicet tribus unciis, & ſecundum hanc rationem ſolveretur dodrans duodecimæ, videlicet 75. in anno, cùm ſors ſit 1200. Et iſtud quidem non eſt iniquum in ſe, quia per hanc viam multis modis longè melior eſt conditio debitoris, quàm in formali duodecima: tum ob uſuram quarta parte minorem, videlicet ad rationem unius anni pro ſexdecim, tum propter liberam facultatem redimendi ſimul, vel per duodecim particulares ſolutiones annuis intervallis. Et licèt cogi poſſit redimere per totidem parallelas (ut ita loquar) ſolutiones, tamen præter id, quòd iſtud eſt magis beneficium debitori, quàm onus, adhuc quantum gravari poſſet, compenſatur duplici majoris levamine: primò, in diminutione quartæ partis ſolidæ uſuræ, ſecundò in hoc, quòd libera facultas redimendi multùm notabiliter ampliatur, & longè utiliùs quàm in duodecima: quia hîc debitor non ſolùm poteſt liberè ſemel quando vult, redimere; ſed etiam poteſt, ſi malit, redimere per prædictam particularem ſolutionem, quod non poſſet in duodecima. Et adhuc poſtquàm cœperit particulariter redimere, non cogitur perſeverare, ſed poteſt ſemper reſiduum redimere ſimul & ſemel, cùm libuerit, ex vi dicti pacti, ita quod dici poſſe videtur tolerandum hunc contractum, etiam ſine diminutione duodecimæ: quia dictum onus redimendi per tot particulares ſolutiones, eſt magis beneficium quàm onus, attenta dicta duplici

Digitized by Google

facultate redimendi, ad optionem perpetuam debitoris, & quòd reditus niſi temporalis redimatur, tempore ſuo finietur, ſine alia redemptione. Igitur non videtur diſputandum de juſtitia & tolerabilitate contractus, detracto quadrante duodecimæ. In contrarium arguitur non eſſe tolerandum hunc contractum, niſi ultra dictum quadrantem adhuc una uncia detrahatur. Et moveor, quia jam propter ſortem non prorſus alienatam non ſumus in terminis duodecimæ: Et ſic ad tolerandum novam ſpeciem contractus fœneratorii, non eſt ſatis quòd ea contractus ſpecies levior & commodior ſit debitoribus quàm duodecima: ſed illud quoque neceſſarium eſt, ut metas legales non excedat. Has autem non licet excedere, niſi in formali duodecima ubi ſpecialiter, multis ſimul concurrentibus, receptum eſt, ut ſuprà *quæſt.* 50. Sed hic detracto dicto quadrante, adhuc quod ſupereſt uſuræ, communes uſuras juris, videlicet ſemiſſem legalem excedit. Patet, quia dodrans duodecimæ ſortem æquat in 16. annis, quod non facit ſemis legalis; ſed deſunt octo menſes, ut in *Abaco*: quod licet modicum ſit, tamen negligendum non puto, adeò in his religioſè incedo. Cùm ergo de jure non liceat legalem uſuram excedere, etiam prætextu longæ, non perpetuæ alienationis ſortis, *l. item quia in fin. ff. de pact.* nec prætextu particularis ſolutionis, ut in *l. lictè, ſi certum petatur*, nec alio ingenio, ſuprà *l. eos in fin.* non debet licere, nec tantillum, etiam ſub hac contractus forma. Quare hoc caſu ad tolerantiam contractus non quadrans tantum, ſed triens duodecimæ detrahendus, videlicet triginta tria cum triente unius de centum, & ſic reſtabunt ſexaginta ſex cum beſſe unius pro uſura annua, quæ eſt beſſis duodecimæ, & in octodecim annis æquaret ſortem. Et ſic in hac ſpecie cõtractus licebit creditori contemplatione dicti pacti, augere uſuram duabus unciis, videlicet ſemiſſis ad beſſem, & non ultrà: quod eſt rationabile, & undequaque temperatiſſimum, & concludendo juſtius eſt. Sed tamen primum de quadrante deducto, non eſt iniquum, ideò tum utilitatis gratiâ (quia multum levior eſt duodecima) tum quia quòd ſemiſſem juris excedit, ferè minimum excedit, & multis aliis debitoris commodis tranſcenditur, tolerari poſſe puto, non autem ſi minus quadrante detraheretur: unde nullo modo putaverim ad rationem quintædecimæ eiſdem conditionibus tolerandum.

463. Nunc paucis explicandus reſtat ſecundus ille principalis caſus ſuprà *num.* 448. hoc poſteriore loco reſervatus, quando tota ſors in fine reditus temporalis reddi debet; ut ſi pro 1200. ſtipulor certum reditum uſque ad duodecim annos, ita ut in fine temporis integra ſors reddi debeat, de quo ſuprà *quæſt.* 66. Et præſuppoſitis his quæ ibi dixi in fi. quæſtionis detracta uncia ſemiſſis legalis, & ſic reditu ad rationem quincuncis legalis reducto, putà ad quinquaginta annua, ſi ſors ſit mille, vel ad ſexaginta annua, ſi ſors ſit 1200. tunc junctis illis tribus, quæ ſuprà *quæſt.* 66. *in fin.* & his quatuor ſimul concurrentibus, videtur contractus tolerandus, tanquam multò levior utraque uſura & veteri legali & uſitata duodecima, non ſolùm in uſura currente, ſed etiam in aliis commoditatibus debitorum, per notata ſuprà *quæſt.* 66. non repeto. Tum quia debitor ille communiter utiliùs negotiari poteſt, facit quòd non ſolùm citra vitium & reprehenſionem fraudis uſurariæ, ut ſup. *quæſt.* 56. *num.* 398. ſed etiam juſto & adæquato pretio, ut ſuprà *quæſt.* 35. *num.* 267. fundus ferens quinquaginta reditus annui, poteſt emi pro mille, & ſic ad rationem quincuncis uſuræ ſub libera & perpetua facultate redimendi, ſed hic debitor habet liberam facultatem redimendi, nec ſolvit ampliorem reditum, & adhuc per manus ſuas abſque datione antichreſis, & ceſſione portionis bonorum ſuorum, quod non eſt levis ponderis & conſiderationis, ut ſuprà *quæſt.* 35. *quæſt.* 50. In contrarium arguitur, nec ſub hac quidem quincuncis legalis moderatione tolerandum dictum reditum, niſi ſimul cum præſuppoſitis conditionibus *d. quæſtionis* 66. reducatur ad rationem trientalis uſuræ, aut ſaltem ad rationem ſemiſſis duodecimæ, & non ultrà. Et hoc primo, quia hic reditus, qui non imputatur in ſortem, quæ poſteà repeti poteſt, eſt ipſiſſima formalis vetus uſura: unde non debet admitti, nec in uſum reduci, niſi cum tot moderationibus, ut nequeat lædere, nec fraudis occaſio eſſe, prout in effectu fit, reductione facta ad trientalem, vel ſemiſſem duodecimæ: quia tunc ob ſui moderationem potiùs eſt excluſio uſuræ, quam vera effectualis uſura. Et ſic cum hoc adjuncta illa notabili conditione, quòd non poſſit ſors repeti ante longum tempus: item alia, quòd poſt illud tempus longè infra duplum deſinat omninò reditus currere, nec pactum ſit de transferendo poſt tempus in alium reditum, nec de alia pœna, ſi ſors ſtatim tempore lapſo, non reddatur, nulla relinquitur acerbitas, nec odioſitas uſuræ: imò contractus magis participat de gratia, quàm de quæſtu, & ſic magis tunc laudandus, quàm vituperandus. Secundò, quia in dicto tertio caſu principali, ſuprà *num.* 448. reditus ille temporalis mitius non admittitur, niſi uſura annua reducta ad ſemiſſem duodecimæ totius ſortis: ergo nec hic debet admitti major uſura. Patet, quia ibi licet debitori liceret, ſeu redimere per plures, putà decem vel duodecim particulares ſolutiones, & tamen non poteſt excedi ſemis duodecimæ: ſed hic licet debitor poſſit quandocunque redimere, vel interim tota ſorte frui; tamen non poteſt redimere particulariter, ſed ſimul & ſemel tantùm. Atqui commodum tot particularium ſolutionum per decem vel duodecim annos, etiam ſine alia facultate redimendi ante tempus, præponderat commodo tota ſorte ad tempus fruendi, cum facultate redimendi ſimul, & non per partes, ſecundum communiter accidentia: ſaltem hi duo caſus æquales ſunt, ſeu parum in commodo vel incommodo diſtantes, ergo non debet in uno, præſertim in iſto ultimo, qui formali uſura ſimilior eſt, major uſura admitti quàm in altero.

464. Non obſtat quòd debitor interim, etiamſi acceperit ſub ratione quincuncis, ampliùs negotiari poteſt: quia verum eſt, ſed non ſequitur quòd ad tantam uſuram obligari poſſit: quia creditor qui non negotiatur, non debet tantùm lucrari pro uſu pecuniæ, quantum is qui cum ea negotiatur: ſed multò minus, & ad ſummum dimidio minus, ut pleniùs infrà *num.* 594. Non obſtat de emptione fundi ad rationem quincuncis, quia ibi venditor nunquam tenetur redimere, nec etiam reſtituere: & ſic eſt caſus longè diverſus ab iſto, ubi debitor in inſtanti cogitur integram ſortem reſtituere ſine deductione reditus. Ideò non eſt mirum, ſi emptio fundi ſub libera facultate redimendi, ſit juſta ad rationem quincuncis, & forſan tolerabilis ad rationem ſemiſſis legalis: hic autem reditus etiam ad rationem quincuncis non ſit juſtus, nec tolerandus, & adhuc nec ad rationem trientariam videtur tolerandus, niſi aliis prædictis conditionibus concurrentibus, ut dixi. Secùs ergo, ſi poſt tres annos, vel aliud modicum tempus, cogi poſſet debitor ſortem integram ſimul reddere: quia tunc nulla uſura conventionalis & quæſtuaria paſſim toleranda eſſet per prædicta, præſertim ad vitandos abuſus. Loquimur enim hic de negotiativa, quæ ſcilicet ab initio & principaliter intenditur. Ea verò quæ præter principale propoſitum ex poſtfacto propter moram venit, proprium ſyntagma requirit, de quo infrà *quæſt.* 74. Concludendo ſuper hoc ultimo, licèt hæc poſterior pars ſit ſeverior, tamen prior pars non eſt iniqua, propter illa quatuor ſimul concurrentia. Primò, quòd debitor poteſt liberè redimere. Secundò, quòd non poteſt creditor ſortem repetere, niſi poſt longum tempus, putà poſt decem vel plures annos. Tertiò, quòd redi- Concluſio.

tus non excedit quincunces. Quartò, quòd etiam citra redemptionem omninò deſinet currere, poſtquàm mediam ſortis, vel circiter æquaverit, ita ut notabiliter infra duplum ſubſideat ſine appoſitione alterius pœnæ vel oneris, caſu quo in tempore non redimeretur. Cùm enim ratio probabilis interuſurii & de jure & de conſuetudine habenda ſit, ſubſiſtente juſta cauſa, & infra metam congruam: meta autem congrua & laudabilis ſit quòd non excedat quincunces, ut infra *num.* 537. reliqua autem tria prædicta ſint ſatis juſta, gravique cauſa in communi uſu & æquabilitate commerciorum, ſequitur quòd tolerari poteſt, licèt non ſit fœnus incidens, ſed vera & negotiativa fœneratio.

465. Sed ne forſan imperitis otioſa videantur hæc noſtra exantlata theoremata, aut ſcholaſtica magis quàm in foro & quotidiana praxi neceſſaria, quaſi hi reditus temporales inſolentes ſint, & à moribus noſtris alieni: placet paucis diſcutere facti ſpeciem, quæ nuper accidit, & de qua cùm hæc excuderentur, conſultus fui. Plures ruſtici, menſe Julio, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo-quarto, pro octingentis 36. libris Turonenſibus vendiderunt ſinguli in ſolidum ſeptuaginta modios mediatim frumenti lectiſſimi, pro alia dimidia hordei & avenæ menſuræ, qualis eſt menſura Pariſienſis, ſolvendos decem vicibus, videlicet decem modios ſingulis proximis annis, Idibus Novembris, uſque ad ſeptem annos, vel ſeptimam ſolutionem. Accidit primo anno, menſe Novembri, tempore primæ ſolutionis, dictos decem modios valere circiter tertiam partem ſortis: ſequenti verò, ſcilicet præſenti anno, magis auctum eſt pretium, ita ut hoc menſe Novembri (quo hæc dictans ferventibus typis addo) valeant ferè dimidiam ſortis. Videntes ruſtici ſeſe ſic obrui, nec bona ſua ſuffectura, cùm etiam cauſarentur ſe ne teruncium quidem recepiſſe, ſed à propriis parœciæ ſuæ adminiſtris bellorum calamitate infeſtatis, ſeductos & compulſos ad hanc obligationem nomine proprio (cùm cauſa communis eſſet) ſubeundam, obtinent reſcriptum ad declarandum contractum nullum & uſurarium. Creditor autem mox contractum interim exequi poſtulat, quod judices ſimpliciter, mediante ſatiſdatione ex communi ſtylo, fieri jubent. Ruſtici monitu meo, fiſcalibus expoſuerunt calamitatem ſuam, contractus captionem, & enormem hujus proviſionis exceſſum, triplicem ferè centeſimam hoc tempore excedentem, foreque ut obruti nec regiis tributis ſufficere queant. At illi nec ad impediendam, nec ad moderandam executionem intercedere voluerunt, multis rationibus ex forenſi trutina: Cauſabantur enim primò non eſſe hic contractum reditus, ſed venditionis certæ quantitatis grani, cujus ſolutio tantum erat in plures terminos diſtributa: quare nihilominùs eſſe puram venditionem certæ quantitatis mobilis, *l. ſi cum præfinitione l. Firmio*, *§. pater quando dies legati cedat.* Secundò, etiamſi eſſet reditus temporalis, tamen quia ad modicum tempus, pro mobili habendus: pro mobilibus autem non dari reſcripta regia reſciſionum, nec auxilium, ex *leg. ſecunda C. de reſcind. vendit.* ut etiam tetigi in *conſuet. Pariſ.* §. 22. *num.* 47. Tertiò, quòd etſi pro mobilibus practicaretur remedium dictæ legis ſecundæ, non haberet locum hîc, tempore contractus inſpecto, quo modius frumenti non valebat communiter ultra viginti libras. & ſic attenta notabili dilatione & particulari ſolutione, nec læſio quidem ulla dici poterat. Igitur etiam utroque jure civili & canonico, omne remedium deficit. Quartò, quòd nec etiam hodie poſt contractum poteſt dici læſio, prætextu magnæ cariſtiæ: tum quòd ea læſio non ſit a contractu, ſed à caſu: & ſic non conſiderabilis, *l. verum, de minoribus*, tum quòd rurſus ad magnam utilitatem æquè recidere poteſt in ſequentibus annis: & ſic quòd incertitudinis in utramque partem compenſatione facta, nulla dici poteſt læſio: præſertim quòd ab initio æquè ſe habeat contractus ad lucrum & damnum, & adhuc hodie pro ſequentibus annis ſeſe habere poteſt. Igitur per *leg. ſi ea pactione, l. oleo. C. de uſur.* Vidéſne quorſum res evadat, ſi cauſa hæc pauperum ruſticorum, & ſimilis, ſola forenſi trutina expendatur? Poſtremò eis conſului, ut libellum ſupplicem porrigerent, ut admitterentur ad eam proviſionem ſolvendam in pecunia, cum auctuario ad rationem vulgaris duodecimæ: videlicet annuatim ſeptimam partem ſortis cum duodecima parte totius ſortis: utque rurſus ſuper hoc animos judicum tentarent, ſi qua fortè tanta calamitate lenire queant, & evadere irrecuperabilem prædiorum venditionem, quæ etiam prætextu fieri ſolet, quia eſt alius ejuſdem trutinæ forenſis abuſus, quem novè detexi in *conſuet. Pariſ.* §. 166. quò remitto, quia non omnia ſimul effundi poſſunt.

Hypotheſis.

Forenſes trutinæ.

466. Ex his vides quàm ſit neceſſaria noſtra hæc nova & analytica æquitatis diſcuſſio: ad quam cum ventum eſt, hic contractus in ſui forma non eſt aliud, quàm vera & effectualis conſtitutio reditus temporalis, & in progreſſu vera captio recidens in caput & internecionem pauperum ruſticorum. De primo patet, quia convertitur, & omninò idem eſt dicere, Vendo decem modios reditus uſque ad ſeptem annos, vel vendo ſeptuaginta modios ſolvendos decem ſingulis annis uſque ad ſeptem annos. Hæc enim nullo juris aut facti effectu differunt (cùm neutro caſu poſſit debitor, creditore invito, ſolvere ante terminum) niſi ſola verborum figura, quæ non debet in his attendi, ut ſuprà *quæſt.* 25. Dico tamen quòd iſte contractus circumſcriptis factis fraudum & aliarum circumventionum, de quibus in negotio principali, non eſt in ſe uſurarius, ſive illicitus, nec annullandus, ex quo tempore contractus, modius frumenti non valebat circiter ultra viginti, vel viginti quinque libras: & ſic non erat apertus exceſſus decimæ, nec etiam duodecimæ pro rata temporis. Sufficit ergo reduci ad congruam moderationem, per ea quæ nuper dixi: nec poteſt eſſe melior, nec æquabilior moderatio, quàm ad rationem ſemiſſis duodecimæ, ut probavimus. Porrò ex eo quòd reditus iſte non eſt in pecunia, ſed in granis, quorum variabilis eſt æſtimatio, conſiſtit, non eſt juſtior nec favorabilior: ſed magis captioſus, odioſior & ſuſpectior, ut in ſimili dixi, ſuprà *quæſt.* 21. Et conſequenter duplex eſt hîc facienda moderatio: prima naturalis, ut nunquam in quacumque præſtatione excedat rationem ſemiſſis duodecimæ: ſecunda accidentalis, ut ad hanc rationem liceat debitoribus ſolvere in pecunia, per notata ſuprà *num.* 219.

Duplex moderatio.

467. Ita tamen ut hoc caſu, ſi contingat grana minoris valere, non habeant debitores electionem ſolvendi in granis, infra dictam rationem ſemiſſis duodecimæ; ſed teneantur præcisè ſive in granis, ſive in pecunia, rationem ſemiſſis implere, prout creditorem adigunt ad eam non excedendam. Et moveor inſpecto ſtatu, qui erat tempore contractus: quia rebus in eodem ſtatu manentibus, reditus non erat exceſſivus, ſed recidebat circiter ad rationem ſemiſſis duodecimæ, pro rata temporis tantùm, ut patet calculando: quia ſi modius frumenti non excedebat viginti libras, & conſequenter (ut plurimum) modius hordei vel avenæ decem libras, iſte reditus eſſet citra illum ſemiſſem, & paulo levior. Si verò modius frumenti plus valebat, non tamen viginti quinque libras communiter excedebat: idem reditus eſſet paulò citra rationem duodecimæ. Sors enim 836. librarum in ſeptem annos pareret annuatim centum octoginta octo libras, ſexdecim ſolidos, & duos denarios cum duabus ſeptimis denarii, ad rationem lucri duodecimæ: ad rationem verò ſemiſſis centum quinquaginta tres libras, unde viginti ſolidos

Digitized by Google

cum ſemiſſe duabus ſeptimis denarii, modò per te confer prædictum granorum valorem. Cùm ergo inſpecto valore, qui erat tempore contractus, reditus iſte non excederet modum, aut parum excederet: quanquam laboraret inconſulta & periculoſa captioſitate, & ſpecie quadam aleæ, non eſt danda debitoribus ea electio libera in pœnam creditoris, ut poſſit debitor ſolvere in pecunia ad hanc moderationem, ſi grana ſuperarent, vel infra eam in granis, ſi minùs valeant: ſed ut ſemper teneantur, ſaltem ad rationem ſemiſſis implere, ſive in granis, ſive in pecunia *argumento eorum quæ dixi ſupr. num.* 223. de eo qui emit ejuſmodi reditum ad rationem quintædecimæ, tempore contractus inſpecto. Et hæc eſt manifeſta æquitas, quam nemo candidi pectoris & ingenii ſequendam diffitebitur.

468. Eodémque contextu diluta ſunt omnia illa objecta forenſia: non enim in alia re verſatur fœnus, quàm in mobili: nec ſpectat ratio & limitatio legis ſecundæ. *Cod. de reſcindend. vend.* ad contractus, qui ſpeciem habent fœnoris, ut ſuprà *quæſtione decimaquarta*: qualis eſt iſte. Non enim venditio certæ quantitatis grani, diſtributa ſolutione in plures terminos favore debitoris: quia hoc eſſet verum, ſi liberum eſſet debitori ſolvere ante diem, & dilationi renunciare. Cùm ergo hic non ſit hujuſmodi dilatio data, ſed negotium geſtum, videlicet annua præſtatio redacta ad neceſſitatem obligationis præciſæ, eſt verus, formalis & præciſus reditus temporalis. Et cùm ſit factus ad redimendum per debitores temporarium uſum æris alieni, eſt verum fœnus negotiativum. Et ſic nec etiam obſtat dicta lex, *verum, de minoribus* quæ etiam alia ratione non quadrat in propoſito: Nec enim verum eſt, debitores hîc ſolo caſu ex poſtfacto lædi: quia hujuſmodi contractus de ſe implicitam habet aleam, eámque notabilem & periculoſam: nec eſt actio providentis hominis, ſed inconſulti, ita quòd minor, qui ſic contraxiſſet, & tali fortunæ ſe ſubjeciſſet, poſſet reſtitui: quia eo ipſo læditur, ut tetigi *num.* 416. & ſic tantò odioſior eſt contractus.

De non vendendo frumento in viridi.

469. Fateor tamen quòd in hoc caſu non habet propriè locum conſtitutio Ludovici II. Franciæ Regis, de prohibitione emptionis frumentorum immaturorum, ſeu in viridi certorum prædiorum: quia in caſu dictæ conſtitutionis longè major eſt (quàm hîc) alea, nempe duplex, ſcilicet primò periculum quòd non metantur, ſed priùs pereant, quàm metantur: ſecundò, poſt meſſem periculum utilitatis, ut longè minoris valeant, quàm in viridi æſtimati ſunt. Non tamen ea Conſtitutio emanavit in favorem emptorum, ſed in favorem pauperum ruſticorum venditorum, qui de facili alliciebantur modica præſenti pecunia oblata ad vendendum ſpem meſſis futuræ, tantoque viliori pretio, quantò incertior, & pluribus caſibus obnoxior: quia pauperum facilitate homines cauti abutebantur. A multis enim viliſſimo ementes, ſi in uno loco vel ſemel perdebant, modicum perdebant, ſed pluries, & in multis locis plurimùm ſuperlucrabantur: & hac turpi & aleatoria negotiatione magnum quæſtum faciebant, expilatis pauperibus ruſticis. Quare gliſcente hoc malo,

Aleatoria negotiatio.

non ſolùm juſta, ſed etiam neceſſaria cauſa fuit, hanc aleam & negotiationem ſordidam in univerſum pœnali ſanctione prohiberi, quæ non fundatur ſuper ſola uſura interpretativa (ut vulgò putant) ſed ſuper alea & contractibus aleatoriis Reipublicæ perniciosis, & etiam ſuper uſura largè ſumpta, ſive ſuperabundantia & ſupergreſſione caſuali, & damnis civium ex hujuſmodi contractibus inconſultis. Quia dicta Conſtitutio (ut porè lata ex cauſa juſta & Reipublicæ utili) poteſt extendi, ubi ipſa eadem ratio numero concurrit: ut ſi quis emeret futuram vindemiam. Eadem enim eſt ratio aleæ & ſupergreſſionis venditoris, & facilitatis ad vili vendendum ſpem incertam & periculis obnoxiam, ex qua facilitate proclivitas captionis inſurgit, & præſumptio læſionis. Bald. *in l. ſingularia. col.* 4. *in fine. ſi certum petatur.* nec ineptè idem Baldus in *lege prima, in fine de calumniat.* tales emptiones factitantes vocat uſurarios: venantur enim captiones, & certant de majori & exceſſivo ſuperlucro pro modico pretiolo. Cæterùm & ſi quandoque videatur ceſſare ratio uſuræ, ut quando pretium non prærogatur, ſed ſolùm ſolvi debet tempore meſſis vel vindemiæ, & ſic vilius non emitur ob uſum pecuniæ, ſed ob aleam: nihilominus habet locum dicta Conſtitutio, prout omnia ejus verba verificantur: quia etiamſi ceſſet uſura ſtrictè ſumpta, non ceſſat & captatoria negotiatio Reipublicæ inutilis & perniciosa, ſuper qua prohibenda principaliter fundatur.

470. Secùs ſi quis emeret certam quantitatem fructuum, etiam futurorum, ſeu pro futuro tempore abſque limitatione adnaſciturorum ex certis fundis: quia tunc non loquitur nec adaptatur dicta Conſtitutio. Patet ibi, *Bledz en verd ſur le plat pays*; & ibi. *Si ce n'eſtoit en plein marché*: quia etiam hoc caſu non eſt tanta alea, ſed una tantùm incertitudo, ſcilicet valoris aut vilitatis fructuum. Non tamen dicendum quòd prior caſus, de quo in dicta conſtitutione, ſit juſtior iſto, & quòd in eo non ſit uſura, ſaltem largè ſumpta, ſive ſuperabundantia illicita, ſicut in iſto (ut ineptè & præpoſterè putat Salyc. in *Authentic. ad hæc quæſt.* 10. *col.* 4. *Cod. de uſur.*) quia Contra Salycetum. imò in caſu dictæ conſtitutionis eſt major alea, major captio, & majus detrimentum Reipublicæ, quàm in iſto, & ſic tantò iniquior & injuſtior eſt iſto, de quo loquimur: in quo quia ineſt non modica: licèt non tanta alea & occaſio captionis, magis ſpectat ad iniqua lucra & contractus inconſultos & popina dignos, quàm ad juſta & honeſta, & in communi vita neceſſaria commercia. Ideò manca eſt doctrina omnium Canoniſtarum & Theologorum, ut Antonini *parte* 2. *tit.* 1. *cap.* 8. §. 9. comprobantium hujuſmodi contractus propter probabile & propè æquale dubium: non enim ſatis eſt ad juſtitiam contractus ceſſare inæqualitatem, propter æquilibrium dubii vel periculi, niſi etiam ceſſet alea, & occaſio magnæ captionis & ſupergreſſionis, non ſolùm ſupervacuæ in communi, ſed etiam nocivæ Reipubliæ. Et de his ſatis: ex quibus habes novè & pleniſſimè elucidatam & deciſam materiam omnium redituum temporalium ad certum tempus. Videndum eſt ſummariè de his, qui ad tempus incertum.

Digitized by Google

QUÆSTIO LXXII.

SYNOPSIS.

1. *An incertitudo reditus illum juſtum efficiat.*
2. *Theologi quidam reprehenſi, qui emptiones redituum in vitæ diem illicitas affirmabant.*
3. *Incertus reditus minoris eſt æſtimationis, quàm certus.*
4. *Intellectus* l. hæreditatum, ad l. Falc.
5. *Quid juris ſi duo in vitam reditum emerint.*

Reditus ad vitam 1. exemplum Oldr. 1. pro verb. à ſene.

471. SEptuageſimo ſecundò, quæro de quæſtione, quam tradit Oldr. quæſtione 206. Abbas & conventus vendiderunt cuidam Archiepiſcopo quandiu vivet, quadringentas libras Pariſienſes reditus annui, pro bis mille quadringentis libris Pariſienſibus, cum pacto quòd ſi Archiepiſcopus decederet infra biennium à die contractus & numeratæ pecuniæ, venditores reſtituerent mille libras Pariſienſes de ſorte: Contigit quòd Archiepiſcopus ſupervixit quindecim annis, & ſic ex reditu bis percepit ſortem & dimidium ſortis, & nihilominùs pergit reditum exigere, quandiu vivet: ideò conqueruntur venditores de uſura vel exceſſu. Decidit Oldrad. contractum nec uſurarium nec exceſſivum fuiſſe, ſed juſtum & licitum, & venditores compellendos ad obſervandum. Et fundatur propter incertitudinem lucri & damni: quia emptor ita poterat parùm ut diu vivere, & ſequitur Joann. Andr. in *addit.* ad Specul. *rub. de uſur. ad fin.* Alberic. *in l. jubemus nulli, col. penult. Cod. de ſacroſanct. Eccleſ.* & omnes, nemine contradicente. Et certè hîc non eſt propriè diſputandum de uſura, ſed de juſtitia ſeu æqualitate pretii, quia incertitudo tempore contractus æquè ſe habebat ad lucrum, ſicut ad damnum. Ad hoc not. per Doctores, in *l. de fideicommiſſ. C. de tranſact.* in *l. ſi pater puellæ. C. de inoffic. teſta.* in *lege, ſi ea lege C. de uſur.* Nuſquam tamen legi etiam à laïcis vel fœneratoribus ſimilem reditum annuum ad vitam tam modico pretio emptum fuiſſe, videlicet ad rationem unius pro ſex, ut in *d. quæſt. Old.* & adhuc in totum periculum non erat emptionis: quia pactum erat quòd eo decedente infra biennium, venditores reſtituerent ferè dimidiam partem ſortis, videlicet mille libras Pariſienſes: ſi autem decederet poſt biennium, venditores nihil reſtituerent de ſorte, ſed ſolverent penſionem pro rata vitæ emptoris. Et ſic ille contractus nimis vergebat in commodum emptoris, qui mihi minùs honeſtè de tanto quæſtu pactus videtur, quàm pro dignitate ſua deceret, cùm eſſet Archiepiſcopus. Unde dico Oldr. malam cauſam foviſſe, niſi fortè tempore contractus ille Archiepiſcopus fuiſſet moribundus, ut tunc veriſimiliter non eſſet victurus ultra quinque vel ſex annos & ex inopinato ſupervixiſſet, quod non eſt veriſimile: quia Oldr. ejus advocatus non tacuiſſet, & adhuc in tam ſene vel moribundo talis contractus ex neutra parte honeſtus fuiſſet, per ea quæ mox dicam.

2. exemplũ Bal. pro 9. ad vitam duorum.

Baldus autem *conſi. 292. quia ex facto. lib. 5.* diſputat de alio reditu ad vitam ſine dicta clauſula de refundenda parte ſortis certo caſu, ſed ſimpliciter ad vitam, & majori & juſtiori pretio, videlicet centum quadraginta reditus annui pro mille ducentis, & ſic paulò infra rationem unius pro novem: quia etiam ſupervivente creditore, non erat ſors implenda in novem annis, ſed circiter poſt novem annos & tres menſes, & ſic ibi longè juſtior erat contractus, quàm in caſu Oldradi. Et licèt ibi creditor emerit ad vitam ſuam & uxoris, vel alterius eorum, & ſic ad duas vitas in ſolidum, tamen quia illæ ſimul currunt, & veriſimiliter parùm diſtabant, præſupponendo quòd ambo eſſent mediocris ætatis, puto Baldum qui decidit ſtandum contractui, non malè conſuluiſſe. Baldus etiam in *conſ. incip. quæritur de tali caſu. quod eſt conſ. 410. lib. 1.* ſecundum veterem impreſſionem, & *conſ. 220. lib. 1.* ſecundum novam impreſſionem, decidit hujuſmodi contractum valere, ad vitam unius, pretio ad rationem unius annui pro decem: de quo non probata alia fraude, non eſt dubitandum.

3. exemplũ Bal. pro 10. ad vitam unius.

Rurſus Bal. *conſ. incip. inſtrumentum. quod eſt conſ. 18. lib. 1.* ſecundum veterem, & *conſ. 157. lib. 2.* ſecundum novam impreſſionem, decidit valere hujuſmodi reditum ad rationem unius pro decem, emptum ad vitam duorum, & cujuſlibet eorum in ſolidum: licèt ibi emptores, vel ultimus eorum ſupervixiſſet 20. annis, & uſque ad duplum ſortis tantùm recepiſſent, quod ceſſante omni alio vitio, tolerandum puto: etiamſi longiùs vixiſſent, dummodò tempore contractus non eſſent ambo juniores, ſed mediocris ætatis: [prout etiam in juvene qui veriſimiliter diu ſupervicturus eſt, aliud cenſent Baldus & Paul Caſtro in *l. ſi pater puellæ. C. de inoff. teſt.* Sub eadem limitatione ſcilicet, modò ſint mediocris ætatis, ſuſtineri poteſt conſilium Roman. *conſ. 302. ego nunc contractum*, ubi tuetur emptionem 120. reditus annui ad vitam viri & uxoris ſimpliciter pro mille, & ſic ferè ad rationem unius pro octo.

4. exemplũ Bal. 1. pro 10. ad vitam duorum.

5. exemplũ Rom. pro 8. ad vitam duorum.

Sed quid de empto ad rationem unius pro decem ad vitam patris emptoris, & duorum filiorum, quorum unus erat ſeptemdecim annorum tantùm, alter bimulus: quem contractum Rapha. Curt. *conſ. 181.* proponitur: cui ſubſcripſit Fulgoſ. valere conſuluerunt. Ego verò diverſum hoc caſu cenſeo: quoniam emit ad vitas trium in ſolidum, quorum unus infantiam, alius pueritiam nondum exceſſerat.

473. Jam exemplorum ad aperiendum materiam ſatis, & longiore diſputatione omiſſa, quanquam nec in hac re defuerunt *[illegible]* quidam Theologi, qui hujuſmodi redituũ ad vitam exceptiones tanquam uſurarias & illicitas nominatim reprobaverint, ut Henric. Gandenſis *quodlibeto primo. quæſt. 39. quodlibeto ſecund. q. 15.* Quinetiam alii præpoſterè religioſuli, magis delirantes, ut non ſolùm hos contractus redituum vitalium, ſed etiam emptiones uſusfructus prædiorum ad vitam improbitatis uſurariæ damnaverint, niſi pretii quantitas æqualis ſit cumulo fructuum, ut Goffrid. & Raymond. in *ſummis.* quorum delirium abundè confutaverunt cæteri communiter tam Theologi, quàm Legiſtæ & Canoniſtæ: tamen quoniã hi quandoque hujuſmodi contractus etiam nimis exceſſivos, & iniquis cõditionibus perperam probant, ut in primo & ultimo exemplis prædictis: quandoque timidè & per ineptas rationes potiùs in dubium revocant quàm reprobent, ut Laurent. de Rodulph. in *repetit. cap. conſuluit, part. 2. q. 11. q. 15. q. 18. de uſur.* quem ſequitur Anton. *part. 2. tit. 1 c. 8. §. 10.* reditum 16. annuorum ad vitam plurium pro 100. ita ut debitor poſſit redimere, credit illicitum: non tam ob modicitatem pretii, quàm eò quòd reditus non ſit conſtitutus in fundo, nec ad fundum relatus: ſed ad perſonam, licèt bona pro obſervatione contractus obligentur, quod eſt ineptum, ut ſuprà *num.* 22. Cæterùm omnes ferè ſolent hujuſmodi contractus neglectim ac indiſcriminatim admittere, ſub hac ſola moderatione, ſi non eſt læſio ultrà dimidiam juſti pretii, habita ratione ad veriſimilitudinem longioris aut brevioris vitæ, ut Ancharan. in

Digitized by Google

diſput. antiquis in primo caſu. Panorm. *in diſp.* Angerio *legiſtæ* in *l. ſi ea pactione*, quæ moderatio (utpote nimis vaga) periculoſa eſt in materia ſuſpecta, per notata ſuprà *quæſt.* 15. *quæſt.* 56. Quamvis enim hic contractus in ſe communiter non ſit ſpecies negotiationis fœneratoriæ, ob continuum periculum & ſortis & reditus admittendi; ſed potius ſpectet ad primam ſpeciem negotiationis, de qua ſuprà *quæſt.* 69. tamen præter id quod in fraudem quandoque fieri poteſt, habet ſpeciem aleæ, quæ eſt reprobata à jure, niſi in modico, quod damnificare non poteſt: & gratiâ virtutis exercendæ tetigi, ſuprà *quæſt.* 3. *num.* 93. Non enim fit ſine captione vel periculo enormi captionis alterutrius: & licet Legiſtæ & Canoniſtæ ad hoc non advertant, tamen non eſt negligendum à judicibus & viris politicis, qui captioſos & Reipublicæ inutiles contractus non debent fovere, ut alibi dixi. Verùm quia contractus iſte poteſt fieri ex cauſa juſta & honeſta, & uſibus hominum accommoda & utili, ſicut emptio uſusfructus, vel jactus retis non debet reprobari, modò probabilem & cauſam & modum habeat. Cauſam dico, ut non appareat factus ex vanitate vel temeritate, ſicut alea. Modum verò, circa bonam fidem, pretium & alias pactiones; probabilem autem, quia non poſſunt hæc, præſertim modus, certa particulari regula penitùs definiri: ſed neceſſe eſt ἐν πλάτει accipi, ſeu potius ex quadam probabilitate poſſibili haberi, quam ex certa, vera & abſoluta æſtimatione impoſſibili haberi in his nobis incertis & aſſiduè pendentibus à futuro. Debet ergo hæc probabilitas non neglecta nec ſupina eſſe, ne captio captioni addatur, ſed quàm magis æquabiliter & temperatè fieri poſſibile eſt: quod circa modum conſiſtit in tribus. Primò, in ætate, valetudine, & aliis veriſimilitudinibus vitæ futuræ. Secundò, in quota ſeu quantitate reditus, putà in ſexta vel decima vel quintadecima parte ſortis: & in pactis, quæ ſunt pars augmentativa vel diminutiva pretij. Tertiò, in numero perſonarum, ad quarum vitam debebitur reditus, an una vel plures, an ſimpliciter, an in ſolidum.

Modus probabilis.

473. Breviter autem puto hac probabili juſtitia juſtum eſſe reditum ad vitam emptum, ad rationem unius annui pro decem ab unica perſona mediocris ætatis, putà triginta quinque annorum; intelligo enim communiter mediocrem eſſe ætatem, à triceſimo anno ad quadrageſimum in maſculo, & paulo minori tempore in fœmina. Et quò iſtud ſit dilucidius, argumentor paucis utrinque. Primum quòd poſſit emi viliori pretio: Primò, quia cæteris paribus, reditus incertus minoris eſt æſtimationis, quàm reditus certus, præſertim hac tanta & tam intenſa incertitudine: quia quotidie poteſt creditor mori, & reditus finiri, ut nec horulam quidem certitudinis habeat: quanquam certum ſit finiendum cum vita, *l.* 1. *de cond. & demonſt.* & hæc tanta (quâ major eſſe nequit) incertitudo, videtur ad minus dimidiũ valoris reditus diminuere. Sed ſeſquimille ſunt juſtum pretiũ reditus certi centum annorum uſque ad triginta annos, etiam contractus commutatorij primæ ſpeciei & minimè fœneratorij, ut ſuprà *quæſt.* 69. Si enim reditus perpetuus centum etiam cum proprietate fundi poteſt emi pro trecentis ſummo & juſtiſſimo pretio, ut ſuprà *quæſt.* 5. igitur dimidio minus, videlicet pro 1500. poteſt emi ſimilis reditus, vel uſusfructus fundi uſque ad triginta annos. Certum eſt enim quod reſtrictio juris vel dominij ad triginta annos, tollit ad minus dimidium valoris dominij perpetui, ut ſuprà *num.* 433. Igitur ſi quis talis ætatis, ut præſumatur adhuc victurus triginta annos, emat centum reditus ad vitam ſuam, licet aptitudine videatur emere reditum triginta annorum, tamen quia iſte reditus laborat præfata tanta incertitudine, multò minùs valet quam reditus certus triginta annorum, & ad ſummum non valet niſi dimidio minus. Igitur ſi prior ille reditus certus emi poſſit 1500. ſummo & juſtiſſimo pretio, iſte incertus poterit emi 750. ſummo & juſtiſſimo pretio: & hoc etiam ſenſus communis, & rerum experientia oſtendit: Si enim duo reditus ſubhaſtentur, prior centum ad triginta annos, ſecundus, centum ad vitam Titij qui veriſimiliter adhuc triginta annis victurus eſt, certum eſt quòd iſte ſecundus multo minori pretio licitabitur, & rationabiliter pretio dimidio minori addicetur, igitur &c. Nec videtur in communi aptior reductio, quàm ad dimidiam, quæ eſt medium inter ſummum, vel inter medium exceſſivum: & inter ſummam vel inter medium defectum, ut patet ad ſenſum. Arguitur ſecundò, quia ſimplex perpetuus nec redimibilis, nec aliter diſſolubilis reditus centum ſuper prædio alieno, per manus alienas percipiendus, etiam tutiſſimè collocatus, poteſt emi bis mille quingentis juſto & legitimo pretio, licet paulò viliori pretio, *l.* 3. *§. item ſi Reipublicæ. ff. ad leg. Falcid.* ſuprà *quæſt.* 3. igitur idem reditus ad triginta annos dimidio pretio, videlicet 1250. juſtè emi poteſt. Igitur ſimilis reditus, ſed incertus, putà ad vitam illius qui veriſimiliter triginta annos circiter, & non plus victurus eſt, ſub dimidiato pretio, videlicet 625. juſtè & legitimè æſtimari, emique poterit, & ſic adhuc minori pretio.

474. In contrarium, quod iſtud ad rationem unius pro decem, non ſit hic juſtum pretium, ſed debeat eſſe duplo majus, arguitur per *leg. hæreditatum ad leg. Falcid.* ubi relictum annuum ad alimenta in homine 35. annorum, æſtimatur non decuplo, ſed duplo decupli, ſeu vicecuplo, hoc eſt quantus eſt cumulus viginti annorum. Et ratio eſt, non quòd triginta quinque annos natus præſumatur adhuc victurus viginti annis, & non ultrà, & quaſi habens quindecim annos præſumatur adhuc in caſu *d. l.* victurus triginta annis, & non ultrà, & ſic de aliis exemplis, *d. l.* ut ibi gloſſa & omnes Doctores ineptè putant: ſed ratio eſt, quia in caſu *d. l.* qui non implevit viceſimum annum, præſumitur communiter ſupervicturus ſexaginta annis: qui verò implevit triceſimũ quintum annum, & infra quadrageſimum, præſumitur ſupervicturus circiter 40. annos. Sed quia hæc præſumptio ob nimiam incertitudinem non debet accipi pro re certa, nec tantum æſtimari quantum certa, ſed dimidio minus, ideo fit reductio totius veriſimilis temporis, ad dimidium vel circiter, reſiduo compenſato cum dicta incertitudine. Si igitur in ratione legis Falcidiæ, ubi communis æſtimatio attenditur, *l. pretia rerum, ad leg. Falcid.* tale relictum hominis 35. annorum æſtimatur ad rationem unius pro viginti, videtur id eſſe commune pretium, & ſic dimidio minus juſtum in caſu noſtro: quem ſi forſan malis comparare legato uſusfructus quàm alimentorum, adhuc erit deterius: quia tunc deberet æſtimari ad rationem unius pro 15. per *d. l. hæreditatum in fin.* Sed ad iſtud argumentum facile eſt reſpondere, primò, quod taxatio *d. l. hæreditatum*, non habet locum, niſi in caſu ſuo, ut tenent Imol. Paul. Alexand. & omnes, ibi Jaſ. in *l. cis qui ita. §. qui ita ſtipulatur, col.* 5. *de verb. oblig.* Matthæus de Afflict. *dec. Neap.* 34. Secundò dico, & hic eſt verus & γνήσιος intellectus, *d. l.* noviter à nobis detectus, quòd taxatio *d. l. hæreditatum*, non reſpicit communem nec veram æſtimationem legati, quoniam hoc eſſet ineptiſſimum, & contra ſenſum communem, & alia jura. Quis enim vellet alimenta ad vitam unius adhuc infantis emere ad rationem unius pro 30. vel ad vitam 55. annos habentis ad rationem unius pro 20. quanti liceret etiam fundos in perpetuum mercari? Rurſus quis niſi mente captus, aut ſua jactans, uſumfructum fundi ad vitam unius infantis, vel adoleſcentis ad rationem unius pro triginta emere vellet, quanti eundem fundum vel etiam meliorem in perpetuum emere liceret? Item de jure, legitima indicatura reditus perpetui, nullo pacto reſolubilis, tutò collocati, eſt ad rationem unius pro viginti-quinque *l.* 3. *§. item ſi Reipublicæ ad leg. Falcid.* Igitur reditus ſimilis quantitatis ad vitam, ſive

etiam alimentum, vel uſusfructus, non poteſt niſi multò minùs valere. Et hæc tam clara & manifeſta ſunt, ut mera inſania eſſet, vel cogitare quidem primores illos Iuriſconſultos juris authores hæc ignoraſſe, aut in his deſipuiſſe.

475. Quid ergo? Ego plus dico illam taxationem non eſſe factam favore legatariorum, nec alimentorum quidem, ut Accurſ. & omnes Doctores ibi & ubique aduſque ſtultè putant. Quorſum autem augere verum & communem valorem? Contra vero minui debuiſſet, ſi favendum erat legatariis, quò tanto minorem Falcidiam paterentur. Præterea dico quòd intentio dictæ *l. hæreditatum* non eſt, quod præcisè & adæquatè de taxata ibi quantitate detrahatur Falcidia, ut omnes aduſque falsò putaverunt: eſſet enim contra rationem, & in plurimarum legum ejuſdem tituli correctionem, ut mox oſtendam. Dicimus ergo primò, quòd illa taxatio facta eſt favore hæredis, & immunitatis quartæ ſuæ. Patet, quia fit ad inveniendam rationem æſtimandæ & deducendæ Falcidiæ in legatis non ſolùm in diem certum, ſed etiam incertis. Igitur tam ipſiuſmet hæredis favore fit, quam ejus gratiâ inventa eſt Falcidia, *l. poteſt hæres ad leg. Falcid.* Secundò, quòd reſpectu legati puri & certi, nullus exigitur circuitus ad inveniendam rationem ſeu quantitatem Falcidiæ, ſed ſufficit unica conſideratio, ſcilicet adæquatio valoris communis legati ad reliquum totius hæreditatis, tempore mortis inſpecto, *l. in quantitate in princ. ad leg. Falcid. Inſtit. eodem §. quantitas*, in legatis autem certis, ſed in diem duo exiguntur: primum æſtimatio & deductio interuſurij ſeu commodi medij temporis, vel intervalli: ſecundum, dicta adæquatio: Legatum enim in diem in ratione Falcidiæ non tanti æſtimatur: quanti res eſt ipſa legata, ut in legato puro: ſed detracto priùs dicto interuſurio, deinde reſidui fit adæquatio ad reliqua bona, textus in *l. Falcid. in princ. in l. circa in princ. in l. in quantitate, §. in diem l. qui 40. in fin. ad leg. Falcid.* In legatis autem incertis, & in diem ſimul, ut in ſucceſſivis ad vitam, tria neceſſariò ſunt facienda: primum, quia detractio Falcidiæ, quæ eſt certa quota, debet eſſe certa, & de certo, ſeu certificato, neceſſe eſt ante omnia dicti legati incertitudinem ad quandam probabilem certitudinem reduci: alioquin impoſſibile eſſet Falcidiam adaptari. Secundò, quia legatum illud incertum ad certam probabilem ſummam ſeu æſtimationem reductum nihilo magis purè ſimulque præſtatur, ſed in diem & ſucceſſivè, ideò detrahendum eſt commodum interuſurij, ſicut de legato certo in diem dictum eſt. Tertiò demum fiet illa adæquatio. Cùm autem de duobus ultimis jura eſſent protrita, ut pluſquàm notorium eſt, ſolùm reſtabat providere de primo, de quo nihil tum erat diſpoſitum in jure: quare & ad finem ſuper illo primo priùs requiſito dumtaxat providendi, facta eſt dicta lex, & taxatio in ea contenta, non ad taxandam præſumptionem vitæ hominis in caſu *d. l.* ut vulgò malè putant, ſed ut eſſet quædam formula ad inveniendam probabilem quamdam certitudinem in his incertis. Non poteſt autem probabiliùs & commodiùs incertum illud ad certum quid æſtimari vel reduci, prima utique ſpecie, & in genere, quam ad dimidium totius incerti: tum quia dimidium iſtud in genere eſt medium inter majorem & minorem inæqualitatem, ut dixi, tum quia incertitudo utriuſque oppoſiti extremi, videlicet vel integræ vitæ hominis, quanta veriſimiliter eſſe poteſt & ſolet communiter, vel vitæ abruptæ, & mortis immaturæ, quorum alterutrum ferè pariter & æquè frequenter uſuvenire ſolet, non poſſunt meliùs & probabiliùs invicem compenſari (quandò ad certam quamdam æſtimationem veniendum eſt) quàm æqualiter, hoc eſt ad dimidium, ut ſic totum veriſimilius & communis vitæ hominis incertum tempus æſtimetur dimidiato tempore certo, prout ferè fit in ſingulis exemplis *dictæ legis*, ſi rectè inſpiciatur, & hæc ſic eſt vera ratio & intentio.

476. Et notabiliter dixi (ferè) quia taxatio *dictæ legis*, non debet preciſè, nec ad vivum reſecari, tanquam Mathematicum quoddam ſeu magicũ praſcriptum, cui nec addi, nec demi poſſit, quod nec excedi, nec minui queat: ſed primò (utpote in materia morali) debet accipi cum temperamento legalis æquitatis, & omnium totius negotij circunſtantiarũ, juxta *leg. bona fides depoſit.* Secundò, utpote in materia, quæ certam, perpetuam, præciſam, & uniformem determinationem non recipit in ſingulis particularibus caſibus, neceſſe eſt taxationem *dictæ legis*, non pro determinatione perpetua & ſpecifica ſingulorum omnium caſuum (cùm ad praxim & particulare ventum eſt, ut nimis præcipitanter & indigeſtè more ſuo putaverunt aduſque omnes gloſſæ & Doctores) ſed pro quadam probabili forma ſeu methodo in genere ſuo, & quantum ad circunſtantiam veriſimilis durationis temporis in genere tantùm, ſine præjudicio aliarum circunſtantiarum cujuſque particularis caſus, de quibus nil cavetur in *dicta lege:* Si enim legatarius alimentorum vel uſusfructus, puta Titius, apparet tam afflictæ valetudinis, ut veriſimiliter ultra decem annos victurus non ſit, ſecundùm crebriorem contingentiam hominum taliter affectorum, tùm licet non ſit decem, quindecim, vel triginta annorum ætatis, tamen certum eſt quod legatum non debet æſtimari quantum in triginta vel in duobus & viginti annis aſcendere poſſit ſecundùm formam *dictæ legis.* Et hanc non fuiſſe intentionem Juriſconſultorum, certo certius eſt omnibus vel pueris, niſi quibus ſenſus cõmunis deſit, aut ità ægrotent ut elleboro ad purgandum cerebrum indigeant: & tamen ad cervicoſos & pervicaces convincendos probo. Forma ſeu æſtimatio *dictæ legis* eſt medium probabile inter majorem & minorem inæqualitatem, id eſt inter extremum maius, quod eſt totum veriſimile tempus vitæ hominis, & extremum minus, quod eſt immatura & anticipata mors: & tendit ad utranque compenſandum incertum vitæ abrumpendæ cum incerto vitæ uſque ad veriſimilem metam continuandæ. Et hoc ipſa viva ratio, ſeries & mens *dictæ legis* omnium ferè ejus exemplorum collatio & proportio oſtendit. Sed iſto particulari caſu æſtimatio talis non eſſet probabiliter, nec aliquo modo media, cùm vergat ad extremum majus: imo (quod deterius eſt) illud manifeſtè tranſcenderet quandoque in triplo, ut cùm Titius eſt infra viginti annos: quandoque ultra duplum, ut cum Titius eſt triginta annorum ætatis: & eſſet pluſquàm manifeſta & abſurditas & iniquitas. Contrà, fac Titium eſſe ſexaginta annorum, ſed adeò præter communem hominum temperaturam vivacem, ut veriſimile ſit eum adhuc viginti aut vigintiquinque annos victurum, nonne vergit ad extremum minus? Num iniquum eſt æſtimari legatum, quantum aſcenderet in 5. annis tantum? Conſtat enim ex prædictis, quòd Ulpianus ibi æſtimando in ſexagenario ad 5. annos, reſpexit (ut ſimili proportione in prioribus exemplis) ad id quod ſecundùm crebriorem hominũ conſuetudinem uſuvenire ſolet, ſexagenarios vivere uſque ad alios decem annos vel circiter, non ultrà, niſi rarò. Et quia nihilominus periculum eſt, ut quotidie moriatur, compenſatione facta incerti, probabiliter æſtimavit ad dimidium tempus, ſine præjudicio aliarum particularium circunſtantiarum, ſi de illis conſtaret, ut dixi. Quòd autem Ulpianus ibi eandem quinque annorum æſtimationem facere videtur, cujuſcunque ætatis ſit legatarius ſexaginta annos egreſſus, hoc non ex præſcripto, tanquam ex fixa & perpetuâ determinatione accipiendum eſt, ſed παχυμερέστερον, hoc eſt craſſiùs & defunctoriè, majori & ſcrupulOſiori computandi ſubtilitate omiſsâ, in his incertis, quæ ſpecialiorem in communi determinationem commodè non admittunt. Specialior enim & exactior determinatio non eſt doctrinæ, nec methodi communis: ſed ſpectat ad circunſtantias particulares ſingulorum

Digitized by Google

ſingulorum caſuum. Plura ſuper intellectu & effectu *dictæ legis hæreditatum*, legumque cognatarum dicenda erant, quæ in novis intellectibus trado, unde ſatis habui excerpere, quæ ad hujus quęſtionis deciſionem faciunt.

477. Ad quam redeundo, pręfata concluſio ſuprà *num.* 468. confirmatur: quia ſaltem ille reditus non poteſt eſſe majoris æſtimationis & valoris in communi quam tantundem certi reditus, uſque ad 17. annos, qui tamen pro mille emi poteſt, ut nuper dixi. Verum non puto dictum reditum incertum dicto caſu minori pretio, quàm ad rationem decimę emi poſſe, quin ſit modicitas pretij: Et moveor, quia ſicut in emendo reditu certo & perpetuo tutò collocato requiritur quod pretium (ut juſtum & integrum ſit) non excedatur à penſionibus 30. annorum collectis, ſaltem 25. annorum, per notata ſupra *num.* 433. & *quæſt.* 5. *num.* 120. Et pariter ut reditus certus ad 25. vel 30. annos limitatus, juſtè dimidio minori pretio quam prior æſtimatur: ita reditus temporalis, ſed incertę durationis, qui veriſimiliter uſque ad 30. annos durare poterit, non ultra (in quantum veriſimile eſt) quia poteſt interim perire, nec habet aliquid firmum, rationabiliter adhuc minus quam dictus reditus temporalis certus & ſtabilis æſtimatur: non tamen dimidio minus quam ille temporalis certus, quem fortaſſis notabiliter excedet, ſed aliquanto minus, & omnino plus dimidio minus quam ille perpetuus. Sufficiet ergo reduci ad tertiam partem pretij dicti perpetui certique reditus. Ut enim perpetuitas reſtricta ad triginta certos annos, facit rationabiliter ut vel eadem ſorte manente, reditus certus annuus, qui alioquin ſimplex poterat eſſe perpetuus, poſſit in quantitate currente duplari: vel ut priori quantitate reditus manente, pretium ſubduplari, ſeu dimidio minus eſſe poſſit: ita huic temporalitati addita incertitudo, tanquam nova & ſecunda cauſa diminutionis, facit ut vel eadem ſorte ſeu pretio manente, idem prior reditus, qui in ſimplo poterat eſſe certus & perpetuus, & in duplo certus & tricenarius, triplo augeri, vel eodem reditu manente, pretium ſubtriplari poſſit, ſeu ad tertiam partem pretij reditus certi & perpetui reduci. Non autem quod pretium poſſit ſtante eadem quantitate reditus ſubquadruplari: vel ſtante pretio reditus quadruplari poſsit, prętextu hujus & temporalitatis & incertitudinis. Sufficit enim quod propter duas cauſas vilificationis à certo & perpetuo duas ſolidi partes amittat, & ſic reducatur ad tertiam, non autem (alio non concurrente) ad minorem partem pretij, cùm etiam veriſimiliter tempore contractus inſpecto, durare poſsit uſque ad triginta, vel etiam circiter uſque ad quadraginta annos. Ut igitur reditus certus perpetuus debet emi juſto & integro pretio ad rationem unius pro triginta, ita temporalis & incertus, ſive qui veriſimiliter duraturus eſt uſque ad triginta vel quadraginta annos, debet emi ad rationem unius pro decem, juſto, non defectivo pretio.

Probabilis æſtimatio.

478. Non obſtant duo argumenta ſuprà *n.* 474. adducta ad probandum quod viliori pretio emi poſſit: quia reſpondeo primò, quod hujus incerti reditus comparatio, ut & verius & tutius inveniatur juſtum pretium, rectà fieri debet ad ſolidum ipſum reditum, videlicet ad certũ & perpetuũ, & qui tanquã ſolidus, & perfectus debet eſſe proportionaliter cęterorum, velut minus perfectorum, regula & gnomon: non autem ita facienda eſt collatio ad reditum temporalem certum, qui una (ſcilicet perpetuitatis) perfectione caret, niſi ſervata ſemper proportione primi ſeu ſolidi ad ultimum, quod in effectu eſt conferre ultimum primo, non ſecundo: quod clarius explico ſic. Primus & ſolidus ille reditus excedit iſtum, de quo in concluſione ſuprà *num.* 474. in duobus, & ſic pretium ſolidi debet hujus pretium excedere dupliciter: & ſic velut duabus partibus conſequenter debet eſſe triplum ad hujus pretium, quod ad illud erit ſubtriplum, rectâ & æquali proportione, quæque aptè quadrat. Igitur ut proportio ſolidi ad hunc dupliciter diminutum rationabiliter eſt tripla, ita proportio illius intermedij ſeu certi temporalis reditus debet ad hunc eſſe circiter ſeſquipla, non dupla. Nec obſtat, quod proportio valoris ſecundi ad primum rationabiliter eſt ſubdupla, non autem ſubſeſcupla: ergo ejuſdem ſecundi ad ultimum debet eſſe dupla non ſeſcupla: quia dico quod inſpecta communi utilitate hominum, ſecundum quam pretia rerum admetiuntur, ſuprà *num.* 391. primus reditus ad minus duplo utilior eſt, & duplo ſupervalet ultimo, ſed dimidio tanto duntaxat. Et ſic quamvis ſecundus, videlicet reditus annuorum 100. uſque ad 30. annos, non valeat niſi 1500. tamen tertius & ultimus iſte non debet ob id valere 750. tantùm, ſed mille. Secundò reſpondeo, quod in alio peccant dicta argumenta, quia (ut in ſimili ſuprà) non tantum valet parva ſumma reſpectu parvæ, quantum magna reſpectu magnæ: quemadmodum pars fundi, non tantum valet per ſe, quantum totus fundus in toto *l. Mævius §. filiusfamil. erciſc. l. Mævius, §. in fundo, de leg.* 2. Bartol. in *l. uxorem, §. agri plagam, in fin. de legat.* 3. Salycet. *l. fin. C. de jure dot.* Et ſic non valet illatio, quæ fit in dictis argumentis ad minores ſummas: quia licet ſit eadem proportio reſpectu ſimplicis ſummæ, ſeu ſimplicis numeri mathematicè, tamen non eſt eadem proportio utilitatis in commerciis & uſibus hominum: ſola vero Mathematica proportio non concludit, ubi non de quæſtione merè mathematica phyſicaliter, ſed de morali civiliter agitur.

479. Tertiò reſpondeo quod in hoc caſu de quo loquimur, non eſt tanta incertitudo, ut pretium ſub quadruplo minuatur ad primum ſolidum reditum: Loquimur enim in eo qui emit ad vitam ſuam, non ad vitam tertii, & ſic certus eſt ſibi commodè conſultum iri quamdiu vivet: quæ certitudo cęteris paribus præponderat incertæ ſpei tranſmittendi poſt ſe ad hærędes ad vitam tertij, ſi fortè ille tertius ſupervivat, ut ſenſus communis oſtendit, eademque certitudo ad vitam ipſius emptoris ſibi conſultum eſſe, quantum cùm hoc excedit utilitatem dicti reditus temporalis certi, & omnino excedit reſpectu ipſius emptoris: & ſi hic ultimus reditus non eſt omni reſpectu inferior ſecundo, ſed certo reſpectu illud utiliter & efficaciter tranſcendit, & ſic deberet potius æqualis eſſe, quam ſubduplus. Et ad ſummum, dato, non conceſſo quod reſpectu tertii licitatoris (cui utpote ad alterius vitam ementi minus valet) poſſit in ſubhaſtatione ſubduplus eſſe, dimidioque minus quàm ſecundus ille licitari, non tamen idem ſequitur in eo qui mercatur ad vitam ſuam propriam: quia iſte ſibi tutius conſulit, nec in tantum aleæ ſe ſubjicit, ſicut ille tertius. Nec obſtat quod hujus ementis ad vitam ſuam videatur ſingularis utilitas, quæ non debet expendi, ſed communis: quia imò eſt communis utilitas, nempè qualis eſt cujuſque talis conditionis, pariter ad vitam ſuam ementis. Et ſic rectè & ſubtiliter inſpiciendo, emere ad vitam tertij, eſt alia diverſa ſpecies contractus minus probabilis & legitima, magiſque aleæ accedens. Et hoc ergo caſu de quo ſupra *num.* 474. jam ſatis undequaque excuſſo, velut exæquato gnomone, facile eſt reliquos caſus probabiliter ęſtimare. Quid igitur ſi duo ad vitam ſuam emant, puta vir & uxor, vel duo fratres, vel ſocii? Reſpondeo: Si ambo ſint mediocris ætatis, puto eodem pretio admittendum, ſi ſimpliciter, non in ſolidum ematur: quia quòd reditus non finietur in totum morte primi morientis, compenſatur cum eo, quòd finietur pro dimidia, morte alterutrius ex duobus primò morientis.

Si verò cum clauſula (in ſolidum) mihi videtur nimis modicum eſſe pretium ad rationem decimæ, & aliquantulum augendum, puta ad rationem duodecimæ, vel circiter, niſi ambo non mediocris, ſed paulo inclinatioris eſſent ętatis, aut valetudinis. Pariter ſi ad vitam plurium quam trium, vel ad vitam unius aut duorum juniorum, & firmioris valetudinis, tanto probabiliter boni viri arbitrio augendum erit pretium, nec ſpecialius hęc lubrica & incerta definiri poſſunt. Itaque primum exemplum Oldradi & ſextum utriuſque Raphaëlis in principio quęſtionis prorſus reprobanda ſunt. Secundum & quartum Baldi, & quintum Romani, de inclinatione ætatis aut malè affectis intelligi debent. Tertium autem Baldi, etiam in homine mediocris ætatis expeditè procedit. In his autem modicus exceſſus pro nihilo eſt, cùm non ſit æſtimatio niſi craſſa & probabilis: notabilem verò & multum exceſſum ſufficiet ad probabilem modum reduci, ſed maximus & enormiſſimus exceſſus faciet, ut meritò in totum caſſari poſſit, nec locus ſit *leg. 2. C. de reſcindend. vend.* propter odium & ſuſpicionem horum contractuum, poſtquam ad fœnus degenerant, data tam enormi inæqualitate, qualem eſſe puto, modò propter magnitudinem reditus, modò propter qualitatem emptoris: primo caſu ſi tantus eſt reditus, ut in quinque vel ſex annis ſortem æquaturus ſit, & emptor etiam alioquin grandęvus multum veriſimiliter brevi ſuperlucraturus, ut in caſu Oldradi. Secundo caſu, ſi reditus de ſe non excedit, ut quia non ſit æquaturus ſortē niſi in decem annis; ſed emptor erat tam juvenis & vivax, ut veriſimiliter eſſet percepturus ultra quintuplum vel ſextuplum, & maximè ſi ad vitam plurium juniorum, ut in ultimo caſu utriuſque Raphaelis. Et ſic duo illi caſus, primus & ultimus, ſtant pro duobus oppoſitis exemplis, diſſimilis, ſed intolerandi exceſſus, ex parte emptoris ſeu creditoris, circa quem ſolùm de fraude uſuraria quærendum eſt. Tranſeamus ad alia.

QUÆSTIO LXXIII.

SYNOPSIS.

1. *Alciatus in hac quæſtione reprehenſus.*
2. *In ultimis judiciis facile non præſumitur fraus.*
3. *Legata contra bonos mores illicita.*
4. *Excuſſus §. ultim. leg. 3.* De annuis legatis.
5. *An præfatus §. immutatus?*
6. *Aperitur legitimus uſurarum modus.*
7. *Quibus caſibus procedat lex* Quod in ſtipulatione. *De uſuris.*

480. SEptuageſimo-tertiò quæro de uſuris teſtamentarijs: Teſtator legavit quingentos aureos, & juſſit hæredes, quandiu differrent, quadraginta aureos ſingulis annis legatario dare pro fructu dictæ ſummæ, ita ut hæredes haberent facultatem fruendi dictâ ſummâ quingentorum aureorum ſolvendo ſummam. An hæc diſpoſitio teſtatoris valeat? Hæc quęſtio quotidiana eſt & antiqua, ab Anteceſſoribus multùm diſputata & controverſa. Eam ut plenè & exactè decidamus, libuit ponere in propriis terminis, in quibus olim accidit, & variè deciſa fuit: quoniam Franciſ. Aretin. *conſil.* 151. ſuper ea conſultus decidit uſurariam eſſe, & omnia ſorti imputanda. Socin. autem in *leg. 2. col. 3. de his quæ pœnæ nomine.* dicit ſe primò fuiſſe aditum & requiſitum ab hærede, ut pro eo conſuleret, ſed noluiſſe, verum ad ſui refutationem præfatum Aretin. conſuluiſſe pro hærede. Deinde ſubdit Socin. ſe requiſitum à legatario conſuluiſſe pro eodem, & Joannem Baptiſtam de Sancto Severino Pręceptorem ſuum ſubſcripſiſſe, & ita in Curia Romana in favorem legatarii judicatum fuiſſe. Verùm non inveni ullum hujuſmodi conſilium inter conſilia Socin. pro legatario; ſed benè inveni quod idem Socin. *conſil.* 56. *viſo teſtamento, collat. 1. lib.* 3. conſuluit pro hæredibus contra viduam legatariam, petentem penſiones ſibi legatas à marito in caſum reſtitutionis dotis dilatæ, & decidit ſorti imputandas per multa, & inter alia per dictum conſilium Aretini Præceptoris ſui. Verum eſt tamen quod idem Socin. *conſil. 41. lib. 4. num. 2. num. 5. & num.* 9. videtur prima facie ſimilem reditum ex ſimili legato tueri: ſed non eſt ita, quia ibi tantum conſulit & concludit contra legatarium pro poſſeſſoribus habentibus cauſam ab hærede. Alciatus autem parado. *lib. 5. cap. ult.* ſententiam quidem Socin. in *dict. leg.* 2. rectè tuetur: ſed dum ſuam tradit, malè reſtringit legem tertiam in finalibus verbis de annuis legatis ad eam formulam, quando teſtator expreſſit ſe legare illud annuum pro uſuris: hoc enim ſuum commentum divinatorium eſt, legemque verbis imponit: ſed Alciat. nondum detecto uſurarum elencho, minori incommodo extricare ſeſe non potuit. Socin. autem & Alciat. ut non modicam lucem attulerint, ita non modicam reliquerunt confuſionem, dum diverſos vel oppoſitos caſus non diſtinguunt, ſed pro eodem confundunt. Socin. enim in *dict. leg. 2. col. penult.* ponit caſum diverſum à caſu in quo conſulit Aretinus, & tamen dicit, & putat ſe loqui in eodem caſu. Alciatus etiam tractat caſum ab utroque diverſum, putans interim ſe in eodem puncto verſari.

Tres caſus

481. Ut igitur hæc ad amuſſim extricemus in his uſuris teſtamentariis, dicimus tres diverſos caſus ſeu quæſtiones in diſputationem venire. Primus, quando principale nunquam peti poteſt, ſed reditus annuus duntaxat. Et hic quandoque hæres poteſt, ſi velit, ſtatim redimere, quandoque non habet hanc optionem, niſi poſt mortem legatarij, ut in *in caſu in quo conſuluit Barba. conſil. 66. lib.* 2. Secundus, quando utrumque ſemper peti & exigi poteſt, & ſors & uſura ſeu reditus. Et hi duo caſus ſimplices & ad invicem diverſi, imò oppoſiti ſunt. Tertius miſtus participans de utroque, videlicet quando ad certum tempus uſura tantùm peti poteſt, & non ſors, poſt tempus verò utrumque. Primus ergo caſus is eſt, quem pręfixi themati hujus quæſtionis, in quo peſſimè pro negativa conſuluit Aretin. *dict. conſil.* 151. licet hunc expreſſè ſequantur Iaſ. *l. 1. lect. 1. col. 12. C. de Summa Trinit.* & in *l. unica. col. 2. C. de bis quę pœnæ nomine.* Ioan. de Monte ferrato *in repetit. nemo poteſt. col. 2. de leg.* 1. Hier. Cagnin. *repetit. l. 2. col. 1. C. de pact. inter empt. & vend.* & idem in ſimili conſuluit Barba. *dicto conſil. 66. lib.* 2. & malè. Quia impoſſibile eſt hîc eſſe veram uſuram, quum nullum ſit mutuum, item nulla pactio, nulla extorſio, nulla negotiatio, nullum opus creditoris interceſſerit, pariter impoſſibile eſt hîc invenire uſuram interpretativam, etiam ex poſtfacto, poſt acceptationem legati, nec materiam uſuræ: quia hęres non eſt obligatus ad ſummam principalem, nec poteſt legatarius ullo modo illam exigere. Et ſic non ſumus in terminis cujuſcunque uſuræ, ſed in terminis certi perpetui reditus, qui certâ ſummâ extingui poteſt, de quo latè per Baldum in *repetit. l. 2. col. 24. de jurejurando,*

Digitized by Google

in quo, etiamſi ſit ex contractu negotiatio, omnes hodie communiter & Legiſtæ & Canoniſtæ & Theologi conſentiunt, non eſſe verum nec interpretativum mutuum, nec materiam uſuræ, ut ſuprà *num.* 17. quod eſt exploratiſſimum in præſenti ſpecie: quæ omnino convertitur, & omnis ejuſdem rationis & effectus eſt cum iſta, quando teſtator legavit certum annuum & perpetuum reditum, ita tamen quòd certa ſumma ſemel data extingui poſſit: de quo dubitari non poteſt quin valeat, quantulacunque ſit ea ſumma, qua reditus redimi poteſt: quantò minus dubii, quando illa ſumma eſt ſatis proportionata ut hîc, quia reditus eſt minor 12. parte ſummæ principalis, & ſic error Aretini & ſequacium nimis eſt reſupinus. Poteſt etiam dici hîc eſſe legatum alternativum, quia etiam ſumma principalis eſt poſita in diſpoſitione, & data electio debitori: igitur legatum verè ſeu effectualiter alternativum, nihil habens commune cum materia uſuraria, nec in forma nec in fraude aut ſuſpicione, cum non ſit electio creditoris, ſed debitoris. Et hoc pulchrè & ſingulariter decidit Baldus, *l. unica col. 6. quæſt. 3. C. de his quæ pœnæ nomine.* Idem etiam ſentit Paul. *l. 1. col. 3. de ſumma Trinit.* & in rub. *de his quæ pœnæ nomine*, quæ deciſio veriſſima eſt & exploratiſſima, utcunque Aretinus & ſequaces ineptè & ſine dente arrodere nitantur.

482. Non obſtat *§. ult. in d. l. 3. De annuis leg.* quia non loquitur in hoc caſu, quando ſumma principalis non poteſt peti, ſed loquitur in caſu oppoſito videlicet quando creditor poteſt eam ſi velit exigere. Et hic eſt ſecundus caſus, quem priore tanquam indubitato omiſſo, aſſumo, & dico quòd nec hîc poteſt cadere vera vſura nec formaliter nec ſecundùm intentionem, nec interpretativè, cùm non ſit mutuum, nec aliquid ſimile mutuo, aut ad illud reducibile, cùm creditor nihil numeret, nihil extorqueat, nullum pactum faciat, ſed tantùm quod offertur, ex aliena liberali & merè ſpontanea voluntate recipiat, dum legatum acceptat. Et ſic omnis & materia & forma & effectus & odium uſuræ ceſſant per notata Theologorum, in 3. *ſent. diſ.* 37. & in 4. *diſtin.* 15. & in *ſummis*, & ubique, & per Jo. Andr. & alios in *c. peccatum de reg. jur. in Mercurial.* & omnes ubique, ut nullus omnium dubitaſſet de hac ſpecie, ſi non fuiſſet textus in *d. l.* 3. *§. fin.* qui eſt de ſe clarus, facilis & ſine nodo: ſed gloſſæ & Doctores erronea illa & vulgari de uſuris opinione ſuprà *num.* 9. præoccupati, ſpinas & nodos ex ſeipſis invexerunt. Crebrior autem ſententia fuit diſtinguentium: Aut apponitur ſimplex pœna ſemel committenda, & valet etiam in defectum quantitatis legatæ ſolvendæ, nec præſumitur in fraudem uſurarum adjecta, quia in ultimis voluntatibus non ita præſumitur fraus, *l. ex hoc edicto, §. 1. de alienation. judicii mutan. cau. facta*: aut verò dinumerationem temporis, & tunc ſit vera uſura ſive apponatur quantitati legatæ, aliàs non debitæ, ſive quantitati aliàs debitæ, puta doti reſtituendæ. Quare cenſent quòd ut jure civili non valebat, niſi infra legitimum modum uſurarum: ita hodie in totum non valeat, eò quòd hodie nullus ſit modus uſurarum, ſed in totum ſint prohibitæ. Et ita clarè vult Bart. *in l. Cum ſtipulati, de verb. oblig.* Bal. in *l. cum allegas. in* 10. *oppoſi.* & ibi Saly. *col. 2. C. de uſuris*, ſequitur Ancha. in *repeti. c. peccati col. 11. in repeti. c. nemo poteſt, col. 3. de reg. juris*, & in *conſ. 33. conſ.* 139. Paulus *conſ.* 101. *l.* 2. Alex. in *l. divortio in prin. col. 7. ſoluto matrimonio*, & in *conſ. 27. l. 4. Socin. dict. conſ 56. l. 3. Lancelo. Dec. l. Apud Julianum §. fructus col. 2. notab. 4. de legatis 1. & d. §. ult. l. 3. De annuis legat. Purpuratus in l. rogaſti §. ſi tibi, col. 8. ubi multos citat ſi cert. petat.* Idem Aymo. *conſ.* 89. & omnes ferè. Pauci verò temerè tunt indiſtinctè nec in teſtamento quidem valere pœnam dationi quantitatis oppoſitam, ut Jaſ. *d. l. 1. de C. ſumma Trinitate.* Jo. de Monteferrat. in *d. l. nemo poteſt col. 2. de legatis. 1.* Jo. Benedic. in *repetition. c. Raynutius verb. Si abſque liberis more. 2. num.* 329. & addition. ad Alex. in *l. 4. §. Cato num. 149. de verb. oblig.* quæ ſententia priore ſtultior & ineptior eſt. Pauciſſimi verò in quibuſdam locis attigerunt veritatem in hoc puncto: duos enim tantum invenio, videlicet Rom. *conſ.* 510. *col.* 10. & Paul. in *rubric. in fin. de his quæ pœnæ nomine, l. 1. col. 3. Cod. de ſumma Trinitate*, qui reprobata ſententia Bart. Bald. & communi, tenent non eſſe uſurarium, ſed licitum & validum, etiamſi per dinumerationem temporis pœna vel penſio appoſita ſit in teſtamento. Et diſertè loquuntur in hoc ſecundo caſu, videlicet quando illa penſio apponitur ob retardatam ſolutionem: & ſic quando creditor vel legatarius poteſt ſortem exigere ſi velit, ſive ſors debeatur ex ſolo teſtamento, ſive aliàs, ut ſi eſſet dos reſtituenda. Socin. autem in *d. l. 2.* non loquitur in hoc caſu, ſed in longè minus dubitabili, videlicet quando creditor ſeu legatarius non poteſt petere ſummam principalem, niſi poſt certum tempus, & interim teſtator certam penſionem ſolvi juſſit, qui eſt certus & miſtus caſus, de quo infrà *num.* 484.

483. Quòd autem Alciat. in hoc ſecundo caſu ſuper *d. §. fin.* diſtinguit, an teſtator expreſſerit illud annuum ſolvendum pro uſuris, & tunc ſit vſura, & non valeat: an verò hoc non expreſſerit, & tunc non ſit vſura, ſed valeat diſpoſitio; hæc commentitia evaſio eſt, quæ non placet, tum quòd divinat, tum quòd hæc non ſit mens Juriſconſulti in *dict. §. fina.* tum quòd legem verbis imponat, quod ſpecialiter in materia vſuraria vel de vſura ſuſceptura reprobatur, *l. finali Cod. de uſuris*, tamen ſententia Alciati non prorſus caret ratione & veritate: poſſet enim eſſe vera, ſtante erronea illa & vulgari opinione & conſcientia criminis, quòd omnes vſuræ de ſe ſunt probroſæ, illicitæ aut interdictæ: hoc enim ſtante, ſequitur quòd teſtator expreſſim jubens ſolvi certas vſuras futuras, vel pro vſuris, juberet quid illicitum, probroſum & interdictum. Et ſi tum peccaret, certaret alios inducere in peccatum: conſequenter ipſo jure non valeret legatum vſurarium, per dictum §. *ult.* nec per rationem Alciati, ſed per aliam rationem quàm dicat, videlicet quòd legata, quæ impoſſibilia ſunt, vel legibus interdicta, aut probroſa, non valent §. *ult. Inſtitut. de legat. l. unica in fin. Cod. de his quæ pœnæ nomine.* Unde etiam in terminis juris, ſi legatum vſurarum fieret, hoc modo videlicet, & quia talis creditor vel legatarius eſt fœnerator improbus: lego ei improbi fœnoris nomine tot annua vel menſtrua quoad ſolvantur, putarem hujuſmodi legatum annuum vel menſtruum nullum, & pro non ſcripto habendum, *l. Turpia. in princip. de leg.* 1. Hoc modo potuit forſan aliquo tempore ſtare & defendi ſententia Alciati per hæc jura ultimò allegata. Sed iſtud eſt prorſus extraneum à caſu & intellectu *dicti §. finalis* qui loquitur quando legatum eſt factum non animo pactum inducendi, vel aliquid turpe, ſed bona fide & recta conſcientia.

Non valet legatum inducens peccatum.

484. Unde ille textus ponit deciſionem, & modificationem. Deciſio eſt, quòd legatum annuum vel menſtruum, donec certa alia quantitas legata ſolvatur, eſt validum ſimpliciter, ſive interim dilatio ſolvendi detur hæredi ſive non detur, ſed legatarius ſummam principalem exigere poſſit: textus enim non diſtinguit, ſed magis ſonat quando principalis ſumma exigi poteſt. Modificatio eſt, quòd ſi illa penſio ſit relicta vice vel nomine vſurarum, ſive ad earum inſtar, non debet excedere probabilem modum vſurarum, ſed ad illum reduci quatenus excederet. Ut autem locus ſit huic modificationi, non requiritur quod teſtator expreſſerit ſe relinquere illam penſionem pro vſuris majoris ſummæ debitæ ſeu legatæ, ſed ſufficit ſive expreſsè, ſive tacitè ex circumſtantiis, vel qualitate materiæ ſubjectæ hoc appareat. Expreſsè autem apparet, ſive teſtator dixerit ſe legare penſionem vel reditum tanquam vſuram vel pro vſuris, vel pro

Declaratio §. fin. l. 3. de annuis legatis.

his minus lapſi ſint Theologi, eſt quia diligentius & exactius terminorum definitiones retinent & expendunt: cujus rei noſtri negligentiores juſtè pœnis ab Ariſtotele deſignatis plexi ſunt, ut crebrius paralogiſarentur, ut eſt luculentiſſimum exemplum ſuper *d.* §. *fi.* quem correctum & abrogatum omnes ferè aſſeverant, idque propter ſuperventos canones; imò verius ob malum eorum intellectum, & ob vulgatam opinionem de innata malitia & prohibitione uſurarum, tanquam rei per ſe malæ.

487. Totum autem eorum offendiculum verſatur in hoc: quòd textus in *d.* §. *fin.* vocat hanc penſionem uſuram: ex quo continuò, non expenſa definitione, diſtinctione, & æquivocatione verbi uſuræ, colligunt locum eſſe vulgari opinioni. Alioquin luce clarius eſt ſecundum omnes, quòd illi canones de uſura ſtrictè & propriè ſumpta dumtaxat loquuntur, & quæ definitur ſuprà *num.* 6. ad quam etiam notoriè reſtringitur vulgaris illa opinio, & ſimiliter pœnæ & ſanctiones contra uſuras & uſurarios latæ, excepta quantitatis moderatione, quæ latius patet, ut ſuprà *num.* 4. At in jure civili verbum uſuræ æquivocum eſt, vel (ut preſſius loquar) analogum: non ſolum enim propriè & ſtrictè accipitur, ut in *leg. ſi tibi decem in princ. de pact. leg. lecta ſi certum peta.* ſed etiam largè, ut in *d. l. curabit, Cod. de actionib. empt.* quinetiam largiſſimè & impropriè pro quocumque ſucceſſivo incremento, vel ſuperabundantia, promiſcuè accipitur, ut in *d.* §. *fin.* ubi (ut pulchrè declarat Joan. Gerſon in *loco præallegato*) nomen uſuræ, non accipitur ſtrictè & propriè, ſed pro ſuperabundantia, & ſic largiſſimè & impropriè. Noſtri igitur fallaciâ æquivocationis vel analogiæ paralogiſati ſunt: pauci tamen quandoque veritatem attigerunt, ſed variarunt: quia Roman. legendo cum communi errore tranſit, ut in *leg. ſtipulatio iſta* §. *alteri, de verb. obligat.* Plenius autem & exactius diſcutiendo in *d. conſ.* 510. *col. decima*, tenet etiam hodie immutatam ſtare diſpoſitionem *d.* §. *fin.* contra Paul. legendo, ut in *leg.* 1. *col.* 3. *Cod. de ſumma Trinitate*, & in *rub. de his quæ pœnæ nomine*, nobiſcum ſentit: de conſulendo caſu inſerviens communem errorem ſecutus eſt. Cæterùm ad ſummum error aut opinio magiſtrorum non facit jus *c. ego ſolis* 19. *diſtinct.* & rectè tradunt omnes *in c.* 1. *de Conſtit.* non eſſe curandum de communi opinione, quæ ratione aut lege convincitur, per *leg.* 1. §. *ſed neque Cod. de veter. jur. enucle.* conſtat autem omnes aduſque ex ignorantia elenchi uſurarum erraſſe. Nunc autem detecta veritate, non ſolùm primus ille caſus, de quo in themate, ſed etiam ſecundus iſte, de quo in *dicto* §. *fin.* pro indubitatis habendi ſunt.

Verbum uſuræ analogum.

488. Sed hîc circa *dictum* § *fin.* oritur alia neceſſaria quæſtio, Quis ſit ille probabilis modus uſurarum? Conſtat autem, quòd ibi ſe refert ad metas ſive limites uſurarum largè in jure ſumptarum, videlicet augmenti ſucceſſivi ſortis in quantitate conſiſtentis, ſive ex mutuo, vel ex vendito, aut aliàs debito, ſive illud augmentum propter pactum, vel propter moram debeatur, ut in *l.* 1. *& per totum de uſur.* Unde prima facie videtur modus ille eſſe ſemis centeſimæ non ultra, ſaltem poſt *d. leg. eos.* niſi fortè legatarius eſſet juſtus negotiator, quo caſu dici poſſet modum eſſe beſſem ad ſummum. Confirmatur, quia hodie nec ille vel alius modus meræ uſuræ toleratur in uſura ſtrictè & propriè ſumpta: nec regulariter toleramus aliquod fœnus, niſi ſorte abalienata, videlicet quando creditor illam exigere nequit, licet offerri poſſit à debitore, ut ſuprà *quæſt.* 69. *in fin.* Igitur in caſu *d.* §. ubi creditor ſummam principalem exigere poteſt, ſi velit, non poſſumus, nec debemus exiſtimare modum probabilem eſſe ad rationem duodecimæ: quia hic modus non permittitur, nec toleratur, niſi quando creditor numquam ſortem exigere poteſt. Igitur ſatis eſt ad ſummum hîc ſervari modum legalis uſuræ, videlicet ſemiſſis, vel etiam beſſis, ſi ſit juſtus negotiator, juxta *d. leg. eos.* quæ non poteſt dici correcta, nec immutata in aliquo, quantum ad hunc caſum, ubi deficit ratio & definitio uſuræ ſtrictè & propriè ſumptæ per prædicta. Quibus non obſtantibus, puto etiam hodie probabilem modum eſſe ad rationem beſſis legalis, ſicut erat tempore digeſtorum & *dicti* §. *fin.* qui modus, quantum ad hoc, non fuit immutatus per *l. eos.* quia per *d. l. eos.* beſſis non deſinit eſſe probabilis modus in ſe, licet ibi, quantum ad contractus vel uſuras largè ſumptas, reſtringatur ad certas perſonas: & taxatio *d. l. eos.* non eſt facta pro uſuris iſtis largiſſimis & impropriè ſumptis, quæ ex ſola liberali & ſpontanea diſpoſitione teſtatoris veniunt, nec opus eſt quòd *d.* §. *fin.* recipiat interpretationem paſſivam & reſtrictivam à dicta *l. eos.* ex quo per *dictam l. eos.* beſſis non eſt modus improbabilis. Et ſic pondero verbum illud (probabilem) *in dicto* §. *fin.* quod pleniorem & latiorem ſignificationem recipit, videlicet ut non ſit neceſſe hoc caſu fieri præciſam reſtrictionem & exæquationem ad uſuras proprias, ſed ſufficiat probabilis largo modo *ἐν πλάτει* ut ea diſpoſitio teſtatoris non nimium excedat taxationem vulgarem uſurarum. Unde ſi modicum excedit, non puto opus eſſe reductione, cùm non ſit verà & odioſa uſura. Et ſic concludo, quòd hodie apud nos poteſt aſcendere ad duodecimam ſortis partem annuam: quia non multum, ſed modicum beſſes legales excedit, ſed ultrà non puto debere admitti, quia jam eſſet modus improbabilis. Unde ſi teſtator leget mille ducenta, & quoad ſolvantur, centum annua, valet legatum in totum, licet legatarius ſummam principalem exigere poſſit. Sed ſi legaſſet ultra centum annua, deberet ea penſio reduci ad centum, tanquam ad probabilem modum, non autem ad minorem ſummam: neque etiam hîc locus eſt reductioni ad decimam quintam, propter nimium exceſſum, de quo ſuprà *quæſt. decim. numer.* 141. quia hîc nullum delictum verſatur, imò nulla uſura, niſi æquivocè & impropriè. Sed etiam diligenter advertendum, quòd hoc caſu ea penſio numquam poterit excedere duplum, in quo ineſt ſimplum, ſed quamprimum ſummam principalem omnibus etiam ſolutis penſionibus computatis æquaverit, ipſo jure deſinet currere: quia ſupra duplum omnis modus uſuræ eſt improbatus, ut ſuprà *num.* 46. etiam in trajectitiis, *l. nihil intereſt* §. *quod in ſingulos, de nautico fœn.* & ſuprà *quæſt.* 4. & ſic cùm ea penſio limitetur ad modum probabilem reliquarum uſurarum, neceſſariò reſtringitur ad duplum.

490. Sed interim quibuſdam forſan videbor oblitus dicti tertii caſus, ſuprà *num.* 481. atqui fervente cogitationis æſtu & confectionis brevitatiſque affectu, prudens lubenſque calamum ad calcem uſque quæſtionis torſi, ſciens interim tertium illum & mixtum caſum quem tractat Socin. in *d. l.* 2. tacitè expediri, & indubitabilem reddi per prædicta. Si enim nihil eſt vitii, quando legatarius utrumcumque voluerit, petere poteſt, multò minus quando non currit reditus, niſi pendentè dilatione, qua legatarius ſortem petere non poteſt: ſed an tunc locus ſit modificationi *hujus* §. Breviter dico quòd ſic, ſi eſt eadem ratio, non aliàs. Unde ſi penſio legata eſt in conſequentiam, ut quando dixi lego mille, & volo quòd non teneatur hæres, ſeu quivis gravatus ſolvere, niſi poſt decem annos, ita ut interim quoad ſolvat, det centum annua legatario: tunc ſi non apparet de alia cauſa quàm promiſcui interuſurii, ſatis apparet hanc acceſſoriam penſionem eſſe legatam ad inſtar & vice uſurarum, licet interim ſors peti non poſſit argumento *leg. item quia in fin. de pact.* Ideo ſufficiet annuatim ſolvere 80. ſecundum terminos beſſalium juris communis, vel apud nos 83. cum triente unius: quia hoc

excedit modum probabilem, ſecundum mores noſtros. Alioquin ſi apparet de juſta cauſa ſpecifici intereſſe ſuprà *num.* 786. vel ſi penſio non eſt legata in conſequentiam ad inſtar uſuræ, ſed principaliter, ad inſtar principalis relicti, ut ſi legavit centum annua in perpetuum redimibilia pro mille, etiamſi addat, ut creditor ſi malit, poſſit ſtatim, vel poſt certum tempus cogere ad redimendum, non erit locus dictæ modificationi, non poteſt allegari fraus: cùm non ſit materia alia perſona prohibita: & ſic ceſſant quæ dixi ſuprà *quæſt.* 25. *num.* 236. Nec hîc lex imponitur verbis, ſed ex verbis voluntas teſtatoris (qui alioquin ut vult, diſponere poteſt) colligitur, quæ eſt intenſior & efficacior ad conſervationem integri legati reditus, quando ad hoc incipit & principaliter legatur, quàm quando legatur acceſſoriè, & per modum pœnæ vel uſuræ dumtaxat. Ideo ratio & æquitas modificationis, quæ militat hoc ultimo caſu, non ſic militat in præcedenti caſu.

490. Jam me tædet prolixitatis, ſed ut verbum unum addam cogit gloſſa Accurſii hîc, quæ cenſet nullam penſionem deberi, ſi teſtator juſſit uſuras præſtari in genere, quoad ſolveretur, alio non expreſſo: quod non eſt abſolutè verum. Dicendum quòd aut teſtator dilationem ſolvendi legati hæredi dedit, & tamen interim juſſit uſuras præſtari in genere, hoc eſt alio non expreſſo: & tunc Accurſius verum dicit, & procedit *l. quod in ſtipulatione de uſur.* Idem in contractibus, & omni diſpoſitione, ubi aliàs nullæ uſuræ debentur. Fallit ſi diſponens addit verbum, legitimas, vel conſuetas: quia tum propter relationem expreſſam ad taxationem legis, quæ eſt de ſemiſſibus, vel conſuetudinis, quæ poteſt eſſe minor, ſed non major ſemiſſibus, de illis intelligitur, nec eſt diſpoſitio incerta, nec procedit dicta lege quod in ſtipulatione, ut etiam rectè ſentit Accur. in *d. l. eos. in ver. conſuetudinis in fin.* Aut verò teſtator purè legavit, nulla dilatione adjecta: & tunc legatum acceſſorium uſurarum in genere, quoad ſolvatur, non eſt inutile: quia intelligitur de uſuris legitimis, videlicet ſemiſſibus, quæ aliàs veniunt officio judicis, ratione moræ, niſi minores in regione frequententur: quia tunc de illis intelligeretur *d. l. eos.* Et hoc caſu propter præceptum teſtatoris ſeu legatum uſurarum, ſtatim ab adita hæreditate ſine alia interpellatione cenſetur mora fidei. Et ſic iſtud legatum uſurarum in genere duos effectus operatur: primus, quod uſuræ quæ aliàs ſolo judicis officio deberentur, ſcilicet ſemiſſes, vel ſi quæ conſuetæ minores veniunt jure actionis; ſecundus, quòd illæ uſuræ current ſine alia interpellatione. Ex quo enim de jure veniunt certæ uſuræ, puta ſemiſſes, legatum verbis tenus incertum, de illis intelligitur, & à jure ſuppletur, nec eſt nullum propter incertitudinem, prout eſſet nullum, quando aliàs de jure nullæ deberentur, ut in membro præcedenti. Idem cæteris paribus, in contractibus: quia ſi venditor ſtipuletur uſuras in genere in defectum ſolutionis pretii, hujuſmodi ſtipulatio vel pactum non erit inutile propter incertitudinem: quia intelligitur de legitimis uſuris, ex quo certæ ſive aliàs à jure, ſive à conſuetudine minoris taxatæ de jure veniunt. Alioquin in caſu, quo de jure nullæ certæ uſuræ veniunt, ſtipulatio vel pactum incertum erit inutile, *dicta lege, quod in ſtipulatione, leg. tutor. in fin. eo tit.* fac. infrà *quæſt.* 83 *ad fin.* Nec intelligitur de conſuetis, niſi expreſſum ſit, & hęc in terminis juris civilis. Hodie verò apud nos, cùm iſtæ uſuræ non ſint in uſu, quando ſors peti poteſt, hæc ultima quæſtiuncula non tam inutilis eſt in praxi, quàm ad pleniorem intellectum juris, in quem finem (cùm nullus Doctorum hoc explicet) omittendum non duxi. Sed quandiu ſors peti non poteſt, tunc etiam apud nos in praxi non puto præceptum illud vel legatum acceſſorium in genere fore inutile, ſed poterit æſtimari ad rationem quincuncis uſuræ, vel citra, cùm apud nos ea ſit hodie congrua æſtimatio promiſcui interuſurii, ſubſiſtente juſta cauſa, ut in *q. ſeq. num.* 5. & 7. prout ſubeſt hoc caſu ob notabilem dilationem, & voluntatem teſtatoris: quæ ſi eſſet de certa uſura, poſſet valere uſque ad duodecimam, per prædicta. Cæterùm de uſuris legatorum, quæ non ex diſpoſitione teſtamenti, ſed extrinſecus ratione moræ veniunt, non eſt hujus, ſed ſequentis quæſtionis.

QUÆSTIO LXXIV.

SYNOPSIS.

1. *Diſcrimen inter ſucceſſivum intereſſe, & caſuale.*
2. *Beſſem excedere non licet, ne quidem per rationem pœnæ.*
3. *Fructus dotis marito addicuntur ad ſuſtinenda onera matrimonii.*
4. *Vtilitas interuſurii.*
5. *Errores Doctorum in materia ejus quod intereſt.*
6. *Venditor re traditâ ſtipulari non poteſt, ultra legitimum uſurarum modum.*
7. *Lucrum dicitur omni ſumptu, & labore deducto.*
8. *Infamantur uſuræ Lugdunenſes.*
9. *Impius anatociſmus.*
10. *Si debitor in diem ante tempus ſolvere cogatur, deducitur interuſurium.*
11. *Legitimum augmentum.*
12. *In contractibus bonæ fidei religio judicantis ſupplet quod omiſſum eſt.*
13. *Improbum fœnus ad beſſem reducitur.*
14. *Cumulantur errores Doctor. in intereſſe caſuali.*
15. *Gener ſocero dilationem ad ſolvendam dotem indulgens juſtè de lucrandis fructibus pactum init.*
16. *Vſus pecuniæ dicis cauſâ commodatæ licitè vendi poteſt.*
17. *Argentario poſſunt deberi beſſes ex pacto tacito vel expreſſo.*
18. *Quid ſit legatum?*
19. *Venditor jure venditæ rei fructus retinet, donec pretium ſolvatur.*
20. *Emptor non dicitur moram facere niſi poſt rei traditionem.*
21. *Poſt quam uſuræ legitimæ veniunt.*
22. *Emptio ſub facultate redimendi non eſt vitioſa.*
23. *Vſuræ propter moram infliguntur.*
24. *Papa non poteſt facere non peccatum de peccato.*

Interuſurium.

941. SEptuageſimo-quartò ſuccedit quæſtio valde utilis & neceſſaria, ſed non minus difficilis & intricata, de interuſurio ſeu uſuris, quæ Judicis officio veniunt in bonæ fidei judiciis & legatis, propter moram regularem vel irregularem, ut in *l. curabit C. de actionib. empt. l. mora §. 1. de uſur. leg. in mi-*

Digitized by Google

norum C. in quib. cauſis in integ. reſtitutio non eſt neceſſaria, vel etiam prçter omnem moram, ut quando cohæres uſuras pecuniæ conferendæ infert, non quòd fuerit in mora, ſed quia cohæres confert fundum cum fructibus, vel ut in *l. fi. C. de peti. hæred.* vel quando agitur de æſtimando legato in diem, in computatione legis Falcidiæ, *l. circa. ad l. Falci.* vel legato puro cum onere plus reſtituendi poſt tempus. *leg. generaliter. §. cui legatum de fideicommiſſ. libertatib.* vel quando debitum exigitur ante tempus. *leg. ſi conſtante, §. quoties. ſolut. matri.* vel quando ſponte per errorem ſolvit ante diem longam, ut teneo ſuper *l. in diem. de condict. indeb.* & generaliter quocumque caſu debitum in diem certum æſtimandum eſt. In hac quæſtione duo principaliter excutienda ſunt: primum, an hodie veteribus legalibus uſuris deſuetis, veniat aliquod interuſurium ſeu intereſſe ſucceſſivum, & planè uſura largè ſumpta in prædictis & ſimilibus caſibus. Secundò, ſi quod veniat, quantum ſit, & quatenus æſtimari debet. Et hæc in genere, ſed prius ſpeciatim multa per ſe diſcutienda & decidenda occurrunt. Primò, an illud intereſſe hodie poſt veram moram æſtimandum ſit ex ſimplici promiſcuo interuſurio, non probata ſpeciali cauſa damni incurſi, vel lucri ceſſantis. Secundò an æſtimandum ſit citra veram moram, etiam ex ſola mora irregulari. Tertiò, an poſſit ejus haberi ratio, etiam pro tempore quo data eſt ſolvendi dilatio. Quartò, an poſſit tempore contractus vel poſtea deduci in pactum. Quintò uſque ad quam ſummam vel proportionem poſſit deduci in pactum, vel æſtimari. Rurſus hic occurrit diſtinctio neceſſaria, inter intereſſe ſucceſſivum, & intereſſe caſuale ſeu momentaneum. Illinc diſtinguenda varietas caſuum particularium diverſam rationem habentium, puta legatarii, vel ejus qui mutuavit, vel venditoris, vel generi cui dos dari debet, vel viduæ cui reſtitui debet, vel ejus qui cohæredibus conferre debet, vel quando nomina in diem æſtimanda ſunt, ſive in computatione Falcidiæ, ſive in adjudicationibus diviſionis inter ſocios vel cohæredes. Vides, dum ad finem propero, quantus ſeſe diſputationum campus rurſus aperiat: nec docti ignorant, quot ſub his ſingulis velut lapidibus ſcorpiones lateant, quantæ logomachiæ: quàm ſit facile promptuaria longo ſtudio conquiſita & redundantia præ manibus habenti ſplendidas & operoſas de his diatribas texere, ſingulos videlicet caſus ſingulatim excutiendò, erroneas ſententias convellendo, veras autem confirmando aut retegendo: ſed operoſam brevitatem ſector, non prolixam operoſitatem, judicii in primis; deinde methodi rationem habens. Paucas igitur ad hoc aptiores quæſtiones ſingulatim excutiemus, ad ſinuoſam hanc materiam, ut in ſimili *ſuprà num. 414.* aperiendam, mox plenè & novè decidendam. Sit hæc prima quæſtio.

Quæſt. 1.

492. Quidam operarius ſua induſtria in trimeſtri lucrari ſolitus quatuor in centum, & in anno ſexdecim in centum, reducendo rude ſericum ad uſum textoriæ, vendidit textori globos ſerici valentes centum juſto communi & præſenti pretio, idque pro centum 12. ſolvendis in fine anni: quo elapſo, emptor vult ſolvere centum duntaxat, dicens reſiduum eſſe uſurarium, quæritur quid juris? Videtur quòd benè dicat: primò *per. c. in civitate, de uſur.* conſtat enim quòd venditor carius de duodecim vendidit ob dilationem ſolutionis. Non obſtat dictum Bal. in *rub. Cod. de uſur.* limitantis d. cap. in civitate. ut procedat in his quæ pondere, numero, vel menſura conſtant: tum quia illa limitatio reprobatur per Laurent. de Rodulph. in *repetit. cap. conſuluit. col. 2. in 4. oppoſiti. de uſur.* & per Jo. And. in *d. c. in civitate. col. 2.* tum quia hi globuli venduntur & traduntur ad numerum: & ſic pro emptore facit dicta deciſio Baldi. Secundò argumentor, quia debitor pendente illo termino, non eſt in mora; cùm habeat dilationem: & ſic creditor non poteſt pro illo tempore petere aliquod intereſſe prætextu damni incurſi, vel lucri ceſſantis. Tertiò, quia dato quòd poſſit interim cauſari ſuà intereſſe, tamen hoc non poteſt ab initio taxari, per notata *ſup. num. 34.* In contrarium quòd ſtandum ſit contractui, probatur primò quia venditor dilationem dando, exponit ſe periculo rem & pretium perdendi, ſi interim fallat, aut facultatibus cadat debitor: & ſic videtur poſſe ſtipulari pretium hujus periculi *l. periculi pretium. de naut. fœn.* Sed hæc ratio non valet, & meritò tribus melioribus rationibus refellitur. Prima, quia imò periculum ſemper dicitur eſſe debitoris, ex quo nullo caſu liberatur. *leg. incendium. Cod. de reb. cred.* Secunda, quia idem dici poſſet in mutuo, & ſic eſſet aperta via uſuris. Tertia, quia eluderetur diſpoſitio dicti cap. in civitate, in magna æquitate fundata. Ideo probatur aliter & ſecundò, quia forſan tempore ſolutionis poterit merx plus valere: ſed hæc ratio evertitur *per c. fin. in fi. de uſur.* quia venditor erat tunc venditurus juſto præſenti pretio, videlicet pro centum, ſi emptor tunc ſolviſſet. Ideò tertio probatur, quia ſupponitur in facto, quòd hujuſmodi operarii rarò vendere poſſunt globulos ſuos, niſi textoribus, qui ſemper illis indigent: & tamen non ſolent emere præſenti pecunia, ſed mediante dilatione, infra quam ſolent telas ſuas inde texere & vendere, deinde de pretio earum materiæ pretium ſolvere. Quo caſu non habet locum dictum capitulum *in civitate*, ſed licet pluris vendere ob terminum, etiam per eum qui aliàs erat minori & præſenti pretio venditurus, ut tenuit Salyc. *Auth. ad hæc. quæſt. 9. Cod. de uſur.* ſequitur Joan. And. *dicto capitulo in civitate. col. 2.* Quartò probatur quia ex hypotheſi poterat venditor, & ſolebat ex juſta ſua negotiatione plus lucrari de ſua pecunia in præſenti ſoluta, infrà unum annum, quàm ſit illa duodecima. Patet, quia poterat lucrari ſexdecim, & tamen pro hoc lucro ſolito & certo omiſſo, non ſtipulatur niſi duodecim, igitur licitum per notata in *leg. 3. in fi. de eo quod certo loco. & ſuprà num. 30.* Et ſic hæc duo ſimul juncta, videlicet primum, quod conſtat de certo, juſto & ſolito lucro omiſſo: ſecundum, quod pretium illius compenſativum non excedit, ſed eſt minus, faciunt ceſſare omnia in contrarium adducta: & ita in individuo conſuluit Decius *conſil. 111.*

493. Ubi ſecundum communem & Theologorum & Juriſtarum ſcholam benè, ſed ſecundùm cenſuram juris civilis malè conſuluit: quod multis mirum videbitur, ſed non his qui ſuprà ſcripta noſtra legerint & intellexerint. Eſt enim illud pretii incrementum ſolida centeſima, jure civili prohibita, niſi in trajectitio fœnore, & quandiu creditoris eſt periculum. Et ſic jure civili illud immenſum debet reduci ad octo, ad rationem beſſis, quam nec per viam pœnæ licet excedere. *l. Julianus. §. idem Papinianus de actionib. emp.* Igitur multò minus per viam pacti præciſi, ut ſtatim dicetur. Nec dicas contractum tuendum per *l. 2. Cod. de reſcind. vend.* quia hic conſtabat inter partes illa duodecim fuiſſe addita juſto pretio ob dilationem anni. Plus dico, quòd illud incrementum eſt longè gravius centeſima: quia in centeſima licet debitori quandocumque offerre ſortem, & liberari ab uſura pro rata temporis *ſup. quæſt. 55.* ſed hic emptor non habet hanc facultatem ex forma contractus, ſed præcisè tenetur ad 12. Et ſic venditor nedum ſtipulatur lucrum veritum, ſed certum & præciſum, & eſt duplici reſpectu fœnus improbum, ut infrà *num. 517.* Nec obſtat quòd illud ſecundum vitium, videlicet ſublatæ facultatis ſe liberandi infra annum, debeat compenſari cum dilatione totius ſummæ datæ uſque ad eundem annum præter formam juris civilis, quo à debitore currente uſura, nihilominus fors eligi poteſt *l. fin. in fin. Cod. de jure dot.* quia reſpondeo tripliciter: Primò, quòd hæc dilatio anni brevior eſt, quàm ut mereatur aliquam compenſationem interuſurii, ſaltem majo-

Limitationes c. in civitate, de uſur.

Digitized by Google

rem ea, quæ datur & taxatur à jure communi. Secundò, quòd nec pretextu dilationis, nec pretextu quòd uſura deſinat currere poſt dilationem, nec alio ingenio, licet metas interuſurii in jure taxati excedere, quin ſit penitus illicitum, nullum & reprobum: textus in *l. ſolutum, §. ſi in ſortem in fine de pignorat. actio.* Patet quia etiam nec data facultate interim ſine aliquibus uſuris ſe liberandi, licitum eſt limites juris excedere. *l. Iulianus. §. idem Papinianus de actionib. empti.* nec dubium quin hæc juris civilis cenſura & limitatio liget etiam in foro conſcientiæ, niſi quatenus communis & inveteratus error juris in conſcientia excuſari poſſet. Tertiò reſpondeo, non eſſe ſimpliciter verum, quod vulgò putant creditorem fœneratitium poſſe ſemper quandocumque velit, in terminis juris civilis ſortem cum uſuris pro rata temporis exigere: quia licet hoc verum ſit in his quæ currere incipiunt ex ſimplici mora, ſecus in his quæ ex conventione & quæſtu fœneratitio, quia in his dilatio danda erat debitori, infra quam commodè poterat uti ſorte: nec teneretur reddere, alioquin nullus eſſet uſus pecuniæ, ut patet in *l. 1. Cod. de condict. ex leg. ubi pecunia fœnebris diem habet.* adde notata ſuprà *num.* 83.

Quæſt. 2. 494. Secunda quæſtio. Socer dotis nomine futuro genero promittit centum aureos ſolvendos infra duos menſes à die conſummati matrimonii, & hypothecavit ſuam apothecam, quæ valebat trecentos aureos integro pretio, & erat alteri locata pro duodecim aureis mercedis annuæ: & pactum eſt quòd niſi perſolveretur in termino, dictus gener ex tunc caperet penſionem dictæ apothecæ, pro rata quantitatis ſibi debitæ, donec perſolveretur, non computando dictas penſiones in ſortem, an valeat pactum? Breviter Cornæus *conſi.* 44. *lib.* 2. tenet valere abſque dubio, ſupponendo hunc generum mercatorem fuiſſe, qui ex ſua negotiatione poterat ex dictis centum lucrari ultra duodecim aureos in anno. Sed ſi de hoc non conſtet, adhuc putat Corn. valere pactum, infra tamen limites conſuetudinis loci, ſcilicet Perufii, & in civitate Tuderti, refert ibi Corn. & in *conſi.* 71. *col. ult. lib.* 4. conſuetum eſſe in dotibus uſuras exigere ad rationem 8. pro centenario, & non plus, quæ ſunt beſſes legales. Sed (omiſſa interim circa ultimum digladiatione Doctorum aliorum poſt Jo. Andr. in d. c. ſalubriter; tenentium non valere pactum, nec conſuetudinem aut ſtatutum: aliorum verò tenentium valere) quantum ad primum dictum, videlicet conſtito quòd gener poterat & ſolebat ex negotiatione ſua ſuperlucrari, omnes poſt Hoſti. in *d. cap. ſalubriter,* tenent ſimpliciter pactum valere, tanquam compenſativum veri, non minoris, ſed majoris vel æqualis intereſſe lucri ceſſantis. Et hac communi ſententia fretus Corn. *in d. conſil.* 44 dicit eo caſu ita indubiè de jure eſſe tenendum, videlicet uſque ad rationem duodecim in centum. Sed certè de jure deciſio ſua non eſt dubia, ſed jure aperto falſa, quia æquiſſimo jure civili, prætextu cujuſcunque interuſurii, non licet etiam mercatori ultra beſſes uſuras ſtipulari: *textus in d. l. eos.* Sed hæc penſio extenditur uſque ad ſolidam centeſimam: & ſic improbum fœnus, & quatenus ultra beſſes, penitus non valet, *d. l. eos. l. ſolutum. l. ſi in ſortem. in fi. de pign. actio.* ſed infrà beſſes & terminos dictæ conſuetudinis. Cumque ſimus inter mercatores, illud pactum abſque dubio, & jure optimo valet, alio non requiſito: licet Corn. (nondum detecto uſurarum elencho) ſubdubitet. Sed exactioris diſcuſſionis gratià quæritur, an pactum in totum ſuſtineri poſſit hoc caſu, tanquam pars dotis & legitimæ conventionis? Videtur quòd ſic, cùm in fine pactorum dotalium ſoleat apponi clauſula, ſine quibus matrimonium non ſortiretur effectum, quæ ad omnia pacta refertur: & forſan ſine hoc pacto gener non erat cum tali contracturus, ſed cum alia, vel aliam dotem, vel in fundo maluiſſet, & inveniſſet. Et ſic eo caſu non tam videtur iſtud eſſe pactum uſuræ, quàm pactum dotale, & tantò dos uberior, ut in ſimili ſuprà *num.* 372. Quemadmodum quantò fundus in dotem datus, aut dari promiſſus eſt fertilior, tantò dos eſt plenior, & fructus quanticunque ſint, debentur, & cedunt lucro mariti pro oneribus matrimonii. *l. pro oneribus. Cod. de jure dotium.* Igitur & uſuræ conventæ, quum vicem fructuum habeant *l. uſuræ vicem, de uſuris.* & quòd cedant marito, ſicut & fructus. textus eſt in *l. ſi quis pro uxore, §. ſi uxor viro. de donation. inter virum & uxorem.* Quibus non obſtantibus, dicendum, nullo modo nec de conſuetudine, nec de jure valere poſſe pactum ultra beſſes legales. Non obſtat primum: quia ex hypotheſi gener promptè recipiendo dotem, erat omnino ſine uſuris contracturus: ergo uſuræ non ſunt niſi pretium ſimplicis dilationis & interuſurii: igitur non poſſunt per ſe eſſe pactum dotale æquè principale, nec extremum principale legitimæ conventionis, duplici ratione. Prima, quia non computantur in ſortem, nec ejus loco ſubrogantur, ut ſuprà *num.* 372. Secunda, quia non debetur principaliter, nec propter ſe, ſed acceſſoriè & ob dilationem ſortis principalis non alienatæ, ſed exigibilis: & ſic ſunt vera & formalis uſura, & conſequenter (ſi terminos legum excedant) verum improbum fœnus. Nec eſt ſimile de fructibus, qui ſunt cauſa & acceſſio intrinſeca ipſius fundi dotalis, quæ longiſſimè diſtat ab uſura, infrà *num.* 512. Multò minus ſimile de pacto, de quo ſuprà *num.* 372. quia illud ſubrogatur loco ſortis principalis, quæ deſinit deberi.

495. Tertia quæſtio. Venditor re tradità, moram Quæſt. 3.
regularem vel irregularem pretii patitur, an & quas uſuras petere poſſit? Quantas, omnes ſilent. Quòd autem aliquæ veniant, omnes fatentur, vendito fundo fructifero, etiamſi aliter non conſtet de intereſſe venditoris. In venditione verò rerum fungibilium, videlicet quæ in pondere, numero, vel menſura conſiſtunt, omnes negant aliquas uſuras venire, niſi quatenus de vero intereſſe, & ejus quantitate, poſt veram moram probetur: quo caſu aiunt, quantum etiam veriſimiliter, etiam ex ſolo vulgaris ac ſolitæ negotiationis lucro amiſſum ſit, deberi prout etiam volunt in mutuo. In venditione verò rei non fungibilis nec fructiferæ, puta fundi ſterilis, ſi de alio certo intereſſe non conſtet, controvertunt. Alii, ut Bald. in *leg.* 2. *Cod. de uſuris.* Paul. in *leg. curabit. Cod. de actio. empt.* Petr. Ancha. in *repetition. cap. peccati venia. de regulis jur. in* 6. Jo. Andræas in *cap. conquæſtus. de uſur.* Alexand. *conſi.* 147. *num.* 3. *lib.* 5. tenent nihilominus deberi uſuras propter implementum venditoris, & perfidiam emptoris. Alii verò ut Salyc. in *dicta leg.* 2. Socinus, *conſi.* 88. *num.* 8. *lib.* 4. contrarium tenent. Quarta quæſtio, ſi legatarius certæ quantitatis moram paſſus ſit, an & quæ veniant uſuræ, & quid tenendum in praxi? Quinta quæſtio, ſi Titius debens Quæſt. 4.
centum reditus perpetui, redimibilis pro mille ſol- Quæſt. 5.
vendis infra biennium, mutuavit mille ad onus ſolvendi interim dictum reditum, & redimendi vel reſtituendi ſortem infrà biennium, an valeat pactum? Has tres ultimas & alias ſimiles, neceſſe eſt brevitatis causâ, totius materiæ deciſioni reſervari: ad quam ſemel ἀναλυτικῶς complectendam, inquirendum eſt de uno in genere, deinde de reliquis neceſſariis in ſpecie.

496. Itaque primò in genere quæritur, an inter- Interuſurium.
uſurii ratio de jure habenda ſit? Et videretur abſolutè quòd ſic, ut paſſim in jure, in omni materia, & præſertim in hac noſtra uſurarum, quæ non ſunt aliud quàm penſatio interuſurii, & veniunt in omnibus bonæ fidei iudiciis & legatis ex mora, vel etiam citra moram, quandiu creditor eſt minor. *l. Titia Seio. §. uſuras de legatis* 2. *l. in minorum Cod. in quibus cauſis in integr.* Et hæc ſine diſpoſitione hominis, vel etiam in omni contractu & obligatione ex diſpoſitione hominis infrà

limites

Digitized by Google

limites, *l. eos.* item in aliis materiis, ut quando debitor diem, eò quòd de ſolvendo ſua die ſatiſdare non poteſt, cogitur repræſentare, & ante diem ſolvere: hoc enim fit, deducto interuſurio, ſeu commodo medii temporis, *l. ſi conſtante. §. toties ſoluto matrim.* Idem eadem æquitas ſuadet, ubicunque debitor ſine ſua culpa ante tempus exigitur, ut in *l. 1. Cod. de condictione ex leg. ſecus ſi culpa ſua, ut in d. §. quoties.* Et hîc ideò dictam leg. 1. citavi ſecundùm communem omnium adusque receptum intellectum: quia licet commentitius & falſus ſit (*ut dixi in novis intellect.*) tamen ſemper manet æquitas illius deductionis. Item ut valeat diſpoſitio, quæ aliàs non valeret: valet enim legatum creditori factum, ob ſolam utilitatem interuſurii, *l. debitor, de legatis. 2.* Item generaliter quoties de nomine in diem puta pecunia in diem debita æſtimanda agitur: tantò enim minus propter illud interuſurium medii temporis deficiens æſtimatur textus in *l. circa l. in l. Falcid. in ratione, §. in diem l. qui quadringenta. in fi. ad legem Falcid. l. niſi dolo. §. hac cautio, §. quoties. ſi cui pluſquàm per leg. Falcid.* Et contrà, quantò ante tempus prærogatur vel exigitur, tantò pluris æſtimatur. *§. plus autem Inſt. de actio.* Sic tantò minus debere, & tantò minus gravari quis dicitur, quantò tardius ſolvere tenetur, & contrà *l. generaliter §. ſi cui legatum, de fideicom. libertalib.* in tantum ut debitor obæratus ſolvens uni creditori ante tempus, fraudare dicatur reliquos creditores, quibus purè debetur: ita ut revocatoria agere poſſit textus in *l. ait prætor, §. ſi cum in diem, l. omnes. in fin. quæ in fraudem creditorum.* quod eſt intelligendum, quando tempus reſtans & anticipatum eſt notabile: ſecus ſi modicum. Et intelligendum, quòd ante tempus illud lapſum creditores poſſunt revocare pecuniam, ut commodum ſeu fructum medii temporis habeant in ſolutionem cedendum pro rata: ſi verò tempus ſit lapſum, aut propriè lapſum, ut poſſint repetere interuſurium pecuniæ ab eo qui pecuniam recipit, non ſimpliciter, ſed probando eum interim ſuperlucratum, & locupletiorem, non aliàs, niſi probent eum participaſſe fraudem, vel niſi fuerit in mora injuſta & pervicacia, ut inde poſſit eſſe actio arbitraria, & per judicem, vel bonum virum æſtimari & adjudicari, quaſi quod interſit, non propriè quaſi uſura, nec ex propria vi & poteſtate actionis, ſeu hujus judicii revocatorii, quod eſt ſtricti juris, ut alibi novè declaravi, & aliquid tetigi infrà *num.* 514.

Declaratio leg. ait prætor. § ſi cum in diem quæ in fraudem creditor.

498. Et quòd dixi eum teneri poſt tempus, quatenus locupletior probatur, debet intelligi ad limites communis & ſolitæ utilitatis hujus interuſurii, inter homines ejuſdem conditionis duntaxat, non autem in quantum præter id ex ſingulari quadam circunſtantia vel induſtria locupletatus eſſet: quoniã hoc interdicto ſatis eſt fraudatos creditores indemnes ab alienatione ſervari, non autem quòd ſuperlucrentur de alieno, ut ſuo loco plenius tractavi. Eodem modo intelligendum quòd denegatur condictio indebiti ſoluti in tempus centum in *l. in diem. de condictione indebiti.* ſcilicet quando tempus eſt modicum: ſecus ſi maxima temporis intercapedo per errorem omiſſa ſit. Ita ſoleo conciliare opiniones, de quibus per Jaſ. in *dicta l. in diem.* & in *l. cum quis ad finem. C. de juris & facti ignorantia.* Ex quibus patet quòd interuſurium vel commodum medii vel anticipati temporis uſus pecuniæ, ſive poſt tempus ſolutæ, ſive repræſentatæ utilitatem habet æſtimabilem & conſiderabilem in jure. Hinc dicit textus in *l. quid ergo, §. uſuras. de contraria & utili action. tutel.* quòd etiam tutori contra pupillum ſuum non debet pecunia ſua utiliter impenſa eſſe ſterilis, etiam ante moram: tamen non indiſcriminatim jura diſponunt hanc æſtimationem deberi. Nec enim infinitè, ſed duntaxat infra legitimum modum uſurarum: & adhuc infra hunc modum non ſemper, nec quocunque caſu: ſpernunt enim in modico tempore ut in *dicta l. in diem. de condictione indebiti.* Et generaliter in omnibus ſtricti juris judiciis, etiam poſt moram, imo etiam poſt litem conteſtatam, ſecundùm communem & veram gloſſam & Doctorum ſententiam in *l. 1. C. de condictione indebiti. in l. lite. de uſuris (quam alibi novè declaravi)* quanquam ex diſpoſitione hominis infrà metas legum caveri non prohibeatur. Non obſtat *lex, aut ſi mutua. de eo, quod cert. loc.* quia non loquitur de ſimplici interuſurio, vel ejus æſtimatione, ſed de eo quod caſualiter intereſt, eò quòd ſua die & loco, quo præmonitus erat & promiſerat debitor, non reddidit mutuum: quapropter actio fit arbitraria. Idem ſi ob nimiam pervicaciam arbitraria fiat, ut alibi dixi.

Solutio.

499. Hîc opportunè & neceſſariò videndum occurrit, quæ ſit differentia inter interuſurium, & intereſſe caſuale ſive momentaneum. Et hæc eſt una de clavibus totius hujus materiæ, nec non tractatus noſtri de eo quod intereſt: quam tamen gloſſæ & Doctores adusque ignoraverunt, ut mirum non ſit, ſi tam neceſſaria clave carentes, germanum harum legum ſenſum adaperire nequierint, ſed magis intricaverint. Dico ergo, quòd quoddam eſt intereſſe caſuale & momentaneum, ſcilicet quod ſimul eodem tempore totum incurritur, ſeu committitur: non quòd contingat ſemper uno puncto temporis mathematico, ſed vel ἐν πλάτει, aliqua certa temporis intercapedine, ut in *l. 1. l. Julianus. de action. empt.* Quoddam promiſcuum & ſucceſſivum, ſcilicet quod totum non incurritur ſimul, ſed ſucceſſivè pro rata temporis: & iſtud vocatur à jure, intereſſe uſurarium, in *l. debitor. de legatis. 1. in prin.* in *l. ſocium. pro ſocio.* & pro rata temporis æſtimatur. *l. circa ad legem Falcidiam. l. niſi dolo. §. quoties, ſi cui pluſquam per legem Falcidiam.* Differunt autem plurimùm: quia primum nunquam committi & deberi poteſt, niſi poſt moram, culpam, vel dolum debitoris, & cauſa juſta & quantitas probanda eſt, niſi in quantum pacto vel juramento difficultati probandæ quantitatis ſubvenitur, ut ſuo loco dicetur. Secundum autem etiam citra moram & culpam debitoris deberi poteſt ex pacto, vel etiam quandoque citra pactum ex juſta cauſa compenſationis, ne quis cum alterius jactura locupletetur, ut ſuprà *num.* 76. nec probatione indiget. Primum ſemper eſt ſingulare, ſive ad ſingularem utilitatem damnum paſſi refertur. Secundum verò eſt commune, & ad communem æſtimationem interuſurii refertur, ut infrà *num.* 512. Primum cadit in omni re: ſive in ſpeciebus factis, vel pecuniis: ſecundum non cadit niſi in pecuniis ſtrictè ſumptis. *l. text. in fi. de uſuris.* Primum verſari poteſt in omni obligatione, ſive bonæ fidei, ſive ſtricti juris: ſecundum verò non habet de ſe ſolum in obligationibus ſtricti juris, niſi ex pacto. Primum habet in jure temperamentum, & limites proprios, de quibus in *l. Titius. cum l. ſequent. de actio. empt.* in *l. unica. Cod. de ſenten. quæ pro eo quod intereſt*: ſecundum verò habet alios ſuos limites, *in l. eos.* Primum nunquam gerit vicem fructuum, ſed benè ſecundum quodammodo, ut infrà *num.* 511. Quandoque utrumque ex eadem obligatione, & reſpectu ejuſdem ſortis deberi & peti poteſt, ut eſt textus in *l. ter. ad finem. de eo quod cer. loc.* in *l. qui ſolidum §. etiam de legatis. 2. facit. l. Lucius. de action. empt.* Et tamen unum non eſt aliud, nec invicem confunduntur, ſed unumquodque ſeorſum per ſe venit & per ſe conſideratur, ut in eiſdem juribus probatur. Conveniunt autem in hoc, quòd utrumque eſt acceſſio principalis obligationis: utrumque ſoluta vel remiſſa principali obligatione, ſeu pro rata remitti cenſetur. *l. centum Capuæ. l. fin. de eo quod cert. loc. leg. quæst. Cod. depoſiti* infrà *quæſt.* 82. Utrumque per ſe odioſum & reſtringendum, & in jure quàm magis commodè poteſt, reſtringitur. Et de primo dicitur *in l. fin. de prætor. ſtipulat.* quòd ad exiguam ſummam deducitur, id eſt, quam minimùm poteſt æſtimatur &

Duplex intereſſe.

taxatur, juxtà regulam juris, *In obſcuris quod minimum eſt, ſequimur.* De ſecundo verò, quod in dubio de levioribus, aut nullis uſuris intelligitur, ut ſuprà *l. eos* ſuprà *quæſt.* 73. *in fine.* Ex his vides gloſ. & Doctores utriuſque juris non minùs ignoraſſe materiam ejus quod intereſt, quàm materiam uſurariam: & ita eſt, ut vix diſcernere queam, in utra fœdiùs lapſi ſint: omnes enim ferè aiunt legem unicam, *Cod.* quod intereſt, id quod ſingulariter tantùm intereſt, taxare, quod non ſolùm falſum & perperàm ſubauditum, ſed etiam ineptum, & reliquis juribus contrarium eſſe acerrimè & clariſſimè convici in *tract. de eo quod intereſt*, quem ſimul cum iſto edendum apparo.

Duo extrema.

499. Reſtant (ut utriuſque intereſſe medium ipſum æquabile & legitimum oſtendamus) examinanda duo, videlicet ſingula horum duorum extrema, quæ tamen adusque ſunt in ore omnium, communis ſcholæ calculo recepta & approbata. Primum videlicet primi extremum eſt, quòd licet cuilibet ſeſe indemnem ſervare, & de toto eo quod ſua ſingulariter, vel communiter, etiam in lucro ceſſante, intereſt, vel intererit, ſibi cavere, totumque illud exigi poſſe. Secundum videlicet, ſecundi extremum, eſt nullam haberi rationem interuſurii propter moram vel defectum implementi, hoc eſt, nihil hac de cauſa adjudicandum, niſi quatenus quid quantique verè interſit probatur. Utque res exemplis velut oculis ſubjecta dilucidior ſit, quantùm ad primum, accipe hypotheſin & ſententiam Hoſtien. in *cap. ſalubriter. de uſur.* de

Hypotheſis.

mercatore proficiſcente cum pecuniis ad nundinas, quem aliquis indigens rogat mutuo ſibi dari illas pecunias, offerens in certo termino reſtituere cum lucro quod ſperari potuiſſet veriſimiliter fieri in nundinis; cenſet Hoſtien. tale lucrum licitè percipi, tanquam intereſſe lucri ceſſantis, dummodo mercator non ſimulaverit ſe ire velle ad nundinas, cùm non eſſet iturus, & ſequitur Archidian. 14. *quæſt.* 3. *cap. uſura*, Roman. *conſi. quingenteſimo decimo ſeptimo. collat.* 8. Panor. Jo. de Ana. *dicto c. ſalubriter.* Alexand. *conſilio* 228. *libro. ſecund.* Deci. *conſilio* 111. & omnes communiter ubique. Idem ſentiunt Theologi, ut Tho. 2. 2. *quæſt.* 78. & clarius Scot. *in quart. ſenten. diſtinct.* 15. *quæſt. ſecund. art. ſecund.* ubi tenet quòd ab initio tempore mutui, & ceſſante mora, valeat pactum, quod debitor ultra reſtitutionem ſortis teneatur indemnem reddere creditorem, tam de damno imminenti, quam de lucro ceſſaturo: puta ſi erat impenſurus eam pecuniam in mercantias vel emptiones prædiorum, unde tantum erat lucraturus. Idem tenent Raymund. in *ſumm. de uſuris*, Bernard. *de Evang. ætern. ſerm.* 36. *cap.* 2. Gabr. Biel. *in* 4. *ſententiar. diſtinct.* 15. *ſub quinque circunſtantiis*, quas ibi deducit & requirit idem Claviſius in *ſum. ver. uſura.* §. 19. *cum ſequent.* Antoni. *par.* 2. *tit.* 1. *cap.* 7. §. 17. *cum ſequent.* Idem Conrad. *tract. contract. quæſt.* 30. *ubi ſeptem circunſtantias exigit, quæ recidunt cum illis quinque.* Et licet Innocentius *in cap. fin. de uſur.* paulum deflectat à ſententia Hoſtienſ. & magis cenſeat eſſe uſuram, dicens ſe non poſſe hujuſmodi pactum excuſare: in cujus ſententiam non tam vitio pacti, quàm propter periculum abutendi, & occaſionem ſimulationis & fraudis uſurarum inclinant Joan. Andr. Joan. Calderi. *quæſt. tert.* & Joan. de Ligna. in *eodem. cap. fina.* Salyc. *Authen. ad hæc col.* 5. *Cod. de uſur.* Laurent. *de Rodolph. tracta. uſurar. par.* 2. *quæſt.* 2. Ambroſ. de Vigna. *repetit. d. c. ſalubriter. numero* 47. *cum ſequent.* tamen ſi verè conſtet creditorem tantum damni paſſum, vel certi lucri amiſiſſe poſt moram, omnes & Theologi & Canoniſtæ & Legiſtæ tenent valere pactum: imò etiam citra pactum & juramentum reſarciendum in foro conſcientiæ, ut nominatim Scot. in *loco præallegato*, & Innoc. in *cap.* 1. *de uſur.* exemplificans in creditore, qui ob moram debitoris accipit tantumdem ab alio ſub uſuris: quem ſequitur Salyc. in *l.* 2. *Cod. eo.* Petr. Ancha. *conſilio.* 376. *ſecundò dubitatur. col.* 1. Quam ſententiam promptum eſt canonibus pontificiis confirmare. Inquiunt enim *in cap. precariò.* 10. *quæſt.* 2. quòd ratio & uſus obtinet, Neminem invitum contra utilitatem & rationem cogi de proprio facere beneficium, adeo ut nullus negociator ſubtilius & accommodatius axioma promere queat.

500. Quantum ad ſecundum, res dilucidior & vulgatior eſt, quàm ut exemplis aut alia declaratione indigeat. Omnes enim ſcholæ hactenus & Theologi & Canoniſtæ & Legiſtæ tenent uno ore ubique, nullam rationem habendam eſſe ſimplicis interuſurii (videlicet in debito quantitatis, ubi de certo poſt moram damno incurſo vel amiſſo lucro, non conſtat) etiam ex pacto expreſſo, tanquam uſurario, legeſque omnes civiles hac in re non ſolùm nullitatis, ſed etiam impietatis damnant. Totum autem eorum fundamentum eſt, quòd uſuræ de ſe omnino malæ ſint, jure divino & naturali prohibitæ, ut ſuprà *num.* 9. Nonne vides utrumque extremum in ſummo & præcipiti ſtare? ſiquidem altero omne intereſſe, quantumcunque ſit, rependi volunt, etiamſi centeſimam vel quadruplicem excedat, etiamſi puncto temporis duplum excedat, idque contra metas legum: altero verò omne promiſcuum intereſſe excludunt, omnemque pactionem, quantulacunque ſit, moderatiſſimam quoque legum temperaturam, de qua ſuprà *num.* 43. cum conviciis etiam exſibilantes. Unde meritò eis accidit, ut toties ridiculè & præpoſterè impegerint, ut exemplum unum tradit Alberic. *l.* 1. *col. penul. in fi. Cod. de ſacroſ. Eccleſ.* quòd collegium judicum Bergomi nullas uſuras, etiam in contractibus bonæ fidei, admittit, niſi de damno & intereſſe probetur: & tamen ſtatuta dicti loci limitant & fingunt intereſſe in quolibet contractu ad ratam ſolidorum duorum pro libra in anno, ſine alia probatione. Et putat Alberic. ibi non ſolùm tale ſtatutum, ſed etiam pactum valere, neſciens de jure eſſe improbum fœnus utpote dextantis uſuræ.

Præpoſterum ſtatutum Bergomenſe

501. Nunc plenius retegamus errorem inveteratum utriuſque extremi. Circa primum, quantumcunque communis error ſit plauſibilis, communique ſenſui & moribus, preſertim τῶν τακοκακῶν, reique factitandæ addictorum arrideat & commodet, juxta *d. c. precariò* 10. *quæſt.* 2. & not. ſuprà *num.* 272. dico primò quòd ut ſimpliciter per omnes traditur, eſt contra jus civile & bonas leges, omni reſpectu, ſive eam pactionem referas ad æſtimationem intereſſe caſualis, ſive ad pœnam, ſive ad interuſurium, vel uſuram: Si enim ad primum, leges vetant illud intereſſe caſuale & momentaneum, caſu quo (ut poſt moram vel evictionem) debetur excedere duplum, in quo ineſt ſimplum *l. Titius cum leg. ſeq. de act. emp. leg. unica. Cod. de ſent. quæ pro eo quod intereſt*, etiamſi pluris intereſſe conſtat: ſive referas ad pœnam conventionalem, puta dato ſpatio liberè luendi, ut infrà *num.* 517. quia etiam tales pœnæ debent eſſe moderatæ, *l. unica Cod. de ſent. quæ pro eo quod intereſt*, ut ibi dixi, & in fraudem legum, ut hîc non valent. Si ad tertium, adhuc minus excedere licet, ſed ſtandum intra limites *l. eos.* Secundò, quòd iſtud ſit directò contra ſanctas leges civiles uſurarias, probo: quia non ſolùm gratis ad tempus mutuanti, ſed nec venditori quidem qui tradidit, cui & res, & pretium, & utriuſque uſus & commoditas abſunt, licitum eſt ab emptore, cui hæc adſunt, etiam dilatione data & pœnæ nomine, ſi ad diem ſolutum non ſit, ſtipulari ultra legitimũ modum uſurarum; textus ut in *l. Iulianus.* §. *idẽ Papinianus de actio. empt.* Nec dicas, ut vulgò ſentiunt, quòd ibi non conſtabat de aliquo intereſſe venditoris, ſed erat pœna merè lucrativa, ſicut uſura lucrativa eſt; quia ille textus ſimpliciter & generaliter loquitur. Tum non eſt veriſimile, nihil aut minus illic intereſſe, quàm in reliquis venditionibus, nec debet

Plena declaratio l. Iulianus, §. idem Papinianus de act. emp.

Digitized by Google

textus contra communem veriſimilitudinem reſtringi. Tum iſtud nihil aliud eſſet dicere, quàm omnes leges uſurarias earumque metas, ad uſuras merè lucrativas reſtringere, ut Theologi ſcholaſtici, Canoniſtæ & Legiſtæ paſſim imaginari & præſupponere videntur, quæ eſt falſa & pernicioſa imaginatio, ut mox dicetur. Tertiò rurſus caſus eſt rotundus in *l. fin. de pericu. & commodo rei vend.* quæ probat *d. §. idem Papinianus* generaliter intelligi: Loquitur enim & exemplificat ſpeciatim in venditore, negotiatore ſeu mercatore: nec hoc ſolùm, ſed etiam cujus conſtabat pluris intereſſe, utpote qui pretio ſoluto, ex mercatu ſuperlucrari poterat plus quàm eſſent uſuræ: & tamen decidit quòd non poteſt quicquam exigere ultra legitimum modum uſurarum. Nec dicas quod ibi emptor ignorabat venditorem eſſe mercatorem, ut Jo. Fab. & quidam alii in *d. l. unica. Cod. de ſent. quæ pro eo quod intereſt.* conantur elabi: quia hæc evaſio non ſolùm eſt divinatoria contra *l. ſi. Cod. de contrahen. emp.* ſed etiam contra præſumptionem juris, *leg. qui cum alio, de reg. jur.* & contra præſumptionem facti permanentis: quia non ſolet quis eſſe mercator ex uno actu, & quin hoc publicum ſit. *leg. ſed iſti. §. proſcribere de inſtitoria act. l. legatis in prin. de lega. tert.* Item eſt contra verba aperta, phraſin & mentem d. leg. ſi. *Vſuras duntaxat.* &, *ibi non omne.* quæ limitationes non congruerent, ſed ſupervacuæ eſſent in eo qui non poteſt nec ſolet ſuperlucrari: facit *l. ſi ſterilis, §. cum per venditorem, de actio. empt.*

Bes legitima meta interuſurii mercabilis.

502. Quartò ſpecialius oſtenditur, quia mercatori licitum eſt ex negotiatione ſua congruum quæſtum facere, & tamen ſive mutuet pecuniam, de qua negociaturus erat, ſive ex venditione mercium aut aliàs debitam permittat utendam debitori, etiam notabili dilatione data (& ſuppoſito in debita ex venditione mercium, quòd non ſint merces venditæ carius ob dilationem pretii, ſed juſto tantùm pretio, propter notata ſup. *quæſt.* 22) non poteſt de jure civili ultra beſſes uſuras ſtipulari, etiam eo prætextu, quòd de pecunia negotiando majorem quæſtum facere poſſet, ut clarè probatur in dict. *l. eos.* ubi juſto mercatori permittitur ſtipulari uſuram duabus unciis majorem communi: quòd non fit alia ratione, niſi quia juſtus mercator plus lucratur, & majus intereſſe habet ex carentia ſuæ pecuniæ, quàm alius diverſæ profeſſionis, qui non negotiatur. Ideo rationabiliter permiſſum fuit in jure juſtis demum, non fictis, aut Reip. inutilibus, aut inhoneſtis, aut vetitis mercatoribus, majorem præ aliis uſuram ſtipulari. Cùm enim uſuræ non ſint à jure permiſſæ, niſi propter intereſſe interuſurii quo privatur creditor, & fruitur debitor, cujus ſunt æquabilis & legitima compenſatio, ut ſuprà *quæſt.* 69. & infrà *num.* 530. juſtum fuit mercatoribus, quorum præ cæteris magis intereſſe ſolet, majorem uſuram permitti. Et ſic patet quod bes non permittitur mercatori, niſi in compenſationem quæſtus & intereſſe juſtæ ſuæ negotiationis & profeſſionis. Igitur eo prætextu, etiamſi de majori lucro vel intereſſe probare velit, non poteſt majorem uſuram ſtipulari, alioquin d. *l. eos.* eſſet fruſtrà poſita. Cùm enim certum ſit mercatores communiter plus ſolere lucrari, quis dubitat hoc probari poſſe? Igitur metæ d. *l. eos.* procedunt & ligant, etiam ſi conſtaret, & creditor probare vellet de majori quæſtu vel lucro omiſſo: de quo etiam textus in d. *leg. ſi. de pericu. & com. rei vendi.* Ex quibus patet evidenter, quòd etiamſi mercator diceret (ut apud Odofred. in *leg. emptione. C. plus valere quod agi.*) nolo fœnerari: nolo uſuram, ſed duntaxat indemnis ſervari: non certo de lucro novo vel majori captando, ſed de damno quæſtus mei ſoliti & certi vitando: Ecce ex hac pecunia poſſum lucrari negotiando in proximis nundinis, quæ ſunt hinc ad bimeſtre, duodecim in centum ad minus, tamen quia indiges pecunia mea, & forſan non poteris commodè reddere, & negotium tuum conficere ante has nundinas, ſed benè infra quatuor menſes, mutuo tibi gratis uſque ad bimeſtre, ita ut ſi infra bimeſtre, ſaltem initio proximarum nundinarum reddas, libereris, nihilque ratione intereſſe ſolvas: ſi verò non reddideris tempeſtivè in nundinis, reddes quando voles infra aliud bimeſtre, ſatisfaciendo mihi ſemel de præfato meo intereſſe ad rationem duodecim in centum, ratione tanti ad minus, vel majoris lucri interim tua cauſa per me amiſſi in intermediis nundinis. Adhuc hæc conventio, etiamſi maximè tale lucrum certum ſit, & probandum offeratur, non valet de jure, nec valere poteſt, niſi uſque ad modum juſtis negotiatoribus conceſſum, ſcilicet beſſium. Et ſic illa duodecim in centum intra quatuor menſes, quæ ſunt triplex centeſima, debent reduci ad duo cum beſſe unius minimi: ſunt autem centum minima vel integra in centum, & ſic de aliis numeris. Et ſic fiet reductio ad ſummam longè minorem uſura conventa, ut pote infra ſubquadruplam: & hoc ſi debitor ſolvat in fine quatuor menſium: ſi autem ſolvat vel offerat in fine trium menſium, non ſolvet pro intereſſe vel uſura mercatili, niſi duo, videlicet ad rationem beſſis pro rata temporis: quia ſemper neceſſe eſt debitores poſſe ſe liberare, ſolvendo uſuram legitimam pro rata temporis, ut ſuprà *quæſt.* 55. Et ſic proſus corruunt, non ſolùm ſententia Hoſt. & ſequacium: ſed etiam omnes modificationes aliorum tam Theologorum quàm noſtrorum, videlicet tam modificatio eorum qui Hoſtienſem ſequuntur, dummodò de tali lucro vel intereſſe certo conſtet, quàm modificatio eorum, qui aliàs quinque, aliàs ſeptem conditiones requirunt, quæ in idem recidunt: nec ſufficiunt quia omiſerunt & ignoraverunt majorem & potiorem & magis neceſſariam, quæ eſt, quòd non excedatur modus legitimus, & taxatio hujus intereſſe vel interuſurii mercatilis hoc caſu (videlicet quando quis de ſola pecunia vult negotiari, ſeu fœnerari) à jure facta, quæ conſequenter etiam in foro conſcientiæ ligat, per notata ſuprà *num.* 87.

Pecunia non tantùm parere debet quantum induſtria.

503. Quintò convincitur, & quàm ſit æqua ſanctio juris civilis oſtenditur, quia utcunque admittatur aliquem eſſe fructum æſtimabilem & conſiderabilem pecuniæ ſeu interuſurii, ut infrà *num.* 510. tamen pecunia, præſertim quæ brevî reperi poteſt, non debet tantum lucri vel fructus adferre, quantum induſtria, quæ præterit, nec reddi poteſt: Quis enim ferat fœneratorem domi deſidentem otioſum, niſi fortè in calculandis ſuis calendis, ut cum fœnore & pulviſculo ſortem poſt certum terminum certò & extra omnem aleam repetat, tantum lucri certi facere, quantum induſtrius & diligens mercator, induſtriam, ſumptum & laborem ſimul cum tanta pecunia periculo exponens, damnaque & pericula tum perſonæ, tum bonorum non raro experiens? Eadem ratione quis ferat mercatorem tantum lucrari de pecunia, quam otiosè & tutò fœneratur, quantum de ea, cum qua periculo perſonæ bonorum & induſtriæ negotiatur? Hæc ſunt dilucidiora quam ut argumentis indigeant. Sic etiam de jure compendium mercaturæ multò majus eſt, quàm lucrum uſuræ. ut eſt textus in *l. Titium & Mævium, §. altero. De adminiſtrat. tutor.* Solet autem communiter ἐν πᾶσι dimidium lucri attribui induſtriæ, dimidium autem pecuniæ, argumento *l. cum duobus. §. in coeunda, pro ſocio.* & notant Bar. & alii in *l.* 1 *poſt glo. Cod. pro ſocio.* & Bar. in *l. illud. Cod. de colla.* & in *l. ſi tibi decem §. ſi pactus. de pact.* & in *l.* 1. *§. nec caſtrenſe. col.* 2. *de colla. bono.* & in *l. cùm oportet. in princ. Cod. de bonis quæ lib.* & in *ſuo tract. de duobus fratribus.* Alex. *con.* 132. *num.* 22. *lib.* 5. Bertran. *con.* 71. *pro facilieri. col.* 2. *lib.* 1. Aymo. *con.* 165. *num.* 1. Lucrum autem hic non dicitur, niſi omni damno ſumptuque & labore deductis, ut in *l. Mutius pro ſocio. Inſtitut. eo §. quod tamen,* glo. & Doctores in *l. illud. Cod. de colla.*

Et ſic neceſſe eſt corruere ſententiam Hoſti. & aliorum, etiam cum dictis quinque vel ſeptem modificationibus, qui admittunt pactum de tanto hujuſmodi lucro reſarciendo : debet autem (etiam ceſſante alia lege) reduci ad dimidium, per hanc ultimam rationem, & adhuc non ſufficit de jure, ſi excederet modum legitimum uſurarum. Sextò, non ſolùm fraudaretur bes mercatilis in quantitate, ſed in perſonarum qualitate. Non enim de jure pro omni etiam juſtæ mercaturæ interuſurio conceditur, niſi juſtam negotiationem profitentibus & actu exercentibus, cæteris omnibus ſemis tantùm. d. *l. eos.* Sed prætextu præfati communis erroris hodie de facto Lugduni crebrius non juſti mercatores, ſed hi qui nunquam mercaturam exercuerunt, vel eam deſeruerunt, nummularias illas menſas vel ſocietates, quas vocant *Banques*, erigunt, & meram ſolamque fœneratitiam exercent, & tamen in hoc, privilegio juſtorum mercatorum frui volunt : qui novus eſt abuſus ultra prædicta, etiamſi beſſibus contentarentur, quas tamen in duplo, imò etiam in triplo excedere non verentur : & tamen non eſt eis licitum ſemiſſes excedere, ut pote cum neque ſint argentarii : quippe nudam fœneratoriam ſolius quæſtus proprii causâ exercentes : nec aliàs juſti mercatores, imò multò iniquiores fœneratores, quam illi de quibus in *Authent. de nauticis uſur. conſti.* 130. qui non tantum excedebant, quos tamen Juſtinianus juſtè omni prærogativa mercatorum, vel beſſibus fœnerandi, non obſtante Conſtitutione ſuper hoc in eorum favorem jam promulgata, privavit, & in ordinem cæterorum, quibus ſemiſſes tantùm licent, redegit, ut dixi ſuprà *num.* 59.

Abuſus.

504. Septimò, ex præfato communi errore ſequuntur multa abſurda & pernicioſa. Primò, occaſio irretiendi paſſim homines graviſſimis & inextricabilibus uſuris. Secundò, difficilius & carius redditur commercium pecuniarum, & uſus æris alieni, quod reipublicæ expedit eſſe facile & commodum, ut notatur ſuprà *num.* 77. *num.* 447. Tertiò, occaſio nullam juſtam negotiationem exercentibus, excedendi nedum ſemiſſes, ſed etiam beſſes, quinetiam centeſimam. Quartò, non ſolùm his qui propalam & ex profeſſo meram fœneratitiam exercent, ut menſarii illi Lugdunenſes, ut nuper dixi, ſed etiam quibuslibet, ſive publicè, ſive privatim, ſive palàm, ſive clam. Quid enim facilius vel cuivis fribolario, nedum juſto mercatori aut negotiatori, quam hoc genus intereſſe, quale Hoſtienſis & communis ſchola admittit, prætendere ? imò etiam qui non poteſt negotiari, ſed eſt cujuſvis diverſæ profeſſionis, cauſari poteſt ſe pecuniam ſuam ſocietati mercatorum in commune lucrum daturum, aut aliud non abſimile: prout hac arte quoſdam Epiſcopos & ſacerdotes improbam fœneratitiam exercere tempore ſuo queſtus eſt Cyprianus, & juſtius temporibus noſtris Alciat. in *leg. uſura. in fi. de verb. ſignific.* Quintò alliciuntur mercatores, præſertim divites, ſpe tum ſuperabundantioris, tum certioris lucri, ad negligendam & intermittendam honeſtam mercaturam & ſolitam mercium negotiationem Reipublicæ utilem & neceſſariam : turpia verò, iniqua & longè exceſſiva lucra ſectanda, hujuſmodi fœnus improbum exercendo: idque citra ſumptum, labores & pericula, retenta interim opinione & officina mercatoris, ſed ſolo nomine, ad illuſionem populi duntaxat : idque jam nimium docuit, & etiamnum docet experientia. Quorſum enim toties inquiſitio decreta in mercatores omiſſa honeſta & neceſſaria mercatura ſua fœneratoriam improbam exercentes? Sed omne flagitium ſuperavit, quod etiam Pariſiis factitare cœperant multi divites & famoſi mercatores, nempe horribilem illam pyraticam terreſtrem, de qua ſuprà *num.* 14. Neque enim amplius illis curæ erat pannos conficere, aut diſtrahere, aut alias merces parare, evehere aut invehere: ſed aſſiduè domi ſedentes per interpoſitos venatores venabantur pecunia indigentes, quibus merces cariſſimè ad brevem terminum, puta trimeſtris vel ſemeſtris ad ſummum venderent, & illicò per eoſdem interpoſitos viliſſimo redimerent, & elatas antiqua eodem momento poſtica reciperent, ut tandem hæc impoſtura & illuſio diffamata ſit, & aliquot ſupra octo annos partim è mercatoribus, partim è proxenetis ſuis, per judices ſuper hac re datos mulctatis (eò quòd non plenis probationibus, ſed tantùm conjecturis veriſimilibus adeo veteratoriè & callidè agunt, revinci potuerant) aliquantulum repreſſa ſit: plures tamen aduſque ſæpe abuti pergunt.

505. Quid quòd hodie non clam, ſed propalam graſſantur crudeliſſimæ illæ uſuræ Lugdunenſes, ubi prætextu interuſurii mercatilis in ſingulis nundinis, quæ quater ſingulis annis habentur famoſi illi menſarii hanc ſolam artem exercentes, capiunt circiter quatuor cum dimidio in centum, ſive octodecim annua, & ſic ſeſquicenteſimam : & tamen vacant omni periculo, labore & ſumptu, & ſunt cautionibus vel pignoribus tuti & certi de ſorte non alienata, ut pote lapſo trimeſtri vel ſemeſtri repetibili, cum tanta βαρβαρικῶς, uſura, donec ſors cum uſura reddatur. Nos autem cenſemus hoc eſſe graviſſimum peccatum & ſcandalum, contra legem Dei, contra ſacras leges & Decreta ſacri Concilii Niceni, ſuprà *num.* 57. & 84. graviterque peccare Magiſtratus qui tolerant: Quod enim accipiunt quatuor cum dimidio in trimeſtri, non licet eos de jure capere ultra unum cum dimidio, & ſic dictæ uſuræ tertiam tantùm partem ad rationem ſemiſſis, quæ tantùm eis licita eſt : tres autem ſemiſſes ſeſquicenteſima continet. Quòd ſi hi ſint juſti negotiatores, honeſtam aliam mercaturam profitentes & verè exercentes, tunc loco illorum quatuor cum dimidio in trimeſtri licet eis accipere duo tantùm ad auctionem beſſium, quæ eſt ſumma uſura, ut ſuprà *num.* 446. & plena & abundans penſatio mercatilis interuſurii ſolius pecuniæ, prout ea ſola debet conſiderari, contra eum qui de eadem non negotiatur niſi uſuram recipiendo, ut ſuprà *num.* 58. Jus autem civile in hac materia, licet ſit correctum, in quantum, quanquam infra congruas metas, ſed nimis vagè & diſſolutè, tolerabat ex proviſione hominis ubique paciſci de uſuris, etiam in formali mutuo, etiam ab initio ante moram, tamen non eſt correctum, ſed in viridi obſervantia, ſecundum omnes & Theologos & legiſtas & Canoniſtas, in quantum vetat & reſtringit uſuras vel earum exceſſum. Et ſic ille uſus Lugdunenſis etiam citra anatociſmum, eſt merus abuſus, prorſus damnabilis & nullo modo excuſans, nec in conſcientia quidem, etiam prætextu conſuetudinis, propter nimium morſum (ut Hebræi loquuntur) ſeu exceſſum, nec etiam in foro judiciali, ſi coram Doctore & bono judice agatur : fruſtra verò conſuetudinem, fruſtra quotcunque judiciorum præjudicia, quæ hîc aggravant, non excuſant, *c. fi. de conſuet.* fruſtra quæcunque ſtatuta, edicta & homologationes (ſi quæ ſint) cauſabuntur. Tantum enim abeſt ut excuſent, ut eis maledicat Spiritus ſanctus per os Prophetæ, dicens. *Væ vobis qui conditis leges iniquas !* *Eſaia.* 10. Cùm autem morſus is enormis acerbæ hujus uſuræ ſit contra legem Dei, & contra præcepta aperta & negativa juris divini moralis pluries repetiti in locis citatis ſuprà *num.* 2. *num.* 9. nullo prætextu, nullo tempore excuſari aut tolerari poteſt: Non enim poteſt dici ſocietas, cùm creditor nullum periculum ſubeat, nec participet, ſed omnino certus ſit de ſorte & tanto lucro : nec etiam dici poteſt mercatura, nec juſta negotiatio, cùm creditor nullam induſtriam, nullum laborem, nullam mercem (quia pecunia non eſt merx, ſuprà *quæſt.* 69. faciunt ſuprà *num.* 58.) adhibeat : ſed eſt ſolum & merum mutuum fœneratorium, idque non ſolùm contra omnia jura, ſed etiam contra ſacrum Concilium Nicenum.

Impiæ uſuræ Lugdunenſes.

Leges iniquæ maledicuntur à S. Spiritu.

Digitized by Google

Differunt ſocietas, mercatura, fœnus.

Non tamen ſtatim & indiſcriminatim reos cenſeo noxæ mortalis eos, qui ſic aduſque ex juris ignorantia fœnerantur, putantes licitum ob conſuetudinem eorum qui probi habentur, & tolerantiam Magiſtratuum, dummodò non exigant à pauperibus, ſed à divitibus negotiantibus, præſertim quando ad hoc provocantur & rogantur ab illis, tantum fœnoris, ut partem lucri, ultrò & cum gratiarum actione offerentibus, & aſſerentibus ſibi commodum fieri: ut Inſtitor Regis Portugalliæ, qui etiam privatos rogat ſibi fœnerari ad rationem ſexdecim in centum in anno, quæ eſt ſeſquitertia centeſima, & tutò cavet de ſorte cum tanta uſura reſtituenda poſt ſemeſtre, aut quoties poſt alium brevem terminum voluerit creditor exigere. Et ſuperlucratur inſtitor, ſibique gratiam fieri dicit præ ſupradictis menſariis, qui exigunt octodecim annua in centum, & ſic plenam ſeſquicenteſimam. Veritate verò deinceps per nos detecta, non ſic, ſaltem non tam faciliter excuſabuntur. Et cùm tota hæc noſtra œconomia, quæ in ſe eſt æquiſſima, non ſit aliud quàm veteris juris non abrogati, ſed virentis (licet nimis craſſa ignorantia hactenus offuſcati) genuina & certiſſima declaratio, debet etiam ad contractus jam factos & uſuras præteritas & negotia pendentia extendi, per textum in *l. fin. C. de uſur.* Peccatum autem maximè Principum eſt & Magiſtratuum, qui uſque adeò [illegible] negligunt, ut tam barbaricam iniquitatem tandiu tolerarent & multò magis eorum, qui etiam authorant: Sunt enim rei non ſolùm omnium improborum fœnorum, quæ inde procedunt, ſed etiam omnium fraudationum, quæ jam diu & in dies paſſim committuntur à mercatoribus in mercantiis ſuis, ut damna hujuſmodi improborum fœnorum compenſent cum aliena jactura, ut ſuperlucrentur. Quid ergo dicemus de nefariis illis, qui ſuperaddunt anatociſmum? ego quidem non audivi de facto nunc fieri, legi tamen apud Alexand. *conſ.* 2. *conſ.* 107. *libro* 2. quorum epitome *conſ.* 8. *lib.* 6. ubi peſſimè approbat. Et nuper legi in libro de *Arithmetica & Geometria lingua Hiſpanica*, per quendam ab Urtica Ordinis Dominicani artificiosè compoſito, plura exempla: quibus mendicus ille docet expeditè calculare quantum reſultet lucri, quando pactum eſt quòd æquè lucrum pariat lucrum ſive uſuram, ſicut ſors: ex quibus patet, etiam de facto practicatum fuiſſe, & tantùm ſcelus etiam alia ſcelera prodigioſa ſuperfœtatione produxiſſe.

Inſtitor Regis Portugallæ.

506. Hujuſmodi verò ſcelera nullatenus depoſiti vocabulo, quod huic negotio fœneratores indunt, velari poſſunt: cùm notoriè nec creditor egeat cuſtodia alienæ pecuniæ ſuæ, nec det in Cuſtodiam, ſed in uſum quæſtuarium: debitor verò non præſtet officium depoſiti vel Cuſtodiæ, ſed ſibi utendam accipiat, & paciſcantur de mercede uſus, tripliciter metas juris excedentes, & ſic de triplici improbo fœnore, cum quo ſors infra tres vel ſex menſes reddi debet. Et ſic eſt veriſſimum, & (ut ita loquar) formaliſſimum mutuum fœneratitium, nec eis patrocinari poſſunt, *l. Lucius*, *l. Publia depoſiti*, ut novè 5 [illegible] declaravi, infrà *quæſt.* 83. quibus non eſt in dignoſcendo in fœnore Lugdunenſi, uſque adeò res protrita eſt, ut vel ſolo nomine ſeſe prodat. Vulgò enim hanc vocant mercaturam argenti, & lucrum ipſum pretium argenti, ut non poſſit hæc negotiatio clariùs fœneratio, nec clarius hoc lucrum fœnus vocitari, per notata ſuprà *quæſt.* 69. Unicum pro multis exemplum promam, quod ipſe vidi anno 1558. Mercator magnum & honeſtum quæſtum faciens, egens in eam rem promptis ſex mille aureis in proximis nundinis, miſit ſchedulam (his enim brevibus & privatis cauſis fides eſt ex laudabili more inter probos & notos mercatores) ad quendam menſarium, rogans pro ſe & quodam in hac re aſſociato proviſionem, id eſt auxilium ſibi fieri in proximis nundinis de 6000. aureis ſolatis, in depoſitum pro duabus nundinis, hoc eſt ad utendum ſemeſtri, ita ut hoc depoſitum non conſtet pro illis duabus nundinis, ultra $4\frac{1}{4}$ vel $4\frac{1}{3}$ ad ſummam non ultra $4\frac{1}{2}$ pro illis duabus nundinis, hoc eſt dilatione duarum nundinarum ſeu ſemeſtris. Quis non videat tale depoſitum eſſe merum purumque mutuum fœneratorium, mercedémque depoſiti eſſe verè mercedem ſeu quantitatem fœnoris conventi, pro uſu pecuniæ ad breviſſimum tempus mutuatæ: & tamen ita non ſolùm hactenus utuntur, ſed etiam ſecurè utuntur, & nomen Dei identidem ſuis ſchedulis velut religioſi aut religiosè agentes inſerunt. In eo exemplo clarè vides, ut debitor haberet pro magno beneficio primum numerum, hoc eſt centeſimam & ſimul quincuncialem uſuram pendere. Quatuor enim cum quarta parte unius pro 100. in trimeſtri faciunt ſolidam centeſimam, & rurſus quincuncem ejuſdem; ſubaudiunt enim verbum, in centum, pro faciliori quota ſortis, & ſpatium unarum vel duarum nudinarum uſurpant pro trimeſtri ſeu ſemeſtri. Pro mediocri verò beneficio habebat ſecundum numerum, videlicet pendere quatuor cum triente unius, quæ faciunt centeſimam, quincuncem & tertiam partem unciæ. Quòd ſi utroque beneficio excluderetur, adhuc pro juſto pecuniæ commercio habebat tertium numerum, videlicet quatuor cum dimidio, quæ faciunt veram ſeſquicenteſimam, non autem dimidiam ſeſquicenteſimæ: quia illa verba (pro duabus nundinis) intelligunt diſtributivè, id eſt, tantam uſuram pro primo, & rurſus eandem pro ſecundo trimeſtri: Solet enim ibi fœnus ſeu pretium (ut vocant) argenti communiter variari, & plus minus æſtimari in ſingulis nundinis, & rarò ſolet ibi de facto minus valere ſeſquitertia centeſima, videlicet quàm quatuor pro centum in trimeſtri, rarò etiam (quod ſciam) ſolet excedere ſeſquicenteſimam, quam dictus mercator (nomina reticeo) integrè cum ſorte & ſponte pro virili ſua dependit, nec me ſuper fœnore conſuluit, ſed ſuper eo, quòd illud mutuum acceperat in communi ſimul cum quodam ipſius creditoris conſanguineo, qui poſteà cum dimidia parte pecuniæ (niſi eam creditori colluſori reſtituiſſet) aufugerat in Angliam, ubi opera & ſumptu mercatoris comprehenſus & carceratus fuerat, ſed exemptus opera creditoris, qui tamen non contentus à mercatore ſuam virilem, ut dixi, cum tanto fœnore recepiſſe, proſecutus eſt eum coram Conſervatore dictarum nundinarum, & in Senatu Tholoſano, & in magno Regis conſilio ſuper reſiduo ſortis & fœnoris, cauſificans eum principaliter ut mandatorem, ut in ſolidum obligatum, petenſque tantundem fœnoris, intereſſe nomine, quandiu dilata erat aut differretur totius reſtitutio: Cauſabatur enim creditor ſe accepiſſe dictos 6000. aureos mutuo à menſa nummularia, hoc eſt à ſua vel communi ſociorum, ad intereſſe, ſéque ſingulis annis damnificatum ultra 500. in 6000. & pro juſtiſſimo & debito intereſſe habebat prætextu dictæ ſententiæ Hoſtien. & communis aduſque omnium erroris. Vides indidem Ἰλιὰς κακῶν.

Mercatura argenti.

Συνάλλαγμα

507. Sed mirum quàm efferbuerunt à paucis annis ficto quodam edicto quamſolemniter publicato, quo liceret 5. in 100. accipere in ſingulas nundinas, quod æquat ſortem in quinque annis, nec diſtat à duplici centeſima niſi decem menſibus, & quorumdam pecuniæ, qui fidentes edicto, tantique cupidine lucri accenſi dictis menſis commiſerant, mox à fiſco occupatæ. Non nego quin magnam pœnam mereantur tam improbi & ſcelerati lucri cupidi, ſed videant οἱ ἄρχοντες quàm fœdis ſceleribus ſeſe commaculent, dum ſubditos ad peccandum irritant. Dupliciter enim, teſte Gregorio, peccant, & duplici pœna digni ſunt, quemadmodum qui benè præſunt, divo Paulo teſte, 1. *Timoth.* 5. duplici honore digni ſunt. Plurima verò ſunt illis honeſtiſſima, omnique laude digniſſima

Digitized by Google

remedia, tùm emendandorum, tum beandorum ſubditorum, ſi liberet eis πολιτεύειν, parteſque reipublicæ agere, ut tenentur, ſolo reipublicæ charitatis, non autem tyrannidis, avaritiæ, libidinum, &c. ſcopo propoſito: Sed ad rem. Non potes illud exemplum excuſare prætextu qualitatis debitoris, qui non ſolùm non non erat qualitatis eorum quibus gratis mutuandum, de quibus ſuprà *num.* 86. ſed cum certaret de negotiando & ſuperlucrando, poterat cum eo de parte lucri paciſci, ut in exemplo, ſuprà *num.* 10. cum ſequenti, multum enim illud primum exemplum diſtat ab iſto, ob nimium morſum & exceſſum: Quanquam enim quandoque inter aliquos divina & humana lex non vetent de congruo lucro paciſci, ſemper tamen vetant de exceſſivo, qualis eſt centeſima, quæ ſemper, citra trajectitiam & ſuſceptum à creditore periculum, fuit probroſa, ut ſuprà *num.* 40. ſed hîc eſt multò major centeſima, & ſic improbiſſimum fœnus, non ſolùm jure divino ob tam acerbum morſum, ſed etiam bonis legibus humanis, & Decretis Sanctorum Patrum damnatum & execratum. Ego quidem inter ipſos mercatores & negotiatores, ſi metas juris *d. l. eos.* non excederent, hanc negotiationem interuſurii pecuniarii reprobare non poſſem, nec vanum arbitrarer quòd nomen Dei in ſuis ſchedis in ſignum legalitatis & bonæ fidei adſcriberent: ſed in tanto tamque enormi exceſſu cogor legibus divinis & civilibus, & ſacris Patrum Decretis damnantibus, ſubſcribere, quamque in his ſceleratis negotiis nominis divini mentionem uſurpare ſolent, merè hypocriticam aſſerere, juxta illud Evangelicum Lucæ 6. *Quid autem vocatis me, Domine, Domine, & non facitis quæ dico?* Sed nihilominus (culpà certè τῶν ἀρχόντων) tantum malum ſerpit per magnum & abominandum ſcandalum ad alios quàm mercatores & juſtæ negotiationis profeſſores, idque tam activè quàm paſſivè; quod tam notorium eſt, ut non ſit opus plura exempla referre. Quinetiam audivi quendam Advocatum Lugdunenſem, qui quòd non tam doctus eſſet, nec tam ex patrocinio lucraretur, quàm aliqui doctiores & famoſiores, ut eos tandem divitiis vinceret, ad hanc ſceleratam artem confugit, & quicquid ex advocatione vel aliunde corradebat, ad menſam nummulariam, ad hæc impia lucra participanda deponebat, & tandem cæteris quidem ditiſſimus, ſed odioſiſſimus, & meritò contemptiſſimus evaſit, nec niſi ingratis & extraneis hæredibus commodavit, tandémque (ut fit) ſuprà *num.* 3. malè parta malè dilapſa ſunt, theſauri videlicet iniquitatis & modius iræ plenus, ut inquit Michæas *c.* 6.

ἀταξία.

508. Nec rurſus valet, ſi dicas quòd in caſu Hoſtienſis ſuprà *num.* 500. mercator ille dat pecuniam ſuam huic debitori in articulo egeſtatis, utque illi commodet gratiâ illius, non ut de paupertate illius negotietur: & quod in reſiduo id ſolùm agit, ut indemnitati ſuæ caveat de lucro, quod alioquin de ea pecuniâ negotiando facturus erat. Quia dico primò quòd iſtud eſt mera ſophiſticatio verborum, merumque præſtigium: ſed adeò futile, ut ad primam excuſſæ veritatis ſcintillam evaneſcat. Quò magis enim debitor eget & anguſtus eſt, eò minùs ab eo exigi debet: tantùm abeſt ut tantæ uſuræ prætextus eſſe poſſit, quòd debitor alioquin mutuo denegato, majorem cladem ſubiturus eſt, & aliàs probandum eſſet iniquum illud exemplum, quod ex Athenæo refert Budæus *lib.* 1. *Aſſis.* de eo qui tridrachmali fœnore obrutus, rogabat amicum mutuam ſibi fœnore ſeſquicenteſimo & ſic dimidio leviore dare pecuniam, qua officinam unguentariam inſtituat, ex cujus quæſtu tam acerbo fœnore liberari poſſit. Cæterùm ut mercator negotiando cum mercibus verè negotiatur: ita hoc modo mutuando, & ſibi de ſolito lucro cavendo, veriùs & ampliùs negotiatur, ut dictum eſt, ipſaque res oſtendit: cùm abſque mercibus, citra veram earum commutationem & devectionem, citra laborem & induſtriam, citra pericula perſonarum & rerum, citra dubium & caſum intermiſſionis lucri curſuſve negotiationis, quæ ſæpe adverſa valetudine, morte vel aliis infinitis caſibus impediri, vel in totum abrumpi poteſt: ſed tutò & continuè, idque ſolis nummis negotietur. Non eſt ergo verum dicere quòd in gratiam debitoris lucrum ſuum omittat: ſed quòd de ejus paupertate quæſtum faciat, ut longè uberiorem prætenſo quæſtu omiſſo, ita longè nequiſſimum & improbiſſimum. Omitto quàm longè illæ harpyæ fugerent hoc genus fœnoris, ſi ſperarent plus lucrari poſſe negotiando: non multum abſimiles antiquis quibuſdam, ſed improbiſſimis Oratoribus, qui cùm linguam haberent turpiter venalem, plura tamen talenta ſilendo, quàm cæteri exactè & laborioſè dicendo, lucrari ſeſe gloriabantur, ut apud Valer & Aul. Gellium in *Noct.* Omitto quod altera manu quàm latè & commodè poſſunt, negotiantur: quatenus autem non poſſunt & otioſam pecuniam habent, altera manu tam improbè fœnerentur, tantáque hypocriſi, ut nec peſſimi viri eſſe, ſed alienum negotium proprio, ſalva indemnitate, præferre videantur. Sat ſcio interim me prolixitatis à quibuſdam argui, ſed non ſolùm rei indignitas, verumetiam neceſſitas eò impellit, nec tam ſcelerata & inveterata lues ſatis inſectari aut convinci poteſt.

509. Nunc accipio ſecundum oppoſitum extremum, quod multum quidem plauſibile videtur, cùm juſto uſurarum odio, tum liberalitatis & gratuitorum officiorum favore. Sed illud effatum falſum & iniquum eſſe probatur: primò, quoties debitor in diem ex cauſa, ſed ſine ſui culpa cogitur ante tempus ſolvere, debet æſtimari & deduci interuſurium, ſeu commodum medii temporis, idque indiſtinctè; etiamſi debitor non ſit mercator aut negotiator, nec aliter de certo ſpecifico ejus intereſſe ſive damni incurrendi, ſive lucri amittendi conſtet. *l. ſi conſtante §. quoties ſoluto matr.* ut notant gloſ. & Doctores in *l.* 1. *Cod. de condict. ex leg.* Igitur ſi quod mihi purè debes, fruſtraris, & notabili tempore differs ſolvere & moram purgare, debet æſtimari & reddi interuſurium & commodum medii temporis, quo tua mora fruſtratus ſum, etiamſi non ſim mercator, nec ſolitus lucrari vel negotiari, nec aliter probem de aliquo ſpecifico intereſſe, per locum ab eadem contrariorum diſciplina, quando eadem eſſet hìc ratio utriuſque: imò etiam per locum à correlativis: quod enim æquum eſt debitori, ut in dicto §. *quoties*, debet etiam converſo caſu æquum eſſe creditori, *l.* 2. *de expreſſis lib.* 11. *l.* 1. *verſ. æquiſſimum de ſolut. l. pen. in fin. Cod. de ſolution.* nec fruſtratio debet eſſe impunita, *l.* 3. *ad fin de uſur. l. ſi hominem, mandati l. fin. de re judi. l. Divi. ad leg. Falcid.* Secundò, uſus ſeu fruitio pecuniæ habet aliam præter numerationem vel reſtitutionem ſortis utilitatem uſibus hominum commodam, conſiderabilem & æſtimabilem, *legibus citatis* ſuprà *num.* 497. Igitur concedens uſum pecuniæ ſuæ, vel ſibi debitæ, quam non tenetur mutuare, nec differre, poteſt paciſci de interuſurio: quod ſibi abeſt & debitori adeſt, uſque ad ſummam congruam, nec exceſſivam. Et ſic poterit locus eſſe interuſurio, non ſolum quando debitori anticipatur ſolutio ante tempus: ſed etiam quando notabiliter prorogatur ſive ob moram & fruſtrationem debitoris, ſive ex pacto, quod etiam per canones probatur; inquiunt enim. Neminem invitum cogi de proprio facere beneficium. 10. *quæſt.* 3. *c. Item* cum etiam communis ſchola velit congruam ſeu æquivalentem penſationem accipere licere pro uſu rei afferentis fructum, ſive naturalem aut induſtrialem, ut fundus; ſive civilem, ut domus, vel equus, vel navis, *l. ſi navis, de rei vend.* ſequitur licere de uſu pecuniæ pro modo interuſurii, quod fructum & commodum adfert.

Digitized by Google

510. Hinc uſuræ dicuntur fructus pecuniæ, *l. qui quadringenta §. fin. ad leg. Falc. l. generaliter §. ſi cui legetur, de fideicommiſſar. libertat.* & vicem fructuum obtinere, *l. uſura vicem, de uſur.* & omne commodum inter fructus connumeratur, *l. videamus 1. in fin. de uſur. facit l. 2. §. belliſſimis, ut legat. nomine caveat.* Tertiò, omnes definiunt uſuram eſſe lucrum, excludendo quicquid vel ultra ſortem, ſed ob aliam æqualem compenſationem percipitur: igitur licèt aliquid exigatur ultra ſortem, dummodò non excedat æſtimationem interuſurii, non erit uſura, ſed ſolùm quatenùs congruum modum excedit. Sed modus legalis in ſui quantitate non excedit congruum modum, nec poſſibile eſt, ſtante congrua & communi æquabilitate commerciorum, minoris æſtimare, ſuprà *num.* 76. Nunc apertis radicitùs fundamentis, & ratione utriuſque intereſſe, paucis explicemus, quæ ſit ſanctio juris civilis ſuper utroque: deinde quid obſervandum in praxi, & ſic reliquum totius materiæ planum erit. Hîc rurſus quammulta novè diſcutienda & convellenda occurrunt: ſed ut hujus tandem immenſi æquoris portum conſpiciamus, libet graviore diſputatione omiſſa, veritatem ipſam & ſententiam noſtram planè & *μεθοδικῶς* exponere.

Quotuplex acceſſio.

511. Breviter notandum quòd duplex eſt acceſſio rei in genere generaliſſimo, una cognata ſeu naturalis vel quaſi, quæ dicitur cauſa, ſive à re immediatè, ſive mediatè cauſetur, *l. æquit. l. videamus, ff. de uſuris, l. cum fundus, in princ. de reb. cred.* Hanc vocat Juſtinianus legitimum augmentum in *l. fin. verſic. vel ſi ipſe Cod. de pet. hæred.* de qua alibi ſuo loco dicemus. Altera accidentalis & extrinſecùs accedens: & hæc triplex: ſcilicet æſtimatio quantiplurimi, uſura ſive interuſurium, & intereſſe caſuale momentaneum: harum trium ſolæ uſuræ habent vicem fructuum duplici ratione. Prima, quia ſunt quid ſucceſſivum, ſicut fructus civiles domus vel navis locatæ, & pariter ſucceſſivè renaſcuntur: unde videntur in fructu, *l. divortio §. ſi vir in fundo, ſolut. matr.* unde uſuræ dotis cedunt marito, ſicut fructus, *l. ſi quis pro uxore, §. ſi uxor. de don. inter vir. & uxor.* Secunda, quia ſunt compenſatio, ſeu communis æſtimatio promiſcui ſucceſſivi interuſurii, ad quod referuntur. Unde malè dixerunt Nicol. Matharel. Alberic. & alii in *l. unica C. quod intereſt*, & ubique, quòd uſuræ non referuntur ad commune, ſed ad ſingulare intereſſe: quia imò ad ſingulare per prædicta, confutando opinionem Hoſti. & ſequacium, ſed ad commune intereſſe interuſurii promiſcui & communis: non tamen ſunt fructus propriè & ſtrictè, quia non ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſa, id eſt nova obligatione, & ſic extrinſecus veniunt, *l. uſura, de verb. ſign.* Æſtimatio verò quantiplurimi non poteſt habere vicem fructuum, non ſolùm quia fit ſemel, ſed etiam quia eſt pars æſtimationis ipſius rei vel corporis, licèt accidentalis: unde dicitur utilitas ſive intereſſe circa rem, *l. ſi ſterilis §. cum per venditorem de act. emp.* non autem intra rem, ut omnes gloſ. & Doctores peſſimè hactenus interpretati ſunt. Non enim eſt intra rem, ſed neceſſario penitùs extra rem, quia eſſe deſiit: ſi enim adeſſet, non diceretur æſtimatio quantiplurimi, ſed ſimpliciter æſtimatio & actualis concomitantia rei, & veniret etiam citra moram & culpam. Poſtquam autem res eviluit, major illa æſtimatio, quæ propter culpam, vel moram debitoris amiſſa fuit, eſt ſpecies intereſſe ſeu acceſſionis, quæ ideò non dicitur eſſe remota & impertinens, ſed circa rem, quia eſt æſtimatio qualitatis, quæ ſemel rei adhæſit, & ejus pars fuit. Unde hæc acceſſio tum quòd ob præteritas reliquias magis accedit parti rei, quàm nudæ acceſſioni, tum quòd magis conſiſtit in damno reſarciendo, quàm in lucro, longè favorabilior eſt & faciliùs accedit, quàm uſura. Patet, quia venit etiam in obligationibus ſtricti juris citra pactum, *l. in hac, de condict. trit.* intereſſe verò caſuale nihil habet commune cum re, nec cum ejus fructibus vel quaſi, & longiùs cæteris acceſſionibus à re recedit, & cum illa quantiplurimi proprium ſyntagma requirit, *tract. in d. l. unica.* Et hæ tres acceſſiones in omnibus rebus fungibilibus, non ſolùm in nummis, ſed etiam in cæteris quantitatibus mutabilibus verſari poſſunt, *l. frumenti, l. oleo. Cod. de uſur. l. nummus de in lit. juran.* not. in *l. Paulus de ſolut.* quicquid omnes gloſ. & Doctores aduſque dixerint. In ſpeciebus autem poſſunt verſari acceſſiones quantiplurimi & intereſſe caſualis, ſed non uſura, niſi quatenus eſſent res æſtimatæ, & tanquam tales vice pretii datæ, *l. 3. in fin. de uſur. l. pro auro C. eod.*

Summa uſurarum ſecundum jus civile.

512. Circa uſuras autem hæc eſt civilis ſanctionis ſumma. In bonæ fidei judiciis veniunt, non ſolùm ex pacto, ſtipulatione tamen vallato, ſed etiam ex mora regulari, ut in *l. mora §. in bonæ fidei, de uſur.* vel irregulari *l. curabit. Cod. de action. empti.* Sed in ſtrictis juris judiciis, ex ſtipulatione expreſſa tantùm, *l. quamvis Cod. de uſur.* ex pacto & tamen nudo peti poſſunt in mutuo duobus tantùm caſibus. Primò, à civitate, *l. etiam de uſur.* non à pupillo vel ſimili privilegiata perſona: quia ſpeciale eſt in pecuniis publicis mutuò datis propter publicas neceſſitates, ſicut & in argëtariis dictum eſt ſuprà *num.* 59. & ſic caſus *d. l.* etiam nullo modo debet extendi, ſed ſtrictè accipi. Secundò, in frumento vel hordeo mutuo datis, *l. frumenti Cod. eod.* quæ etiam ſtare debet in caſu ſuo, nec extendi ad venditionem vel emptionem, aut aliam obligationem earumdem ſpecierum: & hæc omnia, infra limites & moderationes juris, de quibus ſuprà *num.* 43.

Intereſſe caſuale.

Intereſſe verò caſuale non accedit, niſi poſt veram moram, culpam vel dolum, & ex juſta cauſa propinqua & probanda, ſic ſuprà *num.* 29. nec ultra duplum in caſibus certis: quæ limitatio non habet locum in doloſo, quin ob dolum omnis caſus incertus eſt, ut ſuo loco dixi. In incertis autem caſibus judex non debet excedere id quod verè ex juſtis, veris, propinquis & efficacibus cauſis interfuiſſe apparet, *d. l. unica.* & in dubio ad exiguum deducitur, *d. l. fin.* Cæterùm in omni obligatione, ſive bonæ fidei, ſive ſtricti juris, verſari poteſt, ut dixi: & de eo loquitur *to. tit. de eo quod certo loco*, & ejus eſt peculiaris materia.

Nova declaratio de de eo quod certo loco actio arbitraria.

513. Non tamen ſtatim præcipitanter intelligendum occaſione verborum dictæ rubricæ, quod non veniat arbitrandum hoc intereſſe in actione ſtricti juris, nec ſit arbitraria, niſi ſolutio in certum locum deſtinata ſit: & è diverſo quod arbitraria ſit, & hoc intereſſe æſtimandum, eo ipſo quod certo loco ſolvendum eſt, ut omnes ferè gloſ. & Doctores ibique ex ignorantia legalis æqualitatis malè & imperitè opinantur, ſed maturè graviterque intelligenda ſunt duo; primò, quod ibi loci mentio fiat tanquam circunſtantiæ prægnantioris, ut pote quæ diem includit, *l. 3. §. ſi quis ita eo. tit.* Et gratiâ commodioris & frequentioris exempli in quo verſari debeat arbitrium judicis ad æſtimandum & taxandum, an & quantum extrinſecus interſit, unde non reſtringit: & ſic etiamſi locus non ſit adjectus, ſi tamen debitor fuit expreſsè vel tacitè præmonitus de futuro intereſſe creditoris, ſi falleret, & conditione ſuſceptâ fallat, arbitraria erit actio, cùm ſit omninò eadem ratio, juſtitia & æquitas. Cur autem ob id actio ſtricti juris in jure dicatur arbitraria, non autem actio bonæ fidei, in qua multò magis eadem æquitas obſervatur, rationem gloſ. & Doctores non malè referunt ad naturam & vim actionis, quæ plenior eſt in judiciis bonæ fidei, in quibus quicquid ex bono & æquo præſtari debet, etiamſi in formula contractus permiſſum ſit, nihilominùs venit *§. conductor. Inſtitutionib. de locato*, non æquè in ſtrictis juris judiciis, *l. quidquid adſtringendæ de ver. oblig.* Sed cùm non minùs in iſtis æquitatis & juſtitiæ ratio habenda ſit, *l. quod ſi Ephesi in fin. de eo quod cer. loco, l. in omnib. de reg. jur.* ea ratio non concludit. Melius

præſenti pecunia, ſed propter dilationem bimeſtrem vel trimeſtrem, aut ad ſummum ſemeſtrem, vendebat pro ſex libris: & ſi non expreſsè, ſaltem tacitè, inter partes agebatur, quod ſexta libra addebatur juſto toti pretio, causâ dictæ dilationis redimendæ vel compenſandæ duntaxat. Et ſic illuc additamentum erat pretium uſus temporarii pecuniæ debitæ venditori, qui merces tradiderat, conſequenter verum fœnus, quod jam vulgo ſolebant frequentare: ſuper quo conſultus Pontifex prudenter & verè reſpondit; Venditores peccatum incurrere, nec excuſari poſſe formula exquiſita contractus, etiamſi digna facti veritas probari nequeat, quia nihil, nec cogitatio quidem, Deo occultari poteſt. Hic eſt verus & *unicus* intellectus *dict. cap.* quod fundatur expreſsè in enormi exceſſu uſuræ, ſeu mercedis dilationis, quod idem eſt, & in negotio uſuratio expreſsè vel tacitè geſto inter eaſdem partes: tametſi ſub formula principalis contractus confuſo & occultato, ſed fruſtrà. Quoniam ex quo conſtat vel præſupponitur quod emptor ſine dicta dilatione non erat empturus ultra quinque libras, nec venditor ultra venditurus, & quod omnino inter eos conveniebat, juſtum mercis pretium non excedere quinque libras, patet implicitum eſſe negotium uſurarium, videlicet redimendæ dilationis dicti brevis temporis pretio unius libræ, quod à contractu principali, ubi de hoc conſtat, ſeparandum eſt.

516. Non enim refert, nec in foro conſcientiæ, ſi probari nequeat, nec in foro judiciali, ſi probari poſſit, aut vel tacitum negotium uſurarum ſit confuſum & implicitum in eadem ſimplici formula contractus: an verò ſeorſum, ſivè in continenti, ſive non; quemadmodum, ut ſit locus *d. §. idem Papinianus.* ſi conſtat rem valere centum juſto toto pretio, non refert an vendatur & tradatur pro centum ſub pœna ſolvendi centum viginti, niſi centum ſoluta fuerint infra trimeſtre: an verò pro 120. ita tamen ut emptor ſolvendo centum infra trimeſtre liberetur: quoniam utroque caſu eadem eſt ratio, & vera pœna in fraudem uſurarum appoſita, quamvis altero caſu explicitè, altero implicitè, de quo non curatur, cùm de veritate conſtet. Et ſic utroque caſu illa viginti reduci debent ad legitimum modum uſurarum, videlicet ad ſemiſſes communiter, & ſic ad unum cum dimidio pro rata lucri trimeſtris, vel ſi venditor ſit juſtus mercator ad beſſes, & ſic ad duo dumtaxat pro rata trimeſtris. Sed in dicto cap. *in civitate*, exceſſus data paritate quantitatis uſuræ, eſt multò gravior. Patet, quia in ultimis exemplis ſecundum terminos *d. §. idem Papinianus*, debitor poteſt ſe liberare, etiam abſque ulla uſura, ſolo juſto pretio oblato in termino, vel cum volet, infra terminum, & in ſola conditione majoris quantitatis pœnæ vel uſuræ gravatur: quæ tamen non compenſantur in aliquo cum facultate data debitori, omnem uſuram etiam legitimam evitandi ſolvendo in termino, quia nullo ingenio permittitur exceſſus modi legitimi, ſed ab initio penitus ipſo jure non valet, quatenus modus exceditur vel excederetur, *l. ſolutum, §. ſi in ſortem. in fin. de pign.* At in caſu dicti cap. *in civitate*, debitor non poteſt liberari offerendo verum juſtum pretium ante terminum, etiam in continenti; imò etiam offerendo ultra juſtum pretium ſolvere uſque ad legitimum modum uſurarum infra terminum pro rata temporis, non audietur, ſtante forma contractus, ſed præcisè totam illam exceſſivam uſuram ſolvere cogetur, etiamſi dilatio ſibi ſit ſupervacua & inutilis: quod eſt aliud intolerandum gravamen, rem per ſe deducens ad fœnus improbum, etiamſi aliàs non excederet legitimum modum: quia jure civili ſemper neceſſe eſt debitorem liberam habere facultatem liberandi quandocumque voluerit & potuerit, offerendo ſortem cum uſura, infra legitimum modum pro rata temporis; & ipſo jure non valet pactum aut juramentum in contrarium, ut novè diximus ſupra *quæſt* 55. Et ſic in hoc cap. *in civitate*, duplex verſatur improbum fœnus, cùm quantitatis plus triplo excedentis centeſimam, tum ſublatæ libertatis ſe liberandi ab uſura, imò etiam ab exceſſu uſuræ. Et hæc eſt duplex & vera ratio decidendi hujus cap. in claris & apertis textibus juris civilis fundata. Hæc autem ſanctio juris civilis in conſcientia ligat *per notata ſup.* etiamſi aliàs illa ſexta libra circiter æquipolleret interuſurio dilationis conceſſæ inter mercatores & negotiantes, de quibus formatur quęſtio in dicto capite, quia non ob id licet, ſaltem ſcienter, leges rectè poſitas tranſgredi, nec illis fraudem facere, etiam in conſcientia *l. contra legem, cum l. ſeq. de legibus.* Unde meritò & ſine alia diſtinctione & inquiſitione commodi vel incommodi reſpondit Pontifex, venditores peccatum & noxam conſcientiæ incurrere.

517. Et ſic patet quòd omnes ſpeciales deciſiones juris canonici in hac materia juri civili omnino conformantur. Ex ſpecialibus autem promptum eſt generales pariter intelligere, maximè per regulam dictor. capp. 1. & 2. *de oper. nov. nunciat.* Jus autem canonicum non approbat nimiam illam licentiam, quia jus civile tolerat paſſim & indiſcriminatim, etiam in mutuo, paciſci de lucro uſurario, ſicut nec nos approbamus. Sed illud ſatis eſt nos eviciſſe, jus canonicum nullam uſuram in ſpecie reprobare, niſi quam jus quoque civile reprobat. Paradoxon. Et reliquæ generales ſententiæ juris canonici in hac materia, non poſſunt referri niſi ad tres caſus, videlicet: Primò ad fœnus improbum ratione nimii exceſſus & lęſionis, ut in dicto capite *quoniam multi.* 47. *diſt.* Secundò, quando fœnus eſt aliàs temperatum & conceſſum, ſed exigitur ab eo cui eleemoſyna vel officioſitas mutui debetur: quibus duobus caſibus uſura eſt de ſe mala, & jure divino, & decretis ſanctorum Patrum damnata: unde eiſdem caſibus jus canonicum diſertè reprobat & annullat omnia ſtatuta vel conſuetudines contrarias: Tertiò, quando ſtatuto vel conſuetudine loci minor eſt modus uſuræ, & certis caſibus in totum vetitus, & aliquis in caſu, ubi aliàs licet de hoc paciſci, modum excedit, vel infrà eum modum ſtipulatur in caſu vetito. Committit enim uſuram improbam, & ſic habent locum cenſuræ juris canonici, quæ recipiunt interpretationem paſſivè à ſtatuto vel conſuetudine de minori modo vel licentia fœnerandi: quemadmodum etiam omnes leges juris noſtri civilis uſurarum, punitoriæ vel coercitiæ, eandem paſſivam interpretationem recipiunt à ſimilibus novis legibus. Cum ergo jus noſtrum civile non permiſerit exceſſivam fœnerationem, ſed valde temperatam, quæ etiam intelligitur ubi negotiari licet, ſecluſis caſibus, ubi eleemoſyna vel officium debetur, ut plenè ſuprà *quæſt.* 2. ſequitur nullo modo eſſe correctum, nec immutatum per jus canonicum, niſi quatenus & ubi legalis modus fœnerandi prius abrogatus eſt leviore ſubrogato. Ex quibus habes obiter verum & expeditum intellectum dict. cap. *in civitate*, quod Canoniſtæ uſurarum & terminos & elenchum ignorantes, multis ineptis difficultatibus velut ſpinis hirtum & diſtortum implicaverunt, cùm ſufficerent brevia & expedita ſcholia ex jure civili ſumpta, vel etiam ſenſus communis, & naturalis ratio, nempe omnem fraudationem & ſupergreſſionem vitandam: quam ſi Doctores hactenus ſecuti fuiſſent, non ſuperſtitiosè timuiſſent, ubi non erat timor, multos contractus juſtos damnando, in dicto cap. *in civitate*, & alibi paſſim: nec è diverſo nimia licentia & ſecuritate peccaſſent, injuſtos contractus approbando, ut ſuprà *num.* 500.

518. Ex his patet quod in caſu dicti cap. vera eſt ſententia, licet minus communis, eorum (ut ſuprà

num. 493. qui tenent illud habere locum etiam in venditione fundi, non per ineptas eorum rationes; ſed quia pariter in pretio, ex venditione fundi debito, legitimum uſurarum modum excedere non licet. Et hoc, niſi conſtaret veriſimiliter fructus interim percipiendos non eſſe minores incremento convento: tunc enim non eſt uſura, nec propriè, nec etiam largè ſumpta: quia non eſt compenſatio promiſcui interuſurii, ſed alterius certi & ſpecifici commodi non debiti emptori, quia non ſolvit, ut dixi in *conſuet. Pariſ.* §. 1. *gloſſ.* 9. *num.* 19. Sed quatenùs illud incrementum fructus excedit, eſt vera uſura largè ſumpta; & ſi excedat legitimum modum cadit in juſtam cenſuram & reprehenſionem, *dicti cap. in civitate*, & etiam in foro contentioſo reduci debet, ne excedat ſaltem rationem quincuncis uſuræ, per notata infrà *num.* 537. licet toto contractu inſpecto non ſit læſio emptoris ultra, ſed multum infra dimidiam: dummodo conſtet quòd venditor erat aliàs juſto & minori pretio venditurus præſenti pecunia, & quòd illud incrementum non fuit additum pretio juſto, niſi ob dilationem pretii. Et ſic in hoc articulo differt venditio fundi vel domus à venditione mercium ſeu mobilium promercalium in duobus, vel tribus: primò in hoc, quòd non continuò eſt uſura etiam largè ſumpta, ſi fundus pluris venditur ob dilationem: qui quatenùs illud plus concurrit cum fructibus, nullo modo eſt uſura, ſed in mercibus quæ fructum non adferunt, nec locari ſolent, ſtatim eſt uſura largè ſumpta. Secundò, quia venditione immobilium, præſertim ſine facultate redimendi, non ita proclive eſt abuti ad fraudes uſurarias, ſicut venditionibus mobilium promercalium. Tertiò, in fundis non ita de facili præſumitur auctum pretium cauſâ dilationis, nec quòd venditor eſſet aliàs venditurus minori præſenti pretio, quia fortè (ut ſæpe accidit) nolebat omnino minoris vendere, ſed tanti æſtimabat, licet gratiam dilationis pretii vel partis non negaret. Et etiam cum pretia fundorum non ſint ita certa in communi, ſicut pretia mobilium promercalium, in quibus eo ipſo quod ſolitum & commune pretium augetur dilatione data emptori, apparet auctum pretium ſolius dilationis, ergò, quod non eſt in fundis. Ideo non eſt inepta limitatio Baldi in dicta *rub. C. de uſur.* & communis, ſed minus exacta minùſque adusque excuſſa.

519. Nunc videndum quid in praxi dicendum: & primùm circa intereſſe caſuale, multiplices & inepti gloſſæ & Doctorum intellectus ad d. *l. unicam C. quod intereſt*, & alia jura id genus, ea uſque adeo obſcurarunt, ut ferè inutilia ad uſum & praxim effecerint. Vnde judices hactenus magis ex bono & æquo & ex naturali juſtitia, quàm certo jure ſcripto decidere ſoliti ſunt, in quo multò propiùs ad legalem æquitatem, ſenſum & mentem legum acceſſerunt, quam adusque gloſſæ & Doctores ut ſcripſi ſuper d. *l. unica* quò remitto. Quantum autem ad interuſurium vel uſuras, receptum eſt & uſitatum hodie, nullam haberi rationem in mutuo, etiam ex mora ſimplici quidem, etiam ex pacto, imò multò minus quàm ſine pacto: ſed ſi conſtet, non de ſimplici mora; ſed de dolo vel malitia debitoris, vel de longa & nimia fruſtratione, tunc quandoque, præſertim ex qualitate perſonarum, ſolet haberi ratio interuſurii, hoc eſt aliquid judicis arbitrio, nomine ejus quod intereſt adjudicari, etiamſi aliter non probetur de ſpecifico intereſſe: ideo hæc æſtimatio magis ſpectat ad interuſurium, quam ad intereſſe caſuale: Si enim conſtaret de certo ſpecifico damno poſt moram, culpâ debitoris tacitè vel expreſsè præmoniti, incurſo, tunc facilius adjudicari ſolet, & ſpectat ad intereſſe caſuale, de quo ſuprà dictum eſt. In cæteris autem obligationibus extra mutuum faciliùs ſolet haberi ratio interuſurii, dummodo debitor ex ſua liberalitate non conveniatur, & adhuc non niſi poſt moram, non ſimplicem, ſed ex juſtis cauſis, quæ abſolutè definiri non poſſunt, cum à variis negotiorum circunſtantiis pendeant, & totum in bono & æquo, & judicis arbitrio conſiſtat. Et certè hæc praxis melior eſt jure civili in hac parte, hoc eſt quod attinet ad caſus, in quibus ratio uſurarum habetur. Quamvis enim jus civile uſuras ſumma æquabilitate moderaverit, ut ſuprà *num.* 43. tamen toleravit quod etiam in mutuo ab initio, & citra moram poſſent ſtipulari uſuræ infra legitimum modum, in obligationibus autem bonæ fidei non ſolum toleravit, ſed etiam induxit & diſpoſuit, ut currerent ex mora ad certum mediocrem modum.

520. Hæc autem tolerantia nimis diſſoluta in mutuo, & diſpoſitio nimis vaga in cæteris, meritò moribus & deſuetudine hominum emendata & correcta fuit. Longè enim decentius & honeſtius eſt non permittere ſordida fœnoris negotiatione liberalem officioſitatem mutui fœdari & obliterari: cætera quoque negotia & commercia non eſt in Republica neceſſe ita paſſim ſubjicere uſuris, præſertim ipſo jure, ob ſimplicem vel irregularem moram. Quare etſi jus civile non reprehendam, ſed ob moderationem commendem, tamen mores noſtros hac in parte antefero, & magis laudo, quibus legali fœnore abrogato, ſtat prohibitio omnis negotii fœneratorii in mutuo, ſaltem regulariter ab initio. In cæteris autem commerciis non inducitur ipſo jure uſura aliqua incidens: ſed ſi juſta cauſa ex circunſtantiis caſus ſubjecti exigat, permittitur judici ex bono & æquo vice intereſſe moderatè æſtimare, ut infrà *num.* 548. & 550. ita ut non poſſit trahi in conſequentiam ordinariæ obſervantiæ, quaſi jure certo. Quantum autem ad neceſſitatem fœnoris negotiativi pro temporario uſu æris alieni, aliud promiſcui fœnoris genus creditoribus non incommodius legali, ſed debitoribus longè commodius, videlicet per alienationem ſortis quamdiu debitori libuerit, olim inventum, tandem frequentatum & comprobatum eſt: quod dummodo ſimplicis duodecimæ ratio non excedatur, multis nominibus commodius, ut eſt notatum ſuprà *q.* 69. *ad fin.* Ideo autem dixi circa mutuum non fuiſſe niſi tolerantiam juris, quia intentio juris non fuit in aliquo favere uſuris, eaſve ampliare, ſed quamcommodiùs potuit reſtringere & temperare: licet ergò non prohibuerit eas ſtipulari in mutuo, tamen non ſuſtulit, ſed conſervavit officium mutui. Patet in *l. ſi tibi decem. in princ. de pact. leg. rogaſti*, §. *ſi tibi*, *ſi certum petatur*, ubi ipſo jure non valet obligatio ultra ſummam mutuatam. Idem quod permiſit ſeu toleravit non abruptè & inciviliter accipiendum, ſed ſub alia duplici moderatione illius temporis. Prima, quod non ſolebant uſuras ſtipulari in mutuo, ut currerent ab initio, ſed tantùm ex aliquo intervallo, ut aliquis eſſet liberalis uſus mutui, etiam inter negotiantes, ut in *leg. lecta, ſi certum petat.* Secunda, quia non ſtatim intempeſtivè poterat repeti mutuum, ut ſuprà *num.* 82. ſed quia proceſſu temporis utraque moderatio increbeſcente hominum malitia exoleſcebat, fœneratoribus debitorum fortunis inſidiando legali fœnore paſſim abutentibus, juſtum fuit eam formam & tolerantiam juris civilis nimis diſſolutam antiquari. Pariter in cæteris obligationibus diſpoſitionem illam nimis vagam, qua homines ex ſimplici mora eorumque hæredes etiam ignorantes uſuris implicabantur, juſtum fuit aboleri, ſine præjudicio moræ & fruſtrationis, ex juſtis & cognitis cauſis arbitrio iudicis repenſandę. His diſcuſſis, facile eſt præfatas quinque quæſtiones, ſuprà *num.* 496. decidere. [*Le Ieudy 14. Mars* 1559. *entre Marie de Chabannes, dite Dangelbault, vevve feu Iean de la Roche Advocat à Tholoze, appellante du* Arreſtum.

Digitized by Google

Senéchal de Tholoze, d'une part: & Ieanne de Vidal, Dame de Miramont, veuve de Manſencal premier Preſident de Tholoze, mere du defunt, & Ieanne de la Roche ſœur, femme d'Antoine du Solier Conſeiller, d'autre part. Par proviſion & juſques à ce que delivrance réelle & actuelle ſoit faite à ladite de ſon dot & augment, luy adjuge cinq cens livres par chacun an ſur les biens de ſon feu mary.]

521. Et ad primam, clarum eſt Decium *conſil.* 111. malè conſuluiſſe ſecundum varietatem juris civilis, nondum tempore ſuo detectam. Dico tamen quòd non malè pro tempore ſuo conſuluit, nec in foro conſcientiæ, nec in foro contentioſo & judiciali: quia ille exceſſus licet dupliciter & enormiter metas juris civilis excederet, ut dixi ſuprà *numer.* 494. tamen non uſque adeo excedit, ut proximum contra jus naturale vel divinum mordeat vel lædat: præſertim inter negotiantes, ut illa ſpecie ubi emptor dilationem rogabat; ſui lucri & negotiationis gratià, non ſine aliquo detrimento lucri & quæſtus ipſius venditoris, qui negotiaturus erat de pretio repræſentato: ideò negotianti licuit etiam in conſcientia dilationem pariter negotianti vendere, pretio non aſcendente lucrum & commodum, quòd emptor inde, videlicet dilationis ergô, facturus erat, licet excederet æſtimationem & metam ſancitam jure civili æquiſſimo, quod tum communiter in hac parte ignorabatur. Non obſtat *dictum cap. in civitate*, quòd erat notum, quia rejecta ſolutione Decij in dicto *conſ.* & omnium poſt Hoſtienſem, quod in *dict. cap.* non conſtabat venditores tantùm pendente dilatione lucrari potuiſſe, quantum eſt additamentum pretij: quæ ſolutio licet ſit vera in ſe ſecundum circunſtantiam illius facti, tamen falſum implicat, & eſt falſa, iniqua & pernicioſa, per prædicta ſuprà *num.* 502. *cum ſequent.* Dicendum ergo quod in dicto cap. erat nimia fraudatio proximi, ut ſuprà *num.* 516. & tanta, quod etiam ceſſante jure civili, excuſari non potuiſſet à peccato: ſed in caſu Decij incrementum non excedebat in læſionem proximi; ſed erat minus, tum lucro quod facturus erat debitor, tum lucro quod aliàs facturus erat creditor, licet excederet metam juris civilis. At hodie pleniori veritatis luce detecta, quanquam negotiantibus tolerandus ſit aliquis etiam paulo quam aliis laxior uſus uſuræ, non tamen debent Judices (niſi non vereantur non ſolùm uſuris authorari, ſed etiam uſuris à jure civili damnatis & pro improbis habitis) non debent inquam, pati, metas ſanctiſſimas & æquabiliſſimas juris civilis excedi prætextu interuſurii, etiam inter negotiatores: quia abundè ſufficit beſſis, habita ratione tam æſtimationis promiſcui interuſurij, quàm vitandarum fraudum & abuſuum, & ne tantum quæſtum adferat ſimplex uſus pecuniæ, quantum pecunia cum induſtria.

522. Ad ſecundam *quæſtionem* ſuprà *numer.* 495. ad ejus quidem deciſionem, nihil eſt addendum, ſed advertendum ſuper vero intellectu dicti cap. ſalubriter, quid initio miſeria temporum, ſuperſtitione & inſcitia graſſantibus nimis obſcuratum fuit: tempore verò procedente mihi videntur Doctores noſtri experientiores facti, ſenſimque veritati propius acceſſiſſe.
Plena declaratio, c. ſalubriter de uſuris. Quidam enim olim *dictum cap. ſalubriter* (ut Jo. Andr. ibi. reſtringebant ad caſum, formulam ſeu contingentiam in eo expreſſam, videlicet quando ab initio convenit, non ſolùm de certa ſumma dotis; ſed etiam de certo fundo fructifero in pignus tradendo & fruendo, donec dos purè promiſſa numerata ſit, nec data dilatione dotis ſolvendæ, genero quoque onera matrimonii ſuſtinente, & dummodò illi fructus ſubſint fortunæ: alioquin extra illum caſum, vel uno prædictorum deficiente, cenſebant generum etiam ex pacto expreſſo non facere fructus ſuos, nec aliud emolumentum ſucceſſivum propter dilationem dotis percipere poſſe, quin ſit tanquam uſurarium & illicitum ſorti imputandum, & ſequuntur Anton. Butrigor. Jo. de Ligna, *ibi.* Ambroſ. de Vigna. in *repet. numero* 14. Laurent. de Rodulp. *repet. c. conſuluit, part.* 2. *quæſt.* 53. *de uſur.* Alexand. *conſil.* 27. *lib.* 4. *conſ.* 74. *conſil.* 141. *lib.* 5. Soc. *conſil.* 88. *lib.* 4. Anton. *part.* 2. *tit.* 1. §. 7. & §. 27. ubi anxiè & ſcrupuloſè torquetur; ſed longè ineptiùs & miſeriùs anxiatur & ſurſum deorſum jactatur Jo. Imol. in *l. in inſulam*, §. *uſuras*, *ff. ſoluto matrim.* ad ſciendum an & qualiter, & qua actione hoc caſu à genero uſuræ peti poſſunt, cum quo tamen tranſeunt Corn. *conſil.* 164. *col.* 2. *lib.* 3. Jo. Campegius *tract. de dote, part.* 2. *quæſt.* 6. *num.* 2. Sed in quantum Jo. Andr. & ſequaces limitant dict. cap. in fundo & fructibus incertis: communis & vera opinio eſt in contrarium, ut idem ſit, ſi certa annua penſio promittitur, donec dos ſolvatur, & ita tenent Pau. de Eleazar. Joan. Cal. Petr. Ancharan. Panorm. in *dict. cap. ſalubriter*, Bar. Roma. Imol. Alexand. *l. in inſulam*, §. *uſuras, ſoluto matrim.* Alexand. *conſil.* 31. *conſil.* 200. *lib.* 6. Corn. *conſil.* 145. *conſil. fin. col.* 3. *lib.* 2. *conſil.* 164. *lib.* 3. Bald. *novell. tractat. dotium, part.* 7. *in* 3. *ſpeciali.* Joan. Campegi. *eod. tract. part.* 2. *quæſt.* 6. Joan. Lup. *repet. cap. per veſtras verſic. octavò infertur de donat. inter vir. & uxor.* Anton. Rub. *conſil.* 108. idem Theologi, ut Alphonſ. Toſtat. in 25. Matthæi *quæſt.* 102. Conrad. *de contract. quæſt.* 35. *concluſ.* 7. Gabr. Biel. Jac. Almain. & alii in 4. *ſentent. diſt.* 15 Clavaſ. in *ver. uſur.* §. 25.

523. Rurſus in quantum Anton. Butrigar. ſuprà 120. annos reſtringebat, dictum cap. procedere in caſum & durationem moræ ſolvendi dotem, contrarium cenſens, ſi ab initio factum eſſet pactum de dote ſolvenda in certo termino, & ſimul datum prædium in pignus, nec valere pactum lucrandi interim fructus vel aliud percipiendi: licèt hanc opinionem aliqui imperitè ſecuti ſint, ut Ambroſ. de Vigna. repet. *d. c. num.* 14 & noviſſimè Aymo. *conſil.* 189. *col.* 4. *verſic.* quintus caſus, & alii quos omitto: tamen communiter ſubſecuti Doctores hunc errorem partim emendaverunt, & invaluit crebrior ſententia, ut gener dans ſocero dilationem dotis ſolvendæ, poſſit paciſci de lucrandis fructibus pignoris pendente termino, vel de aliquo interim ſibi præſtando, non excedente onera matrimonii, vel juſtum intereſſe, ut tenent Panorm. *d. c.* Imol. Ludo. Roma. in d. *l. in inſulam*, §. *uſuras.* Bald. *novell. tractat. dot. part.* 7. *in* 3. *privil.* Conrad. *de contract. quæſt.* 35. *concluſ.* 2. Joan. Lup. *in repet. cap. per veſtras ad fin. ver. octavo infertur col.* 2. *de donat. inter vir. & uxorem*, quemadmodum idem cenſent in venditore tradente fundum emptori cum dilatione ſolvendi pretii. Sed hæc communis emendatio, licet in ſe vera, non ſufficit, quia in effectu reſtringit *dict. cap.* ut data dilatione non procedat, niſi ex pacto expreſſo tempore & contemplatione dilationis facto, quæ communis reſtrictio non eſt vera: quia eo ipſo quòd gener non dat dilationem ſimpliciter; ſed accipiendo, vel prius accepto & retento fundo in pignus, cenſetur conſentire dilationi ſecundùm naturam & capacitatem materiæ ſubjectæ, quæ tacitè ineſt, ut ſic faciat interim fructus pignoris ſuos, juxta deciſionem dicti cap. ſalubriter, de qua videtur tacitè confiſus, etiamſi non expreſſerit. Et ita ſentit ibi ſolus Panorm. & benè. Sed in his nimis ridiculè deliravit Jacob. Almain. in 6. *ſentent. diſtinct. decimaquinta quæſt. ſecunda*, ubi quaſi cæcorum dux, & magiſter noſter, noſtros juris profeſſores irridet, quaſi nudæ textuali litteræ hærentes, neque valentes ad radicem rei pertingere. Verùm dum ſe putat altius & acutius philoſophari, longè fœdius cæteris labitur, diſtinguens. Aut ſocer tenetur ſtatim dare Error Iacobi Almain.
dotem, aut poſt tempus. Et in ſecundo caſu cenſet generum non poſſe interim etiam ex pacto expreſſo lucrari fructus pignoris, ſed teneri computare in ſortem, niſi ſocer liberaliter illos dono daret. Et movetur, quia ſocer pendente dilatione, non tenetur ſolvere, nec incurrit peccatum, nec culpam, & eſt dominus

pignoris: ergo fructus ſunt ſui, nec generi intereſt ſtante dilatione. Ergo non poteſt capere fructus, nec ratione pœnæ conventionalis ſeu pacti, nec ratione intereſſe. Viden' argumentum ſophiſticum? Patet, quia ſi gener poteſt facere fructus ſuos, etiam ſine pacto, nulla data dilatione, & non obſtante quòd poſſit quotidie ſortem exigere, ut ille in primo caſu fatetur: igitur multò fortius poteſt paciſci de lucro eorundem fructuum ejuſdem pignoris, vel alia congrua præſtatione, dando dilationem & liberam facultatem fruendæ ſortis debitori, abdicando ad tempus facultatem exigendi, ut ipſa ratio naturalis & ſenſus communis oſtendit, & tradit Bald. in *l. hac edictali, §. his illud Cod. de ſecund. nupt.* Et ſic nuperus ille Theologus non ſolum in jure, in quod falcem ſuam temerè injecit, ſed etiam in judicio naturali & ſenſu communi lapſus eſt: imò nec legit quidem, aut ſi legit, non intellexit Doctores noſtros, quos velut ex alto deſpicit: Non enim advertit ſe nihil novi adferre ſua illa diſtinctione, ſed eam olim fuiſſe ſententiam expreſſam præfati Antonii Butrigar. eamque crebrius à noſtris rectè reprobatam, ut dixi. Non obſtant rationes ſuæ de dominio retento & dilatione pendente, quia ſunt ſuperſtitioſæ illæ & ineptæ tricæ Sophiſtarum quæ ſcopum bonæ fidei, naturaliſque juſtitiæ, nec centrum, nec radicem rei attingunt, ſed circa peripherias quaſdam impertinentes verſantur, quas quantò magis Sophiſtæ urgent, tantò longius, ut extra viam currentes, aberrant, & incautos tenebris offuſis in errores inducunt, ut patet in ſilvis tot ſummarum, lectionum, & conſiliorum.

524. Sed primum pauci ex noſtris rerum experientia & communi ſenſu freti, cœperunt in quibuſdam propius veritati accedere. Et primus omnium pulcherrimè cenſuit Baldus in *l. fin. §. præterea, collat. 2. Cod. de jur. dot.* quòd deciſio *d. c. ſalubriter* debet intelligi, & reſtringi ad modum probabilis intereſſe, quem ſequuntur Jo. Andræas in *d. c. ſalubriter.* Alex. in *l. in inſulam, §. uſuras. ff. ſolut. matri.* & in *conſil.* 178. *num.* 11. *lib.* 7. Jo. Lup. in *loco præallegato Decii*, *conſil.* 119. *num.* 12. & omnes communiter, nec melius in hoc articulo dicere potuiſſent, nondum detecto uſurarium elencho. Rurſus poſt Bald. ſeniorem, primus omnium

Probabile intereſſe.

latius progredi auſus alius Baldus novel. quem ſecutus eſt Jo. Lup. in *locis præallegatis*, tenuit nihil in *d. c. ſalubriter.* ſpeciale eſſe favore dotis, ſed ibi tradi jus commune ratione intereſſe. Quod nos ſimpliciter confirmamus: nullo enim favore exceſſiva & illicita uſura admitti poteſt, nec ſuper hoc à quoquam diſpenſari, ut dixi in *conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 9. num.* 19. Et ſic quod in *d. c. conceditur*, neceſſe eſt obtinere in cæteris caſibus, data eadem ratione & æquabilitate compenſationis. Aut enim eſt mera uſura, & non poteſt diſpenſari: aut non eſt talis uſura, ſed compenſatio, & non eſt opus diſpenſatione vel ſpeciali conceſſione. Ita etiam debet intelligi *c. 1. de feud. &c.* conqueſtus *de uſur.* non autem, ut vulgò malè putant, ſpeciale eſſe in domino feudali, ut novè dixi in *d. §. 1. gloſ. 9. num.* 25. Modus autem ille probabilis intereſſe, ſeu interuſurii de jure bes eſt in creditore, mercatore, aliàs ſemis: hodie verò apud nos eſt quincunx, ut plenè infrà *num.* 557. & hæc in eo, ad quem ſpectat onus vel officium dotandi. Sed ſi extraneus, qui dotare non tenetur, liberaliter aliquid dotis nomine promiſerit, nullum debebitur interuſurium ſive uſura ultra quam concedatur per *l. fin. §. præterea. de jure dot.* videlicet ad tertiam partem centeſimæ: quod intelligendum eſt, quando ſtatum eſt in terminis promiſſionis ſortis. Item ſi pignus ſimpliciter datum ſit: cùm enim non teneatur dotare, non habet locum *dictum c. ſalubriter*, nec in dubio cenſetur ad illud dando pignus facta relatio, ſed ad legem, quæ ſpecialiter de hoc caſu loquitur. Unde non propterea curret uſura, niſi prout in *d. l. fi.* quia non eſt correcta; ſed hodie ſtat in caſu ſuo. Secùs ſi pactum ſit quòd fructus totius fundi, vel alia certa penſio cedat: quia de jure non ultra *l. eos.* hodie non ultra quincuncem valere poterit.

525. Ex prædictis liquet, quid dicendum de pluribus connexis, ſed controverſis quæſtionibus, puta in vidua, cui dos reſtituenda, an interim poſſit ſuos facere pignoris fructus, vel quid annuum præter ſortem percipere, quod negant Innoc. Hoſtienſ. Anto. de Vigna. *num.* 16. in *d. c. ſalubriter.* Imol. in *l. in inſulam. §. uſuras. ſoluto matri.* Petr. Anch. *conſ.* 150. *in quæſtione.* Panor. *conſ.* 39. *libr.* 2. Fulgoſ. *conſ.* 201. *conſi.* 125. *Alexand. conſ.* 27. *conſ.* 56. *lib.* 4. *conſ.* 74. *conſ.* 141. *lib.* 5. *Antoni. pat.* 2. *c.* 7. §. 29. latè Ange. Areti. *§. fuerat. de actio.* Anto Rub. *conſ.* 55. *conſi.* 108. *in fi.* Jo. Lup. *in repetit. c. per veſtras. ad fin. ver. octavo infertur, col.* 4. Sed contrarium tenent *Clavaſi. verb. dos. ad. fi. verb. uſura.* §. 26. Conrad. *de contract. quæſt.* 35. *concluſ.* 9. Jaſ. *conſil.* 92. *lib.* 1. & eſt veritas, infra metas prædictas. Idem de ceſſionario mariti ſeu generi in quo Bald. *in rubr. Cod. de uſur.* tenet quòd non poteſt uti beneficio. *d. c. ſalubriter*; idem Anton. *part.* 2. *tit.* 1. *c.* 7. §. 32. Clavaſi. *verb. uſura.* §. 26. quaſi mutatione perſonæ, mutetur privilegium. Philipp. Deci. *Conſ.* 571. Contrarium vult Salycet. in *Authen. ad hac, quæſt.* 13. *Cod. eo:* ſequitur Jo. Lup. *repet. dicti c. per veſtras. verſ. octavo infertur in fi.* Arnol. Ferron. in *conſuetud. Burdegal. titulo de dote, §.* 1. Idem ſentit Conrad. *de contract. quæſt.* 35. *in fi.* dummodo ceſſionarii tantundem verè interſit, quod nihil eſt. Breviter dico quòd in hac ſpecie opinio affirmativa eſt veritas, quocunque titulo valido ceſſio facta ſit, ſalvo quòd ſi de jure vel ſtatuto loci, cedenti, tanquam juſto negotiatori, currebant beſſes, vel uſura major communi, ſi ceſſionarius non ſit ejus profeſſionis, non curret ei deinceps niſi communis, vel uſque ad metam communium, per notata ſuprà *num.* 60. Et eſt ſimile de privilegio prælationis, quod competit mulieri pro dote, quod non poteſt alii cedi, per textum in *Authen. ut exact. dot. Inſt. in prin.* & in ſimili textus in *l. ex pluribus de adminiſtr. tutorum*, quod eſt verum, ſive ex cauſa voluntaria, ſive ex cauſa neceſſaria, ut tenet uterque Imol. in *l. poſt dotem. charta ſi. ſoluto matrimonio*, & benè, rejecta diſtinctione Bart. ibi, licet eam ſequatur Jaſ. in *§. fuerat. num.* 123. *Inſtit. de action.* rejectis etiam diverſis cæterorum omnium ſententiis, ut dixi in *conſuetud. Pariſ.* in *rubri.* 12. Et hæc limito ſeu declaro, ut procedant in vera & abſoluta ceſſione, ſcilicet quæ fit in rem & commodum ceſſionarii, ut toto titul. *ff. & Cod. de hæreditate vel action. vendit.* etiamſi ceſſionarius non agat niſi directis actionibus nomine cedentis, dummodo de vera ceſſione conſtet, & quòd cedenti non amplius intereſt. Secùs ſi eſſet ſimplex mandatum vel ceſſio ad commodum cedentis, cui ratio reddenda eſt, vel in quem redundabit periculum & commodum: quia tunc privilegium non cenſetur ad alium extendi, ſed in commodum ejus cui datum eſt, exerceri. Item ſecùs ſi à ſtatuto loci, ipſi doti daretur major quædam uſura: tranſiret enim unà cum actione de dote ad ceſſionarium, ſicut & de tacita hypotheca inhærente ipſi actioni notatæ in locis prædictis. Sed ſi quæratur, an ceſſionarius teneatur, non debitori dotis, ſed ſuo cedenti computare in ſortem, dicendum quòd ſic, ſi eſt mutuum, & ceſſio ex cauſa mutui facta ſit, ut expreſſim vult Salycet. *d. Auth. ad hæc. quæſt.* 13. *in fi.* Et ita dicendum in praxi, ſecundùm rationabilem uſum noſtrum, quo non admittimus uſuram, nec interuſurium in mutuo, aliàs jure civili liceret ſecundum *l. eos.* Si verò non eſt mutuum, ſed venditio nominis, vel abſoluta ceſſio pro certo pretio: ita quòd ceſſionarius non poteſt repetere ſortem à cedente, & tunc illos fructus ſive uſuras lucratur, ſicut quilibet juſtus emptor nominis.

Ceſſionarius.

526. Item de ſtatuto, quòd ob moram dotis non ſolutæ ſolvatur aliquid annuatim, puta ad rationem Statutum.

Digitized by Google

decem pro centenario, quod ſtatutum valet ſaltem inter mercatores, ſecundum Baldum, in *l. fi. §. præterea, col. 2. Cod. de jur. dots.* [Quod refert & ſequitur Felin. *c. conſultationib. col. fi. de off. deleg.* Idem Imol. loquens tamen ad rationem 6. in centum *l. Inſulam, §. uſuras ſol. matr.* Sequitur Carol. Ruin. *conſ. 73. quæſt. lib. 1.*] Idem Alexander loquens ad rationem ſeptem pro centenario in *conſ. 63. col. 2. lib. 3. conſ. 31. num. 7. lib. 4.* Idem Capol. *cauſa civil. conſi. 15.* Anton. etiam extra caſum dotis, *par. 2. tit. 1. cap. 7. §. 33.* Conrad. *de contract. quæſt. 35. concluſ. 11. & 12.* Jo. Lup. *repetit. d. cap. per veſtras verſ. octavo infertur. col. 5.* Contrarium ſimpliciter vult. Jaſ. *§. fuerat num. 19. inſtit. de action.* & alii quos omitto. Breviter affirmativa eſt vera in ſe: ſed in hoc errant Doctores quòd non faciunt differentiam in quantitate uſuræ, ſive ad decem, ſive ad quinque vel ſeptem pro centenario. Dicendum puto tolerandum ſtatutum infrà metas, *d. l. eos* [Hæredes *du ſeu ſieur d'Aſſier vendent un devoir de 1500. livres par an, avec toutes les circonſtances, & en chacune,* puta *faire vente, & juſques à ce qu'elle ſuſt entierement payée, & ſatisfaite des arrerages de ſondit doüaire à elle deubs : luy à icelle Cour adjugé l'intereſt à raiſon du denier quinze pour le paſſé, le 24. May 1558. faut faire une maſſe de tous leſdits arrerages, qui eſtoient deubs lors de l'Arreſt, de laquelle maſſe eſt deu le quinziéme denier pour l'intereſt, lequel ſembleroit n'eſtre deu qu'une fois, & non pour chacun an: car ledit Arreſt ne dit pas par chacun an. Toutesfois attendu qu'il dit qu'elle ſoit entierement payée, il s'entend* ſecundum communem modum loquendi, *qui eſt à continuer l'intereſt du denier quinze par chacun an juſques à partage. Toutefois ſi de ladite maſſe partie eſt payée ou acquittée, ledit intereſt ne contra plus que* pro rata reſidui : *& outre ſe peut ladite maſſe payer* particulatim, *pourveu que l'on ne paye pas moins d'une année, ou de quinze cent livres pour un coup : Car l'Arreſt ne porte pas novation deſdits arrerages.*] Sed ſupra non videtur honeſtum, & etiam tanquam per errorem & ignorantiam juris inductum, detecta varietate, reducendum eſt. Pariter quòd inquit Bal. in *d. §* Præterea de decem in centum, debet reduci ad octo inter juſtos negotiatores, & ad ſex inter alios. Ita enim omnino dixiſſet Baldus, ſi rationem uſurarum legalium intellexiſſet : quæ juſta & abſoluta ignorantia facit omnino involuntarium, & magis impedit actum eſſe de ſententia animi, quàm metus, ut per Ariſtot. & Commentatores in 5. *Ethicor.* Thom. 2. 2. *quæſt.* 6. Anthon. *par. 1. ti. 4. c. 3.* Gab. Biel. *diſt. 7. in 4. ſent. diſtinct. 15. quæſt. 3.* & ſic propter errorem illius temporis non poteſt dici eam fuiſſe veram ſententiam Baldi. Ex his ſi quæ aliæ quæſtiones hic incidunt ex prædictis, ſatis decidi poſſunt.

Ignorantia magis excludit voluntarium, quàm metus.

527. Reſtant tres ultimæ quæſtiones, ſuprà *num.* 496. Sed quia illis deciſis, tota univerſa materia erit abſoluta, prius expedit finaliter cauſas & rationes odii prohibitionis vel tolerationis uſuræ radicitus excutere. Convenit autem inter omnes doctos, & bonos Authores, & etymon indicat quòd uſura non exigitur pro re, ſed pro uſu rei : & ita Azon. in *ſumma Cod. de uſuris*, hoc autem (videlicet pro uſu rei ſeu ſortis exigere) id mutuum de ſe malum eſſe injuſtum, & contra jus naturale probant Theologi Scholaſtici pluribus rationibus, ſed tres *meiæ* ſunt, & cardinales. Prima, quæ eſt Thomæ Aquinatis 2. 2. 78. *quæſt. art.* 1. quia uſurarius vendit id quod non eſt bis idem, ſive duplicem compenſationem de eodem : quod ſic probat. In mutuabilibus uſus eſt rei conſumptio: & ſic non poteſt ſeparari nec ſeorſum computari à re : igitur accipiens ultra ſortem, aut capit pro uſu rei, & capit pro nihilo, ſive pro eo quòd non eſt: aut capit pro ſorte, & ſic bis vendit, vel duplicem compenſationem accipit pro eadem re. Secunda, quæ eſt Scoti, in 4. *ſentent. diſtinct.* 15. *quæſt.* 2. quia non debeo tibi vendere quod non eſt meum, ſed tuum : ſed in mutuo transfertur dominium, ut importat vocabuli etymon, de meo tuum: igitur pro uſu pecuniæ, quæ jam tua eſt, non poſſum à te quicquam exigere. Tertia, quæ eſt etiam Scoti in *eodem loco*: quia pecunia mutuata non eſt de ſe germinativa, dato quod maneret ſua: ergo cùm ſors maneat ſalva, non licet aliquid ultra ſortem exigere: quia eſſet capere non de pecunia (quia non fructificat) ſed de induſtria aliena.

Etymon uſuræ.

Hæ ſunt tres rationes Theologorum cardinales, ad has enim referuntur & reliquæ omnes ubicunque ab eiſdem traditæ, quantumvis varia verborum formula multiplicari & diverſificari videantur: verbi gratiâ tres rationes adducit Petr. de Palud. in 3. *ſent. diſtinct.* 37. *quæſt.* 2. *art.* 1. Primam in juſtitia commutativa. Unus non debet plus accipere ab alio, quam ei dederit in valore: ſed hæc ratio coincidit cum prima Thom. prædicta. Secundam ſubjicit ibi Paludanus quia in mutuo transfero dominium, & ſic non debeo tibi vendere quod eſt tuum, videlicet uſum æris tui : ſed hæc eſt eadem cum ſecunda prædicta, quæ eſt prima Scoti. Tertiam ponit ibi Palud. poſt Durandum ibi. Quòd vendere unum ut duo, & recipere duo propter unum eſt illicitum: ſed hæc non differt à prima ratione Thomæ, niſi ſolo cortice ſonoque verborum. Pariter illæ vigintiquinque rationes, quas noviſſimè cumulavit Conradus *de contract. quæſt.* 22. *concl.* 2. pro majori parte ad tres prædictas reducuntur : reliquæ verò ad rationem naturalem probandam impertinẽtes ſunt. Illic etiam eandem rationem, paucis verbis mutatis, ſepties, ridicula curioſitate tradit : videlicet primam, quintam, ſextam, nonam, decimam, & undecimam. Videat cui vacuum fuerit, nolo quæque obvia moroſiùs perſequi, ne in reprehenſam curioſitatem incidam, & methodum noſtram remorer. Et hæc de rationibus ſophiſtarum. Omitto quòd illi pro expedito habent uſuram omninò jure divino prohibitam per loca citata ſuprà *num.* 9. quæ intelligunt in mutuo ſtrictè ſumpto dumtaxat, idque more vulgi, quod non novit eſſe uſuram, niſi in formali vel interpretativo mutuo: non advertentes quòd Scriptura ſacra uſuræ nomine omnem ſuperabundantiam & ſupergreſſionem proximi in negotio intelligit, ut teſtatur Hieronymus ſuper *Ezech.* & antiqui canones 14. *quæſt.* 3. *c. putant.* 14. *quæſt.* 4. *c. ſi quis oblitus.* Omitto multa abſurda, quæ homines terminorum & vocum ignari, civilium legum & negotiorum expertes de his ineptè commenti ſunt.

Petr. Palude.

Durandus.

Conrad.

528. Aliam, & ſic quartam rationem, quæ præcedentibus probabilior eſt, adducit Jo. Teutonicus, vetus Canoniſta, in *c. ſi fœneraveris,* 14. *quæſt.* 3. *gloſ.* 1. dicens quòd quando pecunia ſtatim eſt periculo recipientis, inconveniens eſt eum prætereà gravari, & fructum ſpectare ad alium. Dantur aliæ aptiores rationes à Philoſophis & expertis, quæ reducuntur ad duas, videlicet (facilioris notationis gratiâ, continuando numerum priorem) quinta intereſſe Reipublicæ concernens, ne homines agriculturam, mercaturam & alias bonas & neceſſarias artes omittant, aut remiſſiùs curent, pinguiori & faciliori lucro fœnoris illecti: neve pauci fœneratores cæterorum omnium facultates exhauriant. Et hanc expreſsè tangit Innocentius in *rub. de uſur.* & de mente Ariſtotelis *lib. 1. c. 6. & 8. Politicõn.* Neque enim ſimilis negotiatio fœneratoria commutationibus rerum, per quas civitas in ſuo ſtatu conſervatur : quia hinc inde datur & ſemper remanet æquivalens: ſed in fœnore tametſi aliquo momento uſus pecuniæ majorem adferat utilitatem utendi, quàm ſit mercis uſus pro illo tempore, tamen non eſt perpetuum: & nihilominus ſemper continuandum fœnus, donec ſors integra reddatur : & ſic ſucceſſu temporis, ſi fœnora multiplicarentur & perſeverarent, eò tandem res evaderet, ut omnium facultates in fœneratores transferrentur. Sexta ratio, originem reique progreſſum, & naturæ ordinem, finemque concernens : quia nummus non fuit inventus, ut eſſet terminus, ſed medium acquiſitionis : unde non debet eſſe merx, ſed pretium: unde uſura maximè præter naturam eſt, quæ eſt originalis & expreſſa ratio Ariſtotelis, ut ſuprà *num.* 440.

Io. Teuton.

Rationes Philoſophorum.

Addo ſeptimam, quod quantò uſura inſidiatur paupertati hominum ſeu indigentiæ, tantò magis excludi debet. Et quantò crebrior & communior eſt neceſſitas æris alieni, tantò minus licere debet hinc quæſtum facere, & commercium rei neceſſariæ difficile reddere.

529. Modò præfatas rationes excutiendo, tres primæ eodem ferè modo refelluntur, prout pariter in uno potiſſimùm peccant, quòd non diſcernunt uſum ſeu commoditatem uſus & interuſurii ſortis ab ipſa ſorte. Dilatio. Atqui nedum jura civilia, ſuprà *num.* 497. ſed etiam ipſa rerum experientia & communis ſenſus oſtendunt, uſum ſeu fruitionem pecuniæ habere utilitatem, uſibus hominum commodam & æſtimabilem, præter ipſius ſortis quantitatem vel reſtitutionem, ut ſuprà *num.* 510. Itaque non obſtat prima ratio, quod vendat quod non eſt vel bis idem, quia manifeſtè falſum eſt, dummodò quod ultra ſortem pro ejus uſu capitur, non excedat æſtimationem juſti interuſurii: hoc enim non eſt vendere ſortem, quia non capitur pro ſorte: nec eſt vendere nihilum, ſed veram & realem commoditatem, alioquin ei, cui ſors debetur, debitam, quæque interim præter ſortem ipſam & pendente ejus reſtitutione creditori abeſt, & debitori adeſt. Et ſic puerile eſt dicere quod uſus pecuniæ non poſſit ſeorſum conſiderari à ſorte, eò quod uſus ejuſdem conſumptio eſt: quia imò uſus & fruitio pecuniæ non ſolùm conſiſtit in prima momentanea expenſa vel commiſtione, ſed etiam in ſucceſſivo uſu mercium, vel rerum inde comparatatum, ſubrogatatum, vel in patrimonio conſervatatum, quas alioquin diſtractum iri oportuiſſet, vel oporteret, niſi beneficio æris alieni ſubventum fuiſſet, vel ſi nunc promptè reddendum eſſet: facit *l. quia qui pretio, de uſuf. l. ſed quod inde comparatum, de leg.* 2. quanquam ſine lege naturalis ratio & experientia rerum magiſtra ſufficit. Quinetiam dictum D. Thomæ & omnium Scholaſticorum per ſemetipſum confunditur, nec ſibi conſtat: fatetur enim & omnes aſſerunt, uſum pecuniæ commodatæ, puta ad oſtentationem, domino reſervato, licitè vendi poſſe. Igitur ſi ejuſdem pecuniæ dominium translatum ſit, quo accipiens liberiùs & uberiùs frui poſſit uſque ad tempus, poſt quod tantumdem reddere tenebitur, multò fortiùs hoc caſu vendi poterit uſus & commoditas pecuniæ, quàm priore caſu, quantò major & pinguior commoditas hoc caſu, quàm in priore transfertur. Nec obſtat ſi quis cauſetur, quod priore caſu pecunia ſtat periculo domini creditoris, hoc autem caſu periculo debitoris, tum quia priore caſu paciſci licet, quòd ſtet periculo commodatarii vel conductoris, & valebit pactum, ſimul cum pacto mercedis vel pretii uſus, tum quia commodans vel locans poteſt fidejuſſoribus, vel aliàs ſibi cavere de periculo. Verum eſt, quòd in quantū periculum ſtat apud utentem, tanto mercis uſus, vel uſura debet eſſe minor, prout rationabiliter major eſſe poteſt periculo ſpectante ad creditorem *de nautico fœnore, per totum,* ſuprà *quæſt.* 3. Et ſic tranſlatio dominii de ſe non facit quominus uſus præter ſortem vendi poſſit. Et ſic penitùs everſa jacet dicta prima ratio cum omnibus ab ea dependentibus. Ad ſecundam prompta eſt reſponſio, quod imò etiam quod non eſt meum, ſed tuum, ſi tamen mihi à te purè debitum eſt, tibi vendere poſſum: imò etiamſi tantùm mihi ſub conditione debetur, adhuc tibi vendere poſſum: textus in *l. exiſtimo de contrab. empt. & vend.* ſed uſus pecuniæ mihi purè à te debitæ, eſt mihi purè à te debitus, ergo vel tibi vendere poſſum. Item nomen ipſum, vel ejus commoditas vendi poteſt debitori ipſi, ſicut & cuilibet. Ad tertiam patet reſponſio ex prædictis, & quotidianus commerciorum uſus oſtendit, non eſſe levem utilitatem interuſurii notabilis pecuniæ: & ſæpè in jure dicitur fructus ſup. *num.* 511. nec attinet quod per ſe ſola non fructificat: quia etiam agri per ſe non fructificant, ſine ſumptu, labore & induſtria hominum: pariter pecunia etiam poſt tempus reſtituenda, mediante hominis induſtria notabilem interim fructum adfert. Quinetiam citra quæſtuariam induſtriam non leve commodum adfert ipſa ſimplex dilatio, ut interim debitor ex fructibus prædiorum, vel alia occaſione ſortem conficere, & citra luctuoſam & irreparabilem patrimonii diſtractionem reddere poſſit. Et nonnunquam quantum adfert debitori, tantumdem interim aufert creditori. Jam confutatis tribus illis Cardinalibus rationibus, corruunt reliquæ omnes Sophiſtarum argutiæ, quæ ab illis dependent. Ad quartam reſpondeo, primò quòd ſolùm concludit non debere totum fructum eſſe creditoris, qui vacat periculo: nec quantum ſit periculū retineret vel participaret, in quo etiam jus civile providit, ut ſup. *q.* 3. Et ſic non inconveniens eſt partem aliquam cōmoditatis cedere creditori, prout dando notabilem uſum pecunię, aliquid dat, licèt periculum non retineat. Secundò reſpondeo quòd periculum tranſire eſt de natura materiæ ſubjectæ quæ ita abit in creditum, ut non eadem corpora, ſed tantumdem in genere debeatur, ut ſup. *num.* 18. Cæterùm regulariter non accidit pecuniam perire & inutilem eſſe debitori, ſed contrarium, videlicet in utilitates debitorum inſumi, prout crebriùs fieri notum eſt: unde propter id quod rarò & ex inopinato accidit, non debet in univerſum quælibet uſura prohiberi: quoniam jura non ad ea quæ raro, ſed quæ frequenter accidunt, adaptari debent. Et adhuc interim verum eſt, quòd ubi conſtat pecuniam caſu fortuito omninò periiſſe debitori, non decet creditorem uſuram exigere: quinetiam nec ſortem quandoque, ut ſup. *num.* 10. *num.* 71. Quinta verò ratio non concludit, niſi contra nimiam licentiam vel exceſſum uſurarum: quia illa inconvenientia refrigerationis bonarum artium, & immutationis ſtatus civitatis, ſequi non poſſunt ex parcis & temperatis uſuris. Pariter ſexta & ſeptima ratio non concludunt, niſi odium & reſtrictionem uſuræ præſertim licentioris & immodicæ: non autem omnem excluſionem etiam modici & temperati fœnoris, adeò (prout diximus ſup. *quæſt.* 66. *num.* 441.) ut omne juſtum odium, exſecratio & punitio fœnoris, de exceſſivo & incivili fœnore intelligi debeat, non autem de moderato & conceſſo.

530. Plus dico, quòd quemadmodum ad commutationes rerum faciendas neceſſaria fuit inventio & uſus nummi, ut poſt. Ariſt. *lib.* 1. *cap.* 6. *Politicōn* teſtatur Juriſconſultus in *l.* 1. *de contrahend. empt.* ita (licèt non in tantum) ad cōparandum uſum temporarium æris alieni, ad promiſcuas neceſſitates componendas, vel negotiationes tractandas, neceſſaria fuit inventio & conceſſio alicujus moderatæ uſuræ, ut ſatis probat textus in *leg.* 1. *de eo quod certo loco*, ubi uſuræ ſunt medium invemendi & redimendi uſus pecuniæ alienæ, & ipſa quotidiana negotiorum & commerciorum experientia ſemper oſtendit. Et clarum eſt in jure, quod uſuræ nihil aliud ſunt, quàm congrua & æquabilis compenſatio temporarii uſus æris alieni, ut probant textus in *l. nec enim in fin. de pignor. actione, in l. in inſulam, §. uſuras ſoluto matrimo.* in *leg. Pater in prin. de dolis except.* facit *l. illud de ædil. edict. l. ſocium qui in prin. pro ſoc.* & alibi paſſim in jure. Ut autem pleniùs liqueat hæc noſtra non æqualis, ſed analogica & ſubordinata comparatio inventionis & uſus, tum nummi, tum fœnoris, expende pauliſper quomodo neceſſaria fuit inventio & fabricatio nummi. Semper enim ab initio juris gentium neceſſaria fuit, & publicè & privatim, hoc eſt ſingulis & univerſis rerum commutatio, quæ, dum ante repertum nummum ſola rerum permutatione fieret, impeditiſſima erat: tum quòd (ut inquit Juriſconſultus in *d. l.* 1. *de contrahend. empt.*) non ſemper nec facilè concurreret, ut cùm tu haberes quod ego deſiderarem, invicem haberem quod tu accipere velles. Tum quod & ſi hec maximè concurreret, adhuc nec ſemper, nec facile conveniebat de quantitate, valore & æſtimatione rerum permutandarum, quæ non ſolùm diverſis locis & temporibus, ſed etiam eodem loco & tempore à diverſis diverſimodè æſtimantur: ut

Neceſſitas uſus nummi.

Digitized by Google

hinc nimis crebris hominum, præſertim meliorum, captionibus frequenter veniret Diomedæam illam permutationem ultra undecuplum inæqualem uſurpari, de qua in *proœmio ff. in fine*, & in *dicta l. 2.* Tum quod etiamſi concurreret & conveniret de quantitate, non erat facile ſingulis efferre & deferre, quibus indigerent. Ad hæc tam multa incommoda aliud luctuoſius & miſerius accedebat, videlicet quòd corrigi non poterant captiones & deceptiones quotidianæ, non ſolum quæ re ipſa nimis crebrò occurrebant, ſed etiam quæ dolo, ſimulatione & fallacia perpetrabantur: Abundans enim vino nolebat vinum dare pro frumento, niſi quanti ſibi valeret frumentum: & ſic, ſi non indigebat frumento, aut aliunde ſperabat, nolebat dare, niſi pro duplo vel triplo frumenti, quod erat injuſtum. Et ſic egens vino, abundans frumento, qui non poterat alium egentem frumento commodè reperire, ut incidens in fraudulentum, cogebatur duplum vel quadruplum dare, & è diverſo. Nec tam tetra lues & fraudatio quotidiana elui, corrigi, aut reprehendi poterat: ſed neceſſe erat etiam ſcienter tantam peſtem diſſimulare, donec reperto & fabricato nummo, cujus ubique, quantum liceret & apud omnes, eadem & perpetua eſſet æſtimatio, non ſolùm prædictis difficultatibus commutationum obviatum fuit: ſed etiam ſervandæ æqualitati & fraudibus amoliendis, & publicè, & privatim pleniùs conſultum fuit.

531. Reperto autem nummo ἐκ τῆς ἀναγκαίας ἀλλαγῆς, ut inquit Ariſtoteles, id eſt ex neceſſitate commutationis inſtituto, ſpecies altera pecuniaria ſuborta eſt cauponatrix & quæſtuaria, & ut verbo Ariſtotelis utar, τὸ καπηλικόν. Similiter & ars fœneratoria, quam Ariſtoteles *cap. 7.* aptè vocat ὀβολοστατικήν, peculiari & congruentiſſimo vocabulo, pro quo Leonardus Aretinus aptè tranſtulit nummulariam, quod paſſim ubique uſurpat, confundendo cauponariam, nummulariam & fœnus, quaſi idem eſſent, aut quaſi Ariſtoteles ea nullo modo & nunquam diſtingueret: quod me curioſiùs ſingula veſtigantem aliquandiu torſit: cumque hunc ſcrupulum mihi non eximeret recognitio & commentarius Jacobi Fabri Stapulenſis ſummi Theologi, & Philoſophi doctiſſimi; ſed legum civilium & commerciorum expertis, conſului prototypum, videlicet codicem Græcum, & inveni quòd Ariſtoteles ibi non ſuperſtitioſè verba obſervat; ſed ἐν πλάτει, circa tamen oſtenſionem ſuæ methodi: nec immoratur in ſcrupuloſiùs diſtinguendis ſingulis quæ incidenter occurrunt; ſed explicare ſcopum ſummamque inſtituti ſui contentus, reliquas appendices obiter tantùm & contemptim attingit: quo fit ut nonnulla prima facie ſubobſcura & ſalebroſa parum attentis occurrant, quoniam in dicto *cap. 6. in princ.* & expreſſiùs circiter poſt ſeptemdecim verſus, ibi, ἡ μὲν ἐν ταῖς μεταβλητικὴ, accipit χρηματιστικὴν, hoc eſt, artem quæſtuariam, pro ſpecie differente ἀπὸ τῆς οἰκονομικῆς, videlicet ab acquiſitione œconomica, quæ eſt ſecundum naturam ſuprà *num.* 440. Et rurſus *eod. cap.* ibi διὸ ζητοῦσι, & in *cap. ſequenti*, accipit idem vocabulum χρηματιστικὴ, pro genere complectente œconomicam, & cauponariam, & fœneratitiam, & generaliter omnem acquiſitionis ſpeciem. Et pariter in *d. c. 6.* in *dicto verſic.* διὸ ζητοῦσι, verb. καπηλικὴ accipit etiam, & potiſſimum pro uſura. Sed in capite ſequenti ſatis apertè (quanquam obiter) diſtinguit uſuram ἀπὸ τῆς καπηλικῆς, & loquitur particulariter & diſtinctè de fœnore, tanquam de diverſa ſpecie: aut ſaltem tanquam de potiſſimo membro τῆς καπηλικῆς. Et certè fœnus eſt quædam ſpecies cauponationis largè ſumptæ, quam Græci καπηλείαν dicunt. Κάπηλον enim vocant, quicquid inſincerum, & dolo fraudeque vitiatum: hinc κάπηλος, id eſt cauponarius, etiam pro deceptore & fraudulento Græcis uſurpatur: propterea quòd hoc hominum genus plerumque inſincerum eſt, utpote quæſtu metiens omnia. Unde nunc malè Ariſtoteles *d. cap. 6.* ſub cauponaria, quam dicit καπηλικὴν χρηματιστικὴν, comprehendit obiter omnem negotiationem quæſtuariam, quæ non ſit ſecundum naturam, ut ſuprà *num.* 440. vel per naturales modos acquirendi: ſed inexhauſta ſiti habendi, & διὰ χρημάτων μεταβολῆς, id eſt, per commutationes rerum & nummorum, circa quos nummos potiſſimùm verſatur, ut ſubdit Ariſtoteles. Eſt autem Græcis tam lata ſignificatio τὸ χρήματος, ſicut pecuniæ apud Juriſconſultos. Sed quia ὀβολοστατική, id eſt negotiatio fœneratoria, longiùs à natura degenerat, & odioſior eſt cæteris cauponariis quæſtibus, meritò Ariſtoteles in *dict. cap.* 7. hanc ab aliis ſeparat, & ſpecialius traducit, tanquam nequiorem, maiorique odio dignam. Et ſic Leonardus malè vertit nummulariam, Joachimus autem Perio, nuperus Interpres, illud verbum deterius omittit, quaſi Ariſtoteles ſuperfluò id expreſſiſſet, tanquam ſuo verbo καπηλικῆς ſatis contentum: aut quaſi τῆς ὀβολοστατικῆς appellatione omnis quæſtuaria, & negotiatio quæ permutandis rebus fit, contineretur, aut quaſi negotiatio, quæ ſolis nummis fit, ſcilicet fœnus, non ſpecialiter illic diſtingueretur à commutativa, quæ mercibus fit, vel nummis & mercibus. Rectius & dexteriùs Philip. Melanchton in *Polstic.* diſtinctè vertit uſuras, & in *Epitome Philoſoph. moralis* vertit quæſtus fœneratorum juxta Ciceronem ad verbum, in 1. *Officiorum.* Pariter Jacobus Lodoicus Stobæus nuperus Interpres, vertens negotiatio fœneratorum.

532. Graviter autem reprehendit Ariſtoteles vitia hominum, qui rectè & neceſſariò inventis ad comparationem & uſum vitæ neceſſariorum & utilium, abutuntur ad ſupervacuam & inexplebilem pleonexiam, quam ſcitè diſcernit à prudentia œconomica, & acquiſitione ſecundum naturam. Male enim affectis, ut ſupra *num.* 391. ſtudium infinitum acquirendi videtur œconomiæ opus, quemadmodum avaris tenacitas parſimonia videtur, & reliqua vitia propter vicinitatem ex communione materiæ, circa quam verſantur, virtutes ſe eſſe mentiuntur, *cap. ſæpe 41. diſtinct.* ſed reſpectu finis longiſſimè abſunt & differunt. Oeconomiæ enim finis eſt, benè vivendi: cupiditatis autem, malè vivendi. Pulchrè etiam irridet Ariſtoteles vanitatem & futilitatem eorum qui divitias exiſtimant magnam vim copiamque nummorum: tum quod mutatione facta, nullius pretii futuri ſint, tum quod his abundans fame perire poſſit. Adde quod ſuperflua non ſunt uſui, ſed oneri. Seriò autem inſectatur & traducit cauponatrices artes, quarum finis non uſus & ſubſidium temperatum vitæ, ſed quæſtus infinitus eſt, & omnium maximè τὸν τόκον, hoc eſt fœneratoriam, quæ (ut ipſe ait) primum reperto nummo, ſimpliciter exerceri cœperunt, deinde per uſum & exercitationem artificioſiùs: Et ſatis indicat Ariſtoteles ad πολιτικὸν, & Legiſlatorem ſpectare hæc frænare & moderari, quod nondum ſuo tempore factum erat, ſicut nec tunc μονοπωλία vetita, ut patet *d. lib. 1. c. 7. ad fin.* prout poſteà jure noſtro civili factum eſt *d. l. eos. & l. unica* infrà, *de monopol.* ubi non ſolùm monopolium inter negotiatores damnatur, ſed etiam quælibet alia conſpiratio inter quoſcunque artifices & locatores operum. Accurſius autem ibi verbum, ergolabi (ita enim legendum eſt) malè exponit pro ſtationariis: ἐργολάβος enim Græcè operarium, ſeu operarum locatorem ſignificat. Cæterùm ſordidum nimis & illiberale eſt, quod Ariſtoteles *d. cap. 7. in fin.* refert quaſdam civitates ſuæ univerſitati rerum venalium monopolium arrogare, ad corradendam pecuniam in ſumptus publicos: eſt enim prætextus ad ſubjiciendam plebem ſervituti, nec congruit veræ & liberæ Reipublicæ, in qua bona civium magis ſunt civitatis in commune bonum, quàm ſingulorum, ut maximè opus ſit ea ſervitute, ſicut nec aliis eruſcandæ pecuniæ ſordidioribus exemplis, quæ refert Ariſtoteles *lib. 2.* Oeconomicôn (ſi tamen ejus ſit) quæ

Καπηλικὴ.

Καπηλικὴ.

Monopolium.

quæ non niſi tyrannos decent, & minimè uſurpanda ſunt in Republica Longè πολιτικώτερον, & Rebuſpublicis imitandum honeſtiſſimum illud exemplum inclytæ civitatis Argentinæ Politicarum artium gloria præcellentis, quæ non ſolùm abſque monopolio, & omni ſordido quæſtu proſperatur; ſed etiam pecuniis propriis neceſſitatibus civium & vicinorum ſubvenit, grandem annonam in ubertate comparando, & imminente cariſtia, mediocri pretio vendendo, eadem verè paterna providentia, & fraudibus privatorum, & neceſſitati hominum occurrendum: iſtud eſt verè πολιτικόν.

Neceſſitas fœnoris.

533. E ſemita in viam redeundo, ut inventio nummi neceſſaria fuit πρὸς τὰς ἀλλαγὰς, & neceſſitatem hominum: ita propter ſimilem, licèt non tantàm neceſſitatem, inventa fuit & tolerata aliqua uſura. Sive enim inter eos qui negotiantur, clarum eſt quòd plures crebro multoque uſu æris alieni indigent, nec omnibus, nec ſemper expedit ſocietatem contrahere, ſola opera induſtriave collata: nec inveniuntur qui gratis mutuent, nec his, qui de negotiando & lucrando certant, mutuum gratuitum debetur, ut ſup. *num.* 86. ſive inter non negotiantes (licèt non æquè frequenter) tamen ſæpe uſuvenit ut ſint qui ſeriò ex juſtiſſimis, inopinatis & urgentibus cauſis indigeant temporario uſu æris alieni, nec ſint de his, quibus gratis mutuandum ſit, aut ſi ſint, cæteri ignorant; nec fortè ſciri expedit eos eſſe indigentes: nec ſi ſciatur, occurrit qui gratis mutuare poſſit & velit. jam vides quòd quemadmodum ſublato uſu nummi, impeditiſſima & damnoſiſſima eſſet commutatio: ita ſublato omni uſu fœnoris, impeditiſſimum erit commercium æris alieni apprimè in Republica neceſſarium. Fiet enim neceſſariò ut vel indigentes ad importunam, vilem & irreparabilem bonorum diſtractionem adigantur, vel ut publicè & paſſim recipiatur & concedatur creditoribus paciſci de omni prætenſo intereſſe, etiam lucri ceſſantis, quantumcunque ſit, prout accidit & de facto receptum fuit, poſtquam invaluit ſtulta illa, & non minus pernicioſa, quam ſuperſtitioſa opinio de uſura, de ſe abſolutè mala, deque impietate & iniquitate juris civilis in re uſuraria.

534. Igitur ſimilis eſt neceſſitas alicujus fœnoris admittendi, quæ & uſus nummi, ſed non tanta: uſus enim nummi in omnibus ferè commutationibus & ſemper neceſſarius eſt, ſed uſus fœnoris nonniſi ad redimendum uſum æris alieni, & his quod & quandiu indigent. Uſus autem nummi ut generaliter & magis neceſſarius, ita juſtior & favorabilior, utpote omnibus ſemper & utilis & neceſſarius: nemini verò captioſus aut damnoſus, cùm ſemper de ſe acquirat æquale & magis commodum: quod ſi quandoque non fiat, id non propter ipſum nummum, vel ejus uſum in ſe, ſed aliunde accidit. Contrà uſus fœnoris, ut minùs utilis & neceſſarius, ita minus habet juſtitiæ & favoris, cùm etiam ſæpè captioſus & damnoſus ſit alteri parti, videlicet debitori, & maximè omnium contractuum à natura degeneret & recedat: & ſic odioſus eſt per prædicta. Sequuntur duo, ſcilicet primum & tertium, ut ſophiſtis ἀμφισβητούμενα, ita veriſſima, jamque exploratiſſima. Primum, & neceſſe & utile eſſe uſum aliquem fœnoris retineri & tolerari. Secundum, quòd valdè & quantum commodè fieri poteſt, debet moderari & reſtringi, quocunque titulo vel nomine vocetur vel adumbretur, ut ſuprà *quæſt.* 69. Tertium, quòd hoc facto nedum jure humano, ſed omni jure & divino & naturali licitus eſt. Quartum, quòd moderationem ſtatutam nullo modo licet, directò, vel per indirectum, quocunque colore vel machinamento, nec in foro contentioſo, nec in conſcientia excedere, nec prætextu quidem cujuſcunque interuſurii vel lucri ceſſantis, etiam de quo conſtet: ſed nec etiam damni incurſi vel incurrendi extrà caſus, in quibus intereſſe caſuale deberi & exigi poteſt, ne qua fraus fiat.

Theſes.

Duplex uſus fœnoris.

535. Poſtquam ſatis profligatum eſt, ſupereſt paucis de congruo modo diſſerere: Hîc priùs ſciendum, duplicem eſſe uſum fœnoris largè ſumpti. Primus negotiativus, & ſemper conventionalis principaliter intentus. Secundus, propter moram vel dilationem incidens, punitivus moræ, ſi adſit, dilationis autem & interuſurii compenſativus. Et taxatio quidem juris civilis ſuper primo diformis eſt, *d. l. eos.* §. 1. *in princ.* ſuper ſecundo verò uniformis, ſcilicet ad ſemiſſes, niſi in juſto mercatore, cui poſſunt de jure deberi beſſes ex pacto expreſſo, vel etiam tacito, in argentario duntaxat, ut ſuprà *num.* 59. & ea taxatio nunquam in ſe fuit iniqua, ut ſuprà *quæſt.* 2. ſed ut tempore ſuo ſumma & abſoluta, ita proceſſu temporis propter abuſum hominum nimis in quibuſdam diſſoluta & vaga inventa eſt, ut ſuprà *num.* 521. & omninò ſuper fœnore negotiativo, forma juris civilis nimis incommoda & pernicioſa debitoribus apparuit. Unde meritò abrogata fuit, & alia tutior & commodior forma inventa, videlicet per abalienationem ſortis, ſervata debitori libera facultate luendi, ut ſuprà *quæſt.* 69. *ad fin.* Et hęc forma nova, ut mitior & civilior, ita minus habet de ratione fœnoris propter alienationem ſortis, quam forma juris civilis, ut ſupra *num.* 449. Eſt tamen fœnus largè ſumptum, & vera ſpecies negotiationis fœneratoriæ, ut probavimus ſuprà *quæſt.* 69. Similiter taxatio juris civilis in fœnore incidenti, ſimplicis moræ vel dilationis penſativo, nimis vaga & duriuſcula inventa eſt: unde etiam meritò exolevit. Non tamen continuò, ut imperiti putant, colligendum omnem rationem interuſurij, vel uſuræ, propter moram vel dilationem abrogatam eſſe: ſed duntaxat (exoleta nimis vaga & dura juris civilis forma) in arbitrio boni prudentiſque judicis relictam, ex omnibus totius ſubjecti cujuſque negotii circunſtantiis, ſuprà *num.* 514. unde quamvis non poſſit abſolutè definiri, eſt tamen ἀκμὴν, ſeu metam certam probabilem conſtituere, quam excedere non deceat.

536. Nihil autem temperatius, & naturali ratione hac in re congruentius, quàm reſtringere ad lucrum ſeu proventum, qui redit collocata ſorte in emptionem prædiorum, ſecundùm communem & juſtam æſtimationem: in quo, quia multos gradus habet, ut ſuprà *quæſt* 5. advertendum ad tria. Primò, quod non eſt reſtringendum ad minimum reditum prædiorum, quia ſic expediret fruſtratorem eſſe, nec puniretur, ſed foveretur mora: quippe moratore ſummum interim lucrum faciente, & minimum dante creditori, cujus jacturâ locupletaretur. Non eſt igitur reſtringendum ad iſtud minimum, & hoc niſi ubi taxanda eſſet uſura citra moram & culpam: nec in pœnam, ſed vice commoditatis fructuum tantùm, ut *l. fin. verſ. quod ſi non obtinuerit. C. de petit. hæredit.* ubi hac ſumma & optima ratione ſtatuuntur uſuræ quadrantes, quæ circiter recidunt ad minimum reditum prędiorum, ut novè declaravi infra *num.* 576. Secundò advertendum quòd adhuc non expedit fieri reſtrictionem ad mediam utilitatem reditus prædiorum: quia non cenſeretur mora puniri, nec ſatis conſuleretur indemnitati moram paſſi: & hoc niſi æquitas ſuaderet, ut in eo, qui ex liberalitate ſua convenitur, cujus non debet præſtare pœnam, *l. ad res donatas. de ædilit. edict.* & ſic nec ſummam vel regularem uſuram, quæ pœna quædam eſt. *l. Seia. de uſur.* unde *in l. fin. C. de jure dot.* ſumma & optima ratione, ut dixi ſupra *num.* 525. taxantur trientes, quæ recidunt ad mediocrem reditum prædiorum, ut ſupra *quæſt.* 5. *num.* 120. Tertiò, quod nihilominùs expedit certam regularem metam conſtituere, non quantum ad quantitatem uſuræ, etiam communiter præſcriptam (hoc enim tanta, tam incerta negotiorum varietas, commodè non patitur) ſed quantum ad ἀκμὴν, ſeu ſummitatem, quam excedere non liceat, idque non abſolutè, ſed utplurimum, videlicet excipiendo caſus, ubi ſpecialis ratio majorem ſolito uſuram requirit.

Æquilibrium.

Digitized by Google

requirit. Et ſic ex prædictis relinquitur, congruentiſſimum naturæque convenientiſſimum eſſe, hanc reſtrictionem communiter fieri ad ſummum prædiorum reditum: hoc enim modo regulariter tum ſimplex mora ſatis punitur, tum promiſcuum interuſurium ſortis exigibilis ſatis benigne penſatur. Igitur juſtitiæ naturali, & ſummæ æquabilitati congruit ſaltem ſummum lucrum, quod ex prædiis fieri poteſt, communiter non excedi. Cùm autem minima & viliſſima prædiorum indicatura ſit, quantum viginti annorum fructus aſcendunt, quod eſt extremum minus, ut notatur ſuprà *quæſt. 5. num.* 113 apparet ſupremum prædiorum reditum nunquam communiter excedere rationem unius in viginti. Igitur, nec hæc uſuraria acceſſio eandem rationem excedere debet, nec aptius & æquius quicquam omnibus numeris decerni poteſt: ut enim liquet ex prædictis, & ſuprà in *abaco* graphicè depinxi, bes eſt ſumma vera uſura juris: ſemis autem media, communis & mediocris. Quincunx igitur levis, triens enim jure recte vocatur levior, *l. ſi legatum, de operis public.* & ſic quadrans relinquitur leviſſima uſura: eſt enim minima, de qua nominatim in jure mentio fiat & diſponatur, ut in *l. fin. Cod. de petit. hered. Auth. hoc jus, Cod. de ſacroſ. Eccl.* Quincunx igitur inter mediocrem & leviorem medius eſt; & ab omni extremo & leviſſimi & ſummi fœnoris multum & quammaximè fieri poteſt, abeſt; nec rurſus parum lucroſus eſt, nec ullatenus excedit, ſed paulo infra mediocrem etiam ſubſidit: & in ſumma, uſque adeò undequaque, ſive analogiam reliquarum partium centeſimæ, ſive rationem naturalem, communem ſenſum, & utilitatem hominum redituumque prædialium proportionem attendas, temperatus & congruentiſſimè exæquatus, ut nihil ad abſolutiſſimum æquitatis æquilibrium addi & demi queat, adeò ut Momus quidem carpſerit, qui præcipuè regnat in Satyricis, qui tamen hanc quincuncem modeſtiæ laude commendant, ut Perſius *Satyra quinta.*

Quincuncis temperatura.

Quid petis, ut nummi, quas hic quincunce modeſto
Nutrieras, pergant avidos ſudare deunces?

Ubi deuncialis exceſſum meritò vituperat, & quincuncialis modeſtiam laudat. Itaque concludo, quincuncem eſſe juſtam & æquabilem metam æſtimationis promiſcui interuſurii ſortis exigibilis: non quòd in omni obligatione & mora ſemper & tanti debeat æſtimari, ſed quòd ubi juſta demum cauſa præcedit, & æquitas ſuadet, ut in venditione re tradita, in dote promiſſa ab eo ad quem ſpectat, & ſimilibus; & tunc ea meta regulariter excedi non debeat, licet minui poſſit. Et ita ſæpè vidi ſumma & optima ratione obſervari in ampliſſimo hoc Senatu. Et nunquam vidi hanc metam in taxatione ſimplicis interuſurii, ſeu promiſcui intereſſe excedi (niſi ex certis ſpecificis cauſis, de quibus conſtabat, quæque in penſationem caſualis intereſſe recidebant) ſed benè minui: libet quædam ejuſdem Senatus Areſta proferre.

Areſtum.

537. Anno ſeſquimilleſimo triceſimo octavo, die Veneris, ſeptima Februarii in publicis cauſarum actionibus, me præſente, cùm in tractatu matrimonii promiſiſſet maritus partem receptæ dotis, puta duo millia in emptionem prædiorum pro uxore impendere, hocque non facto deceſſiſſet, tunc Katharina *de Bery* ejus vidua petiit dimidiam, videlicet mille, ab ejus hæredibus: quoniam aliam dimidiam, videlicet mille, ratione communionis ſibi confundebat. Cumque hæredes aliquandiu fruſtrati eſſent, tandem negotio devoluto ad Senatum, condemnati ſunt ad reſtitutionem dictorum mille, & ultrà, pro damnis & intereſſe moræ petitis, fructibuſque, qui percepti fuiſſent, ſi dicta emptio facta fuiſſet, ad ſolvendum reditum ſive ad hanc rationem unius in viginti: videlicet quinquaginta libras ſingulis annis, non ſolùm à die litis motæ vel interpellationis, ſed à die mortis mariti uſque ad tempus Areſti, & deinceps donec ſors reſtitueretur. Et juſtè, quia mora inceperat à marito, ſaltem eo mortuo commiſſa. Suberat etiam cauſa juſtiſſima, quia pactum fuerat quod maritus impenderet in rem fructiferam: quod ſi factum fuiſſet, ut debuit, vidua ex die mortis viri fructus immediatè percepiſſet. Nec obſtat quantum ad quantitatem uſuræ, quòd non debeat adjudicari in ſummo gradu unius in viginti, ſed potius in minimo, videlicet unius in triginta, vel ſaltem in medio, ſcilicet unius in viginti quinque: quaſi non ſit veriſimile quòd vir inveniſſet commodum prædium tam viliſſimo pretio viginti pro uno, niſi rariſſimè; ſed potius ad rationem triginta pro uno, vel inter duo extrema, quia hoc fateor, & quòd in obſcuris minimum ſequendum, præſertim in materia uſuræ, per notata ſuprà ſuper *l. eos, num.* 499. Sed dico, quod alia ratio hoc reformat: quia ſicut non frequenter contingit obvias eſſe emptiones prædiorum viliori pretio, ita ſæpè & communiter accidit, prædia empta meliorari, multiſque rationibus eorum & pretium (quod proprietatem concernit) & reditus cura patrisfamilias & ſucceſſu temporis augeri. Maritus autem non ſolùm fuit in mora non emendo, ſed etiam non emendo tempore debito: quod ſi feciſſet, valor veriſimiliter auctus fuiſſet, ita quòd fundus tunc emptus pro mille ad rationem vigintiquinque vel triginta pro uno, afferret nunc ultra quinquaginta annua, & multò pluris quàm emptus fuiſſet, venire poſſet, quod eſt conſiderabile. Sed quid ſi in Areſto non eſſet facta condemnatio pro tempore futuro? An ſi adhuc hæredes differant ſolvere, poſſit eadem uſura peti pro tempore ipſo poſt ſententiam? Reſpondeo non in vim ſententiæ, quia ſtricti juris eſt, & in dubio non intelligitur damnare, niſi pro tempore præterito: quia regulariter judex non debet eſſe ſollicitus de futuri temporis tractu, *l. 1. §. 1. de uſur.* poteſt tamen ſi velit, condemnare etiam ad futuri temporis uſuras, quandiu perſeverabit mora, ut patet in *dicto Areſto*, & eſt textus in *leg. 1. C. de ſent. quæ ſine cert. quantitate.* Sed non tenetur, & multò minus debet jubere interponi cautiones de præſtandis uſuris futuræ moræ: quoniam in poteſtate auctoris eſt ſortem exigere, præſertim poſt rem judicatam, ſibique potius imputare debet ſi non exigat. Si tamen rurſus de fruſtratione injuſta condemnari conſtiterit, poterit victor petere ſibi uſuras adjudicari fruſtrationis factæ poſt rem judicatam etiam ab illius datâ; quoniam induciæ illæ quadrimeſtres, *l. 1. C. de uſur. rei jud.* nunquam fuerunt apud nos in uſu. [Rurſus ad majorem declarationem, quantum ad quantitatem uſuræ, oppono quòd nimis excedat, quia de jure ſi pecunia dotalis infra annum ſoluti matrimonii non reſtituatur, non currit, niſi trientalis uſura, & adhuc non incipit ſtatim à ſoluto matrimonio, ſed poſt annum tantùm, *l. unica §. exactio. C. de rei uxor. act.* Nos igitur Galli qui videri volumus jure civili modeſtiores in uſuris, non deberemus ullo caſu majorem admittere uſuram jure civili, ut ſuprà. Et ſic videtur inconveniens quòd in *d. Areſto* duabus unciis major admittatur, & adhuc à die ſoluti matrimonii. Reſponſum ſpeciale eſt in caſu *d. §. exactio*, non ob favorem conjunctionis perſonarum tantum, quia licet loquatur in marito debitore, tamen idem in quovis extraneo ejus hærede, ſi morte viri ſine liberis ſolutum eſt matrimonium: ſed ſpeciale eſt propter tria, quæ ſimul ibi concurrunt. Primum, quod uſura currit ex ſola mora legali & irregulari ſine alia interpellatione. Secundum, quod non ſolùm, pro nummis, & aliis fungibilibus, ſed etiam pro ſpeciebus mobilibus, vel ſe moventibus ad earum æſtimationem, quod aliàs inſolens eſt, & reprobatum in jure, *l. 3. in fin. de uſuris.* Tertium, quod nihilominus eorumdem mobilium, quorum uſura exigitur, fructus etiam, & reditus

exiguntur; puta, vecturæ navium, & jumentorum,& operæ ſervorum : non tamen eorum fructuum uſuræ: & ſic ibi ſolvitur uſura, ſine uſu, quod eſt inauditum, & nullibi aliàs habetur in jure: & ſic ibi non tam eſt ſpecialitas levioris uſuræ quàm ſpecialitas gravioris pœnæ, in non reſtituentem dotem infra tempus legitimum : unde dico quòd ille textus procedit, ſi vidua, vel ejus hæres, eam pœnam eligere velit, omiſsâ propriâ & regulari uſurâ. Cùm enim vetus rei uxoriæ actio eſſet bonæ fidei, & ſic ſaltem ex mora regulari in nummis venirent uſuræ legitimæ, videlicet ante *d. l. eos* conſuetæ in regione, non excedentes beſſem: & poſt *l. eos.* ſemiſſes, cujus actionis omnis prærogativa transfuſa eſt & cumulata, in actionem ex ſtipulatu in favorem dotium, *d. l. unica.* Non eſt intelligendum, correctam veterem naturam rei uxoriæ actionis, ſuper uſuris communibus, nec denegari quod omnibus bonæ fidei contractibus conceditur. Unde ſi vidua, vel ejus hæres, omiſsâ proviſione uſuræ, vel *d. §. exactio*, velit petere uſuras communes, videlicet ſemiſſes poſt annum, debet admitti de jure. Quod poteſt eſſe utile, ſi tota dos, vel major pars conſiſtat in nummis, ſed tunc reliquorum corporum, vel ſpecierum nullas uſuras exigere poterit, ſed fructus ſeu reditus dumtaxat, prout jure antiquo, *l. videmus §. de uſur.* nec poterit dividere proviſionem, ſeu pœnam, *d. §. exactio*, qui hodie quantum ad illam pœnam, non eſt in uſu: & ſic ſub noſtro quincunce multò parciùs admittimus uſuras quàm de jure civili, ut in *d. Areſto.*]

538. Aliud Areſtum à paucioribus annis latum. Duabus puellis dotis causâ legata erant viginti millia à potenti domino extraneo, hæredes autem per viginti annos litigando fruſtraverant: unde petebantur uſuræ pro intereſſe interuſurii, aliquot claſſibus Senatus congregatis adjudicata fuerunt ultra ſortem duo millia dumtaxat pro mora & intereſſe viginti annorum: quæ recidunt ad rationem ſemuncialis uſuræ, quæ in ducentis tantum annis æquat ſortem, nec eſt niſi octava pars trientalis uſuræ, de qua in *l. ult. in fin. Cod. de jur. dot.* Sed ex multis gravibus cauſis motus fuit Senatus ad ita temperandum. Tum quia ab eo, qui ex liberalitate ſua convenitur, vel ejus hærede non debent exigi uſuræ, nec ſi Reipublicæ quidem debeatur *l. liberalitatis, de uſur.* igitur multò minus in privato. Et licet in Republica ſpecialiter ſtatutum ſit, ut poſt juſſum judicis, & tempus ab eo præfixum, infra quòd ſine alio incremento ſolvi poſſit, poſtea currant uſuræ, ſed leviores & trientales dumtaxat, *l. cum quidam, in fin. de uſur. l. 1. de pollicit. l. legatum de oper. publ.* tamen non eſt ſtatutum in privato, & ſic in eo ſtat regula non exigendam uſuram. Legatum autem eſt quædam donatio & liberalitas per locum à definitione: & quamvis in legatis ſtatutum ſit à die moræ currere uſuras juris communes, ſcilicet ſemiſſes, *Cod. de uſur. & fruct. legat.* per *totum*, & extra teſtamentum in liberalitate inter vivos facta per extraneum cauſâ dotis, ut currant trientes poſt biennium contracti matrimonii, & ejus onerum ſuſceptorum, ſine alia interpellatione, *l. fin. §. præterea Cod. de jure dot.* tamen quia propter deſuetudinem dictarum legum, quæ etiam apud nos, quantum ad uſuras, nunquam fuerunt in uſu in ſui forma, parum fuerunt in conſideratione in dicto Areſto. Cùm igitur ſtaret ea magna ratio temperandi, quòd ex liberalitate conveniuntur, item quòd ab initio litis nunquam facta erat mentio de uſuris, & durum eſt non præmonitos, alioquin moratores, ex inopinato multum uſuris implicari: tum quia fortè actrices non nupſerant ab initio litis, ſed diu poſt, vel non ſatis diligenter litem ſunt proſecutæ.

539. Difficilius enim & parcius adjudicandæ ſunt uſuræ ei, qui diu interpellare ceſſavit, ne fortè calliditati eorum indulgeatur, qui exigere differunt, ut uſuræ augeantur: non enim propter lucrum petentium, ſed propter moram non ſolventium infliguntur, *l. cum quidem, §. ſi pupillo. in fin. de uſur.* Et adverte circa *d. §. præterea*, quòd Bald. ibi in princi. malè intelligit illum textum de reditu temporali, quandiu durabit matrimonium, quia ſi eſſet talis reditus promiſſus, reliqua non eſſent acceſſio nec uſura, ſed ipſum principale, & ſic omnino integrè deberentur, non poſt biennium, nec ad trientem centeſimæ, ſed ex initio contracti matrimonii & impletæ conditionis, *leg. tali de jur. dot.* & ſic Bald. multum erravit. Debet ergo intelligi de reditu perpetuo dato ſeu remiſſo, non ad tempus matrimonii, ſed in perpetuum & abſolutè, prout ibi dicitur de fundo. Idem de aliis reditibus ibi expreſſis. Pariter verbum (*quæſtum*) in eodem textu malè exponit ibi Accurſ. pro eo quod donator lucrari poſſet, licet hoc ſequatur Roman. *conſil. 512. col. 5.* ſed debet exponi & intelligi de fructibus, vel reliquis fundi, vel reditus perpetui in dotem dati. Et ſic eſt ſpeciale favore dotis, quòd contra liberaliter donantem veniant fructus & obventiones rei donatæ poſt biennium matrimonii & onerum ſuſceptorum, ſine alia interpellatione vel mora: ſimiliter ſpeciale in dictis uſuris levioribus. Sed hodie *dict. §.* exolevit, quantum ad uſuras, tametſi leviores, per prædicta, ſed non quantum ad fructus & cauſam rei: quia deſuetudo non reſpicit niſi formam uſurarum juris civilis, nec hujus levis eſt, ſed magna ratio, quia fructus & cauſa rei ſunt acceſſio favorabilis, *l. 1. de uſur.* quæ etiam reſpectu debitoris non dicitur pœna, ſed rei perſecutio, *l. præterea de rei vendicat. l. reſtituere de verb. ſignif.* Contrà uſura, quantumcunque modica, ſemper eſt acceſſio odioſa, & reſpectu debitoris pœna dicitur, *l. Caius l. Seia de uſur. l. penult. & final. de nautico fœnore.* Et ſic permaximè refert inter acceſſionem fructuum rei debitæ & acceſſionem uſurarum, vel interuſurii pecuniæ debitæ.

540. Ex prædictis habes duo exempla, in quibus juſta cauſa & æquitas ſubeſt rationem interuſurii haberi, videlicet venditionem re tradita, & dotis promiſſionem ab eo qui dotare tenetur, vel aliquid accipit, puta ceſſionem hæreditatis ut dotet: & è diverſo duo exempla, in quibus non habetur ratio, videlicet mutuum & donatio. Quanquam non ſit opus exempla negativa colligere, niſi methodi gratiâ, quum non ſit locus affirmativæ, niſi & quatenus conſtet juſtam cauſam & æquitatem ſubeſſe, ut in duobus primis exemplis & ſimilibus. Et ſufficit primum exemplum venditionis excutere, ut reliqua plana ſint. Cùm igitur in venditione occurrant quatuor, ex quibus æquum eſt uſuram pretii venditori, qui implevit, deberi, videlicet res, pretium, fructus rei, & fructus ſeu commoditas pretii, quæ abſunt venditori, & adſunt emptori, quæritur primò, an horum quatuor concurſus requiratur? Reſpondeo non, quoniam quatenus venditor repetit vel conſequitur ab emptore æſtimationem fructuum pro tempore moræ, non cenſetur petere uſuram, nec æſtimationem interuſurii, ſed rei perſecutionem: quia fructus illi pro tempore moræ non erant debiti emptori; ſed ſpectabant ad venditorem, qui non tenetur interim fundum tradere, & gratiam traditionis faciendo, poterit juſtè ſtipulari rationem ſibi reddi fructuum, donec ſolutum ſit, quemadmodum juſtè poteſt emptori fundum eouſque locare, *l. ſicut emptio. cum leg. ſeq. ff. locati.* Et ſic uſque ad concurrentiam horum fructuum nullo modo eſt uſura, ſed rei perſecutio. Amplio primò, quantumcunque fructus excedant, etiamſi rationem centeſimæ ad pretium excedant: ut ſi venditori placuerit, vel fortè teſtamento gravatus fuerat, certo viliſſimo pretio vendere. Ut enim non tenetur vendere, nec tradere niſi præſenti pecunia, ita ſi gratiosè traditionem anticipet, poteſt ſibi cavere de integris fructibus, quantacunque ſint, nec poteſt dici uſura:

Digitized by Google

imò quantò magis excedunt, tantò majòrem gratiam factam eſſe emptori apparet vendendo. Idem ſi vendidit juſto pretio, ſed illis annis caſu fortuito accidit fructus ſupra modum valere & exuberare. Secus ſi exceſſus fructuum accideret ex ſingulari induſtria emptoris; quia licet ſit in mora, non tamen debet venditor lucrari commodum induſtriæ emptoris, prout ſuprà *num.* 492. ſed ſatis eſt quòd conſervetur indemnis per retentionem fructuum, quos veriſimiliter venditor percepiſſet, vel per legitimam uſuram, hoc eſt congruam compenſationem interuſurii pretii dilati, quatenus fructus fundi traditi ad hoc non ſufficerent.

Declaratio l. ſicut emptio, locati.

541. Amplio ſecundò, etiamſi tradens dominium abſolutè tranſtulerit, quamvis tunc quidem contrarium velint, & nominatim Alexand. *conſil.* 119. *conſil.* 120. *conſil.* 121. *lib.* 4. *conſil.* 121. *lib.* 5. Cæpol. *cautel.* 173. Socin. *conſil.* 176. *lib.* 2. quod repetitur *conſil.* 103. *lib.* 4. ſed ineptiſſimè: quia transferens dominium & proprietatem, plus juris & commoditatis dat, & majorem gratiam facit, quàm ſimpliciter tradens vel locans, dominio retento. Patet, quia vel proprietatem pignori dare licere fructus eſt, *l. fin. de uſuris.* Ergo hæc transferens tantò juſtius ſibi de fructibus cavere vel uſuras ſtipulari poteſt, & ſic hæc ampliatio præpoſterè ſcripta eſt. Debet enim ſcribi, etiamſi tradens dominium non tranſtulerit, ſed ſimplicem detentionem, ut ſic implicet caſum minus dubitabilem, & explicet dubitabiliorem. Cæterùm ut jacet, clarè probatur in *dicta leg. ſicut emptio, locati*, quamvis Alexander in conſiliis præfatis ridiculè nitatur illum textum in oppoſitum (videlicet quando retinetur dominium) retorquere: & peſſimè. Patet, quia ſi locator non obligatur ut ibi, ergo præſupponitur quòd venditor idemque locator dominium & poſſeſſionem tranſtulerat, & ſic ab omni traditione & patientia fruendi liberatus erat: alioquin ſi dominium & poſſeſſionem ſibi retinuiſſet (ut vulgò gloſſ. & Doctores putant) tametſi ob perfectam conventionem venditionis periculum ſit emptoris, *l. neceſſariè, de pericul. commodo, rei vendit.* tamen ſemper remanet obligatus ad præſtandum patientiam fruendi & uſum domus ſuæ quam poſſidet, imò etiam ad faciendum uti frui, quæ eſt tota obligatio locatoris, ut ſuprà *num.* 442. & ſi non eſſet verum, locatorem non obligari, prout ibi abſolutè negat textus. Benè verum eſt, quòd ob periculum tranſlatum ſtrictius & firmius hîc obligatur conductor: quia etiam re caſu fortuito perempta, tenebitur eamdem mercedem continuare, donec pretium ſolverit, ut ibi etiam ſentiunt gloſſ. & Doctores & in hoc benè (ſalvo eo quod dicam in *fi. num. ſequentis*) ſed non ſequitur locatorem minus obligari, quandiu dominium & poſſeſſionem habet.

542. At interim non advertunt Doctores ſeſe non ſolùm contra textum legis, ſed etiam contra ſeipſos incautè pugnare, dum negant venditorem poſſe percipere fructus vel penſionem de re non amplius ſua: atque ideo reſtringunt, *d. l. ſicut emptio*, ut loquatur quando locator dominium & poſſeſſionem retinuit, idque contra textum *d. l.* ut dixi. Et tamen fatentur mercedem, donec pecunia ſolvatur, continuandam, ſi domus vel fundus perierit, quod eſt deterius, quàm ſi ſtaret & remaneret in dominio locatoris: tum quia re perempta, non ſolùm percipiet venditor penſionem de re non ſua, ſed de re quæ non eſt in rerum natura, & debitori periit: tum quia re ſtante, ſive ſit in dominio venditoris, ſive emptoris, penſio illa non ſolvitur damno emptoris, ſed de fructibus rei, ſive penes venditorem, ſive penes emptorem exiſtentis: ſed ea perempta, oportet emptorem eam penſionem ſolvere de ſuo, & cum ſuo damno & detrimento. Et ſic tunc clarum eſt quòd ea penſio jam non ſolùm præſtatur ob ſolam & ſimplicem dilationem pretii (cùm non habeat amplius aliud objectum) ſed etiam præſtatur cum mero damno debitoris: & tamen fatentur licitè abſque uſura percipi hoc caſu, ubi longè major & intenſior & extenſior eſt ratio uſuræ, quàm re in dominio emptoris ſtante, de cujus fructibus ſolvatur, & ubi uſuram eſſe ridiculè & præpoſterè contendunt; & hæc obiter de intellectu, *d. l. ſicut emptio*, ſatis. Adverte tamen ad id quod dixi, re peremptâ, eandem mercedem deberi donec pretium ſolvatur: debet enim limitari primò, ut procedat in venditione non ſimulata, & pignoratitia, aut fraudulenta, ut ſuprà *quæſt.* 56. Secundò, ut deinceps penſio non poſſit excedere rationem quincuncis pretii, etiamſi re vili vendita fructus multum excedebant, quos æquabat penſio, quod toleratur ad concurſum fructuum: ſed quocunque modo, etiam re ſtante, fructus ſint minores, non poterit tunc penſio quincunces pro eo tempore excedere.

543. Amplio tertiò, etiamſi venditor dilationem pretii ſolvendi dederit, quamvis tunc aliqui contrarium teneant, ut Socin. *conſil.* 179. *lib.* 2. *conſ.* 88. *lib.* 4. Jacob. Almain. & alii in 4. *ſent. di.* 15. *quæſt.* 2. ſed ſtultè, quia data dilatione, juſtior eſt ratio ſortem non eſſe ſterilem, quàm cum exigi poteſt, ut ſuprà *num.* 530. Melius hanc ampliationem tenent Paul. in *l. Iulianus*, §. *offerri de act. emp.* Alex. *conſi.* 121. *lib.* 5. Sed adhuc melius dicendum quòd hæc ampliatio eſt ut præcedens præpoſterè ſcripta, debebat autem ſcribi (etiamſi non ſit dilatio data) quoniam ea data, minus eſt dubii & major ratio admittendæ uſuræ. Amplio quartò, etiamſi venditor numquam dominium, nec poſſeſſionem habuerit; ſed habere poterat, & debebat, ſi nomen, vel actionem, non alienaſſet: quamvis aliter velit Phil. Dec. *conſ.* 183. *ad fin.* & malè ut ibi tetigi. Concluſio ſic ampliata limitatur, ſi venditor carius vendiderit ob dilationem pretii: quia tunc ea pendente, non poteſt fructus nec eorum partem retinere, & multo minus aliam uſuram exigere: quia tenetur purè tradere, & ſic duplicem uſuram capiendo, compenſationem ejuſdem dilationis acciperet, quod non eſt ferendum. Sed dilatione lapſa procedet concluſio in futurum, dummodo augmentum illud pretii non excedat commodum lapſæ dilationis, ſeu fructuum temporis lapſi.

544. Ex prædictis autem duabus noviſſimis ampliationibus patet quam ſtultè & imperitè poſt Antonin. & Bapti. & alios, ſcripſerit Gabriel Biel. in *quart. ſentent. diſtin.* 15. *quæſtio.* 11. *col.* 17. illicitum & uſurarium eſſe, quòd venditor fundi traditi dilatione data ſolutionis pretii, habeat interim fundum venditum in pignus, & faciat ſuos fructus. Et ridiculæ & ſophiſticæ ſunt rationes quas adducit: prima, quòd accipiat pro dilatione ſolutionis, imò hoc juſtius, quam ſi non eſſet data dilatio. Secunda, quòd fundus traditus non eſt venditoris, ſed emptoris; ſed certè fructus ſunt venditoris, aut ei debiti donec ſolvatur. Tertia, quòd periculum eſt emptoris: ſed certè id eſt etiam ante traditionem, *d. l. neceſſariò*, nec venditor hos fructus accipit ob tranſlationem periculi, quæ eſt de natura contractus: ſed quia non tenebatur perceptionem fructuum dare. Quarta, quòd hoc pactum reſolvitur in mutuum, quia idem eſt, ac ſi emptor recipiens fundum, eodem inſtanti ſolviſſet pretium, quod rurſus venditor eidem mutuaſſet: quo caſu nihil poſſet percipere, ergo nec iſto caſu. Addunt Canoniſtæ ubique de ſuo capite, tam in lectionibus, quam in conſiliis, quòd jus ita fingit: Theologi verò ſcholaſtici non dicunt jus hoc fingere, ſed in 4. *ſentent. diſtinct.* 15. *quæſt.* 2. & ubique dicunt, quòd eſt mutuatio & uſura virtualis & æquivalens, licet non formalis. Et idem cenſent quod in formali mutuo & uſura, ita ut neſciam utrum à Canoniſtis, an à Theologis primùm hoc quartum ſophiſma inventum ſit:

Error Gabri. Biel.

utcumque ſit, adeo futile eſt, ut nec mereatur in eo genere poni, quòd meritò ſuggillat Juriſconſultus, & cavillationem interpretatur, in *leg. ea eſt natura, de regulis juris*, longè enim alia eſt ratio hujus pacti, alia mutui. Mutuum enim non eſt negotiatio, ſed officium, nec niſi re fungibili contrahitur: at hîc non agitur de officio, ſed de negotiatione, nullaque fit numeratio rei fungibilis. Venditor non certat de officio mutui, nec de aliquo mutuo quovis modo dando, cùm ipſe potius egeat accipere mutuum: quod ſi commodè inveniret, veriſimiliter, & utplurimum fundum non venderet, ſed ea gratia uteretur: certat autem de juſta & æquabili negotiatione. Ut autem licitè vendit fundum juſto pretio, ita quandiu ſolutio differtur, juſtè retinet, & fructus ſuos facit, vel ſi gratioſè traditionem & dominii tranſlationem anticipet, juſtè de retentione vel æquipollenti compenſatione fructuum paciſcitur. Omitto quòd Sophiſtæ iſti verbis legem imponunt, dum admittunt illud pactum, ſi venditor interim re tradita dominium reſervet, imò caſum juſtiorem pro dubitabiliori præpoſterè more ſuo damnant.

Error Panorm.

545. Pariter ex his apparet malè conſuluiſſe Panorm. *conſil.* 5. *lib.* 1. in hac ſpecie, Sempronius domum ſuam locavit Titio in octo annos pro ſex florenis annuis, & ſtatim per alium contractum vendidit eidem Titio dictam domum pro centum florenis, quos faſſus eſt recepiſſe. Tamen Titius alio ſeparato inſtrumento faſſus eſt pretium debere, quod promiſit ſolvere infra octo annos, & interim ſolvere dictos ſex florenos annuos juxta locationem, ita ut poſſet dictum pretium ſolvere per particulares ſolutiones, & pro rata pretii ſoluti diminuere dictam penſionem, quam Titius ſolvit, & non aliud per octo annos. Quibus lapſis, & ſic finita locatione, Sempronius petit pretium: Titius autem vult in ſortem imputare quadraginta octo florenos, quos ſolvit pro dictis octo annis, & offert quinquaginta duos florenos pro reſiduo pretii, quia dicit penſionem illam fuiſſe uſurariam pro uſura ſeu dilatione centum florenorum. Sempronius replicat quòd pretio non ſoluto dominium non fuit tranſlatum, ideo poteſt exigere penſionem pro uſu domus ſuæ, nec tenetur imputare in pretium. Conſultus Panorm. decidit pro emptore, quia dominium erat tranſlatum, ex quo fides habita de pretio, & ſic receſſum à contractu locationis, *l. fin. quis de acquiren. poſſeſſio.* Sed hoc non valet, quia quemadmodum dominus commutabilis, vel ratione alicujus juris deficientis, vel etiam defuturi poteſt emere rem ſuam; textus in *l. exiſtimo de contrahen. empt.* ita dominus rem ſuam conducere, vel ratione nudæ poſſeſſionis, textus in *l. ſi aliquam rem de acquirend. poſſeſſio.* Igitur multò magis propter uſum vel commoditatem fructuum, quæ alioquin ad alium ſpectat. Unde quemadmodum proprietarius poteſt conducere rem ſuam ab uſufructuario, vel dominus & poſſeſſor ab habente nudam ſervitutem habitationis, *§. penult. Inſtitut. de uſu & habitat.* ita cùm venditor tradens rem, nondum ſoluto pretio, poſſit quam vult legem quouſque apponere, & fructus vel æquipollens donec ſolutum ſit, reſervare *l. legem Cod. de pactis*, poteſt hoc reſpectu locare emptori domino facto. Non obſtat *dicta l. ſi quis ante*, quia intelligitur data repugnantia, ut ibi gloſſ. & omnes Doctores tenent, aliàs non impeditur locatio: ergo nec hîc, cùm nihil hîc repugnet *per prædicta.* Et ſic non eſt verum quòd Titius ſolverit indebitam penſionem, & multò minus quòd ſit in fraudem uſurarum. Verum eſt quòd hæc locatio facta eſt propter dilationem pretii: quia dilatio eſt ejus occaſio, & cauſa ſine qua non: ſed tamen hoc caſu ſolutio penſionis non fit immediatè propter dilationem, nec propter interuſurium pretii, ſed propter conceſſam perceptionem fructuum & fruitionem domus.

Quando dominus poteſt conducere rem ſuam.

546. Et ſic hæc penſio nullo modo eſt uſura, nec acceſſio pretii, ſed æquè principalis compenſatio fructuum, quæ ſunt alia vera ſors, ſpectans ad venditorem, & non ad emptorem, quandiu non ſolvitur. Igitur ſi penſio non excedat fructus, nullum prorſus eſt vitium, & eſt caſus de indubitabili. Et ſic Panorm. peſſimè conſuluit: nec opus eſt reliquas ejus rationes proſequi, quæ ex prædictis ſatis confutantur. Dico tamen, quòd ſi penſio conventa excederet communem æſtimationem mercedum dictæ domus, tunc eſſet reducenda, ut non excederet viceſimam partem pretii conventi & debiti in anno, puta ſi domus non valet ultra centum, & merces domus communiter non valeat ultra tria vel quatuor annua, tunc hæc penſio conventa ſex florenorum debebit reduci ad quinque florenos, & hoc ne qua fraus fiat legitimæ huic uſuræ, ſeu congruæ noſtræ taxationi interuſurii, ut mox dicetur. Habes ergo, quòd quatenus id, quod ob dilationem pretii penditur, concurrit cum fructibus rei traditæ, nullo modo eſt uſura, nec ſpectat ad negotiationem fœneratoriam, nec principalem, nec incidentem, ſed eſt vera rei perſecutio & compenſatio ſortis cum ſorte. Sed quid ſi res vendita & tradita non eſt fructifera, vel nullos interim (puta ob calamitatem illius temporis) affert reditus? Reſpondeo: tunc ſi quid venditor ob dilationem recipiat, eſt vera uſura, non compenſatio ſortis cum aliqua ſorte reali, ut in præcedentibus, ſed ſimplicis interuſurii compenſatio: unde non poterit præfatam rationem quincuncis uſuræ excedere.

Fructus ſunt ſors.

547. Concludendo ergo in hac materia diſtinguo: Aut venditor pactus eſt de certo interuſurio ſucceſſivo, aut non. Primo caſu valet indiſtinctè, uſque ad concurſum fructuum pro rata pretii reſtantis: deficientibus verò fructibus, vel ſi non aſcendant rationem quincuncis pretii, valet uſque ad quincuncem, non ultra, ut ſuprà *quæſt. 27. in fin.* Amplio primò, ut non ſit audiendus emptor, etiamſi probare velit, venditoris vel ejus hæredis aut ceſſionarii non interfuiſſe: quia ſemper ſua intereſt nomen ipſum, hoc eſt obligationem pacti valere, ut illud vendere vel cedere poſſit. Et omnino ſatis eſt, quòd ſi pecuniam tempeſtivè habuiſſet, potuiſſet quocunque modo utilius diſponere, *l. cùm res in fi. de leg.* 1. quæ facultas per moram & fruſtrationem injuſtam emptoris ſublata eſt: ceſſionarius autem eodem jure quo cedens uti poteſt, etiam circa uſuras, *l. Herennius de uſur.* Amplio ſecundò, ſive res vendita ſit mobilis vel immobilis vel incorporalis. Amplio tertiò, etiamſi res vendita facile perire poſſit, ut equus qui locari ſolet: quæſtionem tamen facit quòd non ſolum pretium, ſed etiam equus ſtat periculo emptoris, & periculum equi eſt conſiderabile, utpote in proclivi, per notata ſuprà *quæſt. 3. num.* 100. Verùm ſicut venditor interim poteſt equum retinere, & mercedes lucrari, periculo nihilominus ſtante penes emptorem ex natura contractus, ita poteſt tradere ſub hac lege, vel ſi ſimpliciter tradiderit, deinde mora fiat, atque ad concurſum earundem mercedum uſuras petere, etiam citra pactum, vel eas ſtipulari uſque ad concurſum mercedis vel quincuncis uſuræ. Fallit in mercatore vendente merces non in cumulo ad negociandum, ſed minutatim ad uſus hominum, etiamſi conſtet quòd juſtum pretium non exceſſit. Ratio eſt propter nimis frequentem & promiſcuam neceſſitatem mercium: & ſic de facili contingeret mercatores abuti, & omnes ferè reliquos homines infinitis uſuris paſſim implicari, quæ eſt juſta cauſa contractus principalis aliàs juſti inhibendi, ut ſuprà *quæſt.* 22. quantò magis fœnoris acceſſorii? Et hæc hactenus, ut non incipiat currere ſtatim ab initio, ſed poſt aliquod notabile tempus, puta poſt ſemeſtre vel annum, puto valere, etiamſi ſors exigi poſſit.

Summa.

Mercator.

Digitized by Google

Mora irregularis. 548. Secundo caſu principali, ſit duplex concluſio, prout duplex mora. Prima, quòd ex ſimplici mora irregulari licet admittamus acceſſionem fructuum, prout de jure, ut uſque ad earum concurrentiam, non tamen acceſſionem uſurarum, ſine ratione ſolius interuſurii, & meritò, tum ne ignorans, vel qui fortè putat ibi (ut plerumque ſolet) indulgeri, & de facultate creditoris confidit, uſuris implicetur: tum quia creditori imputatur, quod ſaltem non interpellavit nec urſit. Præſumitur enim quod ſi interpellaſſet, recepiſſet, & nullo modo interpellando vel poſt interpellationem moram remittendo, præſumitur nondum indigere, ideoque malle pecuniam interim ſtare ſervarique periculo debitoris. Ampliatur etiam, ſi creditor ſit minor vel pupillus, etiam habens cui ſolvi poſſit, ut in *l. cùm quidam §. ſi pupillo, de uſur.* non enim apud nos, quantum ad uſuras, ſervantur illa jura de mora irregulari privilegiata, de quibus ſuprà *num.* 305. Secunda concluſio, quòd ex vera ſeu regulari mora, per congruam vel extrajudicialem interpellationem, *ut ſup. num.* 32. contra emptorem veniet acceſſio non ſolum fructuum, ſed etiam uſurarum & ſimplicis interuſurii, prout de jure, abſque alia modicatione, quoad fructus, ſed ſub triplici modificatione circa uſuras.

Mora regularis. 549. Prima, quòd non habent certam uniformem taxatam quantitatem, prout de jure ſemis: ſed prout à judice ex bono & æquo pro circunſtantiis totius caſus ſubjecti arbitrabuntur, & nunquam ultra, ſed regulariter citra quincuncem. Secunda, quòd ex brevi tempore, puta trimeſtris vel ſemeſtris, non de facili æſtimantur, ita quòd ad vitandam uſuram licebit purgare moram, etiam regularem, infra modicum tempus judicis arbitrio: quia in mora modici temporis non cenſetur damnum conſiderabile, *l. ſi debitori de judiciis*; ſed caſu quo mora infra breve tempus non purgetur, non fiet detractio temporis infra quod purgari potuit argumento *l. ſancimus Cod. de fidejuſſoribus*: facit ſuprà *quæſt.* 13. *num.* 165. Tertia, quòd rarò ſolent judices adjudicare per dinumerationem temporis, & rarius pro tempore futuro, licet ex cauſa poſſint, ut ſuprà *num.* 552. Sed crebrius ſolent pro præterito tempore tantum certam ſemel taxatam ſummam adjudicare, magis per modum intereſſe, quàm per modum uſuræ, & benè faciunt: tamen ſi non appareat aliud quàm promiſcuum interuſurium, non debet ea taxatio pro eo tẽpore excedere rationem quincuncis, ſaltem ſi circunſtantiæ negotii urgeant augendum quincuncem, non debet modus legalium uſurarum excedi. Et ſic reprehendendi ſunt imperiti quidam judices, qui tametſi videri velint uſuras abominari, nec de eis judicium dare, nomine tamen ejus quod intereſt, ratione ſimplicis moræ & interuſurii, extra caſus & probationes intereſſe caſualis, longè majores ſummas adjudicant, quàm de jure liceat, & quàm ſit legalium uſurarum modus. Cæterùm licet mercator res quandoque ob vitandam occaſionem frequentis abuſus ſint cæteris deterioris conditionis, quantum ad uſuram conventam, ut nuper dictum eſt, tamen quantum ad uſuram ex vera mora æſtimandam judicis officio, non ſunt deterioris, ſed melioris conditionis: facilius enim & plenius eis arbitratur, quàm non negotiantibus, per notata ſuprà *num* 30. & ceſſant inconvenientia nimiæ frequentiæ & abuſus uſurarum, cùm totum pendeat ab officio judicis. Et ſic concluſa eſt hæc materia circa actionem ex vendito, ex qua facilè colligi poteſt quid in reliquis. Quædam tamen occurrunt circa declarationem & modificationem præcedentium, quæ diſcuſſione indigent, ideo melius per quæſtiones ſeorſum traduntur. *Iudices.*

Emptor in mora, re tradita. 550. Primò itaque occurrit quæſtio, pone fundum ferentem centum annua vaniſſe tribus millibus, & traditum eſſe non ſoluto pretio, utrum venditor poſſit repetere fructus eorumve æſtimationem communem, & ſimul uſuras quincunces pretii, ſaltem pro tempore veræ & regularis moræ? Et primò videtur quòd non poſſit petere aliquam acceſſionem ultra valorem dictorum fructuum: quia pro tempore quo integros fructus eorumve æſtimat onem percipit, non cenſetur tradidiſſe, nec impleviſſe, & ſic nullas omnino uſuras pretii petere poteſt. Jura etiam, quæ dicunt uſuras deberi ab emptore, loquuntur in eo demum, qui re fruitur & fructus percipit, textus in *l. Iulianus, §. ex vendito*, ibi *nam cùm re emptor fruatur, æquiſſimum eſt de act. empt. l. curabit*, ibi *emptorem qui nactus poſſeſſionem fructus percipit Cod. eo.* ſed ſi reddat fructus, non videtur frui, nec eos percipere: ergo nullas pretii uſuras debere poteſt. Imò tunc non ſolùm jura non aſtringunt eum ad uſuras, ſed negant deberi, & iniquum eſſe ab eo exigere diſertè exprimunt, in *leg. liberalitatis, in fi. de uſur.* In contrarium videtur quòd poſſit ultra æſtimationem fructuum petere uſuram quincuncem totius pretii. Patet, quia venditor, qui vendidit rem fertilem, non debet eſſe deterioris, ſed melioris conditionis, quàm ſi vendidiſſet rem infrugiferam: ſed vendens & tradens rem infrugiferam, poteſt pro tempore veræ moræ petere totius pretii uſuram quincuncem, vel aliam à judice arbitrandam, quæ eſt mera uſura. Ergo ſi eadem res fructus afferat, non minorem uſuram exigere poterit, & nihilominus fructuum æſtimationem: quia non ſunt uſura, ſed rei perſecutio, ut ſuprà *num.* 540. Breviter dicendum quòd fructus debent imputari in uſuras, ſi petantur, & uſuræ in fructus, quatenus concurrunt, nec poſſunt utraque peti, niſi quatenus alterum excedit: quia ratione ejuſdem non debet exigi duplex acceſſio, ut ſuprà *num.* 124.

551. Fructus autem ſunt vera acceſſio, ſicut & uſura, *in rub. de uſur.* & in *leg. uſuræ vicem fructuum obtinent.* ubi clarius probatur quòd uſuræ ſuccedant in locum fructuum, nec debent à fructibus ſeparari, id eſt tanquam ſeparatum debitum per ſe exigi, ſine deductione in fructus: & ita debet *d. lex* ſatè intelligi. Non enim intendit æquè favere uſuris, ſicut fructibus, nec quòd debeantur ubicunque jura dicunt fructus deberi: id enim eſſet per ſe iniquum & correctorium, *leg.* 3. *§. cæterum eo tit.* & infinitarum aliarum legum. Sed vult dicere quod uſuræ fructuum loco ſubrogantur, ideo non debent ab his ſeparari, nec ſeorſum exigi, ſed in fructus, ſi qui ſunt, compenſari, facit *lex emptor prædium, in princip. de rei vendic.* Et ſic *d. l. uſuræ vicem*, non venit ad ampliationem, ſed ad reſtrictionem uſurarum. Fructus ergo quanticunque ſint (niſi ex ſingulari induſtria emptoris vel novo augmento ſuo ſumptu facto, per ea quæ dixi ſuprà *num.* 492. & in *conſuet. Pariſ. §.* 1. *gloſſ.* 5. *num.* 84.) & ſumma quam venditor communiter percepiſſet, vel eorum æſtimatio peti poſſint; & ſi exigatur uſque ad ratam quincuncis, ceſſabit uſura: ſi verò minus quincunce, poterit in reſiduo locus eſſe uſuræ, prout judex arbitrabitur, ita ut totum non excedat quincuncem, quia metæ uſurarum non ſunt impoſitæ veris fructibus, ſed benè uſuris, etiam in fructibus compenſatis vel compenſandis quatenus eas excedunt. Non obſtat primum, quia dicta jura loquuntur, quando ſtat per venditorem, qui non implevit, quominus emptor fruatur, & fructus, ſi qui ſint, percipiat. Secus poſtquam venditor plenè implevit, tradendo vacuam poſſeſſionem, & liberam diſpenendi facultatem emptori: quia tunc ſive res ſit fertilis, ſive non, debentur uſuræ pretii, *leg.* 2. *Cod. de uſur.* & ſuprà *num.* 543. Non obſtat ſecundum, quia aut vendidit vili pretio: & tunc ſi res eſt fructifera, tantò melior eſt ejus conditio, quia habebit uſuras ad valorem fructuum, licet excedant quincunces pretii: aut verò vendidit juſto pretio, & tunc quantò *Intellectus l. uſuræ vicem de uſuris.*

res eſt magis fructifera, tantò pluris vendidit. Et ſic ſatis compenſata eſt fertilitas, nec debet amplius haberi reſpectus niſi ad pretium: aliàs acciperet duplicem compenſationem de eodem, quod eſt iniquum, *l. bona fides de reg. jur. l. quia dicitur §. id agendum, de evictionibus.*

Emptor in mora ante traditionem.

552. Quæritur ſecundò, quid ſi venditor non tradidit, ſed obtulit, emptor autem in mora fuit ſolvendi, an teneatur ad uſuras pretii? Videtur quod ſic, quia per eum ſtat quominus impletum ſit per venditorem paratum: ergo ſibi impletum videtur, *leg. jure civili de reg. jur. cum vulg.* In contrarium, quia re non fruitur, ſed venditor: omnia autem jura, quæ dicunt emptorem moratorem teneri ad uſuras, loquuntur poſt rem traditam, & nominatim poſt diem traditionis, *leg. Iulianus §. offerri de action. empt. l. liberalitatis, §. 1. de uſur. l. evictis, §. poſt traditam, de evictionib. l. 2. Cod. de uſur. l. curabit Cod. de act. empt.* igitur quandiu venditor de facto non tradidit, ſed fruitur, non habet intentionem fundatam ad uſuras pretii, ſed fruitionem ipſam vel fructus, quos interim lucratur, debet ſibi pro uſuris accepto ferre. Nec obſtat quòd ſolus emptor eſt in mora, tum quia hujus moræ commodum redundat in ſolum venditorem fruentem, & fructus ſuos ſine diminutione pretii facientem: tum quia ſatis eſſe videtur, quod nolente venditore gratiam traditionis vel precariè facere, ſed jure ſuo ob moram quandiu non ſolvitur utente, non habet emptor interim facultatem fruendi, & fructus percipiendi: quod ſolum ſpectandum eſſe in quæſtione, an emptor teneatur ad uſuras, diſertè ait textus in *d. §. venditor, in fin.* Breviter dicendum, quòd hæc jura loquuntur de uſuris, quæ veniunt re ipſa vel ex mora irregulari, etiamſi non conſtat de ſpecifica & congrua interpellatione ſolvendi pretii. Reſpiciunt etiam dicta jura ipſam æquabilitatem & frequentiorem contingentiam, ſed non negant quin ante diem traditionis veniant uſuræ à die veræ & regularis moræ, poſtquam venditor expreſsè implere obtulit, & de ſolutione interpellavit congruo loco & tempore, emptoremque in mora conſtituit, idque ex regula generali, *l. mora de uſur.* quòd etiam æquum eſt, ne venditor, qui pecunia indiget, & alios fortè emptores omiſit, impunè fruſtretur. Tum quia è diverſo licet emptor non ſolverit, nec conſignaverit pretium, ſi tamen re vera congruè obtulit, & venditorem interpellavit, & in mora conſtituit, debet ex tunc habere fructus, ex eadem communi regula, licet verè non implevit, ex quo non per eum, ſed per venditorem ſtetit. Ergo idem dicendum ex parte venditoris, ſi non per eum, ſed per emptorem debitè interpellatum ſteterit, per locum à correlativis, & ne judicentur ad imparia. Venient ergo ex tunc uſuræ de jure quidem ſcripto ſemiſſes, ſed ſecundum æquiorem moderationem noſtram quincunces: ſed in has tenebitur venditor imputare fructus, quos interim percepit vel culpa lata aut levi percipere omiſit, & ſuperfluum ſi quod ſit uſurarum, petet.

553. Quòd ſi dicti fructus æquent vel excedant has uſuras, ſibi accepto feret, juxta notata in *quæſtione præcedenti*, nec ſuperfluum reddet, etiam uſuris oblatis, ſed lucratur: quemadmodum è diverſo, emptor in caſu ſequenti non reddet, ſed lucrabitur ſuperfluum emolumenti pretii. Falſa eſt autem opinio Pauli in *d. §. ex vendito*, quòd emptor poſtea ſolvendo pretium, poſſit fructus medii temporis (ſi majores ſint) petere, oblatis uſuris pretii, nec probatur in *l. fructus, Cod. de act. empt.* quam allegat: quia *d. l. fructus in prin.* intelligitur vel poſt traditionem (ut innuit mentio functionum, quæ non ſpectant ad emptorem niſi poſt traditionem) vel poſt moram venditoris: non etiam loquitur de fructibus pendentibus tempore venditionis puræ vel purificatæ, quia illi ſemper veniunt tanquam pars rei venditæ *l. fructus de rei vendic. l. fin. in fin. quæ in fraud. cred.* Cæterùm ſequentes fructus & commoda, quæ poſtea percepit venditor ante moram regularem vel irregularem, ſua fecit jure dominii. Bald. in *d. l. fructus* & in *l. 1. Cod. de bonis mater. Fabia. tract. de empt. & vendit part. 6. membro.* 5. Redeundo ad concluſionem noſtram, non obſtat quod caſu converſo, quando emptor nondum ſolvit, ſed obtulit, & venditorem in mora conſtituit, petit integros fructus ex die veræ moræ, & tamen nihil in eos imputat, nec deducit de interuſurio pecuniæ, quam interim retinuit, quia hoc eſt eò quòd pecunia fuit interim ſibi ſterilis, quippe quam ſemper paratam & in numerato habere oportuit: ſecus in venditore, ſi res vendita ſui naturâ interim fructificet.

Contra Paul.

554. Unde hæc differentia non reſpicit jus, ſed contingentiam facti & ſic non facit ullam inæqualitatem juris inter emptorem & venditorem. Patet, quia ſi conſtet emptorem nihilominus fœneraſſe eandem pecuniam, puta ſi erat in manu debitoris reditualis, qui paratus erat redimere & ſortem inferre, vel reditus continuare ad nutum dicti emptoris creditoris ſui (falſa eſt enim opinio Pauli & vulgaris in *d. §. offerri de conſignatione & depoſitione*, niſi prout dixi ſuprà *quæſt.* 39. vel ſi emptor maius aliud emolumentum ex retentione & uſu pecuniæ perceperit, & hoc conſtet, tenebitur in dictos fructus fundi imputare, & ſuperfluum tantum fructuum petere à venditore moratore, vel nihil, ſi commodum pecuniæ dictos fructus æquet vel excedat, & hoc conſtet: Non enim debet ex mora alterius lucrum facere, ſed ſatis eſt quod indemnis ſervetur, ut ſuprà *numer.* 497. Pariter è diverſo ſi res vendita non ſit fructifera, vel ſi de facto contigerit, quòd eo tempore nullos fructus ſine levi culpa venditoris attulit, petet venditor integras uſuras pretii ex die veræ moræ, in qua nullos fructus (quia nulli ſunt) imputabit: & ſic nulla eſt juris diverſitas nec inæqualitas inter emptorem & venditorem. Quòd ſi alterius mora maius alteri damnum intulerit, quam ſint fructus vel dictæ uſuræ, tunc non eſt materia noſtra, ſed materia intereſſe caſualis, in quo non ſufficit qualibet mora, ſed præmonitio & pervicacia, ut inquit textus in *l. ſi traditio, Cod. de act. empt.* & adhuc quod & quantum juſtè intereſt, probandum, ut dicemus in *tract. de eo quod intereſt.* Hæc quæſtio diligentius excuſſa videtur quam mereatur, ſed intra hos fines dilucidæ explicationis nihil nimis diligens aut excuſſum dici poteſt, quin hac diligentia pars eſt & neceſſarium [illegible] analyticæ deciſionis quæſtionis ſequentis magis arduæ, & aliarum complurium, quas prætereo.

555. Quæritur tertio, quid ſi venditor initio tradiderit pro parte, an poſſit ex tunc uſuras pretii, ſaltem pro rata partis traditæ vel fructuum ejus, petere? Videtur quod non. Primò, quia licet partem tradiderit, non tamen continuò dominium partis tranſtulit: quia non habet fidem de pretio, *§. vendita Inſtit. de rer. diviſ.* cum ergo retineat dominium totius, non implevit etiam in parte: ergo non debet uſuras partis habere. Probatur ſecundò, quia interim emptor non tenetur ſolvere pretium pro parte, nec eſt in mora, nec poteſt in mora conſtitui, ſed juſtè totum retinet, donec tota res tradatur vel offeratur, *l. fiſtulas §. qui fundum, de contrah. empt.* ergo non tenetur ad uſuras etiam pro parte, cum non ſit in mora regulari nec irregulari. Probatur tertiò, quia non ſolum emptor non eſt in aliqua mora, & ſic non debet teneri ad illas uſuras: ſed etiam tenet interim totam pecuniam paratam, ſibique ſterilem & otioſam, idque propter moram ſeu dilationem venditoris, qui tardat plenè implere. Quod ut ſit dilucidius, fac quòd emptor venditorem toto pretio oblato, interpellaverit & in

Res tradita pro parte.

Digitized by Google

morâ conſtituerit, certum eſt quod venditor ex tunc teneatur ad omnes fructus, per notata in *incident. quæſt. præſent.* & tamen emptor non tenetur ad aliquas uſuras pretii, quod interim inutile eſt emptori, facto venditoris: imò non ſolùm inutile, ſed periculo emptoris cuſtodientis pretium ſuo ſumptu & periculo, idque ob culpam vel moram venditoris. Ergo ſaltem hoc caſu debentur omnes fructus emptori libero ab omni uſura. Igitur ſi partem fundi acceperit eodem themate retento, non tenetur ad aliquas uſuras pretii pro rata partis ſibi traditæ, etiam ratione fructuum indidem perceptorum: quia etiam ſine traditione fructus totius fundi ſibi debebantur, ſine aliquibus uſuris pretii ex parte ſua. Nec obſtat quod caſu converſo, venditor qui totum obtulit, & emptorem in mora conſtituit, non lucratur interim fructus, ſed eos deducit ſuper uſuris debitis ab emptore, ut ſuprà *num.* 545. quia, ut ibi diximus, hoc tunc demum verum eſt, quando fructus percepit, vel culpa levi non percepit, aliàs ſecùs. Sed hìc ex hypotheſi emptor nullos fructus, nullum commodum percepit, nec percipere potuit de pecunia, quam interim paratam & in numerato tenere oportuit: ergo omnes fructus etiam partis ſibi traditæ lucrari debet, ſine deductione prætextu uſurarum partis pretii, quæ nullæ ſunt.

556. Non obſtat textus ſingularis in *l. fin. in fin. de fundo dotali*, per quem omnes tenent, quòd emptor, etiam morator, qui ſolvit partem pretii, debet poſtea perſolvendo conſequi totum fundum cum dimidia parte fructuum, à tempore dimidiæ partis pretii ſolutæ, vel eam fructuum partem deducere ſuper reliquo pretio, & ita Barthol. in *d. §. offerri*, & in *leg. fiſtulas, §. qui fundum.* & ibi Salyc. *de contrahend. empt* Bald. *in leg. ſi traditio, quæſt.* 11. *Cod. de act. emp.* Panorm. *conſil. 66. lib. 7.* Alex. *conſil.* 121. *in princ. lib.* 4. Corn. *conſil. fin. col.* 4. *lib.* 2. *conſil.* 150. *lib.* 4. Iaſ. *conſil.* 117. *in fin. lib.* 1. Deci. *conſil.* 110. *num.* 2. *in fin. conſil.* 543. *num.* 21. Hieron. Cagno. *repet. l. curabit. col.* 5. *C. de act. empt.* Ruger. de Mota. in *repet. l. traditionibus, gloſſ. prim. ad fin. C. de pact.* & omnes ubique: quia iſtud non videtur ita expeditum, ut vulgo putant. Et primo in *dict. leg. fin. §. fin.* non ponitur certa ſpecies & circunſtantia pacti: & ibi Accurſ. tres varias ponit, & quædam ſubaudit, ut ille textus ob incertum ſenſum & intellectum inutilis ſit ad deciſionem certorum caſuum, & multò magis ad extenſionem, juxta notata in *prima conſtit. Cod.* Secundò dici poteſt, quòd in *d. l. fin. §. fin.* verbum (*mora*) non debet intelligi de vera mora culpabili: quia non probatur ibi quòd mulier teneretur pręcisè partem æſtimationis ſolvere, ſed demum ſi vellet fundum recipere. Et ſic verbum (*mora*) debet intelligi de ſimplici ceſſatione, quo caſu communis opinio abſque dubio vera eſt, ut ſtatim dicam. Tertiò plenius dico, quòd *dict. §. fin.* non continet caſum incertum, ſed certum & nitidum, intelligendo ſecundum titulum, ſub quo ſitus eſt, ſimpliciter & ſincerè, facti ſpeciem ibi narratam conſiderando, nihil extrinſecùs ſubaudiendo vel addendo ad literam, prout fieri non debet, ut dixi in *Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 4. num. 9.*

Novus intellect. l. fi. de jur. dot. §. fin.

557. Hic eſt ergo verus τὸ γνήσιον intellectus *dict. §. fin.* quòd ibi agebatur de certo fundo dotali & proprio ipſius mulieris, utpote ſoluto matrimonio per divortium. Probo per rubric. & contextum *d. l. fin.* & quia forte tempore contractus matrimonii plura alia bona fuerant ſimul in dotem data, quę omninò forent reſtituenda, quare vel ob quamlibet aliam cauſam tempore contracti matrimonii ſpecialiter ſuper hoc fundo pactum fuerat, quod ita demum redderetur mulieri, vel ejus hæredi, ſi ejus æſtimationem ſolveret: poſtea ſoluto matrimonio per divortium, mulier ſtatim ſolvit partem æſtimationis, quæ intelligitur dimidia. *l. nomin. §. portion. de verb. ſign.* dum reliquam partem ſolvere differret, dubitatū eſt de fructibus, quos interim vir percipiebat, an cederent in totum lucro viri, an verò pro rata, an verò forent in totū mulieri reſtituendi. Et Labeo quidē opinabatur totum ad virū ſpectare, quod erat valde inſulſum, cum fundus jam non eſſet viri, ſed mulieris, quæ inſuper mediam æſtimationis partem jam ſolverat. Ideo Iacobus hoc corrigit, & mediam viam eligendo rectè cenſet, virum retinere & lucrari poſſe fructus pro rata ęſtimationis non refuſæ, reſiduum autem mulieri reſtituendum. Et ſic vir non facit partem fructuum ſuam mero jure, cum nec eſſet dominus, nec onera matrimonii ſoluti ſuſtineret, ſed ſolum ex æquitate: quia refuſio reliquę partis pretii differebatur. Tum quia non videtur actum quod vir poſſit retinere fundum, tanquam nullus cuſtos vel procurator, ſed cum effectu faciendo interim fructus ſuos ſaltem pro rata. Et ſic ille textus non poteſt commodè extendi ad hunc emptorem, nec concludit contra venditorem, qui dominus eſt, & jure ſuo proprio & antiquo fructus ſuos facit, quamdiu non eſt in mora, & multò minus cùm mora ei fit. Et conſequenter non poteſt trahi in argumentum caſus converſi pro venditore, qui partem tradidit contra emptorem qui nihil ſolvit.

558. Sed his non obſtantibus, communis ſententia de emptore, qui partem ſolvit, vera eſt in ſe, ut ſtatim clarius explicabo: & ſic in caſu converſo, videlicet in hac tertia incidenti quæſtione de venditore, qui partem tradidit, videtur concludendum pro parte affirmativa. Confirmatur, quia iſtæ uſuræ uſque ad concurrentiam fructuum, non ſunt propriè uſuræ, ſed magis rei perſecutio, ut ſæpè dictum eſt, nec fundantur in mora, nec in punitione moræ: igitur eam non requirunt, ſed ſolùm fundantur in ęquitate juſtitiæ commutativæ, in qua etiam fundatur *d. §. fin.* quæ eſt, quòd quatenus unus contrahentium implet, debet alter ei viciſſim implere, aut lucrum implementi recepti reddere, vel compenſare, ne ſequatur inęqualitas, quæ eſt contraria juſtitiæ commutativæ, quæ in ęqualitate conſiſtit, ut per Ariſtotelem *lib. 5. Ethic. cap.* 5. ſupra *num.* 170. & etiam in illa generali æquitate, ne quis cum alterius jacturâ locupletetur, ut tradit Baldus in *leg. ſi traditio, quæſt.* 11. *C. de act. empt.* quæ ratio in idem recidit cum priore, quæ magis ſpecifica eſt: & ſic non obſtat ſecundum. Minus etiam obſtat primum: quia ad hoc, ut venditori currant uſuræ pretii, non requiritur quod perfectè tradiderit, poſſeſſionem & dominium (ſi quod habeat) transferendo: ſed ſufficit quòd vel precaria poſſeſſione facultatem fruendi faciat, textus in *dict. §. ex vendition.* Ad tertium, in quo jacet tota epitaſis & nodus ἀναγκαῖος, paulò ſubſiſtendum. Et certè impoſſibile eſt diluere tertium illud argumentum partis negativæ, ſed neceſſe eſt ei in ſua hypotheſi ſtare. Loquitur enim in ſpecie, videlicet quando conſtat venditorem ſemper interim ſtare in vera mora; ſed hęc quęſtio formatur in genere, ideò ſolvendo diſtinguendum.

Iuſtitia commutativa.

559. Aut venditor non fuit aliter in mora, quia non fuit integro pretio oblato interpellatus de toto fundo tradendo: & ſic nec emptor in mora fuit, quia non fuit ei integrè impletum vel oblatum: conſequenter neuter in vera mora fuit, & procedit pars affirmativa, quod venditor debet habere uſuras pretii pro rata partis traditæ, non tamen in totum nec abſolutè, ſed uſque ad concurrentiam fructuum partis traditæ dumtaxat, per rationem adductam in confirmatione, quæ etiam non concludit, niſi uſque ad concurrentiam fructuum tantùm. Veris autem & ſolidis uſuris non eſt locus, quia emptor non eſt in vera mora. Aut verò venditor fuit in vera mora, quia interpellatus de toto juxta fidem datam tradendo, Solutio.

Digitized by Google

ſolutione totius pretii facta vel oblata: & tunc procedit pars negativa. Sive enim venditor nihil tradiderit, conſtat eum omnes fructus debere emptori: ſive partem tradiderit, ſequitur eadem ratione eum pariter debere emptori fructus reliquæ partis non traditæ. Non obſtat quòd deſiit eſſe in mora reſpectu partis traditæ, quia ſatis eſt quòd emptor per hoc non conſtituitur in aliqua mora etiam partis pretii, nec irregulari quidem vel re ipſa, cum non poſſit interpellari, niſi tota traditione facta. Et ſic non debentur uſuræ pretii, nec pro parte quidem, nec traditionis, ergo tenetur emptor rationem reddere fructuum qui ſui erant, hoc eſt, ſibi debiti à tempore veræ moræ, etiam citra ullam traditionem. Et ſic hoc caſu venditor tradendo partem non relevatur, niſi in hoc, quòd deinceps non tenebitur rationem reddere fructuum partis traditæ. Non obſtat quod emptor interim habet & rem & pretium dictæ partis, quia verum eſt: ſed pretium ſibi inutile eſt, & oneroſum ob cuſtodiam, & tenet illud quaſi jure pignoris *dict. §. offerri*. Et ſic non obſtat quòd caſu converſo ſi venditor nihil tradiderit, ſed totum retinuerit, jure ſuo utendo ob moram emptoris, quem congruè interpellavit, ſi emptor ſolvat mediam pretii, debet ex tunc ei cedere fructus fundi pro media, licet venditor quaſi vice pignoris totum retineat, donec perſolvatur. Quia venditor qui recipit partem pretii, habet eam perpetuò, & poteſt ejus fructum vel emolumentum percipere, & tamen adhuc percipit fructus fundi pro eadem parte, ut prius, & ſic non debet lucrari dimidium interuſurii pecuniæ, & commodum fundi pro eadem parte, quod eſſet iniquum. Emptor autem, qui conſtituit venditorem in vera mora, à quo partem tantùm fundi accepit, non poteſt capere commodum de pecunia, cum neceſſe ſit eam tenere in numerato: & ſic apparet de manifeſta & reali diverſitatis ratione. Nec tamen ob id emptor & venditor judicantur ad imparia, nec inter eos eſt diverſitas juris: quia hæc differentia non procedit niſi ex contingenti diverſitate circunſtantiarum, qua ceſſante, idem eſt jus in utroque. Unde ſi fundus eſſet illo tempore ſterilis, nec traditus, non teneretur venditor emptori, qui partem pretii ſolvit, & de reliquo in vera mora fuit, compenſare vel deducere fructus partis fundi, quos ſine culpa ſua non percepit ſuper uſuris reliquæ partis pretii. Quemadmodum è contra emptor, qui partem tantùm fundi recepit, non tenetur pro ea parte venditori moratori ad reliquas uſuras pretii retenti cujus (cùm in numerato habendum eſſet) nulla potuit eſſe utilitas.

Praxis. Hypotypoſis. 560. Reducendo hæc ad praxim, & exemplis ſubjiciendo, ſi fundus ferens centum annua, vænierit tribus millibus, & venditor non tradiderit, ſed hoc offerendo interpellaverit, & in mora conſtituerit emptorem, qui poſt annum ſolvit mediam pretii, videlicet ſeſquimille, & poſt duos alios annos perſolvit, vel offert perſolvere, ſi quæratur an & quantum debeat pro uſuris ratione moræ, tam de jure quam ſecundùm nos: Reſpondeo, debet emptor à tempore moræ uſque ad primam ſolutionem uſuras ſemiſſes ſecundùm jus ſcriptum. At hodie ſecundùm nos, prout bonus vir arbitrabitur, non excedendo ad ſummum quincunces, & ſuper utriſque etiam de jure tenetur venditor imputare fructus, quos percepit primo illo anno, vel culpa levi non percepit. Quodſi nullos perceperit, exiget ab emptore prædictam uſuram integram. (Supputatio.) Unde (verbi gratiâ) ſi ſolutum fructum percepit, videlicet centum, non exiget ab emptore niſi octoginta de jure ad complendum ſemiſſem legalem illius anni: ſecundùm nos autem non exiget ad ſummum niſi quinquaginta, ad complendum quincuncem: ſequenti autem biennio, ſi venditor ſolitos fructus percepit, vel culpa levi omiſit, nihil nec in terminis juris, nec ſecundùm nos exigere poterit ab emptore, nomine uſuræ: ſed tenetur ei reddere rationem jure quidem de decima, ſecundùm nos autem de quarta parte fructuum, videlicet pro illo biennio de jure viginti, ſecundùm nos autem quinquaginta deducere ſuper reliqua parte pretii. Probo, quia (computatione juris tanquam notiori cauſa brevitatis omiſſâ) ſecundùm nos, contra emptorem ab initio dictæ moræ currebant (capiendo ad ſummum) uſuræ quincunces, compenſandæ pro rata cum fructibus percipiendis à venditore: igitur dum poſtea ſolvit medium pretii, licet venditor non teneretur pro parte recipere, tamen ex quo recepit, emergunt tres effectus,

561. Primò novus effectus, videlicet quod ſicut ipſo jure extincta eſt obligatio pretii pro parte ſoluta, ita ipſo jure deſiit currere uſura pro eadem parte: & iſte effectus generalis eſt & perpetuus. Tres effectus. Secundò, alter novus effectus, qui non eſt generalis, ſed ex accidenti, videlicet quando fundus eſt fertilis, & contigit venditorem pro eo tempore fructus percipere, vel culpabiliter omittere; non enim æquum eſt, eum habere ſimul & fructus fundi & fructus pretii. Cùm igitur notabilem partem pretii perpetuò quæſitam habeat qua fruitur, & ejus commodum percipit, vel percipere poteſt, & ſimul percipit fructus integros fundi, debet emptori, licet moratori, rationem reddere de fructibus fundi pro eadem parte pretii quod recepit, ex præfata æquitate juſtitiæ commutativæ: Satis eſt enim interuſurium moræ competenter ſarciri, nec præterea debet venditor prætextu moræ conſortis de lucro certare. Tertiò, remanet antiquus effectus pro rata, videlicet quòd dimidia reſtans & currens quincuncis uſuræ, videlicet ſeptuaginta quinque, debent ſicut & ab initio compenſari pro rata, cum reliqua dimidia parte fructuum, quam venditor percepit, & quam alioquin propter moram lucratur, cum onere deducendi in uſuras, ſi quas exigere velit. Hæc autem dimidia, hoc caſu quo venditor fructus ſolitos percepit, aſcendit ad quinquaginta: & ſic emptor de ſeptuaginta quinque non debet amplius niſi viginti quinque pro uſura annua, & tamen venditor debet ei reddere rationem de altera dimidia parte fructuum, quæ aſcendit annuatim ad quinquaginta: & ſic facto calculo & contributione fructuum & uſuræ, ut in ſimili vult fieri Juriſconſultus in *l. Paulus de fidejuſſor.* invenitur venditor debere vigintiquinque annua, & ſic quinquaginta pro illo biennio, quæ tenetur deducere emptori: & ſic compenſantur cum ſimili quantitate uſuræ primi anni debitæ ad ſummum venditori. Et ſic dictus emptor in fine triennii à die contractus, nihil debet pro uſuris: nihil etiam ei debetur pro fructibus à venditore; ſed tantùm reliquum pretii promptè perſolvi debet, & fundo tradito, uterque liberatus erit ab altero, & ſuum habebit. De jure verò in fine dicti triennii deberet emptor ſexaginta pro reſiduo uſurarum legalium primi anni, quæ graviores ſunt, ut patet computando ex hoc, niſi quatenùs fructus fundi interim ſine culpa levi venditoris defeciſſent: quia tunc non poſſent deduci de uſuris, ut dixi. Cæterùm debet ſibi ipſi venditor imputare partim fruitionem fundi, quam retinet, partim quòd non compellit emptorem ad ſolvendum, prout poteſt, juxta *l. g. 1. §. 1. de uſuris.* Si verò venditor initio totum tradiderit, emptoremque interpellatum in vera mora conſtituerit (quod dico ſecundum nos) & emptor in fine anni ſolvit dimidium, & poſt duos alios annos offert reliquum pretii: tunc pro primo anno ſolidam, duorum verò ſequentium annorum pro rata pretii uſuram debet, quæ non poteſt diminui per fructus quos intus habet. Idem ſi venditor interim non tradidit; ſed

Digitized by Google

ſed ſine culpa nullos fructus percepit. Idem in ſimilibus.

562. Et ſic hæc noſtra moderatio non differt à jure ſcripto, ex parte venditoris, ſive ſit in mora regulari vel irregulari: ſed ſolùm ex parte emptoris, & circa uſuras duntaxat in duobus. Primò, quia jure ſcripto ex mora irregulari emptoris, ut poſt plenam traditionem totius fundi ſine alia interpellatione, veniunt uſuræ legitimæ etiam ſupra quantitatem fructuum *dicti* §. *ex vendito.* Nos autem non admittimus uſuram ex ſola mora irregulari, niſi impropriam, uſque ad quantitatem fructuum ex illa æquitate, ne quis habeat rem & ejus fructus, pretium quoque cum fructibus pretii. Secundò differt in quantitate uſuræ: quia licet admittamus ex vera mora emptoris uſuras pretii currere, etiamſi excedant fructus, tamen non admittimus ultra quincunces: quæ moderatio æquior eſt jure ſcripto, naturæque conformior. Et hæc de uſura incidenti propter moram abundè ſufficiant. Quod autem ad negotiativam, quia in præcedentibus plura exempla diſcuſſa ſunt, quando agitur de uſura negotiatoria ex parte venditoris, ſive quando venditor arguitur feciſſe contractum uſurarium, ut ſuprà *numero* 493.

De fœnore ex parte emptoris.

563. Nunc ad plenam doctrinam ſufficiet unum exemplum inſigne diſcutere, quando quæritur de uſura negotiativa, ſive de contractu uſurario & fœnore activo ex parte emptoris. Sit hoc thema. Joannes promiſit Petro vendere domum ſuam hinc ad decem annos pretiò octingentarum quinquaginta librarum, ſuper quo recepit octingentas libras, & reſiduum promiſit Petrus ſolvere hinc ad decem annos vel antè, quando fieret inſtrumentum venditionis: & actum eſt, quòd Petrus & ejus hæres percipiet interim à conductoribus domus, & ſuas faciet penſiones pro rata dicti pretii ſoluti: tandem ſpatio temporis Petrus dum vixit, deinde ejus hæres percepit ex penſionibus uſque ad octingentas libras. Joannes vendicat domum, nec vult vendere, nec ſummam receptam reſtituere, ſed in eam dictas penſiones tanquam uſurarias imputare. Quid juris? Certè non eſt hic arguendum à correlativis, quia hic longè diverſiſſima eſt ratio inter venditorem, de quo in præcedentibus, & emptorem, de quo hic. Quippe ibi nulla numeratio pretii, nulla materia mutui ſubeſt, prout hic futurus emptor ferè totum pretium numeravit. Præcedentia exempla non poſſunt reſolvi in mutuum, nec in fraudem mutui & formalis uſuræ fieri: quare ibi hæc fraus præſumi non poteſt, quicquid Theologaſtri & Canoniſtæ ſtultè dixerint, ſuprà *num.* 539. cum ſequent. Sed hic omnino reſolvitur in mutuum, & hac via nihil facilius, utpote paucis verbis mutatis eadem re & eodem effectu manente, ad verum mutuum, formalem uſuram adumbrandam, imò eſt apertum mutuum. Patet, quia nulla ſubeſt venditio, nec ejus executio, non enim tradita eſt domus ex cauſa venditionis, quæ non eſt, nec tranſlatum dominium, ergo quòd Petrus interim numeravit pecuniam, eſt merum & voluntarium mutuum. Licet enim poſſit poſtea in pretium converti ſecuta traditione, tamen interim eſt mutuum, præſertim cùm non eſſet ſpes emptionis propinquæ, attenta dilatione vendendi decem annorum: ergo interim domus pignoratur pro mutuo, & penſiones cedunt pro uſu pecuniæ mutuatæ, & pro officio mutuationis intermediæ. Patet, quia omnino idem eſt effectus, qui & domo pignorata ſeu data in antichreſin pro mutuo: tunc enim nec dominium, nec periculum domus tranſit, & tamen creditor facit fructus ſuos vice uſurarum. Sed omnino idem eſt hic: quia non eſt venditio, & domus ſtat periculo Joannis, ſimiliter & pecunia prærogata, & tamen Petrus facit fructus ſuos: & licet non dicat ſe mutuare, ſed pro pretio venditionis dare, tamen quia nondum eſt venditum, nondum eſt pretium. Et ſic eſt verum mutuum ad tempus decem annorum: non enim eſt donatio pecuniæ, quum ſpectetur repeti, vel in emptionem converti. Tum ſi Petrus nihil interim caperet, eſſet donatio uſus pecuniæ, & ſic verum & officioſum mutuum. Cùm ergo ob id capiat fructus certæ rei, vendit illud officium, & meram uſuram committit.

564. Saltem quocunque colore poſſit hic contractus excuſari, & in diverſum trahi, non poteſt negari, ſed neceſſe eſt fateri, quod per hanc excogitatam formulam contractus, ſi admittatur, via facilis & prompta aperitur ad fœnus exercendum in mutuo, etiam ab initio mutui. Igitur admitti non debet, juxta notata ſuprà *num.* 35. Præſertim attento, quòd Petrus poſt quinque hebdomadas à dicto contractu, ſub ſyngrapha *αὐτογράφῳ*, trino teſte ſubſcripta, poteſtatem fecerit Joanni luendi domum, ſeque liberandi, quandocunque dictas 800. libras reſtituere vellet: & ſic ubi prius ex nuda forma contractus potuiſſet dici non eſſe idem quod in contractu merè pignoratitio, hoc reſpectu, quòd Joannes poterat cogi vendere domum ſuam ſaltem poſt decem annos (quod non eſt in ſimplici pignoratitio) tamen nunc attenta dicta ſyngrapha, ceſſat omnis evaſio, nec ulla prorſus differentia notari poteſt inter hunc contractum, & ſimplicem pignoratitium. Ita quòd ſi hæc forma contractus admittatur, neceſſe erit ſimplices pignoratitios contractus cum pacto lucri fructuum pro uſu pecuniæ etiam expreſsè mutuatæ admittere: quia omnino & per omnia idem effectus, ſive una, ſive altera verborum formula contrahentes utantur. Juſtitia verò vel injuſtitia contractus à ſolo verborum cortice dependere variative non poteſt, ſaltem in materia ſuſpecta vel prohibita.

565. In contrarium, quòd contractus in ſui forma non ſit reprobandus, probatur primò, quia non eſt mutuum, utpote ſorte in perpetuum alienata. Patet, quia Joannes nunquam tenebitur reddere niſi velit; nec poteſt ad hoc cogi: ſed poteſt, quando voluerit, cogere Petrum ad emendum. Et tamen non ſolùm non poteſt cogi ſortem reddere, ſed nec vendere domum, niſi poſt decem annos, ſecundùm primam contractus formam. Ex pacto autem ſecuto nunquam poterit cogi venditor, etiam poſt decem annos, niſi forte captivè, ſi nolit pretium reddere: & adhuc eo caſu non poterit cogi abſolutè vendere, ſed dumtaxat ſub libera & perpetua facultate redimendi. Cùm ergo ſors ſit alienata, nec repetibilis, ſequitur primò, quod non eſt mutuum: ſecundò, quòd ſors non debet eſſe ſterilis, per notata ſuprà *num.* 530. Probatur ſecundò quia ſi Joannes purè vendidiſſet domum eodem pretio, ſub pacto revendendi, nemo dubitaret de juſtitia contractus, & quin emptor faceret fructus ſuos, niſi pretium tam modicum eſſet, ut contractus recideret in fraudem antichreſeos uſurarum, ſecundum notata ſuprà *quæſt.* 35. Sed iſte Petrus accipiendo ſimplex pactum de vendendo, & adhuc ad voluntatem debitoris, majorem ei gratiam facit, & uberius ſubvenit egenti, minuſque eum gravat, quàm ſi ſub dicta facultate emeret, ut res ipſa & ſenſus communis oſtendit. Igitur ſi emptio ſub dicta facultate congruo pretio juſta ſit, æquè juſtus, imò juſtior erit eodem pretio hic contractus. Et hæc demonſtratio adeò clara eſt: ut quæcunque argumenta in contrarium torqueantur, neceſſe ſit eſſe abſurda vel præpoſtera. Probo tertiò, quia ſicut emptor fundo recepto, debet uſuras pretii non ſoluti (quod expeditum eſt ad rationem fructuum per prædicta) igitur pariter venditor pretio recepto, nec fundo tradito, debet uſuras pretii textus in *l. Lucius de actione empti*, quod uſque ad æſtimationem fructuum expeditum eſt.

Demonſtratio.

Licet autem hic Joannes nondum vendiderit, tamen ex quo pretium recepit, eadem eſt ratio & æquitas pro rata pretii: imò major videtur, in quantum Petrus majorem gratiam fecit, quàm ſi prius venditorem extorqueret. Quid dicendum?

Contra Alexandrum.

566. In hac ipſa ſpecie duo Doctores olim conſuluerunt, contractum illicitum & uſurarium, omnia ſorti imputanda, & quatenus excederent repetenda, ut habetur inter conſilia Alexand. *lib. quart. conſil.* 119. *conſil.* 120. quibus in *conſiliis* ſubſcripſit Alexand. plenius exagitans, & latè & ſplendidè more ſuo contendens, nullos fructus, nullum interuſurium deberi, nec propter uſum pecuniæ, quia tranſit in dominium Joannis & uſu conſumitur: nec ratione dominii domus, quia non fuit tranſlatum in Petrum: nec ratione poſſeſſionis, etiamſi tranſlata eſſet, quia hæc non ſufficit ad lucrum fructuum: nec ratione moræ pretii; quia Joannes non fuit in mora: nec ratione periculi, tum quia nullum nec rei nec pretii periculum ſpectat ad Petrum, ſed utrumque ad Joannem. Tum quia ſi quod periculum ſpectaret ad Petrum, non ſufficit, ut quicquam capiat ultra ſortem, *cap. naviganti in principio de uſuris.* Nec ratione tituli, quia non fuit titulus emptionis, ſed tantùm promiſſio de vendendo, quæ multum differt. Fructus autem percepti ante perfectum contractum venditionis, ad venditorem ſpectare debent, non ad emptorem, textus *l. 2. in fin. Cod. de actionibus empti.* Nec ratione pacti, quia uſurarium, *l. 1. Cod. de diſtract. pignor.* nec ratione præſcriptionis etiam longiſſimæ, propter defectum bonæ fidei quæ non cauſatur hoc caſu ex errore juris, propter prohibitionem & reſiſtentiam juris. Quo aureo apparatu non obſtante, præfata conſilia ibi annotata breviter reprehendi remittens ad hunc tractatum: peccant enim in tribus. Primò in hoc, quòd ex ignoratione elenchi non perſequuntur uſuram tanquam damnificativam proximi, nec inquirunt, an & quantum debitor ſupergrediatur in negotio (licet hoc eſſet potiſſimum) ſed ſolùm, an vel tantillum accedat ſorti in mutuo, ſive vero, ſive interpretativo, vel ficto. Unde ſcopo omiſſo in ineptis quibuſdam peripheriis immorantur, an dominium tranſlatum vel non, dilatio data vel non. Secundò, quia præpoſterè ſæpius argutantur; admittentes duriorem, & damnantes benigniorem debitoris conditionem. Et hæc duo in genere & paſſim. Hinc in dicta ſpecie cenſent dictum contractum magis vitiari quàm emendari, ex dicto pacto luendi ab intervallo ſecuto, quodque factum in continenti adhuc magis vitiaret. Tertio, in quantum in dicta ſpecie non inquirunt nec curant, an dicta domus eſſet locata vel vendita, vel vendi promiſſa juſto pretio, vel ſecus: ſed idem cenſent etiamſi fuiſſet vili locata, ſive modicorum redituum, & carè vendita, deteriuſque præſumi propter dictum pactum luitionis. Et ſic multum (ut ibi tetigi) hallucinati ſunt.

567. Nos autem dictum contractum cum omnibus ſuis circumſtantiis ex legali æquitate (juxta *leg. bona fides, ff. depoſiti*) metientes dicimus non fuiſſe in aliquo uſurarium nec exceſſivum, & dictum Joannem de jure tantùm potuiſſe vendicare, dictis octingentis reſtitutis: non enim erat locata, nec vendi promiſſa injuſto pretio, prout non eſt præſumendum. Et etiam nunquam fuiſſet omiſſum in themate, quia patiebatur conſilium in favorem venditoris. Et ſic veriſimile eſt dictam domum non minus æſtimatam, quàm ad rationem triginta pro uno, habito reſpectu ad fructus, quæ eſt communior indicatura, etiam in antiquis, ut oſtendimus ſuprà *quæſtion.* 5. præſertim cùm eſſet ſita Bononiæ urbe opulenta & quieta. Et ſecundùm hoc communes penſiones vel reditus non exceſſiſſet viginti ſex cum beſſe unius in anno. Saltem non eſt veriſimile minus æſtimatam quàm ad rationem unius in viginti quinque: quo caſu reditus non exceſſiſſet triginta duo in anno: & ſic uſuram trientalem. Ad minimum non eſt veriſimile, dictam domum fuiſſe æſtimatam infra rationem viginti pro uno: & ſic ad ſummum reditus non excedebat quincuncialem uſuram. Quo caſu ſi Petrus de facto emiſſet ſub dicta facultate redimendi, non poſſet dici contractus uſurarius, imò nec in aliquo exceſſivus, per notata ſuprà *quæſt.* 5. *quæſt.* 35. Igitur multò minus hoc caſu quo non emit, ſed reliquit dominium Joanni, & ſic majorem gratiam ei fecit.

568. Hîc rurſus ſeſe obtrudit nodus ſophiſticus abſcindendus: cenſet enim communis ſchola tam Theologorum quàm Canoniſtarum & Legiſtarum, non ſpectare ad materiam uſurariam, ſed ad *legem ſecundam Cod. de reſcindend. vendi.* quantumcunque quis etiam ſcienter ab indigente vili emat: ſed uſurarium & illicitum eſſe, quantulumcunque quis de re non ſua, ſed debitoris, tantiſper dum ſolutio certæ ſibi debitæ pecuniæ differtur, recipiat. Reſpondeo quòd hîc non eſt, nec poteſt dici uſura: quia (ut dixi) ſors eſt perpetuò alienata, quum Petrus nunquam poſſit eam repetere, licet Joannes habeat pretium & liberam facultatem luendi: igitur per notata ſuprà *numero* 17. ſi dicas, quòd imò ex forma contractus poteſt Petrus ſaltem poſt decem annos compellere Joannem ad reſtitutionem totius ſortis ſine deductione fructuum, vel ad æquipollens; imò majus, videlicet ad vendendam domum, quanquam ſub facultate redimendi propter dictam ſyngrapham: & ſic in effectu tenetur debitor redimere reditum ſortem reddendo, vel quod majus eſt, domum ſuam vendendo & alienando ipſi creditori. Reſpondeo ut prius, quòd hoc caſu Petrus nihil exiget ex intervallo, niſi id quod ab initio licitè habere poterat, & cujus interim fecit gratiam, quæ in ejus odium retorqueri non debet. Erat enim Joannes ab initio venditurus, & poterat Petrus juſtè emere antequam obolum numeraret, & tamen totum ferè pretium numeravit, contentus antichreſi, & pacto de vendendo, dilatione decem annorum data venditori, cum libera facultate luendi. Et quanquam alioquin poſſet iſtud pactum de vendendo fieri ad adumbrandum pactum pignoratitium in fraudem uſurarum; tamen ex quo non eſt modicitas pretii, nec aliud vitium ad ſupergreſſionem debitoris, nec creditor facit fructus ſuos, niſi pro rata pretii numerati: qui quidem fructus ex tunc propter moram ſibi deberentur, ſi non dediſſet dilationem vendendi: quam dando, potuit idem jus fructuum conſervare, ut ſuprà *num.* 544. non poteſt cenſeri uſura, nec in fraudem uſuræ, niſi fortè diceres hoc præſumi ex eo, quòd creditor meliorem debitoris conditionem fecit non emendo, ut juſtè poterat, ſed dilationem dando, & facultatem luendi, quod dicere ridiculum eſt, ut ſuprà *num.* 22.

569. Si dicas, quòd hîc eſt aliud gravamen debitoris, quia domus & pretium receptum ſtant interim ejus periculo, cùm non ſit perfecta venditio, quod non eſſet ea perfecta, *l. neceſſariò d. peri. & commod. rei vend.* Reſpondeo, quantum ad pretium, *ut ſuprà num.* 553. & quantum ad domum dupliciter. Primò, quòd non ſolet perire: & ſic periculum illud non eſt conſiderabile, caſus eſt *in cap. fina. in princip. de uſuris,* ubi periculi rari & non veriſimilis nulla eſt conſideratio, & præſumptio legis adaptatur ad ea quæ frequenter, non quæ raro accidunt, *l. nam ad ea, de legibus.* Ita enim neceſſariò intelligitur ille textus, alioquin contineret abſurditatem & inæqualitatem, ut dixi ſuprà *quæſt.* 3. Secundò quòd periculum illud vanum alio duplici certo & ſerio commodo tranſcenditur. Primò, quia poteſt Joannes cum libuerit, cogere Petrum ad emendum, & periculum ſuſcipiendum, & perſol-

Digitized by Google

vendum : & ſic non remanet Joannes in periculo domus (ſi quod ſit) niſi volens, & quandiu ſibi commodum eſt. Secundò, quia poteſt libere luere non ſolùm antequam vendat, ſed etiam poſtquam vendiderit, & periculum in Petrum tranſtulerit. Et ſic omnia objecta, quæ ex prædictis reſultant, diluta ſunt: niſi fortè illud, quòd hoc contractu admiſſo facilis & prompta via videtur ad adumbrandum mutuum & contractum pignoratitium in fraudem uſuræ in mutuo vetitæ, utque non ſolùm poſt notabile intervallum & moram, ſed etiam ſtatim ab initio de certo quæſtu paciſcatur, quod rationabiliter vetitum eſt, ut ſuprà *num.* 521. nec debet eſſe verborum figuræ eluſorium.

570. Reſpondeo, non erit eluſorium, quia tunc demum eſt mutuum & contractus pignoratitius pecuniæ mutuatitiæ, quando ea repeti poteſt à debitore per creditorem : ſed hic creditor non poteſt repetere, ſed eſt ſors prorſus alienata, & ſic non eſt, nec eſſe poteſt mutuum, nec contractus pignoratitius mutui. Et ſic contractus iſte non verborum artificio, ſed re & effectu differt à mutuo, ut & ſuprà *num.* 17. Nec alia ratione emptio ſub pacto revendendi realiter differt à contractu pignoratitio : niſi quòd ſors eſt alienata, nec poteſt emptor eam repetere à venditore, nec eum cogere ad reemendum : licet cogi poſſit ad revendendum, quod eſt in vendentis favorem, & contractus juſtificationem. Et hoc niſi eſſet emptum nimis vili pretio, & facultas redimendi limitata ad tempus : quia tunc venditor, niſi redimat, cogetur ex forma contractus rem multo ſupervalentem amittere : quæ eſt ſufficiens vel æquipollens coactio redimendi ex parte venditoris, & ſufficiens exactio redemptionis, vel majoris ſuperlucri, velut cujuſdam commiſſi ex parte emptoris, ut diximus ſuprà *quæſt.* 51. *quæſt.* 60. & adhuc etiamſi perpetua & libera ſit facultas redimendi, ſed pretium tam modicum, & fructus tanti, ut recidat, in fraudem duodecimæ vel antichreſeos ſubvenietur, ut dixi ſuprà *quæſt.* 35. *quæſt.* 56 Cæterùm ut emptio ſub libera facultate redimendi juſto pretio non eſt contractus pignoratitius, nec ullo modo vitioſus, *lib.* 2. *Cod. de pact. inter empt. & vend.* ita nec ſimplex pactum de vendendo, etiam cum antichreſi & lucro fructuum pro rata numerati pretii : imò tantò juſtior quantò levior. Eodem modo non obſtant quæ latè diximus ſuprà *quæſt.* 52. non valere pactum legis commiſſoriæ, nec illi ſimile non ſolùm in mutuo, ſed nec in alio debito, & nominatim contra Stepha. Bertrandi non valere ſimplex pactum de vendendo pro debito, & contra omnes, non valere etiam de re non hypothecata, nec ex intervallo, nec ad excipiendum quidem. Sed hic eſt pactum de vendendo etiam certo determinato pretio ab initio. Quia reſpondeo quod hic ſors illa non eſt debita, nec exigibilis per creditorem : & ſic non poteſt dici pactum de vendendo pro debito, nec aliud pactum commiſſoriè vel ſimile. Item ut ſuprà *num.* 369. ceſſat objectio, quando pactum eſt appoſitum in favorem & optionem debitoris, ut hic. Et ſic plenè diſcuſſa & ſoluta eſt hæc incidens quæſtio : & advertendum quòd non ſpectat propriè ad materiam hujus principalis quæſtionis.

Differentia inter numerantem & alium creditorem.

571. Eſt enim diligenter mente tenendum, latiſſimam & quaſi diametralem eſſe differentiam, an creditor non numeraverit pecuniam, ſed ei ex alia juſta cauſa debeatur : an verò numeraverit pecuniam de qua agitur. Quoniam priore caſu conſtat quòd originaliter nullum eſt, nec eſſe poteſt fœnus, & ſic nec in proceſſu ſubeſſe poteſt, nec verè nec interpretativè prout nec ſors dicitur pecunia fœnebris, ſed dos vel pretium, aut aliud eſt nomine cauſæ, ex qua debetur. Quod autem ibi ratione moræ vel dilationis exigitur, non eſt fœnus, ſed acceſſio principalis obligationis diverſi generis : fœnus enim negotiativum non eſt acceſſio, ſed principale negotium per ſe. Ea tamen acceſſio eſt vera uſura, etiam propriè de jure, non tamen ſtrictè : ſed largè, ut ſuprà *num.* 4. & poteſt aptè dici uſura incidens, & eſt materia hujus principalis quæſtionis de interuſurio, quod tamen moderari debet, ne modum excedat, & in fraudem legitimæ uſuræ cedere poſſit. Poſteriore verò caſu eſt materia fœnoris & uſuræ negotiativæ : unde quocunque modo tunc fiat pactum de interuſurio pecuniæ ſive directè, ſive per indirectum, hoc ſpectat ad negotiationem fœneratitiam, nec eſt materia hujus quæſtionis, ſed ſuprà *quæſt.* 10. *quæſt.* 35. *quæſt.* 56. & ſimilibus, unde regulariter ægrius & difficilius eſt juſtificari acceſſionem ſortis ei qui numeravit quam ei cui aliunde ſors debetur : hoc eſt, ægrius admittitur negotiativa quàm incidens uſura. Patet quia negotiativam non admittimus, niſi ſorte ſaltem ad notabile tempus alienata : incidentis autem ratio habetur, etiamſi ſors prompte exigi poſſit. Utriuſque verò uſuræ juſtitia verſatur circa duo : primò, circa perſonas, ut non exigatur ab his quibus mutuum vel eleemoſyna debetur, ut ſuprà *quæſt.* 2. ſecundò, circa quantitatem, ut non excedat modum debitum. Summum verò lucrum negotiativæ eſt vulgata duodecima, incidentis autem quincunx legalis. Quod autem dixi non eſſe fœnus, ſed uſuram incidentem in creditore, qui ad hoc non numeravit pecuniam, non abſolutè, ſed ſanè accipiendum eſt, videlicet quando principaliter non initur novum negotium fœneratorium, ſed incidenter & acceſſoriè petitur interuſurium ratione moræ, etiam per pactum acceſſorium loco moræ ſubrogatum. Secus ſi quis principaliter negotietur de uſu pecuniæ: hoc enim fieri poteſt non ſolùm de ſorte, quæ nunc numeratur, ſed etiam de olim numerata, vel ex quacunque juſta cauſa debita : & erit fœnus & vera negotiatio fœneratitia, ſive ſors perpetuò alienetur, ut cùm inde reditus duodecimæ conſtituitur, ſive non alienetur perpetuò, ſed ad longum tempus, ut *ſuprà quæſtione* 66. ſive mixtum, *ut ſuprà quæſt.* 67.

572. Quid ergo dicimus de eo quod promiſcuè fit : Egens pecunia rogat vicinum, ut à ſe emat reditum à Decurionibus urbis conſtitutum, ut ſuprà *num.* 116. ille non vult emere, veritus ob hanc deſpotiam majorem cladem Reipublicæ, hic autem ſpondet ſe redempturum, & ſic ille ceſſionem accipit, & numerat ſortem. Reſpondeo : Aut illa ſponſio redemptionis eſt dictum non promiſſum, ut in *l. ſciendum §. dictum de ædilit. edict.* ita quòd totum periculum eſt emptoris, qui non poteſt cogere venditorem ad redimendum, licet hoc ſperet futurum quando venditori rebus compoſitis facultas erit; & contractus eſt juſtus, quia ſors verè alienata eſt. Aut verò actum eſt, quòd omnino teneretur & poſſet cogi vendens redimere, & tunc ſiquidem ad meram voluntatem emptoris, & contractus non valet : quia recidit in mutuum fœneratitium, imò in formam deteriorem, per notata ſuprà *num.* 82. & ſic omnia in ſortem imputari debent. Aut verò proviſum eſt venditori de termino notabili, infra quem non tenebitur venditor redimere, & tunc ſi fuiſſet reditus ad hoc de novo conſtitutus, adhuc omnia eſſent ſorti imputanda propter nimium exceſſum, juxta notata ſuprà *quæſt.* 10. *quæſt.* 60. Sed cùm ſit venditio reditus veteris per alium debiti, puto judicem arbitrari poſſe aliquod interuſurium relinquendum emptori, puta ad rationem trientalis, vel ad ſummum quincuncis uſuræ argumento eorum quæ ſuprà diximus, de reditibus temporalibus : reſiduum reliquorum reditus empti in ſortem imputando vel reſtituendo : non enim æquè judicari debet fraus uſuræ in venditione

reditus antiqui, quæ de ſe ſpectat ad contractus commutativos rerum, ſicut in conſtitutione reditus novi, ut ſuprà *quæſt.* 68. Et ſic ſufficit politico judici diſtrictè cavere, ne congruus modus interuſurii excedatur. Non obſtant notata ſuprà *quæſt.* 56. *& in c. ad noſtra de empt. & vend. c. illo vos de pign.* quia ibi tot vitia ſimul concurrebant, ut juſtum eſſet creditorem omni commodo privari, & omnia ſorti imputari: ſed hic erat venditio facta juſto pretio, nec erat exceſſus, niſi in uno, videlicet in ſolis fructibus rei venditæ.

573. Vidi his diebus ſimilem quæſtionem Bleſis. Quidam Advocatus rogaverat mercatorem, ut domum ſuburbanam emeret quingentis libris: ille detrectabat emere rem ſibi forſan minus commodam, emit tamen ea conditione, ut infrà 4. annos poſſet cogere venditorem ad reemendum, & pretium reſtituendum. Reſpondeo contractum non eſſe uſurarium (licet intelligeretur quòd emptor interim faceret fructus ſeu mercedes locationis ſuas) cùm ſit bona fide factus nec exceſſivus, puta juſto pretio, ita quòd fructus domus non excedebant rationem trientalis uſuræ, intelligendo etiam quòd non poſſit venditor abruptè cogi pretium reddere, ſed cum congruo ſpatio, prout commodè fieri bona fides exigit: ob quam bonam fidem, non vitiat hoc caſu, quòd ea facultas eſt in poteſtate ſolius emptoris. Non obſtat, quòd iſtud recidit in mutuum fœneratitium, vel quod loco mutui fieri poteſt: quia quòd omnino non toleramus uſuram, in formali mutuo non eſt quòd ſemper ſit malum de ſe, nec quòd proximus nimis lædatur (cum poſſit ceſſare læſio, ut ſuprà *num.* 10.) ſed ad conſervandam puritatem & frequentem implicationem uſurarum, ut ſuprà *num.* 521. unde his ceſſantibus non debent legitimi & æquabiles contractus impediri, ut ſuprà *num.* 16. Proſequendo quæſtionem noſtram principalem, reſtant duæ ultimæ quæſtiones ex illis quinque, ſuprà *num.* 496.

Vſuræ legatorum. 574. Penultima de uſuris legatorum, quæ propter moram citra aliam teſtatoris taxationem petuntur: & cùm meritò exoleverit ſemis legalis, adhuc dico quod nec quincunci locus eſt hoc caſu, quoniam, ut ſuprà *num.* 525. non debetur uſura ex liberalitate: legatum autem *quædam donatio eſt*, patet ex definitione, *Inſti. de legat.* §. 1. Sed quoniam hæc liberalitas ſolum conſiſtit in perſona teſtatoris, hæres autem non ex donatione, ſed ex quaſi contractu adeundo hæreditatem, obligatur, quæ obligatio nec merè commutativa eſt, nec merè liberalis, meritò media quædam via eligenda eſt. Unde puto quòd hoc caſu non debet uſura excedere rationem trientalis, niſi conſtaret legatum factum causâ remunerationis verorum meritorum, quæ tale legatum mereantur, quia tum cùm ſit magis compenſativum quàm lucrativum, admitti poterit, ſi ex totius negotii circunſtantiis æquum judici videatur ad rationem quincuncis, non ultra. Et adhuc ſi ut currant uſuræ ex cauſa juſtæ commutationis, non ſufficit hodie irregularis, ſed requiritur vera mora, multò fortius in legatis & fideicommiſſis: unde non ſufficit ſimplex interpellatio, niſi appareat de quadam pervicacia hæredis magno lucro hæreditario fruentis, nec ullam juſtam cauſam dilationis habentis. Et adhuc interpellatio ſegnius proſecuta parum conſiderabilis eſt & generaliter quoties creditori imputari poteſt, quod non exigit. Et quò magis legatarius lucrativam cauſam prætendit, eò magis ad exiguam ſummam hæc æſtimatio deducitur, ut in illo exemplo & Areſto ſuprà *num.* 539. Et ſic quanquam legatum factum ſit pupillo, tamen non currunt aliquæ uſuræ ex mora irregulari, niſi arguatur perfidia hæredis, puta ſi corrupit tutorem ne interpellaret: vel ſi onus & cura dicti pupilli ſpectabat ad hæredem, vel ſi ſpecialiter teſtator juſſit hoc ſpectare ad curam & diligentiam hæredis, qui non ſolùm gravatus ſit de dando, ſed etiam de faciendo. Quid ergo ſi non ſtet per hæredes, ſed per executores teſtamenti, qui moribus noſtris, ipſo facto poſſeſſores ſunt omnium mobilium defuncti? Reſpondeo nec hæres, nec hæreditas tenentur de aliquibus uſuris, niſi teſtator de illis diſpoſuiſſet: ſed ſi de dolo vel nimia contumacia executorum conſtet, proprio nomine, in quantum judici æquum videbitur, nomine interuſurii vel ejus quod intereſt, damnabuntur.

575. Nec interim omittendum quòd invenitur in jure quadrantalis uſura: in legatis & fideicommiſſis certo caſu ſingulari, *l. fin. verſi, quod ſi non obtinuerit, Cod. de petitione hæredit.* cujus (licet nemo explicuerit) optima ratio eſt, & ad multa utilis, videlicet quòd ibi non venit ratione alicujus moræ vel culpæ. Legatarius enim exigendo, data cautione, & (quandiu hæres ſcriptus non evincitur) poſſidendo legatam ſibi pecuniam, jure ſuo bona fide utitur tanquam de re ſua: quare non eſt juſtum eum uſuras debere pecuniæ ſuæ nec alii debitæ. Rurſus quia pecunia non eſt omnino ſua, ſed ſub conditione debita, & reſtitutioni ſubjecta ei, à quo ſummo jure utendo exegit, non eſt æquum omnem uſuram ceſſare. Quare Juſtinianus ibi mediam quandoque congruam viam more ſuo eligendo, non taxavit interuſurium illius temporis ad ſummam communem æſtimationem, quæ eſt ſemis, ſed ad dimidium, videlicet ad quadrantem: quod ſumma ratione factum apparet, tum quia media via, ut dixi, tum quia uſuræ partim habent vicem fructuum, & illis conferuntur, *l. uſuræ vicem, de uſur.* partim ob moram & in pœnam non ſolventium infliguntur, *l. cùm quidam, §. ſi pupillo, in fin. de uſur.* Cùm igitur hic eſſet mora & culpa, & ſic omnis ratio pœnæ, nec ſupereſt niſi analogia fructuum prædiorum, meritò uſura non taxatur niſi ad rationem fructuum prædialium, prout etiam ibi cum fructibus agrorum & penſionibus domorum reponitur: qui fructus utplurimum ſolent eſſe multò minores trientali uſura, nec ſolent excedere circiter rationem quadrantis uſuræ, habito reſpectu ad valorem fundi ſemel vendendi. Minimum autem eorum extremum invenitur in jure ad rationem unius anni in triginta quique, ut dictum eſt ſuprà *quæſt.* 5. *num.* 115. cui rationi multum accedit quadrans uſura, cùm tantùm in triginta tribus annis & triente ſortem impleat, ut meritò hanc ſuprà *in Abaco*, dixerim leviſſimam uſurarum, non ſolùm quòd hac levioris nulla fiat nominatim mentio in jure, ſed etiam quòd tam longè recedit à ratione interuſurii pecuniarii, ut ferè non excedat minimum extremum lucri redituum prædialium, inter quos in *d. l. fi.* computatur. Ex quibus etiam infero, quòd ea taxatio quadrantis debet intelligi in terminis, *d. l. fi.* videlicet pendente evictione, vel etiam poſtea quandiu legatarius non eſt in mora: ſed evictione ſecuta, & legatario in mora reſtituendi conſtituto, ex tunc contra eum currunt uſuræ communes, videlicet ſemiſſes in terminis juris, *d. l. eos verſi, & eam quantitatem.* Non enim hæres condictione indebiti repetet, cùm nihil ſolverit per errorem, nec alia actione merè ſtricti juris, in qua non veniunt uſuræ, niſi judice ex cauſa arbitrante, ut ſuprà *num.* 514. ſed cùm actione ex teſtamento non abſolutè, ſed (ut ita loquar) per proviſionem ſolverit, ſeu potius conditionaliter ſolverit, occaſione teſtamenti, ea conditione deficiente, locus eſt contrariæ actioni ex teſtamento, quæ habet vim actionis bonæ fidei, quantum ad hoc. Ex quibus habes novum & plenum intellectum, *d. l. fin. in d. verſi.* reliquum dixi *in conſuetudin. Pariſi.* §. 150.

Declaratio, l. fi. C. de petit. hæreditatis.

Quadrans.

576. Supereſt ultima quæſtio, *de qua* ſuprà *num.* Actio teſta-

Digitized by Google

menti contraria.

496. *in fin.* & urgendo thema, cùm Titius deberet centum reditus annui redimibilis pro mille ducentis, creditor legavit liberationem ſolvendo mille infra biennium: vel fortè diffidens hypothecis & facultatibus debitoris, convenit cum eo, ut ſi infra biennium daret mille, remitteret reditum. Titius ut hoc commodo frueretur, feſtinus vendidit domunculam, vel agellum, & corraſit mille, dumque maturè vellet redimere, nec reditus interim curreret, & partem ſortis abſorberet, Seius obnixè rogat ea mille ſibi mutuari in biennium, vel reſiduum tempus redimendi, promittens tunc reddere, & interim reliqua reditus ſolvere, vel omnino infrà illud tempus redimere, & indemnem ſervare Titium. At Seius non ſolvit in termino, contra quem Titius ea facultate privatus agit, ut ſe liberet & exoneret à dicto reditu, an rectè agat? Exclamabis forſan nullam eſſe quæſtionem, cum nullus Doctorum dubitet, ſed omnes & Theologi & Canoniſtæ, & Legiſtæ pro indubitato habeant rectè agi: & videtur caſus in *l. 3. in fin. de eo quod cert. loco.* Ita etiam in ſimili decidunt Doctores in *l. nummis de in litem juran.* de eo qui mutuavit pecuniam ſolvendam certo die quo indigebat: ne emphyteuſis caderet in commiſſum, neve facultas redimendi fundi expiraret: ubi nimis imperitè cenſent aliud eſſe in frumento, vel alia quantitate fungibili debita, ut tetigi ſuprà *num.* 31. & plenè in *tract. de eo quod intereſt.* Atqui multa de jure obſtant. Primò legitimus modus interuſurii & uſurarum enormiter exceditur, quod non licet, etiam præcedente juſta commutatione, ut in *l. Julianus §. idem Papinianus de action. empt.* Sed hac via admiſſa, etiam rectâ paſſim fraudari poteſt, quòd non ſit difficile quotidie infinitas hujuſmodi cauſas comminiſci & prætexere, ut ſuprà *num.* 499. Periculum autem nimis frequentis abuſus juſta cauſa eſt, etiam juſtum alioquin contractum in commune prohibendi. Secundò, etiam excluſa omni fictione, & ut maximè conſtet rem ita ſe habere, tamen etiam in juſto mercatore, de cujus vero & certo lucro amittendo conſtat, non permittitur legitimum modum beſſium excedere, ſuprà *numero* 497. igitur nec huic permittendum videtur. Tertiò, quia hæ cauſationes ſingularis intereſſe Titii ſunt caſus in ejus perſonam cadentes, qui non debent extendi ad alium onerandum, *l. ſi unico §. fin. locati.* Et videtur Titius ſeſe decipere, qui ſcienter tali periculo ſeſe ſubjicit, & negotia ſua alienis in tanta periſtaſi poſtponit, & de ſe queri debet, *leg. nam ſi actor. de rei vendicat.* Quartò, quin etiam Seium decepiſſe videtur, cui niſi mutuaſſet, is ab alio ſub ſolitis & legitimis uſuris inveniſſet, ut inquit textus in *l. non exiſtimo de administrat. tuto.* Verùm totius negotii circumſtantiis expenſis, *juxta l. bona fides depoſiti;* videlicet primò, quòd conſtat de veritate cauſarum intereſſe Titii: ſecundò, quòd ſunt juſtæ & impendentes, quæ duo excludunt fictionem, fraudem & colorem quæſitum: tertiò, quòd Seius præmonitus fuit: quartò, quòd Seius conditionem acceptavit: quintò, quòd Seius non eſt minor annis nec prodigus, nec aliàs cui curatore opus ſit: ſexto, de precibus vel provocatione Seii: ſeptimò, de bona fide & ſimplicitate Titii, qui nolebat inde negotiari, nec quæſtum ullum facere, ſed ſine damno ſuo proximo, quantum poterat, commodare cujus etiam fidei ſe commiſit, puto pactum hoc caſu ſuſtinendum. Non enim eſt compenſativum interuſurii, ſed juſti intereſſe caſualis: & ſic non ſpectat ad materiam, nec ad limites, uſuræ, nec incidentis, nec negotiativæ; ſed ad materiam & tractatum de eo quod intereſt, ut in ſimili, ſuprà *quæſt.* 28. Nonnulla enim hujuſmodi exempla quandoque occurrunt in communi vita, quibus opportunum ſit & expediat vel alteri tantùm parti, ut hîc vel utrique, ut ſuprà *quæſt.* 28. ſic promptè præſenti via vel occaſione commodè occurrente uti, non expectando peregrinum incommodius, & adhuc dubium ſubſidium. Occaſio enim calva eſt, ut eſt in proverbio, & ſatius præſenti vel minus commodo remedio uti, quàm dubium commodius præſtolari: præſertim ubi periculum eſt in mora. Eam igitur aut ſimilem εὐκαιρίαν, modò candidè & abſque fraude fiat, non eſt bonum prohiberi. Monendi tamen ſunt judices, ne temerè hujuſmodi rara exempla admittant, nec in conſequentiam alicujus frequentiæ trahi ſinant, ne qua via fraudibus & prætextibus aperiatur, prout prædictis aut ſimilibus circunſtantiis obſervatis non erit periculum abutendi, legeique uſurarias eludendi.

577. Ex his univerſa materia uſuræ negotiativæ & incidentis, nec non interuſurii & moræ: novè & plenè tam theoricè quàm practicè explicata eſt, niſi quòd ſuperſunt particulares quædam quæſtiones, quas fervente calamo, ne cogitationis curſum aut methodi noſtræ ſeriem abrumperem, præterii, puta de uſuris pupillaribus, mandati, depoſiti. Item ſi certum interuſurium deducatur in pactum ſpecificum, vel in pœnam, quas præſtat ſpecialiter & ſigillatim diſcutere, poſtquam ad dilucidiorem præcedentium & ſequentium intellectum & memoriam, novam hanc acceſſionum & uſurarum diviſionem, parteſque ſingulas in ſubjecta figura digeſtas omnium oculis expoſuerimus, ut ſequitur.

Digitized by Google

Acceſſio
- Naturalis, ſive cauſa rei
  - Partus
  - Fructus
  - Penſio, ut cùm res locari ſolet.
- Accidentalis
  - Circa rem, ut æſtimatio quanti-plurimi ſuprà *num.* 512.
  - Extra rem
    - Uſura
      - Strictè, videlicet merè lucratoria
      - Largè videlicet interuſurii ſucceſſivi compenſatoria.
    - Æſtimatio intereſſe caſualis.
      - Damni incurſi,
      - Lucri ceſſantis.

Uſura eſt, quando ob uſum pecuniæ aliquid ſucceſſivè percipitur. Et
- Primò penes materiam, quædam
  - Merè lucratoria, jure civili non inducta nec approbata, ſed aliqualiter tolerata.
  - Interuſurii (hoc eſt intereſſe promiſcui ſucceſſivi) compenſatoria, jure civili ſub certis metis approbata ſuprà *num.* 43. 513.
- Secundò penes formam quædam
  - Negotiativa, quâ principaliter intenditur & diſponitur pecunia [illegible] numerata. Et quædam
    - Mutuatitia, quando tenetur debitor ſortè ſimul reddere. Et quædam
      - Vera ſeu formalis, ut dum fœnerator in mutuo paciſcitur de uſura, ſive
        - *ab initio* infrà *numer.* 584.
        - ex poſt facto ſup. *quæſt.* 80.
      - Intemperativa, ſive creditor mutuare volens ad quæſtum
        - Numeret pecuniam alio titulo, quam mutui, & de certo quæſtu vel commodo paciſcatur ultra ſortis vel rei ſupervalentis reſtitutionem, ut in *cap. ad noſtram de empt. & vend.* In *cap. illo vos de pignoribus* ſuprà *quæſt.* 66. In reditu temporali ſorte alienata ad longum tempus poſtea ſimul reſtituenda.
        - Non numeret rectam pecuniam, ſed merces aut res promercales certove pretio æſtimatas, ut ob dilationem lucretur, ſuprà *numero* 517. infrà *num.* 580.
    - Succedanea, in qua tota ſors perpetuo alienatur, ut nunquam teneatur debitor redimere: licet perpetuo luere poſſit in novell. 160. & reditibus vulgatis.
    - Miſta, quando ſors non in totum nec perpetuo alienatur, ſed particulatim cum quodam auctuario reddi debet, ut in reditibus temporalibus, ſuprà *quæſt.* 67. *quæſt.* 71.
  - Incidens, quando creditor ad hoc principaliter non mutuavit, vel numeravit: ſed ne propter moram damnificetur, aliquid ſucceſſivum ſtipulatur. Et quædam
    - Ex conventione
      - Permiſſa ſeu confuſa obligationi principali, ut in *c. in civitate, de uſuris.*
      - Separata, ſeu diſcreta
        - In continenti.
        - Ex intervallo.
    - Ex mora
      - Regulari.
      - Irregulari.

Tertiam penes juſtitiam & injuſtitiam diviſionem prudens omiſi, tum brevitatis cauſa, tum decoris: decet enim cùm materiæ, tum formæ velut corpus partes corporalibus oculis ſubjici: reliqua verò mentis oculis plenè in præcedentibus expoſita, decentius memoriæ relinquuntur. Habes itaque ex præcedenti figura junctis aliis, ſuprà *num.* 450. & 460. omnem proportionem & doctrinam interuſurii ſucceſſivi, & intereſſe caſualis, omniumque & veterum & recentium uſurarum præ oculis. Et vides quàm fuerit neceſſaria radicalis nova & analytica noſtra explicatio legum omnium uſurariarum, etiam exoletarum non ſolùm ad ſincerum & plenum intellectum ejus partis juris civilis, ſed etiam fœnoris in uſu recepti, & omnium id genus quæſtionum rectam deciſionem & judicium abſolutiſſimum in praxi.

578. Et ne fortè ſcrupulus ullus in hac figura ſuperſit, in quantum prima facie caſus, *c. in civitate de uſur* videtur bis inſeri, videlicet primò, ſub fœnore negotiativo, in ſecundo membro interpretari, & rurſus ſub fœnore incidenti, in prima ſectione primi membri, notandum duplicem eſſe caſum: quandoque enim mercatores principaliter intendunt negotiari de venditionibus ad terminum, ut quando malunt pluris vendere ad terminum, quam juſto pretio præſenti pecunia: & hi ſunt valdè odibiles, utpote duplices uſurarii. Non ſolum enim principaliter fœnerantur, ſed etiam fœnori capere, etiam non indigentes, aut pluris emere cogunt, quare tantò gravius coërcendi & mulctandi ſunt. Et meritò hæc ſpecies ſpectat ad fœnus negotiativum, & ita in dicto prim. & ſuperiore loco, nec tunc ſpectat ad caſum *dicti cap. in civitate:* quia non eſt dubitabilis, nec eſſet implicita aut dubia uſura de qua *in dicto capit.* ſed expreſſa, utpote principaliter intenta certa, & improba, de qua non quæritur nec reſpondetur in *dicto capit.* Quandoque mercatores non intendunt principaliter negotiari de venditione ad terminum, ut quia malunt juſto præſenti pretio vendere, ſed in gratiam emptorum eorumque rogatu vendunt ad terminum, quadamtenus ob id aucto pretio. Et hic erat caſus, de quo cùm Archiepiſcopus Januenſis non inſulsè (utpote ex his quæ poſtea ſcripſerunt Scot. in 4. *ſententiar. diſtinct.* 15. *quæſt.* 2. & Bal in *rubric. col.* 2. *verſic. quærenda, Cod. de uſuris*) dubitaret, Innoc. 3. *conſuluit,* qui rectè in *dicto cap. in civitate.* Reſpondit, ut dixi

Digitized by Google

ſuprà *numero* 516. unde hic caſus non ſpectat ad fœnus, vel ad uſuram negotiativam, ſed incidentem. Et hîc notandum, quòd non omnis uſura incipiens à numeratione pecuniæ, vel rei promercalis æſtimatæ, vel etiam à vero & formali mutuo, ſpectat ad fœnus, vel negotiationem fœneratitiam: ſed ſolùm quando ſit mutuum verum vel interpretativum ad hunc finem pricipaliter negotiandi de uſu pecuniæ: vel ad principalem finem aliud genus fœnoris, ſive ſuccedanei & improprii, ſive mixti exercendi. Quoties autem creditor non negotiatur de quæſtu pecuniæ principaliter & propter, ſed ſe propter moram, puta ſi & quandiu debitor erit in mora, tunc non dicitur fœnus nec uſura negotiativa, ſed incidens duntaxat, ſive in mutuo, ſive in alio contractu, ut de mutuo eſt caſus in *l. lectæ ſi cert. peta.* ubi creditor initio & principaliter gratis mutuat uſque ad certum tempus, quo lapſo, niſi ſolutum fuerit, & quandiu differetur, certam uſuram ſtipulatur. Hanc voco incidentem uſuram, ad differentiam negotiativæ, ſeu principaliter & præcisè intentæ.

Mutuum interpretativum. 579. Cæterùm mutui interpretativi non erat neceſſaria mentio, nec conſideratio in terminis juris civilis, quod regulariter non magis vetat, aut admittit uſuram in mutuo, quàm in aliis contractibus: ſed quantum ad hoc indifferenter ſe habuit, in quo diminutum fuit, ut diximus ſuprà *num.* 521. ſed moribus noſtris, cùm non liceat uti fœnore negotiativo, niſi improprio & ſuccedaneo, vel debitoribus commodiori, puta miſto, nobis limitato, ſuprà *quæſt.* 71. & cùm adhuc ad conſervandam puritatem & officioſitatem mutui, nec incidentem quidem uſuram de facili admittamus in mutuo, ſed ægrè & raró, puta poſt longum intervallum, & ex juſta & particulari cauſa, quæ in conſequentiam frequentiæ trahi nequeat, propter hanc, in quam, novam differentiam inter mutuum & alias cauſas juſtè uſu receptam, ut ſuprà *num.* 521. & ne paſſim fraudetur, neceſſarium fuit conſtituere vocabulum & ſpeciem mutui interpretativi, quòd ſit dupliciter. Primò, quando pecunia numeratur alio vero titulo quàm mutui, ſed cum pacto de quæſtu uſus pecuniæ, præter ipſius vel rei æquipollentis reſtitutionem. Secundò, quando ad eundem quæſtum datur res æſtimata vice pecuniæ. Vocabulum autem ficti mutui, quod ex errore Canoniſtarum proceſſit, non ſolum ſupervacaneum eſt, ſed ineptum & contra jus, cùm non ſit hominis privati fictionem inducere: & meritò etiam à Theologis in 4. *ſent. diſtinct.* 15. *quæſt.* 2. exſibilatum, quare nullam hujus in figura mentionem feci.

Mons pietatis. 580. Hîc appoſitiſſimè occurrit aliquid concluſivè dicendum de ea re apud Theologos & Juriſtas hactenus controverſiſſima, quam Itali vocant Montem pietatis, de quo per Ancha. Lauren. de Roduph. *poſt repetit. c. conſuluit, de uſur.* Anto. *part.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. *per tot.* & alios variè & ſcrupuloſiſſimè: & noviſſimè per Tho. de Vio in *tract. de Monte pietatis*: Sic enim vocant in multis Italiæ locis pecuniam ex privatorum eleemoſynis coacervatam in unum cumulum perpetuo ad uſum pauperum deputatum, ut eis mutuaretur ſub levi uſura, ad evitandum graves & præfocantes uſuras Judæorum, quibus cum Principes Infideles & ſocii furum (*Eſaiæ* 1.) colludunt & mediante parte prędæ vel gravi tributo permittunt improbiſſimum & barbaricum fœnus in ſubditos, Romano etiam Pontifice non ſine pretio approbante, multis etiam Doctoribus pretio pariter redemptis ſubſcribentibus, in queis Alexander *conſ.* 1. *conſ.* 2. & rurſus *conſ.* 108. *lib.* 2. verboſiſſimè contendens Papam poſſe facere de peccato non peccatum: & malè, ut ibi dixi, & in *conſuet. Pariſ.* §. 1. *gloſ. fin. numero* 19. in ſpecie autem diſputata per Tho. de Vio. Ex conſtituto, certi probi viri cuſtodiebant eam pecuniam & tenebantur ſtare parati ad mutuandum pauperibus pro eorum qualitate & indigentia, tres aureos ad ſummum (quòd fortè modicus erat ille cumulus) nec ultra annuum & ſub pignore, quòd cuſtodirent ſuo periculo in domo conducta, ut poſt annum in defectum luitionis pignus venderetur, & ſuperfluum debitori reſtitueretur, deducta ſorte & uſura, ſeu penſione unius denarii pro libra in ſingulos menſes, idque pro ſumptibus cuſtodum & miniſtrorum, & ne ſors deperiret, ſed conſervaretur in uſum futurorum pauperum. Scrupuloſiſſimè verò & ægerrimè Thom. de Vio tam diſputat, quàm torquetur per ſexdecim magnas columnas, an ea ordinatio licita ſit tolerabilis: excludit autem ab hujus rei diſcuſſione & deciſione Legiſtam, Canoniſtam & purum Theologum, & ad ſolum Philoſophum moralem trahit & limitat: ſed adeò infœliciter, ut quamvis fribolarium, vel aniculam nuces venditantem de his conſulere præſtet, quàm tam ineptum & jejunum Philoſophaſtrum. Quid enim ſtultius & ineptius, quàm legum, commerciorum & negotiorum humanorum expertem, non ſolùm de hypotheſibus eorundem negotiorum diſputationem attentare, ſed etiam ſibi ſoli judicium arrogare? Poſt multam autem σκιαμαχίαν tandem concludit, eam ordinationem, non obſtante etiam approbatione Romani Pontificis, eſſe injuſtam, uſurariam & illicitam, quatenus ſcilicet aliquid vel tantillum ultra ſortem mutuatitiam percipitur, Error Thom. de Vio.

581. Videſne ut in oppoſitos extremorum errores præcipites ruant homines ἀπαιδεύτως παιδευόμενοι alii fœnus improbum ſecurè probantes, alii quantumvis leviſſimam vel beneficam uſuram penitus improbantes? Sed vide quàm vel ad inſaniam uſque prodigioſa ſit ea extremitas: Alexander enim in præfatis tergeminatis conſiliis plus quàm improbum fœnus, etiam mutuatitium, & negotiativum probat. Loquitur enim (ut videre eſt in epitome dictorum conſiliorum, quæ habetur inter ejus conſilia, *conſil.* 8. *lib.* 6.) in mero & formali mutuo, & in uſura ſex denariorum menſtruorum in ſingulas libras, idoneis pignoribus acceptis, quod eſt horribile fœnus, etiam Ethnicis inauditum, utpote duplicem centeſimam excedens: continet enim duas ſolidas centeſimas & ſemiſſem. Sed adhuc horribilius approbat, videlicet octo denariorum menſtruorum in ſingulas libras, ſub hypotheca bonorum debitoris, pignoribus non traditis, quod ad triplicem ſolidam centeſimam & tertiam partem centeſimæ aſcendit: & adhuc ſub eo graviſſimo & aſſiduè impendenti periculo, ut quoties debitor per tres menſes in ſolutione & continuatione hujus triplicis & ſeſquitertiæ centeſimæ ceſſaverit, toties de trimeſtri in trimeſtre creditori liceat bona etiam immobilia debitoris pro libito diſtrahere. Quid quòd non ſolum tam crudele fœnus de facto ſemel probant, ſed etiam ſerpere & in leges deduci, & ſtatutis firmari, tamque efferos fœneratores non ſolum tolerari, ſed etiam publicè authorari; nec ſolùm ſic allici, ſed etiam conduci à regulis Italiæ, de tam miſeris civium prædiis tam turpiter & ſceleratè negotiantibus? Quinetiam ſic conduci à potentibus Prælatis Eccleſiaſticis, ut per Conrad. *de contract. quæſt.* 27. legatis à Papa, & Epiſcopis Vicariis, ut per Corn. *conſil.* 159. *lib.* 3. Sed adhuc turpius & ſceleratius, permittendo etiam earundem improbiſſimarum uſurarum improbiores uſuras ſub eiſdem acerbitatibus, nec ſolum permittendo, ſed etiam authorando, ut ſuprà, ita ut in conſuetudinem abiret non ſolum publicam & notoriam, ſed etiam approbatam, ita ut cenſeat Alexand. *dict. conſilio octavo*, conceſſionem fœnerandi Judæis ſimpliciter factam, intelligi factam ſecundùm prædictam conſuetudinem, ut poſſent earundem uſurarum ſimiles eiſdem coactionibus uſuras ſtipulari, etiamſi expreſſum non ſit in articulis conventionis inter Principem & Hebræos. Videſne captivitatem pauperum barbarica incurſione teteriorem? Quidnam putas edictu-

Errores extremi.

rum Juſtinianum ſi reviviſceret? num palàm eſt mundum luiſſe pœnas cæcitatis & irriſionis ſacrarum legum & complacitæ ἀσυμφωνίας? Contrà, qualem medicinam attulerint homines malè feriati, ſola tetrica ſtupiditate Philoſophorum ſimili? Quod ſolamen dederint candidis, ἢ ἁπλαῖς conſcientiis, dum omnem penitus uſuram non ſolum civilem & mediocrem, ſed etiam leviorem & leviſſimam, imò alioquin etiam & privatim & publicè utilem, mortalis noxæ damnaverunt? Quod alii extendunt non ſolum in mutuo, ſed etiam in omni obligatione quantitatis ex quacunque cauſa, ut Alexan. poſt alios in *dicto §. fina. l. ſtipulatio iſta §. alteri, col. 4. de verb. obligat. conſ.* 49. *lib.* 4. Alii extendunt etiam ad piam ordinationem pauperum ſublevandorum dumtaxat factam, ut hîc. Hujuſmodi errorum præcipitia peperit ignorantia legum & elenchi uſurarum, præcipuè vulgaris ille error de uſura de ſe mala, etiamſi nec populum nec leges lædat, quæ omnia ſatis ſuprà profligata ſunt.

Deciſio æqua.

582. Dicimus ergo, in prædicta ordinatione veram quidem & formalem eſſe uſuram, utpote in vero & formali mutuo, & ab initio mutui contractam: & tamen omni jure non ſolùm eſſe tolerabilem eo caſu & licitam, ſed etiam laudabilem & piam. De jure divino liquet: quia non fit ad mordendum, ſed efficaciter ad benefaciendum, non ſolùm ſolvendi pro ea vice, ſed etiam eidem, cum aliàs indiguerit vel aliis pariter egentibus. Jure verò naturali, civili & ſenſu communi luce clarius ut deſipuerint novi Philoſophaſtri, tam ex ſeipſis nova figmenta comminiſcentes, quàm ex Ariſtotele ſuo argutantes: Non enim Ariſtoteles quamlibet acceſſionem ſortis etiam pro uſu nummi reprobat, ſed ſolùm negotiativam illam pleonexiam, nec modum, nec finem habentem, ut diximus ſuprà *num.* 532. Nec etiam obſtat quòd ſæpe diximus non eſſe admittendam uſuram in vero mutuo, ſaltem ab initio, ſuprà *num.* 35. quia illud non eſt ex eo, quòd ſemper de ſe mala ſit, & contra jus divinum & naturale in mutuo, ſed ne officioſitas mutui deformetur, & deſinat liberale mutuum frequentari: ideo tunc demum procedit, quando creditor certat de proprio quæſtu, ſaltem, quando ad proprium commodum ſtipulatur: ſecus quando quis non ſibiipſi, ſed ad commodum pauperum ſtipulatur, ad conſervandum ſortem & continuationem ſimilium officiorum, ut in hac ordinatione, in qua licet mutuando fiat quoddam negotium, tamen illud negotium non fit ad commodum alicujus daniſtæ, ſed in rem pauperum. Et inſpecto effectu & rerum exitu (qui potiſſimum attendi debet) non eſt hæc negotiatio uſuraria, per quam quid auferatur à pauperibus: ſed negotiatio conſervatoria beneficentiæ erga pauperes exercendæ. Non ergo ſpectat ad negotiativum nec ad lucratorium fœnus, ſed ad illud genus fœnoris, de quo Parœmiographus ait, *cap.* 19. Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis. Tota enim ea adminiſtratio, ſive in mutuando, ſive levem illam uſuram ſtipulando, nihil aliud eſt quam diſpenſatio miſericordiæ in pauperes præſentes & futuros, non inertes, nec luxurioſos, ſed frugi: qui licet non ſint ex eis, quibus dandum ſit, ut ſuprà *num.* 86. juſtam tamen temporariæ indigentiæ cauſam habent, & duriore fœnore prorſus obruerentur. Et licet aliqui ex eis non certant de negotiando, ſed de aliquo incommodo vitando: & ſint tales ut eis deberetur liberale mutuum ab eo, cui facultas eſſet, non minus juſta eſt dicta ordinatio, in qua non ſuppetit melius conſulere.

Vſuræ Eccleſiaſticorum.

583. Quid ergo dicemus de eo quod in finibus Borbonenſium, & aliis pleriſque locis hujus regni, à Capitulis Eccleſiarum ab antiquo & adhuc hodie practicatur? Canonici enim & ſimilia Collegia Eccleſiaſtica pecuniam ſuam, ne ſit otioſa & ſterilis, mutuant ad rationem hujus quincuncis, & hoc publicè toleratur, & vulgò licitum putatur, non jure communi, ſed ſpeciali favore Religionis, ut augeatur theſaurus Eccleſiæ quem vocant. Ego dico iſtud eſſe verum & formale fœnus negotiativum, ſed modeſtum & licitum. Quòd autem vulgò putant communiter non licere, ſed ſolis Eccleſiaſticis favore Eccleſiæ, ſuperſtitio eſt & præpoſtera religio: nihil enim habet commune religio cum commodo vel quæſtu pecuniario, ut dixi in *conſuetud. Pariſ.* §. 22. *num.* 130. Et ex eo quod creditores ſunt Eccleſiaſtici, non debet eis eſſe major, ſed potius minor licentia fœnerandi, niſi fortè reliquam plebem, quos laïcos vocant, pro hoſtibus habere vellent, quibus nocere liceat & fœnerari, *c. fin.* 14. *quæſt.* 4. vel pro Barbaris, à quibus liceat ſubtili ingenio eruſcare, *l.* 2. *de Commer. & merca.* vel fortè cæteris hanc negotiationem invident, eoſque libenter patiuntur ſuperſtitione arceri, quò ſibi ſolis hic quæſtus reſervetur. Eſt igitur de ſe & communiter licitum, propter magnam temperaturam fœnoris, ſuppoſito etiam quod non exigatur ſcienter in caſu debitæ eleëmoſynæ. Nec poteſt iſtud trahi in ordinariam conſequentiam officioſitatis mutui excludendæ, vel inſidiandi debitoribus: quia dicti Canonici & ſimilia Collegia, licet retineant jus & actionem ſortis cum uſuris exigendæ, cùm volent, tamen non ſolent. Et hoc tacitè intelligitur, ut acerbè & importunè non urgeant debitorem ad reſtitutionem ſortis, ſed ſinant eum commodè negotiis ſuis conſulere, quod non faciunt communiter privati. Et ſi aliqui faciant, non eſt debitor in tuto, quia frequenter uſuvenit, privatos aliis acerbioribus cedere, vel hæredibus avidis relinquere, vel mores & affectus mutare: quæ eſt juſta cauſa promiſcuè non tolerandi hanc formalem uſuram in privatis. Si tamen de bona fide & benigna tractatione debitorum conſtet, ſaltem dilatione notabili data, & in neceſſitatem taciti vel expreſſi pacti deducta, tolerandum & probandum erit. Non tamen fœnus illud Canonicorum, & ſimilium Collegiorum eſt actus pius, ut nuper de ſtatuto ſubventionis pauperum diximus, ſed eſt actus civilis, licitus & honeſtus; quemadmodum venditio rerum vel fructuum juſto & æquabili pretio, ut in ſimili ſuprà *num.* 86. & 440. paulo minus tamen, in quantum hæc negotiatio magis recedit à naturali acquiſitione. Sed longè honeſtius, civilius, & laudabilius faciunt, quàm quædam Capitula Cathedralium Eccleſiarum, quæ pecuniis abundant, nec volunt fœnerari, niſi ad ſummam rationem duodecimæ ſub prædiis prædibuſque; quin etiam ægrè redemptionem admittunt, niſi pluribus officialibus aditis, rogatis, adunatis gravando in hoc redimentem non paruo ſumptu, quod ultimum corrigendum eſſet. Illud etiam ſemper pro exploratiſſimo jure habendum, quod in omnibus prædictis veris uſuris, etiam Montis pietatis, nunquam licebit excedere duplum: ſed habent locum omnes moderationes uſurarum legalium, de quibus ſuprà *num.* 43. *cum ſeq.* & de hac uberrima materia ſatis eſt. Quod ſi quis fortè prolixitatem quæſtionis incuſet, Reſpondeo. Tantò mihi quidem viſus ſum prolixior, quantò brevius defungi cupiebam, quare infinitas propè quæſtiones in unam concluſi. At ſi brevitas eſt, non pauca dixiſſe, ſed magnam vim rerum paucis & perſpicuè comprehendiſſe, admodum brevis fui. Antequam reliquam materiam expediam, ſuperſcripta figura admonet prius.

QUÆSTIO

Digitized by Google

QUÆSTIO LXXV.

SYNOPSIS.

1. *Quâ ratione à legalibus uſuris ad vulgatos reditus poſſimus argumentari.*
2. *Probatum à tempore Iuſtiniani vulgatos reditus invaluiſſe.*

584. SEptuageſimo-quintò quærendum, An & quatenus à veteribus uſuris, & legibus uſurariis liceat hodie ad fœnus uſitatum arguere, & an fœnus duodecimæ ſit novum inventum, an verò etiam tempore juris civilis cognitum? Quantum ad primum, breviter dicendum quod à veteribus uſuris & legibus juris civilis valet argumentum ad noſtras uſuras, etiam largè & impropriè ſumptas, quatenus eſt eadem ratio, & de reſtringenda uſura agitur. Unde quemadmodum legales uſuræ non poſſunt currere ultra duplum, ſive ultra ſortis ſummam, ita nec noſtræ uſuræ incidentes, ſive in pactum deductæ, ſive non, in quibus ſors non eſt perpetuò alienata: quia tunc licet noſtræ moderatiores ſint in quantitate currente, ut non excedant viceſimam, tamen quantum ad quantitatem periodicam ſive cumulum eadem eſt ratio, ut non debeant excedere duplum cùm poſſit vel ſperet creditor ſortem præter uſuram etiam ab invito debitore exigere. Et ſic ad ſummum non debet exigere ultra duplum: quia de jure, etiamſi uſura ſit quincuncialis, trientalis, vel levior, non tamen poterit excedere duplum. Secus in fœnore noſtro negotiativo, ſed improprio, in quo tota ſors perpetuò abalienatur, quia poteſt in infinitum excurrere. Cùm enim ſors ſit perpetuò alienata, ut nunquam creditor eam petere vel exigere poſſit, nunquam verè dicitur ipſe petere vel exigere duplum, videlicet & ſortem & uſuram, ſed ſimplicem uſuram vel reditum: & ſic ceſſante ratione legis, ceſſat limitatio dupli, quæ etiam non poteſt quadrare nec adaptari, quia non dicitur duplum deberi, niſi reſpectu ſortis debitæ: ſed hic nulla debetur ſors. Sed quemadmodum jure civili nulla poteſt currere uſura niſi pro rata temporis & ſortis, ita & in noſtris uſuris quibuſcunque: quia quantum ad hoc eſt eadem in omnibus ratio. Patet, quia omne genus fœnoris, etiam impropriiſſimum, eſt compenſativum uſus æris alieni pro rata uſus. Non obſtat quod diximus ſuprà de uſuris temporalibus, in ultimis annis, quia ibi non ſoli ultimi anni debent attendi, ſed etiam priores, & ſic nullus eſt ibi exceſſus pro rata temporis & ſortis. Pariter quemadmodum de jure in uſuris fit compenſatio ipſo jure, in conſequentiam ſortis exigibilis & compenſabilis: ita & hodie in uſuris noſtris, ſi ſit eadem ratio, videlicet ubi ſors exigi poteſt, & ſic compenſabilis eſt, ut ſuprà *quæſt.* 43. Secus ſi ſors non ſit debita nec exigibilis, & ſic non ſit ſuſceptibilis compenſationis: quia tunc materia non eſt habilis, & ceſſat ratio legis, ut in reditu temporali vel duodecimæ. Rurſus quemadmodum ſecundùm leges civiles uſurarias neceſſe eſt in omni fœnore liberam eſſe facultatem debitori, quandocunque voluerit, ſeſe liberandi, ſorte cum reliquis oblata, ut novè diximus ſuprà *quæſt.* 55. ita & in omni fœnore noſtro, etiam ſuccedaneo & improprio: quia ſemper eſt eadem ratio, cùm nullum fœnus ſit, niſi ob temporarium uſum æris alieni & ſic ſemper ineſt quòd lui poſſit, imò eſt de ſubſtantia, ut ſæpe diximus. Fallit in quibuſdam reditibus temporalibus, ut ſup. *quæſt.* 71. ubi præter dimidio leviorem uſuram alia juſta ratio hoc temperat, quia licet ſortem principalem per plures particulares ſolutiones reſtituere: ſecus hac ratione ceſſante, ut in alia ſpecie reditus temporalis, de qua ſuprà *quæſt.* 66.

Hi reditus à tempore Iuſtiniani.

585. Quantum ad ſecundum, vulgò adhuc putant uſum redituum vulgarium pecunia conſtitutorum diu poſt jus civile inventum eſſe, nec abſque probabilibus conjecturis, cùm ejus nulla ſit mentio in toto corpore juris civilis, ut videatur moribus irrepſiſſe, poſt veterum legalium uſurarum formam exoletam & abrogatam. Sed clarè oſtendam horum redituum uſum etiam temporibus Juſtiniani non ſolùm inventum, non ſolùm practicatum (licet rarius) ſed etiam lege principali confirmatum fuiſſe. Patet in novell. conſt. 160. ubi Aphrodiſienſis Reipublicæ pater, id eſt defenſor & patronus, ut in *leg. in defenſor. C. de defenſoribus civitat.* & in *Authen. eo ti. conſt.* 15 & primores ejuſdem civitatis, quæ ſecundùm Ptolemæum ſita eſt in Thracia, non longè à Cherſoneſo Thraciæ, & littore Ægei maris, magnam vim pecuniæ ex legatis eidem civitati factis collectæ, ne deperiret & ſterilis eſſet, ſed publicis operibus & neceſſitatibus civitatis ſalva ſorte ſubſerviret, tali forma collocaverunt ut qui ſortem recepiſſet, donec eamdem civitati reſtitueret, certum æquabilem reditum annuum civitati penderet, quæ eſt ipſiſſima forma noſtrorum redituum vulgarium, ubi ſors reſpectu creditoris perpetuò alienatur, periculo autem debitoris, qui quandocunque ſibi viſum fuerit redimere poteſt, & interim certum reditum annuum ſolvere debet. Quòd autem hæc omnia concurrant & expreſsè delineata ſint in hypotheſi *d. conſtit.* 160. patet attente legenti. Primò ibi (*ne quando ea deperiret*) & ſic ſors ſalva eſſe debebat, non quòd poſſet repeti à civitate, ſed in eo quòd penſiones reditus in eam nunquam imputarentur. Secundò ibi (*ut quamdiu id auri reſideret apud ipſum*) ex quo duo colliguntur, unum tacitum, & unum expreſſum. Primum expreſſum, quòd debitor liberam & perpetuam facultatem luendi habebat, ſortem cum reliquis offerendo. Secundum tacitum, quod recipiens ſive debitor nunquam poterat cogi ſortem reddere ſive redimere, quod idem eſt, ſaltem quandiu reditum conventum continuaret. Hoc autem ita fuiſſe actum probatur, quia ibi tota ſubſtantia conventionis narratur, nec exprimitur actum quòd recipiens remaneret debitor ſortis, nec quòd poſſet ab eo ſors exigi, ſed quòd data fuit ſimpliciter pro reditu annuo tandiu ſolvendo & continuando, quandiu recipiens ſortem retineret, ſeu donec luere mallet, cui formæ conventionis & literæ textuali nihil extrinſecus addendum, ut dixi in *conſuetud. Pariſ.* §. 1. *gloſ.* 4. *num.* 9. Ex ea autem hypotheſi non divinando nec addendo extrinſecus (ut decet) ſequitur quòd non erat debitor ſortis reſtituendæ: ſed poterat ea frui, quandiu reditum conventum mallet ſolvere. Probabilis æſtimatio.

586. Conſequenter quòd ſors reſpectu civitatis erat perpetuò alienata, nec ob id deperiſſe creditori ſors dicitur, ſed benè & utiliter collocata, ex eo quòd reditus continuatur, nec unquam in ſortem imputatur, text. *in l. ſi bene, de uſur.* ubi pecunia publica non periiſſe, ſed benè collocata dicitur, licet debitor uſuras ſolvens in ſortem inquietari non debeat. Porrò licet *d. l. ſi bene*, loquatur in favorem publicum, ne debitores idonei cum damno publico temerè mutuentur, & ſic non neget debitorem etiam uſuras continuare offerentem cogi poſſe ſortem reddere, ſi Reipublicæ interſit, prout etiam non negat quin neceſſariò exigenda ſit, cùm ventum eſt ad duplum, ne deinceps pecunia otioſa maneat, tamen illud, debitorem cogi poſſe ſortem reddere, neceſſariò intelligendum eſt, quando pecunia fuit mutuata ſub uſuris, vel quando aliàs actum eſſet ut ſors aliquando repeti poſſet: ſecùs quando pecunia ſimpliciter pro certo annuo & perpetuo reditu

datur. Tunc enim licet expreſsè actum ſit quòd debitor quandocunque redimere poſſit, non tamen poteſt cogi ſortem reddere, ſed cenſetur emptio perpetui redimibilis reditus, ut in *d. conſtit.* Tertiò probatur, quia debitores ibi prætextu conſtitutionum de duplo in uſuris non excedendo, ſuprà *num.* 46. detrectabant continuationem reditus tanquam liberati, vel liberandi, mox ut penſiones reditus cumulatæ duplum ſortis effeciſſent: & tamen non mandatur debitores compellendos ad ſortis reſtitutionem, prout mandatum fuiſſet, ſi hoc fieri potuiſſet. Conſequenter non fuiſſet periculum peremptionis, nec ſterilitatis ſortis, quippe quæ cum reliquis exacta aliis idoneis tunc fœnerari potuiſſet. Et ſic apparet quòd debitores non poterant cogi ſortem reddere, alioquin non fuiſſet opus ea querela ad Principem. Quartò ibi (*illam enim de creditoribus conſcripſimus*) ubi ſe refert ad *conſtit.* 121. ubi loquitur de creditore mutuatitio, vel alio cui ſors debetur, quique poteſt eam exigere, quem Græci *δανειστὴν* vocant, ſic etiam habet textus Græcus, *ἐκείνην μὲν γὰρ ἐπὶ δανειστῶν ἐγράψαμεν*. Ex quibus verbis & antitheſis neceſſariò apparet, quòd in hypotheſi *d. conſtit.* 160. civitas non erat creditrix ſortis, nec ei *τοῦ δανειστοῦ* appellatio competebat: ergo ei ſors non erat debita, nec eam exigere poterat: alioquin verbum *δανειστής*, etiam mutui de ea verificatum fuiſſet, quod ibi negat textus. Quintò, quia negant hanc facti ſpeciem attingere illam, de qua in *conſtit.* 121. ergo neceſſe eſt ut in hoc differat, quòd ſors hic alienata ſit, nec repeti poſſit, alioquin in nullo differret quantum ad ſpeciem facti. Sextò, quia dicunt hanc ſpeciem magis annuo reditui quàm uſurarum præſtationi ſimilem: in quo textus non omnino negat hunc contractum nihil habere commune cum fœnore, nimirum ob id, quòd accipiens pecuniam ſub hac forma utitur ea commodius vice fœnoris, ſecundum notata ſuprà *quæſt.* 69. negat tamen eſſe contractum verè uſurarium, ſed aliam ſpeciem contractus, videlicet emptionis reditus annui redimibilis. Et ſic neceſſe eſt ſortem fuiſſe perpetuò alienatam, alioquin eſſet verus contractus uſurarius ſtrictè, & nihil differret ab uſurarum præſtatione propriè & ſtrictè ſumpta. Et ſic patet quòd etiam tempore Juſtiniani vulgati noſtri reditus erant in uſu, licet rarius, præſertim à privatis hominibus, eò quod privati homines raró volebant ſortem perpetuò alienare, & malebant formali fœnore tunc permiſſo ſub omnibus juris modificationibus uti. Et ſic emptiones iſtæ redituum jam olim *dicta conſtitut.* 160. confirmatæ ſunt, & legali præjudicio deciſum, non eſſe propriè contractus uſurarios, nec ſubeſſe legibus uſurariis de duplo non excedendo, ità tamen ut emptor non accipiat majorem æquo reditum. Quis autem eſſet æquus reditus, textus nec ibi, nec in alia parte juris aperit. Nec dicas quod ille textus propter illa verba intelligendus ſit de non excedente ſemiſſes, quæ civitati & fiſco permittebantur: quia ille textus ſeparat hunc contractum ab uſurario, & à legibus uſurariis, meritò non debet ad eas fieri relatio, nec ab illis argui præciſè quantum ad quantitatem reditus, quia in hoc non eſt ſimilis, ſed diſpar ratio: quoniam in hoc contractu in quo ſors perpetuò alienatur, juſtum eſt paulo majorem eſſe reditum, quam in merè fœneratitio, ubi ſors repeti poteſt. Puto tamen quòd ad ſummam non excedebat ibi beſſalem uſuram, quæ de iure ſumma eſt, ut ſuprà *quæſt.* 69. *in fin.* junctis notatis ſuprà *quæſt.* 5.

QUÆSTIO LXXVI.

SYNOPSIS.

1. *Tutor convertens in proprios uſus pecuniam pupillarem, in centeſimam tenetur.*
2. *An pupillus poſt pubertatem poſſit poſtulare pretium cum reliquis intermedii temporis à dicta redemptione.*
3. *Tutor ſi deteriora fiant pupillaria nomina, tenetur tantum de lata culpa.*
4. *Incertum ſemper eſt, quod intereſt.*

387. SEptuageſimo-ſextò quæro de uſuris pupillaribus. Et ut dictum eſt ſuprà *num.* 57. tres ſunt ſpeciales caſus, in quibus jura ſtatuerunt centeſimas deberi, licet ſors ſtet periculo debitoris, à quo etiam exigi poſſit. Et quia duo poſteriores exolverunt, ſufficiet primum excutere, videlicet quando tutor vel negotiorum geſtor pecuniam pupilli in proprios uſus ſua authoritate convertit, & ut dixi, non ſervantur dicta jura abſolutè quantum ad quotam centeſimæ, ſed prout bonus & prudens judex æſtimaverit, in quo ſummo æquilibrio opus eſt. Primum tamen excipiendi ſunt caſus, qui certam & apertam deciſionis rationem habent, puta ſi conſtet quantum damni pupillus hac fraudatione & interceptatione pecuniæ paſſus ſit: hoc enim totum refundendum eſt, quantumcunque centeſimam excedat, imò etiamſi duplum excedat: ſpectat enim hic caſus ad intereſſe caſuale. Et tum quòd obligatio principalis ſit incerta, tum propter dolum, ceſſat limitatio dupli, & iſtud etiam in praxi ſervandum eſt. Aut verò non conſtat de ſpecifico vel tanto damno pupilli, & tunc aut tutor dolosè verſatus eſt, aut non. Primo caſu puta quando habens contutores, pecuniam pupilli clam intercepit, vel ſi ſolus erat, deſtinatam ad emptionem prædiorum vel alium certum uſum pupillo utilem, eo prætermiſſo, in uſus proprios convertit, tunc debet centeſimas, nec debet judex minus adjudicare, *l. qui ſine, de nego. geſt. l. tutor qui repertorium, §. quidam ſolent l. non exiſtimo de adminiſt. tut.* quæ nominatim loquuntur de maximis vel graviſſimis uſuris, & ſic de centeſima, cum non ſit major nec gravior in jure. Et hoc etiam in praxi obſervandum, niſi quatenus ex juſta cauſa (quæ multæ in magna geſtione eſſe poſſunt) moderandum aut remittendum judex arbitraretur, puta ſi tutor hanc fraudem aliis officiis compenſavit, alioquin etiam mulctari vel extraordinariè & criminaliter puniri doloſus tutor poterat.

Tutor quãdo debet centeſimas.

388. Secundò caſu, quando tutor non fuit in dolo, puta ſi contutorum conſenſu ſibi fœneravit, vel cum ſolus tutor eſſet, ſibi creditam adſcripſit, cum non appareret pupillum indigere. Hoc enim facere poteſt, *l. quoties §. non tantum, de adminiſtr. tuto.* & tunc debet quidem omnino uſuras, non autem centeſimas, ſed legitimas. Intelliguntur autem hîc legitimæ, quæ communiter conceduntur de jure, puta beſſes jure digeſt. ſemiſſes verò pòſt, *d. l. eos §. 1. verſ. & eam*, niſi majores in regione frequentarentur, quia tunc de illis intelligitur *d. l. tutor qui §. ex cæteris, de adminiſt. tuto.* & ſic Accurſius ibi, & in *l. ſi curator. Cod. arbi. tutel.* malè confundit graviſſimas, ſive centeſimam cum legitimis: quia quando lex loquitur de maximis vel graviſſimis, ſpecialis eſt diſpoſitio in pœnam doloſi, cùm autem de legitimis, intelligitur de communibus. Quid ergo ſi pupillus per inſtitores negotiabatur, vel ergaſterio præerat, an hoc ſecundo caſu debeantur beſſes? Videretur quòd ſic, quia illæ ſunt legitimæ jure digeſtor. & adhuc etiam jure Cod. in creditoribus dictæ profeſſionis, *d. l. eos.* Contrà puto, & quòd tantùm ſemiſſes. Ratio, quia

Quando legitimas.

Digitized by Google

jure C. etiam juſto mercatori beſſes non ſunt legitimæ, niſi ex ſtipulatione vel pacto, ubi pactum ſufficit, ſecundum notata ſupra *num.* 507. aliàs in fœnore incidenti, etiam ob moram regularem, non ſunt niſi ſemiſſes. Quid ſi pupillus ſit illuſtris? Videretur quod tunc tutor non deberet hoc ſecundo caſu niſi trientes, *d. l. eos, facit d. l. ſi tutor qui, §. ex cæteris.* ubi in dubio de minoribus. Contrà puto quod debeantur ſemiſſes, quia taxatio quadrifaria pro conditione perſonarum in *d. l. eos,* non concernit, niſi uſuras quæ veniunt ex ſola diſpoſitione hominis: in his autem quæ à lege, puta ob moram, nihil mutatur de jure antiquo, niſi in hoc quod regulariter non excedant ſemiſſes. Tum hoc caſu ineſt quędam mora irregularis, quo caſu non debet illuſtris eſſe deterioris conditionis, ut ſuprà dixi *num.* 56.

589. Quid ſi Tutor in uſum ſuum bona fide convertendo plus habuit commodi, quàm ſit legitima ſeu communis uſura? Reſpondeo. Adhuc non tenetur ultra legitimam ſive ſemiſſem, quod ſatis indicant dicta jura: ideo enim hic taxant legitimam, ut vice tranſactionis ſit, ſive plus, ſive minus tutor lucretur, & alioquin eluſoria eſſet ea taxatio. Sed ad iſtud ultimum adverte, quia in contrarium facere videtur, quod ſi tutor de pecunia pupilli fundum nomine proprio emit, electionem habet pupillus major factus, vel ratificando, ſeu potius in ſe transferendo negotium, vendicare fundum, & conſequenter ſibi rationem exigere de fructibus, & ſic totum commodum auferre, ſicut ſi nomine ſuo emptus eſſet, vel hoc omiſſo & fundo cum fructibus tutori relicto, petere pretium cum uſuris legitimis *l. ſi curator C. arbit. tut.* Solutio facilis eſt, quod iſtud contrarium procedit quando ſupereſt certa res acquiſita, vel jus formatum immediatè pecunia pupilli vel minoris per adminiſtratorem ſuum nomine proprio adminiſtratoris acquiſitum, ſive fundus emptus ſive nomen, ut ſi pecunia fœnerata ſit: tunc enim eſt quod eligi poſſit, & ſic pupilli vel majoris facti electio eſt. Caſus in *d. l. ſi curator,* & in *l. ſi tutor, quando ex facto tutor. facit. l. ſi ut proponis. C. de rei vendit.* Et tunc ſi quidem eligat rem acquiſitam, non poteſt petere pretium, nec ejus legitimas uſuras, ſed rem qualis eſt, cum fructibus, ſi qui ſint: vel nomen acquiſitum quale eſt cum uſuris conventis, perinde ac ſi acquiſitum eſſet nomine ſuo, & ſi plures res ſint acquiſitæ per eundem tutorem, non poteſt bonas acquiſitiones ſive rerum ſive nominum acceptare, malis repudiatis, vel in aliquibus rem acquiſitam cum fructibus, vel nomen cum uſuris conventis eligere, in aliis verò pretium cum uſuris legitimis petere: ſed tenetur omnia (bona tamen fide, ut dixi) acquiſita in totum acceptare, cum omni commodo & incommodo, vel in totum tutori relinquere, textus in *d. l. tutor qui, §. ſi tutor pecuniam, & in leg. cum quæritur, de adminiſt. tutor.* Secus ſi conſtat quod tutor certam acquiſitionem doloſè fecerit, vel in fraudem pupilli: quia tunc licebit hanc repudiare, & pretium cum uſuris non ſolum legitimis, ſed etiam centeſimis petere, ſi tutor damno pupillum afficere voluit, manente nihilominus in reliquis acquiſitis præfata electione. Quod enim pupillus omnia acquiſita eligere vel omnia omittere compellitur, ex ęquitate inductum eſt, ne tutor damno afficiatur: qua æquitate indignus eſt & privatur, quatenus ex dolo ſuo conveniri poteſt, argumento *l. ſi plures, in fin. de adminiſtrat. tutor.* Sed caſu quo pupillus nolit rem acquiſitam extantem, habet tamen eam pro pretio & uſuris legitimis hypothecatorum *l. 3. in princ. de reb. cor.* Si verò non ſubeſt certa res acquiſita de pecunia pupilli, ſed eam tutor aliter, bona fide, ut ſupra in uſus ſuos convertit, puta creditoribus ſuis ſolvendo, vel negotia ſua expediendo, vel etiam mercaturam exercendo, tunc cùm non ſit quod eligatur, non adaptatur, ſed ceſſat diſpoſitio *d. l. ſi curator, d. l. ſi tutor,* & ſolùm ſupereſt actio ad pecuniam & uſuras legitimas, & procedit quod dixi tutorem bonæ fidei, ſi fortè ſuperlucratus ſit, non teneri de toto lucro calculum inire, ſed ſolùm de uſuris legitimis. Hæc eſt ſumma uſurarum pupillarium de jure, quæ etiam in praxi obtinet, ſalvo ut quod de legitimis & communibus uſuris dictum eſt, non ſit hodie apud nos de ſemiſſibus, ſed de quincuncibus intelligendum.

Electio.

590. Et ut hæc quæ ſunt quotidiana, ſint exemplis illuſtriora, quæro: tutor debebat centum reditus redimibilis pro mille ducentis, redemit de pecunia pupilli bona fide, videlicet in rationibus pretium inter accepta referendo, cum eſſet pecunia pupilli otioſa, hoc eſt, cum nec pupillus egeret, nec ei neceſſe foret acquirere, prout regulariter non tenetur tutor acquirere. *Aut. 1. C. de adminiſtrat. tutor.* An pupillus tutela finita petere poſſit pretium ſeu ſortem, unà cum reliquis medii temporis à dicta redemptione? Videtur quod ſic abſque dubio. Primo, quia poteſt petere pretium cum uſuris, ergo cum illis quas prius ſolvebat tutor, & à quibus liberatus eſt de pecunia pupilli, de qua videretur alioqui locupletari cum jactura pupilli. Secundò, quia de bonis pupilli liberatus fuit à centum annuis, ergo videtur ea à pupillo accepiſſe, text. in *l. ſi quis obligatione, de reg. jur. l. quin etiam, de calumniatorib. l. ſi mulier. de condict. cauſ. dat.* & accipere, vel liberari, paria ſunt, etiamſi de implemento conditionis agatur, *l. ſi fundum. §.* Titio fundum, *l. de legat. 1. leg. Iulianus. 1. de condit. & demonſtrat.* ergo centum annua cum ſorte debet reſtituere. Tertiò, quia hujuſmodi redemptio ejuſdem juris & rationis eſt, ſicut emptio novi reditus: quia contractus & diſtractus ejuſdem ſunt naturæ, *leg. de tutela. C. de in integ. reſtitut. minor.* Bart. *l. & quidam de condict. furt.* Sed ſi reditum de novo acquiſiviſſet nomine ſuo de pecunia pupilli, poſſet pupillus petere non ſolum jus reditus ſibi cedi, ſed etiam reliqua omnia præteriti temporis etiam per tutorem exacta. Igitur ſi tutor redemit ſimpliciter nomine ſuo, id eſt ſimplici redemptione, non conſtituendo ſe debitorem ſimilis reditus erga pupillum, tunc cum non ſubſit reditus, utpote reſolutus & extinctus, debet reddere pretium quod loco reditus redempti ſubrogatur, & etiam reliqua præteriti temporis, qualia ſolviſſet, & à quibus beneficio pecuniæ pupillaris liberatus fuit. In contrarium videtur, quia ſequeretur quod major factus poſſet exigere reditum ad rationem duodecimæ, non ſolùm pro pręterito, ſed etiam pro futuro tempore, donec ſors redderetur, & nihilominus quando vellet ſortem cum reliquis exigere, quod eſt abſurdum, imò impoſſibile, per prædicta ſupra, *quæſt.* 27.

591. Adverte: hæc quæſtio poteſt dupliciter proponi. Primò, utrum poſſit exigere præfata reliqua, & nihilominus ſortem cùm volet cum reliquis uſque ad tempus ſortis redditæ? Et non videtur utrumque poſſe. An verò poſſit exigere reliqua præterita, & etiam continuationem in futurum, donec ſors reſtituatur vel redimatur, abdicando poteſtatem compellendi ad reſtitutionem ſortis? Et videtur hoc poſſe. Sed adhuc non eſt quæſtio evacuata, remanet enim tertium membrum, an poſſit habere reliqua pręterita pręcisè pro tempore pręterito quo duravit tutela tantum, & ſortem exigere, abſque eo quod deinceps currat reditus pro futuro tempore, inter finem tutelæ, & reſtitutionem ſortis? Ad pleniorem ſolutionis plurium quæſtionum elucidationem, formo duas quæſtiones ſequentes.

592 Prima eſt de emptione fundi, facta à tutore nomine proprio de pecunia pupilli, qui major factus elegit pretium cum uſuris (ut poteſt) quantæ ſint apud nos illæ uſuræ? Videtur quod ſemiſſes ſecun-

Digitized by Google

dum jus commune, quod non eſt correctum in centeſimis pupillaribus, ut nuper dictum eſt: & ſic non videtur correctum in reliquis legitimis pupillaribus uſuris. Sed non ſequitur, quia centeſimæ illæ non habent locum niſi contra doloſum, qui dignus eſt ut egeſtate laboret, *l. bona fides depoſiti.* & adhuc judex debet arbitrari, ut diximus. Sed legitimæ veniunt etiam citra dolum, quinetiam citra culpam: ideò cum non ſint niſi compenſatio interuſurii, non debent excedere communem æſtimationem & metam interuſurii, quæ eſt ad rationem quincuncis, ut ſuprà probavimus *num.* 557. Et ſic concludo quòd hæ uſuræ non debent hanc metam excedere, poſſunt autem & regulariter his caſibus debent tanti æſtimari. Ideo ſi tutor vili pretio emerit, ita quòd fructus excedant has uſuras, hoc cedet lucro tutoris, ſibique imputabit major factus, ſi maluerit modicam pecuniam cum his uſuris, quàm uberiorem fundum cum amplioribus fructibus. Si vero tutor caro pretio emerit, ita quod uſura excedat, nihilominus tenebitur præcisè pretium cum his uſuris reſtituere, ſi pupillus vel adultus eligat, nec liberabitur tutor offerendo fundum cum fructibus à tempore contractus, quia non acquiſivit nomine tutorio, ſed proprio. Ideò ſibi imputare debet, quod nullo modo poteſt cogere pupillum ad recipiendum fundum cum fructibus: & ſic regulariter tutori vel curatori de pecunia minoris acquirenti utilius eſt nomine minoris acquirere quàm nomine proprio: quia ſi nomine proprio, nihil potius agit, quoniam nihilominus minoris erit electio *d. l. curator.* Sed ſi nomine minoris, tunc regulariter minor non habet electionem, ſed tenetur acceptare acquiſitionem & liberatur tutor vel curator reddendo rem acquiſitam cum fructibus, etiamſi valor rei decreverit, dummodo acquiſitio tempore ſuo rectè prudenterque facta fuerit pro minore, cui taliter expediebat emi. Tenebitur enim minor acceptare, non inſpecto quod poſtea caſu contigit, *l. vero §. ſciendum, de minor. l. ſed an ultro §. 1. de negot. geſt.* quin etiam circa ſubſecutam nominis deteriorationem non tenetur tutor, niſi de lata culpa, *l. 2. C. arbit. tut.* Et prædicta noſtra diſtinctio clarè probatur in textu rotundo, *l. ſi quis putans §. ſive autem communi dividundo*, ubi ſi quis ſocius communi nomine fecit, non debet neque damnum neque lucrum ſentire, ſcilicet ſolus, ſed tantum pro parte ſocietatis participare. Si verò non communi nomine, ſed ut lucretur ſolus, tunc damnum ad eum ſolum ſpectat.

593. Secunda quæſtio de emptione reditus ad rationem duodecimæ. Breviter idem quod in præcedenti: Si enim tutor nomine proprio emerit, habet pupillus præfatam electionem, & caſu quo eligat, reditum habebit qualis eſt, benè vel malè collocatum, cum reliquis quæ tutor exegit, aut exigere debuit: cui ſufficiet cedere actiones, ut nihil hoc caſu lucretur nec amittat, niſi quatenus culpa ſua, ſive non exigendo, ſive non intercedendo ſubhaſtationibus bonorum debitoris, aut aliàs nomen deterioratum eſſet, quæ culpa demum lata (*d. l. 2. C. arbit. tut.* venit in actione tutelæ. Quo vero caſu quando pupillus eliget pretium, habebit illud cum uſuris quincuncibus à tempore emptionis, non autem reliqua reditus, quoniam eſſet injuſtum, ex quo non approbat contractum, tum eſſet iniquum & uſurarium, ex quo repetit & exigit ſortem, per notata ſuprà *quæſt.* 28. Et hoc caſu ſiquidem tutor rectè collocavit pecuniam, lucrabitur ſuperfluum reditus, etiam pro tempore præterito. Et ſic ſi reditus ſit centum annua, conſequenter ad minus ſors mille ducenta, & à tempore emptionis duret tutela decem annis, invenietur tutor tempore medio lucratus quadringenta, videlicet quadraginta ſingulis annis, quia ſortis annuæ duodecima eſt centum, quincunx verò ſexaginta, & ſic in fine decennii tutor recepit aut habet in bono nomine mille pro reliquis, pro quibus non debet niſi ſexcenta pupillo pro uſura quincunce illius decennii, & ſic dando pupillo mille octingenta, liberabitur à ſorte & uſuris pupillaribus; reditus verò cum ſuis reliquis ei cedet, & hoc eſt juſtum, nec poteſt juſtius decerni, nihil etiam habet pupillus quo conqueri poſſit, cùm eandem conditionem eligere potuerit. Si autem velit ſortem habere, non poteſt majorem quincunce uſuram exigere, etiam dumtaxat à tempore, quo tutor negotiatus eſt, & in uſus convertit. Quòd ſi tutor malè collocaverit reditum, aut poſtea quocunque caſu deterioratus ſit, ſuum eſt periculum, nec poteſt eum reditum obtrudere pupillo, ex quo proprio nomine emit. Si verò nomine pupilli, tunc ſiquidem tempore contractus expediebat pupillo talem reditum emere, & tutor diligenter in acquiſitione verſatus eſt, nec ejus culpa, ſaltem lata, nomen deterioratum eſt, tenebitur major factus acceptare reditum qualis eſt, etiam deterioratum.

594. Ex his prior illa quæſtio clariſſimè diſſoluta eſt, videlicet quando tutor de pecunia pupilli redemit reditum à ſe debitum (vide tria illa membra ſuprà *num.* 591.) Eſt enim clarum, quòd major factus non poteſt eligere primum, videlicet exigere ſortem cum reliquis duodecimæ præteritis: hoc enim cederet in improbum fœnus, & hoc niſi fraus & dolus tutoris convinceretur, qui negotia pupilli urgentia reliquiſſet, ut ſibi de pecunia pupilli negotiaretur, aut occultè ſubtrahere voluiſſet, quo caſu centeſimæ non tanquam uſuræ, ſed tanquam intereſſe vel reparationi damni à judice arbitrandi locus eſſe poſſet, ut dictum eſt. Æquè etiam clarum eſt quòd non poteſt eligere ſecundum, videlicet continuationem antiqui reditus, donec redimatur, quia extinctus eſt, nec fuit acquiſitio reditus, ſed luitio & ſuppreſſio: & ſic non eſt locus *d. l. ſi curator. C. arbit. tutel. nec l. ſi ut proponis C. de rei vendi.* & ſimilibus, quia nulla res acquiſita fuit, ſed mera luitio facta eſt. Faciunt quæ dicam infrà *quæſt.* 87. de uno ex ſocijs Solutio.
reditum à ſe ſolo debitum de communi redimente. Nec etiam poteſt exigere tertium, quia ſaltem pro illo tempore præterito eſſet improbum fœnus, quod nullo tempore licitum eſt. Dicendum quòd tantùm poteſt ſortem repetere cum uſuris quincuncibus à tempore dictæ redemptionis, & ſuperfluum lucratur tutor, qui malo more verſatus non eſt, & ſatis lucratur pupillus, cui periculo tutoris omninò ſervatur congruum interuſurium: nec debet totum lucrum auferre, cum ad eum non ſpectet periculum, ut etiam probat textus in *d. l. tutor qui, §. ſi tutor.* Et ſic tota hæc quæſtio evacuata eſt. Inter hæc ſcribendum occurrebat quæſtio. An tutor in fundo de pecunia pupilli à conſanguineo tutoris proprio nomine empto, ſive jure proximitatis ab extraneo emptore retracto, poſſit pupillum eligentem fundum eodem jure proximitatis evincere vel excludere? Et ſimilis quæſtio, ſi tutor fundum avitum ſub facultate redimendi venditum, ea expirante, de pecunia pupilli ſui redemerit? Breviter veritas eſt quod ſic, cum res eſſet ei oneri ſubjecta erga tutorem, & ſic idem ac ſi tertius vel alius tutor eidem pupillo emiſſet, ad quem nonniſi cum onere ſuo tranſiviſſet: ſunt enim apud nos hujuſmodi actiones in rem ſcriptæ, ut dixi ad Alexand. *conſil.* 10. *lib.* 1. Dixi etiam de his duabus noviſſimis quæſtionibus in Conſuetudine Pariſienſi, §. 184. ubi latius. Et ſic in his ceſſat æquitas & ratio dictæ electionis.

595. Utile tamen eſt quæſtionem ſequentem, utpote quotidianam, ſpecialiter explicare. Deceſſit mercator relicto pupillo ſub tutela fratris vel patrui mercatoris ejuſdem profeſſionis, qui tutela finita, reddit rationem de pecunia in hereditate

inventa, ſuper qua ſumptus & alimenta pupilli deducit: dicit major factus quòd debet reddi ratio etiam de lucro mercaturæ pro rata dictæ pecuniæ, qua tutor interim uſus eſt, ſaltem veriſimile eſt, quòd non tenuit eam multis annis otioſam. Quæritur an & quanta veniet uſura? Reſpondeo. Iſte caſus non ſpectat propriè ad uſuram, ſed rei perſecutionem, aut ad id quod caſualiter intereſt. Ratio, quia tutor iſte poterat de pecunia pupilli ad hoc deſtinata eandem paternam negotiationem continuare, & ad hoc tum ex qualitate pupilli, patris ejus & familiæ, tum ex qualitate tutoris, tum ex deſtinatione pecuniæ, rerumque hæreditariarum tenebatur exercitium illud mercatile non abrumpere, ſed continuare, aut per inſtitores ſecundum conſuetudinem talium mercatorum continuari curare: quod omittendo, ipſo facto moram commiſit, & in uſus ſuos convertendo dolum & fraudem perpetravit, unde tenetur in id quod intereſt, quæ eſt obligatio principalis & non acceſſoria: quia principaliter tenebatur hoc caſu nomine pupilli, ſeu ad ejus commodum negotiari. Meritò caſus iſte non ſpectat ad taxationem legitimæ uſuræ vel interuſurii, ſed ad æſtimationem ejus quod caſualiter intereſt, & principaliter debetur: quod cum in facto conſiſtat, id eſt, in circunſtantiis perſonarum, locorum, rerum & temporis cujuſque caſus ſubjecti, *l. quatenus, de reg. iur.* nulla certa taxatione vel regula definiri poteſt, ſed quantum in ſubjecta quaque hypotheſi verè interſit, ſubtiliter omnibus conſideratis, bonus judex perpendere & æſtimare debet, *l. unica C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt.*

596. Circa hoc laudat Baldus ſtatuta quorundam locorum, quòd dentur decem in centum in anno, quia ſecundum uſum bonæ mercantiæ tale lucrum affertur, ſic ait in *l. fin. §. prætereà, col. 2. C. de in. dot.* quod recidit ad rationem dextantis uſuræ, quæ nunquam fuit in jure permiſſa, etiam juſtis mercatoribus, niſi in trajectitia, quæ non eſt propriè uſura, ut ſuprà *quæſt.* 3. & ſic illa ſtatuta quæ laudat Baldus, erant iniqua & valdè exorbitantia: & tamen tempore Baldi antè & pòſt ita vulgò & ſecurè obſervabantur, non ſolum inter mercatores, ſed etiam promiſcuè. Hinc Ang. Peruſ. in *l. ſi ventri, §. in bonis, de privig. credit.* teſtatur, quòd tempore ſuo deponentes pecuniam apud Campſores, recipiebant decem pro centenario, quolibet anno, & quod erat deterius, non ſolùm ex pacto ſpeciali hoc tolerabatur, ſed etiam citra pactum ex ſimplici mora generali ſtatuto inducebatur in omni debitore, tantique intereſſe fingebatur, ut refert & comprobat Alber. *1. par. ſtat. quæſt.* 115. & latius in *l. 1. col. pen. C. de ſum. Trin.* ubi loquitur de ſtatutis Bergomenſibus, quæ quò generaliora, eò abſurdiora, ut dixi ſuprà *num.* 501. & nunc ex prædictis conſtat prorſus iniqua eſſe & non toleranda. Cæterum quanquam ex circunſtantiis caſus particularis poſſit quandoque nedum uſque ad dextantem, ſed etiam uſque ad centeſimam æſtimari, ut ſuprà *num.* 581. tamen hoc rarius eſt, quàm ut rationabiliter poſſit ad formam ordinariæ taxationis produci: & ſi produceretur, non deberet excedere beſſes legales inter mercatores & negotiatores, nec ſemiſſes inter alios. Quod enim in conſequentiam trahitur, & in taxationem ordinariam, magis habet vicem interuſurii & legitimæ uſuræ, quàm intereſſe caſualis, in quo probatio & æſtimatio particularis requiritur: unde probabilius & æquius eſt quod Corn. conſ. allegatis ſupra *num.* 495. refert Peruſi. & Tuderti, ex communi ſtatuto æſtimari inter mercatores ad rationem octo vel ſeptem in centum in anno.

597. Et ſic vides quod durities illa barbarica promiſcui dextantis, quæ jure civili in tumulo ignorantiæ à cladibus Gothicis ſepulto, uſque adeo vigebat, ut probabilis & æqua videretur etiam Doctoribus, ſed juris ignoti profeſſoribus eo ſæculo, in quo floruerunt Albert. Bal. Ange. & Synchroni. ſenſim tandem cicurari & miteſcere cœpit, ipſiſque rerum experimentis juriſque notitia creſcente, iniqua & toleranda apparuit, ut poſteriori ſæculo (nunc centum anni ſunt) non toleraretur, niſi inter mercatores, & infra rationem beſſium. Et memini ante multos annos in hoc Senatu in quadam particulari cauſa taxatum & æſtimatum mercatori hujuſmodi intereſſe ad rationem ſeptem in centum in anno, quod circiter ad rationem unius in quindecim recidit. Sed hoc non poteſt eſſe perpetuum, cùm ſemper alia negotiatio ſit alia fructuoſior, imò eadem ſæpè pro tempore varietur, in una præponderat induſtria pecuniæ, in alia è converſo, alio tempore major eſt pecunia fidelium inſtitorum, major alea, cui res pupilli non debent temerè committi, quæ omnia in hoc intereſſe & adjudicando & taxando conſiderari debent, deducto ſemper ſalario inſtitorum. Quare in iſtis bonis judex non poteſt conſultius verſari, quàm omnibus totius negotii circunſtantiis exactè perpenſis, bonos inſuper, fidos & expertos ejuſdem profeſſionis negotiatores ſuper veritate, conſuetudine & quantitate hujuſmodi intereſſe conſulere. Quoties ergo tutor poterat & tenebatur pupillo negotiari, & non fecit, & tantò magis ſi etiam per fraudem in uſus ſuos convertit, tenetur in totum quod intereſt, ut etiamſi ſolvendo non ſit, extra ordinem coërceri poſſit, *l. ob fœnus de admin. tut.* & ſic hoc non ſpectat ad materiam uſurariam, in qua de ſimplici promiſcuo interuſurio agitur.

QUÆSTIO LXXVII.

SYNOPSIS.

1. *Differentia inter fœnus negotiativum, & incidens.*
2. *Vſurarum uſuræ toto jure vetitæ.*
3. *Sublatus omnino anatociſmus.*
4. *Vſuras debet tutor ad diem reſtitutæ tutelæ.*

598. SEptuageſimo quarto, Quid ſi tutela & cura ultra 10. annos duraverit, cùm initio tutor partem pecuniæ pupillaris in uſus ſuos citra fraudem convertiſſet, & forſan adhuc diu differt reſtituere tutelam? An præfatæ uſuræ pupillares ſemper currere pergant ultra duplum? Videtur quòd ſic, donec tutela reſtituta ſit, *l. tutor qui in fin l. Lucius §. quæſitum, de adminiſt. tut.* vel donec ſeriò obtulerit, & per eum non ſteterit, *l. fin. Cod. de uſur. pupil.* ſuprà *quæſt.* 39. *num.* 298. Non obſtat *l. ſi non ſortem §.* ſuprà *duplum, ff. de condic. indeb. conſtit.* 121. *in novell. ut* ſuprà *num.* 46. quia diſputando dici poteſt, primò, quòd loquuntur in fœnore negotiativo, & principaliter intento, ut clarè, *d. novell.* ſecus in fœnore incidenti, quòd videtur magis ſimplex punitio moræ, quàm negotiatio fœneratoria: quantò verò mora plus durat, tantò punitior eſt: Præterea maius eſt odium, & major ratio cohibendæ avaritiæ in fœnore negotiativo, quam in incidenti, ut ſuprà *num.* 56. & ſic limitatio illa dupli introducta in negotiativo, non debet extendi ad incidens ob moram. Nec obſtat ſi fortè dicatur, quod tutor non clam nec fraudulenter accepit pecuniam, ſed in libro rationum ſibi mutuum adſcripſit ſub uſuris legitimis: & ſic quod videtur pupillus ipſe mu-

tuaſſe, & fœnoraſſe, *l. quoties §. non tantum de adminiſt. tutor.* quia reſpondetur quòd tutor non cenſetur adſcripſiſſe, niſi prout de jure tacitè ineſt. Hinc etiam ſi pluries hoc fecerit, non dicetur pupillus fœnerator, nec ſolitus fœnerari: cum etiam omiſſo contractu, ſufficiat ei judicium tutelæ ex quaſi contractu & mora irregulari. Secundò ad dicta jura de duplo reſpondetur quòd loquuntur in eo, qui poteſt agere & debitum exigere, & ſic non habent locum in pupillo vel agente ſub tutela vel curatela. Sed advertendum quòd prima ſolutio de differentia inter fœnus negotiativum & incidens non procedit hîc: quia licet *d. novella.* 121. loquatur in mutuante ad uſuram, tamen erat contingentia facti, ſuper quo ſupplicabatur: deciſio verò generalis eſt, & fundatur in ratione generali & univerſali, quod leges nihil ultra duplum ſolvi velint: & loquitur de legibus uſurariis, quæ non ſunt differenter, ſed uniformiter latæ: ſive uſura debeatur ex pacto ad hoc intento, ſive præter pactum propter moram. Nec jura ſolent facere hanc differentiam inter fœnus negotiativum & incidens, ſed verbum (*uſura*) in jure æquè propriè utroque caſu intelligitur: & ſic de utroque intelliguntur & prædicantur leges uſurariæ: tum *d. l. ſi non ſortem*, generaliter & abſolutè negat uſuras deberi ſupra duplum: ergo generaliter intelligitur. Quod autem ibi ſubdit de ſtipulatione non eſt reſtrictio, ſed ampliatio etiam ſtipulatione interpoſita, quæ non ſolum in negotiativo fœnore, ſed etiam in incidenti, puta ſuper uſuris ex futura mora debendis interponi poteſt: & tamen textus abſolutè negat valere ultra duplum, & hæc eſt veritas. Secunda etiam ſolutio peccat, quia diligentia hîc non prodeſt: non ſolùm enim debitæ, ſed etiam exactæ uſuræ duplo imputantur. Et ideo licet pupillus per ſe agere & exigere non poſſit, non prodeſt: quia ſufficit quòd non ſit deterioris, ſed æquè bonæ conditionis, ac ſi exegiſſet. Hæc autem limitatio dupli non eſt ſancita in perſonam, nec contra negligentem, nec in pœnam negligentiæ, ſed in rem, & in ipſum curſum uſurarum, ut non poſſint ultrà currere, quamprimum ſortem æquaverint, ſed ex tunc ſint deinceps penitus indebitæ. Nullus autem favor, nullum privilegium eſt pupillis ad indebitum preſertim lucrum, & contra leges conſequendum.

599. Quibus non obſtantibus, dico quòd currunt abſque dicta limitatione dupli, quandiu tutela, cura vel ſimilis adminiſtratio durat, & contra ipſum adminiſtratorem dumtaxat. Ratio, quia debuit à ſemetipſo exigere, *l. atqui natura §. 1. l. qui ſine, de negot. geſtis, l. quoties §. item ſi temporali, de adminiſtrat. tut.* Quamprimum igitur uſura ſortem æquavit, quod fuit in fine ſexdecim annorum & octo menſium, ſecundùm jus ſcriptum, & in fine viceſimi anni, à tempore quo currere cœpit, ſecundùm præfatam moderationem noſtram, debuit & obligatus fuit tutor vel geſtor à ſeipſo ſortem cum uſuris exigere, & in æs & patrimonium pupilli vel minoris referre, relatumque alii, ſi res & occaſio ferebat, fœnerare. Quod cum non ſolùm non fecerit, ſed adhuc uſus fuerit, non cenſetur intervertiſſe, ſed rurſus de novo ſibi creditam pecuniam adſcripſiſſe, ſibique potius quam alii fœnerare voluiſſe, argumento *d. l. quoties, §. non tantùm.* Itaque pergit eadem uſura, non tanquam ex veteri, ſed tanquam ex novo mutuo. Eſt enim juris intellectu novum mutuum, cùm non teneretur tutor ea pecunia uti volens, ſibi in mutuum ſub uſuris legitimis imputare: qui quidem intellectus pro novo vero mutuo habetur contra tutorem, qui ad hunc juris intellectum videlicet ad exigendum à ſeipſo, vel ſi porrò uti malit, ad fœnori ſub legitimis uſuris accipiendum tenetur. Sed hic emergit duplex quæſtio.

600. Prima, an hæc nova uſura currat non ſolùm pro ſorte veteri, ſed etiam pro illius uſuris, & ſic deinceps duplex major tanquam pro ſorte duplata? Videtur quod ſic, quia priores uſuras exigere debuit: quod cum non ſolùm non fecerit, ſed etiam uſibus ſuis retinuerit, uſuras eum agnoſcere oportet, inquit textus in *l. tutor qui, §. ſi quis de adminiſt. tut.* Quoniam priores illæ uſuræ, quę debuerunt exigi, eo ipſo quod non ſunt exactæ, nec in uſus pupilli converſæ, ſed uſibus tutoris retentæ, efficiuntur illi ſors, textus in *l. qui negotiationem, §. ex duobus. in fin. eod. tit. l. uxori uſufructu, de uſufruct. legat.* Item ſi eo tempore, quo uſura ſortem primùm æquavit, alius tutor ſubrogatus fuiſſet, qui pecuniam & uſuras exegiſſet, & in uſus ſuos convertiſſet, totius ſummæ tanquam unicæ ſortis uſuras deberet. text. in *d. §. ex duobus.* Igitur idem ſi iſte tutor in curatorem ex ipſo quòd adminiſtrationem continuavit, & ſemper tam ſortem, quam uſuras in uſus ſuos, & non in uſus pupilli convertit. Item videtur *text.* in terminis in *d. l. qui negotiationem §. finali de admin. tutor.* cùm ad curatores transferuntur. Non enim exprimit, quòd aliæ perſonæ in curatores ſubrogentur, ſed ſimpliciter loquitur: & ſic intelligi poteſt etiam ſi iidem tutores poſt pubertatem curatores efficiantur, & tanquam tales in adminiſtratione remaneant. Et ſic eſt ibi caſus rotundus pro hac parte, non ſolùm ſi prior uſura tunc cùm curatores fiunt, ſortem æquaverit, ſed etiam ſi nondum æquaret, quia text. non diſtinguit. Quibus non obſtantibus, contrarium puto quòd tantùm currat eadem prior uſura pro rata ſortis primum in uſus tutoris converſæ, non autem pro rata uſurarum ejus.

601. Et moveor primò, quia longè per ſe odioſius eſt uſurarum uſuras propagari, quàm unam & eandem uſuram continuari ultra duplum. Et primum nunquam fuit in jure ullo caſu permiſſum, ſed benè ſecundum certis caſibus, ut in *l. uſuræ & in l. pen. in fin. Cod. de uſur.* Unde licet aliquando (ut in hac hypotheſi) ſubſit cauſa, ut currere pergant ultra duplum, non tamen ut uſurarum uſuræ nova ſubinde ſuperfœtatione multiplicentur & multiplicent. Secundò, quòd aliàs duplo ſpecialia ſimul contra regulas juris concurrerent, videlicet quòd ſimul & uſura uſuræ, & etiam ultra duplum curreret, quod eſſe non debet, *l. 1. Cod. de dot. promiſſione* not. in *l. ſingularia ſi cert. petat.* Non obſtat, ſi dicas quòd ratio deciſiva hujus principalis quæſtionis utrumque ſpeciale excludit: quia benè ſequitur, ſorte æquata cenſetur idem tutor uſibus ſuis retinens, rurſus ſibi in mutuum ſub uſuris legitimis adſcribere tam ſortem quàm uſuras, quas à ſe exigere tenebatur: ergo totum eſt ſors, & nova ſors, & ſic neque uſura uſuræ, neque duplum excedi videtur. Quoniam licet hoc argumentum tempore digeſt. colorem forſan habere potuiſſet, tamen jure Codicis, nullum prorſus colorem habere poteſt: quoniam Juſtinianus *l. fin. Cod. de uſur.* omnem prorſus anatociſmum ſuſtulit, ut ſuprà *num.* 43, ut nullo modo (pondero univerſalia negativa) induci poſſit. Quod ergo tutor & pupillus communi expreſſo conſenſu, etiam contutorum authoritate facere non poſſent, multò minus tacitè induci poteſt. Quinimo nec jure quidem digeſt. cavetur, quòd eidem tutori vel geſtori uſura pupillaris pecuniæ in ſuos uſus converſæ efficiatur ſors: & ſic cùm odioſiſſimum ſit, induci non debet. Non obſtat, d. §. *item ſi temporali.* ibi. *Et generaliter quod adverſus alium præſtare debuit pupillo ſuo, id adverſus ſe quoque præſtare debet, fortaſſis & plus:* quoniam ille textus non loquitur, niſi de conſervatione juris vel affectionis principalis, meritò Juriſconſultus ibi *verſi. & plus:* animoſius loquitur, quod non debet produci ad uſuras, & ubi pupillus certat de non conſervando jure acquiſito, ſed de lucro uſurario, eoque multiplicando. Non obſtat *d. l. qui negotiationem, §. ex duobus, & §. fin.* quia ibi expreſſim loquitur, quando fit mutatio perſonæ, in quam realiter de novo transfertur tota ſumma cum uſuris, & ſic realiter totum eſt ſors. Et ſic concludo quòd quamvis ex eo,

Digitized by Google

quòd tutor retinere pergit in uſus ſuos, ſit juſta cauſa, ut ſemper currere pergat uſura, etiam ſupra duplum, ne contingat quod idem tutor deinceps ſibi ſoli, & non pupillo de ejus pecunia negotietur, quod eſſet abſurdum & iniquum, nec aliter legiſlator, dum vetuit duplum excedi, veriſimiliter reſpondiſſet in hoc caſu, ſi interrogatus fuiſſet, ut ipſa rei æquitas oſtendit. Et ſic pro expreſſo vel excepto habetur, *l. tale pactum, §. fin. de pact. quoties, de reb. dub.* tamen non eſt ſufficiens ratio ut uſurarum uſuræ currant, nec ut uſura augeatur intenſivè, ſed benè extenſivè dumtaxat.

602. Secunda emergens quæſtio, an iſtud quòd ſimplex prior uſura currere pergat etiam ultra duplum, locum habeat non ſolùm durante adminiſtratione, ſed etiam eâ finita, donec rationes reddantur,
Quæſt. 2. vel ſeriò offerantur? Videretur quod ſic per text. in *d. l. tutor qui, in fin.* ubi dicitur etiam poſt officium finitum uſuras deberi in diem, qua tutelam reſtituit. text. in *l. 1. in fin. de uſur. l. Lucius. §. quæſitum. de adminiſt. tutor. l. fin. C. de uſur. pupill.* Breviter dico quòd habet locum ſolùm durante adminiſtratione, non autem poſt eam finitam: ita tamen ut in duplo futuri temporis nullo modo computentur uſuræ prçteritæ adminiſtrationis, ſed ſtent ſeorſum, tanquam quçdam ſors ſeparata, quæ non poteſt converti in ſortem uſurariam & fructiferam, reſpectu ipſius ejuſdem tutoris & debitoris, ſed benè reſpectu alterius novi debitoris, ſi ea ſumma realiter ad eum tranſeat. Et ſic reſponſum noſtrum habet duo capita, primum probo, quia ceſſante cauſa limitationis ceſſare debet limitatio: ſed tota & punctualis ratio excludendi conſtitutionem dupli in tutore vel curatore eſt, quia non ſolùm eſt debitor, ſed etiam concurrunt duo alia: primum, quòd tenetur à ſe exigere, ſecundũ, quòd tenetur exactum in uſus pupilli impendere, aut ſaltem non ſolùm ſibi, ſed etiam illi de pecunia ejus negotiari, quoniam etiam ubi permittitur de bona fide ſibi negotiari vel in uſus ſuos convertere, non eſt permiſſum, niſi cum onere & penſatione legitimarum uſurarum. Quamdiu igitur talis adminiſtrator in uſus ſuos retinet, neceſſe eſt currere legitimâ uſurâ ſine aliqua limitatione dupli. Quç duo & tota hçc ratio ceſſant in extraneo debitore: qui nec tenetur à ſe exigere, & multò minus creditori negotiari de pecunia ei debita, & in iſto loquitur conſtitutio dupli. Et ſic non extenditur ad tutorem adminiſtrantem, quamprimum autem deſiit adminiſtrare, incipit eſſe ſicut tertius debitor, & ceſſant illa duo: & ſic locum habere incipit ratio & diſpoſitio conſtitutionis dupli. Eadem ratione probatur ſecundum caput, quia ex quo nunc primum locum habere incipit conſtitutio, non reſpicit niſi futurum tempus: & ſic in duplo futuro non computabuntur uſuræ temporis prçteritæ adminiſtrationis, licet pro illis uſuris nullum incrementum, nullam uſuram ab eodem debitore vel ejus hçrede, aut cauſam habente ſtipulari liceat, etiam novatione interpoſita, aut quocunque alio propter omnimodam prohibitionem τῦ ἀνατοκισμοῦ, in *dict. l. fin.* Probatur etiam ſecundum caput, videlicet quod etiamſi tutela & cura duravit viginti quinque annis, & ſic interim etiam ſupra duplum cucurrit uſura pro mille, quæ initio tutor in uſus ſuos convertit & retinuit, ita quòd nunc ſecundum moderationem noſtram, quæ ſequenda eſt, ultra mille ſortis debentur mille ducenta quinquaginta pro uſuris ſeu interuſurio 25. annorum: deinceps quandiu nuper tutor differt tutelam reſtituere, ſaltem dictam ſummam reddere, etiam non interpellatus, niſi ſeriâ & continuatâ oblatione moram purgaverit, ſecundùm notata ſuprà *quæſt. 39. num. 298.* perſeverabit curſus antiquæ uſuræ videlicet 50. annuorum pro dictis mille, veteri ſorte, donec reſtituta ſit, vel rurſus æquetur, non ultra: ſed nulla uſura accedet pro dictis 250. uſurarum. Quod ſi adminiſtratio non duraverit niſi 15. annis, aut aliàs, idem dicendum, ut uſuræ prçteritæ ſtent tanquam ſors ſeparata, cui uſura accedere non poteſt: nec computantur in duplum, ſed quantum ad duplum inſpiciatur futurum tempus dumtaxat. Et idem in terminis juris, ſi quis juxta ſemiſſes legales computationem inire velit.

QUÆSTIO LXXVIII.

SYNOPSIS.

1. *Venditori nullatenus permiſſum modum uſurarum legitimum excedere, quamvis fructiferum fundum tradiderit.*
2. *Venditor poteſt rei venditæ ſimplicem poſſeſſionem, & fruitionem emptori locare ad diem ſolutæ pecuniæ.*

603. SEptuageſimo-octavò quæro, quid in venditore, qui fide habita de pretio fundum tradidit, cui currunt uſuræ, ut ſuprà *num.* 436. an ſubſint præfatæ limitationi dupli? Videtur quod ſic. Primò, quia habet locum etiam in fœnore incidenti, ut in *quæſt. præced. in princip.* Secundò, quia ceſſat prædicta cauſa exceptionis, *de qua in quæſt. præced.* & ſic firmatur hæc regula. Tertiò, etiam in uſuris debitis venditori, qui fundum fructiferum tradidit, non licet legitimum modum & metam excedere. *l. Iulianus. §. idem Papinianus de action. empti.* ſed limitatio dupli eſt de legitimo modo & meta civili: ut ſuprà *quæſt.* 4. Quartò, quia imputandum eſt venditori, vel ejus hæredi, quòd tamdiu neglexit exigere: unde non debent ei currere uſuræ, ſaltem poſtquàm ſemel ſortem æquaverint, ut poſt viginti annos ſecundùm moderationem noſtram. Et hoc indubitatum videtur, prçſertim odio uſurarum & favore liberationis. Quintò, quia ſecundum uſus noſtros non admittimus etiam venditori uſuram currere ex ſola mora irregulari, ſine interpellatione, ut ſuprà *num.* 549. & ſic apud nos odioſior eſt negligentia non exigentis. Breviter dicendum ſeparandam eſſe rationem fructuum à mera ſeu lucratoria uſura. Fructus enim qui ex re gratioſè tradita realiter ad emptorem (niſi per eum ſtet) perveniunt, non cadunt propriè ſub uſura, ſed ſub cauſa rei, & rei perſecutione. Unde horum reſpectu non habet locum limitatio dupli, ſed quatenus uſura fructus excedit, vel in totum, ſi res non ſit fructilis, nec locari ſoleat, habet locum limitatio dupli. Et moveor, quia hæc limitatio nunquam fuit introducta, niſi in vero fœneratore, ut patet in *d. Novel.* 121. & licet produci poſſit & debeat etiam ad fœnus incidens, tamen hoc intelligitur, quando non ſubeſt alia juſta cauſa cui compenſetur vel adçquetur uſura, quam ſimplex interuſurium pecuniæ, vel rei fungibilis debitæ, ita quod non poteſt exigi, niſi ob uſum & dilationem pecuniæ largè ſumptæ dumtaxat: & tunc in jure dicitur propriè uſura, licet non orta obligatio à mutuo, ſed quacunque cauſa. Secus, ubi apparet de alia juſta cauſa, ut in emptore qui recepit fundum fructilem, & non ſolvit pretium: hîc enim retinet pretium & ejus uſum, & ultra habet fundum & ejus

fructus. Certum eſt autem, quod interim venditor ſicut fundum vel ejus etiam ſimplicem poſſeſſionem & fruitionem locare poteſt emptori donec ſolvat, *l. ſicut emptio, ff. locati.* ita poteſt ſtipulari fructus impenſis deductis, eorumve æſtimationem quanticunque ſint pro rata pretii, & donec ſolvatur, nec ea ſtipulatio ſubeſt moderationi curſus uſurarum, de qua in *l. eos. C. de vſuris.* & ſic nec limitationi dupli: quia etiam poſt viginti annos eadem & tam juſta cauſa ſubeſt locandi, vel locationem fruitionis fundi continuandi, donec ſolvatur, ſicut ab initio. Præterea ut diximus ſuprà, *num.* 543. etiam citra interpellationem & veram moram currunt etiam hodie uſuræ venditori, uſque ad concurrentiam fructuum fundi traditi, quanquam ceſſante omni mora, vel dilatione data aliud ſit, niſi venditor ſibi caverit, quod poteſt, uſque ad concurrentiam fructuum, abſque eo quod ea proviſio legibus uſurariis ſubſit: & ſic non obſtant allegata in contrarium. Quod ſi fundus nullos fructus ferat, non pręſtabitur uſura, niſi ob ſolam dilationem & interuſurium pretii debiti, & ſic erit vera & mera uſura: & ſicut non poteſt excedere legitimum interuſurium in ſui curſu, ita non poteſt excedere duplum, cui ſimplum ineſt in cumulo totius. Idem ſi fundus erat fertiliſſimus, ſed chaſmate perierit, vel ſine culpa emptoris, ut puta inundatione, aut vicinia ferarum, ſylvæ, tyranni, deſiit reditum adferre, tunc ceſſabit ratio compenſationis fructuum, nec remanebit niſi vera & mera uſura pretii, legibus uſurariis ſubjecta.

605. Quid ergo, ſi fundus ferat fructus, quos uſura noſtra quincunx (ut aſſolet) excedit, an in computatione dupli ſolùm quod excedit computetur? Breviter reſpondeo quod etiam fructus in duplo computabuntur, non ad extinguendam vel minuendam rationem compenſationis verorum fructuum, ſed ad extinguendam vel minuendam reliquam uſuram ſimplicis interuſurii pecuniæ dumtaxat. Unde ſi fundus ferens centum, vænit tribus millibus, & ſic tota uſura eſt 150. ſi fortè contigerit emptorem frui, nec ſolviſſe per viginti annos, illis lapſis, nulla amplius curret uſura pro ſolo interuſurio pretii: poterunt tamen exigi centum, ſi fundus ſemper tantundem ferat, vel uſque ad rationem fructuum, donec ſolvatur. Quid ſi idem fundus vænierit pro bis mille, & ſic vera uſura non excedat fructus? Tunc quandiu eos non excedit, non ſubjacebit legibus uſurariis: & multò magis ſi fundus gratioſè vænierit viliori pretio. Idem in permutatione & ſimilibus. Et quod dixi de fructibus fundi, limitandum, niſi quatenus ſingulari induſtria emptoris multum aucti ſint: quia eatenus non imputantur in fructus fundi ipſi emptori & ſui reſpectu venditoris, argumento *leg. fin.* & ibi Bald. Salyc. *C. de alluvio,* Ioan. de Pla. in *l. fin. de omni agro deſerto, l.* 11. *C.* ſed ſolùm tempore contractus inſpecto, & communiter, & ſic quod in reſiduo pendetur venditori ob dilationem pretii, cedet merę uſurę, etiamſi non excedat fructus fundi auctos ſingulari induſtria, vel ſumptu emptoris.

QUÆSTIO LXXIX.

SYNOPSIS.

1. *Quid interuſurium.*
2. *Improbata negotiatio fœneratoria.*
3. *Quid ſit quintadecima.*
4. *Legitima ſocietas.*

605. SEptuageſimo-nonò quæro, ſi fundi venditor ſit juſtus mercator, an re tradita pretio non recepto, ſtipulari poſſit interuſurium ultra rationem viceſimæ, non data magna dilatione pretii, vel ultra ſemiſſem legalem uſque ad beſſes, data dilatione decennali? Videtur quòd ſic: quia iſtud interuſurium eſt vera uſura, nec differt à legali, niſi in leviori quantitate, in aliis autem ſe habet ſicut uſura legalis: unde non currit niſi pro rata temporis & ſortis, nec ultra duplum, ut in præcedentibus. Vnde ſicut in jure interuſurium juſti mercatoris excedit interuſurium commune tertia parte ſeu proportione ſeſquitertia, ut patet in *Abaco*, ita eadem proportione hîc dicendum videtur. Et ſic ſi licet non negotianti communiter ſtipulari ad rationem viceſimæ, licebit juſto negotiatori ſtipulari ad rationẽ quintædecimæ, detracta ſcilicet quarta parte temporis: quemadmodum ſemis fit bes detracta, ſeu accelerata quarta parte temporis. Secundò, in eo qui mercaturam profitetur, quam in homine diverſæ profeſſionis, argumento *leg. nobiliores. C. de commerc. & mercat. lib.* 12 *& negotiatores ne militent.* Tertiò, quia iſtud interuſurium nihil aliud eſt quàm æquabilis compenſatio ejus quod promiſcuè & ſucceſſivè intereſt ob carentiam uſus pecunię, ut ſuprà *num.* 497. Sed mercatorum & negotiatorum longè magis & intenſivè & extenſivè promiſcuè intereſt, quàm aliorum hominum communiter, ut notum eſt. Igitur major debet eſſe interuſurii ratio in mercatore quàm in aliis: aliàs non videretur æquabiliter æſtimari, ſed uniformis ęqualitas valdè inæqualis eſſet. Quibus non obſtantibus, puto nec juſto quidem mercatori concedendum, in ratione ſimplicis interuſurii congruum modum noſtrum excedere. Et moveor primò, quia promiſcuum interuſurium de quo agitur, non debet ęſtimari ex ſingulari vtilitate certi hominis, vel hominum certæ profeſſionis, ſed communiter, unde ſuprà *num.* 537. æſtimandum cenſuimus ſecundùm vtilitatem quæ communiter haberi poſſet ex reditibus prędiorum, ſi in ea collocata eſſet pecunia, de cujus interuſurio agitur: qua æſtimatione nulla poteſt eſſe naturalior, nulla juſtior. Sed ea pariter reſpicit mercatores, & omnes ſive negotiantes, ſive non: igitur ob qualitatem perſonarum non decet variare æſtimationem ſimplicis communis & promiſcui interuſurii. Secundò, quia quod communiter vtile eſt, pręferendum eſt ei quod quibuſdam: ſed vnam communem & vniformem eſſe rationem interuſurii vtilius eſt in communi, & ad amputandas occaſiones & prætextus fraudum aptius, quàm diſformiter ex vtilitate quorumdam variari. Tertiò, quia præcipuus finis inventionis & tolerantiæ hujus vſuræ, ſive compenſationis ſucceſſivi interuſurii eſt, vt ſit parabilis, & quamcommodiſſimus haberi poſſit uſus æris alieni, vt ſup. *num.* 526. cujus neceſſitas omnes communiter reſpicit: igitur communiter metiri & æſtimari debet. Et licet hic uſus æris alieni non ſit omnibus ęqualiter ſive æquè frequenter neceſſarius, non proinde ſequitur variandam æſtimationem, ex quo communiter omnibus, vel æquè frequenter eſſe poteſt neceſſarius. Quemadmodum rerum promercalium promiſcuè neceſſariarum utilius eſt & rationabilius commune eſſe pretium, quàm ex qualitate perſonarum variari: licet alii plus, alii minus indigeant, & alii carius aliis emere poſſint.

606. Quartò, quia taxatio uſuræ vel interuſurii magis debitorum quàm creditorum gratiâ fit: & ſic

ad

ad hoc, id quod communiter debitoribus ſeu indigentibus utilius eſt, magis attendi & eligi debet, quàm quod creditoribus: ſed reſpectu debitorum ratio ſuadet æqualem & uniformem eſſe rationem interuſurii. Quid enim ad debitorem, ſive creditor mercator, ſit ſive non, an negotietur vel non? Nihil enim hoc confert debitori, nec uſus pecuniæ interim illi ob id utilior aut levior eſſe poteſt, prout nec ob quamlibet aliam qualitatem creditoris, videlicet an dives ſit, vel non, dignitate fulgens vel privatus, doctus an indoctus. Si igitur quod ex parte & è re debitorum eſt, magis hic attendi debet, ſequitur uniformem eſſe debere hanc rationem, nec augendam ex eo quod contingit creditorem negotiari, & plus interim lucri amittere. Quartò, quia aut mercator paciſcitur de interuſurio tanquam quilibet, puta extra cauſam negotiationis ſuæ, ut ob venditionem vel compenſationem fundi, dotis aut aliàs, & non debet excedere communem rationem interuſurii, eò quòd mercator, cum extra cauſam mercaturæ & tanquam quilibet contrahat, & ſic debet uti jure communi. Faciunt notata per Bald. & Salyc. *l. fin. C. ad Maced.* & quæ dixi in *Conſuet. Pariſ.* §. 114. aut vero tanquam mercator & in re mercatili, puta cum merces vendit, & dilationem dat pretii: & tunc adhuc ſecundum nos minus debet excedere communem taxationem: imò mercatori non tantum in his apud nos, ſed minus tribuitur licentiæ, tum propter promiſcuam neceſſitatem mercium, tum ad amputandam materiam fraudum increbreſcentium, & alias rationes de quibus, ut ſupra *quæſt.* 23 & *num.* 542. tum quia negotiatio & induſtria mercatoris, opificis, vel negotiatoris, non verſatur in pecunia exercenda, nec in fœneratione, ſive principali, ſive incidenti, ſed in induſtria & in mercibus. Igitur non debet negotiari de ſimplici pecunia, vel uſu pecuniæ: quinimò negotiatio fœneratoria, ſi ſola ſit, reprobatur non ſolum à Philoſophis, ut ſuprà *num.* 2. & 441. ſed etiam à Legiſlatore & à jure civili, ut in Novell. conſtitut. 110. de *nautic. uſur.* ubi quædam præcedens conſtitutio etiam in articulo beſſium reprobatur, eò quòd conceſſa erat ſolam fœneratoriam exercentibus, ut plenius diximus ſupra *num.* 58. quia fœneratio non eſt de jure juſta negotiatio, cum ſit potius quædam tolerantia, quæ non debet in tantam conſequentiam trahi. Liceat igitur mercatori ex juſta ſua negotiatione ſecundum eius qualitatem negotiari, ſed in ſola pecunia (cum non amplius hoc faciat tanquam juſtus mercator, ſed tanquam quilibet) non eſt iuſtum nec decens, nec Reipublicæ utile, plus ei licere quàm alii cuilibet. Sextò quia aliàs aliqui negotiationem vel mercaturam ſolo nomine fingere poſſent, qui tantum meram fœneratitiam, aut pro majori parte exercerent: alii verò de facili fraudem facerent de perſona ad perſonam, interpoſito quolibet vel viliſſimo mercatore, qui nomen ſuum quibuſlibet accommodaret: & ſic promptum eſſet legitimum modum uſuræ ſive interuſurii fraudare & excedere. Igitur vel fraudum omnium vitandarum gratiâ juſtum & æquum eſt, taxationem communem interuſurii ad omnes extendi, faciunt notata in *Conſuetudine Pariſienſi*, §. 13. *gloſſ.* 3. *num.* 9.

608. Non òbſtat primum, quia proportio & modus *dictæ leg. Eos.* quanquam tempore Juſtiniani (ut ſolebant creditores faciles eſſe, non acerbi) ut ſuprà *numero octogeſimo ſecundo* cum ſequentibus, ſummam tunc rationem habuerit: tamen ſenſim exolevit, & meritò propter nimiam incommoditatem debitorum, ex eo quod increbreſcente barbarie & malitia, cœperunt creditores bonis legibus paſſim abuti, inſidiando fortunis debitorum, ut ſæpè diximus, & tandem invaluit mitior & commodior uſus fœnoris. Unde quamvis quandoque liceat à veteribus uſuris ad noſtras arguere, ut ſuprà *quæſt.* 75. hoc eſt verum, ubi datur eadem ratio & æquitas, nec agitur de fœnore ampliando, ſed reſtringendo: ſecùs ſi agatur de uſura augenda, ut hîc: tunc enim non licet arguere à dictis legibus, quoniam correctæ ſunt, & exoleverunt. Porrò, licet Juſtiniano non malè tempore ſuo viſum fuerit majores communibus uſuras juſtis mercatoribus concedere, tamen hodie multò majoribus & gravioribus prędictis rationibus apparet, & nobis videtur non concedendum. Non obſtat quod viſum eſt Baldo ſuprà *num.* 527. tempore ſuo juſtum ad rationem dextantis, quia ex ignorantia juris fuit, ut ſuprà *num.* 527. Teſtatur autem Columella *de re ruſtica*, quod agricultura erat quæſtuoſior mercaturâ: unde non eſt mirum, ſi tunc moderatio legalis erat mercatoribus commoda, & ſic toti Reipublicæ, quia merces viliùs emebantur: poſtquam autem per abuſum irrepſit improbum fœnus, ut ſupra *num.* 506. neceſſe eſt merces carius vendi, aut vitiari, ut mercatores ſuperlucrentur: ut autem abuſus abuſum trahit, ita moderatio aliam moderationem inducet. Non obſtat ſecundum, quia fœnus & quæcunque uſura non debet inter juſtas negotiationes vel artes numerari, ut dictum eſt. Ad tertium reſpondetur primò, quod interuſurio taxando magis attendi debet utilitas & ſùblevatio debitorum, quàm creditorum: ſed debitoribus non eſt utilior pecunia mercatoris, quam cujuſlibet: & ſic æqualitas interuſurii promiſcuì debet metiri magis ex parte debitorum quam creditorum, conſequenter uniformis eſſe debet, quantú ad ſummam metã, quam excedere non liceat. Reſpondetur ſecundò, quod aut intereſſe mercatorũ conſideratur, dum negotiantur, & in his quæ ſunt juſtæ negotiationis ſuæ, & juſtè eorum pluris quàm cæterorum intereſt: ſed hoc nihil habet commune cum negotio uſurario etiam incidenti. Aut verò conſideratur, dum & quatenus ſola pecunia ſine induſtria & alio ſumptu & labore negotiantur: & tunc non eſt conſiderabile, quod pluris eorum quam aliorum interſit, nec debet eis ſola pecunia tantum parere & valere, quantum juncta cum induſtria & periculo, & exercitio negotiationis ſuæ: imò hoc eſſet injuſtum & Reipublicæ perniciosum, ut latè ſuprà docuimus *num.* 504. *cum ſequent.* Et ſic nullá bona ratio patitur, ſed plurimæ obſtant quominùs mercatori liceat communem congrui interuſurii rationem in uſuris pecuniarum excedere, alioquin vide quorſum res evaderet? ſequeretur enim quòd ſi communiter interuſurium æſtimaretur ad rationem viceſimæ: quòd mercatoribus debet communiter adjudicari ad rationem quintædecimæ, licet ſortem, quando vellent, exigere poſſent, quod eſſet abſurdiſſimum & injuſtiſſimum: quoniam quintadecima non eſt niſi medium & æquabile juſtum pretium interuſurii pecunię perpetuò ſub libera & perpetua facultate luendi alienatæ, etiam à mercatore oſtendimus, ſuprà *quæſtione quinta, numero centeſimo vigeſimo ſexto, & quæſtione trigeſima quinta, numero ducenteſimo ſexageſimo nono.*

609. Sed inter ſortem perpetuò alienatam, & nullo modo alienatam, nulla eſt proportio, ſed pluſquam diametralis diſtantia. Et ſic ſi quintadecima non eſt niſi juſtum commune pretium interuſurii ſortis perpetuò alienatæ, non poteſt non eſſe nimis exceſſivum ſortis non alienatæ. Et alioquin ſequeretur quòd ut in mercatore quintadecima eſſet juſtum interuſurium ſortis nullo modo alienatæ, ſed ad libitum exigibilis, ita in eodem, ſorte ad longum tempus, puta ad decem annos alienata, juſtum interuſurium eſſet duodecima, imò gravior undecima, & fere dextans uſura, & ad minimum non minor dextante, niſi dodrante unius inte-

gri vel minimi, ut patet rectè calculanti, ut ſupra in *Abaco*. Et rurſus quod ſorte perpetuò ſub libera luendi facultate alienata, ſicut quilibet poteſt ſtipulari ad rationem duodecimæ, ita poſſet mercator ſtipulari ad rationem octavæ: ut enim ſe habent octo ad ſex, videlicet proportione ſeſquitertia, ita ſe habet beſſis uſura ad ſemiſſem: & pariter ut ſe habet beſſis ad ſemiſſem, ita ſe habet octava ſortis annua ad duodecimam ſortis annuam, ut patet in *Abaco*. Et ſic ſi illa legalis augmentatio uſuræ, quæ eſt de jure in mercatore, videlicet beſſis ad ſemiſſem, & ſi proportione ſeſquitertia, hîc admitteretur, ſequeretur, quòd ſicut licitum eſt communiter emere reditus redimibiles ad rationem duodecimæ, ita liceret mercatori emere ad rationem octavæ ſortis partis annuæ, quod eſſet improbum & inauditum fœnus, utpote centeſimam excedens, & omni etiam veteri jure damnatum, etiam in mercatoribus, etiam in trajectitiis pecuniis periculum marinum ſuſcipientibus. Et ſic concludimus, argumentum uſuræ vel interuſurii communis, non eſſe in juſto mercatore ferendum nec tolerandum. Fateor tamen, quod quandoque ſorte non alienata, ſed propter moram vel fruſtrationem juſtè in hoc Senatu adjudicatum fuit mercatori ad rationem ſeptem in centum in anno, quod circiter ad rationem quintædecimæ recidit, ut ſuprà dixi *quæſt. 76. ad fin.* Sed illud erat non propter ſimplex interuſurium, ſed propter intereſſe caſuale ipſius mercatoris, de quo puta impedito vel deteriorato exercitio mercaturæ fraude vel nimia fruſtratione debitoris, qui certo die vel loco, ubi ſciebat mercatoris intereſſe, ſolvendum ſuſceperat & fefellerat. Ut autem illud exemplum eiſdem juſtis cauſis concurrentibus & probatis, juſtè uſurpari, vel etiam pro qualitate negotii ſubjecti augeri vel moderari poteſt, ita ad rationem ſimplicis interuſurii, ubi de alio non conſtat, quàm de ſimplici dilatione, conventione, vel mora, minimè extendi poteſt. Sed hîc quæro, an ſaltem inter ipſos mercatores liceat prædictum congruum modum interuſurii excedere, ſaltem infra beſſes legales, vel infrà quintamdecimam? Videretur quod ſic, cum uterque certet de negotiando, argumento notatorum ſuprà *num.* 10. Breviter contrarium puto, quia ſicut non licet non negotianti excedere præfatum modum interuſurii, ſive debitor aliàs ſit negotiatus, ſive non, ita non licet mercatori præfatum modum propter ſimplex interuſurium excedere, ſive debitor negotiaturus ſit, ſive non. Secus alia juſta cauſa concurrente, de qua conſtaret, ut ſup. *num.* 571. vel quatenus pactum in ſpeciem legitimæ ſocietatis recideret, participante creditore partem periculi, juxta notata in *l. 1. C. pro ſocio, & in cap. per veſtras, de donat. inter vir. & uxor.* Illud etiam in confeſſo eſt quod inter mercatores frequentiùs quàm inter alios, occurrit juſtas eſſe cauſas intereſſe caſualis debendi & pleniùs æſtimandi, tam ex officio judicis, quàm pacto. Et pariter præter id, faciliùs inter mercatores occurrit juſtas ſubeſſe cauſas fœnoris tam negotiativi in pactum deducendi, quàm incidentis paciſcendi, vel officio judicis æſtimandi, etiam in mutuo, ut infrà *quæſt.* 89. quàm inter non negotiantes. Sed non ſequitur quòd periodus & ſuprema quantitas uſuræ debeat excedi in mercatoribus, vel laxior in illis ſtatui, quàm in aliis, ubi de ſimplici uſura, ſive de æſtimatione ſimplicis & promiſcui interuſurii agitur.

QUÆSTIO LXXX.

SYNOPSIS.

1. *Natura pœnæ eſt vicem intereſſe caſualis, & momentanei obtinere.*
2. *Mora debitoris impunita eſſe non debet.*
3. *Viceſimam egredi non licet, niſi ob notabilem dilationem.*

610. OCtogeſimò. Iam ſatis vidimus de ratione & quantitate interuſurii propter moram, ſupereſt videre, an quatenus in pactum deduci poſſit, & generaliter, an in debito quantitatis liceat paciſci de aliquo propter dilationem dandò ultra ſortem? Breviter, aut quæritur de pœna, aut de præſtatione ſucceſſiva. Si de pœna, non eſt hujus tractatus: quia non committitur pro rata temporis, nec pro rata ſortis, ſed ſemel & conditionaliter: & ſic de ſe propriè non eſt uſura, nec ſpecies uſuræ, tametſi quandoque in fraudem uſurarum apponatur, quod eſt præter ejus naturam. Natura enim pœnæ eſt loco intereſſe caſualis & momentanei ſuccedere, nec ſit opus probare, quot, quantive interſit, ut inquit text. *§. fin. inſtit. de verb. oblig. leg. fin. ff. de præteritis ſtipulation. leg. procurator ad exhibendum, §. 2. rem rat. hab.* ideò magis ſpectat ad tractatum de eo quod intereſt ubi dicendum reſervo. Sufficit in tranſitu dicere, quòd ſi pœna exceſſiva, reducenda eſt ad arbitrium boni viri, per textum in *l. unic.* ibi, *eas tantummodo pœnas. C. de eo quod intereſt.* Si verò ſit in fraudem uſurarum, tunc non valet ultra legitimum modum uſuræ, ſive interuſurii, *l. Iulianus, §. idem Papinianus, de actio. empt.* & in caſibus in quibus interuſurio locus eſt dumtaxat *ſecundum prædicta.* Si autem agatur de præſtatione ſucceſſiva, ſive de vera uſura largè ſumpta, hæc eſt materia noſtra. Et in hoc omnes Legiſtæ & Canoniſtæ ubique tenent ipſo jure non valere tanquam veram, meram & reprobam uſuram, ex quo quantitati & per dinumerationem temporis apponitur, ut Baldus & omnes in *l. 1. C. de ſumma Trinit. in leg. cum allegas. C. de uſur. in l. rogaſti §. ſi tibi ſi cer. pet.* & omnes ubique (tædet enim nominatim citare) quæ ſententia nunc manifeſtè irrationabilis eſt, & ex ignorantia terminorum juris & elenchi uſurarum proceſſit, ut ſatis ſuprà.

611. Dicendum, aut iſtud pactum de præſtatione ſucceſſiva, vel interuſurio ſit in mutuo, aut in obligatione oriente ex juſta commutatione, putà ex venditione: ſi in mutuo, aut ab initio, & non valet, ut & ſuprà *num.* 35 quia neceſſe eſt mutuum eſſe gratuitum, & nullam uſuram in eo admittimus. Idem ſi ex brevi intervallo, aut ex notabili intervallo: & adhuc non valet, niſi appareat de nimia mora, & pervicacia debitoris, vel quod veriſimiliter creditoris pluris interſit. Quo caſu non video reprobari poſſe pactum vel arbitramentum de interuſurio, ſaltem non excedens præfatam rationem quincuncis: quoniam poſt notabile intervallum creditor ſatis perfunctus eſt officio & liberalitate mutui, & ſic deinceps ceſſat favor & ratio mutui: nec eſt iniquum creditorem deinceps de moderato interuſurio paciſci, dummodo juſta cauſa ſubſit nec enim temerè, nec de facili admitti debet. Sed quid ſi ab initio fiat pactum collatum poſt hoc tempus vel moram, putà, mutuatur uſque ad certum congruum tempus, cum pacto, quòd niſi ſolvatur

Digitized by Google

in termino: ex tunc non retrò aliquid annuum præſtetur? Reſpondeo, Aut agitur ſortem forte alienatam, aut non. Primo caſu, aut agitur de venditione ſeu conſtitutione reditus redimibilis, & omninò valet, dummodò non excedat metas duodecimæ: Illud enim pactum magis eſt in favorem debitoris, qui ſemper luere poterit, quàm creditoris, cujus pecunia perpetuò alienatur, & tamen reditus legitimus ab initio numerationis uſque ad illud tempus liberaliter remittitur. Aut verò agitur de venditione reditus non redimibilis: & tunc quantumcunque aliàs juſto pretio conſtitutus eſſet, non valet, quia recideret pactum legis commiſſoriæ; quod in mutuo omninò reprobatur, etiamſi ſolùm caveretur, quod res aliqua debitoris, corporalis vel incorporalis, eſſet vendita juſto pretio tunc æſtimando, ſi ſolutum non eſſet in termino, ut plenè dixi ſuprà *quæſt.* 52. *num.* 376. Sed an hactenus valeat, ut poſt diem cogi poſſet debitor ſolvere penſionem conventam, donec ſolvat vel redimat? Puto quòd ſic, dummodò creditor expreſsè offerat, & ſub hoc onere petat, quòd debitor quandocunque luere poterit. Sed an creditor hoc caſu videns debitorem nolle ſtare pacto præciſi perpetui non redimibilis reditus, petere poſſit ut ex die lapſa, vel ſaltem deinceps ſolvatur reditus redimibilis ad rationem duodecimæ? Reſpondeo, non: quia non fuit ita pactum, licèt juſtè paciſci potuerit: ſed ad hoc paciſcendum non poteſt debitor cogi: & citra pactum, ſi ſit interuſurium arbitrandum, non decet regulariter ad ſummum modum arbitrari.

612. Secundo caſu videlicet quando actum fuit ſortem non fore alienatam, ſed quòd nihilominùs exigi poterit: & tunc videtur poſſe ſuſtineri pactum eodem modo & caſu, quo in priore membro ſuſtineri poſſe diximus, factum poſt tempus vel moram, quia paria ſunt fieri tempore licito, vel conferri in tempus licitum, *l. in tempus*, *de hered. inſt.* Et ſolùm videtur exprimi, quod aliàs jure communi licet, & ita apertè ſentit Aymo, *conſ.* 189. *col.* 3. *verſu*, *ſecundo caſu.* At ego difficiliùs admittendum puto factum præmaturè & ab initio, quàm tempeſtivè ex poſt facto, quoniam ab initio videtur extortum: tamen ſi veriſimiliter appareat nullam fuiſſe extorſionem, ſed bona fide factum & moderatè, juſtamque cauſam ſubeſſe, ut ſupra, prout bonus vir arbitrabitur, ſuſtineri poteſt. Sed quid ſi in mutuo, & à tempore mutui pactum eſt de certo interuſurio ſucceſſivo, an valeat, ſaltem poſt tempus notabile, & creditore remittente uſuram prioris temporis? Videtur quòd ſic argumento *l. placuit juncta*, *l. Seia de uſuris.* Breviter contrarium puto, quod nullo tempore valeat: quia eſt unica præſtatio, & unicum pactum uſurarium & illicitum: & ſic non fit diviſio temporis, ſed in totum non valet. Facit quæ dixi in *Conſuetudinibus Pariſienſib.* §. 41. *num.* 47. *verſic.* 2. *concluſio.* Et ſic nihil debebitur in vim talis pacti, tanquam ex cauſa antiqua, ſed benè poterit arbitrari ex nova cauſa, ſi qua juſta ſubſit moræ & interuſurii ſecundum prædicta.

613. Secundo principali membro, quando iſtud pactum fit in obligatione oriente ex juſta commutuatione, breviter dicendum quòd indubitanter valet eo modo, quo, ceſſante pacto, ex vera mora deberi poſſet hæc uſura, & aliquanto pleniùs, ex quatuor. Primò in hoc, quòd ex ſola vera mora non currit, nec debetur ipſo jure, ſeu jure actionis certa uſura ſive interuſurium, ſed de ſolo officio judicis, ſeu arbitrio boni viri, qui non ſemper debet æſtimare vel adjudicare ad hanc ſummam rationem unius in viginti, ſed paulò remiſſiùs: niſi conſtet quod circumſtantiæ ſubjecti caſus ad hoc urgeant, ut ſuprà *num.* 537. Sed ſi pactum ſit de certo interuſurio, illi ſtandum eſt, dummodò præfatam rationem viceſimæ non excedat. quæ nullo modo excedi poteſt, niſi quatenus res recideret ad intereſſe caſuale, de quo, & de præmonitione de-

Vſura jure actionis plenior.

bitoris conſtaret, ut tactum eſt ſuprà *num.* 577. & latiùs in *tractatu de eo quod intereſt.* Secundò in hoc, quòd ſi mora purgetur infra modicum tempus, nulla uſura pro tempore præterito debebitur, quando currit ex ſola mora: ſed ſi ex pacto, debebitur pro rata temporis etiam modici, ut dictum eſt ſuprà *num.* 554. Tertiò, quia ex pacto currit etiam ceſſante mora, imò etiam pendente dicta dilatione, ut ſuprà *num.* 538. quod non poteſt eſſe ex ſimplici mora. Quartò in hoc, quod faciliùs remittitur ea quæ ex ſola mora, quàm ex pacto & jure actionis currit, ut infrà *quæſt.* 82.

614. Sed hîc emergunt quæſtiones. Prima, quid ſi de facto venditor, aut ſimilis creditor pecuniæ ſtipulatus ſit interuſurium ſupra rationem viceſimæ, an totum vitietur? Videtur quòd non, ſed ſolùm quatenùs excedit. Primò per *l. eos in fi. de uſur.* cum aliis allegatis ſuprà *quæſt.* 10. *in principio.* Secundò, quia etiamſi in totum vitiaretur, hoc eſſet verum, quantum ad pactum, & ut deberetur in vim pacti, quod in totum annullaretur: non autem in quantum circumſcripto pacto, ex vera mora deberi poſſet. Et licèt pactum ob nimium exceſſum ſit in totum nullum, non tamen debet mora debitoris impunita eſſe *l.* 3. *in fin. de uſur. l. ſi hominem mandati l. Divi ad leg. Falc.* Breviter puto quòd ſi pactum non excedit rationem duodecimæ, non annullatur in totum, ſed ſolùm quatenus excedit rationem viceſimæ, in reſiduo valebit etiam in vim pacti, quod dico propter dictos quatuor effectus. Aut vero ad tantillum excedit rationem duodecimæ, & in totum non valet. Et moveor, quia propter nimium exceſſum ex certa ſcientia admiſſum meretur omni commodo & uſura privari, argumento notabili, ut ſuprà *quæſt.* 10. *num.* 141. Non obſtat quòd ibi, niſi excedat rationem decimæ, non annullatur, ſed reducitur ad modum: quia ibi ſors erat alienata, ſed hîc nihilominùs exigi poteſt: & ſic hîc eſt longè major exceſſus ſupra duodecimam, quàm ibi ſupra decimam. Et hoc caſu ſumma uſura juris, videlicet beſſalis, quæ eſt ſumma, ut ſuprà *num.* 446. exceditur; & ſic eſt planè improbum fœnus, etiam de jure infamans, *l. improbum*, *Cod. de his qui not. inf.* Et exceſſus tam enormis non debet eſſe impunitus: ſi autem reduceretur ad modum conceſſum, non puniretur in aliquo, ut ſuprà *num.* 145. Ideò ut in eo, in quo enormiter peccavit, puniatur, puto nullam adjudicandam uſuram etiam ex capite moræ: tum odio harum uſurarum, quæ ſunt veræ uſuræ, cùm ſors repeti poſſit: ſecùs ſuprà *quæſt.* 10. ubi ſors eſt alienata. Tum quia creditor ſibi in futurum conſulere poteſt, renuntiando pacto vel exceſſum purgando & ſe reſtringendo ad rationem viceſimæ, donec ſolvatur, & ex tunc pro tempore futuro, non autem pro præterito, puto quòd currere poſſit uſura, ſed tanquam in vim veræ moræ dumtaxat, non autem in vim pacti, ut pote improbi, & pœna, non præmio digni, argumento *l. ſi negotia de nego. geſt.*

615. Prædicta concluſio de nullitate vel reductione pacti limitatur dupliciter. Primò, quatenus res recideret in intereſſe caſuale, ut ſi conſtaret de certo ſpecifico damno creditoris poſt moram debitoris, prius de tanto damno præmoniti: quia tunc ſuſtineri poſſet, non tanquam ſimplex interuſurium, ſed tanquam verum damnum: quod ſi excederet, ad arbitrium boni viri reduci deberet, ut in *prin. quæſt. de pœna*, diximus. Limitatur ſecundò, ſi dilatio valdè notabilis data eſſet, & ſic ſors ad notabile tempus, putà quatuor vel quinque annorum alienata: quia tunc quamvis ex ſolo prætextu non poſſit congruus noſter modus interuſurii excedi, ut mox dicam, tamen poteſt eſſe juſta cauſa, ut pactum, alioquin ob exceſſum in totum annullandum, non prorſus annulletur, ſed moderetur & reducatur ad rationem viceſimæ. Et hoc niſi

pactum excederet rationem decimæ, vel aliàs de nimia illaqueatione & ſupergreſſione conſtaret, ut eſſet juſta cauſa in totum annullandi, & omni commodo uſurario creditorem privandi. Et ſic in his multum exuberat boni prudentiſque judicis arbitrium, nec ſingula ſingulatim præcidi queunt, nec video particulariorem in his per viam doctrinæ determinationem fieri poſſe.

616. Secunda emergens quæſtio: Quid ſi venditor, aut ſimilis creditor re tradita longam dilationem ſolvendi dederit, an hac contemplatione poſſit majus viceſimâ interuſurium ſtipulari? Videtur quòd ſic, quia quantò magis ſors eſt alienata, tantò minùs ſterilis eſſe debet, ut ſuprà *num.* 524. Cùm igitur ea nullo modo alienata currere poſſit viceſima ex vera mora vel pacto, videtur quòd ea ad plures annos alienata, poſſit aliquid moderatum addi viceſimæ, ſaltem ex pacto, putà ad rationem 16. vel 18. Breviter dicendum puto, quòd ob notabilem tantùm dilationem, putà quatuor vel quinque annorum, non liceat rationem viceſimæ excedere: quia etiam de jure ob quamcunque dilationem non licet legitimum modum uſurarum excedere, *l. item quia in fin. de pact.* Tamen ſi non eſſet ſimpliciter longa, ſed valde longa, puta uſque ad decem annos vel ultra, tunc utilitatis communis gratiâ, non puto reprobandum pactum de majori interuſurio, dummodò non excedat communes juris uſuras videlicet ſemiſſes; & ſi excedat, ad eaſdem reduci debet. Cùm enim jam multis ſæculis nec abs re receptum ſit, legales uſuras caſtigare, abſurdiſſimum eſſet eas ullo modo excedere. Atqui leges etiam reſpectu cujuſcumque dilationis (niſi forte perpetuò alienata, ut jam non ſit materia uſuræ, ſed reditus, ut in *Novell. conſtit.* 150.) non permittunt modum ſuum excedi, ergo nec nos permittere debemus. Et quod ultimò dixi, uſque ad ſemiſſes permitti, intellige quandiu durat illa dilatio tantùm: ſed ea finita, niſi prorogata fuerit, quamprimùm cœpit ſors exigi poſſe, non puto majores quincunce uſuras currere. Prorogationem autem expreſſam vel tacitam ſufficere puto ad continuandas ſemiſſes, etiamſi non fiat ad tantumdem, ſed quantulumcumque temporis, idque in conſequentiam beneficii prioris dilationis: tum quod etſi ad breviſſimum tempus prorogetur, tamen eadem dilatio cenſetur, *l. ſed ſi manente, ff. de prec.* Quid ergo ſi venditor eſt juſtus negotiator, an dicta decennali dilatione data, poſſit ſtipulari uſque ad beſſes? Sed hoc melius eſt principaliter in quæſtione ſequenti tractare. Ex his patet malè conſuluiſſe Philip. Dec. *conſ.* 119. *in quæſt.* 2. quoniam ibi erat dilatio data emptoribus uſque ad undecim annos, & adhuc cum facultate ſe liberandi per duas ſolutiones: & ſic malè reprobavit pactum interuſurii ſucceſſivi, quia debebat & debet ſuſtineri uſque ad ſemiſſes legales, videlicet uſque ad rationem ſex annuatim in centum, pro rata rei traditæ & pretii debiti, etiamſi venditores non eſſent mercatores, nec aliter de ſpecifico intereſſe conſtaret per prædicta. Quod de Decii exemplo dixi, idem de omnibus aliis in ſimili dictum intelligatur.

QUÆSTIO LXXXI.

SYNOPSIS.

1. *Diminutio uſuræ civilis alio pacto non exceſſivo poteſt compenſari.*
2. *Elegantiſſima quæſtio de inſtrumento dotali.*

617. OCtogeſimo-primò quæro, ſac alicui ex venditione vel ſupplemento permutationis aut diviſionis deberi mille, & nomine interuſurii ſtipulari annua quadraginta, donec perſolutum ſit, an media parte ſortis ſoluta, compenſata vel aliter remiſſa, poſſit ſemper quadraginta annua exigere, donec perſolutum ſit? Videtur quod ſic, quia initio partem notabilem, videlicet quintam interuſurii congrui certò remiſit: & ſic videtur hoc compenſandum cum incerto exceſſu interuſurii futuri temporis, nec hoc caſu videtur minor ratio augendi in futurum interuſurii ſub incerto eventu, quàm certò & præcisè augendi, data valdè longa dilatione, ut ad *fin. quæſt. præcedent.* Facit *l. nihil intereſt. in fin. de nautico fœn.* ubi diminutionem legitimæ uſuræ licet alio pacto non exceſſivo compenſare. Breviter contrarium dico, quia ſicut de jure civili nullo caſu licebat, etiam per viam pœnæ, vel prætextu minoris, prioris uſuræ legitimum uſuræ modum poſteà excedere, *l.* 1. *§. pen. de pig. l. placuit. §.* 1. *de uſur.* in quibus juribus pondero verbum [*legitimæ*] & ſic tacite de majoribus negatur etiam prætextu, ita hodie ſive in fœnore negotiativo & improprio reditus duodecimæ, ut dixi ſuprà *quæſt.* 26. ſive in fœnore incidenti ut hîc, non licet hoc prætextu modum excedere: valet enim argumentum à veteribus uſuris ad noſtras, ubi eſt eadem ratio, & de reſtringenda uſura agitur, non aliàs, ut ſuprà *quæſt.* 75. Non obſtant quæ dixi, *in fin. quæſt. præcedentis*, quia ibi longè alia ratio in tam longa decennali dilatione, quæ certa eſt, & ex nunc certum & majus & incommutabile commodum affert debitori: quod non facit remiſſio partis uſuræ, quia volente creditore ſortem exigere, ſtatim erit inutilis & fruſtratoria: poteſt enim creditor cùm volet, cogere debitorem ad ſolvendum, vel ſubinde dilationem redimendum, aut ad quam volet conditionem adigere, ſic concludo quòd ad ſummum non curret uſura niſi pro rata reſiduæ ſortis debitæ, alioquin tandem in improbum fœnus recideret. Fallit in uno caſu, videlicet ſi creditor partem ſortis ſufficientem cum reſidua ad tantam uſuram liberaliter remiſerit, idque ſalvo jure ſolidi interuſurii, donec perſolvatur, & dummodo ita conſtet expreſsè vel tacitè actum vel reſervatum: quæ pactio hoc caſu valet, quia quamvis nullo pacto fieri poſſit ut interuſurium currat ultra ratam ſortis, tamen hoc caſu pactum facit ut ſors cenſeatur debita, & non remiſſa quantum ad curſum interuſurii. Cùm enim fuerit liberatis remiſſio, potuit illi legem & modificationem quam voluit apponere, ſed in dubio non cenſetur hoc reſervatum, ſed pro rata remiſſum.

618. An ergo nihil operabitur dicta clauſula, donec perſolutum ſit? Reſpondeo multum operatur, ſed quatenus ſubjecta materia & poteſtas contrahentium extenditur, & non plus. Unde ſi de mille ſoluta eſſent ducenta tantùm, operatur quòd manet eadem uſura, Ubi aliàs minueretur pro rata ſortis: pariter ſi ſoluta ſunt quingenta, operatur quòd currit uſura pro viginti quinque annuis, quantum reliquum debitum ſortis ferre poteſt, ubi aliàs non curreret niſi pro dimidia, videlicet pro viginti. Unde cùm quædam vidua fundum trecenta annua ferentem vendidiſſet, & tradidiſſet ſub multis dilationibus pretii, non excedentibus triennium, cum pacto quòd emptor teneretur ei reddere fructus vel eorum æſtimationem, donec perſolviſſet. Reſpondeo quòd valebat pactum pro trecentis ſeu integris fructibus, quandiu emptor deberet ſex mille, vel plus: quamprimum

autem minùs de pretio deberet, minuendam penſionem fructuum, ut non excedat rationem quincuncis pro rata debiti: nec licet augere uſuram ultra modum conceſſum prætextu prioris minoris uſuræ. Ruſus hæc ſcribens conſultus fui de pulchra quæſtione in dotali inſtrumento. Socer promittit futuro genero & filiæ quinta ſolvenda die nuptiarum & quoddam jugerum terræ, deinde poſt alia in fine inſtrumenti eſt clauſula hujuſmodi (placuit etiam quòd pro promiſſione quingentarum librarum, & pro ſolutione dictæ ſummæ, confeſſus eſt ſocer debere, & promiſit ſolvere 25. libras annui reditus uſque ad perſolutionem ſeu plenam ſolutionem dictæ ſummæ quingentarum librarum:) contigit quòd ſocer ſolvit centum die nuptiarum, & in fine anni deceſſit uxor ſine liberis, ſuppoſitis moribus noſtris, quòd ea pecunia & reditus eſſet communis viro & uxori, quæſitum fuit primò, an illa ultima clauſula promiſſionis reditus induceret novationem: ſecundò, an maritus poſſet petere à ſocero integrum reditum vigintiquinque annuorum donec ducenta ſibi perſolverentur, an verò dimidiam reditus tantùm, videlicet duodecim cum dimidia: an verò pro rata ſummæ ſibi debitæ tantùm, videlicet decem, quæ ſocer offerebat ſolvere & continuare? Novatio non fit. Omiſſa diſputatione, reſpondeo quantum ad primum non eſſe novationem, quia verba dictæ clauſulæ neceſſariò non inferunt, & in dubio non præſumitur, *l. ult. C. de novat.* & ſic poteſt gener, ſi malis, omiſſo reditu futuro petere ducenta cum reliquis præteritis. Secundò, quòd dictus reditus non debet intelligi computandus in ſortem: cùm enim non ſit novatio, & ſic principalis ſumma poſſit exigi, promiſſio dicti reditus debet intelligi pro interuſurio, non autem in deductionem ſortis: alioquin eſſet nugatoria, niſi eſſet facta novatio, & conſequenter ſocer liberatus à promiſſione quingentorum, quod non eſt dicendum: tum quia non fuit expreſſum, tum quia non erat ferè alia dos, quàm dicta quinquaginta, nec præſumitur promiſſio dotis ipſius novata, & multo minùs in viginti annorum ſolutiones diſtributa, tum quia reditus promiſſus non excedit rationem quincuncis uſuræ, & ſic juſti interuſurii: tum quia ſocer initio ſolvit centum, quod non feciſſet ſtante novatione. Et ſic dicta verba (pro promiſſione & pro ſolutione) debent hic intelligi, id eſt pro interuſurio ſummæ promiſſæ, purè debitæ & omninò ſolvendæ, cujus incerta quædam & voluntaria exactionis dilatio tacitè indulgetur. Ad ſecundum dico, primò quòd gener non poteſt petere integrum reditum diſtinctè, etiamſi fuiſſet facta novatio, cùm non eſſet promiſſus ſibi ſoli, ſed ſibi & uxori ſimpliciter pro interuſurio dictæ ſummæ. Et caſu quo fuiſſet facta promiſſio cuilibet eorum in ſolidum, adhuc idem eſſet: quia cùm ſocer ſucceſſerit filiæ, loco illius concurrit cum genero, cui ſaltem per concurſum partem facit. Dico ultimò, quòd genero quantum ad reditum & reliqua, tenetur ſtare oblationi ſoceri: quia dicta clauſula (donec perſolvatur) non valet quatenus quincunx excederetur, etiam in contractu matrimonii, per notata ſuprà *num.* 489.

QUÆSTIO LXXXII.

SYNOPSIS.

1. *Fructus veniunt ex mora irregulari.*
2. *Uſuræ propter moram non ſolventium.*
3. *Quâ deficiente non committitur uſurarum ſtipulatio.*
4. *Si ab invito intempeſtivè exigatur, ſit interuſurii deductio.*

619. OCtogeſimo-ſecundò juxta notata ſuprà *quæſt.* 80 quæro. An remiſsâ ſimpliciter morâ, cenſeatur uſura etiam præteriti temporis remiſſa? Reſpondeo non, ſed pro pleniori deciſione, aut mora remittitur facto debitoris vel creditoris; & ſiquidem facto ſolius debitoris, puta congrua oblatione, certum eſt quod purgatur mora quantum ad omnes effectus futuri temporis, non autem præteriti; imò oportuit præteriti temporis uſuras vel acceſſiones etiam judicis officio tantum debitas offerri, alioquin non valuerit oblatio, tanquam imperfecta. Si tamen illæ acceſſiones non erant certæ vel liquidæ, ſufficeret aliquid modicum realiter offerre, & pro reſiduo, ſi quod ſit, verbaliter offerre rationem ſeu calculum inire, & reliquum, ſi quod invenitur, ſolvere, per text. in *l. ſi reſiduum C. de diſtract. pignor.* nec requiritur ſatiſdatio, ſecundùm Alexand. in *l. ſi mora ſoluto mat.* & benè, ubi tantum de vitanda vel purganda mora agitur, ut tradit Fran. Rip. in *l. ſi inſulam col.* 14. *num.* 67. *de verb. oblig.* Si verò facto creditoris, tunc quatuor caſus occurrunt, quandoque ſimplices induciæ compulſionis dantur, quandoque datur facultas purgandi moram, Nova diſtinctio. quandoque vera & formalis dilatio datur, quandoque obligatio principalis in totum vel in parte tollitur. Primo caſu, ut ſi creditor facit pactum de non incarcerando debitore, vel bonis ejus non pignorandis uſque ad certum tempus: & tunc mora præcedens non purgatur, nec ejus effectus impeditur futuro & medio tempore, etiam reſpectu uſurarum, quæ ſolo judicis officio procedunt, vel æſtimationis quantiplurimi, vel pœnæ, vel periculi. Quanquam ſi hoc pactum ante moram incurſam fieret, omnes hos effectus interim excluderet: quia tantiſper impediret principium & commiſſionem veræ & regularis moræ: quod ultimum dico, quia non impediret effectum acceſſionis naturalis, puta fructuum, qui reipſa veniunt ex ſola mora irregulari. Secundo caſu inſpiciendum quid agatur, quia ſi illa facultas daretur contemplatione uſurarum, impediret interim earum curſum: ſed ſi detur reſpectu principalis debiti tantùm, non impedit interim curſum uſurarum, etiam quæ ex ſola mora currunt, prout moram non tollit, ſed differt commiſſionem pœnæ vel ejus quod caſualiter intererit propter defectum ſolutionis: quoniam iſtud intereſſe vel pœna reſpicit ſolutionem totius debiti principalis, & ſic ejus exactione dilata, neceſſariò differtur commiſſio pœnæ, vel hujuſmodi totius intereſſe: ſed ſi deberetur ſpecies, non deſineret eſſe periculo debitoris, per text. ſingularem in *l. ſancimus ad fi.* & ibi Bart. *C. de fide inſt.* Bart. in *l. qui ob rem de condict. indeb. l. ſi inſulam, quæſt.* 7. *de verb. oblig.* Bald. *c. ex litteris, col.* 2. *de conſt. c. capitulum, col. fi. de reſcript.* Alexand. *l. ſi ex legatis,* & ibi Jaſ. *col.* 2. *de verb. oblig.* Matth. de afflict. *Deci. Neap.* 150. *num.* 7. Tertio caſu omnino interim mora extinguitur, & ſic omnis ejus effectus interim tollitur: & in hoc differt iſte tertius caſus à primo, in quo non deſinit debitor eſſe in mora; ſed hic deſinit interim eſſe in mora & culpa: & ſic non eſt dubium ceſſare omnem acceſſionem vel pœnam, quæ veniret ratione ſolius moræ.

620. Sed quid de uſura currente ex conventione? Placet hunc punctum ab aliis neglectum, ſed ad multa utilem, paucis ἀναυλακῶς excutere. Et non videtur interim uſura conventionalis impediri. Primò, quia non debetur ex mora, ſed ex ſtipulatione. Secundò, quia dilatio data eſt ſimpliciter de ſorte, & ſic non re-

fert niſi ad ſortem principalem : unde non debet in dubio extendi ad uſuras, *l. ult. §. ult. de condict. indebiti*, facit Ludovic. Roma, *ſing.* 543. *reſtitutio.* Panorm. *conſ.* 35. *lib.* 2. Nec obſtat quòd impedit interim pœnam & intereſſe caſuale, quia hæc reſpiciunt totam ipſam ſortem principalem quæ differtur : ſed uſura non reſpicit totam ſortem principalem, ſed ejus interuſurium ſucceſſivum, & ſic inter hæc diverſa eſt ratio. Tertiò, quia remiſſa ſorte, non remittitur uſura, quæ jure actionis debetur, ut mox dicetur : igitur multò minus ea dilata. Quartò, quia juſtius eſt currere uſuram data & pendente, quàm nulla dilatione, per notata ſuprà *num.* 524. ſi igitur dilatio juſtificat curſum uſuræ, igitur non tollit nec impedit. Quintò, quia dilatio multum operatur, differendo exactionem ſortis & uſurarum, abſque eo quòd interim impediat curſum uſurarum conventarum : ergo in dubio non debet eas impedire, ſaltem quando vi propria ex ſtipulatione currunt, ut hic: & facienda interpretatio contra eum, qui ſe fundat in verbis, præſertim liberaliter prolatis : quia ſufficit quòd vel in paucis operentur, *l. tutori*, *C. de negot. geſt.* & alioqui ſequeretur quòd ſimplex datio dilationis tantum operaretur, quantum datio uſusfructus ſortis principalis, quod videtur abſurdum, & contra mentem concedentis. Aſſumptum liquet, quia datio uſusfructus non poſſet plus operari, quàm quòd interim uſuræ etiam per ſtipulationem debitæ remitterentur, *l. poſtquam in fin. de uſufruct. ea. rer. quæ uſu. conſumuntur.*

Arg. de re ad tempus.

621. In contrarium argumentor. Primò de re ad tempus, *l. miles ita in principio de milit. teſtam.* ut arguit Jaſ. *l. in diem de condict. indebiti.* Deci. *repeti. cap.* 2. *col.* 2. *de judiciis.* Igitur ſicut remiſſa ſorte in totum neceſſariò deſinit uſura, igitur ea remiſſa ad tempus (quod fit per dilationem) remittitur uſura ad tempus. Sed hoc argumentum non valet, cùm ſit diverſa ratio, ut per Jaſ. in *l. ſi fundus, ſoluto matrimon. in l. quoniam in prioribus in princip. C. de inofficioſ. teſtam.* Diverſitatis autem ratio notoria eſt, quia remiſſa ſeu alienata ſorte ad tempus, tantò juſtior eſt cauſa uſuræ. Secundò argumentor per textum in *l. cum quidam §. ſi pupillo in fin. de uſur.* ubi dicitur quòd uſuræ non propter lucrum petentium, ſed propter moram non ſolventium infliguntur: igitur ceſſante mora non currunt. Sed certè ille textus loquitur in uſuris, quæ ſolo judicis officio ob moram irregularem veniunt, ut ſuprà *quæſt.* 40. & ſic nihil facit ad quæſtionem noſtram. Ideo probatur melius tertiò, *in l. lecta, ſi cert. peta.* ubi pactum etiam nudum dilationis ſubſequens impedit etiam ipſo jure curſum & effectum ſtipulationis uſurarum præcedentis. Quartò, quia etiam fructuum acceſſionem, quæ naturalis eſt & rei perſecutoria, impedit : igitur multò magis uſuras impediet. Si enim emptor ſoluto pretio dederit venditori dilationem tradendi, non tenetur interim venditor ad fructus : igitur multò minus ad uſuras pretii. Igitur pariter ſi venditor impleverit, & nihilominus emptori dilationem ſolvendi pretii ſimpliciter dederit, ſive tempore traditionis, ſive poſtea, non tenebitur emptor pendente dilatione, ad aliquas uſuras, etiam pro rata fructuum: igitur multò minus ad alias quaſcunque uſuras. Quintò, quia data dilatio ſolvendi pecuniam æquipollet dationi uſusfructus ejuſdem pecuniæ ad idem tempus: imò fortior & potentior eſt. Patet, quia data dilatione, interim non tenetur debitor ad aliam cautionem, etiamſi in teſtamento dilatio legata ſit, ut in *l. non ſolum, §. poteſt, l. Aurelio. in princ. §.* 10. *de liber. legat.* ad cautionem tamen teneretur, ſi ei ſummæ debitæ uſusfructus datus vel legatus eſſet, *l. ergo, de uſufruct. ear. re. quæ uſu conſumunt.* Et tamen is cui ſimplex dilatio ad tempus ſimpliciter legata eſt, non minus interim ab omnibus uſuris & pœnis eximitur, quàm ſi nomine uſusfructus (ut in *l. poſtquam, de uſufruct. ear. re. quæ uſu conſum.*) eidem legatus vel datus eſſet, ut eſt caſus rotundus in *d. l. non ſolum, §. illud*, ubi etiam Accurſ. ita decidit, quocunque modo etiam ex ſtipulatione debeantur uſuræ : igitur idem, quomodocunque, etiam ex contractu, dilatio ſimpliciter detur, arg. *l. quæ de legato, de legat.* 1. Vides hæc potentius urgere & præponderare adductis pro parte prima. Quid dicendum?

622. Videretur diſtinguendum inter fœnus negotiativum & incidens, ut in primo procedant adducta pro parte prima, in ſecundo vero, adducta pro parte ſecunda. Verbi gratia in terminis juris civilis: mutuavit aliquis ſub uſuris ſive ſimpliciter, quo caſu tacita quædam commoda dilatio ſortis ineſt ut ſupra *num.* 82. vel expreſſa certa dilatione ſortis data (non refert) clarum eſt quod ex die mutui juxta ſtipulationem currunt uſuræ, pendente dilatione tacita vel expreſſa, & idem ea finita. Fac ergo quod creditor poſtea dilationem ſimpliciter proroget, certum eſt quod cum eiſdem qualitatibus intelligitur, & ſub eodem onere uſurarum, quia prorogata dilatio una & eadem eſt. *l. ſed & ſi manente, de precar.* divi in *Conſuet. Pariſ.* §. 23. *quæſt.* 14. *num.* 48. Et latiùs tradit Dom. And. Tiraq. in *tract. retract. convent.* §. 1. *gloſſ.* 7. *num.* 24. *cum ſeq.* Si vero priori tacita vel expreſſa dilatione finita, detur ſimpliciter alia ſortis dilatio, quanquam non ſit ita clarum (quoniam nova dilatio eſt) tamen idem videtur quantum ad uſuras, ut pergant ut prius : tum quia videtur in dubio ſecunda dilatio dari ad inſtar primæ, & eadem continuata intentione, videlicet quantum ad ſortem tantum, non autem quantum ad uſuras: quia non videtur creditor poſt moram debitoris velle liberalior eſſe, quam fuit initio ante moram, nec præſumitur mutata voluntas, *l. Statius Florus, in princ. de jure fiſci, l. cùm tacitum, l. eum, qui de probat.* Alexand. *conſ.* 81. *n.* 4. (ut in annotat. dixi) *lib.* 5. Tum quia iſtud eſt fœnus negotiativum, etiam principaliter intentum, & ſtipulatum non propter moram, ſed propter ipſum interuſurium, ejuſque compenſationem : & ſic non ceſſat, ceſſante mora ex poſtfacto, ſicut & ab initio currebat ſine mora, *l. item quia, §. fin. de pact.* Secus ſi creditor initio non mutuet ſub uſuris, hoc eſt ut ſtatim currant, nec paciſcatur purè & abſolutè de hoc quæſtu, donec ſors reddatur : ſed in caſum & eventum moræ, vel quandiu debitor erat in mora. Hic enim caſus non ſpectat propriè ad ſpeciem fœnoris negotiativi principaliter intenti, ſed magis ad ſpeciem fœnoris incipientis, veluti cum venditor ſtipulatur uſuras ab emptore cui implevit. Hæc enim ſtipulatio intelligitur ſecundum materiam ſubjectam, & ſic ratione moræ, & quandiu emptor erit in mora, & ſpectat ad fœnus incidens, ut ſuprà *num.* 573. His enim & ſimilibus caſibus, dilatio ſive in teſtamento, ſive inter vivos ſimpliciter data, debet omnem uſurarum curſum interim impedire. Et hæc diſtinctio multum plauſibilis eſt : & habet magnam rationem, quia priore membro, videlicet in fœnore negotiativo, ſtipulatio uſurarum non eſt initio conditionalis, ſed pura, & abſoluta, nec expreſsè vel tacitè concepta eſt in caſum moræ, nec debetur uſura propter moram, ſed præcisè propter interuſurium conventum. Secundo verò membro (quod ſpectat ad fœnus incidens) ſtipulatio uſurarum non eſt pura, ſed ab initio conditionalis : ineſt enim expreſſa vel tacita conditio, ſi & quandiu debitor erit in mora. Hinc eſt quòd deficiente morâ ipſo jure non committitur ſtipulatio uſurarum, quia ejus conditio deficit : caſus eſt, in *l. lecta ſi cert. pet. facit, l. Seia. ad fin. ibi, conditio expectaretur, de uſur.* & ſuprà *num.* 301.

623. Verum mihi non ſatisfacit hæc diſtinctio, quia etiam in uſura incidenti fieri poteſt ut detur vera dilatio : ſed ſuſpenſiva moræ & exactionis tantùm, non autem uſurarum quæ jure actionis currunt : ideo deciſivè inſpiciendum quid agatur. Aliquando enim dilatio datur, ut debitor interim non ſolùm inducias exactionis, nec ſolùm remiſſionem moræ habeat, ſed

Digitized by Google

etiam commodum interuſurii, ſive ipſius pecuniæ debitæ, & eſt idem ac ſi ejuſdem pecuniæ ad id temporis daretur uſusfructus: & ſic interim non currit uſura, quantumvis jure actionis debita, ſed eam lucraretur debitor, & generaliter omnem acceſſionem, etiam naturalem fructuum, quæ ratione ceſſationis vel moræ veniret. Solutio. Aliquando verò dilatio datur, non ut debitor lucretur interim commodum pleni interuſurii, vel uſurarum, ſed ad ſimplices inducias tantum: & tunc eſt idem ac ſi ſimplex prorogatio fiat prioris dilationis, vel nova dilatio detur, cum ejuſdem tamen oneribus & qualitatibus. Utrum autem agatur, non eſt difficile ex circunſtantiis caſus ſubjecti dignoſcere: in legatis enim, in quibus etiam plenior fit interpretatio, & quæ ſemper donationem implicant, clarum eſt fieri ad lucrum debitoris: & ſic quantum ad hoc non refert an uſusfructus nominis, an dilatio legetur, ut dictum eſt, *l. non ſolum, §. illud, §. poteſt, leg. Aurelius, de libera. legat.* & ſic caſu, *l. Aurelio in princ. eo. tit.* etiamſi nihil expreſſum eſſet de uſuris, adhuc interim nullæ currerent. In contractibus autem qui ſtrictiores ſunt, aut datur uſusfructus, & res clara eſt, aut verò ſimplicis dilationis fit mentio, & ad circunſtantias & conjecturas recurrendum. Nec tamen erit inutilis prior diſtinctio, quia in uſura negotiativa difficilius erit præſumere dilationem in hoc datam, ut debitor lucretur uſuram: in incidenti autem hoc proclivius erit, & tamen in dubio dilatio non præſumitur niſi inducias operari, & ſic in dubio non impedit uſuram, quæ jure actionis ſimpliciter currit, niſi ſtipulatio non ſimpliciter; ſed in caſum moræ & durationis moræ concepta & ſuſpenſa ſit, ut in *l. lecta, ſi cer. pet.* tunc enim ceſſabit, ſicut etiam acceſſio fructuum, & quicquid in ſola mora fundatur, vel ab ea pendet. Sed ad rem. Quarto caſu principalis noſtræ diſtinctionis dicendum, remiſſam eſſe omnem acceſſionem, etiam præteriti temporis, ſive fructuum, ſive uſurarum, quæ tamen judicis officio, & non jure actionis debetur, *leg. 4. C. depoſiti, l. centum Capuæ, leg. fin. de eo quod cer. loco.* Secus ſi jure actionis, quia ſupereſt actio, niſi aliter ſoluta vel remiſſa ſit, *l. 1. C. de judic.* & ſic facilius aboletur uſura, quæ propter moram tantùm, quàm quæ vi pacti debetur, ut ſuprà *num. 613.* Alberic. Salyc. in *l. intelligere, in fin. C. de luitione pig.* Tamen ex verbis generalibus, & veriſimili mente facile eſt colligere etiam actionem acceſſoriam remitti, ut in *l. Aurelius, §. legatum l. ultima, §. Caio. de liberat. legata.* Quæ debent intelligi, etiamſi illæ uſuræ actionis debebantur.

Reſcripta moratoria. 624. Ex his deciditur quæſtio quotidiana de reſcriptis moratoriis, quibus anni, quinquennii, aut alia debitoribus dilatio datur, an interim impediatur commiſſio pœnæ vel curſus uſurarum & acceſſionum? Breviter idem fere dicendum quod in ſimplici dilatione ſimpliciter data nuper diximus, in ſecundo membro ſolutionis tertii caſus, imò paulo minus: quia hæc dilatio miſerationis cauſâ, invito creditore datur, unde ſtrictior eſt, nec extenditur ad remiſſionem acceſſionis fructuum, qui etiam ex ſola irregulari mora veniebant, quia in rei perſecutione conſiſtunt, & locupletaretur debitor cum jactura aliena, quod eſſet iniquum: nec enim indulgetur hujuſmodi reſcriptum, ut debitor lucretur, ſed ne tantiſper damno afficiatur. Imò nec puto de jure impediri uſuram conventionalem, etiam in caſum moræ & dilationis conſtitutam, ut in *d. l. lecta,* & multò minus conventionem reditus temporalis, ut ſuprà *quæſt. 72. per totum.* Tantum ergo impediet exactionem ſortis, & curſum uſuræ extrinſecæ, quæ aliàs ex mora regulari veniret, & pariter commiſſionem pœnæ vel intereſſe caſualis. Quod ut ſit dilucidius, formo quæſtionem in caſu dubitabiliori, de quo in *l. 3. §. fin. de eo quod cer. lo.* Creditor mutuavit pecuniam uſque ad certum tempus & locum, quo indigebat, obligatus ſub pœna vel alia periſtaſi, cujus debitorem præmonuit, qui ſoluturum ſe recepit in termino & loco: ſed interim cladem aut damna fortuita paſſus, impetrat hujuſmodi reſcriptum, & denuntiat creditori, qui labente termino, cum non ſuppeteret tempus aut facultas obviandi, damnum patitur, an debeatur, & ſaltem poſt tempus reſcripti damni æſtimatio cum ſorte exigi poſſit? Videretur quòd ſic; primò, quia cum hujuſmodi reſcriptum ſit in præjudicium alterius, ſtrictiſſimè debet interpretari: & ſic ſatis eſt quod ſimplices inducias compulſionis ſeu exactionis operetur, ad quas ſolum tendere videtur: non enim tendit ad diminuendum jus obligationis, ſed ad differendum actum executionis. Secundò, quia quando ab invito exigitur ante tempus, interuſurium medij temporis deducitur, *l. ſi conſtante, §. quoties, ſol. mat.* notatur in *l. 1. Cod. de condict. ex leg.* igitur ſi creditore invito differtur ſolutio, debet refundi medij temporis interuſurium, & ſic multò fortius aliæ acceſſiones favorabiliores. Tertiò, quia ſi jam eſſet damnum commiſſum, & acquiſita obligatio tempore reſcripti præſentati, certum eſt quòd non tolleretur, ſed tantùm differretur: ſed ex hypotheſi tempore præſentationis imminebat & jam gliſcebat damnum in potentia propinqua exiſtens, mox in actum (cùm res remedio non eſſet integra) exiens, Potentia propinqua. unde habetur pro facto argumento, *l. pet. de teſt. an. milit.* ubi notat Bald. quòd potentia propinqua actui habetur pro actu. Panorm. *conſil. 91. col. 2. lib. 1.* Quibus non obſtantibus dico quòd iſtud intereſſe non differtur, ſed committi impeditur quoniam hujuſmodi reſcriptum non continet ſimplices inducias compulſionis, ut in primo caſu, ſed veram & formalem dilationem debiti, & ſic impedit moram committi, quia (quod fortius eſt) etiam commiſſam extunc purgaret: conſequenter non committitur iſtud intereſſe etiam damni incurſi, prout non committitur, pendente dilatione & ceſſante mora, per notata ſuprà *num. 32.* quemadmodum ſi creditor ipſe dilationem dediſſet vel prorogaſſet: factum enim judicis habetur pro facto partis, *l. 1. C. ſi in cauſ. judic. leg. ſi ob cauſam, C. de evict.* Sed ſi finita dilatione reſcripti non ſolvatur, & interſit, debebitur illud intereſſe extunc ſi quod juſtum ſit: non autem intereſſe præteritum pendente dilatione commiſſum, cujus non habebitur ratio, niſi in hoc, quòd ſi rurſus mora cómittatur, & interſit, poterit illud novum intereſſe pinguiùs æſtimari judicis arbitrio, nec tam arctè reſtringi, ut aliàs fieri poſſet argumento *l. & in contraria, de uſur.*

625. Ex quibus ſequitur quòd æquè impeditur commiſſio pœnæ conventionalis, ita quòd ſi ſolvatur in termino per reſcriptum, prorogatio nulla debebitur: alioquin committetur cum effectu, quemadmodum ceſſante pœna, novum intereſſe committi poſſet, ut diximus. Facit quòd iſtud reſcriptum, licet ſit datum causâ morationis, tamen non eſt datum abſque cauſa, ſed ex juſtis cauſis, quæ veræ ſupponuntur: & ſic facit pulchrè doctrina Bart. in *Authent. ei qui C. de temp. & reparation. appellat.* Facit etiam quòd ſecundum opinionem Salyc. Fulgo. Areti. Decij & Purpur. in *l. quod te. ad fin. ſi cert. pet.* difficultas impedit moram committi, etiam Difficultas. in obligatione quantitatis: ſed iſtud ultimum periculoſum eſt; & de jure verior & receptior eſt opinio Bartoli, ut ibi dixi. Fateor quòd juſta difficultas ex inopinato ſuperveniens diminuat de ratione moræ, etiam in debito quantitatis: non tamen tollit omnem ejus effectum, licet ſit juſta cauſa temperandi vel reſtituendi boni judicis arbitrio; prout totum hoc negotium præcipuè in æquitate conſiſtit, *l. ſequitur, §. ſi ſervum, de verb. oblig. l. quod ſi Epheſi, in fin. de eo quod cer. loco, l. mora. de uſur.* Prædicta limito, ut procedant in reſcripto bona fide obtento, ſecus ſi vel poſtea de fraude & ſubreptione appareat: quia non obſtante ſententia homologationis intermediæ, à qua non fuit appellatum, quæ magis eſt proviſio quàm definitio, tenebitur

fert niſi ad ſortem principalem: unde non debet in dubio extendi ad uſuras, *l. ult. §. ult. de condict. indebiti*, facit Ludovic. Roma, *ſing.* 543. *reſtitutio.* Panorm. *conſ.* 35. *lib.* 2. Nec obſtat quod impedit interim pœnam & intereſſe caſuale, quia hæc reſpiciunt totam ipſam ſortem principalem quæ differtur: ſed uſura non reſpicit totam ſortem principalem, ſed ejus interuſurium ſucceſſivum, & ſic inter hæc diverſa eſt ratio. Tertiò, quia remiſſa ſorte, non remittitur uſura, quæ jure actionis debetur, ut mox dicetur: igitur multò minus ea dilata. Quartò, quia juſtius eſt currere uſuram data & pendente, quàm nulla dilatione, per notata ſuprà *num.* 524. ſi igitur dilatio juſtificat curſum uſuræ, igitur non tollit nec impedit. Quintò, quia dilatio multum operatur, differendo exactionem ſortis & uſurarum, abſque eo quòd interim impediat curſum uſurarum conventarum: ergo in dubio non debet eas impedire, ſaltem quando vi propria ex ſtipulatione currunt, ut hic: & facienda interpretatio contra eum, qui ſe fundat in verbis, præſertim liberaliter prolatis: quia ſufficit quòd vel in paucis operentur, *l. tutori, C. de negot. geſt.* & alioqui ſequeretur quòd ſimplex datio dilationis tantum operaretur, quantum datio uſusfructus ſortis principalis, quod videtur abſurdum, & contra mentem concedentis. Aſſumptum liquet, quia datio uſusfructus non poſſet plus operari, quàm quòd interim uſuræ etiam per ſtipulationem debitæ remitterentur, *l. poſtquam in fin. de uſufruct. ea. rer. quæ uſu conſumuntur.*

A g. de re ad tempus.

621. In contrarium argumentor. Primò de re ad tempus, *l. miles ita in principio de milit. teſtam.* ut arguit Jaſ. *l. in diem de condict. indebiti.* Deci. *repeti. cap.* 2. *col.* 2. *de judiciis.* Igitur ſicut remiſſa ſorte in totum neceſſariò deſinit uſura, igitur ea remiſſa ad tempus (quod fit per dilationem) remittitur uſura ad tempus. Sed hoc argumentum non valet, cùm ſit diverſa ratio, ut per Jaſ. in *l. ſi fundus, ſoluto matrimon. in l. quoniam in prioribus in princip. C. de inofficioſ. teſtam.* Diverſitatis autem ratio notoria eſt, quia remiſſa ſeu alienata ſorte ad tempus, tantò juſtior eſt cauſa uſuræ. Secundò argumentor per textum in *l. cum quidam §. ſi pupillo in fin. de uſur.* ubi dicitur quòd uſuræ non propter lucrum petentium, ſed propter moram non ſolventium infliguntur: igitur ceſſante mora non currunt. Sed certè ille textus loquitur in uſuris, quæ ſolo judicis officio ob moram irregularem veniunt, ut ſuprà *quæſt.* 40. & ſic nihil facit ad quæſtionem noſtram. Ideo probatur melius tertiò, *in l. lecta, ſi cert. peta.* ubi pactum etiam nudum dilationis ſubſequens impedit etiam ipſo jure curſum & effectum ſtipulationis uſurarum præcedentis. Quartò, quia etiam fructuum acceſſionem, quæ naturalis eſt & rei perſecutoria, impedit: igitur multò magis uſuras impediet. Si enim emptor ſoluto pretio dederit venditori dilationem tradendi, non tenetur interim venditor ad fructus: igitur multò minus ad uſuras pretii. Igitur pariter ſi venditor impleverit, & nihilominus emptori dilationem ſolvendi pretii ſimpliciter dederit, ſive tempore traditionis, ſive poſtea, non tenebitur emptor pendente dilatione, ad aliquas uſuras, etiam pro rata fructuum: igitur multò minus ad alias quaſcunque uſuras. Quintò, quia data dilatio ſolvendi pecuniam æquipollet dationi uſusfructus ejuſdem pecuniæ ad idem tempus: imò fortior & potentior eſt. Patet, quia data dilatione, interim non tenetur debitor ad aliam cautionem, etiamſi in teſtamento dilatio legata ſit, ut in *l. non ſolùm, §. poteſt, l. Aurelio. in princ. §. 10. de liber. legat.* ad cautionem tamen teneretur, ſi ei ſummæ debitæ uſusfructus datus vel legatus eſſet, *l. ergo, de uſufruct. ear. re. quæ uſu conſumunt.* Et tamen is cui ſimplex dilatio ad tempus ſimpliciter legata eſt, non minus interim ab omnibus uſuris & pœnis eximitur, quàm ſi nomine uſusfructus (ut in *l. poſtquam, de uſufruct. ear. re. quæ uſu conſum.*) eidem legatus vel datus eſſet, ut eſt caſus rotundus in *d. l. non ſolùm, §. illud*, ubi etiam Accurſ. ita decidit, quocunque modo etiam ex ſtipulatione debeantur uſuræ: igitur idem, quomodocunque, etiam ex contractu, dilatio ſimpliciter detur, arg. *l. quæ de legato, de legat.* 1. Vides hæc potentius urgere & præponderare adductis pro parte prima. Quid dicendum?

622. Videretur diſtinguendum inter fœnus negotiativum & incidens, ut in primo procedant adducta pro parte prima, in ſecundo vero, adducta pro parte ſecunda. Verbi gratia in terminis juris civilis: mutuavit aliquis ſub uſuris ſive ſimpliciter, quo caſu tacita quædam commoda dilatio ſortis ineſt ut ſupra *num.* 82. vel expreſſa certa dilatione ſortis data (non refert) clarum eſt quod ex die mutui juxta ſtipulationem currunt uſuræ, pendente dilatione tacita vel expreſſa, & idem ea finita. Fac ergo quod creditor poſtea dilationem ſimpliciter proroget, certum eſt quod cum eiſdem qualitatibus intelligitur, & ſub eodem onere uſurarum, quia prorogata dilatio una & eadem eſt. *l. ſed & ſi manente, de precar.* divi in *Conſuet. Pariſ.* §. 23. *quæſt.* 14. *num.* 48. Et latiùs tradit Dom. And. Tiraq. in *tract. retract. convent.* §. 1. *gloſſ.* 7. *num.* 24. *cum ſeq.* Si vero priori tacita vel expreſſa dilatione finita, detur ſimpliciter alia ſortis dilatio, quanquam non ſit ita clarum (quoniam nova dilatio eſt) tamen idem videtur quantum ad uſuras, ut pergant ut prius: tum quia videtur in dubio ſecunda dilatio dari ad inſtar primæ, & eadem continuata intentione, videlicet quantum ad ſortem tantum, non autem quantum ad uſuras: quia non videtur creditor poſt moram debitoris velle liberalior eſſe, quam fuit initio ante moram, nec præſumitur mutata voluntas, *l. Statius Florus, in princ. de jure fiſci, l. cùm tacitum, l. eum, qui de probat.* Alexand. *conſ.* 81. *n.* 4. (ut in annotat. dixi) *lib.* 5. Tum quia iſtud eſt fœnus negotiativum, etiam principaliter intentum, & ſtipulatum non propter moram, ſed propter ipſum interuſurium, ejuſque compenſationem: & ſic non ceſſat, ceſſante mora ex poſtfacto, ſicut & ab initio currebat ſine mora, *l. item quia, §. fin. de pact.* Secus ſi creditor initio non mutuet ſub uſuris, hoc eſt ut ſtatim currant, nec paciſcatur purè & abſolutè de hoc quæſtu, donec ſors reddatur: ſed in caſum & eventum moræ, vel quandiu debitor erat in mora. Hic enim caſus non ſpectat propriè ad ſpeciem fœnoris negotiativi principaliter intenti, ſed magis ad ſpeciem fœnoris incipientis, veluti cum venditor ſtipulatur uſuras ab emptore cui implevit. Hæc enim ſtipulatio intelligitur ſecundum materiam ſubjectam, & ſic ratione moræ, & quandiu emptor erit in mora, & ſpectat ad fœnus incidens, ut ſuprà *num.* 573. His enim & ſimilibus caſibus, dilatio ſive in teſtamento, ſive inter vivos ſimpliciter data, debet omnem uſurarum curſum interim impedire. Et hæc diſtinctio multum plauſibilis eſt: & habet magnam rationem, quia priore membro, videlicet in fœnore negotiativo, ſtipulatio uſurarum non eſt initio conditionalis, ſed pura, & abſoluta, nec expreſsè vel tacitè concepta eſt in caſum moræ, nec debetur uſura propter moram, ſed præcisè propter interuſurium conventum. Secundo verò membro (quod ſpectat ad fœnus incidens) ſtipulatio uſurarum non eſt pura, ſed ab initio conditionalis: ineſt enim expreſſa vel tacita conditio, ſi & quandiu debitor erit in mora. Hinc eſt quòd deficiente morâ ipſo jure non committitur ſtipulatio uſurarum, quia ejus conditio deficit: caſus eſt, in *l. lecta ſi cert. pet. facit, l. Seia. ad fin. ibi, conditio expectaretur, de uſur.* & ſuprà *num.* 301.

623. Verum mihi non ſatisfacit hæc diſtinctio, quia etiam in uſura incidenti fieri poteſt ut detur vera dilatio: ſed ſuſpenſiva moræ & exactionis tantùm, non autem uſurarum quæ jure actionis currunt: ideo deciſivè inſpiciendum quid agatur. Aliquando enim dilatio datur, ut debitor interim non ſolùm inducias exactionis, nec ſolùm remiſſionem moræ habeat, ſed

Digitized by Google

etiam commodum interuſurii, ſive ipſius pecuniæ debitæ, & eſt idem ac ſi ejuſdem pecuniæ ad id temporis daretur uſusfructus: & ſic interim non currit uſura, quantumvis jure actionis debita, ſed eam lucraretur debitor, & generaliter omnem acceſſionem, etiam naturalem fructuum, quæ ratione ceſſationis vel moræ veniret.

Solutio.

Aliquando verò dilatio datur, non ut debitor lucretur interim commodum pleni interuſurii, vel uſurarum, ſed ad ſimplices inducias tantum: & tunc eſt idem ac ſi ſimplex prorogatio fiat prioris dilationis, vel nova dilatio detur, cum ejuſdem tamen oneribus & qualitatibus. Utrum autem agatur, non eſt difficile ex circunſtantiis caſus ſubjecti dignoſcere: in legatis enim, in quibus etiam plenior fit interpretatio, & quæ ſemper donationem implicant, clarum eſt fieri ad lucrum debitoris: & ſic quantum ad hoc non refert an uſusfructus nominis, an dilatio legetur, ut dictum eſt, *l. non ſolum, §. illud, §. poteſt, leg. Aurelius, de libera. legat.* & ſic caſu, *l. Aurelio in princ. eo. tit.* etiamſi nihil expreſſum eſſet de uſuris, adhuc interim nullæ currerent. In contractibus autem qui ſtrictiores ſunt, aut datur uſusfructus, & res clara eſt, aut verò ſimplicis dilationis fit mentio, & ad circunſtantias & conjecturas recurrendum. Nec tamen erit inutilis prior diſtinctio, quia in uſura negotiativa difficilius erit præſumere dilationem in hoc datam, ut debitor lucretur uſuram: in incidenti autem hoc proclivius erit, & tamen in dubio dilatio non præſumitur niſi inducias operari, & ſic in dubio non impedit uſuram, quæ jure actionis ſimpliciter currit, niſi ſtipulatio non ſimpliciter; ſed in caſum moræ & durationis moræ concepta & ſuſpenſa ſit, ut in *l. lecta, ſi cer. pet.* tunc enim ceſſabit, ſicut etiam acceſſio fructuum, & quicquid in ſola mora fundatur, vel ab ea pendet. Sed ad rem. Quarto caſu principalis noſtræ diſtinctionis dicendum, remiſſam eſſe omnem acceſſionem, etiam præteriti temporis, ſive fructuum, ſive uſurarum, quæ tamen judicis officio, & non jure actionis debetur, *leg. 4. C. depoſiti, l. centum Capuæ, leg. fin. de eo quod cer. loco.* Secus ſi jure actionis, quia ſupereſt actio, niſi aliter ſoluta vel remiſſa ſit, *l. 1. C. de judic.* & ſic facilius aboletur uſura, quæ propter moram tantùm, quàm quæ vi pacti debetur, ut ſuprà *num. 613.* Alberic. Salyc. in *l. intelligere, in fin. C. de luitione pig.* Tamen ex verbis generalibus, & veriſimili mente facile eſt colligere etiam actionem acceſſoriam remitti, ut in *l. Aurelius, §. legatum l. ultima, §. Caio. de liberat. legata.* Quæ debent intelligi, etiamſi illæ uſuræ actionis debebantur.

Reſcripta moratoria.

624. Ex his deciditur quæſtio quotidiana de reſcriptis moratoriis, quibus anni, quinquennii, aut alia debitoribus dilatio datur, an interim impediatur commiſſio pœnæ vel curſus uſurarum & acceſſionum? Breviter idem fere dicendum quod in ſimplici dilatione ſimpliciter data nuper diximus, in ſecundo membro ſolutionis tertii caſus, imò paulo minus: quia hæc dilatio miſerationis causâ, invito creditore datur, unde ſtrictior eſt, nec extenditur ad remiſſionem acceſſionis fructuum, qui etiam ex ſola irregulari mora veniebant, quia in rei perſecutione conſiſtunt, & locupletaretur debitor cum jactura aliena, quod eſſet iniquum: nec enim indulgetur hujuſmodi reſcriptum, ut debitor lucretur, ſed ne tantiſper damno afficiatur. Imò nec puto de jure impediri uſuram conventionalem, etiam in caſum moræ & dilationis conſtitutam, ut in *d. l. lecta,* & multò minus conventionem reditus temporalis, ut ſuprà *quæſt. 71. per totum.* Tantum ergo impediet exactionem ſortis, & curſum uſuræ extrinſecæ, quæ aliàs ex mora regulari veniret, & pariter commiſſionem pœnæ vel intereſſe caſualis. Quod ut ſit dilucidius, formo quæſtionem in caſu dubitabiliori, de quo in *l. 3. §. fin. de eo quod cer. lo.* Creditor mutuavit pecuniam uſque ad certum tempus & locum, quo indigebat, obligatus ſub pœna vel alia periſtaſi, cujus debitorem præmonuit, qui ſoluturum ſe recepit in termino & loco: ſed interim cladem aut damna fortuita paſſus, impetrat hujuſmodi reſcriptum, & denuntiat creditori, qui labente termino, cum non ſuppeteret tempus aut facultas obviandi, damnum patitur, an debeatur, & ſaltem poſt tempus reſcripti damni æſtimatio cum ſorte exigi poſſit? Videretur quòd ſic; primò, quia cum hujuſmodi reſcriptum ſit in præjudicium alterius, ſtrictiſſimè debet interpretari: & ſic ſatis eſt quod ſimplices inducias compulſionis ſeu exactionis operetur, ad quas ſolum tendere videtur: non enim tendit ad diminuendum jus obligationis, ſed ad differendum actum executionis. Secundò, quia quando ab invito exigitur ante tempus, interuſurium medij temporis deducitur, *l. ſi conſtante, §. quoties, ſol. mat.* notatur in *l. 1. Cod. de condict. ex leg.* igitur ſi creditore invito differtur ſolutio, debet refundi medij temporis interuſurium, & ſic multò fortius aliæ acceſſiones favorabiliores. Tertiò, quia ſi jam eſſet damnum commiſſum, & acquiſita obligatio tempore reſcripti præſentati, certum eſt quòd non tolleretur, ſed tantùm differretur: ſed ex hypotheſi tempore præſentationis imminebat & jam gliſcebat damnum in potentia propinqua exiſtens, mox in actum (cùm res remedio non eſſet integra) exiens, unde habetur pro facto argumento, *l. pet. de teſtam. milit.* ubi notat Bald. quòd potentia propinqua actui habetur pro actu. Panorm. *conſil. 91. col. 2. lib. 1.*

Potentia propinqua.

Quibus non obſtantibus dico quòd iſtud intereſſe non differtur, ſed committi impeditur quoniam hujuſmodi reſcriptum non continet ſimplices inducias compulſionis, ut in primo caſu, ſed veram & formalem dilationem debiti, & ſic impedit moram committi, quia (quod fortius eſt) etiam commiſſam extunc purgaret: conſequenter non committitur iſtud intereſſe etiam damni incurſi, prout non committitur, pendente dilatione & ceſſante mora, per notata ſuprà *num. 32.* quemadmodum ſi creditor ipſe dilationem dediſſet vel prorogaſſet: factum enim judicis habetur pro facto partis, *l. 1. C. ſi in cauſ. judic. leg. ſi ob cauſam, C. de evict.* Sed ſi finita dilatione reſcripti non ſolvatur, & interſit, debebitur illud intereſſe extunc ſi quod juſtum ſit: non autem intereſſe præteritum pendente dilatione commiſſum, cujus non habebitur ratio, niſi in hoc, quòd ſi rurſus mora cómittatur, & interſit, poterit illud novum intereſſe pinguiùs æſtimari judicis arbitrio, nec tam arctè reſtringi, ut aliàs fieri poſſet argumento *l. & in contraria, de uſur.*

625. Ex quibus ſequitur quòd æquè impeditur commiſſio pœnæ conventionalis, ita quòd ſi ſolvatur in termino per reſcriptum, prorogatio nulla debebitur: alioquin committetur cum effectu, quemadmodum ceſſante pœna, novum intereſſe committi poſſet, ut diximus. Facit quòd iſtud reſcriptum, licet ſit datum causâ morationis, tamen non eſt datum abſque cauſa, ſed ex juſtis cauſis, quæ veræ ſupponuntur: & ſic facit pulchrè doctrina Bart. in *Authent. ei qui C. de temp. & reparation. appellat.* Facit etiam quòd ſecundum opinionem Salyc. Fulgo. Areti. Decij & Purpur. in *l. quod te. ad fin. ſi cert. pet.* difficultas impedit moram committi, etiam in obligatione quantitatis: ſed iſtud ultimum periculoſum eſt; & de jure verior & receptior eſt opinio Bartoli, ut ibi dixi.

Difficultas.

Fateor quòd juſta difficultas ex inopinato ſuperveniens diminuat de ratione moræ, etiam in debito quantitatis: non tamen tollit omnem ejus effectum, licet ſit juſta cauſa temperandi vel reſtituendi boni judicis arbitrio; prout totum hoc negotium præcipuè in æquitate conſiſtit, *l. ſequitur, §. ſi ſervum, de verb. oblig. l. quod ſi Epheſi, in fin. de eo quod cer. loco, l. mora. de uſur.* Prædicta limito, ut procedant in reſcripto bona fide obtento, ſecus ſi vel poſtea de fraude & ſubreptione appareat: quia non obſtante ſententia homologationis intermediæ, à qua non fuit appellatum, quæ magis eſt proviſio quàm definitio, tenebitur

debitor ad omnia damna, intereſſe, uſuras vel pœnas conventas retrò: quia ex quo conſtat de fruſtratione, non debet eſſe impunita prætextu reſcripti per fraudem obtenti: imò tantò punibilior eſt, quantò authoritate & Principis & publicæ poteſtatis abuſus eſt debitor ad fruſtrandum & damnificandum creditorem. Idem ſi creditor initio præſentati reſcripti ad litem vitandam conſenſerit homologationi, ſub onere vel proteſtatione damnorum & intereſſe, caſu quo cauſæ reſcripti falſæ poſtea invenirentur, vel appareat de malitia & fruſtratione. Cæterùm de reliqua materia hujuſmodi reſcripti moratorij remitto ad ea quæ plenius ſcripſi in *Conſuet. Pariſienſ.* §. 195.

QUÆSTIO LXXXIII.

SYNOPSIS.

1. *Si depoſiti permittitur uſus, ſapit naturam crediti.*
2. *Intellectus l. 3. C. depoſiti.*
3. *De depoſito quod fit ad numerum.*
4. *Depoſitum eſt merum officium, & beneficium cuſtodiæ causâ.*
5. *Quando depoſitum ſuam naturam excedit, in eo privilegia ceſſant.*
6. *Depoſitor cui ſolvuntur uſuræ, à creditoribus non ſeparatur.*
7. *Differentia inter pactum in continenti appoſitum, & ex intervallo.*
8. *Intellectus l. Quintus. Depoſiti.*

626. OCtogeſimo-tertiò videndum quid de uſuris in actione depoſiti, mandati & ſimilibus. Et ſufficit unum caſum diſcutere: puta hypotheſim, de qua in *l. Lucius, cum l. ſeq. in fin. l. Publia, depoſiti.* Et primo more noſtro explicabimus ſententiam juris civilis, deinde quid hodie obſervandum ſit in praxi, in conſulendo & judicando. Quantum ad primum, depoſitarius tenetur ad uſuras triplici caſu: primo ex mora officio judicis, *d. l. die in fin. depoſiti*, ſecundo, ex pacto jure actionis, *d. l. Lucius*, & *l. Publia Mævia ff. depoſiti*, §. 1. & his duobus modis directò: tertiò per accidens, propter delictum, ſi illicitè convertit in uſus ſuos: tunc enim poteſt conveniri depoſiti ad ſortem & uſuras, etiam citra moram & pactum, quorum defectum ideò non poteſt cauſari depoſitarius, quia potius gratias agere debet, quòd furti non convenitur, *l. 3. C. depoſiti.* Extra hos caſus depoſitarius non tenetur de uſuris. Hæc eſt brevis & clara juris ſententia, quæ, quia gloſſ. & Doctores circa hæc in multis erraverunt, paulò latius verum & *γνήσιον* quarundam id genus legum, quæ vulgò ut contrariæ & obſcuræ diſtorquentur, ſenſum & genuinam conſonantiam obiter aperiendo, explicanda eſt. Aut ergo pecuniæ depoſitum eſt merum & purum depoſitum, quod eſt, quando pecunia depoſita eſt ſignata vel occluſa, vel tanquam ſpecies, ita quod eadem corpora nummorum reddi debent, nec depoſitarius uti poteſt: aut verum non eſt merum & purum depoſitum, puta quia expreſsè vel tacitè actum eſt, quòd tantundem reddatur: & ſic abit in creditum, ſive tranſit in dominium depoſitarii, qui poteſt uti, ut *d. l. Lucius.* Primo caſu clarum eſt quòd depoſitarius non debet uſuras, nec ad eas obligari poteſt, cùm hæ ſubſiſtere nequeant ſine ſorte, & hic nullius ſortis uſum nec dominium habeat. Fallit dupliciter tantùm, primò poſt veram moram: extunc enim judicis officio current legitimæ, videlicet ſemiſſes, niſi minores in regione frequententur, ſecundum notata ſuprà *leg. eos.* Quod ultimum ſublimitatur, niſi in caſum moræ pactum eſſet de certis uſuris, quia illæ venirent, dummodo non excederent beſſes, ſi deponens eſſet juſtus negotiator, aliàs ſemiſſes, non obſtante quòd minores in regione magis frequentarentur, ut diximus ſuprà *num.* 513. Fallit ſecundò, ſi depoſitarius convertat in uſus ſuos, & ſic furtum committat, *l. 3. C. depoſiti*, quo caſu duo genera actionum competunt domino, ut eſt textus rotundus in *l. ſi ſacculum, in princ. depoſiti.* Primum genus eſt vetus actio depoſiti, ex priore contractu: ſecundum genus ſunt duæ actiones ex delicto, videlicet condictio furtiva rei perſecutoria ad ſortem, *l. qui furtum, de condictione furt.* & actio furti merè pœnalis ad duplum. Et eſt electio domini utro genere agat, qui cùm nequeat utrumque cumulare, eligere tenetur, *l. 1. §. Cod. de furt.* facit *l. quod in hærede, §. eligere de tribut. actio. l. cum filius, §. variis de leg. 2.* Et ſi eligat viam civilem depoſiti, poterit petere uſuras, non à die depoſiti, ſed à die contrectationis & furti commiſſi, hoc probato: non autem probandum eſt, nec requiritur quòd depoſitarius negotiatus fuerit, aut in uſus proprios converterit, ut ſtatim dicam. Et dico quòd hoc caſu veniunt uſuræ non jure actionis, ſed officio judicis tantùm, tanquam conniventia quadam domini contrectatione furtiva converſa in ſimplicem moram: & intelligo quòd de jure veniunt ſemiſſes ſimpliciter, hoc eſt etiamſi minores in regione magis frequentarentur. Et moveor, tum quia fur non eſt dignus hac benigna interpretatione, ut intelligatur de minimis uſuris, argumento *leg. bona fides, depoſiti, l. ſi libertus de bon. libertor.* tum quia ſi velit repellere agentem ad ſemiſſes, contra proprium commodum laboraret: quid enim aliud aget, quàm irritare dominum, ut agat furti ad pœnam dupli, & condictione furtiva ad ſimplum? *l. qui furtum, de condictione furt.* Sed agendo depoſiti ad ſortem & uſuras non poterit actor majores ſemiſſibus uſuras exigere, per text. in *d. l. eos verſic. & eam quantitatem.*

Depoſitarius.

627. Antequam ad ſecundum caſum veniam, non minus utile quàm jucundum erit, ſcrupulum unum, qui nunc menti occurrit, & in quo omnes gloſ. & Doctores aduſque hærent, eximere, circa *d. l. 3.* & *l. qui furtum*, quam omnes faciunt contrariam *l. 1. §. ſi rem, depoſiti*, nec aliter hanc *ἀντινομίαν* eluere valent, quam more imperitorum dicendo, ſecus hîc, utendo: ſecus ibi, vendendo: qui error proceſſit ex ignorantia ſpiritus, ſeu rationis decidendi dictorum jurium. Ego dico quod ratio decidendi, *d. §. ſi rem*, eſt per *l. 3. C. depoſiti*, ubi dicitur quod depoſitarius, qui pecuniam in uſus ſuos ſcienter convertit, ideo poteſt conveniri depoſiti, etiam ad uſuras, licet nec alia mora, nec pactum intercellerit: quia aliàs furti conveniri poſſet ad duplum, & condictione furtiva ad ſortem. Et ſic ille textus ex ratione deciſiva in eo expreſſa ſatis apertè indicat quod ibi uſuræ non veniunt directò, ſive ex ipſa vi, vel natura actionis depoſiti, ſed veniunt accidentaliter, præter naturam actionis intentatæ, propter illud extrinſecum accidens, quod actor longè graviorem actionem amittit ad commodum depoſitarii, qui non debet uſuras detrectare, ſed magis gratulari quòd mitius cum eo agitur. Unde dico eſſe contingentiam facti, quod in *d. l. 3.* narratur, quòd in proprios uſus converterit, & ſic non reſtringit, ut eſt textus ſingularis, qui non ſolet citari, in *l. item veniunt, §. ait ſenatus, ibi (hoc evenerat.) de peti. hæred.* Idem ergo ſi in uſus aliorum, dando vel mutuando, convertiſſet, vel aliter cõtrectaſſet furtum cõmittendo, ut ſic furti teneretur, quia tunc eadem eſt ratio in textu expreſſa. Et ita omninò debet intelligi,

ἀντινομία diſſonantia.

Digitized by Google

intelligi *d. §. ſi rem*, ubi ratio decidendi, quæ ibi tangitur, & ſuboblcurè exprimitur, *ibi* (*quia ſemel dolum feciſti*) debet ſuppleri ex *d. l. 3.* quæ ſufficit pro vera gloſſa & interpretatione *d. l. qui furtum*, & *d. §. ſi rem*, inter quæ nulla prorſus eſt antinomia, ſed conſonantia omnimodo: quia *d. l. qui furtum*, loquitur de vi directa ipſius actionis: ſed, *d. §. ſi rem*, loquitur de eo quod actioni tribuitur per accidens: Si enim depoſitarius in re depoſita, ſive utendo, ſive vendendo, aut aliàs ſemel furtum commiſerit, deinde res ſine ejus culpa caſu fortuito perierit, non tenetur depoſiti directò, ſive ex vi & natura ipſius actionis, quia in ea non venit caſus ſine dolo malo & lata culpa contingens, *ita loquitur d. l. qui furtum.* Sed tamen quia ſemel actione furti alligatus fuit, quæ non deſinit, quocunque modo res pereat, poteſt dominus ſi velit omiſſo crimine, & pœnali actione furti ad duplum, depoſiti agere ad ſimplum: nec poteſt depoſitarius agentem excludere, ſed magis gratias agere, ut dic. *l. 3.* & ſic in effectu competit hoc caſu actio depoſiti, re caſu perempta, non vi propria & natura ſua, ſed per accidens: quia dominus poſſet agere furti ad duplum, & ſic facit gratiam agendo veteri actione depoſiti ad ſimplum, cujus reliquiæ non ſunt penitùs ſublatæ. Et ita loquitur *d. §. ſi rem*, qui ex his ampliatur procedere, etiamſi conſtaret, quòd res eodem modo fuiſſet peritura penès dominum, ut pleniùs dixi in novis noſtris intellectibus, unde hæc ſummatim neceſſe fuit tranſcribere, ut intelligeres ad quid in principio hujus quæſtionis novè diſtinxi venire directò, vel per accidens.

Fur non reddit ſuperlucrum.

628. Antequàm ad alia tranſeam, occurrit una quæſtio neceſſaria ad plenum intellectum, *d. l. 3. Cod. depoſiti* & plurium id genus legum uſurariarum, retento themate *d. l. 3.* Is penès quem depoſita erat pecunia in ſpecie, illicitè uſus & negotiatus multa ſuperlucratus eſt, utrum omne lucrum inde proveniens teneatur reſtituere? Bal. *in leg. 2. quæſt.* 10. *Cod. pro ſocio*, tenet quòd ſic, quia locupletior ex re mea factus eſt, allegat *l. qui ſine de negot. geſt.* refert & ſequitur Philip. Dec. in *l. certi conditio, §. fin. num. 3. ſi cer. peta.* Sed nimis ſupinè labuntur, non ſolùm contra communes juris regulas, ſed etiam contra textus apertos in individuo. Eſt enim vulgata regula, quòd res ex pecunia mea etiam immediatè etiam mala fide acquiſita, non eſt mea, nec mihi reſtituenda, *l. 1. ff. ſi quis alteri vel ſibi l. quamvis ex ea Cod. de pig.* quod procedit etiam, ſi acquiſita ſit per eum, cum quo erat nobis contractus ſocietatis, etiam quæſtuariæ, ſi ex extra cauſam ſocietatis acquiſitio facta eſt, *l. cum duobus. §. cum erant, pro ſocio*, notant omnes in *l. ſi patruus Cod. communia utriuſque judic.* Petr. de Peruſ. *tract. ſociet. part. 5. quæſt. 1.* dixi ad Alex. *conſ. 46. num. 11. lib. 1.* & in individuo contra Bal. eſt textus in *l. ſi ex ea, Cod. de rei vendit* ubi pondero quid ipſemet depoſitarius (& ſic mala fide) acquiſivit: & tamen deponens non poteſt petere res inde emptas, nec earum partem. Hinc etiam tenent Theologi Scholaſtici, quòd etiam uſurarius, qui ex pecunia uſuraria multa acquiſivit, non tenetur ea reſtituere, ſed tantùm pecuniam, & id in quo alios damnificavit. Ita Tho. 2. 2. *quæſt. 74. art. 3.* Scot. Gabr. Biel. & alii in 4. *ſent. diſt. 15. quæſt. 2.* ſequitur Petr. Anch. in *Repetit. c. peccat. col. 2. de reg. jur. lib.* 6. Joan. And. Lapus, Gemin. Phi. Franc. *c. quanquam in prin. col. 2. de uſur. in* 5. Laurent. de Rodulph. *tract. uſurarum, quæſt. 44.* Panor. *cap. fin. in fin. de uſuris.* Clava. in ver. *uſur. 1. §. 55.* ubi dictum Baldi nominatim reprobat. Dicimus ergo, quòd ſi talis depoſitarius convenitur depoſiti, non tenetur ultra ſortem, niſi ad uſuras legitimas *d. l. 3.* ſunt enim legitima indicatura fructus, ſeu commodi pecuniæ contra moratorem: ſi quid autem ſuperlucratus fuerit, id non eſt fructus pecuniæ, ſed negotiationis & induſtriæ, & ſic non debet deponenti reſtitui, quia ſatis eſt quòd non faciat damnum, nec debet de alieno dolo negotiari. Quòd ſi deponens præterea damnificatus fuerit dolo & fruſtratione depoſitarii, locus erit æſtimationi intereſſe caſualis præter uſuras *l. 3. in fin. de eo quod cer. loco.* Non obſtat *d. l. fine*, allegata per Bal. quia loquitur in eo qui geſtionem ſuſcepit negotiorum meorum, & ſic mihi negotiari tenetur, ſicut & procurator ad negotia, unde quicquid ſuo nomine de pecunia mea acquiſierint, tenentur reſtituere, *l. idemque §. ſi procurator, mandati*, quemadmodum & ſocius intra cauſam ſocietatis, *l. ſi quis ſocietatem pro ſocio* ſecùs in eo qui non tenetur nobis negotiari. Itaque hodie ſecundum præfatam noſtram moderationem, ſuprà *num.* 537. non tenebitur dictus depoſitarius, ſi depoſiti conveniatur, niſi ad quincunces à tempore quo cœpit uti, & non ad aliud, niſi quatenus locus eſſet intereſſe caſuali, de quo aliàs loco ſuo.

Nec uſurarius.

629. Redeundo ad rem, capio ſecundum caſum, quando non eſt merum purum depoſitum, ſed poteſt depoſitarius uti, & in uſus ſuos convertere: quod accidit dupliciter, primò ex pacto vel permiſſione expreſſa, *ut d. l. §. ſi pecunia, l. fin. ſecundum §. 1. depoſiti* ſecundò tacitè, & iſtud adhuc duobus modis. Primo, quando pecunia deponitur non ſignata, ſed ad numerum, ut in *l. die. §. 1. depoſiti.* Et ſanè intellige quando ſimpliciter ad numerum deponitur, & tunc eo ipſo actum videtur, quòd abeat in creditum, ut uti poſſit, & ad tantumdem teneatur *d. §. 1.* Secùs ſi apparet numerationem eſſe factam, non ut tantumdem reddi poſſit, ſed ut ſciatur quantum ſit, & nihilominùs tanquam ſpecies depoſita fuit, ut idem reddatur, quia tunc eſſemus in primo principali caſu, & probatur in *d. l. Lucius.* Secundo modo etiam tacitè videtur actum ut uti liceat, & abeat in creditum, quando fit pactum de uſuris: quia impoſſibile eſt uſuras currere, niſi tranſlato uſu & dominio ſortis, *d. l. eos in fin.* Et ſic conſequens tacitè implicat neceſſarium ſuum antecedens, *l. illud de acq. vel amitt. hæredit.* & hoc quando pactum fit purè: aliàs ſi ſub conditione, vel in diem, nondum neceſſariò per ſe illud implicaret, niſi alia accederent. Hoc ergo ſecundo caſu dico, quòd depoſitarius non tenetur ad uſuras, eo ipſo quod in uſus proprios convertit, etiamſi multum ſuperlucratus fuerit, cùm id licitè fecerit, textus in *d. l. die, §. pecuniam, depoſiti* quemadmodum ſi expreſsè mutuatus fuiſſet, non teneretur, *ut ſuprà num.* 53. ſed poſt veram moram, tenetur, ſive in uſus ſuos converterit, ut in *d. §. qui pecuniam*: ſive non, ut primo caſu ex regula communi dictum eſt. Item ſi pactum ſit, etiam pacto nudo, dummodo in continenti appoſito: & tunc etiam citra moram, ſive uſus fuerit, ſive non, textus in *l. quintus depoſiti*, in *l. Lucius in fin.* in *l. Publia. §. 5. eod. tit.* Et ita debet intelligi & limitari *d. l. ſi ſacculum. §. ſi ex permiſſu* ſcilicet vel ratione moræ, vel ratione pacti: ſecùs utroque deficiente, ut Accurſius ibi in *fin.* rectè intelligit.

Depoſitum ad numerum.

630. Et ad pleniorem horum declarationem, pluriumque connexarum legum novum & ſincerum intellectum, advertendum quantum ad hoc, ut remaneat actio depoſiti facta depoſitario permiſſione utendi, non refert ſive permiſſio fiat initio tempore depoſiti, an ex intervallo, quia eo ipſo quòd pecunia numeratur nomine depoſiti, etiamſi in continenti permittatur depoſitario uti, tamen non cenſetur deponens velle recedere à depoſito & natura depoſiti, niſi in quantum ea permiſſio neceſſariò infert: ſed non infert neceſſariò, quòd derogetur naturæ depoſiti, niſi in hoc, quod recipiens precariò uti poſſit, & conſequenter abeat pecunia in creditum ejus periculo. Igitur in cæteris remanet natura & prærogativa depoſiti, argumento *l. tutori Cod. de negot. geſt.* Quòd ſi ea permiſſio fiat ex intervallo, adhuc minor eſt dubitatio, propter actionem depoſiti jam acquiſitam & radicatam, quæ faciliùs conſervatur,

quàm inducitur, & contrà difficiliùs amittitur jus jam quæſitum, quàm dum quæritur, & eſt in fieri. Item ex quo ſemel præcedit contractus perfectus, non cenſetur in dubio ex conventione adjecta circa idem negotium novus contractus fieri, ſed prior informari, ſive in continenti, ut in *l.* 1. §. *quòd ſi rem, depoſiti* ſive *ex intervallo*, ut in *l. qui negotia mandati*, idque indiſtinctè, non ſolùm ob ſubtilitatem juris, quia primus contractus attenditur, ut in *dict.* §. *quòd ſi rem*, ſed etiam utilitatis gratiâ receptum eſt triplici ratione. Prima, ut remaneat antiquitas prioris hypothecæ. Secunda, ut remaneant commoda, quæ jure communi & regulari inſunt actioni bonæ fidei. Tertia, ut remaneat privilegium perſonale, excluſio compenſationis, & reliquæ prærogativæ, quæ jure ſpeciali inſunt actioni depoſiti. *l. ſi hominem*, §. *quoties depoſiti*, *l. pen. Cod. eo. & ultra prædictas rationes ſunt caſus legum, & tex. rotundi, in d. l. Lucius, l. die.* §. 1. *l. Publia.* §. 1. *l. quintus, l. ſi ſacculum in fin. depoſiti*, ob quæ commoda permittens ſimpliciter depoſitario uti, non cenſetur prædicta omnia jura ſibi acquiſita velle remittere, ſed ſolùm diminuere de jure ſuo, quatenus ex ea permiſſione neceſſariò infertur *d. l. tutori Cod. de nego. geſt.* videlicet ut merum depoſitum vertatur in improprium, utque dominium tranſeat, nec poſſit intempeſtivè & ita promptè repeti, ut priùs poterat. Hæc enim permiſſio beneficium eſt, quo juvari debet accipiens, non decipi, *l. in commodato*, §. *cùm autem, commodati.* Et ſic aliquod ſpatium utendi & reddendi ineſt, non tamen tantùm quantum in mero mutuo, ſed circiter velut in precario, ut novè diximus in annot. ad Phil. Decium, *l.* 2. *in prin. num.* 25. *ſi cert. pet.* ubi Decius, & in *l. contractus num.* 11. *de reg. jur.* nimis præfractè reprehendit opinionem Panor. in *c.* 1. *ult. col.* 3. *de preca.*

Contra Decium.

631. Ex prædictis liquet quòd nimis erravit Decius in *l. certi condictio.* §. *ult. num.* 4. *ſi cer. pet.* ubi fixè tenuit quòd non remaneret depoſitum, quia eſt (inquit) repugnans & contra ſubſtantiam depoſiti, quòd dominium tranſeat, ideò cenſet conventione partium fieri non poſſe, *l. cum precario, de precar.* tum quia dominio ſemel tranſlato, agitur ex mutuo, *d.* §. *ult. & l.* 1. §. *ſi pecunia depoſiti.* Ad quæ facilis eſt reſponſio, primò ad id quod adducit de ſubſtantia, reſpondeo quòd illud procederet in mero & puro depoſito, ſecùs in depoſito excedente naturam & terminos depoſiti, etiamſi ab initio id agatur tex. in *d. l. Lucius*, & alioquin ſequeretur quod in pecunia non eſſet depoſitum, nec haberent locum jura depoſiti, niſi deponeretur ut ſpecies: non autem ſi ad numerum, quod eſt contra textum in *d. l. die*, §. 1. *cum ſimilibus*, & contra libertatem tacitæ vel expreſſæ voluntatis contrahentium, quæ impediri non debet *l. pe. Cod. pro ſocio*, ſaltem quando legibus comprobatur, ut hic. Nec plus requirendum eſt ad ſubſtantiam actus, quàm lex requirit, *l. Gallus.* §. *videndum, de liber. & poſthumis:*

Novus intellectus l. certi condictio §. ult. cum l. ſeq ſi cer. pet.

Aliæ etiam reſponſiones colligi poſſunt ex his quæ ſtatim dicam. Minùs obſtat *d. lex, certi condictio*, §. *ult. cum l. ſeq.* quia dico quòd gloſſ. & Doctores aduſque malè intellexerunt: putant enim quod ibi Juriſconſultus principaliter laboret ad ſciendum & docendum, an & quando pecunia debita ex depoſito poſſit converti in mutuum ſola voluntate, ut excludatur vel impediatur actio depoſiti, & ſola certi condictio ſpecialis (ut loquuntur) ex mutuo naſcatur vel ſubrogetur: ſed non eſt ita, nec is eſt finis & ſcopus dicti textus, ut latiùs docui in novis intellectibus, ſed ſcopus eſt ſcire & docere, quando pecunia depoſita abeat in creditum, & ſit periculo recipientis, vel quandiu maneat merum depoſitum. Et ſic totus ille text. nullo modo contrariatur in ſeipſo, & multò minùs reliquis legibus, ut etiam veteres Doctores, deinde qui eos ſecuti ſunt jejunè & ſophiſticè intelligentes finxerunt, & ſuis ineptiis textum clariſſimum & faciliimum infinitos intellectus fabricando, & rurſus eoſdem ſubvertendo, obſcurarunt.

632. Dico ego nativum ſenſum paucis retegendo, omiſſis his quæ ab hoc tractatu nimium recedunt, quod depoſitæ pecuniæ quadruplices ad ſummum modi ſeu gradus inveniuntur in jure. Primus, quando pecunia deponitur ut ſpecies, etiamſi numeretur ad ſciendum quanta ſit, ſed ſimplicis cuſtodiæ causâ, non data facultate utendi, *l.* 1. *depoſiti* & iſtud eſt merum purumque depoſitum, in quo ſtant omnia ſubſtantialia & naturalia depoſiti: quia nec dominium tranſit *l. licet*, §. *rei depoſitæ, depoſiti*, nec periculum in recipientem, qui de ſolo dolo & lata culpa tenetur, nec ad ullas uſuras, etiam pacto expreſſo, vel ſtipulatione obligari poteſt, niſi poſt moram, tex. in *l. Lucius depoſiti*, ubi dicitur hoc eſſe nedum contra naturam depoſiti, ſed etiam abſolutè contra bonam fidem (& ſi prorſus intolerandum) uſuras deſiderari temporis ante moram, quo purum beneficium in ſuſcipienda pecunia dedit, abſque ulla mercede & facultate utendi. Et ita debet pulcher ille text. in ſuo nativo ſenſu accipi, tametſi Roman. *conſ.* 500. *col.* 1. Phil. Dec. Franc. Ripa. & alii in *l.* 2. *in princ. ſi cer. pet.* præpoſteris ſuis erroribus acti, audeant & literæ & menti legis, & ſenſui communi contradicere, dicentes hoc non eſſe illicitum, nec uſurarium, utcumque ſit contra naturam depoſiti & æquitatem: ſed his cum ſuis monſtruoſis erroribus omiſſis pergamus.

Quatuor depoſiti gradus.

Secundus gradus eſt, quando depoſitum fit ad numerum, vel etiam (ut quandoque quibus pecuniæ redundant numerandi computandique tædio) ad menſuram, hoc expreſsè vel tacitè acto, ut tantundem reddere ſufficiat, & tunc adhuc eſt verum & formale depoſitum. Non obſtat *l. Lucius, depoſiti*, ubi dicitur quod hoc caſu egreditur notiſſimos terminos depoſiti, quia verum eſt in quantum depoſitum ſtrictè capitur in primo & ſtricto gradu, ubi nec dominium nec periculum tranſit: tamen quia nihilominùs hic invenitur vera definitio & ſubſtantia depoſiti, quia recipiens merum officium gratuitæ cuſtodiæ præſtat, poteſt ad reſtitutionem quandocunque etiam ante diem præſtitutum indilatè cogi, ſequitur quod eſt verum & merum depoſitum, *l.* 1. *prin. &* §. *ſi rem, ff. depoſ.* unde licet ille tranſitus dominii & periculi excedat terminos depoſiti ſtrictè ſumpti; tamen ille exceſſus eſt valdè modicus, nec conſiderabilis. Primò, quia non reſpicit ſubſtantiam depoſiti, ſed accidens. Secundò, propter naturam rei depoſitæ, videlicet pecuniæ, in qua ob innatam fungibilitatem non ſolent conſiderari corpora, ſed ſola quantitas, ut infrà *quæſt.* 92. *num.* 694. & ſic tanta quantitas velut in abſtracto, magis dicitur depoſita, fideique recipientis commiſſa, quàm ipſa vel certa corpora in concreto: & ſic non eſt contra naturam hujus depoſiti, quod tanta quantitas reddi poſſit. Tertiò, quia tantùm abeſt ut officium & ratio depoſiti minuatur, ex eo quòd pecunia ad numerum deponitur, & abit in creditum, ut indidem magis augeatur; patet, quia ſi depoſitarius ob id non minùs, ſed magis officioſius eſt, nec minùs extenſivè vel intenſivè obligatur, ſed magis extenſivè, quia periculum præſtat, *l. certi condictio in fin. ſi cert. peta.*

Secundus gradus.

633. Unde malè & inadvertenter dicunt Doctores in *l.* 2. *in princ.* & in *l. certi condictio* §. *ult. ſi cert. pet.* quòd hoc caſu ſit improprium ſeu irregulare depoſitum, quia imò eſt verum & proprium. Patet, quia ſi depoſitarius ſeſe obtulerit depoſito, vel promiſerit periculum rei depoſitæ, etiamſi omne periculum etiam fortuitum nominatim ſuſceperit, nihilominùs dicitur verum & proprium depoſitum, tex. in *l.* 1. §. *ſæpe, depoſiti in l. juris gentium*, §. *ſi quis de pact.* quia recipiens tantùm plenius officium exhibet, & promittit, quod magis eſt ſecundùm, quàm præter naturam depoſiti, quod de ſe merum officium & beneficium eſt, cuſtodiæ causâ deponenti impenſum, *d. l. Lucius.* Igitur &

Digitized by Google

in hoc ſecundo gradu eſt verum & proprium depoſitum, nec eſt dubium quin omnes prærogativæ & privilegia depoſiti, de quibus in *l. pe. Cod. depoſit. in l. hominem, §. quoties depoſiti* hic locum habeant: imò privilegium in perſonalibus cum prærogativa prælationis ante omnia privilegia, non fuit principaliter introductum niſi pro depoſito ſecundi gradus, ubi pecunia abit in creditum: non autem pro primo gradu, ubi deponitur ut ſpecies, & vendicari poteſt, & ſic ſupervacua eſſent privilegia: quia vendicatio vi ſua præfertur non ſolùm omnibus privilegiis, ſed etiam hypothecis, etiam expreſſis & anterioribus, *d. l. ſi ventri, §. ſi tamen, l. procuratoris, §. pe. ff. de tributoria act.* & ſic hæc privilegia non poſſunt habere locum in primo gradu, niſi ex inopinato & accidente, putà ſi depoſitarius pecuniam depoſitam ut ſpeciem de dolo vel lata culpa amiſiſſet, vel conſumpſiſſet, vel citra dolum & latam culpam cum nummis ſuis miſcuiſſet, vel in res ſuas impendiſſet, ad quod inopinatum non poſſunt, nec debent leges dictorum privilegiorum reſtringi, ſed ad ea, quæ in frequenti uſu ſunt, adaptari. *l. jura conſtitui cum l. ſeq. de leg.*

634. Tertius gradus, quando non ſolùm datur ad numerum, ſed etiam ut depoſitario uti liceat, dato ſeu tranſlato gratis jure utendi: & ita propriè loquitur
Tertius gradus. *dict. l. certi condictio §. fin. cum l. ſeq.* & hoc caſu depoſitum magis exorbitat; quia minuitur ejus ſubſtantia: ſcilicet ratio officioſæ cuſtodiæ, magiſque mutuo quàm depoſito accedit. Et ſic ille caſus multifariam differt à priori, quia in dicto ſecundo caſu remanet obligatus ad meram & officioſam cuſtodiam, quia quamprimùm repetitur, indilatè reddere tenetur, *d. l. 1. § pen.* & ſic non habet jus utendi. Quod enim interim utendo licitè facit, hoc non eſt ex eo, quòd habeat jus utendi, ſed quia dominus eſt, & ad tantumdem jure tenetur: ſeu propriùs & apertiùs loquendo, quia non eſt cuſtos nec depoſitarius corporum, ſed quantitatis, ut dixi. Et ſic quamvis hoc commodi habeat, quòd contrectando vel utendo non facit furtum, nec contra fidem, non tamen proinde dicitur capere commodum ex depoſito, nec minùs officii impendere, imò minùs commodi, & plus officii. Patet, quia illud commodum multò graviori ſuperatur incommodo, quoniam periculum eſt depoſitarii: multum etiam augetur officium, quia cuſtodiam gratuitam non deponentis, ſed ſui ipſius periculo præſtat, nec cenſetur habere uſum, nec verè habet, cùm totum ſuſpenſum ſit in meram voluntatem deponentis, qui quandocumque indilatè repetere poteſt. Aliud eſt enim habere nudum dominium, ut in eo qui purè debet: aliud habere uſum, ut in eo cui ſolvendi dilatio data eſt, ut ſuprà *num.* 629. Sed in hoc tertio caſu non præſtat merum officium, ſed potiùs recipit, quia rogavit & accepit jus utendi: unde non poteſt cogi reddere ante tempus expreſſum vel congruum, prout dictum eſt in mutuo, ſuprà *num.* 82. Priore caſu augetur, iſto verò minuitur ratio cuſtodiæ & officii: non tamen prorſus evacuatur, quia ex quo deponens incipit à depoſito, datur intelligi quod ſibi expediebat deponere, & alterius fidei cuſtodiæque committere, & ſic jam ſui gratià deponit: quia verò etiam jus utendi dat, quod non ſui, ſed accipientis gratià facit, apparet quòd iſtud depoſitum in gratiam utriuſque fit. Et ſic in dicto ſecundo gradu nullo modo eſt mutuum, non enim quoties de meo quavis ratione fit tuum, ut in donatione, vel debiti ſolutione, ſed tunc demum mutuum eſt, quando officii gratià ad uſum temporarium gratuitum datur, ut ſuprà *num.* 73. Itaque priore caſu non competit certi condictio ex mutuo, nec poteſt agi ex mutuo, licèt pecunia in creditum largè ſumptum abierit, ſed tantùm depoſiti agi poteſt, vel certi condictione ex depoſito: quia tantum depoſitum eſt non irregulare, ſed verum & proprium. Tertio verò hoc caſu non merum depoſitum, ſed irregulare, quia contractus miſtus eſt: participat enim de mutuo & depoſito, quod non eſt inconveniens, cùm hæ quantitates ſint compatibiles, etiam in eodem contractu diverſis reſpectibus, ut hic notatur, & Doctores in *l. 2. in prin. ſi cer. peta. in l. ſingularia, eo tit.* Et ſic deponens poteſt poſt tempus utendi lapſum, agere certi condictione ex mutuo, ſi velit, cùm verum (licèt non merum) mutuum inſit, *d. l. certi condictio, in fin.* quæ non negat agi poſſe certi condictione ex depoſito ſeu depoſiti, quum verum quoque (licèt non merum) depoſitum inſit, ut eſt caſus in *d. l. Lucius in fin. l. Publia, §. 1. l. Quintus, l. ſi ſacculum, in fin. depoſiti.* Et hunc tertium gradum limito, ut procedat dummodo uſus conceſſus non repugnet cuſtodiæ, putà ſi eſt ad breve vel mediocre tempus: ſecùs ſi eſſet ad multum tempus, putà quinque annorum, tunc clarum eſſet deponentem non ego'e tali tantaque cuſtodia, & multò fortius, ſi reſtituendum eſt ad nutum depoſitarii. His enim caſibus & ſimilibus, etiamſi ab initio agatur ut ſit depoſitum, non poſſet eſſe depoſitum, cùm deficiat omnis ejus ſubſtantia & formalis cauſa, videlicet ratio cuſtodiæ: & ſic neceſſariò erit merum mutuum, ut in hoc ultimo caſu de depoſito ad nutum recipientis decidit Rom. *conſ.* 238. *col.* 1. *conſ.* 520. *col.* 1.

635. Antequàm capiam quartum gradum, ad amplioremdeclarationem trium præcedentium graduum Quatuor caſus. & plurium legum, advertendum quod iſtud jus utendi in depoſito quatuor continet caſus, ad hunc tertium gradum ſpectantes: quia quandoque jus utendi datur purè, quandoque ſub conditione, quandoque alter utroque modo ab initio, quandoque ex poſtfacto, qui omnes caſus conveniunt themati dicti §. *ulti. cum l. ſeq.* excepto quando jus utendi datur purè Primus. & ab initio, ut ſtatim liquebit. Et ſi quidem purè & ab initio, qui eſt primus caſus, tunc ſtatim pecunia non ſolùm abiit in creditum largè, ſed etiam ſtrictè ſumptum, quia ſtatim mutua eſt, & nihilominùs depoſita, quia contractus miſtus eſt. Oritur ergo certi condictio ex mutuo, licèt non ſtatim intentari poſſit, ut probatur in *d. l. certi condictio. §. fin.* qui licèt loquatur quando ex intervallo, hoc ad majorem frequentiam refertur: quia frequentiùs uſuvenit deponentes dare jus utendi ex poſtfacto, quàm ab initio: quia quando ab initio, frequentius eſt merum mutuum, ſi tamen deponens ab initio det jus utendi, non minùs, imò magis ineſſe debet mutuum, quàm ſi ex poſtfacto, ut ſenſus communis docet. Si autem purè ex Secundus. poſtfacto, qui eſt ſecundus caſus, tunc eſt caſus rotundus in *d. §. ult.* qui tamen non negat manere veterem actionem depoſiti, & ſic contractum ex tunc incipere eſſe mixtum, ut reprobatum eſt. Et his caſibus, quando purè datur jus utendi, non eſt opus nova motione pecuniæ, ut fiat mutua: quia ſive ab initio, ſufficit prima unica numeratio, ſive ex poſtfacto, ſufficit pecuniam exiſtere penès rogantem, quod pro numeratione eſt, *§. interdum. Inſt. de rer. diviſ.* Si autem Tertius. ſub conditione ab initio, qui eſt tertius caſus, textus eſt rotundus, in *l. quod ſin. ab initio, ſi cer. peta.* ubi non fit mutua antequam mora ſit, & cœperit uti: quia conditio illa expreſſa (ſi voles) vel (ſi volueris) non priùs extat, quoniam intelligitur cum effectu, non autem de ſimplici & nuda voluntate, quæ re integra mutari poteſt, & ſic pendet, & nondum cum effectu extat. Unde non ineſt mutuum, nec abit in creditum, nec tranſit periculum, donec uti cœperit, & antequam de facto cœperit uti, vel movere ad utendum non oritur condictio ex mutuo: quia nondum verum mutuum ineſt, ſed tantum manet ſola vetus actio depoſiti. Nec obſtat hoc caſu, *d. §. interdum*, quia loquitur de voluntate pura vel purificata, non autem de conditionali vel pendente.

636. Non obſtat *l. ſi quis nec cauſam, in prin. ſi cer. petatur* (ut hanc obiter expediamus, ſpectat enim ad Tertius in duos. tertium caſum hujus tertii gradus) quia non debet ita

ruditer intelligi, ut hactenus gloſſ. & Doctores, ut ſecuta emptione eo ipſo ſit mutuum, ſed demum ea ſecuta motione vel uſu, ut ſtatim dicam. Advertendum enim, quòd iſte tertius caſus dividitur in duos. Primus, quando ab initio eſt merum depoſitum, poſteà tranſiens in miſtum ex depoſito & mutuo, ut nuper exemplificatum eſt: ſecundus è converſo, quando initio eſt contractus miſtus ex depoſito & mutuo, vel depoſitum improprium, ſed poſteà deſinens in merum mutuum, vel in mutuum qualecunque, nihil ampliùs commune habens cum depoſito, ut exemplum eſt in *d. l. ſi quis nec cauſam in princ.* ubi antequam accipiens convertat in pretium futuræ emptionis, eſt quidem depoſitum non merum, ſed improprium: tum quia non eſt factum gratiâ deponentis, nec eò quòd cuſtodia indigeret, ſed gratiâ depoſitarii: tum quia deponens non poteſt liberè revocare, poſtquam autem depoſitarius in pretium converterit, vel ad hoc contrectaverit, deſinit eſſe depoſitum, & incipit eſſe merum mutuum: quia hoc actum eſt, ut ex tunc eſſet tantum mutuum, non autem ut maneret actio depoſiti: & ſic nulla privilegia depoſiti manent, etiamſi non ſit pactum de aliquibus uſuris, ſed gratis mutuatum: quo caſu erit merum & proprium mutuum. Sed ſi pactum eſſet de uſuris, erit merum quidem mutuum, non ſimpliciter, ſed reſpectivè, videlicet reſpectu prioris contractus depoſiti, cum quo nil habet, nec retinet commune, ſed in ſe erit mutuum improprium, videlicet quarti gradus, ut poſteà dicemus, *quæſt. ſeq. num.* 656. Antequam autem utatur, quandoque eſt depoſitum actu miſtum cum mutuo, ut quando pecunia eſt depoſita ad numerum, ut tantumdem reddatur. Si verò non ſit depoſita ad numerum, ſed ut ſpecies, tunc non eſt contractus actu miſtus ex mutuo, cùm nondum abierit in creditum: & ſic à quo removetur genus & ſpecies, conſequenter nihil habet actu commune cum mutuo, ſed ſolùm deſtinatum eſt ad futurum mutuum, *l. ſi nondum, Cod de furtis.* Eſt tamen, ut dixi, depoſitum improprium propter illa duo, quæ dixi, & habebit tantùm interim (non poſteà) privilegia depoſiti, & poſteà quoque ceſſantibus uſuris habere potuiſſet, ſi ſimplex facultas utendi conceſſa fuiſſet, non autem de formali mutuo conventum. Utroque tamen caſu ſive ad numerum, ſive ut ſpecies depoſita ſit, periculum etiam caſus fortuiti ſpectat ad depoſitarium, cujus ſolius gratiâ depoſitum factum eſt, *ut contra communem uſum ſentit Decius,* in *d. l. ſi quis nec cauſam*, *& benè, ut ibi dixi.* Et intelligendum quod ut convertatur in mutuum non ſufficit quod depoſitarius emerit, ſed requiritur quod inde ſolverit, vel ad hunc finem contrectaverit: alioquin poterat aliunde ſolvere, vel aliter ſatisfacere, & ſic pecunia depoſita ſemper maneret in priori cauſa & qualitate depoſiti. Si autem (redeundo ad rem) pecuniæ jus utendi detur ſub conditione ex poſtfacto, qui quartus caſus eſt, pariter habet locum diſpoſitio *d. l. quod ſi ab initio*, quia eadem eſt ratio. Et hoc eſt quod vult dicere textus in *l.* 1. *§. ſi pecunia apud te depoſiti*, quod hoc caſu antequam utaris, depoſiti teneberis, id eſt ſola actione depoſiti: quia non ineſt mutuum, nec oritur condictio ex mutuo, antequam incipias uti. Ex his habes novum, nativum & limpidiſſimum intellectum, *d. §. depoſui, cum l. ſeq.* loquuntur enim quando contractus incipit à mero depoſito primi gradus, & quando jus utendi non datur purè, ſed ex poſtfacto, ut in *d. §. depoſiti*, vel ſub conditione ab initio *d. l. quod ſi ab initio*, & idem ſi ſub conditione ex poſtfacto. Si autem purè & ab initio, quamvis eadem lex ſatis indicet quid juris ſit, tamen non eſt caſus *d. l. quæ loquitur*, quando ab initio eſt merum depoſitum primi gradus, qui poſteà recidit in mixtum; ſed hic eſſet ab initio contractus miſtus. Nec etiam eſt ibi caſus, quando depoſitum inciperet à depoſito ſecundi gradus, quia dicta lex non tam diſputat de genere & ſupervenientia actionis mutui, quàm de tranſlatione dominii & periculi, quæ ab initio fit in depoſito ſecundi gradus, ſed *dicta l.* 1. *§. ſi pecunia apud te*, poteſt intelligi ſive initio ſit depoſitum primi vel ſecundi gradus. Habes obiter verum & genuinum horum jurium intellectum, rejectis ineptis commentis & labyrinthis gloſſæ & Doctorum in *dicto §. depoſui cum l. ſeq.*

Quartus gradus.

637. Quartus gradus, quando deponeretur ſub uſura, & ſic non ſolùm ad numerum, non ſolùm conceſſo uſu, ſed etiam ſub mercede uſus vel quæſtu fœneratorio: & hic caſus longiſſimè omnium à depoſito degenerat, in tantum ut lex neget eſſe depoſitum *l. qui hominem*, *§. quoties*, ibi (*quaſi renunciaverint depoſito*) *depoſiti.* Nec immeritò, hic enim caſus magis accedit mutuo, quàm depoſito, imò ab utroque degenerat, & eſt verus contractus fœneratorius, & nihil minus quàm depoſitum, niſi ſolo nomine: ſiquidem omninò & ſubſtantiam & naturam depoſiti exuit. De ſubſtantia patet, quia non fit causâ cuſtodiæ officioſæ & gratuita, ſed causâ quæſtus: de naturalibus res ipſa loquitur. Unde in hoc impropriiſſimo depoſito non habent locum prærogativæ & privilegia depoſiti, præſertim in præjudicium tertii, ut eſt textus in *d. §. quoties*, & *l. ſi ventri*, *§. in bonis de privileg. cred.* Sed hic concurrunt quinque pulchræ & quotidianæ quæſtiones, prima, an privilegia depoſiti habeant locum in tertio & præcedenti gradu? Videretur quod non:

De privilegiis depoſiti.

Primo, quia ille gradus in veritate magis accedit mutuo, & magis participat de ſubſtantia & natura mutui, quàm depoſiti. Secundò, quia ſaltem eſt contractus miſtus prout utriuſque contractus actio concurrit, ut dictum eſt. Unde dicta privilegia odioſa,

Quinque quæſtiones. Prima.

& contra regulam communem introducta in ſimplici, non videntur extendenda ad miſtum, per notata in *l.* 2. *in prin. de verb. obligat.* Contrarium dicendum eſt, quia idem favor eſt in miſto: patet, quia certum eſt quòd in ſecundo gradu habent locum, videlicet in depoſito pecuniæ ad numerum. Sed ſi deponens etiam uti depoſitario permittat, nulla ratio ſuadet eum debere eſſe deterioris conditionis, niſi reſpectu dilationis expreſsè vel tacitè conceſſæ: igitur in cæteris debet privilegia depoſiti habere, ne liberalitatis ſuæ pœnam patiatur, contra *l. ad res donatas de ædil. edict.*

Secunda.

Secunda quæſtio, ſi deponens det mercedem cuſtodiæ depoſitario, an habeant locum privilegia depoſiti. Breviter dicendum, quòd ſic, ſive ſpecies, ſive pecunia, etiam ad numerum, etiam dato uſu depoſita ſit: quoniam licet in dubio ſit locatio, *l.* 1. *§. ſi veſtimenta depoſiti*, tamen ſi actum ſit eſſe depoſitum, ut quia cauſa cuſtodiæ titulo depoſiti traditur vel numeratur, eſt depoſitum, licèt irregulare, ut tenent Alex. Jaſ. Fran. Ripa & alii in *l.* 2. *in prin. ſi cer. pet. & rectè:* quia licèt propter mercedem minuatur ratio ſubſtantiæ depoſiti, quæ in officio gratuitæ cuſtodiæ conſiſtit; tamen ex eo quòd deponens dat mercedem, non debet eſſe deterioris conditionis, nec carere reliquis commodis & privilegiis depoſiti, ex quo noluit contrahere, niſi ſub titulo depoſiti, nec recipiens poteſt danti imputare concurſum mercedis, ex qua lucrum ſentit, argumento *l. cùm in fundo. §. quòd ſi mulier de jure dot.*

Tertia.

638. Tertia, an ſit generaliter verum quod dictum eſt, deponentem, qui capit uſuras, non habere reliqua privilegia depoſiti? Videtur quod ſic, quia textus in *d. l. ſi ventri, §. in bonis de privileg. creditor*, non diſtinguit, ſed indiſtinctè vult deponentes, qui uſuras acceperunt, à creditoribus non ſeparari. Confirmatur per textum in *d. §. quoties*, ubi poſtquam abſolutè negavit, adhuc hoc expreſſim extendit, etiam ſi ex intervallo uſuras acceperint, & dicit quòd eo ipſo videntur renunciaſſe depoſito. In contrarium, quia ſequeretur quòd deponens propter moram uſuras vel judicis officio peteret, quòd perderet privilegium in ſorte, quod eſt abſurdum, quare diſtinguendum.

Digitized by Google

Sed omiſſo diſtinctionis ambitu, brevitatis cauſâ, ſtet regula, quòd deponens accipiens uſuras non habet privilegium etiam in ſorte. Fallit ut procedat in fœnore negotiativo, & tunc procedit regula ſive ab initio, ſive ex intervallo paciſcatur de uſuris pro conceſſione uſus pecuniæ. Amplio etiam, ſi poſteà, etiam ante ullas uſuras receptas, renunciarent uſuris: quia ſatis eſt quòd ſemel paciſcendo de uſuris pro uſu pecuniæ renunciavit depoſito, ſaltem factum eſt depoſitum prorſus irregulare, in quo non habent locum dicta privilegia. Amplio etiam, ſive agatur de uſu ad modicum, ſive ad longum tempus, per not. infrà *num.* 642. ſecus ſi in continenti id eſt, in ipſa pactione renunciaret uſuris: quia tunc non videretur de illis conveniſſe, *l. 3. de divor.* cum ſimilibus. Fallit ergo regula in ſola uſura incidenti, puta ſi ob moram petierat uſuras, vel etiam ei adjudicatæ ſint. Idem ſi ab initio convenit de uſuris, vel de certa pœna, non abſolutè, ſed in caſum moræ, vel doli dumtaxat, taliter quod non appareat veriſimiliter factum in fraudem vel locum fœnoris negotiativi: quia tunc puto quòd retinet privilegium, ſed pro ſorte dumtaxat, non autem pro uſuris vel pœna, in quibus æquabitur cæteris creditoribus. Non obſtat *lex Lucius, qui potior. in pig.* quia loquitur in hypotheca conventa vel data ſorte & uſuris vel pro pœna: ſed hujuſmodi privilegium non eſt datum niſi ſorti ipſi, ex vero proprio & non improprio depoſito debitæ.

639. Quarta quæſtio. Certum eſt, quod in depoſito de jure veniunt uſuræ ex nudo pacto circa omnem moram, & ſic etiamſi ſit fœnus negotiativum, *l. Lucius in fin. l. Publia §. 1. l. Quintus depoſiti.* quæ non poſſunt intelligi de uſura incidenti in caſum moræ, & alioquin ſuperflueret pactum, quæritur: An procedat etiamſi pactum fiat ex intervallo? Et omnes gloſ. & Doctores tenent quod non, ſed ita demum ſi pactum fiat in continenti, id eſt tempore quo deponitur pecunia: ſecus in intervallo, poſtquam depoſitum fuit ſemel contractum, *gloſ. fin. d. l. Lucius*, & in *d. l. ſi ſacculum depoſiti.* Ego verò ſi quoties occurrit, communes ſententias improbare vellem, facilè probare queam hoc procedere etiam ex intervallo, idque triplici modo. Primo, quia depoſitum eſt actus pendens à voluntate deponentis, qui poteſt quandocumque libuerit revocare, *l. 1. §. pe. depoſiti.* ſequitur ergo quòd ſicut ex intervallo poteſt liberè revocare depoſitum, ita rurſus deponere poteſt ſub pacto uſurarum, nec opus erit numerationem repeti. Tum quia ſatis pro rei interventu eſt, rem eſſe penès depoſitarium, *§. interdum Inſtit. de rer. divi.* Tum quia dum poſtea depoſitarius domini voluntate pecuniam movet, apprehendit, & uti incipit, ſatis realiter res intervenit & tradi dicitur, *l. 2. Cod. de acqui. & retin. poſſeſſ.* & ſic illud pactum ſemper cenſebitur factum in continenti, vel in ipſo novo reali depoſito: quia ſicut poteſt deponens in totum revocare, ita & in parte mutare vel alterare: & dicitur factum in continenti, ita ut nova pacta ineſſe dicantur, & reformari: textus in *l. juriſgentium §. adeò de pact.* Secundo ex hypotheſi, *d. l. Publia §. 1. & l. Quintus depoſiti.* ubi Epiſtola continens pactum uſurarum ſecuta eſt depoſitum. Patet ibi (*accepi*) & ibi (*perveniſſe*) quæ ſunt præteriti temporis, & tamen ita dicitur nudum pactum valere ad actionem: tum ſufficere videtur quòd illi textus generaliter loquuntur, nec diſtinguunt an Epiſtola ſit emiſſa in continenti, an ex intervallo. Tertio per locum à ſimili, *leg. qui negotia mandati.* ubi pactum uſurarum, etiam ex intervallo poſt mandatum factum, informat actionem mandati, & ſic valet ad agendum: & ſic idem videtur in depoſito, quia utrumque æquè pendet à voluntate domini.

640. Tamen placet communis ſententia triplici ratione: prima odio uſurarum: ſecunda, favore communis regulæ, & odio ſpecialitatum, quæ hic plures eſſent. Prima, quòd contractus, qui potius eſt verum mutuum, ut ſuprà *num.* 331. reputaretur depoſitum ex ſola denominatione partium. Secunda, quod ex hujuſmodi depoſito improprio & irregulari contra naturam veri depoſiti, *d. leg. Lucius verſic. ſed contra.* venirent uſuræ etiam actione depoſiti, & ex nudo pacto dudum poſt contractum & natam actionem depoſiti factum. Tertia ratione per locum ab abſurdo, quia etiam in pecunia debita ex cauſa venditionis non venirent uſuræ ex pacto nudo, niſi in initio venditionis appoſito: ſecus ſi ex intervallo, *l. in initio C. de pact. inter emptor. & venditor.* igitur multò minus venire debent ex pacto nudo ex intervallo in depoſito irregulari, vel quod ad irregularitatem deducitur. Patet, quia iſtud pactum non eſt contra naturam venditionis, ubi etiam obligatio ſemper remanet merè bonæ fidei, ſed eſt contra naturam veri depoſiti, quòd etiam per iſtud pactum non remanet merè bonæ fidei, ſicut non remanet merum depoſitum, quia fit miſtum & participans cum vero mutuo, quod eſt ſtricti juris: & ſic tenenda eſt communis ſententia, & *d. l. Publia §. 1. & lex Quintus* debent intelligi ſecundum *d. l. Lucius* ibi (*ex hac die*) videlicet quando pactum uſurarium & depoſitum ſimul eadem Epiſtola contrahuntur, nec debent extendi contra communes juris regulas & in materia odioſa, ſi poſt depoſitum ſemel contractum ita convenerit.

641. Non obſtat *d. l. quia negotia*, quia reſpondeo dupliciter, primò, quòd loquitur in mandato generali negotiorum ſucceſſivorum: & ſic illud mandatum eſt actus ſucceſſivus, ſub cujus generalitate pactum poſteà ſecutum aptum eſt comprehendi, & comprehenditur, & ſic ſemper dicitur factum in continenti & ineſſe mandato generali & ſucceſſivo, quod ſolo conſenſu & fit & continuatur & modificatur arbitrio domini à quo dependet. Quare idem dico in contractu ſocietatis, quæ cum ſit actus ſucceſſivus, & ſolo vel communi conſenſu vel unius ſolius ſociorum diſſenſu indiſtinctè ſolvi poſſit, omne pactum circa eam inter ſocios factum ſemper dicitur in continenti: ſed depoſitum eſt contractus momentaneus, qui re contrahitur, & pactum iſtud de quo agitur, non eſt de natura, ſed contra naturam depoſiti: unde ſi fiat ex intervallo, non dicitur fieri in continenti, nec eſſe pars depoſiti. Secundò reſpondeo, quòd in *d. leg. qui negotia.* iſtud pactum fit contemplatione mandati generalis, & ſic eſt novum mandatum, quod ſolo conſenſu fieri poteſt. Sed in depoſito ex intervallo non poteſt iſtud pactum dici novum depoſitum, cùm ſit contra ejus naturam, nec pars primi depoſiti, & ſic remanet omnino nudum pactum & invalidum. Amplio ſingulariter, ut non ſolum non debeantur uſuræ conventæ in vim pacti, ſed ut nec officio quidem judicis incidentes etiam minores earum quæ in regione ſolitæ ſunt, tanquam propter moram vel uſum pecuniæ vel converſionem in uſus depoſitarii occaſione dicti pacti, ut voluerunt gloſ. Pau. & alii in *leg. Quintus eod. tit.* etiam, in fortioribus terminis. Ratio, quia non poſſunt venire propter moram, cùm depoſitarius non fuerit in mora, ſed obtinuerit facultatem utendi: nec propter uſum, quia hoc non ſufficit, ut teneatur ad aliquas uſuras, niſi intervenerit pactum factum in continenti ut in *d. leg. Quintus.* vel ſtipulatio, vel niſi depoſitarius mala fide & malo more uſus fuerit, ita ut poſſit furti conveniri: quo caſu per accidens poteſt conveniri ad uſuras, quæ aliàs deberentur ex mora, *d. l. 3.* Sed iſte attento pacto, licet quoad uſuras inefficaci, non poteſt dici furtum commiſiſſe, & ſic nec ex vi pacti (quod non valet ad agendum) nec ex vi moræ (quæ non eſt) nec occaſione furti (quod non eſt) poteſt teneri ad aliquas uſuras, niſi poſtea debitè interpellatus moram faciat. Et omnino iſtud pactum factum ex intervallo non plus operatur, quàm ſi pactum fuerit in mutuo.

Quinta quæſtio.

642. Quinta, quæſtio: An iſtud, quòd valeat pactum nudum uſurarium initio depoſiti appoſitum, procedat, ſive deponens det uſum pecuniæ ad tempus breve vel mediocre, ſive ad longum tempus: Videretur quòd ſic, quia dicta jura non diſtinguunt, ſed ſimpliciter pacto ſtari volunt, *d. l. Lucius in fin.* imò hoc eò magis admittendum videtur, quòd conceditur uſus ad longius tempus, vel ad nutum recipientis: tunc enim tantò juſtior cauſa ſubeſt uſurarum, ut ſuprà *num.* 530. Sed hoc non obſtante puto quòd ſi conſtet datum uſum ad longum tempus, vel ad nutum recipientis, non valeat in terminis juris pactum nudum, quantumvis in continenti appoſitum. Et moveor, quia cùm hoc caſu conſtet pecuniam non eſſe datam causâ cuſtodiæ, ſed dumtaxat cauſa quæſtus, non poteſt eſſe nec cenſeri ullo modo depoſitum, nec proprium nec improprium, cùm nulla ſubſit vera ratio cuſtodiæ: & ſic contractus nihil participat de depoſito, ſed tantùm de mutuo, & remanet merum mutuum: & ſic locum habent leges mutui, ut *l. quamvis C. de uſur.* dictæ autem *l. Lucius*, *l. Publia.* & ſimiles loquuntur quando ſubeſt aliqua ratio cuſtodiæ, & eſt in arbitrio deponentis revocare, tempeſtivè tamen & lapſo aliquo congruo ſpatio uſus, ut tunc poſſit uſura procedere. Et quòd ita debeat intelligi, ultra prædictam noſtram rationem hoc arguit tum phraſis & hypotheſis dictarum legum, tum natura tituli, ſub quo ſitæ ſunt, *l. Imperator. de in diem adjectio.* & notatur in *l. 1. ſi cer. peta.* ita etiam debet intelligi, *d. l. Quintus*, aliàs non quadraret titulo.

Intellectus l. Quintus depoſiti.

643. Advertendum etiam circa *d. leg. Quintus* quod gloſ. & Paul. ibi intelligunt pactum fuiſſe factum ex intervallo, & ſic invalidum duplici ratione, prima, quia nudum nec veſtitum ex contractu, ſecunda quia non expreſſa uſurarum quantitas: & ſic volunt ibi uſuras nullo modo deberi ex pacto, nec ratione pacti, ſed aliunde, videlicet propter moram, vel quia præter domini voluntatem in uſus ſuos convertit. Idem ſentit Alberic. non ibi, quia dictum textum non legit; ſed in prima parte ſtatutor. *quæſt.* 115. ubi per *d. l. Quintus*, dicit, quòd ſi in contractu bonæ fidei intercedat ſtipulatio uſurarum ſine certa quantitate, non valet, nec ex ea agi poteſt, ſed agitur ex ipſo contractu bonæ fidei *d. leg. Quintus.* Sed certè horum intellectus eſt contra text. *d. leg.* eamque ſubvertit; tum primò quia ſequeretur quòd nec alio modo deberentur uſuræ in hypotheſi, *d. leg.* in qua depoſitarius non erat in mora, nec illicitè & furtivè utebatur: tum ſecundò, quia in ea lege nullum verbum de mora vel alio accidenti: ſic exponere verbum (*bonæ fides*,) id eſt, actione depoſiti propter moram, non ſolum divinatorium, ſed etiam ineptum & impertinens eſt, quia totum thema, quæſtio & res ſubjecta eſt de vi & effectu Epiſtolæ, ſeu pacti. Tum tertiò quia eſt contra omnia alia jura & contra rationem: illud enim pactum (*proſpiciam & cætera*) eſt factum in favorem creditoris, ergo non debet in ejus odium retorqueri ad commodum debitoris præſertim moratoris, *l. nulla juris de legib. l. legata inutiliter de legat.* 1. ſed potius eum aggravare debet: ſed datâ morâ, teneretur indiſtinctè de uſuris, ergo non debet minus teneri propter dictum pactum, etiam ex intervallo factum. Dicendum ergo quòd *d. leg. Quintus*, debet intelligi de pacto uſurarum facto in continenti, utque jure actionis bonæ fidei debeantur ex pacto informato, prout nuper diximus *quæſt.* 4. Sed quia illud pactum non erat de certis uſuris, nec abſolutè, ſed ſub quodam incerto temperamento, ibi (*proſpiciam ne vacui ſint tibi*) Juriſconſultus ibi ſingulariter interpretatur, quòd ita demum habebit effectum, ſi depoſitarius eam pecuniam fœneraverit, & uſuras perceperit, vel in re ſua uſus fuerit: quod intelligitur utiliter, ut declarat exemplum præcedens argumento *l. 1. de re dub.* ſecus ſi caſu infœliciter, cùm per eum non ſteterit, quia tunc ſortem tantùm debebit, ita novè text. illum intelligo. Quo verò caſu uſuræ veniant, Juriſconſultus non aperuit quantum, ego puto ex aliis juribus ſupplendum, videlicet ut veniant quantæ aliàs ex mora, ſcilicet minores uſitatarum in regione, ut ſuprà *num.* 513. reliquum autem lucrum ſit depoſitarii & hoc æquitati mentique legum & partium convenit.

644. Non obſtat quòd non debet valere pactum, etiam ſtipulatio uſurarum, earum quantitate non expreſsâ, *l. quod in ſtipulatione leg. tutor. in fin. de uſur.* quia verum eſt duobus concurrentibus, primo, quando aliàs de jure non deberentur ex mora: ſecundo, quando nec quantitas, nec modus exprimitur, quia tunc poſſet debitor cauſari intellexiſſe de quadrantibus uſuris, vel aliàs tam modicis, ut non eſſent conſiderabiles. Secus quando modus aliquis exprimitur, ut ſi quis promittat moderatas vel mediocres uſuras: vel promittat futurum, ut nummi non ſint vacui, *ut d. l. Quintus*, vel ne ſint ſteriles, quod in idem recidit: quia tum intelligitur de aliquibus utilibus, & commodis, & de minimis inter conſuetas & utiles: ſubſiſtente verò juſta cauſa, ex qua de jure ex mora venirent uſuræ, valet omnino pactum, quia ad jus refertur. Et quantum mora in hoc operatur, ſive dilatio data ſit, ſive non, puta ſi emptor re tradita, vel ſocer qui dotare tenetur, promittat indefinitè uſuras: intelligitur enim de legitimis, ut tetigi ſuprà *quæſt.* 72. *in fin.* quod eſt utile etiam hodie in praxi. Licet enim non veniant ad formulam *leg. eos*; tamen æſtimantur ad congruum interuſurium, ut ſuprà *num.* 537. idem ſi formaliter non promiſit uſuras, ſed quod nummi non erunt vacui nec ſteriles in caſum dilatæ ſolutionis, *per d. l. Quintus.* Si verò extraneus promitteret dotem, qui aliàs non tenebatur, valebit ea generalis clauſula uſque ad trientes, non ultra, *l. ult. in fin. C. de jure dot.* ſed operabitur quòd ſtatim currant, non expectato biennio. Ex his deciditur pulchra quæſtio de qua inter hæc ſcribendum conſultus fui. Certa ſumma in tractatu matrimonii promiſſa, & niſi ſolveret, promiſit pendere reditum indefinitè his verbis (*Ie luy en feray rente*) quæſitum eſt de validitate & effectu clauſulæ. Breviter reſpondi: Primò, non intelligi factam novationem, videlicet quin creditor reditu omiſſo poſſit ſortem exigere: tum quia in dubio novatio nunquam præſumitur, *l. ult. Cod. de novatio* ſuprà *num.* 618. tum quia cenſetur in dubio in ſolius creditoris favorem hoc dictum, per notata in *l. quamvis de pignorat. actio.* ſuprà *num.* 367. & conſequenter non cenſetur actum de fœnore negotiativo, ſaltem in quo alienatur ſors. Et ſic relinquitur, quòd cenſetur cogitatum de fœnore incidenti, & conſequentèr de vera uſura ob moram. Et licet promiſſor interim non ſit in mora, tamen quia dilatio certa vel incerta tacitè vel expreſsè indulgetur contemplatione dictæ promiſſionis, cenſetur effectus moræ, quantum ad uſuram legitimam, non ſolùm conſervatus, ſed etiam deductus in diſpoſitionem, ex die tamen nuptiarum & onerum matrimonii *l. tali de jure dot.* Et ſic in terminis juris intelligitur de legali, hodie verò apud nos de quincunciali, ſalvo quod ſi promittens non tenebatur dotare, ſatis erit intelligi de trientibus, *d. l. ult. C. de jure dot.* idem in ſimilibus. Ex his plenè & novè liquet, quæ ſit ſententia juris civilis & æquitas in uſuris depoſiti, & multæ leges obiter nativo ſuo ſenſui reſtitutæ. Nunc novus non minor nec minus neceſſarius labor obiter in diſpungendis & luci ſuæ reſtituendis legibus uſurariis mandati, quod ſi cui forſan ex prædictis ſatis expeditum & jam ſupervacaneum videatur, legendo ſequentia, neceſſarium judicabit. Cæterùm lubentiſſimè hoc prolixo & moleſto intricata extricandi labore caruiſſem, ſi gloſ. & Doctores hæc rectè explicuiſſent, aut ſi quis alius antevertiſſet, meque tantis laboribus relevaſſet: ſed

quia nullus aduſque inventus eſt, neceſſe mihi fuit quod ſemel introivi, excedere & concoquere, nec alioqui mihi viderer ſuſcepto inſtituto legitimè & bona fide perfunctus. Plures autem quæſtiones circa materiam mandati occurrunt, ſed neceſſarias tantùm expediam, & methodi gratià ab ea quam tradit Juriſconſultus Aphricanus in *l. qui negotia ff. mandati*, incipiam.

QUÆSTIO LXXXIV.

SYNOPSIS.

1. *Vſuræ non debentur ex pacto & num. 2.*
2. *Error Doctorum.*
3. *Differentia depoſiti, & mandati.*
4. *Notatus Bartolus.*
5. *Quid mutuum?*
6. *Plurimæ leges in concordiam adducuntur.*

645. OCtogeſimo-quartò. Cùm procurator Titii pecuniam exegiſſet à debitoribus, per Epiſtolam rogavit dominum, ut ea pecunia ſibi credita, vel data eſſet ſub uſuris ſemiſſibus, vel ut propius ſequamur τὸ ῥητὸν, cupiens procurator de pecunia domini ſibi ipſi ad tempus negotiari, vel aliter ad commodum ſuum uti, nolens tamen hoc facere domino inſcio, omnique interim commodo fraudato, paucis agens erga dominum, de cujus propenſa voluntate confidebat, ſignificavit eam ſe tanquam ſibi creditam ex die fortè Epiſtolæ emiſſæ debiturum ſub dictis uſuris, dominus acceptavit Epiſtolam: quæritur an ea pecunia ſit mutua, & an dictæ uſuræ peti poſſint? Forſan dices me actum agere, nullamque supereſſe quæſtionem, cùm ibi ſit caſus legis rotundus, disertè decidentis tam ſortem quàm conventas dictas uſuras actione mandati deberi: tamen quia per gloſ. & Doctorum omnium aduſque commenta *dicta l. de illis eſt*, quæ ob opiniones & controverſias eorum non intelligitur, aut longè ſecus quàm deceat, intelligitur, non eſt inutilis, ſed perquam neceſſaria nova hæc noſtra analytica enarratio: duo enim mala principaliter, ex quibus multa oriuntur, fecerunt & ex ſeipſis invexerunt gloſ. & Doctores. Primum, quia dictam legem multipliciter fecerunt reliquis juribus contrariam, & repugnantem ex diametro: deinde ad varias frigidas & commentitias ſolutiones, ſeu potius perverſiones confugerunt. Secundum (quod capitalius eſt) concluſionem ſeu deciſionem apertam dictæ legis penitus inverterunt. Cùm enim diſertiſſimè decidat uſuras conventas actione mandati deberi, contrarium directò cenſent, videlicet non deberi conventas, ſed uſitatas in loco, nec debere jure actionis, ſed nudo officio judicis. Ita Jacob. Butrig. & Bar. ibi *qui cum tranſire ſolent*. Quidam etiam, ut Guid de Suza, cum quo tranſire videtur Alberic. ibi, intelligunt uſuras non deberi ex pacto, ſed ob moram, quod in idem recidit, & eſt pariter contra totam illam legem ubi procurator non erat in mora, cùm bona fide rogaſſet, & obtinuiſſet jus utendi: nec ibi fit ulla mentio moræ, nec quæritur de uſuris poſt tempus moræ, ſed de uſuris ex tempore emiſſæ Epiſtolæ, pro tempore, quo procurator citra ullam moram legitimè uſus fuit.

Error gloſ. & Doctorum.

646. Ut ergo prius quam quæ gloſ. & Doctores intricaverint ſingulatim extricemus, verum & γνήσιον dictæ legis ſenſum paucis reſtituamus, qui eſt: Duæ ibi ab Aphricano ſecantur quæſtiones, ſed ſecunda κυρία, prima ſortis, ſecunda uſurarum ſcilicet conventarum. Porrò de ſorte nullum erat dubium, de ſubſtantia & efficacia obligationis, quin omnino deberetur, ſolùm autem ambigi poterat de formula actionis, videlicet an deberetur & peti poſſet tanquam mutuatitia certi condictione ex mutuo tantùm. Circa uſuras autem longè maius erat dubium, quia non ſolùm de formula actionis, qua peti poſſent, ambigebatur, ſed multò magis de ſubſtantia & efficacia obligationis, videlicet an uſuræ conventæ, efficaciter, ſive naturaliter & civiliter deberentur. Et hæc erat principalis, imò in effectu tota quæſtio: nec enim veriſimile eſt aditum & conſultum fuiſſe Juriſconſultum ſpecialiter ſuper ſorte, an jure peti poſſet, cùm nullum eſſet dubium. Fuit igitur (ut res ipſa oſtendit) conſultus ſuper effectu dictæ conventionis & Epiſtolæ, & an dictæ ſemiſſes uſuræ peti poſſent, & qua actione. Cum autem hæc quæſtio dependeret à cauſa obligationis & formula actionis ipſius ſortis, prudenter & acutè Aphricanus eam conſultationem ſecuit in duas partes ſeu quæſtiones, primam præambulam ſortis, ſecundam principalem uſurarum: ideoque primam licet incidentem ſolam excutit, quoniam ex ea immediatè ſequitur deciſio ſecundæ & principalis quæſtionis. Hic mihi vide, quàm dextrè Juriſconſultus ſtatim ſcopum petat, remque ipſam acu tangat. Ibi quæſitum eſt, an ex ea cauſa credita pecunia peti poſſit: pungit enim initio, & tacitè urget rationem ipſam dubitandi, quæ erat quod in mutuo, & generaliter in omnibus contractibus ſtricti juris non debentur uſuræ ex nudo pacto. Conſtabat autem hîc eſſe nudum pactum nec ſtipulationem interveniſſe, nec intervenire potuiſſe, utpote inter abſentes: & ſic tota difficultas verſabatur in hoc, an conventio contenta in dicta Epiſtola eſſet contractus meri mutui & ſtricti juris, & ſic an ſors tanquam credita ſive mutuata tantùm peti poſſet, an verò ea conventio eſſet contractus bonæ fidei, vel comprehenſa in contractu bonæ fidei, in quo pactum nudum valet ad agendum, & conſequenter ſors & uſura conventa ex contractu & actione bonæ fidei peti poſſet: ideo ſignatè dixit Aphricanus: *quæſitum eſt an ex ea cauſa pecunia credita*. Hæc enim arbitror eſſe verba Juriſconſulti, ad deciſionem ſeſe accingentis, ſive ita ab eo in commentariis ſuarum quæſtionum compendioſè & appoſitè ſcriptis mandata: neque enim veriſimile eſt, ut dixi, conſultorem ita ſubtiliter & argutè interrogaſſe, ſed ſolum de uſuris, de quibus tantùm dubitabat, vel ſimpliciter quid juris, in textu ibi (*Reſpon. non eſſe creditam*) ſtatim totam quæſtionem implicitè ſolvit, quam mox plenius exagitat, diluendo quæ in diverſum urgere videbantur, & tandem apertius concludendo.

Novus & verus intellect. l. qui negotia mandati.

647. Ratio decidendi eſt, quia ea conventio & Epiſtola non ſpectat ad merum contractum mutui ſtricti juris, prout hîc decidit, ibi (non eſſe creditam) ſed ad contractum mandati bonæ fidei, ut decidit in fine & concluſione legis, ibi (*dicendum actione mandati, &c.*) Et ſic benè dicit Juriſconſultus, quod ſors non eſt credita, id eſt, ex mero & formali mutuo tantùm debita: verbum enim (*credita*) in tota hac lege ſtat propriè & ſtrictè pro debita ex mero & formali mutuo ſtrictè ſumpto tantùm, ut totius legis phraſis oſtendit. Et hæc ratio decidendi in utroque capite non eſt commentitia, nec à me conficta, ſed ex verbis expreſſis, & aperta mente hujuſce legis & aliarum legum ejuſdem materiæ cum legali noſtra æquitate noviter eruta. Primum enim caput quod rationem dubitandi amputat, eſt in hac lege expreſſum, ibi (*Reſpon. non eſſe creditam.*) Secundum

verò caput, quod rationem decidendi continet, exprimitur in concluſione & deciſione legis, ibi (*dicendum actione mandati obligatum.* Quod autem eadem ratio decidendi in utroque capite reliquis legibus & toti legali æquitati conveniat, probatur clarè ſuprà eo, in *l. ſi remunerandi*, *§. apud Iulianum juncta l. Idemque §. ſi quis Titio eod. tit.* per quæ hæc, *l. qui negotia*, poterat & debebat gloſſari (licet nullus gloſſulariorum & Doctorum aduſque animadvertit) & nulla fuiſſet ἀντινομία, nec diſcrepantia à cæteris legibus. Patet

Apud Iulianum in l. ſi remunerandi, mandati.

648. Vide pulchrum caſum *d. §. apud Iulianum* cujus nova diſcuſſio ad hunc tractatum pertinet, ubi ſpecies eſt hujuſmodi: Caïus juſſit Titio, tanquam procuratori ſuo, certam pecuniam ipſius Caii, puta mille, ſumere, & fœnerare periculo ſuo, ſcilicet Titii, ita ut certas uſuras, puta quincunces, Caïo penderet dumtaxat; quod autem pluris fœneraret, lucraretur: quæſitum eſt de ſpecie & formula contractus & actionis, & reſpondet Ulpianus non eſſe contractum mandati, ſed mutui dumtaxat, ibi (*in creditum pecuniam videtur accepiſſe*) & ſic non habet Caïus niſi certi condictionem ex mutuo ſtricti juris. Conſequenter pactum uſurarum non valet tanquam nudum, ut pote deficiente ſtipulatione, & alio legitimo auxilio, ut eſt textus rotundus ejuſdem Ulpiani in *leg. idem quæ §. ſi quis Titio eod. tit.* qui clarè loquitur, quando dominus mandavit Titio, ut ab actoribus ſuis, ſcilicet mandantis, mutuam pecuniam acciperet, puta mille, non ſimpliciter, ſed ſub certis uſuris, ut patet in eo textu, qui decidit uſuras peti non poſſe nec ex mandato, quia non eſt mandatum, nec aliàs, quia non ſunt deductæ in ſtipulationem: & ſic præſupponit ibi actum & quæſitum de uſuris placitis: & ſic in effectu eſt idem caſus in *dict. §. ſi quis Titio* qui in *d. §. apud Iulianum in princip.* Ratio decidendi, quia iſte contractus non eſt mandatum, ſed merum mutuum fœneratitium. Non obſtat quòd dominus uſus eſt verbo mandati, vocando etiam Titium procuratorem ſuum, quia iſtud negotium de per ſe non eſt mandatum: quoniam materia ſubjecta non congruit mandato, cùm id agatur, ut pecunia abeat in creditum, ut arbitrio mandatarii ſit nomen, ut cui voluerit credat, ſibique negotietur, & ſic principaliter favore mandatarii: unde non eſt mandatum, *l. 2. in fin. l. ſi remunerandi, §. ſi tibi l. Quintus in fin. mandati*, nec etiam iſte contractus dependet ab alio generali mandato, in quo includatur, cum iſte Titius non eſſet aliunde procurator Caii, vel ſi erat in alia re particulari, illud mandatum nihil habebat commune cum iſto contractu: & ſic remanet merè contractus mutui fœneratorii, & valet quidem mutuum, quia re contractum, ſed non valet pactum uſurarum, quia nudum: ſed ſi Titius erat procurator generalis omnium negotiorum, vel certæ negotiationis, à qua iſte contractus dependeret, & ſub ea includeretur, ut menſæ argentariæ, vel fœneratoriæ, tunc non eſſet nudum mutuum, ſed mandatum, & actio mandati bonæ fidei ad hunc contractum tanquam appendicem extenderetur: & ſic eadem actione mandati peti poſſint uſuræ, de quibus convenit, etiam citra ſtipulationem, ut directò probat textus in *d. §. apud Iulianum verſic. planè.* & text. *d. §. ſi quis Titio*, à contrario ſenſu. Et hic eſt brevis, clarus & germanus intellectus horum textuum, quos Doctores ibi non advertentes ad veram rationem dubitandi & decidendi obſcurarunt.

649. Quæ enim Alberic. Bar. Bal. ibi comminiſcuntur de mandato ſpeciali, & de mandato, quod contrahendo conſumitur & extinguitur, commentitia ſunt & rejicienda, quia nec methodum, nec judicium promovent, ſed utrumque evertunt. Unde etiam errat Bar. in *d. §. ſi quis Titio.* dicens quòd ibi eſſet mandatum, ſi non eſſet expreſſum verbum mutuum: quia cùm eſſet in favorem mandatarii, nullâ verborum formulâ fieri poteſt ut ſit mandatum, *d. l. Quintus in fin.* cum aliis nuper allegatis. Eadem ergo ipſiſſima ratio decidendi habet locum in hac *leg. qui negotia*, ubi erat Procurator generalis ad negotia, ſaltem ad illa negotia, unde procedebat pecunia, quam procurator rogabat ſibi mutuam, & perſeverabat actu mandatum: & dominus ibi mutuum vel uſum pecuniæ ratione ejuſdem mandati ſuæ vel ſibi debitæ conceſſit juxta formam Epiſtolæ, quam in totum ſimpliciter approbavit, contemplatione mandati, vel in in conſequentiam procurationis, aliàs non facturus: quare nil mirum ſi ille contractus incidens ſub generali mandato comprehendatur, & illud informet, ut detur actio mandati. Imò videtur eſſe pars mandati generalis, cujus occaſione fit & quoddam particulare incidens mandatum, & ſic etiam pactum uſurarum, tanquam inexiſtens generali, & ſpecialiter huic incidenti mandato, quòd etiam bonæ fidei eſt, valet ad agendum. In textu ibi (*alioquin*) confirmat deciſionem & rationem decidendi per locum ab abſurdo, & locum à majori deſtructivè: ſi enim in hac ſpecie dicendum eſſet eſſe merum mutuum ſtricti juris, & tantùm certi condictione ex mutuo agi poſſe, ſequeretur neceſſariò quòd ex quocunque contractu vel diſpoſitione pecunia ſit noſtra, vel nobis purè debita, & debitori conceditur jus utendi, quòd eo ipſo, alio non inſpecto, & indiſtinctè, vel nuda pactione erit credita, hoc eſt ad merum mutuum redacta, quod eſt abſurdum, & contra multa jura, de quibus in quæſtione præcedenti, ut in *l. ſi ſacculum in fin. depoſiti*, ubi ſi poſt depoſitum concedam tibi uti, manet tamen vetus actio depoſiti, & in *l. 1. §. quòd ſi rem, depoſiti*, ubi ſi ſuper eadem re incipiat negotium à contractu mandati, licet mox vel poſtea deſinat in contractum depoſiti, vel in illud recidat, manet tamen prior actio mandati. Et in propria ſpecie legis noſtræ, quandò negotium incepit à vero contractu mandati bonæ fidei, ſi poſteà incidat mutuum, quod illud quoque recidat in actionem mandati, caſus eſt in *dicto §. apud Iulianum*, *verſic. planè qui hanc legem gloſſat*, ut dixi.

650. Valdè autem erraverunt omnes gloſſ. & Doctores circa hunc textum ibi (*nuda pactione*) putantes ea verba fuiſſe per Aphricanum appoſita ad differentiam ſtipulationis, per quam debitum ex qualibet cauſa cenſent converti poſſe in cauſam mutui per *leg. ſi ex pretio Cod. ſi cert. pet.* idque ineptiſſimè: tum quia dicta lex, *ſi ex pretio*, non probat debitum ex alia cauſa converti per ſtipulationem in mutuum: ſed potius oppoſitum, nec etiam ultra alia lex, ut in novis intellectibus dixi. Tum quia *d. l. ſi ex pretio*, quæ eſt Diocl. & Maximiani non fuit condita niſi diu poſt tempus Aphricani, qui teſte Capitolino & aliis Chronographis, floruit ſub Aurelio Alexandro filio Mammeæ, qui apud Moguntiam fraude Maximini occiſus eſt, plus quinquaginta annis antequam Diocl. & Maximianus imperium capeſſerent: & ſic dici non poteſt Aphricanum alluſiſſe ad *d. l. ſi ex pretio.* Dum ergo (nuda pactione) vult dicere, ſine alio juris vel facti miniſterio, promiſcuè & indifferenter, ut diximus in textu ibi (*nec huic ſimile*) reſpondet tacitæ objectioni quæ fieri poſſet à ſimili mutui, & dicit non eſſe ſimile quæſtioni *hujus legis.* Et benè: ſunt enim duæ magnæ diſſimilitudines, nec utramque tangit Aphricanus, ſed alteram & minorem tantùm, & adhuc breviter & conciſè more ſuo: præſertim circa hæc incidentia & levia objecta, quæ non niſi eminus, obiter & contemptim attingit.

651. Prima autem & major diſſimilitudo eſt, quod mandatum ad negotia, de quo in textu, eſt quid univerſale & ſucceſſivum, & ſic eo durante, omne pactum connexum vel dependens, vel ejus occaſione factum inter dominum & mandatarium, cadit in illud

Differentia major.

mandatum,

mandatum, & illud informat, & ſemper dicitur in continenti factum. Depoſitum verò eſt actus particularis & momentaneus, qui re ſemel contrahitur, & ſic pactum poſtea factum non poteſt dici in continenti juxta illum contractum, qui eſt actus momentaneus & tranſiens: ſed dicitur factum ex intervallo, quæ eſt ratio quòd in mandato pactum nudum etiam ex intervallo, reſpectu principii mandati valet ad agendum: ſecùs in depoſito, ut diximus in *quæſtione præced. num.* 640. Secunda & minor diſſimilitudo eſt quòd in caſu *hujus l.* non poteſt abſolutè ſeu omni caſu dici pecuniam fieri merè & ſtrictè creditam, etiamſi hoc maximè agerent partes: poteſt enim accidere procuratorem recepiſſe nomine ſuo, & ſic eam non eſſe domini, ſed illi debitam; vel procuratorem eam miſcuiſſe, conſuimpſiſſe vel amiſiſſe, & ſic cùm non poſſit fieri de meo tuum, non poteſt fieri merum & ſtrictum mutuum, prout in vero depoſito, ubi pecunia eſt domini, ut hîc in hoc (*nec hujus ſimile, &c.*) poteſt fieri merum mutuum, etiam ſtrictè ſumptum nudo pacto, cùm de meo tuum fiat. Hanc autem ideò dixi minorem diſſimilitudinem, quia ſolùm ex hoc exemplo vel objecto depoſiti oſtendit non poſſe colligi pecuniam eſſe merè creditam in themate hujus *legis* in quo poteſt eſſe pecuniam tunc domini non fuiſſe: ſed hoc non concludit in noſtro themate uſuras deberi ex nudo pacto. Duplici autem ratione Aphricanus in tranſcurſu hujus objecti non tetigit primam & majorem differentiam, tum quia ſatis habuit incidens illud objectum data inſtantia elidere, & oſtendere quòd non concludit contra reſponſum ſuum: tum quia pòtior illa differentia, quæ eſt ratio decidendi, ſatis ex concluſione hujus *legis* & aliis legibus colligi poteſt.

652. Eodem modo elidit ſequens objectum in textu ibi (*item ſi à debitore*) quòd enim elidendo dicit id benignè receptum eſſe, non aliò ſpectat quàm non eſſe producendum ad conſequentiam, nec concludere contra reſponſum ſuum *argumento l. 1. ad municipalem cum vulga.* quamvis enim ſi me rogas mutuum, & tibi delego debitorem meum, à quo recipis, contrahatur inter me & te verum mutuum, licet verè non ſit factum de meo tuum, ita quòd pactum uſurarum, etiam ſimul appoſitum, non valeat ſine ſtipulatione, tamen non ſequitur idem eſſe in quæſtione noſtra, prout nec ſequitur aliud eſſe. Aliud autem eſſe in dicto objecto oſtenditur ex eo, quòd ibi nullus præcedit inter me & te contractus, in quem recidere, & à quo informari pactum uſurarium poſſit; prout in quæſtione noſtra non ſolùm procedit, ſed etiam permanet ſucceſſivum mandatum, & contractus bonæ fidei, à quo pactum informatur. In textu ibi (*bis argumentis*) tertium quoddam objectum ſimile ſecundo pari forma diluit, dicens nihilo magis (ſcilicet quàm priore immediatè præcedenti verſiculo) eſſe mutuum: ut enim in priore verſiculo eſt verum quidem mutuum: ſed benignè, & ἐν πλάτει, non autem ſecundum ſtrictas & formales regulas mutui, quia non fit de meo tuum: ita in hoc verſic. (*bis argumentis*) quando roganti mutuum, do rem vendendam, ut pretio utatur, quamprimum vendidit & pretium recepit, ſtatim eſt verum quidem mutuum, ſed benignè, quia non eſt factum de meo tuum: & hoc eſt quod textus dicit (nihilo magis) ſcilicet quàm in priore immediatè præcedenti verſitulo. Et ſic eadem nova hac interpretatione, ut longè diverſa ab illis, quas variè & diſtortè aduſque tradiderunt gloſ. & Doctores, ita longè dexteriori & concinniori, ſimul oſtendo & hanc communem veram eſſe & genuinam literam, & nullo modo adverſari *l. rogaſti in princ. ſi cert. pet.* Ex eodem verbo multò magis tacitè innuit Aphricanus quòd ultimum iſtud objectum non magis obeſt reſponſo ſuo, quàm objectum immediatè præcedens, ut res ipſa oſtendit, nec repetere opus eſt. Ideò tamen dicit pecuniam ex argento redactam periculo ejus fore qui accepiſſet, quia licet non ſit mutuum ſecundùm ſtrictam formulam mutui, cùm ea pecunia non ſit de meo tua facta, eſt tamen in effectu verum mutuum, ut in verſic. immediatè præcedenti, & in *d. l. rogaſti.* In text. ibi (*& in propoſito*) concluſio eſt, ubi poſt rationem dubitandi in præcedentibus remotam, & objectorum dilutionem, vera ratio decidendi clarè & diſertè explicatur, ut dictum eſt. Vides quàm hæc noſtra enarratio clara ſit, perſpicua & expedita, quam literæ mentique hujus & omnium hujus materiæ legum, naturalique & communi ſenſui conſonet: uſque adeò promptum eſt jura juribus concordare, ſed ex legali dumtaxat æquitate, quam qui aſſequi nequiverunt, in denſiſſimas tenebras & fœdiſſimos errores prolapſi ſunt.

653. Vide quid etiam ipſi Bar. acciderit, qui dum non capit rationem decidendi, putat cum cæteris in hac *l. qui negotia*, uſuras non deberi ex pacto, nec in vim pacti, ſed ſolo judicis officio, quod eſt alienum à tota hac *lege*, in qua non fuit quæſitum nec diſputatum de uſuris, quæ veniunt officio judicis, ſed de uſuris conventis dumtaxat. Sed ut error errorem trahit, adhuc fœdius contra textum labitur, dicendo quòd non debentur uſuræ conventæ, quantumvis legitimæ, ſed ſolum prout aliàs ex nuda mora ſolo judicis officio æſtimabuntur, videlicet minores earum quæ in regione frequentantur. Nec erubeſcit Barr. textum clariſſimum in diſpoſitivis hujus legis, in fine ſophiſtico commento diſtorquere, dicendo quòd illa verba, de quibus faciunt relationem ſimplicem, alludendo ad ea quæ notantur in *leg. Iulianus de hered. inſtit.* id eſt in genere, non autem perſonalem ſeu ſpecificam: quod eſt hunc textum penitus deſtruere, tam in hypotheſi quàm in deciſione. Patet, quia initio formatur quæſtio de ſorte & uſuris conventis, & quia de ſorte ſupervacuum erat diſputare, tota epitaſis verſatur ſuper uſuris conventis, quas tandem reſpondet Aphricanus deberi, ibi, *de quibus convenerit.* Rogo quid perverſius? quid menti verbiſque repugnantius, quàm exponere, non de quibus in ſpecie convenerit, ſed ſolùm de uſuris in genere, ſub quibus continentur uſuræ, de quibus conventum fuit? Si hoc non ſit apertè pervertere, neſcio quid ſit perverſio. Quanto autem omnes ignoraverint & ſubjectum & ſcopum *d. l. liquet ex eo*, quod putant ibi quæri, diſputari, & decidi, an debitum, ex una cauſa poſſit in cauſam mutui nudo pacto converti: in quo Barr. & alii ibi, *& quidem Saguranus inter commentaria Bal.* per 16. *collationes.* Barr. & omnes in *l. ſingularia*, miſerè ſeſe & auditores & lectores diſcruciant, idque non ſolùm fruſtra, ſed maximo & temporis & ingeniorum detrimento.

Error Bar. & aliorum.

654. Hîc multæ aliæ leges noviter explicandæ occurrunt, ſed brevitatis cauſa, & ne præſentis Tractatus materiam nimis excedam, dico primò, quòd debitum ex una cauſa non magis poteſt converti in mutuum per ſtipulationem, quàm nudo pacto: hæc enim differentia nullo jure probatur. Non obſtat *l. ſi ex pretio Cod. ſi cert. petat.* quia longè alium ſcopum habet, quàm vulgò putant, ut dixi in novis intellectibus. Secundò dico, quòd nec ſtipulatione, nec pacto poteſt converti in verũ mutuum ſtrictè ſumptum: quia in hac converſione ſemper eſt quædam fictio *l. ſingularia, in fi.* ibi *videtur ſi cert. pet.* ſed fictio nunquam eſt illud idem quod veritas, licet quandoque æquiparetur, *l. quod Nerva. depoſiti.* Tertiò dico (rejecta phantaſtica & inutili, ut alibi plenius dixi, diviſione mutui naturalis & civilis meri, & cui natura cooperatur, Accurſii in *l. 2. in fin.* & omnium Doctorum ibi, & in *d. l. ſingularia ſi cert. pet.* & omnibus ambagibus ſuper ea ab eiſdem cumulatis) quòd duplex tantum eſt mutuum, ſcilicet merum & non merum. Sed hæc noſtra diſtinctio duplici reſpectu conſiderari poteſt: primò, quantum ad

Παράδοξον.

intrinſeca ſive ſubſtantialia & naturalia mutui: ſecundò, quantum ad extrinſeca, ut quandò jungitur cum alio contractu. Primo reſpectu merum mutuum eſt, quod propriè & ſtrictè capitur, videlicet quando realiter fit de meo tuum, ut liberaliter utaris, & tantumdem dumtaxat reddas. Mutuum verò non merum, ſive minus proprium eſt, quando verè non fit de meo tuum, ſed tua fit pecunia aliena, & agitur ut cedat in mutuum à te mihi debendum, ſive hoc agatur inter me & te tantùm, ut quando mutuaturus tibi delego debitorem meum, ut quod recipies, cedat in mutuum. Idem ſi quemlibet, non debitorem nomine meo de ſuo numeraturum interpono, ſive inter me & te tantum, ſive inter me & te & numerantem agatur, ut hoc debeas mihi mutuum: textus in *d. l. ſingularia in princ.* Idem ſi tantum inter te, tibique nomine meo numerantem hoc agatur, me ignotante, ſed poſtea acceptante, *l. certi condictio §. ſi nummos, ſi cert. petat.*

Merum mutuum.

655. His enim caſibus eſt verum mutuum, quia verè proficiſcitur pecunia, & fit tua titulo mutui, ſed paulo minus proprium, quia pecunia non erat mea. Idem è converſo, ſi verè proficiſcatur pecunia, quæ erat mea, ſed non fit verè tua, ſed ejus cui mutuo nomine ſolvère voluiſti, ſive ei donatam volebas, ſive erat creditor tuus: contrahitur enim verum mutuum inter me & te, ſi hoc actum fuit, licet paulo minus proprium, quam ſi tibi numeraſſem: aliàs niſi actum eſſet de mutuo, eſſet mandatum, & ſic ſoluta eſt prolixa dubitatio Dom. Sagurani, in *d. l. qui negotia, col. 13.* inter commentaria Bald. Item adhuc minus merum & minus proprium mutuum eſt, ſi pecuniam purè mihi debes, & convenit ut crediti nomine eam retineas: eſt enim verum quidem mutuum, *d. l. ſingularia in fin.* ſed largè & minus propriè: magis enim degenerat, quàm in prioribus exemplis, ubi verè proficiſcitur pecunia, verè fit tua, licet vel verè non eſſet mea: vel ſi verè erat mea, non verè fit tua, ſed ejus cui nomine tuo ſolvi voluiſti. Et ſic unum tantùm deeſt de formula & natura veri mutui, videlicet quòd pecunia non erat mea, de quo nihil ad te, cùm æquè ſit facta tua: vel erat mea, ſed non eſt verè facta tua, ſed ejus, cui nomine tuo ſolvi voluiſti, quod in effectu idem eſt ac ſi verè tua eſſet facta: & ſic iſte unicus & modicus defectus parum eſt in conſideratione. Unde ſtatuta de tacita hypotheca vel privilegio, vel de nexu, aut carceratione perſonæ debitoris in mutuo, habebunt æquè locum in prædictis exemplis, ſed non in illo ultimo exemplo, in quo non proficiſcitur pecunia, ſed retineretur: quod ideò longius degenerat à natura & integritate meri mutui, quia duo ejus ſubſtantialia deficiunt, vel tria. Primum quòd verè non proficiſcitur pecunia, ſed tantùm retinetur. Secundum, quia non erat mea. Tertium, quia non fit tua reali & ſtricta veritate inſpecta. Unde etiam in terminis juris exceptio non numeratæ pecuniæ locum habebit etiam in dictis prioribus exemplis, ſed non in hoc ultimo, caſus eſt in *l. adverſus Cod. de non num. pecunia.* quæ ita debet intelligi.

656. Ex prædictis poſſunt dari tres gradus mutui. Primus meri, in quo proficiſcitur pecunia mea, & fit tua titulo mutui, & ſic omnia concurrunt. Secundus paulò minus meri, in quo verè proficiſcitur pecunia & verè fit tua, licet non eſſet mea: vel ſi erat mea, non verè fit tua, ſed ejus cui tuo nomine ſolvi voluiſti. Tertius, improprii mutui, ut in dicto ultimo exemplo, ubi non proficiſcitur, ſed retinetur: unde potius eſt fictum, quàm verum mutuum, quia magis accedit dilationi veteris debiti, quàm vero mutuo. Tamen ſi conſtet partes non agere de ſimplici dilatione, ſed etiam velle novare prius debitum, & transformare in cauſam mutui, benignè receptum eſt hoc fieri poſſe, etiam nudo pacto, *dicta leg. ſingularia in fine.* Et meritò, tum quia eſt ad commodum debitoris, tum quia adeſt præcipuum & ſubſtantiale & finis mutui, quod nihil aliud eſt quàm officium & liberalitas uſus, ſive officioſa conceſſio uſus rei fungibilis, ut tantumdem poſtea reddatur, & iſtud verè intervenit in hoc ultimo gradu. Et ſic ſi concurrat quòd partes intendant novare ut mutuum ſit, & ex mutuo deinceps debitum admittendum eſt, ex benignitate tamen & impropriè, ut probat textus à fortiori in *dicta lege, qui negotia, verſic. Item ſi à debitore,* quia reliqua ſubſtantialia deficiunt. Et ita debet intelligi *dicta lex, ſingularia in fine:* ubi non refert ex quacunque cauſa prius debitum ſit, nec an pecunia ſit preſens, vel conſumpta, vel ſolutioni parata, vel non: quia eadem ratio & æquitas eſt, nullo caſu ad hoc requiritur ſtipulatio, quia nullo jure probatur. Nec obſtat, ſed mirum in modum conſonat *dicta leg. qui negotia.* ut ſtatim clariùs. Potes addere quartum & remotiſſimum gradum mutui, ut & ſuprà in *diſpoſito numero 637.* quando fit ſub uſuris: nunc enim omnium maximè degenerat à ſimplicitate & ſubſtantia veri mutui, quæ principaliter in officio & liberalitate conſiſtit: imò mutuum propriè nihil aliud eſt quàm officium & donatio uſus pecuniæ. Sed ſi fiat ſub uſuris, jam venditur officium, & ſic deſinit eſſe officium, & tranſit in negotium fœneratorium, quæ eſt ſpecies oppoſita: quia donatio ſeu beneficium & negotium contrariè opponuntur: textus in *l. interdictum de precar.* Ne cavilleris quod non erit uſura ſi deſinat eſſe mutuum; quia non deſinit eſſe mutuum materialiter, & impurè: uſura enim non eſt forma & puritas, ſed labes & inquinatio mutui.

Quatuor gradus mutui.

Mutuum uſurarium.

657. Secundo verò reſpectu, de quo ſuprà *num. 654.* merum mutuum eſt, quando non eſt aliud quàm mutuum, non concurrente vel admiſta alia obligatione & actione, ut in *l. ſi remunerandi §. apud Iulianum in princ. mandati,* in *l. cùm quid ſi cert. peta.* & paſſim in jure. Tripliciter autem contingit admixtam eſſe vel concurrere aliam obligationem, & actionem. Primò, quando numerationi pecuniæ ex cauſa & titulo mutui additur in continenti ſtipulatio, ſive procedat, ſive ſequatur; quia tunc una eſt obligatio, & unus contractus, non ſolùm propter concurſum ſubitaneum, ſed multò magis propter intentionem & formam: quia creditor non erat facturus unum ſine alio, & ſic non fit novatio (quia ea requirit diverſa extrema) ſed unus contractus & unica obligatio cenſetur, *l. ſi ita fuero §. 1. cum l. ſeq. de novation. l. ſi ita ſtipulatus, §. Chryſogonus verſic. ſupereſt, de verb. oblig.* quæ ita debet intelligi, ut dixi in novis intellectibus, vires tamen ille cõtractus habet & privilegia utriuſque cauſæ, ut ibi probavi, & tetigi in annot. ad Philip. Deci. in *l. 2. §. fin. num. 13.* & in *l. ſingularia num. 16. ſi cert. pet.* ſic non eſt merum mutuum, ſed miſtum ex ſtipulatione, cujus etiam vires habet: nec minus habebit vires & prærogativas mutui, ſi quæ fortè ex ſtatuto loci ſint. Secundo modo, quando mutuum incidit & dependet à mandato generali permanente, & ejus occaſione vel contemplatione: quia tunc ex utraque cauſa obligatio & actio oritur; textus in *d. §. apud Iulianum, verſic. planè.* In illa implicativa quoque quæ probat non ſolum mandati actionem competere, ut in *d. l. qui negotia per. tot.* ſed etiam certi condictionem ex mutuo. Et ſic non eſt merum ſeu ſolum mutuum, ſed mandatum quoque: nec ſolum mandatum, ſed etiam mutuum ad hæc jura allegata ſuprà *num. 647.* Secus ſi jam mandatum erat finitum, & mandatarius erat reliquator, unde rogavit mutuum: quia tunc hoc ſecundo reſpectu eſt merum, hoc eſt nudum & ſolum mutuum: ſed primo reſpectu, ſiquidem pecunia erat domini, eſt verum & merum mutuum, etiam primi gradus ſtrictiſſimè ſumptum, ſicut & ſi habens depoſitum ut ſpeciem, rogaret mutuum. Aut verò pecunia erat tantum in genere debita, & tunc eſt mutuum improprium tertii gradus. Tertio

Mutuum mixtum tripliciter.

Digitized by Google

modo, quando mutuum accedit contractui nominato reciproco, ejuſque contemplatione fit, ut ſi dominus locet fundum colono juſta mercede, ita ut ei teneatur mutuare centum vel aliam ſummam ſemel vel pluries durante locatione: valet enim pactum, & informat contractum principalem, & ſic mutuo ſecuto, non ſolùm competit certi condictio ex mutuo, ſed etiam actio ex locato, quæ omnia pacta & dependentia includit, quinetiam actio præſcriptis verbis, argumento *l. 2 Cod. de pactis inter empt. & vend. l. Labeo 2. de contrah. empt.*

Concordia legum. 658. Et ſic vides quam nulla ſit *ἀντινομία* inter *d. l. ſingularia in fin.* & *d. l. rogaſti*, quam nulla indigeant ariolatrice ſubauditione, & diſtorſione, ſed omnia plana ſint & perſpicua. Quia quòd *d. l. ſingularia in fin.* ait eſſe mutuum, loquitur per quandam fictionem in textu ibi (*videtur*) & intelligitur ex quadam ſingulari benignitate, non ſtricto jure, nec ſecundum regulas mutui, ut omnes fatentur. Sed *d. l. qui negotia*, negans eſſe mutuum, loquitur de mero & proprio mutuo, ſtrictè ſumpto in primo gradu, & ſic omnia plana. Fortius dicimus quod etiamſi *d. l. ſingularia in fi.* ſpecialiter loqueretur, quando pecunia eſſet mandantis, non tantùm debita, & ſic in vero, ſtricto & proprio mutuo primi gradus (quod non) adhuc nulla eſſet contrarietas: quia *d. l. qui negotia*, negans eſſe mutuum, loquitur de mero mutuo, non primo, ſed ſecundo reſpectu, hoc eſt negat eſſe mutuum tantùm, ſive per ſe ſolùm: & meritò, quia etiam mandatum eſt, & actio mandati bonæ fidei competit, non autem ſola condictio ex mutuo ſtricti juris, ut patet in toto contextu *d. l.* quæ de hoc ſolùm diſputat, ad ſciendum an valeat pactum nudum uſurarum: non autem diſputat, an etiam mutuum inſit, prout ineſſe quoque probat textus *d. §. apud Iulianum eod. tit.* & *d. l. ſingularia in fi.* ubi adhuc propriè loquitur, quando pecunia erat tantùm debita, ex qualicunque veteri mandato, jam finito tempore pacti: ſed *d. l. qui negotia.* loquitur quandò mandatum erat generale & permanens tempore pacti. Pariter tantum abeſt ut *d. l. rogaſti.* in princi. *ſi cert. pet.* diſcrepet, ut omnino conveniat cum *d. l. qui negotia, verſ. his argumentis.* Quod enim *d. l. rogaſti.* ait eſſe mutuum, debet intelligi de mero & ſtricto mutuo, ſed paulò minus proprio, ſive ſecundi gradus, quod eſt verum quidem mutuum, ſed ex quadam benignitate, quia pecunia non erat mea: licet reliqua omnia ſubſtantialia interveniant, ſicut quando jubeo te accipere à debitore meo. Idem autem diſertè ait *d. l. qui negotia, verſic. his argumentis.* tantum enim abeſt ut neget prorſus eſſe mutuum, ut expreſsè velit æquè eſſe mutuum, ſicut cum juſſi te à debitore meo accipere, quo caſu ait eſſe mutuum, non merè, vel ſtricto jure, ſed benignè. Faceſſant igitur omnes ſubauditiones, ariolationes, perverſiones & ingeniorum carnificinæ omnium gloſſ. & Doctorum quæ non ſolum inutiles ſunt in conſulendo & judicando; ſed etiam pernicioſæ, contra legalem æquitatem, & ſenſum communem, contra literam & mentem dictarum legum. Quòd ſi cui interim prolixior videar, reſpiciat ad rerum ſummam; & niſi cæcus ſit, brevem judicabit, quia ſimul eodem ſtilo plurimæ leges noviter ab inveteratis & deſperatis erroribus extricandæ fuerunt ad refellenda contraria, noſtra verò & probanda & confirmanda. Rurſus ad multarum id genus legum novam & analyticam explicationem operæ pretium eſt ſequentem addere quæſtionem.

QUÆSTIO LXXXV.

SYNOPSIS.

1. *Vapulant acerbè Doctores.*
2. *Mutuum nihil aliud eſt quàm officioſa conceſſio uſus rei fungibilis.*
3. *Vtile per inutile non vitiatur.*
4. *Actio ex mutuo eſt ſtricti juris.*
5. L. ſi pro mutua C. ſi cert. pet. *ſapit ferociorem auctorum ſuorum indolem.*

659. OCtogeſimo-quintò, quia in tranſcurſu quæſtionis præcedentis *num.* 648. obiter perſtrinximus receptam aduſque ſententiam, de converſione debiti ex alia cauſa in cauſam mutui ex intervallo, ne lectores diſcendi cupidos diutius in ſuſpenſo teneam, donec otium mihi detur centurias noſtras novorum intellectuum adornandi, & in lucem emittendi, quæritur, an de jure vera ſit ea communis traditio, cujus (eorum multiloquio omiſſo) ſumma eſt, quod ſi quidem in continenti ita convenerit, poſſit indiſtinctè vel nudo pacto converti in mutuum, *l. ſi pro mutua, Cod. ſi cert. peta.* quam ità intelligunt, & *l. pro auro, Cod. de uſur.* Si verò ex intervallo, tunc ſi pecunia erat præſens, & ſolutioni parata, ſiquidem creditor eam videat, poſſit nudo pacto converti in mutuum, quod erit verum & naturale, per *leg. pecuniam de ſolution. l. 1. §. ſi juſſerim, de acq. vel amitt. poſſeſſione.* Sed ſi non videat, ſit tamen ſolutioni parata, præſens vel non, ſit mutuum naturale non merè, ſed cui jus civile cooperatur, ut in *leg. ſingularia ſecundo reſponſo, ſi cert. pet.* quam ita intelligunt & reſtringunt. Si verò nec ſolutioni quidem parata erat pecunia, tunc nullo modo poſſit credita fieri, nec in mutuum converti nudo pacto, *l. qui negotia, mandati*, quam ita intelligunt & reſtringunt, ſed benè per ſtipulationem indiſtinctè, & tunc erit mutuum civile, per *l. ſi ex pretio C. ſi. cert. petat.* quam ita intelligunt & coarctant: ſed interim, *l. adverſus C. de non nu. pec.* relinquitur in medio, variis intellectibus diſcerpta: ita tamen tenent, diſtingunt, ſeque expediunt omnes in *d. l. ſingularia in d. l. qui negotia*, & in *d. l. ſi ex pretio*, & ubicumque de hoc tractant, nec melius dicere potuit communis ſchola humi ſerpens, & ad legalis æquitatis lucem aſcendere nondum valens. Quam autem ſit frigida & à genuino ſenſu legum aliena ea traditio, nolo nunc ſingulatim diſcutere, id etiam ſatis oſtendit ipſa qua paſſim laborant, [illegible]; & hinc neceſſitas hæc figmenta commiſcendi ad ſophiſticam quamdam legum prima ſpecie diſſidentium conciliationem, non minus ineptam ad rectè conſulendum & judicandum, quàm à communi ſenſu & mente legum alienam, litibus tantùm irritandis & intricandis idoneam.

Summa communis erroris.

660. Breviter dicimus quòd omne debitum rei fungibilis ſive mutuabilis nudo pacto vel conſenſu, ſive in continenti, ſive ex quocunque intervallo, mutuum fieri, ſeu in mutuum converti poteſt: non tamen intelligas quòd ſemper ſit merum mutuum, ſed proprium vel improprium, prout rei ſubjectæ materia patietur. Probo, quia cùm mutuum nihil aliud ſit de ſe, quàm liberale officium creditoris, vel domini uſum pecuniæ ſuæ vel ſibi debitæ ad tempus præfixum vel non præfixum concedentis, ut poſteà tantumdem reddatur, ut ſuprà *num.* 73. non eſt dubitandum quin hoc beneficium quandocunque dari vel concedi poſſit, *leg. in re mandata, Cod. mandati*, niſi nolenti *leg. invito de regul. jur.* Sive igitur quis ad hoc numeret pecuniam ſuam, vel debitam, vel ſolutioni paratam, Veritas juris.

& oculis expoſitam mutuam concedat, erit verum & naturale mutuum, propriè & ſtrictè ſumptum, quod etiam omnes fatentur: quia omnia ſubſtantialia & naturalia mutui concurrunt. Sed ſi proficiſcitur pecunia (& idem de quàvis re fungibili) & fit tua, quamvis non eſſet mea, ſed vel mihi debita, & juſſu meo tibi ſoluta, vel etiam nec mihi debita, ſed ab alio nomine meo, etiam me ignorante, tibi numerata. Item ſi proficiſcitur mea, ſed non fit tua, ſed alterius, cui nominè tuo datum, vel ſolutum volebas, eo acto ut haberes mutuum, fit verum mutuum, non mero & ſtricto jure, ſed ex benignitate, ut in *dicta l. ſingularia in 1. reſponſo.* Idem ſi proficiſcitur pecunia, & fit tua, ſed non erat mea, nec propriè mihi debita, ſed orta ſeu profecta ex re mea, quam ad hoc tibi tradideram, ut in *leg. rogaſti in princip. ſi cert. petat.* In his omnibus & ſimilibus eſt mutuum ſecundi gradus, quia non deficit à mera & ſtricta formula mutui, niſi in uno & modico, ut ſuprà *num.* 656. Ideò etiam propriè dicitur mutuum, largè & benignè accipiendo mutuum. Si verò non proficiſcitur pecunia, ſed quod mihi purè debes, placuerit, ut mutuum habeas, fiet mutuum indiſtinctè, *dicta leg. ſingularia in fin.* Et ſiquidem ex intervallo, nec pecunia ſolutioni parata ei oſtenſa, erit mutuum improprium, & tertii gradus: quia pecunia, licet olim fortè à me profecta fuerit, ſed ex intervallo, tamen nunc non proficiſcitur, nec eſt mea nec fit tua verè; ſed ſolùm per æquipollentiam datur, idem beneficium ſeu eadem officioſitas mutui exercetur, & ſic non eſt mutuum ſtrictè & merè, ut in *dicta l. qui negotia in primo reſponſo*: ſed benè ex benignitate *dict. leg. ſingularia, ſecundo reſponſo.*

Declaratio l. ſi pro mutua l. ſi ex pretio C. ſi cert. pet.

661. Idem dico, ſi etiam in continenti placeat eſſe mutuum, ſed non proficiſcitur pecunia mea, ſed alia res mea in ſpecie conſiſtens & æſtimata, ut in *leg. ſi pro mutua, Cod. ſi cert. peta. leg. pro auro Cod. de uſur.* cùm enim agatur ut ſi mutuum, ſtatim pro quantitate æſtimata, antequam ſpecies vendantur, & quicquid de illis poſtea fiat, apparet non poſſe eſſe mutuum, etiam ſecundi gradus propriè & largè ſumptum: quia illud non poteſt eſſe, niſi tempore mutui proficiſcatur pecunia ſtrictè ſumpta, *l. 2. §. item mutuum, de reb. credi.* Et ſic iſte caſus multum differt à *dict. l. rogaſti in princ.* quia ibi agebatur ut non eſſet mutuum, niſi donec, & tunc cum pecunia ex re mea redacta proficiſceretur, quod congruit naturæ mutui, ideò ſpectat ad ſecundum gradum. Sed hic, videlicet in *d. l. ſi pro mutua,* agitur, ut æſtimatio ſpecierum ſtatim ſit mutua, quod longius degenerat à natura mutui. nec minus quàm in exemplo immediatè præcedenti, de quo in *d. l. ſingularia in fin.* & ſic utroque caſu non eſt mutuum, niſi impropriè & in tertio gradu. Differunt tamen in alio hæc duo tertii gradus exempla, videlicet *dicta l. ſingularia in fin.* & *dicta l. ſi pro mutua,* quia in primo exemplo, videlicet quando ex intervallo ita placet, ut in *d. l. ſingularia in fin.* non novatur, ſed remanet prior obligatio, niſi expreſsè facta fuerit novatio *leg. ult. C. de novation.* Caſus eſt & exemplum notabile in *d. l. ſi ex pretio*, ubi dicitur quòd ſiquidem facta fuerit expreſſa novatio per ſtipulationem, valet & eſt efficax etiam pro uſuris in ſtipulationem deductis pro rata quantitatis novatæ, licet nulla quantitas tunc numerata fuerit, ex quo præceſſerat juſta cauſa obligationis. Si verò non intervenerit ſtipulatio, nec novatio, ſed dumtaxat pactum nudum pecuniam mutuam fore ſub uſuris, remanet priſtina obligatio, ſed non valet pactum uſurarum, quia nudum: unde non poterunt peti uſuræ conventæ, poterunt tamen peti ex priori actione ſecundùm ejus naturam, videlicet ob moram, ſi actio eſt bonæ fidei.

662. Adverte etiam quòd *dicta l. ſi ex pretio in fin.* videtur velle, quòd dictum pactum in totum ſit nullum, & nihil eſſe mutatum de priori obligatione, in tantum quòd promptè poſſet exigi ſors ut prius poterat, non expectata congrua dilatione quæ mutuo ineſt, juxtà notata ſuprà *num.* 82. Ad hoc facit quòd debitor, qui detrectat uſuras, non poteſt ſe juvare pacto, quia & mutui & uſurarum unum tantum pactum eſt, nec poteſt debitor in parte approbare, in parte reprobare, & ſic eo ipſo quòd contravenit detrectando uſuras pacti, debet privari omni commodo pacti per jura vulgaria. Sed his non obſtantibus, dicendum eſt quod illud pactum nudum valet quantum ad beneficium mutui, ſed non quantum ad uſuram, *l. ſi remunerandi, §. apud Iulianum in princ. l. idemque §. ſi quis Titio, mandati*: ſunt enim duo diſtincta & ſeparabilia, nihil de ſe commune habentia, ſcilicet pactum mutui, licet improprii quod per ſe valet & parit actionem, *d. l. ſingularia in fin.* & pactum nudum uſurarum, ſolùm mutuo adhærens, & ſic invalidum. Conſequenter utile per inutile non vitiatur. Non obſtat quòd ſunt conjuncta propter intentionem creditoris, qui non erat facturus unum ſine alio argumento *l. Pedius §. 1. de arbitr.* quia reſpondeo quòd creditor ſcit vel ſcire debet non valere pactum nudum uſurarum in mutuo, licet mutuum valeat, & tamen procedit ad contractum mutui ſub uſuris: conſequenter cenſuræ juris ſe ſubjicit ut ſtetur contractui mutui, ſed non uſuræ. Limito, ut procedat ſi dilatio erat brevis, ſecus ſi longa: quia tunc æquitas ſuggerit ei non ſtari, niſi ſtetur uſuræ congruæ, & hoc ne creditor damno nimio afficiatur, & debitor cum ejus jactura locupletetur. Non obſtat verbum (ſimulatis pro infectis) quia ille ablativus abſolutus implicat conditionem ſine qua & quatenus ſint ſimulata, ut notatur in *l. à teſtatore, de condition. & demonſtration.* unde ſi pactum mutui non fuit ſimulatè factum, ſed ſeriò, ut præſumendum eſt valet, licet uſura non teneat: & tamen verum eſt, nihil mutari de priori obligatione, ſcilicet in ſe, quia non novatur nec minuitur, licet exactio temperetur ad tempus contractus mutui quod concurrit. Et etiam textus ille non negat competere certi condictionem ex pactis mutui, ſed hoc ſuppletur per *d. l. ſingularia.* quæ pariter non negat manere veterem actionem & obligationem, ut probatur per *l. ult. C. de novation.* & ſuppletur per *d. l. ſi ex pretio in fin.* argumento *l. non eſt novum,* cum *l. ſeq. de legibus.*

663. Sed ſi quæratur an in *d. l. ſingularis, in fin.* pactum illud nudum informet etiam actionem præcedentem, ut ſi ſit factum ſub uſuris, peti poſſint uſuræ jure actionis, recurrendum ad *d. l. ſi remunerandi §. apud Iulianum* & ad *l. qui negotia, mandati*, quia aut vetus mandatum tum erat finitum vel revocatum, & tunc illud pactum non habet quod informet, & remanet nudum, ſeu propriùs loquendo, ſolum: non enim omnino nudum eſt, cùm recidat in contractum nominatim mutui contracti re, hoc eſt per retentionem pecuniæ debitæ titulo mutui, & pariat certi condictionem ex mutuo, licet improprio & tertii gradus, *d. l. ſingularia in fin.* quæ generaliter loquitur, & generaliter debet intelligi. Sed illud pactum eſt ſolùm, id eſt dumtaxat mutuum improprium, & ſic adjectum pactum nudum uſurarum non valet, *leg. Titius de præſcript. verbis leg. quamvis Cod. de uſur.* Aut verò vetus mandatum adhuc erat in actu ſuo ſucceſſivo, & tunc pactum mutui cum uſuris non ſolùm, ſeu merum pactum mutui, ſed etiam pars dicti mandati: & ſic etiam uſurarum pactum actionem mandati informat, *d. l. qui negotia.* In ſecundo verò exemplo hujus tertii gradus videlicet *d. l. ſi pro mutua.* quando ab initio convenit eſſe mutuum, non naſcitur niſi una obligatio & actio mutui, quæ eſt ſtricti juris & ſola: & ſic etiamſi in continenti fiat pactum nudum de certis uſuris, non valet, nec poteſt informari à principali contractu: quia cùm illud ſit mutuum, hoc eſſet contra ejus naturam, & contra *l. 3. Cod. de uſur.* Et ſic ut hoc caſu uſuræ debeantur, non ſufficit pactum, etiam

L. ſingularis ſi cert. pet.

Digitized by Google

in continenti, ſed neceſſaria eſt ſtipulatio, ut in *d. l. ſi pro mutua*, quæ ita debet intelligi. Non enim ibi agitur de convertenda una cauſa in cauſam mutui nudo pacto in continenti, ut malè putant Doctores, quia ab initio non oritur niſi cauſa mutui quæ manet.

Æſtimatio facit venditionem.

664. Sed contra iſtud fortiter opponitur, quòd imò in hoc exemplo inſit vera venditio, & ſic quòd etiam citra ſtipulationem efficax eſt pactum nudum uſurarum, cùm ſit in continenti appoſitum, & informet actionem ex vendito, per tex. in *leg. initio de pact. int. emptor. & vendit.* Probatur major, quia hîc ſunt datæ res æſtimatæ, quæ æſtimatio in dubio facit venditionem, *leg. 1. §. æſtimatarum, Cod. de rei uxoria actio. l. quoties, Cod. de jure dot. leg. 5.* & ibi Bart. *locati, leg. plerumque, §. ſciente, leg. quoties, de jure dot.* Alexan. *conſilio 59. numero 2.* ubi dixi, libro quinto, & hoc eſt certum & indubitatum hoc caſu, ubi agitur ut omnino & perpetuò dominium transferatur, ut notant Doctores in *locis præfatis*. Si igitur hîc inſit vera rerum æſtimatarum venditio, ſequitur quòd pactum uſurarum eſt factum in continenti, & ſic efficax, *dicta leg. in initio*, & alioquin eſſet imponere legem verbis: quia ſi creditor dixiſſet ſe dictas res vendere, & in venditione pactus eſſet de certis uſuris, donec ſumma conventa ſolveretur, non dubitaretur de validitate pacti, quia caſus eſt *in dicta leg. in initio*. Ergo niſi idem dicatur in themate, quod æquipollet, veramque venditionem rerum implicat, lex verbis imponi videbitur, contra *leg. ult. Cod. de uſur.* Faciunt quæ ſcripſi in *Conſuetud. Pariſ. §. 13. glo. 5. quæſt. 19. num. 47. & in §. 23. quæſtio. decima nona, num. 74.* Reſpondeo multum refert an partes intendant vendere, an verò contractum mutui vel fœnoris facere: nec eſt hæc differentia verborum, ſed rerum ſeu diſpoſitionum & contractuum, ſpecie & effectu differentium. Qui enim vendit, magis eget pecunia & uſu pecuniæ, quam vult aſſequi, quàm re vel uſu rei quam vendit: emptor autem non certat de acquirendo uſu temporario æris alieni, ſed de perpetua acquiſitione rei pro ære ſuo. Et ſic ſi vendens paciſcatur de moderata uſura in caſum moræ pretii, licitè facit, nec fœnus exercet, ſed naturam contractus ſequitur, *dicta leg. in initio, l. Julianus, §. ex vendito, de action. empt. leg. curabit Cod. eo.* Quòd ſic dilationem quoque pretii det, juſtius eam uſuram accipit, per dicta ſuprà *num.* 524. licet etiam Bal. ineptè & præpoſterè contrarium ſentiat in *dict. leg. ſi pro mutua.* Contrà qui mutuat, non negotium, ſed officium & liberalitatem exercet argumento *l. interdictum de precar.* Unde ſi paciſcitur de uſuris, contra naturam actus facit, & quantò de gravioribus uſuris, tantò liberalitatem & honeſtum officium in negotium illiberale, & odioſum fœnoris commercium convertit. Meritò jura nullo favore, nullo auxilio dignantur, nedum pactum uſurarum in mutuo. Qui verò mutuaturus, ſed quia non habet pecuniam ad manum, vel ſi habet, dare non vult, ideo dat ſpecies æſtimatas, ut ſtatim æſtimatio cedat in mutuum, non dicitur venditionem, ſed mutuum contrahere: quia principale propoſitum attenditur, *l. ſi quis nec cauſam in prin. ſi cert. pet.* Facit quòd datio, quæ ordinatur ad factum, cenſetur factum, & contrà: & qui taliter accepit, non dicitur emere, quia non certat principaliter de acquirendo, ſed de habendo mediantibus dictis ſpeciebus, & fruendo aliquo ære alieno quo indiget: hæ non ſunt verborum, ſed rerum differentiæ.

665. Sed ſi hoc ultimo modo mutuaturus, diceret in fraudem mutui ſe ſpecies vendere, & de uſuris pretii paciſci, hæc demum eſſet verbalis, non realis differentia, & vera ſimulatio, de vero contractu mutui, ſeu potius fœnoris, de quibus *in dict. leg. ſi pro mutua*, ad fictum contractum venditionis, de quo in *dict. leg. in initio Cod. de pact. inter emptor. & vendit.* & detecta veritate, illi ſtabitur, *leg. 1. Cod. plus valere quod agitur.* Mutuum autem, *de quo in dict. leg. ſi pro mutua*, etiam ceſſantibus uſuris, non ſolùm multum degenerat à ſimplicitate & officioſitate mutui, quia mutuum eſt antequam, imò etiamſi nunquam ulla proficiſcatur pecunia, ideo ſpectat ad tertium gradum: ſed etiam valdè captioſum eſt propter facilitatem debitorum pecunia indigentium, qui res quaſlibet, vel minus promptæ recuperationi pretii idoneas, creditoriſque arbitrio æſtimatas de facili accipiunt ſuo ſumptu, labore & periculo diſtrahendas, ita ut proclive ſit hoc exemplum recidere in piraticam illam, de qua ſuprà *num.* 14. Quod ſi uſuræ accedant, adhuc major imminet captio & durities, ut *in dict. l. ſi pro mutua*, facilè Diocletiani & Maximiani authorum ſuorum ingenium agnoſcere valeas, apud quos æquitas non æquè ut rigor valuit, ut diximus ſuprà *quæſt.* 14. *num.* 172. Sed *d. l.* Codici Juſtinianæo inſerta debet per alias leges intelligi & temperari, ut omnis captiò & durities amoliatur. Igitur ita demum valebit uſurarum ſtipulatio, ſi ſpecies nec plus juſto æſtimatæ ſint, & æſtimationem ſtatim debitor habuit vel habere potuit integram, omni ſumptu deducto: vel ſtatim non minus utiles fuerunt uſibus debitoris, quàm pecunia numerata: quia non poteſt incipere curſus uſuræ, niſi à tempore quo debitor & dominium & uſum ſortis habuit vel habere potuit, & pro rata dictæ ſortis, *leg. eos ad fin. de uſur.* Cùm autem hodie non toleremus promiſcuè uſuras in mutuo, *d. l. ſi pro mutua*, antiquata eſt, quantum ad ſtipulationem uſurarum, ut etiam dixi ſuprà *quæſt.* 23. *num.* 230. Et adhuc reſpectu tertii, cujus intereſt, ſola æſtimatiò pro vera venditione habetur, per ea quæ dixi in *Conſuetud. Pariſ. §. 23. glo. 5. quæſtion. 10. §. 23. quæſtione 19.* Modò ut plenius videamus de praxi circa prædicta.

QUÆSTIO LXXXVI.

SYNOPSIS.

1. *Repudiata Baldi opinio.*
2. *Bona fides exigit ut ſine interpellatione & mora, uſuræ debeantur.*

666. OCtogeſimo-ſextò occurrit pulchra quæſtio Titii procurator de pecunia propria nomine Titii fundum emit, & diu domino abſente vel diſſimulante, poſſedit & fructus percepit, tandem Titius vendicat. An poſſit imputare fructus in ſortem, & ſic habere fundum ſinè ſolutione pretii, ſi fructus illud æquent? Bal. in *rub. quæſt. 15. Cod. de contrahen. emption.* decidit quòd ſic, quia ex quo erat factus dominus & poſſeſſor, fructus erant ſui: ſecus autem ſi procurator emit & accepit nomine proprio, vel ſi non expreſſit, vel non conſtet quo nomine, quo caſu intelligitur proprio, *l. & magis de ſolut. l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus in fin. de verb. oblig.* quia tunc procurator fructus percepit ex re ſua, quam non tenebitur cedere, niſi pretio ſibi reſtituto, & ſic non tenetur tunc fructus compenſare vel reſtituere. Et idem refert & tenet Bal. in *l. ſi procuratorem, §. ſi tutores, mandati* & ſimpliciter ſequuntur Fran. Cremenſis *ſingul.* 168. Titius, Jaſ. in *l. 2. §. 1. col. fin. ſi cert. pet. leg. divort. o, §. ob donationes: ſoluto mat.* & in *l. nonamplius. §. fin. col. 1. de leg. 1.* Tho. Ferra.

Alciatus.

cautel. 54. Solus verò Alcia. æquitate motus, in *d. l. 2. §. 2. ad fin.* tenet procuratorem, qui de ſuo emit nomine domini, qui poſtea rem cum fructibus repetit, poſſe etiam hodie uſuras legitimas ei reputare, ſi tamen re ſibi tradita dominoque à ſe oblata, eum interpellaverit de pretio, ut in mora conſtitueret: textus in *l. ſi verò non remunerandi §. ſi mihi mandati*; & textus in fortiori, *l. atqui natura, §. non tantùm de neg. geſt.* in *l. & in contraria de uſur.* Plus ſentit Alcia. hunc procuratorem poſſe à ſeipſo fructus vice uſurarum exigere, ne officium ſuum ſibi ſit damnoſum, & quia videtur actum ne ex perſona procuratoris dominium prius tranſeat quam ſibi ſatisfactum: quod ultimum non quadrat, quia oporteret fingere non eſſe interim mandatum impletum, & quòd res interim ſtaret periculo procuratoris. Mihi verò opinio Bal. in hoc primo membro ſemper falſa viſa eſt, hac ratione, quia ſi dominus etiam fructus repetit, perinde eſt ac ſi ab initio ſibi traditum fuiſſet, & procurator erga eum fidem ſuam liberaſſet: & ſic procuratori abſque dubio debentur uſuræ, per rationem *l. curabit, Cod. de action. empt.* Nunc autem plenius patefacta veritate, dicimus etiam hodie dominii tranſlationem nullo modo impedire, ſed magis adjuvare uſurarum reputationem, ut clarè evicimus ſuprà *num.* 545. & ſic veritas eſt contra Bal. Dico tamen quòd hodie uſuræ hujus procuratoris non debent excedere quincunces, juxta præfatam moderationem noſtram, ſuprà *num.* 537. etiamſi forte fructus fundi ſint majores: quia ex quo nomine domini emit (ſalvis uſuris his congruis pro interuſurio procuratoris) totum commodum ſicut & periculum debet eſſe domini. Puto etiam quòd uſuras reputabit jure retentionis, etiamſi dominum non interpellaverit, nec aliter in mora conſtituerit: quia hoc bona fides exigit, alioquin verſaretur in damno pro officio ſuſcepto. Et omnino puto quòd uſuræ procuratoris non debent excedere fructus, niſi ea fuerit domini voluntas, ut procurator etiam caro pretio emeret, & pretium de ſuo prærogaret. Quòd ſi procurator nomine proprio vel ſimpliciter emiſſet, & accepiſſet tanquam dominus, fructus ſuos faceret, etiamſi rationem quincuncis excederent, quemadmodum & de venditore, antequam pretio oblato, ſit in mora, dictum eſt ſuprà *num.* 540.

QUÆSTIO LXXXVII.

SYNOPSIS.

1. *Deliria Doctorum,*
2. *Tantum ſperatur officium judicis, quantum ſtipulatio.*
3. *Elegans quæſtio adverſus Panorm. deciditur.*

Covarr. L[illegible].

667. OCtogeſimo-ſeptimò occurrit caſus practicabilis, quem tractat Roma. *conſ.* 500. incip. *Summarius.* Quoddam Collegium mercatorum inſtituit ut pecuniæ communes Collegii diſtribuerentur ſingulis de Collegio duntaxat in commendam & licitam negotiationem, cum onere ſolvendi Collegio annuatim unum ſolidum pro libra, utrum hoc valeat? Diſtinguit Roma. aut agitur ut eadem pecunia in ſpecie reddatur, & ſic eſt depoſitum, & valet ſtatutum quantumcunque contra naturam depoſiti & æquitatem. Et movetur primò, quia tunc non eſt mutuum verum vel fictum, & ſic non eſt uſura, conſequenter nec illicitum. Secundò, quia dominium pecuniæ non transfertur. Tertiò, quia caſus eſt *in l. Lucius,* depoſiti. Aut verò agitur ut idem reddatur in genere, & tunc quia hoc depoſitum aſſumit naturam mutui, judicandum ut de mutuo, & non valet pactum nec ſtatutum. Ita etiam vulgò ad uſque ſenſerunt omnes ubique, & nominatim comprobant Phil. Deci. in *l. 2. in princ. num.* 21. & ibi Franc. Ripa *col.* 3. *num* 8. *ſi certum peta.* ſic Franc. Purpura in *de leg.* 2. §. 1. *col.* 9. Poſt Scot. in 4. *ſenten. diſtinct.* 15. admittit uſuram in commodato vel locatione pecuniæ, ſed non ejuſdem in mutuo. Breviter hæc ſunt mera deliria, & quàm ſint ridicula & præpoſtera patet ex dictis ſuprà eo, *quæſt.* 74. *num.* 545. Oppoſitum enim è converſo dicendum eſt, videtur illud ſtatutum eſſe licitum ſecundo caſu, quo tranſlatum eſt dominium & jus utendi, ſed penitus illicitum priore caſu. Et licet priore caſu non ſit uſura, ut pote uſu non tranſlato, eſt tamen injuſtius & iniquius quam uſura, nec *d. l. Lucius in fin.* loquitur hoc caſu, ſed quando pecuniæ dominium cum jure congruè & commodè utendi tranſlatum eſt, ut diximus ſuprà *num.* 628. Plus dico, quòd ea diſtinctio inepta eſt, quia ex hypotheſi diſtribuitur pecunia ad negotiationem, id eſt in uſum negotiationis, & ſic nullo modo eſt depoſitum, quia non ſit cauſâ cuſtodiæ, ſed ut accipiens pro arbitrio negotietur: & ſic eſt materialiter verum mutuum, non purum, ſed fœneratorium. Cùm autem fœnus ſit moderatiſſimum, utpote non excedens quincunces, & inter mercatores & negotiantes, & ex juſta cauſa, videlicet ut collegium participet de lucris ſingulorum, ad onera collegii exequenda, & conſequenter in commodum ſingulorum, non eſt dubitandum quin juſtum, licitum & honeſtum fuerit illud fœnus. Pariter dicendum quòd hodie in praxi veniunt uſuræ in actione mandati, non ſolùm directa, *l. idemque, §. 1. mandati,* ſed etiam in contraria, *l. ſi verò non remunerandi, §. ſi mihi eodem titu.* & eodem modo in actione negotiorum geſtorum, *l. & in contraria de uſur.* cùm ſubſit juſta cauſa, etiam citra moram vel pactum, ut in dictis juribus. Et ſi non agatur niſi de ſimplici interuſurio pecuniæ, non debebunt excedere præfatam moderationem quincuncis, ut in dicta quæſt. Romani, per notata ſuprà *quæſtione* 79. Si verò etiam de alio lucro vel damno, amiſſo vel incurſo, ut *dict. §. ſi mihi dict. l. & in contraria,* poterunt pluris æſtimari: quod neceſſe eſt judicis arbitrio committere, ut etiam legibus cautum eſt totum hoc ex bono & æquo judicem arbitrari debere, inquit textus in *dict. § ſi mihi, verſic. ſed etſi.* Nec dubium quin valeat pactum bona fide factum, eaſdem metas vel fines juſti arbitrii non excedens: quia ſi in his tantumdem valet officium judicis, quantum ſtipulatio, *l. quia tantumdem de nego. geſt. d. l. Lucius,* igitur valet ſtipulatio non excedens id quod judex arbitrari poſſet. Idem in ſimilibus negotiis vel juſtis commutationibus. At in depoſito ad numerum & ſub facultate utendi, idem omninò dicendum eſt, quod in mutuo *diximus ſup. quæſtio* 80. & ſic *d. l. Lucius, l. Publica.* §. 1. & omnes ſimiles hodie non ſunt in uſu, nec debent obſervari quoad uſuras, non ſolùm negotiativas, ſed etiam incidentes in caſum moræ ex pacto collatas, niſi prout diximus in mutuo: alioquin eſſet legem verbis imponere, & uno verbulo mutato, liceret fraudem facere legibus & Politicis ordinationibus, quod non eſt tolerandum. Si verò depoſitum fiat in ſpecie, vel etiam ad numerum, ut tantumdem reddatur ſine uſuris, tunc manet verum depoſitum, & contractus bonæ fidei, & pro mora poterunt uſuræ deberi, ita ut non excedant prædictam moderationem quincuncis, niſi dolus arguatur, vel jam de æſtimatione ejus quod caſualiter intereſt, vel jurando in litem agatur. [1561. judicatum quod Dom. *Bodeau* non teneretur conferre

Digitized by Google

fructus vivente ſocru perceptos, ſed, quia, *luy ont eſté donnez les loüages d'une maiſon, leſdits loüages*, debent conferri: quemadmodum ſi pater ceſſit commoda ſui uſusfructus, debent illi fructus conferri, quia ſunt principales, nec eſt à quo reliqua illa dependeant, ſed nonne ſi uni filiæ dat domum quæ locatur, 100. alii verò promittit 100. annua, nonne illa plus honoratur? Reſpondeo ſic, ſi hoc factum fuit loco domus datæ alteri. Reſpondeo: ſunt data prædia, & omnia ſunt cenſualia, vel indifferentia tunc non eſt neceſſe, *rapporter* in ſpecie, ſufficit minus capere: *par l'Arreſt de Picard*, habito reſpectu ad valorem, qui eſt tempore diviſionis.]

Contra Panor. 668. Dum hîc finem impono, occurrit pulchra quæſt, quam tractat. Panor. *conſ.* 114. *in quæſt. movenda lib.* 2. Cùm duo vel plures mercatores contraxiſſent ſocietatem certæ negotiationis ſuæ, pacti ſunt quòd ſi quis eorum ultra quantitatem, quam ex lege ſocietatis in ſocietatem conferre debebat, aliquas pecunias adderet, quòd ei provideretur ſuper dicta ſocietate ad rationem & conſuetudinem mercantiæ, quæ ſupponitur ut aliquid annuatim ſalva ſorte detur. Unus ex illis, qui ſupererogavit 500. florenos, percepit pro lucro quinque vel ſex in centum: decidit Panor. eſſe illicitum & reſtituendum, non obſtante duplici generali apocha vel liberatione poſtea facta, quaſi hoc debitum uſurarium non fuerit contractum occaſione ſocietatis, ſed contra jus ſocietatis. Et ſic in verbis generalibus liberationis ab omni debito occaſione ſocietatis non comprehenſum refert (ſed corruptè) Soci. *l.* 1. *in princip. num.* 23 *ſi cert. petat.* & contra Panor. arguit non eſſe uſuram; ex eo quòd non ſit mutuum, ſed contractus innominatus ſocietati miſtus, ſed ineptè, ex quo ſocii non tenebantur ſupererogare, ſed erat voluntarium, & ſic eſt verum mutuum ſocietati factum, & Alciatus ibi rectè diſcedit à Socino: ſed in quantum Panormitano ſimpliciter accedit, hoc ex vulgari errore facit. Dicendum quòd ex quo mutuum fiebat inter mercatores, & occaſione communis ſocietatis & negotiationis, ſuberat juſta cauſa fœnoris, etiam negotiativi ab initio paciſcendi: ſed non debet eſſe tantum, quantum lucrum ipſius negotiationis ſeu ſocietatis, in qua communicatur periculum, per notata ſuprà *num.* 504. Ideò non deberet regulariter excedere communem noſtram metam quincuncis uſuræ: tamen in dicto caſu vel ſimili ſpecie dico valuiſſe & valere pactum duplici ratione. Prima, quia ſors erat ad tempus ſocietatis alienata, nec poterat prius revocari: igitur per notata ſuprà *quæſt.* 80. *in fin.* Secunda, quia erat pactio reciproca, & inſuper in communem utilitatem: quare dico quòd valuit & valere poſſet uſque ad terminos juris, ſcilicet beſſium, & ſic etiam ad octo annua in centum. Multum ergo aduſque deſipuerunt Doctores in utroque extremo nimiæ vel laxitatis vel ſuperſtitionis: ſed deinceps tota hac materia labore noſtro radicitùs diſcuſſa, aperta, & theoricè practicéque complanata, facile eſt ipſam veritatis & æquitatis viam tenere & ſequi, tam in Schola, quàm in foro; tam in conſulendo, quàm judicando.

QUÆSTIO LXXXVIII.

SYNOPSIS.

1. *De quibus uſuris exaudienda famoſiſſima* l. cos. Cod. de uſuris.
2. *Vſuræ vice fructuum: ex æquitate veniunt etiam in actionem ſtricti juris.*

Vſura collationis. 669. OCtogeſimo-octavò quæro, de uſuris collationis bonorum in erciſcunda hæreditate inter plures hæredes. Soror quæ dotem conferre cogitur, petit à fratribus ut conferant fructus prædiorum, augent enim hæreditatem ex die mortis: illi viciſſim ab ea petunt ut dotis uſuras conferat ab eadem die mortis, nec dubium quin juſtè petant textus in *l. filius in fin. de collatio dot.* non ſolum ſi fuit in mora, ſed etiam omni mora ceſſante, ut quia non provocetur ad diviſionem, niſi poſt multos, puta 10. vel 15. annos à die mortis, quæſtio eſt quantæ ſint illæ uſuræ in terminis juris & praxis? Et de jure vulgò putant eſſe ſemiſſes per *d. l. cos verſic. & eam quantitatem*, ſed non eſt ita, quia *d. l.* & quæcunque regularis taxatio uſurarum in jure intelligitur de illis, quæ veniunt ex pacto ad redimendum vel compenſandum uſum æris alieni, vel puniendam moram regularem vel quindecim annorum à die obitus uſque ad diviſionis provocationem, non ſunt hujuſmodi, ideo ſignatè & conſultò ait Papinian. in *d. l. filius*, boni demum viri arbitratu filiam ad has uſuras cogendam. Si enim ſtatim poſt obitum patris provocatum ſit ad diviſionem, & filia fuerit in vera mora conferendi dotem, poterit de jure arbitrari ut veniant communes legitimæ, ſcilicet ſemiſſes, & ſic veræ uſuræ, utpote poſt veram moram, licet excedant rationem fructuum, ut notum eſt dummodo eadem in mora perſeveraverit: ſecus ſi intermiſſa fuerit inſtantia diviſionis, quia tunc nec videtur in mora fuiſſe, *l. mora, verſic. cæterum, de uſur.* Et hoc niſi fortè fuiſſet illi impletum, & pars ſua prædiorum & fructuum ei data, habita vel non habita fide de conferendo per eam quod conferre debet: quia tunc irregularis mora ſufficeret, ut teneretur ad uſuras pecuniæ conferendæ, prout de emptore, cui res eſt tradita, dictum eſt ſuprà *num.* 535. cum ſequen. Sed hoc ceſſante ſi non fuerit in mora, ſed multis annis (ut plerumque fit) non fuit actum de diviſione, tum bonus vir etiam de jure, non debet arbitrari ſemiſſes, vel alias uſuras excedentes rationem fructuum prædiorum tempore illo medio: quia hoc caſu non ſunt uſuræ niſi largiſſimè, nec veniunt niſi ex æquitate, vice fructuum, & ad æqualitatem ſervandam duntaxat: unde veniunt etiamſi actione ſtricti juris agatur, ut per Bart. in *d. l. filius in fin.* Et ſic ad ſummam non debent rationem fructuum prædiorum regionis, ubi bona ſunt, excedere, puta trientes vel quadrantes, per notata ſuprà *num.* 120. *num.* 576. Alioquin ſequeretur magna iniquitas, videlicet ſi ſexdecim annis & octo menſibus quieverint hæredes, quòd nunc filia, quæ habuit in dotem decem millia, teneretur conferre viginti millia; alioquin excluderetur portione hæreditaria, & tamen hæredes, qui poſſederunt prædia, non tenebuntur conferre niſi pro modo communi reditus prædiorum. Unde dico quòd in dubio filia non tenetur pro illo tempore medio conferre pro his uſuris ultra rationem trientalis uſuræ, quia hæc eſt legitima & communis indicatura prædiorum, & redituum ex eis percipiendorum, ut novè probavimus, ut ſuprà *quæſt.* 5. nec debent fratres melioris conditionis eſſe, nec durius agere contra ſororem, quàm ſi totam pecuniam dotalem in emptionem prædiorum contuliſſet, ex pacto forſan dotali per patrem appoſito, vel quam ſi pater dotaſſet in prædiis, vel ſi ſolo dotis promiſſæ reſpectu, prædia in ſolutum dediſſet. Non ergo ferendi ſunt fratres graviores uſuras petere, quàm eſſent fructus prædiorum regionis tanta pecunia emptorum. Unde ſi conſtet quod communis prædiorum æſtimatio ibi ſit ad rationem unius in triginta, puto quòd non

Digitized by Google

tenebitur conferre majorem uſuram, quàm ad rationem unius in triginta, ut dixi in *Conſuet. Pariſien. §. 123.* poſtquam autem conferre vel minus capere obtulerit, ad nullas uſuras tenetur, poſtquam etiam verè fuit in mora, tenetur de jure ad uſuras communes, videlicet ſemiſſes, ſecundùm nos ad quincunces tantùm. Ex prædictis omnis ratio commerciorum & uſurarum explanata eſt, & omnes leges uſurariæ quoad ſenſum, deciſionem & uſum novè & pleniſſimè declaratæ: reſtant quædam in materia redituum vulgarium quotidiana & neceſſaria, quæ ſuccinctè deciſivè tradam in quæſtione ſequenti.

QUÆSTIO LXXXIX.

SYNOPSIS.

1. *Fidejuſſor omnia debitoris bona ſibi hypotheca jure habet obſtricta, ut ſe damno ſervet indemnem.*
2. *Inter heredes ipſo jure dividitur obligatio hereditaria.*
3. *Pœnæ ſuos debent tenere auctores.*
4. *Per diviſionem heredes habentur extranei.*
5. *Intellectus* idemq; §. generaliter, ff. mandati.
6. *Exceptio peremptoria reo principali competens, porrigitur ad fidejuſſores.*
7. *Actor efficacem actionem non debet præſtare, ſed tantùm actionem.*
8. *Genuinus intellectus* l. *Paulus* quib. mod. pig. vel hyp. ſolvitur.

670. OCtogeſimo-nonò citra ea quæ dixi ſuprà *quæſt.* 49. jam typis excuſſa, occurrit pulchra quæſtio de qua hodie conſultus fui. Creditor emit 100. reditus ad rationem duodecimæ, fidejuſſore accepto principaliter obligato, ut ſuprà *quæſt.* 30. poſt 3. vel 4. annos. Creditor ab eodem principali debitore ſimilem reditum emit ſine fidejuſſore, vel alio fidejuſſore accepto, & ſemper ſub hypotheca generali & ſpeciali, ut aſſolet: poſteà fidejuſſor primi reditus videns debitorem ad inopiam redigi, vel faſtidiens ſubinde compelli, redimit reditum, & accipit ceſſionem actionum, modò creditor vult diſtrahere domum debitoris pro ſecundo reditu & reliquis. An dictus fidejuſſor intercedere poſ-
Solutio. ſit, & præferri pro priore reditu & reliquis? Dubium facit, quòd non poteſt hoc facere niſi jure ceſſo & acquiſito à creditore, qui non videtur ceſſiſſe contra ſe, *l. ſi peculium §. ſicut, de pec. leg.* Socin. *conſ.* 209. *lib.* 2. Contrarium dicendum eſt, duplici ratione: prima, quia ſupponitur quòd fidejuſſor ab initio primi contractus (ut aſſolet, & ſuprà *quæſt.* 29.) habet hypothecata omnia bona debitoris ad exonerationem & indemnitatem, & ſic ex capite ſuo præfertur creditori reſpectu ſecundi poſterioris reditus, & omnibus aliis creditoribus, & hypothecis poſteà creatis, pro quibus tamen fidejuſſor iſte non interceſſit: alioquin non prodeſſet ei priorem eſſe in hypotheca & cautione indemnitatis prioris fidejuſſionis, vel in quacunque priori hypotheca, quia poſteà fidejubendo ſeſe & omnia jura ſua, & ſic illam etiam cautionem & hypothecam ſuam priorem ſubjecit hypothecæ novi creditoris. Et hoc niſi eſſet fide-
Fidejuſſor indemnitatis. juſſor indemnitatis, vel niſi inquantum haberet beneficium diſcuſſionis: quia reſpectu fidejuſſoris indemnitatis, (cujus obligatio ſua conditionalis eſt) ſi aliàs priùs erat hypothecarius creditor ejuſdem debitoris, & novus creditor fuerit negligens diſcutere debitorem qui tempore dictæ fidejuſſionis erat ſolvendo, dictus fidejuſſor excludet creditorem, erga quem ſic fidejuſſit: idque perpetuò, ſi appareat poſt negligentiam creditoris debitorem factum non ſolvendo, alioquin tantiſper excludet, donec appareat à debitore ſervari non poſſe. Reſpectu verò habentis ſimplex beneficium diſcuſſionis, ſi ob antiquius ſuum debitum non habebat niſi generalem hypothecam, nihil eſt contra eum, erga quem poſteà fidejuſſit. Sed ſi habebat quaſdam ſpeciales hypothecas, poteſt eas ſervare contra dictum creditorem, quatenus reliqua bona debitoris in eodem municipio ſufficiunt ad debitum, pro quo fidejuſſit: & hoc quia in effectu non eſt debitor; nec jura ſua hypothecavit, quatenus principalis habet alia bona, in quibus facilè diſcuti poteſt: facit *l. 2. Cod. de pignoribus.* Redeundo ad quæſtionis ſolutionem, illud remedium, quod fidejuſſor habet ex capite ſuo contra poſterius debitum pro quo non fidejuſſit, non concernit niſi ſortem & reliqua, quæ tempore redemptionis creditori ſolvit dumtaxat videlicet indemnitatis æſtimationem, eique competit etiam ſtante priore reditu, quem ſi velit ſibi currere & præferri etiam pro reliquis, neceſſe habet redimere, & ceſſ onem accipere: & à tempore redemptionis & ceſſionis deinceps ſibi current cum effectu, ut ſuprà *quæſt.* 49. etiam contra cedentem, quia ceſſio habet eumdem effectum, ac ſi creditor nomen ceſſum cuivis vendidiſſet, imò in vera venditione, *l. mandati Cod. de fidejuſſ. & fide, uſſoribus, ff.* eo in *l. cum poſſeſſor, de cenſ.* & plenè dixi ſuprà *quæſt.* 49. Et ſic hæc quæſtio eſt indubitata, nec eam expreſsè tetigiſſem, niſi quòd quotidiana, juxta *l. legavi in prin. de liberat. lega.* & inſuper ut pleraſque alias quotidianas ſummatim adderem, quas ad commentaria Conſuetudinum rejeceram. Primò igitur conſidero, quod hîc poteſt fieri magna fraus: quid enim ſi fidejuſſor cum debitore colludens de illius pecunia redemit, & nomen ſuum illi accommodat? vel ſi debitor non habet fidejuſſorem, vel alium qui poſſit exigere ceſſionem, nonne poteſt vel unum ceſpitem terræ vendere ſine onere reditus, & mox accommodato nomine emptoris, reditum redimere & ceſſionem exigere, per notata ſuprà *quæſt.* 46. & ſic eodem jure ceſſo nomine alieno, elidere omnes poſteriores hypothecas & contractus creditorum? Reſpondeo hæ fraudes ſimiles ſunt illis quæ fiunt in fraudem futurorum vel præſentium creditorum hypothecariorum, ut quando debitor pridie obligationis vendit bona vel donat in fraudem, vel quando poſt obligationem fingit non eſſe ſua, vel occultat, quæ quàprimùm de fraude claruerit, evaneſcent. Non ſolùm enim dicta ceſſio tanquam indebita condici poterit, ſed etiam contra cedentem penitus inutilis erit, ſicut ſi ipſimet debitori eſſet facta, ut ſuprà *num.* 336. vel aliter nomen ceſſum recidiſſet in bona debitoris, & ſic poſterioribus hypothecis creditoris teneretur: Sed ſi de fraude non conſtet (quæ etiam in dubio non præſumitur) non debent legitima remedia & ordinaria juris diſpoſitio impediri. Et ad ea quæ dixi ſuprà *quæſt.* 34. *de fidejuſſore exemptionem redimente,* facit pulcher textus in *l. ſi ſtipulatus eſſet, §. 1. de fidejuſſ.* qui etiam limitandus eſt per notata in *d. q, in caſum juſti periculi.*

671. Secundo, his accedit alia quotidiana & neceſſaria queſtio. Debitor domum huic reditui ſpecialiter hy- Quæſt. 1.
pothecatam vendidit bonæ fidei emptori ſine onere, eò quòd fortè ſperabat mox de pretio redimere, quod non fecit. Creditor non inquietavit emptorem, ſive quòd ignoraret, ſive quòd diligenter exolveretur reditus, emptor poſt ſex annos deceſſit, relictis quatuor heredibus. Tum expergiſcitur creditor, & urget detentorem domus, qui viſa authoritate reditus titulum (quem vocant) novum, ut ſuprà *num.* 135. ſubit pro parte hæreditaria,

taria, quia cohæredes habebat. Et ſic creditor quieſcit aliis quatuor annis, quia recognoſcens interim ſolvebat reliqua, & ſupponitur conſuetudo generalis regni, qua poſſeſſores prædiorum ſpecialiter ad reditus hypothecatorum poſſunt perſonaliter ad ſolutionem ſinguli in ſolidum compelli, pro tempore quo poſſident, etiamſi minimam partem poſſideant. At poſt dictos quatuor annos, diviſione fortè domus interim facta per dictos heredes, creditor ad recognitionem vel titulum novum urget eos, qui nondum recognoverunt, qui præſcriptionem longi temporis tam ſuo quàm defuncti capite prætendunt: is autem qui recognoverat, dum non urgetur in ſolidum ad ſolutionem, petit actiones ſibi cedi contra cohæredes; aliàs ſolvere recuſat, quid juris? Hæc quæſtio duplex eſt: prima an illi præſcripſerint: ſecunda, an iſti competat exceptio cedendarum. Quantum ad primam de præſcriptione, dubium facit *l. ult. Cod. de duob. reis.* quaſi recipiat interpretationem paſſivam à præfata conſuetudine, per quam dicti quatuor hæredes ipſo jure per eamdem conſuetudinem pro parte hæreditaria à puncto mortis poſſeſſores domus ſunt in hoc correi debendi: ſunt enim ſinguli in ſolidum æqualiter ad eundem reditum ex eodem fonte & cauſa obligati: & ſic videntur verificari verba, *ratio & diſpoſitio d. l. ult.* ut unius recognitio vel interruptio omnibus noceat. Breviter in contrarium eſt veritas ex regula communi de interemptione civili vel recognitione, quæ ad alium non extenditur, *l. 1. Cod. de præſcript. long. temp.* Non obſtat *d. l. ult.* quæ loquitur in veris correis ex uno & eodem contractu: ideò procederet inter plures æque principaliter in ſolidum obligatos, & venditores ejuſdem reditus, ut ſuprà *quæſt.* 7. Sed non in terminis hujus quæſtionis, quia plures in ſolidum obligari aliter quàm ex uno contractu ſimul ad hoc facto, puta ex natura rei individuæ, vel ratione poſſeſſionis, ut hîc ex diſpoſitione conſuetudinis, non ſunt veri correi, ut dixi in *tractatu dividui & individui*, & in *conſ. Pariſ.* §. 71. utque ibi dixi, obligatio iſtorum poſſeſſorum, prout eſt exorbitans, dativa eſt à conſuetudine, & non nativa, & magis eſt realis quàm perſonalis, prout deſinente poſſeſſione rei, deinceps deſinit. Singuli etiam poſſeſſores non tenentur niſi ratione poſſeſſionis & detentionis ſuæ propriæ, non autem ex una communi poſſeſſione vel detentione, nec refert ſive pro diviſo, ſive pro indiviſo poſſideant: & ſic ceſſant & termini & ratio & diſpoſitio, *d. l. fin.* An autem unus dictorum hæredum abſens à provincia nihilominùs longi temporis præſcriptionem impleverit, propter ſitum rei, ratione cujus obligatur in municipio creditoris ſitæ? Quia hæc quæſtio nimis excedit materiam hujus Tractatus, remitto ad ea quæ tracto in *Conſuet. Pariſ.* §. 67. Et pariter, An creditor poſſit cogere plures detentores ejuſdem rei vel diverſarum rerum, ad unam & eandem recognitionem ejuſdem reditus ad finem inducendi & conſervandi effectum *d. §. 1. legis finalis C. de duobus reis?* Ne nimis materiam hujus Tractatus excedam, remitto ad ea quæ dixi, in *Conſuetud. Pariſ.* §. 70.

L. ultim. de duob. reis.

672. Quantum ad ſecundam quæſtionem de ceſſione, videtur creditor repellendus pro partibus illorum trium qui præſcripſerunt: ſolventi enim pro alio, vel ſolventi ſolidum debent actiones cedi, *l. cum is de fidejuſſor. l. Modeſtinus de ſolution. etiam à fiſco, l. cum poſſeſſor. in princ. de conſ.* alioquin repellitur creditor, *l. Stichum aut Pamphilum, §. ſi creditor de ſolution.* Cùm enim præſcriptio ſit pœna negligentiæ, palam eſt culpa & negligentia creditoris, penes quem erant, actiones eas intercidiſſe, & ſic illi imputari debet, non autem reo convento, qui bonam fidem agnovit, nec fuit in aliqua mora vel culpa: igitur ſi ultra ratam portionis ſuæ etiam pro [illegible] ionibus aliorum in ſolidum exigatur, cedendæ [illegible] ei actiones efficaces. Confirmatur primò, quia dicta regula procedit de jure etiam inter plures ex proprio contractu jure communi obligatos, *d. leg. cum poſſeſſor.* Igitur multo fortiùs in eo qui contra jus commune rigore conſuetudinis exorbitantis in ſolidum pro detentione portiunculæ, etiam perſonaliter exigitur. Confirmatur ſecundò, quia patiens præſcribi, alienare vel remittere cenſetur, *l. alienationis, de verb. ſignif.* ſed non eſt dubium imputari remittenti: igitur & patienti præſcribi. Et ita punctualiter tenet Alberic. *in l. jubemus, col. 2. Cod. ad Velleian.* ubi *d. §. creditor*, in *d. l. Stichum*, exemplificat in eo, qui ſinit præſcribi. Quibus non obſtantibus, dicendum creditorem hoc caſu non teneri cedere actiones, niſi quales habet. Et moveor primò, quia non invenitur jure expreſſum creditorem teneri cedere actiones cum hoc onere, ut ſint contra alios efficaces, ſed ſimpliciter: quod intelligitur quales ſunt, dummodo facto ſuo eas non remiſerit aut amiſerit. Secundò, quia jure cavetur, quòd pluribus in ſolidum obligatis non tenetur creditor ad denuntiationem unius convenire alium, qui incipit facultatibus labi, priuſquam in totum decoxerit: ſed non obſtante illa denuntiatione, poterit liberè contra denuntiantem jura ſua exequi, textus in *l. ſi fidejuſſor creditori, de fidejuſſ.* qui loquitur etiam in fidejuſſore; qui acceſſoriè merè pro alio tenetur: in quo erat major ratio ſubveniendi, cum alieno morbo laboraret: & ſic oſtenditur multò fortiùs idem eſſe in his, qui æquè principaliter pro ſe tenentur: & ſic multo fortiùs in quæſtione præſenti, ubi etiam nulla fuit denuntiatio facta creditori, qui tanto minùs in culpa dici poteſt, quàm in *d. l. ſi fidejuſſor creditori*, ubi fuerat denuntiatus. Tertiò, quia iſtud jus & exceptio cedendarum non fundatur, nec debetur ſtricto jure, ſed ex æquitate, & ſpecialiter ex illa æquitate, ut id ſaltem is, qui petit ceſſionem conſequatur, quod ſine diſpendio cedentis futurum eſt, ut inquit textus in *l. in creditore in fin. de evict.* Igitur ſi hoc futurum eſſet cum damno & diſpendio creditoris (ut hic) non procedit exceptio, ſed ſufficiet cedere quales ſunt.

Solutio.

673. Non obſtat *d. §. ſi creditor*, & quòd præſcriptio eſt pœna negligentiæ: tum primò, quia creditor non fuit negligens niſi contra præſcribentes, & ſic ſufficit, quòd ſentiat pœnam amiſſæ actionis contra eos: quæ pœna non debet extendi ad alios, nec extra meras negligentiæ *l. reſcriptum de his qui ut indig.* Secundò & fortiùs reſpondeo, quòd in hac materia negligentia alterum ex correis conveniendi non eſt conſiderabilis, quominus efficaciter alter conveniri poſſit, etiamſi ab eo nominatim creditor monitus & denuntiatus fuerit: textus in *d. l. ſi fidejuſſor. creditori.* Igitur multò minùs, ſi creditor nec monitus, nec denuntiatus fuerit, & ſic clarè probatur, quòd hujuſmodi negligentia, qua pendente, alii facultatibus labuntur, vel etiam præſcribunt, non eſt vitium, nec culpa ſufficiens, ut actio ſit minùs efficax contra alium, nec de ea culpa vel vitio poteſt intelligi *d. §. ſi creditor* in *d. l. Stichum.* Confirmatur primò ex regula generali, quà nemo invitus cogitur agere, *Cod. ut nemo invitus*, & ſic creditor habens unum rèum idoneum, confidens de eo, non dicitur ejus reſpectu in culpa, ſi non curet contra alios agere: ſed potiùs à jure commendatur, quòd noluit tam litigioſus eſſe, ſed à pluralitate litium abſtinere, *l. item ſi res ad fin. de alien. jud. mutandi cauſ. factis*, facit textus in *l. prætor §. in eum de bonis auct. jud. poſſid.* ubi non imputatur creditori, cur in poſſeſſionem non venerit, curve de poſſeſſione diſceſſerit. Non obſtat d. opinio Alberic. in *d. l. jubemus*, quia falſa per prædicta, & infrà *num.* 676. Confirmatur ſecundò, quia ipſemet petens ceſſionem fuit in culpa & negligentia, ab initio quo in ſolidum appellatus fuit & compulſus ad ſolidam recognitionem: extunc [illegible] erat familiæ herciſcundæ vel communi [illegible] quo ex capite ſuo ſine ulla ceſſione compellere cohæredes (& idem in compoſſeſſoribus) ad contributionem & exonerationem pro parte, vel ſolvendo extunc petere ceſſionem

actionum, & ab eiſdem ex capite creditoris exigere: & ſic multiplici via ſibi conſulere, & prædicto jamjam imminenti periculo obviare: quòd cùm non fecerit, negligentiæ ſuæ imputare debet, non autem creditori, qui ſciebat jus ſuum ſemper durare contra iſtum, quem in ſolidum habens obligatum, non tenebatur contra alios agere, niſi ut plures pluriumque portiones in obligatione conſervaret.

674. Sed hîc oriuntur duæ quæſtiunculæ neceſſariò priùs explicandæ, quàm ad alias tranſeam. Prima, an reliqui cohæredes vocati ab eo qui recognovit, poſſint venire ad ejus defenſionem, & ex perſona ſua, vel principalis reus ex ſpeciali eorum mandato nunc objicere exceptionem præſcriptionis pro partibus eorum, & ſic impedire quominus creditor reum exigat ultra portionem ejus hereditariam, & ſic quartam tantum partem reditus conſequatur. Secunda, an ſaltem reus principalis, qui cogitur totum ſolvere, & continuare ſuper parte ſua, poſſit ex capite ſuo agere de evictione contra cohæredes pro partibus eorum poſt tempus completæ ab eis contra creditorem præſcriptionis, ſi diviſio interim vel priùs facta ſit, vel judicio familiæ herciſcundæ, vel communi dividundo ſibi pro partibus eorum conſulere, ſaltem pro reliquis futuri temporis poſt actionem à ſe contra eos intentatam. Hæc ſecunda priùs expedienda eſt, & omiſſa diſputatione, breviter dico quòd aut ſic recognovit poſt completam ab aliis præſcriptionem, & nullum contra eos habet recurſum indiſtinctè, ſive res erat adhuc communis, vel jam diviſa, nec ex capite ſuo, nec jure ceſſo, ut dictum eſt: idem ſi poſtquã alii quacunque legitima exceptione jam tuti erant. Aut verò tempore recognitionis nondum erat ab aliis completa præſcriptio, nec eis quæſita exceptio: & tunc ſubdiſtinguendum, aut res erat indiviſa, aut jam diviſa. Primo caſu res eſt clara quod habet contra conſortes ex capite ſuo actionem familiæ herciſcundæ vel communi dividundo. Poteſt etiam habere jura ceſſa à creditore, quæ erunt efficacia, antequàm illi perfecerint præſcriptionem contra creditorem cedentem, ſed non poſt, quantum ad jura ceſſa, ſed ſemper pendente communione, tenentur familiæ herciſcundæ vel communi dividundo. Non obſtat quod ſicut præſcripſerunt contra creditorem, ita & contra conſortem: quia imò non potuerunt incipere præſcribere contra conſortem, quandiu res manſit communis: poſt diviſionem verò ſine eo onere ſubſequutam potuerunt inchoare præſcriptionem contra conſortem, ſed in ea opus eſt triginta annis à tempore diviſionis. Patet, quia ex quo pro communi debito vel negotio compulſus eſt ad recognitionem, orta fuit vel extenſa communi dividundo actio ad articulum, ut communiter feratur hoc onus, præſertim diviſionis tempore: quia non debet eſſe inæqualis, nec poteſt culpæ imputari ei, qui ante ullam præſcriptionem completã recognovit, etiam aliis, qui tum jure impedire nequiviſſent, irrequiſitis: quia fecit quod facere debuit, etiam ad quod ſinguli, ſi interpellati fuiſſent, tenebantur. Quòd ſi etiam poſt præſcriptionem ab aliis poſteà contra creditorem completam hoc in diviſione omiſſum ſit per errorem juris vel facti, tunc ex tempore diviſionis acquiſita eſt condictio indebiti vel ſine cauſa, quæ æquè triginta annis durat, niſi per ſententiam, in qua hoc diſputatum & cognitum fuit, & à qua non appellavit, excluſus ſit *l. cum putarem, familiæ hercis.*

675. Secundo caſu, quàndo poſt diviſionem iſte recognovit, nondum ab aliis completa præſcriptione, videtur prima facie aliud quàm in præcedenti concluſione, videlicet quòd poſt completam ab aliis præſcriptionem nullum [illegible] regreſſum habeat contra eos, nec ex capite ſuo, [illegible] capite creditoris cedentis. Ratio, quia diviſio jam facit diverſas res, & diverſos fundos cenſeri, & haberi tanquam extraneos: & ſic ſicut ſinguli aliorum præſcribunt contra creditorem, ita videntur ſimul & ſemel præſcribere contra hunc recognoſcentem, qui eſt eis æquè extraneus, ut creditor. Cumque tempore dictæ recognitionis nulla eſſet communio inter eos, ſequitur quòd nullum cenſetur negotium geſtum, nec quaſi geſtum, prout inter ſocios in concluſione præcedenti. In contrarium videtur, quia cùm tempore recognitionis poſſet contra eos efficaciter agere ad contributionem, ergo ea ei actio acquiſita non eſt ſubiata. Sed hæc ratio non concludit, & omnis ferè materia præſcriptionis hypothecariæ longi temporis evacuaretur, ut dixi in *conſuet. Pariſ.* §. 67. quò remitto. Breviter idem hîc eſſe dico, quod in præcedenti concluſione, niſi quòd ſtatim à recognitione vel evictione non ſuſpenditur, ut ibi durante communione, ſed ſtatim currere incipit contra recognoſcentem longiſſimi temporis præſcriptio; Et ratio eſt, quia dividendo ex tunc obligati ſunt invicem de evictione ſive expreſsè, ſive ex tacito inexiſtenti negotio, *l. ſi cùm venditor. in fin. de eviction. l. ſi familiæ C. familiæ herciſcund. l. ſi fratres, C. communi dividundo.* cujus obligationis conditio purificatur & extat tempore dictæ recognitionis, & ex tunc nata vera obligatio, & actio evictionis perpetuò durat, ſive ii qui de evictione tenentur, perficiant poſteà præſcriptionem contra creditorem, ſive non. Verum eſt tamen, quòd ex quo iſte aliis non vocatis, paſſus eſt ſibi evinci, non habet expeditam actionem de evictione, hoc eſt executoriam, eo ipſo quòd recognovit vel redemit, vel per ſententiam condemnatus & evictus eſt: ſed tenebitur probare feciſſe debitum, & evictionem jure factam, ut per Rapha. Fulgo. in *l. ex empto, §. emptorem, de action. empt.* Dixi in *conſ. Pariſ.* §. 44. *num.* 25. in annotat. ad Alex. *conſ.* 63. *lib.* 6. ad quod ſoleo allegare textum in *l. ſi vendideris l. non tamen de evction.* Si tamen alii portiones ſuas aliis ſine onere alienaverint, non eſt dubium, quin ſingulares bonæ fidei ſucceſſores longo tempore præſcribant adverſus hypothecariam dictæ evictionis: ſecùs ſi præfati conſortes ante diviſionem partes ſuas indiviſas in alios transferant: quia quandiu communio durat, & jure communionis poſſidetur, impedit mutuam præſcriptionem, ut dixi, & notatur in §. *quædam Inſtit. de action.*

Actio de evictione.

676. Venio ergo ad deciſionem prioris quæſtiunculæ ſuprà *num.* 674 quando alii jam præſcripſerant contra creditorem, unus autem, qui nondum præſcripſit, dum urgetur in ſolidum ad recognitionem, vel etiam ex intervallo poſt recognitionem, ſaltem ad impediendas vel reſarciendas pro parte futuri temporis ſolutiones, vocat conſortes qui præſcripſerunt: An poſſit defendi ab eis intercedentibus pro portionibus ſuis, pro quibus contra creditorem præſcripſerunt, ut iſte pro parte tantùm deinceps ſolvat? Videretur quòd ſic, per *l. idemque §. generaliter mandati.* ſaltem diſtinguendum, an aliorum interſit, eo quòd iſte contra eos pro rata habiturus eſſet regreſſum, ut tunc intercedere poſſint: an verò eorum non interſit, nec iſte habiturus ſit contra eos regreſſum, & tunc intercedere nequeant. Ita enim poſt Dy. in *leg. Marcell. de fidejuſſor.* diſtinxit ibi Bart. & in *leg. Stichum §. quod vulgò in fin. de ſolut.* Bal. in *l. quoties* & ibi Alex. in *addit. Cod. de precibus Imper. offerendis*, Alex. in *l. quia tale in fin. ſoluto matri.* in *l. cum filius §. 1. de verb. oblig.* & apud Bart. in *d. §. generaliter*, & in *l. procurator ad exhibend. §. ſi procurator ff. rem ratam habet.* Ang. Aret. *in rub. de except. col. 7. & de replic. in fin. in Inſtit.* Lancelot. Galiał. *l. 2. §. ſi tamen de verb. oblig.* & ſecundum hoc dicendum eſſet, quòd hoc caſu intercedere poſſent, & repellere creditorem pro partibus ſuis in caſibus, in quibus diximus eos judicio familiæ herciſcundæ, vel communi divid[illegible], vel evictionis teneri. Sed hoc non obſtante, [illegible]endum indiſtinctè, eos non poſſe intercedere nec impedire quin creditor in ſolidum & efficaciter actionibus ſuis utatur contra iſtum qui non præſcripſit. Non obſtat *dict.* §.

Digitized by Google

generaliter. quia non eſt ad propoſitum hujus quæſtionis : loquitur enim in mero fidejuſſore, qui non tenetur niſi ob debitum alterius habentis perſonalem exceptionem contra creditorem. Nos autem loquimur in eo, qui ratione poſſeſſionis propriæ tenetur nomine proprio in ſolidum, & ſic non eſt fidejuſſor, ſed principalis reſpectu creditoris, & etiam reſpectu eorum qui præſcripſerunt nullo modo eſt fidejuſſor, & conſequenter exceptio etiam realis illis acquiſita non extenditur ad juſtum : & ſic indiſtinctè poteſt à creditore in ſolidum exigi, ſive habiturus ſit regreſſum contra alios qui præſcripſerunt, ſive non. Ex his infinitæ aliæ quæſtiones facile deciduntur.

idemque, generaliter mandati.

677. Unde tertiò his accedit quæſtio, in qua viginti ſunt anni, quòd conſului. Cùm creditor haberet reditum ſuper tribus prædiis à diverſis poſſeſſis conſtitutum, & contra unum ex his hypothecaria & perſonali more noſtro egiſſet, & obtinuiſſet per ſententiam, & tandem per Areſtum : reus autem in executione ſolvere offerret ceſſis actionibus efficacibus, non aliàs, cùm interim reliqui poſſeſſores non appellati præſcripſiſſent : actor verò rem judicatam ſimpliciter urgebat, & ad ſummum ſe non teneri cedere niſi quales habet ? Reſpondi rem quidem judicatam non impedire exceptionem cedendarum, *l. ſi fidejuſſores in fin. de fidejuſſor.* Bal. *conſ. incip. Do. Lantfrancus quod eſt conſ. 389. lib. 1. in antiquis & conſ. 89. lib. 3.* in noviter impreſſis : ubi pulchrè ait, quod beneficium cedendarum eſt potiùs quoddam onus annexum petitori, cui ſolvi debet, quàm privilegium conventi : ſed non teneri cedere, niſi quales habeat etiam ob præſcriptionem inutiles. Nec obſtat quòd reus non potuit hîc interim, ſicut poterat in caſu præcedenti, hanc ceſſionem petere, niſi cedendo liti, quam cùm eſſet tertius bonæ fidei emptor, non tenebatur temerè relinquere indiſcuſſam, *l. illud de petition. heredit.* præſertim ſi actor initio non docebat de titulo authentico, ſed teſtibus vel aliis prolixis probationibus nitebatur : quia ſaltem poterat reus citare reliquos poſſeſſores, ut liti adeſſent, & judicatum pro rata facerent : quod ſi non fecerit, ſibi imputet. Idem ſi facere non potuit, eò quòd forte ignorabat eos teneri : & hoc niſi creditor fuiſſet in dolo vel culpa, non exhibendo interim authoritatem hypothecæ, cùm poſſet & peteretur : vel non declarando tenorem prætenſæ hypothecæ, cæterave bona hypothecata, & perſonas obligatas, cùm poſſet & peterentur. Tunc enim teneretur ad damna & intereſſe, in quibus veniet æſtimatio deteriorationis, vel peremptionis actionum cedendarum. Alioquin licèt creditor petitus teneatur ſolventi cedere ; vel non ſolventi edere vel declarare : tamen non tenetur de periculo cedendarum, nec ante ceſſionem, nec poſt. Aliàs periculoſiùs minùſque tutum eſſet plures obligatos vel plures hypothecas habere quàm unam, ſi oporteret creditorem aſſiduè ſuper ſingulis ſuis ſumptibus vigilare vel teneri de periculo præſcriptionum, & reliquas omnes cautiones, vel pignora diminui ob unius præſcriptionem, quod eſt abſurdum, quia debet utilius & tutius eſſe, plures cautiones vel hypothecas habere, quàm pauciores.

qu. 3.

678. Circa hæc & quartò recordor alterius pulchræ quæſtionis in qua dudum conſului. Quidam ante ſexaginta annos vendidit Titio hujuſmodi reditum ſub generali hypotheca bonorum, & tunc habebat duo caſtra, deinde ſine onere reditus alienavit minus caſtrum, quod ob debita ſingularis ſucceſſoris ſubhaſtatur. Titius anno 1510. ſe oppoſuit pro ſuo reditu & reliquis, & authoritatem exhibuit, & putans jus ſuum ſatis per hoc conſervatum iri, non eſt proſecutus principalem, nec ejus heredes, quos ultra 40. annos non interpellavit. Et tandem poſt longas protelationes anno 1530. proceditur ad judicium diſcuſſionis & ordinis hypothecarum : Titius vult poni in ordine ad finem reſtitutionis reliquorum, & continuationis reditus : dominus hujus caſtri, vel ejus heres (quem proprietarium vocant) ſimiliter & alii creditores ejus impediunt, offerentes caſtrum declarari hypothecatum dumtaxat à die contractus ad finem ſolutionis, diſcuſſione priùs facta ſuper principali debitore, & ceſſis actionibus validis. Conſultus à Titio, reſpondi tardè eum veniſſe : quia licèt adverſarii non intelligerent aut ludificarentur, jam non ſumus hîc in terminis diſcuſſionis, nec cedendarum, neutrique exceptioni locus eſt, ſed peremptioni hujus acceſſoriæ hypothecæ principali ſublatæ, quod non erit inutile paucis excutere. Videretur enim obſtare primò, quod oppoſitio judicialis ante viginti annos conſultationis facta & proſecuta procul dubio impedivit præſcriptionem erga reum & iſtud caſtrum. Nec obſtat quòd principalis obligatio ſublata eſt, vel eliſa præſcriptione : quia hîc non agitur niſi de hypothecaria, quæ ſubſiſtit & efficax eſt etiam principali obligatione triginta annorum præſcriptione ſublata : textus in *l. cùm notiſſimi in princ. C. de præſcript. 30. vel 40. ann.* Et ſic nec diſcuſſio, nec ceſſio actionum requiritur. Secundò, quia reus videtur in culpa, qui per triginta annos potuit authorem laudare, vel de diſcuſſione aut ceſſione actionum excipere, quod non fecit : igitur ei imputandum, ut ſuprà *num.* 673. Tertiò, quia dicta caſtra ſita ſunt ſub *Conſuetudine Pariſienſi per quam* §. 70. domini & poſſeſſores prædiorum vectigalium tenentur perſonaliter ſolvere in ſolidum reliqua, & continuare reditus, & ante viginti tres annos præſens in publicis cauſarum actionibus Prætorii Pariſienſis audivi quoſdam veteres Advocatos à judice de hoc interrogatos pro roſtris reſpondiſſe, dictam Conſuetudinem intelligi etiam de prædiis generaliter tantùm hypothecatis, & ſic videtur reus etiam perſonaliter ex capite ſuo teneri, & idem ut in præcedenti quæſtione.

679. Quibus non obſtantibus, perſiſto in ſententia : quia exceptio realis & peremptoria reo principali acquiſita ſtatim extenditur ad omnes acceſſoriè obligatos, ſive fidejuſſores, ſive mandatores, vel etiam ad tertios poſſeſſores, *l. exceptiones de except. l. tam mandatori l. pen. Cod. de non num. pec.* [Quod ampliatur, & ſic culpâ, vel dolo hujus acceſſorii obligata, liberatur principalis textus in *l. ſi fidejuſſor. de dolo malo.*] Sed quanquam pendente lite, ſupervenit reo principali exceptio præſcriptionis, igitur etiam reo convento competit præſertim cùm non fuerit in mora, nec in mala fide aut culpa : quia nunquam controvertit declarationem hypothecæ, nec tenebatur authorem laudare, cùm ſatis exceptione diſcuſſionis tutus eſſet, quæ etiam ſemper durat, cùm non fuerit conteſtatum in principali. Et ſic hæc quæſtio multùm differt à præcedentibus, in quibus reus conventus non acceſſoriè reſpectu creditoris, ſed principaliter & perſonaliter in ſolidum & ſine alia diſcuſſione tenebatur : ideò exceptio odioſa ſine facto creditoris uni ſuperveniens non extenditur ibi ad alium. Non obſtat primum : tum quia quod dicitur de jure ſubſiſtere hypothecariam uſque ad quadrageſimum annum exactum, & poſt perſonalem 30. annis ſublatam, non eſt verum, niſi contra ipſum perſonaliter obligatum, & ejus hæredem, *d. l. cùm notiſſimi:* tum quia ex hypotheſi quadraginta annis tutus erat reus principalis à perſonali hypothecaria. Ad ſecundum dico, quòd non quadrat niſi contra eum, qui mero jure tenetur, & quando ſolum agitur de cedendis actionibus : at hîc mero jure non tenetur reus, ut pote principali liberato. Prætereà etiamſi de ſola ceſſione actionum ageretur, non teneţur creditor, niſi quales habet, ut *num.* 677. Ad tertium reſpondetur, opinionem dictorum quorumdam veterum Pragmaticorum falſam eſſe & pleonecticam. Ipſe quoq; noveram illos multis hujuſmodi

duodecimæ reditibus locupletes eſſe, & ſic tanquam in ſua cauſa vel ſimili habentes judicium affectibus diſtortum, non erant idonei nec teſtes, nec judices, *quæſt.* 56. *in prin.* Et veritas eſt quòd noſtra conſuetudo intelligitur in hoc de prædiis ſpecialiter & nominatim hypothecatis vel oneratis vectigali, ut plenè dixi in *dict.* §. & ita in hoc regno obſervatur.

680. Quintò his accedit neceſſaria quæſtio. Creditor reditualis emit vel aliter acquiſivit à debitore, vel uno ex ejus heredibus, unum ex fundis ſpecialiter ſuo reditui hypothecatis, poſteà egit contra tertium poſſeſſorem alterius fundi pariter hypothecati, qui vult cogere creditorem ad contributionem & ceſſionem actionum contra ſeipſum, quæritur quid juris? Et primò non videtur teneri cedere contra ſe, nec contribuere, quia tertius ille poſſeſſor non contraxit contemplatione rerum ſimul tempore contractus, ex quo convenitur, hypothecatarum: igitur non competit hoc beneficium cedendarum, ut per Cy. Alberi. Bar. Salyc. in *l. jubemus Cod. ad Velleia.* Bar. in *l. fin. ſtipulatus*, §. 1. *de fidejuſſor.* Soci. *conſi.* 200. *conſi.* 206. *lib.* 2. Et per hanc rationem tenent omnes communiter, quòd tertio poſſeſſori non tenetur creditor cedere contra ſe, etiam evincendo, ob debitum poſtea contractum, vel ſi reliquas hypothecas facto ſuo liberaverit, licet aliud ſit in fidejuſſore, *l. 2. Cod. de fidejuſſor.* Et ita latè tenet Anto. Neguſan. *tractat. de pigno. part.* 5. *membro* 3. *num.* 29. ubi dicit id non eſſe ſpeciale in dote quod dicitur in *d. l. jubemus.* Sed certè (ut compendiosè expediam) hæc communis ſententia non eſt ſimpliciter vera, & licet ea ratio oſtendat minorem eſſe cauſam dandi hoc beneficium, minuſque deberi tertio huic poſſeſſori, quàm uni ex confidejuſſoribus ſimultaneè obligato, non tamen concludit prorſus denegari: Et veritas eſt, etiam tertio poſſeſſori jure deberi *l. mulier, qui potior. in pign. habeantur, l. cum poſſeſſor, de cenſi.* igitur facto creditoris auferri non poſſe. Secundò arguitur, quia communis ſententia eſt, quòd non tenetur actor cedere, niſi quales habet, niſi vitio ſuo, hoc eſt fraude fecerit, quominus efficaciter cedere poſſit; ita communiter intelligitur *dict.* §, *ſi creditor*, in *l. Stichum. de ſolution.* ut ibi latè Alberic. qui ita in propriis terminis tenet: ſed certè non eſt æquum, nec juri conſentaneum, *d.* §. *creditor*, ad conſilium fraudis reſtringi. Tertiò fortius arguitur, quia ſupponitur, quòd reus habeat cauſam non à fidejuſſore (quo caſu non eſſet dubium quin poſſet uti, ſicut author ſuus, quem in hoc laudare poſſet) ſed hic habet cauſam ab ipſo ſolo principaliter obligato, cui non potuiſſet hoc beneficium, ſed benè aliis contra eum competere. Igitur non competit ſucceſſori ſuo, ſed potius pariter contra eum, quippe qui plus juris habere non poſſit per jura vulgaria; ſecus ſi emiſſet à correo vel fidejuſſore, ut dixi, quam rationem nullus ſcribentium adusque tetigit, licet fortior & efficacior videatur. Quartò, quia videretur impediri commercium creditorum cum debitoribus hypothecariis, & damnoſius eſſet multas quàm paucas habere hypothecas: quia creditor nullam rem poſſet acquirere à debitore, quin ſibi præjudicium faceret erga omnes, qui jam ab eodem acquiſiviſſent, ſi contra eos agere vellet; quod videtur abſurdum, ut ſuprà *num.* 677. *in fin.*

Definitio. 681. Solvendo breviter diſtinguo, aut reus ſeu tertius iſte poſſeſſor emit poſt actorem, vel ante. Primo caſu dicendum indiſtinctè, quòd non poteſt petere ceſſionem ſuper fundo prius quæſito actori, vel ejus facto hypotheca exempto: quia tempore acquiſitionis factæ per reum nullæ competebant actiones ſuper eo fundo, nec erant aliquæ ceſſibiles: & ſic eo reſpectu; nullum jus cedendarum acquiſitum aut radicatum fuit reo. Secundo caſu, quando reus prior acquiſivit, deinde actor: & tenetur actor contribuere, ſive ab agendo deſiſtere pro rata fundi, quem poſtea emit: & ad hoc debent prædia æſtimari, quod in idem recidit cum ceſſione actionum, idque duplici ratione. Prima quia hoc jus fuit acquiſitum reo ab inſtanti ſuæ acquiſitionis, cùm tunc uterque fundus idem hypothecæ pariter ſubeſſet: & ſic acquirens unum hoc reditu ſub hac modificatione oneratum, ut ſtatim iſtud onus etiam ignorans ſubiit, ita ſtatim jus cedendarum ſuper altero fundo acquiſivit, quod non potuit poſtea facto creditoris auferri per jura vulgaria. Secunda, quia non debet creditor acquirens à debitore ſuo eſſe melioris conditionis, eò quia creditor, quàm ſi quivis extraneus emiſſet, contra quem omnino cedendæ eſſent actiones: igitur & creditor contra ſeipſum pro rata acquiſitionis cedere debet, vel ſibi compenſare. Et alioquin ſequeretur, quòd facto ſuo ex poſt facto poſſet deteriorem facere conditionem poſſeſſorum, & omnium ſibi obligatorum, morbo alieno laborantium: imò quòd in eorum necem poſſet cum principali debitore colludere, inanemque reddere ceſſionem actionum contra principalem, quod eſſet iniquiſſimum. Tertia, quia ſupponitur (ut aſſolet) reum ex inſtrumento emptionis habere omnia, quæ tunc erant venditoris ſui, hypothecata pro acquiſitione ſua, & cõſequenter fundum poſtea emptum per actorem: & ſic ipſemet actor tenetur reo de evictione juris petiti, ratione fundi ad eam evictionem hypothecati. Igitur repellendus eſt, ſaltem pro rata ejuſdem fundi, ex vulgati, *l. vendicantem de eviction.* Sed certè hæc ratio nunc non concludit, quia licet teneatur actor hypothecariè de evictione ipſi reo, non tamen tenetur purè, nec vi ipſa, prout moribus noſtris tenetur reus ad reditum petitum perſonaliter ex ſola poſſeſſione, ſed quoad evictionem prius diſcutiendus eſt venditor: & ſic interim liberas ædes habet actor, & liberè puris ſuis actionibus experitur, prout dominus libere vendicare poteſt fundum ſuum à poſſeſſore, licet poſſideat prædia ad evictionem reo hypothecata, dummodò perſonaliter ad eam non teneatur.

682. Sed ſufficiunt & concludunt duæ priores rationes, & ea fuit diſtinctio & ſententia Jo. Fab. in *l. jubemus C. ad Velleian. num.* quæ etiam in caſu *dict. l. procedit, ut etiam in terminis diſtinguit*, & decidit Specul. de *renunciat. num.* 22. *verſi. ſed pone emi.* & benè per prædicta, & quæ dixi in *Conſ. Pariſi.* §. 137. quicquid Cy. Jac. de Areti. Alberic. & omnes Doctores ibi & ubique dixerint tam *legendo quàm conſulendo, ut* Rom. *conſi.* 472. & latius Anto. Neguſan. *tract. pig. part.* 5. *membro* 3. *num.* 31 ubi ſimpliciter tenent quòd non tenetur tertio poſſeſſori cedere jura, niſi qualia ſunt, etiam facto creditoris poſt jus tertio poſſeſſori quæſitum, remiſſa, & malè. Non obſtant tria allegata in contrarium: quia duobus primis eodem contextu reſponſum eſt. Ad tertium autem dico quòd ſicut ſi principalis debitor reliquerit quatuor hæredes, & unus in ſolidum exigatur, debent ei cedi jura contra hæredes pro partibus eorum, ut ſuprà *num.* 672. ita ſi habet ſingulares ſucceſſores, qui exigantur, eis cedenda ſunt jura, niſi quatenus hoc luere tenerentur, quia emiſſent ad hoc oneris, & ſic datis eiſdem terminis, idem juris eſt in ſucceſſoribus. Ad quartum dico quòd creditor non impeditur contrahere, prout alius poteſt, ſed ſolùm prout quilibet alius non poteſt: & ſic nulla fit ei injuria, ſed æquale commercium ei relinquitur.

683. Concluſionem ſic formatam amplio primò etiamſi creditor non immediatè, ſed mediatè quocumque modo, puta ex retractu proximitatis, eum fundum quocunq; pretio etiam exceſſivo comparaverit: quamquam enim hypotheca, dum res ſua fit, extinguatur; tamen quia facto ſuo id fit, non debet aliis eſſe captioſum: & omnino non debet eſſe melioris conditionis, quàm ſi tertius emiſſet, vel quàm fuiſſet author ſuus.

Digitized by Google

Amplio ſecundò, etiamſi creditor mox alienaverit, & in alium tranſtulerit : quod enim non poteſt cedere actiones ſuas contra dominum & poſſeſſorem, facto ſuo accidit, & ſic reputare debet eiſdem rationibus per prædicta. Amplio tertiò, etiamſi creditor nihil attigerit, ſed liberaliter vel aliter remiſerit unam ex hypothecis, vel unum ex obligatis liberaverit in præjudicium eorum (ſive obligatorum, ſive poſſeſſorum) quibus jus cedendarum competebat. Eadem enim eſt ratio per *dict. §. ſi creditor.* in *l. Stichum de ſolut.* qui non debet reſtringi ad vitium fraudis, *per prædicta*, ut etiam ſentit Deci. *conſil.* 104. licet aliis commentitiis & à remotis aſcitis rationibus utatur. Amplio quartò, non ſolùm ſi fundus emptus à creditore ſpecialiter hypothecatus erat dicto reditui, ſed etiam ſi generaliter tantùm, ut dicam in 4. *fallentia.* Fallit primò, ſi creditor paſſus ſit præſcribi : hoc enim illi non imputatur per notata ſuprà *num.* 677. niſi in hoc, quòd principali debitore tempore liberato, liberantur etiam omnes qui acceſſoriè tenentur, ut ſuprà *num.* 679. Fallit ſecundò, ſi acquiſivit in ſolutum partis debiti ſui, vel etiam alterius prioris ſui debiti hypothecarii : quia tunc priore quidem caſu tantò debitum diminutum eſt, ut cæteri tantò liberati, & eorum tantò melior conditio facta : & ſic non opus eſt ceſſione actionum pro rata, cùm jam pro rata ſublatæ ſint : ad hoc pulchrè Paulus *conſil.* 56. *in ſolutum lib.* 1. Secundo verò caſu non cenſetur idem creditor hujus reditus eviciſſe, ſed alius antiquior creditor ex priore hypotheca : & ſic non cenſetur factum creditoris hujus reditus, ſed alieni : poteſt enim creditor perſonas diverſorum ex diverſis juribus ſuſtinere. Conſequenter ſi creditor jure pignoris unam ex rebus hypothecatis diſtraxerit, vel ſubhaſtari fecerit, non procedit concluſio, nec ei imputatur, quaſi facto ſuo res illa hypothecam exuerit, & deſierint in hac re cedi poſſe actiones : Aut enim de pretio ſatisfactum fuit huic creditori, & ſublata vel diminuta eſt obligatio : aut verò exhauſtum fuit per alium priorem creditorem, & non cenſetur ſublata hypotheca facto hujus, ſed alterius creditoris. Fallit tertiò, ſi reus acquiſivit ad hoc onus non ſimplicis hypothecæ, videlicet expreſſo quòd res erat hypothecata, ſed ad onus hypothecam luendi, ſeu reditum ſolvendi : quia tunc eſt loco principalis debitoris, & ſic fruſtrà cederetur ei, cùm teneatur ſatisfacere & de evictione.

684. Fallit quartò in terminis dictæ quartæ ampliationis, ut clarè procedat, ſi principalis debitor non ſit ſolvendo, & hoc notum ſit, ut non ſit opus diſcutere: quia tunc ſaltem pro rata contribuere debet creditor, ut plenè dixi in *Conſuet. Pariſienſi*, §. 166. ſecus ſi debitor ſit ſolvendo, vel dubium ſit : quia tunc non tenetur creditor ſtatim contribuere, nec purè cedere contra ſe ſuper fundo ſuo, ſed bene tenetur cedere conditionaliter, ſeu potius verbaliter cavere de contribuendo vel diminuendo pro rata, quatenus diſcuſſo debitore, reſtabit. Et hoc eſt quod vult dicere Salyc. in *l.* 2. *col.* 2. *C. de fidejuſſoribus*, quòd licet teneatur creditor fidejuſſori ſolventi cedere jura, ob quæ ſolvit, etiam contra ſe, vel contra pignora quæ tenet, non tamen tenetur eadem pignora, quæ etiam ex alio poſteriore debito tenet, pro quo ſolvens non fidejuſſit, ei tradere. Et benè dicit : quia non tenetur ſe privare beneficio diſcuſſionis ſibi tanquam cuilibet tertio juribus ceſſis convento competenti, ut dixi. Ad quod non advertens Anton. Neguſan. *tract. pign. part.* 5. *membro* 3. *num.* 34. malè & incautè reprehendit Salycetum, ut etiam tetigi in Annot. ad Deci. *conſil.* 140. *num.* 6. Cæterùm nec refert an creditor adhuc eum fundum poſſideat, an verò liberum alii ſine onere vendiderit, prout potuit : quia ut non debet eſſe melioris, ita nec deterioris conditionis, quàm tertius emptor, contra quem cederet jura : qui tamen non poſſet moleſtari, niſi principali diſcuſſo : cui moratoriæ exceptioni, ut non eſt locus ſecundùm Conſuetudines noſtras in tertio poſſeſſore fundi ſpecialiter hypothecati ad reditum, ita non erit locus in creditore ipſo, ſi talem fundum ſemel acquiſierit, vel hypotheca exemerit : quia tenebitur ſtatim contribuere ſeu diminuere de reditu, reſpectu alterius poſſeſſoris, qui prius à debitore acquiſiverat, ſalvo communi recurſu contra principalem debitorem. Non obſtat quòd beneficium cedendarum non eſt introductum, niſi ex ea æquitate, ut id ſaltem reus conſequatur, quod ſine diſpendio creditoris futurum erit, *l. in creditore de evction.* quia non cenſetur creditor ſentire hoc incommodum, quod ex facto ſuo provenit, acquirendo rem ſpecialiter hypothecatam, fortè ab eo qui poſt reum emerat à debitore : & ſic non debet eſſe melioris conditionis, imò hic non tam competit beneficium cedendarum, quam contributionis ſeu communicationis oneris, ob concurſum obligationis, ſeu rerum æquè principaliter obligatarum. Quòd autem facto creditoris ſemel res altera deſiit eſſe hypothecata, eidem imputandum eſt, etiamſi poſſidere deſierit, ut dixi.

685. Sextò, hîc accedit alia neceſſaria quæſtio. Quid Quæſt. 8.
ſi non agatur de pluribus rebus, nec de pluribus debitoribus, ſed de eodem fundo & debitore, pluribus autem ſucceſſivè creditoribus : puta, debitor conſtituit primò quinquaginta libras hujuſmodi reditus ſuper domo ſua : ſecundò verò & tertio ſimilem reditum ſuper eadem domo, ſed tertius creditor noluit numerare pecuniam, niſi primus conſentiret ſpeciali hypothecæ dictæ domus, quod ſimpliciter fecit ? Hinc oriuntur duæ quæſtiones, prima an ex hoc primus amiſerit hypothecam domus ; ſecunda, ſi non amiſerit, an erit ſecundus, an verò ultimus in hypotheca. [Non obſtantibus Areſtis, reſpondent Advocati ſecundum eam diſtinctionem inter mutuum (in quo redibant aurei) & contractus reciprocos in quibus ſufficit reddere quantitatem, quia emptor perpetuò alienat aureos : & ſic pro eo quod tunc valent tantum : ſecus in mutuante qui ſperat ſibi reddi ſimile.] Quantum ad primam, videretur in dubio totum remiſiſſe, per *l. Paulus, quibus mod. pign. vel hypoth. ſol.* ut ibi tenet Bart. *gloſſ.* & Bart. in *l. creditori in fin. qui potior. in pign. hab.* Joan. Andr. in *addition.* ad Specu. in *Rubr. de action. & obligation.* Alberi in *l. jubemus num.* 1. *Cod. ad Velleian.* Paul. in *l. vir & uxori*, §. 1. *digeſt. eo.* Breviter veritas eſt, in dubio non eſſe remiſſum pignus, ſed tantùm jus, hoc eſt prælationem pignoris reſpectu actus, in quo conſenſit duntaxat, textus in *l. creditor.* 2. §. *fin. qui potior. in pignor. hab.* ſecundùm quem *d. l. Paulus debet intelligi, quod etiam ſenſus communis & naturalis ratio dictat.* ut decidit Salyce. *in l.* 3. ubi etiam gloſſ. *ita firmat C. de remiſſione pignor.* & ita tenendum, licet Antonius Neguſan. *tract. pign. part.* 6. *membro tert.* ſequatur ineptam diſtinctionem Bartoli inter maſculum & fœminam. Quantum ad ſecundam rectè decidit Salyc. in *d. l.* 3. quod ille conſentiens erit in hypotheca poſtremus omnibus, qui hypothecam habebant tempore conſenſus, & illo cui conſentit, & probat textus in *dict. l. Paulus.* Quod limito, niſi ille conſentiens deceptus fuerit ab iſto ultimo creditore affirmante non eſſe aliam hypothecam intermediam : quia tunc non proderit ei conſenſus replicatione doli. Reliquum materiæ practicæ hypothecarum remitto ad ea quæ trado in *Conſuet. Pariſienſ. titul.* 5. ut tandem liceat tollere manum de tabula hac, & pro coronide totius hujus operis, accipe novum noſtrum Tractatum Monetarum, quem methodi & facilioris doctrinæ gratiâ in ſequentes undecim quæſtiones digeſſi.

QUÆSTIO XC.

SYNOPSIS.

1. *Augmentum, & diminutio poſteà ſuperveniens non attenditur.*
2. *Contrariorum eadem ratio.*
3. *Accidentalia monetæ.*

686. Nonageſimò quarto. Anno ſeſquimilleſimo quinto cùm aureus ſolaris exponeretur pro triginta ſex ſolidis Turonenſibus tantùm quidam pro bis mille quingentis Francicis, ſibi numeratis in mille trecentis octoginta & octo ſolaris, & triginta duobus ſolidis Turonenſibus, vendidit & conſtituit ducentos Francicos Turonenſes reditus annui redimibilis pro eadem ſumma 2500. Francicorum in eiſdem ſpeciebus ſolvenda: tandem poſt triginta annos, videlicet anno 1535. cùm ſolaris aureus quadraginta quinque ſolidis Turonenſibus indicaretur, debitor redimere volens offert nongentos quinquaginta quatuor ſolatos cum viginti ſolidis Turonenſibus pro ſorte: creditor recuſat, niſi trecenti ſeptuaginta octo ſolares aurei cum ſexdecim ſolidis Turonenſibus addantur: quoniam ex lege contractus ſors in eiſdem, & ſic totidem ſpeciebus reddi debet. Replicat debitor de eiſdem quidem ſpeciebus, non autem de totidem corporibus conveniſſe; quandoquidem non de certa ſpecie monetæ, & multò minus de certis corporibus vel certo nummorum numero actum ſit, ſed de certa pecuniæ quantitate dumtaxat, quam quantitatem reddi ſufficiat. Unde licet eadem quantitas in eiſdem ſpeciebus ex pacto reddi debeat, ita tamen accipiendum & deducendum, ne ea quantitas excedatur, alioquin non eadem, ſed major ſors reddi diceretur, quod cùm abſurdum, tunc impoſſibile eſt in obligationem deduci. Ad hanc bicipitem replicationem dupliciter duplicat creditor: primò, ad primum caput, quòd non ſit actum de totidem corporibus, reſpondet, quòd ex hypotheſi non ſolùm quantitas conventa, ſed ſpecies numeratæ ſunt in obligatione, ſaltem in diſpoſitione, ſi debitor redimere velit. Patet, quia dictæ ſpecies non ſunt hîc in ſimplici ſolutione ſeu facultate ſolvendi, ſed in neceſſitate præciſa & de forma redemptionis, quæ variari nequit, cùm certos ſuos & ſpecificos limites ſemel ex ipſa reali numeratione, tempore contractus acceperit. Et ſic non inſpicitur quid poſtea ſive augmenti, ſive decrementi accidat, *leg. Rutilia Polla. de contrah. empt. & vend.* Ad ſecundum verò caput, fieri non poſſe, ut major ſors deberi poſſit: reſpondet, nec hodie etiam totidem ſpeciebus aureorum redditis, majorem ſortem vel ſummam reddi: quia à tempore contractus minuta & uſitata moneta majori æris perfuſione tanti vel pluris deteriorata fuit, quanti ſolatorum indicatura crevit, & verum eſt, ut ex multis monetalium Præfectorum relationibus cognovi: & ſic in effectu non dicitur creviſſe, ſed potius imminuta eſſe indicatura ſolatorum aureorum: quia licet tempore contractus non valeret niſi triginta ſex, nunc autem quadraginta quinque ſolidis, tamen quadraginta quinque ſolidi ex his qui currunt tempore redemptionis, non valent ultra triginta ſex ex eis qui currebant tempore contractus, imò adhuc minus valent. Aurei autem ipſi non ſunt exinde facti de meliori, ſed nec de eodem vel æquali, imò de deteriori aureo, in tantùm quòd aurei dicti temporis valerent hodie non ſolùm quadraginta quinque; ſed plures ſolidos hujus temporis. Et ſic cùm augmentum extrinſecum pretioſioris pecuniæ, in qua debet fieri ſolutio, proceſſerit ob deteriorationem minutionis monetæ, non eſt illud augmentum deducendum, etiamſi aurei non ſint principaliter in obligatione, nec ad certum numerum, ſed acceſſoriè ad quantitatem librarum principaliter debitam vel refundendam, ut latè decidit Albericus Bruenſ. *tract. de aug. conclu. ult. declarat.* 6. *& Fallen.* 8. Confirmatur, quia alioquin non ſervaretur æqualitas, ſed creditor haberet omne & multiplex damnum, debitor vero nullum damnum, ſed omne lucrum & commodum ſecutæ deteriorationis intrinſecæ, & augmenti extrinſeci. Patet, quia ex hypotheſi referendo ad ſolidos, & ſtatum, qui erat tempore contractus, mille aurei hodierni non plus valent quàm mille ex illis, qui tempore contractus numerati ſunt, imò minus valent intrinſecus, ut in confeſſo eſt: nec etiam plus valent extrinſecus, ſed potius minus, quia non valent majorem numerum ſolidorum, referendo ad antiquos, ſed minorem: quadraginta enim ſolidi hodierni non valent triginta ſex de antiquis. Si igitur creditor cogatur hodie non ſolùm recipere aureos novos, ſed etiam ſub minori numero, habebit duplex incommodum: quia primò cogeretur recipere aureos minoris probitatis quàm dederit: ſecundò non tot, ſed minori numero, & deducetur creditori augmentum extrinſecum ſuperventum, nec tamen ſatisfiet de decremento extrinſeco: & ſic utrumque extremum mutationis & intrinſecæ & extrinſecæ cederet lucro & commodo debitoris, utrumque verò damno creditoris: quod non ſolùm videtur iniquum ob inæqualitatem, ſed exorbitans contra regulam juris communis, quæ periculum ſpectat ad debitorem, *leg. incendium C. ſi cert. petat.* Quid dicendum? Breviter longiore diſputatione omiſſa (multa enim hinc inde occurrunt in hac argumentoſiſſima quæſtione) cum ſuper ea lite conſultus fuiſſem.

687. Reſpondi pro debitore, licet non ignorarem non diu contrarium à quibuſdam ἀπεροβουλίᾳ pro creditore judicatum fuiſſe in impari cauſa, contra quam conſulueram; ſed tam firmis & ſolidis legalis æquitatis (quæ mihi peculiaris eſt) rationibus ſententiam meam niti ſentiebam, ut non cederem: tandem re in ſupremo hoc Senatu maturiùs diſcuſſa, vicit æquitas & veritas, & pro debitore pronunciatum eſt. Et rurſus in ſimili cauſa cùm Franciſca *de Ferrieres* vellet redimere reditum hujuſmodi ducentarum librarum conſtitutum pro mille ducentis ſolatis, tempore quo ſolatus valebat 40. ſolidos tantùm, & tempore quo agebat ad redemptionem, valebat quadraginta quinque ſolidos, per ſententiam Præfectorum libellorum ſupplicum Palatii, inſequendo oblationem Dom. Joannis *Hennequin*, & Annæ *Molé* ejus uxoris reorum & creditorum, juxta clauſulam contractus, quo ita pactum fuerat, dictum eſt quòd actrix poſſet redimere, ſolvendo mille ducentos ſolatos præciſè, ſine deductione augmenti: reliqua verò reditus in moneta uſuali, & actrix in expenſis litis condemnata: quæ appellavit, & per Areſtum latum die 14. Februarii, anno 1539. dictum fuit malè judicatum, & quòd poſſet redimi reddendo mille quadringentas libras Turonenſes in eiſdem ſpeciebus ſolatorum, uſque ad concurrentiam dumtaxat dictæ ſummæ 1400. librarum Turonenſium, & inſpecto valore ſolatorum, nunc currenti (id eſt deducto augmento extrinſeco) creditores verò damnati in expenſas tam cauſæ principalis, quàm cauſæ appellationis, & bene. Idem in ſimili cauſa fuit judicatum per aliud Areſtum die prima Martii, anno 1538. inter Jacobum *Raoul* Doctorem Medicinæ, & Dom. Joan. *de la Haye* Conſiliarium ejuſdem Senatus, non obſtante forma & clauſula

Digitized by Google

contractus contraria, & bene. Sed inquantum in præcedenti Areſto vidua actrix condemnata fuit ad reliqua reditus uſque ad diem redemptionis vel conſignationis realis dictarum 1400. librarum Turonenſium ſortis, in dictis ſpeciebus cum reliquis tempore conſignationis realis debitis, error fuit ex communi Doctorum ſententia, quæ falſa eſt & erronea, quod nondum detectum fuerat, prout novè & plenè deteximus, ſuperiori quæſt. ſed deinceps etiam in judiciis cedere debet communis error veritati per nos detectæ. Redeundo ad deciſionem quæſtionis noſtræ, ratio & probatio deciſionis eſt duplex. Prima per locum ab eadem contrariorum diſciplina, *l. ſecundum naturam, de reg. jur.* quoniam caſu converſo, ſi tempore redemptionis diminuti eſſent aurei, nec valerent niſi viginti vel triginta ſolidis Turonenſibus; tamen teneretur debitor ſupplere tot aureos, ut conficerent ſummam ſortis, videlicet bis mille quingentos Francicos, nec ſufficeret dare tot aureos quot recepit, alioquin non redderet ſortem integram. Ut igitur ſuperveniens decrementum aureorum non debet cedere damno creditoris, ne minorem, quam tempore numerationis inſpecto, re vera dedit, ſortem recipere cogatur: ita superventum tempore redemptionis augmentum aureorum non debet cedere lucro creditoris, ut majorem quàm dedit ſortem exigere poſſit: ſed ſicut juſtè peteret ſuppleri decrementum, ita debet pati deductionem augmenti, ut nec minuatur, nec excedatur, ſed eadem ſervetur ſors: & pariter debitor non debet hoc caſu in damno, nec priore caſu in lucro verſari, ſed utrobique ſervanda æqualitas. Secunda ratio, quia creditor non debet ex eadem negotiatione duplex commodum vel lucrum habere: ſed hic creditor habuit quotannis ſummum ferè lucrum duodecimæ, cum hic reditus ſit inter duodecimam & decimam-tertiam: igitur non debet habere lucrum augmenti aureorum vel ejuſdem ſortis, ex qua fructum percipit. Ita decidit Claudius de Seicello *in lege, ſi ex legati cauſa col. 1. de verb. obligat.* ſequitur Franc. Purpura, in *l. cùm quid, numer.* 168. *de rebus creditis.*

688. Altiùs & radicitùs declaro, quia ex quo certi aurei, ſeu quælibet certa ſpecies monetæ datur ad negotiandum & lucrum vel commodum afferendum ſalva ſorte, neceſſe eſt quòd ea ſpecies aureorum vel monetæ deducatur in diſpoſitionem principaliter non tanquam certa ſpecies monetæ, nec ſub ratione certorum corporum, ſed tanquam quantitatis, & ſub ratione unius certæ ſummæ pecuniæ, quæ ex corporibus vel ſpeciebus numeratis reſultat, tempore numerationis inſpecto. Et ſic ea ſors ſemel limitata & determinata non poteſt amplius augeri vel minui in ſe, prætextu augmenti vel decrementi ſpecierum numeratarum ex intervallo ſupervenientis. Cùm enim id ageretur ab utraque parte, ut ſpecies numeratæ darentur ad ſtatim negotiandum, utque mox in negotiationem expenderentur (quod fieri non poteſt, niſi ſub ratione & menſura valoris tempore numerationis currentis) ſequitur quòd augmentum vel decrementum earundem ſpecierum ex intervallo ſuperveniens prorſus impertinens eſt: quia non facit plus vel minus retrò numeratum fuiſſe, nec negotiationem ipſam pinguiorem vel minutiorem retrò fuiſſe: & ſic ſemper inſpicitur & retinetur eadem ipſa ſors, quæ fuit ab initio. Unde ſi plures mercatores contraxerint ſocietatem certæ negotiationis, & certas quiſque ſummas ſub variis ſpeciebus contulerint, alter in ſolaribus, alter in coronatis, alius in alia ſpecie monetæ, tempore diviſionis ſocietatis, quo quiſque ſortem ſu[illegible]u capitale ante ſuperlucri diſtributionem percipere debet, inſpiciendus eſt valor dumtaxat, qui erat tempore collationis: quia ille demum valor, illa tantùm quantitas quæ tunc erat collata, eſt poſita & converſa in commune cùm ſtatim tanti, quanti tunc erat, in negotiationem communem expenſa fuerit: & ſic ſive poſteà tempore diviſionis creverit, vel decreverit valor ſeu curſus collatæ monetæ, non debet quod ſupervenit attendi, ſed ſolus curſus, qui erat tempore collationis, idem in ſimilibus. Et quod dixi de ſocietate, amplio primò, etiamſi expreſſum ſit quòd finita ſocietate quiſque percipiet capitale ſuum, vel quantitatem à ſe datam in eiſdem ſpeciebus. Amplio ſecundò, etiamſi collatio non incœperit à nominibus quantitatis, puta tot librarum, ſed à nominibus corporum, vel ſpecierum: puta ſi actum ſit quòd conferrent tot aureos, & totidem perciperent: vel ſi unus ſimpliciter contulit centum aureos, ita ut finito anno, vel finita ſocietate, perciperet centum aureos, & interim multum excreverit æſtimatio ſeu curſus aurei, non momentaneus (qui non attenderetur) ſed ſtabilis, etiamſi non publica expreſſa authoritate, ſed inter mercatores & in commerciis ſimilis ſocietatis, ut per Ang. in *l. æris C. de collat. æris, lib.* 10. debet illud incrementum de capitali deduci, & inter ſocios dividi, quamvis in hoc nominatim contrarium conſuluerit Philip. Corn. *conſ.* 289. *ſolvi libr.* 1. & peſſimè, ubi ſolùm fundatur in vulgata illa opinione de qua per Doctores, *in leg. cùm quid, in leg. vinum, ſi cert. peta.* quæ etiamſi eſſet vera, non poteſt habere locum in hoc caſu & ſimilibus, & eam diſcutiemus infrà *quæſt.* 96. Et contrà, ſi non ad momentum, ſed longam durationem decreverit curſus aurei, debebit de communi ſuppleri, & reddi in ea æſtimatione & curſu, in quo erat tempore collationis & converſionis in rem communem. Non enim hîc tanquam ſpecies, ſed tanquam quantitas conferuntur: nec cedunt in ſocietatem, nec proſunt ſocietati, & communi negotio, in quantum illa vel altera ſpecies, ſed in quantum tanta quantitas, meritò hæc, quæ hîc eſt formalis, & propter ſe, ſeu finalis, debet attendi, non autem materiæ ſpecies, vel forma particularis ipſius monetæ, quæ hoc caſu accidentalis eſt, remota & impertinens.

989. Non obſtant dictæ clauſulæ (in eiſdem vel totidem ſpeciebus) quia debent intelligi rebus ſic ſtantibus, & ſecundum materiam ſubjectam: prout etiam ſecundum jus intelliguntur, ſalva diminutione pro rata in cauſa damni. Et in prædictis intelligo de variatione, quæ accidit non immediatè poſt nudam collationem, ſed poſt collationem actu efficacem, videlicet poſt uſum & exercitationem ſocietatis. Alioquin ſi Calendis Januarij convenerit de ſocietate inchoanda & exercenda à Calendis Aprilis uſque ad annum vel aliud tempus, non debet attendi valor qui erat ante Calendas Aprilis, ſi quis ab initio pacti vel interim contulerit: ſed curſus qui erat Calendis Aprilis, tempore quo cœpit exerceri communis negotiatio, & in communem uſum pecunia converti. Redeundo ad principalem quæſtionem noſtram, non obſtat quod ex hypotheſi non ſolùm quantitas ſummæ reſultantis, ſed etiam ſpecies ipſæ numeratæ, ſeu earum qualitas ſunt in diſpoſitione: quia verum eſt quòd ſunt in diſpoſitione, quantum ad hoc, ut ſors non debeat reddi in qualibet cujuſvis vilis monetæ materia, vel etiam in æquè bona materia, ſed ſpecie formave exotica, vel quæ non ita de facili expendi poſſit in præjudicium creditoris: ſed ut ſors debeat reddi in ſimilibus, & æquè commodis, & permutabilibus ſpeciebus, non autem certus earum numerus in diſpoſitione eſt, nec ullo modo hîc eſſe poteſt in præjudicium debitoris, ut plenius in *quæſt. ſequenti.* Ultimò, non obſtat quòd dictum eſt augmentum extrinſecum provenire ob deteriorem rationem hodiernæ monetæ, & quod injuria fieret creditori, ſi ei imputaretur augmentum extrinſecum detrahendo de numero antiquo aureorum, non ſupplendo intrinſecum eo[illegible] valorem antiquum. Quia poſſet procedere, ſi au[illegible]berentur per ſe abſolutè, non autem quando ſub r[illegible]um [illegible]antitatis & ſummæ, quam tempore contrahendi conficiebant, & quæ poſteà excedi non poteſt, ut hîc, & in fortioribus terminis

inf. *quæſt.* 92. Ex his deciditur quæſtio, quam nuper vidi in facto. Debens hujuſmodi reditum quinquaginta aureorum ſolatorum redimibilem & conſtitutum olim pro ſexcentis aureis ſolatis, aureo tunc valente triginta ſex ſolidos, tantùm paſſus eſt fundum ſuum ſubhaſtari & vendi per decretum: executor imperitus diſtribuens pretium creditoribus anno 1540. ſolvit creditori hujus reditus reliqua in aureis ſolatis; quinetiam ſexcentos ſolatos pro ſorte principali, ſine aliqua diminutione extrinſeci augmenti aureorum, idque in præſentia & de conſenſu Procuratoris debitoris, qui poſt quatuor annos habet reſcriptum reſtitutionis ad repetendum augmentum aureorum, tam de reliquis, quàm de ſorte. Reſpondi clariſſimum per prædicta rectè agi: plus dico non opus eſſe reſcripto, nec aliqua reſtitutione, per ea quæ dixi de condictione indebiti, ſuprà *quæſt.* 18. *ad fin.*

QUÆSTIO XCI.

SYNOPSIS.

1. *Minimi damni non habetur ratio.*
2. *Improbè creditor pacto utitur ad officiendum.*
3. *Exactior auri purgandi modus per Lydium lapidem, non per ignem.*

690. NOnageſimo-primò, quæro an in hujuſmodi reditu valeat ea vulgata clauſula ad redimendum in eiſdem ſpeciebus dumtaxat? Videtur quod non, quia primùm neceſſe eſt certam quantitatem ſortis ad uſum debitoris pervenire, ut in rem ejus convertatur: deinde reditum annuum non excedere duodecimam dictæ ſortis ad ſummum, argumento *d. l. eos.* Tertio neceſſe eſt debitorem perpetuam & liberam facultatem habere luendi, ſeque liberandi, eadem quantitate ſortis cum reliquis, ſi quæ debeantur, oblata. Ex quibus neceſſe eſt pecuniam, quæ pro ſorte numeratur, deduci hîc, & numerari ſub ratione ſimplicis quantitatis: non autem ſub ratione certorum corporum vel ſpeciem monetæ. Ergo neceſſarium videtur debitorem ſemper liberari poſſe, eamdem quantitatem ſub qualibet approbata moneta reſtituendo, nec poſſe adſtringi ad certas etiam numeratas, dumtaxat ſpecies reſtituendum: quia hoc modo facultas redimendi non eſt libera, ſed coarctata, quod eſt contra ſubſtantiam horum redituum, ut ſuprà *quæſt.* 50. Confirmo, quia fœnerator, qui vult ejuſmodi conceſſum fœnus exercere, tenetur ſortem congruam prorogare, non in certa quadam ſpecie monetæ, ſed in qualibet congrua & approbata, & ea prorogatio ſortis in qualibet congrua & approbata moneta eſt de ſubſtantia. Igitur ſicut creditores habent facultatem de qualibet congrua & probata moneta ſic fœnerandi, ita debitores debent habere liberam facultatem luendi de qualibet congrua & probata moneta. Creditor verò volens hoc reſtringere, certare videtur aut de commodo ultra rationem ſimplicis duodecimæ, aut de arctanda libertate luitionis, quorum utrumque illicitum eſt. Quibus non obſtantibus, puto dictam clauſulam non eſſe exceſſivam, ſed validam ſub temperamento boni & æqui: poteſt enim eſſe, & ſæpe uſuvenit, quod creditor non erat ſortem numeraturus in pecunia aurea, ſed in argentea vel minuta moneta: debitor autem ſive profecturus, ſive prædium avitum redempturus, quod non poterat redimi niſi in aureis ſolaribus, ſpecialiter illis indigebat: ideò noluit vendere reditum, niſi haberet ſortem in aureis. Ex eiſdem autem cauſis juſtè creditoris intereſſe poteſt, ſolares potius aureos retinere vel recuperare quàm aliam ſpeciem monetæ, eò quòd faciliùs aureis fœnerabitur, vel fundos acquiret, quàm alia ſpecie monetæ. Cùm ergo non ſolùm creditorum interſit, alioquin hoc ſolum non ſufficeret per notata ſuprà *num.* 76. ſed etiam debitorum, quibus utplurimùm, præſertim in magnis ſummis, utilius eſt in hujuſmodi aureis ſortem accipere, quàm in alia viliori moneta, juſtum eſt pactum: non ſolùm enim uſus ſimplicis quantitatis æris alieni [illegible] enere neceſſarius eſt, ſed etiam quandoque uſus [illegible] ſpeciei monetæ.

691. Et ſic dicta [illegible] gſt reprobanda, ſed cum æquitatis temperamento accipienda, veluti primo, quod propter defectum unius aurei tantùm, ſi debitor ſuppleat in proba moneta equivalenti, non debet reprobari oblatio. Idem de tribus aut quatuor aureis in magnis ſummis, quia propter tam modicum defectum non dicitur probabiliter intereſſe creditoris, nec de tam levi defectu curandum eſt, *l. quamvis. de condit. & demonſt.* Bald. *l. pro hæreditariis. col.* 2. *C. de hæred. action.* Anton. Corſet in *tract. de minimis.* Idque eò magis quò reditus eſt gravior, & quò diutius perſeverabit, & maximè ſi creditor nihil de reliquis remittit, ſed vel cum pulviſculo certat exigere. Fœnerator enim, præſertim qui ſummum hunc & lucroſum duodecimæ reditum recipit, non eſt audiendus, ſi nimis oneroſus eſſe pergat, vel nimis acerbus exactor. *l. ſi ſervos, C. de pign. action. l. ſi benè de uſur.* quod eſſet, ſi propter unum vel alterum aureum deficientem, vel paulo leviorem vellet totam oblationem cavillari, nec admittere debitorem, qui forte prædia redemptionis cauſâ vendit, vel ejus procuratorem ad ſupplendum quod deeſt in proba moneta, ſed ut ſemper totus reditus currat. Hujuſmodi nimis ſordidas & infectas ſcrupuloſitates ſpernere judices debent, *d. l. ſi ſervos. d. l. bene facit, ſicut §. ſi debitor. quibus mod. pign. vel hypoth. ſol.* Secundò, ſi creditor ſortem numeravit in ſpecie rara minuſque frequenti, puta in antiquis aureis vel deſideratis, ut difficile ſit debitori tempore redemptionis, tot ſimiles ſpecies ſimul congregare: tunc enim ſufficit in alia proba & frequenti ſpecie aurea ſortem reſtituere, nec valebit pactum, quantum ad illam ſpeciem raram minuſque frequentem: quia facultas redimendi eſſet nimis anguſta, & ſic non eſſet libera, quod eſt contra ſubſtantiam horum redituum. Idem ſi tempore contractus ſpecies numeratæ frequentes erant, ſed poſtea ſucceſſu temporis raræ: tunc enim ſufficiet in alia frequenti ſpecie ſimilis materiæ ſortem reddere, quemadmodum ſi interim reprobatus eſſet curſus ſpecierum aurearum numeratarum: tunc enim ſufficit in aliis tempore redemptionis uſitatis ſpeciebus aureis ſortem reddere: & hactenus valebit illud pactum, prout etiam ipſa rei æquitas ſuggerit, quæ in his attendi debet, *l. in omnibus. de reg. jur.* Tertiò, ſi ſors ſit numerata in multifariis ſpeciebus, puta mille in centum ſolatis, centum coronatis, centum ducatis, centum roſatis &c. Sufficiet enim totum reddere in una ſpecie, nec admittendum pactum contrarium, tanquam nimis captioſum & oneroſum. Quartò, ſi conſtet quod creditoris nullo modo interſit: ut enim ob id aliàs admittitur ſolutio in alia proba ſpecie aurea, ita ſi conſtet quod tunc creditor volebat cum effectu aureos permutare cum minore moneta, ita quòd recuſabat oblationem debitoris pro maj[illegible] te in minore moneta conſiſtentem, niſi ut officiat, non erit audiendus: ſed ſi de hoc conſter, judicanda erit oblatio valida, quoniam non licet creditori dicto pacto, vel etiam alio jure ſibi competenti uti ad officiendum, & non ad ſervandum quod ſua intereſt, textu

textus in *leg. in fundo. §. conſtituimus, de rei vendicat.*

Duplex probatio monetæ.

692. Circa hæc occurrit quęſtio quotidiana, ſi ambigitur de pondere & probitate monetæ, ut ab aurifice probanda ſit cujus expenſis id fieri debeat? Et Barth. quem omnes in hoc ſequuntur in *l. Paulus. col. 1. num. 4.* reſpondet communibus impenſis, per *leg. 4. §. 1. fin. regundorum*: Et placet, niſi jam conſtaret pecuniam eſſe probam, & creditorem non-niſi cauſa vexationis hoc petere. Sed quandoque audiſſe recordor reclamantes monetales, quaſi ad ſe ſolos ſpectet probare & reprobare monetam, ſicut & cudere. Atqui duplex eſt probatio & reprobatio, altera judicialis & definitiva, quæ ad dominos Præfectos monetarum ſpectat, altera extrajudicialis & probabilis, quæ ad quemlibet eius rei peritum ſpectat, ut ad quoſvis campſores & nummularios, quos Græci ἀργυρογνώμονας vocant: & eſt mos antiquus, ut oſtendit Ariſtoteles *Rhetoricæ libro primo, cap. 37.* dicens [illegible]. Confert enim judicem argentario, ut ſicut ille nummum adulterinum à probo, ita hic juſtum & verum à fucato & injuſto diſcernat. Cæterùm ſi non agitur de ſimplici probitate uſuali monetæ, ſed de conflatura, non ad ornamenta vel vaſa per artificem conficienda, ſed ad penitiſſimè expurgandam vel probandam puritatem materiæ, monetales id ſibi apud nos vendicant, & ab eis fieri vidi, tam per aquam chryſulcam per ignem, quibus fit aurum obryzum & excoctiſſimum, niſi quod Plinius *lib. 33. cap. 4.* refert exactiorem purgandi modum, per auripigmentum qui non eſt in uſu ob nimium damnum & intertrimentum auri. Sed quod ad ſimplicem probationem attinet, citra conflaturam non eſt certius experimentum, quam Heraclio ſive Lydio lapide, quoniam ſemper uniformiter ſe habet, & æquale præſtat experimentum, quod non eſt in igne, qui quandoque intenſioris, quandoque remiſſioris eſt caliditatis: pariter nec in aqua chryſulca quæ etiam quandoque acrioris aut levioris eſt temperaturæ: ſed lapis ſemper idem. Hinc ait Plinius *lib. 33. cap. 8.* his coticulis peritos, cùm è vena, ut lima rapuerint experimentum, protinus dicere quantum auri ſit in ea, quantum argenti, vel æris ſcrupulari differentia, mirabili ratione non fallente.

Aqua Chryſulca.

Modi purgandi auri. Lapis Lydius.

QUÆSTIO XCII.

SYNOPSIS.

1. *Valor extrinſecus non ſpectatur, niſi morâ commiſſâ.*
2. *Pecunia uſum præbet non tam ex ſubſtantia, quam ex quantitate, ex Iuriſconſultis.*
3. *Deficiente approbatione publica, amplius pecunia non eſt.*
4. *Pecunia numerata ſemper eſt certa.*
5. *Diverſitas interrogationis & reſponſionis ſtipulationem vitiat.*
6. *Vniformis æſtimatio monetæ.*
7. *Qui actionem habet, rem habere videtur.*
8. *Arbitrio principum pecunia æſtimatio mutatur.*
9. *Inſpicitur pecuniæ æſtimatio quæ fuit tempore contractus.*

In mutuo.

693. NOnageſimo-ſecundò, ad majorem præcedentium & ſequentium declarationem, expedit hanc non minus controverſam, quam tritam quæſtionem [illegible] excutere de mutuo, puta mille aureorum ſolatorum, facto anno ſeſquimilleſimo viceſimo ſexto, quo ſolatus valebat: quadraginta ſolidos tantum; ſed dum repetitur, puta anno ſeſquimilleſimo triceſimo ſecundo, valet quadraginta quinque ſolidos: An debitor deducere poſſit incrementum valoris, & ſic ſolvere 889. aureos tantùm cum quinque ſolidis Turonenſibus? Econtrà ſi decreverit, an teneatur ſupplere valorem tempore mutui currentem? Videtur quod non, quia mutuum debet reddi in eadem ſubſtantia & quantitate, numero vel menſura, & in eadem bonitate intrinſeca, hoc eſt bonitate ſubſtantiæ, quæ mutuata fuit. Cęterùm extrinſecus valor non attenditur, niſi poſt moram, *l. 3. in fin. de act. empt.* & notatur in *l. vinum. ſi cert. pet.* Igitur ſive valor extriinſecus citra moram auctus fuerit, non poteſt debitor hoc augmentum deducere, nec minorem nummorum aureorum offerre: quia non redderet tantumdem in ſubſtantia & numero, prout accepit & tenetur, ſive valor ille decreverit, non tenetur plus reddere in ſubſtantia & numero quàm accepit, nec tenetur de deterioratione extrinſeca, quæ citra culpam ſuam & moram contigit. Et ita tenet Barth. ubique in *l. 1.* in *l. cùm aurum. de auro & argent. legat. l. cum quid, ſi cert. pet. Paulus de ſolution.* Alber. Bald. Alber. Fulg. Paul. Alex. Jaſ. & omnes ferè in *d. l. cum quid.* Martin. Laudanus in *tract. monetar. col. 5.* Jacob. de Puteo. in *diſputat. de mutat. monetæ. col. 3.* Calca. conſil. 14. Alber. Bruneus in *tract. de aug. col. 83.* Hieronym. Butigel. in *repetit. d. l. cum quid. col. 10. num. 35.* & eſt crebrior ſententia. Sed contrarium quòd indiſtinctè debeat inſpici tempus contractus, quantū ad hunc valorem extrinſecū, de quo agitur, & expreſſim quod debitor poſſit iſtud augmentum valoris deducere: decidit Franc. Curt. ſenior, in *tract. moneta. ſuper d. l. cum quid. col. 3.* Idem ſentit de decremento, ut teneatur debitor ſupplere uſque ad valorem currentem tempore contractus. Sed advertendum quòd Curtius ibi falsò citat Alber. & plures alios in ſuam ſententiam, qui tamen ſtant à communi: cumque ibi de ſolo valore extrinſeco diſſerat, citat pro ſe Oldrad. *conſil. 31.* & alios, qui loquuntur de valore intrinſeco. Facit etiam injuriam Bald. in *l. acceptam, quæſt. 17. C. de uſur.* quem citat in caſum augmenti, & tamen loquitur in caſu converſo decrementi: nec frivola (ut inquit Curt.) ſed optima ratione movetur, ut mox dicetur. Multùm etiam confusè & perplexè loquuntur Doctores in hac materia, dum ſæpè in involutis diſtinctionibus ſuis non ſemper aperiunt, de quo valore intrinſeco vel extrinſeco ſingula membra diſtinctionum ſuarum intelligant, ut Henric. Bohic. & alii in *c. quanto. de jurejurando, & alibi.* Nos ergo omiſſa opinionum turbâ, per puncta rationis ſingulatim procedemus tam exacta perſpicuitate & methodo, ut nihil ambiguitatis, nihil obſcuri ſuperſit.

Prima ratio.

694. Et primò pro ſecunda parte contra communem adduco decem vel undecim fortes & vivas rationes. Prima, quia forma ipſa & ſubſtantia monetæ, in quantum moneta, non eſt materia vel forma naturalis ipſius corporis monetæ, ſed valor ipſe impoſititius: unde quælibet moneta, in quantum talis, non deducitur in contractum, vel quamcunque diſpoſitionem, niſi ſub ratione valoris vel quantitatis impoſititiæ tunc currentis. Et hoc quidem indubitatum eſt, quando diſpoſitio incipit & conſiſtit in nomine quantitatis in genere, nulla certa ſpecie monetæ expreſſa vel deducta, ut quando quis,

Digitized by Google

fortè emptor promittit decem vel centum libras. Sed idem videtur, ſi incipiat & conſiſtat in nomine certæ ſpeciei monetæ, ut ſi promittam decem ducentos vel aureos ſolares, vel ſi certa ſpecies monetæ etiam pretioſæ deduçatur, ut in mutuo, de quo in themate. Patet, quia illi aurei non numerantur tanquam maſſa, nec tanquam ſpecies, ſed tanquam moneta & quantitas, & ſic ſub ratione valoris & quantitatis. Fatentur etiam communiter Doctores quòd moneta, etiam pretioſa, magis conſideratur reſpectu curſus, quàm reſpectu materiæ, ut tradit Oldr. *quæſt.* 168. *ad primam col.* 2. Ioan. Fab. *Auth. hoc niſi, C. de ſolut.* & *Inſt. quibus mod. tol. oblig.* §. 1. *in fin.* Anton. But. Panorm. & alij in dicto *cap. quanto col.* 22. Hinc de jure pecunia, in quantum pecunia, non eſt merx, nec venit appellatione mercium vel ſimilium rerum, nec per eas æſtimatur, ſed omnes res æſtimat, πάντα γὰρ μετρεῖ, inquit Ariſtot. *Ethic.* 5. *cap.* 5. & eſt textus *leg. fidejuſſorem de fidejuſſ.* & in pecunia non corpora excogitantur, ſed quantitas, *leg. ſi is cui in princ. de ſolution.* Probatur etiam ab origine & inſtitutione ipſius monetæ, dicente Ariſtotele *in loco nuper allegato*, οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην, καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστί, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβαλεῖν, καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον, id eſt, κατὰ τὸ ῥηθὲν, tanquam ſubſidiarium quoddam & ſuccedaneum rerum neceſſariarum numiſma factum eſt ex compacto, ſive ex communi quodam fœdere, & propter hoc nomen iſtud numiſma habet: quia non eſt à natura, ſed à νόμῳ, id eſt lege, & in nobis eſt mutare vel inutilem facere. Hæc Aritoteles qui ſimilia ferè tradit *Politicōn lib.* 1. *cap.* 6. Idem teſtatur Iuriſconſultus, *l.* 1. *de contrab. empt.* dicens commerciorum expediendorum gratiâ electam eſſe materiam, cujus publica & perpetua æſtimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis ſubveniret, eáq; materia formâ publicâ percuſſâ uſum, dominiumque non tam ex ſubſtantia præbet, quàm ex quantitate, id eſt jam non ſubſtantia ipſa materialis conſideratur in nummis, ſed quantitas, id eſt valor impoſititius publicè & perpetuò compactus, quam nuper publicam & perpetuam æſtimationem vocavit. Quod ergo initio dixit certam ad hoc materiam delectam, non eò dixit, quòd ipſa materia conſideranda ſit, vel per ſe æſtimando poſt fabricationem nummi, in uſu ipſius nummi, ſed quòd ad fabricandū nummum idonea ad hoc materia deligenda fuit; quemadmodum Ariſtot. *d. c.* 6. ſcribit initio, ad compoſitionem nummi electum ferrum, argentū & ſimile metallum, quod ſui ſoliditate in parva quantitate publicā formam ſemel impreſſam conſervaret, nec de facili uſu interteretur, qua ratione aurum propter peculiarē ſoliditatem tranſmutationi minùs cæteris obnoxiam (ut ait Leonardus Portius, *de ſeſtertio, lib.* 1. *in princip.*) præſtantius ad hoc inventum eſt.

Pecunia non eſt merx.

Inſtitutio curſus monetæ eſt de jure gentium.

695. Ex quibus duo corollaria colliguntur: primum, quod intentio & inſtitutio monetæ, pulchraque illa & perpetua, velut ex communi fœdere, & ut Ariſtoteles ait κατὰ συνθήκην, ęſtimatio eſt de jure gentium, ut probat Ariſtoteles *Polit. lib.* 1. *cap.* 6. & Iuriſconſultus in *d. l.* 1. *contrab. empt.* & omnia jura quę dicunt de jure gentium eſſe contractum emptionis & venditionis, ergo & pecunia ſignata, æſtimatio & fides. Et ita rectè decidit Bart. in *l.* 1. *de contrab. empt.* dicens nummum non eſſe introductum de jure civili, ſed de jure gentium. Ut enim gentes primùm invenerunt & approbaverunt uſum rudis pecuniæ non ſignatæ, pro quantitate & pondere pecuniæ, ita mox invenerunt, & introduxerunt uſum pecuniæ ſignatæ. Quinetiam circumſcripta inventione benè ſequitur: omnes gentes utuntur pecunia publicè ſignata, ergo compactum illud & fides pecuniæ, ſemel publico ſuo caractere ſignatæ, eſt de jure gentium, per locum à definitione, *l.* 2. *in fin. l. omnes populi. in fin. de juſtit. & jure.* Ita etiam tenet Anton. Burgoſ. *extra de empt. & vend.* in *rub. num.* 13. & 14. & eſt veritas, licet Barboſa ibi frivolis rationibus controvertat. Non obſtat quòd objicit pecuniam ſine principis authoritate cudi non poſſe, quia idipſum jure gentium introductum eſt ne cuivis privato liceat pecuniam cudere, ſed ſolùm in communi & de publico per communitatem ipſam vel Rempublicam, vel ejus publicum & legitimum adminiſtratorem, ſive ſit Princeps, ſive alius legitimus Magiſtratus, qui in hoc non eſt niſi miniſter juris gentium, quique ſi in hoc malè verſetur, non ſolùm ſubditos, & cōmiſſam ſibi Rempublicam prodit, ſed etiam jura gentium violat; adde infrà *num.* 100. Minùs obſtat ſi alius diceret jura gentium eſſe immutabilia, ſed nummos mutabiles eſſe, dicente etiam Ariſtotele *Ethic.* 5. in nobis eſſe mutare, vel inutiles facere: hoc enim non magis concludit, quàm ſi quis colligeret contractuum fidem, authoritatem, & virtutem ideò non eſſe de jure gentiū, quòd contrario paciſcentium conſenſu mutari vel reſolvi poſſunt. Sic ſi aliqui tantùm populi certo numiſmate utantur, non eſt in dubium quin eorumdem conſenſu poſſit idem numiſma mutari vel aboleri, & ita loquitur Ariſtoteles. Non autem ſufficeret conſenſus illius ſolius populi, apud quem nummus ille fabricatus eſt, poſtquam in alias quoque gentes dimanavit, & compactum illud & fœdus publicum ad eos extenſum eſt: ſicut nec publicam conventionem aut juris gentium uni partium reſcindere licet, *l. conventionum, de pact.* quantominùs ſufficeret libido unius vel alterius, qui quæſtui habeat Remp. Ex quibus liquet quanta ſit vecordia, imò perfidia, & in patriam, & in Remp. impietas perditiſſimorum quorumdam, qui ſui quæſtus & ambitionis gratiâ Principibus ſuadent, & nummos & leges ab eis, prout libitum fuerit figi & refigi poſſe, neque enim minùs nocent, quàm qui publicum civitatis fontem venenò inficiunt. Præterea quòd inſtitutio, probitas & authoratio monetę, & fœdus illud publicū compacti valoris, ęſtimationis, & curſus monetæ ſit de jure gentium oſtendit vetus ſacra pagina Gen. 23. ubi Abraham emit ab Hephron agrum ſpeluncæ duplicis, & ſolvit ei pecuniam quadringentos ſiclos argenti probatæ monetæ publicæ, & habet Hebręum עובר לסוחר id eſt, ut etiam Santes vertit, tranſeuntes per mercatores. Erat igitur, publicus & probatus ille curſus de jure gentium, tum quia generalis, tum quia nondum tunc erat certum ſtatutum jus civile: nec etiam ad uſum certæ civitatis refertur ea probitas & æſtimatio, ſed ad uſum mercatorum, qui per diverſas Provincias negotiari tunc quoque ſolebant, ut etiam patet *Geneſ.* 17. Sed ad rem.

Abraham.

696. Secundum corollarium, quod propriè loquendo, publica illa ęſtimatio ſeu valor impoſititius & publicus pecuniæ ſtrictè ſumptæ monetæ, non eſt ipſius bonitas extrinſeca, ut vulgò putant, ſed bonitas intrinſeca; patet, quia eſt ipſius propria, ſpecifica, ſubſtantialis & formalis bonitas & eſſentia, quæ dat ei eſſe: quâ ſublatâ, publica videlicet approbatione remota, neceſſario deſinit eſſe pecunia vel moneta, *l. eleganter. qui reprobo. de pignorat. action.* & tanquam ſublata forma interit, ſubſtantia, *l. Iulianus,* §. *quis ad exhibendum.* & ita ſenſerunt Antiqui, ut Azo. in *Brocar.* Iacob. Belviſi. & Odofred. ut refert Cy. *l. in minorum, collat.* 4. *C. in quibus cauſ. in integ. reſtituat. non eſt neceſſ.* Verùm quia jam tribus ferè ſæculis invaluit & receptus fuit communis ille modus loquendi, quo ſubſtantiam ipſam metallorum tam in puritate, quàm in quantitate ſeu pondere vocant bonitatem intrinſecam pecuniæ, valorem autem impoſititium vocant bonitatem extrinſecam, non mutabo, ne quam obſcuritatem aut confuſionem inducam in doctrina, quam dumtaxat elucidare, & quam parabilem & expeditam reddere totis viribus adnitor. Libenter igitur receptis vocibus,

Bonitas intrinſeca monetæ eſt valor curſus.

Opinio antiq.

Digitized by Google

& modo loquendi utat, ſervata tamen ſemper veritatis ſententia: cui etiam modus ille loquendi non ineptè ſubſervire poteſt, rectè intelligendo. Bonitas enim ipſius materiæ, tam interior qualitatis & ipſius puritatis (quam monetarii Gallicè vocant *aloy*) quàm exterior quantitatis ſeu ponderis, rectè dicitur intrinſeca, quia eſt ab initio & vi ipſa naturæ. Bonitas autem valoris ſeu curſus impoſiti, rectè vocatur extrinſeca, quia extrinſecùs accedit.

Secunda ratio.

697. Secunda ratio, quia de jure pecunia & quælibet ſpecies monetæ debet ſemper ejuſdem eſſe poteſtatis, & eamdem uniformem indicaturam, ſeu valorem uſualem ſemper & ubique habere, text. in *l. ideò de eo quod cert. lo.* in *l.* 1. ibi, *perpetua æſtimatio de contrahend. empt.* in *l. fin. C. de vet. numiſmatis poteſtat. lib.* 11. ubi hoc ſub pœna capitali ſancitur. Ex quo ſequitur quamcunque pecuniam non deduci in contractum, niſi ſub ratione publicæ & perpetuæ indicaturæ, ſeu valoris impoſititii. Ad quid enim attenderetur bonitas materiæ, vel pondus, ſi deducitur non ut maſſa, ſed ut pecunia, cùm tunc (pœna etiam capitali imminente) non liceat ullo modo à publica æſtimatione recedere, nec quicquam addere nec detrahere? Et hoc innuere videtur Ariſt. *lib.* 1. *politicῶn*, dicens quod initio pecunia ſimpliciter & ruditer definiebatur certa magnitudine & pondere metalli, poſtmodùm verò propter nimiam incommoditatem probandæ & expendendæ materiæ, pecunia ſignata eſt, publico charactere impreſſo, quo à dicto onere, ψ *μετρήσεως*, id eſt menſurationis & probationis defungeremur. Hinc noviſſimè ſcripſit Hier. Burigel. *in repetit. d. l. cum quid, col.* 8. *num.* 22. quòd in pecunia ſignata, ex quo forma trahit ad ſe materiam, materia non eſt ampliùs conſideranda.

Tertia ratio.

Tertia ratio, quia jure obligatio ad pecuniam ſemper dicitur certa, imò certiſſima, textus *in l. nummis de in lit. jurand.* ubi ideò negatur juramentum in litem habere locum in pecunia, quia ſemper certum eſt, quæ & quanta ſit ejus æſtimatio, & in incertis, non certis, locus eſt dicto juramento, vel alii cuicunque probationi ordinariæ, vel ſubſidiariæ: ſed non dicitur certa, niſi per æſtimationem extrinſecam, quæ eſt vera propria ejus indicatura. Igitur præcipuè hæc æſtimatio attenditur, & conſequenter neceſſariò procedit ad tempus contractus vel depoſitionis, & certitudinem quæ tunc erat: aliàs nunquam eſſet hæc obligatio certa, ſed modò major, modò minor eſſe poſſet, prout extrinſecus valor variaretur. Secundò, probat textus in *l. ſtipulationum quædam, de verbor. obligatio.* ubi ſtipulatio vel obligatio pecuniæ, putà decem aureorum, dicitur omnino certa: quia ex ipſa pronunciatione apparet, quid, quale, quantumque ſtipuletur, vel in obligationem deducatur, quod non poteſt eſſe niſi per æſtimationem extrinſecam: ipſius enim materiæ alia eſt alio tempore æſtimatio, ut probat textus in *leg. cùm certum, de auro & argento legato.* Igitur in pecunia ipſa æſtimatio extrinſeca principaliter conſideratur, & de ea principaliter actum cenſetur: alioquin obligatio pecuniæ non eſſet ſemper certa.

698. Tertiò, probat text. in *l.* 1. *de cond. triticaria*, ubi dicitur quòd pecunia numerata (non intelligas mutuata, qui verbum *numerata*, refertur ad aptitudinem & ſolùm apponitur ad deſignandum, quòd verbum (pecunia) ſtat ſtrictiſſimè, videlicet pro nummis, ſemper petitur illa actione, *ſi certum petatur.* Et hoc ideò, quia ſemper certa eſt dicta *leg. ſi ſtipulationum quædam d. l. nummis.* Unde licet omnes res ſive conſtet in re ſolida (putà ſpecies vel corpora, ſive φυσικὰ, ſive τεχνικὰ; de quibus in *l. rerum mixtura, ff. de uſucap.* quæ Voluſius vocat ſolida (ſive in menſura) vel pondere (ut quantitates & res fungibiles, ſive aridæ, ſive liquidæ) per condictionem triticariam peti poſſint, tamen ſola pecunia excipitur, & omninò negatur actione triticaria peti poſſe, quia ſemper & perpetuò certa eſt. Et advertendum, quia gloſſ. & Doctores communiter malè intelligunt, & aberrantes à ſcopo ad ſua ſomnia & quædam ridicula divertunt, ut dum cum Accurſio fingunt eam condictionem inventam eſſe à Tritico authore, eumque nugantur ruſticum fuiſſe, vel ſectæ Minoritarum, quibus non licet tangere pecuniam, ut Alberic. Bart. ibi: quinetiam ſenſum legis pervertunt, dum cenſent res omnes ſingulas, pecunia excepta, hac actione peti poſſe, quum dicta lex prima, ibi *omnes res*, non de ſingulis generum, ſed de generibus ſingulorum loquatur, ſcilicet quòd omnes res, id eſt, ex omni genere rerum, excepta pecunia, poſſunt peti & cadere in hanc actionem: non autem quòd ſingulæ aliæ res præter pecuniam. Patet, quia certus fundus, puta Tuſculanus vel Stichus, non petitur condictione triticaria, ſed certi condictione, ſicut pecunia: textus in *d. l. ſtipulationum quædam.* Imò etiam frumentum vel triticum, ſi ipſa pronunciatione apparet certum, ut tritici Aphrici optimi modios centum, non petetur condictione triticaria, ſed certi condictione: textus *d. l. ſtipulationum l. ubi autem non apparet in princ. de verb. oblig.* facit *l. certum ſi certum petat.* tota enim hæc differentia meram formulam actionis reſpicit. Unde cùm dicta lex prima exemplificat in fundo, non debet univerſaliter & præfractè intelligi, ut ibi malè Accurſius in verb. *quare*, ſed quod fundi quoque petitio in hac actione cadere poteſt, videlicet quoties ipſa prolatione vel libelli editione non apparet quid, quale, quantumque debeatur vel petatur, ut quando debetur vel petitur fundus ſine propria appellatione, ut inquit idem Ulpianus, in *d. l. ubi autem non apparet.* Ubi Accurſius ignorans mentem & ſcopum, non explanat, ſed more ſuo depravat & obſcurat textum ſatis alioquin planum, dicendo ibi ſtipulationem nullam: quod eſt falſum, quia totus ille textus non tractat de nullis, ſed de validis tantùm ſtipulationibus, quarum quædam certæ, quædam incertæ ſunt, ubi fundi ſive propria appellatione, idem eſt, quando non certum corpus, ſed certa quantitas, putà centum jugera terræ debentur, quæ non eſt obligatio penitùs certa: quia poſſunt menſurari & tradi in variis locis & confinibus, quæ variant æſtimationem, & ſic quandam incertitudinem futuræ æſtimationis inducunt. Non obſtat *l.* 2. *de condict. tritic.* ubi etiam certum corpus fundi, putà à quo quis vi dejectus eſt, ac actione triticaria petitur, quia facilis eſt reſponſio. Primò, quòd ibi condictio degenerat contra violentum, ſicut & contra furem, *l.* 1. *in fin. eod. tit.* Secundò, quòd propter æſtimationem quanti plurimi, vel deteriorationis, & aliorum damnorum expulſionis, quæ accedunt, petitio non eſt penitus certa, & ſic cadere poteſt in triticariam, quæ ſic dicta eſt, non ab authore (ut ineptè fabulantur) ſed ab eventu.

Cur conditio triticaria.

Contra Accurſium.

699. Fuerunt enim veteres Romani moroſiſſimi & ſuperſtitioſiſſimi in actionibus judicialibus, ut non agerent, niſi ex præſcripto formulæ, à quâ qui vel caderet ſyllabâ, caderet à cauſa. Cùm autem frequentiſſimæ eſſent actiones ob triticum, quod eſt verbum generale, ut notatur in *l. triticum. de verb. oblig.* & per Columellam de re ruſtica, *lib.* 2. *c.* 6. frequens erat reorum cavillatio, quod actor ſine actione ageret, aut certi condictionem malè intentaret eò quòd triticum petitum non eſſet penitùs certum, niſi (quod rarum eſt) contingeret deberi & peti certæ regionis optimum. Quare Prætores hanc ineptam moroſitatem ſua æquitate emendantes (cum nondum latæ eſſent leges generales Conſtantii & Theodoſii *Cod. de formul. & impetr. actionum ſublat.*) concedebant actoribus condictionem triticariam. Cùm autem in cæteris rebus actores paſſim eadem ratione idem remedium flagitarent, quod datum erat in tritico, & Prætores concederent ad ſimilitudinem triticariæ, hoc juſta occaſione factum eſt, ut ea condictio paſſim uſurparetur, & retento

Veterum Romanorum ſcrupuloſitas.

nomine originis & primitivæ inſtitutionis extenderetur, ubicunque quod peteretur, non eſſet penitus certum, ut ſub ea formula ſi cert. petat. tutò includi & peti poſſet ſtricto veteri jure civili: quod prætorium ſubſidium non fuit neceſſarium, ſed impertinens in pecunia numerata, cùm ſemper & perpetuò certa ſit, omniumque rerum certiſſima.

Quarta ratio. 700. Quarta ratio, quia pecunia recipit functionem etiam formalem & identificam cum alia pecunia, etiam diverſæ ſpeciei vel materiæ: text. in *l. qui extrinſecus de verbor. obligat.* ubi licet non ſolùm diverſitas rei vel ſubſtantiæ, ſed etiam qualitatis inter interrogationem & reſponſionem, ſtipulationem vitiet, *l.* 1. *§. ſi quis ſimpliciter, de verb. oblig. §. præterea §. ſi de alia Inſtit. de inutil. ſtipul.* tamen ſtipulanti denarios alter ejuſdem quantitatis aureos ſpondendo obligatur, & contrà: quia idem promiſſum videtur & cenſetur, omnimoda conformitas; & ita intelligit & decidit Bald. in *leg. ſingularia, collat.* 4. *in* 10. *ſpeciali ſi certum petatur,* & benè licet Alexand. ibi *collat.* 6. diverſum ſentiat. Quæ functio & æquipollentia non poteſt conſiſtere in materia, quæ non ſolet eſſe eadem, ſed diverſa in denariis (qui ſolent eſſe ærei vel argentei) & aureis, ſed in ſola bonitate extrinſeca, ſeu valore impoſititio conſiſtit. Cùm igitur in pecunia ea quantitas, quæ ex valore impoſititio reſultat, ſolum vel principaliter conſideretur in contractibus, non ſolum reſpectivis, in quibus fit appreciatio alterius rei ad pecuniam, non ſolùm ubi præcedit numeratio pecuniæ, in mutuo, ſed ubicunque ſimpliciter pecunia ſtipulatur, ut probat, *dict. leg. quæ extrinſecus.* ſequitur præcisè attendi bonitatem illam extrinſecam, quæ erat tempore contractus, tanquam ſolùm ſaltem principaliter intentam & in obligationem deductam. Verum eſt quòd Accurſ. Bart. Angel. Rapha. Cur. Alex. & cæteri communiter ibi reſtringunt & intelligunt: quando denarii erant aurei, & ſic de eadem materia, ſed ut inquit Jaſ. *collat.* 1. *hæc eſt divinatio.* Adde quòd non ſufficeret, quia ſupplendum eſſet etiam de materia æquè pura, quod vulgò dicunt de eadem liga, quod eſt ineptum, quia textus loquitur de denariis in genere, & ſic de quibuſcunque: nec requirit quòd ſint ejuſdem qualitatis vel materiæ, ſed ſolum quod eandem quantitatem conficiant: quod non poteſt referri niſi ad valorem impoſititium & extrinſecum. Quare divinatio & reſtrictio gloſſ. & Doctorum rejicienda eſt, juxta *l. fin. Cod. de contr. empt. l. ſi putator. ad legem Aquiliam.*

Quinta ratio. 701. Quinta ratio, quia in contractibus, præſertim in venditione & mutuo, pecunia deducitur, non tanquam maſſa, nec tanquam ſpecies, nec tanquam quantitas metalli; ſed tanquam moneta, etiamſi de certa ſpecie monetæ agatur, puta de tot aureis ſolatis, ex quo tanquam moneta deducitur: ergo ſequitur quod deducitur ſub ratione valoris impoſititii, & ſic reſpectu valoris tunc currentis, & quantitatis tunc confectæ, *l. Rutilia Polla. de contrahend. emptor.* (Et quod pecucunia non cenſeatur deduci in commercium, ut corpus, vel ſpecies, ſed tantum quantitas, ſive ſit ratione quantitatis, quam tunc conficit. textus eſt in *l. ſi is cui nummos in princip. ibi*, ſi in pecunia, non corpora cogitet, ſed quantitatem, ſcilicet, quæ tunc eſt, vel quæ tunc valet, *ff. de ſolut.* fac. text. in *leg. cum Stychus & Pamphilus in fine eod. tit. & l. deducta, §. minus*, & ibi Alexand. *ad Trebell.* & dixi ſuprà *eod. numer.* 688. & in *Epit. Gallica hujus tractatus quæſtione* 24. Et ſic ſemper requiritur & ſufficit ad eundem extrinſecum valorem reddere qui erat tempore contractus, & præſertim in mutuo, quod petitur ab indigentibus temporario uſu æris alieni, tunc expendendi. Et tam mutuans quàm accipiens videntur reſpexiſſe ad ipſum valorem uſualem & quantitatem tunc reſultantem dumtaxat, prout tanta quantitas, quæ tunc petebatur, verè mutuata eſt, & converſa in rem debitoris, & non alia major nec minor: mutuum autem re contrahitur. Cùm autem res, de qua tempore mutui agitur, eſſet ea quantitas tunc currentis valoris, qua debitor indigebat, verè (in quibuſcunque ſpeciebus non refert) mutuata, perventa & converſa in manus & rem debitoris, ſequitur quòd ad eam quantitatem principaliter contracta intelligitur obligatio, & quod omnino tanta quantitas poſteà reddi debet ſive interim valor impoſititius monetæ creverit vel decreverit: quia tota ratio, vis & finis mutui ad eam quantitatem ſeu valorem, qui erat tempore contractus, refertur, ergo ad illam obligatio metitur. Et hanc rationem aliqualiter attigit ſolus Baldus in *l. acceptam quæſt.* 17. *Cod. de uſur.* ubi melius quam alibi loquitur, licet alii ſoleant eum ineptè reprehendere: Dicit enim, ſi creditor mutuavit florenos, quorum poſtea valor decrevit, diſtinguendum: Aut illud accidit repentè, antequam veriſimiliter debitor impendiſſet & conſulendum eſt debitori, ut ſufficiat ſolvere tot florenos, nec teneatur ſupplere ad valorem, qui erat tempore mutui, cum non habuerit commodum antiqui valoris. Aut accidit ex intervallo, & ſic poſtquam debitor jam impenderat & uſus fuerat in majori valore antiquo: & debet ad illum valorem ſupplere, cujus commodum habuit, nec debet cum aliena jactura locupletari. Hęc diſtinctio veriſſima eſt, & in ipſa legali æquitate fundata, in ratione pręcedenti. Hinc emergunt reliquæ probationes, & efficaces demonſtrationes videlicet.

702. Sexta, quia ſi creditor non mutuaſſet tanti, tunc in rebus ſuis impendiſſet, quanti valebat, debitor etiam tanti in rebus ſuis impendit: ergo debet reddere in eodem valore in caſum ſecuti decrementi, aliàs non redderet æquale, nec mutuum integrum, ſed diminutum, quod eſſet iniquum & contra juſtitiam commutativam. Septima, quia ſi quis vinum mutuo accepit, deinde fortè illud idem, ſed mala cuſtodia, vel caſu fortuito, vel etiam vini natura deterioratum reddere velit, non auditur, ſed debet reddere æquè bonum ut erat tempore mutui, *l. cum quid ſi cert. petat.* Quòd ſi hoc habet locum vino eodem, ſine ulla debitoris utilitate, ſervato, igitur multò fortius eo in bonitate ſua utiliter conſumpto. Ergo ſi pecunia mutuo accepta minus valere cœperit, omnino ſuppleri debet, uſque ad valorem, qui erat tempore contractus. Valet enim argumentum de bonitate intrinſeca vini mutuati, ad valorem impoſititium pecuniæ mutuatitiæ: quia valor impoſititius eſt verè bonitas intrinſeca pecuniæ ſignatæ, in quantum talis, licet hoc ipſi rudi metallo non natura, ſed extrinſecus ex compactu publico accedat. Igitur multò magis ſuppleri debet, ſaltem quando debitor pecuniam juxta priorem bonitatem ſuam in uſus ſuos convertit, deinde valor minutus fuit ut hîc; aliàs non redditur æquale recepto & in rem converſo. Octava, quia ſi pecunia mutuo recepta poſt conſumptionem in totum reprobaretur, deberet ſolvi alia ad æſtimationem mutuatæ tempore mutui inſpecto ſecundum omnes: ergo ſi reprobetur in parte, vel quatenus reprobatur, puta per diminutionem valoris, debet reddi & ſuppleri in valore, qui erat tempore mutui, per locum de toto ad partem, *l. quæ de tota, de rei vendic.* Et ita arguunt & tenent Anto. But. Panor. *d. c. quanto col.* 5. quod ſequitur ibi Joann. de Vicomercato, *col. fin.* Non per locum ab abſurdo, quia aliàs debitor haberet primò lucrum majoris valoris, in quo pecuniam impendit: ſecundò lucrum negotiationis & interuſurii temporis medii, ad rationem ejuſdem valoris, ſemel in rem ſuam verſi: & ſic dupliciter locupletaretur, idque cum jactura & injuria creditoris, qui minus reciperet, quàm dederit, nempe in minori valore, & ſic minorem quantitatem. Decima, quia ſi ſuppleri debet à debitore valor imminutus poſt conſumptionem, ergo deduci debet creditori valor ſecutus poſt conſum-

Sexta. Septima. Octava. Nona. Decima.

ptionem, per locum ab eadem contrariorum diſciplina: & quia quod operatur propoſitum in propoſito, operatur oppoſitum in oppoſito, *l. ex duobus*, *l. & ſi contra tabulas de vulg. & pupil. l. ſi ex toto in prin. de leg. 1. l. fin. de leg. 3.* & per locum à viciſſitudine commodi & incommodi, *l. ſecundum naturam de reg. jur.* Et ſic clariſſimis demonſtrationibus evincitur pars affirmativa in utroque membro.

Vndecima. Ulterius probatur undecimò, quia ſupponitur conſuetudo, quod licet obligatio concepta ſit ſub certa ſpecie monetæ, puta ad tot ducatos vel aureos, tamen liceat ſolvere in qualibet alia proba etiam minuta moneta ad æſtimationem ducatorum vel aureorum. Et ſic tempore mutui & paulo poſt debitor habebit jus & facultatem ſe liberandi, ſolvendo bis mille libras in qualibet proba moneta: igitur eandem facultatem habet hodie, nec auferri potuit per ſuperventum augmentum valoris ducatorum, ut in ſimili arguit Socin. *conſil. 6. c. collat. 2. l. 1.* quem ſequitur Curt. junior. in *conſil. 24.* Et de prædicta conſuetudine atteſtantur Bart. in *l. Paulus collat. 1.* & ibi Imol. & alii *de ſolut.* Bart. in *l. 1. in fin. de auro & arg. leg.* Bal. in *l. ſi quis argentum in princ. Cod. de donat. in l. libera Cod. de ſentent. & interloc. omnium judi.* Bart. Alex. Socin. Areti. Purpura. in *l. 2. §. 1. ſi cert. pet.* Ant. But. Panor. Jo. de Vicomercato in *cap. quanto, in fin. de jurejur. Claraſ. in verſ. pecunia in fin.* Nicol. Boërius, Deci. Burdeg. 327. *col.* 3. & hanc partem affirmativam nonnulli ſequuntur, & videtur indubitata per prædicta.

Primum. 703. Sed nunc fortius in contrarium argumentor pro parte negativa, primò, quia utcunque pecunia ſignata tantum utamur, tamen non ſolus character, ſed etiam bonitas materiæ & pondus attenditur, ſaltem in monetis pretioſis, videlicet aureis & argenteis. Imò videmus in illis magis bonitatem & quantitatem materiæ attendi, quàm formam ſeu characterem: & ita de facto in tota Europa, quæ ditionis Chriſtianorum eſt, obſervatur: & à tempore immemoriali conſtat ſemper obſervatum fuiſſe, etiam florente Romano Imperio, ſub quo ſancitum erat uniformem eſſe æſtimationem monetæ, ut ſup. *num. 697.* text in *l. 1. C. de veteris numiſm. poteſtat. lib. 11.* ubi non tenetur quis recipere ſolidos aureos, etiam Imperatorum figurâ ſignatos, niſi ſint debiti ponderis & ſpeciei, hoc eſt materiæ, & in *l. de ponderatoribus lib. 10.* ubi non tenetur etiam quæſtor Imperatoris qui cudi fecit, recipere pecuniam auream, niſi legitimo pondere expenſam: imò non ſolùm quantitatem, ſed etiam qualitatem, id eſt bonitatem & puritatem materiæ probare licet, *l. 2. eo. tit.* ubi Juſtinianus ad hunc finem juſſit per ſingulas civitates ſtare publicum zygoſtatem. (Zygoſtates.) Scio quòd hæc vox Græca ſignificat libripendem publicè ponderibus & ſtateris negotiatorum præfectum: ſed puto quòd per *d. l. 2.* in verb. *qualitate*, deputatus fuit etiam ad puritatem materiæ aureorum probandam. Igitur non ſola forma, & quivis valor impoſititius, ſed potiſſimum ipſa materia legitima & pondus ſunt de ratione, ſubſtantia & eſſentia veræ & legitimæ monetæ.

Secundum. Ex quo conſequitur ſecundum, quòd in commerciis & omni contractu licet pecunia aurea & argentea non deducatur in diſpoſitionem tanquam maſſa, nec tanquam rudis quantitas metalli, ſed tanquam pecunia ſignata: tamen non deducitur ſub ratione ſimplicis valoris impoſititii, ſive extrinſeci & caſualis tantùm, nec tamquam ſimplex quantitas generica & abſtracta, puta tot librarum tantùm, ſed etiam, imò principaliter tanquam ſpecies ſub ratione valoris intrinſeci, videlicet bonitatis materiæ & ponderis ſpeciei monetæ, quæ in diſpoſitionem deducitur. Et hinc eſt quòd ſi actum ſit de certa ſpecie monetæ, non tenetur creditor recipere in alia ſpecie vel forma, niſi conſtet quod ſua non interſit, text. in *l. Paulus de ſolution.* quod non eſſet, ſi in pecuniis non haberetur reſpectus ad ſpeciem, ſed ad ſolam quantitatem abſtractam valoris currentis.

704. Tertio, quia in themate non videtur verè & Tertium. in effectu actus valor extrinſecus aureorum: quoniam quantò fuerunt aucti aurei in valore ſeu numero ſolidorum, tantò iidem ſolidi diminuti ſunt intrinſecus, & deteriores effecti in materia & pondere, licet in veteri manſerint æſtimatione. Et ſic neceſſe fuit proportionaliter augeri indicaturam aurei de hujuſmodi ſolidis, alioquin cenſerentur diminui: ſed deterioratis ſolidis, non valerent majorem hujuſmodi ſolidorum numerum. Et hoc eſt quod dicit Imol. in *d. l. Paulus*, I hi. Cor. *conſil. 279. in fin. conſil. 287. in fin. lib. 11.* quòd æſtimatio aurei creſcit propter deteriorationem minutæ monetæ. Et ſic hoc modo proportionaliter augendo, non dicitur augeri curſus aurei, ſeu valor impoſititius ſed ſtare & conſervari: quia quadraginta ſolidi ex his qui cudebantur & currebant tempore dicti contractus, valent quadraginta quinque ex his, qui poſteà cœperunt fabricari: faciunt notata ſuprà *quæſtione nonageſima, numero 686.* Multas autem interim artes callent monetales & deſpoticarum rerum adminiſtri, ad veterem & fortiorem omnem monetam expiſcandam, & ad cavendum ne privatis veterem & fortiorem monetam habentibus liceat exportare, commutare, vel aliter expendere majori valore vel meliori conditione, quàm ſit nova & deteriorata moneta.

Quarta, quia etiamſi in veritate cenſeretur auctus valor extrinſecus aurei, tamen juſtum & æquum videtur in dicto themate creditorem habere commodum vel exceſſum, ſi quod ſit, hujus augmenti. (Quartum.) Patet, quia iſtud augmentum hodie ſuperveniens non ſupervenit facto nec impenſa, nec damno debitoris, ſed generali providentia ſeu lege Superioris: ergo non debet illud commodum invidere creditori, præſertim benefico, qui gratis & ſine uſuris mutuavit. Et ſic cùm illud commodum non proveniat de re debitoris, ſed facto Superioris, & lege communi, non debet à debitore deduci: quia non deduceret quod eſt ſuum, ſed quod eſt alienum, cùm ſit obligatus ad ſpeciem monetæ.

Quintum. Quintò, quia cùm iſtud augmentum procedat à lege communi, ad utilitatem omnium communiter & æqualiter facta, debet æqualiter prodeſſe. Et ſic ſicut prodeſt debitori, ut poſſit de ſuis aureis ſolvere aureum ad rationem quadraginta quinque ſolidorum, illis quibus obligatus eſt ad ſolidos, vel ſub nomine quantitatis in genere, ita debet prodeſſe creditori, cui debentur aurei in ſpecie, ſcilicet in illa moneta auri: alioquin lex communiter & æqualiter in omnes lata non reſpiceret omnes æqualiter, ſed debitoribus tantùm prodeſſet, ſolis autem creditoribus noceret, quod eſt abſurdum.

Sextum. Sextò, quia nova lex hujus augmenti cadit directò & immediatè ſuper certa ſpecie monetæ, idque abſolutè: ergo ſicut prodeſt habentibus de hujuſmodi ſpecie in dominio, ita debet prodeſſe his, quibus hujuſmodi ſpecies debetur. Facit quòd qui habet actionem ad tot aureos, ut hic mille debentur, cenſetur tot aureos habere, *leg. qui actionem, de regul. juris*, ergo non debet minus aureorum recipere per dictam deductionem.

Septimum. 705. Septimò, quia aliàs damnificaretur creditor ex improviſo, & hoc propter deteriorationem minutioris monetæ, ſine facto & culpa ſua ſuperventam, quod eſt abſurdum, in debitore verò duo ſpecialia concurrerent, primum, quòd poſſet deducere de augmentato numero ſolidorum, & reſtringere creditorem ad numerum ſolidorum, qui erat tempore contractus. Secundum, quòd hæc deductio & reſtitutio fieret, non habita ratione, quòd veteres ſolidi ſupervalebant novis in materia & pondere: & ſic eſſet reſtrictio ad numerum antiquum ſolidorum, non tamen ad rationem antiquorum meliorum, ſed novorum deteriorum: & ſic haberetur ratio ſolidorum veterum, quantum ad commodum debitoris dumtaxat, non autem quantum ad commodum creditorum: quæ inæqualitas

Octavum. abſurda & iniqua eſt. Octavò, quia ſequeretur quòd durius ageretur cum creditore obſequioſo & benigniori, quàm cum creditore tenaciori, quod eſt abſurdum, *§. fin. verſi. ſed cùm peſſimum, Inſtit. de donation.* Patet: quia ſi creditor maturaſſet exigere mutuum ante legem augmenti latam, recepiſſet omnino mille aureos, & commodum augmenti habuiſſet: non autem æquum videtur ut ſit deterioris conditionis, ex eo quòd diutius mutuavit, & in gratiam debitoris exigere diſtulit: nec debet inopinatum incommodum referre ex liberalitate ſua: nec ferendus eſſet debitor imputans creditori dilationem, ex qua lucrum ſentit, *l. cùm in fundo, §. quòd ſi mulier, de jur. dot.* Nono,

Nonum. quia aliàs non eſſet differentia inter obligatum ad certam ſpeciem monetæ, & obligatum ad meram quantitatem in genere de quavis moneta: quod eſt abſurdum, quia eſt contra jus in dicta *leg. Paulus*, & contra rationem & uſum conſuetum. Non obſtat, ſi dicatur quòd imò remanebit: quia licet obligatus ad ſpeciem monetæ deducat ſuperventum augmentum valoris extrinſeci, tamen tenetur ſolvere in eadem ſpecie monetæ: quoniam hoc modo eſſet deſtruere obligationem creatam in ſpecie & certo numero monetæ, de qua agitur, & reducere ad obligationem certæ quantitatis genericæ & abſtractæ, ſolvendam in certa ſpecie monetæ, non autem ad certum numerum ejuſdem ſpeciei: veluti cum quis promitteret centum libras in florenis, quæ obligatio differt ab ea, in qua debetur certus numerus florenorum, ut tradit Bar. & omnes in *d. l. Paulus*, & ubique. Sed in thémate obligatio non eſt contracta ad ſummam vel quantitatem in genere ſolvendam in aureis, ſed ad certum numerum aureorum: & ſic multum refert, quia certus numerus æquè principaliter in obligatione cenſetur, atque certa ſpecie monetæ.

Decimum. 706. Decimò, quia obligatus ad decem dolia vini ex mutuo, nihil poteſt deducere quantumcunque prætextu majoris indicaturæ ſeu valoris extrinſeci ſuperventi, puta ſi tempore mutui dolium talis vini vænibat decem libris, nunc autem dolium æquè boni vini vænit quindecim vel viginti libris: nec attenditur illa caſualis & fortuita indicatura extrinſecùs accidens, prout nec ſuperventa pretii vilitas citra moram. Igitur nec debet attendi in nummis citra moram, quia utrobique eadem eſt ſpecies contractus ejuſdem naturæ, videlicet mutui, eadem ratio & habitudo indicaturæ ſeu valoris extrinſeci: quia cum de facto ſola libidine Principis augeri vel minui poſſit, debet ea variatio caſui fortuito aſcribi, per notata in *leg. ſi per imprudentiam, de evictiom.* Et ſic idem judicandum quod de indicatura vini mutuati, cùm utrobique indicatura ſit valor extrinſecus & fortuitus, qui poteſt quoad contrahentes in alterutrumque æquè ſe habere vel contingere: & ſic neuter lædi videbitur, ſi neutra ex parte ejus ratio habeatur argumento *l. de fideicommiſſo, Cod. de tranſaction. l. ſi. pater puellæ Cod. de inoffic. donation.* Ex his eliſa videntur primùm tria prima & potiſſima fundamenta partis affirmativæ, à quibus reliqua dependent, & ad leges citatas in ſecunda ratione, & authoritatem Ariſtotelis de ubique uniformi, & perpetua ſemper æſtimatione ſigno deſignata, reſponderi poſſet, hoc eſt verum de jure, ſed non de facto: ita enim & decebat & expediebat in toto orbe omnium, quibus vel jura gentium communia ſunt, ut eſſet eadem ſaltem uniformis æſtimatio & proportio, quæ etiam eſt de jure gentium, & inventione & authoritate, ut ſuprà *num.* 695. quod licet nunquam univerſaliter factum legatur, tamen jure Romano conſtat diſtrictè ſancitum. Unde veriſimile eſt ſub Imperio Romano, & florente, hoc executum fuiſſe, & diligenter obſervatum: quanquam jus cudendæ monetæ non eſſet ſoli Imperatori, nec Senatui, nec Populo quidem Romano reſervatum, ſed etiam particulares Reſpublicæ per loca monetam cudebant, & veriſimiliter ſuam certam quæque ſpeciem, hoc eſt proprio charactere, materia & pondere, ut patet in *l. creditor in princip. de ſolution.* ita tamen ut tam in bonitate & quantitate ſeu pondere materiæ, quàm in indicatura deberent ad eandem proportionem & æſtimationem reduci in toto Imperio definitam.

707. Non obſtat etiam diſtinctio Baldi & æquitas, de qua ſuprà in *quinta ratione numero* [illegible]. quia dictum Baldi in ſecundo membro, in quo jacet tota difficultas, poteſt procedere (prout etiam tanquam aliis circunſtantiis juſtificativis circunſcriptis intelligendum eſt) quando eſſet mera, propria & effectualis diminutio, facta ſine cauſa juſtæ proportionis ad alias monetas. Dupliciter autem contingit certam ſpeciem monetæ ſolam, aliis in ſtatu ſuo manentibus, diminui, primò minus propriè, puta ſi aureus à tempore contractus fuerit intrinſecùs & extrinſecùs, æqualiter & apertè diminutus. Secundò propriè ſi non fuit diminutus intrinſecùs, ſed extrinſecùs tantùm ſive ex juſta cauſa, puta quia (quod nunquam audivi nec legi) prius currebat & tolerabatur in majori valore extrinſeco, quam deceret, reſpectu minorum monetarum, quæ non mutantur in materia & indicatura, ſive ex alia cauſa juſta vel injuſta, ut ſæpè fit: vel etiamſi non ſolùm extrinſecùs apertè diminutus fuit, ſed etiam intrinſecùs, non apertè nec juſta proportione, ſed occultè, ut fit, ita quod populus putat eundem eſſe aureum. Hæc enim eſt vera & effectualis diminutio materiæ & indicaturæ, vel ſolius indicaturæ, quæ non debet nocere creditori, nec anſam dare debitori, qui bona moneta & in majori valore uſus fuit, ut cum jactura creditoris locupletetur, & ſic debet ſupplere ad valorem antiquum, hoc eſt ad priſtinum numerum ſolidorum: ſecus ſi non eſſet vera & effectualis diminutio, ut ſi contingeret aureum valere minorem ſolito numerum ſolidorum, quia minutior moneta cœpit melior & fortior cudi, quia tunc non poteſt habere locum dictum Baldi; ſed ſufficiet debitori totidem aureos reſtituere, nec tenebitur ſupplere numerum ſolidorum nunc deficientem: quia ſolidi præſentes ſunt meliores, & aureus etiam hodie valeret eundem antiquum numerum ſolidorum, ſi cum antiquis illis ſolidis permutandus eſſet, & ſic non offenditur hoc caſu, ſed ſtat communis & negativa ſententia. Minus etiam offenditur in primo minus proprio caſu in quo procedit dictum Baldi, quia ibi aureus præſens ex quo apertè tam intrinſecè quàm extrinſecè minutus eſt, non eſt integer aureus, ſed pars aliquota veteris aurei: quemadmodum ſi poſt contractum deſiiſſent cudi & haberi integri aurei, ſed ſemiaurei vel beſſes aut dextantes veteris aurei cuderentur. Non enim liceret ſupplere in nummis, ſed oporteret in ſemiaureis, vel aliis ſpeciebus auri ſupplere numerum receptorum aureorum; quia tunc non dicitur facta vera diminutio monetæ aureæ, nec in materia, neo in indicatura, ſed ſolùm ſectio corporum ipſius monetæ, manente eadem proportione & curſu in utroque valore, tam intrinſeco quàm extrinſeco. In ſecundo autem caſu, in quo ſolo propriè dicitur facta vera & effectualis diminutio indicaturæ, ſeu valoris extrinſeci, & in quo ſolo propriè loquitur, & procedit dictum Baldi, ſpecialis ratio concurrit, ex qua communis ſententia limitanda eſt: quia ex qualitate actus & contrahentium conſtat quod mutuabatur non ſolùm contemplatione ſpeciei, ſed principaliter, ſaltem æquè principaliter contemplatione valoris tunc currentis. Et ſic cùm valor ille in rem debitoris verſus ſit, & poſtea de facto verè & effectualiter contigit diminutio, debet debitor ſupplere, etiam ſtante dicta communi ſententia: non tamen tenetur in auro, ſed ſufficit in minuta moneta ſupplere, quia ſatis eſt creditorem indemnem reddere.

Duplex diminutio aurei.

708. Eodem modo reſpondetur ad tertium, quar- Solutio.

tium, quintum, ſextum & ſeptimum adducta pro parte affirmativa: quia in effectu fundantur ſuper illa æquitate, ne creditor inopinatè damnificetur, debitor autem indebitè cum illius jactura lucretur: quæ ratio non habet locum, niſi in dicto ſecundo caſu, in quo ex intervallo ſupervenit vera effectualis indicaturæ diminutio, qui eſt caſus ſpecialis limitationis ſententiæ communis & negativæ, quæ etiamſi aliàs eſſet regulariter vera & firma, tamen non obeſſet concluſioni noſtræ & ſententiæ Baldi in *d. l. acceptam*. Non obſtat nonum, quia frivolum eſt, quod comminiſcuntur præfati Doctores de Conſuetudine: quia non dicunt ſolitum fieri ſolutionem in qualibet moneta invito creditori, ſed quòd communiter ſolet recipi in qualibet proba moneta, quod conſuetudinem non arguit, ſed meram contingentiam facti, quæ vel ex mera civilitate creditorum accidere poteſt, vel affectu & compendio præſentis qualiſcunque ſolutionis, metuque ne debitor alioquin poſtea fruſtretur, vel etiam mero jure ex quo nunc fortè non intereſt creditoris in priori moneta ſolvi, *d. l. Paulus*, ex quibus quantocunque tempore nulla poteſt inferri conſuetudo vel neceſſitas generalis, per ea quæ ſcripſi in *Conſuetu. Pariſ.* §. 1. *glo.* 4. *num.* 11. dicendum enim fuiſſet ſolitum invitos creditores cogi ad recipiendam ſolutionem in quavis moneta, etiamſi eorum intereſſet, quod numquam legitur factum, nedum probatum. Et in veritate nihil eſt de dicta conſuetudine, ſed oppoſitum notoriè obſervatur, quòd quando obligatio contracta eſt ad certam ſpeciem monetæ, non tenetur creditor recipere in alia diverſa deterioris materiæ, niſi forſan conſtet quòd ſua non interſit. Verum eſt quòd dicta promiſcua & ſolita contingentia inducit ut creditor ſeverius & præfractè in eadem ſpecie exigens, dicatur acerbus & oneroſus, tanquam ſummo jure utens, nullo benignitatis temperamento admiſto, contra *l. ſi ſervos in fin. de pign. action. l. ſi benè de uſur.* quod non ſemper & ubique toleratur, ut ſuprà *num.* 266.

Solutio, 709. Modò applicando hæc ad hypotheſin quæſtionis noſtræ conſtat quòd nos ſumus in hoc ſecundo caſu, ſaltem in ſuo caſu converſo, qui eſt ejuſdem contrariæ rationis & diſciplinæ per jura vulgata. Notum eſt enim aureos non eſſe auctos intrinſecùs, ſed extrinſecùs, tantum de quinque ſolidis, & ſic de octava parte, idque per ſe & abſolutè: non autem propter monetam minorem intrinſecùs vel extrinſecùs diminutam tempore dicti augmenti: quia licet ab eo tempore cœperint, ſeu potius ſenſim à plus centum abhinc annis continuatum ſit (more ſolito) minutam monetam impuriorem cudi, (ut Budæus *in Aſſe*, & Leonard. Portius *tract. de ſeſtertio* conqueruntur, & olim Plin. *lib.* 33. *cap.* 3) tamen hoc non obſtat duplici ratione. Prima, quia etiam aurei ſemper ſenſim fuerunt aucti in valore extrinſeco, uſque ad quadraginta ſolidos tempore dicti augmenti. Secunda, quia etiam aurei ſemper impuriores mandrabuli more excuſſi ſunt, ita quòd tempore dicti augmenti non erat neceſſe novum augmentum indicaturæ aureorum addere, propter deteriorationem monetæ excuſſæ vel excudendæ. Unde quamvis ex tunc deterior parva moneta excuſſa ſit, tamen non fuit auctus valor extrinſecus prioris & fortioris parvæ monetæ, ſed in eodem veteri curſu remanſit: & ſic novum illud augmentum aureorum de quinque ſolidis fuit verum & effectuale augmentum indicaturæ. Et ſic in quæſtione præſenti concludendum pro parte affirmativa etiam abſque eo quòd abrogetur communis ſententia, ſed limitatur hoc caſu propter prædictam æquitatem, quæ eſt de facto evidens, in hoc quòd aureus non intrinſecùs auctus, ſed potius diminutus, valet hodie 45. ſolidos, de illis etiam ſolidis, qui tempore mutui currebant & currunt, licet tunc aureus non valeret niſi 40. Ex quibus quantum ad hanc quæſtionem patet ſolutio ad primum, ſecundum, tertium & ſeptimum, adducta pro parte negativa: brevitatis enim causâ nolo ſuper ſingulis (quæ ſtudioſus indidem ſupplere poteſt) immorari. Ad quartum autem, quintum, ſextum, & octavum reſpondetur, quòd ex quo debitor tenetur ſolvere in aureis, & ſic de pecunia ſua minuta, vel de labore ſuo acquirere aureos, & aurei pluris ſibi hodie conſtant, quia oportet eum pro ſingulis acquirendis vel reſervandis dare vel expendere 45. ſolidos, vel lucrum & ſalarium, 45. ſolidorum, ubi ſufficiebant, 40. ſolùm, idque etiam de ſolidis qui currebant tempore mutui, quia non ſunt ullo modo aucti, apparet quòd iſtud novum & merum augmentum aureorum extrinſecum directò cadit in incommodum & damnum eorum qui erant obligati in aureis, & in commodum & lucrum eorum qui erant obligati in genere quantitatis. Et ſic in propoſito cum debitor non cuſtodierit, ſed expenderit ſingulos aureos mutuatos pro 40. ſolidis, valde damnificaretur, ſi oporteret eum pro ſingulo aureo comparando dare 45. ſolidos vel æquipollens. Et ſic debitor non certat de lucro augmenti retinendo (cùm eoſdem aureos ante augmentum pro veteri pretio expenderit) ſed de damno vitando: creditor autem nihil volens deducere, non certat de damno vitando: quia veriſimiliter eoſdem aureos aliàs expenſurus erat pretio tunc currente: nec etiam certat de fortuito vel legali commodo, ſive damno debitoris; ſed de lucro, & de majori ſumma quam dederit recipienda damno debitoris, & contra naturam mutui.

710. Ad nonum, fateor quòd hìc debitor obligatus eſt præciſè ad certam ſpeciem monetæ, videlicet ad ſolares aureos, & etiam ad certum numerum, videlicet mille: ſed dico quòd inquantum eſt obligatus ad utrumque ſimul, videlicet ad certam ſpeciem & certum numerum, ea obligatio intelligitur rebus ſic ſtantibus. Imò dico, quod non ſolùm quando tacitè (ut in themate) ſed etiamſi expreſsè conventum ſit de reddendo ſimpliciter in eiſdem ſpeciebus & eodem numero, adhuc in dubio, alio non concurrente, non cenſetur conventum de non ſuplendo nec deducendo vero extrinſeco augmento vel decremento, niſi ſpecialiter expreſſum ſit, vel niſi jam tempore contractus, periculum mutationis immineret, ut in *exemplo infra, num.* 719. Tunc enim cenſetur ea pactio ſpeciei & numeri, causâ tacitæ tranſactionis periculi imminentis facta: aliàs non cenſetur facta, niſi ad majorem expreſſionem, quod non licebit eandem ſummam in diverſa ſpecie monetæ etiam æquipollenti reddere: non autem referenda eſt ad mutationem vel deteriorationem monetæ, quæ non imminebat, nec præſumenda eſt. Et ſic ea pactio debet in dubio intelligi rebus ſic ſtantibus, prout etiam eſt de natura omnium contractuum. Et ſic cenſetur actum de aureis ejuſdem bonitatis & valoris extrinſeci vel indicaturæ, cujus erant tempore mutui, non autem majoris, nec majorem ſummam conficientibus, quàm debitor receperit & in uſus ſuos converterit, *l. cùm quid ſi cert. peta. l. Rutilia Polla, de contrah. empt.* Sed nunc verè & effectualiter plus valent, etiam habito reſpectu ad monetam parvam currentem tempore mutui, quia tunc mille hujuſmodi aurei valebant quadraginta millia ſolidorum tunc currentium: ſed nunc valent quadragintà quinque millia ſolidorum, etiam de ſolidis currentibus tempore mutui, quia ſolidi illius temporis manſerunt & manent de facto in eadem indicatura & eodem curſu cum novis, licet noviter excuſſi deteriores ſint intrinſecùs. Et ſic niſi debitor deduceret ſupervenientum bonitatis augmentum, damnificaretur cum effectu quinquies mille ſolidis, in quibus creditor locupletaretur, ergo deductio facienda. Patet, quia ſi verè & effectualiter diminuti eſſent aurei, ſupplendum eſſet, ut nuper concluſum eſt, ergo verum & effectuale augmentum deducendum.

711. Non obſtat decimum, quia reſpondeo quòd bonitas extrinſeca vini vel ſimilis ſpeciei, & bonitas extrinſeca pecuniæ, non ſunt ſimilis nec ejuſdem habitudinis & rationis: quia in vino & ſimilibus eſt merè extrinſeca, nihil commune habens cum ſubſtantia rei mutuatæ: imò etiam eſt impertinens, nec eſt in conſideratione in mutuo: aliàs non diceretur vinum mutuari, ſed vendi: ſed in nummis bonitas extrinſeca eſt conſubſtantialis, & de eſſentia pecuniæ, ut ſuprà *num.* 693. Et dato quod hodie etiam bonitas interuſurii conſiderabilis eſt de ſubſtantia, ſaltem in moneta pretioſa, tamen etiam bonitas extrinſeca æquè conſubſtantialis eſt, & æquè principalis, & etiam tempore diſpoſitionis (præſertim in mutuo, quod temporarii uſus pecuniæ gratiâ fit) principaliter intenta & conſiderata, & ſic in eadem bonitate extrinſeca reddi debet: ergo caſu converſo verum & effectuale augmentum bonitatis extrinſecæ deducendum. Ulterius non valere argumentum *d. l. cùm quid.* ex bonitate extrinſeca vini ad pecuniam, probatur primò, quia bonitas extrinſeca vini vel ſimilis ſpeciei non eſt certa, ſed de ſe variabilis, prout eſt merè accidentalis, & ſic variatio non eſt inopinata, nec contra naturam rei: ſed in pecunia, prout de ratione & ſubſtantia pecuniæ eſt certa perpetua æſtimatio, ita ejus variatio eſt contra naturam pecuniæ, & contra jus per jura, ut ſuprà *num.* 697. Secundò, quia in vino bonitas extrinſeca non venit jure obligationis, nec jure actionis, ſed mero judicis officio, ut notant omnes Doctores in dict. *l. vinum*, ſed in pecunia, cum bonitas extrinſeca veniat æquè principaliter, ut ſuprà *num.* 696. venit ab initio jure obligationis & actionis: igitur in pecunia inſpicitur tantum æſtimatio, quæ erat tempore contractus, per tex. in *l. fundum Cornelianum de novatio*, ubi Bar. & omnes, & in dict. *l. vinum*, & ubique. Tertiò, quia in vino vinum tantùm peti poteſt non autem æſtimatio, ut notant Bar. & omnes in *d. l. cùm quid.* ſed in pecunia, ſi decem aurei mutuati ſunt, poſſunt peti denarii vel libræ ejuſdem quantitatis impoſititiæ: quia de jure tantam functionem & æquipollentiam recipiunt, ut nec ſtipulationis quidem forma offendatur, ſi quis interroget de denariis, & alter reſpondeat de aureis, vel contra ad eandem æſtimationem, text. in *l. quæ extrinſecus de verb. oblig.* Si igitur ab initio ineſt æſtimatio jure actionis, & ab initio peti poteſt, igitur eadem æſtimatio quæ erat tempore contractus poſtea peti poteſt, ſive interim creverit, ſive decreverit, ſalvo æquitatis temperamento, de quo ſuprà *num.* 701. Item cùm mutuum re contrahatur, & valor impoſititius tunc currens ſit res principalis, ſaltem æquè principalis, quæ deducitur in contractum mutui pecuniæ, ſequitur quòd mutuum ad eundem valorem limitatum & contractum intelligitur, prædicta æquitate ſalva. Et ſic jam nec communis opinio ſubſiſtere poteſt, nec eo quidem prætextu, quaſi neuter lædatur: quia imò ſtante communi, alteruter lædi poteſt, & utrique periculum imminet: ſed ſecundum nos tempus contractus inſpiciendo, neuter lædi poteſt, ſed utrique ſervatur quantum dedit, vel habere ſperavit & debuit. Habes quæſtionem ab imis ipſis rerum fundamentis radicitus erutis noviter excuſſam & deciſam, nec tamen tot argumenta tanto molimine digeſſi ad hanc ſolam quæſtionem decidendam, in qua ſufficiebat æquitatis diſtinctio, de qua ſuprà *num.* 701. ſed ad univerſam materiam aperiendam, utque brevius defungi liceret in quæſtionibus ſequentibus, præſertim in concluſione totius materiæ, quæſt. fi.

QUÆSTIO XLIII.

SYNOPSIS.

1. *Perpetuus eſt numorum valor.*
2. *Cùm pecuniæ æſtimatione creſcunt, vel minuuntur rerum pretia.*
3. *Non valet ratio, quæ eadem cum quæſtione eſt.*
4. *Tyrannicum ſubinde pecuniæ æſtimationem mutare.*
5. *Edictum Caroli VI. de imminutione pecuniæ.*

712. NOnageſimo-tertiò, æquè neceſſe eſt excutere quid in aliis contractibus & obligationibus, puta in venditione, retractu, redemptione, dote, depoſito, legato, & aliis infinitis. Ut autem infinitas diſputationis vitetur, & hæc quantum fieri poteſt certa nova & methodica ratione decidantur, exactè diſcutiemus caſum unum deductis utrinque quam brevius licebit & invicem collatis radicalibus argumentis, ut ſic reliqui quoque caſus plani fiant. Capio ergo caſum venditionis, utpote frequentiorem & latius patentem. Fac domum venditam pro mille aureis ſolatis, traditam & nihilominus locatam emptori pro triginta vel quadraginta aureis ſolatis, donec pretium ſolverit, juxta notata notata in *l. ſicut emptio locati*, & ſuprà *num.* 542. tempore verò contractus aureus ſolaris valebat tantum, 40. ſolidis: cum autem poſt aliquot annos cœpiſſet valere 45. ſolidis, emptor obtulit, 889. aureos tantum, cum quinque ſolidis Turonenſibus, & ſic deducendo augmentum. An potuerit? Et communis eſt ſententia quod non, ſed quòd præcisè teneatur mille aureos ſolvere abſque deductione augmenti & ſuppletione decrementi, & quòd citra moram non attenditur variatio valoris, ſive creverit, ſive decreverit. Sed hæc communis ſententia facile refellitur. Primò, quia eſt abſque lege, quippe jura nunquam præviderunt, nec deciderunt hanc quæſtionem cùm de jure non poſſit eſſe locus huic variationi, ſed ſancitum ſit ut perpetua & uniformis ſit numorum æſtimatio, *l. ideo de eo quod cer. loco l. 1. de contr. empt. l. fin. Cod. de veter. numiſmat. poteſt lib.* 11. Secundò, dicta communis opinio fundatur *in l. cùm quid ſi cert. peta.* & in eo quòd valor impoſititius nummi ſit bonitas extrinſeca, ſicut æſtimatio caſualis vini mutuati, venditi, vel aliter debiti. Sed iſtud fundamentum eſt falſum per notata *in fi. quæſt. præcedentis*: quia in vino & ſimilib. æſtimatio eſt merum accidens, nihil habens commune cum ſubſtantia rei: in nummis verò hujuſmodi valor impoſititius eſt proprium ſubſtantiale ipſius nummi, & ſic non propriè bonitas extrinſeca, ſed intrinſeca. Duo enim ſunt ſubſtantialia nummi, videlicet legitima materia in qualitate & pondere & publica & compacta æſtimatio, ſuprà *num.* 703. Altius ergo inquirenda veritas.

Venditio. | Duo de ſubſtantia.

713. Imprimis pro venditore & communi ſententia arguitur, primo quia venditio facta eſt ſub certa ſpecie monetæ, videlicet aureorum ſolatorum, & ſub certo numero, videlicet mille, itaque obligatio pretii reſtricta eſt, & determinata (prout fieri potuit) ad certam ſpeciem nummorum, ita quòd emptor præcisè obligatus eſt & ad ſpeciem & ad numerum nummorum conventum. Igitur non poteſt deducere augmentum ſuperventum, quia eſſet detrahere numero convento,

Digitized by Google

conuento , qui non minus eſt in obligatione , quàm ſpecies conventa, ut patet ex tenore verborum contractus , cui ſtandum eſt. Neque enim dubium eſt quin vendi potuerit , ut pro ſumma librarum cujuſvis monetæ , ità pro qualibet certa moneta & certo numero, & quin præcisè (ſi conſtet) ſtandum ſit , nec melius conſtare quàm ex verbis expreſſis, *l. non aliter*, §. 1. *de legat.* 1. nec aptius mentis noſtræ teſtimonium Bald. *leg. ad recognoſcendos, Cod. de ingen. manum.* Et alioquin non referret dicere , vendo pro mille aureis, vel pro tanta ſumma, quantum valent mille aurei, ſolvenda in aureis , & ſic detracta obligatione certi numeri aureorum, quod eſt abſurdum, ut ſuprà *num.* 705. & etiam aſtringerentur contrahentes ad exprimendum tot aureos præcisè debitum iri , ſive plus , ſive minus tempore ſolutionis valeant , quod eſt abſurdum : quia tantum valet unum verbum efficax quantum mille, nec eſt ſuperflua verborum expreſſio exigenda. *l. fin. Cod. de donation.* licet non officiat *l. teſtamentum* , *C. de teſtam.* Igitur ea brevi pactione videntur partes de futuro incerto augmento vel decremento tranſegiſſe, ex quo & ad certam ſpeciem & ad certum numerum ſe limitaverunt. Et præſertim ubi non eſt inſueta hujuſmodi monetarum mutatio & variatio , ut ſub hac deſpotia : & ſic videntur contrahentes ſatis prævidiſſe, & nihilominus, imò eo magis ita conveniſſe : & hæc eſt potiſſima ratio. Secunda hinc dependens, quòd neuter videtur lædi, ex quo illa ſpecies monetæ æquè ſe habet ad diminutionem, ſicut ad augmentum, notatur in *l. ſi pater, C. de inoffic. donation.* Tertiò , quia aucta vel minuta æſtimatione aurei , rerum quoque pretia proportionaliter augentur vel minuuntur , *l. 2. Cod. de vet. numiſm. poteſtate, lib.* 11. ad hoc Ang. in d. *leg. Paulus. Purpura* , in *l. cum quid numero* 171. *ſi cert. peta.* Quartò , quia ſi emptor ſolviſſet , & poſtea ex pacto redimere vellet , deberet reddere ſimiles & totidem ſpecies , nec poſſet deducere incrementum valoris extrinſeci , ex quo non eſt conceſſa facultas redimendi , niſi totidem ſpecies reſtituendo. Et ita de conſuetudine obſervatur , ut teſtatur Nicola. Boëri. *deciſion. Burdegal.* 327. *num.* 4. Et in fortioribus terminis decidit Aymo. *conſil.* 47. Igitur ab initio etiam citra moram ſolvere tenetur , non deducto dicto augmento : quia contractus & diſtractus eodem jure regulantur , notatur in *l. de tutela* , *C. de in integr. reſtitutione.*

714. In contrarium arguitur , primò, quia hi mille aurei ſunt promiſſi pro pretio domus , & pro ejus appretiatione , ad quam finaliter poſt multas nonnunquam contentiones deventum eſt , ut inquit textus in *l. ſi voluntate, C. de reſcind. vend.* Et ſic conſtat, ut ad valorem & æſtimationem domus, quæ erat tempore contractus , ita ad valorem & æſtimationem aureorum , quæ erat tempore contractus , reſpectum habitum : igitur debet in dubio ille tantùm valor attendi, niſi aliud expreſsè cautum ſit. Igitur ſi citrà moram augeatur , detrahendum erit : ſi verò minuatur , ſupplendum. Secundò , quia mille aurei non ſunt deducti in diſpoſitione , inſpecta ſola bonitate intrinſeca ; imò multò magis ſaltem æquè principaliter inſpecta & expenſa bonitate extrinſeca. Igitur ſi bonitas intrinſeca debet attendi ſecundùm tempus contractus dumtaxat , ut omnes tenent in *d. l. Paulus* , & in *d. c. quanto* , & ubique , igitur multò magis ſaltem æquè attendi debet tempus contractus, quantum ad bonitatem extrinſecam. Tertiò , quia mille aurei non ſunt æquales domui per ſolam materiam , ſed præcipue per eorum valorem currentem: ergo præcipuè debet attendi valor currens , & ſic temporis contractus , *l. Rutilia Polla de contrahend. emption.* Alioquin non ſervaretur æqualitas conventa ſubſecuta variatione ; ſed vel venditor exigeret plus , aucto aureo , videlicet majorem ſummam librarum , quàm quæ ex pretio, convento tempore contractus reſultaret , vel minus , diminuto aureo: quod eſſet abſurdum & contra æqualitatem naturalem & intentam contractus. Quartò, emptor eſt debitor generis , & ſic ad eum ſpectat periculum , & in totum & in parte : igitur ſicut ſi in totum tempore ſolutionis , inhibitus eſſet curſus dictorum aureorum, deberet in alia proba moneta ſolvere uſque ad æſtimationem quæ tempore contractus currebat , etiam ſecundùm communem. Igitur ſi valor diminutus ſit, debet eſſe periculo emptoris , ut ſuppleat uſque ad dictum valorem : ergo ſi auctus ſit , cedet ſuo , non venditoris commodo, *l. ſecundum naturam, de reg. jur.* & ſuprà *num.* 702. Et alioquin ſi communis opinio eſſet vera , ſequeretur maximum inconveniens , ſcilicet quod emptor, dum continuat mercedem conductionis , captaret tempus , quo valor aureorum imminutus eſſet , ut de facili poteſt contingere , & tunc pretium offerret longè diminutum , quod cogeretur venditor recipere; quod eſt iniquum : & ſic communis ſententia neutro caſu augmenti vel diminutionis ſtare poteſt.

715. Quintò, quia ad ſciendum an emptor vel venditor ſit deceptus ultra dimidiam juſti pretii in dicto contractu , non inſpiceretur quantum valebant aurei tempore ſolutionis vel reſciſſionis , ſed dumtaxat quanti valebant tempore contractus, *l. ſi voluntate, C. de reſcind. vend.* unde ſi tempore contractus domus valebat quatuor mille & centum libras, & ſic bis mille quinquaginta ſolatos , ſecundùm æſtimationem ſolatorum ejuſdem temporis , & ſic læſus fuerit venditor ultra dimidiam , ſi antequam agat, augeatur valor ad 45. ſolidos , non deſinit eſſe læſus ultra dimidiam , & agere poſſe ex *l. 2.* quanquam ſi tempore contractus valuiſſent aurei quadraginta quinque ſolidos , non fuiſſet læſio ultra , ſed infra dimidiam ; & econtra in emptore læſo. Igitur ſicut ad reſcindendum contractum attenditur valor extrinſecus monetæ , qui erat tempore contractus : ita ad obſervandum & exequendum contractum in ſolutione pretii. Sextò, quia eodem themate retento de venditore decepto , ſi emptor eligat ſupplere juſtum pretium , debet illud ſupplementum facere & ſolvere , habito reſpectu ad æſtimationem , quæ erat tempore contractus , non ad augmentum aureorum ſuperventum : unde non tenebitur hodie ſupplere uſque ad bis mille quinquaginta ſolatos (licet illud eſſet juſtum pretium tempore contractus) ſed ſufficiet ultra mille, tempore contractus ſolutos, ſolvere alios mille ſolatos , & ſic computato & deducto augmento valoris, qui eſt tempore ſolutionis vel ſupplementi , quod ſupplementum eſt vera pars pretii, & ejuſdem naturæ, ut ſcripſi in *Conſuet. Pariſienſ.* §. 22. *quæſt.* 9. *in princ.* Igitur etſi nil fuiſſet ſolutum ab initio, ſed totum pretium reſtaret hodie ſolvendum, poſſet ſolvere pretium & ſupplementum ſecundùm valorem contractus , & ſic facta de toto pretio deductione augmenti ſuperventi, quia unum & idem pretium non debet diverſo jure cenſeri, *l. cum qui, in fin. de uſucapion.* Quid dicemus ?

716. Expendamus & conferamus utriuſque partis rationes , vim & energiam. Et certè pro venditore ſola prima ratio urget & ſubſiſtit , videlicet quòd pretium limitatum fuit & compactum non ſolum ad certam monetæ ſpeciem , ſed ad certum numerum nummorum dictæ ſpeciei : & conſequenter non ſpectandum augmentum vel decrementum extrinſecum dictæ ſpeciei monetæ , ſed de incerto eventu augmenti vel decrementi tranſactum per expreſſionem & taxationem certi certorum nummorum numeri. Secunda enim ratio eſt pars primæ , nec alioquin per ſe ſubſiſteret : quia regulariter non eſt præſumendum quòd contrahentes velint ſe ſubjicere alicui aleæ : faciunt notata ſuprà *numero* 93. Imò hoc ipſum principaliter in quæſtione verſatur : An contrahentes intenderint præcidere ad ſummam, quam tunc

mille ſolati conficiebant: an verò intenderint tranſigere de alea. Et non valet ratio, quæ eſt eadem cum quæſtione vel dicto *leg. qui interrogatus*, ubi Bartolus, *de petition. hæredit.* notatur in *leg. final. de offic. procurat. Cæſar.* Minus valet tertia ratio, quia *dicta lex ſecund. de veter. numiſm. poteſtat.* non loquitur de imminutione valoris nummi, quæ fit ex tyrannide per avaritiam vel abuſum Principis; hoc enim jura ignorant: ſed de ea quæ fit ex juſta cauſa & proportione ad reliquas monetas. Aut enim omnes monetæ pari proportione minuuntur vel augentur, & tunc procedit *dicta l.* generaliter reſpectu omnium monetarum: quia pretium diminutum vel auctum, cùm ſit uniformiter variatum, æquipollet generaliter veteri pretio. Aut verò una tantùm ſpecies aurei minuitur, reliquis monetis manentibus in ſtatu ſuo, & non poteſt *dicta lex* procedere: quia imò tunc pretia rerum remanent in ſtatu ſuo, reſpectu aliarum monetarum ſtantium: reſpectu autem aurei minuti non minuuntur, ſed augentur rerum pretia, ut ſenſus communis, & rerum experientia oſtendit. Itaque in themate, cùm reliquis monetis manentibus in curſu ſuo, ſolaris aureus de quadraginta ſolidis auctus ſit ad 45. non poteſt habere locum *dicta lex* 2. quia propter hoc ſolum res quæ valebat 20. libras, non incipit valere 22. cum dimidia, ſed ubi valebat decem ſolares, non valet niſi octo ſolares & quadraginta ſolidos, ita quòd pretium rerum reſpectu dicti aurei taliter aucti decrevit, quia valent minorem numerum aureorum, & ſic *dicta lex* 2. rectè intellecta militat pro ſecunda parte, videlicet pro emptore contra venditorem. Minus etiam obſtat quarta ratio, quia eadem eſt dubitatio cum quæſtione principali: igitur ut de ſecunda ratione dictum eſt. Rationes autem adductæ pro ſecunda parte, quanquam numero ſex, non ſunt in effectu niſi una, videlicet quòd mille aurei ſunt promiſſi tanquam pretium appretiatum domus, & tanquam certa conventa æqualitas domus, & conſequenter reſpectu valoris dictorum aureorum tunc currentis, & ſummæ ſeu æſtimationis librarum ex eis tunc reſultantis, prout ſecundùm omnes poſt Bartol. in d. *l. Paulus*, major moneta per minutam æſtimatur.

L. 2. de veter. num. poteſtat. lib. 11. C.

717. Supereſt videre utra ratio potior ſit, & vincat in hac quæſtione. Certum eſt autem ex prædictis, ſecundam regulariter obtinere, cùm valor impoſititius ſit etiam intrinſeca bonitas in ratione pecuniæ, & ſaltem æquè principaliter conſideretur, nonobſtante communi ſententia, quam ſatis convincimus ex notatis ſuprà *numero* 664. Modò punctus eſt, an huic regulæ ſufficienter appareat derogatum eſſe, eo ipſo quòd ſimpliciter convenit de mille aureis, & ſic de certa ſpecie & certo numero nummorum. Et ſic hæc quæſtio & ſimiles magis ſunt facti & voluntatis, quàm juris: quo minus mirum eſt, ſi Doctores hactenus in his quæſt. multum dubitaverunt, tantóque longius erraverunt & intricaverunt, quantò partim falſis fundamentis inhærendo, partim dicta aliorum perperam & præpoſterè accipiendo, partim rerum & factorum circunſtantias negligentius expendendo, univerſam hanc facti magis quàm juris materiam ad certas commentitias regulas aſtringere conati ſunt, ut Mart. Laudan. Jacob. Put. Cur. ſenior, & alii in *tract. monetar.* Alber. Brun. in *tract. de augmento.* Hanc ergo quæſtionem, quam ſemel, ut ſit methodus omnium ſimilium, ἀναλυτικῶς excuſſimus breviter, realiter & naturaliter hoc ſenſibili paradigmate oculis objecto ſolvimus. Fac liberam eſſe Rempublicam & rectè conſtitutam, puta ſub optima Ariſtocratia, & ibi communi decreto & ex juſtis cauſis ſtatutum fuiſſe, ut aureus qui valebat 40. ſolidos, deinceps perpetuò valeret 45. manentibus tamen ſolidis in valore & curſu ſolito. Nemo certè candidi ingenii, cuique non pleonexia, nec ſophiſtica, ſed bonum & æquum præſtat, dubitabit quin ſi pridie decreti facta erat venditio pro mille aureis, liberetur emptor ſolvendo 889. aureos cum quinque ſolidis, & ſic deducto augmento. Cùm enim ſimus in terminis veri & effectualis augmenti, ſuprà *numero* 707. & iſtud augmentum in juſta Republica perpetuò duraturum ſit, nec unquam ſperetur vel timeatur mutatio: quia ſi fortè fieret mutatio, non ſolùm ex juſta cauſa fieret, ſed etiam juſta proportione ad reliquas omnes monetas, ut nec cives, nec exteri læderentur: quia locus eſſet *d. l. 2. Cod. de veter. numiſmatis poteſtate.* Sequitur attento efficaci & perpetuo augmento, quod ſumma oblata æquipollet perpetuò ſummæ conventæ, & ſic quod non tenetur emptor plus ſolvere. Idem ſi decretum factum fuit eadem die, vel etiam pridie venditionis, ſed nondum publicatum, vel conſtet quod contrahentes, ſaltem emptor, juſtam habeat cauſam ignorantiæ. Cum enim intenderet ſe obligari in effectu ad bis mille libras tantùm, non eſt veriſimile quòd ſe obligaſſet ad mille aureos, ſi ſciviſſet tot aureos jam valere bis mille ducentas quinquaginta libras, nec expreſſio certa ſpeciei & numeri aureorum, ſufficiens eſt argumentum aliam fuiſſe intentionem: quia veriſimiliter ideò expreſſit & promiſit emptor mille aureos, quia brevior erat ſermo, quàm dicere bis mille libras.

Solutio. Fal. Reſp.

718. Fateor, quòd ſimplex expreſſio aureorum ſufficit ad obligandum præcisè in ſpeciebus aureorum, utque non poſſit invito venditore, ſolvi in minus pretioſa moneta; ſed non ſufficit ad obligandum ad majorem ſummam notabiliter, quam putabat emptor, & communiter putaretur aureos valere. Nec hoc caſu dici poteſt numerum aureorum expreſſum fuiſſe ad tranſigendum de incerto futuro vel impendenti augmento vel decremento valoris, cùm tunc nullum periculum mutationis hujuſmodi ſubeſſet, nec ſolitum eſſet, nec ſperaretur. Et conſequenter numerus non fuit expreſſus, niſi ad taxandam certam ſummam, non autem ad tranſigendum de inopinata & non veriſimili mutatione: & ſic prorſus ceſſat ratio primæ partis. Quòd ſi ita eſt, etiamſi jam tempore contractus augmentum ſupervenerat, igitur multò fortius ſi ex intervallo ſuperveniat, argum. *l. Rutilia Polla, de contrahend. emption.* Idem ſi à vero & politico Rege ſimile decretum fiat, quod non ſperetur mutari. Contrà fac miſeram civitatem unius vel plurium tyrannorum libidini expoſitam, & ibi inter cæteras calamitates & direptiones crebrò monetas variari & reprobari, tunc quandiu ea labes durat, locum habet ratio primæ partis: Verum eſt enim dicere imminere periculum mutationis monetæ, & ſubeſſe cauſam tranſigendi de numero earumdem ſpecierum, adverſus incertitudinem augmenti vel decrementi. Item ſupervento augmento, ſi emptor vellet illud deducere, non offerret ſummam æquipollentem ſummæ conventæ & debitæ: quia periculum eſt non ſolùm ne mox augmentum illud cadat, ſed etiam ne moneta vilior fiat. Et pari ratione venditor, qui non patitur deductionem augmenti, non poteſt petere ſupplementum decrementi: quia ſpes eſt pecuniam mox auctum iri. Facit quòd variatio modico tempore duratura non debet attendi, *l. pretia rerum ad fin. ad legem Falcidiam.* Tum cùm eventus augmenti & decrementi ſit in dubio, non poteſt juſtior, æquior, & medio propinquior via eligi, quàm in eiſdem ſpeciebus & numero reſtituendo. Igitur hoc caſu hæc via, non ſolùm tanquam media, ſed etiam tanquam æquabilior, & utrique partium minus oneroſa, ſed utrique utilior, eligenda eſt, *l. 1.* & ibi Paulus, *ſi quis caution.* Probatur etiam, quia ſi ſublata & abrogata eſſet æſtimatio publica & impoſititia omnis pecuniæ, nihilominus reddendum eſſet debitum, ſaltem ad quantitatem & qualitatem prioris materiæ, ſicut initio ante pecuniam ſignatam definiebatur, & in uſu verſabatur pecunia, μεγέθει & σταθμῷ,

Digitized by Google

ut inquit *Ariſtoteles* 1. *Politicorum capit. ſexto*, id eſt, magnitudine & pondere ipſius materiæ dumtaxat. Ita per hujuſmodi crebras & incertas mutationes ſublato ſaltem incerto & inutili reddito ſigno ſeu valore impoſititio pecuniæ, reddi & ſolvi debet in eadem materia, magnitudine, & pondere: & ſic ſub eodem numero & bonitate intrinſeca, de quibus convenit, non inſpecta bonitate extrinſeca, quæ jam nulla eſt, ſicut ab initio, aut dubia, captioſa, & incerta.

Anglica lues.

719. Nunquam autem prodigioſiores monetarum mutationes legi nec audivi præ illis, quæ poſt hanc urbem anno milleſimo quadringenteſimo decimo octavo à Burgundis & Anglis captam, quadriennio proximo factæ ſunt, ita ut marca ſeu libra argenti, quæ novem tantùm libras tempore urbis captæ valebat, ſenſim ob crebras hujuſmodi depravationes & mutationes, cœperit infrà quadriennium anno milleſimo quadringenteſimo vigeſimo ſecundo, menſe Julio, uſque ad diem decimum Novembris ejuſdem anni, valere octoginta libras Turonenſes, ut ex regeſtis Præfectorum monetalium comperi. Interim autem inter cætera hujuſmodi facinora Angli regiam hanc urbem occupantes, Carolum quoque VI. dudum mente captum detinentes ejuſque nomine & authoritate ad fœdera, populúmque conciliandum, Francorúmque regnum in Henricum VI. Regem ſuum transferendum abutentes, pretium monetæ auxerunt anno milleſimo quadringenteſimo vigeſimo, menſe Julio, publicato prædicti Caroli VI. edicto, quo aureus valeret ſexaginta ſolidos Turonenſes: certa verò moneta aurea, cui aries exaratus erat, quadraginta ſolidos, & alia moneta aurea Anglica (Nobiles vocant) ſeptem libras Turonenſes valeret. Anno verò ſequenti milleſimo quadringenteſimo vigeſimo primo imminuerunt, publicato ejuſdem Caroli VI. edicto, quo groſſus pecuniæ, qui valebat ſexdecim denarios Turonenſes, juſſus eſt quatuor tantùm denarios Turonenſes valere, aureus autem triginta tantùm ſolidos Turonenſes, & nummus aureus, cui aries exaratus, viginti tantùm ſolidos Turonenſes. Et extant adhuc hæc duo edicta tranſcripta in libro nigro Chartophylaciæ Procuratoris regii in Caſtelleto Pariſienſi, quorum palam eſt authores fuiſſe Anglos: tunc enim dictus Carolus VI. mente quidem jamdudum captus, corporaliter ab Anglis ope Philippi Burgundi cum conjuge & filia captus detinebatur. Et ex contractu ſeu potius præſtigio, utpote cum mente & corpore capto celebrato, filiam ejus regi ſuo Henrico ſponſam dederunt, eundemque Henricum Regni Franciæ Viceregem (Regentem vocant) quandiu Carolus VI. viveret, conſtituerunt, poſt ejus obitum (veris filiis præteritis) regnaturum, proutque de facto mortuo Carolo mox Pariſiis coronaverunt. Sed illæ Reipublicę direptiones in eorum tandem caput redundarunt. Cùm enim pernicioſis his actibus diu populum eluſiſſent, omnique ſpe bonę politię fruſtraſſent, & hinc tandem populi contemptum & odium incurriſſent, facile brevi tempore, leviori prępſidio (tametſi ſuperiores) totius regni finibus expulſi ſunt: quod eis non accidiſſet, ſi *εὐνομίαν*, ſi politicas artes (quę non ſunt aliud quàm Reipublicę charitas & *εὐταξία*) ſciviſſent & exercuiſſent. Prędictorum autem abuſuum & Reipublicę expilationum nominatim meminit Jo. de Vicomercato, qui eo tempore Ticini legebat, & ſcribebat in jure Pontificio dict. cap. *quanto, collat.* 4. dum loquitur de principibus cauponatoribus monetarum, qui pecuniam ſubinde reprobant, & expendi vetant, ſine cauſa, niſi ut vili redemptam conflent, & novam debiliorem cudant. Ut viſum fuit (inquit) noſtris temporibus de illis Billonis reprobatis ultra montes quia non poterant expendi, emebantur ad pondus, & hinc multi ditati, ſed quamplurimis expilatis.

720. Sed ad rem, quacunque cauſa contingat & immineat dicta crebra monetę mutatio, etiamſi non ex mera libidine & tyrannide principis, ſed forte propter alias clades & neceſſitates Reipublicæ ineluctabiles (non refert) idem eſt dicendum, ut tunc bonitas extrinſeca, quæ nulla eſt, vel inutilis, utpote incerta & nugatoria, quippe quotidie à poſſeſſore auferibilis, non poſſit nec debeat in ratione commerciorum, quæ ſuper certa & efficaci compenſatione fundari debent, attendi; ſed eadem ſpecies & idem conventus numerus nummorum reddi, ſicut in debita magnitudine & pondere, antequam pecunia ſignata eſſet: ſecus ceſſante periculo hujuſmodi crebræ & ſordidæ variationis. Unde cum in terminis quæſtionis noſtræ ceſſaverit illud periculum, & augmentum iſtud juſtis de cauſis (ut auguror) factum, non fuerit momentaneum, nec nugatorium, ſed efficax & durabile, prout aduſque in effectu durat, ceſſant omnes rationes adductæ pro creditore & communi ſententia, & habent locum omnes rationes adductæ pro debitore & ſententia noſtra: & ſic concludo, oblationem emptoris validam & ſufficientem. Ex his noviter per nos excuſſis apparet clara, æquabilis & ſolida deciſio omnium infinitarum id genus quæſtionum: ſed ad majorem elucidationem, tum quia quotidiana & utilia ſunt, tum ut clarius appareat, quàm in ſingulis caſibus peculiaris ſua ratio & æquitas diligenter expendenda ſit, non autem generaliter omnes & indiſcriminatim ad unius inſtar ſtatim decidendi, more imperitorum medicorum, qui uno collyrio morbos omnes ſanari volunt, inſigniores aliquot quæſtiones ſingulatim diſputatione remota diſcutiemus. Et primò occurrit

QUÆSTIO XCIV.

SYNOPSIS.

1. *Favorabilior, qui ex neceſſitate, quàm qui ex voluntate gravatur.*
2. *Decrementum pecuniæ moratori imputatur.*

In retractu.

721. Nonageſima-quarta quæſtio de retractu proximitatis. Et ſiquidem emptor nondum ſolverit pretium (ut in præcedentis quęſtionis themate) non ſupereſt quęſtio, quia emptoris, à quo retrahitur, non intereſt, quomodo pretium ſolvatur, dummodò liberetur erga venditorem: & ſic retrahens eodem modo debet ſolvere venditori, ſicut ab emptore ſolvendum eſt. Conſequenter idem omnino dicendum quod in quæſtione præcedenti, ſive de augmento, ſive de diminutione agatur. Si verò emptor initio ſolvit dictos mille ſolatos, deinde infra annum, forſan inveſtituræ venit proximus venditoris, & vult deducere augmentum illud poſt venditionem & ſolutionem pretii ſuperventum, tunc quæſtio eſt, an poſſit, ſicut in quæſtione præcedenti, eodem in cæteris themate retento, videlicet quod ſit augmentum efficax & ſtabile? Hanc quæſtionem expreſſim format dom. Andr. Tiraq. in *tractat. proxim.* §. 1. *gloſ.* 18 *num.* 26. ubi non decidit, ſed fideliter citat omnes ordine & nuncupatim, qui de mutatione monetæ tractant, in quo multum commodat & occurrit laboribus ſtudioſorum. Ut ergo partes noſtras circà deciſionem exequamur, ſimul & diſputationis

Digitized by Google

prolixitatem vitemus, dicimus quod baſis & punctualis ratio deciſionis in hac quæſtione eſt, quòd emptor, à quo retrahitur, debet indemnis ſervari per retrahentem, ut diximus in *conſuetudin. Pariſienſ.* §. 13. *gloſ. 8. quæſtion. 2. quæſtion.* 5. Aut ergo retrahens venit infrà annum contractus, cùm interim ſuperveniſſet illud augmentum, & non poteſt illud deducere, ſed præciſe tenetur mille aureos refundere. Ratio deciſiva, quia emptor nuper totidem ſolares numeravit hujus emptionis occaſione: ergo totidem debet retrahens refundere, quia debet indemnem reddere emptorem, & redintegrare eum in ſtatu ſuo, in quo erat ante emptionem. Sed niſi reddantur ſimiles mille aurei, emptor non redintegratur: eos enim veriſimiliter adhuc haberet, ſi non emiſſet, vel ſi ſolvere diſtuliſſet. Nec poteſt juſtè dici quòd in aliam domum, vel in alias merces impendiſſet, propter brevitatem temporis, ob quam non dicitur emptor fruitus fundo, nec aliquam conſiderabilem utilitatem percepiſſe. Tum iſtud augmentum nimis calens & recens nondum eſt ſatis tutum, ſed dubitari poteſt de imminutione: & ſic ſive nunc certò & abſolutè deducatur, emptor relinquitur in præſenti periculo damni, quod non eſt tolerandum: ſive offeratur deduci data cautione reſtituendi, ſi infrà non multum tempus, puta trium annorum, contingat valorem hujuſmodi aureorum diminui, adhuc non redditur emptor indemnis: quia cogeretur ſtare in ſuſpenſo, & venire per actionem & litem in futurum, cùm jus retentionis & dominii habeat. Tunc ſi propter iſtud inopinatum augmentum oporteat alterutrum lucrari vel damnificari in aliquo, juſtius & æquius eſt in hoc damnificari retrahentem, quàm emptorem: tum quia retrahens voluntariè venit ad retractum, qui ab emptore invito exigitur. Regulariter autem magis ſubveniendum ei qui ex neceſſitate inopina, quàm qui ex voluntate impeditur vel gravatur, *l. 2. §. fin. ſi quis cautionibus in judic. ſiſt.* Tum quia retrahens venit contra jus commune, contra emptorem aliàs tutum jure communi, *leg. dudum Cod. de contrahenda emptione.*

722. Et ſic in dubio facienda interpretatio contra retrahentem: tum quia actor, ſeu emptor, utpote reus, favorabilior, *l. favorabiliores, de reg. jur.* tum quia retrahens certat de quodam lucro, videlicet de auferendo ab emptore, & transferendo in ſe omni lucro, effectu & commodo contractus, induſtriâ emptoris acquiſito. Igitur in dubio potius favendum eſt emptori quàm retrahenti, etiamſi emptor contra eum ageret, *l. non debet actori,* § 1. *de regul. jur.* Sive igitur oporteat alterutrum lucrari vel damnificari, etiam in caſu claro, ſive non oporteat in caſu claro, ſed dubium ſit alterum lucrari, alterum damnificari, melius eſt omni caſu emptorem eſſe tutum, ut indemnis omninò recedat, damnum vero ſive certum ſive incertum remanere retrahenti. Aut verò retrahens venit poſt multos, puta quinque vel decem annos poſt contractum, quia forte emptor nondum inveſtitus erat, & apparet efficax & durabile eſſe illud augmentum, quod non eſt recenter factum, & tunc poterit illud deducere: quia propter intervallum temporis, ex quo apparet illud augmentum eſſe efficax, & quia emptor interim fruitus eſt, & multorum annorum fructus ſuos fecit, ſumus in caſu claro, quòd emptor non dicitur damnum pati, quia non ſolvit niſi bis mille libras, & tantumdem illi offertur in eiſdem ſpeciebus auri, ſummaque oblata omnino & tuto hodie æquipollet ſummæ conventæ & ſolutæ, tempore contractus & ſolutionis inſpecto.

723. Sed quid caſu converſo, ſi tempore venditionis & ſolutionis aureus erat majoris æſtimationis, quæ dum venitur in retractum, jam interim decreverat? Et videretur diſtinguendum ut in priore membro, per locum ab eadem contrariorum diſciplina. Sed illud argumentum non habet locum in hoc caſu, quia non eſt contraria & oppoſita reſpectivè ratio contrariorum, imò ſemper manet eadem punctualis ratio deciſiva emptoris indemnis ſervandi. Ideo indiſtinctè ſupplendum eſt decrementum, cùm ſit vera & effectualis imminutio, ſecundum notata ſuprà *num.* 707. alioquin emptor reciperet minus quàm ſolverit, quod eſſet iniquiſſimum. Nec audiendus retrahens, ſi cauſetur imminutionem eſſe recentem, & quòd veriſimiliter augeri poterit: quia non debet emptor certo pretio ſoluto, dimittere acquiſitionem certam & remanere in dubio de parte pretii: quia non ſervaretur indemnis. Nec etiam audiendus eſſet retrahens, ſi vellet dicere, quòd ob brevitatem temporis ſatis eſt emptor indemnis, ex quo redduntur ei ſui mille aurei ſolares, licet poſtridie fortè emptionis & ſolutionis in valore & curſu diminuti, ex eo quòd veriſimile ſit quòd ſi emptor non emiſſet, vel non ſolviſſet, adhuc eamdem pecuniam haberet, nec in tam brevi tempore pro veteri valore impendiſſet, & quòd cùm in continenti veniatur ad retractum, & reſtituantur ſimiles mille ſolati, ſatis videtur emptor omnino in priſtinum ſtatum reſtitui. Cæterum quod omne commodum contractus ſpectat ad retrahentem, ita quòd non poteſt emptor cauſari ſuâ intereſſe non poſſe amplius retrahi pro mille ſolatis tantùm, quaſi ſuum debeat eſſe commodum fortunæ & diligentiæ ſuæ, quæ provenit ex ſolutione pretii antequam aurei diminuerentur. Et quòd iſtud commodum eſt pars commodi contractus, & ſpectat ad retrahentem, ſicut commodum vilitatis pretii & omnium bonarum conditionum emptoris, debet ad eum ſpectare.

724. Quia ad hæc omnia reſpondetur quòd non eſt verum reddi ſimiles aureos, niſi etiam in eadem extrinſeca bonitate, quæ æquè principalis eſt, reddantur: quia ſi tempore contractus & ſolutionis aurei valebant 45. ſolidos, & mox cùm retrahitur, non valent niſi 40. ſemper verum eſt dicere quòd emptor in effectu ſolvit bis mille ducentas quinquaginta libras; & tamen non redderetur ei niſi bis mille, quod eſſet iniquum. Et quanquam ſit magna temporis vicinitas, tamen ſatis eſt quòd eſt aliquod intervallum, puta trium vel octo dierum: & quòd emptor aliàs potuiſſet eadem die qua ſolvit, vel poſtridie utiliter aliud emendo, vel reditum ſuper ſe currentem redimendo, impendere dictos mille aureos pro bis mille ducentis quinquaginta: & ſic omnino tenetur retrahens ſupplere, aliàs juſtè cauſatur emptor ſe damnificari, nec tenetur cauſas exprimere, quia variæ & infinitæ eſſe poſſunt: & ſufficit quòd interim per fortuitam occaſionem pro mille ducentis quinquaginta impendendi, amiſit. Et quæ dixi de retractu proximitatis, idem de retractu dominicali, puta feudali, vel cenſuali. Et quomodocunque tertius pro eodem pretio retrahere poſſit, puta ex legato ſub hac conditione facto, vel pacto, re ad hoc hypothecata, ut dixi in *Conſuet. Pariſi. tit.* 16. *in Rubr.* Quod autem dixi de ſupplendo decremento, limitandum, niſi illud decrementum ſupervenerit poſt moram emptoris: quia tunc illi debet imputari, non autem offerenti. Et hoc eſt generale in omni moratore, per *l. 3. in fin. de action. empt.* Sed quid ſi in venditione pactum fuit, quòd præciſè mille aurei ſolverentur, & expreſſum quòd nec plus, nec minus, non obſtante quacumque mutatione monetæ, ſive in augmento, ſive in decremento? Reſpondeo tunc ceſſare diſputationem & diſtinctionem quæſtionis præcedentis, & omnino ſtandum pacto, non ſolùm inter emptorem & venditorem, ſed etiam inter emptorem & tertium retrahentem, ſive jure proximitatis, ſive jure dominicali, vel ſimili. Fallit inter emptorem & venditorem, ſi locus eſſet, *l. 2. Cod. de reſcind. vend.* quia tunc neceſſariò inſpicienda eſſet æſtimatio, non ad certam ſpeciem monetæ, aut ejus mutationem ſubſecutam, ſed ad ſolidum & libram, hoc eſt, ſecundùm curſum qui erat tempore contractus, ut ſuprà *num.* 715. Secundo loco occurrit ſequens quæſtio.

Digitized by Google

QUÆSTIO XCV.

SYNOPSIS.

1. *Bona fides non patitur ut bis idem exigatur.*
2. *Nemo ex jactura aliena compendium facere debet.*

In redemptione. 725. NOnageſimo-quintò, Quid in redemptione? Puta ſi vendens domum pro mille ſolatis ſtatim eos recipit, & ſibi cavit de facultate redimendi. Utique quæſtio ſit dubitabilis, ſupponitur venditio facta, non vili pretio, ita ut recideret in fraudem reditus duodecimæ, & eſſet dicendum, ut in dicto reditu, ut notatur ſuprà *quæſtion.* 56. ſed pretio juſto, puta ad rationem octodecim vel viginti pro uno, vel etiam integro pretio, ut ea facultas ſit merè gratioſa. Et videretur omnino idem dicendum quod nuper diximus in retractu: quia redemptio nihil aliud eſt quàm retractus conventionalis in quo æquè juſtum eſt emptorem reddi indemnem, ſicut in retractu legali: & ſic videtur eadem baſis & punctualis ratio decidendi. In diverſum videtur quòd indiſtinctè poſſit, & debeat fieri redemptio in eadem ſpecie & numero monetæ, de quibus convenit, & ſic reddendo preciſè mille ſolares aureos. Patet, quia venditor ſibi cavit de facultate redimendi, reſtituendo mille ſolares: igitur etiamſi imminuta ſit poſteà eorum æſtimatio, jure ſuo tamen utitur redimendo pro mille aureis: & ſic non tenetur ſupplere decrementum. Et pariter ſi interim auctus ſit valor aureorum, quod non poſſit augmentum deducere, prædicta & ſequenti ratione: quia emptor non conſenſit pacto vel gratiæ redimendi, niſi ſub eo onere, condictione vel modo, reddendo mille aureos. Igitur præciſè debent reddi, quia venditor non poteſt ea gratia vel pacto uti, niſi cum ſuis modis & conditionibus, quod probat, & de conſuetudine eſſe teſtatur Nicol. Boëri *deciſ. Burdegal.* 327. *numero* 4. verùm eam conſuetudinem non probat, nec verum eſt ita obſervari ex neceſſitate ſpecialis ſuper hoc juris conſuetudinarii. Videmus enim & fatemur ita frequentius obſervari in redimendo, non tamen ex certo poſitivo jure conſuetudinario: ſed quia vel ita ſuggerit æquitas caſus ſubjecti, vel partes ita conſentiunt liberaliter, ſcrupuloſiorem ſubductionem faſtidioſis avaris aut infeſtis relinquentes: & ſic ea non eſt conſuetudo juris, ſed aſſuetudo ſeu frequentia facti, ut in ſimili ſuprà *num.* 708.

Solutio. 726. Solvendo dicimus hanc quæſtionem (quæ tam à jure communi exorbitat, quàm eodem jure hujuſmodi barbarica monetarum mutatio incognita eſt, imò reprobata & damnata) ex bono & æquo abſque alterutrius captione decidendam. Aut ergo interim crevit æſtimatio, & tunc ferè dicendum, prout ſuprà, in retractu in caſu augmenti, *numero* 721. quia eadem propemodum eſt ratio: tamen quia paululum diverſitatis eſt in circunſtantiis, non gravabor preſſiùs diſtinguere. Aut augmentum ſupervenit in continenti, vel paulo poſt ſolutionem pretii ante illius uſum, ita quòd venditor ſenſit commodum augmenti: & tunc non debet illud deducere, quandocumque poſtea redimendo, tum quia bis idem perciperet, contra æquitatem & bonam fidem, *l. bona fides de regul. juris*, tum quia debet paria in effectu reddere, qualia recepit, ſed in effectu recepit pretium cum augmento. Et licet non accceperit illud augmentum immediatè de manu emptoris, quia nondum ſupervenerat augmentum, tamen ſupervenit re integra, & percepit illud de pecunia immediatè recepta ab emptore: ergo illud idem augmentum non debet deducere. Aut verò augmentum ſupervenit, poſtquam venditor jam conſumpſerat pretium in valore antiquo: & tunc aut ſtatim & infra modicum tempus, puta infra annum vel ſeſquiannum à venditione, vult redimere & non debet deducere: quia æquitas non ſuggerit, ne tum propter brevitatem temporis & feſtinationem redemptionis, & dubium mutationis, cùm augmentum nondum appareat firmum, emptor damnificetur, cùm venditor interim locupletior factus ſit, & negotia ſua tam fœliciter confecerit de uſu pecuniæ, ut mox redimere valeat. Aut verò venditor poſt plures annos venit ad redemptionem: & tunc cùm ceſſet damnum emptoris, tum quia plurium annorum fructus interim percepit, & ſuos fecit: tum quia augmentum apparet ſtabile & efficax, poterit deduci, cùm hoc caſu fieri poſſit ſine damno emptoris, & etiam ex parte venditoris æquitas ſuggerat: quia non habuit commodum illius augmenti. Aut verò æſtimatio decrevit, & non eſt idem dicendum, quod in retrahente retractu legali, vel etiam ex alia ſeparata & antiquiori diſpoſitione hominis ad hoc efficaci, ut diximus in *Conſuet. Pariſ. tit.* 16. *in Rubr.*

727. Quia licet dictus retrahens indiſtinctè ſive in continenti, ſive ex intervallo debeat decrementum ſupplere, niſi poſt moram ejus, à quo retrahit superventum, tamen in eo, qui ex proviſione ſua in venditione ſua reſervata redimit, diſtinguendum. Aut in continenti ſive intra breve tempus poſt pretium receptum redimit, & ſic antequam uſus ſit, & uti probabiliter potuerit in valore antiquo, & non tenetur ſupplere: aut verò ex intervallo, poſtquam pretio uſus eſt, vel potuit & debuit uti, & tenetur ſupplere. Ratio primi membri eſt, quia ex quo venditor reſervavit ſibi puram & liberam redimendi facultatem, ſive poſtea ad tempus limitatam, ſive non, & emptor conſenſit, clarum eſt, quamvis partes non habuerint præciſè reſpectum ad ſpeciem & numerum aureorum, ſed potius veriſimiliter ad ſummam ex eis tunc reſultantem, tamen id actum eſſe, ut venditor, quamprimum venditio ſibi diſpliceret, vel aliter ſibi commodum videretur, poſſet eodem die vel poſtridie receptos aureos reſtituendo, rem ſuam recuperare: & ſic ſi fortè eadem vel poſtera die, vel infra paucos dies, antequam potuerit uti pretio, & illud in res ſuas convertere, ſupervenerit inopinata diminutio curſus ſeu valoris aureorum, reſtituendo eoſdem quos recepit, jure ſuo utitur, cumque in continenti ſeu poſt illud breve tempus redimat, non dicitur abuti pacto, nec injuriam facere emptori, nec captaſſe occaſionem, ut cum ejus damno locupletaretur, ſed tantùm ſibi cavet ne damnificetur: quia pretium receptum ſtatim incipit eſſe minus quàm ſperabat, ſuiſque neceſſitatibus minus ſufficiens & idoneum, ad quod incommodum evitandum juſtè utitur dicta facultate, quæ ad hunc finem reſervata cenſetur. Secus in tertio retrahente, qui nullum negotium geſſit cum emptore, cui emptor non conſenſit, ſed invitus evincitur. Ideò ille retrahens qui venit ad lucrum adventitium ex negotio alieno, debet omnino ſervare emptorem indemnem, vel cum ſuo retrahentis incommodo, ut diximus. Et ſic clarè vides rationem differentiæ. Ratio ſecundi membri manifeſta eſt, quia ſi poſtquam uſus eſt, & in res ſuas convertit pro valore antiquo, & ſupervenerit diminutio efficax & durabilis, mox redimeret, non ſupplendo diminutionem, locupletaretur cum jactura aliena: quia recuperaret inte-

grum fundum, & tamen minus redderet in effectu, quàm effectualiter receperit, & in rem ſuam converterit. Igitur tunc ſuppleri debet per eamdem æquitatem, de qua ſuprà *quæſtione 92. numero* 701. etiamſi in continenti ſupervenerit mutatio & redemptio: dummodò conſtaret, quod jam venditor in rem ſuam, efficaciter converterat ad valorem antiquum, puta ad reditum ſuper ſe currentem, mox à receptione pretii inde redimendo. Tertio loco videndum, quando obligatio concipitur in ſumma in certis ſpeciebus ſolvenda. Ideo ſervando numerum quæſtionum,

QUÆSTIO XCVI.

SYNOPSIS.

1. *Reprehenſus Cravetta.*
2. *Principale ad ſe trahit acceſſorium.*

728. NOnageſimo-ſextò, occurrit pulcher caſus, in quo conſuluit Aymo Cravetta. Quidam anno ſeſquimilleſimo viceſimo ſexto vendidit caſtrum pretio duodecim mille librarum Turonenſium, ſolutarum in ſex mille aureis ſolaribus, ſub pacto redimendi ſolvendo dictam ſummam duodecim mille librarum in ſimilibus ſex mille aureis: & tunc aureus ſolaris valebat 40. ſolidos Turonenſes: poſt annos verò quatuordecim, videlicet anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo, quo aureus valebat quadraginta quinque ſolidos Turonenſes, venditor volens redimere in ſimilibus ſpeciebus, prout tenetur, vult deducere illud augmentum, & ſic pro ſex mille aureis dudum receptis refundere quinquies mille trecentos triginta ſex ſolatos, cum quindecim ſolidis Turonenſibus, quæ tempore redemptionis inſpecto, conficiunt ſummam duodecim mille librarum Turonenſium. Emptor autem contendit præcisè ſex mille ſolatos ſine ulla deductione reſtituendos eſſe, alioquin non poſſe redimi. Aymo *conſil. 47. incip. Carolus Ailamand.*, conſuluit latè pro emptore, & movetur principaliter quadruplici ratione. Prima, quia ſex mille ſcuti ſunt in obligationem. Secunda, quia verbum (ſimilibus) non refertur ad pretium ſeu ad ſummam integram, quæ reſtabat ex dictis ſex mille aureis tempore contractus, nec ad ſignum ſeu characterem aureorum, ſed ad æſtimationem intrinſecam, bonitatem, qualitatem, & numerum, ut ſit per omnia ſimilitudo inter pretium venditionis & redemptionis. Quinetiam ceſſante dicto pacto de pretio reddendo in ſimilibus ſex mille aureis, cenſet venditorem teneri ad ſuperventum valorem extrinſecum, nec poſſe illum deducere. Et movetur (& hæc tertia ſua ratio) quia quòd aureus poſtmodum crevit in valore extrinſeco de quinque ſolidis pro ſingulo aureo, factum eſt propter deteriorationem bonitatis intrinſecæ monetarum: quia (inquit) hodie teſtoni, ſolidi, & aliæ monetæ non fiunt, nec cuduntur de argento ita bono & pretioſo, ut erant tempore præterito. Unde eſſet abſurdum, quòd duæ libræ teſtonorum vel ſolidorum deterioris argenti ita valerent hodie ſcutum boni auri, ſicut olim valebant dua libræ melioris argenti. Addit, quòd quando variatur valor extrinſecus ſcutorum reſpectu deteriorationis monetarum, communem eſſe ſententiam, quod debeat ſolvi vel de pecunia antiqua æquè bona, vel de nova ad æſtimationem antiquæ. Citat Doctores in *l. cùm quid ſi cert. petat.* Oldrad. *quæſt.* 249. Areti. *conſil.* 11. Cor. *conſil.* 181. *col.* 25. *lib.* 2. *conſil.* 321. *col. pet. lib.* 3. Idem dicit ſi ſcuti, qui hodie cuduntur, non eſſent de liga ita bona, cujus erant tempore contractus: quia ſecundum eum poſſet emptor dicere, reſtitue mihi ſcutos de auro ita bono, ut illi quos ſolvi, ut per Curtium *junior. conſil.* 24. *col.* 3. & 4. quia (& hæc quarta ſua ratio) ſi valor aurei fuiſſet diminutus, noluiſſet redimens ſupplere, nec reddere ultra ſex mille aureos.

Contra Aymonem. 729. Hæc eſt ſumma ſententiæ & rationum Aymonis: Sed ex prædictis clarum eſt quòd malè conſuluit, quia ex hypotheſi liquet quòd ſumus in terminis veri, efficacis & ſtabilis augmenti, & conſtat quòd illud augmentum non ſupervenit ſtatim poſt venditionem & ſolutionem pretii, ſed ex longo intervallo, videlicet circiter poſt ſex annos, ſi quidem anno ſeſquimilleſimo triceſimo-ſecundo, regio edicto aucti ſunt dicti aurei ad 45. ſolidos Turonenſes. Verum eſt quod interim cœperunt ſenſim augeri; ſed modicè & longo intervallo poſt venditionem, ita quod anno ſeſquimilleſimo viceſimonono, & ſic tribus annis poſt venditionem, non exponebatur hujuſmodi aureus niſi pro quadraginta uno ſolidis. Conſequenter liquet quòd illi ſex mille aurei per ſe non valuerunt venditori ultra duodecim mille libras Turonenſes, nec majorem ei ſummam attulerunt. Cum igitur augmentum poſtea ſupervenerit, & ſtabile ſit, & empto caſtro fruitus ſit, & quatuordecim annorum fructus ſuos fecerit, non debet illud augmentum lucrari, nec recipere aureos majoris valoris quàm dederit: ſed ſatis eſt in eodem valore, & ſic deducto augmento, etiamſi venditio non fuiſſet facta ad libras, nec inciperet à certa librarum ſumma in genere, ſed concepta fuiſſet ſub certa ſpecie & numero aureorum dumtaxat: quia nihilominus in hoc contractu, ubi aurei veniunt tanquam appretiatio & æqualis penſatio in pecunia, cenſentur principaliter, ſaltem æquè principaliter deduci, ſub ratione valoris currentis extrinſeci, & ſummæ quam tunc conficiunt, ut latè probatum eſt ſuprà *quæſt.* 92. & *quæſt.* 93. faciunt ſingula adducta in *retractu* ſuprà *quæſt.* 94. Igitur idem multò magis, ſi eſſet facta mentio ſummæ reſultantis, vel valoris currentis tempore contractus, puta venditum pro ſex mille aureis tot libras conficientibus, vel ad valorem 40. ſolidorum Turonenſium pro quolibet aureo: & adhuc multò fortius, ſi non ſolum facta ſit mentio de valore currente, vel ſumma librarum reſultante; ſed etiamſi incipiat venditio à certa quantitate librarum principaliter in diſpoſitionem deducta, & in tot aureis ſolvenda, vel ſoluta, ut in themate. Et ſic Aymo nimis aberravit. Non obſtat prima ſua ratio, quòd ſex mille ſcuti ſunt in obligatione, & ſic non ſolùm certa ſpecies aureorum, ſed etiam certus numerus: quia reſpondeo primo, quod non ſunt in obligatione niſi acceſſoriè, & ad qualificandam ſolutionem debiti principalis.

730. Principaliter autem duodecim mille libræ ſunt in obligatione, & ſunt ipſum pretium conventum & adæquatum principaliter intentum. Igitur acceſſoria obligatio, ſeu potius qualificatio ſex mille aureorum, debet intelligi & regulari ſecundùm principalem & ipſius principalis taxationem & limites, quos non debet ultrà nec citrà tranſgredi. Item cùm duodecim mille libræ ſint verum, principale & exæquatum pretium, non cenſetur ab illo receſſum adjectionem horum verborum (in ſex mille aureis) niſi in quantum neceſſariò ex illis verbis infertur. Sed ex his verbis nullo modo inferri poteſt nec debet receſſum à dicta principali taxatione duodecim mille librarum, ſed tantùm infertur quòd ea ſumma debet ſolvi emendo & redimendo in dictis aureis, & ſic in

Digitized by Google

tot aureis, qui dictam exæquatam ſummam conficiant: Non enim acceſſorium debet corrigere, nec ad ſe trahere principale, ſed principale acceſſorium, etiam alioquin pretioſius, *l. etiamſi non ſunt, §. perveniamus de auro & argen. leg. l. ex pupillari, de vulgar. & pupilla.* cùm vulgat. Secundò reſpondeo quod etiamſi ſoli ſex mille aurei eſſent in obligatione & diſpoſitione, adhuc in hoc contractu non cenſentur deduci, niſi (ſaltem æquè principaliter) ſub ratione valoris & ſummæ, quam tempore contractus conficiebant, ut latè ſuprà *quæſt.* 93. niſi aliud expreſſum ſit, puta quod non haberetur ratio mutationis, nec augmenti, nec decrementi. Non obſtat ſecunda & tertia ratio, & dicta communis opinio de bonitate intrinſeca: quia non eſt vera, ut latè probabimus infrà *quæſt.* 100. & dato quòd eſſet vera, non quadrat; ſed caret minori in caſu præſenti: quia augmentum iſtud extrinſecum de 40. ſolidis ad 45. non eſt factum propter deteriorationem bonitatis intrinſecæ reliquarum monetarum. Patet primò, quia tempore augmenti, valor currens aurei ſatis vel nimis aſcendebat in proportione ad deteriorationem monetæ. Secundò, quia etiam aurei pariter erant deteriorati in materia, & extunc adhuc debiliores excuſſi ſunt, non obſtante augmento quod aliis de cauſis factum fuit. Præterea idem aureus tempore contractus vel antè fabricatus & currens qui tempore contractus valebat 40. ſolidos tantùm, valet hodie cum effectu quadragintaquinque ſolidos, etiam ex illis qui currebant tempore venditionis, & diu ante illud tempus. Et ſic conſtat quòd eſt magnum efficax & permanens augmentum, quod per deteriorationem monetæ tempore contractus currentis nullo modo compenſatur, prout nec eam verè reſpicit. Et ſic non obſtat quarta ratio, quia ſi valor aureorum fuiſſet pariter, ſcilicet verè & effectualiter diminutus, ut ſuprà *num.* 701. æquè ex intervallo poſt ſolutionem & conſumptionem pretii in rem venditionis ſecundùm valorem antiquum, non teneretur emptor poſteà diminutionem illam ferre, ſed teneretur redimens eam ſupplere uſque ad valorem efficaciter receptum & in rem ſuam converſum. Igitur pari ratione augmentum poſteà ſecutum, quod non recepit, nec ſenſit, non tenebitur addere, ſed deducere poterit per prædicta, idem in ſimilibus. Quarto loco ſuccedit aliquid dicendum de dote qui caſus eſt frequens, & utilis.

QUÆSTIO XCVII.

SYNOPSIS.

1. *Valor pecuniæ eſt de jure gentium.*
2. *In dubio verba potiùs demonſtrativè, quàm diſpoſitivè adjecta videntur.*
3. *Dictâ æſtimatione augmentum deducendum, ut diminutio ſupplenda.*
4. *Incivile eſt expendere partem verborum tantum.*
5. *Augmentum naturam induit ejus cui accedit.*

731. NOnageſimo-ſeptimò quæritur de pecunia dotali. Hanc quæſtionem dividam in duas, prima de dote debita exigenda, ſecunda de dote receptâ ſoluto matrimonio reſtituenda. Quantum ad primam, ſit hæc ſpecies in contractu matrimonii. Pater vel frater Mævio ſponſo promiſit his mille ſolatos aureos in dotem certis longis terminis ſolvendos, quibus pendentibus, augetur valor impoſititius aurei, utrum augmentum illud in ſolutione deduci poſſit? Hæc quæſtio multùm differt ab omnibus præcedentibus, quæ loquuntur vel quando pecunia numerata eſt, ſive ex cauſa oneroſa, ut *quæſt.* 90. ſive ex cauſa mutui, ut *quæſt.* 92. vel quando eſt promiſſa vel reſtituenda tanquam pretium ſeu appretiatio certæ rei, ut *quæſt.* 93. cum ſequentibus, ſed hic eſt ſimplex promiſſio & obligatio ad certam ſpeciem & numerum monetæ per ſe, & abſolutè. Unde videtur quod ſaltem hoc caſu procedat communis ſententia, quod non attendatur variatio bonitatis extrinſecæ: quoniam videtur præcisè & abſolutè habitus reſpectus ad ſpeciem & numerum, de quibus convenit, non autem ad valorem extrinſecum currentem, de quo nulla facta eſt mentio expreſſa, nec etiam tacitè cogitatum videtur, cùm non promittatur hæc tanquam pretium vel appretiatio certæ rei, ſed ſimpliciter & abſolutè. Et ita ſentit Nicol. Boër. in fortioribus terminis, in *deci. Burdegal.* 327. Sed certè utcumque ſimpliciter & per ſe certa ſpecies monetæ ſub certo numero promittatur, tamen ex quo non tanquam maſſa, nec tanquam ſpecies certorum corporum, putà quæ ſunt in tali arca, ſed tanquam quantitas pecuniæ in diſpoſitionem deducitur, neceſſe eſt ut ſub ratione quoque valoris impoſititii & currentis tacitè deduci intelligatur, cùm ille valor impoſititius ſit de propria ratione & eſſentia ipſius pecuniæ, & de ejus bonitate intrinſeca, ut ſuprà *num.* 695. Et hoc ſuppoſito: quòd ſi certus valor impoſititius uniformis & perpetuus, ut de natura pecuniæ, & de jure etiam gentium eſſe debet *l.* 1. *de contrah. empt.* cum aliis ſuprà *num.* 695. ſecùs ſi tunc propter tyrannidem aut calamitatem temporis non eſſet certus & ſtabilis valor impoſititius, & periculum variationis immineret, quo ſolo caſu communis ſententia ſuſtineri poteſt & habet rationem, alioquin falſa & irrationabilis, ut diximus ſuprà *quæſt.* 93. *in princ.* Et ſic neceſſe eſt ſolvere per diſtinctionem, quam ibi fecimus *num.* 716. videlicet quòd aut tempore contractus erat certus, uniformis & perpetuus valor impoſititius, nec ſperabatur variatio, & tunc etiam valor ille tacitè ineſt, & limitat contractum, *l. Rutilia Polla de contrahend. emption. l. vicinus in fin. de aq. pluſ. arcen.* Et conſequenter ſi augmentum ſupervenerit verum & proprium dictæ ſpeciei, reliquis videlicet monetis manentibus in veteri ſtatu & curſu, ita quòd augmentum ſit efficax & etiam durabile appareat. His concurrentibus & non alia, juſtum erit augmentum iſtud citra moram ſuperventam deduci, etiam in ſolutione dotis, & pariter ſi ſupervenerit decrementum curſus & valoris, ſupplendum erit. Facit quòd etiam in promiſſione & conſtitutione dotis cenſetur habita ratio, æſtimatio & quædam appretiatio bonorum, junctis aliis circunſtantiis familiæ & dignitatis perſonarum, juxta *l. quæro de jure dotium.*

732. Limito primò, ut procedat in vera & juſta dilatione, ſecùs ſi dilatio fuit indebitè quibuſdam fraudibus extorta, ab hærede forte, vel alio ad tantam dotem tradendam purè obligato, vel ſi quibuſdam fallaciis aut illuſionibus extorta fuerit dilationis prorogatio: quoniam hujuſmodi non purgant nec impediunt effectum moræ, ut de verbis eluſoriis cujuſdam Capitanei exempla ponit Odofr. in *l. in munerum Cod. in quib. cauſ. reſtitutio non eſt neceſſaria.* Limito ſecundò, ſi conſtet mediante hac dote ſponſam, multò majora bona portionis ad ſe ſpectantis reliquiſſe, & læſam fuiſſe, licèt læſio non ſufficiat ad reſciſſionem, tamen ſi ſit notabilis, ſufficit ad æquitatis interpretationem, ut non poſſit debitor dotis deducere iſtud

Dilatio extorta.

Læſio.

augmentum. Alioquin haberet triplex commodum, videlicet acquiſitionem multò majoris portionis vel honorum, dotem (etiamſi purè ſoluta eſſet) excedentium: ſecundò, commodum dilationis & interuſurii: tertiò, commodum augmenti, quod eſſet iniquum, ideò tunc non deducetur, tota enim hujuſmodi quæſtionum deciſio in bono & æquo conſiſtit. Aut verò tempore contractus, licèt eo momento certus eſſet valor impoſititius, & tamen non erat tutus & ſtabilis, quia fiebant vel imminebant monetarum mutationes. Et tunc debent ſolvi aurei ad numerum, non deducto augmento, prout hoc caſu, ſi contigiſſet decrementum, non ſuppleretur: quia ad has incertas mutationes utcunque evitandas videtur actum & tranſactum de certo certæ ſpeciei monetæ numero, & hoc caſu locum habebit communis opinio. Et puto quòd partim ad periculum harum mutationum reſpexerint Doctores, quia ita tenuerunt, licet falſis & ſophiſticis rationibus detenti veram deducendi rationem non viderint, nec plenam & ſolidam doctrinam aſſequi & tradere potuerint. Ex his patet clara & brevis ſolutio quæſtionis, in qua etiam poſt Areſtum, in quo non ſolùm interfuit, ſed etiam præſedit Dom. Nicol. Boërius, multùm tamen fluctuavit in *deciſion. Burdegal.* 327.

733. Quidam Baro in contractu matrimonii filiæ ſuæ promiſit mille quingentos aureos boni auri & recti ponderis, cunei & legis (ut ejus verbis utar) Regis Franciæ, cum tribus floribus lilii, quolibet aureo computato & exiſtente in valore 27 ſolidorum ſex denariorum monetæ currentis, idque ſub pluribus terminis: quibus pendentibus aurei valor extrinſecus auctus eſt, quæritur cujus temporis valor attendi debet, an contractus, an verò termini ſolutionis? Et certè ſemota noſtra analytica conſideratione, hæc quæſtio valdè difficilis & ambigua eſt, ut patet ex ſinuoſis & perplexis opinationibus etiam Senatorum ſuper hac re diſputantium, à Dom. Boërio ibi collectis, ubi tandem Boërius ſatis apertè indicat ſe ſententiam tenuiſſe, & tenere contrariam Areſto, quod refert in Senatu Burdegalenſi, ubi non ſolùm interfuit, ſed etiam præſedit, pro debitore latum anno 1522. Et ultra communem ſententiam, & quæ in eam rem adducit ibi Boërius pro creditore, ut non poſſit debitor deducere augmentum, fortiter prima facie urgent verba & tenor obligationis, quæ non ſolùm incipit à certa ſpecie & numero monetæ aureæ, videlicet à 1500. coronatis, ſed etiam illi aurei ſignatè determinantur certis ſuis omnibus quidditatibus & qualitatibus bonitatis intrinſecæ ſpeciei ſuæ, ibi (*boni aurei recti ponderis, cunei*, &c. Et ſic, ſi unquam, maximè hic videntur contrahentes reſpexiſſe & ſe determinaſſe ad certam ipſam ſpeciem & numerum talium coronatorum, eorumque valorem intrinſecum: præſertim cùm contraheretur non à mercatoribus & plebeiis, ſed à nobilibus & potentibus, qui magis ad quantitatem & bonitatem auri, quàm ad curſum vel ad ſolidum & libram reſpexiſſe videntur. Et maximè cum non ageretur de appretiando vino, vel frumento vendito, aut aliis fructibus vel reditibus, ſed de dote filiæ & ſponſæ metienda in contractu matrimonii: ubi propter ſplendorem & magnificentiam inter nobiles & potentes ſolitam, magis ad marcam ſeu pondus & bonitatem auri (quod magnificentius & liberalius eſt) quàm ad curſum impoſititium vel ad ſolidum & libram (quod ſordidius & illiberalius vulgò habetur) reſpexiſſe videntur. Non obſtat quòd mox facta eſt expreſſio & deſignatio valoris tunc currentis quia in promptu ſunt duæ ſolutiones. Prima, quam tangit ibi Boërius *num.* 5. *& num.* 10. quòd hoc videtur factum non causâ taxationis, ſed demonſtrationis, & quòd in dubio æſtimatio non facit emptionem. Facit quòd in dubio verba potiùs demonſtrativè quàm diſpoſitivè adjecta videntur, *l. quidam teſtamento in princip. de legat.* 2. Alexand. in *l. centurio*, ubi Jaſ. *col.* 20. *de vulg. & pupil.* & *conſil.* 20. *col.* 2. (ubi dixi) *lib.* 2. Secunda, quam omiſit Boërius, ea eſt omnium fortiſſima, quod ibi ex hypotheſi aurei non erant variati in pondere vel materia, ſed manebant in eadem bonitate intrinſeca, in qua erant tempore contractus: augmentum verò erat merè extrinſecum, & ſenſim ſupervenerat propter reliquam minutiorem monetam intrinſecùs deterioratam. Unde ſequuntur duo, primum, quòd valor coronatorum non dicitur auctus, etiam extrinſecùs: quia notabilis deterioratio intrinſeca minutioris monetæ neceſſariò inducit augmentum æſtimationis pretioſioris monetæ manentis in eadem materia & pondere, nec dicitur augmentum valoris, ſed æqualis commenſuratio & proportio ad monetam deterioratam, ut per Corn. *conſil.* 279. *in fin. conſil.* 287. *in fin. lib.* 1. Secundum, quòd etiamſi illa expreſſio valoris tunc currentis ſtet taxativè & non demonſtrativè, illa taxatio facit pro creditore contra debitorem, quia expreſſim non refertur ad monetam tunc currentem: ſed 27 ſolidi cum dimidio illius temporis valebant tempore litis motæ 39. ſolidos vel plus monetæ tempore litis motæ currentis, ad quam coronatus aſcenderat. Et ſic in effectu coronatus non plus valet hodie (referendo ad tempus litis vel Areſti) quàm valeret tempore contractus, ſive veterem, ſive novam monetam inſpicias: imò diceretur diminutum in valore extrinſeco, niſi in eodem valore fuiſſet auctus pro rata deterioratione minutioris monetæ. Igitur nullum eſt augmentum deducibile, & ſic nihil deducendum, ſed integer conventus aureorum numerus perſolvendus.

734. Sed his non obſtantibus, puto juſtè & ſanctè judicatum à præfato venerando Senatu Burdegalenſi. *Senatûs Burdegal.* Probatur primò, ſupponendo quòd tempore contractus, qui videtur fuiſſe circa annum ſeſquimilleſimum, dictus valor impoſititius coronati tunc eſſet, prout erat, certus & ſtabilis, quo caſu etſi non eſſet facta mentio, videtur tamen fuiſſe ſaltem æquè principaliter in conſideratione, & ſic argumentum efficax deducendum, per prædicta in præcedenti quæſtione. Secundò, per locum à fortiori, quia ſi habetur ratio augmenti vel decrementi valoris extrinſeci, quando nulla de eo facta eſt mentio: igitur multò magis quando certi aurei deducuntur in diſpoſitionem expreſsè ſub ratione valoris tunc currentis, ut hîc. Tertiò, quia ſi hoc caſu pendentibus terminis & tempore ſolutionis contigiſſet valorem extrinſecum coronati minui, non ad breve momentum, ſed perpetuò, vel ad durationem conſiderabilem, nonne gener juſtè petere poſſet illud decrementum ſuppleri? Certe tenor contractus & rei æquitas evidens eſt, quòd ſic: quia non fuerunt ſimpliciter promiſſi tales aurei certi ponderis & caracteris & materiæ, ſed etiam ſub ratione certi valoris currentis. Ergo in illo valore dari debent, vel ſuppleri: alioquin deciperetur gener, qui minorem ſummam quàm per relationem expreſſam ad valorem tunc currentem ſtipulatus fuerat, cogeretur recipere. Igitur pari ratione debet pati deductionem augmenti. Et fortiùs etiamſi tempore contractus ſuberat periculum mutationis monetæ, adhuc idem hoc caſu dicendum, propter relationem expreſsè factam ad certum valorem currentem, junctis longis dilationibus. Videntur enim partes prævidiſſe, quod interim multipliciter augeri vel minui poſſet curſus monetæ: ad quod præcavendum & futuram captionem vitandam, mutuò ſibi caverent de computando ſub certo valore tunc currenti. Et ſic hic caſus longè minùs dubitabilis eſt quàm præcedens, quia hic indiſtinctè ſive tempore contractus, monetæ curſus erat ſtabilis, ſive mutatio imminebat, ſtandum eſt valori, qui erat tempore contractus: ex quo non ſunt aurei deducti in diſpoſitionem, niſi ſub eo

valore

Digitized by Google

valore expreſſo, qui eſt pars obligationis: & quam ſit minùs dubitabilis clariùs liquebit in ſolutione contrariorum.

735. Et primò non obſtat quod adducitur de vulgata ſententia, in qua ſe fundat Bœrius, quia falſa & malè fundata, ut ſuprà *quæſtione* 93. *in princ.* Et ſi vera eſſet, adhuc non haberet locum hoc caſu, ubi actum eſt de certo valore extrinſeco, videlicet 27. ſolidorum cum dimidio pro quolibet coronato, cui ſtandum eſt ſecundum Bal. in terminis dictis in *conſ. l. in pante: punctus quæſtionis* quod eſt *conſil.* 399. *lib.* 2. ſecundum veterem, & *conſil.* 213. *lib.* 5. ſecundum novam impreſſionem, & ſequitur Socin. *conſil.* 298. *lib.* 2. ubi inquit, quòd licet obligatio incipiat à florenis, vel certa ſpecie monetæ, tamen illa verba (ad computandum tot librarum vel ſolidorum) ſignificant quòd illa æſtimatio reddi debet, & non major, & ſic augmentum deducendum, prout etiam diminutio, ſi qua eſſet, ſupplenda. Facit Bart. in *l. Paulus in prin. de ſolution.* quem communiter in hoc ſequuntur Doctores, licet ipſe Bart. contrarium velle videatur in *l. pen.* §. *ſi mancipia, ſoluto matrim.* quem ibi reprobant uterque Imol. Et quamvis Bartol. ibi loquatur quando obligatio incipit à ſumma generali quantitatis, putà centum libris reddendis in florenis ſub eadem æſtimatione: nos verò hic loquamur quando incipit à certa ſpecie monetæ, putà à 150. aureis ſub tali æſtimatione ſeu valore extrinſeco: tamen ſub tali differentia non meretur novam diſtinctionem fieri, nec inducit differentiam juris, prout nec ullam implicat diverſitatem facti, ſed conſiſtit in ſola tranſpoſitione verborum, quæ idem utrimque ſignificant, videlicet ut debeat attendi valor extrinſecus, qui erat tempore contractus, & in eo expreſſus fuit. Et ita rotundè, ſimpliciter & breviter dicendum, quamvis ſuper hoc Marti. Laudan. *tract. moneta, col. fina.* & Curt. ſenior. *eod. tract. quæſt.* 11. & Albert. Brun. *tract. de augmento concl. ultima, ſalientia* 8. adeò ſe ſe involvant, ut vix certus ſenſus colligi poſſit. Non obſtat quòd dicebam, urgendo principium verborum obligationis, & qualitatem perſonarum & contractus matrimonii, quòd partes videntur habuiſſe reſpectum ad certam ſpeciem & numerum monetæ tantùm, quia reſpondetur primò, quòd illa verba non excludunt conſiderationem valoris extrinſeci, cùm ſit de natura & ſubſtantia omnis monetæ, & æquè principalis, & etiam inter magnates, & in contractibus matrimoniorum ſolet expendi, teſte experientia. Secundò, quòd non oportet urgere vel expendere partem verborum tantùm, ſed omnia ſimul, *l. in civile, de legib.* & conſequenter ea in quibus in eadem ratione fit determinatio ad certum valorem extrinſecum. Non obſtat quòd mentio valoris extrinſeci & currentis ſit cauſa demonſtrationis, quia imò ſtat diſpoſitivè & taxativè, cùm ſit in verbis diſpoſitivis, & etiam facilè cenſetur inreſſe diſpoſitioni per prædicta: igitur multò magis valor expreſſus.

636. Non obſtat quòd valor coronatorum non creverit niſi propter deteriorationem ſolidorum, quia dico quòd licèt ſolidi poſteà excuſſi ſint deterioris materiæ, tamen ſunt ejuſdem valoris & æſtimationis, ut veteres in foro & in omni contractu: nec veteres ſolidi plus valent quàm novi in uſu communi. Et ſic argentum coronati verum & efficax eſt: valet enim triginta novem ſolidos, ſive de veteribus, ſive de novis indifferenter: & ſic multum plus valet in effectu, tempore ſolutionis, quàm valeret tempore contractus. Et multùm, non ſolùm ex inopinato, ſed etiam contra tenorem contractus læderetur debitor, qui non fuit in mora ſolvendi in termino convento, ſi teneretur ſolvere ad numerum ſecundum æſtimationem præſentem, & non ſecundum æſtimationem contractus. Patet ad ſenſum, & per ipſam rei evidentiam, quia nobiles non ſolent habere pecunias diu otioſas in arca, & ſi dictus Baro habuiſſet, veriſimiliter non caviſſet ſibi de tot dilationibus ſolvendi quas habere voluit, ut de fructibus & reditibus ſuis poſſet cum tempore ſummam conficere. Cùm autem fructus & reditus communiter conficiantur, & in pecuniam redigantur per ſolidum & libram, quantò plus valebit aureus, tantò minus aureorum ex reditibus ſuis conficere poterit: & contra, quantò minoris valebit aureus, tantò plures aureos recipere & ſolvere poterit, ſine exinanitione domus. Hinc ſatis apparet expreſſionem certi valoris diſpoſitivè & taxativè factam in gratiam utriuſque, ne ſi forte creſcerent aurei, debitor nimium damnum pateretur, & reditibus non ſufficientibus, cogeretur partem patrimonii vendere, vel uſuris ſuccumbere, & pariter ne damnificaretur creditor, ſi interim decreſcerent. Nec eſt ſomniandum, taxationem illam referri ad bonitatem intrinſecam monetæ tunc currentis, quia hoc eſſet contra mentem & directam ſignificationem verborum, quæ reſpiciunt numerum & curſum ſolidorum, & bonitatem extrinſecam, non autem intrinſecam eorum bonitatem, quæ etiam impertinens & inutilis eſſet, ad id de quo agebatur, videlicet ad dotis debitæ ſolutionem, cùm in ſolvendis debitis, & rebus acquirendis non plus valeant veteres quàm novi ſolidi.

737. Ex his promptum eſt nunc negotio ſecundam quæſtionis partem decidere, de dote reſtituenda: pariter enim dicendum eſt efficax augmentum deducendum, vel decrementum ſupplendum: ſalvo quòd cùm hic eadem ſit æquitas: quæ in mutui reſtitutione, eadem limitatio adhibenda eſt, quæ ſuprà *numer.* 701. videlicet ut ſi augmentum ſupervenerit mox poſt dotem datam, ita quòd recipiens habuerit commodum augmenti, non poſſit illud deducere, & pariter ſi decrementum ſtatim ſupervenerit, non teneatur illud ſupplere. Et ita debet intelligi deciſio prudentiſſimorum virorum Collegii Neapolitani, quam refert (licet non ſic declaret) eorum Collega *Senatus* Matth. de Aſtli. *Deciſione Neap.* 194. dotem mille centum florenorum, quorum valor extrinſecus interim *Neapol.* decrevit, debere reſtitui ſecundum valorem currentem tempore dotis traditæ, & ſic ſupplendo ſuperventum decrementum: quæ eſt optima deciſio, non in communibus Doctorum lacunis, ſed in mera æquitate & juris medulla fundata: quia gener habuerat commodum antiqui valoris diu antè ſuperventum decrementum. Eodem modo dicendum eſt in collatione. Unde ſi filia nubens accepit à patre my- *Collatio.* riadem aureorum, cum aureus valeret 40. ſolidos, tempore verò obitus patris valet 45. ſolidos, non tenebitur conferre præcisè myriadem aureorum, ſed ſolum in æſtimatione, qua erat tempore dotis datæ, & ſic deducto augmento: alioquin ſequeretur quod pro viginti mille libris receptis, teneretur conferre duo & viginti mille quingentas libras. Et pariter ſi ſit in mora conferendi, caſu quod debeat uſura currere, ſecundum notata ſuprà *quæſt.* 88. non current uſuræ niſi pro rata viginti mille librarum: & hoc niſi augmentum ſuperveniſſet ſtatim poſt dictam dotem, ita quòd filia vel maritus ejus percepiſſent commodum augmenti: & pariter decrementum ſuperventum poſt converſionem in rem eorum ſecundùm veterem valorem ſupplebunt, ut modò diximus. Idem in ſimilibus.

738. His ſcriptis dum regeſta mea volvo, reperi ante tredecim annos à me diſcuſſam quæſtionem quæ tunc erat in facto. Anno 1480. dum aurei non valerent niſi 35. ſolidos, mulier dedit in dotem mille quadringentos aureos ſolares, cum pacto, quòd in casu quo non haberet communionem bonorum cum

futuro ſponſo, redderentur ei vel ſuis, ſoluto matrimonio, Gallicè (*Au prix du denier Pariſis*) hoc eſt ad verbum, ad rationem denarii Pariſienſis, vel [illegible] ad rationem ſeſquiquartam augmenti, videlicet quòd tanta ſumma, quanta viro data & per eum recepta erat, redderetur cum augmento quartæ partis: poſtquam autem matrimonium diu ſtetiſſet, tandem eo ſoluto cùm omiſſa communione dos repeteretur ſecundum formam pacti, tuncque, videlicet anno 1532. aureus ſolaris auctus eſſet decem ſolidis, valebat enim ex edicto regio & communi uſu 45. ſolidos, dubitabatur an totidem 1400 aurei cum augmento quartæ partis, non deducto ſecuto augmento reddi deberent? Vidi ab antiquioribus & conſultiſſimis hujus ſupremi fori patronis reſponſum & conclaſum, quòd totidem aurei in ſpecie reddi debebant, non deducto augmento extrinſeco, ſed quantum ad augmentum conventionale ad rationem denarii Pariſienſis, videlicet proportionis ſeſquiquartæ, quòd debebat attendi non valor præſentis temporis, ſed valor, qui erat tempore contractus, ut ſic hæredes viri ultra prædictos totidem aureos, ſolverent hæredibus mulieris quartam partem ſummæ, quam prædicti aurei conficiebant ſecundum valorem tempore contractus currentem ad ſolidum & libram, & ſic in effectu pro bis mille quadringentis quinquaginta libris tempore contractus receptis, redderent ter mille ſeptingenta ſexaginta duas libras cum dimidia, videlicet 3150. libras in dictis aureis pro ſorte, & 612. libras cum dimidia pro dicto augmento conventionali. Et ſic quantum ad primum caput, videlicet ſortis principalis aureorum, ſecuti ſunt communem errorem aduſque receptum, & opinabantur eam meram juris veritatem. Quantum autem ad ſecundum caput, videlicet augmenti conventi, ex magna & urgente æquitate cenſuerunt limitandum ad valorem tempore contractus currentem: quia tunc non erat veriſimile futurum tam magnum aureorum augmentum, & vir promittens augmentum ſeſquiquartum, veriſimiliter inſpexit ad valorem currentem tempore contractus, etſi cogitaſſet fore ut aurei ſic augerentur, nullum promiſiſſet augmentum, ſaltem non tantum. Atqui ſi vera erat & ſequenda communis opinio in primo capite, ſequenda etiam erat in ſecundo capite, non ſolùm ex vi verborum, ſed etiam de jure, & ex mente & paritatis ratione. De vi verborum patet, quia ut verbum (principale & diſpoſitivum redderentur) refertur ad eoſdem aureos numeratos, ita illa verba Gallica, *au prix du denier*, & in eadem oratione poſita, & eodem verbo principali determinata, referuntur ad eoſdem aureos: igitur eodem modo & pariter determinari debent, non autem difformiter, *l. jam hoc jure de vulg. & pup.* cum vulgaribus. Tum communis modus loquendi [denarii Pariſienſis] cum adjuncto [ad rationem ſive proportionem] ut hic, talis eſt, quod non refertur ad aliquot denarios in ſpecie, ſed indiſtinctè & promiſcuè ad augmentum quintæ partis totius aucti, ſive ad proportionem ſeſquiquartam ſummæ vel quantitatis de qua agitur, ſive de quantitate librarum in genere, ſive de aureis vel alia certa ſpecie monetæ agatur. Cùm igitur fiat mentio denarii Pariſienſis per modum proportionis ibi (*Au prix*) id eſt ad ratam ſeu rationem, non ſignificat niſi augmentum ſeſquiquartum ſummæ, de qua agebatur, & tantò magis cùm non referatur ad ſolidos, nec ad libras vel aliam ſummam, ſed ad prædictos aureos in eadem oratione & determinatione ejuſdem verbi reddendi dictos aureos ad dictam ratam vel proportionem. Et ſic ipſa [illegible] verborum ſonat, quòd eo caſu redderentur 1400. aurei cum augmento quartæ eorum partis, & ſic in totum mille ſeptingenti quinquaginta aurei, qui tempore ſolutionis valebant & valent ter mille nongenta triginta ſeptem libras cum dimidia.

739. De jure patet, quia de jure augmentum ſive additamentum ſequitur naturam aucti ſeu principalis & uniformiter eodem jure tanquam ejus pars regulatur, *l. etiam* & ibi Bal. *Cod. de jure dot. l. quod in rerum §. ſi quis poſt de leg.* 1. latè Curt. ſenior [illegible] 56. Latiùs Albert. Brun. in *tract. de augment.* [illegible] Andr. Tiraq. in *repert. l. ſi unquam vet. donatione largitus, num.* 181. in *tract. retract. proxim.* §. 1. *gloſſ.* 18. *num.* 51. tetigi in *Conſuetudine Pariſienſi* §. 22. *num.* 44. textus in *l. inter ſocerum.* §. *cum inter.* ibi, *nec ſeparabitur portio, quæ data eſt additamenti causâ, de pact.* [illegible] Igitur ſicut ſtante communi ſententia, debebant totidem aurei reddi in ſpecie, non attenta variatione extrinſeca, ita neceſſariò ſequitur de jure, quòd augmentum illud conventionale intelligitur de quarta parte totidem aureorum in eadem pariter ſpecie, & ſic in caſum augmenti extrinſeci, non deducto eo augmento, nec de principali nec de additamento. Similiter de mente partium & rationis paritate liquet: quia ſi juxta communem ſententiam contrahentes intelligebant habere reſpectum ad numerum & ſpeciem aureorum, & quod redderetur dos in totidem aureis, non inſpecta variatione extrinſeca, ſequitur quòd idem intellexerunt de augmento conventionali, ex quo pacti ſunt de augmento in ſimilibus aureis, non autem in alia moneta: quia clauſula augmenti, refertur ad proportionem ſeſquiquartam ſimilium aureorum: & conſequenter ſive eorum valor extrinſecus minueretur, ſive augeretur, ſemper reddi deberent 1750. aurei, tam pro ſorte quàm pro augmento: & ſic dicta conſultatio, ſtante communi ſententia in qua partim fundatur, non poteſt ſtare. Cùm autem dicta communis opinio ſimpliciter falſa ſit, ut probavimus, & contrahentes ad valorem extrinſecum aureorum ſtabiliter currentem tempore contractus, etiam alio non expreſſo, reſpexiſſe cenſeantur, per prædicta, nunc clarum eſt augmentum tam de ſorte quàm de additamento deducendum eſſe. Plus dico, quòd etiamſi prima communis ſententia vera eſſet, adhuc idem dicendum eſſet in hac hypotheſi, ex quo facta eſt relatio ad denarios, & ſic partes cogitaverunt de valore extrinſeco, ſeu de quantitate denariorum reſultante ex aureis, quo caſu clarum eſt quòd debet attendi valor qui erat tempore contractus. Et ſic hoc caſu non tenebantur hæredes viri in effectu reddere uſque ad ſummam 3937. librarum cum dimidia, ſequendo communem Doctorum errorem, nec uſque ad 3762. libras cum dimidia, ſecundum dictam conſultationem: ſed ſolùm uſque ad 3062. libras cum dimidia, videlicet 2450. libras pro ſorte, & 612. libras cum dimidia pro additamento conventionali, ut pro toto ſuffecerit reddere mille trecentos ſexaginta unum ſolatos, cum quinque ſolidis Turonenſibus: quia in aureis utrumque, tam ſors recepta, quàm additamentum, reddi debet, ex tenore pacti & diſpoſitione juris, *d. l. inter ſocerum*, §. *cum inter.* deducto ſupervento & inopinato augmento *per prædicta*, idem in ſimilibus. Ad ea quæ dixi, ſuprà *num.* 392. quòd duo ſufficiant, adde Petrum Paulum Pariſinum *conſil.* 54. *conſil.* 55. *lib.* 1. Quinto loco occurrit quæſtio ſequens.

QUÆSTIO XCVIII.

SYNOPSIS.

1. *Diſpoſitum ad numerum in crediti naturam abit.*
2. *Conſignatio pro ſolutione eſt.*

Depoſitum. 740. NOnageſimo-octavò, Quid in depoſito, puta agens ad retractum vel redemptionem fundi conſignavit penes actuarium vel mercatorem mille aureos, dum autem lis protrahitur, eorum æſtimatio de quadraginta ad quadraginta quinque ſolidos augetur? Reſpondeo ſi eſt depoſitum primi gradus, de quo ſuprà *quæſt. 83. num.* 631. nulla eſt quæſtio cùm ſteterit in dominio & periculo deponentis, vel ejus qui eſt in mora. Si verò eſt depoſitum ſecundi gradus ſcilicet ad numerum, quod abit in creditum periculo recipientis, ut *l. certi condictio, in fin. cum l. ſeq. ſi cert. pet.* tunc ſi eſſet verum depoſitum, ſcilicet in meram cuſtodiam, ut teneatur depoſitarius indilatè mox cùm petetur reddere, & ſic non habet jus utendi ſumma depoſita & debita, prout manet depoſita, videlicet in genere quantitatis purè ſic debitæ in abſtracto, & non in concreto ſpeciei ſeu corporum, per notata ſuprà *num.* 18. Et adhuc idem, quia licet interim depoſitarius fuerit dominus corporum, quibus potuit uti, tamen aſtrictus fuit eadem corpora vel ſimilia ſemper tenere parata: & ſic non potuit uti; ſed, ut veriſimile eſt, ſemper totidem ſimiles ſpecies otioſas & paratas tenuit, & ſic non debet teneri, nec ſupplere quidem decrementum, ſi quod interim acciderit, etiamſi ſalarium cuſtodiæ recipiat: nec poterit deducere augmentum quod ſupervenerit, ſed præcisè totidem numero ſimiles ſpecies reddere tenetur, ſicut obligatus ad tot aureos præcisè, cum pacto, ut nec augmenti nec decrementi ratio habeatur. Si verò eſt depoſitum tertii gradus, videlicet improprium ita ut conceſſa ſit facultas utendi, ut non poſſit mox, niſi poſt tempus congruum tacitum vel expreſſum cogi reddere, & cùm ſit ſimile mutuo, ut ſuprà *num.* 634. Idem dicetur quod in mutuo ſuprà *quæſt.* 92. Prædicta ſunt clara ex parte actoris, qui ſuccubuit & ſic conſignationem repetentis. Quòd ſi vicerit, in caſum quidem decrementi nulla etiam eſt quæſtio.

741. Sed in caſum augmenti, quæritur an ſpectet ad reum qui fuit in mora? Videtur quòd ſic: tum quia hujuſmodi ſolutio vel reſtitutio ſortis trahitur retrò ad diem conſignationis & judicii cœpti, idque cum effectu, quia tenetur reus ad fructus fundi vel rei retractæ ex eo tempore, tum quia ad eum ſpectavit periculum pecuniæ: ergo videtur quòd ad eumdem ſpectet augmentum, præſertim fortuitum, & ſine facto & ſumptum deponentis ſuperventum. Tum quia dicta conſignatio videtur quædam ſolutio; habet enim ipſo jure effectum realis ſolutionis: quia ipſo jure ex tunc liberatus eſt deponens ab omni alia reſtitutione ſortis, *l. acceptam, Cod. de uſur. leg. obſignatione, Cod. de ſolution.* Sed ſi debitor ſolvere volens conſignaverit, non dubium quin augmentum ſpectet ex tunc ad creditorem, ſicut & decrementum & periculum. Tum poſtremò, ut conſignans conſequitur etiam retrò omnia commoda conſignationis, ita videtur quòd non debeat interim capere aliquod commodum de pecunia conſignata, alioquin cenſeretur conſignationem revocare: ergo non debet habere dictum augmentum, & ſic ſpectabit ad reum acquieſcentem. Breviter his non obſtantibus, dico quòd illud augmentum ſuperventum antequam reus acquieſceret & deſineret eſſe in mora, ſpectat ad conſignantem, qui licet vicerit, & omnia commoda conſignationis & victoriæ habeat, poteſt illud deducere, niſi in caſum, quo ſpectaret ad depoſitarium, ut diximus. Et moveor, tum per ea quæ dicunt Doctores contra creditorem moratorem, in *l. vinum, ſi cert. pet.* per *l. 3. in fin. de action. empti.* Tum quia ad commodum moratoris non debet diligens deterioris eſſe conditionis quàm negligens: ſed ſi non conſignaſſet, vel conſignationem ut poterat recuperaſſet, poſſet deducere augmentum (loquor enim in themate hujus quæſtionis.) Secus ſi debebantur præcisè certi aurei ad certum numerum, obſtante quocunque augmento vel decremento ex pacto expreſſo, quia tunc ceſſaret hæc quæſtio; ergo & nunc poterit, & morator ſuæ moræ imputare debet, quòd non prius eam purgavit. Non obſtat quod dictum eſt de ſolutione vel conſignatione, causà ſolvendi, quia illa ſit purè & abſolutè, & de eo quod purè debetur: & ſic non eſt ſimile cum caſu noſtro, ubi pecunia conſignata non debetur purè & abſolutè, ſed implendo reſpectivè, & faciendo per reum id ad quod viciſſim tenetur, quod cum recuſet facere, pecunia antè conſignata, non debetur ei cum effectu, nec debet ei tradi, ſed ſtat velut ſequeſtrata: & ſic non debet habere commodum pecuniæ, ſibi (ob ſuam moram, & non impletionem ejus quod debet) nondum debitæ cum effectu. Conſequenter non debet habere illud augmentum, licet propter injuſtam ſuam moram debuiſſet ferre, moræque adſcribere periculum, & omne incommodum, ſi quod accidiſſet. Et ſic ſoluta ſunt omnia objecta. Sexto loco occurrit quæſtio.

QUÆSTIO XCIX.

SYNOPSIS.

1. *Favor legitimæ.*
2. *Omnes ſpecies monetæ ſunt fungibiles.*
3. *Legata quantitate, valor inſpicitur qui fuit tempore teſtamenti.*
4. *Qui quantitatem in genere debet, poteſt ex viliori moneta ſolutionem facere.*

742. NOnageſimo-nonò quid in legato, puta mille ſolatorum qui tempore teſtamenti vel legati valebant ſinguli 32. ſolidos, ſed tempore mortis 40. tempore verò petitionis vel ſolutionis 45. Breviter idem quod ſuprà diximus in contractibus, vel ſcilicet inſpiciatur valor impoſititius currens tempore diſpoſitionis, ſive contractus, ſive teſtamenti: quia obligatio accepit ſuam certitudinem & limitationem ſecundum quod, quale & quantum tempore diſpoſitionis, nec ex poſt-facto mutatur, *leg. Rutilia Polla, de contrahend. emption.* & in teſtamentis ſunt text. in *l. uxorem §. teſtamento, de legat. 3. l. ſi ita*

de auro & argent. legat. l. Aurelius, §. *teſtamento de libra legata.* Hinc ut pulchrè ait Bald. *conſil. pet. coram vobis lib.* 1. ubicunque agitur ex diſpoſitione hominis, attenditur tempus diſpoſitionis, ut ſciatur quid, quale & quantum debeatur, non autem tempus ſolutionis. Ergo cùm valor impoſititius pecuniæ, quem extrinſecum vocant, ſit de quantitate & parte integrali ſubſtantiali & æquè principali legati pecuniæ, ſive in genere quantitatis relictæ, ſive in certa quavis ſpecie monetæ, debet ea quantitas & valor legati ſecundum tempus teſtamenti, non mortis nec ſolutionis attendi. Limito, ſi legatum vel inſtitutio facta eſſet pro legitima filiæ, quæ fortè hoc mediante, per ſtatutum vel conſuetudinem loci excluditur: quia tunc ſi ſumma relicta eſt modica præ portione, quam filia jure communi habitura fuiſſet ab inteſtato, dico quòd decrementum benè debet ſuppleri ut in aliis: ſed tamen decrementum non deberet deduci, tum per ea quæ in ſimili dixi ſuprà *num.* 374. tum propter favorem legitimæ, quæ debuiſſet haberi in corporibus hæreditariis cum augmento, *l. ſcimus*, §. *repletionem, Cod. de inofficios teſtam.* tum ut tantò minus recedatur à jure communi. Et inquantum dixi debere attendi tempus teſtamenti, dices forſan nihil eſſe novi, ſed actum agi: quaſi omnes Doctores & veteres & recentiores communiter teneant, in æſtimatione monetæ, ſi variata ſit, debere attendi tempus teſtamenti, non mortis, vel ſolutionis. Ita enim Oldrad. *quæſt.* 31. *thema tale eſt*. Alberic. poſt Guiliel. de Cun. in *l. cum quid, col. fin. in l. vinum, col. fin. ſi cert. pet.* Paul. *l.* 3. *in fin. princi. Cod. communia de legat.* Marti. Laudan. in *tract. monet. col. pet.* Curtius ſenior. *eodem tract. quæſt.* 4. Albert. Brun. *tract. de augment. in ultima conclu. amplia.* 9. At ego dico, quòd ſi rectè inſpicias & expendas, longè aliud loquuntur, longè diverſa eſt mens eorum: non enim de curſu & valore impoſititio ſeu bonitate extrinſeca loquuntur & ſentiunt, ſed de bonitate materiali & intrinſeca, quam attendi & exigi volunt tempore teſtamenti, vel diſpoſitionis, ſive legata, vel aliter debita ſit pecunia, ſive nomine quantitatis genericæ, puta centum libræ, ſive certa ſpecies monetæ, puta centum aurei ſolares, & peſſimè, per ea quæ dicam in *quæſt. ſeq.*

Obſcuritas Doctorum.

743. Cæterùm de bonitate extrinſeca ſentiunt, tempus non diſpoſitionis, ſed ſolutionis attendi, non curando de augmento vel decremento, niſi à tempore moræ, prout adusque invaluit communis Doctorum error. Et ita diſertè explicat, & ſe declarat Paul. in *d. leg. in fin. princip.* Alciatus poſt alios in *d. l. cum quid*, & malè per ea quæ novè dixi in præcedentibus. Verum eſt quòd Socin. *conſil.* 6. *lib.* 1. loquens de bonitate extrinſeca, tenet debere attendi tempus teſtamenti: ſed loquitur in longè diverſis terminis, videlicet quando legatum eſt factum de quantitate in genere, vel de florenis, qui ſecundum communem modum loquendi loci, tempore teſtamenti intelligebantur de certa quantitate in genere cujuſcumque monetæ, non autem de certa ſpecie monetæ, prout loquimur. Oldrad. tamen, qui nondum ſaniorem quorumdam Veterum ſententiam, de qua ſuprà *num.* 696. penitus exuerat, non ubique eodem modo ſentit in hac materia, ſed modò varius, modò obſcurus: quia *in conſil.* 168. *ad primum. quæſt.* 3. rectè tenuit in æſtimatione & ſolutione pecuniæ, puta certæ ſummæ Turonenſium, quòd non debet haberi reſpectus ad valorem intrinſecum, ſed ſolùm ad valorem extrinſecum, & curſum communem & uſualem: ſed in *d. conſ.* 31. in legato ducentarum librarum cùm teſtator ſupervixiſſet decem annis, & quærat de qua moneta debeant ſolvi ducentæ libræ, an de moneta quæ currebat tempore teſtamenti, an quæ currebat tempore mortis, apparet quòd non quærit de bonitate extrinſeca: eſſet enim fatua quæſtio, cùm non ſit legata in certa ſpecie monetæ, ſed in quantitate generica ab omni certa ſpecie abſtracta: & ſic neceſſariò omnes ſpecies monetæ recipiunt functionem ſecundum omnes. Quærit ergo tantùm de bonitate intrinſeca, quia interim facta eſt pecunia deterioris materiæ: & ſic ibi cenſet ſolvendum etiam ad rationem bonitatis materialis & intrinſecæ, quæ erat tempore diſpoſitionis, ſive teſtamenti, ſive contractus. Sed in *conſ.* 14. *incip. cum quæſtio*, obſcurus eſt in facto, prout etiam cæteri aſſolent in hac materia: format enim quæſtionem de arbitris, qui uni adjudicaverunt totam hæreditatem, & eumdem condemnaverunt alteri ad ſolvendum duodecim libras Turonenſium parvorum, deinde intervallo citra moram debitor vult ſolvere Turonenſes groſſos, computando quemlibet groſſum pro quindecim vel ſexdecim Turonenſibus parvis, prout valebat & currebat tempore arbitrarii lati. Creditor autem vult attendi Turonenſes parvos hodie currentes, ex quibus Turonenſis groſſus non valet niſi quatuordecim. Decidit Oldrad. inſpiciendum tempus lati arbitrii, & ſatis aperit quòd non quærebatur de mutatione groſſi, & meritò: quia groſſus non erat deductus in diſpoſitionem, nec erat in obligatione, ſed in facultate, ſive de illo groſſo, ſive de alia ſpecie monetæ conficeretur & præſtaretur ſumma debita.

Perplexitas Oldradi.

744. Et nemo dubitat quin inſpiciendum ſit tempus ſolutionis vel conſignationis tantùm in ſpecie monetæ, quæ non eſt in obligatione, ſed in facultate. Et ſic ibi tota quæſtio erat ſuper mutatione Turonenſium parvorum: nec tamen aperit Oldrad. an eſſet extrinſeca, an intrinſeca, quo fit ut ea deciſio Oldradi ſit incerta & inutilis. Nos ergo diximus non curandum de variatione bonitatis extrinſecæ, præſtanda, & ſufficit bonitas extrinſeca, quæ erat tempore ſententiæ: hoc eſt ſolvendas omnino duodecim libras de illis Turonenſium parvorum libris, quæ currebant tempore ſententiæ. Hæc autem vulgaris & numeralis libra non eſt ſemper & ubique eadem, ſed quandoque etiam in eodem loco diverſa, ut Papiæ, ubi teſte Curtio ſeniore in *dict. tract. quæſt.* 12. eſt libra Papienſis decem ſolidorum, & libra Imperialium, quæ eſt dupla, ſcilicet viginti ſolidorum. Et etiam in hoc regno & ferè ubique licet libra ſit 20. ſolidorum, ut etiam teſtatur Jo. Fab. in *Authentic. hoc niſi in fin. Cod. de ſolution.* Corn. *conſil.* 135. *litera d. lib.* 3. tamen quædam libra Turonenſis dicitur, quæ eſt 20. ſolidorum Turonenſium, quædam in hoc regno libra Pariſienſis, quæ eſt 20. ſolidorum Pariſienſium; ſolidus autem Pariſienſis eſt ſeſquiquartus ad ſolidum vulgarem. Quemadmodum autem ſi variari contingat menſuras agrorum, ſolum debet attendi illa quæ erat tempore contractus, ut in *l. ſemper in ſtipulationibus, de reg. jur.* ita variatis his libris ſive earum quantitate, quæ non ſunt aliud quàm menſura quantitatis pecuniæ, neceſſariò debet attendi illa libra, ſive quantitas libræ, quæ erat tempore diſpoſitionis, cui ineſſe dicitur, & eam limitaſſe, ſive quantitas librarum mutetur in ſe, ut ſi ſtatuatur quòd major vel minor numerus ſolidorum libram conficiat, ſive ſolidi vel Turoni, ex quibus libra conficitur, augeantur in valore, ſive intrinſeco & extrinſeco ſimul, ſive extrinſeco tantùm, retento priſtino ſolidorum numero ad conficiendam libram, quæ ſic in affectu majoris quantitatis & menſuræ uſualis efficiatur, debet attendi valor & quantitas exiſtens tempore diſpoſitionis.

Libra.

Menſura temporis contractûs.

745. Ludo. autem Roma *conſil.* 223. confundit, & eadem fiducia denigrat & carpit omnia prædicta, conſilia Oldradi, contendens ſimpliciter debere attendi non tempus teſtamenti, ſed tempus ſolutionis, per textum, in *l. cum certum, de auro & argent. legatis*, ſed valdè errat, quia ille textus non eſt ad propoſitum in hac materia, quia non loquitur de certo pretio

L. cum certum, de auro & argent. legat.

debito, nec certa quantitate pecuniæ debitæ etiam in genere, ſed de pretio alterius rei legatæ & debitæ, cujus poteſt æſtimatio creſcere vel minui: & ſic attenditur quæ eſt tempore ſolutionis tantùm, niſi in quantum à tẽpore moræ inſpici deberet quanti extunc plurimi valuerit, ſecundum regulas communes. Bruneus autem in loco præallegato ſolvit, quòd *in dicta leg. cùm certum*, pretium eſt in ſolutione quod eſt verùm in caſu *dict. l.* ſed non ſufficit, quia poteſt eſſe quòd ſit æquè principaliter alternativè in obligatione: ut ſi teſtator legavit domum ſuam, vel ejus æſtimationem, quia noluit hæredem præciſè cogi tradere, debet attendi æſtimatio, quæ eſt tempore ſolutionis fiendæ. Secus ſi teſtator legaret domum, vel centum aureos, vel centum libras, & ſic non ſe referendo ad æſtimationem alterius rei variabilem, ſed ad certam pecuniæ ſummam: quia tunc tempus teſtamenti attenditur, ad ſciendum quanta ſit ea quantitas.

746. Quoties autem ſunt plures aurei, ſolidi, vel libræ in uſu, intelligitur in dubio de minimis, *leg. nummis, de leg. tert.* Unde etiam in urbe Pariſienſi non ſolùm in actibus privatorum, ſed etiam in ſententiis, intelligitur de ſolidis vel libris Turonenſibus, non autem de Pariſienſibus, niſi expreſſum ſit. Ad hoc vide, ſi vacat, Socin. *conſ.* 247. *col.* 3. *lib.* 2. ubi tamen malè limitat in debito piæ cauſæ per notata Decii in *leg. ſemper in obſcuris, de reg. jur.* & ſuprà *num.* 212. Addit etiam Con. *conſ.* 244. *col. ſexta conſequent. lib. ſecund.* ubi ex multis conjecturis pulchrè conſuluit pro majoribus nummis: & tradit Andr. Tiraq. in *tracta. retract. proxi.* §. *prim. glo.* 18. *quæſt.* 10.

In dubio de minimis.

Aretinus.

747. Rurſus quia ſæpè Doctores impertinenter citant conſilium 11. Aret. & eo rem magis intricant, quia illud conſilium alienum eſt ab hac materia, ut hunc obiter ſcrupulum ſtudioſis eximam, ſciendum eſt talem ibi fuiſſe hypotheſin. Sal vænicbat ad menſuram certo pretio, puta viginti ſolidis pro quolibet medimno: quidam emit ſal pro mille, puta florenis, id eſt quantas menſuras pretium mille florenorum æquaret. In loco erat ſtatutum bis anno immediatè præcedenti confirmatum quòd florenus non poſſet ſolvi nec expendi, niſi ad rationem ſolidorum quadraginta duorum: tamen nihilominus omnes communiter etiam ſubditi obſervabant, ut florenus permutaretur & curreret pro majori ſumma, puta quadraginta quinque ſolidis: præterea emptor, qui erat exterus, ignorabat tale ſtatutum, petit autem ſibi menſurari bis mille ducentos quinquaginta medimnos ſalis (totidem enim libras valebant mille floreni ſecundum communem obſervantiam, videlicet accipiendo quemlibet florenum pro 45. ſolidis) Contrà venditor non vult accipere niſi juxta præſcriptum ſtatuti, videlicet pro 42. ſolidis, & ſic tradere bis mille centumque medimnos ſalis dumtaxat. Quæſitum fuit, quid juris? Conſuluit Fran. Areti. pro emptore: tum quia ex quo tale ſtatutum à ſubditis non recipitur, non ligat: ideo tanti valere cenſetur florenus, quanti publicè & communiter æſtimatur ab omnibus. Tum quia ſi ſtatutum ligaret, tamen ex quo emptor exterus juſtam illius ignorantiam habuit, ne enormiter lædatur, videlicet ne perderet centum quinquaginta libras, vel totidem medimnos, deberet adverſus tale ſtatutum reſtitui, per notata Inno. in *rub. de conſu.* de quo plura dixi in *conſ. Pariſi. in proœmio.* Et rectè conſuluit, & hæc duo verba ſufficiebant: ſed is initio brevitatem profeſſus, multa impertinentia prolixè cumulat. Quæ enim infarcit de bonitate intrinſeca & extrinſeca monetæ, prorſus *ἀπροσδιόνυσα* ſunt, ſed ſolum erat quæſtio: Utra æſtimatio præſtet, an quæ communiter obſervatur, an quæ ſtatuto in uſum recepto taxatur: & habes communem uſum prævalere, quòd etiam Budæus luculento exemplo probat *lib.* 3. *aſſis.* ut infrà *num.* 797. Ecce quàm multa quàm brevius & clarius potui tranſvectus ſum, nec ulterius immorabor in hujuſmodi particularibus quæſtionibus, quum prædicta abunde ſufficiant pro omnibus id genus rectè & expeditè decidendis.

748. Occurrit tamen jucunda nec omittenda quæſtio. Victus & condemnatus in impenſis litis ad 30. libras taxatis, & minutiſſimam & rariſſimam conquiſivit monetam, & ſolutionem obtulit in parvulis denariis Pariſienſibus & Turonenſibus. Creditor recuſavit, offerens recipere in aureis vel ſolidis duodenariis aut ſimili non adeò contemptibili moneta. Per ſententiam Præſidis Pariſienſis dictum, quòd creditor teneretur recipere: appellavit ad ſenatum, ubi (ut in talibus rectè & laudabiliter fieri ſolet) conſulti & aditi Præfecti monetales cenſebant malè judicatum. Dicebant enim primò, hanc minutiſſimam monetam nigram denariorum parvorum ſive Pariſienſium, ſive Turonenſium, non eſſe factam ad commercia exercenda, & ſolvenda debita; ſed ſolùm ad commutandum majores nummos, vel ſupplendum quod excurrit, ut in *leg. Publia*, §. *Titius depoſiti*, quando minutum aliquid addendum vel detrahendum eſt ſummæ vel pretio. Secundò dicebant monetam hanc nigram ferè omnino eſſe æream, nimiſque ponderoſam & oneroſam in magnis ſummis. Sed certè primum juris eſt, excedens artem monetalem, & falſum eſt: cum enim hæc minutiſſima moneta quantumcumque viliſſima ſit, publicè ad formam & definitionem publicam facta & approbata eſt vera & proba moneta, igitur in ea ſolutiò fieri poteſt, ſive in parva, ſive in magna ſumma, cum debitor non ſit obligatus ad aliam certam ſpeciem monetæ, ſed ad quantitatem in genere. Secundum vero in facto eſt, & ſpectat ad artem monetalem, ſed ſufficit præcedens ſolutio. Præterea (ut didici à doctiſſimo viro Dom. Franciſco Beneventio, cauſarum in hoc ſenatu Patrono conſultiſſimo, regioque in præfectura monetarum Advocato) etiam in nigra & minutiſſima moneta tantum pro rata ineſt & datur materiæ argenti, quantum in majori alba moneta argentea, modò proba ſit moneta, ut ſupponitur. Patet, quia in duodecim denariis Turonenſibus, qui valent ſolidum duodenarium, tantum eſt argenti quantum in uno ſolido duodenario, & tantundem invenietur, ſi ſeorſum denarii, ſeorſum duodenarius conflentur. Quòd autem duodecim denarii majoris ſunt ponderis illud eſt quia plus habent æris, ut poſſint in plures nummos multiplicari: quantum ergo (ſi appendantur pluris ponderat quàm duodenarius ſolidus, tantum plus habent æris ſimul, quàm unus ſolidus per ſe. Et conſequenter ſolvens triginta vel centum libras in hac minutiſſima moneta, tantum dat argenti, quantum ſi ſolveret in majori argentea, licet majorem molem dat ob majorem æris quantitatem. Quanquam de jure ſive plus, ſive minus argenti inſit, non refert, modò publica, proba & legitima moneta ſit, ut dicam in *quæſt. ſeq.* Quòd autem hoc caſu juſtè creditoris (utpote profecturi) interſit non recipere in hac minutiſſima & ponderoſiſſima moneta, non eſt in conſideratione: quia illud ſolùm conſideratur, quando debitor tenetur in certa ſpecie, & offert in alia, licet aliàs communiter fungibili, ut in *l. Paulus de ſolutio.* Sed hîc non debetur niſi quantitas in genere, qua ſemel oblata in quacumque proba non reprobata moneta, licet rara & minus frequenti (ut ſunt denarii Pariſienſes) debitor obtulit quod debet, nec ad rem pertinet, quòd debitor ex indignatione hanc minutiſſimam monetam conquiſierit: ex quo enim eam habet, & de ea ſolvi poteſt, quid ad rem de origine? Imò ſi peccavit debitor dicta indignatione, magis peccat creditor, qui eſt in ultima mora & culpa, dedignando & averſando probam & legitimam monetam: & ita tandem rectè prudenterque pronunciavit ſupremus noſter ſenatus, bene judicatum.

Franciſc. Beneventius.

Digitized by Google

QUÆSTIO C.

SYNOPSIS.

1. *Bonitas pecuniæ, non character principis attenditur.*
2. *Imminutio valoris aſſis in Republica Romana.*
3. *Iura debent aptari ad frequentiora.*
4. *Vna pecunia pro alia ſolvi poteſt.*
5. *Aurum ab argento rectè ſeparari.*
6. *Pecunia legitima quibus conſtare debeat.*
7. *Libera quid in jure.*
8. *Argentum vi aquæ Chryſulcæ ab auro rectè ſeparari.*
9. *Damnatus Ariſtoteles.*
10. *Character pecuniæ, eſt ex jure gentium.*
11. *Falſa moneta ferè inevitabile damnum.*
12. *Creditor recuſans probæ æſtimationis monetam, puniri debet.*
13. *Correctus ex Conſiliis Romani locus mendoſus.*
14. *Non judicandum exemplis.*
15. *Privatis interdicitur conflatio pecuniæ.*
16. *Debitor ſolvere poteſt pecuniam ejuſdem bonitatis.*
17. *Concluſio Operis.*

749. CEnteſimò diſcutienda neceſſaria occurrit ardua illa quæſtio. An intrinſecæ bonitatis ratio exigi poſſit? Hæc de ſe ad præcedentium quarumdam differentiam magis juris eſt, quàm voluntatis vel facti, & nullam prima facie videtur habere dubitationem. Omnes enim & veteres & medii & recentiores (uno ſolo ſcilicet Jo. Fab. excepto, infrà *num* 765.) una voce ubique ſive legendo ſive repetendo, ſive in tractatibus, ſive in conſiliis, tenuerunt & tenent ſemper & indiſtinctè, ſive debeatur pecunia in genere abſtracto quantitatis, puta tot libræ, ut per Oldradum *quæſt.* 31. ſive certa ſpecies monetæ, puta mille aurei, debere attendi & exigi bonitatem intrinſecam, quæ erat tempore contractus, ſive cujuſcumque diſpoſitionis: & cùm ſit pluſquam communis, velut præjudicata opinio, ſuperfluum eſt Authores citare. Vide, ſi vacat, quos citat dom. Andr. Tiraq. (qui cum eis tranſit) in *tractat. retractat. proxi.* §. 1. *gl ſ.* 18. *num.* 27. & latiſſimè omnium Alber. Brun. *tract. de augmen. concluſ. ulti. limitat.* 1. noviſſimè etiam, ſed animoſiùs Jacob. Regnandi in tract. moneta cenſet quòd ſi nulla eſſet lex, ita tenendum eſſet, quia hoc (inquit ille) dictat naturalis juſtitia. Sed certè hæc quæſtio omnium hujus materiæ difficilior & argumentoſior eſt, ut non ſolùm ſit dubium, quandò de hoc non fuit actum, ut omnes loquuntur, ſed etiam (quod magis mirum eſt) ſi expreſsè conventum ſit de certa bonitate intrinſeca, ut ex ſequentibus apparebit. Cùm autem plures diverſos caſus hæc quæſtio reſpiciat, qui ad tria genera reducuntur: primum, quando de ſumma ſemel ſolvenda agitur, putà ex empto, vel legato: ſecundum, quando de ſumma recepta reſtituenda, putà ex mutuo, vel in redemptione reditus vel fundi: tertium, quando agitur de reliquiis reditus continuandis, in quibus omnibus quandoque de quantitate in genere, quandoque de certa ſpecie monetæ agitur, quandoque ſpecialiter pactum eſt de certa bonitate intrinſeca, quandoque non. Cauſas quidem ex quibus debetur, ſive ex contractu, ſive ex teſtamento, ſententia, vel ſtatuto, nil moror, quia in his non eſt vis: licet multi, dum ſeſe aliter extricare nequeunt, vim in his temerè faciant. Verùm ut breviùs & clariùs defungamur, nec ſit opus prolixè ſingula ſingulatim diſcutere, utriuſque partis in genere potiores tantùm locos ſummatim collatos expendemus, deinde totam materiam deciſivè concludemus. Ut ergo hæc res non minus aduſque confuſa, quàm diffuſa, & Euripo mari volubilior, certis velut alveis congrua methodo concluſa & aſtricta jam velut teneri, palpari & diſcerni queat, brevi hoc ordine procedemus: Ab utraque parte juris civilis locos pertinentes dumtaxat & ad rem, in duos contrahemus, & primo ſecundoque ordine locabimus: juris verò Canonici locos in tertio ordine, circunſtantiarum autem facti locos in quarto & ultimo loco, ubi citabuntur obiter aliquot ejus partis aſſertores. Idemque argumentationis, & literariæ aciei ordo, in utraque concertationis parte ſervabitur, & reciprocabitur.

750. Et primò pro communi ſententia urget, quòd bonitas intrinſeca eſt de ſubſtantia omnis monetæ, & ſaltem non minus principaliter quàm intrinſeca conſideratur & exigitur, per notata ſuprà *num.* 303. Cum autem conſiſtat in pondere ſeu quantitate, & in bonitate ſeu qualitate materiæ, neceſſariò ſequitur quod ea quantitas, & qualitas, quæ erat tempore contractus, attenditur: ubicumque enim contractus expreſsè vel tacitè reſpicit materiam, neceſſariò recidit ad eam quæ erat tempore contractus, *l. cum quid ſi cer. peta. l. Rutilia Polla, de contrah. empt.* ad hoc omnia jura quæ volunt tempus contractus attendi, & ab initio obligationem fieri certam, ſecundùm quid, quale & quantum, tempore contractus inſpecto *l. certum, ſi certum pet.* & ſecundum limites tunc inſitos, qui poſteà tractu temporis non mutantur. Bald. *c. quanto, col. fin.* & paſſim, ſuprà *num.* 742. Secundò, quia jura volunt pecuniam eſſe debiti ponderis & ſpeciei, quod ſolam bonitatem materiæ reſpicit, quodque aliter non teneatur quis recipere, quantumcumque Principis character impreſſus ſit: textus in *l.* 1. *Cod. de veter. numiſmat. poteſtat. lib.* 11. & in *l.* 1. *& 2. de ponderatoribus lib.* 10. ubi non tenetur quis recipere etiam pecuniam Principis auream niſi appenſam & probatam in pondere & qualitate: quod procedit etiamſi recipiens ſit ipſe Princeps vel ejus quæſtor. textus in *d. l.* 1. & text. in *l. creditor in principio de ſolutio.* ubi fortius probatur quòd non tenetur quis recipere pecuniam æroſam, hoc eſt pecuniam plus æris habentem, & minus auri vel argenti quàm ex publico & generali decreto ineſſe debeat. Quod ampliatur per *d. l.* 1. dupliciter vel tripliciter. Primò, non ſolum ſi de certa pretioſa monetæ ſpecie agatur, ut in *l.* 1. *de veter. numiſmat. poteſtat.* ſed etiamſi de quacumque moneta, vel de ſimplici quantitate in genere, ut propriè loquitur *d. l. creditor.* Secundò, etiam in civitate, in qua contrahentes pecunia illa æroſa promiſcuè utebantur, in tantum & tertiò, quòd etiamſi creditor alias fuerit in mora, & interim juſſu Præſidis ea pecunia tanquam minus proba ſublata ſit, non eſt creditoris, ſed debitoris periculum. Igitur bonitas intrinſeca præcisè requiritur & exigitur, & conſequenter ea quæ ex publico & generali

L. Creditor de ſolutionibus.

Digitized by Google

compacto requirebatur tempore diſpoſitionis: Cum enim diſpoſitio quæ fit de pecunia, debeat referri ad certam bonitatem intrinſecam: neceſſe eſt (niſi aliud expreſsè cautum ſit) ut determinetur ad eam, quæ erat tempore diſpoſitionis, cum aliter determinari & certificari non poſſit. Et hæc tantò fortius procedunt in creditore, qui bonam pecuniam numeravit, ut ſuprà *quæſtione* 90. 92. 95. cum ſequentibus. Idem tamen in quocumque creditore concludunt dictæ rationes, & jura, & hæc de rationibus juris civilis.

751. Tertiò, hoc etiam ſecundum omnes volunt jura Canonica in cap. *olim cauſam.* in *cap. cum Canonic. de cenſib.* quæ omnes Canoniſtæ ibi & ubique intelligunt, ut non ſolum in ſumma ſemel ſolvenda, ſed etiam in penſionibus & obligationibus ſucceſſivis debeat ſolvi pecunia ſecundum æſtimationem intrinſecam, quæ erat tempore diſpoſitionis, ita quod etiamſi defecerit vetus moneta, non ſufficiat ſolvere de nova deterioris materiæ, etiam in eodem valore extrinſeco, niſi suppleatur ad bonitatem intrinſecam, quæ erat tempore diſpoſitionis, quod etiam innuit *d. cap. quanto, de jure jur.* ubi dicitur propter defraudationem legitimi ponderis (& ſic bonitatis intrinſecæ) pecuniam ipſam diminutam & minoris valoris effectam, cum magno populi ſcandalo & damno. Si igitur diminutio intrinſeca facit damnum populo, ergo non tenetur creditor recipere pecuniam novam intrinſecùs tantum diminutam ne damnum incurrat, per *d. l. Paulus* ita etiam tenent & dicta capitula intelligunt Legiſtæ ubique, ut in locis citatis ſuprà in *princ. hujus quæſt.* Corn. *conſil.* 279. *conſil.* 287. *lib.* 1. *conſil.* 321. *col. final. lib.* 3. Guid, Pap. *dec. Delphi.* 493. Bertrand. *conſil.* 289. *ſi moneta, lib.* 3. Ant. Rub. *conſil.* 148. ita etiam ſcio aliquoties fuiſſe judicatum etiam in ſupremo hoc Senatu, & memini me ſcripſiſſe in quadam cauſa, cum in contractu matrimonii facto 1487. vir conſtituiſſet ſponſæ octoginta libras annui reditus in *dotalitio* (vulgò doarium vocant) quod per conſuetudinem eſt hæredium filiorum illius matrimonii, qui poſtea non fuerunt hæredes, ſed dictum reditum præſtari, toroque aſſignari petierunt, idque ſecundùm valorem & bonitatem monetæ, quæ tempore contractus currebat. Facta verò æſtimatione per Præfectos Monetarum anno ſeſquimilleſimo viceſimo quinto inventum eſt, quod moneta currens deteriorata erat intrinſecus de quinta parte, à tempore contractus, ita quod octoginta libræ monetæ currentis tempore contractus, habito reſpectu ad bonitatem intrinſecam, valerent centum libras ex moneta currente tempore æſtimationis, & Areſto lato die viceſima ſeptima Martii anno ſeſquimilleſimo viceſimo quinto, damnati fuerunt hæredes conſtituentis ad ſolvendum & aſſignandum dictum reditum ſecundum valorem & æſtimationem monetæ, quæ tempore contractus currebat. Et poſtea ſimile Areſtum in alia cauſa, ubi petebantur antiqua aurea numiſmata pecudis villoſæ, Gallicè (*Moutons à la grand' laine*) quæ non erant amplius in uſu, nec ad æſtimationem extrinſecam olim currentem, ſed ad intrinſecam auri puritatem, nulli numiſmati ſecundam (ut fertur) reſpectum fuit. Et quibus hæc ſententia non ſolùm probata, ſed præjudicata videtur.

752. Quartò, urgent etiam circumſtantiæ facti, quia rerum experientia ſemper docuit & docet bonitatem intrinſecam conſiderari, & hoc rei utilitas, & ea rei ſubjectæ juſtitia & legalitas expoſcit, quum pecunia deteriorata in materia reipſa vilior ſit, & ex nunc quoad multa minoris utilitatis, præter id quod periculum imminet, ut mox in totum tollatur, ut in *d. l. creditor*, vel ut mox publico (ut fit) edicto ſaltem ſenſim in valore quoque extrinſeco minuatur. Ut igitur in cæteris omnibus non licet rem vitioſam vel deteriorem effectam ſolvere, ita nec pecuniam ſaltem notabiliter intrinſecus deterioratam, utcumque valor extrinſecus nondum minutus ſit, præſertim cùm debitum pecuniæ ſtet periculo debitoris. Et hæc generalis experientia & circumſtantia facti quandoque ſpeciali circumſtantia magis urgetur, ut quando creditor eſt alterius civitatis, in qua pecunia ærosa vel intrinſecùs deteriorata non recipitur nec toleratur, & ſic etiam extrinſecùs in totum vel in parte reprobatur, licet in civitate in qua eſt debitor, remaneat adhuc & de facto toleretur in veteri curſu extrinſeco. Idem ſi creditor, qui bonam pecuniam numeravit, erat tunc ejuſdem civitatis, ſed aliò migraturus, vel negotiaturus ubi pecunia deterior non recipitur, vel minoris permutatur. Nunc contrariæ partis acies eodem ordine educenda eſt, interjectis obiter brevitatis causâ reſponſionibus quibuſdam ad prioris partis argumenta.

753. Et primò pro ſecunda parte urgent omnia ferè argumenta, quæ ſupra *quæſt.* 92. *num.* 694. *cum ſequent.* contra communem adduximus, & præcipuè quinque priores rationes, videlicet prima, quòd non materia vel forma naturalis ipſius corporis monetæ, ſed valor impoſititius eſt forma & ſubſtantia monetæ, in quantum moneta, quæ etiam non eſt corpus phyſicum, ſed artificiale, *ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστί*, inquit Ariſtoteles *Ethic. lib.* 5. Secunda, tertia & quarta, quòd ſemper eſt certa & ejuſdem poteſtatis & æquipollentiæ cum alia moneta: quæ omnia non poſſent ſtare, ſi dato eodem valore & curſu exigeretur etiam bonitas materiæ, qualis erat tempore diſpoſitionis. Et quinta ratio, quod non videtur deduci niſi ſub ratione valoris impoſititii: reliqua pariter adaptari poſſunt, non repeto. Et ita quod bonitas eſſentialis monetæ ſit in æſtimatione ſcilicet extrinſeca, non autem in materia, ſentit Ant. Butigel. in *cap. quanto, de jure jur.* & noviſſimè Hieron. Butigel. in *repetit. l. quod te, col.* 10. *num.* 19. *ſi certum petatur.* idem ſentit Bald. in *l. ſingularia, col.* 4. in 9. *ſpeciali. ſi certum petatur*, dicens quod in pecunia potius attenditur uſus quàm materia. Secundò urget, quòd de jure licet appellatione auri vel argenti veniat omne aurum & argentum, etiam factum, ut vaſa argentea, *l. quæſitum.* §. *illud. de leg.* 3. *l. cum aurum. in princ. de auro & argent. leg.* non tamen veniunt nummi aurei vel argentei, etiam ex pura materia, *d. l. cum aurum*, *l. Quintus.* 2. §. 1. *de auro & argent. legat.* Et ſic patet ſpeciale eſſe in pecunia ſignata, ut jam non materia attendatur, ſed tantum forma & indicatura impoſita, itaut non habeat locum regula *dict.* §. *illud*, quod appellatione materiæ veniat materiatum, quod ad ſui materiam reverti poteſt. Igitur ſi in pecunia ſignata non amplius attenditur materia, ſequitur quod ſi offertur ſolutio in pecunia proba & currenti, & quæ tantum valet in valore impoſititio & currenti, quantum in pecunia quæ currebat tempore contractus vel diſpoſitionis, quod ſufficit, & tenetur creditor recipere, licet pecunia nunc currens ſit in materia & bonitate intrinſeca, deterior ea quæ tempore diſpoſitionis currebat.

754. Et hic non controvertitur quin debitor ſolvere debeat in eadem ſpecie monetæ (ſi ad certam ſpeciem tenetur) non in alia ejuſdem valoris, ſi creditoris interſit, & ſpecies debita ſit in uſu, juxta *leg. Paulus, de ſolution.* Nec enim quæritur an debeat ſolvi ſecundum valorem impoſititium temporis contractus, vel temporis ſolutionis, de quo ſatis in præcedentibus decem quæſtionibus: ſed ſolum quando offertur ſolutio in eadem ſpecie, ſi certa ſpecies monetæ debeatur, vel ſi tantum quantitas in genere debetur, offertur ſolutio in qualibet proba moneta, ſed non in materia tam proba, ſicut erat pecunia currens tempore diſpoſitionis: quod non videtur de jure in conſideratione per nuper dicta, cum in mone-

tis, non materia, ſed forma, & indicatura publicè impoſita & approbata attendi debeat. Et ſic non obſtant de jure civili adducta pro communi ſententia, quæ ſunt vera & procedunt in terminis ſuis, videlicet ad hoc ut moneta ſit proba & legitima: debet enim habere bonitatem intrinſecam, tam in qualitate quam in pondere, ad hoc publicè inſtitutam, præfixam & requiſitam, quæ etiam eſt de ſubſtantia: aliàs non eſt legitima, ſed improba moneta, nec tenetur quis eum recipere, ſed juſtè poteſt probare, & appendere an talis ſit. Et ſic illa duo & omnia ſimilia, & inde dependentia argumenta, quantumcumque urgere videantur, non probant aliud, niſi quod moneta debet habere non ſolùm formam, ſed etiam bonitatem materiæ publicæ præſtitutam, definitam & compactam, antequam ſit proba moneta, & antequam habeat bonitatem extrinſecam, & valorem de publico inſtitutum, quod non eſt in controverſia. Probant etiam conſequenter, quod ſi adulterina moneta à falſariis fabricetur, vel vera moneta radatur, aut alio machinamento à privatis vel caſu legitimo pondere defraudetur, quod non habetur pro legitima moneta, quod etiam non eſt dubium: quia tunc non habet requiſita ad legitimam monetam.

Proba moneta

755. Nec de hoc quæritur, ſed longe diverſo caſu, videlicet quando publicè, vel per eum, penes quem eſt poteſtas & adminiſtratio Reipublicæ, ſtatuitur minor modus materiæ (pedem monetarii vocant) in pecunia, quam eſſet olim, ſervata eadem indicatura, ſeu valore impoſititio. Hęc propriè eſt noſtra quęſtio, in qua moneta nova eſt vera & legitima moneta, cùm habeat ea quæ publicè ad hoc requiruntur, nec eſt inconveniens in ſe, quod tantum valeat quantum valebat antiqua, quæ erat melioris vel majoris materiæ, & quo publicè & generaliter inſtituitur & approbatur: quemadmodum ab initio non fuiſſet inconveniens, ſi pecunia fuiſſet eadem publica authoritate leviori materia excuſa. Verum eſt quòd ſi iſtud publicum decrementum materiæ ſit notabile, quòd quantò nova moneta in bonitate materiæ minuitur, tantò vetus moneta neceſſariò augetur in pretio & bonitate extrinſeca: quod non videtur inconveniens, nec ex parte veterem monetam poſſidentium, cùm potiùs eis commodetur, nec ex parte creditorū, nec ex parte debitorum, quia nec illorum melior, nec horum deterior conditio efficitur. Probo, quia cæteris paribus paria ſunt, & in idem recidunt, certam novam monetam publicè minore materia eadem indicatura cudi, & conſequenter veterem expreſsè vel tacitè extrinſecùs augeri, vel certam monetam in materia non mutari, ſed extrinſecùs tantùm augeri, quod non eſt inconveniens, ſi publicè & permanenter fiat. Patet, quia primò non eſt inconveniens ex parte eorum, qui pecuniam poſſident, cùm non fiat eis injuria, ſed potiùs beneficium: eorum enim augetur patrimonium. Secundò, nec ex parte eorum, quibus hujuſmodi ſic auctæ pecuniæ debentur: quia non accedit eis lucrum, nec decedit, cùm ſit verum augmentum: ſed ſervantur jura eorum in ſtatu valoris antiqui, nec cogent debitores ad ſolvendum niſi deducto augmento. Tertiò, nec conſequenter ex parte debitorum, quia ſolvendo deducent augmentum, nec majori labore, ſumptu vel commutatione opus erit, ad quærendum tantum dictæ monetæ, quantum ad ſolvendum ſufficit, ut ſuprà *numero* 709. ut clariſſimè probavimus decem quæſtionibus præcedentibus.

756. Nec nova ſunt exempla pecuniæ extrinſecùs tantùm augendæ, vel eadem indicatura manente, minori ſeu viliori materia publico decreto excudendæ: quo ultimo tanquàm neceſſario in rebus adverſis Reipublicæ ſubſidio Romani uſi ſunt ſecundo bello Punico ab Annibale illato, quo tantùm non ad

Exemplum Romanorum.

internecionem uſque deleti ſunt, ſub cujus initium, ut populus ære alieno liberaretur, & Reſpublica maximis & crebris impenſis utcunque ſufficere, ut ſuppleret, publico Senatu ac populi decreto As libralis (quæ erat communis & uſualis moneta ærea libram, hoc eſt duodecim uncias æris pendens) ſextantarius factus eſt, id eſt, ad ſextam partem ſeu binas uncias redactus, manente veteri indicatura ſeu valore extrinſeco. As enim noviter fabricatus, licèt in materia dextante minor & levior priore, tamen tanti locabatur quanti vetus & integer as, & ſic omnino ſolutum æs alienum, & Reſpublica interim ſive civium injuria dextantem, ſive quinque partes de ſex, hoc eſt decem novos aſſes ſuper quolibet novo aſſe lucrata eſt, ut hinc publicis impendiis occurreret. Et rurſus Annibale arctiùs urgente, cùm Italia bello flagraret, ærariumque jam exhauſtum eſſet, ille novus as dimidiatus eſt, & è ſextantario uncialis factus, duodecimam tantùm veteris aſſis partem pendens, eodem tamen valore: & ſic Reſpublica iterum ſuper ſingulis noviſſimis aſſibus dimidium, reſpectu ſextantarii & immediati aſſis, deuncem autem reſpectu veteris, lucrata eſt, ut ex Plinio *lib.* 33. *cap.* 3. Feſto, & noviſſimè Budæo, *lib.* 5. *Aſſis colligum*, refert & Volaterran. *lib.* 30. *cap. de nummis*. Nunc ergo quis dicere audeat pecuniam illam viſualem primum dextante, deunce diminutam intrinſecùs & deterioratam non fuiſſe in Romana Republica id temporis legitimam, cùm haberet bonitatem & quantitatem materiæ tunc publico Senatus & populi decreto definitam? Quis dubitat creditorem, cui centum aſſes debebantur ex legitimo contractu, fortè etiam ex mutuo facto ante illam imminutionem monetæ, coactum fuiſſe recipere centum novos ſextantarios aſſes, poſt primam imminutionem: vel centum noviſſimos unciarios aſſes, poſt ſecundam imminutionem, pro veteribus integris, & ſyngrapham tanquàm exolutam reddere, vel re cautam dare, nec tamen ullo magno aut conſiderabili incommodo creditores affici, ut teſtatur Feſtus, cùm novi & diminuti aſſes tantùm valerent, quantum veteres? Quis etiam negare audeat eoſdem debitores jure optimo ſemel & perpetuò liberatos fuiſſe, ſolvendo vel conſignando novos vel noviſſimos aſſes? Conſequenter liquet tunc nullam rationem bonitatis intrinſecæ tam luculenter imminutæ habitam fuiſſe, idque generaliter & jure optimo, non ſolùm in ſtipendiis militum & in commerciis, ſed nec in veteribus debitis exolvendis, etiam de fortiori moneta in veteribus aſſibus mutuata contractis, eaſque ſolutiones & liberationes ratas fuiſſe, etiam poſt bellum finitum, licèt (quod fortius eſt) interim, pręſertim ab initio, ſperaretur imminutionem illam monetarum non diu duraturam, prout finito ſtatim bello, in priſtinum ſtatum rediit, ut ex Feſto refert Bud. *libro* 5. *Aſſis*. Bellum autem in ſeptemdecim annis confectum eſt, ut Livius & omnes Chronographi, Paulus Oroſ. *lib.* 4. Sabellic. Ennead. 5. *libro* 5. *ad finem* teſtantur.

757. Ex his jam non tam argumentis aut dilemmatis, tanquam in clara luce ſupervacuis, ſed ipſa rei evidentia & experientia probatum eſt ſolam publicam indicaturam, quem valorem extrinſecum vocant, utramque paginam, ſeu totum facere in re nummaria, hoc eſt materiam non ampliùs attendi, quàm ex publico compacto pro tempore uſus requiratur. Et ſic ſoluta eſt quæſtio: non enim quærimus de vitiis, ſi quæ falſariorum dolo vel caſu quodam emerſerint contra formam & ſubſtantiam monetæ publicæ definitam. Tertio loco probatur etiam de jure Canonico idem eſſe, cùm diverſum non reperiatur in eo ſtatutum per regulam, *cap.* 1. *de oper. novi nunciat.* Nonobſtat *d. c. quanto*, quia reſponſio in promptu eſt, quod ibi non fuerat publico decreto

constitutum

conſtitutum aliud legitimum pondus monetæ; imò manebat antiquum decretum, & definitio legitimi ponderis à Rege & populo publicè facta. Sed clanculum ſine legitima & pragmatica forma, & irrequiſito populi conſenſu, defraudata fuerat moneta legitimo pondere: & ſic in effectu illegitima & fraudulenta moneta excuſa erat per avaritiam & tyrannidem Principis, proditorumve ſuorum, qui nil aliud agunt, quàm ut ſacroſanctam Regis Majeſtatem, quam intemeratæ fidei, veritatis, juſtitiæ, & tot Sacramentis dejuratæ, populi charitatis radiis perpetuò fulgere, & à cunctis ſuſpici & amari decebat, omni genere libidinum, ſcelerum, ſcurrilitatum, fraudum & expilationum populi deturpatam, infamem & odibilem reddant. Unde, ut ibi dicit Innocentius III. magnum ſcandalum & detrimentum populi oriebatur: quoniam manebat vetus norma & definitio monetæ, à qua populus diſcedere nolebat, & ſic quæ de novo contra id cudebatur, erat illegitima, & tamen per officiales ſeu magis proditores Regis de facto ſpargebatur in vulgus incautum, & ſparſa non poterat, nec debebat habere curſum, ut pote illegitima: habentes autem veterem bonam monetam, nolebant expendere, metu ne ſibi periret, majorique metu detrectabant novam recipere, ſimpliciores autem & incauti circumveniebantur. Quare Rex Arragoniæ, ad quem Reſcriptum Innocentii III. dirigebatur, illum abuſum non ſolùm correxit, ſed tandem (ut ſcribit Petrus Bellegar. in Spec. *princip. rub. 36. de mutatione monetar.*) lege lata unà cum Proceribus Regni & Civitatum in Pragmatica forma, & per modum contractus à Proceribus & civibus acceptata Valentiæ 18. Calendis Maii anno 1265. diffinivit certam, perpetuam & immutabilem formam, pondus & puritatem materiæ monetæ Regalium Valentiæ, ita quod de libra ſeu marca argenti definitæ puritatis non poſſent fieri niſi 68. Regalia argenti. Subdit tamen poſtea artoſos modulos, ita ut in ſingulas marcas fierent 72. Regalia, bonitate materiæ diminuta contra formam dictæ ſanctionis.

Adulatores Regum.

Moneta Valentiæ.

758. Non obſtat dictum caput: *olim cauſam*, quia ibi non agitur de bonitate intrinſeca, ſed de quantitate ipſius ſummæ debitæ, pro qua minor ſumma in alia ſpecie certis annis citra præſcriptionem ſoluta erat. Patet ex hypoteſi d. c. ubi debebantur & ab antiquo ſoluti fuerant tres denarii Papienſes, pro quibus à 36. annis cœperant ſolvi ſex denarii Lucenſes, videlicet tres Lucenſes pro quolibet Papienſi: tunc autem cum cœptum eſt hoc fieri, novem Lucenſes circiter ęquipollebant ſummæ debitæ. Sed lapſu temporis, declinatione monetæ Lucenſis, quæ ferè dimidio deteriorata fuit in 36. annis, accidit quod 5. vel 6. denarii Lucenſes non valebant niſi 3. Lucenſes, ex eis qui ante 36. annos currebant, & tamen debitor, quia extunc ſolitus erat tantum novem Lucenſes ſolvere, videlicet tres Lucenſes pro quolibet Papienſi, nolebat deinceps plus ſolvere: quo non obſtante, quia creditor erat Eccleſiaſtica perſona, contra quam non ſufficit pręſcriptio minor quadragenaria, damnatus fuit debitor ad ſolvendum denarios Papienſes, vel eorum ęſtimationem. Hęc eſt tota hypotheſis *d. c.* & ſic nulla erat mutatio nec alteratio ſpeciei monetæ debitæ, videlicet denariorum Papienſium in intrinſeca, nec extrinſeca bonitate; ſed ſolum acciderat mutatio & deterioratio tam intrinſeca quàm extrinſeca, ut veriſimile eſt: vel ſaltem extrinſeca monetæ Lucenſis, quæ non erat debita: licet in ea fuiſſet admiſſa ſolutio, primùm uſque ad quantitatem & ęquipollentiam Papienſium debitorum, deinde per errorem, non advertendo ad diminutionem monetæ Lucenſis, in multo, putà dimidio minore ſumma, dum non ſolveretur major numerus Lucenſium, quàm initio, & tamen ſenſim ita deteriorati fuerant, ut tamen minus dimidio valerent. Cum autem nihil eſſet præſcriptum, nec mutatum in ſumma & ſpecie monetæ debita, certum erat & indubitatum, quod in denariis Lucenſibus debebat attendi valor & ęſtimatio, quæ erat tempore ſingularum ſolutionum: ita quod licet olim, quando tres Lucenſes valebant unum Papienſem, potuerint ſolvi tres Lucenſes pro uno Papienſi, & ita diu ſolutum fuerit; tamen nunc quando ita deteriorati & vilificati ſunt, ut ſex non valeant communi uſu niſi unum Papienſem, non ſufficit ſolvere tres modo ſolito, pręſcriptione nondum firmato, ſed ſolvendi ſunt ſex Lucenſes pro quolibet Papienſi, & in ſumma Papienſes ipſi, vel eorum æſtimatio. Quoties enim quędam ſpecies monetæ eſt in ſolutione, vel pro alia ſolvitur, tunc neceſſario attenditur ipſius, quæ ſolvitur, monetæ ęſtimatio tempore ſolutionis exiſtens dumtaxat, quo fit adęquatio ad ſummam debitam, & hoc apud omnes indubitatum eſt, ut ſuprà *numero* 744. Hic eſt clarus & nitidus caſus d. c. quod Canoniſtæ ſuis commentis obſcurarunt, quas tenebras cęteri turmatim auxerunt Andabatarum more, citantes illum textum, ad probandum quod bonitas extrinſeca non debeat attendi, ſed tantùm intrinſeca quæ eſt tempore contractus: quorum neutrum ibi probatur, ſed potius oppoſitum. Patet, quia textus ſolùm expendit æſtimationem monetæ debitæ, & ſic valorem extrinſecum. Quod autem non expendat valorem intrinſecum debitæ monetæ, ſcilicet denariorum Papienſium, patet dupliciter: primò, quia de valore eorum intrinſeco nulla mentio in toto textu: ſecundò, quia non vult pręciſè ſolvi denarios Papienſes, ſed ſolùm eorum ęſtimationem ad debitoris electionem. Ergo non exigitur materia, ſeu bonitas intrinſeca, ſed ſolum antiquus valor: & ſic ille textus magis facit pro hac parte.

c. olim cauſa, de cenſib.

759. Quantum ad *dict. cap. cum Canonicis*, certè multum prima facie urget pro communi ſententia: quia ibi non certabat creditor de exigenda majori ſumma, ſed ſolùm de exigendo eamdem ſummam in nova meliori moneta: & ſic nova moneta erat ſolum melior intrinſecùs, & tamen dicitur quòd debitor poteſt deducere valorem intrinſecum ſuperadditum veteri monetæ, vel quod non tenetur ſolvere de nova meliori, ſed tantum veterem vel ęſtimationem veteris, quod in idem recidit, ac ſi ſolveret de nova, deducendo augmentum novæ. Ergo caſu converſò ſicut debitor poteſt deducere ſuperventum valorem intrinſecum, ſequitur quod ſi valor intrinſecus decreverit, tenetur ſupplere ad rationem valoris intrinſeci, qui erat tempore contractus vel diſpoſitionis: & ſic videtur ibi caſus in effectu pro communi ſententia, ſed non eſt ita: imò longè alius eſt intellectus, quàm vulgò Canoniſtæ & alii putant: quia ille textus non loquitur quando nova moneta eſt aucta intrinſecus dumtaxat, ut falsò ſupponunt, ſed quando etiam extrinſecus proportionabiliter ad augmentum intrinſecum (ut ſemper fieri ſolet) aucta eſt. Probatur primò, quia vetus moneta non erat abrogata nec diminuta, ſed ſtabat in veteri & ſolito curſu ſuo, & ſic erat proba & legitima, ut priùs: alioquin non diceretur in textu, quod debitor poteſt deinceps ſolvere de veteri moneta, ut priùs, & tamen pecunia nova erat majoris ęſtimationis, & ſic majoris curſus quàm prima. Patet in fine textus, ubi dicitur, *quod ſi debitor ſolvat de meliori moneta, non tenetur excedere æſtimationem penſionis antiquæ, ſed poterit deducere quantum æſtimatio novæ excedat æſtimationem antiquæ monetæ vel penſionis in antiqua ſolvendæ:* ergo moneta nova erat aucta etiam extrinſecùs. Probatur ſecundò, quia in communiter accidentibus non ſolet cudi nova aliquatenus fortior moneta, quin etiam in curſu eatenus vel pluris augeatur, quantum

Novus intellectus c. cum Canonicis, de cenſibus.

Digitized by Google

de meliori ſit materia. Imò non ſolum hoc non eſt inſtitutum, ſed nunquam à mille annis fuit viſum, & eſſet velut prodigium, cum omnia ferè regimina à mille annis, videlicet à tempore Juſtiniani Magni, declinaverunt ad avaritiam & tyrannidem; & ſic d. c. non debet adaptari ad id, quod nunquam vel rarò accidit, ſed ad id quod frequenter, *leg. ex his. l. ſequent. de legib.* Probatur tertiò, quia ſi de facto fuiſſet expenſis Regis vel Reipublicæ, nova melior excuſſa, non aucto valore extrinſeco, tunc neceſſariò vel fuiſſet reprobata vetus tanquam illegitima, vel ipſo facto cœpiſſet eſſe minoris æſtimationis & indicaturæ, quorum neutrum eſt in *dict. cap. fin.* imò oppoſitum: quia vetus moneta nec reprobata erat, nec in curſu diminuta. Ergo omninò dicendum quod nova fuerat in tantum extrinſecùs, quantum intrinſecùs aucta; & ſic ibi non agitur de deducendo per debitorem ſimplici augmento intrinſeco, ſi vellet ſolvere de nova meliori moneta, ſed de deducendo augmento extrinſeco & majori æſtimatione. Conſequenter ille textus nil prorſus facit pro communi ſententia, quicquid aduſque omnes gloſſæ & Doctores putaverint, ſed ſuperficialiter (more ſuo) non autem analyticè & ad vivum textus expendentes.

760. Non obſtat quod ibi creditor non certabat de majori, ſed de eadem ſumma, ibi (*ſummam illam*) quia dico quòd illa verba referuntur ad numerum nummorum, qui erat idem, non autem ad quantitatem inde reſultantem, quæ erat major, ut probant verba finalia ibi (æſtimatione penſionis antiquæ) & totius capitis phraſis, & ipſa rerum hujuſmodi experientia. Et ſic ut omnia congruant in mente & verbis & ſenſui communi, neceſſe eſt intelligere quod in *d. c.* illa penſio debebatur in certa ſpecie monetæ, puta in centum groſſis, qui tempore penſionis conſtitutæ habebant, puta ſemiſſem argenti puri, & valebant ſinguli puta 13. denarios Turonenſes: poſtea illis in ſuo ſtatu & curſu manentibus, novi groſſi ejuſdem nominis & characteris facti ſunt, ſed de puriori materia, & proportionabiliter majoris pretii & valoris, puta habentes heptuncem argenti puri, & ſinguli valentes 16. denarios Turonenſes cum ſemiobolo, id eſt quarta parte denarii, vel habentes beſſem argenti puri, & ſinguli valentes 17. denarios Turonenſes cum dimidio, vel habentes dextantem argenti puri, & ſinguli valentes viginti denarios Turonenſes, manente videlicet libra argenti infecti in eodem circiter pretio, alioquin de facili Præfecti monetales augerent valorem extrinſecum, non aucta vel etiam quandoque diminuta bonitate materiæ. Hujuſmodi groſſi Turoni hodie non ſunt in uſu, nec vulgò viſuntur niſi puncti & ſuſpenſi in interſigniis apothecarum quorumdam mercatorum, ſed ante ducentos annos, temporibus filiorum Philippi Pulchri, & ſub Philippo Valeſio fuerunt frequentes in hoc Regno, variis temperaturis & indicaturis, ut ex monumentis monetalium didici. Hujuſmodi exempla ex fide hiſtoriæ malui adducere, quàm nova fingere: quanquam non referat ſi penſio debeatur in tot teſtonis, vel cujuſvis ſpeciei nummis aureis vel argenteis, qui poſteà ſub eodem nomine & charactere melioris materiæ (prioribus in ſtatu ſuo relictis) cuduntur. Si igitur creditor petat dictam penſionem centum groſſorum, vel aliorum nummorum ſpeciei debitæ, & velit eumdem ſolidum numerum nummorum ſibi ſolvi de novis, qui meliores ſunt, non autem de veteribus, decidit ille textus quòd non tenetur debitor ſolvere de novis, niſi ad æſtimationem veterum, hoc eſt deducto augmento novorum: ſed poteſt ſolvere de veteri moneta non reprobata ut prius, vel de nova ad æſtimationem penſionis antiquæ.

Groſſi Turoni.

762. Et valde ponderanda ſunt ea verba, *æſtimatione penſionis*, ob duo, quia primò clarè oſtendunt veram ſpeciem facti, videlicet quod moneta nova eadem ſumma, vel numero nummorum ſeu corporum dictæ ſeu prioris ejuſdem ſpeciei, erat majoris æſtimationis, etiam extrinſecæ, & majorem pecuniæ quantitatem valebat quàm moneta vetus in pari numero nummorum ejuſdem ſpeciei. Secundò clarè probat ſententiam noſtram contra communem in hac quæſtione & pręcedentibus, videlicet quod debet attendi valor extrinſecus, qui erat tempore diſpoſitionis, & quod ſi poſtea ſtabiliter auctus ſit, deduci debet, etiamſi certa monetæ ſpecies debeatur, & pariter probat idem textus, quod etiamſi certa ſpecies monetæ debeatur, & eius uſus, vel valor extrinſecus (quod idem eſt) decreverit, non poteſt debitor de illa pecunia ſolvere, niſi decrementum ſeu veterem ęſtimationem ſuppleat. Patet ibi *vel ſi non ſit in uſu*, quæ conditio non apponitur in favorem debitoris, ſed creditoris: declarat enim & clarificat priorem partem alternativæ, juxta *l. 1. de reb. dub.* & oſtendit id quod dictum ibi fuit, debitorem poſſe ſolvere in priori pecunia, intelligendum eſſe dummodò pecunia manſerit in veteri ſuo uſu: ſecùs ſi reprobata ſit, vel ejus uſus ſeu æſtimatio diminuta. Habes novum, verum & *γνήσιον* intellectum *d. c.* & vides quàm ad legum & Canonum intelligentiam neceſſaria ſit hiſtoria, ſcientia & experientia earum de quibus tractant, artium.

762. Quarto & ultimo loco probatur à circunſtantiis & ęquitate facti, in quo ſufficerent luculentiſſima illa exempla obiter adducta ſuprà *num.* 756. in dilutione locorum juris civilis primæ partis, ſed ut domeſticis & quotidianis exemplis res clarior ſit, aſpice vectigalia ex conceſſionibus fundorum, vel ſimilibus cauſis, ante octoginta vel centum annos conſtituta: non eſt opus aliâ hypotheſi, res ipſa ſeſe oſtendit, quàm ſit durum & incivile, imò quàm pernicioſum in univerſa Republicâ & turbulentum, eos qui unam vel duas, decem vel centum hujuſmodi libras debent, non ſolùm cogi ad ſolvendum & continuandum tantam ſummam reditus, ſed etiam ad ſolvendum in moneta intrinſecùs ęquè bona, ſicut ea quæ cudebatur & currebat tempore contractus, vel ad ęſtimationem intrinſecam veteris promiſcuæ monetæ, quæ fortè tunc erat ad rationem ſemiſſis vel dodrantis argenti puri vel regii, nunc autem vix cuditur ad rationem quadrantis vel ſextantis argenti regii: quo fit ut ſi conferatur, vel penès materiam ęſtimetur, minus dimidio valeat. Hoc autem perquàm iniquum eſſe in fortioribus terminis arguit exemplum illud Romanæ Reipublicæ ſuprà *num.* 756. ubi tum repentina, tum maxima, tum veriſimiliter non diu duratura erat intrinſecæ bonitatis diminutio, ſive ut preſſiùs loquar, approbatio nummi diminuti: tum longè major diminutio, utpote de aſſe ad ſextantem & unciam, hìc autem tantum de aſſe ad ſemiſſem, & adhuc non ſubitò, ſed ſenſim obrepſit, nec ſpes eſt quod nova hęc emendetur vel reprobetur, tanquam minoris materiæ, ſed potiùs quod tanquam juſtior deinceps minuatur. Si igitur ibi non licebat petere ſupplementum veteris bonitatis intrinſecæ, quantò minus hìc, ſi non licet in reditibus tam juſtis & favorabilibus ex perpetua datione fundorum conſtitutis, quantò minus in locationibus pecunia conſtitutis, aut alio quovis debito, ſive momentaneo, ſive ſucceſſivo.

763. Forſan dices multum referre inter nos & illos, quia in illo Romano exemplo intervenerunt primò juſtiſſimæ & ineluctabiles cauſæ utilitatis & neceſſitatis Reipublicæ pluſquàm extremæ, utpotè poſt Traſimenenſem, deinde Cannenſem cladem. Secundo, non ſolùm Senatus authoritas, ſed etiam

Digitized by Google

totius populi, conſenſus. Tertiò, raritas exempli, quod mox ceſſante cauſa dictæ calamitatis veteri forma monetæ reſtituta deſiit, nec unquam in ea Republica repetitum fuit. Contraria verò hic omnia, ubi non ſolùm ignorante & invito populo, ſed etiam ſpreto bonorum conſilio, non ob utilitates Reipublicæ; ſed quorundam libidine, avaritia, & tyrannide fieri ſolet identidem intrinſecæ monetarum bonitatis imminutio, & quod deterius eſt, plerumque poſt occultam & fraudulentam imminutionem imminet periculum repentinæ abrogationis, tanquam illegitimæ monetæ. Et ſic tam ob non publicam & authoratam, ſed fraudulentam imminutionem, tum ob periculum reprobationis in totum vel in parte, non videtur minus illegitima moneta, quàm eſſe pronunciatur in *c. quando, de jurejurand.* quantumvis ex argyrocopio regio (ut ibi) exierit: Quare non eſſe mirandum, ſi hic magis ad materiam, quàm ad ſpeciem fallacem vel curſum inſtabilem attendatur. Conſequenter non eſſe iniquum, ſed juſtum; exigi rationem vel ſupplementum bonitatis intrinſecæ.

764 Sed ad hanc objectionem reſpondeo, quòd etiam quantumcumque mutatio vel deterioratio monetæ malum & injuſtum habeat initium, ſi tamen nihilominus pecunia deteriorata uſu publico comprobetur, eo ipſo ſatis authorata & legitima facta cenſetur: & ſic eſt eadem ratio, licet non tam juſta, ſicut in exemplo Romanorum, & verè politico: Salvo quòd ſi probabile periculum immineat reprobationis certæ monetæ in totum vel in parte, tum juſtè recuſari poteſt, tanquam res mox peritura. Non tamen proinde ſequitur, quòd æſtimatio bonitatis intrinſecæ pecuniæ veteris peti poſſit, ſed ſolùm quòd poteſt peti ſolutio in bona, tuta, & proba moneta, quæ longè differunt. Et ſic eodem medio apparet reſponſio ad circunſtantias facti adductas pro parte prima: non enim concludunt niſi ſpecialis adſit circunſtantia propter imminens periculum reprobationis, vel aliud juſtum intereſſe creditoris de præſenti, quibus caſibus non loquimur; ſed quando creditor tenax & avidus, cui debitum offertur in pecunia communiter approbata & expendibili, & de qua non imminet periculum, quin commodè tanti locare poſſit, ſi velit, cauſatur diminutionem bonitatis intrinſecæ quæ ſenſim facto vel conniventia Principum ſive juſtè, ſive injuſtè emerſit, hoc demum non ſolùm inhumanum, ſed iniquum nobis videtur, ſive ex juſtis cauſis ea diminutio emerſerit (quo caſu nemo ſanæ mentis dubitat) ſive injuſtis, quia tunc ſaltem caſus eſt fortuitus reſpectu debitorum: imò pluſquam caſus fortuitus, utpotè communis quædam clades Reipublicæ ab omnibus tanquam in eadem navi exiſtentibus ex æquo participanda & ferenda, non autem mutuò ab altero in alterum regerenda, quod non eſſet aliud quàm fruſtrà mutuo lanıatu confici: eadem enim damnatio creditori à creditoribus ſuis, & è contrario imminet. Præatereà quum ipſa communis & ſtabilis approbatio monetæ currentis, licet intrinſecùs deterioratæ, faciat eam in commerciis & omni uſu: ad quem pecunia inventa eſt, veteri monetæ æquipollere, hoc ſufficere debet, præſertim cùm non ſit inventa ut ſervetur vel conflettur, ſed ut expendatur. Nec audiendus eſt deſiderans & exigere volens à debitore pecuniæ utilitatem à natura & æſtimatione pecuniæ diverſam.

765. Nulla hoc loco jura cito, quorum etiam vim non ſingulatim deducere, ſed quam pauciſſimis complecti volui in prioribus locis, eo conſilio, ne nimia copia legentium ingenia & judicium obruerem, ſed ut ea naturalem, & velut apertis Muſarum januis omnia quæ ad rem faciunt præcipuè circunſtantias hiſtoriæ & facti, ex quibus jus & legalis æquitas oriuntur, *l. ſi ex plagis, §. in clivo. ad l. Aquil. l. bona fides, depoſiti*, oculis exponerem, & velut in rem præſentem adducerem. Circa eaſdem circunſtantias facti pro hac ſecunda parte facit, quòd ſecundum veteres & recentes Conſtitutiones hujus regni nulli privato licet pecuniam regiam non ſolùm radere, vel quavis arte levioris bonitatis aut ponderis reddere (quod & jure communi prohibitum eſt, *l. quicumque, ad leg. Corn. de fal.*) ſed nec conflare aut in maſſam redigere. Et ſic non videretur eſſe in commercio privatorum tanquam maſſa, ſive reſpectu materiæ ſimpliciter, ſed ſolùm reſpectu publicæ indicaturæ, & ad uſum commutandi deſtinatam. Igitur non cadit in obligatione reſpectu materiæ, ſed reſpectu indicaturæ, quæ conſequenter ſola attendi debet. Sed certè etiamſi in aliis locis extra regnum ſint ſimiles conſtitutiones (ut puto) non tamen concludunt dominum pecuniæ non eſſe dominum materiæ, nec poſſe eſſe in commercio reſpectu materiæ, prout nec ſunt promulgatæ, ad auferendum, vel limitandum privatis dominium pecuniæ, ſed ad coërcendas fraudes, quas quidam faciunt omnes ponderoſiores & puriores nummos diligenter conquirendo & ſegregando, deinde conflando, & colludendo de parte lucri cum inde deteriorem monetam cudentibus, ut quidam à non multis annis deprehenſi ſunt Lugduni, & convicti bonis malè partis exuti. Unde ceſſante fraude, nullum eſt crimen, ſi quis fortè medicinæ causâ, vel vaſculorum conficiendorum, vel inauraturæ, paucos nummos conflaverit, & his quomodocumque conflatis vel fractis, remanet dominus materiæ. Et ſic hæ conſtitutiones non concludunt, ſed ipſa publica deſtinatio pecuniæ & finis principalis & rationes præcedentes concludent. Et hanc ſecundam partem diſertè tenet Joan. Fab. *Authent. hoc niſi, Cod. de ſolution.* ubi dicit quod ſi Princeps ſtatuit monetam debiliorem currere pro alia, quòd ſubjecti ſervare debent, & quòd ſatis hoc ſtatuit eo ipſo, quòd ordinavit novam monetam curſum habere pro ſolido & libra, ſicut alia fortior currebat: & ita tenendum firmat, ſive Princeps peccet, ſive non, in quo de conſcientia (inquit) viderit ipſe. Subdit etiam, quòd Curia Franciæ conſuevit ſtatuere & tenere, quod quando Rex monetam debilitat, recipitur pro ſorte, ſed quando fortificat, habetur reſpectus ad tempus contractus: quod ultimum intellige, id eſt, ad curſum ſeu valorem impoſititium, qui erat tempore contractus: non autem quòd poſſit deduci æſtimatio augmenti intrinſeci, ſi fortè dumtaxat intrinſecùs aucta ſit: Hoc enim non vult Joan. Fab. nec loquitur de pecunia dumtaxat intrinſecùs fortificata, quod etiam non ſolet fieri in Francia, nec alibi: ſed loquitur de intrinſecùs & extrinſecùs aucta, & dicit quòd non tenetur debitor ſolvere, niſi ad valorem ſcilicet extrinſecum, quod erat tempore contractus. Et quòd ita intelligat, patet ex his quæ idem Joan. Fab. tradit, *Inſtit. quibus mod. ſol. obligat. inſ. princ.* ubi ita clarè tenet, & ſic in hac ſecunda parte ſimpliciter reſidet. Io. Faber.

766. Ludov. autem Rom. conſ. 123 & Geminian. conſ. 137. in ſpeciali caſu cujuſdam reditus annui conſtituti inter duos Abbates ex homologatione Papæ tenuerunt quod poteſt ſolvi in moneta uſuali & currenti tempore ſolutionis, etiam intrinſecùs diminuta, & quòd non tenetur debitor ſupplere bonitatem intrinſecam, quæ erat tempore diſpoſitionis. Et moventur particularibus quibuſdam rationibus, videlicet eo quòd ille reditus debeatur ex ſtatuto Papæ, quod ultimæ voluntati æquipollet, in qua Ludov. Rom. putat ſpeciale eſſe tempus ſolutionis attendi: cęterum communem ſententiam ſequuntur. Sed nihilominus communiter cęteri Doctores etiam nominatim in caſu dicti reditus, eos reprobant, ut per Alber. Brun. *tractat. de augmento concluſ. ultim. in 11. & 12. ampl.* Noviſſimè verò Hieron. Butigel. in *repetit. d. l. cum quid, & l. quod te, ſi cer. pet.* tenet ſolam formam & æſtimationem extrinſecam in monetis attendi, & quòd una poteſt ſolvi pro alia, niſi aliud actum ſit: modò creditor non ſit

paſſurus damnum aliter quàm quòd materia ſit diverſa. Et in *dict. l. cum quid, col. 9. num.* 28. animoſius dicit, quod etiam plumbea vel de corio (modò publicè approbata) ſolvi poteſt pro quacumque pecunia, etiam in auro vel argento numerata. Verùm iſdem Butigel. ſibi parum conſtat, quia in eadem repetitione, *d. l. cum quid, col.* 10. *num.* 30. tenet communem ſententiam, videlicet quòd non ſit curandum de variatione valoris extrinſeci, & quòd mutuum pecuniæ non poteſt reddi in minori numero & minori materia, nec repeti in majori numero & materia: Et licet ibi loquatur quando certa ſpecies monetæ, puta decem aurei debentur, tamen non poteſt rectè compati cum his quæ prius dixi. Et pariter in repetitione *d. l. cum quid, col.* 10. *num.* 18. multa comminiſcitur, quæ non ſunt vera: quid dicendum.

767. Quanquam ex prædictis ſatis colligi poſſit ſecundæ parti contra communem ſtandum, tamen ut ſemel ab imis rerum fundamentis excutiamus, & penitiſſimè diſcuſſam veritatem eruamus, velut obryzum ſepties purgatum & exploratum, placet expendere quæ ſit ratio intrinſecæ bonitatis pecuniæ, & quænam ſit & eſſe debeat extrinſecæ bonitatis ad intrinſecam habitudo & proportio. Hîc neceſſariò præmittendi ſunt & declarandi aliquot termini, ſeu voces artis monetalis: & ſunt præcipuè quatuor, ſcilicet primò, materia, quæ conſiſtit in auro, argento & ære. Secundò, probitas quæ conſiſtit in publicè definita qualitate & quantitate dictæ materiæ. Tertiò, character. Quartò, indicatura ſive æſtimatio. Duo priora ad intrinſecam, duo poſteriora ad extrinſecam bonitatem ſpectant: quoniam ut jucundior & clarior ſit explicatio, obiter hiſtoriam & circumſtantias facti attingamus. Primum tantum tres ſpecies complectitur, aurum, argentum, æs, quoniam hæc tria tantùm metalla ſubintrant. Quanquam enim argentocopii in miſcendis & ſecernendis metallis, in liquefiendis & probandis monetis plumbum adhibeant, non tamen incorporatur, ſed partim exhalatur, partim ſeparatur. Omnis ergo proba moneta ex ære, argento, vel auro conſtat, etiam jure civili, ut clarè innuit Ulpianus in *l. lege Cornelia, verſi. ead. lege de fal.* ubi vetat uſum & commercium nummorum ſtanneorum & plumbeorum. Innuit etiam Pomponius in *l.* 2. §. deinde cùm eſſet, *de orig. jur.* ubi meminit de triumviris monetalibus Romæ, quos vocat æris, argenti, auri flatores, ſic dictos, quòd his tribus metallis flando ſeu flatu calefaciendo, cudunt monetam: quemadmodum ad eorum inſtar in hoc regno Præfecti monetarum, ſed plures numero, & in multis locis hujus regni. Sunt enim viginti quinque argentocopia, ſeu officinæ cudendis monetis deſtinatæ, in viginti quinque civitatibus hujus regni, literis & notulis Alphabeticis diſtincta. Quanquam ex Conſtitutione anni ſeſquimilleſimi quadrageſimi in ſeptemdecim tantùm locis (quæ abundè ſufficiunt) cudatur. Omnibus tamen & fide & authoritate præcellit argentocopium hujus urbis μεγάλης, cujus etiam Præfecti reliquis præſunt. Habent enim Præfecti monetales Pariſiorum cognitionem & judicium pyxidum, hoc eſt explorandæ probitatis monetarum, quæ in toto regno fabricantur: quod juſtum & neceſſarium eſt ut in toto regno ſit idem cuneus, eadem ſymmetria, forma & probitas monetæ, & adulteratores arctiùs compeſcantur, & minus fallere queant. Itaque ars facta denarios probare, quæ ut ait Plin. *lib.* 33. *cap.* 9. tam jucunda fuit olim Romanæ plebi, ut Mario Gratidiano (qui legem rogaverat de ea ſchola Romæ inſtituenda) totas ſtatuas vicatim dicaverit.

Termini artis monetalis.

Præfecti monetales.

Ars monetalis.

768. Non tamen intelligas, quòd ex ſingulis his metallis per ſe ſingulæ monetarum ſpecies cudantur: nulla enim cuditur ex puro putoque auro: niſi fortè eſſent aurei librales, velut maſſa, quales Imperatorem Tiberium Secundum munificentiſſimum excudiſſe, & quinquaginta inter alia munera dono miſiſſe ad Chilpericum Francorum Regem ſcribit Sabellic. Ennead. 8. *lib.* 5. Cæterùm nec argentum, nec plumbum, nec æs Cyprium, nec ullum aliud metallum latiùs diducitur malleo, & numeroſiùs dividitur quàm aurum: utpote (ut inquit Plin. *lib.* 3. *cap.* 3.) cujus unciæ in ſeptuagenas & quinquagenas pluresque bracteas in quaternum utroque digitorum ſpargantur, & ſuper omnia netur ac texitur lanæ modo, & ſine lana, ut ibi ſubdit Plin. dicens, tunica aurea triumphaſſe Tarquinium Priſcum, ſeque vidiſſe Agrippinam Claudii Principis edente eo navalis prælii ſpectaculum, aſſidentem ei, indutam paludamento, auro textili ſine alia materia. Quorum ratio eſt denſitas & ſoliditas, quæ in auro major eſt, quam in cæteris metallis, cujus peculiaris ſoliditatis & denſitatis plures ſunt inſignes effectus. Primus quòd aurum cæteris minus obnoxium eſt tranſmutationi, adeò, ut ibi inquit Plin. ut huic uni nihil igne depereat, tutò etiam in incendiis rogiſque durante materia, quæ difficillimè accenditur & funditur ab igne: tamen adhibita palea citiſſimè ardeſcit, & quo plus uritur, eo plus purgatur. Præterea ſecundum eumdem Plin. non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipſo quod conſumat bonitatem, minuatve pondus, nec ſalis, nec aceti ſucco atteritur. Secundus ſimilis effectus, quòd quamminimùm uſu deteritur aurum, cùm argento, ære plumbo lineæ nigræ producantur, manuſque ſordeſcant decidua materia. Tertius, quòd cæteris, etiam plumbo gravius eſt, in quo malè ſcripſit Plinius in loco prææallegato, quòd aurum pondere & mollitie materiæ cedat plumbo: quia experientia docet contrarium, videlicet aurum præponderare, licet plumbum mollius, ſed rarius, atque ideo friabilius, & operi minus idoneum.

Aurei librales.

Aurum textile.

Auri ſoliditas.

769. Itaque aurum quò purius, eò dilatabilius & mollius: ita ut ex puriſſimo auro non poſſint artifices commodè operari ſubtilia vaſa, quia non ferrent attrectationem & uſuram propter mollitiem. Et eadem causâ nequeunt commodè cudi numiſmata ex mero auro: quanquam non ſit dabile prorſus merum putum aurum vel argentum: inquit enim Plin. lib. 33. cap. 4. *Omni auro ineſt argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octava parte.* In uno tantùm Galliæ metallo, quò vocant *Albicratenſe*, trigeſima ſexta portio invenitur, ideo cæteris præeſt. Hactenus Plinius. Cæterùm de antiquis aurifodinis Galliæ & Hiſpaniæ quæ jam dudum defecerunt, plura ex Strabone refert Budæus, *lib.* 4. *Aſſis, lib. verò* 3. ait culmen bonitatis auri eſſe in quarto & viceſimo ceratio ad quadrantem abſoluto, id eſt, ut quadrans tantùm ceratij in tota maſſa æreus aut argenteus ſit, id eſt, ut nonageſima ſexta dumtaxat pars totius maſſæ ſit alterius metalli: & hoc niſi ſumma & rara induſtria, ita ut ad bonitatem numeris omnibus abſolutam nihil præter dicti quadrantis quadrantem, ſive ſextamdecimam partem viceſimi quarti ceratii deſit, id eſt trecenteſima octogeſima quarta pars totius maſſæ, nulla arte excoqui aut expurgari poſſit. Et mox ſubdit, argentum ita decoqui poſſe, ut nihil præter merum argentum ſuperſit: quod ex diametro contrarium eſt ei, quod eodem loco ſuprà viginti lineas melius ſcripſerat Budæus id eſſe auro & argento commune, ut quantumcunque purum & excoctiſſimum, ſemper tamen aliquid habeat alieni metalli quod decoqui non poſſit, quod verum eſt. Aurum tamen pleniùs excoquitur, & ad majorem puritatem reduci poteſt, quàm argentum. Sed uſqueadeo excoquitur auripigmento, ut nullus propter nimium damnum tentare audeat. Eſt enim auripigmentum, vulgò Arſenicum, ſummè cauſticum, & ſecundùm Dioſcoridem, omnia metalla adurit & devaſtat, dempto auro. Refert etiam Plin. *lib.* 33. *cap.* 4. Caium Caligulam avidiſſimum auri periculum ſuo damno feciſſe, cùm auri cupidine

Merum aurum non eſt.

Nec argentum.

Auripigmentum.

Digitized by Google

juſſiſſet excoqui magnum pondus cum auripigmento, & planè feciſſe aurum excellens, ſed tam parvi ponderis, ut detrimentum ſentiret, nec poſteà tentatum à quoquam fuerit. Solent autem monetales (ut inquit Brun. *tracta. de augmen. conclu. ultim. col. 3.*) in auro æs vel argentum, & ſæpius utrumque ſimul admiſcere certa proportione, ne argentum tantùm immiſcendo aurum nimis albeſcat, vel æs tantùm admiſcendo nimis rubeat. Ideo de eo quod miſcetur aliqui faciunt duas partes argenti, & unam æris, ut color auri minus alteretur. Illud monetales Gallicè vocant (*Alloyer*) ut infrà *num.* 782.

770. Quod ſpectat ad ſecundam vocem, videlicet ad probitatem, ad quam priuſquàm deſcendam, non minus utile quàm jucundum erit paululum digredi ſuper intellectu §. *ſed ſi plumbum*, *l. idem Pomponius de rei vendicat.* Quamvis enim ille textus ſit in ſe facilis & clarus, ſi ſanè ſimul cum ſuperioribus ejuſdem authoris reſponſis conferendo expendatur: veterum tamen gloſſulæ, & Doctorum non tam hiſtoriæ reique metallicæ, quàm legalis æquitatis imperitiâ ſalebroſus & obſcurus effectus eſt, tantumque abeſt ut aduſque ſecuti lucem attulerint, ut magis impegerint. Ex eo autem omnes potiſſimum offenduntur, quòd ille textus experientia repugnante, negare videtur, æs & aurum miſta ſeparari poſſe. Gloſ. autem Accurſ. Jacob. Butrig. Alberi. & veteres ſeſe brevi ſubauditione expediunt, videlicet ſubaudito verbo (facile) tam in primo reſponſo, ubi textus ait deduci poſſe, quàm in ſecundo, ubi textus negat deduci poſſe. Intelligunt enim de facili, quæ ſubauditio ut commentitia, ita perquam frigida eſt: non ſolùm enim non congruit menti & ſcopo legis, ut mox oſtendam, ſed nec experientiæ, nec rei metallicæ, ut notum eſt: & multò minus aliis textibus juris, ut *l. adeò §. cum quis de acquir. rerum do.* & *Inſt. de rerum diviſ. §. cum ex aliena*, ubi pro explorato habetur vaſa conflata auro, vel argento, vel ære ad eandem maſſam auri vel argenti, vel æris reverti poſſe, & ſic æquè diduci. Bar. autem cum ſequentibus differentiam juris & deciſionis ſtatuit in ſecundo reſponſo, & intelligit mixtum communicari, & pro parte quota indiviſa ſicut res communis vendicari poſſe: conſequenter locum eſſe communi dividundo actioni, quod non ſolùm eſt textum obſcurare (quod fecerant veteres) ſed prorſus contrarium & oppoſitum ſenſum invehere. Nuper autem Petrus Avellanus cenſuit expungendam negativam, & ſic omnia fore planiſſima: ſed certè expuncta negativa, major quàm antea inſurgit textus ſalebroſitas, tum primò ob naturam adverſativæ, ſed, quæ hîc inverteretur: non enim adverſaretur verſiculo immediatè præcedenti, ſed eumdem caſum continuaret. Tum ſecundò, ob reſponſum textus decidentis pro parte eſſe vendicandum, quod prima facie non quadrat: niſi quando facta eſt communio, *l. Marcellus, §. fin. eo tit.* quam communionem idem textus ſatis apertè negabit, ſublata negativa. Avellanus autem utrumque præſentis incommodum ut primum diluat, dicit Ulpianum in eo verſiculo referre verba Pomponii cujus authoritate ſententiam ſuam confirmat, & ſic tacitè innuit, quod dictio (ſed) meritò non adverſetur hîc, cùm ſit continuativa & recitativa. Sed certè ſi eumdem caſum recitet, puta, ſublata negativa: non erit aliud quàm ἀδολεσχία & ſupervacaneus ſermo. Secundùm verò apertè diſſimulans, ſed occultè præveniendo invertit, dum initio textum ipſum ita ſibi format, & novis ex compoſito punctis interſecat, ut commento ſuo (quod mox aſſuit) congruat: ſed inde major veteris tum lectionis tum ſenſus legis mutatio inſurgit.

Intellectus novus §. ſed ſi plūbum.

Errorum diſpunctio.

771. Noviſſimè verò Alciatus in *l. 2. §. mutui datio, ff. ſi cert. petatur*, & *parergōn. lib. 7. cap.* 4. obiter hunc textum attingens putat (ſubdubius tamen) veteribus facile ſeparari potuiſſe argentum ab auro, ſicut æs ab argento, aurum verò ab ære non item: Si tamen (inquit) vera eſt Pomponii ſententia in hoc textu. Sed hodie eſſe artifices, qui vi chryſulcæ aquæ id faciant, ut Mediolani, Venetiis, & in hac Lutetia. Verùm Alciatus hîc non imperitiâ juris, ſed facti, ſive artis monetalis, & metallicæ labitur: non enim per aquam chryſulcam ſeparari ſolet, nec poteſt merum æs ab auro, vel contra, ſed per ignem, ut infrà *num.* 775. Nec eſt novum, ſed antiquiſſimum, tam aurum ab ære, quàm à quovis alio metallo vel materia per ignem ſeparare. Quoties enim Moſes vetuſtiſſimus author meminit puriſſimi tum auri, tum argenti, & conflaturæ vaſorum & ornamentorum Tabernaculi opera artificis, ut *Exodi cap.* 38. & per totum: Ut manifeſta ſit vanitas Plinii qui inventionem auri & conflaturæ refert ad Cadmum Phœnicem, & alios obſcuriores & fabuloſos Authores; quum duobus millibus annorum ante Plin. id vulgare fuiſſe conſtet ex Moſe. Quinetiam multis antè ſæculis tempore Abrahæ, ut *Geneſ.* 24. ubi fit mentio copiæ auri & argenti, vaſorumque id genus. Et pulchrè oſtendit Jeremias, dum obſtinationem impiam Principum & populi adverſus verbum Dei carpens alludit ad conflaturam, dicens *Jerem. 6. in fin.* Omnes iſti Principes declinantium, ambulantes fraudulenter, ut æs & ferrum univerſi corrupti ſunt: defecit conflatorium, in igne conſumptum eſt plumbum: fruſtra conflavit conflator, &c. Et ante eum regius Pſaltes, *Pſal.* 12. *verſ. 6. Eloquia* (inquit) *Domini puriſſima, velut argentum incendio à terra repurgatum, & ſepties liquatum.* Et Malachias *cap.* 3. vaticinans de officio Chriſti, quod ſit purgator & expiator. *Ipſe* (inquit) *quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum. Et ſedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Levi, & colabit eos quaſi aurum, & quaſi argentum.* Et Ezechiel *cap.* 24. alludit ad liquefactionem & detractionem æris & rubiginis per ignem. Et aliàs in ſacra pagina paſſim, ut *Proverb. cap.* 17. Idque omnium temporum Hiſtoriæ Scriptaque tam clarè oſtendunt, ut ſupervacuum ſit alios authores citare.

Chriſtus verus purgator.

771. Ego verò priuſquam de his judicium facerem & ſcriberem, peritiſſimos Præfectorum monetalium hujus urbis, & antiquiores aurifices, qui in cauſis ſuis opera mea & conſilio utuntur, conſului, & didici, & partim expertus vidi, non ſolum argentum à plumbo vel ære, vel aurum ab argento, ſed etiam ab ære, quinetiam quatuor hæc metalla, vel alia ſimul miſta ſeparari poſſe, & quotidie ſeparari, non tamen æquali lance; quoniam fortiora metalla minus, debiliora verò magis in hoc conſumuntur: unde maximè omnium plumbum utpote molliſſimum abſumitur, deinde æs, auri verò minimum deteritur, ut ſuprà *num.* 768. Unde ſi ſint multæ maſſæ ex his quatuor metallis conflatæ (non enim ob modicum pondus accendi ſolet conflatorium ob nimias impenſas) primò ſeparabuntur, & liquefacta per canales colabuntur æs & plumbum ſimul miſta, manente & reſidente adhuc in igne auro & argento ſimul miſto, & interim major pars æris & plumbi, multò verò maxima pars plumbi exhalatur & abſumitur: reſiduo verò æris & plumbi (quod reſervari & colari potuit) igni rurſus injecto, ſeparatur quod colari poteſt plumbi, quod citius liqueſcit & fluere poteſt: æs autem expurgato, partim colato, partim abſumpto plumbo, ſtatim ab igne extrahitur, non ſine magno intertrimento, plumbi vero longè plus abſumitur. Aurum verò & argentum miſta, & reliquis metallis, ut ſuprà purgata, rurſus alio ingenio ab invicem ſeparantur, deinde ſi opus ſit, ad ſummam puritatem ſeparatim exufflant (ut eorum terminis utar) ſive reducuntur, quod nolo ſpecialius proſequi nec immorari, niſi quatenus ad plenum & abſolutum hujus §. intellectum opus eſt, quem ut habeas, ante omnia (quod ſemper peculiariter obſervare ſoleo) tota ipſa lex, ſive omnes ejus partes

Metalla ſeparantur.

Google

ejuſdem materiæ ſimul exactè inſpiciendæ & expendendæ ſunt, juxta *leg. incivile de legibus.* Hìc autem quatuor occurrunt continui, §. ejuſdem authoris, ſcilicet Ulpiani incipiendo à §. *Pomponius ſcribit*, uſque ad finem hujus §. *Enimvero l. quo quidem caſu* eſt veluti idonea quædam parentheſis à compilatoribus digeſtorum interjecta, quæ continuitatem dictorum Ulpiani nullo modo ſolvit, nec interrumpit. Totus autem & perpetuus ſermo hìc eſt de rebus diverſorum dominorum confuſis vel commixtis, quæ voces licet aliàs differant, tamen in toto hoc textu promiſcuè pro eodem accipiuntur. In duobus autem primis §§. videlicet uſque ad §. *idem ſcribit.* loquitur Ulpianus de commiſtione rerum ejuſdem naturæ. In duobus autem ultimis paragraphis loquitur de commiſtione rerum, quæ ſunt diverſæ naturæ vel ſpeciei.

Summa. 773. Utque ſummatim hæc ἄπορα expediam, ſumma eſt, quòd hæc miſta ex ipſa miſtione non ſiunt communia, niſi uno ſolo caſu, videlicet quando utriuſque miſti ſubſtantia manet, tamen ſeparatio prorſus & naturaliter impoſſibilis eſt: tunc enim vel ſola miſtio, etiam citra voluntatem dominorum communionem abſolutam inducit, ut in §. *Pomponius ſcribit.* Si enim argentum Titii & argentum Caii miſta ſint: quia ſunt homogenea, & ſubſtantia unius ſubſtantiam alterius ſubintrat & penetrat, cùm utrumque ſit eadem ſubſtantia, impoſſibilis eſt ſeparatio etiam naturaliter: ſive enim ſcindendo, ſive liquefaciendo, fieri non poteſt quin in qualibet particula vel gutta ſit de argento tam quod fuit unius quam alterius domini, & ſic neceſſario maſſa communis eſt. Secus ſi ambo miſta ſint quidem homogenea (ut duorum frumenta, de prædicamento ejuſdem ſubſtantiæ) tamen priora corpora naturaliter integra & in priori forma & numero maneant, nec unum penetret ſubſtantiam alterius ut naturaliter quidem ſeparari poſſint, non autem facile vel commodè, quatenus ſpectat ad commoditatem & uſum hominum, ut in frumentis miſtis liquet. Hæc enim ſeparandi difficultas vel incommoditas neceſſario non infert veram communicationem, cum ſingula corpora per ſe naturaliter maneant, ideo non fit communio ſola confuſione dict. §. *idem Pomponius*, quem nunc voco §. quia non eſt lex ſeparata, niſi propter dictam accidentalem parentheſim ex l. adeo. Idem multo magis, ſi miſta quæ integra manent, & in priori forma & numero naturaliterque ſeparabilia, ſint heterogenea, ut frumentum & ſiligo, vel hordeum. Quando igitur miſcentur heterogenea, ſive res diverſæ naturæ vel ſpeciei, aut non manet prior ſubſtantia, ſed corrumpitur & tranſit in generationem tertiæ ſpeciei, & loquitur paragraph. *idem ſcribit*, ut cedat bona fide ſpecificanti, non autem mala fide, *leg. de 10. §. ſi quis ad exhibend.* Aut verò manet prior ſubſtantia, & loquitur §. *ſed ſi plumbum*, ut non obſtante etiam confuſione, quiſque remaneat dominus ſuæ materiæ, non ſolùm ſi ſeparabilis ſit, ut in primo reſponſo, ſed etiamſi non ſit ſeparabilis, ut in ſecundo reſponſo; nec erit idem, quod de nullo ſuperiori paragrapho dictum eſt, quia ibi neutra materia manet, ſed utraque in novam ſubſtantiam & ſpeciem tranſit: ſed hic utraque licet confuſa manet, & tam naturaliter quàm ſubſtantialiter, licet non tangibiliter aut viſibiliter diſtincta eſt: ideo non mutatur dominium. Hic eſt verus & literalis ſenſus.

Conciliatio. 774. Sed triplicis ordinis contraria mirabiliter obſtare videntur, Primi ordinis extra hunc textum, Secundi & tertii ex hac eadem litera. Contraria primi ordinis ſunt, *l. adeo §. ſed etſi ſine voluntate d. acquir. rerum dom. §. ſi duorum in fin. Inſtitut. de rerum diviſione, l. arbor. in principio, communi dividundo. l. pro regione de acquiren. rerum domin.* Sed quanquam frigida ſint, nec quadrare poſſint quæcunque gloſſ. & Doctores omnes hactenus pro conciliatione horum jurium comminiſcuntur: nolo tamen nunc tantam ἔκβασιν ſuper hac ἐκβάσει ingredi: multorum enim jurium novam explicationem complectitur, & ſatis eſt hìc in his quæ rem monetalem aut metallicam concernunt, digredi. Quare conciliationem noſtram, in regeſtis meis tam minutis literulis & notulis ſcriptam, ut nullus quantumvis lyncei amanuenſis (quod jam in quibuſdam paſſus ſum) furtum timeam, in novis intellectibus reſervo, libenterque experiar, ſi quiſquam alius interim inventum noſtrum præripere & prævenire queat, priuſquam mihi ſit otium primas centurias edendi. Nunc igitur diſſolvere ſufficiat, quæ ex eadem litera emergunt, incipiendo à faciliori, ibi (pro parte eſſe vendicandum) hoc enim multis omnino præſupponere videtur rem communem effectam, ut ſuprà paragrapho 1. *Pomponius ſcribit*; ſed non eſt ità, quia intelligendum eſt pro parte, id eſt, pro rata ponderis ſeu materiæ, prout textus in ſimili, *Inſtit. de rerum diviſione, §. quod ſi frumentum in fine.* dicit frumentum unius cum frumento alterius miſtum non ob id eſſe communicatum, ſed pro modo vendicandum, id eſt pro parte ſeu rata quantitatis, habita etiam ratione bonitatis, ut in *d. §. Pomponius ſcribit, in fin. cum l. ſequenti.* Non ergo refertur ad partem quotam maſſæ ſeu materiæ, cùm non ſit communis, ſed ad partem contingentem ſeu ſpectantem ad actorem, videlicet ad totam materiam ſuam quæ ante confuſionem erat corpus ſeparatum. Reſtat ultimum & adulque indiſſolubile contrarium, quòd textus contra experientiam negat æs & aurum miſta ſeparari poſſe. Ego dico faciliimum, ſi quis ad materiam ſubjectam, ſcopum & praxim legum reſpiciat, quæ non ſunt factæ, ut ſint mathematicæ ſpeculationes, ſed ut ſint æquabiles cauſarum deciſiones uſibus & commodis hominum accommodæ. Dico ergo quod Ulpianus hìc non loquitur de diviſione vel ſeparatione phyſicaliter aut merè naturaliter, ſed civiliter & utiliter, prout uſibus & commodis hominum in praxi congruit. Unde quamvis qualibet domuncula, imo omne corpus & omne punctum ſit naturaliter diviſibile in ſemper indiviſibilia, ut in libris Phyſicorum: tamen civiliter quoad judicium communi dividundo, de quo in *hac lege* nulla res dicitur diviſibilis vel ſeparabilis, niſi hoc commodè fieri poſſit, paragrapho *ſi familiæ*, paragr. *eodem, Inſtitutis de offic. judic. leg. 2. fin. regun. leg. ad officium, Cod. communi dividundo.* Licet autem ex notatis ſuprà *num.* 771. conſtet vel ante quater mille annos in uſu fuiſſe artem conflandi vel ſeparandi quælibet metalla; non tamen id ſemper commodè fieri poteſt. Ad quod reſpiciens Ulpianus, dum in primo reſponſo *hujus §.* loquitur de metallis ſeparabilibus, ponit exemplum in plumbo & argento miſtis: Argentum enim originaliter cum plumbo generatur, & eruitur ab argentifodinis, nec ibi invenitur argentum niſi cum plumbo miſtum: erutum autem & pluries ad terram excutiendum lutum & contritum, tandem igne ſuppoſito commodè ſeparatur plumbum ab argento. Unde ſi rurſus ſive caſu, ſive conſilio miſta ſint, æquè commodè ſeparantur: quod tamen non eſt generaliter accipiendum, ut ſtatim dicam. Solutio.

775. Aurum autem licet originaliter ſemper habeat aliquid argenti admiſtum, ut per Plinium *lib. 33. cap. 4.* tamen nihil habet commune cum ære, & admiſtum æri non minus, imò facilius ab eo ſeparatur quàm ab argento. Sed argentum conſervatur, ita æs perit, & vi ignis abſumitur, & ſic non poteſt ſeparari ad finem diviſionis de qua in judicio communi dividundo. Faciunt tamen aurifices & monetales genus quoddam cementi ex lateribus contuſis & medicatis cum argilla, ibi aurum incluſum & viginti quatuor horis igni immiſſum ab omni ære penitiſſimè purgatur, nec non ab argento & alio metallo, quæ non

Digitized by Google

pereunt, ſed inveniuntur immerſa cemento, unde extrahuntur & ſeparantur, modico quidem materiæ intertrimento, ſed tanto ſumptu, ut magis expediat aurum aliter, puta per aquam chryſulcam, vel per ignem & plumbum, amiſſo ære, purgari, quàm æs conſervare tanto ſumptu in triplo vel quadruplo excedente æſtimationem æris. Rectè igitur negat hîc Ulpianus dividi poſſe maſſam ex auro & ære conſiſtentem, cùm ſive æs abſumatur, non ſit diviſio, ſed peremptio: ſive æs reſervetur, non commoda, ſed damnoſa ſit diviſio. Sic in fortioribus terminis agrum, qui commodè dividi nequit, planè negavit idem Ulpianus dividi poſſe, in *l. ad officium, C. communi dividundo.* Non magis enim ea *l.* Alexandro Severo ut authori attribuenda eſt, quàm Ulpiano ut dictanti vel conſulenti, quum Alexandro ſemper fuerit à conſiliis, & ſcriniorum magiſter, quem nunc Cancellarium vocant, & præſertim in legibus condendis præfuerit. Quòd autem dixit argentum & plumbum ſeparari poſſe, id non pro regula accipiendum eſt, quaſi ſemper commodè fieri poſſit; ſed pro exemplo, quod ſufficit certo caſu verum eſſe: ut quando plumbum eſt in magna quantitate, modicum verò argenti, vel argentum ſtanno, vel alia viliore materia dilutum eſt, nec tam patiens ignis, ut ſic parvo ſumptu poſſit fieri ſeparatio, modicoque intertrimento materiæ. Secus ſi multum ineſſet argenti, vel ſi aliàs eſſet purum, ut majori incendio opus eſſet, quo plumbum pro majori parte abſumeretur. Et ſic nulla eſt difficultas in hoc textu: non enim ignorabat Ulpianus æs ab auro naturaliter diduci poſſe, ſicut & ab argento, *l. locus in fin. de acqui. re. dom.* ſed hîc non ad naturalem, ſed ad utilem & uſibus hominum accommodam ſeparationem reſpexit. Erat enim præ cæteris [illegible], omniumque & politicarum & œconomicarum etiam minutiſſimarum rerum & ſcientia & uſu callentiſſimus: ut paſſim in toto jure leges ejus oſtendunt, ut in *l. ſi quis vinum, de trit. vino, vel oleo legatis,* ubi omnia propè infinita genera vini, etiam peregrini & exotici ſe noviſſe oſtendit. Et in *l. veſtis, in l. argumento, de auro & argento legat.* omnium veſtium & ornamentorum etiam muliebrium, etiam peregrinorum, *& in leg. quæſitum, de inſtruct. & inſtrument. legat.* omnium ruſticorum & domeſticorum inſtrumentorum. Et in *leg. qui penum. de penu. lega.* totius rei penuariæ & in *l. cùm aurum, de auro & argento legatis,* omnium ſpecierum auri vel argenti facti vel infecti, & in *leg. ſed addes locati,* omnium inſtrumentorum coloni. Et in *l. 1. de cenſibus provinciarum,* & *in omnibus ferè rubricis,* magiſtratuum ubi & potiores & uberiores leges ſunt. Ulpianus ait abſurdiſſimum eſſe dubitare quin ſciverit æs ab auro artificum operâ diduci poſſe: ſed Jureconſulti more ad id quod commodè fieri poteſt, reſpexit: prout & *d. l. officium, C. communi dividundo.*

Ulpianus.

Defenſio literæ communis.

776. Et ſic concludo veriſſimam eſſe, & inconcuſsè retinendam veterem & literam & punctuationem hujus §. ab omnibus gloſ. & Doctoribus receptam, quam etiam plurimis vetuſtiſſimis exemplaribus olim exactiſſimè manuſcriptis diligenter à me tam in privatorum amicorum ſcriniis, quàm in publicis bibliothecis conquiſitis & excuſſis conformem inveni. Quare colon quod ex ſuo ſenſu indidit Haloander poſt verbum (nequaquam erit dicendum) rejiciendum cenſeo, ſimiliter & parentheſin, quâ ſequentia verba, videlicet (quod in mulſo dictum eſt) ineptè & ſine ratione incluſit, rejiciendam, & uno ſpiritu ſine aliqua interpunctione legendum (nequaquam erit dicendum quod de mulſo dictum eſt) prout habent omnes libri & veteres & novi. Et multò magis explodendum, quod Avellanus cenſuit, dictam negativam expungendam, corrumpendo communem, veram & ab omnibus receptam literam. Fruſtrà verò unius vetuſti, & ignoti exemplaris fidem citat, cùm unius etiam vivæ, vel notæ voci credendum non ſit, *l. jurisjurandi. Cod. de reb. credit.* quantò minus mortuæ & ignotæ? Et multò minus contra omnium & veterum & recentium fidem uniformem & notoriam, quinetiam totius textus ſeries dictæ expunctioni reclamat. Antonius quoque Auguſtinus, qui Pandectas Florentinas excuſſit, & diligenter in libris emendatis notavit loca, in quibus in vulgatis noſtris libris deeſt vel abundat negativa, tamen ſuper hoc textu nihil movit. Et pariter rejicienda eſt nova interpunctio, quam commentus eſt Avellanus qui hæc verba (pro parte eſſe vendicandum nequaquam erit dicendum:) eodem ſpiritu & ſenſu legenda cenſet, ſubjecto commate, ſive hypoſtigmate poſt verbum dicendum: hinc enim ſequeretur multò major everſio textus veteris & communis, quàm per diſpunctionem dictæ negativæ. Patet, quia illa negativa reſpicit factum, & narrativa dumtaxat: ſed hæc punctuatio reſpicit jus & deciſionem juris, & reddit ſenſum prorſus oppoſitum: quia ſecundùm communem punctuationem, ſecundùm quam poſt verbum (vendicandum) punctus eſt perfectus, ſenſus eſt, vendicandum eſſe pro parte: ſed prout Avellanus invertit, ſenſus eſt diametraliter oppoſitus. Omitto, quòd tunc clauſula ſequens, videlicet (quod de mulſo dictum eſt) ſi per ſe abſolutè ſtaret (ut vult Avellanus) oratio hiulca eſſet & imperfecta: & ſic textus non eſſet planus, prout ſecundùm communem literam & punctuationem eſt planiſſimus, & in optima & uſibus hominum accommoda ratione fundatus, quam noviter ex ipſis rerum experimentis eruimus. Unde magis ac magis palàm fit, quam ſit neceſſaria Juriſconſulto cæterarum artium & rerum notitia, de quibus leges interpretandæ loquuntur.

777. Succedit ſecunda lex monetalis, ſcilicet probitas, in qua verſatur tota [illegible], & oratio ſeu definitio bonitatis & legalitatis monetæ: Cùm enim aurum & argentum non poſſit eſſentialiter haberi prorſus purum & putum, ut diximus, nec adhuc ponatur in monetis ita purum, ut communiter fieri & excoqui poteſt, ſed aliquid ex induſtria partim ad tutiorem fabricationem monetæ, partim ad lucrum cudentis admiſceatur: & tamen omnis moneta legitima debeat habere certam, publicè definitam & permanentem bonitatem intrinſecam, certumque pondus ſeu quantitatem materiæ, ad dictæ bonitatis definitionem temperatæ (utrumque enim exigitur, ad hoc ut indicatura ſive valor currens certus ſit & perpetuus, prout eſſe debet) neceſſe eſt tum certum gradum puritatis materiæ cujuſque monetæ, tum dictæ materiæ certum pondus vel quantitatē publicè definiri, quem minuere & excedere non liceat: alioquin non ſit proba & legitima moneta. Igitur bonitas intrinſeca monetæ, & ejus temperatura, ſeu proportionis definitio circa duo verſatur, & duas partes habet, videlicet qualitatem & quantitatem: quibus terminis præcipuè & aptiſſimè utuntur monetales. Prima pars, ſcilicet qualitas, ſpectat ad bonitatem eſſentialem & internam materiæ, quam monetales aptè interiorem vocant, & ex textu in *l. 2. Cod. de ponderatoribus lib.* 10. ubi nomine qualitatis intelligit hanc eſſentialem & interiorem bonitatem, quam monetales peculiari [illegible] vocant (*Aloy*) verbo Gallico aptiſſimo, ut infrà *num.* 782. Secunda pars, ſcilicet quantitas ſpectat ad bonitatem quantitativam ſeu extenſam ponderis, quam monetales exteriorem, id eſt apertam & patentem bonitatem vocant. Utraque tamen eſt bonitas ipſius materiæ naturalis & intrinſeca, & utramque certis, juſtis, perpetuis & præjudicatis finibus publicè definitam eſſe oportet, ut ſit juſta & legitima moneta, certam perpetuam, & uniformem habens æſtimationem, ſtabilemque & commodum functionis uſum. Hujus ſecundæ bonitatis proportionem, quæ per ſe patet, & ſua mole ſe prodit, monetales non alio quàm ponderis nomine vocant.

Duo ſubſtantialia monetæ.

Qualitas.

Quantitas.

Digitized by Google

778. Et circa hæc ſciendum eſt quòd ut bonitas intrinſeca exterior, ſcilicet quantitatis, dividitur exterius naturaliter in diverſos numeros ponderum, ut mox obiter dicetur: ita bonitas intrinſeca interior, ſcilicet qualitatis, dividitur non minus naturaliter, ſed interius & intangibiliter in diverſos gradus, qui tactu immediatè non percipiuntur, ſed magis intellectu, ſive judicio ſenſus-communis. Horum autem graduum diverſa eſt habitudo & ſummitas inter aurum & argentum. Summitas enim hujus bonitatis in auro eſt ad 24. gradus, quæ ceratia, vulgò caracta, peculiari & apta διαλέκτῳ vocant. Et ſic gradus bonitatis auri habitudo dupla eſt ad argentum, in quo duodecim tantùm gradus numerantur, quos monetales peculiari ſermone Denarios vocant: cujus differentiæ ratio eſt, non ſolùm major pretioſitas auri, quod tantò minutius dividitur, & parcius tractatur, ſed etiam natura & proprietas auri, tum quòd latius diducitur, & in numeroſiores partes ſpargitur: tum quòd purius excoquitur, & purius ab omni extranea macula repurgatur quàm argentum. Et ſic ea differentia & habitudo, quam non levi, ſed gravi ſolidaque ratione metiti ſunt veteres ἀργυρογνώμονες, diligenter retinenda eſt, non ſolùm ratione, non ſolum vetuſtatis & conſuetudinis authoritate, ſed etiam ne termini, quos ſingulæ artes peculiares habere debent, confundantur. Summa igitur & abſolutiſſima bonitas, & ut ſpecialius & preſſius dicam, puritas & probitas auri, ſeu culmen, & ἀκμὴ eſt in 24. caractis. Magis enim in his placet vulgatum vocabulum caracti, quum ſit ad hoc natum & inventum, quàm Græcum κεράτιον, tranſlatum μεταφορικῶς à granis ſiliquarum, quas Itali *charobas* vocant, quanquam vulgare noſtrum à Græco & Italico non abludat; Græco tamen magis accedit, & ab eo derivatum videtur. Abſolutiſſima verò probitas & culmen argenti, eſt in duodecim denariis. Rurſus ſingula caracta auri puri, & pariter ſingulos argenti puri denarios in 4. & 20. grana partiuntur. Et rurſus ſingula grana ſubdividunt in 24. partes quas vulgò vocant *charobas*, & has rurſus per 24. minutiſſima ſecant, non curo referre: quia ut nimis prolixum, ita minimè neceſſarium, monetales etiam vulgò non ſolent uti his minutiis partium in caractis auri, ſed ſimplicibus nominibus quotæ, puta quarta vel octava, aut alia quota parte caracti.

Caracton.

Auri ad argentũ proportio.

779. Extrinſecæ verò æſtimationis auri ad argentum proportio olim varia fuiſſe legitur, hodie tamen ferè ubique circiter duodecupla habetur, paulo tamen minor, ut tradit Budæus *lib.* 3. *Aſſis*. Idem ferè refert *gloſſa pragma. tit. de anna.* in verb. *aureorum.* Alciatus in *l. cùm quid in fin. ſi cert. peta.* Valet ergo libra auri paulo minus 12. libras argenti, & jam multis annis hæc proportio perſeverat in hoc regno: ita ut aucta vel minuta æſtimatione auri, eadem circiter proportione augeatur vel minuatur æſtimatio argenti. Ut enim anno 1508. uncia auri 16. Francicis & quadrante, uncia verò argenti 27. ſolidis & ſemiſſe Turonenſibus edicto regio taxabatur, & conſequenter marca auri centum triginta, marca argenti undecim libris Turonenſibus: ita hodie cùm moneta intrinſecùs imminuta creverit, auri vel argenti facti vel infecti, ſed non ſignati æſtimatio nova ſuper hoc edita Conſtitutione anno 1540. menſe Martio taxata eſt marca auri 165. libris, ſeptem ſolidis, & 6. denariis Turonenſibus; marca verò argenti regii 14. libris Turonenſibus & ſic manet eadem circiter proportio paulo minor duodecupla, etiam ad argentum regium 24. ſui parte dilutum. Sed ad merum putumque argentum adhuc paulo minor eſſet auri proportio: quia ſi argentum regium valet 14. libras, argentum purum valet ad minus 14. cum dimidia. Sed nunquam in authoribus legi minorem decupla proportionem auri ad argentum: quæ proportio olim fuit in uſu, ut ex comœdia Menandri, quæ Sponſio dicitur, teſtatur Pollux *lib.* 9. de vocabulis, ad Commodum. Quidam in hoc parum cautè citant quod Livi. *lib.* 8. 4. Decad. ſcribit, in conditionibus pacis Ætolis conceſſum fuiſſe, ut ſi pro argento, quod certis penſionibus ſolvere Romanis debebant, aurum dare mallent, id eis liceret, dum pro argenteis decem aureus unus valeret. Atqui non loquitur ibi de certa auri vel argenti maſſa, ſed de nummis argenteis & aureis illius temporis, quorum proportio nobis incerta eſt, cùm eorum multa eſſent genera, ut Budæus, Portius & Alciatus teſtantur, & latius Rober. Senal. *de menſu. & ponder. tomo.* 7. ut non ſolum crebrò labantur, ſed nonnunquam ſibiipſis contradicant, qui incerta & abſoluta hæc certò definire tentant, ut uſuvenit Alciato. *qui diſpunc. libro* 3. *cap.* 9. ubi ſeſtertium duas olim libras argenti & ſemiſſem valens definit noſtra moneta libris 100. plus minus valere: ſed poſtea in annotationibus ad *Cornel. Tacit.* ſcripſit valere circiter 25. coronatos: & ſic plus dimidio minus. Herodotus autem ſcripſit aurum τρισκαιδεκαπλάσιον ad argentum, id eſt, tredecuplum, ſive ter & decies ſupervaluiſſe argento. Ex eo autem quod Plinius *libro* 33. *cap.* 3. ſcripſit quòd ſcrupulum auri valeret ſeſtertiis vicenis, tempore quo primùm Romæ nummus aureus poſt ann. 62. quam argenteus, percuſſus fuit, ſcitè colligit Budæus *lib.* 3. *Aſſis*, eam tum fuiſſe auri ad argentum proportionem, quæ eſt quindecim ad unum. Quæ analogia auri ad argentum non invenitur in Authoribus major, nec multum recedit ab ea quæ fuit tempore Alexandri Severi & ſucceſſorum, tribus ad minus ſæculis, uſque ad Juſtinianum Magnum, & quæ habetur & comprobatur in noſtro jure civili, videlicet in *l. quotieſcunque* quæ eſt præfati Aurel. Alex. *C. de ſuſcepto & præpoſit. & arcariis lib.* 10. *juncta, l. jubemus. C. de argen. pretio. lib.* 11. quæ eſt Conſt. *& l. unica*, quæ eſt Arcad. & Hono. *C. de colla. æris, lib.* 11. Ex quibus evidenter colligitur argentum ad æs centuplum fuiſſe, hoc eſt, libram unam argenti 100. libras æris valuiſſe, dextantem autem unciæ aurei valuiſſe libram argenti: & ſic libra auri valebat 14. argenti libras, & ferè dimidiam, videlicet duas partes ex quinque partibus facientibus totam libram argenti, & ſic diminutè colligit Ant. Auguſt. emendationum *lib.* 2. *cap.* 8. libram auri tunc æſtimatam argenti libris 14. ſeſcuncia ſicilico, quia imò valebat 14. libras, & 4. uncias, cùm quart. quinque partibus unciæ. Patet, quia libra auri 72. ſolidis aureis æſtimabatur: & ſic erant ſextulares ſolidi, utpote quorum ſex conficerent unciam, & 12. unciæ, ſive 72. ſolidi libram Romanam. Igitur 70. ſolidi aurei jam valebant adæquatè 14. libras argenti, cùm 5. ſolidi valerent libram argenti, *d. l. jubemus*, duo verò reſtantes ſolidi valebant ſelibram argenti, dempta 5. parte ſelibræ tantùm. Sed ex regeſtis monetalibus apparet olim quandoque in hoc regno adeò raritate argenti eviluiſſe aurum, ut non valeret niſi 8. marcas argenti: quandoque adeò rarum factum, ut valeret 19. libras argenti: quæ extrema mutatio non ſolet accidere, niſi quando Principes cauponatione rei monetalis abutuntur ad quęſtum, ut olim ſępius factitatũ conſtat.

Decupla.

Tredecupla.

Quindecupla.

Legalis.

780. Et quia de libra ponderali, quæ multiplex eſt, incidit ſermo, ſimul ut de ratione ponderum, quatenus ad rem facit, videlicet ad 2. partem bonitatis intrinſecæ (quæ eſt quantitas) breviter diſſeramus, notandum triplicem eſſe libram. Prima Romana & Græca, quæ 12. unciarum eſt, ſicut as in jure noſtro. Uncia verò habet 8. drachmas ſeu groſſos. Drachma vel groſſus habet tria ſcrupula, ſeu tres denarios. Scrupulum autem vel denarius duos habet obolos: & ſic libra ſive as vel pondo, habet 12. uncias, ſeu 96. drachmas vel groſſos, ſeu 384. ſcrupula vel denarios, ſeu 786. obolos. Hanc librã priore loco dixi Romanam, quia vox Romana eſt, ſed poſtea & libram & unciam ſimul cum infinitis aliis vocibus Romanis Græci unà cum imperio Romano à tempore Conſtantini magni acceperunt: λίτρα enim i. libra, &

Octupla.

Sexdecupla.

Libra Romana & Græca.

acceperunt, λίτρα enim i. libra, & οὐγγία i. uncia, verba Romana ſunt: quemadmodum infinita alia juris noſtri civilis vocabula, quæ commemorare non libet, unà cum jure noſtro civili receperunt Græci, malueruntque ea facilioris & doctrinæ & commercii causâ in linguam ſuam paucis literis corruptis, eodem ferè ſono quadam [illegible] utcunque deflectere, quàm nova vocabula fingere, vel è ditiſſima ſua lingua [illegible] accipere, ut patet in Novellis Juſtiniani & in Inſtitutionibus Theophili, & ἐν προχείρῳ, hoc eſt manuali ſeu enchyridio juris Conſtantini, & aliorum Græcorum Juriſconſultorum ſcriptis. Cæterum ab antiquo etiam Greci hac libra & partibus ſuis utebantur: quin etiam Medici, non ſolùm poſteriores Latini, ſed etiam priores, eorumque didaſcali Græci, hac libra & partibus ſuis utebantur, non ſolùm in ponderibus, ſed etiam in menſuris compoſitionum ſuarum, ut Galenus *lib.* 4. *de ſanitat. tuend. in compoſitione diacalaminthes & abjectis.* Dioſcorides in *lib. de menſur. & ponderib.* & ex recentioribus Georgius Agricola Medicus doctiſſimus *lib.* 5. *de menſuris & ponderib.* Jacobus Sylvius Medicus peritiſſimus, & publicus hujus artis Profeſſor in hac urbe *de medicamentis ſimplicium natural. lib.* 3. Secunda libra eſt Gallica, quam regiam vulgò vocant, quâ negotiatores, & omnes qui merces appenſas venditant, utuntur, quam Budeus lib. 3. Aſſis, zygoſtaticam rectè vocat, quæ 19. uncias habet, & ſic ſeſquitertia eſt ad libram Romanam & Græcam: hujus zygoſtaticæ centupodium Galli vocant *Quintal*, quod centum libras Regias pendet ſive ducentas marcas, Tertia libra eſt Monetariorum, Campſorum & Aurificum, quam Marcam vocant, quæ eſt octo unciarum, & ſic eſt ſemis regiæ noſtratis libræ, & beſſis Romanæ. Hac ultima libra ſeu marca in re monetaria vel campſoria, & ubi de ornamentis aut vaſculis aureis vel argenteis tantum agitur, non ſolum in hoc Regno utuntur, ſed etiam Mediolani, ut teſtatur Brunus *tract. de augment. concluſ. ult. col.* 3. & etiam ubique. Sed interim non omittendum, quod vulgò apud nos verbum (libra) ubi de nummis & nummorum quantitate agitur, non accipitur pro aliqua librarũ ponderalium ex tribus prædictis, nec pro libra aliqua menſurali, ſed pro libra numerali, videlicet pro certo nummorum numero: & hæc nummularia & numeralis libra eſt 20. ſolidorum duo denariorum.

Libra Gallica, ſeu Regia.

Libra monetalis ſeu marca.

Libra vulgaris numeraria.

781. Itaque variè libra accipitur, & cavendum ab æquivocatione, non ſolùm in recentiorum, ſed maximè, ſi fieri queat, in antiquorum ſcriptis. Et placeat quod cenſet Budæus noſter *lib* 4. *Aſſis*, non ubique in voluminibus juris, auri argentique libram eodem modo exaudiendam, nec ſemper pro juſta ponderali libra duodecim unciarum accipiendam, ſed pro paucorum numiſmatum numero, longè minoris æſtimationis. In quam ſententiam ultra ea quæ adducit, impellor per *l. fin. C. de cupreſſ. lib.* 11. ubi in ſingulas novellas cupreſſi, luco Daphnenſi (ubi erat aſylum, unde Onias dolo extractus & occiſus eſt ab Andronico 2. *Machab.* 4.) vel littori Antiocheno implantatas, decernuntur ei qui plantavit ſingulæ libræ auri 25. vero librarum auri mulcta in eum, qui vel unam cupreſſum è ſylva tulerit. Nulla autem eſſet neque pretii neque pœnæ proportio, ſed plus quam centuplus exceſſus, ſi intelligeretur de juſta illa ponderali libra, quæ 72. ſolidorum aureorum, quorum ſex uncias auri faciunt, eſſe definitur in *l. quotieſcunque, de ſuſceptor. prepoſit. & arca lib.* 10. C. Pleraque hujuſmodi paſſim in jure occurrunt, quæ brevitatis causâ, omitto. Definitionem igitur *d. l. quotieſcunque*, in materia demum, in qua loquitur, videlicet ubi agitur de maſſa auri, vel ubi aliàs de hoc clarè conſtat, obſervandam puto: non autem aliàs, ubi non de maſſa, ſed de nummis, ſeu de quadam pecuniæ ſive aureæ vel argenteæ ſumma agitur, cum id temporis ſecundum omnes varia, & variæ æſtimationis aureorum & argenteorum genera fuerint. Conſequenter veriſimile eſt vulgò tum in uſu fuiſſe libram quandam nummulariam numeralem certorum nummorum, quemadmodum hodie in uſu eſt ubique, & à quingentis annis in uſu fuiſſe legitur vulgaris noſtra libra nummularia, quæ eſt 20. ſolidorum duodenariorum. Quanti autem fuit vetus illa numeralis libra, & cujus proportionis cum moneta nunc currente, nondum inveni à quoquam inventum & detectum fuiſſe: nec probat Budæus quod definit circa tempora Iuſtiniani libram auri ſtaterem aureum fuiſſe non magni ponderis. Satis autem probatur libram illam vulgatam numeralem longe minorem fuiſſe juſta & ponderali, de qua in *d. l. quotieſcunque*, ſed quantò minor fuerit non liquet, nec in quantitate, nec in qualitate, nec in indicatura ſeu extrinſeca æſtimatione. Quamobrem doctæ illæ & elaboratiſſimæ veterum auri & argenti librarum ad horum temporum monetam æſtimationes Robert. Senalis Abricenſis Præſulis *de menſur. & ponder. tem.* 5. & 7 ubi libram auri, ducentas libras & 30. ſolidos Turonenſes, libram vero argenti, 16. libras & totidem ſolidos Turonenſes, & 20. libras auri, quater 1032. libras valere cenſet, non ſunt temerè ad pœnas, mulctas vel appretiationes, quæ paſſim in jure noſtro civili certis auri argentive libris definiuntur, extendendæ.

Robertus Senalis.

782. Redeundo ad rem de ponderibus materiæ, ſeu quantitatis extenſæ prędicta abunde ſufficiunt: plures alios ponderales terminos ſciens omitto, utpote magis oneroſos quàm neceſſarios ad plenam hujus materiæ intelligentiam. Sed valdè operæ-pretium eſt diligenter diſcernere hos terminos & numeros ponderum bonitatis exterioris ſeu quantitatis extenſæ, à terminis & numeris graduum bonitatis interioris ſeu qualitatis de quibus ſuprà *num.* 778. quæ non ineptè dici poteſt quantitas intenſa, alioquin his confuſis ſequeretur inextricabilis error. Pondus enim & menſura bonitatis extenſæ nihil de ſe commune habet cum gradibus vel menſura bonitatis intenſæ: quia ſimile eſt, ſi quis meraciſſimum vinum dicat eſſe 12. graduum, & ſic abſolutiſſimæ puritatis, vinum autem ad æquilibrium aquâ miſtum eſſe ad ſex gradus, id eſt dimidio purum: vinum autem cujus tertia pars eſt aqua, eſſe purum ad octo gradus, vel ad decem gradus, in quo ſexta tantum pars eſt aqua. Hi gradus nihil habent commune cum menſura ipſius liquoris, ſive ſit dolium, ſive ſextarius, ſicut nec cum pondere, ſi quis fortè liquorem appendere vellet: quia eadem eſt ſymmetria in qualibet minima gutta. Verbi gratiâ, argentum uſque ad 12. denarios purum dicitur, quod eſt omninò purum, nihil æris vel alterius metalli habens admiſtum, quantum tamen per induſtriam fieri poteſt: argentum autem uſque ad ſex denarios purum dicitur, in quo dimidia tantùm confuſa pars eſt argentum, reliquum ex ære vel alia materiâ. Argentum verò ad decem denarios purum, hoc eſt ad dextantem, videlicet quando ſexta tantùm pars eſt de alio metallo, & ſic de aliis, Item attendendum, quod à Monetariis & Aurificibus multiplex dicitur argentum.

Gradus qualitatis.

783. Crebriùs autem tres faciunt ſpecies, quoddam argentum Regium, quod ſemiſſe denarii dilutum eſt, 11. denarios, & 12. grana puritatis habens, & 12. tantum granis diſtat à culmine, & iſtud vocant etiam argentum Pariſienſe: cum enim de Pariſienſi loquuntur vel paciſcuntur, de iſto intelligunt. Quoddam vero cineraceum, quod purius eſt: & inter cineracea Pariſinum ſolet eſſe præſtantius, & ſex granis ſeu quadrante denarii duntaxat diſtat à culmine: non quin quandoque ſit purius aut dilutius, ſed quia quando de cineraceo Pariſino convenit, de iſto

Argentum regium.

Cineraceum.

intelligitur, quod eſt 11. denariorum, 18. granorum, quæ eſt definita cineracei Pariſini probitas. Quoddam purum, ſcilicet merum putum, Gallicè vocant, *Argent fin*, & iſtud ſemper eſt 12. denariorum, id eſt, ad ſummum gradum puritatis. Argentum autem quod eſt dilutius Regio, videlicet infra duos denarios & ſemiſſem, dummodò tamen ad minus ſit decem denariorum, vocant argentum ſimpliciter, quaſi minimum & infimum, prout appellatione ſimplicis in dubio intelligitur de minimo, *l. nummis. de leg.* 5. Si igitur convenerit de argento ſimpliciter, debet ad minus eſſe decem denariorum probitatis, ut ſextans dumtaxat maſſæ ſit æreus, vel alterius materiæ: quod ſi dilutius ſit, non vocatur argentum, ſed vulgari Gallica voce *Billon*. Et eſt communis modus loquendi aurificum & monetariorum, cui ſtandum eſt. Budæus autem lib. 3. Aſſis, dum dicit argentum ad ſummam bonitatem excoctum, quo purius inveniri non poſſit, eſſe & vocari cineraceum Pariſinum, fallitur, ſive intelligat iſtud eſſe merum argentum, ut dictum eſt, ſive intelligat nullum cineraceum eſſe purius Pariſino, quod eſt 11. denarios & 18. gradus: ea enim probitas (ut dixi) non definitur, niſi ut de certa probitate intelligatur, quando ſimpliciter de cineraceo Pariſino convenit. Alioquin quandoque invenitur cineraceum, non ſolùm Pariſinum, ſed etiam exoticum purius, quod quatuor, vel etiam quandoque duobus tantum granis diſtat à culmine, quandoque verò diſtat plus ſex, vel circa.

(Margin: Merum. — Infimum. — Billon. — Pariſinum.)

784. Budæus autem non malè ſentit argentum vi aquæ chryſulcæ ab auro erutum eſſe & vocari cineraceum: ſic enim meritò vocatur, & cineracei appellatione venit, quia non ſolet probitatem cineracei quæ eſt 11. denariorum, 18. granorum, excedere, nec minoris probitatis eſſe. Tamen non eſt regularis modus conficiendi cineracei: fit enim regulariter, quando argentum è terra erutum, crebriùs contuſum & lotum, igni tandem injicitur, & à plumbo, ſtanno vel alia materia ſeparatur & purgatur, ut ſupra *num.* 772. inde argentum à fornace erutum & purgatum vocatur cineraceum. Rurſus autem (cum purum putum habere volunt) purgatur, & ad ſummam puritatem excoquitur, quod Galli vocant, *afiner*, non per aquam chryſulcam, ſed per ignem ferventiſſimum, in vaſculis conflatoriis ad hoc compoſitis, quibus ferventibus immittitur argentum in parvulis vaſculis: cumque fervet modico plumbo illito, purgatiſſimum, & 12. denariorum efficitur, & id vocant argentum copellatum, quod fieri vidi. Sed invenerunt etiam alium modum meri puti argenti conficiendi per aquam chryſulcam, injecto & priùs in ea ferventi aqua diſſoluto pulvere, quod Salmoniacum vocant, & citius fit quam per copellam, & æque purum. Aurum autem ad ſummam puritatem excoquitur per dictam aquam chryſulcam, cujus proprium eſt officium, & ad hoc peculiariter inventa eſt: nec non per quoddam cementum medicatum de quo ſuprà *num* 775. ita ut, quod mirum eſt, numiſmata aurea illi cemento immiſſa, poſtquam deferbuit, extrahantur in eadem forma & figura, charactere nullatenùs mutato vel minuto, ſed ſolo pondere diminuto, utpote omni ære & argento & extraneo ab auro metallo, veluti per reſudationem ſeparato, & à cemento, in quo miſtum invenitur, exſorpto. Quod autem Bud. eodem loco putant chryſulcam aquam novum eſſe inventum noſtratis Cointii, non eſt ita; ſed antiquum inventum, & in libris antiquiſſimis manuſcriptis ejus compoſitionem legi: ſed cùm ſuperiori ætate negligentiùs verſarentur nũmularii in argento & auro purgando, ut etiã moneta argentea nonnihil auri haberet, Cointius primus animadvertit, & penitiſſimè aurum ab argẽto ſeparãdi author fuit, unde ditiſſimus evaſit.

(Margin: Copellatum. — Aqua chryſulca.)

785. In quantum autem Budæus eodem loco putat cineraceum Germanicum (quod idem cum Pariſino regulariter eſt) eſſe & ab antiquis vocatum argentum puſtulatum, prorſus diſſentio: Argentum enim puſtulatum dicitur, quod eſt purum & excoctiſſimum, quaſi purum putumque, ut apud Martialem.

Nulla venit à me argenti tibi libra puſtulati.

Alibi apud eundem Puſtula dicitur ipſa argenti puri maſſa: & Suetonius in Nerone, Nummum (inquit) aſperum, argentum puſtulatum, aurum obryzum exegit. Nummo verò aſpero nihil aliud, quam tyrannicam & crudelem acerbitatem exactionis intelligit, contra *l. ſi benè, de uſuris*, videlicet inhumaniter & contumelioſè, minis additis carceris vel torturæ, aut alterius aſperitatis. Quid autem argento puſtulato intelligat, aurum obryzum ſimul additum exponit, nempe argentum puriſſimum & meraciſſimum, velut aurum obryzum puriſſimum eſt. Appellatio autem argenti puſtulati non convenit cineraceo, etiam Pariſino, & multò minus Germanico, ſed defecatiſſimo & pretioſiſſimo dumtaxat argento. Sed Budęus anſam erroris accepit ex eo quod in annotationib. in *ff. in l. in nave locat.* exiſtimans verbum, *puſillatum*, parum Latinum vel congruum, eo quod uſum & praxin aurificum ignoraret, quam Juriſconſultus probè callebat, primò divinavit legendum paſtillatum, tandem cenſuit legendum puſtulatum, quod etiam voluit Nebriſſenſis in Lexico, quos Haloander ſecutus eſt. Verum iſti quam ariolatricem divinationem tam crebrò carpunt & execrantur in Accurſ. in ſenſu & interpretatione vacillante, longè ſuperant dum ſæpè non minori ariolatione, ſed audaciori præſumptione tentant, quod Accurſius nunquam auſus eſt, videlicet manum injicere literæ textuali, non ſolum veterem & communem, ſed etiam multis ſæculis conformiter receptam literam temerè nimis immutando. Ego diligentiſſimè excuſſi quotquot invenire potui in publicis & privatis bibliothecis libros antiquiſſimos manu ſcriptos, & in omnibus diſtinctè & conformiter ſcriptum inveni, argentum puſillatum, quam lectionem ut antiquiſſimam & aduſque Nebriſſenſem & Budæum inconcuſſam, ego & veriſſimam & omninò retinendam cenſeo. Porrò licet verbum (*puſillatum*) forſan non reperiatur in eo ſenſu apud Ciceronem, non minus tamen Latinum eſt, nec incongruum, ſed aptiſſimum & ſignificantiſſimum. Merum enim argentum non congruit aurificibus nec vaſculariis, præſertim in artificiis ſubtilibus, ſed argentum aliquantulum dilutum aptius eſt operi. Nec etiam magna moles vel maſſa ita congruit, ſicut argentum in puſillas partes diviſum. Iſtud enim eſt aptiſſimum, primò, ad ponderandum: ſecundò, ad dividendum cuilibet vaſculo, vel particulæ vaſculi: tertiò ad conflandum vel liquefaciendum quantum & quando oportet, minorique ſumptu: ad quæ omnia maſſa vel moles minus eſt idonea, ut ſenſus communis & ipſa experientia docet. Argentum ergo puſillatum (quod eſt adjectivum à diminutivo puſillo) id eſt, in puſillas partes diviſum, erat tempore veterum Iuriſconſultorum, prout hodie quoque eſt in uſu, frequentiſſimum & congruentiſſimum, ut inexperientiam ſuam & hujuſmodi rerum inſcitiam prodant, qui literam hanc textualem corrigere moliuntur.

(Margin: Argentum puſtulatum. — Nummus aſper. — Defenſio literæ communis.)

786. Tripliciter autem contingere poteſt argentum puſillatũ dari aurifici: primò, quando argentum nondum eſt purgatum per ignem, ſed è fodina erutũ, & pluries (ut vel mortariis & piſtillis, vel molendinis fieri ſolet) contuſum & lotum, præparatum ad fornacem. Secundò, quando jam fornace purgatum fuit, & eſt verum cineraceum, & in aquam ab igne dejectum eſt, & in plures particulas & temerarias figuras formatum. Tertiò, quando rurſus ſummè excoctũ eſt purum putumque factum, & pariter è copella

(Margin: Argentum puſillatum triplex.)

Digitized by Google

in aquam jactum & extinctum. Primus modus non congruit aurificibus, præſertim in arte excellentibus: quia bonus artifex non minus poſſet tale rude argentum purgare, quàm alius: ſed non vult operam pretioſiori auriſicio deditam in hoc conſumere, nec argentum ipſe præparare, ſed præparato uti; quale non eſt iſtud quod prius purgandum eſt, & à craſſiori materia plumbi ſtannique ſeparandum. Tertius verò modus, etſi congruat, imò neceſſarius ſit, quod aurifex argento mero & puriſſimo operatur: tamen quia rarior eſt, minus frequenter congruit. Et ſic ſecundus ille modus eſt congruentiſſimus, aptiſſimus & frequentiſſimus, & eſt verum exemplum *d. l. in naue Sanſeli.* Ita enim juxta vetuſtiſſimam & communem literam, quam diligenter excuſſi, legere placet, quamvis Haloander nulla ſolida ratione legendum velit *Sophei.* Argentum autem puſillatum ſecundùm primum modum non vocatur à Monetariis & aurificibus argentum, ſed Gallicè, *Billon,* ut ſuprà *num.* 783. cùm ſit impurum, & multum infra decimum denarium. Secundo autem & tertio modo vocatur Granallium. Et ſic patet quòd granallium non eſt ſpecies argenti, ſed nudum accidens, quia per accidens eſt (ut dixi) quòd ſit in illas minutiſſimas & inæquales partes diviſum, & eſt verum argentum, ſive purum, ſive cineraceum, ad varia pondera & opera artificum idoneum.

787. Cùm igitur argentum paululum dilutum magis ſit operi & frequentius idoneum, meritò emerſit ſpecies illa prima argenti viceſima quarta parte diluti vel miſti, quod ideo Regium, Gallicè (*Argent de Roy*) vocatur, quòd regio ſtatuto ab antiquiſſimo tempore ea ſit & monetali & fabrili argento præfinita puritatis meta & nota, ut duodecim denariorum culmine, non niſi ſemiſſe, hoc eſt, duodecim granis, ſive viceſima quarta parte ſolidæ & abſolutæ puritatis abſit. Quo fit ut hæc ſpecies, videlicet argentum Regium, tanquam as argenti monetalis & fabrilis, in duodecim denarios, velut uncias, dividatur, & denarii rurſus dividantur & ſubdividantur, ut ſupra *num.* 778. Itaque ex veteribus inſtitutis adhuc hodie non licet apud nos aurificibus & vaſcularus in artificiis ſuis (demptis celaturæ juncturis) deteriori argento, quam Regio uti, nec ſubtiliſſimi quidem artificii prætextu, etiamſi materiam opus ſuperet; ſed ad communem fraudem & impoſturam vitandam, jubentur ſeorſum materiam, ſeorſum operam & induſtriam vendere & æſtimare. Verum quia difficile eſt præfinitam puritatis metam tam exactè obſervare, quin modicum quiddam excedat, vel deſit, intervallum quoddam, ſeu latitudo eis indulgetur (remedium vulgò vocant) infra quod defectus dictæ definitæ bonitatis non imputatur, ſed toleratur. Quod ſi defectus major latitudine conceſſa inveniatur, mulctantur, vel vaſa & opera à viſitantibus frangũtur, ut cavetur Conſtitutionibus de aurificibus editis, quæ ſunt in veteri libro viridi archivi Caſtelleti Pariſienſis. Sunt autem duæ antiquæ inſigniores, quarum exemplar habeo: prior edita à Philippo Valeſio hujus nominis Sexto, cognominis Primo, anno 1343. menſe Auguſto, qua cavetur, nulli aurifici licere minore argento uti, demptis dictis juncturis, quàm Regio, quod definitur eſſe undecim denariorum & ſemis puritatis in libra ſeu marca argenti, & non plus, idque in vaſis & ſupellectili argentea, & potioribus ornamentis: ſed in folliculis, ſeunculis, claviculis, & ſimilibus acceſſoriis artificiorum, ut illa acceſſoria ſint duriora & firmiora, indulgetur defectus quinque granorum puritatis in marca argenti, & non plus. Poſterior Conſtitutio edita à Carolo V. ejus nepote, anno 1378. menſe Martio, idem omnino ſtatuit & definit, niſi quòd non meminit prædictæ particularis indulgentiæ quinque granorum in acceſſoriis, ſed tantùm generaliter indulget trium granorum puritatis defectum in marca argenti.

Argent de Roy.

Remedium.

788. Verùm aurifices, quod principali indulgentia intra ſpem veniæ relictum erat, pro jure uſurpaverunt, nec operabantur argento ad rationem 11. denariorum & ſemis puro; ſed ad rationem undecim denariorum & novem granorum dumtaxat, quod à culmine puri puri argenti quindecim granis, & ſic ferè beſſe unius denarii abeſt. Sed Conſtitutionibus editis circa annum ſeſquimilleſimum decimum quintum, intervallum illud ſeu remedium grano uno reſtrictum eſt in opere ſolido, & reductum ad duos denarios: in appendicibus autem, quas Gallicè vocant (*Moulures*) ad 4. denarios. Et ſic hodie tenentur apud nos reddere vaſa argentea ad rationem 11. denariorum decem granorum puritatis, ſalvis dictis acceſſoriis, quæ debent eſſe undecim denariorum & octo granorum ad minus. Aurifices autem ſervata neceſſaria puritate argenti, pro reliquo admiſcent unum vel duo ex tribus diverſis metallis, videlicet æs, ſive cyprium, ſive caldarium, ſive coronarium, & ſtannum, & plumbum, prout artis & operis ratio expoſcit. Argentum enim temperatum ære ſolidius quidem & ductilius eſt, ſed minus lucidum & ſpecioſum propter æris ruborem, vel citrinitatem: pulchrius verò ex ſtanno vel plumbo dilutum, ſed operoſius, quia minus cohærens & ſolidum eſt. Plumbum autem Monetarii & aurifices non immeritò vocant cæterorum metallorum Regem: ſeſe enim (quòd quàm verò regium eſt) impendit & conſumit pro utilitate & decoratione omnium aliorum metallorum, quæ purgat, dulcificat & perficit, ut ſe bonus Rex gerit populo ſuo. Contrà ſtannum vocant cæterorum omnium inimicum, quæ amara & acria reddit & inficit. Monetarii verò æs dumtaxat admiſcent, ſed hi licentioſius à puritate materiæ defecerunt, non Monetalium virorum culpa, qui nihil niſi ad nutum Regis audent, ſed Principum facto, qui ſive neceſſitate temporum, ſive ſuis, ſive alienis cupiditatibus acti, artem monetalem & reliqua publica, plerumque etiam Rempublicam quæſtui turpiter habent.

Æs, Stannum.

Plumbum Rex metallorum.

789. Cùm enim veteribus Conſtitutionibus eadem puritatis argenti lex eſſet in re monetaria publicè definita, ad Regium argentum 12. denariorum præcisè, ita ut Rex ſingularum librarum argenti puri puri 24. partem tantùm lucraretur, ſuper qua impenſæ æris pro rata dictæ partis argenti detractæ ſupplendi, & totius monetalis ſcholæ ferent, prout antiquitus obſervabatur: cumque tempore Philippi Pulchri, circa medium regni ſui, anno 1300. (propter duas incurſiones Anglorum & Flandrenſium, & ingentes clades regno illatas, & tyrannidem Bonifacii VIII. qui fuit acerrimus hoſtis Regis, & non ſolum ut omnes chronographi, ſed etiam ut Baldus quoque in *c. 1. col. 1. de natu. feudi.* intravit ut vulpes, regnavit ut leo, mortuus eſt ut canis) deteriorata fuiſſet intrinſecùs moneta, tandem poſt multas populi querelas, & inſignem illum plebis Pariſienſis motum anno 1306. in Stephanum Barbetum, cujus delitioſos hortos & domum furens diripuit, quòd is prædives cæteris divitibus ſceleſtato invento & exemplo ſuo author fuiſſet, ut à pauperibus, quibus domos, officinas, ergaſteria locaverant, penſionem exigerent in veteri fortiori moneta, vel ad ejus æſtimationem intrinſecam: idem Philippus circa annum 1308. veterem probitatem monetæ reſtituit, & in uſum reduxit ad prædictam antiquitus definitam notam & bonitatem argenti regii 12. denariorum, ut ex antiquis monumentis comperi. Et eſt illa mutatio & reſtitutio, de qua in individuo loquitur Oldradus *quæſt.* 249. factum tale eſt, ubi librariorum errore, temporis data vitiatur. Quod enim ibi ſcribitur eam reſtitutionem factam anno 1302. impoſſibile eſt, cùm adhuc ea deterioratio ferveret anno 1306. quo prædictus plebis motus exarſit. Et ex dictis Oldradi apparet deteriorationem illam monetæ enormiſſimam fuiſſe, videlicet de duabus partibus, ita ut tres denarii novæ & debilis monetæ non valerent niſi unum prioris monetæ. Et ſic verificatur quod Antoninus hiſtoriæ, *tit.* 20. *cap.* 8. §. 19. *cum ſeq.* ſcribit, dictum Philippum malo quorundam conſilio ita alteraſſe &

Phil. Pulcher.

Monetæ deterioratio.

Reſtitutio.

Digitized by Google

falſificaſſe monetam, ut reduceret ad valorem tertiæ partis prioris monetæ. Addit Antoninus, Philippum bis hanc adulterationem monetæ feciſſe, ad ingentes impenſas belli, bis magno, ſed evanido apparatu coacti, ad Flandrenſes opprimendos, & quod ex ea mutatione qualitatis monetarum Rex quolibet die ſuperlucrabatur ſex millia Pariſienſium, & hac de cauſa multos mercatores & trapezitas, præſertim Italos in Francia commorantes, ad extremam paupertatem redactos.

790. Teſtatur autem Oldradus monetam priori bonitati reſtitutam, quod etiam monetalium regeſta oſtendunt, factum prædicto anno 1308. & aliquot annis perſeveravit, ſed poſtea ſenſim diminuta, ut redacta fuerit ad ſemiſſem, videlicet à beſſe ſeu 12. denarii argenti regii, ad ſex denarios, deinde ad quinque, poſtea ad quatuor, & ſic ad trientem ſeu tertiam partem, ut bes æreus ſit: noviſſimè verò pede (ut vocant) ſubinde mutato, ad tres denarios & ſexdecim grana. Porrò longè majorem & crebriorem mutationem & deteriorationem fieri comperi in moneta argentea alba & nigra, quàm in aurea: non enim ita de facili percipitur & attenditur in argentea, ſicut in aurea: & cum extraneis magis in pecunia aurea, quàm in argentea exercentur commercia, quæ impedirentur, aut maximo regni damno tandem exercerentur, ſi nimium vitiaretur aurea: conſequenter argentea cupiditatibus expilatorum magis idonea eſt, ad exhauriendum ſubditum populum, manente exterorum commercio. Sed non eſt novum monetam ſic à Principibus adulterari: inquit enim Plin. *lib. 33. cap. 9.* Miſcuit denario Triumvir Antonius ferrum, miſcuit æri falſæ monetæ. Sic eum infamat, multis alioquin criminibus infamem quippe patricidam, nec ebrium modò, ſed ebrietatis profeſſorem & aſſertorem, qui paulò ante prælium Actiacum jam civium ſanguine ebrius, librum de ſua ebrietate evomuit, ut refert Plin. *lib. 14. cap. 22.* Multis autem antè ſeculis Ariſtoteles, *lib. 2.* Oeconomicōn multa, hujuſmodi ſordida & tyrannica exempla refert, Philoſopho indigna, ut putem librum illum 2. ſuppoſititium eſſe: nimis degenerat à præceptis & documentis quæ Ariſtot. tradit in *libris Politicōn.* Plin. autem *lib. 3. c. 3.* queritur Principes paulatim imminuiſſe pondus auri, & Leonard. Porc. *de ponder. & menſur. lib. 2.* queritur quotidie detrahi & de pondere & de qualitate. Multum autem refert id fieri fraudulenter, ut ille Antonius Triumvir, & in *d. c. quanto*, an verò palam & ex publico compacto, ut refert Plin. in *d. loco.* Livium Druſum in tribunatu plebis octavam partem æris argento miſcuiſſe: erat enim penès Tribunos plebis ex l. 2. 12. Tabularum, ſignandi nummi poteſtas, ut teſtatur Cicer. *de legibus l. 3.* & in exemplo ſuprà *num.* 756.

Adulteratores monetæ. Ebrietas.

791. Sed non multum referret de pondere & qualitate, modò ſtaret eadem uniformis proportio ubique, & eadem ubique poteſtas, ut de jure eſſe debet, *l. ideo de eo quod cert. lo. l. fin. C. de veter. numiſm. poteſtat.* Probitas igitur monetæ requirit certam ſtabilem publicè definitam & qualitatem materiæ, & quantitatem ponderis. Qualitas autem nihil aliud eſt, quam quantitas intenſa, ſeu gradus bonitatis: monetales noſtrate lingua vocant (*aloy*) aptiſſimo rei ſubjectæ vocabulo, quod poteſt accipi ut derivatum, vel ut primitivum: derivatum quidem à Gallico infinitivo (*alloüer*) quod in diſcuſſionibus rationum frequens eſt, & ſignificat non temerè, ſed ſeriò conſultóque debita ſubductione facta dati & accepti, ſive exceſſus & defectus ratione habita, probare. Ita hoc Gallicum verbum (*aloy*) non ſignificat ſimpliciter qualitatem metalli, ſed ἐμφατικῶς qualitatem debitam & lege præfinitam, quaſi publicè laudatam & probatam. Aptius autem & rectius accipitur ut primitivum, & ſignificat commiſtionem ſive commenſurationem metalli: quæ acceptio frequentior eſt, & ſic ab hoc derivatur infinitivum Gallicum

Aloy.

(*alloyer*) quod certa ratione commiſcere, temperare, & commenſurare metalla ſignificat. Itali & Doctores noſtri vulgò vocant (ligam) apta, licet barbara voce, quaſi ligamen. Ut enim vult Joan. de Vico mercato in *d. c. quanto, col.* 4. dicitur liga, quando componitur una materia cum alia. Quidam, ut Petr. Bellig. in *ſpecu. principum. rub.* 36. vocant legem, Latino & extenſo vocabulo, quaſi definitionem ſive præfinitionem qualitatis materiæ legitimam. Noviſſimè Budæus *lib. 3. Aſſis*, vocat indicaturam, ſed eleganti verbo abutitur. Indicatura enim eſt ſolida & vera æſtimatio totius rei, vel quælibet æſtimatio voluntaria: & ſic propriè bonitatem extrinſecam, ſeu impoſititiam ſignificat, non autem ſolam bonitatem intrinſecam, videlicet qualitatis: quanquam hæc qualitas non nudum abſtractum ſignificat, ſed ſubſtantiam qualem, certa quantitate definitam. Unde monetales verbo (*aloy*) non intelligunt nudum qualitatis abſtractum, vel ideam, ſed vel definitionem ſubſtantiæ qualis & quantæ, vel ipſam ſubſtantiam qualem & quantam: & ſic non ſolum recipit gradus intellectuales, ſed etiam verum pondus. Ut dum dicunt unum denarium (*d'aloy*) pendere ſexdecim denarios ponderales, vel unum groſſum (*d'aloy*) pendere 32. grana ponderalia: & ſic de aliis, non volunt aliud dicere, quàm tantam partem marcæ, vel ſubſtantiam materiæ puræ, tantum pendere. Vocant autem denarium (*d'aloy*) unicam duodenariam marcæ puræ argenti materiæ, ut ſuprà *num.* 778. denarium verò ponderis 192. partem marcæ ponderalis, ſeu meri ponderis, ut ſuprà *num.* 782.

Liga. Lex. Contra Budæum.

792. Et hìc poſtquam incidit, non gravabor obiter dicere, quòd verbum (denarius) à monetariis quadrupliciter accipitur. Primò, pro vocabulo certi ponderis vel quantitatis extenſæ, & ſic eſt 24. pars unciæ octonariæ, ſive 192. pars marcæ, & continet 24. grana ponderalia. Secundò, pro vocabulo qualitatis ſeu gradus bonitatis, vel quantitatis intenſæ, & ſic eſt 12. pars integræ, ſeu totius puritatis materiæ, hoc eſt marcæ monetalis, materiæ puræ, quæ marca in 12. denarios, velut uncias duodenarias dividitur. Tertio, pro certa quantitate valoris impoſititii ſeu curſus pecuniæ. Quartò, pro corpore cujuſlibet numiſmatis in genere: Petiam vulgò vocant. Adde quartò & vulgo pro minutula ſpecie monetæ nigræ, denarium vocant, qui in obolum & ſemiobolum dividitur. Verbi gratia, ſi Gallicè dicatur fieri monetam *à dix deniers de cours, un denier de poids, à cinq deniers d'aloy, & à ſix ſols huit deniers de taille,* ſenſus eſt quod ſingula numiſmata valent 10. denarios monetæ currentis, & ſingula ſunt ponderis unius denarii, ſive 24. partis unciæ, & ſingula ſunt ad rationē quinque denariorum puritatis, ſive habent quincuncem materiæ ſeu argenti regii, reſiduum verò materiæ ex ære, & quòd ex libra nummularia ſeu marca ad prædictam rationem conficiuntur & reſultant octo nummi.

Denarius.

793. Nunc adeſt vox tertia (character) quod eſt ſignum publicum, ſive publica authoritate impreſſum & authoratum, ad certificandum publicè & univerſaliter de probitate qualitatis & quantitatis publicè definitæ, & requiſitæ in numiſmate taliter ſignato, & conſequenter de valore publicè impoſito tali numiſmati. Et ſic forma monetæ nihil aliud eſt quàm quædam teſtificatio veritatis & juſtitiæ ipſius monetæ, ſcilicet quòd ſit veræ ſubſtantiæ & juſti ponderis, & Princeps vel Reſpublica imprimens characterem, æquè cenſetur hoc teſtificari, ſicut ex publico ad hoc deputato ſigillo chartæ ſeu diplomati appoſito, ut tradunt omnes etiam Theologi in *4. ſentent. diſtinct.* 15. & ibi Gabriel, *quæſt.* 9. Graviſſimè igitur peccant Principes & qualeſcumque, qui de qualitate vel pondere debitis ſubtrahunt, & enormiſſimam omnium falſitatem committunt, niſi prius publicè conſenſu populi, alia probitatis in qualitate & quantitate nota definiatur. Cùm enim nummus omnia metiatur, ut ſuprà *num.* 441. & ſit generalis omnium menſura

Character.

Digitized by Google

Iure gentium introducta, omnia jura divina & humana, quæ damnant & execrantur falſificantes & mutantes menſuras, damnant & execrantur falſificantes & defraudantes monetas, ſive Principes ſint, ſive privati, ut etiam Thomas Aquin. diſertè ait, *lib. 2. de regimin. princip. cap. 13.* Nec ad rem pertinet, ſi quidam adulatores nugentur pecuniam eſſe Principis: non enim eſt poſtquam expenſa eſt, & adhuc priuſquam de argyrocopio exeat, ipſa probitas definita non magis eſt illius, quàm quælibet regia menſura. Igitur nec hanc, nec illam pro libito deteriorare aut mutare poteſt, nec eſt minor perfidia quàm proprium ſigillum vel ſyngrapham falſificare vel negare. Omnium autem fraudationum & cauponationum monetæ nulla tetrior & execrabilior eſt, quàm cùm pecunia ſemel probata & expenſa in totum vel in parte, reprobatur in curſu ſeu indicatura: tunc enim non ſolum publica fides & menſura abrumpitur, ſed etiam furtum manifeſtum, non in unum aut alterum, ſed in omnes committitur: quod tamen ſæpè perpetratum eſt in hoc regno non ſolùm ab hoſtibus, ut ſupra *num.* 719. ſed etiam à noſtratibus. Quod improbum [illegible], & ſceleratiſſimum inventum Budæus noſter lib. 5. Aſſis, meritò execratur: nondum tamen ſeptem anni in Armoricis & vicinis regionibus, circiter decem millia pauperum reprobatis quibuſdam monetis, quibus vacca inſcripta erat anno 1538. hac ſcelerata arte fame necata ſunt.

794. Non nego quin quandoque cauſa incidat certam monetam mutandi vel reprobandi in totum vel in parte: ſed qualiſcumque ea cauſa ſit, ſi Princeps eam monetam fecit vel probavit, nullo modo reprobare nec mutare poteſt, nec curſum publicè ſemel datum minuere, niſi aliam bonam & æquivalentem monetam det & realiter commutari faciat illis qui monetam, quæ reprobatur, habent: nec ſufficeret menſem vel aliud tempus (ut quidam nimis diluto colore factitare veriti non ſunt) ad expendendum indulgere. Quis enim acciperet pecuniam jam poſt modicum tempus reprobandam? Sed in ſingulis municipiis præſtituendi eſſent argentarii, qui de publico & ſine ullo commutantium ſumptu, bonam & puram monetam pro reprobanda dare tenerentur, non ad modicum, ſed ad tam congruum tempus, ut omnes indemnes redderentur. Idem ſi Princeps non cuderit, nec dederit eam monetam, ſed recipi & expendi pro bona, publicè & ſcienter permiſerit, & ſic ipſo facto ſemel approbaverit, & approbari à populo permiſerit. Non enim debet fidem publicam irritam facere, nec fortunis ſubditorum inſidiari: ſed eos non ſolum tutorio, ſed etiam paterno affectu, ab omni damno vindicare. Plus dico, quòd etiam ſi citra ullam approbationem, ſed per errorem fraude quorundam falſariorum reproba moneta irrepſerit, & ſparſa ſit, quam inhiberi & reprobari oporteat, debet Princeps ſubvenire deceptis, qui falſam vel adulterinam monetam ignoranter receperint, aliam bonam & probam de publico reddendo. Cum enim commoda confiſcationum hujuſmodi falſariorum habeat, præter commoda publicæ monetæ juſtum eſt eum ferre incommoda, *l. ſecundum naturam de reg. jur.* Saltem hoc indubitatum eſt, quòd pro rata bonorum, quæ inde ſibi confiſcantur, tenetur læſis ſatisfacere, text. in *l. 2. de cap. diminutione*, in *l. 2. C. ad leg. Iul. de vi publ. l. ſi ut proponis, C. de bonis proſcriptor. l. ſi ademptis, C. de ſententiam paſſis.* Quanquam autem Romani, qui initio erant manipulus paſtorum & fugitivorum, & hominum noviſſimi, non fuerint ſtatim uſi proprio ære ſignato, ſed tantùm

Æs grave. ære gravi, id eſt rudi & ponderali (ferè ut olim Lacedæmonii ferro rudi molis ineptæ, poſt accenſionem aceto extinctæ, ut Plutarch. in vita Lycurgi) niſi ſub Servio Tullio ſexto & penultimo Rege, ſub quo æs ſignatum, deinde argentum ſignatum, quinque annis ante bellum Punicum, & poſt ſexaginta duos annos aurum ſignatum, ut teſtatur Plinius *lib. 33. cap. 3.*

795. Tamen cęteræ gentes etiam duobus annorum millibus ante Romanos vel argento ſignato uſæ ſunt. Theſeus enim, qui regnavit Athenis temporibus Iudi- Theſeus.
cum Iſraël, plus mille ducentis annis ante Chriſtum natum, nummum bovis ſigno percuſſit. Porrò inventio nummi non ad Æginetas vel Lydos (ut Cœlius antiq. lection. *lib. 5. cap. 43. & lib. 11. cap. 4.* Alex. ab Alexandro Geniali. dier. *lib. 4. cap. 5.*) referenda eſt, ſed ad primas gentes, quæ communibus commerciis uti cœperunt: hinc in ſacris Bibliis Siclorum & argenteorum tam crebra mentio. Eſt autem Siclus, Hebraïcè Siclus.
שקל, antiquum verbum & numiſma Hebraïcum, ut teſtatur Joſephus *lib. 3. Antiquitat. cap. 7.* & Suidas, quo nec Græci, nec Latini uſi ſunt, ut per Budæum *lib. 4. Aſſis.* Et ſecundùm Joſephum in loco prææallegato quatuor drachmas Atticas habet, & ſic eſt idem quod ſtater, ut inquit Hieron. Ezech. ſive ſemiuncia & tetradrachmum, quæ idem ſunt, ut patet *Matth. 17. ad finem*, ubi Dominus juſſit Petro expiſcatum ſtaterem dare pro ſe & illo petentibus didrachma à ſingulis. Cùm autem Gen. 23. fiat mentio ſiclorum vel argenteorum tranſeuntium per mercatores, ut ex Hebrço ad verbum vertit Santes Pagninus: Chaldęus autem Paraphraſtes vertit, Argenti quod recipiebatur pro mercimoniis in unaquaque provincia, veriſimile eſt Abrahæ quoque tempore in uſu fuiſſe pecuniam, non ſolùm argenteam appenſam, ſed etiam ſignatam, alioquin commodè currere non potuiſſet per negotiatores & provincias. Et ſæpè ſacra vetus ſcriptura mentionem facit ſimplicis argenteorum ſeu nummorum numeri, ſine pondere, ut *Geneſ.* 20. Ecce dedi mille argenteos fratri tuo, & Gen. 37. Vendiderunt eum (ſcilicet Joſeph) Iſmaëlitis viginti argenteis, & alibi paſſim. Nec ſolet facere mentionem ponderis propter ſe, ſed ob aliam gravem cauſam, ut *Gen.* 23. Appendit Abraham ipſi Hephron argentum. Ibi non fit mentio de appenſione, eò quòd non pateretur pecunia niſi appenſa, ſed ad oſtendendum majorem legalitatem Abrahæ. Et Eſaïæ 46. Qui confertis aurum de loculo, argentum ſtaterâ ponderatis: facit Propheta mentionem ſtateræ, non quando pecunia ſignata eſſet, ſed ad convincendam furiam idolomaniæ, dum dementati Idololatræ non putant devotioni ſuæ ſatisfactum extrahendo aurum & argentum de burſa, niſi illud appendant, ut quò pretioſius, eò ſacrius ſimulachrum conficiant & colant. Ex prędictis verum eſſe convincitur quod innuit Ariſtot. *lib. 1. Politicôn cap. 6.* characterem pecuniæ, ſive pecuniam ſignatam & ejus fidem & ſtabilitatem eſſe de jure gentium, formula ſeu figura characteris varia eſſe poſſit. Et ad prędicta facit quod *Exod. 30. Levit. ultim. Num. 3. Ezech. 45.* dicitur Siclum ſanctuarii viginti obolos habere, ad differentiam videlicet Sicli vulgaris ſubdupli. Siclus Templi.
Erat enim duplex ſiclus, ſcilicet Eccleſiaſticus, qui dicebatur ſiclus Templi ſeu Sanctuarii ſecundùm Hebreos, nec erat uncialis, ſed ſemuncialis, ut dixi. Alter ſiclus vulgaris dimidio minor, qui duas tantum drachmas, & ſic quadrantem unciæ pendebat, & decem obolos Hebraïcos valebat. Pariter talentum Templi capiebat centum & viginti libras: prophanum verò, quo vulgò utebantur, ſexaginta tantum, id eſt dimidium. Sic Pollux lib. 9. Siclum talentum duplex fuiſſe refert, vetus quatuor & viginti nummorum: novum verò duodecim. Plura de ſiclo, ſi vacat, legere potes apud Robertum Senalem de vera menſura, ponderumque ratione, tomo quinto.

796. Sed interim omittendum non eſt ſacrum Sicli ἀνάλογμα.
illud myſterium, quod Exod. 30. figuratur, ubi Dominus jubet omnes Iſraëlitas à 20. annis & ſupra offerre dimidium ſicli, juxta menſuram Templi, ſicut ad pondus Sanctuarii, ita ut dives non addat, nec pauper diminuat de dimidio ſiclo. Quòd enim omnes & divites & pauperes æqua lance cenſentur, quid aliud

ſignificat quàm omnes peccatores eſſe, & æquè indigere gratia Dei, æquè eodem pretio Sanguinis Domini Jesu-Christi redemptos, eadem fide ſalvandos (de electis enim & fidelibus eſt ſermo) nec eſſe acceptionem perſonarum apud Deum. Quòd autem jubentur omnes Fideles, non integrum ſiclum, ſed dimidium offerre Deo in ſancto, quid aliud repræſentat, quàm omnium fidem & charitatem imperfectam, & quandiu peregrinantur in hoc ſæculo: perficiendam autem in cœlo, & interim ſervos ſe inutiles ſemper agnoſcere debere? Quòd autem jubentur offerre ad menſuram Sanctuarii, quæ etiam ibi certo obolorum numero ſpecialiter definitur, quid aliud eſt quàm omnino offerendum, nec vacuos nos & infructuoſos eſſe debere coram Domino (tollitur enim qui non fert fructum, *Ioan.* 15.) nec tamen offerenda eſſe figmenta capitis noſtri, etiam quantumcunque ſpecioſa videantur ſapientiæ humanæ, quæ ſtultitia eſt apud Deum, cui abominatio eſt quod hominibus excelſum, ſed tantùm offerenda eſſe quæ Deus præcepit, ſibique placere definivit, juxta præſcriptum verbi ſui, quod eſt verum pondus & menſura Sanctuarii? Quæ ergo præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper, *Eccleſiaſt.* 3. *nec abeas poſt adinventiones tuas, quoniam melior eſt obedientia quam victimæ.* 1. *Reg.* 15. Et rurſus quod jubentur offerre in ſancta, non de ſiclo vulgari, ſed tantum de ſiclo Sanctuarii juxta menſuram ejuſdem, quod Sanctes vertit ſecundùm ſiclum ſanctitatis, nonne clarè deſignat, nos non noſtra, ſeu à nobis profecta offerre poſſe ſummo illi omnium conditori Deo: ſed tantum ab eo gratis accepta, prout unicuique juxta menſuram fidei dividit & donat? De bonis enim operibus agitur, de vera obedientia mandatorum Dei, & veris fructibus fidei, qui non ſunt palmitum, ſed veræ vitis, quæ eſt Chriſtus, *Ioannis* 15. ut nemo glorietur coram Domino, ſed ab eo recognoſcat, juxta illud 1. *Corinth.* 4. *Quid habes quod non accepiſti; quòd ſi accepiſti, quid gloriaris? & Eſaiæ* c. 26. *Omnia enim* (ait) *opera noſtra operatus es nobis. Qui ergo ſua vel ſuam juſtitiam offerre ſe putant, jam non de ſiclo Sanctuarii offerunt, ſed de ſua immunditia pannum menſtruatæ, Eſaiæ.* 64. Hæc obiter juxta regulam fidei dixiſſe ſufficiat.

Indicatura curſus.

797. Succedit quarta vox, æſtimatio ſive indicatura, quæ quidnam ſit per ſe liquet. Pendet autem valor iſte impoſititius non à privata cujuſdam, ſed à publica dumtaxat æſtimatione & impoſitione. Publica autem æſtimatio & valor currens, non à ſolo Principis in monarchia, vel Optimatum in Republica edicto pendet; ſed etiam à conſenſu & uſu populi, & conſuetudine commerciorum.

Quæ ſit proba moneta.

Quòd ſi leges & ſtatuta niſi communi utentium uſu comprobata non ligant, ut omnes utriuſque juris Doctores probant in *l. de quib. de legib.* in *c.* 2. *de treug. & pace.* hoc maximè verum eſt in commerciis nummorum, eorumque curſu & indicatura, quæ non eſt juris, ſed facti, & neceſſariò in uſu & commercio univerſorum etiam exterorum, & omnium, quibuſcum communia ſunt commercia & jura gentium, conſiſtit. Et quòd ſenſus populi in his dominetur & jus faciat, multis exemplis probat Budæus *lib.* 3. & 5. *Aſſis*, ubi refert multa edicta præconialia dirè minantia de uſu abrogando probi & recepti numiſmatis, etiam ab homine minaci & iræ impotentiſſimæ manantia, cujus tunc ferociæ recta & utilia cedebant conſilia, publicum tamen conſenſum pervincere non potuiſſe, & jure optimo neglecta eſſe. Probat etiam ſacra pagina *Geneſ.* 23. eam probatam monetam, quæ tranſiit ad negotiationem, & in uſu publico exiſtit: habet enim Hebræum, שקל כסף עובר לסוחר ארבע מאות. Id eſt ad verbum, *quadringentos ſiclos argenti tranſeuntis ad mercatorem*, ut etiam tetigi *num.* 695. Et ſic ibi moneta probatur eſſe proba & juſta, ex eo quòd mercatoribus in uſu exiſtit: eſt enim pecunia & ejus uſus & publica comprobatio juris gentium, ut ſæpè probatum eſt.

798. Supereſt videre an & quæ eſſe debeat extrinſecæ bonitatis ad intrinſecam habitudo & proportio. Et in ſumma tres ſunt ſententiæ. Primi præcisè tenent æqualem omnino eſſe oportere, ita ut tantumdem valeat in maſſa, quantum in pecunia ſignata, & expenſæ cudendi fiant de publico. Ita tenent gloſſ. & Baldus in *l.* 1. per illum textum, *de contrahend. empt.* Bart. in *l. qui falſam ad l.* Corn. *de fal. in l.* 1. *de vet. numiſmat. poteſtat. lib.* 11. *Cod.* & ubique Bal. Lancelo. Deci. *l. non amplius*, §. *fin. col.* 4. *de leg.* 1. *l. Titia* §. *fin. de annuis leg.* Curt. *junior. l.* 2. §. 1. *col.* 3. *num.* 13. *ſi cert. pet.* per text. in *l.* 1. *Cod. de ponderat. lib.* 10. Et in hanc ſententiam, licet ſubobſcurè inclinare videtur Budæus *lib.* 5. *Aſſis*, dicens, quòd niſi argentum infectum & numiſma parili ratione congruerent, commercia hominum expediri non poſſent. Secundi poſt Innocen. in *c. quanto de jurejur.* & omnes Canoniſtæ ibi cenſent detrahi poſſe impenſam, quinetiam aliquid ultra, ut cudi faciens modicum non multum lucretur. Et ſequitur Imol. in *l. Paulus in fi. de ſolution.* Petr. Belliga. diſcipulus ejus in *Speculo Principum* Rub. 36. Phil. Deci. *leg.* 2. §. 1. *ſi cert. petat.* Brun. *tract. de augmen. concluſ. ult. in princ.* & eſt crebrior ſententia, in quam etiam inclinant Theologi in 4. *ſentent. diſtinct.* 15. ubi Gabriel Biel. *quæſt.* 9. *col.* 2. Tertiò noviſſimis quibuſdam videtur prorſus non referre, ita ut in pecunia nullo modo attendatur materia, nec bonitas intrinſeca, ſive qualitatis, ſive ponderis: ſed ſola æſtimatio publicè impoſita, ita, ut poſſit fieri moneta plumbea, vel de corio, modò ſit publicè approbata, & tunc poſſit ſolvi pro quacunque pecunia aurea vel argentea, etiam ex mutuo debita: & ita tenet Hieron. Butigel. *repetit. leg. cum quid, col.* 9. *numer.* 28. *ſi cert. pet.*

Moneta plumbea.

Sed hæc ſententia prorſus irrationabilis eſt, & ridicula: eadem enim ratione poſſet fieri pecunia de papyro arte impreſſoria, quod non minus eſſet ludicrum & ridiculum, quàm ludus puerilis: & eſt non ſolùm contra originem & definitionem monetæ, ſed etiam contra experientiam & ſenſum-communem. De origine patet, cùm ſit de jure gentium, & ſic requirit ſubjectum delectæ & idoneæ materiæ, quæ in brevi quantitate ſit ſolida & congrui valoris: alioquin non poſſet deſervire uſibus commerciorum, nec eumdem uſum & valorem & functionem diutius retinere ubique locorum. De definitione patet per *leg.* 1. *de contrahend. emptione* ubi licet gratiâ commodioris & brevioris uſus ſupervenerit ſignum, ut onere probandæ qualitatis, & ponderandæ quantitatis materiæ defungeremur, ut ſuprà *num.* 694. tamen non eſt ſublata vetus ſubſtantia & materia, nec ejus definitio requiſita: quanquam propter fidem publici characteris magis deinceps præbeat uſum & functionem ex quantitate impoſititia, quam ex ſubſtantia.

799. Senſus etiam communis oſtendit neceſſariam eſſe aliquam materiæ bonitatem intrinſecam correſpondentem: alioquin non poſſet eſſe uſui ubique locorum, contra *leg. ideo de eo, quod cert. loco.* Imò nullibi nulloque modo fungi poſſet munere pecuniæ publicæ, licet poſſet eſſe notula ſeu teſſera privata, cujus non poſſet eſſe uſus, niſi inter paucos privatos, ut in certo collegio, quò teſſeram afferendo daretur diurnum vel menſtruum demenſum collegii, vel certa quantitas pecuniæ publicæ. Et qui aliter imaginantur, nihil aliud quàm inane ſomnium, & ludicram ideam fingunt, quo nil ineptius in Republica politica, ubi non de ſomniis, nec de umbris quidem rerum, ſed de rebus ipſis agitur.

Refellitur fabula monetæ coriaceæ.

Et ſic delirat Guido Papæ deciſion Delphina. 493. dicens tempore captivitatis Regis Joannis factam fuiſſe & cucurriſſe in hoc regno monetam coriaceam: quę eſt puerilis fabella, anilibus deliramentis ſimilis, imò verum deliramentum: videre enim & diſcutere volui plura

Digitized by Google

regeſta Præfectorum monetalium illius temporis, & inveni quòd tunc fiebat & cudebatur in regno multò melior moneta, quàm nunc fiat: cudebantur enim aurei pecude villoſa ſignati, Galli vocant, *Moutons à la grand'laine*, quos Budæus, *lib.* 3. *aſſis.* dicit nulli aureo bonitate ſecundos eſſe, ſed primam auri notam obtinere, quorum inventum videtur Budæus, *lib.* 5. eidem Regi Joanni attribuere: ſed ex regeſtis monetalibus comperi, etiam tempore Philippi Pulchri & ſucceſſorum fabricatos fuiſſe. Cæterùm moneta argentea & promiſcua, quæ tempore dicti Regis Joannis cudebatur, erat duplò melior in bonitate intrinſeca, pecunia nunc currente. Sunt qui coriaceam illam pecuniam etiamnum ariolentur in uſu fuiſſe tempore expeditionis & captivitatis Lodoici Noni in Aphrica, ſed ſimile delirium eſt, & nihil in monumentis publicis aut alio fideli teſtimonio inde reperitur. Non ignoro quòd nullo authore dicat Alexan. ab Alexandro Genial. dier. *lib.* 4. *cap.* 15. de nummis ex coriis boum, & Scorteis aſſibus Numæ, quod tam fabuloſum eſt, quàm ἀδύνατον.

800. Prima verò ſententia eſſet optima, ſi ſervaretur: ſequerentur enim duo magna commoda in univerſum: primum, quòd commercia ubique & apud omnes ſine collybiſtarum interventu, & intertrimento collybi (quod cambium vocant) exercerentur: eſſet enim ubique ejuſdem poteſtatis, prout jure communi cavetur, & eſſe deberet, *l. ideò de eo quod cert. lo. l. fin. de veter. numiſmat. poteſta. lib.* 11. *C. Secundum*, quoniam omnibus ſublata eſſet materia falſam & adulterinam monetam fabricandi, utpote cùm nulla inde ſperaretur utilitas, ſed merum damnum, cum pecunia formata non plus valeret quàm in materia, & genus humanum defungeretur teterrimo illo nimiſque frequenti & propè incurabili morbo fabricandæ falſæ monetæ. Addo tertiam particularem utilitatem provinciarum, in quibus nullæ ſunt aut defecerunt auri & argenti fodinæ, ut in toto hoc regno, ubi neceſſe eſt argentum & aurum aliunde advehi, & mercibus & fructibus, qui in regno creſcunt, comparari. Si enim ſervaretur prima ſententia, regnum iſtud æquè abundaret auro & argento, ut provinciæ in quibus naſcitur: imò ſuperabundaret, & tandem tantò majorem vim auri & argenti haberet, & quantò provinciæ exteræ magis indigent mercibus & fructibus noſtris, eiſque longè minus, quàm ſuo auro & argento carere poſſunt: & tamen iſtud regnum ditiſſimum factum, non minus mercibus & divitiis naturalibus deinceps abundaret & ſuperflueret, quàm cùm auro & argento vacuum & debilitatum eſt. Contrà verò minuendo bonitatem intrinſecam pecuniæ, & quantò indicatura excedit materiam, ſive quanto plus valet in forma quàm in maſſa, fit ut tantò viliori pecunia regnum iſtud abundet, & ſic ut tantò depauperetur minuſque potens fiat in auro & argento, quæ tamen jactant eſſe nervos belli & Reipublicæ. Quantò enim indicatura ſupervalet materiæ, tantò minus auri & argenti exteri afferunt, & tantò plus mercium & rerum noſtrarum minore pretio ſumptuve evehunt: & in ſumma tantò deterius & damnoſius pro regno, tantò melius & utilius pro exteris agitur.

801. Viderint ergo quid agant Principes noſtri, dum ſubinde pecuniam dilutiorem & leviorem cudunt: ſic enim contra ſemetipſos & vires regni ſui, quas atterunt, moliuntur. Viderint conſultores ſeu potius deceptores, quos meritò ſic notat textus in *d. c. quanto.* nec juvat cauſari lucrum, quod interim hac arte ſeu præpoſtera calliditate facit Princeps ſuper ſingulis auri & argenti libris: ut ſuprà *num.* 789. dictum eſt de Rege Philippo Pulchro. Ut enim nil dicam de ſordibus & nequitia, & quàm malè damno & dedecore dicti Regis & ſuorum ceſſerit, & de cladibus hinc regno & populo illatis) ſimile eſt ac ſi imperitus aut infidus vinitor vineam aliquot annis immodico vini proventu exhauriat, & mox effœtam & ſterilem reddat. Populo enim divite & florente, fortis & potens eſt Rex, quod maximè omnium de Rege Galliæ verum & notiſſimum eſt. Contrà populi viribus acciſis, neceſſe eſt quemcumque verum Regem tantò debiliorem fieri: idque omnino in hoc regno ubi notum eſt veras divitias, verum ſubſidium Regis, eſſe divitias & marſupium populi. Quorſum enim abjerunt, quid profuerunt quæ Philippus Pulcher corraſit & eruſcavit à populo, dum Flandrenſes ſervituti ſubjicere molitur, & quæ Carolus V. congeſta reliquit, quæ mox & eo mortuo, Dux Andegavenſis depeculatus eſt? Ad nihil enim profuerunt, niſi ut novis expilationibus populi magno & regum regni periculo opus fuerit.

802. Ex his patet quàm cæcutiant & fallantur qui nihil referre putant debilem aut fortem intrinſecùs eſſe pecuniam, modò valor impoſititius publicè curat. Ut enim pulchrè inquit Bald. in *d. c. quanto in fin.* auctoritas characteris & impoſitii valoris non eſt omnibus communis, ſed illis tantùm, qui ſunt ſub eo imperio, & parere tenentur: non autem ligat exteros qui non tenentur recipere monetam, niſi ſecundum qualitatem materiæ, quæ ſola communis eſt omnibus. Eiſdem rationibus patet longè falli eos, qui putant nemini nocere, ſed omnibus etiam Regibus hujus regni prodeſſe valorem extrinſecum augere pecuniæ aureæ vel argenteæ, eadem ſtante probitate materiæ. Sed adhuc gravius falluntur, qui idem putent, etiamſi non omnes pecuniæ proportionabiliter augeantur, ſed altera tantum ſpecies, puta aurea, vel hujus ſpecies ſpecialiſſima, puta ſolares aurei, etiam ſequendo vulgarem illam aduſque communem ſententiam, quòd obligatus ad certam ſpeciem monetæ non poſſit augmentum citra creditoris moram ſuperventum deducere: tum enim fit aperta injuria pauperibus debitoribus, qui tunc non habent de illa ſpecie particulariter aucta, & ſic majori ſumptu vel pretio redimenda eſt, ut dixi ſuprà *num.* 709. Sed tenendo veram & noſtram ſententiam, quòd illud augmentum deduci poſſit, ut ſuprà *quæſt.* 92. *cum ſeq.* tunc ſive certa ſpecies monetæ, ſive omnes augeantur, clarum eſt quod nulla fit injuria debitoribus vel non habentibus, & multò minus ſingulis habentibus, ſed magis abundare incipiunt. Verum ego dico, quod iſtud non eſt niſi ad id quod adeſt & præſens eſt brutorum more aſpicere, & adhuc non in totum, ſed in parte, ubi multiplex fallacia & captio latet.

Diſutio rationum imperitorum.

803. Ad quam detegendam aſpiciamus propius, quidnam ſit illud augmentum, & cujus effectus: & omiſſo quòd augmentum indicaturæ ſuprà valorem materiæ quædam fictio eſt. Aut illud augmentum fit de omnibus monetis proportionabiliter, & nemini ſingulorum quidem ejuſdem loci municipum de ſe prodeſt, nec nocet: quia eadem viâ omnium rerum pretia illic pariter pro ratâ neceſſariò augentur, *l.* 2. *de veter. numiſmat. poteſta. lib.* 11. *C. ut diximus ſup. num.* 716. cæterùm univerſis ſeu Reipublicæ hujus vel ſimilis regni nocet, ut mox dicetur. Aut verò iſtud augmentum fit de certa ſpecie monetæ tantùm: & tunc quia non propterea rerum pretia illic augentur, prodeſt quidem non ſingulis, ſed quibuſdam, videlicet habentibus illam ſpeciem monetæ tantùm. Atqui commodum iſtud injuſtum eſt, & reſpectu ejus cui commodat, & ejus contra quem commodat in ſingulari, & ultrà toti huic Reipublicæ noxium eſt. Quòd ſit injuſtum reſpectu ejus cui & contra quem commodat inter ſingulos, liquet, quia alter novum & adventitium lucrum ſine cauſa ſentit, idque contra concivem, qui æquè merebatur commodo affici à Republica & ſine cauſa damnificatur: & ſic iſta eſt quædam inæqualis, temeraria & fortuita diſtributio commodorum communium. Quòd autem ſit noxium univerſis totique Reipublicæ hujus regni, patet ex

Digitized by Google

prædictis: quia in effectu nihil aliud eſt quam aurum & argentum, quo Exteri abundant, & ab eis advehitur, & ſic merces alienas caras facere & augere, noſtras verò viliſicare & diminuere: & ſic exterorum commoditatibus, hujus regni incommodis conſulere, idque quantò magis non una tantùm, ſed plures vel omnes ſpecies monetarum extrinſecùs augeantur. Quod autem nonnulli cauſantur, quandoque è Republica eſſe, certam ſpeciem puta ſolatorum augeri, propter magnam circunſtantiam facti illius temporis, puta ob ingentem quantitatem à regno exportatam, utque citius & cumulatius reducantur in regnum, tam ſtupidum eſt, ut ſatis demirari non poſſim vel cæcitatem, vel ſophiſticam nimis audacem. Non enim Exteri propter augmentum iſtud aureorum citius aut plus aureorum afferent, ſed minus: & contrà plus mercium noſtrarum exportabunt, quantò major erit aureorum indicatura: neque enim aurum gratis afferunt, ſed prout mercibus noſtratibus egent, nec aliter habent nobiſcum commercium. Ex eo autem quòd aurum carius eſt, non magis indigent mercibus noſtris, ſed illis tantò minoris æſtimant, & tantò plures viliùs evehunt, & tantò minùs auri afferunt & relinquunt.

804. Reſtat vulgarium noſtrorum mercatorum confutanda cauſatio: ex eo enim vulgus imperitum mercatorum cenſet è Republica eſſe, aureorum indicaturam augeri: ſic enim fiet (inquiunt) ut mercatura currat, floreat, amplificetur. Nec aliud adferunt aut adferre poſſunt, quippe qui oculos introrſum verſos habeant, quæſtu proprio omnia metientes: volunt enim dicere, & ita ſinguli cogitant futurum, ut mox aureis extrinſecùs auctis profundantur à poſſeſſoribus: & dum in magno valore ſunt, multas pluresque ſolito merces emant: ipſi quoque mercatores ex aureis, quos & cumulatiùs ſeu frequentiùs numero, majorique valore conſequentur, rurſus hinc plures dividendas merces licitari poſſint, & ſic dupliciter lucrentur. Sed primò iſtud lucrum non reſpicit totam Rempublicam, ſed particulare tantùm quorumdam mercatorum commodum, & ſic non eſt ad rhombum, nec facit ad quæſtionem. Secundò, adhuc iſtud lucrum temporarium eſt, & cùm mox deferbuerit, diutiùs flacceſſet & jacebit, quàm ſemel efferbuerit. Et accepi præpotentem quendam fuiſſe in hoc regno, qui ut in centum millibus ſolatorum, quæ in arca habebat, ſuperlucraretur viginti quinque millia librarum, ſuaſit, & effecit ſolatorum curſum de quadraginta ad quinque & quadraginta ſolidos augeri. Hoc malo ſæpè laborat Francia, ut ſint qui privati commodi gratià, tenebras Regibus offundant, vel eos falſis & Reipublicæ noxiis opinionibus & effectibus dementent.

Et mercatorum.

805. Et utinam verum non eſſet quod inter alia id genus ſcribit Budæus in Aſſe, initium & fervorem deteriorationis monetarum à Franciis (hoc eſt à paucis immeritò Ordines ducentibus) procedere. Si enim melioris monetæ lex inconcuſſa in Francia (cujus permaximè intereſt) ſervaretur, neceſſe eſſet finitimos magno Franciæ commodo eundem melioris monetæ tenorem obſervare: quam imminuere non audent, niſi priùs in Francia imminuatur, alioquin illis commercio rerum Franciæ carendum eſſet, quibus carere non poſſunt. Et graviter ſcripſit Budæus *lib. 3. Aſſis*, quòd ſi tam animosè Principes imminutæ monetæ crimina exercerent, meliùs cum rebus humanis ageretur, & minùs fallerent adulteratores. Hinc liquet quàm ſanctè prudenterque ab antiquo ſancitum ſit apud nos, ut Dom. præfecti monetales cùm inaugurantur, & rurſus annuatim ſolemni ſacramento jurent, nunquam conſultare Regi monetam imminuere, hoc eſt Rempublicam non prodere, Regemque decipere, ut in *d. c. quanto*, quod etiam multis antiquis Conſtitutionibus per ſanctè cautum legi, ut à Rege Joanne

Iuramentũ Præfectorum monetalium.

die 28. Decemb. anno 1355. qua inter cætera cavetur ut moneta alba argentea tam proba cudatur, ut è marca argenti non poſſit confici ultra ſex libras Turonenſes vel minùs: Et nominatim additur ratio, ne qua ſit occaſio monetæ aureæ pretium ſeu curſum augendi. Non tamen hæc ſcribo, quod Exteris invideam commoda & parabilia rerum noſtrarum, quas natura communis parens non nobis ſolùm, ſed omnibus profert commercia: verùm omnibus etiam exteris ex æquo prodeſſe laboro, his præſertim qui Reipublicæ bene conſultum cupiunt, utque pleniùs detecta veritate illis conſuli queat, fallaciaque & pleonectica conſilia faciliùs devitari: imò nullum exterum puto, qui ſit Reipublicæ ſeu rectæ politiæ amans, id negare. Cùm autem ea ſit hominum miſeria, ut prima illa melior ſententia obtinere non poſſit, neceſſe eſt conſiſtere in ſecunda, eamque æqui boni facere.

806. Dicimus ergo quòd poſtquàm non poteſt haberi æqualis, ſaltem debet eſſe congrua extrinſecæ bonitatis ad intrinſecam proportio, quæ non conſiſtit in individuo, ſed in quadam latitudine, fines tamen æquitatis & juſtitiæ non excedente: quia fines ſunt commoda, & æqualis, & quantùm licèt perpetua, & ſtabilis omnium legitimorum commerciorum conſervatio & expeditio, & intus & extrà, domi foriſque. Super quo duo conſideranda ſunt, primum, ipſius proportionis certa & juſta determinatio: ſecundum ejus uſus & obſervantia. Primum ſpectat ad rempublicam, ejuſve moderatorem, cui relinquo. Secundum ad nos & quæſtionem noſtram ſpectat, in qua concludo pro ſecunda parte: Cùm enim ex hypotheſi pecunia, in qua offertur ſolutio, ſit probatam in materia quàm in forma, & indicatura publicitùs definita & approbata, & ſic communiter & efficaciter valeat ſummam & quantitatem debitam, tenetur venditor recipere, peccat & punibilis eſt recuſando, textus in *l. 1. Cod. de vet. numiſmat. poteſt. lib. 11.* ubi Bar. idem in *l. qui falſam Cod. de fal.* & omnes ubique. Quod autem Doctores commenti ſunt de exigenda bonitate intrinſeca, quæ erat tempore contractus, error eſt ex ſubjectæ materiæ circunſtantiis ab eis malè expenſis & intellectis. Patet, quia fundantur vel in falſis ſuppoſitionibus facti, vel in legibus impertinentibus, & præcipuè in *d. l. cùm quid*, quæ nihil penitùs facit per notata ſuprà *num.* 711. Et ultrà ea dico quòd Doctores omnes adusque malè intelligunt dictam *l. cum quid*, dum nimis præfractè præcidunt ad eamdem bonitatem eſſentialem, in eodem graduali numero naturalis qualitatis, quod non eſt de mente juris, & nulla lege probatur: ſed debet ex temperamento legalis noſtræ æquitatis intelligi de eadem bonitate proportionali, ut novè probavi & declaravi ſuper *d. l. cùm quid in novis intellectib.* quò remitto, quia nolo ſententiam noſtram in hac quæſtione contra communem fundare in novis intellectibus legum, ſed in vivis, receptis & probatis rationibus ſupra pro parte adductis, & quæ ſuprà *num.* 694. & præſertim exemplum illud politicum ſuprà *num.* 756. eſt demonſtratio efficax. Cæterùm ſi qui particulares nummi per errorem monetalium, vel opere falſarii vel caſu inveniantur minores in pondere vel qualitate, quàm ex publica & obſervata definitione monetæ requiratur, iſti ſunt nummi adulterini & reprobi, qui non ſunt admittendi, & de his non loquitur quæſtio noſtra: ſed *l. & eleganter. §. qui reprobos de pign. act.* Nos autem loquimur quando habent pondus & qualitatem materiæ, ex publico compacto & communi uſu nunc definitam & requiſitam, & ſic ſunt veri & legitimi nummi, etiamſi tempore antiquo ante publicam diminutionem monetæ non fuiſſent legitimi: ſunt tamen hodie, ergo æquè poſſunt nunc ſolvi, ſicut tempore antiquo poterant ſolvi antiqui legitimi nummi.

807. Tota

Digitized by Google

807. Tota autem epitaſis verſatur in hoc, quòd fatetur creditor debitum novum de nova pecunia ſolvi poſſe, non antiquum; ſed cauſatur antiquum debitum, de moneta, quæ tempore contractus erat legitima, ſolvendum dumtaxat: non autem de moneta intrinſecùs viliori, quæ tunc non fuiſſet legitima, niſi ſupplendo defectum vel æſtimationem deficientis materiæ: idque non paucis prima facie non parum urgentibus rationibus. Primò, quia bonitas materiæ eſt pars ſubſtantialis, & ſaltem æquè principalis monetæ, & ſic æquè debita & conſiderabilis in obligatione monetæ. Ergo ſicut creditor poteſt petere ſuppleri valorem extrinſecum, etiam publico decreto diminutum, ut *ſuprà quæſt. 92.* contra communem probavimus: ita poteſt petere ſuppleri valorem intrinſecum, etiam publico decreto diminutum: quia ſolo lapſu temporis, vel facto alieno, non debet fieri conditio obligationis deterior. Secundò, quia ſi moneta poſt contractum melior facta ſit, puta aucto valore, poteſt debitor augmentum deducere, ut ſuprà *num.* 759. clarè probatum eſt contra communem. Ergo ſi deterior facta ſit, putà deterioris materiæ, tenebitur debitor decremẽtum ſupplere, & ſic eiſdem argumentis & rationibus, quibus communem ſententiam circa bonitatem extrinſecam ſtabiliunt. Tertiò, quoniam ex nova pecunia non poſſet tantum habere auri vel argenti, quantum potuiſſet ex pecunia currente tempore contractus: ergo ſua juſtè & efficaciter intereſt, non ſolvi in nova diverſa moneta, ſed in antiqua, vel ſuppleri bonitatem ejus intrinſecam. Igitur *leg. Paulus de ſolutionib.* Nova enim, tametſi nomine, charactere, & authoritate eadem ſit, tamen in materia diverſa eſt, ſaltem dilutior, minor & vilior: ergo catenus non poteſt ſolvi loco veteris, creditore invito, niſi defectum materiæ ſupplendo. Sed his non obſtantibus, ſto in ſententia. Non obſtat primum, quia fateor materiam publicè requiſitam eſſe de ſubſtantia legitimæ monetæ, ſed nego æquè principaliter eſſe: quoniam licèt forma non poſſit ſubſiſtere ſine materia eaque idonea, tamen principalior eſt forma, materia verò minùs principalis. Unde licèt moneta, ut ſit fungibilis, & apud omnes tranſeat, prærequirat materiam ad hoc idoneam, ita ut nec Princeps vel Senatus poſſit definire materiam ad hoc ineptam: quoniam naturalis ratio vel juris gentium nec Senatus

Indicatura potior materia.

quidem authoritate commutari poteſt, *l. 2. in fin. de uſufruct. ea. re. quæ uſu conſ.* ut ridiculi ſint, qui putant ex corio cudi poſſe: tamen in moneta facta ex idonea & publicè definita materia, forma ipſa, quæ eſt indicatura, & valor publicè impoſitus, præſtat, & eſt potior & principalior eſſentia monetæ, materiamque trahit & ſibi ſubjicit. Et ſic primum objectum non concludit, quia non poteſt de extrinſeco & formali valore argui ad intrinſecam: ſicut de principali ad minus principale. Nec ob id variatur obligatio tempore, quia ex quo eadem forma, ſeu valore æquipollenti formæ ſolvitur, idem vel tantumdem dicitur ſolvi, licèt minor vel diverſa ſit materia: adde notata ſuprà *num.* 757. Ad ſecundum eodem modo reſpondetur, continet enim fallaciam accidentis, & ſic arguit à diverſis, videlicet ab extrinſeca ad intrinſecam, quæ ſunt diverſa, nec ſeſe inferunt. Debet autem ſic argui, ſi moneta eſſet aucta intrinſecùs, poſſet debitor augmentum deducere, vel ad æſtimationem veteris tantùm ſolvere, ut decidit Oldrad. *quæſtione* 249. ergo ea diminuta intrinſecùs, poteſt creditor petere hoc ſuppleri: ſed aſſumptum eſt falſum, ut mox clarè probavimus, & converti debet argumentum pro ſententia noſtra. Ad tertium reſpondetur, quòd illud intereſſe non eſt admiſſibile: eſt enim idem ac ſi vino & commeatu interim cariori facto, diceret, non poſſum de pecunia tantùm vini & commeatus emere, ſicut poteram tempore contractus, quod eſt ridiculum. Ita hic, licèt non poſſit tantam maſſam auri vel argenti comparare ex pecunia nunc currenti, quantam poterat tempore contractus, hoc non eſt conſiderabile, etiamſi dicat, quòd pecunia nunc currens non continet tantum auri vel argenti, urgendo intrinſecam qualitatem: quia ſimile eſt ac ſi diceret, quòd conflando, & materiatum ad materiam reducendo, non recolligeret tantum auri vel argenti, quod etiam non eſt conſiderabile: tum quia pecunia non ad hoc deſtinata ut confletur, vel ut per materiam æſtimetur: unde de jure non venit appellatione argenti vel auri, ut ſup. *num.* 753. ſed tantùm deſtinata eſt ad expendendum & commutandum, non pro quantitate maſſæ, ſed pro quantitate æſtimationis de publico impoſitæ, quæ eſt vera forma & potiſſima ejus eſſentia: & ſic eodem fere modo omnia objecta ſolvuntur.

Demonſtratio.

808. Sed rurſus clariſſima demonſtratione concluſio probatur, quia diminutio materiæ in nova publica moneta, retento veteri curſu & valore extrinſeco, eſt verum & effectuale augmentum extrinſecum ipſius materiæ. Quantò enim minuitur materia, ſervato valore, tantò neceſſariò augetur valor materiæ. Igitur ſi creditor velit ſibi ſuppleri defectum materiæ, ut habeat tantùm materiæ, quantum inerat tempore contractus, debet viciſſim deducere valoris augmentum, ut non habeat majorem ſummam, quàm habuiſſet tempore contractus. Et ſic res eodem relabitur, idque vel ſenſus communis, ipſaque & naturalis & civilis juſtitia dictat. Et alioquin ſequeretur evidens iniquitas, quia creditor reſpectu ejuſdem pecuniæ haberet augmentum, & tamen non pateretur decrementum, contra naturam *leg. ſecundum naturam de reg. jur.* imò bis eandem ſummam exigeret, contra *l. bona fides de reg. jur.* Patet, quia ſi reditus decem librarum Turonenſium conſtitutus ante ducentos annos, à quo tempore pecunia promiſcua plus dimidio intrinſecùs diminuta eſt, ita quòd decem libræ monetæ dicti temporis valerent 20. libras vel plus monetæ hujus temporis. Si igitur hodie poſſet petere ſibi ſolvi in antiqua moneta, vel ad æſtimationem antiquæ, quantum valeret nunc, non deducto ſupervento valore, haberet in effectu 20. libras, & ſic bis ſummam debitam, quod eſſet iniquiſſimum: eſſet enim idem ac ſi debitor offerret ſolvere in aureis ſolatis, ſecundùm curſum & valorem hujus temporis, quo publico decreto valerent 45. ſolidos, & tamen non valet eos recipere, niſi pro valore eorumdem aureorum, qui currebat tempore contractus, quo non valebat fere niſi dimidium. Item ſi etiam ubi certa ſpecies monetæ deberetur, dicendum eſt ſuperventum augmentum extrinſecum, ut clarè ſuprà *quæſtione* 92. contra communem evicimus: ergo ſi moneta non ſit extrinſecùs aucta, ſed publico decreto intrinſecùs tantùm diminuta, ſi velit creditor ſibi ſuppleri decrementum intrinſecum materiæ, debet neceſſariò deducere augmentum extrinſecum ejuſdem materiæ. Item fac reperiri in arca forte debitoris de ſolidis, qui currebant ante ducentos annos, certum eſt per ea quæ diximus ſuprà *quæſtione 92. cum ſequent.* quod non tenetur debitor hodie de illis ſolvere, niſi deducto ſupervento valore extrinſeco, & ſic deducto dimidio: quia ex publico compacto valent duplum ſolidorum hodie currentium, imò jam non ſunt ſimplices, ſed ſuperponderales & dupli ſolidi. Quemadmodum hodie veteres aurei jam ſunt pluſquàm ſeſquiquarti aureorum legitimorum hodie currentium, & ſic etiamſi pro debito veteri ſolvantur, tenetur creditor deducere ſuperventum valorem, ſive recipere pro aureo & quinta aurei parte, ut ſuprà probavimus, & ita obſervatur. Igitur oblata ſolutione in proba & legitima moneta hodie currenti, ſive ſolidorum, ſive aureorum, non poteſt creditor petere ſibi ſuppleri defectum materiæ, quæ erat tempore contractus: & ſi hoc poſſet, ſaltem non poſſet niſi deducendo extrinſecum

Digitized by Google

augmentum, quod etiam probat exemplum illud ſuprà *num.* 759. Nec audiendus eſſet creditor, cauſans mutationem monetæ non eſſe factam ex tam juſta cauſa, ſicut in eo exemplo: quoniam ex quo ita publicè conſtitutum eſt, & tanti tutò pecunia expendi poteſt, ſufficit, & parendum eſt, ſicut legi, & communi reipublicæ ſorti.

809. Concluſio ſic pleniſſimè firmata ad majorem declarationem ſeptem modis ampliabitur, deinde limitabitur. Amplio primò, etiam in antiquo reditu fundiario: de reliquis enim reditus pecunia conſtituti non dubitatur per notata ſuprà *quæſtione* 90. ſed idem etiam in fundiario per prædicta, & multò magis in cæteris penſionibus vel ſalariis. Nec eſt facienda differentia inter diſpoſitionem legis & hominis, quicquid (& malè) dicant Doctores in *d. c. quanto*, & in *Clem. fin. de decim.* & ubique poſt Speculatorem *de oblig. & ſolut.* §. *nunc aliqua, in fin.* Quod autem dicit Bald. *conſ. pen. & fin. l.* 1. *in novis de ſalario*, ſi pecunia erat diminuta non ſolùm intrinſecùs, ſed etiam extrinſecùs, benè conſuluit, quia non eſſet integra, ſed defectiva ſumma, niſi suppleretur: ſi autem erat intrinſecùs tantùm diminuta (ut ſentire videtur) malè conſuluit. Ex his patet optimè conſuluiſſe Lud. Roma, *conſ.* 123. & Gemin. in eodem individuo caſu, *conſ.* 137. & quia pulcher eſt, & obſcurè ab eis tangitur, non gravabor explicare. Ex contractu à Papa homologato monaſterium S. Antonii debet dare monaſterio Montis Majoris tot poſſeſſiones, ex quibus ſumma mille trecentarum librarum Turonenſium annui reditus percipiatur; & interim, donec tradiderit, debet ſolvere totidem libras, videlicet mille trecentas annuatim. Tunc autem tempore contractus moneta erat melior, & exinde ſenſim diminuta fuit intrinſecùs de quarta parte, in tantum quòd 15. ſolidi veteris monetæ valerent 20. novos, & 100. libræ nummorum antiquorum valerent 133. libras cum triente unius libræ: & contrà, centum libræ in novis nummis non valerent niſi 75. libras de nummis antiquis. Decidunt Roma. & Gemin. quod ſufficit ſolvere dictum reditum de moneta nova currente tempore ſolutionis, ita quod debitor non tenetur ad æſtimationem antiquæ, hoc eſt ad æſtimationem, quam antiqua ſucceſſu temporis ſortita eſt ſupra novam: & rectè & juridicè conſuluerunt, licèt omnes alii ferè Doctores reprobent, & malè. Et advertendum quòd liber conſiliorum Romani paſſim mendoſus habetur, & præſertim in *d. conſ.* 123. *in princ.* ibi (licèt in bonitate extrinſeca deteriorata) quod eſt mendoſum, quia loco verbi [extrinſeca] legendum eſt [intrinſeca] ut patet ex ſequentibus in eodem conſilio, ubi diſputatio eſt, deteriorata bonitate intrinſeca, quam ſuppleri contendebat creditor, & clarius ex conſilio Geminia. Romanus autem non niſi frivolis & falſis rationibus movetur, excepta ratione conſuetudinis, quæ eſt facti, nec neceſſaria, Geminianus autem ex multis unam tantùm bonam, naturalem & concludentem rationem adducit, videlicet quòd illa penſio erat conſtituta, habito reſpectu ad fructus, & in locum fructuum, qui debent percipi ex poſſeſſionibus. Sed licèt moneta fuerit interim intrinſecùs diminuta, tamen obligatio fructuum, ſive poſſeſſionum afferentium fructus tot librarum, non fuit interim aucta, præſertim cùm debitor non fuerit in mora, propter dictam conventionem. Et ſi ab initio fuiſſent traditæ poſſeſſiones tanti reditus, & poſteà fuiſſet intrinſecùs diminuta moneta, tamen non propterea fuiſſet auctum pretium fructuum, nec reditus major factus: & conſequenter non tenetur debitor majorem ſummam ſolvere, nec ſupplere defectum bonitatis intrinſecæ pecuniæ: ſed vera & generalis ratio deciſiva eſt, quam ſuprà dixi. Quòd ſi quandoque ſecùs fuerit judicatum, idem dicendum eſt quod de communi hactenus recepto errore, qui veritati à nobis detectæ deinceps cedere debet, *c. veritate* §. *diſtinct.* Nec enim exemplis judicandum, *l. nemo*, *C. de ſentent.* nec tam quod Romæ factum eſt, quàm quod fieri debeat ſpectandum eſt, *l. ſed licet de offic. Præſid.*

810. Amplio ſecundò (quicquid dixerit. Brun. *tract. de augment. concluſ. ult. in* 12. *ampliation.*) etiam in diſpoſitione legis, ſtatuti, vel conſuetudinis, ut paſſim in hoc regno jura dominicalia dominorum directorum, ſive chirothecæ, ſive equi, vel fructus pro tempore vel mutatione vaſſalli, vel cenſuarii debiti, certa ſumma æſtimantur. Non enim poteſt dominus directus petere ſibi dictas ſummas hodie ſolvi in æſtimatione intrinſecæ bonitatis monetæ, quæ currebat tempore conſuetudinis introductæ, vel primò inſtitutæ, & conceſſionis ſeu primæ inveſtituræ: ſed tenetur accipere monetam pro tempore, quo ſolvitur, probam & currentem, non obſtante diminutione veteris intrinſecæ bonitatis, quæ non eſt in conſideratione, ex quo pecunia publicè probata eſt, & tanquam proba communi decreto & conſenſu indicatur & elocatur. Ex quibus patet quàm ſit ſupinus error eorum, qui putaverunt in antiquis conceſſionibus ad reditum deberi aſtimationem dictæ bonitatis intrinſecæ: cùm non debeatur, etiam in conceſſionibus antiquis in feudum vel cenſum, in quibus retinetur directum dominium, ut nec in cenſu quidem ſolvendo poſſit exigi. Amplio tertiò, etiam in ſumma ſemel ſolvenda, quanquam ſemel ab initio tota debita: tamen idem eſt per prædicta, quia eadem ſumma eſt tanta quanta debetur, & quanta ab initio debita fuit: licèt materia monetæ intrinſecùs minuta fuerit, ex quo communi decreto & uſu ſummam ſeu quantitatem debitam implet. Amplio quartò, etiamſi ſit debitum contractum datione pecuniæ, quicquid Doctores in tractatu augmenti & monetarum, & in *d. l. cùm quid.* & alibi. Amplio quintò, etiamſi debeatur ex mutuo: quod limito, ut procedat ſi pecunia fuit expenſa pro valore antiquo: ſecùs ſi debitor tamdiu ſervaverit in arca, non utendo, quòd ſecuta deterioratione intrinſeca novarum monetarum, nummi mutuò recepti majoris valoris proportionabiliter facti ſunt, ita quòd debitor poſteà uſus fuit, vel uti potuit in majori valore extrinſeco: quia tunc ex quo non ex induſtria, ſed immediatè ex ipſis nummis mutuò acceptis, tamen utilitatem conſecutus eſt, æquum eſt ut reddat in eodem valore, in quo recepit, per ea quæ ſimili æquitate diximus ſuprà *quæſt.* 91. *num.* 701.

811. Amplio ſextò, non ſolùm quando debetur quantitas in genere, ſed etiamſi certa ſpecies monetæ debeatur, putà centum groſſi, vel centum aurei. Quanquam enim diminuta fuerit materia, tamen ex quo publico decreto, vel communi approbatione factum eſt, nihilominùs novi groſſi & aurei ſunt proba & legitima moneta, nec ob diminutionem materiæ cenſentur diminuti, ſed in eodem ſtatu conſervati: quia tanti materia ipſa extrinſecùs publicè aucta eſt, tantidem veteres aurei extrinſecus communiter aucti: quod augmentum extrinſecum deducendum eſſet, ſi de antiquis ſolveretur, per notata ſuprà *quæſt.* 93. Igitur ſolvendo de novis & probis ejuſdem valoris, nihil eſt deducendum nec ſupplendum. Amplio ſeptimò, etiamſi non debetur niſi cauſativè, vel etiam in facultate, ut quando prædium vænit ſub facultate redimendi, & poſt multos annos redimitur, cùm interim pecuniæ intrinſecùs deterioratæ ſint: quia redimens non tenetur ſupplere bonitatem intrinſecam, quæ erat tempore contractus, alioquin deducendum eſſet augmentum extrinſecum ejuſdem materiæ eodem modo ſuperventum. Et ſic (quamvis Ant. Rub. *conſ.* 147. contrarium conſuluerit, & malè) ſufficit eamdem ſummam ejuſdem valoris ſeu quantitatis in proba & legitima moneta, tempore redemptionis

Digitized by Google

inſpecto, reſtituere, ſive redemptio facienda ſit de quantitate librarum, putà mille vel bis mille in genere, ſive de certa ſpecie monetæ, putà mille ſolatorum: ita tamen, ut in eadem vel ſimili ſpecie fiat redemptio, juxta notata ſuprà *quæſt. 91.* Amplio octavò, ut idem ſit in caſu converſo, videlicet ſi poſteà facta fuerit moneta melioris & purioris materiæ, eodem tamen valore extrinſeco retento, nec aucto: quia debitor ſolvens de nova & fortiori moneta, non poterit deducere æſtimationem intrinſecæ bonitatis additæ, quicquid ſcripſerit Oldrad. conſilio 249. & Brun. de augmento, ampliatione 18. Et ratio manifeſta eſt, quia licèt pecunia ſit intrinſecùs melior & juſtior, tamen non pluris conſtitit debitori, nec accepit pro majori, ſed pro eodem impoſititio & currenti valore: & augmentum illud intrinſecum, ſeu melioratio materiæ, non proceſſit de bonis debitoris, ſed Reipublicæ quæ communis parens eſt, & omnibus vult proſpicere. Præterea ad quid debitor deduceret, cùm æſtimatio materiæ tantò vilior facta ſit, & ſic augmentatio materiæ decremento valoris ejuſdem materiæ compenſatur?

812. Advertendum tamen, quòd aut melioratio materiæ fit paulatim & ſenſim, manente veteri moneta in eodem curſu & valore: & tunc non opus eſt interim alia proviſione, nec licet privatis monetam publicam, hoc eſt publicè approbatam ſeparare, & meliorem radere, aut conflare, ſub pœna falſi, *l. quicunque ad leg. Cornel. de falſ.* Et pleniùs cautum eſt Conſtitutionibus regiis tam antiquis quam novis ut ſuprà *num. 763.* Aut verò iſta melioratio fit in notabili quantitate, ita quòd priores nummi neceſſariò ſtatim cadunt à bonitate extrinſeca, & vilioris pretii efficiuntur: tunc debet Princeps aut Reſpublica bonam monetam aut decrementum reddere habentibus nummos, facto Principis vel Reipublicæ deterioratos, & eos indemnes reddere, ut ſuprà *num. 794.* utque in ſimili juſtè factum eſt Romæ in dicto exemplo, ſuprà *num. 759.* Et ita credendum eſt feciſſe Philippum Pulchrum anno 1308. quando monetam argenteam, quam ante aliquot annos intrinſecùs bellè diminuerat, ad veteris probitatis modum reſtitui & recudi juſſit: alioquin non potuiſſet illam Conſtitutionem edere, quàm in dicto *conſ. 249.* Oldrad. ut etiam hi qui tempore debilis monetæ contraxerant, tenerentur ſolvere bonam monetam: præſertim cùm ea mutatio, & deterioratæ reprobatio magna fuerit, ut pote de triente ad beſſem, & derepente facta. Et ſic multum delirat Brun. ut ſuprà, dicendo quòd debet haberi quantiplurimi novi ſupervalent antiquis: hoc enim eſſet eludere meliorationem monetæ, & publicam ordinationem, & retinere monetam in veteri vilitate. Amplio nonò, non obſtante pacto, prout ſtatim dicetur, quia hoc diſcuſſione propria indiget. Concluſio ſic ampliata limitatur. Primò, ut procedat dummodò offeratur ſolutio in pecunia, quæ ſit proba & legitima in loco ubi debetur, & fieri debet ſolutio: ſecùs ſi ſolutio debetur extra regnum, vel diminutio intrinſeca poſteà hic ſecuta non approbatur nec toleratur: tunc enim pecunia non eſſet proba & legitima in loco in quo deberetur, prout eſſe debet. Non tamen debetur tunc præcisè ſupplementum materiæ: ſed debetur moneta proba & legitima currens in loco ſolutionis, quemadmodum in dubio fieri debet ſolutio ad menſuram loci ubi debetur, etiamſi diverſa eſſet menſura in loco contractus, dummodò contrahentes menſuram loci ſcirent, & res non eſſet de loco contractus ad locum ſolutionis deferenda, ſed in loco ſolutionis accipienda, ut alibi pleniùs dixi. Secundò limitatur, ut non procedat, ſi tempore ſolutionis immineret de præſenti probabiliter periculum reprobationis curſus monetæ intrinſecùs diminutæ, & dubium eſſet incertum de ſatisfactione facienda à Principe, quod non poteſt eſſe ſine miſera labe vel ſuſpicione tyrannidis. Sed hoc caſu jam ea pecunia, utpote fide publica & communi deſtituta, non retinet ampliùs plenam authoritatem, nec vim, nec nomen pecuniæ publicæ & probæ.

Menſura.

813. Nunc unum tantùm [illegible] diſcutiendum reſtat, videlicet ſi pactum ſit, ſolutionem fieri ad rationem certæ bonitatis intrinſecæ pecuniæ mutuatæ, vel debitæ vel debendæ: & videretur nullam eſſe quæſtionem, ſed concluſionem omninò hoc caſu limitandam. Primò ex regula generali pactorum ſervandorum *l. 1. de pact. l. 1. de conſt. pecunia.* Secundò, quia ſive in mutuo, ſicut poteſt mutuari pecunia ad numerum tanquam moneta, reſpectu valoris extrinſeci, ut in dubio fieri cenſetur, ut ſuprà *quæſt. 92.* ita non videtur dubium quin poſſit mutuari ad pondus, tanquam maſſa, reſpectu ſolius bonitatis intrinſecæ, quum etiam, in quantum maſſa, ſit res fungibilis & cadens in contractum mutui. Igitur valebit pactum de reddendo pecuniam mutuatitiam in eadem bonitate intrinſeca, in tantum quòd tempore ſolutionis non poterit deduci augmentum extrinſecum monetæ, ſi quod ſupervenerit. Nec erit uſura, quia illud pactum operatur, quòd cenſetur mutuata non ut moneta, ſed ut maſſa, & etiam debitor non ſupplebit decrementum extrinſecum, ſed ſolùm reddet in eadem bonitate naturali, ut in *leg. cùm quid, ſi cert. pet.* Rurſus ſive in venditione, quis dubitat quin poſſit domus vendi pro mille aureis certæ conventæ probitatis, quemadmodum pro certa maſſa auri vel argenti permutari? Igitur in omni contractu & diſpoſitione. Tertiò, valet omnino pactum de certa bonitate extrinſeca, putà ſi quis vendat pro mille aureis ad rationem quadraginta vel quinquagita ſolidorum, pro quolibet aureo: igitur æquè valet de certa bonitate intrinſeca, quia non eſt magis de ſubſtantia monetæ, quàm extrinſeca, ut latè probatum eſt. Quartò, quia ſic omnes Doctores ubique ſentiunt, & nominatim Purpura in *d. l. cùm quid num. 16.* pro indubitato habet. Quintò, quia hæc eſt communis ſententia non ſolùm ſcholæ, ſed etiam fori: ita enim judicatum in pulchro caſu, in quo ſcripſi & obtinui. Placet paucis explicare ſpeciem facti. Anno 1433. inter coheredes convenit, quòd alter cederet portionem ſuam multorum immobilium alteri, mediante reditu annuo perpetuo, nec redimibili, triginta librarum, decem ſolidorum Turonenſium, ad valorem monetæ tum currentis, quæ erat Gallicè *de cinq deniers d'aloy, & ſix ſols huit deniers de taille*, id eſt, habebat quinque denarios, ſeu quincuncem puritatis argenti regii, & octoginta nummos, vulgò duodenos, ex marca ſeu libra argenti, quæ tunc ſeptem libris & decem ſolidis Turonenſibus tantùm vænibat. Actum enim erat de ſolvendo certo die & loco, ſub pœna decem ſolidorum Turonenſium, ad rationem prædicti valoris, pro qualibet hebdomada, qua differretur ſolutio, ſine diminutione reditus, bonis omnibus totius hereditatis nominatim & generaliter hypothecatis: & de his tranſactiones factæ in hoc Senatu ſimpliciter homologatæ ad inſtantiam partium. Poſteà creditor vel ejus legatarius agit contra heredem debitoris & poſſeſſorem bonorum hypothecatorum perſonali & hypothecaria ad reliqua, & continuationem reditus cum pœnis, & obtinuit coram Præfectis libellorum ſupplicum Palatii, reus appellavit, & licèt nec cauſas gravaminum dediſſet, nec aliquid produxiſſet, tamen Areſto ſupremi hujus Senatus, die 14. Martii, anno ſeſquimilleſimo triceſimo tertio, ſententia fuit annullata & per idem judicium idem omninò, ut priùs judicatum, exceptis pœnis, de quibus nihil dictum. Et valdè notandum eſt & memorabile illud Areſtum contra hujuſmodi pœnas; ſed etiam illa pœna non erat momentanea, ſed ſucceſſiva, quæ longè turpior eſt & odioſior, ut diximus ſuprà *quæſt. 25. num. 237.*

Digitized by Google

814. Nunc in contrarium non valere prædictum pactum arguitur primò, quia ſicut uſus monetæ, ita definitio probitatis illius, eſt juris publici: igitur pactionibus privatorum mutari non poteſt, *l. jus publicum de pact.* Igitur ſufficit debitam pecuniam ſolvere ſecundùm uſum & probitatem publicè definitam tempore ſolutionis. Secundò in ſpecie, quòd non liceat pecuniam publicam majori vel minori pretio dare vel accipere, quàm ſit publica indicatura: textus eſt in *leg. 1. Cod. de veter. numiſmat. poteſt. lib.* 11. Igitur non poteſt fieri pactum in contrarium, ſed non obſtante pacto, debet recipi ſecundùm æſtimationem publicam. Tertiò, non poteſt pecunia publicè ſignata promitti, vel in diſpoſitionem deduci, tanquam maſſa, ſed solùm tanquam pecunia: nec poteſt à privatis quantumcunque dominis conflari, vel in alium uſum converti, corrumpendo ſubſtantiam & deſtinationem monetæ publicæ, ut regiis Conſtitutionibus ab antiquo cautum eſt, ut ſuprà dixi *num.* 765. Igitur nullo modo poſſet ſuſtineri pactum de diverſa probitate monetæ à publica nunc currente, ſive pecunia conſideretur ut moneta, ut in pręcedentibus augmentis, ſive ut maſſa, ut hîc. Quartò, propter captionem: habet enim pactum illud ſpeciem quamdam aleæ, quæ ad nihil eſt opportuna, niſi ad inopinatas ſupergreſſiones aluterutrarum partium; & ſic magis expeditè à Republica explodi, quàm admitti, ut ſuprà *num.* 470. Quintò, quia quantumcunque in legato vel promiſſione certa auri vel argenti maſſa deducta ſit, tamen de jure nemo pręcisè obligatur ad maſſam ipſam, quinetiam nec ad pecuniam ejuſdem materiæ & bonitatis conventæ: ſed liberatur dando æſtimationem in quolibet proba moneta uſuali & ærea, per textum in *l.* 1. in *fine leg. cùm certum, l. cùm aurum, §. proinde de auro, & argent. l. ſi quis argentum in princ. Cod. de donat.* Si igitur certa auri vel argenti maſſa non poteſt deduci in obligationem præciſam, multò minùs certa qualitas, ſeu potiùs intenſa quantitas: pręſertim in moneta publica, quæ non videtur in commercio privatorum, niſi quantum ad indicaturam ſeu valorem extrinſecum publicè definitum.

815. Sed hîc advertendum ad duo: primò, quòd ea jura non ſunt pręfractè in univerſum accipienda, quaſi non poſſit quis obligari pręcisè ad certam maſſam: nec etiam dubium eſt quin non ſolùm in ſpecie de certo corpore putà commodato vel depoſito, vel quando certum corpus venditum vel legatum eſt, obligari quis poſſit, ut in *l. qui tamen, de contrah. empt. l. ſi cùm aurum de verb. oblig.* ſed etiam in genere, putà ex mutuo auri vel argenti in maſſa ad pondus facto. Sed ea jura intelliguntur, quando certæ quantitatis maſſa in genere ſimpliciter debetur: quo caſu in auro & argento non tenetur in dubio pręcisè actum, tum ob majorem raritatem & difficultatem commerciorum pretioſi metalli, tum odio luxus; ſed ut ſufficiat ſolvere æſtimationem. Sic & hodie quando legatur, vel vice mulctæ imponitur libra vel marca auri vel argenti, non de ipſa ſubſtantia, ſed de æſtimatione intelligitur. Secundò, advertendum quòd iſtud quintum & ultimum argumentum facit pro prima parte: quia in hac quæſtione non agitur, quòd debitor præcisè comparet, & numeret monetam conventæ probitatis, ſed quòd ſolvat de pecunia proba currenti ad æſtimationem conventæ probitatis, hoc eſt tantam ſummam quantam ſolutionis tempore valeret pecunia certæ probitatis conventæ, ad quam facta relatio ad deſignandam quantitatem ſummæ ſolvendæ: & ſic non minùs videtur dubitandum, quàm de quacunque obligatione relata ad aliud *l. hæc venditio §. hujuſmodi de contrah. empt. l. ubi autem, §. illud de verb. obligat.* Eodem modo reſpondetur ad tria prima ſecundæ partis, quia propriè illa certa conventa probitas monetæ non deducitur hîc in diſpoſitionem, nec obligationem, ſed ad ſimplicem liquidationem & demonſtrationem diſpoſitionis. Non enim agitur, ut teneatur debitor fabricare vel ſolvere monetam, ad quam ſit relatio: nec quòd teneatur quamcunque monetam ſolvere majori vel minori; quàm ſuo, publicè pro tempore definito pretio: ſed quod tantam omninò ſummam teneatur ſolvere, quantam moneta, ad quam ſit relatio tempore ſolutionis, conficeret.

816. Et ſic omnia argumenta ſecundæ partis diluta ſunt: excepto argumento 4. de captione, ad quam facile reſponderi videtur, quòd neuter læditur, ex quo pactio æquè ſe habet ad incertum lucri & damni, reſpectu utriuſque partis *l. ſi ea pactione, l. ſi ea lege, Cod. de uſur.* Sed certè hæc eſt potiùs evaſio, quàm ſolutio, ut ſuprà *num.* 470. quæ adhuc non quadrat hîc, ubi notum eſt periculum non eſſe utrimque æquale: quia longè proclivius & maius periculum eſt deteriorationis intrinſecæ monetæ, & augmenti extrinſeci, quàm meliorationis intrinſecæ & decrementi extrinſeci. Et per illud pactum non æquè cavetur vel nocetur utrique, ſed utplurimùm melior ſit creditoris conditio, debitoris verò deterior, ut docet communis experientia, ut inſigniter apparuit in dicto exemplo: quia in executione dicti Areſti, Conſulti à Senatu Præfecti monetales reſponderunt dictum reditum triginta librarum, decem ſolidorum Turonenſium, ad rationem probitatis intrinſecæ monetæ currentis tempore contractus, valuiſſe quinquaginta libras, 16. ſolidos, 8. denarios Turonenſes, quolibet anno, de moneta, quæ excuſſa fuit & in uſu, à decima quarta die Martii, anno ſeſquimilleſimo viceſimo ſecundo, uſque ad tempus eorum relationis factæ die 26. Februarii, anno 1337. cujus exemplar habeo: & ſic jam augmentum extrinſecum notabiliter excedebat proportionem ſeſquialteram, & non multùm aberat à duplo, cui nunc magis accedit, & tandem duplum excedere poterit. Pręterea etiamſi periculum eſſet Aleatorii contractus.
æquale, non ſunt promiſcuè contractus aleatorii tolerandi prætextu dictæ vulgaræ & parum digeſtæ ſententiæ de paritate dubii lucri vel damni. Unde quandoque in hoc Senatu, cùm gemma, annulus, vel equus carò vænilſſet ad ſolvendum in nuptiis, morte, vel ſacerdotio emptoris, die extante facta eſt condemnatio non ad conventum, ſed ad commune & juſtum pretium tantùm. Similiter & cùm alius emiſſet ad ſolvendum quando maſculum filium haberet, & defecta conditione, deceſſiſſet, nihilominùs hæres ad juſtam æſtimationem condemnatus, idque ſumma æquitate, reſciſſa aleatoria captione. Et conſequenter etiamſi nato emptori filio conditio extitiſſet, non potuiſſet ultra juſtum pretium condemnari, quinetiam non expectata conditione, ſed ea rejecta poſt congruam dilationem peti potuiſſet: quia ex quo ea captatio ſpernitur ab una parte, debet etiam ab altera & in totum ſperni, per *legem fin. de acceptilat. leg. cum emptor. de reſcind. vend.* Cæterùm ad allegata pro parte prima facilis eſt reſponſio. Non obſtat primum, quia non intelligitur de pactis injuſtis & captioſis, *l. illicitas, in princ. de offic. præſid. leg. juris gentium, §. pacta ſervabo, de pact.* Eodem modo ſecundum non debet intelligi, ut recidat in captionem vel ſupergreſſionem alterius. Tertium autem continet fallaciam accidentis, quia pactum de certa bonitate extrinſeca ab initio certam & invariabilem ſummam continet: pactum verò de certa bonitate intrinſeca facit obligationem ſummæ reſultantis incertam & captioſam: & propter hanc accidentis differentiam, non poteſt in propoſito de uno ad aliud inferri. Ad reliqua reſpondet veritas detecta, nec ullo modo obſtat dictum Areſtum, quod nihil de hoc articulo decidit, ut porè cùm reus numquam objecerit, nec fuerit de hoc cognitum, nec conſequenter judicatum. Tum non quæritur, quid ſemel certo caſu judicatum ſit, ſed quæ ſit veritas & æquitas.

Digitized by Google

Solutio. 817. Concludendo dico quòd ſi ea pactio non ſit fundata, niſi in mera voluntate captatoria & aleatoria, meritò ſperni poterit: ſed ſi in iſta ratione compenſationis, vel probabili cauſa, ſervanda eſt: unde ſi in mutuo appoſita ſit, ſpernendam puto. Aut enim (ut fit) ſenſim deteriorata fuit moneta intrinſecùs tantùm, & tunc aut de recenti, ita quòd prioris melioris & ſolitæ monetæ valor extrinſecus nondum auctus fuit: & tunc valet pactum, imò etiam ſine pacto tenetur debitor æquè bonos aureos reddere, ſi creditor aliter haberet damnum. Aut verò jam prioris fortioris monetæ pretium extrinſecum auctum eſt, ita quòd non poteſt debitor reddere eumdem numerum in priori moneta, ſine damno & ſumptu ſuo, & majorem ſummam reddendo, quàm receperit, & in uſus ſuos converterit, & non valet pactum: ſed hoc caſu eſſet etiam uſurarium, quia veteres aurei non potuerunt mutuari ut maſſa, ſed ut moneta: & ſic reſpectu ſummæ tunc reſultantis, ut ſuprà *quæſt.* 92. dummodo tamen augmentum eſſet efficax & ſtabile: ſecùs ſi incertum & lubricum, ut ibi dixi, & *quæſt.* 93. Contra ſi fuiſſet moneta intrinſecùs tantùm aucta, tunc quanquam poſſit ſolvere de priori moneta, ſi fortè non ſit extrinſecùs diminuta, nec (quod vix unquam accidere poteſt) immineat periculum promptæ diminutionis: tamen ſolvendo de nova & meliori, non poterit deducere æſtimationem augmenti intrinſeci, ſive vetus moneta fuerit extrinſecùs diminuta, ſive non. Et ratio eſt duplex, prima, quia non redderet tantam ſummam, quantam recepit & in uſus ſuos convertit, vel convertere potuit. Secunda, quia ſicut non tenetur ſupplere verum & efficax decrementum intrinſecum, ut diximus: ita non poteſt deducere augmentum intrinſecum, per locum ab eadem contrariorum diſciplina. Nec obſtat, ſi dicatur non eſſe hîc eamdem rationem contrariorum: quia hujuſmodi pactum ex parte creditoris cadit in uſuram, ſed non ex parte debitoris, inquantum illi prodeſt. Et quòd licèt ſit nullum ex parte creditoris, non tamen annullaretur, inquantum commodat debitori: quia hoc procederet in diverſis pactis ſeparatim factis. Sed cùm non ſit niſi unum pactum reciprocum, & ſic individuum, ſi non ligat debitorem caſu, quo inde gravaretur ultra ſortem, non poterit etiam ligare creditorem, caſu quo damnificaretur in ſorte: ſed ſi ex una parte ſolvitur, igitur & ex alia, *leg. fin. de acceptilat. cum vulgat.* In venditione verò, permutatione & ſimilibus faciliùs poteſt hæc pactio admitti.

818. Circa præfatum verò exemplum, ſuprà *num.* 813. plenioris doctrinæ causâ in ſimilibus tria conſideranda ſunt. Primò, quòd pactum illud de dicta probitate monetæ potuit addi juſto metu mutationis & nundinationis monetarum, adhuc tempore contractus, ob recentem Anglorum expulſionem perſeverante, præſertim in loco contractus & domicilio contrahentium, videlicet in Aquitania, ubi aliquot ſæculis Angli dominati ſunt, & paulò antequam ejicerentur inter cæteras Reipublicæ & politiæ perturbationes, ſolebat etiam quolibet menſe, imò etiam quandoque bis in menſe monetam mutare, ut ſuprà *num.* 719. ita ut nulla eſſet fides, nulla ſtabilitas, nec intrinſecæ, nec extrinſecæ bonitatis: & ſæpè fiebat ut qui hodie reciperet centum libras in moneta currente, poſtridie ob inopinatam reprobationem non haberet quinquaginta. Et ſic qui volebant tutò contrahere, ſibi cavebant de certa intrinſeca probitate monetæ in qualitate & pondere, ſicut olim antequam pecunia ſignaretur, ut ſup. *num.* 720. Si igitur in dicto caſu vel ſimili ſic pepigerunt ob eam cauſam, quæ nunc ceſſat, cùm certa ſit & permanens definitio, æſtimatio & curſus monetæ ceſſare deberet illud pactum tanquam cauſa finali ceſſante. Secundò conſiderandum, quòd ſi tempore contractus non ampliùs imminebat ea miſera cauponatio & abrogatio monetarum, potuit ea pactio fieri ex alia juſtiore & honeſtiore cauſa, videlicet in aliquam compenſationem majoris inæqualitatis ex parte ſtipulantium, putà ſi tempore contractus portio illa hæreditaria, & prædia ab eis ceſſa ſupervalebant triplo vel quadruplo reditus conventi. Ideò in quamdam compenſationem adjectum fuit, quòd reditus perpetuò ſolveretur ad valorem æſtimationis etiam intrinſecæ, & in contractu definitæ monetæ tunc currentis, & ſtandum erit pacto, etiam hodie & deinceps, etiamſi extrinſecus valor monetæ magis ac deinceps augeatur, prout etiam obſervatum & judicatum fuit in executione dicti Areſti: licèt hæc non diſcuterentur, ſed ſimpliciter reo nil excipiente juxta formam contractus, exceptis dictis pœnis, judicaretur. Tertiò conſiderandum quod prædictis tempore contractus ceſſantibus, etſi nunc non erat notabilis inæqualitas ex parte ſtipulantis talem reditum perpetuum non redimibilem, qui erat circiter æqualis non reditibus integris prædiorum: ſed tali perpetuæ conceſſioni ad tantum oneris factæ, putà ſi reditus non erat levior quàm ad rationem unius in triginta, vel 35. per notata ſuprà *quæſt.* 5. *num.* 116. & tamen ſuperaddita fuit pactio de certa probitate monetæ, tunc ea pactio recipere debet interpretationem juris communis & æquitatis, videlicet ut non de immenſo, ſed de modico exceſſu vel defectu intelligatur, argumento *l. hac adjection. de verb. ſignif.* Nec enim veriſimile eſt actum vel cogitatum de magno exceſſu vel defectu in ſupergreſſionem nimiam alterius partium: & ſi veriſimile eſſet, meritò ſpernendum eſſet, per *d. l. illicitas, in pr.* & ea quæ diximus de captatoriis & aleatoriis conventionibus.

819. Quid autem ſi modicum & tolerabile in utroque extremo judex arbitrabitur? Et puto quòd non debet ſaltem dimidiam excedere. Unde in caſum deteriorationis monetæ & augmenti extrinſeci efficacis, prout accidit, non deberet ea æſtimatio augmenti inde accedentis, & lucrum iſtud adventitium, excedere proportionem ſeſquialteram: & ſic non deberet debitor ad ſummum ſolvere ultra quadraginta quinque libras & 15. ſolidos monetæ probæ currentis tempore ſolutionis, loco 30. librarum cum dimidia veteris monetæ: Et contra, ſi (quod miraculum eſſet) moneta intrinſecùs exceſſivè augeretur, non aucto valore extrinſeco, putà ſi cuderetur nova moneta ad puritatis aſſem, videlicet ad duodecim denarios argenti regii, & ſic plus duplo melior eſſet ea, quæ tempore contractus currebat, licèt non eſſet majoris æſtimationis in uſu & curſu: non tamen deberet diminui reditus pro tempore tam fortis monetæ ultra dimidium penſionis: & ſic ad minimum deberent ſolvi quindecim libræ Turonenſes cum dimidia, ſolvendò de nova moneta, licèt unus ſolidus valeret tunc (ſed intrinſecùs tantùm) ultra duos ſolidos ex his qui currebant tempore contractus. Alioquin creditor nimiùm fraudaretur: quia ſola intrinſeca augmentatio vel diminutio monetæ, ſtabili ſtante valore extrinſeco, non auget nec minuit pretium rerum, nec fructus prædiorum, nec ipſius quidem materiæ commoditatem & uſum, ut patet in exemplo in quo Romanus & Geminianus conſuluerunt, ſuprà *num.* 809. nec exactiùs aut æquiùs diſcuti temperari-ve poteſt. Ex prædictis promptum eſt veritatis & æquitatis ſtudioſis, quid in ſimilibus dicendum ſit colligere. Et hîc quod ad hunc tractatum attinet, finis ſit analyticæ noſtræ Diſpunctionis, non minùs mihi damnoſæ, quàm laborioſæ hoc ingratiſſimo ſæculo.

820. Quanquam ad laborem (ad quem me natum ſcio) nil moror, nec damna reputo, niſi quæ tempora mea morantur, & ſtudiis Reipublicæ dicatis detrahunt, ut abunde ſatis expoſui in Epiſtola liminari Annotationum in conſ. Alex. Pergam tamen ad reliquas legalis noſtræ & politicæ Philoſophiæ partes

Digitized by Google

repurgandas, quandiu quantumque Deo Optimo Maximo à quo ſolo pendere ſanctiſſimum & tutiſſimum eſt dante, licebit. Cumque τῇ ἀρχῇ, rectæque politiæ totus noſter deſudet labor, non ἀπροσδιόνυσον, nec bonis injucundum erit audire, quibus epithetis Julius Pollux Commodo Cæſari γραφικώτατος Regem ſignarit ac tyrannum. Regem, inquit, (Eraſmo Roterodamo Interprete) laudato his titulis: *Pater, mitis, placidus, lenis, providus, æquus, humanus, magnanimus, liber, pecuniæ contemptor, haud obnoxius affectibus, ſibiipſi imperans, dominans voluptatibus, ratione utens, acri judicio, perſpicax, circunſpectus, valens conſilio, juſtus, ſobrius, numinum curam agens, hominum negotia curans, ſtabilis firmus, infallibilis, magna cogitans, authoritate præditus, induſtrius, confector negotiorum, ſollicitus pro his quibus imperat, ſervator, promptus ad beneficentiam, lentus ad vindictam, certus, conſtans, inflexibilis, propenſior ad juſtitiam, ſemperque attentus ad id, quod de Principe dictum eſt, libræ in morem, facilis aditu, comis in congreſſu, commodus alloqui volentibus, blandus, expoſitus, curam agens ſuo parentium imperio, amans militum ſuorum, qui ſtrenuè quidem bellum gerat, ſed qui bellum non affectet, pacis amans, pacis conciliator, pacis tenax, appoſitus ad emendandos populi mores, qui ducem agere norit ac Principem, qui leges ſalutares ſciat condere, natus ad benè merendum, divina ſpecie.* Sunt autem multa quæ Oratione dici poſſint, ſingulis vocabulis explicari non poſſint. Hactenus de vero & politico rege. Nunc quibus coloribus idem author eodem Interprete tyrannum expreſſerit, attende. *Malum*, inquit, *Principem vituperabis ad hunc modum: Tyrannicus, crudelis, efferus, violentus, occupator alieni, avidus pecuniarum*: & quod verbum eſt apud Platonem, *pecuniarum cupiens, rapax*, & quod dixit Homerus, *populi devorator, ſuperbus, elatus, difficilis aditu, incommodus ad conveniendum, durus ad congreſſum, incomis ad colloquendum, malè iracundus, irritabilis, terribilis, turbulentus, voluptatum ſervus, intemperans, immoderatus, inconſideratus, inhumanus, injuſtus, inconſultus, iniquus, impius, mente carens, levis, inconſtans, & qui facilè decipiatur, malefacilis, immitis, affectibus deditus, incorrigilis, contumelioſus, bellorum author, gravis, moleſtus, incoercibilis, intolerabilis.* Quòd ſi Ethnico tam apertam & ſinceram veritatem apud Imperatorem etiam vitioſiſſimum palàm profiteri licuit, cur non & Chriſtianis? Minimè ſanè dubitandum, niſi forſan Principes Chriſtiani deterrimis Imperatoribus deteriores eſſe vellent, quod avertat Deus, *qui in ira ſua vel miſericordia dat Reges, quorum corda in manu ſua habet.* Proverb. 21. Ille ergo ſummè & aſſiduè orandus 1. Timoth. 1. cui gloria & gratiarum actio in æternum.

SOMMAIRE
DV LIVRE ANALYTIQVE DES CONTRACTS, USURES, RENTES CONSTITVE'ES, INTERESTS, ET MONNOYES.

Composé par Maistre Charles du Molin, *dit Cenſeur, Advocat en la Cour de Parlement.*

Ledit Sommaire nouvellement extraict & dicté par le meſme Autheur en Langue Françoiſe, pour le bien, honneur, & utilité de la Republique de France, & de tous bons François.

La Sapience divine Proverb. 8. verſ. 14. dit:

A moy eſt le conſeil & équité, mienne eſt la prudence, mienne eſt la force, par moy les Roys regnent, & les Legiſlateurs decernent choſes juſtes, par moy les Princes dominent, & tous les Seigneurs jugent la terre: I'aime ceux qui m'aiment; & ceux qui me cherchent diligemment, me trouveront. Richeſſes & honneur ſont avec moy, chevance perdurable & juſtice.

S. Paul aux Galatiens 5. verſ. 14.

Toute la Loy eſt accomplie en une parole, à ſçavoir en cette: Tu aimeras ton prochain comme toy-meſme. Que ſi vous vous mordez & rongez l'un l'autre, gardez que ne ſoyez conſommez l'un de l'autre.

S. Paul. 1. aux Theſſaloniciens 4. verſ. 6.

Qu'aucun ne ſurprenne ou deçoive ſon frere en aucune affaire, pourtant que le Seigneur prend vengeance de toutes ces choſes.

Auſſi l'Eccleſiaſtique 10. verſ. 8. dit:

Le Royaume eſt tranſporté de Nation en Nation, à cauſe des injuſtices, & des injures, & des extorſions, & des tromperies diverſes.

Digitized by Google

Digitized by G

SOMMAIRE
DU LIVRE ANALYTIQUE
DES CONTRACTS, USURES, RENTES CONSTITUE'ES, INTERESTS ET MONNOYES.

Compoſé par Maiſtre CHARLES DU MOULIN, *Jureconſulte de Paris, Avocat en la Cour de Parlement; Ledit* SOMMAIRE *nouvellement extraict & dicté par le meſme Autheur en langue Françoiſe, pour le bien, honneur & utilité de la Republique de France, & de tous bons François, dedié & preſenté à Tres-Chreſtien, Tres-Haut, Tres-Vertueux, & Puiſſant Prince* HENRY *par la Grace de Dieu Roy de France, ſecond de ce Nom.*

LA choſe (des actes humains) la plus neceſſaire & utile à la Republique & ſocieté humaine, tant en commun qu'en particulier, ſont les contracts, juſtice, loyauté, égalité, ou proportion d'iceux.

1. Dont la principale diviſion eſt, que les aucuns tendent à faire bailler ou obliger d'un coſté ſeulement; les autres tendent à faire bailler ou obliger des deux coſtez reciproquement: & ceux-cy ſont proprement & peculierement dits contracts; car l'etymologie de ce mot contract, deſigne mutuelle attraction ou reciprocation, & auſſi par meſme conſideration & ſemblable etymologie les Grecs l'appellent συνάλλαγμα; Neantmoins les premiers ſont auſſi dits contracts proprement, en prenant la diction largement, & ſe ſubdiviſent en aucuns liberaux ou lucratifs: & en aucuns non liberaux, ains compenſatoires; c'eſt à ſçavoir de choſe preterite par intervalle, comme s'aucune choſe eſt donnée ou promiſe pour remuneration d'un ſervice paſſé deû, ou pour ſatisfaction d'autre obligation precedente: j'ay dit par intervalle, car ſi c'eſtoit pour recompenſe de choſe faite ou livrée incontinent, tel contract appartiendroit non au premier, ains au ſecond principal membre de la diviſion, qui eſt des contracts propres & reciproques, combien que ne demeure que l'un obligé, parce qu'il advient que l'autre ſatisfait ſur le champ, laquelle choſe comme advenant par accident, ne change ny altere la nature & eſpece du contract. Derechef leſdits contracts liberaus ſe ſubdiviſent en donation ou liberalité de la choſe en ſoy, ce qui eſt appellé don: ou en donation, ou liberalité du ſimple uſage à aucun temps, & s'appelle preſt, qui ſe fait aucunes-fois de choſes qui ſe doivent rendre elles-meſmes, ou en leur propre corps ſoit immeuble ou meuble, comme d'une maiſon, ou d'une bague; ce que les Latins ſubdiviſent en commodation & precaire: Aucune fois de choſes qui ſe doivent rendre en pareille quantité de nombre, poids ou meſure, & en pareille bonté, qui conſiſte en ſemblable ſubſtance, & c'eſt proprement & etroittement preſt, que l'on dit pur & loyal.

Diviſion des contracts. — *1. Subdiviſion.* — *2. Subdiviſion.*

2. Pareillement ledit ſecond principal membre des contracts reſpectifs ou reciproques, a pluſieurs diverſes ſubdiviſions ſelon diverſes conſiderations; car les uns ſont momentanées comme vente, échange. Les autres ſucceſſifs, comme loüage, uſure, ſocieté queſtuaire. Plus les uns conſiſtent en commutation, ou recompenſe mutuelle, ſoit momentanée, ou ſuceſſive, dont avons principalement à traicter; les autres conſiſtent en communication, & ſont les contracts de communauté & ſocieté. Et parce qu'il ſuffit de diſcuter ceux dont principalement en ce Traité avons affaire, qui ſont les commutations, & negociations, ou contracts commutatifs. Ceux-cy ſe ſubdiviſent en deux eſpeces, car les uns ſont commutations de la choſe ſimplement, ou de la ſubſtance d'icelle, comme vente, ou échange. Les autres ſont commutation & compenſation du ſeul uſage temporel de la choſe. Et cette eſpece ſe ſubdiviſe, car ou la choſe ſe doit rendre en ſon propre corps qui n'eſt point aliené, & cela s'appelle loüage ou location. Ou la choſe quant à preſent, s'aliene, & ſe doit rendre en ſemblable ſubſtance & quantité de nombre, poids, ou meſure, & cela s'appelle preſter à uſure: on l'appelle aucunes fois prendre ou bailler à intereſt, & d'autres divers noms qu'il n'eſt beſoin de reciter, mais quelque couleur, ou nom qu'on luy baille, c'eſt vraye & formelle uſure, que les Grecs appellent τόκος, parce qu'une ſomme engendre l'autre, les Latins *fœnus* par ſemblable etymologie; les Latins auſſi l'appellent uſure, pour l'eſtimation & recompenſe de l'uſage. Je tais icy aucuns membres ou eſpeces miſtes, & auſſi pluſieurs autres diviſions de contracts qui ne ſont en ce Traité neceſſaires, afin qu'ils n'empeſchent l'ordre, briefve & clarté des choſes neceſſaires.

Loüage. — *Vſure.*

3. Or pour entendre clairement la juſtice ou injuſtice des Rentes conſtituées, tant des perpetuelles communément uſitées, que des temporelles moins uſitées, il eſt prealablement requis de bien & radicalement diſcuter & entendre ladite derniere eſpece, qui eſt d'uſure, où y a eu par cy-devant de grands & fameux erreurs, tant en la doctrine, qu'en la pratique, non ſeulement pour l'ignorance de l'Hiſtoire & des termes, dont les Loix qui en ont parlé, ont uſé: mais principalement pour l'ignorance de la vraye raiſon deciſive, & de l'experience des choſes politi-

Cauſes d'erreurs.

ques, meſmement des commerces & negociations. Nul n'ignore que c'eſt qu'uſure en ſa propre & vulgaire ſignification, mais la raiſon de l'iniquité & prohibition d'icelle en general, & de la tolerance d'icelle en aucuns cas, eſquels elle a eſté tolerée. Et conſequemment la juſtice ou injuſtice des contracts qui aucunement en participent, ont eſte cy-devant par pluſieurs ſiecles autant vulgairement ignorez, que les Droicts & Loix uſuraires, termes & dictions dont leſdites Loix uſent. Car par les miſerables & longues inondations des Barbares Goths, Huns, Vandales, & Lombards ſucceſſivement avenuës auparavant neuf cens ſeptante ans, la Barbarie & ignorance des bonnes Lettres, a depuis eu cours plus de huit cent ans, & meſmement eſtans ſous leſdits deluges en pluſieurs lieux pluſieurs Loix, mœurs & Coûtumes Barbariques multipliées, noſdites bonnes Loix ont eſté long-temps avec les bonnes Lettres negligées & delaiſſées.

Regne de Barbarie.

4. Tellement que quand environ l'an de grace mil cent trente, aucuns bons perſonnages en Italie commencérent à tirer des vieilles Librairies les Livres tous empoudrez, & quaſi corrompus de noſdites Loix, pour les faire reſcrire au net, publier, lire & interpreter à l'uſage du bien public univerſel, ja plus de cinq cent ſoixante ans aprés qu'elles avoient eſté (comme dit eſt) negligées, & comme enſevelies au ſepulchre d'ignorance, ne fut lors promptement poſſible entendre à interpreter au vray grande partie de noſdites Loix, dont pluſieurs des plus notables lieux demeurerent long-temps inconnus, tant pour l'ignorance des langues, que pour l'inexperience des choſes. Et auſſi regnoit encores ladite barbarie au lieu des bonnes Lettres, ſous laquelle la ſophiſterie entra en toutes bonnes ſciences, qui en furent grandement vexées & obtenebrées d'intrications, ſuperſtitions, & prepoſteres jugemens, comme il eſt apparu auſſi bien en la Medecine & Theologie, qu'en nos Loix.

Sophiſterie.

5. Où les uſuraires ne peurent jamais eſtre entenduës par tous nos Gloſſateurs, ou Commentateurs (combien qu'ils les cuidoient bien entendre) plus de trois cent ſoixante ans, juſques à ce qu'un perſonnage d'autre profeſſion, Hermolaus Barbarus Italien, ſtudieux des bonnes Lettres, qui commençoient à refleurir en Italie, homme tres-ſçavant & eloquent, fut le premier qui par le moyen deſdites bonnes Lettres, environ l'an mil quatre cens nonante, du temps de Jean Picus, Comte de Mirandole, & Ange Politian, gens tres-doctes & tres-eloquens, trouva, découvrit, & nous reſtitua le vray ſens & intelligence des termes ou dictions, dont noſdites Loix uſent en matiere uſuraire. Laquelle invention a eſté ſuivie, & grandement loüée par tous les gens doctes, meſmement par Maiſtre Barthelemy Socin de Senes, Docteur és Droicts: & par Alciat Jureconſulte de Milan; & amplement corroborée par Maiſtre Guillaume Budé Pariſien, en ſon Livre de *Aſſe*. La ſignification deſdites dictions trouvée & declarée, reſtoit le ſens de la ſentence, effet & vigueur deſdites Loix; ce que par le don de Dieu aprés longue eſtude & experience des cauſes & negoces, avons nouvellement & clairement expliqué audit Traité par diſcuſſion & reſolution analytique, à nous peculiere. Cette briefve diſgreſſion n'eſt pour taxer ne blaſmer ceux qui par cy-devant ont erré en la matiere uſuraire, ains plûtoſt pour en rejetter la faute ſur l'ignorance des bonnes Lettres, & ſur la ſophiſterie, qui ont regné en leurs temps, & auſſi pour montrer la neceſſité & utilité dudit Traité, dont afin que le fruit en ſoit commun à tous par cette epitome en la pourſuivant,

Les Lettres ont cómencé à refleurir en Italie.

6. Combien que ſur ce mot uſure, les droits ne faſſent aucune expreſſe diviſion, ne ſubdiviſion, comme eſtant choſe aſſez claire & facile en termes de Droict, ſelon lequel proprement elle n'eſt que d'une eſpece; neantmoins tant pour plus clairement démeler les intrications depuis ſurvenuës, que pour plus facile methode & intelligence des choſes ſequentes, je bailleray deux ou trois briefves diviſions. La premiere concernant la diction, les autres la choſe ſignifiée. Quant à la premiere, ce mot uſure ſe prend largement, & étroittement. Largement pour toute acceſſion ſucceſſivement faite au ſort principal, ſoit qu'il ſoit deû pour cauſe de preſt, ou de dot, ou de vente, ou d'autre cauſe quelconque, mais étroittement, quand le ſort eſt deû à cauſe de preſt. Cette diviſion eſt ſuperfluë en termes de Droict Ecrit, & à proprement parler: car de Droict Ecrit n'y a aucune difference, & n'eſt en conſideration ſi le ſort eſt deû à cauſe de preſt, ou autrement, ne ſi on fait paction d'uſure en contract de preſt, ou en autre contract quelconque. Et auſſi bien proprement eſt dire uſure en vendition, dot, ou autre obligation, comme en preſt.

7. Car tant ſa vraye etymologie, que ſa vraye & propre diffinition, eſt quand pour l'uſage ou dilation de pecune deuë, ſe perçoit & exige quelque profit ſucceſſivement, à la raiſon & pour portion du ſort & du temps. En cette diffinition, ce mot pecune ſe prend largement, ſelon que prennent les Jureconſultes; ſçavoir eſt non-ſeulement pour monnoye: mais auſſi pour tout ſort conſiſtant en nombre, poids ou meſure de choſe fungible. Ce mot uſage ou delay, eſt le vray objet auquel ſe refere reciproquement & correſpond l'uſure. Ce mot ſucceſſivement concerne la forme d'icelle, fait auſſi la difference de la peine qui eſt monentanée, comme cy-aprés numero 84. Cette deffinition montre que ladite premiere diviſion eſt inepte, comme auſſi eſt en termes de Droict la deffinition des vulgaires & ſophiſtes, qui reſtraignent l'uſure en cas de preſt ſeulement, prenant le ſeul fondement de leur erreur, juſques à preſent fort fameux & inſigne, de leur mauvaiſe intelligence de ces mots de noſtre Seigneur Jesus-Christ en S. Luc chapitre 6. *Mutuum date nihil inde ſperantes*; c'eſt à dire prêtez, ſans eſperer rien: leſquels mots ils entendent comme ſi le Seigneur euſt voulu ſtatüer ou confermer certaine Loy pecuniaire au cas ſpecial de preſt, & prohiber toute uſure abſolûment audit cas ſeulement, & non hors le cas de preſt, mais delaiſſer les autres cas és autres Loix humaines ou Divines: & non pas comme ſi l'intention du Seigneur n'euſt eſté que d'enſeigner, & commander charité & beneficence vers les indigens, comme ſera dit cy-aprés. Parquoy ladite diviſion n'eſt miſe que pour preſuppoſition, & plus claire intelligence des termes, dont eſt queſtion, & pour un commencement d'extrication.

Vraye etymologie & deffinition d'uſure.

8. Bien eſt vray que les Canoniſtes (leſquels les Legiſtes juſques à preſent ont ſuivy) dient tous & tiennent fermement, qu'il y a auſſi bien uſure, quand le ſort eſt originellement deû à cauſe de vente, legs teſtamentaire, ou autre juſte cauſe, comme quand il eſt deû à cauſe de reelle numeration dudit ſort, ou de preſt formel, mais ils diſent, que c'eſt parce que pour le moins y a toûjours preſt fict. Et ont inventé cette nouvelle eſpece de fiction; c'eſt à ſçavoir que toutes & quantes fois que le vendeur ou legataire ou autre creancier, auquel eſt deuë quelque ſomme à autre titre que de preſt, fait paction que le debteur pour chacun mois ou an qu'il differera de payer, luy payera tant, ſans diminution du ſort: que dés lors de ladite paction, il faut feindre que le debteur paye, & que le creancier reçoit le ſort, & le rend au debteur à titre de preſt ſous ladite paction uſuraire; & conſequemment que c'eſt uſure. Mais les Theologiens Scholaſtiques à bon droit rejettent ladite fiction: Car ce n'eſt pas vraye ne bonne forme de doctrine de controuver & induire fictions, &

Theologiens.

n'appartient qu'au Legiſlateur. Parquoy leſdits Theologiens uſent de termes plus propres & plus apte tradition, diſans que lors c'eſt preſt virtuel, ou interpretatif; mais encores cette tradition eſt inepte quant à ce propos : car ou c'eſt pour faire que ladite paction ſoit uſure, qui autrement ne le ſeroit, ſi ce n'eſtoit preſt, au moins interpretatif : & cela eſt ſuperflu, & un erreur procedant de l'ignorance de noſdites Loix, & de la propre ſignification des termes, ſelon leſquels n'eſt pas requis qu'il y ait preſt, avant qu'il y ait uſure. Car preſt ou autre contract de ſoy, n'eſt pas le ſujet ny objet d'uſure.

Sujet & objet d'uſure.

9. Et qui plus eſt, à proprement & ſubtilement parler, le ſort meſme principal ou numeration d'iceluy, voire faite ſous titre & cauſe expreſſe de preſt, n'eſt pas la vraye matiere, ſujet ou objet immediat d'uſure, ſi paction uſuraire y a. Mais c'eſt la dilation de rendre ou payer le ſort principal, ou la conceſſion de l'uſage de la pecune deuë, qui eſt le vray objet & matiere ſujette de l'uſure, qui s'apprecie, & correſpond ſucceſſivement audit delay ou uſage du ſort ſeulement, & non pas à la proprieté ou alienation du ſort, comme demonſtre ladite etymologie & definition. Parquoy eſt auſſi peu de beſoin en ce regard d'interpretation, que de fiction : car ſoit que le ſort ſoit deû pour cauſe de preſt, ou de vente, ou d'autre juſte cauſe quelconque, cela n'adjouſte, n'oſte, & ne fait rien à la verité, ſubſtance, & definition de l'uſure, à parler proprement, comme dit eſt ; Ou ladite tradition eſt faite pour induire pareille odioſité, prohibition & reprobation de l'uſure en termes de vendition, ſupplement de partage, échange ou en dot, lais teſtamentaire, ou autre quelconque juſte obligation, autre que de preſt : comme en un vray preſt, & cela eſt deſraiſonnable. Car combien que nos Loix civiles n'y ayent en ce regard fait difference, toutesfois depuis pour pluſieurs bonnes & juſtes cauſes y a eſté faite & receuë difference, comme nous dirons cy-aprés.

Premiere diviſion d'uſure.

10. Or je laiſſe leſdites deux precedentes diviſions comme ineptes pour les cauſes ſuſdites, & en baille deux propres doctrinales & neceſſaires. La premiere; uſure aucune directe ou formelle : l'autre indirecte ou interpretative ou taiſible. La directe & formelle eſt, quand expreſſément & ſans aucun circuit, eſt promis de bailler quelque profit ſucceſſif, pour l'uſage & delay du ſort principal deû, quelconque ſoit la cauſe de la debte principale, & ainſi ſe prend proprement & indifferemment en droict. L'interpretative & taiſible ſe ſubdiviſe en deux eſpeces: la premiere, quand l'acceſſion n'eſt pas ſucceſſive, ny pour portion de temps, ains momentanée, & à une fois, toutesfois eſt miſe au lieu de l'uſure, comme il ſe fait aucunefois de certaines peines promiſes au cas que l'on ne payera au terme, leſquelles peines quand elles ſont en fraude de l'uſure, ſont uſure interpretative. La ſeconde eſpece quand l'acceſſion eſt ſucceſſive & pour portion de temps, mais ne ſe refere pas directement & expreſſément à l'uſage ou delay du ſort principal deû, comme ſe peut faire fraude & déguiſer en pluſieurs manieres, tant en commençant par numeration de pecune, qui ſe termine à l'achapt à vil prix de quelque choſe qui apporte fruit, ou ſe peut loüer pour en avoir la commodité ſucceſſive pendant le rachapt expreſſément ou taiſiblement accordé, qu'en commençant à tradition & delivrance de certaines eſpeces vendables on permutables, mais eſtimées à plus haut prix, en contemplation du delay, & generalement en tous autres cas ſemblables ou diſſemblables contenans excez obliquement fait en fraude de l'uſure expreſſe, c'eſt uſure interpretative.

Seconde diviſion.

11. S'enſuit la ſeconde doctrinale diviſion, qui eſt de noſtre invention, & la plus neceſſaire, combien qu'elle n'ait eſté touchée par aucun que par nous audit Traité, aucune uſure eſt negociative, l'autre incidente. La negociative eſt le contract ou marché qui ſe fait & commence principalement pour acquerir profit de l'uſage de la pecune. L'incidente eſt quand l'uſure ne commence pas à telle negociation ou marchandiſe d'argent, & n'eſt pas la pecune nombrée expreſſément ou taiſiblement à cette fin, ains aprés que le ſort pour quelconque juſte cauſe precedente eſt deû, ſurvient obligation acceſſoire de quelque preſtation ſucceſſive, pour punition de la demeure du debteur, ou pour aucune indemnité du creancier. Or il appert qu'il y a grande & quaſi diametrale difference entre les deux eſpeces : Car la premiere eſt de ſoy cooriginaire à la principale obligation : la ſeconde eſt ſubſequente. La premiere eſt la principale fin & intention du contract : la ſeconde eſt acceſſoire. La premiere eſt ſubſtantielle & pour ſoy : la ſeconde accidentelle & pour autre choſe. Et eſt ladite diviſion fort utile & commode à la doctrine & methode, comme l'on verra au diſcours. Ladite uſure negociative, en prenant les termes eſtroittement, n'a qu'une eſpece, qu'on appelle en Droict *fœnus*.

Differences.

12. Mais pour plus facile & methodique tradition en prenant les termes largement, nous la ſubdiviſerons en uſure propre, & uſure impropre. Uſure negociative propre, ou proprement, & eſtroittement priſe, & l'uſure de preſt principalement conventionnée, en laquelle le debteur eſt obligé rendre enſemble le ſort principal, avec les arrerages qui ſeront deus, ſoit qu'il y puiſſe eſtre contraint à la volonté du creancier, au moins aprés quelque temps certain ou incertain, pendant lequel temps peut toûjours eſtre contraint és arrerages. Et ceſte-cy ſe ſubdiviſe en directe, & interpretative, comme en la diviſion precedente. Uſure negociative, large, & impropre, eſt l'uſure redituelle, en laquelle le debteur ne peut eſtre contraint qu'en la rente conventionnée : & ceſte-cy ſe ſubdiviſe en deux eſpeces. La premiere de rente perpetuelle. La ſeconde de rente temporelle. La premiere & perpetuelle, je l'ay appellée audit Traité ſuccedanée ou ſubrogée ; car elle a eſté ſubrogée au lieu de l'ancienne uſure de preſt, qui a eſté juſtement abrogée, ce ſont nos rentes vulgaires conſtituées à prix d'argent, racheptables toutes fois & quantes que bon ſemble au debteur. La ſeconde & temporelle eſt un autre maniere de prendre & bailler argent à intereſt, qui n'eſt point frequentée, combien qu'elle ſoit ſouvent plus commode aux debteurs, & l'ay appellée mixte audit Traité, parce qu'elle participe de celle de preſt, & de la ſubrogée, entant que le ſort n'eſt pas du tout, & à toûjours aliené, ains ſe rend à certains termes & intervalles, avec quelque augment moderé. Voila les deux principales & ſeules, vrayes neceſſaires & doctrinales diviſions que nous baillons & retiendrons en matiere d'uſure.

Subdiviſions.

Rentes conſtituées.

13. N'eſt neantmoins pour plus ample diſcuſſion à obmettre, que les Docteurs Scholaſtiques dés long-temps ont inventé & baillé une autre diviſion trimembre, fort trite & fameuſe és écoles & pretoires, ſçavoir eſt uſure lucratoire, compenſatoire, & punitoire, & tiennent tous tant Legiſtes, que Canoniſtes, que Theologiens, qu'il n'y a que le premier membre d'icelle diviſion, qui ſoit la vraye uſure ſeule illicite, prohibée & abrogée, & que les deux autres membres ne ſont pas vraye uſure, & ne ſont aucunement defendus, prohibez, ny abrogez, ſinon en cas qu'ils ſoient pretexte & couverture pour frauder, & occulter la vraye uſure lucratoire : Et entendent tous, que ladite uſure lucratoire eſt celle qui ſe prend, non pour recompenſe d'aucun vray & juſte intereſt du creancier : mais cela ceſſant, pour la ſeule contemplation du preſt, & de la grace & plaiſir fait par le creancier au debteur en preſtant, tellement que le

Diviſion vulgaire.

creancier reçoit ladite uſure en pur gain : de ce appert par toutes leurs lectures, ſommes & diſputes, meſme par les definitions qu'ils en baillent, par leſquelles ils tiennent tous, que ce n'eſt point uſure, voire en preſt formel, entant qu'il y a concurrence à l'intereſt du creancier, ſoit intereſt de perte encouruë, que les Theologiens Scolaſtiques *au quart des Sentences, diſtinct. 15. queſt. 2.* appellent intereſt poſitif : ou de gain ceſſant, que leſdits Theologiens appellent intereſt privatif.

Intereſt.

14. Mais cette fameuſe diviſion & tradition, de tant plus que de prime face ſemble aux imprudens, & inexperts apporter grande illuſtration & facilité de doctrine : d'autant plus elle implique grande perverſion & obtenebration d'icelle ; ce que toutesfois n'eſt à imputer aux Theologiens, qui ne ſont icy à reprendre : mais ſeulement nos Juriſtes, qui ſont icy grandement reprehenſibles. Car les Theologiens n'ont pas fait ladite diviſion pour l'interpretation de noſtre Droict, mais ſeulement pour une briefve methode à plus facilement comprendre & diſtinguer les cas de conſcience en general, en quoy ils n'ont point erré. Car comme il appert par leurs Ecrits quand ils damnent & reprouvent l'uſure lucratoire, ils n'entendent pas ſeulement de la pure lucratoire, ceſſant tout intereſt de lucre ou de gain : mais auſſi quand le creancier a intereſt, poſé meſmes qu'il n'excede ledit intereſt, toutesfois le cas eſt tel que aumoſne, ou preſt liberal eſt deû au debteur, partant l'intereſt eſt injuſte & inconſiderable, conſequemment demeure l'uſure en effet lucrative, & diſent qu'en ces cas le creancier qui exige profit, peche, & commet uſure illicite quand ores il n'excederoit les limites de la Loy civile ou Statuts politiques, & ils diſent vray.

Theologiens.

15. Car combien que la Loy ſoit bonne, juſte & temperée en ſoy, ſi en faut-il bien uſer, & qui en uſe mal & contre charité, ſon vice n'a rien de commun à la bonté de la Loy, & n'eſt en conſcience excuſé par icelle : Au ſurplus, quand l'uſure eſt compenſatoire de juſte & deû intereſt, & n'excede iceluy, les Theologiens ne reputent point cela uſure quant à eux, & à conſcience. Aucuns d'eux recueillent ſtudieuſement pluſieurs circonſtances, les uns cinq, les autres ſept (ce qui revient à un) pour cognoiſtre quand l'uſure eſt juſte & vrayement compenſatoire. Quant à la punitoire, ils s'en paſſent briefvement, pourveu qu'elle ne ſoit exceſſive, ni en fraude, & laiſſent le reſte aux Loix, & font bien.

Meſ-uſer de la Loy.

16. Or ſi nos Juriſtes, & principalement les Canoniſtes, qui ont tiré ladite diviſion des Ecrits deſdits Theologiens, l'euſſent ainſi entenduë, ſans l'appliquer à autre ſens ou à autre fin que les Theologiens, ils n'euſſent pas erré comme ils ont fait, en appliquant ladite diviſion à l'interpretation de nos Loix, en quoy faiſant ils ont imprudemment perverty toute la doctrine, & fait tres-grande injure à nos ſaintes Loix, & par ridicule prepoſteration, cuidans eſtre plus religieux, & plus ſages que nos Legiſlateurs Civils, & plus reſtraindre & cohiber les uſures, que ne font noſdites Loix : Ils ont fait tout le contraire, & rompans les temperez limites faits & ſtatuez eſtroittement par noſdites Loix, ont lâché la bride à uſure effrenée, comme l'experience a démontré & ſera dit cy-aprés. Et quant à leurdite diviſion, les premiers & derniers membres d'icelle ſont ineptes & impropres ; car pour commencer au dernier (pour le plus brief) il ſe trouve bien en Droict, que quelquesfois la Loy appelle l'uſure (meſmes l'incidente) peine ; mais il n'y a aucun paſſage, où la peine ſoit appellée uſure, parquoy d'en faire un membre d'uſure n'y a propos, & eſt trop grande & licentieuſe improperation. Et auſſi y a grande difference comme ſera dit cy-aprés nombre 86.

Erreur des Juriſtes.

Peine.

L. Lecta, ſi cert. pet. L. Seia. de uſur.

Definition vulgaire.

17. Le premier membre de ladite diviſion, enſemble la definition qu'ils baillent vulgairement à uſure, eſt inepte, & phantaſtique. Car qui fut oncques l'uſurier qui ait pris uſure pour le ſeul bien-fait & grace de preſter, & non en recompenſe de ſon intereſt de perte advenuë ou de gain ceſſant ? Penſez-vous que tant de Loix uſuraires ayent eſté tant diligemment compoſées & attemperées par les anciens Juriſconſultes & Legiſlateurs ſur le reglement & moderation des uſures, pour reſtraindre & moderer celles qui ſe font pour le reſpect de la beneficence & grace du preſt ſeulement, & non celles qui ſe font pour la recompenſe de juſte & vray intereſt, que le creancier a, & peut probablement avoir à cauſe du preſt, ou delay de ſon deû ? Il eſt donc tres-clair & certain que noſdites Loix ont eſté faites pour la moderation & reſtriction des uſures vrayement compenſatoires, dont s'enſuit que tres-follement & ridiculement ils les ont reprouvées & damnées, mais par haut parler & crier ſeulement ; car de fait ils les ont plus qu'approuvées en approuvant non ſeulement l'uſure compenſatoire, mais auſſi en l'approuvant outre les fins & metes prohibez de droict. Nous concluons donc, qu'uſure à proprement parler, n'eſt pas ſeulement en preſt, mais auſſi (pour quelconque cauſe que le ſort principal ſoit deû & exigible) quand pour l'uſage ou delay d'iceluy eſt pris quelque profit ſucceſſif pour portion du temps & du ſort. Cette eſt ſa vraye & native definition, par nous aprés plus de ſept ſiecles reſtituée : Et pour diviſions methodiques, ſuffiſent les deux cy-deſſus touchées nombres 10. & 11.

Vraye definition.

18. Les termes declarez, ne reſte plus que la deciſion. Mais pour plus clairement le tout entendre, enſemble la ſource & origine de nos rentes vulgaires, il eſt expedient d'entrer quelque peu en l'hiſtoire, & declarer l'uſage des Anciens, & les termes dont ils uſoient, dont auſſi uſent nos Loix, qui en preſuppoſent l'intelligence, ſans laquelle il a eſté du tout impoſſible d'entendre noſdites Loix en cette matiere, leſquelles ſont émanées la pluſpart de la bonne police, & Philoſophie des Grecs, eſquels jadis toutes Sciences, tant que l'entendement humain s'eſt pû étendre, meſmement les Arts politiques, ont fleury plus qu'en toute autre nation du Monde, comme il eſt notoire à tous ceux qui ont connoiſſance des Lettres, ou des Hiſtoires. Et nous François à bon droit les devons loüer ; car d'iceux (& non des Romains) nos Anceſtres, aprés les avoir logez & receus à Marſeille, ont premierement receu l'erudition des bonnes Lettres & ſciences, comme meſmes Jules Ceſar confeſſe en ſes Commentaires. Et depuis deſdits Grecs ; c'eſt à dire par leur predication & miniſtere, avons receu la ſainte & ſalutaire Foy Chreſtienne & vraye Philoſophie celeſte, & non des Romains, qui s'efforçoient de tout leur pouvoir & authorité l'extirper ; ce qui a eſté cauſe, par le juſte jugement de Dieu, de la diviſion & deſtruction de leur Empire tant floriſſant, & la ruine & fin miſerable & ignominieuſe de la pluſpart de leurs anciens Empereurs perſecuteurs de l'Evangile. Mais pour revenir à noſtre propos.

Loüange des Grecs.

Tyrannie des Romains.

19. Selon l'uſage des anciens Negociateurs & Marchands de Grece, que les Romains ont enſuivy, le cours de l'uſure eſtoit de mois en mois. Et le plus haut prix de cette Marchandiſe d'argent, où la plus groſſe uſure, eſtoit de douze pour cent par an, qui eſt de cent deniers, un denier à la fin de chacun mois, & l'appelloient dragmale, parce qu'ils uſoient de mine & dragme, & qu'en la mine y a cent dragmes, qui eſtoit à ladite uſure, en chacune mine, chacun mois une dragme. Les Latins l'ont appellée centeſime, par ce que c'eſt autant que la centiéme partie du ſort chacun mois. Et je ne trouve point, que plus haute uſure ait jamais eſté permiſe, communément, par

aucune Loy, ſoit Grecque ou Romaine ou autre. Bien eſt vray que Solon Politicque Legiſlateur d'Athenes, entre autres choſes ordonna, que le mary qui auroit repudié ſa femme, & ne luy rendroit promptement la dot qu'il en avoit receu, ſeroit tenu tant qu'il tarderoit, en payer profit ou uſure au prix de dix-huit pour cent par an, mais c'eſtoit un cas ſpecial & particulier, qui demonſtre que la regle eſtoit au contraire, & l'uſure reguliere beaucoup moindre. Auſſi par les anciennes Loix de Rome, en d'aucuns cas particuliers ſeulement, avoit eſté permiſe plus groſſe uſure que la centeſime, ce qui a eſté corrigé par Iuſtinian le Grand.

Solon.

20. Or ladite centeſime combien qu'elle fuſt communément permiſe entre les Grecs, ce nonobſtant, elle eſtoit opprobrieuſe & reprochable entre les graves & doctes, comme appert par leurs écrits. Les anciens Romains n'en avoient aucun uſage, ains avoient toute uſure comme choſe execrable & à punir. Auſſi témoigne Caton l'ancien au commencement de ſes Livres de la choſe ruſtique, que ſes majeurs (ſçavoir eſt premiers Romains:) par leurs Loix condamnoient un larron au double, & un uſurier au quadruple, tant ils eſtimoient un uſurier pire & plus pernicieux qu'un larron. Et tant & ſi longuement a cela duré aux Romains: qu'a duré leur ancienne & primitive frugalité & continence, & qu'ils ſe contentoient de n'eſtre ſubjuguez par leurs voiſins, & exerçoient (meſme les Senateurs & les plus nobles) l'Agriculture. De ce bon vieil temps tenoit encores ledit Caton l'ancien, lequel interrogé, quelle eſtoit la meilleure maniere de ménager ou augmenter ſon bien, répondit que c'eſtoit l'Agriculture. Et lors que luy fut mis en avant le plus grand & le plus haſtif accroiſſement par exercer uſures, ledit Caton rejetta cette voye comme injuſte & inhumaine, l'accomparant à meurtre.

Vſure odieuſe. *Caton Cenſorin.* *Noble agriculture.*

21. Mais depuis qu'eut creu l'ambition des Romains, à uſurper les autres Nations, avec amplification d'empire & richeſſes, ils furent bien-toſt accompagnez de convoitiſe & avarice, & commencerent à exercer grandes uſures les uns envers les autres, meſmement les plus grands & les nobles, envers le ſimple populaire, dont il advint entre eux de grands troubles & ſeditions, & mutations de Loix, aucunesfois l'uſure reſtrainte à la douziéme partie de la centeſime, depuis à la vingt-quatriéme partie de la centeſime, qui eſtoit choſe ridicule, car telle uſure n'euſt eſté égalle au ſort devant deux cens ans, qui eſtoit choſe inutile: Parquoy ne ſortit effet, ains toſt aprés recommencerent à exercer uſure d'une demie centeſime, qui eſt à la raiſon de ſix pour cent par an. Depuis à l'appetit du populaire fut du tout defendu de prendre aucune uſure, ce qui ne put durer, car ils tendoient à avarice, & à gagner les uns ſur les autres, dont le plus frequent moyen eſt l'uſure; tellement que les Romains venus à leur extréme grandeur, puiſſance, empire, & richeſſes, qui fut aprés les conqueſtes d'Aſie & des Gaules, ils permettoient communément & generalement entr'eux, & és pays à eux ſujets, l'uſure centeſime, laquelle pluſieurs convoiteurs & rongeurs de peuples, meſmes Officiers s'efforçoient à exceder; mais ils eſtoient virilement cohibez & reduits à la centeſime par les Magiſtrats Romains, comme fit Lucullus contre les Publicains ou Fermiers des maltoſtes & impoſitions d'Aſie, miſes par Sylla Dictateur des Romains.

Luculle.

22. Et depuis auſſi Cicero Proconſul de Cilicie, lequel reſiſta virilement au Threſorier de Pompée le grand, lequel vouloit exiger du Peuple quatre centeſimes, & pour à ce contraindre & executer les particuliers par force, & mettre garniſon en leurs maiſons, demanda main-forte à Cicero comme Proconſul, lequel vertueuſement luy refuſa & l'empeſcha. Depuis par la prudence & équité de pluſieurs Magiſtrats Romains, & par nos anciens Juriſconſultes, fut l'uſure plus reſtrainte: car où l'on avoit toleré uſure d'uſure, c'eſt à ſçavoir prendre profit non ſeulement du delay du ſort, mais auſſi du delay des arrerages: ce que meſme Cicero Proconſul de Cilicie permit en la centeſime, ſous cette moderation que l'uſure d'uſure ne commenceroit à courir à la fin de chacun mois, mais ſeulement à la fin de l'an, ce qu'il appelle Anatociſme anniverſaire. Depuis toute uſure d'uſure a eſté totalement & treſjuſtement defenduë & prohibée, avec opprobre & note d'infamie au contrevenant. Et encores depuis leſdits Juriſconſultes & Magiſtrats Romains, n'ont plus voulu tolerer communément ladite centeſime entiere, mais ſeulement les deux parts, qui reviennent à huit pour cent par an. Auſſi ont ſtatué, que ſi les uſures croiſſoient juſqu'à l'égalité du ſort qui eſt le double, deſlors n'y pourroit plus avoir aucun profit ny accroiſſement.

Cicero, *Vſure reſtrainte par les bons Iuges & Iuriſconſultes.* *Anatociſme.*

23. Finalement Juſtinian le Grand, qui fut Empereur reſidant à Conſtantinople l'an de grace cinq cent vingt-huit, du temps de Childebert I. de ce nom ſixiéme Roy de France, fils de Louys I. que le vulgaire appelle Clovis, par ſes Loix juſtes & équitables reſtraignit encores plus les uſures, & les reduiſit à la plus grande temperance qui luy fut poſſible, ſans abolir le commerce ou negotiation de l'argent, neceſſaire és negotiations, & marchandiſes. En premier lieu il defendit *a* tres-étroitement toute uſure d'uſure, directement ou obliquement en façon quelconque, ſoit par novation ou transfuſion du ſort & arrerages ou autrement. Et voulut la Loy avoir lieu meſme pour les negoces & Contracts paſſez. Secondement il defendit *b* le cours de l'uſure entiere & centeſime, ſinon és negociations marines, & à la charge que le peril marin de la perte du ſort principal, ou de la marchandiſe par Mer ſubrogée au lieu du ſort, ſeroit au danger du creancier, & que le debteur en ſeroit quitte du ſort, & de l'uſure, le danger advenu, & encore à la charge que ladite centeſime pourroit courir ſeulement tant & ſi longuement que la navigation marine & peril de Mer dureroit, lequel ceſſant, & la Navire venuë à port, ne pourroit plus courir l'uſure à douze pour cent, mais beaucoup au deſſous, ſelon la diſtinction enſuivante, qui eſt que les illuſtres ne pourroient prendre plus grande uſure que du tiers de la centeſime, qui eſt au denier vingt-cinq, ſçavoir eſt quatre pour cent par an. Et les juſtes Marchands ou Negociateurs ou Artiſans ayant boutique ouverte, n'excederoient le double des illuſtres, ſçavoir eſt 8. pour cent par an. Et tous autres communément n'excederoient demie centeſime, qui eſt 6. pour cent par an, & outre declara *c* que ceux qui n'auroient autre negociation que de fenerer ou preſter à uſure, poſé ores que toutes leurs facultez & induſtrie y conſiſtaſt, ne ſeroient compris entre les juſtes Negotiateurs, & ne pourroient avoir les deux parts de la centeſime qui eſt à 8. pour cent, mais ſeulement la demie centeſime, qui eſt de 6. pour cent par an, comme le commun. Nonobſtant le rapport des Marchands & Maiſtres des Navires maritimes, leſquels par la commiſſion & mandement dudit Empereur examinez par ſerment de la commodité ou incommodité, avoient rapporté qu'il eſtoit raiſonnable, & utile que les deſſuſdits euſſent profit à un pour cent par mois, & que telle eſtoit la couſtume & obſervance Maritime.

Iuſtinian le Grand.

a L. pe l. §. C. de uſur.

b L. Eos &, de uſur.

c In novel. Conſtit. 110.

24. Tiercement il ordonna *d* que non ſeulement les arrerages deûs, mais auſſi ceux qui avoient eſté payez, ſeroient comptez pour n'exceder le double, & que ſi-toſt que l'uſure à compter dés le premier terme ou payement, ſeroit égale au ſort principal, jouxte l'intervalle du temps permis de droict, que deſlors ne courroit plus aucun profit ou uſure. Voila en bref la vraye definition, diviſion, & hiſtoire de

d In novel. Conſtit. 121.

Digitized by Google

l'uſure, avec la deciſion, & moderation du Droict Civil tres-équitable. Et faut toutesfois noter que ladite derniere limitation du double, ſe doit entendre pour l'uſure commune ou plus haute, ou de celle qui n'eſt gueres moindre de la commune que d'une once, comme le quincunx, qui eſt au denier vingt, & non pas pour l'uſure du trient qui eſt au denier vingt-cinq, ou autre plus legere. Et la raiſon eſt évidente. Car l'uſure du denier vingt-cinq, eſt mieux grace qu'uſure, & participe plus de liberalité, que de negociation ou queſt. Parquoy ladite conſtitution du double qui a eſté faite contre les uſures queſtuaires & accouſtumées, ne ſe doit étendre à cette uſure, du trient, laquelle eſt pluſtoſt grace, qu'uſure, & fait au creancier plus de dommage que de profit: & auſſi n'eſtoit pratiquée, ſinon par ceux qui vouloient exercer magnificence & liberalité comme par l'Empereur Alexandre Severe. Auſſi eſt-il certain que toutes ces reſtrictions d'uſures ont eſté faites en la faveur & ſoulagement des debteurs ſeulement: Parquoy ſelon cette fin & raiſon ſe doivent entendre. Or aprés les vingt-cinq ans, il eſt certain que c'eſt encores plus grande grace & ſoulagement au debteur luy laiſſer & continuer, tant que bon luy ſemblera, l'uſage du ſort à la charge & continuation de meſme uſure (attendu la modicité d'icelle) que de le contraindre à reſtituer le ſort, combien que l'uſure auparavant écheüe & perceüe ſoit égale à iceluy. Parquoy ſi ladite limitation avoit lieu au cas de preſent, ſeroit le dommage évident des debteurs. Davantage il eſt certain qu'aprés leſdits vingt-cinq ans, nonobſtant que le creancier ait receu ou reçoive l'uſure du paſſé égalle au ſort, il peut du meſme ſort acheter du meſme debteur une rente perpetuelle au denier vingt-cinq, ſeurement aſſiſe ſur fond d'heritage, & non racheptable: Si donc il luy eſt juſtement loiſible ce qui eſt trop plus, s'enſuit que par plus forte raiſon luy eſt loiſible exiger ce qui eſt trop moindre; c'eſt à ſçavoir continuation d'une meſme uſure, qui ſont trois raiſons nouvellement par nous conſiderées, par leſquelles eſt clair que ladite limitation du double, n'a lieu qu'és uſures communes, communément lors frequentes, contre leſquelles a eſte ſtatuée & introduite, & non contre l'uſure du trient, ou autre plus legere. Auſſi Lucullus qui fut inventeur & premier autheur de ladite limitation du double, ne l'a ſtatué que contre ceux qui avoient enormément excedé la centeſime & auſquels il permettoit doreſnavant exiger la centeſime. Faut encores noter en bref ce que j'ay dit de l'uſure du quincunx ou denier vingt, qu'elle eſt ſubjette à la limitation du double: cela ſe doit entendre ſelon les termes de Droict, c'eſt à ſçavoir quand le creancier peut, quand bon luy ſemble, exiger le ſort principal: Autre choſe eſt quand le contract paſſe en forme de rente temporelle, pendant lequel temps (qui ne doit eſtre moindre que de cinq ans) le creancier ne peut exiger le ſort, comme nous dirons cy-aprés, *queſtion* 18. *nomb.* 221. Car en ce cas ſe peut ladite rente eſtendre ou proroger du conſentement des parties, à une ou pluſieurs fois, nonobſtant qu'en ce faiſant, les vingt ans, & conſequemment le double du ſort (à tout compter dés le commencement) ſoient excedez comme cy-aprés *nomb.* 224. Car l'alienation du ſort à long-temps, fait que le Contract en participe de tant moins de vraye & formelle uſure. Et auſſi ladite limitation du double introduite de Droict, ſe compenſe avec la liberté que le creancier a d'exiger le ſort, quand bon luy ſemble, ſelon la forme de Droict, comme nous dirons cy-aprés, *nomb.* 87. Parquoy ſi le creancier ſe prive de ladite liberté à temps fort notable, ceſſe la raiſon & proportion de ladite limitation du double. Auſſi s'entend toûjours que le profit doit eſtre ſi moderé, que ne s'en puiſſe enſuivre aucune fraude aux Loix & Ordonnances uſuraires, ce que je remets cy-aprés en ſon lieu, afin de retourner à propos de ladite grande moderation du Droict Civil. Pour la mieux connoiſtre à l'œil,

Le denier 25. eſt grace.

25. S'enſuit la Table des parties de la centeſime. Faut noter que les Grecs & Romains la diviſent comme leur livre, ou poids ſolide en 12. onces, & nomment comme s'enſuit, les parties depuis l'once augmentées, en commençant à l'inferieure. Je n'y ay mis que cinq colomnes, parce qu'elles ſuffiſent, & auſſi la marge du livre eſt petite. La premiere monſtre & diſtingue les noms des parties de la centeſime. La ſeconde non ſeulement monſtre le nombre & valeur de chacune quotité ou partie de la centeſime: mais auſſi monſtre le cours tant menſtruel qu'annuel, & combien chacune partie de la centeſime fait d'uſure tant par chacun mois, que par chacun an. La tierce eſt un exemple d'abondant, pour plus facilement trouver ladite quantité és nombres rompus. La quarte monſtre en combien de mois l'uſure eſt égale au ſort en chacune partie de la centeſime. La quinte monſtre en combien d'années l'uſure eſt égale au ſort en chacune deſdites parties. J'ay auſſi ajoûté une autre petite Table ſelon la computation & uſage vulgaire, contenant 6. exemples, dont le ſecond eſt des plus rompus nombres que ſoient. Par leſquels l'on peut promptement trouver & verifier le cours & quantité de telle conſtitution ou reduction de rente, & de telle ſomme que l'on voudra. En cette petite Table ll. ſignifie livres, ſ. ſols, d. deniers.

S'enſuit la premiere Table ou Figure.

Digitized by Google

TABLE DE LA CENTESIME.

	Cent par an, ou douze cent par mois ſont l'uſure ſubſcripte.		*1440. par mois, Ou 120. par an ſont*	*Le ſort eſt double en tant de mois.*	*Le ſort eſt double en*	
A	A S	12	$14\frac{2}{5}$	200	8. ans $\frac{1}{3}$	A. *C'eſt le limite de l'uſure marine, portant le creancier le peril marin.*
	Deunx	11	$13\frac{1}{5}$	$109\frac{1}{11}$	9. ans 1. M. $\frac{1}{11}$	
	Dextans	10	12	120	10. ans.	
	Dodrans	9	$10\frac{4}{5}$	$133\frac{1}{3}$	11. ans. 1. M. $\frac{1}{3}$	B. *C'eſt le limite des Marchands juſtes negotiateurs & Artiſans tenant boutique ouverte.*
B	Bes	8	9 [illegible]	150	12. ans $\frac{1}{2}$	
	Septunx	7	$8\frac{4}{10}$	$171\frac{3}{7}$	14. ans $\frac{2}{7}$	C. *C'eſt le limite commun.*
C	Semis	6	$7\frac{1}{5}$	200	16. ans $\frac{2}{3}$	
	quincunx	5	6	240	20. ans	
D	Triens	4	4 [illegible]	300	25. ans	D. *C'eſt le limite des Illuſtres.*
	Quadrans	3	3 [illegible]	400	33. ans $\frac{1}{3}$	
	Sextans	2	$2\frac{2}{5}$	600	50. ans	
	Uncia	1	$1\frac{1}{5}$	1200	100. ans	

TABLE DES RENTES OU USURES ANNUELLES D'ARGENT.

Le denier	*Douze*	*Treize*	*Quinze*	*Vingt*	*Vingt & quatre.*	*Vingt & cinq.*
Sort 10. *ll.*	15. *ſ.* 20. *d.*	15. *ſ.* 4. *d.* $\frac{1}{2}$ *& la* 13. *part. de.* 3. *maill.*	13. *ſ.* 4. *d.*	10. *ſ.*	8. *ſ.* 4. *d.*	8. *ſ.*
Sort 100. *ll.*	8. *ll.* 6. *ſ.* 8. *d.*	7. *ll.* 13. *ſ.* 10. *d. & la* 13. *part. de.* 2. 5. *d.*	6. *ll.* 13. *ſ.* 4. *d.*	5. *ll.*	4. *ll.* 3. *ſ.* 4. *d.*	4. *ll.*
Sort 120. *ll.*	10. *ll.*	9. *ll.* 4. *ſ.* 7. *d. & la* 13. *partie de* 5. *d.*	8. *ll.*	60. *ll.*	5. *ll.*	4. *ll.* $\frac{4}{5}$
Sort 1000. *ll.*	83. *ll.* 6. *ſ.* 8. *d*	76. *ll.* 18. *ſ.* 5. *d.* $\frac{1}{2}$ *& la* 26. *partie d'un d.*	66. *ll.* 13. *ſ.* 4. 4	50. *ll.*	41. *ll.* 13. *ſ.* 4. *d.*	40. *ll.*
Sort 1200	100.	29. *ll.* 6. *ſ.* 1. *d. & onze* 13. *parties d'un d.*	80	60	50.	48.

Vous voyez en cete Figure quatre limites. Le premier marque A, pour les uſures marines. Le ſecond marque B, pour celle des juſtes Negotiateurs. Le tiers marque C, pour les uſures communes. Le quart marque D, pour les Illuſtres.

L'uſure marine.

26. Or quant au premier vous voyez à veuë d'œil que trop lourdement & griefvement ont erré les Canoniſtes & Legiſtes en reprouvant l'uſure civile trajectitie, qui eſt à dire marine, pour raiſon des traites qui ſe font ou tranſportent par Mer, car de droit, ladite uſure ne peut exceder la raiſon de douze pour cent par an, & encores à la charge que le ſort & uſure ſoit au peril du creancier, & que ladite uſure n'ait cours, ſinon tant que la navigation & peril marin durera, dont s'enſuivent deux choſes: premierement que ce n'eſt uſure proprement; car telle penſion ne ſe paye pas pour le ſimple uſage du ſort preſté, ny pour l'intereſt que le creancier a d'avoir cependant faute de ſa pecune, mais ſe paye pour une autre tres-juſte & grande cauſe, c'eſt à ſçavoir en recompenſe du peril marin que le creancier reçoit en ſoy, ce n'eſt donc pas uſure, ains une eſpece de juſte commutation. Secondement, que ladite commutation eſt tres-juſte, ſinon qui ſemble que le creancier en faſſe trop bon marché, & qu'il ſoit plus grevé, comme le ſens commun le demontre. Car ſi la navigation & peril dure un mois, & le creancier prend ſeulement un pour cent, pour recevoir en ſoy le peril marin du ſort & du profit durant tout ledit mois. Quelle proportion y a-t'il? la penſion vaut-elle le peril? Il eſt certain que non, en conſiderant chacun cas particulier à part ſoy. Conſequemment n'y a bleſſé que le creancier, & eſt le debteur fort avantagé. Et neantmoins les Loix ont voulu qu'il ne fuſt en ce cas loiſible de prendre par mois plus d'un pour cent, ou pour portion de temps, c'eſt à ſçavoir le quart d'un pour cent, ſi le peril marin ne duroit que le quart d'un mois. Et qui plus eſt, noſdites Loix n'ont voulu permettre eſtre loiſible à quelconque creancier que ce ſoit, & fuſt-il Argentier ou Banquier de Finances, ou juſte Marchand & Negociateur, de prendre un ſeul grain, ou tant peu que ce ſoit, outre la raiſon de huit pour cent par an, ſinon audit cas de peril marin receu par le creancier, & tant qu'il durera. Tellement que s'il veut avoir huit & demy, ou huit, & le vingtiéme d'un minime pour cent par an, il eſt neceſſaire que ce ſoit audit cas de peril marin, ſans fraude, & tant qu'il dure, auſſi-bien que s'il vouloit prendre douze pour cent. Autrement le profit ſera reſtraint pour le moins aux deux parts de la centeſime, ou au deſſous ſelon la qualité du creancier.

27. Ladite taxation & reſtriction de l'uſure marine ſemblera aujourd'huy bien eſtrange aux Banquiers & Marchands qui oſent de mauvaiſe & pernicieuſe couſtume tres-énormément l'exceder. Et neantmoins la Loy eſtoit & eſt juſte en ſoy; car elle avoit égard à la frequence des negociations marines, & à l'utilité publique, à ce que d'autant que le commerce & uſage de l'argent ſeroit plus facile & à meilleur marché: d'autant fuſt plus facile le fait & traité des marchandiſes, & les denrées à meilleur marché. Or d'autant plus que ladite Loy eſt juſte en ſoy, favorable & avantageuſe aux debteurs: d'autant eſt plus folle & ridicule la cenſure des Canoniſtes, leſquels tous les Legiſtes juſqu'à nous (excepté un ſeul *a* Ancien) ont ſuivy, tenans noſdites Loix en ce regard nulles & corrigées, ce qui eſt notoirement faux; car ce n'eſt pas uſure, comme dit eſt: & quand ce ſeroit uſure, elle ſeroit plus que juſte audit cas.

a Iacques Butrigal. l. C. de nau. fœn.

Theologiens.

Plus ſagement ont parlé les Theologiens Scolaſtiques *au quart de leurs Sentences diſtinct.* 15. Et en leurs Sommes & Traitez, où ils ont tous tenu eſtre loiſible faire paction de certain profit ſucceſſif, non exceſſif, outre le ſort, en recevant par le creancier le peril du ſort. Partant ils ont tous plus qu'approuvé & confirmé noſdites Loix des uſures Marines, auſquelles Loix ils ont prudemment laiſſé la determination dudit profit.

28. Quant aux autres limites, tous y ont erré, tant Theologiens Scholaſtiques que Juriſtes, & principalement les Juriſtes. La cauſe de l'erreur a eſté l'ignorance des termes, de l'experience des choſes, & de Droict. La premiere ignorance qui eſt des termes & premiere cauſe de choppement & erreur, a commencé à nos Legiſtes, leſquels y a environ quatre cens ans, aprés la longue obtenebration des Sciences, *ſuprà nomb.* 3. commençans à remettre en lumiere & interpreter noſtre Droict Civil, n'ont ſceu entendre les dictions & parties de la centeſime, dont nos Loix uſent, parce que la memoire & uſage en eſtoient dés plus d'autres quatre cens ans precedans évanoüys. Parquoy pour y donner quelque ſens à leur fantaiſie, ils ont imaginé (qui eſt un erreur poſitif par eux inventé) la centeſime eſtre celle qui équipolle au ſort principal en un an. Conſequemment le Bes, ou les deux parts, quand l'on payoit huit pour douze, ou 66. $\frac{2}{3}$ pour cent en un an. Et le triens ou tiers, quand l'on payoit quatre pour douze, ou 33. $\frac{1}{3}$. pour cent par an, qui eſt un erreur trop énorme & prodigieux: car ce n'eſt pas ſeulement doubler ou quadrupler ou octupler, mais plus qu'octupler l'uſure legale & intention de la Loy; car c'eſt l'exceder & tranſgreſſer plus de huit fois & un tiers, comme il appert par ladite figure: Parquoy n'eſt de merveilles ſi ſous telle anticipée preſuppoſition d'erreur, toutes perſonnes de ſain jugement ont abhorré & reprouvé du tout noſdites Loix en matiere d'uſures, eſtimans qu'au cas de la centeſime elles permiſſent cent en un an, ou 8. $\frac{1}{3}$. pour cent chacun mois, au lieu qu'elles ne permettent audit cas de peril marin que douze pour cent l'an, & un pour cent par mois. Pareillement eſtimans que pour les uſures communes, elles permiſſent en commun cinquante pour cent chacun an, au lieu qu'elles ne permettent que ſix pour cent par an, & defendent eſtroitement tout autre increment directement ou obliquement, ſoit ſous couleur de plus grand intereſt meſme de negotiation, ou de peine conventionnelle, ou autrement, tellement qu'il eſt facile de juger à tout homme de ſain jugement, que ſi n'euſt eſté ledit erreur prodigieux, & ſi on euſt entendu la Sentence de noſdites Loix, jamais n'euſſent eſté tenuës pour illicites ou reprouvées, mais pluſtoſt pour trop juſtes, ſeveres & eſtroites.

Trois cauſes d'erreur.

29. Au regard des deux autres cauſes d'erreur, de l'inexperience, & de l'ignorance du Droict, pour abreger, elles concernent également leſdits Theologiens, Canoniſtes, & Legiſtes. Icy par l'ignorance du Droict, je n'entends pas l'ignorance de ce que noſdites Loix entendoient par leſdites dictions; mais j'entends premierement l'ignorance de l'équité legale & politique, quant au Droict Civil. Secondement l'ignorance ou inadvertance du but & finale intention d'aucunes Sentences de l'Ecriture-ſainte quant au Droict Divin, meſmement de ces mots en ſaint Luc 6. chap. *Mutuum dantes nihil inde ſperantes*, qui eſt à dire, preſtez ſans eſperer rien. Laquelle Sentence aucuns Sophiſtes grandement tant és choſes Divines qu'Humaines imprudents, ont merveilleuſement depravée, en la prenant ſeule & à l'écorce, ſans les choſes precedentes & ſubſequentes. Car ils ont cuidé que Noſtre Seigneur n'ait aucunement defendu l'eſperance ou repetition preciſe & abſoluë du ſort principal, ny pareillement l'eſperance, recompenſe & exaction de l'intereſt ou profit que le creancier perd ou laiſſe à gagner à cauſe du preſt. Mais cuident qu'il y ait tant ſeulement defendu l'uſure lucrative, qui ſe prend non à cauſe du vray intereſt de perte ou gain, ains à cauſe de la grace ou plaiſir du preſt ſeulement, comme ils ont vulgairement defini l'uſure cy-deſſus, *nomb.* 17.

30. En quoy faiſant non ſeulement, il ont perverty & trop anguſté le vray ſens de ladite belle

Sentence

Sentence : mais auſſi ils ont fait de noſtre Seigneur Jeſus Chriſt un Legiſlateur civil, comme faiſant & ſtatuant Loy de la forme de certains contracts en particulier, ſçavoir eſt en ſtatuant que le contract de preſt fuſt toûjours liberal & gratuit. Et de ce opinent qu'il ait aboly, & outre damné d'impieté toutes Loix Civiles à ce contraires, meſmement noſdites Loix. Et ſemble de prime face que cet erreur ſoit emané des Decretales des Papes, où les Theologiens Scolaſtiques ont fondé grande partie de leur Theologie, comme il appert par leurs Livres. Neantmoins pour ſe cuider fonder d'ailleurs & plus-haut, ils poiſent grandement & font Banniere de cet adverbe *indè*, qui eſt en la tranſlation Latine, pour fonder leur dite reſtriction, & que le verbe, Eſperer, en eſt reſtraint. Parquoy inferent qu'il n'y a que l'uſure pure lucrative (qui n'a autre objet que l'officioſité & plaiſir du preſt) qui ſoit prohibée, & non la compenſatoire de l'intereſt, ny la repetition du ſort. Et certes cette reſtriction ſeroit merveilleuſement applaudiſſante & raiſonnable, ſi par le ſens commun & raiſon humaine ſeulement, il falloit entendre & interpreter l'Eſcriture ſainte & Loix Divines, comme l'on fait les Loix Civiles & humaines, ſans monter plus haut à plus grande pureté & perfection. Davantage, leſdits Theologiens à meſme fin aſſemblent pluſieurs argumens tirez de la raiſon naturelle, & Philoſophie Morale, pour monſtrer qu'uſure eſt contre la Loy de nature, conſequemment en ſoy & de ſoy mauvaiſe & illicite, tellement qu'elle ne peut aucunement ny en aucun cas eſtre faite licite, ny par Loy politique, ou pour utilité publique, voire quand ores il apparoiſtroit que le debteur n'en ſeroit lezé ny incommodé, ny la charité offenſée.

31. Mais pour abreger, nous diſons que ladite reſtriction dudit paſſage de Saint Luc eſt grandement abſurde en pluſieurs manieres ; Car premierement, ſi c'eſt choſe abſurde & fantaſtique, d'attribuer ladite intelligence & reſtriction aux Legiſlateurs humains, comme nous avons prouvé cy-devant, nombre dix-ſept. Queſt-ce que de l'attribuer au Legiſlateur Divin & Souverain ? Secondement, le Seigneur n'eſt pas venu pour faire Loix des contracts & autres negoces civils ou politiques, qu'il a laiſſez aux Magiſtrats humains, auſquels il a commandé ſur tout premierement entendre, garder, & faire garder ſa Loy, & au ſurplus garder juſtice & equité, tant en Loix & Statuts qu'en jugemens, & aux ſubjects d'y obeïr. Or ſelon ladite reſtriction, il auroit fait une Loy politique de la forme & uſage du contract de preſt. Tiercement, ſa Loy en cet article ne requeroit gueres plus grande perfection que la Loy humaine & politique, entre leſquelles n'y a point de proportion. Car la Loy humaine concerne ſeulement les choſes exterieures : Encore ne les dirige pas toutes, & ne deffend pas tout le mal exterieur, ains ſeulement entant qu'il eſt requis à la conſervation de la ſocieté humaine. Mais la Loy de Dieu dirige toutes choſes interieures & exterieures, & requiert en tout une juſtice & pureté parfaite & immaculée. Tellement que, dit Saint Jacques, chapitre ſecond : Quiconque aura gardé toute la Loy, & vienne à faillir à un point, il eſt coupable de tous : C'eſt à dire, qu'il n'a aucune juſtification par la Loy.

Magiſtrats.

Difference de la Loy diuine & humaine.

32. Et auſſi le Seigneur en ſon tres-ſaint Sermon de la montagne, où il deſcrit la pureté, integrité & perfection de la Loy de Dieu, nous dit expreſſément : Si voſtre juſtice n'abonde plus que celle des Scribes & Phariſiens, vous n'entrerez point au Royaume des Cieux. En quoy il n'entend pas ſeulement de leur vie, mais principalement de leur doctrine, qui eſtoit trop loin de la perfection de la Loy, qui requeroit & requiert trop plus grande integrité, que ne cuidoient & n'enſeignoient leſdits Scribes & Phariſiens. En corrigeant & ſuppleant laquelle imperfection, & monſtrant l'integrité & amplitude de la pureté & charité requiſe par la Loy de Dieu, dit le Seigneur entre autres choſes audit Sermon. Vous avez ouy qu'il a eſté dit : Oeil pour œil, & dent pour dent. Mais moy je vous dis : Ne reſiſtez point au mal, mais ſi aucun te frappe en la joüe dextre, tourne luy auſſi l'autre. Et à celuy qui veut plaider contre toy, & t'oſter ta robbe, laiſſe luy auſſi le manteau. Et quiconque te voudra contraindre une lieuë, vas en avec luy deux. Donne à celuy qui te demande, & n'eſconduis pas celuy qui veut emprunter de toy.

Math. c. 5.

33. Par cette Sentence cruëment priſe à l'écorce de la letre, il a ſemblé à pluſieurs que le Seigneur ait voulu abolir en ce regard la Loy ancienne, & que par l'Evangile il fuſt totalement illicite & deffendu ſoy deffendre, de plaider ou ſoy deffendre en jugement, & encor plus d'y pourſuivre autruy, ny de refuſer, faire, ou bailler aucune choſe, qui ſeroit demandée en jugement ou dehors. Autres plus effrontez * ont voulu inferer & dogmatiſer toutes Loix Civiles & Criminelles, ſoit qu'elles fuſſent Divines ou Humaines, faites ou à faire, & tous Magiſtrats & uſages de jugemens, eſtre illicites & deffendus entre les Chreſtiens, qui ſont erreurs trop énormes & hereſies execrables. Il eſt donc neceſſaire ne prendre pas le texte de l'Eſcriture Sainte cruëment & à l'eſcorce, mais regarder au vray ſens & fin où la lettre tend, non pas qu'il y faille adjouſter gloſe d'invention humaine, à laquelle la Loy & doctrine du Souverain Seigneur n'eſt ſujette ; mais il faut diligemment conſiderer l'intention de l'Eſcriture par les Sentences precedentes & ſuivantes, & par les autres paſſages de ladite Eſcriture en ſemblable matiere, afin qu'elle ſoit interpretée par ſoy-meſme, par le meſme magiſtere du Saint Eſprit dont elle procede, & qui en eſt autheur.

* Anabaptiſtes.

34. Et en ce faiſant, nous connoiſtrons evidemment que par ladite Sentence, le Seigneur ne corrige pas la Loy ancienne, car il dit peu auparavant au meſme chapitre, qu'il n'eſt venu pour abolir la Loy ou les Prophetes, mais pour les accomplir. Donc en icelle droitement interpretant, il deſtruit & abolit la fauſſe & pernicieuſe interpretation de ceux, qui ſous ombre de ladite Loy ancienne, œil pour œil, &c. qui eſt en Exode vingt-uniéme, & au Deuteronome dix-neufviéme, cuidoient eſtre licite à un particulier de rendre mal pour mal, & que qui auroit ſouffert quelque tort ou calomnie en jugement ou dehors, pouvoit licitement rendre le pareil, ou ceſſer de l'aimer & luy bien-faire. Contre cet erreur le Seigneur dit : Ne reſiſtez pas au mal, &c. Il ne deffend pas de reſiſter au mal par bien, comme d'empeſcher qu'aucun ne peche, ou le corriger ſelon qu'il appartient, car luy-meſme commande de ce faire : Il s'entend donc de ne reſiſter point au mal par mal, comme par vangeance, ou retaliant mal contre charité.

Math. c. 5.

35. Pareillement ce qu'il dit de tourner l'autre joüe, il s'entend quand la gloire de Dieu, ou l'edification du prochain le requiert, ou pluſtoſt que de convoiter ou exercer vangeance privée : & non pas quand de preſenter l'autre joüe ne viendroit point de bien, & encor moins quand ce ſeroit

bailler occaſion de plus grande injure & iniquité, ou quand le cas requiert redarguer le mal-faicteur ou offenſeur. Comme le Seigneur meſme montra bien, quand à la preſence de Cayphe *a*, il reprit le meſchant Miniſtre du ſoufflet à luy baillé; Comme auſſi Saint Paul en plein jugement redargua Ananias qui abuſoit publiquement de l'authorité judiciaire, commandant aux aſſiſtans de frapper ledit Saint Paul en la bouche, lequel luy dit : *b* Dieu te frappera paroy blanchie; Tu es aſſis pour me juger ſelon la Loy, & commandes-tu contre la Loy que je ſois frappé ? Conſequemment tout le reſidu de ladite Sentence, s'entend à une meſme fin, & par un meſme moyen; Sçavoir eſt entant que lors le requiert la gloire de Dieu, ou la charité & edification deuë à noſtre prochain, & non autrement. Et auſſi le Seigneur meſme par ſa propre bouche dit, *c* qu'en cette fin, ou eſdits deux commandemens conſiſtent toute la Loy & les Prophetes. Et par la bouche de Saint Paul *d* dit que la fin & conſommation de toute la Loy eſt charité. Et en la premiere à Timothée, chap. 1. que la fin du commandement eſt charité de cœur pur, & de bonne conſcience & foy non feinte.

a Iean c. 8.
b Act. 23.
Matth. 5.
c Matth. 22.
d Rom. 13. & Galat. 5.

36. Donc à meſme fin & moyen s'entendent les autres Sentences dudit Sermon, meſmement la ſuivante où il dit. Vous avez ouy qu'il a eſté dit : Tu aimeras ton prochain, & hayras ton ennemy. Mais moy je vous dis : aimez vos ennemis, beniſſez ceux qui vous maudiſſent, faites bien à ceux qui vous hayſſent : & priez pour ceux qui vous nuiſent, & vous perſecutent, afin que vous ſoyez enfans de voſtre Pere qui eſt és Cieux; Car il fait lever ſon Soleil ſur les bons & ſur les mauvais, envoye la pluye ſur les juſtes & ſur les injuſtes. Car il ne corrige pas la Loy ancienne, & proprement n'y adjouſte, ains la declare plus expreſſément. Et auſſi leſdits mots : & hayras ton ennemy, ne ſont pas les mots de la Loy, mais de la fauſſe gloſe des Scribes & Phariſiens, leſquels de leur teſte avoient reſtraint le commandement de l'amour du prochain au conjoint, ou à celuy qui n'avoit de nous mal merité, à l'excluſion de l'eſtranger, & du mal-merité : Et ne faiſoient aucune conſcience de non aimer, ny de hayr l'ennemy, ou celuy qui de nous avoit mal merité, qui eſtoit une fauſſe & temeraire depravation procedant de l'invention & ſapience humaine, & non de la Loy, laquelle au Levitique chapitre dix-neuf, apres avoir deffendu vangeance & courroux, dit expreſſément : Ains tu aimeras ton prochain comme toy-meſme.

Fauſſe gloſe.

37. Vray eſt qu'en la vulgaire tranſlation Latine il y a, *Diliges amicum*, mais c'eſt un erreur du tranſlateur ou des Eſcrivains, car en la verité Hebrayque, & en toutes fidelles tranſlations y a *Sed diliges proximum, &c.* Parquoy c'eſtoit trop grande temerité, premierement de reſtraindre ledit mot à l'amy : Secondement, en violant autres textes exprés de la Loy ancienne, qui commande *e* de ramener, lever & ſoulager le bœuf ou aſne de l'ennemy, ou de celuy qui nous hait, trouvé égaré ou tombé ſous le fais en la voye; donc par plus forte raiſon (voire ſignamment) l'ennemy *f* meſme. Car cela n'a pas eſté dit pour l'aſne ou le bœuf, ains pour les perſonnes, comme Saint Paul en autre lieu, premiere aux Corinthiens chapitre neufviéme, infere, diſant : Dieu a-il cure des bœufs ? Saint Paul ne veut pas dire qu'il n'en ait cure; Car ſa providence & beneficence s'étend à tous animaux, comme dit le Pſalme 36 qu'il contregarde l'homme & la beſte, & le Pſalme 104. qu'il fait croiſtre le foin pour le beſtial, & l'herbe pour le ſervice de l'homme; Que tous s'attendent à luy afin qu'il leur donne à manger quand il eſt temps : Que quand il leur donne, ils le recueillent, & quand il ouvre ſa main ils ſont raſſaziez de biens. Et le Seigneur audit Sermon, chapitre ſixiéme, dit que noſtre Pere Celeſte nourrit meſme les oyſeaux. Mais Saint Paul audit lieu veut montrer par plus forte raiſon, que plus principalement Dieu a cure des perſonnes, pour leſquelles il a fait & nourrit tous les autres animaux, conformément aux dits & argumens du Seigneur audit Sermon, où il demontre la ſuperexcellence de ſa bonté, faveur & providence envers les hommes, par l'amplitude de ſa providence envers les choſes beaucoup moindres & inferieures. Pareillement és Sentences precedentes dudit Sermon ſur ce commandement de la Loy : Tu ne tuëras point, le Seigneur corrige l'erreur de ceux qui cuidoient y eſtre ſatisfait par s'abſtenir de l'œuvre exterieur, & montre que la Loy de Dieu requiert auſſi le cœur & l'interieur à s'abſtenir d'ire, haine & courroux, & auſſi la langue à s'abſtenir de mal dire & calomnier. Comme auſſi par la Loy de non commettre adultere, il declare pareillement eſtre deffendue la concupiſcence, & le regard ou parler impudique.

e Exod. 23.
f Proverb. c. 25.
Matth. c. 5.

38. Mais il ne faut pas inferer que le Seigneur par ledit commandement de ne tuer, aboliſſe les Loix Politiques & criminelles de mettre à mort par juſtice les meurtriers, blaſphemateurs, adulteres, & autres enormes delinquans, ny de les accuſer & livrer à juſtice. Car leſdites Loix ſont faites pour obvier aux tranſgreſſions deſdits Commandemens divins, & tellement approuvez de Dieu, defend aux Juges d'avoir pitié & miſericorde des delinquans convaincus, Deuteron. chap. 19. C'eſt à dire, de ceſſer par inepte ou intempeſtive miſericorde d'exercer la vangeance publique. Car il ne leur deffend pas d'en avoir pitié & miſericorde en leurs cœurs, ny de leur adminiſtrer ce qui eſt à leur ſalut, ſans relaſcher l'execution & peine de la Loy publique, dont ils ſont Miniſtres.

39. N'y fait rien qu'il abolit le libelle de fornication de la femme, excepté pour cauſe de repudiation : Car ledit libelle n'avoit pas eſté une permiſſion legitime & approuvée, mais une ſimple tolerance pour eviter plus grand mal, pour la dureté de leur cœur, comme le Seigneur meſme le declare en Saint Matthieu chapitre dix-neufviéme, article deuxiéme. Pareillement quand le Seigneur dit : Ne jure aucunement, &c. Il ne faut pas entendre qu'il abroge la Loy qui permet jurer pour juſte cauſe meſmement en Juſtice, & n'eſt pas ledit commandement dit à cette fin, ains pour corriger la folle opinion ou interpretation d'aucuns ſur ce commandement de la Loy, Tu ne te parjureras, lequel ils entendoient du ſeul parjure : Mais le Seigneur declare que non ſeulement le parjurer eſt deffendu, mais auſſi la frequence & legereté de jurer ou ſans juſte cauſe, parce que c'eſt irreverence divine. Bien deffend-il abſolument de jurer par les creatures, car c'eſt eſpece d'invocation d'autre que de Dieu, conſequemment eſpece d'Idolatrie.

Matth. c. 5.

40. N'eſt icy à obmettre que aucuns ont entendu pluſieurs paſſages des Sentences ſuſdites eſtre conſeils, & non commandemens; Mais ceux-cy retombent en pareil erreur que les Scribes & Phariſiens, & autres erreurs reprouvez par le Seigneur : Car leſdits Scribes & Phariſiens ne nioient pas que ce ne fuſt bien fait d'aimer ſon ennemy, s'abſtenir de haïr & jurer legerement, & conſequemment laiſſoient bien toutes ces choſes en conſeil, & diſoient ſeulement que ce n'eſtoit de commandement, lequel erreur le Seigneur reprouve amplement & expreſſément : Parquoy ceux-cy ſont pis

Digitized by Google

que leſdits Scribes : car non ſeulement ils entendent mal la Loy, comme faiſoient leſdits Scribes & Phariſiens : mais auſſi ils rejettent & rendent vaine la claire declaration du Seigneur. Et ainſi qu'un erreur en ameine un autre, il y en a eu d'autres qui ont encor plus lourdement erré, en eſtimant leurs conſeils & choſes non commandées, eſtre œuvre de perfection, & plus dignes que l'obſervance & accompliſſement de la Loy donnée de Dieu, comme s'il eſtoit poſſible de trouver une plus grande perfection que celle de la Loy divine.

41. Nous diſons donc quand le Seigneur deffend de jurer, de reſiſter au mal, de plaider, & veut que l'on baille l'autre joüe à celuy qui frappe, & que l'on donne à celuy qui demande, que l'on aime & bienfaſſe à ſon ennemy, & autres choſes ſuſdites, que ce ne ſont pas conſeils, ains commandemens. Mais ils ne s'entendent pas cruëment & indifferemment, ny en ſubvertiſſant ou confondant tout ordre ou police humaine, ains comme dit eſt, quand & ſelon que la gloire de Dieu & la charité du prochain (qui ſont le but & fin de toute la Loy) le requierent. Il faut donc entendre leſdits paſſages à cette fin & non à autre, car autrement ſeroit déguiſer & depraver l'Eſcriture & l'intention d'icelle.

Sollicitude. 42. Pareillement quand le Seigneur en Saint Matthieu 6. deffend avoir ſoucy des choſes neceſſaires à cette vie, & du lendemain, cela ne ſe doit pas alleguer contre le ſoin & labeur que requiert l'eſtat ou la charge que nous avons, & à quoy nous ſommes appellez. Car labeur, ſoin & cure ſert à la gloire de Dieu, & à bonne œuvre, & au ſoulagement de la choſe publique & du prochain, conſequemment à charité; & eſt meſme requis & commandé de Dieu, tellement qu'il dit par S. Paul, 2. Theſſal. 3. que qui ne laboure, ne doit manger. Ains ſe doit alleguer & entendre tant contre la ſollicitude illicite des choſes deffenduës, que contre la ſollicitude vaine & ſuperfluë, inutile & impertinente, ſçavoir eſt hors les limites de l'office ou charge à quoy ſommes appellez, & des choſes qui appartiennent à ce, qu'auſſi (entre les choſes de noſtre office ou charge) de la ſollicitude exceſſive non requiſe, & la bonne adminiſtration ou operation que devons, & meſme contre le chagrin & douteuſe anxieté de cœur, provenant ou de trop grande, folle ou inepte cupidité, ou de diffidence de Dieu, ou de tous deux : Qui eſt ce que le Seigneur veut deffendre audit paſſage. Auſſi ainſi ſe doivent entendre les autres paſſages de la Sainte Eſcriture en meſme matiere: Car tous ceux qui deffendent ſollicitude, comme 1. Corinth. 7. Je voudrois que fuſſiez ſans ſollicitude. Et aux Philip. 4. Ne ſoyez en ſoin de rien. Et 1. Pierre 5. & Pſal. 55 Jette ſur le Seigneur ta cure, & il te nourrira. Et tous les autres ſemblables s'entendent de ladite ſollicitude vicieuſe, qui ne provient de l'office & charge que devons, ains de noſtre vice, malice, faute ou tepidité de foy, comme dit eſt, qui eſt bien loin de le tirer à rien faire, ou à couverture ou excuſe de pareſſe, laſcheté ou licence de la chair. Mais les autres paſſages qui comandent ſollicitude, comme aux Romains 12. Qui preſide, en diligence. Et 2. aux Corinth. 8. bien, ſcience & en toute diligence. Et autres infinis s'entendent du ſoin & diligence, que requiert l'office & charge qu'avons, qui ſert à la gloire de Dieu & à charité, comme dit eſt. Parquoy n'y a aucune contrarieté, ains tres-claire concorde en tous leſdits paſſages.

Jugemens. 43. Semblablement quand le Seigneur en S. Matthieu 7. & S. Luc 6. dit : Ne jugez point. Cela ſe doit entendre des mauvais jugemens, & des privez & temeraires, qui ſont contre verité, ou contre la ſincerité & ſimplicité de charité, & ne ſe doit pas referer aux jugemens publics, eſtat & charge des Magiſtrats, leſquels meſme le Seigneur approuve & confirme, & leur commande exercer bon & droit jugement en tout temps, ſans avarice, haine, faveur ou corruption quelconque. Conſequemment eſt licite d'en uſer, & avoir recours à eux à bonne fin : auſſi l'eſtat politique, ſtabilité & ſincerité des jugemens ſert à la gloire de Dieu & à la charité, comme choſe neceſſaire à la conſervation de la tranquillité & honneſteté publique. Partant ſont non ſeulement heretiques, mais inſenſez & ſeditieux ceux qui dogmatizent au contraire, ſous ombre de ladite Sentence du Seigneur mal priſe & depravée, & auſſi ſous couleur de ce que dit S. Paul en la premiere aux Cor. ch. 6. Mais S. Paul audit lieu ne reprend pas l'eſtat politique & uſage des jugemens entre les Chreſtiens, mais ſeulement il reprend la multiplication & affection deſordonnée de plaider à tort & injurieuſement les uns contre les autres, juſqu'à remplir de contentions les Auditoires des Juges prophanes, au mépris & ſcandale de la Religion Chreſtienne.

44. Auſſi quand le Seigneur dit en Saint Luc 6. Baille à tout homme qui te demande, cela ne ſe doit pas entendre & alleguer contre tous & en tous cas, car aucunefois ne ſerviroit pas à la gloire de Dieu & à charité, ains pluſtoſt au contraire, comme quand un prodigue ou qui ne veut labourer, demande pour entretenir ſon luxe ou laſcheté, dont dit bien Saint Auguſtin a que c'eſt faire choſe profitable & acte de charité au demandeur, de luy refuſer, & non de luy bailler. Et outre ſans cela de la part de celuy à qui eſt demandé, peuvent aucunefois eſtre lors plus juſtes cauſes ſelon charité d'employer ailleurs. a C. Non om. ii 5 q. 5. c. nimium 23. q. 4.

45. Et par plus forte raiſon s'il eſtoit requis de quitter le fonds & occaſion d'exercer beneficence à l'avenir, qui ſeroit contre le ſage conſeil de Salomon aux Proverbes chap. 5. ce qu'auſſi un Gentil, ſçavoir eſt Ciceron a bien touché au ſecond Livre de ſes Offices, lequel ſur ce poinct il allegue ſeulement pour le deffendre en paſſant, de l'inique & amarulente reprehenſion que Lactance Firmian s'en eſt efforcé de faire au chap. onziéme de la vraye Religion, en ſa maniere accouſtumée de poindre & flageller Ciceron, lequel poſé qu'il l'ait bien repris en d'aucuns autres poincts, toutefois en cettuy tres-mal & d'affection de reprendre, n'a ledit Lactance conſideré ny apperceu qu'il n'étendoit pas ſon ſtyle Rhetoricien contre Ciceron ſeulement, mais auſſi contre le Sage Salomon aux Proverbes chapitre cinquiéme. Parquoy ledit paſſage de Saint Luc 5. ſe doit entendre comme deſſus, ſelon que la gloire de Dieu ou charité requiert. Et eſt dite ladite Sentence du Seigneur contre ceux qui ne veulent exercer plus grande beneficence & charité que celle que requiert la loy politique & humaine, comme de donner ou preſter à celuy ſeulement qui l'a merité ou qui peut rendre le pareil : Et veut montrer le Seigneur, que la Loy de Dieu requiert plus grande perfection & charité, qui s'étende voire aux ennemis, & à ceux qui ne l'ont deſſervy & ne le peuvent rendre, ny faire le pareil, comme aſſez appert par les Sentences precedentes & ſuivantes au meſme chapitre, & par les autres paſſages de la ſainte Eſcriture. Ciceron. Lactance.

46. Ainſi auſſi ne s'entend ce paſſage au meſme ch. de S. Luc 6. Preſtez ſans en rien eſperer, où le Seigneur ne fait autre choſe que commander beneficence, comme auſſi appert par les paroles immediatement precedentes : Toutesfois aimez vos ennemis, faites bien & preſtez, &c. Et par les ſuivantes : Soyez donc miſericordieux, &c. Parquoy ledit commandement ne ſe doit pas reſtraindre à la prohibition de l'uſure ſeulement, & encor moins de la ſeule uſure lucratoire, ſçavoir eſt quand le creancier n'eſt intereſſé pour le Preſter.

preſt: Car ce mot, ſans rien en eſperer, ne ſe refere pas à l'uſure compenſatoire ou lucratoire, ains à ce qui eſt preſté & au ſort principal, comme appert aſſez par le diſcours dudit Sermon de la montagne, où ledit commandement a eſté dit. Auſſi le Seigneur preſchoit aux Hebrieux, entre leſquels toute uſure eſtoit inuſitée. Et ſignamment par les autres Sentences que recite Saint Mathieu chap. 5. dites ſur le meſme propos dudit commandement, qui y doit eſtre joint & conferé. Il appert que ledit commandement eſt fait contre ceux qui ne veulent preſter aux indigens non ſolvables, mais ſeulement à ceux qui leur pourront rendre, & faire pareil plaiſir, ou équipollent. Parquoy il eſt clair que ces mots, ſans rien en eſperer, ſe referent proprement & directement au ſort principal.

47. Et auſſi ledit commandement n'eſt pas pour tous ny à tous, mais ſeulement pour ceux qui ont beſoin de ladite beneficence & aumoſne, & entant qu'ils en ont beſoin, & à ceux qui faire le peuvent. Et en ſomme ſelon que la gloire de Dieu ou charité du prochain requiert, qui eſt le but & fin de tout ledit tres-excellent Sermon. Vous pouvez icy adjoûter les paroles de Saint Paul 2. Corinth. 8. où exhortant à aumoſne & beneficence, il dit: Non point certes qu'il faille qu'aux autres ſoit relaxation, & que vous ſoyez foulez: mais faut que par équalité au temps preſent voſtre abondance ſurvienne à leur indigence, & qu'auſſi leur abondance ſurvienne à voſtre indigence. Et pluſieurs autres paſſages de la ſainte Eſcriture, que j'obmets pour cauſe de briefveté. Car ce que deſſus, ſuffit amplement; Et auſſi eſtoit neceſſaire le deduire & expoſer, non ſeulement pour le propos des contracts où nous ſommes: mais auſſi pour tout le faict & gouvernement de la police, & uſage loyal & ſincere, avec bonne conſcience des Loix & commerces humains, choſe non moins neceſſaire en general & en particulier que le manger, boire, & autres neceſsitez corporelles.

Deux extremes erreurs.

48. Et auſſi pour eviter les erreurs introduits en cette matiere par gens indoctes, inexperts & de mauvais jugement, les uns declinans comme à dextre par trop grande ſuperſtition, les autres à

Le premier.

ſeneſtre par trop grande licence. Le premier genre d'erreur eſt de ceux leſquels prenans l'Eſcriture ſainte à l'écorce & ſuperficiairement, & bien ſouvent en la depravant, ont non ſeulement dépriſé nos Loix Civiles, mais auſſi damné & reprouvé comme contraires à l'Evangile. Et aucuns

a Anabaptiſtes.

a plus furieuſement errans ont voulu rejetter toutes Loix humaines, qui eſt une hereſie formellement contraire à l'Evangile & à toute la ſainte Eſcriture, par laquelle tant s'en faut que les Loix civiles & humaines, & tout ordre & gouvernement de police & œconomie, & tout ce qui eſt de bon ſens & jugement naturel ou acquis és choſes humaines y ſujettes ou dépendantes, ſoit deffendu, aboly, ou obſcurcy, qu'il n'y ait eu jamais, & ne peût avoir doctrine, par laquelle leſdites choſes puiſſent eſtre mieux annoblies, illuſtrées, & conſervées, que par la doctrine de la ſainte Eſcriture, qui non ſeulement les confirme, mais auſſi les honore, montrant que ce ſont dons & benedictions de Dieu, pour le bien des Republiques, & de chacun, tant en general qu'en particulier.

49. Et auſſi il eſt manifeſte, qu'une Republique ou Royaume ne peut mieux florir & proſperer que ſous la doctrine & obſervance de l'Evangile & ſainte Eſcriture. Parquoy ledit erreur eſt grandement à deteſter pour les cauſes ſuſdites, & outre parce qu'il déroge à la connoiſſance, diſcretion, effet & uſage de l'un & de l'autre, car d'adapter la doctrine & commandemens de l'Eſcriture ſainte és negoces & actes humains, cela ne ſe peut faire ſans la connoiſſance & quelque experience des circonſtances, dont la principale & plus grande portion conſiſte és Loix civiles & humaines, leſquelles ainſi comme j'ay appris & experimenté, ne peuvent eſtre bien entenduës, & encor moins bien pratiquées & ſincerement appliquées à uſage, ſans la connoiſſance de l'Eſcriture ſainte. Et ne ſont ces deux choſes aucunement contraires, combien qu'il ne les faut meſler ou confondre, ains droitement diſtinguer, comme l'une eſtant la divine & ſuperieure, & l'autre ſubalterne qui y doit ſubſervir; & en tant qu'elle y ſeroit expreſſément contraire, ou contre juſtice & équité, ſeroit nulle. Le ſecond genre d'erreur eſt de ceux leſquels font partie deſdits commandemens divins, ſimples conſeils, dont nous avons jà aſſez dit que ce ne ſont conſeils, ains commandemens, qui toutesfois ne s'entendent pas cruëment & indifferemment, mais (comme avons dit) ſelon que la gloire de Dieu, ou la charité requiert, qui eſt le but de la Loy Royale, comme dit S. Jacques chap. 2.

Le ſecond.

50. Suivant laquelle le plus droit que nous ſera poſſible, pour montrer l'uſage & concorde de la Loy divine & humaine en ce regard, nous prendrons la methode qu'ont jà baillée & tracée aucuns bons Docteurs, *b* C'eſt de trois ordres de gens auſquels faut aider en diverſes manieres. Les premiers de ceux qui ſont reduits à extreme pauvreté, & ne peuvent rendre. Les ſeconds auſquels eſt ſurvenuë quelque indigence ou affaire, & n'ont de quoy preſentement y ſatisfaire, ou s'ils l'ont, ne l'ont aiſément, & ſans plus grande perte, comme de vile & importune diſtraction de leurs biens, mais avec le temps pourront rendre. Les tiers qui n'ont indigence ny beſoin d'emprunter pour pauvreté ou affaire neceſſaire, mais ſeulement pour negotier, ou acquerir & amplifier leur bien. Aux premiers eſt deû le don ou preſt dont parle ladite Sentence de Saint Luc, ſans eſperance de repeter, c'eſt à dire ſans obligation, ou ſtipulation de de le rendre, ſinon qu'il avinſt le pauvre venir à avoir des biens ou de quoy, lequel don ou preſt ſans obligation de rendre, eſt vraye aumoſne. Aux ſeconds eſt deû le preſt gratuit & liberal, qui eſt ſimple officioſité & beneficence. Avec le tiers il eſt loiſible faire paction de certain profit moderé & non exceſſif, qui eſt quand il n'excede ce que raiſonnablement en pareil cas l'on ne voudroit eſtre fait ny excedé en ſoy, comme dit l'Eſcriture *c* en general, ou ce qu'un homme prudent en tel negoce & equitable arbitreroit, comme dit Ariſtote *d* plus particulierement, ce qui revient à un à la regle generale de l'Eſcriture, & ce quand il n'y a certaine moderée Loy, ou s'il y a telle Loy, que la taxe d'icelle ne ſoit excedée.

b In Epitom. Pſalm. 15. 3. Ordres.

c Matth. 7. Luc 6.

d Es Livres des mœurs.

Defenſe du Droict Civil.

51. Or il eſt certain que la moderation du Droict Civil ſur ce, eſt tres-moderée: de ſorte que nul n'en peut douter, ſi ne luy deffaut non ſeulement le jugement de raiſon: mais auſſi le ſens commun. Et comme demontre la figure cy-deſſus nombre 25. il ſeroit impoſſible faire plus grande reſtriction ſans trop grande inegalité, & empeſcher les negociations & l'uſage de l'argent d'autruy ſouvent neceſſaire en la vie civile. S'enſuit que la ſanction du Droict Civil en matieres d'uſures, a eſté juſte & licite, non contraire aucunement à la Loy divine & raiſon naturelle, quoy que pluſieurs mal-entendans ayent cuidé & crié par l'eſpace de plus de ſix cens ans, auſquels il faut pardonner pour l'ignorance des termes, au moyen dequoy leur premier erreur a eſté plus de faict que de droict, car ils

Digitized by Google

entẽdoient que le Droict Civil permiſt l'uſure cõmune au denier demy, c'eſt à dire de la moitié du ſort en un an, doublant le ſort en deux ans, où il ne la permet pas au denier ſeize, mais quaſi au denier dix-ſept, ſçavoir eſt en ſeize ans huit mois. Et ſi cela euſt eſté ſçeu, ne ſe fuſt jamais trouvé aucun ſi temeraire d'oſer blaſmer en ce noſtre Droict civil, & s'il s'en fuſt trouvé aucun, ſa vanité & temerité euſt eſté trop notoire à tous, & n'euſt pû radiquer. Mais eſtant noſtre Droict Civil par ledit inveteré erreur des termes, & de fait diffamé & rejetté de tous en ce regard, facilement ſe ſont fait oüir & croire à pluſieurs. Aucuns Sophiſtes n'ayans aucune experience, ny jugement des negoces & commerces, leſquels ont dogmatiſé qu'uſure eſt abſolument mauvaiſe & illicite, non à cauſe du tort fait à ſon prochain & de la charité offenſée, mais de ſoy, & comme ils diſent intrinſequement: & quant ores ce ſeroit plaiſir & ſubvention utile faite à ſon prochain; & qui plus eſt quand ores ſeroit une charité publique fondée & inſtituée pour les pauvres à cette fin, comme cy-aprés nombre 68.

52. Voila l'erreur inveteré contre noſdites Loix, commencé par l'ignorance des termes & de l'Hiſtoire, & depuis augmenté, dilaté, & aggravé par ſuperſtition, dont ſont venus pluſieurs inconveniens, meſmement deux totalement extremes & oppoſites erreurs. Le premier, qu'il eſt licite à un chacun de conſerver ſon indemnité, & faire paction de recouvrer tout ſon intereſt, tant de perte que de gain, à quelque ſomme qu'il monte, poſé ores que le debteur ne ſoit en demeure, quand il y a paction, ou ceſſant paction en cas de la demeure du debteur, & pourveu qu'il apparoiſſe, au moins probablement, de la verité & quantité dudit intereſt. Et ce pour quelleconque cauſe que la pecune ou ſort principal ſoit deû, ſoit à cauſe de vente, ou de reliqua de compte, ou de laiz teſtamentaire, ou de preſt, ou autrement. Le ſecond que s'il n'appert dudit intereſt, il neſt loiſible de prendre profit quelconque, tant ſoit petit & moderé outre le ſort principal, ſoit qu'il y ait paction ou non, ſoit que le debteur ſoit en demeure ou non, & ce meſmement quand le ſort eſt deû à cauſe du preſt, auquel cas ſeroit vraye & pure uſure. Et autant en effet en diſent-ils, quand ſeroit deû à cauſe de vente ou autre juſte cauſe quelconque, auquel cas ils diſent eſtre uſure interpretative, & conſequemment du tout illicite, ſinon juſqu'à la concurrence de ce que ſeroit prouvé monter l'intereſt du creancier.

Deux extremes erreurs.

Le premier.

Le ſecond erreur.

53. Leſdits deux vulgaires & fameux erreurs aprés l'obtenebration & ignorance de noſdites Loix introduits, ont eſté communément receus, & n'ont pas eſté ſans grande apparence, toutesfois ſophiſtique. Car le premier eſt fondé ſur une regle & ſentence vulgaire, que nul n'eſt tenu & ne doit eſtre contraint faire benefice du ſien, ce qui eſt approuvé meſmes par les Canons a des Papes & Decretiſtes. Dont s'en enſuit que celuy à qui eſt deû quelque ſomme, n'eſt tenu attendre ou donner délay au debteur, & s'il le fait, qu'il en peut prendre recompenſe outre le ſort juſques à la concurrence de ſon intereſt de perte ou de gain. Pareillement que celuy qui preſte, n'eſt tenu preſter, & outre que ſi en preſtant, ou aprés avoir preſté, il y a intereſt, qu'il le peut exiger, & en faire paction valable juſques à la concurrence dudit intereſt, & que ladite paction ſera licite & valable meſme en cas de preſt, voire dés le commencement dudit preſt avant toute demeure du debteur, meſme avant l'argent baillé. L'ont tenu non ſeulement les Legiſtes & Canoniſtes, mais auſſi les Theologiens Scolaſtiques au quart des *Sentences, diſtinct.* 15. *queſt.* 2. Et illec *artic.* 2. Maiſtre Jean Duns dit le Scot (parce qu'il eſtoit natif d'Eſcoſſe) vulgairement appellé par les ſiens le Docteur ſubtil, & pareillement les autres en leurs Sommes. Et le tiennent ainſi, ſoit que ce qui ſe prend

a in præterea 10. q. 2.

Le Scot.

pour l'intereſt, ſe doive payer à une fois ou ſucceſſivement, voire pour portion à la raiſon du ſort principal & du temps. Car ils diſent tous que neantmoins ce n'eſt uſure, attendu que ce qui ſe paye, n'eſt pas lucratif, ny pour raiſon de la ſimple attente du principal preſté ou deû: ains pour certain vray intereſt, qui eſt un autre ſort deû, au creancier ſouffrant ledit intereſt pour faire plaiſir, & que ladite preſtation ou penſion, n'eſt que l'eſtimation & ſatisfaction dudit intereſt. Partant que ce n'eſt uſure, ne choſe illicite & deffenduë, ains licite & permiſe, parce que l'on n'eſt tenu ſouffrir dommage ou perte pour faire plaiſir.

54. Icy eſt fondée cette fameuſe opinion de Hoſtienſe, que tous tant Theologiens que Juriſtes ont ſuivy, d'un Marchand allant avec ſon argent aux foires, qui eſt requis de preſter ſon argent par aucun, qui luy offre rendre à la prochaine foire ou autre certain terme, avec le profit que le Marchand euſt pû & pourra faire de ſa negociation par le moyen de ſondit argent pendant ledit temps: & tiennent tous ladite paction eſtre licite, ſans diſtinction de la quantité de la ſomme promiſe pour l'intereſt; mais nous monſtrerons tantoſt que c'eſt un erreur enorme & pernicieux. Qu'il ſoit contre droit il eſt à preſent notoire, car le droict deffend eſtroitement d'exceder les bornes & metes y ſtatuées à uſure, ſoit directement ou indirectement, ou par forme de certaine peine, ou ſous ombre de probable, voire certain & accouſtumé intereſt, ſoit en matiere de preſt ou juſte marchandiſe & negociation. Et de s'imaginer que les droicts ayent entendu ſtatuer leſdites limites & prohibitions pour uſure pure lucrative ſeulement, ſçavoir eſt quand le creancier n'a aucun autre intereſt de n'avoir cependant l'uſage de ſa pecune: c'eſt un erreur fantaſtique & pueril, où noſdites Loix ne penſerent oncques.

Hoſtienſe.

55. Ains ont cela ſtatué pour certaine & moderée eſtimation & recompenſe du prix de l'uſage de la pecune, & du juſte & probable intereſt des creanciers. Qu'ainſi ne ſoit, aprés avoir limité l'uſure commune au fur de ſix pour cent par an, le droict permet de prendre par les Marchands au fur de 8. pour cent, & n'y a autre raiſon, ſinon qu'un Marchand eſt plus endommagé, & a plus grand intereſt qu'un autre de n'avoir l'uſage de ſon argent. Il s'enſuit donc que les uſures ſont permiſes & taxées de droict, en compenſation & pour recompenſe du juſte intereſt, & pour certaine, temperée & commode taxation & appreciation en commun dudit intereſt. Plus non ſeulement en preſt, mais auſſi en toute juſte negociation, & en propres termes d'un Marchand, qui a vendu & livré ſa marchandiſe à juſte prix, & que le debteur eſt en faute & demeure injuſte de payer. Encor ne permet le droict exceder le taux & raiſon de l'uſure, ſoit directement ou indirectement.

56. De ſorte que ſi le Marchand diſoit qu'il ne veut point d'uſure, mais ſeulement ſon juſte & vray intereſt, qu'il offre prouver, monſtroit clairement qu'il euſt beaucoup plus gagné en negociant & trafiquant honneſtement de ſon argent, s'il luy euſt eſté payé dehors qu'il luy eſtoit deû: encores ſous ombre de cet intereſt, à quelleconque tant grande ſomme qu'il ſoit prouvé monter, il ne peut avoir outre la raiſon de l'uſure taxée de droict à un Marchand, quelque paction qui ait eſté faite directement ou indirectement, qui ne peut valoir outre ladite taxe; de ſorte que ſi le Marchand, ſans pour ce vendre plus cher, donnoit gracieuſement un long terme de payer ſous certaine peine, comme de dix eſcus, ou autre ſomme, au cas que le debteur n'y ait payé ou pas payé au terme, combien qu'au debteur ſoit acquis profit de ſe pouvoir joüer ou profiter cependant de la pecune, & eſtre quitte de tout intereſt ou ſurcroiſt en payant au terme: Ce neantmoins il ne peut eſtre tenu de payer pour ladite

a L. Iulianus, §. idem Papianus, de action. empt. l. fin. debitori & com. rei vendit.

peine outre la taxe *a* de l'uſure legitime, tellement ſi cependant il a payé partie du prix, l'uſure en ſera tant moindre; car il eſt impoſſible qu'elle coure, ſinon au fur de l'uſage ou retention du ſort & du temps.

59. Et combien que cette cenſure de Droict, en cas de long & notable délay, ſemble inégale & rigoureuſe, parce que le creancier qui s'eſt privé à temps notable de pouvoir exiger ſa pecune, en a tant plus grand & plus juſte intereſt, & le debteur plus grand & plus ſeur profit. Et outre que le creancier ſe met en voye auſſi longue que patente de n'en avoir profit quelconque, ſi ne plaiſt au debteur, qui peut éviter tous ſurcroiſts en payant audit terme, qui ſont deux grandes raiſons, pour leſquelles y a grande & juſte apparence de permettre un peu plus grande peine que ne ſeroit l'uſure ordinaire: Ce neantmoins les Droicts ne l'ont aucunement voulu permettre, & ce pour plus grande & plus juſte raiſon, ſçavoir eſt afin de ne laiſſer occaſion quelleconque de frauder ou exceder la forme legitime de l'uſure & intereſt, taxée par la Loy. Si doncques il n'eſt licite de l'exceder, meſme à un Marchand negociant & vendant ſa marchandiſe, s'enſuit qu'il eſt encores moins licite de l'exceder en cas de preſt, & en un Marchand, ceſſant en ce regard de negocier, & en lieu de ce faire, baillant ſon argent à profit ſous ombre d'intereſt de ſa negociation obmiſe ou diminuée, comme audit cas de Hoſtienſe. Parquoy ladite opinion commune a eſté trop erronée & inique.

58. Et auſſi la raiſon naturelle & ſens commun demonſtrent, que poſé que l'uſage de la pecune ait quelque eſtimation ou profit, toutesfois la pecune ſeule ne doit pas tant apporter de fruit, que l'induſtrie & negociation, au moins que la pecune jointe avec l'induſtrie & negociation. C'eſt donc choſe trop inique & abſurde, que ladite opinion, qui permet de prendre au Marchand qui ne fait rien, auſſi grand profit que probablement il euſt eu, toutes charges déduites, s'il euſt eſté à ſa negociation & marchandiſe, & encores en un preſt, qui de ſoy doit eſtre liberal & gratuit. Or communément l'on attribuë groſſement & probablement la moitié du profit à l'induſtrie, & la moitié à la pecune. Parquoy quand il n'y auroit point de Loy & taxe uſuraire, encores ne ſeroit licite à un (qui en lieu de negocier preſte ſon argent) prendre pour l'intereſt de ſa negociation pour ce obmiſe, que la moitié moins dudit intereſt, toutes choſes déduites, & non tout l'intereſt. Parquoy non ſeulement eſt juſte & équitable la cenſure & moderation de nos Droicts: mais auſſi ſemble en ce regard grandement haute & avantageuſe pour les Marchands: Car ſelon l'opinion des anciens *b*, ou rapport des Marchands & Experts, le juſte probable & plus commun cours de gain ou lucre des marchandiſes, eſt en negociant, de gagner & augmenter de dix pour cent par an. Et aujourd'huy ne ſera gueres plus, ſi la marchandiſe eſt loyale & loyalement exercée.

b Bald. fin. §. praeterea, col. 2. Cod. de jure dot.

59. Parquoy l'uſure des Marchands ne devroit communément exceder le denier vingt, qui ſeroient cinq pour cent par an; car elle doit eſtre de la moitié moindre que le profit de l'induſtrie actuelle. Et neantmoins le Droict leur en baille quaſi deux fois autant, c'eſt à ſçavoir à huit pour cent, comme en preſupoſant taiſiblement que le profit de l'induſtrie & de la pecune enſemble pourroit groſſement & communément eſtre à ſeize pour cent par an, dont il s'en faut beaucoup, en le prenant ſelon ce qu'il avient communément en general, horſmis aucunes particulieres negociations, & les hazards particuliers & toute baraterie & circonvention: Dont appert que les plus gros Marchands du monde ne ſe pourroient juſtement plaindre de ladite cenſure & moderation civile, qui ne doit eſtre tranſgreſſée. Davantage, outre ce que ladite opinion commune eſt erronée & inique, comme dit eſt, elle eſt grandement pernicieuſe; car c'eſt donner occaſion d'aſſubjettir le monde à tres-griefves & ineſtimables uſures, & de rendre le commerce & uſage de la pecune plus difficile & plus cher, & conſequemment toutes marchandiſes plus cheres, comme l'experience l'a demonſtré.

60. Plus, c'eſt donner occaſion non ſeulement aux vrais Marchands, mais auſſi à un chacun d'exercer tres-enormes uſures ſans aucun beſoin: Car qui eſt celuy qui ne peut feindre infinies cauſes & pretextes d'intereſts, combien que veritablement n'en ait aucune vraye occaſion ou intention, comme de vouloir mettre ſon argent en acquiſition, ou en ſocieté de Marchands, ou autrement; auſſi ſeroit donner matiere aux Marchands, meſmement aux riches, ou à ceux qui y auront ja gagné quelque choſe, de delaiſſer incontinent & abandonner le faict & exercice de marchandiſe, neceſſaire & utile à la Republique, & en retenant le nom pour ombrage ſeulement, augmenter leurs biens plus qu'au double par la ſeule marchandiſe du preſt de l'argent, qui eſt vraye & formelle uſure, quoy qu'elle ſoit palliée de recompenſe de l'intereſt, & encores matiere de faire pis, comme l'experience a trop demonſtré. Parquoy ladite opinion eſt non ſeulement erronée, mais auſſi pernicieuſe, & qui pis eſt, a engendré pluſieurs autres inconveniens prodigieux, qui ſeront tantoſt touchez, apres qu'aurons un peu diſcuté l'autre ſecond, contraire & oppoſite erreur cotté cy-deſſus nombre 52.

61. Cet erreur combien qu'il ſoit extreme, fondé en ſuperſtition, & principalement en perverſe intelligence d'aucunes Sentences de l'Eſcriture ſainte, neantmoins eſt tout divers & different des deux autres extremes touchez cy-deſſus nombre 48. & 49. dont l'un par trop diſſoluë laxité, tient pluſieurs commandemens de Dieu pour conſeils, l'autre par trop eſtroite & ſuperſtitieuſe rigidité, prend les choſes à la lettre, & non au but de l'Eſcriture, en confondant tout ordre, police & ſens commun. Mais l'erreur que voulons diſcuter à preſent, ne dit pas que ces mots du Seigneur: Preſtez ſans rien en eſperer, ſoyent un conſeil, ains afferme que c'eſt un commandement formel, ce qui eſt vray: auſſi ne dit pas qu'il le faille du tout prendre à la lettre, ſans qu'il ſoit licite de jamais refuſer ou repeter tant le ſort que toute maniere d'increment, ce qui auſſi eſt vray: mais dit ſeulement que le ſeul ſurcroiſt & acceſſion d'uſure pure & lucrative eſt prohibé abſolument & indiſtinctement en preſt, & que celà ſeulement eſt prohibé par ladite Sentence, qui eſt une autre maniere d'erronée & ſuperſtitieuſe perverſion de vray ſens & but de ladite Sentence, ce qui cy-deſſus a eſté aſſez confuté.

62. Et combien que cet erreur de prime-face ſemble favoriſer aux debteurs, deſtruire & abolir les uſures & uſuriers: toutesfois tant s'en faut, qu'au contraire les pauvres debteurs en ont eſté abyſmez & privez de tout ſecours, & les uſures augmentées & multipliées à leur ſupreme & plus que barbarique extremité. Car au moyen que les bons Marchands & autres honneſtes & loyalles perſonnes, la pluſpart communément craignans conſcience: les aucuns de meilleur jugement que le vulgaire, mais toutesfois craignans le ſcandale de la multitude imperite, & d'eſtre appellez uſuriers, & notez de cette infamie par ceux meſmes qu'ils auroient ſoulagez, ſe ſont tant les uns que les autres abſtenus de ſubvenir à leurs prochains ſous ladite moderée uſure civile, ou autre quelleconque (ores plus legere) comme du tout illicite, damnée & reprouvée par ladite ſuperſtitieuſe opinion: les indigens fruſtrez de ſubvention moderée & legitime, ont eſté contraints vendre leurs anciens heritages à vil prix, & eſtre detruits, ou avoir affaire à tres-méchans & iniques abuſeurs & expilateurs, n'ayans aucune conſcience & crainte de Dieu, ne reverence

Digitized by Google

ou charité envers les hommes, par leſquels entre autres par les courtiers & trafiqueurs de ces maudites perte-finances, infinies perſonnes ſoy confians en iceux, dont ils penſoient achepter quelque ayde, ont eſté du tout ſpoliez & deſtruits. Et a eſté, & eſt dés long-temps la choſe manifeſte par experience: Et neantmoins par la meſme ſuperſtitieuſe opinion, & par ceux meſmes qui devoient eſtre la lumiere & exemple de doctrine & mœurs, & qui en preſidoient la cenſure, ont eſté calomniez pluſieurs gens de bien, qui avoient grandement ſubvenu aux pauvres & indigens, ſous-ombre qu'ils en avoient receu quelques petits preſens outre le ſort, ſans paction & exaction, & à l'aiſance & commodité de ceux auſquels ils avoient preſté. Et au contraire, ont eſté non ſeulement receus: mais auſſi approuvez & authoriſez, ceux qui ſous ombre d'intereſt ou autre couleur, pretexte & couverture, ont preſté, & encores preſtent à la plus énorme & estrange uſure qui fut oncques entre les barbares; c'eſt à ſçavoir à la raiſon de plus de deux ou trois centeſimes, & outre à uſure d'uſure; à la meſme raiſon. Leſquels trop énormes abus & inconveniens ont eſté ſi frequents & communément receus, que meſmes les Livres des Docteurs dudit temps en ſont pleins.

63. Comme touchant le premier inconvenient, appert és Commentaires de Maiſtre Pierre d'Ancharan, *a* d'un entre autres nommé Reygnier Bourgeois de Sées, lequel avoit ſouvent preſté & aidé de ſon argent aux pauvres ruſtiques & indigens ſans aucun profit & intereſt, ſinon que les uns en luy rendant le ſort, luy faiſoient quelque petit preſent volontaire ſelon leur capacité; les autres qui ne pouvoient ſi toſt rendre au terme, luy faiſoient ſemblablement quelque petit preſent, & avoient prorogation ou delay du ſort principal, ſans autre paction ny extorſion: Et neantmoins apres ſa mort en fut pourſuivy comme uſurier par l'Eveſque de Sées: Et nonobſtant l'oppoſition deſdits pauvres ruſtiques qui s'oppoſoient au procez comme injuſte & inique, diſans n'avoir jamais trouvé un meilleur homme, & plus charitable & benin ſubventeur en leurs affaires, que ledit deffunt, & qu'ils y avoient intereſt, tant pour le gré & gratitude qu'ils luy devoient, qu'afin qu'autres bons perſonnages ne fuſſent détournez & empeſchez leur faire pareil ſervice & ſupport, fut neantmoins du conſeil dudit Ancharan, auquel le procez fut communiqué, la memoire dudit deffunt damnée & infamée, & declaré uſurier mental; car au moyen qu'il n'y avoit aucune preuve de paction ou extorſion d'aucun profit: ains pluſtoſt apparoiſſoit du contraire, il n'eſtoit poſſible le declarer uſurier actuel ou ſimplement, par quoy fut declaré uſurier mental, parce que l'on preſumoit qu'en preſtant ſi ſouvent, ou prorogeant le terme de payer, il avoit en eſperance que l'on luy feroit leſdits petits preſens, leſquels auſſi il avoit pris de ceux qui luy avoient volontairement offert. Conſequemment condamné, ou ſes heritiers à reſtitution, non à ceux qui avoient baillé, parce que volontairement & ſans aucune paction & exaction, l'avoient fait, ains aux autres pauvres ou choſes pieuſes, comme l'Eveſque l'adviſeroit.

a Rep. c. peccatum, col. 23. & rep. c. peccati veniа, q. 1. col. 6. de reg. jur. in 6.

64. Et quant à l'oppoſite erreur, les Livres deſdits Docteurs en redondent, tellement qu'il y a pluſieurs conſeils, *b* meſmes des plus doctes & fameux d'entr'eux, ſur les traitez, ſtatuts, & pactions faits par les Marquis de Mantouë & autres Seigneurs d'Italie, chacun en ſon detroit avec les Juifs, par leſquels traitez, moyennant certain gros tribut qu'ils en prennent, permettent auſdits Juifs, preſter à uſure à leurs ſubjets, & d'en tenir bancque publique, non ſeulement d'uſure; mais auſſi d'uſure d'uſure, & icelle uſures, & uſures d'uſures, exercer & exiger. Et ſçavez-vous à quelle quantité? c'eſt (comme ils recitent juſques à la ſomme de ſix deniers pour livres par chacun mois. Et plus permettent aux creanciers ſtipuler pareilles uſures deſdites uſures, à commencer à courir de terme en terme, qui eſt aprés chacun mois. Et encores d'eſtre dés le commencement du preſt ſaiſis de bons gages exploitables, montans non ſeulement juſques à la valeur du ſort principal; mais auſſi encores autant ou plus que pourtont monter les uſures, & les uſures d'icelles, juſques au temps auquel eſt promis rendre & payer le ſort avec leſdites uſures, & uſures d'icelles, & permis au creancier de vendre pour ce leſdits gages. Et au cas que leſdits creanciers ſe vueillent contenter de ſimple hypothecque ſpeciale & generale des biens du debteur, ſans eſtre ſaiſis de gages, leur permettent prendre pour chacun mois huit deniers pour livre, avec uſure d'uſure, à meſme raiſon & avec paction de pouvoir par le creancier faire vendre à ſon plaiſir, les biens immeubles du debteur de trois mois en trois mois, ſi le debteur demeure ſeulement en trois mois d'arrerages de payer leſdites uſures, & uſures d'icelles.

b Alex. conſil. 1. conſil. 2. conſil. 107. lib. 2. conſil. 8. lib. 6.

Vſures des Iuifs.

Anatociſme menſtrual.

65. N'eſt-ce pas la plus execrable & deſbordée uſure qu'il eſt poſſible de penſer? Car au premier cas, ce ſont deux centeſimes & demie, continuellement courantes dés le commencement du preſt, qui doublent le ſort principal en trois ans & quatre mois. Et outre y a pareille uſure d'uſure, commençant à courir & à multiplier de mois en mois, qui fait que les deux uſures ſeront bien pluſtoſt égales au ſort principal. Qui en voudra promptement ſçavoir le calcul par le menu (parce que je ne m'y veux arreſter) recoure, ſi bon luy ſemble, à l'Arithmetique de Frere Jean de l'Hortie, Eſpagnol, de l'Ordre Mendicant de Saint Dominique, où il diſcute curieuſement, & figure pluſieurs tels exemples, comme frequents en pratique, & monſtre que leſdits abus ont eſté & ſont ſemblablement pratiquez & tolerez en Eſpagne. Et neantmoins cependant ledit creancier eſt ſaiſi de beaucoup plus, pour ſe payer par ſes mains, tant des deux uſures que du ſort au bout du terme. Et au ſecond cas courent dés le commencement du preſt trois centeſimes, avec la tierce partie d'une centeſime, qui doublent le ſort principal en deux ans & demy; & de mois en mois commence à courir & provigner pareille uſure d'uſure, qui fait bien pluſtoſt doubler le ſort principal. Et neantmoins peut le creancier faire vendre les immeubles du debteur de trois mois en trois mois, par faute de payer les arrerages de l'uſure, & de l'uſure de l'uſure: qui n'auroit horreur de cela?

Iean de l'Hortie.

66. Et neantmoins il a eſté ainſi fait & pratiqué par toute l'Italie, ſinon que les Seigneurs ou Tyrans ne l'ont pas voulu permettre, communément aux particuliers; mais ſeulement comme ſi la prohibition d'uſure eſtoit une illuſion de Peuple, & une vraye retz pour faire tomber les deniers du Peuple au Fiſque des Seigneurs, comme non ſubjets à ladite prohibition, & la pouvant relaſcher, moyennant gros butin, à qui leur plaiſt; mais dis-je donc ſeulement à ceux (comme aux Juifs) avec leſquels ils ont fait tel cruel monopole, pour manger & deſtruire leurs pauvres ſubjets. Et pour plus authoriſer leurſdits monopoles, & obvier au ſcandale & murmure du monde, par pretexte de Religion, les ont fait confirmer par les Papes, qui ne l'ont pas fait ſans en avoir partie du butin. Veu leſquels Statuts & Pactions, Bulles confirmatives des Papes, procez fulminez ſur icelles par les Eveſques, executeurs d'icelles, qui avoient auſſi eu leurs eſpices. Leſdits Docteurs eſdits lieux, apres longues & laborieuſes diſputations, concluent que c'eſt choſe licite que leſdits Statuts & Pactions valent & obligent; que leſdits Seigneurs ne les peuvent plus revocquer, ny moderer leſdites uſures. Et n'ont eu honte de dire & dogmatiſer que le Pape a puiſſance

Digitized by Google

a Alex. cõſ. 1 num. 6. lib. 2.

de faire que peché ne ſoit point peché. *a*

67. Et outre ont adjouſté que combien qu'en certaine telle paction ou permiſſion faite entre le Seigneur & les Juifs, n'ait eſté dit ny exprimé que leſdits Juifs puiſſent ſtipuler & exiger pareilles uſures d'uſures; neantmoins cela s'entend avoir eſté permis, comme s'il eſtoit exprez és articles deſdits Statuts, attendu que la couſtume eſt telle communément en Italie, de permettre par tels Statuts telles uſures, avec pareilles uſures d'uſures. O captivité miſerable où le monde eſt tombé pour ſes pechez aveuglé, ayant ignoré, & en ignorant meſpriſé noſdites Loix. Et eſt choſe abominable que non ſeulement les Papes ont approuvé & authoriſé tels abus & monopoles contre tout Droict Divin & Humain, & contre le Saint Concile de Nice: mais auſſi eux-meſmes les ont pratiquées & exercées en leur nom & à leur profit, tant par eux que par leurs Legats ou Vicaires *b* & Inſtituteurs, comme il appert à Rome & en Avignon. Et par cy-devant pluſieurs puiſſants Prelats, *c* & en ſont les Livres pleins. Encores aujourd'huy le pratiquent pluſieurs Seigneurs en Eſpagne, ne voulans imiter l'exemple de Philippes Auguſte & autres Rois de France, qui n'ont voulu ſouffrir tels abus, ne faire profit de telle ordure & expilation de leurs ſubjets, & pour cette cauſe en ont chaſſé les Juifs.

b Philippus Corneus conſil. 159. lib. 3.
c Conrard. tract. de contract. q. 27.

Philippes Auguſte.

68. Pour auſquels abus aucunement obvier, & redimer les pauvres deſdites intolerables uſures des Juifs, avec leſquels à l'expilation du peuple, colludoient leſdits Seigneurs d'Italie, Princes deſloyaux, compagnons des larrons, comme dit Eſaye chapitre 1. Aucuns particuliers gens de bien, meus de pitié, ont érigé en pluſieurs lieux d'Italie comme une fondation aſſemblée de pluſieurs aumoſnes, appellé Mont de pieté, parce que cela eſt deputé à l'uſage des pauvres, ſous la garde de certains gens de bien à ce éleus, pour de la pecune & du fond dudit Mont, faire preſt aux pauvres & indigens, ſelon leur qualité, & capacité dudit Mont, juſques à certain, bon, & competant terme, & ſous quelque gage ou ſeureté de rendre le ſort principal avec profit d'un denier pour livre par chacun mois; Mais quoy? Cette tant ſainte & loüable fondation n'a pas eſté ſans cavillateurs & diffamateurs, non plus que noſdites Loix; car ſe ſont trouvez aucuns tant ineptes, & prepoſteremment ſcrupuleux Theologaſtres, qu'ils l'ont repriſe de vice & pravité uſuraire: Entr'autres Maiſtre Thomas de Viou *d* Caïetan, depuis Cardinal fameux, lequel apres en avoir fort longuement & angoiſſeuſement diſputé; finalement conclud eſtre choſe uſuraire, illicite, & inexcuſable en conſcience, nonobſtant quelconque approbation de Superieur. Voilà d'autre part la chanſe retournée à ladite premiere oppoſite & erronée ſuperſtition: Mais nous diſons que tant s'en faut que ladite fondation & inſtitution ſoit illicite & contienne aucun vice, que c'eſt choſe ſainte, loüable, & acte de charité; car combien qu'il y ait vraye & formelle uſure, veu qu'il y a preſt formel, dont le ſort ſe peut repeter avec l'uſure, toutesfois ladite uſure n'eſt aucunement contre le Droict Divin; car ce n'eſt pas une morſure, comme la ſainte Eſcriture appelle uſure en Hebrieu *neſcheeb*; c'eſt à dire mors ou morſure; ains c'eſt une beneficence miſericordieuſe. Davantage, ladite uſure n'eſt pas pour le profit de celuy qui preſte, ains pour le profit des pauvres; c'eſt à ſçavoir pour entretenir les gardes Miniſtres & autres frais pour la conſervation du fonds à l'uſage de tous autres pauvres preſens & advenir. Et quant au Droict Civil & Politique, ladite uſure n'eſt qu'au denier vingt, qui eſt ſi legere & moderée, qu'elle a eſté loüée meſme par les Satyriques. *e*

Mont de pieté.

d En ſon traité de Monte pietatis.

e Perſius Satyr. 5.

69. Vray eſt que l'Eſcriture ſainte eſt pleine de paſſages prohibitifs & execratifs de l'uſure: Mais ils s'entendent de l'uſure qui offenſe la charité, ſoit par l'excez des limites de Loy ou Ordonnance Politique moderée, ſoit dans leſdites limites, envers ceux auſquels convient aumoſne ou preſt gratuit, ou en abuſant autrement. Auſſi tous leſdits paſſages uſent de termes ſignifians morſure, ou dol, fraude, detriment, dommage, impoſture, ou deception, comme ſouvent ces mots Hebrieux, *neſi beeb*, *Toch*, *Tharbith*, s'entendent. Parquoy les contracts moderez, meſmes de l'uſage ou loüage de la pecune, neceſſaire en la vie civile, ne ſont prohibez par la ſainte Eſcriture, entre ceux auſquels eſt licite negocier. Laquelle choſe ignorans pluſieurs indoctes Scripteurs & Preſcheurs, non ſeulement ont fait injure à noſdites Loix Civiles, qu'ils ont follement arguées d'impieté, non ſeulement ont deſtourné & injurié pluſieurs, qui loyaument euſſent ou ont ſubvenu aux indigens, comme deſſus, nombre 63. Mais auſſi ont induit & provoqué pluſieurs debteurs à eſtre ingrats, deſloyaux, injurieux & calomniateurs envers leurs creanciers, & à tomber és vices & ſcandales que l'Eccleſiaſtique, chapitre 29. reprend és debteurs ingrats & deſloyaux, diſant,

Contre les trompeurs.

Pluſieurs ont eſtimé le preſt comme une une choſe trouvée, f *& apres ont fait faſcherie & moleſtie à ceux qui les ont aydez.*

f Comme une eſpave acquiſe à l'inventeur.

Juſques à ce qu'ils ayent pris & receu, ils baiſent les mains de celuy qui leur donne, & humilient leurs voix en promeſſes.

Mais au temps de rendre ou payer, ſeront en demeure, demanderont delay, parleront paroles de faſcheries & murmures, ſe complaignans des difficultez du temps.

Et ſi ores ont puiſſance de rendre, ils y repugneront, & tergiverſeront à leur pouvoir, à grand peine rendront-ils la moitié, & le compteront comme choſe trouvée.

Et ſi ne fraudent le creancier de ſa pecune, ils le tiendront pour ennemy, ſans cauſe, & luy rendront vilenies & maledictions, & pour honneur & benefice, injure & contumelie.

Pluſieurs ont laiſsé à preſter, non par malice, mais craignans eſtre ſans cauſe fraudez ou trompez.

Ce ſont les propres termes de l'Eccleſiaſtique, qui neantmoins commande uſer de pieté & miſericorde, envers celuy qui humblement ſans fraude remonſtre ſa pauvreté, & pour icelle ne ſe retirer de luy faire aumoſne en ſa neceſſité, & pluſtoſt perdre l'argent que la charité. Comme auſſi commande au debteur rendre, & ſoy porter loyaument envers ſon creancier. Des paroles ſuſdites ſemblent deriver un vieux Proverbe que j'ay ſouvent oüy alleguer à mon hoſte, lors que j'eſtois jeune Eſcolier à Orleans, qui eſtoit tel. Si j'ay preſté à un ingrat, ie ne l'ay pas receu. Si ie l'ay receu, non tout; ſi tout, non tel, ſi tel d'amy j'ay acquis ennemy. Ce qui n'eſt dit que contre les trompeurs & ingrats, qui ſont ſouvent cauſe de faire perdre les gens de bien.

Vieux Proverbe.

70. Avant que venir aux queſtions particulieres, eſt neceſſaire de parler un peu des uſures des banques de Lyon, leſquelles auparavant environ vingtcinq ans, eſtoient moderées & tolerables. Car (comme j'ay entendu d'aucuns anciens Banquiers) environ ledit temps: Et auparavant, elles n'excedoient communément huict pour cent par an: mais depuis peu à peu ſont augmentées & encheries juſques au double, & plus. Tellement que j'ay veu pluſieurs de leurs contracts ou ſcedules faits y a dix ou douze ans portans paction de profit de ſeize pour cent par an ou plus. Et me ſouvient en avoir veu une miſſive (qu'ils appellent Commiſſion ou Mandement) datée de l'an 1538. par laquelle certain Marchand Tholoſain qui requeroit ce preſt, qu'ils appellent proviſion ou grace & depoſt, ou échange à un Banquier de Lyon, reputoit grace que ledit Banquier ſe contentaſt de quatre & un quart pour Foire, qui reviennent à

Vſures des Banques de Lyon.

Digitized by Google

dix-ſept pour cent par an : ou ſinon le prioit qu'il luy donnaſt à quatre & un tiers pour Foire, qui reviennent à dix-ſept un tiers par an : ou ſinon quatre & demy pour Foire, qui reviennent à dix-huit pour cent par an. Et ainſi fut lors fait & depuis payé & ſatisfait à ce dernier prix, ſans ce que le Marchand s'en ſoit jamais plaint, comme il m'eſt apparu, & pluſieurs autres cas ſemblables ; leſquels excez & abus j'eſtime eſtre procedez à l'occaſion des grandes & longues guerres, & diſſentions ſuſcitées par l'ambition & convoitiſe de dominer, de celuy qui s'efforce par toute occaſion, cautelle & pretexte, mettre tout ſous ſa Monarchie tyrannique. Or bien eſt vray que ces modernes uſures deſdites Banques, ainſi que dés & depuis dix ans ſont hauſſées & notoirement pratiquées & uſitées, ne ſont pas encores ſi exceſſives & barbariques que les ſuſdites, qu'ont pratiqué les Tyrans d'Italie ſur leurs Subjets: Car premierement elles ſont communément moindres de plus de la moitié, car bien ſouvent elles n'excedent gueres qu'un centeſime & un tiers, qui eſt à quatre pour cent par Foire, qui eſt à dire quatre fois l'an, ou de trois mois en trois mois, que ſe tiennent leſdites Foires de Lyon, & eſt ſeize pour cent par chacun an, aucunesfois plus, comme 4. ⅛ ou 4. ¼ pour cent par chacune Foire. Et le plus haut communément eſt 4. ½, qui eſt une centeſime & demie, qui revient à dix-huit pour cent par an. Secondement elles ſont ſimples, & n'y a aucune uſure d'uſure, au moins quant à preſent, je les ſuppoſe telles, & ne veux penſer ny preſumer qu'il y ait duplicité d'uſure, s'il n'en appert. Tiercement les termes de contrainte à vendre biens ne ſont pas ſi cours, ne ſi precipitans comme eſdits Statuts dont j'ay parlé cy-deſſus nombre 64. Ce neantmoins je dis qu'elles ſont infâmes, exceſſives & illicites. Car premierement combien que noſtre Droict Civil ait eſté juſtement corrigé & abrogé, entant que trop indifferemment il permettoit exercer & faire profeſſion d'uſure à chacun particulier : toutesfois ſelon l'opinion meſmes de tous les Docteurs, tant Theologiens que Juriſtes, il n'eſt aucunement corrigé ny abrogé, entant qu'il prohibe ou reſtraint les uſures. Or de Droict l'uſure commune ne peut exceder 1. ½ pour cent en trois mois, ou ſixiéme par an. Parquoy leſdits Banquiers, s'ils ne ſont actuellement Marchands exerçans autre juſte negociation que ladite Marchandiſe d'argent, ne peuvent prendre outre 1. ½ pour Foire, quand ores n'agueres & dés long-temps auparavant auroient exercé grande & loyale Marchandiſe, tant par mer que par terre ; laquelle s'ils exercent encores, ou autre juſte negociation, ne peuvent prendre outre deux pour cent par Foire, comme montre la Figure cy-deſſus nombre 25. Et neantmoins ils prennent deux fois plus, quand ores ils prennent moins, ce qui eſt du tout reprouvé de Droict avec note d'infamie.

Argentiers anciens. 71. Et ne faut icy que leſdits Banquiers ſe blandiſſent aucunement eux conferans aux Argentiers anciens, car il y a bien grande difference ; parce que leſdits Argentiers anciens avoient pluſieurs autres groſſes charges qu'ils ſupportoient: parquoy avoient pluſieurs Privileges, que ne meritent leſdits Banquiers, qui ne vaquent qu'à leur ſeul profit particulier. Et encores auſdits anciens Argentiers n'eſtoit loiſible de prendre plus grande uſure que huit pour cent par an, conſequemment encores moins eſt loiſible auſdits Banquiers de l'exceder. Toutesfois s'ils ſe contentoient de deux par Foire, ou de huit pour cent par an, comme leſdits anciens Argentiers, je ne les voudrois reprendre, combien que cela excedaſt quelque peu les limites de Droict, comme dit eſt. Et me ſemble que cela leur pourroit bien eſtre, non ſeulement licitement, mais auſſi loüablement permis & octroyé ; & qu'avec les moderations de Droict cy-deſſus nombres 23. & 24. ce ſeroit choſe utile à la Republique. Davantage par le ſaint Concile de Nice, receu & approuvé de toute l'Egliſe Catholique, l'uſure centeſime ou plus haute eſt juſtement damnée & reprouvée, comme choſe orde & illicite. Parquoy les uſures de Lyon, & ſemblables, montans ou excedans ladite centeſime, ſont infâmes, illicites, & intolerables, nonobſtant la Couſtume, qui n'eſt autre choſe que aggravation & multiplication d'abus. Et outre, le ſens commun & experience démontrent, que ladite uſure de Banques, qui double le ſort principal en cinq ou ſix ans, eſt trop exceſſive & énorme, & que y conviennent & s'adaptent les termes de la Sainte Ecriture, qui appelle l'uſure morſure, conſequemment eſt defendue par la Loy Divine, qui defend toute énorme ſupergreſſion, & ſignamment celle d'uſure. Concile de Nice.

72. Il me ſouvient avoir pluſieurs fois remonſtré ledit excez & abus à aucuns perſonnages d'authorité, & que c'eſtoit mal fait de le tolerer : leſquels m'ont reſpondu que la choſe avoit eſté bien diſcutée au Conſeil, & qu'on avoit trouvé eſtre neceſſaire le tolerer pour le bien & neceſſité publique, parce qu'il eſt notoire que ſouvent adviennent à d'aucuns non ſeulement Marchands, mais auſſi à d'autres, certaines neceſſitez, comme pour éviter une groſſe peine, ou commis, ou pour certain rachapt, ou retraict d'heritage, qui ne ſouffrent aucun delay, & qu'il n'eſt pas facile de trouver ſi promptement argent à rente, comme il ſe trouve eſdites Banques ; qui eſt partant choſe non ſeulement neceſſaire, mais auſſi utile & commode, quand l'on n'en a affaire que pour un bref delay : mais je dis que ce ſont palliations & excuſes en pechez ; car premierement c'eſt une amorce à détruire continuellement & haſtivement pluſieurs gens comme l'experience a demontré, & demontre, que pluſieurs de ceux qui y recourent (ce qui n'eſt pas ſans gros gages) les perdent bien ſoudain, & aucunesfois en ſont détruits, ſans pouvoir avoir expedié leur affaire dans le terme qu'ils eſperoient : tellement que ce dont devoient payer le principal, ne ſuffiſt à payer l'uſure, laquelle toûjours croiſſant, croiſt & aggrave la pauvreté d'iceux, & finale impoſſibilité d'eux acquitter, comme ſouvent advient, & que gens conſtituez en urgente affaire, ſont faciles à eux expoſer en tel peril & hazard. Secondement, je dis que s'il leur eſtoit permis & limité comme aux anciens Argentiers d'uſer du bes legal, qui eſt à huit pour cent par an, ſans l'exceder, avec les autres moderations de Droict cy-deſſus nombres 23. & 24. ſans le permettre ſi indifferemment à tous autres, comme le Droict le permettoit, l'on y en trouveroit auſſi facilement ſans l'amorce & danger ſuſdit, que l'on trouve à trop plus cher prix. Comme auſſi du temps de Juſtinian le Grand, & floriſſant l'Empire Romain qui eſtoit tres-ample, & que le faict des Marchandiſes eſtoit plus ample & plus librement épandu par diverſes Nations, que n'a eſté depuis, s'en trouvoit communément au prix dudit bes, és mains deſdits anciens Argentiers, & conſequemment encores à plus vil prix és mains de pluſieurs particuliers, comme l'hiſtoire de nos Loix montre par notorieté evidente. Et avec ce ladite moderation faite, leſdits Banquiers en pourroient uſer en bonne conſcience, ſans contrevenir à tout Droict Divin & Humain, & aux ſaints Conciles. Et ceſſeroient leſdits abus des oppreſſions, & ſeroient le Peuple, & la Republique, & le cours & ayſance des Marchandiſes grandement ſoulagez.

73. J'ay depuis entendu qu'aucuns font encores pis, & n'agueres ay veu certains contracts du mois d'Avril l'an 1559. de deux Banquiers de Lyon, que ne

nommeray point, promettans fournir à un Banquier de Paris, tout l'argent qu'il faudroit à Rome pour l'expedition des Bulles d'aucuns Eveſchez & Abbayes de ce Royaume, payement des damnées annates, juſques à la ſomme de dix mil écus, juſques à ſix ans prochains enſuivans, à la charge de leur payer les changes & intereſts de tout l'argent qu'ils auroient baillé ou fait bailler, à la raiſon de dix pour cent de Foire en Foire, en quelque temps que ce fuſt, tant de Paix que de Guerre, & à faute de payer de Foire en Foire, de tous dépens, dommages & intereſts, meſme que où faute y auroit de payer leſdits intereſts pour l'argent ja baillé, qu'ils ne ſeroient tenus fournir le reſte, qui eſt uſure la plus énorme & Barbarique qui fut oncques: car outre les clauſes extorſives, elle comprend trois centeſimes & un tiers de centeſime, lequel abus eſt ſi exorbitant qu'il merite le contract eſtre annullé & de tout compter au ſort principal, avec peine arbitraire. Il a fallu adjouſter cecy, car leſdits abus multiplient trop lourdement, & n'ont leſdits uſuriers honte les ſouſtenir en jugement, voire beaucoup outre le double du ſort, comme ſi leſdites uſures n'eſtoient ſujettes à l'ancienne & perpetuelle limitation de Droict de n'exceder le double. Je laiſſe à dire que les aucuns n'ont honte, & ne font conſcience convertir leſdits intereſts en ſort, & en prendre nouvelle uſure, qui eſt choſe trop execrable & infame: & neantmoins, s'appellent Nobles, en faiſant leurſdits traficques, qui ſont les plus vilaines, mechaniques & infâmes du monde: Aucuns pallient leurs excez, ſous ombre qu'ils ſe dient prendre l'argent d'autruy à intereſt: parquoy leur en faut d'avantage, & l'appellent contre-change; mais ils l'appelleroient mieux ſeconde uſure, qui eſt encores pis qu'uſure d'uſure. Car en uſure d'uſure, la ſeconde ne commence à courir qu'aprés le terme de la premiere écheuë; mais icy toutes deux commencent à courir à meſme inſtant dés le commencement; c'eſt à ſçavoir tant le profit que le creancier ſe dit dévoir à celuy dont il a pris l'argent, que le profit que le creancier veut en ſon nom ſurgaigner, & n'eſt que multiplication de plus grands abus & execration. Toutesfois le ſimple change en ſoy ſans fraude & excez, eſt choſe licite & honneſte, car ce n'eſt que le ſalaire des frais, vacation & peril du port de l'argent ou commutation d'iceluy d'un lieu à autre, ou ſalaire de choſe à ce équipollente, comme de prendre deux pour cent pour faire tenir de Lyon mil écus à Rome, ou ailleurs, ou peu plus ou peu moins, ſelon la diſtance des lieux, & danger des paſſages, ſans autre uſure ou intereſt, deduit ou ſuppleé ce que les eſpeces eſquelles le ſort ſe doit rendre, valent au lieu deſtiné plus ou moins que au lieu dont commence le port. Je laiſſe auſſi leurs jargons & diſtinctions de change real, fict, & ſec, rechange, & contre-change; car auſſi changent-ils par temps leurs termes & dictions, afin que chacun ne connoiſſe ſi facilement leurs excez & abus, dont (la verité du faict connuë) ſera facile de juger par ce que deſſus.

Contre-change.

Simple change.

74. Quelqu'un m'a voulu donner une autre palliation, juſtifiant par accident ladite tolerance à cauſe des grandes uſures d'Italie, & qu'au moyen d'icelles, l'on ne peut mettre bride aux Banquiers de Lyon, car incontinent ils porteroient leur argent à Genes, ou autre lieu où y auroit plus grande uſure, & ne ſe trouveroit argent de banque en France; mais je dis que c'eſt le contraire, car ſi l'uſure eſtoit moderée & reduite au Droict, au moins au bes legal, és Banques de Lyon, les autres plus chers uſuriers des autres pays ſeroient delaiſſez, & tout le profit viendroit à Lyon, où ſe trouveroient toûjours aucuns qui ſe contenteroient du profit legal, & c'eſt le vray moyen de faire ceſſer par toutes les uſures énormes & impropres: Comme auſſi le noble exemple d'Alexandre Severe eſt juſtement loüé & magnifié, lequel preſtoit au trient, qui eſt le denier vingt-cinq, pour par cette voye induire les gens à plus grande moderation d'uſure, qui n'eſt peut-eſtre faite par Loy & commandement. Je n'ignore pas que aucunefois un gros Prince hauſſe l'uſure ou prix de l'argent deſdits Banquiers, & le prend luy-meſme, non qu'il en ait affaire, ſinon pour attirer à ſoy pour un temps toutes les finances & argent des Banques, pour en fruſtrer ſon ennemy en temps de Guerre; mais ladite ruze de Guerre, qui eſt une ſubtilité extraordinaire & accidentale, ne ſe peut tirer en argument ny en conſequence, & n'a rien commun avec la doctrine, Loy politique, ny à la Juſtice, & loyal prix de l'uſage dudit argent.

75. Auſſi pour l'accident, neceſſité, ou utilité, meſmement ſinguliere ou extraordinaire de celuy qui emprunte, ne ſont les uſuriers excuſez d'exceder les bornes & metes de la Loy. Et en plus forts termes n'eſt licite à ceux qui vendent & delivrent leur loyale marchandiſe, hauſſer le prix pour l'utilité & neceſſité, non commune, mais ſinguliere de celuy qui achepte. Mais pour faire ladite reformation ou moderation deſdites uſures de Lyon, il ne faudroit pas appeller au Conſeil ceux, ou leurs parens, ou alliez, qui occultement participent au profit & lartecin deſdites Banques, & y mettent ſouvent de l'argent qu'ils ont dérobé au Roy ou au peuple. Je n'entends pas toutesfois cependant & avant la moderation reſtituée, juger ou condamner la conſcience d'un chacun particulier, comme de ceux qui uſent à la bonne foy de ceux qu'ils voyent eſtre permis ou tolerez par leurs Superieurs, & ce avec ceux qui y ſurgaignent par leur Marchandiſe ou autre licite negociation, comme avec le facteur du Roy de Portugal, a & non avec ſurpriſe ou deſtruction d'autruy.

a Au livre Latin nombre 506.

76. Par ce que deſſus, appert à tous que la Marchandiſe ou commerce d'argent, qui eſt à dire de l'uſage de l'argent d'autruy, eſt neceſſaire en la Republique & vie civile, & que le prix d'iceluy uſage, qui n'eſt autre choſe qu'uſure, doit eſtre taxé de taxe moderée non exceſſive: & en ce faiſant, quoy qu'ayent dit & écrit pluſieurs Sophiſtes ignorans, les termes & les choſes dont eſt queſtion, il eſt licite, pourveu qu'il n'en ſoit mal uſé par ceux ou envers ceux qu'ils n'appartient, cy-deſſus nombre 50. autrement non.

Commerce d'argent.

77. Il pourroit icy ſembler à aucuns que je tendiſſe à reſtituer en commun l'uſage des uſures de Droict Civil, parce que j'ay montré evidemment leur temperature & moderation, mais il s'en faut beaucoup; car ce que j'ay dit, a eſté pour découvrir la verité des choſes long-temps cachées & déguiſées, & pour elucider, confuter & fuir les extremitez d'erreurs palliez de fauſſe apparence de juſtice ou de religion. Au ſurplus je ne fus oncques & ne ſuis d'avis de laſcher la bride à r'appeller & permettre en commun l'uſage des uſures civiles; car combien qu'elles ſoient en ſoy fort temperées, toutesfois tant la permiſſion conventionnelle, que l'introduction taiſible faite par leſdites Loix, eſtoient & ſeroient trop generales & captieuſes. Du premier en appert, car de permettre indifferemment à chacun, en toute debte, meſme de preſt formel, & encores dés le commencement du preſt, de ſtipuler uſure à 6. ou 8. pour cent par an, ce ſeroit une occaſion ouverte de remplir tout le monde d'uſures, & d'inquiner la pureté & honneſteté du pur & loyal preſt, qui eſt un contract liberal fort neceſſaire entre les hommes, & eſt l'intereſt de la Republique, que la frequence dudit contract ne ſoit exilée ou inquinée, comme ſeroit ſi les uſures civiles avoient communément lieu. Car au

L'incommodité d'uſures de droict.

Digitized by Google

moyen que la charité décroiſt toûjours & la malice s'augmente entre les hommes, finalement adviendroit qu'en lieu de preſter (qui eſt une officioſité & liberalité tres-honeſte, pourveu qu'elle ſoit faite à ceux qui en ont juſte indigence, & non à ceux qui en veulent abuſer, ou qui ſeroient en danger d'en eſtre corrompus, comme prodigues & bien ſouvent enfans de famille) ſeroit indifferemment exercee une ſordide negociation, feneratoire & uſuraire, & pluſieurs autres inconveniens qui peuvent advenir & multiplier de trop grande licence & frequence d'uſures.

78. Quant au ſecond qui eſt de l'introduction ou cours taiſible, le Droict Civil avoit introduit en la pluſpart des contracts, qui ſont les cognominez de bonne foy, & és ſommes deuës par Teſtament ou derniere volonté, que par ſimple ceſſation de payer ſans ſommation ou interpellation expreſſe, courroit uſure à ſix pour cent par an, qui ſeroit choſe captieuſe; car chacun jour & quaſi en tous negoces, pluſieurs ſans en eſtre advertis, meſmement heritiers, nonobſtant leur juſte ignorance, pourroient par ſucceſſion de temps, eſtre enveloppez en grande ſomme d'uſure.

79. Bien eſt vray que ces raiſons & conſiderations n'ont pas cauſé l'abrogation ou deſaccouſtumance deſdites uſures civiles, ains le deluge & inondation des Barbares, naufrage des bonnes Lettres & ſciences qui s'en eſt enſuivy, ont cauſé l'oubliance & ignorance des termes, Sentences, & proportion deſdites Loix en ce regard, leſquelles neceſſairement en ont eſté delaiſſez, comme ſi jamais n'euſſent eſté. Et par meſme moyen au lieu de la permiſſion limitée & commenſurée du Droict Civil, a ſuccedé l'effrenée licence d'exercer & exiger uſures & ſurcroiſts plus que Barbariques, tant ſous couleur & palliation d'intereſt, que par uſure formelle; & au lieu de la reſtriction & prohibition preciſe du Droict Civil, prohibant étroittement toute uſure hors leſdites limites commenſurez, a ſuccedé & regné la ſuperſtition erronée de l'uſure illicite de ſoy en cas de preſt, conſequemment de la nullité & impieté de noſdites Loix en ce regard.

80. Or combien qu'à preſent la verité ſoit revelée contre leſdits deux extrémes erreurs, toutes fois ſi n'eſt-il neceſſaire, ny auſſi, ſelon mon advis, expedient, reduire generalement & en commun uſage la forme des uſures civiles, tant pour les cauſes n'agueres dites, que pour les incommoditez & dangers procedans des mauvaiſes mœurs des hommes touchées cy-aprés nombres 91. & 92. Vray eſt qu'il eſt neceſſaire & utile d'avoir, permettre, & limiter quelque maniere ou eſpece de fenerer, tant pour redimer que recompenſer commodément l'uſage de l'argent d'autruy, fort neceſſaire en la vie civile, non-ſeulement pour l'exercice & conduite des commerces & negociations; mais auſſi pour infinies affaires particulieres ſouvent occurrentes, mais cela ſe peut faire en autre forme plus commode que celle du Droict Civil, & moins participant de l'uſure formelle, comme par vente & conſtitution de rente ou penſion rachetable à toûjours, quand bon ſemblera au debteur, qui ſont,

81. Nos rentes vulgaires qu'on appelle volantes, que le vulgaire eſtime eſtre une invention nouvelle trouvée long-temps aprés l'obtenebration des Lettres & Loix, & avoir pris force par quelques Extravagantes des Papes: Mais il n'eſt pas ainſi; car je trouve que dés le temps de Juſtinian le Grand, ces rentes ont eſté inventées & pratiquées, & confirmées par ledit Juſtinian, *a* & declarées eſtre une eſpece diſtincte de l'uſure formelle du preſt. Auſſi par leſdites Extravagantes, la premiere de Martin V. de l'an 1424. à la conſultation d'aucuns de Hongrie, la ſeconde de Calixte III. de l'an 1455. à la conſultation d'aucuns Allemans, ces rentes ne ſont faites juſtes & valables, ains declarées avoir eſté & eſtre telles & conformes au Droict commun. Or de la juſtice, pourveu qu'elles ſoient à juſte prix, non conſtituées en fraude, ny és cas ou aumoſne & preſt liberal, ſont deuës, n'en faut douter par ce que deſſus. Pluſieurs choſes ſont encores à dire touchant l'uſure negociative & incidente, qui viendront mieux cy-aprés, afin d'entamer & expedier les queſtions particulieres, d'un meſme fil & contexte qu'elles ſont cy-venuës & s'offrent à propos. Parquoy,

a Novell. 160.

82. S'enſuit la queſtion premiere: Quel eſt le juſte prix de ces rentes? Il eſt aujourd'huy notoire que c'eſt le denier douze, & n'en faut diſputer, mais faut entendre que c'eſt le plus vil & moindre prix qu'il eſt poſſible d'en donner. Et eſt impoſſible d'acquerir plus haute rente que du douziéme par an, du prix parvenu au vendeur ou debteur, & encores à la charge de franche & libre faculté de racheter par le debteur, quand bon luy ſemblera, ſans aucune reſtriction ou limitation de ladite faculté. Vray eſt qu'auparavant l'an 1500. l'on toleroit les rentes conſtituées au denier dix; mais ne furent oncques tolerées à plus vil prix, & encore à la charge qu'elles pourroient eſtre racheptables à pluſieurs fois, comme appert par leſdites Extravagantes. Mais depuis avec la lumiere des bonnes Lettres, les choſes mieux conſiderées & entenduës, l'on a trouvé que la rente au denier dix, eſtoit trop exceſſive, & qu'elle ne devoit exceder le douziéme du ſort par an; ce qui a eſté arreſté non par aucune Ordonnance du Roy: ains par Ordonnance politique; c'eſt à ſçavoir par le prudent advis & jugement des Sages, ſuivy & confirmé par pluſieurs Jugemens & Arreſts du ſouverain Parlement de Paris, par lequel tres-juſtement & équitablement a eſté obſervé dés & depuis plus de trente ans, comme encore aujourd'huy s'obſerve,

Ordonnance politique.

83. Que les rentes conſtituées au denier douze, avec libre faculté de rachat ſans autre fraude, vice, & charge ſont entretenuës comme legitimes. Et celles qui ſe trouvent conſtituées au deſſous du denier dix, eu égard au ſort; c'eſt à ſçavoir plus groſſes ou excedentes la dixiéme partie du ſort par an, combien qu'elles excedaſſent tres-peu, & qu'elles fuſſent rachetables à pluſieurs fois, ſont indiſtinctement caſſées & declarées nulles & uſuraires, les arrerages s'aucuns ont eſté payez, comptez au ſort principal, & ſe debteur quitte en rendant le ſurplus du ſort principal, ou s'il a plus payé, peut repeter le ſurplus comme choſe indeuë: ce qui eſt tres-juſte, pour l'excez trop énorme, qui jamais ne fut permis ny toleré. Et quant aux rentes qui ſe trouvent conſtituées au deſſus du denier dix, & au deſſous du denier douze, eu égard à la quantité du ſort, ſelon la commune maniere de parler, elles ſont reduites au denier quinze; & ne ſont pas du tout caſſées, s'il n'y a autres vices; car le denier dix a autres fois eſté licite. Et ce a lieu, poſé que la rente fuſt conſtituée de plus de quatre-vingts ou cent ans; car quant au cours de ces rentes ſuccedantes au lieu des uſures, l'on ne regarde pas le ſeul temps du contract, mais auſſi le temps que les arrerages courent. Quant au cours des rentes à l'avenir, comme de droict *b* en matiere uſuraire, la moderation nouvelle a lieu pour le temps avenir, non-ſeulement pour les contracts futurs, mais auſſi pour les paſſez, quant aux arrerages écheus depuis la moderation. Et pareillement celles conſtituées au denier douze, quand il y a limitation de la faculté de rachat, ou autre vice non ſuffiſant à la caſſer du tout (afin que le creancier ne demeure du tout impuny d'avoir excedé en la forme du contract) & fait reduction au denier quinze, qui eſt le vray prix mediocre

b L. per. C. de uſur.

Digitized by Google

& attemperé d'icelles rentes; car le denier 12. eſt le plus haut & le plus cher qu'il eſt poſſible. Laquelle determination de cette Cour, comme fondée en tres-grande raiſon, a vertu & effet de Loy par tout ce Royaume.

84. La juſtice & équalité de laquelle determination, ſera plus évidente par la diſcuſſion d'aucunes queſtions particulieres ſuivantes, & principalement en conferant les proportions, differences, & convenances des uſures legales, & de ces rentes enſemble. Premierement ils conviennent enſemble; car tous les deux ſont un augment, ou un revenu ſucceſſif courant, ou croiſſant au fur ou pour portion du ſort & du temps. Et en ce different également de la peine conventionnée, laquelle eſt un augment conditionnel & momentanée, qui eſt à dire à une fois, combien que la peine peut eſtre aucunefois en fraude de l'une ou l'autre uſure. Secondement en ce que les deux ſont inventées pour l'uſage ou fruition temporelle de l'argent d'autruy: Auſſi tant l'une que l'autre, ſont l'eſtimation ou recompenſe legitime de l'intereſt commun ſucceſſif, ou uſage volant & temporel de la pecune d'autruy. Pour cette cauſe vulgairement & proprement on appelle bailler & preſter à intereſt, tant és termes de preſt formel (comme és Banques de Lyon) qu'en matiere de ces rentes indifferemment. Tiercement tous les deux ne ſont proprement Contracts commutatifs, ains negotiations queſtuaires, & appartiennent au genre des Contracts uſuraires; le premier primitivement, le ſecond ſuccedainement.

Conformité des rentes & uſures.

85. En quoy tous deux different des rentes foncieres, & auſſi des rentes impoſées pour recompenſe d'immeubles, ou pour don, ou legs, voire auſſi par pecune, quand (en ce dernier cas) elles ſont conſtituées au denier 25. ou à plus haut prix, tellement qu'elles ſont ou peuvent eſtre non rachetables, & ſi elles ſont rachetables, le rachapt n'eſt à eſperer; car ne ſeroit regulierement le profit du debteur. Parquoy telles rentes appartiennent au genre des commutations perpetuelles, & non aux negotiations uſuraires. Quartement les deux ont certains limites qui ne peuvent eſtre excedez en façon quelconque: Mais bien peut l'uſure ou penſion eſtre ſi petite que ſera convenu. Quintement le creancier ne doit eſtre preciſément & abſolument certain d'aucun gain ou profit futur & incommutable; car il eſt neceſſaire qu'en tous les deux, le debteur ait franche & perpetuelle faculté de rachepter à toute heure que bon luy ſemblera. En quoy different des rentes temporelles, comme ſera dit cy-aprés. Sextement n'y a lieu uſure d'uſure; car tout ainſi qu'elle eſt abſolument prohibée en l'uſure formelle, auſſi en ces rentes, n'eſt loiſible d'en conſtituer aucune ny en tout, ny en partie, ny faire autre acceſſion des arrerages de ces rentes. Septiémement s'il y a vice ou excés, il ne peut eſtre purgé par le laps de temps quant à la continuation premiere queſtion 3.

Rentes foncieres.

86. Les differences ſont quatre ou cinq. Premierement l'uſure legale eſt une pure & ſimple acceſſion d'une autre obligation principale, qui eſt du ſort. Mais en ces rentes, l'uſure ou penſion eſt la ſeule & principale obligation formelle; car le ſort n'eſt point deu, ains aliené. Secondement le cours de l'uſure legale n'eſt perpetuel, ains ceſſe du tout ſi-toſt qu'il a monté juſques au ſort principal: mais en ces rentes la penſion n'eſt finie pour doubler, quatrupler ou centupler par ſucceſſion de temps le ſort principal, ains court ſans fin juſques au rachapt. Tiercement en l'uſure legale le creancier peut repeter le ſort avec les arrerages paſſez, en laiſſant ceux d'advenir aprés le terme de ce convenus s'aucun en y a, ſinon aprés tel competent eſpace de temps, que le debteur ſe ſoit peu ſervir de la pecune, & ne ſoit ſurpris: Mais en ces rentes, le creancier n'a & ne peut avoir aucune obligation ny action en la repetition du ſort principal directement ou équipollemment. Quartement és uſures legales ſe fait compenſation, voire pour partie, & ce par le ſeul miniſtere de droit, & auparavant que le debteur l'ait propoſée: mais non en ces rentes, 1. *quaſt.* 22. Quintement la legale eſt toûjours menſtruelle, ou de mois en mois, excepté un ſeul cas ſpecial, ſçavoir eſt, au preſt fait aux agricoles ou laboureurs des champs, où l'uſure eſt annuelle & ne peut exceder le denier 24. par la novelle de Juſtinian 32. & les deux ſuivantes: Mais ces rentes ſont regulierement annuelles, par quartiers, combien qu'elles peuvent, s'il eſt convenu, courir de mois en mois, & pareillement la legale d'an en an, & n'y a proprement en cecy difference: ce qui n'eſt touché que pour plus claire explication.

Differences.

87. Or reſte à voir la proportion mutuelle d'entre-eux, qui ſe connoiſtra par la conference & balencement des deux principales & extrémes differences d'iceux, qui ſont que le propre ſubſtantiel & naturel de la legale eſt que jamais ne peut courir outre le double, & auſſi peu le debteur eſtre contraint à la reſtitution du ſort. Au contraire le propre naturel & ſubſtantiel de ces rentes eſt qu'elles peuvent courir ſans fin, & auſſi que le debteur ne peut eſtre contraint rendre le ſort. Or ces deux extrémes differences, ont grande & mutuelle analogie, compenſation & proportion enſemble; car tout ainſi qu'en la legale, le creancier a le droit de repeter le ſort quand il luy plaiſt aprés quelque temps taiſible ou exprés: ainſi eſt juſte que l'uſure ne coure infiniment, ains juſques à certain competent but ou borne ſeulement, qui eſt le double. Et à l'oppoſite en ces rentes, tout ainſi que le creancier ne peut jamais repeter le ſort: auſſi eſt-il raiſonnable que la rente coure infiniment, & tant que le debteur rachepte; car ſi elle court trop longuement à ſon gré, ce luy eſt à imputer, auquel, & non au creancier, appartient le droit du rachapt, tellement que la limitation du cours appoſée ou oſtée, eſt juſtement compenſée, avec la faculté de repeter le ſort baillée, ou oſtée.

Proportion.

88. Et en ſpecial la rente du denier 12. ſe proportionne au bes legal, en deux manieres. Premierement tout ainſi que de droit de bes eſt la plus haute & extréme uſure permiſe de droict, en prenant le terme proprement ſuprà *num.* 17. (car la centeſime n'eſt pas ſimple uſure: mais recompenſe du peril marin receu par le creancier comme cy-deſſus *num.* 26.) Auſſi le denier 12. eſt la plus haute & extréme rente, qui ſoit permiſe & tolerée. Secondement conviennent en la quantité & gravité du cours, ſauf que le denier 12. excede quelque peu le bes, qui fait par an 8. pour cent ſeulement: & le denier 12. rend 8. & le tiers d'un minime par an, qui eſt un tres-petit excés; car ledit excés ne monte que la deux cens quatre-vingts quatriéme partie du bes par chacun mois, ou la vingt-quatriéme partie du bes par an, ce qui ne fait inequalité conſiderable. Parquoy n'y a difference notable quant au cours & gravité; mais ſi la rente excedoit le denier 12. il y auroit notable excés & gravité, outre & par deſſus le cours du bes & ſupréme uſure legale. Veu doncques que ces rentes icy ſont ſubrogées au lieu des uſures legales abrogées en commun pour leur captieuſe incommodité, comme eſtans ces rentes aucunement plus faciles & commodes, il s'enſuit neceſſairement qu'elles ne peuvent aucunement eſtre plus hautes que la douziéme partie du ſort par an, ny apporter plus grand profit en façon quelconque, autrement elles ſeroient en leurs cours plus griefves que la ſupréme uſure de droit, & retomberoient en uſure improbe, qui eſt damnée de droit avec infamie: ce qui ne ſeroit aucunement à

Du denier 12. & du bes.

Digitized by Google

tolerer, car il ne faut pas induire au lieu de l'uſure legale, une autre uſure ou preſtation plus groſſe ou plus griefve.

Objection. 89. Icy peut-on juſtement demander, en quoy ces rentes, au moins la ſupréme de denier douze, eſt plus legere ou commode, que l'uſure legale? car de prime face, il ſemble le contraire, pour pluſieurs raiſons. La premiere, car de droict le bes n'eſt pas permis en commun, ains à certaines perſonnes ſeulement, ſçavoir eſt aux juſtes Negociateurs ou Artiſans tenans boutique ouverte, & defendu aux autres, qui ne peuvent exiger que le ſemis qui eſt plus petit d'un quart, & ne double le ſort qu'en ſeize ans huit mois, & ne rend par an que ſix pour cent: mais la rente ſupréme du denier douze, eſt permiſe à tous indifferemment qui eſt notablement & abſolûment trop plus griefve que le ſemis, & auſſi trop plus griefve que la permiſſion du denier douze eſt generale & indifferente. La ſeconde raiſon: Car quand le bes ſeroit de droit permis communément (que non) ſi eſt-ce qu'il ne peut jamais courir outre le double, compris le ſort, tellement que ſi aprés les douze ans & demy, le debteur continuoit toûjours à payer, tout ce que dés lors il paye, ſe compte en la deduction du ſort principal: de ſorte qu'aprés autres douze ans & demy, qui ſont au bout vingt-cinq ans, le debteur ſera quitte du tout, ſans plus rien payer, & ſans racheter, tout ainſi que s'il euſt vendu ſur luy une rente temporelle de 25. ans ſeulement. Mais s'il a vendu une rente au denier douze, & l'euſt-il payée & continuée mil ans; ce n'eſt rien, & faut toûjours qu'il la paye & continuë à jamais luy & les ſiens, ſans fin, tant qu'il rachete.

90. Or il n'y a point de proportion d'une rente perpetuelle & durant ſans fin, tant qu'on la rachete, à une rente temporelle de vingt-cinq ans, & neantmoins c'eſt un meſme prix, dont s'enſuit que ſans comparaiſon la condition du debteur eſt trop meilleure és termes du bes legal, qu'és termes de cette rente du denier douze. N'y fait rien ſi l'on veut dire que la breveté & temporalité du bes & uſure legale, ſe compenſe en ce qu'en cette rente, le debteur ne peut eſtre contraint rendre le ſort principal, comme il peut eſtre au bes & uſure legale: car ce n'eſt pas juſte, égale, & ſuffiſante compenſation, parce qu'en l'uſure legale, le debteur ne peut pas indifferemment & à toute volonté du creancier, eſtre contraint rendre le ſort: mais ſeulement aprés certain terme exprés ou taiſible, pendant lequel le debteur s'en eſt pû ſervir; & ce fait ſelon que communément advient luy eſt profitable rendre le ſort, à ce que l'uſure ne coure plus & pour eſtre quitte. Parquoy de pouvoir eſtre contraint par le creancier à rendre le ſort en l'uſure legale, n'eſt pas ſi grand grief ne ſi grande charge au debteur, comme c'eſt grand grief & grande charge en ces rentes, que ſa rente courra plus de mille ans, & à tout jamais, avant que le debteur puiſſe commencer à eſtre quitte ou allegé d'une minute, ſinon en rachetant, & rendant le ſort principal avec les arrerages tout à une fois. Certes ces raiſons concluënt neceſſairement, & n'ont point de ſolution formelle.

Solution. 91. Nous reſpondons en diſtinguant, que ſelon les termes & intention de Droict, & ſelon la modeſtie & temperature, ſous laquelle le Droict Civil entendoit permettre & eſtre exigées les uſures en iceluy taxées, laquelle moderation eſtoit communément gardée & obſervée par les anciens fœnerateurs du temps deſdites Loix, c'eſt à ſçavoir que les creanciers ne requeroient autre profit que l'uſure legale, laquelle ils exigeoient benignement ſans acerbité & precipitation, ſelon l'intention de la Loy: Et au ſurplus ne cherchoient ſurprendre ou faire deplaiſir aux debteurs, n'eſpioient le temps importun de ſterilité ou autre difficulté publique ou particuliere du debteur, pour l'aſſaillir à ſon deſavantage, & luy faire vendre ſes biens à vil prix, ou autrement le fouler, ains (leur ſort & uſures ſaulves) tant qu'ils pouvoient, les ſupportoient, & attendoient leur opportunité: En ces termes l'uſure legale, meſmement la commune, eſtoit & ſeroit trop plus legere & commode en pluſieurs ſortes & manieres ſuſdites, que le denier douze. Mais eſt advenu depuis que les mœurs des gens ont degeneré à malice, ſurpriſe, rapine, & ſemblables abus d'avarice, & déloyauté deſbordée: Tellement que les creanciers ayans en leur puiſſance d'exiger le ſort principal avec les uſures, tenoient continuellement les pauvres debteurs en crainte comme ſerfs; & ſous ombre de ce, les intimidoient, extorquoient d'eux ce que bon leur ſembloit, n'oſans les pauvres debteurs aucune choſe refuſer, faire ou bailler pour crainte d'eſtre importunément executez, tant pour le principal que pour les uſures. Aucunesfois advenoit que nonobſtant tous les ſervices indeus & humilitez du debteur, le déloyal fœnerateur ſçachant le temps que le debteur eſtoit tombé en quelque nouvel affaire & anguſtie, luy couroit ſus, & avoit le total ou meilleur de ſon bien à tel prix & condition qu'il vouloit. Et ſi ces inconveniens n'advenoient toûjours à tous: toutesfois les pauvres indigens en faveur deſquels ſont faites les Loix uſuraires, eſtoient toûjours ſuſpens en ce danger, ſi le creancier eſtoit mauvais, ou s'il changeoit ſes mœurs en mal, ou s'il laiſſoit un mauvais heritier, ou tranſportoit ſon droit à autre.

Modeſtie ancienne.

Depravation.

92. Et en ces termes des mœurs degenerez, & du peril eminent & continuel deſdits dangers, qui ſont contre l'intention de Droict, nos rentes voire au denier douze ſont plus aiſées & commodes aux debteurs: car la grande acerbité de l'uſure, qui eſt ladite miſerable ſervitude, occaſion de rapacité des creanciers, & eſtre cependant par le debteur en ces dangers, ne conſiſte pas en la quantité & qualité de l'uſure taxée & limitée par la Loy, qui eſt tres-moderée: ains conſiſte en l'importune & inopinée exaction du ſort principal & uſure, & aux aguets & ſurpriſes qui s'en peuvent enſuivre, à la ruine & deſtruction des debteurs, deſquels inconveniens les debteurs ont liberté & immunité ſelon la forme de nos rentes, par laquelle le creancier ne peut à jamais exiger le ſort, combien que le debteur puiſſe racheter & s'aquitter, quand bon luy ſemble, ſi-toſt ou ſi tard qu'il luy eſt commode. Nous concluons doncques, que de ſoy l'uſure legale eſt plus legere & commode que le denier douze. Mais par accident, & pour obvier à la crainte & danger des inconveniens ſuſdits, l'autre maniere de fœnerer, voire la plus haute, qui eſt du denier douze, eſt plus ſeure, facile, & commode que la legale. Joint que ſous cette forme de nos rentes (ceſſans les uſures legales) n'y a pas ſi grande occaſion de multiplier uſures en tous contracts & negoces, ny d'inquiner & exiger la pureté & officioſité du preſt, comme l'occaſion y eſt plus prompte & facile ſelon la forme des uſures legales. L'acerbité de l'uſure.

93. Seconde queſtion pour plus amplement declarer ce qui a eſté touché cy-deſſus nombre 83. quand cette rente n'eſt caſſée, ains moderée au denier quinze; à ſçavoir ſi telle moderation a lieu aux arrerages paſſez. Les Praticiens vulgaires qui ne ſçavent que ce qu'ils ont veu advenir & vuider en jugement, diſent qu'oüy, quant aux arrerages deûs, & non quant aux arrerages qui ſont ja payez: mais pour eſtre ſouvent ainſi advenu ſelon aucuns cas particuliers, ne ſe peut inferer regle generale, & encore moins doctrine certaine. Pour laquelle expliquer, nous diſons qu'il y a grande difference quand la rente a eſté du commencement bien conſtituée, ou quand du commencement elle a eſté conſtituée pour trop vil prix, qui n'eſtoit plus lors de ladite conſtitution, toleré: Car au premier cas, comme quand la rente a eſté conſtituée au Praticiens vulgaires.

Digitized by Google

denier dix, ou au denier onze, ou peu plus grand prix ſous le denier douze, auparavant l'an 1500. que ledit prix eſtoit toleré, & depuis en l'an 1520. ou 1530. où aujourd'uy ſe demande, & fait la moderation, lors ladite moderation s'entend aux arrerages deûs ſeulement, & non aux arrerages ja payez. La raiſon eſt: car attendu que la rente a eſté de ſon commencement & origine juſte, & tolerable, & que le creancier du commencement n'a point point excedé, ce ne ſeroit pas raiſon, ſans autre cauſe ou excez, faire la reduction au denier quinze, attendu que la taxe ſuprême depuis ſurvenuë & limitée n'eſt pas au denier quinze, ains au denier douze. A quoy ſuffiroit faire la reduction ſuivant la diſpoſition de Droict en cas pareil, *a* & non de reduire plus bas comme au denier quinze, qui eſt une peine ou opinion, qui preſuppoſe quelque faute ou excez pour lequel ſe fait plus grande reſtriction que la commune Ordonnance.

a L. placuit, de uſur.

94. Or à preſent la coulpe & excez n'eſt pas de ce qui a eſté fait lors du contract, ains eſt de ce qui eſt ſurvenu depuis; c'eſt à ſçavoir que depuis la plus haute taxe reduite au denier douze, qui a eſté environ l'an 1500. ce nonobſtant le creancier a continué exiger pluſieurs années par long-temps au denier dix, ou autre quote plus grande que le denier douze, qui eſt un excez: car dés & depuis ladite taxe politique ſurvenuë, le creancier ſe devoit contenter du denier douze; & neantmoins a par long-temps (que j'entends dix ans ſelon la commune regle & opinion de nos Docteurs) exigé davantage: par quoy c'eſt choſe juſte que pour recompenſe dudit excez, la reduction ſoit faite au denier quinze: partant cette reduction qui eſt en partie penale, ne ſe doit pas étendre au paſſé, ſinon quant aux arrerages deûs, s'aucuns y en a, & non à ceux qui ont eſté ſimplement payez, ſinon qu'ils euſſent eſté exigez depuis la moderation requiſe, ou depuis le procez ſur ce meu; car autrement un meſme excez ſeroit deux fois puny ou recompenſé; ce qui ne ſe doit faire, & eſt aſſez que le debteur pour avoir eſté grevé en faiſant & continuant le payement entier long-temps depuis la moderation publique, ſoit ſoulagé en la reduction du denier quinze, pour les arrerages deûs & à venir.

95. Et ainſi ſe doivent entendre les Arreſts de ladite Cour, par leſquels ſouvent és rentes meſmes anciennes conſtituées long-temps auparavant l'an 1500. au denier dix, ou plus haut prix au deſſous du douze, a eſté faite reduction au denier quinze pour l'avenir & és arrerages deûs, ſans toucher aux arrerages payez. Entre autres l'Arreſt notable donné le 12. jour de Juillet l'an 1517. pour Baranton de Chamborant, qui dés l'an 1493. avoit vendu une rente au denier dix, qui fut auſſi par le meſme tres-équitable Arreſt declarée à toûjours rachetable; car combien que ladite rente euſt eſté de ſon origine juſtement conſtituée, tellement qu'autre excez ceſſant, ſe deuſt reduire ſeulement au denier douze: Toutesfois parce que depuis l'an 1500. le creancier avoit eu & receu le profit exceſſif du denier dix bien quinze ans, fut juſtement faite reduction au denier quinziéme à l'avenir, & és arrerages deûs, & non quant aux payez, autrement l'euſt fallu reduire au denier douze ſeulement: comme il euſt deû eſtre fait ſi la reduction euſt eſté faite en l'an 1500. ou peu aprés: Et par meſme raiſon, ſi le creancier depuis l'an 1500. n'avoit eſté payé, ſinon d'aventure de quatre, ou cinq, ou huit années au deſſous de dix années, depuis ledit temps écheuës, en ce cas la reduction ne ſe devroit faire au denier quinze, mais ſeulement au denier douze, parce que le creancier n'auroit fait (de fait) excez notable pour lequel il deuſt eſtre privé de la taxe publique du denier douze, & reduit au denier quinze: Et combien que je n'aye jamais veu venir en jugement ledit cas de reduire une rente ancienne au denier douze ſeulement, & que d'oreſnavant y ait encores moins d'eſperance que le cas puiſſe avenir, toutesfois pour l'intelligence radicale & parfaite de la matiere, a eſté beſoin l'expliquer. Auſſi n'agueres qu'il s'eſt offert un cas y diſpoſé, comme cy-aprés nombre 105. à la fin.

Second cas.

96. Mais au ſecond cas quand la rente a vice originel, ce que quand elle a eſté conſtituée plus haute le douziéme, non outre le dixiéme: ou ſi elle a eſté conſtituée au douziéme; mais avec notable acceleration de temps, & autre charge ou vice, en ce cas la reduction ſe fait non au pur douziéme, que le creancier indeuëment a excedé, parce qu'il ne ſeroit en rien puny de ſa coulpe, ains au quinziéme: par quoy s'étend au temps paſſé juſques au temps du contract, meſmes aux arrerages payez, car en ce cas l'exaction des arrerages payez ne cauſe pas la reduction au denier quinze, ains aggrave ladite reduction & peine ja deuë dés le temps du contract, pour le vice & excez d'iceluy. La concluſion de ce ſecond cas ſe limite, ſi le creancier, les choſes eſtant entieres, c'eſt à ſçavoir avant que de fait avoir uſé dudit excez, & perceu la rente exceſſive, offre ou ſouffre volontairement (& ſans procez en travailler le debteur) la reduction à la taxe politique en purgeant & remettant l'excez; car en ce cas c'eſt raiſon que la rente demeure au denier douze ſans autre peine, ou plus grande reſtriction, attendu que le debteur n'a eſté de fait grevé outre la taxe permiſe, & que la cauſe de la peine ceſſe ou eſt oſtée, la choſe eſtant, quant au grief du debteur, entiere.

Limitation.

97. Icy l'on peut incidemment demander au cas que ladite reduction du denier quinze s'étende aux arrerages ja payez: à ſçavoir ſi ce qui eſt defalqué, ſe doit compter & rabattre ſur le ſort principal, ſi ne ſont deûs aſſez d'arrerages eſquels ſe puiſſe compenſer: Bref je dis que non pour trois raiſons. La premiere, car le contract n'eſt pas nul, ains ſeulement un peu exceſſif. Parquoy les arrerages ne ſe doivent aucunement compter au ſort principal, car cela ne ſe fait ſinon és rentes du tout uſuraires, ou autrement nulles. La ſeconde, car ledit petit excez ne doit pas eſtre puny ou reparé deux fois, comme ſeroit, ſi avec la reduction au denier quinze, le ſort principal eſtoit diminué d'autant que monte la ſomme defalquée deſdits arrerages, qui ſeroit en diminüer la rente deux fois; premierement en diminuant le ſort, par l'imputation deſdits arrerages au ſort: ſecondement en reduiſant le reſidu de la rente au denier quinze, au fur de ce qui reſteroit dudit ſort defalqué ſeulement. La tierce, car une rente ne ſe peut diviſer ou racheter, ou amortir en partie; ce qui adviendroit ſi elle eſtoit diminuée, & le ſort compenſé pro rata deſdits arrerages. S'enſuit que ce qui eſt defalqué deſdits arrerages payez, ſe doit rabattre ſur ceux qui ſont deûs, & le ſurplus rendre par le creancier, & non imputer au ſort, ſinon que le debteur vouluſt promptement racheter.

98. Et faut noter que leſdites reductions, & moderations ſe doivent & peuvent auſſi bien faire par les Juges Inferieurs, que par les Cours Souveraines, & n'eſt beſoin d'impetrer Lettres Royaux à cette fin, & aux fins de la caſſation & nullité, quand elles ſont du tout uſuraires; car l'Ordonnance qui commande reformer & oſter les uſures, ne requiert pas qu'il y ait Lettre à cette fin; mais le commande (comme faire doit) preciſément & abſolument. Et auſſi ſeroit choſe trop orde que le Roy en ſa Chancellerie priſt profit de la correction, ou moderation des uſures; comme auſſi aſſez clairement a eſté decidé par l'Arreſt de ladite Cour du dix-neufiéme jour d'Avril 1513. aprés Paſques, entre Jean Revers Appellant du Prevoſt de Paris, & Gyrad de Saz intimé. Conſequemment encores moins eſtre requiſe diſpenſe du Prelat

Ne faut attendre Lettres de Chancellerie.

Ny diſpenſe.

Eccleſiaſtique pour le ſerment, comme auſſi aſſez appert par ledit dernier Arreſt, & par autre Arreſt donné moy preſent le Lundy vingt-ſeptiéme jour de Mars l'an 1531. avant Paſques pour le debteur appelant de ce que de l'enterinement de ſes Lettres Royaux, pour caſſer ou moderer le Contract de rente, il avoit eſté debouté, par ce qu'il n'avoit eſté diſpenſé de ſon Prelat. Et combien que cette condition fuſt en ſeſdites Lettres ſuivant le ſtille de Chancellerie ; toutesfois noſtredite Cour de Parlement juſtement ne s'y arreſta, & modera ladite rente au denier 15. Surquoy eſt bon noter en paſſant, ce qu'avons obmis cy-deſſus, que combien que la mere du denier 12. ſoit juſte en ſoy, & aſſez proportionnée, comme avons dit nombre 88. & 89. toutesfois le denier 15. eſt plus temperé, & la vraye mediocrité de ces rentes, dont le plus haut & ſupréme degré eſt le denier 12. & l'infime le denier 18. & au deſſus juſques au 20. Car au deſſus du denier 20. la rente n'appartient plus proprement au genre des Contracts fœneratoires : ains au genre des Contracts commutatifs ou liberaux, par ce que dirons cy-aprés nombre 206. & 260. partant le denier 15. demeure juſtement au milieu. Auſſi le cours en revient environ au milieu & entre deux du cours du bes legal, qui eſt la plus haute ſimple uſure civile : & du ſemis legal, qui eſt la commune uſure civile, comme il appert par la figure cy-deſſus nombre 25. De là eſt que ſi un mineur de 25. ans avoit acheptée une de ces rentes, qui luy auroit eſté conſtituée au denier 15. il n'en pourroit eſtre relevé, ſous ombre de lezion, s'il n'y avoit autre dol ou ſubornation de la part du debteur. Car combien que cette rente ne ſoit pas la plus haute & dure qu'il eſt poſſible, ſi n'eſt-elle pas vile, ains mediocre & temperée. Parquoy n'y a leſion probable, comme avons dit au Livre Latin, queſtion 13. nombre 177. Et combien que toutes ces rentes ſe puiſſent dire uſuraires, en prenant le terme largement, par ce qu'elles ſont ſubrogées au lieu des uſures legales, toutesfois nous ſuivons icy le ſtile & commune maniere de parler, comme fondée en bonne raiſon, qui eſt d'appeller uſuraires, celles-là ſeulement qui meritent eſtre du tout declarées nulles, & les arrerages comptez au ſort principal : & les autres qui ne ſont ſubjettes qu'à reduction ou moderation, ſont ſeulement appellées exceſſives.

Mediocrité du denier 15.

99. Outre faut noter qu'és cas où la rente par trop grand excés eſt nulle & uſuraire, il n'eſt pas en la faculté du creancier de contraindre le debteur à luy rendre incontinent le ſort principal, ſinon pour le regard des termes ja paſſez ; mais il le peut bien contraindre de luy rendre ou luy en conſtituer rente valable & ſeure au denier 15. dont l'hypotecque quant au cours & droit de ladite rente, ne ſera que du jour de la reformation, ou mieux de la nouvelle conſtitution, & non du jour du Contract nul & uſuraire, combien qu'és rentes ſeulement exceſſives, l'hypotecque demeure toûjours du jour de la conſtitution, & non du jour de la reduction ſeulement. Et ne doit le creancier eſtre oüy à demander la reformation au denier 12. (qui eſt le plus haut & extréme) ou que ſon argent luy ſoit rendu, ſinon dés lors du Contract, ou paravant l'argent baillé & non aprés intervalle, aprés lequel encores n'eſt pas raiſon que l'uſurier perde ſon principal, & ſeroit le debteur auſſi peu recevable à ne vouloir payer aucune rente, ny rendre le ſort ; car ſeroit uſer de plus grande tromperie ou ſurpriſe envers le creancier, qui eſt aſſez puny de la nullité du Contract, & de tout profit ſtipulé & eſperé d'iceluy, & que la debte eſt reſoluë en ſimple preſt.

L'hypothecque.

100. Toutesfois ladite reſolution & nullité eſt au profit du debteur, lequel conſequemment, ſi bon luy ſemble, peut obmettre la voye de nullité, & prendre la voye de reduction, comme d'un Contract ſimplement exceſſif, & le faire reduire au denier 15. car le creancier uſurier, ayant trop excedé, ne peut & ne doit eſtre de meilleure condition que celuy qui n'a qu'un peu excedé, lequel neantmoins eſt contraint ſoy contenter du denier 15. Mais en ce cas, le debteur ſera tenu payer les arrerages à ladite moderation du jour du ſort receu, combien que l'hypotecque du droit & cours de la rente ne ſoit & ne puiſſe eſtre que du jour de la moderation, & nouvelle conſtitution, à cauſe de la nullité precedente. Auſſi ſi le debteur ayme mieux rendre le ſort principal à certain competent terme à compter du jour de l'argent receu, & ſans profit, il y ſera receu, mais non pas à en joüyr longtemps ſans profit quelconque envers le creancier, lequel temps ſera arbitré par gens de bien & prudents, eu égard à la qualité des perſonnes, cours des commerces & autres circonſtances, dont eſt impoſſible faire certaine & perpetuelle loy ou determination. Et tout ce que dit a eſté cy-deſſus des nullitez ou reductions de ces rentes a lieu, ſoit que le creancier fuſt majeur, ou mineur, ou que fuſſent deniers d'Egliſe, ſoit qu'il ait contracté par ſoy, ou par procureur, Tuteur, ou autre quelconque.

101. Tierce queſtion, ſçavoir ſi par laps de temps ſe peut preſcrire ou empeſcher ladite annullation ou reduction, dont és deux queſtions precedentes ? Verité eſt que non, pour deux raiſons peremptoires. La premiere, car combien qu'il y ait preſcription contre les droits des privez & particuliers, moyennant titre & bonne foy, à tout le moins bonne foy, toutesfois à l'encontre du droit de la Loy publicque, n'y a aucune preſcription. Or ſi le creancier vouloit empeſcher la caſſation de la rente conſtituée au deſſous du denier dix, ou la moderation ou reduction au denier 15. de la rente conſtituée entre le dixiéme & douziéme, ſous ombre du long laps de temps, ce ſeroit alleguer preſcription non ſeulement contre le droit du privé debteur, mais principalement contre le droit & limite de la Loy publique & politique, laquelle parle & diſpoſe toûjours, & eſt plus Dame des droits & biens des particuliers, qu'ils ne ſont eux-meſmes. Pour cette cauſe dient bien nos Docteurs, que preſcription n'a lieu en matiere uſuraire ; c'eſt à ſçavoir pour confirmer l'uſure, ou empeſcher la correction d'icelle ; car ce ſeroit contre la Loy perſeverant en ſa vigueur, & contre la prohibition d'icelle, & auſſi ſeroit continuation & multiplication de peché, qui ne ſeroit qu'aggraver.

Preſcription.

La Loy.

102. La ſeconde raiſon ; car ce qui ſe peut objecter ou alleguer par exception ou en defendant, jamais ne ſe preſcrit : Or ledit debteur peut toûjours pour ſes defenſes à la demande entiere de ladite rente uſuraire ou exceſſive, exciper de la nullité, ou excés ſujet à reduction. Parquoy jamais ne ſe preſcript, & ainſi a eſté jugé par pluſieurs Arreſts tous vulgaires en noſtredite Cour, où nonobſtant le laps de quatre-vingts, ou cent ans, a eſté faite reduction de ces rentes, ſelon que deſſus. Et combien que quelquefois ait eſté jugé au contraire ſous ombre du laps de temps, par aucuns jeunes imperites comme l'Hyver dernier paſſé, contre un bon Gentilhomme, Seigneur d'Arconville, ce ſont erreurs, & iniquitez, contre raiſon, & la forme des anciens Arreſts, leſquels erreurs ne ſont à imiter, ains à corriger, & auſſi tels nouveaux & imperites jugemens, non ſeulement ſont erronez contre le droit de la partie privée : ains auſſi contre le droit public des uſures, & conſequemment uſuraires, & ne peuvent paſſer en forme de choſe jugée.

103. Par les meſmes raiſons il appert que la faculté de rachepter leſdites rentes, ne ſe peut jamais preſcrire, par quelque laps de temps que ce ſoit : & eſt cela indubitable ; car non ſeulement ladite faculté de rachapt ſe peut alleguer en defendant & excipant contre la demande de la continuation future, en offrant le ſort & arrerages paſſez, partant impreſcripti-

Digitized by Google

ble : mais auſſi ladite faculté de rachapt eſt neceſſaire, & de la ſubſtance & juſtice intrinſeque & eſſentielle de ces rentes ; car ſans le benefice & moderation de ladite faculté libre & perpetuelle, elles ſeroient injuſtes, illicites & uſuraires. Parquoy eſt impoſſible que ladite faculté ſe puiſſe preſcrire ; car ce ſeroit premierement contre la nature & ſubſtance de la choſe & matiere ſujette. Secondement ce ſeroit contre le droit de la Loy. Tiercement ſeroit par preſcription induire & engendrer vice & uſure. Et par les meſmes moyens ne ſe pourroit le creancier dire en poſſeſſion de ne ſouffrir rachapt de ces rentes, & encores moins en poſſeſſion, ou quaſi poſſeſſion de ne ſouffrir declaration de nullité ou reduction, au cas qu'elles fuſſent nulles ou exceſſives, & ce par quelque laps de temps que ce ſoit, & ſeroit telle pretenduë poſſeſſion abuſive, comme eſtant contre le droit de la Loy uſuraire.

104. Je ſçay bien que pluſieurs fois en ces rentes exceſſives ou vicieuſes a eſté jugé, que dans quelque brief temps arbitré, comme de trois ou ſix mois, ou dedans un an, ou cinq ans, le debteur pourroit rachepter, autrement la rente confirmée perpetuellement ſans eſperance de rachapt : mais ce ſont erreurs par ignorance de la vraye nature de ces rentes ; car ladite faculté de rachepter & liberté perpetuelle d'icelle, eſt choſe requiſe à la juſtification d'icelles, comme clairement & nouvellement avons demonſtré. Parquoy ſont à loüer, preferer, & garder les Arreſts, par leſquels ces rentes ont toûjours eſté reduites, & avec ce declarées perpetuellement racheptables, nonobſtant quelque laps de temps.

105. Autre choſe eſt d'une faculté de remeter, qui ne ſe peut demander que par action, comme d'une terre venduë & delivrée à cette charge ; car telle action eſt de droit preſcriptible par trente ans. Vray eſt que dés plus de vingt-cinq ans, j'ay pluſieurs fois oüy dire & reciter à feu mon pere ancien Advocat, que de ſon temps, & des anciens, deſquels il avoit oüy ; eſtoit gardé & obſervé, quand une terre avoit eſté venduë à faculté de rachapt, toutes fois & quantes que bon ſembleroit au vendeur & aux ſiens, qu'en ce cas en vertu de ladite clauſe toutes fois & quantes, ſe pouvoit demander le rachapt, voire aprés trente ans, & qu'ainſi on en uſoit, meſme aprés la reduction de la Couſtume de Paris, où il fut preſent, juſqu'à ce que depuis feu Jacques Dyſome Advocat docte & fameux, y fit pratiquer la preſcription de trente ans, qui fut lors choſe nouvelle & fort celebre, laquelle celebrité qui ſembloit ſpecieuſe, a donné occaſion à pluſieurs indoctes & ineptes imitateurs, d'en faire extenſion, non ſeulement quand ladite faculté ſe peut alleguer en defendant ou en excipant : mais auſſi (qui pis eſt) quand elle eſt de la nature, ſubſtance, & juſtice intrinſeque de la choſe en quoy ils ont grandement & doublement erré, par ce que deſſus.

Fols imitateurs.

Vray eſt que depuis noſtre Livre Latin promulgué, l'on a commencé aucunement à mieux conſiderer & juger de ces choſes, tellement qu'en une cauſe qui s'eſt n'agueres offerte à juger par devant Meſſieurs tenans les Requeſtes du Palais entre un Secretaire demandeur en rachapt de ſix livres treize ſols Pariſis de rente conſtituée ſous faculté de rachapt toutes fois & quantes, pour cent livres tournois, dés l'an mil quatre cens quatre-vingt & huit, qui eſt au denier douze, ſinon que la rente eſt plus legere de quatre deniers pariſis ſeulement : contre un Advocat tendant à fin d'abſolution de la demande de rachapt, par ce que l'offre & requiſition eſtoient faits cinquante & huit ans aprés la conſtitution de ladite rente, qui cependant avoit eſté continuée & reconnuë par pluſieurs titres nouveaux, ſuivant les jugemens & Arreſts à cette fin obtenus, tant contre les heritiers des conſtituans, que contre les detenteurs des lieux hypotecquez, au moyen de quoy ſouſtenoit la faculté de rachapt eſtre preſcripte. Ce nonobſtant leſdits Seigneurs des Requeſtes aprés meure deliberation, meſmement en ladite Cour, par leur Sentence prononcée le premier jour d'Avril dernier paſſé, adjugerent ledit rachapt, ſans dépens de l'inſtance. Mais d'oreſnavant aprés la verité par nous ſi clairement diſcutée, ne ſeront plus tels creanciers excuſables des dépens. Et ſi eſt à entendre que les arrerages ne ſont deubs dés & depuis la requiſition & offre reelle, à laquelle le debteur aura perſeveré, par ce que dirons cy-aprés queſtion 21. J'ay auſſi preſentement veu certain jugement du douziéme jour de Février dernier paſſé, touchant la dix-huitiéme portion d'une rente de quatre cent cinquante livres tournois, conſtituée dés l'an mil quatre cens ſix pour quatre mil écus couronnez à vingt-deux ſols ſix deniers tournois piece, qui revient au denier dix, par lequel jugement les heritiers du Conſtituant, ou detenteurs des lieux hypothecquez, ſont condamnez continuer, & payer les arrerages lors écheus juſqu'à la ſomme de mil francs : & la rente declarée rachetable dedans cinq ans au prix de l'Ordonnance. Mais ce n'eſtoit aucune grace la declarer racheptable à cinq ans ; car elle le doit eſtre à toûjours, & pour le prix de la conſtitution dont il appert, ſans remettre en diſpute ſur le prix de l'Ordonnance. Au ſurplus combien qu'elle fuſt conſtituée au denier dix, elle n'eſtoit pas reduiſible au denier quinze, par ce que deſſus nomb. 95. Attendu qu'il y avoit bien quarante ans qu'elle n'avoit eſté payée, conſequemment le creancier n'avoit beaucoup excedé depuis la moderation ſurvenuë environ l'an 1500. Mais au moins devoit eſtre reduite au denier douze : non ſeulement pour l'advenir, mais auſſi pour les arrerages deûs depuis ledit temps, nonobſtant la plus valuë des écus couronnez depuis ſurvenuë, qui n'eſt à conſiderer en cette matiere, par ce que dirons cy-aprés queſtion 14.

106. Et par ce qu'avons incidemment dit d'aucuns Arreſts & jugemens en cette matiere, qu'ils ne paſſent point en force de choſe jugée, cela n'a pas lieu quand ils ne contiennent point de vice, ains ſont fondez en preuve de faits ou excluſion de preuve d'iceux, auſquelles nouvelles preuves l'on n'eſt plus receu aprés choſe jugée, à ce qu'il y ait fin au procés : mais ſeulement a lieu, quand le jugement porte ſon vice, ou reſulte des actes, ou quand n'a eſté diſcuté de l'uſure, comme il a eſté decidé par un Arreſt notable de noſtredite Cour, du mardy ſeptiéme jour de Mars l'an 1513. contre les Marguilliers de la Paroiſſe des ſaints Innocens de cette ville de Paris, leſquels par autre Arreſt de diſcuſſion, onze ans auparavant, avoient eſté mis les premiers en ordre, & depuis la maiſon criée, cependant adjugée par Decret, ſur l'execution dudit Arreſt de diſcuſſion & diſtribution des deniers qui ne ſuffiſoient à tous : le creancier poſterieur en date pour une rente au denier 12. peu aprés celle deſdits Marguilliers ſur ladite maiſon conſtituée, on s'adviſa, en voyant plus diligemment les Lettres deſdits Marguilliers, que leur Contract eſtoit uſuraire ; car combien que leur rente fuſt au denier 12. toutesfois y avoit la clauſe que le debteur ne pourroit racheter, ſinon aprés quatre ans du jour du Contract, parquoy bailla Requeſte à ladite Cour, pour alleguer ladite uſure & nullité, nonobſtant ledit Arreſt de diſcuſſion auparavant dix ans donné avecques luy, & ce afin d'empeſcher aucune diſtribution des deniers du prix de ladite maiſon eſtre faite auſdits Marguilliers, leſquels à plain oüys, en enterinant ladite Requeſte, ſans aucunes Lettres Royaux de relief, fut le Contract de ladite rente deſdits Marguilliers declaré nul, les arrerages qu'ils en avoient receus, computez au ſort principal.

Arreſt.

107. Quarte

Digitized by Google

Rentes en Bled,

107. Quarte queſtion des rentes conſtituez en Bled, Vin ou autres eſpeces? Bref elles ne peuvent exceder la valeur & gravité du denier 12. & y a lieu tout ce que deſſus a eſté dit de celles qui ſe payent en argent. Or environ l'an 1470. peu aprés les gueres dudit ſiecle finies en France, & qu'il y avoit peu de peuple & d'argent, eu égard au temps preſent, & que les terres, & conſequemment les Bleds eſtoient à tres-vil prix, il eſtoit communément plus commode aux debteurs vendre & conſtituer ſur eux rentes en Bled, qu'en argent. Et auſſi eſtoient lors tolerées les rentes en argent au denier 10. & la rente d'un muid de Bled froment meſure de Paris à ſix deniers prés du meilleur pour cent livres tournois, qui eſtoit tenu lors pour juſte prix, & eſtoit lors tres-juſte; car bien ſouvent la valeur de la rente revenoit à beaucoup moindre ſomme que le dixiéme, voire auſſi que le douziéme du ſort, & aucune fois ne revenoit qu'au ſeiziéme ou vingtiéme du ſort par an, & auſſi pour l'abondance & vilité du Bled, eſtoit lors plus facile d'en recouvrer & payer en iceluy, qu'en argent. Mais environ & peu aprés l'an 1500. que par longue Paix le peuple & argent eſtoit augmenté, & les terres & fruits commencez à encherir, ſe trouva que deſormais cent livres tournois eſtoient trop vil prix de ladite rente dudit muid froment, que l'on commença juſtement eſtimer & vendre ſix-vingts livres tournois, lequel prix eſtoit encore reputé juſte, pratiqué & obſervé publiquement & communément en l'an 1521. & deſlors eſtant jeune Advocat, frequentant & poſtulant ſouvent en l'Auditoire du Prevoſt de Paris, je vis ainſi pluſieurs fois tenir & juger judiciairement en pleine Audiance & ſur le champ par l'opinion des anciens Advocats du Chaſtelet aſſiſtans, ſur ce par le Juge interrogez, leſquels recitoient auſſi que de leurs temps auparavant n'avoit gueres que vingts ans, le juſte prix avoit eſté de cent livres tournois, qui eſtoit à preſent trop vil.

Abus.

108. Mais audit an 1521. commençoit le prix de ſix-vingt livres eſtre trop vil, & aucuns commençoient eux plaindre & murmurer de l'excés, toutesfois il eſtoit encore de fait toleré, de ſorte que je ſçay, & ay veu que pour la friandiſe de plus grand queſt & profit, qui leur venoit communement des rentes de Bled audit prix, que de dix livres, de rente en argent, pour ſix-vingt livres, les Fœnerateurs faiſoient difficulté d'achepter rentes en argent, & n'en vouloient qu'en Bled, & pallioient leur avarice & perverſe convoitiſe de ce qu'ils feignoient ne vouloir argent, & n'en avoir cure ny ſollicitude, ains ſeulement d'avoir du Bled pour leur proviſion & nourriture de leur famille. Mais l'effet découvroit le contraire; car ils laiſſoient paſſer pluſieurs termes, comme n'ayans gueres diſette de ladite proviſion, & puis voyant leur opportunité, faiſoient adjourner le debteur pour voir apprecier le Bled au plus haut prix qu'il valoit, ou avoit valu depuis qu'il eſtoit deu, & faiſoient executer le debteur pour la ſomme de l'appreciation, qui eſtoit fort grande, bien ſouvent excedant le dixiéme du ſort par an, & plus; tellement qu'il s'eſt par fois trouvé tel creancier, qui pour les arrerages de moins de cinq années, avoit receu & exigé par tel artifice autant ou plus que ſon ſort principal. Et encores meſmes auparavant tout adjournement, pourſuite, & appreciation, refuſoient recevoir le Bled, ſi depuis les termes de payer, il eſtoit ravalé de ce qu'il avoit valu cependant, ſinon en ſuppleant ladite plus valuë, ſans infinies difficultez ſur la qualité & bonté du Bled & autres vexations; meſmes aucuns convertiſſoient leſdites appreciations en rentes qui n'eſtoit pas ſeulement uſure d'uſure, mais auſſi uſure de plus que triple uſure, tellement que pluſieurs maiſons en ont eſté du tout abſorbées & deſtruites. Et aucuns méchans uſuriers commençoient en faire profeſſion, & d'en lever comme une banque, ayans certains Sergens & Mordans du Chaſtelet auſquels ne bailloient rien, ſinon qu'ils les éliſoient les plus aſpres & rudes, & les retenoient à leur ſervice les preferans aux autres, pour faire leurſdits Exploits d'appreciations & executions ſur les pauvres debteurs, ſur leſquels & leurs biens ſe payoient au double de leurs ſalaires; pourſuites & ſollicitations, & ſe pratiquoient leſdits excés & abus, non ſeulement pour les rentes de Bled conſtituées pour ſix-vingts livres tournois; mais auſſi pour les anciennes conſtituées pour cent livres tournois indifferemment, ſans ce qu'il fuſt nouvelle d'y faire aucune moderation, ny pour les anciennes, ny pour les nouvelles; car l'on n'entendoit encore la raiſon & proportion des uſures, par nous cy-deſſus découverte, & tenoient tous vulgairement que pour la Juſtice tant deſdites rentes que de la continuation d'icelles, ne falloit regarder qu'au temps du Contract.

Extorſions.

109. Or il advint l'an 1523. environ le dixiéme jour de Novembre, les Bleds ſemez geler en terre, quaſi par tout le Royaume, dont quaſi audit temps s'eſtoit departi feu Meſſire Charles de Bourbon ſieur de la Nobleſſe de France, faſché des procés qu'on luy faiſoit de ſes terres & Seigneuries, eſquels le feu Roy ne luy vouloit deferer contre ſa mere, & ſur ce ſuborné & abuſé par les menées & inductions, fallaces de &c. Et l'année enſuivante qui fut 1524. advint tres-grande & generale défaillance & cherté de Bleds, qui contraignoit moderer meſmes les moiſſons de grain deuës par les Fermiers, & auſſi mettre aucune temperature au payement & exaction deſdites rentes, & par noſtredite Cour, preſidant en icelle feu de bonne & tres-loüable memoire Meſſire Jean de Selye, Chevalier premier Preſident en icelle tres-ſage, tres-modeſte, & vertueux, qui a grandement merité dudit feu Roy & de la Republique, fut dés ledit an 1534. ordonné & obſervé que les debteurs d'icelles rentes ſeroient quittes en payant en argent 20. ſols tournois pour ſeptier froment. Laquelle moderation fut fort agreable, & reputée eſtre grand ſoulagement du peuple & des pauvres debteurs, comme auſſi eſtoit, eu égard auſdits grands abus & excés deſdites appreciations au plus haut prix de l'année, que les arrerages eſtoient écheus, leſquels on avoit accouſtumé de pratiquer, & eſtoient receus par ladite ignorance de la raiſon uſuraire; mais encore s'en falloit beaucoup que ladite moderation fuſt telle qu'elle devoit eſtre, ſi les matieres euſſent eſté bien entenduës; car celuy qui n'avoit achepté ladite rente que cent livres tournois, en avoit autant que celuy qui l'avoit achetée ſix-vingt livres, ou plus, tellement que l'on exigeoit & ſe payoit d'une centeſime entiere, qui eſt douze pour cent, l'autre à la raiſon du dextant ou du denier 10. c'eſt à ſçavoir pour douze ſeptiers qu'il y a au muid de Paris, 12. francs en un an, pour 120. francs de ſort: qui eſt de droict uſure improbé reprouvé, & infame. Et au contraire à quelque haut prix que le creancier euſt acquis ladite rente, comme au denier 15. ou 18. il eſtoit reduit à pareille forme d'un franc pour ſeptier. Et deſlors par ce que le ſeptier de Bled froment par ladite proviſoire moderation en matiere deſdites rentes fut eſtimé à vingt ſols tournois, pour cette occaſion le prix deſdites rentes fut communément hauſſé & eſtimé de ſix-vingt livres tournois, à ſept vingt-quatre livres tournois le muid, comme au denier 12. lequel prix dure encore aujourd'huy l'an 1546.

Gelée de Bleds.

Bourbon.

Jean de Selve.

110. Or nous diſons davantage, que tout ainſi que le profit de ces rentes ne peut aucunement exceder le douziéme du ſort par an, quand elles ſont conſtituées en argent: auſſi ne peut, quand elles ſont conſtituées en Bled, ou autre revenu quelconque; car meſmes le Droict Civil qui permettoit les uſures formelles, ne permettoit qu'en façon quelconque ſe peuſſent exceder les limites taxées par la Loy, *a* ſoit que les

a L. cum non frumentum, C. de uſur.

Digitized by Google

arrerages ſe payaſſent en argent, Bleds, ou autres fruits. Bien eſt vray qu'en ces fruits, ou quand certaine maiſon ou terre a eſté baillée au creancier pour en percevoir & compenſer par ſes mains les fruicts au lieu de l'uſure, le Droict le permet, ſans ſcrupuleuſement compter ou rabattre ce que la maiſon *a* euſt pû eſtre plus haut loüée, que ne monte l'uſure legitime: ou que les fruicts *b* valent quelque fois plus que l'uſure. Mais il le faut entendre ſainement; c'eſt à ſçavoir quand lors du Contract y a probable équalité ou commenſuration de l'uſure legitime, avec leſdits fruicts. Et que vrayſemblablement l'un ſe peut compenſer avec l'autre, & que par aprés, la plus valuë des fruicts d'aucunes années ſe peut compenſer avec la vilité des autres années de la joüiſſance du creancier, l'une portant l'autre, tellement que le tout compenſé, ne s'enſuit fraude ny excés de l'uſure legitime. Partant n'eſt pas veritable qu'auſdits cas puiſſe avoir lezion ou inequalité de la moitié de juſte prix & au deſſous, comme cuident la Gloſe & les Docteurs eſdits lieux, qui ſont bien loing du vray ſens & intelligence d'iceux. Car la determination de la Loy parlant d'outre moitié de juſte prix, n'a pas lieu en matiere uſuraire, comme nous dirons cy-aprés s'il y échet. Puis donc (en revenant à propos) que ne devons permettre ne tolerer uſure ou choſe ſubrogée au lieu d'uſure: plus grande que les limites de Droict, & que les Loix Civiles, entant qu'elles reſtraignent les uſures, ne ſont aucunement corrigées, & ſe peuvent & doivent tirer en argument à nos rentes, quand il y a parité de raiſon: S'enſuit que le profit de ces rentes conſtituées en fruicts, ne peut aucunement exceder la valeur du douziéme du ſort par an, combien qu'il puiſſe eſtre au deſſous, quand les fruicts valent moins.

a L. ſi ex pactione C. de uſur.
b L. ſi ea lege. C. de uſur.

111. Je dy plus outre, par ce que le douziéme du ſort, eſt le plus haut & extréme qu'il eſt poſſible, & que le debteur ne peut en façon quelconque eſtre chargé outre cela, que combien que cette rente ſe conſtituë en fruicts & tres-juſte prix: toutesfois il ne ſe peut faire que le debteur n'ait la faculté de payer en argent, & qu'il ne puiſſe eſtre quitte en offrant & payant en argent la douziéme partie du ſort par an, tellement qu'il a le choix ou de payer en fruicts ſelon le Contract, poſé qu'ils valent moins que ledit douziéme, ou de payer ledit douziéme en argent, & ainſi à ſon choix par chacun terme. Et ainſi l'ay pluſieurs fois ſouſtenu, & ainſi finablement fut dit par Arreſt de ladite Cour donné moy preſent vers la fin de Février, l'an mil cinq cens quarante-quatre, ce requerant & concluant pour l'intereſt public, Monſieur Maiſtre Gabriel Marillac, tres-docte & vertueux Advocat du Roy en ladite Cour. J'entens auſſi que ſi le debteur choiſit payer en argent, il ſera tenu payer à la raiſon du denier douze, & ne ſeroit aſſez offrir payer en argent l'eſtimation commune du Bled qui eſt à plus vil prix. De ce que dit eſt,

Faculté de payer en argent.

Arreſt.

S'enſuit, ſi le debteur de telle rente, offre payer en argent à la raiſon dudit douziéme, & neantmoins eſt executé, ſoit qu'il ſoit executé pour plus grande appreciation en argent, ou preciſément pour payer en Bled, ſelon la forme du Contract: que ſi le debteur eſt plus grevé de payer en Bled qu'en argent (nonobſtant que la rente lors du Contract ait eſté conſtituée à juſte prix du douziéme) l'execution eſt tortionnaire, & comme telle doit eſtre retractée, & le creancier condamné és dépens du debteur, dommages & intereſts procedans de l'execution reelle.

112. Autre choſe eſt, ſi cette rente eſtoit conſtituée à plus haut & juſte prix, comme du denier quinze, ou denier dix-huit; car lors ne ſeroit raiſon que le debteur euſt cette élection de payer en argent au denier 15. ou 18. comme il eſt bien clair. Je dis plus qu'il n'aura pas en ce dernier cas l'élection de payer en argent, quand ores il voudroit payer juſqu'au denier douze, mais peut eſtre contraint payer preciſément en Bled, ſelon la forme du Contract, s'il s'en peut communément trouver, & pourveu toutesfois qu'à ce faire le debteur ne ſoit grevé outre le douziéme du ſort par an, auſſi combien que l'appreciation excede le quinziéme ou dix-huitiéme du ſort, neantmoins peut eſtre contraint payer toute l'appreciation, pourveu qu'elle n'excede ledit douziéme, poſé ores qu'au Contract fuſt exprimé la rente avoir eſté conſtituée à la raiſon du denier quinze ou dix-huit; car cela concerne l'expreſſion du prix, & non la limitation de payement, ſinon qu'il fuſt ſpecialement exprimé & dit que le debteur ne ſeroit tenu payer outre la valeur du denier quinze ou dix-huit. Et la raiſon eſt évidente; car que ladite élection ſe baille au debteur és rentes venduës au denier 12. cela ſe fait par neceſſité, comme choſe deuë, par ce qu'il n'eſt loiſible grever le debteur outre le douziéme du ſort par an: Or quand la rente eſt conſtituée au denier 15. ou 18. il eſt clair que ſans ladite élection le debteur n'eſt & ne ſera chargé outre le douziéme, ains ſoulagé. Qui eſt la premiere limitation à ce qu'avons dit de la rente au denier douze.

Compenſation de cherté & vilité.

113. Il y a autre fort notable limitation de ce qu'avons dit que le debteur de cette rente peut rabattre la plus valuë que le Bled, lors du payement, vaut outre la raiſon du denier douze, s'il veut payer en Bled ou ſi mieux aime payer en argent, que faire le peut à ladite raiſon du denier douze: Car tout cela ſe doit entendre pourveu que tant pour le paſſé que pour l'advenir le creancier ne ſoit payé au deſſous du denier douze, ou qu'il luy ſoit ſuppleé. Par ce que (comme auſſi dirons cy-aprés nomb. 138. nomb. 139.) ce n'eſt raiſon qu'il ſoit loiſible au debteur alterer la forme du Contract & payement convenu, pour reſtraindre le creancier à ladite raiſon du denier douze és années que le Bled eſt haut, ſinon à charge que le debteur ſupplée au creancier, juſqu'à pareille raiſon du denier douze és années eſquelles le Bled eſt bas. S'enſuit que ſi à une année precedente le Bled eſtoit à vil prix, revenant au deſſous & moins du denier douze lors du payement, comme ſi ledit muid ne valoit lors que dix francs, & le ſort principal de la rente eſtoit cent quarante-quatre francs, & l'année enſuivante lors du payement le muid vaut vingt francs. Parquoy le debteur en veut déduire pour la valeur de huit francs, ou payer en argent juſqu'à douze francs pour ladite année, qui eſt au denier douze, le creancier peut juſtement requerir eſtre ſuppleé ou compenſé ce qu'il luy décheoit du denier douze, lors du payement de l'année precedente, ſçavoir eſt deux francs. Et s'il n'eſt advenu qu'en aucune année precedente le creancier ait eſté payé au deſſous de ladite eſtimation du douziéme, & à preſent pour la preſente plus valuë le debteur luy veut faire ladite déduction, ou payer en argent au denier douze, comme faire le peut, le creancier peut juſtement proteſter que ce ſoit à la charge qu'il ſoit tenu luy ſuppléer juſqu'à la valeur du denier douze, & peut requerir que le debteur paye à cette charge, & qu'ainſi ſoit declaré, combien que ſans ladite proteſtation ou declaration, il s'entend & ſe peut alleguer cy-aprés. Mais ſi le debteur paye toûjours ſelon la forme du Contract, & puis voyant que les Bleds commencent à s'encherir, il rachepte, comme faire peut, il ne ſera tenu de ce que cependant eſt advenu le Bled avoir toûjours eſté à tres-vil pris, ains demeurera au profit du debteur.

114. Reſte à ſçavoir quand le debteur eſt en demeure de payer les arrerages de ces rentes en Bled, s'il peut eſtre contraint payer au plus haut prix & valeur que le Bled a valu dés & depuis le jour qu'il eſt deu & écheu, & que le debteur a eſté interpellé, ou que ſans autre ſommation eſtoit tenu le rendre au grenier

Digitized by Google

du creancier ? Il ſemble qu'oüy pour deux raiſons : la premiere par la regle de droict que le debteur qui eſt en demeure, eſt tenu payer au plus haut *a* prix que la choſe a valu pendant la demeure & ceſſation injuſte ; car cependant il a fait, ou peu faire ſon profit audit haut prix, à tout le moins par ſadite demeure injuſte, il a oſté au creancier l'occaſion de ce profit. La ſeconde, car outre la diſpoſition de droict, y a la paction & ſtipulation expreſſe & accouſtumée d'eſtre miſe és Contracts, de refonder tous dépens, dommages & intereſts par faute de ſatisfaire au contenu. Parquoy ſemble n'y avoir difficulté au moins ſous deux moderations. La premiere que ladite appreciation ſoit limitée dans l'an prochain enſuivant l'arrerage écheu, c'eſt à ſçavoir du plus haut prix ou valeur de ladite année ſeulement, & non de plus haute valeur des années enſuivantes, & de tout le temps juſqu'au payement. La ſeconde pourveu que ladite appreciation n'excede les limites de noſtre Ordonnance, ſçavoir eſt le douziéme du ſort par an, ou y ſoit reſtrainte. Ce nonobſtant, nous diſons qu'en ces rentes ſuccedantes des uſures, ne ſe peut & ne doit faire aucune appreciation à plus haut prix, mais ſeulement l'eſtimation commune de l'année, qui eſt à dire le plus commun prix que mediocrement & communément la choſe a valu audit an qu'elle eſt écheuë.

a L. In hac de condict. triti. § dario §. si per venditorem. l. si sterilis, §. cum per venditorem, de act. emp.

115. La raiſon decisive eſt, car par diſpoſition de droict les choſes acceſſoires comme fruits, quand ils ſont deus acceſſoirement, ne reçoivent aucune nouvelle acceſſion *b* comme eſt l'eſtimation de plus haut prix qui eſt une peine, & encore moins la reçoit l'uſure, ou penſion ſubrogée au lieu de l'uſure. Car ce ſeroit une eſpece de ſeconde uſure, qui eſt en droict trop odieuſe & intolerable.

b L. Nec eorum, de usuris. Lorum qui de his quib. ut indign.

S'enſuit que ſi la rente du muid de Bled avoit eſté conſtituée pour ſix-vingt francs, & il advient le debteur eſtre en demeure de payer une année, en laquelle année, & pendant la demeure du debteur, la commune eſtimation du muid de Bled n'eſt que de huit francs, & la plus haute de dix ou douze francs, le creancier lors du payement, que le Bled eſt fort ravallé, ne pourra avoir l'appreciation juſqu'à dix francs, combien que leſdits dix francs n'excedent le taux noſtre Ordonnance, & ne la pourra avoir outre huit francs : car il ne peut avoir outre l'eſtimation commune, ny aucun augment d'icelle, car ce ſeroit une eſpece d'uſure, & neantmoins ſi la commune eſtimation dudit an excede dix francs, il ne pourra avoir outre dix francs ; car il ne peut exceder les limites de ladite Ordonnance. Toutesfois ce que j'ay dit qu'il ne peut avoir outre huit francs, ou autre eſtimation commune, combien qu'elle ſoit au deſſous du denier douze, il le faut ſainement entendre & limiter, entant que pour conſerver équalité legitime, le creancier peut requerir luy eſtre ſuppleé juſqu'au denier 12. de ce qu'és années precedentes luy auroit eſté defalqué de l'eſtimation commune lors excedante le denier douze, ou à la charge de luy eſtre ſuppleé és années ſuivantes, comme avons n'agueres dit nombre 113.

116. Partant n'y fait rien la premiere raiſon de la partie affirmative ; car c'eſt la regle qui eſt cy limitée, toutesfois ladite regle ne s'entend pas d'une ſimple ceſſation par les laps du terme de payer, comme cuident nos gloſes & Juriſtes : mais aprés congruë ſommation ou interpellation. Davantage nous ne pratiquons pas toûjours ladite peine & eſtimation du plus haut prix, juſqu'au jour de ſatisfaction, ains ſeulement dans l'an deu quant aux Bleds, Vins & ſemblables fruits, qui ſont aprés, & deſtinez de leur nature eſtre conſommez dedans l'an, laquelle pratique & obſervance eſt tres-juſte, comme avons dit ailleurs, & s'obſerve communément meſme és moiſſons de grains, qui ſont les grains deus pour les Fermes ou loüages des terres, auſſi és grains ou fruits deus de rente fonciere, meſmes auſſi de rente impoſée voire conſtituée à prix d'argent quant à ce dernier, car elles ſont conſtituées au denier 20. ou plus haut prix, tellement qu'elles ne ſont au lieu d'uſure, ains au lieu de choſe immeuble, comme eſt touché cy-deſſus nomb. 24. & 85. Sinon qu'il apparuſt de plus grand dol & contumace du Fermier ou debteur qui en euſt fait ſon profit, au dommage de ſon maiſtre, comme avons dit en nos Commentaires, ſur la Coûtume de Paris article 195. où remettons. Moins peut obſter la ſecõde raiſon de la part affirmative ; car telle promeſſe de dommages & intereſts ſe doit entendre ſelon la nature & capacité de la matiere ſujette.

117. Et à ce qu'avons dit de l'appreciation de plus haut prix és rentes foncieres, ou autres que volantes & ſubrogées au lieu d'uſure, y a une notable limitation qui n'eſt à oublier, par Arreſt du dernier des Grands-Jours tenus à Riom l'an 1546. prononcé moy oyant, le dixiéme jour de Novembre, qui fut le quatriéme des Arreſts dudit dernier jour, entre le Receveur du Domaine du Roy à Mont-Ferrand, demandeur originaire en execution, & intimé d'une part, & Maiſtre Jean de Montdeſier deffendeur & oppoſant originaire, & appellant du Bailly dudit Montferrand d'autre-part. Sur ce que le demandeur avoit fait apprecier au plus haut prix & valeur les arrerages de certaine rente fonciere de Bled deuë au Roy, & pour ladite appreciation fait executer le deffendeur qui s'oppoſa ; mais nonobſtant ſes raiſons & cauſes d'oppoſition, par Sentence diffinitive dudit Bailly de Montferrand fut l'execution declarée bonne & valable, & que les biens pris & autres s'ils ne ſuffiſoient, ſeroient vendus pour le payement de la ſomme de ladite appreciation. Dont il appella, & par ledit Arreſt fut dit mal jugé, bien appellé, & en émendant le jugement, declarée l'execution tortionnaire, & ordonné que l'appellant ſeroit quitte en payant à la commune eſtimation de chacune des années : qui eſt un Arreſt tres-juſte notable & memorable, & grandement neceſſaire & utile à la Republique en tout ledit Païs, où leſdits Receveurs avoient merveilleuſement & par long-temps abuſé. Car combien qu'ils ne fiſſent recepte au Roy par leurs comptes, que de la ſimple eſtimation commune de l'année par chacun an, & n'en payaſſent au Roy un denier davantage, neantmoins non contens des gages & profits de leur Office, exerçoient une grande concuſſion ſur les particuliers, deſquels ils ſe faiſoient payer non ſeulement au double ; mais bien ſouvent au triple & au quadruple, ſous ombre de ladite appreciation au plus haut prix, qu'ils pratiquoient ordinairement & exigeoient, voire pour le ſimple laps de temps ou demeure depuis le terme écheu, ſans autre interpellation ou pourſuitte. Et non ſeulement à la raiſon de plus haut prix & valeur advenu l'année prochaine enſuivante de chacun terme écheu, mais auſſi à la raiſon du plus haut prix & valeur, pluſieurs années aprés advenu depuis la premiere ceſſation, tellement qu'une grande cherté ou ſterilité advenant, faiſoient apprecier au plus haut prix d'icelle tous les arrerages precedens, aucunesfois de vingt, ou vingt-cinq années, & s'en faiſoient payer, comme j'ay entendu par les Officiers meſmes & Praticiens du païs, qui eſtoit un merveilleux abus & deſtruction de Peuple. Car outre ce que la choſe eſtoit inique en ſoy (par ce que deſſus) c'eſtoit une eſpece de larcin & expilation publique ; car leſdits Receveurs mettoient leſdites appreciations en leurs bources, & ſe faiſoient riches de l'expilation du Peuple : Car le Roy ne prend que la ſimple eſtimation commune de l'année, dont ſeulement luy tenoient compte, leſquels abus furent lors remontrez par Monſieur Maiſtre Gabriel Marillac, tres-docte & tres-vertueux Advocat du Roy, & à ſa Requeſte furent faites par ladite Cour & adjouſtées

Arreſt.

Contre l'abus des Receveurs.

Gabriel Marillac.

Digitized by Google

audit Arreſt deffenſes generales à tous leſdits Receveurs, d'exiger outre l'eſtimation commune de chacune année des arrerages d'icelles rentes, lequel tres-notable Arreſt, pour la juſtice & équité d'iceluy, qui eſt notoire & generale, doit avoir force de Loy generale & exemplaire par tout.

Arreſt.

118. En dictant haſtivement cette quarte queſtion, a eſté obmis cy-deſſus nomb. 109. faire mention d'un Arreſt fort notable donné moy preſent, le Lundy 19. jour de Février l'an 1531. touchant dix-huit ſeptiers Froment meſure de Paris, de rente conſtituée, l'an 1509. pour cent quarante livres tournois dont pluſieurs ans aprés, y eut procés devant Meſſieurs tenans les Requeſtes du Palais, entre le debteur voulant faire caſſer la rente comme uſuraire, & tout compter au ſort principal: & le creancier, lequel mit en fait & offrit prouver, que lors du Contract le ſeptier Froment meſure de Paris ne valoit que dix ſols tournois ou environ, lequel fait fut par leſdits Seigneurs des Requeſtes receu à articuler & prouver, nonobſtant l'empeſchement du debteur, qui le diſoit inadmiſſible, & en appella. La cauſe plaidée en noſtredite Cour, fut ſur le champ dit mal jugé, bien appellé & en émendant le jugement, évoquant & decidant le procés principal, le Contract declaré nul & uſuraire, tout compté au ſort principal, le creancier condamné en tous les dépens, tant de la cauſe principale que de la cauſe d'appel. Dont pluſieurs meſmes des plus fameux Advocats furent eſtonnez, de ce que l'intimé perdoit, & ſur le champ, une cauſe, qui de prime-face ſembloit fort bonne; car ledit fait eſtoit deciſif tant de la cauſe d'appel que de la cauſe principale à ſon profit, neantmoins en eſtoit non ſeulement debouté, mais ſans autre concluſion en cauſe, le principal évoqué & vuidé contre luy; & neantmoins ſi le fait eſtoit veritable, ladite rente eſtoit conſtituée au plus haut & juſte prix que le denier 15. voire que le 15. & demy, en bien calculant. Et combien que quant à la ſimple reduction & moderation pour l'advenir, l'on conſidere auſſi le temps preſent & mutation advenuë depuis le Contract: neantmoins quant à la nullité, ou à le juger & declarer uſuraire, l'on ne doit conſiderer que le temps du Contract.

119. Ce nonobſtant, je dis qu'il a eſté tres-juſtement jugé par ladite Cour de Parlement; car lors dudit Arreſt il eſtoit notoire, comme encore eſt aujourd'huy aux Anciens: que dés vingt-deux ans auparavant ledit Arreſt, le juſte & commun prix de ces rentes n'eſtoit moindre que ſix vingts livres tournois pour muid Froment meſure de Paris, conſequemment que lors du Contract le juſte & commun prix à la raiſon du denier 12. de muid & demy de rente, n'eſtoit moindre que de neuf-vingt livres tournois, & neantmoins eſtoit acheptée pour ſept-vingts livres tournois ſeulement, partant au deſſus ou plus vil que le denier dix, conſequemment ſujette à nullité & caſſation totale. Et par meſme notorieté apparoiſſoit aſſez ledit fait allegué par le creancier, eſtre faux, & allegué pour ſubterfuge. Davantage ledit fait n'eſtoit pas ſuffiſamment allegué: car ce n'eſtoit pas aſſez de mettre en fait que lors du Contract ledit ſeptier ne valoit plus de dix ſols, ou environ, mais il falloit articuler que communément n'avoit plus valu, non ſeulement par l'année du Contract; mais auſſi par pluſieurs années precedentes & ſuivantes, non moindres que d'environ dix années, & és lieux & Marchez publics ordonnez à faire ventes dudit Bled. Mais ſi le fait euſt eſté ainſi allegué, il euſt eſté encores plus notoirement faux & calomnieux; car il eſtoit certain que la commune valeur deſdites années ainſi compaſſée, avoit eſté quaſi au double, & que le muid de Bled froment audit temps n'avoit communément moins valu que dix francs. Parquoy ledit Arreſt a eſté juſte. J'ay oüy donner ſur le champ pluſieurs autres Arreſts en cette matiere conſonans à meſme fin, comme du Lundy quatriéme jour de Decembre l'an 1531. & autres que j'ay laiſſé pour cauſe de briefveté: j'en toucheray un du cinquiéme Avril dernier paſſé donné pour Maiſtre Claude Laloüette Lieutenant General des Bailliages ſaint Denis, & Procureur au Chaſtelet de Paris, appellant du Prevoſt de Paris, contre les heritiers feu Jean de Troys, auquel le 13. jour de Février l'an 1514. Guillaume Bery Laboureur conſtitua un muid de Bled froment de rente meſure de Paris à un ſol prés du meilleur, rendu à Paris, en l'Hoſtel dudit Troys, jour de Chandeleur pour cent livres tournois: depuis ledit Laloüette detempteur de quelques terres qui y avoient eſté hypotecquées, convenu en perſonnelle hypothecque, excipe de nullité uſuraire pour la modicité de prix ladite acceleration d'onze jours, charge de rendre à Paris, combien que que le conſtituant & les terres hypotecquées fuſſent lors demeurans & aſſis à la Chappelle la Reyne, diſtant quaſi de 18. lieuës de cette ville de Paris. Et que ledit feu de Troys eſtoit couſtumier de faire tels Contracts exceſſifs, & en produiſit aucuns, & eut Lettres Royaux à ces fins, les demandeurs firent offre de reduction au denier quinze & en argent, dont le deffendeur ne fut content, & par Sentence dudit Prevoſt du 10. jour de Janvier 1543. fut condamné ſuivant ladite offre payer & continuer ſix livres treize ſols quatre deniers tournois de rente, & cinq années d'arrerages écheus au commencement du procés, & ceux depuis écheus à ladite moderation, & és dépens du procés depuis l'offre, dont appella: & par mon conſeil ſouſtint l'appel, & par ledit Arreſt fut dit mal jugé, bien appellé, & en émendant le jugement le Contract declaré illicite comme fait en fraude de la prohibition des uſures, tout compté au ſort, & les intimez condamnez és dépens tant de la cauſe principale que de la cauſe d'appel.

Arreſt.

120. Cinquiéme queſtion de ces rentes conſtituées pour debte de marchandiſes? Elles ont eſté ſouvent reprimées par pluſieurs Arreſts de ladite Cour, ce qu'il ne faut pas entendre indiſtinctement, ains conſiderer les raiſons pourquoy? La premiere, car le Marchand d'une meſme choſe auroit deux negotiations & deux profits. Premierement en vendant & debitant ſa marchandiſe. Secondement en faiſant profiter ſon argent au denier 12. La ſeconde raiſon ce ſeroit occaſion de conſtituer rentes à vil prix, & frauder les limites de la Loy & de noſtre Ordonnance juſqu'à uſure improbe, ſans ce que l'on y peuſt obvier; car les Marchands communément quand ils ne reçoivent argent comptant, vendent plus cher, & neantmoins achepteroient rente non au fur de la juſte valeur de la marchandiſe délivrée, ains au fur du prix convenu exceſſif, conſequemment eu égard à l'effet & verité de la choſe parvenuë au debteur, la rente excederoit le douziéme, ou dixiéme du vray ſort. La tierce; car ſeroit matiere & ouverture non ſeulement d'exceder chacun jour, ains de multiplier uſures & excés improbes; car comme toute manieres de gens ont chacun jour à faire de quelque marchandiſe, ces rentes ainſi exceſſives pourroient eſtre multipliées par tout. La quarte, car pluſieurs n'ayans à faire que d'argent & non de marchandiſe, en prendroient neantmoins grande quantité à grand prix, pour en recouvrer par aprés en deſtail la moitié ou beaucoup moins, courant neantmoins la rente entiere à la raiſon du prix convenu, & dés la jour de la convention, combien que le pauvre debteur n'euſt ſi-toſt, ny enſemble, ains par petites parcelles l'uſage non de tout, ains de ſi petite portion du prix qu'il en retireroit, qui ſeroit une autre ouverture à ces maudites & execrables fraudes, expilations & briganderies de perte de finance. Or ſelon que les raiſons ſuſdites ont lieu, ou ceſſent, eſt reprouvé ou toleré de conſtituer rente pour debte de marchandiſe.

Pour Marchandiſes.

Digitized by Google

121. Si donc telle conſtitution ſe fait lors, ou toſt aprés les danrées delivrées, ou dans bref delay, cela n'eſt toleré, & tantmoins s'il appert par la quantité & qualité de la Marchandiſe venduë en gros & qualité de l'acheteur que ce n'eſtoit pour ſon uſage, ains pour de la revente recouvrer argent, auquel cas s'il ſe trouve qu'il y ait dol ou fraude à tromper & ſurprendre, comme il s'eſt fait és pertes de finance, les coupables & participans en doivent eſtre punis ſelon l'exigence du cas, & meſmement quand cela tourne à corruption de jeunes gens, & enfans de famille. Mais ſi la Marchandiſe a eſté venduë & delivrée en détail, & à pluſieurs fois par notables intervalles, pour l'uſage de celuy qui la priſe & de ſa famille, lequel finalement (comme environ deux ou trois ans ou plus aprés la premiere piece de Marchandiſe de ce compte receuë) fait compte avec le Marchand, & de la ſomme qu'il luy en doit, luy conſtituë rente au denier 12. en ce cas du jour du compte fait (combien qu'y ſoient compriſes les dernieres danrées, n'agueres ou meſmes lors du compte en petite quantité & ſans fraude receuës) telle rente eſt valable, non ſujette à caſſation ny à moderation, ſinon qu'il apparuſt que la Marchandiſe euſt eſté venduë à plus haut prix, en contemplation du delay, ou parce que n'avoit eſté payé argent comptant; car ſi eu égard au juſte prix, la rente excedoit le dixiéme du ſort, elle ſeroit nulle ou reduiſible au denier quinze, ſi elle excedoit ſeulement le douziéme, ſans autre fraude & ſurpriſe. Mais ſi toute la Marchandiſe entrant au ſort, avoit eſté pour l'uſage du debteur & de bonne foy, ſans exceder juſte prix, & livrée depuis bref temps, comme depuis un an, ou an & demy, eu égard à la conſtitution & cours de la rente, en ce cas ſans autre vice ne doit eſtre caſſée, ny auſſi reduite au denier quinze; car ce ſeroit faire prejudice perpetuel au Marchand de bonne foy, qui auroit vendu à juſte prix; & ce ſinon qu'il y euſt notable preſomption que la Marchandiſe euſt eſté venduë un peu plus cher que le juſte, laquelle preſomption & fraude ceſſant, eſt aiſez de retarder le cours de la rente de trois ou ſix mois, comme pluſieurs fois en ce cas ay veu par Arreſt caſſer la rente, ſauf que ſi le debteur n'en rendoit le ſort dans trois ou ſix mois, ou autre ſemblable delay moderé, dés lors (c'eſt à dire le delay paſſé) la rente auroit ſon cours. Parquoy ſi la rente eſt conſtituée lors ou aſſez toſt aprés la Marchandiſe livrée, ſans exceder le juſte prix & de bonne foy, le remede eſt que par meſme contract ſoit donné delay competent, comme de ſix mois ou environ, dans lequel la rente ne courra, lors n'y aura que reformer au contract.

Arrerages de moiſſons.

122. J'ay pluſieurs fois eſté interrogé, ſi cette rente ſe pouvoit conſtituër pour arrerages de ferme, ou moiſſons de grain, ou de rente fonciere? Et ay dit & conſeillé qu'oüy, ceſſant autre excez ou fraude. Auſſi n'y a raiſon valable de l'empeſcher, & n'eſt pas ſemblable des arrerages de ces rentes volantes, car ces arrerages ſont ſubrogez au lieu de l'uſure: partant ne peuvent en façon quelconque eſtre convertis en ſort, pour engendrer autre rente en tout ou en partie, car ce ſeroit uſure d'uſure. Mais les arrerages deſdites moiſſons ou rentes foncieres, n'ont rien de commun avec uſure, ny primitivement, ny ſubſidiairement. Toutesfois faut entendre que cette rente ne pourra pas eſtre conſtituée pour l'appreciation du plus haut prix deſdits arrerages de moiſſon ou rente fonciere, poſé ores que ladite appreciation ſoit loyaument deuë & faite; mais ſeulement ſe pourra conſtituer pour ce qui en ſeroit deû, eu égard à l'eſtimation commune, qui a eſté chacune année que leſdits arrerages ſont écheus, ſi conſiſtent en fruits arides ou liquides: car l'adjection de plus haut prix, eſt une acceſſion, qui ne pourroit meſme de Droict eſtre exigée enſemble avec l'uſure, car ce ſeroit avoir deux acceſſions d'une meſme choſe, ce qui eſt prohibé.

123. Auſſi quant aux moiſſons, ſi par ſterilité ou autre cas fortuit inopiné n'y avoit pour aucunes années fruits, ou ne ſuffiſoient tellement que deduction faite de la fertilité ſuper-abondante des autres années de la meſme ferme, s'aucunes en y a, ſe devroit faire remiſſion ou moderation de la ferme ou penſion: en ce cas, ne ſe pourroit conſtituër rente pour toute la penſion, mais ſeulement pour ce qui en ſeroit effectuellement deû, ladite moderation faite. Ce que j'ay dit des rentes foncieres, a pareillement lieu és rentes non foncieres, pourveu qu'elles ne ſoient approchantes de ces rentes volantes, ains telles que de ſoy pourroient eſtre non rachetables, & repreſenter une proprieté perpetuelle, comme les conſtituées au denier vingt-cinq, & à plus haut prix; mais ſi elles eſtoient conſtituées au denier vingt, ou au deſſous (qui eſt à dire plus groſſe rente) ne ſeroit choſe admiſſible ne tolerable d'en conſtituër rente pour les arrerages, quand ores on la conſtituëroit au denier quinze ou vingt. Autant j'en dis ſi le loüage ou bail à rente fonciere eſtoit fait en fraude, ou revenoit à meſme prix que ces rentes volantes, comme ſi quelqu'un pour cent francs reconnoiſſoit ſa propre terre la tenir à huit francs de rente, ou s'il vendoit ſon champ pour cent francs & le tenoit à loüage pour huit: car il en faudroit dire comme de ſimples rentes volantes, qui auſſi ſeroient rachetables par ce que dirons cy aprés. J'ay diſputé & reſolu un cas que j'ay veu avenir, qui merite pour plus ample intelligence de ces matieres, eſtre icy mis, pour la

Pour vaiſſelle d'argent.

124. Sixiéme queſtion: le creancier prié de preſter à rente au denier douze, n'ayant lors argent comptant dont ſe peuſt paſſer, ains grande abondance de vaiſſelle d'argent, en baille au debteur, juſques à la ſomme de douze cens livres, ſelon la juſte eſtimation commune d'icelle vaiſſelle, que le debteur prend en payement du ſort, & vend cent livres de rente racheptables pour pareil prix de douze cens livres, fut queſtion ſi la rente eſtoit bonne, non ſujette à moderation, nonobſtant que le debteur qui avoit lors promptement affaire d'argent, perdiſt ſur la façon (qui eſtoit excellente, ou autrement) cent ou deux cens livres ou environ? Semble qu'oüy, pour pluſieurs raiſons. *Premiere raiſon.* La premiere, car par diſpoſition de Droict eſt permis bailler choſes ſemblables, ou autres eſtimées à juſte prix en payement du ſort, & en prendre l'uſure legitime. a *Seconde.* La ſeconde raiſon, le creancier n'eſtoit pas Marchand, & n'eut autrement vendu ſa vaiſſelle, ſinon pour faire plaiſir au debteur, & à ſa grande priere & requeſte, & a le creancier (comme l'on ſuppoſe) de bonne foy & ſans fraude ſouffert ce déplaiſir & dommage, de changer & aliener ſa vaiſſelle, laquelle il euſt trop mieux aimé garder que vendre; & ne peut avenir ſouvent qu'aucuns ſe vueillent mettre en tel déplaiſir pour faire plaiſir à autruy. Parquoy, premierement ceſſent tous inconveniens touchez au commencement de la queſtion precedente, & la raiſon de double queſt, ou double negociation, qui ſeroit d'avoir le profit de vendre & debiter ſa Marchandiſe, & acquerir rente, comme en la queſtion precedente, dont c'eſt l'oppoſite au cas de preſent, car icy le creancier a plûtoſt déplaiſir & nouveau intereſt de vendre & aliener ſa vaiſſelle pour ſubvenir au debteur, & eſt certain qu'outre la rente, il n'a aucun nouveau profit, en échangeant ou baillant en payement ſa vaiſſelle, ains plûtoſt y a perte & déplaiſir.

a *L. ſi pro mutua, C. ſi cert. pet.*

Veu donc qu'il n'en augmente ſa rente, ains la limite à la vraye & commune eſtimation, ſemble qu'il ſe peut au ſurplus conſerver indemnée, & que ſi aucune perte y a ſur la vaiſſelle provenante de ce que le debteur ne la peut garder, ains eſt contraint

Digitized by Google

ſeroit choſe deſraiſonnable, vouloir acheter le fonds d'autruy à plus vil prix, dautant que la pecune eſt plus chere, non en commun, mais à l'acheteur qui en a plus affaire, ou en peut mieux profiter ailleurs; ainſi eſt plus deſraiſonnable & inique en ces rentes, de les vouloir acquerir à plus vil prix ſous ombre que le creancier ſe veut rendre indemnée, ſoit d'autre plus grand intereſt ſingulier qu'il a à ſa pecune, ſoit pour l'intereſt ou déchet qu'il a à bailler autre Marchandiſe en payement, parce qu'il n'a pas argent comptant.

129. Moins y fait la tierce raiſon, car il y a grande difference de vendre principalement la vaiſſelle ſans fraude, & puis à la raiſon du prix acheter rente, ou de principalement acheter rente, & bailler vaiſſelle ou autres eſpeces en payement. Car au premier cas l'acheteur a affaire de la vaiſſelle ou Marchandiſe meſme, & l'acheteur pour ſon uſage, ou pour en negocier ou diſpoſer principalement & n'y a lors eſperance de déchet. Parquoy n'eſt inconvenient qu'il en conſtituë rente incontinent à la raiſon du prix entier, comme celuy qui a acheté une terre ou maiſon ſans fraude, peut incontinent conſtitüer rente à ſon vendeur du douziéme du prix alienė, & rachetable ſelon la nature de ces rentes, pourveu (quant au vendeur de vaiſſelle ou Marchandiſe) qu'il ne fuſt Marchand ou Negociateur deſdites choſes, car audit cas la rente ne pourroit pas courrir ſi-toſt, ains aprés intervale comme a eſté dit en la queſtion precedente. Mais au ſecond cas, le debteur n'a que faire de ladite vaiſſelle ou Marchandiſe, ains ſeulement d'argent, au lieu duquel le creancier pour ſe décharger de l'obligation dudit ſort, baille autres eſpeces: parquoy le déchet en doit venir ſur le creancier, & non ſur le debteur, car le debteur conſtituant ſur ſoy rente juſques au denier douze, fait tout le plus haut qu'il peut, & ne peut devoir ny eſtre chargé davantage: partant entant que le creancier baille vaiſſelle, ou autre eſpece en lieu d'argent, il fait cela en ſa propre faveur, & pour s'acquitter du ſort auquel il eſt tenu. Parquoy le déchet ou intereſt qui en procede, de bailler en payement l'un pour l'autre, doit tourner au dommage du creancier, & non du debteur.

130. Bien eſt vray que ſi le debteur rachetoit incontinent aprés la vaiſſelle venduë, il devroit d'honneſteté recompenſer le creancier de la perte de ladite façon: toutesfois il n'y eſt tenu, & n'y peut eſtre contraint, ſinon qu'il euſt feint avoir indigence, pour abuſer le creancier, & luy faire perdre la façon de ſadite vaiſſelle: car en ce cas le debteur ſeroit tenu de tout l'intereſt, autrement non. Et n'en pourroit le debteur eſtre tenu, ſous ombre de loyaux couſts, car ledit déchet ne peut tomber en loyaux couſts, & c'eſt la charge & debte du creancier, qui doit fournir & payer le ſort, & auſſi le debteur en ces rentes ne peut eſtre chargé d'autres loyaux couſts que de la façon des Lettres obligatoires, comme nous dirons cy-aprés.

131. Vient à propos de ce que deſſus, & j'ay veu advenir, du creancier ayant baillé en payement de partie du ſort, la ceſſion d'une debte à luy deuë par un tiers. A quoy en bref je dis que le cours de la rente en doit eſtre pour ladite portion retardée, d'autant que le debteur ne pourra ſi-toſt recouvrer de celuy contre qui luy eſt cedée l'action, ſi davanture il n'eſt tenu qu'à terme, ou demeure longue, ou la debte n'eſt executoire, ou ſont heritiers contre leſquels faut declarer executoire, ou mineurs auſquels il faudra premierement faire créer tuteurs. Davantage ſi ledit tiers debteur n'eſtoit ſolvable, ou grand plaideur, ou endebté, ou trop puiſſant, ou autrement difficile à eſtre de long-temps exigé, cela ne doit eſtre compté au ſort, à fin du cours de ſes rentes, nonobſtant que le creancier ait promis guarentir, & faire la debte bonne, car ce n'eſt aſſez ſinon qu'il avance francs deniers, comme il eſt tenu, ou qu'il baille choſe qui ſe puiſſe facilement & promptement recouvrer.

132. Ou autrement ſi la ceſſion déduitte, la rente excede le dixiéme du reſidu du ſort, il la faut reduire au quinziéme dudit reſidu, reprenant le creancier ſa ceſſion, ſinon qu'il apparuſt que le creancier euſt fait ladite ceſſion de bonne foy, non à ſa décharge; mais parce qu'il croyoit que promptement & facilement ladite ceſſion ſe pouvoit exiger; & aprés ſe trouve le contraire, car lors ſuffit reduire la rente au douziéme du ſort, nombré & parvenu au debteur. Ces choſes ceſſent, quand au debteur meſme l'on fait ceſſion & quittance de ſa propre debte, ſoit qu'il fuſt obligé pour ſon faict, ou pour le faict d'autruy, pour lequel il avoit répondu, & pouvoit eſtre contraint de payer; car la rente eſt bonne, juſqu'à la concurrence de ce qui eſt deû par luy, nonobſtant que le recours que le conſtituant a contre le principal obligé & ſes conſors, fuſt inutile. Cette ſixiéme queſtion me ſemble plus longue que difficile, mais elle ſert de plus claire explication de pluſieurs choſes en pareil.

133. Septiéme queſtion: le debteur conſtituant cent livres de rente au denier douze, baille au creancier une ſienne terre valant communément autant de revenu par an pour en joüir par le creancier & percevoir les fruits par ſes mains au lieu de la rente, juſques à rachat, ſçavoir ſi c'eſt choſe valable? Semble qu'il n'y ait que redire; car le bail de ladite terre n'eſt qu'un gage ou ſeureté, au lieu que le debteur ne peut par avanture trouver idoines reſpondans ſur le lieu, joint que telle maniere de faire que les Grecs appellent Antichreſe, eſt permiſe de Droict Civil en matiere d'uſure formelle: Auſſi n'y a difficulté que ſi le debteur a une maiſon valant cent livres de loüage par an, & non plus ſelon la commune eſtimation, il l'a peut loüer au creancier juſques à certains temps, & tant qu'il rachete la rente. Plus ſemble que ladite terre valant cent livres de revenu, ſe puiſſe vendre pour douze cens livres, avec perpetuelle & libre faculté de racheter, ſans vice d'uſure, attendu que le prix de l'Ordonnance n'eſt excedé. Ce nonobſtant je dis qu'il faut diſtinguer, ou ladite paction d'Antichreſe eſt faite en la faveur du creancier, & au grief du debteur, & la rente eſt exceſſive; ou elle eſt en faveur du debteur, & il n'y a aucun excez. Antichreſe.

134. Le premier cas eſt, quand le creancier ne le veut autrement, & auſſi qu'il eſt pactionné ou entendu par les deux parties, que la choſe ne ſe peut retirer juſques à rachat, & que le debteur ſoit tenu ſouffrir le creancier joüir & le payer des fruits par ſes mains juſques-là, & lors il y a excez; car ladite rente eſt la ſupréme & la plus haute qu'il eſt poſſible, en termes de ſimple rente à percevoir par les mains du debteur joüiſſant plainement du ſort & de ſon bien, & eſt ladite ſimple rente le plus haut prix, & la plus claire compenſation qui puiſſe eſtre de l'intereſt du creancier, ou du profit de ſa pecune perpetuellement aliénée, tant que plaira racheter au debteur, lequel ne peut eſtre chargé ny grevé plus outre. Si donc on y adjoûte ladite paction que le creancier exige de joüir & ſe payer par ſes mains, il y a excez de deux coſtez, tant de la part du creancier qui a plus qu'une ſimple rente pourſuivable ſur autruy, car il a droit de la percevoir par ſes mains, & à cette fin d'avoir la poſſeſſion reelle, fruition, uſage & joüiſſance de la terre du debteur, lequel auſſi de ſa part eſt notablement excedé, car combien qu'il ait cependant la joüiſſance du ſort il n'a pas la joüiſſance de tout ſon bien, laquelle il devoit avoir, & eſt fruſtré de l'uſage & fruition de ſa terre, qui peut avoir pluſieurs commoditez outre la ſimple valeur du revenu commun. Parquoy je dis que pour la juſtice & conſervation de ladite paction, la rente doit eſtre reduite au denier quinze, & eſt aſſez Premier cas.

pour les raiſons & proportions plus à plain déduites par nous au Traité Latin queſtion 35. & en ce cas auront lieu les Loix Civiles que la plus grande valeur d'aucunes années, ſera compenſée avec la moindre valeur des autres années, dont a eſté touché cy-deſſus nombres 112. & 113. pourveu que communément ſelon l'eſtimation commune, & l'un portant l'autre, les fruits de la terre n'excedent le quinziéme du ſort par an, ou ſi le revenu communément valoit plus qu'il ait eſté dit & convenu que le creancier ne feroit les fruits ſiens, que juſques à la concurrence du denier quinze ſelon la commune eſtimation du revenu, l'une année portant l'autre, & que du ſurplus dudit revenu qu'il en rendroit compte au debteur.

Second cas. 135. Le ſecond cas eſt quand ladite paction n'eſt perpetuelle tant que la rente durera : mais à temps, & pour juſte cauſe, comme au lieu que le debteur ne peût fournir idoine reſpondant, & juſques à ce qu'il en ait trouvé, lors n'y a aucun excez ; car le debteur, n'eſt pas obligé laiſſer joüir le creancier par ſes mains, veu qu'il peut repeter ſon fonds en baillant reſpondant & ſeureté valable : parquoy vaut la rente juſques au denier douze, & n'eſt ſujette à aucune autre moderation. Auſſi ſi la rente a eſté conſtituée au denier douze ſous ladite paction, laquelle n'appert avoir eſté extorquée, ou appoſée, pour la commodité du debteur, l'effet le découvrira ; car ſi le creancier offre rendre au debteur ſa terre & l'en laiſſer joüir, toutes fois & quantes qu'il luy voudra par repondans ou autrement ſeurement aſſigner & aſſeurer ladite rente, lors apperra que le creancier n'a eu, & n'a intention de ſur-gagner ny de ſur-grever le debteur outre le ſimple douziéme : parquoy n'y échet aucune moderation.

136. Autant en dis-je, ſi le debteur euſt ſans cela loüé à un tiers ſon fonds ou maiſon, à tel prix que monte ladite rente : Car lors appert que le bail à loüage, ou penſion équipolente, n'a pas eſté extorqué par le creancier, & que le debteur n'y a nouveau grief, combien que le bail ſe faſſe par meſme contract, à quatre, ſix ou neuf années, & à juſte & commun prix comme il eſt accouſtumé faire, & nonobſtant que pour la ſeureté du creancier (à ce qu'il ne ſoit ſurpris & en danger d'eſtre contraint chacun jour vuider à dépourveu) il ſoit dit ou entendu, que ſi le debteur rachete dans le temps du bail, ce neantmoins le bail ſortira ſon effet, & que le creancier en joüira le reſidu du temps en payant pour portion de temps depuis le rachat ou rembourſement la penſion du loüage ou ferme : car la paction eſt juſte & valable, ſans toutesfois faire paction que le debteur ſoit tenu à la fin du temps reballer & reloüer au creancier juſques au rachat, car telle adjection de paction ſe devroit rejetter. Et meſme ſi la choſe ſe loüoit à temps exceſſif, & non communément accouſtumé, comme de quinze ou vingt ans, ou ſi c'eſtoit une boutique, qui ne ſeroit accouſtumée d'eſtre loüée que deux ou trois ans à la fois, & ſe faiſoit paction, que le creancier l'auroit à loüage pour dix ans, ou juſques au rachat, il y auroit excez ; lequel excez ſeroit à rejetter, & ſeroit en la faculté du debteur le temps accouſtumé de loüer paſſé, d'en diſpoſer à ſon plaiſir, en continuant la rente, & icelle bien aſſeurant, & auſſi en ce faiſant n'y faudroit aucune reduction au denier quinze, laquelle auſſi le creancier ne ſeroit tenu ſouffrir, en offrant ſoy departir aprés le temps du loüage accouſtumé, en luy aſſeurant ſuffiſamment ſa rente, & ne ſeroit tenu quitter le lieu dés le commencement du contract en faiſant ladite aſſeurance, ou ſouffrir la reduction au denier quinze, attendu que la choſe eſtoit deſtinée à tel loüage, & que le debteur l'euſt ainſi baillé : parquoy n'y a extorſion pour le temps d'un loüage accouſtumé.

Denier quinze. 137. Mais ſi la rente eſtoit conſtituée au denier quinze, ſous ladite paction, dont cy-deſſus au commencement de cette queſtion nombre 133. le debteur ne pourroit aucunement contraindre le creancier luy quitter le fonds, combien qu'il luy offriſt ſeurement aſſigner la rente juſques au denier douze ; auſſi le creancier ne pourroit contraindre le debteur à reprendre ſadite terre & le payer au denier douze, comme il eſt ſans doute. De ce appert réponſe à ce qu'a eſté dit au commencement de cette queſtion, que le debteur ne doit pas eſtre prohibé de bailler, ny ſon creancier de prendre maiſon de luy à loüage, & compenſer les loüages avec les arrerages ; car il y a grande difference quand le loüage ſurvient depuis le contract, ou incidemment, parce que ſans cela eſtoit commode au debteur la loüer pour tel prix : ou quand ſans cela, eſtoit incommode au debteur la loüer, & que le loüage, ou paction équipollente ou plus griefve (comme ſi c'eſt à toûjours tant que ſera racheté) a eſté extorquée outre le tres-haut profit du denier douze, car ladite extorſion n'eſt aucunement à tolerer. Auſſi appert réponſe aux Loix Civiles cy-deſſus cottées nombre 112. car l'uſure commune legale, eſt encore moindre que le denier quinze, que nous admettons avec ladite paction : mais de vendre un fonds de maiſon à la raiſon du denier douze, du commun revenu, avec perpetuelle faculté de rachat, c'eſt choſe illicite, fraudulente & nulle, comme clairement prouverons cy-aprés queſtion 16.

138. Reſte ſçavoir que ſera ſi outre ladite paction preciſe en faveur du creancier, advient que lors du contract le revenu commun de la choſe excedoit le douziéme du ſort ? Bref je dis que ſi le creancier en avoit ignorance, & ne penſoit & n'eſperoit en avoir profit outre le denier douze, que la rente doit demeurer audit prix, mais ladite paction de joüir par le creancier par ſes mains ne tiendra, non pas que le creancier ſoit contraint vuider ſans autre ſeureté, mais il pourra eſtre contraint rendre le ſurplus du revenu, ſa rente payée, & auſſi de vuider en aſſeurant par le debteur ſuffiſamment ladite rente : Mais ſi le creancier ſçavoit bien la valeur de la terre, & qu'il y auroit communément profit, frais déduits, outre la raiſon du denier douze, & neantmoins a extorqué ladite paction de joüir ſimplement, ou du tout par ſes mains, ſans dire qu'il rendroit compte du ſurplus ; & en ce cas (ſauf ſi les choſes entieres, il offroit reparer tout excez & faire la raiſon comme cy-deſſus nombre 96.) non ſeulement ladite paction de joüir par ſes mains eſt nulle, & n'oblige le debteur voulant bailler aſſeurance : mais auſſi la rente ſe doit reduire au denier quinze, nonobſtant que le creancier ſoit contraint de vuider en bien aſſeurant le denier quinze. Et ce quand l'excez ne montoit pas juſques au dixiéme du ſort par an, car s'il y montoit, & le creancier lors du contract le ſçavoit, il ſeroit convaincu d'avoir acquis & extorqué outre la raiſon du denier dix, car le denier dix avec l'extorſion de ladite joüiſſance par ſes mains, eſt plus que le ſimple denier dix. Parquoy la rente ſeroit du tout nulle & uſuraire, par ce que deſſus en la premiere & deuxiéme queſtion : toutesfois le creancier auroit retention juſques à la concurrence des termes jà paſſez, & auſſi juſques à aſſeurance du reſte du ſimple ſort principal. Retention.

139. Juſtinian le Grand, en ſon temps avoit étroitement defendu faire ladite paction, ſoit de meuble, ou immeuble, avec les Laboureurs des champs : tellement qu'il n'eſtoit loiſible au creancier prendre d'eux leur bœuf, terre ou autre choſe en gage, pour en joüir par les mains du creancier, ſur peine de perdition de l'uſure & du ſort principal, & ce pour le bien public, & à ce que l'agriculture ne fuſt empeſchée. Auſſi avoit defendu prendre d'eux plus grand profit ou uſure, qu'au denier vingt-quatre, le tout ſans eſtre par le creancier ſaiſi d'aucun gage : Et combien que telle ſevere Conſtitution ne ſe trouve avoir eſté gardée (Faveur des gens de labour.)

apres

Digitized by Google

aprés le deceds dudit Juſtinian, toutesfois la raiſon en demeure ; c'eſt à ſçavoir qu'il eſt juſte de plus punir ceux qui excedent les limites d'uſure contre tels pauvres Laboureurs : Parquoy s'il ſe trouvoit aucun ſciemment avoir pris la terre d'un pauvre Laboureur, ou autre pauvre homme qui ne peuſt vivre que du labeur, culture, & menage ruſtique de ſadite terre, & ce pour en joüir par le creancier par ſes mains, ou en ſon nom, par autre que par le debteur, au profit du denier douze, juſqu'à la reſtitution du ſort, ou juſqu'à rachat ; j'eſtime que ce ſeroit juſte & ſuffiſante cauſe à tout bon Juge, non ſeulement de caſſer ladite paction de joüir par ſes mains (comme avons dit) mais auſſi de caſſer la rente, & priver le creancier de tout profit au moins pour le temps qu'il auroit uſé de ladite paction : Car outre ce que la qualité deſdits pauvres debteurs requiert bien preſt liberal, il y a que le petit champ qui vaudroit au pauvre Laboureur avec ſon ménagement & induſtrie ruſtique, la ſubſtentation de toute la famille, ne vaudra pas la moitié, ny le tiers és mains du creancier, ſelon la commune eſtimation qui ſe fait du revenu, deduit l'induſtrie & ménage ruſtique du Laboureur. Pour quoy d'exiger tel gage, ſeroit pour le regard du pauvre debteur, prendre plus que double rente, ce qui ne doit eſtre toleré.

Gages.

140. Vient à propos une autre queſtion dont me ſouvient avoir eſté par cy-devant conſulté : Le creancier achetant rente au denier douze pour la ſeureté de ſes deniers, avoit pris gages de meubles pretieux, juſqu'à la valeur d'iceux, ſçavoir ſi la rente courroit ; car il ſemble que le creancier ſoit toûjours ſaiſi du ſort, veu qu'il eſt ſaiſi de choſe équipollente, provenant du debteur ? Bref je dis que la rente ne court s'il avoit eſté convenu ou entendu entre les deux parties, que le creancier en demeureroit toûjours ſaiſi juſqu'au rachat ; mais bien ſi cela avoit eſté fait pour ſimple ſeureté revocable, ſi-toſt que le debteur auroit baillé reſpondant ou ſeureté ſuffiſante.

Obligation par corps.

141. Survient autre queſtion notable, dont ay eſté conſulté, ſçavoir ſi en ces rentes le debteur ſe peut obliger par corps qui eſt non ſeulement les biens, mais auſſi pour eſtre contraint par empriſonnement & detention de la perſonne en priſon publique ? Je dis que non, pour pluſieurs raiſons. La premiere, car exiger l'obligation de corps, c'eſt plus que le ſimple denier douze. Cette raiſon ne concluroit quand la rente ſeroit plus legere, mais les ſuivantes concluent. La ſeconde, car ce ſeroit eſpece de ſervitude perpetuelle, veu que la rente court toûjours & peut eſtre perpetuelle. La tierce, car la Coûtume qui a derogé au Droict commun, qui defend ces obligations de corps & priſon, n'a eſté uſitée, ny conſequemment introduite, qu'és obligations momentanées à une fois : parquoy demeure le Droict commun en ſa force & vigueur, quant és obligations ſucceſſives & multiplicatives, eſquelles y a plus grand danger & cauſe de prohiber. La quarte, car ce ſeroit une ouverture par laquelle le debteur pourroit par voye oblique eſtre contraint de racheter : car le creancier le voulant à ce contraindre, le feroit empriſonner à chacun terme, & épieroit l'heure qu'il pourroit faire tres-grande honte & dommage au debteur à ſon importunité, & ne pourroit le debteur avoir liberté d'uſer du ſort principal tant qu'il luy plairoit, & ainſi ſeroit oſté ce qui eſt la vraye juſtification de ces rentes.

Loyaux couſts.

142. Huitiéme queſtion, de la clauſe vulgaire accoûtumée, par laquelle l'on charge le debteur en cas de rachat, de payer auſſi & refonder tous loyaux couſts ? Pluſieurs l'eſtiment juſte, veu que le debteur n'en eſt chargé du commencement, ny tant que dure la rente (car le ſort luy eſt baillé entier) mais ſeulement à la fin, qu'il veut contraindre le creancier de revendre ou recevoir rachat. Parquoy ſemble juſte que le creancier s'en doive en aller indemne ; mais la verité eſt que ladite clauſe n'eſt pas abſolûment juſte en la rente du denier douze, car le debteur ne peut eſtre grevé outre le ſimple douziéme du ſort par an : parquoy en ce cas tous autres frais quelconques (ſi non qu'ils provinſſent d'autre faute ou coulpe du debteur) doivent demeurer ſur le creancier, au moins devroient eſtre communs, veu que c'eſt une negociation au profit des deux parties, & de ſoy plus du creancier que du debteur, ſinon que la rente fuſt au denier quinze, ou plus legere. Toutesfois ladite clauſe n'eſt à reprendre en ce qu'elle eſt accoûtumée de ſe pratiquer, qui eſt du ſimple ſalaire des Notaires & façon des Lettres obligatoires, qui eſt choſe legere & tolerable. Auſſi n'eſt de coûtume mettre autre choſe pour loyaux couſts, & ne ſeroit tolerable.

143. Que dirons-nous de ces contre-lettres, que les Notaires ont accoûtumé faire, par leſquelles les debteurs s'obligent de payer & acquitter tous lods, ventes & amendes, ſaiſines & droits Seigneuriaux, ou autres quelconques, & en acquitter & rendre indemne le creancier ? Bref je dis que c'eſt choſe indeuë & ſuperfluë : tellement que meſme en rachetant, le debteur ne ſeroit tenu payer les frais de ladite contre-lettre, & auſſi pour avoir par le debteur aſſis telle rente ſur terres feodales & cenſuelles, n'en ſont pour ce deûs aux Seigneurs feodaux & cenſuels aucuns lods, ventes, ou autres droits. Vray eſt que vulgairement juſqu'à huy l'on eſtime le contraire, mais c'eſt tres-mal entendu, tant leſdits droits, que les coûtumes, que la matiere uſuraire. Car quant auſdits droits Seigneuriaux, ils ne ſont introduits, ſinon quand la choſe feudale ou cenſuelle change de main, ou que le Seigneur direct ſeroit intereſſé. Et quant aux Coûtumes, elles ne parlent pas en ce regard de ces rentes volantes conſtituées pour l'uſage de l'argent d'autruy en lieu de l'uſure, eſtans toûjours rachetables, & qui ſont & ſe doivent compter entre les choſes mobiliaires ; mais s'entendent des rentes non rachetables, ou qui peuvent eſtre non rachetables, & qui tiennent lieu de choſe immeuble, tellement que le Seigneur direct y auroit intereſt notable. Mais en ces rentes pour hypothecque voire ſpeciale d'icelles, le Seigneur direct n'a non plus d'intereſt, que ſi la choſe eſtoit hypothecquée pour une ſomme à une fois. Et auſſi quand la choſe hypothecquée ſe vendra à la charge de ladite rente ou hypothecque, ladite rente ſera comptée en portion de prix, pour iceluy augmenter & faire les droits de ventes plus grands, & ce toutesfois & quantes que la choſe ſera venduë ou alienée à meſme charge : & ſi la choſe eſt venduë ſans cette charge, le prix n'eſt diminué pour ladite rente, ny conſequemment leſdites ventes ou droits Seigneuriaux : tellement qu'en tout cas pour cette conſtitution & ſpeciale hypotecque, le Seigneur direct n'a intereſt, & ſi n'y a mutation de main ny de Seigneur utile, non plus que ſi la choſe eſtoit hypothecquée à une ſomme pour une fois : auquel cas ne ſont deûs aucuns lods & ventes, conſequemment ne ſont deûs pour ces rentes ſubrogées au lieu des uſures. Et outre il eſt certain que le Seigneur eſt moins intereſſé par cette hypotecque, que ſi la choſe eſtoit ſpecialement hypothecquée pour une rente dont le proprietaire reſpondroit pour autruy, auquel cas eſt certain que ne ſeroient deuës ventes, parquoy en ſont moins deûs au cas de preſent. Et au regard des Couſtumes qui diſent en eſtre deûs pour conſtitution de rente ſpecialement ſur heritages cenſuels, elles s'entendent des rentes perpetuelles, qui ſont, ou peuvent eſtre non rachetables, & dont le rachat peut eſtre oſté ou limité, & qui tiennent lieu de choſe immeuble, comme nous avons plus au long declaré & prouvé en nos Commentaires des Coûtumes de Paris article 58.

Lods, ventes.

144. Si donc rente a eſté aſſignée ſur un fief, &

Digitized by Google

le creancier s'eſt fait enſaiſiner par le Seigneur feodal, ou plus ſe ſoit fait recevoir en foy & hommage de ladite rente, paye le quint denier, & depuis par mutations des ſucceſſeurs du creancier, paye les droits de reliefs, il eſt clair & indubitable que le debteur n'en eſt tenu, & n'en doit guarantir le creancier, ny ſes ſucceſſeurs, & n'eſt tenu d'en refonder aucune choſe en rachetant, car ce ſont frais volontaires, & ce nonobſtant quelleconque clauſe ou paction appoſée és Lettres de conſtitution de ladite rente, laquelle clauſe & paction ſeroit nulle & uſuraire, ſans toutesfois invalider la rente en ſoy, n'ayant autre vice par ce que dirons cy-aprés en la queſtion 15. Et quand de fait ou autrement y auroit quelque exaction juſte ou injuſte, elle devroit eſtre à la charge du creancier, & non du debteur en cette rente ſupréme du denier douze. Et en pareil touchant les metes des uſures a eſté ainſi ſtatué par le Droict Civil: a mais ſi la rente eſtoit plus legere, comme au denier quinze, lors ces charges pourroient eſtre rejettées ſur le debteur, pourveu qu'avec la rente n'excedaſſent la raiſon du denier douze, & non autrement.

a *L. eos, in fin. Cod. de uſur.*

145. Neufiéme queſtion, de la clauſe de chacun d'eux ſeul & pour le tout, ſans diviſion ne diſcuſſion, laquelle clauſe eſt accoûtumée quand pluſieurs enſemble conſtituent une meſme rente. Faut noter que ces mots chacun pour le tout ſans diviſion, ſuffiſent, & les autres ſont ſuperflus, quand deux ou pluſieurs principalement ou ſimplement conſtituënt rente, ou autre obligation quelleconque. Et encores eſt plus ſuperfluë la clauſe renonçant au benefice d'ordre, diviſion, & diſcuſſion, que les Notaires ont accoûtumé mettre indifferemment: Car quand dés le commencement du contract pluſieurs ſont compris & obligez principalement, le benefice d'ordre ou diſcuſſion (qui n'eſt qu'un) n'a lieu, mais ſeulement le benefice de diviſion, qui eſt que ſi leſdits principalement & chacun pour le tout obligez, ſont tous ſolvables, & preſens ou habitans ſous une meſme Juriſdiction, ſi le creancier s'addreſſe pour le tout à un ſeul, ceſtuy peut requerir que le creancier face auſſi appeller ou executer les autres, & ſe prenne à tous enſemble, ou à chacun pour ſa portion, à ce qu'un ſeul n'avance le tout, & ſoit en peine d'avoir ſon recours, quand il eſt facile au creancier de ſoy addreſſer à tous enſemble. Et cela s'appelle le benefice ou exception de diviſion, à quoy eſt ſuffiſamment dérogé par ce mot ſans diviſion, ſans autres paroles & clauſes qui ſont ſuperfluës entre principalement obligez.

Clauſe: chacun pour le tout.

Ordre de diviſion.

146. Mais quand premierement aucun s'oblige, & puis eſt dit, à ce faire a eſté preſent, ou eſt ſurvenu tel, qui s'en eſt obligé & fait ſa propre debte, ceſtuy combien qu'il n'uſe de mots exprés de réponſe ou fidejuſſion; & combien qu'il ſe conſtituë principal debteur, neantmoins eſt reputé fidejuſſeur, & a le benefice d'ordre ou diſcuſſion, qui eſt à dire qu'il peut exciper que le creancier doit premierement convenir, diſcuter & rendre non ſolvable le premier ou principal obligé, s'il eſt preſent, ou s'il eſt abſent du lieu de la Juriſdiction, peut demander un delay pour ſommer & faire venir ledit principal obligé, lequel benefice eſt oſté par ce ſeul mot ſans diſcuſſion, non que l'obligé fuſt de telle ſimplicité & imperitie que vrayſemblablement n'auroit entendu l'effet deſdits petits mots, ſans plus amplement les ſpecifier & donner à entendre.

147. Toutesfois ſi ce petit mot ſans diviſion (& autant de ce mot ſans diſcuſſion) où il échet ou clauſes équipolentes, ne ſont en la minute ou protocole du Notaire ou brevet, qui en eſt expedié, ils ne peuvent aprés eſtre ſuppléez n'adjouſtez en la groſſe, ſous ombre d'une abreviature, renonçant, &c. eſtant en la minute ou brevet. Et ainſi l'ay obtenu par Arreſt notable pour feu Jean Sanguin Seigneur d'Angervilier, qui avoit promis payer, au cas que defaut y auroit de payement par Jean Fleury principal debteur, aux termes contenus en l'obligation: les termes paſſez ledit Sanguin executé (ſans diſcuſſion dudit Fleury) s'oppoſa, & par Sentence du Prevoſt de Paris fut debouté de ſon oppoſition, condamné à payer, & que l'Arreſt & main-miſe tiendroit juſqu'à plein payement, ſauf ſon recours contre qui il appartiendroit, dont il appella: Je remontray que combien qu'en la groſſe des Lettres obligatoires y euſt ces mots ſans diſcuſſion, que toutesfois au brevet en la note originale n'y eſtoient, combien qu'il y euſt ce mot, &c. & que ledit &c. ne ſe peuſt étendre à nouvelle diſpoſition & renonciation, meſmement où il eſt requis renonciation ſpeciale. Auſſi que ladite exception n'eſt oſtée pour avoir promis payer à certain terme; & par Arreſt donné l'an mil cinq cens vingt-huit, fut la Sentence annullée, & donné lieu à diſcuſſion.

Clauſe, &c.

Arreſts.

148. Les Notaires ont accoûtumé inſerer pluſieurs autres clauſes en ces conſtitutions de rentes, comme nonobſtant mutation de monnoyes, ou laps de temps, laquelle clauſe y eſt inutile, comme dirons cy-aprés queſtion 24. Auſſi la clauſe fournir & faire valoir, qui eſt impertinente au principal obligé, dont l'obligation n'eſt limitée à certaine terre, meſmement quand il y a hypothecque generale; car cette clauſe ne ſert ſinon quand il n'y a qu'hypothecque particuliere de certaine terre, ou terres dont l'on doûte que lors ou à l'avenir, ne ſeroient ſuffiſantes à la debte. Auſſi la clauſe deſaiſiſſant & ſaiſiſſant le creancier deſdits biens, ou choſes hypothecquées, juſqu'à la concurrence de ladite rente, ou la clauſe de ſoy conſtituant par le debteur poſſeder au nom du creancier, conſentant qu'il s'en puiſſe faire inveſtir & enſaiſiner par les Seigneurs feodaux ou cenſiers, & en prendre la poſſeſſion, ou la vendre: Et toutes autres clauſes ſemblables & dépendantes d'icelles, ſont nulles & inutiles, comme dit a eſté cy-deſſus queſtion 7. Et eſt aſſez quant aux clauſes vulgaires & accoûtumées.

149. Dixiéme queſtion: D'aucunes clauſes infrequentes & notables, y a vingt-quatre ans que fus interrogé de ce cas: le creancier aymant mieux achepter rente au denier quinze, & eſtre payé en chacun terme ſans le demander & pourſuivre, que d'achepter rente au denier douze, à la peine de la requerir & pourſuivre, baille quinze cens livres, pour ſix vingts livres de rente, aux quatre termes par an à Paris accoûtumez, à la charge que ſi le debteur payoit au jour de chacun terme, ou dans trois jours, de luy remettre cens ſols pour chacun terme; ſçavoir ſi la paction eſt valable? Je dis ſans difficulté qu'oüy, & generalement (pourveu que la rente ſoit dans les limites permis) eſt valable ladite paction, ſoit qu'elle ſoit conceuë par forme de grace, & remiſſion de partie de la debte, en payant au terme, comme dit eſt, ſoit qu'elle ſoit conceuë par forme de peine formelle, & augmentation de debte, par faute de payer au terme, le tout dans les fins de l'Ordonnance, comme ſi la rente eſt achetée au denier quinze, à la charge que ſi le debteur defaut payer au terme, il ſera tenu payer au prix du denier douze, ou certaine rente, ou ſomme outre la rente non excedant (avec ladite rente) la raiſon du denier douze: car attendu que le tout eſt dans les limites permis, il n'y peut avoir aucune fraude, mais bien grace faite ſous condition, ou revoquée ſous condition: tellement que ſi d'avanture la peine excedoit, elle ne ſera du tout annullée, mais ſeulement entant qu'elle excede. Autre choſe eſt: la rente en ſoy excede les limites, & eſt vitieuſe en ſoy, comme ſi elle eſt achetée à la raiſon d'un pour neuf, avec la paction que le debteur ſera quitte en payant au terme, ou dans trois jours de chacun terme, à la raiſon du denier quinze, le vice n'eſt purgé, par cette moderation

Digitized by Google

conditionnelle, & ſera la rente nulle, & aura lieu ; ce qu'avons dit cy-deſſus en la queſtion premiere nombre 83.

150. Et faut noter entant qu'avons dit que la peine & augmentation de rente eſt valable dans les termes de l'Ordonnance, cela s'entend pour les termes que le debteur aura failly, ou pour l'avenir, & non pour le temps paſſé, qu'il auroit payé, quelque paction qu'il y euſt, qui ne ſeroit valable quant à ce, comme ſi le creancier achete au denier vingt, à la charge que ſi le debteur eſt un an ſans payer, qu'il ſoit tenu à la raiſon du denier douze, dés le jour du contract, comme ſi dés lors il euſt vendu au denier douze, car s'il advient que le debteur aprés que long-temps a payé, faille une année, ladite peine n'aura lieu que pour ladite année, & les ſuivantes, & non pour le temps qu'il a payé à la raiſon du denier vingt, & qu'il en a eſté quitte : & auſſi ainſi le decident les Loix [a] Civiles en matiere d'uſure. Et la raiſon eſt claire ; car ſatisfaction, & peine, ne peuvent avoir concurrence en meſme temps & meſme choſe, comme ſeroit ſi la peine eſtoit etenduë au temps paſſé, pour le temps que le debteur auroit ſatisfait.

[a] L. cùm quidam, in princ. de uſur.

151. Autre choſe ſeroit, ſi cependant n'avoit couru aucune rente ou uſure, car il n'eſt pas inconvenient de donner long delay de payer, & au cas que ne ſoit payé au terme, d'en acheter rente dans les termes de l'Ordonnance, à courir audit cas du jour meſme du delay baillé & de la paction, car le debteur n'y eſt aucunement grevé, ains ſoulagé. Premierement de ce qu'il a faculté de payer dans ledit terme ſans aucune rente ou uſure. Secondement & en tout evenement de ce qu'il n'eſt tenu payer aucune choſe pendant ledit terme. J'ay depuis peu eſté conſulté d'une queſtion qui vient à propos : en traité de mariage furent promis quatre mil livres ; ſçavoir eſt quinze cens preſens, le reſidu à payer dans trois ans, & en defaut de payement en ce cas dés à preſent, comme dés lors on en conſtituë rente au denier douze ? Je dis que la paction eſt valable, & eſt en faveur du gendre, qui peut eſlire les trois ans paſſez, de demander les deux mil cinq cens livres reſtans, ſans rente, ou demander la rente, & en ce cas ne pourra plus demander le ſort, qui eſt entendu aliené, juſques à ce que plaiſe au debteur rachepter, ſelon la nature du denier douze. Auſſi pourra demander les arrerages dés & depuis ladite paction, & du mariage celebré ; car leſdits mots dés à preſent comme dés lors le ſignifient : tellement que ſi le terme euſt eſté plus long, comme de ſix ou ſept ans, les arrerages ſe pourroient demander outre cinq ans, nonobſtant l'Ordonnance de cinq ans, qui n'a lieu en ce cas, que la rente eſtoit en ſuſpends, & que les arrerages n'eſtoient encores deûs, & ne pouvoient eſtre demandez.

Minorité.

152. Onziéme queſtion : ſi cette rente peut eſtre conſtituée par un mineur de vingt-cinq ans ? Tous, meſmes les Praticiens tiennent abſolument que non, ſauf s'il y avoit juſte cauſe avec decret & ſolemnité de juſtice, comme en alienation de choſe immeuble : & cette commune tradition eſt vraye regulierement, mais non pas ſi abſolument comme les Praticiens cuident. Auſſi l'argument vulgaire, qui eſt que ces rentes tiennent lieu de choſe immeuble, combien qu'il ait de prime-face grande apparence, premierement parce que ces rentes ſont perpetuelles ſi elles ne ſont rachetées ; ſecondement, car ſi à un mineur appartient une de ces rentes, il ne la peut aliener ſans decret, dont s'enſuit qu'encores moins en peut-il conſtitüer une ſur luy ſans decret : Toutesfois ledit argument bien exactement & ſubtilement conſideré, n'eſt veritable ; car quant au premier, telle perpetuité ou duration ne dépend pas de la volonté ou puiſſance du creancier, mais ſeulement du debiteur Parquoy pour conſideration de telle reſoluble perpetuité, qui ne peut durer que tant que bon ſemble au debteur, ces rentes ne peuvent tenir lieu d'immeuble : Quant à la ſeconde apparence, il y ſera ſolu cy-aprés. Vray eſt que ces rentes ont plus de ſimilitude aux droits immeubles que n'ont les uſures civiles, parce que les vrayes uſures ne peuvent courir outre certain temps, mais ces rentes peuvent courir perpetuellement. Toutesfois attendu que cette perpetuité ne peut eſtre deuë au creancier, & que le debteur n'y peut eſtre obligé, ny à aucune continuation, ſinon tant que bon luy ſemble joüir du ſort ; auſſi que ces rentes ſont ſubrogées au lieu des uſures, elles ne peuvent vrayement eſtre comptées entre les droits perpetuels & immeubles. Joint que la ſtabilité & duration ne dépend pas de la volonté du creancier, mais de la volonté du debteur ; laquelle ne peut eſtre aucunement limitée ny reſtrainte : parquoy tel creancier ne peut proprement eſtre cenſé avoir aucun droit ſtable ou immeuble : S'enſuit que conſtitüer de ces rentes, n'eſt pas proprement aliener ou tranſporter choſe immeuble. Auſſi y a plus grande alienation de la part du creancier, qui ne peut à jamais repeter ſon ſort, que de la part du debteur, qui peut toûjours repeter ou éteindre la rente en rachetant ou offrant rachat, comme cy-deſſus queſtion 3. cy-aprés queſtion 15. Et toutesfois il eſt certain que le creancier qui achete cette rente, n'aliene aucune choſe immeuble, & qu'un mineur en peut acheter ſans decret.

Ces rentes ſont meubles.

153. La vraye raiſon donc pour laquelle un mineur ne peut conſtitüer cette rente, eſt que de droict il ne peut regulierement eſtre obligé d'un preſt uſuraire, conſequemment ny de cette rente, qui eſt ſubrogée & de ſemblable effet. Or nous n'entendons pas diſputer d'un pupile, ou d'un mineur ayant curateur, ou qui a par ſon inexperience, ou imbecillité, ou mœurs volages, beſoin d'un curateur en l'adminiſtration & conduite de ſon bien ; car tous ces cas ſont hors de diſpute : Et generalement toutesfois & quantes que pour la qualité de la perſonne, ou de la grandeur de la ſomme, ou du lieu, ou autres circonſtances, y a occaſion ou ſuſpicion de mal-uſer, perdre ou diſſiper la pecune : Et encores plus quand il y a occaſion de corruption de mœurs, meſmement des enfans de famille : car le creancier outre la perte de ſon argent, qu'il ne prouveroit avoir eſté utilement employé, ſeroit puniſſable d'avoir donné occaſion de corruption. Mais nous parlons d'un mineur, ayant exedé l'âge de dix-huit ans, que les droits appellent pleine puberté, & de telle capacité de ſens & moderation de mœurs, que de fait il adminiſtre ſon bien prudemment & ſeurement ſans curateur. Avec ce nous ne parlons pas de l'hypoteque des biens immeubles du debteur, à laquelle ne ſuffit pas juſte cauſe ſans decret de Juge.

154. Mais la queſtion eſt de la ſimple obligation perſonnelle contractée de bonne foy par tel mineur, lequel en adminiſtrant ſagement ſon bien, & pour juſte cauſe, pour laquelle l'euſt fait un bon pere de famille, a pris quelque argent à rente, non excedant ſon affaire & capacité, & l'a employé à ſon profit, ſçavoir ſi le creancier le doit perdre, & eſtre abuſé pour cette ſeule cauſe ſeulement, que le debteur eſtoit lors mineur de ving-cinq ans ? Et en ce cas je dis que non : car les droits & privileges de mineurs, ne ſont pas faits, n'introduits à ce que ceux qui ont affaire avec eux, ſoient deceus & abuſez, & les mineurs enrichis au dommage d'autruy : mais à ce que les mineurs ne ſoient ſurpris & deceus non ſeulement par la malice ou cautelle d'autruy (car l'autre peut eſtre en bonne foy) mais auſſi ny par leur ſeule imbecilité ou par facilité, laquelle choſe ceſſant, & s'il appert l'argent eſtre tourné au profit du mineur, lors ceſſe la raiſon de leur privilege, dont ils ne peuvent uſer pour faire leur profit au dommage d'autruy : Et ainſi n'agueres a eſté deux fois jugé en noſtredite Cour de Parlement par

deux Arreſts, l'un contre un Preſident, l'autre contre un Conſeiller.

155. Et ſi l'on dit que la Loy generalement faite doit tenir generalement, nonobſtant les accidens particuliers, qui n'adviennent ſouvent: Je dis qu'auſſi elle tient & a lieu au cas de preſent; car c'eſt bien aſſez tenir, quand nonobſtant l'induſtrie & prudence du mineur, le creancier n'a intention fondée en la ſimple obligation perſonnelle de ſa rente, ſinon qu'il appaſſe non ſeulement que l'argent eſt ſauf en ſoy, converty par effet au profit & avancement du bien du mineur: tellement que s'il n'en appert, la preuve en retombe ſur le creancier, lequel conſequemment n'a pas intention fondée contre tel mineur, comme il auroit de droict commun contre le majeur, ſans autre choſe prouver; & conſequemment en ce regard meſme, il n'uſe pas totalement de droict commun contre le mineur. En bref s'il eſt queſtion de la ſimple reſtitution du ſort ſans aucun profit, le creancier a bien intention fondée contre tel mineur induſtrieux, publiquement adminiſtrant ſon bien, prudemment ſans curateur, pourveu que la ſomme n'excede la capacité de l'induſtrie, biens & affaires, & adminiſtration dudit mineur, & qu'il n'apparoiſſe d'autre ſiniſtre circonſtance; car en ce cas n'eſt à preſumer que le mineur l'ait perdu ou mal uſé, veu qu'il a accoûtumé de faire le contraire, & ne ſera reſtitué, ſinon en montrant au moins par conjectures probables & particulieres, qu'il n'avoit que faire du preſt, ou qu'il l'a indiſcretement ou inutilement employé ou perdu par ſa facilité ou legereté.

156. Mais ſi le creancier demande profit (comme le profit de cette rente) ce ne ſeroit aſſez de prouver veritablement, ou par ladite derniere preſomtion, que le mineur n'a perdu, mais employé le ſort en ſon nom, ou en achat de meubles équipolens eſtans en ſes biens, ſinon qu'il prouvaſt que leſdits meubles eſtoient neceſſaires audit mineur, ou que par ce moyen le mineur en ait évité un grand dommage, ou acquis un autre profit: tellement que le mineur ne ſeroit ſeulement enrichy de la quantité du ſort ou choſe équipollente, mais du profit & uſage d'iceluy; & ces deux choſes prouvées, le creancier ne doit point eſtre fruſtré de ſes arrerages, & ſimple obligation perſonnelle de ſa rente: Ains peut contraindre le mineur fait majeur en paſſer titre nouvel & valable avec hypothecque generale: Et outre ſi tel debteur a des immeubles, avec hypothecque ſpeciale, comme il eſt de coûtume civilement: & auſſi de Droict Civil, en tel cas le mineur pourroit eſtre obligé non ſeulement au ſort, mais auſſi à l'uſure civile. Pareillement de droict les tuteurs ou curateurs pourroient pour juſte cauſe ſans decret obliger le mineur à uſure civile.

157. Et qui plus eſt ſubroger nouveau creancier au lieu de l'ancien ſatisfait & payé de l'argent du nouveau creancier, & iceluy ſubroger en l'hypothecque meſme de l'ancien, telle que l'ancien creancier avoit ſur les immeubles du debteur, *a* & par meſme raiſon peuvent ſubroger une nouvelle conſtitution de rente, au lieu de l'ancienne & l'hypothecque de l'ancienne: car bien ſouvent cela eſt le profit du mineur, pour avoir dés lors en avant affaire à un plus gracieux creancier, ou à plus legere rente. Auſſi ne faut obmettre que ſi un tuteur ou curateur a pris à rente au nom du mineur, combien qu'il n'y ſoit obligé en ſon propre nom: toutesfois ſi le creancier y avoit procedé de bonne foy, il n'aura pas action efficace contre le mineur pour le cours de ſa rente, ſinon en prouvant les deux choſes que n'agueres avons dit: Mais ſi la rente luy eſt debatuë par le mineur ou ſes heritiers, il aura recours contre ledit tuteur ou curateur, qui ſeront tenus prouver & montrer l'avoir bien employé, & avoir eſté la neceſſité ou profit du mineur faire ladite conſtitution, laquelle en ce cas tiendra, autrement ſera tenu le tuteur ou curateur payer en ſon nom, & en rendre indemne le creancier de bonne foy.

a L. ſi pupillorum, in fin. de reb. cor. qui ſub tut.

158. Douziéme queſtion: ſi cette rente eſt conſtituée par le mary & femme enſemble chacun pour le tout, à ſçavoir ſi la femme eſt efficacement obligée pour le tout? la cauſe de douter eſt, car la femme a un privilege de droict appellé Velleian, parce qu'un nommé Velleius Romain fut inventeur de ce Statut fait par le Senat, *b* par lequel ſi une femme s'eſt obligée, ou ſes biens pour autruy & de quelconque fidejuſſion ou obligation envers le creancier d'autruy, elle peut exciper, qu'elle n'en eſt tenuë: & depuis on a ajoûté que ſi c'eſt pour ſon mary, l'obligation eſt nulle. *c* Juſtinian le Grand meſme, en ſon Livre *d* des Conſtitutions Imperiales, a ajoûté qu'une femme ne ſe pourroit aucunement obliger pour autruy, ſinon ſous inſtrument publié ſouſcrit de trois témoins: autrement que l'obligation ſeroit nulle, mais cette ſolemnité ne fut jamais receuë ny approuvée en France. Or quand deux s'obligent, chacun pour le tout, combien que quant au creancier ils ſoient tous principalement obligez & principaux debteurs: toutesfois entr'eux, ils ſont reſpectivement répondans ou fidejuſſeurs l'un pour l'autre, envers le creancier, comme tels tenus acquitter l'un l'autre chacun pour ſa part.

Velleian.

b L. 1. ad Velleia.

c In Novell. Conſtit. 134. Authent. ſi qua mulier. c. ad Velleia.

d L. antiqua in fin. ad Velleia.

159. Tellement que ſi une femme s'oblige à quelconque ſomme, avec autre que ſon mary, chacun d'eux pour le tout, la femme eſt efficacement obligée pour la moitié, qui vient à ſa portion. Mais pour l'autre moitié qui concerne ſon coobligé, elle a le benefice du Velleian, combien que ſon coobligé qui n'a pas tel privilege, ſoit efficacement tenu pour le tout. Et ce quand le negoce appartient également à tous deux, car ſi tout le negoce & profit appartenoit à la femme, & que le coobligé ne fiſt que répondre pour elle, l'obligation ſeroit entierement efficace, car il n'y auroit aucun lieu de privilege, veu que la femme ne s'obligeroit aucunement pour autruy, ains pour elle meſme, & pareillement ſi en effet la femme s'obligeoit entierement pour autruy, parce que toute la ſomme & negoce appartient entierement au coobligé, ſi le creancier lors du contract le ſçait, la femme aura entierement le benefice du Velleian, car autrement il ſeroit facile de frauder du tout la Loy du Velleian par la ſeule forme des paroles & conception du contract. Car le creancier qui ſçauroit que la femme s'oblige pour autruy, la feroit obliger principalement pour le tout, & non comme répondante.

160. Et eſt icy peſée la ſcience du creancier; car autrement il peut probablement penſer que la femme y eſt pour ſoy, pour ſa virile portion contingente, & qu'elle ne s'oblige pour autruy, ſinon pour la portion du coobligé: Parquoy pour ladite portion ſeulement auroit lieu le Velleian, qui n'eſt pas introduit entant que la femme decevroit le creancier, & luy donneroit à entendre que c'eſt pour elle: mais eſt introduit pour ſubvenir à la fragilité & imbecillité des femmes, qui ſont faciles à eſtre perſuadées & induites de répondre pour autruy, ſous eſpoir que le principal debteur les acquittera & payera avant qu'elles en ſoient inquietées. Mais ſi la femme avoit abuſé le creancier eſtant en bonne foy, auquel elle auroit donné à entendre que le tout eſtoit pour elle, & que le coobligé ne faiſoit que répondre pour elle, le benefice du Velleian n'auroit aucunement lieu, quand ores par aprés ſe trouveroit que le tout eſtoit pour autruy.

La ſcience.

161. De ce que deſſus s'enſuit à inferer en noſtre queſtion, que l'obligation de la femme avec ſon mary eſt nulle pour la moitié, & outre qu'elle eſt nulle du tout quant à ladite femme, ſi elle n'y avoit rien, & le creancier lors du contract, ou de l'argent baillé, le ſçavoit. Autrement s'il n'appert du contraire, & que

Digitized by Google

la femme ne ſoit mineure de vingt-cinq ans, n'y autrement inhabile, le creancier a juſte cauſe de penſer que tous deux y ſont reellement & par effet pour leurs viriles portions, partant l'obligation de la femme tient pour ſa moitié, & pour l'autre moitié qui implique fidejuſſion pour ſon mary, qu'elle eſt nulle, neantmoins valable pour le tout contre le mary qui n'a ce privilege.

162. Mais pour concluſion nous diſons que cette derniere illation a lieu en païs ou en termes de Droict écrit, eſquels n'y a communauté entre le mary & la femme, comme auſſi n'en y a ſous la Couſtume d'Auvergne; ou s'il en y avoit par la Couſtume, il y eſt derogé (comme faire ſe peut) en traité de mariage. Mais ſi les mariez eſtoient communs en biens, comme il eſt communément en païs Couſtumier, & ceſſant la Couſtume, peut eſtre par convention; en ce cas n'aura lieu le Velleian, combien qu'il n'y ſoit aucunement renoncé: Car attendu ladite communauté en laquelle tombe & eſt employé le ſort, & qu'il eſt à preſumer que cela eſt pris pas les deux communs pour le bien, augmentation, & conſervation de leur communauté, le Velleian n'a lieu, ſinon que le creancier ſceuſt bien lors du Contract, ou lors de l'argent par luy nombré, que la femme n'en amenderoit ny en ſon propre, ny en communauté; mais que c'eſtoit pour les propres, au profit du mary ſeulement, ou s'il ſçavoit que le mary eſtoit un diſſipateur ou joüeur, & que c'eſtoit pour dépendre inutilement, ou pour donner à autruy hors la communauté; car en ce cas aura lieu le Velleian, ſinon que le creancier prouvaſt que l'argent euſt eſté employé au profit de la femme, ou de ladite communauté; car lors le Velleian n'a lieu non ſeulement pour la moitié, mais ny auſſi pour le tout de ce qui ſe trouve ainſi employé.

16. Autant en dis-je de toute obligation d'une ſomme pour une fois, ou autre paſſée par les mary & femme, chacun pour le tout, ou quand la femme conſent à l'hypothecque de ſes propres; car s'ils ſont communs, & c'eſt, ou vray-ſemblablement eſt à preſumer eſtre, pour le bien de leur communauté, ou s'ils ne ſont communs en biens, mais ils ont une maiſon commune pour laquelle reparer ou pour quelque affaire commun, autre que le contenu en l'obligation, eſt priſe une ſomme, en ce cas, ſoit que la femme s'oblige avec ſon mary, ſous la clauſe: un ſeul & pour le tout, ou qu'elle conſente ſes propres eſtre hypothecquez pour le tout, le Velleian n'a lieu aucunement, ſinon que le creancier ſceuſt que la femme n'en amende d'aucune choſe; car le Velleian, avec ladite adjection de nullité quand c'eſt pour ſon mary, auroit lieu entierement, ſinon entant que ſeroit prouvé que depuis ſeroit converty au profit de la femme, ou de ladite communauté.

164. Vray eſt qu'au cas que la femme n'eſt efficacement tenuë en ſon nom des obligations par elle faites avec ſon mary, au moyen de ſondit privilege, ce n'eſt pas à dire qu'elle ne ſoit tenuë des debtes de ſon mary pour moitié, en conſequence de la communauté, combien qu'elle n'ait parlé. Mais il y a bien difference entre l'obligation par laquelle elle eſt tenuë en ſon nom (qui eſt preciſe & incommutable) & celle par laquelle n'eſt tenuë qu'en conſequence de la communauté laquelle eſt aucunefois commutable, comme quand la femme peut renoncer à la communauté, & en aucun cas n'eſt preciſe, ains limitée à la quantité & valeur des biens qu'elle prend en ladite communauté, comme avons dit és Commentaires de la Couſtume de Paris article 109. & 115. où remettons afin de n'extravaguer du ſujet de ce petit traité.

165. Toutesfois pour ne laiſſer imparfait le propos quotidien ja entamé du Velleian, nous diſons que pareillement n'a lieu ſi une femme vefve ou autre âgée non mariée, avoit valablement contracté ſocieté avec aucun, & tous deux empruntoient ou prenoient à rente, ou paſſoient quelqu'autre obligation pour le fait de leurdite communauté, ſans fraude & couleur exquiſe, avec la clauſe, chacun pour le tout, ladite clauſe tiendroit *a* & n'auroit lieu le Velleian pour la part du compagnon de ladite femme. Car entant que la femme pourroit eſtre dite avoir répondu pour la part de ſon compagnon, ſi eſt-ce que ce ſeroit toûjours le profit de la femme, veu que c'eſt pour le profit de ſa communauté. Et auſſi attendu que c'eſt pour certain bien commun, qui ne ſeroit obtenu ſans ladite clauſe, un ſeul & pour le tout, il appert que la femme n'auroit pas en ce cas répondu par ladite fragilité & legereté à eſtre induite pour s'obliger pour autruy: Mais qu'elle auroit ce fait pour le fait de ſa negociation & communauté: conſequemment tient l'obligation en ſa forme, ſans l'obſtacle du Velleian, combien que n'y ſoit autrement renoncé. Et generalement auſſi en tous cas, eſquels par cas ſpecial ceſſe le Velleian (comme ſi l'obligation eſtoit faite pour dot) *b* n'eſt beſoin d'aucune renonciation.

a L. vir uxori, § mulier ad Velleia.

b L. ſi. C. ad Velleia.

Renonciation.

166. L'on cuide vulgairement que la ſimple renonciation du Velleian en exclud la femme, au moins s'il y a jurement, & certification de l'effet dudit benefice. Les Canoniſtes tiennent communément que le ſeul jurement ſuffit pour toute renonciation & preſomption de certification, ce qui eſt trop inepte & erroné; car le jurement de la perſonne privée ne peut empeſcher l'effet de la Loy publique & politique, laquelle eſt juſte cauſe de diſpenſer du jurement, lequel auſſi eſt temeraire ou indeuëment exigé. La verité eſt que la ſimple renonciation, voire expreſſe & jurée, n'exclud ledit benefice. Car par la meſme fragilité & facilité de croire de leger aux paroles du principal debteur, qui promet payer & faire qu'elle n'en ſera inquietée ou intereſſée, par laquelle fragilité elle eſt induite à répondre, par meſme moyen peut eſtre induite à renoncer & jurer. Parquoy nous diſons que ce nonobſtant le Velleian a lieu, ſinon és cas ſpeciaux exceptez de droict, ou ſi aprés deux ans *c* elle avoit perſeveré & approuvé ladite fidejuſſion faite pour autre que pour ſon mary, ou ſi elle avoit renoncé *d* au Velleian en jugement, en recevant en ſoy l'action intentée & ſoy faiſant partie au lieu de l'obligé, ou pretendu obligé.

c L. ſi mulier, C. ad Velleia.

d L. ſi in ſi. ad Velleia.

167. Icy viennent pluſieurs queſtions dont ay eſté conſulté. Deux mariez conſtituent avec un nommé Guy, chacun ſeul & pour le tout, une rente? Bref je dis que de la forme du Contract, ſans autre circonſtance reſulte que tous trois ſont à preſumer y eſtre chacun pour leur chef & virile portion: Conſequemment ledit Guy en avoit un tiers, dont par la forme du Contract le creancier peut ſçavoir & entendre, que combien que tous ſoient principaux obligez quant à luy, toutesfois entr'eux, que leſdits mariez, en vertu de ladite clauſe chacun pour le tout, s'obligent chacun d'eux au tiers concernant ledit Guy. Partant que pour ledit tiers, la femme aura le Velleian, & non pour les deux autres tiers qui la concernent & ſon mary, à cauſe de leurdite communauté, que l'on preſuppoſe en ce païs, en laquelle tombent leſdits deux tiers. Conſequemment ſeront le mary & Guy obligez chacun pour le tout efficacement quant au creancier: Mais la femme ſeulement pour les deux tiers, & ſi elle n'avoit communauté avec ſon mary, n'en ſeroit que pour ſon tiers, & s'il n'y avoit rien au profit d'elle, & le creancier le ſçavoit lors du Contract, ou argent baillé, elle auroit l'exception du Velleian pour le tout.

168. Et ce que j'ay dit en termes de Droit écrit, & quand n'y a communauté, que la femme eſt efficacement obligée pour ſon tiers ou virile portion, celà s'entend quand de fait elle a adminiſtration, & uſe de

ſes droits tellement que vray-ſemblablement elle recevra & diſpoſera de ſa virile portion à ſon profit, & comme bon luy ſemblera, comme quand elle eſt ſeparée de biens d'avec ſon mary. Autre choſe ſeroit s'il apparoiſſoit, que de fait le mary avoit adminiſtration totale, & neantmoins n'y avoit communauté; car en ce cas elle auroit le Velleian pour le tout, ſinon entant qu'il ſeroit prouvé eſtre tourné au profit de la femme.

169. Et autant en dis en termes de communauté deſdits mariez, s'il apparoiſſoit que le creancier euſt nombré tout le ſort audit Guy, au nom d'iceluy ſeulement; car en ces cas la femme auroit le Velleian, ſinon de ce qui ſe trouveroit eſtre parvenu à ſon mary; car le creancier payant tout, & accompliſſant tout le Contract audit Guy, au nom d'iceluy ſeulement, montre aſſez que leſdits mariez n'y ſont que comme repondans, quant audit Guy, ſinon qu'il apparuſt d'autre choſe, ou qu'il apparuſt de la procuration que ledit Guy avoit deſdits mariez: Et que tant au nom dudit Guy, que comme Procureur deſdits mariez, luy ait eſté payé; car c'eſt aſſez pour preſumer & faire que le creancier ait juſte cauſe de penſer que les deux parts viennent auſdits mariez, & n'auroit lieu le Velleian, pour le tiers, ſinon qu'il y euſt autres circonſtances de couleur exquiſe, & que le creancier ſçeuſt que veritablement le tout ou la moitié eſtoit pour ledit Guy: Car lors le Velleian aura lieu pour le tout, ou pour la moitié, comme deſſus. Auſſi ſi ledit Guy eſtoit compagnon deſdits mariez, & auroit le Contract eſté fait pour leur communauté, ceſſeroit le Velleian pour le tout.

170. Ce que dit eſt, a lieu, quand par la forme du Contract reſulte fidejuſſion entre pluſieurs chacun pour le tout obligez, comme dit eſt: autre choſe eſt ſi la femme majeure & uſant de ſes droits ſeule contractoit, & que le creancier ſuiviſt la foy & obligation d'icelle ſeulement; car combien que la femme euſt intention de donner ou preſter l'argent à un autre, & que le creancier le ſceuſt, neantmoins tiendroit l'obligation ſans le Velleian, ſinon qu'il fuſt prouvé de couleur exquiſe, avec Traité de ce expreſſement fait avec le creancier, qui auroit demandé répondant à celuy avec lequel vouloit contracter, lequel ne luy pouvoit bailler répondant qu'une femme bien ſolvable, & que pour éviter que le Velleian n'euſt lieu en tout ou en partie, ſi elle répondoit, ou s'obligeoit enſemble pour le tout, qu'il auroit eſté adviſé, pour à ce obvier que la femme ſeule s'obligeroit, & puis qu'elle en feroit avec ledit quidam; car ledit traité prouvé, la fraude & couleur exquiſe eſt aſſez prouvée, *a* & aura le Velleian lieu pour le tout, ſinon de ce qui ſeroit prouvé eſtre tourné au profit de la femme. Mais ceſſant la preuve dudit traité fait avec le creancier, la ſeule ſcience *b* du creancier, qui ſçait ce que la femme a propoſé d'en faire, ne ſuffit pour prouver couleur ou fraude exquiſe, ny pour faire aucunement lieu au Velleian.

a L. quidem voluit, ad Vellei.

b L. ſi fenebris, C. ad Vellein.

171. Mais quoy ſi ledit Guy n'y devoit rien avoir, & ne faiſoit que répondre pour leſdits mariez, qui en auroient fait chacun pour le tout contre-lettre d'obligation d'en rendre indemne & acquitter ledit Guy, lequel aprés le decés du mary s'addreſſe contre la vefve, un ſeul & pour le tout en vertu de ſa contre-lettre? Bref je dis que le Velleian n'a lieu en tout n'en partie, & qu'il eſtoit bien executé pour le tout: & ainſi ſelon mon opinion fut jugé par le Prevoſt de Paris, la vefve deboutée de ſes cauſes d'oppoſition, & condamnée és dépens, & que l'execution ſeroit faite & parfaite, dont elle appella en noſtre dite Cour, où elle eut Lettres Royaux pour alleguer & propoſer le benefice du Velleian pour la moitié, dont les heritiers de ſon mary eſtoient tenus; neantmoins par l'Arreſt donné l'an mil cinq cens quarante-trois en fut deboutée, & la Sentence confirmée, ladite vefve condamnée és dépens de la cauſe d'appel, & en l'amende. Je dis plus que cela a lieu, quand ores la vefve feroit apparoir que par privilege de Nobleſſe, ou convention de ſon traité de mariage, elle auroit faculté ſoy tenir à ſes droits, & renoncer à la communauté, & y renonçoit; car pour cela, elle ne ſeroit aucunement dechargée envers les creancier, de ce dont elle ſeroit obligée en ſon nom, & demeureroient les obligations valables en leur forme, meſmement en ladite clauſe chacun pour le tout, comme deſſus, attendu que lors de l'obligation ils eſtoient communs, & que le creancier avoit juſte cauſe de penſer que la ſomme iroit en la communauté des deux mariez, & qu'il les pouvoit avoir obligez chacun pour le tout. Vray eſt qu'au cas qu'elle peuſt renoncer & renonceroit à ladite communauté, elle aura recours contre les heritiers de ſon mary, ſelon ce que j'ay dit en mes Commentaires ſur la Couſtume de Paris, article 115. où je renvoye afin de n'exceder la matiere de ce Traité.

Arreſt.

172. Treiziéme queſtion. Deux, chacun pour le tout conſtituent une rente au denier douze: Mais c'eſt pour l'affaire de l'un, qui en paſſe contre-lettre à l'autre comme à ſon fidejuſſeur, ſçavoir s'il ſe peut vers luy obliger, non ſeulement à payer pour luy & l'indemniſer; mais auſſi à l'acquiter & rachepter la rente comme l'on fait vulgairement? Bref je dis qu'oüy, ſous trois reſtrictions. La premiere que le debteur ne puiſſe eſtre contraint à rachepter dés le lendemain, ou toſt aprés un mois, ou autre trop brief temps, dans lequel le debteur ne pourroit avoir l'uſage de la pecune, ne ſubvenir à ſon affaire, lequel téps eſt neceſſaire de laiſſer à l'arbitrage d'un prudent & bon perſonnage, comme eſt un bon arbitre ou juge politique. Parquoy le fidejuſſeur ne pourra uſer de la contrainte de rachepter ou de deſobliger devant ledit temps, ſinon entant qu'il ſeroit commodément en la puiſſance du debteur, lequel ſans ladite paction de rachepter ou deſobliger, ne pourroit à jamais eſtre contraint par le fidejuſſeur de rachepter, mais ſeulement de payer pour luy, & le rendre indemne. Et laquelle paction de rachepter ou deſobliger le fidejuſſeur, eſt licite & valable comme deſſus, tant premierement par ce que le debteur n'eſt pas preciſément obligé à rachepter: mais ſeulement à deſobliger le fidejuſſeur, ce qui ne ſe peut faire ſans rachepter, ou du conſentement du creancier. Que ſecondement par ce qu'autrement ſeroit le grand dommage des debteurs, qui ne trouveroient facilement répondans, ſi ladite clauſe n'eſtoit tolerée. Tiercement qu'un gracieux répondant ſeroit de pire condition, qu'un onereux, & qu'ainſi ne ſoit,

Contrelettres des répondans.

Reſtriction premiere.

173. Poſons le cas (que j'ay veu advenir) que le fidejuſſeur ne ſe veut obliger ſinon que celuy qui le prie de répondre pour mil livres, prenne avec luy double ſomme, ſçavoir eſt deux mil, dont chacun d'eux aura la moitié & en conſtituëront chacun pour le tout une rente au denier douze, & s'obligeront l'un envers l'autre de rachepter aprés ſix mois, ou autre temps competent, & d'y contribuer chacun pour ſa moitié ſous certaine peine. Cette paction mutuelle eſt licite, & ne peut invalider. Il s'enſuit donc qu'elle eſt encore plus licite, ſi celuy qui eſt prié de répondre d'une rente, de la ſomme ſeulement dont le Suppliant a affaire; & luy accorde, pourveu qu'il s'oblige à rachepter ou exempter de l'obligation aprés temps competent. Autrement auſſi s'enſuivroient pluſieurs autres abſurditez en cas pareil, comme ſi un tuteur pour rachepter la terre du mineur, ſur la fin du rachapt, avoit conſtitué rente pour recouvrer le prix, à laquelle rente ſe ſeroit obligé comme tuteur & en ſon propre nom, & pour le tout en chacun deſdits noms, & depuis en rendant compte mettoit le ſort principal & arrerages en miſe, juſques au jour de la

Tuteur.

Digitized by Google

cloſture de compte : mais le pupille fait majeur l'empeſchoit, voulant payer & continuer la rente, accordant les arrerages paſſez ſeulement eſtre aloüez en miſe, & non le ſort, offrant s'obliger payer la rente pour l'advenir, & en rendre indemne le tuteur. Ce ſeroit choſe inique que ledit tuteur qui a uſé de bonne foy & fait le profit du mineur, ne le peuſt contraindre à rachepter, & qu'il fuſt contraint demeurer obligé tant que plairoit audit à preſent majeur, & aux ſiens de rachepter. Et encore plus inique ſeroit, ſi le tuteur avoit ja rachepté la rente de ſes propres deniers, & ledit majeur vouloit dire qu'il ne luy plaiſoit ſi-toſt rachepter.

Seconde. 174. La ſeconde reſtriction pourveu qu'il n'y ait aucune fraude ou colluſion entre le fidejuſſeur & creancier pour faire que ledit creancier puiſſe par perſonne interpoſée contraindre le debteur à rachepter: Car ſi cela eſtoit découvert avoir eſté lors du Contract, il ſeroit du tout nul comme uſuraire d'uſure improbe, avec infamie des colluſeurs. Mais ſi ladite colluſion eſtoit ſurvenuë depuis le Contract, & le fidejuſſeur non pour ſon affaire, mais pour faire plaiſir au creancier, contraignoit le debteur de le deſobliger ou rachepter, le Contract pour ce ne ſeroit nul. Veu qu'il a eſté bon du commencement, mais la fraude devroit eſtre punie avec reparation des dommages & interelts du debteur. La tierce reſtriction, que ſi le fidejuſſeur eſtoit lors aſſocié en biens avec le creancier, combien que cela (joint que le fidejuſſeur par aprés s'efforçaſt uſer de ladite clauſe de contraindre à deſobliger ou rachepter) ne ſuffit à prouver fraude & colluſion avoir eſté machinée deſlors du Contract, pour le rendre nul : Toutesfois ladite ſocieté eſt ſuffiſante pour annuller l'obligation de deſobliger ou rachepter ſeulement, & non celle d'indemniſer. J'en dis autant ſi ladite ſocieté ou communauté en ladite rente, eſtoit ſurvenuë, ou ſi le fidejuſſeur eſtoit heritier du creancier ſoit pour le tout, ſoit en partie de portion notable, lors qu'il veut uſer de ladite clauſe.

Tierce.

175. Quatorziéme queſtion: retenu le cas de la precedente, que celuy qui a pris tout l'argent, a promis à l'autre le rendre indemne, & dedans quatre ou cinq ans rachepter, ou autrement le deſobliger, ſi le temps paſſé, le répondant ennuyé de la demeure, & d'eſtre ſi long-temps obligé, rachepte du creancier, & prend de luy ceſſion des actions & du droit de ladite rente. Sçavoir s'il peut contraindre le debteur à racheter en vertu de ſadite contre-lettre, & neantmoins juſqu'à rachapt le contraindre payer les arrerages qui cependant écherront? Il ſembleroit qu'oüy, comme ayant deux droits & repreſentant deux perſonnes; car ſi le creancier avoit cedé ſon droit à un tiers, il ſe pourroit faire, & pour l'avoir cedé au fidejuſſeur qui en a debourſé le prix, ſemble qu'il n'y a raiſon que le debteur doive eſtre de meilleure condition, que ſi la ceſſion eſtoit faite à un tiers; car il n'y a plus grand intereſt, & n'eſt plus grevé en un cas qu'en l'autre: Ains ſemble que cela ſoit plus juſte en la perſonne du fidejuſſeur pour ſon double intereſt, tant de ce que ne luy a eſté tenuë la promeſſe de le deſobliger dans le temps convenu, que par ce qu'il a debourſé ſon argent pour le rachapt. Et outre qu'il eſt mieux merité qu'un eſtranger. Ce nonobſtant la verité eſt que ledit fidejuſſeur ne peut faire les deux enſemble. Car ils ſont incompatibles en une meſme perſonne, par ce qu'il eſt impoſſible qu'il ſoit creancier de la rente du denier douze, & neantmoins qu'il puiſſe directement ou indirectement repeter le ſort, & contraindre le debteur à rachepter.

Ceſſion d'actions.

176. Auſſi dés l'inſtant que le fidejuſſeur devient creancier, il ceſſe d'eſtre fidejuſſeur, comme choſe incompatible d'eſtre creancier & répondant envers ſoy pour meſme debte. N'y fait rien que la concurrence des deux droits & repreſentation de deux perſonnes ſoit juſte en la perſonne du fidejuſſeur pour ſondit double intereſt : Car je dis que ſi le fidejuſſeur par defaut de l'acquitter par le debteur, a rachepté & acquis la rente de ſes deniers, ou d'autre choſe equipollente, comme par échange, en ce cas il aura le choix, ou de recouvrer ſes deniers ou l'eſtimation de ſa choſe non excedant iceux en contraignant le debteur à rachepter, ou le choix d'uſer du droit acquis & cedé du creancier, & contraindre le debteur luy payer & continuer la rente. La raiſon eſt, car ſi le debteur s'eſt obligé envers ſon répondant de rachepter dans certain temps, ce qu'il ne fait, au moyen de quoy le fidejuſſeur eſt contraint rachepter, & faire ce dont le debteur eſt tenu envers luy, ledit fidejuſſeur n'en doit rapporter mal pour bien, ny eſtre privé du droit qu'il a de ſon chef de contraindre le debteur à rachepter. Parquoy je dis que faire le peut comme devant, & eſt aſſez qu'il a fait ce plaiſir au debteur de rachepter & advancer ſes deniers, & que deſlors la rente ne courre plus, comme il eſt neceſſaire ſi le fidejuſſeur veut agir au rachapt du droit qu'il a de ſon chef, comme fidejuſſeur. Car en ce faiſant il ne ſe peut dire creancier, n'uſer du droit cedé, & en ce cas ledit rachapt ne ſera que ſimple luition & acquit. Et auſſi s'il ſe veut ayder du droit cedé, & demander les arrerages écheus depuis le rachapt & ceſſion & à continuer, faire le peut; mais en ce faiſant eſt neceſſaire qu'il laiſſe ce qu'il avoit comme répondant. Tellement qu'en eliſant l'un, il s'exclud de l'autre, ce que j'entends d'election efficace & ſortiſſant ſon effet: Car s'il avoit mis le debteur en procés pour rachepter, poſé qu'il l'euſt fait à ce condamner, ſi toutesfois le debteur n'y obeit, ledit fidejuſſeur peut, ſi bon luy ſemble, retourner au droit cedé de la rente. Et s'il n'y veut retourner, ains pourſuivre le recouvrement de ſes deniers dont il eſt long-temps fruſtré par les fuites du debteur, ce n'eſt pas à dire qu'il puiſſe cependant exiger les arrerages de la rente, comme courant juſqu'à ſatisfaction, car il eſt impoſſible, comme dit eſt; mais outre les depens du procés, il aura ſon intereſt qui luy pourra eſtre arbitré au denier vingt, plus ou moins, ou à certaine ſomme une fois, ſelon que les circonſtances du cas particulier ſe trouveront diſpoſées par un bon juge ou arbitre.

177. Briefve reſolution, ſi au fidejuſſeur a eſté promis ſeulement payer pour luy, & le rendre indemne, il ne peut jamais agir à rachepter, ou eſtre deſobligé. Car combien aprés qu'il a eſté long-temps (comme dix ans) obligé, il puiſſe ſans autre promeſſe agir à eſtre deſobligé, il s'entend d'une debte momentanée à une fois, & non d'une debte ſucceſſive. Car en répondant d'une debte ſucceſſive, il s'oblige ſelon la nature d'icelle tant qu'elle dure, partant ne peut agir à eſtre deſobligé, s'il n'y a promeſſe expreſſe. Et en ce cas ſi par faute d'y obeïr par le debteur, le fidejuſſeur rachepte, il ne perd le droit qu'il a de contraindre à rachepter, en laiſſant la ceſſion & profit de la rente, comme amortie. Mais ſi audit fidejuſſeur eſt remiſe l'obligation de ſa fidejuſſion, il eſt certain qu'il ne peut plus agir pour rachepter, & encore moins ſi le creancier non ſeulement quitte le fidejuſſeur: Mais luy donne, cede, ou legue la rente à titre lucratif, ou le laiſſe en icelle ſon heritier, & en ce cas celuy qui eſtoit fidejuſſeur, pourra ſeulement agir à la rente comme creancier, & n'a lieu ladite election. Reſte à diſcuter des rachapts & reſolutions de ces rentes. Mais auparavant faut traiter des pactions illicites d'icelles, & puis des Contracts faits en fraude. Reſolution.

178. Quinziéme queſtion des pactions illicites de ces rentes? Faut noter trois choſes perpetuellement ſubſtantielles de ces rentes. La premiere que le ſort ſoit perpetuellement aliené, & ne ſe puiſſe jamais repeter. La ſeconde qu'elles n'excedent le douziéme Trois choſes ſubſtantielles.

Digitized by Google

du ſort par an. La tierce qu'elles ſoient purement, librement & à toûjours racheptables. Toute paction contre la premiere, qui eſt une negative perpetuelle du pouvoir de repeter, rend le Contract du tout nul, ſoit que la paction y ſoit contraire directement, comme s'il eſt dit que le debteur ſera tenu rachepter dans deux, ou trois, ou quatre ans, ou autre temps, ſoit qu'elle y ſoit contraire indirectement, comme s'il n'eſt pas dit que le debteur ſera tenu rachepter: mais eſt dit, qu'à faute de rachepter dans aucun temps, la terre, maiſon ou autres certains biens meubles ou immeubles du debteur ſeront vendus & acquis au creancier en payement & acquit de ladite rente. Les pactions contre la ſeconde ſe jugent ſelon la gravité ou modicité de l'excés; car ſi elles font exceder la raiſon du dixiéme du ſort par an, elles rendent le Contract nul, autrement non; mais ſi l'excés ſelon la forme euſt eſté perpetuel, ſe fait perpetuelle moderation, & diminution de la rente, comme a eſté dit cy-deſſus queſtion premiere, des rentes conſtituées entre le denier dix & douze, qui ſe reduiſent au denier quinze.

179. Mais ſi l'excés de ſoy n'eſt pas perpetuel, ains momentanée, il ne doit pas cauſer reduction perpetuelle de la rente, s'il n'y avoit autres vices concurrens; mais ſuffit que l'excés ſoit oſté & corrigé, comme quand il y a acceleration de temps laquelle ſi elle eſt d'un jour ou deux, n'eſt à conſiderer: mais ſi elle eſt de pluſieurs jours, comme de huit ou quinze, faut rabattre de la penſion du premier an ou terme ſeulement, au ſur du temps advancé. Mais quoy ſi l'acceleration eſt énorme, comme de ſix mois? Je dis que s'il n'y a autre vice, la rente pour un vice momentané, ne doit eſtre perpetuellement reformée. Parquoy ſuffit le vice eſtre oſté; car le debteur ſera quitte en payant pour portion de temps, & eſt aſſez ſinon qu'il y euſt autre concurrence de vice, qui pourroit ſuffire d'annuller, ou pour faire reduire au denier quinze. Les pactions contre la tierce, ſont en deux manieres; car où elles empeſchent & ſuſpendent la faculté & liberté de rachepter, dés le commencement du Contract: ou elles la limitent & oſtent, non du commencement, mais apres certain temps.

Acceleration.

180. Au premier cas, comme s'il eſt dit que le debteur ne pourra rachepter qu'aprés trois ou quatre ans, voire apres un an, & telle paction rend le Contract du tout nul & uſuraire. Soit que ladite paction ſoit ainſi faite directement, comme dit eſt, & a eſté jugé par pluſieurs Arreſts, comme celuy touché cy-deſſus nomb. 106. Et un autre donné contre un nommé Chaſtelpres, par lequel pour la paction ne rachepter ſinon apres un an du jour du Contract, fut tout annullé: Soit que telle paction ſoit faite indirectement & équipollement, comme s'il eſt dit que le debteur pourra rachepter toutesfois & quantes; mais à la charge que quand il racheptera, il payera l'année commencée entiere, ou s'il eſtoit dit que s'il racheptoit dans le premier an, il payeroit l'année entiere, qui eſt encore pis que de dire expreſſément qu'il ne pourroit rachepter qu'aprés le temps. Car on luy fait payer profit aprés rachapt, ou pour le temps ſuivant le rachapt. Et pour cette paction, par Arreſt du dix-neufiéme jour d'Avril l'an mil cinq cens treize: nonobſtant que le debteur n'euſt aucunes Lettres Royaux, & que le Prevoſt de Paris euſt annullé la paction exceſſive, dont le debteur appella, de ce que le Contract n'avoit eſté declaré nul, fut dit en noſtredite Cour mal-jugé, & en émendant le jugement, le Contract declaré nul, & ce qui avoit eſté payé, compté au ſort. Le ſecond cas comme ſi la rente eſt dite racheptable juſqu'à trois, quatre, ou ſix ans, ou autre temps ſeulement, & en ce cas la paction entant qu'elle limite le rachapt, eſt nulle, mais n'annulle pas le Contract, n'ayant autre vice, partant demeure la rente bonne, mais le debteur pourra toûjours rachepter. La raiſon de difference entre ces deux cas eſt manifeſte; car au premier cas, le creancier s'aſſeure de certain notable profit preciſément & en tout évenement, ce qui eſt trop plus participant d'uſure, qu'au ſecond cas; ou le creancier par la forme du Contract n'eſt aſſeuré d'aucun profit, veu que le debteur peut ſi bon luy ſemble rachepter incontinent ſans autre profit.

Arreſts.

Arreſt.

181. Et pour plus ample deſcription de ces clauſes par le menu, il y en a ſix qui annullent. La premiere s'il eſt dit que le debteur ſera tenu rachepter dedans certain temps. La ſeconde (qui eſt équipollente) s'il eſt dit qu'à faute de rachapt, certains biens du debteur ſeront acquis au creancier. Autre choſe eſt s'il eſtoit dit qu'en défaut de payer les arrerages par pluſieurs années, le creancier auroit en payement certaine terre du debteur, ou en joüyroit par ſes mains, ou ſeroit le debteur tenu rachepter. Car telle clauſe, par ce qu'elle ne concerne la ſubſtance de la rente, mais ſeulement l'execution, & n'eſt preciſe, mais peut eſtre (ſans aucunement rachepter) empeſchée par le debteur en payant aux termes, ou en ne ſe laiſſant tomber en trop d'arrerages, telle clauſe eſt ſeulement nulle, & à rejetter. La tierce ſi la rente excede le denier dix. La quatriéme, s'il eſt dit que le debteur ne pourra rachepter ſinon aprés certain temps. La cinquiéme, s'il eſt dit qu'il racheptera à toûjours; mais en racheptant rendra plus grande ſomme pour le ſort outre les arrerages. La ſixiéme, s'il eſt dit que en cas de rachapt, le creancier aura la penſion du terme, ou an enſuivant, ou commencé.

Six clauſes annullantes.

182. Toutes ces pactions ou équipollentes, qui ſont directement contre la ſubſtance requiſe neceſſairement à ces rentes, rendent le Contract nul, quand ores ſeroit contracté au denier quinze; mais des autres clauſes, ſeulement l'excés eſt nul, & à rejetter, ſauf que ſi l'excés concerne la perpetuité de la rente, il la faudra perpetuellement reduire au denier quinze, comme dit eſt; & pour exemple la premiere eſt. Si le debteur eſt chargé de payer Gabelles ou autres exactions ſi aucunes (ſoit de fait par tyrannie ou autrement) ſont exigées. La ſeconde, ſi le debteur ſe conſtituë poſſeſſeur de ſes biens au nom de creancier, ou qu'il les puiſſe prendre de ſon authorité, & s'en faire enſaiſiner par les Seigneurs directs. La troiſiéme, de la joüiſſance par les mains du creancier cy-deſſus queſtion 7. La quatriéme, que le debteur ne pourra vendre ou aliener ſes biens ou choſes hypothecquées, ſans le conſentement du creancier.

Clauſes notables.

183. La quinte que préalablement ſur le ſort principal ſeront payées les debtes & acquitées les hypothecques precedentes du debteur; toutesfois cette clauſe proprement n'eſt nulle, & encore moins rend le Contract nul, mais ſeulement retarde le commencement & cours de la rente, qui ne peut courir du jour du Contract, ny du jour que le creancier tient ſon argent preſt; mais du jour que le ſort eſt payé au debteur, ou reellement & de fait converty & employé en ſon acquit & profit, ou au ſur de ce qui ſera ainſi payé ou employé. Mais ſi le creancier n'avoit ainſi aſtraint le debteur, ains le debteur luy-meſme auroit prié le creancier de payer par ſes mains les precedens creanciers d'iceluy debteur, qui luy en auroit baillé la declaration ou l'auroit prié garder ſon argent, tant que l'heure qu'il en auroit affaire, fuſt venuë, comme pour retirer une terre par retraict lignager aprés qu'il ſeroit adjugé; en ce cas combien qu'il ne faille pas du tout s'arreſter aux ſimples paroles des contractans inſerées au Contract, à l'effet du cours de la rente dés le jour du Contract, par ce que ſommes en matieres limitées, où les perſonnes meſmes ſont prohibées d'exceder, toutesfois s'il appert qu'il y ait bonne foy de la part du creancier, que l'argent ait eſté nombré,

Digitized by Google

nombré, preſt à livrer au debteur, & à la requeſte d'iceluy ſeparé & mis à part, comme eſtant dehors, non des biens du creancier, mais du debteur & à luy appartenant en ce cas pour avoir par le creancier adjouſté un autre plaiſir; c'eſt à ſçavoir de ſoy eſtre fait gardien & depoſitaire de la pecune à ſon peril, preſt toutes fois & quantes que plaira au debteur, ledit creancier ne peut & ne doit pour ce eſtre de pire condition, que ſi le debteur avoit emporté la pecune.

184. La ſixiéme, l'obligation de corps cy-deſſus, nomb. 141. La ſeptiéme acceleration de temps dont n'agueres avons aſſez dit. La huitiéme de rachepter en ſemblable & meſme nombre d'eſpece, nonobſtant qu'elles fuſſent de plus grande valeur lors du rachapt. La neufiéme, ſi la rente eſt trop haute, mais non excedant le dixiéme. La dixiéme, la reſtriction de faculté de rachapt, non du commencement, mais aprés certain temps. L'onziéme, qu'en rente de Bled ou d'autres eſpeces, le debteur ſoit tenu de l'eſtimation de plus haut prix, aprés le terme escheu dont cy-deſſus nomb. 114. La douziéme, s'il eſtoit convenu que le debteur deſdites rentes de Bled ne ſeroit quitte en offrant payer en argent à la raiſon du denier douze, cy-deſſus nomb. 111. La treiziéme, ſi le debteur eſt obligé de faire que la rente ne pourra eſtre retirée par retraict lignager. Car combien que le retraict lignager n'ait lieu en ces rentes, ſinon du conſentement du debteur, toutesfois ne luy doit eſtre oſtée la faculté de la pouvoir faire retirer par un ſien parent, veu que le creancier n'y a intereſt, ſinon pour charger le debteur outre la raiſon du ſimple denier douze. Toutes ces clauſes & ſemblables ſeparement n'annullent la rente, mais en pourroit avoir ſi grand nombre (en quoy ne peut eſtre donnée certaine reigle pour la diverſité & infinité des circonſtances) qu'elles ſuffiroient à annuller, ou reduire perpetuellement au denier quinze, ſinon qu'elles fuſſent compenſées avec quelqu'autre relaxation ou grace que feroit le creancier.

Retraict lignager.

185. Et faut noter que ce qu'avons dit des pactions contre la ſubſtance de ces rentes, que chacune d'icelles pactions rend la rente nulle, cela s'entend de ces rentes vulgaires au denier douze, ou quinze, ou autre au deſſous du denier vingt; mais ſi elles eſtoient au denier vingt, ou plus legeres, la paction qui ſe trouveroit illicite & contre droict ſeroit rejettée, & ne ſeroit pas le Contract nul, ny les arrerages comptez au ſort principal: Et la raiſon eſt, car au denier vingt (eu égard au commun revenu) ſe pourroit ſouvent, ou aucunesfois achepter une terre à perpetuité, ſans faculté de rachapt. Parquoy telle rente du denier vingt, ou plus legere, peut eſtre comparée à acquiſition de fonds & choſe immeuble, & ne doit eſtre reglée comme ces rentes vulgaires, ſubrogées au lieu de l'uſure. Auſſi la rente au denier vingt, veu qu'on en euſt peû du ſort acquerir un fonds, n'eſt pas reputée eſtre au lieu d'uſure, & ſi elle avoit eſté contractée au lieu d'uſure & racheptable, ce ſeroit une grande grace faite par le creancier. Pourquoy pour les autres pactions prohibées, ne ſeroit regulierement nulle, ny moderable, mais ſeulement la paction illicite rejettée ſelon diſpoſition de droict.

Rente au denier vingt.

186. Comme auſſi environ l'an mil cinq cens trente-cinq, fut jugé en noſtredite Cour touchant huit cens livres de rente, venduës par noble homme Meſſire Pierre Barton Chevalier Vicomte de Montbas & Seigneur de Fay, lez Nemours, à la Dame de Graville, pour vingt mil livres, avec les clauſes & charges, que ladite Dame joüyroit par ſes mains du Chaſteau, Juſtice, Seigneurie, Domaine & appartenances dudit Fay, feroit les fruits ſiens pour payement des arrerages, ſans deduction en cas de rachapt, de ce que les fruits auroient plus valu que la rente, leſquels fruits deſlors du Contract, qui fut l'an mil cinq cens quatorze, valoient communement, toutes choſes deduites, le douziéme du ſort par an ou environ, & puis d'an en an ont valu beaucoup plus, auſſi avec la clauſe, que ſi ledit Barton ne racheptoit dans huit ans, que ladite Seigneurie & appartenances (qui eſtoit de valeur à la vendre, de plus de quarante mil francs) ſeroit acquiſe à ladite Dame pour ladite rente & acquit d'icelle, & pluſieurs autres vices que je recüeilly juſqu'au nombre de douze en eſcrivant pour ledit Barton devant le Prevoſt de Paris, où j'obtins le Contract eſtre declaré nul, & tout compté au ſort: Mais par Arreſt de noſtredite Cour, toutes leſdites vitieuſes pactions annullées, la rente fut ſauve, & ladite appellante condamnée ſoy deſiſter de ladite terre & appartenances, en laiſſer joüir ledit Barton, & luy rendre ce qu'elle avoit perceu des fruits outre ſadite rente.

Arreſt de Fay.

187. Et par ce que ſur l'execution de l'Arreſt apparut, que ce qu'elle avoit outre les arrerages de ſa rente perceu (tant en la plus valuë des fruits, qu'en taillis & grands arbres & bois indeuëment coupez) montoit à la moitié du ſort, de laquelle moitié elle avoit pieça joüy, fut la rente diviſée & tenuë comme pour racheptée en la moitié, & au reſidu racheptable: leſquels Arreſts furent tres-juſtes & equitables, auſſi ladite rente eſtoit au denier vingt-cinq, qui eſt en ſoy tres-favorable. Parquoy ne devoit eſtre ſujette d'eſtre du tout annullée pour pactions illicites & exceſſives, comme ſont ſujettes ces rentes vulgaires. Aprés qu'avons incidemment parlé des pactions commiſſoires, qui ſont que par faute de payer ou rachepter dans certain temps, la rente ou autre choſe meuble ou immeuble du debteur, ſoit acquiſe ou venduë au creancier pour la debte, ou ſort principal, leſquelles pactions (qui ſont appellées commiſſoires; car elles ont ſimilitude de ce qui tombe en commis ou confiſcation) ſont generalement reprouvées en toutes obligations & perſonnes, ſoit de preſt, ou d'autre debte, ſoit envers le creancier ou le fidejuſſeur, comme pleinement & nouvellement avons dit au Livre Latin queſtion 52. il eſt neceſſaire toucher en bref des ventes & autres Contracts, qui ſe font en fraude, de ces rentes, & limites d'icelles.

Pactions commiſſoires.

188. Seiziéme queſtion, ſi une terre portant communément cent livres de revenu par an, ſe vend pour mil livres à faculté perpetuelle de rachapt; ſçavoir s'il eſt à preſumer eſtre fait en fraude de l'uſure, ou de l'Ordonnance du denier douze? L'on tient vulgairement que non; mais il y a grande difficulté entre les Praticiens; à ſçavoir ſi a lieu la reſciſion d'outre moitié de juſte prix. Car les uns en doutent (& je parle quant aux terres ſituées és païs, eſquels ſans faculté de rachapt, ladite terre vaudroit trois fois autant, qui eſt au denier trente) les autres neantmoins nient du tout, que ladite reſciſion y ait lieu, par ce qu'attendu ladite charge & retention de perpetuelle faculté de rachapt, ils eſtiment (& c'eſt la plus frequente opinion des Praticiens) qu'il n'y ait leſion outre moitié de juſte prix. Aucuns autres plus cupides & avares, eſtiment qu'il n'y ait leſion ou bien petite; car ils deſeſtiment la choſe de beaucoup plus de la moitié de ſon juſte prix, à cauſe de ladite charge. Mais cette opinion eſt grandement inique & deraiſonnable, & ne vient que d'affection tyrannique & depravée, de convoitiſe inveterée d'abuſer de leur avoir & puiſſance à faire leur profit particulier, de l'indigence & inconvenient d'autruy. Car ſelon bon ſens naturel & raiſon civile & politique, dont & non pas d'affections corrompuës, le droit jugement des choſes doit eſtre informé, la faculté de rachepter combien qu'elle ſoit perpetuelle, ne doit pas communément és terres & choſes immeubles (dont la commodité & proprieté eſt ſtable & perpetuelle) dimi-

Commune opinion.

Tyrannique opinion.

Faculté de rachapt.

Digitized by Google

nuer le juſte prix, outre le tiers d'iceluy. Mais de ce ſemble enſuivir que ladite commune opinion des Praticiens ſoit vraye; car meſmes eſdits termes, nous confeſſons que ſi ladite terre eſtoit venduë deux mil francs, ce ſeroit juſte prix, c'eſt à dire non vil, attendu ladite charge qui eſt grande, parce qu'elle eſt perpetuelle. Veu doncques qu'elle a eſté venduë mil livres, il n'y a leſion qu'en la moitié, & non pas outre moitié.

189. Vray eſt que les Loix Imperiales qui ont limité ladite reſciſion à la leſion outre moitié de juſte prix, ſont fort dures & rigoureuſes en ſoy, & fort commodes & favorables aux gens tyranniques, ardens de convoitiſe d'acquerir le plus qu'ils peuvent, & de moins qu'ils peuvent. Car il ſe ſçavent tres-bien garder d'eſtre deceus à trop achepter, ou trop peu vendre, dont ne ſe peuvent garder les ſimples & indigens conſtituez en quelque neceſſité, auſquels leſdites Loix qui leur denient tout remede de juſtice, s'il n'y a leſion outre moitié de juſte prix, ſont grandement captieuſes & dommageables. Auſſi leſdites Loix limitatives, qui ſont deux ſeulement. La premiere *a* addreſſée à un nommé Loup aſſez briefve. La ſeconde *b* plus verbeuſe, fondée ſur les ſordides contentions & berguignemens des vendeurs & achepteurs, pour donner couleur à ladite limitation, ont eſté faites bien cinquante ans aprés les derniers de nos anciens juriſconſultes Autheurs de nos Pandectes, par deux tres-cruels tyrans Dioclesian & Maximian, perſecuteurs execrables de la ſainte Foy & Religion Chreſtienne, contre laquelle à leur damnation & opprobre ſempiternel, ont executé la dixiéme plus longue & plus cruelle perſecution par tout l'Empire Romain. Parquoy n'eſt de merveilles ſi telle dureté eſt illuë de tels tyrans. Je ne dis pas qu'il n'y ait quelque raiſon ou proportion Mathematique, comme j'ay dit ailleurs, *c* mais elle eſt trop peu civile, & grandement diſproportionnée.

a L. rem majoris pretii. C. de reſcin. vend.
b L. ſi voluntate. C. eo. tt.

Dixiéme perſecution

c Au Livre Latin nób. 273.

190. Ce qui a auſſi fait errer nos Docteurs Legiſtes, & apres eux les Canoniſtes, & aprés tous les deux, les Theologiens Scholaſtiques, à diſcerner la leſion d'outre moitié de juſte prix de la part de l'achepteur. Car de la part du vendeur, il eſt tout clair & ſans difficulté, que ſi la choſe vaut dix, & il ne vend que quatre, il y a leſion d'outre moitié: mais de la part de l'achepteur s'il achepte ſeize, ce qui vaut dix, ils tiennent quaſi tous concordamment, qu'il eſt leſé outre moitié de juſte prix, & qu'il peut demander la reſciſion afin de recouvrer ſon argent en rendant ce qu'il a acheté, ou de luy rendre les ſix qu'il a baillez outre le juſte prix, attendu que les ſix en quoy il eſt deceu, ſont plus de la moitié de juſte prix, qui eſt dix, dont la moitié ne ſont que cinq. Or je dis qu'ils n'ont point erré ſelon la juſtice & équité naturelle & morale, qui reçoit bien quelque inéqualité, pourveu qu'elle ne ſoit enorme, ſelon laquelle équité morale, faudroit juger, ſi n'eſtoit la determination poſitive deſdites dures Loix.

Iuſtice morale.

191. Leſquelles ceſſans, j'eſtime que ce ſeroit aſſez, de tolerer inéqualité ou leſion juſqu'au tiers incluſivement, & non pas outre le tiers. Et j'eſtime que ſi nos anciens Juriſconſultes Autheurs de nos Pandectes legales, euſſent eſté interrogez ou conſultez ſur la determination des limites de l'inéqualité, ou leſion tolerable des Contracts commutatifs, qu'ils euſſent eſté de cet advis, de le determiner au tiers incluſivement tout au plus, & non plus outre. Car toute bonne raiſon morale & politique, & jugement naturel, démontre bien que c'eſt aſſez, de tolerer ladite circonvention juſqu'au tiers, & qu'il eſt trop énorme la tolerer outre le tiers, & juſqu'à la moitié du total incluſivement. Or ſi l'achepteur achepte quinze, ce qui ne vaut que dix, il eſt manifeſtement leſé du tiers, & non plus outre; car il ne s'en faut que le tiers, qu'il n'ait la juſte équalité, ou choſe équivalente. Par tant s'il achepte davantage & en baille ſeize, il eſt manifeſtement lezé outre le tiers, & s'en faut plus du tiers, qu'il n'ait ſon équipolent, qui eſt certes une inéqualité exceſſive & enorme. Parquoy n'eſt de merveilles ſi les Gloſes & nos Docteurs ont eſtimé y avoir leſion, & qu'il y avoit matiere de reſciſion.

192. Mais ils ont grandement erré, entant qu'ils ont fait leurdite determination de la part de l'achepteur, non comme ſimple équitable, ains comme legale, & ſtatuée par leſdites Loix, & entant qu'ils n'ont pas fondé cela ſur la ſimple équité naturelle & morale: Ains ſur la determination poſitive deſdites Loix, leſquelles ils cuident en ce faiſant bien expliquer & interpreter, & que ce ſeroit le vray ſens d'icelles; mais c'eſt une grande fallace & prepoſteration; car ſi le vendeur n'eſt point cenſé eſtre trop circonvenu & avoir trop vil prix, s'il a la moitié que ſa choſe vaut, ſinon qu'il ait moins que la moitié de la juſte valeur, comme il eſt determiné clairement par leſdites Loix, qui permettent leſion & inéqualité de la moitié de l'équivalent: il s'enſuit neceſſairement, ſelon la determination deſdites meſmes Loix, que l'achepteur n'eſt point cenſé trop circonvenu, & avoir trop baillé, ſinon qu'il ait moins, ou que la choſe acheptée vaille moins, & au deſſous de la moitié du prix par luy debourſé. Parquoy ſi la choſe vaut dix, & l'achepteur en baille ſeize, il n'eſt pas lezé outre moitié, mais ſeulement un peu (ſçavoir eſt d'un ſeulement) outre le tiers: Et s'il en baille vingt, il n'eſt lezé qu'en la moitié. Parquoy eſt neceſſaire qu'il baille vingt & un, ou plus de vingt, avant qu'il ſoit leſé outre la moitié de ce qu'il a debourſé, comme auſſi eſt gardé & obſervé.

Erreur conſuté.

193. Et en cela la pratique en a eſté & eſt meilleure, & plus vraye & ſubtile, que la rhetorique inepte deſdites Gloſes & Docteurs qui s'abuſent & intriquent, en confondant les relations du prix & de la choſe venduë, leſquelles avons ſi clairement expliquées au Livre Latin *d*, qu'il n'y a plus matiere de douter ou errer en cet endroit. Or combien qu'il faille en jugement garder ladite determination, nonobſtant qu'elle ſoit dure, toutesfois pour l'odioſité & diſproportion d'icelle, ne faut trop ſcrupuleuſement ou ſeverement exiger preuve de l'exces de l'outre moitié. Car s'il appert clairement qu'il y a bien leſion de la moitié, ne faut laiſſer d'adjuger la reſciſion ou ſupplément, combien que la preuve d'outre moitié ne ſoit ſi claire: mais douteuſe, & ainſi a eſté jugé & obſervé pluſieurs fois en noſtredite Cour de Parlement. Et autrement il ſeroit bien rare & difficile d'obtenir remede de juſtice, contre les leſions & inéqualitez énormes; ſoit qu'elles fuſſent non ſeulement un peu, mais auſſi beaucoup outre moitié, qui ſeroit aggraver ladite rigueur & diſproportion.

d Quaſt. 14. num. 5.

194. Et combien que ladite determination ſtatuée nommément en vente, ait pareillement lieu en échange, & autres Contracts commutatifs, où y a ſemblable raiſon, toutesfois n'a lieu en calcul & cloſture de compte, ny en partage ou diviſion, & autres actes ſemblables, où n'eſt pas proprement queſtion d'aliener & acquerir reciproquement: mais ſeulement de trouver & liquider le juſte calcul ou proportion, part ou portion. Auſſi n'a pas lieu quand la leſion ne vient de trop grande inéqualité de prix & valeur ſeulement: mais pour certaine qualité, ou defectuoſité du vice de la choſe, dont la notice euſt eſté cauſe de ne contracter ou du moins priſer, comme és termes des actions redhibitoires. Auſſi n'auroit lieu où y auroit certaine autre preciſe limitation & determination, partant ne peut avoir lieu en matiere uſuraire, ou ſuccedente au lieu d'uſure, où ſont prefix les limites du profit, ou autre

Limitations.

Digitized by Google

intereſt, leſquels n'eſt poſſible d'exceder aucunement.

195. Donc pour venir à la deciſion de noſtre queſtion, la plus commune tradition des Docteurs tant Legiſtes que Canoniſtes eſt que grande & enorme vilité de pris avec pact de remeré, ſuffiſent pour juger le Contract uſuraire. Mais leſdits Docteurs taiſent la principale & plus neceſſaire circonſtance, requiſe à diſcerner entre un Contract, qui n'a que leſion fortuite, ou materielle (que les Legiſtes appellent *reipſa*) & un Contract fait en fraude d'uſure. C'eſt à ſçavoir la ſcience & male-foy: ou l'ignorance & bonne-foy, de l'acquereur. Nous diſons doncques, que ſi l'achepteur eſt en bonne foy, ne faut plus parler, n'enquerir d'uſure.

Solution.

Car ſoit qu'il ſoit en bonne foy, par ce que combien qu'il ſceuſt la plus valuë de la choſe, toutesfois auſſi le vendeur non ſeulement le ſçavoit, mais auſſi le vouloit, non pour indigence qu'il euſt d'avoir argent, ne par faute de trouver qui plus en donnaſt, ains vouloit ainſi contracter & donner le ſurplus; car lors le Contract participe en ce regard de franche & ſpontanée donation, combien que le tout ſoit vendition *a*, & n'a lieu aucune reſciſion, ny matiere d'uſure: Soit par ce que combien que le vendeur vendiſt par indigence, & en euſt volontiers plus trouvé, toutesfois l'acheteur penſoit aſſez juſtement achepter, & ne ſçavoit la grande plus valuë, ne qu'il y euſt notable leſion. Et en ce cas combien que s'il y a de fait leſion outre moitié de juſte prix, les Loix de reſciſion ou ſupplément ayent lieu, toutesfois ne peuvent avoir lieu les Loix uſuraires, ny les ſubrogées, & qui en dependent. Mais ſi l'achepteur a eſté en mauvaiſe foy, ont lieu les Loix uſuraires, & eſt le Contract cenſé en fraude de l'uſure ou de l'Ordonnance, ſi par iceluy les metes d'icelles ſont excedées.

a *L. ſi quis donationis, de contrah. empt.*

196. Or icy nous n'entendons pas eſtre mauvaiſe foy, toutesfois & quantes que l'acquereur ſçait en avoir bon marché, comme auſſi pour eſtre en mauvaiſe foy, ne requerons qu'il ſçache qu'il achepte à ſi vil prix, qu'il ne revient à la raiſon du denier douze ou dix: Mais eſt requis & ſuffit qu'il ſçache qu'il y a grande & notable inequalité, & qu'il fait tort notable au vendeur, & que l'achepteur ne voudroit luy eſtre fait le pareil; & conſequemment contre la reigle & commandement Divin & naturel. Et lors combien que par advanture, ne ſceuſt l'achepteur la leſion eſtre ſi grande qu'elle eſt, toutesfois attendu qu'il eſt ja en dol, & ſçait bien que trop enormement il excede, & deçoit, tout luy eſt juſtement imputé, & ſe doit juger ſelon la verité de la grandeur de l'excés ou deception, & non ſelon l'opinion, & encore moins ſelon l'opinion ou affection de la mauvaiſe conſcience cautheriſée par laquelle ne penſeroit telle choſe eſtre mal-faite, ou ſous ombre de la faculté de rachapt, deſeſtimeroit ladite terre de beaucoup plus de la moitié d'icelle; car telle erreur n'empeſche, ains aggrave la male-foy, car c'eſt erreur affecté, & malice inveterée.

Si la terre eſt ſciemment acheptée au denier dix.

197. Donc ſuppoſée cette ſcience & male-foy de l'achepteur, és termes de noſtredite queſtion, nous diſons que le Contract eſt du tout nul & uſuraire, comme fait évidemment en fraude, non ſeulement du denier douze, mais auſſi du denier dix. Car premierement l'achepteur a profit au denier dix. Secondement il le perçoit par ſes mains. Tiercement outre ledit profit par ſes mains, il acquiert (ſelon la forme du Contract) la proprieté & poſſeſſion du fonds, & faculté de pouvoir preſcrire le rachapt dans le temps convenu, ou s'il eſt perpetuel par laps de trente ans, leſquelles choſes excedent fort le profit du ſimple denier dix. Parquoy tous les fruits ſe doivent compter au ſort, comme en Contract nul & uſuraire. Auſſi autrement toutes les Loix uſuraires, & ladite Ordonnance ſeroient fruſtratoires & eluſoires: Car l'uſurier convoitant exceder, ne voudroit achepter ſimple rente, ſur la terre, mais la terre meſme, & ce à ſi vil prix qu'il y auroit profit outre leſdits limites. Or ſi la ſimple rente exceſſive, n'eſt à tolerer, encore eſt moins à tolerer l'achapt du fonds, dont outre la proprieté & fruition, le profit excede ladite rente exceſſive & illicite. Au moins quand cela ſe fait de certaine ſcience, ſur celuy qui vend par indigence.

Entre dix & douze.

198. Mais ſi ladite terre ne valoit communément les cent livres de revenu, ou que le creancier en baillaſt un peu plus de mil livres, comme mil cinquante, ou mil cent livres, tellement que le profit reviendroit entre le dixiéme & douziéme du ſort par an, en ce cas, combien qu'encore l'acquiſition de la proprieté & poſſeſſion preponderaſt à une petite adjection du prix audit ſort du denier dix, toutesfois je n'eſtime que la rigueur de la nullité doive avoir lieu, s'il n'y avoit concurrence d'autres pactions vitieuſes, qui le meritaſſent, & ſuffit la reduction au denier quinze, non pas qu'il ſuſt ſe que le creancier rende compte du ſuperflu des fruits, luy demeurant poſſeſſeur juſqu'au rachapt; car en ce faiſant il auroit le profit, effet & droit d'une vraye Antichreſe, laquelle il ne merite, par ce qu'il a excedé, dont il doit eſtre puny, ou reſtraint, ce qui ne ſeroit aucunement par la reddition du compte des fruits valans outre la raiſon du denier quinze; car ce ne ſeroit que le plus haut profit, & le plus vil prix qui ſeroit poſſible, comme deſſus avons dit queſtion 7. Mais il faut que le Contract ſoit reduit à une ſimple rente du denier quinze, que le debteur aſſignera ſeurement, & payera par ſes mains juſqu'au rachapt, & cependant joüyra franchement de ſa terre.

Denier 12.

199. Mais ſi ledit revenu n'excedoit communément la raiſon du denier douze: je n'eſtime les autres advantages de ladite fruition & proprieté ſuffiſans pour reduire au denier quinze, ou autrement diminuer, & eſt aſſez que le Contract ſoit reduit à la forme d'une ſimple rente au denier douze. Et s'il revenoit au denier treize ou quatorze, comme entre le douze & quinze, le debteur pourra faire annuller le Contract, quant à l'alienation & jouïſſance de ſa terre; mais le creancier ne ſera tenu la rendre, & ſoy departir de la poſſeſſion & fruition, ſinon que le debteur conſtituë & aſſigne ſeurement rente au denier douze, & ne ſeroit admiſſible à repeter ſadite terre, & aſſigner rente au denier treize ou quatorze; car vray-ſemblablement le creancier s'eſtoit contenté de plus petit profit que le douziéme, en contemplation d'eſtre fait ſeigneur & joüiſſant par ſes mains: Parquoy ſi cela luy eſt oſté, c'eſt raiſon que le profit entier du douziéme luy ſoit aſſigné par ce qu'avons dit en pareil cy-deſſus nomb. 338. Depuis toutesfois la repetition d'icelle terre, & non auparavant, ny du jour du Contract, par ce que dit eſt cy-deſſus, nomb. 150.

Denier 15.

200. Conſequemment ſi le profit revenoit au denier quinze, le Contract pourra bien eſtre caſſé, quant à la vente du fonds & Seigneurie; mais non pas quant à joüir par le creancier par ſes mains, juſqu'au rachapt en forme de ſimple Antichreſe, comme cy-deſſus queſtion 7. Car quand il n'y a matiere de nullité ny excés actuel du profit du denier douze: C'eſt aſſez que ſeulement ce qui eſt exceſſif, ſoit oſté.

Revenu.

201. Et faut noter qu'icy nous ne prenons pas le revenu de la terre, à la raiſon du revenu de rente, ou d'autant qu'on en pourroit avoir en baillant le fonds à rente: Car ce ſeroit trop peu eſtimer, & ne ſeroit l'uſure purgée, mais augmentée. Auſſi nous ne le prenons pas, de tout ce que naturellement avec

Digitized by Google

l'induſtrie en peut venir ; car ce ſeroit trop eſtimer, & plus que ſimple revenu, & encore moins faut eſtimer ſelon ce qui pourroit eſtre avec le ménage ruſtique, car cela ne vient de la terre, mais des perſonnes, & autres biens & meubles, combien que ſoit à l'occaſion de la terre : mais le faut prendre, comme communement on prend & entend le revenu, qui eſt, déduites premierement toutes autres charges deuës ſur le fonds. Secondement tous frais & labours concernans tant l'entretenement & conſervation de la choſe, que la culture, ſemence, cueillette & conſervation accouſtumées des fruits de ladite terre. Et ce fait a lieu ce que deſſus, nonobſtant que l'achepteur vueille dire, que pour la qualité de ſa perſonne qui eſt Conſeiller, Advocat, ou occupé à d'autres continuels affaires, ou demeurant loing, le revenu ne luy vaudroit tant qu'à un autre ; car ce ſont circonſtances ſingulieres procedantes du fait de l'achepteur ou de ſa perſonne, leſquelles partant ne ſont à conſiderer au dommage du vendeur. Il faut donc ſeulement conſiderer en commun, le revenu commun de ladite terre comme deſſus.

Denier 16. 202. Mais ſi ladite terre eſtoit acheptée au denier ſeize dudit revenu, le Contract devroit tenir, ceſſant autre vice ; car n'y auroit matiere de fraudation des limites d'uſure, ny auſſi matiere de reſciſion d'outre moitié de juſte prix. Si quelqu'un obiece que cette tradition evacuë & abolit la reſciſion d'outre moitié de juſte prix, par ce que (comme auſſi cy-deſſus plusieurs fois avons dit) le denier trente eſt le ſupreme juſte commun prix de l'achapt & acquiſition pure & ſimple d'une terre, par ce moyen que le denier quinze ne ſeroit aucunement outre moitié, mais la ſimple moitié ; partant non ſujet à reſciſion, quand ores n'y auroit aucune faculté de rachapt. Conſequemment encore moins reſcindible au moyen de ladite faculté, meſmement quand elle eſt perpetuelle, qui diminuë beaucoup de la valeur de la choſe, & que neantmoins le ſeroit beaucoup plus que reſcindible contre les termes des Loix reſciſoires, qui en partie ſeroient abregées ; ſçavoir eſt entant qu'elles denient tout remede, & en partie demeureroient inutiles ; car le vendeur auroit notoirement trop plus de profit, de venir par leſdites voyes uſuraires, leſquelles (ſi elles y ont lieu) ſembleroient du tout, ou abolir, ou oſter le lieu auſdites Loix reſciſoires.

203. Bref nous reſpondons qu'il n'eſt ainſi ; car leſdites Loix limitatives, ne ſont pas faites afin de donner occaſion de ſurprendre ; mais afin d'obvier à la frequence & multitude des procés, aprés le Contract fait de bonne foy, auſſi elles ne ſont faites pour induire ou tolerer de decevoir & ſurprendre autruy de certaine ſcience : mais ſur la leſion fortuite ou materielle, que les Legiſtes appellent *reipſa*, quand l'achepteur eſt en bonne foy : non ſçachant qu'il y ait leſion enorme, laquelle neantmoins depuis apparoiſt ; car lors n'a lieu noſtre tradition des fraudes uſuraires : Mais ont lieu leſdites Loix de la leſion outre moitié, s'il en y a, ou autres remedes de Droict, ſi la matiere y eſt diſpoſée. Auſſi eſtant prouvée la ſcience & male foy de l'achepteur lors du Contract, & que le vendeur vendoit par indigence, non pour ſon plaiſir, ny pour gratifier ; en ce cas il eſt neceſſaire que la doctrine ſuſdite ait lieu, ou que toutes Loix & moderations uſuraires, non ſeulement fuſſent abolies, mais que beaucoup pis fuſt induit, pratiqué, & toleré par frauduleux Contracts, faits & extorquez de mauvaiſe foy & conſcience, ce qui eſt intolerable.

Objection. 204. Certain honneſte perſonnage docte & expert, ayant veu quelque choſe de noſtre Livre Latin, mais non pas tout, meſmement la queſtion 69. où il euſt trouvé ſolution, m'a fait cet object. C'eſt plus grande grace, ou moins de grief à celuy qui vend ſa terre par indigence d'argent, qui ne trouve à emprunter, ny à rente, par faute de reſpondans agreables, ou autrement, d'achepter de luy ſadite terre au denier dix (eu égard au revenus comme deſſus nomb. 202.) avec perpetuelle faculté de rachapt, que n'eſt de l'achepter au double au denier vingt abſolument, ſans faculté de rachapt. Et encore plus fort, que de l'achepter abſolument ſans grace de rachapt, pour un peu ſurtiercer le denier dix ; ſçavoir eſt au denier ſeize. Et toutesfois que j'approuve tellement la vente d'une terre au denier vingt, que non ſeulement je dis n'y avoir remede, ny reſciſoire, ny uſuraire : mais qui plus eſt que j'ay mis ladite vente du denier vingt, au rang des juſtes prix, combien que ne l'aye mis que en l'ordre & rang infime. Et outre que combien qu'il reſulte clairement de mes Ecrits, que le denier ſeize decline notablement du juſte prix, nonobſtant qu'il y ait grace de rachapt, & encore plus notablement s'il n'y a grace de rachapt. Ce neantmoins en tous les deux cas ; je tolere ou repute tolerable, l'achapt d'une terre au denier ſeize, ſans y trouver ne bailler aucun remede de juſtice ou de droict, ſoit par reſciſion, excés ou fraude uſuraire, ny autrement, s'il n'appert d'autre vice, que de la ſeule modicité de prix, & ſcience de l'achepteur. Dont s'enſuit que par plus forte raiſon l'achapt d'une terre, voire ſcientement fait au denier dix ſous perpetuelle faculté de rachapt, eſt plus loyal, & à plus juſte prix, que la vendre au double (comme au denier vingt) abſolument. Et que le denier dix racheptable eſt notoirement & ſans comparaiſon, plus tolerable, que la vente au denier ſeize, ſans grace de rachapt : Conſequemment que ladite vente au denier dix, ſous perpetuelle faculté de rachapt, doit eſtre reputée à juſte prix, & du moins que ſi elle eſt à vil prix (comme il eſt notoire) qu'elle doit neantmoins eſtre reputée tolerable, ou que la vente du fonds au denier ſeize, voire au denier vingt, ne doit eſtre reputée, non ſeulement juſte, mais ny auſſi tolerable, ſans faculté de rachapt.

205. Je réponds, que la conſequence n'eſt pas bonne, ny concluante, combien que l'argument ſoit grandement apparent. Or pour monſtrer que ladite conſequence n'eſt bonne, premier que d'en effacer l'apparence, nous diſons qu'il s'enſuivroit par plus forte & concluante raiſon, que l'achapt d'une ſimple rente volante au denier dix racheptable, ſeroit juſte, ou du moins tolerable. Car il eſt notoire que c'eſt plus grande grace, que d'achepter le fonds au denier dix, ſous pareille faculté de rachapt. Or ce n'eſt pas aſſez monſtrer que la conſequence n'eſt bonne, ſans deſtruire l'apparence qui eſt grandement urgente, meſmes que les deux premices ſont vrayes, pour à quoy ſatisfaire, nous diſons que cette apparence vient de l'ignorance ou inadvertence, de la diſcretion ou difference des Contracts & negociations, que nous avons nouvellement & ſeuls découverte, & amplement diſcutée au Livre Latin queſtion 69. & cy-deſſus en bref touchée nombre 2. Solution.

206. S'enſuit briefve & claire ſolution que les ventes & commutations des terres, & heritages, pour prix revenant à ſeize, ou vingt fois autant que le revenu annuel, ou plus haut, appartiennent de ſoy, & ſont cenſées appartenir (s'il n'appert d'autre fraude ou ſimulation) au genre des negociations & Contracts proprement dits commutatifs des choſes & proprieté d'icelles, comme auſſi ne peuvent eſtre en fraude de ces rentes. Mais les ventes dont eſt queſtion, & dont parle ladite conſequence, appartiennent & ſont du genre des negociations & Contracts feneratoires : Entre leſquels genres, y a tres-grande difference & diverſité de raiſon. Car les Contracts proprement commutatifs ſe font pour ac- Differences des commutations & uſures.

Digitized by Google

querir reciproquement, & transferer de l'un à l'autre la proprieté des choſes l'une pour l'autre. Et en ceux-cy, non ſeulement eſt impoſſible mettre en tous certaine limitée determination de prix, ou equivalence égale : Mais auſſi eſt neceſſaire & utile à la Republique y laiſſer une grande latitude, non ſeulement à cauſe de la varieté, & frequente incertitude du juſte prix, ou valeur des choſes ; mais auſſi à cauſe de la frequente mutation, augmentation, & diminution de la commodité d'icelle, tant en general, & en commun, qu'en ſingulier & particulier. Et auſſi pour les utilitez ou affections accidentales, ou privées & ſingulieres des contrahans, auſquels auſſi eſt juſte laiſſer liberté & licence de faire les commutations de leurs choſes, à leur plaiſir. Et outre pour obvier à la multitude & frequence des querelles & procez, de pretenduës & petites inequalitez, & autres inconveniens qui en dependent. Tellement que ladite Loy Civile, tolere, ſans bailler aucun remede, la ſimple inequalité, juſques à la moitié du juſte prix, ou de l'equipollent incluſivement : Tout le contraire eſt és contracts & negociations feneratoires, car en ceux-cy non ſeulement eſt poſſible, mais facile : non ſeulement fort utile, mais auſſi (pour à infinis abus obvier) tres-neceſſaire, ſtatuer certains limites : & outre qu'il ne ſoit loiſible les exceder aucunement, directement ou indirectement.

207. Or combien que le contract de vente dont eſt queſtion, ſelon ſa forme exterieure, ſemble appartenir au genre des contracts commutatifs : toutesfois l'effet & verité ſont bien autres, que le rude ſon & forme des paroles. Car trois choſes concurrentes enſemble, reſiſtent à ce que le contract demeure au premiere genre, & le font retomber au ſecond : La premiere, la ſcience, & convoitiſe de l'acheteur de ſurgagner, lequel ſçait bien la grande valeur de la terre, & l'inequalité du prix, & l'indigence du vendeur, auquel ne veut mieux ſubvenir. La ſeconde, l'indigence du vendeur, lequel ne vend à ſi vil prix pour donner, ne pour ſon plaiſir, mais pour recouvrer argent, & redimer ou recompenſer l'uſage d'iceluy en ſa neceſſité. La tierce, la diſpoſition de la matiere ſujete, qui eſt la choſe venduë à faculté de rachat, & le grand revenu annuel d'icelle ; & generalement l'effet total du contract, qui revient à meſme effet que la vente de ſes rentes, pour leſquelles ſeroit baillée terre à joüir par les mains du creancier. Tellement qu'il n'y a difference que de petites paroles, c'eſt à ſçavoir que l'on dit vendre la terre, au lieu de dire vendre rente, telle qu'eſt le revenu : & le quart d'abondant, qui eſt la neceſſité d'oſter l'occaſion & matiere trop ouverte & licentieuſe des fraudes, leſquelles ne pourroient aucunement eſtre empeſchées, & ſeroient toutes Loix uſuraires inutiles, & ne ſerviroient que de vent, ſi tels contracts avoient lieu, comme vrais commutatifs. Car qu'eſt-il plus facile que de vendre la terre au lieu de la rente, pour meſme prix qu'on doit avoir la rente ?

Trois circonſtances.

Difference verbale.

208. Dont s'enſuit neceſſairement que quand (eu égard au revenu annuel de la terre venduë) le prix n'excede le ſort qui ſeroit requis à ces rentes, qu'il en faut juger comme de ces rentes, quand l'acheteur ſçait la valeur de la terre, & que le vendeur vend par indigence, comme dit eſt. Autre choſe eſt quand le prix excede ; car lors quelque ſcience qu'il y ait, le contract ne peut eſtre cenſé, fait en fraude des limites de ces rentes, attendu que le profit annuel en eſt moindre, & que le ſort n'eſt pas au deſſous, ains au deſſus deſdites limites ; conſequemment n'y peut eſtre compris ny ſujet, & demeure en ſa nature des contracts commutatifs, & le faut juger & meſurer ſelon les Loix des contracts commutatifs, s'il n'y a autre fraude ou malice, comme avons dit des rentes à la raiſon du denier ſeize, & au deſſus. Mais ſi le prix eſt dans les limites de ces rentes, ou au deſſous, concurrent la ſcience de l'acheteur, & indigence du vendeur, il eſt neceſſaire le juger & meſurer comme ces rentes, comme eſtant au rang des contracts & negociations feneratoires, qui neceſſairement doivent avoir leurs certains limites, ſans ce qu'il ſoit loiſible directement ou indirectement les exceder.

209. Parquoy n'y a plus apparence quelconque audit argument ; car les deux premiers parlent de contracts, qui ne peuvent eſtre en fraude de l'uſure, ny de ces rentes, car le profit annuel en eſt au deſſus de celuy que l'on peut avoir par ces rentes : Mais la conſequence parle des contracts qui excedent le profit & les limites de ces rentes, & peuvent eſtre faits en fraude de l'Ordonnance, comme veritablement ils ſont faits, concurrentes la ſcience de l'acheteur, & indigence du vendeur. Or de dire que c'eſt plus grande grace d'acheter de l'indigent une ſimple rente ſur ſa terre au denier dix, que d'acheter de luy ſa terre ou denier ſeize ; il eſt vray : mais ce n'eſt pas à dire, qu'il en faille plûtoſt, ou auſſi-toſt juſtifier ou permettre le premier contract, que le ſecond : Car auſſi peut-il eſtre que ce luy ſeroit plus grande grace, d'exiger de luy rente au denier ſix.

210. Bien eſt vray que la conference de plus grande ou moindre grace, non ſeulement a juſte apparence, mais auſſi conclud és contracts, qui ſont de meſme genre ou eſpece, & qui ne different en effet que de plus ou moins : Mais ladite conference n'a lieu entre contracts qui ſont non ſeulement de diverſe eſpece, mais auſſi de divers genre, comme en cas ſemblable, combien que le debteur puiſſe donner à quiconque luy plaiſt, pareille, ou plus grande ſomme que monte l'uſure exceſſive, il ne s'enſuit aucunement qu'il ſe puiſſe obliger à uſure exceſſive ; car donnation, & paction d'uſure, ſont contracts de divers genres, objets & ſujets, qui n'ont rien de commun : & tout ainſi qu'en matiere ou ſujet d'uſure, ſi le debteur ſe dit donner, ne ſert de rien. Auſſi ne ſert de rien de dire que l'on vend la terre, au lieu de dire que l'on vend rente ſur icelle, quand c'eſt un meſme effet & meſme fin, tant pour le regard de l'objet & la matiere ſujete, que des perſonnes, & de la fraudation de l'Ordonnance. Si nous avons eſté ſur ce propos plus prolixes que n'avons de coûtume, il le faut compenſer avec l'utilité de pleine & claire intelligence de pluſieurs choſes neceſſaires à entendre, qui ne ſe trouvent ailleurs expliquées.

Conference.

211. Avant que paſſer aux autres queſtions, faut encores outre la limitation dont cy-deſſus nombre 195. limiter noſtre principale concluſion, dont cy-deſſus nombre 197. avoir lieu, quand le commun revenu du denier dix eſt ſtable, & qu'il eſt lors du contract vray-ſemblablemẽt durable, & à perſeverer par les prochaines ſuivantes années : Autre choſe eſt ſi au moyen des guerres ou autres inconveniens ja venus, ou prochains à venir, ledit commun revenu eſtoit en doute & hazard d'eſtre fort diminué, par les prochaines ſuivantes années, car lors au moyen que la terre ne ſe vend pas abſolument à perpetuité, mais ſous faculté de rachat, il ne faut pas conſiderer la perpetuelle valeur de la terre, qui eſt à eſperer à venir apres leſdits accidens paſſez, comme faire ſe doit en vente abſoluë : mais faut conſiderer l'eſtat preſent ou imminent par les prochaines années ſeulement ; & ce quant à la validité ou reduction du contract, entant que l'on veut juger ſelon ces rentes, & la raiſon eſt manifeſte : car attendu que le vendeur retient franche & libre faculté de racheter, il ne vend vray-ſemblablement (quant à l'effet du profit & revenu) que le fruit & revenu des prochaines, pauvres, affligées ou hazardeuſes années, parce qu'il eſt vray-ſemblable, que le vendeur qui a la faculté de racheter, s'en paſſera durant le mauvais temps ; & au contraire en uſera

Premiere limitation.

Digitized by Google

ſi-toſt qu'il luy ſera commode, & ne laiſſera à l'acheteur que le temps de peril, perte ou ſterilité. Parquoy combien que le peril & calamité preſente ou imminente par aucunes prochaines années, ne diminuë qu'un peu la valeur d'une terre venduë à toûjours abſolumét: toutesfois cela diminuë beaucoup & quaſi du tout, la valeur ou eſtimation du marché, contract, & de la terre venduë à faculté de remeré. Conſequemment en ce cas, pour la Juſtice, validité, ou moderation de ce contract, faudroit avoir égard au temps preſent, & des prochaines enſuivantes années ſeulement, & à la commune valeur dudit temps, & du peril qui en eſt impendant lors du contract, dont pourroit avenir qu'une terre, qui autrement les bonnes années avec les mauvaiſes compenſées, comme cy-deſſus nombre 113. vaudroit cent livres de revenu, n'en vaudroit pas plus de trente, en prenant les mauvaiſes années imminentes ſeulement. Conſequemment que le contract qui autrement reviendroit au denier dix, ne reviendra pas au denier trente.

Domaine du Roy. 212. Et c'eſt une des principales raiſons pour leſquelles j'ay eſtimé juſtes les ventes du Domaine du Roy, à la raiſon du denier dix du revenu; car non ſeulement ne ſe font jamais ſans perpetuelle faculté de rachat, laquelle auſſi s'entendroit, & y ſeroit neceſſairement, quand n'y ſeroit expreſſe: Mais encore avec ladite faculté expreſſe, ne ſe font pas indifferemment ne facilement, ains ſeulement ſelon les grands & urgens affaires occurrens au Royaume, & aprés grande deliberation du Conſeil, & elite des terres les moins commodes à la recepte du Domaine du Roy, les moins dommageables à vendre, & dont en ce temps-là, l'on eſpere moins de profit que des autres, comme le tout eſt prealablement aviſé, digeré, & diſcuté au Conſeil. Auſſi l'on eſpere que l'on ne lairra aux acheteurs, que la joüiſſance du mauvais & perilleux temps, & que ſi-toſt que les choſes ſeront aſſeurées & appaiſées, le Roy rembourſera le ſort, & rentrera en la joüiſſance de ſon Domaine, qui n'eſt auſſi jamais proprement aliené (comme il eſt inalienable) mais ſeulement à proprement parler, engagé, pour faire par l'acheteur (qui eſt mieux acheteur des fruits à temps incertain, tant que plaira & ſera la commodité du vendeur, que du fonds) les fruits ſiens en lieu de l'intereſt ou uſure du ſort principal, tant & ſi longuement que plaira au vendeur ſeulement. Il y a icy autres raiſons, pour la juſtification de ces ventes du Domaine, qui ſe font par Lettres Patentes d'Edict decerné & émané du Roy à cette fin, verifié és Chambres de ſes Comptes, homologué & approuvé par Arreſt du Senat & Cour du Parlement, & autres choſes qui ne ſont és contracts des privez & particuliers, comme avons dit au Livre Latin queſtion 58. Ce que deſſus ſuffiroit aſſez pour connoiſtre & juger des loüages ou ventes des terres faits ou ſimulez en fraude de ces rentes: mais pour plus ample intelligence, nous en toucherons encore un cas particulier.

213. Dix-ſeptiéme queſtion: d'un cas dont en compoſant le Livre Latin, a fus conſulté. Le Receveur & Gouverneur du revenu d'un Abbé, acheta pour ſix cens livres, la terre d'un Laboureur ruſtique, laquelle euſt pû eſtre baillée à cinquante livres de ferme par an, en la baillant à huit ou neuf ans, ſelon la commune eſtimation & uſage, & donna faculté de rachat juſques à ſix ans, & le lendemain luy bailla ladite terre à ferme ou loüage pour ſoixante-dix livres, juſques auſdits ſix ans, & aprés avoir eſté payé par deux années, en la tierce ſouffre controverſe? Je dis que tout ainſi qu'au commencement le Laboureur avoit eſté en ſa miſericorde, auſſi à preſent il eſtoit en celle du Laboureur, car lors du contract & depuis au premier an, auparavant qu'avoir receu profit uſuraire, il eſtoit en faculté dudit acheteur, de purger le vice, & obvier tant à la nullité, qu'à la reduction au denier quinze, & ſoy conſerver le profit du denier douze, en offrant au pauvre Laboureur, les choſes eſtans entieres, que la penſion dudit loüage fuſt moderée à cinquante livres par an, qui eſt le douziéme du ſort par an, & que la faculté de rachat fuſt perpetuelle, enſemble que le loüage fuſt prorogé tant qu'il plairoit audit Laboureur, & juſques à rachat: de ſorte que le debteur ne fuſt grevé outre le douziéme, mais depuis que les choſes n'eſtoient plus entieres, il ne pouvoit plus empeſcher que le debteur ne fiſt declarer les deux contracts nuls, & tout compter au ſort principal, ſi bon luy ſembloit.

a Queſt. 60.

214. Or il me diſt qu'il avoit trouvé par ſon conſeil, que les deux contracts eſtoient bons, non reſcindibles: Le premier, car il n'y avoit deception outre moitié de juſte prix, ce qui eſt vray quant à ce, car avec ladite faculté, la terre n'euſt gueres valu que mil livres de juſte & entier prix, dont il avoit baillé plus de la moitié. Quant au ſecond, diſoit qu'il eſtoit encore moins reſcindible, car c'eſt un loüage à bref temps; ſçavoir eſt au deſſous de dix ans qui eſt reputé mobilier, & par commune obſervance de la Chancellerie de France l'on n'a accoûtumé bailler Lettres Royaux de reſciſion pour cauſe de lezion d'outre moitié de juſte prix pour meubles, ſinon qu'ils fuſſent en tres-grande quantité, ou fort precieux, diſoit davantage que ledit loüage ne contenoit lezion, parce que ledit Laboureur y ſurgagnoit. Et auſſi que l'acquereur meſmes en pouvoit & vouloit autrement joüir, & labourer par ſes mains, ou par ſes chartiers, ou poſſible par ceux de ſon Maiſtre, qui ne luy euſſent rien coûté: tellement qu'il euſt gagné au double, ou en euſt pû faire bail à ferme à autre quelconque, qui luy euſt pleu, attendu que la choſe eſtoit ſienne, en quoy faiſant ledit pauvre Laboureur y euſt perdu au double, voire au quadruple, car il luy euſt fallu promptement vuider, deménager, & aller ailleurs: & en euſt eſté du tout détruit. Mais qu'aux grandes requeſtes & prieres dudit Laboureur, il luy avoit baillé & laiſſé à loüage: & combien que la penſion fuſt chère, toutesfois que de la part dudit Laboureur, il y ſurgagnoit, & de la part dudit acquereur, il y laiſſoit à gagner au double.

215. Ces choſes nonobſtant je dis & redis, leſdits deux contracts eſtre du tout nuls, leſquels auſſi ne ſont cenſez qu'un: car combien que le bail ſoit fait le lendemain, cela ne purge pas, mais augmente la preſomption de fraude, attendu que la rente eſtoit ſuſpecte, comme eſtant à prix injuſte, & davantage faite en fraude du douziéme: parquoy en matiere non ſeulement ſuſpecte, mais auſſi apparemment ſuſpecte, la diverſité de contracts, de lettres & jours, ne fait que aggraver & montrer couleurs exquiſes, pour cuider couvrir les fraudes. Veu donc que les deux contracts ne ſont qu'un, il s'enſuit bien qu'il y a paction de profit fort excedant le denier dix, voire excedant le denier neuf. Conſequemment le tout eſt nul, & n'y échet moderation au denier quinze, ny autre: & autant ſi le loüage n'euſt eſté fait que pour ſoixante-un franc, qui eſt peu outre le denier dix. Et ſi ledit loüage fuſt revenu au denier dix, ou à moins faudroit dire comme en la queſtion precedente. N'y font rien les pretenduës prieres du Laboureur, ſinon pour aggraver, car l'acheteur trop cupide & avare ſe ſouffroit prier de ce, dont il devoit quitter davantage, & en effet ſe faiſoit prier de n'ajoûter extorſion ſur extorſion.

216. Et faut noter que celuy qui a acheté le fonds à juſte prix, ſous perpetuelle faculté de rachat, ou à moindre prix: mais tel prix, ou de bonne foy, que le contract n'eſt ſujet à preſomption de fraude uſuraire, combien qu'il puiſſe preſcrire ladite faculté de rachat par trente ans contre majeurs, ſans autre interruption ou empeſchement: toutesfois ſi le contract eſt en

Preſcription.

traitée d'uſure, comme deſſus, jamais ne peut preſcrire pour la mauvaiſe foy, mais ſon heritier ou ſucceſſeur ayant bonne foy, pourront bien preſcrire ſelon la diſpoſition du Droict & la Coûtume du lieu.

217. Dix huitiéme queſtion des rentes temporelles: Vray eſt qu'elles ne ſont ſi frequentes que les uſuaires: toutesfois ſont neceſſaires à declarer & entendre, non ſeulement pour icelles (parce que le cas en advient aucunesfois, & peut pluſieurs fois avenir) mais auſſi pour l'intelligence de la juſtice de pluſieurs contracts qui reviennent à meſme effet, comme des ventes d'un uſufruict, à temps certain, ou incertain, ou de la vente & eſtimation d'un doüaire, ou autre rente ou revenu, qui n'a plus que certaines années à durer: & tiercement pour la naïfve & pleniere intelligence de la matiere uſuraire, qui ne peut eſtre parfaitement entenduë, ſans entendre la proportion, juſtice ou injuſtice, de ces rentes temporelles. Quartement, parce que cette matiere a eſté par ceux qui en ont par cy-devant eſcrit, grandement pervertie & intriquée de pluſieurs diſtinctions & ſubdiſtinctions impertinentes, qui a eſté la cauſe qu'en noſtre extrication latine nous y ſommes plus longuement & plus laborieuſement arreſtez, que ne nous plaiſoit, & en euſſions bien paſſé plus court, ſi le deſir & devoir de rendre raiſons & preuves evidentes, receuës en toute nouvelle expoſition & emendation, ne nous euſt contraint pleinement & diſcuter au long quatre grandes queſtions particulieres, pour l'ouverture & ebauchement de la matiere, & puis pluſieurs autres avec pluſieurs figures pour finale reſolution, ornement, & confection de la matiere, où nous renvoyons ceux qui en veulent voir à plein, & ne toucherons icy que le poinct & reſolution qui eſt que ces rentes temporelles, combien qu'elles ſoient à certain temps & certain profit, ſont juſtes & licites, pourveu qu'elles ne ſoient en fraude de l'excez de l'uſure, ou d'autre choſe illicite, & à prix raiſonnable, qui eſt quand le tout peſé & compaſſé les bornes & limites, tant par Droict commun, que par autre Ordonnance politique & equitable, appoſées és uſures, ou és contracts ſubrogez (comme à ces rentes volantes) ne ſont aucunement excedées, ains eſt faite la condition du debteur meilleure.

218. Et pour plus clairement entendre, nous diviſons ces rentes temporelles en trois cas ou eſpeces principales. Le premier quand la rente n'excede le douziéme du ſort par an; & n'eſt jamais tenu le debteur rendre le ſort, mais finit la rente par ſon cours, & temps determiné; comme ſi pour douze cens livres, l'on vend cent livres de rente, juſques à vingt-quatre ans. Le ſecond cas à l'oppoſite, quand à la fin du temps le debteur eſt tenu rendre tout le ſort, ſans deduction de la rente, qui en a couru cependant, comme s'il vend cinquante livres de rente, juſques à dix ans, apres leſquels (& non plûtoſt) ſera tenu rendre le ſort. Le tiers cas eſt mixte de tous deux; c'eſt à ſçavoir quand la rente excede le douziéme du ſort par an, & ne dure que juſques à certain temps ſans autre rachat, comme ſi pour douze cens livres, l'on vend cent cinquante livres de rente juſques à douze ans.

219. Quant au premier, meſme à l'exemple y appoſé n'y a aucune difficulté, car ladite eſpece de foy n'a rien de commun avec uſure, ains appartient au genre des contracts commutatifs des choſes, ou des contracts liberaux, ſi la rente eſt petite en quantité, ou en temps; car la rente peut eſtre ſi petite (comme n'excedant le vingt-cinquiéme denier du ſort par an) qu'on en pourroit conſtituer & aſſigner à tres-juſte prix, une rente perpetuelle, & non rachetable: parquoy ſi on la fait temporelle ou reſoluble, c'eſt grace manifeſte. Auſſi combien qu'elle monte juſques au douziéme denier par an, toutesfois ſi la rente ne doit durer que quinze ou ſeize ans, c'eſt grace manifeſte que fait le creancier. Et ſi elle doit durer vingt-quatre ans, combien qu'il n'y ait ſi grande grace: toutesfois le contract en participe, entant que le creancier en pourroit acheter une rente de plus grande eſtimation & profit: Et combien que le debteur ne puiſſe racheter, & que le creancier ſoit aſſeuré par eſpace de temps d'en recouvrer deux fois autant que ſon ſort: toutesfois il n'y a aucune uſure, ne choſe illicite ou participant d'uſure; attendu qu'il n'y a non ſeulement obligation, mais ny auſſi eſperance de rendre ou recouvrer le ſort directement ou indirectement, ny de la part du creancier, ny de la part du debteur, qui eſt du tout quitte, le temps finy, ſans aucun rachat. Auſſi tant s'en faut que le creancier ſoit aſſeuré de certain profit uſuraire, qu'au contraire il eſt aſſeuré de perdre plus grand profit qu'il en euſt pû faire autrement.

220. Et combien qu'au Livre Latin je n'aye mis de cette eſpece, que cet exemple, auquel le double du ſort n'eſt excedé, ce n'eſt pas à dire qu'elle ſoit illicite, ſi le double du ſort eſt excedé, comme ſi elle eſt venduë à durer trente ou quarante ans, car attendu que le contract n'appartient au genre des contracts fœneratoires, comme dit eſt, il en faut juger comme d'une pure vente d'un uſufruict, ou autre revenu à temps, qui vaut beaucoup moins de la moitié qu'une rente qui ne finit jamais, ou qui ne finit que par rachat. Partant ne perit jamais, & ne diminuë, ny le profit, ny l'eſtimation: dont le contraire eſt la rente temporelle, qui eſt faite chacun jour de plus petite valeur, tant qu'elle eſt du tout expirée: toutesfois j'eſtime que ſi la rente monte juſques au douziéme denier par an, que c'eſt aſſez au plus, qu'elle ſoit venduë à autant de temps qui ſuffit pour tripler le ſort principal, comme de trente-ſix ans, autrement qu'elle ſeroit trop groſſe ou trop peu venduë.

221. Quant au ſecond cas ou eſpece, il approche tres-fort de vraye & formelle uſure; mais pour en connoiſtre la diſtance & proportion, faut noter que comme le propre ſujet de vraye & formelle uſure, eſt le preſt, ou autre ſomme deuë & repetible à la volonté du creancier: Auſſi quand y a delay de payer, & cependant paction de certain profit, lors d'autant que le delay eſt bref, ou long, ladite paction participe plus ou moins de vraye & formelle uſure. Auſſi tout ainſi que quand le ſort principal eſt aliené & non repetible, ce n'eſt, & ne peut eſtre vraye & formelle uſure, mais rente ſeule & principale, ſans obligation de ſort, combien qu'elle peuſt eſtre ſubrogée au lieu de l'uſage de l'uſure formelle, quand la rente eſt ſi groſſe qu'elle excede notablement le commun revenu, que l'on auroit des terres acquiſes pour pareil prix à perpetuité, comme en ces rentes volantes. Auſſi par contraire raiſon, quand le ſort n'eſt pas aliené à perpetuité & à toûjours, il eſt reputé plus ou moins aliené d'autant que plus tard, ou plûtoſt il ſe peut repeter: partant s'il y a cependant paction de profit, elle en approche d'autant moins ou plus à formelle uſure. S'enſuit que ſi le ſort ne ſe peut payer de long-temps, comme de dix ans, il eſt cenſé en effet aliené à long-temps, & s'il y a cependant paction de profit, elle ſera moins uſuraire, que ſi l'argent n'eſtoit preſté que juſques à trois ou quatre ans de delay.

Seconde eſpece.

Sujet d'uſure.

222. Parquoy j'ay reputé juſte & tolerable ledit exemple de la rente de cinquante livres par an juſques à dix ans, pour mil livres, à la charge que le debteur pourroit racheter cependant, & quand n'auroit racheté, qu'aprés les dix ans, ladite rente ne courant plus, pourroit eſtre contraint rendre le ſort: & ce pour trois moderations ou reſtrictions concurrentes au cas de preſent, outre celles des Loix uſuraires. La premiere, que le creancier ne peut de long-temps repeter le ſort, combien que le debteur puiſſe à toute heure racheter; ce qui eſt de grands poids, & conſide-

ration en matiere uſuraire, par ce que deſſus nombre 92. La ſeconde, car le cours de la rente eſt tellement limité, qu'elle ne peut monter juſques à l'equalité du ſort, ains expire au deſſous; ce que toutesfois n'eſt neceſſaire comme cy-deſſus nombre 24. & cy-aprés nombre 224. La tierce, que l'uſure n'excede le denier vingt: partant ne peut eſtre en fraude, ny des uſures legales, ny de ces rentes volantes & de l'Ordonnance. Et ne peut le debteur eſtre ſurpris à cauſe du long & notable delay, & ceſſe l'acerbité, & tous autres inconveniens des uſures; & eſt notoire que c'eſt trop plus grande grace au debiteur, & trop moins de profit au creancier par ce contract, que par la rente du denier douze ou quinze. Parquoy peut & doit par plus forte raiſon eſtre admis & toleré, comme plus juſte & plus equitable: car entre les contracts fœneratoires (dont ce contract eſt) ou les ſubrogez en leur lieu, eſt valable l'argument, que ſi un certain contract (comme du denier douze) eſt juſte & toleré, que par plus forte raiſon, en meſme genre, eſt juſte & tolerable celuy par lequel le debteur eſt moins chargé, & plus ſoulagé, autrement ſeroit choſe fantaſtique & prepoſtere, qui engendreroit pluſieurs erreurs cy-deſſus confutez.

c num. 464. 223. Et combien qu'au Livre Latin, *a* je n'aye expreſſement poſé & approuvé que ledit exemple du denier vingt, juſques à dix ans, ou delay de dix ans: je l'ay fait pour exemple plus commode, & non pour reſtriction, car s'il y a temps notable (comme de cinq ans pour le moins, j'eſtime cela tolerable, pourveu qu'aprés le delay paſſé, & que le ſort ſe peut repeter, ne coure aucun profit: car dés lors en avant ce ſeroit uſure formelle, qui n'eſt admiſſible ny tolerable, poſé ores que le creancier prorogeaſt le delay juſques à un an ou deux: car je ne repute eſtre aſſez pour cette tolerance, ſinon que la prorogation fuſt faite à cinq ans pour le moins du jour du delay ou prorogation d'iceluy, auquel cas, moyennant ledit delay, j'eſtime ladite paction de profit du denier vingt tolerable. Car au moyen du long delay, qui n'eſt moindre de cinq ans, qui eſt en droit reputé beaucoup de temps, *b* & auſſi que l'experience monſtre qu'il eſt fort notable, le contract decline fort de la pure & formelle uſure, parce que le ſort eſt aliené à beaucoup de temps, qui eſt choſe diſſonante à la nature de formelle uſure, & avec ce, ce contract ne peut eſtre fait en fraude de la limitation du profit uſuraire, veu que le profit eſt trop petit: mais ſi le profit eſtoit plus grand que le denier vingt, ou que le terme fuſt plus court que de cinq ans, je ne l'eſtimerois regulierement tolerable, pour ne donner lieu aux fraudes qui ſe pourroient faire aux limites & reſtrictions des uſures, ſi le delay eſtoit court, ou ſi le profit n'eſtoit ſi avant reſtraint, que n'en puſt redonder fraude.

b Inſtit. de uſucap. in princ.

224. Laquelle excluſe, comme dit eſt, je ne repute neceſſaire que le cours de la rente ſoit limité au deſſous du temps auquel les arrerages monteroient juſques à la ſomme du ſort principal: car la reſtriction du double, dont cy-deſſus nombre 24. eſt de peu d'effet, & de fort petite conſideration, ſinon quand l'uſure eſt groſſe, comme le bes ou ſemis: mais quand elle eſt legere, comme au denier vingt, c'eſt plus grande grace au debteur que la rente puiſſe courir plus loin, moyennant que cependant il ne puiſſe eſtre contraint rendre le ſort, que ſi ladite petite rente ne couroit plus, & il pouvoit eſtre contraint rendre le ſort, comme le ſens commun & l'experience le demonſtrent: parquoy en cette ſeconde eſpece je ne requiers que trois choſes. La premiere, que le delay du ſort ne ſoit moindre que de cinq ans. La ſeconde, que le debteur puiſſe toûjours racheter en payant les arrerages pour portion de temps, écheus dans le delay. La tierce, que la rente n'excede le denier vingt, & ne coure aprés ledit long delay, ſinon qu'il fuſt renoüé pour le moins à cinq ans, ou autre plus long que l'on voudra.

Trois choſes requiſes.

225. Quant à la tierce eſpece, elle eſt mixte & participe des deux premieres, mais plus de la ſeconde: car combien que ne ſoit uſure formelle étroittement priſe, ſi eſt-ce une vraye eſpece de fœnerer, & eſt un genre des contracts fœneratoires. Et ſi l'on me dit que ſuis en cet endroit inventeur de nouvelles eſpeces de fœnerer, ou bailler à uſure, je dis qu'il n'eſt pas ainſi: car combien que cette eſpece de contract mixte ne ſoit pas ſi frequente ne ſi ſouvent uſitée, que la rente du denier douze, ſi eſt-elle aucunes fois pratiquée, & l'ay veu avenir; & qui plus eſt defendre en jugement trop enormément & exceſſivement, ſans vouloir admettre moderation de raiſon & equité, pour l'ignorance du vray fondement, nature & condition de l'uſure, que avons nouvellement découverts, afin d'une part de retrancher tous excez & fraudes uſuraires, tant qu'il eſt poſſible, ſans d'autre part rejetter & blaſmer les contracts juſtes, temperez & raiſonnables. Si l'on me dit davantage, que tout uſage d'uſure eſt aboly, & que n'avons retenu que la forme de la rente du denier douze: partant qu'il n'eſt licite exercer autre maniere de fœnerer. Je dis premierement que la majeure eſt bien regulierement, mais non pas univerſellement & abſolument vraye, que toute uſure ſoit abolie, par ce que ſera dit cy-aprés nombre 249.

Tierce eſpece.

226. Secondement je dis que l'argument conclud bien, qu'il n'eſt regulierement & ordinairement licite uſer d'une maniere de fœnerer qui ſoit plus approchante à l'uſure formelle, & plus onereuſe au debteur, que n'eſt la forme du denier douze: Mais par meſme argument il s'enſuit que ſi la forme du denier douze eſt licite & permiſe, le ſera pareillement & par plus forte raiſon, autre eſpece de fœnerer, moins approchante de l'uſure formelle, & plus gracieuſe aux debteurs que ladite forme du denier douze. Donc ſi cette rente mixte & temporelle eſt telle, il s'enſuit qu'elle eſt juſte & tolerable, comme en l'exemple qu'avons mis de la rente de cent cinquante livres par an juſques à douze ans, conſtituée pour la ſomme de douze cens livres. Or pour le connoiſtre à l'œil, ne faut que diligemment conſiderer & balancer les circonſtances pour leſquelles cette rente temporelle eſt plus griefve, & celles pour leſquelles eſt plus legere que la forme du denier douze, & voir ce que y prepondere.

Conſiderance.

227. Or vray eſt que cette rente mixte, eſt plus griefve en trois choſes ſeulement: Premierement, en ce que le debteur ne peut joüir à ſa liberté de tout le ſort, mais en rend portion avec ſurcroiſt par chacun an. La ſeconde, en ce qu'il ne peut racheter avant le temps. La tierce, que ledit ſurcroiſt ou profit ne court pas toûjours au fur de ce que le debteur a du ſort en ſes mains, ains uniformément il en paye autant és dernieres années, qu'il a quaſi tout rendu, comme il fait és premieres dés le commencement. Au contraire cette rente mixte eſt plus legere pour deux choſes. La premiere, car le debteur ſe peut acquitter & racheter par pluſieurs parcelles & particuliers payemens, avec intervalles notables. La ſeconde, que le profit de l'uſure eſt moindre de la moitié, qu'en la forme du denier douze, eu égard à la totalité du ſort, qui eſt douze cens livres, & à la totalité du profit, qui n'eſt que ſix cens livres en douze ans, & en tout le temps. Vray eſt qu'auſſi le debteur n'a pas la joüiſſance du ſort entier par tout ledit temps de douze ans: mais cela ſe compenſe avec la modicité du profit. Auſſi ce qu'il ne peut autrement racheter, ce n'eſt pas grief, ains profit au debteur, veu qu'il peut racheter à douze fois: tellement que l'on voit evidemment que leſdites deux choſes allegeantes, preponderent & ſont plus grandes que leſdites trois aggravantes. Partant cette forme de contract comme plus douce & legere, doit eſtre autant ou plus tolerée & trouvée juſte, que la forme du denier douze.

228. Ce

228. Ce que je dis des douze ans, n'eſt que pour exemple, j'en dis autant à meſme meſure & proportion, ſi la rente n'eſtoit qu'à dix, ſix ou trois ans, ou autre temps plus ou moins : car c'eſt aſſez que le profit n'excede la moitié de ce qu'on auroit en autant de temps à la raiſon de la forme du denier douze, eu égard à tout le ſort : partant pour douze cens en quinze ans, l'on pourroit acheter cent trente livres par chacun an, pour douze cens en dix ans, cent ſoixante-dix livres chacun an : pour douze cens en ſix ans, deux cens cinquante livres chacun an : pour douze cens en trois ans, quatre cens cinquante livres chacun an, & ainſi des autres ; & ne doit le profit eſtre plus grand que la moitié dudit douziéme : autrement leſdites circonſtances aggravantes prepondereroient, & feroient cette rente temporelle eſtre plus onereuſe que la forme du denier douze, conſequemment uſuraire, illicite & intolerable : Toutesfois ſi outre ladite dimidiation de profit, & particuliere ſolution, eſtoit neantmoins baillée au debteur faculté de rachat ; il y auroit raiſon de tolerer un peu plus grand profit, pourveu qu'il n'excedaſt le dodrant du douziéme, ou les trois parts dont les quatre font le tout, du profit ſolide du douziéme : partant reviendroit au denier ſeize, qui eſt la ſeiziéme partie du ſort par an.

229. Et ſous les moderations ſuſdites, ce contract de rente mixte temporelle non ſeulement eſt juſte & tolerable ; mais auſſi grandement utile & neceſſaire, tant de la part du creancier que du debteur ; car de la part des debteurs, il eſt plus que notoire que communément cette forme leur ſeroit plus utile & gracieuſe au double, que la forme du denier douze. Auſſi de la part des creanciers, s'en peut trouver aucuns, qui pourront & voudront bien bailler à trois, ſix, huit ou dix ans, ou autre temps à ladite raiſon, & ſe contenteront des reſpondans offerts ou ſans reſpondans, dont ne ſe contenteroient, en rente perpetuelle, le ſort à toûjours alienć. Auſſi peuvent aucunes fois les creanciers avoir plus grand profit en baillant à certain temps à demy profit, que de bailler à perpetuité, à profit entier : conſequemment peut eſtre le profit & ſoulagement des deux parties.

Exemple miſerable.

230. N'a pas long-temps, & en faiſant imprimer le Livre Latin, que s'eſt offert un cas miſerable, & encore plus miſerablement (par l'ignorance de cette noſtre proportion & doctrine traittée, qui eſt de pluſieurs pauvres Laboureurs habitans de la ville de l'Iſle, pres la Duché de Bourgogne, leſquels au mois de Juillet l'an mil cinq cens quarante-quatre, furent angariez & induits par leurs propres Conſuls, pour impoſitions extraordinaires, chevaux d'artillerie & autres calamitez de guerres ; eux obliger en leurs propres noms, pour la ſomme de huit cens trente-ſix livres tournois, en ſoixante & dix muids moitié froment, un ſol pres du meilleur, moitié orge & avoine, meſure telle que Paris, à les payer par ſept fois & à ſept termes ; c'eſt à ſçavoir dix muids par an à la ſaint Martin d'Hyver, juſques à ſept ans. Or il advint que dés la premiere année les dix muids valoient quaſi la tierce partie du ſort principal, & à la ſeconde valoient quaſi la moitié dudit ſort. Le creancier s'efforçoit les contraindre payer l'appreciation qui euſt eſté (la choſe continuant) rendre le ſort au triple, & ce en moins de ſept ans. Ils obtinrent Lettres Royaux pour l'annuller pour pluſieurs faicts y contenus : le creancier incontinent requiert le contract par proviſion eſtre entretenu & executé en baillant caution ; ce qui eſt ordonné ſimplement & preciſément, & ce par Arreſt, meſme de cette Cour, où le negoce eſtoit devolu, & au rapport d'un Quidam, nonobſtans les raiſons tant de Droict que faict evident, amplement par nous déduites, qui ne furent lors entenduës, & par aventure ſemblerent trop nouvelles à ceux qui ne les avoient appriſes en jeuneſſe, combien qu'à preſent tous ceux (meſme les non lettrez) qui ont leû ce preſent Traité, les entendent, & en pourroient (s'ils ne ſont hebetez ou mal affectionnez) droitement juger dudit cas & autres ſemblables. Pour à quoy revenir, là fut grande pitié & miſere, car leſdits Laboureurs eſtoient en danger de ſouffrir la vile & irrevocable diſtraction de leurs biens ſous ombre de l'execution de ladite proviſion, qui eſt un autre abus ſur abus, que j'ay ailleurs découvert ſur la Coûtume de Paris, article 60.

231. Or furent leſdits pauvres Laboureurs abandonnez par ceux qui ſe devoient joindre avec eux, à fin de moderation, laquelle ne peurent goûter pour pluſieurs raiſons vulgaires de la commune routine du Palais, auſquelles s'arreſterent : La premiere, que ce n'eſtoit icy un contract de rente, mais ſimple vendition de certaine quantité de grain, dont le payement eſtoit diviſé en pluſieurs termes ou années. La ſeconde, quand ce ſeroit rente : toutesfois attendu que c'eſt à peu de temps, & au deſſous de dix ans, c'eſt meuble & choſe mobiliere, pour laquelle l'on ne baille Lettres de relief en la Chancellerie, ſous ombre de lezion, & fuſt-elle d'outre moitié de juſte prix. La tierce, quand pour meuble ſe pourroit bailler relief, la matiere n'y ſeroit diſposée : car n'y auroit lezion outre moitié de juſte prix, attendu que lors du contract le muid froment ne valoit outre vingt francs, & le muid d'orge ou avoine dix francs. Parquoy veus les delais & particularitez de payement, n'y auroit lezion quelconque : Et outre que combien qu'il fuſt avenu au premier & ſecond terme le grain eſtre enchery au triple ou quadruple, que cette lezion ne provenoit du contract, ains de cas fortuit, partant n'eſtoit conſiderable. Joint qu'aux termes & années ſuivantes le grain pouvoit ravaller, & venir à plus vil prix qu'il n'eſtoit lors du contract, lors duquel la valeur n'excedoit, & eſtoit incertain à l'avenir, s'il vaudroit plus ou moins ; Conſequemment que l'incertitude de l'evenement de la cherté, ſe devoit compenſer avec l'incertitude de l'evenement de plus grande vilité. Meſmement que s'il fuſt avenu que l'eſtimation du bled ne fuſt hauſſée depuis le contract par leſdites ſept années, voire qu'elle fuſt diminuée de la moitié par leſdites ſept années, le creancier ſeul euſt porté cette perte, combien qu'elle fuſt redondée juſques à la diminution du ſort principal, & n'euſſent eſté les debteurs tenus en ſuppléer aucune choſe : dont ſemble eſtre juſte pour garder équalité, qu'au contraire en cas de cherté ſurvenuë, le creancier ne ſoit tenu en rabattre aucune choſe.

V eſt abus.

Six cauſes de d...

232. Voyez-vous pas quel inconvenient & depravation de jugement advient de prendre les choſes à l'écorce & à la routine ? Finalement je conſeillay auſdits pauvres Laboureurs de bailler Requeſte à la Cour, à ce qu'ils fuſſent receus à ſatisfaire audit Arreſt de proviſion en garniſſant, ou payant en argent à la raiſon du profit du denier douze : Je ne diray pas qu'ils en furent deboutez, mais je dis que c'eſtoit offrir plus qu'ils ne devoient à toute rigueur : Car ce contract en effet eſt une vraye conſtitution de rente temporelle ; partant le profit n'en peut & ne doit eſtre auſſi grand qu'en la rente du denier douze, où le ſort eſt entierement & à perpetuité aliené, avec franche & perpetuelle faculté de racheter (ce qui n'eſt) ains l'oppoſite au cas de preſent, où la penſion eſt ſi grande qu'elle comprend en effet reſtitution de partie du ſort ou valeur d'iceluy, avec notable ſurcroiſt pour le profit ou uſure : & outre ce, les debteurs ne peuvent payer avant le temps, ne racheter pour le temps qui reſte : ce qui vaut réponſe à la premiere deſdites raiſons forenſes.

Reſolution.

Dilution.

233. Car bien eſt vray que s'il euſt eſté dit ou entendu que les debteurs euſſent peu payer tous leſdits ſoixante-dix muids dés l'inſtant du contract, ou toſt aprés, ou au premier terme, ou de payer ce qui en euſt reſté tout enſemble, ſi & quand bon leur euſt ſemblé,

Digitized by Google

Difference du delay, ou rente.

Qu'en ce cas ce ne ſeroit pas conſtitution de rente temporelle, ains ſimple vente & achat de certaine quantité de grain à une fois, dont le payement en ſeroit diviſé & differé en pluſieurs termes; tellement que tant la diviſion, que le delay du payement ſeroient en la faveur du debteur ſeulement, & non du creancier, qui ſeroit bien, attendu leſdits termes, obligé recevoir payemens particuliers, s'il plaiſt au debteur, qui ne ſeroit obligé uſer dudit delay & particuliere ſolution. Mais le contraire eſt au cas de preſent, car il a eſté entendu que les debteurs ſeroient tenus preciſément payer auſdits termes, & ne les pourroient anticiper ou differer, s'il ne plaiſoit au creancier: tellement que ladite diviſion & dilation eſt reduite en forme d'obligation reciproque, tant d'un coſté que d'autre, non en faveur du debteur ſeul, ou du creancier ſeul, ains de tous deux: Partant c'eſt vraye & formelle conſtitution de rente temporelle, combien que les paroles du contract ne parlent aucunement de rente, mais ſeulement de vente de certaine quantité de grain payable à pluſieurs termes: car attendu que leſdits termes ne ſont apposez en la ſeule faveur du debteur, ny par ſimple faculté, mais par obligation ainſi determinée, c'eſt vraye rente: Car c'eſt tout un de dire, je vends dix muids de rente annuelle juſques à ſept ans: ou de dire, je vends ſoixante & dix muids, à les payer d'an en an dix muids, quand il eſt entendu que le debteur ne peut anticiper, s'il ne plaiſt au creancier, comme audit cas: & n'y a en effet difference quelconque, ny de faict ny de droict, en l'une & l'autre forme ou maniere de parler: parquoy en toutes ces deux formes de paroles, n'eſt qu'un meſme contract de vente, & conſtitution de rente temporelle, qui ne peut eſtre diverſifiée pour la ſimple diverſité de la conception des paroles, non plus que par la diverſité du langage, comme ſi l'un eſtoit dit ou écrit en Allemand, l'autre en François, quand y a meſme ſignification ou effet.

234. Or pour briefve dilution des autres raiſons forenſes ſuſdites, il eſt certain que cette rente n'eſt faite par le debteur que pour acheter l'uſage de l'argent, dont il a pour un temps affaire, & pour par le creancier avoir quelque recompenſe du preſt ou du delay de ſon argent, ou choſe équipolente: conſequemment eſt un vray contract fœneratoire, voire negociatif. Parquoy ne ſert de dire que c'eſt contract de choſe mobiliere, car les uſures & contracts fœneratoires, ne ſont de ſoy qu'en meubles. Et moins ſert de dire qu'il n'y auroit lezion outre moitié de juſte prix, car ladite determination n'a pas lieu és contracts uſuraires, ou qui peuvent eſtre faits au lieu, ou en fraude d'iceux, comme cy-deſſus nomb. 197. ains ont lieu les limites des uſures, qu'il n'eſt licite d'une ſeule maille exceder. Pareillement l'incertitude de la valeur ou utilité future, & qu'elle advient par cas fortuit, ne ſuffit pour permettre ou tolerer excez énorme des limites uſuraires, comme cy-deſſus nombre 206. autrement on y pourroit faire fraude chacun jour.

235. Quant au dernier argument d'équalité, qui eſt le plus fort & le plus apparent; ſçavoir eſt, que ſi plus grande vilité fuſt avenuë & perſeveré par leſdites ſept années, que le debteur ne ſeroit tenu aucune choſe ſuppléer: Je réponds qu'il ne s'enſuit pas qu'excez énorme en matiere uſuraire, ou ſuſpecte d'icelle, puiſſe eſtre toleré. Partant ledit argument conclud bien dans les fins de choſe licite & permiſe, & non pas en tant qu'il redonderoit à uſure improbe. Partant ſi le creancier avoit acheté bien cher rente en grain, eu égard au temps du contract, comme ſi audit cas le muid de bled froment n'euſt lors valu que dix ou quinze francs, ſi depuis fuſt avenu qu'il euſt valu vingt, ou vingt-cinq francs, telle grande valeur ſurvenuë euſt pû & dû eſtre compenſée avec la vilité precedente, ou qui pourroit avenir & perſeverer; mais ce n'eſt pas à dire, que ſi la valeur fuſt augmentée & perſeveré à cinquante ou ſoixante francs, que cela deuſt eſtre toleré ſans aucune déduction ou compenſation, car ce ſeroit tolerer profit excedant les bornes d'uſure en matiere uſuraire, & conſequemment uſure improbe, comme auſſi en ſemblable avons dit cy-deſſus nombre 110.

236. Puis donc (pour reſolution finale) qu'avons prouvé que ce contract eſt du genre des fœneratoires, ſujet aux limites des uſures, il s'enſuit que non-ſeulement le creancier n'en peut avoir profit outre la raiſon du denier douze, mais auſſi n'en peut avoir ſi grand profit: Et faut neceſſairement qu'il en diminuë notablement, comme auſſi la condition du debteur en cette rente temporelle eſt notablement deterieure, qu'en la forme du douziéme, en deux choſes: La premiere, que le debteur ne peut joüir de tout le ſort tant qu'il luy plaira, en payant ſeulement le douziéme par an à l'équipolent. La ſeconde, qu'il ne peut racheter franchement, ainſi comme bon luy ſemble. Parquoy il eſt juſte que le profit ſoit reduit à la moitié du douziéme par an, eu égard à la totalité du ſort, comme avons dit cy-deſſus nombre 221. Or attendu que cette raiſon ou moderation n'a eſté excedée lors du contract, car lors d'iceluy ledit muid froment ne valoit communément outre vingt francs, & le muid d'orge ou avoine environ la moitié moins; il eſt certain que cette rente n'eſt pas ſujette à nullité, ny à plus grande moderation que de la moitié du douziéme, pour quelque mutation & augmentation qui advienne, car elle a eſté juſtement & à juſte prix, non defectif conſtituée; mais il ne s'enſuit pas que l'excez de la plus grande valeur ſurvenant ne ſoit ſubjet & reduiſible à moderation, & au limite de ladite moitié du douziéme, quoy que ſoit notablement au deſſous de la valeur du douziéme de tout le ſort par an: autrement ce qui n'eſt loiſible de faire & exiger par rente en argent, ſeroit loiſible par vente en grains, ou autre eſpece, ce qui eſt deraiſonnable, & non à tolerer, comme dit eſt cy-deſſus queſtion 4.

237. Nous diſons doncques que cette rente eſt ſujette à deux moderations: La premiere, qui eſt naturelle & perpetuelle, à ce que le debteur ait faculté de payer à chacun terme qu'il luy plaira deſdites ſept années en argent, autant que monte la ſeptiéme partie du ſort, avec la vingt-quatriéme partie de tout le ſort pour le profit, par ce qu'avons dit en cas pareil cy-deſſus nom. 111. La ſeconde, que s'il veut payer en grain, il puiſſe deduire ou rabattre dudit grain, ce qu'il vaut communément outre la ſomme, laquelle il pouvoit offrir & payer en argent. Parquoy audit cas particulier deſdites proviſions & arreſts, que le muid de bled froment à la premiere année, au premier terme, & peu aprés auroit communément valu de quarante à cinquante livres, & à la ſeconde année au double; & meſme me ſouvient qu'en ladite ſeconde année mil cinq cens quarante-cinq, le ſeptier de bled fut par aucuns jours vendu douze francs, qui ne dura gueres, mais aucuns mois dura le muid froment à cent livres, & le muid d'orge & avoine environ la moitié, leſdits pauvres Laboureurs devoient eſtre quittes, tant proviſoirement que diffinitivement, en garniſſant ou payant en argent chacun an, la ſomme de cent cinquante-quatre livres cinq ſols deux deniers, & les ſix ſeptiémes parties d'un denier; laquelle ſomme ſelon le vray calcul, reſulte de la reduction à la raiſon du profit de la moitié du douziéme par an. Grande cherté.

238. Car la ſeptiéme partie de huit cens trente-ſix livres de ſort, fait cent dix-neuf livres huit ſols ſix deniers, & ſix ſept parties d'un denier: & le douziéme du ſort total fait ſoixante-neuf livres treize ſols quatre deniers. Partant la moitié dudit douziéme fait trente-quatre livres ſeize ſols huit deniers: donc aſſemblez la ſeptiéme du ſort, avec la moitié dudit douziéme, & trouverez ladite ſomme de cent

Digitized by Google

cinquante-quatre livres cinq ſols deux deniers $\frac{5}{7}$ d'un denier, & qui aſſembleroit la ſeptiéme partie du ſort, avec la douziéme d'iceluy, reſulteroit la ſomme de cent quatre-vingts neuf livres un ſol dix deniers, avec les ſix ſeptiémes parties d'un denier. Qui eſt en effet ce que leſdits pauvres Laboureurs apres ledit Arreſt de proviſion entiere, offrirent payer chacun deſdits ſept ans par mon conſeil, pour éviter à plus grande oppreſſion, qui eſtoit un offre trop juſte. Car c'eſtoit offrir profit à la raiſon du denier douze, qui n'eſtoit & ne pouvoit eſtre deû, parce que c'eſtoit trop enormement exceder les limites du denier douze, attendu que les debteurs n'avoient, ny franche liberté d'uſer du ſort, ny franche liberté de racheter: dont appert leurdite oppreſſion avoir eſté trop inique & barbarique, & qu'il eſtoit & eſt raiſonnable reduire le profit au demy douziéme. Conſequemment ſi le debteur paye en grain, il peut deduire la plus valuë, tant s'en faut qu'il doive eſtre contraint payer ou garnir appreciation entiere, poſé qu'elle ne ſoit que de la commune eſtimation, combien que par cy-devant ait eſté autrement par ignorance mal pratiqué.

239. Mais faut noter que ſi le debteur pour deduire ladite plus value du grain, paye en argent à la raiſon deſdits limites, ou payant en grain rabat la plus valuë: En ce cas il eſt tenu dés lors ſuppléer ou compenſer ce qu'il a payé au deſſous deſdits limites és termes precedens, & ce qui en defailloit, eu égard à la commune eſtimation du grain qui eſtoit lors du payement, & s'il n'y a aucuns termes precedens à compenſer ou ſuppleer, il ſera tenu aux termes enſuivans (en cas que la commune eſtimation de grain revienne au deſſous deſdits limites) ſuppleer juſques auſdits limites. Auſſi le creancier n'eſt tenu admettre ladite moderation & reduction, ſinon à ladite charge, dont il peut juſtement demander declaration: Car puiſque le debteur ne veut ſuivre la forme du contract, & ſe trouve lezé, non par la forme du contract & temps d'iceluy, mais par la mutation depuis avenuë, & en veut eſtre relevé à l'avenir, entant qu'il y a lezion de ſa part: il faut auſſi que le creancier de ſa part (s'il y échet) ſoit reſtitué, & reintegré juſques à la meſme raiſon & limites, ſans diminution d'iceux en aucuns termes, ainſi qu'il eſt limité à ne les exceder en aucuns termes, comme en pareil avons dit cy-deſſus nombre 113. Et tout ainſi qu'avons dit cy-deſſus nombre 114. que l'eſtimation de plus haut prix n'a lieu és rentes de grain, ou d'autre eſpece, contractées à la raiſon du denier douze, auſſi n'a lieu en ces rentes temporelles de pareilles eſpeces, & n'y fait rien qu'en ceux-cy ſe rend partie du ſort: car attendu que le ſort engendre certain profit, il ne faut pas prendre autre & ſeconde acceſſion, qui eſt l'appreciation de plus haut prix, ſinon qu'elle ſe prenne pour reduire à équalité dans leſdits limites, auſquels le debteur coarcte le creancier (auquel ce n'eſt acceſſion de nouvel intereſt, ains compenſation ou ſupplément du principal) & non pour la ſimple demeure, & punition d'icelle, auquel cas ſeroit acceſſion du nouvel intereſt.

Eſtimation du plus haut prix.

240. Mais parce que n'agueres nombre 233. en répondant au premier objet avons dit que cette rente eſt grandement differente de la vente de pareille quantité de grains pour pareil prix, le payement diviſé & differé en pluſieurs termes, il n'eſt hors propos ny inutile ſçavoir, ſi le contract ſeroit juſte, & licite, au cas que ne fuſt rente, ains ſimple vente à une fois, moyennant la faculté de payer auſdits termes, & ſuppoſée la valeur commune dudit grain qui eſtoit lors dudit contract; ſçavoir eſt de vingt livres le muid froment, & environ la moitié moins l'orge & avoine? Bref je dis qu'il ſeroit juſte & licite, nonobſtant que ce fuſt vendre la faculté deſdits delais & particulieres ſolutions pour la ſomme de deux cens quatorze livres de profit, eu égard à la valeur qui eſtoit lors du contract; car meſme ledit profit ſeroit au deſſous du demy douziéme: Et encore par autre raiſon ſeroit ce contract plus gracieux & liberal, parce que le debteur auroit faculté franche & libre de racheter, c'eſt à ſçavoir de payer ou pas payer à une fois, ou à pluſieurs, quand bon luy ſembleroit, au moyen de laquelle grace, juſtement & raiſonnablement le profit pourroit eſtre augmenté juſques à la raiſon des deux parts du douziéme qui revient au denier ſeize, eu égard à la totalité du ſort, par ce qu'avons dit cy-deſſus nomb. 228.

Bleds en verd.

241. Dix-neufiéme queſtion: ſçavoir ſi ce dernier contract d'achat de bleds, à faculté de les payer par certaines futures années, où ladite conſtitution de rente temporelle de bleds, eſt prohibée par l'Ordonnance du Roy Loüis XI. des bleds en verd? Bref je dis que non: car en l'Ordonnance y a ces mots, ſur le plat païs, ne en faire proviſion ou amas, ſinon pour la proviſion de ſon hoſtel, ſi ce n'eſtoit en plein marché, toutes leſquelles choſes demonſtrent que ladite Ordonnance parle, non de la ſeule circonſtance de fruits pendans ou en herbe, mais auſſi avec la concurrence d'en acheter grande quantité: tellement que cela peut faire fraude à la proviſion & bon marché des vivres, comme ſonnent ces mots, plat-païs, & ces mots proviſion ou amas, qui montrent que ladite Ordonnance eſt principalement faite en execution de la Loy annonaire, qui defend, & fait crime digne de publique accuſation & punition, d'encherir les vivres, & affamer le peuple. Cette eſt la raiſon principale de ladite juſte Ordonnance, combien qu'il y ait concurrence de pluſieurs autres raiſons; c'eſt à ſçavoir pour obvier à l'expilation & deſtruction de pluſieurs pauvres ruſtiques, leſquels eſtoient facilement induits par pluſieurs Marchands cauts & convoiteux à leur vendre à vil prix l'eſperãce de la cueillette à venir, du champ qu'ils avoient labouré & ſemé; & puis le temps de moiſſon venu, ayans dependu ledit petit prix, n'avoient ny bled ny argent, non pas les feurres pour fumer, ny de quoy ſemer, & encore moins de quoy vivre & payer leurs Maiſtres ou Seigneurs, l'année enſuivante: meſme leſdits avares Marchands racloient tout, meſme le chaume, comme s'ils avoient conſpiré induire famine & ſterilité, pour revendre & ſurgagner exceſſivement ſur l'amas de bled ainſi fait contre la Loy annonaire.

Loy annonaire.

242. Parquoy ladite prohibition auroit auſſi bien lieu en vignes ou vins, comme en bleds, concurrant ſemblable raiſon & circonſtances. Encore autre raiſon; car les ſuſdites ceſſantes, comme ſi aucun ne faiſoit par ſoy ny par autruy profeſſion de telle mechante negociation, mais une fois ſeulement achetoit l'avanture des fruits pendans & futurs de certaine petite terre ou vigne, ſans frequentation & accumulation des autres terres, vray eſt que ce contract ne tomberoit pas au crime & delit de la Loy annonaire: Mais ſans autre juſte cauſe, comme connexité ou dépendance de partages, échanges ou vendition du fonds, tranſactions ou acquits de debtes anciennes, eſtant le contract ainſi fait par le ſeul plaiſir des contrahans, ce n'eſt contract juſte & honneſte, qui n'eſt ny utile, ny neceſſaire, ny convenable, en la converſation politique, & commerce des choſes. Partant n'eſt du genre des juſtes commutations, ains du genre des contracts illegitimes, en l'eſpece des aleatoires ou hazards, plus participant des contracts de ſort, & jeux de dez, que de juſte commutation, plus digne d'eſtre mis entre les illuſions de taverne, qu'entre les contracts civils & politiques, appartenans à gens uſans de prudence & raiſon utile au public, & au particulier. Parquoy tels contracts aleatoires, ainſi deſtituez de toute autre juſte cauſe & raiſon, ne doivent eſtre approuvez ny executez, ains plûtoſt annullez & rejettez par les juges, comme auſſi noſtredite

Contracts aleatoires.

Digitized by Google

Cour Souveraine a accouſtumé ne tenir compte de tels contracts aleatoires, comme de vente de bagues ou chevaux, à payer quand l'acheteur ſera Preſtre, mort ou marié, ou autre hazard deſtitué d'autre juſte cauſe & raiſon. Et a accouſtumé ſans avoir égard au contract, ou vice & hazard d'iceluy, condamner ſeulement en la juſtice eſtimation, ſinon que la grande minorité de l'acheteur ou autre mauvaiſe & captieuſe circonſtance (comme ſi l'acheteur eſtoit fils de famille, prodigue, ou par cela induit à corruption de mœurs) fuſt cauſe de faire perdre, voire ladite eſtimation commune au vendeur.

243. Davantage tels contracts, ont ſouvent eſpece d'uſure; ſçavoir eſt quand le vendeur ſous tel hazard, vend à ſi haut prix: ou l'acheteur des fruits pendans, achete à ſi vil prix, qu'il a probable eſperance d'y ſurgagner exceſſivement. Parquoy d'autant que leſdits contracts ſeroient plus frequentez, d'autant ſeroient plus à defendre, prohiber & à caſſer, pour obvier à infinies captions, ſurpriſes & deceptions qui en peuvent avenir: parquoy ont erré aucuns Canoniſtes, Legiſtes & Theologiens Scolaſtiques, leſquels ont juſtifié ces contracts, quand il y a équalité d'incertitude, peril ou hazard: car l'équalité ou parité de peril eſtant lors du contract, n'eſt ſuffiſante juſtification, mais faut principalement que le contract ſoit fondé en juſte cauſe & raiſon du bien politique ou œconomique: tellement que meſme n'eſt loiſible au Seigneur de meſurer ou abuſer de ſa propre choſe. De ce que deſſus appert que ledit contract de rente temporelle de bleds n'eſt improuvé par l'Ordonnance & raiſons ſuſdites; car ce n'eſt acheter bled en verd, ains quantité de bled en general. Vray eſt qu'il participe des contracts aleatoires & de hazard, entant qu'il y a incertitude de plus grand où moindre gain; ou de perte, ou gain. Mais en moderant ladite incertitude & gain comme deſſus avons dit, en la queſtion precedente, il n'y a aucun inconvenient, & n'eſt tel contract ſous ladite moderation aucunement contre ladite Ordonnance, ny contract de hazard, ou autrement illegitime & incivil, ains eſt contract du genre des fœneratoires, dans les termes & limites d'uſure moderée & tres-civile, ou d'intereſt ou profit raiſonnable, ou tolerable. Et encore plus civil & liberal eſt ledit contract, quand la diviſion & delais du payement ſont à la faveur ou faculté du vendeur ou debteur.

Rentes à la vie.

244. Avant que paſſer à autre matiere, faut dire un mot des rentes à vie, & en icelles pour leur trop grande & continuelle incertitude & peril, eſt impoſſible mettre équalité de prix: toutesfois on y peut aucunes fois du commencement mettre quelque probabilité d'eſtimation tolerable; & je parle de la rente qui ſe conſtituë à prix d'argent, à la vie de l'acheteur; ou ſi elle s'acheté à la vie d'autruy, c'eſt une vieille rente à vie, qui ſe cede de main en main: ou ſi c'eſt nouvelle conſtitution, il y a juſte & probable cauſe, comme parce que l'acheteur eſt tenu ou veut alimenter, ou bailler ſemblable redevance à celuy à la vie duquel il achete ladite rente: Ou autrement ſi elle eſtoit achetée de nouveau à la vie d'un tiers, ſans autre cauſe & occaſion, ſinon qu'il plaiſt aux parties ainſi contracter, ce ſeroit un contract aleatoire, & de hazard, comme jeu de dez, dont je n'entends parler: mais à la vie de l'acheteur ou d'autruy, ſubſiſtant juſte cauſe, ce n'eſt contract aleatoire; car l'acheteur dés lors du contract, eſt auſſi aſſeuré de l'utilité ou neceſſité à laquelle il entend pourveoir par ladite rente, comme le vendeur eſt aſſeuré du prix qu'il en a receu. Auſſi n'eſt pas contract fœneratoire, car l'acheteur non ſeulement a alienê le ſort à toûjours; mais auſſi s'eſt mis en danger de n'en avoir jamais rien. Et auſſi ne peut eſtre cenſée contractée en fraude d'uſure, ſi elle n'excede les termes de probable eſtimation, qui conſiſte és circonſtances de la veriſimilitude de la vie future du creancier, & du nombre des creanciers, ſi la rente eſt conſtituée à la vie de pluſieurs: & en la quantité ou grandeur de la rente, eu égard au prix & pactions aggravantes ou diminuantes. Et bref je l'eſtime probable, ſi elle eſt achetée à la raiſon du denier dix par une ſeule perſonne de moyen âge, comme de trente-cinq ans, ayant veriſimilitude de vivre âge d'homme. Autant j'en dis ſi elle eſt achetée ſimplement par pluſieurs de pareil âge & qualité; car combien qu'elle ne ſoit en danger d'eſtre finie ſi-toſt du tout par le deceds du premier mourant, mais ſeulement pour portion: auſſi eſt-elle en danger d'eſtre finie plûtoſt pour portion, d'autant que plus facilement peut plûtoſt avenir la mort d'un d'entre pluſieurs, que d'un ſeul ſingulier, parquoy cela ſe doit compenſer: mais s'il y avoit la clauſe à chacun d'eux pour le tout, ou au ſurvivant, lors audit cas la vente ſeroit un peu trop roide, & ſe devroit acheter au denier douze, ou environ. Et ce ſuffiſe pour l'exemple, à connoiſtre quelque probabilité és autres cas: Icy ferois volontiers la fin de ce Sommaire, en diſant un mot des rachats, ſinon que je vois eſtre neceſſaire, aprés la diſcuſſion de l'uſure negociative cy-deſſus faite, de traiter par briefve reſolution de l'uſure incidente.

245. Vingtiéme queſtion de l'uſure incidente, qui eſt quand la debte ou numeration de l'argent n'eſt pas faite à cette fin, & neantmoins eſt deuë uſure ou intereſt ſucceſſif pour juſte cauſe extrinſeque, ou cauſes qui n'ont rien de commun au contract & conſtitution de la debte, ſoit pour l'injuſte demeure ou fruſtration du debteur, ſoit pour autre juſte & raiſonnable cauſe, comme pour garder équalité envers celuy qui reſtituë la terre avec les fruits, auquel bien ſouvent eſt juſte rapporter le prix avec le profit de l'argent? Sur ce y a eu par cy-devant, & a encores pluſieurs extrémes & ineptes erreurs, par ſemblables ignorances qu'en la partie precedente nombres 48. & 52. Et parce qu'on abuſe fort de ce mot intereſt, qui eſt équivoque, il le faut prendre icy non pour principal, ou partie d'iceluy, ains pour une obligation acceſſoire du principal: Or il y a deux principales eſpeces d'acceſſions. La premiere naturelle qui ſont les fruits, penſions ou loyers provenans de la choſe, nature ou eſtimation d'icelle, ſoit naturellement, comme les fruits d'une terre, ſoit civilement, comme du loüage d'une choſe meuble ou immeuble, deſtinée de ſa nature d'eſtre baillée à loüage, & de cette eſpece n'eſt icy queſtion. La ſeconde eſpece eſt accidentale, parce qu'elle ne provient pas de la choſe, & n'eſt comptée és fruits d'icelle, mais vient extrinſequement par accident, & ſe ſubdiviſe en trois eſpeces. La premiere c'eſt l'eſtimation du plus haut prix & valeur, que la choſe a valu pendant la dilation ou demeure. La ſeconde c'eſt l'uſure, ou intereſt uſuraire. La tierce l'intereſt, caſuel. De la premiere nous remettons à ce qu'en avons dit en l'extrication du labyrinte des interests queſtion 3. De la ſeconde eſt principalement queſtion; & auſſi eſt neceſſaire declarer en bref la tierce, & les diſtinguer l'une de l'autre; car la confuſion d'icelles, & équivocation du mot intereſt, a eſté une des principales cauſes de la grande involution & obtenebration qui a duré juſques à preſent, parce que non ſeulement ceux qui en ont écrit juſques à nous, mais auſſi qui en ont uſé en conſultations & jugemens, ont pris ce mot intereſt indifferemment, tant pour l'uſuraire, que pour le caſuel, ſans y mettre, ny aviſer difference, laquelle difference toutesfois, eſtoit grande, & la clef de l'intelligence de cette matiere.

Intereſt.

Acceſſion naturelle.

Accidentale.

246. Nous diſons donc qu'il y a grande difference entre l'uſure, ou intereſt uſuraire, & entre l'intereſt caſuel. Car le premier n'eſt autre choſe que l'eſtimation ou recompenſe raiſonnable de l'uſage, ou dilation

Intereſt caſuel.

Digitized by Google

de l'agent deû. La ſeconde n'eſt autre choſe que l'eſtimation ou recompenſe du gain perdu ou dommage encouru par le creancier en autres choſes, par faute de ſatisfaction de ſon deû : Le premier eſt tousjours ſucceſſif, & n'échet jamais tout à un coup, ains ſeulement pour portion de temps ſucceſſivement ; mais le ſecond échet tout à la fois. Tiercement, le premier peut bien aucunefois eſtre deû ſans l'injuſte demeure ou coulpe du debteur, comme par paction pendant de delay, ou pour garder équalité, comme envers le coheritier qui rapporte, la terre avec les fruicts depuis le deceds du deffunt, partant luy faut rapporter l'argent que l'autre a eu avec le profit depuis le meſme deceds : Mais le ſecond n'échet jamais ſinon apres la demeure injuſte, coulpe, ou dol du debteur. Encores faut-il que le debteur (s'il n'eſt en dol) ait vray-ſemblablement preveu, & taiſiblement receu l'obligation du dommage qu'il feroit au creancier par faute de ſatisfaire au terme, ou lieu convenu, comme avons nouvellement dit audit labyrinte des

Nomb. 49. & 50.

intereſts. Quartement, le premier a de diſpoſition de Droict ſa taxe reguliere & ordinaire, qui eſt le *ſemis*, dont cy-deſſus nomb. 23. Parquoy n'y échet autre preuve, ny de la cauſe, ny de la quantité d'intereſt ; mais le ſecond n'a & ne peut avoir certaine taxe, ſinon que le droict és cas certains ne doit exceder le double, compris le principal, & requiert preuve, tant de la cauſe que de la quantité de l'intereſt, ſinon és cas eſquels par paction, jurement ou autrement peut être ſubvenu à la difficulté de la preuve. Quintement, le premier ne convient ſinon en pecune ou choſe fungible, qui peut tomber en preſt ; mais le ſecond en toute choſe qui peut eſtre deuë. Sextement, le premier ne vient regulierement ſinon és obligations appellées en Droict de bonne foy, le ſecond peut venir indifferemment en toute obligation. Septieſmement, le premier ſe refere au commun intereſt de l'uſage de l'argent, & n'eſt autre choſe en Droict, que la taxe moderée dudit intereſt commun ſucceſſif. Mais le ſecond eſt ſingulier, & ſe refere à l'utilité ou dommage ſingulier ou particulier de celuy qui eſt intereſſé. Auſſi le premier eſt aucune fois appellé en Droict le fruict *a* de la pecune : mais ce ſecond n'eſt jamais ainſi appellé, & n'a aucune proportion avec les fruicts de la choſe.

a l. quadriagenta §. ſi. ad l. falci. l. generaliter §. ſi cui, de fideicom. libertà.

247. Par ces differences appert qu'il ne faut pas confondre l'un avec l'autre : car ce ſeroit pervertir toute la doctrine & jugement. Combien qu'ils conviennent en ce, que tous deux ne ſont qu'obligation acceſſoire, odieuſe, & à reſtraindre. Auſſi de Droict ſe prennent & eſtiment au moins qu'il eſt poſſible. Or faut noter que de diſpoſition de Droict-Eſcrit, combien que l'uſure negociative ait diverſes taxes cy-deſſus nomb. 23. toutefois l'uſure incidente legale ; c'eſt à dire qui vient ſans paction, n'a regulierement qu'une taxe, qui eſt le *ſemis*, qui ſeroit égale au ſort en ſeize ans & huict mois, & court ſans aucune paction és obligations appellées de bonne foy dés & depuis la demeure du debteur, non ſeulement aprés interpellation expreſſe de payer ; mais auſſi aprés que l'un des contrahans a de ſa part entierement accomply, comme aprés que le vendeur a livré la choſe venduë à l'acheteur. Mais és autres obligations qui ſont en Droict appellées étroites ou anguſtes, comme en preſt, n'eſt regulierement deû aucune uſure incidente ny pour la demeure injuſte du debteur deuëment interpellé, ny autrement, ſans ſtipulation expreſſe, que le Droict-Eſcrit permet faire dans les limites & moderations dont cy-deſſus nomb. 23.

L'uſure legale.

248. Et combien que cette diſpoſition de Droict Civil n'ait point eſté en ſoy injuſte, ny exceſſive, comme avons démontré cy-deſſus nomb. 51. toutefois elle eſt depuis apparuë trop captieuſe, pour l'abus de ceux qui en ont mal uſé comme cy-deſſus nomb. 77. & 80. Au moyen de quoy a eſté delaiſſée ; car quant au preſt, c'eſt choſe decente & honneſte de ne permettre l'uſure negociative, comme le Droict permettoit ; & quant aux autres negoces & commerces, combien que ſouvent y ait cauſe juſte d'adjuger intereſt uſuraire, toutefois il n'eſt neceſſaire ny decent le faire regulierement courir par ſimple ceſſion, ſans interpellation expreſſe & contumace du debteur, & autres juſtes circonſtances qui ſont à conſiderer & arbitrer par un bon & prudent Juge, de ſorte que telle adjudication d'intereſt ſucceſſif & uſuraire, ne puiſſe eſtre tirée en conſequence reguliere & ordinaire ; autrement n'y auroit gueres contract qui ne fuſt chargé & maculé d'uſures, dont bien ſouvent ceux qui n'y auroient penſé ou leurs heritiers, ſe trouveroient enveloppez, ſans avoir eſté interpellez ou advertis, qui ſeroient inconveniens plus dignes d'eſtre corrigez que tolerez.

Preſt.

248. Mais il ne s'enſuit pas qu'il ne faille jamais avoir conſideration de l'intereſt uſuraire, quelque juſte cauſe qu'il y ait, comme aucuns indoctes & inexperts ont dit tout ce qui accede au ſort principal eſtre uſure, ce qui eſt vray ; mais ils entendent & adjouſtent injuſte & illicite, ce qui eſt faux ; car toute uſure n'eſt pas illicite ; mais ſeulement celle qui ſe prend de celuy auquel il faut donner ou preſter, ou qui ſe prend ſans juſte cauſe ou compenſation, ou outre les limites permis par l'Ordonnance ou obſervance politique. Or nous parlons icy de l'uſure compenſatoire du profit de l'argent, dont le creancier a eu faute par la demeure du debteur, qui en a fait ou pû faire ſon profit, lequel reçoit juſte & probable eſtimation & utilité autre que le ſort. Et outre nous parlons de celle qui eſt incidente, & par accident, provenant de la faculté du debteur, & non de l'intention du creancier, qui euſt mieux aimé ſon argent au terme que cét intereſt ou profit, lequel encore diſons ne devoir eſtre eſtimé ny adjugé, ſinon aprés interpellation & contumace du debteur, & autres circonſtances. Auſſi ne s'enſuit qu'il faille aujourd'huy adjuger ou taxer regulierement cét intereſt juſques à la quotité permiſe de droict, qui eſt le *ſemis*, attendu que la diſpoſition de Droict en ce regard eſt paſſée par diſſuetude. Et encore moins s'enſuit qu'il faut taxer plus haut que ne permettoit le Droict Civil, comme pluſieurs, meſmes aucuns Juges, auſſi indoctes que leſdits reſveurs, ont ſouvent fait par cy-devant, en adjugeant à la raiſon du denier douze, qui eſt uſure improbe, illicite & infame de Droict, comme il eſt à preſent notoire, par ce qu'avons deduit cy-deſſus.

249. Il eſt donc tant juſte que équitable, & tant équitable que juſte, que cét intereſt d'uſure incidente où y a juſte cauſe, & injuſte demeure du debteur interpellé ſoit plus leger que l'uſure de Droict-Eſcrit ; mais non pas tant que les debteurs en ayent regulierement occaſion de fruſtrer & dilayer. Sur quoy, tout conſideré, je n'ay trouvé choſe plus temperée & commenſurée à raiſon naturelle & politique, que le quincunx, ou vingtieſme denier, qui eſt le plus haut revenu que l'on pourroit communement avoir, ſi le ſort eſtoit employé en acquiſition de terres labourables. Parquoy le debteur n'eſt ne trop ne trop peu puny de ſa demeure, & le creancier n'eſt ſans mediocre recompenſe de ſon intereſt ; car elle eſt tellement mediocre, qu'il n'a occaſion d'affecter telle uſure pour y profiter, ny auſſi juſte cauſe de ſoy plaindre de trop petit profit, veu que c'eſt le plus grand qui viendroit communement des terres. Auſſi ne ſe peut juſtement plaindre de perte de plus grand profit, veu que le ſort n'eſt aucunement aliené, & le peut promptement exiger. Et pour plus facile methode & plus ample comprehenſion de pluſieurs queſtions par meſme fil,

Temperature du denier 20.

250. Nous faiſons la regle temperée de l'uſure incidente du ſort non aliené, c'eſt à dire repetible à vn

Regle.

lonté au denier vingt. Cette regle a deux chefs; Le premier de la permiſſion du denier vingt; le ſecond de l'excluſion de l'excez d'iceluy. Quant au premier chef, j'y fais pluſieurs limitations: La premiere en

Preſt officieux.

preſt, où nous ne tolerons aucune uſure ou paction de profit, ce qu'auſſi ſeroit repugnant à la nature & ſubſubſtance du preſt, qui eſt une officioſité liberale; cette premiere limitation s'entend du commencement du preſt, ou apres petit intervalle. Mais apres long intervalle, que l'officioſité & liberalité du preſt a eu ſon effet, ceſſe la raiſon de la repugnance & indecence de l'acceſſion d'uſure, ou de profit ou extorſion d'iceluy. Partant aprés ledit intervalle, peut eſtre faite ladite paction. Et outre ſans paction, s'il appert de la longue & injuſte demeure & fruſtration du debteur, le Juge peut arbitrer & adjuger uſure competente, pour ſatisfaction de l'intereſt ſucceſſif du creancier, à compter non du jour du preſt, ny pendant le temps de l'officioſité d'iceluy; mais apres ledit temps, depuis ladite fruſtration.

251. Mais ſi dés le temps dudit preſt, ladite paction eſtoit faite, pour avoir effect apres la demeure du debteur, & depuis icelle, telle paction ne ſeroit valable, en vertu de paction preciſe. Mais de tant que la paction ſera plus moderée & probable, d'autant elle pourra donner plus grande occaſion d'arbitrer l'intereſt uſuraire depuis la demeure, eu égard aux cauſes & circonſtances du cas particulier. Auſſi quelque paction qui ſe faſſe lors du preſt, de bailler quelque choſe en payement pour prix dés lors arreſté, ou par apres à arreſter, faute de payement au terme. Pareillement conſtitution de rente non racheptable, faite lors du preſt, conſegée au cas du defaut du payement; toutes ces pactions ſont nulles & inutiles, comme extorquées indeuëment contre la liberalité du preſt, & comme ayant eſpece de pactions commiſſoires, reprouvées principalement en preſt. Mais lors du preſt, ſe pourroit bien faire paction & conſtitution de rente rachetable par defaut de payer au jour nommé, ſoit que la rente audit cas deuſt courir du jour du preſt, ou du jour du cas advenu, pourveu que la rente n'excedaſt la raiſon du denier douze: car telle paction eſt en la faveur du debteur, qui peut eſtre quitte de toute rente & profit, en payant au jour, ſinon ſe peut toûjours acquitter en payant le profit ſelon la nature du denier douze.

252. Auſſi faut noter que ladite limitation a lieu en ſimple preſt liberal: Autre choſe ſeroit d'un preſt

Preſt reciproque.

mutuel, & deub reciproquement, meſmement entre Marchands, comme ſi une Compagnie de Marchands aſſociez en certaine marchandiſe, faiſoient paction enſemble, que leurs deniers communs ſeroient preſtez à chacun d'entr'eux, à temps certain ou incertain, à la charge de payer à la bourſe commune un ſol pour livre par an, juſqu'à la reſtitution du ſort, il n'y auroit difficulté que ladite paction fuſt bonne, licite & efficace, combien qu'elle fuſt appoſée lors du preſt, & que le ſort ne fuſt du tout alienė à long temps, ains en la faculté de la Compagnie de le repeter. Et combien que cependant ledit preſt fuſt au peril privé de celuy qui auroit emprunté ſeulement, & non au peril de la communauté: car au moyen de la mutuelle reciprocation, c'eſt pluſtoſt negociation reciproque & permiſe que vray preſt. Et quand ſeroit vray preſt, ne ſeroit beſoin de le tenir pour dépoſt, afin d'en juſtifier l'uſure ou profit: car il ſeroit trop plus juſte, de prendre par le creancier profit d'un preſt que d'un dépoſt, quoy que pluſieurs, tant Legiſtes Canoniſtes que Theologiens ayent voulu dire, comme plus à plein avons dit au livre Latin. a

Loüis de Rome conſil 300. a q 87. num. 667.

253. Autre tierce ſublimitation, quand on baille long terme, comme de dix ans: car lors les cas d'aumoſne ou preſt liberal deubs, ſe peut meſme dés le commencement du preſt, faire paction de profit au denier vingt, pendant ledit temps, combien que ce ſoit vraye uſure negociative, qui eſt de ſoy plus difficile à admettre que l'incidente. Mais au moyen de la grande & fort longue alienation du ſort, cette uſure degenere fort de l'uſure formelle & odieuſe qui ſe prend de l'uſage du ſort repetible à la volonté du creancier, & paſſe en la ſeconde eſpece des rentes temporelles dont avons dit cy-deſſus nomb. 221. y recours, ſans le repeter. Et ſelon cette tierce ſublimitation, ſe

Vſures des gens d'Egliſe.

doivent entendre & juſtifier les uſures qu'exercent pluſieurs Chapitres, Colleges, ou Communautez de gens d'Egliſe au païs de Bourbonnois, & autres lieux de ce Royaume, leſquels preſtent publiquement à ladite uſure, & profit du denier vingt, & leur eſt toleré. Mais il faut entendre premierement que leſdits gens d'Egliſe ne prennent ſcientement ladite uſure des indigens, auſquels ſeroit deuë aumoſne ou preſt liberal; mais ſeulement de ceux avec leſquels eſt licite de negocier & faire paction de partie du profit. Secondement, qu'ils n'exigent & ne repetent le ſort à l'importunité & dommage des debteurs, ains les traictent benignement en ce regard, tellement que les debteurs ſe tiennent aſſeurez d'avoir bon loiſir de pourvoir commodément à leurs affaires & expedition de leurs negoces ou de leur profit, ſans eſtre à leur deſadvantage contraints rendre le ſort, & du moins ſe tiennent aſſeurez d'un fort bon delay, en payant ladite legere uſure: comme auſſi ont accouſtumé leſdits gens d'Egliſe, tellement qu'il en reſulte taiſible paction, de ſorte que s'ils vendoient ou tranſportoient leur deub à un autre, il s'entendroit à la meſme charge de ladite taiſible paction, & maniere d'uſure accouſtumée, au moyen de quoy le contract revient à meſme effet & juſtice que ladite ſeconde eſpece de rente temporelle.

254. Et ainſi & non autrement ſe peut entendre & juſtifier l'uſure deſdits gens d'Egliſe, & non pas comme aucuns indoctes cuident cela eſtre licite & tolerable par ſpeciale faveur de religion, & pour augmenter le threſor (qu'ils appellent) de l'Egliſe, qui ſeroit une folle & prepoſtere ſuperſtition: car l'Egliſe

L'Egliſe n'eſt caverne de larrons.

n'eſt pas & ne peut eſtre une ſpelonque, retraite, ou converture de larrons, ou uſuriers. Et ſi par raiſon, eſt moins licite & tolerable aux Nobles d'exercer uſures, ou autre negociation queſtuaire, qu'aux inferieurs, par plus forte raiſon ſeroit moins loiſible & tolerable aux Eccleſiaſtiques. Nous diſons donc que ce n'eſt pas la faveur de l'Egliſe ou de Religion, ou autre privilege ſpecial, ains la grande & efficace alienation du ſort, par le long delay expreſſement ou taiſiblement donné au debteur, avec lequel eſt licite de negocier, & la modicité de l'uſure qui oſte l'injuſtice & iniquité d'icelle. Autrement ſeroit impoſſible la juſtifier, & n'y pourroit avoir lieu aucun privilege ou diſpenſe, & moins aux Eccleſiaſtiques qu'aux autres, comme à ceux auſquels eſt plus étroitement prohibé par les Saints Conciles. Auſſi eſt-il certain que leſdits Chapitres & gens d'Egliſe, uſent en ce faiſant trop plus civilement de leur argent, & exercent plus grande grace, ſubvention & beneficence au peuple, que pluſieurs autres Chapitres qui n'en veulent bailler qu'à la raiſon du denier douze, & encores ſouffrent que leurs Officiers & Miniſtres exigent pluſieurs ſommes des debteurs, ce qui eſt à corriger. Auſſi eſt à eradiquer une uſure improbe & infame, qui s'eſt exercée de temps immemorial, & encores aujourd'huy s'exerce publiquement au païs de Gaſcongne & Byern, par les gens d'Egliſe dudit païs, leſquels

Vſures de Byern.

pour entretenir les Fondations de leurs Chapellenies, baillent à profit ou intereſt de dix pour cent par an, l'argent à eux laiſſé pour leſdites Fondations, & font obliger le preneur de rendre le ſort principal outre les arrerages, toutes fois & quantes qu'il en ſera requis, qui eſt une formelle uſure, reprouvée meſme

par les Loix prophanes & infame de Droict, & encore plus infame à gens d'Egliſe, & encore plus quand telle méchanceté s'exerce ſous l'impoſture & pretexte de Religion. Parquoy n'eſt aucunement à tolerer, nonobſtant quelconque laps de temps & couſtume inveterée, laquelle tant s'en faut qu'elle excuſe la conſcience, que c'eſt tant plus grande aggravation de peché.

255. Mais que dirons-nous d'aucuns particuliers qui mettent leur argent és banques ou compagnies des Marchands, non pour eſtre aſſociez avec eux, ny pour participer au peril ou au gain de la marchandiſe, pour portion de leur argent : ains le preſtent au profit du denier vingt, aimans mieux avoir moins de profit, ſans peril, & repeter leur ſort toutesfois & quantes que leur plaiſt, avec uſure pour portion de temps : Il eſt clair que c'eſt pour preſt & uſure tres-formelle, car le ſort n'eſt aucunement alienė, parce qu'il eſt repetible à toute heure, du moins aprés un brief terme qui eſt dit, ou en advertiſſant un mois ou deux devant, demeurant neantmoins au peril du debteur, & engendrant profit conventionné dés le commencement du preſt, & eſt vraye uſure negociative. Parquoy ſemble intolerable, & inexcuſable. Ce neantmoins je diſtingue, ou ladite banque & ſocieté eſt licite & honneſte, ou illicite. Au premier cas la paction eſt tolerable & licite ; car premierement ce n'eſt pas un preſt qui ſe faſſe à indigens : mais qui ſe fait à ceux qui en veulent negocier & gagner. Secondement les debteurs n'ont aucune perte à rendre le ſort à un ſeul particulier, car ce ne leur eſt quaſi rien, eu égard à leur grand train, & en peuvent bien-toſt recouvrer autant ou plus d'un autre, tellement que la repetition du ſort ne leur eſt aucunement dommageable ne captieuſe. Parquoy veuë l'intention & qualité des perſonnes, ledit preſt participe plus de vraye negociation reciproque, que de preſt, qui eſt une officioſité exhibée à un indigent. Au ſecond cas, comme de ceux qui le baillent ſcientement à aucunes banques de Lyon, ou autres ſemblables, qui ne font profeſſion ou exercice de vraye & honneſte marchandiſe ; mais ſeulement profeſſion d'uſure improbe, infame & damnable, comme cy-deſſus nomb. 70. Il eſt certain que c'eſt une ſocieté, participation, & aides des méchans, & de leur méchanceté. Partant telle uſure eſt illicite ſujette à reſtitution, non auſdits Banquiers ou uſuriers iniques, ains aux pauvres par eux pillez ou détruits.

Diſtinction.

256 Pour retourner à ladite uſure incidente. La ſeconde principale limitation eſt, de celuy qui eſt debteur à cauſe de don, & par ſa liberalité, dont combien que par aprés ſoit en demeure, ne doit regulierement eſtre exigée aucune uſure, ſinon és cas de Droict. Comme ſi un étranger qui n'eſt tenu doter, a promis liberalement quelque ſomme pour cauſe de dot, auquel de droict court l'uſure au denier vingt-cinq, deux ans aprés le mariage contracté & charges d'iceluy receuës par le mary ſeulement, ce qui peut bien eſtre pratiqué aujourd'huy aprés interpellation expreſſe, & non plus haute uſure, ſinon que le debteur s'y fuſt obligé, ce qu'il peut faire de droict, dans les termes de Droict ; & aujourd'huy non outre le denier vingt. Mais ſi celuy qui eſt tenu doter, avoit fait ladite obligation, parce qu'elle ne ſeroit liberale, ceſſeroit ladite tres-legere uſure, & comme de droict, auroit lieu l'uſure commune du *ſemis :* Auſſi aujourd'huy aprés interpellation, pourroit eſtre adjugée l'uſure au denier vingt : Auſſi ſeroit valable la paction de payer ledit profit pendant le delay, ou en cas de demeure. Et autant quand il eſt queſtion de rendre le dot à la vefve, & aux autres cas ſemblables ; comme auſſi par Arreſt de ce Parlement donné en plaidant au profit de Catherine de Bery vefve le Vendredy ſeptiéme jour de Février l'an mil cinq cens trente-huit les heritiers du mary, qui n'avoit employé en propres pour ſadite femme, la ſomme qu'il eſtoit tenu y employer par le traité de Mariage, & depuis ſeſdits heritiers interpellez auroient differé payer ladite ſomme, furent condamnez outre la reſtitution d'icelle, qui eſtoit mil livres, en la ſomme de cinquante livres par an, qui eſt au denier vingt, à compter du jour du deceds du mary, juſqu'à la reſtitution du ſort.

Dot.

Dot.

Arreſt.

257. Mais par autre Arreſt en autre cas, d'un legs de vingt mil livres, fait par le feu Seigneur de la Trimoüille, à deux jeunes filles, à chacune dix mil livres pour les marier, ſurquoy les heritiers auroient plaidé bien vingt ans, & fut demandé l'intereſt uſuraire, furent adjugées ſeulement deux mil livres outre le ſort, ce qui ne revenoit qu'à la raiſon de la huitiéme partie du denier vingt-cinq, & encore pour le temps paſſé ſeulement, & fut ainſi moderé pour pluſieurs grandes & juſtes cauſes. Car combien que de Droict écrit, on euſt peû adjuger le double, qui euſt eſté quarante mil livres, attendu le long laps de temps, toutesfois la taxe du Droit écrit n'eſt en uſage en ſa forme, & auſſi ledit legs avoit eſté fait par liberalité, & le procés avoit aucunesfois eſté interrompu ou diſcontinué, & autres circonſtances du cas particulier. Legs.

258. Quant au ſecond chef de ladite reigle, qui eſt de n'exceder le denier vingt ; je l'entends premierement avoir lieu aux uſures pupillaires ; ſçavoir eſt quand ores ſeroient deuës à pupilles ou mineurs, & meſme contre leurs tuteurs ou curateurs ; poſé ores qu'ils euſſent fait leur propre profit des deniers de leurs pupilles ou mineurs ; car pourveu qu'ils l'ayent fait ſans dol & ſans celer ou dérober le bien du mineur, & ſans leur faire en ce autre dommage ; c'eſt aſſez qu'ils ſoient condamnez au profit du denier vingt, qui eſt aujourd'huy le commun approuvé du ſort repetible, & ce dés le temps qu'ils ont eſté en demeure injuſte de l'employer au profit de leurs mineurs, ou de le rendre aprés l'adminiſtration finie, ou dés & depuis le temps qu'ils s'en ſont ſervis, & ont employé les deniers à leur uſage, ſans dol, & ſans autre dommage du mineur, comme dit eſt. Car tout ainſi qu'en ces cas, n'y venoit de droict que l'uſure legitime, qui eſtoit ſelon les Digeſtes le *bes*, & depuis ſelon le Code le *ſemis*, ſinon qu'il y en euſt une plus legere communément frequentée au païs : Auſſi aujourd'huy que le denier vingt eſt envers nous la mete legitime, il ne doit regulierement eſtre excedé. Toutefois ſi le tuteur ou curateur avoit acquis en ſon nom quelques terres ou autres choſes des deniers du mineur, ledit mineur auroit le choix de prendre le marché, ou de demander ſon ſort avec l'uſure du vingtiéme du jour de ladite acquiſition, laquelle uſure ne doit eſtre comptée au double, pour n'exceder le double, tant que dure l'adminiſtration. Mais s'il apparoiſſoit du dol du tuteur ou curateur, comme s'il avoit recelé la pecune du mineur. Ou ſans cela, s'il appert qu'il y avoit lors des affaires neceſſaires ou utiles pour le mineur, & que le tuteur ou curateur avoit aſſez d'argent du mineur en main, neantmoins ſcientement & contre ſon ſerment auroit délaiſſé les affaires du mineur, & employé l'argent d'iceluy és ſiennes propres, côbien qu'il n'euſt ceſſé d'en faire recepte : en ces cas, il ſera tenu & condamnable de tout l'intereſt, tant du dommage encouru, que du profit perdu du mineur, quand ores il excederoit le double du ſort, ſi de ſi grande quantité d'intereſt il appert, & s'il n'appert clairement de ſi grande quantité d'intereſt, il doit pour le moins eſtre condamné à la raiſon de douze pour cent, ſelon la diſpoſition ſpeciale de Droict écrit, qui ne doit eſtre relâchée en cas de dol, comme avons amplement dit au Livre Latin, queſtion 76. & 77. Vſures pupillaires.

259. Sur cette premiere extenſion vient à corriger un grand abus d'Auvergne, que les Auvergnats Vſures d'Auvergne.

ont par cy-devant (toutefois par erreur & à la bonne foy) pratiqué & encores pratiquent, comme j'ay par eux entendu, eſtant ſur les lieux és grands Jours tenus à Rion, l'an 1546. C'eſt qu'ils licitent l'argent des mineurs que leurs tuteurs ou curateurs baillent publiquement & par juſtice, au plus offrant & dernier encheriſſeur du profit, & s'eſt baillé & adjugé communément à trois ſols pour livre, ou plus par chacun an, & bien ſouvent à quatre ſols pour livre, qui eſt une centeſime & deux tiers de centeſime, & par fois s'eſt trouvé qu'il a eſté mis & adjugé à cinq ſols pour livre, qui eſt plus de deux centeſimes, ſçavoir eſt double centeſime, & une once, comme appert par le calcul, qui eſt des plus énormes & exceſſives uſures, qui fut oncques entre les barbares, & ſi eſt vraye & formelle uſure; car le ſort principal eſt au peril du preneur, qui eſt tenu le rendre avec ledit profit, quand le mineur ſera venu en âge, ou autrement pourveu, ou aprés certain temps, qui eſt exprimé, ou taiſiblement entendu. Partant c'eſt vray & formel preſt uſuraire, & encore pis; car en un ſimple preſt uſuraire, le debteur ſe peut toûjours acquiter & éviter toute uſure à venir en rendant ou offrant le ſort principal avec le profit ou uſure du temps paſſé, pour portion de temps: ce qui n'eſt en ce cas, ains l'oppoſite; car ladite licitation ſe fait non ſeulement à telle exorbitante uſure; mais auſſi pour la payer & continuer tant que durera la minorité dudit mineur, ou autre temps expreſſément ou taiſiblement entendu, dans lequel temps le debteur ne ſe peut delivrer de l'uſure en rendant le ſort & arrerages écheus, ſinon en payant auſſi l'uſure dudit temps à venir, qui eſt une autre tres-énorme aggravation d'uſure, la plus barbarique qui fut oncques.

260. Et combien qu'il ſoit taiſiblement entendu que dans ledit temps, le debteur ne peut regulierement eſtre contraint rendre le ſort, cela ne ſert pour excuſer ladite énormité & iniquité. Car auſſi és termes de Droict écrit, eſtoit & eſt toûjours entendu, que le debteur en payant l'uſure, ne peut ſinon aprés aucun temps commode, eſtre contraint rendre le ſort, comme cy-deſſus nomb. 91. & toutesfois cela n'empeſcha jamais que l'uſure ne fuſt reſtrainte dans les limites de Droict. Ains que eſdits limites eſtoit auſſi requiſe & entenduë ladite faculté de pouvoir uſer du ſort par certain temps convenable, & neantmoins eſtoit toute uſure excedant leſdits limites, damnée & reprouvée, illicite & infame, & ſpecialement ladite uſure d'Auvergne eſt prohibée, damnée & reprouvée par le ſaint Concile de Nice. Parquoy de l'avoir pratiquée comme juſte, & authoriſée par Juſtice en jugement, ce a eſté un abus trop énorme, procedant non de malice, mais par l'ignorance des Loix & termes uſuraires, & autres erreurs inveterez dont cy-deſſus nomb. 52. qui ont engendré leſdits abus, leſquels à preſent la verité par nous découverte & publiée, & reduite en lumiere, doivent du tout ceſſer, tant en jugement que dehors.

261. Partant je conclus que leſdites limitations doivent eſtre reduites au denier vingt, non ſeulement pour l'advenir, mais auſſi pour les Contracts & adjudication ja faits & pendans ſuivant les reigles, de Droict en matiere uſuraire. Et en ce faiſant j'eſtime ladite uſure pupillaire juſte & tolerable, nonobſtant qu'elle ſoit negociative, & que le debteur ne puiſſe librement s'acquiter avant le temps expreſſément ou taiſiblement entendu, ſinon en baillant perſonnages qui prennent pour le reſidu du temps à meſme charge, ou en rendant autrement le mineur indemne en ce regard. Ce qui peut eſtre au cas de preſent toleré; car les tuteurs & curateurs ne pourroient bonnement entendre à reprendre & rebailler le ſort à toute heure. Auſſi au cas preſent ladite limitation de temps exprés ou taiſible, eſt auſſi bien au profit du debteur que du

a L. penult. C. de uſur.

mineur, combien que ladite limitation de s'acquiter, ne ſe doit tirer en conſequence és autres cas & perſonnes. Et ſi davanture aucuns trop durs & avares blâmoient noſtredite moderation du denier vingt, comme trop legere & de trop petit profit; Je dis premierement, qu'en tout evenement ne pourroit eſtre augmentée que d'une once, afin de n'exceder le *ſemis*, qui ne doit meſme de Droict écrit, eſtre excedé. Secondement, que tant s'en faut qu'il y ait apparence d'augmenter au cas de preſent le denier vingt, que pluſtoſt y auroit apparence de le diminuer d'une onze, qui ſeroit le reduire au denier vingt-cinq, attendu qu'au cas de preſent, le debteur n'a pas franche liberté de s'acquiter comme il deuſt avoir: Neantmoins j'eſtime ce que dit eſt, juſte & tolerable aux mineurs, non pour la ſeule minorité, ains pour les cauſes ſuſdites, parquoy n'y a raiſon d'exceder le denier vingt, pour faveur des mineurs, ny pour autre faveur comme cy-devant nomb. 255.

262. Secondement, j'entends noſtredite regle, quand meſme le ſort ſeroit dû, & la faute de payer faite à un Marchand; car meſme de droict, pour ſimple demeure ou fruſtration du debteur, le juſte Marchand n'a que l'uſure commune, & n'a plus de privilege qu'un autre, ſinon que de droict luy eſt permis en faire paction juſqu'à huit pour cent par an, ce qu'aujourd'huy ne tolerons regulierement. Parquoy luy doit regulierement ſuffire ladite taxe temperée du denier 20. & ce quand il eſt queſtion de ſimple intereſt ſucceſſif, auquel ſe refere ladite uſure; car s'il apparoiſſoit du dol du debteur, ou que fuſſions és termes d'intereſt caſuel, autre que le commun train de marchandiſe, preveu par le debteur, deſlors de l'obligation, & neantmoins par luy receu, au cas qu'il ne payeroit au jour, ou lieu convenu, & qu'il apparuſt dudit intereſt, il ſe pourroit eſtimer & adjuger dans les limites de droict, en matiere d'intereſt, dont avons dit au Traité a de nouvel par nous compoſé & publié, où remettons. Toutesfois n'entendons pas cette extenſion avoir lieu preciſément entre deux Marchands contractans ſur le fait de leurs marchandiſes & negociations reciproques: car lors j'eſtime eſtre raiſonnable que l'on puiſſe adjuger entr'eux, ou qu'ils puiſſent faire entr'eux, paction de l'intereſt ſucceſſif au denier 15. qui eſt un quart plus que le denier vingt, comme auſſi le Droict permet aux Marchands l'uſure du *bes*, qui eſt un quart plus grand que le *ſemis*, qui de droict eſt le commun.

a Labyrinte d'intereſt.

263. Or maintenant je limite ledit ſecond chef. Premierement és uſures teſtamentaires; car ſi le teſtateur avoit legué douze cens livres, & grevé ſon heritier de payer cent livres par an, & tant & ſi longuement qu'il differeroit payer le principal, telle diſpoſition ſeroit valable & efficace, combien que le legataire puiſſe, quand bon luy ſemble, exiger le ſort principal avec l'uſure pour portion de temps, & que ladite uſure ſoit quaſi le double du denier 20. & ne s'en faille que la diſme du denier 20. car attendu qu'il n'y a aucune negociation, & que le tout procede de la pure & franche liberalité du teſtateur, ce n'eſt & ne peut eſtre vraye uſure, combien que ladite penſion ſoit leguée comme acceſſion uſuraire, par ce qu'elle eſt en conſequence, ou punition de la demeure ou ceſſation. Conſequemment ſuffit que cette uſure impropre, ou penſion, n'excede la forme ou quantité probable, qui eſt aujourd'huy le denier douze, comme de Droict eſtoit le *bes*, & combien que la quantité du denier douze de ſoy ne puiſſe avoir lieu, ſinon quand le ſort n'eſt jamais exigible, ce qui eſt à l'oppoſite au cas de preſent: toutesfois cela n'eſt icy à conſiderer, par ce que le tout depend de la volonté & liberalité du teſtateur. Parquoy ſuffit que la quantité ou peine de l'uſure ne ſoit inſolente, & eſt aſſez qu'elle ſoit communément permiſe en aucun cas. Toutesfois en ce cas ladite

Vſures teſtamentaires.

acceſſion

Digitized by Google

acceſſion ne doit pas courir outre le double, compris le ſort ; car ce ſeroit choſe improbable & reprouvée de Droict, ſinon que l'uſure fuſt au denier vingt, par ce que dit eſt cy-deſſus nombre 24. du ſurplus de cette matiere, je remets au Traité Latin queſtion 73. où ſont clairement & nouvellement confutées pluſieurs opinions à ce que deſſus contraires.

Fruicts favorables.

264. Seconde limitation ou mieux declaration eſt, que fruicts & autre ſemblable acceſſion naturelle ou civile, qui eſt la premiere eſpece d'acceſſion, dont cy-deſſus nomb. 245. n'eſt pas ſujette à cette, ny à autre limitation. Auſſi d'autant que l'uſure eſt odieuſe & extrinſeque, d'autant cette acceſſion qui eſt intrinſeque, eſt favorable, & touchant icelle la diſpoſition de Droict écrit demeure en ſa pleine forme, vigueur, & obſervance. Partant ſi aucun a vendu & livré ſa terre, portant communément cent livres de revenu par an, & ce ſcientement & liberalement à vil pris, comme de quinze cens, douze cens, ou mil livres, & l'achepteur differe payer le prix, il ſera tenu ſans autre interpellation aux uſures, juſqu'à la concurrence deſdits fruicts, combien qu'il reviennent au denier quinze, au denier douze, ou au denier dix, & qu'il puiſſe eſtre contraint payer le ſort quand plaira au creancier, & ce tant que dure la demeure ou ceſſation, quand ores leſdits fruicts viendroient à exceder le prix, & n'ont aucunement lieu les limites uſuraires, dont cy-deſſus nomb. 23. & cela eſt de Droict, & tres-juſte ; car l'achepteur ne doit avoir tout enſemble le fonds, & le profit du fonds, l'argent, & le profit de l'argent. Et n'eſt aſſez qu'il offre le ſimple profit de l'argent ; car attendu qu'il eſt en demeure de payer, il perçoit les fruicts de la terre ſans cauſe & injuſtement. Parquoy en doit rendre raiſon entierement, pour portion toutesfois de ce qui reſte à payer du prix, ſi portion en a eſté payée ou compenſée.

265. Par meſme moyen le vendeur peut faire paction d'uſure juſqu'à la quantité deſdits fruicts, non ſeulement quand il ne baille delay : Mais par plus forte raiſon en baillant delay pour payer le prix ; car l'uſure & acceſſion eſt trop plus juſte pendant le delay de payer, que quand n'y a point de delay, combien que pluſieurs reveurs ayent juſqu'à preſent tenu le contraire. Comme auſſi il peut loüer ladite terre à l'achepteur, juſqu'au payement, pour penſion montant juſques auſdits fruits, & ſera le Contract plus juſte, la proprieté & poſſeſſion du fonds transferées, avec delay de payer que autrement, quoy que aucuns a ayent dit. Partant tant que la penſion n'excede les fruicts, nous ne ſommes és termes de ladite regle, mais ſeulement entant qu'elle excederoit les fruicts, comme ſi ladite vente eſt faite pour trois mil francs, & le vendeur faiſoit paction de luy payer deux cens livres par an, juſqu'à payement, ou juſqu'à par paye, pour portion du prix dû, ladite paction ne doit tenir entierement, ains eſtre reduite entierement à cent cinquante livres, ou à la raiſon du denier vingt, nonobſtant qu'il ſemblaſt que l'on peuſt dire que celuy qui vend choſe frugifere, doit eſtre de meilleure condition, que celuy qui vend choſe ne portant aucun fruict, lequel neantmoins peut avoir au fur du denier vingt, dont ſembleroit que au cas preſent le vendeur deuſt avoir cent livres pour les fruicts, pour ſimple ceſſation de payer le prix, & encore le denier vingt du prix aprés interpellation, qui ſeroient deux cens cinquante livres.

a Alex. conſil. 189. conſil. 120. conſil. 121. lib. 4. conſ. 121 lib. 5. Capol. caut. 173. Socin. conſ. 196. lib. 2.

Deux profits ne concurrent.

266. Car tant s'en faut qu'il puiſſe avoir les deux profits entiers, qu'ils ne peut avoir que l'un, & ce en quoy l'autre excede, par ce que de Droict l'on ne doit pas avoir deux acceſſions d'une meſme ſomme, & conſequemment l'une ſe doit confondre en l'autre. S'enſuit qu'auparavant interpellation, & ſans paction, pourveu qu'il n'ait baillé delay de payer ſimplement, & ſans reſervation, il peut avoir ſeulement juſqu'à la concurrence des fruicts ; mais aprés interpellation, ou moyennant paction, qui vaut autant ou plus que l'interpellation, le denier vingt entier ſeulement ; ſçavoir eſt cent cinquante livres, tant que le prix total eſt dû, ou au fur de ce qui reſte du prix, ſauf que ſi par cas fortuit, ou autrement que par l'induſtrie ou meliorations de l'achepteur, les fruicts venoient par quelques années à valoir plus que l'uſure du denier vingt, le vendeur les pourroit avoir, ſinon qu'il y euſt eu paction de certain profit, en laquelle paction n'euſt eſté reſervé le cas de ladite plus valuë de fruicts, laquelle peut bien eſtre reſervée.

267. Toutesfois ſi le vendeur qui n'auroit vendu plus que le juſte prix ſans autre charge de l'achepteur, outre la grace de la délivrance advancée devant le payement, donnoit liberalement ſans autre recompenſe, delay de payer à fort long-temps, comme d'environ dix ans, j'eſtime que ce ſeroit juſte cauſe de permettre paction de profit un peu plus haut que le denier vingt, pourveu qu'il n'excedaſt la borne des uſures communes de Droict, qui eſt le *ſemis*. Pareillement ſi ſans ladite paction l'achepteur avoit eſté continuellement interpellé & pourſuivy, & auroit fruſtré par environ ſi long-temps, j'eſtime que ce pourroit eſtre juſte cauſe à un bon Juge ou arbitre (à cauſe de plus grande contumace & intereſt) de taxer & arbitrer outre le denier vingt, juſques au *ſemis* de Droict. Pourveu toutesfois que cette acceſſion, ſoit ſeule, ſoit jointe avec les fruicts, n'excede le ſort principal, & limite du double, combien que les fruicts ſeuls, ſi tant montoient, puiſſent exceder le ſort principal comme dit eſt. Mais ſi d'advanture le vendeur vouloit continuer à bailler delay d'environ dix ans, ou plus, & avec ce, ſoy contenter du denier vingt, ce ſeroit raiſon de l'admettre ſans ladite limitation du double, par ce que dit a eſté cy-deſſus nomb. 24.

Long delay.

268. De ce que deſſus reſulte deciſion d'infinies queſtions quotidianes ; comme s'il eſt dit que l'achepteur en defaut de payer au terme, en payera rente au denier douze : Bref s'il eſt entendu de vraye conſtitution au denier douze, & que le ſort ſera alıené, tant que plaira à l'achepteur, il eſt ſans doute que la paction eſt bonne. Toutesfois par ce que s'il n'appert du contraire, ladite paction eſt en faveur du creancier, il ſera au choix d'iceluy, le terme écheu, laiſſer la paction de la rente, & exiger le prix, ou de demander la rente ; & en cas qu'il choiſiſſe la rente, le debteur ſera tenu la conſtituer, ou s'il veut offrir le prix, il faudra qu'il offre auſſi les arrerages dés & depuis le terme écheu, voire dés & depuis le jour de ladite paction, ſi elle porte que audit cas la rente ſera conſtituée du jour de ladite paction, ce qui eſt valable, combien que ſoit à la raiſon du denier douze, attendu que cependant le debteur ne pouvoit eſtre contraint payer le ſort. Mais s'il eſtoit entendu de ſimple uſure & acceſſion, & que neantmoins le vendeur pourroit exiger le prix, en ce cas la paction ſera valable, dans les limites legitimes de l'uſure ſeulement, qui ſont (quant à nous) le denier vingt, & non plus, ſelon ce que deſſus.

269. J'ay veu auſſi advenir un tel cas : l'achepteur conſtituë rente pour le prix au vendeur, avec paction qu'il ſera tenu la rachepter dans quatre ans ? Bref je répondis, que ſi la rente n'excedoit le fruicts, le tout eſt ſans difficulté, & plus que juſte, quand ores la rente excederoit le denier douze ou dix, eu égard au ſort principal du prix : mais ſi la rente excedoit le revenu des fruicts, lors, ou elle n'excede le denier 20. eu égard au prix, & tout eſt juſte & valable, ou la

Digitized by Google

rente excede le vingtiéme du prix par an, lors ſi le creancier veut uſer de la paction de contraindre l'achepteur de rachepter & payer le prix, il ſe doit contenter du denier vingt, quant à la rente; & s'il en a plus receu, le rabattre ſur le ſort principal qu'il exige. Mais ſi le vendeur veut obmettre ladite paction, & y renoncer (comme faire peut, parce qu'elle eſt miſe en ſa faveur, parquoy a le choix ſuſdit) en ce cas, il aura la rente entiere, pourveu que la raiſon & limites du denier douze ne ſoient excedez. Je laiſſe pluſieurs autres queſtions que l'on peut facilement decider par ce que deſſus, ou recourir plus au long au livre Latin. Mais il eſt neceſſaire pour la cloſture de cette matiere, que j'en touche encore une, dont long-temps y a, ay eſté conſulté.

270. Un Gentil-homme devoit dix livres pariſis de rente, au Chapitre de Melun à la raiſon du denier douze, & ayant à faire de quelque argent, vend la couppe de ſon bois taillis trois cens livres, à Marchand qui n'avoit tout l'argent comptant, auſſi le vendeur eſtoit content n'en recevoir que la moitié, pourveu que du reſidu on le déchargeaſt de ladite rente, qu'il vouloit rachepter. Parquoy fut adviſé & accordé entr'eux que le Marchand en payeroit la moitié comptant, & pour le reſte acquiteroit le vendeur de ladite rente dedans trois ans, & cependant en payeroit les arrerages, & les trois ans paſſez, ſeroit tenu rendre les lettres de ladite rente racheptée, ou payer ladite ſomme de cent cinquante livres, avec les arrerages, qui ſeroient deubs de ladite rente, & tous deſpens dommages & intereſts; ſçavoir ſi la paction eſt valable? Ce qui fait le doute eſt que ladite paction eſt au lieu de payer argent comptant, & pour le delay, conſequemment en lieu de l'uſure. Partant tout au plus ne pourroit eſtre plus griefve, que ne permet le Droict eſcrit. Auſſi ſous ombre de l'intereſt du creancier, ou de plus grande perte ou profit du debteur, n'eſt loiſible exceder les limites de l'uſure, mais ladite paction excede non ſeulement le denier vingt, quaſi au double: mais auſſi excede d'un quart le *ſemis* de Droict, & outre, la choſe venduë ne porte aucuns fruicts.

271. Ce neantmoins je dis & ay dit, que ladite paction eſt valable, non ſujette à aucune reduction. Car nous ne ſommes icy és termes de ſimple uſure, ou intereſt uſuraire; car il eſt certain que le vendeur ne veut profiter, ne gagner choſe quelconque pour ledit delay; mais nous ſommes és termes de certain vray
Intereſt caſuel. & juſte intereſt caſuel, preſent & imminent du vendeur; c'eſt à ſçavoir de rachepter la rente courante ſur luy. Auſſi à cette fin fa ſoit ladite vente de ſeſdits bois. Parquoy eſt licite en donnant terme au debteur de payer, faire paction de ladite indemnité laquelle par ce qu'elle eſt vraye, juſte, preſente & particuliere, dont le debteur eſt entierement adverty, & reçoit la condition, il n'y a aucune fraude, ſimulation ny deception; car ladite paction n'excede les limites dudit vray & juſte intereſt caſuel, & n'y pretend le vendeur profit ny acceſſion quelconque. Et depuis ſemblable cas ſeroit advenu pour l'Eveſque de Paris & ſes répondans, où il auroit ainſi eſté jugé par Arreſt.

272. Autant és autres cas ſemblables, comme ſi le creancier de cent livres de rente au denier douze, avoit legué ou donné à ſon debteur faculté de la pouvoir rachepter pour mil francs, en les baillant dans deux ans, & à cette fin le debteur auroit incontinent vendu ce qu'il auroit peu de ſon bien, & amaſſé mil livres pour s'acquiter de ladite rente promptement, avant qu'il en écheuſt aucuns nouveaux arrerages, qui conſommaſſent partie de l'argent. Et lors avoit eſté grandement prié par un tiers, luy preſter leſdits mil livres, juſques auſdits deux ans, ou reſte dudit temps, promettant ne faillir les rendre dans le temps pour faire ledit rachapt, & cependant payer les arrerages, & rendre de tout indemne le debteur, lequel apres les deux ans agit contre ledit tiers, qui n'a tenu promeſſe dans ledit temps? Il ſembleroit merveilleuſement étrange que ledit tiers fuſt tenu entierement de ladite paction, qui eſt en effet l'obliger premierement à la raiſon du denier dix de ce qu'il a receu. Secondement de rachepter, & dans bref temps. Tiercement ledit bref temps paſſé, encore à rachepter pour plus grande ſomme; c'eſt à ſçavoir pour douze cens livres, où ne luy ont eſté preſtez que mil livres, qui ſeroit en pluſieurs ſortes exceder enormément toutes metes d'uſures, & aux cauſes dudit intereſt ſe peut dire premierement, qu'il eſt facile chacun jour feindre & donner apparence de telles ou ſemblables cauſes, & que le peril ou occaſion de frequent abus, eſt juſte cauſe de prohiber meſmes aucuns juſtes Contracts. Auſſi que le debteur, ſçachant ſondit intereſt ſingulier & particulier, ſe deçoit ſoy-meſme le premier, en ſoy mettant en danger en preſtant, & encore ſemble qu'il deçoive ledit tiers, lequel vray-ſemblablement en euſt peu trouver d'autruy ayant l'ayſance, ſous l'uſure legitime.

273. Ce nonobſtant j'eſtime la paction valable au cas de preſent, attendu la verité des cauſes dudit intereſt preſent & imminent preveu par ledit tiers, qui n'eſtoit mineur, ny autrement ſujet à abuſer, & qui a receu ladite condition, luy-meſme priant & importunant ledit debteur, de la bonne foy & ſimplicité duquel apparoiſt, & qu'il ne cherchoit y avoir profit quelconque; mais ſeulement de faire plaiſir à ſon prochain, qui l'en ſupplioit, & de luy ſubvenir le plus qu'il luy eſtoit poſſible; leſquelles choſes eſtans certaines, ledit tiers y peut juſtement eſtre condamné. Mais les Juges doivent bien prendre garde Juges doivent eſtre prudens.
à la verité deſdites cauſes & circonſtances d'intereſts caſuels particuliers, à ce qu'il n'y ait fraude & ſimulation, & que les cas ne puiſſent eſtre tirez à conſequence & frequence, ains ſi peu ſouvent, & ſi perſpicacement, qu'ils ne puiſſent ſervir de pretexte à frauder les limites des uſures, ou intereſts uſuraires. Par ce que deſſus eſt nouvellement & naïfvement defrichée & reſoluë toute la matiere des uſures, tant negociatives, que incidentes, tant en la theorique, que en la pratique, pour en ſçavoir bien & loyallement uſer, conſeiller, & juger, éviter & obvier à infinis abus, erreurs & excés: je laiſſe pluſieurs autres queſtions particulieres, & pour cauſe de breveté renvoye au Livre Latin. Reſte traiter en bref de rachepter & acquiter ces rentes & uſures.

274. Vingt & uniéme queſtion, s'il eſt requis con- Conſignation.
ſignation pour empeſcher le cours de l'uſure ou de ces rentes? Bref je dis que non, nonobſtant que tous tant Juriſtes que Praticiens juſqu'à huy tiennent le contraire. Car c'eſt un erreur, autant inepte & deraiſonnable que commun, fondé ſur l'erreur commun de toutes les gloſes de Droict & des Juriſtes, qui ont concordamment tenu, que pour faire ceſſer le cours d'une ſimple uſure, qui a ja commencé à courir, n'eſt aſſez d'offrir realement, & à découvert la debte entiere du ſort principal & arrerages écheus, & que poſé que le creancier meſme ſoit conſtitué en demeure injuſte, que toutesfois uſure ne ceſſe de courir, ſi le debteur ne conſigne, & juſqu'à ce qu'il ait conſigné, & entendent tous d'une conſignation ſolemnelle & judiciale, qui ſe fait en jugement, le creancier appellé, tellement que ne ſeroit aſſez d'avoir conſigné hors jugement, en main tierce & ſeure, ſi ce n'eſtoit du conſentement du creancier. Ainſi l'ont tous tenu, juſqu'à nous par pluſieurs Loix mal entenduës; mais au Livre Latin avons confuté ledit inveteré erreur, & monſtré par verité de Droict, que l'offre congruë & reelle (telle que ſuffit pour conſtituer le creancier en demeure) fait

Digitized by Google

promptement & indiſtinctement ceſſer le cours de toute uſure, parquoy ceſſe le fondement de l'erreur vulgaire des Praticiens, touchant ces rentes.

275. Vray eſt qu'en une pure uſure, où le ſort ſe peut exiger, il y a plus grande raiſon que le cours en ceſſe par une ſimple offre, que en ces rentes, où le ſort n'eſt dû, & où la reſolution n'eſt pas ſimple payement, ains rachapt ; toutesfois combien qu'il y ait d'autres differences, entre pure uſure, & ces rentes, il n'en y a aucune quant à ce : car ſoit que ce ſoit icy vray & formel rachapt, ſi eſt-ce, que de droict en termes de rachapt (comme d'une terre venduë à faculté de remeré) la ſimple offre reelle & congruë, ſans aucune conſignation, eſt ſuffiſante pour conſtituer l'achepteur en demeure injuſte, & l'obliger à reſtitution des fruicts, dés & depuis ladite offre : Il s'enſuit donc noſtre intention par deux plus fortes raiſons. La premiere, que telle ſimple offre qui ſuffit pour avoir action de fruicts, eſt de tant plus ſuffiſante, à acquerir exception & liberation de profit ou autre redevance, qui a pareille ou plus forte raiſon que fruicts. La ſeconde raiſon ; car ſi telle équité a lieu en vente de fonds de terre à juſte prix, & ce au profit du vendeur, voulant rachepter : par plus forte raiſon telle équité doit avoir lieu, de la part du vendeur ou debteur, en ces rentes, qui participent plus de debtes uſuraires que de vente d'heritage.

276. Et auſſi tant en ces rentes, que en pures uſures, l'obligation du cours de la penſion n'eſt pas & ne peut eſtre preciſe, ains pour les termes advenir a tousjours cette condition, ſi le debteur ne rembourſe ou rachepte auparavant. Or ſi le creancier refuſe ou dilaye ſans juſte cauſe l'offre congruë du debteur, il empeſche injuſtement, & par ſa demeure, que ladite condition ſoit accomplie. Partant ſuivant les reigles de Droict, elle eſt tenuë pour accomplie quant au creancier, & au prejudice d'iceluy. Et par autre reigle de Droict, aucun ne peut avoir profit, ains dommage de ſa demeure. Dont s'enſuit que le creancier ne peut avoir aucune continuation de rente ou uſure ou autre profit, depuis ladite offre. J'entends auſſi que le debteur perſevere en icelle.

277. Autre choſe ſeroit ſi de parole, ou de fait, revoquoit ou ſe deſiſtoit de ſadite offre, comme en employant les deniers à ſes affaires ; car lors laidte offre telle ſeroit par fait contraire reſoluë, & pour non faite, & n'empeſcheroit le cours de l'uſure ou rente. Mais le debteur perſeverant en ladite offre, la verité par nous découverte, eſt ſi claire, qu'elle doit eſtre doreſnavant tenuë & obſervée ; car au moyen de la demeure du creancier, le ſort principal eſt ſterile & inutile au debteur, qui le tient preſt pour payer ou rachepter, perſeverant en ſadite offre. Parquoy ce n'eſt raiſon, que deſlors le creancier en prenne aucun profit ſur ledit debteur, qui s'eſt mis & à perſeveré en tel devoir. Et meſme de diſpoſition de droict, telle offre & perſeverance d'icelle, ſans aucune conſigna-
a l. Qui decem 10 prin. de ſolution. tion, fait que le peril *a* de la pecune eſt transferé au creancier, donc par plus forte raiſon le peril de l'uſure, & de tout profit, eſt ſur luy transferé, & doit lors ceſſer, j'entends auſſi que le rachapt ſoit liquide.

278. Autre choſe eſt, s'il eſtoit en doute ſi la rente eſtoit racheptable, ou non ; car ſi le creancier en avoit juſte erreur de fait, en ce cas pendant le debat & diſcuſſion de la qualité de rachapt, ne ceſſeroit de courir la rente, s'il n'y avoit conſignation ſolemnelle ; car le creancier ayant juſte cauſe d'ignorance, ne ſeroit en demeure injuſte ; car il n'eſt pas tenu de quiter ſon droict ſans diſcuter, ce qui ſe doit entendre quand, & tant qu'il y a juſte cauſe d'erreur de fait, comme ſi le creancier & ſes predeceſſeurs en avoient joüy, comme de rente fonciere ou impoſée par teſtament, ou au denier vingt-cinq, ou ſous autre juſte cauſe, & à la bonne foy, comme de non racheptable, & de

nouveau le debteur la vouloit pretendre racheptable. Mais ſi le creancier ne pretendoit que erreur de droict, tel erreur ne ſeroit excuſable au dommage du debteur, & auroit lieu noſtre reigle ſuſdite.

279. Auſſi il s'entend que ladite offre ſoit faite à perſonne legitime, ayant pouvoir de recevoir, & ſouffrir rachapt, & en bailler quitance. Car ſi le tuteur qui a acquis ladite rente au nom du mineur, eſtoit decedé, ou ſi le creancier eſtoit decedé ayant delaiſſé pupilles, qui n'auroient encores tuteurs, ladite offre faite aux mineurs ou au domicile du defunt, n'empeſcheroit le cours de la rente ; car meſme la conſignation ſeroit inutile. Mais faudroit par le debteur faire diligence de leur faire pourvoir de tuteur ou curateur. Auſſi en cas que le debteur ait fait, pourſuivy, & continué ladite diligence, le cours de la rente ceſſera, non ſeulement du jour de l'offre faite au tuteur ou curateur, de nouvel creé ; mais auſſi dés le commencement de ladite diligence, continuellement & efficacement pourſuivie, ſans interruption & ſans fraude ; car la bonne foy & nature de ces rentes le requiert, comme plus au long avons dit au Livre Latin *b* toutes- b Quaeſt. 45.
fois ſi le mineur de vingt-cinq ans n'a curateur, & a lettre de diſpenſe de l'âge, ou eſt habile de l'avoir, & tellement induſtrieux & prudent, qu'il adminiſtre ſon bien, comme uſant de ſes droicts, l'offre de rachapt luy peut eſtre faite ; comme auſſi il peut ſouffrir le rachapt effectuel, ſans autre ſolemnité : Car puiſque la rente eſt racheptable, ce n'eſt pas alienation de choſe immeuble, ains reſolution neceſſaire, partant n'y faut decret de Juge, ny autre ſolemnité. Auſſi ſi ladite rente appartient à une femme mariée, combien qu'elle ſoit commune en meubles & conqueſts avec ſon mary, lequel ait auſſi l'adminiſtration, & fait les fruicts ſiens, des propres de ſa femme, ce n'eſt choſe ſeure faire l'offre du rachapt au mary ſeul, ou rachepter de luy ſeul, ſans le faire auſſi avec la femme, ou du conſentement & ratification d'icelle, attendu qu'elle eſt proprietaireſſe de ladite rente.

280. Pareillement quant à quelleſconques rentes Rentes d'Egliſes.
racheptables deuës aux Egliſes, Eveſques, Abbez, Prieurs, Curez, ou autres Prelats, à cauſe de leurs Prelatures, combien qu'elles ſoient de la table du Prelat, & que les Prelats ne ſoient pas ſimples uſufruitiers, ains Adminiſtrateurs legitimes ; toutesfois par ce que depuis contre le commandement de Noſtre Seigneur Jesus-Christ *c* & de ſon feal ſerviteur &
Apoſtre ſaint Pierre *d* ils ont converty l'adminiſtra- c Matth. 10 Marc 10. Luc. 18.
tion & ſolicitude ſpirituelle, en forme de ſuperiorité & domination temporelle, & que non ſeulement les triſtes hypocrites ; mais auſſi les ambitieux effrontez d 1. Pet. 5.
& loups manifeſtes y ſont entrez, & que l'on a fait couſtume de pourvoir par voye telle quelle, non aux Egliſes & au troupeau, mais aux perſonnes deſdits ambitieux, ou Marchands, ils n'ont plus eſté communément trouvez fideles diſpenſateurs, qui eſt ce que Dieu principalement requiert *d* en eux, ains ſont deve-
nus notoirement ſuſpects en leurdite adminiſtration, d 1. Cor. 4.
& non ſolvables, & encores moins delaiſſans heritiers ſolvables. Parquoy tout ainſi que ne ſeroit choſe ſeure de rachepter d'un tuteur ou curateur, qui ſeroit devenu notoirement ſuſpect en ſon adminiſtration, ny d'un Procureur, qui auroit notoirement commencé à mal-verſer, auſſi ne ſeroit choſe ſeure de rachepter deſdits Prelats ſeuls, ſans appeller ceux (comme Patrons, Collateurs, Fondateurs, Chapitre ou Convent ou autres) qui ſont en la prochaine cauſe d'intereſt, du bien & faveur de ladite Egliſe, à ce que ce ſoit occaſion de pourvoir à bien employer les deniers du rachapt, & obvier à la diſſipation d'iceux. Mais ſi la rente eſt deuë à un Chapitre ou Convent, tout ce peut faire ſeurement avec eux ; car ils ſont notoirement aſſez entendus & attentifs à leur profit, & n'eſt queſtion d'alienation comme dit eſt.

281. Faut auſſi noter que ce qu'avons dit de l'offre expreſſe & reelle, a pareillement lieu ſans offre expreſſe, en matiere de criées, quand y a choſe équipollente à ce, comme quand un heritage hypothequé à aucunes de ces rentes, eſt mis en criées à la pourſuite d'aucun, & les creanciers de ces rentes s'oppoſent pour le payement & continuation de leurs rentes & arrerages, & depuis ledit heritage eſt adjugé par Decret au plus offrant & dernier encheriſſeur, qui conſigne les deniers en Juſtice és mains du Commiſſaire deputé pour en faire la diſtribution. Car s'il y a deniers ſuffiſans pour rembourſer leſdits oppoſans de leur principal & arrerages, eu égard à l'ordre & priorité de leurs hypothecques, & à la quantité des deniers. En ce cas ne courront plus aucuns arrerages de leurſdites rentes du jour du Decret & conſignation, à tout le moins dés & depuis qu'il a eſté jugé avec le debteur, ou par luy conſenty que diſtribution fuſt faite deſdits deniers aux oppoſans. Car combien que le debteur n'ait demandé ny expreſſément offert rachepter : toutesfois ledit Decret, conſignation, & conſentement ou jugement de diſtribution eſt plus que offre. Parquoy ſi leſdits oppoſans ne ſe ſont faits deſlors rembourſer de leur ſort principal & arrerages (comme ils pouvoient) ce leur eſt à imputer. Et par plus forte raiſon au pourſuivant, s'il avoit pourſuivy les criées pour une telle rente. Car ce n'eſt pas raiſon que leur rente courre depuis que pour icelle ils ont fait vendre & adenerer l'heritage du debteur pour prix ſuffiſant à les rembourſer, & rachepter & privé le debteur de ſon heritage, fruicts & prix d'iceluy. Il falloit de cecy advertir en paſſant; car j'en ay veu pluſieurs trompez, pour ne prendre garde à leurs affaires, ou pour n'eſtre advertis par leurs Procureurs. Et n'agueres que le cas s'eſt offert d'un Decret adjugé, & le prix conſigné auparavant douze ans, & aprés ledit temps paſſé, les oppoſans adjournez pour voir faire diſtribution des deniers, & lors ceux qui eſtoient les premiers en hypothecque pour telles rentes, demandoient diſtribution, non ſeulement du principal & arrerages écheus juſqu'au jour du Decret & conſignation : mais auſſi de tout ce qui eſtoit écheu juſqu'à preſent, & appellerent de ce qu'ils en furent deboutez au profit des autres poſterieurs creanciers, & conſequemment auſſi au profit du debteur, mais par mon conſeil acquieſcerent; car toſt aprés ledit Decret & conſignation, y avoit eu Sentence donnée avec eux & le debteur, par laquelle avoit eſté dit, que diſtribution ſeroit faite, dont n'avoit eſté appellé, ou ſi le debteur en avoit appellé, il avoit toſt aprés acquieſcé, parquoy n'auroit tenu qu'à eux, qu'ils n'avoient eſté deſlors rembourſez. Pluſieurs autres choſes occurrent concernantes les hypothecques, ceſſions, & criées, & dont afin de n'exceder la forme d'un ſommaire; je remets à ce qu'en avons dit au Livre Latin a & ſur les Coûtumes de Paris.

Criées.

a Quæſt. 46. 49. 89.

282. Vingt-deuxiéme queſtion, ſçavoir ſi compenſation a lieu en ces rentes? Nous diſons que non, ſinon des arrerages écheus avec autre ſomme liquide, juſqu'à concurrence, & non d'une rente à autre, ſinon du conſentement des parties, & lors ce n'eſt compenſation, ains permutation ou autre Contract. Car compenſation de ſoy n'eſt pas Contract, ains une eſpece de ſimple ſatisfaction. Et combien que de droict deux debtes uſuraires ſe compenſent l'une avec l'autre, ou une uſuraire avec celle qui n'eſt pas uſuraire, pour deſlors de la concurrence des deux debtes liquides, empeſcher le cours de l'uſure, ou autre peine ou intereſt. Et ce ſans aucun miniſtere d'homme ou de Juſtice, par la ſeule diſpoſition de Droict, que les Juriſtes appellent *ipſo jure* : toutesfois cela ne peut avoir lieu en ces rentes, parce que le ſort ou rachapt n'eſt pas dû, ny exigible, ains en la faculté de rachepter ou rembourſer, quand bon ſemble au debteur ſeulement, lequel s'il veut, peut bien uſer de compenſation avec pareille ou plus grande ſomme à luy liquidement deuë par ſon creancier, & laquelle il pourroit exiger, ou en ſuppléant en argent, ce qui reſte pour le rachapt, & dés l'offre congruëment faite comme deſſus, ceſſera le cours de la rente, & en ce cas pour la congruité de l'offre, non ſeulement faut offrir reellement le reſte de l'argent, mais auſſi reellement les lettres & inſtrumens, & offrir paſſer quitance authentique de la ſomme compenſable.

Compenſation.

283. Vingt-troiſiéme queſtion, ſçavoir ſi un Etranger peut efficacement offrir le rachapt ſans procuration ou mandement du debteur? Il n'y a doute que chacun peut rachepter pour autruy; car ce mot rachepter comprend le fait & conſentement de celuy qui ſouffre le rachapt : Mais la queſtion eſt ſi le creancier peut eſtre contraint le ſouffrir? Bref je dis que non, s'il eſtoit queſtion du rachapt d'une terre venduë à juſte prix, ſous grace de remeré, ou s'il eſtoit queſtion d'une rente au denier vingt-cinq, ou (pour le moindre ſort) au denier vingt, qui peut eſtre non racheptable. Autre choſe eſt en ces rentes au denier douze, ou quinze, qui ſont ſubrogées au lieu des uſures, & neceſſairement racheptable. Pourquoy je dis que ſi ledit Etranger ne demande aucune ceſſion d'action de profit : mais ſeulement veut acquiter le debteur, & faire la ſimple ſuppreſſion & extinction de la rente, le creancier eſt tenu recevoir, tout ainſi que de Droict il ſeroit tenu de recevoir le ſort principal & arrerages d'une ſimple debte uſuraire, de quiconque luy offriroit pour le debteur, ſuivant la regle de Droict, que chacun eſt recevable de payer pour autruy, vueillent ou non le creancier ou debiteur, & ne le peut le creancier refuſer.

Rachapt par autruy.

284. Mais il n'eſt tenu faire ceſſion de ſes actions, ny conſequemment du droict de ladite rente, ſinon que celuy qui fait l'offre, fuſt creancier du meſme debteur, ou juſte poſſeſſeur d'aucuns biens à ce hypothecquez, ou qu'il euſt procuration du debteur ayant juſte cauſe de demander ladite ceſſion d'action, comme il peut aucune fois advenir. Auquel cas le creancier auquel eſt offert le rembourſer, ſeroit tenu ceder ſes actions telles qu'elles ſont, & qu'elles ſe trouvent, ſans fraude du rembourſement & ceſſion, laquelle n'eſt autrement tenu faire à un tiers, quand ores ledit tiers y voudroit venir par retraict lignager. Car és ventes & conſtitutions de ces rentes ſubrogées au lieu des uſures, pour recouvrer & recompenſer l'uſage de l'argent d'autruy, retraict lignager n'a lieu, ſi ce n'eſtoit du conſentement du debteur, par les raiſons que j'ay deduites ſur les Coûtumes de Paris article 172. où j'en remets.

Ceſſion d'action.

285. Vingt-quatriéme queſtion, ſi le debteur en racheptant peut deduire l'augmentation extrinſeque de la valeur de la monnoye, ſurvenuë depuis le Contract? J'ay ſouvent veu agiter cette queſtion, j'en reciteray pour exemple un des plus notables cas. L'an mil cinq cens cinq, l'écu ſol valant trente-ſix ſols tournois ſeulement, fut conſtituée rente au denier douze, de deux cens livres tournois pour deux mil quatre cens francs, payez en mil trois cens trente-deux écus ſol, & huit ſols tournois, racheptable pour pareille ſomme en meſmes eſpeces : depuis aprés trente ans, l'an mil cinq cens trente-cinq, que l'écu ſol valoit quarante-cinq ſols tournois, le debteur voulant rachepter, offre mil ſoixante-ſix écus ſol, & trente-ſols tournois pour le ſort principal, ce que le creancier refuſe, ſinon qu'on luy adjoûte 266. écus ſol pour parfaire le nombre de meſmes eſpeces, & huit ſols tournois en lieu deſdits trente ſols tournois. Au contraire le debteur diſoit que c'eſt aſſez rendre le ſort en meſmes eſpeces d'écus ſol, & qu'il n'eſt tenu en tel nombre, par ce qu'il veut & peut déduire la plus valuë ſurvenuë. Dupliquoit le creancier, qu'il ne faut avoir égard à ladite plus valuë, ou bonté extrinſeque;

Digitized by Google

mais ſeulement à l'intrinſeque, & à la valeur qui eſtoit lors du contract, & outre que ſi aujourd'huy les eſcus nouveaux valoient plus, qu'auſſi n'eſtoient ſi bon or que ceux du temps du contract; & davantage que la plus valuë extrinſeque de monnoye d'or eſtoit ſurvenuë à cauſe que depuis le contract, la monnoye blanche forgée depuis le contract, eſtoit diminuée intrinſequement, & plus mélée d'airain, & d'autant plus vile de valeur intrinſeque.

286. Bref je conſeille pour le debteur, & perſiste combien qu'il fuſt jugé au Chaſtelet de Paris pour le creancier, & finalement par pluſieurs Arreſts de cette Cour de Parlement en cas pareil, mon opinion a eſté juſtement confirmée. Et la raiſon eſt evidente; car autrement ce ſeroit pour le creancier avoir double profit, & meſme acceſſion de meſme ſort; c'eſt à ſçavoir le profit de la rente qui a toûjours couru juſques au rachat réellement offert, & le profit de l'augmentation de la valeur extrinſeque, ce qui n'eſt raiſonnable, tant parce que quand ledit creancier n'euſt acheté ladite rente, ſi n'euſt-il pas gardé leſdits eſcus en ſon coffre, & n'eſt vray-ſemblable; mais qu'il les euſt ailleurs ſelon la valeur dudit temps, employez. Davantage toutes fois & quantes qu'argent ſe baille par commutation, meſmement pour negocier, & à profit, comme en acheptant rente: il eſt certain qu'il ne ſe baille pas comme une maſſe d'or, ou de tel metal, ny comme certain corps ainſi formé & figuré comme une image, mais ſe baille & employe comme faiſant la quantité & valeur qui en reſulte lors, & ſous la contemplation & eſtimation du cours & valeur qui eſt lors de l'employ & du contract.

287. Il s'enſuit donc qu'il faut toûjours, & eſt aſſez rendre ladite valeur & eſtimation qui en eſtoit & reſultoit lors, & pour laquelle les corps ou pieces de monnoye nombrez, ont eſté alienez & baillez en payement. Et cette eſt la breve & claire verité, & à proprement parler le cours & valeur impoſée à toute monnoye, eſt la vraye bonté intrinſeque d'icelle, entant qu'elle eſt monnoye, ſoit d'or, ſoit d'argent. Car ſi on la conſidere comme maſſe, ce n'eſt plus la conſiderer comme monnoye. Or l'uſage de la monnoye, c'eſt pas la mettre en diſpoſition de contract ou obligation quelconque, comme maſſe, mais comme monnoye, c'eſt à ſçavoir ſelon le cours, valeur & eſtimation qui eſt lors, & qui fait la commenſuration & eſtimation qui eſtoit lors conſiderée, partant limite & determine l'effet & vertu de la diſpoſition ou contract, ſelon ledit cours, valeur & eſtimation qui eſtoit lors, & qui fait que le nombre des pieces de monnoye qui eſt lors exprimé, n'eſt pas exprimé pour ſoy, mais par accident, & pour plus monſtrer de la verité & realité du payement, & de la quantité & eſtimation dont eſt queſtion. Parquoy ſi depuis avient la valeur & cours diminuer, il le faut ſuppléer, & s'il avient qu'il ſoit augmenté, l'on le peut deduire, ſans avoir (quant aux privez & particuliers) égard à la diminution ou augmentation de la bonté intrinſeque, en parlant vulgairement; c'eſt à dire de la matiere ou metal, laquelle bonté & determination du titre, pied & aloy, reſide au pouvoir & diſpoſition des Superieurs, à quoy les inferieurs ne doivent toucher, mais uſer du cours & valeur impoſée du Superieur, & publiquement receu & approuvé.

Bonté intrinſeque.

288. Et auſſi telle eſt l'intention de droit naturel & humain, qui veut que la valeur de la monnoye ſoit uniforme, ſtable & perpetuelle, tellement que les particuliers n'ayent à faire que de conſiderer le ſigne ou marque publique, qui eſt un témoin public & authentique de la bonté & valeur de la monnoye. Et ſi de fait y avient mutation, encore doit tenir noſtre regle ſuſdite, d'avoir égard au cours & valeur impoſée, ſi ladite mutation ſurvenuë eſt politique, c'eſt à dire faite pour le bien public, non en ſecret, & pour le profit particulier des Gouverneurs, à la foule du peuple; mais publiquement, & pour l'utilité publique. Encore doit la regle tenir, ſi mutation ou deterioration y avient autrement, mais par ſi longue ſucceſſion de temps, que l'eſtat public & des particuliers n'en ſoit evidemment troublé, & apparemment intereſſé. Mais ſi elle changeoit de mois en mois, ou d'an en an, comme ſi l'inſtitution & fabrication de ſa monnoye ſervoit d'un rets pour épuiſer les biens & facultez des ſujets, telle grande & trop enorme tyrannie & abuſion ſeroit cauſe premierement que la marque publique de la monnoye ſeroit un faux indice & témoin. Secondement que l'on n'y auroit plus d'égard, & qu'il faudroit conſiderer la monnoye pluſtoſt comme maſſe que comme monnoye, & ſelon le corps des pieces, & bonté materielle d'icelles. Encore ſeroit impoſſible eviter que ne s'enſuiviſſent infinis abus & expilations du pauvre peuple, & infinies tromperies, circonventions & ſurpriſes, auſquelles ſeroit impoſſible d'obvier.

Mutation politique.

Furtive.

Tyrannique.

289. Je n'ay point leu de telles plus grandes illuſions que celles qui avindrent les Anglois eſtans en ce Royaume de France, & tenans cette ville de Paris: Car lors que furtivement par le moyen des Bourguignons ils y entrerent, l'an mil quatre cens dix-huit, le marc d'argent ne valoit que neuf livres tournois, tant la monnoye eſtoit forte. Mais deſlors fut la monnoye que l'on forgea cependant à Bourges, tellement & ſi precipitamment deteriorée, qu'en moins de quatre ans, qui fut l'an mil quatre cens vingt-deux, le marc d'argent valut quatre vingts livres tournois, qui eſt la plus precipitée & la plus prodigieuſe depravation qui fût oncques; car combien qu'environ cent dix-huit ans auparavant, Philippes le Bel l'ait grandement deteriorée, dont les Autheurs & Hiſtoriens exclament fort, toutefois il ne l'empira que des deux parts; mais cette-cy fut de plus de huit fois: Et auſſi calamité & miſere du Royaume eſtoit trop plus grande ſans comparaiſon que du temps dudit Philippes.

Temps des Anglois.

290. Je trouve auſſi par pluſieurs Edicts dudit temps des Anglois, écrits au Livre noir eſtant en la Chambre du Procureur du Roy au Chaſtelet de Paris, que leſdits Anglois, par Edict qu'ils publierent au nom du Roy Charles ſixiéme, qu'ils tenoient quaſi priſonnier en leurs mains, hebeté, & en leur puiſſance, mirent au mois de Juin l'an 1420. l'eſcu à ſoixante ſols tournois, le mouton d'or à quarante ſols tournois, & les nobles d'Angleterre à ſept livres tournois. Et l'année enſuivante 1421. aprés que cependant ils avoient employé leſdites monnoyes à tel haut prix qu'il leur auroit pleu, les ravalerent pour les reprendre à plus vil prix; tellement que le Gros tournois qui valoit l'an mil quatre cens vingt, ſeize deniers tournois, fut l'an enſuivant à quatre deniers tournois, qui eſtoit au quart, & ledit eſcu à trente ſols tournois, & ledit mouton d'or à vingt ſols tournois, qui eſtoit la moitié moins: Ce qui fut cauſe qu'ils encoururent la haine & mépriſement du peuple: Au moyen de quoy à petit ayde furent facilement & en bref temps du tout dechaſſez: Ce qui ne leur fuſt ainſi & ſi toſt avenu, s'ils euſſent bien policé, & s'ils ſe fuſſent fait aimer du peuple.

Charles VI.

Gros tournois.

291. Comme fit Charles VII. tres noble & magnanime Prince, lequel toſt aprés que le droit du Royaume luy fut écheu, dés le dixiéme jour de Novembre 1422. n'y avoit que dix jours que ſon pere eſtoit entre les mains des Anglois decedé, fit forger à Bourges pleine, forte, & entiere monnoye, de douze deniers d'aloy argent le Roy. Et fit tout ſoudain revenir le marc d'argent de 80. liv. à 7. liv. 15. ſols tournois. Et comme je trouve par leſdits Regiſtres, entretint lad. forte monnoye avec continuel accroiſſement de victoire, juſqu'en l'an 1436. qu'il recouvra la Ville de Paris. Et encore aucun temps aprés, continuant auſſi ſes proſperes & heureuſes conqueſtes, avec l'amour &

Charles VII.

Digitized by Google

aide de ſon peuple ; mais depuis commença peu à peu à affoiblir tellement, qu'en l'année 1453. il la faiſoit forger à cinq deniers d'aloy, qui eſt plus de la moitié moins du juſte ; tellement que j'ay veu pluſieurs contracts dudit temps, par leſquels és conſtitutions de rentes, pour ſupplément de partages, ou ſemblables recompenſes,

292. Les contrahans faiſoient paction de certain aloy & bonté intrinſeque de la monnoye en laquelle ſeroit payée & continuée la rente ; c'eſt à ſçavoir à la raiſon de 5. deniers d'aloy & 6. ſols 8. den. de taille, qui eſtoit la determination & valeur intrinſeque de la mõnoye qui couroit lors : Et le faiſoient leſd. contrahans ayans ſouvenance deſd. precedentes miſerables & infames depravations de monnoye, craignans qu'en avinſt le pareil, & y voulans pourvoir. Leſquelles pactions ont depuis engendré pluſieurs grands & longs procez, au moyen que la bonté de la mõnoye eſt toûjours depuis peu à peu diminuée, & en ay veu pluſieurs evaluations des Generaux des monnoyes de Paris, par leſquelles appert qu'aucunefois d'an en an, aucunefois de trois ans en trois ans, aucunefois aprés quinze ans, ou autre temps ſucceſſivement, y a eu mutation de pied & diminution, tellement que par leur rapport fait l'an 1537. trente livres de la monnoye qui couroit l'an 1453. eu égard audit aloy, vaudroient cinquante livres de la monnoye qui couroit l'an 1537. & encore en vaudroient plus de celle courante à preſent. Et entr'autres miſerables involutions de procez pour ces choſes en ay veu un, où ſont intervenus treize Arreſts ſur l'execution d'un encore inexecuté.

Reſolution.

293. Bref je dis qu'entre ſujets d'un meſme Prince ou Republique, n'eſt recevable ny admiſſible le debat de la mutation d'aloy, qui conſiſte en la determination du Superieur ou Ordonnance politique, à laquelle il faut obeïr. Vray eſt que le droit de telle mutation ne ſe doit faire ſans le conſentement du peuple, & meſme par pluſieurs Ordonnances anciennes eſtans eſd. Regiſtres, appert le conſentement du peuple y avoir eſté requis. Mais tout ainſi qu'une miſere publique quand elle eſt avenuë, ſe doit porter par tous, & ne ſe doit par l'un des ſujets reprocher ou rejetter ſur l'autre, auſſi n'eſt admiſſible entr'eux le debat de ladite mutation, joint que la determination du pied, aloy, & cours de la monnoye eſt de droit public, qu'il n'eſt licite aux particuliers tranſgreſſer *a* & contre lequel leurs contracts & pactions ne valent *b* ſous la modification, que j'ay miſe au Livre Latin nombre 818. Toutesfois ſi les mutations & detrimens eſtoient de fait tels & ſi frequens, que la monnoye fuſt incertaine, conſequemment perdiſt ſa foy & eſſence, & la marque d'icelle fuſt un faux ou vacillant témoin, lors pourroit avoir lieu ladite paction comme ſe defaillant monnoye ſignée, l'on eſtoit retourné aux maſſes ou poids de metal non monnoyé, dont s'enſuivroit confuſion intolerable, qui induiroit mutation de regne & Republique. Au regard de ce qu'aucuns vulgaires cuident, meſme aucuns ont écrit, du cours & uſage de la monnoye de cuir en France ; les uns l'attribuans à S. Loüis, à cauſe des 2. voyages en armes qu'il fit contre les Infideles outre mer, au premier deſquels fut priſonnier, & au ſecond y mourut : les autres au Roy Jean qui fut priſonnier des Anglois, qui fut quaſi ſix-vingts ans aprés. C'eſt une choſe fauſſe & fabuleuſe ; & au contraire de leur temps la monnoye eſtoit meilleure que n'a eſté depuis.

a l. 1. C. de ver. num. pot. lib. 11.
b. l. jus publ. de pact.

Fable de la monnoye de cuir.

Clauſe de rendre en pareilles eſpeces.

294. Pour retourner à nos rentes, je dy plus, que la paction de rendre en pareil nombre d'eſpeces n'eſt valable ; car ce ſeroit obliger le debteur à rendre plus grand ſort en cas d'augmentation de la monnoye ; mais la paction de rendre en ſemblables eſpeces eſt valable & raiſonnable ; auſſi s'entend, deduit la plus valuë ſurvenuë depuis intervalle, comme deſſus : comme auſſi faudroit par le debteur ſuppléer à la valeur qui eſtoit lors du contract, ſi leſdites eſpeces avoient eſté miſes à plus vil cours & valeur depuis le contract, par intervalle, & aprés que le debteur s'en ſeroit ſervy ou pû ſervir, pour la valeur qui eſtoit lors du contract. Auſſi ſi d'aventure le ſort avoit eſté nombré en pieces d'eſpeces toutes differentes, comme un noble, un lyon, un ducat, un eſcu, un angelot, & ainſi des autres, ou en quelques eſpeces eſtrangeres qui ne ſe puſſent facilement aſſembler enſemble, la paction ſeroit en ce regard à rejetter, & ſuffiroit rendre le ſort juſqu'à la quantité de la valeur totale, reſultant (lors du contract) dudit ſort nombré en bonnes eſpeces d'or : Car tout ainſi qu'il n'eſt loiſible de reſtraindre la faculté de racheter, auſſi n'eſt loiſible directement ou indirectement la rendre difficile, & pourroit eſtre en fraude d'uſure ; c'eſt à ſçavoir pour empécher le debteur de racheter de lõg-temps, ou extorquer de luy quelque choſe davantage outre le ſort & profit legitime & permis.

295. Or parce que ſommes ſur les propos des monnoyes, afin que paraventure ne ſoyons repris de n'avoir ſatisfait à noſtre promeſſe, & titre de ce Sommaire, & qu'il fuſt imparfait ſi faiſions fin, ſans toucher de l'invention, neceſſité, uſage & proportion d'icelles ; pour en dire quelque peu incidemment & le plus bref que pourrons, il eſt notoire que les monnoyes ont eſté inventées & introduites par les premieres gens & nations, pour l'uſage & neceſſité des commutations des choſes. Et du commencement uſoient de rude matiere ou maſſe de metal au poids ; & parce que cela eſtoit trop incommode, inventerent & ſtatuerent la monnoye ſignée de certain caractere publiquement deſigné & approuvé, comme d'un ſcel public & authentique, pour en petite, ſolide, & portative matiere repreſenter & faire la valeur impoſée. Parquoy cette Ordonnance n'eſt pas de certain peuple ou nation, mais du Droit des gens, qui eſt à dire univerſel, ſtatué & authoriſé de tous les Peuples & Nations. Et combien que les Romains qui commencerent environ ſept cens cinquante deux ans auparavant la Nativité de Noſtre Seigneur Jeſus-Chriſt à fonder leur Rome ſous Romulus & Remus (laquelle fut nommée de Romulus qui demeura ſeul Roy, parce qu'il fit tuer ledit Remus ſon frere) n'uſerent de monnoye ſignée l'eſpace de plus de deux cens ans ; mais ſeulement de rude matiere d'airain en maſſe & poids, juſques à Servius Tullius leur ſixiéme Roy, qui premier entr'eux fit forger & ſigner monnoye d'airain, & n'en uſerent d'autre, plus de deux cens ans enſuivans, juſqu'aprés la premiere guerre de Carthage qui avoit duré vingt-trois ans, & cinq ans aprés, qui fut environ 281. an avant la Nativité de Noſtre Seigneur, commencerent à forger de la monnoye d'argent, & ſoixante-deux ans aprés en forgerent auſſi d'or.

Introductiõ des monnoyes.

Fondation de Rome.

296. Cela leur avint & ſucceda ainſi pour leur primitive pauvreté & vileté, qu'ils n'eſtoient du commencement qu'une petite troupe de paſteurs ruſtiques, augmentée de bannis & fugitifs ramaſſez, auſquels fut neceſſaire ravir par cautele & ſurpriſe des femmes de leurs voiſins ; car autrement ne ſe trouvoit qui leur en vouluſt donner, ne s'allier d'eux pour leur vileté : & ſi n'eſtoient encore puiſſans pour en avoir à force ouverte & preveuë. Et auſſi pour leur ancienne parcimonie, frugalité & exercice aux armes, non par gens empruntez & ſoudoyez, mais par eux-meſmes, & encore long-temps ſans aucune ſolde, faiſant chacun particulier ſes dépenſes juſqu'à la conqueſte d'Anxur. *a*

a Tite Live, lib. 4.

297. Mais il appert par les anciennes hiſtoires tant ſaintes (comme de Geneſe qui eſt le premier Livre authentique) que prophanes, que dés plus de 2000. ans auparavant la fondation de Rome, l'uſage de la monnoye ſignée a eſté entre les Gens, Peuples & Nations, & la ſouloient les Anciens marquer de l'effigie d'un bœuf, mouton ou ſemblable, parce que les premieres (qui ont eſté les plus nobles, loyales & innocentes) richeſſes,

Digitized by Google

procedoient & conſiſtoient en & de l'exercice & menagement ruſtique. Pour abreger, laiſſans à parler des ſiecles des Hebrieux, Dragmes & Didragmes des Grecs, Seſterces des Romains, dont ceux qui en ſeront curieux, ſe pourront ſouler par ce qui en a premierement eſté touché par Maiſtre Alexandre d'Alexandre, noble Juriſconſulte Neapolitain, en ſes livres geniaux, livre 4. chapitre 15. Et depuis par Maiſtre Leonard des Portes Venitien: Et tres-amplement par Maiſtres Guillaume Budé & Robert Senalis Pariſiens: Et Maiſtre George Agricole, Medecin Allemand tres-docte: Viendrons à la ſubſtance & pratique, & à ce qu'en avons appris par experience, ſans entrer au ſecret de l'art, dont le vulgaire n'a que faire, & qu'il eſt expedient laiſſer & reſerver à ceux qui au lieu public à ce deſtiné par le Superieur, & ſous l'authorité publique ou politique deuëment l'exercent: Toucherons ſeulement de ce qui en eſt utile & convenable d'eſtre ſceu & entendu par tous.

Trois choſes ſubſtantielles de monnoye.

298. Trois choſes ſont de l'eſſence & ſubſtance de la monnoye; ſçavoir eſt la matiere publiquement eſleuë & determinée de certaine quantité, & qualité ou bonté, la marque & caractere, la valeur ou prix du cours. Quant au premier, la matiere n'en fut oncques que de metal. La matiere propinque & immediate de tous metaux eſt vif argent & ſoufre, comme dit Ariſtote, & plus amplement Albert le Grand au tiers livre des minerales. Or dés plus de quinze cens ans (comme demonſtrent meſme les loix b Romaines) n'y a que trois metaux, Or, Argent & Airain, qui entrent és monnoyes; encore l'airain n'y eſt qu'acceſſoirement, & meſmement pour diviſer & multiplier la menuë monnoye, comme douzains, doubles, tourn. La determination ou taux d'icelle matiere, eſt appellée pied ou titre par les Maiſtres des monnoyes: lequel taux eſt double; ſçavoir eſt tant en la qualité ou bonté interieure (qu'ils appellent aloy) qu'en la quantité qu'ils appellent poids. Quant au poids, chacun le connoiſt au doigt & à l'œil. L'aloy n'eſt autre choſe que proportion graduelle de la pureté du metal. Pour clairement l'entendre par breve methode, ſuffit diſcuter deux exemples des deux plus vulgaires & frequentes monnoyes.

b L. Cornelia de falſis.

Aloy.

Premier exemple.

299. Le premier des eſcus ſol, dont par les Ordonnances, meſme celles du 19. Mars 1540. le titre & pied eſt de 23. carats d'aloy à un huitiéme carat de remede, & de poids deux deniers ſeize grains piece. A laquelle raiſon, les ſoixante & douze eſcus ſol peſent & doivent aujourd'huy peſer un marc; ce qui eſt conforme au pied & titre determiné de Droit c comun: combien que les Ouvriers ne rendent d'une maſſe d'or peſante un marc, que ſoixante onze eſcus monnoyez & un ſixiéme d'eſcu. Car ils rabatent pour la façon ſur chacun marc cinq ſixiémes d'eſcu; ſçavoir eſt 53. grains, ſelon le taux de l'Ordonnance. Le ſecond exemple de douzains autrement appellez grands blancs, qui ſont & doivent eſtre aujourd'huy par ladite Ordonnance de trois deniers ſeize grains d'aloy d'argent le Roy, & de poids deux deniers deux grains piece. Vous voyez qu'en chacun deſdits exemples y a deux limites, l'un pour l'aloy (que bien ſouvent par breveté de parler appellent loy, les Italiens l'appellent ligue) l'autre pour le poids.

c L. quotienſ. rougat, C. de ſuſcepto. & arca. lib. 10.

Second exemple.

Or.

300. Faut icy noter que la bonté & pureté de l'or ſe diviſe ou hauſſe par pluſieurs degrez, qu'on appelle carats, dont le ſupreme but eſt à 24. carats, & tel eſt dit & appellé l'or tout pur, non pas qu'il ſoit poſſible phyſicalement & à la rigueur de trouver or ſi tres-purifié qu'il n'y ait quelque mixture d'argent ou autre matiere. Mais celuy qui eſt purifié le plus qu'il eſt poſſible, eſt appellé or à 24. carats, que l'on dit or tout pur. Encore dient les Affineurs & Maiſtres des Monnoyes, qu'il n'eſt poſſible le chaſſer & affiner ſi abſolument, qu'il n'y ait quelque quantité de remede, qui eſt à dire defectuoſité ou impureté tolerable, tellement que la plus commune perfection de la pureté de l'or eſt à un quart de carat ou, à ſix grains de remede, qui n'eſt qu'un; c'eſt à dire qu'en la maſſe dudit or y a tolerable impureté ou mixture d'argent ou d'airain ou de tous deux, montant ladite impureté ou empirance à la quatre-vingts ſeiziéme partie de ladite maſſe: Tellement que de nonante ſix parties faiſans le tout, les nonante-cinq ſeulement ſont pur or, & le reſte d'autre mixture ou empirance meſlée en ladite maſſe.

Carat.

Remede.

Empirance.

301. Et la ſupreme purification par tres-grande & rare induſtrie, revient bien à 23. carats trois quarts avec trois quarts d'un quart de carat; de ſorte qu'il n'y aura que la ſeiziéme partie du vingt-quatriéme carat d'empirance, & n'eſt poſſible d'affiner plus outre, tellement que nonobſtant ſupreme induſtrie & diligence il y a encore un quart de quart de carat de mixture, qui ne monte qu'à la trois cens quatre-vingts & quatriéme partie de toute la maſſe, tout le reſte eſtant du tout pur or; Laquelle 384. partie ne ſe peut aucunement epurer ny par eauë forte ny par pluſieurs fontes. Encore ne ſe peut chaſſer juſqu'à ladite 384. partie ſans grande perte de la matiere, outre les grands frais. Vray eſt que Caïus Caligula tres-vicieux convoiteux Empereur, comme refere d Pline, trouva moyen de faire encore plus affiner grand poids d'or, moyennant de l'arſenic, autrement orpin, qui ard & diſſipe toutes manieres de metaux, excepté l'or, comme dit Dioſcoride, & fit de l'or tres-excellentement pur, mais de ſi petit poids, & avec ſi grande perte & corroſion & aduſtion de la matiere, que depuis ne luy, ny autre ne l'oſa attenter. Les Monnoyers & Orphevres diviſent chacun carat en vingt-quatre grains, leſquels encore ils ſubdiviſent; ce que je laiſſe pour abreger, & venir à l'argent.

d lib. 33. c. 4.

Arſenic. Orpin.

302. Dont la bonté & pureté interieure ſe diviſe ou hauſſe par degrez qu'ils appellent deniers, dont le ſupréme degré eſt de douze deniers, non qu'il ſoit poſſible de faire argent totalement pur, ſans qu'il y ait quelque peu d'autre metal meſlé. Auſſi c'eſt une maxime generale entre les Philoſophes naturels, qu'il n'y a aucun corps ſenſible ſimple ſans aucune mixtion. Encore ne ſe peut l'argent ſi exactement purifier comme l'or: & eſt ſa ſouveraine bonté à douze deniers de fin. Chacun denier ſe diviſe en 24. grains, chacun grain en 24. primes ou carobes. Faut toutefois entendre qu'és monnoyes l'on n'uſe pas d'argent fin ou eſtant à douze deniers; mais du titre d'onze deniers & demy pur, dont douze grains, qui eſt demy denier ou la vingt-quatriéme partie de la maſſe, eſt empirance ou mixture d'airain, & s'appelle argent le Roy, ainſi taxé par les anciennes Ordonnances à onze deniers douze grains fin, s'appelle auſſi communément argent de Paris; parce que quand l'on fait mention ou paction de l'argent de Paris ſans autre adjection ou determination, il s'entend audit titre d'onze deniers & demy fin, qui eſt argent le Roy.

Argent fin.

Argent le Roy.

Argent de Paris.

303. Quand on parle de la Cendrée de Paris, s'entend à la raiſon ou titre d'onze deniers dix-huit grains argent fin, & ne s'en faut que ſix grains ou la quarante-huitiéme portion de la maſſe, que ne ſoit argent fin. La cendrée ne ſe dit jamais de l'or, mais ſeulement de l'argent, lequel aprés avoir eſté tiré de la miniere, pilé ou battu en mortiers ou moulins, nettoyé, lavé, & preparé en la fournaiſe, quand il a paſſé par icelle & eſt purgé par le feu, lors s'il eſt au deſſous de dix den. il n'eſt pas appellé argent, mais billon. Car tout argent dont y a tant ſoit peu plus de la ſixiéme partie d'empirance, eſt appellé billon, ſoit qu'il ait paſſé par le feu ou non, mis en œuvre ou non. Mais s'il eſt pour le moins à dix deniers fin, il eſt appellé argent. Auſſi quand on parle d'argent ſimplement, ſans dire de Paris, ou ſans exprimer le degré, bonté ou

Cendrée de Paris.

Cendrée.

Billon.

Argent.

Digitized by Google

quotité de l'aloy, ou ſans autre determination, il s'entend qu'il ſoit pour le moins de dix deniers fin. Quand on dit argent le Roy, ou argent de Paris, il s'entend preciſément à onze deniers & demy fin, comme dit eſt. Quand l'on dit cendrée, il s'entend qu'il ſoit encore plus affiné; quand on adjoûte de Paris, s'entend preciſément douze deniers trois quarts fin, comme dit eſt.

304. Maintenant pour juſtifier leſdits deux exemples cy-deſſus nombre 297. Quant au premier, puiſque ſur vingt-trois carats, y a un huitiéme de carat de remede, vous voyez qu'il s'en faut un carat & 8. que ne ſoit or fin, ce qui eſt raiſonnable. Car l'or fin eſt trop mol, tellement que les Orfévres meſmes n'en pourroient bonnement faire ſubtils & menus ouvrages: parquoy ſi or fin eſtoit diviſé en ſi petites pieces, comme écus, elles ſeroient trop faciles à ployer & à perdre leur figure, caractere & forme de monnoye, ſinon qu'elles fuſſent fort grandes & maſſives, comme telles dont l'Empereur Tybere ſecond de ce Nom, entr'autres dons magnifiques en envoya cinquante chacune du poids d'un marc, à Chilperic Roy de France; mais telles pieces ne ſont pas proprement monnoye, comme ineptes à l'uſage commun des commutations, en quoy conſiſte l'eſſence & fin de la monnoye. Parquoy eſt expedient que la monnoye d'or afin d'eſtre ſolide & ſouffrir le frequent uſage & maniement, ait quelque peu comme la 24. (audit premier exemple) ou 48. ou ſoixante douziéme partie de mixture d'argent, qui eſt un quart de carat prés du fin, comme les nobles Henry, les ducats de Veniſe, Gennes, Florence, Siene, Portugal, & doubles ducats d'Eſpagne, qui ſont des plus precieuſes monnoyes d'or courantes aujourd'huy, ſont à vingt-trois carats trois quarts d'aloy: & anciennement ſe faiſoit en France monnoye d'or à ladite raiſon de 23. carats ¾ fin, comme montrent les Moutons à la grand'laine, les écus vieils, meſmes ceux que le Roy Charles VII. en l'an 1446. fit forger à ladite raiſon, meſmes dés l'onziéme jour d'Aouſt 1421. juſqu'au ſixiéme jour de Février l'an 1422. furent forgez deniers d'or fin à ⅛ de carat de remede, qui eſt à dire de pur or à 24. carats, ſauf qu'il y pouvoit avoir mixture d'argent d'un huitiéme de carat ſeulement, qui eſt la plus precieuſe monnoye qu'il eſt poſſible, comme j'ay trouvé par les Regiſtres des Maiſtres des Monnoyes de cette ville de Paris, qui ſont les plus excellents du monde, & les Superieurs de toutes les Chambres des monnoyes de tout le Royaume de France, ſans reſtriction des limites d'aucuns Parlements. Et leur appartient la connoiſſance, & jugement des peuples & boëttes de toutes leſdites Chambres & monnoyes qui y répondent, à ce que par tout le Royaume n'y ait qu'un meſme coing & forme de monnoye, & que les Officiers particuliers d'icelles ſoient reglez de meſmes Juges, leſquelles Chambres des monnoyes eſtoient anciennement vingt-cinq en y comprenant Sainte Menehoud & Turin, aujourd'huy par ladite Ordonnance du dix-neufiéme Mars l'an 1540. n'en y a que dix-ſept ouvrantes, qui eſt grandement aſſez.

Or fin.

Eſcus d'un marc piece.

Les Generaux des monnoyes de Paris.

305. Quant au ſecond exemple, cette monnoye d'argent eſt merveilleuſement loin du fin; ſçavoir eſt de plus de deux parts, dont les trois ſont le tout, mais long-temps y a que la monnoye qui ſouloit anciennement eſtre argent, n'eſt plus que billon, & encore bien bas & vil billon. Faut noter que combien que l'argent ſoit moins pur, & moins purificable que l'or: toutesfois il eſt encores plus empiré en la monnoye que l'or; car l'on n'uſe jamais en la monnoye d'argent de plus haut aloy qu'argent le Roy, qui a la vingt-quatriéme partie d'empirance d'airain, combien qu'en la monnoye d'or bien ſouvent n'y a que la quarante-huit ou ſoixante douziéme partie de mixtion: toutesfois ce n'eſt pas ſans raiſon; car l'argent de Roy eſt plus idoine à la fabrication & uſage de la monnoye que l'argent fin, lequel pour monnoyer eſt expedient alloyer de la vingt-quatriéme partie d'airain pour le moins: auſſi eſt raiſonnable que la vingt-quatriéme partie du marc fin demeure pour les frais de la fabricature. De là eſt que de tout temps & par les anciennes Ordonnances de ce Royaume l'argent le Roy eſt le plus haut aloy, & la ſupréme bonté de l'argent dont ſe fait monnoye. Parquoy les Monnoyers & conſequemment les Orfévres le diviſent en douze degrez ou deniers: partant le ſupréme degré & bonté eſt de douze deniers argent le Roy, & chacun denier de cet argent le Roy ſe diviſent en vingt-quatre grains, leſquels ſubdiviſent, comme dit eſt de l'argent fin.

Forte monnoye.

306. Or par les anciennes Ordonnances de France la monnoye blanche ou d'argent, comme douzains eſtoit purement d'argent le Roy, qui eſt entiere & parfaite monnoye qui a eu cours ordinairement de toute ancienneté. La premiere corruption que j'aye memoire d'avoir leû eſtre avenuë en France, fut faite par le Roy Philippes le Bel l'an 1300. environ le milieu de ſon regne, qu'il affoiblit tellement la monnoye d'argent, que trois deniers de la nouvelle monnoye n'en valoient qu'un de l'ancienne, comme recitent les Autheurs dudit temps, meſme Oldrad en ſes Conſeils queſtion 249. & auſſi l'Antonin en ſon Hiſtoire titre 20. chapitre 8. §. 16. où il dit que par telle dépravation faite par mauvais & pernicieux conſeil, le Roy ſurgagnoit chacun jour, ſix mil livres pariſis, & que pluſieurs bons Marchands & autres en furent détruits & reduits à extréme pauvreté, duquel inconvenient, furent en partie occaſion deux deſcentes des Anglois, & les inimitiez & entrepriſes tyranniques du Pape Boniface VIII. lequel, comme diſent les autheurs, a entra comme un Renard, regna comme un lion, & mourut comme un chien: Et principalement comme dit ledit Antonin, à cauſe des grandes & dommageables guerres, que ledit Philippes le Bel entreprit contre les Flamands, à cauſe de quelques nouvelles maleroſtes, dont vinrent infinis maux.

Monnoye dépravée. Philippes le Bel.

a Bal. C. de nat. fin.

307. En l'an 1306. advint à Paris une grande commotion de peuple à cauſe deſdites dépravations de monnoyes, & auſſi de l'abus & avarice des plus riches & plus puiſſans, meſmement d'un nommé Eſtienne Barbete, lequel fut autheur, & montra l'exemple aux autres eux faire payer par le populaire, de leurs rentes, loüages de maiſons & autres debtes, en forte & ancienne monnoye, ou à l'eſtimation d'icelle qui eſtoit exiger le triple, en payant en la monnoye courante & affoiblie par le Roy, dont le peuple ſe ſentant énormément foullé & n'avoir aucun aide ou remede, ny du Roy, ny de la Juſtice, s'émeût tellement contre ledit Barbete, qu'il brûla les lieux de plaiſance, & diſſipa les jardins que ledit Barbete avoit au lieu dit la Courtille, prés la porte Barbete: & de là courut à la ruë S. Martin à la maiſon & demeurance dudit Barbete, laquelle, rompans portes, feneſtres & coffres, les pillerent, & puis s'en allerent devant le Temple où eſtoit logé le Roy, lequel diſſimulant les appaiſa & renvoya par belles paroles; & trois ou quatre jours aprés le peuple refroidy, en fit prendre vingt-huit, pendre & étrangler devant leurs maiſons, & és quatre principales portes de Paris.

Emeute de peuple.

308. Et toſt aprés l'année meſme craignant plus grands ſcandales, murmures, & commotions de peuple, reſtitua la monnoye en ſa premiere, ancienne & accoûtumée bonté, comme meſme recite ledit Oldrad, combien qu'en ſon Livre y ait quelque faute en la date. Et par les Regiſtres des Generaux des monnoyes à Paris, apert que ladite reſtitution fut faite l'an 1306. dés le premier jour d'Octobre que courut bonne monnoye à douze deniers, argent le Roy, ce qui perſevera plus de quatre ans; ſçavoir eſt juſqu'au mois de Janvier, l'an 1310. Tellement que le marc d'argent,

Monnoye reſtituée.

qui

Digitized by Google

qui auparavant ladite depravation ne valoit qu'environ ſoixante ſols tournois, & depuis eſtoit monté juſqu'à huit livres dix ſols tournois, revint lors de ladite reſtitution à cinquante cinq ſols ſept deniers obole tournois, & à cinquante neuf ſols tournois; mais dés le vingtiéme Janvier l'an 1310. il diminua la monnoye de la moitié intrinſequement, en la forgeant à ſix den. d'aloy. Et depuis peu à peu fut encore plus deteriorée, tellement que ſur la fin dud. Regne de Philippes le Bel, en continuant la pluſpart du Regne de Loüis Hutin ſon fils aiſné, ſe trouva dés le dix-neufiéme jour de Septembre mil trois cens treize, juſqu'à la fin de Mars mil trois cens quinze, avoir eſté abbaiſſée à trois deniers & demy d'aloy, qui eſt la plus foible monnoye qui fuſt oncques auparavant & depuis en France, ſinon plus de cent ans apres, du temps des Anglois, comme a eſté dit cy-deſſus nomb. 289. & 290. Vray eſt que Charles le Bel, l'an mil trois cens vingt-deux, la reſtitua en ſon entier de douze deniers argent le Roy: mais ne dura gueres; car ſix mois aprés l'affoiblit de la moitié, depuis a eſté à divers titres plus ſouvent & plus longuement foibles que forts, que je paſſe pour cauſe de breveté.

Derechef empirée.

Tres-foible monnoye.

309. Finalement aujourd'huy à trois deniers ſeize grains, tellement que plus des trois parts, dont les quatre ſont le tout, ſont d'airain; ſçavoir eſt de douze deniers les 8. ⅔. le reſte ſeulement d'argent. Et conſequemment le marc d'argent le Roy hauſſé à l'equipollent; ſçavoir eſt à quatorze livres tournois, & le fin un peu plus: à laquelle raiſon le Roy y gagne quaſi les deux parts ſur chacun marc, & ne s'en faut que quatre ſols huit deniers tournois; & ſi n'en ſera le peuple foulé, pourveu que ladite determination publique du pied & titre de ladite Ordonnance s'entretienne également, ſans y faire autre faute, empirance & abus, comme il eſt bien ſtatué par ladite Ordonnance, par laquelle auſſi le poids de marc d'or fin eſt hauſſé & arreſté à huit-vingts cinq livres ſept ſols tournois, qui eſt quaſi douze fois autant que l'argent, & s'en faut bien peu. Et eſt dés long-temps cette proportion generale & ordinaire, comme auſſi à meſme raiſon par l'Ordonnance du ſixiéme jour de Decembre 1531. que le marc d'or fin fut taxé à cent quarante-quatre livres tournois, le marc d'argent fut taxé à treize livres cinq ſols tour. Auſſi tout ainſi que l'an 1508. l'once d'or fin valoit ſeize livres cinq ſols tour. l'once d'argent de Roy valoit vingt-ſept ſols ſix deniers tournois, en meſme proportion que le jourd'huy, l'once d'argent le Roy valant par ladite Ordonnance trente-cinq ſols tournois, l'once d'or fin vaut vingt livres treize ſols cinq deniers tournois, pite.

L'or vaut environ douze fois autant que l'argent.

310. Laquelle proportion eſt meilleure que celle qui eſtoit à Rome, quand on y commença à forger monnoye d'or, ou l'or valoit quinze fois autant que l'argent, qui eſt la plus haute & exceſſive valeur de l'or contre l'argent qui ſe trouve oncques avoir eu cours durable, combien que fort long-temps ait duré à Rome; car meſme floriſſant l'empire Romain, & encore du temps de Juſtinian le Grand n'y avoit gueres moindre proportion; car par leurs loix *a* ſe trouve que la livre d'or en valoit quaſi quatorze & demie d'argent; ſçavoir eſt quatorze livres & deux cinquiémes parties, dont les cinq ſont la livre. C'eſt le profit de ce Royaume que la monnoye ſoit forte, conſequemment que le prix de l'or ſoit plûtoſt vil que cher.

a l. quicunque, de ſuſcep. & arca. lib. 10. l. jubemus. de argent. pretiol. 1. de tallat. aris. lib. 11.

311. Auſſi l'augmentation de la valeur de l'or ne vient communément que de la depravation de la monnoye d'argent, laquelle a eſté ſucceſſivement affoiblie, non ſeulement par mutation & diminution ſucceſſive du pied & titre, comme dit eſt; mais auſſi par plus ſubtil affinement, & plus diligent departement de l'or & argent que l'on ne ſouloit faire le temps paſſé, tellement qu'en la ſeparation des metaux, demeuroit en l'argent plus d'or que ne fait à preſent, dont la monnoye d'argent eſtoit meilleure; juſques à ce qu'un nommé le Comte s'aviſa & fut autheur par l'eauë forte, de faire plus ſubtil & exact departement & ſeparation. Enquoy, comme dient les Monnoyers & Orphevres, il y a gagné plus de quarante mil eſcus: non pas qu'il ait inventé ladite eauë forte, comme aucuns ont cuidé; car j'en ay leu la compoſition en pluſieurs tres-anciens livres écrits à la main. Ladite eauë eſt ſi corroſive, qu'elle conſomme plomb, eſtain, airain, & tout autre metal qui ſera en la maſſe, exceptez l'or & l'argent leſquels elle ſepare, demeurant l'or au fonds, & l'argent meſlé parmy l'eauë. Et eſt ledit or fin; mais l'argent derechef s'affine par le feu en la Coppelle, ſinon moyennant poudre de ſel armoniac diſſoluë en ladite eauë, qui fait que l'argent y eſt affiné auſſi pur, & plûtoſt que par la coppelle. Je laiſſe à parler du departement qui ſe fait ordinairement par le plomb, & ſingulierement, & auſſi à plus grands frais, par le Cymant royal, afin de venir aux termes du poids, ſans leſquels l'on ne peut parfaitement entendre les exemples ſuſdits.

Coppelle.

Cymant.

312. Le marc (dont uſent les Monnoyers, Orphevres, & Joalliers) a huit onces, chacune once 8. gros, chacun gros 3. deniers, chacun denier 24. grains. La livre dont uſent tous autres Marchands & Negociateurs, peze autant que deux marcs, auſſi a ſeize onces. Le Quintal contient cent livres, conſequemment peſe deux cens marcs. Derechef le marc ſe diviſe en huit onces, l'once en vingt-quatre deniers, le denier en vingt-quatre grains, le grain en vingt-quatre primes ou carobes. C'eſt là la plus commune & facile diviſion dont on uſe par toute la France, Angleterre & lieux circonvoiſins. A Paris ils font un compte plus menu, diviſans l'once à vingt eſtelins, chacun eſtelin en deux mailles, chacune maille en deux felins, & le felin par un demy, un quart, & un huitiéme de felin. Partant vous voyez la difference qui eſt entre les deniers de poids & les deniers d'aloy. Car un denier d'aloy eſt la douziéme partie d'un marc d'argent fin, ou d'un marc d'argent le Roy; parce que la premiere diviſion du marc (quant à la qualité ou bonté) c'eſt en douze deniers, comme dit eſt cy-deſſus nombre 304. Mais un denier de poids eſt la cent quatre-vingt douziéme partie du marc de poids. Car le marc (quant au poids) ſe diviſe premierement en 8. onces de poids, chacune once en 24. deniers de poids, qui ſont 192. deniers de poids au marc. Conſequemment un denier d'aloy a ſeize deniers de poids & 384. grains de poids. Conſequemment le den. d'aloy vaut autant de den. de poids que le marc vaut de ſols, comme ſi le marc vaut cent ſols, le denier d'aloy vaut cent deniers, & ſi le marc vaut ſix livres, le denier d'aloy vaut dix ſols, qui eſt la douziéme partie; mais le denier de poids ne vaudroit que la cent quatre-vingt douziéme partie du marc.

Marc de poids.

Quintal.

Denier d'aloy.

313. Le denier ſe prend en quatre manieres. Premierement pour denier d'aloy, qui eſt la douziéme partie du marc. Secondement pour denier de poids. Tiercement pour une piece de quelleconque monnoye que ce ſoit. Quartement pour certaine valeur du cours, valant la douziéme partie d'un douzain, ou la dixiéme partie d'un carolus. Comme quand l'on faiſoit monnoye à dix deniers de cours, un denier de poids, à cinq deniers d'aloy, & à ſix ſols huit deniers de taille; c'eſt à dire, chacune piece valoit un carolus, & peſoit un denier de poids, qui eſt la vingt-quatriéme partie d'une once, & que chacune piece eſt à cinq deniers d'aloy argent le Roy, qui eſt à dire qu'il n'y a que les cinq parties, dont les douze ſont le tout, qui ſoient d'argent le Roy, & que les ſept parties reſtantes ſont pur airain, & qu'il y a quatre-vingts pieces de ladite monnoye. Car les Monnoyers uſent de ce mot, ſols pour douze, partant ſix ſols eſt à dire 72. adjouſtez huit ſont 80. pieces, & appellent taille la diviſion ou multipli-

Denier.

Digitized by Google

cation d'icelles pieces. A la raiſon ſuſdite les cinq deniers d'aloy argent le Roy ſont taillez ou multipliez en quatre-vingts carolus. Conſequemment les ſept deniers reſtans du marc d'argent le Roy, ſe multiplient en cent douze carolus, qui ſont en tout cent quatre-vingts douze carolus, qui valent huit livres tournois, que le Roy trait du marc à la raiſon ſuſdite; partant aujourd'huy és termes dudit ſecond exemple cy-deſſus nombre trois cens un: que la monnoye ſe fait à trois deniers ſeize grains argent le Roy, le Roy gagne ſur le marc la douziéme partie du marc, & les deux parts du reſidu dudit marc; ſur quoy auſſi il fournit d'airain, frais & ſalaires des Monnoyers. L'on n'a garde d'ainſi empirer la monnoye d'or; car ce ſeroit oſter le commerce d'avec les eſtrangers.

Alloyer. 314. Pour dire quelque choſe des alloyemens: Quant à la monnoye, celle d'argent ne s'alloye qu'en pur cuivre, & celle d'or en argent & cuivre. Mais les Orfevres alloyent l'argent en leurs ouvrages, en cuivre, eſtain, & plomb, ſelon la qualité de l'ouvrage. (Orfevres.) Et par les anciennes Ordonnances meſme de Philippes de Valois & Charles le Quint, ſont tenus ouvrer d'argent le Roy, à trois grains de remede en œuvre ſolide, & à cinq grains de remede en moulures, ſoudures, feüilles, lions, boutons, & ſemblables menuiſes: Et d'or à dix-neuf carats, & non de plus bas or ou argent, ſinon en joyaux d'Egliſe, & du congé & licence des Maiſtres des monnoyes. Leſquelles Ordonnances quant au remede de l'argent, ont eſté dés l'an 1515. reſtraintes d'un grain, ce qui dure encore aujourd'huy, tellement qu'en œuvre ſolide, ils n'ont que deux grains de remede, & doit l'ouvrage eſtre preciſément pour le moins à 11. deniers 10. grains fin argent le Roy: Et en moulures n'ont que quatre grains de remede, & y doit l'argent demeurer à 11. deniers 8. grains d'argent le Roy, autrement l'ouvrage doit eſtre rompu comme illegitime. Et quant à l'or, leſdites anciennes Ordonnances ont eſté plus reſtraintes. Car par l'Ordonnance du 19. Mars l'an 1540. quant à l'or fin, ils n'ont qu'un quart de carat de remede, & quant à l'autre or, il doit eſtre de vingt & deux carats ſans aucun remede, le tout y compris toutes ſoudures & dechets; & s'il leur eſt enjoint n'uſer que d'émail clair.

315. Mais par Edict qu'ils ont obtenu à leur requeſte & pourſuite, du vingt & un Septembre 1543. leur eſt permis ouvrer d'or fin à vingt-trois carats 3. quarts de carat, s'il n'y a ſoudures: & s'il y a ſoudures, ils ont un quart de carat de remede, à la charge de la vendre à la raiſon de cent ſoixante-trois livres treize ſols tournois le marc, ſans leurs façons, qu'ils doivent vendre à part, & encore à la charge de faire valoir à ceux qui leur voudront revendre ledit ouvrage non ſoudé, ladite ſomme 163. livres 13. ſols tournois, & l'ouvrage ſoudé 161. livres 18. ſols 8. deniers tournois. Et quant à l'or de vingt-deux carats leur eſt permis un quart de carat de remede s'il y a ſoudure, autrement non. Auſſi leur eſt permis d'uſer de tous émaux ſans excez. (Email.) L'émail ſe fait de tres-vile matiere, ſcavoir eſt de verres caſſez, auſſi de ſoy eſt clair & tranſparent, s'il n'eſt infait de couleur, toutefois en œuvres le vendent auſſi cher que l'or, combien que quand on leur vend, ou quand il eſt caſſé, il n'eſt de rien eſtimé, qui eſt une grande vanité.

Regle infaillible. 316. Pour alloyer, ſoit en emendant, ou en empirant, ne faut qu'une ſeule regle mathematique, ſçavoir eſt adjouſter proportionablement de pur ou impur, pareille quote (eu égard à la maſſe qui ſera augmentée) que la quote d'impureté ou pureté que l'on veut diſtraire. Exemple, ſi vous avez un marc d'onze deniers, & le voulez hauſſer ou emender juſqu'à onze deniers & demy; il faut premierement chercher la quote de l'impureté que l'on veut oſter; ce qui eſt bien facile: comme voyez qu'il y a audit marc un denier d'empirance, dont voulez purger la moitié ſeu- (Alloyer en emendant.) lement, partant la quote de ce qu'il en faut oſter, eſt la moitié; s'enſuit par ladite regle, qu'il faut adjouſter un marc de pur argent. Car un marc de pur adjouſté ne fera que la moitié de la maſſe totale augmentée, laquelle ſans difficulté ſe trouvera à onze deniers & demy d'aloy. Si n'avez argent pur, y faut meſler de l'impur meilleur que celuy que voulez empirer, en telle quantité, que revienne à meſme proportion. Comme ſi avez cendrée d'onze deniers dix-huit grains de loy, il en faut prendre deux marcs contre un marc dudit argent d'onze deniers, & le tout fondre bien chaudement enſemble; ce fait, pour refroidir, le jetter en un lingot, ou en un fer quarré, pour en faire lingot ou tuile; ou en l'eauë, pour en faire grenaille, ou en telle autre forme que l'on voudra, & ſera tout ledit argent tres-bien alloyé au titre & loy d'onze deniers & demy. Pareillement, ſi vous voulez reduire un marc d'airain à ſix deniers de loy, il y faut adjouſter un marc entier de loy, & toute la maſſe ſera à ſix deniers de loy. Autant en faut faire, ſi voulez hauſſer un marc de ſix deniers de loy à neuf deniers, ou un marc de huit deniers à dix deniers. Pareillement ſi vous voulez hauſſer du tiers ou du quart; ſçavoir eſt emender le tiers ou le quart de l'impureté, il faut adjouſter de pur juſqu'au tiers, ou quart de la maſſe totale augmentée, par la meſme regle. Comme ſi voulez ledit marc d'onze deniers hauſſer à onze deniers huit grains, faut chercher la quote de l'empirance que voulez emender, qui eſt le tiers de l'impur ſeulement; car huit grains ſont le tiers d'un denier, qui eſt tout l'impur. Il y faut donc adjouſter quatre onces de fin; car c'eſt le tiers de toute la maſſe augmentée, & ce fait, le tout ſera à onze deniers huit grains. Autant ſi le voulez hauſſer de 6. deniers à 8. ou de 9. à 10. ou autrement emender le tiers de l'impur, il y faut toûjours adjouſter quatre onces de fin ſur chacun marc. Quant à emender du quart, comme pour hauſſer de quatre deniers d'aloy à ſix, ou de huit à neuf, ou d'onze deniers à douze den. ſix grains, ou d'autre ſemblable proportion, faut toûjours ſur chacun marc adjouſter deux onces ſeize deniers de fin, qui eſt quant au poids le quart de la maſſe totale augmentée, & ainſi des autres; & jamais n'y aura faute.

317. Pareillement à empirer. Si voulez empirer de la moitié un marc qui eſt tout d'argent, il y faut adjouſter un marc de cuivre, par meſme regle. Car ledit marc fera la moitié de toute la ſomme augmentée, dont voulez oſter la moitié de la pureté. Autant en faut faire ſi voulez reduire un marc de dix ou huit deniers, à 5. ou 4 deniers d'aloy. Par meſme moyen ſi un marc tout d'argent voulez reduire à 8. deniers, ou un marc de 9. deniers à 6. ou un marc de 6. à 4. il y faut adjouſter, fondre & meſler, comme deſſus, la moitié d'un marc d'airain, qui fait le tiers de toute la maſſe augmentée, & ainſi des autres, ſoit qu'on vueille empirer ou hauſſer or, à l'empirance duquel les Monnoyers ont accouſtumé meſler autant de cuivre que d'argent, comme ſi la 24. partie du marc d'or à monnoye eſt impure, la 48. partie ſera argent, & l'autre quarante-huitiéme partie airain. Et faut noter ladite reigle; car j'ay trouvé infinis exemples d'alloyer en livres écrits à la main, tres-enormement faux & erronez, par faute d'icelle regle. Pour faire fin. (Alloyer en empirant.)

318. De ce que deſſus appert la confutation du fol & ridicule erreur de ceux qui ont cuidé qu'il faut avoir égard à la bonté intrinſeque de la matiere, non ſeulement quant au ſort principal, mais auſſi quant au payement des arrerages, tellement que le creancier pourroit requerir la rente eſtre payée & continuée en auſſi forte monnoye, c'eſt à dire d'auſſi bon aloy & matiere qui couroit lors du contract. Et qu'à cette fin evaluation fût faite de lad. forte monnoye, & de la deterioration intrinſeque depuis avenuë, & que le debteur devoit eſtre condamné la payer, ou ſuppléer juſqu'à (Evaluation de monnoye ne ſe doit faire.)

Digitized by Google

ladite évaluation, qui eſt un erreur trop injuſte & ridicule, combien qu'autresfois ait eſté ſuivy par aucuns jugemens mal digerez. Car outre ce qu'avons prouvé, que la valeur intrinſeque, ſubſtance & eſſence de la monnoye, entant que monnoye, eſt la valeur courante par publique Ordonnance ou inſtitution, & non la matiere, & qui vient toûjours à conſiderer, & non la matiere: Il y a que la diminution ou deterioration de l'aloy ou matiere, retenu le ſein, cours & valeur intrinſeque (en prenant ce mot extrinſeque vulgairement) n'eſt autre choſe que vraye & effectuelle augmentation extrinſeque de la matiere.

318. Car d'autant que la matiere ou aloy eſt diminuée (retenu meſme valeur & cours de la meſme monnoye) d'autant neceſſairement s'augmente le prix & valeur de la matiere. Si donc le creancier demande évaluation de la matiere, & le defaut d'icelle eſtre ſuppleé, afin qu'il ait en effet autant de matiere & bonté intrinſeque, qu'il en y avoit lors du contract; il faut neceſſairement, & par meſme raiſon, qu'il rabate la valeur extrinſeque de la meſme matiere, & que le debteur la déduiſe, à ce que le creancier ne remporte plus grande ſomme, que celle qui en reſultoit lors du contract, & afin de garder équalité, par ce moyen tout revient à un, & à noſtredite opinion: Car ce n'eſt pas raiſon que le creancier ait tout enſemble, la matiere antique & évaluation d'icelle, & encore la valeur extrinſeque depuis ſurvenuë, & ſeroit avoir deux fois l'eſtimation ou valeur d'une choſe outre le profit qui a cependant couru. Auſſi il eſt certain par les Regiſtres des Generaux des Monnoyes, que la monnoye blanche qui eſtoit forgée du temps du Roy Jean, lors de ſa captivité, eſtoit deux fois meilleure en aloy, matiere ou bonté intrinſeque, que la monnoye blanche courant à preſent: tellement que cent ſols de rente de l'aloy de ce temps là, en vaudroient deux cens de l'aloy & pied d'aujourd'huy, eu égard à la matiere.

Reſolution. 319. Nous concluons donc que quand ores ſeroit une rente fonciere, voire de bail à cens dudit temps, c'eſt aſſez la payer en la monnoye courante, & publiquement approuvée à preſent, & lors du payement, & que ne ſeroit le creancier recevable à demander ſupplément & évaluation de l'aloy ou matiere de la monnoye courante lors du bail à cens. Auſſi d'autant que la quantité de la matiere eſt diminuée en la monnoye: d'autant la valeur & eſtimation de la meſme matiere eſt augmentée; parquoy ſi le creancier pouvoit juſtement demander ſupplément de la matiere (ce que non, car ce ſeroit faire injure à l'Ordonnance publique & authorité du Superieur) le debteur pourroit auſſi juſtement, par meſme moyen rabattre & déduire la plus value de l'eſtimation ſurvenuë, partant tout reviendroit à un: Et par plus forte raiſon autant en faut dire en toutes autres rentes, qui ne ſont ſi favorables que le cens.

Augmenter la valeur de l'or & argent, eſt contre le bien public. 320. Mais il ne s'enſuit pas, que ce ſoit choſe indifferente, comme pluſieurs cuident, & encore moins, que ce ſoit choſe utile à la Republique de France, comme le vulgaire des Marchands regardans à leur profit particulier, eſtiment de hauſſer le cours & valeur intrinſeque de la monnoye d'or & d'argent; car de la diminuër en aloy, ou l'augmenter de cours ou eſtimation, c'eſt un tres-grand dommage, perte, détriment & affoibliſſement de ce Royaume, & Republique Françoiſe, & beaucoup plus de l'univerſel & du Roy meſme, que des particuliers: & le grand bien & profit de la tenir forte, c'eſt à dire de haut aloy, comme j'ay clairement monſtré au Livre Latin. Dont eſt que Meſſieurs les Maiſtres & Generaux des monnoyes, font d'antiquité le ſerment ſolemnel à leurs receptions, entr'autres choſes de jamais ne conſeiller au Roy affoiblir ou diminuer les monnoyes ou l'aloy

Les ſermens des Maiſtres des monnoyes.

& matiere d'icelles, qui eſt un ſaint & loüable ſerment, comme de ne decevoir & trahir le Roy, car les vrais traiſtres & abuſeurs des Roys, ſont leurs mauvais Conſeillers: Auſſi par l'Ordonnance du Roy Jean, faite le vingt-huitiéme jour de Decembre l'an mil trois cens cinquante-cinq, entr'autres choſes eſt ſtatué & ordonné que la monnoye blanche ou d'argent, ſoit faite de ſi bon & pur aloy, que du marc d'argent ne s'en puiſſent faire outre ſix livres tournois ou moins: Et y eſt rendu la raiſon expreſſément, à ce qu'il n'y ait aucune occaſion d'augmenter le prix ou cours de la monnoye d'or, depuis lequel temps pluſieurs bonnes Ordonnances ſont auſſi bien degenerées, que la monnoye. Mauvais Conſeillers.

321. Cette depravation de police & toutes autres, meſmes de la corruption de Juſtice & Miniſtres d'icelle, vient originairement des pechez & mauvaiſes mœurs du peuple, principalement de ne connoître, ne craindre, & ne reverer Dieu, ſeul Fontaine de tout bien, dont entr'autres dons & benedictions excellentes ſont bonne police, prudence, vertu & loyauté des Roys & Gouverneurs, cherchans par bon conſeil le ſoulagement & tuition du peuple. Comme au contraire entre les plus grands fleaux ou maledictions temporelles de l'ire de Dieu, ſont diſſipation d'ordre, conſeil, & jugement: Et Roys enfans de mœurs, qui ne cherchent autre choſe que leur propre plaiſir & volupté, dont ſont facilement infatuez, & deviennent prompts & hardis à choſes laſches vilaines & infâmes, coüards & hebetez aux choſes d'honneur & vertu, cruels aux humbles & à leurs Sujets, timides & dépourveus de cœur & conſeil envers les ennemis: il eſt donc toûjours & ſur tout neceſſaire craindre, reverer & prier Dieu qui tient toutes choſes en ſa main, & ſignamment les cœurs des Roys, eſtudier & garder ſa ſainte parole & Commandemens, & recourir ſans fiction à ſa miſericorde par le moyen de noſtre Seigneur JESUS-CHRIST, ſeul Sauveur & Mediateur, lequel ne faudra pas à delivrer les ſiens ayans eſperance en luy, gardans en ſa crainte & patience ſa parole, & faire jugement ſur leurs adverſaires & les ſiens, à luy ſeul honneur & gloire à toûjours. Ainſi ſoit-il. Crainte & obeïſſance de Dieu.

Nous avons auſſi pour le bien public, extraict de noſtre Livre Latin, & mis en François en bref, noſtre avis ſur l'extirpation de la multitude effrenée des procez qui conſiſte en deux poincts principaux. Le premier en une Loy ou Coûtume claire, certaine & équitable. Le ſecond en bons Juges ſages, craignans Dieu, veritables, & haïſſans avarice, qui ne ſoient en multitude, mais éleus les plus ſuffiſans & ſinceres d'icelle, & non promeus par argent, ou autre ſiniſtre moyen. Ce ſecond eſt ſi clair qu'il ſe démonſtre ſoy-meſme, ſuivant la parole de Dieu qui auſſi le determine & commande expreſſément: parquoy n'eſt beſoin d'y aviſer, ſinon à l'executer. Exod. 18. Deuter. 1.

322. Quant au premier, s'enſuivent

Les raiſons & moyens de l'utilité & neceſſité de la reduction, concorde & union des Coûtumes du Royaume de France en une.

LA neceſſité ſe void & experimente ſenſiblement par les grands maux & inconveniens, qui aviennent continuellement, & ſont multipliez chacun jour, par faute d'une claire, ſuffiſante & certaine Loy; leſquels inconveniens ſont premierement la grande multitude effrenée des procez dont la France eſt agitée & foulée plus que toute autre nation du monde. Secondement l'occaſion & matiere d'infinies cavillations & ſurpriſes, dont les plus ſubtils, puiſſans & malicieux préoccupent & oppreſſent facilement les plus ſimples, & plus gens de bien, leſquels, ou parce qu'ils n'entendent leur bon droict, demeurent expoſez à la ſurpriſe d'autruy, ou s'ils l'entendent: toutesfois pour le

Digitized by Google

douſte, obſcurité ou incertitude du droict, & les hazards qui en dépendent, ſons contraints ceder, ou eſtre ſouvent en auſſi grand hazard ſous bon droict, que ſous mauvais droict. Tiercement la perplexité des Juges & jugemens qui donne cauſe à la multiplication d'iceux, qui eſt ajoûter charge ſur charge à la Republique. Or l'obligation, dont le Prince & ſon Conſeil ſont chargez de ſoulager la Republique, faire rendre à un chacun ce qui luy appartient par bonne & brefve juſtice, & obvier auſdits inconveniens, conclud aſſez la neceſſité d'oſter la cauſe principale deſdits inconveniens par claire, ſuffiſante & certaine Loy.

Les utilitez ſont plus que manifeſtes: Car premierement elles ſont notoires, non ſeulement és lieux où les Coûtumes ne ſont encore écrites, mais auſſi és lieux où elles ſont redigées par écrit: car en ceſtes-cy en y a pluſieurs receues par imprudence & erreur, & d'autres intruſes ou extorquées par l'ambition d'aucuns, leſquelles eſt grandement honneſte & utile de corriger, temperer, & reduire à vraye & ſincere juſtice & equité. Ce qui ſe fera facilement en ladite reduction qui ſera faite & digerée au Conſeil, oüyes les raiſons & avis de chacun païs ſur ce.

Secondement, il eſt notoire qu'il en y a pluſieurs contraires non ſeulement d'une Province à l'autre, ſans aucune raiſon ou utilité du païs, mais auſſi en une meſme Province ou Balliage ſe trouvent pluſieurs repugnances en une meſme couſtume: toutes leſquelles contrarietez ou repugnances ſeront repurgées & oſtées par ladite reduction, ſera éleu & ſtatué ce qui ſe trouvera le plus juſte & plus utile.

Tiercement eſdites Coûtumes écrites & non écrites, y a ſouvent ſur un meſme poinct grandes varietez & diverſitez, & ce ſans aucune raiſon & profit du païs, leſquelles ſeront reduites à la plus brefve & meilleure conſonance qui ſera poſſible.

Quartement pluſieurs obſcures, intriquées & ambiguës, ſeront reduites en une claire & facile.

Quintement pluſieurs ineptes & ſuperfluës ſeront obmiſes.

Sextement ſeront ſupplées pluſieurs defectives qu'il eſt beſoin de decider par Loix certaines, meſmement pluſieurs ambiguitez dont les Juges non ſeulement inferieurs, mais auſſi les Souverains ſont ſouvent agitez & partagez.

Septiémement ſera obvié tant à la cautele qu'à l'impreſſion d'aucuns qui par ſubtilité ou puiſſance, ou corruption trouvent moyen de deguiſer la coûtume, ou d'en forger une nouvelle, ou l'ancienne interpreter à leur intention, comme il s'eſt trouvé avoir eſte fait, tant ſur la Coûtume de Troyes, combien qu'elle fuſt ja reduite par écrit, que ſur autres Coûtumes.

Toutes leſquelles ſuſdites commoditez ſeront apportées & les incommoditez contraires évitées par ladite meure & digerée reduction d'une Loy ou Coûtume claire & ſuffiſante. Et en ſomme pour pluſieurs ſouvent plus verbeux & prolixes que ſententieux Livres deſdites diverſes Coûtumes, non ſeulement trop variantes, mais auſſi contraires, & trop ſouvent obſcures, iniques, ineptes, & imparfaites, fort convenables à la multiplication & propagation des procez, foule & confuſion de la Republique, & paix civile d'icelle: l'on auroit deſormais par le benefice de Dieu, du Prince & ſon bon & loyal Conſeil, un bref & clair Livre accomply de toute facilité, conſonance & équité tres-utile & tres-agreable à un chacun, tant en general qu'en particulier: & n'y a voye plus facile, plus efficace & divine à reſtraindre & oſter cette infame & miſerable multitude de procez, prolixité & multiplication d'iceux, dont la France eſt diffamée & endommagée ſur toutes autres Nations.

Davantage n'y a choſe plus apte ny plus efficace à regir & retenir pluſieurs Provinces ſous un meſme regne, ny plus fort, ny plus honneſte lien, qu'union, communion & conformité d'une meſme Loy utile & équitable.

N'y feroit rien ſi l'on vouloit dire que ce ſeroit choſe impoſſible pour les diverſes mœurs des païs dont chacun requiert ſa Loy & Coûtume à part: Auſſi que ce ſeroit choſe trop difficile, tant parce qu'en pluſieurs lieux les Coûtumes ſont ja redigées & homologuées: & au ſurplus qu'il n'eſt pas facile que le peuple enclin & facile à diſſentir, puiſſe convenir en une meſme Sentence.

Car quant au premier, l'Hiſtoire & experience ancienne montre le contraire, quand tant divers peuples & de diverſes langues ont receu jadis uniformement une meſme Loy Romaine, & en ont uſé commodément, tant que la police de l'ancien Empire Romain a duré; donc par plus forte raiſon en France, car proprement tout le païs n'eſt qu'une Province.

Encore n'eſt pas à preſent queſtion de faire ladite reduction pour tout le Royaume, mais ſeulement pour tout le païs Coûtumier ſujet au Roy. Davantage leſdites Coûtumes conviennent tellement és points principaux, que ſemble d'ancienneté n'avoir eſté qu'une Coûtume uniforme, dont tant plus facile eſt la reduction.

Et outre n'eſt pas à preſent queſtion de faire par tout le païs Coûtumier abſolument une ſeule & uniforme coûtume par tout & en toutes choſes: mais de laiſſer, excepter & confirmer certains clairs articles de coûtume locale & peculiere d'aucuns lieux, ſelon l'exigence & commodité d'iceux & tout le reſte reduire en brefve & claire & équitable conſonance.

Au ſecond objet y a double prompte réponſe: La premiere que où il y a Coûtumes redigées & homologuées, ladite homologation n'a pas eſté faite ſelon l'intention & la forme requiſe par l'Ordonnance du feu Roy Charles VII. par laquelle premierement a eſté ordonné faire leſdites redactions.

Car lors deſdites homologations n'ont pas eſté veus & diſcutez les articles diſpoſitifs deſdites Coûtumes. Autrement n'en y auroit pas ſi grand nombre d'obſcurs, douteux, contraires, abſurdes & iniques comme il y a, mais ſeulement lors deſdites homologations a eſté regardé à la formalité des commiſſions & maniere de proceder des Commiſſaires; ce qui n'eſtoit ſatisfaire à ladite Ordonnance, qui requiert leſdites Coûtumes accordées & écrites en Livres, eſtre tranſportées par devers le Roy, pour les faire voir & viſiter (qui eſt à dire diſcuter le contenu) par les gens de ſon grand Conſeil, ou de ſa Cour de Parlement, pour ladite viſitation & diſcuſſion faite, la decreter & confirmer par le Roy, ce qui n'a eſté fait; conſequemment le tout eſt entier: La ſeconde réponſe eſt qu'il n'y a aucun arreſt ou prejudice, contre ce qui eſt neceſſaire ou utile à la Republique. Le tiers objet eſt choſe vaine, comme l'effet le demontrera, quand chacun ſçaura & entendra qu'il n'eſt queſtion que du bien public & ſoulagement d'un chacun à l'avenir, tant en general qu'en particulier, joint la naturelle & particuliere inclination du peuple de France à obeïr à ſon Prince, meſme és choſes dommageables & difficiles: Donc par plus forte raiſon chacun s'y accordera & s'en loüera, veu qu'il ſera notoire que l'on ne cherchera que la paix, tranquillité & bien commun.

Et auſſi l'experience l'a jà demontré en ce regard; car toutes fois & quantes qu'il a eſté queſtion de réduire par écrit les Coûtumes de certain lieu, il eſt certain que par remontrance de raiſon & équité, toute l'aſſemblée a conſenty, & bien ſouvent requis la correction, mutation ou ſuppletion de l'ancienne Coûtume trop dure ou moins équitable, ou défaillante: & ce non ſeulement és lieux où n'y avoit Coûtume écrite & homologuée: mais auſſi és lieux où y avoit coûtume d'ancienneté homologuée & obſervée, com-

Digitized by Google

me à Nevers où lors de la derniere redaction y avoit Coûtume tres-ſolemnellement redigée, arreſtée & homologuée par les trois Eſtats, & teſtifiée eſtre ancienne immemorialle dés plus de cinquante-ſix ans auparavant : Et neantmoins n'agueres qu'il a eſté question les homologuer par la Cour de Parlement, pluſieurs choſes ont eſté ſagement & juſtement corrigées & emendées du conſentement de tous. Si donc les trois Eſtats de chacun lieu, ont tres-volontiers receu emendation où il écheoit pour le bien commun d'iceux, il s'enſuit qu'autant ou plus volontiers ils admettront ou requerront quelque mutation ou emendation où il échera par la meſme équité, & pour le bien plus grand & univerſel de tous. Auſſi comme dit eſt, il n'eſt pas queſtion de faire abſolument une ſeule Coûtume uniforme par tout en toutes choſes. Mais de laiſſer ſelon l'exigence & commodité des lieux certaines claires Coûtumes locales, tout le reſte reduit en brefve, claire & équitable conſonance, la plus abſoluë qu'il ſera poſſible, dont ſera expedient envoyer les copies de la premiere forme ou compilation en chacune ville ou Balliage pour le voir & viſiter, & dedans delay competant, envoyer leur avis, avec les raiſons de ce qu'ils trouveront à muer, moderer ou ſuppléer, pour ce faict, faire par le Conſeil, & authoriſer par le Roy une redaction tres-équitable & abſoluë. Tel eſt mon avis, & fin de ce preſent Sommaire.

L'Autheur au Peuple de France.

Vous avez en voſtre langue ce gage & témoignage du zele que j'ay pour la verité, pour la juſtice, & pour le bien public : Et du labeur qu'y ay pris & continué longtemps à mes dépens, ſans l'appert ny faveur d'aucun grand ou petit, laiſſant les moyens (que j'avois en main) par leſquels l'on va aux richeſſes & honneurs de ce ſiecle.

CATALOGUE DES MATIERES
DE CE SOMMAIRE.

Diviſion & explication des Contracts & Vſures, nombres 1. 2. 6. 10. 11. 12. 13
Forme des antiques uſures, nombres 19. 21. 23. 25. 26
Vieilles erreurs defrichées, nombres 28. 32. 48. 52. *juſques à* 66
Du Mont de pieté, nombre 68
Vſures des banques, nombres 70. 71. 72. 73
L'origine de ces rentes, nombre 81
Queſt. I. Du prix de ces rentes & proportion aux uſures, 82
Queſt. II. De la reduction de ces rentes, 93
Queſt. III. Que preſcription n'y a lieu, 101
Queſt. IV. Des rentes en bled ou autres eſpeces, 107
Des appretiations & eſtimations du plus haut prix, 114. 116. 117
Queſt. V. Des rentes conſtituées pour marchandiſe, 120
Queſt. VI. Des conſtituées pour vaiſſelle d'argent, 124
Pour ceſſion de debte d'autruy, 131. 132
Queſt. VII. De bailler terre pour en joüir au lieu de la rente, 133
Queſt. VIII. Des loyaux couſts, 142
N'en ſont deûs lods ne ventes, 143. 144
Queſt. IX. De la clauſe chacun pour le tout, 145
De la clauſe, &c. & autres vulgaires, 147. 148
Queſt. X. De la diminution ou augmentation de la rente ſi l'on paye, ou ſi l'on faut au terme, 149
Queſt. XI. Des rentes conſtituées par les mineurs ou leurs tuteurs, 152
Queſt. XII. Du Velleian, & des rentes & obligations des femmes, 158
Queſt. XIII. Le debteur ſe peut obliger à racheter envers ſon répondant aprés temps competent & ſans fraude, 152
Queſt. XIV. Si ledit répondant rachete, & a ceſſion des actions, la rente courra à ſon profit, s'il la veut exiger, & en ce faiſant, ne pourra plus contraindre le debiteur à racheter, 175
Queſt. XV. Des pactions illicites, 178
Exemple de ſix clauſes annullantes, 181
Exemple de treize clauſes rejectables, 182
Extraict lignager n'a lieu en ces rentes ſans le conſentement du debiteur, 184
Pactions commiſſoires. 187
Queſt. XVI. Des ventes des terres au denier dix, ou en fraude, 188
La faculté de rachat ne doit diminuer outre le tiers de juſte prix, de la leſion d'outre moitié de juſte prix, 192
Difference des contracts commutatifs & uſuraires, 206
Queſt. XVII. Des contracts & loüages en fraude, 213
Queſt. XVIII. Des rentes temporelles, 217

Digitized by Google

Le vray ſujet d'uſure. 221
Queſt. XIX. Des bleds en verd, de la Loy annonaire, 241
Des contracts aleatoires, 242
Des rentes à vie, 244
Queſt. XX. De l'uſure incidente, 245
Difference de l'uſure & intereſt caſuel, 246. 273. 274
Grande moderation du denier vingt, 251
Le long delay pour augmenter l'uſure, 254. 269
Vſure des gens d'Egliſe, 254. 255
De ceux qui mettent és banques à uſure, 256
Des uſures pupillaires, 259
Des uſures teſtamentaires, 265
Fruits ne ſont ſujets aux limites de l'uſure, mais ſe compenſent auec icelle, 266. 268
Queſt. XXI. Conſignation n'eſt requiſe pour faire ceſſer le cours de la rente, 276
Rachat ſe doit faire de ceux qui ont pouuoir de quitter, 281
Queſt. XXII. Compenſation ne peut auoir lieu en ces rentes que du iour que le debiteur l'a deuëment declaré, 285.
Queſt. XXIII. Vn eſtranger peut racheter ces rentes, mais le creancier n'eſt tenu luy ceder ſes actions, 284. 285.
Queſt. XXIV. Le debteur peut rabatre la plus-value du cours de la monnoye, & n'eſt tenu de l'empirance intrinſeque, 280. 291. 320. 322
Diuerſes mutations de monnoyes, 292. 298.
C'eſt fable ce que l'on dit de la monnoye de cuir, 295
De la paction de racheter en meſmes eſpeces, 299
Inuention des monnoyes plus de deux mil ans deuant Rome, 297
Trois choſes ſubſtantielles de la monnoye, 300
De l'or, argent, aloy, poids, & proportion d'iceux, 301. 302
Eſcus peſans un marc piece, enuoyez par l'Empereur Tibere à Chilperic Roy de France, 306
Monnoye deprauée & reſtituée, 308. 309. 310
L'or vaut communément douze fois autant que l'argent, 311. 312
L'eaue forte, copelle, ciment, 313
Difference des deniers d'aloy & de poids, 314
Ordonnance des Orféures, & de l'eſmail, 315. 316. 317
Regle infaillible d'alloyer, tant en emendant qu'en empirant, 318. 319
C'eſt le profit de France de tenir la monnoye forte, & le grand dommage de l'affoiblir, 323
Les calamitez de la Republique viennent des pechez du peuple, 324
Les moyens de la reduction des Coûtumes en une, & d'obvier à la multitude des procez, 325

Digitized by Google

403

STILVS ANTIQVVS

SVPREMÆ CVRIÆ AMPLISSIMI

Ordinis Parlamenti Pariſienſis, nuper è ſuo prototypo, & antiquis Regeſtis ejuſdem Curiæ de verbo ad verbum tranſſumptus: Cum novis Annotationibus Dom. Caroli Molinæi Iuriſ. Pariſ. in eadem Curia Advocati ſolertiſſimi, margini adjectis, & antiquis additionibus Dom. Stephani Aufrerii, Iuris utriuſque Doctoris, & in Parlamento Tholoſano Inquiſitionum Præſidis, tractatibus & appendicibus ſuis.

Omnia novè recognita, repurgata, redintegrata, & locupletata, & in ſeptem partes diſtincta, ſtudio ſubciſivo præfati Caroli Molinæi.

Denuò ab eodem authore recognita & aucta.

SEPTEM PARTES OPERIS PAGINA SEQUENS INDICAT.

Digitized by Google

Prima pars: Stilus antiquus curiæ Parlamenti Pariſienſis, nativæ ſuæ integritati reſtitutus. Et additiones D. Stephani Aufrerii ſeorſim ſubjunctæ.

Secunda pars: Inſtructiones ſtili Parlamenti.

Stilus requeſtarum Palatii, & de modo conficiendi proceſſus Commiſſariorum.

Tertia pars: Conſtitutiones Regiæ antiquæ, quæ in libris Gallicè impreſſis non habentur.

Quarta pars: Quædam privilegia regni Franciæ.

Quinta pars: Quæſtiones Jo. Galli, antiqui, regiique Advocati, per Arreſta Senatus Pariſienſis deciſæ.

Sexta pars, Formulæ Arreſtorum. Et 74. Arreſta venerandi Senatus Tholoſani.

Septima pars, Plurima vetera & recentia Arreſta ſupremi Senatus Pariſienſis.

Cuncta recognita & annotata per præfatum Dom. Carolum Molinæum Franciæ & Germaniæ Iureconſultum.

ILLUSTRISSIMO

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO ET AMPLISSIMO VIRO DOM. IOANNI BERTRANDO, SVPREMI PARISIORVM SENATVS PRÆSIDI PRIMO, ÆQVISSIMO ET DIGNISSIMO, CAROLVS MOLINÆVS, Iureconſultus Pariſienſis εὖ πράττειν.

Quum ſacra vetuſtas etiam in legibus condendis magno ſemper honori fuerit (Senatorii ordinis Præſes Illuſtriſſime) eamque tam ſtudioſè indagaverit, & ab oblivione vendicatam iri curaverit magnus ille Romani juris epitomatiſtes Iuſtinianus, ut vel in ſuo iuris breviario (quam Inſtituta vulgò vocant) etiam exoletas veteris iuris ambages prolixius & paſſim referre feſtivum, & utile duxerit: non indignum nec ſupervacuum ratus ſum, ſi veterem illum ſummi & primarii Francorum Senatus (cui fæliciter praees) de re forenſi ſtilum (tametſi in multis prout temporum negotiorumque volubilis & fluxa varietas exigit, immutatum) à diuturno ſitu & oblivione vendicarem. Quinimo cùm vulgò corruptiſſimus circumferretur, & in dies per corruptorum exemplarium traduces corruptior efficeretur; neceſſarium exiſtimavi tantæ publicæque impoſturæ occurrere, & è regeſtis eiuſdem Senatus, & nativo archetypo fideliter ad verbum deſumptum edere. Eadem autem opera brevi auctuario adjecto, tractatus quoque hactenus à calcographis eidem ſtilo annexos emendavi, reſcidi, locupletavi, ut deinceps abſque impoſturis, & brevior & uberior, pragmaticiſque utilior liber exeat. Cumque fulgentiſſimi nominis tui radiis eam Opellam illuſtrari, cunctiſque gratioſiorem reddi cuperem, nec tibi, quæ eſt humanitas tua, generoſique animi tui εὔνοια diſplicere animadvertiſſem, interim dum partim forenſibus negotiis diſtrahor, partim ſeveriora ſtudia mea urgeo, annum præteriiſſe ſenſi. Itaque non amplius cunctandum ratus, Typographis dedi, quo mature ſub fælicibus ſplendidiſſimi nominis tui auſpiciis publicum acciperet. Vtque ſciant omnes quicumque utilitatis aliquid ex hoc labore noſtro percepturi ſunt, totum id tibi uni eos acceptum ferre debere. Tibi, inquam, ſtudioſorum hominum amantiſſimo, deque ſummo Principe noſtro & Republica Francica optime merito, rerum omnium politicarum ſcientiſſimo & experientiſſimo, cuius ſolertiam ſummamque fidem, & in conſulendo, &

agendo dexteritatem ſupremus Rex noſter expertus, te in interioris & arcani conſilii ſui βουλαῖον *accitum, totiuſque Senatorii ordinis caput &* ἀρχιδικαστὴν *conſtituit. Suſcipe igitur* ἄνερ εὐχαριστότατε *tam grato, tamque benigno quàm tibi à nobis propenſo & amanti animo dicatur & offertur, meque & mea ſtudia quæ iam dudum noſti & probaſti, in clientelam tuam recipias, & perpetuò conſerves laborum meorum Reipublicæ deſudantium memor,* ἔρρωσο ἄνερ εὐδαιμονέστατε καὶ εὐτυχῶν διατέλει, *Deuſque optimus maximus ſemper tibi dexter adſit, proſperet, & bene fortunet. Rurſus vale, Pariſiis è Bibliotheca noſtra Calend. Auguſti, Anno ſalutis ſeſquimillesimo quinquageſimo.*

EIDEM ILLVSTRISSIMO ET SVMME VENERANDO Domino, D. Ioanni miſeratione divina ſanctorum Neræi & Achillei Cardinali, Senonenſi Archiepiſcopo, Galliarum & Germaniæ Primati, Franciæ Procancellario digniſſimo Carolus Molinæus Franciæ & Germaniæ I. C. & in ſupremo Pariſiorum Senatu antiquus Advocatus fœlicitatem.

MOx à priori huius libri tuæ Celſitudini dicata editione auctis Procancellariatu Franciæ honoribus tuis, domine & Antiſtes præcellentiſſime! alterum ſtatim à me elaboratum librum in regulas Cancellariæ Romanæ illuſtriſſimæ Amplitudini tuæ dedicavi & edidi. Rurſus auguſtiſſimo ſucceſſu mage nuper adauctis dignitatibus tuis, eiſdem tertiò velut redivivo fœtu, ſtudiorum meorum genimina renaſcuntur & dedicantur hac noviſſima editione. Quod ſi ita laborioſis ſtudiis meis aſpirares, ut illa dignitatum tuarum fœlices progreſſus ſubſequuntur, maximum & memorabile tuaque Celſitudine dignum, operæpretium nullo negotio efficeres, maximoque ſtudioſorum omnium reciprocante in te favore & gratia, nempe laborum meorum antiquorum perceptos fructus tibi & à te acceptos ferentes: obiit enim unica ſtudiorum meorum Mæcenas fideliſſima uxor Ludovica Beldona hac memoria digniſſima virago, quæ quandiu vixit, ſtudiis meis otia ſuppetebat, mœrore diutinæ abſentiæ meæ immatura morte abſorpta. Hic acerbiſſimi caſus dolor calamum ſiſtit. Pariſiis Calend. Iunii anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo octavo.

Digitized by Google

CAROLUS MOLINÆUS JURECONSULTUS
Pariſienſis, & in ſupremo Pariſiorum Senatu cauſarum Patronus, cunctis Lectoribus, etiam ſubciſivi hujus Operis rationem reddit.

Quanta repurgatio.

LIbrum hunc (quem ſtilum curiæ Parlamenti vocant) cum ſuis deinde annexis, uſque adeò undique corruptum, depravatum & lancinatum reperi, non ſolùm per crebras, & ſubinde mandrabuli more deteriores typographorum quæſtui proprio dumtaxat inſervientium traduces, quam per imperitorum quorumdam præpoſteras, & malè feriatas emendationes, imò perverſiones, qui quibuſdam in locis barbariem latinitate commutare ſatagentes, ſenſum (quem ipſi non capiebant) errori, veritatemque falſitati paſſim commutaverunt, ut noviſſimorum quoque impreſſorum flagris digno flagitio, in præfati ſtili textum, gloſſulæ & additiones extraneæ deſultaverint, & contra, textus ipſe in gloſſulas. Quid, quod ut novos emptores, novæ ſubinde, ſed corruptiores fœturæ allicerent, meras tum impoſturas, tum ineptias impudenter addiderunt, quæſtioneſque Jo. Galli, tanquam crambem biſcoctam rurſus ſub Arreſtorum nomine, eiſdem penè verbis, niſi quod paucis mutatis, pluribus mutilatis, ſed frivolis *καὶ ἀπροσδιονύσοις* additionibus adjectis impreſſerunt, ut liber tanquam adjecto auctuario (ſed falſo & depravato) turgidior, magis alliceret, & propter majorem craſſitudinem carius veniret. Multas antiquas & admodum utiles Conſtitutiones Regias, quæ in libris primum impreſſis latinitate forenſi adhuc extant, deleverunt, in quo non ſolùm Reipublicæ nocuiſſe, ſed potentum quorumdam tyrannicis affectibus inſerviſſe deprehendimur. Cur enim inter alias eraſerunt ſanctam illam Conſtitutionem adverſus maleficos: Et alteram de venatoribus? In locum autem nefariè detractatum multo plures inſeruerunt ex novis & vulgo notis conſtitutionibus, cumque gallico ſuo nativo ſermone probè impreſſæ extent, tamen tam barbara & putida latinitate, tamque indoctè tranſtulerunt, ut non ſolum puteant, ſed falſitate quoque ſenſus imponant. Nec ipſa quoque ſupremi Senatus judicia inviolata reliquerunt, non pauca Tholoſani Senatus Arreſta, nullo delectu cum Pariſienſi-l & mendis infinitis miſcentes & confundentes. Itaque tam miſeram & indignam ſortem juris praxiſque Candidatorum miſeratus, qui mox è ſcholis ad forum & praxim ſeſe conferentes, librum hunc cupidè comparant, & utraque manu verſant, ſperantes inde diſcere quæ tumidus & prolixè turgens titulus pollicetur, & tandem pro theſauro carbones: partium mearum eſſe duxi communi huic morbo, præcipueque tironibus (quos juvare pium eſt) infeſto, mederi. Quanquam autem longè gravioribus ſtudiis præcipuè juris civilis *ἐπιτηδεύματι*, noſtrarumque Conſuetudinum premar, curiſque domeſticis, ingratique illius calumniis exſtimuler & remorer, ferre tamen non potui tantum malum, velut commune incendium, in damnum candidæ juventutis diutius graſſari. Videte quid feci, actus enim laboriſque mei rationem in hac repurgatione vobis omnibus fideliter reddam, quæ ipſa facti evidentia librorum collatione probabitur. Primum multis exemplariis cum libro meo manu propria dudum notato, ipſiſque ſupremi noſtri Senatus regeſtis accitis ſtilum illum antiquum præfatæ noſtræ Parlamentalis curiæ, ad antiqua ipſius regeſta manu ſcripta è verbo ad verbum correxi, & reſtitui fideliſſimè. His tantum detractis quæ perperam in textum deſultaverant. His verò reſtitutis quæ maxima capitis diminutione, inter gloſſulas falsò relegata, velut in inſulas deportata erant, redintegratis ad contextum Parlamenti regeſti, quæ vel prætærita vel mutata erant. Non tamen abolevi gloſſulas, ſeu additiones Dom. Stephani Aufrerii, viri docti, deque his ſtudiis benemeriti: ſed ne hiſtoriam texturamque continuam præfati ſtili abrumperem: neve poſthac rurſus in textum ipſum, vel contra, futurorum librariorum flagitio, vel oſcitantia irrumperent, ut antehac contigit, recollegi eas ſuperfluis quibuſdam & inutilibus dumtaxat omiſſis, & in proprio ſuo decentique ordine collocavi, nempe poſt textum ipſum, ejuſque ſeriem abſolutam, rubricis ſeu titulis additis, literiſque alphabeticis, Indicis vice, ſingulis cujuſque tituli gloſſis præfixis, in ipſoque textu ejuſque margine ſub minuto caractere appoſitis, ut ſtat in nullo negotio liqueat quoties, & ſub quo vocabulo, gloſſa Aufrerii cadat, & confeſtim inveniri poſſit. Porrò ſi quis præfati ſtili barbariem nimiam averſetur, hiſtoriam & antiquitatem ipſam ſatis per ſe venerandam revereatur, avertat animum à ſtilo dictionis, & oculos conferat ad veritatem ipſam, & hiſtoriam antiquitatis, quam ad amuſſim ex illius regeſto exactè reſtituimus. Quod ſi quis inſolentior hodiernum non antiquum ſtilum ſeſe dumtaxat quærere contendat, viderit prudentior ne ſit aut moroſior Juſtiniano illo magno, veteribuſque Jureconſultis, qui in legibus & oraculis ſuis, nec ſuperfluum, nec inutile cenſuerunt, nec longum vel obſoletæ antiquitatis ſeriem referre. Quod ſi adeò procax ſit, ut nec Legiſlatorum, nec Juriſconſultorum exempla vereatur, relinquat hæc ſtudioſioribus, antiquitatis rerumque ordinis cognitione cupidis. Quanquam ſtilus iſte tantum abeſt, ut vel hodie inutilis ſit, ut bona pars adulque fuerit, & ſit, futuraque ſit in uſu quotidiano. Ipſe quoque non ſum gravatus pleraque non intra textualem telam (ut pridem malè) ſed extra eam, in margine addere, notularum vice, quibus quod utiliter ſecuſve mutatum ſit, & alia notatu digna indico, & numeris diſtinguo, non literis, quæ gloſſæ Aufrerii ſerviunt, & in ſingulis titulis ſeu capitulis renovantur. Stilus tamen iſte ante ducentos annos circa annum milleſimum trecenteſimum triceſimum deſcriptus eſt, non publica ulla authoritate, ſed privata qualicumque opera Guillelmi de Brolio temporis illius in ſuprema hac curia (tunc recenter Pariſius per Ludovicum Huttenum fixa) Advocato, procuratoribus ſui temporis ſatis infeſto, ut in c. 13. §. 3. omnis latinitatis, bonarumque literarum (quæ tunc etiam ubique jacebant) experti, qui turpem hanc dicam lutulentæ barbariei facilè vitâſſet, ſi gallicè ſcripſiſſet, longeque melius poſteritati conſuluiſſet. Sed perverſa & præpoſtera electione & imitatione ſtylographos iſte non ſtilum imitatus eſt ſupremæ curiæ, cujus ſtilum ſcribere attentabat, quæ acta ſua gallicè conficit & edicit: Sed tetrum, lutulentum & inauſpicatum ſtilum imitatus eſt actuariorum, qui uſque ad Conſtitutionem nuper anno ſeſquimilleſimo triceſimo nono editam, omnia acta, geſta, decreta, ſtatuta, judicia, Arreſta, & mandata, quas Commiſſiones vocant, præfati ſupremi Senatus, gallicè probè edita, in forenſem ſuam, tetram, & impuriſſimam latinitatem convertebant, ſenſu ſæpè flagitiosè mutato, nedum ſemper obſcurato, è bonis gallicis, mala facientes latina: imò prorſus barbara, putida & inepta, non alio quàm harpiarum zelo,

Malè detracta reſtituta.

Scopus emendatoris.

Rationes cum inſtrumentis.

Dictionis excuſatio.

Juſtinian de teſtam. in prin. de hæredit. quæ ab inteſt. de ſer. de agnat. ſucceſ. de Senatuſcon. Tertull. l. unica C. de cadu. tollendi.

Compilator illius ſtili.

Pravus mos actuariorum.

nempe quo decreta & acta omnia Senatus plebeïos, imò univerſum populum præterquam ſymmiſtas ſuos crebrius indidem negotiaturos celarent, ut olim impii & idololatrici Pontifices Romani, formulas forenſium actionum quibus præerant, populum authoritatis, quæſtuſque ſui augendi, tuendique cauſa colebant, quas Cneus Flavius furto ſubreptas magno totius populi plauſu evulgavit. Quòd ſi quis hanc dicam in me retorqueat cur non ipſe ſtilum hunc emaculandum ſuſceptum è tam contaminata barbarie in Gallicum ſermonem tranſtulerim, præſertim cum pleraſque antiquas conſtitutiones nativo ſuo ſermone gallico huc reſtituero? Sed certè juſtius expoſtularent,

[illegible]

cur non ſeveriora ſtudia me a [illegible] his omiſſis proſequar? facile tamen pauciſque reſpondeo, minimè poſt ducentos annos opus eſſe hac mea opera poſt ſtilum jam in plurimis antiquatum, præſertim cum extent inſtitutiones forenſes doctiſſimi & experientiſſimi viri Joan. Imberti Rupellani gallico ſermone ab eodem authore donatæ.

Io. Imbertus.

Potius igitur erat eundem ſtilum ad antiqua regeſta curiæ exactiſſimè emendatum promere, ut facies ipſa & hiſtoria antiquitatis in re propè antiquata appareat: ididem enim præcipuè quærenda eſt ipſa antiquitatis majeſtas, ſenatuſque in conſtitutionibus, decretis, & ſtatutis ſuis condendis antiqua, olimque longè præcellentior authoritas, quarum rerum hiſtoria in antiquo ſuo qualicumque prototypo quo primum ſcripta eſt, certius & fidelius elucet, quàm in quovis tranſlato ſermone.

Qualis ſtili authoritas.

Quanquam autem privata authoritate ſtilus hic ſcriptus ſit, publicam tamen authoritatem habuit, non in ſingulis & perpetuò incommutabilem: ſed juxta naturam ſtili ex variis negotiorum & temporum circunſtantiis variabilis.

Io. Gallus.

Unde ut authenticus allegatur à Jo. Gallo, celeberrimo Advocato, in quæſtione 233. qui paulò poſt Brolium ſucceſſit, & in magna exiſtimatione in eodem Senatu floruit ab anno 1384. uſque ad annum 1414. Allegatur etiam & comprobatur hic ſtilus à Conſtitutionibus Regiis quæ ad eum remittunt, ut Conſtitutio Carol. VII. anni milleſimi quadringenteſimi quadrageſimi quarti.

Pars prima.

Poſt ſtilum & gloſſam Auffrerii ſequuntur breves quædam inſtructiones eumdem ſtilum concernentes, quas in decem §§. diviſi. Et ex illis tribus primam partem totius libri conficio. Deinde in libris ultimò impreſſis ſequebatur impoſtura titulo ſtili Parlamenti Tholoſani ſuperba, cùm eſſet manca quædam praxis Parlamenti Pariſienſis, cui ſtilus Seneſchalli Tholoſani, & aliorum præſidialium tribunalium conformari dicitur, dudum ante Tholoſani Parlamenti erectionem.

Impoſtura expuncta.

Quare impoſturam illam (quam prorſus inutilem & ſupervacuam inveni) delevi.

Pars 2.

Subſequitur ſtilus requeſtarum Palatii, quem in viginti duo capita diviſi, cancellatis ſuperfluis, & reſtitutis his quæ male truncata fuerant; primique capitis perperam mutati veterem, nativumque textum reſtitui. Deinde ſequitur alia ſtili formula, de modo conficiendi proceſſus inquiſitionum, quas inqueſtas teſtium vocant. Ex his duobus ſecundam libri partem concludo. Hîc poteram addere veterem quamdam praxim de modo procedendi ſuper novis deſſaiſinis, hoc eſt, ſuper interdictis poſſeſſoriis, ſicut & tractatum legum regiarum Jo. Berberii de eadem re, ſed quia hodie bona pars antiquata, cætera ſuperflua & inutilia ſunt, omiſi.

Pars 3.

Tertia pars habet veteres Conſtitutiones Regias, quæ non minus authenticæ ſunt, licet inter vulgò gallicè impreſſas non habeantur. Hîc omiſi, & ad ſuos fontes relegavi plurimas Conſtitutiones, quæ vulgò gallicè habentur, & forenſi corrupta latinitate huc inutiliter erant inſertæ, cum utiliùs & fideliùs gallicè legantur. Sed pluribus Conſtitutionibus Philippi Pulchri, & Philippi Valeſii novè additis, inſignia quædam adjeci capita ex Conſtitutionibus Caroli magni, & Ludovici Pii, quarum exemplar habeo. Et hanc partem diviſi in quinquaginta titulos.

Pars 4.

Quarta pars habet tractatum non minus indoctum quàm barbarum, diceres quarta Luna natum, de privilegiis Regni Franciæ, quem tamen non excluſi propter quædam ad hiſtoriam utilia; ſed prorſus rejeci & delevi putida quædam, & prorſus inutilia quæ mox ſequebantur fragmenta, ex ſordido tractatu de Prælatione magni Conſilii, & Parlamentorum.

Pars 5.

Quinta pars habet deciſiones Joan. Galli, antiqui hujus curiæ Advocati, quas ex Arreſtis ſui temporis collegit: has perperam lancinatas, multis exemplaribus collatis integrè reſtitui, novoque numero uſque ad 393. quæſtiones locupletavi, & multa in marginibus deciſive addidi.

Pars 6.

Sexta pars habet formulam Arreſtorum, quæ ad ſtilum ſpectat, deinde ſeptuaginta quatuor Arreſta, ſeu placita, venerandi Senatus Tholoſani, quæ ab Arreſtis noſtri Senatus, quo cum permiſta confuſaque erant, diligenter ſelegi, multis ſupervacuis cancellatis, cum aliquot annotationibus meis ad marginem.

Pars 7.

Septima & ultima pars habet multa noſtri Senatus Arreſta, ab anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo, & ſic triginta octo annis antequam ſedes ejus affixa foret Pariſiis, uſque ad hæc tempora, non repetitis illis quæ Joan. Gallus refert, cum annotationibus meis ad marginem, quæ licet multæ ſint, craſſiorem tamen librum non reddunt. Et ſic totum opus ſeptem partibus ſubciſivis horis concluſi, cavique ne deinceps tironibus ſit pœnitendum, vel infrugiferum; ſed ad maturanda ſtudia eorum idoneum. Hactenus fidum & diligentem [illegible] ſubciſivarum horarum præſtiti: veſtrum eſt æſtimare an reliquator ſim. Tametſi interim, non tam cum ingrato ſæculo, quàm cum ingratis & factioſis quibuſdam mihi res ſit, qui omnia nummis & hypocriſi, non virtute metiuntur. Vos autem candidiſſima pectora, quos verè virtutis amor & zelus afficit, ſi mihi laboribuſque meis qui vobis jamdudum ſemper deſudant, gratiam habueritis, monſtra hæc non fovebitis, ſed ab eorum commercio, fuco, & contagio abſtinebitis. Pariſiis calendis Novembris 1549.

Digitized by Google

STILVS ANTIQVVS CVRIÆ SVPREMÆ ET AMPLISSIMÆ PARLAMENTI PARISIENSIS,

NATIVÆ SVÆ INTEGRITATI AD CONTEXTVM Regeſti veteris ejuſdem Curiæ nunc demum reſtitutus, per triginta quatuor capita & paragraphos aptè diſtinctus, & à mendis infinitis perverſionibuſque tum veteris & nativæ ſuæ literæ, tum ſenſus, quibus priores impreſſiones ſcatebant, repurgatus; detractis, quæ falsò è gloſſa in textum deſultaverant, & fideliter redintegratis quæ perperam à textu truncata erant, opera ſtudioque Caroli Molinæi, I. C. & in eadem Curia Advocati ſolertiſſimi, cum brevibus & deciſivis annotationibus ejuſdem Molinæi margini adpoſitis, opus denuo ab eodem C. M. recognitum & auctum.

STILVS CVRIÆ PARLAMENTI.

PROOEMIVM.

QUoniam hominum memoria labilis [a] eſt, & quia de ſtilo curiæ Franciæ [1] pauca reperiuntur, & dictus ſtilus quandoque diverſificatur [2] ideo pauca de ipſo in hoc libro in ſcriptis compilavi. Et cum maxima diverſificatione expertorum in curia, & diverſificatorum, maximo labore ad me cum ſubtili cautela applicavi. Et ipſa in exempla tradam, ut ſic non oporteat (ſi aliquid in dubium revocetur) niſi recurrere ad regeſtum curiæ.

1 *Franciæ.*) Parlamentum Pariſienſe dicebatur antiquitùs curia Franciæ.

Ioan. Fab. l. 1. C. de ſum. Tri. maximæ ab antiquo & authoritatis & integritatis: adeo ut Imperatores & Reges judicio ejus ſeſe ſubjicerent, ut anno Domini 1244. Fridericus II. Imperator nepos in directa Friderici primi Ænobarbi Imperatoris utriuſque Siciliæ Rex & Imperator in Germania & Italia ſeſe ejuſdem curiæ judicio ſuper omnibus graviſſimis controverſiis regnorum & imperii, quas habebat contra Innocentium Papam IV. qui tametſi Regem Franciæ faventem haberet, noluit ſive dedignatione, ſive (quod veriſimilius eſt) cauſæ ſuæ ſub tam acri & incorrupto judicio timens (volebat enim omnino præfatum Imperatorem propria authoritate imperio, & regnis ſententiando privare, ut in c. *ad Apoſtolica de re jud. in 6.* ubi Innocent. Papa in ſua gloſſa ait ſeſe infinitis terræ mariſque vix inenarrabilibus periculis ſubjeciſſe ut illam ferret ſententiam. Tantus erat in augenda ſua potentia. Et anno 1311. cauſa Comitatus Namurcenſis in eadem curia agitata fuit inter Ioannem comitem Namurcenſem & Carolum Valeſium fratrem regis, qui poſtea rex fuit. Et fuit Arreſtum latum ab eadem curia contra Carolum Valeſium. Anno 1310. Philippus Princeps Tarentinus & Burgundiæ Dux, ſeſe ſubmiſerunt eidem curiæ in cauſa ſumptuum pro recuperatione Imperii Conſtantinopolitani, & Arreſtum in eadem, rege præſente, latum pro Principe Tarentino, qui poſtea judicio ejuſdem Curiæ propter quædam alia mulctatus. Dux Lotharingiæ & Vidus Caſtellionæus ſororius ejus in eriſcundis ditionibus in Lotharingia & alibi ſitis, curiæ ſe ſubmiſerunt & Arreſto ejuſdem curiæ deciſum anno 1342. Deinde anno 1390. Delphinus Viennenſis & Comes Allobrogum vulgo Sabaudiæ ſeſe eidem curiæ ſubmiſerunt ſuper hommagio Marchionatus Salutiarum, & ejuſdem curiæ judicio adjudicatum Delphino. Deinde per aliud Arreſtum dictus comes pro reſtitutione fructuum, damnis, & intereſſe condemnatus in ducentis millibus libris auri, & tempore Caroli ſexti Cameracenſes vocati in jus in eadem curia ſuper contemptu Arreſtorum comparuerunt, ſteterunt juri, & ſatisfecerunt. Anno 1403. quidam nobiles equites Hiſpani in eadem curiam attulerunt tractatum fœderis inter Regem Caſtellæ, & Regem Luſitaniæ ſeu Portugalliæ, ut in eodem Senatu publicaretur oſtiis apertis, quod factum fuit, & monumentum publicationis habuerunt, ſecumque tulerunt. Tanta fuit ejuſdem curiæ authoritas & dignitas. Plura brevitatis causâ prætereo. C. M.

2 *Diverſificatur*) Iuxta illud Rota rotat. Bonifac. de vitali *cle. ſi appellationem de appellat.* & ſtilus curiæ volubilis eſt. *Alberic. in dictiona. ver. curia. Io. And. in novella lib. 6. c. 1. gloſſ. 4. de cle. Feli. c. Rodulphus, col. 16. de reſcript. Iaſ. l. 3. lect. 1. col. 10. C. de ſum. Trin. dixi in proœm. Conſuet. Pariſ. gloſſ. 1. C. M.*

CAPUT I.

De modo & geſtu [3] *quem habere debet Advocatus curiæ Parlamenti.*

3 *Geſtu*) Hæc putius & uberius docent Cicer. & Quintil de Orat. ad quos relego. C.M.

HAbeat Advocatus modum & geſtum [b] maturum [c] cum vultu læto, moderatè ſit humilis [d] & curialis ſecundum ſtatum ſuum, retenta authoritate ſtatus ſui refrenet motum animi ſui ab ira [e]

Cum partes tædiabunt eum præ nimio eloquio, vel aliàs, inſtruat partes: ne ipſum onerent ſupervacuis, & quod inſpiciant locum & tempus loquendi cum eo. O advocate! præferas in expediendo ſolventes [f] non ſolventibus & maximè auctoriſabiles.

Non aperias [g] intentionem tuam clientibus, nec libenter videas arramenta; quouſque ſis ſecurus [4] de ſalario [h] tuo. Diligentius ſolito videas puncta arramentorum, ne loquendo nimis, vel aliàs fallaris.

4. *Securus*) Hujus ſtili compilator ſui hujus ſæculi non æternũ Deum præ oculis habebat. C. M.

Materiam cauſarum tuarum divide per membra, ut melius commendes memoriæ, & artificiosè proſequere.

Quæ per partem adverſam dici debebunt, veriſimiliter provideas, [i] ut minus ferociter feriaris.

In omnibus cauſis tuis magis acutè, & veraciter ſolito loquaris, & in tono [k] decenti.

Appunctationem curiæ de cauſis tuis commendes memoriæ, & inſtrue partem ut recordetur.

Cùm eris pro actore, caveas ne Advocatus partis adverſæ te ponat in novo litigio, nec ſibi reſpondeas, donec reſponderit tibi.

Cùm eris pro reo, reſpice adjornamentum diligenter, & impugna illud totis viribus tuis. Et ſi non valebis impugnare, caveas [5] (ad benè arguendum) quod non tenearis reſpondere, vel ponas adverſarium extra propoſitum, ſi poſſis.

5 *Caveat*) Malum ſcire expedit, ut proviſum caveatur, juxta illud de ſimplicitate columbæ, & aſtu ſerpentis 6. q.1.c. ex merito 1.16. q. 1.c. ſi cupis: facit c. in mãdatis 45. diſt. C. M.

Si contra adjornamentum nihil poſſit opponi, & oporteat te reſpondere: & facta ſit aliàs petitio per actorem, quæ propter exceptiones vel dilationes fuerit dilatata: fac repetere petitionem, & caveas ſi Advocatus partis adverſæ aliquid in ea immutabit in ſubſtantialibus, addendo vel diminuendo: quod ſi faciet, poteris dicere quod ad hoc non es adjornatus.

Opprobriis contra curiales Regis nullo modo utaris, nec contra partem, niſi quatenus neceſſario faciat ad querelam.

Advocatum vel partem ſubdolè dicentem, ſubdolè diverte, & truffando repelle, ut curialiter & ſine indignatione curiæ, ac ſine reprehenſione aſſiſtentium vindiceris. [l] Si vero apertè & clarè vituperium diceret, apertè & alto modo (rationabiliter tamen) te defendas, [6] nec movearis ad iram, [m] ne perdas propoſitum tuum, vel modum excedas.

6 *Defendas*) Crudelis eſt qui famam ſuam negligit. c. nolo. 12. quæſt. 1. C. M.

CAPUT II.

De adjornamentis & per quem modum fieri habeant, & infra quod tempus fieri vel impetrari oporteat.

§. 1. ADjornamentum habet impetrari ante [7] Parlamentum in quacumque cauſa, aliàs non tenet: nec Pars rea tenetur procedere in dicta cauſa. Imo haberet congedium, ſi impetratum eſſet durante Parlamento, ad aliquam diem dicti Parlamenti. Et idem eſſet ubi ob aliquam cauſam, aliqua cauſa pendens coram aliquo judice vel Commiſſario per Regem dato remitteretur Parlamento durante ad aliquam certam diem illius Parlamenti, ad quam partes adjornatæ eſſent, quia nec remiſſio, nec adjornamentum valerent, imo partes remitterentur per curiam ad priorem judicem vel Commiſſarium. Et ita dictum fuit per Arreſtum curiæ Parlamenti anni 1327. pro Arnando de Goutando contra Petrum de Goutando. Et hæc vera ſunt, etiamſi partes eſſent de patria quæ regitur jure ſcripto: Et eſt ratio, quia iſte ſtilus reſpicit ordinem litis, non deciſionem: & ideo in iis ſtilus curiæ ſervari debet: pro hoc digeſt. de inſtito. act. *l. ſed & ſi pupillus §. de quo palam & nota C. de ſumma Trinit. & fide catho. l. 1. in quadam gloſſa additionali.* [a]

§. 2. Item præmiſſa vera, fallunt tamen ubi in litera adjornamenti continetur, quod volumus fieri, non obſtante quod noſtrum ſedeat Parlamentum, de gratia ſpeciali, vel ex cauſa, idem ſi per verba æquipollentia diceretur. [b]

§. 3. Item licet adjornamentum habeat ante Parlamentum impetrari: ſufficit tamen ipſum exequi poſtquam inceperit Parlamentum: dum tamen competenti tempore ante diem præfixum in adjornamento exequatur.

§. 4. Eſt autem tempus competens quo reus poterit parare ſarcinulas ſuas ad veniendum ad curiam ad diem ſibi præfixam: ut ſcripturas, pecuniam & alia ſibi neceſſaria ad defenſionem cauſæ ſuæ, & ſpecialiter ubi reo non eſt danda dilatio prætextu conſilii: ut in caſibus notatis infra *in titu. de dilat.* §. 1. Aliàs Pars adverſa poteſt dicere adjornamentum arctum: & ideo ſe non teneri procedere cum actore: & petere congedium, [8] & ſibi partem in expenſis condemnari, & hoc verbum ubi reus ſe præſentaſſet ad diem ſibi aſſignatam tempore & loco congruis. Et ſi ſe non præſentaſſet, & ideo actor contra ipſum obtinuiſſet adjornamentum ad ſequens Parlamentum, ad videndum judicari utilitatem defectus, reus præmiſſa poſſet opponere, & actor nullam utilitatem deberet habere ex primo defectu propter jam dictam rationem. Item ubi eſſet dilatio [c] prædicta danda: ubi Pars ſe præſentaſſet, poſſet compelli ad procedendum. [9]

§. 5. Item ſi adjornamentum contra aliquem [10] impetretur ſub proprio nomine, vel etiam ſub nomine

7 *Ante*) Hoc olim fuit uſui tẽpore veteris politiæ, qũando omnes cauſæ cujuſque anni non ſolùm deferebantur: ſed etiam quatenus inſtructæ erant, decidebantur in anni immediatè ſequentis Parlamẽto, quod ad hũc finem ſingulis annis velut novum ex delectis judicibus & Advocatis inſtaurabatur, quo finito in privatorum ordinem (niſi alio magiſtratu præditi eſſent) redibant. Nunc autem mutata politia, ſtilus mutatus eſt, niſi quod Cancellaria quemadmodum verbis tenùs veterem ſervat formam citandi judicis à quo, & intimandi dumtaxat appellati: ita adhuc hodie in diſpenſatione Parlamenti ſedentis. Porro ante viginti annos vidi curiosè ſervari duplicem diſpenſationem, videlicet nonobſtante quod litigantes non ſint de diebus quibus tempore diei dictæ litigabitur: & quod Parlamentum ſedeat (ut habent formularia vulgò protocola literarum Cancellariæ) ſed jam ante decem annos prior clauſula prorſus deſiit, quia omiſſa ſpernitur & ſæpè omittitur, ſolum autem retinetur adhuc clauſula de qua in §. ſequenti, & adhuc ſi ſit omiſſa, puto citationem ad præſens Parlamentum ſimpliciter factam valere, quia re vera ea formula hodie inanis eſt, cumque abſque difficultate ea diſpenſatio concedatur, videtur hodie jus commune, omiſſio vero facta ſcriptoris errore, qui non nocet, C. M.

8 *Congedium*) Hoc non ſervatur niſi ubi quis citatur ad actum ſemel tunc conficiendum; aliàs tantum prorogaretur dilatio. Unde hodie non admitteretur appellatio à nimis arcta citatione ad cauſam, nec à defectu quidem contra ſe dato; ſed non judicato, quia ante ſententiam contumaciæ, res eſt ſibi ſemper integra, & ſibi niſi ſubterfugia quæ poteſt brevius & utilius conſulere coram judice à quo, quàm per remedium appellationis quod ante diffinitivam eſt extrar. l. ordinarium & odioſum. C. M.

9 *Procedendum*) Scilicet accipiendo dilationem & ulterius procedendo. Et ſic hoc caſu (etiam de veteri ſtilo) non poterat peti congedium, & multo minus appellari, quia citatio non præcedit. C. M.

10 *Aliquem*) Et ſic commiſſio perſonalis eſt ſeu particularis, ſecus ſi generalis, vel ſi non requireretur commiſſio. C. M.

Digitized by Google

dignitatis, ut verbi gratia ſi mandetur per Regem alicui ſic: Mandamus tibi ut ad inſtantiam talis adjornes talem abbatem, &c. Et reus citandus moriatur antequam adjornetur, & poſtea adjornamentum executioni demandetur contra ejus ſucceſſorem, ſucceſſor non tenebitur procedere in dicta cauſa; nam ita fuit dictum per Arreſtum curiæ in Parlamento, anni 27. contra Matthæum Pergumeum de Monte peſſulano: & hæredes Petri Benedicti dicti loci in primo caſu. In ſecundo autem pro abbate [d] Lalmiaci.

§. 6. Item adjornamentum impetratum alii quàm ordinario non valet, per verbum mandamus, licet ille cui per curiam dirigitur, inveniat adjornandum in Baillivia ſua, vel Seneſchalia ſua perſonaliter: & eum adjornet in juriſdictione ſua, cum adjornandus habeat domicilium extra Bailliviam ſuam. Et eſt ratio, quia hoc verbum mandamus, [e] eſt ſolum excitativum juriſdictionis, & illic non eſt de juriſdictione ſua. Et ità dictum fuit per Arreſtum curiæ contra dominum de Mailli, pro Comitiſſa Atrebatenſi. Secus eſſet, ſi per verbum Committimus, quia tunc virtute commiſſionis valet, etiamſi ipſum non in loco domicilii ſui; ſed etiam extra juriſdictionem ſuam perſonaliter inventum adjornaſſet. Ita dictum fuit per curiam in Parlamento anni 1525 contra dominum Petrum de Galardo: pro domino Roberto de Montemauri quem præpoſitus, 11 Pariſienſis adjornaverat.

§. 6. Item ſi ſcribatur alicui non ordinario, 12 ut adjornet non ſibi ſubditum: & iſte cui ſcribitur, requirat in juris ſubſidium illum 13 cui ſubeſt, & roget ut illum adjornet, qui rogatus & requiſitus facit adjornamentum: nunquid valebit? videtur quòd non, quia hæc requiſitio ſolum ordinario jure habet fieri, & ideo nec per ordinarium factum videtur adjornamentum. Quod tamen falſum eſt, & ipſe ut commiſſarius propria, 14 auctoritate ſine aliqua requiſitione hoc potuerat feciſſe, per verbum committimus, 15 cum eſſet major omni ordinaria. *extra de offic. deleg. c. ſane 2. & c. paſtoralis ff. de officio ejus cui manda. eſt juriſdict. l. & ſi prætor*: ut ſic poſſit dici, quod potui nolui; [f] & quod volui, adimplere nequivi. *juxta l. vulgatam: multum intereſt. C. ſi quis alteri vel ſibi l. ſi genero, ff. de jure dot.* Dictum fuit contrarium per curiam contra dominum Montisfortis pro comite Convenarum, & domino Guidone ejus fratre, ex ut illa æquitate, ſi non valet ut ago, valeat [g] ſi poteſt.

§. 8. Nullus 16 Seneſchallus, Baillivus, Commiſſarius, vel ſerviens, poteſt aliquas partes adjornare ad Parlamentum ſuper aliqua cauſa niſi de madato vel commiſſione [h] Regis 17 hoc faciat: & ſi ſecus fecerit, non tenet adjornamentum. Nec Pars ut adjornata tenetur procedere cum actore: & hoc ſuper quacumque cauſa principali ſervatur per curiam, & etiam in cauſa appellationis.

§. 9. Fallit tamen in cauſa principali, ubi ordinarius per modum conſultationis remittit 18 partes ad curiam, & hoc conſonat cum ratione, *l. 1. & 2. C. de relat.* [i]

§. 10. Item ubi partes conſentiunt, 19 & tunc [k] curia non debet remittere ad primum judicem partes ipſas, potiſſimè ubi apparet ratio evidens quòd judex hoc non fecit ad ſe exonerandum de cauſa: ubi verò conſtaret quòd judex ſine cauſa, & ad ſe exonerandum feciſſet, curia partes & negotium eidem remittere conſuevit.

§. 11. Item fallit in Seneſchallis & Baillivis, qui ſua propria auctoritate pares [l] Franciæ in caſu novitatis, & partes conquerentes de dictis paribus audire poſſunt 20 in eorum requeſtis, & in caſu in quo opponere volunt partes eiſdem, ipſos poſſunt adjornare coram dominis futuri tunc temporis proximi Parlamenti, ad dies Bailliviarum ſuarum vel Seneſchalliarum Parlamenti: & ita dictum fuit per curiam in Parlamento, anno 1527. contra Epiſcopum Laudunen. pro quodam ſuo adverſario.

§. 12. Item fallit in gardiatoribus [m] Eccleſiarum qui in cauſa novitatis propter oppoſitionem adverſariorum illorum quos habent in gardia ſpeciali, adjornant partes modo præmiſſo, 21 & propria auctoritate poſſunt adjornare, & partes tenentur procedere in dictis cauſis, ac ſi factum eſſet adjornamentum auctoritate regia. 22 Et ita vidi fieri contra Comitem de ſacro Cæſare, aliàs de Sanſerre, pro abbate & conventu ſancti Saturnini: in Parlamento, anni 1527. & in pluribus aliis cauſis.

§. 13. Item ſciendum eſt quòd in perſonalibus & realibus actionibus eſt faciendum adjornamentum in loco domicilii, vel in præſentia perſonæ ſecundùm ſtilum [n] curiæ præſentis.

§. 14. Hoc fallit in caſibus qui ſequuntur. Primò in actionibus realibus, ubi res quæ petitur, eſſet talis naturæ quod requireret ibi dominum præſentem, vel alium qui ejus perſonam repræſentaret ut Baillivum vel Seneſchallum, ut puta ſi peteretur ab aliquo caſtrum cum omnimoda juriſdictione, tunc ſufficeret ire ad locum contentioſum. [o]

§. 15. Secundò fallit in illo qui reali actione conveniretur & moraretur extra regnum, vel ſi eſſet vagabundus, [p] ita quòd neſciretur ubi haberet domicilium. Ità vidi pronunciari per Arreſtum curiæ Parlamenti contra Magiſtrum Joannem de Bello Monte, in cauſa novitatis pro quibuſdam domibus ſuis Pariſius ſitis, qui dicebatur habere domicilium ad Carnotum in canonia ſua. Et pars adverſa dicebat ipſum vagabundum, & hoc conſonat rationi.

§. 16. In aliis autem ſecus, quia iniquum eſſet ſi adjornamentum teneret, niſi conſtaret ipſum ad citati notitiam perveniſſe. Unde circa hoc quando citatur quis abſens ad domicilium, reſpice diligenter executionem adjornamenti: quia ſi contineat, cito talem, vel talis citavit talem ad ejus domicilium, licet abſentem, valet [q] adjornamentum.

§. 17. Si autem contineat, citavi talem procuratorem talis in præſentia dicti talis, non valet citatio: quia citans excedit fines mandati [r] ſui, cum dominus mandaretur citari vel adjornari, ita dictum fuit pro Vicecomite Caſſerardi, contra abbatem & conventum de ſancto Floro. pro hoc facit *l. diligenter ff. mandati.*

§. 18. Item ſi dominus citatus fuerit, & ipſius procurator ſe præſentaverit in Parlamento ad omnia quæ incumbunt agenda in dicta cauſa, eodem Parlamento durante, ſufficiet procuratorem citari, ſi præſens ſit procurator, aliàs non. [ſ] Sed Parlamento tranſacto ſeu finito 23 ſuper agendis in dicta cauſa non ſufficeret citari procuratorem, licet præſens ſit: ſed requiritur dominum citari: ut circa productionem teſtium, & ſimilia: quæ coram commiſſariis in dicta cauſa datis habent explicari. Ita dictum fuit per curiam pro domina Narbonæ & ejus ſororibus contra dominam Montis fortis.

§. 19. Hoc tamen fallit in caſu, ubi procurator qui ſe pro aliquo præſentavit, clauſo Parlamento præſens inventus Pariſius citatur pro articulis concordandis, & ita notoriè curia hoc obſervat, & credo quòd ratio ſit, quia illud celeritatem deſiderat, nec patitur temporis brevitas [t] ire ad partes illius qui citatur,

11 *Præpoſitus.*) Tunc temporis rex citationes ad ſe vel Parlamentum ſuum fieri mandabat per præſides Provinciarum in magnis perſonis, quod meritò exolevit. C. M.

12 *Ordinario.*) Scilicet citandi, ſed in alio ſuo loco ordinariam habenti. C. M.

13 *Illum.*) Scilicet ordinarium citandi.

14 *Propria.*) Quam habet per ſe ſufficientem ut delegatus.

15 *Committimus.*) Adhuc tempore meo vidi cancellariam & pragmaticos multū ſuperſtitioſos in horū verborum differentiis; quæ hodie ſæpius meritò ſpernitur. C. M.

16. *Nullus.*) Hoc adhuc hodie regulariter ſervatur, fallit ultra fallentias ſequentes, in omnibus commiſſariis curiæ ſive conſiliariis ſive aliis delegatis, etiam meris ſervientibus quando partibus diem aſſignant in curia ſub ſyngraphis ſuis. C. M.

17 *Regis.*) Id eſt ſub ſigillo cancellariæ.

18 *Remittit.*) Quod erat laudabile. Sed hodie (& malè) non ſervatur, ſed judicare cogitur, aliàs appellatur à denegatione juris. C. M.

19 *Conſentiunt.*) Nec hoc ampliùs ſervatur, niſi ex officio curiæ. C. M.

20 *Poſſunt.*) Non ut de cauſa cognoſcant invitis partibus qui ab eis exempti ſunt: ſed ut ſine lite, ſi fieri queat, negotium dirimant, vel ut vim facti impediant, & partibus in curia diem dent. C. M.

21 *Præmiſſo.*) Scilicet poſt oppoſitionem & de rebus contētis in gardia duntaxat, id eſt in pregammate regio de ſpeciali protectione & conſervatore dato, quod decet in eadem curia homologari: ut per Arreſtū pro capitulo Belvacenſi latum die 2. Iunii hoc an. 1558.

22 *Regia.*) Id eſt per litteras cancellariæ, alioquin quilibet viliſſimus officialis regius, regia auctoritate fungitur & exequitur. Et ſic hi gardiatores ut tales nō habebant olim juriſdictionem contentioſam in aliter non ſubditos, ſed tantum inhibere poterant vias facti & notorias injurias. Et ſuper lite diē dicere partibus in Parlamēto proximo, ferè ſimile in c. 1. de offic. deleg. in 6. Sed hodie de cauſa cognoſcunt & judicant in prima inſtantia, quià Parlamentā ſatis ſunt occupata. C. M.

23 *Finito.*) Vetus moroſitas quòd procuratoria ad lites in curia expiraret cum Parlamento, duravit uſque ad tēpora mea; niſi quòd curia ad obviandum ſumptibus partium ſolebat (ut dicunt) authoriſare dicta mandata ſingulis annis. Tandem generali Conſtitutione 1528. cautum ut perpetua & valida eſſent dicta mandata à parte non revocata citra aliud curiæ decretum. Non tamen ſolùm procuratorem vocari ubi periculum aut captio ſubeſſet, ut in teſtibus producendis vel inſtrumentis in partibus, & non in curia exemplandis C. M.

Digitized by Google

maximè quia illud eſt de dependentiis actorum in præterito proximè Parlamento.

§. 20. Item in cauſa appellationis adjornamentum habet fieri ad locum ubi Pars [u] vel judex habet domicilium : & ſunt cubantes & levantes.

§. 21. In perſonalibus actionibus debet fieri indiſtinctè, ut dictum [24] eſt.

§. 22. Et idem eſt ſuper proſecutione defectus obtenti in curia, in cauſa appellationis : Et eſt ratio, quia proſecutio cauſæ appellationis vel ejus defectus eſt perſonalis, ut dictum eſt per curiam in Parlamento anni 1328. aliàs 24. pro domino de Galvomonte, contra Gilbertum de Gaſiaco.

§. 23. Item ſi per factum illius qui debebat facere adjornamentum, factum fuerit alibi quàm in loco domicilii, & citandus perſonaliter non fuerit repertus ibi ubi factum extitit, & poteſt dari per exemplum in cauſa appellationis, vel ſimili, adjornatus pro non adjornato debet reputari : & actor debet à cauſa [25] ſua cecidiſſe : cum ſatis habuerit de tempore ante diem Parlamenti, ad quam citatio debuit fieri, ut faceret fieri competens adjornamentum. Aliquando reſtituitur [26] ad tempus Pars, ut de novo adverſarium ſuum poſſit adjornare ad ſequens Parlamentum, ita dictum fuit per curiam inter partes prædictas de Parlamento, licet forte gratiosè.

24 *Dictum*) Supra §. 13.

25 *Cauſa.*) Id eſt ab inſtantia & effectu dictæ citationis. C. M.

26 *Reſtituitur.*) Quod eſt utile quando propter nullitatem prioris citationis ius eſſet præſcriptum vel deterius factũ, aliàs mero jure poteſt fieri nova citatio. C. M.

CAPUT III.

De adjornamentis Parium Franciæ.

§. 1. ITem Pares Franciæ adjornantur ſolum per Regem, [1] & non per alium judicem : ſcribit Rex eis. Adjornamus vos, &c. & poſtea fit alicui baillivo commiſſio ad partem [2] in quibuſdam aliis litteris, quod ipſe literas adjornamenti quæ Pari diriguntur, eidem præſentet, per ſe vel alium : & intimet illi, quòd ad diem certum interſit in Parlamento : & quod de his reſcribat curiæ. Et eſt ratio quare Pares non poſſunt per alios judices adjornari : quia non ſunt ſubjecti Baillivis, nec Seneſchallis, nec de ipſorum reſſorto.

§. 2. Sed hoc fallit in caſibus qui ſequuntur. Primo in cauſa novitatis, ut ſupra dictum eſt *cap. præcedenti* §. 11. Secundo quod ad inhibitiones ipſis faciendas, ne aliquid contra appellantem ab ipſis attentent, & ut intiment eis dictos appellantes fore in ſalvagardia ſpeciali Regis quos ipſi poſſunt recipere in eadem, & eiſdem dare ſpecialem gardiatorem : quod eſt contra *l. fin. C. de erog. milit. anno lib.* 12. Sed curia punit [a] facientes contra tales gardiatores vel ipſorum inhibitiones.

§. 3. Et quod ad præmiſſa dicti Pares ſunt de reſſorto Baillivi vel Seneſchalli : Et eſt ratio, quia præmiſſa celeritate indigent, & ita celeriter [b] per Regem provideri non poſſet. Item fallit in cauſis jam inceptis. Item ubi adjornatur tanquàm tutor, vel adminiſtrator alterius.

1 *Regem.*) Id eſt per literas cancellariæ, ut ſæpè dixi. Sed hæc oneroſa formula meritò exolevit ; fiebat enim ut pauperibus ſubditis difficilior eſſet juſtitiæ aditus, qui tamen æqualis eſſe debet, imò tenuiorum magis quam potentiorum gratiâ inſtitutus eſt. C. M.

2 *Partem.*) Id eſt aliæ & ſecundæ literæ Cancellariæ, quod erat inæquale & pudendum in adminiſtratione juſtitiæ. C. M.

CAPUT IV.

De adjornamentis in cauſis appellationum & quo tempore impetrari debeant & exequi.

§. 1. VBi appellatur ab aliquo judice certæ conſuetudinariæ adjornatur judex [1] qui tulit ſententiam principaliter, & non pars, & fit intimatio illi pro quo lata eſt ſententia, ut ad dies ad quos citatus eſt judex [2] interſit, ſi ſua crediderit intereſſe.

§. 2. Item econtra fit in patria quæ regitur jure ſcripto, quia adjornatur principaliter ille pro quo fuit lata Sententia, & fit intimatio judici. Si autem contrarium hæret, ut quia judex patriæ juris ſcripti principaliter adjornaretur, & fieret intimatio illi pro quo lata eſt ſententia, adjornamentum non valeret : imò appellans caderet [2] ab appellatione ſua, ita vidi pronunciari in Parlamento anni 1327.

§. 3. Item quod dixi, verum eſt quòd appellans qui ſic impetraſſet adjornamentum, caderet ab appellatione ſua, niſi in caſu in quo eſſet minor : quo caſu reſtitueretur per Parlamentum ut adjornamentum poſſet impetrare contra partem adverſam ad aliud Parlamentum, & cauſam ſuam tunc proponere. Ita vidi pronunciari per Arreſtum curiæ anno 1327. pro Retinuo Cacivelli appellanti.

§. 4. Item ubi aliquis appellavit ab aliqua ſententia, ſive ſit de patria conſuetudinaria, ſive juris ſcripti ad præſentem curiam : vel ſit talis cauſa quæ alibi non poſſit agitari, olim opotebat quod impetraret adjornamentum, ante principium Parlamenti proximè futuri, hodie autem infra tres menſes à tempore ſententiæ numerandos, debet impetrare & exequi adjornamentum : ſi ſatis habeat de tempore, aliàs reputaretur non appellans, & tempus eſſet arbitrarium in curia. Ita vidi pronunciari in Parlamento anni 1323. contra Gulielmum de Bergohaco : pro capitulò de Negotelio, Diœceſis Auxitaniæ, in qua cauſa curia in ducatu Aquitaniæ tempus ſufficiens reputavit 10. ſeptimanas, nunc mutatum eſt per ordinationes factas anno 1340. per Philippum ſextum de Valeſio vulgariter nuncupatum, per quas corrigitur ordinatio Philippi quarti cognomentò Pulchri.

§. 5. Item ſi ſatis ſuperſit de tempore ad impetrandum adjornamendum infra proximum Parlamentum, & non curaverit impetrare, ſed proximo futuro Parlamento ſedente, illud impetraverit ad aliud proximum Parlamentum, licet nondum fuerit lapſus annus à tempore ſententiæ per curiam, reputabitur non appellans. [3] Ita vidi pronunciari per curiam in Parlamento anni 1323. pro Stephano de Podio, contra Bertrandum de Mariſtano : & in Parlamento ann. 1343. contra Jacobum de inſula, pro quodam adverſario ſuo.

§. 6. An autem ille qui non eſt adjornatus ad domicilium literatoriè vel aliàs ſufficienter ſi repertus Pariſius vel in Parlamento, ſeu alibi de mandato curiæ

1 *Judex*) Additio marginis regiſtri habet quòd ſi ſunt plures, omnes debent adjornari, non ſolum major pars, quia omnes tenentur ad emendam, ſi ſuccumbãt. Idem ſi præbent aſſenſum, ſecus ſi cõſilium. Alia additio dicti regiſtri oſtendit quòd idem ſervabatur in literis anticipationis : quod ultimum prorſus exolevit : & varum eſſet quod ad judices regios, qui non mulctantur ſi malè judicaverint, ſed appellante, relevante, ſervante adhuc vetus formula verbaliter dumtaxat : quia inanis eſt mutata veteri politia ſecundum quam judex ipſe qui malè iudicaverat, litem ſuam faciebat, nec tantum mulctabatur, ſed etiam in omnes impenſas damnabatur. Quod aurẽ ad judices non regios, licet hodie non faciant, ut olim, litem ſuam : tamen cujus hodie in mulctam conſuetam cadunt, ſi dicatur malè iudicatum, ideo puto quòd non ſolùm ex parte appellantis, ſed etiam ex parte appellati anticipantes, debent modo conſueto citari. C. M.

2 *Caderet.*) Hodie non cadit, ſed ſolum ſoluit expenſas ineptæ citationis, & adhuc prorogatur tempus relevandi, etiamſi fatalia erant interim lapſa, ut per plura Arreſta vidi, & noviſſimè in conceſſu Riomenſi 1546. C. M.

3 *Appellans.*) Hic vigor meritò exolevit præſertim ſi appellans nondum citatus eſt ſuper deſertione, C. M.

adjornetur,

adjornetur, habeat jus revocandi domum?[b] & videretur quòd non, quia ad curiam ſuperiorem, & in loco communi omnibus regnicolis venit juxta *l. Roma, ff. ad municipal. extra qui fil. ſint legitim. c. per venerabilem.* Contrarium tamen[4] dicas de ſtilo curiæ præſentis.

[4] *Tamen*) Et ſic opus erat nova citatione ad aliud ſequens Parlamentum, niſi tempora ſufficerent, ut ſup. c. 2. §. 3. ſed hæc hodie mutata ſunt. C. M.

§. 7. Fallit tamen in caſibus qui ſequuntur. Primo ubi aliquis prætenderet cauſam ſpecialem contra ſic inventum, puta contractum Pariſius initum, vel aliam de contentis *ff. de judic. l. 2. legatis, & l. hæres in gloſ. eo. titul.*

§. 8. Item fallit ubi quis petit aſſecuramentum ab aliquo ſibi dari in præſentia curiæ: & eſt ratio, quia ad hoc præſtandum compellitur omnibus excluſis[5] exceptionibus. Ita vidi pronunciari per curiam contra Comitem Armigniaci, pro Archiepiſcopo Auxitano in Parlamento, anni 1527.

[5] *Excluſis*) ut infra tit. de aſſecuram. niſi.

§. 9. Item fallit in omnibus cauſis criminalibus[c] ſive ex officio, ſive ad denunciationem alicujus, mixtim aliquis eſſet inſecutus, ſive ex officio tantum. Ita vidi pronunciari contra Conſules[6] Burgi Narbonæ, pro Procuratore Regio, & Abbate Fontis frigidi, in Parlamento anni 1323.

[6] *Conſules*) Fa. inf. c. 10. §. 9.

§. 10. Et circa hoc notata unum notabile, quòd dicti Conſules[d] Burgi Narbonæ reperti Pariſius, non de facto proprio, ſed univerſitatis: & non de tempore ſuo, ſed de facto quorumdam ſingularium dictæ villæ inſequebantur. Attamen curia voluit quòd ſuper impoſitis dictæ univerſitati & ſingularibus hic litigarent, ſed tamen curia præfixit eis terminum infra dictum Parlamẽtum, infra quem ſe potuiſſent ſuper prædictis adviſaſſe, etiam quod certa die de præmiſſis in Parlamento reſponderent. Ita vidi pronunciari contra dominum de Belloforti, pro quodam homine D. Henrici de Lanclaſtre in Parlamento anni 1525.

§. 11. Item fallit ubi quis ad ſolam denuntiationem alicujus ſuper aliquo crimine in curia inſequitur: ita vidi pronunciari contra Dom. Robertum de Caſtrovilain.

§. 12. Item fallit ubi quis aliquem inventum Pariſius vult provocare ad duellum,[e] quia velit aut nolit, compellitur reſpondere. Ita vidi in pluribus caſibus in Parlamento, videlicet de Arnaldo de Duroforti, provocato ad duellum per Armandum de Monte-Acuto in Parlamento anni 1327. & in pluribus caſibus in Parlamento ejuſdem anni, licet in his daretur dilatio prætextu abſentiæ amicorum: quod puto notabile.

§. 13. Item fallit in officiario Regis puta Seneſchallo vel Baillivo, qui ſuper commiſſis in officio ſuo poterit ab aliquo proſequi in præſenti curia, in eadem repertus. Ita vidi pronunciari in Parlamento anni 1525. pro domino de Crano, contra dominum Petrum de Ferrariis, Seneſchallum Xantonenſem.

§. 14. Item ſi quis cauſam proprietatis contra Regem movere velit, oportet quod faciat adjornari Procuratorem regium ad procedendum in cauſa, in Parlamento, videlicet Procuratorem regium generalem per regem conſtitutum in Parlamento, quia ſi Procuratorem Regium patriæ[7] in qua res eſt ſita, faceret adjornari, non ſufficeret, imò eſſet inſufficiens adjornamentum: ita dictum fuit per Arreſtum curiæ in Parlamento anni 1525. pro Procuratore Regis, & Guidone de Cubrabranc, contra majorem & juratos S. Quintini in Viromandia.

[7] *Patriæ*) quæ & habetur pro ſubſtituto generalis procuratoris fiſci qui unicus eſt in Senatu Pariſienſ. reſidens. C. M.

§. 15. Sed in cauſis appellationum à ſententiis latis pro Rege, vel in cauſa novitatis, vel ſaiſinæ, vel aliis ſimilibus, puta amotionis manus Regiæ, ſufficeret Procuratorem patriæ adjornari, ita dictum fuit ibi.

§. 16. Item ſi quis vult agere in Parlamento contra minorem[f] viginti quinque annis, oportet dictum minorem cum tutoris vel curatoris auctoritate, vel ipſum tutorem aut curatorem adjornare: aliàs ſi minor ſimpliciter adjornaretur, eſſet inſufficiens adjornamentum de ſtilo curiæ, ita vidi fieri in Parlamento anni 1527. contra dominam Margaritam de Relangiis & ejus liberos pro Joan. Quarcinelli.

§. 17. Item ubi aliqui litigant in Parlamento ſuper ſaiſina alicujus rei, & ſaiſina ſibi adjudicatur, hoc retento per curiam, quòd alteri qui devictus eſt ſuper ſaiſina, fiet jus ſuper proprietate per curiam, & hoc dicatur per Arreſtum curiæ: quia tunc ille qui obtinuit ſuper ſaiſina in eodem Parlamento per dictum Arreſtum, videtur, & eſt adjornatus ſuper proprietate, & hoc ſi duret Parlamentum: & ſi non duret, ad ſequens Parlamentum eſt adjornatus per dictum Arreſtum, & comparere tenetur, aliàs dabit defectum, vel reo congedium. Si autem dictum non fuerit quod fieret jus ſuper proprietate, ſed ſimpliciter fuit reſervatum[g] jus ſuper ipſa proprietate, tunc oportet quòd judicium ſuper proprietate intentetur, aliàs cadet infra annum à jure ſuo, ita dictum fuit per Arreſtum curiæ in Parlamento anno 1327. pro Bertrando de Mota contra Arnaldum Guillelmi de Barra.

CAPUT V.

De præſentationibus faciendis in Parlamento, & perſona vocata ad oſtium cameræ, nec ejus Procuratore.

§. 1. DE ſtilo iſtius curiæ eſt quòd partes quæ habent facere in Parlamento, ad dies Bailliviarum ſeu Seneſchalliarum ſuarum ſe præſentent coram deputato ſuper recipiendis præſentationibus, vel in craſtinum antequam domini tenentes Parlamentum recedant.[a] Aliàs parti quæ ſe præſentaſſet, ſi ſit actor, concederetur defectus: & ſi ſit reus, congedium; & pars quæ ſe non præſentaſſet, non audiretur[b] in aliquo, ut patet per plura exempla quæ ſequuntur. Nam ſi judex faciens contra aliquem injurioſam executionem, à quo ideo appellatum eſt, & adjornatus in Parlamento parti intimatione facta ad diem ad quam adjornatus eſt, non ſe præſentaverit, nec pars etiam, licet poſtea dum leguntur[1] præſentationes in camera, velit dicere partem non potuiſſe appellare, & velit etiam redarguere de perjurio, quia venit contra executionem, non audiretur, nec requeſtam partis adverſæ poteſt impugnare, quia potuiſſet ſe præſentaſſe, & tunc ea proponere, & quia ſe non præſentavit, ideo non audietur, ita dictum fuit in Parlamento anno 27. contra Guillelmum de Meſſla, pro hæredibus cujuſdam mulieris vocatæ la Baude. Item eſſet ſi vellet proponere contra appellantem quòd appellationi renunciaſſet. Item ſi dicat ſuper eiſdem cauſis, pro quibus appellavit, proceſſum pendere coram certis Commiſſariis à Rege datis, non audiretur eadem ratione. Ita fuit pronunciatum contra dictum Guillelmum pro dictis hæredibus.

§. 2. Item fallit ſi in eodem Parlamento dies fuerit aſſignata.[2] Item fallit ſi dies fuerit feriata: quo caſu propter abſentiam recipientis ſufficit ſe præſentare coram ſtatua.[3] Item fallit ſi partes ſint in Arreſto. Item fallit propter impedimentum illius qui debet ſe præſentare. Item fallit propter relevationem Regis per literas ſuas, quæ licet proſint quoad hoc, ut non præſentans non teneatur ad expenſas, vel ad aliam pœnam: non tamen poteſt petere expenſas ab alia parte quæ ſe præſentavit. Item fallit ubi pars adverſa ſe

[1] *Leguntur*) Hodie non ſervatur hic rigor, ſed pars auditur ad purgandam contumaciam, donec ritè per Arreſtum judicata ſit. Et tunc amplius non auditur, niſi ſit minor indefenſus, vel niſi de dolo aut ſubreptione doceatur *l. ſi prætor §. Marcellus de judic.* & adhuc in Cancellaria obtinendæ ſunt perículoſæ & duplices literæ quas vulgo requeſtam civilem vocant. C. M.

[2] *Aſſignata*) Quia debet aſſignari in Parlamento ſequenti, ſupra, c. 2. in princ. ideo non valet contumacia ipſo jure. ſi non fuit diſpenſatum de Parlamento ſedenti, & ſi fuit diſpenſatum, facilius indulgetur contumaci, ſicut facilius indulgetur anticipato. C. M.

[3] *Statua.*) Puto Compilatorem erraſſe, quia abſurdum, debet autem ſe ſiſtere die ſequenti, non feriato, l. ceſſus. de arbit. c. cum dilecti, de dol. & contum. Innoc. c. bene 2. in prin. de elect. C. M.

non præſentaverit. Ita ſi petitor mortuus fuerit lite pendente, defenſor non tenetur ſe præſentare, [4] quia non habet partem quouſque hæres reſumpſerit arramenta; nihilominus tamen poteſt impedire defectum hæredis, ſi reſumat & petat defectum.

4 *Præſentare.*) Sed poteſt petere actum præſentationis quod vocant *un comparuit.* C. M.

§. 3. Item quod dixi, qui ſe non præſentavit, non audietur, fallit ubi vellet dicere adjornamentum non valere, vel non tenere. Et ideo non oportebat ſe præſentare, quia tunc audiri debet: Et eſt ratio quia intereſt curiæ ſcire an valeat vel non, quia niſi valeret, non deberet concedere defectum: cum ubi non teneret adjornamentum, haberetur pro non facto. Alia ratio poteſt eſſe, quia non teneretur quis ſe præſentare, niſi quia adjornatus: & ideo cum inutile [c] adjornamentum pro non adjornamento habeatur, non potuit imponere neceſſitatem adverſæ parti ſe præſentandi, *argum. ff. qui ſatiſda. cogan. l. quotiens. Et de jure patron. l. adigere §. quamvis C. de Epiſcop. & cleric. l. generaliter.*

§. 4. Sed ſi curia diceret adjornamentum tenere, propter hoc non videtur cauſam amiſiſſe ad hoc ut ulteriùs non audiatur, ſed habebit Pars defectum contra eum qui ſe non præſentavit, & utilitatem defectus in ſequenti Parlamento per novum adjornamentum quod habet ſuper hoc impetrare.

5 *Nominatim.*) Conſt. Carol. VII. art. 338.

6 *Regias.*) Philip. Valeſii ann. 1344.

7 *Cautela*) quæ nunquã fuit neceſſaria illis de patria juris ſcripti, qui non ſubdebantur huic ſervituti, ſed utebantur facultate juris cõmunis; deinde hæc cautela deſiit eſſe uſui, quia partes brevius & facilius hãc vexationem redimebant, impetrando à Rege gratiam litigandi per procuratorẽ in Cancellaria, cujus formulæ ſunt impreſſæ in initio protocolli Cãcellariæ; frequens enim & grande lucrum afferebant dominis Cãncellariæ, quos tandem puduit tam ſordidi lucri & vexationis populi, quia tandem deleto hoc ſtilo, permiſſum eſt uti facultate juris communis in hac re ſine gratia Regis & literis cancellariæ, adde infra c. 13. §. 3. 4 Ioan. Gall 89. C. M.

§. 5. Item oportet quòd partes ſe præſentent ad diem Seneſchalliæ ſuæ contra omnes contra quos habeant facere, & ſpecialiter & nominatim: [5] nam ſi quis habeat facere contra plures, non ſufficeret ſi contra unum ſe præſentaverit, licet ejus cauſa eſſet connexa: nec ſufficeret ſi diceret: talis ſe præſentat contra omnes adverſarios ſuos. Imo diceret per reum ſi eſſet actor qui ſe generaliter præſentaſſet contra reum, Non præſentaſti te ſpecialiter, & nominatim contra me, ideo peto congedium; & ſi eſſet reus qui ita generaliter [d] ſe præſentaſſet contra actorem, peteretur contra ipſum defectus.

§. 6. Item ſecundum ordinationes regias [6] & ſtilum curiæ, ſi Pars præſentata & vocata ad portam cameræ Parlamenti ſecundùm ordinem Regiſtri non inventa fuerit, nec poſtea dum litigatur contra actorem, concedetur congedium, & contra reum defectus: & poſſet eſſe magnum periculum, ut infra in tit. de contum. defect. latius apparebit. Nec talis in cauſa in qua præſentatus eſt, in toto illo Parlamento audietur; idem ſi actor & reus non inveniantur, quia de illo Parlamento non audientur. Sed ſi veniant ad aliud Parlamentum, ambo audientur, quod ſi defecerint, in perpetuum non audientur: niſi curia videret quod hoc feciſſent in fraudem alicujus rei, quæ Regem tangeret, & hoc verum ubi Pars ſe præſentaverit in propria perſona.

§. 7. Item hoc quod proximè dictum eſt, fallit ubi procurator ſe præſentavit, quia tunc licet procurator vocatus inventus non fuerit ad portam, nec in camera, ut ſupra dictum eſt, dum tamen veniret in craſtinum, nihilominus audiretur, quia malum eſſet ſi propter negligentiam, ſeu culpam procuratoris unius dominus tantum incommodum reportaret. [e] Ita vidi pronunciari in curia pro quodam homine Bailliviæ Ambianenſis in Parlamento, anno 1327. pro Dom. Nicolao de Seps in contrarium debattante.

§. 8. Item fallunt præmiſſa in non præſentato & non invento ad portam, ſi poſſit probare caſum [f] fortuitum, propter quem fuit circa præmiſſa impeditus, nam hoc probato, auditur ut præſentatus & inventus, & hoc ſervat notoriè curia, *& concord. ff. ſi quis caut. l. 2.*

§. 9 Item ſi quis ſe præſentaverit in Parlamento in propria perſona, & ſine licentia [g] curiæ recedat dimiſſo procuratore, perinde eſt ac ſi ſe non præſentaſſet; & ideo cautela [7] eſt ut recedat cum licentia curiæ, & quòd hoc faciat regiſtrari, & procuratorem ibidem faciat.

§. 10. Item ſi aliquis ſubjectus alicui domino temporali habenti altam & baſſam juriſdictionem, & ſub eo cubans & levans citatus fuerit coram aliquo judice regio ſuper aliqua actione perſonali ad alicujus inſtantiam, & citatus unà cum domino petierit cauſam ad prædictum dominum remitti, & ideo quia dictus judex pronunciavit dictam remiſſionem non eſſe faciendam, prædicti dominus & ſubjectus appellaverunt ad Parlamentum, & adjornamentum in dicta cauſa impetraverunt legitimè, ſi ad diem præſentationis dominus in dicta cauſa ſe non præſentaverit, ſed ſubjectus ſe præſentavit, ſubjectus [8] reputabitur non appellans per curiam ſine emenda, adeo quòd cauſa principalis remanebit in curia, defectu domini hoc operante. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ in Parlamento anni 1325. pro matriculariis Eccleſiæ ſanctæ Crucis Aurelianenſis contra quemdam militem & dominum de Valeſio. Et eſt ratio, quia nunquam remiſſio eſt fienda ad poſtulationem ſubjecti, niſi dominus illam fieri petat unà cum ſubjecto. Et ratio poſſet eſſe, quia remiſſio fit principaliter ad utilitatem domini, [i] ſcilicet pro conſervatione juriſdictionis ſuæ: ideo niſi eam petat, ſibi imputet: non autem ad utilitatem ſubjecti principaliter, quia præſumitur quòd ubique juſtitiam invenit, quia ex diverſitate locorum, &c. *argum. l. fin. Cod. de temp. in integ. reſtit.* ideo non fit ad requeſtam ſubjecti ſolum. Quia ergo dominus ſi in ea cauſa ſe non præſentaſſet, audiri non debebat, ut ſupra dictum eſt, ergo nec per conſequens ſubjectus.

8 *Subjectus*) Contrarium hodie ſervatur, & benè, quòd ſufficit dominum ſemel requiſiviſſe, etiamſi non appellet, nec proſequatur, vide Ioan. Imbert. inſtit. forenſ. lib. 1. c. 11. teſtigi in Conſuetudine Pariſienſi. §. 2. gloſ. 3. num. 11. C. M.

§. 11. Item ſi præſentatio rei prius veniat quàm actoris, & legatur in camera, actor non poteſt compelli ad litigandum, donec [9] præſentatio ſua venerit, nec ob hoc poteſt concedi defectus contra ipſum, ita fuit dictum in Parlam. anni 1327.

9 *Donec.*) Imò ſtatim tenetur cauſam dicere Conſtitut. Philip. Valeſ. anno 1344. art. 2. ubi hic ſtilus in hoc corrigitur. C. M.

§. 12 Item ſi quis de patria conſuetudinaria à ſententia contra ipſum lata ad hanc curiam appellaverit, & judicem fecerit adjornari ad proximum Parlamentum ſuum judicatum defenſurum, & intimari parti juxta ſtilum curiæ, & ad dies præſentationis Bailliviæ vel Seneſchalliæ ſuæ præſentaverit ſe contra judicem ſolum, & non contra illum pro quo fuit lata ſententia, numquid ſufficiens ſit proſecutio? videtur quòd non quoad partem, imo ſententia debeat executioni demandari, cum ipſa pars principaliter debeat habere commodum ex ſententia. Videtur quòd imo pars adverſa nullam utilitatem habeat vel habere debeat ex tali præſentatione quam impugnat, ſed quod nihilominus cauſa debeat agitari, cùm ſe præſentaverit contra judicem qui eſt adverſarius ſuus principaliter, & etiam, quia licet nihil fuiſſet parti intimatum, pars ſe poſſet adjungere cum judice de ſtilo curiæ, ſi timeat colluſionem.

§. 13. Ita fuit dictum per Arreſtum curiæ pro Dom. Reginaldo Letam milite contra Nicolaum Millette, quod cum dictus miles in hac cauſa ſe præſentaſſet contra judicem qui contra ipſum & pro dicto Nicolao tulerat ſententiam, licet contra dictum Nicolaum ſe non præſentaſſet, quòd dicta præſentatio erat ſufficiens, & quod dictus Nicolaus non haberet congedium contra dictum militem, nec utilitatem prædictam, ſed nihilominus dicta cauſa agitaretur, & proceſſus habitus in cauſa principali ad inſtantiam dicti militis receptus fuit ad fines judicandi, vel videndi utrum eſſet bene judicatum, vel non, & per dictum Arreſtum curiæ dictum fuit ut deinceps in ſimilibus caſibus per curiam dicta ordinatio obſervaretur. Ita fuit per curiam regiſtratum. Et hoc actum fuit in Parlam. anni 1325. ante feſtum Purificationis beatæ Mariæ Virginis.

Digitized by Google

CAPUT VI.

De contumacia & defectu, & utilitate ipſorum.

§. 1. ET primò vide copiam regiſtri regii ſuper quatuor caſibus facti valde dubii. Primus eſt in cauſa novitatis. Secundus ſuper renovanda commiſſione in contumacia unius partis. Tertius de contumacia contra appellatum & utilitate ejus concedenda. Quartus contra appellantem. Sequitur tenor regiſtri.

Decretum ſeu conſtitutio curiæ Parlamenti.

§. 2. Anno Domini 1319. die Sabbathi in craſtinum Cathedræ ſancti Petri, de conſenſu omnium Magiſtrorum exiſtentium in Parlamento, ac vocatis ad hoc advocatis omnibus Parlamenti antiquis & provectis, & deliberatione prius habita ſuper hoc inter ipſos, & poſtea cum ipſis per dictos dominos ſuper quatuor articulis infra ſcriptis curia [a] declaravit in Parlamento Pariſius longis temporibus obſervatum fuiſſe prout ſequitur, & ordinata decrevit ſic deinceps obſervari debere. Primò in caſu novitatis conceſſa literæ juſtitiæ, & per ejus executorem propter oppoſitionem partis adverſæ, debato hujuſmodi poſito ad manum regiam aut ſuperiorem, aſſignata certa die in Parlamento partibus ad procedendum ulterius ſuper dicto debato, ſi ad dictam diem parte conquerente comparente, pars quæ ſe oppoſuit, non compareat, nec excuſatorem mittat, dictus non comparens ponitur in defectu, & ſtatim abſque dilatione res prædicta quæ poſita erat in manu regia, ponetur in manu conquerentis prædicti, & in ejus ſaiſina defendetur, [b] Salva quæſtione proprietatis parti adverſæ. Item ſuper articulis partium facta commiſſione ſi ad ſequens Parlamentum, pro renovanda dicta commiſſione una pars compareat, alia verò non, nec excuſatorem mittat, ad requiſitionem partis quæ comparuit, illa quæ non comparuit, ponetur in defectu, vel ſtatim dicta commiſſio renovabitur ad utilitatem partis comparentis tantum ſi hoc maluerit, & ſi pars non comparens miſerit ad proximum Parlamentum excuſatorem, & ſuum adverſarium fecerit adjornari ad videndum purgari defectum ſuum, ipſe ſuper dicta purgatione audietur: quod ſi non fecerit, ſuper ipſa purgatione amplius non audietur, & deinceps renovabitur dicta commiſſio ad utilitatem illius qui (ut dictum eſt) ipſam obtinuit renovari. Si verò ſuper defectus prædicti purgatione auditus fuerit, & eumdem ſufficienter purgaverit, dicta commiſſio abſque omni dilatione renovabitur ex tunc pro utraque parte. Item ſi à judicato contra ſe lato pars appellavit ad Parlamentum, & adverſarium ſuum ad certam diem, ad procedendum in eodem ad dictum Parlamentum fecerit adjornari, & adveniente dicta die pars quæ pro ſe judicatum obtinuit, comparuerit, parte appellante non comparente, nec excuſatorem mittente: ipſa pars appellans (ſi pars appellata, quæ comparuit, hoc requirat) ponetur in defectu, [c] & ſtatim dabitur parti appellatæ litera, quod pro ſe latum mandetur executioni. Præſumendum eſt enim pro ipſo judicato ex quo ipſe appellans non comparuit, nec excuſatorem miſit, quod judicatum per ejus appellationem non videtur impugnare. Si verò pars appellans ad diem aſſignatam comparet, parte quæ pro ſe obtinuit judicatum, minimè comparente, nec excuſatorem mittente: ipſa pars appellata non comparens ponetur in defectu, [c] & readjornabitur ad requeſtam partis comparentis ad tunc futurum Parlamentum proximum viſuram judicari utilitatem dicti defectus. Non enim ita de facili procedendum eſt ad annullandum aliquod judicatum ſicut ad exequendum, cum appellatio à dicto judicato interpoſita non fuerit diligenter proſecuta, datum ut ſupra.

[b] Salva: & ſic etiam in prima inſtantia per unicum defectû etiam per Arreſtû non ſolum recredentia, ſed etiam plenum poſſeſſoriû ad judicabatur quod merito prorſus exolevit, ut & dixi ad q. Galli. 324. C.M.

[c] Defectu.) Quem quandoque datur reo congedium vocant & adhuc hodie ſervatur contra appellantem unum ſufficere, niſi anticipatus fuerit. C.M.

§ 3. Item extra regiſtrum ſciendum eſt, quod in caſu proximè dicto erit utilitas dicti defectus: quod veniat pars vel non, pronunciabitur male judicatum, & benè appellatum, quod verum intelligo niſi juſtas [d] cauſas poſſit prætendere ad excuſandum contumaciam prædictam, & in eis audiri debebit, ut patet per tenorem dicti regiſtri, cum adjornari debeat, viſurus &c. Et in vanum adjornaretur niſi cauſas quare utilitas prædicta concedi nec judicari, proponere poſſet, & aliquas meliores excuſationes ad impediendum præmiſſa non poſſit proponere.

§. 4. Item credo quod in tertiò dictorum caſuum ſi non comparens excuſatorem miſiſſet, & aliàs ad ſequens Parlamentum adverſarium ſuum ad videndum purgari [e] defectum ſuum adjornari feciſſet, quod ſuper purgatione ſua audiretur.

§. 5. Item circa hunc excuſatorem nota, quod non admitteretur niſi procuratorium [f] deferret, in quo haberet poteſtatem ipſum excuſandi ſeu exonerandi. Et bonum eſt quod deferat literas ſi poteſt, ſuper eſſoignia [g] ab aliquo. Et quæ dicta ſunt, habent locum in contumace ante litem conteſtatam ſuper cauſa appellationis.

§. 6. Sed quid ſi pars appellans & appellatus lite conteſtata fuerint in factis contrariis & in commiſſionibus & in ſequenti Parlamento unus vel alter non comparet adverſario comparente? non eſt dubium quod præſentato dabitur defectus contra non præſentatum & commiſſio ad utilitatem ejus renovabitur: verùm nulla alia utilitas judicabitur eidem pro dicto defectu, niſi illa, quod concedetur ei pro dicto defectu adjornamentum contrà adverſarium ſuum ad ſequens Parlamentum, ad videndum judicari quod commiſſio ad utilitatem ſuam renovetur.

§. 7. Ponas ergo quod factum eſt adjornamentum, quam utilitatem petet commodi & judicari, & debet habere? Dico quod ſi appellans ſit ille qui defecerit, talem utilitatem poteſt appellatus obtinere, quod appellans amiſerit cauſam ſuam, niſi poſſit juſtas cauſas eſſoigniæ ſuæ prætendere & probare. Et eſt ratio, nam de ſtilo hujus curiæ tenetur actor continuare arramenta cauſæ ſuæ de Parlamento in Parlamentum: & niſi faciat, propter interruptionem proceſſus, cadit [h] ab inſtantia cauſæ, & perinde habetur ac ſi non feciſſet proceſſum in ea. Sed ſi nullo modo proceſſiſſet in ea, in primo Parlamento, perdidiſſet cauſam, ut dictum fuit ſuprà de adjornam. tit. proximo, ergo & nunc.

§. 8. Sed quid erit in appellato qui defecit juxtà caſum proximè dictum? Dico quòd appellatus qui non comparuit, perdit tantum quòd commiſſio non renovabitur ad utilitatem ipſius, & appellans hoc lucratur, quòd ſtatim renovetur ad ejus utilitatem: & in continenti debito defectu adjornabitur ſuper defectus utilitate, quam obtinere debet juxta ſecundum capitulum dicti regiſtri.

§. 9. Item dico idem eſſe ubi appellans poſt litem conteſtatam, & poſtquam eſſent in factis contrariis in ſequenti Parlamento vel 2. vel 3. ſe non præſentaverit ad diem ſuæ præſentationis ſed ad ſequentem, vel procuratorem minus idoneum [i] miſerit, vel nullo modo ſe præſentaverit. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ pro Domino Regnaldo de Choiſel contra dominam Richardam de Sanes anno 1325.

§. 10. Sed quid erit juxta prædicta ſi partes fuerint in cauſa appellationis in factis contrariis, & dati fuerint Commiſſarii ſuper eis, & etiam teſtes auditi, & pars appellans in ſequenti Parlamento ſe non præſentaverit ad diem Seneſchalliæ, vel Baillivir ſuæ, vel

minus idoneè, puta alia die, vel per procuratorem minus idoneè fundatum, vel nullo modo ſe præſentaverit; appellatus autem credit nullo modo intentionem ſuam probaſſe ſufficienter, & credit alium ſuam probaſſe, & dubitat an appellans poſſit ſuam purgare contumaciam, quid faciet? Dico quòd poteſt petere defectum contra appellantem, & adjornamentum ad habendam in ſequenti Parlamento utilitatem de qua dictum eſt ſupra, & habebit ubi appellans dictum defectum non poſſet purgare; ſed utilius eſt quòd petat ad utilitatem ſuam commiſſionem renovari, & ſtatim fiet ſibi. Et hæc eſt opinio multorum; ſed credo quòd tutius eſt quòd capiat defectum & readjornamentum: & quod in ſequenti Parlamento petat talem utilitatem ſibi adjudicari, quod alter amiſerit cauſam, ſub proteſtatione, quod ſi eam habere non deberet, quod talis eidem utilitas adjudicaretur, qualis curiæ videretur. Et duplex eſt ratio. Prima, quia ubi pro prædicto defectu dictam utilitatem petiiſſet,[k] videlicet ut commiſſio renovaretur ad ſuam utilitatem, nunquam ad petendum aliam utilitatem admitteretur amodo. Secunda, quia ſi dictos defectus & adjornamentum accepit, & in ſequenti Parlamento utilitatem illam, ſcilicet quod judicetur adverſarium ſuum cauſam ejus amiſiſſe, petat, ſi adverſarius non poſſit purgare defectum ſuum, lucraretur cauſam ſine labore & expenſis quod non eſſet in alio caſu, quia, oporteret quod inqueſtam faceret perfici, & partem adjornari ad videndum ipſam recipi & judicari.

§. 11. Item quid ſi juxta caſum proximè dictum dictus appellatus pro utilitate defectus petierit & obtinuerit dictam commiſſionem renovari, & inqueſtam perfici, & adverſarium ad ſequens Parlamentum adjornari, dictam inqueſtam recipi & judicari viſurum, & in dicto Parlamento dictis partibus præſentatis, appellatus petit dictam inqueſtam recipi & judicari, & appellans petit dictam commiſſionem revocari purgare paratus contumaciam præcedentis Parlamenti, & juſtas prætendens quæ ſufficerent ſi veræ eſſent, ad purgationem prædictam numquid ſuper dicta purgatione audietur? Videtur quod non, quia ad illud diem habere non videtur, & potiſſimè quia adverſarium ſuum ſuper hoc non fecerat adjornari, & videtur fundatum per ſecundum punctum dicti regiſtri. Videtur contra quia hæc videtur cauſa quare dicta inquæſta admitti non debeat nec judicari, & ita quod per modum cujuſdam exceptionis admitti debeat, ſaltem ut [l] teſtes per alium productos reprobare poſſit, non ſuper principali.

§. 12. Item ſi plurium cauſa appellationis eſſet connexa, [m] & quidam ſe præſentarent, & quidam non, non præſentati per præſentatos non relevabuntur ab eorum contumacia.

§. 13. Sed quid ſi appellaretur à ſententia lata per homines judicantes in alicujus domini curia, ſicut fit in locis pluribus in Picardia, [3] & homines adjornati fuerint in Parlamento defenſuri ſuum judicatum, facta intimatione parti pro qua lata fuit ſententia, & homines judicantes ſe præſentaverint ad diem præſentationis ſuæ contra appellantem, parte appellata ſe non præſentante, ſed appellante ſic, dico quod appellans habebit defectum contra appellatum, & pro utilitate habebit quod ſupra dictum eſt in regiſtro, ſive defecerit ante litem conteſtatam, ſive poſt. Sed nihilominus dictus appellans tenebitur in dicta cauſa procedere cum dictis hominibus judicantibus propter emendam Regi debitam, & dictis judicibus ubi apparuerit male appellaſſe, & licet poſtea [4] per curiam pronunciaretur in dicta cauſa benè judicatum, in caſu in quo appellatus non purgavit ſuam contumaciam, & ſic ad emendam Regi & judicibus dictis fuerit condemnatus appellans nihilominus contra eum pro quo dicta ſententia lata fuit, utilitatem defectus habebit, quia ſententia quæ pro eo lata fuit, non mandabitur executioni, imo pronunciabitur contra eum non venientem benè appellatum, hoc ipſum contumacia operante.

§. 14. Item ſi pars pro qua lata fuerit ſententia, comparuerit, & etiam appellans, homines autem qui ſuum judicatum bonum facere debebant, non: & non obſtante eorum contumacia proceſſum fuerit in dicta cauſa, & per curiam pronuncietur male appellatum, & benè judicatum: relevabitur [5] appellans ab emenda prædictis hominibus debita, [n] & idem eſt ſi aliquis de dictis hominibus comparuerit, aliquis non, quia relevabitur ab emenda non comparentibus debita.

3 *Picardia*) ubi ambitio officialium novorum Regum ferè obliteravit, ſed adhuc ſervatur in Flandria & Artheſio: & ſic fiunt ibi judicia ſanctiora: nec tot corruptelis, ut hîc obnoxia: adde infra in deciſ. Galli. q. 59. C. M.

4 *Poſtea*) inter appellantem & judices, & ſic judicium difforme ob nimium rigorem ſtili, qui merito exolevit. O quam hodie florentior eſſet juſtitia Franciæ, ſi officia non venderentur imperitis, aut iniquis, aut utroque morbo captis, ſed meliores gratis deligerentur, ut nuper etiam dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 52. gloſſ. 1. num. 184. C. M.

5 *Relevabitur*) Atqui melius erat præſumptionem & odium reſultans è contumacia cedere veritati cauſæ cognitæ; itaque veteres nimis tribuebant rigori formularum. C. M.

CAPUT VII.

De defectu in actione reali, & ipſius utilitate.

§. 1. SUper [1] judicio proprietatis vel proceſſu alio quàm novitatis, ſi cauſa in Parlamento agitetur, & reus non comparet, non ſufficit una contumacia, imò requiruntur tres in tribus Parlamentis obtentæ per tria adjornamenta, & oportet quòd in ſecundo & tertio adjornamento adjornetur ad videndum adjudicari utilitatem defectus prædicti, & ad procedendum, in cauſa, prout erit rationis. Unde ex prima & ſecunda, vel ambabus contumaciis nullam utilitatem [a] habet actor contra reum, niſi ſolum juxta *l. ſancimus* [2] *C. de judic.* condemnetur reus in expenſis ratione contumaciarum prædictarum, & hoc per ordinationem ſuper expenſis per Regem factam. Sed ſi tres contumaciæ fuerint, auſertur poſſeſſio reo, & datur ſeu traditur actori, juxta [3] *l. 2. C. ubi in rem action. C. de præſcript. 30. vel 40. annor. l. ſi quis emptionis §. pet. in Spe in tit. de 1. & 2. decret. §. nunc de effectu.*

§. 2. Quid autem dictum eſt quòd tres contumaciæ requiruntur ad hoc quod poſſeſſio rei petitæ auferatur reo, fallit in caſu qui ſequitur, quia ſi commiſſarius fuit datus in partibus pro venta facienda, & ipſa facta fuerit, & in Parlamento immediatè ſequenti poſt ventam, actor ſufficienter ſe præſentaverit, reus verò non, tunc datur actori defectus contra reum, & ex ipſo ſolo defectu aufertur poſſeſſio reo, & hoc obſervat ſtilus hujus curiæ, & etiam conſuetudo [c] generalis [4] Franciæ in locis quæ conſuetudine reguntur, licet ſit contra leges ſuperius allegatas. Et ita fuit obtentum in utroque dictorum caſuum ante ventam & poſt per Arreſtum curiæ inter Abbatem & conventum ſancti Dionyſii, & Galterum & Philippum de Aurave in cauſa poſſeſſionis de capiendo groſſum animal in quodam nemore.

§. 3. Item ſi actor eſſet contumax, quæ utilitas daretur contra ipſum? Dic quòd pro una contumacia vel duabus condemnaretur in expenſis & intereſſe, pro tertia vero amitteret cauſam [d] ſuam.

§. 4. Item præmiſſa vera ſunt ſi ante litem conteſtatam vel poſt ventam immediatè reus deficeret. Secus ſi poſt litem conteſtatam, & traditis articulis, & commiſſariis ſuper eis datis, reus deficiat in curia, nam tunc prætextu illius contumaciæ amittit ſolum illum

1 *Super.*) *Io. Fab. l. 1. col. pe. C. de ſum. Tri.* de hac conſuetudine loquens dicit quòd ſpectat ad litis ordinationem, licet etiam cauſam perimat, quod non eſſet verum, niſi inter ſubditos. C. M.

2 *L. Sancimus.*) *Auth. qui ſemel. C. quomodo & quando jud. c. quoniam frequenter, §. in aliis ut lit. non conte. c. querelam, de procura. c. cum dilecti de do. & contu. c. reprehenſibilis de appellat.* C. M.

3 *Iuxta.*) d. c. quoniam frequenter.

4 *Generalis*) Quæ merito ubique exolevit. C. M.

Digitized by Google

articulum ſuper quo diem habebat, ſi autem ſit contumax coram aliquo judice ordinario, & coram ipſo habebat diem ad producendum teſtes, illam productionem amittet. Sed hoc locum non haberet in commiſſariis curiæ, ſi pars haberet diem ad producendum teſtes coram ipſis, quia coram talibus commiſſariis non eſt niſi una productio, [c] & de uno Parlamento ad aliud Parlamentum, & totiens quotiens volunt partes poſſunt, producere teſtes coram commiſſariis prædictis inter duo Parlamenta.

§. 5. Sed ubi altera partium ſuper dicto caſu haberet diem coram dictis commiſſariis, & eſſet poſita in defectu, teneret quod factum eſſet ad inſtantiam partis præſentis per dictos commiſſarios in prædicta cauſa, & pars contumax non admitteretur ad reprobandum [5] teſtes in dicta cauſa contra ipſum in ſua abſentia productos. Et in nullo alio punietur, imò poſtea coram dictis commiſſariis in dicta cauſa veniens poſſet procedere, & producere teſtes: & ſi qui ex tunc per adverſarium producerentur in ejus præſentia, recipiendi eſſent, ex quo ad procedendum ſe obtuliſſet, & illos quos adverſarius ejus poſtea producere vellet, reprobare poſſet. Et eſt ratio quare non poteſt reprobare teſtes [f] productos in ſui abſentia, & ob ejus contumaciam receptos: quia nullus poteſt reprobare teſtes contra ipſum productos, niſi hoc faciat in ipſo actu [6] dum producuntur, niſi in caſu in quo judex hoc ſibi reſervaſſet. Et iſte fuit abſens dum fuerunt producti, & contumax, ergo amodo ſuper hoc audiri non debet.

5 *Reprobandum*) iniquum & exoletum eſt, adhuc puto quòd tunc etiam de facili reſtituebatur argu. ſupra c. proximo, § 3. & in c. ſeq. §. 1. C. M.

6 *Actu.*) Durum & iniquum hodie nomina teſtiũ mox ut jurarunt eduntur etiam abſenti & contumaci ſi petat qui poteſt de eorum qualitate ſe inſtruere, & adhuc à die inqueſtæ inceptæ habet 8. dies ad tradendum articulos reprobationum; & benè, ut cõſtit. Carol. VII. art. 79. & ante publicationẽ, ut conſtit. Ludov. XII anni 1511. art 38. vide Io. gall. infra q. 189. C. M

§. 6. Item ſi teſtes modo prædicto producti fuerint coram dictis commiſſariis in ejus contumacia, & poſtea coram dictis commiſſariis non comparuerit, ſed veniat in ſequenti Parlamento, & ſufficienter ſe præſentaverit petens commiſſionem renovari, & pars adverſa ſuper hoc repugnat prætextu contumaciæ in qua fuit poſitus coram prædictis commiſſariis, nihilominus prædicta commiſſio renovabitur ad utilitatem utriuſque. Sic fuit pronunciatum per curiam pro Joanne de Silvãneto, & Math. de Machis, contra Abbatem & Conventum ſancti Cornelii de Compendio. Et hoc verum niſi in caſu ubi inqueſta pro parte præſente facta eſſet & completa, quia illa quæ fuit contumax, ex tunc non audiretur [7] ſuper prædictis.

§. 7. Item ſi poſt ventam die aſſignata ad garendum [8] reus non veniat, ſolùm garendiam amittit. Et idem eſſet ſi ad alium articulum cauſæ diem haberet: quia illum ſolum amitteret. Ita pronunciatum fuit per curiam in cauſa quam habebant Capitularii Tholoſæ contra Geraldum Balena ſuper juriſdictione de Blaigniaco.

§. 8. Item qui adjornatur coram aliquo judice terræ conſuetudinariæ ſuper aliqua cauſa ad jurandum de veritate, & non veniat, amittit cauſam: ſed ſecus eſt in illo qui feciſſet eum adjornari ſuper hoc, quia ſi dicta die deficeret, non ideò cauſam ſuam amitteret. Et ita fuit pronunciatum in cauſa quadam per curiam, licet contrarium Præpoſitus Pariſienſis pronunciaſſet. [h]

7 *Non audiretur.*) Sed puto quòd ex cauſa audiebatur, ut nuper dixi num. 1. Bar. in l. oratione, ff. de feriis gloſſ. & Inn. in ca. in cauſis, de teſtibus hodie ſtilus: eſt æquior C. M.

§. 9. Item de conſuetudine in quacumque cauſa, & in quacumque parte litis actor recedit [1] à judicio, & diem ſuper aliquo non acceptat, videtur litem deſeruiſſe, & ideo cadit ab inſtantia cauſæ, non tamen à cauſa.

§. 10. Item de conſuetudine quæcumque Pars deficiat ad diem aſſignatam ad tradendum facta ſua in ſcriptis alicui curiæ coram aliquo judice in patria conſuetudinaria, cadit à propoſitis per ipſum, & ſuper factis traditis per aliam partem adverſam, ad dictam diem inquiretur veritas, & fiet jus. [k]

§. 11. Item de conſuetudine Caſtelleti Pariſienſis ſi aliqua partium eſt abſens, dum ipſe Præpoſitus vult proferre ſententiam pro vel contra ipſum, cauſam amittit.

CAPUT VIII.

De defectu ſuper actione perſonali & ejus utilitate.

§. 1. SI aliquis fecerit adverſarium ſuum adjornari ſuper actione merè perſonali in Parlamento, cauſa expreſſa in dicto adjornamento, ex qua contra ipſum concludere intendebat, & ad diem in adjornamento contentam non compareat adjornatus, conceditur actori defectus contra ipſum adjornatum, & adjornabitur ad videndam utilitatem dicti defectus judicari ad ſequens Parlamentum. Et ſi adjornatus ad diem ſtatutam in ſequenti Parlamento ſe non præſentaverit, & non poſſit dictum defectum excuſare, talem utilitatem actor habebit ex defectu jam dicto, quòd reus cadet à defenſionibus ſuis, & quòd curia ſuper his quæ actor pro iure ſuo proponere voluerit (dum tamen dependeant ex eadem cauſa, vel pertineant ad dictam cauſam) & ſuper media in adjornamento expreſſa faciet inquirere veritatem: quo facto faciet ius dictis partibus. Et iſta prædicta fuerunt ordinata in Parlamento per curiam in omnibus cauſis, ſive civilibus, ſive criminalibus, dum tamen civiliter intentatis, & decretum deinceps in futurum per modum edicti obſervatum. [a]

§. 2. Actum in Parlamento anno Domini 1327. die Sabbathi ante Feſtum beati Andreæ Apoſtoli, & in curia regiſtratum. Item ſi reo ſuper aliqua de dictis actionibus [1] cauſa expreſſa, ut ſupra citato in Parlamento, & bis in contumacia poſito per curiam, & in duplici Parlamento: prima die ſibi ſtatuta ad reſpondendum: ſecunda die ſtatuta ad videndum adjudicari utilitatem dicti defectus, iteratò citabitur ad certam & brevem diem infra ſecundum Parlamentum ad videndum judicari utilitatem dictorum defectuum, ad quem veniat reus vel non in Parlamento, & die ſuperius expreſſa per curiam, habebit actor utilitatem prædictam. [2]

1 *Actionibus.*) Scilicet civilibus vel criminalibus civiliter intentatis. Ordinatio curiæ Parlamenti.

§. 3. Et ita dictum fuit per Arreſtum curiæ in dicto Parlamento die ſuperius expreſſa pro Procuratore S. Quintini iuxta Belvacum contra quemdam vocatum Joannem Mire. [b]

2 *Prædictam.*) Finis decreti curiæ.

§. 4. Item ſi poſt petitionem in dicto Parlamento per actorem contra reum ſuper actione merè perſonali factam in præſentia dicti rei vel eius procuratoris, reus ſe patiatur poni in defectu, puta ad diem per ipſum petitam pro conſilio, & eidem procuratori conceſſum datur defectus contra ipſum, & pro defectus utilitate habebitur petitio actoris pro confeſſata. [3] Ita dictum fuit & pronunciatum per dominum Joannem de Cherchemonte tunc Cancellarium Franciæ in dicto Parlamento, anno & die ſupra expreſſis.

3 *Confeſſata.*) Quod ut nimis durum olim correctum eſt, & uſu receptum ut reus aliis exceptionibus remotis, tantum negare poſſet, hodie per conſtit. anni 1539. § 26. ſtatim permittitur actori ſuam intentionem verificare, non data ico dilatione ad negandum. C. M.

§. 5. Item de ſtilo curiæ, actor qui non proſequitur arramentum ſuum de Parlamento in Parlamentum, cadit ab inſtantia cauſæ, & multoties per quamdam conſequentiam à cauſa, ut in cauſa appellationis & novitatis, vt apparet per jam dicta.

§. 6. Item quandocumque & in quacumque cauſa una Pars contra aliam defectum habuerit in Parlamento, Pars quæ eum obtinuerit, infrà primum tunc ſequens Parlamentum, poſtquam eum obtinuerit, debet impetraſſe adjornamentum ad videndum ſibi adjudicari utilitatem dicti defectus in primo dicto

Parlamento, & proximò etiam petere, & diligentiam ſuam ſuper hoc feciſſe, aliàs cadit ab utilitate dicti defectus. Et ita dictum fuit in Parlamento anni 1325. pro Epiſcopo Noviomenſi contra Abbatem & Conventum ſancti Eligii in cauſa novitatis mota per dictos Religioſos in Parlamento contrà dictum Epiſcopum ſuper juriſdictione villæ de Bolles. [c]

4 *Renunciare.*) Niſi quoad expenſas quas nihilominus petere poteſt. C. M.

§. 7. Item in quacumque cauſa una Pars obtineat defectum contra aliam, ſi poſtea antequam utilitatem ſibi pro dicto defectu competentem petierit, judicari, ſimpliciter, & abſque omni proteſtatione in dicta cauſa procedat cum Parte contra quam ipſum defectum obtinuerat, renunciare, [4] cenſetur defectui per ipſum impetrato. [d]

§. 8. Item ubi Pars quæ defectum contra aliam obtinuit, ad diem ad quam fecerat adverſarium adjornari viſurum utilitatem dicti defectus; ſibi adjudicari, aliam utilitatem petit per curiam judicari, & non illam quam debet habere de ſtilo curiæ vel conſuetudine, & hoc ſi facit ſimpliciter abſque ulla proteſtatione, perdit eam quam habere debebat, & petitam non habebit: & eſt ratio, quia illam quam petit, non habebit, cum ſtilus repugnet: nec aliam, quia ipſam non petiit. Et ideo cauti Advocati dicunt, Peto talem utilitatem mihi adjudicari, vel illam quæ de jure, uſu, conſuetudine, & ſtilo præſentis curiæ mihi debet adjudicari.

CAPUT IX.

De dilationibus, & quo ordine petantur.

§. 1. Circa hanc materiam eſt diligenter inſiſtendum, nam in Parlamento dilationes annales [1] conſueverunt concedi, ſcilicet dilatio conſilii quæ aliquando appenſamentum appellatur. Item dilatio pro venta. Item dilatio pro garendo. Eſt & quædam extraordinaria, de qua videbitur infra. Et ideo de unaquaque iſtarum, & in quo caſu competit vel non, ſingulariter diſcutiamus, & ſigillatim, & ad partem.

1 *Annales.*) Et ſic uſque in futurum Parlamentum, ſed paulo, poſt correctum fuit per conſtit. Ioan. Regis, qui ſtatuit dilationes dari infra Parlamentum, ut habetur in margine regiſtri antiqui manuſcripti. C. M.

§. 2. Item ſciendum eſt quòd primò petitur dilatio conſilii. Secundò ventæ. Tertiò garendi: & ſi quis alio ordine petat, ſibi præjudicat: nam petendo dilationem ventæ ſeu garendi, alis renunciat, & etiam plus approbat, ſpecialiter ubi petit dilationem pro garendo: ſed ubi petit dilationem pro venta, non propter hoc renunciat declinatoriis [a] ſuis, quia venta oſtendit ſibi quem judicem habere debeat.

§. 3. Item hæ dilationes competunt in omni reali actione, fallit tamen in petitione hæreditatis, ubi competunt dilationes conſilii & garendi: ſed dilatio ventæ non. Et eſt ratio, quia cùm ſit judicium univerſale, in ea venient nedum poſſeſſa per reum tempore litis conteſtatæ: ſed etiam ea quæ poſt incepit poſſidere. *ff. de petit hæredit. l. 4. & l. ſi quo tempore*, & ideo non conceditur dilatio ventæ. Et ita vidi pronunciari in Parlamento anni 1327. pro Beatrice de Sabrano filia domini Reginaldi Gancellini, & alios ſuos adverſarios: & ibi fuit alia ratio, quia adverſarii confeſſi fuerunt certas res de hæreditate dicti domini Reginaldi poſſidere.

§. 4. Item dantur in omni cauſa ordinaria competenti pro poſſeſſione recuperanda vel retinenda, & ita dictum fuit in cauſa Epiſcopi Lingonenſis & ducis Burgundiæ, & hoc ubi eſſet generale adjornamentum & incertum, aliàs [b] dilationem conſilii non haberet, aliàs ſic.

§. 5. Item iſtud fallit in cauſa novitatis, [1] & quæ ſit ratio, latius infra patebit, nunc autem de ſingulis per ordinem eſt videndum.

1 *Novitatis*) Scilicet ſi oppoſitio facta ſit ſuper loco, aliàs ſecus. Item in cauſa executionis, niſi fuerint extranei non comprehenſi in ſententia, hæc habet additio marginalis regiſtri curiæ. C. M. 3. q. 3. c. eſſeratur.

CAPUT X.

De dilatione Conſilii.

§. 1. HÆc dilatio in omnibus actionibus realibus & perſonalibus petitur poſt petitionem vel in ſcriptis traditam, vel in judicio verbo tenus apertam, ſecundum quod fieri debet juxta naturam actionis quæ intentatur de ſtilo curiæ.

§. 2. Item datur & habet locum in omnibus actionibus, & eſt ratio, ut reus deliberet an ſibi expediat cedere vel contendere, juxta *Auth. offeratur, C. de lit. conteſtat.* Et ſpecialiter ubi reus eſt adjornatus generaliter & incertè: cujus ratio eſt, quia tunc non potuit jus ſuum prævidere, cùm non poſſet divinare [1] quid actor ab ipſo petere intendebat. Et ſpecialiter daretur ubi pro facto alieno quis inſequeretur. Et eſt ratio, quia in facto alieno ignorantia eſt juſta.

1 *Divinare*) *l. ſi putator. ad legem Aqui. l. ſi ſiat juſſor, mandati 22 quæſt. 2. beatus.*

§. 3. Item quòd ſupra dictum eſt quod in omnibus actionibus datur, fallit in caſibus qui ſequuntur. Primo fallit in cauſa novitatis, & interdicto unde vi. Et eſt ratio, quia in talibus, ſcilicet novitatis, unde vi, eſſet lapſus annus, [2] nam hæ dilationes dantur de Parlamento in Parlamentum, & ſic actor amiſiſſet cauſam ſuam.

2 *Nam.*) Hodie ceſſante hac ratione, ceſſat fallentia. C. M.

§. 4. Item quia tunc in talibus deſſaiſinis ſummatim & celeriter proceditur: quod fundatur *in l. ſi coloni, C. de agricol. & cenſit. lib. 11. & C. de naufrag. l. de ſubmerſis lib. 10.*

§. 5. Item vidi ſemel in cauſa novitatis, cujuſdam maladriæ de Bailliaco, mota in curia per Syndicum dicti loci, contra Magiſtrum Rodulphum de Prælis, quod curia conceſſit dilationem conſilii, eò quod adjornamentum erat generale & incertum, & fortè gratioſè, & hoc fuit in Parlam. anni 1326.

§. 6. Item fallit ubicumque in adjornamento continetur actio quam actor movere intendit, vel modus, ſeu cauſa propter quam concludit contra partem: ita fuit pronunciatum per Arreſtum curiæ in Parlamento anni 1327. *& concord. extra de dilation. cap. præterea.*

§. 7. Item fallit in caſibus ubicumque ſuper criminibus, veneficiis, vel exceſſibus quis ad curiam vocatur: quia non daretur ſibi hæc dilatio: & eſt ratio, quia de proprio facto [3] eſt inſecutus, in quo quilibet debet eſſe adviſatus. Et intelligas quòd non daretur talis dilatio de Parlamento in Parlamentum, ſed alia brevis, puta unius diei, juxta factorum contra ipſum propoſitorum qualitatem.

3 *Facto.*) *l. quiſquis, C. de reſcin. vend. Paul. c. præterea. de dilat. gloſ. 3. quæſt. 2. in ſum.*

§. 8. Item in cauſa duelli benè daretur dilatio infra Parlamentum, quæ talis eſſet quòd poſſet habere amicos ſuos.

§. 9. Item ubi alios ut conſul vel adminiſtrator alicujus loci, ſuper criminibus per ipſum & alios coadminiſtratores ſuos, & aliquos de univerſitate commiſſis inſequeretur in curia, daretur dilatio infra Parlamentum, infra quam poterit cum aliis ſuis ſociis

Digitized by Google

deliberaſſe ſuper eorum defenſionibus. Et ſpecialiter ſi ſuper facto prædeceſſorum ſuorum in officio eſſet inſecutus. Ita vidi pronunciari in curia pro procuratore Regis, & Abbate Fontis frigidi, contra Conſules [4] Burgi Narbonæ. Item ubicumque officialis Regis ſuper commiſſis in officio, vel prætextu officii eſt inſecutus in curia.

4 *Conſules*) facit ſupra c. 4. §. 10.

§. 10. Item cum quis facta executione alicujus Arreſti lati ſuper quibuſdam rebus immobilibus conqueritur in curia, dicens executionem fore factam in pluri quàm debuit, refert an fecerit adjornari executorem principaliter & partem acceſſoriè, ſcilicet cum illis verbis ſi ſua crediderit intereſſe. Et contra executorem dirigat petitionem ſuam, vel è contra. Primo caſu celeriter proceditur, & non datur dilatio pro die conſilii, nec pro venta: ſi autem contra partem principaliter; & contra ipſam dirigat petitionem ſuam, executionem autem acceſſoriè, via ordinaria agendum erit, & dabuntur omnes dilationes. Et eſt ratio in ſecundo caſu, quia ex quo concludit contra partem, cauſa ſapit naturam proprietatis, cùm Pars ſit ſaiſita, & petitio juris in proprietate importat. Ita judicatum fuit in curia contra Epiſcopum Cathalaunenſem.

CAPUT XI.

De dilatione ventæ.

§. 1. Circa hanc ventam [1] eſt valde inſiſtendum, & cavendum circa modum faciendi eam, & quomodo fieri debet, ut infra videbitur, unde cum curia dat parti hanc dilationem, partes in curia debent concordare de loco ubi congregare ſe habeant pro ipſa facienda, & de Commiſſario [2] coram quo fieri debeat, qui ſuper hoc habeat reſcribere curiæ, & ſi concordent, curia concedit locum prædictum & Commiſſarium. Item de die & hora qua convenire debent in prædicto loco, aliàs curia ordinabit ad votum, & ſuper hoc fiet litera juſtitiæ duplicata [3] in forma conſueta, ſicut infra videbitur.

§. 2. Item cùm venerint ad locum prædictum, tunc debebunt ire ad ſingula loca ubi ſitæ ſunt prædictæ res quas petunt, & ibi actor debebit oſtendere res quas petit, vel intendit petere, ſingulariter, & ad oculum.

§. 3. Et deſignare metas [4] nomen & cognomen rei, videlicet peto hoc pratum ab iſta meta lapidea uſque ad talem arborem, & debet illam oſtendere, & ab illa uſque ad talem locum, &c. & ſic de omnibus facere debet, & omnia iſta in reſcriptione Commiſſarii quam ſuper hoc faciet, debent contineri, videlicet quòd tali die ad hoc ſtatuta partes convenerunt coram tali, & tali hora, & exinde, &c.

§. 4. Item ſi quædam deſignaverit & oſtenderit modo prædicto, & quædam non, ut puta quia dicit actor poſt primam deſignationem & oſtenſionem, ſecundum quod antea deſignatione facta in libello, ſi reus nihil dixerit vel ſuper hoc expreſsè non conſenſerit, venta non eſt facta ſufficienter. Et ideò reus habebit aliam dilationem pro ventà faciendà, & aliam donec ſit ſufficienter facta.

§. 5. Si autem reus his quæ dicta ſunt proximè conſentiat, & dixerit: Super aliis non oſtenſis mihi ſufficit deſignatio facta in libello, dum tamen hæc in reſcriptione Commiſſarii contineantur, venta reputabitur ſufficienter facta.

§. 6. Item ſi actor & Commiſſarius, vel alter illorum, ad diem aſſignatam vel conventam, & locum non compareant, ſed reus; ſic faciat reus diligentiam ſuam ponere in ſcriptis ſub inſtrumento publico vel ſigillo duorum teſtium fide dignorum, & eam deferat ad Parlamentum ſequens, & habebit dilationem. [5]

§. 7. Item ſi actor & Commiſſarius die ſtatuta, ac loco convento, & hora conveniant, & reus ſufficienter expectatus non venerit, debebunt exinde accedere ad loca ubi ſunt res quas petit, & dictam ventam dictus actor commiſſario præfato in contumaciam dicti rei facere debet, ut ſupra dictum eſt. Et præmiſſa, videlicet contumacia rei, & expectatio, & modus expectationis, & tempus, & omnia ſupradicta debebunt contineri in reſcriptione Commiſſarii, aliàs niſi eam modo prædicto, & omnia ſupradicta in prædicta reſcriptione non continerentur, venta non reputabitur ſufficienter facta, & reus haberet dilationem aliam.

§. 8. Item iſta dilatio in univerſalibus judiciis, ut eſt petitio hæreditatis, & ſimiles, non habet locum per rationes jam dictas.

1 *Ventam.*) Quam Practici dicunt eſſe verum libellum, quia illum ampliat vel reſtringit aut declarat. C. M.

2 *Commiſſario.*) Hodie primus ſerviens arbitrio actoris adducitur, nec eſt locus recuſationi in his quæ ſunt nudi miniſterii. Secus ſi de limitibus elevandis, & figura loci depingenda ageretur. C. M.

3 *Duplicata*) Hodie una tantum & bene, niſi in Caſtelleto Pariſienſi ubi adhuc vendunt duas literas ſigillatas, alteram ſententiæ, alteram cōmiſſionis, & male. C. M.

4 *Metas*) Saltem duas proximas l. *forma.* de *cenſib.* ſecūdum Stephan. Auffr. Sed in ō omnes confines debent clarè oſtendi jure particulari. C. M.

5 *Dilationem*) ſcilicet novam cum impenſis prioris comparitionis.

CAPUT XII.

De dilatione garendi.

§. 1. Circa hanc dilationem ſciendum eſt quòd garendus ſeu garendiſator, eſt ille qui tenetur de evictione. Et ideo hæc dilatio non poteſt peti niſi in realibus actionibus, vel in rem ſcriptis, ſive mixtis, [1] fallit [2] in caſu novitatis.

§. 2. Item reus habere poteſt tres dilationes pro garendo, ſi garendiſator ſemper deficiat: ſed caveat reus quòd dum primam dilationem pro garendo petit, proteſtationem faciat de defendendo cauſam, vel garendiſator nollet comparere, vel ſi compareret, nollet tamen in ſe cauſam ſuſcipere vel defendere, aliàs ſi habeat dilationem, & non fecerit proteſtationem, & garendiſator in aliqua de tribus dilationibus non comparuerit, vel comparens recuſaverit garendiam accipere, reus ipſe cauſam amittit: [3] quia ex quo petendo garendiam, non facit retenturam de defendendo, ut ſupra dictum eſt, in nullo videtur confidere de jure ſuó, niſi in eo quod garendiſator ſibi diceret, & ſic confiteretur intentionem agentis, ſi garendus nollet defendere cauſam ſuam.

§. 3. Item ſi plures ſint garendiſatores citati, & quidam compareant, quidam non, prætextu non comparentis habebit ſecundam aut tertiam dilationem pro garendo, vel ambas, nec ante reſpondere tenetur, niſi velit: quod eſt contra [4] *l. ſi rem quæ apud te. §. ſi ei qui ff. de evictionibus.*

§. 4. Item ſciendum eſt quòd nemini conceditur dilatio pro garendo, niſi certum nominet [5] quem ſibi pro dicta re dicat teneri ad portandum garendiam, vel quia ipſa ab ipſo emit, vel alio titulo acquiſivit ſub hoc pacto, ut teneretur ſibi evictione, & hoc de ſtilo curiæ Parlamenti: ſed de ſtilo Caſtelleti non tenetur aliquem nominare.

§. 5. Item ad garendiſandum vocatus, diem conſilii

1 *Mixtis.*) Item in beneficialibus, etiamſi is cum quo permutavit, mortuus eſt contra eum qui tenet beneficium affectum; acceſſo regiſtri curiæ. C. M.

2 *Fallit.*) Scilicet poſt annum niſi ceſſante culpa rei ſcilicet infra annum & diem ſemper competit evictio. C. M.

3 *Amittit*) Hoc iniquū eſt, & exolevit. C. M.

4 *Contra.*) Imo quia d. l. nihil dicit de dilatione, ſed quod parens debet defendere in ſolidum.

5 *Nominet.*) Non ſervatur: & ab antiquo in Parlamento una tantum dilatio datur, ut infra in ordin. tit. 21. §. 4. & Carol. VII. §. 65. quod hodie per conſtit. anni 1539. §. 18. generale eſt etiam in inferioribus, vide Imber. inſtit. forenſibus lib. 1. c. 20. C. M.

Digitized by Google

& ventæ petere poteſt, ſi velit, & habebit has dilationes, ſi petat antequam garendiam ſuſcipiat. Et reus qui ipſum vocavit, faciet ſibi ventam infra diem conſilii, ut quidam dicunt : Sed ſi poſt garendiam ſuſceptam dictas dilationes peteret, non audiretur. Et ita dictum fuit pro Magiſtro Guillermo de Brolio, in cauſa Epiſcopi Appanarum, qui garendiam ſuſceperat Pontii Fabri in cauſa contra ipſum mota in curia per Abbatem de Bolbone. Et eſt ratio, quia ſuſcipiendo defenſionem ultro non petitis dictis dilationibus, præſumitur omnino certus & ſcire merita cauſæ, alioquin fatuus reputaretur qui ſic ex abrupto meritorum cauſæ penitus inſcius defenſionem illius ſuſciperet : & ideo cum præſumatur certus, dictas dilationes non habebit.

§. 6. Item ſciendum quod licet in caſu proximè dicto garendo dictæ dilationes denegentur, nihilominus cauſas ineptitudinis proponere poterit contra petitionem, & hoc idem concedetur, reo ſcilicet proponere cauſas ineptitudinis, licet petiiſſet hanc dilationem, non facta retenuta, ſi deficiat in habendo garendum.

§. 7. Item vocatus ad garendiſandum, poteſt proponere quicquid vult contra adjornamentum factum contra ipſum ab eo qui ipſum ad garendiſandum vocavit. Ita dictum fuit per curiam pro Archiepiſcopo Rhemenſi. Qui garendiam ſuſceperat cauſæ motæ contra quoſdam officiales regios per decanum & capitulum Rhemenſe & homines banni ſui, & beati Remigii, in cauſa novitatis ſuper compulſione ſolutionis expenſarum coronationum Regum Franciæ Ludovici & Philippi, contra libertates quas dicebant ſe habere de non ſolvendo ipſas.

§. 8. Item ubi vocatus pro garendo dicit ſe velle accipere garendiam, habet cauſam defendere ſuis periculis & expenſis.

§. 9. Item ſi ſuſcepta garendia, condemnetur garendus, fiet executio ſententiæ contra illum qui ipſum petiit in garendum, [6] & ad hoc concordat *l. 1. C. ubi in rem. action.* [d]

6 *Garendũ*] niſi quoad expenſas & damna, ut conſtitut. anni 1539 §. 20. Imbert. inſtit. forenſibus lib. 1. c. 20. C. M.

§. 10. Item ubi garendus eſt condemnatus ad rem reſtituendam actori, eo ipſo videtur condemnatus ipſe garendus ad intereſſe illius qui rem poſſidebat, & ipſum vocaverat in garendum, & eſt condemnatus eadem ſententia, & virtute illius mandabitur inquiri ſummatim de intereſſe poſſidentis, ſi dubitetur ad hoc ut ſciatur in quantum contra ipſum garendum fiat executio pro præmiſſis, & facta inquiſitione fiet executio in eo quod reperietur pro eadem, *concordat ff. de fidejuſſor. l. græce* §. 1. [e]

§. 11. Item ſi garendus citatus ad ſuſpiciendam garendiam compareat, & dicat ſe nolle ſuſpicere garendiam, vel etiam ter citatus non comparet, non habet reus cauſam defendere niſi voluerit, ſed ex his ſolùm competit ſibi actio contra garendum pro evictione. [f]

§. 12. Item reus non poteſt compelli ad litem conteſtandam antequam tres dilationes pro dicto garendo habuerit, & tres citationes fieri fecerit contra ipſum, & tres defectus habuerit. Et eſt optima ratio, quia ipſe per hoc efficitur firmus pro recuperãdo ſuum intereſſe contra illum qui ſibi de evictione teneatur de re illa, & ex tunc non imputabitur ſibi ſi cauſam deſerat, cum ille quem principaliter tangebat, videatur diffidere de jure ſuo ex quo cauſam noluit ſuſcipere, vel etiam ter citatus comparere. Et ideo ſibi in tali caſu licitum eſt agnoſcere bonam fidem.

§. 13. Item ſi garendus compareat, & petat diem appenſamenti, ſiquidem pro facto ſuo ſit inſecutus, non habebit eam, ſi pro facto alieno, ſic, & hoc ſi poſt garendiam ſuſceptam petat.

§. 14. Item ſi garendus petat alium in garendum, & ob hoc dilationem pro garendo petat, non debet audiri. Et ita fuit pronunciatum in cauſa domini de Conſico : quod intellige niſi prius [7] garendiam ſuſcepiſſet.

7 *Prius.*] Quia ante eam ſuſceptam nondum eſt Pars, hæc additio marginalis regiſtri curiæ. C. M.

§. 15. Item ubi facta venta reo, & garendus adjornatus ſuper garendia petat eam ſibi fieri, non fiet ſibi : ſed ubi facta non fuiſſet, ei fiet, & hoc ſuſcepta jam garendia. Et eſt ratio de primo, quia ex quo ſuſcepit garendiam in ſe, videtur ſuper re quæ petitur, advocatus. Et hæc habent locum ubi petit eam fieri poſt garendiam ſuſceptam : ſed ubi ante, ſecus : ut dictum fuit ſupra.

§. 16. Item garendus petendo diem conſilii vel appenſamenti vel pro venta dilationem, non propter hoc videtur garendiam ſuſcipere. [g]

§. 17. Item ſi garendus non compareat, ſed ad hoc procuratorem mittat, ad hoc ut per procuratorem recipiatur, requiritur quòd habeat expreſſam poteſtatem garendiſandi, vel refutandi garendiam. Et ſunt verba ad hoc apta in gallico, *Donnant & octroyant audit Procureur plein & ſpecial pouvoir & authorité de faire adveu ou deſadveu ſur garentie* : Aliàs mandatum non teneret. Et ideò curia in Parlamento anno Domini 1323. hoc ordinavit, & injunxit omnibus in Parlamento exiſtentibus, ut certificarent ſuper hoc adjornandos, quòd talem poteſtatem ſuis procuratoribus concederent, & ſicut præmiſſum eſt, procuratoria ſua ordinarent, & quòd amodo nullus haberetur excuſatus, ſed pro contumace reputaretur. [h]

§. 18. Item in delictis vel exceſſibus non habet locum dilatio pro garendo. Et eſt ratio, quia licet ille quem pro garendo nominaret, eſſet dominus vel pater ſuus, & præſens eſſet, velletque ſuſcipere garendiam, eum non excuſaret, cum in talibus [8] non teneatur obedire. [i]

8 *Talibus.*] l. ad ea. ff. de reg. jur. ca Iulianus XI. q. 3. C. M.

§. 19. Sed hoc quod dixi, fallit : nam ſi Baillivus vel ſerviens adjornatus in curia ſuper delicto vel exceſſu qui poſſet cadere in ſpeciem delicti, dicat hæc de mandato ſuperioris & juſtitiando feciſſe, & ſuper hoc illum de cujus mandato ſe aſſerit feciſſe (qui ſuperior ſit ipſius) petat in garendum, & ſit ejus ſuperior indubitanter, & ejus prætextu ſibi dilationem concedi & adjornamentum petat, hæc ſibi concedi debent. Et ſi talis ſuperior citatus ſeu vocatus ad garendiſandum advovet illum ſibi ſubditum, ille primò citatus (licet præmiſſa cadant prima facie in ſpeciem delicti vel quaſi) ex tunc pro ſibi impoſitis non erit moleſtandus, imò potius dimittendus. Ita vidi pronunciari pro quodam ſerviente de Viromandia Præpoſituræ Peronæ, contra Locumtenentem præpoſiti Peronæ, & Joannem de Marronis & quemdam valetum ſuum, cui dictus ſerviens dicebatur pedes in quæſtionibus combuſſiſſe. [k]

§. 20. Item alio caſu ubi quis conqueritur de Baillivo alicujus domini vel ſerviente, dicens quòd ei eſt injuriatus, dicit Baillivus vel ſerviens hoc partim pro jure ſuo, & partim pro jure domini, & de ejus mandato juſtitiando feciſſe, & ob hoc petit dominum in garendum, ut puta quia dicit illum inveniſſe ſurripientem ſibi aliquam rem, & cùm eum capere vellet, & ipſe reſiſteret, ei de mandato domini vel propter poteſtatem ſibi attributam ipſum cepiſſe, vel vulneraſſe dicat, ſi petat dictum dominum garendum inquantum tangit ipſum, & ob hoc dilationem concedi, & adjornamentum, ſibi concedetur. [l]

§. 21. Quod verum intelligas, dum tamen prius ſuper hoc non fuerit litem conteſtatus, & idem eſſet in caſibus ſimilibus, quod reputo notatu dignum. [m]

§. 22. Item ubi pro garendo citatus refutat expreſſe ſuſcipere garendiam, & reus qui fecit proteſtationem ſuam defendendo cauſam ipſam quam ſuſcepit, debet proteſtari contra garendum de damnis, expenſis, & intereſſe.

§. 23. Item ſi homines judicantes, in aliqua curia dicunt ſe non peritos pro aliqua cauſa judicanda, & medio juramento, habent cauſam pro judicando

remittere

Digitized by Google

remittere ſuperiori ſuo, qui ipſis excluſis, habebit judicare, & ut volet, & ipſi neceſſariò habebunt illud pronunciare: & ſi à dicto judicato, appellatur, & ipſi propter hoc trahantur in cauſam, poſſunt ſuperiorem ſuum in garendum vocare, niſi opponatur eis de falſo rapporto facto ſuperiori, quia tunc ipſum in garendum vocare non poſſent, ſed ipſi tanquam pro facto proprio tenerentur.

CAPUT XIII.

De exceptionibus & quo ordine petantur.

§. 1. AD evidentiam hujus materiæ ſciendum eſt quòd ſi actor ſe non præſentaverit, tunc hæc dilatoria quę non habet vim peremptoriæ, ut ſupra [1] dictum eſt, primitus proponi conſuevit in curia: quæ ſi propoſita non fuerit per reum, antequam ſe poſuerit in defenſione, vel aliquas etiam dilatorias propoſuerit, videtur ipſum ut præſentatum admiſiſſe: ideo ipſam amodò proponere non poteſt. [a] Ita fuit dictum pro dom. Joanne de ſancto Germano in Parlamento, anno 1329. Quod verum eſt niſi in caſu ubi curia injungeret ei quòd procederet ultra, cum proteſtatione quod dicet ſi ſit præſentatus, aliàs non. [b]

1 *Supra.*) c. 5. §. 1.

§. 2. Item ſecundò objicitur exceptio procuratorii vel fundationis, & in hac frequenter dicitur ut pars procedat ſub proteſtatione ſi ſit fundata, & poſtea facit ſibi oſtendi procuratorium, quo viſo, proponit illa quæ vult; vel non procedit, niſi velit, donec viderit. Et etiam ſi conſtaret quòd procurator non eſt fundatus, iſtam exceptionem reus poterit proponere vel poſt litem conteſtatam, cum nemo ſine actione experiatur, *ff. de negot. geſt. l. ſi pupilli. §. fin.* Et quia etiam intereſt Curiæ ne judicium ſit deluſorium. [c]

§. 3. Item opponitur tertia exceptio gratiæ ubi actor non eſt præſens in judicio, ſed ejus procurator. Dicitur enim ei, non habetis gratiam: ſcilicet quòd litigare poſſitis per procuratorem, quare recipi non debetis, & ſuper hoc tunc eſt inſiſtendum: quia actor qui eſt de patria conſuetudinaria, non poteſt per procuratorem agere, niſi ſuper hoc gratiam Regis habuerit: Et eſt ratio, [2] quia ſi principalis ſit bonus homo, erubeſcet pravam cauſam ſuſtinere: ſed procurator non, cum non conſtituatur de melioribus hominibus, ut in pluribus, qui magis de facili laxant conſcientias ſuas. [d] Audivi quòd iſta non eſt ratio, imò quod quando perſonæ principales ſunt præſentes, magis honorantur ſedes judicantium, maximè ex præſentia Comitum, Baronum & aliorum magnatum, & hæc ratio maximè concludit in ſede Parlamenti, quæ eſt ſedes Regni capitalis, & omni honore digna. [e]

2 *Ratio.*) Imò ratio erat ad eruſcandas pecunias, & tandem deſitum eſt, ut dixi ſupra c. 5. §. 9. C. M.

§. 4. Et ideo ut ſciamus eos qui indigent gratia, videndum eſt de his qui non egent gratia. Et primo actor ſe poteſt præſentare ſine gratia per procuratorem, dum tamen ipſam habeat in judicio, ſufficit. Item gratia generalis in Parlamento & extra, ſemper bona eſt & ſufficiens pro Parlamento. Idem ſi ſit in Parlamento, vel extra, &c. Secus ſi extra tantum. Item procurator rei numquam indiget gratia, nec procurator actoris, ſi ſit de patria quæ jure ſcripto regitur. Item procurator Prioratus conventualis recipitur ſine gratia: ſi autem eſſet prioratus non conventualis, indigeret gratia. Et ita dictum fuit in Parlamento anno 1325. pro domino Guillelmo Roberti de Gugulio contra quemdam Priorem. [f]

§. 5. Item procurator actoris dimittitur ſine gratia ad petendum utilitatem defectus, cùm reus primo defecerit, & fuit adjornatus ad ſequens Parlamentum viſurus dicti defectus utilitatem adjudicari ſecundum quoſdam. Sed credo contrarium etiam de ſtilo curiæ, cum actor ex hoc poſſit cauſam lucrari.

§. 6. Item procurator actoris etiam ſine gratia admittitur in Parlamento ubi petit renovari commiſſionem. Et ita dictum fuit in Parlamento anno 1325. pro Comitiſſa de Guines contra dom. de Coully.

§. 7. Item procurator Epiſcopi vel alterius Prælati, vel Capituli, aut Collegii, admittitur in Parlamento ſine gratia.

§. 8. Item procurator villæ alicujus vel alterius univerſitatis, ſine gratia admittitur, ſive agat, ſive defendat: ita dictum fuit per curiam pro procuratore Majoris & juratorum Montiſmariani in Bearnio, & pro illis de Longo campo in Parlamento anno 1323.

§. 9. Item procurator actoris indifferenter admittitur in judicio poſt litem conteſtatam. [3]

3 *Conteſtatam.*) Ut pote tunc dominus litis, *leg. ab executore in fin. ff. de appellat. l. 3 C. de procura. c. 1. eo.* C. M.

§. 10. Item quarto exceptiones quæ proponuntur contra adjornamentum, omnes alias præcedunt, præter ſuperius dictas, excepta declinatoria fori, quæ præcedit. Et ideo ſi reus ambas proponere velit ſimul propter abbreviationem, non debet audiri. Ita dictum fuit contra Ducem Aquitaniæ pro Dom. Gaillardo de Mota, & hoc verum niſi prius adjornamentum approbaret, ſed ſecus in aliis exceptionibus: quia ipſas opponendo, tacitè approbat adjornamentum. Sed ſi Curia te velit admittere ſuper pluribus exceptionibus ad proponendum ipſas ſimul, debes proponere illas cum proteſtatione quòd per ſecundam non intendis diſcedere à prima, & ſic de aliis, & petas tibi jus dici ſeriatim in quacumque illarum; juxta ſui naturam & ordinem. Sed quidam dicunt hoc quod dictum eſt, declinatoriam fori & exceptiones contra adjornamentum ſimul proponi non poſſe, locum habere in his qui ſunt extra regnum iſtud: ſed in regnicolis dicunt hoc peti poſſe, quia hoc non eſt declinare, ſed potius petere remiſſionem fieri. Nam cum Curia ſit ſuperior, non videtur velle occupare vel uſurpare juriſdictionem ſubjectorum pro cauſa modica, ſed cautela eſt quòd ſi prius declinatoriam proponat, ut proteſtetur de dicendo contra adjornamentum.

§. 11. Item ſi quis conveniat reum actione perſonali ad debitum, & reus proponat exceptionem pacti de non petendo, vel ſolutionis, aut ſimiles, videtur tacitè debitum confiteri. [g]

§. 12. Et de ſtilo curiæ licet ſit paratus ipſas probare, & ad hoc ſe offerat, tenebitur tamen implere [4] manum curiæ de tanto quantum petit actor: aliàs ad ipſas proponendas non admitteretur. Et eſt modus loquendi. *Qu'il nantiſſe & rempliſſe la main de la Cour.* [5] Et eſt ratio, quia debitores malitioſè, & cauſà diffugii hoc proponunt, ut res vel bona de quibus poſſet in continenti fieri ſatisfactio, interim pendente dicta probatione, poſſint elongare vel conſumere.

4 *Implere.*) Hîc mancus eſt Compilator: debebat enim addere quãdo de debito conſtat aliàs, quàm per confeſſionem rei: nec hoc ſolum, ſed etiam quando conſtat per inſtrumentum habens vim incipiendi ab executione reali: aliàs nunquam verũ, nec obſervatum fuit. C. M.

5 *Cour.*) Et ſic temporibus antiquis fiebat potius ſequeſtrum quàm vera executio, uſque ad rem iudicatam, quod adhuc vigebat, dũ eſſem novus Advocatus, poſtea hodie inductum eſt, ut data idonea cautione, muniatur manus creditoris ob litium prolixitatem nimis ſumptuoſam & benè C. M.

§. 13. Item quædam ſunt exceptiones quæ ſunt valde anomalæ, ut ſi bona alicujus ſint ſaiſita propter crimen ſibi impoſitum, vel propter ejus contumaciam: quia vocatus ad jura regia, noluit venire in continenti, dum venit, offert ſe paratum juri ſtare ſuper ſibi impoſitis, & curia velit quòd reſpondeat petitioni, ſeu denuntiationi, poteſt dicere: Bona mea poſuiſtis in manum veſtrum: peto ea mihi recredi [6] prius, cum ob iſtam cauſam detineatis occupata, & eſt bona recredentia, & aliàs non tenetur reſpondere niſi in caſu ubi ſententia contra ipſum contumacem lata fuiſſet, à qua ipſe appellaſſet ad præſentem curiam, quia tunc ipſe prius cauſas juſtas pro ſe abſolvendo, vel purgando crimen ſibi intentatum, deberet proponere ad finem quòd contumax non valeat reputari, quo facto, bona ipſi ad recredentiam traduntur. Ita dictum

6 *Recredi.*) Hoc verbũ Gallicum uſurpavit latinitas Canoniſtarum *c. dilectis, de appellat.* habet tamen emphaſim, ut dixi in conſuetud. Pariſienſ. tit. 3. C. M.

fuit in Parlamento anni 1325. pro procuratore Regis contra Vicecomitem de Mons.

§. 14. Item eſt alia exceptio ſimilis proximæ, quia cum agitur contra aliquem ſuper ſaiſina per modum novitatis, & res poſita ſit ad manum judicis coram quo agitatur quæſtio, reus ita poteſt excipere, quòd non tenetur reſpondere, nec procedere coram ipſo, donec manum [7] ſuam appoſitam in ipſa re amoverit: ut patet per ſequens exemplum. Abbas ſancti Benedicti ſuper Ligerim agebat ſuper novo impedimento contra dominum de Ligneriis, qui dicebat ſe habere explectam ſcindendi ligna in quodam nemore illius Abbatis, pro quodam furno cujuſdam villæ ſuæ, coram Baillivo Aurelianenſi dominus de Ligneriis dicebat ſe non teneri reſpondere in dicta cauſa, donec dictus Baillivus manum regiam in dicta explecta poſitam amoviſſet; & exinde, quod petiit fieri, & ſuper hoc jus dici ſibi. Ex adverſo dicebatur hoc fieri non debere, quia ipſe dominus cum dicto Abbate per duorum vel trium dierum aſſignationes proceſſerat, & quòd prædicta non petierat, unde Baillivus prædictus pronunciavit quòd jam dictus dominus eidem Abbati reſponderet, & dicta manus non amoveretur: à qua ſententia fuit ad præſentem curiam appellatum: per quam dictum fuit bene appellatum, & malè judicatum.

7 *Manum.*) Quia olim incipiebatur à reali ſequeſtro, quod parte comparente ſeque defenſioni opponente, amovebatur, donec cauſa cognita decerneretur, niſi in promptu conſtaret ſequeſtrandum eſſe, tandem ob frequentes abuſus vetitum eſt incipere à reali ſequeſtro, ſolo verbali relicto, ut in Conſtitut. Regis & ſtilo Cancellariæ. C. M.

§. 15. Item exceptio præſcriptionis impedit litis conteſtationem, ut patet per ſequens exemplum. Major & jurati S. Quintini in Viromandia faciebant quæſtionem ſuper proprietate procuratori Regis, & Quintino le Chambellan, ſuper homagio & pedagio burgenſium dictæ villæ. Qui procurator & Quintinus propoſuerant dictos majores & juratos non habere aliquam actionem contra ipſos, pro eo quòd ſaiſina ſuper præmiſſis, eis, ſcilicet Majori & juratis fuiſſet adjudicata, reſervato ſibi, ſcilicet procuratori & dicto Quintino, jure ſuper proprietate, unde contra ipſos debuiſſent infra annum adjornamentum impetraſſe, quod non fecerant: quare ſecundum ſtilum curiæ ceciderant à jure ſi quod habebant. Item quod lapſi erant triginta anni ab eo tempore quo ipſi Major & jurati habuerant dictum Arreſtum, & ex tunc præmiſſa continuè levaverant, ſcilicet procurator Regius & dictus le Chambellan, & ſic jus proprietatis acquiſiverant in præmiſſis. Cum tamen decem anni inter præſentes, & viginti inter abſentes ſufficiant, & exceptio præſcriptionis impediat litis conteſtationem, propoſitum fuit in contrarium, ſcilicet per Majorem & juratos, quod imò ſuper ſaiſina habuerant Arreſtum, & in anno proximè præterito, reſervato eis jure ſuper proprietate, & quod conſiderato dicto Arreſto, & quod in anno præterito non fuerat Parlamentum, & quod ex tunc nihil poterat eis imputari: conſiderataque reſervatione prædicta, & quod exceptio præſcriptionis non eſt de illis quæ impediunt litis conteſtationem, ut patet *in l. 1. §. fin. ad Tertull. ff. & ad exhibend. l. 3. §. Ibidem*, ipſi admitti debebant ad agendum. Curia conſiderata negligentia pars actricis, ſcilicet Majoris & juratorum triginta annorum à primo Arreſto citra, conſideratoque quòd dictum Arreſtum de quo prædicta pars fecerat mentionem, fuit declarativum primi dumtaxat, & quòd ſic per ipſum nihil alicui partium prædictarum de novo datum vel diminutum dici debebat, dictum fuit per Arreſtum curiæ in Parlamento anni 1325. quòd dicti Major & jurati non admitterentur ad dictam actionem proponendam. [h] Et ſic ex cauſa iſta poteſt notari quod dictum eſt prius.

§. 16. Item per Arreſtum curiæ alterius Arreſti declarativum, licet aliquam reſervationem actionis contineat, non litigato ſuper ea, nihil novi [i] tribuitur.

§. 17. Item in Parlamento, vel alibi in curia laicali, exceptiones eædem vel variæ non proponuntur niſi ſemel ad eundem finem, ſed ad diverſos fines benè proponi poſſunt. [k]

§. 18. Item ubi pars rea incipit proponere peremptorias ante dilatorias, ſibi præjudicium facit in dilatoriis, quia ex tunc ad aliquam dilatoriam proponendam non admittetur: & hoc propter præpoſterationem: Et eſt ratio, quia lis ita inchoata eſt & conteſtata per propoſitionem exceptionis peremptoriæ. [l] Et hoc verum, niſi peremptoria in modum dilatoriæ proponatur, quod poteſt cum proteſtatione quòd eam proponit in modum dilatoriæ. [8]

8 *Dilatoriæ.*) Sat eſt conſtare ex forma proponendi. Specular. eo. tit. §. dictis verſ. rurſus in fi. C. M.

§. 19. Item caveat reus quod omnes exceptiones ad unum finem tendentes hoc ordine ſimul & ſemel proponat, & non debet ultra procedere, niſi in caſu ubi curia hoc ordinaret, quod dic. ut ſuprà eo. tit.

§. 20. Item exceptiones quæ proponuntur, nam ſi heri unam propoſuit declinatoriam, & alia die aliam vellet proponere, non audiretur. [m]

CAPUT XIV.

De adjornandis heredibus mortuorum, & de reſumptione arramentorum.

§. 1. ITem eſt & alia exceptio quæ eſt valde anomala, ſed frequentatur in curia Parlamenti. Nam [1] ſi reus ſit mortuus in quacumque parte litis, & actor non fecerit ejus ſucceſſorem, ad proximum ſequens Parlamentum adjornari ad reaſſumendum arramenta, licet ſucceſſor ejus ſe præſentaverit in dicto Parlamento, ſi actor petat ulterius in cauſa procedi, reus poterit excipere: Non me adjornaſti ad hoc Parlamentum, licet ſatis haberes de tempore, quare peto congedium, [a] & non eſt dubium quin habiturus ſit ipſum. Ita dictum fuit in cauſa proprietatis contra Enguerrandum de Magula, pro Hoſpitali ſancti Joannis, in cauſa poſſeſſionis pro eodem Hoſpitali contra Comitem de Pontieu, in Parlamento annni 1327.

1 *Nam.*) Forma hujus, § & 2. exolevit.

§. 2. Item ſi adjornaretur ſucceſſor ſimpliciter proceſſurus in negotio incepto in curia cum prædeceſſore ſuo, non contento in adjornamento expreſsè per talia verba reſumpturus arramenta, non tenetur virtute talis adjornamenti procedere in cauſa, ſed poteſt excipere. Adjornaſti me ſimpliciter, ubi debebas me adjornare reſumpturum arramenta: quare non teneor procedere, quia minus ſufficienter adjornatus ſum, ſed peto congedium, & habebit ipſum. [b]

§. 3. Item illud quod dictum eſt quòd adjornandi ſunt ſucceſſores rei mortui, non tantum dictum eſt de heredibus: Nam verbum illud, *ſucceſſor*, non tantum comprehendit heredes, ſed etiam quoſcumque ſucceſſores [c] in aliqua re. Et ideo ſive litigetur cum privato & ſingulari, ſive cum Prælato, vel de proprio patrimonio, vel patrimonio Eccleſiæ, vel de actione perſonali, habet locum quod dictum eſt. [d]

§. 4. Item ſi actor ſit mortuus, numquid reus habet readjornare heredes vel ſucceſſores actoris? Dico quòd non, ſed ipſi ſine adjornamento debent & poſſunt ſua arramenta reſumere, & poſſet eſſe quod cauſam [2] amitterent, ſi adjornamentum de novo impetrarent, ut in cauſa novitatis, & in cauſa appellationis.

2 *Cauſam*) Supra c. 6. §. 1. 8.

§. 5. Item caveat reus quòd non faciat adjornari heredes vel ſucceſſores actoris ad reaſſumendum; quia ſi hoc feciſſet, licet illi eſſent negligentes in readjornari faciendo, tamen relevarentur per diligentiam rei ſuper hoc factam. [e]

Digitized by Google

§. 6. Et idem eſſet ſi ſucceſſores rei actorem feciſſent adjornari reſumpturum, &c. Et ideo ſi ſucceſſor rei diceret actori vel ejus ſucceſſori : Non feciſti me adjornari, replicaret actor vel ejus ſucceſſor : non feci, quia feciſti me ſuper hoc adjornari, quare in vanum me ſuper hoc vexaſſem. Ita vidi conſilium [a] Prioris Montignati concordare contra dictum Priorem, qui fecerat adjornari dominum Belli Joci ad reaſſumendum, &c.

[a] *Conſilium)* Id eſt Advocatos.

§. 7. Quod autem dixi poſſe heredem actoris & debere reſumere arramenta in ſequenti Parlamento poſt mortem prædeceſſoris ſui, etiam ſine adjornamento, hoc verum eſt ſi reus ſit præſens, & ſe præſentaverit in dicto Parlamento, alias ſi ſit abſens, & dicat in abſentia rei ſe velle aſſumere arramenta, & petat defectum contra reum qui ſe non præſentavit, non habebit eum, quia non fecit eum de novo adjornari proceſſurum in cauſa. Ita dictum fuit contra Abbatem ſancti Dionyſii in Francia, pro Guillelmo de Caſtrovillain in Parlamento [f] anni 1327.

§. 8. Item hæredes rei adjornati ad reaſſumendum arramenta, debent petere arramenta ſibi oſtendi, & eis viſis, poſſunt in continenti reaſſumere, ſi velint, vel petere diem appenſamenti ad aliud Parlamentum: iſtud ultimum eſt utilius.

§. 9. Item licet ſemel eis fuerint arramenta oſtenſa illo tunc die quo petierunt ſibi dari diem appenſaměti, nihilominus poterunt petere ea ſibi oſtendi cum venerit dies appenſamenti, & debebunt eis item oſtendi, antequam ad ulteriora procedere teneantur. Ita vidi pronunciari per curiam in Parlamento anni 1327. neſcio ſi fuerit regiſtratum vel non. [g]

§. 10. Item ubi ſunt plures rei, & unus moritur, nihilominus heredes mortui ſunt readjornandi per modum jam dictum, alias poſſet actor cadere in periculo jam dicto. Ita vidi pronunciari per Arreſtum curiæ in Parlamento anni 1325. contra Ducem Burgundiæ pro Priore Martigniaci, & Procuratore Regio, quia dictus Prior non fuerat poſt mortem ſui prædeceſſoris readjornatus.

§. 11. Item ſi adjornati ſint heredes mortui, & petant diem appenſamenti ad aliud Parlamentum, conceditur eis, licet alii contraveniant, & tota cauſa dormiet ad aliud Parlamentum, propter illos qui petierunt diem appenſamenti: quia cauſa eſt connexa, licet ab initio cauſa poſſet ſeparari. Ita dictum fuit in iſtis duobus caſibus in Parlamento anni 1327. contra Comitiſſam Attrebatenſem pro heredibus Nicolaï de Pacyaco, civis Pariſienſis & pro ipſorum heredum correis.

§. 12. Item ex his quæ dicta ſunt, patet quòd ſive reus ſit mortuus, ſive vivat, & actor mortuus ſit, oportet ſemper actorem vel heredem ejus facere diligentiam, ut faciant adjornari reum vel ejus heredes. Eſt ne aliqua differentia ? dico quod ſic, & duplex. Prima eſt quòd ubi reus mortuus eſt, debent ipſius heredes adjornari per verba expreſſa ad reaſſumendum, &c. Aliàs heredes poſſunt petere *comparuit*, & adjornamentum ad judicandum utilitatem *comparuit*, ſecus in actore vel ejus herede. Sed ubi reus vivit, actor autem mortuus eſt, ſufficit ſi ſimpliciter adjornetur proceſſurus in cauſa, licet non per dicta verba; ſed tamen bonum eſt quod ſemper exprimantur in adjornamentis. Secunda eſt, quòd reo mortuo, ejus heredes readjornati ſemper habent diem appenſamenti. Sed ubi ipſe vivit actore mortuo, ſi heredes actoris fecerint eum citari, reus non habet diem appenſamenti, ſed tenetur ultra procedere, & eſt ſumma ratio, quia cùm ipſe vivat, melius ſcit merita cauſæ quàm ejus heredes.

§. 13. Item quod dixi ſucceſſores mortui eſſe readjornandos, verum intelligo licet ſint minores in Baillia alicujus, & tunc ipſi Baillium habentes ſunt readjornandi : quia perſonalem actionem deducunt Baillium habentes, non realem, & ſupple hic de materia reſumptionis arramentorum, quæ videbis infra in titul. de minori, & quam cauſam minores, vel eorum Baillium habentes, &c.

§. 14. Item ſi aliqui ſint in commiſſione in curia, & defenſore mortuo, heredibus ſuis readjornatis ad reaſſumenda arramenta, oſtenſa ſunt reis arramenta, quibus tunc nihil objecerint, ſed petierint diem appenſamenti ad ſequens Parlamentum, & illud habuerint, & ad dictam diem dicant ſe velle reaſſumere, & pars agens commiſſionem petat renovari; pars verò rea dicat eum ad hoc non debere admitti, niſi oſtendat diligentiam ſuam, alia autem ſcilicet agens dicat ad hoc ſe non teneri, quia cùm prædicta commiſſiò ſit de arramentis, & cùm illa fuerint illi oſtenſa, ipſe videret ſi fuerat diligens aut non, & tunc ad hoc nihil oppoſuit, econtra objiciebatur quod imo, quia poſt diem appenſamenti ipſe repræſentabat perſonam mortui qui hoc petere potuiſſet : dictum fuit per Arreſtum curiæ, quod debet docere de diligentia, [h] & quòd aliàs commiſſio non renovabitur. Ita fuit dictum contra dominam Comitiſſam Atrebatenſem pro Domino Simone de Nigella, filio Domini Guidonis in Parlamento anni milleſimi trecenteſimi viceſimi octavi.

CAPUT XV.

An pars Agens habeat facere fidem de iis quæ proponuntur, antequam reus reſpondeat.

§. 1. UBi aliquis placitandò facit mentionem de aliquibus actis curiæ, vel Literis regiis, eas tenetur exhibere parti adverſæ antequam teneatur reſpondere : ſed ſecus eſt in Literis vel inſtrumentis quibus dicit ſe velle uti in modum probationis. Nam eas non tenetur edere, niſi tunc cum eas producit. Et ita dictum fuit mihi pro appellantibus de ducatu Aquitaniæ contra ducem in Parlamento anni 1323. ſcilicet quod non teneretur exhibere [a] appellationes, quia in modum probationis venirent, ſed ſolum arramenta & reſcriptiones.

§. 2. Item ubicumque aliquis ſe dicit ſaiſitum de re quæ de jure communi in perſona ſua cadere non poteſt, & allegat ſuper hoc privilegium, in continenti debet docere [b] de privilegio antequam pars ſibi reſpondeat, ita dictum fuit per curiam in Parlamento anni 1322. contra Procuratorem villæ de Tornaco, prò Procuratore decani Tornacenſi.

§. 3. Item plus cum aliquis ad fundandum aliquam ſaiſinam talem de qua proximè dictum eſt, allegat titulum qui eſt contra jus commune, & cum habet privilegium, ipſe tenetur in continenti docere de privilegio & titulo antequam pars ſibi reſpondeat : Et eſt ratio, quia licet aliquis non teneatur docere titulum ſuæ poſſeſſionis, niſi velit, juxta, *l. cogi. C. de petit. heredit.* tamen ubi actor allegat titulum, docere debet, præſertim cùm eſſet contra jus commune. Ita dictum fuit per dominum de Cherchemonte, tunc Cancellarium Franciæ, contra Majorem & juratos ſancti Quintini de Viromandia, in cauſa novitatis dictæ villæ. Et ideo peccavit Advocatus qui talem titulum allegavit. [c]

Digitized by Google

CAPUT XVI.

De Duello.

§. 1. PRo evidentia hujus materiæ ſequitur tenor Literæ Regiæ ſuper facto duelli [1] per modum ordinationis emanatæ.

[Philippes [2] par la grace de Dieu Roy de France : A tous ceux qui ces Lettres veront, ſalut : Sçavoir vous faiſons que comme ça en arriere, pour nos guerres, & pour autres juſtes cauſes, pour le commun profit de noſtre Royaume, euſſions defendu à tous nos Subjets toutes manieres de guerres, & tous gages de batailles. Et pluſieurs mal-faiſans ſe ſoient avancez de faire homicides & autres malefices, pource que quand ils les ont faits couvertement & à recoy, ils ne peuvent par témoins eſtre prouvez. Pource que ce que nous en avons fait pour le commun profit, ne donne aux mauvais cauſe de mal faire, Nous avons pourveu, que la où il apperra evidemment homicide, ou autre malefice grief (larrecin excepté) dequoy peine de mort ſe doit enſuivre, avoir eſté fait en trahiſon ou en recoy, ſi que celuy qui a le mal fait, ne peut eſtre convaincu par témoins, & en autres manieres ſuffiſamment, Nous voulons que on en puiſſe, en defaut d'autre preuve, celuy ou ceux qui par indices ou preſomptions ſemblables à voir, ſoient de tel faict ſouſpçonné, appeller de gage de bataille, & ſouffrons que en tel cas gages de bataille ayent lieu. Et en tel cas tant ſeulement Nous attrempons noſtre defence deſſuſdite, és lieux & és terres eſquelles gages de bataille avoient lieu, & ont eſté accouſtumez avant cette defence. Et n'eſt point noſtre intention, que elle ſoit appellée ne attrempée en nul cas devant la datte de ces Lettres, deſquelles abſolutions ou condemnations ſont faites, ou enqueſtes faites, afin que l'on les puiſſe juger à abſoudre ou à condamner. Et n'eſt point noſtre entente, que cette defence ſoit r'appellée ne attrempée en nul cas, où il ne apparoiſt evidemment que le faict fuſt advenu. En témoin de ce nous avons fait ſeeller ces Lettres de noſtre ſeel. Donné à Paris le Mercredy aprés la Trinité, l'an de grace mil trois cent ſix.]

§. 2. Ex tenore hujus Literæ nota quòd quatuor requiruntur ad hoc quòd contra aliquem vadium pro duello judicetur, ad finem ut oſtendat quòd in propoſito duellum ſequatur. Primò quòd caſus propoſitus contra aliquem ad finem duelli requirat pœnam mortis. [a] Secundò quòd proditionaliter, & in occulto [b] factum eſſe proponatur, & taliter quòd per teſtes [3] vel aliàs ſufficienter probari non poſſit aliter quàm per duellum. Tertiò quòd ille qui ſuper dicto caſu provocatur, de dicto caſu per indicia, vel præſumptiones veriſimiles habeatur ſuſpectus. [c] Quartò quòd evidenter appareat factum de quo proponitur, contigiſſe. [d]

§. 3 Item ex textu literæ, nota quòd licet ex latrocinio [4] pœna mortis inferri poſſet, tamen ob ipſum aliquis ad duellum non poſſet provocari. [e]

§. 4. Item nota quòd ubi aliquis caſus, excepto latrocinio, de quo pœna mortis inferri poſſit, proponitur contra aliquem ad finem duelli, ſufficit ſi provocans dicat provocatum dictum maleficium per ſe vel per alium [f] (licet non nominet certum) commiſiſſe, ad hoc ut aliis ſupradictis concurrentibus, ibi cadat duellum. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ contra Carolum Artus, pro Rogerio de Anduſia.

§. 5 Item ſi caſus prædictus generaliter proponatur, dicendo: talis interfecit, vel fecit interficere unum hominem proditionaliter : talis propoſitio eſſet inſufficiens, & indigna reſponſione de ſtilo hujus curiæ : ſed oportet declarare locum [g] ubi maleficium hujuſmodi fuit perpetratum, & tempus, & perſonam interfectam, non enim oportet declarare horam. Ita dictum fuit inter partes prædictas, & etiam in cauſa duelli, pro Armando de Monte-Acuto, contra Aymericum de Duroforti in præſenti curia mota.

§. 6. Item ſi contra hanc conſtitutionem judicetur duellum, vel fiat, nullum eſt judicium, vel ſaltem annullabitur quicquid in contrarium geſtum fuerit, ſeu revocari poterit. Ita dictum fuit in cauſa Epiſcopi Ebroicen. qui fuit compulſus reſtituere equos & arma Guillelmo de Boſco, & Joanni Ignoto qui duellum inter ſe fecerant ex ſententia Seneſchalli temporalitatis dicti Epiſcopi, & contra prædictæ conſtitutionis tenorem. [h]

1 *Duelli.*) Adverte quòd totus hic titulus non eſt de ſtilo propriè (ſed excepta cõſtitutione Philippi pulchri) apocryphus eſt, unde Ioan. Gallus antiquus hujus curiæ advocatus qui ſucceſſit paulo poſt Compilatorem hujus ſtili, ſatis teſtatur in quæſtionib. ſuis quæſt. 90. formulã quæ ſubjicitur hic à §. 7. uſque ad finem tituli non haberi in ſtilo curiæ : habeo etiam antiquum hujus ſtili librum impreſſum in quo totus hic titul. deficit. Tamen tũ quia totum hunc tit. reperi in veteri regeſto curiæ ſic ut hîc vides intra ſtilum locatum, tum ob notitiam antiquitatis, nolui omittere. C. M.

2 *Philippe*) Scilicet pulcher, qui tribus annis ante hanc conſtit. duella prorſus prohibuerat, ut infra de conſtitut. tit. 42. conſtit 1. Sed paulo poſt ad majora mala vitanda, regno nondum ſatis pacato, coactus fuit per hanc conſtitut. tolerare, ſed ſimplici (ut lupanaria) permiſſione : non eſt enim lex approbativa, ſed (quantum tunc potuit) coërcuit jura duellorũ, quæ temporibus noſtris ex levioribus cauſis admitti pluries in hoc regno vidimus. Reliquiæ ſunt ethnicæ barbariei. Hæc conſtitutio in omnibus ſtilis impreſſis habebatur in latino non ſolùm in dictione *barbaro*, ſed in ſenſu corrupto, ut facile ſit conjicere nunquam fuiſſe latinè editam, ſed Gallicè, Gallicamque invenimus in regeſto curiæ, & apud Guido. Papæ q. *Delphin.* 617. Vnde nos eam nativo ſuo & patrio temporis ſui Gallico ſermoni, in qua nata & edita eſt, exactè, nec apice quidem addito, vel omiſſo, reſtituimus, ut ſequitur. C. M.

3 *Teſtes.*) Vnde ad excluſionem duelli non ſufficit per teſtes conſtare de ipſo occiſore, ſi mandans vel author de quo per indicia veriſimilia, ſed non plenè conſtat, ad duellum vocatur. C. M.

4 *Latrocinio.*) Compilator Brolius errat, quia conſtitutio non excipit latrocinium : ſed ſimplex furtum tantum; quamvis eumdem errorem ſequatur Guido Papæ q. Delphin. 617. ubi hujus dicta tranſcripſit. C. M.

De his quæ reſpiciunt actorem in cauſa duelli.

§. 7. Sciendum [5] eſt quòd Advocatus qui intendit proponere cauſam vadii pro duello, non debet properare ad iſtam propoſitionem faciendam, ſed maturè & cum reverentia debet ſe de his quæ dicturus eſt, excuſare penes curiam & partem, & ſuper his proponendis licentiam curiæ petere.

§. 8. Item debet præcavere quod dum concludet, non dicat, & ſi prædicta negaverit, cum non poſſit ea probare per teſtes vel aliàs ſufficienter, offert probare de ſuo corpore in campo clauſo, & ipſum reddere mortuum aut devictum, facta retenuta de equo & armis & aliis decentibus nobili homini, & tali qualis eſt ipſe : ſi enim concludat per copulativam, ad utrumque ſe obligaret, & ad vincendum & ad interficiendum, unde ex multis poſſet periclitari, ut videbitur in tangendo pro reo.

§. 9. Item debet præcavere ut faciat mentionem de Advocato, [6] quia ſi non faceret, per ſeipſum oporteret quòd duellaret, ita fuit objectum Magiſtro Hugoni Fabri fortis in cauſa duelli quam propoſuit pro Armando de Monte-Acuto contra Aymericum de Duroferti. [i]

§. 10. Item caveat ut faciat retenutam de equo & armis, ut dictum eſt, quia aliàs pedeſter, & cum armis unius pugilli oporteret eum duellare, & ſunt qui dicunt hæc eſſe de conſuetudine Gallicana ; ſed talis conſuetudo eſt nimis aſpera, quia licet in talibus nihil exprimeretur, tamen videtur ſe tacitè obligare ad talia peragenda cum armis quæ ipſum decent ſecundùm ſtatum ſuum, ſed tamen tutius eſt quòd nihil omittat. [k]

5 *Sciendum*) Hæc tranſcribit *Guid. Papæ quæſt. Delph* 618. & ante hoc Pet. Iacob. tit. de duello. C. M.

6 *Advocato*) Id eſt quod loquitur tanquam advocatus nomine alieno, hæc ſcrupuloſa non fuerunt de vero ſtilo, ſed erant opinationes imperitorũ formaliſtarum, ut indicavi, ſupra eodem, §. 1. in prin. C. M.

De modo excuſationis Aduocati, & propoſitione in Gallico.

§. 11. [Meſſeigneurs, j'ay à propoſer pardevant vous, contre Monſeigneur tel que je void là (ſi la partie

eſt Chevalier) pour Monſeigneur tel, lequel voyez icy, aucunes choſes, eſquelles il chet villenie, & ſi Dieu m'aiſt, il m'en poiſe: car tant que j'ay veſcu, je ne veiz onc audit tel que bien & honneur; mais ce que j'entends dire & propoſer contre luy, je le diray comme Advocat de ceans, & pourtant que ma partie le me fait entendre, & veut que je diſe & propoie, & m'en avoüera s'il luy plaiſt, & promis le m'a en preſence de vous, & le m'a baillé par écrit en ſubſtance, & le tiens en ma main: car jamais par moy je ne le feiſſe, car ledit tel ne me feiſt oncques mal, ne je à luy que je ſçache, fors que bien & honneur, & pource l'entends à dire; car ce fait à ma querelle, & autrement elle ne ſe pourroit ſoûtenir à la fin à laquelle il veut tendre, & ainſi que vous ſçavez mieux que moy, que chacun Advocat doit dire ce que fait à la querelle de ſon client, ſpecialement nous de ceans y ſommes tenus par ſerment, & auſſi eſt-il raiſon que chacun le faſſe. Pourquoy Meſſeigneurs vous ſupplie qu'il ne vous déplaiſe, & que vous me vueillez octoyer que je die & propoſe de voſtre licence: & avec ce prie à Monſeigneur tel qu'il le me pardône, car ſi m'aiſt Dieu, en tout autre je le ſerviroye, mais en ceſtuy cas cy convient que je faſſe mon devoir, car j'y ſuis tenu.

Item, la Cour luy dira: Or propoſez voſtre faict ou querelle, & vous prenez garde que vous ne dites choſe à laquelle choſe ait en quoy il chée villenie, ſinon qu'il feiſt à voſtre querelle, car la Cour le vous défend.

Item, l'Advocat dira, Meſſeigneurs, je ne diray choſe de quoy je ne ſoye bien avoüé, & que ne faſſe à mon eſcient & ma cauſe, & ſi Dieu plaiſt, je me garderay de meſprendre. Et ce fait, il doit propoſer ſon faict au mieux qu'il pourra, au profit de ſa querelle, par les plus belles paroles, & mieux ordonnées qu'il pourra, & au plus entendiblement, & ce fait il devra conclure ainſi comme il s'enſuit.]

Sequitur concluſio actoris.

§. 12. [Mon faict ainſi propoſé, comme vous Meſſeigneurs avez oüy, je concluds ainſi que ſi ledit tel confeſſe les choſes que j'ay propoſées eſtre vrayes, je requiers que vous le condamnez avoir forfaict corps & biens au Roy noſtre Sire pour les cauſes deſſuſdites, ou que vous le puniſſez de telle peine que droict, Us & Coûtume, ou la nature du cas propoſé le deſire. Et s'il le nie, je dis que Monſeigneur tel ne le pourroit prouver par témoins, ne autrement ſuffiſamment: mais il le prouvera par luy, ou ſon avoüé, en champ clos, comme Gentilhomme, retenuë faite de cheval, d'armes & d'autres choſes neceſſaires profitables ou convenables à gage de bataille; & en tel cas ſelon ſa nobleſſe, & luy en rends ſon gage.]

§. 13. Item Advocatus pro parte rei debet declinatorias proponere ſi quas habet, [7] deinde dilatorias exceptiones, & petere ſuper quibuſlibet ſibi fieri jus, & proteſtari de audiendo jus ſuper ſingulis exceptionibus, ſecundo loco, vel tertio loco: & ſi poſteà nihil poſſit objici de præmiſſis, debet proponere quæcumque poterit ad finem quòd duellum non cadat ſuper poſitis, quo facto debet concludere ut ſequitur.

[7] *Habet*) Ita quòd eſt Clericus Pet. Iacob. eo tit. col. 6.

Concluſio rei.

§. 14. [Et au cas que la Cour regarderoit que au faict de l'adverſe partie propoſé cherroit gage de bataille, il nie les choſes propoſées au contraire, & dit que celuy qui les a fait propoſer, ment, & qu'il s'en defendra comme bon & loyal Gentilhomme qu'il eſt, par luy ou par ſon avoüé, faite retenuë (*ut ſupra dictum eſt in actore*) & baille ſon gage. Et lors le defendeur doit dire à la Cour avant que rendre ſon gage, Meſſeigneurs, je dis que tout ce que tel a fait propoſer contre moy par tel Advocat, & l'en avouë, & baille ſon gage contre moy, il ment [8] comme mauvais qu'il eſt, du dire, ſauf l'honneur de la Cour: & tout ce qu'il a fait dire & propoſer contre moy, je le nie tout, & avouë mon Advocat de ce qu'il a propoſé pour moy, & dit que au cas que vous regarderez que gage de bataille cheuſt, je m'en defendray, nonobſtant que ſon Advocat a dit allencontre, comme bon & loyal Gentilhomme que je ſuis, & comme celuy qui n'a tort à la cauſe contre moy propoſée, & voicy mon gage, & le doit jetter.]

[8] *Ment.*) Hinc dicit Pet. Iacob. ubi ſupra, quod reus debet dicere quod actor mentitur per gulam, ſed falſum eſt; & minimè requiſitũ ut etiam Ioan. Gallus, infra quæſt. 90. C. M.

§. 15. Item nota ex his quòd antequam prædictam oblationem faciat, debet prius negare adverſo propoſita, nam ſi prius prædictam feciſſet oblationem quàm dictam negationem, videretur confiteri contra ipſum propoſita, de conſuetudine, quod eſſet valde periculoſum. Nam ſi ipſe confeſſus eſſet omnia ſibi objecta, non eſſet locus duello.

§. 16. Item caveat [9] reus concludendo, ut non dicat ultra ſupradicta, reum reddam mortuum, vel devictum: quia tunc ut actor ſe obligaret ad unum de his: quod non faciet ſi ſolum dicat ut ſupra dixi, quia ſi dicat, & ego defendam me, &c. ut ſuprà & non ultra procedat ad dicendum dicta verba, & reddam eum & cæter. ſufficeret ſi ibi nihil faceret in campo ad lucrandum cauſam, niſi adverſarius eum incitaret. Et idem eſſet ſi adverſarius ſe non præſentaſſet quia in iſtis caſibus lucraretur cauſam ſuam: quod non eſſet in caſu in quo prædicta verba protuliſſet in primo caſu, licet in aliis ſecus.

[9] *Caveat.*) Idem Pet. Iacob. eo. tit. col. 3. ſed ineptiæ ſunt, ut ſæpè dixi. C. M.

De præſentatione quæ fit in campo.

§. 17. De conſuetudine debet ſe præſentare actor ad campum antequam labatur meridies, & reus ante nonam, vel ipſius principio: aliàs quicumque deficeret, caderet à ſua cauſa. Item fit præſentatio coram Conneſtabulario Franciæ in campo, qui in hoc caſu repræſentat perſonam Regis, & fit die & hora ſtatutis, fiet præſentatio per verba quæ ſequuntur. [Monſeigneur le Conneſtable, voicy tel homme lequel par-devant vous, comme celuy qui en tel cas repreſentez la perſonne du Roy noſtre Sire, ſe preſente à tout ſon ſon cheval & ſes armes, & en l'habit de Gentilhomme, & d'homme qui doit entrer en camp pour combattre contre tel homme au nom de Dieu & Madame ſainte Marie ſa Mere, & de ſaint George le bon Chevalier, au jour, lieu, & heure par le Roy noſtre Sire, ou par ſa Cour aſſignée: & s'offre à l'aide de Dieu appareillé de faire ſon dévoir par luy ou par ſon avoüé, des choſes qu'il a fait propoſer contre ledit tel, pour leſquelles gages de bataille a eſté jugé entre eux en Parlement, par la maniere par laquelle la Cour a ordonné, & vous requiert que vous luy faſſiez partie & bataillée de camp: [1] & s'offre par luy, ou par ſon avoüé de faire ſon devoir à l'aide de Dieu, &c.]

Sequuntur verba proteſtationis.

[Et fait proteſtation & retenuë tant pour luy comme pour ſon avoüé, & de müer ſon Advocat, de müer & de changer cheval, & ſes armes, tant pour luy comme pour ſon avoüé, deſcendre & remonter, & de reſtraindre ſon cheval, d'eſlargir ou eſtaſcher, de combattre à pied ou à cheval, & ſoy aider de toutes ſes armes, & de chacunes d'icelles, de reprendre celles qu'il avoit laiſſées premierement ou autres, & de toutes les choſes deſſuſdites, ou de chacune d'icelles faire luy, ou ſon avoüé, toutes fois qu'il luy plaira, & que Dieu luy en donnera l'aiſement de le faire.

§. 18. Item, fait proteſtation que ſi ledit tel portoit autres armes au champ qu'il ne pourroit ne devroit porter par la coûtume de France, qu'icelles luy ſoient oſtées, & qu'en lieu d'icelles, nulles autres armes

il n'ait, ny ne puiſſe avoir. Item, ſ'il avoit armes forgées par mauvais art [m] ou invocation d'ennemis, que choſe qu'il en faſſe, ne luy profite, ne nuiſe à tel. Et vous que ſur ce le faites jurer par ſpecial.

§. 19. Item, au cas que ledit tel ne viendra dans l'heure donnée par la coûtume, qu'il ne ſoit plus receu en camp, ains ſoit tenu pour vaincu. [n]

§. 20. Item, encores proteſte que ſ'il plaiſoit à Dieu qu'il ne puſt vaincre ou déconfire ſon adverſaire en ce jour (laquelle choſe il fera ſi Dieu plaiſt) qu'il puiſſe continüer ſa bataille du jour à lendemain, ou à tel jour que le Roy noſtre Sire ou ſa Cour ordonnera.

§. 21. Et encore fait proteſtation & retenuë expreſſe de dire & de faire, & d'avoir tous les autres garnimens qui ſont neceſſaires, profitables ou convenables à Gentilhomme en tel cas, ou pourroient eſtre à tel beſoin. Item encore fait expreſſément proteſtation & ſpecialement, que la generale proteſtation & retenuë des choſes deſſuſdites, comme dit eſt, luy vaille autant, comme ſi de chacune choſe à luy ou à ſon avoüé neceſſaire, profitable ou convenable en tel cas & beſoin en euſt fait ſpeciale proteſtation ou retenuë expreſſément & diviſément par le nom & ſur-nom de chacun: & vous requiers que vous l'ayez pour ſuffiſamment preſenté, & receuës ſes proteſtations & les choſes deſſuſdites luy octroyez.]

§. 22. Item reus faciet ſimiles proteſtationes ſuperioribus. Item dicunt quidam eſſe de conſuetudine, quòd provocatus antequam Advocatus ſuus aliqua proponat, debet dicere quæ ſequuntur. Salvis & retentis meis defenſionibus & rationibus per me & Advocatum meum proponendis contra propoſita contra me, ad finem quòd ibi non cadat duellum: dico ego talis quòd in caſu quo curia judicaret ſuper propoſitis contra me cadere duellum, quòd talis mentitur de omnibus quæ contra me proponi fecit, & quòd ego me defendam. Nam dicunt quòd ſi dementiatur eum, antequam proponat aliquid ſeu proponi faciat, habebitur pro convicto, licet retenutam feciſſet de ſe defendendo. Sed illud in curia nunquam vidi obſervari, & credo quòd ſuperiùs dicta ſufficiunt.

§. 23. Item dicunt quidam in utroque quòd ſi poſt dicti vadii propoſitionem recedant de curia ſine licentia [10] curiæ, quòd recedens habetur pro convicto, ſed hoc non credo verum, quia non videtur mihi quòd curia pro tam modica cauſa tantum periculum pateretur. Sed hoc poſſet habere locum & ſuſtineri ſi partes eſſent arreſtatæ per curiam poſt dicti libelli propoſitionem, vel ſi recederet à villa Pariſius ad locum remotum vel ad patriam ſuam.

[10] *Licentia)* Ioan. Gallus, infra quæſt. 336. C. M.

§. 24. Item provocans ad duellum, per ſe ipſum portare debet omnes armaturas ſuas, dum vellet intrare campum quibus ſe juvare vellet in campo, & tenere capellum ſuum laſſatum in capite, & viſeriam baiſſatam, & ſe gerere, ſicut faciet cùm certabit cum adverſario ſuo. Si autem faceret in introitu campi, vel lanceam, vel ſcutum, vel galeam, vel arma per alium deferri dum intrabit, & ea non acciperet antequam intraret campum, vel viſeriam galeæ levatam deferret, armis ſic per alium delatis uti non poterit: & etiam oportebit eum ſic duellare ſicut intrabit campum, de conſuetudine Gallicana.

§. 25. Item è contrario poteſt reus intrare campum, viſeria galeæ levata. Et ita conſuetum eſt fieri, & poteſt per alium deferri facere ſcutum & lanceam, & pòſt illis ſe juvare poteſt, & ita conſuetum eſt. Sed ſi fieret per actorem, non vidi, nec audivi dici quid fieri debet, ſed propter periculum evitandum bonum eſt facere ſicut prædictum eſt.

§. 26. Item poſtquam ingreſſi ſunt campum, coram eis appoſitis Sacro-ſanctis Dei Evangeliis provocans accipiet provocatum ſuum cum manu ſiniſtra, & dexteram tenebit ſuper ſancta Evangelia, & dicet verba quæ ſequuntur. [Homme que je tiens par la main: par Dieu & par ſes Saints, je t'appelle à bonne cauſe, ou j'ay bonne querelle contre toy, & que tu occis tel homme en trahiſon, dont je t'appelle: & que ce fais juſtement, & que je n'ay pierre, bref, ne herbe [o] ſur moy, parquoy te cuide vaincre: mais par l'aide de Dieu & de mes armes, & pour le bon droict què j'ay.

§. 27. Item, le defendeur fera ainſi comme dit eſt, & jurera comme l'autre, & dira [Homme que je tiens par la main, par Dieu & par ſes Saints j'ay bonne cauſe de defenſe contre toy, & tu me as appellé mauvaiſement & fauſſement, & as mauvaiſe querelle contre moy, & que je n'ay pierre, herbe ne bref, ne autre choſe par laquelle je te cuide vaincre: mais par l'aide de Dieu & de mes armes, & pour cauſe du bon droict que j'ay.]

§. 28. Item ſciendùm quòd licet actor proteſtatus fuerit de præmiſſis & juxta ſuperius expreſſa, & licet velit deſcendere vel mutare equum, vel aliqua alia facere de præmiſſis, licet hoc licitè poſſit facere ſecundùm Conſuetudinem Gallicanam, tamen adverſarius ſi velit, poterit ipſum deſcendendo interficere, vel eum gravare prout volet & Deus ſibi adminiſtrabit, non obſtantibus ſuis proteſtationibus, quibus non tenetur deferre niſi velit, nec oportet eum in contrarium proteſtari.

§. 29 Dominus Regnaldus de Ponte, in curia Franciæ Bernardum Comitem Convenarum adjornari fecit ad ea quæ civiliter vel criminaliter proponere vellet contra eum in præſentia curiæ ad certam diem, ad quam proponi fecit quòd dum quædam controverſia fuiſſet inter dominum Gaufredum ejus patrem, & dominam Margaritam ejuſdem Vicecomitis uxorem ſuper Vicecomitatu Turonæ, demum mortuo dicto Gaufredo, & dicto Regnaldo ejus filio & herede ſolò & in ſolidum relicto: dictus Comes ad dictam ejus uxorem in mortis quaſi periculo conſtitutam, quod evadere non poterat, uxori ſuæ quæ nunquam prægnans fuerat, falſum partum ſuppoſuit vel ſupponi fecit ad hoc ut dictum Regnaldum ſucceſſione & bonis prædictis privaret, & quod natus dictus partus foret publicavit, & poſt tres-dies mortua dicta Margarita, dictus falſus partus ſicut venerat, receſſit. Et quia eſt hic ut actus qui per unam perſonam fieri poterat, & qui ſecretò fieri conſueverat, quod per teſtes probare non poſſet. Sed ſi dictus Comes prædicta confiteretur vera, petebat ipſum condemnari fore feciſſe corpus & bona domino noſtro Regi; & ſi negaret dictus Regnaldus, paratus erat probare per ſe vel Advocatum ſuum dictum Comitem, facta retenuta. Item proponi fecit poſt mortem Regis Ludovici, cogitans quod Regina Clementia remanſerat ex eo prægnans, & quod bonum eſt piſcari in aqua turbida, & quod diſſenſio inter ejus fratres eſſet, ſi dicta Regina pareret filiam, ſuper regimine regni: ſi filium, ſuper regno, volens diminuere jura Regni & coronæ, quæ ſemper ſunt, & quibus vaſſalli Rege mortuo, debent fidelitatem, contra Sacramentum & fidelitatem veniens, proditionaliter & falsò venit ad dictum Regnaldum: & ſibi dixit vel ſibi dici fecit quod ligaret ſe per juramentum cum eo, & quod ſi faceret, haberet à futuro Principe privilegia, & ea quæ vellent, & quod eſſent domini ipſius, & quod finaliter cum pluribus de partibus illis præmiſſa attentavit, & quod dictus Regnaldus, ut bonus, noluit conſentire. Et quod hoc erat crimen læſæ Majeſtatis: concludens ut prius: & quod dictus Regnaldus advocavit ipſum, & projecit vadium, & poſtea Advocatus dicti Regnaldi dixit quod præmiſſa faciebat ad hoc, ut haberet Regem adſtrictum, quod aliqua quæ ſibi peteret, non auderet refutare.

§. 30. Dictus verò Comes ad fines quòd ad dictam accuſationem proponendam admitti non deberet, & ſi admitteretur, quod petitioni ſuæ non teneretur reſpondere tanquam ineptæ & obſcuræ. Et ſi teneretur,

Digitized by Google

quòd in propoſitis non caderet duellum : & ſi non caderet, pars adverſa dictum Comitem per viam accuſationis inſequi vellet ad fines abſolutionis, & hoc civiliter, petens jus per ordinem ſuper proponendis ſibi reddi, ſub proteſtatione, &c. proponi fecit quòd à tempore mortis Regis uſque nunc, erant elapſi quatuordecim anni vel ultra : & quòd ex tunc fuerunt quatuor Reges in Francia : & quòd tanto tempore ceſaſſet præmiſſa, & ipſe in ſua propoſitione confiteretur ſe hominem ligium Regis ac vaſſallum, & quòd talia, dum prius ad ejus notitiam devenerant, tenebatur revelare domino ſuo, cujus honorem & ſtatum tangebant, & non fecerat, confitebatur ſe proditorem domino noſtro Regi eſſe & fuiſſe, & ſic non reſtabat niſi executio in corpore & bonis, & ſic ad æqualem accuſationem, ut erat ultimo propoſita, vel minoris, & erat prima, admitti non debebat, juxta, *l. neganda Cod. qui accuſare non poſſ.* Item quia ipſe pro pacificando ſuper his quæ proponere intendebat contra ipſum Comitem, licentiam obtinuerat contra ipſum, abſque eo quòd dixiſſet Regi quòd ipſum tangebat, &c. petiit jus ſibi dici ſuper præmiſſis ſub proteſtatione, &c. Item ſecundò propoſuit quod ipſe Regnaldus petitionem ſuam in utroque de dictis caſibus fecerat alternativè : & non deſignaverat tempus vel locum ubi præmiſſa devenerant : quod tamen facere tenebatur, juxta *l. libellorum ff. de accuſationib.* Quare non tenebatur eiſdem reſpondere, tum quia in tantis criminibus non eſt licitum vagari, [p] tum quia præmiſſa declaratione facta ſuas defenſiones proponere poſſet magis clarè, & quòd ſic factum fuit in vadiis propoſitis in præſenti curia per Rogerium de Audusia contra Carolum Artus, & Armandum de Monte-Acuto contra Aymericum de Duroforti, & petiit jus ſuper præmiſſis. Item ad tertium contra primam accuſationem quod licet dictum crimen fuiſſet commiſſum per dictum Comitem, quod ipſe non fatebatur, propoſuit in caſu dictæ accuſationis, quod crimen partus ſuppoſiti erat crimen, *legis Corneliæ de fal. ut C. ad l. Cornel. de fal. l. 1. & cum ſuppoſiti, & ff. eod. l. quid ſi falſum.* & pro eo pœna mortis non imponitur. text. ad literam *in l. 1. §. fin. ff. eod. titul. & l. 1. C. eod. titul. alleg.* & utrobique notatur. Et ſic quod ibi non cadebat vadium duelli juxta dictas ordinationes. Item quod ſi partus erat verus vel falſus, poterat probari per teſtes, *ff. de Carbon. edict. l. 3. §. duæ. de ſucceſſor. edict. l. cum extraneis. §. 1.* Et ſic ſecundum prædictas ordinationes ibi non cadebat duellum. Item quod non propoſuerat dictum Comitem per judicia, vel præſumptiones veriſimiles de præmiſſis ſuſpectum, & ſic non cadebat ibi duellum ſecundum prædictas ordinationes. Item dicta domina Margarita fuerat prægnans, & pro tali ſe gerebat : & prægnans exiſtens fecerat teſtamentum in quo partum ex ea naſciturum inſtituerat, & ſibi virum ſuum prædictum ſubſtituerat, & pepererat ſana exiſtens : excepta illa infirmitate in qua pro illo tunc habuerat unam filiam vivam & veram, ſigna partus de novo editi ex dicta domina habentem in præſentia quamplurimarum bonarum perſonarum ; & fuerat baptiſata per Epiſcopum Carcaſſon. & quod poſt dictum puerperium dicta domina Margarita vixit per ſex ſeptimanas, & poſteà deceſſerat, dicta filia ſuperſtite, quæ poſt mortem dictæ matris ſuæ vixit per ſeptem ſeptimanas, & hoc offerebat ſe probaturum. Item ad ſecundum caſum, videlicet crimen de Regina, &c. dicebat caſum prædictum non eveniſſe : nec ipſum pro his ſuſpectum, & dato abſque veritatis præjudicio, quod ita accidiſſet, ut propoſuerat, non commiſiſſet aliquod crimen, quia ligare ſe pro habendis libertatibus non erat res illicita, imò ſic ſe ligaverant & ligati venerant ad Regem Campani & Normani. [11] Item quod non erat crimen læſæ Majeſtatis, cum nec contra Principem vel ei aſſiſtentem, vel Rempublicam quia dictus Comes poſt mortem dicti Regis Ludovici factus fuit de conſilio Philippi primi poſt eum tunc Regis : ubi benè & fideliter ſe geſſerat, & majora, quæ erant in Regno, ſibi commiſſa fuerant, offerens prout ſunt in facto ſe probaturum, negans, &c. Et dictus Comes ultra procedens ſalvis proteſtationibus per ipſum propoſitis, reddito jure ſuper utroque per ordinem, ut petitum fuerat per Advocatum ſuum, dicit : quod ubi curia videret, quod ultra procedere haberent, & quòd ibi vadium caderet facta retentione de equo & armis pro ſe, & Advocato ſuo, dicit quòd dictus Regnaldus mentiebatur ſuper præmiſſis, & tanquam falſus & malus proditor erat dicendo præmiſſa, & quòd ipſe ſuper præmiſſis ſe defenderet per ſe vel Advocatum ſuum, ut bonus & legalis, & projecit vadium ſuum : duplicatum & triplicatum fuit hinc inde, &c. ad omnes fines ad quos proponere debebat.

[11] *Normani.*) ſic etiã Burdegala, Tholoſa & tota patria juris ſcripti, vide ſi vacat, tract. Io. Lupi de Confœderatione Principum. C. M.

§. 31. Item dictum fuit per Arreſtum curiæ, quòd non obſtantibus propoſitis, dictus Regnaldus admitteretur ad accuſandum quòd dicta petitio erat reſponſalis. Item quòd de primo caſu ad quædam per eundem Comitem propoſita probatio erat admittenda, licet cauſa de ſe eſſet criminalis ; ſed in ſecundo caſu, non obſtantibus quibuſcumque propoſitis ex adverſo, inſpecta natura ipſius, & quòd in dictis ordinationibus de eo expreſſa mentio fiebat, & aliàs fuerat Arreſtum datum, ſuper hoc vadium cadebat, & illud ibi curia pronunciavit.

§. 32. Nota ergo de ſtilo perſonam condemnandam pro tali crimine ad accuſationem admitti : ſed forte hoc ideo factum, quia dictus Regnaldus hoc revelaverat Regi Philippo & curiæ tempore dictæ licentiæ impetrato inde, & hæc dixit Advocatus dicti Regnaldi ; & hoc fortè conſtabat curiæ. Item quòd alternatio admittitur, nec erat declaratio fienda. Item quòd ſolus conatus ſufficit. Item quòd non oportet aliquem dicere ſuſpectum. Item fuit in præmiſſis erratum pro parte dicti Comitis : primò quia Advocatus ſuus eum non excuſavit pro honore perſonæ : ſecundò, quia ad finem abſolutionis non propoſuit præmiſſa, ut ſupra inſertum : Tertiò, quia dictus Comes vocavit eum denunciando proditorem falſum, & ſic quaſi actorem ſe dedit.

CAPUT XVII.

De cauſa proprietatis.

§. 1. Sciendum eſt quod in cauſa proprietatis de ſtilò curiæ Franciæ debet dari petitio in ſcriptis, [a] & curiæ traditur, debentque dari tres petitiones ejuſdem tenoris : & curia retinebit unam penes ſe, & duæ ſignatæ per curiam mittuntur Cancellario Franciæ, & ſigillatur quælibet cum contraſigillo : & una reſtituitur actori, & altera reo.

§. 2. Item in cauſa proprietatis minor in ſubagio conſtitutus, litigare non tenetur, nec cauſam cœptam cum prædeceſſore continuare ; ſed illa dormiet [b] abſque præjudicio partis, & quouſque minor ad ætatem [1] legitimam pervenerit : & ſi procedant cum eo, non valet proceſſus habitus in dicta cauſa, ita dictum fuit pro domino Carolo Ebroicenſi contra Abbatem ſancti Dionyſii in Parlamento anni 1327.

§. 3. Item ſi minor vel in ſubagio conſtitutus vellet movere cauſam ſuper proprietate, & litigare ſuper ea cum aliqua : vel cauſam motam per prædeceſſorem

[1] *Ætatem.*) Facit *l. ſicut in medio, cum gl. C. de præſcript. trigint. ann.* hodie non ſervatur, olim non erant ſic prompti ad uſurpãdum aliena, ut nunc : ſed diligentiores ad ſervanda ſua patrimonia. C. M.

Digitized by Google

ſuum contra aliquem ſuper proprietate alicujus rei, vellet continuare, non poteſt; ſed abſque ipſius præjudicio dormiet, donec ad legitimam ætatem pervenerit. Ratio eſt, quia de conſuetudine quaſi notoria circa talia ipſi nihil poſſunt amittere, neque lucrari: quod eſt contra *leg. non ideo minus, Cod. de procurato. & ff. de jurejurando, l. Nam & poſtea, §. ſi minor.* Et reputatur perveniſſe ad ætatem legitimam quoad prædicta, ſi ſit nobilis, & habeat annos completos 20. & inceperit attingere 21. Si autem ſit ignobilis, ſufficit quòd compleverit decimum quartum annum, & attigerit decimum quintum ſecundum Sco.

§. 4. Item in cauſa hæreditagii Regis vel proprietatis ſuper patrimonio Regis nullus poteſt eſſe judex, neque ſe intromittere, nec cognoſcere, niſi curia Parlamenti: nec alibi poteſt agitari præterquam in eadem, niſi vel ex commiſſione Regis vel curiæ & de mandato principali hoc fieret. Et ſi aliter fiat quàm ſupra dictum eſt, per quemcumque fiat, annullabitur per curiam, & pronuntiabitur nullum totum quicquid ſuper præmiſſis factum fuerit.[e] Et ita dictum fuit per Arreſtum curiæ in negotio Abbatis Montiſolivi contra Regem inchoato coram Ordinario loci; ſed ſuper poſſeſſorio benè poſſunt Seneſchalli vel Baillivi cognoſcere, & ex tunc facta fuit ordinatio per Præſidentes ſuper præmiſſis.

2 *Fallit.*) Alios caſus Spec. de lib. concept. §. nunc videndum. C. M.

§. 5. Item quod dixi, ut in cauſa proprietatis detur petitio in ſcriptis, fallit[2] ſi partagium ſit factum cum Rege per aliquem ſuper aliquibus certis rebus, & alius conqueritur dicens partagium ſuper rebus ſuis factum fuiſſe, quia licet ſit cauſa proprietatis, non dabitur petitio in ſcriptis: ita dictum fuit mihi in facto rerum inſulæ in Lemoviſinio.

§. 6. Item ubi pars aliqua agit petitorio in curia, patiatur partem adverſam ſaiſitam juxta ſtilum hujus curiæ, *& concord. l. 1. C. de alien. jud. mut. cauſa fam. & inſtit. de action. §. omnium. in fin.* Et ſic parti reæ ſeu defenſori ſaiſina debet adjudicari.

§. 7. Item ſi pars quæ incepit agere in curia petitorio, lite conteſtata, & traditis hinc inde articulis, ſteterit per decem annos, & non proceſſerit in dicta cauſa, & pòſt impetraverit adjornamentum contra partem ream, & in Parlamento dicat ſe habere ſaiſinam rei de qua actionem ſuper proprietate moverat, & in ea de novo & indebitè turbatur per partem adverſam, & pars rei dicat actorem non poſſe dicere ſe ſaiſitum, cùm aliàs egerit in curia præſenti rei vendicatione. Et ſi actor replicet proceſſum fuiſſe interruptum propter lapſum temporis prædicti, & ideo non poſſe ſibi nocere, & ſe dictam ſaiſinam interim acquirere potuiſſe, cum ſaiſina per annum & diem acquiratur: non audietur actor ſuper dicta ſaiſina. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ pro Epiſcopo Noviomenſi in Parlamento anni 1325. contra Procuratem Regium, & Majorē & juratos vel conſules Noviomenſes.[d]

§. 8. Item in realibus habet reus tres dilationes, ſcilicet conſilii, ventæ, & garendi. Sed poſt dilationem ventæ compellitur reus reſpondere, niſi proponat ſe habere garendum. Et hoc idem eſſet poſt garendi dilationem, quia compellitur reſpondere: ſed poſſet exceptiones dilatorias proponere, non autem declinatoriam, quia per proceſſum habitum videtur curiæ judicium approbaſſe.

§. 9. Fallit in declinatoria per quam petit ſe remitti ad judicem ſub quo res[e] eſt: quia illam proponere poteſt. Ratio eſt, quia venta oſtendit quem judicem debet habere pro re illa. Quod verum eſt ubi poſt ventam immediatè ipſam peteret, ſed ſecus ſi poſt garendum vel proceſſum habitum ſuper garendo: quia per dictum proceſſum videtur curiæ approbaſſe judicium.

§. 10. Item in cauſis hæreditagiorum vel aliis realibus ſit publicatio[3] inqueſtarum, licet cauſæ motæ ſint in curia, & inqueſtæ factæ per Commiſſarios curiæ datos ad inquirendum & referendum, hoc fallit, ubi eſſet concluſum & renunciatum ſimpliciter in cauſa, quia tunc potens fieri publicationem non audiretur. Et ita dictum fuit mihi pro Epiſcopo Laudunenſi contra Procuratorem Regium, & contra me in caſu in quo eſſet renunciatio, in cauſa Galteri, pro Procuratore Regio.[f]

3 *Publicatio.*) In hoc ſtilus degeneravit in deterius: juſtū enim erat ſemper fieri prohibitionē, verum generalis regula quam potentes & aſtuti facile fugiunt, ſolos pauperes aut ſimplices ligat, ſaltem poſt judicium deberent publicari, ut apud Rotam Romanam, *Bal. c. 1. col. 2. ſi de inveſti. inter do. & vaſal'n oriatur. in uſib. feud. dixi ad Alex. conſil. 110. num. 7.* C. M.

§. 11. Item ubi actum eſt inter aliquos rei vendicatione, & actor vel reus alienavit rem litigioſam, vel jus quod habebat in eadem, pendente litigio, licet pars alia vitium litigioſi contra partem adverſam proponere potuiſſet, ad finem quod univerſum jus quod in ea habebat, perderet, & pars conſenſit[g] quod inqueſta perficiatur, & quod ea perfecta per curiam recipi & adjudicari debeat, ſi poſt dum dicta inqueſta perfecta curiæ pro judicando erit per Commiſſarium remiſſa ad finem quod non recipiatur, vitium litigioſi proponere velit, non audietur, ſed nihilominus inqueſta videbitur & judicabitur. Ita dictum fuit in Parlamento anni 1325. pro hæredibus mag. Petri Cartularii contra quamdam dictam la Heraude.

CAPUT XVIII.

De cauſa novitatis.[1]

1 *Novitatis*) Hoc c deficit in quodam veteri regeſto curiæ: ſed habetur in aliis etiam manuſcriptis additū in margine, unde ſuæ integritati reſtitui, quia codices impreſſi erant valde manci & corrupti. C. M.

2 *Flandria*) Deſpotia, Borbonitque, ducis ſpretio & obligatio, hæc Regum tempore noſtro recidit. C. M.

§. 1. QUi ſe contendit impediri indebitè & de novo in ſaiſina alicujus rei impetrat literas juſtitiæ à curia ſub forma quæ ſequitur. Carolus, &c. Tales habitatores inſulæ in Flandria[2] Nobis conquerendo exponi fecerunt quod licet ipſi, eorumque prædeceſſores ſint & fuerint àb antiquo, à tanto tempore, cujus memoria non exiſtit in contrarium, in poſſeſſione & ſaiſina ſeu quaſi libertatis & immunitatis non ſolvendi vectigal ſeu pedagium, dum ipſos contingit facere tranſitum cum ſuis mercantiis per totam terram chariſſimæ conſanguineæ noſtræ Comitiſſæ Attrebatenſis extra locum de Bapaumes, & ejus diſtrictum & nihilominus gentes dictæ Comitiſſæ, ſeu ejus pedagiarii de Bapaumes, talem burgenſem dictæ villæ extra diſtrictum dicti loci cum ejus mercantiis tranſeuntem per terram dictæ Comitiſſæ occaſione pedagii pignoraverunt ipſos in dicta poſſeſſione, ſeu quaſi, impediendo & perturbando indebitè, & de novo, ſicut dicunt. Quare vobis præcipimus & mandamus quatenus ſi vocatis vocandis ſummariè & de plano vobis conſtiterit de præmiſſis (impedimento & novitate hujuſmodi exinde amota) dicta pignora dicto Burgenſi reddi & reſtitui faciatis, & omnia in contrarium acta ad ſtatum priſtinum & debitum reduci, nobis & dictis conquerentibus pro præmiſſis emendam condignam præſtari faciatis indilate, & ſi dicta Comitiſſa & ejus pedagiarii in contrarium ſe opponant, & debatum ſuper hoc oriatur, debato &c.

§. 2. Item contra illum qui poſſedit per annum & diem,[2] non poteſt caſus novitatis intentari: ſed jure ordinario & communi habebit ſuper ſaiſina conveniri, & habebit dilationem pro conſilio, venta & garendo, cujus contrarium eſt in cauſa novitatis, ut dictum fuit ſupra in titul. de dilationibus.

§. 3. Item conquerens in tali caſu novitatis cavere debet ne dicat ſe ſpoliatum vel deſſaiſitum, quia in tali caſu non poſſet agere hoc interdicto: quia hoc interdictum nunquam competit niſi illi qui ſe dicit poſſidere, ut *ff. uti poſſidet l. 1. §. hujus autem interdicti.*

3 *Dicunt.*) Hîc folium integrum abeſt. §. 5. uſque ad §. 12. fuerat omiſſum per Typographos ſimul cum gloſſ. Aufrerii qui eum citat infrà §. 12. ubi citat quæ ſcripſit ſuper § 5. Itaque textum reſtitui hic & gloſſam Aufrerii infra ſuo loco. C. M.

§. 4. Item dicunt[3] quidam ſtilum eſſe quod Commiſſarius

miſſarius datus ſuper dicta Litera juſtitiæ, partibus in caſu oppoſitionis non debet alibi aſſignare diem quàm ſuper loco debati : & quod ſi alibi aſſignet, non tenet aſſignatio, nec quicquid ibi agetur. Et ideò dicitur quod in cauſa novitatis non habet locum venta, quia quicquid fit in cauſa novitatis, fit in præſentia loci & partis. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ in cauſa novitatis mota in præſenti curia per Religioſos, Abbatem & Conventum ſancti Eligii Noviomenſis & etiam contra ipſos pro Epiſcopo Noviomenſi ſuper juriſdictione villæ de Valles, in Parlamento ann. 1325. Quod verum intelligo ſi ponat locũ contentioſum ad manum[4] Regis, vel facit recredentiam illius, non quoad alia.

§. 5. Item ubi Commiſſarius eſt datus in hac cauſa, proceſſum ſuum facere debet in modum qui ſequitur, quia debet vocare partes coram ſe. Et tunc pars agens, ſi pars rea coram Commiſſario ſe præſentaverit, debet facere requeſtam ſuam Commiſſario, talem qualis eſt ſubſtantia Literæ commiſſionis, & tunc aut reus non prætendit ſe habere jus ſuper re in cujus ſaiſina ſe dicit actor impeditum eſſe indebitè, & de novo, reuſque negat ipſum in dicta ſaiſina impediviſſe. Tunc impedimentum factum exinde debet Commiſſarius amovere, vel priſeas[5] reſtituere actori, vel locum reſſaiſire juxta impedimentum factum. [b]

§. 6. Item idem eſſet ubi confiteretur dictum impedimentum præſtitiſſe, & ſe nullum jus habere in prædicta re, ſed ulterius deberet ipſum compellere ad emendam regi & parti : quod non eſſet in caſu proximo, niſi aliàs conſtaret Commiſſario de impedimento.

§. 7. Si autem reus ſe non præſentaverit coram executore vel Commiſſario, actor debet facere requeſtam ut reſaiſina ſibi prius fiat, vel impedimentum amoveatur : quod facere debet dictus executor ex una ſola[6] contumacia : quod poteſt fundari per *l. ſi coloni C. de agricol. & cenſib. lib. 11. & C. de naufra. l. de ſubmerſis eod. lib.* licet aliàs trina contumacia requireretur ad hoc quod contra ipſum procederetur : ut *ff. de judiciis l. ad peremptorium*, & hoc verum ſi Commiſſarius vel executor ſuper hoc habeat poteſtatem : aliàs habet remittere partes curiæ ſuper hoc juxta commiſſionis tenorem : quod hodie ſervat curia.

§. 8. Item ſciendum eſt quod Commiſſarii ad hoc dati non libenter amovent impedimentum, nec faciunt præmiſſa, licet ſuper hoc poteſtatem habuerint, ſed ponunt rem contentioſam ad manum regiam, & adjornant partes ad Parlamentum, quod tutius eſt, quia neſcitur an pars quæ fuit contumax, poſſit purgare contumaciam ſuam: nam ſi poſſet purgare eam in Parlamento, admitteretur ad proponendum de intereſſe ſuo: & ſuper hinc inde propoſitis fient articuli, & inquiretur de ſaiſina utriuſque, nec in alio punietur propter contumaciam ſuam, niſi quod res contentioſa, pendente dicta inqueſta, remaneret ad manum regiam, & inqueſta facta curiæ reportata, & per eam ad judicandum recepta, amoveretur impedimentum, & adjudicaretur ſaiſina juſtiori & meliori [c] titulò poſſidenti, juxtà *l. ob carmen. §. fin. ff. de teſtib. c. licet, extra de probation. & ff. de liberali cauſa l. liberis §. fin. de clem. viol. a. part. c. ſi tres.*

§. 9. Si autem reus non poſſit purgare contumaciam ſuam, tunc removebitur impedimentum & manus regia, & adjudicabitur actori ſaiſina. Ità dictum fuit per Arreſtum curiæ, pro capitulo Rhemen. & Abbatiſſa Karenſi, contra Comitem de Rouliaco.

§. 10. Fallit tamen in juriſdictione[7] in qua non fit recredentia parti : ſed eſt in manu regia, donec de poſſeſſione partis conſtet, & hoc propter periculum quod poſſet in juriſdictione eſſe, & quia propriè eſt in natura ſua; quando eſt in manu Regis; fallit etiã ubi poſſit eſſe periculũ irreparabile[8] parti alteri ſi obtineret.

§. 11. Item in curia fit recredentia rei poſitæ ad manum regiam, illi qui habet jus commune, vel promptiores probationes, vel oſtendit titulum, vel ſummariè de ſtatu, vel aliàs fundat in promptu intentum ſuum, & poſt fit inqueſta[9] ſuper poſſeſſione, ſcilicet ut prædictum eſt in juriſdictione non fit recredentia, ſed remanet ad manum Regis.

§. 12. Item quandoque fit proviſio [d] habenti jus naturale pro ſe, ut in liberis[10] agentibus caſu novitatis pro ſucceſſione parentum, quando non habent bona parentum ex quibus valeant ſuſtentari, fit in qualibet alia actione, etiamſi recredentia ſit fienda alteri parti.

§. 13. Item ſciendum quod ubi Commiſſarii habent poteſtatem ſuper præmiſſis, & reus non comparet coram Commiſſario, actor debet ipſum petere poni in defectu, & impedimentum amoveri; & ſi hoc ſecundum non competat, & interim labatur annus à tempore novitatis, cadit à novitate. Ita dictum fuit per Arreſtum pro Epiſcopo Noviomenſi contra Abbatem & Conventum ſancti Eligii in cauſa novitatis, de qua ſupra eſt facta mentio, mota in præſenti curia.

§. 14. Item quid ſi actor ad diem aſſignatam per Commiſſarium coram ipſo non compareat, numquid per unam ſolam [e] contumaciam cadit à commodo Literarum? Dico quod ſic, nec ſi amodò prætextu illarum Literarum dictam cauſam vellet proſequi, poſſet. Sed ſi alias impetraverit Literas in meliori modo ſeu forma, poterit per ſecundas proſequi, dum tamen non ſit elapſus annus.

§. 15. Item ſi aliquis in cauſa novitatis prætextu Literæ juſtitiæ ſuper dicta novitate impetratæ, inceperit procedere contra adverſarium ſuum, & dimittit eam, & virtute aliarum Literarum impetratarum ſuper dicta cauſa incipit facere alium proceſſum, cadit à primo inchoato, ſi lapſus fuerit annus à tempore dictarum ſecundarum Literarum.

§. 16. Item ſi Commiſſarius virtute commiſſionis ſuæ poſuerit rem contentioſam ad manum regiam, & adjornaverit partes ſuper oppoſitione in Parlamento proceſſuras, functus eſt officio ſuo, ita quod aliquo modo de cauſa non poteſt ſe ulterius intromittere, & ſi aliquid ultra faciat, nihil valebit, imo annullabitur totum. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ pro Epiſcopo Laudunenſi contra quemdam de Laon.

§. 17. Item ubi fuit impetratum adjornamentum ſuper novo impedimento, & res contentioſa eſt poſita ad manum Regis, ſi cum fiet petitio in curia, non fiat mentio iſtius verbi de novo, [f] ſed ſolum ſe dicat impeditum in ſaiſina, reus non tenetur ei reſpondere, quia actor mutat formam actionis, & quia reus non eſt adjornatus: & ſi petat congedium, habebit illud, & ultra ſi petat impedimentum & manum regiam amoveri, audietur, & fiet ſibi, & ſaiſitus remanebit. Ità dictum fuit per Arreſtum curiæ pro Epiſcopo Rhemenſi & Procuratore Regis, contra Decanum & Capitulum Rhemenſe & homines banni ſui & ſancti Remigii, in cauſa novitatis mota per dictum Decanum & alios contra Archiepiſcopum, ſuper eo quod dicebant ſe impeditos in ſaiſina libertatis non contribuendo in expenſas pro coronationibus Regum Franciæ, ratione cujuſdam ſummæ pecuniæ quam debebant ab ipſis, per compoſitionem pro coronationibus Regum[11] Ludovici & Philippi[12].

§. 18. Item ſi executores adjornamenti in cauſa novitatis impetrari non poſſint rem contentioſam ad manum Regis ponere, ſi reus, dum cauſa litigabitur, petat ventam fieri, obtinebit eam, nec propter hoc cadit actor à novitate, licet non conteſtetur infra annum à tempore appoſiti impedimenti.

§. 19 Item ſi juxta caſum proximum actor antequam reus litem conteſtatur, petat ipſum poni ad manum regiam, audietur : quod non fieret ſi hoc diceret poſt litem cõteſtatam, ſed lis ſuo marte[13] curreret, & reus remaneret in ſtatu in quo erat ſuper ſaiſina rei cõtentioſæ.

§. 20. Item in hac cauſa non datur dies conſilii, nec venta fit, niſi caſu ſupra proximè poſito, nec dilatio pro garendo. Et ita dictum fuit contra Conneſtabu-

4 *Manum.*) Hodie non fit niſi verbalis, realis autem cognitioni judicis reſervatur, ut tetigi ſupra.
5 *Priſeas.*) Id eſt capta.
6 *Sola.*) Hodie nil fit niſi verbaliter: & tertus actus reſolvitur in ſimplicem citationẽ : quia hodie non exequuntur hujuſmodi Literæ, niſi per nudos executores imperitos & corruptibiles qui abutuntur. Sed olim judices ipſi virigraves & experti, de quibus confidebatur, locũ ipſum adibant, & per ſe exequebantur, nec temerè procedebant ex una contumacia, niſi juſtitia exigeret. Tunc enim raræ lites erant, & judicibus plus otii, & adhuc ſæpè in loco rem componebant lite in ſuo ortu ſuppreſſa, hodie verò rebus mutatis, neceſſe eſt ſtilum mutari. C. M.
7 *Juriſdictione.*) Intellige quando contenditur cõtra Regẽ, quia eſt fundatus de jure cõmuni. Et hoc niſi alter haberet titulum autenticum, juxta c. *ſunt perſonæ de privileg.* in 6 Secus omnino inter duos alios à Rege, ut dixi in *Conſuet. Pariſ. tit.* 3. C. M.
8 *Irreparabile.*) *Alex. l. naturaliter §. nihil commune col. 11. de acqui. poſſeſ. Ant. rubr. conſil.* 3. *col. fi. Carol. Rui conſil.* 38. *lib.* 4. C. M.
9 *Inqueſta.*) Hodie etiã in recredentia teſtes admittuntur ſi facta ſint concludentia, niſi in beneficiis Eccleſiaſticis ubi recredentia debet adjudicari ſuper titulis, & in caſibus in quibus per Regem vel laïcum pleno jure conferuntur. C. M.
10 *Liberis.*) Infra titul. 32. §. 2.
11 *Hutin.*)
12 *Longi.*)
13 *Marte.*) Hinc Io. Imber. Inſtit. Foren. lib. 1. c. 16. & in ſuo ſummario, Gallico fol. 35. abſolutè negat ſequeſtrum peti poſſe poſt litem conteſtatam; & malè, quia hic §. refertur ad præcedentem, & mores illius tẽporis, quo judex ipſe in rem præſentem veniens exequebatur, & omnẽ vim ſedabat, tuncque lites erãt breves : hodie ſecus, unde ſi poſt litem conteſtatam longior immineat diſcuſſio, poterit ſequeſtratio peti. Tum inter alia ob id ne adverſario detur occaſio litem protrahendi & eludendi, ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 3. C. M.

Digitized by Google

larium Franciæ, qui petebat in garendum Regem Navarræ. Quod intelligo ubi reus ſe dicit poſſidere rem contentioſam ut ſuam, & jure ſuo, & hæc quæ ſibi imponuntur, feciſſe: ſecus ſi jure alieno, ut Baillivi & ſimiles, & quæ ſit ratio dixi ſupra in *cap. de garendo.*

§. 21. Item ſi impetratum ſit adjornamentum in cauſa novitatis, & coram Commiſſario litigatum, & tali tempore quod potuiſſet Commiſſarius partes adjornaſſe, & remiſiſſe ad proximum Parlamentum, & non fecit, ſed ad aliud, non valet aſſignatio prædicta, licet partes acceptent eam: & ſi conſtet curiæ annum & diem elapſum eſſe à tempore novitatis, ex tunc non audietur conquerens ſuper dictâ causâ per viam novitatis. Ita dictum fuit per curiæ Arreſtum inter Procuratorem ſancti Vedaſti de Attrebatu, & Comitiſſam: Et eſt ratio, quia hoc interdictum non datur niſi illi qui ſe dicit impeditum ab anno & die citra.

§. 22. Item ſi adjornatus in cauſa novitatis proponat lapſum annum & diem à tempore impedimenti, quod actor baptiſat in petitione ſua, & offert ſe probaturum, numquid talis exceptio impediret litis conteſtationem in tali caſu? Videtur quod ſic, & quod reus debet admitti, aliàs ſibi fieret præjudicium, quia res haberet poni ad manum regiam. Item quia celerius & ſine proceſſu ordinario hæc cauſa expediretur. Dic contra. [14] Et eſt ratio, quia probata dicta exceptione vel non probata, iteratò oporteret litigare ſuper dicta ſaiſina per viam ordinariam, nunc verò non agetur niſi ſemel: & ſi actor probet novitatem, obtinebit: aliàs non licet probare ſaiſinam.

14 *Contra.*) Idem de ſimili exceptione, & hoc eſt quod dicunt conſtitut. *Que en cas de nouvelleté faut plaider à toutes fins.* C. M.

§. 23. Item exceptio alterius deſſaiſinæ admittitur de ſtilo curiæ, ut reus dicat, non potes dicere te ſaiſitum: quia me de poſſeſſione per violentiam dejeciſti, [g] juxta, *l. 1. §. fin. & l. ſequentem ff. uti poſſidetis.*

§. 24. Item ſi actor dicat, non potes dicere te deſſaiſitum, quia numquam fuiſti ſaiſitus, quæritur de utriuſque ſaiſina; ille autem qui ſe dicit impeditum de novo, probans impedimentum & ſaiſinam, non tamen novitatem, & ideò ſuccumbit, an iteratò poterit agere dicendo ſe deſſaiſitum, vel turbatum, non faciendo mentionem novitatis? Vidi per curiam pronuntiari quod non, ſed non recordor de caſu.

§. 25. Item in caſu novitatis inter privatos cognitio pertinet ad Regem, [h] & præſentem curiam ſpecialiter, & ideò ſi partes petant ſe remitti ad judicem ſub quo ſunt cubantes & levantes, non fiet; & eſt ratio, quia emenda ob hoc debetur Regi.

§. 26. Item ſi ſubjectus conquieratur de domino ſuo ſuper novo impedimento, fiet tunc cauſæ remiſſio domino; & eſt ratio, quia ſic eſſet in poteſtate ſubjecti auferre juriſdictionem domino ſuo, proponendo novum impedimentum, & ideò dicitur in Gallico: *Entre le Seigneur & le Subjet n'a point de nouvelleté*, ad hoc *C. de ſervis fugit. l. 1. ff. de public. l. Marcellus ff. de acquiren. poſſ. l. Pomponius in princip.*

§. 27. Item opponens ſe in cauſa novitatis vel alia ſimili, ſiquidem ob certam cauſam, & ipſam exprimat, ab omnibus aliis exceptionibus, etiam dilatoriis quibuſlibet eſt excluſus. Ita dictum fuit contra Archiepiſcopum Rhemenſem pro Scabinis banni ſiti, & ſancti Remigii, in cauſa expenſarum coronationis Regum. Si verò generaliter ſe opponat, admittetur ad proponendum declinatorias & dilatorias, & alias quaſcumque exceptiones de ſtilo curiæ. Ita dictum fuit pro Abbate ſancti Adem. in boſco. contra dominum de Cellis in Parlamento anni 1328.

CAPUT XIX.

De actione perſonali.

§. 1. Sciendum eſt quòd ubi aliquis movet aliquam quæſtionem contra aliquem in hac curia per actionem perſonalem, vel aliam in qua concludit per modum actionis perſonalis: ut in actione ex vendito, vel ex teſtamento, vel ſimilibus, non datur petitio in ſcriptis [1] curiæ, ſed ſolum proponitur verbo: quandoque tamen quando negotium eſt magnum, vel poteſt habere longum tractum, curia præcipit ut tradatur in ſcriptis per modum memoriæ, & tunc ſic debet intitulari. Petitio tradita in ſcriptis per modum memoriæ, &c. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ in facto domini de Auſemonte contra dominum de Nigella.

1 *Scriptis.*) Scilicet ſolemnibus & triplicatis, ut ſup. in tit. de actione reali, ſed tamen ſemper cogitur actor copiã dare in ſcriptis etiam ab actuario ſubſcriptam ſi opus ſit, cujuſcumque petitionis ſuæ vel ut in actis deſcribatur. C. M.

§. 2. Item ſciendum quòd pro debito aliquis poteſt inſequi aliquotiens per viam actionis perſonalis, quandoque per viam executionis: & quando habeat fieri, adverte. Quandoq; enim aliquis alicui ſe obligat pro aliqua re per Literas aliquo ſigillo regio ſigillatas, & ad correctionem dicti ſigilli, quandoq; per Literas proprio ſigillo ſigillatas. Primo caſu poteſt eſſe inſecutus quamdiu vivet per modum executionis: & ſi aliquam juſtam exceptionem opponat, non audietur, donec muniverit manum curiæ uſque ad ſummam rei petitæ, & quæ ſit ratio, dic ut ſupra dixi in titulo de exceptionibus.

§. 3. Item hæc munitio fit de bonis mobilibus de conſuetudine, ſi habeat. Nam ſi ab aliis fieret, non eſſet manus curiæ ſufficienter munita, ſed aliquando in defectum mobilium munitur de immobilibus.

§. 4. Item hæ exceptiones poſſunt juſtè contra talem executionem apponi, videlicet ſolutionis, falſitatis Literarum, & pacti de non petendo, aliæ non. [a]

§. 5. Item ſi mortuus ſit debitor ſub dictis literis ſigillo regio ſigillatis obligatus, creditor non poteſt inſequi heredes [b] ejus per viam executionis, ſed per viam actionis perſonalis, & jure ordinario: Et eſt ſumma ratio, quia reus magis debet eſſe certus de facto ſuo proprio, videlicet de facto dictæ obligationis, quàm ejus heredes: cum ipſe pro facto ſuo ſit inſecutus, heredes autem ejus, pro alieno. Et ideo ſi ipſe magis præcipitetur & arctetur quàm ſui heredes, non eſt mirum.

§. 6. Item ſi ſub Literis proprio ſigillo ſigillatis ſit aliquis obligatus, caveat actor quòd primo faciat eum adjornari ad recognoſcendum ſigillum ſuum, quo facto ſive recognoſcat ſigillum ſuum eſſe, ſive neget, & profitetur ſuum eſſe, audietur actor per viam executionis: aliàs niſi ſic fieret, oporteret eum inſequi per viam actionis.

§. 7. Item mortuo reo cujus Literæ obligatoriæ ſunt ſuo ſigillo ſigillatæ, creditor numquam ejus heredem per viam executionis poterit inſequi: ſed oportebit quòd per viam actionis inſequatur, ut ſupra in caſu proximo dictum fuit.

§. 8. Item ſi contra duos ſit petitio facta generaliter, ut puta dicendo, peto talem & talem mihi condemnari ad decem libras: & ſi poſtea cauſa fuit propter dilationes vel exceptiones propoſitas ex adverſo per aliqua tempora dilata, & reus petierit petitionem verbo factam repeti, & in repetitione petit actor quemlibet in dicta ſumma condemnari in ſolidum, vel in quantum quemlibet tangit: & reus dicat in ſubſtantialibus petitionis aliquid ob hoc immutatum & ideo ſe non teneri dictæ petitioni reſpondere cõtendat, reſpondebit nihilominus his non obſtantibus. Et ita dictum fuit pro domina Montisforti contra Comitem Convenarum, & dom. Guidonem ejus fratrem in caſu ſimili quòd reſponderent petitioni, licet dictam mutationem prædicta domina per ipſam prius factæ accumulaſſet, quod à jure permittitur cum lis nondũ fuiſſet cõteſtata,

Digitized by Google

juxta *l. edita C. de edendo, & l. in delictis, §. detracta, ff. de noxabil. action.* vel hoc ideo: quia ea quæ prius dixerat in genere, nunc in ultima petitione declarat; & ſic nihil novi proponere, vel aliquid in prima petitione videtur immutare: juxta *l. ſi ſervus plurium, §. ſina. ff. de legat. 1. & l. hæredes palam ff. de teſtament. & hæc ratio melior eſt.*

§. 9. Item cum aliquis propter injuriam per ipſum commiſſam eſt condemnatus in aliqua pecuniæ ſumma Regi & parti: & dicitur quòd tenebit priſionem, donec parti ſatisfecerit de parte ipſum contingente, & poſtea ipſo à priſione liberato, pars conqueritur de ipſo, quia executio facta non extitit, & quia plures expenſas fecit pro petenda executione ex quo fuit impriſonatus, pars non poteſt ipſum ſuper principali inſequi, ſed eum [c] vel eos qui eum liberaverunt à priſione, donec ſatisfeciſſet ſuper expenſis. Ita dictum fuit per curiam pro domino Spailla qui ſuper hoc caſu proſequebatur, contra dominum Jo. de Criſiaco.

§. 10. Item curia non conſuevit alicui literas [1] concedere, nec alicui aliquid adjudicare pro deceptione ultra dimidiam juſti pretii, in rebus mobilibus [d] facta. Et eſt talis conſuetudo generalis in tota lingua Gallicana. Item pro adjornamento temporali [2] reditũum vel fructuum, ſed pro perpetuo ſic. Sed ſtilus iſte videtur contra, *l. Rem. majoris C. de reſcindent. venditio.* Sed poteſt ſuſtineri per *l. ſi ea C. de uſur. & ff. de minoribus 25. ann. l. & ſi ſine in fine.* [e]

1 *Literas.*) Dixi in conſuetud. Pariſienſ. tit. 1. §. 22. num. 47. faciunt quæ dixi in tract. uſur. quæſt. 14. C. M.

2 *Temporali*) id eſt ad modicum tempus, intellige quod de facili non datur; adde *Imber. inſtitut. foren. lib. 1. c. 34.* C. M.

CAPUT XX.

De appellationibus & emenda, & executione ipſarum.

§. 1. Circa hanc materiam, infra quod tempus habeat adjornamentum impetrari, & in qua forma, habuiſtis *ſupra tit. de adjor.* Et de defectu & contumacia, recurre ad ea quæ dixi *in tit. de defect. & contum.* Et ubi appellatur ab aliqua ſententia lata per aliquem judicem in terra quæ jure ſcripto regitur, oportet quòd appellet tanquam à nulla; & ſi aliqua eſſet, tanquam ab injuſta & iniqua: in patria verò conſuetudinaria tanquam à nulla: & ſi aliqua eſſet, tanquam à prava & falſa. [a]

§. 2. Item ſi appellatio emittatur in patria conſuetudinaria, à ſententia lata à judice, ſtatim [b] appellandum eſt antequam judex ſurgat à ſede pro recedendo, vel recedat: aliàs reputabitur non appellans.

§. 3. Item ſi appelletur à ſententia lata in patria juris ſcripti, ſi quidem in continenti, & inter acta, ſufficit dicere, appello, etiamſi ſine alia verborum expreſſione, & ſine aliqua ſcriptura fiat, dum tamen de hoc conſtare poſſit per acta: ſed ſecus ſi poſt quod poteſt facere: dum tamen appellet infra decem dies, quia tunc oportet quòd appellet in ſcriptis, [c] & quòd cauſas legitimas in eadem inſerat, quæ ſi probatæ eſſent, deberent legitimæ reputari.

§. 4. Item ſi aliquis non appellavit à ſententia lata in patria juris ſcripti, nihilominus pars quæ potuit appellare, & non fecit, poterit eam dicere nullam, & libellum dare in cauſa nullitatis coram judice [d] qui eam protulit, & literæ per præſentem curiam conſueverunt concedi judicibus qui tales ſententias protulerunt.

§. 5. Item ſi appellatum non fuerit à ſententia lata in patria conſuetudinaria, licet nulla eſſet ſententia; attamen pars contra quam lata eſt, non poterit agere ſuper nullitate, poſtquam non appellavit. Sed fallit in caſibus qui ſequuntur. Primò quando tractatur de nullitate ſententiæ, quia ab incompetenti [e] judice lata dicitur, licet illicò ab ea non fuerit appellatum.

§. 6. Secundò quando dicitur quòd repente [f] lata fuerit ſententia, & non ſervato more dilationum. Tertiò ubi errore in eadem expreſſo, [g] lata fuit ſententia.

§. 7. Et ſupradicti caſus poſſunt apparere per exempla quæ ſequuntur. Hæredes Roberti de Coronis quondam civis Pariſienſis dicebant in Parlamento contra Petrum de Fenis, quamdam ſententiam nullam contra ipſos pro dicto Petro latam per Præpoſitum Pariſienſem in cauſa quadam pecuniaria, ratione quatuor defectuum in curia dicti Præpoſiti, fuiſſe & eſſe nullam ſeu falſam. Primò citationes factæ fuerant ad quamdam domum extra Pariſius per ſex leucas ubi non habitabant, ſed Pariſius; quæ citationes ad eorum notitiam non venerant, tam de conſuetudine generali Franciæ, quàm ſtilo curiæ in loco domicilii citari debebant, cum actio contra ipſos propoſita eſſet perſonalis. Item quia unus de dictis reis tunc, ſicut adhuc, erat clericus, & ſic tanquam à non ſuo judice lata non tenebat, *c. at ſi clerici, de judic.* Item quia in citatione quarta contra ipſos impetrata, ipſi coram eodem Præpoſito comparuerant, & actor non, quod per quoddam memoriale caſtelleti oſtendebant: & ideo dicebant de ſtilo curiæ ipſius caſtelleti proceſſum dictorum defectuum fuiſſe interruptum, & ideo ſuper ipſis non potuiſſe ferri ſententiam: & ſic etiam propter rationes ſupradictas dicebant tunc à dicta ſententia ſe non appellaſſe, cum lata fuit. Sed priuſquam fieret executio contra ipſos, ipſi dictum Præpoſitum requiſiverant ut dictam ſententiam annullaret: qui eiſdem reſpondit, quòd ſententia teneret, & fieret executio contrà ipſos, ob quod ipſi ab eodem appellaverant. Dictus verò Petrus propoſuit ex adverſo, ad fines ut hæredes antedicti non reciperentur ut appellantes, imò diceretur benè judicatum per Præpoſitum, & malè appellatum, ex cauſis quæ ſequuntur. Prima, quia citationes eis ore tenus factæ fuerant, prout conſtabat per relationem ſervientis curiæ factam. Secunda, quia dicta ſententia poſt quatuor defectus lata fuit, ut conſtabat ex actis curiæ. Tertia, quia non fuerat ab eiſdem ſtatim poſtquam lata fuerat, ſed poſt annum appellatum. Et ideo licet nulla foret ſententia, ex quo tamen ab eadem non appellaverant, tenebat de conſuetudine generali & illorum alium clericum eſſe negando. Ex adverſo proponebatur quod proximè allegata conſuetudo, ſcilicet quòd ſententiæ nullitas tractari non poſſet, niſi eſſet ab eadem appellatum, locum habere poterat quando ſententia quæ nulla dicitur, lata foret à judice competente, non autem ubi eſſet incompetens, ſicut in caſu præſenti. Item cum lata eſſet, nullo in ea errore expreſſo; dicta verò ſententia Præpoſiti expreſſo errore probato, dicebatur lata, ſuggerendo in ea quatuor defectus continuos rite proceſſiſſe, quod juxta ſuperius propoſita falſum exiſtebat. Tandem dictum fuit per Arreſtum curiæ quòd dicti hæredes ut appellantes reciperentur, & viſo dicto memoriali de quo eſt ſupra facta mentio, conſtabat curiæ dictum proceſſum fuiſſe interruptum: & quia viſo dicto proceſſu, conſtabat dictas citationes fuiſſe factas nimis repente, quia prima die Martis, ſecunda die Mercurii ſequenti, tertia die Jovis, & quarta die Sabbathi proximè ſequentibus, idcirco dictum fuit benè appellatum, & malè judicatum, actum in Parlamento anni 1325.

§. 8. Item judex à quo appellatur, non poteſt adjornare ad Parlamentum propria authoritate, ſine mandato curiæ vel commiſſione: quod ſi fecerit, quamvis pars appellata ſe præſentaverit, non tenebitur procedere tanquam adjornata.

Digitized by Google

CAPUT XXI.

Quando quis ſit exemptus à juriſdictione illius à quo appellavit.

§. 1. SI appellatur à judicibus in patria juris ſcripti, ſive regiis, ſive aliis, appellans non eſt exemptus [a] à juriſdictione eorum, niſi pro cauſa pro qua appellavit, & ita obſervat curia, juxta, *l.* 1. *ff. apud eum à quo appellat. aliam cauſ. &c.*

§. 2. Fallit tamen ubi quis appellaret à Paribus Franciæ, vel eorum judicibus: quia ſive ſint in patria juris ſcripti, ſive conſuetudinaria, appellans eſt exemptus à juriſdictione Paris, & omnium ſuorum judicum, in omnibus cauſis, ſive agendo, ſive defendendo. Item ſi appelletur à judicibus patriæ conſuetudinariæ aliis quàm regiis, à juriſdictione eorum exemptus eſt appellans in omnibus [b] cauſis, tam agendo quàm defendendo, pendente appellatione.

§. 3. Item ſi ab hominibus alicujus Paris, vel eorum ſententia appelletur ad curiam Franciæ, dum ipſi homines alios homines ſuper ſe non habent in curia Paris, exemptus eſt appellans etiam in aliis cauſis, licet non pro cauſa Paris, ſed inter privatos mota inveniatur, & ab ipſis fuerit appellatum: ita dictum fuit per Arreſtum curiæ contra Comitiſſam Attrebatenſem pro domino Ludovico de Lonchi in Parlamento anni 1325. Sed ubi hi à quibus eſſet appellatum, haberent alios homines in curia Paris, ſuper ſe non eſſet exemptus, niſi ſolum à juriſdictione eorum à quibus appellavit.

§. 4. Item ubi aliquis eſt exemptus à juriſdictione Paris Franciæ propter appellationem emiſſam in una cauſa, & ſuper alia procedat coram ipſo, renunciat exceptioni præterquam pro cauſa pro qua appellavit. Ita dictum fuit pro Comitiſſa Attrebatenſi contra præfatum Ludovicum.

§. 5. Item exempto qui appellavit conceditur per curiam gardiator & judex quandiu cauſæ ſuæ agitantur, pendente exemptione, ita dictum fuit per curiam in Parlamento anni 1327. contra Comitiſſam Flandren. pro Abbate de Gandavo.

CAPUT XXII.

Quorum appellationes non recipiuntur.

§. 1 SI appelletur à defectu juris à judicibus regiis, ſive patriæ conſuetudinariæ, ſive juris ſcripti, non admittetur appellatio quoad hoc ut adjornamentum concedi debeat. [a]

§. 2. Item à gravamine reparabili in diffinitiva, ſi appelletur in patria juris ſcripti, non admittitur appellatio, nec recipitur per hanc curiam. Sed in dictis caſibus conſuevit curia, omiſſo appellationis articulo, concedere Literas illis judicibus à quibus ſe dicit gravatum, per quas mandatur eiſdem, vel quòd gravamen revocent, vel quòd partibus juſtitiam faciant. Sed ſi ſit à diffinitiva appellatum, vel à gravamine irreparabili, [1] in diffinitiva admittitur appellatio. [b]

§. 3. Item in patria conſuetudinaria ab omni [c] gravamine illato, per modum interlocutoriæ vel diffinitivæ poteſt appellari.

§. 4. Item ex defectu juris tam ab aliis judicibus quàm regiis ſubjectis à curia domini ſui pro judicio aliàs quàm per unam viam de prædictis non poteſt quivis recedere de conſuetudine generali regni Franciæ, & de ſtilo curiæ hujus. Et ideo in patria conſuetudinaria, quando quis gravatur in aliquo, communiter dicitur, *Le me dites vous par droict?* Et judex dicit, ita: tunc poteſt appellari, aliàs non. [d]

§. 5. Item in patria juris ſcripti à nullo poſſeſſorio, [2] id eſt ſententia lata ſuper eo non recipitur appellatio: Et eſt ratio, quia illius poſſeſſionis momentanea eſt utilitas, *C. ſi de momentan. poſſeſſ. l. unica.* quod verum intelligo, ſi ritè & juſtè proceſſum fuerit in cauſa, deventum ad ſententiam, aliàs non, imò recipietur appellatio. Et eſt ratio, quia aliàs ſemper eſſet in poteſtate judicis dare ſaiſinam cui vellet, etiam injuſtè. [e]

§. 6. Item quia ante ſententiam à gravamine irreparabili in diffinitiva poteſt appellari: ergo multò fortiùs poſt. Ita dictum fuit in Parlamento anni 1329. pro domino Joanne de Marolia, contra Richardum de Calciata. Idem eſſet in quocumque caſu in quo prohibitum eſſet appellare vel à jure, vel à principe: ſed in Patria conſuetudinaria, à quacumque ſententia etiamſi ſuper poſſeſſorio ſit lata, recipitur appellatio in curia.

1 *Irreparabili.*) Puta quæſtionis ubi eſt damnum corporale: vel ſi partes proponant ſuas rationes, ponentes ſe in jure, & nihilominus procedunt. Eſt enim proceſſus in fraudem ſententiæ, hæc additio marginalis regiſtri curiæ. C. M.

2 *Poſſeſſorio.*) Sed hodie recipitur & melius. C. M.

CAPUT XXIII.

An qui appellavit ad curiam, omiſſo medio, remitti debeat.

§. 1. UBi quis appellavit ab hominibus alicujus Paris, qui ſuper ſe habent homines judicantes, in curia dicti Paris, qui dicuntur Franci, ſi pars appellata, & Par Franciæ ſe remitti petat ſuper dicta cauſa ad homines immediatè judicantes, [1] audientur: ita dictum fuit per curiam in Parlamento anni 1326. pro comitiſſa Attrebatenſi: & ſcabinis de Bethunia, contra quoſdam homines dictæ comitiſſæ. Et hoc idem obſervari vidi in regiis viduis, cum ab earum Baillivo vel Commiſſario appellatur ad curiam. Nam ſit remiſſio ad dies magnos ipſarum: ita vidi pronunciari in Parlamento anni 1325. pro Regina Joanna uxore Regis Philippi, contra Joannem & Hugonem de Anneriis. Sed forte hoc fuit propter earum privilegium. Idem vidi pronunciari pro duce Britanniæ contra dominum de ſaint Yon, in Parlamento anni 1327.

§. 2. Item in patria juris ſcripti idem eſſet, ſed non vidi caſum accidere, ſed benè conſonat, *l. Imperatores, ff. de appellatio.* [a]

§. 3. Item omnes [2] cauſæ appellationum ſuper condemnationibus factis Regi quæ excedunt quinquaginta libras monetæ currentis in patria, habent in hac curia terminari, & alibi committi non debent.

§. 4. Item in patria juris ſcripti de cauſis primarum appellationum per curiam non debet, vel non conſuevit concedi adjornamentum ad Parlamentum, ſed committuntur alicui in partibus: ſed in cauſis ſecundarum appellationum ſic.

1 *Iudicantes,*) Quia certo tantũ tempore ſedent, vocant magnos dies, ut adhuc hodie in Vindocino, & oppido S. Dionyſii, quia habent privilegia Parium. Olim non cognoſcebãt utraque parte invita, hodie ſecus. Sed è Republica eſſet prorſus aboleri, prout tempore noſtro ſuppreſſi ſunt magni dies Andenſium, magno reipublicæ cõmodo: tantum enim vexant ſubditos ut inde lucrum aliquod ſordidum corradatur domino C. M.

2 *Omnes.*) Hic § cum ſequenti dudum exolevit. C. M.

Digitized by Google

CAPUT XXIV.

Quæ in cauſa appellationis de novo proponi poſſint.

§. 1. SI pars appellans à ſententia lata in patria juris ſcripti vult in ea aliquid de novo proponere, vel aliàs dicat ſe in cauſa principali aliqua propoſuiſſe, & non probaſſe, & ea nunc probare velle, audietur, [a] dum tamen dependentia [1] ſint à primo propoſitis, & conatus ſuos non fecerit de probando in cauſa principali, ita dictum fuit per curiam in Parlamento anni 1327. contra Procuratorem Regis.

§. 2. Item ſi appellans de terra conſuetudinaria velit aliqua proponere extra proceſſum ſuper principali negotio habitum, per quæ dicit ſententiam nullam vel falſam, audietur, ſi contenta ſint in eodem proceſſu.

§. 3. Item ſi coram primo judice appellationum ad quem appellatum fuerit cauſæ, quare primum judicium pravum, aliàs nullum vel falſum dici poterat, per appellantem propoſitæ non fuerint, & ideo per dictum primum judicem prædictum judicium fuerit confirmatum, & ab ipſo fuerint ad præſentem curiam appellatum, & dictas cauſas nunc in Parlamento proponere velit, non audietur in cauſa ubi appellans coram primo judice appellationum fuerit, vel ejus Procurator inſtructus. Et hoc ubi partes ſunt de patria conſuetudinaria: ſecus ſi ſint de patria juris ſcripti, ſicut ſupra dictum eſt.

1 *Dependentia*) Hodie indiſtinctè ſecundùm jus civile in curia ſeculari licet de novo allegare, ſive proceſſus verbalis, ſive ſcriptus ſit. C. M.

§. 4. Item ubi appellans ſigillavit vel ſigillari fecit proceſſum habitum coram judice à quo appellavit, ſi aliqua proponere vellet, non audietur, ſed proceſſus recipietur per curiam ad ſciendum an bene vel malè fuerit appellatum, & proceſſus ſic conſueverunt ſigillari in Baillivia Viromandiæ, & Baillivia Ambianenſi. Aliàs ſi non ſic ſigillavit, vel ſi invitus aut coactus dicat ſigillaſſe, audietur. Et hoc obſervatur in judicibus qui emendas non ſolvunt.

§. 5. Item ſciendum eſt quòd proceſſu per judicem facto, à quo appellatum eſt, & qui ſolvit emendam, ſi ſit de patria conſuetudinaria, non adhibetur fides, [b] ſi appellans contradicat: ſed habetur totus ſuſpectus, etiamſi ſit factus ante appellationem, quod videtur mirabile. Et eſt ratio, quia dictus judex debet facere bonum ſuum judicatum, & ideo adjornatur defenſurus ſuum judicatum. Sed contrarium eſt in proceſſu facto in patria juris ſcripti: & eſt ratio quia in primo caſu haberet ſolvere emendam, & ideo ejus facta ſuſpecta reputantur, quod non eſt in ſecundo.

§. 6. Item ubi appellans eſt de patria juris ſcripti, & in ſua appellatione ad fortificandam eam aliqua gravamina propoſuit in ſcriptis, non ſolum ex illis poterit juſtificare ſuam appellationem, ſed etiam ex aliis quibuſcumque. Et idem eſſet in patria conſuetudinaria.

CAPUT XXV.

An appellans vel judex teneatur ſolvere emendam, vel non.

§. 1. DUm appellatur à ſententia lata in patria juris ſcripti, & per curiam pronunciatur bene judicatum, & malè appellatum, appellans nullam debet emendam. [1] Sed ſecus ſi ſic pronunciaretur, & ſententia eſſet lata in patria conſuetudinaria, quia appellans compelleretur ad ſolvendum Regi 60. libras Pariſienſes pro emenda. [a]

1 *Emenda.*) Quod Poyetus anno 1539. malè curavit antiquari, præſtat enim judicem arbitrari C. M.

§. 2. Item ubi pronunciaretur bene appellatum, & malè judicatum, ſi judices ſint patriæ juris ſcripti à quibus eſt appellatum, nullam [2] debent emendam, ſive ſint judices regii, ſive alterius. Secus ſi ſint patriæ conſuetudinariæ, quia tunc judices regii, Baillivi, vel Præpoſiti nullam debent emendam: ſed ſecus in aliis judicibus quam regiis, ſicut ſunt homines judicantes in aliqua curia qui ſolvunt emendam: & ſi pronunciaretur contra, ſcilicet benè judicatum, ipſi appellantes, ſi ſint Baillivix alterius quàm Regis, debent domino 60. libras; ſi ſint homines judicantes, debetur eis emenda, juxta locorum conſuetudinem unde appellatur: ſed de ſtilo in hoc caſu, vel aliàs per conſuetudinem Regni Franciæ generalem non eſt certa determinatio emendæ.

2 *Nullam.*) Niſi in caſibus exceptis Conſtit. Carol. VII. anni 1447. C. M.

§. 3. Item judicibus regiis nulla ſolvitur emenda in caſu prædicto illis qui in caſu converſo nullam ſolverent emendam, ſed Regi ſolvitur emenda. Item ubi appellatio eſt emiſſa à patria conſuetudinaria ad hanc curiam, & pronuntiatur in parte benè judicatum & in parte [b] malè appellatum, appellans non debet emendam.

§. 4. Item ubi appellans non impetravit adjornamentum; vel ſi impetravit, non tamen eſt executus, non tenetur emendare [3] curiæ, licet judici à quo appellaverit, ſic, ſi ſit alterius quàm Regis. Ita dictum fuit in Parlamento anni milleſimi trecenteſimi vigeſimi ſexti, contra Joannem Lecaſonantem in cauſa Scabinorum Catalaunenſium.

3 *Emendare*) Alium caſum in quo ceſſat mulcta, vide ſupra tit. 15. §. 10. C. M.

CAPUT XXVI.

De modo proponendi cauſam appellationis in curia.

§. 1. SCiendum quòd ubi aliquis Advocatus habet aliquam cauſam appellationis proponere in curia, quam videt juvari poſſe prætextu conſuetudinis, utpote quia proceſſum eſt in cauſa principali contra conſuetudines, ſi ſententia lata ſit in patria conſuetudinaria, ſic dicere debet ad illum finem quod talis ſententia per talem lata dicatur & pronuncietur nulla [1] & ſi aliqua ſit prava & falſa, & quòd talis per judicium curiæ pronuncietur. Ecce quid ego volo proponere: & pro evidentia cauſæ meæ ſuppono quaſdam conſuetudines quas pars mea mihi dedit intelligere eſſe in patria ubi proceſſus dictæ cauſæ factus extitit, & dicta ſententia lata, & eo facto, debet eas ſeriatim proponere, prout ipſis ſe juvare intendit: & cum eas propoſuerit, debet ſic dicere: his præſuppoſitis, venio ad meam cauſam appellationis, & ad

1 *Nulla.*) Caſus nullitatis ſententiæ propoſiti tit. de appellat. C. M.

factum meum, quod eſt tale, & debet proceſſum ſeriatim recitare, ut evenit. Et ipſo recitato, debet dicere rationes per quas dicit proceſſum, & ſententias fore nullas, & poſt rationes, quòd ſi aliqua eſſet prava & iniqua ſententia ſit vel injuſta: quibus peractis ſic debet concludere: ſi pars talis confiteatur factum meum, & ea quæ propoſui, fore vera, ego dico quòd per vos dominos meos debet pronunciari ſententiam fore nullam, & ſi aliqua ſit, ipſam eſſe pravam, ut ſupra. Idcirco bene appellatum, & malè judicatum, & (ſi ſit talis judex qui de emenda teneatur) dictum judicem in emenda parti & Regi, nec-non in expenſis condemnari, & ita requiro fieri per vos dominos meos. Si verò negaverit, offero me probaturum ea quæ mihi ſufficient de præmiſſis ad fines ſupradictos.

§. 2. Item ſi appellatum ſit à defectu juris tantum, vel ob defectum juris, & propter aliqua gravamina, ſic dicat, ad illum finem, quòd vobis appareat talem dominum tali ejus vaſſallo, vel ſubjecto ſufficienti licet defeciſſe in jure, & ipſum gravaſſe indebitè & injuſtè, & gravamen & injuriam eidem intuliſſe, & quòd ob hoc pronuntietur dictum dominum dictum feudum, vel ſubjectionis jus quod in eo habebat, amiſiſſe, vel amittere debere, & ipſum applicari domino noſtro Regi, & quòd per vos & judicium veſtræ curiæ ad hoc condemnetur, & quòd talis, occaſione præmiſſorum, pro dicto feudo debeat ire ad fidem & homagium Regis vel ad ſubjectionem, & ipſum fore exemptum à Juriſdictione domini ipſius, quòd dictus talis condemnetur eidem ad revocandum gravamina, nec-non & in tali ſumma pro dictis injuriis & gravaminibus, & in expenſis factis & fiendis in proſecutione præſentis cauſæ, &c. Poſtea debet proponere factum ſuum, quo facto, debet dicere quas injurias dictus talis ſtatim revocavit ad animum ſuum: & adhuc revocat, & nollet, &c. Ut in concluſione injuriarum, & ex hoc concludere juxta petitionem per ipſum factam & ſuperius inſertam, ut nuper dictum eſt.

1 *Quarta.*) Imò numquam ultra tres *Io. Imber, inſtit. foren. lib.* 1. c. 49. nec ſemper etiã requiruntur tres: ut dixi ad Alexand. *conſ.* 81. *lib* 4. habet tamen judex ſpatium triſi etiam, aut ad ſummum ſex menſium ex Conſtitut. anni 1490. §. 58. C.M.

§. 3. Item ſciendum quòd talis appellatio per curiam non recideretur, niſi petitæ requiſitiones præceſſiſſent: requiruntur enim tres, & quarta [1] ex abundanti per diverſos dies & horas, & quòd de his poſſit docere.

§. 4. Item ubi in cauſa appellationis à defectu, id eſt à denegatione juris, & juſtitiæ juris emiſſæ, pronunciaretur dictum dominum defeciſſe in jure, & idcirco dictum talem bene appellaſſe, dominus privari debet per Arreſtum curiæ, & de ſtilo ipſius, homagio quo tenebatur appellans, vel ſubjectione: & hoc Regi debet applicari, & pro hoc facit *in lib. feudo. quid ſit inveſtitur. & quæ ſit cauſa c.* 1. *cum gloſ. ſua & inſtit. de his quæ ſunt ſui, vel alien. juris* §. *fina.* [3] Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ contra Comitiſſam Atrebatenſem pro domina Catherina de Pinquigniaco, domina Dauxi.

3 *Fina.*) & ibi Ioan. Fab. *Bald. de prohibit. feudi alien. per feud. col.* 4. *ſ. pen. tit. de offic om. judic.* §. 2. *ver. Item imploratur. & d. conſib.* §. 2. *ver. ſæpe. ſed deſitum eſt cum* §. *ſeq.* C.M.

§. 5. Item quando contra appellantem pronunciatur, dominus lucratur feudum, vel ea quæ ſub ſua Juriſdictione poſſidet. Sed quare vaſſallus non lucratur feudum vel alia, ut dominus fecit, in primo caſu? dico quòd, ideo quia inferior non habet jus confiſcandi, ſed dominus ſic.

§. 6. Item in modo proponendi & concludendi pro appellato, potes ſumere adviſamentum ex his quæ dixi pro appellante, quia non oportet niſi recipere contrarias concluſiones earum quas dixi pro appellante.

4 *Fines.*) Hodie uterque cogitur ad omnes fines ſemel totam cauſam dicere. Conſtitut. Carol. VII. §. 73. C.M.

§. 7. Item ſciendum eſt quod oportet (ſecundum quòd volunt quidam) de ſtilo hujus curiæ appellantes omnes rationes & defenſiones ſibi competentes ſimul & ſemel, & conſecutivè proponere, licet tendant ad diverſos fines, [4] ſub proteſtatione de petendo jus ſuper primo propoſitis, & quòd non intendit recedere à dicto jure requiſito propter dicenda: aliàs ſimul & una vice non proponat, quia ſi poſtea aliquid vellet proponere, non audiretur: nam ſi vellet dicere quòd appellans non debet reputari appellans, nec ejus appellatio recipi, proponat rationes quæ poſſunt ſervire ad illum finem, & poſtea ad finem nullitatis vel falſitatis, ſub proteſtatione ſi pronunciaretur, eum ut appellantem recipi debere, ſed iſte ſtilus proponitur nimis crudè: quia ſi appellatus vellet dicere quòd cauſa appellationis non debet in præſenti curia ventilari, & ad hos fines proponat rationes ſuas, licet nullas alias proponat defenſiones, dum tamen faciat retenutam ſuper aliis, licet ſuper propoſitis jus reddatur contra ipſum, nihilominus admittetur ipſe poſtmodùm ad proponendum alias defenſiones ſuas.

§. 8. Item idem eſſet ubi quis proponeret rationes juris ad finem quòd non debeat per curiam appellans reputari, & ſunt bonæ & efficaces: quia licet ad finem alium nihil proponat, dum tamen faciat retenutam, ut dictum eſt, licet poſtea reddatur jus contra ipſum ſuper propoſitis, nihilominus tamen admittetur poſtea ad proponendum ad finem quòd pronuncietur malè appellatum, & benè judicatum. Sed tunc dictus ſtilus eſſet verus, ſi appellans proponeret aliquod factum quod in patria probari oporteret, & ad finem quòd ut appellans recipi non deberet: quia tunc oportet ipſum omnes alias cauſas proponere tendentes ad fines nullitatis, & falſitatis vel iniquitatis: & niſi ita faceret, ad ipſas proponendum ulterius non admitteretur. Et eſt ratio, quia tunc præſumitur quòd præmiſſa malitiosè, & cauſà diffugii propoſuerit.

§. 9. Item ubi appellatum eſt ad curiam, ideo quia judex coràm quo aliqua actio perſonalis erat mota, reum noluit remittere domino ſuo ſuper quo ſe dicebat habere domicilium: & partes cadunt in factis contrariis ſuper cauſa appellationis in curia, & curia interim cognoſcet de cauſa principali tanquam ſuperior, ne interim dormire habeat. Et ſi quis dicat, ad quid proſequetur cauſam appellationis? dico quòd propter emendam. Ita dictum fuit in Parlamento anni 1325. contra dominum Brunum de Claveris pro domino Jo. de Via, in cauſa appellationis in qua ipſe petebat remitti ad curiam domini de Turre.

§. 10. Item ſi pronuncietur contra [5] appellantem, pronunciabitur quòd domino non noceat in ſimilibus.

5 *Contra.*) Scilicet in caſu noviſſimè dicto.

§. 11. Item ſciendum eſt quòd ſi dominus temporalis manum poſuerit in bonis alicujus propter aliquos exceſſus qui ſibi imponuntur, & poſtea ratione eorumdem ipſum condemnavit, & ideo ab ipſo ad Parlamentum fuerit appellatum, & inibi cauſam appellationis proponi fecerit: eademque propoſita, petat ſibi bona ſua recredi per curiam præſentem tanquam per ſuperiorem, licet antedictam appellationem dicta manus poſita fuiſſet in præmiſſis, & ideo dici poſſet nihil innovandum in præmiſſis contra appellantem prædictum pendente appellatione: tamen dicta recredentia fiet per dictam curiam modo præmiſſo, non plena [6] deliberatio. Ita dictum fuit in Parlamento anni 1327. pro Abbate & Conventu ſancti Petri de Gandavo, contra Comitiſſam Flandrenſem, & Abbatiſſam & Conventum de Villera. [a]

6 *Plena.*) Id eſt non plena manus levatio, & hoc odio prehenſionis anticipatæ contra juſ. *tit. de requiſit. reis.* C. M.

§. 12. Item in cauſa appellationis ubi partes ſunt de patria conſuetudinaria, non poſſunt [b] inter ſe concordare, niſi conſentiente Procuratore regio, [7] vel de licentia curiæ: & ſi faciunt, cadunt in emendam. Ita dictum fuit contra Radulphum de Claromonte & quemdam militem vocatum B. Cui Radulpho curia remiſit emendam de gratia ſpeciali ratione paupertatis & minoris ætatis, & eidem diem quamdam brevem aſſignavit ad litigandum ſuam cauſam.

7 *Regio*) Et ſic non zelo juſtitiæ: ſed ob ſpem ſordidam lucri mulctæ, ideo hoc hodie negligi ſolet, & bene. C.M.

§. 13. Item actum fuit & ordinatum in curia, & per Arreſtum curiæ pronunciatum quòd appellans de terra conſuetudinaria qui ſuum adjornamentum impetravit

in debita forma, æquè facere debet diligentiam ſuam contra eum pro quo lata fuit ſententia, ut intimatiò ſibi fiat, ſicut contra judicem ut adjornetur: aliàs Pars ex hoc haberet utilitatem, quod ſententia mandaretur executioni: & habitatores villæ Dorchies dederunt cauſam edicto, qui appellantes à Baillivo inſulæ Flandriæ pro quadam ſententia lata per eum contra ipſos, pro Ægidio le Camus, & quodam alio ſocio, licet per reſcriptionem Baillivi non appareret quòd intimatum fuerit adjornamentum dicto appellato: attamen quia dictus Ægidius nunciavit ſocio ſuo, dicti habitatores ex negligentia ſua fuere relevati. Actum fuit in Parlamento anni 1527. die ſabbati, poſt feſtum B. Catharinæ virg. & pro futuris caſibus debitè regiſtratum.

CAPUT XXVII.

De Commiſſariis, [1] *& eorum poteſtate.*

§. 1. COmmiſſarii dati per curiam ad inquirendum & referendum curiæ, per omnia inquirendo, & in officio inquiſitionis ſequentur & ſequi debent ſtilum curiæ Parlamenti à qua miſſi ſunt, & non loci illius in quo inquirunt. Qui ſtilus Parlamenti talis eſt, ut ſequitur.

§. 2. Primò quod tales Commiſſarii non habeant [2] poteſtatem interloquendi, cognoſcendi, pronunciandi, vel judicandi in aliquo: ſed rationes partium & omnia propoſita coram ipſis debent ordinari, & in ſcriptis eis tradi, & ea in ſacco ponere & reſervare partibus ſuper his jus ſibi dici per ordinationē curiæ. Et ideo cautus Advocatus debet ſemper ab eis petere, ut ſuper talibus rationibus dicant jus ſibi, ſi poſſint & velint, aliàs quod ſibi & Parti ſuæ reſervetur ſuper his judicium curiæ.

§. 3. Item ſi una vel alia de prædictis partibus appellet à dictis Commiſſariis, nihilominus debent procedere ultra ad inqueſtam [3] faciendam, & appellationem ſuam vel recuſationem ponant in ſacco: & aperire debent articulos, & injungere actori ut eos aſſerat per juramentum, & dum eos aſſeruerit, debent injungere reo quod dictis articulis reſpondeat juramento medio, & ſi reſpondeat, bene eſt: ſin autem noluerit reſpondere, non poſſunt ad hoc eum compellere: ſed poſſunt habere pro reſponſo. Sed ſi reus proponat aliquas rationes propter quas dicat eis reſpondere non teneri, debent eidem injungere quòd eas tradat in ſcriptis, & eas ponat in ſacco, & hoc non obſtante procedere ultra ad inqueſtam ſuam faciendam, & ipſa facta curiæ remittere debent. Et ſi forte rationes propoſitæ ex parte rei ſint efficaces, curia providebit, vel annullando quicquid factum eſt per Commiſſarios, vel aliàs prout juſtum ſibi videbitur: & fortè ordinabit quòd commiſſio pro utroque renovabitur.

§. 4. Item ſi aliquæ rationes per reum ſuper præmiſſis propoſitæ conſiſtant in facto, curia tam ſuper his quàm ſuper principali renovabit commiſſionem, niſi in caſu ubi rationes è contrario propoſitæ per reum, eſſent præjudiciabiles principali cauſæ: quia tunc ſolùm renovaretur ſuper ipſis commiſſio, & poſtea facta inqueſta, & ea curiæ reportata, & ad judicandum recepta, ſuper principali cauſa curia ordinabit prout ſibi videbitur.

§. 5. Item cautela eſt quod Pars rea habeat copiam de rationibus quas tradit Commiſſariis, ſemper ſub ſigillo Commiſſariorum, vel inſtrumento publico: ut ſi fortè Commiſſarii noluiſſent ob odium vel aliàs in ſacco ponere, ipſe poſſit eas tradere curiæ. Et ſi recuſaverint dictas rationes recipere, de præſentatione & requiſitione faciat recipi inſtrumentum, vel teſtes adhibeat. [4]

§. 6. Item ubi datur Commiſſarius à curia ad deſfiniendum ſive ſit in terra juris ſcripti, ſive conſuetudinaria, poteſt cauſam alteri delegare, [5] vel unum articulum, vel totam cauſam, juxta c. ſuper quæſtionem de offic. deleg. [a]

§. 7. Item Commiſſarius datus à curia ad inquirendum & reportandum curiæ, non poteſt alteri committere. Et ratio, quia ejus induſtria electa videtur: & ſi committeret, nullum eſſet quicquid fieret per dictum Commiſſarium. Et hoc verum niſi Commiſſio contineret: inquiras per te vel alium, quia tunc poſſet ſibi Commiſſa committere & valeret quicquid faceret ſubdelegatus. [b]

§. 8. Item Commiſſarii reprobationes teſtium, vel contra teſtes à partibus productos hincinde recipiunt, & in ſacco ponere debent, ſi partes eis tradant ipſas, ſed ultra procedere non debent.

§. 9. Item quæro numquid curia ſuper rationibus propoſitis coram Commiſſariis ad inquirendum & reportandum interloquendo debeat ſequi ſtilum curiæ, vel jus ſcriptum, ſuppoſito quòd partes ſint de patria juris ſcripti, vel conſuetudinaria? Dico quòd ſi partes ſint de patria conſuetudinaria, & cauſa ſumpſit exordium in curia, tunc ſtilum curiæ debent ſequi: ſi autem in patria unde partes ſunt, cauſa movetur, ſed hæc cauſa fuit advocata ad curiam, tunc jus ſcriptum debent ſequi. Sed & ſi partes ſint de patria juris ſcripti, & ibi incepta fuerit, ſed ſi de terra conſuetudinaria, tunc debet curia ſequi conſuetudinem illius loci.

§. 10. Item numquid tales Commiſſarii, ſi receperint reprobationes teſtium à partibus productorum, ſuper ipſis poſſint recipere teſtes: & intelligas quæſtionem de Commiſſariis curiæ, quibus præſens curia ſcribit, ut ſuper articulis à talibus partibus traditis, quos curia ipſis mittit ſub contraſigillo intercluſos inquirant, & inqueſtam perficiant, & eam perfectam curiæ præſenti remittant. Et videtur quòd ſic, cùm aliàs inqueſta perfecta non dicatur, niſi ſuper teſtium reprobationibus inquiſitum fuerit. Dic contra. Primò quia ſuper certis articulis eis mandatur inquiri, ſcilicet ſuper principalibus partibus quia erant in curia concordati, & fines mandati ſunt diligenter obſervandi. *ff. mandati l. diligenter.*

§. 11. Item quia diverſæ ſunt inqueſtæ, & ſuper diverſis articulis fiendæ: & ſic de inquirendo ſolum ſuper principalibus articulis videtur inquiri debere: & quòd diverſæ debeant fieri inqueſtæ, patet quia ſecundum quod articuli ſuper principali habent per partes vel per curiam concordari, ita & articulos ſuper reprobationibus oportet prius per curiam judicari, [6] quamvis principales ſint concordati, igitur ſuper articulis miſſis tantum inquiri debebunt, non ſuper aliis reprobatoriis, qui nec per curiam viſi, nec per eam judicati fuerint. Nec obſtat contrarium, quia perfecta eſt quoad perfectionem de qua curia intelligit & ſcribit, non quoad totalem cauſæ perfectionem, & inquiſitionem negotii, & de tali tu loqueris, quare non obſtat.

§. 12. Item quia partes ad reprobandum teſtes non ſunt recipiendæ, niſi tunc demum cum inqueſta perfecta erit ſuper principalibus articulis, nam aliàs ſi poſt aliquorum teſtium reprobationes facta inqueſta, reciperentur teſtes ſuper principali, iteratò haberet

[1] *Commiſſariis.*) Hoc cap. aptius locaretur in fine ſtili: ſed quia hoc loco habetur in veteribus regeſtis manuſcriptis nolui transferre. C. M.

[2] *Non habeant.*) Carol. VII. artic. 79. etiam de cōſenſu partium idem Car. ſuper ſtil. §. 11. ſed Carol. VIII. hoc moderavit. art. 38 ubi permittit ſi curia committit deciſionem, & omnino poſſunt contumacias judicare Conſtitut. ann. 1528. §. 6.

[3] *Inqueſtam.*) Carol. VII. art. 98. & rurſus ſic per ſtil. art. 32. ubi hunc ſtilum recitat, & in hoc confirmat, tamen non ſervatur, ſi eſt appellatum à denegata recuſatione, ut innuit Conſtit. curiæ anni 1535. 10. Imbert. inſtit. foren. lib. 1. cap. 42. quod ego ſublimito, niſi ubi conſtaret recuſationem manifeſtè frivolam ut ſuo loco dixi. C. M.

[4] *Adhibeat.*) Hæc cautela non eſt prohibita per Conſtit. an. 1409. §. 35. ſed tantum quoad notarios modificata, ut non conficiant inſtrumentum Commiſſario niſi communicatum, ideo reprehenſibiles ſunt & ſuſpecti quidam Commiſſarii, qui nolunt partes admittere, niſi ſolis cæteris arbitris & teſtibus remotis. C. M.

[5] *Delegare.*) Falſum & contrarium ſervatur, ut Conſtit. Carol. VIII. §. 14. Ludov. XII. anno 1499. §. 14. C. M.

[6] *Iudicari.*) Viſo prius toto proceſſu, ut vult regia Conſtitut. anni 1499. §. 19. C. M.

Digitized by Google

fieri alia inqueſta ſuper reprobationibus teſtium ultimò productorum.

§. 13. Item ſi pars producit teſtes ſuos, & alia pars contra quam producti ſunt, velit aliquos ex ipſis reprobare, alios non: ſi pars producens dicat curiæ: Ego renuncio teſtibus quos pars adverſa vult reprobare, audietur. Ita dictum fuit pro Procuratore Regis, & Abbate Montisfrigidi, contra Conſules Burgi Narbon. in Parlamento anni 1325. Et ita obtinui pro duce Aquitaniæ, & dom. Thoma de Houlangia, contra Comitem Anſe. & quemdam alium.

§. 14. Item poſito quòd Commiſſarii haberent poteſtatem judicandi reprobationes, expedit quòd non judicent, ne fortè appelletur, & ob hoc negotium magis protelетur quàm in ſequenti Parlamento reprobationes curiæ reportarentur pro judicando. Nam ubi una pars appellaſſet à judicio dato ſuper reprobationibus, oporteret litigare ſuper cauſa appellationis. Et ſi partes eſſent in factis contrariis, duraret cauſa incidens per duos vel plures annos; & interim cauſa appellationis dormiret. Sed pone quòd Commiſſarii ſunt dati ad inquirendum & referendum tam ſuper principali, quàm ſuper reprobationibus, coram quibus hinc inde traduntur reprobationes, numquid ſit utilius, & magis bonum partibus, ut Commiſſarii ſuper omnibus reprobationibus receptis inquirant, quàm ſi reprobationes curiæ remittantur pro judicando? Dico quòd non, imò eſſet periculum parti cujus teſtes reprobarentur. Nam poſſet eſſe quòd inqueſta traderetur ad videndum alicui novitio & ignoranti ſtilum curiæ, & crederet reprobationes per curiam judicatas & approbatas, & ſic fortè aliqui teſtes ſufficientes per reprobationes illegitimas rejicerentur, & reportaret illos ſufficienter reprobatos, cum fortè illa ſufficiens reprobatio eſſet per partem ſufficienter probata.

§. 15. Item numquid hoc idem eſſet in aliis Judicibus, ut prius debeant reprobationes judicare? Dic quòd ſi voluerint hoc, optimè facere poſſunt: ſed utilius eſt quòd ſuper omnibus inquirant, ne fortè aliqua partium ex hoc appellet, & cauſa principalis habeat ex hoc protelari. Sed ſecus in præſenti curia, quia ab ipſa non poteſt appellari, cum ipſa Superiorem non habeat. [c]

§. 16. Item ſi Commiſſarii dati ad inquirendum & referendum de conſenſu partium, mortui fuerint, vel vacare noluerint, & una pars, alia abſente, procuret alium loco mortui, vel vacare nolentis ſurrogari, quod ipſe faciet, nullum erit, *de offic. deleg. c. inſinuante*, quod verum eſt, niſi alia pars in eum conſentiat tacitè vel expreſsè, vel niſi curia diceret in ſua commiſſione: non obſtante quòd tales de partium conſenſu dati fuiſſent, quod vix faceret. Item in caſu prædicto, ſi partes ſint præſentes in Parlamento, vel una contumaciter abſit, curia ordinat prout vult, dando alios, vel compellendo primos ut vadant ſuper commiſſione. Sed de facili tales Commiſſarii per curiam renovantur, niſi cauſa recuſationis ſupervenerit de novo, vel antiqua de novo pervenerit ad notitiam alicujus partium prædictarum.

§. 17. Item ubi Commiſſio facta eſt per curiam, & ſub certa forma, non eſt mutanda forma niſi cum cauſa. [d]

§. 18. Item datis Commiſſariis per aliquem Baillivum, ad inquirendum & referendum ſibi de conſenſu partium, ſi pòſt reperiantur aliqui defectus in inqueſta, propter quos non poſſit judicari ad ſupplendum defectus hujuſmodi, Commiſſarios alios quàm primos dare non poteſt, niſi de partium conſenſu hoc faceret. Et ſi alteri committat, una partium renitente, totum quicquid fecerit, annullabitur per curiam. Ita dictum fuit in Parlamento anni milleſimi treceteſimi vigeſimi ſeptimi, per Arreſtum curiæ in tali caſu, pro majore & juratis de Corbane, contra Archidiaconum de Aurelia.

§. 19. Item hoc idem eſſet, ubi inqueſta fienda commiſſa eſſet per curiam aliquibus de conſenſu partium, & in ea reperiretur defectus: quia ad ſupplendum, &c.

De diligentiis faciendis erga Commiſſarios.

§. 20. Primò quæro, quo tempore habeat diligentia fieri coram Commiſſariis, ad finem quòd in ſequenti Parlamento renovetur commiſſio? Dic quòd aut Commiſſarii ſunt dati de dominis cameræ majoris, vel inqueſtarum, vel requeſtarum, vel aliis. Primo caſu requirendi ſunt ante ingreſſum Parlamenti, & tempore tali, quod ante dictum principium Parlamenti potuerit perfici inqueſta: aliàs ſi poſt ingreſſum requiſiti fuerint Commiſſarii, licet à tempore requiſitionis uſque ad dies Bailliviæ, ad quos inqueſta habet reportari, tantum temporis ſupereſſet, quod poſſet perfici, ſi potuiſſet ipſe, ſcilicet inqueſtæ Commiſſarius, attendere, non ſufficit, nec renovabitur commiſſio. Et eſt ratio: quia domini habent eſſe in principio Parlamenti, & eo incepto, reſidere in eodem: Si autem non fuerint dati de dictis dominis, tunc ſufficit eos requiri poſt ingreſſum Parlamenti: dum tamen tantum ſuperſit de tempore pro perficienda inqueſta à tempore requiſitionis, uſque ad diem Bailliviæ, ad quam reportari debet, quod perfici poſſit: & partes ea perfecta, paraſſe ſarcinulas ſuas ad veniendum ad Parlamentum: quod verum intelligo, niſi in caſu ubi tales Commiſſarii haberent eam reportare ad principium Parlamenti. Quo caſu dic ſicut dixi in primo caſu. [e]

§. 21. Item quæro, ad quam de dictis partibus ſpectat facere diligentiam de Commiſſariis adducendis ad locum ubi fieri debet inqueſta? dic quòd ad actorem. Et eſt ratio: quia ipſius intereſt cauſam accelerare, rei autem eſt fugere.

§. 22. Item ſi actor ſit verè negligens, quid poteſt reus petere in ſequenti proximo Parlamento? Dico quòd petere poterit ſe abſolvi à petitione actoris. Et hoc verum, ubi actor eſt præſens, & conſtans de negligentia ſua. Si autem eſt abſens, quia ſe non præſentaſſet, tunc ei conceditur defectus: & adjornamentum in ſequenti Parlamento, ad videndum adjudicari utilitatem dicti defectus, & adjudicabitur ſibi talis, de quo dictum eſt: aliàs ſi petat commiſſionem renovari, fatuè ageret: quia tunc renovabitur pro utraque parte dicta commiſſio: quia rei negligentia compenſaretur cum negligentia actoris, unde reus numquam in caſu præmiſſo petere debet præmiſſa, niſi conditionaliter: dicendo, cùm actor fuerit negligens, peto me ab ejus petitione abſolvi: & in caſu ubi ex dicta negligentia hanc utilitatem habere non poſſem, peto commiſſionem renovari.

§. 23. Item quid ſi actor adduxit Commiſſarios ad dictum locum, & non ſuperſit de tempore niſi tantum quòd inqueſta pro parte ſua fieri poſſit, & ejus teſtes audiri: & reus petat à Commiſſariis, ut audiant teſtes ſuos, vel tantum de ſuis, quantum de teſtibus actoris audiverunt, numquid reus debet audiri? & videtur quòd non, quia non fuit diligens in ipſos adducendo. Contrarium videtur, quia auditores & Commiſſarii ſunt communes: & quia reus nihil habebat probare, niſi probaret actor. Tamen in iſto caſu medietatem ſalarii Commiſſariorum, tam pro eundo, quàm pro redeundo debet ſolvere, & ſumptuum factorum pro ipſis Commiſſarii, quærendis.

§. 24. Item quid ſi Commiſſarii ambo, vel unus mortuus ſit: & tantum ſuperſit de tempore quòd inqueſtæ perfici poſſint: numquid actor habet facere diligentiam ſuam petendi alium, ſeu alios loco mortui, vel mortuorum ſurrogari? dic quod aut dati erant

erant de partium conſenſu, & tunc non, niſi in caſu ubi pars eſſet præſens, & vellet ad hoc conſentire: & ſic ſubrogaretur alius: aliàs non valeret quod agerent, ut titulo proximo dictum fuit. Si verò non erant dati de conſenſu partium, ſed à curia, vel aliàs, prout communiter fit, tunc poteſt petere alios ſubrogari, ſi velit: ſed hoc non habet facere de neceſſitate; & ſi non faciat, non imputabitur ei ad negligentiam. Quod verum intelligo, niſi in caſu ubi eſſet perfecta inqueſta ex parte rei: quia contra ipſum actorem præſumeretur quòd de cauſa diffidat: ideo ſuper præmiſſis deberet facere diligentiam ſuam.

§. 25. Item & hoc multò fortius dicere poſſem in reo, ſi inqueſta ex parte actoris ſit completa & perfecta: tunc enim, ſive Commiſſarii eſſent dati de conſenſu partium, ſive non, reus tenetur facere diligentiam ſuam: aliàs poneret ſe in periculo amittendi cauſam ſuam.

§. 26. Item diligentia actoris proficit reo: ut in caſu ſuperiùs expreſſo, quando adducit Commiſſarios ad locum. Item quando ipſe actor requiſivit Commiſſarios ut procederent in inqueſta, & ipſi reſponderant quòd non poterant attendere ad hoc de toto tempore medio uſque ad diem ad quem habent inqueſtam reportare, & tunc reum aliquam diligentiam facere non oportet.

§. 27. Item ubi Commiſſarii reſpondent quòd non poſſunt in continenti attendere ad dictam inqueſtam faciendam propter aliquod impedimentum, tunc una requiſitio vel diligentia non ſufficeret, niſi ſatis de tempore ſupereſſet pro ipſa perficienda, ſecundùm quod ſupra dictum eſt. Sed tunc ſecundò, vel tertiò, vel etiam pluries requireretur, ſecundum temporis, diſtantiam.

§. 28. Item commiſſiones ſunt renovandæ [7] de Parlamento in Parlamentum, & ubi partes ſunt in commiſſione, & altera partium venit cum diligentia, in caſu in quo requireretur, ſcilicet ex parte actoris: & alias pars, ſcilicet reus, deficit, ſic quod ſe non præſentaverit, vel etiam præſentatus receſſit, vel non invenitur ad oſtium cameræ, pars contumax ponitur in defectu: & datur adjornamentum parti comparenti ad ſequens Parlamentum, & adjornatur pars deficiens viſura adjudicari utilitatem defectus: & quis ſit modus procedendi, dic ut ſuprà *de contum. & defect.*

7 *Renovandæ.*) Adhuc tempore meo, necdum 20. anni, vidi propter hoc magnas difficultates, quia expirabant hujuſmodi commiſſiones initio novi Parlamenti. Sed hæc ſcrupuloſitas ficut & renovandorum procuratorũ, hodie meritò exolevit. C. M.

§. 29. Item ſciendum eſt quod ubi Commiſſarii ſunt dati ſuper cauſa hîc pendente, non eſt niſi una productio de uno Parlamento ad aliud: & interim partes, totiens quotiens eis placuerit, poſſunt producere teſtes coram dictis Commiſſariis. Et commiſſio nedum ſemel, ſed pluries renovabitur: dum tamen partes ſuper his non fuerint negligentes, nec per eas ſteterit quominùs auditio ſit perfecta.

Sequitur adviſamentum eorum, quæ pars juxta proceſſum habeat facere coram dictis Commiſſariis.

§. 30. Primò, dum Commiſſarii volunt ire ad patriam pro inqueſta facienda, actor ſumat adjornamentum contra partem ream ſub ſigillo Commiſſariorum ad certos diem & locum, & in effectu contineat quod ſequitur. Tales Commiſſarii, &c. in tali cauſa infrà ſcripta, tali Baillivo [8] ſalutem. Literas regias nos recepiſſe noveritis ſub his verbis, &c. Philippus, &c. quorum authoritate, vobis mandamus, quatenus dictas partes adjornetis in tali loco, in domo talis, ut tali die, & aliis ſequentibus compareant coram nobis ad procedendum in dicta cauſa, juxta tenorem noſtræ commiſſionis, nec non omnes teſtes quos utraque partium prædictarum vobis nominaverit, ad perhibendum teſtimonium veritatis ſuper contentis in articulis dictarum partium.

8 *Baillivo.*) Hodie nudo ſervientis circuitu, commiſſio mandatur. C. M.

§. 31 Item ad diem & locum prædictum comparentibus dictis partibus, actor debet præſentare Literas commiſſionis, unà cum articulis, & petere ab ipſis Commiſſariis, ut dictos articulos aperiant, & in dicta cauſa procedant juxta commiſſionem eiſdem factam. Quo facto, & apertis dictis articulis, & medio juramento, affirmatis, [9] & ad ipſos reſponſis, de reſponſione petat ſibi fieri copiam, ad fines ut ſcire poſſit quid fuerit ſibi de dictis articulis confeſſum: & ſuper negatis teſtes producere poſſit, cùm ſuper confeſſatis probando relevatus fuerit per confeſſionem partis adverſæ.

§. 32. Item ſuper unoquoque articulo poteſt decem [10] teſtes producere, & non plures, & ſi ſuper omnibus ſolum decem teſtes produxerit, plures producere non poterit ſuper eis. Unde præcavere debet quod ſuper unoquoque articulo decem teſtes producat ſi poteſt. Et hoc proficit quoad duo. Primò ad id quod dictum eſt. Secundò, quia licet dicti teſtes producti ſuper primo articulo nihil deponant ſuper illo, poteſt eſſe quod alii decem teſtes ſuper ſequenti articulo producti deponent ſuper primo & ſecundo: & valebit eorum teſtimonium, licet non interrogati reſpondeant ſuper primo vel deponant non producti, quia vel articuli erant connexi, vel dependentes unus ab alio, ex eodem facto.

9 *Affirmatis.*) Vi infra part. 2. Olim partes ipſæ per ſe in partibus affirmabant & reſpondebant per credit. vel non coram Cõmiſſario inqueſtæ. Poſtquam autem cœptũ eſt hoc prius fieri, vel loco poſitionum partes prius interrogari, hæc ſolemnitas aperiendi & affirmandi cœpit ſupervacua eſſe, quamvis adhuc hodie quidam rerum cauſas ignorantes circa hoc muſſent. C. M.

10 *Decem*) Hunc ſtilum refert & approbat Carol. VII. in Conſtit ſtili, §. 32. Ludov. XII. anno 1409. §. 13. Limitat *Io. Gall. infrà quæſt. 83.* Item fallit in materia criminali. C. M.

§. 33. Item præcaveat actor, ut antequam ſuos teſtes producat ſuper articulis negatis, loquatur cum eiſdem: & quod ipſis legat articulos ſuper quibus vult ipſos producere. Et ſi videat quod ſciant aliquid de contentis in ipſis, tunc ipſos producat ſuper articulis ſuper quibus dicunt ſe aliquid ſcire: [11] ſuper aliis autem non, ne occupet ſibi numerum teſtium ſuprà dictum.

11 *Scire.*) Sic monet *Speculator tit. de Advocat. §. utrinſque verb. Item ſit cautus Bal. l. 1. C. qui accu. non poſſ.* licet etiam teſtes inſtruere, ut verum dicant. *Bal. l. item & fin. de condict. ob tur. can. c. licet cauſam; & ibi Fel. col. 19. de probat.* C. M.

§. 34. Item præcaveat, ſi pars adverſa decem teſtes producat uniformiter ſuper omnibus ſuis articulis, aut ſuper uno tantum: & ſi ſuper omnibus, & pòſt velit aliquos producere, debet dicere [12] Commiſſariis, quòd alios teſtes non debent recipere ſuper illis de ſtilo curiæ præſentis, & ſuper hoc petere jus dici à Commiſſariis, ſi velint & poſſint hoc facere: & ſi non velint jus dicere, petat ſuper hoc ſibi reſervari jus per dominos Parlamenti. Et ſi ultra vellent procedere ad ipſos recipiendos, proteſtetur, dicendo quòd eſt contra conſenſum ſuum, & quòd per ea quæ dicet vel faciet in dicta cauſa, non intendit præmiſſis conſentire, nec ipſa approbare, nec renunciare juri petito ſibi dici ſuper præmiſſis. Et hanc requeſtam & proteſtationem, & ea quæ ſuper ipſis reſervabuntur, ponat in ſcriptis, & in ſacco poni faciat, & etiam ſibi copiam fieri ſub ſigillis Commiſſariorum, vel aliàs faciat ut dictum eſt ſuprà titulo proximo.

12 *Dicere.*) Hoc amplius non neceſſariũ, quia Conſt. anni 1499. §. 13. annullat ipſo jure ſalvo, tamen arbitrio judicis ex cauſa. C. M.

§. 35. Item præcaveat actor, ne pars adverſa ex aliquo actu ſuo poſſit aliquod adviſamentum accipere. Item cum producit teſtes ſuos, dicat: ecce teſtes quos citari feci ad hanc diem ad probandum contenta in articulis meis, & ipſos ad probandum ea produco, & peto eorum recipi juramenta, & ipſos per vos audiri, & examinari: ſed cum eos volueritis examinare, ego diſcernam ſuper quo, vel quibus ſci-

licet factis ſeu articulis, volo ipſos producere & examinare.

§. 56. Item præcaveat, cum pars producet teſtes, in ipſa productione, & ante juramenti receptionem, ſi cognoſcat ipſos velle reprobare, debet verbo ſaltem proponere quod ad ipſorum reprobationem probare vult, & offerre ea, & tradere in ſcriptis: & ea in continenti tradere ſi poteſt, vel cum primum poterit, ſe offerendo probaturum. Si autem eſſent omnes, vel aliqui ignoti, petere debet nomina & cognomina ipſorum ſibi tradi, & loca unde ſe dicunt eſſe, vel domicilium habere: & inter juramenti receptionem & examinationem, dari vel concedi dilationem ſuper hoc ad reprobandum ipſos, vel reſervari ſibi ſuper præmiſſis jus per Commiſſarium, ut æquè benè poſt receptionem & examinationem ipſorum poſſit ipſos reprobare ſicut ante: & ſuper hoc petere ſibi jus dici, ſi Commiſſarii poſſint, & velint: vel reſervari ſibi dici per dominos Parlamenti, ut ſuprà dictum eſt.

§. 37. Item ſi pars adverſa teſtes veſtros non reprobet, ut dictum, eſt, & poſt velit ipſos reprobare, dicunt [13] quod de ſtilo præſentis curiæ ad hoc admitti non debet, cum ipſos ante non reprobavit, vel ſaltem antequam examinarentur. Et ſuper hoc petatis vobis dici jus, ut ſuprà. Item præcaveat, ut reprobationes ſuas faciat & tradat, ut ſuprà dictum eſt, niſi per Commiſſarios fuiſſet eidem facta reſervatio, ut ipſos poſſet æquè reprobare poſt examinationes, ſicut ante; & hoc ſcripſerit in proceſſu. Item cautela eſt, ut reprobationes in ſacco poni faciat ad hoc. Nam cum curia videbit eas in ſacco, non judicabit inqueſtam, ſed judicabit reprobationes, & ſuper eis dabit Commiſſarios: aliàs procederet ad inqueſtam judicandam, ſi forte hoc omiſſum eſſet in curia proponi, vel per Notarium in curia regiſtrari.

13 *Dicunt.*) Et malè, imò nec eſt neceſſe proteſtari de reprobando: ſed ſalvum manet jus etiam poſt inqueſtam receptam adjudicandam in curia & ex tunc olim infra tres dies ut Carol. VII. in Conſtit. ſtili. §. 34. hodie infrà octo dies, ut idem Carol. VII. poſtea ſtatuit. §. 99. C. M.

§. 38. Item caveat quòd ſi aliquem teſtem velit reprobare ratione alicujus criminis, vel alicujus actus infamati per eum commiſſi: ad hoc quod reprobatio de curiæ ſtilo ſit recipienda, oportet ipſum ſuper hoc convictum [14] eſſe, & condemnatum vel confeſſum: aliàs non eſſet recipienda.

§. 39. Item de ſtilo curiæ hujus, ſi velit aliquem teſtem reprobare, ut quia eſt de membris ſeu familiaribus partis adverſæ: non eſt recipiendus, niſi dicat ultra quod eſt commenſalis, & ipſius familiaris ad potum & ollam. Ita dictum fuit pro domino Antonio Pillam, contra Sovoantes, aliàs contra Savoances.

14 *Convictum.*) Regulare: & fallit primò, ſi ſint alia facta reprobationis concludentia & admittenda, quia tunc etiam adminiculantia ſimul admitti debent: in quo quidam juvenes in curia erant. Fallit 2. in materia criminali ubi accuſatus eſt honeſta perſona, quod no. C. M.

Qualiter Commiſſarii habeant inqueſtam curiæ remittere, & dicta teſtium debeant publicari.

§. 40. Si inqueſta facta fuerit inter partes terræ conſuetudinariæ, vel de rebus aut actibus terræ prædictæ: Commiſſarii debent remittere inqueſtam clauſam ſub ſigillo eorum: aliàs ſi apertam & non ſigillatam mitterent, annullaretur dicta inqueſta, & eſt ratio: quia inqueſta in patria conſuetudinaria non tabellionatur. Item quia non fit publicatio teſtium, nec pars ipſa videre debet dicta ipſorum, niſi in cauſis hereditatis: & etiam quando actum fuit actione reali [15] ad petendum aliquam rem: quia tunc fit copia & publicatio.

15 *Reali.*) Infra lo. Gall quæſt. 8. ſupra part. 1. c. 17 §. 10. C. M.

§. 41. Item ſi partes, vel cauſa ſint de terra juris ſcripti, debet mitti inqueſta clauſa ſub ipſorum ſigillis, maximè quia ſic regulariter fieri mandatur: cum ibi fiat in omni caſu inqueſtarum publicatio, ſicut in lingua Occitana, quæ jure ſcripto regitur, ſicut in Seneſchallia Tholoſæ, & aliis Seneſchalliis quæ jure ſcripto reguntur: & quia fit per manum publicam cum ſigni appoſitione, viſum eſt inqueſtas miſſas curiæ non ſigillatas, ſed apertas & tabellionatas, & ſignatas recipi, ubi alia pars tantundem habet penes ſe tabellionatum & ſignatum. Et ita obtinui pro Conſulibus Narbonæ contra Comitem Narbonenſem, & hoc ideo fortè quia dicta inqueſta facta fuerat per Seneſchallum Carcaſſonæ jure ordinario: & mandatum ei fuerat ob cauſam ut ipſam curiæ præſenti remitteret. Et ideo publicata fuerat: ſed publicatio non eſt facienda niſi in caſu hereditatis, & reali, ut ſuprà dictum eſt.

§. 42. Item in patria conſuetudinaria extra [16] villam Pariſius non fit publicatio inqueſtæ alicujus: ſed in caſtelleto Pariſius fit civilium, & non criminalium.

16 *Extra.*) Imò ubique fere publicari cœptũ eſt, & tandem generaliter ſancitum 1539 eſt §. 6. exceptis curia, requeſtiſque palatii. Sed melius erat nihil excipere: hæc enim occultatio ſimplicibus & tenuioribus inſidiatur; cupidis autem & potentibus omnia patent, tum ſoli mali lucem odiunt. C. M.

§. 43. Item in patria juris ſcripti fit publicatio inqueſtarum tam in cauſis civilibus, quàm criminalibus, exceptis certis locis Seneſchalliæ Petragoricenſis & Cadurcenſis, qui non fuerint ab antiquo de comitatu Tholoſano.

§. 44. Item de ſtilo curiæ, expenſæ quæ Commiſſariis debentur pro eundo & redeundo, & aliæ communiter faciendæ & ſolvendæ ſunt, ubi utraque partium affirmativa facta indigeret probare.

§. 45. Item ubi partes ſunt in commiſſione vel auditione, & una ipſarum citius compleverit inqueſtam ſuam pro parte ſua, quàm alia, & renunciaverit, & concluſerit in cauſa: alia tamen non fuit in negligentia, quin æquè bene compleverit pro parte ſua, & fecerit citari ſuos teſtes, qui non venerunt: & ipſos poni fecerit in defectu, & ſemper expenſæ in auditione fuerint communes: complebitur inqueſta etiam pro alia, expenſis communibus, non obſtante quod alia nullos teſtes producere velit. Sed ſecus eſſet ſi per negligentiam alterius partis hoc eveniſſet: quia tunc expenſis ſuis ſolùm eſſet complenda.

§. 46. Item ſi petat quis inqueſtam aliquam recipi, vel videri recipi, & judicari tanquam perfectam, & pars adverſa contradicat, dicens ipſam non eſſe completam, habebitur quoad eum qui eam dicit perfectam, pro completa, ita quod alios teſtes ulterius producere non poterit, nec inſtrumenta, nec alia, nec teſtes qui extunc producerentur, per partem aliam reprobarentur: Et eſt ratio, quia ipſam quoad ſe tenuit perfectam, ſed pro parte alia complebitur, ſi reperiatur per curiam ipſam pro parte ipſius non eſſe completam. Et hoc eſt verum, ſcilicet quod ille qui tenuit illam pro perfecta, nihil ultrà producere poſſit, niſi retenutam ita fecerit, ut ſequitur: peto, ut ſuprà facta retenuta, quod ubi dicta inqueſta facta per curiam non reperietur eſſe perfecta; quod æquè bene renovetur commiſſio ad meam utilitatem, ſicut ad utilitatem partis adverſæ: quia tunc non eſt intentionis meæ renuntiare productioni teſtium, vel aliorum in cauſa.

Digitized by Google

CAPUT XXVIII.

De Feudis.

§. 1. IN caſu ubi aliquis ſubjectus Regis recuſat aliquem recipere niſi in fidem ſuam ſeu homagium pro aliquo feudo quod ab ipſo movetur, conſuevit Litera juſtitiæ concedi in requeſtis ſub hac forma, Philippus, &c. Tali Baillivo ſalutem. Talis nobis conquerendo monſtravit, quòd cum tale feudum à tali moveri dicatur, quòd dictus conquerens ad ipſum pertinere dicat: Attamen dictus talis dictum conquerentem in fidem ſuam & homagium recipere recuſat, indebitè & injuſtè, ſicut ipſe dicit. Quocirca per præſentes tibi præcipimus & mandamus, quatenus ad requiſitionem dicti conquerentis ad domicilium dicti talis, vel ubi expedire videbis, accedas, ut ejus præſentiam habere poſſis, ad videndum requeſtam quam dictus talis dicto tali intendit facere ſuper præmiſſis: dictoque tali ex parte noſtra præcipias, ut eumdem conquerentem pro dicto feudo in fidem ſuam & homagium recipiat. Si verò dictus talis ad præmiſſa ſe opponat dicens ſe habere juſtas cauſas & rationes propter quas præmiſſa facere non teneatur, adjornes eum ad diem Baillivie tuæ noſtri proximi futuri Parlamenti, coram dilectis & fidelibus gentibus noſtris, noſtrum tenentibus præſens Parlamentum, dictas cauſas propoſiturum, & aliàs cum dicto tali ſuper præmiſſis proceſſurum, ut fuerit rationis: cum intimatione, quod ſi dicta die non comparuerit, prædictum conquerentem pro dicto feudo ad fidem noſtram & homagium recipiemus, dictaſque gentes noſtras ita facere volumus. Datum, &c.

§. 2. Item eſt notandum quod ſi partes ad diem ſibi aſſignatam in Parlamento venerint, & dominus feudi cauſam petat remitti, non fiet ſibi remiſſio. Et eſt ratio quia conquerens non tenetur coram eo de prædictis feudis litigare, donec per ipſum receptus fuerit pro ipſo ad fidem & homagium, & ſi petat ſe remitti coram Baillivo, [1] ſub quo dictum feudum eſt, non fiet remiſſio: ſed oportebit eum in Parlamento dictas cauſas proponere, vel allegare, & ibi terminabitur cauſa. Et eſt ratio, quia Baillivus non poſſet ipſum recipere in fidem & homagium Regis.

1 *Baillivo.*) Cõtrarium hodie ſervatur & bene, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 45. C. M.

§. 3. Item cognitio per curiam, quod cauſæ propoſitæ per ipſum fuerunt inſufficientes, & quod his non obſtantibus eumdem recipere debet in fidem ſuam & homagium pro dicto feudo. Et poſt hanc cognitionem dictus conquerens petat ſe recipi: & dominus petat quod vaſſallus vadat ad locum unde dictum feudum movetur: ibique paratum ſe eſſe offerat recipere eum ad præmiſſa, non fiet remiſſio. Sed ipſum in Parlamento tenetur recipere ad dictas fidem & homagium. Ita vidi pronuntiari per Arreſtum curiæ in Parlamento anni 1325. pro Comite Bleſenſi contra Comitem Flandrenſem.

§. 4. Item, quod dixi, verum eſſet, niſi in caſu ubi eo tunc cùm dictus dominus primò fuit requiſitus per dictum conquerentem ſuper præmiſſis, alius contra ejus requeſtam ſe oppoſuiſſet, dicens illum non debere recipi, ſed potius jus in dicto feudo habentem. Si enim dominus ſe obtulit jus facturum partibus, licet poſtea requiratur in præſentia Commiſſarii Regis, & ſibi aſſignata fuerit dies in Parlamento, nihilominus fiet remiſſio.

§. 5. Item quod dixi ſtatim, verum eſt, niſi in caſu ubi poſt primam requiſitionem domino factam in præſentia Commiſſarii domini Regis, & dum ſecunda requeſta fieret, alius ſe oppoſuiſſet. Nam licet dominus obtulerit ſe dictis partibus jus facturum, & nihilominus adjornatus fuerit in Parlamento, & tunc ibi cauſam petat ſibi remitti, non fiet remiſſio, ſed utraque in Parlamento decidetur propter ſuſpicionem, ne dominus dictum opponentem falſo ſuppoſuerit.

§. 6. Item de conſuetudine generali Franciæ, ſucceſſor extraneus qui non poteſt quoad ſaiſinam allegare conſuetudinem, per quam mortuus ſaiſit vivum, non poteſt ingredi poſſeſſionem feudi, niſi per manum domini, per receptionem ipſius ad fidem & homagium, nec aliàs contra dominum poſſet ſe dicere ſaiſitum [2] licet contra alios ſic.

2 *Saiſitum.*) Dic ut ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſ. 4. q. 2 q. 5. C. M.

§. 7. Item ſucceſſor talis qui poteſt gaudere tali conſuetudine, ut proximior, ab inteſtato poteſt ingredi poſſeſſionem, etiam antequam intret in fidem & homagium domini: & habet quadraginta dies ad deliberandum an intret in fidem & homagium pro dicto feudo: intra quos ſi non veniat, nulla eſt pœna. Sed poſt dictum tempus, dominus poteſt aſſignare manum ſuam ad dictum feudum, propter defectum hominis: & ex tunc faciet fructus ſuos: ſed cum vaſſallus veniet ad offerendum debitum, dominus eum quandocumque venerit, etiam poſt decem annos, tenetur recipere, & reſtituere dictum feudum.

§. 8. Item ſi vaſſallus teneat feudum ſine domino, id eſt antequam ſit receptus ad fidem & homagium ſuum, nec ſe illi obtulit pro præmiſſis: dominus, ſi velit, dictum feudum tenebit ſine homine, per tantum tempus, [3] per quantum tempus vaſſallus illud tenuit ſine domino. Et interim faciet fructus ſuos, nec interim tenetur eum recipere ad ſuam fidem & homagium pro dicto feudo: nec ad hoc compelli poteſt per ſuperiorem.

§. 9. Item de conſuetudine prædicta aliquis non eſt ſufficiens ad terram tenendam in feudum, [4] niſi habeat viginti annos completos, & vigeſimum primum attigerit: & in cenſivis, niſi habeat 14. annos completos, & 15. attigerit. Et ſic quod in primo caſu non intret in fidem, nec homagium alicujus. Sed ille intret qui habet baillivium, jus, & gubernationem, qui interim faciet fructus ſuos in terra conſuetudinaria: ſed non in patria juris ſcripti, niſi eſſet pater, vel avus, qui eum haberet in poteſtate ſua.

§. 10. Item conſuetudo per quam mortuus ſaiſit vivum, non habet locum in ſucceſſione ex teſtamento, ſed ab inteſtato. [5] Et hoc verum, niſi in caſu ubi duo concurrerent ſimul in ejuſdem perſona.

3 *Tempus.*) Imò omnes ferè Conſuetudines contrarium nominatim dicunt. Idem ubi nil dicunt. Scio tẽpore meo Stampis, quæ alioquin Pariſiorum jure reguntur, rigorem illum obtinuiſſe, ſed per impreſſionem præpotentis & rapacis ideo pro jure habendũ non eſt; tamen ille rigor ad unum annum & contra majores tantũ remanſit per redactionẽ dictæ Conſuetudinis factam anno 1557. tit. 1. art. 18. vide tamen Nicol. Boeri. in conſuet. Bituri. tit. de conſtit. feud §. 13. C. M.

4 *Feudum.*) Id eſt ad faciendum homagium, reliquum exolevit. C. M.

5 *Inteſtato.*) Verum eſt quòd legitimorum præcipuè favore inducta eſt, tamen porrigitur ad inſtitutum univerſaliter ubi ſic licet inſtituere, & teſtamentum liquidum eſt, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 132. C. M.

§. 11. Item ſi plures contendunt ſucceſſionem alicujus mortui, & hac ratione innixi, quilibet contendit ſe admitti ad fidem & homagium dominorum à quibus feuda movent, quæ ipſe mortuus tenebat, ſi mortuus plura feuda à diverſis dominis moventia habebat, inter quos Rex eſt unus, tota cauſa pro aliis feudis ventilabitur in Parlamento: licet modicum ſit feudum, quod à Rege teneri debet: & idem ſi aliàs de ipſius hereditate contenderent. Ita dictum fuit pro domino Dalebreto in Parlamento anno 1326. contra dominum Loci de Villandria, qui de feudo ſuo, de quo

Digitized by Google

quæſtio movebatur (quia locus illinc dependebat) cognitionem illius ſibi remitti petebat: cum in curia inter Comitem Armigniaci, & adverſarios ſuos de hereditate Vicecomitatus Leomagine contenderetur, ad finem recipiendi in fidem & homagium pro feudis quæ dictus Vicecomes tenebat.

§. 12. Item cum aliquis ſe offert Regi pro intrando fidem & homagium pro aliquo feudo, & alius ejus requeſtæ ſe oppoſuerit, offerendo, &c. Et partes ipſæ per Regem remiſſæ fuerint ad Parlamentum, ad certam diem ſuper præmiſſis, & unus ipſorum ſe præſentaverit per Procuratorem generaliter fundatum ad litigandum, abſque eo quòd eſſet ſibi ſpecialiter commiſſum: ut poſſit petere per dictam curiam declarari dominum ſuum recipi debere pro dicto feudo in fidem & homagium Regis: ſufficit dicta fundatio, dum tamen dictus dominus ſit præſens dum dicta cauſa litigabitur: aliàs non ſufficeret. Ita dictum fuit pro Comite Armigniaci contra adverſarios ſuos.

§. 13. Item ubi plures contendunt ratione alicujus ſucceſſionis, quis recipi debeat ad fidem & homagium, pro feudo quod dominus defunctus tenebat: & per diverſa teſtamenta veniunt, ut puta quidam ex teſtamento patris, quidam ex teſtamento filii ultimò defuncti: & qui per teſtamentum ultimò defuncti contendit, dicat ſe ſaiſitum in dictis feudis, & ipſa tenuiſſe per aliquod tempus: & dicat ſe per gentes Regis impediri per manum Regis ibi appoſitam, & petat eam ab inde amoveri, & ſe reduci in ſtatu in quo prius erat, quo facto petat ſe admitti ad fidem & homagium: Et pars alia dicat illum nullum ſtatum ſaiſinæ habuiſſe per mortem defuncti, tum quia nondum annus erat elapſus, tum quia non fuit pro præmiſſis receptus ad fidem & homagium, manus prædicta exinde non removebitur, nec ipſe remittetur in dicto ſtatu: Sed partibus injungetur per curiam, quòd utraque proponat quæ voluerit, ad finem quòd ad homagium recipi debeat, ita dictum fuit in dicto Parlamento contra dictum Comitem, pro adverſariis ſuis in dicto Parlamento.

§. 14. Item ubi vaſſallus alicujus intrat in fidem & homagium Regis [6] pro feudo quod ab ipſo ut à domino ſe tenere dicebat: licet poſtea pronuncietur in Parlamento ipſum redire ad fidem & homagium domini ſui immediati, non propter hoc poterit eum dominus inſequi ad finem quòd dicto feudo privari debeat: nec aliquod jus eſt eidem domino acquiſitum, nec vaſſallo præjudicium generatum. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ per os domini Joannis de Sercomonte, primi Præſiden. anno 1326. pro Calordo de Chambona, contra Comitiſſam de Roſello.

6 *Regis.*) Idem ſi cujuſvis alterius, ut dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 30. C. M.

§. 15. Item advocatio facta Regi de aliquo feudo, dat ſaiſinam Regi quoad duo: primò ut capta de illo loco per aliquem qui dictum locum ab eo teneri dicebat, debeant reſſaiſiri ad locum. Et quòd cognitio litis motæ inter prædictas partes, ſcilicet inter illum qui ſe dicit dominum, & alium ſcilicet vaſſallum, ad Regem pertinere debeat. Ita dictum fuit in Parlamento anni 1326. pro Comitiſſa de Soiſſons, contra dominum de Mailly.

§. 16. Item ubi manus Regis fuit appoſita in feudo alicujus aliqua de cauſa, dominus immediatus non debet impediri aſſignare feudo ſuo propter defectum hominis, vel alia juſta de cauſa juſtitiare feudum ſuum prætextu dictæ manus: ut *in uſi. feu. tit. de inveſti. de re. alien. facta & quæ ſit cauſa prima bene amit. collat.* 10. tamen propter honorem ſuperioris non debet hoc facere ſine licentia [7] Regis, quæ de facili obtinetur. Et ideo cum Baillivus Viromandiæ appoſuiſſet manum Regis propter quaſdam emendas Regi debitas in quodam feudo quod ab Epiſcopo Noviomenſi tenebatur: & dictus Epiſcopus aſſignaſſet ad id manum ſuam propter defectum hominis: per Arreſtum curiæ dictum fuit quòd priuſquam feudum Epiſcopo prædicto reſtitueretur, Regi ſatisfaceret de dicta emenda, & emendaret Regi: quia ſuprà manum Regis, & non petita licentia, ipſum juſtitiaverat: ſed quittata fuit eidem emenda, quia ad bonam cauſam fecerat hoc, quo facto, data fuit ſibi poteſtas juſtitiandi dictum feudum, &c.

7 *Licentia.*) Imò non requiritur, & per exemplum ſequens error eſt non producendus in conſequentiam. C. M.

CAPUT XXIX.

Quorum cognitio ſpecialiter pertinet ad Regem & qualiter contra perſonas Eccleſiaſticas procedatur.

§. 1. PORtationis armorum cognitio, contra quemcumque juſtitiabilem, pertinet ad Regem privativè: licet dominus cujus talis ſubjectus eſt, omnimodam Juriſdictionem habeat in terra ſua. Et ubicumque facta fuerit armorum portatio maximè ſi publicè, & cum multitudine gentium, puta decem, vel in itineribus publicis facta fuerit: ad nullum alium cognitio illorum pertinet, niſi ex Privilegio regio, vel conceſſione Regis hoc habeat. Et eſt ratio quia ſolus Rex poteſt prohibere portare arma in toto Regno ſuo, & ſolus concedere uſum armorum: ut in *Authentic. de ar. in princip. in rubro & nigro. coll. 6.* Et ideo ex quo Rex ſolus prohibet portationem armorum, [a] ſolus offenditur: quare non eſt mirum ſi ipſe ſolus habeat cognitionem.

§. 2. Item & illorum maleficiorum quæ fiunt in tali portatione armorum, ſi non poſſent maleficia ſeparari: ſed ſi poſſent ſeparari, Rex habet ſolùm cognitionem portationis armorum: & dominus in cujus terra talia fierent, ſi omnimodam habeat juriſdictionem, aliorum, ſcilicet maleficiorum, cognitionem habere debet. Et hoc patet per exemplum ſequens: dominus de Pugione preſbyter delicta commiſerat in terra Comitis Ronciaci, & cum armis incendia appoſuerat: Rex dicebat quòd tam portationis armorum, quàm aliorum, debebat habere cognitionem: dicebat comes, quòd omnium cognitio ad ipſum pertinebat, cùm ipſe haberet omnimodam juriſdictionem in tota terra ſua: & ſi non portationis armorum, tamen aliorum cognitionem haberet, cùm ſeparabilia eſſent. Dictum fuit per Arreſtum curiæ, quòd ſolus Rex in portatione armorum fuit offenſus: ratione cujus cognitio ad ipſum pertinebat: aliorum autem ad Comitem, cùm eſſent diverſa delicta. [b]

§. 3. Item de factis contra vel ſupra manum Regis, vel contra ſalvagardiam violatam, & cum armis, Rex ſolus habet cognitionẽ. Et ſi quis ad præſentem curiam vocatus ſuper hoc, petierit ſe remitti ad judicem ubi hæc commiſſa dicuntur, vel Baillivum regium, non audietur, ſed compelletur ad reſpondendum. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ, pro domino de Longoponte, contra dominum Radulphum de Claromonte. Item pro Abbate de Jardo, contra Vicecomitem Tonacri.

Quæ in contemptum ſupremæ manus regiæ vel ſecuræ gardiæ committuntur, per judicem regium puniuntur.

§. 4. Item ſi Epiſcopo, vel alicui perſonæ Eccleſiaſticæ imponeretur proximè dictum in curia, non remittetur ſuper hoc ad judicem ſuum Eccleſiaſticum: ſed compelletur per captionem ſuæ tempora-

Digitized by Google

litatis ad reſpondendum in præſenti curia. [c] Ita dictum fuit contra Epiſcopos baiocenſem & Abrincenſem in Parlamento anni 1323.

§. 5. Item novitatis [1] cauſæ cognitio ſolùm ad Regem pertinet, & ſolùm in curia ventilabitur. Et eſt ratio quia emenda aſcendit ad 60. libras & Baillivi de tanta & tali ſumma ſe non poſſunt intromittere, neque cognoſcere. Ideo in præſenti curia habet ventilari, & non alibi.

1 *Novitatis)* Hodie quicumque ſecularis judex ordinarius cognoſcit. Iudex tamen regius loci præveniens excludit ſubalternum, nec tenetur ei remittere, C. M. Rex nunquam litigat in curia ſubjecti.

§. 6. Item ſi perſonæ Eccleſiaſticæ aliqua contra ſalvagardiam Regis commiſerint, vel aliquos exceſſus contra vel ſupra manum Regis: ſi per inqueſtam factam contra illos appareat de dictis exceſſibus, curia ſic conſuevit eos condemnare, quòd ipſorum temporalitas ad manum Regis detinetur, donec ipſi talia reintegraverint, & donec Rex pro emenda levaverit centum libras, vel quantum ſibi videbitur. Ita dictum fuit in Parlamento anni 1327. contra Magiſtrum Stephanum Albi, Canonicum Lugdunenſem. Et in Parlamen. anno 1328. pro Abbate & Conventu de Vaſſel. pro exceſſibus commiſſis contra Robertum Porceleti, & gentes Regis facientes executionem contra ipſos, pro dicto Roberto.

§. 7. Item Rex non litigat in aliquo caſu in curia ſubjecti, pro re ſibi in totum vel in parte pertinente. Et hoc patet in caſibus ſuprà expreſſis, *in titul. de feu. §. item ſi plures, & §. ubi plures*, & in exemplis quæ ſequuntur. Procurator Regis, & Procurator ſancti Cornelii de Compendio, in præſenti curia dicebant ſe eſſe in poſſeſſione & ſaiſina ex tanti temporis præſcriptione, de cujus initio memoria non exiſtit apud Rhemos, hominum dicti Monaſterii ſancti Cornelii, ſine herede decedentium bona propria authoritate capiendi: & dicebant ſe impeditos in dictis ſaiſinis per Archiepiſcopum Rhemenſem, vel ejus gentes, procuratore dicti Archiepiſcopi petente remiſſionem fieri præmiſſorum: quia dicebat dictum dominum ſuum omnimodam habere juriſdictionem in dicta villa de Rhemis. Dictum fuit, quod ideo quia tertia pars bonorum hominum dicti Monaſterii in dicto loco ſine herede decedentium ad Regem pertinebat, dicta cognitio ob cauſam prædictam in præſenti curia remaneret, nec dicta remiſſio fieret.

§. 8. Item cùm Epiſcopus Appamiarum debitum ei per Epiſcopum Tholoſanum recognitum ceſſiſſet in parte, & ob hoc dictus Epiſcopus Tholoſanus ad hanc curiam vocatus fuiſſet, & ipſe peteret ſe remitti ad judicem ſuum Eccleſiaſticum, per dictam rationem remiſſionem facere curia refutavit.

§. 9. Item Epiſcopus vel Prælatus contra laïcum qui alicui intra juriſdictionem ſuam ſpiritualem, & intra locum ubi eam exerceret, aliquas injurias quantumcumque graves commiſerit, non poteſt procedere ad ejus perſonæ captionem, nec arreſtationem: niſi [2] mortem vel aliud crimen deteſtabile commiſiſſet, & ſi aliàs contra ipſum procedat, compelletur per temporalitatis ſuæ captionem ad revocandum ea quæ in præmiſſis fecerit. Ita dictum fuit in Parlamento anni 1327. contra Archiepiſcopum Rhemenſem & ejus officiarios pro majore & juratis dictæ villæ: ſed monendo vel excommunicando poteſt contra ipſos procedere.

2 *Niſi.)* Adhuc idem quia nullam habet capturam, niſi intra prætorium ſuum, vel niſi ut quilibet privatus poteſt in flagranti delicto fugientem capere, ut judici reddat, *leg. capite quinto ad leg. Iul. de adul. adde Stephan. Auffr. rep. ſo. 1. de offic. ordin. regul.* 2. *fall.* 4. C. M.

§. 10. Item juriſdictio temporalis per ſpiritualem non debet impediri: & ſi contra fiat, curia præſens conſuevit compellere ſpiritualem ad removendum impedimenta talia per captionem ſuæ temporalitatis. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ in Parlamento anni 1327. contra Epiſcopum Rhemenſem pro Capitulo dictæ Eccleſiæ.

CAPUT XXX.

De cauſis Parium Franciæ.

§. 1. PEr quem modum, vel quomodo Pares [1] Franciæ debeant adjornari? Dic ut ſuprà *titul. de adjor. in §. nullus ver. item ſalut. in §. item Pares Franciæ.*

1 *Pares)* Not. quod Pares Franciæ ſunt duplices. nam quidã ſunt de jure communi puta Archiepiſcopus Rhemen Epiſcopus Bellovacen. Noviomen. Comes Flandren. Campaniæ alii per privilegium regium: ut Comes Ebroicen Regina Navarræ Ioanna Comitiſſa Flandren. in omnibus caſis ſuis hæc additio marginalis regiſtri curiæ. C. M.

§. 2. Item appellans à Pari Franciæ, vel ab hominibus in terra ſua judicantibus, qui alios homines ſupra ſe in eadem curia, vel alia judicantes non habent, ſunt exempti à juriſdictione Paris, tam agendo, quàm defendendo: quod dic ut ſuprà in *titul. quando appellans ſit exemptus.*

§. 3. Item an appellans à Pari Franciæ, vel ab ejus hominibus, ſit per præſentem curiam retinendus ad curiam Paris? Dic quòd ſic, in caſu quem habes ſuprà in materia appellationum, *titul. an qui appel. ad cur. omiſ. me. remi.* §. 2.

§. 4. Item ſi ſubjectus Paris vocari fecerit Parem Franciæ ad curiam in aliqua cauſa alia quàm appellationis, ſi cauſa non tangat Paritatem ſuam, & requirat cauſam ſibi remitti, audietur.

§. 5. Item Par Franciæ alibi quàm in curia præſenti litigare non tenetur: & hoc verum, ſi hoc petat coram Baillivo vel Seneſchallo, coram quibus in cauſam trahitur: quia ipſis non eſt ſubjectus, neque de eorum reſſorto, niſi caſibus quos habes notatos ſuprà *titul. de adjornam. §. item Pares Franciæ, in fin. & §. ſequen. & ſequen.* Sed ſi Pares Franciæ voluntariè procedant coram ipſis Baillivis, valebit proceſſus: ut patet in exemplo ſequenti. Simon Bye. in cauſa novi. traxit in cauſam Comitiſſam Atrebatenſem coram Baillivo Viromandiæ, & quemdam proceſſum inchoare fecit, & inqueſtam fieri. Et nihilominus Literam juſtitiæ à Rege impetravit, dicto Baillivo directam, virtute cujus dicta Comitiſſa coram dicto Baillivo vocata, ejus Baillivus ſeu Procurator ſe dictis Literis oppoſuit: cujus oppoſitionis prætextu, dictus Baillivus remiſit dictas Partes ad Parlamentum, ubi partibus comparentibus, dictus Simon petiit dictam inqueſtam recipi & judicari. Ex adverſo dicebatur per Procuratorem Comitiſſæ, quòd dicta inqueſta recipi non debebat, qui etiam propoſuit illam eſſe nullam cum alibi quàm in Parlamento eſſet facta: & cum ſit Par Franciæ, non poterat alibi litigare quam in ipſa curia, idcirco apparebat illam eſſe factam à judice incompetenti, & ſic nullam. Ex adverſo replicatum fuit, quòd hoc erat verum, ubi ipſa declinaſſet forum Baillivi: ſed cum ipſa voluntariè proceſſiſſet, proceſſus erat bonus, & tenebat. Dictum fuit per

Digitized by Google

Arreſtum curiæ, quod quia fuit repertum ipſam voluntariè coram dicto Baillivo proceſſiſſe, dicta inqueſta reciperetur, & fuit recepta: verum quia compertum fuit per proceſſum litem non fuiſſe conteſtatam, dicta inqueſta fuit annullata: & licet tunc à tempore Arreſti lapſus foret annus, reſervata fuit per dictum Arreſtum cauſa novitatis dicto Simoni: & dictum fuit dictam oppoſitionem tenere, & quod dicta Comitiſſa procederet in dicta cauſa in Parlamento anni 1325.

Item licet Pares Franciæ, Baillivis vel Seneſchallis non ſint ſubjecti, nec ſint de ipſorum reſſorto: attamen in cauſa novitatis, vel aliàs ubi oppoſitio poteſt cadere: ſi Par ad requeſtam quæ fit coram Baillivo, non ſe oppoſuit, vel confitetur factum cujus prętextu requeſta fiebat: Baillivus, vel ejus Commiſſarius poterit amovere impedimenta, & aliàs facere ad requeſtam conquerentis contra Parem.[1] Ita dictum fuit in Parlamento contra Epiſcopum Laudunen. pro quodam homine ſuo.

1 *Parem.*) Supra c. 2. §. 11. & duodecim. Pares, vide infr. part. 2. c. 2.

CAPUT XXXI.

De alta,[1] media & baſſa Iuriſdictione.

1 *De alta.*) Illud c. non eſt in regiſtro curiæ, & falluntur qui putant per exempla ſequentia, vel alia dijudi. ſpecies juriſdictionis, nec tam eſt diviſio graduum quàm certorum tantum caſuum ad quos inferiorum poteſtas limitatur, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 169. C. M.

§. 1. ADdite quod in terra conſuetudinaria, in terra Gallicana, & in aliis partibus regni quæ reguntur per conſuetudines Vicecomitatus Pariſienſis, aliqui caſus non reputantur de alta Juſtitia, niſi tres, videlicet, Incendium, Raptus, & Meurtrum. Et faciunt differentiam inter meurtrum, & occiſionem: quia meurtrum dicunt eſſe quando factum eſt ſcienter, & penſatis inſidiis: occiſionem, quando factum eſt ſine propoſito, ſed in rixa, quæ Gallicè dicitur Chaudecolle. Unde talia occidia dicuntur eſſe de Juſtitia media, & alia quæcumque crimina quamvis pœnam ſanguinis ingerant. Jus tamen ſcriptum hoc dictum non approbat: quia ita eſt de altiori juſtitia medius caſus, ex quo pœna ſanguinis vel fuſtigationis infertur: ſicut meurtrum, vel raptus, *ff. de Iuriſdictione om. jud. l. Imperium, & ff. de furtis, l. vulgaris.*

§. 2. Item nota, quod quandoque aliquis fecerit poſſe ſuum interficiendi adverſarium: ſi tamen non interficit, non reputatur de caſu altæ Juſtitiæ, videlicet meurtri. Sic audivi judicari contra Baillivum Viroman. & Præpoſitum de Peronna, pro majore & juratis ejuſdem villæ, de quodam qui inſidioſè quandoque in habitu Monachali, quandoque in habitu muliebri fecerat poſſe ſuum interficiendi quemdam: jus tamen ſcriptum præſtat argumentum contra [a] *C. ad leg. Cornel. de ſic. l. is qui cum telo.*

§. 3. Item cùm dicti Præpoſitus & Baillivus aſſecuramentum dari feciſſent per quemdam qui detinebatur in carcere majorum & juratorum de Peronna, pro quibuſdam ſibi impoſitis, quæ eſſent de baſſa Juſtitia, conqueſti fuerunt dicti majores & jurati, quod in eorum priſione dictum aſſecuramentum præſtari fecerant: & quia ad ipſos competebat facere præſtari illud aſſecuramentum, ſaltem quoad illa quæ non ſunt de alta juſtitia. Dictum fuit per Arreſtum, quod quamvis compulſio aſſecuramenti præſtandi, quando petitur ab aliquo, ſpectet ad Regem in dicto loco quantum ad caſus altæ juſtitiæ, maximè tamen in dicta priſione dictus præpoſitus non debuit eum compellere ad dictum aſſecuramentum præſtandum: ex quo enim habent diſtinctas curias, & diſtinctas juriſdictiones, quilibet debet uti ſua juriſdictione, & in ſua curia.[2]

2 *Curia.*) *L. pen. in fin. de juſti. & jur. l. ſi locus de judici. l. conſulta divalia. C. de teſtam.*

Ipſi tamen major & jurati ſi fuiſſent adviſati, benè potuiſſent compellere ad aſſecurandum; Aſſecuramentum tamen eorum non ſe extenderet ad alia quàm ad illa quæ ſunt baſſæ juſtitiæ, ſi aliquid factum eſſet contra aſſecuramentum. Pone, aſſecuramentum datum eſt per gentes Regis in loco ubi Rex tantùm altam juſtitiam habet & reſſortum, & alius baſſam: ille qui ſe aſſecuravit, facit aliqua contra aſſecuramentum quæ de natura ſua non ſunt de alta juſtitia, numquid Rex habet cognitionem, vel alter dominus? Videtur quod Rex, nam qui facit contra aſſecuramentum, eſt ad voluntatem domini, tam de corpore, quàm de bonis, puniendus. Et ſic videtur quod fractio aſſecuramenti eſſet de alta juſtitia. Ex quo ventum eſt contra aſſecuramentum Regis, videtur quòd ad ipſum pertineat punitio & correctio. In contrarium facit illa quæ commiſſa ſunt, de ſe non ſunt de alta juſtitia, & Rex non habet niſi altam.

§. 4. Item ſi quis inſidioſè conetur facere meurtrum, & non perficiat, propter hoc non videtur commiſiſſe contra cauſas altæ juſtitiæ: ſicut dictum fuit ſuprà §. 2 nec æquum videtur quòd præſtatio aſſecuramenti facta ad conpulſationem Regis, auferat illi cognitionem criminum, quæ ad ipſum de ſui natura ſpectant: quia ſequeretur quòd per quamdam viam obliquam poſſet Rex ſibi auferre ſuam juriſdictionem pro majori, quod juris ratio non ſuadet. Et ſic videtur quòd aſſecuramentum comprehenderet caſus altæ juſtitiæ, & non alios, etiamſi periculum ſit de bonis & corpore: quia multi ſunt caſus qui ſecundum conſuetudinem de media juſtitia reputantur, ſicut occiſio, & furtorum multiplicatio: & tamen in illis amittit quis corpus & bona, ſicut in meurtro & raptu.

CAPUT XXXII.

De minoribus, & quam cauſam tutores, vel Bailliam minorum habentes, ipſorum nomine poſſint in judicium deducere.

1 *Bailliam.*) Quod tandem in omni præfectura Pariſienſi reducendo conſuetudines, abolitum eſt & bene, C. M.

§. 1. MInor viginti annis, donec vigeſimum primum attigerit, non poteſt cauſam proprietatis in judicio deducere agendo vel defendendo: *ut ſuprà titul. de cauſa poſſeſ. & proprietatis.*

§. 2. Item neque Bailliam[1] minorum habentes, neque tutores, ipſorum nomine cauſam proprietatis deducere poſſunt in judicio, ſive agendo, ſive defendendo, nec cauſam à cauſa proprietatis deſcendentem: puta ſuper fructibus, qui peterentur ratione alicujus rei adjudicatæ vel petitæ, ſed ſolùm cauſam merè perſonalem à cauſâ proprietatis ſeparatam: ut patet per exemplum quod ſequitur. Dominus de Auſemonte fecit adjornare heredes domini de Nigella, ad reſumendum arramenta in cauſa mota inter ipſum

Digitized by Google

& dictum dominum, in Parlamento, tenentes Bailliam dictorum heredum petierunt diem appenſamenti ad ſequens Parlamentum, quod fuit eis conceſſum: ad quem dixerunt ſe reſumere non teneri, eò quòd dicta arramenta eſſent in & ſuper cauſa reali, quam ipſi non poterant in judicio deducere: ideo quòd dicta cauſa & arramenta debent dormire donec dicti minores eſſent ætatis perfectæ. Ex adverſo verò proponebatur dictam actionem fore perſonalem: ſcilicet ex teſtamento, cùm Joannes de Flandria ordinaſſet in ſuo teſtamento, in quo dictum dominum de Nigella fecerat executorem, quòd ſolveret legata & debita infra certum tempus: reſiduum verò conqueſtuum & mobilium bonorum ſuorum, dictus dominus filiæ ſuæ uxori domini de Auſemonte reſtitueret: & quod dictus dominus infra prædictum tempus poterat præmiſſa ſolviſſe de fructibus dictarum rerum, & emolumentis aliis: & ſi non fecerat, ſibi imputare debebat. Quare ipſum condemnari debere dicebat ad dictos conquæſtus, unà cum fructibus exinde poſt dictum tempus perceptis, & etiam ad certa mobilia reſtituenda, ſi confiteretur præmiſſa, vel negaret, &c. Et cum dictam bailliam habentes arramenta reſumere recuſaſſent, dicti heredes à defenſionibus ſuis, quas pater eorum propoſuerat ſuper præmiſſis, cecidiſſent, & concluſiones ſive petitiones ſibi adjudicarentur. Ex adverſo proponebatur quod dicta actio erat realis, & ſic eam in judicio deducere non poterant, &c. Ex adverſo propoſitum fuit, Baillium habentes non petiiſſe illam poni in ſuſpenſo: quod cum non feciſſent, ad petendum ipſam ſuſpendi, omnino admitti non debebant: nec ipſius domini de Auſemonte impediri requeſtam. Ex adverſo dicebatur quod immo antè & poſt ad hoc debebant admitti. Dictum fuit per Arreſtum curiæ quod dicta cauſa quoad hos dictos conquæſtus & fructus, cùm eſſent ſequela dictæ cauſæ realis, quod dicta arramenta dormirent, non obſtantibus propoſitis ex adverſo: & quod ponerentur in ſuſpenſo donec heredes eſſent legitimæ ætatis. Sed quoad mobilia, perſonalis erat: & ideo poterant ipſam in judicio deducere, & quod petitio dicti domini de Auſemonte fieret quoad dicta mobilia. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ inter partes prædictas, in Parlamento anni 1327.

§. 3. Item ex præmiſſis nota tria de ſtilo curiæ. Primò quod cauſa realis non poteſt agitari contra Baillium minoris, nec per ipſos, neque ſequela dictæ cauſæ. Ita quod cauſa perſonalis [2] poteſt agitari per ipſos, vel contra: quia dictæ cauſæ periculum ad ipſos pertinet.

2 *Perſonalis.*) Scilice pro mobilibus fructibus vel poſſeſſione immobilium, ut dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 103. C. M.

§. 4. Item quod licet Bailliam habentes refutent nomine minorum reſumere arramenta, nihilominus poſt dictam refutationem poſſunt petere dicta arramenta poni in ſuſpenſo: quod etiam poſſent petere, licet ipſa reſumpſiſſent. Sequitur aliud exemplum in præſenti materia: Guillelmus de Maſſla petierat quamdam rem ab heredibus Petri Cartella, ſeu ab ipſorum tutoribus, & duas contra ſe ſententias reportavit, & latæ fuerunt pro dictis heredibus: demum ab ultima fuit per ipſum appellatum ad præſentem curiam, ubi dixit dictas ſententias fore nullas, eo quod tutor dictorum heredum non fuiſſet fundatus qui dictas cauſas duxerat, & quia dicebat cauſam prædictam eſſe realem: unde per tutorem deduci non poterat, neque per minorem. Ex adverſo dicebatur, quòd ad primum proponendum tardè venerat: & ideò admitti non debebat. [3] Nam hoc coram primo, nec coram ſecundo judicibus propoſuerat: & ſecundum, quia ſententia lata pro minoribus tenet, licet per perſonam illegitimam, cauſa fuerit agitata, *l. non eo minus C. de procurat.* licet foret nulla, ſi contra ipſos lata fuiſſet. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ, quòd non obſtantibus propoſitis ex adverſo, dicta ſententia teneret. Et hoc fuit dictum in Parlamento anni 1325.

3 *Debebat.*) Imò quandocumque *l. licet C. de procur.*

§. 5. Item cauſæ minorum & ſimilium perſonarum miſerabilium, vel viduarum, in Parlamento ipſis volentibus agitantur, nec fit aliqua remiſſio ipſis invitis: *juxta l. 1. C. quando Imperator. inter pupil. & viduam.* Et ita vidi judicari per Arreſtum de Beatrice de Sabureo, contra Pet. de Fredon. & Berengarium de Lauduno, & eorum conſortes: licet dicta Beatrix de hereditate paterna quæ ſita erat in Seneſchal. Bellecadri, litigaret.

§. 6. Item pro domina Margarita de Remigiis ſuper doario ſuo, contra Joannem Cavanelli, licet dicta actio eſſet perſonalis. [4] Item etiam pro dote, ut in domina de Marchio, contra Ludovicum de Bellomonte.

4 *Perſonalis.*) Id eſt non inducens alienationem immobilium. C. M.

CAPUT XXXIII.

De proviſione, modoque petendi & faciendi ipſam.

§. 1. SCiendum eſt quòd ſi mulier agat pro dote in Parlamento, vel pro doario ſuo, de conſuetudine, & petat ſibi fieri proviſionem lite pendente, illam habebit pro alimentis & pro proſecutione cauſæ. Idem eſſet in aliis caſibus favorabilibus: ut ſi executores contendant ratione executionis alicujus teſtamenti contra ipſius bona detinentes, fiet eis proviſio pro proſecutione cauſæ. Et dictum fuit pro filiabus de Seneraco, contra Deodatum de Seneraco, & pro Beatrice de Sabrano, contra ſuo adverſarios: & pro Jacobo de Monte-Acuto, contra R. ejus fratrem. Et idem eſt quando filius contendit de hereditate paterna.

§. 2. Sed quæ & quanta quantitas taxabitur? Dico quòd ubi tales agentes contendunt de hereditate, & aſſerunt ipſam in totum ad ſe pertinere, conſuevit fieri quartæ [1] partis redituum ipſius, ſuper quo poſſidens per juramentum interrogabitur. Ita dictum fuit pro dictis Beatrice & Jacobo.

1 *Quarta.*) Illam inf in ſubſequeſt. & 17. l. antiqui in fin. ff. ſi pars hered. peta. Sed de tertia parte vide lo Gall. q. 118. adde ſup. c. 18. §. 11. C. M.

§. 3. Item dicunt quidam quòd tales proviſiones habent peti in continenti aperta petitione per actorem, vel ſaltem habet ſuper hoc proteſtari, ubi cauſa dilationem caperet: alioquin ipſam non peteret: & ſi peteret, non fieret illi. Et ita communiter faciunt advocati. Sed vidi contrarium obtinere etiam poſt litem conteſtatam, & poſt principalem cauſam appellationis introductam in curia. Ita de facto Richardi de Favons contra R. de Auſello in Parlamento anni 1327.

§. 4. Item ſi collateralis petat hereditatem collateralium, puta fratris vel ſororis, & petat in curia proviſionem ſibi fieri ſuper hereditate prædicta, cauſa pendente, non fiet ſibi. Ita dictum fuit per Arreſtum curiæ in Parlamento anni milleſimi trecenteſimi vigeſimi ſeptimi, pro Joanne de Caſtellario contra dominum Mathiam de Hoſte: Et eſt ratio quare ſecus in deſcendentibus per rectam lineam, quia magis eis debetur hereditas quàm collateralibus, cum ipſi in vita quaſi domini reputentur, *juxta l. in ſuis ff. de lib. & poſthum.*

Digitized by Google

CAPUT XXXIV.

De Aſſecuramentis.[1]

§. 1. SCiendum eſt quòd quicumque inventus in curia compellitur præſtare aſſecuramentum cuicumque petenti, ſi ſit laïcus: ſi autem eſſet clericus,[2] ducetur captus per unum de oſtiariis Parlamenti coram Officiali Pariſienſi, & compelletur coram ipſo ſibi dare.

§. 2. Item dominus[3] compellitur præſtare vaſſallo ſuo aſſecuramentum, licet juramentum fidelitatis ipſum ab hujuſmodi aſſecuramento videatur excuſare, ita dictum fuit per Arreſtum curiæ contra dominum de Ham pro quodam vaſſallo ſuo anno 1325.

§. 3. Item dominus tenetur præſtare aſſecuramentum homini de ſuo corpore, ita dictum fuit in Parlamento contra Magiſtrum Radulphum de Prællis pro quodam homine ſuo de Nalkaco.

§. 4. Item ſuper præſtatione corporalis aſſecuramenti, omnibus exceptionibus rejectis, non poteſt quis declinare forum, niſi in caſu qui ſequitur, ubi aliquis fecit aliquem adjornari ſuper aſſecuramento ſibi præſtando ad Parlamentum, & ipſe petat ſuper hoc ad curiam domini ſui ſe remitti: & dominus ſuper hoc etiam remiſſionem ſibi fieri, fiet; ſed tamen curia interim providebit: quia faciet eum præſtare uſquequò alter venerit ad curiam domini ſui: & ſuper hoc præfiget diem. Ita dictum fuit in Parlamento anni 1327. pro domino de Sellis contra Abbatem ſancti Audomari in Boſco.

1 *Aſſecuramentis.*) Ioan. Fab. Bal. Sal. l. denunciamus C. de his quis ad Eccleſ. confu. deciſ. Tholoſa. 489. Guid. Pap. deciſ. Delphin. 418.

2 *Clericus*) Niſi conjugatus, qui pro laïco habetur c. 1. de Cleric. conjuga in 6. adde Ioan. Gallum. q. 27.

3 *Dominus.*) Et benè, quicquid dicat *Guid. Pap. deciſ. Delph. 55. ad fin.* Quod ergo formularii Cancellariæ dominos excipiunt, error eſt imperitorum. C. M.

Explicit ſtilus Curiæ Parlamenti.

Digitized by Google

SEQVVNTVR ADDITIONES SEV GLOSSÆ MAGNIFICI VIRI DOM. STEPHANI AVFFRERII, IVRIS VTRIVSQVE

Profeſſoris Eminentiſſimi, & in Parlamenti Tholoſani curia Inquæſtarum Præſidis, ſuper præcedenti veteris Parlamenti ſtilo, per literas Alphabeti ſuis quibuſque capitulis, paragraphis & verſiculis diligenter & bona fide noviter adaptatæ, ſuperfluis & inutilibus detractis, opera præfati Do. Caroli Molinæi Franciæ & Germaniæ Iureconſulti, & in Pariſino Senatu antiqui Advocati.

IN PROOEMIO.

Sumptus è dictionario Alberi, ver. memoria.

LABILIS.) *L. peregre. ff. de acquir. poſſeſ. l. ſed etſi me putem. ff. de condict. indeb. l. 2. §. ſi quid autem, C. de veter. jur. enucleand. l. jubemus, C. de teſtament. c. præterea, 23. diſtinct. c. 1. de renunciat. lib. 6.*

IN CAP. I. DE MODO ET GESTV.

GESTUM.) Quia compoſitio corporis qualitatem indicat mentis: *ut 41. diſt. §. fin.* actus quoque tuus, ſeu geſtus ſit tardus & gravis: non præceps & celer. ut in eo, §. nam lenta virtus & cunctatrix antè judicat quàm incipiat, quid decorum, quid honeſtum ſit; velox autem iniquitas, quæ ad nocendum occaſionem ingerit, omnia præcipitat: *ut de pœnit. diſt. 3. c. inter hæc hircum. le. 1. in verſ. velox. 11. quæſt. 3. illa, ut ſic veterem & benè fundatam videaris habere peritiam, ff. de jure patronatus, l. divi fratres,* momentaneus namque Advocatus neſcit habere humilitatem, & modos perſonarum, vel ſeſe continere, 48. di. in prin. unde Apoſtolus ad Corinth. 14. omnia honeſtè, & ſecundum ordinem fiant in vobis, & Statius in Thebaïdos lib. 10. Da ſpatium, teneque moram: malè cuncta miniſtrat Impetus.

c *Maturum.*) Præcipuè vero circà tria ſe maturum debet exhibere Advocatus, ut ſic ingenio ſuo ſapientiam ejus augeat: ut *l. obſervandum, in fin. ff. de offi. præſid. & 41. diſt. Epiſcopus*, videlicet in vultu, geſtu, & voce: in vultu, ut vultum affabilem, jucundum & benignum oſtendat, abſque tamen riſu indiſcreto; ex viſu enim cognoſcitur vir, & ab occurſu faciei agnoſcitur ſenſatus, amictus corporis, & riſus dentium, & ingreſſus hominis enunciant de illo. Eccleſ. 19. c. & per quaſi riſum ſtultus operatur ſcelus, Proverb. 10. c. In geſtu, ut caput, vel pedes non ducat indebitè: ſed cuncta membra debità maturitate regat. juxta illud: officium teneant lingua, pedeſque, manus, ac etiam oculus 32. di. c. ſi quis vero in fi. 12. quæſt. 1. c. quia tua, 41. di. §. fi. 6. quæ c. ex merito, & gravitatem quoad omnia, & mentis maturitatem oſtendat, ut in præalle. l. obſervandum, in fi. d. c. Epiſcopus. In voce, ut eam non plus debito deprimat vel exaltet: ſed in cunctis medium ſervet: major enim mediis gratia rebus ineſt: ut c. 1. de offi. cuſto. de offi. deleg. c. quærente.

Et breviter non ſit vagus oculus, non effrena lingua, aut petulantia fœdoque geſtu incedat, ſed pudorem & verecundiam mentis ſimplici habitu inceſſuque oſtendat: obſcœnitatem etiam membrorum & verborum, ſicut & operum penitus execretur, hæc leguntur, 25. d. c. his igitur, & per Spec ti. de Advo. §. hîc dicendum, verſi. cum autem.

d *Humilis.*) Job. 22. qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Et Proverb. 11. c. ubi humilitas eſt, ibi ſapientia eſt. Et Jud 19. c. humilium & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio.

e *Ira.*) Nam propter iram omnes animi vires ac virtutes alterantur: ait enim Cato, impedit ira animum, &c. & Eccl. 7. Ira in ſinu ſtulti requieſcit, & Ennodius, ira juſtè ſuum plus quàm alios laceſſit auctorem, & Ovid. 4. de arte amandi. Ora tument ira: nigreſcunt ſanguine venæ; Quælibet extinctos injuria ſuſcitat ignes. Unde Apoſtolus: Fratres, non vos vindicantes, date locum iræ, 11. quæſt. 3. c. ira. Adde Specul. tit. de Advocat. §. 4. ver. verum.

f Solventes.) Niſi tales non ſolventes eſſent pauperes impotentes ad ſolvendum; quia tunc tenetur gratis patrocinari, lege divina hoc præcipiente Matth. 22. Diliges proximum tuum, &c. & ſi noluerit obedire, poteſt & debet eidem intercidi patrocinium, *l. providendum, C. de poſtulat. & in c. 1. de offi. judi.* & ibi per Hoſti. Abba. Sicul. & Angelum de Clavaſio in ſua Summa angelica, in ver. Advocatus, ver. 11. ubi tenet quòd Advocatus recuſans patrocinari pro paupere, peccat mortaliter, quando ſcit talem pauperem impotentem ad ſolvendum, & incurrere notabile damnum ex defectu Advocati, ſi requiſitus eum non adjuvat gratis: ſecus ſi leve damnum, quia tunc eſt veniale.

Digitized by Google

g *Aperias.*) Nec illis victorias repromittas, ſicut faciunt ſæpenumero medici ſalutem ægris ſuperbè pollicitantes, ut 88. di. c. ejiciens, in fine, quia dubius eſt litis eventus: l. quod debetur, ff. de pecul. nec victoria in eo eſt, ſed in Judice. 2. q. 3. §. notandum, ver. nam facti, ff. de abolitio. l. 1. nec ſemper laborem ſequitur effectus, nec eſt in medio ſemper: relevetur ut æger, juxta illud pſalm. 87. numquid medici ſuſcitabunt, de pœnit. di. 1. §. hinc etiam, nec debet ſe dicere certum ubi certus eſſe non poteſt. c. cum contingat, de reſcriptis.

Addit Celſus, ſi promittat palmam cauſæ, cogitur ire extra provinciam, ſi cauſa devolvatur, ibi Bal. in l. 1. col. fi. ver. ulteriùs quæritur, C. de ſuffra. Bar. poſt gloſſam in l ſed & hi, §. non ſolùm verſi. ult. not. ff. de procurat Dy. in lege Mævia, §. fi. & ibi notavi in apoſtil. ad ipſum, in verſ. ſi remotus fuerit, ff. de annuis legationibus: & Iaco. Rebuffinus in l. 1. nu. 2. ubi etiam poſui in apoſtil. ad ipſum, in verſ. devolvatur, C de annona & tribut.

h *Salario.*) Specu. in tit. de Salar. §. ſequitur, verſ. & not. dicit quòd ſi Advocatus clientulum jure debere obtinere contendat, tunc ut pinguiùs extórqueat ſalarium, dicat ei, Amice jus eſt pro te, ſollicita, eges tamen defenſione; ſæpe enim quis mortem obiret, niſi medicaretur, ut de pœni. di. c. fi. non tamen inhumaniter evacuet, ut impiè Advocati faciunt plurimi; ſed cum eo conveniat de ſalario congruente, 3. q. 8. §. tria.

Adde) Arch. 14. q. 5. non ſane. meliùs 1. q. 1. c. non eſt & Cardi. in cle 3. q. 8. de magiſt. & utrum teneatur ad reſtitutionem in foro conſcientiæ, ſi exigit nimis magnum ſalarium, videtur quòd non, ſi accedat partis conſenſus, in c. plerique verſ. ſed quid dices de immunitate Eccleſiæ: Architas tamen in alleg. c non eſt, tenet oppoſitum: & Card. in cle. ſæpè in fi. prin. de verb. ſig.

i *Provideas.*) Per hoc quod not. in proœ. inſti. Verb. providentia, & in c. 1. de re judi. lib. 6. in verb. prudenter attendant. Et Tul. offi. lib 1. magni ingenii eſt cogitatione præcipere, & antè conſiderare quid evenire poſſit: & quid agendum ſit cùm evenerit: Et Seneca epiſt. 4. adverſus omnia quæ accidere poſſunt, te adhortare & indura. Et Cato: Nam leviùs lædit quicquid prævidimus antè; nam lædere minùs ſolent jacula quæ prævidentur.

k *Tono.*) Uude Specul. in tit. de Advoc. §. nunc de exordiis, verſ. modus igitur, dicit quòd in pronuntiatione exerceri debet vocis & ſpiritus moderamen, corporis & linguæ motus: ut verba non ſint inflata vel elevata, vel in faucibus frendentia: nec vocis immanitate reſonantia: nec aſpera frendentibus vel hiantibus labiis prolata: ſed preſſim & æqualiter, leniter & clarè pronuntiata: nec oſtentationis cauſa frangatur oratio: verum pro locis, rebus & cauſis aut temporibus oratio diſpenſanda eſt. Nam alia ſimplicitate narranda ſunt, alia auctoritate ſuadenda, alia indignatione deprimenda, alia verò miſeratione flectenda, ut ſic & vox & oratio ſuæ cauſæ ſemper conveniant. Recta quoque ſit facies, nec labia detorqueantur: nec immoderatus hiatus, nec ſupinus vultus: nec demiſſi in terram oculi, nec inclinata cervix, nec elevata, aut depreſſa ſupercilia. Labia quoque lambere, vel mordere, turpe eſt: porrò proferenda ſunt ſubmiſſa leviter, incitata graviter, inflexa verò moderatè. Item grandia granditer proferenda ſunt, parva ſubtiliter, mediocria temperatè: in parvis demum cauſis nihil grande, nihilque ſublime dicendum eſt, ſed levi ac pedeſtri ſermone loquendum: in majoribus verò, ubi de Deo vel hominum ſalute referimus, plus magnificentiæ & fulgoris eſt exhibendum: ſed nec ſemper de magnis rebus granditer eſt dicendum. Et Tul. offi. 2. lib Difficile dictu eſt quantopere conciliet animos comitas affabilitaſque ſermonis: & magna eſt admiratio copioſè ſapienterque dicentis, quem qui audiunt, intelligere etiam & ſapere pluſquàm cæteros arbitrantur. Si verò ineſt in oratione mixta modeſtiæ gravitas; admirabilius nihil fieri poteſt. Ex Quintil. in l. 1. inſtit. oratoriarum, dicit totam orationis partem in pronuntiatione & apto corporis motu conſiſtere.

l *Vindiceris.*) Sic enim ars deluditur arte, & lex æquior nulla quàm necis artifices arte perire ſua: juxtà illud Terent. Si pergis dicere quæ non debes, audies quæ non vis, 13. q. 1 c Eccleſias. §. quibus autem, & 32. q. 6. c. iniquum, & Martialis, deridens alios haud inderiſus abibit. Et Seneca in epiſt. ab alio expecta quod ipſe feceris

m *Iram.*) Nam impedit animum ne poſſit cernere verum, & commotionis tempore juſtum putat omne quod dixerit, 11. quæſt. 1. c. de ira, & c. illa. & Tul. offi. lib. 1. Ira procul abſit, cum qua nihil rectè fieri, nihil conſideratè poteſt: magna autem parte clementi caſtigatione licet uti, grauitate tamen adjuncta, ut ſeveritas adhibeatur, & contumelia repellatur.

IN CAP. II. DE Adjornamentis.

ADditionali.) Et ibi Bart. & Iohannes Faber in gloſſa ſuper verſ. quos: vide notas ſuper rubrica de conſuet. & C. de Epiſcopis & Clericis, l. cum Clericis, & ibi Anto. & per Cy. in l. 2. C. quæ ſit longa conſuetudo. Iohannes And. in c ſine eo. tit. & in c. litteris de conſtitut. Et iſta eſt communis omnium ſententia ut ſerventur conſuetudines & leges fori, cum quæritur de ordinanda lite. Et voluit Inno. in c. fin. de foro compet. de quo per Sicul. in c. quod Clericis, de for. competenti. Et ibi, an ſtylus ſeu conſuetudo fori ſit attendenda quoad litis deciſionem. Quid ſi in foro actoris eſt una, & in foro rei alia, & in foro Iudicis alia, conclude quòd ſervabitur conſuetudo fori in quo agitur, ut per Bar. in l. 3. §. fi. ff. de teſta. & in l. ſi fundus ff. de evict. Bal. in l. 1. col. fine verſicu. item di. glo. C. quæ ſit longa conſue. & Specul. in tit. de compe. iudi. in princ. verſic. quid ſi Biteren. & in tit. de ſenten. §. qualiter ver. debet, & in tit. de conſuet. ver. ſi ſit diverſitas,

b *Diceretur.*) At quod facit l. ſi quis in princ. teſtamenti de legat 3. C. de teſtam. Authent hoc inter liberos, & nota per Accur. ff. quod quiſque juris. l. 3. §. ſi is, & in Authen. quibus mo. natu, effi. legi. §. ſit igitur col. 6 & ff. de re judi. l. acta §. cap 1. & ibi glo. de conſti. lib. 6. Et idem quando adjornamentum contra ſtylum prædictum emanat ex certa ſcientia Regis, licet non eſſet clauſula, non obſtant. ſecundum Sic. in c. nonnulli de reſcript. poſt Iohan. Andr in c. 1. de exceſſi. præla. lib. 6. Ita etiam no glo. in alle. c. 1 in verb. noſcatur, de conſti. eo. li. & Paul. de Caſt. conſil 223. in fi. alle. glo in c. ad hæc, de reſcript. & text in l. idem Ulpianus, ff. de excuſation. tuto. & idem no. Nico. Mil. in repet. in verſi. privilegium contra jus commune. Et idem Mil. verſi. ſcientia certa, pro quo gloſ. in l. ratas, in gloſ. mag. in fi. C. de reſcin. vendi & gloſſa in l. univerſis, C. de preci. Imperatori offe. Bar. Bal. & Nico. de Nea. in præalle. l. idem Ulpianus. §. ſunt, & Angelus Aret. in l. ſi conſtat, nullo actu ff. de appella. & Specul. in tit de inſtru. edi. §. nunc autem, ver item oppone. in fi. Ioan. Fab. in l. nec damnoſa, in fi. C. de preci. impe. offe.

Adde) An requiratur quòd exprimatur ex ſcientia certa hoc fieri in litteris? & conclude cum Panor. in c. cum inter priorem. & ibi notavi in apoſtil ad ipſum ſub nomin. Zachariæ, in verſi. ex certa ſcien. de except. quòd ſuæ narrat. apparet de certa ſcien. quod ſufficit. Idem tenet Feli in alle. c. cum inter col. 1 ver adde quod contrarium, & Card in cle. 2 de reſcript. in fi & Paul. de Caſt proalleg. conſil. 223. incipiente videndum eſt.

c *Dilatio.*) Et in omnibus actionibus realibus;

Digitized by Google

in quibus habet regulariter locum dilatio conſilii de hoc per Joan. And. in addi ad Spec. in tit. de appel. §. in quib. ver. ſed quàm dices ſub ver. 37. & per L. octo. res *in alle. c. 1. de dila. ubi Ant.* dicit quòd ſi terminus citationis ſimul eſt deliberatorius, ut quia citantur ad reſpondendum libello infrà talem diem ſeu terminum, tranſmiſſa copia libelli: quòd ſi cauſa eſt veriſimiliter deliberata, aut ſit levis, quòd momento poſſit deliberari propter rationem termini: dum tamen poſſit comparere, non poterit appellari, quia ſatis ſubeſt cauſa data levitate vel facilitate deliberandi. Ceſſat enim cauſa quare dantur longæ, & longiores induciæ *argu. l. filio ff. ad l. fal. & cap. præterea de dila.* Et quod no. Sic. poſt Bar. in alleg. c. 1. Si verò cauſa eſt ardua, & veriſimiliter indeliberata, nec commodè infrà terminum poteſt deliberare: tunc data brevitate, cum eſt peremptorium, poſſet appellari pro quo no. per Cy. in l. 15. C. de dilati. ubi dicit quod ſi fuerit in citatione copia libelli tranſmiſſa, non debet habere deliberatoriam, ſi fuit in citatione competens terminus aſſignatus: aliàs ſecus: pro quo *not. in alleg. c. præterea*, quæ dicta videntur contra ſtilum ſuperiùs annotatum.

d *Abbate.*) Pro hoc ext. de reſcript. c. ſignificavit, ff. de regu. ju. l. Neratius no. extra de judic. c. quia gu. de offi. deleg. c. quoniam abbas in Auth. ut nulli judicum, §. ex hoc ver. jube col. 9. ff. de leg. c. quod prin. no. Jo. And. in c. l. in beato Pet. ext. de accu. & diſtingue poſt Cal. & Sicul. in alle. c. ſignificavit, & Jo. An. in reg. jur. is qui in jus de reg. jur. in mercu. Quod aut materia ſuper qua impetratur reſcriptum, non eſt extendibilis ad ſucceſſorem, & expirat reſcriptum per mortem, exemplum in actore, impetratum eſt reſcriptum ſuper benef. Eccleſ. Nam ſi moritur, non poteſt ejus hæres uti illo reſcripto: quia non ſuccedit in beneficium, cum in beneficiis non habeat locum ſucceſſio in c. ex tranſmiſſa de filiis Preſb. Exemplum in reo, fuit impetratum reſcriptum, ut reus deponeretur ab officio: certum eſt quod mortuo reo, non poteſt conveniri ejus ſucceſſor: quia crimina morte extinguuntur, 23. diſt. c. quorundam, & in l. 1. C. ſi reus vel accuſat. mor. fu. Aut materia concernit ſucceſſorem, & tunc aut res non eſt integra: puta quia defunctus fuit citatus, & tunc reſcriptum extenditur ad ſucceſſorem argumento à contrario ſenſu in alleg. c. ſignificavit. Aut res eſt integra: & tunc aut prædeceſſor erat conveniendus ſub clauſula, & tunc non extenditur ad ſucceſſorem, ut in præalleg. c. ſignificavit ex quo non fuit expreſſus dum viveret, quod eſt verum, niſi reſcriptum fuiſſet impetratum contra dignitatem, aut conveniendus erat expreſſus in reſcripto: & tunc ſi reſcriptum fuit impetratum in materia concernente dignitatem, licet nomen prælati fuit expreſſum, extenditur ad ſucceſſorem, & in hoc caſu propriè loquitur, *c. dilectis, de fo. compet.* Aut non concernebat dignitatem, ſed perſonam: & tunc non extenditur ad ſingularem ſucceſſorem, niſi in tribus caſibus. Primus, ſi ſucceſſor in vitium ſucceſſerit. Et in hoc caſu loquitur prælle. c. quia gu. de judi ſecundum alium intellectum. Secundus caſus in c. 1. de alie. judi. mu. cau. Tertius quando emanavit ſecunda juſſio, ut in d. c. quia vel ſecundum alium intellectum, aut quæritur nunquid debet extendi ad ſucceſſorem univerſalem: & fuerunt multæ opiniones. Sed opinio magis communis habet quòd ſic: quia cenſetur eadem perſona cum defuncto. Item quia agitur de modico præjudicio, & intellige, ſi defunctus erat in rerum natura tempore dati reſcripti: aliàs reſcriptum non valet. Hæc ſunt verba Sicul. *in alleg. c. ſignificavit*, ex quibus ſatis potes perpendere in quibus caſibus de jure ſalvari poſſit ſtilus prænotatus.

e *Mandamus.*) Quando delegatus ex ordinario fiat. Bar. in l. more, & ibi Alex. col. v. ff. de juriſd. om. jud. Card. in clem. 1. de ſupplen. negli. præla. & dixi in apoſtil. ad Lanfran. de Orat. in c. quoniam contra falſam, §. interlocutoriæ & appellationes, num. 28. verſi circa prin. de probat.

Ubi apponitur in mandato aliquid quod non ſpectat ad ordinariam poteſtatem, videtur per ipſum mandatum illum facere delegatum, ut puta ſi in mandato apponitur clauſula, appellatione remota Et ſit talis cauſa in qua de jure non erat appellatio remota, idem ſi dixiſſet: facias noſtra authoritate. Ad hoc textus in c. cum aliquibus, & textus cum gloſ. in c. 1. de cle. ægro. lib. 6. tenet Sicul. in alle. c. licet, quod intelligunt verum Imo. & Hoſt. in c. ſignificavit de corp. viri, quando talis cauſa non poterat ceſſante mandato hujuſmodi fieri, nam tunc cenſebitur delegatus, voluit etiam Domi. in alleg. c. licet, ubi Sicul. dicit idem quando dixiſſet: mandamus, delegamus, vel committimus. Et idem dum dicit ubi ſuprà, quòd verbum, concedimus, importat ſignum delegatæ juriſdictionis per c. hi qui de præbend. lib. 6. verbum etiam, præcepimus, importat delegationem: ut videntur voluiſſe gloſ. in ver. facultatem in alleg. c. cum aliquibus. Anto. Imo & Domi. in alleg. c. licet & Dom. in eodem cap. cum aliquibus, licet Butriga. contra in l. ſæpè ff. de offic. præſid. ubi gloſ. quòd commiſſio facta per verbum, præcipio, operatur quòd actus non poteſt per alium expediri. Secus ſi per verbum, mando, per l. à judice, C. de jud. Et dicit gloſ. prædicta quòd ita ſervant curiales Domini Papæ & Imperatoris: ſequitur Bald. & And. Sicul. in alle. ea licet. Et iſta eſt opinio communis, & ſequitur Bald. in alleg. l. ſæpè dicens prædictam gloſ. alibi non eſſe: & cum ea tranſit ibidem Ang. & Bar. & Bal. in l. 14. l. ver. modò quæro, C. cum, & quando jud. & Bartol. in l. 2. 1. no. C. commu. delegat. Lud. in l. 1. §. 2. ff. ſi quis jus dicenti non ob. ex qua gloſ. limitatur præalleg. l. à judice, ut videlicet delegatus à principe non poſſit ſubdelegare, quandò eſt ſibi facta delegatio per verbum, præcipio.

Adde.) Quod notat Archidia. in c. Epiſcopus 11. quæſt. 2. pleniùs, & ſingulariter per Alexand. in rubric. ff. de offic. ejus cui manda. eſt juriſdict. & in l. 1. in addit. ad Parto eod titu. & in l. 2. ff. de juriſdict. omnium judic. & Cardi. in clemen. 1. de offic. deleg.

Verbum ſummariè procedat in cauſa non ſummaria ſui natura.

Adde.) Quod verbum ſummariè, appoſitum in commiſſione facta judici aliàs competenti, facit eum delegatum, quando cauſa de ſui natura non eſt ſummaria. Lanfran. in repet. c. quoniam 2. cara. verſi. & eſt notandum de probation. alleg. Innocen. in alle. c. licet. Et dicit quòd legiſtæ tranſportaverunt hoc dictum in l. & quia ff. de juriſdict. omnium judi. idem tenet Bald. in addition. ad Specul. de offic. deleg ultima col. Angel. conſil. 137. incip. viſis omnibus ſtatutis, ad finem dicit etiam Angel. conſil 214. in cauſa accuſationis: quòd ſi ſcribitur ordinario, ut cognoſcat, & ante executionem referat: iſte actus juriſdictionis circa relationem ad quam non tenebatur, facit eum delegatum. Et in ſumma iſta eſt regula, quod ubicumque in commiſſione alteratur poteſtas ordinarii, efficitur delegatus: ſecundùm omnes Doctores ita limitantes in præalleg. c. licet, & dicit Domi. hoc eſſe benè notandum propter commiſſiones quæ quotidie fiunt officialibus per dominos prælatos, & dicit Imola iſtud eſſe magni effectus propter appellationem interponendam.

f *Potius, nolui.*) In c. cum ſuper de officio deleg. c. inter corporalia verſic. ſi. de tranſl. Epiſc. Eccleſ. & alta ff. de militar. teſtam. l. ſi miles ff. de re dub. l. in ambiguo ff. de hære. inſtitu. l. quotiens.

Si non valet quod ago, ut ago, valeat ut valere poteſt. Late dixi in lectione do. ſuua in l. 1. §. ſi.

g *Ut valere poteſt.*) Textus eſt notabilis in c. unico de deſp. impu. l. 6. & bonus tex. in l. ſi tam anguſti, ff. de ſervit. de intellectu prædictæ regulæ, ſi non valet quod ego ut ago. vide per Car. in l. 1. ff. de verborum obligation. Antoni. de Butrigar. & latiùs per Sicul. in alle. ca. cum

Digitized by Google

quis ita de verb. obl. C. M.

ſuper & Domi. in dicto cap. unico.

h *Commiſſione.*) Pro hoc quia citatio debet fieri de præcepto Judicis coram quo, & ſine illius authoritate de jure non valet: ut l. neminem C. de exhiben. reis. ibi gloſ. Cy. Jo. Faber Bart. Bal. Saly. Angel & in Authen. de hære. & fal. §. ſi quis verò non implens. col. 1. & in Authen de quæſtio. §. ſi verò aliqui in hac. col. 7. Jo. Faber & Ange. Aret. inſtit. de pœn. teme. litiga. §. omnium Anto. & Si. in c. 1. de judi.

i *C. de rela.* Ad idem c. intimaſti. de appell. quòd fieri debet, ut quando Judex dubitat in jure, non autem ad finem evitandi onus judicandi. Alioquin à tali relatione poſſet appellare. imò in hoc caſu quando faceret oneris judicandi vitandi causâ, efficeretur infamis, & puniretur in 30. libris auri, ſecund. Bal. in l. ſi C. de relat. §. fin. per, l. C. de legat. tenet Hoſt. in ſumma tit. de rela. §. fi. & Spec. eo tit. §. de quibus verſi. porro. dicit tamen Innoc. Joan And. & poſt eum alii in alleg. c. intimaſti quòd hæc pœna non habet locum de jure canonico. ſed punietur pœna c. cum æterni, de re jud. lib. 6. Siculus tamen tenet quòd utraque pœna punietur. & ad id quod dictum eſt quòd Judex remittens cauſam conſulendam, citare poteſt, adde idem quando Judex totam cauſam remittit ad Superiorem: nam tunc poteſt partibus terminum peremptorium aſſignare infra quem coram Superiore compareant, pro quo textus juncta gl. & ibi Sicul. in c. cum Bertholdus de re jud. idem Sicul. in. c. dudum, lect. 2. de elect. Inno. Anto. & Franc. Areti. in c. fin. de accuſ. Imo. & Præpoſi. in alleg. c. intimaſti & Speculator in titul. de remiſſio. §. videndum circa prin. & vide in §. ſeq.

k *Tunc.*) Hæc etiam dicto caſu de jure debet admitti talis remiſſio *in Authen. de judicibus. §. ulterius. col. 6. ff. de judi. l. cum quem temere. §. 1. gloſ. in c. intimaſti de appel. in Authen. de mandati. prin. §. patrocini. col. 3. & in Authen. in medio li. non expedit. ſacras juſſi. §. 1. col. 9. Bart. in l. 2. C. de legi. & ſuper rubri. C. de rela. & in l. eo. titu. & ibi Saly. & Ioan. Fab. ſuper eadem rubri.* quod Bald. poſt Petrum, in alleg. l. 2. dicit eſſe verum, niſi immineret promptum periculum, puta ſi ſecus faceret, quòd ſubiret mortem; nam tali periculo non tenetur ſe Judex exponere, & hic videtur innui quòd tali caſu facta remiſſio cauſa evitandi tale periculum, non eſt refutanda.

l *Pares.*) De jure non eſt dubium, quòd ſi quæſtio ſit feudalis, ſive proprietaria, ſive poſſeſſoria inter vaſſallum & alium vaſſallum, cognitio pertinet ad dominum feudi, ubi contendentes prætendunt unum & eumdem dominum, ut in cap. imperialem *§. præterea ſi inter. de prohibit. feudi alie. per Federic. cap. cæterum de judi.* Sed ubi quæſtio eſſet inter vaſſallum & tertium, de quo conſtat quòd non eſt vaſſallus, ſed fortè dicit quòd debet inſtitui, vel aliter litigat ſuper feudo cum vaſſallo: tunc cognitio pertineret ad ordinarium, puta Baillivum vel Seneſchallum: ut tenet gloſ. in allega. cap. cæterum, & ibi latè per Sicul. & Bald. & Præpoſitum in alleg. §. præterea. & idem dicendum ubi ambo eſſent vaſſalli, & prætenderent diverſos inveſtitores. *in §. ſi vero de pac. te, cum. §. ſequenti.* Sed ſi fuerit quæſtio inter dominum & vaſſallum ſuper natura feudi: tunc cognitio non pertinet ad ordinarium, ſed ad Pares Curiæ: ut alle. §. præterea &

Pares Franciæ.

dicuntur Pares ſecundùm Innocen. & Sicu. in allega. cap. cæterum. quia debent habere ſimilia feuda dicta à paritate feudorum: unde ab antiquo fuere Pares deputati in Francia Archiepiſcopus & Dux Remenſis Epiſcopus & Dux Lingonenſis, Epiſcopus & Dux Laudunenſis, Epiſcopus & Comes Belvacenſis, & Epiſcopus & comes Cabilonenſis, & Epiſcopus & Comes Noviomenſis, Duces Burgundiæ, Normanniæ, & Aquitaniæ: Comites Campaniæ, Flandriæ, & Tholoſæ. quorum omnium cauſæ terras per eos in pari aut in appanagio tentas, aut illarum jura tangentes ex ordinationibus Iohannis 1. & Caroli 7. ſunt in Parlamento tractandæ: Idcirco Baillivus vel Seneſchallus eorum cauſas ad Parlamentum remittere debent, ut ſuprà dictum eſt. Et dicit Joan. Fab. inſti. de actio. in §. quadruplici circa principium: & illic Jaſon latè, quem videas, vide Bal. in l. cum clericis. C. de l. piſc. & cle. & inſti. de pœna temerè litig. in §. omnium, quòd in hujuſmodi facultate ordinandi attendenda eſt conſuetudo. Nam in quibuſdam locis de conſuetudine ſervientes propria authoritate ad ſolam partium requeſtam faciunt adjornamenta: & ita obſervatur Pariſius, & in pluribus aliis locis regni Franciæ; non mirum ergo ſi prædicti Baillivi & Seneſchalli id poſſint facere.

m *Gardiatoribus.*) Simile quaſi videmus in conſervatoribus qui dantur ut defendant à vi, violentia & manifeſtis offenſis: quia ſi conventus coram eis probabiliter ſe opponat id feciſſe, jure ſuo proponens: & præſertim ubi negatur qualitas notorii, tenebuntur ſuperſedere: ut in c. 1. de offi. deleg. lj. 6. & ibi glo. Joan. And. & Domi. de hujuſmodi gardiatoribus. vide per Joan. Feb. inſti. mandati. §. item ſi adhuc. & ibi, an eorum officium ſit perpetuum. & ibidem æquiparare videtur gardiatores & conſervatores, alleg. c. fi. de offi. de le. lib. 7. vide etiam per Joan. Fab. de gardia & ſalva gardia in. l. denuntiamus. C. de his qui ad eccleſ. confu. aliquid in c. generali. de elect. lib. 6. per Pet. Iac. in ti. de condictione ex lege, & inſti. de actio. §. quadrupli. & per me latiùs in additione ad Capellam Tholoſæ. deci. 489.

n *Secundum ſtylum.*) Quem recitat Ioan. Fab. inſti. de pœna teme. lit. §. fin. & collat. fi. dum dicit quòd curia laicalis regni Franciæ indiſtinctè admittit citationem factam domi, dum tamen intimetur alicui de familiaribus: pro quo facit quod dicit Dy. in l. 1. ff. de libe. agn. in prin. ubi tenuit ſufficere citationem ad domum. per l. ſcire debemus. §. oportet ff. de excuſ. tut. qui alternativè loquitur, dicens quem debere citari ad faciem vel domum. Sed hoc dictum communiter non tenetur, quia jura communiter requirunt ut quis citetur primò perſonaliter, ſi reperiri poteſt, & in ſubſidium permittunt citationem ad domum: ut in cap. cauſam de dolo. & contu. & ibi glo. & in alle. l. 1. de lib. agn. facit. l. 4. §. prætor ff. de damno infe. & ibi hoc tenet expreſſè Panor. & Sicu. in alleg. c. cauſam. Ioan. Fab. ubi ſuprà, penul. collat. Rota deci. 51. & hoc verum eſt quando pars citanda numquam fuit in judicio, ut quia eſt prima citatio: quia tunc ſi non poſſit apprehendi, puta quia non eſt in civitate, ſufficiet citatio ad domum. l. ut perfectius. C. de anna. excep. ſi verò aliàs pars citanda fuerit in judicio, ſufficit citatio ad domum. Bar. ubi ſuprà. & per eum in alle. l. 1. §. 1. ff. de libe. agn. Bald. in addi. ad Specul. titul. de citationibus verſi. quicquid in alle. l. ut perfectius. Ange. in Authen. ut ſpon. lar. §. ad hæc. col. 9. Ioan. Fab. ubi ſuprà.

Adde.) In quantum dicit citationem debere fieri primò perſonaliter, ſi apprehendi poſſit: aliàs ad domum, Lanfran. de oria plenè diſtinguentem. in c. quoniam contra falſum. §. citationes. nu. 2. 2. ver. 3 quarto & quod ibi notavi in apoſtil. ad ipſum in ver. præter, extra de probat. Non omitto tamen unum notabile dictum. quod ſi ſtatuto cavetur, quòd ſi quis citari debeat perſonaliter vel ad domum, & poſſet incipere à citatione, ut fieret ad domum; tunc daretur electio citandi, vel perſonaliter, vel ad domum, & poſſet incipere à citatione ut fieret ad domum: quamvis poſſet perſonaliter reperiri. Illud fuit notabile dictum Dyn. in l. 4. § prætor, & ibi notavi in apoſtil. ad ipſum. in ver. ad domum. ff. de dam. infecto. quem ibi ſequitur Bar. Maria Soci. in tit. de dolo & contu. Doctores in cle. cauſam de elec. Feli. c. in nomine domini. col. 6. nu. 22. ver. uno caſu ſalvo. extra de teſti. Io. de Imo conſi. 115. col. 1. Bal. conſi. 16. incip. citato ad domum, & conſi. 412 in fi. vol. 2. Alex. conſi. 2. col. 2. ver. alia ratione. volu. 3. &

Digitized by Google

Roma conſil. 454. in prin. licet Mathe. mathe. ſing. ſuo 85. incip. nota, mirabile dictum improbare videatur, dicens hoc dictum Bart. ſibi numquam placuiſſe & caſu quo valet citatio ad domum facta, in qua fiet ſi habeat duas, & in una habitet in æſtate, in alia in hyeme. Vide Bar in d. l. 4. alleg. §. prætor. 4. ſed quid ſi majori Car. in cle. 1. q 25. de foro compet. & in c. dilectus leg. 2. extra de reſcrip. & utrum hoc caſu valet relatio nuncii, ſi non dicat ad quam domum citavit not. Bar. ubi ſuprà in fi. & in l. cum de Janionis §. Sabinus ff de fun. inſtruct. & in l. 1. verſi permittitur. col 2. verſ. ſed quaro quid ſi habeat. ff. de lib. agn. Bal. in l. 2. ff. de juriſdi. om. Jud. & Alex. omnino in ſæpe alleg. §. prætor, col. 3. ver. item in quantum tangit Bart. cum concor. ibi per eum ſigna. & utrum valeat ſi ad apothecam habeat. Vide omnino eundem Alex. in l. lex Corne. §. ſi tamen. & ibi Bart. in fi. ff. de jurejur.

Adjornamentum in perſonam, vel ad domum.

o *Contentioſum.*) Iſtud etiam videtur innuere Jo. Faber. in alleg. §. fin. inſti. de pœna. teme. liti. col. pe. dum dicit quòd ſi talis ſit citandus, quòd tenetur facere reſidentiam, vel in certo loco morari ut beneficiatus in beneficio, vel uxor cum marito: tunc etiam ſi nuſquam fuerit perſonaliter apprehenſus, citatio ad domum vel locum beneficii ſufficiet, ut poſſit per eam in cauſa procedi: quia ſi ibi non reperitur, præſumitur latitare. Ita Inn. Anto. & Sicu. in c. fi. de eo qui mit. in poſſeſ. cau. rei ter. dicens illud eſſe verum, ſi de illa Eccleſia vel de illo matrimonio agatur: ſecus ſi de cauſa prorſus extranea: nam illa obligatio ad trahendum moram in certo loco, ad alias cauſas diverſas naturæ non debet extendi: & ſequitur Sicul. in alle. c. fin. ubi vide de effectu citationis ad domum, ubi ponit duas regulas. Prima, quòd contra abſentem malitioſè ſeu culpoſè poteſt procedi, nedum ad primum & ſecundum decretum, ſed etiam ad ſententiam diffinitivam, ſi ſtatus & qualitas cauſæ patiuntur: ut quia eſt lis conteſtata, vel procedi poteſt lite non conteſtata, abſentia non obſtante ad hoc. c. quoniam frequenter. §. 1. & ſeq. ut lite non conteſtata. c. fin. de dolo & contu. & c. perlatum. qui fi. mil. ſunt legi. & ſecundum Inn. præſumitur malitioſa abſentia ubicumque quis tenetur facere aliquid, & abeſt, ſicut dictum eſt de clerico & uxore. Secunda regula, quòd contra abſentem non malitioſè non poteſt procedi per citationem domi factam, etiam ad diffinitivam ſententiam, etiam ubi ſtatus vel qualitas cauſæ patitur, vel ad ea quæ ſunt gravis præjudicii, puta ad venditionem fiendam ex ſecundo decreto, vel excommunicationem: quia in iſtis requiritur vera contumacia. facit c. conſultationibus. de offi. de leg. & l. Fulcinius. ff. ex qui. cau. in poſſeſ. eatur. & in præmiſſis concordat Rota ubi ſup. & Joan. Fab. in alle. §. omnium, & Speculator in tit. de citationibus. §. ſequitur. verſi. illud autem cum duobus ver. ſequentibus.

Duæ regulæ in materia procedendi contra abſentem, vel non.

Quomodo præſumitur malitioſa abſentia.

In gravibus & arduis non proceditur contra abſentem non vere contumacē.

Adde.) Poſtremò Bart. Tolo. Socin. in ſuo tract. fallen. regula 53. inci. citandus perſonaliter, & ibi habes regulam negativam citationem ad domum non valere, de quo per Phili. Corneum conſil. 51. in littera d. volumine 4.

p *Vagabundus.*) Et hoc conſonat rationi: nam Bar. in l. 4. §. ait prætor. ff. de dam. infect. dicit, quòd ſi citandus non habet propriam habitationem, ſi agatur ſuper aliqua re immobili, fieri debet citatio ad locum ipſius rei, legendo ibidem citationem, vel affigendo ſuper hujuſmodi re immobili: & tunc procedet textus & gl. in alle. §. prætor. Si verò eſſet contentio de pecunia, vel alio debito, tunc debet citari in loco vel hoſpitio ubi ſæpius converſari conſuevit. l. 2. & ibi no. C. ubi de crimi. agi oport. & hoc ultimum no. Inno. in cap quia propter de elect. Idem innuit Bal. in l. ut perfectius. C. de anna. except. & dici vagabundum citandum ad domum quam reliquit: vel ſi neſcitur ubi ſit, citari poteſt per edictum, in loco in quo converſari conſuevit. Joan. Pap. Piſellana, in ſumma, in libel. rei; verbo interrmino. Speculator in ti. de compe. jud. addi §. 1. 18. col. ver. ſed quid ſi debitor vagatur. Ang. in l. hæres abſens 4. col. ff. de judi. dicit quod ubique citari poteſt, ne creditores fraudentur, ſecundum Speculat. ubi ſuprà de quo per Inno. in ca. ſi adverſarius. de eo qui mit. in poſſeſ. cau. rei ſervan. & Specu. in ti. de accuſa. §. 1. ver. ſed numquid ſufficit. & quamvis Innoc. ubi ſuprà dicat quòd ſi vagabundus nuſquam habet domicilium ubi habitet, debent moneri agnati vel amici ejus, ut eum defendant. ff. ex qui. cau. in poſſeſ. ea. l. hoc autem. Cy. tamen in l. cum proponas. de bo. autho. judi. poſſi. C. Ant. & Sicu. in alle. c. cauſam. tenent non eſſe neceſſarium requirere amicos, maximè per textum ibidem & in alle. c. ſi adverſarius. & §. prætor ait. Et hæc de citatione vagabundi.

Adde) In quantum ille dicit eſſe neceſſarium requirere amicos abſentis citati: tu dic quòd tam de jure civili, quàm canonico, non requiritur: ut l. cum proponas. & ibi Doctores C. de bo. autho. judi. poſſ. glo. & Doctores in c. cauſam quæ. extra de proba. Niſi contra minorem: ut l. hoc autem ff. ex qui. cau. in poſſeſ. eat. Et contra majorem qui juvari poteſt jure ſpeciali: ut puta beneficio reſtitutionis in integrum; ut ſi procedatur contra abſentem cauſa rei publicæ, ut voluit Nico. poſt Do. Anto. in d. c. cauſam quæ.

q *Valet*) Contrarium tenere videtur Bart. in l. ſi tamen. de leg. 2. & in l. 1. §. 1. ff. de libe. agno & in alle. §. prætor ait, & Sicu. ubi ſup. quia nuntius referre debet ſe diligenter perquiſiviſſe citandum, & eum non inveniſſe: & ideo ipſum citaſſe ad domum ſuæ habitationis. Quæ verba ſecundum Bart. in §. prætor ait alle. intelliguntur de præſenti: ut l. fi. ita ff. de aur. & arg. leg. ſecus ſi ſimpliciter ſe diceret citaſſe ad domum: quia citatio tunc non teneret. de quo per Bald. in l. conſentaneum. C. quomo. & quan. judex.

Relatiò nuntii citantis abſentem quid continere debeat.

r *Mandati.*) Et idem tenere videtur Speculator tit. de cita. §. ſequitur ver. quo facto dum dicit, quod nuntius debet citare juxta formam commiſſionis, & illam non tranſgredi: allegat prædictam l diligenter, & c. cum dilecta de reſcrip. faciunt no. per Baldum in ca. novit. de appellatio. dum innuit quòd nuntio nihil eſt imputandum, dum tamen non tranſgrediatur formam mandati. faciunt notata per Ioan And. in c. fi. de reſtitu. ſpo. & c. venerabili. de offic. deleg. & per Barto. in alleg. §. prætor ait 2. col ver. erit ergo forma.

Nuntius debet obſervare fines & formam mandati.

ſ *Alias non.*) Et iſtud videtur magnam æquitatem continere, maximè quando inqueſta vel talis actus eſſet fiendus extra civitatem. melius enim poteſt cognoſcere perſonas teſtium dominus, quàm ipſe procurator, qui etiam pro appellatione per eum interpoſitâ proſequendâ, civitatem exire non cogitur, ſecundum Inno. col. Anto. & Sicu. in c. non injuſtè. de procura. Cy. Bar. Bal. Joan. Fab. & Salycet. in l. invitus. C. eo titu. & in quæſt. capellæ Tholoſanæ 155. & in addition. Unde idem Joan. Fab. inſtitu. de pœn. teme. lit. §. omnium, dicit quòd in curiâ Franciæ non ſufficeret citari procuratorem, niſi in cauſâ quam ducit, & in aſſignatione in quâ litigavit: nam elapſâ ipſâ aſſignatione, non ſufficeret: finitò autem Parlamento, videtur eſſe elapſa aſſignatio.

Adde.) De hac materiâ plenè per Bal. in l. ſi quoniam col. pe. verſi. ſeptimo quæro. C. de teſti. eundem in. l. fi. de ſenten. ex brevi. reci. eundem in. l. 1. col. 2. verſic. & ſcias quòd dominus. & ibi Bar. col. 3. verſi. item quæ. C. de ſenten.

Aufrerii.) Illud autem notandum quòd ſi conſtat & notorium eſt quòd dominus dimiſit procuratorem, vel alium adminiſtratorem legitimum, ille priùs debet de jure requiri, quàm ad domum citari: ut l. 1. ff. de libe. agn. Et ſic intelligit Bar præal. c. cauſam & dictum §. prætor ait. aut non erat notorium, & tunc poterit fieri citatio ad domum, ex quo dominus perquiſitus non invenitur, ut dicta l. 1. & l. aut quæ

Procurator abſentis, vel legitimus adminiſtrator de quo notoriè conſtat, priùs eſt citādus, quàm citetur abſens dominus ad domum, ſecus

Digitized by Google

ſi non liqueat dominum procuratorem reliquiſſe: ad ſtationem, vel apothecam, citatio facta non valet.

aliter, §. & ſi fortè, ff. quod vi aut clàm tenet Specul. ubi ſuprà verſ. illud autem Joan. Fab. ubi ſuprà: & in l. meminerint, C. unde vi Bar. in alleg. §. prætor ait. Cy. Bar. Bal. & Saly. in l. 3. C. de procuratoribus, Barto. in l. quamvis, ff. de dam. inſe. Sicu. & Doctores in c. cauſam de dolo & contum. alleg. idem Sicu. c. dilecti, de procura. Ange. in Authent. de exhib. reis, §. illud colla. 6. ſed ad ſtationem vel apothecam citandi domum privatam habentis, quam inhabitat, citatio fieri non debet, Bar. in alle. l. 1, §. 1. ff. de libe. agno. Flo. in l. 1. §. habitare, ff. de his qui eje. vel effuderunt.

Adde.) Bart. in l. lex Cornelia, §. ſi tantum, & ibi omnino Alexand. ff. de fur. & in l. item apud Labeonem, §. convicium, eo tit. & dixi in apoſtil. ad Lanfran. de Ora. in cap. quoniam contra falſam, § citationes num. 3. verſ. 4. quarto extra de prob. & ſuper eodem ti. verſ. item ſciendum eſt quòd in perſonalibus in magna apoſtil. in fin.

Poſtquam autem citatus dominus comparuit per procuratorem qui fuit lite conteſtata, de jure non poteſt procedi ad teſtium receptionem, niſi citetur ipſe procurator: quia ſi dominus ad hoc fuerit citatus, & non procurator, nec ipſe dominus comparet, non valebit teſtium receptio: quia in his quæ pertinent ad litis ordinationem, regulariter reſpicimus perſonam procuratoris. Ita tenet Joan. And. poſt Lamber. de paranire Anto. & Sicu. in cap. 2. de teſtim. Bal. in l. ſi quando 6. collat. de teſtibus, & ibi Saly. Idem Bal. in l. fin. C. de ſentent. ex brevi reci. Bar. in l. 2. C. eo & ibi per Bal. Idem Bart. in l. procuratoribus, C. de procur. præmiſſa procedere dicens, niſi dominus citatus comparuerit, & procurator non contradicat: quia tunc valeret actus. Idem dicit Saly. in præal. l. ſi quando: de ſtilo tamen curiæ Parlamenti, ſicut prædictum eſt, finito ſive clauſo Parlamento, adjornari debet dominus non procurator.

z *Brevitas.*) Unde dicit Bart. in l. ſolent. ad finem ff. de alimen. & ciba. lega. & in l. meminerint, C. unde vi & Sicul. in alleg. ca. cauſam, quòd citatio procuratoris ſufficit quoad effectum primi decreti, non tamen quoad effectum ſecundi: nec, ut dicit Jo. Faber in alleg. l. meminerint, ut dominus valeat excommunicari, de quo in c. 1. ut lite non conteſt. Soci. tract. fallen reg. 53. fal. 2.

v. *Pars.*) Quid ſi fuerit tantùm citatus procurator rei, & non dominus, proceſſurus in cauſa appellationis, an ſufficiet? Johan. Faber in l. invitus, C. de procur. dicit quòd non, ubi appellatum foret à diffinitiva cùm non teneatur proſequi. Sed intimari poſſet procuratori ad cauſam ſpecialiter conſtituto: ut in effectu notat Spec. in tit. de procur. §. qualiter, quid ſi procurator.

Procurator cauſas appellationis à diffinitiva proſequi non tenetur: ſecus in interlocutoria.

Adde.) Inquantum dicit procuratorem à diffinitiva non tenere proſequi appellationem: dic ſecus eſſe in interlocutoria. Ita notat Bart. in l. invitus col. 2. verſ. & prædicta intelligo, C. de procur. per. l ſi quis ad rem. & l. ad legata, ff. eo not. Bart. in l. cum procurator & ibi omnino Alex. ff. de ope. no. nuntiat. & Paulus de Caſtro, conſi. 26. incipiente ſuper primo dubio.

IN CAP. III. DE ADIORN.
Parium Franciæ.

PUnit.) Qualiter autem ſint puniendi, vide per Jo. Fabrum in l. denunciamus C. de his qui ad Eccleſ. confu. & in additione ad quæſt. capellæ, 489. Adverte tamen quia pro fractione gardiæ nemo venit moleſtandus, niſi fuerit notoria: ſicut de Eccleſiis Cathedralibus, & Monaſteriis aliquibus quæ ſunt in gardia regia notoria ab antiquo vel niſi in aſſiſiis, aut aliàs debitè fuerit publicata vel parti fuerit ſpecialiter intimata. Ita cavetur in ordinatione Philippi de Valeſio anno Domini 1357. & Caroli VI. anno 1408. quæ incipit, item edicto perpetuo, &c. & per eundem Philippum fuit pariter ordinatum, quòd ſubditus Baronis pro violatione ſalvæ gardiæ non poſſet mulctari ultra tertiam partem bonorum ipſius, & incipit: ſtatuimus etiam.

b *Celeriter.*) Ad quod facit argumentum *l.* 1. *ff. de dam. inſe.* & jura alia quæ deſiderant celeritatem: de quibus per gloſ. in c. fin. de elect. lib. 6. & per Archi. 14. diſtinct. c. 1. Unde circa hunc titulum eſt notandum quòd Pares Franciæ per duas literas adjornantur, ut patet in princ. hujus ti. Tamen ſi Succeſſor Paris Franciæ adjornati per duas literas, &c. ad requeſtam alicujus actoris iterum fuerit adjornatus ad capiendum vel dimittendum arramenta ſufficit una litera, ſicut in privata perſona. Ita vidi per Arreſtum curiæ in quadam cauſa Domini Archiepiſcopi Remenſis qui nunc eſt. Et poteſt eſſe ratio, quia poſtquam in principio illius cauſæ fuerat illa ſolemnitas de duabus literis obſervata in perſona prædeceſſoris, cum illa cauſa adhuc duret, non requiritur in illo adjornamento ſecundo tanta ſolemnitas: Cenſetur enim eadem eſſe perſona ſucceſſor cum prædeceſſore c. ſignificavit de reſcript. c. quoniam abbas de offi. ordi. cap. 1. & fin. de alie. judi. & c. 1. de ſol. c. ſi adverſus de immu. Eccleſ. & l. fin. C. de impu. & aliis ſubſti. tenet Speculator tit. de ſentent. §. 7. & ſuccedit in jure litis & cauſæ: ut notant Inn. in alle. cap. ſignificavit, & cap. quia verò, & ibi Anto. Bal. Sicul. & Rota. deciſi. 380. l. ſi conſtante, §. fin. ff. ſolu. matri. l. ſi intra, C. de in integ. reſti. & ibi Bal. & in l. ſi is qui ff. de judi.

IN CAP. IV. DE ADIORN.
in cauſis appellation.

JUdex.) De jure vero, ille à quo appellatur, terminum præfigit appellanti, extra de app. c. cum ſit, & c. oblatæ & hic citatur pars & non judex, & tenentur appellatus & appellans ire ad terminum: ut c. ſæpe eo tit. &c. Cordi. eod. lib. 6. cap. cum cauſam de re judi. c. perſonas, c. ad hoc & c. pervenit de appellat. & l. præſes C. eòd. titu. & ibi Doctores & Par.

Adde.) Quod elapſo illo termino per judicem à quo ſtatuto, infrà quem appellans ſe habeat præſentare coram judice appellationum, appellatio ipſo jure eſt deſerta, & ſic judex à quo ſtatim ſuam ſententiam executioni poteſt demandare, etiam pendente appellatione, illud fuit notabile & ſingulare dictum Ant. de Butr. in c. ex inſinuatione, extra de appellat. quod refert & ſequitur Ludo. Ro. ſing. 162. inci. hoc neſciunt legiſtæ. Adverte tamen quod licet hoc ſit verum, ſi tamen appellans poſt præfixum terminum etiam poſt executionem, appellationem proſequatur; poterit ſententia & executio facta revocari, ita notanter dixit Alex. poſt Bart. in l. præſes, C. de appel.

Iudex in cauſa appellationis adjornatur, quando proceſſit ex officio, quando arguitur eius dolus, quando ſua commiſſarius de jure: de conſuetudine autem in parte

Illud quoque notandum eſt, quod ubi judex procedit ex officio, tunc in cauſa appellationis citari debet, tenent Sicul. & Doctores in cap. dilectus le. 1. de reſcript. gloſ. in ver. coram ſuperiore in fin. in cap. ſpeciali de app. & ibi Sicul. pro quo videtur tex. melior qui ſit in jure, in cap. venerabilis de ſentent. excommun. lib. 6. ſecundum Pe. de Ancha. ibidem, ubi etiam docet idem Innocent. in cap. noſtra de procu. & in cap. de cætero de tranſact. Bal. in marg. in ver. judex ver. 9. Phil. in cap. qua fronte de appel. quod ſi proceſſerit ad partis inſtantiam: & tunc aut appellans inſtat ut judex puniatur, & tunc citan-

Digitized by Google

Conſuetudinaria judex ſemper adjornatur, & Pars intimatur.

dus eſt. Innoc. in alle. c. cum ſpeciali & Anto. Sicu. & Præpo. ibidem. Bart. in l. 1. ff. ad Turpil. verbi gratia, quia arguitur dolus judicis: tunc benè poteſt & debet citari. Nam eo caſu cenſetur in officio ſuo deliquiſſe. c. jubemus. & c. ſancimus. 1. quæſt. 7. gloſ. Joan. Fab. & Doctor. in c. prohibentur. 3. quæſt. 1. l. jubemus. C. ad legem Juliam repetund. Bal. in l. mancipia. C. de ſervis fugit. Aut appellans ſolùm inſtat ſuper appellatione, & tunc judex à quo non eſt neceſſariò vocandus, & ubi adjornatur, ſicut fit communiter, adjicitur: ſi ſua putaverit intereſſe: & propterea non efficitur propriè contradictor, per not. Bal. in rubrica. C. de ſucce. edic. vide tamen quod de ſtilo curiæ in patria conſuetudinaria: vel cum appellatur à commiſſariis curiæ judex, vel commiſſarii ſunt ſemper adjornandi.

b *Domum.*) Nam habet jus revocandi domum: & dicere poteſt ſe ad hoc non eſſe paratum, & petere ſe remitti ad domum: unde concludit Siculus poſt Inno. in c. fi. de foro compet. quod veniens Romam ex cauſa neceſſaria vel, quaſi vel ex cauſa probabili habet jus revocandi domum: exemplum primi quando venit ex cauſa neceſſaria, ſi venit ut legatus: ut probatur in l. 2. §. legatis. ff. de judi. quod procedit ſecundùm Inno. non ſolum quando eſt legatus pro publica utilitate, ſed etiam pro particulari utilitate: pro publica, ſi prælatus venit propter negotia Eccleſiæ ſuæ, vel civitatis, ut in Authen. de ſanctiſ. Epiſ. §. ſi verò Epiſcopi. Idem ſecundum eum in procuratore ad cauſam, conſtituto ab eo qui habet poteſtatem imperandi, ut tunc de cauſis ſuis non conveniatur ibi ut in præallegata Authen. in §. reverendiſſimi; procuratores autem, & alii *nuntii* voluntarii non gaudent hoc privilegio revocandi domum argumento ff. ex quib. cauſis in jure reſtit. l. penul. Item poni poteſt exemplum in eunte, & vocato cauſa teſtimonii, vel cauſa judicandi, vel ſimili. differentia tamen eſt ſecundum Inno. inter legatos, & alios qui vadunt ex alia cauſa neceſſaria vel probabili: quia alii tenentur reſpondere de omnibus contractibus initis extra locum ſeu provinciam contrahentis, etiam antequam irent ad curiam: ſed legati gaudent privilegio ſuper omnibus, dummodo non contraxerint tempore legationis, de quo tamen vide quod legitur & notatur in præalleg. §. legatis cum ſequ. Exemplum ſecundi, videlicet quando ex cauſa quaſi neceſſaria: puta quando acceſſit pro appellatione proſequenda: quam de neceſſitate tenetur proſequi: quia eo non proſequente, rata manet ſententia: ideo reputatur cauſa quaſi neceſſaria. Exemplum tertii quando venit ex cauſa probabili, in eo qui venit ut videret filium in ſtudio.

Adde.) Bar. in l. 2. §. legatis per iſtum alleg. ff. de judi. quod eſt verum, ſi ſtudet filius in ſtudio approbato: aliàs ſecus, ſecundum Bald. in Anthen. habit. col. v. verſ. ſequitur. C. ne filius pro patre Joan. de lig. in ſuo tract. repe. patre 4. 7. quæſt. in prin. & Bar. in eod tract. 7. quæſt. princ. vel venit cauſa voti, vel devotionis, aut peregrinationis: & ponit gloſſa exemplum in præallegat. l. 2. in verſ. ob aliam, quæ apertè videtur ſentire cauſam probabilem ſufficere, & ſentit Bart. in præalleg. l. 2. idem de peregrinantibus, dicens etiam eos capi non poſſe pro repreſaliis in locis per quæ tranſeunt, arg. in Authen. omnes peregrini. C. communia de ſucceſſ. dum dicit, liberè hoſpitentur.

Idem dicit de patre qui venit cauſa videndi filium in ſtudio. Si autem quis venit ex cauſa omnino voluntaria, non gaudet privilegio revocandi domum: ut quando vagatur, vel ſolatii cauſa venit: ſed ſecundùm Inno. quando venit ut nuntius ſive procurator alicujus, cum non tenebatur parere. Idem ſecundum eum ſi venit pro ſpeciali negotio ſuo, quando negotium ſecundum, ſicut erat omnino voluntarium, ſecus ſi probabile, ut ſuprà dictum eſt.

Sed quid de eo qui venit cauſa petendæ reſtitutionis in integrum adverſus ſententiam contra ipſum latam? Joan. And. & Hoſtien. in præalle. c. fi. dicunt quod ſi fuerit ſententia lata per eum qui non poteſt in integrum reſtituere: & non poteſt aliter condemnato provideri, niſi adeat ſedem Apoſtolicam, habebit jus revocandi domum, aliàs ſecus.

Sed an petens jus revocandi domum teneatur ſatisdare de redeundo ad curiam certo die ad ſe defendendum? Innocentius ubi ſuprà tenet quod non, ſed benè quod coram judice ſuo certa die reſpondebit. idem tenet Bart. in alle. l. 2. §. ſed ſi dubitetur. Idem Sicul. in alleg. c. fin. dicens quod erit ſola promiſſio. Unde ſecundum Innocent. & Sicul. in c. fin. de foro comp. in cauſis electionis, vel aliis quæ celeritatem deſiderant, & quæ ſunt tempore perituræ, non habet locum jus revocandi domum arg. optimo in l. ſed & fin. §. edictum ff. de judi. ubi legatus cavit de damno infecto, ad idem præall. l. 2. §. pe. facit de appell. c. oblatæ, & c. fin. & c. licet, de foro compe. & ff. eo tit. l. 1. & quod ſcripſi ſuprà de adjornamentis Parium Franciæ. Quod poteſt intelligi ſecundum prædictum Innoc. & Sicul. in electionibus prælatorum. Sed ſecus in electione Canonicorum, ubi non eſt periculum in mora: igitur non eſt mirum ſi in aſſecuramento propter periculum quod eſt in mora, non ſit locus juri revocandi domum.

c *Criminalibus.*) Pro hac tex. in l. 1. C. ubi de cri. agi opor. & gloſ. in c. fin. de for. compe. quæ dicit quod delinquens poteſt conveniri ubi habet domicilium, vel ubi invenitur. Et licet dicta l. 1. quæ ità loquitur, aliter intelligatur, idem tamen quod præall. gloſ. tenet Pla. in ead. l. & Specul. tit. de compe. judi. adi. §. 1. verſi. 6. & dicunt quidam quod d. l. 1. poteſt intelligi de vagabundo, qui poteſt ubilibet conveniri, Authen. ut nulli judici, §. ſi quis verò, & de eo poteſt intelligi authoritas illa, ubi te invenero, ibi te judicabo. Vel ſecundum Sicul. in præalle. c. fin. poteſt intelligi in Papa, & in Imperatore, qui per univerſum orbem habent Juriſdictionem, 9. quæſt. 3. c. cuncta per mundum, 96. diſt. c. ſi Imperatore.

Et ita in ſimili dici poteſt in curia Parlamenti, quæ regis perſonam repræſentat. Secus in aliis judicibus, quorum juriſdictio limitatur territorio. Iſti enim non poſſunt punire delicta alibi commiſſa, ex quo in eorum territorio non habet delinquens domicilium, nec alibi ubi ſortitur forum.

Adde.) Inquantum iſte dixit vagabundum poſſe ubilibet de crimine alibi commiſſo puniri, bona gloſ. in l. hæres abſens ff. de jud. & in l. ejus. §. fin. ff ad municip. Jo. Calde. in c. 1. de rap. & Bart. Cepo. conſi. 59. quod eſt verum in vagabundo qui non habet certam & firmam habitationem: & quid in banito, an habeatur pro vagabundo? Vide eumdem Cepo. ubi ſuprà, & quibus caſibus delicta extra territorium commiſſa, poſſint per inferiorem à Papa vel Imperatore puniri. Vide Bart. Soci. in ſuo tract. fallen. reg. 87. incip. delicta extra territorium.

d *Conſules.*) De quo dic. quod ſi conſules prætextu officii, & ad commodum univerſitatis deliquerunt, ſucceſſores in officio ſatisfacere tenentur. Secus verò ſi ad commodum proprium vel libidinem ſuam ſatiandam deliquerint. Nam tunc non tenentur ſucceſſores in officio, ſed ipſorum delinquentium hæredes debent conveniri, juxta id quod legitur, & notatur in l. 1. & 2. ff. ad leg. Jul. repe. & in l. jubemus. C. eo tit. Et ita per Sicu. c. adverſus de immu. Eccleſ. Credo tamen quod hodie prædictus ſtilus non ſervatur: quia cavetur ordinationibus regiis, quod cauſæ etiam criminales in prima inſtantia non tractentur in Parlamento: ſed in curia ordinaria, quod eſt æquitati & ſcriptæ rationi conſonum: ut in præalle, l. 1. & Authen quia in provincia. C. ubi de crimin. agi. oport. & ibi per Doctores & in præalle. c. fin. de foro compet.

Ex facto anteceſſorū, prætextu officii & ad commodū univerſitatis ſucceſſores in officio tenentur.

e *Duellum.*) Et ratio hujus ſtili poteſt eſſe, quia cognitio vadii duelli ſolum pertinet ad curiam: quare per Philippum pulchrum anno Domini 1307. fuit inhibitum Seneſchallo Tholoſæ ne ſuper his aliquem proceſſum faceret: ſed partes ad examen curiæ Pariſius remitteret.

Add.) Alex. poſt Bar. in l. ex hoc jure. ff. de juſti. & jur. Spec. in tit. de accu. §. 6. ver. quid ſi, & ſeq. Jaco. Rebuffi. in lib. 1. num. 2. & ibi notavi in apoſtil. ad eum, in ver. ad duellum. C. de gladia. lib. 11. Panor. in c. 1. num. 1. & ibi etiam poſui in apoſtil. ad ipſum, in ver. duella extra de purgat. can. & Gemi. in c. 1. §. ſacri, num. 7. & ibi iterum addidi ad eum, in ver. pugnare de homicid. lib. 6.

f *Regio.*) De hujuſmodi ſtilo vel conſuetudine facit mentionem Jo. Fab. inſtit. de pœna tem. liti. §. fin. 3. col. in fin. Simile videmus in Epiſcopo cujus cauſa criminalis non poteſt tractari niſi coram Metropolitano. junctis ſecum comprovincialibus Epiſcopis. Nam & ipſe Metropolitanus eſt judex ordinarius ſuorum ſuffraganeorum: ut in c. per ſingulas, & c. ſalvo, 9. quæſt. 3. & c. Paſtoralis, de officio ordinarii, cum ergo Baillivi & Seneſchalli non habeant alium Superiorem immediatum, niſi curiam Parlamenti, meritò ibidem inventi poſſunt conveniri: hinc dicit Angel. in l. omnem ff. de judi. quòd præſes Provinciæ delinquens non punitur per poteſtates terrarum, ſed per Superiorem.

Et ratio eſt, quia eſt Ordinarius, ut Specul. notat in tit. de Juriſd. om. judi. ver. judicum, igitur habet merum imperium, ut ibidem, verſi. dic. quod quædam.

g *Minores.*) Sed quid ſi minor tutorem non habet, neque curatorem? dic quòd aut quis vult agere contra infantem, qui citari non poteſt. *ff. de in jus voc. l. neque.* & tunc volens agere, habet duo remedia, vel quòd adeat judicem, ut provideat ei de tutore. C. qui pe. tu. l. unica, vel quod citet amicos: & ſi nullus compareat qui eum defendat, fiet miſſio in poſſeſſionem bonorum. ff. ex quib. cau. in poſſ. eat. l. hæc autem, & l. apud Julianum. Si verò ſit major infante, vel adoleſcens, tunc ille citabitur, ut veniat recepturus curatorem, ff. de admi. tut. l. 1. §. ſufficit, & tunc cogeretur recipere, non hunc vel illum, ſed quem voluerit eligere, ita dicit Jo. Fab. inſt. de cura. §. idem in effectu, Jo. And. in addit ad Spec. tit. de reo. verſi. item non poteſt cogi, & ſi nolit venire, dicit Joan Faber. ubi ſuprà, fiet miſſio contra eum, ſicut dictum eſt ſuprà de infante, vel judex faciet eum venire realiter, ſi pars hoc petierit. C. quomo. & quando, jud. in l. conſentaneum, vel captis pignoribus, coget.

Adde.) Quid in minore citato contumace, an audiatur non refuſis expenſis? Bald. in l. 3. in fin. C. in quib. cau. reſti. in inte. non eſt neceſſar. Bar. in l. ſi finita. §. ſi forte, ff. de dam. in fa, ubi tenet quòd ſic. & omnino ibi Alex. & in l. de die, §. tutor. poſt Baldum, ff qui ſatiſ. cog. & an poſſit contumax minor excommunicari: & an patiatur miſſionem in bonis notat Spec. in tit. de contu. §. 4. verſi. fin. & in tit. de primo & ſecundo decre. §. 3. verſ. ſed pone quod pupilli.

Item cave, cùm aliquis vult agere actione reali, quam non poteſt minor in judicio deducere, etiam cum tutoris authoritate: ut patet infrà de minori, §. 2. & ſeq. ubi dicitur quòd minores 25. annis, donec habeant 21. annum, non poſſunt cauſam proprietatis in judicio deducere, ſive agendo, ſive ſe defendendo, volens nec invitus, ut infrà de cau. poſſ. & proprie, §. 2. & ſeq. ſed dormiet etiam cauſa cum prædeceſſore inchoata, quouſque idem minor 21. annum attigerit, & ſi proceſſum fuerit anteà contra eum, ipſo jure non valet proceſſus: ut in §. 4. eo titu.

Hodie minor tenetur Dicetur autem perveniſſe ad ætatem legitimam, ſi ſit nobilis, quando attigerit 21. annum: & ignobilis quando attigerit 30. Sed hodie per ordinationes Philippi prædicto ſtilo non obſtante, tam in actione reali quàm perſonali tenentur tales comparere & procedere per tutorem vel curatorem. ſe defendere per tutorem vel curatorem tam in reali quam perſonali actione.

h *Reſervatum.*) De iſta reſervatione, de qua hîc in ultimo membro, nunquam audivi ſermonem in judicio fieri, nec credo quòd ſervetur: quia ſæpenumero contrarium fieri videtur: quo autem ad primum membrum quando curia reſervat ſibi facultatem dicendi jus ſuper proprietate, videtur conveniri de procedendo ad ulteriora: & ſic non requiritur alia citatio: & talis reſervatio videtur habere vim peremptorii, ut notatur C. quomo. & quan. judex. l. 2. & not. per gl. c. conſuluit de offic. deleg. facit l. conſentaneum, ſecundum unam lecturam. C. quomo. & quan. judex ſimilem reſervationem agendi ſuper proprietate, vide in c. querelam. de elect. & in c. cum olim, de cauſa poſſeſ. & propriet.

IN CAP. V. *De Præſentationibus.*

Recedant.) Pro quo facit c. conſuluit, de offi. dele. ubi judex citatum non comparentem expectat in diem ſequentem. Et huic æquitati innititur ordinatio Philippi de Valeſio, facta anno 1345. per quam ordinavit præſentationes fieri ſicut ſupradictum eſt, antequam ſedes Parlamenti levata foret: vel ad minus infrà ſolis occaſum: quod ſimiliter fuit confirmatum per Carolum VII. anno 1345. & anno 1353.

Facit pro regia ordinatione, de qua hîc, & quod hîc dicitur, quod notat Bar. in l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter collat. 2. ver. hoc etiam debet dici in repet. illius l. ff. ex qui. cau. ma. ubi dicit quòd in omni citatione ſemper intelligitur parum poſt, vel in continenti: unde veniens ex intervallo, non dicitur legitimè comparere, notat Bal. in ſua marg. in ver. ſolvere verſ. 1. Inn. in c. cum dilecti, in gloſ. ſua in verſ. præſentare extra de dolo, & contu. & Speculat. in titu. de cit. §. 1. in fin.

b *Non audiretur.*) Quia ex quo ſe non præſentavit, ſicut dictum eſt, habetur pro contumace & deficiente, idcirco non poteſt aliquid de ſupra dictis proponere, pro quo faciunt notata per Doctores in c. cùm dilecti de dolo, & contu. & c. veniens, de accuſation.

c *Inutile.*) Quia quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi, c. quæ contra jus de reg. jur. lib. 6. c. Imperialis 25. quæſt. 2. c. non ſolum de reg. ju. eo lib. de teſt. c. 2. & tale adjornamentum nullum nihil operatur, notatur in c. ut debitus, de appellat. c. propoſuiſti de foro compet. & ibi Joan. And. in l. 1. C. de requi. reis. Siculus in cl. Paſtoralis, de re judi.

d *Generaliter.*) Talis enim generalitas parit obſcuritatem: ut in l. ita fidei ff. de jure fiſ. ff. de edendo l. 1. §. edenda, ff. de interr. actio. l. de ætate §. nihil, c. ad hoc de reſcrip. c. cum multis, eod. tit. lib. 6. de appel. c. 2. ſic generalis libellus vel petitio non admittitur, cum quis petit omnes res quas alius poſſidet in civitate, Bal. in l. edita, 24. col. C. de eden. de quo vide Bar. in l. rei appellatione, ff. de verb. & rer. ſign. & in l. Titia §. Lucius, de leg. 2. Pau. de Caſt. in l. 1. ff. de eden. in c. certificari, & ibi Inno. de ſepul. Et ſimiliter dicimus depoſitione generali: ut dicit gloſ. & Doctores in c. 2. de Confeſ. lib. 6. & Specu. ti. depoſitio. §. 7. verſi. 3. & 9. facit ad prædicta, c. 1. & c. ut quis duas de elect. lib. 6.

e *Reportaret.*) Pro hoc quia contumacia procuratoris in his quæ ſunt magni præjudicii: ut circa mulctæ impoſitionem, non præjudicat domino: ut in §. ſi procurator. l. 1 ff. ſi quis jus dicenti non obtemperaverit.

f *Caſum.*) Facit 2. quæſt. 6. c. anteriorum de elect. c. commiſſa, §. 1. in 6. & l. commiſſoria, in fin. ff. de lege

lege commiſſ. ad idem, 43. diſt. c. exoſus, facit de conditionib. inſert. l. fin. c. ſignificata de pig. ſecundum Ludo. Roman. in ſingula in verb. caſu. verſi quæro numquid. dicit quòd actor non veniens ad judicium prætextu caſus fortuiti, non excuſatur: per l. item illa, §. proinde, ff. de conſtitu. pecu. Sed reus benè excuſatur, & per d. l. 2. per eum alleg. mirabiliter limitatur.

Adde.) Alex. in l. ſed & ſi quis, §. quæſitum ff. ſi quis cau. & in l. fiſtulas §. fin. ff. de contrah. emp. & omnino in l. quod Nerva in prin. ff. depoſiti.

Contumax dicitur non ſolùm qui non comparuit, ſed etiam qui comparuit, & illicentiatus receſſit.

g *Licentia.*) Iſtud non ſervatur in his qui ſunt in patria juris ſcripti: niſi in adjornamentis ad in curia comparendum perſonaliter, vel in illis qui tenentur in perſona venire: pro hoc facit, quia contumax dicitur non ſolum qui non venit, ſed qui comparuit, & abſque judicis licentia receſſit, 11. quæſt. 3. c. certum c. 1. de jud. Bar. in l. conſentaneum C. quom. & quan. judex. Nicomilus in verb. contumax §. 1.

Adde.) Inno. in c. conſuluit, in 1. col. in fin. in gloſ. ſua, in verb. expectare extra de offi. deleg. Bar. in l. conſentaneum in fin. C. quomo. & quan. jud. oportet quòd de data licentia per judicem conſtet in actis: ut not. idem Bar. in l. ſi finita §. Julianus col. 4. ver. ſed quid ſi actor. ff. de dam. infect. An. in l. poſt edictum, de jud. & Alex. omnino in l. qui ante calendas, col. 1. verſi. quæro, de quæſtione, ff. de verb. oblig. Et adde unum menti tenendum, quòd ſicut citatus comparens non debet illicentiatus recedere, ut ſuprà, ita eſt in actore citanti: quia non ſufficit illum comparuiſſe, & rei contumaciam accuſaſſe, niſi licentiatus recedat: ut per Car. ubi proxi.

h *Domini.*) Sicut Epiſcopus petit ſui clerici remiſſionem, ut præalleg. c. ſi judex, no. Inno. Hoſti. in c. ut famæ, eo. ti. ſic & civitas repetit ſuum civem, ff. de rei vendi. l. 1. §. 1. l. de jure, ff. ad municipa. ſic miles armatæ militiæ per magiſtrum militiæ in civilibus & criminalibus judicatur C. de juriſd. om. jud. l. magiſteriæ, pro quo gl. 1. c. ad hæc de privil. Inno. Anto. Imo. Sicu. & Præpo. in c. dilectis de appellat.

IN CAP. VI. De Contumacia & defectu.

CUria) Credo quòd domini ſicut præmittitur ordinando, ſecuti fuerunt opinionem Azo. in ſum. C. de interdi. & quorumdam aliorum recitatorum per Jo. Fab. inſti. de interdi, §. retinendæ, in pe. col. & l. unica, C. uti poſſi. ulti. col. & in l. properandum, C. de judi. ubi dicit Jo. Fab. quòd ſi reus conventus ſuper interdicto uti poſſidetis, ſit contumax, & nolit comparere, quidam dixerunt quòd debebat ſibi præfigi terminus infrà quem compareret, alioquin imponitur ei ſilentium. Alii, ut Azo in ſumma, dicunt quòd pronunciatur pro actore, & ſic ſervat curia Franciæ. Sed dicit idem Jo. Fab. ubi ſuprà, eſſe periculoſum de jure: quia lite non conteſtata, non fertur diffinitiva: ideo credit quòd actor debet tueri in poſſeſſione, quouſque reus veniat, ut ff. de no. ope. nun. l. ſi priuſquam, de hoc Speculator tit. de primo decre. §. reſtat. ver. quid ſi agatur, ubi recitat opinionem Inno. poſitam in c. 1 de eo qui mit. in poſſeſ. cau. rei ſer. ubi dicit quòd debet mitti in poſſeſſionem rei petitæ: non ut ſit tantum cuſtos, ſed ut ſit etiam verus poſſeſſor: & prohibeatur reo ne turbet ipſum actorem, quouſque de jure ſuo probaverit, & permittat ipſum actorem pacificè gaudere poſſeſſione, argumento d. l. ſi priuſquam, ff. ſi ſerv. vendi. l. is cujus, ff. de itinere actuque prin. l. 1. 2. 3. & idem tenet Hoſti. in alle. c. 1 & ibi Siculus hodie tamen curia mitius agendo conſuevit in caſu prædicto concedere defectum, & literas ad faciendum adjornari deficientem viſurum eidem actori adjudicari utilitatem dicti primi defectus, & ſi tunc reus ſecundo loco per hujuſmodi literas adjornatus legitimè non comparuerit, conceditur defectus, & virtute illius, talis utilitas eidem actori adjudicatur, quòd manutenebitur difinitivè in poſſeſſione & ſaiſina rei contentioſæ, manuſque regia & omne aliud impedimentum in eadem poſitum propter partium ipſarum debatum ad actoris utilitatem levabitur, cum expenſis. Et ita obſervatur etiam in materia beneficiali, facta tamen prius fide de titulo colorato, propter notata in c. eum qui de eo, qui mit. in poſ. cauſa rei ſer. & ibi per Archi. & per Doctores, & in c. in literis de reſti. ſpol. & in c. ad decimas, eo. ti. li. 6. eſt enim communis opinio, quòd beneficialibus oportet poſſeſſionem ex titulo juſtificare, ita Imol. in cle. uni. de cau. poſ. & proprie. Rota deciſ. 14. Siculus in ſua diſput. quæ incipit, Titius clericus, & in quæſt. 15. capellæ in addi. 3.

Vide Panor. in ca. literis, de reſti. ſpo. ex glo. pragmaticæ, in verb. inquirente circa medium in tit. de pacifi. poſſeſ.

b *Executioni.*) Similiter ſi appellans præfigit ſibi terminum ad proſequendum appellationem, vel ei præfigitur à judice, talis terminus præfixus habet vim peremptorii, ut in abſentia procedatur, ac ſi peremptoriè fuerit citatus: & ideò ſi appellans prædicto termino non comparuerit, rata remanet ſententia, ut in c. ſæpè, & c. cum, ſit de appel. qui enim non proſequitur appellationem, fingitur non appellaſſe, C. de temp. appel. l. fin. §. ſi c. cordi de appel. ubi in prædicto caſu reputatur non appellans, & venit condemnandus in expenſis.

c *Defectu.*) Pro hoc facit: quia altera parte abſente per contumaciam, lite non conteſtata procedi poteſt in cauſa appellationis: ut in c. per quas, & in c. interpoſita §. fin. de appel. & c. cordi eo. tit. lib. 6. & ſi appellans produceret ſolum ſententiam, appellato non comparente, neque producente proceſſum: obtinebit idem appellans in cauſa appellationis: per notata compoſt. in c. bonæ, l. 1. de elect. ſuper verb. præſumitur: & per gloſ. in l. hi qui & ibi Jo. Fab. C. de appel. Cy. in l. per hanc eod. titu. Siculus in c. quoniam contra falſam de proba. Præpoſitus in c. ut debitus, ulti. col. de appel. & ita cavetur in quæſt. capel. 34. & ibi vide, & in add. de utilitate verò defectus hoc 2. caſu vide §. ſeq.

d *Niſi juſtas.*) Facit quòd dictum eſt ſuprà tit. primo §. item fallunt præmiſſa: & c. venerabilibus §. idem eſt etiam, de ſentent. excom. lib. 6. & nedum contumacia per terminum hominis incurſa purgari poteſt ex cauſa, immo etiam incurſa per terminum juris, ut in appellationis cauſa: ita notant Sicul. Bald. & Præpoſ. in c. ſæpè de appellat. & in verb. quicquid.

e *Purgari.*) Sicut abſens peremptoriè vocatus qui non potuit venire juſta de cauſa detentus, auditur allegans impedimentum ſuum: ut ſuprà §. proximo, & revocabitur quod contra eum factum eſt c. cum Bertholdus de re judi. ff. eo. tit. l. quæſitum l. ſi prætor. in fin. ff. de jud. & 4. quæſt. 5. c. quiſquis ſic appellans qui non potuit proſequi appellationem infrà conſtitutum terminum, audietur volens probare impedimentum, c. cum ſit Romana, & c. ex ratione de appel. l. fin. §. illud, C. de tempo. appel.

Impedimentum qualiter probetur.

Adde.) Qualiter probabit illud impedimentum, & an per juramentum ſuum, ſi non habet teſtes: vide Speculator. quòd ſic in tit. de appel. §. nunc breviter col. 2. verſi. quid ergo ſi appellans Doctores in l. fin. §. illud, C. de temp. appel. & Panor. in c. ex ratione ext. de appel. & Fede. de Senis conſil. 109. inci. ſuper puncto. Quod eſt verum, ſi curia ſit procul ab eo: quòd ſi eſt vicina, tenetur probare per teſtes: ut per Jo. And. in addi. ad Spec. ubi ſuprà in verb. adverte ſecus ſi ad locum propinquum ſecundum Imol. & Philip. Fran in alleg. c. ex ratione, de quo omnino per Cardi, in cle. ſicut in 4. quæſt. ext. de appel.

Digitized by Google

f *Procuratorium.*) Pro quo gloſ. in c. cupientes, §. quod ſi per 20. in verb. propoſita de elect. in 6. ubi dicitur qui proponit cauſas abſentiæ, debet habere mandatum: & ibi tenet Archid. quod debet eſſe procurator: & alibi dicit gloſ. in c. bonæ, l. 1. de elect. quia nuncius deſtinatus ad allegandum cauſas abſentiæ, debet eſſe literatoriè deſtinatus per textum in c. prudentiam, 1. reſp. & ibi gloſ. de offi. deleg. & idem Specul. in tit. de execu. verſi. 1.

Adde.) Specul. in tit. de cita. §. 1. verſi. item quod erat infirmus, & §. 6. verſi. quid ſi altera, & in tit. de execu. in princ. ibi, an teneat proceſſus, ſi non mittatur, quando mitti debet, Bart. & Doctores in l. quæſitum, ff. de re judic. in l. pe. de public. judi. ff. & Bald. in l. reos C. de accuſat. an teneatur cavere de rato, ſi mandatum non habet. Bart. tenet quòd non, in allega. l. penul. §. ad crimen, & Bal. in ſua marga, in verb. officium verſi. 1.

g *Eſſoignia.*) Adde quòd talis procurator debet inſtare ſuper probationibus impedimentorum per ipſum propoſitorum, ſecundum Inno. in c. veniens, de accuſat. Siculus in c. querelam de procu. & Bart. in l. quæſitum, ff. de re judi. & ſi pars adverſa velit probare contrarium, benè audietur, ne quis per teſtes falſos obtineat de teſti. c. præſentium, & quia probare volenti mos gerendus eſt, ff. de prob. l. circa. ita gloſ. in præal. §. quod ſi per viginti. Car. Guil. Jo. mona. Archi. & Domi.

h *Cadit.*) Et præſertim in hoc caſu: quia contra appellantem ipſam appellationem non proſequentem, oritur ſuſpicio non levis de injuſtitia cauſæ, quia facit contra naturam ſuam: nam appellantis eſt ſumma ope proſequi, & appellanti fugere facit quod notatur in c. cauſam, de dolo & contu. 4. quæſt. 3. c. cum dilecti c. cum ſit Romana, & c. perſonas de appel. c. 1. de dolo & contu. lib. 6. c. cordi de appel. eo. lib.

i *Minus idoneum.*) Paria enim ſunt non venire, vel procuratorem minus legitimum deſtinare gloſ. in c. pe. de elect. lib. 6. in verb. admitti tex. in c. fin. & in c. conſtitutis, & gloſ. in c. accedens de procu. & tex. in c. veniens de accuſat. & mittens procuratorem minus idoneum, vel cum minus legitimo mandato, dicitur contumax: & poteſt condemnari in expenſis, ut not. in c. Nicolao de appel. facit, l. 2. §. defendi, & ibi Bar. ff. ex qui cau. in poſ. eatur no. Bart. in l. ſi finita, §. Julianus in fin. col. ff. de dam. infecto. Siculus in c. in pertractandis, & in c. cæterum de juram. calum. Domi. in c. 1. de elect. lib. 6. bonus textus, & ibi Bald. in l. fin. C. de Edil. actionibus.

k *Petiiſſet.*) Per electionem enim dictæ utilitatis videtur alteri renunciare, & illam ſibi non competere profiteri: facit c. ut quis duas de elect. lib. 6. facit l. 1. C. de fur. & C. ſi ſer. extero emi ſe man. l. unica, & C. de codicil. l. ult. ff. de lega. 2. l. cum filius §. variis, & C. de pactis inter emptor. & vendi. l. commiſſoriæ.

l *Saltem.*) Pro hoc facit, quia contumax quando purgat ſuam contumaciam, admittetur ad proſequendum ſuum proceſſum in eo ſtatu in quo ipſum invenit. Inno. & Sicul. in c. præterea de dila. & in c. ſi duobus de appel. & ibi Præpoſit. Bar. in l. multa: & l. nihil C. de procu. gloſ. in c. 1. de elect. lib. 6.

Cum igitur caſu prædicto quando appellans contumax eſt adjornatus ad videndum inqueſtam appellati recipi, non ſuperſint niſi reprobationes teſtium, & productiones literarum: juxta c. præſentium de teſti. lib. 6. igitur ad aliud admitti non debet in pœnam ſuæ contumaciæ, ne melioris ſit conditionis quàm obediens: in c. 1. de poſtulat. præla. & c. contingit, de dolo & contu.

Victoria cauſæ appellationis per præſentatos obtenta non prodeſt conſortibus non præſentatis, licet cauſa ſit connexa, ſi fuerint appellantes, ſin autem non fuerint appellantes, nec tamen ſententiæ expreſſe acquieſierint, bene tunc proderit.

m *Connexa.*) Iſtud totum uſque ad finem tituli eſt contra illum titulum C. ſi unus ex plurib. cum ſuis concor. ff. de app. l. ſcio cum ſimilibus, & verum crederem, ſi præſens §. intelligeretur de victoria cauſæ appellationis obtentæ per præſentatos: quia illa prodeſſe non debet aliis appellantibus non præſentatis: pro quo videtur caſus in c. cum ſuper controverſia de re judicata, quod probatur per rationem: quia cum omnes ſuam appellationem interpoſuerint, & ſic omnes ſibi providerint, renunciare videntur proviſioni, quæ eſt, ut ſententia lata pro uno proſit alteri, quæ proviſio legis eſt contra communem regulam, re inter alios acta: ſi autem aliquis de condemnatis non appellaverit, aliis appellantibus & proſequentibus, & tunc aut ille victus acquievit ſententiæ, & eam ratam habuit, & tunc idem: quia ſententia confirmabitur ſolùm quoad præjudicium appellantium, non quoad præjudicium alterius, per locum à ſpeciali *in l. non tantum ff. de app.* ſi verò iſte non appellans condemnatus non acquievit ſententiæ, nec appellaverit, ſed fuit contentus appellatione interpoſita per alios condemnatos: tunc proderit victoria iſtorum appellantium iſti condemnato non appellanti. Ita debent ſecundùm Bartolum intelligi l. à ſententia ff. de app. & l. ſi qui ſeparatim, ff. eo tit. & d. l. 1. C. ſi unus ex pluribus, & c. una ſententia eo tit. Ita voluit Bar. in præal. l. à ſententia. Saly. in d. l. 1. Sicul. in alle. c. cum ſuper per Sicul. Imo. & Præpoſit. in alle. c. una, ubi octo requiruntur ad hoc ut victoria unius proſit alteri.

Adde.) Qui in appellatione nulla, an proſit alteri, ſi appellans obtineat, notant Bald. in l. 1. C. ſi unus ex pluribus. Alex. pleniùs in l. ſi ſeparatim ff. de appel. & Innocentius in c. cum ſuper, & ibi Anto. de Butrigar. & Doctores extra. de judi. Ceſſante verò prædicta contumacia, ſententia obtenta per dictos homines prodeſſet parti appellatæ, & ad hoc faciunt notata per Bar. in l. ſi ſeparatim in fin. Imo. & Præpo. in præal. c. una & Saly. in alle. l. unica.

n *Debita.*) Peccata enim ſuos actores tenere debent c. quæ ſunt, de his quæ fin. à ma. parte capituli & C. de pœnis l. ſancimus, C. ne uxor pro marit. l. ob maritorum 11. quæſt. 3. c. illud c. Romana §. fin. de ſen. excommunicat. lib. 6. & quia pro contemptu ſeu contumacia veniunt puniendi, præmium habere non debent 24. quæſt. 1. c. didicimus, nec ex delicto proprio commodum reportare, argumento ff. de don. inter vi. & uxo. l. 3. §. 1. ff. de reg. jur. l. non fundantur, §. nemo ff. de fur. l. itaque fullo. §. ſed & ſi res.

IN CAP. VII. DE DEFECTU in actione reali.

VTilitatem.) Ad aliam verò utilitatē, puta miſſionis in poſſeſſionem ex primo decreto, non ſufficerent duæ contumaciæ: quia tres citationes vel una peremptoria requiruntur gloſ. in c. quoniam contra in ver. dilationes de proba. fa. 24. q. 2. c. de illicita, & c. ſacro de ſent. excom. idem tenet gloſ. in l. fin. §. Julianus ff. de dam. infec. & ibi Bar & eumdem in l. conſentaneum C. quomo. & quando judex. ad iſtud benè facit c. fin. de eo qui mit. in poſſ. cau. rei ſer. & ibi ſentit Imo. & Sicul. in alle. § in aliis, & ubi judex comminatur ſe proceſſurum ad ulteriora, illud habet vim peremptorii ut notant Bar. in alle. § Julianus, & Sicul. ubi ſuprà col. 29. & idem ubi verbum, *peremptoriè*, eſſet appoſitum in prima citatione: nam tunc una ſufficit Bar. in alle. §. Julianus alleg. l. tres. C. quomodo & quando judex.

Adde.) Anto. de Butrig. & Inno. in c. cauſam, ex de reſcrip. Lanfran. de Oria. in c. quoniam contra falſam, num. 8. verſi. unum eſt ſingulariter, & ibi notavi in apoſtillis ad eum in ver. comminatur ſe proceſſurum, extra de proba. & Feli. in c. conſuluit col. 6. ver. 3. nota de officio deleg. quod eſt verum, niſi ſubſiderit quantum poterit: ut ibi ſuprà Ant. de Butrig. in c. ex literis de in inte. reſti. Bar. in l. mancipiorum ff. d. optione legat. & Mathe. matheſ. ſingulari 8. inci. nota quòd eſt differentia, & ibi no. in apoſt. ad ipſum.

Digitized by Google

b *Tres.*) In allega. c. quoniam frequenter, §. in aliis, ubi textus quòd ſi reus lite non conteſtata eſt contumax, & agitur reali, mittetur actor in poſſeſſionem rei petitæ cauſa cuſtodiæ, quam recuperat reus veniens infrà annum ſi offert cautionem de ſtando juri, & reſtituat expenſas, poſt annum verò præmiſſis non ſervatis, non auditur niſi ſuper proprietate: & hoc ſi non veniat; ſi autem veniat, & offerat ſe paratum procedere, amittet pro qualibet contumacia dilationem quam habere potuiſſet ad proponendum exceptiones declinatorias vel dilatorias.

In interdictis in rem ſcript. habet locum miſſio in poſſeſſioné prout habet in mere realibus quarum in hoc naturam ſortiuntur.

c *Conſuetudo.*) Pro dicta conſuetudine generali in prædicto caſu ventæ, quod videlicet abſque nova citatione, ſi reus ſe non præſentaverit, poſſeſſio rei petitæ eſt tradenda actori, facit, quia (ut legitur infrà de dilationibus quæ dantur pro venta) partes debent convenire de loco ubi ſe debent congregare pro dicta venta facienda: & ſolet præfigi terminus ad ipſam raportandum curiæ, quæ præfixio habet vim peremptorii: ut l. 1. C. quomodo & quando judex nov. per gloſ. & Inno. in c. conſuluit, de officio delegati. Sicul. in c. 1. de judic. dicens ſic poſſe intelligi c. querelam, & c. conſtitutus de procurat. ut videlicet non ſit opus nova citatione: & cum in principio præſentis §. loquatur de actione reali, & poſſeſſionis illa æquiparando, excepto poſſeſſorio caſu nov. catis: pro hac comparatione facit quod dicit Inno. & Siculus poſt eum in c. 2. de eo qui mittit in poſſeſ. cauſa rei ſer. videlicet quod etiam in interdictis in rem ſcriptis habeat locum miſſio in poſſeſſionem cauſa rei ſervandæ: & idem probatur in c. conſultationibus de officio dele. Et quod plus eſt, non ſolum fit miſſio, ſed etiam proceditur in illis ſicut in realibus, unde poſt lapſum annum efficitur miſſus verus poſſeſſor. Et ſi regulariter hæc miſſio fit à natura realium & non perſonalium, ut probatur in c. quoniam, §. in aliis, ut lite non conteſtata; quanquam interdicta ſint perſonalia: tamen ſunt in rem ſcripta: *ut l. 1. ff. de interdict.* ideo in multis ſortiuntur naturam realium: ad idem c. ex parte, & quod ibi notat Inno. de foro compe. Sed in interdicto uti poſſidetis, non poteſt habere locum miſſio in poſſeſſionem; quia ille qui illud intentat, dicit ſe poſſidere, & turbatum eſſe: idcirco eſt iſto caſu procedendum ſicut cavetur, & dicimus in tit. de contumacia & defect. & utilitate ſeu commodo ipſius §. 1. & ibi vide.

d *Cauſam.*) De jure autem quatuor remedia habet. Primum, ut petat ſe relaxari à citatione illa. Et hoc de facili poteſt obtinere ſine nova citatione: ut l. & poſt edictum ff. de judi & notant Inno. in c. conſuluit de offic. dele. Bart. in Authen. qui ſemel C. quomodo & quan. judex. Et non audietur actor niſi refuſis expenſis, & præſtita cautione de proſequendo: ut in c. 1. de dolo & contu. lib. 6. & in l. ſancimus C. de judi. Secundum remedium aliquantulùm pinguius: ut reus petat ſe abſolvi ab inſtantia judicii, ſic ut tollantur omnia prius geſta. Sed hoc caſu requiritur nova citatio argumento l. aut qui aliter ff. quod vi aut clam: Inno. & Bart. ubi ſuprà. Tertium remedium & Pinguius, ut diffinitivè petat ſe reus abſolui ab inſtantia ipſius actoris ſuper facto petito: ut ſic deinceps non audiatur ipſe actor ſuper eodem negotio. Et hunc effectum poteſt reus conſequi duobus modis. Primo ſi ex probationibus jam factis conſtet ipſum actorem nullum jus habere, vel ſi datis omnibus dilationibus juridicis, nihil actor probavit: vel quando lite nondum conteſtata nullis factis probationibus, vult reus in ſe aſſumere onus probandi de injuſtitia actoris, nam ſecura probatione obtinebit diffinitivam: ut dicta Authen. qui ſemel. Quartum remedium ut petat ſe abſolui diffinitivè ab impetitione actoris, & per probationes jam factas vel per ipſum reum faciendas rem petitam ſibi declarari pertinere: ut notatur in c. ex quæſtione de reſti. ſpoliat. de quo vide latius, per Siculum in c. cauſam de dolo & contu. & Bartho. ubi ſuprà.

e *Producti.*) Coram verò judicibus inferioribus alias habent locum plures productiones teſtium, ſicut ad hoc plures conceduntur dilationes. Nam dari ſolent tres in pleriſque locis, & deinde quarta cum ſolemnitate: de qua in c. in cauſis, & ibi per gloſ in c. ultra tertiam de teſti. & in Authen. eo tit. §. quia verò col. 7. verſic. verè.

De jure tres ſunt productiones, & quarta cum ſolemnitate.

f *Teſtes.*) De jure poteſt objectiones teſtium ſive reprobationes tradere ante ſententiam: ut in c. præſentium, de teſti. lib. 6. & c. ſeries eo tit. de exceptionib. c. 1. de prob. c. licet. Et hoc dummodo ante publicationem fuerit proteſtatus, aliàs audiri non debet, niſi juret quòd ad hoc ex malitia non procedat, vel quòd poſt publicationem didicit ea quæ opponere intendit: ut in c. præſentium de teſti. in antiquis, & Specul. tit. de teſti. §. ſæpè.

g *Garendum.*) Adde quod ſuprà dictum eſt de garendo: ut amittatur, intellige quòd ipſe reus non habebit aliam dilationem ad illum ſummandum: licet olim ſecundùm ſtilum tres habere deberet, infrà de dilatione quæ datur pro garendo. Quod tamen eſt hodie correctum, quia unica conceditur: ut patet in ordinatione regis Philippi de Valeſio, quæ incipit, Cum in magnis de anno Domini 1344. non ergo propter dictum defectum tollitur eidem reo in die prædicta deficienti actio de evictione, dummodò litem motam ipſi venditori tali tempore denuntiaverit. Quòd cauſa ipſius venditoris de jure vel conſuetudine læta non ſit: videlicet quòd ipſe poſſit tradere defenſiones ſuas: ut l. ſi rem §. fin. & ibi gloſ. & Bar. ff. de evictio. Joan. Fab. in l. emptor. C. eo tit. & Hoſtienſis in c. fin. de empt. & vendi. fateor tamen quòd ubi reus fuiſſet abſens contumaciter tempore ſententiæ, vel propter ejus contumaciam lata foret contra eum, quòd non poſſet agere de evictione: ut eſt textus in præalleg. c. fin. de empt. & vend. & in præal. l. emptor fundi, & ibi Doctores.

Ad ſummandum garendum unica datur hodie dilatio juxta ordinationem Philippi de Valeſio

h *Pronunciaſſet.*) Nam quidam olim tenuerunt quòd ſi judex citat partem ut veniat reſpondere poſitionibus, & citatus venire non vult, poſitiones habeantur pro confeſſatis iſtorum opinio. facit pro dicta conſuetudine. Sed hodie requiritur quòd fuerit juſſus à judice reſpondere, & ſi abſque cauſa rationabili reſpondere recuſet, aut nolit, ſeu contumaciter ſe abſentet, haberi debebit ſuper illis de quibus in eiſdem interrogatus extiterit, pro confeſſo: ut in c. 2. de confeſſ. lib. 6. facit c. fin. de juramento calum. juncta, l. 2. §. quod ſin. actor. C. eo tit.

Adde.) Inquantum dicit quòd iſte non reſpondens poſitionibus haberi debet pro confeſſo, hoc etiam eſſe verum, ſi ſint ſibi damnoſæ, qui aliàs haberetur pro negante: ut notat plenè Lafran. de Oria. in c. quoniam contra falſam §. reſponſiones num. 12. ver. finaliter eſt concludendum, & ibi dixi in apoſtil. ad ipſum, in verſi. pro negante extra de proba. exemplum, quando ſcilicet poſitio non damnoſa, ut tunc reus non habeatur pro confeſſo, ad hoc ut actor non probans de tempore, cauſam ſuam lucretur; debet enim probare mutuum factum eſſe certo tempore. Verùm in odium contumaciæ, reus contumax nihil poteſt adverſus hanc probationem objicere, & hanc puto eſſe mentem Auffrerii: puta, tu ponis quòd mutuaſti mihi decem, & non ponis quando, aut quo tempore, iſtud eſt ſingulare dictum Bal. in l. 1. ad fin. C. ſi plures una ſententia, quod pro ſingulari refert & ſequitur Fran. decre. ſing. ſuprà 119. incipiente ſtatuto cavetur, & ibi ponit rationem, nam ſi probares ſine tempore, non tamen vinceres, ut ibi per eum plenè: & dixi in apoſtillis ad Lanfran. ubi ſuprà verſi. pro confeſſo.

Hodie conſtit. 1539. exoleverunt poſitiones permiſſa libera interrogandi facultate. C. M.

i *Recedit.*) Pro hoc facit, quia recedens à judicio ſine judicis licentia cenſetur eſſe contumax 11. quæſt. 3. c. certum c. 1. de jud. & c. ſi poſtquàm de elect. lib. 6. ff. de excuſ. tu. l. ſcire §. obſervabunt, & quod dixi ſuprà eo tit. §. item ſi actor contumax.

Digitized by Google

IN CAP. VIII. DE DEFECTU *ſuper actiones perſonales.*

In cauſa criminali civiliter intentata poteſt procedi contra abſentem contumacem, lite non conteſtata.

In cauſa criminaliter intentata reus contumax auditur quandocumque, etiam poſt duos defectus, ante Sententiam, volens innocentiam purgare, tamen bona poſt contumaciam annotata, poſt annum non recuperabit, l. 2. C. de requir. reis.

In criminalibus virtute quatuor defectuum reus etiam abſens condemnari poteſt de generali conſuetudine Franciæ, de jure communi ſi pœna ſit infra relegationem, condemnari poteſt. Si ſit à relegatione ſuprà, non condemnabitur abſens, ſed bona ejus annotabuntur. Fallit in apparitore criminoſo in L. Cornelia de ſicariis, item in caſu extrav. ad reprimendum f. in crimine leſæ Majeſtatis.

O*Bſervatum*) Ego vidi communiter ſervari, quòd ubi reus deficit in primo adjornamento, conceduntur eidem litteræ in quibus incorporatur actoris petitio, virtute quarum adjornatur iterum. Et ſi deficiat, virtute prædictorum defectuum cadit à ſuis defenſionibus, & dicitur quod non habebit niſi unum ny. virtute cujus Sententiæ ſive Arreſti vel Ordinationis rurſus ipſe reus adjornabitur ad videndum recipi demandam actoris articulatam, & ſuum ny. tradendum. Et ſi die aſſignata deficiat, dicetur quòd actoris demanda habetur pro recepta, & reus cecidit à tradendo ſuum ny. Et ſi actor vult facere probationes per teſtes, traditur ei commiſſio ad faciendum ejus inqueſtam ſuper ejus articulis. Si autem facere noluerit, quia vult probare per inſtrumenta vel litteras, ſicut ſæpenumerò contingit, quando eſt quæſtio de aliqua pecuniæ ſumma, ordinatur quòd defenſor rurſus adjornetur ad videndum tradi & produci litteras & titulos ſui ex parte tradendos, ſi bonum eidem fuerit viſum, cum contradictis & ſalvationibus. Et ubi inqueſta fieret, adjici ſolet ad videndum inqueſtam, recipi & tradi litteras, & teſtium reprobationes : quibus peractis procedetur ad Arreſti prolationem.

De jure qualiter ſit procedendum in actionibus perſonalibus contra reum contumacem, vide in ca. quoniam frequenter, §. ſi. ut lite non conteſtata, & c. de bo. auth. judic. poſ. Authent. & qui jurat, & utrobique per Doctores.

b *Mirè.*) Pro eo quod ſupra dictum eſt, cum agitur de crimine civiliter, facit quod dicit de prælato, contra quem ſi agatur civiliter de crimine juxta c. per tuas de ſimo. & c. ex parte, de teſti. poteſt procedi lite non conteſtata ad diffinitivam Sententiam contra abſentem per contumaciam : ad quod textus in c. per tuas, & c. ex parte, & c. veritatis, de dolo & contumacia : & ibi Joannes And. & Antonius Zaba, & Siculus.

Tunc autem dicitur agi civiliter de crimine, quando agitur ut imponatur alia pœna quàm corporalis, vel debita pro delicto : criminaliter verò, cum agitur ad vindictam publicam : ut pœna corporalis, & debita pro delicto debito imponatur, ſecundum lecta & notata per Siculum & Doctores, in cap. ſuper his de accuſat. & in allegat. cap. per tuas. Et eſt advertendum quòd cùm agitur de crimine criminaliter, per duos defectus criminoſus contumax non conſuevit declarari à ſuis defenſionibus cecidiſſe. Et ideò ſi compareat quandocumque ante Arreſtum, audietur : ad quod textus & gloſſa in l. 1. C. de requir. reis, & ibi Joannes Faber, Bartolus, Baldus, & Salice. Sed bona ſua quæ fuerunt annotata, non recuperabit, niſi compareat infra annum à die annotationis & notificationis, ut in præalleg. l. 1. Requiruntur ergo quatuor defectus, ſicut jamdudum, die videlicet prima Martii anno Domini 1480. prolatum fuit Arreſtum in Regis magno Conſilio, inter Procuratorem Regium, requirentem utilitatem quatuor defectuum, contra Raymundum Blanchi, ſcutiferum, dominum de Monte Acuto, Seneſchaliæ Ruthenſis, ratione homicidij in perſonam Johannis Jourdani, domini de Montelauro, ipſius Raymundi avunculi, per eumdem Raymundum & ſuos complices perpetrati : per quod viſis informationibus, & pluribus proceſſibus ſuper his per Iudices diverſos factis, dictum fuit quòd dictus Raymundus erat verus contumax declaratus : & virtute dictorum quatuor defectuum, fuit excluſus ab omnibus exceptionibus & defenſionibus : & declaratus convictus de caſibus & criminibus de quibus erat accuſatus Et hoc faciendo dictum fuit, quòd ratione criminum prædictorum quæ commiſerat, confiſcaverat corpus & bona, & bannitus perpetuò à præſenti Regno, & condemnatus ad pœnam decapitationis & demembrationis, ſi apprehendi poſſet, omniaque bona ſua Regi confiſcata.

Item adverte quòd licet de jure communi bannum fieri poſſit contra abſentem lite non conteſtata, uſque ad relegationem, *ff. de pœnis per l. abſentem, cum ibi no.* ubi tamen bannum excedit relegationem, de jure communi procedere non poteſt : verum ex conſuetudine Franciæ in quolibet gravi crimine dantur & procedunt talia banna, pro quo benè facit *gloſſa in l. amiſſio, §. qui deficiunt, ff. de capit. diminut.*

Prætereà licet in criminibus à relegatione, & ſuprà non poſſit abſens condemnari, etiam poſt litem conteſtatam, bona tamen annotantur : ut l. 1. ff. de requirendis reis, l. 1. C. eodem titulo fallit in caſu, l. ne diu. C. de pœn. & ſi apparitor. C. de coantalibus, lib. 12. & in caſu. l. leg. Cornel. §. qui ho. ff. ad legem Corneliam de ſicariis, & in caſu extravagant. ad reprimendum, ſicut ait Bartolus in alleg. l. 1. de requirendis reis, in quibus caſibus proceditur ad diffinitivam contra abſentem contumacem, etiam lite non conteſtata. Si autem ſit pœna à relegatione infrà, tunc quia annotatio bonorum non habet locum, ſive ſit lis conteſtata, ſive non, poteſt procedi ad diffinitivam : dummodo de materia principali cum Judice cognoſcatur, ut notat gl. l. quotiens, C. de dignit. lib. 12. de quo latè per Bartolum in præallegat. l abſentem, ff. de pœnis. Ioan. Fab. & Bald. & Saly. in l. abſentem, C. de accuſat. per Antonium & Siculum, in allegat. c. veritatis. Verumtamen de conſuetudine Franciæ abſens in quibuſcumque majoribus, ſive minoribus criminibus, poteſt poſt quatuor defectus criminaliter condemnari : pro qua conſuetudine facit tex. & gloſ. in præal. l. ſi apparitor. & quod dicit Bal. in all. l. ne diu. videlicet quòd abſens non poſſit de crimine condemnari, eſt de jure poſitivo. Idcircò quod ſtatuta quæ fiunt hodie in Italia, ut quis poſſit abſens de crimine condemnari, ſunt valida ſecundùm eum, per dictam legem.

Adde.) In quantum dicit abſentem poſſe in criminalibus condemnari vigore ſtatutorum Italiæ, tu dic eſſe ſecus de jure communi, ſecundum Baldum in titulo de act. ver. ſtatut, in addit. ad Speculat. & in l. 1. col. 1. ver. hic quæritur, C. quomodo & quando Iudex. Bar. in l. abſentem, col 2. ver. 3. extra gloſ. quæro, ff. de pœn. Panor. in cap. veritatis, col. 8. extrav. de dolo & contum. & Oldra. conſ. 64.

Illud tamen non eſt omittendum, quòd antequam abſens condemnetur, ſemper præcedere debet declaratio quòd fuit contumax : quia licet ſecundùm prædictam conſuetudinem Franciæ contumax per quatuor defectus habeatur pro convicto & confeſſo, (quæ conſuetudo valet ſecundum Speculat. & Ioan. Ant. in tit. de accuſat. §. ſequitur, & Ioan. And. in alleg. c. veritatis, & Bald. in tit. de pace jur. fit. §. injuria, facit quod not. in l. Gallus, §. & quid ſi tantum, ff. de lib. & poſth. & pro hoc alleg. & gloſ. ord. in l. locorum, C. de omni agro deſerto, lib. 11. ubi dicit quod talis contumacia eſt facta pro bono : facit quod notat Bar. in l. omnes populi, ff. de juſt. & jur. & l. 1. C. de aſſertione tol. videtur gl. in l. 2. §. Senatus, ff. de jure fiſci, & bonus text. in l. Arrian. ff. eo. tit. & bonus text. alleg. à Bar. & Ioan. de pla. in al. l. locorum) Verumtamen opus eſt declaratione, ut eſt text. & ibi Bar. in l. ejus qui delatorem, ff. de jure fi. text. & ibi Ant. in c. cum dilect. de dolo & cont. ibi reputavimus contumacem, &c. & text. cum gloſ. in ca. cum ſecundum leges de hær. lib. 6. & hoc tenuit Bald. in l. tranſigere in fi. de tranſ. & in l. jubemus, §. œconomus, C. de ſacroſ. Eccleſ.

Digitized by Google

Adde.) Bar. in l. 1. in ver. adverte tamen in prin. ff. de jure fiſ. Sed adverte in quantum dicit quod opus eſt ſententia declaratoria, quòd non eſt opus pronunciari quòd habeatur pro confeſſo: ſed ſufficit quòd pronuncietur contumacem eſſe, ſecundum Bar. ubi ſuprà Bal. in. l. ver. quærit Io. mona. C. de pœna judi. qui ma. ju. pet. de ancha. conſil. 13. incip. in Chriſti nomine, unum dicendum eſt dictam appellationem, & Pau. de Caſt. conſ. 31.

Unde, ſicut factum fuit in Arreſto ſubſcripto, cautela eſt, quòd contumax, antequam condemnetur, ſemper declaretur quod fuit contumax, & quòd virtute dictæ contumaciæ habetur pro confeſſo de delicto, vel convicto de quo accuſaretur. Et quamvis hoc ſit tutius, tamen ſi Judex condemnet, videtur tacitè facere declarationem dictæ contumaciæ: Nam procedendo ad condemnationem, videtur tacitè pronuntiare ipſum haberi pro confeſſo, ſicut diximus de Judice qui non obſtante declinatoria fori, ad ulteriora procedendo, videtur ſuper declinatoria pronuntiare, ut l. 2. §. ſi dubitetur. ff. de judi. & facit c. 1. de ordi. cogni. cum ibi notatis.

c *Voles.*) Nam per lapſum Parlamentum videtur tacitè renuntiare. pro quo facit c. plerumque. de reſcrip. ubi per annum omittens exequi reſcriptum, caret ejus utilitate. & facit argumentum à ſimili. c. quoniam frequenter. 1. reſpon. ut lite non conteſtata. & de offi. jud. deleg. c. quærenti de off. ord. c. paſtoralis. 11. q. 3. rurſus, & c. quicumque 10. q. 2. puella. & quod dicit Bal. in l. 1. q. 7. C. qui admit. ad bo. poſſeſſion.

d *Impetrato.*) Facit in argmentum l. commiſſoriæ. C. de pacto inter emptorem & venditorem, ubi petendo uſuras, renuntiat quis legi commiſſoriæ. facit etiam l. cum furioſus. §. qui legationis. ff. de judi. & l. nihil ff. de inofficioſo teſtamento. & in l. 1. C. de fur. & ſi ſervus extero ſe emi mand. l. uni. C. de col. l. ul. ff. de leg. 2. l. cum filius, f. §. variis. Vide Bal. in l. certi, §. ſi nummos. ff. ſi cert. pet. Odof. Cy. Sal. Bald. & poſt eos dominum meum Jaſonem l. Falsò. C. de diverſis reſcriptis.

IN CAP. IX. DE *dilationibus.*

DEclinatoriis.) Nam exceptiones declinatoriæ ab initio proponi debent, ſcilicet antequam aliud coram Judice proponat, per quod videtur eum approbare Judicem, ſeu judicium ſuſcipere: pro quo bonus textus in l. fi. C. de exceptionibus, & l. ſed & ſi ſuſceperit. in prin. ff. de judi. aliter videtur exceptioni declinatoriæ renuntiare, & litigando curiam approbaſſe, maximè ſi non fuerit proteſtatus in principio, quòd non intendebat declinatoriæ renunciare: pro quo facit optimè argumentum 4. q. 3. §. ſi quis teſtibus. & 3. q. 8. c. cujus in agendo & c. inſinuante. de ff. dele. & hæc fuit opinio Tancre. quam Inno. ſequitur. in c. inter Monaſterium. de re judi. & Bart. in l. quidam conſulebat. ff. eo. tit. de quo per Joannem Fabrum in l. fi. alle. & latius inſti. de excep. §. appellantur. Quoties agit actione reali, poteſt reus petere ventam, hoc eſt rem petitam ſibi ad oculum oſtendi & demonſtrari argumento l. cùm exhibuiſſent. ff. de pub. & quod no. in l. 2. ff. ſi ex noxali cauſa agatur. & de hoc eſt textus in c. ſignificantibus. de libellis oblat. in ca. ſignificantibus. de appellatione: & ita tenet Bar. in l. 1. 2. col. ff. de edendo

b *Alias.*) Ubi videlicet in litteris adjornamenti contineretur quid actor petere vellet, cauſa petendi. & qualiter agere velit. Et res apertè ſpecificantur prout facere debet qui aliquid petit. ut ca. 2. & 3. de libellis oblat. & l. ſi in rem. ff. de rei vendicat. Nam cùm ex hoc plenè poſſit inſtrui, dictam dilationem conſilij, ſive inducias deliberatorias non habebit: juxta c. præterea. de dilationibus.

IN CAP. XII. DE *dilatione garendi.*

NOvitatis.) Add. l. fi. C. de actio. empt. ubi venditor non tenetur defendere emptorem à violentia illata de facto. Sed quid ſi eſt expulſus, & egit interdicto unde vi. & per ſententiam ſuccubuit, an teneatur venditor ad intereſſe? Bald. in prælle. l. fi. dicit quòd non: quia in iſto interdicto non habuit cauſam ab ipſo venditore. Ideo quantum ad hoc venditor non eſt actor ejus: ſecus ſi actori auferatur poſſeſſio vi juris: ut l. 3. & ibi Bart ff. de actio. empt. Ioannes Faber. Bal. & Salycet. in præal. l. fi. Barba. in c. fi. de emptione & venditione, & iſto caſu licet non poſſet agere de evictione niſi venditor in inſtrumento promiſiſſet duplum nomine evictionis: ſive evinceretur jure poſſeſſionis, ſive jure proprietatis: ut tenet Bar. in præalleg. l. 3 Bal. in l. 1. C. de peri. & commo. rei venditæ. Ange. Are. de inſtit. de actio. §. actionum autem 20. col. in fine. poteſt tamen agere actione ex empto. ad intereſſe quaſi re non tradita, ex quo ſicut prædictum eſt, vi juris ablata eſt poſſeſſio ipſi emptori. Et licet in inſtrumento caveretur quod promiſit de jure & de facto defendere, non tenebitur niſi ſicut ſuprà tenent antedicti Doctores ubi ſuprà: de quo per Bar. & Doctores in l. ſtipulatio iſta. in prin. ff. de verbor. oblig.

Adde) An teneatur de evictione, vel garendo ſi eſt evicta nuda poſſeſſio no. Bal. quòd non l. 1. in fine C. de commo. & peri. rei venditæ, & in l ſi cùm venditor, in princip. §. de evictionibus. Bart. omnino in l. actio. ff. de actio. empt.

b *Ad hoc.*) Ut de jure poſſit agere de evictione, oportet quòd fiat denuntiatio venditoris litis mora & tali tempore quòd ſalvæ ſint ſibi ſuæ defenſiones, vide ibidem: non ergo de jure requiritur nominatio in judicio. Secundò requiritur quòd empor quando fuit citatus ad Sententiam audiendam, quòd non ſit contumax, ut dictum eſt ubi ſuprà: alioquin actionem de evictione non haberet, quia tunc magis propter contumaciam victus diceretur, quàm quòd malam cauſam haberet. l. ſi ideò ff. de eviction.

Item quòd venditore abſente, appellet. l. Herennius. ff. de evictio. item quòd Sententia lata non fuerit per injuriam contra emptorem: quia injuria quæ fit emptori, non contingit ipſum venditorem: ut l. emptor fundi, C. de evictio. & l. ſi per imprudentiam. in principio ff. eo. tit.

Item non agit de evictione ſi per violentiam, & non juridicè ſibi res auferatur: ut d. l. ſi per imprudentiam, & dixi ſuprà eo. tit. §. 1.

Item ſi emptor voluntariè compromiſit: ut l ſi dictum fuerit. §. ſi compromiſero. ff. de evict. ſecus ſi coactus vigore ſtatuti, ſi hoc denuntiavit venditori. ſecundum Bart. in d. §. ſi compromiſero. & Bald. in l. 11 C. de peri. & commo. rei venditæ.

Item ſi potuit uſucapere, & non uſucepit. d. l. ſi dictum §. fi. cum poſſet. item ſi rem alienam ſcienter emit. niſi de evictione ſibi ſpecialiter caverit. l. ſi fundum, C. de evicti. & licet fecerit pactum, quòd venditor non teneretur de evictione: nihilominus tenebitur ad pretium re evicta. l. emptorem. §. 1 ff. de act. emp. Et hoc quando factum eſt pactum in genere, ſcilicet à quocumque evincatur: ſecus ſi ſpecificatur perſona, quia tunc non tenebitur ad pretium ſecundum Ludo. Ro. in notatis per textum in l. qui libertatis in principio. ff. de evictio. & ibi glo. & Barto.

Quæ requiruntur ad hoc ut emptor poſſit de evictione agere, & in quibus non agit. Caſus in quo re evicta venditor non tenetur etiam ad reſtitution in pretij.

Illud præterea non eſt omittendum, quòd vendi-

Io. Ro. in Cogu. 382.

tor ſciens litem motam, ſummari & requiri debet, ut liti aſſiſtat. ita Bart. in l. emptor C. de evict. & in l. 2. §. voluntate. ff. ſolu. matri. & in l. denuntiaſſe. §. 1. ff. de adult. & in l. nomen. C. quæ res pig. obli. pro cujus opinione eſt caſus in l. res quam, ff. de evicti. etiam eſt caſus in l. qui abſentem, & ibi hoc no. Bar. Bal. Ang. Ang. & Doctores ff. de procu. & firmat Bald. in tit ſi de feu. vaſ. ab aliquo fuit interpel. c. 1. Ang. Are. in §. actionum col. 18. inſti. de act. Bar. Bal. & Saly. in alle. l. emptor. C, de evicti. Bart. in l. 1. §. 1. ff. de act. empt. immò dicit Bar. in præalle. l. qui abſentem, non ſufficere quòd denuntiet, niſi requirat etiam quòd aſſiſtat liti, & defendat: quod etiam firmat idem Bar. in l. 1. C. de peri. & commo. rei venditæ. Et ita dicit Bal. de conſuetudine ſervari, à qua dicit non eſſe recedendum: præal. l. emptor. C. de evict. & idem tenet ibi Saly.

Idem glo. in cle. cauſam de elect. & Ioan. And. in additionibus ad Specu. titu. de dil. §. ver. denuntiatoria. idem Ioan. And. in additionibus ad Specu. titu. de emptione & venditione. §. fi. circa finem.

Periculis.) Doctores tamen in l. venditor. ff. de judi. tenent quòd emptor in expenſis condemnari debet, non venditor qui defendit: de quo in l. 1. C. ubi in rem. act. Tenetur tamen venditor ad omnes ſumptus & expenſas in hac lite & judicio factas, & eas emptor ab eo recuperabit, ſive obtinuerit, ſive non: ut l. 1. C. de eviction. & l. venditor. de verb. obl. & ibi Bart. & Ang. & Siculus & Doctores in c. ſi ven. de emptione & venditione: & Ang. Are. in §. acti inſti. de act. col. 19. & intellige de ſumptibus, quos feciſſe legitimè demonſtrabit, & hoc verum ſi nuntiaverit debito modo litem motam, aliàs ſecùs, & re empta evicta in caſibus in quibus tenetur de evict. tenebitur venditor emptori in ſimplum: & ſi fuit culpa vendentis, tenebitur etiam ad intereſſe: ut ff. de evict. l. 2. & l. emptor.

Adde.) Bal. in l. cum venditorem. C. de act. empt. & ibi ad quod & quale intereſſe teneatur, & utrum ſolvendo intereſſe liberetur à traditione rei no. in l. ſi traditio in 1. q. eodem titulo: quòd ſic, ſalvis tamen limitationibus quas ponit idem Bal. in repe. l. emi. col. 9. ver. ego cogitabam defendere. glo. de mi. & ibi ponit quibus caſibus cogatur venditor præcisè ad traditionem rei: de quo etiam per Panor. & Feli. in c. cùm Joannes in prin. extra de fi. inſtrumenti.

d *Actio.*) Niſi venditor actore conſentiente animo novandi, & ſic reum liberandi cauſa ſuſcepiſſet defenſionem: ut l. ſi mandato. §. 1. ver. aut ſi nolit. ff. manda. quo caſu fiet executio in ipſum venditorem. Ita Jac. de ra. pe. & Cy. Bald. & Salycet. in alleg. l. 1. C. ubi in rem. & Jaco. But. in l. liberto. §. 1. ff. de negot. geſt. quando autem ſuſcepit cauſæ defenſionem, non tamen animo novandi, tunc fiet executio contra emptorem, ſicut prædictum eſt. Executio verò Sententiæ latæ contra emptorem in cauſa evictionis fieri debet in bonis venditoris, non contra emptorem, ſecundùm glo. Bar. & Doctores, in l. venditor. in prin. ff. de judi. & per Bart. Bald. & Saly. in Authen. qua in Provincia, ubi de crimi. agi opor. & Bart. in l. ſi procurator. §. ſi ignorantes. ff. mandati, niſi in fructibus & expenſis ſecundum Doctores in alle. l. Venditor. & dixi ſuper eodem §. proximo.

Hoc intelligendum eſt ubi ille qui vocatus eſt pro garendo, non eſt ſolvendo. ita Ioannes Faber inſti. de ſatiſda. §. fi. pro quo facit Authentica qua in provincia. C. ubi de crimine agi oportet.

Ubi condemnato procuratore fit executio in bonis domini, ſi procurator non eſt ſolvendo, vide ibidem Bart. Ioan. Fab. Bal. & Saly.

Item nota quòd in donatione non eſt locus garendiæ niſi fuerit in donatione promiſſum, & tunc agi poteſt de evictione, evicta re donata, ut in præal. l. 2.

Adde.) Bona gloſſa in l. Ariſto. §. Labeo in ver. dolo, & ibi notavi in apoſtil. ſuper d. glo. in ver. quòd ſic ff de Dona Bal. notabiliter in l. 2. C. de evict. Bar. in l. Iulianus, §. 1. de ver. obli. & in l. ſi pro re, §. 1. ff. de evict. & dixi in apoſtill. ad Panor. poſt eum in c. inter cætera. num. 8. in ver. in rebus prophanis. extrà de præbend.

Aut per pactum tantum: & tunc aut donatio incipit à præcedenti ſtipulatione: & idem, quia pactum cenſetur veſtitum cohæren. contractuum, aut incepit à præcedenti conventione tantum, & tunc quia hodie ex ea agi poteſt: ut l. ſi quis argentum, C. dè dona. adhuc ex pacto evictionis poteſt agi ſecundum opinionem gloſſ. quam ſequuntur Saly. in præal. l. 2. & alle. Bart. in leg. & Ariſto pro his accedat. ff. de verb. oblig. l. ubi autem, §. ſi ff. de rerum permutatione, aut incepit à præcedenti traditione; tamen & tunc non agitur de evictione: ut in præalle. l. 1. niſi dolus intervenerit: ut l. Ariſto. alle. §. ſi Idem ſi de evictione nihil dictum ſit, ut propter dolum agatur: ut d. l. Ariſto. quod intellige ſecundum Saly. ad ſumptus, & ibi no. ad totale intereſſe, ſecundum hoc.

e *L. Græcè.* §. 1.) In d. l. eſt quæſtio de fidejuſſorè an Sententia lata contra principalem, poſſit executioni mandari contra fidejuſſorem ſine novo proceſſu: de qua latè per Bart. in l. 1. ff. judi. ſol. & communis reſolutio eſt quòd in fidejuſſore contractus non poteſt fieri ſine novo proceſſu. Probatur in l. græcè. §. ſi à debitore. ff. de pig. & l. à ſententia, in princ. ff. de appel. & C. de his qui ad Eccleſ. confu. l. præſenti. §. adjicientes: quod tenet Sic. in titulum de executionè Sententiæ. §. ſequitur, ver. ſed quid Sententia & gar. Ioannes And. & Dominicus in c. unico de immunitat. libro 6. Bart. Bald. Fab. & Saly. in l. fin. C. de executione rei judic. ſed in fidejuſſore de judicato ſolvendo gloſ. in præalleg. l. fin. dicit quod fiet executio ſinè novo proceſſu; & videtur textus in præal. l. 1. quando, ſecundum Bart. ibidem fidejuſſio facta fuit in judicio, nam tunc ex clauſula quod verbum ſonat, fiet executio ſine novo proceſſu: quod probatur per textum in præalleg. l. ult. C. de executione rei judic. ubi dicit quòd verbum *ſtatim* ſignificat ſummariam cognitionem abſque ordine judiciario: ut C. unde vi. l. momentaneæ; ergo patet quòd non dedet fieri novus proceſſus ordinariè propter verbum *ſtatim* ſeu *confeſtim*, quod importat ut non requiratur nova Sententia, ut in Authent. de inceſt. nupt §. collat. 2 & ibi no. Quid autem de fidejuſ. de judic. ſiſti, vide per Bald. in l. 2. §. fi. ff. qui. ſatiſd. cogantur.

f *De evictione.*) De jure verò ſi lite mota, & denuntiatione venditori facta ut defendat, facere nolit: habet emptor in judicio ſtare & defendere, alioquin dè evictione non aget, C. de peri. & commo. rei venditæ, l. 1. in fine, C. de evictione; ex quo enim non defendit, videtur magis propter abſentiam quàm propter malam cauſam condemnari: ff. de evictione, l. ſi ideò & c. fi. de emptione & venditione, in gloſa quæ incipit contumaciter: & ſentit Bald. in alleg. l. 1. C. de peri. & commo. rei venditæ: quod intellige, niſi eſſet notorium quòd ipſe emptor foveret injuſtam cauſam, quia tunc poſſet cedere liti, nec teneretur expectare ſententiam contra ſe: non autem quando lis eſſet dubia: l. cum quæſtio, C. de evictione, & ibi Ioannes Faber & Salyce. facit l. emptorem, ff. de act. emptoris: idem Ioannes Faber in l. utique: C. de rei vendicat de quò per ipſos in l. at qui natura, §. cum me abſente, ff. dè nego. geſt. & Bart. in præalleg. l. emptorem, ubi dicitur quod emptor non defendens in cauſa evictionis, quando eſt notorium quod res eſt evincentis, nihilominus agit contra venditorem.

g *Suſcipere.*) Nam dilationes prædictæ conceduntur eidem ad deliberandum an ipſe debeat cedere vel contendere, ut in Authent. offeratur, C. de litis conteſtatione; ergo alium effectum non debent operari, ad hoc facit l. legata inutiliter, ff. de legat 2. 26. diſtinct. c. deinde 40 diſtinct. c. licet, 16. q. 1. c. legi. & 12. q. 2.

Digitized by Google

E. charitatem, & actus agentium non operatur contra intentionem ipſorum: ut l. non omnis, ff. ſi cert. pet. facit Paul. l. non videtur, 2. de judic.

h *Reputaretur.*) Iſte caſus non invenitur expreſſus inter alios ſpeciale mandatum requirentes poſitos per Speculator. tit. de procur. §. 1. ver. item opponitur quod licet habeat generale mandatum, qui etiam continentur in gl. in c. qui ad agendum eod. tit. lib. 6. & per Joan. Fab. inſtit. per quas perſon. cuique acq. ubi dicit idem eſſe in quibuſcumque magnis & arduis cauſis in quibus major aut ſaltem ſimilis ratio militat, ſicut in dictis caſibus expreſſis; unde dicit Bald. in l. mandatum, 2. col. C. mandati, quòd procurator generalis non poteſt prorumpere ad actus obligatorios, ſine libera, alleg. l. quàm Tuberonis, §. ff. de pecu.

i *Obedire.*) Dicit tamen gloſſa quam approbare videntur Joan. Fab. Bar. & Saly. in Authent. qua in provincia, C. ubi de crimine agi oportet; quòd ſi conveniatur mandatarius de delicto, habebit dilationem ad denunciandum domino, non tamen ſecundum Bart. & Saly. ut ex hoc liberetur conventus; ſed datur ut ipſe conventus poſſit n.. tui à domino de ſuis defenſionibus, argumento c. conſtitutus, de procur. quod eſt notandum ſecundum eoſdem Bart. & Saly. intelligenda tamen prædicta Authentica quando conveniebatur de crimine civiliter, & eo caſu quo ſatisfactio unius liberat alium: poteſt etiam, ut ibidem dixit Bar. eſſe caſus in quo iſte mandatarius excuſabitur propter mandatum, ſecundum ea quæ notantur in l. liber homo ff. ad legem Aquil. & per eumdem Bar. in l. non ſolum, §. ſi mandato ff. de injuriis, & primò ratione perſonæ cui mandatur: id quod poteſt eſſe ſimpliciter licitum, ut laboraret in tali vinea, domo vel fundo, quem ſi tu meum eſſe putabas, certè excuſareris: ut in l. in rem. §. tignum, ff. de rei vindicat. quandoque tamen illud quod mandatur, non eſt licitum niſi certæ perſonæ, & ex privilegio: ut puta maritus poteſt occidere adulterum vilem inventum cum uxore. Certè cùm hoc ſit ex privilegio conceſſo perſonæ, non poteſt hoc mandare alteri, niſi forte filiis, ut l. Gracchus, C. ad leg. Julian. de adulter. Quando verò mandatarius prætendit excuſationem, ut quia habebat parere neceſſe, tunc in levibus excuſatur, ſecus in gravibus, ut in præallegat. l. liber homo habetur, & quod ibi not. per Bart. in alleg. §. ſi mandato, & ibi per eum quæ dicantur levia, & quæ gravia, & in regula juris, quod quis mandato, de reg. jur. lib. 6.

Tu adde.) Dum quæritur an mandans delictum puniatur ſi mandatarius fuerit punitus. Bart. & Alexand. in l. ſi qui ſeparatim §. quod eſt reſcriptum, ff. de appel. Fely. in c. cum ſuper. col. 2. verſic. victoria tertii, extra de re jud. & dum dicit maritum non poſſe mandare occiſionem ſuæ uxoris; vide quæ poſui in apoſtil. ad Bald. poſt eum in l. ad officium, in fin. in verſ. per alium, C. communi divi, & in apoſtil. ad Panor. in c. ſi quiſquam, in verſic. poteſt impunè occidere, num. 3. extra de cohab. cle. & mulier. ubi limito dictum hoc, niſi ſtatutum impunè permittat illius occiſionem: quia iſto caſu poterit illam mandare, ut per Bald. in allegat. l. Gracchus.

k *Combuſſiſſe.*) Et hoc verum ubi Judex mandat aliquid officium ſuum exercendo, ff. ad Treb. l. ſervor. §. cum prætor. nam tunc obediens excuſatur propter judicialem authoritatem, ut ibi: & ne contra publicam utilitatem maleficii impediatur punitio, l. ita vulneratus, ff. ad leg. Aquil. Si verò extra officium aliquid præcipit vel mandat, in atrocioribus non eſt parendum; ſed potiùs Deo quàm hominibus obediendum, 11. q. 3. c. ſi dominus, & alleg. c. Julian. & de ſenten. excommun. c. inquiſitioni & præalleg. l. ad ea. In levibus autem, ut in his quæ ſine dolo committuntur, etiam extra officium parens ſeu obediens excuſatur: ut in præalleg. l. liber homo: ita gloſ. in alleg. regula juris: cum quis de reg. jur. lib. 6. Bart. in præalleg. §. ſi mandato, & iſto caſu ultimo etiam procedere poſſet quod dictum eſt ſuprà, poſt Bart. & Saly. videlicet eſſe locum garendo.

Adde.) Flo. in l. liber homo, ff. ad leg. Aquil. Bald. in l. non ideo, C. de accuſ. Angel in l. liberorum, §. accuſantur, ff. de infa. Doctores, in l. injuriarum, §. ſi quis quod, ff. de injur. Alexand. in l. non ſolùm, §. mandato, eod. tit. & Bart. Cepo. caute. 59.

l *Concedetur.*) Ad quod facit quod dictum eſt in §. præcedenti, & cum ſupradictum eſt deprehenſo in furto & capto, concor. tex. in l. interdum, §. qui furem, ff. de furtis, & idem in quolibet alio deprehenſo in crimine flagranti, ut in l. 1. C. de rap. & gl. & Doctores in c. cum non ab homine de judic. ut ſcriptum plenè in repe. clemen. 1. de offi. ordi. idem in debitore fugiente, in l. ait prætor, §. ſi debitorem, ff. quæ in fraud. credito. quod Bartol. ibidem verum eſſe dicit quandò creditor ſibi conſulere aliter non poteſt: idem in aliis caſibus notatis per Ioan. Fab. in l. fin. C. de exhiben. reis, & in l. 2. C. de his qui latrones occultaver. aliàs autem regulariter non videtur permiſſum capere propria auctoritate: & ad hoc quod ſuprà dictum eſt quando in capiendo vulneratur captus, facit text. in l. 3. & ibi Ioan. Fab & Bart. C. de his qui ad Eccleſ. confug. ubi not. per Bart. quod quando aliquis licitè capi poteſt, ſi ille ſe defendat, & in certamine fuerit occiſus, occidens non venit puniendus, & idem Ioan. Fab. in præalleg. l. 3. ubi tenet quod deputati per Iudicem ad aliquem capiendum non delinquunt ſi percutiant reſiſtentem, argumento dictæ l. 2. Iacob. de Aret. & Saly. in præalleg. l. 2. in fi. idem Ioan. Fab. in l. fi. C. de maleſi.

m *Dignam.*) Facit l. fin. ff. de moffi. teſtamento, ubi exhæredatus agnoſcendo legatum, videtur judicium teſtatoris approbare: de quo in l. poſt legatum ff. de his quibus ut indig. idem videmus in fidejuſſore, qui poſt litis conteſtationem, non poteſt opponere exceptionem diſcuſſionis, ut tenet Bart. in l. 3. ff. de except. Iac. de ra. Cyn. Bald. & Saly. in l. exceptionem, C. de probat. Bald. & Saly. in Authen. præſente, C. de fidejuſſ.

IN CAP. XIII. DE *Exceptionibus.*

NOn poteſt.) Pro hoc gloſ. ſingul. in c. 1. in verb. abſentia, de elect. lib. 6. ubi dicitur quod ſi opponatur poſt litem conteſtatam procuratori, quòd procurator non eſt, * cogendus probare mandatum ad inſtantiam partis, ff. de procur. l. Pomponius, §. rati. verumtamen Bart. Bald. & Saly. in l. licet, C. eod. tit. & Sicul. in c. in noſtra. de procurat. tenent quod iſta exceptio, tu non es procurator, cum reddat judicium retro nullum: opponi poteſt etiam quod litem conteſtatam, ut §. ſequen. & idem Bart. in alleg. l. §. rati. & Ioan. Fab. inſtit. de exceptionibus, §. præterea, Baldus tamen in allegat. l. licet approbat præallegat. gloſ.

Exceptio, tu non es procurator, opponi etiam poſt litem conteſtatam poteſt.

b *Non.* (Bartol. in alleg. l. licet, dicit prædictam probationem non ſibi placere, cum ſit contraria facto, c. ſollicitudinem de appel.

c *Deluſorium.*) Vide quæ ſcripſi ſup. eod. §. proxim. quæ meliùs cadunt hîc; nam præalleg. §. loquitur in exceptione illa, tu non es præſentatus: id eſt ad acta Curiæ non feciſti fidem de mandato tuo, quæ eſt dilato-

* Non eſt hoc eſt verũ ad finem ex nunc impediendo ultrà procedi, ſed ſi ſine præjudicio inſtantiæ, & interim procedendo petitur edi data congrua dilatione, tenetur procurator intra tempus præfixum, non ſolum probare, ſed etiam apud acta deponere inſtrumentum ſui mandati. Ad hoc conſtitutiones regiæ, ut Ludo. 11. anno 1499 §. 134. qui & non vult reſtitui eſſi priùs regiſtratum ſit apud eadem acta. Fac. quod Cy. Alber. in l. inſtrumenta, C. de fideicommiſſis, tenent quòd procurator tenetur tradere inſtrumentum originale procurationis, vel cavere de exhibendo quoties fuerit petitum. Idem tenet in effectu Specul. titulo de inſtrument. edition. § nunc dicamus in fine & in titulo de procuratore. §. ratione autem in fine. C. M.

ria, & ante litem conteſtatam venit opponenda. Sed iſta, tu non es neque fuiſti procurator, poſt litem conteſtatam poteſt opponi ad impediendum in futurum acta: quæ reddit judicium retrò nullum, juribus ſuperiùs alleg. vide Salycet. in alleg. l. licet.

d *Suas.*) Pro hac ratione facit text. juncta gloſ. in l. fi. C. de procur. & in c. paſtoralis, de judi. ff. de interrog. actio. l qui ſervum, §. ult. C. de juramento calum. Auth. principales; crederem tamen quod per dictum ſtylum uſus Procuratorum & Advocatorum excludatur, ut not. Doctores in alleg. c. paſtoralis, & quia ſtylus mentionem non facit de muliere, crederem quòd non ſit cogenda per ſe litigare, vel gratiam ſuper hoc habere, ſed ſervandum ſit, c. mulieris, de judi. lib. 6. ita voluit Bald. in alleg. l. final. & idem videretur in Epiſcopis, ut non per ſe, ſed per alium debeant reſpondere: ut 5. quæſt. 3. c. quia Epiſcopus, idem in illuſtribus, ut in l. pen. C. de procurat. Idem in perſonis indiſcretis, ut in alleg. c. paſtoralis: idem in minoribus, ut in c. ex. ratione de ætat. & qualit. & C. de auctor. præſtanda l. clarum: idem in prodigis & furioſis, ſecundum gl. in alleg. c. paſtoralis: idem in muliere religioſa, ut in alleg. c. 2.

e *Digna.*) Quæ fuit Pariſius inſtituta de centum conſiliariis, ſcilicet duodecim Paribus Franciæ, octo Magiſtris Requeſtarum domus Regis, & octoginta aliis Conſiliariis, quadraginta Clericis, inter quos ſunt quatuor Præſidentes Laïci, & hoc eſt ad inſtar Senatus Romani à Romulo inſtituti, in quo erant centum Senatores, C. de petitio. hære. l. fi. no. ff. de ſenat. in rub. C. de cadu. tollen. l. 1. & vocabantur venerabilis cœtus, C. de legib. l. leges & Patres Conſcripti, C. de emenda. juſti. col. 1. in prin. ad leg. Iul. majeſtatis, l. quiſquis in prin. no. Archi in c. fundamenta de elect. lib. 6. & ad latus principis ſedere debent: ut voluit Bar. in l Iuriſperitos, ff. de excuſat. tut. & in necem eorum machinantes, tenentur lege Iulia Majeſtatis; cenſentur enim pars corporis principis, d. l. quiſquis quæ eſt canoniſata, 6. q. 1. c. ſi quis. Adde & injuſtè eis reſiſtentes in his quæ ad eorum officium ſpectant, ut rebellantes Principi puniuntur in extravag. Henric. quoniam & ſicut etiam ab Imperatore, vel Rege Franciæ ſuperiorem in temporalibus non recognoſcente non appellatur, ff. à qui. appel. non licet, neque etiam à ſententia Senatus, ff. de minoribus, l. præfect. 2. q. 6. anteriorum, nec ab Arreſto Curiæ Parlamenti. not. Spec. in tit. de appen. §. videndum, circa finem: ad hæc quòd Bald. in proœm. ff. Sicul. & Præpo. in rub. de appel. contra illud tamen ſupplicari poteſt ſive proponi error uſque ad triginta annos olim, hodie uſque ad biennium, ut in ordinatione Ludov. XI. publicata in dicta Curia, anno Domini 1479. ad inſtar ſupplicationis porrectæ ſuperiori, l. 1. c. de ſen. præfe. præto. & dicit Ioan. Fab. in l. fi. C. & legi quòd Magiſtri Parlamenti poſſunt facere legem ſicut Senatus poterat, l. non ambigitur, ff. de legib. fatendum eſt tamen quòd à ſententia ſingulorum de Senatu bene poteſt appellari, ut d. l. 1. ff. à quibus appellare non licet.

f *Prioris.*) Pro hoc gloſ. in c. paſtoralis de judic. dum dicit quòd univerſitas per alium comparet 12. quæſt. 1. c. qui manumittitur, & ff. de eo quod cujuſque univerſit. not. l. 1. §. quibus, & l item eorum, §. actor: quod etiam facit ad id quod ponitur infra eo §. item procurator villæ.

g *Confiteri.*) Quod videtur de jure procedere, quando ſimpliciter excipit; quia dicit: tu mihi feciſti pactum de non petendo, ſecundum Accurſium in l. non utique ff. de except. & in l. ſi quidam, ff. eo. Idem videtur tenere in l. ſiquidem, C. de proba. item Specul. tit. de except. §. viſo, circa principium, & Dyn. in reg. jur. exceptionem. Ioan. Fab. in præall. l. ſiquidem Verumtamen communis eſt opinio in contrarium, videlicet quòd ubi quis ſimpliciter excipit, & ita ſe habet exceptio, quòd non negat ſpecificè intentionem agentis, ſed ponit intentionem excipientis, ut eſt exceptio pacti de non petendo, interruptiones, præſcriptiones & ſimiles, regula ſit, quod exceptionem objiciens actoris intentionem confiteri non videatur, ut in allegat. regula exceptionem, ubi tenet hoc gloſ. idem gloſ. Innoc. Anton. & Sicul. in c. cum venerabilis, de exceptionibus, Cy. in præallegat. l. exceptionem, C. de probat. & l. ſi quidam, C. de except. Speculator eodem titulo, §. viſo verſicul. quid ſi reus, Et illud maximè procedit ubi etiam exceptio eſt excluſiva intentionis & facti; quia illa eſt præciſè negativa intentionis agentis: ut eo gloſ. in l. 2. circa principium, ff. eo & in l. qui ſe debere, ff. de condict. ob cau. ergo non poteſt dici quòd inducat confeſſionem, ne in eodem ſubjecto duo contraria inſint, ff. pro ſuo. l. ſi ancillam, & eadem ratione dici poteſt idem in quacumque exceptione negativa intentionis agentis, ut eſt exceptio non numeratæ pecuniæ, & ſimiles. Procedunt etiam ſupradicta maximè quando per prius negatur hoc modo: nego tibi debere, vel non confiteor; & ſi debeam, oppono exceptionem pacti de non petendo: & hoc eſt quod notat gloſſa in allegat. l. non utique, & in dicta. l. exceptionem, & l. ſi quidam. Secundo, quando opponitur conditionaliter, videlicet ſi debeo, oppono tibi, & c. tunc enim nec fateri intelligitur, ut dicto, c. cùm venerabilis, & ibi gloſſa in verb. confeſſus. Tertiò procedit regula prædicta quando actor negaret exceptionem rei quoad jus & factum; quia tunc non poſſet ſe fundare ex negata exceptione, ut in regulis juris, ex eo. de regulis juris in 6. Et hoc totat Bartolus in l. non utique, allegat. ad quod facit, quod notat Speculator de poſitione negata, ut ex ea ſe fundare non poſſit, in tit. de poſi. §. octavo, in principio, & Arch. in c. 1. de confeſ. lib. 6. & Bartolus in l. poſt legatum, in principio, ff. de his quibus ut indig. & Baldus in l. aliam, eodem titulo: & quod notat Bartolus, Angel. & Imo. in l. decem, ff. de verbis obligatoriis, & in l. cum de indebito, ff. de probat. & quod notat Bartolus in l. [illegible] raliter, §. nihil commune, ff. de acquirendis poſſeſſionibus, in verſ. tertia lectura & facit quod notat Anton. in ſimili, in c. gratum, in fin. de offic. deleg. Et poſt Bartolum idem dicit Siculus in præallegatis, c. cum venerabilis: Sed fallit dicta regula ſi dicatur hoc modo: verum eſt quod debeo tibi decem, vel quod numeraſti mihi: ſed dico quòd feciſti mihi pactum de non petendo, quia tunc videtur intentionem actoris confiteri: facit quod notat gl. in d. l. non utique: & in allegat. regula juris exceptionem, ubi bona gloſſa. Secundò fallit quando actor confitetur factum; ſed negat jus, ut puta, quia fatetur pactum de non petendo, ſed dicit iſtud invalidum ratione ætatis vel alia ratione: & tunc actor poteſt ſe fundare ſuper exceptione rei: ita dicit Bartol. allegat. l. non utique. Hoc tamen non placet Sicul. in allegat. c. cum venerabilis. Et quoad exceptionem ſolutionis, quando conventus actione perſonali dicit ſe ſolviſſe, vel præſcripſiſſe, non videtur confiteri intentionem actoris ſecundùm communem ſententiam Canoniſtarum, in allegat. c. cum venerabilis, & etiam legiſtarum Jacob. de Aretin. Cyn. Nicol. de Nea, & Salycet. in dicta l. ſiquidem.

Adde.) In prædictis in quantum dicitur hîc quòd excipiens intentionem adverſarii, non videatur fateri ſalvis limitationibus per iſtum hîc poſitis, hoc eſſe ita verum, ut ſi aliter actor non probaret intentionem ſuam, tunc veniret ipſe abſolvendus: ita multum ſingulare notat Lud. Roman. dicens hanc eſſe communem opinionem, in l. cum mulier. co. 5. & 6. ff. ſol. ma. & in l. alia, C. de his quibus, ut indig. Alexand. de Imo. in l. decem, col. 7. de verb. obligat. & Dy. in reg. exceptionem, & ibi Dom. Nicol. Boërii, in addit. ad ipſum, & Feli. in cap. cùm venerabilis, col. 4. & ſequent. ubi ampliat, ut non declaret dubiam ejus probationem:

Digitized by Google

probationem : & dicit (quod prædixi) eſſe communem : ut ibi etiam poſui in apoſtillis ad Panor num. 1. in verb. non videtur , extra de except. & poſui plenè in apoſtill. ad Philippum Fran. in præallegat. regul. exceptionem , num. 3. in ver. actoris intentionem : & in addit. ad Lanfran. de Oria. in 6. quoniam contrà falſam , §. except. num. 4. ver. illud quoque in verſic. de intentione adverſarii , extra de probat.

h *Proponendum.*) Quod ſuprà dictum eſt , ſcilicet quod exceptio præſcriptionis impedit litis conteſtationem , dic verum eſſe quando opponeretur proceſſui , quia dicit : Tu non potes agere , vel non es audiendus , quia non habes actionem : ſecùs autem quando opponeretur ad merita cauſæ, ut ſi dicas : Non foves juſtam cauſam , quia præſcripſi ; ita Bartolus in l. cùm quærebatur , §. 1. ff. judicat. ſol. & Angel. Aret. inſtit. de except. §. æquè , 8. col. verſic. 8. ubi in ſumma ponit quòd illud quod dicitur quòd exceptio præſcriptionis & ſimiles , impediunt litis conteſtationem : cenſetur eſſe verum, ſi poſſunt in continenti probari : & excipiens aſſert ſe in continenti probaturum , juxta notat. per Bartolum in l. fin. C. de edict. divi. Adri. tol. alias autem ſi requiram altiorem indaginem reſervantur poſt litem conteſtatam. Ita notat Bartolus & Doctores in l. nam & poſtea , in principio ff. de jurejurando ; & voluit Bartolus in d. l. cùm quærebatur. Cy. in l. emptor , C. de præſcriptione decem vel viginti annorum. Ioannes And. & Domin. in c. exceptione , de litis conteſtatione lib. 6. Idem Iaco. Butri. in l. omnes , & in l. ſicut C. de præſcriptione triginta annorum. Idem Ioannes Pet. de Ferra. in forma reſponſionis reconventi. in gloſſa ſuper ver. præſcriptiones. Idem Bartolus in præallegat. l. 1. §. fin. ff. ad Tertul. & in l. fratres , C. de tranſaction. Speculator tamen in titul. de exception. §. dicto , ver. pone. dicit quod de conſuetudine Curiæ Romanæ , quæ eſt optima legum Interpres , exceptio præſcriptionis non impedit litis conteſtationem. vide in deci. capellæ quæſtione 67. & latiùs quàm per quemcumque alium. vide per Ang. Aret. ubi ſuprà.

i *Novi*,) Nam & qui declarat , nihil novi facit , ſed quod factum eſt, detegit , ut ff. de teſta. l. hæredes palam , §. ſi quid poſt , & l. adeo , §. cum quis , ff. de ac. re. dominio , unde concludit ſingulariter Io. And. in additionibus ad Speculatorem titulo de teſtibus , §. nunc videndum , verſic. & hoc notat. in additione quæ incipit plus dico , declarationem uno eodemque tempore fingi emanaſſe cum declarato , de quo per Ludò. Ro. conſi. 482. ult. col.

x *Poſſunt.*) Ut quia exceptio quæ fuit oppoſita in vim dilatoriæ , non fuit probata ; tam poterit in principali in vim peremptoriæ proponi ut abſolvatur , quia variatur finis opponendi : ita tenent Archi. Ioannes Andr. Domin. in cap. 1. de litis conteſtatione , libro 6.

l *Peremptoriæ.*) Quod verum eſt ſi excipiens non ſtat in finibus ſuis , ut quia ultra progreditur dicendo : illud nego fieri debere , quia habeo pactum de non petendo. Nam lis eſſet tunc conteſtata , ita gloſ. in c. 2. de litis conteſtatione lib 6. & idem ibi Domin. & videtur tenere Siculus in c. 1 eodem titulo , per Cy. & Bart. & Doctores in l. unica , C. eodem titulo ubi gloſſa tenet indiſtinctè quod per objectum exceptionis peremptoriæ inducitur litis conteſtatio , quod eſt contra textum in præallegat. c. 2. ubi eſt textus quod per exceptionem peremptoriam non fit litis conteſtatio : quod intelligunt gloſſa & Doctores ; verum quando ſtant in finibus ſuis , ultrà non progrediendo.

m *Audiretur.*) Ad hoc quod dicit Speculator eodem titulo , §. nunc dicendum , verſic. cæterùm ; videlicet quòd ideò id fit quia malitioſi Advocati hodie proponunt unam , & cras proponunt aliam : Et ſic lites protrahunt & agentes repellunt , argumento c. pia eodem titulo , 1. reſpon. lib. 6. & de teſti. ſpo. c. frequens , eodem libro ; licet litis conteſtatio ſit terminus excluſivus dilatoriarum. Veruntamen Judices ad obviandum huic malitiæ, ſolent unum terminum aſſignare ad omnes dilatorias proponendum , ut in c. paſtoralis , de except. ff. de judic. l. nonnunquam , quo termino elapſo nullatenus debet audiri volens proponere dilatorias.

Fallit tamen primò ſi pars fuerit proteſtata in termino , & ſpecialis ſit proteſtatio ; id eſt ſi nominentur exceptiones & exprimantur quas intendit ſibi ſalvas eſſe , ut voluit gloſſa in allegat. cap. paſtoralis. idem Hoſtien. & Siculus , idem Speculator ubi ſuprà verſic. poteſt , & verſic. ſed illud quæritur , & eodem titulo , §. viſo , verſic. ſed qualiter.

Secundò fallit, ſi de novo exceptio orta ſit.

Tertiò ſi priùs erat orta , ſed de novo venit ad notitiam rei. Sed dicit Uber. & refert Speculator in allegat. verſic. cæterùm , quod iſtud in foro ſæculari non ſervaretur.

Quartò fallit ſi de novo ſupervenit facultas probandi ea quæ orta erant tempore termini ſeu dilationis , in c. ut circà , de electione lib. 6. Et ita ſentit Pau. in cle. conſtitutionem , eod. tit.

Quintò vult proponere exceptionem iſti contrariam quam primò propoſuit , quia ſimul non potuit ab initio contrarias exceptiones opponere. Ita dicit gloſſa in c. cum dilectus , de religi. domi. Ad ſecundam fallentiam ſupradictam fait , c. inſinuante, de offic. de leg. & qui. ma. accuſa. poſſ. c. fi. de quo per Siculum poſt gloſſam in allegat. c. paſtoralis , & Speculat. ubi ſuprà in verſ. cæterùm , & verſiculis duobus ſequentibus.

IN CAP. XIV. DE adjornandis Hæredibus.

C*Ongedium.*) Crederem quòd ſi virtute prædicti congedii dictus ſucceſſor rei diceret actorem interruptionem feciſſe proceſſus , & ipſum à cauſa ſeu inſtantia cecidiſſe , cùm ſicut prædictum eſt , ipſe actor ſufficiens intervallum habuerit à dictæ mortis tempore uſque ad tunc proximum Parlamentum ad faciendum hæredes adjornari , actor verò aſſerat ſe mortem defenſoris ignoraſſe , offerendo præſtare ſuper hoc juramentum , attenta qualitate perſonæ actoris , vulgata fama mortis defenſoris , Curia poteſt admittere vel non admittere dictum juramentum, prout ſibi videbitur. Et ita cavetur in ordinatione Ioannis , 1. ver. nos inſuper. Nam & ignorantia probatur per proprium juramentum , ut in c ut circa , verſic. ſuper hoc & in c nulli , in fine de electione lib. 6.

Adde.) Hoc intelligendum de juramento principalis , non autem procuratoris , ſecundùm textum in c. ſi verò aliquis verſic. propria manu dumtaxat juramentum præſtiterit de ſententia excommun. niſi eſſet procurator ſpecialis ad hoc, ut in d. c. ut circa de elect. lib. 6. in gloſſa quæ incipit per proprium , in verſic. ignorantia, Ludo. Ro. & Alexand. in l. qui bona , §. ſi alieno , ff. de damno infecto.

b *Ipſum.*) Pro hoc facere videtur quod dicit Speculator titulo de citat. §. 2 verſic. item qui in ea nulla , ubi dicit quòd adverſus citationem opponi poteſt , quòd cauſa quare fiat , non eſt in ea expreſſa 5. q. 2. c. 1. & c. fin. ff. de fer. l. 1. idem tenet Ioan. 4. q. 2. c. ſi Epiſcopus , facit l. ex quacumque cauſa , ff. ſi quis in jus vo. non ierit ad idem in c. fin. de dilatione in principio , & c. cum dilecti. de dolo & contumacia , & c. licet , de accuſat. in quibus Papa citando expreſſit cauſam. Idem tenet Ioannes Andr. in additionibus ad Speculatorem ubi ſuprà : & benè facit cle. 2. ut lite pendente , dum innuit litis pendentiam non induci

per citationem, niſi in ea talia fuerint expreſſa per quæ plenè poſſit inſtrui ſuper quibus in judicio convenitur.

c *Succeſſores.*) Quod verum intelligerem de univerſali quolibet ſucceſſore in quem tranſit inſtantia, ut voluit Inno. Anton. Bald. & Sicul. in c. quia 5. de judic. ad quod ibidem allegat Baldus, l. tam ex contractibus, ff. de judic. ff. de prætor. ſtipul. 2. & l. ſervus, ff. de his qui notant. infa. & appellatio ſucceſſoris in dubio intelligitur de ſucceſſore univerſali, non de ſingulari. Bartolus in l. priorem, §. majorem, ff. de le. 3. no. in l. quædam, §. is autem, & ibi Doctores & Pau. de Caſt. ff. de eden. & Bald. in l. emptor. pen. col. C. locati per dictum, §. is autem. In ſucceſſorem autem ſingularem non tranſit inſtantia ſecundum Inno. Anton. Sicul. & Bald. in allegat. c. quia, & niſi, ſecundùm Anto. quando ad ipſum ſingularem ſucceſſorem tranſit jus agendi vel res de neceſſitate, ut quia duo dividant hæreditatem inter ſe, & unus eorum erat primò conventus.

Inſtantia non tranſit in ſucceſſorem ſingularem.

d *Dictum eſt.*) Verum eſt quòd in inſtantia per prædeceſſorem in dignitate nomine Eccleſiæ inchoata, ſucceſſor in dignitate ſuccedit: quod Anton. in allegat. c. quia, dicit eſſe verum quando quæſtio eſt realis, & tangens dignitatem, ſecùs ſi perſonalis. Et ſi agitur petitorio vel poſſeſſorio ſuper Eccleſia, ratione tituli, non tranſit inſtantia ad ſucceſſorem in titulo, quia tunc non agitur nomine Eccleſiæ, ſed perſonæ. Item ſucceſſor in beneficio non conſequitur jus à prædeceſſore, ſed à ſuperiore à quo habet inſtitutionem: crederem tamen quod inſtantia incepta contra Prælatum ratione debiti contracti pro utilitate Eccleſiæ, tranſeat ad ſucceſſorem qui tenetur talia debita perſolvere, ut in c. 1. de ſol. & ibi Dominic. & Sicul. in c. ex præſentium, de pig. c. per tuas, de donat. & in c. cùm eſſem de teſtam in repet.

e *Factum.*) Quia reſcriptum ſeu adjornamentum videtur eſſe commune, argumento eorum quæ leguntur & notantur in C. l. 1 & 2. de non numerata pec. per Inno in c. ex quæſtione de reſtitutione ſpoliatorum. Simile videmus quòd diligentia appellari prodeſt appellanti, & excuſat ipſum appellantem à deſertione, ut notatur per Ro. deci. 68. & in cle. ſi appellationem, de appellation. per Siculum in c. ex parte, de reſcript.

f *Anni 27.*) Et licet reus in ſequenti Parlamento poſt mortem actoris comparendo potuiſſet petere congedium contra hæredes actoris non comparentes, ut ſatis dicitur ſuprà eodem §. proximo, ubi tamen ſucceſſores actoris comparerent, reo non comparente, ſecùs, ut ex his vides: major enim eſt actoris contumacia quàm rei, 4. q. 2. c. 1. & in c. actor, de dolo & contumacia, lib. c.

g *Vel non.*) Hodie per ordinationem Ioannis cavetur, quòd pendente die appenſamenti ſtatus cauſæ in quo erat tempore mortis prædeceſſoris ipſius defenſoris, actor oſtendere tantummodò tenetur, cùm hæres aut ſucceſſor defenſoris poſſit appenſamento pendente, ſi velit, de cauſa, ſive de cauſis ſui prædeceſſoris ſufficienter inſtrui, adveniente die appenſamenti tenebitur hæres aut ſucceſſor defenſoris cauſæ ipſius in quo appenſamentum habuit, attamenta aſſumere vel deſerere: aſſumitque in ea tacitè procedendo aut verbo tenus aſſumendo.

h *Diligentia.*) Ex quo enim prima dilatio conceſſa fuit: ad idem alia concedi non debet, niſi cauſa cognita, videlicet Doctor. de diligentiis vel impedimento, ut 3. q. 3. c. Spatium, l. 1. c. de dilat. c. 2. de dilat. & ibi Doctores, c. in cauſis, & c. ultra tertiam, de reſtit. ſpol. Specul. in tit. de dilation §. fin. ver. in ſumma. Bar. in l. à procedente, C. eod. titulo.

Adde.) Quod pleniſſimè poſui in apoſtill. ad Lanfran. de Oria. in c. quoniam contra falſam, §. dilatio. num. 2. verſic. advertendum, extra de probat.

IN CAP. XV. AN PARS agens.

EXhibere.) Inno. in c. 1. de prob. dicit quòd ſi actor facit mentionem de inſtrumento, in libello debet edi ante litis conteſtationem: exemplum; ſi peto à te centum quæ mihi debes ex tali inſtrumento: ſi enim hoc caſu non fieret editio ante litis conteſtationem, non poſſet reus deliberare an debeat cedere vel contendere: argumentum in Authent. ſi quis in aliquo, C. de eden. & in c. 2. de fide inſtrument. iſtud dictum, Inn. limitat. Bar. in l. ſi legatum, ff. de eden. per illum text. & latiùs in l. edita, C. eodem titulo. quando in libello fit mentio inſtrumenti non per modum limitationis, ſed per modum cujuſdam aſſertionis probationis: ut quando dicit actor quòd Titius vendidit talem rem ſub tali pretio, & quòd de hoc rogatus eſt talis Notarius, vel de hoc apparet publicum inſtrumentum manu talis Notarii: & tunc cùm reus poſſit deliberare ex illo libello, abſque eo quod videat inſtrumentum, cum non fiat mentio de inſtrumento ad limitandum contenta in libello, ſed ſolùm ut oſtendat quòd contenta in libello probare poteſt, non eſt neceſſe quòd in principio fiat editio, & hoc caſu non procedit dictum Inn. Sicul. tamen in allegat. c. 1. tenet quòd etiam ubi ſimpliciter in libello fit mentio de inſtrumento, debet fieri editio ante litem conteſtatam ſi eſt tale inſtrumentum de quo reus veriſimiliter non eſt informatus, ut quia dicit contractum fuiſſe cum defuncto, cujus reus eſt hæres. argumentum optimum in d. l. ſi legatum, & ſic credit Inn. intellexiſſe, quandoque fit mentio in libello de inſtrumento limitativè, ut qui declarat & limitat libellum. Exemplum: dico quòd Titius vendidit mihi fundum pro tali pretio, prout apparet in inſtrumento manu talis Notarii confecto. Et tunc aut reus veriſimiliter non eſt reformatus de hujuſmodi inſtrumento, quia ad eum non pertinet, & debet ei fieri copia ante litis conteſtationem, aliàs deliberare non poſſet. Et ſic procedit dictum Inno. ſecundùm Bartolum, ubi ſuprà. Si verò eſt tale inſtrumentum de quo reus eſt veriſimiliter inſtructus. Exemplum: petit legatarius legatum ab hærede prout continetur in tali teſtamento: & tunc non debet fieri copia, quia apud hæredem præſumitur eſſe teſtamẽtum, & præſumitur inſtructus de petitis: ſic probatur in l. 2 ff eo. ita Sicul. in alleg. c. 1. adde quod ceſſionarius tenetur facere fidem de ceſſione antequam poſſit in judicio experiri ſi agat directa actione & nomine cedentis, ſecùs ſi util. Specul. tit. de actore. §. 1. verſi. item contra Prælatum & de inſtru. edi. §. nunc dicamus, ver. ſed qui ecce. Bar. in l. ſi duo, ff. de ſol. & in deci. capel. 395. q.

Adde.) Quando iſte dicit actorem cogi ad edendum inſtrumentum reo ante litem conteſtatam, ipſe feciſſet in libello de illo mentionem, ut notatur in c. 1. extra de proba. Tu dic hoc pati tres limitationes quas ponit Bar. Soci. in ſuo tract. fallen. reg. 113. & Fed. de ſenis conſi. 111.

b *Docere.*) Ad hoc facit cap. cum perſonæ, de privil. lib. 6. juncta gloſa ad hoc. facit, not. per Innoc. & Sicul. in c. ex inſinuat. de procur. ubi tenet quod is ad quem pertinet collatio beneficii, illud beneficium habentem compellere poteſt oſtendere titulum: pro quo eſt text. in c. ordinarii, de offi. ordi. lib. 6. Ad petitionem tamen adverſarii numquam quis cogitur dicere titulum ſui beneficii. Idem not. Ioan. And. in c. 2. de regul. jur. lib. 6.

c *Allegavit.*) Ad quæ faciunt quæ dixi ſuprà proximo §. quibus adde quòd d. l. cogi, intelligitur in his quæ de jure communi poſſideri poſſunt. Sed in aliis ſecus, in c. de multa. de præben. propter quod oſtendendus eſt titulus, ut in alleg. c. ordinarii: ſimiliter de decimis, ut in c. dudum, de decimis: ad hoc text. juncta

Digitized by Google

gloſ. in c. ex inſinuatione, de procur. c. di. contra morem. Siculus in c. quanto. de cenſib. facit c. cauſam quæ, de præſcript. & not. per Joan. And. in c. 1. de regul. juris, lib. 6. gloſ. Baldus & Doctores in l. ſive poſſideris, C. de probat. gloſ. in allegat. c. ordinarii, in verb. exhiberi, & in allegat. c. cum perſonæ: in ver. tradere. Vide gloſ. in verb. obtineri in allegat. c. 1. de regul. jur. lib. 6.

IN CAP. XVI. DE Duello.

M*Ortis.*) Bald. & Præpoſi. de pace tenenda, & ejus viola. ponunt plures caſus non exigentes mortem, in quibus dicunt eſſe locum duello jure Lombard. hoc autem quod toleretur duellum in Regno Franciæ in omni caſu mortis, excepto furto, dicit Joannes Faber inſtit. de hære. quæ ab inteſtat. defen. de quo per Pet. Lac. in titulo de duello ſive pugna, 2. & 3 col.

b *In occulto.*) Et idem voluit Ioannes Faber ubi ſuprà, quod ſequi videtur Speculator in titulo de accuſat. §. ſequitur 9. col. ver. ſed quid, dum Inno. quod ad hoc quod habeat locum duellum, requiritur quod mors ſit fortuita. * in Lombard. tit. de homin. lib. 6. l. fi. idem Pet. Iac. ubi ſuprà: unde notat Bald. & Præpoſit. in allegat. tit de pac. tenen. 2. col quod ubi delictum eſt manifeſtum, non habet locum pugna; nam ubi eſt clara probatio, non habet locum declaratio, l. 1. ff. de dot. præallegat. ca. benè quidem, 96. diſtinct. ſecundum Iac. de bel. quod enim patet expreſſè, non eſt probare neceſſe, l. ea C. de accuſat. not. in l. cujus C. de appel.

Fortuita) ſed hoc eſt magis iniquũ & barbarum, & rationi vicinior eſt conſtitutio Philippi. Lucas autem à penna paſſim vocat l. Longobardum non ſ. ſed legum vocem. C. M.

c *Suſpectus.*) Et propterea dicit Ioannes Faber ubi ſuprà, quòd debet eſſe talis preſumptio contra reum, quòd ſupponi poſſit quæſtio, & Bal. & Præp. ubi ſuprà dicunt, quòd provocans ad duellum debet per indicia probare crimina quæ impingit, & qualia ſufficiant, eſt arbitrarium ſuperiori: per quæ indicia ſi non probaverit, non erit cogendus ad duellum ſuſcipiendum, argumento l. milites, §. oportet, ff. de quæſtio.

d *Contigiſſe.*) Dicit enim Baldus ubi ſuprà 6. col. quòd pugna æquiparatur torturæ, quæ non debet fieri, niſi indiciis præcedentibus, ut not C. de ſervis fugit. l. quicumque ff. de quæſt. l. maritus, & C. ad legem Iuliam, Majeſt. l. ſi quis. Sed ſic eſt quòd tortura non debet induci niſi conſtet de caſu: ut not. Bart. in l. 1. §. illud, ff. ad Syllanian. ergo, &c.

e *Provocari.*) Sed ſecus eſt ex conſtitutione Lombard. in tit. qualiter quis ſe defen. l. ſi de furto: Bal. ubi ſup. 6. col. dicit quòd ipſe fecit quaſdam conſtitutiones locales in Regno Siciliæ: per quas ſolùm permittit; videlicet in caſu veneficii & fortunæ mortis, vel ſubditoriæ. Et ſubdit in quibus etiam à pugna judicium non permittitur inchoari, ſed per probationes ordinarias, ſi ſuperſint aliquæ, procedi primo jure debemus, deinde officio Curiæ ſubtili inquiſitione permiſſa: ſi per probationes aliquas, vel per inquiſitionem plenè non poterit faciliùs probari, tunc demum ad pugnæ judicium indiciis præcedentibus deſcendatur, quod ſecundùm eumdem Bal. cõſonat juri communi.

f *Vel alium.*) Cùm is verè committat delictum, cujus authoritate vel mandato committi probatur: ut c. mulieris, in fi. de Senten. excom. c cum ad ſedem de reſti. ſpo. c. ut famæ, §. final. de ſenten. excom. C. de excuſ. l. non ideo, ff ad l. Aquil. liber homo, in princ. & ff. de juriſ. om. jud. l ſi is qui, §. ult. & an mandans teneatur pari vel majori pœna quàm mandatarius, & includatur ſub diſpoſitione juris vel ſtatuti punientis eum qui fecerit tale delictum, vide ſingulariter per Sicul. in alleg. c mulieris.

g *Locum.*) Pro hoc ff. de accuſat. l. libellorum, quæ eſt canoniſata, 2. q. 8. c. libellorum, facit c. tuæ, de procurat. &c. procurator, de elect. lib. 6. c. præſentium, de teſtib. eod. lib.

h *Tenorem.*) Unde anno Domini 1307. per Philippum Pulchrum * mandatum fuit Seneſchallo Tholoſano, ut quandocumque cauſæ vadiorum duelli moverentur, ſeu moveri inciperent coram eo, in eis nullatenus procederet, nec aliquem proceſſum in cauſis hujuſmodi etiam ab initio fieri permitteret, ſed in hujuſmodi & ſimilibus caſibus nullo coram eo habito proceſſu, partes ad examen Curiæ Pariſius remitteret. De vero jure alii Iudices poſſent cognoſcere, ut ſatis probatur in l. Lombard. qualiter quis ſe defend. l. quibuſcumque, & per Bald. & Præpoſ. in allegat. titulo de pace tenen. & Pet. Iac. in titulo de duello: & niſi duellum ſit; executio pugnæ ſecundum eum fieri non debet, arg. C. de execut. rei judic. l. 1. & ff. de regulis juris, l. non eſt ſingularis.

Pulchrum) habetur infrà de conſtitu. tit 42. §. 2. Sed hodie nec Parlamenta quidem de his ſe intromittunt, ſed Regi ejuſq; privato conſilio omnino reſervãtur, & meritò, ut hæc nefanda nobis approbentur. C. M.

i *Forti.*) Niſi eſſet numerò decem & octo annorum; quia ſecundùm Pet. Iac. eod. tit. 11. col. non pugnat per ſe, arg. de pace tenen. in fin. circa prin. Item neque mulier pugnat per ſe, ut in Lombard. qualiter quis ſe defend. ut l. quis uxorem, & l. fin. arg. ff. de muneribus & honor. l. 3. §. corporalia; mulieres tamen inter ſe pugnant: refert etiam Paul. in tit. de pace tenen. 6. col. ſed dicunt in Sicilia ſtatuiſſe, quod minor 25. annis, nec ille qui attigit ſexageſimum annum, teneatur per ſe pugnare; ſed poteſt ponere campionem. Voluit etiam idem: ſed quod ubi pugnatur per campiones, quod ipſi corporaliter jurent ſe credere dominos, pro quibus pugnam inierunt, veritatem fovere, & ſe cum omni ſtudio pugnaturos pro dominis ſuis: nec poſſunt paciſci de forma dimicandi. Deinde idem Baldus ſubjungit de pœn. fal. campionis, & qualiter debet eſſe optio defenſoris qualiter ſe meliùs defendere valeat ab alio impetitore, quod conſonat rationi, C. de tempor. in inte. reſti. pe. & re. juris, non debet actori, de regulis juris lib. 6. Et ibidem dicit quòd ſi habens duos oculos, provocat unicum habentem, debet ei unus oculus claudi.

k *Omittat.*) Pro quo facit, l. Lombard. qualiter quis ſe defend. l. mention. & argum. C. de poſthum. l. providendum.

l *Le Champ.*) Præpoſ. in titul. de pace tenend. & 1. reſpon. 6. collat. circa finem refert Roffre. in ſummâ dixiſſe quòd campus debet aſſignari in civitate vel extra circumcirca: & chordis claudatur, & nullus alius miſſo banno perſonarum & rerum, audeat ingredi illum locum: & ſi forte in illo die non finiatur pugna, Judex debet ſervare tunicas utriuſque partis, & ſequenti die iterum ad pugnam debet utriuſque partis reddere tunicam, ut not. in l. Lombard. qualiter quis ſe defen. debet. Quæ autem arma concedantur in pugna reſpondet quòd ſcutum fuſteum, debent tamen æqualia æqualiter præſtari, ut in Lombar. de teſti. l. ſi quis eam & in tit. qualiter quis ſe defen. l. evictio, & l quibuſcumque. Idem in tit. de duello, 11. col. adjiciens id verum eſſe niſi pro infidelitate pugna fieret. Nam tunc fiet armis militaribus, ut not. in Specul. de alien. feu. pater c. non eſt conſuetudo. Sic & hodie regulariter generoſi & milites utuntur in duello armis militaribus. Sed quid ſi uni arma deciderint aut frangantur, an debeant alia dari? vide quod ſic. ut in Lombar. qualiter quis ſe defendere debe. in hoc, ſecundùm Præpoſ. ubique eſt obſervanda conſuetudo.

Adde) quod ſi ruſticus accuſat militem de pace violata, ex ſanguinis effuſione poteſt movere pugnam militi, ut videtur eſſe text. in titul de pace tenen. cap. ſi ruſticus, & ibi gl. Præpoſ. & Bald. miles tamen per ſe pugnare non tenebitur; ſed dabit pro ſe campionem ad pugnandum cum ruſtico æquè idoneum ipſi ruſtico. Si tamen miles interpellaret ruſticum ad pugnam tunc habet neceſſe miles perſonaliter pugnare, nec poſſet dare campionem, ut in §. ſi miles ruſticum, eod. tit.

Digitized by Google

m *Art.*) ad hoc facit quod eſt in Lombar. titul. quomodo quis ſe defen. debe. l. nullus campio. & C. de maleſi. & math. quaſi per to. & dicit Pe. Jac. ubi ſ. 5. col.

n *Vaincu.*) Nam deficiens in purgatione, ut convictus venit puniendus, c. de hoc & cap. inſinuatum, de ſimo. &c. cum pe. de purgatione cano.

o *Herbes.*) Rectè dicitur non habeo herbas, &c. ut in Lombard. qualiter quis ſe defen. debe. l. nullus campio & fa. C. de maleſi. per to. Ita Petr. Jacob. in tract. de duell. 6. col. in princ.

p *Vagari.*) Ut ff. de jure fiſci, l. Ita fidei ff. de edend. l. 1. §. nihil c. ad hæc de reſcript. c. cum multis, eo in 6. c. in electionib. c. ut quis duas de elect. in 6. de appel. c. 2.

q *Dedit.*) Hucuſque ſatis ſupradictum eſt de duello, * quod, ut refert Pet. Jac. eo titu. col 14. non eſt niſi quædam crudelitas & inhumanitas non habentium Deum præ oculis, duellum enim non habet probationem veram propter timorem armorum: ut C. de act. & obl. l. negantis, & quod metu quis confeſſus eſt prætor ratum habere non debet: ut ff. quod metus cauſa l. 1. Item confeſſiones reorum pro exploratis criminibus haberi non oportet: ut ff. de quæſt. l. 1. §. divus. Quomodo ergo confeſſio in pugna, facta ſub manu armata adverſarii poterit valere, non video: probationes enim in criminibus debent eſſe luce clariores: ut C. de proba. l. ſi. Item duellum eſt contra jus civile Romanorum, ut de hoc habetur & no. ff. ad le. Aquil. l. qua actione, §. ſi quis in colluctatione, & de lega. 2. l. cum filius, §. fin. & ad leg. Jul. majeſta. l. fin. & C. de gladiat. penitus tollendo, l. unica lib. 11. licet contrarium notetur, & male, inſti. de hære. quæ ab inteſt. deſe. §. per contrarium gloſ. tamen non firmat ibi. unde Joan. Fab. ibidem dicit provocans ſponte ſuſcipiens, & judex judicans peccant: nec excuſantur prætextu abuſus conſuetudinis. Item duellum eſt contra jus Canonicum, ut eſt 2. quæſt. 5. c. Monomachiam. Et licet aliqui dicant duellum eſſe licitum, quod particulari lege vel conſuetudine permittitur, prout in cap. 1. de torneamentis Ang. conſilio ſuo 325. quod incipit in nomine: gloſ. & ibi Bal. in præalleg. §. ſi quis in colluctatione, tamen ex quo poſſet homicidium evenire ex illo duello, tenet Præpo. in lib. de feu. in titu. de pace tenen. 6. col. meliorem eſſe opinionem quod non ſint duella permiſſa, per jura ſuperius allegata & in Authent. de armis, in princ. ita Florianus in alleg. §. ſi quis in colluctatione Joan. de Mayno. in tit. de torneament. Ita And. de Iſer. in præalleg. tit. de pace tenen. 4. col. dicens quod Catholici debent iſta prohibere, c. 2. de cle. pug. in duello, cum tractetur de periculo peccati: quia eſt tentare Deum. Item cum poſſint homicidia ſequi, non valebit conſuetudo illa permittens: & in hoc erit ſtandum juri Canonico etiam in foro civili. Ita Anto. in cap. 1. de torneament. & Joan. de anania, idem Specul. & Joan. And. in addit. ibidem in tit. de accuſat. §. ſequitur 11. col. verſic. ſed quid ſi. ubi expreſsè dicit conſuetudinem Franciæ in hoc fuiſſe reprobatam: idem videtur tenere Nicolaus de Lyra ſuper 16. cap. primi Regum, ubi agitur de duello David cum Goliath, idem Ray. Gofre. & Hoſti. in ſumma. Item beatus Tho. ſecunda ſecundæ quæſt. 95. art. fin. in fine. Tum quia duellum inducit ad judicandum occulta quæ divino judicio reſervantur. Tum etiam quia hoc judicium non eſt divina auctoritate ſancitum & allegat. c. conſuluiſti, 2. quæſt. 5. David autem in illo facto tanquam motus eſt inſtinctu Spiritus ſancti, ut dicitur in præalleg. cap. Monomachiam, ubi dicitur quod duellare eſt Deum tentare, ita tenet Anto. Flo. in 3. parte, ſummæ mirabilis titu. 4. in fine. Et idem tenet Joan. de Clavaſſio in titu. de duello, adjiciens illud eſſe prohibitum ſub pœna peccati mortalis, quia contra legem Dei ibi: non tentabis Dominum Deum tuum, Matthæi 4. Et ideo non ſolum offerens, ſed acceptans, cum dantibus auxilium, conſilium, vel favorem & potentibus prohibere, & non prohibentes, peccant mortaliter ad Roma. cap. 1. digni ſunt morte qui conſentiunt. Non excuſantur ex conſuetudine vel motu: quia potius debet quis mala tolerare, quàm malo conſentire, 32. quæſt. 5. ita-ne? Si tamen cogeretur per alium, tali modo quòd ſuſpenderetur, quia haberetur pro convicto, niſi duellum ſuſcipiat, poterit illud ſuſcipere, cum ſit innocens, & etiam in cauſa civili, quando imminet periculum probabile mortis, ita Clavaſ. ubi ſuprà. Et licet Karolus magnus qui fuit Rex Franciæ & Lombardiæ, & etiam Imperator ut nota. de pace jura firmanda §. injuria quandoque permiſerit & judicaverit duellum & etiam Federicus Imperator: in hoc tamen ſequendi non ſunt: nec aliqua lex principalis poſſet facere licitum eſſe duellum: quia eſt contra legem Dei. Idcirco Beatus Ludovicus Rex Francorum illud omnino prohibuit: & poſt eum Philippus Pulcher, qui tamen illud in certis caſibus poſtea permiſit, ſicut ſuprà viſum eſt, idcirco Petr. Jaco. ubi ſuprà dicit valde mirandum quid agitent Reges, & eorum confeſſores dum ipſi deliberato Conſilio taliter qualiter, admittunt & adjudicari faciunt duella, & dum fiunt, realiter ipſi volunt videre & intereſſe in re tam damnata & prohibita. Item Conſiliarii regii & judices ſciunt, vel ſcire debent, quòd ſi quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter aſſirmare præſumat in duello non committi peccatum mortale, cum aliquis in pugna realiter interficiat adverſarium: quod eſt contra doctrinam Eccleſiæ, ut in præallega. cap. 2. de pugna duelli, vel non interficit eum realiter: ſed venit ad aliquem actum propinquum, idem reputatur ac ſi ipſum interfeciſſet realiter: quia per ipſum non ſtetit, C. ad legem Corneliam de ſicar. l. is qui cum telo. & C. de Epiſc. & Cleric. l. ſi quis non dicam rapere, vel etiamſi nec interfecit adverſarium realiter: nec etiam pervenit ad aliquem actum, ſed ſolum cogitans eum interficere, perſiſtendo tamen in illa cogitatione & voluntate ſua ultra primum motum, & ultra ſequens oblectamentum, de quo habetur, ff. de juſti. & jure. l. 1. §. jus naturale, quia & tunc idem peccatum mortale committitur quantum ad pœnam infernalem, ut ff. de verb. ſign. l. fugitivus, licet tunc nullum committatur crimen quantum ad pœnam juris civilis, ut ff. de pœnis, l. cogitationis, certè talis pertinax aſſirmator eſt velut hæreticus puniendus, juxta ea quæ habentur in clemen. ex gravi. de uſuris, vide conſilium dicti Petr. Jaco. ubi ſup. Et jam ſatis dixiſſe ſufficiat de duelli reprobatione.

* Duello adde quod ſit illicitum, Bald. con. 210. lib. 1. And. Iſer. de pace tenen. & eius violato col. 3. late Laurent. calca. conſi. 2. Egidi. c. Eccleſia S Mariæ num. 20 de conſtit. conſ. 487. ubi dixi Iaſ. l. ex hoc iure col. 4. de iuſtit. & iure, & con ſi. 144. lib. 2. conſil. 113. lib. 4. Io. Fab. §. per contrarium iuſt de hæred. quæ ab inteſta. Vide And. Alciat. in tract. de duello C. M.

IN CAP. XVII. De cauſa proprietatis.

a S*criptis.*) Dicta petitio in ſcriptis eſt in modum libelli, qui non poteſt tacito vel expreſſo partium conſenſu remitti: gloſ. Innoc. Bald. Sicul. & Doctor. in c. de cauſis, de offic. del. idem tenet Hoſtien. & Joan. And. in c. fin. de re judi. lib. 6. ſequitur Bart. in Authen. offeratur, C. de litis conteſta. pro quo ibi Salyc. in verſic. quæro an libellus partium conſenſu, Bal. in l. generaliter, circa finem, C. de Epiſc. & Cleri. in Authen. contra rogatus, in fine ad Trebel. Bartol. in l. 1. C. quando provoc. non eſt neceſſe nota Ange. Arè. tit. inſtitu. de actio. in §. tripli. 6. collat. verſi. quæro an libellus partium conſenſu, &c. ſcripſi in addi. ad quæſt. capellæ 288. Idem tenet Sicul. in c. 11. de libelli oblation. de quo vide Speculatorem ſingulariter in tit. de libelli oblation. §. nunc dicendum, ubi ponit caſus in quibus non eſt neceſſarius libellus.

In adde.) Omnino Lanfran. de Oria. in c. quoniam contra falſam. 5. petitiones num. 11. verſic. quæritur

Digitized by Google

ulterius, & quid ibi poſui in apoſtil. ad ipſum in verſic. tacitè vel expreſsè: & ibidem num. 16. & 17. ver. quarto juxta & num. 18. verſi. finaliter extra de proba. & Feli. poſt Panor. in alleg. c. 1. col. 3. verſi. ad illam fallentiam extra de libel. obla.

b *Dormiet.*) Quod intelligerem quando minor non habet curatorem, ſicut ſcripſi ſuprà tit. de adjorna. in cau. appella. §. item ſi quis vult agere, &c. & §. ſeq. & hic ſtilus eſt hodie correctus per ordinationes Philippi Valeſii, quibus cavetur quod ſtilo prædicto non obſtante tam in actione reali quàm perſonali minores tenentur comparere & procedere per tutor. vel curatorem.

Interdictum recuperandæ non poteſt cumulari cum beneficio & remedio l. 2. C. de reſcind. ven. propter repugnantiam glo.

c *Fuerit.*) Iſtud fuit limitatum per ordinationem Philippi de Valeſio anno Domini 1335. continentem quòd ſi de patrimonio vel domanio regio agatur: & procurator regius actor fuerit in cauſa: ordinarius loci de illa valet cognoſcere, & etiam judicare: dum tamen cauſa illa valorem annuum quadraginta librarum Turonenſium non excedat.

d *Novimen.*) Et iſtud videtur eſſe contra c. paſtoralis de cauſa poſ. & proprietatis, ubi tex. dicit quòd agens rei vendicatione ante concluſionem in cauſa poteſt agere poſſeſſorio recuperandæ & adipiſcendæ. Sed quid ſi agens ad reciſionem contractus condictione ex l. 2. C. de reſcin. ven. &c. cum dilecti de emp. & vend. vult etiam agere poſſeſſorio recuperandæ: an ſit audiendus? & dic quòd non: quia iſtæ actiones videntur ſimul repugnantes: cum enim quis petit contractum reſcindi, quia deceptus ultra dimidium juſti pretii, præſupponit contractum ab initio fuiſſe validum, vel ſaltem tam efficacem, ut det colorem poſſidendi, ergo bona fide poſſidet: pro quo faciunt notata in c. olim & c. gravis &c. ſæpè de reſti. ſpol. &c. cum ad ſedem eo tit. tenet Rota deciſ. 109. & Nicomilus in ver. libellus ver. pe. & vide quod ſcripſi in deciſi. capellæ quæſt. 479.

e *Sub quo res eſt.*) Si tamen reus conventus haberet domicilium infra reſortum curiæ: licet res quæ petitur, ſit extra ſituata, nihilominus poterit in curia conveniri, nec admittetur exceptio declinatoria, per quam ſe petat remitti ad judicem ſub cujus territorio res ſita ſit: quia eſt in optione actoris, an velit reum convenire coram judice rei ſitæ, vel coram judice domicilii, ut not. gloſ. & Doctores in l. fin. C. ubi in rem. act. & in c. ſanè, de foro compe.

f *Regro.*) Nam publicatio atteſtationum non eſt de ſubſtantia judicii, idcirco poteſt omitti, tenet Sicul. in c. cum I. & A. de re judi. & Bar. in l. prolatam. C. de ſen. Ego nunquam vidi fieri publicationem in curia: & credo quòd ſit propter periculum ſcandali: ad quod bene facit tex. in c. fin. de hære. lib. 6. & no. in c. quoniam frequenter ut lit. non conteſtata Jo. And. in c. 1. de homicidio lib. 6. & Sicul. in alleg. c. cum I. & A.

Adde.) Bald. in c. 1. in tit. ſi de inveſt. inter do. & vaſall. lis oriatur. Alexan. in addi. ad Bart. in l. prolatam, ubi tenet contra eum per gloſ. ibi C. de ſenten. tex. ſingularis in alleg. c. cum I. & A. & Math. mathe. ſing. tito. 39.

g *Conſenſit.*) Nam conſentiendo quòd inqueſta fiat ſuper principali, videtur eligere viam ordinariam: & rei vendicationem per ipſum intentatam perſequi, & per conſequens regreſſum non poteſt habere ad pœnam legis. Nam videtur profiteri jus ex ea ſibi non competere, ad quod bene facit c. ut quis duas de elect. lib. 6. & l. 1. C. de furt. & l. unica ſi ſervus exte. ſe emi mand. C. de codi. & ulti. ff. de le. 2. l. cum filius, §. varius C. de pact. inter empt. & vendit. l. commiſſoriæ aliàs autem pendente vendicatione, poteſt actor tranſire ad vitium litigioſi, & hoc in odium alienantis contra præceptum legis. Sicut enim pendente petitorio, poteſt actor eo ſuſpenſo tranſire ad poſſeſſorium: ut in c. paſtoralis de cauſa poſ. & proprict. & in clemen. 1. eo tit. ita pendente petitorio, poteſt tranſire ad vitium litigioſi. Ita no. Siculus in c. Eccleſia lo. 1. ut lite pendente, ubi vide latiſſimè quando committitur vitium litigioſi, & quæ ſit pœna litigioſi contractus, per Anto. id c. fin. eo titu. per Bacto. & Doctores in l. 3. C. de litigio.

IN CAP. XVIII. De cauſa novitatis.

a *ET dicm.*) Facit ff. uti poſſid. l. 1. §. 1. & ibi Bar. unde Jo. Fab. inſti. de interdict. §. retinendæ col. 13. dicit quòd curia Franciæ tenet, quòd ille eſt potior in cauſa novitatis qui de facto poſſedit ultimò anno ad quod faciunt notata per Joan. Fab. in quod autem de uſucapio.

b *Factum.*) Dicerem quod ad hoc ut quis obtineat in hoc interdicto, debeat probare turbam, ut videtur velle Jo. Fab. d. §. retinendæ col. 13. & per Bar. l. 1. ff. uti poſſid. ubi tenet quod tenetur probare quod ipſe poſſidebat tempore turbationis, dicit tamen Jo. Fab. in l. unica col. fin. C. uti poſſid. non eſſe neceſſarium probare turbam de præſenti: quia eo ipſo quòd ſe opponitur, turbare cenſetur. Specul. tit. de actio. ſeu petit. §. ſuper verſi. 15.

c *Meliori.*) Juxta l. ob carmen. §. fi. ff. de teſtib. c. licet de probat. & ff. de libera. cau. l. liberis §. fin. & de pace tenen. & ejus violato. §. ſi tres hoc etiam facere videtur l. fin. C. de edict. divi Adria. tollen. Quid autem ſi actor & reus æqualiter probent & titulum & poſſeſſionem? vide in d. c. licet, & ibi plenè per Panor. col. 18. & ſeq. & per Jo. Fab. in l. unica, C. uti poſſid. & in l. 1. C. de prohib. ſequeſtrat. & utrobique concluditur quòd ubi omnia ſunt paria, nec apparet quis primò provocavit, judex ponet rem in manu ſua quouſque agere de proprietate elegerit. vide Bart. l. ſi duo ff. uti poſſid.

d *Proviſio.*) Pro qua facit l. ſi inſtituta, §. pen. ff. d. inoffi. teſta. Ibi Bart. & C. de Carbo. edict. l. ulti. §. 1. verſic. nam ſi tales, &c. ex parte cum gloſ. & ibi Doctores de accuſation.

e *Solam.*) Ratio primi dicti: videmus quòd reus per unam ſolam contumaciam cadit à cauſa novitatis, non mirum igitur ſi idem ſit in actore, cum actoris & rei æqua debeat eſſe conditio reg. jur. non licet actori de regu. jur. lib. 64. quæſt. 4. c. 2. Ibi, accuſatores & accuſati æqua audiantur ratione ff. de reg. jur. non debet ca. prudentiam de mut. pet. & maximè quia major eſt actoris contumacia quàm rei, 4. quæſt. 4. c. 1. & c. actor de dolo & contuma. lib. 6.

f *De novo.*) De jure veteri illud verum, de novò non videtur eſſe neceſſarium, ut ſatis probatur per notata in §. retinendæ inſtit. de interdict. & l. 1. ff. uti poſſide. Et Pet. Rav. in libellis ſuis tit. de interdict. uti per ſervitu. & titu. ſequen.

g *Dejeciſti.*) Et vide Bar. in alle. l. 1. §. fin. Inno. & Hoſti. videntur tenere quòd talis exceptio ſpoliationis non ſit admittenda: in c. veniens, de præſcript. Sed ibidem Sicul. contra quòd imò admittatur. Idem Jo. Fab. Inſti. de interdi. §. retinendæ, 5. col. ubi dicit oppoſitionem contrariam Inno. & Hoſti. nec non ſpec. in tit. de peti. & po. §. 1. ver. ſed numquid intentari procedere: ſi de alia re opponatur exceptio ſpoliationis: ſed exceptio abjurationis non poteſt opponi, ut c. cum veniſſent in gloſ. de inſtit.

Utrum autem poſſit reus excipere de ſpoliatione, & concludere quòd actor ſibi faciat reſtitutionem Joan. Fab. ubi ſuprà dicit quòd Doctores juris Canonici communiter tenent quòd non: in præallegat. c. veniens, quòd videtur verius, ut in ca. cum dilectus de ordi. cog. maximè ubi turbans nullam retineat poſſeſſionem: aliàs ſequeretur non poſſeſſorem teneri,

Digitized by Google

quod non eſt verum. Sed ſi retinuiſſet civilem, poſſet ſatis ſuſtineri opinio Dy. in l. 1. ff. uti poſſidetis, videlicet quòd talis rei concluſio ſit admittenda. Vide Siculum in dicto cap. veniens, ubi concludit exceptionem ſpoliationis admittendam eſſe tam in vim dilatoriæ quàm peremptoriæ: nam poſſidens vi, clam, vel præcariò, nomine alieno non debet obtinere in hujuſmodi interdicto, uti poſſidetis, ut in præalle. l. 1. §. fin. & ibi Bar. ff. uti poſ.

h *Regem.*) Hodie cognitio caſus novitatis committi ſolet juſtitiariis regiis, non autem aliis: * & ſunt plures Seneſchalli, ſicut Cathurcenſis, qui conſueverunt cognoſcere jure ſuo, & literas in caſu ſaiſinæ & novitatis concedere.

* *Aliis*, quia Cancellaria licet poſſit, non tamen ſolet committere non regiis, qui tamen inter ſubditos per præventionem cognoſcunt. C. M.

IN CAP. XIX. De actione perſonali.

a *ALia non.*) Tamen Pau. de Caſt. in l. 1 C. de re judicata, tenet quòd etiam admittatur exceptio rei judi. Bal. in l. fin. non verum, C. de don. inter vir. & uxo. tenet quòd exceptio ſimulationis opponi poteſt, etiamſi ſtatutum permittat opponi exceptionem ſolutionis, falſitatis & compenſationis; volunt tamen quidam quòd etiam opponi poſſit exceptio ordinis argumento C. ſi contra jus vel uti pub. l. & ſi non cognitio, & ff. de re judi. l. à divo Pio. §. ſi ſuper rebus.

6 *Herede.*) Exceptio parentigiæ poteſt etiam fieri contra heredem debitoris, licet ſtatutum loquatur de principali debitore ſecundum Barto. & Doctores in l. poſtulante, ff. ad Trebel. notatur in l. ſicut §. debitor. ff. quibus mo. pig. vel hypo. ſol. & l. promittendo: de jure dot. quod intellige cognitione ſummaria præcedente, quòd talis ſit hæres debitoris.

c *Sed cum.*) Facit in argumentum text. in l. quotiens, C. de exacto. tri. lib. 10. ubi text. quòd ille qui debitorem eximit, ad id quod fiſco & privato debebat, tenetur; not. Joan. Fab. & Angel. poſt gloſ. in §. pœnales verſi. item ſi adverſus inſtit. de actio.

Adde.) Bald. in l. fin. C. de ope. libert. quod eſt verum, niſi captus fuiſſet injuſtè: ut not. in l. hoc edictum & ibi Barto. ff. ne quis eum qui in jus vo. vi. exi. idem in l. ſed eximendi, §. item ſi quis eod. tit. & ibi omnino per Alexan.

d *Nobilibus.*) Iſtud eſt contra l. rem majoris pretii & gloſ. ibi & Doctores C. de reſcin. vend. & quod dicitur in text. fallit in rebus mobilibus pretioſis: quia in talibus datur judicium reſcindens & reſciſſorium argum. notato in gloſ. in c. tua, de his quæ fiunt à prælat. ſine conſen. capituli ſuper verbo tractata.

e *Fine.*) Tenere videtur idem Jo. And. in addit. ad Spec. ſuper rub. de uſu. & ſeq. Pau. de caſtro conſi. 19.

IN CAP. XX. De Appellationibus.

a *FAlſa.*) Reſpectu primæ formæ dicit Sicul. in c. dilecto de appel. 4. collat. quòd eſt utile ſic appellare, ſaltem ut evitentur opiniones quæ verſantur circa quæſtionem, utrum à ſententia nulla poſſit appellari, de quo ibi per eum, & multo latius per Bart. gloſ. & Doctores in l. ſi expreſſi, ff. eo tit. Specul. in titu. de app. 4. parte §. 1. per Bald. in l. 1. C. de ſententiis ex peri. reci. per Bart. in l. 1. quando provocare non eſt neceſſ. Jo. Fab. in l. 2. C. eo tit. Spec. in tit. de ſentent. §. juxta verſi. ſed quid ſi à ſententia, & ver. ſed numquid per Archi. in c. cordi de appel. lib. 6.

b *Statim.*) Pro hoc gloſ. in c. ſi juſtus metus de appel. in ver. coram judice ex quo colligitur coram quo ſit interponenda appellatio: quia prius incipiendum eſt à judice à quo, ſi ejus copia haberi poſſit: aliàs non valet appellatio in ejus abſentia interpoſita; concordat gloſ. in c. ſuggeſtum eo tit. & pro ea eſt bonus text. in præalleg. c. ſi juſtus arguendo ex ordine literæ, ut dicit gloſ. in c. ut debitus ibi, coram illo, & in c. biduum 2. quæſt. 6. & in l. 1. §. dies ff. quando appel. ſit: & ita tenet Sicul. in c. ſuggeſtum de appel. Imol. in l. alle. & c. ſi juſtus. Rota deci. 62. quæ incipit, item ſi appellatur à diffinitiva tenet Geminianus in de c. appellation. per Bald. in l. apertiſſimi, C. de judi. ſed ſi propter metum judicis aut aliàs quis contra coràm judice non poteſt appellare, remedium habet, ut infrà decem dies appellet coram honeſtis perſonis, ut dicit And. Sicul. & Præpo. in allega. c. ſi juſtus, vel infrà decem dies proteſtetur coram honeſtis perſonis quod propter timorem judicis non poteſt appellare, exprimendo cauſam timoris, ut tenet gloſ. iſta proteſtatio ſuccedit loco appellationis.

c *A ſcriptis.*) Lanfran. de Oria. in c. quoniam contra falſam §. interlocutoriæ & appell. verſi. ſequitur aliqua videre, & quod ibi poſui in apoſtil. ad eum in verb. *voco*, extra de proba. Alex. poſt Bar. in l. ejus qui quorum appel. reci. Bal. & Ang. in l. patris de vul. & popul. Ro. in rubr. de arbi. car. pe. & Pau. de Caſt. conſi. 25. & 205.

Cum iſte §. loquitur ſimpliciter de ſententia, intelligendum eſt de diffinitiva c. l. in c. cùm olim de teſti. l. 2. §. biduum ff. quando appellandum ſit. Sit ergo concluſio quòd ſi appelletur à diffinitiva ex intervallo uſque ad decem dies: tunc appellandum eſt in ſcriptis ff. de appel. l. 2. & quæſt. 6. ad finem: ſi autem illico appelletur, ſufficit viva voce dicere, appello, ſed ab interlocutoria incontinenti & ex intervallo appellandum eſt in ſcriptis in c. 1. de appel. lib. 6. & ibi gloſ. & debet iſto caſu cauſa rationabilis in appellatione deſcribi, ut in c. ut debitus eo tit. & ibi gloſ. Anto. Bal. Sicul. Imo. & Præpo. quod procedit etiamſi cauſa propter quam appellat, eſſet notoria ſecundum Sicul. ita gloſ. in cle. appellanti eo tit. Joan. An. & Doctores in c. accedentes ut lite non conteſtata Barto. in l. ſi adulterium cum inceſtu ff. de adulte.

Adde.) Lanfran de Oria in loco per me ſuprà in proxima mea apoſtil. alleg. & in apoſtil. & infrà parte 3. tit. de cauſis appel. & modo proſequendi eaſdem, verſi. 1.

d *Judice.*) Quod intelligitur quando tales judices ſunt ordinarii, niſi allegaretur nullitas ſententiæ ex dolo judicis, vel propter ſordes ejus: quo verò ad judicem delegatum, non procederet, §. niſi noſter, quando ſententia delegati eſſet nulla, quia contra formam reſcripti lata ita Saly. in l. ſi ut proponit Ja. 1. C. quomodo & quando Judex & Canoniſtæ in c. literis de offi. deleg. Sicul. in c. qualiter & quando de accuſat. & melius quàm per alium, vide quis poſſit eſſe judex nullitatis, per Præpo. in c. dilecto de appel. coll. 24. & ſequent.

e *Incompetenti.*) Pro quo bene fa. notabilis gloſ. in c. unico de ſequeſt. poſſeſ. & fruct. in gloſ. fin. ad idem gloſ. in l. non erit, §. dato & ibi Ang. ff. de jurejur. bonus text. in l. ſcire oportet la. l. 1. §. fin. ff. de excuſat. tuto. & ibi Bal. vide ſingulariter Præpo. in ca. dilecto. de appel. 32. collat.

f. *Repente.*) Maximè ubi ſubſtantialia judicii non ſunt obſervata de quibus 2. quæſt. 1. in ſumma 2. quæſt. 6. §. diffinitiva & per gloſ. aliquid in c. de cauſis de offi. delegati, & in l. prolatam, C. de ſen. & inter om. judi. per Sicul. in c. cum inter, de re judi.

g *Expreſſo.*) Pro quo textus in c. venerabilibus, §. fin de ſent. excom. lib. 6. & in c. 1. de re judi. per Sicul. ibidem & per Præpo. in alleg. c. dilecto, 6. col. ver. 14.

Adde.) Panor. c. inter cæteras num. 9. & quod ibi poſui in apoſtil. ad ipſum in verſi. falſam cauſam

èxtra de ſent. & re. judi. Alexan. conſi. 74. col. 4. & omninò eumdem Panor. in c. ex parte oſtenſis num. 19. ubi etiam poſui in addi. ad ipſum: in verſi. non concludentem extra de conceſ. præben.

IN CAP. XXI. *Quando quis ſit exemptus.*

a Exemptus.) Quod crederem intelligendum, niſi propoſita cauſa recuſationis, ut in c. ad hæc de appellat. & ſecundum communem opinionem Joan. An. Ant. & Sic. ibid. & Bar. in l. unica, ff. apud eum à quo ap. non ſufficeret igitur dicere appellatum, niſi & probetur gravamen in ipſa recuſatione, ne detur materia calumniandi: licet Imo. teneat contrarium in præal. c. ad hæc videlicet quòd non ſit neceſſe probare gravamen, ſed benè dicit conſiderandam eſſe qualitatem judicis, an ſit talis qui ſoleat perturbari vel moveri contra appellantes, an vero non, juxta notata per. Bart. in l. de pupillo, §. ſi quis ipſis ff. de nov. ope. nun. & l. 1. C. ſi quis impe. male per Cy.

Adde.) Lanfran. de Oria. in c. quoniam contra falſam, §. interlocutoriæ & appellationes verſi. hæc appellatio.

b *Omnibus.*) Nam per appellationem fit injuria judici, ut l. fin. C. quando provo. non eſt neceſſe c. ut debitus de appel. ideo pars ſciens ſe offendiſſe judicem, poteſt veriſimiliter dubitare ut in dicto eum lædat. Et ideo veriſimiliter habet eum ſuſpectum, ita Inno. in c. ad hæc ſuprà alleg. quod eſt verum ſi comparet in una. Si tamen appellans in alia cauſa compareat coram judice à quo, & procedit, ipſe non poterit ulterius eum recuſare propter dictam appellationem præcedentem, ut in præalleg. ca. ad hæc & infrà eo tit. §. plures: cum autem in hujuſmodi judicibus fieri videatur prima differentia inter judicem regium, & alium, impræſentiarum non occurrit mihi ratio diverſitatis, niſi aſſumatur ex officii regii prærogativa.

IN CAP. XXII. *Quorum appellationes non recipiantur.*

a Debeat.) Pro hoc facere videtur quòd non poſſit à negligentia judicis appellari: ſed ad ſuperiorem debeat recurri. text. in §. ſuper hoc in Auth. de quæſt. colla. 6. & ibi Bar. quem ad hoc ponderat Bal. in l. 2. C. ut lite pendente in fin. & text. in Authen. de manda. prin. circa princi. §. ſit tibi jura. ad hoc Bal. ponderat in l. fin. in 1. col. C. de ſen. & interlocut. om. judi. eſt text. quem etiam ad hoc ponderat Bal. in l. fin. §. illud C. de tempo. appel. & facit text. in ca. nullus de jure patro. gloſ. in c. ſi religioſus de elect. lib. 6. unde Inno. in c. ex conqueſtione de reſt. ſpo. notat quòd ſi judex negligit vel denegat facere juſtitiam, debet adiri ſuperior. Quod eſt verum per viam ſimplicis querelæ, ut in præal. c. fin. §. illud & ibi Bal.

b *Appellatio.*) Quibus caſibus à gravamine appelletur. Guil. de cun. in l. ſi clericus num. 1. & quod ibi poſui in addi. ad ipſum in ver. poſſit appellari de Epiſc. audient. Philip. Fran. in c. dilecti, de appel. & Pau. de caſtro conſi. 22. & conſi. 25. & ab interlocutoria: quando poſſit appellari vide quod poſui in apoſt. ad Lanfr. de Oria in c. quoniam contra falſam, §. interloc. & appel. verſi. prædicti omnes & ver. ex his omnibus num. 60. & utrobique poſui in apoſti. ex. de proba. & dixi etiam in apoſtil. ad Panor. in c. pen. num. 3. in verſi. tenetur cauſam de no. ope. nun.

Iſta ſunt verba gloſ. in clem 1. de hære. in verſic. ipſo jure: pro quo facit cap. ſuper eo 1. reſpon. de appel. c. ante ſententiam 2. quæſt. 6. l. ante ſententiam, C. quorum appel. non recipiantur. Vide latius in prag. ſanct. in titul. de cauſis, in verb. nequiret. in gloſ. fol. 117. 4. collat. vide Bal. in l. 2. C. de Epiſcop. audien. ubi amplè hanc materiam tractat. & ff. de appel. reci. l. 2. idem dic. ubi poſt interlocutor iam non ſperatur alia diffinitiva. Nam licitum erit à tali interlocutoria appellare, ita gloſ. ſingularis in Auth. habita, C. ne filius pro patre, dum dicit quòd à ſententia qua quis pronunciavit ſe non eſſe judicem, vel eſſe judicem, appellatur: quia ubi pronuntiat ſe non eſſe judicem, non expectatur alia diffinitiva. facit text. in ca. ſignificantibus de offic. deleg. & ita ſentit Barto. in l. 2. C. de epi. audi. & Bal. in d. l. ante ſententiam. Ex quò infertur quòd ab interlocutoria detorquendo, benè appellatur, licet ſit interlocutoria, & expectet diffinitivam: quia infert damnum irreparabile per diffinitivam, d. l. 2. ff. de ap. reci. & aliis legibus allegatis. Et generaliter ab omni præcepto de aliquo faciendò poteſt appellari, quia facta pro infectis non poſſunt haberi, l. in bello, §. factæ, ff. de capti. & c. ferrum lege diſtinct. etiam procedit hoc de jure civili, ita Paul. de caſtro conſi. 23. incipi. in Chriſto, & c. viſo puncto. Infertur etiam quòd à ſententia & præcepto de incarcerando poteſt appellari de jure civili: quia infert damnum irreparabile in diffinitiva, & facit. Nam carcer dicitur mala manſio gloſ. eſt in præalleg. clemen. 1. in verſi. tormentis. de hære. l. ſi hominem, ff. depoſiti: immo dicitur in tormento ſtare, qui eſt in carcere, gloſ. in dicto verb. *tormentis*, & ibi text. duro carcere, & c. immo eſt majus tormentum quàm fodere, gloſ. eſt in l. ſervorum, ff. de pœnis, & faciunt not. per Bart. in l. 1. §. divus ff. de quæſt. Sed dè jure Canonico auditur appellans ab omni gravamine, tam ante ſententiam quàm poſt. ut in prædicto cap. ſuper eo: & vide rationem diverſitatis inter jus Canonicum & jus civile, per Præpoſitum in cap. 1. reſpond. col. 2. 2. quæſt. 6.

c *Omni.*) Et ſic ibi ſervabitur jus Canonicum quòd ſic permittit appellare: ut in c. ſuper eo leg. 2. & cap. ut debitus de appel.

d *Alias non.*) Ad hoc facit not per Specul. in tit. dè appel. §. qualiter verſi. item quod faciat, & per gloſ. in clem. fin. eo tit. in verb. repulſione. Sed ſi judex taceat, nec aliquid faciat, tunc dicit Imo. in c. dilect. eò tit. quod ſaltem per trinam interpellationem debet judex in negligentia conſtitui, petendo ſingula interpellatione ut jus dictat, notat Sicul. in ſimili in c. 1. de ſupplen. negli. præla. in c. cum in veteri, de elect. & ſi dicere jus noluerit, ejus negligentia convincetur: & poterit appellari tanquam gravet partem eam in locum diſtrahendo. Et ſic vult Imo. non ſolum à facto judicis poſſe appellari, ſed etiam à negligentià ejus: dummodo de ipſa convincatur, & pro eo eſt gloſ. in cle quamvis in fine eo tit. & facit gloſ. relata ad text. in c. ad aures de ſimo. faciunt notata per Cy. in l. in criminali, C. de juriſd. om. judi. & per Bal. in c. per tuas de teſt. ubi ſentit appellari poſſe à judicis negligentia, idem Joan. & Sicul. in c. dilecto de appellat. & Hoſtienſ. in c. interpoſita eo tit. & Nicol. Mil. in §. appellatio, verſi. appellari poteſt à judice rejiciente, & c. idem Anto. in alleg. c. dilecto, 2. col.

e *Injuſte.*) Regulariter de jure civili à ſententià lata in poſſeſſorio ſive ſit retinendæ, aut adipiſcendæ, non poteſt appellari, ut in præal. l. unica ubi Cy. Bart. Bal. Saly. Joan. Fab. & Doctores idem Bart. in l. 2. ff. de appel. recipiend. ad idem 2. quæſt. 6. ſunt quorum verſi. de poſſeſſione, & ibi gloſ. & Archi. & in Specul. de appel. §. 2. ver. 6. & de libel. concep. §. 1. verſi. 26. per Bar. in l. 2. C. de Epiſc. audien. quod intellige niſi conſtaret de evidenti in juſtitia ſecundùm Bart. in præal. l. unica, gloſ. & Doctores in c. ex conqueſt. de reſti. ſpo. de hoc vide latius quę ſcripſi in addit. capellæ q. 500. ubi invenies plures alios caſus fallentiæ.

Digitized by Google

Adde.) Guil. de Cug. in l. ſi ex cauſa §. videndum & quod ibi poſui in apoſtil. ad ipſum in prin. ff. de mino. dixi etiam in apoſt. ad Lanf. de Oria. in c. quoniam contra falſam, §. interlocutoriæ, & appel. in 20. fallen. extra. de probationib.

f *Principe.*) De primo vide latiſſimè per Spec. tit. de appellationibus, §. in quibus, per totum. Et quid operetur remotio appellationis facta in reſcripto per principem. vide per Anto. Sicul. & Præpo. in c. paſtoralis, & c. ut debitus eo tit. & præſertim in dicto c. paſtoralis, & inter alios effectus eſt unus quòd judex à quo non tenetur appellationi deferre: unde talis appellatio non ſuſpendit juriſdictionem judicis à quo. Poteſt ergo antequàm appellatio recipiatur à ſuperiore, ſuam ſententiam executioni mandare, ut colligitur in c. paſtoralis, §. præterea de offi. deleg. & adeo prædicta procedunt ut dicit abbas & poſt eum Sicul. in alleg. c. paſtoralis de appel. quem communiter ſequuntur Doctores, quòd judex datus cum clauſula, (appellatione remota) poteſt excommunicare verbaliter appellantem ab eo, ex quo illa appellatio à jure non approbatur, quia non habuit ſuſpendere juriſdictionem judicis. Alius eſt effectus reſpectu revocationis attentatorum poſt appellationem.

Nam taliter attentata non revocabuntur per viam attentati, id eſt nullitatis: quoniam ex quo non erat ſuſpenſa juriſdictio judicis per talem appellationem, tenuerunt geſta, licet per ſuperiorem poſſunt revocari potius per viam querelæ quam per viam nullitatis. Et idem eſt de Jure Canonico: ſive diffinitiva ſit, ſive interlocutoria, ut voluit gloſ. 2. quæſt. 6. ſunt quorum verſi. de poſſeſſione pro quo gloſ. juncto textu in c. cum ad ſedem de reſtitu. ſpol. ſecundùm intellectum Hoſtien. Joan. And. & Doctorum & in cle. unica de ſequeſtra poſſ. & fruct.

IN CAP. XXIII. *An qui appellavit ad curiam omiſſo medio, remitti debeat.*

A *De appel.*) Ubi textus quòd appellatio omiſſo medio ſcienter facta ad imperatorem, valet, ſed habetur ac ſi ad debitum judicem fuiſſet appellatum. Nam ad eum remittitur appellatio: ſecus eſt in Papa, quia ad eum appellari poteſt omiſſo medio, 2. quæſt. 6. c. ad Romanam gloſ. & Doctores in ca. dilecti de appel. & in c. Romana ver. curiam eo tit. lib. 6. Quod tamen hodie correctum eſt per Concilium Baſilienſe in decreto de cauſis: ubi etiam ſtatutum eſt quòd ante diffinitivam non poſſit appellari, niſi eſſet gravamen irreparabile quod facit ad ea quæ dicta fuere in tit. præcedenti: ſi autem appelletur omiſſo medio ad ſuperiorem: ſi ſcienter, de jure civili nulla eſt appellatio, ſecus ſi per errorem, l. 1. §. ſi quis in appellando, ff. eo tit. Sed de Jure Canonico valet, ſi non opponatur, ut in præalleg. c. dilecti cum gloſ. Jo. de Imo. in dicto, §. planè qui ſubdit verum eſſe, ſi modò appelletur ad parem, vel majorem. Sed ſi ad minorem, licet per errorem appellatio eſt nulla, etiamſi non opponatur.

IN CAP. XXIV. *An appellans aliqua de novo.*

a AUditur.) Quod intellige quando appellatum eſt à ſententia diffinitiva: ut in l. per hanc C. de tempo. appel. & notatur in c. cum Joannes de fide inſtru. in c. fraternitatis de teſti. & in cle. 2. eo tit. Secus autem in interlocutoria, quia proceſſus judicis à quo, regulariter non poterit impugnari ex novis aut de novo proponendis cauſis: nec etiam juſtificari, ut in cle. appellanti de appel. l. ait prætor. & ibi Bart. ff. de minor. ff. de appel. reci. l. 3. & l. arbitrio ff. qui ſatiſ. cog. Bald. in addi. ad Specul. titu. de appel. verſi. judex ſi pronuntiat, quod verum eſt niſi interlocutoria eſſet lata contra abſentem, d. l. ait prætor. vel niſi judex noluerit audire probationes & allegationes appellantium ab interlocutoria, d. l. ait prætor. §. qui tamen, & not. in ca. interpoſita de appel. aut niſi talis foret interlocutoria, quòd non poſſet in diffinitiva reparari, ut notant Doctores in allegat. l. per hanc, vel niſi interlocutoria vim haberet diffinitivæ: quia tunc appellatio juſtificari poteſt etiam ex aliis cauſis quàm ex primis. Rota. deci. 493. Cy. in alleg. l. per hanc 3. quæſt. & Ludo. Ro. in ſingulari verſi. appel.

b *Fides.*) Pro primo facit quod dicit Anto. in c. cum ad ſedem, de reſt. ſpoli. penul. col. & in ca. in præſentia de probat. ubi dicit eſſe communem opinionem Legiſtarum, quòd non credatur judici in forma teſtis producto coram alio judice: quia præſumitur velle tueri geſta à ſe, ſed ei tunc creditur cum ſunt plures, & atteſtantur de geſtis coram ſe ab illis in quibus non ſequitur laus vel vituperium eorum, unde Bald. in margarita in verb. judex verſic. dicitur 8. quod ſtatur proceſſui Judicis & Notarii ad quod Inno. in c. quoniam contra, de probat. vide gloſ. Cy. Bald. Saly. & doct. in l. ne in arbitris, C. de arbi.

IN CAP. XXV. *An appellans vel judex teneatur.*

a E*Menda*) De jure civili temerariè appellans punitur variis pœnis: quia aut appellatio ſua non fuit recepta, & tunc temerè appellans & proſequens amittit cauſam: & efficitur infamis, l. à proconſulibus, C. de appel. aut appellat. tempore non debito, puta quia à certa executione vult appellare: & tunc punitur pœna l. ab executore, C. quorum appel. non recipi. ſcilicet pœna quinquaginta librarum auri: quandoque tamen ſunt ſolum viginti, ut l. quiſquis, C. eo tit. quæ eſt canoniſata 2. quæſt. 9. §. ſi quis auſus. Aut alio modo temerè appellat, & tunc punitur in expenſis l. eos §. ne temere, C. eo titu. de appel. ita Bart. in d. l. à proconſulibus, ſed de Jure Canonico dic. quòd aut temerè appellatur, ſcilicet quia indebito tempore: puta ab executione, & tunc punitur in expenſis, ut tenet Speculator in tit. de appel. §. nunc dicendum circa principium: pro quo facit cap. reprehenſibilis eod. titu. quandoque tamen judex poſſet addere aliam pœnam, ſi ſibi videretur, c. frequens in arg. de reſti. ſpo. lib. 6. c. quoniam frequenter in fin. ut lite non conteſta. aut appellat temerè, id eſt per calumniam, & nunc ſi eſt calumnia præſumpta, non punitur niſi reſpectu expenſarum c. finem litibus, de dolo & contu. c. 1. §. penul. per locum à ſpeciali, de elect. lib. 6. Si verò convincitur evidens calumnia, non autem eſt præſumpta, & tunc cum calumniari ſit delictum toto titu. de calum. & delicta non debeant remanere impunita, cap. ut famæ de ſentent. excom. ideo talis appellans ultra expenſas punietur alia pœna, arbitrio judicis, ita Sicul. & Præpo. in c. 2. de appel. per textum in c. cum parati eo titu ſecundùm unum intellectum, & ita fuit ordinatum per Karolum VII. ut ſuprà dictum eſt.

In patria conſuetudinaria malè appellans condemnatur, in 60. libras Pariſi. ſecus in patria juris ſcripti.

Adde.) Bald. in l. 2. in prin. verſi. quæro utrum, de Epiſc. & cle. eumdem & Doctores in ca. reprehenſibilis, titu. de appellat.

b *Parte.*) Hoc enim caſu appellans non condemnatur in expenſis; ſed fit hinc inde compenſatio expenſarum c. cum Joannes de fide inſtru. c. Raynutius, & c. Raynaldus de teſtament, ubi judex qui in uno confirmat ſententiam, & in alio infirmat, non condemnat in expenſis. vide Bart. in Authen. poſt jusjurandum, C. de

Digitized by Google

C. de judi. Specul. in titu. de expen. §. nunc videndum circa finem Inno. & Doctores in c. fin. de dol. & contum. Siculus in c. 1. de plus petition.

IN CAP. XXVI. *De modo proponendi cauſas appellationis.*

a *Villeta.*) Vide Petr. Jacob. in c. de ſtatu. curiæ. col. 4. ubi dicit quòd regales & barones, ac eorum judices, nimis citò ponunt ad manus curiæ ſuæ, res ſuper quibus vertitur controverſia non benè conſiderata, ff. de uſufruct. l. æquiſſimum & inſti. de interdi. §. commodum, & C. de rei ven. l. fin. etiam nimis, cito properant & ſine juſta cauſa ad conficiendum inventarium de bonis alicujus, non inſpecta l. 1. C. quando & quibus quar. pars l. 2. §. mobiles nec inſpecta ſeu attenta. l. fin. ff. de requir. reis vide notata per Bar. in l. 1. ff. eo titu.

b *Non poſſunt.*) Facit in arg. c. quamvis & c. provida de elect. lib. 6. ubi text. quòd ex quo appellatio eſt præſentata Papæ, etiamſi utraque pars conſenſerit, non poſſunt ab appellatione recedere. faciunt ad hoc, de poſtula. præla.c. bonæ le.2. verſi. nec nocebat, & de offic. lega. c licet in fin.

IN CAP. XXVII. *De Commiſſariis.*

a *Delegati.*) Cenſetur enim eſſe delegatus à principe, cujus eſt privilegium ut poſſit ſubdelegare, ut in c. paſtoralis, in c. quoniam eo titu. & in c. cum cauſam, de appel. & in l. à judice C. de judiciis.

b *Subdelegatus.*) Pro hoc ultimo facit quod dicitur de delegato Ordinarii, cum clauſula & poteſtate ſubdelegandi, quòd poteſt ſubdelegare, gloſ. in c. is cui de offi. deleg. lib. 6. Bart. in l. more majorum. ff. de juriſdic. omni judic. Sicul. in c. ſuper quæſtionum, §. porro, eo tit. & in c. cum Bertholdus 8. col. de re judic. Bald. & Salycet. in l. judice C. de judic. Rota deci. 371. licet contrarium teneat Archi. in c. quamvis, de offic. deleg. lib. 6. Jo. Faber in alleg. l. à judice, & plures alii relati per Franciſcum in cle. unica de offic. deleg. quorum opinio ſecundum Pau. in all. c. is cui, poteſt intelligi in ſubdelegato à delegato principis cum illa clauſula; ſecus autem in delegato ordinarii de quo loquitur Jo. And. ita dicit Siculus in præall. §. porro. Pro hoc autem quod dictum eſt ſuprà, ut commiſſarius ad inquirendum & reportandum non poſſit ſubdelegare, eo quòd ejus induſtria videtur electa, facit text. in c. fin. ex. de offic. deleg. & in c. is cui eo tit. lib. 6. & hoc crederem procedere etiam de partium conſenſu, ut in alleg. l. fin. §. is autem cui, verſ. præterquam. Veruntamen in d. c. cum Bertholdus tenet Sicul. quod deputatus ad receptionem & examinationem teſtium per Papam, poteſt alteri ſubdelegare: quia ut judex, ut de hoc eſt textus apertus in d. cle. unica de offic. delegat. item Rota. deciſ. 261. Si autem eſſet deputatus ab inferiore, poterit articulum nudum, non juriſdictionalem ſubdelegare, ut tenet gloſ. in præall. cle. unica, & ſentit Anto. in præall. c. cum Bertholdus, utpura poſtquam teſtes fuerint recepti, quod nuda examinatio committatur: quia iſte articulus non eſt juriſdictionalis. Nam die feriato fieri poteſt: ut tenet Specul. tit. de feriis, §. 2. ver. ſed quid ſi tunc: receptio autem teſtium eſt articulus juriſdictionalis, ut patet per gloſ. præall. Præmiſſa crederem procedere, ubi ex commiſſione non eliceretur induſtria perſonæ electæ: aliàs ſecùs, ut quia dicatur: confidentes de induſtria ſeu circumſpectione tua, &c. Nam tunc non poterit ſubrogare, &c. per text. in præall. c. fin. §. is autem & ibi Sicul. Unum tamen mente teneas, quòd in caſu in quo poteſt ſubrogare, requiritur quòd prius ſibi fuerit præſentata commiſſio: quia ante præſentationem literarum, judex nullam habet juriſdictionem, ut voluit gloſ. in ſimili de executorum gratia c. tibi qui, in verb. ante de reſcri. lib. 6. Jo. And. in c. cum plures de offic. deleg. eod. lib. Archi. in c. is qui de procu. eo lib. voluit Bart. in l. multum, ff. de condit. & demon. Bal. in l. nec quicquam, §. ubi decretum, ff. de offic. Proconſulis. Præpo. in c. ſuper eo de appel. 4. col. in princ. & Rota deci. 246.

Ante præſentationem literarum judex per eas delegatus non habet juriſdictionem.

c *Habeat.*) Adde aliam rationem, quia niſi prius judicarentur per curiam reprobationes, ſæpenumerò quis ad probandum admitteretur quod probatum non prodeſſet: ut quia teſtes reprobati nihil deponunt, vel quia ex literis poteſt proceſſus judicari. Et ita ſæpenumerò fieri vidi, ut finis litibus citius imponatur, & partes à laboribus & expenſis ſuperfluis releventur: ad præmiſſa faciunt c. cum contingat de offic. delega. c. finem de dolo & contu. & c. ut litigantes de offic. ordi. lib. 6.

d *Cauſa.*) Intelligo per curiam: quia non eſt dubium quòd ſi commiſſarii tranſgrediantur formam, actus ipſo jure nullus eſt: ut ſuprà dixi ad quod gloſ. in clem. 2. de jure Patronatus, & l. prolatam, C. de ſent.

e *Caſu.*) Nam ſecunda dilatio ad probandum non datur, niſi ex cauſa impedimenti. Inno. in c. in cauſis de teſti. Bald. in marg. ver. dilatio verſi. 3. & Bald. in addi. ad Specul. tit. de proba. in prin.

f *Condemnatum.*) Secundum leges non repelletur quis à teſtimonio objectu criminis, niſi condemnatus ſit: ſed aliter ſecundum Canones: quia ſufficit ſi probetur criminoſus, ut in c. teſtimonium de teſtib. c. ſuper eo.

IN CAP. XXIX. *Quorum cognitio ſpecialiter pertinet ad Regem.*

a *Armorum.*) Per Jo. Fab. in l. addict. C. de epi. audient. & in lib. feudo tit. de pace tenen. §. ſi clericus. Et ad id quod ſuprà dictum eſt, quòd armorum uſus ſit interdictus: adde. l. 1. C. ut armorum uſus, inſcio Principe, interdictus ſit lib. 11. & quod notatur in c. clerici de vit. & hone. cle.

b *Dicunt.*) Dicunt Pet. Jac. in tit. de condiction. ex lege, & Jo. Fab. inſt. de actio. §. quadrupli. 4. col. quòd præſides & alii regales de jure non debent cognoſcere de portatione armorum facta infrà juriſdictionem Comitum & Baronum, quia portatio armorum habet in ſe pœnam capitalem, ut C. ad leg. Jul. de vi pu. l. quoniam.

Et ſic eſt de mero imperio, ut ff. de juriſd. om. jud. l. imperium, nec debet princeps juri cujuſquam detrahere, ut ff. de his qui ſunt ſui vel alie. jur. l. ſi dominus. Quæ arma ſint prohibita deferri, vide ſingulariter per Præpoſit. de pace tenen. §. ſi quis ruſticus, & §. ad palatium per Angel. Are. in tract. cri. in ver. uno ſtoco ferreo.

c *Curia.*) Vide quæ ſcripſi in repe. cle. 1. de offic. ordi. in cle.

In reg. 1. fallen. 12. pro quo alleg. text. in l. 2. C. ut nemo pri. titulos præ. ibi, miles vel clericus de quo vide quod poſui ibi ſcilicet in repetition. præalleg. in apoſtil. in verſi. in caſu violationis ſalvæ-gardiæ.

IN CAP. XXX. *De alta, media & baſſa juriſdict.*

a *Contra.*) Adde quòd Doctores in d. l. is qui cum telo, dicunt illam l. non habere locum de conſuetudine regni, nec etiam de generali conſuetudine mundi. * Vide omnino Feli. in tract. quando puniatur conatus, qui nunc impreſſus eſt poſt tit. de ſent. excom.

* *Mundi.*] Deci. c. ex literis num. 14 de conſt. Alex. con. 15. num. 2. ubi limitavi, l. 1. adde Io. Cal. infrà q. 156. ver. 6. C. M.

Finis additionum Stepha. Auſtrerii, & totius primæ partis.

INCIPIT SECUNDA PARS TOTIUS HUJUS LIBRI.

Inſtructiones abbreviatæ ad habendum notitiam ſtili curiæ Parlamenti, & de modo procedendi in eadem.

CAPUT I.

PRIMÒ igitur ſciendum eſt quòd curia Parlamenti eſt ſuperior, & prima capitalis Regni Franciæ, & in eadem reſortiuntur per appellationem omnes terræ & dominationes Regni Franciæ.

Item quod prædicta curia fuit antiquitus inſtituta de centum perſonis inſtar centum Senatorum Romæ ſcilicet ex xii. Paribus Franciæ, octo Magiſtris Requeſtarum hoſpitii domini noſtri Regis, octoginta aliis Conſiliariis ſcilicet quadraginta clericis & quadraginta laïcis, inter quos ſunt quatuor præſidentes, qui præſidentes in Parlamento nominantur.

Item quòd in corpore dictæ curiæ ſunt tres * cameræ, ſcilicet camera magna, camera inqueſtarum, in qua ſunt duo præſidentes: & camera requeſtarum Palatii.

Item quòd omnia judicata quæ fiunt in prædictis magna & parva inqueſtarum cameris, fiunt per Areſtum dictæ curiæ: & ab illis non poteſt appellari, niſi contra prædicta judicata error proponatur: ſed illi qui tenent cameram requeſtarum palatii, ſunt judices commiſſarii delegati à principe, & non habent aliquam ordinariam cognitionem, niſi de cauſis ſibi commiſſis: & ab eis appellatur ad Parlamentum.

Item contra Areſta vel judicata prædictæ curiæ Parlamenti poteſt quis errores proponere.

Modus talis eſt, quòd volens proponere errores, debet illos in ſcriptis tradere penes Cancellarium, quos ſub contraſigillo clauſos mittit ad Magiſtros requeſtarum hoſpitii Regis, pro videndo, viſitando, & ſciendo ſi ſint admiſſibiles: & ſi illos declaraverint admiſſibiles, Cancellario remittunt. Et tunc proponens obtinet literas à Cancellaria ad faciendum partem ſuam adverſam adjornari in Parlamento, viſuram pronuntiari Areſtum erroneè latum: & traduntur prædicti errores, aut illorum copia, parti adverſæ, quæ reſpondebit in ſcriptis, & poſtea tradunt partes (ſi eis bonum videatur) replicas & duplicas, totum in ſcriptis, nihil verbo tenus proponendo & ad judicium faciendum vocantur omnes * cameræ, & Magiſtri Requeſtarum hoſpitii Regis, & aliqui de ipſius magno Conſilio, & pronunciatur judicatum per unum ex quatuor Præſidentibus, ſicut alia Areſta.

Item & antequam aliquis ad proponendum errorem admittatur, oportet eum conſignare realiter penes curiam Parlamenti ſummam ſex viginti librarum Pariſienſium pro emenda caſu quo caderet à dictis erroribus: quæ ſumma ſibi reſtituitur in fine cauſæ, ſi dicatur Areſtum fuiſſe & eſſe erroneum. Eſtque ſciendum quòd non recipiuntur errores. *

Item & habet curia prædicta privilegium, & iſtam authoritatem judicandi errores propoſitos contra ipſius Areſta: & ſi aliqui ſint reformatores, vel alii judices commiſſarii, quibus Rex facultatem conceſſit, & authoritatem judicandi tanquam per Areſtum, & quòd à prædicto judicato non poſſit appellari, ſicut ab Areſtis curiæ Parlamenti, ſi quis voluerit errorem adverſus alia judicata proponere, oportet quòd tales errores in Parlamento judicentur modo & forma ſuperius declaratis.

1. *Olim præcedebat, hodie non, propter Parlamentorum pluralitatē.*

* *Tres.*] Imò initio duæ tantū, quia camera requeſtarū eſt tribunal inferius, poſtea addita eſt tertia, quæ parva camera inqueſtarum vocatur: ſed an. 1512. Rex Franciſcus ut corraderet lx. millia aureorum, quartam è xx. novis quam novā vocāt, creavit, à ſingulis capiens, ter mille aureos: unde curia valde deturpata fuit. Primus enim dictorum emptorum Petrus Ledet multis corruptionibus dānatus degradatus, ejectus eſt, poſtea præſidentiū quoque numerus pretio auctus. Ruſus idē Rex, an. 1543. alios xx. quæſtus cauſā creavit. Tandē Olivario Cancellario ſancitum ſalubre edictū ſuppreſſionis omnium novorum officiorum, prout morte vacarēt; quod ad fine Auguſt 1547. publicari vidi C. M.

* *Omnes.*] Hoc ob difficultatem correctum eſt conſti. 1539. §. 137.

* *Errores.*] Imò propriè non ſunt alii, quia ex eiſdem actis, ſedetior vel oblivio facti prœ exiturob honorē curiæ, ne iuris inſcitiā, aut perfidiā impingatur. C. M.

CAP. II. DE PARIBUS FRANCIÆ, *& eorum prærogativis.*

PRimò ſciendum eſt duodecim eſſe Pares Franciæ ſex clericos, & ſex laïcos: ex quibus ſex ſunt Duces, & ſex Comites. Clerici * ſunt, Archiepiſcopus & Dux Rhemenſis Epiſcopus, & Dux Lingonenſis Epiſcopus, & Dux Laudunenſis Epiſcopus & Comes Belvacenſis Epiſcopus, & Comes Noviomenſis, & Epiſcopus & Comes Cathalaunenſis.

Laïci autem ſunt Duces Burgundiæ, Normaniæ, & Aquitaniæ: & Comites Campaniæ, Flandriæ, & Tholoſæ.

Item ſciendum, quòd domini de ſanguine Regio, quamvis non teneant aliqua ex terris antiquæ Pariæ, nihilominus Rex eis dare conſuevit & concedere certa privilegia eorum dominationes in paria tenendi, maximè terras quas tenent per partagium, illas videlicet quæ per partagium dependent à domo Franciæ: ſed reſpectu illarum quas acquirerent, illas non tenent in paria, niſi ad hoc habuerint ſpeciale privilegium.

Item Pares Franciæ laïci conſueverunt habere magnos dies, ad quos appellatur ab eorum Baillivis & Seneſchallis, & à prædictis diebus magnis ad eamdem curiam appellatur: & ſi aliquis Parium Franciæ accuſaretur in curia Franciæ de cauſa læſæ Majeſtatis, vel alio ſcelere magno, oportet eum judicari per Regem ſuum Parlamentum tenentem, ad quod vocari debent Pares Franciæ, ſicut factum fuit de domino de Alenconio.

* *Clerici.*] Qui ſoli actu remanent, reliqui vel ſuppreſſi ſunt, vel à Rege tenentur, unde Vendocinenſis, & Nivernenſis Duces dicuntur Pares ex privilegio.

CAP. III. DE QUIBUS CAUSIS *Curia Parlamenti cognoſcere conſuevit.*

ITem curia Parlamenti cognoſcere conſuevit de cauſis appelli & reſſortis, ac ſuperioritatis: de cauſis tangentibus Pares Franciæ, de cauſis beneficialibus, quando aliquod beneficium vacat in regalia, & quæſtio fuerit ſive debatum de aliquo beneficio ad collationem vel præſentationem Regis pertinente, ſuntque plures caſus in quibus Prælati & capitula alibi quàm in curia (niſi voluerint) litigare non tenentur.

Item & dicitur beneficium vacare in regalia, quando vacat ſede Epiſcopi vel Archiepiſcopi vacante & poſito quòd Archiepiſcopus vel Epiſcopus Eccleſiæ ſit electus, aut proviſus, vel etiam confirmatus, & miſſus in poſſeſſionem Eccleſiæ ſuæ: omnia beneficia * ad ipſius collationem pertinentia quæ vacaverunt à tempore vacationis ipſius Eccleſiæ, donec ipſius Prælati perſona ad fidem & homagium Regis recepta fuerit, in regalia vacare cenſentur & reputantur, illorumque Regi collatio pertinebit.

Item & quamvis (ut fertur communiter) ſufferentia * tantum valeat ſicut fides & homagium: fallit tamen regula reſpectu beneficiorum, nam ſi aliquod beneficium pertinens ad collationem alicujus Epiſcopi vel Archiepiſcopi, vacet per fidem & homagium

* *Beneficia.*] Curis Parochialibus exceptis. C. M.

* *Sufferentia.*] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 27. C. M.

Digitized by Google

non factum, licet habeat ſufferentiam à Rege, & hoc modo gaudeat temporalitate ſua: nihilominus prædictum beneficium in regalia vacare cenſetur & reputatur, & Regi pertinet ipſius collatio. Et de hoc facta fuit expreſſa conſtitutio per Regem * Philippum IV. Ita fuit judicatum in curia Parlamenti in caſibus occurrentibus.

* Regem.] Vide Ruzeũ in tractat. Regalior.

Item notandum eſt, quòd ſi durante tempore vacationis alicujus Eccleſiæ, vacat aliquod beneficium pertinens ad collationem Epiſcopi & Prælati: ad hoc ut in regalia vacare cenſeatur, & Regi collatio pertineat, ſufficit quòd vacet de jure, non de facto, & quamvis beneficium quod vacavit in regalia, poſtea per Epiſcopum vel Prælatum collatum fuerit, quoviſmodo, quocumque lapſu temporis non obſtante, Rex non perdit collationem, neque jus ipſius: ſed illud conferre poteſt, licet regalia ſit clauſa, * dummodo oſtendi poſſit hujuſmodi beneficium ſemel in regalia vacaſſe, & illud per Regem alicui collatum non extitiſſe à tempore vacationis prædictæ: neque præſcriptio minor xxx. an. poterit contra Regem, vel pro illo cui beneficium vacans in regalia fuerit collatum, allegari. Eſt autem ſciendum quòd ſede vacante non omnes Eccleſiæ dicuntur in regalia illæ quarum Prelati fidem & homagium præſtare debent.

* *Clauſa.* Niſi poſt 30 annos ab ea clauſa, conſti. Lud. 14.

Item ſæpenumero contingit quòd Rex mandat per ſuas literas curiæ Parlamenti, ut cognoſcat de aliquibus magnis cauſis ultra ſupradicta: quod tamen fit de gratia ſpeciali.

Item ſciendum, * quòd ſi aliquis velit aliquam cauſam in curia inferiori introducere ex præcepto Regis, coram aliquo judice cui cognitio non pertinebat, nec pertineat jure ordinario: oportet quòd litera prædicta portet *Committimus* *: alioquin cognoſcere non poſſet, neque deberet, & obtineret defenſor congedium contra actorem. Sed in litera curiæ Parlamenti pro quacumque cauſa directa non eſt opus apponere verbum *Committimus*: ſed ſufficit verbum *Mandamus*, abſque verb. *Committimus*.

* *Committimus*] Suprà par. 1. c. 2. §. 7.

CAP. IV. QUÆ SUNT jura regalia.

PRimò Rex habet jus cognoſcendi de cauſa novitatis per præventionem: nam poſſunt judices ordinarii ſeu Baillivi Regii cocedere literas commiſſionis, licet partes non ſint in eorum juriſdictionibus demorantes.

Item Rex eſt garendiator Eccleſiarum quæ ſunt de fundatione regali, & ſunt Eccleſiæ prædictæ exemptæ ab omnibus juriſdictionibus & ſubjectionibus aliis quàm Regis.

Item Rex habet authoritatem remittendi, & veniam concedendi in caſibus criminalibus: & de interinatione literarum remiſſionis nullus alius judex præterquàm Regius cognoſcere poteſt.

Item concedit ſalvaſgardias, & de infractoribus ſalvægardiæ, ubi judices Regii habent cognitionem.

Item ſciendum, quòd ſalvagardia non conſuevit omnibus indifferenter illam petentibus concedi: ſed dari ſolùm conſuevit gentibus Eccleſiaſticis, & ſubjectis ſine medio, & prægnantibus viduis, & orphanis. Et generaliter omnibus juſtitiariis Regi ſubjectis, Suppoſitis univerſitatis, pauperibus, & miſerabilibus perſonis, & mercatoribus publicis.

Item omnes officiarii Regii habent cognitionem portus armorum: ſcilicet quando aliquis eſt accuſatus coram aliquo judice Regio pro aliquo caſu criminali, vel exceſſu, ſi ſit portus armorum, vel infractio ſalvægardiæ: licet ſit alterius juriſdictionis, delicti cognitionem Rex habebit, & hoc in laïco. Sed ſi clericus pro aliquo delicto, ubi in infracta ſalvagardia, vel portus armorum, eſt tractus coram aliquo judice Regio, ipſe ſolùm de prædicto portu vel infractione cognoſcet: & delicti cognitio ad Ordinarium pertinebit.

Item & propter prærogativam curiæ Parlamenti & ipſius authoritatem, quando clericus eſt impriſonatus pro aliquo caſu enormi, ubi infractio ſalvægardiæ eſt, vel portus armorum, licet reddatur ordinario, curia conſuevit prohibere ne reſpectu criminis communis procedatur ad abſolutionem vel condemnationem, donec cognoverit de caſu privilegiato, & determinaverit: ſed reſpectu Baillivorum vel præpoſitorum regiorum, judices ordinarii Eccleſiaſtici propter dictas inhibitiones non differunt de crimine communi cognoſcere.

CAP. V. DE CASIBUS SPECIALIBUS, de quibus curia temporalis cognoſcit contra gentes Eccleſiaſticas.

ITem ſi vir Eccleſiaſticus, etiam Epiſcopus, vel Archiepiſcopus obligatus ſit per literam ſignatam manu ſua, vel ſigillo ſuo ſigillatam, & adjornatur ad curiam laïcam, tenebitur cognoſcere, vel negare: & ad ulteriora * in cauſa procedere, quamvis ſit actio merè perſonalis. Et ſi condemnetur, expletio fit ſuper ejus temporalitate: nihilominus tamen ſi eſſet perſonaliter obligatus ſub ſigillo Regio, reſpondere non teneretur in curia temporali, niſi foret hypotheca. Eſtque ſciendum, quòd ſi clericus in curia temporali cognoſcat ejus ſignum manuale, vel ſcripturam, aut ſigillum, tenetur garnire manum juſtitiæ de ſumma contenta in obligatione.

* *Ulteriora.* Sed hoc poſtea correctum eſt, ut fateantur, vel negent. C. M.

Item ſi clericus ſe immiſceat alicui adminiſtrationi, præſertim rei prophanæ, & vocatus fuerit ad curiam temporalem ad reddendum computa, tenebitur procedere, & ibi computa reddere & reſpondere.

CAP. VI. DE CAUSIS APPELLI, & modo proſequendi eaſdem.

ITem & primò ſciendum eſt, quòd in regno Franciæ eſt patria in duplici differentia. Nam quædam conſuetudine, alia jure ſcripto regitur: ſuntque modi procedendi in utraque patria.

Quia quando appellatur ab aliquo judice in patria conſuetudinaria, adjornamentum in caſu appelli debet continere, quòd judex * adjornetur, & parti intimetur.

* *Iudex*] Dixi ſuprà in ſtil c. 2. § 1. C. M.

Eſtque ſciendum quòd ſi intimetur parti adverſæ, oportet judicem adjornare, & per ſtilum notorium adjornamentum æquipollet intimationi: ſed periculum eſt adjornari facere eum loco intimandi. Nam quando alicui intimatur, dicere poteſt, quòd cauſa ipſum in aliquo non tangit, & quòd non vult ſuſtinere judicatum, nec tenebitur in aſſignatione comparere. Etſi non dixerit, tenebitur comparere: alioquin ponetur in defectu, & ſolvet expenſas.

Et in dicta patria conſuetudinaria oportet appellare illico à tempore notitiæ ſententiæ datæ, vel illati gravaminis. Sed in patria juris ſcripti ſufficit appellare infrà decem dies. Et in patria conſuetudinaria ſufficit dicere viva voce, appello. In patria verò juris ſcripti, quando ab interlocutoria provocatur, appellandum eſt in ſcriptis: ſed à diffinitiva, illico poteſt appellari viva voce.

Item & in patria conſuetudinaria ſi appelletur à

Digitized by Google

ſententia diffinitiva, vel interlocutoria, aut alio quocumque gravamine: oportet quòd ille à quo appellatur, deferat appellationi interpoſitæ, & non poteſt ulterius procedere ſub pœna emendæ arbitrariæ. Sed in patria juris ſcripti, ſi appelletur ab interlocutoria, vel alio gravamine extrajudiciali, ille à quo appellatur, poteſt concedere apoſtolos refutatorios: nec tenetur ſuperſedere, donec fuerit ei inhibitum virtute literarum in caſu appelli. Veruntamen quando appellatur à diffinitiva, judex à quo tenetur ſuperſedere.

Item ſi appellans in patria conſuetudinaria appellat ad Parlamentum, & cadat à ſua cauſa appelli per congedium, interruptionem vel deſertionem, aut aliàs, ſolventur ſexaginta libræ de emenda pro ſua falſa ſive temeraria appellatione. Et ſi judex ſubjectus, vel regius, dederit ſententiam à qua fuerit appellatum ad Parlamentum, & dicatur malè judicatum, ſolvit ſexaginta libras pro emenda pro ſuo falſo judicio. Et ſi appellatum fuit coram Baillivo, vel Seneſchallo, ſi appellans ſit ignobilis, non ſolvit niſi ſexaginta ſolidos pro emenda. Sed in patria juris ſcripti non eſt emenda quando dicitur malè judicatum, niſi cauſa judicatur vel determinatur in Parlamento.

Item in patria conſuetudinaria non poteſt infirmari ſententia per viam nullitatis, niſi fuerit interpoſita appellatio per quam poſſit quis deducere nullitatem ſententiæ. Sed in patria juris ſcripti ſecus eſt. Nam abſque appellatione deduci poteſt via nullitatis.

Item in patria conſuetudinaria ad obtinendum adjornamentum in cauſa appelli, ſufficit dicere ſe appellaſſe. Sed in patria juris ſcripti * oportet oſtendere inſtrumentum appellatorium, quando appellatur ab interlocutoria, & tradere in Cancellaria, ad videndum ſi appellatio ſit admiſſibilis, & nemo recipitur ut appellans in curia Parlamenti, niſi oſtendat dictum inſtrumentum appellatorium.

* *Scripti.*] Hodie idè, & ceſſat hoc ſcrupulo.

Item ſi appelletur à diffinitiva in patria conſuetudinaria, appellans non admittitur ad proponendum facta nova, ſed ſolum illa quæ in cauſa principali propoſuit. Sed in patria juris ſcripti recipietur ad proponendum facta nova. Et propterea cauſæ appelli patriæ conſuetudinariæ viva voce litigantur. Sed reſpectu cauſarum à patria juris ſcripti provenientium, quando appellatur ab interlocutoria, appellans tradit ſuum libellum appellatorium per modum nullitatis rationum juris. Et quando à diffinitiva per modum factorum novorum, niſi quis velit, vel capiat jus per proceſſum.

CAP. VII. DEFECTIBUS & congediis in caſu appelli, & quam utilitatem importent.

Vide utilitates defectus, qui dicitur congedium.

ITem & primò, ſi appellans ſuum adjornamentum in caſu appelli relevaverit, per unum defectum, qui congedium appellatur, perdit cauſam; & virtute dicti defectus vel congedii dicta pars intimata vel appellata talem utilitatem habebit, quòd appellans cadet ab ejus cauſa appelli: & condemnabitur in expenſis, & id à quo fuerit appellatum, executioni demandabitur. Sed, ſi appellans non relevaverit, ſed anticipatur per appellatum, tunc requiruntur duo defectus, antequam appellatus obtineat congedium & lucrum cauſæ.

Item reſpectu partis intimatæ vel appellatæ oportet obtinere duos defectus antequam perdat cauſam ſuam, & appellans obtineat lucrum cauſæ: & virtute dictorum defectuum dicetur quòd benè fuit appellatum, & malè judicatum, cum expenſis.

Item ſciendum eſt quòd licet conſueverit, & ſit neceſſe ut appellans qui relevavit, faciat adjornari judicem à quo in patria conſuetudinaria, vel intimari in patria juris ſcripti: alioquin appellatio eſſet deſerta, & perderet cauſam ſuam: tamen ſi judex eſt regius, non teneretur comparere die ſibi aſſignata, neque ſuſtinere ſententiam ab eo latam, nec cadere poteſt in emendam, ſi malè judicaverit: quia ſe remittit Procuratori regio, ut ſuſtineat cauſam, ſi bonum ei videatur. Eſtque benè notandum, quòd judex regius ob iniquam ſententiam vel falſam juſtitiam non poteſt conveniri, neque poteſt in proceſſu teneri, niſi contra eum allegetur fraus, malitia, dolus, aut corruptela. Sed ſi appellatur ab aliquo alio judice non regio in patria conſuetudinaria, dominus cujus nomine fuit judicatum debet adjornari, & comparere in die aſſignata cum judice ſuo pro ſuſtinendo judicatum: quia ſi diceretur malè judicatum, ſolveret emendam, ſicut prædictum eſt.

Item ſi quis appellat durante Parlamento, debet relevare ad dies ordinarios alterius Parlamenti ſequentis: tamen hodie de gratia ponitur clauſula, ut partes adjornentur ad certum diem ordinarium, vel extraordinarium præſentis Parlamenti, non obſtante quòd ſedeat, & quòd partes non ſint de diebus ordinariis, &c. Et ſi ante relevaretur, de rigore ſtili appellatio eſſet deſerta. *

* *Deſerta.*] Qui rigor non ſervatur, nec tempus currit utcumque diligenti: ſed appellans non poteſt obtinere defectum ſuper citatione minus ſolemni, nec impenſas illius citationis. C. M.

CAP. VIII. DE RENUNTIATIONE appellationis.

ITem ſi appelletur ad curiam Parlamenti, debet renuntiari infra octo dies, & ſolvet ſexaginta ſolidos de emenda * & debet fieri renuntiatio coram judice à quo, & parti infra octo dies intimari, aliàs non valeret renuntiatio, nec audiretur ſi illam ſecretè faceret.

* *Emenda.*] Hodie ſine mulcta & expenſis liberum intra dies octo renuntiare conſtit. Cap. 7. art. 16. & dixi in conſuet. pariſ. §. 52. gloſ. 1. num 123. C. M.

CAP. IX. DE MATERIA caſus novitatis.

ITem) ſicut dictum eſt ſuprà, ad regem per præventionem pertinet cognitio caſus novitatis: & debet quis conqueri de omni turba vel impedimenta facti anno & die citra. Et ideo vocatur caſus novitatis, ad cauſam turbæ novæ: & ſi turba vel impedimentum eſſet ſubannatum, non poſſet quis conqueri in caſu novitatis, & non poteſt quis conqueri in eodem caſu novitatis, niſi dicat ſe poſſeſſorem, & medium debitum deducat, conſervando poſſeſſionem ejus.

Item in materia beneficiali non poteſt quis obtinere poſſeſſorium, niſi habeat titulum & inſtitutionem canonicam. Sed in materia prophana non eſt opus docere de titulo, ſed ſufficit oſtendere poſſeſſionem & gaudentiam per tempus ſufficiens ad poſſeſſionem acquirendam. Et ex privilegio novitatis, quando aliquis conqueritur in caſu novitatis per executorem * debet removeri, & reſtabilimentum fieri rerum attentarum & levatarum, & res contentioſa capi, & ad manum regiam poni tanquam ſuperiorem.

* *Executorem.*] Hodie correctum eſt, & tantum verbaliter ſequeſtrare poteſt, nec ullam cauſæ cognitionem ſumere, ſed tantum in jus vocare, & corriguntur ſequentia. C. M.

Item quando aliquis conqueritur in caſu ſaiſinæ & novitatis, debet partem ſuam adjornari facere, ad videndam ejus querimoniam, ad effectum reduci ſuprà locum contentioſum: & ſi una partium deficiat, poteſt ſerviens dare defectum contra partem contumacem. Et ſi pars impetrans deficiat, virtute dicti defectus cadit à querimonia ſua. Si autem pars adverſa deficiat ſerviens debet virtute dicti defectus manutenere & conſervare conquerentem in ſuis poſſeſſionibus & ſaiſinis. Et nihilominus pro majori ſecuritate, ſerviens executor prædictarum literarum querimoniæ, debet adjornare partem deficientem coram judice cui cognitione commiſſa fuerit, viſuram amplius conquerentem manuteneri & conſervari in ſuis poſſeſſionibus antedictis.

Item & de materia caſus novitatis eſt, quòd per executorem debet amoveri novitas antequam fiat

Digitized by Google

reſtabilimentum, & quòd res contentioſa ponatur ad manum regiam, & hæc fieri debent antequam pars admittatur ad opponendum: & in omni caſu in quo cadere poteſt poſſeſſio, caſus novitatis poteſt impetrari, dum tamen infra annum & diem à tempore turbæ: Sed oportet quòd turba ſit tortionaria, & de facto; quia juris executio non habet injuriam, & contra expletum vel executionem juſtitiæ non habet locum caſus novitatis, nec fiet reparatio alicujus actus auctoritate juſtitiæ facti, niſi per appellationem, vel oppoſitionem.

Item vaſſallus qui contra dominum feudalem impetrat cauſam novitatis, non poteſt impedire remiſſionem coram dicto domino & Curia ſua: & eſt ſpeciale in hoc caſu, in aliis autem caſibus quando ſubjectus conqueritur, excepto caſu novitatis, coram aliquo Judice regio, dominus juriſdictionalis ipſius ſubjecti non poterit petere renvodium ad ejus Curiam fieri, quamvis res contentioſæ ſint de juriſdictione ſua, & debet rei contentioſæ recredentia illi adjudicari, qui habet jus apparentius in re de qua agitur.

Item ſciendum eſt, quòd licet alteri partium recredentia fuerit adjudicata, & ideò gaudeat pendente proceſſu, rebus contentioſis, nihilominus ſi cadat à cauſa, debet reddere parti obtinenti omnes fructus, profectus, & emolumenta quæ percepit pendente proceſſu: quia nihil aliud eſt recredentia, quàm gaudere rebus contentioſis pendente proceſſu.

Item eſt advertendum, quòd in materia novitatis, ſi defenſor acquiſivit hæreditatem titulo emptionis vel permutationis, aut aliàs, non poteſt petere garendum niſi ſit infra annum à tempore acquiſitionis * per eum factæ: quod eſt ſpeciale in caſu novitatis, in aliis autem caſibus, ſive ſit materia ſimplicis ſaiſinæ, ſive petitoria, ſtilus hic locum non habet.

* *Acquiſitionis.*) & traditæ ſibi poſſeſſionis. Ita quòd auctor non ſit in culpa, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §.64. C.M.

CAP. X. DE PROTESTATIONE *quam debet facere defenſor, antequam reſpondeat articulis, per verbum credit *, &c.*

* *Credit.*) hoc prorſus exolevit.

ITem & primò qui vult reſpondere articulis ſuæ partis adverſæ, debet proteſtari quòd per ejus reſponſionem non intendit aliquo modo recedere à factis contentis & baptiſatis in ſuis articulis. Et ſi reſpondeat articulis partis adverſæ qui ſunt juris negativi, ſuſpenſivi, dubii, obſcuri, aut impertinentes, non intendit quòd talis reſponſio poſſit parti adverſæ prodeſſe, neque ſibi reſpondenti nocere quovifnodo.

Item & factis hujuſmodi reſponſionibus, reſponſoque cuilibet ex articulis per verbū credit, vel non credit, procedetur ad inqueſtam, & caveat quis ne ſuper quolibet articulo examinari faciat ultra decem teſtes: quia non eſſet ſibi niſi onus, & ampliùs non cōputarentur quam decem ſuper quolibet articulo. Sed ſi fuerit una turba, poteſt producere quantum ſibi videbitur: & non concedere ſolent Commiſſarii defectum, niſi uſque ad ſolis occaſum. Et ſi pars deficiat, procedetur in ejus abſentia, ſicut in præſentia.

SEQUITUR STILUS REQUESTARUM. *Cap. I.*

PRimò ſciendum eſt, quòd in Requeſtis Palatii commiſſæ ſunt cauſæ perſonales & poſſeſſoriæ Officiariorum, quæ per litteras de *Committimus* appellatas cōmittuntur, & ſæpè per literas particulares officiarii præfati habent eorum cauſas commiſſas in materia ſimplicis hypothecæ. Et his ſæpè committuntur cauſæ poſſeſſoriæ, ac etiam proprietariæ, & reales aliorum quàm officiariorum, puta dominorum vel aliorum, quando eſt quæſtio de re magna, vel rebus ſitiatis in diverſis partibus, ſicut de ſucceſſione magnatum vel aliorū, quæ aliquotiens ſitę ſunt in diverſis dominationibus & baillivis.

CAP. II. DE UNICO DEFECTU *cauſæ lucrum importante.*

SI in prima die non compareat procurator pro actore vel defenſore, conſuevit dari defectus, vel congedium purum & ſimplex, niſi quando unus defectus cauſæ lucrum importaret, ſicut materia ſaiſinæ & novitatis, cridarum, vel alterius executionis. Nam tunc duobus diverſis diebus vocari ſolet, & ſuper ſchedula ſcribitur, per grapharium, Vocatus fuit tali die.

CAP. III. DE PRIMA DILATIONE *ad procedendum, quæ eſt octo dierum.*

In jus vocatis prima aſſignatione comparentibus, datur dilatio octo dierum, niſi cauſa, &c.

PArtibus in prima aſſignatione comparentibus, prima dilatio, ſeu appunctamentum eſt ad procedendum in cauſa ad octavam, nec defenſori poteſt illud denegari, niſi cauſa fuerit remiſſa per Curiam Parlamenti ad ipſius requeſtam, vel in ejus præſentia. Quo caſu prædictam dilationem, parte non conſentiente, reus non habebit; alioquin defenſor in omnibus cauſis ſemper hujuſmodi octo dierum dilationem habebit, & hoc ut actor eidem oſtendat expleta ſua, & videat qualiter eſt adjornatus, an ſcilicet cedere velit, vel contendere. Authen. offeratur, C. de lite conteſt. Et ſi viderit quòd non ſit bene in jus vocatus, poſſit proponere declinatoriam. Reſpectu verò actoris, ſi defenſor velit cauſam accelerare, dictam dilationem actor non habebit, ſi defenſor voluerit illam impedire: immò compellet eum ſuam actionem aut libellum proponere prima die: vel petet congedium, qua actione propoſita reus petat ſuam dilationem veuïtæ, garendi, ad defendendum; vel aliam, juxta materiam ſubjectam: & ſi actor proponere ſuam actionem aut libellum diſtulerit, conſuevit dari abſentia, vel congedium, ſalvo, &c.

CAP. IV. DE LIBELLO IN *petitorio.*

Libellus debet dari in ſcriptis, in petitorio, & debent fieri tres.

IN dictis requeſtis non conſueverunt actorem compellere ad eorum libellum in ſcriptis dandum, niſi in petitorio, ubi conſueverunt actores offerre tres libellos pares per grapharium collationatos; quorum unus penes Curiam, alter per actorem retinetur, & tertius defenſori tradi conſuevit.

CAP. V. DE DILATIONE *veuïtæ.*

POſtquam dilatio prædicta ad procedendum advenerit, & actor ſuam propoſuit petitionem, ſi materia veuïtæ ſubjecta fuerit, dicitur, & actor ſuam veuïtam faciet, & aſſignatur aliqua dies feſtiva ad hoc faciendum & conveniendum in aliqua Eccleſia, vel alio loco notabili, & regreſſu litigii ad quindenam vel octavam ſequentem, aut alium terminum, ſecundùm locorum diſtantiam: quòd ſi oporteat garendum habere, aſſignatur dilatio garendi, ſi materia ſubjecta ſit, & unica garendi ſolùm conceditur dilatio.

Digitized by Google

CAP. VI. DE DILATIONE *conſilii.*

Contingit aliquotiens poſt dictam dilationem ad procedendum, quòd actore ſuam petitionem proſequente, reus ſeu defenſor moritur, & vidua & filii tamquam hæredes ad reſumendum proceſſum adjornantur ad certum diem: poſt dictam dilationem ad procedendum, vidua habet ſemper diem conſilii ad octavam: & reſpectu prædictorum filiorum vel hæredum, ſi actor velit eos hæredes manutenere, habebunt ſimilem diem conſilii; ſed ſi eos nolit manutenere, hæredes habebunt quadraginta dies ad deliberandum. Elapſa prædicta dilatione, ſolent cogi filii aut ſimiles ad declarandum ſi ſint hæredes: & ſi declaraverint quòd non ſunt hæredes, oportet quòd ultrà tranſeant, & quòd renuntient ſucceſſioni, & ita ſæpenumerò dictum fuit: & ſi declaraverint ſe eſſe hæredes, adhuc dies conſilii ad octavam ſibi datur: & poſtea dilatio veütæ & garendi, quando materia eſt ſubjecta, vel ad hoc diſpoſita.

CAP. VII. DE DILATIONE *ad defendendum.*

Quando materia non eſt ſubjecta veutæ, vel garendo, interrogatur plerumque per dominos cum juramento procurator defenſoris, ſi habeat mandatum ad defendendum: & ſi dicat ſe habere, ſibi datur dilatio ad defendendum ad octavam, ſi materia fuerit diſpoſita ad defendendum, & ſummandum ſuum garendum ad octavam. Si verò procurator rei affirmat ſe non habere mandatum, reo datur brevis vel longa dilatio ad defendendum, ſecundùm diſtantiam locorum: & conſueverunt concedi duæ dilationes ad defendendum, niſi in prima dilatione procurator rei habeat memorias; quo caſu ſibi conceditur octava tantùm ad defendendum.

Faciliùs reo quàm actori dilatio ſeu abſentia conceditur, l. ſi quando. c. de dilat.

CAP. VIII. DE ABSENTIA *concedenda.*

Si poſt duas dilationes ad defendendum reus non defendat, conſuevit concedi abſentia, niſi habita fuerit, vel per eum reſciſa fuerit: & ſi poſt prædictam dilationem abſentiæ non defendit, datur contumacia in præſentia ſui procuratoris: & aliquando apponitur, ſalvo quod ſi infra octavam ſuas defenſiones propoſuerit, &c. & aliquando non apponitur, ſalvo. Reus ſeu defenſor habet abſentiam quoties illam petierit; excepto quando proceſſus eſt in jure, dum tamen fuerint præcedentes: & actor ſeu petitor non habet niſi unam abſentiam, quam non poteſt purgare.

CAP. IX. AD COGNOSCENDUM *vel negandum, duæ dilationes.*

Cum actio aut materia proponitur perſonalis per ſchedulam ſignatam manu defenſoris, vel virtute obligationis paſſatæ ſub ſigillo regio. Quando eſt per ſchedulam, primò petitur quòd defenſor cognoſcat vel neget. Et ſi non habet inſtructiones, dantur ſibi duæ dilationes ad hoc faciendum: & conſueverunt dari in prima aſſignatione. Poſt dilationem ad procedendum, ei datur dilatio ad defendendum, & agnoſcendum vel negandum, ſi actor petierit: & ſi infra duas dilationes non defendit, cognoſcit aut negat, ſicut conſuevit in aliis cauſis concedi abſentia; ſalvo, &c. & poſteà defectus ſeu contumacia in præſentia procuratoris, qui virtute dicti defectus petit dici per dominos quòd dicta ſchedula habeatur pro confeſſata, & condemnatur reus in dicta ſumma, cum expenſis. Sed in dicta materia perſonali per ſchedulam manu defenſoris ſignatam ſolet actor petere, ut reus muniat ſeu garniat manum regiam de ſumma contenta in dicta ſchedula. Et ſi procurator rei non habuerit inſtructiones, dantur ſibi duæ dilationes ad garniendum, & non ultrà: & ſi infra illas non garniverit, in ejus præſentia ponitur in defectu; virtute cujus, poſtquam actor poſuerit penes Curiam ſuas petitionem & ſchedulam, defenſor condematur ad contenta * in ſchedula, ob defectum munitionis aut garnitionis: aliquando viſa ſchedula, condemnatur reus tam in principali, quàm in expenſis, ſuper campo.

* *Contenta*) Vt infrà part. 6. Arreſt. 2. ubi dixi. C M.

CAP. X. QUANDO SUB SIGILLO *regio paſſata eſt obligatio.*

Verùm ſi reus eſt obligatus ſub ſigillo regio, actor poſt dilationem ad procedendum, petit quòd pars garniat aut muniat manum regiam de contentis in dicta obligatione: & ſi materia fuerit diſpoſita ad garniendum, conceduntur ad hoc duæ dilationes, ſic ſuprà. Et ſi pars adverſa requirat dilationem ad defendendum & garniendum, & infra prædictas dilationes non defendat, vel non garniat, datur abſentia, ſi non habita fuerit, vel contumacia, aut defectus, virtute cujus condemnatur in ſumma, * propter defectum garnitionis requiſitæ per actorem.

* *In ſumma* Scilicet petita & ad ſolvendum diffinitivè. Ita vidi hîc & in præfectura Pariſienſi practicari, ſed iniquum eſt quamvis reus appellando, & impenſas ſolvendo, reſcindere hoc judicatum valeat, cum litteris Cancellariæ; ſufficere enim debet actori quod poteſt dictam ſententiam proviſionalem exequi, etiam non obſtante appellatione, & nihilominus perſequi principale, ut diffinitiva obtenta, cautiones liberet, dictus tamen rigor etiam Tholoſæ ſervabatur, ut infrà Arreſt. Thol. 62. cujus emendandi primus auctor fuit. C.M.

CAP. XI. DE MODO APPUNCTUANDI *partes ad ſcribendum.*

Præfatis dilationibus elapſis, reo in judicio ſuas defenſiones proponente, partibus hinc inde auditis, ſolent appunctuari ad ſcribendum per memorias, aut per advertiſſamenta accordata, ſeu ſimpliciter per facta contraria & per *intendit*, ſecundùm cauſæ exigentiam & factorum probationem, & dilatio ad ſcribendum per memorias vel advertiſſamenta accordata ad tres ſeptimanas. Quòd ſi inſtantia non poſſit decidi ſine probatione teſtium, in arduis cauſis ſolent partes appunctuari ad ſcribendum per facta contraria ad quindecim dies.

In minoribus autem cauſis appunctuantur ad ſcribendum per *intendit*, vel per advertiſſamenta ad octo dies.

Et elapſis præfatis dilationibus, altera pars quæ finem cauſæ appetit, cogit alteram ad recipiendum ſimilem dilationem, ut ſuprà.

Secunda prætereunte dilatione, ſi noluerit altera Pars ſuas ſcripturas producere, datur defectus, ſalvo quòd ſi certo die ſuas ſcripturas produxerit aut dederit, purgabitur defectus. Poſtquam partes hinc inde ſuas ſcripturas tradiderunt, ad concordandum vel diſcordandum ad octavam dilatio conceditur, ut illa pendente utraque pars altera alteri ſuas ſcripturas tradat. Et ſi aliquid ſit rejiciendum, quod rejiciatur, vel ut videatur ſi ſatis reſponſum fuerit: qua dilatione elapſa, ſi petere voluerint aliquid rejici, facere poterunt; alioquin non ulteriùs recipientur, & ſi aliquid rejiciendum non fuerit, appunctuari ſolet quòd ſcripturæ vel *intendit* habeantur pro concordatis. Salvo quòd infra octavam poterunt adhuc reſpondere hinc inde, & tradere additiones.

Digitized by Google

CAP. XII. SCRIPTVRIS concordatis, dies ad producendum.

ELapſa prædicta dilatione, conſuevit talis dilatio concedi; videlicet quòd ſcripturæ habentur pro concordatis ſimpliciter, & aſſignatur dies ad tradendum litteras & titulos de octava ad aliam octavam, & contradicta, & ſalvationes, & jus audiendi: & hoc quando ſcripſerunt per memorias. Si verò per facta contraria, ad octavam ad reſpondendum per verbum *credit*, vel *non credit*. Et poſt dictam octavam habebit primam dilationem ad reportandum inqueſtam, brevem vel longam, ſecundùm locorum & partium diſtantiam. Quando partes ſunt appunctuatæ ad tradendum per memorias, ille qui primo vult proſequi & accelerare, debet tradere ſaccum ejus & titulos ad Grapharium; & præfata elapſa dilatione, debet porrigere requeſtam, ut compellatur pars adverſa ad tradendum & producendum ſaccum ſuum & titulos: & in prima requeſta conſuevit dari octava. Et ſi intereà pars adverſa ſaccum ejus non tradat penes Grapharium, adhuc alia traditur requeſta, & conſueverunt concedi tres dies: quibus elapſis ſecluditur per Curiam, (& pro remedio, ne ſecludantur, ſæpenumerò poſt primam requeſtam vel ſecundam, tradunt aliam requeſtam, ad finem obtinendi dilationem) aliquando illius medio, vel litterarum regiarum ſuper his obtentarum adhuc conceditur eis alia dilatio, & aliquotiens pars quæ proſequitur illam, concedit ad evitandum materiam vel occaſionem appellandi.

ſecundùm locorum diſtantiam, & conſueverunt concedi quatuor dilationes ad referendum inqueſtam, & non ultrà; aliquando tamen poſt quartam dari ſolet talis dilatio; ſcilicet quòd inqueſta eſt recepta, ſalvo quòd infra tale tempus partes poterunt procedere ad eorum inqueſtam, & facta reprobatoria, & teſtes tradere ad producendum de octava in octavam contradicta & ſalvationes, & ad jus audiendum. Et aliquando in alio appunctuamento dicitur quòd inqueſta eſt recepta ſimpliciter: & aſſignatur dies, ut ſuprà, ad reprobandum teſtes, & producendum, & dandum contradicta, ſalvationes, & ad jus audiendum.

Inſuper pars quæ vult proſequi, ſi produxerit, adverſarium ſuum compellet ad producendum, & tradendum contradicta & ſalvationes, modo quo ſuprà. Sed quando partes ſunt appunctuatæ per memorias, hoc facto quando proceſſus eſt in ſtatu judicandi, judicatur in diffinitiva: aliquando tamen inqueſtis factis & receptis dicitur quod inquiretur ſuper factis reprobatoriis teſtium. Aliquando quòd teſtes recolabuntur; ſuper quo quidem recolamento unica concedi ſolet dilatio. Eſt autem advertendum, quòd in dictis requeſtis non fit publicatio atteſtationum, ſed benè in Caſtellero Pariſienſi. Similis ordo ſervatur quando partes ſunt appunctuatæ, quantum ad principale per advertiſſamenta, quæ æquipollent memoriis, vel quando per *intendit*, & advertiſſamenta ſunt concordata. Et iſto caſu obſervatur ſolemnitas tradendo dilationes, & tradendo litteras, vel reportando inqueſtam, aut aliàs; ſicut quando partes ſunt appunctuatæ per facta contraria.

CAP. XIII. DE EXTRACTV petiarum contradicendi cauſâ.

ET ſimiliter quando partes produxerunt hinc inde, ille qui vult accelerare, Grapharium adire debet cauſa videndi articulos ſeu inſtrumenta partis adverſæ, vel ſaccos in alicujus oſtiarii manibus reponi facere, cauſa faciendi extractum productionum partis adverſæ, & contradicendi. Et duæ requeſtæ requiruntur ante quàm quis ſecludatur à contradictis. Et ſi partes ſua contradicta fecerunt, altera alteri ſua contradicta tradunt: & deinde ille qui proſequitur, ſuas fieri facit ſalvationes, & illas Curiæ tradit; & poſteà tradit requeſtam ſecludendi partem ad tradendum ſuas ſalvationes. Quibus requeſtis reſpondetur ſicut in articulo præcedenti: & ſi poſt dictas duas requeſtas, eas non tradiderit, ſecluditur, & pars alterutra ſalvationes alterius non videt, & etiam copiam * titulorum alterius alia non habet; ſed ſolùm extractum titulorum eorumdem.

Poſtquàm partes utræque titulos, contradicta & ſalvationes tradiderunt, vel de hoc faciendo ſecluſæ fuerint, Curia viſitat inſtrumenta ſeu petias: & ſi in jure poſſit decidi, judicatur diffinitivè; alioquin partes appunctuantur contrariè, ubi priùs non fuerunt appunctuatæ per facta contraria: & aliquando adjudicantur proviſiones, ſicut in materia poſſeſſoria, alteri partium recredentia plerumque adjudicatur: quo facto partes proceſſuræ ſaccos ſuos recuperant.

Si partes fuerunt appunctuatæ contrariè, primum appunctuamentum concedi ſolitum eſt, quòd ille qui vult accelerare, debet à ſuis ſcripturis removere fines non recipiendi: quo facto venit ad judicium, & appunctuatur quòd pars adverſa infra octavam corrigat ſcripturas ſuas, & removebit fines non recipiendi, & octava ſubſequenti reſpondebunt partes per verbum *credit*, vel *non credit*, hinc inde: & dies ad reportandum inqueſtam dabitur brevis aut longa

* *Copiam.*) Scilicet expenſis producentis, ut fit in Caſtelleto; ſed ſi velit ſuis expenſis habere copiam ab actuario ſignatam habebit, nec producens impedire poterit, quicquid indocti formularii dicant. C.M.

CAP. XIV. DE CAVSA novitatis.

C PLerumque in materia novitatis quando partes fuerunt appunctuatæ contrariè ſuper principali, dicitur quòd quatenus concernit credentiam * partes utræque ſcribent per unum advertiſſamentum, tradendum infra octavam, ſuper factis in illo contentis: & poterunt partes utrimque facere examinari certum numerum teſtium, vel unam turbam pro uno teſte infra octavam, vel dilationem ſecundùm diſtantiam locorum, & diverſitatem cauſarum: quod tamen valebit partibus ipſis tam in cauſa principali, quàm in inſtantia recredentiæ.

* *Recredentiam.*) Hoc hodie juſtè correctum eſt, ut non ſeparetur à principali conſtit. 1539. §. 59. C. M.

Quando quis vult proſequi, producit ſuper principali: & poſtquam proſequens ſuum tradiderit *intendit* judicialiter, poſt lapſum primæ octavæ petit quòd pars adverſa ſuum tradat. Et ſi non tradiderit, conceditur adhuc octava: aliàs eſt excluſus, & poſtquam tradiderunt hinc inde, accipiunt octavam ad concordandum vel diſcordandum, & aliquando apponitur, ſalvo quòd infra octavam, &c. & in cauſis parvis non datur ſalvo, &c. quia partes non conſueverunt reſpondere rationibus ſuis hinc inde, ſed ſolum eorum peremptoria facta ſolitæ ſunt articulare.

Sed in inſtantia recredentiæ datur octava ad tradendum litteras & producendum. Et de octava in octavam, ad tradendum contradicta & ſalvationes, & ad audiendum jus, & compellendum partem ad producendum & tradendum litteras, contradicta & ſalvationes: Ille qui proſequitur, conſuevit tradere requeſtam, ſicut ſuprà dictum eſt in aliis materiis, & hoc facto judicat prædicta Curia dictam recredentiam.

Aliquando contingit quòd poſtquam partes fuerunt appunctuatæ ad ſcribendum, & tradiderunt ſcripturas ſuas, altera partium obtinet litteras regias ut recipiatur, ad articulandum nova facta infra octavam;

quibus pars adverſa reſpondere poterit in contrarium articulare, expenſis impetrantis. Et ſi contingat quòd impetrentur, poſtquam partes fuerint appunctuatæ contrariè, & quòd pars adverſa ſuam fecit inqueſtam, conſuevit recipi ad articulandum facta nova, & probandum, proviſo quòd pars adverſa poterit in contrarium articulare, & inqueſtam facere, ſi opus ſit, ſuper dictis reſponſionibus, expenſis impetrantis. Et ſi infra octavam conceſſam impetranti ad articulandum ſua facta nova, hoc non fecerit, conceditur ſibi adhuc octava, aliàs ſecluſus. Et quando inqueſta principalis eſt facta ſolùm regulariter & ſimpliciter, conceditur ei adhuc una dilatio ad prædicta facta nova probandum. Sed quando eſt magna cauſa, conceduntur duæ dilationes, & non ultrà.

CAP. XV. DE IMPEDIMENTO proceſſuræ & proceſſuum.

SEd in omnibus materiis quando altera partium ſe jactat de accordo, vel litteris regiis inſtantiæ impedientibus proceſſuram, vel dicit alium eſſe proceſſum cujus medio vult impedire curſum proceſſus prædicti: allegans debet promptam facere fidem de dictis accordo, necnon litteris, & aliis petiis per eum allegatis, quamvis ex cauſa & de gratia aliquando concedatur eiſdem dilatio ad hoc probandum. Sed quando non oſtendit accordum, cogitur procedere ad ulteriora abſque præjudicio accordi. Etiam quando ſe jactat de litteris regiis, & illas in manu non habet, dicitur quòd illas tunc monſtrabit; aliàs dicitur eum cecidiſſe ab illarum effectu. Et quando allegat proceſſum, & illum non oſtendit, conſuevit compelli ad procedendum: quia communiter dicitur quòd qui vult impedire proceſſum per proceſſum, debet de illo in promptu facere fidem.

Nec omittendum eſt, quòd quando reus pro ſua defenſione proponit unum ny, quo caſu dicitur quòd actor articulabit petitionem ſuam, & probabit: ſibi conceditur dilatio quam requirit ad hoc faciendum, eò quòd pars ſæpe non contradicit, cùm non habeat intereſſe: & hoc facto aſſignatur dies ad tradendum & producendum litteras & reprobationes, contradicta, & ſalvationes, ſicut in aliis cauſis deductum eſt.

Sæpenumerò judicando proceſſum, quando non poteſt judicari ſine probatione factorum in advertiſſamento contentorum, non appunctuantur partes contrariè ſimpliciter: ſed dicitur quòd partes, ſeu una ipſarum probabit aliqua facta in advertiſſamentis contenta, & poſtea in judicio pars quæ vult proſequi, petit dilationem ad hoc faciendum. Vel aliquando in eadem ſententia aſſignatur prædicta dilatio, & non conſueverunt aſſignari ultrà duas dilationes ad hoc faciendum. Et hoc caſu remanebunt productiones penès Curiam, & traduntur ſolùm ſcripturæ ad faciendam probationem, & non tradunt partes poſteà contradicta vel ſalvationes, eo quod ſatis penes Curiam remanſerunt, & tradet ſolùm pars quæ probationem vel inqueſtam non fecit, reprobationes contra teſtes examinatos in prædicta inqueſta.

CAP. XVI. DE FURNIMENTO querimoniæ, quæ eſt vera ſequeſtratio.

QUia ſæpenumerò pendente aliquo proceſſu, ſupervenìunt plura incidentia in furnimentis querimoniarum, in materiis poſſeſſoriis Litteræ regiæ impetrari ſolent pendente proceſſu, ad obtinendum dilationem ad inqueſtam, vel aliam rem, vel relevamentum alicujus defectus, vel omiſſionis in aliquibus proceſſibus, vel ſuper integratione alicujus requeſtæ, ad obtinendum proviſionem conſueverunt audiri partes, & hoc facto, appunctuari in jure ſuper dictis proviſionibus: & ad tradendum ad fines prædictos utrimque unam ſchedulam ſui litigati, & totum quod ſibi videtur, infra triduum, niſi aliquando ex magna cauſa longior dilatio concedatur: & poſtquam Pars proſequens produxerit, tradit requeſtam ad compellendum Partem ad producendum: & primæ conſuevit reſponderi, producat pars adverſa infra triduum. Et ſi non fecerit, datur ſecunda requeſta ad fines quos ſuprà, & conſuevit reſponderi, quòd producat intra craſtinum, alioquin ſeclusus eſt, niſi infra prædictum tempus produxerit. Et hoc caſu pars una non videt alterius ſchedulas nec advertiſſamenta, niſi aliter fuit appunctuatum: neque contradicta, neque ſalvationes traduntur.

CAP. XVII. DE PROVISIONIBUS.

COntingit in materia dotalitii & alimentorum, quando partes litigant ad fines principales, & etiam actor ad fines proviſionis, & partes appunctuantur ad ſcribendum per facta contraria vel memorias ſecundùm quod caſus requirit, quandoque quoad principale, quandoque quoad proviſionem appunctuantur partes in jure, ad tradendum per utraſque partes unam ſchedulam ſuo litigatori, & totum quod ſibi videbitur infra triduum. Et poſtquam produxerint, ſi appareat de jure actoris, adjudicabitur ſibi proviſio quartæ * partis pro gaudendo per modum proviſionis proceſſu pendente. Sic dictum fuit per Sententiam Requeſtarum Arreſto confirmatam in materia dotarii, pro *Angoulant de Moucheaux*, & ejus uxore derelicta prioris viri. Et in materia alimentorum pro Philippo *de Croy*, & Ioanna ejus uxore, filia Comitis Sancti Pauli, contra dictum Comitem, per Sententiam Requeſtarum Arreſto confirmatam.

* *Quinta.* Suprà in ſtil. c. 31. ubi corrigi. C. M.

CAP. XVIII. DE CRIDIS ET Subhaſtationibus.

ITem & quia in Auditorio prædictarum Requeſtarum plures cauſæ cridarum & ſubhaſtationum tractantur: Primò ſciendum eſt quòd materiæ prædictarum cridarum & ſubhaſtationum veniunt ad prædictum Auditorium Requeſtarum pluribus mediis, ab omnibuſque Regni partibus. Aliquando veniunt, quando factæ ſunt virtute vel medio Sententiæ in eodem auditorio latæ, quo caſu dictis cridis factis, Partes quæ illas fieri fecerunt, aliquando veniunt ad Curiam, & aliquando ad Cancellariam: & ſibi conceduntur litteræ ad faciendum adjornari in dictis Requeſtis partes opponentes, eò quòd agitur de executione earum, ut cauſas ſuæ oppoſitionis dicant, & illi contra quos fiunt cridæ prædictæ, ut videant adjudicari decretum. Et alio modo veniunt cridæ prædictæ, quando unus ex opponentibus, vel ille contra quem fiunt cridæ ſupradictæ, vel ille qui cauſam hujuſmodi proſequitur, habet ſuũ *committimus* apud Requeſtas prædictas, poſito quòd executio fiat virtute Sententiæ alterius Judicis, vel unius obligationis ſigillatæ ſigillo regio, aliiſque pluribus modis, ſicut aliquando fit per remiſſionem Parlamenti, aliquando per litteras regias. Item alio modo, poſito quòd Partes non habeant ſuum *committimus*, vel quòd non ſit executio facta virtute Sententiæ latæ in dictis Requeſtis, ſicut quando eſt quæſtio de magna re inter magnates, & de rebus ſitis in diverſis juriſdictionibus.

In

Digitized by Google

1 Prima dilatio in inſtantia cridarum eſt ad procedẽdũ ad octavam.

In inſtantia cridarum, comparentibus partibus, prima 1 dilatio eſt ad procedendum ad octavam, ut ſupra, & interea debet actor proſequens cridas hujuſmodi, opponentibus, expleta qualiter ſunt adjornati, monſtrare: & illi contra quos factæ ſunt cridæ: nec cogitur actor opponentibus cridas hujuſmodi monſtrare, ſed ſolum tenetur * cridas monſtrare reo principali.

* Tenetur.) Intellige ſanè id eſt ſoli proprietario tenetur fidẽ facere, & copiam geſtorum ſuis impenſis dare ad quod non tenetur opponentibus: tenetur tamen eis facere copiam videndi & deſcribendi expenſis eorum quod mere formularii non intelligunt. C. M.

Poſt dictam dilationem, alia conceditur 2 dilatio brevis aut longa, ſecundum diſtantiam locorum & perſonarum, dictis opponentibus, ad tradendum eorum cauſas oppoſitionis & titulos: ſed actor qui hujuſmodi cridas proſequitur, in ſuis ſcripturis quas tradit adverſus cauſas opponentium, contradicit, & opponens in ſuis replicis eas ſalvat, & reſpectu illius contra quem hujuſmodi cridæ fiunt, datur ſibi dilatio ad dicendum, vel ſcripto tenùs tradendum, ſi quid dicere velit ad impediendum prædictum decretum, & excipiendum peremptoriè. Sed in cauſis aliorum opponentium, qui verè actores ſunt, habent dicti opponentes duas dilationes ſolùm, ad tradendum eorum cauſas oppoſitionis & titulos: & adjornatus pro decreto interponendo, habet ſolum duas dilationes ad dicendum quicquid voluerit ad impediendum decretum.

2 Secunda dilatio in cauſa cridarum & ſubhaſtationũ conceditur opponentibus ad tradendum ſuas cauſas oppoſitionis & titulos.

Traditis cauſis oppoſitionum, 3 & titulis per opponentes ſcripto tenùs, ad quicquid dicere volunt, actor proſequens cridas, tradit ſuas defenſiones. Et quamvis ſit actor, vocantur defenſiones: quia opponentes in materia cridarum ſunt actores: deinde dicti opponentes tradunt eorum replicas. Et ad hoc habent duas dilationes, & non ultra ſubſecutivè tradit actor ſuas duplicas in ſcriptis: quo facto dictus actor in judicio partes facit vocari, quibus dies ad jus audiendum aſſignatur. Nec eſt omittendum quod aliquando actor habet plures partes, quas ſimul in judicio non poteſt habere, & illa ratione porrigit requeſtam, ut compellat opponentes ad tradendum eorum cauſas oppoſitionis, titulos & replicas: & traduntur duæ dilationes per duas requeſtas ad tradendum eorum cauſas oppoſitionis: & aliæ duæ ad tradendum replicas: ſed frequentius ſit in judicio.

3 Not. hic quod actoris reſponſiones dicuntur defenſiones, quia opponẽtes in materia cridarum dicuntur actores.

Partibus in jure appunctuatis, & viſis per eas productis, judicatur proceſſus diffinitivè aliquando contrariè, & aliquando appunctuatur, quòd aliqui opponentes aliqua facta probabunt: & quando ſunt partes contrariæ, dantur duæ dilationes ad faciendum inqueſtam, ſicut in aliis cauſis ſupra dictum eſt.

Contingit plerumque poſt perfectionem cridarum, quinimo etiam aliquando poſt traditionem cauſarum oppoſitionis, & appunctamentum in jure, quòd reus contra quem hujuſmodi cridæ fiunt, offert argentum in pecunia numerata, pro qua cridæ factæ fuerant, & actor adjudicationem decreti requirebat: quare requirit manum regiam levari, & cridas ceſſare, quod actor & opponentes impediebant: ſcilicet actor pro ſuis expenſis cridarum, & proceſſus quem fecerat: & opponentes pro cauſis oppoſitionum, & aliis expenſis quas fecerant in proceſſu: & tandem dictum fuit ſemper quòd defenſor contra quem fiebant cridæ, ſolveret ſummas pro quibus cridæ factæ fuerant in quocumque ſtatu eſſent. Et ita dictum * fuit pro domino Guidone Dempingny, contra Magiſtrum Joannem de Formentieres qui proſequebatur ſuas cridas uſusfructus terræ de Tienes, contra dictum Dempingny, non obſtante quòd Robertus Percault, & alii opponentes impedirent, & non ſolvit idem Dempingny expenſas aliquas opponentibus, nec etiam præfato de Formentieres pro proceſſu, ſed ſolum expenſas cridarum uſque ad tempus in quo ſummam conſignaverat, &c. Et adhuc oportuit quòd idem de Formentieres illas obtineret per actionem. Item & ſimiliter pro Magiſtro Simone Benedicti, contra Magiſtrum Simonem Compaing, qui proſequebatur cridas certi hæreditagii ſiti à Chailliau, non ſolvit. Similiter idem Benedicti aliquas expenſas opponenti, neque præfato Compaing, de proceſſu facto contra opponentes, ſed ſolùm expenſas cridarum, & etiam quas idem Compaing contra ipſum fecerat uſque ad diem oblationis in judicio, per eum factæ de ſumma pro qua dictæ cridæ factæ fuerant.

* Dictum.) Et malè, quia unius miſſio omnibus prodeſt, & quo modocumq; actor cridas dimittat, poteſt quivis opponẽtium ſe ſubrogari facere, etiã ſine literis regiis infrà annum, vel mediantibus regiis literis poſt annum. Et ſic omnibus ſatiſfaciẽdum eſt docentibus de jure pro quo res pure ſubhaſtari poteſt, & ita obſervatur, vide Joannem Imbert. l. 1. inſtit. forenſ. c. 8. C. M.

Item ſi ſententia lata inter opponentes & proſequentes ad defenſorem fuerit diffinitiva, à qua non fuerit appellatum, actor ponit penès curiam ejus ſententiam, cridas & titulos, & videt curia proceſſus ad videndum ſi omnes opponentes ſunt vacuati: & plus offerenti decretum adjudicat.

Sciendum eſt, quòd quia ut ſupra dictum eſt, à pluribus partibus regni deveniunt cridæ in dictis requeſtis, uſus quoque nec non ſtili in materia cridarum ſunt diverſi: eſt neceſſe quòd cridæ hujuſmodi ſint certificatæ per judices ordinarios, ſecundum mores & ſtilum patriæ, aliàs numquam adjudicatur decretum: quia domini ſtilum omnium aliarum juriſdictionum ſcire non poſſunt. Et hoc in omnibus cridis, exceptis his quæ veniunt ex Caſtelleto Pariſienſi: eo quòd domini requeſtarum de ipſis ſunt ſatis informati.

Similiter eſt advertendum, quòd decretum adjudicatum pro aliqua pecuniæ ſumma, numquam traditur nec liberatur illi cui adjudicandum eſt, niſi ſolvat in promptu, in pecunia numerata, vel conſignet in curia, vel afferat quictantiam illius vel illorum ad quos pertinet.

CAP. XIX. DE RESUMPTIONE cridarum.

PEndente proceſſu cridarum, contingit plerumquè alteram partium decedere. Sciendum eſt igitur, quod ille qui vult accelerare, obtinet commiſſionem ad adjornari faciendum hæredem: & aliquando viduam ejus, ſi erat uxoratus, vel filios ad reſumendum vel deſerendum proceſſum. Et quando partes comparent, prima dilatio conceditur eis ad procedendum ad octavam, ut ſuprà: & poſtea ſi actor vel ille qui proſequitur, velit ipſum manutenere, & de facto manuteneat, hæredes habent diem conſilii ad octavam: alioquin ad deliberandum habent quadraginta dies, ſicut ſuprà dictum eſt. Et poſtea datur eis una dilatio ad reſumendum vel deſerendum, & aliquando duæ, & in ultima ſolet apponi, aliàs tenetur pro dimiſſo: & ſi non reſumant, datur abſentia conſilii ad octavam, aliquando defectus, ſalvo, &c. Et finaliter quando nolunt reſumere, in eorum præſentia ponuntur in defectu. Quam autem utilitatem importet hujuſmodi defectus, infra dicetur. Et ſi reſumant, oportet quod reſumant in ſtatu in quo erant tempore deceſſus. Reſpectu autem viduæ ſimiliter habet diem conſilii, & non habet diem ad deliberandum, cum non ſit hæres. Sed pars non libenter tales viduas proſequitur, pendente deliberatione hæreditaria: ſed permittit ut ſuperſedeat proceſſus, donec una marte ſimiliter procedatur.

CAP. XX. DE CAUSIS EXCESSUUM, quas criminales appellant.

PLerumque contingit in dictis requeſtis tractari cauſas exceſſuum quæ veniunt per literas regias in prima inſtantia: ſed hoc rariſſimè, & cum magna difficultate: quia non ſunt ordinarii, ſed delegati, ut primo capite dictum eſt, aliquando ex remiſſione Parlamenti, quando cauſa poſſeſſoria fuit in

Parlamento litigata, & ſunt attentata, cum curia remittit ad curiam requeſtarum, & mutat attentata in exceſſus. Aliquando veniunt materiæ exceſſuum incidenter in aliquo proceſſu: ut patet in crimine falſi, quando literæ productæ per alteram partium, manutenentur falſæ, aliquando propter infractionem manus regiæ, quando aliqua querimonia fuerat furnita, & nihilominus una pars levat & percipit fructus, vel facit aliquod attentatum in præjudicium proceſſus, vel aliàs.

Quando cauſæ exceſſuum veniant per literas regias aut commiſſionem curiæ, quomodo ſit procedendum. Adjornatus perſonaliter, non in portu armorum, aut exceſſu ſimili comparens, quid facere debeat, quidve fieri debeat, adverſa ejus parte non comparente.

Quando materia venit per literas regias, vel etiam ex commiſſione curiæ poſt factas informationes, aliquando eſt adjornamentum perſonale, quandoque captio corporis. Si adjornamentum perſonale, & pars adjornata comparet, vel ejus procurator: Prima dilatio eſt ad procedendum, ſicut in aliis materiis, ut ſuprà. Aliquando contingit quod defenſor habet garendum, quando res jacet in ratihabitione, ſeu mandato: ſicut quando ratione alicujus expleti in domanio facti in aliqua petia terræ, vel nemoris, vel aliàs, & nihil aliud eſt præterquam expletum: tunc datur dilatio ad ſummandum ſuum garendum, qui recipitur cùm materia ſe offert: & aliquando datur dilatio veiitæ, ut ſuprà dictum eſt.

Sed quando eſt portus armorum, vel alius exceſſus, non ſimplex expletum domanii, & datur adjornamentum perſonale: adjornatus comparens in die ſibi aſſignata ſuam requeſtam porrigit, ut interrogetur: quo facto, grapharius videt, ſi penes curiam ſint informationes vel chargiæ: & ſi non fuerint inventæ, petuntur à parte vel à procuratore partis adverſæ: quibus injungitur, ut chargias & informationes penès curiam ponant: & ſi non fecerint, datur congedium adjornato cum expenſis, damnis & intereſſe: & hoc quando eſt pars, alioquin, adjornatus in judicio petet congedium: quod ſi fuerit eidem conceſſum, importat abſolutionem ab inſtantia & condemnationem expenſarum, damnorum & intereſſe: in quibus ſua pars adverſa non comparens condemnabitur.

Sed traditis per actorem informationibus & expletis penès curiam: curia deputat commiſſarios ad interrogandum adjornatum. Et hoc facto traduntur gentibus Regis chargiæ & illius confeſſio: qui eidem actori prædicto communicant confeſſionem, & aliquando per eam capiunt jus, & tradunt gentes regiæ, & pars eorum concluſiones in ſcriptis, & adjornatus ſuas defenſiones vel diminutiones: quo facto, ipſis ſit jus.

Sed quando procurator regius & pars nolunt capere jus ex partis confeſſione, conſueverunt partes in judicio litigare, & ſuas concluſiones facere: Et quia frequentius adjornati negant exceſſus, appunctuantur contrariè, vel per memorias: quo caſu reſpectu dilationum ad tradendum ſcripturas, reportandum inqueſtas, & alia hujuſmodi, ſervabitur, ſicut in aliis materiis ſuprà dictum eſt.

Quando incarceratur reus, proceditur ſicut in aliis curiis, ſcilicet quod interrogatur reus ſecundùm chargias, & juxta materiam: aliquando confrontantur teſtes, aliquando proceditur ad quæſtionem: & ſi incarceratus confitetur, ita quod procurator regius & pars recipiant jus per ſuam confeſſionem, proceditur ſicut ſuprà proximè dictum eſt. Si autem incarceratus neget, recipiuntur ad proceſſum ordinarium: & partes adjunguntur in judicio, & appunctuantur contrariæ, vel per memorias, & incarcerato reſpectu perſonæ ſit proviſio elargiſſamenti, data cautione. Et tunc procedetur ad ulteriora per ſuas dilationes, tradendo ſcripturas vel alia ſicut in aliis materiis: Salvo quod quando partes appunctuantur contrariæ dicitur quòd reus comparebit perſonaliter in receptione inqueſtæ.

CAP. XXI. DE MATERIA computorum.

SCiendum eſt quòd in dictis requeſtis veniunt & tractantur materiæ reddictionis computorum, maximè quando in materia novitatis Commiſſarii fuerunt dati ad regendum res contentioſas, vel quòd executor alicujus ſententiæ requeſtarum prædictarum, in defectu mobilium ponit ad manum Regis hæreditagia: Eſtque prima dilatio partibus comparentibus ad procedendum ut ſuprà. Et poſtea ſi adjornatus confitetur ſe eſſe ſequeſtrum, ſeu Commiſſarium, datur ſibi dilatio ad afferendum ſuum computum, & dantur duæ dilationes & non ultrà ad dictum computum afferendum: & ſi non attulerit, in ejus præſentia conceditur defectus, & poſtea ponit pars ejus appunctuamenta coram curia: & virtute dicti defectus cadit defenſor à trandendis dictis computis, & condemnatur ſuo proprio & privato nomine in ſumma pro qua res ſaiſitæ fuere. Et quando eſt ſequeſter aut adminiſtrator bonorum ſub manu Regis exiſtentium, ſicut in materia novitatis, illi qui gubernant res, condemnantur ad reddendum, & tradendum actori fructus per ipſos receptos & levatos, & ad tenendum priſionem ſeu carcerem, ſi opus ſit.

Si adjornatus negat ſe fuiſſe Commiſſarium, neque levatus fructus, aliquando appunctuantur partes ad ſcribendum per memorias, ſicut quando actor vult oſtendere per literas illum fuiſſe Commiſſarium, & ſe ipſum oneraſſe: aliquando contrariè, & proceditur in hoc caſu reſpectu dilationis, tradendo ſcripturas, vel aliàs ſicut in aliis materiis prædictum eſt.

CAP. XXII. DE VTILITATE defectuum.

QUia aliquando partes ſe permittunt poni in defectu, vel contumacia, vel congedio, reſtat de prædictis defectibus & congediis aliquid explanare: & quando utilitatem important.

Primò ſciendum eſt, quòd in materia novitatis, quando habens committimus in requeſtis, parte vocata ſupra locum, fecit exequi ſuam querimoniam: & pars ſe non oppoſuerit, vel fuerit contumax, & adjornatur coram prædictis dominis ad videndum amplius manuteneri & conſervari: & dictus actor obtinet defectum ſuper eadem aſſignatione: virtute dicti defectus actor importat utilitatem, quòd manutenetur * & conſervatur: & levatur manus, cum expenſis, ſi reus fuit debitè in jus vocatus vel adjornatus. Sed quando querimonia eſt malè executa, ſicut quando defenſor non fuit debitè adjornatus ad perſonam ſuam, vel domicilium, ad videndum amplius manuteneri & conſervari, & quantumcumque modicus ſit defectus in relatioue, conceditur adhuc unum adjornamentum: & poſtea in ſecundo defectu datur lucrum cauſæ, cum expenſis. Eſtque ſciendum, quando aliquis eſt adjornatus ad requeſtam alicujus conquerentis ad videndum reduci ad effectum unam querimoniam, comparétque & eſt præſens coram executore, & non ſe opponit: ſed tacet, manuteneri patiens, & adjornatus ad amplius videndum manuteneri & conſervari, ſed deficere permittit, in dictis requeſtis, quòd virtute dicti defectus conquerens manutenetur & conſervatur: & hoc caſu non ſunt expenſæ. Sed ſi eſt adjornatus, & non comparet, & poſt executionem ipſe eſt adjornatus apud dictas requeſtas ad videndum amplius manuteneri & conſervari, & ſe permittit in defectu poni, in hoc caſu conquerens manutenetur

* Manutenetur.] Idem ſupra in ſtil. Parlam. c. 8. §. 1. ſed jam dudum exolevit, & cœperunt requiri quatuor defectus donec per conſtit. 1539. §. 24. fuerunt redacti ad duos, ubi videndo. Egidium Bourdinum celeberrimũ in hoc Senatu cauſarum patronum, deinde fiſci Advocatum, nunc autem 1557. generalem Procuratorem Regis qui dictam conſtitutionem nuper eleganti gloſſemate illuſtravit. C. M.

Digitized by Google

& conſervatur virtute dicti defectus, & deficiens condemnatur in expenſis.

Item & quando virtute alicujus *Committimus* aliquis adjornatur in dictis Requeſtis ad refundendum in materia novitatis: & die aſſignata ſe poni permittit in defectu: talis defectus non importat lucrum cauſæ; ſed tradit actor ſuam demandam in ſcriptis, vel ibidem baptiſat ſuas poſitiones, & ſuper hoc datur ſibi commiſſio, in quâ incorporatur ejus demanda, & deficiens adjornatur ſuper dicto defectu, & ſi die aſſignata deficiat virtute dictorum duorum defectuum, actor manutenetur & conſervatur, & regia manus amovetur, & deficiens in expenſis condemnatur.

Finis Stili Requeſtarum Palatii.

DE MODO CONFICIENDI *Proceſſus Commiſſariorum.*

L'*An de grace* 1497. *le lendemain du jour de Noſtre Dame d'Aouſt, Nous Guillaume Boiſſon, & François de ſaint Louys* * *Clercs & Conſeillers du Roy noſtre Sire, en ſa Cour de Parlement; receuſmes les Lettres dudit Seigneur, contenans la forme qui s'enſuit. Charles par la grace de Dieu, &c. par vertu deſquelles nous fiſmes adjourner leſdites parties en la maniere qui s'enſuit.* E. & A. *Clercs & Conſeillers du Roy Noſtre Sire, au premier Huiſſier ou Sergent Royal, ſalut & dilection. Nous avons les Lettres du Roy noſtre Sire, contenans la forme qui s'enſuit: Charles, &c.*

* Clercs. Olim non dicebantur aliqui Conſiliarii clerici ad differentiam laïcorum; omnes enim, exceptis lex Patribus Eccleſiaſticis, erant laïci, quorum pars erant proceres & milites, reliqui juriſperiti: & hi ad illorum differentiâ vocabantur Clerici, moro loquendi Gallico, quod doctos Clericos vocant, ut ex veteribus Receſtis Curiæ conſtat. C. M.

Ut debitus honor novis Commiſſariis per Curiam datis conſervetur, & ne propter eorum ne dicamus ignorantiam, ſeu culpam, proceſſus per eoſdem factos, per Curiam annullari contingat in magnum damnum partium, & ipſorum Commiſſariorum dedecus, & jacturam, videtur (prout primò occurrere poteſt) ſic procedi poſſe per eos, potiſſimè in partibus quæ jure conſuetudinario reguntur, in proceſſibus in gallico faciendis, prout communiter heri conſueverunt. Eodemque modo poſſunt procedere Commiſſarii in terra quæ jure ſcripto regitur, ſalvo quòd ſemper habent facere proceſſum verbis Latinis.

L'an de grace, &c.) Iſtud totum ponitur gratia exempli, & licèt dies receptionis litterarum inſerere non erat neceſſe antiquitus ante annum 1336. attamen ex poſt fuit & eſt neceſſarium, cùm ex ordinatione Curiæ partes debeant facere diligentiam impetrandi adjornamentum infra quinque ſeptimanas à tempore finiti Parlamenti, ex quo habuerunt & habere potuerunt commiſſiones ſuas ſigillatas; alioquin negligentes reputantur. Quid autem amittat pars negligens, non facit ad propoſitum. Quandoque & ſæpe contingit quòd unus Commiſſarius eſt laïcus, & ſemper tunc conſuetum eſt in citatione & commiſſione, Clerici nomen præponi.

Item quandoque eſt ſolus Commiſſarius probo viro ſecum adjuncto, & tunc ille Commiſſarius citat ſic.

Eſtienne, &c. Au premier Huiſſier, &c. par vertu deſquelles Lettres, adjournez pardevant Nous & noſtre Adjoint que nous entendons prendre audit jour.)

Prout eſt de citatione, qui & die prædicta debebit eligere adjunctum de partium conſenſu, ſi poſſit: alioquin capiat: & ſufficit quòd aliqua partium conſentiat, vel etiam ſi contradicat, cauſas frivolas allegando: & ipſo nominato, licet cum eodem adjuncto procedere; aliàs ſi unus ſolus procederet, vel etiam unus Commiſſariorum datorum, annullari debet per Curiam citatio vel aſſignatio per unum ſolum facta, & ita obſervatur in Curia.

Unus ſolus Commiſſarius non poteſt procedere.

Par vertu deſquelles nous vous mandons, & à chacun de vous commettons, que vous adjourniez leſdites parties pardevant Nous en la Ville de Thoulouſe, à tel jour, & aux jours enſuivans, pour aller avant en ladite cauſe, ſelon ce que raiſon deû a. Et avec ce, adjournez tous les témoins, que les parties vous nommeront pour porter témoignage de verité: intimant aux parties que comparans ou non, nous irons avant en ladite beſogne, nonobſtant l'abſence de partie. Mandons & commandons à tous les ſujets; prions & requerons à tous autres, qu'en ce faiſant vous obeïſſent diligemment: De ce que vous avez fait, nous certifiez à ladite journée, de bouche, de ce que par vos lettres n'apperra. Donné à Thoulouſe, l'an & jour deſſuſdits.

Eſt etiam ſciendum quòd Commiſſarii in proceſſu ſuo verba ſuperflua ſummopere debent evitare: Sufficit enim neceſſariis verbis ut in proceſſu; ut l. fin. C. de precibus imper. off. & l. ampliorem, C. de appel. & ideò non eſt neceſſe quòd dicat; *Clercs & Conſeillers donnez Commiſſaires.*

Auquel jour & lieu comparurent leſdites parties en leurs propres perſonnes, & nous preſenterent leſdites commiſſions, adjournemens, relations, de deux paires d'articles ſcellez du contreſcel du Roy: leſquels ſeront trouvez au ſac, aux jours ſuivans.

Et iſtud conſuevit apponi aliquotiens, ut arctetur citatus comparere non ſolùm die citationis, ſed etiam diebus ſequentibus. Et licet de rigore, ſi pars, non compareat, poſſet procedi ad diem præfixam, attamen tutum eſt quòd iterum ſecundò citetur pars antequam Commiſſarii procedere incipiant, & ita dici conſuevit & teneri, & in Camera pluries vidi obſervari. Si verò Commiſſarii vel alter eorum non eſſet præſens prima die citationis, neque ſequenti, cùm illa clauſula ſuprapoſita, & ad dies ſequentes referatur, non teneretur tamen amplius diebus ulterioribus expectare.

Les témoins.) Quandoque tamen pars quæ impetrat citationem, non vult quòd citentur teſtes partis adverſæ: & tunc ponitur in citatione.

Tous les témoins que telle partie vous dira, &c.) Et maximè habet locum hodie, cùm quilibet teneatur facere diligentiam ſuam, & cùm reus aliàs omitteret probationes ſuas ſuper defenſionibus ſuis. Et hoc ex ordinatione Curiæ, ut ſuprà dictum eſt.

Et en leurs propres perſonnes.) Quandoque tamen comparent ambæ partes per Procuratorem, quandoque una pars per Procuratorem, alia in propria perſona, & tunc dicitur in proceſſu: *Et comparut tel, comme procureur de tel, ſi comme il nous apparut par procuration ſcellée du ſeel, laquelle eſt au ſac.*) Vel ſi partes requirant quòd inſerantur, poterunt inſeri in proceſſu; quod ſæpe contingit, quia partes acturæ ſunt de procurationibus ſuis in aliis Curiis. Et iſtud tutius eſt, ut appareat quid factum extitit per dictos procuratores, & etiam per alios, ſi compareant alii procuratores durante auditione, & quæ perſonæ facient partem in lite, vel qui fuerunt præventi.

Item multùm debent cavere Commiſſarii, ſi aliquis ſit defectus in commiſſione, & aliquid opponatur à partibus: quia etſi tradunt rationes dubias, ſeu etiam quæ manifeſtè videntur bonæ; tamen ceſſare debent procedere, ne proceſſum eorum propter hoc contingat annullari. Si verò frivolæ eſſent rationes oppoſitæ, tunc non omittant procedere, & ponant rationes in ſacco, & de hoc faciant mentionem in ſuo proceſſu. Quandoque contingit quòd procurator dicit, quòd procuratorium eſt in Parlamento: & tutum eſt in caſibus iſtis, quòd comparens perſonaliter petat partem ſuam contumacem reputari: cùm non compareat ſufficienter, ad fines quòd ſaltem proceſſus pro parte faciendus valeat in contumaciam adverſarii ſui ſufficienter non comparentis. Contingit aliquotiens quòd partes faciunt procuratorium apud acta vel agenda, vel aliquem articulum expediendum. Quandoque pars proteſtatur quòd per ſui comparutionem, &c.

Si dubium ſit de mandato commiſſionis, & rationes et efficaces opponantur, debent Cõmiſſarii ceſſare procedere, ne annulletur proceſſus, ſecus ſi frivolæ.

Quid fieri debeat in caſu facti quod eſt privatio cũ Rege diviſibiliter, vel indiviſibiliter.

Item quandoque Procurator regius facit partem

ſolus, & tunc Commiſſarius numquam in ipſius contumacia procedere debet, ſed debent ipſum expectare, nec ultrà procedere, niſi aliud per Curiam fuerit ordinatum. Quandoque facit partem cum alio: & tunc ſi in facto diviſibili, puta quia exceſſus dicitur eſſe factus, vel injuria exiſtenti ſub ſalvaguardia Regis, & tunc cum injuriato ſolo proceditur, & poteſt poni in contumacia. Quandoque pars venit ſine Procuratore regio: ſi pars venit in contumacia Procuratoris Regis, & præjudicium ipſius quoad injurias Regis, non proceditur; ſed expectabitur. Et cùm venerit, poterit teſtes jam per partes productos pro ſe producere, vel alios teſtes. Si verò factum ſuper quo litigabitur, eſt de ſe indiviſibile, ita quòd pars regis lucrari non poteſt quin altera pars lucretur, & econtra, tunc fieri debet proceſſus, & ſimiliter expectatur Procurator regius. Iidem Commiſſarii benè debent cavere quòd antequam iter arripiant, ſint certi quòd Procurator regius in Parlamento fecerit Subſtitutum, vel quòd mandet per ſuas litteras Procuratori, Baillivis vel Seneſcallis, quòd agat vel defendat cauſam pro jure competenti. Et hoc ne oporteat eoſdem Commiſſarios redire & gravare expenſas, de ſtylo Curiæ ſi pars una ſit abſens, & alia præſens, cùm agatur inter privatos, tunc procedi poteſt ad perficiendum inqueſtam per præſentem, ſed contumax citandus eſt ad quemlibet actum judiciarium; aliàs valet proceſſus contra ipſum, & annullaretur per Curiam, licèt etiam poſitum fuiſſet in prima citatione ad talem, & ad dies ſequentes: quia illa adjectio, & ad ſequentes, non includit niſi diem primò ſequentem; nam ſi comparet prima die, certum eſt quòd quandiu durat auditio, ſemper debet eſſe præſens per ſe vel per Procuratorem: & tamen ſi ſe abſentaret, deberet citari: ergo eadem & fortiori ratione quando non comparuit. Idem dici poſſet ubi comparuit, & appellavit ex aliquâ cauſâ: quia à Commiſſariis referendariis non appellatur *a*, & perinde eſt de ſtylo Curiæ irrefragabili, ac ſi non appellaſſet: debet igitur & tenetur cum proteſtatione de habendo jus ſuper rationibus propoſitis per Curiam, procedere: aliàs ſi non procederet, & rationes per ipſum propoſitæ coram Commiſſariis per Curiam rejicerentur, caderet à ſuis defenſionibus probandis. Si verò ex aliqua cauſa per Curiam admitterentur, tunc non caderet, & fatuus eſt ſi ponit ſe in tali periculo. Et Commiſſarii etiam fatui eſſent ſi procederent, ſi manifeſtè viderent rationes procedere, ac impedire debent proceſſum eorum, ſi cauſæ veræ eſſent. Si verò Commiſſarii fuerint per Curiam deputati, & ab ea procedunt vel emanarunt, ſtatim ceſſare debent etiamſi fruſtratoriæ notoriè appellarentur, quia ſtatim Curia annullaret proceſſum, & quicquid factum eſſet poſt appellationem, eſſet frivolum. Et hoc de ſtylo Curiæ. Et idem eſſet ſi quid poſt recuſationem legitimè factam fuerit factum; quia recuſatio quandoque ab aliquibus partibus fit, operatur appellationis, adjornamenti & relevationis effectum: ſi apparet de adjornamento, non ſufficit, niſi de relatione ſeu executione citationis conſtet. Et idem eſt de omnibus mandatis, ſive inhibitionibus litteratoriè factis, etiam de ſalvaguardiis quæ tota die conceduntur; quia de intimatione debet fieri mentio, ſi agatur de infractione.

a Appellatur. Imo appellatur, & appellatio devolvit, ſed non ſuſpendit, niſi ex recuſatione admiſſibili, ut dixi ſuprà, part. 1. cap. 27. §. 3. C. M.

Contreſcel.) Et ſi non eſſent ſigillatæ, licèt ſignum illius qui tenet, ſigillum eſſet, attamen Commiſſarii non debent procedere, ſi opponeretur ab aliquo Procuratore, ſive ab ipſa parte adverſa.

Au fac.) Quandoque inferuntur in proceſſu ordinamenta deſignando ſolùm ſic.

La teneur duquel s'enſuit.) Et iſtud ſufficit. Tenor verò relationis in totum debet poni, ſi pars petat, articuli non maximè in proceſſibus, ſi fuerint in terra quæ regitur jure non ſcripto. Sed de jure ſcripto ſecùs fit communiter.

Leſquelles nous fiſmes lire du conſentement des parties deſſuſdites. Aliquotiens altera partium opponit contra citationem, quòd non ſit de octo diebus, & infra quindenam. Nam à data citatione uſque ad diem aſſignatam in citatione, debent eſſe quindecim *b* dies à data executione uſque ad diem prædictam; octo dies ad minus, de ſtylo Curiæ: aliàs Commiſſarii non poſſent procedere ſi opponeretur à partibus, ſed neceſſaria eſſet alia citatio probans prædicta intervalla. Et ſi pars tradat aliquas rationes, debent mentionem facere de iis in proceſſu, & ponere in ſacco; quia in ſecunda citatione ſufficienter facta tenetur pars comparere & procedere cum proteſtationibus. Attamen poſſet eſſe jus quæſitum ipſi parti citatæ ratione primæ citationis ineptè factæ: quia minus ſic arctant, quamvis ratione proteſtationis jus ſibi ſalvum eſſet: & fieret ſibi jus cùm judicaretur inqueſta, per plures etiam vias, aliàs poteſt opponi contra citationem de jure: quæ quotidiè occurrunt.

b Quindecim. Non ſervatur, ſed arbitratur pro qualitate locorum & perſonarū. C. M.

Oppoſitiones contra commiſſionem.

Item quandoque contra commiſſionem opponitur ab altera partium, quòd (quia facit mentionem de aliis commiſſionibus, puta quia dicitur ibidem, juxta tenorem prioris) non poſſunt procedere, niſi appareat de primâ ſententiâ, vel de Arreſto, vel ſi mandetur quòd reſumptis aliquibus proceſſibus, perficiant inqueſtam, vel quia commiſſio eſt revocata, puta quia dati ſunt Commiſſarii alii, vel inceptum eſt parlamentum: ſi non continetur in commiſſione quòd procedere poſſint; non obſtante quòd ſedeat Parlamentum, & Commiſſarii ſint de Parlamento; quia tunc ipſo jure revocatur poteſtas ipſorum, cùm inceptum eſt Parlamentum, vel forte dies Bailliviæ vel Seneſcalliæ, ad quos ſecundùm formam commiſſionis habent remittere, advenit; quia tunc nullus Commiſſarius poteſt procedere ultrà, & in talibus caſibus & ſimilibus ſi procederent Commiſſarii, non valeret proceſſus, maximè ſi opponeretur à partibus: Quandoque tamen ponitur in commiſſione: *Committimus*, & inqueſtam inde nobis remittatis quantò citiùs commodè poteritis: & tunc ſufficit quòd remittant ante finem Parlamenti per aliquos dies. Si autem diceretur in commiſſione: remittatis cùm perfecta fuerit, tunc etiam poſt Parlamentum poſſet procedere, donec perfecta fuerit inqueſta.

Item licèt ſit ſuprà dictum quòd citatio habere debet intervallum quindecim dierum, illud locum habet in prima citatione, non in aliis citationibus, quas concedunt Commiſſarii ad alios actus judiciarios in procedendo; quia in illis tantum intervallum non requiritur, ſed arbitrio ipſorum Commiſſariorum relinquitur. Item quandoque opponitur contra commiſſionem, quod eſt ſurreptitiè impetrata, puta quia lis pendebat coram alio Judice, de iis ſuper quibus eſt conceſſa, nec eſt facta mentio in prædicta commiſſione de hoc, vel de alio quod concernit proceſſum litis, vel ſuper tali negotio, vel exceſſu impetrata, cujus cognitio & punitio immediatè pertinet ad alium inferiorem dominum ordinarium loci, & de hoc non fit mentio. Et tunc Commiſſarii habent ſuperſedere, & remittere, ſi eis de prædictis appareat evidenter. Si vero opponeretur talis ſubreptio tacita vel obreptitia expreſſa, quæ concerneret negotium principale, illud non impediret quominus deberent procedere, reſervato Curiæ judicio ſuper ſubreptionibus propoſitis faciendo. Et quia frequenter contingit opponi: ideo circa hoc aliquantulum eſt inſiſtendum.

De forma litterarum commiſſionis.

Sciendum eſt igitur quod in litteris & commiſſionibus quæ emanant de Curia Franciæ, inveniuntur iſta verba quæ ſequuntur: ex certa ſcientia, de gratia ſpeciali: & duo ultima vocabula, videlicet ex certa ſcientia, de gratia ſpeciali habent procedere ab ore Regis, nec Parlamentum vel alius poteſt, neque conſuevit apponere, niſi Rex ipſe: & debet in littera

Digitized by Google

ſignata dici per Regem, ad relationem talis: ut puta ad relationem unius Magiſtri requeſtarum hoſpitii, vel alterius collateralis Regis, cum Rex hoc conceſſit. Quandoque tamen vidi literas in quibus erant iſta verba: ex certa ſcientia, ſignatas per conſilium. Et hoc fit quando Rex eſt in ſuo magno conſilio præſens, ſed raró vidi. In literis veró quæ emanant à Parlamento, frequenter apponi conſuevit ex cauſa, in Areſtis. Frequenter etiam hoc fit quando ex æquitate moti, vel ex aliqua certa cauſa domini Parlamenti deviant à via juris communis: quod facere poſſunt prout qualitas negotiorum requirit. Magiſtri veró requeſtarum hoc non poſſunt, nec apponere conſueverunt. Dicimus igitur, aut commiſſio eſt impetrata ſuper ſalvæ-guardiæ ſpecialis fractione, & commiſſio valet ſi facta fuerit, in quocumque loco regni, etiam in juriſdictione alterius domini temporalis: nec eſt tunc neceſſarium quod apponatur, ex certa ſcientia, & ex cauſa, niſi de hoc lis penderet coram aliquo judice ordinario regio, puta coram Seneſchallo vel Baillivo, vel aliis judicibus ordinariis regiis: qui etiam de fractione aliarum gardiarum cognoſcere conſueverunt, & punire delinquentes in ſuis Seneſchalliis & Bailliviis & juriſdictionibus eorum ubicumque frangantur in dictis Seneſchallliis vel Bailliviis: qua ſi penderet lis, & non fieret mentio in commiſſione, vel non diceretur, reſumptis proceſſibus coram talibus factis dicta commiſſio, de hoc appareret ſubreptitia: ſed ſi fieret mentio in commiſſione, vel diceretur in ipſa: reſumptis proceſſibus coram tali Seneſchallo factis inquiratis, tunc non diceretur ſubreptitia: & ita fit communiter in Parlamento. Si veró commiſſiones emanarent ab ore Regis, & ibidem eſſet: ex certa ſcientia vobis committimus: tunc quamvis lis penderet ſuper prædictis, attamen non eſſet nec diceretur ſubreptitia hæc commiſſio: quia non eſt quærendum à Principe de cauſa quare faciat. Nam Princeps legibus non ligatur: & jure ſuo Regio, & de plenitudine poteſtatis, ratione juriſdictionis generalis quam habet in toto regno ſuo, in quo ſuperiorem non recognoſcit, poteſt ponere prout placet ſibi & vult, & contra jus, cum ſit ſuprà jus: ex quo certioratus eſt, ſive ex ſua certa ſcientia procedet: Parlamentum veró non poſſet hoc, nec etiam Cancellarius, vel alius, quia non poſſunt contra jus, vel ſuprà: licet Parlamentum ſive domini Parlamenti tacitè habeant ordinariam juriſdictionem de omnibus exceſſibus & negotiis emergentibus in juriſdictione Regis ubique, cum placet eis ex aliqua cauſa. Et hoc aliquotiens faciunt, ſed ponunt in cauſis pendentibus, reſumptis proceſſibus, &c. ut dictum eſt: & ſi non ponerent, commiſſio erit ſubreptitia. Aut agitur de commiſſione facta ſuper exceſſibus aliis vel negotiis: & tunc aut commiſſio vel negotia ſunt in juriſdictione alterius, non in juriſdictione Regis immediatè, & tunc talis commiſſio per curiam facta non valet, etiamſi dicatur: ex cauſa, vel etiam reſumptis proceſſibus, coram tali factis: & hoc niſi in ipſa commiſſione eſſet: ex certa ſcientia, & emanaſſet ab ore Regis. Et ratio eſt, quia iſtud nec curia nec ipſe Rex conſuevit de cauſis ſeu exceſſibus commiſſis & emergentibus in juriſdictione inferiorum dominorum juriſdictionem habentium cognoſcere, nec ab ipſis avocare cognitionem ſive juriſdictionem, niſi ab ipſis fuerit appellatum, vel propter defectum juris fuerit receſſum ab ipſis dominis inferioribus ſive judicibus ipſorum. Aut commiſſio facta eſt ſuper exceſſibus ſeu negotiis emergentibus in juriſdictionibus regiis immediatè, & tunc curia frequenter conſuevit commiſſionem concedere ſuper ipſis, ex quo non eſt incœptus proceſſus coram judicibus ordinariis regiis, neque tunc conſuevit apponere ex cauſa: & ſi apponatur, non propter hoc vitiatur. Et iſtæ commiſſiones quandoque diriguntur judicibus ordinariis locorum immediatè: & tunc credo quod ſi articuli fuerint traditi in curia: licet non fuerit litigatum adhuc, ſed curia mandat ipſis ordinariis quatenus ſuper articulis tradendis inquirant, & referant, quod prædicti judices habent obſervare ſtilum curiæ, & fortiori ratione ſi jam traditi ſint articuli, & litigatum in curia: & hoc verum eſt, niſi in commiſſione diceretur, quod ſuper inquiſitis facerent juſtitiæ complementum, vel facerent quod eſſet rationis: quia tunc licet diceretur in commiſſione, *Committimus*, & *Mandamus*: nihilominus talis commiſſio videtur magis excitativa juriſdictionis eis de novo tributæ: & ideo tenentur ſervare jus, ſi ſit in terra juris ſcripti, vel ſi ſit in terra conſuetudinaria, debent & tenentur ſequi conſuetudines loci in ordinatione & deciſione litis. Si veró dirigantur commiſſiones clericis regiis, vel aliis non ordinariis locorum: tunc credo quod tales commiſſarii habent obſervare ſtilum curiæ Franciæ, ſive ſint referendarii judices, ſive judices commiſſarii: quia non eſt dubium quod talis commiſſio non poteſt dici excitativa juriſdictionis, cùm aliàs nullam habeant, niſi illam quæ fuit eiſdem delegata. Et ſi coram talibus commiſſariis delegatis opponatur ſubreptio talis quæ videatur eiſdem ſufficiens, & ſunt ſolum referendarii, debent ſuperſedere & remittere ordinationi curiæ judicium ſuper ipſa ſubreptione: quia non poteſt facere, nec reddere jus, etiamſi petatur. Si veró non videtur ſubreptio ſufficiens, vel non appareat eis per aliqua producta quod pars informaverit ſummariè, ſufficienter requiſita, ad hoc dato brevi termino, debent ultra procedere, ut dictum eſt, non obſtante tali ſubreptione per partem allegata, niſi notoriè, & manifeſtè ex forma commiſſionis ipſius aliàs appareret quod de ſtilo curiæ non valeret commiſſio, puta ex cauſis ſupradictis, & aliis etiam, de quibus impræſentiarum non occurrit: quia non omnia quæ emergunt dubia contra commiſſarios ex diverſis cauſis, deſcribi poſſunt. Si veró tales commiſſarii eſſent judices, tunc de ſubreptione allegata coram ipſis haberent judicare, & ſuper ea pronuntiare: & ſi appellaretur à ſua pronuntiatione, etiamſi fruſtratorie, de ſtilo curiæ habent & debent ſuperſedere, aliàs non valeret & revocaretur per curiam quicquid poſt talem appellationem per ipſos fieret.

Rex habet plenariam poteſtatem in ſuo Regno, nec aliquem cognoſcit in ſuperiorem.

Item quandocumque opponitur contra perſonas commiſſariorum, vel contra unum ipſorum qui tamen ſimul dati ſunt, ſuſpicio ex veriſimibus cauſis & manifeſtis, ſi ſe abſtineant à procedendo, & remittant ad dominos Parlamenti, faciendo mentionem quare omiſerint procedere, benè faciunt. Si veró frivolè opponerentur contra ipſos, nihilominus poſſent procedere, & recipere rationes partis opponentis, & ponere in ſacco. Et ſi pars opponens non procedat cum proteſtatione, ſe ponit in periculo procedendi, & amittendi probationes ſuas ſuper defenſionibus ſuis, & ſolum poterit reprobare teſtes partis adverſæ. Si veró curia recipiat dictas rationes, tunc verum eſt quod eſt in tuto, & hoc habet locum in commiſſariis referendariis. Si autem eſſent judices commiſſarii, pars opponens poteſt petere ſuper rationibus ſuis ſibi jus dici & fieri: & niſi fiat, ſive jus dicatur, poterit appellari. Et ſi commiſſarii procedant non obſtante appellatione, tunc revocabitur quicquid fecerint poſt appellationem, licet frivola manifeſtè appareat appellatio prædicta: & hoc de ſtilo curiæ. Idem de jure ſcripto, ut patet in l. uni. ff. nil novari appel. interpoſ.

Quid debeant facere cõmiſſarii, ſi contra eorum perſonas oriatur ſuſpicio.

Item quandoque una pars non conſentit quod aperiantur articuli, nec vult procedere: ſed nihilominus commiſſarii ad ſupplicationem alterius partis debent aperire articulos, niſi manifeſtè quid obſtaret, puta quia ſigilla ſunt fracta vel non ſunt ſigillati, licet articuli ſint clauſi & ligati, & ſimilia: & ſi pars tradat rationes, ponantur in ſacco quod intellige ut dictum eſt ſuprà.

Digitized by Google

*Et le lendemain affermerent, & répondirent * par ſerment auſdits articles : & ainſi comme il eſt contenu à la fin de chacun article.*

Ad interrogationem ſive juſſum judicis ſic, vos juratis quod omnia propoſita in veſtris articulis creditis eſſe vera : & ſi quid eſt quod non credatis verum, amovebitis, & reſpondebitis ad articulos partis veſtræ veritatem, & ſic faciet etiam alteri parti, videlicet reæ : quia actor debet prius jurare & affirmare articulos, quàm reus : & debent reſpondere in fine cujuſlibet articuli, credit vel non credit. Quandoque dicunt non credit, ut ponitur & toleratur maximè ubi pars non opponit : & non ſunt plura facta in articulo : quia ſi plura, melius facit ſi dicat credit, quandoque non credit, niſi prout continetur in ſuis articulis. Et iſti modi reſpondendi tolerantur : verum eſt quod quandoque reſpondens facit reſponſionem modificando ipſam, & additionando, & fruſtra laborat, cum ſuper illis modificationibus, licet factum contineant, non producuntur teſtes. Sed ſuper articulis reſpondentis quandoque reſpondetur : dubito, & non ſufficit, ſed debet tunc dari dilatio ad reſpondendum dubitatis. Quandoque dicit quod eſt impertinens, vel eſt juris, & quod non tenetur reſpondere, & ſi pertinens eſt, vel aliquid facti ſit in prædicto articulo, tunc credit. Quandoque non vult reſpondere, & tunc commiſſarii debent ei præcipere debitè, bis aut ter, quod reſpondeat : & ſi facere noluerit ponant in proceſſu qualiter ſic mandaverunt. Similiter ſi pars adverſa proteſtatur quod habeantur pro confeſſatis articuli quibus adverſarius recuſat reſpondere, ſimul ponant in proceſſu, & faciant mentionem de iſta proteſtatione, & nihilominus ultra procedant. Quandoque pars tradit reſponſionem ad dicta partis in ſcriptis, licet rarò fiat. Et iſtud non eſt bene tolerabile : quia actor & reus, vel procuratores ipſorum informati de facto, debent verbo tenùs reſpondere, & ſoli coram commiſſario ſine conſilio ſuo : ſi verò partes tacerent, non peteretur reſponderi, ſi teſtes examinentur : dum tamen in fine articulorum eſſent hinc inde facta negata, valent atteſtationes, & in pluribus proceſſibus ita reperitur.

Item antequam partes reſponderent articulis, proteſtari conſueverunt, quod ſi reſpondeant articulis impertinentibus, non negativis : ut habeantur pro reſponſo : & iſtæ proteſtationes ponendæ ſunt in proceſſu, ſi partes requirant, aliàs non.

Item ledit jour, & les jours enſuivans, produirent les parties pluſieurs témoins : leſquels ſimes jurer en preſence de partie de dire verité ſur ce que les parties les amenoient en témoignage : & les examinaſmes, ainſi qu'il eſt contenu en leurs depoſitions, ledit jour, & aux jours enſuivans produirent.

Sciendum eſt, quod partes quando producunt teſtes, debent facere in proceſſu ſcribi nomina productorum in illa die, & ſic de ſingulis diebus quibus producentur teſtes ſic.

Item à tel jour produirent tels témoins.

Similiter & à qua die juraverunt, & utrum in præſentia partium, vel in abſentia per contumaciam, quia videlicet citatus eſt adverſarius ad videndum jurare teſtes, & non comparet dicta die, quod debet poni in proceſſu. Verum eſt tamen quod partes multotiens conſentiunt communiter, quod teſtes poſſint jurare in abſentia illarum, ſicut in præſentia, dum tamen poſtea habeant nomina & cognomina teſtium, & poſſint tradere probationes contra ipſos teſtes uſque ad finem auditionis. Et hoc commiſſarii conſueverunt ipſis, & de conſenſu ipſorum reſervare. Quandoque partes volunt videre jurare teſtes : nec volunt conſentire quod jurent in abſentia, ſicut ſuprà, & Commiſſarii tunc debent eis dicere : Nos aſſignamus vobis de die in diem, de hora in horam, coram nobis, uſque in finem auditionis noſtræ, ad videndum jurare teſtes, quos hinc inde volueritis producere, & tunc ſemper recipiuntur teſtes, & faciunt jurare etiam in abſentia partium, cum per talem aſſignationem ſatis ſint adviſati. Quandoque Commiſſarii qui vellent quod commiſſio duraret diu, non curant facere tales aſſignationes : & tunc neceſſarium eſt citare partes in qualibet productione teſtium ad videndum ipſos jurare. Quandoque etiam partes non conſentiunt quòd poſt teſtium productiones poſſint tradi reprobationes, & tunc ante juramentum per teſtes præſtitum non ſufficeret proteſtari de objiciciendo in teſtes poſt depoſitionem teſtium de ſtilo curię : ſed neceſſarium eſt quod ſtatim proponant reprobationes contra teſtes productos : ſi verò non cognoſcerent teſtes, daretur partibus, ſi peterent, dilatio ad inquirendum & conſulendum quod haberent proponere contra prædictos teſtes : ſed circa hoc non eſt multum inſiſtendum : quia rarò viſum eſt, nec unquam audivi, quod partes perſiſterent in hæc, ſed ſemper conſentire conſueverunt, quod poſſint ante & poſt depoſitiones teſtium reprobare. Et de omnibus prædictis ſi ita ſint acta, debet fieri mentio in proceſſu Commiſſariorum, & etiam debet inſeri forma citationis ad adjornandum teſtes & partes viſuras jurare. Forma autem citationis, talis eſt.

S. Conſeiller. N. *au premier Huiſſier ou Sergent.* N. *nous avons receu.* N. *Ph. &c. Par vertu deſquelles nous vous mandons, & commettons que vous adjournez tous les témoins que tel vous nommera, pour porter témoignage de verité en ladite cauſe : & de ce qu'aurez fait.* N.

Ut ſuprà in citatione continetur, debet etiam inſeri relatio ſervientis, vel ſaltem totum poni in ſacco, & fieri mentio in proceſſu : ſi verò teſtes non venerint, poteſt mandari quod captis pignoribus compellantur. Teſtes etiam violenter adduci poſſunt, niſi eſſent clerici, quia tunc etiam per captionem temporalium compellantur. Quandoque contingit quod teſtes vel partes habent agere in aliis curiis ordinariis, & tunc mandare poſſunt Commiſſarii ad requeſtam teſtium & partium à judicibus prædictis per literas apertas, ſuſpendere cauſas ipſis teſtibus & partibus, donec ſint expediti coram ipſis commiſſariis : & alii judices tenentur obedire & obediunt.

Item partes non poſſunt producere ſuper uno articulo niſi decem teſtes : & ſi commiſſarii plures quam decem examinent, debent rejici illi qui ſunt ultrà, de ſtilo curiæ, etiamſi à partibus non opponatur, & hoc paucis temporibus citra fuit obſervatum : quia plures & infinitos proceſſus vidi judicari in camera inqueſtarum, in quibus erant plures quàm decem teſtes examinati, nec reportator etiam faciebat mentionem, nec à præſidente ſuper hoc interrogabatur ſi eſſent plures quàm decem. Et accipiat reportator meliorem de omnibus, ſine diſcrimine aliquorum. Et propter illum ſtilum introductum, commiſſarii conſueverunt facere Calendarium, per quod apparere poteſt quot teſtes producti fuerunt ſuper quolibet articulo. Aliquando tamen commiſſarii, quando partes tacent, examinant tot quot partes volunt producere, & malè. Partes etiam conſueverunt tradere ſchedulas cuilibet teſti, in quibus continetur ſuper quibus articulis volunt teſtem examinari : quandoque partes producunt teſtem ſuper articulo generali ad præcedentia, qui talis eſſe conſuevit. *Item les choſes deſſuſdites ſont vrayes, & les a la partie confeſſées.*)

Et aliquotiens cauti * Advocati pluries ponunt iſtum articulum inter alios articulos, ubi potiſſimè ſunt plura media & facta in articulis, ex quibus concluditur ad intendit : unde in fine cujuſlibet articuli, cujuſlibet medii, aliquotiens ponere conſueverunt, & hoc ad finem quod pars poſſit plures producere teſtes, quia quando teſtis producitur ſuper illo relativo articulo ad omnia præcedentia, poteſt ipſe teſtis interrogari ſuper omnibus articulis præcedentibus : & illud eſt aliquando neceſſarium partibus, quia ali-

* *Cauti.*] Hæc cautela ceſſat per conſtitut. anni 1499. §. 13. in fin. ubi iubentur ſimiles articulos adunare, tamen ſi iudices videant

Digitized by Google

Præpoſitos eſſe deteriores teſtes melioribus non omnino ſervant rigorem conſtitutionis, & benè; quia veritas potior forma eſt: & penes judices eſt arbitrium, quanta fides teſtibus adhibenda ſit. l. 3. §. l. de teſtib. addo ſuprà part. 1. c. 26. §. 13. C. M.

quando contingit quod ab initio producunt teſtes bonos, & etiam non bonos & tractu temporis, durante auditione, venit ad notitiam ipſorum, quod alii ſunt qui melius ſciunt veritatem articulorum, ita quod impletis ſuis poſitis, & aliis neceſſariis, defraudantur à ſua probatione: nec illos bonos poſſunt producere teſtes, niſi pro illo articulo generali in ſubſidium, & quandoque Commiſſarii adviſant partes ipſas, dicendo: caveatis, habetis plures articulos ſuper quibus poteſtis producere teſtes, & etiam ſuper illo generali utrum benè faciant, vel non, & quo zelo ducti ſunt? novit dominus. Et utrum etiam debent examinare teſtes ſuper illo generali? & videtur quod non, quia ex quo præcedentes articuli ſunt pleni, & iſte articulus eſt generalis ad omnes illos articulos: teſtes qui deponunt ſuper illo generali, videntur deponere, & eſſe producti ſuper præcedentibus articulis incluſis ſub iſto. Et ſic videntur eſſe producti ſuper præcedentibus articulis ultra numerum decennarium, & ſic repellendi. Contrarium ego feci, & raro aliter vidi. Et ideo ſi bene vel malè factum ſit, judicio dominorum relinquo, quia dubito. Quandoque partes etiam producunt teſtes ſuper articulis confeſſatis omnino, & malè faciunt, nec Commiſſarii deberent examinare: ſed plures faciunt contrarium, & peſſimè; nec ſuper omnibus aliis articulis continentibus factum, conſueverunt partes producere teſtes ſuos, niſi fuerit facta confeſſio in articulis potius confortativis, dependens à reſponſivis expreſſis ſive generalibus & propoſitis. Sed non ſufficeret producere teſtes ſuper poſitivis, quia ex illis non conſuevit concludi ad intendit, niſi ſuper poſitivis producerent. Si verò mandaretur & committeretur Commiſſariis quod ſuper articulis hinc inde tradendis inquirant veritatem & referant, tuncpartes, videlicet actor habet & poteſt tradere articulos ſuos, & reus defenſiones ſuas, & actor ſecundò replicare ad defenſiones rei, & contra reus duplicare; ſed non ultra tradere poſſunt. Et licet ſuper illis replicationibus, & duplicationibus ſint facta, attamen partes non poſſunt producere teſtes niſi ſuper principali articulo, non ſuper dictis replicationibus, licet ſit ſecus & fiat in curia Caſtelleti frequenter: in curia verò Parlamenti non eſt conſuetum, ſed tradentur ſolùm articuli, & defenſiones ſub uno intendit, contento in articulis, & alio in defenſionibus. Si verò tradantur reprobationes, teſtes & ſalvationes, teſtes ſuper illis producuntur, ſi partes volunt, coram Commiſſariis: & Commiſſarii eoſdem habent examinare, ſi forma commiſſionis eis directæ hoc permittat in reo.

In curia Parlamenti non proceditur ultra duplicationem no. Io. Faber inſti. de excep. in princ.

Formæ juramenti à teſtibus præſtandi.

Item forma juramenti eſt, quod dicent veritatem in cauſa, & ſuper quibus producentur in teſtimonium per partem producentem: nec omittent favore, odio, &c. & iſta eſt forma conſueta. Et propter hoc, ſi producatur quis in teſtem ſuper uno articulo non dependente, & totaliter ſeparato, non valet ejus teſtimonium: quia ſuper quo non juravit, ipſe deponit. Item & Commiſſarii non debent ſcribi facere talem depoſitionem in atteſtationibus.

Quando Commiſſarii jurare faciunt, quod dicent veritatem in tota cauſa ſecundùm iſtam formam, ſi deponerent de materia unius articuli ſuper alio articulo ſeparato, benè valeret eorum depoſitio: & recipi debet à Commiſſariis.

Item licet teſtes jurent ſecundùm primam formam: attamen ſi deponant ſuper acceſſorio, teſtimonium valet: & eſt admittendum per Commiſſarios: puta ſi deponant de ætate ſua interrogata, vel utrum ſint de univerſitate vel collegio, vel contribuentes in cauſa, vel ſimilia, de factis ſuam perſonam tangentibus, quia viderentur ſuper talibus jurati deponere: quia de ſe magis ſcire debent veritatem, quàm quicumque alius. Item ſciendum eſt quod ſi per intervalla diverſa iidem teſtes producantur ſuper diverſis articulis, licet etiam dependentibus vel generalibus, totiens quotiens debet ab ipſis juramentum recipi de dicendo veritatem. Si verò ſuper uno articulo ſemel productus velit aliquam brevem dilationem: daretur eidem, prout facere conſueverunt Commiſſarii: & cùm reverteretur, iterum jurare non debet. Multum tamen habent cavere Commiſſarii, quod quandò idem teſtis pluries producitur, ut ponant in principio depoſitionis, ſecundò nomen teſtis, quod iterum ſit productus: & advertant utrum varietur nomen ipſius, ne cum videbitur inqueſta, idem teſtis computetur pro duobus teſtibus, quod poſſet eſſe maximum periculum judicibus inqueſtarum, & reportatori, & etiam parti jus habenti.

Circa quam examinationem faciendam ſciendum eſt quod Commiſſarii omnibus modis debent ſtudere ad hoc quod dicatur & eliciatur veritas pura per teſtem productum coram ipſis: unde debent dicere teſti: amice, dicas puram veritatem ſuper his quibus es productus, non damnes animam tuam, ſcias quod illud quod dices, in perpetuum non revelabitur parti nec alii: quia non ſit publicatio teſtium in curia Franciæ.

Item non debent teſtes ipſos cùm ad eorum præſentiam venerint, terrere, ſed benignos ſe eiſdem oſtendere: quia multoties tales rurales homines producuntur in teſtimoniis, qui timent multùm, & tremunt ſecum, cum ſint in præſentia Commiſſariorum, qui magni reputantur quocumque incedunt, etiam à majoribus, videlicet Seneſchallis, Baillivis, judicibus regiis, & ab aliis qui magnam eiſdem exhibent reverentiam, & honorem ob reverentiam Regis, & ipſius curiæ Franciæ: unde non eſt mirum, ſi propter famam ipſorum rurales homines timent eſſe, & comparere in præſentia ipſorum, & terreantur, & multo magis ſi per ipſos verbo terreantur vel derideantur: ex quo contingit quod ab ipſis non poteſt poſtea de facili, imò nullo modo eſſet veritas, in damnum & periculum animarum ipſorum Commiſſariorum.

Item debent ipſi Commiſſarii ambo eſſe præſentes cum teſtis examinatur, quia melius vident, & eliciunt veritatem ab aliquo teſte ambo, quam unus ipſorum. Et propterea pluribus, videlicet duobus diriguntur commiſſiones: & hoc eſt contra plures, qui non examinant in ſimul, ſed unus ſolus: & poſtea legitur depoſitio in præſentia alterius Commiſſarii, & malè: quia melius videret in præſentia teſtis, & ſocii ſui, ſi teſtis veritatem loqueretur. Item diriget ipſum teſtem, & ſocium interrogationes facientem exquirendo occaſiones, tempora & loca, ubi & quandò res facta ſit.

Commiſſarii ambo debent eſſe præſentes, quando teſtes examinantur.

Item legere debent articulum ipſi teſti, de punctò in punctum, ſi ſint ibi plura facta, donec ipſum intelligat: nec etiam aliàs aliquid dicere debent, per quod valeat ipſe teſtis informari: & cum ipſe teſtis dixerit quicquid ſcit, tunc debet unus Commiſſarius repetere quicquid dixerit: & repetitione facta, debet interrogare teſtem, ſi ità dicat: & ſi concordat ſibi ipſi, bene eſt, & ſi ſocio ſufficiat, adhuc melius, & debet ipſe qui repetit dictum teſtis, multum advertere, ſi teſtis motu proprio dicat articulum verum, ſeu contenta in articulo eſſe vera, quia inter iſtos modos loquendi eſt magna differentia. Et licet de modo examinandi teſtes, qualiter & de quibus debeant interrogari, tractetur ad plenum per Doctores potiſſimè per Imo. & Hoſtien. in ſumma, & Spec. in tit. de teſti. quod longum eſſet recitare: attamen prout eſt obſervari conſuetum, & expertum fieri per Commiſſarios expertos in talibus clericis & laicis miſſos per curiam pro inqueſtis faciendis: & prout eſt approbatum in curia, nunc dicendum eſt prout poteſt occurrere.

Digitized by Google

Modus examinandi teſtes.

Sciendum eſt quod officium teſtis eſt dicere veritatem de his quæ percipit quinque ſenſibus corporis, videlicet viſu, auditu, odoratu, guſtu, & tactu, & ſic juxta materiam de hoc implicitè interrogatur, quod de facto poteſt ſciri vel percipi, per viſum, vel auditum, & ſic de aliis. Si reſpondeat & dicat verum eſſe, ſufficit quantum eſt ex parte ſui officii & per talem reſponſionem probat factum ſuum: unde de jure præſumitur quod verum dicat. Si autem non interrogatur reddere cauſam dicti ſui, & ultrò ſe offerat, dicendo verbo tenùs, præſumeretur aliqualiter contra ipſum. Si autem Commiſſarii interrogarent qualiter ſcit, debet reddere cauſam quam percipit, ſeu rationem ex aliquo de quinque ſenſibus prædictis, puta quia vidi, vel audivi, vel odoravi: & ſic de aliis ſecundùm materiam de qua quæritur: & ita reddere cauſam ſui dicti eſt neceſſe ex quo eſt interrogatus per Commiſſarios. Si verò neſcius, vel minus ſufficientem reddat rationem, non valet ejus teſtimonium: ſi autem teſtis reſpondet ſe credere articulum eſſe verum, tum dictum iſtud non valet, niſi interrogatus cauſam ſuæ credulitatis reddat ſufficientem, & ejus ſufficientia judicantium arbitrio relinquitur; unde affirmare articulum ſimpliciter, & credere eſſe verum ex cauſa credulitatis ſufficienti, æquipollent. Ratio poteſt eſſe quare non valet teſtimonium de credulitate, niſi cauſam aſſignet: quia dicendo quod credit articulos, aſſumit deponens officium judicis, magis quam teſtis, cui plures rationes poſſunt eſſe credulitatis, & ipſe non producitur in judicem, ſed in teſtem: ideo non valet ejus dictum; ſed cum cauſam reddit, tunc ejus dictum valet, non ex eo quia credendo ſimpliciter judicat, ſed ex eo quia cauſam ſui judicii reddit. Sed cum teſtis dicit articulum verum, una eſt ſola cauſa neceſſaria, quam apprehendit ex ſenſu corporeo immediato, non ex oculo mentis, videlicet ratione: puta ſi quæratur utrum aliqua res ſit alba, vel nigra, una eſt ſola cauſa, quia vidit; ſic de aliis.

Si verò teſtis narrat factum contentum in articulis, abſque eo quod dicat quod credit verum, vel dicat ſimpliciter verum, puta dicitur in articulo quod aliqui debentur reditus, vel habet juriſdictionem in aliqua villa, vel ſimilia: tunc ſi teſtis narret factum prout jacet, dictum teſtis magis inclinat ad veritatem, quàm ad credulitatem: ideo Commiſſarii debent interrogare qualiter ſcit quod habeat juriſdictionem, vel quot debeatur reditus: & tunc ſi reddat bonam cauſam, valebit dictum ipſius, aliàs non: ſed de hoc non debet curare Commiſſarius, ſed quod ſolum in ſcriptis fideliter redigat dictum ipſius teſtis. Item non ſolum debet interrogare teſtem de cauſis dicti ſui, ſed etiam de circunſtantiis, puta loco, & tempore, & quibus præſentibus, & ubi erat quando vidit, poſt iſta verba ſive contineatur unum factum in uno articulo, ſive plura facta contineantur in eodem, quia de omnibus factis diſtinctè & explicitè debet interrogari, & deponere illud quod ſcit, vel ſaltem dicere quod nihil ſcit vel non recordatur: Commiſſarius multum debet ſolicitare quod habeat ab ipſo veritatem. Et cavere quod ſcribi non faciat quod dicat articulum verum, niſi eidem appareat manifeſtè quod per ea quæ dicit, totus articulus, & omnia quæ in eodem continentur, ſint vera: puta de omnibus contentis in articulo reddat cauſam ſui dicti, puta quia vidit, & ſic de aliis ſenſibus corporis: ſed hoc non benè addiſcunt inexperti, qui ſemper ſcribi faciunt, dicit verum: & poſtmodum quando interrogantur de cauſis, nihil vel modicum deponunt, nec ſufficientes cauſas reddunt: & tales commiſſarii in magno periculo animas ſuas ponunt: quia judices videntes inqueſtas & judicantes, multum ponderant dicere articulum verum. Sed commiſſarii qui non conſueverunt facere inqueſtas, non faciunt vim, neque ſciunt facere in ſcribendo, nec etiam interrogando, niſi verum dicit & credit: nec etiam de circunſtantiis ſciunt interrogare. Igitur commiſſarii in principio depoſitionis teſtis, debent facere ſcribi nomen, & cognomen teſtis, & ubi moratur, & hoc ad finem quod ille contra quem producitur, poſſit illum cognoſcere, & inquirere, ſeu ſe informare ad reprobationem quam velit ſeu poſſit proponere: ſimiliter ad ſciendum, ut ſcire poſſit an inter teſtes plures eſſent qui eodem nomine vocarentur, ſeu nuncuparentur. Item debet ſcribi cujus ſtatus, clericus, vel laïcus, nobilis, vel ignobilis, mercator, aut cujus artificii, & hoc etiam ad finem quod aliqua fieri poſſit collatio de teſtibus in teſtes: quia magis creditur experto in materia de qua quæritur, quàm non experto: & dignitas & conditio teſtis, & plura conſideranda ſunt, quia magis credendum eſt uni quam alii, prout diſcretio judicantium in his habet conſiderare. Ætas etiam teſtis debet poni in depoſitione, ad finem quod ſi deponeret de tempore quo tunc non eſſet natus, vel etiam quod non poterat ſcire vel intelligere de quo quæritur, vel alio caſu, tunc non debet fides ejus dicto adhiberi; ſed multi de ætate ſua non recordantur, & ideo ſolet apponi, talis ætatis vel circa. Item debet ſcribi dies ſuæ depoſitionis, ad finem quod ſciri poſſit quando agitur ſuper caſu novitatis de ultimis expletis, vel aliàs de tempore contractus, vel conventionis partium, maximè ſi ſit talis caſus in quo locus, & tempus ſint de ſubſtantia rei de qua quæritur. Quandoque Commiſſarii omittunt ponere tempus depoſitionis, & malè: ſed tunc quærendum eſt prout eſt poſſibile invenire, quia videndum eſt tempus productionis teſtium ſi ſit in proceſſu: vel ſi non ſit tempus, videnda eſt commiſſio, & mandatum commiſſionis, vel plurium commiſſionum, ſi ſint plures, & tempus quo receſſerunt Commiſſarii, & concluſerunt in cauſa, vel etiam quando reprobationes teſtium additæ fuerunt contra teſtes productos. Et ſic conſiderato tempore commiſſionis, & fine proceſſus, ſatis poterit apparere quo tempore fuerunt teſtes examinati, vel circa quod tempus. Circa etiam alia poteſt conjecturari tempus depoſitionis, prout diſcretus reportator poterit conjecturare.

Item debet ponere & ſcribere, quod teſtis præſtiterit juramentum dicere veritatem, & pro qua parte ſit productus, & ponere ſuper quibus articulis ſit productus, ſecundùm quòd commiſſio continetur in ſchedulis quæ à partibus traduntur: ſi verò dicatur ſchedulâ partis ſimpliciter, quod producitur ſuper omnibus articulis, ſingulariter interrogetur teſtis.

Item ſuper pluribus articulis dependentibus poteſt facere Commiſſarius omnia interrogare ſuper uno, & ponere omnia expleta ſuper articulo eodem, ſi quæratur in materia quæ requirit ſciri, vel quæri de expletis.

Item licet commiſſarius non debeat informare teſtem, ſed dimittere ipſum dicere donec, teſtimonium ſuum dixerit totum, & quod voluerit: attamen ſi perſpiciat in teſte quod ſit rudis & ſimplex, & neſciat reddere cauſam ſui dicti, magis ex ignorantia & ſimplicitate, quam ex malitia excogitata, vel fabricata, tunc non malè faceret ſi diceret ſibi: amice non poteſt veritas alicujus rei ſciri, niſi per teſtem, puta quia viderit, vel præſens fuerit. Caveas tamen, ne tu dicas quod videris, niſi ſit verum: quia tu damnares animam tuam: & tunc ſi teſtis ſe inclinaret ad hoc quod dicit, debet quærere de circunſtantiis ad finem, ut poſſit percipere ſi verum ſequatur, ſed majus periculum eſt ipſi commiſſario quærere ab ipſo teſte, vel quandoque inſtruere teſtem de cauſis credulitatis. Aliqui tamen, ut fertur, faciunt ſæpe contrarium, quia inſtruunt ipſos teſtes, & ponunt in os ipſorum quid ipſi dicere debeant, interrogativè petendo, ita eſt,

de

Digitized by Google

Nota abuſum aliquorum Commiſſariorũ in examinandis teſtibus.

de tali facto vidiſti hoc & magis teſtes unius partis quàm alterius. Quandoque etiam magis favendo uni parti, non interrogant teſtem de cauſis dicti ſui, quæ percipi habent ex quinque ſenſibus corporis, ut ita valeat ejus teſtimonium: in teſte verò alterius partis quærunt non ſolum de cauſis dicti, ſed etiam de circunſtantiis circumſtantiarum: ut ipſum teſtem capere poſſint, & facere ſibi contrarium in verbis, & annihilare dictum ſuum: quod non debent facere, niſi teſtis videatur ſe reddere ex modo loquendi ſeu geſtu ſuſpectum: de cauſis etiam credulitatis non curant quærerè ex cauſa ſuprà dicta, & malè faciunt. Debent igitur ſe habere æqualiter pro utraque parte in examinatione teſtium, nec facere interrogatoria ſuperflua ad finem occupandi tempus fruſtratoriè, nec etiam interrogatoria neceſſaria omittere. Depoſitionem etiam teſtis prout depoſuit, in ſcriptis redigant, nihil addendo vel diminuendo, nec aliqua verba altum ſenſum importantia, ſive in Gallico, ſive in Latino in dicta depoſitione ſcribant vel ſcribi faciant. Et ponant ſuo loco de credo, vel e contrario, quod multi non advertunt, imò quandoque per verba ſua ornata quæ ponunt dictando, ſeu ſcribi faciendo, alia verba addunt, ſeu apponunt, per quæ jus quæſitum parti aufertur, animas ſuas obligando ad reſtitutionem juris parti ablati. Debent etiam ſcribi facere extenſivè depoſitionem, non dicendo, dicit ſicut prius: ſed omnem rem articulatim explicando, aliàs non valet de ſtilo curiæ.

Item ſcripta depoſitione, debet facere legi depoſitionem ipſi teſti, ita quòd poſſit ſe corrigere, ſi erraverit, vel etiam ſcriptor qui ſcripſit. Igitur tota cura & diligentia debet ab ipſis Commiſſariis adhiberi circa proceſſum, & examinationem teſtium faciendam, ſi volunt honorem ſervare & periculum animarum evitare. Quidam ſunt tamen Commiſſarii, qui (ut fertur) circa alia inſolita curam ſuam ponunt: audiunt enim qualibet die miſſam, & tamen ſi in loco ſuo eſſent, fortè eſſent contenti una vel duabus miſſis in ſeptimana.

Redarguit morem aliquorum Commiſſariorum, qui agunt ea quæ impertinentia negotio ſunt, omittentes neceſſaria.

Item Horas ſuas cum magna devotione dicunt, & non ſolùm Horas, ſed & ſeptem Pſalmos, vigilias mortuorum, cum novem lectionibus, Lætaniam, & multas orationes de beata Virgine, & omnibus Sanctis: & ſi eſſent in loco ſuo, fortè, &c. Sic expenſis partium conſervant longas menſas, ſeu comeſtiones: & quinta dum linea tangitur umbra, dormitationes facientes: infirmarentur etiam, niſi irent qualibet die bis ad campos, & ſatis longè: magnam autem conſcientiam facerent ſi audirent ſeu examinarent teſtes diebus dominicis ſeu feſtis Apoſtolorum, & quorumdam aliorum Sanctorum: & tamen non faciunt conſcientiam de recipiendo vadia ſua, videlicet xl. ſolidos Pariſ. non attento loco quo veniunt, ut pro leucis quinque aut decem, & ſunt contempti Turonenſes, alii plus, alii minus, ſecundum conſcientias largas, varias & diverſas.

Item in veniendo modicas dietas faciunt, videlicet decem leucas, quandoque minus pro eundo per diem: & quando revertuntur de commiſſionibus, ſolutis vadiis, longas dietas faciunt licet pro diebus pluribus vadia ſua recipiant: & circa multa alia tempus occupant, & occupare conſueverunt, qui volunt & ſtudent pecunias congregare, & qui circa talia ſunt experti, quorum experientia non eſt toleranda, ſed damnanda.

Hic ponit formam ferendi teſtimonii, ac teſtem examinandi.

Poteſt igitur ex præcedentibus colligi & dici ſic, aut articulus eſt ſimplex, & continens unum factum ſolum, & tunc ſi teſtis dicat articulum verum, vel credit, & cauſam veritatis vel credulitatis reddat, ſufficit quantum ad eſſentiam dicti ipſius, aut articulus, qui plura facta continet: & tunc ſimiliter neceſſe eſt, quod diſtinctè dicat verum articulum, vel credat: & ſi credat unum factum, & aliud dicat verum, reddere poteſt cauſam de quolibet facto, ſecundùm quod credidit, & ipſum verum dicit: & in prædictis debet interrogari de loco, tempore ætatis, & aliis circunſtantiis. Si verò teſtis de articulo multum ſciat, debet Commiſſarius incipere ab eo quod optimè ſcit; puta dicit quòd tali die & hora, & hoc ſi recordetur. Si vero non recordetur, dicat tali tempore, vel certo, ſi die & hora, vel de tempore certo non recordatur, quia ipſe fuit præſens & vidit, &c. Item cùm venit ad factum contentum in articulo quod credat verum, dicit ſic, &c. Item dicit quod credit tale quid, &c. Interrogatus quare credit, dicit pro eo, &c. & ſequitur, quod Commiſſarius debet ſubjungere, ſi de reſiduo dicti articuli nihil ſcit diligenter interrogatus, ſi actio cauſæ ſit ardua, tutum eſt quod ſingulariter interrogetur de ſingulis factis contentis in articulo, & quod dicatur in depoſitione, quia quandoque judicantes dicunt in judicando, non fuit interrogatus de hoc, &c. Si verò modicum de articulo ſciat teſtis: tunc poteſt Commiſſarius dicere, dixit interrogatus quod nihil ſcit, hoc ſalvo quod fuit præſens, &c. Si de eo quod plus ſcit, ponat Commiſſarius per modum regulæ, & de eo quod minus, per modum exceptionis, debet etiam facere ſcribi depoſitionem de auditu & fama. Item debet Commiſſarius in fine articulorum, & depoſitionis teſtis ponere iſta verba, de omnibus articulis prædictis, & factis in eiſdem contentis ſibi prædictis, & ſingulariter expoſitis nihil ſcit, diligenter examinatus & interrogatus, & hoc verum eſt, ſi ita fecerit Commiſſarius, quia ſi contrarium feciſſet, vel omiſiſſet per negligentiam vel ignorantiam, non deberet ipſe Commiſſarius hæc verba apponere, quia quandoque judicantes in curia, videntes illam clauſulam, non faciunt iterum interrogari teſtes, qui omnes eſſent interrogandi. Quando vident quod Commiſſarii dicunt, quod omnia ſibi fuerunt ſingulariter expoſita, & nihil aliud quiverit dicere, nec deponere diligenter interrogatus: debent tamen multum conſiderare judicantes experientiam Commiſſariorum, & ſi conſueverint, vel experti fuerint facere inqueſtam, vel non, ſecundùm hoc non credere, vel minus, & ſi opus ſit facere examinare teſtes, ſi videant quod aliqua interrogatoria neceſſaria ſint omiſſa

Quæ ſint ſingulariter conſiderãda per iudices in iudicãdo, erga Commiſſarios.

Reſervé à icelles parties qu'avant qu'ils juraſſent, & du conſentement d'icelles, qu'elles puiſſent bailler leurs contredits aprés la depoſition, juſques en la fin de l'audition, & auſſi bailler lettres & inſtrumens memoriales en maniere de preuve. Leſquelles choſes deſſuſdites ſont au ſac, juſques en la fin de l'audition. Quandoque datur & reſervatur partibus de ipſarum conſenſu, quod poſſint tradere, quouſque inqueſta recepta fuerit per curiam, & tunc de ea in curia poſſint tradere reprobationes, inſtrumenta, literas, & de omnibus iſtis inſtrumentis memorialibus, & aliis deductis in modum probationis facienda eſt copia partibus integraliter, quicquid dicant aliqui contra: de atteſtationibus verò non eſt facienda copia. Item quando proponit pars adverſa contra literas & inſtrumenta, Commiſſarii debent eaſdem recipere, & ponere in ſacco.

Au ſac.) Quæcunque inſeruntur in proceſſu ad requeſtam partis contradicentis, quandoque partes tradunt ſalvationes contra reprobationes traditas. Et debent Commiſſarii etiam ipſas ſalvationes unà cum reprobationibus ponere in ſacco, & de hoc facere mentionem in ſuo proceſſu. Si verò Commiſſarii haberent in commiſſione, quod poſſent recipere teſtes productos coram eis ſuper reprobationibus, quas de jure & ſtilo curiæ viderent recipiendas, tunc non ſolum ſuper reprobationibus, ſed etiam ſuper ſalvationibus poſ-

Digitized by Google

ſent recipere teſtes: & tutè faciunt ſi ponant in proceſſu, quod quicquid ſuper iſtis faciunt, ſub correctione curiæ faciunt, quia iſtud dicere non noceret; nec partes ita cito proclinarent ad appellationes faciendas, dummodo caveant prædicti Commiſſarii, quod ſuper dictis reprobationibus, de quibus manifeſtè conſtat eis quod recipiendi non ſint, teſtes ullos non examinent, vel etiam ſuper ſalvationibus talibus: aliàs ſi ex propoſito, vel per culpam gravarent partes expenſis ſuperfluis, & gravando ipſas partes ſcienter, periculum animæ non evadunt, nec etiam concedendo tales commiſſiones quandoque, prout infrà poteſt apparere.

Témoins & conclurent en ladite cauſe, & eurent pour conclus, & nous Commiſſaires deſſuſdits du conſentement des parties aſſignaſmes jour à icelles en Parlement à Paris aux premiers jours de tel Bailliage, ou de telle Seneſchauſſée, pour voir recevoir le procés, & juger, & aller avant ſelon ce que de raiſon ſera, ſelon ce qu'il nous eſt mandé en noſtredite commiſſion.

Forma remiſſionis ad curiam Parlamenti.

De forma autem remiſſionis, quæ, ut dixi, debet eſſe ſuta & ligata cum ſacco, talis eſt.

A nos tres-chers Seigneurs tenans le Parlement pour le Roy noſtre Sire à Paris, I. & P. Clercs & Conſeillers dudit Seigneur, Commiſſaires donnez par la Cour entre tels & tels, en la cauſe qui pend & appartient entre leſdites parties, pour cauſe de la Iuriſdiction de telle Ville, honneur & reverence. Sçavoir vous faiſons, que nous avons procedé & allé avant pour enquerir la verité en ladite cauſe ſelon la forme de noſtre commiſſion, en la maniere qu'il peut apparoir par noſtre procés verbal fait ſur ce, donné ſous nos Seaux, l'an de grace 1337. conclurent.

Quandoque contingit quod una pars non vult concludere ex aliqua cauſa; & Commiſſarii debent facere mentionem in proceſſu, & ratione penes ſe habere debent, & ſi dies Seneſchalliæ vel Baillivitæ ad quam habent remittere ſecundùm tenorem commiſſionis, inſtat, debent nihilominus remittere. Si verò dies Baillivitæ adhuc non inſtant: tunc Commiſſarii debent ſe offerre paratos vacare examinationibus teſtium, ſi quos velit pars fugiens producere, & procedere quouſque inqueſta ſit perfecta, ſi tempus certum in commiſſione ponatur, & de hoc facere mentionem in proceſſu, & cum dies inſtabunt, remittere in ſtatu quo erat dicta inqueſta.

Mandé en noſtre Commiſſion.) De forma diverſarum commiſſionum dictum eſt ſuprà.

Du conſentement.) De forma antedicta quidam faciunt ampliores & magis longas remiſſiones, ſed videtur ſuperfluum, quia de ſtatu cauſæ & qualiter Commiſſarii proceſſerunt, totum debet eſſe in proceſſu. Commiſſarii verò in quantum poſſunt, advertere debent, quod faciant breves proceſſus, dum tamen nihil de ſubſtantialibus omittant: ſi verò partes proponant rationes verbo tenus, & illis rejectis, & in ſcriptis non redactis & traditis, ultra procedant Commiſſarii, non debent de illis proponere, neque mentionem facere in proceſſu, niſi ſub quodam generali, videlicet. Tali die poſt plures altercationes partium ſic proceſſum. Si verò ad diverſa loca & domos ſe transferant durante dilatione pro teſtibus audiendis, non eſt neceſſarium quòd de hoc faciant mentionem. Quidam tamen longum proceſſum facientes, omnia ponunt neceſſaria, & non neceſſaria, & quare tot dilationes conceſſerunt, & plura alia ſuperflua ad finem quòd videantur pecuniam benè lucrati fuiſſe, & tantum moram traxiſſe ad requeſtam partium, & ſine culpa ipſorum: ſed omnia ponere in proceſſu non eſt honor expertis, ſed inexpertis eſt tutum: & illis qui neſciunt diſcernere inter ſuperfluum & neceſſarium, bonum & malum in modo procedendi.

Notatur abuſus quorumdam Commiſſariorum.

Donné ſous nos ſeels, &c.) Quando Commiſſarii volunt claudere ſaccum, debent multum advertere, quod omnia acta ponant in ſacco: & ſi ponant in præſentia partium, eiſdem oſtendendo, benè faciunt: & ſi ſaccum ſigillent ſigillis ſuis in præſentia earumdem, tenentur facere copiam partibus de toto proceſſu, & de remiſſione ſub ſigillis ſuis, ſi hoc petant. Et præmiſſa locum etiam habere poſſunt in proceſſibus, qui fiunt in parte Occitana, quæ jure ſcripto regitur, ubi proceſſus fiunt verbis Latinis *: hoc ſalvo, quòd advocati, & procuratores, & dictant comparutiones partium & productiones, proteſtationes & requiſitiones, & Commiſſarii faciunt ſcribi reſponſiones quas faciunt ad prædicta ſcriptis requiſita, & proteſtata per dictas partes, vel ſuos Advocatos: quia Commiſſarii miſſi per curiam habent ſervare ſtilum curiæ quantum ad ordinationem proceſſus prædicti ſine prolixitatibus, quæ à lingua verboſa prolixaque procedunt. Attamen in effectu breves ſunt, quia conſueverunt ibidem ponere pluries unam procurationem, & inſerere articulos, & intendit, & rationes juris pluries reſerare, & inſerere multa quæ non multùm ſunt neceſſaria, ſicut poteſt cuilibet intuenti liquidè apparere.

* *Latinis.*] Hoc poſtea correctũ eſt cõſtit. 1511. §. 47. quæ licet non loquatur expreſſè de iudicibus Eccleſiaſticis, tamen à tempore dictæ conſtitutionis idē obſervant, ut ſcribantur depoſitiones in vulgari lingua loci: & bene, C. M.

Explicit textus cum gloſſis proceſſuum faciendorum per Commiſſarios miſſos à curia Parlamenti ſuper inqueſtis faciendis: Et ſit finis ſecundæ partis hujus libri.

Digitized by Google

SEQUITUR PARS TERTIA.

Ordinationes Regiæ antiquæ & authenticæ à Ludouico IX. Philip. IV. Ludou. X. Hutteno, Philip. VI. Valeſio, Ioanne I. Carolo V. Carol. VI. Carol. VII. Ludou. XI. & Carol. VIII. ſtatutæ, quæ inter Gallicè impreſſas non habentur, cum aliquot inſignibus Capitulis è Conſtitutionibus illuſtriſſimorum Caroli Magni, & Ludouici Pij patris & filij Francorum Regum & Imperatorum, nouiſſimè adjectis per Carolum Molinæum Iureconſult. Pariſienſ. in ſupremo Senatu cauſarum patronum vigilantiſſimum, qui has Conſtitutiones mendis purgauit & in quinquaginta titulos diuiſit, & vtilibus annotationibus locupletauit.

TITULUS I.

De inſtitutione Parlamentorum Philippi IV. cognomento Pulchri. Anno Domini M CCCij.

PRÆTEREA propter ſubjectorum noſtrorum commodum, & cauſarum expeditionem proponimus ordinare, quòd duo Parlamenta Pariſius *, & duo ſchacaria Rothomagi, dieſque Trecenſes bis tenebuntur in anno quòd Parlamentum apud Tholoſam tenebitur, ſicut teneri ſolebat temporibus retroactis: ſi gentes terræ conſentiant quòd à præſidentibus in Parlamento prædicto non appelletur.

§. 2. Item & quia multæ cauſæ magnæ in noſtro Parlamento, inter magnas & notabiles perſonas aguntur, ordinamus & volumus, quòd duo Prælati, & duæ aliæ perſonæ ſufficientes laïcæ de noſtro conſilio, vel ſaltem unus Prælatus, & una perſona laïca, cauſas prædictas audiendi deliberandique gratiâ continuè in noſtris Parlamentis exiſtant*.

§. 3. *Idem anno* 1444.

Regni ſollicitudinem, & infra, finem litibus, quantum eſt poſſibile nobis, imponere volentes, ad requiſitionem inſtantiſſimam & humilem ſupplicationem gentium trium ſtatuum patriæ Occitanæ, animadvertentes inter cętera villam & civitatem noſtram Tholoſæ, quæ inter cæteras patriæ Occitanæ prædictæ notabilior exiſtere dignoſcitur. Quibus civitati & patriæ Ducatus noſter Aquitaniæ contiguus habetur, deſiderantes prædictam noſtram civitatem Tholoſam in honoribus ſublimari, aliis etiam juſtis & rationabilibus cauſis moti, habitaque ſuper his matura conſilij deliberatione, ex noſtra certa ſcientia, poteſtate & authoritate regia, inſtituimus ſtabilimus, & ordinamus Curiam noſtram Parlamenti in ipſa villa noſtra & civitate Tholoſana * in & pro tota noſtra patria Occitana atque Ducatu Aquitaniæ, & aliis regionibus & partibus ultra flumen Dordoniæ, quandiu * tamen noſtræ placuerit voluntati, in qua quidem noſtra Curia Parlamenti, omnes & univerſæ Curiæ Seneſchalliarum, Balliviarum, Rectoriarum, Vicariatuum, Judicaturarum, cæterarum Juriſdictionum quarumcumq; ante dictarum patriarum Occitaniæ & Aquitaniæ, & aliarum partium ultra flumen Dordonæ, ut pręmittitur, ſuum habebunt reſſortum & ultimum refugium. Quod quidem Parlamentum ſive Curiam volumus inchoari, ſedere & tenere in craſtinum Feſti Beati Martini hyemalis proximè futuri, in prędicta villa noſtra Tholoſana, aut alio vel aliis diebus ſuper hoc à nobis ſtatuendis & ordinandis per quatuordecim perſonas: videlicet per duos Præſidentes laïcos, & duodecim Conſiliarios, quorum ſex erunt clerici & ſex laïci, patriarum Linguarum Doil & Occitanæ, & duos Grapharios, cum octo Oſtiariis. Quibus quatuordecim Præſidentibus, & Conſiliariis duodecim, decem & novem aut ſeptem ex his, quorum alter Præſidentium erit in civilibus cauſis, & in criminalibus unus: quinque videlicet uni Præſidentium, & quatuor Conſiliariis laïcis, qui ſi ſit opus, vocari poterunt de Conſiliariis noſtris laïcis in dicta camera reſidentibus talibus, & in tali numero quantum eis videbitur expedire: dedimus atque damus plenam poteſtatem, & mandatum ſpeciale audiendi, cognoſcendi, decidendi, & determinandi omnes & ſingulas cauſas appellationum, reſſortorum, & alias quaſcumque civiles & criminales ab eiſdem patriis in eadem Curia introductas & introducendas, tam in caſu reſſorti quàm aliàs quovis modo, dandi inſuper & pronuntiandi ſuper iis Sententias, tam interlocutorias quàm diffinitivas in vim Arreſti. A quibus quidem Sententiis ſeu Arreſtis, nullis licebit quovis modo appellare, ſeu reclamare, vel aliam Sedem adire. Et generaliter faciendi & obſervandi ea univerſa & ſingula quæ fieri & obſervari ſolita ſunt in noſtra ſuprema Parlamenti Curia Pariſienſi in quantum concernit noſtram patriam linguæ Occitanæ & Ducatum Aquitaniæ ultra flumen Dordonæ.

§. 4. *Idem anno* 1454.

Quotiens aliqui noſtrorum Præſidentium vel Conſiliariorum noſtri Parlamenti Tholoſani pro ſuis affariis, aut aliàs, Pariſius ſe contulerint, & Curiæ noſtræ Parlamenti, ut in eadem in ſuis officiis recipiantur, ſe præſentaverint, gentes Parlamenti noſtri jam dicti ipſos recipere, & ſecundum ſuæ tempus inſtitutionis Tholoſæ factæ, de quo eiſdem prędicti Parlamenti Tholoſani certificatoriam monſtrabit (abſque tamen aliquorum à nobis propterea perceptione vadiorum) locum jure reos aſſignare teneantur, per noſtroſque Præſidentes & Conſiliarios noſtri Parlamenti Tholoſani Præſidentibus & Conſiliariis dictæ noſtræ Curiæ Parlamenti Pariſienſis qui etiam pro ſuis affariis, vel aliàs in noſtris villa & Parlamento Tholoſano ſe receperint, ſimiliter fieri volumus & ordinamus.

§. 5. *Carolus VII. gentibus Parlamenti Tholoſani anno* 1450.

In judicio criminalium cauſarum tam diffinitivo quàm interlocutorio, quod in diffinitivam bono modo reparari non poteſt: ſicut in quæſtionum extraordinariarum & captionis corporum appunctamentis, in noſtri Parlamenti Curia ſeptem ex ipſis Conſiliariis deinceps interſint: quantum autem ad adjornamenta perſonalia viſis informationibus, quinque ſufficiant.

§ 6. *Idem eodem anno.*

Statuimus quòd ordinationes de tempore bonæ

---

* *Pariſius.*) In natali Domini, & Feſto Purificationis, nondũ enim erat perenne, Budæus in l. fin. de Senat. Lud. autẽ Hutteni Phil. IV. filius & ſucceſſor an. 1315. ſtatuit Pariſiis perpetuo ſtare debere, unde nunquam tranſlatum eſt, niſi Pictavis, dum Angli hanc urbem tenerent, ut infra tit. 46. §. 3. quandoque tamẽ in gravi cauſa ut à Carolo VII. in accuſatione contra Ie. Alenconienſẽ an. 1456. evocatum montargici, & inde Vindocini ubi latũ arreſtũ 10. Octob. ann. 1458.

* *Exiſtant.*) Hic ſubjiciebãtur 4 art. in Latinitatẽ Foręſem è Gallico tranſlati ex Conſti. Carol. VII. ann. 1453. quos in ſuo originali Gallico melius videbis, §. 1. 25 24 25. C. M.

* *Tholoſana.*) Et ſi erectio Parlamenti perpetui facta ibi per Carol. VII. ann. 1434. idem Guill. Benedict. eſſuiẽ Curiæ Senator in rep. c. Raynutius ver. & uxor nomine Adela, n. 483. deteſtam. de Delphinali, vide Guido-Pap. deciſ. Delph. qu. 41. qu. 554. Aquenſe autem per Ludov. XII. anno 1501. vide infra part. 9. Arreſt. 1. C. M.

* *Quãdiu.*) Nec minus perpetua ſedes: fit enim relatio ad beneplacitũ Regiæ Majeſtatis, quæ nunquam moritur. facit l. juriſperitos & ibi Bar. de excuſa. tut. l. 2. C de tecut. lib. 10. C. M.

Digitized by Google

memoriæ Caroli VIII. quondam Francorum Regis. Super forma expeditionis proceſſuum in jam dicta Curia, anno quolibet in Parlamenti principio legantur & publicentur *, & per Præſident. & Conſiliat. in eadem deinceps obſerventur. Et ſuper hoc ſolemne juramentum in talibus conſuetum præſtare teneantur: in Seneſcalliis, Balliviis, & aliis Curiis noſtris ſimiliter fieri decernentes.

* *Publicentur.*) Hoc nõ ſtatuitur favore Pragmaticorũ, ſed totius populi, cujus præcipuè favore etiã per viam contractus icto fœdere erecta ſunt, & certis ſedibus fixa Parlaméta, ut ſubditi ſub certa ordinaria Iuriſdictione ſecurius vivant, ſub cõfidentia ſinccrioris juſtitiæ, tueanturq; ab injuriis & periculis ignotorum ſudicũ & extraordinariorũ quas vocant commiſſionum ſeu delegationũ, quæ periculoſiſſimæ ſunt, unde in illis ſolet poni clauſula, *nonobſtant l'eſtabliſſiment de nos Parlemens*, alioquin proceſſus & judicia non ſolũ ſuſpecta, ſed etiam nulla forent propter clauſulas derogatorias, & decreta irritantia in dictis contractibus & fœderibus. C M.

TITULUS II.

De Reſcriptis & Impetrationibus Philippus IV. cognomento Pulcher anno 1302.

SI contingat nos mandare bona aliquarum Eccleſiarum ſeu perſonarum Eccleſiaſticarum aliquibus cauſis vel rationibus ſaiſiri vel etiam confiſcari ſub iſta conditione, videlicet ſi quæ nobis ſignificata ſunt, veritate nitantur, volumus quod Seneſcallus vel Baillivus, cui tale mandatum ex parte noſtra dirigetur, ad ſaiſiendum vel confiſcandum prædicta bona non procedat, niſi quæ nobis ſignificata fuerint, ſint notoria: vel ſuper his vocatis vocandis plenè fuerit informatus. Quam ordinationem, quantum ad Duces, Comites & Barones, & alios quoſvis ſubditos noſtros, volumus obſervari.

§. 2. *Idem eodem anno.*

Si mandaverimus aut præceperimus alicujus Prælati * aut Eccleſiaſticæ perſonæ, ſeu Clerici, Clericaliter tamen viventis, bona capi, vel ad manum noſtram poni: volumus quòd prædicti mandati ſeu præcepti noſtri virtute, bona eorum mobilia non capiantur, ſaiſiantur, vel ad manum noſtram ponantur, neque domus ipſorum diſcooperiantur, vel deſtruantur. Sed neque gentes noſtræ de bonis ipſorum capiant, ſaiſiant, vel arreſtent ultra quantitatem emendæ pro qua bona prædicta capi, ſaiſiri, vel aliàs arreſtari mandabuntur.

* *Prælati.*) Hic §. habetur inter conſtit. Regias Gallicè impreſſas §. 1. cõſtitutio vero Philip. Pulchri habetur ad verbum in quadã conſtitutione Ioan. edita menſe Octobri 1351. publicata in Curia 1355. verbis Latinis quam habeo. C. M.

§. 3. *Idem eodem anno.*

Præcipimus omnibus Seneſcallis, Baillivis, Præpoſitis, & aliis quibuſcumque juſtitiariis noſtris in noſtro Regno conſtitutis, quatenus mandata noſtra Regia cum reverentia ſuſcipiant, & diligenter executioni debitæ demandent: niſi aliqua vera & legitima cauſa ſubſiſtat quominus juxta ſuum juramentum ea facere vel exequi minimè teneantur: quam nobis, ſuis apertis literis eorum ſigillis ſigillatis reſcribant: & per eos qui mandata impetrabunt, remittant: reddantque litteras impetratoribus earumdem, aut reſcripta ſub ſigillis propriis nobis clauſa, tranſmittant: quod ſi negligentes circa præmiſſa fuerint, vel remiſſi, vel fraudem aut malitiam aliquam vel defectum commiſerint, damna & expenſas earumdem impetratoribus reddere compellerentur, ſi quæ vel quos dictos impetratores feciſſe contigerit, ob defectum, negligentiam, fraudem vel malitiam, prædam, & alias, prout juſtum fuerit, puniantur.

§. 4. *Idem eodem anno 1303.*

Litteris Vicarij Tholoſ. continentibus mandatum extra Vicariam (niſi requiſitionem debitam contineant) non pareatur, nec ſervientibus earumdem latoribus, nec ſervientes authoritate dicti mandati facere poſſint executionem, niſi in caſu ad ſigillum noſtrum pertinente: vel niſi hoc facerent de mandato Seneſchalli. Et hoc idem ſervetur de quocumque officiali.

§. 5. *Philippus VI. cognomento Valeſius, anno 1338. Carolus VI. anno 1408.*

Edicto perpetuo prohibemus, ne amodo gardiatores Eccleſiarum aut Commiſſarij à nobis vel Seneſchallis noſtris deputati, panicellos vel gardias ponant, niſi in rebus de quibus Eccleſiæ fuerint in poſſeſſione pacifica vel quaſi; & ſi inter partes ſit oppoſitio ſuper re vel Juriſdictione quam utraque poſſidere prætendit, Gardiator vel Commiſſarius eo caſu coram ſuis ordinariis Regis ad diem competentem partes adjornet, eiſdem interea ne in alterutrius præjudicium, adjornamento pendente, aliquid attentent, inhibendo: nec aliquis pro fractione ſalvæguardiæ (niſi notoria fuerit) moleſtetur, ſicut de Eccleſia Cathedrali, & Monaſteriis aliquibus, quæ ſunt in gardia Regia notoriè ab antiquo, vel niſi in aſſiſiis, vel aliàs publicè, & debitè publicata fuerit, vel parti ſpecialiter intimata.

Gardia quibus conceditur.

§. 6. *Idem Philippus.*

Concedimus ſtatuentes, quòd amodo per nos aut ſucceſſores noſtros in terris aut ſubditis Baronum, Comitum, & aliorum nobilium altam juſtitiam ſeu merum imperium habentium, guardiæ non concedantur, niſi cauſæ cognitione legitima (vocatis nobilibus) præcedente, exceptis Eccleſiis & Monaſteriis, quæ ſunt ab antiquo in gardia Regia, ac viduis, pupillis & clericis, & clericaliter viventibus, viduitate, pupillari ætate, aut clericatu hujuſmodi durantibus, dumtaxat.

§. 7. *Idem Carolus VI.*

Concedimus ſtatuentes quod amodo per nos & ſucceſſores noſtros in terris aut ſubditis dictorum nobilium, non concedantur guardiæ, niſi cauſâ rationabili præcedente.

§. 8. *Idem Philippus & Carolus.*

Statuto perpetuo prohibemus ne aliquis Seneſchallus, aut alius Officiarius noſter, ſubditos aliorum Juſtitiariorum, ſeu merum imperium habentium, prætextu literarum noſtrarum ab eis contra dictos ſubditos obtentarum vel obtinendarum, coram ſe tradat civiliter, vel criminaliter, niſi in dictis literis noſtris mentio fieret quod eſſent ſubditi dictorum aliorum Juſtitiariorum, cum clauſula non obſtante, & continerent cauſam commiſſionis rationabiliter nos moventem: aliàs autem eas ex nunc ſubreptitias reputamus, nec eas volumus executioni demandari; nihilominus inhibentes amodo qualitercumque Juriſdictionem in ſubditos antedictos prætextu literarum (quæ debita * legalia nuncupantur) à nobis ſeu Juſtitiariis noſtris quibuſcumque obtentarum ſeu obtinendarum exerceri.

* *Debita*) vulgo *Lettres de debitis*, quæ ſũt commiſſiones generales Cancellariæ ad exigendum legaliter debita. Ideo tali caſu poteſt appellari ab executione, adde eod. §. 11. C. M.

§. 9. *Philippus VI. 1343.*

Nullus dominorum prædictorum in Parlamento ſedentium, ad commiſſiones (ſi conferre poſſet) impetrari faciat, cum antiquis ordinationibus ipſius Parlamenti ſit prohibitum, ad ipſorum cedere non poſſet honorem.

§. 10. *Idem anno 1344.*

Quia ſæpius & infra ſtatuimus, ut de cætero nulli liceat coram Magiſtris Requeſtarum hoſpitii noſtri aliquas perſonas adjornari facere, ſeu etiam evocari, niſi de noſtra expreſſa procedat ſcientia, vel in cauſis

Qui conveniantur coram Magiſtris Requeſtarum hoſpitij.

Digitized by Google

officiorum noſtrorum per nos conceſſorum, aut inter Officiarios ſeu familiares & domeſticos dicti noſtri hoſpitij in cauſis merè perſonalibus, quas unus Officiariorum, ſeu domeſticorum aut familiarium, contra alium Officiarium & domeſticum, ſeu familiarem habere continget, vel cum aliquis ex aliis familiaribus & domeſticis hoſpitij noſtri aliquid petere voluerit ſuper actione merè perſonali, ejus officium tangente: quæ quidem cauſæ coram prædictis Requeſtarum Magiſtris tunc poterunt agitari, ne domeſtici & familiares hoſpitii noſtri à ſuis diſtrahantur vel impediantur officiis: alias verò perſonas hoſpitij noſtri tam agendo quam defendendo in cauſis quibuſcumque, coram ſuis ordinariis Judicibus remitti volumus.

§. 11. *Idem eodem anno.*

Literæ in partium læſionem.

Quia ſæpè contingit, &c. volumus, ac etiam præcipimus, prout etiam in propria perſona, nos pluribus gentibus ſeu Magiſtris Parlamenti noſtri dixiſſe ac etiam injunxiſſe recolimus, ut literis noſtris in partium læſionem conceſſis non obediant nec obtemperent quoquo modo: imò nullas etiam & iniquas ſeu ſubreptitias pronuntient & annullent, vel ſi expediens videatur, ſecundum naturam cauſæ, vel formam literarum, nobis ſuper hoc reſcribant, & noſtram adviſent conſcientiam, ſuper hoc quod eis videbitur rationabiliter faciendum.

§. 12. *Idem anno* 1348.

Literæ ſtatus.

Per literas ſtatus, & ita volumus & ordinamus, ut literæ ſtatus non niſi per nos & locum tenentes noſtros aliquibus de cætero concedantur: quas nihilominùs eo caſu cuiquam ſuffragari nolumus, niſi in guerris noſtris perſonaliter interſit, aut infirmitate vel impotentia corporali præpeditus, pro ſtatu ſuo ad guerras noſtras ſufficienter tranſmiſerit: alioquin talibus literis nullus parere teneatur.

§. 13. *Joannes Primus anno* 1363.

Si Commiſſariis ad inquirendam veritatem datis, alteram partium literis ſtatus uti contigerit, alteri parti tempus currat producendi: ſed eis non obſtantibus per Commiſſarios in caſu procedi, teſtes recipi, & examinari ad inſtantiam partis contra quam literæ ſtatus producentur, ipſius producentis abſentia non obſtante volumus: ſalvis tamen eiſdem nominibus & teſtium reprobabilibus, utentibus autem literis ſtatus in aliqua cauſarum ſuarum, interdicimus in aliis cauſis invitis ſuis adverſariis placitare: de cęteroque in literis ſtatus illam clauſulam adimi volumus, quæ ſolita erat concedi: quod ſi impetrans in aliqua cauſarum ſuarum placitare vellet, ad id etiam abſque gratia admittatur.

§. 14. *Carolus Septimus anno* 1453.

Et quia ſæpenumerò, & infrà, in materia furnimenti, querimoniæ, applegiamentorum, & aliis in quibus cadit proviſio, ſicut dotis, alimentorum & productionis teſtium, literas ſtatus locum habere nolumus.

§. 15. *Idem eodem anno.*

Literæ inciviles.

Et quia pluries infrà decernimus intentionis noſtræ nequaquàm exiſtere, ut literis noſtris, niſi rationabiles fuerint ac civiles, à noſtri Regni Judicibus obtemperetur: quas nihilominùs de ſubreptione & incivilitate per partes impugnari poſſe: & ad hoc per Judices, tam Curiæ Parlamenti noſtri quàm alios, partes ipſas admitti volumus, prædictaſque literas inciviles vel civiles antedicti Judices, prout in bona juſtitia repererint, declarare & pronuntiare tenebuntur: quod per dolum, fraudem, vel partium cautelam aut cauſâ ſubterfugii obtentas fuiſſe conſtiterit, earum impetrantes corrigant, prout caſui viderint pertinere.

§. 16. *Idem eodem anno.*

Intelleximus ſæpenumerò criminoſos & delinquentes in priſione detentos, cùm ſuorum remiſſionem criminum obtinere non valeant, à Cancellaria noſtra literas ſtatûs, ne procedatur in cauſa, vel ut delinquentium eorumdem executio differatur ad tempus, impetrare: & interea remiſſionem aut veniam delictorum ſuorum erga nos proſequuntur, & aliquando per importunitatem obtinent, unde crimina remanent impunita: Nos talibus fraudibus & malitiis obviare volentes, tales literas per Cancellarias noſtras de cętero concedi prohibemus: quod ſi per importunitatem obtentæ fuerint à Balliviis, Seneſchallis, & aliis Regni noſtri Juſtitiariis antedictis, nihilominus injungentes, ut dictis literis non obſtantibus, juſtitiam adminiſtrent, & ad criminum punitionem & correctionem, ſicut caſui pertinebit, procedere non omittant.

§. 17. *Idem eodem anno.*

Et quia plures magnæ fraudes committuntur, & infrà, cum literæ (per quas conquerens in materia ſaiſinæ & novitatis, eò quod infra annum & diem à tempore turbationis querimoniam non accepit, relevatur) Curię aut alteri Judici fuerint pręſentatæ, opponens in ſtatu in quo ante ſequeſtrationem exiſtebat, per Judicem reponi volumus, intereàque permitti gaudere, donec partibus auditis per recredentiam vel diffinitivum aliter fuerit ordinatum: quod ſi per dolum vel fraudem querimoniam conſtiterit impetratam, aut prędictum relevamentum obtentum, delinquentem puniri, ſicut eſt rationis, ordinamus.

Literæ in materia novitatis.

§. 18. *Idem eodem anno.*

Litteras ut petitorium ſimul cum poſſeſſorio novitatis deducantur, per Cancellarias noſtras concedi prohibemus: quod ſi inadvertenter concedantur, illis obtemperari nolumus, ſed impetrantes emendâ arbitrariâ puniri.

§. 19. *Idem eodem anno.*

Et quia plures in dictis materiis beneficialibus, & infrà, nos indemnitati ſubditorum noſtrorum, & cauſarum multitudini providere, & abuſus in hac parte reprimere volentes; ordinamus, quod impetrantes literas à Cancellaria, vel Balliviis aut Seneſchallis noſtris ſuper noſtræ Pragmaticæ Sanctionis infractione, Beneficiorum & cauſarum qualitates, necnon media ex quibus & per quæ dictam Pragmaticam infractam eſſe prętendunt, in ſuis impetrationibus declarare teneantur, & niſi materia ad intelligendum data prędictam tangat Pragmaticam, mandata vel commiſſiones non concedantur. Præterea ſecundùm materiæ gravitatem, aut difficultates quæ veriſimiliter illis accedere poſſunt, ad grandia Beneficia, difficultates & materias habito reſpectu in Curia noſtra committantur. Quantum autem ad alias coram Seneſchallis & Balliviis noſtris in eorum principalibus Sedibus, in quibus nobilis eſt affluentia conſilij, executiones inſuper Mandatorum & Commiſſionum noſtrarum in hac materia cum omni honeſtate, debitaque moderatione & informa-

tione præcedente, per Iudices noſtros fieri volumus, niſi materia propter dubium, abſentiam aut fugam alicujus perſonæ, tranſportum litterarum, vel ſcandaloſam in præjudicium dictæ pragmaticæ ſanctionis publicationem, celeritatem exigeret, quibus in caſibus informationes per ſervientes regios fieri poterunt: qui ceſſante dilatione penes Curiam noſtram antedictam, vel Iudices noſtros, illas tradere vel mittere tenebuntur, propter eos puniendos promptiùs impetrantes, ſi per falſi ſuggeſtionem, aut aliàs, vexatio partibus ſine cauſa data fuerit, nec non ſervientes, ſi dolus, aut alius defectus in eorum informationibus vel expletis inventus ſit, principaleque, dictarum materiarum ſummariè & breviter terminari volumus, & decidi ſuper dictæ pragmaticæ ſanctionis tranſgreſſione ſimul indicendo. Et ſi per proceſsûs diſcuſſionem, prædictam materiam non tangere pragmaticam ſæpe dictam appareat, licèt in eadem cadant aliæ difficultates: partes extra proceſſum poni, & ubi pertinebit remitti, ac impetrantes puniri, & partibus ad intereſſe, & in emenda ſecundùm cauſæ exigentiam, pro perſonarum qualitate, condemnari volumus, proviſo tamen quòd non ſit materia regaliæ, vel alia cujus nobis ſolùm, vel Curiæ noſtræ cognitio pertineret.

§. 20. *Idem eodem anno.*

Inquietatio ante vacationem.

Et quia ſæpenumerò ſumus inquietati, & infrà, ut beneficium vel officium, vel alia quæcumque res ante vacationem vel creationem, nec non emenda ſeu confiſcatio ante declarationem, per nos alicui conferatur, inquietari nolumus. Quòd ſi per importunitatem, vel inadvertentiam, alicui fecerimus collationes & donationes hujuſmodi, nullas, nulliuſque valoris exiſtere decernimus.

§. 21. *Carolus VIII. anno 1439. Curia Parlamenti Tholoſæ.*

Litteræ in forma de debitis.

Inhibitum eſt, & infrà, prohibemus ne generales litteræ in forma de debitis, per Seneſchallos & Iudices noſtros de cætero concedantur, niſi Iudicibus quibus cauſæ cognitio pertinet, oppoſitio dirigatur.

§. 22. *Idem qui ſupra, eodem anno.*

Et prætereà, & infrà: litteras & proviſiones de ſiſi, vilis ſi quas ſuper aſportandi à comminatione, cùm ſit bonus homo, vulgariter nuncupatas, & his quocumque nomine cenſeantur ſimiles, per Seneſcallos & Iudices noſtros de cætero concedi prohibemus: ſed delinquentes vel inquiſitos per ordinarios ſine cauſa rationabili gravari formidantes, appellationis remedio poterunt ſibi providere.

§. 23. *Idem qui ſuprà, eodem anno.*

Ordinatum eſt, & infrà, litteras de ſuſpenſa gaudentia, nullitate expletorum, & his ſimiles, cauſa ſuſpendendi, vel impediendi reſſaiſimenta per Cancellariam noſtram Tholoſæ de cætero concedendi prohibemus, ac illis à Judicibus & Commiſſariis obtemperari vel obediri nolumus.

§. 24. *Idem.*

Si dictum ſtatutum querelæ, & infrà, omnibus Iudicibus & Officiariis, ne litteras ſtatuti, querelæ, vel aliàs in albo, decætero concedant, ſub pœna ſuſpenſionis ſuorum officiorum prohibemus.

§. 25. *Idem.*

Et quia in dicta patria, & infrà, ordinamus ut litteræ ſuper Notariorum regiorum creatione, per Cancellarium concedendæ, Seneſcallis, vel eorum locatenentibus, ut ad prædictum Notariorum officium, ſi ſint idonei recipiantur, de cætero dirigantur.

§. 26. *Idem.*

Ut provideatur, & infra, litteras ſuper indebita facti injurioſi ſimplicis querela, cùm in nihilo teneatur ſuper abuſu & nullitate, & his ſimiles, ad debitorum & condemnatorum inſtantiam hactenus concedi ſolitas, cauſa impediendi Sententiarum executionem, vel obligationem Curiarum rigoroſarum & ordinariarum, tam decimariorum regiorum quàm aliorum, per Seneſcallos & Iudices decætero concedi prohibemus, & illas prorſus abolemus. Et infra: Iudices autem hujuſmodi litteras concedentes, officiis eorum privari, & in emendam centum librarum puniri, partes etiam impetrantes perditione cauſæ affici; & nihilominus in emendam 25. condemnari volumus.

§. 27. *Idem qui ſuprà.*

Ut querelis, & infrà: debitor in litteris quas ſuper inſtrumenti cancellatione contra creditorem voluerit obtinere, cauſam propter quam inſtrumentum eſſe cancellandum prætendit, ſicut ſolutionis, pacti de non petendo, ſimulationis, vis, doli, metus, aut alterius exprimere teneatur, & infrà: contra ſententias aut condemnationes, appunctuamenta Iudicum, vel teſtamenta, prædictas litteras decætero concedi prohibemus, aliis juris remediis, partibus ſemper ſalvis.

§. 28. *Idem qui ſuprà.*

Et quatenùs tangit litteras vel proviſiones, ne pro re prophana, & ne laïcus laïcum, nuncupatas formam Arreſti, dictas tangendo materias in Parlamenti Curia pronuntiari, per Seneſchallos, Iudices, & Officiarios regios volumus obſervari. *

* *Obſervari.*] Sequebatur hic ex conſt. Carol. 8 an. 1491. §. 57. 59. 60. 70. quos in ſuo fonte gallico vide. C. M.

TIT. III. DE ELECTIONE.

Ludovicus IX. canoniſatus Sanctus, anno 1228.

PRo ſalubri, & infrà: ſtatuimus & ordinamus ut Prælati Regni noſtri, patronique * beneficiorum ſuorum collatores jus ſuum plenarium habeant, & unicuique ſua juriſdictio ſervetur. Inſuper Eccleſiæ Cathedrales, & aliæ Regni noſtri liberas electiones habeant, & earum effectum integraliter proſequantur: promotioneſque, collationes, proviſiones & diſpoſitiones prælaturarum, dignitatum, & aliorum quorumcumque beneficiorum eccleſiaſticorum Regni noſtri, ſecundùm ordinationem & diſpoſitionem juris communis, ſacrorum Eccleſiæ Dei Conciliorum, atque Inſtitutorum ſanctorum Patrum, fieri volumus & ordinamus.

* *Patroniquè.*] Intelligit etiam de Eccleſiaſticis, quorum curam poſteriores Reges malè abjecerunt, ſed ſtat in patronis laïcis unde ſi Papa eorum juri expreſſè derogaret, poſſet ab executione Bullæ appellari tamquam ab abuſu, & vidi admitti appellationem in hoc Senatu. Sic Carol. 6. infrà tit. 37. patronos inferiores ſua conſtitutione munit. C. M.

§. 2. *Philippus IV. cognomento Pulcher, anno 1302.*

Quoad informationem, & infra volumus & ordinamus, quòd noſtri Seneſcalli, Baillivi, Iudices & cuſtodes nundinarum Campaniæ, Magiſtri & cuſtodes foreſtarum & aquarum, decætero eligantur & inſtituantur ex noſtri Magni Conſilii deliberatione, & ſi aliquis ante hoc ſalubre ſtatutum, ad aliquam præfecturam vel adminiſtrationem noſtram minus peritus aut inſufficiens electus fuerit, Regiæ Majeſtati ſignificetur à parte, ut circa hoc ſalubre valeamus remedium adhibere.

Digitized by Google

§. 3. *Idem eodem anno.*

Volumus quòd ſi contingat, & infrà, uni perſonæ non tradatur niſi unica Baillivia, Seneſchallia, Præpoſitura, Vicaria, ſeu Judicatura.

§. 4. *Idem in eodem anno. & Carolus V. Regis Locumtenens anno 1351.*

Nolumus quòd aliquis præficiatur in Seneſchallum, Præpoſitum, Judicem, Vicarium, vel Baillivum, in loco unde dicitur oriundus. *

* *Oriundus.* l. ſi. C. de off. rect. provin. Sed hodie prorſus exolevit, ut non ſit opus diſpenſatione. C. M.

§. 5. *Idem Philippus anno quo ſuprà.*

Præcipimus quòd qui in ſervientes eliguntur, præſtent idoneas cautiones in manibus Seneſchallorum & Baillivorum noſtrorum, ut bene & fideliter faciant & exequantur officia ſibi commiſſa: & quòd debeant reſpondere aut juri ſtare ſuper his omnibus quæ ab eiſdem peti poterunt ratione dicti officii executi: & ſi contingat aliquem dictorum ſervientium mori, vel officium ſponte, vel pro ſuis exceſſibus dimittere, Seneſchalli aut Baillivi loco eorum poterunt alios ſufficientes ſuo tamen periculo ſubrogare & * habebunt reſpondere de his quæ geſſerunt ſuum officium exercendo, nec poterunt dictorum ſervientium numerum augmentare.

* *Subrogare* Vides quòd veteres Reges non faciebát quæſtum de his officiis, unde honeſtè & ſincerè exercebantur, ſed poſteà Cancellarii primi quæſtus ſui, quàm rectæ politiæ cupidiores eſſe cœperunt; conniventibus Regibus, horum officiorum donationes ſibi uſurpare. Tandè cùm ex eorum venditionibus magnus quæſtus affulgeret, Reges prædam à Cancellariis ereptam ſuo fiſco vendicarũt, unde cuivis nebuloni plus offerenti proſtant, magno publicæ fidei & pudoris damno. C. M.

§. 6. *Idem in eodem anno.*

Inhibemus & interdicimus omnibus Seneſchallis, & Baillivis, Juſtitiariis fidelibus, & ſubditis noſtris quibuſcumque poteſtatem faciendi ſeu inſtituendi Notarium vel Notarios, publicum vel publicos, authoritate noſtra regia: quam ſi quidem poteſtatem nobis & ſucceſſoribus noſtris Franciæ Regibus ſpecialiter & perpetuò reſervamus. Nolumus tamen quòd prælatis Baronibus, aut aliis ſubditis noſtris, qui de antiqua & approbata conſuetudine in terris ſuis poſſunt Notarios facere, per hoc præjudicium generetur.

§. 7. *Idem anno 1404.*

Ordinamus quòd Seneſchallus noſter Tholoſæ, & Albienſis ſub periculo ſuo eligant bonos ſervientes & Officiales alios, qui in perſonis propriis regant & exerceant officia eiſdem commiſſa: certus inſuper ſervientium numerus inſtituatur in quolibet loco, quodque inſtituti inſufficientes amoveantur, & remanentes idonei caveant, prout in ordinatione noſtra ſuper hoc facta continetur.

§. 8. *Idem Philippus VI cognomento Valeſius 1344.*

Nullus loco Præſidentium, Conſiliariorum, & Magiſtrorum Requeſtarum vacantium, niſi priùs Cancellarius & Parlamentum illum ad prædictum officium exercendum idoneum eſſe, Regi teſtificati fuerint, ſubroget.

§. 9. *Carolus anno 1388.*

Et primò, & infrà: Volumus & ordinamus quòd noſtri Seneſchalli, Baillivi, Præpoſiti, & alii Iudices per Magni Conſilii deliberationem de cætero inſtituantur & eligantur.

§. 10. *Carolus VI. 1406.*

Primò quia aliquæ, & infrà: Ordinamus quòd aliquo Officiariorum noſtrorum loco in noſtra Parlamenti Curià vacante, Cameris congregatis in eadem Curia, præſente noſtro Cancellario, ſi Pariſiis tunc præſens extiterit, & velit & poſſit intereſſe ad electionem unius, duarum, aut trium perſonarum, quæ ſufficientiores & idoneiores fuerint ad prædictum Officium exercendum Curiæ noſtræ videbuntur per formam ſcrutinii, quantò celeriùs fieri poterit, procedatur, exindeque electio hujuſmodi, & quis electorum ad idem officium proprior eiſdem videbitur, certiores nos faciant, ut eidem officio, ſicut videbimus, fierique debebit, meliùs providere valeamus.

§. 11. *Idem anno 1346.*

Ordinamus inſuper, quòd vacantibus Seneſchalliis, Bailliviis, vel aliis officiis judicaturæ, ad illa viri ſapientes, prudentes, ſufficienteſque aſſumantur.

§. 12. *Idem eodem anno.*

Et quia ſæpenumerò, & infrà: Ordinamus & decernimus quòd judicaturæ Advocati vel Procuratorum, aut quovis alio officio vacanti, gentes Conſilii, & Officiarii regii in eiſdem Bailliviis, Seneſchalliis, ſecundùm eorum conſuetudinem adviſent quos pro dictis officiis obtinendis magis proprios & idoneos eſſe cognoverint, & nobis uſque ad numerum duorum aut trium, nominando magis idoneos, & ſufficientiores ac prudentiores homines declarent, ut ex noſtri deliberatione Conſilii eidem officio meliùs providere valeamus. Et nihilominus antequàm prædicti Conſiliarii & Officiarii in prædictis Bailliviis & Seneſchalliis eorum circa præmiſſa declarent adviſamentum, ad ſacroſancta Dei Evangelia eorum manibus tacta, quòd bene & fideliter nobis conſulant, eos quos in ſuis conſcientiis magis proprios, idoneos & ſufficientiores & prudentiores de dictis officiis obtinendis eſſe cognoverunt, jurare teneantur.

§. 13. *Ludovicus XI. anno 1465.*

Quià ſicut, & infrà, Officiorum Præſidentium, Conſiliariorum, Advocati & Procuratoris noſtri, in Curia noſtri Parlamenti Tholoſæ, vacatione occurrente, per Præſidentes & Conſiliarios ejuſdem Curiæ trium notabilium perſonarum, Clericorum, proborum hominum & bene famatorum electionem de cætero fieri volumus & ordinamus, necnon (ſicut præmittitur) electorum nomina cum eorundem eligentium adviſamento, illius videlicet aut illorum qui in eorum conſcientiis utiliores pro bono noſtro & juſtitiæ ad prædictum officium obtinendum videbuntur, per jamdictam noſtram Curiam nobis tranſmitti, ut per nos inde fiat ſicut viderimus faciendum.

TITULUS IV.

DE SUPPLENDA NEGLIGENTIA inferiorum.

Carolus VIII. anno 1490.

INhibitum eſt, & infra intentionis noſtræ nequàquam exiſtit, quominus Seneſchalli & alii ſuperiores Iudices in caſu notabilis negligentiæ * vel delicti notorii judicis inferioris, caſuum & criminum commiſſorum in juriſdictione ordinariorum inferiorum, poſſint recipere cognitionem.

* *Negligentia.*] Dixi in Cõſuet. Pariſ. §. 2. gloſ. 3. num. 3. C. M.

TITULUS V.

DE OFFICIO ET POTESTATE *Commiſſariorum.*

Beatus Ludovicus, hujus nominis IX. anno 1254.

UBi bidelli vel ſervientes ad remota loca mittuntur, eis abſque Superioris litteris non credatur: & ſi aliter inventi fuerint facientes vel mandantes, nuntietur Seneſchallis, qui eos puniant competenter.

§. 2. *Philippus IV.* 1303.

Judices qui à nobis vadia recipiunt, de commiſſionibus ſibi per Curiam noſtram directis nihil omnino recipiant niſi extra villam, ſeu caſtrum in quo ſuum habent domicilium, ratione prædictæ commiſſionis eos oporteat proficiſci.

§. 3. *Idem Philippus* 1304.

Præterea Judices ordinarii, prætextu commiſſionum infra judicaturas ſuas per Superiores ſibi directarum, nullum à partibus ſalarium recipiant, vel etiam levare præſmant; ſed ſalario quod à nobis percipiunt, ſint contenti.

§. 4. *Philippus VI. Valeſius, anno* 1338. *& Carolus VI. anno* 1408.

Præſenti conſtitutione ſancimus, ut amodo non ponantur commeſtores,* nec duo vel plures ſimul; ſed unicus duntaxat ſerviens ſive Commiſſarius eadem vice pro executione ſolius debiti deputet, niſi plures mittendi fuerint ex cauſa, per Judicem noſtrum ordinarium arbitranda: & fiant executiones conſuetudine locorum obſervata: qui autem contrarium fecerit, debitè puniatur, adjicientes conſtitutioni hujuſmodi ut pro noſtris debitis exequendis, vel exigendis, non niſi unus ſolus eadem die, abſque Commiſſario vel Commiſſariis, vel aliis quibuſcumque adjunctis ſerviens deputetur, & de recognitione ſolutionis cùm facta fuerit, volumus & ſtatuimus dari, concedique petentibus publicum inſtrumentum.

* *Commeſtores*] Quandoque ſervitus patrimoniales pervagata uſque ad Galliam togatam, ut in c. ad audientiã ubi gloſ. 1 non intelligit de de præſcripto. C.M.

§. 5. *Idem Philippus VI. eodem anno.*

Statuimus præterea, ut proclamationes & infra, ut ſi aliquis officiarius noſter dixerit ſe ad executionem aliquam faciendam vel aliud deputatum, volumus quòd de poteſtate ſeu commiſſione ſibi tradita, doceat requiſitus, alioquin ad damna & expenſas illius teneatur, & aliàs debitè puniatur.

§. 6. *Idem Philippus anno* 1344.

Salarium Commiſſariorum.

Quia nos, & infrà: Ut nullus Commiſſarius per nos aut Parlamentum noſtrum deputatus, ultra ſalarium infrà ſcriptum, & per nos ordinatum recipere valeat, ordinamus, contrariumque facientes tamquam perjuri, & aliàs ſicuti nobis viſum fuerit, punientur. Primò nos, & infrà, Commiſſarius nullus pro qualibet equitatura die qualibet ultra decem ſolidos Pariſienſes, in patria Pariſienſi, & in patria Turonenſi ultra decem ſolidos Turonenſes accipiat.

§. 7. *Idem eodem anno.*

Volumus & ordinamus quòd gentes Parlamenti noſtri ad commiſſiones deſtinati, non niſi pro ſex equitaturis, gentes Inqueſtarum & Requeſtarum noſtri Palatii pro quatuor Clericorum ſuorum in auditione laborantium equitaturis incluſis, recipere valeant; Commiſſarius tamen ſecundùm ejus conditionem, majorem vel minorem equorum numerum ducere poteſt, ſicut in propriis faceret negotiis.

§. 8. *Idem eodem anno.*

Injungimus Commiſſariis, & infrà: quoniam intelleximus plures Commiſſarios tardè ſuarum commiſſionum intrare negotia, & valde lentè laborare, quod nobis multùm diſplicet: diſtrictè Commiſſariis injungimus, & ſub eorum juramento, ut circa commiſſiones ad quas miſſi fuerint bene fideliterque laborent; alioquin pecunias à partibus iniquè recipient, & per nos graviter punientur.

§. 9. *Idem.*

Commiſſarii ſuper expenſarum taxatione, vel teſtium examinatione per Parlamentum deputati pro qualibet die, Pariſius ipſorum quilibet ultra decem ſolidos Pariſienſes, unà cum vadiis regiis Parlamento ſedente recipere non poterunt.

§. 10. *Idem anno* 1358.

Ut nullus Commiſſarius per noſtrum Parlamentum deputatus, ultra quadraginta ſolidos Pariſienſes pro die in patria Pariſienſi, vel Turonenſes in patria Turonenſi, recipere poſſit, ordinamus.

§. 11. *Ioannes I. anno* 1363.

Concordatis articulis, dantur Commiſſarii pro veritate ſuper factis partium inquirendo, & ſi ambæ partes vel earum altera Commiſſarios, vel Commiſſarium cum adjuncto, de partibus petierint, eiſdem concedantur: qui Parlamento ſedente vel non ſedente, poterunt ad inqueſtam ſupra factis partium faciendam procedere.*

* *Protendre*] Hic locabatur §. 6. conſtit. Carol. VII. anni 1456. quem meliùs vide in Gallicis. C. M.

§. 12. *Carolus V. anno* 1364. *& ſuper ſede Requeſtarum.*

Cùm pro proceſſibus & inqueſtis faciendis Commiſſario Præſidens daturus fuerit, ſemper clericum unum cum laïco jungat, ſi bono modo fieri poſſit, niſi forte cauſa adeo modica fuerit, quòd per unum Commiſſarium ſolum valeat expediri.

§. 13. *Idem eodem anno, & quibus ſuprà.*

Volumus & diſtrictè præcipimus, & infra, pauperum & miſerabilium perſonarum proceſſus & inqueſtas, gentes noſtræ, quando caſus evenerit, amore Dei faciant, eaſque diligenter audiant, & breviter expediant.

§. 14. *Carol. VII.* [illegible] *Dom.* 1463.

Statuimus ut Seneſchalli & alii Occitanæ linguæ Judices, aliquem ſervientem, aut alium ſimplicem executorem, ad reparationem attentatorum, vel aliud cauſæ cognitionem requirens, faciendum, de cætero committere vel ſubdelegare non præſumant: ſed illa vel per eorum locatenentes ordinarios, aut alias notabiles perſonas in præmiſſis expertas, ſub pœna privationis ſuorum officiorum fieri facere teneantur.*

* *Teneantur.*] Hic ex conſtit. Carol. VII. anni 1446. ponebantur §. 11. 20. 33. & anno 1453. §. 35. 36. 79. 95. 142.

§. 15. *Carolus anno* 1490.

Ordinationes ſequendo, & infra: prohibemus inſuper, ne Præſidentes & Conſiliarii ad aliquorum proceſſuum inqueſtas, Arreſtorum proviſionem, vel executionem

Digitized by Google

executionem faciendam, Parlamento ſedente ſe conferant: quin immo prædictas executiones & inqueſtas per Seneſchallos & Iudices partium & rerum contentioſarum, etiamſi partes ipſæ Conſiliarium vel Commiſſarium de prædicta Curia requirant, de cætero fieri volumus: niſi forte Curia propter materiæ granditatem vel difficultatem, aut evidentem neceſſitatem ex grandi deliberatione commiſſiones antedictas per aliquem ex antedictis Præſidentibus aut Conſiliariis fieri decreverit, quod eorumdem conſcientiis relinquimus. Porrò durante Parlamenti vacatione ab Auguſti medio uſque ad ſanctum Martinum antedictos Conſiliarios ad inqueſtas & Arreſtorum groſſarum materiarum, cognitionem tamen exigentium, inter partes tales anfractus ſuſtinere volentes, ipſiſque requirentibus, & non aliter, ſe conferre permittimus: ſi tamen partes vacationum hujuſmodi tempore pro ſepedictis inqueſtis & executionibus Commiſſarios ad partes requirant, Judices inferiores & ſubalternos ſibi concedi volumus. Quantùm autem ad alias materias ſimplicem dumtaxat executionem requirentes, ſicut poſſeſſionis reſtitutio, vel ſimilia cauſæ cognitionem non exigentia, illarum executionem oſtiariis & ſervientibus dirigi præcipimus. Quod ſi durantibus eiſdem vacationibus partium altera Conſiliarium petierit, pro his quæ per inferiores poterant executioni demandari, contra partem in expenſis condemnatam, non taxabitur ultrà quàm ſi per Iudicem inferiorem executio facta fuiſſet.

§. 16. *Idem eodem anno.*

Ut provideatur, & inf. Iudices majores, locumtenentes Seneſchalli, clericos, aut laïcos ad inqueſtas Arreſtorum executiones, vel alias commiſſiones faciendas deputatos, 55. ſolidos Turonenſes die qualibet percipere volumus & ordinamus, necnon eorum expenſas moderatas cum tribus equis, & non ultrà: & hoc ſub pœna emendæ & ſuſpenſionis ſuorum officiorum. Iudicem verò criminalem cùm ibit in commiſſionem, 40. ſolidos Turonenſes pro die qualibet, & ejus expenſas, Doctorem ſubrogatum, vel commiſſum totidem; Licentiatum autem 27. ſolidos & ſex denarios Turon. & Baccalarium 25. Turon. & ejus expenſas, Notarium 16. ſolidos Turon. & ejus expenſas, ſervientem equeſtrem decem ſolidos, pedeſtrem 5. pro die: eis autem injungitur ut in prædictis commiſſionibus diligenter & fideliter procedant, minoribus quibus fieri poterit partium gravaminibus & anfractibus, ſub pœna reprehenſionis & emendæ.

§. 17. *Idem, eodem anno.*

Ordinatum eſt quòd Seneſchalli & Iudices qui commiſſiones in materia ſtatuti querelæ ſecundùm Edicti regii formam ſuper hoc olim facti concedere ſoliti ſunt, probos & bonos viros, non ſuſpectos de cætero deputare teneantur: prætereà Commiſſarios ad exequendum prædictum ſtatutum querelæ deputatos, ſi in materia prophana fuerit in primo capite: necnon ſuper contraria poſſeſſione, partes ſupra locum audient, abſque hoc quod opus ſit alias habere Litteras, vel expectare: qui ſi fuerit ut ſuſpectus recuſatus, adjungitur alius non ſuſpectus, expenſis recuſatis: præfatique Commiſſarii, partibus auditis, & ſuper poſſeſſionibus allegatis utrimque factis appriſis: ſi conveniant & partes conſentiant ad executionem prædicti ſtatuti querelæ, in ſui primo capite procedant: alioquin ad ſedem negotium reportabunt, ut inibi decidatur: & illi qui jus apparentius habuerit, in poſſeſſorio reſſaiſimentum concedatur.

§. 18. *Idem, eodem anno.*

* *Querela.*] Si ſtatutum quærelæ * in materia beneficiali fuerit impetratum, ad illud exequendum ſupra locum, Commiſſarii de cætero non mittentur; ſed partes contendentes ad principalem ſedem in eadem de ſuis titulis & inſtrumentis doctura vocabuntur, quibus per conſilium viſis, dictum ſtatutum querelæ in ſui primo capite decidetur, niſi tamen factum aliquod de quo ſit inquirendum, inveniatur, propter quod materia cum titulis vacuari non poſſit.

Quod in materia beneficiali ſublatum eſt, conſtit. 1512.

* *Poſſit.*] Hic ex conſtit. Carolus VIII. anni 1493. addebantur, §. 11. 18. 19. 38. 40. 56. 100. quos puriùs habes in Gallicis. C. M.

TITULUS VI.

DE OFFICIO BAILLIVORUM, Seneſchallorum, Iudicum, Præpoſitorum, bajulorum, & aliorum Officiariorum.

Beatus Ludovicus, anno 1254.

QUæſtus quidem illicitos, quantum poſſibile fuerit, in Bailliviis, & aliis Curialibus reprimere cupientes, Seneſchallos & alios Officiarios noſtros in Bellicardi & Carcaſſonæ Bailliviis juramento ſubſcripto duximus aſtringendos, cujus ſi Seneſchalli fuerint tranſgreſſores, pœnas debitas in ipſorum perſonas noſtræ voluntati, vel deputatorum à nobis arbitrio reſervamus: ſi verò minores aut Baillivos, vel Officiales noſtros dejerare contigerit, in hac parte à Seneſchallis ſub bonarum teſtimonio perſonarum, & cum eorumdem conſilio puniantur.

§. 2. *Idem Ludovicus anno quo ſuprà, & Philip. IV.* 1302.

Iurabunt igitur utriuſque Bailliviæ Seneſchalli, quod quandiu commiſſam ſibi tenebunt Bailliviam, cum Iudicum ſuorum conſilio juratorum ſecundùm uſus & conſuetudines in ſingulis locis approbatas, tam majoribus, quàm mediocribus & minoribus, tam advenis quàm indigenis & ſubjectis, ſine perſonarum acceptione jus reddent.

§. 3. *Idem.*

Inſuper jurabunt jura noſtra bona fide requirere & ſalvare, & aliorum jura ſcienter nec auferre, neque diminuere, vel impedire.

§. 4. *Idem Ludovicus. Idem Philippus.*

Iurabunt donum ſeu munus aliquod à quacumque perſona per ſe vel alium non recipere, in pecunia, argento, auro, ſeu rebus aliis quibuſcumque mobilibus vel immobilibus, aut ſe moventibus, vel beneficiis temporalibus, aut perpetuis, præter eſculenta vel poculenta, quorum valor in una hebdomada decem ſolidos Pariſienſes non excedat. Quodque prædicta dona ſeu beneficia ſuis uxoribus, liberis, fratribus vel ſororibus, nepotibus, vel conſanguineis, aut commenſalibus, vel ſuis domeſticis fieri minimè procurabunt: immo bona fide diligentiam adhibebunt, ne uxores eorum, vel aliæ perſonæ proximè nominatæ dona vel munera recipiant: quod ſi fecerint, ex quo hoc ſciverint Seneſchalli, eas ad reſtitutionem bona fide compellent, ſub debito juramenti.

§. 5. *Idem.*

Iurabunt ulteriùs quod ab illis de ſua Seneſchallia nec ab aliis qui cauſam habeant coram ipſis, vel ſciant in proximo habituros, mutuum non recipiant per ſe vel alium ultra ſummam 20. lib. quam reddant infra duos menſes à die contracti mutui computandos, licèt etiam creditores ſolutionis terminum voluerint prorogare.

Addetur juramento eorum, quòd nihil dabunt vel mittent alicui de conſilio noſtro, vel uxoribus eorumdem, liberis aut domeſticis: vel illis quos ad viſitandum terram, vel facta eorum exquirenda mittemus.

§. 6. *Idem.*

Præterea quod in venditionibus Bailliviarum vel redituum noſtrorum partem non habebunt, nec etiam in moneta, vel manibus quæ à peregrinis vel mercatoribus conducuntur.

§. 7. *Idem.*

Inſuper quod Baillivos infideles, ſeu injurioſos & improbos exactores vel de uſuris ſuſpectos, aut turpem vitam apertè ducentes, in ſuo non ſuſtinebunt errore: immo eorum exceſſus corrigent bona fide.

§. 8. *Idem.*

Iurabunt etiam Iudices & locorum Vicarii ſingulorum, quod nec ipſis Seneſchallis vel eorum uxoribus, liberis aut proximis, ſeu domeſticis quicquam dabunt, & in fine juramenti concludent ſe univerſa & ſingula ſupradicta bona fide ſervare, nec quicquam per ſe vel alium in fraudem facere prædictorum. Vicarios autem, quos Seneſchalli quandoque per ſe ſubſtituent, nolumus inſtitui, niſi prius ſub forma prædicta præſtiterint juramentum.

§. 9. *Idem.*

Et ut hæc Officialium juramenta firmiùs obſerventur, volumus quòd in publica aſſiſia fiant coram clericis & laicis, ab omnibus & ſingulis ſupradictis, etiam ſi anteà coram nobis facta fuerint: ut non ſolùm metu divinæ indignationis & noſtræ; ſed etiam confuſionis & erubeſcentiæ apud omnes perjurium manifeſtum incurrere videantur.

§. 11. *Idem.*

Volumus autem & præcipimus quòd Seneſchalli prædicti, & alii quicumque tenentes officia, necnon omnes qui in prædictis Bailliviis vadia recipiunt, abſtineant ab omni verbo quod vergat in contumeliam vel in contemptum Dei, vel Matris ſuæ, vel Sanctorum ipſius: à ludo et . m cum taxillis vel ſi- rectis, à fornicatione, & à tal nis.

§. 11. *Idem.*

Inhibemus verò diſtrictè Baillivis noſtris prædictis poſſeſſiones aliquas per ſe vel alium emere, adminiſtratione ſua durante in Baillivia ſua, vel alia fraudulenter, ſine noſtra licentia præcedente: quod ſi fecerint, emptionem irritam eſſe, & poſſeſſiones ſic emptas fiſco noſtro, ſi nobis placuerit, volumus applicari.

§. 12. *Idem.*

L. unica. c. ſi quacumque prædi. poteſtat.

Prohibentes inſuper Seneſchallis, ne quamdiu Baillivi aut Seneſchalli fuerint ſibi vel ſuis liberis, aut fratribus vel ſororibus, nepotibus, neptibus, conſanguineis, vel cuicumque de ſua familia matrimonia copulent cum perſonis ſuæ Bailliviæ, ſine noſtro ſpeciali conſenſu, nec prædictos in Religionibus ponant, nec eis beneficia Eccleſiaſtica vel poſſeſſiones acquirant.

§. 13. *Idem.*

Quæſtas etiam vel procurationes in domibus Religioſorum vel circa, cum expenſis eorum, non recipiant ſine noſtra licentia ſpeciali.

§. 14. *Idem.*

Seneſchalli autem noſtri & inferiores Baillivi caveant ſibi à multitudine bidellorum: & quanto paucioribus poterunt, ſint contenti ad Curiarum exequenda præcepta, & illos nominent in aſſiſia publica, alteri verò minimè pro bidellis habeantur.

§. 15. *Idem.*

Ne verò Seneſchalli noſtri, vel inferiores Baillivi contra juſtitiam ſubditos noſtros gravent, inhibemus eiſdem ne pro quocumque debito (præter noſtrum) capiant * vel captum detineant aliquem ſubjectorum. * Capiant.] infra eod. §. 40.

§. 16. *Idem.*

Eos ſanè qui Baillivias noſtras tenuerint, aliis eas revendere prohibemus. Et ſi plures emptores fuerint, unus tantùm juriſdictionem exerceat, & immunitate gaudeat calvagatis, tailliis, ſeu collectis, & aliis oneribus publicis, quibus Vicarii gaudere conſueverunt: emptores autem Bailliviarum debita propria, ſcilicet quæ non debentur ex Baillivia vel eorum ſociis, auctoritate propria non coërceant, ſed per manum Seneſchalli aut Judicis eadem repetant, ſicut facerent ſi Baillivias non tenerent: vendi autem eas filiis, fratribus, nepotibus, neptibus aut domeſticis, noſtris nolumus Seneſchallis.

§. 17. *Idem.*

Porrò viam malitiis quantùm poſſumus, præcludere volentes, firmiter inhibemus ne Seneſchalli ac inferiores Baillivi in cauſis criminalibus aut civilibus ſubditos noſtros locorum mutatione fatigent abſque cauſa rationabili; ſed ſingulos audient in illis locis in quibus conſueverunt audiri, ne gravati laboribus & expenſis jure ſuo cedere cogantur.

§. 18. *Idem.*

Quia nemo ſine culpa vel cauſa jure ſuo privandus eſt, Baillivis noſtris minoribus & majoribus inhibemus ne deſſaiſient aliquem ſine cauſæ cognitione, vel noſtro ſpeciali mandato: ſubjectos etiam noſtros novis exactionibus vel oneribus non affligant, calvagatas extorquendæ pecuniæ cauſa non mandent, ſed ex cauſa tantummodò neceſſaria: & tunc volentes perſonaliter facere calvagatam, ad eam redimendam data pecunia non compellant.

§. 19. *Idem eodem anno.*

Defenſam autem bladi vel vini, aut mercium aliarum extrahendarum ſine cauſa urgente non faciant: & tunc cum bono & maturo conſilio non ſuſpecto, & factum cum conſilio ſine conſilio non diſſolvant, nec eo durante cuiquam faciant gratiam ſpecialem. Arma tamen deferri Sarracenis omni tempore prohibemus: & tam victualia quàm res alias tempore quò cum Chriſtianis guerram habebunt, ſine noſtra licentia nihil deferri volumus: niſi tempore quo treugam habemus cum eiſdem.

§. 20. *Idem eodem anno.*

Demum perverſam conſuetudinem abolentes; quæ in Curiis aliquibus noſtris circa judiciales expenſas & pœnas ſuccumbentium in judiciis diu fuerat obſervata, volumus & mandamus, quòd in litis initio conteſtatæ reddant pignora litigantes uſque ad valorem decimæ partis litis, vel æſtimationis ejuſdem: quæ pignora partibus recredantur: nec in præ-

Digitized by Google

ceſſu negotii levetur aliquid pro expenſis, ſed eo finito per compoſitionem vel ſententiam negotio, ſolvat qui victus fuerit, partem decimam ejus in quo ſuccumbet, vel æſtimationem ejuſdem: & ſi ambo pro parte victi fuerint, ſolvat quilibet pro parte in qua ſuccumbet: qui verò in litis principio pignora reddere non potuerunt, dent fidejuſſores idoneos: & ſi illos dare noluerint, propriis committantur.

§. 21 *Idem eodem anno.*

Omnes autem Baillivos noſtros majores & minores finito officio remanere volumus, vel ſaltem Procuratorem ſufficientem dimittere in ipſa Baillivia per quinquaginta dies, ut de ſe conquerentibus coram illis reſpondeant, quibus hoc committemus.

* *Dict.* l. Conſiliarios C. de aſſeſſoribus, & ſic quem ſyndicatum vulgò vocant, ſervabatur in Gallia, & erant officia temporalia, quinetiam in Parlamento annalia, & juſtitia potior. Idem tempore Phil. IV. infra eo. §. 33. & Phil. VI. Carol. VI. infra eo. §. 63. §. 75. C. M.

§. 22. *eodem anno.*

De Chriſtianis, ſicut in ſtatuto olim à nobis de conſilio Baronum apud Meldunum edito, diſtrictè prohibemus quatenus Barones, Seneſchalli noſtri, vel aliæ quæcumque perſonæ eiſdem uſuras hujuſmodi faciant haberi. Uſuras autem intelligimus quicquid eſt ultra ſortem: prædictumque ſtatutum volumus quòd Seneſchalli noſtri obſervari faciant etiam in terra Baronum vel aliorum, ſi deficiant, poſtquàm ſufficienter fuerint requiſiti.

§. 23. *Ex Arreſto Pariſiis pronuntiato anno* 1277.

Injunctum eſt omnibus Seneſchallis, ut ſi Clerici arma portantes inveniantur in juriſdictione Regis, quòd eiſdem auferantur, nec reſtituantur eiſdem, & requirantur eorum Prælati ut Règi faciant emendari: quod ſi facere neglexerint, Clerici ad emendam per captionem temporalium compellantur.

§. 24. *Philippus IV. Pulcher, anno* 1301.

Nolumus quòd Seneſchallus aliquis vel Baillivus de noſtro ſit conſilio quandiu præfuerit ſuæ præfecturæ. Et ſi anteà effectus fuerit de conſilio noſtro, nolumus quòd ſuo durante officio ſe de eo aliquatenus intromittat.

§. 25. *Idem eodem anno.*

Volumus inſuper & ordinamus quòd nullus Seneſchallus, Baillivus, aut Iudex quicumque ſub ſe habeat Præpoſitum, Vicarium ſeu Iudicem, qui eidem conſanguinitatis, affinitatis, vel nutrituræ vinculo teneatur, ne perſonæ prædictæ in cauſis quæ ad ipſos per appellationes pervenire poſſent, minus fideliter judicent.

§. 26. *Idem eodem anno.*

Si contingat aliquem de præpoſituris noſtris ad firmam tradi, volumus quòd talibus commendetur perſonis, quæ fideles & idoneæ reputentur, bonæque famæ, & quòd ſint bene ſolvendo, non clerici, non uſurarii, non infames, nec circa ſubjectorum oppreſſiones ſuſpecti: nec volumus quòd præfatæ perſonæ ad prædictas præpoſituras noſtras ſeu adminiſtrationes inſtitutæ, quantuncumque plus aliis offerant, in eis admittantur: Inhibentes [illegible] cætero, ne præpoſituras ad firmam tenentes, emendas taxare vel judicare præſumant: ſed Seneſchalli & Baillivi homines, ſeu Scabini dumtaxat, ſecundùm quod locorum conſuetudines ſuadebunt: injungentes inſuper quòd in una præpoſitura ponatur unus præpoſitus, aut duo tantummodò, & non plures, & quòd uni perſonæ non tradatur niſi unica Baillivia, Seneſchallia, Præpoſitura, Vigueria, ſeu Iudicatura, qui ſicut Baillivi & Seneſchalli jurabunt.

§. 27. *Idem.*

Hac irrefragabili conſtitutione ſancimus quòd omnes Seneſchalli, Baillivi, Vicecomites, Viguerii, Iudices, & alii juſtitiarii noſtri, quibuſcumque nominibus cenſeantur, & ubicumque in Regno noſtro fuerint conſtituti, officia ſibi commiſſa per ſe ipſos perſonaliter exerceant: nec ſibi ſubſtitutos, aut locumtenentes facere præſumant, niſi in caſu neceſſitatis: utpote infirmitatis, vel conſimili: quo etiam caſu ceſſante, ad officia ſibi commiſſa redeant exequenda, ſine fraude, & ſub debito juramenti: cùm autem in prædicto caſu contigerit eos abſentari, ſibi ſubſtituant aliquem virum idoneum & honeſtum de patria ſeu Provincia cui præeſſe noſcuntur, uſque ad eorum reditum, quem accelerent. Qui quidem ſubſtitutus non ſit Advocatus, nec aliis arduis negotiis, vel multitudine amicorum oneratus, caventes ſibi ſic ſubſtituentes: quoniam pro adminiſtratione ſubſtitutorum ſuorum (ſi quos in eis commiſerint) tenebuntur, prout de jure fuerit, reſpondere.

Iurabuntque præfati ſubſtituti, quòd quandiu præerunt officio prælibato, illud bene & fideliter exequentur, diſtrictiùs inhibentes ne prædicti Seneſchalli, Baillivi, Officiarii & Commiſſarii noſtri quicumque ſint, ſub pœna privationis officii ſibi commiſſi, pro ſigillis * ſuis aliquid accipiant, nec faciant, aut patiantur ut pecuniam, argentum, ſervitium, vel utilitatem aliquam, quæcumque ſit illa, vel illud, pro eis exigatur.

* *Sigillis.*] De his Reges olim nõ faciebant quæſtum infra eo §. 41. §. 49. C. M.

§. 28. *Idem eodem anno.*

Inſuper præfati præpoſiti noſtri nihil penitus exigant à ſubjectis ſuis, nec Eccleſiam gravare præſumant, aut ſi offeratur, recipiant ratione ſubventionis aut auxilii eiſdem impendentibus: nec ad eaſdem accedere debeant pro comedendo, aut ibidem jacendo, ſine cauſa: nec cùm perſonis dictarum Eccleſiarum aut aliis quibuſcumque ſubjectis, conventiones, pacta, ſeu mercata faciant de danda certa ſumma pecuniæ pro omnibus emendis quas incurrent, ſeu incurrere poſſent toto tempore quo eorum officium perduraret, quia per hunc modum daretur ſubditis prædictis & aliis perſonis occaſio delinquendi: contra hoc autem ſalubre ſtatutum venientes, volumus animadverſione debita puniri.

Non valet pactum de mulcta futuri delicti.

§. 29. *Idem eodem anno.*

Hoc perpetuo prohibemus edicto, ne ſubditi ſeu juſtitiabiles Prælatorum, Baronum, aut aliorum ſubditorum noſtrorum, trahantur in cauſam coram officiariis noſtris, nec eorum cauſæ, niſi in caſu reſſorti, in noſtris Curiis audiantur, vel niſi in caſu alio ad noſtrum jus regium pertinente: nec volumus quòd eis litteræ concedantur præterquàm in caſibus memoratis.

§. 30. *Idem eodem anno.*

Præcipimus inſuper quòd Seneſchalli & Baillivi noſtri teneant ſuas aſſiſias in circuitu Seneſchalliarum & Bailliviarum ſuarum de duobus menſibus in duobus, ad minus: & quòd in fine cujuſlibet aſſiſiæ ſuæ ſignificari faciant diem alterius aſſiſiæ: inhibentes nè prædictas aſſiſias teneant in terris, villis, locis Prælatorum, Baronum, vaſſallorum, & aliorum quorumcumque ſubjectorum, aut in quibus nos juſtitiam, dominium aut guardiam non habemus, niſi ſit in locis in quibus dictæ aſſiſiæ à 30. annis citrà teneri conſueverint: nec teneant eas in locis in quibus non eſt illa, aut gentium habitatio populoſa: & ſi à quoquam in contrarium aliquid contigerit attentari, nolumus quòd redundet quantum ad poſſeſſionem vel proprietatem, in eorum præjudicium, ad quos præ-

dicta poſſeſſio vel proprietas pertinere noſcatur.

§. 31. *Idem eodem anno.*

Inhibemus ne ſervientes faciant adjornamenta ſeu citationes ſine præcepto Seneſchalli, Præpoſiti, Baillivi, Viguerii, Vicecomitis, aut alterius Judicis: & ſi forte præpoſitus faceret, ſeu fieri præciperet falſum aut injurioſum, adjornamenta, damna & gravamina parti quam ſic gravavit, reſarciet: & cum hoc pœna decente cognoſcent quàm graviter deliquerint.

§. 32. *Idem eodem anno.*

Interdicimus inſuper ſervientibus noſtris, ne juſtitient, aut officium ſuum exerceant in terris Prælatorum, Baronum, aut aliorum vaſſallorum ſubjectorum noſtrorum, in quibus habent altam juſtitiam & baſſam, ſeu merum & mixtum imperium; niſi in caſu reſſorti, aut alio ad nos de jure ſpectante: neque tunc, niſi de præcepto Seneſchalli, Baillivi, aut Præpoſiti, Vicecomitis, Viguerii ſeu Iudicis. Et tunc mandatum ſeu præceptum ipſorum, caſum ad nos, ut præmittitur, pertinentem continebit: inhibentes inſuper ne morentur, ſeu larem faciant in dictis terris aut locis vicinis, in fraudem, abſque voluntate dominorum, niſi ſint oriundi de loco, aut ibi matrimonium contraxerint. Et in his duobus caſibus non poterunt ſervientes officium in illis locis exercere: & ſi caſus reſſorti, aut alius ad nos ſpectans in eiſdem terris evenerit, nolumus quòd ullatenus ſe intromittant: imò caſus ille per alios ſervientes executioni mandabitur. Prælibati verò Barones & alii noſtri fideles poterunt prædictos ſervientes noſtros juſtitiare, & contra eos uti juriſdictione ſua ſpirituali & temporali, prout juſtum fuerit, ſine fraude, ſicut contra alias perſonas privatas, in his quæ ad eorum officium non ſpectabunt, poteruntque eos punire de eorum exceſſibus commiſſis, non tamen noſtrum regium officium exercendo.

Reſecat ſuperfluitatem ſervientiũ.

§. 33. *Idem eodem anno.*

Volumus etiam quòd ordinatio olim facta ſuper reſecanda ſuperfluitate ſervientium, & de eos reducendo ad certum numerum, compleatur, & executioni debitæ demandetur, videlicet quòd ubi conſuetum erat habere viginti ſervientes, remotis omnibus, quatuor tantùm remaneant: & ſic per conſequens de majori numero major, & de minori minor ſubtrahatur: volentes inſuper quòd ſervientes illi qui noſtras antè litteras habuerint, & qui aliàs ſufficientes extiterint, inter remanentes deputentur, ſervato tamen numero ſupradicto: & illi qui taliter remanebunt, obediant Seneſchallis & Baillivis noſtris: qui poterunt prædictos ſervientes corrigere & punire pro ſuis exceſſibus. Et ſi eorum exceſſus exegerint, ab eorum officio, quamvis litteras noſtras ſuper hoc haberent, totaliter amovere.

§. 34. *Idem eodem anno.*

Volumus nihilominus quòd prædicti ſervientes moderatum ſalarium accipiant: videlicet ſerviens equeſter tres ſolidos in die, pedeſter decem & octo den. monetæ currentis, quando villam exibit, nec ultrà pro die accipiant pro ſalario ſuo, quæcumque adjornamenta aut proceſſus alios ad eorum officium pertinentes faciant, pro pluribus negotiis, pluribuſve perſonis. Et ſi ſit in aliquibus locis conſuetum quòd minus habere debeant, illa conſuetudo ſervetur.

§. 35. *Idem Philippus in eodem anno. Carolus VI. 1388.*

Forma juramenti Seneſchallorũ & Baillivorum.

Sequitur forma juramenti ſecundùm quam debent jurare Seneſchalli, Baillivi, Judices, Viguerii, Vicecomites, Præpoſiti, & alii juriſdictionem habentes. In primis enim jurabunt quòd quamdiu fuerint in adminiſtratione vel officio ſibi commiſſo, facient juſtum judicium omnibus perſonis magnis & parvis, extraneis & privatis cujuſcumque conditionis exiſtant, & ſubditis quibuſcumque, ſine perſonarum acceptione, vel nationum, ſervando & cuſtodiendo diligenter uſagia locorum, & conſuetudines approbatas.

§. 36. *Idem eodem anno.*

Iurabunt etiam bona fide cuſtodire & ſervare jus noſtrum ſine diminutione & impedimento, ac ſine præjudicio juris alieni. Quodque per ſe vel per alios non recipient ſeu recipi facient aurum, argentum, vel aliud immobile, nomine ſervitii, obſequii, ſive doni, aut beneficium aliquod perpetuum, ſeu etiam perſonale: excepto eſculento & poculento, & aliis ad comedendum & bibendum ordinatis: & de talibus cum moderamine ſecundùm conditionem cujuſlibet, & cum tali quantitate ea recipiant, quòd infrà unam diem poſſint abſque illicita devaſtatione conſumi.

§. 37. *Idem.*

Iurabunt prætereà quòd ipſis non procurabunt quòd dona, munera, ſervitia, aut beneficia eccleſiaſtica dentur ſeu conferantur eorum uxoribus, matri, fratribus, ſororibus, nepotibus, neptibus, conſanguineis, commenſalibus, aut privatis: immò diligentiam quam poterunt, adhibebunt quòd uxores eorum, aut perſonæ prædictæ non recipiant talia dona vel munera ſuperiùs nominata: quod ſi contrarium fecerint, cogent & compellent perſonas prædictas ad reddendum ſic per ſordem accepta, quàm cito ad ipſorum notitiam devenerit. Non poterunt inſuper accipere vinum niſi in barillis, botheliis, ſeu potis, ſine fraude & ſorde qualibet: & quod ſupererit, vendere non debebunt; munera enim ſumpta ligant, & excæcant oculos Iudicum. Notabile dictum.

Idem Philippus anno quo ſuprà.

Non ement in Baillivia ſeu adminiſtratione ſua quacumque & quantumcumque duret, nec in alia poſſeſſiones aliquas doloſa nec fraudulenta impreſſione: quod ſi fecerint, contractus eo ipſo reputabitur nullus, & poſſeſſiones nobis & domino noſtro, vel Prælatis, Baronibus, & aliis ſubditis noſtris applicabuntur. Si Prælati, Baillivi, Seneſchalli, aut alii prædicti contrarium fecerint in terris ipſorum contra noſtram prohibitionem ante dictam: niſi de noſtra proceſſerit voluntate, idem obſervari volumus.

§. 39. *Idem eodem.*

Iurabunt nihilominus, quod adminiſtratione ſua durante, non contrahent in perſonis, nec contrahi (quantùm in eis fuerit) permittent à filiis aut filiabus ſuis, fratribus, ſororibus, nepotibus aut neptibus vel conſanguineis matrimonium cum aliquo vel aliqua ſub adminiſtratione ſua prælibata, nec poterunt in Monaſteriis Religioſorum vel Religioſarum ponere aliquas de perſonis prædictis, nec acquirere beneficia Eccleſiaſtica, ſeu poſſeſſiones, niſi de noſtra proceſſerit gratia & licentia ſpeciali: exceptis dumtaxat perſonis habentibus officia ſeu adminiſtrationes in locis unde traxerint originem, vel in quibus manſionem habent, vel fovent larem, quibus liceat matrimonium contrahere, parentes ſeu amicos in Religione ponere, poſſeſſiones emere, dum tamen id ſine fraude & cupiditate aliqua faciant, jure regio in omnibus & per omnia ſervato penitus & illæſo.

Digitized by Google

§. 40. *Idem.*

Quodque non ponent, nec tenebunt aliquem in priſione, ſeu carcere, niſi per literas regias ad hoc fuerit ſpecialiter obligatus, jurabuntque ſecundùm quod conſuetum eſt, concedere ad firmam vel committere præpoſituram, & alia officia reditus & proventus perſonis ſufficientibus, non aliis. Idem de ſigillis, ſergentariis, vicariis, aliiſque ſub eis officiis cenſemus: & quòd ipſe vel alius dolo, vel fraude contra præmiſſa, vel aliquod de præmiſſis non veniet, ſeu venire faciet, vel permittet.

§. 41. *Idem.*

Volumus, & præſentium tenore ſancimus, quòd ſigilla * Seneſchalliarum, Bailliviarum, præpoſiturarum, vicariarum, & judicaturarum regni noſtri de cætero non tradantur ad firmam, vel in cuſtodia tradantur, niſi perſonis legalibus, & bonæ famæ: hoc idem de officiis recognitionum recipiendarum volumus obſervari.

* *Sigilla.*] Suprà eod. § 27. C.M

* *Præventorum*] Lege paſſivè, id eſt quæ occulta inquiſitione præveniuntur ſeu denuntiantur, quia bona diripiuntur prætextu inquirendi, ſumptibus denunciari, & rarò permittitur ſcire vel proſequi denuntiatorē, præſertim in materia hæreſis cujus prætextu infinitæ calumniæ ſunt & tolerantur in hoc regno. C.M.

Volentes inſuper, & etiam ordinantes quòd nullus Seneſchallus, Baillivus, præpoſitus, vicarius, vicecomes, vel judex hominum unius Caſtellaniæ, Bailliviæ, præpoſituræ, vicariæ, vel judicaturæ, ad aliam trahere valeat, vel etiam adjornare.

§. 42. *Idem Philippus IV. anno* 1033.

Pro impoſitione banni, deſcriptione bonorum præventorum * ſeu denuntiatorum, neque pro banno, vel manu Regia amovenda, cùm denuntiatur, vel bona recredantur, nihil recipiatur per Notarios, neque per ſervientes, ſeu quoſcumque alios officiales, niſi denuntiatus culpabilis reperiatur, vel niſi aliqua cauſa, vel ſuſpicio probabilis ad cognitionem judicis, quare captus, vel bannitus, aut bona ejus ſaiſita fuerunt, præceſſiſſet.

§. 43. *Idem eodem.*

Propterea Notarii curiarum Tholoſæ ſcribant acta benè & fideliter, & quòd non detur eis pro brachiata actorum, niſi ſecundùm formam per ſtatuta Regia nuper edita ordinatam, vel minus ſi de minori fuerit hactenus obſervatum: & quòd non ſolvantur Notariis curiarum prædictarum pro ſententia & pronuntiatione in cauſis pecuniariis & injuriarum, niſi tres ſolidi Turonenſes.

§. 44. *Idem eodem.*

Porrò nuntii & ſervientes curiarum prædictarum non recipiant pro die qualibet, qua ſteterint in ſalvagardia vel garniſione, vel pro vendendis aut diſtribuendis bonis alicujus debitoris extra villam Tholoſæ, niſi ſecundùm modum antiquum, ſi modus ille minor ſit quàm contineatur in ſtatutis antedictis: ſi verò eſſet major, non recipiant niſi quantum in ſtatutis prædictis exprimitur.

§. 45. *Idem eodem.*

Seneſchallus Tholoſæ cognoſcat, & diffiniat ſummariè & de plano ac ſine ſtrepitu judiciario, de controverſiis & quæſtionibus quas evenire contigerit inter Viguerium & Conſules Tholoſæ, niſi magnitudo earum ad cognitionem Seneſchalli exigat aliter eſſe procedendum.

§. 46. *Idem eodem.*

In primis ordinamus, quòd Seneſchallus noſter Tholoſæ & Albienſis aſſiſias ſuas teneant in locis inſignibus, & melioribus ipſius Seneſchalliæ, cum ſibi viſum fuerit expedire, illaſque tenere faciat per judicaturas in perſona ſua propria, prout utilitati patriæ viderit expedire: præterea Seneſchallus aut Judex cauſas judicaturarum ſuarum de foro in quo audire debent de jure, vel conſuetudine approbata, non trahant alibi in ſubjectorum præjudicium, niſi juſta cauſa ſubſiſtat.

§. 47. *Idem eodem anno.*

Judæi Seneſchalliæ Tholoſæ & Albienſis coram judicibus ſuis, ſub quibus moram trahunt, per Chriſtianos conveniantur.

Officiarii noſtri, Notarii, ſervientes, & alii quicumque poſſidentes bona pro quibus eſt contribui conſuetum, compellentur contribuere pro dictis bonis, ſicut veteres poſſeſſores conſueverunt, & contribuent in locis ubi ſunt bona prædicta: & ad hoc per captionem bonorum compellantur, Seneſchallo, judicibus, Vigueriis, & procuratoribus noſtris ſtipendia noſtra recipientibus dumtaxat exceptis.

§. 48. *Idem eodem anno.*

Judices, Notarii, & alii officiarii noſtri ſuper exactionibus, vel ſua mala adminiſtratione condemnati ex dolo vel malitia, ad officia publica ex tunc non admittantur: inſuper Commiſſarii, Judices, ſivè Notarii, nullum pro audientia ſalarium levent ſeu exigant à partibus, niſi ſcripturam ſuam, ſeu pro ſcriptura tantum; ſed ſicut levaret judex ſi præſens eſſet, ſcilicet ſcripturæ ſuæ ſalario ſint contenti. Porrò Judices ſeu Notarii nihil ad burſam ſuam levent à gentibus, vel exigant pro interpoſitione decreti: Notarii tamen pro ſcriptura moderatè recipient.

Pro hoc vide l. Iudices. C. de dig. li. xij.

§. 49. *Idem.*

Ordinamus quòd Seneſchalli, Judices, Baillivi, & Notarii Baillivi, & Notarii Bailliviarum nihil de ſigillo ſuo recipiant, nec fraudem faciant aliquam ſuper hoc, prout in ordinatione noſtra continetur: neque permittant jam dicti Seneſchalli, vel judices fieri per Baillivos, Notarios, ſervientes aut alios officiarios aliquas indebitas exactiones: ſed expreſſè eſdem inhibeant. Et ſi contra ipſorum inhibitionem fecerint, in certa pecuniæ ſumma ſolvenda Seneſchalli arbitrio puniantur, & nihilominus indebitè exacta reſtituant: & ab officiis repellantur, & aliàs juxta quantitatem exceſſuum puniantur.

§. 50. *Idem.*

Officiales noſtri nihil recipiant pro cautionibus recipiendis ab eis qui culpabiles reperti non fuerint, nec à culpabilibus, niſi pro labore, prout in ordinatione noſtra continetur. Nullus inſuper arreſtetur per Baillivos, vel officiales noſtros, aut aliorum dominorum, ſi poſſint idoneè fidejubere: niſi hoc eſſet in caſu homicidii, furti, criminis læſæ Majeſtatis, hæreſis, raptus mulierum, & aliorum in jure expreſſorum.

§. 51. *Idem eodem.*

Seneſchallus ad requiſitionem conſulum locorum quorumcumque defendat ipſos conſules, & univerſitates à nova impoſitione facienda per Prælatos, &

Digitized by Google

alias Eccleſiaſticas perſonas, à nova exactione decimarum & primitiarum, ac præſtationis paſſatæ, prout de jure fuerit, & hactenus eſt fieri conſuetum.

§. 52. *Idem eodem.*

Si ſervientes mittantur contra plures pro executionibus faciendis, non recipiant pro ſalario ſuo, niſi quantum reciperent, ſi contra unum tantummodò mitterentur, prout in ordinatione noſtra continetur.

§. 53. *Idem.*

Baillivi finito tempore eorum regiminis morentur, & remaneant in locis Bailliviarum ſuarum per quinquaginta dies * continuos, omnibus de ſe conquerentibus parati reſpondere. Præterea Notarii pro conficiendis inſtrumentis vel actis ſuper tutelis, curis, aſſignationibus dotium mulierum, ſententiis & aliis in quibus cauſæ cognitio requiritur ac decretum, plus debito non exigant, ſed ordinationem noſtram ſuper hoc editam legitimè teneant & obſervent.

* *Dies.*] Idem Ludo. IX. ſup. eo. §. 21. adde l. 1. C. ut omnes Iudic. tam civil. quàm milit. & in novel. ut Præſi. abſque ulla. dat. pec. ad fin. poſt quos dies non poteſt conveniri, ſed in domicilio perpetuo conveniri poteſt gl. Bart. l. 2. ad leg. In reper. l. 1. obſervare. §. proficiſci. q. 3. de offi. procon. & lega. Pator. cap. 1. de mu. Eccle. C. M.

§. 54. *Idem.*

Non recipiant pro litera citationis vel executionis, aut ſimilium Seneſchalli, Judices vel Baillivi, aut alii officiarii, niſi duos denarios Turonenſes tantùm, vel ſicut reciperent de alia ſimplici ſcriptura juxta ordinationem noſtram ſuper hoc factam. Ordinamus etiam quòd ſi Judex cognoverit aliqua pignora capta per Baillivos, vel eorum locatenentes aut ſervientes forè reſtituenda, niſi infrà proximam ſequentem aſſiſiam dicti Baillivi, ſeu eorum locatenentes, aut ſervientes dicta pignora reſtituerint, in decem ſolidos Turonenſes nobis ſolvendos condemnentur.

§. 55. *Philip. VI. Valeſ.* 1338. *Caro. VI. ann.* 1048.

Hoc edicto in perpetuum valituro ſtatuimus ut cum limitationes fieri petantur, etiam inter nos & Comites, Barones, & alios Nobiles Seneſchalliarum Tholoſæ, Bellicardi, Carcaſſonæ, Petragorienſ. & Carturcenſ. & Bigorræ, vel eorum ſubditos, per Seneſchallos locorum ſine difficultate fient: vocato tamen Procuratore noſtro, ſi dominium noſtrum contingat, exceptis finibus & limitibus regni noſtri contiguis, terris & juriſdictionibus conſiſtentibus extra regnum, in quibus limitationes non concedimus fieri per præſentes: & ſi de jure noſtro, & alieno in caſu limitationis ſit dubium, inquiratur ſuper hoc cum probis viris locorum viciniorum, vocato Procuratore noſtro ſummariè & de plano, ſine ſtrepitu & figura judicii, & ulterius fiat eodem modo, ponendo limites, prout ratio ſuadebit. Nec ob hoc Procuratoribus aut officiariis noſtris ſalarium, vel expenſæ ſolventur, niſi ad requeſtam prædictorum nobilium, & pro ipſorum intereſſe mitterentur, vel de eorum voluntate procedat, exceptis ſalariis ſervientium.

§. 56. *Idem Philippus VI. & Carolus anno quo ſuprà.*

Præſenti conſtitutione quam irrefragabiliter præcipimus obſervari, duximus ordinandum, quòd quandocumque agetur de patrimonio ſeu dominio noſtro in poſſeſſorio dumtaxat, Seneſchallus, vel ordinarius loci regius in cujus ſede Procurator noſter reſidet, ſeu reſidere conſuevit, de hoc valeat cognoſcere vel etiam judicare: ſi verò in petitorio agatur, & Procurator regius actor fuerit in cauſa, ordinarius loci de illa etiam valeat cognoſcere & judicare, dum tamen ultra viginti librarum Turonenſium valorem cauſa non excedat: & ſi Procurator regius ſit defenſor, de ipſa poterit ſimiliter cognoſcere ordinarius, & illam terminare.

§. 57. *Idem Philippus & Carolus.*

Inhibendo ſtatuimus ne Seneſchalli, aut quicumque alii judices noſtri altos juſtitiarios ſeu merum imperium habentes, aut eorum aliquem impedire præſumant quominùs in ſuos officiarios in eorum officiis delinquentes, aut aliàs, infra juriſdictionem valeant exercere, & eos pro ſuis culpis & exceſſibus debitè corrigere & punire, niſi ad nos hujuſmodi juriſdictio de conſuetudine jam præſcripta pertineret.

§. 58. *Idem.*

Statuimus etiam, ut ſi quis officiarius noſter cujuſcumque authoritatis exiſtat, infrà juriſdictionem cujuſcumque alti juſtitiarii, ſeu merum imperium habentis, de cætero reperiatur delinquens ut privatus, non exercendo officium ſuum, non impediatur prædictus altus juſtitiarius per quemcumque juſtitiarium noſtrum quominùs in delinquentem hujuſmodi ſuam juriſdictionem exerceat, ipſumque puniat, juſtitia mediante.

§. 59. *Idem.*

Præterea ſtatuimus, declarantes executiones obligationum factarum ad vires cujuſcumque ſigilli noſtri per officiarios altarum juſtitiarum, vel merum imperium habentium in terris, & juriſdictionibus ſuis fieri debere, ſi & quatenus uſi ſunt & utuntur. Si autem in contrarium utantur, poſtquam legitimè requiſiti facere neglexerint, vel recuſaverint, per gentes & officiarios noſtros, prædicta debitè fieri volumus & jubemus.

§. 60. *Idem.*

Statuimus præterea ut proclamationes armorum, dum faciendæ fuerint pro caſu nos tangente, in terris & juriſdictionibus altorum juſtitiariorum, ſeu merum imperium habentium, per eos fiant ad mandatum Seneſchallorum noſtrorum, niſi in caſu in quo juſtitiarii prædicti legitimè requiſiti facere neglexerint, vel etiam recuſarint: nec in aliis caſibus aliquis Seneſchallus, Judex, aut officiarius noſter, infrà juriſdictionem alicujus alti juſtitiarii, ſeu merum imperium habentis juriſdictionem aut cognitionem aliam in caſibus ad ipſum altum juſtitiarium ſpectantibus exerceat: reſſorti tamen caſibus, & aliis ad nos jure regio ſpectantibus nobis ſalvis.

§. 61. *Idem.*

Super eo, quòd cum quæſtio vertitur contra ſubditos prædictorum nobilium, aut eorum aliquem ſuper dominio rei hereditariæ in eorum alta juſtitia, vel ubi merum habent imperium, ſituatæ, juſtitiarii noſtri alia occaſione, quòd poſſeſſor rei illam obligavit ſub aliquo ſigillorum noſtrorum, ſæpedictos altos juſtitiarios, vel merum habentes imperium in cognitione dominii dictæ rei nituntur impedire, ordinamus prohibentes ne aliquis juſtitiarius noſter id amodò faciat vel attentet, niſi primò clamor fuerit expoſitus curiæ illius ſigilli, ſub qua obligatio prius facta fuit.

§. 62. *Idem.*

Præcipientes etiam ſ[illegible] quòd ſi in juriſdictione alti juſtitiarii, ſeu merum imperium habentis, aliquis ſubditus ſuus, aut alius deliquerit, aut exceſſe-

Digitized by Google

rit, noſtram gardiam violando: Seneſchallus noſter, qui de gardiæ violatione cognoſcet, mulctare non poſſit delinquentem ſeu violatorem gardiæ, quantumcumque delictum grave ſit, ultra valorem tertiæ partis bonorum delinquentis: ſed infrà, prout exceſſus, & commiſſi qualitas exiget aut requiret. Quodque jam dictus ordinarius non impediatur quominùs contra delinquentem impunè procedat; prout ad eum pertinebit; ſalvo quòd in capitali crimine retardabitur ſententia ferenda per ordinarium, quouſque ſententia ratione dictæ gardiæ per Seneſchallos, vel Judices noſtros contra prædictum accuſatum prolata fuerit.

§. 63. *Idem.*

Cum autem Seneſchalli, Judices, procuratores, & alii quicumque juſtitiarii, & Officiarii noſtri officium ſuum quacumque cauſa, vel occaſione dimiſerint, ordinamus & ſtatuimus, quòd poſt dimiſſionem officii prædicti in illo loco debeant quinquaginta dies immediatè ſequentes continuè reſidere, ut de ipſis querelantes contra eoſdem jus ſuum faciliùs conſequi valeant.

§. 64. *Idem.*

Ordinantes & pari gratia concedentes, quòd ſi aliquis prædictorum Baronum nobilium ſubditus ſine cauſa legitima de cætero à nobis ſalvamgardiam impetrare præſumpſerit, Seneſchallus, vicarius, ſeu judex noſter ordinarius illius loci in quo præfatus impetrans ſuum facit domicilium, vel in quo prædicta ſalvagardia poſita extiterit, partibus auditis ſummariè & de plano, abſque alio mandato noſtro, ſalvamgardiam nullam habeat declarare: quam nos in caſu præmiſſo nullam, & nullius efficaciæ decernimus exiſtere, non obſtante verbo, *ſuſcipimus*, ſi in prædictis Literis fuerit appoſitum. Et nihilominus ipſum tanquam malè impetrantem nobis emendare faciet, & in expenſis nobilibus antedictis ipſum condemnabit, prout ſibi videbitur de jure vel ratione faciendum.

§. 65. *Idem.*

Hac in perpetuum valitura conſtitutione duximus ordinandum, quòd reparationes murorum, itinerum, pontium, locorum Baronum & nobilium prædictorum de cætero fiant de præcepto eorumdem Baronum & nobilium quorum fuerint, vel ſuorum officiariorum: & ſi in defectu vel negligentia eorumdêm, aut in caſu eminentis periculi aliquem Commiſſarium, vel Officiarium noſtrum ad loca eorumdem deinceps venire contigerit pro dictis reparationibus faciendis: nolumus quod dictus Officiarius noſter, vel Commiſſarius quicquam pro ſportulis, ſalario & diætis petere poſſit à prædictis nobilibus, vel eorum ſubditis, nec populares illius loci ſic viſitati aliquid pro dicta viſitatione ſolvere teneantur, niſi dumtaxat expenſas in eodem loco moderatè factas.

§. 66. *Idem Philipp. VI. Valeſius* 1344.

Cum Baillivi noſtri in Parlamento noſtro diebus Bailliviarum ſuarum comparere, & remanere continuè teneantur, & rationabiliter debeant, ut eorum ſententias à quibus appellatum fuerit, habeant ſuſtinere: necnon ſi quis de ipſis in Parlamento noſtro querimoniam facere voluerint, ipſis ſuper his auditis, per Parlamentum ordinetur, ut apparere poſſit, & cognoſci de ipſorum geſtu, vita, moribus, & quomodo per ipſos dignè regantur provinciæ eis traditæ ſub eorum regimine: & ut etiam curia poſſit eis injungere quæ duxerit ordinanda. Et infrà: Volumus, ac etiam ordinamus, ut Baillivi noſtri ad dies Bailliviatum ſuarum in Parlamento noſtro perſonaliter omni excuſatione ceſſante, comparere, & in cauſis ſuæ Bailliviæ diebus ipſis durantibus remanere teneantur, niſi de ipſius Parlamenti licentia (ſi fortè cauſa ſufficiens interveniat) ipſos abſentari contingat. Si verò abſque cauſis prædictis ſine gravi infirmitate non venirent, ſuſpendi, & aliàs graviter puniri volumus per ipſum Parlamentum noſtrum, prout videbitur faciendum.

§. 67. *Carolus VI. ann.* 1388.

Nullus Seneſchalliæ, Bailliviæ, aut alterius Judicaturæ regimen habens, gubernatoris, vel alio nomine præterquam Seneſchalli, Baillivi, vel præpoſiti, & ſicut antiquitus eſt conſuetum, nominetur. Inſuper ordinamus, ut omnes Seneſchalli, Baillivi, & alii Judices noſtri in ſuarum Seneſchalliatum, & Judicaturarum principaliori & notabiliori loco domicilium eorum teneant & demorentur: habebunt inſuper bonos, & ſufficientes locatenentes minori quo poterit fieri numero: qui neque major aut ſcabinus erunt, vel conſul ſeu conſiliarius villarum, ad quas eorum officium, & locatenentia ſe extendit: nec etiam advocati, vel groſſis & arduis negotiis onerati, ſeu etiam amicorum multitudine magna colligati. Caveant igitur Baillivi & locatenentes; nam ſi quis eorum in adminiſtratione ſibi commiſſa deliquerit, ſicut pertinebit, reſpondere tenebuntur: jurabunt nihilominus locatenentes hujuſmodi officia ſibi commiſſa bene, & legaliter exercere.

§. 68. *Idem eodem anno.*

Ne Seneſchalli, Baillivi, & alii noſtri Judices, eorum adminiſtratione durante, de conſilio noſtro ſint, prohibemus: quòd ſi antea fuerint in eo retenti, intentionis noſtræ nequaquam exiſtit, quòd prædictis durantibus officiis, ſe poſſint intromittere quoquo modo. Volumus inſuper & ordinamus, quòd prælibati Seneſchalli, Baillivi, & Judices noſtri de cæterò non ſint de conſilio, nec aliis dominis Eccleſiarum, villis aut Communitatibus ſerviant, ſed nobis tantummodò: nec ſint etiam penſionarii prædictorum, niſi de noſtra licentia ſive cogedio procedat. Et ſi fortè à noſtris Præpoſitis, vicariis, vel aliis Judicibus ad aliquem ex Seneſchallis, Baillivis, vel aliis Judicibus noſtris, ſub ſe præpoſitos, vicarios, vel alios Judices ſubjectos habentibus appelletur, idem ut Seneſchalli, Baillivi, & alii noſtri Judices ad prædictarum cauſarum appellationum coram eis introductarum, & ventilatarum expeditionem legalius procedant, Volumus & ordinamus quòd noſtri Seneſchalli, Baillivi, & alii Judices, ſub ſe præpoſitos vicarios, vel alios Judices de ſua conſanguinitate, vel affinitate de cætero non habeant: & ſi aliquem habuerint, à ſuis officiis amoveri volumus.

§. 69. *Idem.*

Volumus inſuper & ordinamus quòd omnes Seneſchalli & Baillivi, & alii Judices noſtri officia quæcumque ſibi commiſſa perſonaliter exerceant: nec illa per eorum locatenentes, niſi in caſu neceſſitatis, ſicut infirmitatis, aut alterius legitimi impedimenti, & impedimento durante dumtaxat, faciant exerceri, & infrà. Præterea diſtrictè prohibemus eiſdem Seneſchallis, Baillivis, & aliis noſtris Judicibus, ſub pœna privationis officiorum ſibi commiſſorum, & alterius gravioris punitionis: ne pro eorum ſigillis aliquam financiam, ſervitium, vel alium profectum quemcumque levari, recipi vel exigi procurent quoquo modo, vel patiantur: & ſi quid propterea fuerit oblatum, illud omnino refutare teneantur. Prohibemus inſuper,

ne Abbatias, Prioratus, & alias Eccleſias partium, & provinciarum ſibi commiſſarum gravent: nec in eiſdem Eccleſiis eorum equos, canes, aves, falconerios, vel brachonerios hoſpitentur: nec etiam bibendi, vel comedendi cauſa ad eas ſe conferant. Et quia fuimus certiores effecti, quòd plures ex jam dictis Seneſchallis, Baillivis, & aliis Judicibus, durantibus guerris noſtris ſub umbra cuſtodiendi ne gentes armorum in Abbatiis, Prioratibus, & aliis Eccleſiis, ac etiam in eorum villis & maneriis ſuarum Seneſchalliarum & Bailliviarum, & alibi hoſpitarentur, grandes hactenus finantias, & alia dona à gentibus Eccleſiaſticis prædictis, & eorum ſubditis exegerunt: nos qui ſumus protectores & defenſores Eccleſiæ ſanctæ Dei, ac eſſe volumus, eiſdem Seneſchallis, & Baillivis, & aliis Judicibus ſub prædicta pœna diſtrictius prohibemus ne à prædictis Eccleſiis, & earum ſubjectis, & aliis, aliquas finantias, dona vel quoſcumque profectus exigant de cætero, vel exigi faciant: ſed eaſdem Eccleſias, ſubditos earum, & alios à gentium armatorum oppreſſione ſeu moleſtatione cuſtodiant & defendant, eiſdem nihilominus diſtrictius injungentes, ut ſi gentes armorum, baliſtarii, vel ſagittarii retenutam à nobis non habentes, in eorum Seneſchalliis vel judicaturis hoſpitari voluerint ultra unam diem, vel noctem unam juxta poſſe, demorari non patiantur; quòd ſi retenutam à nobis habuerint, eos prædari quicquam vel derobare nullatenus patiantur: taliterque facient, ſi fuerit opus, ut vis noſtra ſit in hac parte. Si tamen remedium adhibere non poſſent, mox dilatione ceſſante, certiores nos faciant, ut ſicut pertinebit, procedere valeamus.

§. 70. *Idem eodem anno.*

Jurabunt inſuper ſupradicti Seneſchalli, Baillivi, & alii noſtri Judices quòd de juribus noſtris in eorum Seneſchalliis Baillivis, & Judicaturis ac reſſortis earumdem, tam in ſuperioritate, ſeu aliàs diligenter inquirent, illaque ſine diminutione, & impedimento quibuſcumque (ſine tamen juris alieni præjudicio) cuſtodient. Ut autem jurium noſtrorum pleniorem cognitionem habere valeamus, Volumus & ordinamus, quòd dicti Seneſchalli, Baillivi, & alii Judices, ſuarum Seneſchalliarum, Bailliviarum, & Judicaturarum, & reſſortorum ipſarum, noſtros vaſſallos omnes ad feudorum ſuorum advocationes ſibi tradendas compellant: de quibus per receptorem quarumlibet Seneſchalliarum, Bailliviarum, & Judicaturarum prædictarum, librum unum ſive regiſtrum nobis tranſmittendum fieri volumus.

§. 71. *Idem.*

Non patiantur inſuper Baillivi, Seneſchalli, & alii noſtri Judices antedicti, aliquas ſuper nos fieri interpriſias, tam in juribus ſuperioritatis, quàm aliàs: ſed circa præmiſſa celeriter provideant; quòd ſi facere non potuerint, illud Nobis & Conſilio noſtro ſignificare teneantur: ut competens remedium adhibere valeamus. Jurabunt inſuper, quod nec per ſe, nec alios recipient, vel recipi facient aurum, argentum, vel aliam rem mobilem, aut hereditagium pro ſervitio vel dono, vel aliud beneficium perpetuum, vel temporale, exceptis dumtaxat victualibus neceſſariis, ad bibendum vel comedendum ordinatis: & id rationabiliter ſecundum cujuſlibet conditionem: & in tali quantitate, quod infra biduum vel triduum abſque devaſtatione poſſint honeſtè conſumi vel expendi: præmiſſaque non recipiant, niſi à divitibus & ſufficientibus, inſtantiſſimeque prius requiſiti, videlicet à gentibus Eccleſiaſticis, militibus, ſcutiferis, burgenſibus divitibus, & aliis notabilibus perſonis: neque procurabunt ut donum, ſervitium, aut beneficium Eccleſiaſticum perpetuum, vel temporale eorum uxoribus, filiis, fratribus, ſororibus, nepotibus, neptibus conſanguineis, affinibus & domeſticis per Seneſchalliarum & Bailliviarum ſuarum ſubditos donari vel conferri: quinimo ne prædictæ eorum uxores, & aliæ prædictæ perſonæ dona, & alia ſupraſcripta recipiant, poſſe tenus obviabunt: & ſi contrarium factum fuiſſe ad eorum cognitionem pervenerit, ſuprà dictas perſonas ad ea quæ receperint, reddendum & ſolvendum compellent. Non poterunt inſuper memorati Seneſchalli, Baillivi, & Judices recipere vinum niſi in parvis barrillis, potis, ſive botellis abſque fraude, ſine corruptione: & ſi quid eis reſiduum fuerit, vendere nullatenus permitti volumus.

§. 72. *Idem eodem.*

Præterea * in eorum Seneſchallia, vel adminiſtratione & ſubditis eorum in quacumque parte fuerit, non facient aliquos hæreditagiorum, vel bonorum immobilium acqueſtus: alioquin contractus nullus reputabitur, & poſſeſſiones taliter acquiſitæ nobis domanioque noſtro pertinebunt & applicabuntur, quarum pretium per emptores, & acquirentes venditoribus reſtituetur: aut ſi venditores poſſeſſiones maluerint, eis reddentur & liberabuntur: pretium tamen per eos propter hoc receptum reſtituendo nobis applicandum: inſuper adminiſtratione ſua durante, eorum filios vel filias cum aliquo, vel aliqua ſuarum Seneſchalliarum Bailliviarum, vel adminiſtrationum matrimonium contrahere non patientur: nec aliquem de perſonis ſupradictis in aliquo Monaſteriorum, Abbatiarum, vel Prioratuum ſibi ſubjectorum religionem ingredi facient, vel ejuſdem aliqua beneficia Eccleſiaſtica in dictis Monaſteriis, vel Eccleſiis poſſeſſiones requirent, niſi obtenta ſuper hoc à nobis gratia, & licentia ſpeciali.

* *Præterea.*] Idem ſuprà eo. §. 11. 12. 38. 39. C. M.

§. 73. *Idem eodem anno.*

Primaque die ſuarum Seneſchalliarum, Bailliviarum, & Judicaturarum in noſtra curia Parlamenti, anno quolibet perſonaliter * comparebunt, ibidem reſidentiam facturi: nec ab inde recedent ſine curiæ prædictæ congedio ſeu licentia, modo & forma quibus expreſſius in antiquis ordinationibus continetur.

* *Comparebunt.*] Reliquiæ ſtili veterũ Regum quo Judices ipſi malè judicantes, non partes mulctabantur, hodie verò rebus converſis, ſtilus quoque ſenſim, ut inutilis, deſitus eſt, C. M.

§. 74. *Idem.*

Ulterius jurabunt quòd contra ſtatuta, vel ordinationes ſupradictas, aut ipſarum aliquam non venient, nec venire quemquam patientur: ſed eaſdem ſecundum formam, & tenorem ipſarum tenebunt, & obſervabunt, tenerique facient, & poſſe tenus obſervari.

§. 75. *Idem.*

Volumus nihilominus, & ordinamus quòd omnes Seneſchalli, Baillivi, & alii noſtri Judices poſtquam deſtituti fuerint ab eorum officiis, ſive deſchargiati: & in eiſdem Seneſchalli, & Baillivi non fuerint inſtituti in eorum Seneſchalliis, Bailliviis & Judicaturis, abſque tranſportu bonorum ſuorum extra domicilium eorumdem, per ſpatium dierum * remaneant pro ſtando juri, & ut omnibus qui de ipſis conqueri, & contra ipſos requeſtas, aut demandas aliquas proponere voluerint, reſpondeant: requeſtæ autem hujuſmodi tradentur Seneſchallis, Baillivis, & aliis Judicibus ſucceſſoribus ſuis, quibus præcipimus, & diſtrictius injungimus, ut prædictos Seneſchallos, Baillivos, & alios antiquos Judices, ore proprio cum juramento reſpondere faciant, & partibus ipſis auditis, per viam reformationis ſummariè, & de plano ſine figura judicii jus faciant, Procuratoribus jam dictarum Seneſchalliarum

* *Dierum.*] Suprà eo. §. 21. C. M.

challiarum, Baillivarum, & aliarum judicaturarum, præcipientes, ut circa Seneſchallos, Baillivos, & alios Judices ſuper his diligenter inſiſtant, & ubi caſus requiret, ſe partibus adjungant. Præmiſſa autem omnia ſæpedictis Seneſchallis, Baillivis, & aliis Judicibus ac Procuratoribus noſtris antè dictis ſub perditionis officiorum ſuorum, & alterius gravioris punitionis pœna præcipimus, & eiſdem injungimus.

Præcedentes ordinationes & inſtructiones in cujuſlibet Seneſchalliæ, Baillivæ, & alterius judicaturæ ſede, in die aſſiſiæ coram clericis & laïcis publicè legi, & in qualibet Seneſchalliarum, Baillivarum, & aliarum Judicaturarum prædictarum notabiliori ſede regiſtrari in tabula locoque ubi aſſiſiæ teneri conſueverunt, ad perpetuam rei memoriam: & ut illarum ignorantiam nemo prætendere valeat, poni & affigi volumus.

§. 76. *Carolus VII. anno* 1453.

Nullus Seneſchallorum, Baillivorum, Judicum, vel aliorum Officiariorum aliquem ex Advocatis, vel Procuratoribus noſtris infrà ſuæ Seneſchalliæ, ſive Baillivæ, vel Judicaturæ limites, Locumtenentem ſuum faciat de cætero, vel ordinet: prædictique noſtri Procuratores, & Advocati officia Locumtenentium ſub privationis officiorum, & emendæ arbitrariæ pœna, de cætero non recipiant vel exerceant.

§. 77. *Idem eodem.*

Ut obvietur, & infrà, nulli Seneſchallorum noſtrorum ultra duos Locumtenentes ordinarios de cætero non faciant, ſalvo quòd in caſibus particularibus, ubi fieri debere viderint, Commiſſarios idoneos & ſufficientes, ubi caſus exegerit, dare poſſint.

§. 78. *Idem.*

Ordinamus inſuper ut in omnibus curiis, ſedibus, & auditoriis Seneſchallorum noſtrum, Judicum, & aliorum Juſtitiariorum, cauſæ domanii noſtri, & aliæ in quibus Procurator noſter pars fuerit principalis, primitùs & ante omnes alias expediantur, omnibuſque Seneſchallis, Judicibus, & aliis Juſtitiariis injungimus, ut ita faciant, quodque in cauſarum ſedium, & auditoriorum ſuorum expeditionibus prædictas cauſas noſtras ante omnes alias faciant appellari, & Procuratoribus, & Advocatis noſtris in prædictis curiis, ſedibus, & auditoriis, ut ita requirant inſtanter, & diligentius proſequantur, ſub pœna privationis, & emendæ arbitrariæ præcipimus. *

* *Præcipimus*]. Nota quòd hic ſeptem articuli latinitate forenſi ſubjiciebantur infideliter, qui ad verbum habentur gallicè, ut edita fuerunt in conſlit. Caro. VII. edita anno 1453. art. 81. 90. 91. 92. 93. 94. 101. quòd remitto ad d. conſtitutionem, inter gallicas impreſſam, ut è fonte lympido haurias; non autem à putida, & corrupta lacuna quam cauſ. C. M.

§. 79. *Carolus VIII. anno* 1490.

Ut detur, & infrà judicibus majoribus, & aliis officiariis principalibus, ne ſint conſiliarii, officiarii, vel penſionarii alicujus Prælati, vel domini temporalis, ſub pœnâ ſuſpenſionis ab eorumdem officio prohibemus: præterea dicti Seneſchalli duos dumtaxat Locatenentes habebunt, unum clericum, & alium laïcum: viguerii verò & judices unum, qui locatenentes ſuarum locatenentiarum, & commiſſionum in ſede ſibi commiſſa, publicationem facient fieri, & eas regiſtrari; prohibemus tamen ne ſub colore commiſſionum ad univerſitatem cauſarum, ordinationem hujuſmodi calumniando, aliqui ad univerſitatem cauſarum locanentes particulares committantur, niſi in locatenentium principalium abſentia: & tunc unicus notabilis, & benè famatus committetur. Nullus inſuper locumtenens laïcus ſe de ſententiis, vel appunctamentis, vel diſtributione proceſſuum intromittat, ſed præmiſſa per judices majores, vel ipſis abſentibus, locatenentes clericos expediantur: diſtributio verò proceſſuum, & commiſſionum in curiis Seneſchalliarum per judices majores, ſi præſentes extiterint, de cætero fiant: alioquin per locatenentes clericos cum dictorum licentiatorum, conſiliariorum, & practicantium curiarum prædictarum conſilio: qualitatis cauſarum, & meritorum, necnon perſonarum habitâ ratione: nec recipient argentum, vel in proficuo prædictæ diſtributionis occaſione participabunt, ſub pœna privationis ſuorum officiorum.

§. 80. *Idem eodem anno.*

Inhibemus Seneſchallis, Judicibus majoribus, & aliis Judicibus regiis, ne ſuper juridictione temporali gentium Eccleſiaſticarum, & aliorum Judicum ordinariorum intercipiant, vel ipſos impediant in cognitione cauſarum ad ipſos pertinentium, niſi quatenùs de jure & ordinatione eiſdem permittetur. *

* *Permittitur.*) Hic, malè Latinos articulos omiſi, quia melius habentur in conſtit. Carol. VIII. gallicè edita, & impreſſa. C. M.

TITULUS VII.

DE OFFICIO PRÆSIDENTIUM, *& Conſiliariorum, aliorumque Officiariorum curiæ Parlamenti Philippus IV. Pulcher, anno 1302.*

Nolumus quòd aliquis conſiliarius noſter decætero percipiat, vel habeat penſionem ab aliqua perſona Eccleſiaſtica, Villa aut Communitate: & ſi aliqui habeant, volumus quòd exnunc dimittant, eaſdemque deſerere teneantur.

§. 2. *Philippus VI. Valeſius anno* 1344.

Præſidentibus & Magiſtris ſub eorum juramentis diſtrictè prohibemus, ne propter ſua vel alia, negotia Parlamenti ordinaria deinceps impediant, neque conſilium eorum in Parlamenti camera teneant, & poſtquam ſederint, niſi pro curiæ negotiis loquendi, vel alicujus affarii conſulendi cauſa à ſedibus ſuis non diſcedant, vel aliquem ad eos propterea venire faciant, niſi de congedio proceſſerit præſidentum.

§. 3. *Idem eodem anno.*

Cùm ſit inhoneſtum, ut domini de Parlamento, Curia ſedente, per aulam palatii diſcurrant: ſi quid igitur acturi fuerint, id poſt prandium agere debent: & cùm opus eis fuerit loqui cum aliquibus, id mane in palatii ſecretioribus locis facere poterunt: debent inſuper bono mane venire, & quandiu curia ſedet, continuare.

§. 4. *Idem eodem anno.*

Præſidentes ad ſedem litigandi, vel conſulendi cauſa venientes, requeſtis aut aliàs occupari non debent, ſed horam captare debent opportunam, præſertim in diebus conſiliorum, quibus grapharii * placitationes per eos conceptas curiæ debent reportare.

* *Graphàrii.*] Qui à Rege ſimul cum ipſo Parlamento creati ſunt, ut fidem publicam, & præjudicatam faciant actorum, & præcipuè Areſtorum curiæ. Sed vide horrendum abuſum, qui poſtquam plures mali per pecuniam in Senatum irruperunt, inolevit. Quamvis enim non ſit decens ut actuarius interſit relationi, & diſputationi cauſarum: tamen neceſſe eſt ut interſit concluſioni, ut ſaltem tunc videat, & audiat ipſos judices in numero requiſito liberè judicantes, alioquin non poteſt ſcribere curia, ſic judicavit, ſine crimine falſi, & ſic infinitæ falſitates emerſerũt per audaciã malorũ qui viam ad id invenerunt. Areſtum à duobus conſiliariis ſignatum teneatur actuarius contra jus divinum & humanum regiſtrare & edere tanquam Areſtum totius curiæ, etiam ſi neſciat an & quid curia ipſa judicaverit: ut ſæpè acciderit multa falſa Areſta exiviſſe quæ nunquam Curia intellexit. Et hoc an. 1549. uno caſu deprehenſo, admiſſa eſt à Rege appellatio à ſimili Areſto à duobus fabricato, non obſtante, quod falſo ſcriptum eſſet curiam ſic judicaſſe, & cauſa ad conſilium Regis evocata: ſed ſolis potentibus datur talem falſitatem evadere, aliî verò omni auxilio deſtituti injuriæ huic execrandæ, & furcis dignæ ſuccumbunt. Sunt etiam aliqui qui ut juſtam cauſam prodant, menſem integrum, tacentes ferunt in Curia donec occaſionem habeant, ut cum uno ex corruptis judicibus (cui paria reddunt) falſum & nequiſſimum Areſtum clam aliis Conſiliariis conficiant: Plures etiam vulgo in hoc palatio noti & diffamati ſunt; vidi unum in facie reprehenſum, nec negare, nec erubeſcere, adeo his malis aſſuetus frontem perfricuerat. C. M.

§. 5. *Idem eodem.*

Cum autem Præſidens cauſam aliquam in conſilio ponit, donec ſuæ mentis conceptum expreſſerit, tacere debent omnes, omiſſa tamen ſi quæ fuerint per eum, ad ejus memoriam reduci poterunt, & dum rem quæ per Advocatos ad ſufficientiam non extitit, impugnata, præſidens requiſitus rurſus facit impugnari, nullus præter impugnantem loquatur, niſi per præſidentem fuerit interrogatus.

§. 6. *Idem eodem.*

Opinantes in conſilio tangere, vel repetere motivum in eorum præſentia prætactum, neque legem, Canonem, aut Decretum, niſi petitum fuerit à præſidente, vel pura juris materia fuerit, allegare debent. Poſt Areſtorum prolationem, nullus, cujus opinionis fuerint domini, debet aliis revelare. Contrarium verò faciens perjurii pœnam ſe noverit incurriſſe, & ut curiæ prædictæ ſecreta deinceps non revelentur, nullus in conſilio præter dominos, & regiſtratores remanere debet. Præterea cuilibet ex dominis ſemel pro manè ſe levare ſufficere debet, Prælatis tamen & Baronibus exceptis.

§. 7. *Idem.*

Inqueſtarum domini obedientiam, reverentiam, & audientiam (conſedentes) præſidenti ſuo facere debent: atque dum eorum officio relatorem audiendo domini debent intendere, tunc nec conſulere invicem, vel contendere, nec frequenter in judicio ſurgere debent: teneanturque ſub eorum juramentis poſt Areſti concluſionem illud infrà ſex dies in camera causâ corrigendi reportare: quod ſi fieri non poſſit, ſuper hoc congedium à præſidente recipiet, ſedentibuſque dominis Areſtum corrigendum legi, & correctione facta reſcribi, & rurſus legi debet.

§. 8. *Idem.*

Areſta penès curiam pronuntianda non ponantur, donec alterius præſidentium ſigillo fuerint ſigillata, eis tamen, ſicut præmittitur correctis & ſigillatis, ad regiſtrum pronuntiandi cauſa deferantur, prætereà ſæpè dicti domini ſub eorum juramentis per ſeipſos, vel aliquem ſuorum ipſius cameræ ſociorum cum debita inter lineas diſtantia eorum Areſta ſcribere, vel ſcribi facere tenentur, non autem per alios etiam eorum clericos, concordatis Areſtis eorum, alios juvare tenentur, Areſtaque ſua non in camera inqueſtarum, niſi ſocios eorum alloqui opus eſſet: ſed in eorum domibus poſt prandium, vel de nocte facere, omneſque reportare debent, niſi per eorum præſidentem fuerint excuſati.

§. 9. *Idem eodem anno.*

Injungit Rex omnibus tam magnæ cameræ quàm inqueſtarum dominis, in vim ſui juramenti, ne de cauſis in eadem curia exiſtentibus informationem per verba privata, in eorum domibus, nec alibi recipiant à quocumque per literas, vel nuntios, nec aliàs quovis modo, ſed ſolum in Parlamento, partibus in curia litigantibus, & eorum jura monſtrantibus; prætereà Magiſtri Parlamenti, clerici vel laici durante Parlamento, pro inqueſtis fiendis ad commiſſiones ſe non conferant, ſed continuò vacent expeditioni negotiorum ejuſdem, Parlamento durante.

§. 10. *Idem eodem anno.*

Parlamentum negotiis extraordinariis non impediatur, ſed pro talibus conſulendis ex Magiſtris aliqui ad partem recipiantur. Tenentes Parlamentum pati non debent ab Advocatis, Procuratoribus, vel partibus, verbis injurioſis aut opprobriis vituperari propter honorem Regis, cujus perſonam tenendo Parlamento repræſentant. Non bibant inſuper, neque comedant cum partibus quæ coram eis acturæ ſunt, neque partes cum ipſis: quoniam nimia familiaritas grande malum ſæpenumerò parit. Parlamento ſedente hora qua de mane fiunt litigata, Rex non intendit tenentes Parlamentum impedire.

§. 11. *Carolus V. anno 1364.*

Abſente à villa Pariſi. requeſtarum præſidente, vel in infirmitate conſtituto, antiquiori dictarum requeſtarum clerico requæſtæ tradantur. *

* *Tradantur.*]

Sequebantur hic primo 13. articuli barbarè corrupti, quos Gallicè, & in ſuo fonte lege in conſtitutionibus Caroli VII. ſuper ſtilo Parlamenti edita anno 1446. ab articulo 3. uſque ad articulum 18. Deinde ex conſtitutionibus Caroli VII. edita anno 1453. articulis 3. 3. 26. 35. 107. 108. 109. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. quos vide in ſuo fonte. C. M.

TITULUS VIII.

DE OFFICIO GRAPHARIORUM civilis & criminalis curiæ Parlamenti.

Hic erant ſex corrupti articuli, quos vide in conſtit. Caro. VII. anni 1453. §. 102. 103. 105. & ann. 1446 rurſus in libris ante 40. annos impreſſis addebantur multi articuli eadem latinitate, quos vide in conſtit. Caro. VII. art. 39. 42. & in conſtit. Caro. VIII. art. 106. 107. 108. Sed quia duo articuli addebantur, qui non ſunt inter conſtitutiones impreſſas, eos hîc addendos cenſui, ut ſequitur. C. M.

§. 1. *Carol. VIII. anno 1490.*

Et ſuper facto graphariorum Parlamenti detur ordò qui ſequitur. Ordinamus ut videlicet grapharius civilis & criminalis pro perſonarum adjornamentis 2. ſolidos, 6. denarios Turonenſes pro conſtitutione ſolum recipiat, pro priſònerii, vel perſonaliter adjornati elargimento appunctuamentum ſuper hoc ſignatum: ſi ab eiſdem petatur, tradendo 5. ſolidos Turonenſes. Et quia Conſiliarii relatores Areſta proceſſuum in ſcriptis, ordinationes inſequendo, facere tenentur grapharíis antedictis, de quolibet Areſto vel judicato ultra pellem unam pergameni, vel infrà continente 10. Pariſienſes medium auri ſcutum valentes dumtaxat recipiet: reſpectu autem Areſtorum ſuper litigatis in curia factis per grapharium ordinatorum pro una pelle pergameni, & infrà unum ſcutum auri; & ſi fuerit inciſio, pro pelle qualibet dimidium ſcutum auri pro quolibet congedio per eumdem grapharium expediendo & ſignato, tam pro ſe quàm pro clericis ejus 20. ſolid. pariſ. De literis autem de lite pendente, vel compulſoriis, aut aliis communibus 7. ſolid. 6. denarios Turonenſes pro Areſtis verò vel appunctuamentis manum levatam, aut recredentiam continentibus, tam pro ſe quam clericis ejus unum ſcutum auri: de copiis inſuper, aut vidimus extraordinariæ curiæ factis parte vocata pro pelle qualibet pergameni medium auri ſcutum dumtaxat.

At hodie plura exigunt greffi alentes ſcriptorum, qui niſi ab eis quoque tempus redimatur diutina mora enecant.

Digitized by Google

§. 2. *Idem eodem anno.*

Porrò litigatorum curiæ regiſtra in prædicti graphatii, aut alicujus ſuorum clericorum præſentia Procuratoris & Advocati partium cum eadem videlicet voluerint in grapho liberè ac ſine rei alicujus exactione deinceps adhibeantur. Prohibemus tamen ne regiſtra prædicta extra graphi locum de cætero portentur, ſive clerici graphi prædicti à partibus ante traditionem ſuorum appunctamentorum aliquid non petent neque recipient, & pro quolibet appunctamento ſimplici. ao. dena. &c. dumtaxat levabuntur, inſuper pro ſaccorum oſtenſione clerici memorati nihil exigent vel recipient, niſi productionem oſtendendo illarum extracti fiendi cauſa vacarent, pro caſu pro una poſtprandiana. 5. ſolidos Turonenſes, ſicut oſtiarius unus recipere poterunt. Præterea cum per curiam, quod partes eorum ſaccos per manum grapharii videant, fuerit ordinatum, oſtiariis propterea non tradentur, ſed per aliquem ex clericis prælibatis exhibitio fiet antedicta, arreſtoque pronunciato ſacci procuratori, qui produxerit eoſdem, non ſolicitatori reddentur.

TITULUS IX.

DE OFFICIO OSTIARIORUM curiæ Parlamenti.

HIc erant quædam barbara latinitate tranſlata, tum ex conſtitutionibus curiæ ſuper oſtiariis, quas gallicè & integrè habes impreſſas in fine conſtitutionum regiarum in libris gallicis, tum quædam ex conſti. Carol. VII. anno 1446. §. 21 Et Carol. VIII. anno 1493. §. 43. 44. ubi videas. C. M.

TITULUS X.

DE OFFICIO MAGISTRORUM requeſtarum hoſpitii Regis.

§. 1. *Philippus VI. Valeſius anno Domini m. cccxliv.*

SEquitur, & infrà expertæ bonæque tam linguæ Franciæ quàm Occitanæ perſonæ pro requeſtis expediendis ordinentur: qui tres aut quatuor notarios ſecum habeant, qui ſub eorum juramento requeſtis prædictis, quàndiu in eiſdem magiſtri fuerint, ſine defectu tenebuntur adeſſe, ab eorum præſentia non diſcedendo, nec aliàs poterunt conficere literas, quandiu requeſtarum literæ fiendæ ſuperfuerint.

§. 2. *Carolus V. anno m. ccclxiv.*

Primò volumus & ordinamus, ut gentes prædictas requeſtas tenentes die qualibet ad earumdem requeſtarum ſedem diligenter & continuè veniant hora qua noſtri Parlamenti curiæ præſidentes venient ad prædictum Parlamentum, cauſas litigabiles quæ coram eis pendentes fuerint, diligenter audiant & expediant, in diebus quibus gentes noſtri prædicti Parlamenti in camera erunt, cauſa conſulendi & expediendi, aliaque quæ acturi fuerint eorum officiis, & prædictæ ſedis occaſione peragendi.

§. 3. *Idem eodem anno.*

Poſtquam ad ſedem prædictam venerint, cauſas jam dictas audire & deliberare mox incipiant, actoribus contra defenſores non comparentes defectus concedendo, defenſoribus verò congedium contra petitores, & aliàs ſecundùm ſtilum & conditionem cauſarum, ſicut in Parlamento noſtro fieri conſuevit. Præterea cauſæ quæ non poterunt ante prandium expediri, quantum melius poterunt poſt prandium audiantur & expediantur, cauſæque litigabiles inceptæ litigari, quæ non poterunt illa die perfici, in ſtatu eodem remaneant, uſque ad primam diem litigabilem, vel aliam per eaſdem gentes ordinandam.

Inſuper partes in dicta ſede litigantes, & partes actoris ſuſtinentes, die qualibet litigabili prompta manu venire debent cum eorum memoriali diei & ſtatus cauſæ, ſcripto ſigilloque per nos in dicta ſede ſtabilito ſigillato quò promptam fidem facere poſſint, & de ſtatu diei, & cauſæ clarius poſſit apparere.

§. 4. *Idem eodem anno.*

Omnes inſuper Advocati in dicta ſede litigantes ſummariè ac de plano cauſas eorum litigent, & quantum clarius ac brevius poterunt atque ſcient fines non recipiendi, & non habendi cauſam neque actionem omnino dimittendo, niſi in cauſis ubi clarè & notoriè fuerit faciendum, idque nos injungimus, & expreſſe præcipimus Advocatis ſub juramentis, & legalitatibus quas erga nos, & prædicti noſtri Parlamenti curiam dictamque ſedem requeſtarum habere noſcuntur.

§. 5. *Idem infrà.*

Volumus & diſtrictè præcipimus, ut omnes Advocati requeſtarum ſedem frequentantes, amore Dei ſint in conſilio pauperum, & miſerabilium perſonarum inibi litigantium, & ad id per antedictas gentes noſtras Procuratores & Advocati compellantur; pauperum inſuper & miſerabilium perſonarum proceſſus, & inqueſtas gentes noſtræ, quando caſus evenerit, amore Dei facient, eaque diligenter audiant, & breviter expediant.

Cum Advocati coram dictis gentibus in ſede litigabunt, Advocatum loquentem diligenter audiant, nulluſque præter ipſum loquatur, excepto jam dictæ ſedis Præſidente, qui prout ſibi videbitur & pertinebit, & ſi opus ſit, conſilio ſuorum ſociorum appunctamenta pronuntiabit: qualibet gentium antedictarum requeſtarum pro proceſſibus, & inqueſtis quas Pariſius pro aliis fecerint perſonis, x. ſolidos Pariſienſes pro die dumtaxat recipiant: facient inſuper diligenter eaſdem inqueſtas ac proceſſus diebus quibus non litigabitur.

Servientes omnes requeſtarum ſæpedictarum diebus quibus litigabitur, ad ſedem prædictam bono mane, hora qua Magiſtri, ſicut antè dictum eſt, venient, ſilentium & pacem faciant, ac diligenter officium prædictum exercebunt. Volumus etiam & ordinamus, quod prædictæ gentes noſtræ curiæ Parlamenti, quatenus poterunt, ſequantur, teneant, & obſervent.

Ordinamus inſuper, quod partes omnes appellantes à prædictis gentibus noſtris infrà octo dies renuntiantes, pro qualibet appellatione per eaſdem emiſſa & renuntiata, ſicut dictum eſt, in emendam xl. ſolidorum Pariſienſium erga nos incidant ipſo facto. *

* *Facto.*] Sequebatur §. 6. ex conſt. Philip VI. & §. 1. ex conſt. Ioan. 1. vide in gallicis dudum impreſſis. C. M.

TITULUS XI.

DE OFFICIO MAGISTRORUM *aquarum & foreſtarum.*

§. 1. *Philippus VI. anno m. cccxlviii.*

* Es.] Vide in conſt. Philipp. VI. §. 20. gallicè impreſſa quæ perperã Philippo Pulchro attribuitur. C. M.

ITem pour ce que nous avons eu * &c.

§. 2. *Carolus VIII.* 1499.

Aquàrum & foreſtàrum Magiſtris ſub pœna ſuſpenſionis ab officio eorum, inhibemus ne eorum aſſiſias teneant, vel compoſitiones, vel condemnationes extra lòca inſignia & cònſueta ſecundum ordinationes, præſentibus procuratore theſaurario ordinario, vel ejus Commiſſario, ſeu locum-tenente faciant, nec aliquam indebitè denariorum ſummam ſub colore confirmationis, vel aſtachiæ privilegiorum, univerſitatum, villarum, aut aliorum locorum exigant, licet hactenus ſecus factum fuerit, abutendo.

TITULUS XII.

DE OFFICIO VISITATORUM *gabellarum ſalis.* *

* Salis.] Quod hæ gabellæ non debeant eſſe perpetuæ, ſed ad tempus tantum, & quod non ſint, nec incorporari debeant domanio declaravit Philip. VI. conſtit. edita an. 1318. quæ mitto gallicarum Philippo pulchro male attribuitur. C. M.

§. 1. *Carolus VIII. anno Domini* 1490.

ORdinamus ut gabellarum ſalis viſitatores, vel eorum locatenentes de cauſis, querelis & proceſſibus inter partes non cognoſcant, exceptis illis quorum ex inſtitutione & jure ſui officii, ac ſecundum ordinationes ſuper gabellis factas, cognitio pertinebit, neque juriſdictionem ordinariorum judicum in cauſis ad eorum cognitionem pertinentibus, ſub prætextu ſubmiſſionis, vel prorogationis eorum juriſdictionis, aut aliàs impediant.

TITULUS XIII.

DE OFFICIO RECEPTORUM *Domanii, & Tailliarum.*

§. 1. *Carolus VIII.* 1490.

ORdinatum eſt quod receptores particulares diœceſum patriæ Occitanæ pro executionibus ad cauſam denariorum regiorum per diœceſes fiendis, ſervientes, penſionarios vel domeſticos deinceps non habebunt: quod ſi jam dicti receptores, vel eorum commiſſi ſeu factores ſervientes aliquos habuerint, ſuper eorumdem ſervientium ſalario proficuum aliquod non recipient, ſub pœna 50. lib. Regi applicandarum, ſi contrarium inventum fuerit: ordinationes etiam ſuper hoc, nec non conditiones, & pacta vel appunctamenta per receptores cum gentibus ſtatuum diœceſis in aſſignatione qualibet recipienda cuſtodientur. *

* Cuſtodientur.] Duos ar. hic perperam impreſſos, vide melius in conſtit. Caro. VIII. §. 66. 67. C. M.

TITULUS XIV.

DE GRAPHARIIS ET NOTARIIS *Curiarum inferiorum, & juriſdictionum regiarum, & eorum officio.*

Philippus IV. cognomento Pulcher, anno 1303.

STatuimus quod de minori ſumma viginti ſol. Thol. vel de re cujus valor non excedat ſummam prædictam, nullus fiat proceſſus ſeu ſcriptura in curiis noſtræ civitatis, ſuburbii, & vicariæ Tholoſæ hoc excepto, quod clamor ſcribatur, & res quæ petitur, & depoſitiones teſtium productorum tam per partem agentem, quàm per partem ream: & cognitio ſeu præceptum dictæ cauſæ non in forma fiat ſententiæ.

§. 2. *Idem anno* 1304.

Præterea Notarii non faciant inquiſitionem contrà aliquem ſine mandato Seneſchalli, vel judicis loci, præterquam in quibus expectandi mora foret damnoſa.

§. 3. *Philippus VI. Valeſius m.* 338. *Carolus VI. anno Domini* 1408.

Præſentium tenore ſtatuimus, quod ſcripturæ curiarum noſtrarum in partibus illis, licet vendi conſueverint, vel ad firmam tradi, per Seneſchallos amodò tradantur perſonis idoneis gubernandæ, adjicientes, quod nullus pro ſcriptura groſſatà, vel extracta de cætero ſolvere compellatur, niſi ad ejus requeſtam groſſata, vel extracta fuerit.

§. 4. *Ex Areſtis curiæ Parlamenti Tholoſæ pronuntiatis 24. Decembris, anno Domini* 1473.

In primis ordinavit & ordinat curia, quod Notarii, clerici, & alii ſcriptores curiarum ſubalternarum patriæ Occitanæ, & aliarum in curia prædicta reſſortientium, pro ſuis ſcripturis, & actis curiarum prædictarum ſalarium moderatum percipient: ſcilicet de tribus lineis, qualibet earumdem lxx. literas continente, unum denarium: quando verò prædictæ plures literas, aut minus continebunt, fiet eiſdem taxatio ſecundum literarum numerum antedictum, aliter non.

§. 5. *Ex eiſdem Areſtis.*

Sequentes ordinationes fuerunt innovatæ per Carolũ VIII. anno D. M. cccc. xc. & hoc uſque ad §. ſuper requeſta.

Scripturæ & acta prædicta per Seneſchallos, judices, & alios Magiſtratus eorum, vel locatenentes vel Commiſſarios parte vocata, & non aliter de cætero taxabuntur: neque ponentur in literis executorialibus pro dictis ſcripturis concedendis garniſio ſervientium, vel aliorum executorum. Sed executoria ſimplex erit, ſicut pro re merè judicata: Notarii autem aliquas in eorum proceſſibus locum tenentias de cætero non incorporabunt, ſed dumtaxat deſcribent: comparuit talis coram tali judice, vel locumtenente ſeu commiſſario, de cujus locumtenentia, vel commiſſione conſtat in regiſtris curiæ niſi tamen partium aliqua locumtenentis, vel Commiſſarii prædicti poteſtatem impugnaret: quo caſu locumtenens ſemel in proceſſu dumtaxat inſeretur, ſimiliterque fiet de literis dum Procuratores Regii, & ſubſtituti eorum, partes in proceſſu fuerint.

Digitized by Google

§. 6. *Ex eiſdem Arreſtis.*

Porrò provocationes partium ſemel dumtaxat in proceſſibus inſerantur: & in ſubſtitutionibus virtute procurationum prædictarum fiendarum, procuratores jam dicti non reïterabuntur vel incorporabuntur; ſed ſolùm exponent de qua procuratione conſtat in præſenti proceſſu: ſimiliter procurationes vel ſubſtitutiones antedictæ in proceſſibus verbalibus inqueſtarum per Notarios proceſſuum prædictorum vel eorum ſubſtitutos fiendis non reincorporabuntur.

§. 7. *Ex eiſdem.*

Notarii ordinando proceſſus, non debent uti ſuperfluitate verborum; facit l. inſtrumentorum. C. de præ. imperf. offer. & l. verba C. de donationib.

Inſuper Notarii proceſſus ordinando, nomina Magiſtratuum, partium, & Advocatorum ac Procuratorum eorumdem qui in eadem cauſa comparuerint, in prima dicta nominabunt; ſed in aliarum dictarum continuationibus, illa deinceps non reïterabuntur, niſi partium, Advocatorum, vel Procuratorum mutatio ſuperveniſſet; ſed ſolum exponent comparentibus coram dicto tali Judice, vel Locumtenente: verba ſuperflua (quibus abſque fructu Notarii pro accumulatione proceſſuum ſuorum hactenus uti conſueverunt) omittendo; videlicet coram dicto domino Locumtenente, pro tribunali more majorum ſuorum ſedente, & ſuam audientiam palam & publicè in dicta Curia tenente, &c.

§. 8. *Ex eiſdem Arreſtis.*

Sanè generalia interrogatoria inqueſtarum in primo teſte dumtaxat deſcribentur: ſed cùm ad alios teſtes ventum fuerit, ſolùm apponetur ſuper generalibus interrogatoriis depoſuit ut primus teſtis, niſi tamen eadem generalia interrogatoriis tangendo aliud diceret quàm per primum teſtem depoſitum extitiſſet.

§. 9. *Ex eiſdem.*

Notarii proceſſum, niſi partium altera requirente, non groſſabunt: alioquin pars quæ groſſationem hujuſmodi non requiſiverit, pro groſſa prædicta nihil ſolvere tenebitur: ſententiæ verò per modum inſtrumenti, non actorum narratione, per Notarium in proceſſibus de cætero non inſerentur, ſed ſolùm dicet cunctis ritè peractis, ſacroſanctis Dei Evangeliis coram eo poſitis: ſi tamen partium aliqua ſententiam per modum inſtrumenti ad partem habere voluerit, illam cum actorum narratione facere poterint. Salaria verò proceſſuum prædictorum ipſo quinquennio pro ſententiis eorumdem per Notarios exigi non poterunt, niſi intereà ad conſequendam ſolutionem, diligentiam fecerint, vel in hoc legitimè fuerint impediti.

§. 10. *Ex eiſdem.*

Præterea demandæ, necnon defenſiones tàm verbales quàm in ſcriptis, litteræ, expleta, & aliæ partium productiones in proceſſibus eiſdem de cætero non repetentur: reſervat inſuper ſibi Curia facultatem inquirendi ſuper alios defectus & abuſus: qui (ut fertur) per antedictos Notarios, Advocatos, & Procuratores committuntur, ut inde ſecundùm caſuum exigentiam punitio reformatioque fieri valeat.

§. 11. *Ex eiſdem Arreſtis.*

Poſtremò injungit Curia Seneſchallis, Baillivis, Vigueriis, Iudicibus, & aliis Advocatis, Procuratoribus & Notariis, ut præſentes ordinationes teneant, & firmiter obſervent, ſub pœna quoad prædictos Advocatos & Procuratores, privationis vel ſuſpenſionis ſuorum patrociniorum: & quoad Notarios, privationis totius emolumenti & ſalarii proceſſus in quo defectus commiſſus extiterit; necnon quoad illos & alios omnes ſupradictos, ſub pœna 25. librarum Turonenſium pro qualibet vice qua ipſos feciſſe contrarium invenietur: necnon emendæ arbitrariæ ſecundùm caſuum exigentiam. Ut autem nemo præmiſſorum ignorantiam prætendere poſſit, ordinat Curia præſens Arreſtum in prædictis Curiis ſubalternis publicari & regiſtrari, ac in uno tabello in Auditoriis tam Curiæ Parlamenti quàm prædictarum Curiarum ſubalternarum apponi: reſervavitque Curia ſupedicta rerum prædictarum, quotiens emerſerit quæſtio, interpretationem.

§. 12. *Ex Arreſto Parlamenti ejuſdem M. 1475.*

Super Requeſta, & infrà: Curia declaravit, & declarat quòd pro denario ordinatò Notariis Curiarum ſubalternarum patriæ Occitanæ, & aliarum in eadem reſſortientium pro tribus lineis, qualibet continente 70. litteras actorum, Proceſſuum & ſcripturarum, quas fecerint in Curiis antedictis, eiſdem unus denarius, & duo tertia unius denarii nunc currentis ſolventur.

Ordinavit inſuper memorata Curia quòd minuta vel originale proceſſus æqualiter per partes litigantes ſecundùm declarationem antedictam ſolvetur: proviſo tamen quòd productiones in eiſdem proceſſibus inſertæ pro mediis ſcripturis ſolùm taxabuntur. Cùm autem ambæ partes vel ipſarum altera copiam proceſſus & actorum petierit, ſolventur ſimiliter ſecundùm ordinationem antedictam: incluſo tamen ac primitus deducto eo quod ſolverit, vel debebatur pro minuta, ſeu proceſſu originali. Atque ſimilis tenebitur ordo tangendo ſolutionem ſalariorum Notariis prædictis debitorum ad cauſam inſtrumentorum communium, & non perpetuorum, ſicut emptionis & ſimilium, in quibus Notarii jamdicti verbis ſuperfluis non utentur: habebunt, & eis taxabitur pro 140. litteris prædictorum inſtrumentorum perpetuorum in formam authenticam redactorum, unus denarius: fientque prædictæ taxationes parte vocata per Seneſchallos, Baillivos, Viguerios, Præpoſitos, Rectores, Gubernatores, & Iudices tam regios quàm alios, & Auditores in juriſdictionibus, in quibus acta, proceſſus & inſtrumenta facta fuerint, vel per eorum Locatenentes vel Commiſſarios, alios tamen quàm Notarios: & hoc ſub pœna centum librarum Regi applicandarum, dimidia parte per Notarium, qui taxari procuraverit, alia verò medietate per committentem ſolvenda: Et inſuper inhibuit Curia præfatis Magiſtratibus & Notariis, ſub prædictarum centum librarum Turonenſium pœna, per quemlibet ipſorum pro medietate ſolvenda: ne pro dictis ſcripturis, niſi ſicut præmittitur, taxatæ fuerint, executiones aliquas faciant, vel fieri facere præſumant: reſervavitque ſibi Curia prælibata declarationem & interpretationem rerum prædictarum, quotiens quæſtiò ſuper his emerſerit. Ut autem præſentium Declarationum & Ordinationum ignorantiam nemo prætendere valeat, eodem Arreſto injungitur dictis Iuſtitiariis, ut eas publicari faciant in eorum Auditoriis, & regiſtrari: & illas in uno tabello in eiſdem Auditoriis infra duos menſes apponi, eaſque de puncto ad punctum faciant diligenter obſervari; & hoc ſub pœna ſuſpenſionis officiorum ſuorum, & aliarum pœnarum in prædictis Ordinationibus & Arreſto contentarum. Pronuntiatum 21. Iulii, anno quo ſuprà.

§. 13. *Carolus VIII. 1490.*

Limitationem & numerum ordinatum Tholoſæ per Curiam Parlamenti quantùm ad Notarios & Gra-

Digitized by Google

ſarios Curiarum Iuriſdictionum noſtrarum: qui Graſariatus ſeu Notariatus earumdem Curiarum ad firmam recipiunt, firmiter obſervari præcipimus, nullis qui Notariis ad Graiffos antedictos, ac pretium ponendum nec illos tamquam ultimus incariator exercendum de cætero non recipiatur, niſi ſufficiens idoneus ac bene famatus & expertus in tabulis inveniatur. Si autem incariator ultimus idoneus & ſufficiens, ut præmittitur, inventus non fuerit, ſtultam incariationem ſolvere compelletur, aut aliquis ſufficiens & idoneus ad prædictum officium exercendum periculo & fortuna ſuis per Officiarios Curiæ prædictæ committetur, qui prædictum officium abſque ſurrogatione perſonaliter tenebitur exercere; niſi tamen urgente neceſſitate, quo caſu perſonam ſufficiētem & idoneam auctoritate Curiæ, in qua talem Notariatum exercet, poterit loco ſuo deputare. Prohibemus etiam Curiis Advocatorum, ut officium Grapharii non ſuſcipiant, nec informationem antedicto emolumento percipiant, ſub pœna privationis poſtulationis & emendæ.

§. 14. *Idem eodem anno.*

Ordinationem ſalarium Notariorum actorum ſcripturarum, & aliarum cauſarum, & proceſſuum tangendo Toloſæ in Parlamento factam & publicatam obſervari ſtatuimus, quæ ſequuntur, continentem, quòd Notarii clerici, vel alii ſcriptores Curiarum ſubalternarum pro ſcripturis eorum, & actionem prædictam ſalarium moderatum accipient, videlicet pro tribus lineis qualibet earum 70 litteras continente unum denarium. Cum autem lineæ plus vel minus continebunt, ſecundùm numerum litterarum antedictarum, & non aliter taxatio fiet. Præterea Notarii prædicti pro ſcripturis eorum niſi taxatione procuratoria, facta præcedente executione, aliquam non facient, ſub pœna perditionis illius quod eiſdem debebitur.

§. 15. *Idem eodem anno.*

Quia repertum eſt, & infrà, ordinamus ut de cætero nullus Notarius ad officium Advocati recipiatur niſi in univerſitate famoſa per annorum quinque ſpatium ſtuduerit, & per eamdem univerſitatem ſufficiens & idoneus extiterit inventus.

TITULUS XV.

DE POSTULANDO, NECNON *Advocatis & Procuratoribus Curiæ Parlamenti. Et primò de formâ juramenti per dictam Curiam inſtituta.*

§. 1.

ADvocati præſentis Curiæ jurabunt articulos ſequentes: In primis, quòd iſtud officium diligenter exercebunt. Quod injuſtarum patrocinium cauſarum ſcienter non recipient. Quòd ſi non ab initio, ſed ex pòſt facto cauſam eſſe viderint injuſtam, ſtatim eam dimittent. Quod in cauſis quas fovebunt, ſi videant tangi jus regium, ipſi de hoc Curiam adviſabunt. Quòd placitata cauſa & factis negatis ipſi de recenti infra biduum vel triduum facient, & Curiæ tradent articulos ſuos, niſi ex cauſa de licentia Curiæ ulteriùs differant. Quòd impertinentes articulos ſcienter non facient. Quòd conſuetudines quas veras eſſe non crediderint, non proponent neque ſuſtinebunt. Quòd cauſas quas ſuſceperint citiùs, & poſſe tenus expedient. Quòd in eis dilationes & ſubterfugia malitiosè non quærent. Quòd pro ſalario ſuo, quantumcumque magna ſit cauſa, ultra decem librarum Turonenſium ſummam non recipient, nec etiam aliquid ultrà in ſalarii majoris fraudem: minus tamen recipere poterunt. Quod pro mediocri minus, & pro minori cauſa multominus recipient, ſecundùm cauſarum qualitatem, quantitatem, ac perſonarum conditionem, quodque de quota parte litis non paciſcentur.

§. 2. *Eadem Curia.*

Hoc idem juramentum præſtabunt illi qui Advocatis proponentibus Conſiliarii exiſtent. Injungitur eis propter juramentum quòd bene mane veniant cum partibus ſuis. Quòd illum cui fuerit audientia data, non impediant. Quòd ſtando & retrò primum ſcamnum patrocinentur. Quòd licèt plures ſint Advocati in una cauſa, unus tantùm loquatur. Quòd primum ſcamnum non occupent. Quòd ipſi de Curia non recedant, quandiu Magiſtri in Camera erunt. Et eſt ſciendum quòd nullus Advocatus ad patrocinandum recipietur, niſi ſit juratus, & in Advocatorum rotulo deſcriptus: & prohibet eis Curia ne ſe ingerant, niſi ſint jurati.

§. 3. *Eadem Curia.*

Quia ex Advocatorum diſcretione & induſtria cauſarum dependet abbreviatio, quæ eis cedit ad honorem & utilitatem partis ſuæ, Curia eiſdem injungit in vim ſacramenti ſui, ut ea facta ſeu rationes quæ ſolùm ad illum finem faciunt, in quo veriſimiliter prævident debere poni in Arreſto, proponant facta, rationes, replicationes, ſeu duplicationes inutiles & ſupervacuas omittendo, licèt hi pro quibus ſuum impendunt patrocinium, ſæpiùs eos moleſtent, & velint hoc fieri, quibus obtemperare non debent, propter eorum honorem, ut potiùs Curiæ pareant in hac parte.

§. 4. *Eadem Curia.*

Item Advocatis juxta antiquas ordinationes, in vim ſui juramenti Curia injungit, ut articulos cauſarum quas litigaverint, infra triduum Curiæ tradant, niſi per ipſam Curiam ſuper hoc, cum eiſdem fuerit diſpenſatum, & poſteà quàm citiùs fieri poterit, eos recordent; cum intentio Curiæ ſit amodo ſuper articulis & factis partium, in fine cujuſlibet Balliviæ,* præpoſituræ Pariſienſis ſeu Seneſchalliæ, de Commiſſariis & commiſſionibus ordinare, & partibus providere, ut citiùs quàm conſueverint partes ipſæ cum earum Commiſſariis loqui, ac de pecunia aliiſque neceſſariis ad ſuæ cauſæ proſecutionem maturiùs & commodiùs valeant providere: tamen propter hoc non eſt intentionis Curiæ, quòd Parlamento ſedente, contra Ordinationes antiquas Commiſſarii, de Curia habeant procedere in cauſa, ſed confeſtim finito Parlamento citiùs quàm potuerint, procedent in eadem.

* *Ballivia.*] Præponitur à Curia, quia in materia ſubjecta, videlicet in diebus Curiæ, Ballivus Viromandenſis antecedit Præpoſitum Pariſienſē, qui alios omnes Ballivos & Seneſchallos antecedit. C. M.

§. 5. *Eadem Curia.*

Quia circa officium Advocationis facti experientia & ſtili obſervantia multùm prodeſt, Advocati qui de novo ad hujuſmodi officium per Curiam recepti fuerint, abſtinere debent propter eorum honorem, damnumque quod partibus forſitan propter eorum negligentiam provenire poſſet, ne ex abrupto & imprudenter Advocationis officium exerceant; ſed per tempus ſufficiens Advocatos antiquos & expertos diligenter audiant, ut ſic de ſtylo Curiæ & Advocandi modo primitùs informati, ſuum patrocinium præſtare, & Advocationis officium laudabiliter & utiliter poſſint & valeant exercere.

§ 6. *Eadem Curia.*

Quia præfati Advocati majoribus honorem præ-

Digitized by Google

ſtare debent, & antiquis Advocatis tam in ſedibus quàm aliis deferre : ſedere non præſumant in primo ſcamno, in quo Advocati, Procurator Regius, Baillivi, Seneſchalli, & alii potentiores & nobiliores eſſe debent, ac ſedere conſueverunt.

§. 7. *Philippus VII.* 1343.

Si pars defectu Advocati ſui, audita non fuerit & expedita, audietur poſteà. Sed Advocatus antequàm in alia cauſa audiatur, 10. librarum Turonenſium emendam ſolvere tenebitur : quod de Advocatis in Parlamento reſidentibus intelligimus. Nam prætextu expectationis Advocati extranei vel patriæ ſuæ non excuſaretur, ſupradictamque pœnam abſque deportu levari præcipimus.

§. 8. *Ioannes* I. *anno* 1363.

Ut amputetur dilatio quæ communiter ex parte rei pro videndo adjornamenta peti conſuevit, præcipimus, & per Curiam noſtram præcipi volumus, & injungi omnibus actoribus, aut eorum Procuratoribus, quatenus ex quo publicatum fuerit expeditionem cauſarum alicujus Baillivię, Præpoſituræ, Comitatus, Ducatus, aut Seneſchalliæ fieri debere infra triduum, aut quàm citiùs fieri poterit abſque fraude, oſtendant adjornamenta ſua partibus ſuis adverſis, & eorum copiam tradant, ſi petita fuerit, aut collationem cum copia partis adverſæ ſi habeat, fieri patiantur, injungiturque omnibus & ſingulis oſtiariis Parlamenti noſtri, quoad inſtantiam actoris ſeu Procuratoris, vocet ad oſtium Cameræ defenſores, aut eorum Procuratores actoris adjornamenta viſuros : quòd ſi ipſe actor præſens, vel ejus Procurator in ejus abſentia, in præmiſſis negligens extiterit, condemnabitur in emenda 40. ſolidorum, & in expenſis defenſorum : ſi præſens fuerit pro triduo antedicto. Tenebitur tamen actor aut ejus Procurator oſtenſionem adjornamenti facere. Sed ſi defenſor, aut ejus Procurator in videndo adjornamentum negligens extiterit, aut remiſſus, non tenebitur actor ſuum adjornamentum ulteriùs oſtendere ; ſed procedet de & ſuper eo ſicut rationis fuerit.

§. 6. *Idem eodem anno.*

Cauſa utriuſque placitata, & factis negatis, ſi partes fuerint appunctuatæ ad tradendum facta ſua, volumus quòd Advocati in vim juramenti ſui in ſcriptis tantummodò redigant, & Curiæ tradant facta poſitiva & defenſiva, & ea quæ replicando vel duplicando ex intentione partium fienda noſcantur, faciendo illationes & concluſiones neceſſarias, reſervato partibus de tradendo rationes juris coràm Commiſſariis in cauſæ cognitione, ſi eis expediens videatur, & quòd ſuccinctè, bene ac ſubſtantialiter ſcribant : volumus quòd Advocati qui ſcripturas fecerint, propriis nomine & cognomine ſe ſubſcribant. Quotiens inſuper partes debent ex præcepto Curiæ, rationes ſuas & facta in ſcriptis per modum memoriæ tradere, nihil ſuperfluum tradant, nec in ſcribendo bis idem repetant.

§. 10. *Idem eodem anno.*

Appunctuamenta verò per partes concordanda, aut aliàs per ſchedulas tradenda à partibus, vel eorum Procuratoribus infra biduum vel triduum tradantur in ſcriptis Notario, cui fuerit injuncta littera facienda : & hoc injungitur Procuratoribus ſub pœna præſtiti juramenti. Nullus inſuper Advocatus admittetur, ſive ex parte actoris, ſive defenſoris ad placitandum, ſeu aliquid proponendum, niſi bis * duntaxat juxta antiquum ſtylum : Et Advocatis Curiæ noſtræ firmiter injungitur, duplicando vel replicando, à repetitionibus & priùs propoſitis vel dictis abſtineant : nec quod dixerint priùs, recitare præſumant, niſi neceſſe ſit. Et quòd in factis proponendis breviores prout poterunt, exiſtant eiſdem intimando quòd ſi contrarium fecerint, graviter punientur.

* Bis.] Id eſt non licet triplicare. C. M.

Nota quòd hic in Libris priùs impreſſis ſubjiciebatur latinitate corrupta primus articulus conſtit. Caroli V. edita primo anno regni ſui. 1364. publicata ad oſtium Parlamenti, 17. Septembris eodem anno, quamvis inter impreſſas attribuatur Carolo VI. malè. Deinde ſubjiciebantur pari latinitate decem articuli ex conſtit. Caroli VII. edita ſuper ſtylo. anno 1446. videlicet artic. 24. uſque ad artic. 39. incluſivè, & artic. 37. 38. 39. Deinde ex conſtit. Carol. VII. edita anno 1452. articulus 43. 50. 58. 59. 103. Et plures alii ordine præpoſtero ſtylum concernentes : Ultimò ex conſtit. Carol. VIII. edito 1493. articulus 26. 34. & quidam alii ejuſdem farraginis, quos in ſuis fontibus Gallicè editis & impreſſis videas, C. M.

TITULUS XVI.

DE OFFICIO ADVOCATORUM ET Procuratorum Regiorum.

Philippus IV. cognomento Pulcher, anno 1302.

SI contingat, & infrà. Cæterùm volumus quòd Procuratores noſtri in cauſis quas nomine noſtro duxerint, contra quaſcumque perſonas jurent de calumnia, ſicut prædictæ perſonæ : & ſi contingat eos facere ſubſtitutos, illis ſatisfaciant, & non partes adverſæ : volentes, immo prohibentes expreſsè ne Procuratores noſtri de cauſis alicujus ſe intromittant, aut litteras impetrare præſumant, niſi pro perſonis conjunctis illud fieri contingat.

§. 2. *Philippus VI. Valeſius, anno* 1344.

Quia ſæpe, & infrà. Ordinationem antiquam præſentibus renovantes, ſtatuimus, ac etiam ordinamus quòd Procuratores noſtri occaſione criminum, delictorum ſeu exceſſuum contra aliquos ſubditos noſtros, placitationem ſeu delationem non faciant, niſi præcedente informatione debita, & præcepto Judicis competentis.

§. 3. *Idem eodem anno.*

Hac in perpetuum valitura conſtitutione ſancimus, ut ſi quis Procurator noſter amodò movere voluerit vel moveat litem ſuper re vel juriſdictione quacumque contra poſſidentem, non deſſaiſiatur ſeu turbetur poſſidens niſi priùs cauſa cognita, nec ad manum noſtram res litigioſa ponatur, niſi in caſu, in quo ſi lis eſſet inter privatos, * res ipſa contentioſa ad ipſam manum tamquam ſuperiorem poni deberet : & ſi poſſidens vel ſaiſitus lite pendente utatur in caſu præmiſſo juriſdictione vel re contentioſa : declaramus ipſum non poſſe vel debere ſuper attentatis impeti propter hoc, vel moleſtari.

Hic fiſcus utitur jure privati, facit, l. 2. C. de petit. hæred.

* *Privatos*] l. defenſionis. de jure fiſci, l. fin. de bo. vacan lib. 10 c. ſed has ſanctas leges ſæpe fiſcales malè violant. Adde Guid. Pap. deciſ. delphi 168. C. M.

§. 4. *Idem Carolus VI.* 1408.

Præterea ſtatuimus prohibentes ne quis Procurator noſter parti alicui ſe adjungat in cauſa quacumque, niſi priùs à Judice coram quo lis pendebit, expreſſum habeat mandatum, aut ſuper hoc habeat Procurator legitimam informationem, vel agatur de domanio ſeu patrimonio noſtro.

§. 5. *Philip. VI. & Carolus VI. annis quibus ſuprà.*

Prohibemus inſuper ſtatuentes ne Seneſchalli, aut alii Judices conſulant Patronos & Advocatos noſtros aut alios, vel cum eis deliberent qualiter pronuntiare habuerint vel judicare in cauſis noſtris, vel aliis in quibus ipſi Procuratores fuerint vel Patroni; ſed eos à conſilio & deliberatione hujuſmodi omninò repellant, nec ibidem interſint.

§. 6. *Idem eiſdem annis.*

Statuimus etiam prohibendo, ut cùm inter aliquem Procuratorem Regium pro jure regio ex una parte, & quemcumque privatum ex altera, ſuper juriſdictione vel re aliqua litem amodò moveri continget, privatus non compellatur ſolvere Procuratori regio vel pro ipſo ſalarium pro dictis vel actis, ſeu Notariis aut teſtibus, vel aliis ſumptibus litis: & ſi contrarium factum fuerit, decernimus recipientem compelli ad reſtituendum ſolventi unà cum damnis & expenſis, quas ſuſtinuerit in hac parte.

§. 7. *Idem eiſdem annis.*

Duximus inſuper ſtatuendum, ut cùm in cauſis appellationum proſequendis contra Procuratores Regios, Comites, Nobiles, Barones, & eorum ſubditi fuerint diligentes, adeò quòd per eos non ſteterit quominùs fuerint terminatæ: ſed propter dilationes petitas ex parte Procuratorum noſtrorum, vel quia aſſiſiæ non ſederint, totiens quòd cauſæ prædictæ commodè potuerint terminari, non currant, nec cucurriſſe fatalia dicantur contra ipſos.

§. 8. *Ioannes I.* 1355.

Inſuper noſtrorum progenitorum, & infrà. Prohibemus ne aliquis Procurator noſter cauſam ſeu cauſas officiarii noſtri vel ſervientis, qui dicatur per fraudem ſeu damnabilem culpam cuiquam moleſtiam intuliſſe, in ſe ſuſcipiat: niſi prædictus officiarius, vel ſerviens cum jamdicto Procuratore proſequatur ſeu defendat cauſam propter quam convenitur. *

* *Conveniтur.*] Hic addebantur plures articuli perperàm tranſlati ex conſtit. Carol. VII. edita 1446. & ex conſtit. Carol. VIII. Vide ipſas eaſdē conſtitutiones. C. M.

TITULUS XVII.

DE ALIENATIONE MUTANDI Iudicii causâ factâ.

Carolus V. Regis primogenitus, Locumtenens.

UT tranſportus aliqui vel ceſſiones * in perſonam potentiorem, donationis, venditionis, vel alio titulo de cætero non fiant, ordinamus ne in aliquem ex Officiariis noſtri cariſſimi domini & progenitoris, vel noſtris, aut aliis perſonis cauſâ ſcholaritatis, aut aliàs privilegiatis: quinimò omnes tales tranſportus & ceſſiones fieri prohibemus, illaſque nullas & nullius valoris eſſe decernimus: volumus etiam, ut cedentes & transferentes hujuſmodi ſuis priventur actionibus, ipſique donationes & ceſſiones tales recipientes emenda arbitraria puniantur, ad omneſque ſumptus, anfractus, & expenſas per partem adverſam propterea paſſas & incurſas reddendum compellantur. Et ſi qui tranſportus aut ceſſiones jam factæ fuerint quarum quæſtio nondum finita ſit vel terminata, in quocumque ſtatu proceſſus extiterit, caſſamus omninò & annullamus, nulliuſque valoris eſſe decernimus.

* *Ceſſiones.*] Extat in Conſtitut. Gallicanis, §. 4. Idem priùs ſanxerat, 10. I. tribus Ordinibus Regni congregatis die 28. Decembris anno 1355. extat in Libro rubro in ſcrinio Procuratoris Regii in Caſtelleto Pariſienſi, tex. I. 3 1. c. ne lic. potentio. C. M.

TITULUS XVIII.

DE IUDICIBUS, & Præſentationibus.

Philippus IV. 1302.

AD hoc ut Prælati, aliæque perſonæ Eccleſiaſticæ meliùs & liberiùs poſſint vacare divinis officiis quibus ſunt ſpecialiter deputati; Volumus quòd quandocumque contigerit eos venire ad Curiam noſtram Parlamenti, celeriter audiantur, & eorum negotia ordinatè tractentur ſecundùm dies Bailliviarum & Seneſchalliarum ſuarum, ſine prorogatione; niſi aliquâ juſta de cauſâ, noſtroque ſpeciali mandato circa id negotium faceremus prorogationem concedentes. Et Volumus quòd in Parlamento & extrà, per Curiales noſtros condecenter & honeſtè tractentur, & ut celeriùs fieri poterit, juxta qualitatem negotiorum, & conditionem perſonarum eas volumus expediri.

Hoc idem Volumus & ſtatuimus fieri & teneri de noſtris Baronibus & ſubjectis. Si verò contingat quòd aliquis præfatus vel Baro propter magna negotiorum onera non poſſit celeriter expediri, certa tunc dies aſſignetur eiſdem qua audientur & expedientur: ac de die in diem quamceleriùs facere poterit.

§. 2. *Carolus VI. anno Domini* 1408.

Pari Ordinatione prohibemus, ne deinceps prædicti Nobiles, vel eorum ſubditi aut familiares trahantur pro quacumque causâ criminali vel civili extra eorum ordinarium reſſortum: nec alibi reſpondere teneantur occaſione cujuſcumque conſervatoriæ, privilegii vel poteſtatis, aut alterius noſtræ commiſſionis vel mandati, niſi in causâ appellationis & reſſorti vel ſuperioritatis noſtræ, vel ubi de jure noſtro, aut pro executionibus ſigillorum noſtrorum ageretur: exceptiſque perſonis, de quibus nos vel Locatenentes noſtri cum causâ rationabili cognitionem alteri Judicum noſtrorum committemus.

§. 3. *Philippus VI.* 1344.

Omnes qui in Parlamento fuerint acturi, infrà primam diem aut ſecundam ad longius, Bailliviarum vel Seneſchalliarum ſuarum antequam Parlamenti ſedes levata ſit, aut ſaltem infra ſolis occaſum ſe præſentare teneantur; alioquin ſine ſpe gratiæ, nulloque petito defectu ulteriùs non recipientur, ſed pro merè deficientibus habebuntur: & exinde defectus quotiens pars illum requiſiverit, expedietur. *

* *Expedietur.* Idem ferè Carol. VII. 1453. §. 39. ejuſdem conſtitutionis, ubi in ſuo originali vide C. M. Correctio ſtyli inepti.

§. 4. *Philippus VI. anno eodem.*

Quoniam facti experientia, & infrà. Ordinamus quòd ſi partes præſentatæ fuerint diebus præſentationum, licèt in earum præſentatione defectus reperiatur, Curia noſtra ſtylo & defectu non obſtante prædicta in cauſa dictas partes procedere faciat.

§. 5. *Idem.*

Ex eò quòd in Parlamento noſtro quandoque conſuetum fuerat obſervari, ut ſi partes præſentatæ vocarentur per rotulum ſive ſchedulam, aut aliàs per illum ad quem ex officio vel aliàs fieri incumbebat, actor qui ad cautelam & per ſuam malitiam (ut tardiùs vocaretur) in fine præſentationum ſe fortaſſe præſentabat, & in præjudicium partis ſuæ prætendebat

Digitized by Google

debat ex ſtylo Curiæ, aut aliàs ſe non debere compelli litigare, cùm vocaretur ſecundùm præſentationem partis adverſæ; ſed tunc cùm ſecundùm ordinem ſuæ præſentationis vocaretur: & ex hujuſmodi obſervantia Curia impediebatur, & cauſarum expeditio retardabatur, partique volenti procedere inferebatur damnum ſeu præjudicium: Volumus igitur & ordinamus, ut talis ſtylus ſeu ordo præſentationum litigando de cætero non ſervetur, ſed ſecundùm quòd partes vocabuntur per præſentationes, litigare compellantur.

§. 6. *Idem.*

Cùm ſæpe contigerit atque contingat adjornamenta nonnulla contra Abbates & Conventus, Capitula, Scabinatus, Conſulatus & Conſules, aut homines judicantes in noſtris & ſubditorum noſtrorum Curiis facta impugnari, & plerumque nulla ſeu inſufficientia per Curiam noſtram declarari, & ex eo quòd in Conventu & Capitulo, campanâ pulſatâ, Conventu & Capitulo congregato: & in Scabinatu & Conſulatu, Scabinis & Conſulibus, aut eorum majori parte congregatis, facta non extiterint: Et quòd Iudex conjuratur * hominum judicantium, aut etiam domini Iudicis conjuratores non extiterint adjornati, ſeu propter alios ritus ſeu ſolemnitates, conſuetudinum ſcilicet, uſuum aut obſervantiarum locorum & patriæ Curiarum minimè ſervatas, unde quamplures perdiderunt & in futurum perdere poſſent cauſas ſuas, licèt adjornati ſeu Procuratores pro ipſis in Curia noſtra comparuerint & compareant, ſeque præſentaverint: nos tales anfractus litium amputare volentes, liteſque dirimere, ac cauſarum expeditiones accelerare cupientes, Volumus, ac etiam ordinamus quòd Curia noſtra, prædictis non obſtantibus, quaſcumque perſonas antedictas aut alias in Curiâ noſtrâ adjornatas, & quæ comparuerint una pars contra aliam, ſummariè & de plano, relictis quibuſcumque talibus allegationibus, & ipſis non auditis, ac penitùs non admiſſis, in cauſâ procedere faciat partes memoratas.

* Conjuratur] quia Præſes ſeu Prætor non judicat, ſed tantùm inſtruit cauſam & exequitur judicatum à dictis hominibus, quos diris adjurat & urget, ut ſincerè judicent, quod adhuc ſervatur in Flandria. C.M.

De plano & velo levato, & ſummariè procedendum eſt in cauſa Regaliarum.

§. 7. *Joannes I. 1366.*

In cauſis beneficialibus in Curiâ noſtrâ intentatis ratione collationum ex cauſa Regaliarum, aut aliàs jure noſtro per nos factarum ſeu etiam fiendarum, procedatur velo levato, ſummariè & de plano, proponendo verum factum ſine palliamentis aut rationibus frivolis & non neceſſariis, quod etiam in ſcribentibus ſervetur, ſi partes ad ſcribendum fuerint appunctuatæ.

§. 8. *Ex Ordinationibus Curiæ, quæ in fine Parlamenti leguntur.*

In primis partes quæ in noſtro Parlamento fuerint acturæ, modo & forma contentis in antiquis Ordinationibus ſe præſentare tenebuntur: videlicet infra duos primos dies Bailliviarum, Præpoſiturarum & Seneſchalliarum ſuarum, abſque ſpe prorogationem aliam habendi: fientque rotuli præſentationum per Grapharium earumdem, ſicut in prædictis Ordinationibus cavetur. Sed ut Ordinationes rotulum antedictum tangentes meliùs obſerventur, Præſidentes expreſsè jurabunt ipſarum ordinem cuſtodire & obſervare abſque quavis infractione, nec aliquo modo contravenire. Iurabit ſimiliter Grapharius præſentationum prædictarum dictum rotulum ſecundùm ordinem præſentationum per eum receptarum, & tenorem præcedentium ordinationem facere & ordinare ad partem actricem vel defenſatricem quæ primò ſe præſentaverit, habito reſpectu: quodque unam alteri non præponet vel poſtponet aliter quàm ſecundùm præſentationis ordinem.

Præterea Curiæ noſtræ primus oſtiarius (ad quem pertinent partes ut expediantur appellare) prout juravit expreſsè ipſas ſecundùm ordinem rotuli prædicti vocare, unam partem alteri non præponendo, vel poſtponendo, favore, odio, precariò vel requeſta, nec cujuſvis præcepto à quocumque ſibi facta pro aliquo profectu quem exinde poſſit vel ſperet habere. Grapharius inſuper qui reportabit prædicti rotuli copiam, ſimiliter habebit, ac etiam jurabit quòd quàm citò perceperit ordinem ejuſdem rotuli rumpi vel perverti, ſcribere nitetur & portare, donec ipſius ordo ſit reſumptus. Procuratores etiam & Advocati noſtri (quibus rotuli prædicti copia ſimiliter traditur, jurabunt quòd quum primùm ſciverint vel perceperint ordinem rotuli ſæpedicti per aliquem perverti, contra talem concluſiones pertinentes protinùs recipient & requirent; aliàs enim per Curiam noſtram, ſecundùm caſus exigentiam nemini parcendo puniri volumus, niſi tamen ex ipſius Curiæ deliberatione, propter aliquam cauſam vel caſum particularem aliter priùs fuiſſet ordinatum.

§. 9. *Ex Ordinationibus Curiæ, quæ in fine Parlamenti leguntur.*

Curia inſuper ordinat, præcipit, & injungit Procuratoribus, ut omnes & quaſcumque cauſas extraordinarias, quas accelerare voluerint, & quarum aſſignationes evenerint vel evenient, penès Grapharium præſentationum de cætero tradant pro rotulo conficiendo, ad cujus turnum (ſecundùm quod aliàs fuit ordinatum) litigabitur: & de ipſis ſe præparare habeant. Prohibet etiam Curia Procuratoribus antedictis ne in aliqua cauſa tam extraordinaria quàm ordinaria audientiam petant, niſi fuerit in rotulo deſcripta; ſed ejuſdem rotuli tam ordinarii quàm extraordinarii turnum expectent, ſub pœna emendæ per Curiam ordinandæ. Quorum rotulorum ordo ſine quavis infractione cuſtodietur, & hujuſmodi ordinatio per oſtiarium primum in principio Parlamenti ad rotulum vocandum, ut nullus ignorantiam prætendere valeat, publicè legetur.

TITULUS XIX.

DE FORO COMPETENTI.

Philippus IV. cognomento Pulcher. 1302.

Volumus * quòd ordinatio per nos & conſilium noſtrum olim facta ſuper burgenſiis cuſtodiatur, & firmiter obſervetur, ſi contingat emergi quæſtionem, eò quòd gentes noſtræ requirerent aliquem tamquam burgenſem noſtrum, quem aliquis Prælatus, aut Baro, vel quivis alius nobis ſubjectus dicerent hominem aut juſtitiabilem ſuum, ipſum eſſe burgenſem noſtrum negantes, ut recredentia fiat ſuper eum qui illum tenuerit, ſi ita ſit quòd in caſu recredentiæ teneatur, & inquiſita veritate ſuper negotio, vocatis qui fuerint evocandi, negotium executioni demandetur, ſecundùm quod jus, & bona patriæ conſuetudo poſtulabunt, ſervata tamen ordinatione burgenſiarum per conſilium noſtrum edita, de qua copiam habebit qui habere voluerit.

* Volumus.] Confirmata ad verbum per Jo. 1. 1351. & publicat. in Parlamento 1365 C.M.

§. 2. *Idem eodem anno.*

Ordinatum eſt inſuper & ſtatutum quòd ille dominus à cujus juriſdictione burgenſis hujuſmodi ſe ſubtrahet, habebit omninò cognitionem & executionem omnium cauſarum, quæſtionum, & querelarum motarum contra ipſum, & occaſione ipſius

omniumque exceſſuum per eum commiſſorum à tribus menſibus, antequam receptus eſſet & Advocatus burgenſis. Quod intelligendum eſt de querela & exceſſibus de quibus notorium, aut ordine judiciario cognitum extitit: vel quæ dominus prædictus per teſtes ſufficientes probare poterit coram juſtitiariis dictæ burgenſiæ infra tres menſes, poſtquam, ſicut prædictum eſt, receptus vel advocatus fuerit burgenſis.

§. 3. *Idem eodem anno.*

Petitio hæreditatis debet intentari ubi ſita eſt hæreditas l. unica. C ubi de hæred. agatur.

Statutum eſt etiam quòd nullus prædictus burgenſium ſuſtinebitur aut defendetur quominùs in cauſa hæreditatis contra eos vel ab eis mota ſeu movenda juri parere debeant coram domino vel dominis ſub quo vel quibus eſt hæreditas memorata. Idem etiam eſt cenſendum circa debita quæ ſubditi prædictorum dominorum debent burgenſibus ſæpedictis, vel debebunt.

§. 4. *Idem.*

Ordinamus quòd ſi aliquis expreſsè & ex certa ſcientia renuntiaverit privilegio exercitus Crucis novæ baſtidæ, ſeu induciarum quinquennalium, in inſtrumento debiti vel alterius contractus expreſſarum, non poſſit ex tunc ſe juvare dicto privilegio, vel excipere de eodem. Præterea in cauſa criminali vel civili nulla fiat perſonæ remiſſio per gentes noſtras extra loca & caſtra bandiarum noſtrarum, ubi cauſa fuerit vel dictum commiſſum, præterquam in caſibus quibus de jure vel conſuetudine patriæ remiſſio fuerit facienda.

§. 5. *Ludovicus X. cognomento Hutinus anno* 1315.

Ad inſtantiam fidelium nobilium & ſubditorum noſtrorum Seneſchalliæ Tholoſæ, & infra; Duximus ordinandum, quòd de cætero omnes & ſingulæ cauſæ proprietatem noſtram tangentes, cujuſcumque conditionis exiſtant, per Procuratores noſtros, ſeu alios quoſcumque noſtros ſeu noſtro nomine motæ vel movendæ, coram eodem Seneſchallo & Curia ſua ventilentur & diffiniantur. Verumtamen ſi ab aliquo contra nos ſeu Procuratores noſtros aliquæ quæſtiones proprietatem noſtram, ſicut præmittitur, tangentes, uſque ad ſummam centum librarum annui reditus in eadem Seneſchallia moveantur, Volumus per eumdem Seneſchallum audiri, ac etiam terminari. Si verò prædicta quæſtio centum librarum ſummam exceſſerit, illam Volumus ad noſtrum Parlamentum remitti, juxta ordinationem aliàs ſuper hoc factam. Cæteras verò quaſcumque cauſas inter privatos ejuſdem Seneſchalliæ motas & movendas, ibi Volumus audiri ac etiam terminari, & infrà; non obſtantibus ordinationibus contrariis quibuſcumque hactenus editis.

§. 6. *Ioannes I. anno* 1363.

Ad perpetuam, & infrà. In primis ordinamus, & ſtatuimus quòd nulla cauſa de cætero in præfata Curia noſtra introducatur, niſi ſit talis quæ jure ſuo debet ibidem agitari: ſicut ſunt cauſæ Parium Franciæ, nonnullorumque Prælatorum, Capitulorum, ut Pariſien. Religioſorum, ut ſancti Dionyſii, Religioſarumque, Baronum, Conſulum, Scabinorum, Communitatum, ſeu aliquarum perſonarum, quibus hoc per privilegia, vel antiqua conſuetudine pertinere dignoſcitur. Similiter cauſæ proprietatis noſtri patrimonii, cauſæ etiam appellationum emiſſarum à Præpoſito Pariſienſi, Seneſchallis, Baillivis, aut aliis Judicibus à quibus ſine medio conſuevit ad noſtram Curiam appellari: inhibentes adjornamentum pro cauſis aliis in noſtra Curia introducendis, præterquàm in præmiſſis, de cætero concedi, niſi juſta cauſa in litteris ſuper hoc impetrandis inſerta, nos ad introducendum in eadem Curia noſtra cauſam moveant.

§. 7. *Carolus V. anno* 1366.

Ordinamus inſuper quòd nulla cauſa introducatur in Curia noſtra, exceptis cauſis Parium Franciæ & appellationum quæ de jure ad noſtram Curiam devolvuntur, Eccleſiarum, & perſonarum privilegiatarum, noſtrorum Officiariorum, Advocatorum & Procuratorum, in eadem Curia exiſtentium. At illæ quarum petitiones jam apertæ fuerunt in Parlamento, & in quibus partes debent reſpondere, vel replicare, vel duplicare: aut aliæ cauſæ quæ per Arreſtum vel ordinationem in prædicto Parlamento judicialiter factam debent ibidem remanere, vel ex dependentiis earumdem, ſicut attentatorum, & quæ ſui natura propria & conditione ſecundùm uſum & ſtylum, & per adviſamentum Curiæ noſtræ inibi ventilari debent: Volumus autem quòd omnes aliæ cauſæ coram ſuis Ordinariis remittantur: & ſi aliquæ forſan litteræ à nobis in contrarium fuerint impetratæ, talibus tamquam tortionariis & iniquis non obtemperetur. Et ſi quis Advocatus aut Procurator ad prædictarum litterarum fortificationem audientiam petere nitantur in contrarium, præcipimus ut emendare compellatur de centum ſolidis Pariſienſibus, quam emendam ſuper bonis eorumdem (nemini parcendo) levari volumus. *

*Volumus.] Poſt hæc addebantur 8. articuli ex conſt. Caroli VII. anni 1453. videlicet art. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 18. quos vide in ſuo fonte, C. M.

§. 8. *Ludovicus XI.* 1464.

Iura noſtra necnon prærogativas, præeminentias & privilegia noſtra ſervare volentes, & ne ſubjecti noſtri vexationibus, oppreſſionibus, & moleſtationibus indebitis opprimantur, ſed in pace & tranquillitate teneantur, decernimus & declaramus cognitionem, deciſionem, & determinationem, collationem beneficiorum vacantium & vacaturorum, & quæ hactenùs in regalia vacaverint, per Nos, & Prædeceſſores noſtros factarum Nobis & Curiæ noſtræ Parlamenti * & non alteri pertinere, & collationem nobis & noſtris Judicibus, & non alteri cognitionem & deciſionem pertinere: abſque eo quòd alius Judex Eccleſiaſticus vel temporalis ſe debeat de ipſis intromittere, nec in petitorio vel in poſſeſſorio cognoſcere. Decernimus inſuper, & declaramus cauſarum poſſeſſoriarum, præſertim in materia novitatis occaſione beneficiorum & materiarum Eccleſiaſticarum intentarum, nobis & Iudicibus noſtris antedictis pertinere cognitionem, abſque eo quòd alius de prædictis proceſſibus, poſſeſſorio pendente, poſſit vel debeat intercipere cognitionem, commiſſioneſque decernere, vel citationes aut proceſſus facere, nec uti fulminationibus, vel aliquibus excommunicationibus, aut cenſuris Eccleſiaſticis, mandatis, &c.

*Parlamenti.] Scilicet Pariſienſis: & ita ſemper obſervatum fuit, & adhuc hodie menſe Februario & Mart. 1548. de præbenda Baïocenſi. Quidam Mediolanenſis proviſus per Ordinariū fuit receptus appellans ab omni proceſſu & cognitione cauſæ factis ad inſtantiam proviſi per Regem iure regaliæ, tam Cadomi, quàm in Parlamento Rothomagenſi, quàm in magnis diebus dicti Parlamenti Baïocenſis habitis, & dictum malè proceſſum, omnia caſſata & revocata, & impetrans per regaliam condemnatus in expenſis appellationum, damnis & intereſſe. Et dictus Mediolanenſis redintegratus, pendente lite in hoc Parlamento Pariſienſi retentus. C. M.

TITULUS XX.

DE LIBELLI OBLATIONE.

§. 1. *Philippus IV. anno* 1303.

STatuimus quòd de debito intercartato * non tradatur libellus, nec detur dies ad reſpondendum, ſi de facto proprio partium contendatur: in aliis autem debitis & exactionibus perſonalibus infra 20. dies ad longiùs litis conteſtatio fiat, niſi reus conventus ſuper exceptione ab eo propoſita in prædicto caſu cognitionem Curiæ pro ſe reportaverit.

*Intercartato.] id eſt de quo conſtat per publicum inſtrumentum. C. M.

Digitized by Google

§. 2. *Idem eodem anno.*

Propter ineptitudinem libelli, dummodo ex cauſâ debendi ad cauſam petendi recta concluſio ſequi poſſit, Iudex ſententiam ferre non omittat: ſimiliter propter ineptitudinem proceſſus, vel propter juris ſolemnitatem omiſſam, dummodò ex propoſitis & prolatis in proceſſu certa ferri poſſit ſententia, Iudex non omittat ſententiare: & valeat ſententia perinde ac ſi juris ſolemnitas eſſet obſervata, & executioni demandetur.

§. 3. *Idem.*

Si bona alicujus veniant in commiſſum, debita ſua & dos uxoris, ſi quam habeat, reddantur creditoribus & uxori ſine libello & alio ſtrepitu judiciario, cum conſtiterit de prædictis per teſtes, vel alia legitima documenta.

Si quis conqueratur de aliquo cum publico inſtrumento in perſonali actione, debitor teneatur reſpondere libello rejecto, audiaturque cauſa de plano, & abſque ſtrepitu judiciario, dum tamen ſit modica, adeò quòd ſummam 40. ſolidorum Turonenſium non excedat.

§. 4. *Idem anno* 1303.

Si contingat bona alicujus venire in commiſſum ratione alicujus maleficii, ſtatim ſatisfiat uxori de dote, & aliis creditoribus, ſi quos habet, quæ ſibi debentur, prout fuerint priores tempore, & Seneſchallo videbitur citiùs, & celeriùs ſine offenſione juſtitiæ.

TITULUS XXI.

DE DILATIONIBUS.

Philippus IV. 1303.

SI reus conventus tam in actione reali quàm perſonali, aliquas exceptiones proponere voluerit ante litis conteſtationem, detur eidem unica dilatio decem dierum tantùm ad exceptiones dilatorias & peremptorias quæ litis conteſtationem impediunt, proponendum: ultra quam dilationem volens aliquas exceptiones de prædictis proponere, minimè audiatur: teſtibus nominatis per aliquam partium in aliqua cauſa, unica decem dierum dilatio ad publicandum, dictis partibus aſſignetur, ultra quam niſi teſtes examinari fecerit, ad idem petendum minimè audiatur, niſi notoriè & verè oſtendere & docere poſſit, non per ipſam, ſed per Curiam vel alia impedimenta legitima ſtetiſſe quominùs prædictos teſtes examinari fecerit. Inſuper unicus taxandus ad arbitrium Iudicis terminus duntaxat partibus aſſignetur in qualibet cauſâ, ad proponendum quicquid de jure & de facto proponere voluerint, & ulteriùs prædictæ partes minimè audiantur; ſed renuntient vel concludant in cauſâ: & ſi renuntiare malitioſè diſtulerint, habeat Curia in dicta cauſâ pro renuntiato & concluſo, & ad ſententiam procedatur.

§. 2. *Idem anno* 1304.

Quando clamores fient debitæ, & debita erunt confeſſata, eis detur quintadecima (ut moris eſt) in majori parte Seneſchalliæ, qua tranſacta, clamor non levetur per bajulum priuſquàm ſatisfiat de debito creditori.

§. 3. *Ex Ordinationibus Parlamenti.* 1344.

Nulla cauſa contra quamcumque perſonam, Parem, vel Baronem, dilationem de cætero recipiet quominus ſecundùm præſentationum ordinem liberetur gratia quam Rex ſuper hoc fecerit, non obſtante niſi alicui abſenti pro communi utilitate cauſæ dilatio de gratia concedatur ad aliud Parlamentum, vel in caſu domanii Parium vel Baronum, quem Rex ad ejus reſervaſſet adventum: proviſo quòd gratia caſu præmiſſo cauſam hujuſmodi reſervationis contineret; aliàs adventu Regis non expectato, liberabuntur: nec intentio Regis exiſtit, ut aliqua in contrarium per eum gratia concedatur: alioquin vult eam tamquam præter ejus conſcientiam eſſe conceſſam, reputari, niſi clarè conſtaret illam ex ejus certâ ſcientia fuiſſe obtentam. Injungit inſuper Advocatis Curiæ prædicta ſub eorum juramentis, ne contra prædictam Ordinationem Curiæ Requeſtam faciant.

§. 4. *Philippus V.* 1344.

Cùm in magnis, & infrà. Ordinamus & ex certâ ſcientia ſtatuimus, ut de cætero in cauſis proprietatis, ad habendum ſuum garendum reus unicam habeat dilationem ad proximum ſequens Parlamentum: quodque reo jus ſuum, ſeu actio contra illum quem vocavit in garendum, & ſemel ſolùm fecit adjornari, ſalva remaneat, ac ſi per tria Parlamenta ipſum, ut fieri ſolebat, feciſſet adjornari.

Pro garendo unica tantùm datur dilatio. ſuprà in ſtil. c. 12. §. 4.

§. 5. *Ioannes I.* 1363.

Actore ſiquidem ac defenſore judicialiter in noſtra Curia, aut eorum Procuratoribus conſtitutis, facta ex parte actoris petitione ſeu demanda, ſi defenſor diem conſilii ſive appenſamenti petierit, ſi talis cauſa ſubjecta fuerit dilationi ad ventam habendam, & garendum adducendum, cùm dies conſilii dari debuerit, non dentur dilationes annuales (ut præteritis temporibus fieri ſolebat) ſed cum die conſilii petita in eodem Parlamento, ſi fieri poſſit, certa dies concedatur ad veutam faciendam, & veuta facta ad garendum adducendum: quem ſi habere voluerit, per executorem ad veutam faciendam deputatum adjornari facere tenebitur: alioquin pro ipſo adducendo nulla dilatio detur: & ſi quis garendum petierit, non faciendo retenutam de cauſa defendenda, ſi garendus in ſe cauſæ defenſionem non ſumpſerit, volumus quòd defenſor in defectu garendi ad ipſius cauſæ defenſionem nihilominus, ſi velit, admittatur.

§. 6. *Idem eodem.*

Nos inſuper non verbis, ſed rebus imponere legem volentes, decernimus quòd ſi actoris perſona, judicio pendente, mutetur, heres vel ſucceſſor ipſius poſſit in cauſa cum parte non mutata procedere, & ad procedendum admittatur etiam abſque eo quòd verbaliter dicere teneatur arramenta reaſſumi. Si verò ex parte defenſoris evenerit perſonæ mutatio, hereſque vel ſucceſſor defenſoris ad reaſſumendum arramenta diem appenſamenti petierit, & propter hoc dilationem requiret, non ſibi tempus annuale ad habendum appenſamentum tribuatur: ſed infra illud Parlamentum ad quod adjornatus extitit (ſi fieri poſſit) appenſamenti dies aſſignetur, quo pendente, ſtatum cauſæ in quo erat tempore mortis prædeceſſoris ipſius defenſoris, actor oſtendere tenebitur: & quem ſtatum defenſori, ſi viveret, actor tantummodò monſtrare teneretur, cùm heres aut ſucceſſor defenſoris poſſit pendente appenſamento ſi velit de cauſa ſive de cauſis prædeceſſoris ſui ſufficienter inſtrui: adveniente verò die appenſamenti, tenebitur heres vel ſucceſſor defenſoris cauſæ ipſius in quâ appenſamentum habuerit, arramenta reſumere vel deſerere: aſſumerque tacitè procedendo, ſeu verbo tenùs aſſumendo,

Nota quòd non verbis, ſed rebus debent imponi leges, l. fi. commun. de legat.

ſicut de actore ſuperiùs eſt expreſſum : & ſi actor defenſore mortuo, heredes aut ſucceſſores ipſius ad tunc proximum Parlamentum petierit & obtinuerit adjornari, & in proximo Parlamento poſt obitum defenſoris comparuerint heredes, petentes ſibi dari congedium, cujus virtute dicebant actorem interruptionem feciſſe proceſſus, & ipſum à cauſâ ſeu inſtantiâ cecidiſſe, cùm ipſe actor ſufficiens intervallum habuerit à dictæ mortis tempore uſque ad tunc proximum Parlamentum ad faciendum heredes adjornari, actor verò aſſerat ſe mortem defenſoris ignoraſſe, ſuper hoc juramentum præſtare offerendo : volumus quòd attenta qualitate actoris perſonæ, vulgataque fama mortis defenſoris, Curia prædictum admittat vel non admittat juramentum, prout ſibi videbitur : quo admiſſo, heredes aut ſucceſſores defenſoris, ſi fuerint adjornati ad aſſumendum arramenta, prout ſuperiùs dictum eſt, Curia noſtra procedere faciat.

§. 7. *Idem eodem.*

Volumus inſuper quòd dilatio de tradendis articulis, infra tres dies ab antiquo conceſſa, firmiter obſervetur, niſi ex cauſâ Curia dilationem conceſſerit longiorem : articulis autem traditis, dentur per Curiam Commiſſarii ad concordandum articulos ſine ſumptu : teneantur inſuper ipſæ partes infra quindecim dies articulos accordare, neque poterunt hujuſmodi terminum auctoritate ſuâ ſine Curiæ licentiâ ulteriùs prorogare. *

* *Prorogare.*] Sequebatur art. ex Conſtit. Carol. VI. anno 1464. Et ex Conſtit. Carol. VII. art. 63. 65. 78. & ex Conſtit. Carol. VIII. artic. 58. quos meliùs in fontibus ſuis videas. C. M.

TITULUS XXII.

DE RESTITUTIONE SPOLIATORUM, ex Arreſto pronuntiato Pariſiis in Parlamento. 1178.

QUerelæ de novis deſſaiſinis ad Parlamentum non veniant, * ſed quilibet Baillivus in ſuâ Baillivià, vocatis partibus, adjunctis ſecum probis viris, locum debati adeat, & ſe de dictis turbâ & novâ deſſaiſinâ, & impedimento informet. Et ſi ſibi conſtiterit de eiſdem, deſſaiſitum reſſaiſiat, & debitum interim ad manum regiam recipiat. Et ſi partes velint ſuper principali experiri, coram ſe aſſignet, & jus faciat partibus coram ſe vocatis.

* *Veniant.*] Antiquitùs Curia in primâ inſtātia de his cognoſcebat, deinde ad Ordinarios remiſſum, ut hic poſteà per Ludov. XII. anno 1512. §. 51. in beneficiis Eccleſiaſticis ſublatum. C. M.

§. 2. *Ludovicus IX.* 1254.

Quia nemo ſine cauſa vel culpa privandus eſt jure ſuo, Baillivis noſtris majoribus & minoribus inhibemus ne deſſaiſiant aliquem ſine cauſæ cognitione, vel noſtro ſpeciali mandato.

§. 3. *Philippus VI.* 1333. *& Carolus VII.* 1408.

Statuimus & concedimus ut Comites, Barones, aut alii Nobiles, qui Iudices appellationum habuerint, & habent de conſuetudine antiqua vel privilegiò competentes, & de appellationibus ſuorum Iuſtitiariorum inferiorum cognoverint, & in ſaiſina cognoſcendi remanſerint, eos deinceps habeant, & de prædictis appellationibus cognoſcant, nec ſuper hoc à quoquam impediantur.

§. 4. *Carolus VIII.* 1490.

Litteræ querimoniarum in caſu novitatis & ſaiſinæ, oſtiariis & ſervientibus regiis, qui tamen ad demonſtrationem realem procedere non poterunt, niſi partium accedente conſenſu, quarum quidem litterarum oppoſitio Seneſchallis & Iudicibus aliis quibus cognitio pertinet, dirigatur. Si verò prælibati executores hujuſmodi querimoniarum, contrarium facere præſumpſerint, per Iudicem oppoſitionis in emendam nobis volumus condemnari. *

* *Condemnari.*) Hîc in prioribus libr. ſubjiciebatur tit. de contum. & defectu. Et repetebatur textus qui habetur ſuprà in Stilo. c. §. 2. deinde plures articuli ex Ordinationibus Curiæ in fine Parlamenti, quæ habentur Gallicè in fine Conſtitutionum Regiarum Gallicarum. C. M.

TITULUS XXIII.

DE SEQUESTRATIONE poſſeſſionis & fructuum.

§. 1. *Philippus IV. anno* 1302.

STatuimus quòd ſi aliquis de Officiariis noſtris ſaiſiverit aliquas terras vel poſſeſſiones propter debatum partium, dictis poſſeſſionibus vel terris alteri parti, cognitione judiciaria præmiſſa, adjudicatis, fructus etiam medio tempore percepti, eidem parti plenariè & fideliter reddantur, deductis miſſionibus & expenſis.

§. 2. *Philippus VI.* 1438. *Carolus VI.* 1308.

Cùm bona vel res aliquas ad manum noſtram ad inſtantiam Procuratoris noſtri, vel alterius cujuſcumque, aut propter partium debatum poni contigerit : ordinamus & præcipimus ea non Officiariis, miniſtris, aut ſervientibus noſtris, vel eorum alteri ; ſed alicui probo viro privato tradi cuſtodienda & regenda, competenti ſalario mediante : qui de eiſdem debeat loco & tempore reddere rationem, deductis rationabilibus expenſis : & ſi quis Officiarius, miniſter, ſeu ſerviens noſter ea recipere præſumpſerit contra præſentem Ordinationem noſtram, etiam partium accedente conſenſu, recipientem compelli jubemus ad reſtituendum levata, abſque ſalario & expenſis.

TITULUS XXIV.

DE TESTIBUS, ATTESTATIONIBUS, & Reprobationibus.

§. 1. *Philippus VI. anno* 1348.

QUoniam ſicut intelleximus quòd Seneſchalli, Baillivi, Præpoſiti, vel eorum Locatenentes de cauſis coram eis pendentibus auditionem teſtium aliquando ſibi retinent, & eorum affinibus examinationem eorumdem aliquando committunt, unde plura damna ſubſequuntur : Volumus & ordinamus quòd nullus Seneſchallorum, Baillivorum, & Præpoſitorum noſtrorum vel Locatenentium, de cætero fieri faciant inqueſtas, niſi per bonos & ſufficientes Commiſſarios : & ſi per nos in contrarium Litteræ concedantur, eas nullius valoris eſſe volumus : & quia à pauco tempore citra Officiarii novi pro examinandis teſtibus creati extiterunt, Volumus tales Officiarios removeri : & quòd, ut præmittitur, examinatio teſtium bonis & ſufficientibus perſonis, vel illis qui de partium conſenſu fuerint electi, de cætero committatur.

§. 2. *Ioannes I. anno* 1364.

Poſtquam dati fuerint Commiſſarii ad inquirendam veritatem ſuper factis partium, diligentiam faciant

Digitized by Google

partes coram Commiſſariis ſuis infrà tempus debitum, nec decætero facta negligentia recipiantur, neque commiſſiones ultra duo Parlamenta, vel ex cauſa ultra tertium Parlamentum removeantur, niſi per Curiam ſteterit quominus in inqueſta procedatur: veluti ſi poſt primam diligentiam altera partium petierit inqueſtam ad finem debitum recipi, & ſuper fine debito partes fuerint in Areſto, quo pendente partibus tempus non currit: volumus tamen quòd Curia Areſtum prædictum levando partibus tempus præfigat ad inquæſtam perficiendam caſu quo fuerit commiſſio renovanda. *

* Renovanda.] Sequebatur ex conſti. Caro. VII. anno 1446. art. 31. & ann. 1453. artic. 98. 99. vide in ſuo originali. C. M.

TITULUS XXV.

DE FIDE INSTRUMENTORUM, & concernentibus Cancellariam.

§. 1. *Carolus VIII.* 1490.

ET quia in dicta patria, & infrà, Ordinamus literas ſuper Notariorum * creatione per Cancellariam concedendas, Seneſchallis vel eorum Locatenentibus, ut ad prædictum notariatus officium, ſi ſint idonei, recipiantur, eſſe dirigendas, neque recipiantur, niſi prius examinati in moribus, ſcientia & legalitate per Seneſchallos, Judices ordinarios, & alios officiarios Sedis, vocatis ſecum quatuor ex notabilibus dictæ curiæ conſiliariis, ſufficientes reperti fuerint. Quantum autem ad Notarios hactenus receptos officium impræſentiarum exercentes de ipſorum ſcientia, vita, probitate inquiretur; & ſi tales idonei reperti fuerint, penès curiam regiſtrabuntur, & in eorum officiis remanebunt. Et ſi non inveniantur qualitatis antedictæ, ne ſe amplius intromittant interdicetur. Prædicta autem inquiſitio, & examen fiat in curiis prælibatis abſque ſumptibus aliquibus & expenſis, ſub pœna emendæ quantum ad judicem, vel officiarium qui donum aliquod recepiſſet, & privationis officii Notariatus, quantum ad Notarium, qui donum prædictum, vel aliam gratuitatem feciſſet, vel fieri procuraſſet. Caveantque prædicti judices, necnon Seneſchalli, ne in magno numero, & effrenata multitudine Notarios prædictos recipiant.

* Notariorum.] Hodie certus numerus eſt, ſolùmque vitii ſupereſt quòd creatio quæſtuaria eſt, venduntur enim, ſed multo tempora ronovant vitia. C. M.

§. 2. *Idem.*

Ut à magnis anfractibus, & infrà, ordinatum eſt, quod de proceſſibus, qui de cætero fient in curiis prædictis, ubi non erit quæſtio niſi de tribus libris Turon. ſolvendis ſemel & infrà, qui ſummariè ſunt vacuandi, non recipietur niſi prima * appellatio ad judicem regium proximiorem cui pertinebit, qui proceſſum in prima figura abſque groſſatione faciet aſportari.

* Prima.] Non ſervatur. C. M.

§. 3. *Idem.*

Prohibitum eſt omnibus ſubjectis noſtris laicis, ne habeant paſſari, vel recipi facere contractus eorum per Notarios Apoſtolicos imperiales, vel Epiſcopales in materiis temporalibus & prophanis, alioquin nulla fides * adhibebitur, reputabunturque nulli, & nullius efficaciæ, ſeu virtutis. Prohibitum eſt etiam ne gentes * Eccleſiæ, Notarii regii, vel curiæ ſecularis efficiantur, ſub pœna dicta.

* Fides.] Et ſic abrogatur vetus Areſtum infrà par. 7. n. 77. C. M.

* Gentes.] licèt ne ſint officiales utriuſ-

§. 4. *Idem.*

Et quia ſub umbra, & infrà ordinatum eſt, quod literæ Regiæ per Cancellariam Tholoſæ conceſſæ, Judicibus ordinariis, quibus aliàs abſque literis prædictis cognitio cauſæ ſibi per eaſdem literas commiſſa pertinebat, non regroſſabuntur in curiis præſidialibus vel aliis, ſed per dictum ordinarium, qui duplum eorum in ſua curia poterit retinere, demandabuntur executioni; reſpectu vero literarum ſemel regroſſatarum in eadem curia præſidiali, non fiet aliud regiſtrum, ſaltem taxatio vel argentum non exigentur in aliis curiis antedictis, neque ſimiliter pro literis Seneſchallorum Judicibus ordinariis directis, ſed inſinuabuntur abſque hoc quod opus ſit facere regiſtrum, vel aliquam ſolvere taxationem. De prædictis autem regiſtrationibus ſalarium moderatum Ordinationes ſuper hoc factas inſequendo recipietur.

que poteſtatis. C. M. Contra avaritiam actuariorum.

§. 5. *Idem.*

Ut ſuper facto Cancellariæ Tholoſæ detur, ordinata ſunt ſequentia, videlicet quòd duo Conſiliarii Parlamenti Tholoſæ, vel aliæ duæ perſonæ notabiles, ſi de Parlamento non valeant haberi, Cancellariæ & cuſtodi ſigilli ſemper aſſiſtent, quorum conſilio literæ partibus expediantur; quódque duæ ſint claves in caſſa ſigilli prædicti, quarum unam memorati Conſiliarii cuſtodient, ſigillumque prædictum non aperietur, niſi in eorum præſentia, memoratique Conſiliarii per Cancellarium noſtrum ad præmiſſa committentur.

§. 6. *Idem.*

Ut querelis taxationis exceſſivæ ſigillorum provideatur, ſtatutum extitit quòd Ordinationes antiquæ præfati taxationem ſigilli tangentes publicabuntur, & ex integro cuſtodientur. Et ſi Secretarii Cancellariã inſequentes ſigilla arbitraria injuſtè fuerint arbitrati, ad memoratos cuſtodem, & aſſiſtentes dictæ taxationis moderandæ cauſa recurſus habebitur, quibus per eam Cancellariam noſtram, ſic fieri mandabitur.

§. 7. *Idem.*

Ordinatum eſt inſuper, quòd Secretarii Cancellariam Tholoſæ inſequentes, aliquas literas quas ſignabunt, non rapportent: nec aliquas literas rapportus, niſi per eum, qui rapportaverit eaſdem, in cauda ſignatæ fuerint, non ſubſignabunt: niſi tamen fuerint literæ communis juſtitiæ, vel ex præcepto illius vel illorum, qui Cancellariæ præſidebunt. Inhibitum eſt etiam eiſdem Secretariis, ne pro ſignatura literarum quas procuratores, vel alii quàm Secretarii prædicti fecerunt, quicquam recipere præſumant.

§. 8. *Idem.*

Ut multiplicationi relatorum in Cancellaria, ex quibus plures reperiuntur illiterati, & ad faciendum rapportus, inexperti, congruè provideatur, ordinatum eſt quòd in prædicta Cancellaria octo * relatores ultra Conſiliarios curiæ prædictæ, qui poterunt ibidem adeſſe, dumtaxat habeantur, qui relatores erunt licentiati, literati, in talibus experti, per cuſtodem ipſius ſigilli, & ipſius aſſiſtentibus eligendi, & facient idem rapportatores anno quolibet juramentum tale ſicut pertinebit, & inter alia jurabunt non rapportare literas, & ſignare in materiis in quibus Conſiliarii fuerint vel Advocati.

* Omiſſis.] Cœperant omittere ut ſe iuri canonico magis quàm civili ſuperſtitiosè conformarent. C. M.

§. 9. *Idem*

Præterea in prædicta Cancellaria Tholoſæ, literæ relevamenti in caſu appelli omiſſis * mediis ut obvietur prolixitati proceſſuum, qui fiunt medio omiſſo, de cætero non concedentur, cum patria prædicta jure ſcripto regatur, & ſi per inadvertentiam aut

* Octo.] Non fuit executũ, ſed tot admittebantur

Digitized by Google

quot 60. ſoli. pro ingreſſu ſolvebant: earque rudimentum juvenum advocatorũ, ut vidi, donec anno 1530. ut officiis venditis pecunia emungeretur, ad certũ numerũ redacti ſunt. C. M.

aliàs aliqua relevamenta concedantur, cauſarum prædictarum remiſſio fiet judicibus mediatis, quibus cognitio debet pertinere.

§. 10. *Idem.*

In relevamentis à diffinitiva, & in literis quibus de denariis regiis mentio fit, apponetur clauſula proviſo quòd denarii regii per debentes, & ſolvere conſuetos quovis modo non retardentur, exceptis emendis & condemnationibus à quibus fuerit appellatum, reſpectu verò denariorum domanii noſtri, in talibus literis ſemper apponetur, proviſo quòd denarii noſtri non retardentur. In omnibus etiam literis inhibitionum (niſi officiariorum regiorum expreſſa mentio facta fuerit) prædictis literis, & proviſionibus officiariorum præfati parere non tenebuntur.

TITULUS XXVI.

DE IUREIURANDO.

Philippus IV. anno 1302.

VOlumus inſuper, quòd procuratores noſtri jurent ſecundum formam, qua Baillivi & Seneſchalli jurare tenentur, & ut prædictum juramentum validius & firmius teneatur: volumus quòd in qualibet aſſiſia prædictorum Baillivorum & Seneſchallorum primò tenenda, poſt publicationem hujuſmodi ſaluberrimi ſtatuti apertè coram clericis & laïcis in communi prædictum faciant juramentum, quamvis aliàs in præſentia noſtra fecerint illud: ut ſi Dei timor à malo ipſos revocare non poſſit, ſaltem indignationis noſtræ formidine, & temporalis ruboris confuſione à malis agendis in ſuis adminiſtrationibus arceantur. *

*; *Arceantur.*

Adde conſti Caro. VIII. ad finem. C. M.

TITULUS XXVII.

DE SENTENTIIS, ARRESTIS & executione eorumdem.

Philippus IV. anno 1302.

SAncimus & ordinamus, quòd judicata, Arreſta, necnon ſententiæ quæ de noſtra curia, ſeu de noſtro communi conſilio proceſſerunt, teneantur, & ſine appellatione aliqua executioni demandentur. Et ſi aliquid ambiguitatis, vel erroris continere viderentur, de quibus meritò ſuſpicio induceretur, correctio, interpretatio, revocatio, vel declaratio eorumdem ad nos vel ad noſtrum commune conſilium ſpectare noſcantur, vel ad majorem partem conſilii noſtri per providam deliberationem mandati noſtri ſpecialis, & de noſtra ſpeciali licentia ſuper omnia requiſita, ſervetur. Præterea ſi aliqua perſona provinciarum, quæ jure communi reguntur, in Parlamento noſtro cauſam habeat, quæ jure ſcripto debeat terminari, diffinitiva ſententia in eadem ſecundùm jus ſcriptum proferatur.

§. 1. *Philip. VI.* 1338. *& Caro. VI.* 1408.

Præterea ſtatuimus relationes proceſſuum, & cauſarum tam civilium, quàm criminalium amodò fieri coram Seneſchallis & Judicibus aliis in partibus ſupradictis in præſentia * partium litigantium (ſi voluerint intereſſe) addimus etiam quòd judices per ſeipſos inqueſtas, & proceſſus amodo videant & referant: & ſi per alios videri faciant, vel referri, partes proinde nihil ſolvere tenebuntur: nec ad id compellentur, niſi de ipſarum proceſſerit voluntate.

* *Præſentia.*] Saluberrima conſtitutio: ideo adhuc viget ſi partes petant: quamvis non audeant petere, ne iniquos Iudices offendant. C. M.

§. 3. *Philip. IV.* 1303.

Sententiæ latæ ſeu ferendæ per conſules Seneſchalli Tholoſæ de cauſis de quibus conſtiterit Seneſchallo, quòd ad ipſos cognitio pertineret, per bajulos & officiales noſtros executioni debitæ demandentur: niſi per appellationem partium ſuſpendantur, vel alia legitima cauſa ſubſiſtat.

§. *IV. Philip. VI. anno* 1344.

Cum jamdudum in noſtro magno Conſilio fuerit ordinatum, ut nulli liceat contra Arreſta Curiæ noſtræ aliquid proponere vel dicere, niſi à nobis impetraverit gratiam erroris contra hujuſmodi Arreſta proponendi: quo etiam caſu, antequam reciperetur ad aliquid proponendum, cautionem dare debet & tenetur de nobis duplicem emendam ſolvendo: necnon damna, & expenſas illi, qui pro ſe reportaverit Arreſtum, prædicta nihilominus ordinatione, non obſtante: plures nituntur etiam de facto per eorum importunitatem à nobis impetrare literas abſque eo, quòd aſſerant errorem in Arreſto interveniſſe, ut contra Arreſtum & intellectum ejus, & Arreſto non obſtante (quod etiam per ipſas literas annullamus) audiantur: & quod gravius eſt, parti quæ pro ſe Arreſtum habuit, & reportavit, ut Arreſti executio etiam uſque ad certum tempus ſuſpendatur: vel quòd partes ſuper his ſuper quibus latum fuit Arreſtum, coram aliis quàm coràm gentibus noſtri Parlamenti, & non in ipſo Parlamento, adjornatæ audiantur. Cùm tamen per Prædeceſſores noſtros Franciæ Reges ſemper fuerit propter authoritatem Parlamenti inviolabiliter obſervatum ne Arreſta Curiæ noſtræ, niſi per gentes Parlamenti noſtri in noſtra præſentia, cum hoc præceperimus, vel nobis abſentibus per ipſas (quæ perſonam noſtram immediatè repræſentant) vel per ipſos, & aliquos alios noſtros Conſiliarios, quos ad hoc aliquando committimus, aliquatenus corrigantur, vel immutentur. Nos igitur mores antiquos & laudabilia facta noſtrorum prædeceſſorum (in quantum poſſumus & tenemur) obſervare cupientes: volumus ac etiam ſtatuimus, ut de cætero nulli liceat contra Arreſta Parlamenti noſtri directè, vel per obliquum, tacitè vel expreſsè, aut aliàs quovis modo contraire, vel literas impetrare per quas Arreſtorum executio impediatur, vel retardetur, vel contra ea dicant, ſeu veniant impetrantes: quod ſi fecerint, in emendam 60. librarum Pariſienſium nobis applicandarum incidant, & illicò teneantur, niſi à nobis literas habuerint de gratia ſpeciali, & ex certa ſcientia noſtra, ut ad proponendum errorem contra Arreſta juxta noſtras Ordinationes antedictas audiantur. Quæ quidem literæ per hunc modum impetrabuntur, ut ille videlicet qui aſſerere intendit interveniſſe errores in Arreſto, ipſos errores gentibus requeſtarum hoſpitii noſtri, vel aliis noſtris gentibus, per quas talia impetrare intendunt, tradant: ut ipſæ gentes noſtræ deliberare habeant & poſſint, ſi ut prima facie apparere poteſt, gratiam errores proponendi concedere debeamus: qui quidem errores in ſcriptis traditi, ne pars quæ forſitan ad cautelam errores tradiderit, ipſos immutare valeat poſt gratiam impetratam, ſub ſignis illorum, quibus mediantibus gratia ſibi fiet, ſub contraſigillo noſtro gentibus Parlamenti noſtri, cum literis ſuper gratia conceſſis tranſmittantur. Quibus in ſcriptis ſic traditis, & parte vocata, præſtitaque ſolita cautione jam dicta de refundendis ſumptibus, & expenſis ſecundùm alias ordinationes noſtras, errores per Parlamentum noſtrum, non alibi, neque per alios

Digitized by Google

(ut dictum eſt) niſi ſolum in præſentia noſtra, ſi hoc ordinaverimus fieri, ipſis etiam præſentibus corrigantur, volumus etiam quòd nulli decætero concedatur gratia, ut Arreſti executio ſuſpendatur propter errorem per ipſum proponendum: quia pro Arreſto quod debitè, & ſine interventu erroris latum & factum fuerit, ab omnibus eſt veriſimiliter præſumendum, & ſi forſan contingat veriſimiliter dubitari, quòd pars quæ pro ſe reportaverit Arreſtum, ſit vel efficiatur non ſolvendo, ſic quòd fructus percipiendos virtute Arreſti caſu quo in eodem fuiſſet erratum, reddendi ſeu reſtituendi facultatem non haberet, ipſa Curia noſtra ordinare valeat, prout fuerit rationis. Statuimus inſuper quòd decætero nulli concedatur gratia proponendi errores contra Arreſtum interlocutorium: quòd ſi ſecus actum fuerit, nullum eſſe decernimus, ac etiam non valere.

Nemo poteſt eſſe judex in cauſa in qua fuit Advocatus.

§. 5. *Idem eodem.*

Ordinamus inſuper omnibus Seneſchallis, Baillivis, & aliis Judicibus noſtris ſub eorum Juramento diſtrictius injungendo, ne Advocatis, ſeu Conſiliariis ſuper cauſis in quibus conſilium ſeu patrocinium ſuum partibus præſtiterint, quoquo modo permittant in prædicta cauſa judicare: nec in aliis, niſi primitùs ipſos jurare faciant, quòd in cauſis prædictis conſilium ſeu patrocinium nunquam præſtiterunt: ſi autem contrarium feciſſe reperiantur, tam Judices quam ipſos Advocatos graviter, & tanquam perjuros puniemus. *

* *Puniemus.*] Deinde corruptè addebatur ex conſti. Caroli VII. editis an 1446. §. 19. anno verò 1453. §. 11. 17. 122. 123. 124. quos in ſuis ſontibus vide. C. M.

§. 6. *Ludovicus XI.* 1366.

Ex deliberatione gentium noſtri magni conſilii volumus & ordinamus, quòd appunctamenta, Arreſta, & judicata noſtræ curiæ Parlamenti Tholoſæ per vim & manum armatam, quotiens opus erit, & per eamdem Curiam ordinabitur, de puncto ad punctum ſecundùm eorum formam & tenorem executioni decætero demandentur: non obſtantibus quibuſcumque literis & mandatis contrariis, quas in prædicto caſu nullius valoris & effectus eſſe volumus, mandantes inſuper gubernatori patriæ noſtræ linguæ Occitanæ, vel ejus locumtenenti, omnibuſque noſtris Baillivis, Seneſchallis, gentium armorum capitaneis, majoribus, caſtellanis, cuſtodibus, vigueriis, & gubernatoribus villarum, civitatum, caſtrorum, fortalitiorum, & aliis juſtitiariis, officiariis, & ſubjectis noſtris, & eorum cuilibet, quatenus inſequendo præmiſſa ad ſæpedictæ curiæ noſtræ appunctamenta, Arreſta, judicata per vim & manum armatam, ut prædictum eſt, executioni demandanda, quotiens opus fuerit, & per eamdem curiam noſtram, vel aliquos officiarios, aut alios prædictos Arreſtorum executores ex ipſius ordinatione requirentur, vel ut id faciant, injungetur: tantumque faciant, quòd erga nos de negligentia, vel inobedientia redargui non valeant: quo caſu volumus per eamdem curiam noſtram Parlamenti delinquentes rebelles, & inobedientes puniri, ſicut rationis fuerit, ut cæteris tranſeant in exemplum. Et ne quis noſtræ præſentis voluntatis, & ordinationis aliquam ignorantiam prætendere poſſit, volumus illam publicari, & in curia noſtra regiſtrari, necnon in auditoriis Seneſchallorum, Baillivorum, & alibi ubi fuerit opus, quodque præſentium exemplo, ſive vidimus ſub ſigillo regio facto, ſicut originali fides adhibeatur.

TITULUS XXVIII.

DE APPELLATIONIBUS, Relationibus, conſultationibus, recuſationibus, temporibus appellationum, & quorum appellationes non recipiuntur.

§. 1. *Beatus Ludovicus IX. anno* 1254.

SI quis ab alio facto proprio, vel dicto conventus, factum ſuum proprium ſive dictum, poſt juramentum præſtitum in judicio, negare præſumpſerit, & per legitimam probationem convictus fuerit condemnatus beneficium appellationis amittat.

§. 2. *Philippus IV.*

Non appellatur in prædictis curiis citra ſententiam diffinitivam, * niſi in caſibus à jure civili permiſſis. Et quòd de hoc conſtet primo judici appellationum, vocatis partibus, antequam inhibitionem aliquam virtute dictæ appellationis faciat. In cauſis autem appellationum interpoſitarum à ſententiis latis pro nobis contra privatas perſonas fatalia non currant, ſi pro certo conſtiterit ſtetiſſe per Procuratores noſtros, vel judices appellationum, quominus infrà fatalia terminentur.

* *Diffinitivam.*] Quod adhuc hodie fere ſervatur in Flandria: ſed hic cum §. præcedenti dudum exolevit, nec eſſet tutum renovare, quia officia quæſtuariis venduntur. C. M.

§. 3. *Philippus VI. anno* 1332.

Cum regno noſtro, & infrà, Statuimus, ut quicumque à judicibus noſtris, ſeu aliis ſubditis regni noſtri ad curiam noſtram duxerit appellandum, infrà tres menſes continuos à tempore appellationis emiſſæ adjornamentum impetrare, & judices à quibus appellatum extitit, adjornari ſeu citari, ac parti appellatæ intimari facere, vel econverſo ſecundùm diverſitatem regionum teneatur: quòd ſi in præmiſſis negligens extiterit, elapſis tribus menſibus antedictis, judices à quibus appellatum fuerit, ſententias per eos latas poterunt, & tenebuntur executioni debitæ facere demandari, abſque cujuſcumque alterius expectatione mandati. Si verò hujuſmodi appellantes infrà tres menſes prædictos adjornamentum impetraverint, & eo uſi fuerint modo ſuperius declarato, ſuamque appellationem non fuerint poſtmodùm debitè proſecuti, vel in cauſa ſuccubuerint, ad emendam nobis præſtandam propter hoc tenebuntur, noſtri fiſci juribus applicandam: in patria tamen quæ jure conſuetudinario regitur, hanc ordinationem noſtram volumus ad perpetuam rei memoriam obſervari: & ne quis ſuper ea valeat ignorantiæ prætextu excuſari, in omnibus partibus regni noſtri ſolemniter publicari.

Appellans ad curiam, debet intra trimeſtre ſpatium à tempore appellationis emiſſæ, impetrare adjornamentū ac judicem à quo facere adjornari, & parti appellatæ intimari.

§. 4. *Idem.*

Cum per nos, & infrà, indemnitati ſubditorum noſtrorum providere, & fraudibus ac malitiis obviare cupientes: volumus ac etiam ex noſtra ſcientia certa ordinamus, ut à cætero in patria quæ jure conſuetudinario regitur, quicumque ad nos ſeu curiam noſtram appellaverit à noſtris judicibus, vel aliis à quibus ad nos ſeu curiam noſtram immediatè fuerit appellandum, appellantes ipſi præfata diſtinctione ſuper impetrando adjornamento vel non, infrà tres menſes quantum ad hoc per præſentem ordinationem penitus abolita, ad emendam 60. librarum Pariſienſium ſolvendarum omnino compellantur, niſi in cauſa appellationis obtinuerint, vel niſi infrà octo dies à die appellationis continuè numerandos appella-

Digitized by Google

tioni renunciaverint : & ut ſuper appellatione prædicta nullum debatum fieri valeat, nec etiam partes ex his ponantur in factis, judex qui ſententiam protulerit, adhuc ipſo pro tribunali ſedente, perſonam certam deputare tenebitur in loco in quo ſententias pronuntiabit : coram qua ſi judicem abſentari contingat, appellantes renuntiare poterunt, & debebunt intra tempus antedictum : ſcilicet octo dierum, appellationibus per eos interjectis, & ab ipſo judice ſeu perſona per ipſum judicem ad hoc ordinata ſeu deputata, ut præmittitur, Literas ſigillo alterius ipſorum, tam appellans quàm appellatus habebunt, renunciationem, & diem quâ lata fuerit ſententia, necnon diem qua renuntiaverint appellationi, continentes : præcedentibus ordinationibus tam ſuper dilatione adjornamenti impetrandi, & ipſum infrà trimeſtre executioni demandandi, quàm in aliis, & prout, ac ſecundum quòd inferiùs mox declarabimus ſeu interpretabimur, in ſuis robore & virtute remanentibus.

§. 5. *Idem.*

Cum ſecundùm prædictam ordinationem noſtram, & infrà, nos prædictam ordinationem ſeu conſtitutionem declarantes, interpretantes, ſeu corrigentes in hac parte, volumus, ac etiam ordinamus ut ſi per aliquos appelletur ante tunc futurum Parlamentum proximum, ſi habeant hujuſmodi appellantes tempus ſufficiens, quod declarationi & arbitrio curiæ noſtræ relinquimus, infrà quod tempus ſi appellantes ſint de Baillivia Viromanduæ, adjornamentum poſſint impetrare, & exequi facere ante prædicti Parlamenti initium, & per competentem terminum hoc facere teneantur : alii autem de aliis Baillivis, & Seneſchallis noſtris, adjornamentum impetrare dumtaxat, cum illud poſſint etiam durante Parlamento, infrà tamen prædictos tres menſes exequi facere per dilationem competentem : tamen ante dies præſentationum Seneſchalliæ ſeu Bailliviæ, hoc facere teneantur : nec in his caſibus dilationem trium menſium habebunt virtute conſtitutionis ſeu ordinationis antedictæ, quam volumus ſeu intelleximus ſibi locum vendicare.

§. 6. *Idem eodem.*

Præterea non tranſactis, & infrà ordinamus, ac etiam ſtatuimus : ut ſi quis à ſententia Paris alicujus Franciæ, Ducis, Comitis, Baronis, ſeu alterius domini temporalis : aut à defectu, ſeu denegatione juris ab ipſis ſeu oſficiariis, & judicibus ſuis, ad nos ſeu curiam noſtram appellaverit : ſufficiat & proficiat, ac ſufficere & proficere debeat ipſis appellantibus, ſi ipſi judices qui ſententias protulerunt, aut denegationem juris fecerunt, & à quibus extiterit appellatum, adjornari faciant in loco, ubi lata fuerit ſententia, vel facta juris denegatio ſeu defectus, ad perſonas, ſeu habitatores dicti loci, ſi qui reperientur, aut coram eorum vicinis, ſi nemo reperiatur ibidem : vel quod ad perſonas judicis vel ejus locumtenentis, vel ad eorum domicilium fiat ipſum adjornamentum, ſi ibidem, vel alibi infrà caſtellaniam dicti loci caſualiter vel aliàs inveniatur, ſi appellans hoc maluerit : adjornamentumque prædictum ſimili modo fiet ad domum judicis in locis prædictis ipſis abſentibus, vel præſentibus, abſque eo quòd oporteat dominos in eorum perſonis ſeu domiciliis adjornari facere, prout fieri ſolebat ante conſtitutionem ſeu ordinationem præſentem. Et quia ex obſervatione antiqua conſuevit, ut nos literas noſtras Paribus Franciæ debeamus mittere, per quas ipſos adjornamus, & alias literas, quibus Baillivis, vel Judicibus mandabatur, ut literas noſtras Paribus deberent præſentare : volumus ut literæ prædictæ ſolum

Quando appellatur à ſententia alicujus Paris Franciæ, ve Ducis, &c. ſufficit ipſis appellantibus ſi ipſos judices à quibus extitit appellatum faciant in loco ubi lata eſt ſententia, adjornari.

ad eorum judicem, vel locum in quo lata fuerit ſententia, vel facta juris denegatio, ſeu defectus ſimiliter præſententur abſque alia ſolemnitate obſervanda in caſibus antedictis.

§. 7. *Ioannes primus anno* 1364.

In primis, & infrà cauſæ appellationum emiſſarum à Præpoſito Pariſienſi, Seneſchallis, Baillivis noſtris, aut aliis Judicibus à quibus ſine medio conſuevit ad curiam noſtram appellari, in eadem tractantur, & infrà : ſi verò ad curiam noſtram omiſſo medio contigerit appellari, & ex parte appellantium adjornamentum ad in præfata curia cauſam introducendam petitum fuerit, non concedatur ; ſed cauſa coram judice ad quem appellandum erat, remittatur ſine debato terminanda : & hoc præcipimus etiam per gentes requeſtarum diligenter obſervari. Si quis autem à dicto ſeu pronuntiatione arbitrorum ſeu amicabilium compoſitorum ad arbitrium boni viri duxerit appellandum, non licet appellanti præfatam curiam noſtram pro viro bono eligere, niſi partes aut ipſarum altera de jure ſuo debeat inibi litigare. Et ſi propter importunitatem aut aliàs ſubreptitiè adjornamentum obtineat, ſive ſit in cauſa appellationis, ſive reclamationis ad curiam noſtram, & omiſſo medio interjectæ, ſive alia cauſa quæ jure in curia noſtra ventilari non debeat, cognitio de ſubreptione, aut impetrantis importunitate ſummariè, & de plano partem audiendo quamlibet ſemel vel bis, ſi hoc curiæ videatur, per curiam noſtram ipſæ partes ad Ordinarium, vel omiſſum judicem ; coram eo ſicut rationis eſt, proceſſuræ remittantur, & pars impetrans in expenſis adverſarii condemnetur, niſi curia ipſa videat eam ex juſtis cauſis retinendam. *

* Retinendam.] Hic addebatur § 11. & ultima conſti. Car. V. regentis 1356. vide in gallicis, C. M.

§. 8. *Carolus V.* 1365.

Ordinamus quòd omnes partes, quæ deinceps à præpoſito noſtro Pariſius, vel aliquibus aliis præpoſitis, & judicibus ſæcularibus, quorum appellationes ſine medio veniunt ad curiam noſtram Parlamenti, appellaverint, & eorum appellationibus infrà dies octo poſt appellationem interpoſitam renuntiaverint, ſive ſint nobiles, vel alii cujuſcumque ſtatus, vel conditionis exiſtant, pro qualibet vice qua appellaverint & renuntiaverint, in emendam 60. ſolidorum Pariſienſium levandam & exigendam ab eis, qui ſic ut præmittitur, appellaverint & renuntiaverint, per quos pertinebit, incidant ipſo facto : aliis ordinationibus noſtris ſuper cauſis appellationum factis quantum ad alia in ſua virtute remanentibus.

Appellans & intra octo dies renuncians appellationi condemnatur in emenda 60. ſol. Pariſ.

§. 9. *Carolus VII. anno* 1443.

Quicumque in patria linguæ Occitanæ à ſententiis, vel expletis diffinitivis, vel interlocutoriis, aut aliàs quovis modo ad nos, & noſtram Parlamenti curiam appellaverint, & infrà tempus debitum non relevaverint, niſi infrà decem dies poſt apoſtolorum conceſſionem, vel tempus ipſorum debitè requiſitorum, & petitorum elapſum, renunciaverint, unam emendam 30. librarum Pariſ. ſolvere tenebuntur, & omnes qui ab interlocutoria appellant, & tanquam à gravamine diffinitivo relevaverint, prædictam vel majorem ſolvant emendam ad prædictæ curiæ noſtræ diſcretionem : prælibatique appellantes à ſententiis, vel expletis interlocutoriis relevantes, ſi dictum fuerit malè appellatum, vel quòd appellationes prædictæ fuerint interruptæ vel deſertæ, prædictam emendam 30. librarum Pariſienſium ſolvere tenebuntur. Reſpectu verò appellationum à diffinitivis ſententiis infrà tempus debitum relevatarum, ſi malè appellatum dictum

Digitized by Google

dictum extiterit, vel ſi appellationes interruptæ fuerint aut deſertæ, nulla propterea debebitur emenda ordinaria, niſi appellatio vel caſus talis fuerit, in quo caderet aliqua reparatio, punitio vel emenda: quod ordinationi & adviſamento curiæ noſtræ (ut per eam ſecundùm caſuum exigentiam ordinetur) reſervavimus, & remittimus.

§. 10. *Idem eodem anno.*

Similiter ordinamus quòd appellantes à ſententiis, judicatis, & expletis, datis vel factis per aliquem ex ſubjectis patriæ noſtræ prædictæ juriſdictionem habentem, aut aliquem eorum judicem vel officiarium: ſi prædictæ ſententiæ, judicata & expleta per curiam noſtram fuerint infirmata tanquam tortionaria, & irrationabilia, & appellationes bonæ & validæ judicatæ: prædictus juſtitiarius ſubjectus noſter per cujus juſtitiam id factum fuerit, 30. librarum Pariſ. emendam ſolvere tenebitur. Quo verò ad alios appellantes ab aliquibus judicibus noſtris, ſeu officiariis, aut aliis ſubjectis noſtris, ſeu eorum Judicibus, aut officiariis ad curiam aliquam reſſortorum noſtrorum, vel ſedium (præterquam ad præfatam curiam noſtram Parlamenti in caſibus ſupradictis) ordinamus emendam lx. ſolidor. Pariſienſi theſaurario noſtro loci, vel ſedis ad quam fuerit appellatum, exolvendam. Et ſimiliter reſpectu appellationum ab aliquo juſtitiario ſubjecto noſtro, vel ejus judicibus, aut officiariis, ad alias curias noſtras (præterquam ad prædicti Parlamenti curiam) interpoſitarum, caſu quo id à quo fuerit appellatum, per viam appellationis infirmetur vel revocetur: præfatus juſtitiarius vel ſubjectus noſter lx. ſolid. Pariſien. emendam theſaurario noſtro, vel receptori loci in quo fuerit appellatum, ſolvere compelletur.

Iudex à quo appellatur, ſi eius ſententia infirmetur tanquam tortionaria, & irrationabilis, tenetur ſolvere emendam 60. lib. Paris.

§. 11. *Idem.*

Inſuper ordinamus quod in cauſis criminalibus exceſſuum & maleficiorum, prætextu appellationis, vel oppoſitionis factæ, vel fiendæ contra culpabiles, delinquentes, procedi & informationum perfectio ſuper caſibus eiſdem impoſitis, captioque perſonarum ipſorum delinquentium, ſeu detentio, vel impriſionamentum perſonæ; ſimiliter captio vel arreſtatio bonorum eorumdem, ſi caſus requirat, decætero non differatur. Similiter executio caſus novitatis, & nobis quocumque modo debitorum vel aliis, mediantibus obligationibus, vel literis ſub ſigillis regiis, contra obligatos prætextu oppoſitionis, vel appellationis non differatur quominus ſaiſita juſtitiæ manus remaneat uſque ad prædicti debiti valorem: niſi debitores de ſolutione debiti hujuſmodi promptam fidem fecerint. *

* Fecerint.] Hic ſubjiciebatur. §. 12. conſtit. Car. VII. edeæ 1446. alte melius videbis. C. M.

§. 12. *Idem anno* 1447.

Quicumque ab aliquo judice, vel officiario cauſa diffugii, à ſententia diffinitiva, vel interlocutoria ſeu appunctamento judiciali, vel extrajudiciali ad noſtram curiam Parlamenti Tholoſæ duxerit appellandum, & infrà tempus debitum tam reſpectu judicis à quo, quam partis, non relevaverit, niſi juſta cauſa præpeditus fuerit per nos relevatus. Similiter ſi vitandæ, vel differendæ juſtitiæ cauſa per ſubterfugia, vel aliam malitiam, de quibus per proceſſum poſſit apparere, ab aliquibus ſententiis, vel appunctamentis interlocutoriis ad noſtram Parlamenti curiam antedictam appellaverit, dictumque fuerit malè appellatum, & ſententia vel appunctamentum confirmata, emenda exolvetur: præterea ſi à ſententia, vel appunctamento interlocutorio ad eamdem curiam noſtram appellaverit, & tanquam à diffinitivà relevaverit, ſolvet emendam per curiam noſtram ſecundùm caſuum exigentiam taxandam & arbitrandam, cum in caſibus præmiſſis prædicta faciendi poteſtatem, & authoritatem conceſſimus.

§. 13. *Idem eodem anno.*

Cum inſuper à ſententiis, judicatis, vel expletis per aliquem noſtrorum patriæ Occitanæ ſubjectorum juriſdictionem habentem, vel per aliquos eorum Judices, vel officiarios latis, vel factis ad nos, & curiam noſtram antedictam, vel aliquem ex Judicibus noſtris reſſortum habentem appellatum fuerit, ſi ſententia, judicata, vel expleta tanquam tortionaria & irrationabilia per dictam curiam noſtram infirmentur, & appellationes bonæ, & validæ judicentur, prælibatus juſtitiarius ſubjectus noſter à quo fuerit appellatum, ſi per proceſſum ejus appareat, ſententiam per corruptionem, odium, malitiam, vel ignorantiam talem dediſſe ſententiam, emendam certam, aut limitatam non adjicimus: ſed curiæ noſtræ, vel Judici reſſortiali ad quem fuerit appellatum, emendandis, aut aliàs appellantes & juſtitiarios, vel eorum Judices à quibus ſic fuerit appellatum, ſecundùm juris formam, & caſuum exigentiam, puniendi facultatem remittimus. *

* Remittimus] Hic ſubjiciebantur 9. §. ex conſt. VII. anni 1453 videlicet § 9 12. 13. 14 15. 16. 18. 19. 64. quos in Gallicis habes. C. M.

§. 14. *Carolus VIII. anno* 1490.

Ut capi ſine cauſa rationabili dubitantes ab anfractibus, & prolixitate proceſſuum releventur, ordinatum eſt quòd appellantes verbaliter decætero recipientur abſque eo quod ſchedulam appellatoriam in ſcriptis tradere teneantur, captio tamen vel apprehenſio perſonarum per talem appellationem non impedietur; ſed ea non obſtante, Judices ordinarii capere, vel capi facere, & impriſionare poterunt prælibatos appellantes, ſi de caſibus perſonarum detentionem requirentibus per informationem fuerint chargiati, vel in crimine flagranti capti fuerint vel deprehenſi; ſed propter appellationis hujuſmodi reverentiam ad ulteriora proceſſura correctione, vel punitione prædictæ appellationis prælibati Judices ceſſabunt, nihilominus ſæpedicti Judices ordinarii, infrà poſt & triduum ſequens chargias, & informationes quas contra delinquentes hujuſmodi captos ſeu priſonerios, ante vel poſt appellationem hujuſmodi penes Seneſchallum, vel Judicem ad quem appellatio prædicta debet reſſortiri, mittere tenebuntur. Is autem Judex cum omni diligentia viſis per eum, & conſilium prædictis chargiis, & informationibus ſi materiam captioni appellantis ſubjectam invenerit, bene factum beneque proceſſum per dictum Judicem ordinarium declarabit, præfataſque chargias, & informationes pro ad ulteriora proceſſus ſecundum rationem, & juſtitiam procedendo, infrà quindecim dies ad tardius remittet, alioquin lapſo termino jam dicto, Judex ordinarius ad perfectionem proceſſus delinquentium poterit procedere. Et ſi præfati Seneſchallus, vel Judex de cauſa appellationis cognoſcens reperiant non ſubſiſtere materiam captionis, dictum priſonerium appellantem relaxari liberarique mandabit, cognitionem materiæ retinendo.

§. 15. *Idem.*

Præterea cum delinquens, vel priſonerii fecerint diligentiam eorum appellationibus relevandis, vel fieri fecerint per antedictos Seneſchallos, & ſuperiores Judices in forma per Cancellariam conſervari conſueta, proviſio concedatur eiſdem per quam ſi fuerint in via elargitionis, & detenti pro materia civili, vel alia, perſonæ detentionem ſaltem præſtita cautione non requirente, liberari mandabuntur: ſi verò materia perſonæ detentionem requirat, priſonerii appellantes unà cum chargiis, & informationis

bus ad curiam ſuperiorem, ut procedatur ad ulteriora ſicut rationis, adduci mandabuntur. Inſuper ordinatum eſt injungi Baronibus & Judicibus, ſi appellatio prædicta fuerit interjecta, ut priſonerios hujuſmodi in cuſtodia, vel priſionibus eorum exiſtentes intereà ſecundùm eorum ſtilum, & qualitatem competenter, & honeſtè tractent, ſeu tractari faciant. Cum autem appellationes prædictæ ab extraordinaria quæſtione, vel diffinitiva ſententia fuerint interjectæ, ſervetur his juris communis diſpoſitio, ſecundùm quam Occitanæ linguæ patria gubernatur.

TITULUS XXIX.

DE VITA HONESTA officiariorum & ſubditorum.

Beatus Ludovicus hujus nominis IX. anno 1254.

Ordinatio contra meretrices ludentes ad aleas, ſchachos, & taxilos facientes, & tabernas frequentantes.

EXpellantur autem publicæ meretrices tam de campis quàm de villis, & factis monitionibus & prohibitionibus, earum bona per locorum Judices capiantur, vel eorum authoritate à quolibet occupentur etiam uſque ad tunicam vel pelliceum. Qui verò domum publicæ meretrici ſcienter locaverit, volumus quòd ipſa domus incidat in commiſſum: præterea inhibemus diſtrictè, ut nullus omnino ad taxillos ludat, ſive ad aleas, & ſchacos: ſcholas deciorum etiam prohibemus, prohiberi volumus omnino, & tenentes eas diſtrictius puniantur: fabrica etiam deciorum prohibeatur. Nullus præterea recipiatur ad moram in tabernis faciendam, niſi ſit tranſiens vel viator, vel in ipſa villa non habeat aliquam manſionem.

§. 2. *Philippus IV. anno 1300.*

De homicidis & malefactoribus notoriis, qui per Officiales Epiſcopales liberantur, & poſtmodum monent gentes noſtras, ut bona nobis deventa propter delicta clericorum manifeſta, & de quibus ad plenum conſtat curiæ ſæculari talibus clericis reſtituant, & eos in terra noſtra faciant ſecurè manere, unde laici ſcandalizantur, videntes famoſos interfectores clericos contra Deum, & juſtitiam liberari, & laicos ipſos rigidè puniri: cùm eos ſimilibus delinquere contigerit, ſi facta ſint notoria aliquo de tribus * modis à jure ſtatutis. Licet manus Epiſcopi quoquo modo evaſerint, bona immobilia talium clericorum ſaiſiantur & teneantur, nec talibus in terra noſtra commorandi ſecuritas aliqua præſtetur. Et ſi propter hoc proceſſum fecerint contra gentes noſtras, per bonorum temporalium captiones deſiſtere compellantur. *

* *Tribus.*] Scilicet per rem judicatã, vel confeſſionẽ judicialẽ, vel rei evidentiam c ſi. de cohabit. mulier. ſed hodie bona talis clerici per judicem ſæcularem cõfiſcantur, niſi veniam à rege impetraverit de qua Judex Regius cognoſcit, & bene. C. M.

* *Compellantur.*] Hic ſubdebatur prohibitio negotiandi officialibus quã melius habes in conſtit. Jo. 1. §. 6. & ultimo gallicè edita & excuſſa. C. M.

§. 3. *Carolus VI. anno 1319.*

Deciorum, tabularum, paleti, quilharum, ſoularum, billarumque ludos, & his ſimiles, quibus ſubditi noſtri ad uſum armorum, pro noſtri defenſione regni nullatenus exercentur, vel habilitantur, ſub pœna xl. ſolid. Pariſ. nobis applicandorum, & per quemlibet contrarium facere præſumentem pro vice qualibet incurrenda, prohibemus tenore præſentium: volentes & inſuper ordinantes quòd prælibati ſubditi noſtri in eorum ludis intendant & diſcant ſe exercere, & habilitare in facto tractus baliſtæ, vel arcus in locis publicis, & ad hoc in villis, & territoriis ordinariis, & pretii donum melius trahentibus in eorum feſtis, & diebus, ſicut videbitur, eis decætero faciant.

TITULUS XXX.

DE RESIDENTIA OFFICIARIORUM regiorum.

Philippus IV. Valeſius anno 1354. apud Vallem noſtræ Dominæ, 11. Martii.

PRæſidentes & conſiliarii curiæ noſtræ Parlamenti, nec non requeſtarum palatii noſtri in eodem Parlamento, & curia ſuorum officiorum exequendorum gratia continuò demorabuntur, ab inde Parlamento, durante, niſi de licentia Parlamenti curiæ noſtræ, non ceſſuri. Vult inſuper Rex, & ordinat ſicut de notariis & ſervientibus armorum fecit, quòd præſens Ordinatio abſque infractione pro quacumque cauſa fuerit, teneatur & obſervetur, & omne id quod decætero in contrarium factum fuerit, nullum nulliuſque valoris declarat & decernit. Et quoniam Rex vult præſentem Ordinationem firmam & ſtabilem, permanere, tenerique & ſemper obſervari, illam ſuo ſigillo cera viridi cum laqueis ſericis ſigillari fecit.

§. 2. *Carolus VII. 1443.*

In primis ordinamus quòd noſtri Seneſchalli Judices, majores criminum appellationum tam civilium quàm criminalium, & aliorum, necnon Judices ordinarii, Viguerii, cuſtodeſque ſigillorum, Baillivi, gubernatores, bajuli, rectores, Advocati, Procuratores, Inquiſitores fidei, Magiſtri portuum noſtrorum & aquarum, foreſtarum, caſtellani, capitanei, ſervientes, & cuſtodes platearum noſtrarum: viſitatores, gabellarii, granaterii, contrarotulatores, cuſtodes, & contracuſtodes monetarum noſtrarum, electi ſuper facto aidarum noſtrarum: necnon grapharii, cæterique omnes alii juſtitiarii, & officiarii noſtri patriæ Occitanæ in villis, locis, & terminis quibus ipſi ad cauſam officiorum ſuorum reſidere tenentur, decætero perſonaliter reſidere teneantur, ſub pœna perditionis vadiorum ſuorum, eorum abſentia durante, quibus ſolvi prædictæ abſentiæ tempore deinceps prohibemus, niſi ex aliquibus rationabilibus cauſis per noſtras patentes Literas fuerint excuſati. *

Hic ſubdebatur §. 2. conſtit. Carol. VII anni 1446. deinde. 104. & ſimiles ex conſtit. ejuſdem. Caroli VII. anno 1453.

* *Excuſati.*] §. 2. 14. C. M.

TITULUS XXXI.

DE REGALIIS.

§. 1. *Philippus IV. anno 1302.*

ITem quantum ad Regalias * quas nos & noſtri prædeceſſores percipere conſuevimus, & habere in aliquibus Eccleſiis regni noſtri, quando eas vacare contingit: de quibus plures ad nos querimoniæ devenerunt, & infrà nos circa ea cautius præcavere volentes debito temperamento necnon opportuno remedio interjecto, volumus, præcipimus, ac etiam ordinamus quod res, bona maneria, & jura regaliarum prædictarum manuteneantur, cuſtodiantur, & expletentur abſque aliquo detrimento ac devaſtatione, ac ſi noſtra propria forent: inhibentes ne decætero nemora prædictarum regaliarum ante tempus debitæ ſectionis amputentur, neque arbores quæ ab antiquo ſervatæ, & factæ fuerunt propter decorem & amœnitatem, & foreſtæ antiquæ (quæ nunquam cauſa

* *Regalias.*] Confirmata ad verbum per Jo. 1. an. 1351. publicata in curia 5. Janua. 1355. vide conſtit. Phil. Valeſii de jure regaliorũ nuper ſimiliter nuper gallicè impreſſas fol. 4. verſo, [illegible] tribuitur

Digitized by Google

Philip. Pulchro ſa. infrà par. 7. arreſto. 56. 58. C. M.

vendendi fuerint amputatæ) aliquo tempore ſcindantur, aut quoquo modo vendantur: nemora etiam quæ exponuntur ſectioni, non devaſtentur aut vendantur, niſi modo & tempore conſuetis: vivaria inſuper, ſtagna & piſcariæ, niſi piſcium nutritura, aut fornimentationibus ſervatis pro captura piſcium non graventur: præcipientes inſuper quòd in omnibus iſtis caſibus, & circa prædicta, & ſingula præmiſſorum præcaveatur ab omni devaſtatione, abuſu, diſtractione, & exceſſu: quódque circa præmiſſa talis exhibeatur moderatio, talis æquitas, & tale temperamentum, qualia conſuevetint à quolibet legitimo adminiſtratore, & provido diſpenſatore circa talia, ratione prævia, exhiberi: & infrà, hoc idem volumus quantum ad Barones, & alios ſubditos noſtros obſervari cum terras ſuas propter defectus hominum aut Baillium * ad nos devenire contingen.

* Baillium.] Id eſt quando deficientibus petentibus, Rex habet cuſtodiam, & facit ſuos fructus orphanorum nobilium 10. annis minorum, ut in Neuſtria tanquam, dux, & hæc ante omnes ferè pupillos & adoleſcentes, ut captivos tenet. C. M.

* Fait.] Hæc conſtitutio refertur infrà part. 5. q. 168.

*PHilippes par la grace de Dieu Roy de France: Sçavoir faiſons à tous preſens & advenir, que comme il ait eſté mis en doute par aucuns, ſi nous avions droit, & à nous appartenoit donner les Prebandes, Dignitez, Benefices, quand ils avoient eſté, ou eſtoient trouvez non occupez, vacans de fait * tant ſeulement au temps de noſtre Regale, és Egliſes de noſtre Royaume, eſquelles nous avons droit de Regale, & ſi ceux à qui nos Predeceſſeurs, ou nous les ont donnez, & qui en jouyſſent, en doivent jouyr. Nous nous tenons & ſommes ſuffiſamment & deuëment informez, que nos devanciers Roy de France pour cauſe de Regale de la Nobleſſe de la Couronne de France, ont accouſtumé, & ont eſté en poſſeſſion & ſaiſine de donner leſdites Prebandes, Dignitez & Benefices, quand ils ont eſté trouvez en temps de Regale vacans de droict & de fait, ou de droict tant ſeulement, & que de ce nous avons uſé, uſons & entendons uſer, comme de noſtre droit Royal, ou au cas ſemblable, & quelsconques des cas deſſuſdits eſcherra. Et avons denié toute audiance de relay à ceux qui à noſdits uſages accouſtumez par nos devanciers Roys de France, & par nos Couſtumes, & aux droits Royaux, qui en tel cas nous appartiennent pour cauſe de noſtre Couronne, & aux Collations par nos devanciers ou ſucceſſeurs faites ou à faire en cas deſſuſdits, ou en aucun d'iceux ſe voudroient oppoſer, & ſi plaid ou procés ſur aucuns des cas deſſuſdits quelsconques, ils ſoient pendans en Parlement, ou devant quelques nos Commiſſaires, nous les rappellons & mettons du tout au neant, & défendons à nos amez & feaux les Gens qui tiendront doreſnavant noſtre Parlement à Paris, & aux deſſuſdits Commiſſaires qu'ils de ce cas & de ſemblable, ne tiennent cour ne connoiſſance ores, n'autresfois. Et voulons & ordonnons, que doreſnavant nul prouveu en quelconque des cas deſſuſdits, ſi ce n'eſt par vertu de proviſion & collation Royaux qu'ils ayent de nos devanciers, ou de nous, ou de nos ſucceſſeurs Roys de France, ne ſoit receu à plaids, n'ouys en oppoſition contre ceux qui és cas deſſuſdits ou en aucun d'iceux ſont pourveus par nos devanciers ou par nous, ou ſeront pourveus au temps advenir par nous ou nos ſucceſſeurs Roys de France, par quelsconques lettres ou ottroy qu'ils ayent ou ont impetré de nous, ſi expreſſe mention n'y eſt faite de mot à mot de ces preſentes. Et voulons que doreſnavant tous ceux qui en ſemblable cas ou cas deſſuſdits, & chacun d'iceux ont collation de nos devanciers ou de nous, ont ou auront au temps advenir de nous ou de nos ſucceſſeurs Roys de France, ſoient tenus & gardez en poſſeſſion, & ſaiſine paiſible des Benefices ainſi à eux donnez, nonobſtant oppoſition d'autre que par vertu d'autre authorité collation ſe ſoit oppoſé ou oppoſe à preſent, ou veille oppoſer au temps advenir. Et ce avons nous ordonné & ordonnons de certaine ſcience informez à plein de nos droits & uſage deſſuſdits, & mandons par la teneur de ces preſentes à nos amez & feaux les gens qui tiendront noſtre prochain Parlement, & les gens de nos comptes, qu'à perpetuelle memoire faſſent ces preſentes enregiſtrer en nos Chambres de Parlement, & des Comptes, & mettre en garde pour original, au threſor de nos Chartres & de nos Lettres. Et afin que ce ſoit ferme à tousjours mais, nous avons fait mettre noſtre ſeel aux preſentes Lettres. Donné à Vincennes au mois d'Octobre, l'an de grace mil trois cens trente-quatre.*

TITULUS XXXII.

NE ALIENIGENÆ, VEL MENDICANTES beneficia teneant, & ne inſuns privetur officio.

§. 1. Carolus VII. 1431.

* Nos.] Facta eſt die 10 Martii Pictavis, ubi ſedebat Parlamentum, Angli. hanc urbem occupantibus, ad de gl pragmatic. in procem vers exteriorum: Guill. Benedi. in rep. cap. Raynutius verò & uxo. no. Adella nu. 1044. de teſta. conſtit. Ludo. XII. anni 1459. modifi. §. pe. & præcticatur. C. M.

CUm jamdudum & infrà, nos * antedictis inconvenientibus obviare volentes, ordinamus prædeceſſorum noſtrorum veſtigia inſequendo, ex grandi maturáque noſtri magni Conſilii deliberatione, certáque ſcientia & auctoritate regia, ut nullus cujuſcumque ſtatus, dignitatis, prærogativæ, præeminentiæ, vel meriti exiſtat ad alicujus Epiſcopalis Abbatiæ, dignitatis Prioratus, aut Eccleſiaſtici Beneficii cujuſcumque regimen, vel adminiſtrationem in regno, & dominiis noſtris decætero tenendum & habendum recipiatur, niſi de regno, dominationeque noſtra fuerit oriundus, nobiſque benevolus exiſtat, dilectis & fidelibus Conſiliariis noſtris tenentibus tenturiſque noſtrum Parlamentum, ac omnibus Seneſchallis, Baillivis, præpoſitis, & aliis juſticiariis noſtris quibuſcumque, & eorum cuilibet prout ad eos pertinuerit, damus in mandatis quatenus hujuſmodi noſtram ordinationem deinceps teneant & obſervent, tenerique & obſervari faciant de puncto ad punctum, in contrarium aliquid fieri non permittendo & infrà: ex parteque noſtra ſubjectis noſtris omnibus cujuſcumque ſtatus exiſtant, necnon gentibus Eccleſiaſticis, aut aliis ſub pœna inobedientiæ, ac quatenus erga nos delinqui poſſit, expreſſe prohibeant, ne tam audaces exiſtant, ut contra noſtram ordinationem hujuſmodi venire, vel aliquid facere præſumant maximéque gentibus Eccleſiaſticis regni noſtri, ne in ſuis Eccleſiis aliquibus dignitatibus qualcumque Literas, vel bullas habuerint (niſi certiores exiſtant ipſos exiſtere conditionis ſupradictæ) decætero recipiant, ubi autem aliqui conditionis hujuſmodi non exiſtentes, vel alii pro ipſis contra præſentem ordinationem quovis modo venire, aut aliquæ gentes Eccleſiaſticæ ipſæ reciperent, vel recipere niterentur, contra ipſos per bullarum, & aliarum Literarum eorumdem (quibus eo caſu uti vellent) arreſtationem, priſiam detentionem rigoroſè procedant, capiant inſuper & ponant, ſeu capi & poni realiter, & de facto in noſtra manu faciant eorum temporale, necnon Beneficiorum quæ contra noſtram præſentem ordinationem vellent occupare, ſub eademque manu illud regi gubernarique faciant, ad platearum & fortalitiorum cuſtodiam perſonas fideles, & ſecuras committendo, nullam inde facturi deliberationem, vel recredentiam, donec per nos aliter fuerit ordinatum, de quo per noſtras patentes literas noſtro ſigillo magno ſigillatas eiſdem appareat, aliaſque contra ipſos, & omnes alios qui noſtram præſentem ordinationem infringere præſumpſerint, ſicut viderint faciendum, ac tanquam contra tranſgreſſores ordinationem regiam procedat, ut cæteris tranſeat in exemplum.

§. 2. *Carol. VI. anno 1443.*

Relationibus procuratoris noſtri, & infrà conſiderantes quòd fundatores Ordinum mendicantium ſtatuerunt ſalubriter, & decreverunt eoſdem mendicantes in paupertate, & mendicitate victuros, præſertim minores, qui nec in communi, nec in particulari proprium habere poſſint, juxta tenorem regularum ſuarum. Quinimo obſervatio paupertatis ſicut cuſtodia caſtitatis adeò eſt annexa regulæ Monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex poſſit licentiam indulgere, & aliis circa præmiſſa conſiderandis Seneſchallo, Vicario, & Judici majori Seneſchalliæ Tholoſæ, & veſtrum cuilibet præcipimus & mandamus, quatenus de & ſuper præmiſſis vos diligenter, & ſecretè informent: & ſi de præmiſſis vobis conſtiterit ita eſſe, præcipiatis & mandetis procuratori noſtro dictæ Seneſchalliæ, ut in præmiſſis, & circa præmiſſas bullas, reſervationes, collationes ſeu quaſcumque proviſiones factas ſeu faciendas ſupradictis & aliis quibuſcumque mendicantibus, vel alteri eorumdem, ſe opponat: & quam oppoſitionem fecerit, eam proſequatur coram vobis, & hanc novam perniciem, ſeu potius ſuperſtitionem, in clero, populo, & regno noſtro fieri, nec attentari permittat: & ſi quæ ſint attentata, & innovata per prædictos mendicantes, aut eorum aliquem, recipiendo poſſeſſionem beneficiorum * curatorum, vel non curatorum, dignitatum quarumcumque (Epiſcopali & aliis majoribus dignitatibus exceptis) in quibus eos curia Romana hucuſque toleravit: vos id ad ſtatum priſtinum, & debitum reducatis, & à poſſeſſione prædictorum beneficiorum abſque moroſa dilatione expellatis, ſeu expelli faciatis: prædictos mendicantes, clericóſque ſæculares, & univerſitates regni noſtri juribus eiſdem pertinentibus, ad cauſam beneficiorum prædictorum ex collatione Summi Pontificis aut aliàs, uti & gaudere liberè faciatis & permittatis, dictis mendicantibus amotis & rejectis, à Beneficiis antedictis abſque difficultate quacumque, inhibenteſque ſingulis Archiepiſcopis, Epiſcopis & Abbatibus, & Ordinariis, collatoribus, nec non executoribus gratiarum præfatorum mendicantium, magiſtris prædictis Ordinum, generalibus, provincialibus, miniſtris, gardianis & aliis quorum intererit, ſub certis & magnis pœnis nobis applicandis: ne contra tenorem præſentium literarum aliquid faciant nec attentent, directè vel indirectè, aut aliàs quovis modo: & ſi aliquid fecerint, vel proceſſerint contra tenorem earumdem, illud revocent, & ad ſtatum priſtinum, & debitum reducant, ſeu reduci faciant, & reparari cum effectu. Et ſi quos rebelles, vel contradictores reperiatis: eoſdem taliter puniatis, quòd cæteris tranſeat in exemplum: quoniam ſic fieri volumus, & concedimus per præſentes, appellationibus, oppoſitionibus, ordinationibus, Literiſque noſtris ſubreptitiis in contrarium impetratis vel impetrandis, non obſtantibus quibuſcumque. *

* *Beneficiorum.*] Pet. Rebuf. tract. de pacifi. num. 238 Et hoc niſi mediante permiſſione, vel diſpenſatione Regis.

* *Quibuſcumque.*] Sequebatur. §. 85. in conſti. Carol. VII. anni 1433. ubi habes. C. M.

§. 3. *Ludovicus XI. anno 1467.*

Statuimus & ordinamus quòd decætero aliquod ex officiis noſtris non conferemus, niſi vacet * per mortem aut reſignationem ſponte factam de conſenſu reſignantis: de qua prius conſtabit, vel per forefacturam primitus judicatam & declaratam ſecundum juſtitiæ terminos per judicem competentem, de qua ſimiliter apparebit, quòd ſi per inadvertentiam, vel requirentis importunitate contrarium fecerimus, id exnunc, prout tunc revocamus & annullamus, quódque literæ conficiantur, vel expediantur: & ſi factæ fuerint, illis vel aliis quibuſcumque ſuper hoc à nobis obtinendis fides non adhibeatur, nec propterea aliquis ab ejus officio deſtituatur, nec in eodem inquietetur.

* *Vacet.*] Servatur & eſt in ore omnium. Idem prius ſanxerat Philipp. 1341. cujus edictum eſt in libro viridi, in ſcrinio Procuratoris Regis in Caſtelle Pariſienſi. C. M.

TITULUS XXXIII.

DE NON CARCERANDO *debitores.*

§. 1. *Philippus IV. anno 1304.*

SI aliquis fecerit aliquem in carcere retineri injuſtè, puniatur in expenſis reddendis carcerato ſic detento, & pro ipſo ſolvere priſonagium teneatur. Præterea garniſiones in bonis alicujus debitoris non ponantur, nec obligatæ perſonæ arreſtentur pro debito privatorum, ſed eorum bona venalia exponantur, de quibus ſatisfiat creditori: niſi hoc procederet ex conventione debitorum. Nullus inſuper teneatur arreſtatus, nec arreſtetur per bajulos officiales noſtros, vel alios officiales aliorum dominorum, ſi poſſint idoneè fidejubere, aut niſi hoc eſſet in caſu homicidii, furti, criminis læſæ majeſtatis, hæreſis, raptus mulierum, & aliorum de jure expreſſorum.

TITULUS XXXIV.

DE FEVDIS.

§. 1. *Idem Philippus IV. anno eod.*

DE feudis alienatis, & ad novum cenſum reductis per illos qui ad plenum feudum tenent à nobis, vel ex dono noſtro, & utilitatem ac emolumentum inde percipiunt nobis ignorantibus, garentiſant, & etiam taliter feudum diminuunt, vel ad retrofeudum reducunt & transferunt in perſonas inhabiles, & alias quæ poſtmodum aliis liberè vendunt, prout volunt: ordinamus quòd illa quæ alienata ſunt in præjudicium noſtrum ſive damnum, nobis inſcio, & ignorante, ad ſtatum priſtinum reducantur.

§. 2. *Idem.*

De viris religioſis, templariis, & aliis qui poſt Eccleſiarum conſtructionem utilitati eorum * in feudis, retrofeudis, & allodiis acquirere non ceſſetunt, tam exemptionibus quàm legatis, & diverſis donationibus ſibi factis. prætereà in his quæ tenent occaſione hujuſmodi, vel aliàs juſtitiare vel dominari nituntur in præjudicium juris noſtri, & feudatariorum noſtrorum: & quando per aliquos reprimuntur, citans eos coram diverſis judicibus Eccleſiaſticis prætextu immunitatis, ut ſic citati, & afflicti cum ipſis componere cogantur, vel omnino cedere juri ſuo. Statuimus & ordinamus, quòd tales extra manum * ſuam ponere cogantur, & interim ab ipſis acquiſita, in manu regia teneantur, nec in præjudicium noſtri, vel feudatariorum noſtrorum noſtri dominari vel juſtitiare permittantur.

* *Templariis.*] Quos idem Ph. IV. paulo poſt abolevit, refert tamen Alberi. in dictionario injurioſè dictis etiã ſuppliciis afflictos ne videremur injuſtè bonis ſpoliari. C. M.

* *Manum.*] Dixit latè in Conſuet. Pariſ. §. 41. q. 12. C. M.

§. 3. *Idem.*

Prætereà in eorum feudis & retrofeudis decætero nihil acquiremus, niſi de ipſorum procedat aſſenſu, vel in caſu ad jus noſtrum pertinente, neque recipiemus novas advocationes vaſſallorum, ſeu hominum

Eccleſiaſticorum, necnon Baronibus noſtris ſubjectorum, & eas quas receperimus, revocamus: niſi tanto tempore tenuerimus pacificè, quòd de conſuetudine patriæ nobis fuerint acquiſitæ. Si verò contingat quòd in terris ipſorum aut aliorum ſubjectorum noſtrorum aliquæ forefacturæ nobis eveniant jure noſtro regio, infra annum & diem extra manum noſtram ponemus: & hoc in manibus ſufficientis hominis ad deſerviendum feudo, vel dominis feudorum, vel recompenſationes ſufficientes & rationabiles faciemus.

TITULUS XXXV.

DE DECIMIS.

§. 1. *Philippus IV. anno 1303.*

SEneſchallus ad requiſitionem Conſulum locorum quorumcumque defendat ipſos Conſules, & univerſitates, & ſingulos à novâ impoſitione ſervituris facienda per Prælatos & alias perſonas Eccleſiaſticas, à novâ exactione decimarum & primitiarum, & præſtationis paſſatæ, prout de jure fuerit, & hactenus eſt conſuetum fieri.

§. 2. *Idem eodem anno 1303.*

De cognitione decimarum non feudalium in petitorio vel poſſeſſorio, præſertim inter Eccleſiaſticas partes, gentes noſtræ ſe nullatenus intromittant, & ſi cùm duæ partes perſonæ Eccleſiaſticæ contendunt ſe quamlibet earum poſſidere, poſuerint vel ponant ad manum noſtram (ne partes ad arma venire contingat) poſſeſſionem hujuſmodi in manu Ordinarii loci reddere teneantur.

TITULUS XXXVI.

DE TAILLIIS, EXACTIONIBUS, & Excubiis.

§. 1. *Beatus Ludovicus hujus nominis IX. anno 1254.*

Nemo poteſt capere equum contra voluntatem domini, niſi ſit pro negotio Regis.

PRohibemus ne aliquis in terra noſtra capiat aliquem equum contra voluntatem illius cujus fuerit, niſi ſit pro negotio noſtro proprio, & tunc per Seneſchallos noſtros, aut alios inferiores Officiales, vel eorum Locatenentes, & de equis conductitiis: & ſi equi conductitii ſufficere nequeant pro noſtro ſervitio peragendo, Seneſchalli noſtri, vel alii inferiores Officiales non capient equos mercatorum tranſeuntium, vel pauperum, ſed divitum tantùm, ſi ſatisfacere poſſunt ad noſtrum ſervitium faciendum. Inſuper inhibemus ne pro ſervitio noſtro vel alio capiantur equi perſonarum Eccleſiaſticarum, niſi de noſtro ſpeciali mandato: nec capiant Seneſchalli aut alii prædicti plures equos quàm fuerit nobis opus: & quos ceperint, cum pecunia non relaxent: hoc autem quod de capiendis equis diximus, volumus obſervari, quandiu nobis placuerit, ſalvis ſervitiis debitis nobis, & juribus noſtris, & alienis.

§. 2. *Philippus IV. anno 1304.*

Officiarii noſtri, Notarii, ſervientes, & alii quicumque poſſidentes bona pro quibus eſt contribui conſuetum, compellantur contribuere pro dictis bonis, ſicut veteres poſſeſſores conſueverunt & contribuant in locis ubi ſunt bona prædicta: & ad id per captionem bonorum compellantur, Seneſchallis, Judicibus, Vicariis, & Procuratoribus noſtris ſtipendia recipientibus, dumtaxat exceptis.

§. 3. *Idem.*

Pro feudis inſuper quæ teneri conſueverint à Nobilibus vel Religioſis perſonis, burgenſibus vel aliis, licet aliquo modo de jure devoluta ſint ad dominos à quibus tenebantur in emphyteoſim pro quibus feudis poſſeſſores contribuere conſueverint, domini poſſidentes ea, aut alii quicumque in realibus contribuere compellantur, prout extitit contribui conſuetum per veteres eorum poſſeſſores.

§. 4. *Idem eodem anno.*

Ordinamus inſuper quòd pedagiarii, ſeu leudares pedagia nova, & baugagias, ſeu leudas de cætero non exigant, ſeu levent in locis ubi non eſt fieri conſuetum, ſed ſolùm juxta locorum conſuetudines approbatas.

§. *Beatus Ludovicus anno 1228.*

Exactiones & onera graviſſima pecuniarum per Curiam Romanam Eccleſiæ Regni noſtri impoſita, quibus Regnum noſtrum miſerabiliter depauperatum extitit, ſeu etiam imponenda, levari & colligi nullatenus volumus, niſi dumtaxat pro rationabili, piâ, & urgentiſſima vel inevitabili neceſſitate, ac de expreſſo & ſpontaneo conſenſu noſtro, & ipſius Eccleſiæ Regni noſtri. *

* *Noſtri*] Sequebantur ex conſtit. Phi. 6. edita anno 1328. §. 1. 2. 4. 5 quos vide in d. Conſtit. quæ in libris Gallicis falsò attribuitur Phil. IV. C. M.

Philippus VI. 1338. & Carolus VI. 1408.

Concedimus quòd Nobiles habentes ob antiquo pedagia in terris & finibus ſuis, non impediantur per aliquem ſeu aliquos de Officiariis noſtris quominùs illa levare poſſint à mercatoribus, per leudarium ſeu diſtrictum eorum tranſeuntibus, prout hactenus conſueverunt: licèt iidem mercatores à nobis ſeu gentibus noſtris nomine noſtro eis vendentibus, emerint res prædictas, non obſtantibus Litteris in contrarium impetratis vel impetrandis: niſi in contrarium jus nobis quæſitum fuerit de conſuetudine jam præſcriptâ.

§. 7. *Carolus VI. Ioannis Regis Locumtenens Dux Normaniæ, & Delphinus Viennenſis anno 1356.*

Ordinamus & expreſsè prohibemus, ne Receptores, Granaterii, aut Vicecomites, de cætero ſervientes aliquos vel Commiſſarios facere vel ſtabilire præſumant: eiſdem injungentes quatenus eorum executiones & expleta fieri faciant per ſervientes ordinarios Bailliagii vel Præpoſituræ; ſi autem contrarium facere præſumpſerint, eiſdem pareri nolumus.

§. 8. *Carolus VI. anno 1408.*

Nobiles negotiantes perdunt privilegium nobilitatis. facit l. unica C. negotia. ne milit. lib. 1.

Statuimus quòd aliqua ſubſidia, tailliæ, focagia, impoſitiones, aidæ, ſeu exactiones à prædictis Nobilibus, ſeu eorum ſucceſſoribus per nos vel ſucceſſores noſtros de cætero non exigantur ratione guerrarum noſtrarum, aut aliàs quovis modo pro perſonis vel bonis eorum quæſitis vel quærendis quoquo modo, titulo, jure, vel causâ, neque pro fructibus, & reditibus ex eorum patrimonio provenientibus: niſi tales eſſent Nobiles qui factum exercerent mercantiæ, quo caſu pro eorum mercibus tribuere tenebuntur prout cæteri ignobiles, privilegio non obſtante. Per hoc autem derogare non intendimus Ordinationibus Regiis, quatenus hæc præjudicare poſſent exactioni gabellæ, & quartæ vini dumtaxat.

Digitized by Google

§. 9. *Idem eodem anno.*

Statuentes & expreſsè decernentes, quòd ſi aliquis ex prædictis Nobilibus acquiſiverit, & deinceps acquirat, aut ſibi obveniant aliqua bona mobilia, aut immobilia, ſeu hæreditagia ab ignobilibus patriarum prædictarum, quovismodo bona illa ſic acquiſita ſint, cenſeantur ejuſdem conditionis, privilegii, & libertatis, cujus ſunt alia bona nobilia ipſorum Nobilium, quandiu tamen in eorum dominio permanſerint, aliàs non.

§. 10. *Ex Ordinatione Curiæ Parlamenti Pariſienſis.* 1463.

Viſis Supplicationibus & Requeſtis Procuratoris noſtri generalis, necnon Edictis & Ordinationibus beati Ludovici Francorum Regis, & aliorum prædeceſſorum noſtrorum ſuper hoc factis, habita ſuper his matura deliberatione cum pluribus gentibus Conſilii noſtri, conſideratis inſuper circa hæc attendendis & conſiderandis; præfata Curia noſtra ſupradictas Ordinationes & Edicta inſequendo, quòd ſubſidia & onera præmiſſa, & alia ſimilia quæ Collectores, Subcollectores, & alii nonnulli Officiarii Commiſſarii Romanorum Pontificum, ſub colore vel prætextu Conſtitutionum ſupradictarum, & aliarum ſimilium, ſupradicta onera in futurum levare & exigere concernentium, non levabuntur, colligentur aut exigentur: & inſuper quòd omnibus & ſingulis Officiariis noſtris, prout ad eos pertinuerit, injungetur & mandabitur, prout etiam injungimus & mandamus, ne de præmiſſis oneribus & ſubſidiis per dictos Collectores, ſeu Subcollectores, vel eorum Commiſſarios quicquam exigi, colligi, vel levari: neque per dictos viros Eccleſiaſticos, & alios quoſcumque ſubditos noſtros propter eà citari, vel moleſtari permittant, ordinavit & ordinat.

§. 11. *Ludovicus XI. anno* 1479.

*Noſtram] Lata Turonis 10. Aprilis poſt Paſcha. Adde Conſtit. Ludovici XII. anno 1504. quæ eſt Gallicè impreſſa. De excubiis autem huius Vrbis, Edictum Regis Ioannis latum 6. Martii anno 1363. Servatur in ſcriniis Procuratoris Regis, in Caſtello Pariſienſi, cujus copiam habeo. C. M.

Cùm ad noſtram * pervenerit cognitionem, & infrà. Nos, quantùm eſt nobis poſſibile, ſubjectos noſtros in amore, pace, unione, tranquillitate & juſtitia vivere volentes, ex noſtri Magni Conſilii deliberatione per modum proviſionis, donec aliud per Nos fuerit ordinatum, dicimus, declaramus, conſtituimus, & ordinamus, quòd per Villas, Plateas, & Caſtellanias Regni ac domanii noſtri, ac nobis vel ſubditis noſtris pertinentes, in quibus excubias faciendi jus habetur, & conſuetudo ultra quinque ſolidos pro quolibet foco levandi per villas eaſdem, aut dominos Caſtellanos, vel eorum Capitaneos pro toto jure jam dictarum excubiarum ultra dictam ſummam quinque ſolidorum Turonenſ annuatim pro foco quolibet, ſeu quinque denarios Turonenſes pro menſe: deinceps (donec per nos aliud fuerit ordinatum) non levabitur, nec exigetur, neque pro dictis excubiis aliquid ulteriùs de cætero peti poterit vel exigi; abolentes omninò conſuetudinem qua res omnes illorum pro jure prædicto excubiarum capi levarique ſolebant: omnibuſque villis & dominis Caſtellanis expreſſiùs inhibentes, ne ſub eis, nec in eorum Caſtellaniis & poſſeſſionibus res antedictas levent de cætero, vel levari patiantur ſub pœna arbitraria per Baillivos, Seneſchallos, & alios Judices noſtros ordinarios eiſdem imponenda. Prætereà qui jam dictas excubias facere potiùs quàm prædictam quinque denariorum Turonenſium ſummam pro menſe ſolvere maluerint, ad hoc recipientur. Excubias autem facere volentibus antedictas, locus & platea condecentes in cooperto de cætero tradentur, neque pro jam dictis excubiis faciendis ad plateam prædictam ante Solis occaſum venire tenebuntur; ſed & in Solis ortu pro ſuis jornalibus lucrandis, permittentur abire: nec retinebuntur, vel ad corvatas aut ſervitium aliud peragendum compellentur: ſi quis verò facere præſumpſerit contrarium, per Judicem & Officiarium ordinarium Provinciarum & Reſſortorum, ſecundùm caſuum exigentiam arbitrariè punietur. In plateis autem vicinis inimicis, ubi dubitari poſſet aperire, aut ad claudendum plateas prædictas expectare, vel dubium foret aut ſuſpicio recipere gentes aliquas minùs ſecuras ad excubias hujuſmodi faciendas, aperiendas, vel claudendas portas, hora per Capitaneos aviſanda: necnon prædictos quinque ſolidos Turonenſes annuatim, vel perſonas ad eaſdem faciendas excubias, recipiendi Capitaneorum jam dictorum diſcretioni relinquitur, ſicut meliùs pro dictarum platearum ſecuritate viderint faciendum. Inſuper illi qui non conſueverunt excubias facere, vel pridem minus duodecim vicibus illas annuatim faciebant, aut qui minus quinque ſolidis Turonenſibus anno quolibet ſolvere conſueverunt, tractatu, in eorum poſſeſſione remanebunt. Si verò plus ſolverint ultra prædictos quinque ſolidos Turonenſes, annuatim capi, peti vel exigi non poterit conventione vel poſſeſſione, vel aliàs ſecundùm formam ſupraſcriptam. Habitatores inſuper Caſtellaniarum, quarum plateæ demolitæ, proſtratæ, vel in ruinam collapſæ ſunt, in quibus Caſtellaniæ vel excubiarum jus haberi prætenditur, ſub colore quocumque ſeu prætextu privilegii cujuſcumque in eiſdem plateis (quandiu ſteterint in demolitione vel ruina) nec alibi excubias aliquas de cætero facere non tenebuntur: omnibus inſuper dominis Caſtellanis, Capitaneis, eorumve Locatenentibus ac Clericis excubiarum, & aliis Officiariis Villarum & Caſtrorum ſeu Caſtellaniarum prædictarum, inhibemus ne contra deficientes per viam curſarum ob defectum excubiarum hujuſmodi, vel priſiam aut arreſtationem, ſeu detentionem perſonarum habitantium Villarum & Caſtrorum jam dictorum, aut priſiam inſtrumentorum laboris ſui, nec per alias duras executiones & rigoroſas de cætero procedere præſumant, neque teneantur jam dictarum excubiarum occaſione unus pro alio, ſed pro ſemetipſo dumtaxat, ſub pœna corporali, quantùm ad eas qui facient vel fieri patientur curſas antedictas. Quantùm autem ad alios ſub pœna emendæ ad Baillivorum, Seneſchallorum, & aliorum Iudicum noſtrorum: necnon Officiariorum ordinariorum Iuſtitiæ, territorii vel juriſdictionis, reſſorti, ſeu exemptionis, in quibus præmiſſa contigerit, Ordinationem arbitrando, inſuper ut debata, rancores, odia, necnon diviſiones ad cauſam excubiarum prædictarum hactenus proventæ & quæ adhuc accidere poſſent, tollantur atque amoveantur, ac ut bonus amor & unio inter dictos Caſtellanos, Capitaneos, & alios excubias hujuſmodi levantes & habitatores prædictarum Caſtellaniarum interteneatur, omniſque cauſa diſcordiæ & diviſionis inter eos evitetur, nos proceſſus omnes ad cauſam ſæpedictarum excubiarum tam in noſtro Magno Conſilio, quàm noſtris Curiis, & aliis Auditoriis quibuſcumque ſaltem in noſtris Regno & Delphinatu conſtitutis intentatos hactenùs & introductos ac pendentes annullavimus & annullamus: qui autem occaſione prædictarum excubiarum, tam agendo quàm defendendo fuerint in proceſſu de arreragiis & defectibus antedictarum excubiarum, ac damnis omnibus & expenſis, & intereſſe totius temporis præteriti uſque ad diem præſentem, quieti & liberi remanebunt. Et nihilominus ipſos ex nunc extra proceſſum omnem præfatas excubias, tangendo poſuimus, abſque hoc quod ad cauſam temporis hactenus præteriti pro facto jam dictarum excubiarum quæſtio vel demanda per unum adverſus alium fieri poſſit. Prætereà volumus & ordinamus, quòd in noſtro Magno Conſilio, necnon in omnibus Curiis noſtris Parlamenti, Schacario Normaniæ, ac omnibus Curiis, Iuriſdictionibus, & Auditoriis Re-

gni noſtri & Delphinatus, quotiens in materiâ excubiarũ acceſſerit quæſtio, de cætero & donec per Nos aliud fuerit ordinatum, judicetur, ſententietur, & determinetur ſecundùm noſtram præſentem Cõſtitutionem & Ordinationem ſupraſcriptam: quodque Iudices omnes contrarium facere præſumentes, ut noſtræ regiæ Ordinationis & Conſtitutionis tranſgreſſores puniantur. Porrò ut certus ordo finaliſque concluſio detur materiæ excubiarum tam pro jure illorum quos negotium tangit, quàm ſecuritate platearum cuſtodiendarum, necnon noſtri pauperis populi ſublevamento: Volumus & ordinamus ut omnes Baillivi, Seneſchalli, Gubernatores, & alii Præſidentes provinciarum Regni noſtri & Delphinatus, noſtrique Procuratores in eiſdem Provinciis, penès Nos, & gentes noſtri Magni Conſilii infra primam diem Septembris proximè futuri ponent declarationem omnium villarum & platearum tam noſtrarum quàm ſubditorum noſtrorum, in eorum provinciis, juriſdictionibus, reſſortis conſtitutarum, in quibus villis & plateis caſtrum habent, & jus Caſtellaniæ & excubiarum prætenditur: ſpecificent inſuper & declarent ſpecialiter plateas conſiſtentes in locis periculoſis & fronteriis inimicorum noſtrorum, ubi cuſtodia major requiritur, necnon illarum quæ ſunt in ruina, ut inde ſicut pertinebit, ordinetur.

Sequebatur hîc putidus Titulus de financiâ Francorum, feudorum, & novorum acquæſtuum, quem meritò præterii, quia neque eſt Conſtitutio Regia, nec decretum Senatus, nec aliquid authenticum: ſed eſt apocrypha & merè privata ſcriptura, ad inſtruendum harpyas illas aulicas, quæ præſertim in adventu noviciorum Regum quærunt hoc prætextu occaſionem expilandi populum; præſertim plebeios & Eccleſiaſticos, & quantùm poſſunt, exigunt ab his quibus fucum faciunt, aut qui ſe defendere nequeunt. Hæc autem turpis inſtructio primùm Gallicè à privato ſcripta eſt, deinde in feculentam latinitatem converſa non ſolùm corruptè, ſed etiam falſitate addita, videlicet tria ultima Capitula Deciſiones nuncupandò, idque falſò, quia in Originali Gallico quod in multis libris impreſſum eſt, Dubitationes ſunt & nuncupantur. Itaque inſtructiones illæ nullius prorſus auctoritatis ſunt, ſed prorſus cum pravis & tyrannicis adinventionibus exſibilandæ.

TITULUS XXXVII.

DE IMMUNITATE, & reparatione Eccleſiarum.

§. 1. Carolus VI. anno Domini 1385.

CUm ad noſtram Regiam Majeſtatem deceat omnes dies & noctes cum omni lucubratione & cogitatione jugiter perlucere, ut ſemper aliquid utile & Deo placens à nobis ſubditis noſtris præbeatur, & in hoc expendere conſilia dieque noctèque, Volumus ut noſtri ſubjecti, præſertim viri Eccleſiaſtici ſub omni quiete exiſtant, illicitâ moleſtiâ & vexatione liberati. Et inter cætera ad quæ cauſam noſtræ Regiæ Celſitudinis dum infulas Regias in noſtra coronatione ſuſcepimus, ex debito tenemur aſtricti, præcipuè debeamus illud ſtudio pervigili, ne Eccleſiæ Regni noſtri, quarum patronus * eſſe dicimur, debitis & ſolitis fraudentur obſequiis, nec in ipſis divina ſervitia, ac reditus quibus ſuſtentantur, in Eccleſia, Ieſu Chriſto famulantes minuantur: quinimò inſudare labore ſollicito, ut eadem obſequia propter quæ ipſa Beneficia conferuntur, ac ipſorum Beneficiorum & Eccleſiarum reditus noſtris præſertim temporibus augmentum recipiant; quoniam prædeceſſores noſtri ac cæteri ſinguli qui ſanctiſſimas Eccleſias fundaverunt, non pro ædificiis ſolùm cogitaverunt, ſed etiam ut expenſas ſufficientes dictarum Eccleſiarum Miniſtris concederent & determinarent: noviſſimè verò his diebus, ex relatibus fide dignis, non abſque grandiori rubore & cordis amaritudine, Procuratori noſtro Generali, & per eumdem Procuratorem noſtrum, nobis in præſentia nonnullorum de genere noſtro ac noſtri Magni Conſilii, inſinuatum extitit: quòd licet Beneficia Eccleſiaſtica pro inibi ſervitio divino & officio celebrando conſtituta, per eos qui Eccleſias ædificari fecerunt, multis reditibus & proventibus opulentis & ſufficientibus pro Chriſto Miniſtris educandis, pro dictiſque Eccleſiis, ipſarum etiam Eccleſiarum ædificiis ſuſtinendis, reparandis, ac cæteris hereditagiis excolendis, pauperibuſque Chriſti & indigentibus in dictorum Beneficiatorum domibus & habitationibus recipiendis, ac eiſdem neceſſariis miniſtrandis, ac calicibus, ornamentis, Reliquiis & cæteris jocalibus pretioſis Eccleſiæ dotatæ & munitæ fuerint, intentioniſque prædeceſſorum noſtrorum & cæterorum qui Eccleſias fundaverunt, extiterit, pauperibus clericis Regni noſtri in ſacra pagina, & aliis ſcientiis ſtudentibus, ut in ſtudiis educari & erudiri, ac inde magnis ſcientiæ donis decorari valeant, aliiſque viris litteratis & idoneis de Beneficiis per ipſos fundatores ſic dotatis provideri: nihilominus Cardinales * moderni in numero tricenario ſexto, aut eo circà, quibus, prout fertur, omnia Regni noſtri Beneficia pro ipſis eorumque ſtatu non ſufficerent, præſertim cùm in alienis partibus dicta nulla Beneficia vel ſaltem pauca obtineat, & plures alii extra Regnum noſtrum commorantes nonnullas Abbatias, Prioratus conventuales, & alios, Orphanotrophia ſeu Hoſpitalia domus Dei in Abbatiis etiam & Prioratibus, officia clauſtralia & alia, ac dignitates majores in Cathedralibus & Collegiatis Eccleſiis acceptant, & obtinent quicquid inde habere & exigere poſſunt dicti Cardinales, & alii extra dictum Regnum noſtrum commorantes recipiunt, Eccleſiis ſive Monachiis, Religioſis, & Chriſti Miniſtris ſaltem in numero ſufficienti pro divino ſervitio faciendo derelictis, omneſque reditus, proventus, & emolumenta dictorum Beneficiorum ad ſuos uſus proprios convertunt, & extra Regnum noſtrum deferri faciunt: nihil aut ſaltem minus quàm deceat, in refectiones & reparationes dictarum Eccleſiarum ac ædificiorum dictorum Beneficiorum, ac cæterorum hereditagiorum culturam convertendo. Quinimò dictas Eccleſias prædictarumque Eccleſiarum ædificia ad terram proſterni, & ipſarum Eccleſiarum hereditagia inculta dimittunt, ut jam nonnulla Eccleſiarum ædificia in tantam ruinam ſint deducta, quòd ibi non eſt locus, quin runcis & ſpinis repleatur, hoſpitalitatem, & cætera opera charitatis * totaliter omittentes; dicti etiam Cardinales credentes oſtendere quòd Beneficia in minori numero obtineant, cùm aliquem Prioratum vel Beneficium aliud acceperunt, illud ad penſionem annuam (quæ frequentiùs ad valorem redituum dicti beneficii aſcendit) alicui conferri ſeu dimitti procurant: ex quo ſequitur quòd ille qui tale Beneficium cum penſione receperit, non habens unde vivere, divinum deſerit Officium: & ſi iſte modus Beneficia cum annua penſione commutandi permitteretur, ſtatim uno Cardinali mortuo, alius Cardinalis penſionem prædictam peteret ſibi conferri, quod juri contrarium reputatur: per quæ mens & intentio Prædeceſſorum noſtrorum, & cæterorum qui Eccleſias Regni noſtri fundaverunt & dotaverunt, fruſtrantur; intentio etiam & devotio fidelium minuitur, Regnumque noſtrum ruinis & aliàs multipliciter deformatur; jura etiam noſtra depereunt & annullantur, ac ſtudia & Univerſitates in Regno noſtro ſtudentium, qui fructus & palmites pretioſos præ cæteris ſtudiis ubique

* *Patronus.*] cap. veniens, de accuſat. C. M.

* *Cardinales.*] Creaturæ novi illius idoli Clementis VII. in ſchiſmate electi ſedentis. Aut huius edicti Academia Pariſienſis auctrix fuit, ut Chronographi teſtantur. C. M.

* *Charitatis.*] En zelum & charitatẽ antequàm Cardinalẽ.

diffundunt, & in quibus maximè Regnum noſtrum cæteris Regnis præcellit, deſeruntur & deſtruuntur omninò: & quod importabile & irrationabile exiſtit, licet de jure, uſu, & conſuetudine, & communi obſervantiâ notoriè obſervatis, Epiſcopis Regni noſtri teſtari liceat, & in ſuis teſtamentis executores ordinare: qui prædicti executores aut ſaltem ipſorum Epiſcoporum heredes * ad faciendum reparationes ædificiorum dictorum Epiſcopalium, dum caſus eveniunt, per Iudices & Officiarios * noſtros compellantur, & compelli conſueverunt: & cùm ità fiat, ædificia & poſſeſſiones dictorum ædificiorum Epiſcopalium in ſtatu non deformi permanebunt omni ruina carentes: attamen nunc cùm Epiſcopum in Regno noſtro ab hac luce migrare contingit, Collectores aut Subcollectores ſummi Pontificis, in Provinciis quibus ſubſunt * hujuſmodi Epiſcopi, ipſius ſummi Pontificis auctoritate bona mobilia & immobilia ex deceſſu talium Epiſcoporum relicta, etiam illa quæ per ſuam induſtriam quæſierunt, quæ ampliùs ipſorum Epiſcoporum non ſunt, neque cenſentur: ſed ad ſuos hæredes aut eorum executores ſpectant, capiunt: & nihil de his reparatione ſeu refectione ædificiorum & aliorum hereditagiorum dictorum locorum Epiſcolium eo caſu convertentes: nulla etiam ſolutione aut ſatisfactione dictorum Epiſcoporum creditoribus facta per Collectores aut Subcollectores: prædicta bona heredibus Epiſcoporum ſic decedentium (qui ditiores inde, nobis honeſtius in guerris noſtris & alibi, juxta ſtatus eorum ſervire poſſent & deberent) totaliter amovendo: ac ipſos contra jus & conſuetudinem exheredando, in juris noſtri regaliaque poſt obitum dictorum Epiſcoporum nobis in eiſdem Eccleſiis competentes, ad totius Reipublicæ præjudicium non modicum & gravamen: & non ſolùm bona prædicta Epiſcoporum capiunt, ſed etiam Monaſteriorum, poſtquam Abbates viam univerſæ carnis ſunt ingreſſi, licèt dicti Abbates non habeant, nec habere poſſint proprium: ex quo ſequitur quòd Abbates ſucceſſores ſic bonis denudati ſervitium quod dicto ſummo Pontifici ſolvere neceſſe eſt, exhibere nequeant, nec valeant ſibi & ſuis Monachis victualia & cetera neceſſaria miniſtrare, unde divinum Officium deſeritur, ædificiaque ruinoſa, & cetera hereditagia remadeant inculta: & (quod dolentes referimus) dicti ſucceſſores Abbates ornamenta Sanctorum, Reliquias, jocalia dictorum Monaſteriorum, quibus in honorem Salvatoris ejuſque Beatiſſimæ Genitricis, ac cæterorum Dei Sanctorum Eccleſiæ decorantur, & interdum prædictorum Monaſteriorum reditus & hereditagia, ne mendicent nec eſuriant, viliter diſtrahere in ipſorum Monaſteriorum & Eccleſiarum exheredationem compelluntur: & (quod deterius exiſtit) Abbate alicujus Monaſterii dicti Regni noſtri de medio ſublato, quandiu prædictum Monaſterium vacare contingit, & ipſius Monaſterii Prælatus poſſeſſionem adminiſtrationis ejuſdem adeptus fuerit, Collectores aut Subcollectores dicti ſummi Pontificis, fructus temporalitatis ipſius Abbatiæ prædicto ſummo Pontifici vendicare, dictamque temporalitatem ad manum ipſius, & in poteſtatem ſummi Pontificis apponere, per eamdem fructus & emolumenta dictæ temporalitatis recipere nituntur, in noſtræ juriſdictionis temporalis jurium noſtræ ſuperioritatis uſurpationem. Dicti inſuper Collectores aut Subcollectores fructus reditus, proventus primi anni omnium & ſingulorum Beneficiorum Eccleſiaſticorum in noſtro Regno per reſignationem vel per mutationem, aut aliàs quovis modo vacantium, de facto capiant, dato quòd ſint Beneficia quorum collatio in regalia vel aliàs Nobis, aut alicui domino temporali nobis ſubjecto pleno jure, vel quorum præſentatio ad nos vel alium patronum laïcum pertinet: & tamen nihil in reparationes ædificiorum, aut locorum & hereditagiorum agricultura dictorum Beneficiorum dicti Collectores aut Subcollectores impendere volunt. Et interim contingit, ut in Eccleſiis in quibus Prælatus fructus, reditus & proventus unius anni, & fabrica alterius anni percipere conſueverunt, dicti Collectores primi, Prælatus ſecundi, fabrica tertii annorum fructus percipiunt. Et his tribus annis curſum ſuum habentibus Beneficiariis, qui onera Eccleſiæ bajulant inceſſanter, ac diei & æſtus pondera ſuſtinent & labores cùm inde nihil percipiunt, paupertate depreſſi fere mendicando vivere coguntur. Plures alias indictiones; aut ſubventiones, aut novitates ſuper Eccleſiis, aut viris Eccleſiaſticis dicti Regni noſtri indicere, ac tot & tantas pecunias & financias exigere, & extra Regnum noſtrum tranſmittere ſatagunt dicti Collectores, aut Subcollectores: & noviſſimè nonnulli ſe dicentes dicti ſummi Pontificis nuntios, vel delegatos, vel commiſſos, cum tanto ſcandalo tam exceſſivas pecunias & financias ab Eccleſiis & viris Eccleſiaſticis Regni noſtri exegerunt, majores & importabiles pro ſuis conatibus indicere ſatagentes: quòd niſi ſuper hoc noſtra Regalis Majeſtas provideret, viri Eccleſiaſtici Regni noſtri quaſi vagabundi in penuria maxima conſtituti, circa divinum Officium vacare nequirent, Eccleſiarum ædificia ruinoſa, & cætera hereditagia inculta remanerent; dictum etiam Regnum noſtrum (quod viris ſcientificis retroactis temporibus copioſè floruit) per quos Regni noſtri juſtitia hucuſque regi & gubernari conſuevit, vacuum financiis exhauſtum redderent, ac tot & tanta alia ſcandala inſurgerent, quod vix narrari vel concipi poſſent.

Notum igitur facimus quòd nos præmiſſa conniventibus oculis pertranſire nequeuntes, ſed tot & tantis periculis & ſcandalis ſubvenire, & totis conatibus, ut tenemur, providere cupientes, attento quòd Dominus noſter Ieſus Chriſtus Eccleſiam tanta voluit libertate * gaudere, ut nullius utilitatis obtentu ſubjici debat ſervituti, affectantes Eccleſias per viros Eccleſiaſticos Regni noſtri, quorum promptus defenſor & pugil * exiſtere gloriamur, in pace & tranquillitate ſedere, ac in libertate & franchiſia propagari: volentes etiam Eccleſias & viros Eccleſiaſticos Regni noſtri à talibus indictionibus & novitatibus indebitis præſervari, matura ſuper his & vicibus reiteratis Magni Conſilii noſtri deliberatione præhabita, ex certa ſcientia & auctoritate noſtra regia, ordinavimus, & per Præſentes ordinamus quòd Prapoſitus Pariſienſis, necnon Seneſchalli & Baillivi noſtri, vel eorum Locatenentes, videlicet eorum quilibet in Provincia ſibi commiſſa fructus, reditus & proventus temporalitatis Beneficiorum Eccleſiaſticorum in quibus defectus ſupra tactos aut aliquos eorumdem reperierint quæ dicti Cardinales, & alii viri Eccleſiaſtici, quicumque maximè extra Regnum noſtrum ſuam moram trahentes, obtinent, ac etiam annuas penſiones quas dicti Cardinales aut alii ſuper Beneficiis Regni noſtri percipiunt, ad manum noſtram realiter ponant, ac ponere tenebuntur: ipſas verò Eccleſias, ac ipſorum Beneficiorum ædificia in ruinam lapſa, & cætera hereditagia ex fructibus, reditibus, & proventibus eorum Beneficiorum reparari, & prædicta hereditagia excoli: minoribus tamen ſumptibus, quibus rationabiliter & utiliùs fieri poterit, faciant; Religioſis etiam, ac cæteris Deo famulantibus in dictis Beneficiis juxta numerum antiquum, vel alium majorem, ſecundùm ipſorum Beneficiorum facultates, per Abbates vel alios ad quos ſpectabit, Ordinatis ſeu Ordinandis, de victualibus & aliis, ut circa divinum Officium intendere poſſint provideri, ac hoſpitalitatem, & cætera charitatis opera in locis ubi conſueverunt fieri: necnon creditoribus quibus dicta Beneficia obnoxia ſeu obligata repererint, ſatisfieri procurabunt: certos Commiſſarios Eccleſiæ nullatenus oneroſos

* *Heredes.*] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 152. C. M.

* *Officiarios.*] ut inf. q. Gal. 187. 225.

* *Subſunt.*] id eſt obedientiæ ſuæ.

Pulcherrima Ordinatio contra ſummi Pontificis avaritiam, exactiones, & extorſiones.

* *Libertate.*] Quæ relicta eſt in ſpiritu, ad quem ſeptem illa capita beſtiæ cum decem cornibus, quæ corpus Eccleſiæ conterunt, pertingere nequeunt. C. M.

* *Pugil.*] Quamtantenus Pontificios attendo, ut ſucceſſoribus ſuis duplo deglubendá relinqueret. C. M.

Digitized by Google

generoſos, idoneos & ſufficientes locorum ubi dicta Beneficia ruinoſa ſituantur, aut ſaltem aliorum ipſius loci dictorum Beneficiorum magis propinquorum, abſque ſtipendiis atque moderatis expenſis, ad hoc committendo: qui quidem Commiſſarii de geſtis, receptis, & adminiſtratis per ipſos, rationem, computum, & reliqua ſolvere tenebuntur, & reſiduum fructuum & proventuum Beneficiorum prædictorum dictus Præpoſitus noſter Pariſienſis, Seneſchalli & Baillivi noſtri, aut eorum Locatenentes, illi vel illis ad quos ſpectabunt, dimittent: quos quidem Commiſſarios ordinari volumus conſilio Religioſorum, aut Fratrum dictorum Monaſteriorum & Hoſpitalium, ſi qui ſint in locis prædictis: alioquin cum conſilio Abbatum, & aliorum de Conventu quibus dictus Prioratus aut alia Beneficia prædicta ſubſunt, vel ſaltem cum conſilio Abbatum, & eorum Conventuum, Priorum, ſeu Decanorum ejuſdem Ordinis ſua Beneficia magis propriè dicta Beneficia ruinoſa habentium, Volumus ac etiam ordinamus quòd ſtatim quòd aliquem Epiſcopum noſtri Regni, vel Abbatem, ſeu Priorem, aut Orphanotrophum, ſeu domus Dei, vel hoſpitalis adminiſtrationem obtinentem ab hac luce migrare continget, dictus Præpoſitus Pariſienſis, aut Seneſchallus vel Baillivus, ſeu ejus Locumtenens in ejus Præpoſitura, Seneſchallia, vel Baillivia, bona quæ ex deceſſu talis decedentis relicta reperta fuerint, illa realiter & de facto ad manum noſtram apponat, ſi per heredes aut executores ipſius Epiſcopi mortui, vel per Religioſos Conventuum & Monaſteriorum, aut Fratres Hoſpitalium vel domorum Dei, requiſitus fuerit: aut ſi dicti Collectores aut Subcollectores bona prædicta capere, & ad manum dicti ſummi Pontificis jam appoſuerint, aut apponere vellent: dicta bona heredibus aut executoribus decedentis, cui licitum eſt teſtari, juxta ipſum teſtamentum vel ultimam voluntatem, & ſi ſit Abbas vel Religioſus, non præter Eccleſiæ cui præſidebat, dimittat.

Et inſuper ordinamus quòd dictus Præpoſitus, Seneſchalli & Baillivi, vel eorum Locatenentes, fructus, reditus, & proventus Beneficiorum quorum collatio vel præſentatio ad Nos, vel alium laïcum Patronum, vel ad quos, vel ad quem Nos vel alius Patronus laïcus aliquem vel aliquos præſentaverimus, illi aut illis ad quem vel ad quos de antiqua conſuetudine ſpectabunt, dimittant: abſque eo quòd prædicti Collectores aut Subcollectores ex dictis Beneficiis inde quicquam, ſub quorumcumque prætextu Litteras habere permittant: quocirca Præpoſito noſtro Pariſienſi, Seneſchallis & Baillivis prædictis, aut eorum Locatenentibus, & eorum cuilibet, prout ad eum pertinuerit, committimus & mandamus, quatenùs præſentes Litteras in locis publicis ad hoc conſuetis publicari & manifeſtari faciant & procurent, taliter quòd nullus, ſub ignorantiæ prætextu, de prædictis ſe valeat excuſare, ipſaſque operi & effectui tradere feſtinent, & eas viriliter & debitè exequantur modo & forma ſupradictis: omnes & ſingulos impeditores & contradictores, inobedientes & rebelles, per captionem, detentionem, & explerationen ſuæ temporalitatis, & omnibus aliis viis & remediis opportunis ad parendum præmiſſis, compellendo. In cujus rei teſtimonium præſentibus Litteris noſtrum fecimus apponi ſigillum. Datum Pariſiis, in Hoſpitio noſtro ſancti Pauli, ſexta die menſis Octobris, anno Domini milleſimo trecenteſimo octogeſimo quinto, Regni noſtri ſexto.

TITULUS XXXVIII.

DE ACCUSATIONIBUS, *Inquiſitionibus, & denuntiationibus.*

§. 1. Ludovicus IX. anno 1254.

SEd ne occaſione criminis vel delicti detineatur aliquis perſonaliter, qui velit & valeat idoneè ſatiſdare, niſi criminis hoc requirat enormitas, de quo confeſſione propria vel probatione legitima ſit convictus, vel niſi tam violentis præſumptionibus vincatur, ut Judex cognoſcat reum eſſe perſonaliter detinendum: & quia in Seneſchalliis Bellicardi & Carcaſſonæ ſecundùm jura terræ & conſuetudinem ſit inquiſitio in criminibus, mandamus quòd reo petenti acta, inquiſitiones ex integro tradantur.

§. 2. Radulphus Franciæ Conneſtabularius, Regius Legatus in partibus Tholoſanis, anno Domini 1293.

Epiſcopus Tholoſanus cavebit ne teneat homines armatos, clericos vel laïcos, qui armati vadant publicè per vicos civitatis vel loca diœceſis, pro inveſtigandis clericis malefactoribus: ne hoc prætextu damnoſum aliquid domino Regi, & Reipublicæ contingat: ſed inveſtigabit idem Epiſcopus, ſeu inveſtigari aut perquiri faciet malefactorem in villa, civitate, & ſine armis: * & cùm denuntiatum fuerit ei vel ejus mandato, in quo loco ſunt, poterit mittere de ſuis ſufficienter ſi vellet munitis de armis, ſi opus eſt, ad capiendos eoſdem; & ſufficienter munitos dicimus, ſecundùm rebellionem quam in prædictis malefactoribus veriſimiliter crediderint invenire: & ſi magna fuerit violentia, ſubſidium regale requiratur. Prætereà videtur honeſtum quòd propter ſcandalum evitandum violentam captionem non faciat idem Epiſcopus, ſeu gentes ejus, in domibus honeſtorum virorum, aut honeſtarum matronarum, cùm aliunde ſufficiat ipſi Epiſcopo quòd eos capere poſſit aut in viis vel plateis, tabernis, & aliis locis inhoneſtis. Inſuper ſi pro crimine coram gentibus domini Regis citetur aliquis ſub nomine proprio, nihil adjecto de clericatu: ſi tempore citationis erat in ſtatu laïci, nihil de habitu clericali oſtendens, & poſt citationem aſſumpſerit vel reſumat habitum clericalem, ſummariè cognito quòd eſſet in ſtatu laïci, cùm ipſum citatio apprehendit, aut facta fuit, transfertur perſona hujus in poſſeſſionem Curiæ ſæcularis, tenenda ibidem quouſque per judicium Curiæ Epiſcopi de clericatu & poſſeſſione Curiæ ſæcularis petitorio fuerit judicatum cuilibet, atque ſi gentes etiam Epiſcopi fuerint requiſitæ ut mittant aliquos clericos ad faciendum teſtimonium in cauſis civilibus, conſultum eſt ut eis mittat ad deponendum in dictis cauſis, ne ob defectum teſtium cauſæ valeant deperire.

* *Sine armis.*] Sed nec hoc receptum eſt ut per Steph. Aufrer. rep. cle. 1. de Offic. ord. num. 23. Guil. Benedic. rep. c. Raynutius, vèr. & uxorem nomine Adelaſ. nu. 414. de teſtam. Adde Io. gal. q. 276. & inf. par 7. Arreſt. 1. Panor. & quod ibi dixi contra Decium, c. ſignificaſti, cap. fin. de Off. de leg. & in cap. cùm nõ ab homine, num. 9. de judiciis.

C. M. Nemo idoneè ſatiſdare volens, debet occaſione delicti vel criminis detineri perſonaliter, niſi criminis hoc requirat enormitas.

§. 3. Philippus IV. anno Domini 1303.

Denuntiator vel inſtructor reſarciat denuntiato damna & expenſas quas idem denuntiatus ſuſtinuerit, niſi de dicto delicto denuntiatus fuerit diffamatus, vel ad minus per unum teſtem idoneum convictus, vel aliàs apparet probabilis ſuſpicio contra eum ad cognitionem Curiæ ad judicium, ita tamen quòd ſuper prædictis denuntiator vel inſtructor in teſtem minimè admittatur. Pro crimine autem ſeu delicto nullus capiatur in civitate Tholoſæ, nec infra terminos, nec bannum aliquod ponetur in bonis alicujus, niſi de mandato Seneſchalli, Vicarii, aut Conſulum

Digitized by Google

Tholoſæ, vel eorum Judicum : & ſi contrarium factum fuerit, pro nullo habeatur, niſi in caſibus in quibus mora ad vindictam publicæ juſtitiæ, vel nobis aut parti poſſet eſſe damnoſa.

§. 4. *Idem anno* 1304.

Accuſator in criminalibus tenetur ſe inſcribere ad pœnam talionis.

Ordinamus quòd ſi aliquis accuſator vel denuntiator appareat, & voluerit proſequi contra aliquem, nomen ejus in inſcriptione ponatur : & ſi reperiatur calumniator, ad cognitionem Seneſchalli vel Iudicis puniatur. Prætereà Notarii non faciant inquiſitionem contra aliquem ſine mandato Seneſchalli vel Iudicis loci, præterquàm in caſibus in quibus mora eſſet damnoſa.

§. 5. *Philippus VI. anno Domini* 1338. *Carolus V. anno Domini* 1358.

Irrefragabili prohibemus Edicto, ne Seneſchalli, aut alii quicumque Iuſtitiarii noſtri, quemcumque Nobilem aut alium capiant pro quocumque delicto, niſi in facto præſenti vel priùs de commiſſo delicto informati contra eum fuerint legitimè & maturè, aut de hoc eſſet fama publica, vel præſumptio vehemens contra eum, ſeu veriſimiliter de fuga timeretur illius : nec in aliquo caſu prædicto procedatur ad inqueſtam, niſi informatione præmiſſa de & ſuper innocentia ſicut de culpa : & cum informationes ſecretè fient contra delatos de crimine & exceſſu, Notarii ſeu Commiſſarii ſcribere & examinare teneantur depoſitiones teſtium, quantùm faciant pro innocentia ſeu excuſatione delati. Adjicimus etiam huic Edicto quòd alius denuntiator, inſtructor, inſtigator, ſeu alius quocumque nomine cenſeatur, ad proſequendam denuntiationem ſuam non admittatur, niſi priùs de damnis refundendis dederit idoneam cautionem.

§. 6. *Iidem annis eiſdem.*

Concedimus inſuper prædictis altis Iuſtitiariis, ſeu merum imperium habentibus, & eorum cuilibet, quòd ſi contingat aliquem per ipſos aut eorum alterum banniri, & poſtmodùm ille bannitus per gentes noſtras pro eodem caſu vel alio banniatur, ac deinde invenerit dictum bannitum in ſua alta juriſdictione, & ibidem eum acceperit, non impediatur per gentes noſtras occaſione dicti ſecundi banni per gentes noſtras facti, quominùs dictum bannitum juſtitiare valeat, prout ad ipſum pertinuerit, quandiu fuerit diligens in hac parte.

§. *Philippus VI. anno Domini* 1344.

Quia ſæpe per malevolos & de malitia plurimorum à nobis impetrantur Litteræ ſub nomine Procuratoris noſtri, & eo penitus ignorante, per quas committitur etiam perſonis ſuſpectis, * ut informationes faciant contra perſonas bonæ famæ : ex quibus quamplures notabiles perſonæ enormiter læduntur, non ſolùm in bonis eorum, ſed etiam in perſonis denigratione famæ ſuæ : nam & ipſi in vilibus carceribus detinentur, & eorum bona in manu noſtra poſita diſtrahuntur, & indebitè diſſipantur : & quandoque contra Officiales noſtros, qui propter juſtitiam & obſervationem juris noſtri malevolentiam & odium quamplurium incurrunt. Cùm igitur intentionis noſtræ non exiſtat quòd ſubditi & Officiales noſtri talibus informationibus opprimantur, ordinamus ac etiam decernimus, ut de cætero virtute talium Litterarum tales non fiant informationes, nec Litteræ ſub Procuratoris noſtri nomine concedantur niſi de noſtra * expreſſa ſcientia procedente, aut ipſo Procuratore noſtro Generali hoc in ſui perſona petente, vel de ipſius certo mandato : aliàs autem Volumus ut impetrantes hujuſmodi damna & expenſas illis reſarciant & reddant, ac injurias emendare teneantur : & qui talia impetrare præſumpſerint, erga Nos emendam 60. librarum Turonenſium ex tali impetratione incurrant, & incidant ipſo facto, ad quam nobis ſolvendam celeriter compellantur ; nec ulla fides prædictis informationibus adhibeatur. * Si verò aliqui ſubditi & Officiales noſtri virtute informationis debitè factæ per Litteras noſtras de voluntate & conſenſu noſtro conceſſas, aut ad petitionem Procuratoris noſtri Generalis, ſeu ejus certi mandati (ut prædictum eſt, capti fuerint, ipſi antequam in carcerem intrudantur, ad Iudicem cujus auctoritate capti fuerint, adducantur, forefactis per informationem repertis contra eos propoſitis in ſuis defenſionibus audiantur : & ſic confeſtim Iudex de corporis elargitione, ſeu detentione bonorum, ſuorum recredentia facienda vel non, prout ſibi juſtum & æquum viſum fuerit, valeat ordinare. Quòd ſi ita promptè Iudicis copiam habere non poſſint, dicti capti honeſtè & ſecurè teneantur, donec ad Iudicem adduci valeant, & in ſuis defenſionibus audiri : cúmque noſtræ intentionis non exiſtat, quòd præſentis Ordinationis occaſione delicta remanere debeant impunita, declaramus ordinariam juriſdictionem ſeu poteſtatem Seneſchallorum, Baillivorum, Præpoſitorum, Bajulorum, aut aliorum ordinariorum, ſeu Procuratorum noſtrorum Bailliviarum & Seneſchalliarum non diminui, nec ei aliquatenus derogari : Ordinationem tamen noſtram antiquam renovantes, ſtatuimus & ordinamus quòd Procuratores noſtri occaſione criminis, delictorum exceſſuum contra aliquos ſubditos noſtros proſecutionem, placitationem ſeu delationem non faciant, niſi præcedente informatione debita, & præcepto Iudicis competentis. *

** Suſpectis.*] Vides quàm ſint ſuſpectæ & pernicioſæ Commiſſiones extraordinariæ. C. M.

** Noſtra.*] Hæc exceptio totum eludit, quemadmodum omnia Decreta Tridentina evaneſcunt per cauſam illam, ſalvâ gratiâ Papæ, ut ſic ejus cenſus augeatur, addito pretio novæ derogationis C. M.

** Adhibeatur.*] Ergo nec talibus judiciis. C. M.

** Competentis.*] Hic addebatur art. 1. Conſtit. Carol. V. anno 1356. Vide in Gallicis. C. M.

§. 8. *Carolus VI. anno* 1413.

Pro parte Procuratoris noſtri in Seneſchallia Tholoſæ nobis exiſtit ſignificatum, quòd cùm nonnunquam per Servientes, Notarios, & alios Officiarios noſtros, Commiſſarios & executores per Seneſchallum noſtrum Tholoſæ, aliosque Iudices vel Officiarios noſtros deputatos, aliquæ executiones vel expleta Iuſtitiæ contra aliquos Clericos vel gentes Eccleſiaſticas ſuper portu armorum, fractione ſalvægardiæ, aut aliis caſibus de quibus ad nos & Officiarios noſtros cognitio pertinet, contingit fieri & exerceri : Iidem Clerici & gentes Eccleſiaſticæ, tales executiones & expleta moleſtè ferentes, eoſdem Officiarios ob hoc in cauſis injuriarum trahunt coram nonnullis Conſervatoribus aut aliis Iudicibus Eccleſiaſticis, tam infra dictam Seneſchalliam quàm extrà reſidentibus, eoſque multis vexationibus & inquietationibus, & proceſſuum & expenſarum involutionibus intricant & involvunt, omiſſo recurſu ad ipſum Seneſchallum vel alios Iudices, qui de talibus expletis juriſdictionem noſtram temporalem concernentibus, & ab ea dependentibus cognoſcere debent, & ſunt parati : quapropter accidit ſæpiùs quòd contra tales Clericos aut perſonas Eccleſiaſticas vix reperitur qui talia expleta velit Iuſtitiæ exercere, & ob hoc contingit cultum Iuſtitiæ diminui, ac jus noſtrum lædi, & debitum remedium juſtitiæ à nobis implorando contemni. Quocirca Nos volentes talibus providere, vobis mandamus, committendo ſi ſit opus, quatenus hujuſmodi Clericos & perſonas Eccleſiaſticas, eorumque Iudices & Conſervatores Eccleſiaſticos, memoratos Procuratores, ac Litterarum portitores, ad deſiſtendum à præfatis vexationibus, inquietationibus, per captionem eorum temporalitatis, ipſarumque Litterarum & aliis viis & modis meliùs quibus fieri poterit, viriliter & rigidè compellatis. Et eiſdem inhibeatis, & inhiberi

Digitized by Google

* *Præſentes.*] Hic addebatur ex Conſtit. Caroli VII. art 30. 31. 32 34. & ex Conſtit. Carol VIII. art. 2. 3 8. 9. & deinceps uſque ad artic. 302. quos meliùs habes in Gallicis. C. M.

faciatis ſub certis magnis pœnis nobis applicandis, ne de cætero talia facere præſumant: ſed vos ſuper hujuſmodi injuriis & aliis talia expleta concernentibus, ſi quæ ſint, cognoſcatis & miniſtretis, partibus ipſis auditis, bonum & breve juſtitiæ complementum; quia ſic fieri volumus & concedimus per præſentes. *

TITULUS XXXIX.

DE SIMONIA, ET NE QVID PRO regiis officiis exigatur vel ſolvatur.

§. 1. *Beatus Ludovicus* 1228.

* *Crimen.*] Quod in hoc Regno frequens erat etiam tempore Gregorii Magni, qui 1. q. 1. c. fertur graviter hac de re increpavit Theodoricum, & Theodebertum Reges Francorum, diras calamitates inſinuans quæ etiam eis contigerunt: quid ergo his Regibus fiet?

SImoniæ crimen * peſtiferum Eccleſiam labificans, à Regno noſtro penitùs eliminandum eſſe Volumus & Jubemus. *

* *Jubemus.*] Adde Carol. VII. §. 84. 88. Carol. VIII. §. 68 in Gallicis, C. M.

TITULUS XL.

DE IVDÆIS ET VSVRIS.

§. 1. *Beatus Ludovicus* 1254.

CÆterùm ordinationem de Judæis in perpetuum obſervari diſtrictè præcipimus, quæ talis eſt. Judæi ceſſent ab uſuris & blaſphemiis, ſortilegiis & characteribus: & tam thalamus quàm alii libri in quibus inveniuntur blaſphemiæ, comburantur: & Judæi qui hoc ſervare noluerint, compellantur, & tranſgreſſores legitimè puniantur, ut vivant omnes Iudæi de laboribus manuum ſuarum, vel de negotiationibus, ſine terminis vel uſuris.

§. 2. *Idem eodem.*

Præterea Statutum à nobis de conſilio Baronum noſtrorum apud Meldunum editum obſervari præcipimus firmiter & teneri: videlicet quòd nullum debitum haberi faciant Barones & Seneſchalli, aut aliæ quæcumque perſonæ Iudæis, nec aliqui in toto Regno noſtro Iudæum recipiant alterius domini, nec impediant quominùs aliquis Iudæum ſuum poſſit capere tamquam proprium ſervum, quantamcumque ſub alterius dominio fecerit ipſe moram. De Chriſtianis verò, ſicut in eodem Statuto continetur, prohibemus diſtrictè quòd nullas uſuras haberi faciant Barones, Seneſchalli noſtri, vel aliæ perſonæ quæcumque eiſdem. Uſuram intelligimus, quicquid eſt ultra ſortem. Iſtud autem ſtatutum factum Melduni Volumus quòd Seneſchalli noſtri obſervent, & faciant obſervari tam in terra Baronum, quàm aliorum, ſi defecerint, poſtquàm fuerint ſufficienter requiſiti.

§. 3. *Philippus IV. cognomento Pulcher*, 1311.

* *Vſuras.*] num 1. vitat omnem uſuram, quod temperandū eſt, ut dixi in tract. uſur. q. 2. C. M.

* *Sed.*] num. 2. addit pœnam

Philippus Dei gratia Francorum Rex, univerſis Seneſchallis, Baillivis noſtris, & Iuſtitiariis Regni noſtri ſalutem, pro reformatione publica Regni noſtri uſuras 1 * à Deo prohibitas, & à ſanctis Patribus, necnon progenitoribus noſtris damnatas prohibemus omnibus & ſingulis tam regnicolis noſtris, quàm aliis in Regno noſtro quomodolibet contrahere genus vel ſpeciem quamlibet uſurarum. Sed * graviores uſuras ſubſtantias populi graviùs devorantes proſequimur attentiùs, atque punimus: Pœnam enim corporis & bonorum ipſo facto incurret regnicola vel forenſis qui contra prohibitionem hujus præſumpſerit uſuras graves hujuſmodi frequentare, ſeu per ſe, vel per alium ſe uſuris hujuſmodi exercendis conferre recipiendo, vel exigendo ultra unum denarium in ſeptimana, quatuor denarios in menſe, vel quatuor ſolidos in anno pro libra. 3 In nundinis * verò Campaniæ, ubi pro expeditione nundinarum mutuatur pecunia, vel creditur de nundinis ad nundinas, quæ ſexies ſunt in anno, propter graves ſummas mutuorum, vel alias creditas quæ contrahuntur ibidem, & in nundinarum favorem infligimus pœnam prædictam creditori qui aliter ſub intereſſe nomine, vel alio præſumpſerit excedere pro ſingulis nundinis ſupradictis lucrum quinquaginta ſolidorum pro ſingulis centum libris creditis, vel pro minori crediti quantitate pro rata: quod intelligimus de lucro quod de mutuo recipitur, vel cambio de nundinis ad nundinas, vel alio modo ſimili contractus cujuſlibet colore quæſito, ut ſi creditor ſupra dictam quantitatem lucrum receperit vel exegerit, pœnam committat prædictam. Quia verò ſunt plures qui mutuant pecunias alterius ficti contractus colore quæſito, vel contractus alios, uſurariis mutuis graviores frequentant evidenter in fraudem gravium uſurarum hujuſmodi, pœna prædicta eos proſequimur atque ferimus, tales contractus uſurarios eſſe cenſentes.

confiſcationis corporis & bonorum gravibus, quæ excedunt 20. in 100 in anno, & ſic duplicem ferè centeſimā ſi, & ſic eo tempore uſuræ valde graves erāt in hoc Regno. C. M.

* *Nundinis.*] num. 3 mirum quòd minores uſuras toleret in nundinis, n. 15. in 100. in anno excedant: & ſic moderatio uſurarū juvat commercia, & verum eſt quicquid Lugdunēſes & Romani trapezitæ dicant. Dixi in tract. uſurar. n. 105. C. M.

Verùm per hoc non tollimus quominùs impunè creditor quilibet intereſſe legitimum præter ſortem ſibi debitam poſſit exigere ex mutui vel alio contractu quocumque licito, ex quo intereſſe rationabiliter & licitè peti poſſit, vel recipi.

Sed ne in fraudem uſurarum maximè gravium in contractu mutui ab initio intereſſe promittatur, vel etiam poſtfacto petatur: Si quis ex contractu mutui vel alio credito ratione lucri faciendi, ſeu non facti, propter ſolutionem non factam debiti: pro intereſſe ultra dictas quantitates exigere vel recipere præſumpſerit, pœnam incurret prædictam: propter exceſſum enim præſumimus id fieri in fraudem hujuſmodi uſurarum.

Præterea prohibemus ne quis creditor Litteras obligatorias mutui, vel alterius crediti, ut lucrum ex tempore convertatur in ſortem, faciat renovari *, vel alias uſuras, vel intereſſe quomodolibet in ſortem convertat: quòd ſi quis contra fecerit, dictam pœnam ipſo facto incurret.

* *Renovari.*] prohibet anatociſmum ſub pœna corporis & bonorum.

Cæterùm quia mutuantes, pluries in fraudem uſurarum pecunias vendunt, vel cambiunt, & in contractu conventionem adjiciunt, ut ſolutio debiti eis fiat in alio valore, vel alia pecunia quàm ſit illa quam tradunt, Volumus quòd nullus teneatur ſolvere, nec quis creditor præſumat exigere, vel recipere in eo modo pecuniæ traditæ per eum vel alios debitum, in majori valore quàm in valore pecuniæ traditæ, quantum videlicet valebat & currebat communiter, juxta Ordinationes noſtras tempore * contractus, & quo pecunia tradita fuit; & ſi forſan contrarium ſit conventum, conventio talis ipſo facto ſit nulla, creditorque contrarium faciens, tenebitur pœna prædicta. Et rurſus plerique propter privilegia nundinarum * Campaniæ conceſſa pro debitis exigendis contractis in corpore nundinarum, debita extra nundinas verè contracta inſcribi faciunt, vel bona nundinarum ipſarum, vel aliàs tamquam in nundinis contracta, ut gaudeant privilegiis ſupradictis. Prohibemus hoc igitur in futurum, pœna amiſſionis debiti, fiſci viribus applicandi, coërcentes eoſdem Notarios ſigillantes, & Miniſtros quoſlibet talia inſcribentes falsò ac ſcienter, pœna falſi punimus. Sanè licet propter damna & onera quæ ex præmiſſis cauſis, & aliis Regnum noſtrum ex Italicorum mora ſeu reſidentia ſuſtinuimus temporè præcedenti, nuper inhibuiſſemus Itali.

* *Tempore*] & ſic approbata fuit opinio mea in tract. uſur. q. 90. cum 9. ſequent.

* *Nundinarum.*] Prohibētur extendi etiā per deſtinationem ſolutionis. C. M.

Digitized by Google

ne deinceps reſidentiam facerent in Regno noſtro, ſed exirent inde: quantùm ad reſidentiam ſupradictam propter affectionem quam ad patrias habemus Italiæ, prout & noſtri progenitores habuiſſe noſcuntur: Italicis prædictis relaxamus inhabitationem hujuſmodi, volentes quòd Italici mecatores quicumque nobis, Regno noſtro, Eccleſiæ Dei devoti, & pro defenſione fidei nobis fideliter ſunt adhærentes, nedum ingredi pro mercaturis & cauſis honeſtis Regnum noſtrum, & egredi ſub noſtra protectione valeant, ſed etiam reſidere & morari more ſolito, dum ſupraſcriptam & alias Ordinationes noſtras, tam pro factis monetarum quàm aliis editas & edendas fideliter ſervaverint, & pacificè conſervent, hoc ſalvo quòd Italici qui præterito tempore in Regno noſtro moram fecerunt, pro commiſſis per eos nuper ſibi per gentes noſtras expoſitis, nobis ſatisfaciant competenter ſi gaudere velint gratia ſupradicta. Prædictam igitur Ordinationem noſtram per vos, Seneſchallos, Baillivos, & Iuſtitiarios noſtros, tam in aſſiſiis veſtris quàm in aliis locis quibuſlibet veſtræ juriſdictioni ſubjectis publicari jubemus, & Prælatis & Baronibus Seneſchalliarum & Bailliviarum veſtrarum intimari, ut ipſi Prælati, Barones, & alii domini terrarum altam habentes juſtitiam, Ordinationem eamdem in ſuis Iuſtitiis faciant publicari, & legitimè obſervari; intimantes eiſdem quòd in eorum defectum nos præmiſſa omnia faciemus in eorum Iuſtitiis legitimè cuſtodiri. In cujus rei teſtimonium ſigillum noſtrum fecimus Præſentibus his apponi. Actum apud Montem-Argi die Sabbati ante Purificationem Beatæ Mariæ Virginis, anno Domini milleſimo trecenteſimo undecimo. Similis Ordinatio reperietur in Camera Computorum Pariſienſium lib. 17. Item eadem Ordinatio in Gallico dicto libro, A folio 19. facta *en l'Abbaye de Maubuiſſon, l'an* 1312. *en Iuillet.* Item ſimiliter in alio libro dictæ Cameræ, in quo continentur Ordinationes ſancti-Ludovici, pro tranquillo ſtatu Regni, fol. 66.

TITULUS XLI.

DE BLASPHEMIIS, & Maleficiis.

§. 1. *Philippus VI. Valeſius* 1347.

VOlumus & ordinamus ut ille vel illa quæ Deo vel Beatæ Mariæ Virgini maledicere præſumpſerit, aut turpe ſeu vile juramentum fecerit, pro prima vice ponatur in Pilorio, inibi ab hora prima uſque ad nonam permanſurus, ad cujus oculos projici valeant lutum & aliæ immunditiæ, abſque tamen lapidibus vel aliis rebus eum lædentibus: deinde verò ad panem & aquam abſque quavis alia re per menſem demorabitur: ſi autem ipſum ſecundò recidere contigerit, Volumus quòd in die mercati ſolemnis rurſus in Pilorio conſtituatur, ipſiuſque labium ſuperius cum ferro calido taliter ſcindatur, quòd dentes ejus appareant, tertia verò vice labium inferius, & quarta vice totum bilabium. Quòd ſi per miſeriam ejus quintò id ſibi contigerit, Volumus quòd in totum lingua ipſi præſcindatur, ut Deo vel alteri deinceps maledicere non valeat. Ordinantes inſuper quòd ſi aliquis prædicta mala verba audiverit, & in continenti Iuſtitiæ revelare noluerit, ſuper eum poſſit emenda uſque ad ſummam 60. librarum levari. Si tamen talis adeò pauper fuerit, quòd pecuniam antedictam non poſſit exolvere, in carceribus donec ſufficere debeat ad ſatisfaciendum emendæ prædictæ, detineatur.

§. 2. *Carolus VIII.* 1490.

Statuimus & ordinamus quòd omnes carminatores, divinatores, malignorum ſpirituum invocatores, nigromantiæ, * & omnes aliis malis artibus & ſcientiis atque ſectis à ſancta matre Eccleſia reprobatis & prohibitis utentes, per Iudices ordinarios ad quos directa cognitio pertinet, cum diligentia capiantur, ac illi quorum cognitio ad juriſdictionem Eccleſiaſticam pertinet, priſionerii * ſuis tradantur diœceſanis, ut inde, ſicut juris fuerit & rationis, puniantur. Intereà verò bona illorum tam mobilia quàm immobilia ſub manu noſtra ponantur, & per Commiſſarium ad hoc deputandum regantur, Iudicibus noſtris & aliis vaſſallorum hominum & ſubjectorum noſtrorum diſtrictiùs injungentes, quatenùs præſentem Ordinationem diligenter obſervent, & obſervari faciant ſub debito ſui juramenti, necnon privationis Officiorum ſuorum pœna exnunc prout extunc incurrenda per adimpleri faciendo contenta in hujuſmodi Ordinatione negligentes, quo caſu extunc eorum Officia vacantia, & in noſtra totali diſpoſitione conſiſtere decernimus, abſque hoc quòd per aliquas Litteras vel Proviſionem quamcumque ſubſequentem ad eorum officia rehabilitari valeant in futurum, & nihilominùs in groſſas emendas arbitrarias puniantur, ex quibus accuſator ſine fraude quartam partem habebit, quoniam deteſtabilia crimina jamdicta honorem Dei & fidei Catholicæ directè tangant atque reſpiciant. Quantùm autem ad alios delinquentes & malefactores modis ſupradictis, quorum per præventionem cognitio Iudicibus Regiis & ordinariis pertinet, ſtatuimus & ordinamus quòd prædicti Iudices ordinarii, informatione priùs debitè facta, vel habitis indicio & præſumptionibus vehementibus illis æquipollentibus, unà cum bonis, ſicut prædictum eſt, capiant, & inſuper diligenter omnibus operibus poſtpoſitis, proceſſum eorum faciant, & quod ſupradictum eſt, cuſtodiri & obſervari ſub pœnis antedictis faciant. Statuimus inſuper quòd omnes cujuſcumque ſtatus & conditionis exiſtant, nemine excepto vel reſervato, qui ſe juvabunt, vel petent conſilium aut juvamen à prædictis carminatoribus, divinatoribus, invocatoribus, malignorumque ſpirituum nigromanticis, & aliis peſſimis atque perniciosiſſimis perſonis malis artibus, ſcientiis & ſectis ab Eccleſia prohibitis utentibus, & qui ſcienter cum prædictis deteſtationibus participaverint, communicaverint, quamprimùm eos tales eſſe cognoverint, Iuſtitiæ non revelaverint, ſimili pœna qua principales auctores & malefactores, puniantur.

* *Nigromantiæ.*] Neſcio cur tam ſancta conſtitutio in ultimo impreſſis omiſſa fuerit, cùm extet in libris, ante 40 annos impreſſis, niſi quòd rumor erat quoſdam primores aulæ magicis uti, noviſſimè enim Typographi multa omiſerant in gratiam Potentum, quæ fideliter reſtitui. C. M.

* *Priſionerii.*] Ordinatio pulchra contra jurantes, & nomen Domini blaſphemantes, quæ utinam ſervaretur. Quia etiam Clericorū capture ſpectat ad ſingularem. C. M.

TITULUS XLII.

DE GUERRIS, BELLIS, DUELLIS, & incendiis prohibitis.

§. 1. *Philippus IV. Tholoſæ, anno Domini* 1303.

AD ſtatutum proſperum, & infrà; ad inſtar ſancti Ludovici eximii Confeſſoris, quondam Francorum Regis, avi noſtri aliorumque progenitorum noſtrorum, cum nonnullis Prælatis & Baronibus noſtris plenioris habitâ deliberatione conſilii, generali hoc ſtatuto expreſsè interdicimus ac diſtrictiùs inhibemus guerras, bella, homicidia, villarum vel domorum incendia, aggreſſiones, vel invaſiones agricolarum vel aratorum fieri vel committi de cætero, quoad fideles & ſubjectos noſtros cujuſcumque ſtatus vel conditionis exiſtant, in quibuſcumq; locis vel partibus Regni: provocationes etiam

Digitized by Google

* *Duellum.*] Sed idem Rex poſt tres annos coactus eſt tempori, & conſuetudini cedere aliam conſtitutionem edendo, quam nativæ ſuæ integritati reſtitui ſuprà in ſtilo Parla. ca. 16. §. 1. C. M.

ad duellum * & gagia duellorum recipi vel admitti, ipſaque duella fieri, vel indici durantibus guerris noſtris expreſſius inhibemus: quæſtiones autem & diſſenſiones, ac cauſas propter quas ſeu quarum occaſione hujuſmodi guerræ & duella fieri ſolebant, hactenus inhibendo per ſemitas æquitatis, rationis, & juris ſortiri volumus debitum juſtitiæ complementum. Statutorum verò & inhibitionum hujuſmodi quoad guerras prædictas temerarios tranſgreſſores, tanquam turbatores pacis, decernimus puniendos, non obſtante contraria conſuetudine, quæ potius corruptela cenſetur, quæ in aliquibus regni partibus haberi dicitur, tanquam contra bonos mores, & utilitatem, & bonum ſtatum, & ſalubre regimen reipublicæ, & animarum ad injuriam, impedimentum & turbationem juſtitiæ notoriè introducta: quam quidem conſuetudinem de Baronum & Prælatorum, præhabito conſilio, ex certa ſcientia, authoritate & plenitudine regiæ poteſtatis, omnino tollimus, annullamus, caſſamus, irritamus, & penitus abolemus, nullamque & caſſam, irritamque pronunciamus, & nullius decernimus exiſtere firmitatis: illicitamque vel prohibitam armorum delationem non intelligimus in hoc caſu, ſi qui pro executione juſtitiæ, vel defenſione licita cum moderamine debito in locis, & caſibus ad eos ſpectantibus arma portaverint.

§. 2. *Idem* 1307. *Seneſchallo Tholoſæ.*

Cum non ſit, & infrà. Nos ſubditorum noſtrorum quietem, & pacem totis deſideriis affectantes, & in eorum tranquillitate lætantes, mandamus vobis, & ex cauſa, quatenus quandocumque cauſæ vadiorum duelli movebuntur, ſeu moveri incipient coram vobis, in eis nullatenus procedatis: nec aliquem proceſſum in cauſis hujuſmodi etiam ab initio fieri permittatis: ſed in hujuſmodi caſibus, & ſimilibus nullo coram vobis ſuper eis habito proceſſu, partes ad examen curiæ * noſtræ Pariſienſis remittatis.

* *Curia.*] Hodie nec Parlamentum, nec magnū conſilium, ſed ſolus Rex cognoſcit, ut dixi ſuprà ad ſtil. ſuper gl. Ar. ſer. c 16. §. 6. C. M.

§. 3. *Carolus VIII.* 1485.

Statuimus ut nobiles deinceps ad banna, vel retrobanna niſi neceſſe fuerit pro tuitatione & defenſione regni, & ex matura conſilii deliberatione non mandetur, & quòd tunc ſecundùm ſtatum ſuum (ne ſuper populo vivant) rationabiliter per nos ſtipendiabuntur. Præterea gentes communis ſtatus qui taillias, financias & indemnitates feudorum per eos acquiſitorum ſolvunt, ad prædicta banna, vel retrobanna mittere, vel ire aut componere non repellentur, neque viduæ, vel orphanæ niſi prout in ordinatione Caroli VII. continetur, & ad id ſecundùm conſuetudinem patriæ, & naturam feudi ſui teneantur.

TITULUS XLIII.

DE VENATORIBUS.

Carolus VIII. 1435.

De cætero magni venatores * regni in nemoribus, & dominationibus aliorum juſtitiariorum nobilium non venabuntur, neque compellent homines prædictorum dominorum ad eos circa venationem hujuſmodi juvandum, niſi nos in propria perſona interfuerimus.

* *Venatores.*] Hodie nedum non abſtinent, ſed etiam domin. à venatione cervorum, & aprorum prohibent, omnibus etiam ruſticis conceſſa §. nemo retin. de pace tenen. in uſib. feud. contra ius gentium Iaſ. con. 119. lib. 4. Phil. deci. con. 197. C. M.

TITULUS XLIV.

DE PRIVILEGIIS APOSTOLICIS Regi conceſſis.

Gregorius Papa, Regi Francorum.

Illa filialis devotio, * & infrà. Prohibemus ut nulli liceat capellas tuas ſupponere interdicto, niſi de licentia ſedis Apoſtolicæ ſpeciali: nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam, &c. Datum apud Urbem veterem xii. Calend. Maii Pontificatus noſtri anno ſecundo.

* *Devotio.*] Soli enim Francorum reges terrenum imperium, potentiam, & divitias Pontifici Romano dederũt; unde ut ſcite inquit Bald. in uſib. feud. Papa pro ſe non allegat fatuam & commentitiam paleam. c. Conſtantinus 96. diſtin. ſed c. ego Ludovicus 63. diſtinct. quod c. Rapha. Volaterran Geograph. lib. 3. longè latius quàm in magno decreto habeatur, refert, ut etiã Ferrariã, & Vrbinũ nominatim cõtineat, & dicit ſe excerpſiſſe è vetuſto libro Bibliothecæ Vaticanæ, quem apocryphũ puto, & major fides adhibenda eſt decreto magno. C. M.

§. 2. *Gregorius eidem.*

Apoſtolicæ ſedis benignitas, & infrà. Ad inſtar felicis recordationis Innocentii Papæ prædeceſſoris noſtri authoritate Apoſtolica tibi tenore præſentium indulgemus, ut nullus in terram tuam excommunicationis, vel interdicti ſententiam proferat abſque mandato ſedis Apoſtolicæ ſpeciali: Nos enim decernimus irritum & inane, ſiquid contra præmiſſæ indulgentiæ tenorem contigerit attentari: nulli ergo omnino hominum, &c. datum ubi ſuprà, nono Calend. Aprilis, Pontificatus noſtri anno decimo.

§. 3. *Gregorius eidem.*

Ex parte tua fuit propoſitum coràm nobis, quòd nonnulli Literati terræ tuæ habitu, & tonſura clericali relictis, publicè ducunt uxores, & ut conſuetis juſtitiis & debitis te fraudent, tonſuram reſumunt abjectam: quidam etiam accepta prima tonſura, similiter contrahunt, & eandem tonſuram deferunt, ut eximere ſe valeant à prædictis. Cum igitur reddenda ſint quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo, æquanimiter duximus tolerandum, ſi à talibus dum ſæcularibus negotiis, & turpibus quæſtibus ſe immiſcent, juſtitias debitas velut ab uxoratis exigas, & ſervitia conſueta: datum ubi ſuprà 2. Calend. April. Pontificatus noſtri anno ſecundo.

§. 4. *Idem Archiepiſcopis, & Epiſcopis per regnum Franciæ conſtitutis.*

Ex parte chariſſimi in Chriſto filii Regis Francorum illuſtris, fuit propoſitum coram nobis, quòd nonnulli clerici terræ ſuæ veſtrarum civitatum, & diœceſ. potius ſæcularibus negotiationibus * quam officiis divinis intendunt: & gaudere volentes privilegio clericali, nolunt ſtatutis patriæ (quibus quotiens expedit, ſicut laici ſe tuentur) in negotiationum ſuarum quæſtionibus ſubjacere. Et licet Apoſtolica ſedes pluries per ſuas vobis Literas dederit in mandatis, quòd ſi tales tertiò à vobis moniti (divinis officiis prætermiſſis) negotiationibus prædictis inſiſterent, cum de facto privilegium abjiciant clericale, quominus, dum his ſe implicant, de ſuis facultatibus, ſtatutis, & conſuetudinibus Patriæ ſuæ ſubjacerent non defenderetis: vobis tamen talia ſuper hoc non curantibus amovere, ſed eos defendentibus in prædictis ipſi Regi ex prædictis Literis nullus fructus provenit. Quocirca univerſitatem rogamus, monemus, & hortamur authoritate noſtra, & Apoſtolica ſcripta; vobis diſtrictè præcipiendo, mandamus, quatenus præmiſſa adimplere curetis taliter, quòd non oporteat nos ſuper hoc contra vos aliter providere: datum ut proximè contra.

* *Negotiationibus.*] Idem fere Honor. III. Ambian. Epiſcop. c. ſi. de vit. & ho. cleri. & Anglorum reginæ c. expert. §. de privil.

* *Gregorius.*] Scilicet VIII. qui tantum 57. dies ſedit, Philippo Auguſto. C. M.

§. 5. *Gregorius, * ſancti Dionyſii in Francia Pariſienſis diœceſis, & ſancti Germani de pratis juxta Pariſius Monaſteriorum Abbatibus.*

Cum ſicut ex parte chariſſimi in Chriſto filii noſtri Philippi illuſtris Regis Franciæ fuerit propoſitum coram nobis, quòd nonnullæ indulgentiæ & nonnulla privilegia ſibi, & clericis ſuis à ſede Apoſtolica ſunt conceſſa: diſcretioni veſtræ per Apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus vos, vel alter veſtrum per vos vel alium, ſeu alios non permittatis eumdem regem ac prædictos clericos ſuos contra indulta privilegia, & indulgentias hujuſmodi ab aliquibus indebitè moleſtari, moleſtatorem hujuſmodi per cenſuram Eccleſiaſticam (appellatione poſtpoſita) compeſcendo, non obſtante quòd perſonis aliquibus ſit à prædicta ſede indultum, quòd interdici, ſuſpendi, vel excommunicari non poſſint per literas Apoſtolicas plenam, & expreſſam facientes de indulto hujuſmodi mentionem. Datum apud Urbem veterem x. Calend. April. Pontificatus noſtri anno I.

* *Clement.*] Scilicet IV. Ludovico IX. C. M.

§. 6. *Clemens * Papa, Ludov. Regi Franciæ.*

A felicis recordationis Alexandro & Urbano Prædeceſſoribus noſtris Serenitati tuæ fuit olim indultum, ne à quoquam judice delegato, & ordinario terra tua poſſet Eccleſiaſtico ſubjici interdicto: & cum à nobis poſtmodum ad Apoſtolatus apicem aſſumptis, indultorum hujuſmodi innovatio per tuos nuntios peteretur, non annuiſſe meminimus votis tuis, & eamdem gratiam innovaſſe, verbis aliquibus additis, quæ ad terras tui domanii arctare videbantur eamdem: licet autem te poſtea de adjectione hujuſmodi conquerente, Nos tandem eorumdem prædeceſſorum noſtrorum Alexandri & Urbani veſtigia imitati, ipſorum innovaverimus indulgentias, adjectione prædicta ſublata: adhuc tamen calumniantur aliqui, prout fertur, & quaſi ſufficere debeat, ſemel ſaltem de noſtro, ut aſſerunt intellectu per adjectionem hujuſmodi conſtitiſſe, ſic apoſtolicam attenuant gratiam & reſtringunt, ut ſi in loco aliquo (cujus dominus publicè nuntiaris) quiſque alius jurisdictionis cujuſlibet aut dominii, vel modicam partem habeat, quam etiam à te teneat, & ſe tenere cognoſcat, locum illum tui domanii negent eſſe, & concludant per conſequens ad talia prædictam indulgentiam non extendi. Nos igitur nil penitus intendentes puræ detrahere, vel adjicere veritati, interpretationem illam, ſi tamen interpretatio dici debeat, quam per verba prædicta de tuo domanio prædeceſſorum prædictorum indulgentiis ſuperaddita feciſſe dicimur, penitus revocantes haberi volumus pro infecta. Igitur dictis indulgentiis ſicut primò ab eiſdem prædeceſſoribus, & à nobis noviſſimè emanarunt, dicta noſtra interpretatio ſeu adjectio nihil detrahat, vel hæc revocans ſuperaddat, ſed in ſenſu verba remaneant eorumdem. Datum in Urbe tertio Calend. Auguſti, Pontificatus noſtri anno ſecundo. *

* *Secundo.*] Hisanno 7. Avenione relicta repetiit Romã: ubi poſt ejus obitum ſchiſma magnum ortũ eſt, quod 59. annis duravit. C. M.

§. 7. *Gregorius XI.*

Ita tamen quòd quæcumque exactiones, impoſitiones, & gabellæ quoad quaſcumque perſonas Eccleſiaſticas, de quibuſcumque rebus ipſarum quas (excepta negotiationis cauſa) qualibet fraude ceſſante deferri faciant, in prædictis terris ceſſent, nec ab ipſis directè vel indirectè, aut ab emptoribus rerum ipſarum, vel aliis qui eiſdem perſonis Eccleſiaſticis res aliquas, ut præmittitur, vendiderit, aliquid exigatur. Datum in Avenione II. Calen. Maii Pontificatus noſtri anno ſecundo. *

§. 8. *Clemens VI. Ioanni & Ioannæ Francorum Regi & Reginæ.*

Ut veſtri ſucceſſorumque veſtrorum omnes capellani, & clerici præſentes & poſteri veſtris, & illorum obſequiis inſiſtentes, fructus, reditus & proventus omnium Beneficiorum Eccleſiaſticorum, etiamſi dignitates, perſonatus, vel officia fuerint, & curam habeant animarum, etiamſi dignitates hujuſmodi in Cathedralibus poſt Pontificales majores, & in Collegiatis Eccleſiis principales exiſtant, quæ in quibuſvis Eccleſiis ſive locis obtinent, & in poſterum obtinebunt, cum ea integritate, quandiu hujuſmodi obſequiis inſtiterint, liberè percipere valeant (quotidianis diſtributionibus dumtaxat exceptis) cum qua illas perciperent, ſi in eiſdem Eccleſiis, ſive locis perſonaliter reſiderent, ac interim ad reſidendum in eis minimè teneantur: neque ad id inviti valeant coarctari, non obſtante quod iidem capellani, & clerici primam in eiſdem Eccleſiis non fecerint perſonalem reſidentiam, quam facere tenebantur, ab hujuſmodi obſequiis recedentes, & quibuſcumque Apoſtolicis ac provincialibus conſtitutionibus, & Synodalibus, ac ſtatutis, & conſuetudinibus ipſarum Eccleſiarum contrariis juramento, confirmatione Apoſtolica, vel quavis alia firmitate vallatis: etiamſi de illis obſervandis, & non impetrandis Literis Apoſtolicis contra ea, & ipſis Literis non utendo, etiam à dictis capellanis & clericis, aut alio, vel aliis impetratis, ſeu quovis modo conceſſis, idem ſi capellani, vel clerici per ſe vel per procuratores ſuos præſtiterint hactenus, vel eos in poſterum præſtare contigerit forſan juramentum, ſeu ſi locorum ordinariis à ſede Apoſtolica ſit conceſſum, quòd canonicos & perſonas Eccleſiarum ſuarum, civitatum vel diœceſum, etiam in dignitatibus, vel perſonatibus aut officiis conſtitutas, per ſubtractionem ſuorum proventuum Eccleſiaſticorum, vel aliàs compellere valeant ad reſidendum perſonaliter in eiſdem: aut ſi in eiſdem ordinariis & capitulis, Eccleſiarum earumdem, vel quibuſvis aliis communiter, vel diviſim ab eadem ſit ſede indultum, aut medio tempore indulgeri contigerit, quòd canonicis & perſonis earumdem Eccleſiarum, etiam in dignitatibus, perſonatibus, aut officiis conſtitutis non reſidentibus in eiſdem, vel qui primam in illis hujuſmodi reſidentiam non feciſſent, fructus, reditus, & proventus Beneficiorum ſuorum Eccleſiaſticorum miniſtrare minimè teneantur; aut ad id compelli minimè poſſint per Literas Apoſtolicas non facientes plenam & expreſſam, ac de verbo ad verbum de indulto hujuſmodi mentionem, & quibuſcumque privilegiis, indulgentiis, & literis Apoſtolicis generalibus, & ſpecialibus cujuſcumque tenoris exiſtant, per quæ præſentibus non expreſſa, vel totaliter non inſerta, effectus eorum impediri valeat quomodolibet vel differri, vel de quibuſcumque tenoribus de verbo ad verbum habenda ſit in eiſdem literis mentio ſpecialis: proviſo quod Beneficia hujuſmodi debitis non fraudentur obſequiis animarum cura, ſi qua illis forſitan imminueat, nullatenus negligatur. Datum Avenione II. Calend. Maii Pontificatus noſtri anno nono.

§. 9. *Urbanus V.*

Nemo poteſt perſonas Eccleſiaſticas regni Franciæ extra ipſum regnum in jus vocare, aut aliquatenus litigare.

Ad futuram rei memoriam ad audientiam noſtram fide digna nonnullorum relatione pervenit, quod nonnulli Prælati aliæque perſonæ Eccleſiaſticæ ſæculares, & regulares in regno Franciæ conſiſtentes, privilegiis & indultis (quibus ſe munitos ab Apoſtolica ſede prætendunt) illicitis auſibus abutentes, alios Prælatos, & perſonas Eccleſiaſticas ac laicales de regno prædicto coram conſervatoribus eis ab eadem ſede conceſſis extra dictum regnum trahere, multiſque laboribus & expenſis, ac redemptionibus & vexationibus,

Digitized by Google

& utplurimum, etiam ſine cauſa rationabili gravare, nonnulli etiam Prælati & perſonæ Eccleſiaſticæ hujuſmodi de regno prædicto, alios Prælatos, & perſonas tam Eccleſiaſticas quàm laicales pro juribus ſibi ceſſis ab aliis, tam Eccleſiaſticis quàm ſæcularibus perſonis coram Conſervatoribus hujuſmodi etiam extra dictum regnum trahere in cauſam, & indebitè moleſtare malitioſè præſumant: propter quæ nos hujuſmodi obviare malitiis cupientes, chariſſimique in Chriſto filii noſtri Caroli * Regis Francorum illuſtris in hac parte, ſupplicationibus inclinare: tenore præſentium ſtatuimus, ac etiam ordinamus quòd quandiu Romana curia erit ultra * montes, nullus Prælatus, vel alia perſona Eccleſiaſtica ſæcularis, vel regularis infrà dictum regnum conſiſtens aliquem, vel aliquos clericos, vel laicos coram aliquo conſervatore per ſedem Apoſtolicam authoritate Literarum ſedis ejuſdem in forma conſilii Viennenſis deputato, vel deputando, ſeu ejus Commiſſario, quacumque occaſione, vel cauſa ad judicium extra regnum prædictum, nec etiam ſuper hujuſmodi juribus ceſſis ſibi etiam infrà ipſum regnum trahere, aut aliquatenus moleſtare ſeu inquietare, dictique Conſervatores contra conſtitutionem, & ordinationem noſtram hujuſmodi contra aliquos procedère, aut in aliquos, vel aliquem excommunicationis, ſuſpenſionis, vel interdicti ſententias promulgare valeant, vel præſumant: nos enim exnunc prout extunc omnes proceſſus, & ſententias hujuſmodi quos contra ordinationem noſtram prædictam fieri contigerit, irritos decernimus & inanes, conſtitutionibus, privilegiis, & Literis Apoſtolicis cujuſcumque tenoris exiſtant, non obſtantibus quibuſcumque.

* *Caroli.*] Scilicet quinti. C. M.

* *Ultra.*] Scilicet Avenione, vel citra: deinceps perpetuo obſervatur etiã dum eſt Romæ. C. M.

Datum Maſſiliæ, ſexto Idus Maii, Pontificatus noſtri anno quinto.

§. 10. *Carolus V. Rex Francorum, anno 1367. Seneſchallis Tholoſæ, Carcaſſonæ, Bellicardi, & aliis juſtitiariis.*

Certas Bullas Papales de noſtris theſauris extrahi fecimus & copiari, quarum tenores ſequuntur, & ſunt tales: Gregorius &c. Apoſtolicæ ſedis, &c. Clemens, &c. A fœlicis, &c. Urbanus, &c. Ad futuram, &c. Quæ ſuprà ſunt inſertæ: intelleximuſque quòd Archiepiſcopi, Epiſcopi, & cæteri Prælati Seneſchalliarum & Juriſdictionum veſtrarum Juriſdictionem habentes ſpiritualem, contra tenores Bullarum prædictarum in noſtri, & ſubditorum noſtrorum præjudicium abutentes, attentare non formidant: quòd nobis diſplicuit, & diſplicet in immenſum. Quocirca vobis, & veſtrûm cuilibet, prout ad ipſum pertinet diſtrictè præcipiendo mandamus quatenus omnibus, & ſingulis Juriſdictionum & Seneſchalliarum veſtrarum Prælatis, & eorum vicariis, & officiariis cæteriſque Juriſdictionem habentibus, præmiſſa ſpecialiter intimetis, & notanter inhibentes eiſdem & eorum ſingulis ex parte noſtra, ſub magnis pœnis nobis applicandis, ne contra tenorem Bullarum prædictarum ſubjectos, vel officiarios noſtros quoquo modo moleſtare præſumant, nec ab inde in noſtri præjudicium attentent quòd ſi aliquos contra præmiſſa repertetis attentare, ipſos compeſcatis per bonorum ſuorum temporalium captionem & contentionem, & à præmiſſis compellatis abſtinere, & per pœnarum declarationem, & earumdem exactionem: taliter in præmiſſis vos habentes, quòd per negligentiam veſtram noſtram indignationem non incurratis. Datum Pariſius 14. die Martis, anno Domini 1367. regni autem noſtri quarto. Per conſilium exiſtens Pariſi. in camera computorum.

TITULUS XLV.

DE PRIVILEGIIS REGIIS ac Burgenſibus.

§. 1. *Philip. IV. anno Domini 1302. Carol. V. & VII.*

HÆc eſt ordinatio facta * per nos & conſilium noſtrum, & de noſtro mandato ſuper modum faciendi & tenendi Burgenſias regni noſtri, ad removendum & tollendum fraudes, & malitias quæ olim ſolebant fieri occaſione, & cauſa dictarum Burgenſiarum: ratione quarum aliquotiens ſubditi noſtri graviter opprimebantur & gravabantur, ad nos ſuas querimonias ſæpe deferentes. Primò igitur ſtatutum eſt, & ordinatum quòd ſi aliquis voluerit intrare noviter aliquam de Burgenſiis noſtris, debet venire ad locum ubi propoſuit, ſeu unde requirit ſe eſſe Burgenſem, & adire, ſicut olim fiebat, Præpoſitum, vel majorem illius loci, vel ejus locumtenentem; vel majorem ejuſdem loci, qui recipit ac recipere conſuevit abſque Præpoſito, Burgenſes, & debet dicere tali modo: Domine, equiro à vobis mihi concedi Burgenſiam illius villæ, paratuſque ſum facere quod incumbit faciendum. Et tunc Præpoſitus, vel major in loco prædicto, vel eorum locatenentes (ut ſuprà dictum eſt) in præſentia duorum, vel trium Burgenſium ejuſdem villæ recipiet ſecuritatem, ſeu cautionem de introitu Burgenſiæ prædictæ: & quod ipſe facies, vel emet ratione dictæ Burgenſiæ infrà annum & diem, domum * de valore 60. ſol. Pariſi. ad minus, & de hoc fiet inſtrumentum, & regiſtrabitur. Et nunc Præpoſitus, aut major in loco concedet ſibi unum ſervientem cum quo debet adire dominum ſub quo antea fuerat, & à cujus diſtrictu, ſeu juriſdictione ſe voluerit amovere, vel ejus Locatenentes, & eis vel eorum alteri teſtificari, quod ipſe factus eſt Burgenſis noſter in talli villa, deſignando eis diem & annum, ſicut in litera Burgeſiæ ſibi datæ continetur: in qua contineantur nomina Burgenſium, qui in præmiſſis affuerint, quando intravit Burgenſiam ſupradictam: ordinatumque fuit, quòd ipſe non habebitur, aut defendetur, ut Burgenſis noſter antequam præmiſſa, & eorum quodlibet per eum facta fuerint, & data ſecuritas de compellendo, ſicut ſuperius eſt expreſſum, & donec fuerit advoatus, ut Burgenſis coram domino, à cujus juriſdictione ſe ſubtraxit.

* *Facta.*] Menſe Martio, & per §. 1. confirmata anno 1351. & rurſùs anno, in qua ſunt 1355. hi §§. ſeqq. videlicet §. 1. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. & 11. qui ibi primus eſt cum aliis. C. M.

* *Domum.*] Nicol. Boer. deciſ. Burdegal. 260.

Modus & forma recipiendi aliquem in aliqua Burgenſia.

§. 2. *Idem eodem anno.*

Præterea ſtatutum eſt, quod quilibet Burgenſis noſter ſic receptus, & advoatus, ſicut prædictum eſt, in quocumque tempore, ſive ſit ante Feſtum B. Joannis, ſive poſt, ſive ante Feſtum omnium Sanctorum ſive poſt, debet continuare Burgeſiam per modum qui ſequitur, videlicet quod ipſe, vel uxor ſua, vel ſponſa, ſi quam habet, debet perſonaliter reſidere in Burgenſia prædicta à Vigilia omnium Sanctorum uſque ad Vigiliam beati Joannis Baptiſtæ, niſi aliàs infirmitate fuerit impeditus proprii ſui corporis vel uxoris, vel propinquorum ſuorum, vel niſi in caſu matrimonii, vel peregrinationis, vel caſuum ſimilium, ſine fraude eos contigerit abſentari: præterea propter receſſum eorum à loco Burgeſiæ impedimento ceſſante, non morentur ultra tres vel quatuor dies ad plus.

§. 3. *Idem eadem anno.*

Concedimus inſuper & volumus quòd prædictus Burgenſis unà cum uxore ſua inſimul vel diviſim, ſi expediēs videatur, poſſint ſe abſentare à dicta Burgenſia à

Feſto ſancti Joannis Baptiſtæ, uſque ad Feſtum omnium Sanctorum, pro fœnis ſuis, meſſibus, & vindemiis faciendis, aut aliis negotiis peragendis: volumuſque quòd præfatus Burgenſis, & uxor ſua, vel alter eorum ſint in loco dictæ Burgenſiæ, ſi commodè fieri poterit, & fuerint in patria in quolibet Feſto annuali.

§. 4. *Idem.*

Inſuper ſcire volumus univerſos, quòd ſi vir qui non eſt uxoratus, aut mulier quæ non habet virum, voluerint intrare aliquâ de Burgenſiis noſtris ſub modo, & forma prædicta, oportet eum vel eam habere proprium varletum, vel famulam aut ancillam, quæ deſerviat perſonis prædictis in dicta Burgenſia à Vigilia omnium Sanctorum uſque ad Vigiliam beati Joannis Baptiſtæ: & iſto modo deſerviendo dictis Burgenſibus per ſe vel per ſubſtitutas perſonas, poterunt ſuis negotiis intendere, quandocumque voluerint, ita tamen quòd in quolibet Feſto annuali, ſi in patria fuerint, in dictis Burgenſiis ſuarum facere habeant præſentiam perſonarum.

§. 5. *Idem eodem anno.*

Statutum eſt etiam & ordinatum quòd ſi aliquis, vel aliqua receptus fuerit, vel recepta in Burgenſem per modum antedictum, vel recipiendus ſub forma prædicta, ſe ſubtraxerit, vel decæterò ſubtrahat, vel ſubtrahere voluerit ab aliquo loco, vel Communitate, ſolvet taillias, & onera ſibi impoſita in villa in qua ſic fuerit tailliatus, vel oneratus, antequam receptus eſſet in Burgenſem, vel advoatus tanquam Burgenſis in illa villa in qua requiſivit eſſe Burgenſis, vel partem debitorum pro exitu villæ; ab alia verò parte ſolvet taillias omnes, jura & onera illius villæ in qua receptus eſt Burgenſis, ab illa die qua receptus fuerit uſque ad diem qua ſe ſubtrahere voluerit publicè à loco dictæ Burgenſiæ. Eſt etiam ordinatum, quòd nullus vel nulla Burgenſis recipiatur, aut defendatur in aliqua Burgenſia, quandiu tenebit primam in qua receptus fuit, & advoatus.

§. 6. *Idem eodem anno.*

Ordinatum eſt etiam & ſtatutum, quòd ille dominus à cujus juriſdictione Burgenſis hujuſmodi ſe ſubtrahet, omnino habebit cognitionem, ſeu executionem quæſtionum, & querelarum motarum contra ipſum & occaſione ipſius, omniumque exceſſuum per eum commiſſorum à tribus menſibus antequam receptus eſſet, & advoatus Burgenſis, ut ſuperius eſt expreſſum, quod intelligendum eſt de querelis, & exceſſibus de quibus notorium, aut ordine judiciario cognitum extat vel extitit, vel quæ dominus prædictus per ſufficientes teſtes probare poterit coram juſtitiariis dictæ Burgenſiæ, infrà tres menſes poſtquam (ut prædictum eſt) receptus, vel advoatus fuerit in Burgenſia.

§. 7. *Idem eodem.*

Aſcriptitius aut glebæ affixus in aliqua Burgēſia aſcriptus ſine licentia domini, poteſt per eum ab abſtrahi, facit in argum. l. jubemus C. de epi. & cle.

Portò ſtatutum eſt, quòd nullus prædictorum Burgenſium ſuſtinebitur, aut defendetur, quominus in cauſa hereditatis contra eos, vel ab eis mota, ſeu movenda, debeant parere juri coram domino, vel dominis ſub quo vel quibus eſt hereditas memorata. Idem etiam eſt cenſendum circa debita, quæ ſubditi prædictorum dominorum debent prædictis Burgenſibus, aut debebunt.

§. 8. *Idem eodem.*

Sciendum eſt autem quòd per hujuſmodi ſtatuta ſeu ordinationes, nos aut noſtrum conſilium non intendimus in aliquo variare, vel mutare privilegia, ſeu puncta Literarum, quæ nos aut noſtri prædeceſſores conceſſimus, quibus juſtè, & ſine malitia uſum fuerit, & etiam ſine fraude. Nec eſt intentionis noſtræ, quin ſubjecti noſtri poſſint requirere, aut de præfatis Burgenſiis abſtrahere homines ſuos de corpore, aſcriptitios ſeu glebæ affixos, aut alterius ſimilis conditionis modo debito, ſeu etiam conſueto.

§. 9. *Idem.*

Publicabitur autem hæc ordinatio per quamlibet Bailliviam, aut Seneſchalliam in prima aſſiſia quam tenebunt, & dicetur ſub hoc modo, quòd omnes qui voluerint gaudere prædictis Burgenſiis, veniant infrà menſem à tempore publicationis hujuſmodi, pro renovandis dictis Burgenſiis, ſub modo, & forma ſuperiùs expreſſis. Et niſi infrà terminum præfixum venerint, vel ſi ſe non excuſaverint, non defendentur ab illa hora antea, nec habebuntur, ut Burgenſes: Intentioniſque curiæ noſtræ ſeu conſilii noſtri exiſtit, quòd hujuſmodi ſtatuta, & ordinationes firmiter teneantur, contraria conſuetudine qualibet non obſtante, niſi ſpecialiter aliquæ perſonæ puncto Literæ regiæ, aut privilegio ſibi conceſſo bene, & legitimè fuerint præmunitæ.

§. 10. *Ludovicus hujus nominis IX.* 1228.

Libertates, franchiſias, immunitates, prærogativas, jura, privilegia, quæ per inclytæ recordationis Francorum Reges prædeceſſores noſtros, & ſucceſſivè per nos Eccleſiis, & Monaſteriis atque locis piis, religioſis, necnon perſonis Eccleſiaſticis regni noſtri conceſſa ſunt, renovamus, approbamus, & confirmamus.

§. 11. *Philip. IV. anno Domini* 1302. *Ioan. I. Carol. V. & VII.*

Intentionis * noſtræ eſt ſacro-ſanctas Eccleſias, Monaſteria, Prælatos, & quaſcumque perſonas Eccleſiaſticas cujuſcumque ſtatus, aut conditionis exiſtant, & quibuſcumque nominibus cenſeantur, ob Dei reverentiam teneri, cuſtodiri, & ſervari in favore, gratia, & auxilio concedentium, quibus prædeceſſores noſtri retroactis temporibus tenuerunt, foverunt, ac etiam ſervaverunt. Volumus autem quòd privilegia, libertates, franchiſiæ, conſuetudines, ſeu immunitates dictarum Eccleſiarum, Monaſteriorum & Eccleſiaſticarum perſonarum integræ, & illæſæ ſerventur, & teneantur eiſdem, ſicut temporibus bonæ fœliciſque recordationis B. Ludovici avi noſtri inviolabiliter obſervatæ fuerint diſtrictius inhibentes omnibus juſtitiariis, officiariis, & fidelibus ſubjectis noſtris, & aliis quibuſcumque perſonis, ne prædictas immunitates, privilegia, aut libertates eiſdem Eccleſiis, vel perſonis Eccleſiaſticis conceſſas infringere aut violare quoquo modo præſumant, nec impediant ſeu moleſtent eos in eorum juriſdictionibus ſpiritualibus & temporalibus quas de jure, vel antiqua & approbata conſuetudine obtinere noſcuntur, nec in aliis juribus eorum quæcumque ſint, impedimenta præſtent, nec jura, ſeu juriſdictiones dictarum Eccleſiarum, ſeu perſonarum Eccleſiaſticarum fraude vel dolo uſurpent, vel occupent: & ſi aliqua de prædictis occupata, vel uſurpata per eos fuerint indebitè & injuſtè, volumus quòd ſine aliqua dilatione ſecundùm juſtitiam, ad ſtatum debitum reducantur: & qui hoc fecerint, graviter puniantur, damnaque reſtaurabuntur, ſi quæ fieri contigerit, ad eſgardium Conſilii noſtri. Et iſta mandabuntur executioni bene & debitè, ſummariè & de plano, & ſine ſtrepitu

* *Intentionis.*] Hic eſt §. 1. dictæ conſt. anni 1302.

ſtrepitu judicii : & per iſtum modum faciant hoc fieri, & executioni mandari Seneſchalli & Baillivi per præpoſitos, ſervientes & alios juſtitiarios ſibi ſubjectos.

§. 12. *Idem Philipp.* 1303. *Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus, capitulis, & rectoribus Eccleſiarum, ac cæteris perſonis Eccleſiaſticis, Provinciæ Narbonenſis.*

Ut bona mobilia Eccleſiaſticarum perſonarum & clericorum clericaliter viventium, * capi vel juſtitiari non poſſint in aliquo caſu per judicem ſæcularem, concedimus, ubi autem bona ipſa immobilia capi continget, ea conſumi vel deſtrui non liceat, aut expendi : quod ſi fiat, id faciemus ante omnia emendari.

* *Viventiũ.*] Not. clericaliter viventium, ut per Iord. Bricii Rep. c. 1. §. contrahétes de for. comp. in 6. & dixi in anno. ad conſ. Alex. conſ. lib. 1. C. M.

§. 13. *Idem eodem.*

Præterea in caſu ubi perſonarum Eccleſiaſticarum bona ſaiſirentur vel caperentur, unus tamen ſerviens in caſtro vel manerio, ſive loco ponatur, qui de ſtipendiis ſuis vivet. Stipendia autem iſta ſolventur prout in noſtris continetur ſtatutis, videlicet equeſtri 3. ſ. & pediti 18. dena. monetæ currentis, ita quod ſi monetam * ad ſtatum priſtinum reduci contingat, ſtipendia hujuſmodi faciemus, prout expedire videbimus, moderari : & ſi in aliquibus locis minus accipere conſueverit, illam volumus conſuetudinem obſervari. Inſuper Prælati ſupradictos clericos clericaliter viventes à taılliis ad quas de jure non tenentur, defendere non impedientur.

* *Monetã.*] Quam d. Rex eo tẽpore ad corradendã pecuniam ad Flandrenſes opprimẽdos valdè depravaverat, ſed poſtea eam reſtituit, ut dixi in trac. contrac. & monet. nu. 789. in Latino, & num. 308. in Gallico. C. M.

§. 14. *Idem eodem anno.*

Concedimus inſuper de gratia ſpeciali ipſis Prælatis & Eccleſiis, Collegiis, & perſonis Eccleſiaſticis ſupradictis, quod de acqueſtibus factis nomine Eccleſiarum, temporibus retroactis præſtare financias, vel extra manum ſuam acquiſita prædicta ponere nullatenus compellantur, ſed ea poſſint licitè retinere : Advocationes & recognitiones novæ, quæ nobis ab Eccleſiarum ſubjectis fiunt, nullatenus admittentur, & jam de novo factæ revocentur : præterea ſervientes bajuli non maneant in juriſdictionibus Prælatorum, exercendo officium; nec in terris Eccleſiaſticis aſſiſiæ teneantur, niſi ab antiquo fuerit conſuetum, inſuper prætextu alicujus gardiæ noſtræ antiquæ in perſonis Eccleſiaſticis non impediatur Eccleſiaſtica juriſdictio.

§. 15. *Idem eodem anno.*

De cognitione decimarum non feudalium in petitorio, vel poſſeſſorio, * præſertim inter Eccleſiaſticas perſonas gentes noſtræ nullatenus ſe intromittant. Et ſi cum duæ partes Eccleſiaſticæ contendunt ſe quemlibet earum poſſidere fructus, ponant ad manum noſtram ne partes ad arma venire contingat, poſſeſſionem hujuſmodi in manu ordinarii loci reddere teneantur : perſonæ inſuper Eccleſiaſticæ non compellantur in foro ſæculari ſuper actionibus merè perſonalibus litigare, quanquam per Literas noſtras, aut miniſtrorum noſtrorum ad hoc fuerint obligatæ.

* *Poſſeſſorio.*] Contrariũ quantum ad omne poſſeſſoriũ, ſive recuperãdę, ſive retinendæ notoriè ſervatur, ut dixi in conſuet. Pariſ. tit. 5. C. M.

§. 16. *Idem eodem anno.*

Inſuper Seneſchalli, & alii officiales noſtri jurare teneantur, quod mandata facta eis per Literas noſtras pro Eccleſiis, & perſonis Eccleſiaſticis facient, & fideliter exequentur, niſi obſtet aliqua rationabilis cauſa quam in continenti reſcribere curiæ noſtræ te-

neantur, & de reſcriptione illa perſonis illis Eccleſiaſticis quarum intereſt, copiam faciant : ut appareat an veritatem reſcribant.

§. 17. *Idem eodem.*

Exnunc etiam concedimus quod poſſeſſiones quas pro Eccleſiis, aut domibus Eccleſiarum Parochialium de novo fundandis, aut ampliandis infrà villas, non ad ſuperfluitatem, ſed ad convenientem neceſſitatem acquiri continget, decætero apud Eccleſias remaneant abſque coactione vendendi, vel extra manum ipſarum ponendi, quodque poſſeſſores illarum poſſeſſionum ad eas dimittendum pro juſto pretio * compellantur : pro Eccleſiis etiam Parochialibus, cœmeteriis, & domibus Parochialibus rectorum extra villam fundandis, vel applicandis, illud idem concedimus.

* *Pretio*] Dixi in conſuetu. Pariſien. §. 41. nu. 98. C. M.

§. 18. *Idem eodem.*

Permittimus & volumus quod Eccleſiæ & Eccleſiaſticæ perſonæ poſſint acquirere in ſuis feudalibus & cenſivis, * etiam in quibus non habent merum imperium, quatenus Eccleſiis competit de jure ac conſuetudine Eccleſiarum provinciæ Narbonenſis. Nolumus inſuper quod Prælati, ſeu rectores Eccleſiarum pro delictis officialium, ſeu familiarum ſuarum puniantur, niſi quatenus propter hoc ſint puniendi de jure, vel conſuetudine provinciæ Narbonenſis.

* *Cenſivis.*] Contrariũ ſervatur, & quòd coguntur ponere extra manũ ſuam ſecundùm ea quæ ſcripſi in conſuetu. Pariſ. §. 13. gl. 1. nu. 2. cum. ſeq. C. M.

§. 19. *Idem eodem.*

Abbatibus, Prioribus Conventualibus, capitulis, & hoſpitalariis concedimus, ut non puniantur pro delictis Monachorum ſuorum, ſeu converſorum aliorum familiarium, & domeſticorum ſuorum, niſi quatenus propter hoc ſint puniendi de jure, vel conſuetudine provinciæ Narbonenſis. Volumus inſuper, & præcipimus de gratia ſpeciali concedentes, quod cum continget aliquem ad curiam appellare à curiis ſæcularibus Prælatorum, qui de antiqua conſuetudine patriæ Judices habet appellationem, fiat ſine difficultate dictorum appellantium remiſſio. Volumus etiam quòd gentes noſtræ occupent regalia Eccleſiarum vacantium provinciæ Narbonenſis, neque impediantur Prælati capere * perſonas Eccleſiaſticas, & eorum bona, cum armis moderatè, & ſine armis, ac delinquentes in civitatibus, & diœceſibus earum, quatenus facere conſueverunt : actum Nemauſi menſe Februario.

* *Capere.*] Non ſervatur, ut dixi ſuprà tit. 38. §. 2. C. M.

§. 20. *Ioan.* 1. *anno Domini* 1355.

Inſuper nos progenitorum noſtrorum, qui Eccleſiarum Eccleſiaſticarumque perſonarum, & aliorum ſubjectorum ſuorum paci, quieti, & tranquillitati ſuis temporibus ſtuduerunt, laudabilibus, & meritoriis exemplis, & veſtigiis inhærentes, cupienteſque omnes, & ſingulos ſubditos noſtros ab injuſtis vexationibus, & moleſtiis præſervari, eis eorumque ſingulis ampliori dono gratiæ duximus concedendum : ut ſi quemquam ipſorum contra prædictas ordinationes, aut aliquem articulum earum per aliquem officiarium, vel ſervientem noſtrum contigerit indebitè, & per fraudem ſeu culpam damnabilem, & notabilem moleſtari, officiarius vel ſerviens ſic moleſtans, damna & expenſas moleſtato reddere, & reſtituere teneatur.

§. 21. *Carol. VII. anno* 1426.

Ex parte dilectorum, & fidelium Conſiliariorum ac

Digitized by Google

aliorum officiariorum noſtræ curiæ Parlamenti Occitani * nobis fuit expoſitum, cum tam ad cauſam ipſorum, quàm uxorum ſuarum, ipſi, aut plures ex eis habeant aliqua hereditagia in pluribus, & diverſis locis patriæ Occitanæ, quorum occaſione quamvis quieti, franchi, exemptique eſſe debeant ab omnibus tailliis, juvaminibus, & ſubſidiis nobis conceſſis, & concedendis, per gentes trium ſtatuum patriæ prædictæ, vel aliàs, attento ſtatu in quo nobis continuò deſerviunt: nihilominus capitularii conſules, & alii patriæ prædictæ aſſituare, imponere, ac dictis exponentibus partem, & portionem dictorum juvaminum, ſubſidiorum, & impoſitorum ad cauſam prædictam hereditagiorum ſolvi facere nitebantur, quamvis ad id non teneantur, tam ratione præteriti, quàm futuri temporis: ſuper hoc ſibi de remedio provideri requirentes. Quapropter præmiſſa conſiderantes: quodque continuò, & ſine intermiſſione pro nobis laborant, atque pro republica deſudant: præſertim quia ſunt de noſtra curia ſuprema, quare inter ceteros privilegiari, & aliàs prærogativas habere debent, vobis & veſtrûm cuilibet, prout ad vos pertinuerit, mandamus quatenus omnes Præſidentes, Conſiliarios, grapharios, Procuratorem, Advocatum, & oſtiarios nunc & in poſterum in eadem curia futuros teneatis, & teneri faciatis quittos, & exemptos, à prædictis juvaminibus & ſubſidiis, tam pro præterito tempore quàm futuro: nec imponatis, vel aſſituetis, vel aſſituari, vel imponi permittatis ad aliquam partem, vel portionem dictorum juvaminum, aidarum, vel tailliarum nunc & in futurum ad cauſam hereditagiorum: quinimò ſi aliquod impedimentum, vel diſturbium fiat eiſdem in corpore, vel bonis ad cauſam prædictam, removeri faciatis, & ad plenam poni deliberationem, non patiendo, quòd proptereà ab eiſdem petatur aliquid vel exigatur.

* *Occitani.*] Id eſt Tholoſani, ut in §. ſeq. C.M.

§. 22. *Ludovicus XI. anno* 1471.

Dilectis & fidelibus & infrà, conſiderantes occupationem continuam quam habuerunt, & habent in noſtra curia Parlamenti Tholoſani dilecti noſtri, & fideles Præſidentes, Conſiliarii, Grapharii, Procurator, Advocatus, receptor vadiorum & emendarum, & oſtiarii prædictæ curiæ noſtræ Parlamenti Occitani principalem, & ſupremam juſtitiam dictæ patriæ tangentes, his aliiſque conſiderationibus ad hoc nos moventibus, inſequendoque conceſſionem eis hac de cauſa per chariſſimum patrem noſtrum, cujus animæ propitietur Altiſſimus, factam conceſſimus & concedimus, & nobis placet, ut ipſi & ipſorum quilibet præſentes & futuri, in eadem curia ſint franchi, quitti, & exempti ab omnibus juvaminibus, tailliis, & ſubſidiis quæ hactenus curſum habuerint, & in poſterum habebunt, necnon veniendi ad nobis in eadem patria ſerviendum: ponendique ſe in armis pro quocumque banno, vel retrobanno, quod fieri faciemus in eadem patria ad cauſam hereditagiorum, & poſſeſſionum, quas habent & habebunt, tam pro tempore præterito, quàm futuro à quibus nos ipſos eximimus, affranchiſavimus, eximimus, affranchizamus de gratia ſpeciali, per præſentes, totum ſicut per antedictum quondam patrem noſtrum per ſuas patentes Literas conceſſum extitit, & ut ſunt Præſidentes, & Conſiliarii Curiæ Parlamenti Pariſius. *

* *Pariſius.*] Simile privilegium dedit Caro. VIII. anno 1483. C.M.

TITULUS XLVI.

DE EXCESSIBUS OFFICIALIUM, & ſubditorum.

§. 1. *Carol. VII. anno* * 1408.

Statuimus & ordinamus, quòd illi qui in taxationibus de diœceſibus Occitanæ patriæ faciendis vocabuntur, expenſis illorum, qui in prædictis ſtatibus fuerunt, juxta qualitatem & ſtatum eorum, habito reſpectu ad tempus ſuæ vacationis, & laboris per eos expoſitis, taxare valeant & ordinare. Proviſo tamen quòd prædictæ taxationes adeò rationabiliter fiant, quòd non detur in poſterum occaſio faciendi reciſionem illarum.

* *Anno.*] Error eſt in data de numero annorum pluſquam triginta ad minus. C.M.

§. 2. *Idem eodem anno.*

Executiones aidarum, & juvaminum prætextu fiendæ per ſervientes locorum in quibus fiendæ ſunt executiones hujuſmodi decætero fiant: ſi autem per alios factæ fuerint, non poterunt ulterius pro ſalario petere quam facerent ſervientes locorum eorumdem, vadiaque capta per executionem vendendi cauſa extra juriſdictionem in qua fuerint capta, deinceps non transferantur: dum tamen durante tempore conſuetudo ad prædictas venditiones faciendas, necnon incantus, & deliberationes bonorum prædictorum emptores invenientur, & ſi aliquod debatum ſupervenerit inter habitatores & receptores, denariis regiis prius ſolutis, Judices ordinarii locorum illius cognitionem habebunt: inhibetur autem ne fiat executio in bobus, mulabus, vel aliis animalibus, aut inſtrumentis ad laborandum neceſſariis, ac aliis oſtiliis mechanicorum, quandiu res alia poſſit inveniri in qua poſſit executio fieri pro ſumma debita. Inf. eo. §. 19.

§. 3. *Idem eodem.*

Inhibetur etiam Seneſchallis, Baillivis, & aliis officiariis regiis Occitanæ patriæ ne decæterò concedant Litteras aliquas de debitis, per quas ordinaria cognitio impediatur; niſi in caſibus privilegiatis, de quibus officiarii debent habere cognitionem. Inhibetur inſuper Procuratoribus regiis in lingua Occitana ne virtute certarum Literarum, quæ fuerunt per nos Pictavis conceſſæ cum ibi ſederet * Parlamentum, & exinde per curiam Parlamenti Pariſius renovatæ, vocatarum, quoniam frequenter, &c. cum clamor, &c. aliquas appellationes decæterò relevent: niſi ſit à diffinitiva ſententia, vel alia quæ non poſſit in diffinitiva reparari: & hoc ſub pœna emendæ arbitrariæ ſuper ipſis eorum propriis nominibus luendæ. Inhibemus inſuper, ne Litteræ de ſi quas, & niſi viſis, per alios quam Seneſchallos, Baillivos, Viguerios, & alios Judices regios decæterò concedantur: quodque Notarii illas tradere non poſſint: quibus etiam inhibetur ne aliquas in albis * habeant concedere, ſub pœna emendæ arbitrariæ. Et ulterius ordinamus quod Literarum prædictarum conceſſione non obſtante, necnon præceptis, & inhibitionibus illorum virtute factis Judices ordinarii contra quos fuerunt impetratæ priſionarios nullo modo tradere, nec extra priſiones malefactores eoſdem ponere teneantur, donec fuerit diſcuſſum per judicem, qui prædictas Literas conceſſerit, an bene vel malè fuerint impetratæ: & ubi malefactor captus non exiſteret, non obſtantibus quibus ſuprà Judices ordinarii ad perſonæ, bonorumque prædictorum malefactorum captionem, & arreſtationem,

* *Sederet.*] Dum hæc urbs totos 18. annos ab Anglis occuparetur, ſed nihilominus Pariſiis continuabatur Parlamentum, & omnis adminiſtratio politica, & regia ſub nomine Regis Angliæ, & Franciæ. Et vidi multa Areſta hujus ſenatus eo tempore ſub Anglis lata, & ſigillata. C.M.

* *Albis.*] In nominibus partiū non expreſſis: ſed relicto ſpatio vacuo.

Digitized by Google

ſi ad id materia diſpoſita fuerit, procedere poterunt, ſi caſus id requirat.

§. 4. *Ludovicus XI. anno* 1464.

* *Canonibus.*] Quorum Rex eſt protector & executor. c. quoniã 23. q. 4. c. principes ſæculi 23. quæſt. 5. C. M.

Quamvis ſacris Canonibus, * & infrà omnibus gentibus cujuſcumque ſtatus ſeu conditionis exiſtant, prohibemus ne decætero vadant vel mittant, ſive per bilhetas, literas cambii, vel aliàs quovis modo ad curiam Romanam quæſitum, proſequutum, vel obtentum gratias expectativas, vel aliàs Bullas, aut Literas Apoſtolicas illis æquipollentes, ſive ſit ſub colore generalium, vel ſpecialium reſervationum, vel aliàs quovis modo, ſuper beneficiis Regni noſtri, & Delphinatus, prohibentes ſimiliter ne aliquis vadat, vel mittat ad eamdem curiam Romanam, pro habendo vel obtinendo quemcunque Epiſcopatum, Abbatiam, dignitatem, vel aliud beneficium electivum, niſi prius voluntate, & conſenſu noſtro deſuper obtentis: & hoc ſub pœna incurſus noſtræ indignationis, & perditionis ſuorum denariorum, quorum ipſi, vel eorum procuratores, aut nuntii ſaiſiti fuerint reperti, per bilhetas, literas cambii, vel aliàs pro portando, vel mittendo Romam ad cauſam præmiſſorum ac emendæ arbitrariæ, donec per nos aliud fuerit ordinatum. Curiæ Parlamenti Præpoſito Pariſius, & aliis Baillivis, & Seneſchallis mandantes, ut prædictam ordinationem teneant, & ſervari faciant ſecundùm ſui formam & tenorem. Et ſi qui contrarium faciendo hactenus ſe contulerint, vel miſerint Romam, & Bullas, gratias expectativas, vel aliàs proviſiones tangendo res ſupradictas obtinuerint, & illis ſe juvare vellent, compellantur ad deſiſtendum, necnon ad revocandum, & revocari faciendum, caſſandum & annullandum, eorum expenſis, quidquid feciſſe in contrarium reperientur, per priſiam, & arreſtationem prædictarum gratiarum expectativarum, Bullarum, proviſionum, & proceſſuum Apoſtolicorum ac citationum, monitionum quas fecerint, & facere poſſent contraria jam dictæ ordinationi, & illius effectui, per detentionem & impriſionamentum perſonarum impetrantium ac portitorum, & aliorum qui ſæpedictis gratiis, Bullis, & proceſſibus ac proviſionibus juvare ſe vellent: priſiam etiam & exploictationem temporalis dictarum gentium Eccleſiaſticarum in noſtram manum, donec paruerint, ipſoſque condemnent in emendam pecuniarum, ſicut viderint, tanquam noſtrarum Ordinationum tranſgreſſores, & per declarationem pœnarum contra ipſos, & quemlibet ipſorum procedant.

§. 5. *Idem anno* 1417.

Præterea volumus & ordinamus, quòd deinceps in noſtra curia Parlamenti ponentur notabiles perſonæ, bonæ probationis & legalitatis, eorum honorem & conſcientiam diligentes, idoneæ & ſufficientes ad exercendum officia prælibata: & ſi qui fuerint corrupti * vel culpabiles, aut rei criminis defectuum vel abuſuum, ſecundùm caſuum exigentiam puniantur, quodque curia noſtra cum diligentia nos adviſet de illis, qui ſic criminoſi fuerint, inhabiles ad tenendum officia prædicta, ut per nos inde provideatur, ſicut viderimus faciendum.

* *Corrupti.*] Quales multi ſub Franciſco per pecuniã intruſi ſunt, & omnem juſtitiæ fidem, & honorem fœdaverunt, & vulgo quoque contemptibilem fecerunt: de corruptis loquor quos ſi Henric. III. gradu motos di-

§. 6. *Idem eodem anno.*

Prohibemus inſuper, ne Baillivi, Seneſchalli, Vicecomites, vel alii officiarii juſtitiæ regni noſtri ſub pœna punitionis arbitrariæ & privationis officiorum ſuorum, exercitium officiorum ſuorum ad firmam deinceps tradere præſumant, neque pro committendo ſuos Locatenentes aliquam utilitatem recipiant, ſed notabiles perſonas, & ſufficientes juxta officiorum qualitatem, qui ſubditis bonam juſtitiam faciant & adminiſtrent.

ſpnis pœnis afficiat, gloriã immortalẽ totalẽque populi veras, & ſeas laudes aſſequetur. C. M.

§. 7. *Ludovicus XI. anno* 1475.

Sicut, & infrà volumus & ordinamus, quòd omnes Archiepiſcopi, Epiſcopi, Abbates, Prælati & alii tenentes dignitates, reſidentes extra regnum, & terras nobis obedientes, infrà quinque menſes poſt publicationem præſentium, redeant ad Beneficia in regno noſtro conſiſtentia, ut in altero illorum, ſi plura tenuerint, continuam faciant reſidentiam: ut & inibi divinum continuetur officium, ac ſervitium, ſicut pertinet & tenentur, utque nos illis in conſiliis noſtris juvari poſſimus ad bonum Regni noſtri, & reipublicæ: & hoc ſub pœna privationis temporalitatis ſuorum beneficiorum.

§. 8. *Carol. VIII. anno Domini* 1485.

Prohibemus ne panni aurei, vel argentei, aut ſericei infrà regnum noſtrum, niſi in eo facti fuerint, decætero portentur per terram vel mare, aut aliàs quovis modo, ſub pœna confiſcationis illorum, & animalium illos deferentium, aliarumque mercium cum illis inventarum, necnon emendæ arbitrariæ.

§. 9. *Idem eodem.*

Volumus quod inſequendo ordinationes Caroli VII. ad officia regia noſtri regni, & Delphinatus per electionem aſſumantur, & eligantur tres perſonæ, ſicut in eiſdem Ordinationibus continetur, ſive ſint officia Procuratoris, Advocati, Locatenentium generalium Bailliviarum, Seneſchallorum, Caſtellanorum, electorum, Vicecomitum officiariorum, & vigueriorum cameræ computorum generalium Conſiliariorum ſuper facto juſtitiæ Theſaurariorum, Conſiliariorum, & examinatorum * in caſtelleto, & curiis ſupremi Parlamenti, & idem de aliis officiis judicaturæ. Præterea nullus officiarius deſtituetur ab ejus officio & ſtatu, neque alteri conferetur, niſi per mortem vacet, vel reſignationem, vel forefacturam per judicem competentem officiario audito, vel debitè vocato declaratam, nullaque deinceps erunt officia extraordinaria, neque ſine magna cauſa ſuper officiorum regiorum pluralitate per nos diſpenſabitur. Porrò nullæ literæ adjornamenti in caſu appelli decætero per Cancellariam refutabuntur, niſi ex bona grandique conſilii deliberatione proceſſerit. Volumus inſuper quod Ordinationes Caroli VII. curias Parlamentorum tangentes decætero firmiter obſerventur, quodque magni dies ſicut antiquitus tenebantur per illos de Parlamento, & curiis ſupremis, videlicet anno quolibet ac una annata in contrata patriæ, & deinde in alia, quibus prædictos dies tenentibus injungitur, ut certis diebus ſeptimanæ vacent reformationi prædictæ taxationis ſalariorum graphariorum, & reformationi abuſuum, omnia per ordinem ponentes, oppoſitionibus vel appellationibus non obſtantibus quibuſcumque. Præterea quolibet anno volumus teneri, ſcaquarium Rothomagi, & pro illo tenendo deputari præſidentes, & conſiliarios Conſuetudinum, & uſagiorum patriæ prædictæ notitiam habentes, & inibi cauſæ pendentes per eos decidantur.

* *Examinatorum.*] Et meritò, quia in his magna fides, & induſtria requiritur, & ultra hoc magnam habent adminiſtrationem rei judicialis, & politicæ, ſed tamen hodie inter venalia officia reputantur, & malè, C. M.

§. 10. *Idem.*

Declaramus inſuper quod nulli officiarii habebunt ſuum committimus in requeſtis, niſi fuerint verè ordinarii, & commenſales noſtri, neque virtute ejuſdem adjornari facere poterunt aliquas perſonas pro realibus actionibus, vel ab eis dependentibus

Digitized by Google

neque pro actione perſonali, niſi ſummam viginti librarum Turonenſium excedat, nec in illis clauſula * adjunctionis, vel renvodii deinceps apponetur. Præterea judices ordinarii de cauſis eorum, qui ſe falſo prætendunt ſcholares univerſitatis, cognoſcere, illaſque decidere poterunt, non obſtantibus renvodiis citationibus mandamentis, & protectionibus per ipſos impetratis, quibus non parebitur in hac parte, quinimò tales tanquam abuſores ſecundùm caſuum exigentiam puniantur. Similiter nullus ſcholarium per tranſportum ſibi factum, vel adhæſionem proceſſus recipietur ad faciendum fieri aliquod renvodium cauſæ, niſi frater, avunculus, aut nepos, quodque cauſa ipſum principaliter tangat, alioquin præmiſſis non obſtantibus, judex ordinarius cognoſcere poterit, conſervatores autem, & judices Eccleſiaſtici, & alii citationes, vel mandata in albo decæterò non concedent.

* *Clauſula.*] Idem 1493. art. 76. in Gallicè impreſſis. Ludov. XII. de privil. ſcholari. 5.

§. 11. *Idem.*

Officia judicaturæ decæterò non concedantur ad firmam, ſed provideantur, ſicut fieri conſuevit. Porrò Magiſtri Aquarum & Foreſtarum, cauſarum ad juſtitiam temporalem Eccleſiaſticam, Nobilium, & aliorum juſtitiariorum pertinentium, decætero cognitionem non intercipiant, neque præpoſiti Mareſchallorum aliam juſtitiam exercebunt, nec eorum Locatenentes, quàm eam quam debent exercere, ſcilicet factum guerræ concernentem.

§. 12. *Idem.*

Officiariis regiis inhibetur, ut in locis in quibus ſpavæ, baſtardi, & aubenæ fuerint, ubi talia levare conſuevimus, non faciant ſaiſias vel expleċta, niſi præcedentibus informationibus, nec manum apponant ſuper bonis alicujus, qui heredem habeat apparentem: ſed regant ſe ſecundùm Ordinationes regias in hac parte. Inſuper volumus quòd in cauſis civilibus quælibet partium tam actorum, quàm defenſorum in primis inſtantiis, & cauſis appelli, abſque gratia deinceps ad litigandum recipiantur, neque fundentur in cauſa, niſi ſemel, * nec pro viſione procurationis ultra duodecim denariorum Turonenſ. decæterò recipiatur.

* *Semel.*] Sufficit mãdatũ ſemel exhibere apud acta. vide Ludo. XII. 1499. §. 134.

§. 13. *Idem eodem anno.*

Omnia animalia ad laborandum, & cultivandum ſeu colendum terram ordinata & deputata, nec non inſtrumenta, & oſtilia * neceſſaria ad laboragium, deinceps obligari non poterunt, neque pro pignore capi, vel pro executione qualicumque, etiam pro denariis regiis, vel dominorum directorum, aut mercatorum, aut aliàs quomodocumque, ſuppoſito etiam quòd laboratores id vellent & conſentirent. Præterea ſi in loco ubi bona per executionem capientur, bona villa vel locus mercati non fuerit, bona prædicta portabuntur ad villam mercati, quæ loco in quo facta fuerit executio prælibata, proximior eſt.

* *Oſtilia.*] Verbũ gallicum & ſic, comprehendit omne aratoriũ inſtrumentum ſive ſeſe movẽs, ſive mobile; ſic text. in l. executores cum. l. ſequ. C. quæ res p. oblig. poſ. ſed nullo modo ſervantur in hoc regno. C. M. Syndicatur, ſed non ſervatur, & peſſimè.

§. 14. *Idem eodem anno.*

Omnes officiarii financiarum receptorum ad numerum, & vadia tempore Regis Ludovici quondam genitoris noſtri, & Principum quorum poſtea terræ pervenerunt ad coronam, reducantur. Volumus inſuper quòd Ordinationes Philippi pulchri, Joannis, Carol. V. Carol. VI. & prædeceſſorum ſuorum per curias Parlamentorum in qualibet contrata, prout ipſis privilegia, & conſuetudines contratarum pertinent, decæterò cuſtodiantur, in curiis Baillivorum, Seneſchallorum, & aliorum Judicum publicentur. Inſuper accuſationes ſiniſtræ decætero ceſſabunt, atque Commiſſarii extraordinarii deinceps tollentur. Si quis autem de crimine, vel aliquo caſu accuſetur, per ordinarios judices ſufficientes, & bonæ prius fient informationes, ſervataque juris forma, per ipſos procedetur, innocentes abſolvendo, & delinquentes puniendo, prædictique Commiſſarii, & alii Judices tam ordinarii, quàm extraordinarii, & officiarii juſtitiæ, qui circa præmiſſa malè verſati fuerint in eorum chargiis & officiis, ſecundùm caſuum exigentiam puniantur, atque hujus prætextu tortionarios, & indebitè damnificare teneantur, quodque ſupremæ curiæ ſub quarum reſſortibus tales delinquentes, & abutentes demorabuntur, correctiones, punitiones, & reparationes hujuſmodi fieri faciant taliter, quòd omnibus tranſeat in exemplum, pro quibus correctionibus faciendis in patria Ducatuque Normaniæ, magnus erit Seneſchallus qui in eadem patria generalis reformator exiſtit * Commiſſarius; in aliis autem partibus Baillivi, & Seneſchalli, cum officiariis regiis, & aliis notabilibus viris patriæ ubi caſus acciderit: volentes inſuper quod Ordinationes olim factæ contra blaſphematores per beatum Ludovicum, & alios prædeceſſores noſtros, decæterò firmiter obſerventur.

* *Exiſtit.*] Fuit antequam ibi erectũ eſſet perenne Parlamentum. C. M.

§. 15. *Idem eodem anno.*

Curſus mercantiarum in regno Franciæ liberè decæterò manuteneantur, omnibuſque mercatoribus tam infrà, quàm extrà regnum in patria nobis non contraria, tam per mare quàm per terram proficiſci permittatur, neque marchæ * decæterò laxabuntur, niſi per magnum noſtrum conſilium, vel curias Parlamentorum. Præterea firmæ impoſitionum foranearum * & paſſagiorum viris notabilibus decætero concedantur, quorum abuſus per Judices regios locorum ubi tales abuſus commiſſi fuerint, corrigantur. Portus reparati in bono, & ſufficienti ſtatu teneantur taliter quod inde valeat ſecurè pertranſiri. Reparationes autem illorum fiant expenſis eorum, qui ad hoc electi ſunt, & ſubjecti. Domini verò pedagia levantes in terris pro quibus hujuſmodi pedagia mercatores ſolverint, eos in ſecuritate * teneri faciant. Interdicimus inſuper omnibus officiariis juſtitiæ & receptæ, ac aliis quibuſcumque quibus per Ordinationes Caroli VI. & ſuorum prædeceſſorum fuit interdictum, ne mercantiæ factum exercere præſumant, ſub pœnis in eiſdem Ordinationibus contentis.

* *Marchæ.*] Inf. tit. ſeq

* *Foranearum.*] Id eſt, quæ imponuntur mercibus exeuntibus, vel egredientibus regnum.

* *Securitate.*] Scilicet pontium & itinerum refectorũ, & tutorum à latronibus. Andr. Iſer. de ſtatut. contra liber. Eccleſ. col. 12. Archidia. 33. q. 3. ſi quis dominus Bal. c. 1. de his qui feud. dare poſſ. Floria. l. ſi ſumma de his qui deiec. vel eff. C. M.

§. 16. *Idem Carolus VIII. anno Domini* 1495.

Statuimus & ordinamus, quòd decætero in qualibet curiarum ſupremarum, & juriſdictionum ordinariarum, atque noſtrarum aidarum certus limitetur numerus competens tam notariorum, quàm oſtiariorum, & ſervientium ſecundùm cujuſlibet juriſdictionis neceſſitatem, & extenſionem; quodque illi qui juxta numerum prædictum remanſerunt, ſint officiarii formati, quorum officia niſi altero de tribus caſibus in Ordinationibus, officia noſtra tangendo factis, & declaratis decætero non vacabunt. Qui autem de officio Notarii, vel ſervientis per nos proviſus extiterit, antequam uti permittatur officio, literam doni, officiarii manu regiſtrare, & ſcribere tenebitur atque ſubſignare: videlicet Notarii in papyro * commiſſi ad cuſtodiam ſigilli contractuum ſua, ſervientes autem in grapho * principalis ſedis Bailliagii, vel Seneſchalliæ in qua fuerit deputatus: ut ſi fortè in eorum ſigneto falſitas committeretur, valeat exinde comprobari. Prohibentes inſuper eiſdem Notariis ſervientibus ne habeant poſtulare in cauſis, vel patrocinari pro partibus: & Notariis, ne mechanicis artibus ſe immiſceant: atque oſtiariis & ſervientibus ne officium Notariatus aliquatenùs exerceant.

* *Papyro.*] Id eſt in libro.

* *Grapho.*] Id eſt apud actuarium.

Digitized by Google

TITULUS XLVII.

DE REPRESALIIS.

Carolus VII. anno Domini 1485.

PRohibemus ne marchæ ſeu repreſaliæ de cætero per alios quàm noſtrum Magnum Conſilium & Curias * Parlamentorum, ac partibus auditis, ſecundùm Ordinationes alias ſuper hoc factas concedantur: alioquin illas nullas exiſtere decernimus.

* *Curias.*] Vt infrà, Arreſt. Tholoſ. 57.

TITULUS XLVIII.

DE QVÆSTIONIBVS.

Beatus Ludovicus anno 1254.

PErſonas autem honeſtas vel bonæ famæ, etiamſi ſint pauperes, ad dictum teſtis unici * ſubjici tormentis ſeu quæſtionibus inhibemus, ne ob metum, falſum confiteri, vel ſuam vexationem redimere compellantur.

* *Vniti.*] Vel de laudanda Conſtit. Guilliel. Benedic. Rep. c. Raynutius. verſic. adjectæ impuberi num 34. de teſtam. & limitantur no. in l. 5. C. ad leg Iul. Majeſt. C. M.

TITULUS XLIX.

DE EMENDIS.

Beatus Ludovicus hujus nominis IX. 1254.

EMendas autem pro maleficiis ſeu delictis à Baillivis noſtris levari nolumus, niſi in foro judiciario de bonorum conſilio virorum, publicè judicatæ fuerint vel æſtimatæ, quanquam anteà fuerint gagiatæ. Si tamen ille cui crimen imponitur, Curia ſibi judicium offerente, illud expectare noluerit, ſed pecuniã certam offerat pro emenda: & ſit tale crimen de quo emenda pecuniaria recipi conſuevit, liceat * Curiæ eam recipere, ſi competens ſibi videatur: alioquin faciat judicari vel æſtimari. Caveant tamen Iudices & Baillivi ne minis & terroribus vel callidis machinationibus clam vel palam aliquem ad aliquam emendam offerendam inducant, vel ſine cauſa rationabili accuſent.

* *Liceat.*] Quod hodie meliùs ob abuſum correctũ eſt, & nullo modo licet Iudici, vel Procuratori fiſci componere, nec Officialibus ſubalternorum, ex Conſtitution. Carol. V. art. 2. quæ ſervatur. C. M.

TITULUS L.

DE CONSTITVTIONIBVS * *Caroli Magni, & Ludovici Pii patris & filii, Franciæ Regum & Imperatorum.*

* *Conſtitutionibus.*] Quarum exemplar habeo, ex quo pauca quædam hic adjeci, ut ſequitur. C. M.

EX CAPITVLIS CAROLI MAGNI, apud Angeſilum Abbatem lib. 1. cap. 85. De Manſis uniuſcujuſque Eccleſiæ.

SAncitum eſt ut unicuique Eccleſiæ unus manſus * integer abſque alio ſervitio attribuatur. Et Preſbyteri in eis conſtituti non de decimis, non de obligationibus Fidelium, non de domibus, neque de atriis vel hortis juxta Eccleſiam poſitis, neque de præſcripto manſo aliquod ſervitium faciant præter Eccleſiaſticũ, & ſi aliquid ampliùs habuerint, inde ſenioribus * ſuis debitum ſervitium impendant.

* *Manſus.*] Id eſt manſio, Itali vocant, unde mas. Bal. l. ſi plures. col. 2. de condi. incert. Hæc Conſtitutio facta eſt in diæta Imperiali apud Vvormatiam, ubi Carolus Magnus primum Regni diadema ſuſcepit, & habetur ad verbum in c. 1. extra de cenſi. inſigni ingratitudine Pontificum Rom. & Canoniſtarum, qui authoris vi delicet Caroli Magni nomen & memoriam deleverunt. C. M.

* *Senioribus.*] Id eſt dominis feudalibus qui ſub ſe vaſſallos & ſubditos habent feudales, ſic enim vocantur in Capitularibus Caroli Magni, & intelligitur de omni ſervitio etiam militiæ, ne Reſp. fraudetur. C. M.

Cap. 103. De pabulo verbi divini nuntiando.

Epiſcopi verò, ut ſive per ſe, ſive per vicarios, pabulum verbi divini * ſedulò populis annuntient, quia (ut ait beatus Gregorius) iram contra ſe occulti Iudicis excitat Sacerdos, ſi ſine prædicationis ſonitu incedit, & ut ipſi Clerum ſibi commiſſum in ſobrietate & caſtitate nutriant; Superſtitiones quas quibuſdam in locis in exequiis mortuorum nonnulli faciunt, eradicent.

* *Divini.*] Vt fiat, tenetur Princeps ſedulò curare. Deut. cap. 17. C. M.

Cap. 185. De Scriptoribus.

Iubemus ut Scriptores quique non vitioſè ſcribant.

Cap. 118. De Mendicis diſcurrentibus.

De Mendicis qui patrias diſcurrunt, Volumus ut quiſque Fidelium noſtrorum ſuum pauperem de beneficio, aut de propria familia nutriat, & non permittat alicubi ire mendicando, * & ubi tales inventi fuerint qui ſibi manibus laborant, nullus eis quicquam tribuere præſumat.

* *Mendicando.*] Idem Deut. c. 15. contrà hanc Conſtitutionem, poſteà facti ſunt Ordines Mendicantium. C. M.

Cap. 125. De emptione tempore meſſis, causâ cupiditatis & turpis lucri.

Quicumque enim tempore meſſis vel vindemiæ, non neceſſitate, ſed propter cupiditatem comparat annonam, ut pluris revendat, turpe lucrum dicimus; ſi propter neceſſitatem comparat, ut ſibi habeat, & aliis tribuat, negotium dicimus.

Cap. 138.

Ut nemini liceat aliquem cogere ad bibendum. *

* *Bibendũ.*] Sic in magno convivio Darii Hydaſpis ſeu Aſſueri pro re magnifica notatum eſt, quòd nemo cogebat bibere. Heſter. 1. Dixi ſuper textum in c. Crapula, de vit. & ſ. honeſt. Cleric. extra. Et hoc ego in Germania cum eſſem trans Albin, inter milites Ducis Brunſvicenſis in perſona mea praticavi, hanc Conſtitutionem allegans, eaque me defendens. C. M.

Cap. 139.

Ut mercatus die dominico in nullo loco habeatur.

Cap. 153.

Ut nullus deinceps in Eccleſia mortuum * ſepeliat.

* *Mortuũ.*] L. 2. C. de ſacra Eccl. ubi Doctores avaritiam Sacerdotum meritò inſectantur. C. M.

*Ex Capitulis Ludovici Pii * Regis & Imperatoris, lib. 2. cap. 2. Ad Status Regni & Imperii.*

* *Pii*] Et Clotherii, ut Angeſiſus l. 1 c. 5. C. M.

Sed quanquam ſumma hujus miniſterii in noſtra perſona conſiſtere videatur: tamen & divina auctoritate, & humana ordinatione, ita per partes diviſum * eſſe cognoſcitur, ut unuſquiſque veſtrûm in ſuo loco & ordine partem noſtri miniſterii habere cognoſcatur. Unde apparet quòd ego omnium veſtrûm admonitor eſſe debeo, & omnes vos noſtri adjutores eſſe debetis: nec enim ignoramus quid unicuique veſtrûm pro ſibi commiſſa portione con-

* *Diviſum.*] Ergo ſolùm caput non omnia poteſt, imò perſona Principis non eſt caput niſi organicum,

Digitized by Google

ſed verum caput eſt Principatus ipſe cum membris integrantibus eum. C. M.

veniat, & ideo prætermittere non poſſumus quin unumquemque juxta ſuum ordinem admoneamus.

Cap. V. Scholæ ſanè ad filios & miniſtros Eccleſiæ inſtruendos vel edocendos, ſicut nobis præterito tempore ad Attiniacum promiſiſtis, & vobis injunximus, in locis congruis ubi necdum perfectum eſt, ad multorum utilitatem & profectum à vobis ordinari non negligantur.

De rebus pauperum vel minùs potentium mala occaſione non emendis.

Propter proviſiones pauperum pro quibus curam habere debemus placuit nobis ut nec Epiſcopi, nec Comites, nec Abbates, nec Vicarii, nec Iudices, nulluſque omnino ſub mala occaſione vel malo ingenio res pauperum vel minùs potentum emere nec tollere audeant. Sed quiſquis ex eis aliquid comparare voluerit, in publico placito coram idoneis teſtibus, & cum ratione hoc faciat. Ubicumque autem aliter inventum fuerit factum, hoc emendetur. *

* Emendetur.] Sed hujus ſæculi Cancellaria hâc leg. ignorat, imo de oppreſſione Potentis nō audet pauper queri, nec eſt qui eruat. C. M.

Ex libro 3. cap. 7. De juramento.

Ut nulli alteri per ſacramentum fidelitas promittatur niſi Nobis, aut unicuique ſeniorum ad noſtram utilitatem, & ſenioris ſui, exceptis juramentis quæ per legem alii aliis debent.

Cap. 72. De non cogendo bibere.

Ut in hoſte nemo parem ſuum vel quemlibet hominum bibere cogat, & quicumque in exercitu ebrius inventus fuerit, ita excommunicetur, ut in bibendo ſola aqua utatur, quouſque ſe male feciſſe agnoſcat.

Cap. ult.

Ut æquales menſuras & rectas, & pondera juſta & æqualia omnes habeant, ſive in Civitatibus, ſive in Monaſteriis, ſive ad dandum invicem, ſive ad accipiendum.

FINIS TERTIÆ PARTIS TOTIUS HUJUS OPERIS.

Digitized by Google

INCIPIT QVARTA PARS, DE IVRIBVS ET PRIVILEGIIS REGNI FRANCIÆ.

TRACTATVS PRIVILEGIA ALIQVA REGNI FRANCIÆ continens, per Joannem Ferrault, utriuſque Juris Licentiatum editus.*

*Ferrault] Andegavenſem regiũque apud Cenomanos Procuratorem tẽpore Ludovici XII. cui dicavit, ut notes imperitiam & barbariem temporis. C. M.

Primum jus ſive Privilegium ſequitur.

Rex Franciæ neminem recognoſcit in temporalibus Superiorem.

PRIMUM lſdiorum jus altum & præcipuum Sereniſſimæ Coronæ Franciæ eſt, quòd Rex nullum in temporalibus recognoſcit, nec recognoſcere tenetur: Et ideò ſcriptum eſt quòd non eſt feudum, & ſi feudum debet dici, quòd nullum eſt ita francum ſicut Regnum Franciæ, quia nullam fidelitatem debet; quod eſt ſignum libertatis maximæ. Nam omnis fidelitas eſt libertati contraria. *extra de privileg. c. cùm olim.* Et eſt illa ſervitus quædam. *Bal. in l. quotiens, C. de ſuis & legitim. faciunt not. in l. ſicut in princip. ff. de uſufruct.* & quòd non ſubeſt Imperatori expreſsè decidunt *Ioan. Fab. Cy. & Iaſ. in l. 1. c. de ſum. Trinit. Præpoſ. & Alexand. in c. jus Quiritum, 1. diſt. Spec. de appellat. §. Nunc tractemus.* quibus locis reſolvunt Regem & Regnum Franciæ legibus Imperialibus non ligari. Nam dictio *quos* poſita in d. l. 1. reſtringit, ut ibi latè per Doctores facit *l. ea tamen de leg. gl.* 3. Et ultra rationes prædictas, ea ratione potiſſimum, quia in Regno Franciæ Imperator non habet territorium ſeu diſtrictum, quod idem eſt, §. porro juncta gloſ. Et ibi de ſancto gemi. c. ubi periculum, de elect. in 6. Et nos Francos Imperator nunquam potuit neque poteſt tenere: & ſic extra territorium impunè ei non paretur l. fi. ff. de juri. om. jud. & c. 2. de Conſtitut. facit ad prædicta quod dicit Bal. Conſil. 418. dum dicit Regnum Franciæ regi naturali inſtinctu, nec ſubjici Imperio, ſed haberi erga Imperium ſicut erga nos eſt polus antarcticus. facit dictum Ia. de alva. in tit. de pace jur. fir. in prin. collat. 10. dicentis in terminis pro Regno Franciæ, quod nunquam fuit ſubjectum Imperiali, nec eſt ſpes quòd obediat. Et ſi legibus Imperialibus utimur, ille uſus permiſſus eſt eatenus quatenus Lex Regni non diſponit. Nam diſpoſitio Legis Salicæ ſeu Regni prævalet & obtinet. Ita dicit Alexand. c. d. jus Quiritum; quod ſingulare eſt in Rege Franciæ, ſecùs de aliis Regibus, qui fuerunt à Romanis devicti & tributarii redditi: de quibus aliqui denominantur in l. in nomine Domini C. de off. Præfect. Prætor. Afric. Nec glorientur Hiſpani; nam text. 93. diſc. c. Adrianus, ſolùm loquitur de Carolo Magno qui erat Rex Francorum, & ex Francis, quia Carolus eos devicerat, in tali privilegio participare meruerunt. Ultra prædicta, jus Franciæ ſatis declaratum extitit. in c. per venerabilem. extra, qui filii ſint legitimi; licet Gloſſa dicat quòd de facto, & non de jure, Rex ipſe Superiorem recognoſcat; tamen illi non eſt credendum; nam, ut inquit Alexander cap. jus Quiritum, diſtinct. 1. illa gloſſa eſt Ioannis, qui fuit Theutonicus, & Imperatori ſubjectus; & ſic tanquam ſuſpectus ſpernendus eſt: erubeſcere enim debuit contra prædicta aſſerere, cùm ſine lege loquatur, §. conſideremus. in Authentic. de trien. & ſemiſ. col. 3. Nec debent gloriari Theutonici de c. nolumus, 11. q. 1. ubi Imperator vult Francos ſuis legibus aſtringi; nam illius, c. conditor hoc facere potuit, quia erat Rex Franciæ Carolus dictus Magnus. Et ex eo capite quia Rex facere potuit & ordinare, diverſitatem tamen notavit; nam Francos expreſſit per dictionem, *tam*, quæ eſt copulativa diverſorum: text. cum gl. in l. mercatores, C. nova vectig. l. quicumque, C. de hered. l. cùm ſcimus, C. de agric. & cenſi. lib. 11. Nec tales Theutonici hoc declarare poſſunt: cùm antequam in eos fuiſſet translatum Imperium, fuerat apud Francos, ut patet ex hiſtoriis: & in c. venerabilem, de elect. gloſ. 13. diſc. c. quando. Ex quibus elici ſolent tres Imperii tranſlationes. Prima à Græcis Conſtantinopolitanis in Germanos ſeu Francos, tempore Leonis Papæ. Secunda * à Francis in Italos: Et primus illorum fuit Berengarius, tempore Sergii Papæ, & imperaverunt annis circiter quinquaginta. Tertia fuit ab Italicis in Theutonicos, qui dicere voluerunt omnes ſibi ſubeſſe nationes, quod non eſt verum, etiam de jure: quia tantùm habent Imperium Occidentale, & ſic non Orientale. Et ſi illa penna eis de jure deficit, meritò & illa cæleſtis Regni Franciæ, argumento l. quæ de tota, ff. de rei vendit. Et hoc ſatis declaravit Papa Clemens V. in Extravagan. quæ incipit, meruit; declarando diffinitionem Bonifacii octavi non præjudicare Regno Franciæ in temporalibus. facit dictum Fran. de Zaba in cle. unica de immunit. Eccl. Et jus prædictum verſum eſt in conſuetudinem: & eſt approbata talis conſuetudo, & hactenus ab omnibus pacificè obſervata à tanto tempore, quòd non extat memoria in contrarium. Quæ conſuetudo gratiæ eſt inductiva, c. non eſt de conſuet. l. 6. juriſdictionis attributiva, l. 1. C. de emenda, ſer. l. viros, C. de diverſ. offic. l. 11. c. dilecti. extra. de arbit. c. ſi laïcus, extra de foro compet. & privilegii attributiva. l. fi. c. nova vectigal. de aqua quoti. & æſti. ff. l. 1. §. fin. c. ſuper quibuſdam, extra de verbor. ſignific. 9. q. 3. c. conquæſtus. Potuitque talis ſuperioritas præſcribi, quia Francigenæ Romani Imperii non ſunt, ſed ſeparati judicantur, per gloſ. §. jus autem inſtit. de patria poteſt. & ſic cum nunquam fuerint ſubditi, potuerunt præſcribere: faciunt not. in dicto cap. ſi laïcus, in l. venditor, §. conſtat, ff. communia prædic. de ſtatu & conſuetudine, contra libertatem Eccleſiæ, ſi verò dominus temporalis, col. 10. & not. in d. l. viros. Vide pro ampliſſima hujus privilegii diſcuſſione, quæ tradit Do. Igneus Rothomagenſis Parlamenti Præſidens in ſuo tractatu. An Rex Franciæ recognoſc. Imperatorem.

Imperator in Regno Franciæ nõ habet territorium.

* Secund.] Turpiter errat. Si enim Berengarii tyranni fuerunt, vacavit Imperiũ Occidentis 50. annis, ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 3. in Rubr. nũ. 29. C. M.

SECUNDUM PRIVILEGIUM.

Rex Franciæ Nomen habet pulcherrimum.

SEcundùm jus altum, ſeu præcipuum, omnes divitias excedens, eſt quòd nullus Rex habet ita pulchrum & excellens nomen; nam vulgò dici ſolet, quod meliùs eſt bonum nomen, quàm divitiæ multæ, inquit Sapiens, & ratione excellentiæ nominis major reverentia adhibenda eſt. Pulchrum eſt igitur & ſingulare bonum nomen habere. text. in l. *facta*, §. ſi in danda: & ibi gloſ. ff. ad Trebel. Et licet de Regibus fiat mentio in jure, ſcilicet de Rege Angliæ, * c. novit. de judic. & c. non eſt de deſponſ. De Rege Hungariæ, c. non eſt, & c. licet de voto & voti redemp. c. intellecto: de jurejur. De Rege Gothorum, 17. di. c. conſilia, §. hinc etiam. de Rege Scotiæ, de conver. conjuga. c. chariſſimus, de immun. Eccleſ. c. inter alia, in ſubſcriptione. De Rege Navarræ, c. ad noſtram, de jurejurando. De Rege Apuliæ & Siciliæ, veritatis, de jurejur. & cl. Paſtoralis de ſenten. & de re judi. de Rege Caſtellæ & Arragoniæ ſive Hiſpaniæ, de jurejuran. c. quanto. Hi tamen tum excellentiſſimis nominibus ſeu epithetis non decorantur ſicut Rex Franciæ; nam vocatur glorioſiſſimus, c. hoc quippe 3. q. 6. excellentiſſimus, 11. q. 8. c. excellentiſſimus, illuſtris. d. c. novit. de judic. in ſubſcriptione, c. novit. de appellationi. Et meritò illuſtris, ſecundum Bal. 1. ff. de offic. Præfec. Prætor. quia plures Provincias ſive plures Civitates habet ſub ſe, num. 12. ſcilicet Rhemenſem, Senonenſem, Rothomagenſem, Turonenſem, Bituricenſem, Lugdunenſem, Narbonenſem, Tholoſanam, Auxitanam, Burdegalenſem, Viennenſem, Biſuntinenſem. Et comprehenſis dictis Provinciis, in quibus ſunt ſedes Archiepiſcoporum, in dicto Regno ſunt Epiſcopi numero * 104. Et vocatur Chriſtianiſſimus filius, ut in Extravag. Ioannis XXII. quæ incipit, Prodiens: & hoc ex gratia Dei operante propter famæ claritatem, favorem devotionis, & ſinceritatem fidei Catholicæ, quæ ſemper in Regibus Franciæ viguit, ut patet in Hiſtoriis Regum Francorum; nam Clodovæus de hæretico Gotho ſumpſit ultionem. Clotarius ſecundus bello optimus atque ſtrenuus pietatem colebat, Religionem quoque venerabatur. Dagobertus ob Martyris Dionyſii venerationem aureum feretrum, additiſque ad decorem multis variiſque gemmis, annuis inſuper proventibus ad Sacerdotum & Miniſtrorum templi alimoniam deſtinatis: tapetes quoque unionibus variis intextos, quibus interior paries tegeretur, attribuit.

* *Rege Angliæ.*] Qui ab anno 1535. omnem Papæ obedientiã ſubtraxit, ſeque ex generali conventu (Parlamentum Angliæ vocant) fidei defenſionẽ & in terra, ſupremum Eccleſiæ Anglicanæ & Hyberniæ ſub Chriſto, caput eſſe dicit etiam in omnibus programmatis, & Literis regiis, ſcilicet Henricus VIII. & poſt eum nunc filius ejus Edoardus. Dudum etiam omnes Monachos ejecit, eorumque reditus partim ſibi pro ſumptibus Regni, partim Nobilibus ad onera militiæ aſſignavit.

* *Numero.*] Scilicet comprehenſis Archiepiſcopis, aliàs tantum 92. Epiſcopi addendo verò tres Archiepiſcopatus, & illis comprehenſis, 125. Epiſcopi, velut Satrapæ; pauci enim verbum Dei prædicant. C. M.

Pipinus Stephano ſummo Pontifici contra Adulphum Romanum Regem gravi tributo Romanos prementem, ſuppetias tulit: & Bononiam & Romandiolam dedit. Spec. tit. de reſcriptis, §. 9. verſi. Item quia obtentum. Cui Pipino & poſteritati ejus ille Stephanus benedixit, & eum qui temeritate aliqua adverſus Francos bella moveret, communione Chriſtiana interdixit. Carolus Rex, qui & Imperator factus, & propter ejus magnitudinem, prudentiam, & virtutem, Magnus dictus eſt, Chriſtianorum, in numerum Sanctorum relatus, Eccleſiam auxit, Adrianum & Leonem quartum ſummos Pontifices ab omni tributo & moleſtia liberavit. c. Adrianus, & c. in ſynodo 63. diſ. & juxtà Alexandri Magni dictum maluit ſe diſciplinis antecellere, quàm opulentiis. Conſiderans quòd optimo Principi glorioſum eſt habere rationem ſtudiorum, obtinuit Univerſitatem Pariſienſem quæ inter omnes conſtat florens & famigerata, nec florentiſſimam, illuſtriſſimamque Francorum nationem ulla fermè alia res peræquè facit. Is Carolus triennio priuſquàm moreretur teſtamentum condidit, duabus partibus totius pretioſæ ſuæ ſuppellectilis Civitatum majorum Præſulibus relictis. Tertiam liberis & nepotibus, & familiæ pro uniuſcujuſque ratione attribuit.

Ludovicus qui pius dictus eſt, Imperator & Francorum Rex, Lotharium filium Eccleſiæ libertates & proventuum jura violantem, ad reſtitutionem monet, & Romani Pontificis ſe ditionem conſervare juramento aſtringit. Mirandumque de eo fertur, quòd per dies quadraginta nullum neque cibum, neque potum præter ſpirituale Corporis & ſanguinis viaticum ad alimentum acceperit. Ex ejus Chronicis habetur, quòd fuerunt ejus Imperatoris extrema omnia religionis atque fidei plena. Hugo dictus *Capet*, divino miniſterio eſt Rex factus, & per ſanctum Gabrum, aliàs Valerium, Deo revelante ei dictum eſt, ſe uſque in ſempiternam, alii ſeptimam, generationem regnaturum. Robertus ejus filius Eccleſiam veneratur, Eccleſiarum extructione, hymniſque & canticis ut ſuffragium, O conſtantia martyrum! Cunctipotens: immò ſuffragia decent.

Ludovicus propter corporis molem Groſſus cognominatus, permaximus ſervorum Chriſti amator fuit. Plerique ſuo tempore Ordines, * aut originem, aut magnum ſanctitatis incrementum acceperunt, Cluniacenſium, Hoſpitalium, prætereà Præmonſtratenſium ſanctiſſimæ inſtitutiones vitæ & morum luminaria effulſerunt, & divi Victoris cœnobium in Pariſiano ſuburbio ſitum, à fundamentis extruxit.

* *Ordines.*] In hos profuſus cæterum mirè frugalis etiam in filiis quos plures habebat, duos Eccleſiaſticos, ſingula tantùm habentes Beneficia, quorum unus Philippus unicum habens Archidiaconatum Pariſ. cùm electus eſſet in Epiſcopum Pariſ. rejecit, dicens: Cur non potius elegiſtis præceptorem meum meliorem & doctiorem me, ſcilicet Petrum Lombardum? Alter filius Petrus, dominus loci de Courtenay tantùm: O quàm nunc effervuit tyrannis & ambitio! Is etiam Ludovicus VI. primogenitum Robertum Ebroïcenſem tantùm Comitem facit, prælato (etiam vivens) ſecundo-genito Ludovico VII. qui ideo junior duplici nomine dictus. C. M.

Ludovicus junior dictus, Crucis ſigno aſſumpto, Turcas bello ſuperavit.

Philippus qui cùm ab initio ætatis Deodatus appellaretur, Auguſtus quoque dictus eſt: tum propter egregiam ſanctamque virtutem, tum quia adeptum regnum auxit. Sacro coronandi abſoluto miniſterio adhuc adoleſcens, memor fuit quàm impiè plerique per Franciam dejerarent, & execrabili Deum blaſphemia provocarent, animoſiorem quam Imperatoriam, de qua in Authentico, ut non lux. ho. cont. na. col. 6. deſcriptam legem tulit. Si quis ejus impietatis reus compertus eſſet, in fluvium aut paludem dimitteretur. In Iudæos ſeveritatem apud caſtrum Brayum exercuit. Ob Hieroſolymitanam proſecutionem & ſuſtentationem tercentum mille libras Pariſienſes millia inſuper centena domui Hoſpitali, pauperibus millia viginti teſtamento reliquit, dedit & legavit.

Ludovicus Sanctorum catalogo inſcriptus eſt, vita ſanctiſſima & miraculorum evidentia proclamantibus.

Philippus ejus divi Ludovici filius, ſynodum ſacram à Gregorio Pontifice Lugduni celebratam tutavit, diu de Chriſtiano ſtatu præcedente confabulatus.

Philippus huius nominis quartus, dictus pulcher, Eccleſias & capellas dotavit, & inter alias Cenoman. capellam regiam de vado malidivi appellatam nunc, proh dolor! deſolatam: in qua voluit Theſaurarium, Capellanos & Clericos continuam facere reſidentiam, quod in deſuetudinem abiit; quia per ſubſtitutos ſeu vicarios nunc ſine reſcripto regali ſunt deſervientes, contra l. nullus qui nexu generis, C. de decuri. l. 10. ordinavit: is paululum antè quàm moreretur, filios ſervare charitatem exhortatur, & cum voto Hieroſolymitano abſolvere.

Philippus

Digitized by Google

Philippus ſeptimus dictus Valeſius, Eccleſiæ jurium, libertatumque, & privilegiorum protector & conſervtaor fuit permaximus. Malevolis Eccleſiæ perturbatorum fallaciis & cavillationibus obvians inquit: Non modò non auferre Eccleſiis ſua jura, ſed ea ampliare in animo eſt. Et propterea aliis quoque ſuffragantibus meritis, bene fortunatus primùm, deinde fœlix, poſtremò optimus Chriſticola vocatus eſt.

Joannes, tametſi variam perpeſſus fortunam, ſe Urbano Papæ filiali reverentia obtulit, & Cruce ſignavit.*

*Signavit.] Hic malè teritur Carolus V. cordatiſſimus, ſapiens vocatus, præque his omnibus de Litteris bene meritus, quia bonos libros conquiſivit, & in Gallicum transferri juſſit: in queis totam Bibliam Sacram, omnem naturalem Hiſtoriam, libros Ariſtotelis politicos, ethicos, & de Cœlo & Mundo, ſomniumque Viridarii componi: fœlix niſi quòd, damno poſteritatis ſuæ nimis liberalis fuit in fratrem Philippum Audacem, & ab impio Rege Navarræ intoxicatus ægrè, lethali fiſtula in brachio relicta, ad tempus ſanatus, filium nimis juvenem reliquit, quæ cauſà fuit infinitarum cladium Regni, theſauris etiam regiis per avarum & infidum fratrem Ducem Andenſem expilatis.

Carolus ſextus pro Eccleſiæ bono Eccleſiarum proventus in tres partes diſtribui jubet: unam in Eccleſiarum inſtaurationem, alteram in diſſolvendis obligationibus & debitis, tertiam quotidianis Miniſtrorum uſibus aſſignavit. Schiſma longævum diſſolvit, Eccleſiaſtica jura ampliando. Carolus ſeptimus ſacro-ſancti Concilii Baſilienſis auctor, ſuſceptor, & approbator fuit, Eccleſiæ Gallicanæ præſervator.

Ludovicus undecimus ejus filius, etſi aliqua ſæva exercuit, magnam tamen devotionem ad divam Mariam habuit: Eccleſias conſecratas auxit, & oblationibus dotavit.

Carolus octavus ejus filius Rex mitiſſimus, Alexandrum Pontificem viſitavit, & ei perſonaliter in Miſſarum ſolemniis ſervire voluit.

Ludovicus duodecimus magnis laudibus attollendus eſſet, niſi adulationibus me crederet aliquis uſurum. Unum tamen efferre volo, quòd propriis ſumptibus Bononiam à Bentivolo, Romandiolam à Venetis prædonibus occupatas, Sedi Apoſtolicæ & Iulio * ſecundo reſtituit: univerſo orbi & aperta ſunt miracula; unde Rex cui de ſuo juſto titulo poteſtas hujuſmodi miracula faciendi accedit, poteſt dicere illud Evangelicum quod reſpondit Dominus contra calumnias Iudæorum, Ioannis 10. cap. *Si mihi non vultis credere, operibus credite*, cap. ſtudiis de præſum. cap. quod Dei timorem, extra. de ſtat. Monach. Quæ omnia geſta, ſine gratia operante & fidei ſinceritate, peracta eſſe, nullus eſt qui dicere velit, & regni excellentiam à ſummo Deo eſſe negare poſſit. Meritoque aliis dotibus, profundiſſimiſque juribus Regem & regnum Franciæ debere tutari.

*Iulio.] A quo mox Italia, Mediolano, Liguria pulſus & deturbatus fuit. Idémque Iulius Concilium Piſanum auctoritate Conſtantienſis & Baſilienſis Conciliorum congregavit, in quo, ob notoria, & ſcelera ſua depoſitus diſturbavit. C.M.

TERTIUM PRIVILEGIUM.

QUICUMQUE ORAT PRO REGE Franciæ, habet decem dies Indulgentiarum.

TErtium altum jus & præcipuum ſequitur, quòd quicumque orat pro Rege Franciæ, habet decem dies indulgentiarum ab Innocentio quarto, ut recitat defunctus præceptor meus Magiſter Coſmas Guymier, in proœmio Prag. Sanction. ſuper verb. *tueretur*. Et ſanctus Thom. in 4. Senten. diſt. 19. art. 3. in ſolutione ultimi argumenti. Clemens centum dies indulgentiarum conceſſit orantibus pro pace & ſalute Regis & Reipublicæ regni Franciæ: ut vidi, & Bullam legi in lib. Et eſt Bulla num. 33. hoc laudandum ſanxit Baruch Propheta, c. 1. ſui libri.

QUARTUM PRIVILEGIUM.

REX FRANCIÆ POTEST, INCONSULTO Papâ, ſub nomine mutui doni, aut charitativi ſubſidia imponere viris Eccleſiaſticis, ſeu Eccleſiis, pro defenſione Regni.

QUartum altum jus atque ſingulare nulli alii conceſſum eſt, quia licet jure communi Principes laïci non poſſunt ſubſidia imponere, nec ſub nomine mutui, doni, aut charitativi ſubſidii, ab Eccleſia viriſque Eccleſiaſticis petere aut exigere, inconſulto ſummo Pontifice, c. non minùs, c. adverſus cum ſua materia, de immunit. Eccleſ. Regi tamen Franciæ licet, & viri Eccleſiaſtici hoc præſtare poſſunt, exactione ceſſante, etiam inconſulto Romano Pontifice, pro univerſali vel particulari regni Franciæ defenſione, & ſi periculoſa neceſſitas imminet, cujus neceſſitatis ad Regem majorem annis viginti, & ſi minor ætate, ad Prælatos, Clericos, & laïcos qui de ejus ſunt ſtricto Conſilio, ſeu majorem partem illorum honoratorum arbitrium ſeu interpretatio ſpectat, & ita declaravit Bonifacius Papa, & hoc aliàs accepi ex ſcriptis domini de Banza, tunc Conſiliarii Regis. Sed pro vero didici, & vidi ſcriptum in Bulla, in libro liliorum redacta, cujus tenor ſequitur, & eſt talis.

*Tenor Bullæ * Apoſtolicæ inſertæ libro Liliorum.*

* Bullæ.] Sed fictæ & ſuppoſititiæ: tum quia nulli Bonifacio ante Bonifacium VIII. & multò minùs poſt eum adaptari poteſt. Bonifacius autem erat acerrimus hoſtis Regis Philippi & Regni. Tum quia hic fit mentio de anno 15. Pontificatus Bonifacii. Sed dictus Philippus ſedulò prohibuit eum implere nonum annum Pontificatus; captus enim Papa Romamque ductus, miſerabiliter ibi periit, ingreſſus ut vulpes, regnavit ut leo, aliàs ut lupus, mortuus ut canis. C. M.

Ejus eſt legem interpretari qui eam condidit: facit l. leges ſacratiſſimæ, C. de legibus.

BOnifacius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei, venerabilibus fratribus, Archiepiſcopis, Epiſcopis, ac dilectis filiis electis, Abbatibus, Prioribus, Præpoſitis, Decanis, Archidiaconis, Capitulis, & aliis perſonis Eccleſiaſticis, necnon & nobilibus viris, Ducibus, Comitibus, Baronibus, militibus, & cæteris per regnum Franciæ conſtitutis; ad perpetuam rei memoriam. Etſi de ſtatu Regis cujuſlibet in quo Catholicæ fidei viget ſignaculum, paternæ ſollicitudinis ſtudio cogitemus: ad ſtatum tamen Chriſtianiſſimi Regis Franciæ, in quo ſemper anteactis temporibus erga Romanam matrem Eccleſiam viguit devotionis integritas, reverentiæ plenitudo ſplenduit & ferventis obedientiæ promptitudo, tantò ſolertiùs aciem confidentiæ extendimus, & circa illud cogitationis noſtræ verſatur inſtantia: quanto ipſum ulterioti favore proſequimur, & ſinceriùs gerimus in viſceribus charitatis.

Dudum ſiquidem Paſtoralis officii debitum exequentes, in favorem Eccleſiarum, & Eccleſiaſticæ libertatis auctoritate Apoſtolica duximus ſtatuendum, ne Prælati & perſonæ Eccleſiaſticæ cujuſcumque dignitatis, ſtatus aut conditionis exiſtant, ſub adjutorii mutui vel doni nomine, Imperator, Reges ſeu Principes, aut aliter præſidentes, ea imponere & exigere vel recipere ab eiſdem Prælatis & perſonis Eccleſiaſticis audeant, certis pœnis adjectis nihilominus in hac parte. Verùm nonnulli noſtræ intentionis ignari, ſuæque prudentiæ innitentes hujuſmodi Conſtitutionem noſtram, non rationabili aut æquitati conſonæ, ſed voluntariæ interpretationi ſubjicere moliuntur; non attendentes quòd ad eum qui condidit, interpretatio noſcitur pertinere. Nos igitur huic morbo congruam intendentes adhibere medelam: & ut cujuſlibet ambiguitatis

Digitized by Google

ſcrupulus in hac parte tollatur, & veritatis puritas eluceſcat, authoritate præſentium declaramus, quòd Conſtitutio ipſa, vel ejus prohibitio ad donaria, vel mutua ſeu quævis alia voluntaria Prælatorum & perſonarum Eccleſiaſticarum ejuſdem regni, cujuſcumq; ſtatus, ordinis vel conditionis exiſtant, omni prorſus coactione aut exactione ceſſante, ſe aliquatenùs non extendat. Licet ad id forſitan chariſſimi in Chriſto filii noſtri Philippi Regis Francorum illuſtris, vel ſucceſſorum ſuorum, qui pro tempore fuerint, aut Officialium eorumdem, ſeu Ducum, Comitum, Baronum, Nobilium, vel aliorum dominorum temporalium de regno prædicto, requiſitio civilis & amica præcedat: omniaque feudalia, cenſualia ſive jura qualibet in rerum Eccleſiaſticarum ditione retenta, vel alia ſervitia conſueta Regi ejuſque ſucceſſoribus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, & aliis temporalibus dominis ſupradictis, tam de jure quàm de conſuetudine, à perſonis Eccleſiaſticis debita, prædicta Conſtitutio non includat, vel aliquatenùs comprehendat. Et quòd perſonæ Eccleſiaſticæ pro Eccleſiarum ſuarum utilitatibus compoſitionis aut tranſactionis vigorem in his contingat aliquatenùs impediri: conſtitutioque eadem Clericos clericaliter non viventes, ſed ſe mercationibus & mercimoniis, præſertim inhoneſtis & vilibus vel obſcœnis immiſcentes actibus non defendat. Adjicimus inſuper hujuſmodi Declarationi noſtræ, quòd ſi prædicto Regi ac ſucceſſoribus ſuis pro univerſali vel particulari ejuſdem regni defenſione, periculoſa neceſſitas immineret, ad hujuſmodi neceſſitatis caſum ſe nequaquam extendat Conſtitutio memorata: quin potiùs idem Rex ac ſucceſſores ipſius poſſint à Prælatis & perſonis Eccleſiaſticis dicti regni petere & recipere pro hujuſmodi defenſione ſubſidium vel contributionem: illudque vel illam Prælati & perſonæ prædictæ præfato Regi ſuiſque ſucceſſoribus, inconſulto etiam Romano Pontifice, teneantur & valeant ſub quotæ nomine, aut aliàs etiam impartiri, non obſtante Conſtitutione prædicta, ſeu quovis exemptionis vel alio quolibet privilegio, ſub quacumque verborum ſerie confecto, ſede Apoſtolica impetrato: Ejuſque neceſſitatis declaratione ſupradictæ ipſius Regis, & ſucceſſorum ſuorum conſcientias onerari, eiſque innoteſcere. Volumus quòd quicquid recipi ultra ipſius defenſionis caſum contigerit, in ſuarum recipiant periculum animarum. Super quo niſi ſalubriter ſibi provideant, attendere poterunt in quo periculo remaneret. Si verò defenſionis prædictæ tempore, hujuſmodi & aliis annum viginti præfati non exceſſerint ſucceſſores, declaratio neceſſitatis ejuſdem Prælatorum, Clericorum & laïcorum, qui de ipſorum ſucceſſorum ſtricto conſilio ſeu majoris partis ipſorum fuerint, conſcientiis relinquatur. Quorum ſimiliter conſcientias onerari Volumus, eiſque pleniùs aperiri quòd ſi ultra caſum defenſionis recipietur, ejuſdem in diſpendium ſalutis conſiliorum reciperetur ipſorum, illudque reſtituere teneantur. Præterea intentionis noſtræ non extat, nec exiſtit per Conſtitutionem prædictam, ſeu Declarationem præſentem, jura, libertates, franchiſias, ſeu conſuetudines, quæ præfatis Regi & regno, Ducibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, quibuſvis aliis poteſtatibus, dominis, editionis præfatæ Conſtitutionis tempore, ac etiam ante illud competere noſcebantur, tollere, diminuere, vel quovis modo mutare, aut eis in aliquo derogare, ſeu novas ſervitutes vel ſubmiſſiones imponere; ſed jura, libertates, franchiſias & conſuetudines ſupradictas & prætactas Regi & aliis illæſa integra conſervare. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam noſtræ Declarationis infringere, vel in eam temerario auſu attentare. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum apud Urbem veterem 2. Calend. Auguſt. Pontificatus noſtri anno 3. Idem Bonifacius jus Pontificatus ſui anno 13. illud jus extendit pro redemptione perſonarum Regis, Reginæ & filiorum. Et licet quidam Doctores, ut narrat Panorm. dicto cap. non minus, voluerint dicere hoc poſſe fieri jure communi, favore Reipublicæ patriæ (quia quilibet tenetur patriam ſuam defendere, l. 2. ff. de juſti. & ju. c. pen. de homi.) præſertim cum ipſius defenſione protegantur orphani & miſerabiles perſonæ: alii tamen Doctores multis rationibus fulciti contrarium ſanxerunt: ideò bonum fuit ſuper hoc Declarationem Sedis Apoſtolicæ habere; nec culpandi ſunt qui tale negotium proſecuti fuerint, quia bonarum mentium eſt timere ubi culpa non eſt.

QUINTUM PRIVILEGIUM.

REX IN ECCLESIIS HIC ET INFRA enumeratis capit regalia, & Beneficia confert in regaliis vacantia.

QUintum jus liliorum eſt quòd Rex in Eccleſiis capit regalia, & eſt hoc approbatum in Decreto Baſilienſi, tit de anna. ver. item quòd dicta quinta pars, & in his tuentur qui antiqua Conſuetudine uſi ſunt, c. generali, extr. de elect. lib. 6. Specialis eſt allegatio. Speculat. tit. de legat. §. nunc tractemus, verſi. ſed nunquid legatus, dum ſpecialiter loquitur de Rege Franciæ, & ejus jure vendicandi in quibuſdam Eccleſiis vacantibus collationem Beneficiorum ad illas ſpectantium: & quòd illo tempore etiam temporalia illarum Eccleſiarum recipit. Et bene dicit Speculator quibuſdam Eccleſiis, & ſunt illæ Eccleſiæ, (ut ex Regiſtris Parlamenti & Computorum accepi) ſcilicet in Archiepiſcopatu Rhemenſi regalia accipit, in Epiſcopatibus Laudunenſi, Sueſſionenſi, Cathalaunenſi, Tornacenſi, Morinenſi, Atrebatenſi, Ambianenſi, Noviomenſi, Silvanectenſi, Belvacenſi. Et ſic in toto Archiepiſcopatu, excepto Epiſcopatu Cameracenſi. Item in Archiepiſcopatu Senonenſi & diœceſanis, qui ſunt Pariſienſis, Carnotenſis, Aurelianenſis, Nivernenſis, Antiſſiodorenſis, Trecenſis, & Meldenſis. Et in Epiſcopatibus Cenomanenſi, & Andegavenſi, provinciæ Turonenſis, in Archiepiſcopatu ſeu provincia Bituricenſi, tam pro ipſo Archiepiſcopatu, quàm Epiſcopatibus Claromontenſi, Sancti Flori, Tullenſi, Caſtrenſi, Caturcenſi, & Anicienſi: Archiepiſcopatus autem Lugdunenſis, prætendit Epiſcopus Eduenſis. Capit Rex regalia in Epiſcopatu Cabilonenſi, & in toto Ducatu Normaniæ, tam pro Archiepiſcopatu Rothomagenſi quàm Epiſcopatibus Baïocenſi, Abricenſi, Ebroïcenſi, Sagienſi, Lexovienſi, Conſtantienſi, & in aliis Epiſcopatibus regni poteſt habere jura regalia: & in his tuendus eſt, quia de novo non uſurpat, argumenti dicti c. generali. Sed hîc non enumeravi niſi ea quæ declarata inveni: & vidi Bullam de Epiſcopatu Abrincenſi, quæ eſt Innocentii, datam Aſſiſii, anno 11. aliam Bullam Clementis, anno 3. ubi de præbendis & dignitatibus Rhemenſis Eccleſiæ; alteram Gregorii de Eccleſia Senonenſi, de quibus & aliquibus ſupradictis ſunt Bullæ in libro liliorum, ſub quota 71. 72. 73. 74. 75. 76. & 79. & de Epiſcopatu Cenomanenſi pro Rege executus ſum vacante dicto Epiſcopatu, per demiſſionem Reverendiſſimi in Chriſto Patris Philippi de Luxemburgo Cardinalis, in favorem defuncti domini Franciſci de Luxemburgo: & per proviſionem quam idem Reverendiſſimus habuit per obitum dicti Franciſci de Luxemburgo.

Digitized by Google

SEXTUM PRIVILEGIUM.

REX FRANCIÆ A NULLO SUI Regni Antiſtite poteſt excommunicari, nec excommunicatus declarari.

SExtum ſanctum ex gratia Dei jus altum procedens eſt, quòd licet Principes ſæculares poſſint excommunicari, & excommunicati declarari, c. quoniam quidem, 16. diſt. c. non eſt, de ſpon. ubi de Rege Angliæ fit mentio: Rex tamen Franciæ à quocumque (maximè ſui Regni) Antiſtite non poteſt excommunicari, nec excommunicatus declarari. Et illud jus antiquum declaraverunt Clemens V. in Extravagant. Meruit. Martinus Papa, qui de hoc Bullam ad rei perpetuam memoriam declarando conceſſit. facit declaratio Johannis XXII. in Extravagant. frequens, ſub tit. de judi. ubi declarat per privilegium poſſe concedi ne quis poſſit excommunicari, nec ei interdici. Quod privilegium etiam extenditur ad ejus Officiarios, & hoc pro actu exercitii juriſdictionis temporalis. facit quod notatur 89. diſt. c. judicatum: Nam idem privilegium habet familia quod dominus, 11. q. 2. c. Eccleſia, glo. c. clericum, 11. q. 1. Et quod notatur, ff. ad municipales, l. aſſumptio, & de hoc ſunt Arreſta in Curia Parlamenti regiſtrata de anno Domini 1381. contra Archiepiſcopum Rothomagenſem, qui erat de domo Alenconii, de anno Domini 1399. contra Officialem Rhemenſem, de anno Domini 1399. contra Archiepiſcopum Turonenſem, qui Baillivos & ſervientes excommunicaverunt. Dictumque extitit ulterius contra dictum Archiepiſcopum Turonenſem, quòd in monitionibus generalibus non comprehenderentur Officiales Regni, & ita declararet. Et anno 1507. die Lunæ 17. Aprilis declaratum fuit in Parlamento, me præſente, quòd in monitione generali non comprehenderetur Graphiarius & Commentarien. Caſtelleti, de his quæ ſciebant tamquam Officiales regii: & ita declaravit Epiſcopi Pariſienſis procurator. Quæ omnia pro lege ſunt ſervanda, l. unica, C. de Senatuſconſult.

SEPTIMUM PRIVILEGIUM.

NON OBSTANTE QUOD LAICI Eccleſiis non debent præfici; tamen Rex Franciæ obtinet ut obtinere poſſit Prabendas in Eccleſiis ſui Regni.

SEptimum ratione unctionis, & ſuæ Chriſtianitatis jus eſt, quòd licet laïci in Eccleſiis præfici non debeant, ut patet ex textu, c. dilectus, de conceſſione præbendæ, c. ſi. 28. diſt. c. benè quidem, & ut ad hoc jura ſatis ſunt nota; tamen Rex Franciæ obtinet, ut poſſit obtinere præbendas in Eccleſiis ſui Regni: de hoc Panorm. c. extirpandæ, §. quoniam verò ext. de præb. ubi fit mentio quòd Rex Franciæ eſt Canonicus Eccleſiæ ſancti Hilarii Pictaviæ Civitatis, & hoc experientia docet; nam in Eccleſia Cenomanenſi habet præbendam, cujus reditus remittit ſervientibus ſeu bajulis, in Eccleſia Beatiſſimi Martini Turonenſis, & in Eccleſia Andegavenſi, & quando præſens eſt, diſtributiones capit, ut expertus ſum.

OCTAVUM PRIVILEGIUM.

LICET IUS CONFERENDI Præbendas adeò ſit ſpirituale, ut laico non conveniat: nihilominus Rex Franciæ pleno jure confert Beneficia & dignitates Eccleſiaſticas.

OCtavum jus liliorum ex gratia Dei operante, & meritis præcedentibus eſſe dignoſcitur, quòd licet dicat Joannes And. in c. 2. de præbendis lib. 6. quòd jus conferendi præbendas ſit adeò ſpirituale, quod non cadit in laïcum 17. q. 7. c. ſi quis deinceps, & c. ſi extra, de jure patro. nec laïcus illud poſſit poſſidere, de præſcript. c. cauſam quæ, & ſic nec præſcribere, c. ſi de poſſeſſione, de regul. jur. lib. 6. tamen Rex Franciæ pleno jure Beneficia * confert Eccleſiaſtica, Canonicatus & Dignitates, c. dilectus, leg. 3. de præben. in quo fit mentio de Decanatu Andegavenſi, de conſuet. c. cùm inter. in parte deciſa, ubi loquitur de collatione præbendarum Eccleſiæ ſancti Petri de Curia noſtræ Civitatis. Et in hoc multùm favendum eſt Regi Chriſtianiſſimo, gloſſ. ſuper verb. *Regalia*, tit. de annat. in Decreto Baſilienſi: facit gloſſa c. imperium, 10. diſt. & talia Beneficia non ſubjacent reſervationi Papæ: & ſic nec Decreto Baſilienſi ſeu nominationibus Univerſitatum per nomen Domini de ſancto Geminiano, in d. c. 2. de præbendis in 6. Quòd jus Imperator non habet, nec aliquis Dux Alemaniæ, ſalva pace, Bal. in c. quanto, de jud. & Speculatoris in tit. de præben. verſi. item not. Nam Imperator non habet poteſtatem conferendi, ſed facultatem faciendi recipi: & vocantur Primariæ preces imperiales: & magna differentia eſt conferre, vel facere recipi, ut per Io. And. in addit ad Spec. d. tit. faciunt no. Panorm. in cap. ſi. de conceſſis præbendis, ubi loquitur textus de Comitiſſa Flandriæ; quod c. debet intelligi de præſentatione, non de collatione: & contra dictum Speculatoris & dictum Imperatorem facit c. imperium, 10. diſt.

** Beneficia*] Non habentia adminiſtrationem Ordinis Eccleſiaſtici. C. M.

Rex Franciæ plus eſt privilegiatus quàm Imperator.

NONUM PRIVILEGIUM.

IN ELECTIONE PRÆLATI requiritur Regis conſenſus: qui ſi non adſentiat, non confirmatur electio.

NOnum liliorum jus profundum ab Adriano Papa cum univerſa ſynodo conceſſum, multis jam retroactis temporibus, conſuetudine introductum eſſe dignoſcitur, quòd in electionibus Prælatorum debet ejus requiri aſſenſus: & ſi non præſtat aſſenſum, non confirmatur electio. textus ſingularis de Rege Franciæ, in c. Adrianus, & c. in ſynodo 63. diſt. Mirandumque eſt in eo videre quod legitur in cap. hinc eſt 16. q. 1. ubi dicitur quòd eſt xenodochium ſeu cœnobium in Regno Francorum conſtitutum, ubi ſine regali proviſione, & Monachorum electione, nullus Abbas introducitur, neſcio ſi intelligitur de Abbatia ſancti Petri de cultura Cenomanenſi, ubi in tractatu electionis intereſt regius procurator, non ut eligat, ſed ut pacem & concordiam ſervare procuret. Majorique admiratione dignum, quòd Adrianus cum univerſo Clero ac populo, Carolo Magno ejuſque ſucceſſoribus conceſſit & decrevit, quòd in Archiepiſcopatibus & provinciis niſi à Rege laudetur & inveſtiatur Epiſcopus, à nemine conſecretur: & quicumque contra tale decretum ageret, cum anathematis vinculo innodavit: & niſi reſipiſceret, bona ejus publicari præcepit, & etiam irrevocabili exilio

In Regno Franciæ Epiſcopus niſi à Rege laudatus, vel inveſtitus, à nemine conſecratur.

Digitized by Google

puniri, textus in fi. d. c. in ſynodo, & c. Adrianus 63. diſtinct. quæ jura faciunt pro ſententia lata contra aliquos inobedientes. Nec obſtat, ut quibuſdam videtur, c. Sciant cuncti, de ele. in 6. quia eſt jus proprium Regis Francorum, & illi non eſt ſpecialiter derogatum, & eſt Bulla per quam eſt conceſſum jura Francorum Regum non avelli ſine cauſa & expreſſa mentione; quæ eſt conſonans cap. novit. in prin. de judic. Et ultra prædicta facit gloſſa ſuper verb. *Principes*, c. de hoc, de ſimon. c. nobis, de jure patronatus, gloſſa c. ſacroſancta, c. cum terra, c. quod ſicut, de elect. Panorm. in c. 1. de conſuetudine, Ioannes And. Innoc. & Bald. in d. c. quòd ſicut quòd poteſt induci conſuetudine, ut Eccleſia vacante, Canonici non procedant ad electionem, niſi priùs morte Prælati Regi nuntiata, & poſtulato aſſenſu regio de procedendo ad novam electionem, & ſi fieret confirmatio, eſt caſſanda, 18. q. 2. c. Abbatem, leg. 11. & ibi gloſſ. Ita quòd ſi Canonici eligunt Regi ſuſpectum, poteſt Rex appellare, Baldus d. c. quod ſicut: Et ante confirmationem ſe poteſt opponere, ſi dubitat de proditione patriæ, vel revelatione ſecretorum, ut dicunt præfati Doctores, & Innoc. c. ſuper his de accuſ. facit textus in verb. verumtamen in Decreto Baſilienſi tit. de elect. Ad prædicta faciunt c. cum longè, c. reatina. c. nobis, c. lectis, 63. diſtinctione. Et ſi quis velit dicere Regem Hiſpaniæ habere tale jus, ut d. c. cum longè. Dico illum non habere, niſi ex participatione juris Caroli Magni: qui (ut ſuprà relatum eſt) eos Hiſpanos vicit & rexit, & matrimonii favore Berſolonam & alias ei civitates dedit. Et ſi quod jus habuit Imperator per jura ſuprà allegata, hoc revocatum eſt, §. verum eadem 64. diſtinctione qui. §. ſolùm loquitur de revocatione juris imperialis: & Carolus Magnus hoc jus habuit nedum ut Imperator, ſed ut Francorum Rex, ut patet d. c. Adrianus. Et tale jus ei conceſſum eſt à Papa cum univerſa ſynodo: ideò Papa Stephanus dicti §. verum, & revocationis auctor, ſine univerſa ſynodo revocare non potuit: neque ejus ſententia prævalet argumento eorum quæ notantur cap. in Canonicis, 99. diſtinct. Nam fortius eſt quod per univerſæ Eccleſiæ ſtatuta firmatum eſt, c. puto. 2. q. 7. Et eſt regula juris, quòd omnis res per quaſcumque cauſas naſcitur, per eaſdem diſſolvi neceſſe eſt. Nec obſtat prædictis, c. ego Ludovicus, 63. diſtinctione: Nam ibi ſolùm renuntiatio facta fuit de electione ſummi Pontificis. An autem tali juri poſſit Rex renuntiare, præſentis non eſt ſpeculationis, ſed aliquid notatur per Baldum, c. ſi generali, in ver. quæro utrùm Rex Franciæ, 10 col. in tit. ſi de feu. fuerit contro. inter do. & agna. Vnum tamen non eſt omittendum, quòd regalia inſignia de facili remitti non poſſunt, nec alteri concedi. Neque enim eſt facile Regis locum tenere, c. non eſt, c. ante omnia, c. multi. 40. diſt. facit pro hoc jure, quia extraneus & alienigena * in ſuo regno non poteſt beneficiari ſine ejus permiſſione: ita dicit gloſſa in ver. exterorum, in proœmio pragmatic. ſanction. facit quod notat Geſſelinus in Extravagant. Joan. 22. quæ incipit, Execrabilis, ſuper verb. *diverſorum*; dum dicit dominum temporalem objicere poſſe contra promotionem ſeu proviſionem factam de incola alterius regni, quia alterius regni arcana ſcrutari non convenit, l. penult. C. de commercio & mercat. & indigenæ exteris ſunt præponendi. Nam oriundus non oriundo, & diœceſanus non diœceſano præfertur, ut in regula Cancellariæ, 15. faciunt quod not. in cap. ſi. extra de peregrinis, c. bonæ leg. 2. de poſthum. Prælat. & c. hortamur, 71. diſtinctione, & debent præfici quos multò antè nota probabilique vita commendat, & qui recta ratione probati fuerint, c. Epiſcopum, 63. diſtinctione.

* *Alienigena.*] Sup. par 3. tit. 23. §. 2.

Alienigena non poteſt in Regno Franciæ beneficiari ſine Regis permiſſione.

DECIMUM PRIVILEGIUM

EPISCOPI REGNI FRANCIÆ tenentur Regi jurare fidelitatem, ſeu reverentiam.

Decimum jus liliorum mirandum & antiquum eſt contra jura etiam ſcripta, c. nimis de jurejur. & c. fi. de re judic. quod Epiſcopi regni debent ei jurare fidelitatem ſeu reverentiam, quam reverentiam Rex Theodoricus in conſilio reſervaſſe ſibi declarat, §. hinc etiam 17. diſtinctione.

In hoc tamen notandum exiſtimavi, quòd ſi fidelitatem pro homagio accipimus, Epiſcopi non debent d. c. nimis de jurejurand. niſi ratione rerum temporalium & feudorum, ut per. Panorm. d. c. nimis; hoc enim certiſſimum eſt in jure, quòd Epiſcopi, Abbates, & alii Clerici tenentes bona feudalia, & in feudum conceſſa, tenentur jurare fidelitatem, & facere homagium. Henricus Bohic. c. fi. de re jud. Bal. in præludio feudor. faciunt not. in cap. ſolitæ, c. dilecti filii de majo. & obedi. c. verum de foro compe. c. cum ad verum, ibi cum pro curſu temporalium 86. diſt. & ca. Conrad. c. fi. col. 10. ita quòd propter feloniam bona feudalia fiſco applicantur, vita Prælati aut Clerici durante, quia venit contra legem & pactum, cui obedire tenetur Eccleſia, quia in ſe & in alium eſt mater & cultrix juſtitiæ, tit. Epiſcopum vel Abbatem, in prin. & de aliena. feudi, c. fi. 10. col. & in tali cauſa feudali Rex eſt Judex competens per no. glo. §. debet & ibi domi. c. Romana, de appellat. lib. 6. & in tali cauſa feudali efficitur regni ſubjectus: in aliis autem non; ſed reverentiæ debitor, ut Bald. d. c. nimis, propter eà credo quòd iſti Epiſcopi & Prælati aliter ſe habent jurando quàm ſæculares Principes & laïci. Nam ipſi ſolent jurare ſtola ad collum poſita, & manu ad pectus. Non autem habent manus inter manus Regis aut digniſſimi Cancellarii, ſeu quæſtoris: & laïci jungunt manus inter manus Regis: & ideò dicitur fidelitas manualis, c. cùm inter vos, de re jud. Et iſta manuum junctio aliquali ratione poteſt fulciri, quia manus ſignificat poteſtatem, l. manumiſſiones, ff. de juſti. & ju. & ſignificat arbitrium, l. penult. ff. de arbi. Et porrectio manus dextræ ſignificat ſoliditatem, & ideò debent eſſe firmi ad auctoritatem regiam conſervandam, voluntariéque ei obedire, quæ obedientia conſiſtit in mandatorum ſuſceptione: & ſi ei non obtemperatur, digna ultio ſuccedit: Eſt enim generale pactum ſocietatis humanæ, obtemperare Regibus, c. quæ contra mores 8. diſt. 92. diſt. in ſumma 23. qu. 3. c. qui culpatur. facit divi Hieronymi ſententia, dum inquit: Principibus & poteſtatibus fidem & reverentiam ſervari oportet, quam qui non exhibuerit, apud Deum præmia habere non poterit, 23. q. 5. c. Regum, cap. ſicut apud Camales. facit quod notatur in l. fi. C. de exactor. tribut. lib. 10.

Epiſcopi & Prælati aliter præſtãt juramentũ fidelitatis quàm laïci.

Generale pactum ſocietatis humanæ eſt obtemperare Regibus.

De pœna autem inobedientium diverſa jura ſtatuuntur; nam aliquando morte puniuntur, c. 2. de majo. & inobedi. omne delictum, §. Contumaciam, ff. de re milit. facit quod ſcribitur Eſdræ c. 8 quotquot tranſgreſſi fuerint legem, diligenter plectentur, ſive cruciatu, ſive pecuniæ mulctatione. Aliquando carceribus, pignoribus captis, mancipantur, l. cum eo, ff. ad leg Iul. pecul. ibi pignus capiendo & corpus retinendo. Aliquando domo propria privantur, ff. de interdictione & relegatione, libro finali: & aliquando domus eorum inobedientium diripiuntur, l. ſi is cum quo ff. de communi dividun. Aliquando banniuntur, l. curatores, ff. de offi. procur. Cæſa. Aliquando illis invitis ſervire compelluntur, l. ſi ad Magiſtratum, C. de decur. lib. 10. donec conſentiant 90. diſt. c. ſi quis 91. diſt. c. ſi quis Epiſcopus. & ſuſcipiendi voluntas adſit 23. q. 4. c. diſpli-

Digitized by Google

cet. Et tales inobedientes non differant ſe offerre, c. diſ. c. 1. & uſque dum fecerint, & adimpleverint, 11. q. 2. c. Apoſtolicos. Aliter tamen nobiles quàm ignobiles cogendi ſunt. Dicit enim Canon. Inobediens ruſticus tanto penſionis onere gravandus eſt, eſt donec ipſa exactionis ſuæ pœna compellatur ad rectitudinem feſtinare, 13. q. 6. c. jam verò. Aliquando juriſdictione privantur, eiſque denegatur audientia, l. ſed & ſi per prætorem, §. hæc autem actio ff. ex qui cau. majo. faciunt ad prædicta quæ notantur in ti. qui ſunt rebelles in uſi. feudo. Et tales proſequendi ſunt incellanter, juxta illud Pſal. *Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos, donec deficiant*: quæ dictio, *donec*, infinitè accipitur, l. legatum ff. de an. lega. de judi. c. cum ſit 17. q. 7. ſi plures. Obedientia vera novem debet habere conditiones, ut videri poteſt ex nota Archi. 8. q. 1. c. ſciendum, quas proſequitur Luc. de pen. d. l. ſi ad Magiſtratum, pro qua adipiſcenda, tenenda eſt Benardi ſententia, dicentis: Verus obediens neſcit moras, nec mandata procraſtinat, ſed aures parat auditui, oculos viſui, manus operi, pedes itineri, & ſic ſe totum interiùs colligit, ut imperantis exterius expleat voluntatem.

Vera obedientia novem debet habere conditiones.

UNDECIMUM PRIVILEGIUM.

REX HABET COGNITIONEM cauſarum civilium inter perſonas Eccleſiaſticas in poſſeſſorio de cauſis ſpiritualibus, vel cauſam eis annexam habentibus.

VNdecimum liliorum jus altum, & præcipuum eſſe dignoſcitur ex cognitione cauſarum civilium inter perſonas Eccleſiaſticas in poſſeſſorio de cauſis ſpiritualibus, vel annexam cauſam ſpiritualibus habentibus, & hoc ex antiquiſſima conſuetudine procedit. Quæ conſuetudo juriſdictionem tribuit c. ſi laicus laicum, extra de foro compe. Etiam non capaci propter perſonæ excellentiam, c. cum dilectus, de arbi. Quam juriſdictionem Regi Franciæ competentem non eſt intentionis ſummi Pontificis tollere, vel diminuere, c. novit, extra de judi. Et judices ſui de pleno poſſeſſorio retinendæ poſſeſſionis in Beneficialibus, & aliis cauſis ſpiritualibus cognoſcunt. Licet jure communi clericus coram judice ſæculari non ſit trahendus, & cauſa ſpiritualis, vel ſpirituali annexa debeat coram Judice Eccleſiaſtico tractari, c. 2. extra de foro compet. & ita declaravit Martinus Papa multis ex cauſis in ſua Bulla contentis: cujus Bullæ tenor ſequitur, & eſt talis.

Sequitur tenor Bullæ Martini Papæ.

MArtinus Epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad futuram rei memoriam. Apoſtolicæ ſedis æqua, & circumſpecta proviſio quorumlibet, & jura & tranquillitatem confoveri ſatagens: cum veriſimiliter timetur ne cupiditas improba ſe à veritis abſtinere neſciens, ſtatuens Ordinationibus à ſe hujuſmodi prodeuntibus laxato fræno rationis abutatur, per proviſionis debitum remedium: nunc verò per optimum declarationis officium nititur obviare. Dudum ſiquidem providè conſiderantes, quod licet clerici, Eccleſiaſticæque perſonæ, qui ſuas cauſas, & querelas in his præcipuè quæ de jure, vel conſuetudine ad forum Eccleſiaſticum pertinere noſcuntur, eo tamen derelicto, ſæcularibus judicibus ſe ſubmittere, ſeu partes ſibi adverſas ad forum de jure vetitum convenire, vel contrahere præſumebant: gravibus proinde pœnis tam ſpiritualibus quàm temporalibus, etiam jure diſponente alligarentur: pœnas tamen ipſas non ſine propriæ ſalutis periculo ſæpius addebantur habere in contemptum. Nos qui ex debito Paſtoralis officii ſalutem quærimus ſingulorum: ſuper his opportunè providere volentes per alias noſtras Literas ſtatuimus, & etiam ordinamus, quòd quicumque ex clericis, & perſonis eiſdem de cæterò reus talis præſcriptionis exiſtens, niſi à præmiſſis deſiſteret, omni commodo conceſſionum, & gratiarum ſibi à ſede prædicta conceſſarum careret: ipſeque in graves tunc expreſſas, & alias juris pœnas incurreret, prout in dictis Literis plenius continetur. Cùm autem pro parte chariſſimi in Chriſto filii noſtri Caroli Regis Francorum illuſtris nuper nobis fuit expoſitum, quòd à nonnullis vertitur in dubium: an per hujuſmodi noſtram conceſſionem derogare voluerimus juri, & juriſdictioni regiæ: præſertim in caſu poſſeſſorii retinendæ poſſeſſionis ſuper ſuis Eccleſiis, & Beneficiis Eccleſiaſticis ſuorum regni Franciæ, & Delphinatus Viennenſis per quam juriſdictionem præfatus Rex ſibi aſſerit licere in omni caſu etiam juridicè tueri poſſeſſores. Nos ad omne ambiguitatis tollendum dubium ſuper his opportunè providere volentes, ejuſdem Regis in hac parte ſupplicationibus inclinati, authoritate Apoſtolica tenore præſentium declaramus noſtræ intentionis non fuiſſe, neque eſſe per dictam, aut per aliam quamcumque conſtitutionem eidem Regi & regiæ juriſdictioni, per quam (ut aſſeritur) tam Rex, quam ſui progenitores ſuper omni poſſeſſorio à tanto tempore citrà, quòd de ejus contrario memoria hominum non exiſtit, conſueverunt cognoſcere, in aliquo derogari voluiſſe, aut velle quoquo modo, ipſoſque Regem, & Judices detinentes partes moleſtatas ſuper earum conſervatione ad ſuorum Beneficiorum poſſeſſionem ipſius Regis auxilium implorantes (dummodo in contemptum juriſdictionis, & libertatis Eccleſiaſticæ, ut partes ſibi adverſas in rebus Eccleſiaſticis, diutius perturbarent, hoc non fecerint) pœnas in dicta noſtra Conſtitutione contentas, nullatenus incurriſſe, aut debere incurrere quovis modo. Per hoc autem nullum jus, ſeu juriſdictionem in præmiſſis cognoſcendi eidem Regi de novo acquiri volumus, ſed antiquum, ſi quod habebat, tantummodò conſervari. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam noſtræ declarationis, conſtitutionis, & voluntatis infringere, & ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ſe noverit incurſurum. Datum Romæ apud ſanctos Apoſtolos Calend. Maii Pontificatus noſtri anno 12. Eamdem Bullam inſeruit Guido Papa in ſua prima quæſtione, ubi de hoc etiam tractat, prout & in q. 552. quæ incipit, in materia poſſeſſoria.

Quæ prædicta credo intelligenda, quando eſt quæſtio meri facti, ſeu violentiæ, vel injuriæ illatæ, & de impedimento tollendo, ne partes deveniant ad arma, argumento §. ſi inter duos, l. æquiſſimum ff. de uſufru. & ita intelligunt Inno. c. cum dilecti, de elec. Jo. And. c. fi. extra de foro compet. Panorm. c. Literas, de jura. calum. in anti. & Pe. de Ancha. c. ea quæ de re. in lib. 6. pro his vide quæ tradidit noviſſimè Philipp. Probus in tract. penſio. q. 3. partis 3.

Et ſi quis velit dicere hoc non eſſe præcipuum jus, cum & Duces Britanniæ, & Alenconii tali jure utantur: facilis eſt reſponſio, quia à fonte regio procedunt: & eis jus conceſſum, & eorum juriſdictio à Rege dependet, propter homagia & fidelitates: & quòd juriſdictio à Rege Franciæ eis ſit infuſa. De Duce Alenconii ſatis notum eſt. Sed quia Britones de hoc dubitant, hîc notare volui quòd Clotarius Rex Francorum ſextus filium proprium multa mala in Regno Franciæ facientem in Britannia proſecutus eſt, & Britanniæ Ducem filium adjuvantem bello devicit, gladio peremit, & Britanniam ſibi ſubjecit. Indicat id quod Britonum princeps offenſam purgare volens ad Dagobertum venit, quem, Cypiaci agentem magnis muneribus placavit, ſe cum omni gente ſua Regi Dagoberto &

Digitized by Google

regno dedens non alio animo, quam quod illa omnia ſub Dagoberti Francorumque perpetua ditione tenere confeſſus eſt, & in verba Regis juravit.

Petrus de Droſco, * aliàs *Brenne* Regi Ludovico nunc Catalogo Sanctorum aſcripto in villa Andegavenſi anno Domini 1231. homagium, ſeu ſubmiſſionem fecit. Et quia propter longævam ætatem, hoſtium incurſionem, & inimicorum invaſionem jura clarificata non erant, ad concordatum devenerunt, quod (ne oblivio novum bellum inducat) hic interſerere deſtinavi.

* *Droſco.*] *Fils du Côte de Dreux & de Brenne: car il n'eſtoit Duc de Bretagne, c'étoit Alix ſa femme: voyez les induclions, & verité de l'Hiſtoire, par Maiſtre Alain Bouchard en ſes Annales de Bretagne, à la fin du troiſieme Livre.* Fiſcales enim rem diſtorquent, & paulo ante Innocentius III. Papa Britanniæ Ducem vocabat Comitem, ut habetur extra de for. compet. §. ex tenore c. accedens 1. ut tit. non confeſt. quod mirum eſt quum ab invaſione Normanorum, & Danorum, anno Domi. 900. ſemper fuerint in Armorica Duces, quum prius fuiſſent Reges: nec dici poteſt quod Papa ibi loquatur de ſecundo-genito, quem in Ducatu Comitem vocant, quia in dd. cc. loquitur de ipſo principe, & domino territorii, & diſtrictus. C. M.

Tenor accordii Regis Franciæ, & Ducis Britanniæ.

LUdovicus Dei gratia Francorum Rex: Univerſis præſentes Literas inſpecturis, & audituris: Salutem in eo qui eſt omnium vera ſalus. Notum poſteris noſtris fieri volumus, quod cum aliàs dilectus conſanguineus noſter Petrus de Droſco, aliàs *de Brenne*, Dux Britanniæ (inſtigante Henrico Anglorum Rege, & eum fovente) guerram contra nos incœpiſſet, & quamplures partes regni noſtri devaſtaſſet, Caſtrumque noſtrum *de Belleſme* manu armata cepiſſet, & diu in ſua ſaiſina tenuiſſet, aſſerens in ipſum jus habere ratione quarumdam petitionum nobis aliàs ex parte ipſius exhibitarum, & per nos ſibi pro aliqua parte denegatarum, tam ratione ſucceſſionis bonæ memoriæ Roberti patris ſui, atque fratris noſtri germani, quondam Comitis Drocenſis, & *Brenne* quam prætendebat in regno noſtro habere, quàm aliàs. Nos ob hoc ſuis malitiis obviare deſiderantes, & populum nobis ſubjectum ab ipſius oppreſſionibus defendere cupientes, urgente & impellente neceſſitate, vim armatam duximus contra eum, Andegavum venientes pro reformandis illatis, & propulſandis inferendis nobis per eum injuriis, & juribus noſtris hereditariis defendendis. Volentes potius ad ſuccurſum nobis adhærentium ſibi patenter occurrere, quam comminata, & incœpta nobis pericula in laribus expectare. Cum enim ibidem in expeditione guerræ noſtræ diu ageremus, Altitonantis gratia cooperante, ac nonnullorum comitum, & procerum ſupplicatione mediante: nos & ipſum ducem conſanguineum noſtrum ad infraſcripta moventibus atque irreparabilia damna, & inconvenientia quæ ob hujuſmodi guerram, ne dum regno noſtro & ſubditis, verumetiam multis aliis ſunt ſecuta, & in poſterum gravius veriſimiliter proventura dubitantes, niſi per pacis, & concordiæ providentiam extinguantur. Nolenteſque propterea tantum bonum in noſtri redéptoris diſplicentiam impedire, ſed potius ad illud nos reddere hincinde paratos, ut Deus dirigat greſſus noſtros, & per pacis beatitudinem noſtri, & ipſius ducis ſubditi in ſecuritate permaneant & vivant, nobiſque & eidem duci per quem in terra pax hominibus bonæ voluntatis optatur, liberius ſerviant. Et ceſſante bellorum rabie, in tranquillitate quietiſque pulchritudine delectentur. Et ut nonnullorum dementium more ſerpentis inficientis venenosè terras cornibus elatis, & eſtrenato capite devorantium hincinde ſanie, & furore nutu divino totaliter extirpatis, populus fidelis in proſperitate vivat. Et ut nos & idem Dux Britanniæ viros corporis, & ſubſtantiam & ſubditos, nullo obviante contrario, contra infideles, & blaſphemos Chriſti nominis, in paſſagio tranſmarino exponere valeamus, ſicut cupimus intendere, Chriſti, quæ negligitur, proh dolor! in ignominiam non modicam militiæ Chriſtianæ. Quibus præmiſſis, & aliis ſequentibus ex utraque parte diligenter conſideratis & attentis, ad pacis concordiam, & perpetuam confederationis, & amicitiæ inter nos, & ipſum Ducem initarum memoriam devenimus in hunc modum.

Primò * videlicet, idem Dux ab eiſdem ſuis petitionibus tam ratione ſucceſſionis prædictæ, quam aliàs penitus nos quittabit, prout de facto quittavit, ſeque & ſuum Ducatum nobis, & noſtris ſucceſſoribus Francorum Regibus, decæterò ſub certis punctis inferiùs declarandis ſubmiſit, atque homagium ſeu ſubmiſſionem nobis ob hoc præſtitit, & præſtare voluit.

* *Primò.*] Vide etiam in annalibus dicti Alani Bochard. fo. 96.

Ulterius verò bona fide promiſit pro ſe, & ſuis ſucceſſoribus Britanniæ Ducibus nos, & ſucceſſores noſtros contra quaſcumque perſonas cujuſcumque dignitatis, ſtatus, ſeu præeminentiæ exiſtant, juvare & conſulere fideliter juxta ſuum poſſe: ſalvis & exceptis ſummo Pontifice, & Eccleſia Dei ſancta, quos idem Dux excipit, ſeu excipi voluit. Nos autem ſubmiſſionem, & homagium prædictorum conſiderantes & attendentes, habita prius ſuper hoc matura deliberatione, eumdem Ducem, & ſucceſſores Britanniæ Duces promiſimus, & tenore præſentium promittimus, & tenemur bona fide pro nobis, & ſucceſſoribus noſtris, Franciæ Regibus futuris temporibus in perpetuum fideliter juvare, conſulere & confortare, ac ſuam partem tenere contra ſuos adverſarios quoſcumque, exceptis Romana Eccleſia, & ejus vicario. Omniaque ſua regalia jura & ſyndicatus, ac ſuperioritates, prærogativas, nobilitates, & franchiſias quæcumque, ſeu quaſcumque inferius latiùs declaratas, illæſa ſeu illæſas ſervare, & ſine aliqua diminutione cuſtodire in futurum bona fide promittimus juxta poſſe, videlicet ſuum Parlamentum, jus regale quod in Eccleſiis Cathedralibus ſui ducatus ſibi ab antiquis temporibus ſpectat, & pertinet, ut communiter dicebatur. Ac ipſarum Eccleſiarum Cathedralium, & aliarum Eccleſiarum ac virorum Eccleſiaſticorum, viduarumque, orphanorum gardiam, ſeu ſalvamgardiam, ac publicorum itinerum ſui Ducatus tuitionem, commiſſionem movendi, & faciendi guerram hoſtibus ſuis, ſi & quatenus opus eſſet defendendi, ſeu prohibendi delationem armorum in Ducatu ſuo fabricandi, & fieri faciendi monetas ſuas albas & nigras, prout ſibi, & ſuis ſucceſſoribus placuerit, puniendi & executioni deputandi falſos monetarios: habendi & exercendi omnimodam juſtitiam per ſe, & ſuos Seneſchallos, Baillivos, & alios juſtitiarios ſuos, prout ſibi eos conſtituere, & deputare placuerit, ſalvagardias dandi, portus marinos habendi: marina naufragia cum eorum fracturis, emendis & emolumentis ex fractura * navium. Et ratione præmiſſorum peccatorum & naufragiorum, ac ob defectum brevetorum, ſeu ſigillorum marinorum capiendi in villis, havris, & portubus ſui Ducatus, & in mari circumadjacenti obvenientium, quoquo modo percipiendi, habendi, & levandi totiens quotiens hoc in eiſdem locis, ſeu eorum altero contigerit: confiſcationes bonorum morti damnatorum ad cauſam hæreſis, ſeu hæreticæ privitatis, bonaque vacantia per exheredationem: theſauros abſconditos & repertos. Piſcaturas in mari, & fluviis dulcibus ſui ducatus, & deſiccationes in terra ac piſces regales in mari Britannico, captos brevetos, etiam ſigilla brevetorum, videlicet ſalvi-conductus ac victualium à navigantibus, ſeu mercantibus per mare Britannicum in eorum mercantium ſalvatione, & favore ab antiquis temporibus, per certam compoſitionem ob hoc aliàs ordinatos tam in portubus, havris, & villis ſui ducatus, quàm etiam Burdegal. & in Rupella: criminoſos deponendi, & forbanniſandi ac remittendi, & abſolvendi ab omnibus criminibus, ipſos quoque depoſitos, ſeu forbaniſatos revocandi, prout eidem Duci, & ſuis ſucceſſoribus Britanniæ Ducibus videbitur

* *Fractura.*] Non intelligas, ut bona naufragorum ſua faciat, hoc enim eſſet contra jus divinum, naturale & civile, Authent. navigia c. de fur. ſed ut ſoli Principi occupare liceat, ut dominis ſervet, & reddat, exclèſis furib. & piratis. Sed hodie impii Almiti ſibi applicant, & ſæpè de fidelibus

Digitized by Google

ſubditis (eos crudeliter trucidando) impias prædas agunt, ut Chaboeius de Dieppenſibus bonis civibus fa. no. Artt. & Claud. de Scyſello in l. interdum, §. quod ex naufragio de acquir. vel amit. poſſ. C. M.

faciendum. Quæ quidem jura regalia, prærogativas, ſuperioritates, nobilitates, & franchiſias, omnia & ſingula ſupradicta ad dictum Ducem ſolum, & in ſolidum ab antiquis temporibus pertinentia, & per ipſum Ducem ſibi, & ſucceſſoribus ſuis ſpecialiter in noſtri præſentia reſervata, ut ſuperius dictum eſt, ſpecificata, & eorum quodlibet promiſimus eidem Duci, & etiam tenore præſentium bona fide promittimus, & tenemur pro bonis, & noſtris ſucceſſoribus Francorum Regibus, ſine aliqua læſione, vel diminutione facienda ſervare, & fideliter cuſtodire, ut dictum eſt. Quibus ſic actis, reſervatis, ſpecificatis, & hincinde promiſſis, idem Dux in ſignum illius ſubmiſſionis ipſam declarando voluit, tunc quòd à ſuo Britanniæ Parlamento decæterò appellaretur, ſeu reſſortum devolveretur ad noſtrum Franciæ Parlamentum in duobus caſibus ſubſequentibus dumtaxat: quamvis antea idem Dux nec ſui prædeceſſores non conſueverunt unquam uſque tunc tale homagium, ſeu ſubmiſſionem nobis, nec noſtris prædeceſſoribus feciſſe, ut notoriè & publicè dicebatur. Primùm videlicet quòd à falſo, & pravo judicio, ſeu ſententia iniqua in ſuo Parlamento Britanniæ futuris temporibus latis appellabitur decæterò ad noſtrum Parlamentum. Secundò quod ab eodem Duce, ob defectum, ſeu denegationem juris, ipſo tamen Duce ſuper hoc primitus in propria perſona, ſi bono modo, & in loco tuto poterit inveniri, tribus vicibus, & per intervalla temporis ſufficienter ſummato & requiſito, ipſo Duce hoc renuente, & (quod abſit) denegante, & ob cauſam reſſortii ipſorum duorum punctorum, ſeu caſuum, & non aliàs, idem Dux fecit nobis tunc primùm homagium, ſeu ſubmiſſionem, & obedientiam ſui Ducatus Britanniæ, ſive fidelitatis juramentum, pro ſe & ſuis ſucceſſoribus, ſalvis & exceptis ſuis prædictis juribus regalibus, ſuperioritatibus, ac prærogativis quibuſcumque, & eorum ſingulis per ipſum Ducem (ut ſuperiùs eſt dictum) reſervatis, & integraliter retentis modo, & forma prædictis, & ſicut ipſe, & ſui prædeceſſores ipſa habere ſolebant, antiquis temporibus ante hujuſmodi ſubmiſſionem, quæ etiam nos authoritate noſtra regia, & ex certa ſcientia eidem Duci, & ſuis ſucceſſoribus Britanniæ Ducibus tenore præſentium in quantum ſit opus, reſervavimus, & reſervamus. Et inſuper fuit declaratum, & ſpecificatum tunc inter nos, & dictum Ducem ad finem evitandi omnes diſſenſiones, quæ ob hoc in futurum oriri poſſent, quod abſit, quod appellantes à dicto Duce agendo, & defendendo non debeant exemptione aliqualiter gaudere ſub protectione regia, niſi in caſibus in quibus extiterint appellantes dumtaxat, imò in omnibus aliis ſuis cauſis, tam agendo quam defendendo remanebunt juſtitiabiles dicti Ducis, prout erant, & eſſe conſueverant ante hujuſmodi homagium, ſeu ſubmiſſionem nobis (ut dictum eſt) factis; non obſtantibus ipſorum appellationibus. Ulterius verò fuit appunctatum, & declaratum inter nos, & dictum Ducem, quod nec dicti appellantes, nec aliæ perſonæ non appellantes, cujuſcumque conditionis extiterint, poſſint aut valeant, dictum Ducem, nec ſuos ſubditos per ſimplicia adjornamenta, nec aliàs coram nobis, ſeu gentibus noſtri Parlamenti adjornare, ſeu convenire, niſi in caſu appellationis ob defectum juris ad curiam noſtram rite interpoſitæ, vel à pravo, vel falſo judicio, ſeu ſententia iniqua in Parlamento dicti Ducis, latis, ut ſuperiùs pleniùs eſt declaratum dumtaxat, & non aliàs. Et ſi contigerit (quod abſit) contrarium evenire, nec idem Dux nec ſui ſubditi tenebuntur ob hoc nobis, aut gentibus prædicti noſtri Parlamenti aliqualiter obedire, nec nos ſeu ſucceſſores noſtri ob hoc in futurum ipſos, ſeu eorum alterum increpare, aut punire. Omniaque & ſingula prædicta, in noſtris præſentibus Literis contenta, hincinde rata habentes, & grata. Eaque de unanimi conſenſu voluimus atque volumus, laudamus, approbamus, & etiam confirmamus. Et contra ea in futurum aliqualiter non venire juravimus, & ex utraque parte juramus: quod ut perpetuæ robur obtineat firmitatis, præſentes Literas ſigilli noſtri fecimus impreſſione muniri. Actum in villa noſtra Andegavenſi, anno Domini 1231. Demum Caroli VII. tempore, idem Carolus Petrum Britonum Ducem ſuorum anteceſſorum more admiſit. Magnumque facundiæ donum Britonibus contulit Gallia, quod opinor ſatyricum ſenſiſſe, dum ſcripſit, *Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos.*

In duobus tantum caſibus hic expreſſis appellatur à Parlamento Britanniæ ad Parlamentum Franciæ.

Gallia Britones fecit facundos.

DUODECIMUM PRIVILEGIUM.

SOLUS REX FACIT CONSTITUTIONES, ſeu leges in Regno Franciæ.

DUodecimum, jus aliqualiter reſpiciens, eſt quod Rex ipſe ſolus facit Conſtitutiones, ſeu leges in regno Franciæ. And. Barba. c. nemini, de offi. deleg. Bald. c. 1. de conſt. Eſt. enim jure certiſſimum, quòd ſi populus regitur ſolo Rege, ille ſolus poteſt ſtatuere, concedere, & conſtituere. Conſtitutio vel edictum eſt, quod tantum Rex, vel Imperator conſtituit. 2. di. c. conſtitutio. Nam ſalutem reipublicæ[illegible]ueri, nulli magis credidit D. Auguſtinus convenire, nec aliquem magis ſufficere ei rei, quàm Cæſarem arg. l. 1. in fi. l. 2. & l. 3. in princ. ff. de off. præf. vigi. facit quia antiqua lege regia, quæ Salica nuncupatur, omne jus, omniſque poteſtas in Regem tranſlata eſt. Et ſicut Imperatori ſoli hoc convenit in ſubditos, ut l. fin. C. de legi. ita & Regi, cùm Rex Franciæ omnia jura Imperatoris habeat, quia (ut dictum eſt) non recognoſcit in temporalibus ſuperiorem, ut lata & ampla eſt deciſio Angeli de Peru. l. imperium ff. de juri om. jud. intelligendo prædicta complexivè, ſecus diſtributivè: quia per ejus diſtributionem, ſive feudorum conceſſionem, poſſunt Duces, Barones, & alii domini caſtellani non excedendo metas juriſdictionis conceſſæ, facere edicta: ut per Bal. nota. in l. nulli C. de ſentent. & interlocu. om. judi.

Rex Franciæ in ſubditos ſuos omnia jura Imperatoris habet.

DECIMUM TERTIUM Privilegium.

REX FRANCIÆ POTEST eligi in Imperatorem.

DEcimum tertium jus præcipuum eſt, quòd licet (ut ſuprà fuit exaratum, imperium ſit à Francis tranſlatum in Theutonicos, & per c. venerabilem extra de elect. in antiq. non poſſit eligi Imperator de aliis nationibus, quàm de Alemania: tamen Rex Franciæ poteſt eligi in Imperatorem, & eſt capax, nec poſſet Papa impedire. Ita dicit Bal. in terminis d. c. venerabilem, dicens quòd Carolus fuit de Alemania, & de genere, & ſic ejus poſteri tales cenſendi ſunt. Et licet Bal. nihil alleget, poteſt induci juris determinatio, quæ eſt ad hoc quòd quis ſit capax legati, ſufficit quòd ſit de familia l. peto. de leg. j. Nec prohibitio comprehendit illum, qui eſt de genere ſeu familia l. fideicommiſſum §. peto. de leg. iij. juncta Doctorum deciſione in l. ea lege, C. de condiction. ob cauſam.

Carolus magnus erat ex Alemania, & de genere Alemanorum, imo Francorum qui Romanis pulſis, poſtea ſedes ſuas repetierunt, ut autumat do. Franciſ. Corra. in Inſtit. juris ci. C. M.

Digitized by Google

DECIMUM QUARTUM Privilegium.

REX FRANCIÆ RESTITVIT famam.

DEcimum quartum eſt, quòd Rex Franciæ reſtituit famam, & de hoc eſt expreſſa declaratio Henrici *Bohic*, qui de Rege Franciæ loquitur in c. cum de te judi. illa motus ratione, quia non recognoſcit ſuperiorem, quæ ratio confirmatur ex dictis Inn. Jo. And. Pano. & Feli. d. c. cum te. & deciſi. Bal. c. injuria de pace jur. firman. colla. 10. quia non recognoſcens ſuperiorem, talem & tantam poteſtatem habet qualem Imperator: ut ſunt verba Bar. l. infamem, ff. de public. judi. per l. hoſtes ff. de capti. & poſtliminiò rever. Et nullus alius poteſt, §. de qua l. 1. ff. de poſtu. quod verum cenſetur de gratioſa reſtitutione, & in temporalibus. Nam licet Papa poſſit famam reſtituere, d. c. cum te, hoc ſolùm habet locum in terris Eccleſiæ, quoad temporalia. Ita expreſsè dicit Inno. d. c. cum te. in fi. ſuæ lecturæ. Alia enim eſt reſtitutio famæ juridica: & de hac non in propoſito, ſed poteſt haberi recurſus ad jura ſuprà allegata: & C. ubi & apud quos in integrum reſt. poſtu. l. ſi.

DECIMUM QUINTUM Privilegium.

PAPA NON LEGITIMAT, aut reſtituit in regno Franciæ, ſed ſolus Rex.

DEcimum quintum ſuperiori juri proximum eſt, quòd licet Papa legitimet, & reſtituat etiam in temporalibus, c. authoritatem, xv. q. vj. talis legitimatio non extenditur in regno Franciæ, quia ille ſolus legitimat in regno ſuo quoad temporalia: ut ca. per venerabilem, qui fil. ſint legitimi; aliàs eſſet uſurpare alienam juriſdictionem, quod eſſe non debet, d. c. novit. de judi. Diviſum imperium cum Jove Cæſar habet: talis eſt communis Doctorum deciſio in d. c. per venerabilem, & c. naturales, ſi de feu. fue. contro. 10. col. Bal. in l. 1. C. de jur. aureo. annullo, & poteſt rex non ſucceſſibiles facere ſuccedere, Bald. in proœmio, C. nec ſtatuto hoc poſſet induci à pepulo vel civitate: & ſic tale jus non poſſunt vendicare civitates Italiæ, & Venetiarum: ut probabiliter poteſt ſuſtineri ex notatis in l. omnes ff. de juſt. & jur. c. 1. & ibi Pe. de Anchar. de conſti. facit quia clauſula derogatoria principis potentior eſt derogatoria ſtatuti Auth. navigia, C. de furtis.

DECIMUM SEXTUM Privilegium.

REX FRANCIÆ POTEST NON ſucceſſibiles facere ſuccedere.

DEcimum ſextum Regium jus nulli alii in regno competens eſt, quòd ſolus Rex poteſt dare cuſtodiam, ſive ut Francorum verbis utar ſalvamgardiam.

Solus Rex poteſt in regno dare cuſtodiam, ſive ſalvægardiam.

Ita ſcriptum eſt in libro regiſtrationum ſive antiquarum ordinationum exiſtente in Caſtelleto Pariſienſi Jo. de pla. de Rege Franciæ loquens, ſpecialiter concordat in l. cum ſæpè, C. de eroga. mili. anno lib. 12. & exiſtimo ratione ſuſtineri poſſe: quia in Literis ſalvægardiæ non eſt neceſſaria expreſſio inimicorum, ſed ſufficit generalis: & in regno nulli licet generaliter loqui, niſi Regi, facit dictum Bal. in ſuo commentario pacis Conſtan. c. 1. verſi. diſpenſationem. Item tales ſalvægardiæ fundantur pro æquitate generali ſervanda, & ſic ſoli Regi reſervanda arg. l. 1. C. de legib. & cognitio ſeu coërcitio ſuis judicibus ſpecialiter reſervatur, arg. l. 2. ibi, etiamſi clericus. C. ut nemo privat. tit. prædiis, &c. Et ſi domini temporales, & ejus officiales dant ſecuritatem, ſeu, ut vulgus loquitur, treugas, non eſt ſimile. Nam tales treugæ, ſeu ſecuritates non poſſunt dari, niſi ſacramento præcedente, ut per Joan. Fab. inſtit. de fideicommiſſ. here. §. poſt hoc, narratione periculi facta. Item non poſſunt dari niſi de ſpeciali, certa & determinata, ut de perſona ad perſonam, §. ne potentiores, & ibi Alberi. de roſa. l. illicitas, ff. de offi. præſi. faciunt notata C. de præpoſ. ſacri cubili. l. jubemus ibi, læſis implorandi præſidii facultatem denegari non convenit, lib. 12. Et in Auth. de man. prin. §. ſed neque, & tales treugæ altero de tribus modis dantur. Uno modo per perſonæ publicæ adhibitionem, arg. l. 2. C. de eroga. mili. anno & l. fi. quod facere poteſt judex aliqualiter ſe informando, arg. l. fi. C. de offic. milita. judi. & l. fin. ff. de judi. ſicut quando mittit in poſſeſſionem, l. is cui, §. nullus, ff. ut in poſſ. legat, aliàs incideret judex in pœnam nedum officii, ſed etiam patrimonii, per l. quis C. de offic. rec. provin. Secundò per tituli appoſitionem, id eſt per ſigna: ut d. tit. C. ut nemo priva. tit. prædiis, &c. faciunt nota. Bart. in l. ſanctum, ff. de re. divi. & ſimiliter requiritur ſummaria cauſæ cognitio, per Bart. d. l. fin. C. de eroga. milita. anno. Tertiò per promiſſionem, & juramentum quod nihil mali faciet, l. præſenti, ibi de ſua conſcientia, C. de ſuis qui ad Eccle. confug. in Auth. de mona. §. ſi verò intra triennium ibi, debere jurare quod nihil mali faciet. Prædictæ autem ſolemnitates in Regis ſalvagardia non ſunt neceſſariò obſervandæ, ut practicanti faciliter oſtenditur.

DECIMUM SEPTIMUM Privilegium.

SOLVS REX, ET NVLLVS ALIVS poteſt imponere novum vectigal etiam in ſuis terris, & proprio demanio ſeu patrimonio.

DEcimum ſeptimum jus regium eſt, quod ipſe ſolus, & nullus alius poteſt imponere novum vectigal, etiam in ſua terra, ſeu proprio domanio, & patrimonio: in terminis de Rege Franciæ loquitur Salycet. in l. 1. C. nova vectigal. impo. non poſſe. Ita in terminis dicit Pet. Jaco. in ſua practica aurea, ſub titu. mu. quod imponi perſo. pro re. Alii autem Reges, & domini temporales poſſunt exigere, in titu. quæ ſint rega. 10. colla. Sed non imponere, nec quocumque colore aliam exactionem facere etiam pro utilitate patriæ, Joan. Fab. in l. non quidem, C. nova vectiga. etiam ſubditis conſentientibus: & de hoc eſt ordinatio regia propter timorem conſpirationis, timorem metus & compulſionis dominorum: & quia intereſt Regi ſubditos habere locupletes, & illos reddere francos: item quia talis vectigalis impoſitio poſſet inducere perturbationem, vel diminutionem tributorum, vel collectarum Regis, quo caſu poteſt inhibere, quia ſcriptum eſt: fiſcus ante omnia ſua jura percipiat: juxta Satyrici Juvenalis dictum, quarta Satyra. *Quicquid conſpicuum pulchrumque eſt æquore toto Res fiſci eſt.* facit, §. coges. in Authen. de manda. princ. coll. 3. l. de jure, ff. ad municip. faciunt notata in §. inſuper, c. ſæpè allegato, per venerabilem, qui fil. ſint legi. Et quod in ſimili dicitur de vaſſallo, qui

non

Digitized by Google

non poteſt ſe ſubjicere, nec conſentire in alium judicem, quàm in judicem feudi, inſcio domino, & in diminutionem jurium, §. & poſt operis, & ibi Paul. de Caſtro, Alexander de Imo. l. 1. ff. de no. ope. nuntiatione.

DECIMUM OCTAVUM Privilegium.

QVAMVIS VSVS PROCVRATORIS ſit neceſſarius, ut qui ſuæ cauſæ adeſſe nolunt, vel non poſſunt, eum in judicio ſiſtant: tamen nulla civitas etiam communem burſam habens, poteſt ſe congregare, & pro ejus utilitate diſponere ſine expreſſa licentia Regis.

DEcimum octavum profundum jus regium eſt, quòd licet uſus Procuratoris ſit neceſſarius, ut qui adeſſe nolunt, vel non poſſunt, in judicio ſiſtant, l. 1. §. fi. ff. de procura. & maximè nomine univerſitatis, l. fi. ff. quod cujuſque univerſitat. Tamen nulla civitas * etiam burſam communem habens poteſt ſe congregare: & pro ſuæ civitatis utilitate diſponere, ſine expreſſa licentia à Rege obtenta. Ita dicit Joan. Fab. obſervari in regno Franciæ inſti. de re. divi. §. univerſitatis: facit ad prædicta Barto. in l. fi. ff. de colle. illici. in l. 1. C. de metrop. Beri. lib. 11. dicens quod communia civitatis, vel comitatus non poſſunt ſeipſas dividere in plura, ſinè licentia ejus cui ſubſunt. Facit tex. & quæ ibi. not. cum tempore de arbi. notat. Fely. c. dilecti: aliàs cum dilecti filii, de major. & obe. & Jaſo. in l. debitorum, C. de pact. quia de facili poſſent fieri illicitæ conventiones, Barto. in l. actor. ff. rem. ra. habe. Ex quibus monopolia ſequuntur, & ſeditiones ex qua ſeditione ſequitur regni ſectio ſeu diviſio, & ex ſectione deſolatio, quia ſcriptum eſt: *Omne regnum in ſe diviſum deſolabitur.*

** Civitas] Falſum eſt, nec hoc dicit Joan. Fab. ſed loquitur de privatis ſubditis alicujus domini quæ ſunt tantum particulares perſonæ, nec habent jus Collegii videlicet ingenium fiſcalium, ut ſemper omnem Reipublicæ ſcintillam extinguere nititur. C.M.*

DECIMUMNONUM PRIVILEGIUM.

NEMO IN REGNO FRANCIÆ de portu armorum cognoſcit, niſi Rex.

DEcimumnonum jus regium eſt, quia nullus in regno de portu armorum cognoſcit, niſi Rex, ut habetur in præallegato regiſtro Caſtelleti, & in terminis de Rege Franciæ, Pe. Jac. tit. de mu. quòd impo. re. vel locis, & eſt additio ſub tit. de ſucceſſione regni Franciæ, dicens quod benè fecit Rex Franciæ in eo quòd retinet ſibi juriſdictionem, & punitionem in toto regno ſuo. Si villa contra villam, vel dominus caſtri contra alium inſurgat cum armis, vel ſi in villa fiat ſeditio: ſcilicet quod minores inſurgant contra majores cum armis: vel aliàs delinquunt cum coadunatione gentis, vel aliàs, ſicut tempore Ludovici XI. fuiſſe narratur in villa Andegavenſi, & anteactis temporibus in civitate Pariſienſi. Et prædictum jus regium locum vendicat, licet delinquentes ſint ſub juriſdictione alicujus Comitis vel Baronis: ut dicit præfatus Petrus Jacobi, quod Rex Franciæ habet hoc ex vetuſtate, quæ vicem legis obtinet, l. 1. §. fi. ff. de aqua plu. arcen. Nullus enim aliter poſſet ſufficere illi rei, niſi ipſe Rex ad refrenandum, vel compeſcendum talem illicitam armorum congregationem, quæ ratio in ſimili conſideratur, ff. de offi. Præfec. vigil. l. 1. in fi. l. 2. & l. 3. in prin. & C. de Epiſcopa. audi. l. addictos ſupplicio. Item æquum eſt ſolum Regem cognoſcere debere: nam ſolus prohibet portationem armorum: ut in titulo, ut uſus armo. inſci. princ. C. lib. 11. & in Authent. de armis. Ideo ex quo ſolus prohibet portationem armorum, ſolus in hoc offenditur, ita declaratur in inſtructione Curiæ Parlamenti, quæ aliter ſtilus vocatur in articulo primo ſub tit. de cau. Eccle. perſon. ſub quo titulo multæ deciſiones de portu armorum demonſtrantur.

Seditio in urbe Andegaveo, tempore Ludo. XI.

VIGESIMUM PRIVILEGIUM.

Ad coronam regni Franciæ non poteſt ſuccedere fœmina, nec maſculus ex ea deſcendens.

VIgeſimum ſanctum & laudandum jus ſereniſſimæ coronæ eſt, quòd in eo non ſuccedit fœmina, nec maſculus ex ea deſcendens, quod eſt ſingulare: nec dico ſingulare reſpectu legum imperialium: quia hoc eſt de jure communi, §. hoc notandum, cum ſua materia, de his qui feud. dare poſ. 10. colla. Et per no. Bald. in l. ſi defunctus, C. de ſuis & legitimis. Et iſtud ex tribus probatur. Primò ex conformitate legis datæ filiis Iſraël. Numeror. 27. c. ubi ſcribitur lex ſucceſſionis. *Si homo mortuus fuerit, filius ei ſuccedat*, &c. Secundò lege Salica, quæ eſt vera lex Francorum, condita tempore Pharamundi primi Regis Francorum ſedente in cathedra Petri Bonifacio primo, & imperante Honorio primo, anno Nativitatis Dominicæ 420. Nam cum Franci ad Rhenum uſque perveniſſent, feriſque moribus viverent: quatuor ex Sicambris ſpectatos proceres ſelegit, qui populo legem ferrent, Vſucaſtum, Lozocaſtum, Sologaſtum, Viſogaſtum: qui communi gentis & procerum authoritate freti legem conſcripſere: quam Pharamundus promulgavit: & eſt nominata Salica, ut quidam aſſerere voluerunt à loco Salecham, ubi condita eſt. Nec deſunt qui à ſale derivatam eſſe tradunt: nam ſicut cibi condimentum cuſtoſque ſal eſt, ita ſalica lex Francorum moribus condimentum extitit vitæ melioris: cum ante editam legem incompoſitè viverent, nihil ſatis temperanter operantes, fortior obtinebat. Textus autem legis eſt in tit. de allod. 62. c. prim. lib. in fi. ſub hac verborum ſerie. *Nulla portio hereditatis de terra ſalica mulieri veniat: ſed ad virilem ſexum tota hereditas perveniat.* Terra autem ſalica dicitur quæ adhæret coronæ. Sapientes ſic interpretati ſunt: quia authores dum loquebantur de allode, ſemper intelligebant de terra, ſive hereditate ſubditorum, quæ datur & recipitur in allodium, juxta tit. de allo. 10. colla. Et ideo ad differentiam terræ allodialis, terram regiam ſalicam appellant, quia lex ſalica à principalibus conſtituta primò formam ſuccedendi, & modum regendi in terra regia docuit. Tertiò iſtud ſpeciale ſumptum exiſtimavi ex conſuetudine & obſervatione, quæ eſt optima legum interpres, l. ſi, de interpretatione ff. de leg. quia in regno nunquam ſuccedit fœmina, nec ex ea deſcendens. Nam ſucceſſio non eſt per ſaltum: ideo expedit quod gradus ante ſe ſit ſucceſſibilis. Et deſtructo ordine, deſtruitur ordinabile, ff. de ſervi. ruſti. prædi. l. tria prædia. & ad deſtructionem antecedentis ſequitur deſtructio conſequentis, ff. de offi. ejus cui mandat. eſt juri, l. 1. §. hujus rei. Et ut facilior ſit cognitio illius obſervationis antiquæ, & judiciorum ſubſecutorum (ex quibus poteſt induci conſuetudo) quæ ex regiſtris Curiæ Parlamenti trium ſtatuum regni ex Chronicis extraxi, declarare hoc loco deſtinavi. Philippus divi Ludovici filius, duos filios habuit: Philippum qui cognominatus eſt Pulcher, & Carolum Comitem Valeſii Bellimontis, Carnotenſis Alenconii & Pertici: qui poſtea Andegaviæ, & Cenomaniæ Comes, & factus & dictus eſt. Philipp. Pulcher Francorum & Navarræ Rex, tres filios, & tres filias genuit,

Lex Salica quando, & à quibus lata ſit.

Lex Salica unde nominata.

Verba l. Salicæ, & quæ dicatur terra Salica.

Ludovicum dictum *Hutin* primogenitum, qui uno anno: Philippum dictum longum, qui per luſtrum: & Carolum pulchrum, qui per ſeptennium regnavere: Margaretam, quam matrimonio copulavit cum Ferrando primogenito Regis Caſtellæ: Iſabellam, maritatam Eduardo Anglorum Regi hujus nominis ſecundo, cognominato *de Kueruam*, ex quo matrimonio natus eſt Eduardus V. dictus *Vindeſoze*, qui regnum querelavit. Tertiam filiam Catharinam habuit, quæ ante nuntias in virginitate moritur. Præfatus Ludovicus *Hutin* filium habuit Joannem, qui ante coronationem mortuus eſt: & ideo non ponitur inter Reges. Similiter unam filiam habuit, quam matrimonio dedit Carolo Comiti Ebroïcenſi, unde ille Carolus peſſimus Rex Navarræ dicto Ludovico *Hutin* ſucceſſit. Et Francorum regnum adeptus eſt dictus Philipp. Longus, non autem ille Carolus peſſimus Rex Navarræ, ex muliere deſcendens, licet in regno Navarræ ſucceſſerit, itáque judicatum extitit. Philippus Longus filiam unicam habuit, in matrimonio datam Comiti Attrebatenſi, cui Philippo dictus Carolus Pulcher ſucceſſit: non autem prædicta filia: & ſi in proximiori gradu eſſet. Dictus Carolus pulcher ſine liberis uxore prægnante, deceſſit. Unde diſceptatio inſurrexerat, quis interim, dum Reginæ partus expectaretur, pro Regente acciperetur. Duo erant qui ſibi jure prætendebant, & ſibi deberi aſſerebant: Philippus Valeſius, & dictus Eduardus III. ex Iſabella Philippi Pulchri filia natus Philippo maximè ſuffragabatur, quòd ipſe maſculino gradu Carolo pulchro maximus habebatur. Eduardo autem quòd à fœmina eſſet proximior gradu. Et quia nullo tempore viſum eſt per fœminam Francorum imperium moderari: his rationibus Philippus Valeſius regno præficitur, & poſtea Rex coronatus eſt, ab Eccleſia tutatus, & ab illo Eduardo approbatus eſt: qui Eduardus fidelitatem cum conſenſu Anglorum pro Ducatu Guiennæ in verba Regis juravit, anno 1329. Idem judicatum eſt contra Henricum Regem Anglorum. Et ſic tria judicia reddita ſunt inconcuſsè ſervata contra Carolum Regem Navarræ peſſimum, Eduardum, & Henricum: quæ judicia reddunt conſuetudinem veram, approbatam & indubitatam: & ſufficeret hujus actus per notat. Doctorum in l. de quibus, ff. de legib. Sicque obſervatum cognoſcitur ex tempore. Nam invictiſſimus, & Chriſtianiſſimus Rex Ludovicus duodecimus ſucceſſit Carolo VIII. Regi mitiſſimo: & non Anna ſapiens Caroli ſoror, Borbonii Ducis relicta. Ex quibus gloriari debent Franci: ſicut & ille Thales Mileſius, qui maximas gratias agere dicebat, quod vir eſſet, non fœmina.

Quanquam in prædictis fuerant enarrata jura præcipua: de aliis tamen non detrahitur. Nam concurrit cum omnibus principibus in privilegiis, prærogativis, & dignitatibus de quibus per Bald. in l. requiſita, C. de diver. reſcrip. Et multa ſunt alia privilegia, quæ regiæ Majeſtati competunt: nec hoc in libro, nec alibi exprimenda. Quapropter finem Operi numero vigeſimo dedi vigeſimum numerum exiſtimans ſufficere, ut illo expleto anno, juxta l. 2. C. de his qui veniam ætat. impetra. videant Reges, & ſciant cætera ſua jura ampliare, tutare, & defendere.

Opuſculum de Privilegiis & Prærogativis regni Francorum pertractans, fœliciter finis.

Addita hic erant in ultima impreſſione quædam inepta, & ſordida fragmenta indocti Tractatus de præcellentia Parlamentorum, & magni conſilii, quæ omiſi ut putida, & indigna quæ chartas occupent: extat etiam integer ille liber Io. de Montaigne, *legant, quos juvat in tricis tempus terere, & ſic hic facio finem quartæ partis. C. M.*

Digitized by Google

SEQVITVR QVINTA PARS.

*QVÆSTIONES VARIÆ IN SVPREMA PARLAMENTI Pariſienſis Curia ventilatæ, & per judicium, & Arreſtum præfatæ Curiæ * auditis partium allegationibus in judicio contendentibus deciſæ, & per D. Joannem Galli utriuſque juris peritiſſimum, ac in eadem Curia Advocatum Regium, recollectæ: Et à Carolo Molinæo ejuſdem Curiæ Advocato ſolertiſſimo redintegratæ, breviterque & utiliter annotatæ fæliciter incipiunt.*

* *Curiæ.*] Quæ ſolet æquitatem ſequi, ut teſtatur dom. Andr. Tiraq. in tract. de retractu conventionali in fin. num. 60. C. M.

QUÆSTIO I.

AN PRETIVM REI HEREDITARIÆ reputari debeat hereditagium.

QUIDAM maritus de conſenſu ſuæ uxoris * vendidit hereditagia uxoris ſuæ: & in recompenſationem pretii prædictorum hereditagiorum conſenſit, & voluit maritus, & ad hoc ſe obligavit, & promiſit quod uxor recompenſaretur: & ipſam recompenſavit de certa pecuniæ ſumma ab heredibus ſuis de ſuo latere * ac linea capienda ſuper bonis communibus poſt deceſſum ipſius mariti, in caſu quo moreretur ante uxorem abſque liberis ab ipſis procreandis, & non aliàs: qui caſus evenit, quia maritus abſque liberis defunctus eſt, uxore ſua relicta. Quæ abſque exactione pecuniæ prædictæ defuncta eſt, per decem dies poſt mortem mariti relictis duobus ſuis heredibus, uno proximiore altero: & illo altero remotiore ex latere unde deſcenderunt hereditagia prædicta: modò proximior vult habere illam pecuniæ ſummam, eo quod proximior debet habere mobilia, nomina, & conquæſtus; Alter autem de cujus latere deſcenderunt hereditagia prædicta, vult habere pretium tanquam loco hereditagiorum prædictorum ſubrogatum: quæritur quid juris? Et videtur quod proximior * debet habere pretium. Primò quia pretium, ſeu nomen pretii cenſetur mobile: juxta §. Accedit, aliàs taceat in l. uni. C. de rei uxo. act. & no. pe. Accur. in Auth. de rebus Eccleſi. non alien. § à Leone colla. 2. & l. moventium, ff. de verb. ſig. Et conſuetudo dictat quod proximior habeat mobilia, nomina, & conquæſtus. Quare, &c. Secundò quia dicta uxor alienare poterat & donare: & ſi pretium habuiſſet, & conſervaſſet, proximior ejus habuiſſet tanquam heres poſt mortem, ut mobile: ergo, &c. Tertiò non dixi quod ille de latere hereditagiorum illud pretium loco hereditagiorum haberet: nec hoc fuit conventum quod dixiſſet, ſi hoc voluiſſet. Quartò non fuit conventum quod illud pretium in hereditagium convertatur. Quintò dixit, quòd pro pretio dictorum hereditagiorum haberet tantam pecuniam: ergo ſolùm recompenſare voluit ratione pretii hereditagiorum, non ratione hereditagiorum. Sextò, quia pretium loco rei non ſuccedit, juxta l. qui vas. §. fi. cum allegatis, & ibi glo. ff. de fur. & l. venditis ex hereditate, ff. de hered. vel act. vendita. Septimò, quia eſt ſubrogatio ab homine, non à lege: nec teſtatore. Videtur contrarium. Primò, quia res eſt ſubrogata ab homine, &c. juxta l. ſi eum, §. qui injuriarum, ff. ſi quis cau. & ff. ut in poſ. lega. l. 1. §. ſi quis ſub conditione, & in l. 2. ff. de privil. credi. & in §. fuerat. inſt. de actio. Secundò, quia pretium loco rei ſuccedit in univerſalibus, l. ſi rem & pretium, ff. de petit. hered. & l. Imperator. de leg. 2. & idem in ſingularibus * l. ſi eum, ff. ſi cer. pe & in l. ſi ſervus, §. bove ſubrepto. ff. de condict. fur. Tertiò, quia origo obligationis non titulus actionis inſpici debet, l. ſi filius, C. ad Macedon. Quartò, quia videntur hæc verba ab ipſis heredibus ſuis de ſuo latere referri ad heredes de latere hereditagiorum, quæ aliàs fruſtra fuiſſent poſita, cum heredes mariti non poterant ſuccedere uxori, maximè quia erat recompenſatio hereditagiorum uxoris, ergo de illis de latere de quo ſunt. Quintò non diu vixit uxor poſt mortem mariti: nec recepit illam pecuniam, ſed remanſit in nomine, & ſic non eſt præſumendum quod voluerit illam admobiliari: ſed potius converti voluiſſe in hereditagium pro illis de linea ſua unde deſcendebant res venditæ. Sextò, ſi emiſſet aliquid ex ſua pecunia, fuiſſet conquæſta pro proximiore herede ſuo: vel ſi conquæſta convertiſſet in mobile, ſpectaſſet illud mobile proximiori heredi ſuo: ergo & pecunia, ſeu nomen deſcendens ex ſuo hereditagio ſpectare debet ad illos de linea unde deſcendebat illud hereditagium, ne ad imparia judicentur. Septimò pretium provenit ex re illorum in ſpe ſaltem, qui ſunt de illo latere, juxta l. filio, ff. de lib. & poſthum. & l. ſi quid eo tit. ergo ad eos debet ſpectare, juxta l. niſi ff. de pet. hered. cum pluribus aliis ſimilibus quid dicendum. Quidam diſtinguunt inter ſubrogationem factam à teſtatore, & lege, & inter illam quæ fit ab homine: ut primo caſu ſuccedat pretium loco rei, ſecundò non. Quod non procedit per dictum §. qui injuriarum, & l. ſi quis ſub conditione per dictam, l. ſecundam de privileg. credi. ubi eſt ſubrogatio ab homine, & tamen loco alterius in loco cujus ſubrogatur, ſuccedit.

* *Vxori.*] Quæ hic præſupponitur communis, aliàs non de certa ſumma, ſed de toto pretio recompenſanda. Et not. quod in tota hac parte qu. Galli. in materia Cõſuetudinaria ſubaudiuntur termini Cõſuetudinis Pariſienſis, niſi de alia Cõſuetudine mentio fiat. C. M.

* *Latere.*] Non refert ad quos vel activè ſcilicet ex parte uxoris, vel paſſivè ſcilicet ex parte viri referatur, quia non eſt dictum ad heredes propriorum, vel lateris propriorum C. M.

* *Proximior.*] Hæc veritas, ut etiã judicavit Curia, & benè ſecus, ſi fuiſſet cautum nedum uxori, ſed etiam heredibus ejus, non ſimpliciter, ſed heredibus lateris dictorum hereditagiorum: ut dixi in conſuet. Pariſien §. 147. C. M.

* *Singularibus.*] Sed hoc demum in ſubſidiũ, & ex æquitate, ne quis locupletetur cum jactura aliena, quæ hic ceſſat. C. M.

Alii autem diſtinguunt, aut voluit converti pretium in hereditagium, & convenit in contractu, aut non; & primo caſu pretium reputetur hereditagium, ſecundo non, ſed mobile. Quod procedere non videtur: quia conventio non videtur mutare eſſentiam rei, nec naturam: quia propter affirmare vel negare, &c. l. aſſumptio, ff. ad municip. juxta l. ſi forte, ff. de caſt. pecu. & quia contra conſuetudinem ſic fieri non potuit.

Tertii dicunt quod de rigore proximior habebit per prædicta: de æquitate autem quæ eſt præferenda rigori: ubi non eſt rigor ſcriptus in hoc caſu, illi de quorum latere procedit hereditagium, habere debebunt illud pretium per argumenta ſuprà dicta ad hanc partem.

Cui æquitati conſentio ego Joannes Galli, quoniam etſi juris ratione deficiamus, hoc tamen æquitas ſuggerit: juxta, §. Item Varus, l. 2 ff. de aqua plu. ar. & pro hac parte facit l. placuit, C. de jud. & l. ſi pecuniam, ff. ſi cer. pe. l. quotiens, ff. de donat. quæ ſub mod. fiunt, l. ſi res, ff. ad exhib. quamvis dictus Magiſter

Digitized by Google

Joannes Covardi in præfata Parlamenti Curia ſummus Advocatus tenuerit contrarium, cui non conſentio de æquitate per prædicta. Sed finaliter fuit contrarium opinioni meæ determinatum, cui conſenſi finaliter, tum quia mobile erat, tum quia conſuetudo dictat, quod proximior debet habere mobile, tum quia ſi maritus ſupervixiſſet, nil uxor habuiſſet: * ergo non erat reputandum hereditagium cum omni caſu heredes uxoris de latere uxoris habere illud debuiſſent: quòd non erat ſic in hoc caſu de dicta pecunia per conventionem.

* *Habuiſſet*] Scilicet ex forma contractus, ſed ex quo non ſimpliciter conſenſit, ſed ab initio recompenſationem ſtipulata eſt, videtur quod ad heredes ſuos tranſmiſiſſet ſaltem pro media dicti pretii recuperanda aliàs eſſet in hunc eventum expreſſa donatio facta viro de quo remitto ad ea quæ dixi in conſuet. Pariſ. C. M.

QUÆSTIO II.

Uſque ad quod tempus poſſit res incariorari.

QUolibet tempore recipitur, quis ad incariorandum rem per ſubhaſtationem venditam, donec decretum fuerit traditum emptori, ſecundùm aliquos ſigillatum: ſecundùm alios tamen ſecus eſt in re ad licitationem vendita: quia non admittitur quis ad incariotandum, niſi in præſentia: * ſic fuit dictum pro uxore Theobaldi Rebili contra quoſdam alios.

* *Præſentia.*] Id eſt uſque dum decretum pronunciatur: plene dixi in conſuetú. Pariſien. §. 189. quò remitto. C. M.

QUÆSTIO III.

An clericus non conjugatus teneatur reſpondere articulis perſonaliter in infractione ſalvægardiæ.

ITem anno Domini 1393. patre & filiis *de Molamcourt* proſecutis per Regium Procuratorem ratione infractionis ſalvægardiæ, & delationis armorum, fuit appunctuatum per dominum Guillermum de Senonis, quod omnes reſponderent articulis perſonaliter; Et quia aliqui de ipſius filiis erant clerici non conjugati, noluerunt reſpondere coram Commiſſariis, quapropter fuit petitum, & requiſitum per Magiſtrum Joannem Covardi, quod perſonaliter reſponderent viſo appunctuamento, cujus contrarium ſuſtinui, quia erat in eorum perſonam attentare, quod erat contra omne jus, &c. Et allegavi Arreſtum do. Roberti de Peugniaco, & do. Robineti *de Braquemont*, dicebam ulteriùs dictum appunctuamentum intelligendum civiliter: finaliter in die conſilii dictum fuit quod clerici non conjugati non reſponderent perſonaliter, * & fuit prædictum appunctuamentum ruptum. Idem fuit dictum pro Magiſtro Guidone *de Evaumons*, clerico non conjugato pro quo fui Advocatus contra Joan. *de Frenelles* in Parlamento anno Dom. 1384. & quod non tenerentur perſonaliter comparere in fine inqueſtæ. Et per idem Arreſtum dictum fuit poſſe concludi contra clericum non conjugatum ipſum tenendum in priſionem Epiſcopi ratione ſalvægardiæ infractæ donec ſatisfecerit.

* *Perſonaliter*]. Quod poteſt procedere ad finem definitive ſuper delicto cõmuni remiſſo ad judicem Eccleſiaſticũ aliàs, & ſuper proviſione, & ſuper definitione delicti privilegiati, & ſupra communi inſtructione tenentur perſonaliter reſpondere dicitur in omni crimine, nec audiuntur ſuper declaratoria fori, & ita hodie practicatur, & ſemper à 36. annis practicari vidi, & bene. C. M.

QUÆSTIO IV.

An latori inſtrumenti fienda ſit munitio manus.

DIc * ſi procedat via actionis, non eſt manus munienda: quod facere poteſt, ſi obligatio ſibi ſit facta, & non aliàs, etiam mortuo principali: quia jus eſt ſibi quæſitum cum obligationi eſt adjectus: ſi autem procedat via executionis, quod poteſt etiam, ſi ſolum ſit adjectus ſolutioni: ut quia requiſivit executionem ab initio, vel poſt ſigillum privatum cognitum per obligatum ſub ſuo ſigillo: tunc aut eſt mortuus principalis, aut non ſi ſit mortuus: quia mortuo mandante expirat mandatum, juxta, l. fi. ff. de ſol. videtur in hoc caſu manum non eſſe muniendam, nam nullus eſt portitor Literarum, aliàs videtur munienda, videlicet vivente principali, qui petitori ſolvi voluit.

* *Dic.*] Hæc eſt phantaſia, ego dico quod ſequeſtratio, ſive depoſitum juſtum fieri debet inſtante latore inſtrumenti vi clauſulæ: & *ad portent*: Sed non parti etiam proviſionaliter, niſi creditori ipſi, vel docenti de ſufficienti mandato, & adhuc prius dictum fallit, ſi debitor minime ſuſpectus offert ſolvere dando ſufficientem apocham pro qua non ſufficeret inſtrumentum reddere etiam cum actis executionis: ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 166. C. M.

QUÆSTIO V.

An petens reditum cum reliquis teneatur rem ſuppoſitam oſtendere.

VIdi pronuntiari per Arreſtum, quod petens * arreragia reditus, & ſibi reditum ſolvi in futurum, tenetur ventam facere rei ſuper qua petit prædicta, & fuit latum contra religioſas de Poiſiaco.

* *Petens.*] Intellige quando petit ab eo qui neque contraxit, neque ſuper ea recognovit. C. M.

QUÆSTIO VI.

An petens ſuper re aliqua reditum, teneatur dare demandam in ſcriptis.

ITem vidi pronuntiari quòd petens reditum ſuper re aliqua, & declarari ipſum ſibi deberi, & ad ipſum ſpectare, non tenetur dare demandam in ſcriptis: * quia non petit rem nec dominium rei ſuprà quam petit reditum.

* *Scriptis.*] Limitando ſtilum ſuprà c. 17 in prin. C. M.

QUÆSTIO VII.

An omittens offerre probare facta ſua in demanda, in defectu contenta aliquid amittat.

VIdi pronuntiari quòd non in requeſtis Palatii.

QUÆSTIO VIII.

*An ſalvationes * contra reprobationes teſtium ſint admittendæ in Parlamento.*

VIdi pronuntiari quod ſic in Parlamento anno Domini 1393. in cauſa proprietaria inter habitantes de Monte almo, & Procuratorem Regium

* *Salvationes.*] Quæſt. fatua & ridicula. C. M.

Digitized by Google

* *Publicatio.*] Eſt olim in Curia teſtes publicabantur ubi erat præjudiciũ irreparabile, & bene idẽ ſuprà in Stil. c. 2. §. 39 C. M.

ex una parte ; & Religioſos ejuſdem villæ ex altera : & in illo proceſſu facta fuit publicatio * teſtium. Contrarium fuit prountiatum per Arreſtum latum anno Domini 1458. inter Abbatem & Conventum ſancti Pharonis Meldenſis diœceſis ex una parte, & Ægidium *Boquet* ex altera ; videlicet quòd ſalvationes contra reprobationes teſtium non erant admittendæ, * & in hoc proceſſu non ſit publicatio teſtium facta, quia erat novitatis & poſſeſſoria.

* *Admittendæ.* Iure hodie indiſtinctè admittunt, niſi ubi reprobatio non admittit, ut ſuper ſequeſtri poſſeſſorio. C. M.

QUÆSTIO IX.

An Canonici Capellæ regiæ Pariſius ſic habeant cognitionem executionis & teſtamenti ſuorum Concanonicorum, quòd ſubjici non poſſint per executores Curiæ Parlamenti.

VIdi pronuntiari quòd non in eodem Parlamento inter dictos Canonicos & Magiſtrum Ioannem Clerici, ratione executionis teſtamenti factæ ejuſdem Magiſtri Ioannis Canonici ejuſdem Capellæ.

QUÆSTIO X.

An emenda regia ſit ſolvenda ante creditores?

* *Quòd ſic*] Ita etiam vidi ante quatuordecim annos, poſt magnam concertationem judicari, *par les Commiſſaires de la Tour quarrée, contre la Cheſnaye, gendre du feu General Bobier*, pro quo ſcripſeram ; ſed malè & iniquè judicatum, utpote contra Tit. pœnis fiſcal. cred. antep. lib. 10. C. & alia quæ allegabam, diluendo ratiunculas fiſcalium, quorum bonus Princeps erubeſceret, & contrarium in fortiori fuit judicatum, infr. q. 131. verſic. 4. 5. C M.

VIdi pronuntiari quòd ſic * in eodem Parlamento, ad utilitatem Procuratoris regii, contra Ioannem Gallileæ juniorem ; tamen fuit priùs ſolutus de expenſis per eum factis ad recolligenda vina quæ fuerunt executata.

QUÆSTIO XI.

An aliquid amittat qui non tradit ſuas rationes per modum memoriæ?

VIdi pronuntiari per Conneſtabulum Franciæ, cōtra quemdam pro quo eram, quòd pars ſua adverſa petitorum nihil amiſerat : eò quòd rationes ſuas per modum memoriæ non tradiderat, ſed remanebant in Cuia memorialia. Contrarium dominus *de Nanterre* primus Præſidens pronuntiavit per judicium Curiæ in quodam proceſſu in ſcriptis, veniente ab Auditorio Locumtenentis Mareſchallorum Franciæ ; inter Antonium *Roux* & Nicolaum *Alvequin* : & ita obſervatur notoriè in Curia Requeſtarum : & illud Arreſtum pronuntiavit die ſexta Februarii, anno Domini 1361. quamvis forſan poſſet concordari, quòd licet excluſus ſit à Canone memoratorum, non tamen propter hoc perdit cauſam ; ſed recipiuntur ſuæ productiones, & poterit etiam tradere rationes juris.

* *Traditas.*] Intelligit etiam productas. Vide Roman. ſing. 161. Phil. decim. l. 2. col. 3. ubi dixi C. de eden. & inc. 1. col. 29. de pr. C. M.

QUÆSTIO XII.

An pars habeat videre rationes per modum memoriæ traditas? *

ITem per idem judicium dictum fuit quòd pars adverſa non videret, nec copiam haberet de rationibus pro parte mea traditis Curiæ per modum memoriæ : eò quòd non tradiderat aliquas, ut æqualitas ſervaretur, cùm ſuas videre non poterat : quia non tradidiſſet.

QUÆSTIO XIII.

An non tradens rationes per modum memoriæ, rationes juris tradere poſſit.

VIdi pro eodem pronuntiari, quòd non tradens rationes per modum memoriæ, poteſt tradere rationes juris, & fuerunt receptæ.

QUÆSTIO XIV.

An petens garendum ſuper ventis petitis ſit admittendus?

VIdi pronuntiari quòd petens garendum contra illum qui petit ventas in cenſiva, non eſt admittendus. Dominus Præſidens *de Nanterre* tenebat contrarium, ubi talis reus allegaret ſolutionem ventarum factam alteri domino, & prædictam rem venditam eſſe in ſua cenſiva. *

* *Cenſiva.*] Scilicet alterius domini & Benedicti, quia tunc debet habere formalem garendum, ut Practici aptè vocant : imò etiam debet habere manum levatam pro pendente lite, ut in feudis, ut novè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 52. gloſ. 1. num. 165. aliàs nec proviſionem habet niſi conſignando, ut dixi in d. gloſ. 1. num. 160. nec garendum formalem, ſed tantùm adjunctum. C. M.

QUÆSTIO XV.

Quando omiſſo medio, appellatur.

PEr Arreſtum non fuit facta remiſſio cauſæ appellationis factæ à Præpoſito dominæ Aurelianenſis per homines corporis * theſaurarii de campo, & Capitulo de Turonis ad dies * dictæ dominæ, eò quòd coram dicto Præpoſito erat contentio an ipſi homines eſſent ſubditi dictæ dominæ, necne ; nam negabant * dictæ dominæ & ſuo Præpoſito eſſe ſubditos, ſed ſubditos ſe confitebantur dicto Theſaurario & Capitulo.

* *Corporis.*] Id eſt ſervos adſcriptitios, ſeu eidem ſervituti corporis & bonorum obnoxios. C. M.

* *Dies.*] Scilicet magnos, ut Galli vocant, id eſt ad Iudices appellationum nomine ſeu authoritate d. dominæ judicantium.

* *Negabant.*] Et ſic appellabant tamquam à Iudice incompetenti ; unde eadem ratio incompetentiæ erat in Iudicibus magnorum dierum d. dominæ, & ſic omiſſo medio, bene relevarunt in Curia, c. ſi à ſubdelegato, de of. deleg. in 6.

QUÆSTIO XVI.

An Epiſcopus poſſit acquirere privato nomine?

DOminus Nicolaus de Arteyo Epiſcopus Antiſſiodorenſis tunc exiſtens Epiſcopus, emit quamdam terram ſuo proprio nomine pro ſe & heredibus ſuis, quæ in feudum movebatur à quodam feudo dicti Epiſcopatus, & tenuit ipſam per aliquod tempus, poſt deceſſit : ſed ob hominis defectum * dominus Ferticus Caſſent. Epiſcopus Antiſſiodorenſis, poſt dictum Nicolaum factus tenuit illam terram : heredes dicti defuncti Nicolai petunt illam terram parati facere dicto Fertico quod oportet. Dicit dictus Ferticus quòd non tenetur rationibus quæ ſequuntur. Primò quia illa empta fuit de nummis Eccleſiæ Antiſſiodorēſis : & ſic Eccleſiæ facta juxta viam brocardicam res empta, &c. Secundò facta fuit confuſio * dominii

* *Defectũ.*] Id eſt jure feudi aperti, ſed tunc fateretur rē alienam, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 5. & §. 7. Nec poteſt ex

alia cauſa retinere ſic occupatum, arg. l. ſi quis conductionis. C de loca. niſi in continenti docendo. Bar. Paul. in l. qui tem. C. depo. Alciat. in l. bona fides in ſi. eo tit. C M.

utilis dictæ terræ emptæ cum dominio directo; quia dictus Nicolaus tempore emptionis prædictæ erat dominus feudalis illius terræ quam acquiſivit, & tenuit illam per annum & diem & plus, & ſic fuit confuſio * facta, & per illud medium quæſita illa terra Eccleſiæ prædictæ, & maximè quia ille qui vendidit illam terram, ut vaſſallus non habebat niſi uſumfructum, juxta c. Obertus, §. in primis, & quibus cauſis feudum amittitur, col. 10. & dictus Nicolaus ut Epiſcopus tenuit dominium directum ipſius terræ, & ſic fuit confuſio facta; quia res ſua nemini ſervit, juxta l. uti frui ff. ſi uſusfru peta. & l. ſi tibi fundi, ff. qui mo. uſufr. amit. qui optimè facit. Tertiò quia ſi Eccleſia aliquam rem acquirat & teneat per annum & diem, alienare non poteſt quaſi Eccleſiæ factam, ſecundùm uſum & conſuetudinem. Heredes dicunt contrarium per ſequentia. Primò quia ſuo nomine acquiſivit, per l. ſi patruus, & l. quicumque, C. communia utri. Iudic. Secundò ſic ſe habet Conſuetudo quòd quærere poteſt Prælatus ſuo nomine. Non obſtant contraria. Primò quia non eſt verum quòd fuerit empta de nummis Eccleſiæ, & eſto quòd ſic; tamen ſua fuit & ſuorum heredum poſt mortem ſuam, ſecundùm quod Conſuetudo * ſe habet; item nec fuit confuſio; quia re vera vaſſallus habet dominium utile, non directum, nec uſumfructum. Nam dominium ſuum tranſit ad ſuos heredes, & tenetur dominus ei & ſuis heredibus tradere, cùm facere voluerit fidem & homagium. Nec poſſet dominus tenens feudum per defectum hominis ipſum alienare, nec per præſcriptionem contra vaſſallum & ejus heredes acquirere, ut in c. 1. in §. rei autem per beneficium, de inveſtit. de re alien. fac. col. 10. & cap. de controver. inter vaſſ. & de Beneſic. col. 10. Item quia ex diverſis cauſis & rationibus ſeparatis habet Epiſcopus qui duas perſonas repræſentat, juxta l. ſub conditione, & l. ſi cum patrono. Item poſito quòd fuiſſet confuſio mortuo Epiſcopo, veniret ad heredes, eò quòd emit nomine privato, juxta l. dominus teſtamento, & l. tutorem, ff. de his quibus ut indig. Et ſic fuit deciſum pro parte heredum. *

* *Confuſio.*] Falſum, quia alius eſt ut ipſe, alius ut Epiſc. c. quoniam Abbas, de of. deleg. c. à collatione, de appel. in 6. C. M.

* *Conſuetudo.*] Quia Prælati ut uſufructuarii faciunt fructus ſuos, & ad heredes tranſmittunt, ut not. in c. præſenti, de officio legat. lib. 6. C. M.

* *Heredum.*] Hoc eſt indubitatum, quia de Conſuetudine generali, etiam extra Galliam, ubique Prælati ſunt uſufructuarii, Cardin. de gratia, de reſcript. Gabri. Biel. in 4. Sent. diſt. 15. q. 8. Phil. Melanch. in Epitom. Phil. moral. ad ſi. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 151. & in annot. ad Alexandrum conſil. 101. num. 1. lib. 7. C. M.

QUÆSTIO XVII.

An appellans ad Curiam Parlamenti, poſt agens coram Iudice à quo, renuntiet appellationi ſuæ.

Videtur quòd ſic, quia approbat eum in Iudicem: dic contrarium, niſi quoad cauſam in quo litigat coram Iudice à quo. Item quia exemptus eſt propter auctoritatem Curiæ, cui per tale litigium fieri non poteſt præjudicium. Item ſic videmus ſi quis appellat ad Parlamentum: & eſt cauſa appellationis deſerta, quia Index à quo, non poteſt cognoſcere, ſed requiritur Littera juſtitiæ à Curia * Parlamenti, ut Sententia Iudicis appellati executioni mandetur. Sic fuit pronuntiatum pro Religioſis, Priore & Conventu ſancti Joannis Hieroſolymitani, & contra Ducem Bituricenſem.

* *Curia.*] Scilicet expediendo à Graphario Curiæ, ſub ſigillo Cancellariæ; ſed hoc fuit correctum an. 1493. Conſt. Carol. VIII. art 59. & bene, quod etiam eſt de jure Alex. Conſt. 71. ad ſi. lib. 7. Vnde puto quòd etiam ante dictam Conſtit. ſtilus ille non habebat locum in patria juris ſcripti. C. M.

QUÆSTIO XVIII.

An Littera directa univerſis Iuſtitiariis videatur directa Curiæ Parlamenti.

Vidi pronuntiari in Parlamento, anno 1384. pro domino Guillelmo Fœlix, contra dominum Ioannē *le Franc*, & Galterium *Auquetin*, quòd Litteræ ſtatus impetratæ pro parte dicti Guillelmi tenerentur per Curiam Parlamenti, & obtemperavit Curia * non obſtante quòd dictæ Curiæ de directo non dirigerentur, ſed univerſis juſtitiariis noſtris, &c. quia in his verbis Curia Parlamenti continebatur: quia erant domini Iuſtitiarii regii quamvis altercabatur in contrarium, quia Curia Parlamenti repræſentat Regem, & loquitur Rex in factis Curiæ: & cave, quia communiter non reciperentur in Curia tales Litteræ, niſi eſſet aliqua cauſa ſpecialis. Sic mihi fuit dictum contra Petrum *Blemur*, in Parlamento initiato, anno Domini 1386.

* *Curia.*] Ut bene hoc caſu, ubi juſta cauſa, & eadem ratio & mens beneficii Principis, de his reſcriptis quæ ſiunt ad tenendam caſus in ſuſpenſo, quando ſpernuntur. Vide Conſtitutiones Caroli VII. art. 53. 67. 78. & infra. Et deciſum dubium de quo infra, q. 213. licet quandoque per errorem vel aliam cauſam contra factum ſit, ut infra q. 379. C. M.

QUÆSTIO XIX.

*Arreſtum latum ſuper remiſſione facta in Parlamento ad aſſiſias villæ d'*Andeli*, pro Regina Blancha, de cauſa doleantiæ * in ſcacario pendente.*

In eodem Parlamento fuit pronuntiatum pro Regina Blancha & Ioanne *Goule*, contra Petrum *Chevalier*, eò quòd dictus *Chevalier* cœperat unam doleantiam ad ſcacarium Rotho. Et ibidem fecerat adjornari dictum *Goule*, propter quamdam Sententiam pro dicto *Goule*, contra ipſum Petrum pronuntiatam, per Iudicem de Longocampo & *d'Eſcoüis*, in Iuſtitia Comitis de Tancarvilla, à qua Iuſtitia reſſortiri debebatur immediatè coram Baillivo *d'Andeli* in aſſiſiis *d'Andeli*, pro dicta domina Regina, & abhinc ad ſuos dies magnos de *Vernoüe*, & abhinc ad Curiam Parlamenti, quare petebant dicta domina Regina, & dictus *Goule*, quòd dicta doleantia remitteretur ad aſſiſias *d'Andeli* coram Baillivo *d'Andeli*, pro dicta domina Regina; erat enim intereſſe ſuum pro habendo emendam, & Sententia ſubjectorum corrigenda, dicto Petro *Chevalier* dicente contrarium, eò quòd dicebat quòd dominus Ioannes *Goule* attentaverat contra dictam doleantiam, & ſuper hoc erat adjornatus coram Vicecomite Rothomagenſi, & erat ibidem Procurator Regis cum ipſo adjunctus, & obtinuerat defectum in illa cauſa coram dicto Vicecomite contra dictum Ioannem, & fuerat attentatum in præjudicium doleantiæ pendentis in dicto ſcacario, & ſic cauſa remanere debebat in dicto ſcacario, non ubi petebant dicti Regina & Ioannes *Goule*, & ſic videbatur in ſimili quotidie fieri in Parlamento, dictis Regina & Ioanne dicentibus contrarium. Primò, quia Regina non erat ſubdita ſcacario antedicto, ut patet per Arreſta aliàs prolata: ideò attentata, ſi quæ forent, non poterant facere quòd cauſa doleantiæ remaneret in ſcacario cui non erat ſubdita; ſed debebat remitti ut petebat: ſecus autem eſſet ſi cauſa foret in Curia Parlamenti, quæ eſt omnium * Iudex & cujus eſt Regina ſubdita. Item quia cauſa attentatorum non erat in ſcacario, ſed coram Vicecomite, qui poteſtatem non habebat cognoſcendi, nec ſuper hoc commiſſionem habebat: & ſic coram diverſis Iudicibus trahi non poterat. Item ſi non fieret remiſſio, fieret præjudicium Regi, qui eſt proprietarius. Item non obtinuerat defectum in ſcacario in cauſa doleantiæ. Item nec de defectu apparebat. Item quia Littera erat generalis directa Vicecomiti, videlicet de adjornando ſuper doleantia ad ſcacarium, & attentatis revocandis quæ nondum erant commiſſa. Item pars dicti Petri non habebat cauſam intereſſe petendi, quòd dicta cauſa remaneret in ſcacario; nam Procurator regius hoc non petebat. Item impetraverat doleantiam ad ſcacarium cauſa diffugii, quia non tenebatur ſcacarium quolibet anno, & igno-

* *Doleantia.*] Vulgare Normannorum; id appellatione.

* *Omnium.*] Not. pro antiquitate & præcellentia Parlamenti Pariſ.

Digitized by Google

ſtabatur quando teneretur : propterea cauſa doleantiæ antedictæ remiſſa fuit ad primas aſſiſias *d'Andeli*, poſt feſtum ſancti Ioannis Baptiſtæ proximè venturas. Et ulteriùs dixit Curia, quòd ubi vellet Procurator regius Rothomagenſis, proſequeretur attentata, vel in ſcacario, vel coram Baillivo, vel coram Vicecomite Rothomagenſi, & cauſam prædictam placitavi pro Regina : & credo quòd ratio decidendi fuit, quia Regina non erat ſubdita ſcacario antedicto, ut dictum eſt ; aliàs obſtaret Arreſtum latum in Parlamento initiato anno Domini 1389. per quod dictum fuit quòd non remitteretur cauſa appellationis emiſſæ à Iudice Comitis de Thomarcio ad magnos dies Ducis Bituricenſis, propter attentatum factum per partem appellati poſt dictam appellationem ad Parlamentum factam, licet nil factum fuiſſet per dictum Ducem vel ejus Iudices * in præjudicium dictæ appellationis. Ratio quia de contemptu facto in præjudicium appellationis Curiæ emiſſæ, debet Curia cognoſcere, & de appellatione, &c. ne continentia cauſæ dividatur, &c. l. nulli, C. de Iudic.

* *Iudices.*] Qui hoc caſu privantur uno gradu juriſdictionis culpâ ſubditi, ſed non ſine cauſa, quia debebant curare ne attentaret, vel attentandum revocare integra ut poterant, præveniendo Curiam, c. cùm teneamur, de appel. & ſic fuiſſet cauſa ad eos remiſſ. ſic infra, 20 q. 70. C. M.

QUÆSTIO XX.

An Regalia locum habeat durante commenda, & in Epiſcopatu commendato.

EPiſcopus Laudunenſis factus eſt Cardinalis 10. Calend. Ianuarii, anno Domini 1384. & ab Epiſcopatu abſolutus : & fuit in commenda ſibi traditus Epiſcopatus : & ſcivit hæc, & his conſenſum præbuit ſimul & ſemel. Prima die Ianuarii Guillelmus de Cruce Scriptor Litterarum Pœnitentiariæ Curiæ Romanæ, apud Curiam defunctus fuit circa Magdalenes feſtum tunc ſequens : qui quidem Guillelmus erat tunc Canonicus præbendatus Laudunenſis, & ſic dicti Canonicatus, & præbenda apud Curiam vacaverunt, & Papa omnia Beneficia apud Curiam vacantia, & vacatura reſervaverat. Quapropter contulit Papa dictos Canonicatum & Præbendam Petro de Montezutto, nepoti Cardinalis de Pelincâ, quarto Calendas Auguſti. Rex autem Franciæ dicens dictos Canonicatum & Præbendam vacaviſſe in regalia, ac vacare, contulit ipſos Magiſtro Clementi Parvi, ut vacantes in regalia, nona die dicti menſis Auguſti : eò quòd dictus Cardinalis non habebat dictum Epiſcopatum niſi in commendam, & ſic fructus ſuos non faciebat : & eſto quod faceret ; tamen quia ſemel fuit regalia aperta, cùm ſemel vacaverit Epiſcopatus, quia ante tenebat ipſum intitulatum, nunc autem in commendam : & nondum fecerat fidem & homagium, ut habens in commendam. Quapropter tenebat Rex temporalitatem dicti Epiſcopatus in ſua manu & poſſeſſione dictorum Canonicatus & Præbendæ : habuit dictus Petrus vigeſima - quinta die dicti menſis, & antedictus Clemens die ultima ipſius menſis. Super quo fuit litigium in Parlamento : Suſtinebam autem cauſam dicti Petri rationibus ſubſequentibus.

Primò, quia dicto Epiſcopatu exiſtente in commenda, vacaverunt dicti Canonicatus & Præbenda, & ſic ſpectabat collatio ad Cardinalem qui habebat in commenda jure communi, & per conſequens ad Papam, obſtante vacatione in Curia, ac reſervationibus ſupradictis ; maximè quia habens Beneficia in commendam, facit fructus Beneficii commendati ſuos, nec dicitur vacare pro hoc, per Io. de Imo, in capit. Nemo de election. per Ioanem And. Archid. Innocent. in capite Dudum eodem titulo, & in capit. Si conſiterit, de accu. cum commenda ſit titulus * canonicus : & ibi allegatur pro hoc, quòd Patriarcha qui fuit Delphinatus Vienenſis, habuit in commendam Archiepiſcopatum Rhemenſem, & fecit fructus ſuos, & conferebat Præbendas Rhemenſes : ad hoc, capit. Eccleſiæ, extra de elect. ubi viſitator à Papa commiſſus confert Beneficia. Sic tenetur, & ſit de facto & uſu, ut dicit Ioan. And. in capit. Nemo, de election. 16. in 6.

* *Titulus.*] Verum eſt ſecundùm quod dixi in Annotationib. ad Alexan. Conſ. 96. num. 1. lib. 4. tamẽ non eſt titulus canonicus mero jure, ſed diſpenſativè : ideò dici poteſt quòd non habetur pro titulo canonico reſpectu juris regaliæ, quod eſt antiquius jure canonico, nec illi per diſpenſationes, fictiones, aut alias novas adinventiones Romanorum Pontificum derogari poteſt, ut novè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 27. ad fin. & ſuper reg. Cancellar. 18. de infir. ſignant ad fi. C. M.

Item non vacabat Epiſcopatus tempore vacationis dictorum Canonicatus & Præbendæ, quia erat in commenda, & ſic non fuit regalia aperta.

Item dictus Epiſcopus tenebat temporalitatem, & utebatur fructibus.

Item non vacavit Epiſcopatus ante commendam, id eſt per promotionem ad Cardinalatum ; quia Epiſcopatus & Cardinalatus ſe compati * poſſunt. Probatur, quia eſſe Cardinalem eſt eſſe Conſiliarium Papæ, & Patricium ejus, & ejus lateri aſſiſtere.

* *Compati.*] Pan. c. Eccleſia 2. de elect.

Item Epiſcopatus major * eſt officio & dignitate quàm Cardinalatus ; nam reperitur Cardinalem fuiſſe promotum in Epiſcopum & Archiepiſcopum : ut in capit. bonæ, 1 Extravagant. de poſt. præl. & in cap. dilectus, 1. Extravagant. de præbendis. Item Papa ſe vocare Epiſcopum ſervum ſervorum Dei per excellentiam dignitatis, ut in proœ. Decretalium, Sexti, & Clementinarum. Item arguitur d. capit. cùm in cunctis, Extravagant. de election. quia ſicut per acceptationem Epiſcopatus non vacant Beneficia ſtatim, ita non vacant per abſolutionem Epiſcopatus ſtatim ; quia abſolutio non eſt pura, ſed conditionalis, ut patet per Io. de Imo, in capit. generali, de election. libro ſexto. Sed ſic eſt quòd ita citò conſentit Cardinalis abſolutioni, ſicut & commendæ, & econtra, quia fuit commendatus ei Epiſcopatus antequàm conſentiret abſolutioni, & ita citò ſcivit commendam factam fuiſſe, quia per abſolutionem Papæ, quæ non erat pura, nec abſoluta, donec conſenſiſſet : & ſic concurrunt conſenſus commendæ & abſolutionis, ſic nec momento videtur vacaſſe Epiſcopatus, juxta l. ex parte de heredibus inſtitut. & in leg. ſed & ſi, §. finali, ff. de liberis & poſthum. & ad hoc in leg. idemque, §. ſi tibi, ff. qui po. in pig. hab. Item ad hoc, quia Cardinalis Scotiæ noluit conſentire abſolutioni Epiſcopatus Scotiæ, quamvis fuiſſet factus Cardinalis, & Cardinalatui conſenſiſſet ; quare ſibi dimiſit Papa Epiſcopatum Scotiæ in commenda. Item ad hoc, c. ſi qui Epiſcopi, nonageſima - ſecunda diſtinctione, ibi de hac materia tractatur. Item per hoc dico quòd Papa poſſit abſolvere Epiſcopum invitum ab Epiſcopatu, ſi ſciat ipſum non utilem Eccleſiæ, dum tamen hoc expreſſè caveatur in Bulla, aliàs non.

* *Major.*] Vide Lud. Gomes, in proœ. reg. Cancellar. Nota quòd Epiſcopatus major eſt officio & dignitate, quàm Cardinalatus.

Item nec obſtant in contrarium argumenta prædicta, videlicet quòd aliàs non haberet locum regalia, quia imo in vera vacatione, videlicet per mortem, vel cùm Papa transferret Epiſcopatum de uno ad alium : quo caſu vacatio eſt vera, non autem hoc caſu ubi non cenſetur vacaſſe Epiſcopatum prædictum ; ſed ſemper retinuit : qualitas autem mutata fuit, & facit §. quod ſi frumentum, inſtit. de rerum divi. Item etiam ſi alteri tertio traderet in commendam ex intervallo, & haberet in commendam qui priùs tenebat intitulatam, ſecus eſſet : ſed in caſu noſtro non cenſetur habuiſſe ex intervallo,

nec vacaſſe Epiſcopatum per prædicta. Item non obſtat quòd Rex facit fructus ſuos, quia non fecit durante commenda; ſed fecit Cardinalis commendam habens, qui Canonicatum & Præbendam conferre potuiſſet de jure, ſi apud Curiam non vacaſſent. Item non obſtat quòd non fecit homagium habens dictum Epiſcopatum in commendam, quod facere debebat ut dicebat; quia non tenebat, cùm ſemper retinuit Epiſcopatum, & ante erat in fide: nec eſt tertius, ſed ille idem qui ante erat Epiſcopus, juxta dictum §. quod ſi frumentum, & §. interdum, inſtit. de re di. Item nec obſtat quòd in vera vacatione habet locum regalia, donec habuerit fidem & homagium Rex, maximè à Pari Franciæ, ut hoc caſu; quia Epiſcopus Laudunenſis eſt Par Franciæ: ergo in vacatione provenienti ex commenda, quia verum eſſet ſi commenda & abſolutio non concurriſſent: quod fecerunt habito reſpectu ad conſenſum dicti Cardinalis, & ſimul & ſemel ambobus conſenſum præſtanti, ut ſuprà, per l. placet, ff. de acquirenda hereditate.

Item nec vacavit præbenda durante vacatione Epiſcopatus, ſed ipſo exiſtente in commenda.

Item nec obſtat quod dicitur quòd ſemper fieret in fraudem commendæ; quia non eſt ita tenendum, ſed contrarium; videlicet ex cauſa contenta in d. cap. Nemo, aliàs dicere contrarium eſſet ſacrilegium. Item de hoc erat quæſtio inter Cardinalem & Regem; durante igitur debato, debebat gaudere Papa de jure ſuo: & maximè quia eſt de jure communi fundatus,* juxta, cap. Licet, Extravagant. de præbendis. Nititur autem Rex contra jus commune. Item non ſtetit per Cardinalem, quin fecerit fidem & homagium, quia pluries petiit, quare dictis Cardinali & Papæ nocere non debuit.

* *Fundatus.*] Imo tum quòd illa jura canonica ſunt poſteriora, tum ſunt facta ad exinanitionem juriſdictionis Ordinariorum. Rex tamquam antiquior magis eſt fundatus in jure communi, & potior; quia reſpectu juris ſui antiqui jura illa nova nulla ſunt. C. M.

His non obſtantibus, dictum fuit per Arreſtum, prædictis auditis, abſque alia deliberatione, quòd collatio facta dicto Clementi erat valida, & quòd tueretur in poſſeſſione & ſaiſina, &c. Et fuit in expenſis condemnatus Petrus pars mea. Ratio autem decidendi fuit, quia abſolutione facta, poſito quòd conſenſerit dictus Cardinalis ſimul & ſemel abſolutioni & commendæ, fuit tamen dare momentum quo vacavit Epiſcopatus, quia Epiſcopatum quem anteà habebat Cardinalis intitulatum, habuit in commendam, & ſic fuit vacatio, juxta leg. Servo in parte, ff. de legat. prima. Ad hoc facit dictus §. quod ſi frumentum. Item cenſetur novus & perſona nova quoad hoc. Item & ſuppoſito quòd tempore vacationis dictorum Canonicatus & Præbendæ dictus Epiſcopatus eſſet in commenda, & ſic non vacaret; tamen nondum fecerat Regi homagium Cardinalis de temporalitate dicti Epiſcopatus; ſed ob defectum hominis, tenebat Rex ipſum in ſua manu: & verum eſt quòd data ſemel vacatione, ut hoc caſu fuit, durat regalia, donec fuerit facta fides Regi de temporalitate; quia tenet eam in manu ſua.

Item & ſuppoſito quòd Cardinalis teneret tunc temporalitatem, hoc erat ſub manu regia. Item & aliqui tenent quòd Beneficium datum in commenda vacat,* quia monſtrum eſt in jure & natura habere partem temporalem, & ſic habere partem commendatum, cùm commenda fiat ad voluntatem commendantis, & de jure communi uſque ad ſex menſes, juxta dictum c. nemo, & l. ſi tamen, ff. de ædili. edicto. Item & quod dicitur quòd durante commenda non vacat Epiſcopatus: attamen hoc pro vero ſuppoſito adhuc durat regalia, niſi fecerit homagium de temporalitate Regi.

* *Vacat.*) Verum eſt temporali, ſed non de perpetua. Rem. Conſt. 350. *de Biſgnet* in rota de præben. C. M.

Item Papa mandat Regi in caſu pari, & ſic fecit in hoc caſu Regi Franciæ per ſuas Bullas quòd traderet temporalitatem dicti Epiſcopatus dicto Cardinali; ergo non habebat. Item nec facit reſervatio facta per Papam in præjudicium Regi, ſive antè vacaverit præbenda, ſive in regalia, & ſic utimur.

Aliud Arreſtum declarativum jurium regiorum in materia commendarum fuit datum in Parlamento, anno Domini 1479. pro Magiſtro Petro *de Ceriſay*,* in dicto Parlamento Regis Conſiliario, contra dominum Cardinalem Deſtotavilla, ratione Archidiaconatus de Conſtantino, in Eccleſia Conſtantienſi.

* *Ceriſay.*) Die 21 Iulii non obſtante quòd dictus Cardinalis ex collatione & diſpenſatione Papæ poſſediſſet pacificè 15. vel 16. annis. Adde aliud infrà q. 150. q. 168. q. 381. Multò plura habeo Arreſta in regeſtis meis, ſed nolo librum hunc nimis dilatare. C. M.

QUÆSTIO XXI.

Alia Quæſtio de Beneficio in regalia collato, deciſa per Arreſtum anno 1384.

Guillelmus *de Vlie*, virtute gratiæ ſibi factæ de Canonicatu in Eccleſia Noviomenſi, aliàs ſub expectatione præbendæ acceptavit Canonicatum & præbendam vacantes per mortem Petri *Fougard*, & ſibi fecit provideri de ea, & ſe recipi per Procuratorem in eiſdem: poſtmodum impetravit à Rege ſi vacaverint vel vacaſſent in regalia, aſſerens ſe eaſdem tenere & poſſidere virtute prædictæ gratiæ Apoſtolicæ, ut ſecuriùs teneret: mandavit Rex Decano & Capitulo Noviomenſibus, ut dictum Guillelmum manutenerent in poſſeſſione & ſaiſina prædictorum, non obſtante quòd virtute collationis regiæ non haberet poſſeſſionem dictorum Canonicatus & Præbendæ, ſed virtute prædictæ ſuæ gratiæ Apoſtolicæ, non faciendo mentionem de regia collatione. Demum ſignificauit Decano & Capitulo ſuam gratiam Petrus *Mareſchal*, qui impetravit à Rege, ut vacantes in regalia dictos Canonicatum & Præbendam, poſt collationem à Rege factam dicto Guillelmo, & antequam ſe faceret recipi perſonaliter virtute ſuæ gratiæ antedictæ Apoſtolicæ, oppoſuit ſe quibuſdam præceptis ſibi factis virtute Litterarum regiarum à dicto Guillelmo impetratarum, videlicet ne ipſum Guillelmum impediret in poſſeſſione & ſaiſina dictorum Canonicatus & Præbendæ: & fuit in Parlamento adjornatus ad certam diem, & dixit cauſam oppoſitionis ſuæ modo qui ſequitur. Et primò, quia collatio Guillelmi eſt conditionalis, ergo nulla: per notata per Joannem And. Archi. & de Imo. in cap. in elect. de election. libro ſexto, & per compoſtel. ibidem. Secundò per leg. Servus cum lege ſequenti, ff. de condi & demonſt. Tertiò, quia non dixit in impetratione ſua quòd eſſet Clericus, ſed tacuit quòd eſſe debet quilibet promovendus, aliàs indignus, juxta cap. cùm adeò de reſcript. & cap. 2. de reſtit. extra. Quartò, quia non expreſſit cujus diœceſis, cùm quilibet ſit in ſua diœceſi beneficiandus, juxta legem in Eccleſiis, C. de Epiſcop. & Cleric. Quintò, dixit ſe tenere & poſſidere dictos Canonicatum & præbendam virtute gratiæ Apoſtolicæ, quæ ſe non extendebat per ſuum propoſitum ad dictos Canonicatum & Præbendam, quia reſervati in Curia: ergo falſum ſubjecerat. Sextò, capiendo corporaliter poſſeſſionem dictorum Canonicatus & præbendæ virtute ſuæ gratiæ Apoſtolicæ, ſciens ſe habere collationem regiam, videtur renuntiare gratiæ regiæ, acceptando Apoſtolicam, cum ſint incompatibiles, ut notatur in cap. Ut qui duas, Extravagant. de elect. & in cap. Ex ore, Extravagant. de his quæ ſi. ama. parte ca. & cap. Bonæ de poſtul. præ. extr. Septimò, quia

Notaqu non valet collatio conditionalis, nec Beneficii non vacantis etiam incerti, niſi fuerit facta à Papa. Paulus & Iaſ. in l. fin. C. de pactis.

Condiiio ſolum refertur ad futurum, non autem ad præteritum c. cum ad præſens, & l. itaque ff ſi cert. per. l. conditio, ff de verbor. oblig.

quia in gratia regia dicti Guillelmi dicebatur, ut teneret ſecutius dictos Canonicatum & Præbendam, & ſic non adhærebat ſuæ gratiæ Apoſtolicæ. Econtrario Guillelmus dicebat collationem ſuam bonam: opinionem autem Petri malam, &c. Primò, quia licet acceptaſſet, & ſibi proviſum fuiſſet virtute gratiæ Apoſtolicæ, & tamen ſibi non debebatur: quapropter impetravit à Rege cùm vacaverit in regalia, & habuit collationem ipſius ante collationem Petri: nec obſtat quod dicit, ſi vacaverint, &c. quia refertur ad tempus præteritum vel præſens, quæ non morantur conditionem. Item quia conditio tacitè inerat, videlicet ſi vacat. Item quia jam habebat poſſeſſionem ante interpretationem regiæ gratiæ, & non voluit Rex quòd teneretur accipere novam poſſeſſionem, cum accepit poſſeſſionem corporalem virtute gratiæ Apoſtolicæ, & habebat Literas regias, & oſtendit. Item dicebat dicta Petri habere locum ſi haberet duos titulos, unum à Papa, & alium à Rege: & elegiſſet Papalem. Item dicebat Petrus, quod debebat reputari habere duas gratias Guillelmus, quia aſſerebat in gratia regia ſe tenere dictos Canonicatum & Præbendam virtute gratiæ Apoſtolicæ, ſic in ſui præjudicium habebat gratiam Apoſtoſtolicam & habebat regiam, & cœpit poſtea corporalem poſſeſſionem dictorum Canonicatus & Præbendæ virtute gratiæ Apoſtolicæ ſciens ſe habere regiam: ergo renuntiavit regiæ. Nec obſtat quod conditio tacitè intelligitur per allegata in d. c. in electionibus, de elect. lib. 6. Item videtur male feciſſe Guillelmus, cum poſt corporaliter acceptam poſſeſſionem, ut præfertur, ſignificavit gratiam regiam. Finaliter partibus auditis, fuit dictum pro dicto Guillelmo. Ratio decidendi fuit, quia ante gratiam regiam habebat poſſeſſionem Guillelmus dictorum Canonicatus & Præbendæ, & clauſulam in Litera Regia quod manuteneretur in poſſeſſione & ſaiſina: etiam non obſtante quod non haberet poſſeſſionem virtute regiæ gratiæ. Item quia collatio regia facta, ſi vacet, valet, & tenet, & ſic confert, ut in pluribus textibus. Item non habent locum in regia gratia quæ dicuntur de Diœceſi & de non expreſſione Clericatus: nec quod dicitur de ſex menſibus currentibus à tempore notitiæ, * &c. Item quia appareret quod noluit renuntiare gratiæ regiæ, cum poſt notificavit Decano & Capitulo gratiam ſibi factam per Regem Literas ſuas regias eiſdem præſentando. Sic nota quod collatio facta per Regem, per conditionem ſi vacet, valet & tenet. Item quod in impetratione regiæ collationis non oportet exprimere Diœceſim, nec ſe Clericum dicere.

Nota quòd valet collatio conditionalis facta per Regem contra cap. ſup. alleg.

* *Notitia.*) In loco juxta Cle. 1 in fin. de Conceſſ. præb. quia regula non ſubeſt devolutioni de qua in jure Canonico nec Cõcilio generali de quo in cap. nulla, extra de conceſſ. præb quia eſt antiquior & potior. C. M.

QUÆSTIO XXII.

An titulus Papalis & Regalis poſſint concurrere.

ITem nota per prædicta quod ſi aliquis habeat gratiam Papalem & Regalem ab initio & ante poſſeſſionem per unam acceptam utatur una, renuntiat alteri. Sed ſi habeat primo Papalem, & faciat ſe virtute ipſius recipi & poni in poſſeſſione, & poſt obtineat Regalem cum clauſula: quòd non teneatur ſe facere poni in poſſeſſione nova, uti poteſt illo titulo ſecundo. Nec obſtat quòd in caſu ſuperius dicto, fecit mentionem Guillelmus de receptione corporali: quia per hoc non renuntiavit illi quod factum fuit, cùm haberet antea poſſeſſionem virtute Apoſtolicæ gratiæ, quam de novo non fuit opus capere virtute gratiæ regiæ per clauſulam, quod non teneatur, &c. maximè quia poſtea fecit ſignificari Literas regias.

QUÆSTIO XXIII.

An Advocati poſſint placitare contra illos quorum ſunt vaſſalli.

VIdi pronuntiari per Arreſtum anno Domini 1384. prolatum, Parlamentum tenente domino Arnoldo *de Corbie*, Parlamenti Præſidente, pro Scabinis Rhemenſibus, contra Archiepiſcopum Rhemenſem, de cujus penſione tunc eram, quod Magiſter Joannes Coiiardi, Advocatus in Parlamento Vicedominus Rhemenſis Eccleſiæ remaneret de conſilio dictorum Scabinorum, de quorum penſione erat, antequam mota fuiſſet cauſa contra dominum Archiepiſcopum. Ratio autem dubitandi quam proponebat Archiepiſcopus, erat quòd dictus Vicedominus tenebat in feudum à dicto Archiepiſcopo, temporalitatem dicti Vicedominatus, & ſic erat ejus vaſſallus.

Item quia dictus Archiepiſcopus placitabat contra Scabinos prędictos de juribus Archiepiſcopatus per media quorum tenebatur temporalitas dicti vicedominatus. Item quòd prohibetur ne Clerici contrà Eccleſiam poſtulent in c. fin. ext. de poſtul. Prælator. Archiepiſcopus autem Eccleſiam repræſentat. Ratio decidendi * fuit, quia licet teneret in feudum dictus vicedominus temporalitatem antedictam à dicto Archiepiſcopo, tamen non erat quæſtio de jure feudi antedicti quod tenebatur à dicto Archiepiſcopo. Item nec de cauſa tangente honorem perſonæ dicti Archiepiſcopi juxta c. de forma, fide, & de not. for. fide. Item quia aliter dicere, eſſet dicere feuda ſimilia officio advocationis, ſic quòd Advocatus eo quod alicujus domini vaſſallus eſſet, non poſſet contra ipſum poſtulare, quod eſſet abſurdum: ſic aliàs fuit pronunciatum in ſimili caſu anno Domini milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimo quarto, Parlamentum tenente domino Philipp. Paillardi.

* *Decidendi.*) Et benè quicquid dicat gloſſ. magna. ver. perdit, §. Item ſi delator, quæ fuit pri. cauſ. beneficii amitt. in uſib. feud. licet feudiſtæ eam communiter ſequantur; & malè. C. M.

QUÆSTIO XXIV.

An coram requeſtarum dominis adjornatus ad ſigillum ſui prædeceſſoris cognoſcendum reſpondere teneatur.

ANno Domini 1384. fuit in requeſtis Palatii pronuntiatum, quòd adjornatus ad recognoſcendum, vel denegandum ſigillum ſui prædeceſſoris in quibuſdam Literis appoſitum, non tenebatur reſpondere ſuper hoc, eo quod non erat in eiſdem Literis obligatio perſonalis, licet eſſet ibidem obligatio hypothecaria. Ratio dubitandi fuit, quia adjornatus ad recognoſcendum vel denegandum: quare, &c. Item quia prodeſſe poterat ad proſequendum in hypothecaria ſigilli recognitio, ſed domini * requeſtarum & Commiſſarii cognoſcere non poterant, niſi de actione perſonali: ergo fruſtrà fieret recognitio: quia ſuppoſito quòd cognoviſſent, non tamen poterat hujus prætextu procedi coram eis, nec ratione perſonalitatis, quia non continebant Literæ perſonalem obligationem, nec ratione hypothecariæ, quia judices non erant.

* *Sed domini.*) Hic eſt ratio decidendi quæ non valet, quia ſatis eſt quod ſcriptura adminiculetur. Ideo dico quod hic actor non habebat cauſas commiſſas coram dom. requeſtar. quare debebat ſibi conſulere coram Ordinario loci, aliàs fuiſſet malè judicatum per do. requeſtar. C. M.

QUÆSTIO XXV.

Domini locorum habentes juriſdictionem poſſunt petere cauſas etiam contra ſe motas ad ſe remitti.

ANno quo ſup. in Parlamento pronuntiatum fuit, quòd licet aliquis ſit alicujus dominus quoad reſſortum, tamen habet cognitionem & remiſſionem querimoniæ novitatis contra ipſum in ſuo reſſorto. Sic fuit pronuntiatum pro domino duce * de Borbonio.

* *Duce.*) Petente cauſam à ſubdito contra ſe motam ad ſe remitti. Sed hoc non ſervatur ad unguem. C.M.

QUÆSTIO XXVI.

De ſubmiſſione executionis teſtamenti.

ITem audivi dici à domino Arnoldo primo Præſidente in Parlamento quòd licet Epiſcopus Pariſienſis faceret coram Curia ſua ſpirituali adjornare executores alicujus defuncti, per hoc non acquireret præventionem contra Regem, quia executores poſſent, hoc non obſtante, ſubjicere executionem Curiæ regiæ temporali intra annum à tempore mortis teſtantis, licet ſecus ſi voluntariè * ſubmitterent executionem curiæ ſpirituali.

* *Voluntariè.* Sed hodie nec voluntariè quidem poſſunt ſi executores teſtamenti etiam ſacerdotes ſint laïci. C. M.

QUÆSTIO XXVII.

Quando in garendiam vocatus poſſit garendos docere.

IN requeſtis Palatii vocatus in garendiam non habebit dilationem ad garendum habendum, niſi * prius garendiam ſuſceperit. Ratio, quia ante non eſt pars, ſed petit in fraudem ut poſt reſpondeat quòd ſe cuſtodiat *de méprendre*, ſi ſic ſibi reſpondeatur: & tamen quando vendidit, ſcire debebat cauſas garendiæ illius quod vendidit. Sic vidi judicari pro dom. Guil. *Melay*.

* *Niſi.*) Et benè quando cõſtat quòd tenetur defendere ut hic. C. M.

Cui ſit præjudicium in cauſa novitatis.

Item ſufficit quòd in cauſa novitatis vel ſaiſinæ vocentur qui dederint impedimenta: quoniam ſi cauſam amittant, vel ſi patiantur petitorem tueri in poſſeſſionem rerum, non nocet eorum expletum: licet nomine alterius fecerint, quia garendum vocare potuerunt: nec ille cujus nomine factum fuit expletum, ſe poterit illo juvare de cætero, quia opponere ſe debuit, aliàs ſibi imputetur: nec etiam fit præjudicium quoad poſſeſſionem quam ante habebat, eo quod non vocatus. Sic ergo nec amittit, nec lucratur, ratione illius expleti.

QUÆSTIO XXVIII.

An appelletur à manus munitione.

ITem nota quòd anno quo ſuprà allegavit contra me dictus Præſidens, coram quo quamdam cauſam placitabam, quòd per ordinationem regionum non eſt audiendus appellans à munitione * manus, ille contra quem fit executio, & ſe opponit nolens manum munire.

* *Munitione.*) Quia non obſtante appellatione, fieri debet in manu juſtitiæ ſi eſt obligatio garantigia vel ſimilis. C. M.

Item eodem anno fuit pronuntiatum in Parlamento contra Religioſos Auguſtinos Ambianenſes pro domino Guillelmo *de Credemo*, in caſu novitatis contra ipſos conquerente, eo quòd quamdam domum eis donatam abſque conſenſu dicti domini Guillel. intraverant, & ibidem faciebant oratoria, quæ tamen ab ipſo in cenſiva * tenebatur, quòd fieret reſtabilimentum per dictos Religioſos: & quod exirent domum prædictam, & in manu regia teneretur, lite pendente.

* *Cenſiva.*) Unde ſic per conſuetudinem loci prærequiritur conſenſus domini directi: faciunt quæ dixi in Conſuetudine Pariſ. §. 41. num. 58. C. M.

QUÆSTIO XXIX.

An manus ſit munienda de arreragiis ultra annum.

ITem nota quòd eodem anno, qui fuit 1384. pronuntiatum fuit pro executoribus Magiſtri Ferrici *De-bires*, contra quemdam dominum de enqueſtis, Regis Conſiliarium in Parlamento quòd muniret manum de petitis per executores ratione arreragiorum debitorum ob quemdam reditum quem habebat dictus defunctus Magiſter Ferricus contra ſupra dictum Conſiliarium quamvis arreragia excederent reditum unius anni, & reditu factum fuiſſet tranſportum in dictum Ferricum per Miletum *Bailles*: quamvis eſſet dictus Ferricus mortuus, & per executionem diceret ſe petitorem.

QUÆSTIO XXX.

An clericus aſſecuramentum dare teneatur in Parlamento, &c.

ITem nota quòd dominus Joannes *de Vaulx*, & *Gautier du Chaſtel*, milites, quamvis ſe dicerent Clericos * non conjugatos, tamen quia non habebant tonſuram, dedeſunt aſſecuramentum Oudardo *de Crenel.* Ratio fuit, quia non apparebant Clerici, cum quilibet naſcatur laïcus. Sic fuit factum in perſona domini *Diſtay*, domini Gauvani *de Bailleul*, domini Guidonis *de Laval*: attamen ſi oſtenderetur de tonſura, revocaretur aſſecuramentum, ſic fuit factum in perſona *Gauvain*. Sic fuit dictum de domino *des Luignes* in Parlamento anno Domini 1384. incipiente.

* *Clericos.*) Vide ſupra in tit. c. 6.

QUÆSTIO XXXI.

De Capellanis Papæ qui dicuntur commenſales, & qui honoris.

NOta quòd in Curia Romana eſt quoddam regiſtrum, ubi inregiſtrantur Capellani Papales, & Literæ officii eorum, & hoc pluribus de cauſis. Primò, ut ſciatur quorum ſunt beneficia reſervata, ut Capellanorum Papalium. Secundò, an Capellani ſint commenſales vel honoris. Tertiò, an ſint ad valida vel non. Item ſcias quòd Capellani Commenſales morientes extra, non cenſentur ut Capellani morientes, ſi ibi habeant domum originis vel domicilium. Pro quo videas c. præſenti, de præbend. lib. 6. & ſic ut reſervata non vacarent in Curia ipſa beneficia ipſorum. Item ſcias quòd nemo invitus ſit Capellanus honoris de ſtylo Curiæ Romanæ, ita quòd ſi refutet eſſe & moriatur, ut Capellani Papæ non vacabunt in Curia ſua Beneficia. Item nota quòd ſi allegetur aliquis eſſe Capellanus Papæ, & non reperiatur regiſtratus in dicto regiſtro, non cenſetur fuiſſe Capellanus: quoniam omnes Literæ Capellanorum Papalium ibidem regiſtrantur, antequam tradantur Capellanis. Item nota quòd commenſales debent in curia reſidere, juxta c. unicum de verb. ſign. lib. 6. honoris non ſunt aſtricti, ſed ubicumque ſint & moriantur, eorum beneficia,

Digitized by Google

ut reſervata in curia conferri poſſunt. Item an narratio Papæ narrantis aliquem eſſe Capellanum, faciat fidem. vide illam Clementinam, Literis cum gl. de probat. & & c. ſi Papa de privile. lib. 6.

QUÆSTIO XXXII.

An ſit audiendus petens tranſſumptum fundationis alicujus rei? dic quod ſic.

PRo Archiepiſcopo Rhemenſi in Parlamento incipiente in feſto beati Martini, anno Domini 1384. fuit pronuntiatum contra Scabinos Rhemenſes, quòd dictus Archiepiſcopus haberet * tranſſumptum per curiam de fundatione ipſorum per Archiepiſcopum Rhemenſem quondam facta; quamvis ſemel habuiſſet originale, quod amiſerat, & valeret illud tranſſumptum tanquam originale: ſic fuit dictum aliàs pro habitantibus *de Crecy*, contra Abbatem *de S. Iean de Laon*.

* *Haberet.*) Et bene ex quo habent cauſam ab actore, vel ejus deceſſore, ut novè dixi in annotat. ad Philip. Decium c. 1. in princ. de prob. facit Arreſtum 152. 7. par. ſ. ult. C.M.

QUÆSTIO XXXIII.

An clericus curiæ ſecularis priſionarius debeat ſpirituali reddi.

ITem eodem anno fuit dictum pro Mondo clerico non conjugato contra Epiſcopum Pariſienſem, quòd quamvis ille Mondus fuiſſet pro pluribus criminibus Pariſius captus priſionarius poſitus in Caſtelleto, & elargitus, quòd non redderetur dicto Epiſcopo: ſed ipſo in factis contrariis appunctato, contra Procuratorem Regium & dominum Reginaldum *de Verneul*, fuit receptus in cauſa per Procuratorem: & ordinatum quòd reſponderet articulis perſonaliter & compareret in fine inqueſtæ perſonaliter in curia: & fuit fidejuſſor & cautio pro ipſo tunc ſiſtendo in curia perſonaliter dominus Helias, dominus *de Grineux* ſub pœna 500. florenorum, & fui pro ipſo Mondo contra Epiſcopum Pariſienſem per diſtributionem.* Rationes Epiſcopi quare petebat ipſum, erant. Primò quia Mondus ſe confitebatur Clericum non conjugatum. Secundò, quia erat curiæ priſionarius, licet elargitus. Tertiò, quia captus fuerat Pariſius. Quartò, quia de facto non privilegiato debebat Epiſcopus habere cognitionem. Quintò, quia ſi reciperetur per Procuratorem, per curiam, non veniret: & ſic puniri pro non poſſet per Epiſcopum delicto communi. Sextò, quia curia ſuper delicto communi non poterat aliquid, ergo nec tollere per obliquum cognitionem Epiſcopo. Septimò, quia ſic factum fuerat Epiſcopo Cathalonenſi de Magiſtro Guidone *de Evaumont* Clerico non conjugato, qui redditus fuerat dicto Epiſcopo pro delicto communi, licet per curiam fuiſſet receptus per Procuratorem. Et idem de Hamerico *Trouſſet*, Clerico non conjugato. Rationes in contrarium per me allegatæ pro Mondo cum quo eram. Primò, quia Rex non confitebatur eum eſſe Clericum, nec habebat habitum nec tonſuram: ſic pendente lite, debebat manere priſionarius curiæ ſecularis, non autem tradi Epiſcopo, juxta c. ſi Clericos de ſentent. excommun. lib. 6. quæ curia debebat ipſum recipere per Procuratorem. Secundò, quia ſi redderetur Epiſcopo, eſſet ſemper inqueſta durante, priſionarius quod eſſet durum. Tertiò, quia non poſſet tunc proſequi cauſam ſuam, nec facere inqueſtam. Sic per viam obliquam cauſam amitteret. Quartò, pendente quæſtione in Parlamento de delicto privilegiato, non poſſet cognoſcere Epiſcopatus de delicto communi. Quintò, erat elargitus Parlamenti, non autem priſionarius realiter. Sic non debebat Epiſcopo tradi in cauſam duriorem, quàm eſſet penès curiam: quod eſſet ſi traderetur Epiſcopo priſionarius, quia includeret ipſum qui non erat. Sextò ſi traderetur, numquam aliquis ſe advoaret Clericum propter correctionem Epiſcopalem vitandam: & ſi condemnaretur per curiam ſecularem, in executione ſe advoaret Clericum, ſic non fieret executio. Septimò erant judices domini de Parlamento de cauſa pro qua ipſum tenebant priſionarium elargitum: igitur poterant in illa cauſa appunctare, & ipſum per Procuratorem recipere, & non tradere Epiſcopo. Finaliter fuit pronuntiatum ut ſuprà dixi pro hac parte. Non obſtant argumenta per Epiſcopum propoſita, maximè quando allegatur de Magiſtro Guidone & aliis, quia dictus Magiſter Guido captus fuerat in carceribus dicti Epiſcopi Cathalonenſis, & de ipſis ad curiam Parlamenti ductus, non ſic in propoſito. Item pro obviando adhuc quòd non privaretur Epiſcopus cognitione facti non privilegiati, domini de Parlamento cœperunt cautionem de eo ſiſtendo perſonaliter in fine inqueſtæ.

* *Diſtributionem.*) Id eſt juſſu curiæ quæ dat advocatum non habenti. l. 1. §. ait prætor. de poſtul.

QUÆSTIO XXXIV.

An Epiſcopo traditus Clericus poſſit elargiri per curiam habentem cognitionem de delicto privilegiato.

ITem vidi eodem anno quòd decanus Chriſtianitatis de Bar. receptor & præpoſitus Regii de Bar. in Barro. qui fuerant adjornati ad comparendum perſonaliter in curia Parlamenti, ſuper pluribus exceſſibus, fuerunt poſiti in Caſtelleto priſionarii, quamvis præpoſitus & decanus eſſent Clerici non conjugati, videlicet decanus Preſbyter, & præpoſitus Clericus ſimplex, & quia Epiſcopus Pariſienſis requiſivit prædictos Clericos ſibi reddi, dictum fuit quòd ſic, & fuerunt ſibi redditi ut haberet detentionem, non autem cognoſceret. Tandem ipſis *de Bar* auditis contra Procuratorem regium contra quem habebant diem, fuerunt partes appunctatæ in factis contrariis, & prædictos priſionarios elargire voluit curia: Epiſcopus Pariſienſis dicebat quòd non debebant elargiri, quia erant ipſius priſionarii, & ut Clerici eidem redditi pro delicto communi: ſed ſibi debebant reddi per rationes tactas in quæſtione proxima ſuperius. Epiſcopus Lingonenſis petebat eos ſibi reddi, eo quod fuerant in ſua Diœceſi, videlicet in Barro. adjornati *de main-miſe*, & ſic capti in defectu. Epiſcopus Pariſienſis dicebat quòd capti fuerant Pariſius per curiæ ordinationem, & miſſi in Caſtelletum, & ſibi redditi. Item nec obſtabat quod dicebatur quòd adjornati fuerat *de main-miſe*, &c. quia hoc non portabat adjornamentum quicquid feciſſet executor. Item hoc fuerat verbaliter, non realiter: quia executor ipſos non reperit. Regius procurator dicebat quòd traditi fuerant ſolùm Epiſcopo Pariſienſ. in gardiam, non ut cognoſceret de delicto communi, nec poſſet: ſic curia de ſuis priſionariis ordinare poterat, & allegabat argumenta ſuperius tacta in quantum pro ipſo faciebant. Tandem fuerunt elargiti per curiam, non obſtantibus per dictos Epiſcopos propoſitis. Sed in craſtinum Epiſcopus Pariſienſis dicens nolle venire contra appunctamenta curiæ, requiſivit ipſos ſibi reddi, cum adhuc eſſent priſionarii curiæ elargiti, allegando rationes ſuperius allegatas in quæſtione proxima ſuperius & hîc. Supplicans dominis Parlamenti ut ſuper hoc vellent habere bonum conſilium cum omnibus dominis Camerarum, tenente ſedem domino Philippo Paillardi, qui prædictum appunctamentum fecit contra dictos Epiſcopos.

Digitized by Google

QUÆSTIO XXXV.

An Eccleſia ſit in ſalvagardia Regis, eo quod de fundatione regiâ.

NOn, ſed oportet quòd ſpecialiter recipiatur, ut quidam dicunt, * alii contra.

* *Dicunt.*) Et bene quia conſtare oportet per Literas regias de gardia ſua, quam non ſolet concedere niſi illis de ſua fundatione tanquam patronus.

QUÆSTIO XXXVI.

Procurator Regis non poteſt capere concluſiones de non contentis in citatione.

REginaldus *de Moncel* non fuit ſuper homicidio in in proceſſu contra Regium Procuratorem poſitus; ſed fuit dictum quòd non reſponderet ſuper illo, licet * per informationem culpabilis de ipſo reperiretur, eo quod ſuper aliis criminibus adjornatus: licet fuiſſet ſuper aliis criminibus adjornatus. Sed fuit fortè, quia clericus erat. Tamen non fuit hæc ratio, ſed quia revera non habebat diem ſuper illo, quia in illo homicidio dicebatur quid privilegiatum.

* *Licet.*) Cõtrarium hodie ſervatur, & bene fa. 1. de accuſat. C.M.

QUÆSTIO XXXVII.

De tranſportu priſionariorum de una juriſdictione in aliam.

ITem nota quòd quamvis Epiſcopus Belvacenſis impetraſſet Literas regias, per quas ſibi concedebatur quòd poſſet transferre quoſdam priſionarios ſuos de priſionibus ſuis *de Gerberoy* ad Belvacum, eo quod priſiones *de Gerberoy* non erat ſecuræ, & quod eo caſu ſibi concederetur, quod fecit: tamen quia in fine Literarum mandabatur Baillivo Ambianenſi quod faceret dictum Epiſcopum gaudere dicta gratia & permitteret: non bene fecit dictus Epiſcopus de tranſportando, licet cauſa eſſet vera abſque hoc quod oſtendiſſet dictas Literas coram dicto Baillivo, qui Baillivus ob hoc fecit adjornare Officialem Epiſcopi antedicti *de Gerberoy*, qui fecerat tranſportum: & poſuit temporalitatem Epiſcopi in manu regia. Sed partibus auditis in Parlamento, fuit levata manus de dicta temporalitate: & dictum quod dicti priſionarii reducerentur iterum ad *Gerberoy*, & ad periculum Epiſcopi ibidem cuſtodirentur, quare patet dictum Epiſcopum malè feciſſe.

QUÆSTIO XXXVIII.

Defectus clauſulæ: non obſtante quod Parlamentum ſedeat, &c. vitiat adjornamentum in cauſa Beneficiali.

ITem nota quòd in Parlamento incipiente anno 1548. mihi placitanti pro Magiſtro Joanne Renerii ratione Præbendæ ſuæ Antiſſiodorenſis quam Magiſter Joannes Rogerii prætendebat ſuam eſſe virtute regaliæ; * dictum fuit quòd non obſtante quod dictus Rogerius feciſſet adjornari dictum Renerium in dicto Parlamento & per Literas impetratas in eodem Parlamento ſufficiebat adjornamentum: quamvis in Literis adjornamenti non contineretur, non obſtante quod ſedeat Parlamentum, &c. maximè quia Procurator regius erat adjunctus cum adverſario ratione regaliæ.

* *Regaliæ*) No. quòd in materia regaliæ cognitio & judicium ſpectat ad Parlamentum Pariſienſe licet; partes & beneficia ſint extra, ut etiam nuper vidi judicari de præbenda Rothomagenſi, & menſe Martio 1548, de præbenda Baiocenſi ſu. in part. 7. num. 86. C. M.

Item nota quod ipſi Rogerio ſtatus * fuit adjudicatus: quia tenuerat prædictam prebendam virtute gratiæ Apoſtolicæ ante controverſiam per biennium. *

* *Status.*) Sic vocant vindicias in materia regaliæ & officiorum, ſed in aliis vocant recredentiam. C. M.

* *Biennium.*) Hoc per ſe bene ſufficit ad excludendum ſequeſtrum, ſed non recredentiam. C. M.

QUÆSTIO XXXIX.

Donatarius omnium bonorum non poteſt perſonaliter conveniri, ſed poteſt longo tempore contra hypothecas præſcribere.

PRimo videtur quod ſic, quia habet omnia quæ habebat donans: ergo ipſum repræſentat: quare, &c. Secundo quia idem videmus in arrogante, ut inſtit. de acqui. per arrog. in fin. & in eo cui bona adjiciuntur cauſâ libertatum conſervandarum: ut inſtit. de eo cui lib. ca. bo. adjici, &c. Tertio quia bona dicuntur, deducto ære alieno. l. ſubſignatum §. bona. ff. de ver. ſign. Quod quia aliàs defraudarentur creditores: quod eſſet iniquum, & contra totum titulum de his quæ in fraudem creditor. Quinto, quia ſic conveniri non poſſet maritus cui omnia bona dat uxor in dotem, ea ratione, quia remanet revera uxor domina, juxta l. in rebus C. de jure dotium. Sequitur à contrario quod conveniri poteſt ille in quem dominium omnium bonorum transfertur, juxta l. mulier. ff. de ju. dotium. Sextò ille cui datur hereditas tenetur, ſolvere debita, juxta, l. hereditatem ff. de dona. & l. ratio C. de he. vel action. vendita. Septimò videtur caſus in l. 2. C. ad leg. Juliam. de vi. publi. vel priva. In contrarium arguitur. Primò, quia vivit donans, & remanet obligatus, quia actiones perſonales adhærent oſſibus noſtris. l. quis ergo, ff. de peculio. Secundò, quia introductus eſt titulus ad remediandum, qui aliàs eſſet ſuperfluus: ſcilicet de his quæ in frau. credi. l. omnes §. Lucius eo. tit. ff. Tertiò, actiones perſonales non ſequuntur fundos: juxta l. 1. §. ſi heres ff. ad Trebel. & l. ſi fideicommiſſum, §. tractatum, ff. de judiciis. Quartò donans non eſt mortuus: ergo non habet ſucceſſorem univerſalem quod eſſet neceſſe dicere in caſu primæ partis. Quintò, poteſt quærere & alia habere per quæ ſatisfacere poteſt, ut cedens bonis qui per hoc non deſinit eſſe obligatus: juxtà l. qui cedit bonis, ff. de his qui bo. ce. poſ. Sextò, habet titulum particularem: ergo non tenetur. l. creditores, C. de acti. & obli. Septimò, quia bona dicuntur deducto ære alieno, nec ſequitur dictum contrarium, ut d. §. bona. & d. l. mulier. Quid dicendum? Per Arreſtum Parlamenti dictum fuit, quod non * ſequuntur ipſum actiones perſonales, & quod præſcribere poteſt, cum non repræſentet perſonam ipſius ut heres, & hanc partem tenui in placitando pro domino Jacobo *Chuerin*, contra Andream *Gillebert* & ejus uxorem, pro quo Jacobo fuit Arreſtum prolatum anno Domini 1385. die, &c.

Intellige hoc quod uxor maneat domina dotis, ſecundum jus naturale primævum: ſecus eſt de jure gentiũ vel civili: nam ſecundum illa maritus verè dominus eſt: text. eſt expreſſus in inſtit. quibus alien. licet, in prin. & C. de rei ven. l. doce. cum infinitis aliis juri. vide gl. in d. l. in rebus. Illa l. magis probat contrarium.

* *Quod non.*) Hæc communis idem Socin. tracta. de oblation. lib. 13. quæſt. 2. Philip. deci. conſil. 237. Et eſt regulariter verum, ut hic vivo non diſcuſſo donante, ſed non eſt perpetuum ut mortuo tali donatore ſine herede. Guid. Pap. deci. Delphin. 105. dixi in annot. ad d. conſ. 237. C. M.

Nec obſtant contraria quibus poteſt ſic reſponderi. Ad primum, quia non ut heres habet omnia bona, ergo non repræſentat ipſum donatorem, cum non habeat per modum tituli univerſalis, juxta §. ſi inſtitut. per quas perſon. nob. acquiritur. Et per hoc ad ſecundum contrarium, quia ſunt tituli univerſales prodíti à jure

Digitized by Google

juxta d. §. ſi quis per quas perſon. not. acq. Ad tertium reſpondeo quod facit pro me, quia licet dicantur bona deducto ære alieno: non tamen per hoc ſequitur quod ratione ipſius æris alieni, non poſſit conveniri actionibus perſonalibus, ſed poſſet ab initio deduci: vel dicuntur deducto ære alieno ſic, quod æs alienum non ſequitur illum cui data ſunt omnia bona. Ad quartum non defraudantur creditores: quia eis eſt ſuccurſum per d. §. Lucius, ut ſi veniat ad pinguiorem fortunam. Item & per hypothecariam, ſi non fuerit negligens, quod tunc eſt ſibi imputandum. Ad quintum non procedit argumentum à contrario ſenſu, ſed pro me facit per prædicta. Ad ſextum facit pro me: quia de directo onera perſonalia ſequuntur heredem, non illum cui vendidit hereditatem, ſed haberet contra ipſum recurſum. Item aliud eſt in hereditate quæ eſt nomen juris comprehendens nomina: juxta, l. hereditas ff. de pe. hered. & l. ſi quis ſervum. §. fi. de leg. 2. Ad ſeptimum, ibi erat fiſcus, ut ſuccedens & ſucceſſor quantitatis condelinquens amittat bona, iſte autem donator non amittat: ergo tenetur pro rata, juxta, l. Marcellus in fi. ad Trebell. & l. quidam teſtamento, §. quotiens de leg. 2. Item nec obſtat. l. cum heres. de diverſis & tempora. præſcript. nec §. heres in l. ſequitur, ff. de uſuca. nec l. fin. ff. pro hered. & §. ſi defunctus in l. 2. pro emptore: quia loquuntur in ſucceſſore juris, ut in herede, juxta l. quemdam §. nihil, ff. de eden. & l. quotiens de hered. inſtit. non in ſingulari, ut hoc caſu, me placitante pro domino Joanne *Chirum* milite, contra Magiſtrum Andream *Gilebert*, ad cauſam ejus uxoris: dictum fuit per Arreſtum in Parlam. anno dom. 1384. quod non obſtantibus ex adverſo propoſitis, dictus Joannes erat recipiendus ad proponendum præſcriptionem 10. vel 20. annorum.

QUÆSTIO XL.

An poſſit quis ſe exemptare à refectione murorum.

Item eodem Parlamento fuit dictum per Arreſtum, quòd notarii & ſervientes Aurelianenſes non erant admittendi ad proponendum, quòd exempti eſſent à reparationibus & refectionibus murorum villæ Aurelian. quamvis propoſuiſſent præſcriptionem à tanto tempore cujus initii non extaret memoria.

QUÆSTIO XLI.

An concluſio ad ceſſandum ab impedimento ſit realis.

PRo univerſitate Pariſienſi contra dominum de *Garentieres*, fuit per Arreſtum dictum in eodem Parlamento, quod dictus dominus tenetur reſpondere univerſitati, & ſcholaribus fundatis per dominum Gervaſium *Chreſtien*, * quamvis peterent & concluderent quòd ceſſaret ab impedimento per eum appoſito in quadam decima quam dicebat ab eo in feudum teneri, in qua manum ſuam appoſuerat ob defectum hominis, quæ ſpectabat ad dictos ſcholares exemptione per eoſdem facta, & quod condemnaretur ad ceſſandum in perpetuum: licet diceret quòd non tenebatur procedere, eo quòd ad ipſum ſpectabat cauſa ſuæ uxoris, quæ non erat adjornata: & quia videbantur verba ſonare realitatem in hoc quòd concludebant ad ceſſandum in perpetuum, dictis ſcholaribus contrarium dicentibus, quia ſolum erat perſonalitas: & ſi opus eſſet, ſufficiebat eis quòd ſolum removeretur impedimentum per eum appoſitum, & deſiſterent à concluſione ad ceſſandum in perpetuum.

*Chreſtien.] Iuxta templum ſancti Severini, & intellige coram conſervatore regio præciſè Pariſienſi, quia Eccleſiaſticus non poſſet, ſed potuiſſet appellari tanquam ab abuſu, ut inf. eod. q. 45. 52. C. M.

QUÆSTIO XLII.

Dominus poteſt proſequi injuriam factam ſubditis.

FUit in eodem Parlamento dictum pro Archiepiſcopo Rhemenſi, quòd reciperetur ad faciendum concluſionem exceſſuum contra Joannem dictum *le grand Fagnoti*, ratione exceſſuum per ipſum factorum habitantibus in villa *de Mons ſur Corville*, publicè currendo contra ipſos, & eos viriliter verberando: quæ villa ſpectat ad dominum Archiepiſcopum in alta, media & baſſa juſtitia. Item fuit dictum pro Epiſcopo Laudunenſi in Parlamento 483. initiante contra quemdam qui fuerat Capitaneus ſuus *de Daniſy*, vocatum Joannem *Caplet*, qui vexaverat ſuos ſubditos prætextu ſui officii, & aliàs, &c.

QUÆSTIO XLIII.

Curia ſecularis cognoſcit an veſtis ſit Clericalis.

ITem nota quod licet de proprietate tonſuræ curia Parlamenti non debeat cognoſcere, tamen an veſtis * ſit veſtis Clericalis, necne cognoſcere poteſt, quia hoc cognoſcere non eſt cognoſcere de re ſpirituali, ſed temporali. Sic cognovit de pileo partito, an eſſet veſtis Clericalis. Sic de gipono & fibulis ſciſſis, ſic de caligis una viridi & alia rubea cognovit.

* *Veſtis.*) Idem Guid. Papæ deci. Delphin. 138. Steph. Auffrer. Rep. cle. 1. de offi. ord. col. 35. & bene. C. M.

QUÆSTIO XLIV.

Valet procuratio, omiſſa clauſula, judicatum ſolvi.

IN requeſtis Palatii me pro hac parte placitante, fuit judicatum pro Priore *de Soufrage*, contra ſcholares *de Clugny*, quòd Procuratio erat valida in qua erat obligatio, & hypotheca bonorum, licet non eſſet promiſſio & obligatio *judicatum ſolvi.* *

* *Solvi.*) Et bene quia apud nos judiciũ concipitur in perſonam domini, ut ſuo loco declaravi, facit inf. eod. q. 49. C. M.

QUÆSTIO XLV.

Cour ſpirituelle ne peut connoiſtre d'action reelle.

LE Samedy neufiéme jour de Septembre 1385. auquel jour fut miſe fin de tous points au Parlement qui avoit eſté commencé l'an 1384. fut prononcé par Meſſire Arnaut de Corbie premier Preſident en Parlement, & par Arreſt fut dit que l'Eveſque de Châlon ne faiſoit avoir, ne recevoit à maintenir qu'en ſa Cour ſpirituelle, il peut connoiſtre d'une action reelle : * *& fut condamné à ceſſer d'oreſnavant des empeſchemens qu'il avoit fait ſur ce: & fut relevé de l'amende que requeroit contre luy le Procureur du Roy & le Procureur de Monſieur de Bourgogne, pour cauſe de ce que connu en avoit: & auſſi des dépens envers ledit Monſieur de Bourgogne, & pour cauſe. Et eſt un grand & notable Arreſt pour la juriſdiction temporelle contre la ſpirituelle, dont moult ſe ſont pluſieurs émerveillez:* mais non eſt mirandum: *Car ſe le contraire euſt eſté dit, il euſt fallu le Roy & les autres Seigneurs temporels aller plaider en Cour de Rome des ventes, fiefs & ſeigneuries temporelles, qui euſt eſté un tres-grand inconvenient: & pource que la plaidoirie fut notable, je pris copie des écritures dudit Eveſque, que j'ay.*

* *Reelle.*) Etiam de vili mobili, etiam inter clericos, idẽ in perſonali & reali dependente, in qua concluditur per mediũ reale, vide Auffre. Rep. cle. 1. q. 11. prin. c. num. 17. de offic. ordin. idem Guti. de cug. Bald. Authen. clericus. C. de Epiſcopis & cleric. Ioan. Fab. inſtit. de ſatiſdat. §. ſi vero idem inf. q. 52. C. M.

QUÆSTIO XLVI.

Alia plura ſequuntur notabilia, quæ vidi pronuntiari, &c. in Parlam. ſequen. incipiente anno domini 1385. in capite hyemali.

An in delictis omnes poſſint quæſtionari.

PRimò fuit facta prohibitio Magiſtro Clementi de *Ruillac*, Advocato Parlamenti per dominum Stephanum *de la Grange*, tunc Præſidentem in Parlamento alleganti quòd dominus d'*Argenton* poni non debebat in quæſtionibus, eo quod Baro juxta, l. milites, & l. divo Marco. C. de quæſtionibus, quòd nunquam allegarèt quòd miles vel Baro poni non debebat in quæſtionibus: quia Comes poneretur caſu exigente, nec curia hoc jure utebatur, cum omnes ponerentur in quæſtionibus indiſtinctè, caſu exigente.*

* *Exigente.*) Sed nõ tam de facili ut viles, & ſic limitandum quod d. l. divo. Marco. tradunt Roma. ſing. 488. milites, ubi malè reprobat conſuetudinem Mathéſila. ſingul. 19. not. 12. quod legum doctor. C. M.

Nota ſuper remiſſione non facienda domino.

In eodem Parlamento fuit pronuntiatum pro Rege & Petro *Dardempré*, contra villam Tornacenſem videlicet quod fuerat benè judicatum per Gubernatorem Tornacenſem, pro Rege, quod dictus Petrus qui ſe ligaverat per appunctamentum de defendendo & reſpondendo coram dicto Gubernatore, non remitteretur coram illis *de Tournay*, cum eſſet eorum ſubjectus* ipſis hoc petentibus & requirentibus, quia juriſdictionem regiam jam prorogaſſet.

* *Subjectus*) Oportet hic alia fuiſſe, quia more Franciæ ſubjectus non poteſt, invito domino prorogare. Vide Imb. inſtit. foren. lib. 1. c. 22. C. M.

QUÆSTIO XLVII.

Quando in caſu novitatis actor ſuccumbens condemnatur reo in damna & intereſſe.

NOta quòd in Parlamento cœpto in feſto ſancti Martini anno domini 1384. dominus de Chaumiñiaco, qui erat petitor contra dominum Ludovicum *de Malleval* in caſu novitatis & exceſſuum, fuit condemnatus in damnis & intereſſe dicti Ludovici defenſoris. Et ſic nota quòd defenſor * obtinuit damna & intereſſe. Sed fuit ratio: quia petitor fecerat ipſum teneri in priſione, ratione exceſſuum ſibi impoſitorum per dominum *de Chaumigy* petitorem, à quibus fuit abſolutus.

* *Defenſor.*) Hodie generale eſt per Conſtitut. Carol. VIII art. 49. & Ludov. XII anno 1512. articul. 50. quod tamen intelligitur niſi ex cauſa etiam in judice inferiore, quod etiam interpretatur in his quæ ſunt juſticiæ. C. M.

QUÆSTIO LXVIII.

An contra obtinentem defectum vel congedium in caſu novitatis, poſſit iterum intentari caſus novitatis.

ITem nota quòd fuit pronuntiatum in Parlamento 1383. quòd major, pares & habitantes *de Crecy* conquerentes in caſu novitatis, contra Abbatem & Conventum ſancti Joannis de Lauduno, contra quos obtinuerant defectum & congedium, dicti Abbas & Conventus coram Baillivo Laudunenſi non obtinerent aliquod commodum ratione illius defectus, niſi illud expletum. Quod ſic probatur: quia non obſtante illo defectu & congedio, fuerunt recepti dicti conquerentes ad ſe de novo conquerendum ratione alterius impedimenti paris. Sed ratio fuit, quia illo defectu dato & illo non obſtante, ſemper uſi* fuerunt dicti major, pares & habitantes poſſeſſionibus ſuis, nec fecerunt contentioſam juriſdictionem ſuam, ſed partium ſuarum.

* *Uſi.*) Unde ſemper ſunt admiſſibiles ad repetendum caſum novitatis, ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 3. C. M.

QUÆSTIO XLIX.

An forenſes teneantur dare cautionem judicatum ſolvi.

ITem nota quòd Theobaldus *Deſloy* non potuit obtinere contra ſuum adverſarium qui erat de Lombardia, quòd daret ſibi cautionem de judicato ſolvendo. Nec hoc potuerunt obtinere heredes dicti Antonii contra ipſam franchiſiam Lombard. in Parlamento 1385.

QUÆSTIO L.

An inqueſta facta de teſtibus aſſuturis, ſi ſint viventes iterum ſint examinandi.

NOta quòd in quadam cauſa fuit dictum in Parlamento 1385. quòd teſtes putà aſſuturi & valetudinarii examinati authoritate curiæ Parlamenti in cauſa Joannis *le Mercier*, & Joannæ *Gondet* uxoris cujuſdam de Abbatiſvilla, non examinarentur, quamvis eſſent viventes * propter curiæ authoritatem, immo videretur inqueſta illa tunc principalis.

* *Viventes*) [illegible] quæ ſunt recepti authoritate judiciaria, & parte vocata, quamvis novi pragmatici aliter opinentur; quos ſequitur Io. Imbert. inſt. foren. lib. 1. c. 44. Sed error eſt, nõ obſtat. l. ult. C. de teſtib. quia loquitur in arbitris qui privati ſunt. C. M.

QUÆSTIO LI.

Quando coram Admirali ſit remiſſio facienda.

ITem eodem Parlamento non fuit facta remiſſio tujuſdam cauſæ coram Admirali Franciæ pendentis inter Joannem *Feſque* & quemdam alium: eo quòd contra Procuratorem regium fiebat concluſio ex parte petentis, qui * non iret litigatum coram Admirali. Et quia erat dubium an factum, ſeu captio Anglicorum in cauſa deducta fuerit facta terra vel mari una parte dicente unum, altera aliud, ideo remiſſio non fuit facta.

* *Qui.*) Scilicet procurator Regis. C. M.

QUÆSTIO LII.

An Eccleſia poſſit cognoſcere de ſtipulatione in quam converſa eſt actio arreragiorum, cenſus vel reditus realis.

ARguitur primò quòd non. Et hanc partem tenuit Procurator regius contra Decanum & Capitulum *de ſaint Frambourg à Senlis*. Qui Girardum hunc fecerat adjornari virtute promiſſionis quam fecerat Procuratori dictæ Eccleſiæ de ſolvendo dicto Procuratori octo ſolidos cum dimidio ab eo prius debitos ratione cenſus coram Abbate ſancti Vincentii conſervatore Privilegiorum ſuorum. Primò, quia licet dictus Girardus dicto Procuratori computaſſet, non tamen per computum fuit extincta proſecutio arreragiorum de qua non poterat fieri proſecutio coram judice Eccleſiaſtico, cùm medium eſſet reale. Secundò poſito quod Girardus promiſiſſet ſolvere dictos octo ſolidos cum dimidio, de hoc non poterat Eccleſia cognoſcere, quia deſcendebat promiſſio ratione arreragiorum. Et origo debebat inſpici argumento l. ſi ſponſus ff. de donat. inter vir. & uxo & in l. ſi eum §. qui injuriarum ff. ſi quis cautionibus & inſtit. de action. §. fuerat & l. ſi filius C. ad Macedon. Tertiò hoc fiebat in fraudem, & ſequeretur

quod omnis proſecutio realis caderet in promiſſionem : ſi cognoſceret Eccleſia per obliquum de realibus, quod facere non poſſet de directo, & ſic eſſet deſtruere & attenuare juriſdictionem ſæcularem, quod non eſt permittendum, juxta. c. unicum de cleri. conjuga. lib. 6. & l. ſcire oportet. ff. de excu. tuto. & cura. Quartò non poſſet cognoſcere de promiſſione per quam ab initio reditus promitterentur : ſed convertere arreragia in promiſſionem, & de illa promiſſione cognoſcere, in idem recideret : quia per hoc tolli poſſet & uſurpari ab Eccleſia juriſdictio & cognitio rerum temporalium. Quintò ſtipulatio & promiſſio non poteſt haberi abſque cauſa : ergo non poſſet valere illa promiſſio, nec proſequi, nec deduci, niſi deduceretur principale : *& que l'on montraſt la cauſe de la promeſſe ; c'eſt à ſçavoir des arrerages*, de his tamen *mention n'en fuſt faite au libelle reel.* Sextò ſi non probaretur promiſſio· cùm judex Eccleſiaſticus videret arreragia probata, faceret condemnationem ipſorum, & ſic cognoſceret de realibus, quod non poteſt facere : *teſte l'Eveſque de Châlon.* Septimò obligatio arreragiorum non fuit novata per promiſſionem : quia non animo novandi fuit facta, nec ſciebat Girardus quid importat ſtipulatio Aquiliana. Octavò ſecundum quod duo Clerici non poſſunt transportare juriſdictionem Eccleſiaſticam in judicem laïcum. c. ſi diligenti, de foro. compe. ſi non poteſt per ſtipulationem tolli juriſdictio temporalis Regi, & tranſportari in judicem Eccleſiaſticum. Nonò tales promiſſiones ſunt viæ exquiſitæ, & plus puniendæ quam ſi directò cognoſceret judex Eccleſiaſticus de arreragiis, cenſus ſeu reditus : quia non fiunt niſi pro tranſportando juriſdictionem temporalem in judicem Eccleſiaſticum. Decimò quia dicti Religioſi poterant proſequi arreragia ſua per Arreſtationem rei, vel ponendo oſtium de tranſverſo : * *c'eſt à dire hors des gonds, par la Coûtume generale* : vel faciendo proſecutionem per viam realem, vel via perſonali, eo quod recipit fructus rei illius anni cujus deberentur arreragia. Per quas rationes concludebat Procurator Regis contra dictos Decanum & Capitulum ut emendarent, &c. In contrarium ad finem quòd in proceſſu non tenerentur, & ſi ſic, quod Procurator regius non reciperetur : & ſic quòd non haberet cauſam, nec actionem, & quod in nullo tenerentur emendare, ſuppoſito quod non bene feciſſent, quod tamen ſic & quod reciperentur, proponebam quæ ſequuntur pro dictis Religioſis. Primò quia ſtipulatio Aquiliana in quam deduci poſſunt omnes obligationes, actiones, proſecutiones tam perſonales quàm reales, tam præſentes quàm futuræ, & tam conſiſtentes in dando quàm in faciendo, perimit & novat omnes actiones præcedentes, juxta. l. Aquilianam, ff. de tranſact. ergo deducendo prædicta arreragia in dictam ſtipulationem, non fuit forefactum. Secundò hoc beneficium à lege conceditur, quare jure communi uſi fuerunt, & ſic nullam injuriam fecerunt hoc utendo : quia quis ſuo jure utitur, &c. & non videtur circumſcriptus qui jure communi uſus eſt, &c. & beneficium à jure conceſſum nemini eſt auferendum. Nec obſtant argumenta in contrarium. Ad primum reſpondeo, quod licet per computum non non fuerit facta extinctio primæ actionis : tamen fuit facta novatio in ſtipulationem Aquilianam, ſic quod fuit novata omnis proſecutio, quæ antea competebat pro arreragiis prædictis : & ſic remanſit ſola perſonalis quæ potuit deduci in foro Eccleſiaſtico. Ad ſecundum reſpondeo, quod in contrariis habebatur reſpectus ad originem, illa ratione : quia actio pro ſocio ex donato & pro dote non ſunt ratione ſui ipſius privilegiatæ : ſed ratione perſonarum videlicet pro ſocio, quia ſocietas eſt genus fraternitatis : ſic erat iniquum quod ratione ſocietatis in pluſquam facere poſſet, conveniretur ſocius : in patrono patrona & liberis ipſorum ob reverentiam quam debet ipſis libertus in

* *Tranſverſo.* Etiamſi non habeât juriſdictionem, quia eſt executio domanialis. Sed illud de oſtio. propter periculum meritò exolevit, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 52 gloſſ. 1. num. 49. & §. 63. C. M.

Facit l. non videtur C. de in integ. reſti. mino. & l. nihil conſenſui, §. non capitur.

donante, nec ex liberalitate ſua periclitetur, juxta l. ne ex liberalitate, & l. ſunt qui in id. ff. de ſentent. & re judi. inſtit. de ac. §. fi. l. verum, ff. pro ſocio l. alia, ff. ſolu. matri l. maritus, eodem titu. ad §. qui injuriarum ratio eſt odium actionis injuriarum ad l. ſi filius C. ad Macedo. Ratio eſt, quia revera non erat mutuum, nec fuerat. Sic veritas inſpicitur non quòd ſimulatè concipitur : ut C. plus valet quod agi. quam quod ſimulat. com. per totum, & l. ſi fortè, ff. de caſt. pecul. In noſtro autem propoſito non remanebat actio prima, nec cognoſcebat Eccleſia de actione reali, ſed de perſonali tam in concluſione quam in mediis, videlicet de actione ex ſtipulatu. Item videatur quid eſt deductum in ſtipulationem, videlicet arreragia quæ ſunt perſonalia : quia contra perſonam concluditur, & perſona convenitur non res : ut §. omnium inſtit. de act. l. imperatores ff. de publica vecti. & com. hoc etiam probatur. Nam pro arreragiis poteſt conveniri qui non eſt rei poſſeſſor, nec dominus, dum tamen fuerit pro terminis pro quibus petuntur arreragia : ſic eſt perſonalitas, nec poſſet conveniri rei poſſeſſor actione perſonali : qui poſſeſſor non fuit, nec dominus illo tempore, ratione cujus petuntur arreragia ſecundùm uſum * & conſuetudinem, licet poſſet hypothecaria vel actione reali conveniri, juxta l. prædiis de jure fiſci. l. inter debitorem de pactis. l. fi. C. ſine cenſu vel reli.

Item probatur hæc eſſe perſonalitas : quia heres, tenetur, non legatarius, l. apud Julianum §. heres de leg. 1. & l. cum poſſeſſor. §. fi. ff. de cenſi. cum notatis in d. l. imperatores hoc etiam probatur : quia virtute Literarum quæ vocantur debitis * conceſſæ advocatis & dominis Parlamenti, quæ conceduntur actiones perſonales tantum, poſſunt conveniri ad arreragia tanquam perſonalia, licet procedant ratione cenſus vel reditus, licet Rex non patiatur quòd Eccleſia cognoſcat quia haberet unum pro ſe, aliud pro vicinis : quamvis conceſſerit, conſervatori, * privilegiorum Univerſitatis Pariſienſis : ad hoc optimè §. idem ſcribit in l. 3. ff. de pecul. Ad tertium reſpondeo, quòd non eſt fraus : quia utor jure communi & beneficio à jure mihi conceſſo : nec enervatur temporalis juriſdictio : quia concluſio eſt perſonalis, medium perſonale, actio perſonalis, quia ex promiſſione de directo Eccleſiæ competit cognitio. Item de hoc etiam poſſet cognoſcere judex temporalis, puta inter laïcos. Item hoc videlicet convertere in ſtipulationem, non dependet ſolum in facultate creditoris, ſed una cum hoc ex voluntate debitoris Item hoc facere poſſunt debitor & creditor abſque ſententia judicis Eccleſiaſtici : ſic nulla fraus ex parte ipſius reperitur.

Item hoc non eſt præſumendum fieri in fraudem, quia quilibet bonus præſumitur de bonitate intrinſeca, juxta c. quoniam : de præſumpt. Ad quartum poteſt reſponderi per prædicta. Ad quintum reſpondetur quod valet promiſſio abſque cauſa : nam cujus per errorem, &c. l. donare enim poſſent, ut in regula, cujus per errorem, &c. l. Campanus ff. de ope. lib. Nec obſtat §. * circa. in l. 2. ff. de except. de quo loquitur, quando quis credebat eſſe cauſam, & non erat : ſic enim errabat : & nihil eſt tam contrarium conſenſui, &c. l. ſi per errorem ff. de juriſdict. om judi. & poteſt concludi per medium perſonale, videlicet *de la promeſſe, ſans mention faire des arrerages*, quia cauſa propinqua & immediata eſt inſerenda : nec neceſſarium in perſonali remotam vel mediatam exprimere. Et poſito quod exprimatur, non vitiatur, nec impeditur eo facto juriſdictio Eccleſiæ : quia attenditur propinqua & immediata, ut per notat. in l. edita. C. de eden. Nec obſtat quod dicitur, quòd ſi non probaretur immediata & propinqua videlicet promiſſio, & probaretur remota & re mediata videlicet arreragiorum : attamen judex Eccleſiaſticus ferret ſententiam pro petitore, & ſi cognoſceret de reali actione : quia hoc non eſt attendendum : nec enim adverſa fortuna, &c.

* *Vſum.*) Vt dixi in Conſ. Pariſ. §. 70. quòd tunc requiritur diſcuſſio in reditibus impoſititiis : ſed non in ſtatutariis & dominicalibus.

* *Debitis.*) quæ hodie vocantur *Lettres de Committimus*, quæ non poſſunt dantur procuratoribus niſi antiquis & probis qui ſaltem ultra decem annos ſe exercuerunt in Parlamento. C. M.

* *Conſervatori.*) Scilicet Eccleſiaſtico qui & privileg. ſpeciali Regis cognoſcit de perſonali contra laïcos. C. M.

* *Nec obſtat*) Alex. conſ. 4. col. 10. ubi dixi lib. 1. Hyppoli. Marſil. ſing. 482. C. M.

& quilibet præſumitur bonus, &c. & bona fides, &c. Item nec per hanc præſumptionem contra jus commune eſt ab Eccleſia jus ſuum auferendum, de quo uſa eſt à tempore, &c. Item propriè loquendo cognoſcere de his arreragiis non eſt cognoſcere de realitate: quamvis nolim dicere, nec tenere quòd cognoſcere poſſit Eccleſia, nec-non, quia non eſt quæſtio de hoc. Et per prædicta eſt reſponſum ad ſextum, & ultrà: quia Arreſtum contra Epiſcopum Cabilon.* latum, loquitur in reali: hic autem loquimur in perſonali actione. Ad ſeptimum fuit verum quòd novatio fuit facta, ut prædictum eſt, quæ jure antiquo fiebat adjectione perſonæ, rei, conditionis, fidejuſſoris: ſic fit hodie* abſque expreſſione de conſuetudine, quicquid dicatur in l. 2. ff. de nova & l. fin. C. eo. titul. & l. 4. §. ſi ex conventione, ff. de ſent. & re. judi. Item non eſt neceſſaria declaratio animi volentis novationem facere in ſtipulatione Aquiliana: quia tacitè fit, ut legibus ſupradictis, & de natura ſua eſt convertere unam actionem in aliam, quod fit per hanc: nec oportuit Gerardum aliud ſcire, niſi quòd vellet teneri ex promiſſione, & quod promitteret: non enim ei oportuit dicere quod promitteret Aquiliana ſtipulatione: quid enim opus eſt verbis, &c. l. verba. de dona. Ad octavum dico quòd non eſt tranſportus: quia converti poſſunt arreragia in ſtipulationem Aquilianam; & eſt proſecutio realis extincta, & competit loco ejus perſonalis ex ſtipulatu, beneficio juris, de quo jure communi, & ex beneficio juris poteſt Eccleſia cognoſcere jure ſuo, ſic non eſt tranſportus. Ad nonum dico quòd hæc ſtipulatio non fit in fraudem juriſdictionis temporalis: ſed ex juris beneficio, ut eſt dictum, nec injuriam facit, &c. Nec circumſcriptus videtur, &c. nec per obliquum cognoſcit de arreragiis, ſed de perſonalitate; nec aufert juriſdictionem temporalem: ſic enim uſa fuit Eccleſia à toto tempore cujus initii non extat memoria. Ad decimum dico, quod extincta erant arreragia, & ipſorum proſecutio per ſtipulationem Aquilianam: & poſito quòd manſiſſet, habebant plures vias à jure mihi permiſſas, & uti poteram qua volebam, & utendo ſtipulatione, & ea agendo coram judice Eccleſiaſtico, poſito quòd non fuiſſet facta novatio, non erat verum dicere quòd Eccleſia cognoſceret de actione reali, ſed perſonali: quia medium & concluſio perſonales ſunt: licet prima origo & actio arreragiorum remaneret juxta dictum §. idem ſcribit. Et credo iſtam partem pro qua placitavi, ut Evangelium verum,* quicquid dicatur & fiat. Placitatione facta, fuimus appunctati quòd conſiderarentur rationes hinc inde, & fieret jus. Quid autem pòſt factum fuit, ignoro. Tamen ex poſt pronuntiatum fuit contra Abbatem ſancti Vincentii pro quo fovebam partem, & fuit condemnatus in emenda 60. lib. Pariſienſ. ob hoc quod de hoc cognoverat: eo quia realitas vel quaſi, ſeu in fraudem realitatis.

* *Cabilon.* Supra q. 45.

* *Hodie.*) Imo ſervatur jus commune. C. M.

* *Verum.*) Et bene ſi jus ipſum cenſus non erat controverſum, ſed ſolum an ritè computatum eſſet, vel nō; ſolutum vel non aliàs Eccleſiaſtici cognoſcere non poſſunt, late Stephan Auffre. rep. cle 1. regula. 2. fallen. 4. de offic. ordin. Nicol. Boërii. deci. Burdeg. quæſt. 69 Andr. Tiraq. de retr. proximitatis §. 32. num 80 cum ſeq. Ita intelligendum infr. quæſt. 82. adde dixi in Conſuet. Pariſ. §. 52. gloſ. 1. num. 144. C. M.

QUÆSTIO LIII.

An Ultramontanus teneatur docere de titulo tonſuræ ſuæ.

ANno quo ſuprà, fuit dictum per Curiæ Parlamenti Arreſtum contra *Feye fondeur d'or*, quod quamvis ipſe deferret coronam & habitum Clericales, quod ipſe reſponderet in Curia, ſeu coram ejus Commiſſarius ut laïcus, eo quod erat Ultramontanus, & non docebat de titulo tonſuræ* ſuæ: ſecus ergo eſt dicendum in citramontanis & regnicolis, quia ſufficit ſola poſſeſſio habitus & Clericalis tonſuræ quoad fori* privilegium, non autem ad beneficium obtinendum, niſi literatoriè doceatur: ut dicit Bal. in c. dudum, *le premier* de electio. in anti. Nota de proſecutione rei furtivæ. Item ipſe *Feye* fuit per Arreſtum ejuſdem curiæ condemnatus ad reddendum Priori & Conventui ſancti Martini de Campis. 44. *marcs d'argent d'un coſté, & 16. marcs 6. onces 15. eſtellins, d'autre, ou la valeur, qu'il avoit acheté de Damp Jean Lamlence, Religieux dudit lieu, qui emblez les avoit de la Chaſſe dudit ſaint Martin, & vendus audit Feye, duquel il avoit receu l'argent à juſte prix: & lequel Feye en avoit ja vendu les 44. marcs: mais il avoit les ſeize marcs quinze eſtellins en maſſe qu'il avoit fondus; combien qu'il diſt qu'il ne ſçavoit dont ils eſtoient venus, & bien le crois; mais il eſtoit* in culpa lata: tum quia *de nuit partie il en avoit acheté, qui luy avoit eſté portée en ſa maiſon: combien qu'il diſt qu'il connoiſſoit ledit Religieux, & qu'il eſtoit en habit de Seculier: & que par pluſieurs fois réiterées il en avoit de luy acheté, & ſi n'eſtoit pas perſonne qui fuſt taillée d'avoir tel, ne tant d'argent: & ſi apparoiſſoient les plis des teſtes des Images, & outre, car il n'avoit point revelé; mais ten l'avoir, contre les Ordonnances Royaux en telle matiere: pourquoy condamné fut envers le Roy en quarante livres pariſis d'amende*: me contra ipſum placitante.

* *Tonſura.*) Tum agebatur de facto negotiationis ſæcularis, fa. c. ſi. de vit. & ho. clerici. C. M.

* *Fori.*) Imo hodie non ſufficit. C. M.

QUÆSTIO LIV.

A quo tempore veniat quantiplurimi.

ITem nota quod fuit dictum malè judicatum per Præpoſitum Pariſienſ. ad utilitatem Prioris *de Conflans* contra Priorem & Conventum ſancti Martini antedicti, eo quod à tempore ante petitionem fuit Prior ſancti Martini condemnatus ſub quanti plurimi bladi, & non à tempore petitionis* tantum, quod fieri debuiſſet: & fuit relevatus ab emenda & expenſis appellationis.

* *Petitionis.*) Et ſic ſimplex mora dici lapſi ad hoc non ſufficit, etiam de jure, ut dixi in novis intellect. contra communem Doctorum errorem, & in Conſuetudine Pariſienſi, §. 195. & ſecundum opinionem meam latum eſt notabile Arreſtum in conſeſſu Riomenſi die 10. Novembr. 1546. dum illic eſſem, & aliud Arreſtum me etiam præſente in hoc ſenatu die Martis 12. Janua. 1548. dixi in tract. uſur. Gallico. num. 16. cum ſeq. C. M.

QUÆSTIO LV.

An appellatus ſolvat expenſas.

NOta quod Robertus, Petrus & Joannes dicti *les Cados*, fuerunt recepti ad deſadvoandum quemdam ſervientem, qui nomine ipſorum poſt oppoſitionē poſuerat in manu regia temporale Religioſorum Abbatis & Conventus ſancti Medardi, nec ſolverunt expenſas appellationis, quamvis bene fuerat appellatum: ea ratione, quia deſavoaverant ipſum: & quia expletum per ſervientem fuerat factum, & appellatus non ſolvit expenſas quamvis ſuccumbat in cauſa appellationis: quia habet cauſam* ſuſtinendi cùm habuerit judicatum pro ſe: quod eſt verum, niſi fuerit inqueſta facta.

* *Cauſam.*) Auffrer. in addit. deciſ. Toloſ. q. 123. dixi ad Alex. conſ. 179. in fin. lib. 7. C. M.

QUÆSTIO LVI.

De Priore Sancti Martini de Campis compulſo ad reſpondendum in curia Parlamenti ſuper falſitate.

ITem nota quod Prior ſancti Martini de Campis condemnatus fuit ad reſpondendum in Curia Parlamenti

Digitized by Google

menti ſuper quadam falſitate * cujuſdam literæ factæ à Priore de Volta, de qua ſe juvit in curia: quamvis ſe pœnituit, & dixerit nolle ſe amplius ea uti: cùm fuit ſuper falſitate proſecutus, pro ipſo placitavi.

* *Falſitate.*] De qua condemnatus fuit inf. q. 386. ad finem addo Arreſtum Curiæ contra Guil.iel. *Couronni*, laqueo damnatum, menſe Iunio 1523.

QUÆSTIO LVII.

Nota quòd ille cui ſunt adjudicata hereditagia cum onere oppoſitionis debiti alicujus, non tenetur perſonaliter, nec habet locum contra ipſum quantiplurimi petitio.

ITem nota pro Archiepiſ. Rhemenſi contra Joannem *de San*; *& Thierry Pennel*: licet Archiepiſcopus contra ipſos concluderet per actionem perſonalem ſuper certa ſumma, ſive quantitate grani, & pecuniæ hypothecariæ, eo quod acceperant certa hereditagia per adjudicationem decreti, cum onere debiti dicti Archiepiſcopi: adjudicata fuit Archiepiſcopo hypotheca tantum, non perſonalis: cum recipere hereditagia ad onus debiti non ſit ſe obligare perſonaliter *: ſed ut contra tenentes rem fuit adjudicata hypotheca, nec fuit adjudicata pro tempore futuro, licet fuiſſet petitum: quia debitum pro parte erat purum, pro parte in diem: & erat actio nata, & dies ceſſerat: licet ipſe non veniſſet, nec fuit adjudicatio quantiplurimi: quia non erant perſonaliter obligati, licet fuiſſet petitum.

* *Perſonaliter.*] Scilicet erga tertium abſentem, ſed bene erga eum quo cum contrahitur, ideo ſi fuiſſet Archiepiſcopus opponens, vel aliàs pars in inſtantia ſubhaſtationis, & decreti: tunc emptores omnino fuiſſent ei perſonaliter obligati. C. M.

QUÆSTIO LVIII.

Quam habent reformatores poteſtatem.

ITem in eodem Parlamento fuit dictum per Præſidentem in Parlamento, quod in reformationibus, hoc eſt tenendum, quòd reformatores non poſſunt cauſas audiendas, & terminandas committere: quia fides eorum, & induſtria eſt electa, cum propter bonum commune ſint commiſſi, ad hoc, c. quoniam Apoſtolica, §. is autem de offic. delega. & ibi per Henricum, niſi fuerat ſuper hoc à Principe data poteſtas, c. is cui de offic. delega. lib. vj. Item quòd eorum ſententia debet habere longam cauſam ſigillatam. Tertiò, quòd debet habere ſignum Notarii, nam debet eſſe ſignata Notarii, vel perſonæ publicæ ſigno. Sic fuit dictum in cauſa Gerardi Coquactoris, & Joannis Obertieham defenſoris, pro quo defenſore eram, pro quibus allegavi, c. quoniam, contra falſam, de probationibus.

QUÆSTIO LIX.

Nota multa privilegia novitatis, & in quibus ſubditus abſque domino admittitur.

ITem nota quod in cauſa placitata inter Procuratorem regium, & Gerardum actores ex una parte, & Epiſcopum Sueſſionenſem, & ejus Officialem actores & defenſores ex altera, fuit dictum quòd dictus Gerardus * erat recipiendus ad proponendum ſaiſinam, & quòd erat in poſſeſſione & ſaiſina, quòd dictus Epiſcopus non poterat eum capere in terra domini de Conſtrato exiſtente in villa Sueſſionenſi, ut in Calceya, nec ejus officiarii virtute juriſdictionis ſpiritualis ejuſdem Epiſcopi: quamvis dictus dominus de Conſtrato ſi ſe faceret partem, & confiteretur dictum Epiſcopum ibidem habere juriſdictionem ſpiritualem. Item fuit dictum quòd dictus Epiſcopus erat recipiendus ad proponendum ſe eſſe in poſſeſſione, & ſaiſina capiendi clericos non conjugatos, & conjugatos in habitu & tonſura: ut dictum Gerardum virtute * juriſdictionis ſpiritualis in terra ejuſdem domini de Conſtrato, in juriſdictione ſpirituali dicti Epiſcopi, ut videlicet in dicta Calceya. Item fuit dictum, quòd non proponeretur decætero, quòd officiarii regii non poſſent capere clericos conjugatos, & non conjugatos, niſi in recenti, & præſenti forefacto: quia hoc non eſt verum, imo poſſunt capere * abſque metu excommunicationis: reddere tamen debent ſuis Ordinariis cùm requiruntur, vel eos repetunt. Item fuit dictum ad contrarium, videlicet quòd executores in caſu novitatis poſt oppoſitionem non debent ſuperſedere, ſed debent adimplere ac fournire * querimoniam, videlicet partem opponentem aſtringere ad reſtabilimentum faciendum, & ponere rem contentioſam in manu regia, & novitatem amovere: Et quod de cætero hoc fieret. Item fuit dictus Epiſcopus condemnatus ad reſtabilimentum faciendum de pecunia quam habebat dictus Gerardus, cùm captus fuit, licet non eſſet contentio niſi de priſia. Fuit ratio, quia non fieret aliàs plenè reſtabilimentum, niſi reſtabiliretur in ſtatu in quo captus fuit, & una cum rebus cum quibus captus fuit.

* *Gerardus.*] Quia quamvis privatus tamen per ſeipſum jure liber eſt à tali juriſdictione temporali. C. M.

* *Virtute.*] Hodie nullo modo admitteretur, etiamſi allegaret tempus immemoriale, multominus quam ad cognoſcendū de actione reali, quia hæc minus territorium afficit, quàm prehenſio perſonæ. C. M.

* *Capere.*] Late Steph. Auffre. rep. cle. 1. de offi. ordi.

* *Fournire.*] Hoc hodie judici causâ cognitâ reſervatur, & bene. C. M.

QUÆSTIO LX.

De Regis Franciæ poteſtate ſuper imponendis ſubſidiis.

ITem nota quòd Rex Franciæ quomodocumque ſibi licet imponere ſuper ſubditis ſuis immediatè, vel mediatè in toto regno ſuo ſubſidia abſque * conſenſu, permiſſione, vel tolerantia ſuorum ſubditorum quorumcumque. Secundò, quod licet concedat alteri quod imponat hoc, ſemper ſibi conceditur, & habetur in uſu, dum tamen altus juſtitiarius illorum ſuper quibus concedit, conſentiat: & ſubditi ſuper quibus conditur, vel major par ipſorum. Tertiò, nullus poteſt in regno Franciæ ſubſidia imponere ſuper ſuis ſubditis, quacumque prærogativa, vel dignitate, vel potentia fulciatur, vel utatur, abſque conſenſu Regis Franciæ, qui omnium eſt ſuperior in ſuo regno, & hoc teneas, nec unquam contrarium dicas, ne crimine ſacrilegii accuſeris, & reus Majeſtatis fias.

* *Abſque.*] Sed eo jure, quo dicitur 1. Reg. 8. hoc erit jus Regis ubi ſumitur jus pro injuria, & violentia quæ ibi cōminatur ſecundū theologos, ut dixi in conſue. Pariſ. §. 1. gloſ. 5. nu. 65. Verum autem jus Regis, & obſervatio legis Dei. *Deuter.* c. 17. C. M.

QUÆSTIO LXI.

Quando quis dicatur reperiri in forefacto præſenti.

VIgilia noſtræ Dominæ in Martio Parlamento incœpto in Feſto beati Martini, ccclxxx. pro procuratore regio, contra Epiſcopum Pariſienſem fuit pronuntiatum quod reperire hominem ſuſpenſum, qui ſe ſuſpenderat, quamvis eſſet frigidus: & quatuor dies lapſi à tempore quo ſe ſuſpenderat, ut proponebat Epiſcopus, erat reperire ipſum in forefacto præſenti; & bona ipſius tanquam reperti in forefacto, ad Regem ſpectabant, per quamdam contentionem diu inter Regem, & Epiſcopum Pariſienſem factam: licet diceret contrarium Epiſcopus, tum quia forefactum erat jam præteritum, non præſens, cùm eſſet jam mortuus, & quia reperiebatur homo mortuus.

Digitized by Google

QUÆSTIO LXII.

Non ſunt recipiendi mendicantes ad petendum reditum ſibi datum per eos perpetuò tenendum.

EOdem die fuit pronuntiatum contra quatuor Ordines Mendicantium Pariſius, quod fuerat malè judicatum per Præpoſitum Pariſienſem, qui condemnaverat heredes Iſabellæ *de Boleyo* teneri ad reddendum cuilibet dictorum Ordinum viginti libras Pariſienſes reditualés anno quolibet per ipſos mendicantes percipiendas ſuper quibuſdam domibus Pariſius exiſtentibus: quas cuilibet Ordini prædicto donaverat dicta Iſabella, per eos perpetuò poſſidendas, & ſucceſſores ſuos, & quod dicti Mendicantes non erant admittendi ad petitionem ipſorum, & fuerunt in expenſis condemnati. Et credo fuiſſe rationem eo quod fuerat expreſſum per donantem per ipſos, & ſucceſſores ſuos perpetuò tenendas: quia hoc erat, & eſt contra ſubſtantiam Ordinis ſui: juxta §. ad hæc, in extravaganti, exiit qui ſeminat, & §. fratres, & §. licet, in extravaganti, exi de Paradiſo: quia refert an exprimatur, ut teneatur perpetuò quid immobile vel quaſi, vel ut reditus: quia non valet. Si autem exprimatur, ut vendant * pro neceſſariis quærendis, tunc valet, ſi nihil dicatur: tunc etiam valet, ut magis actus valeat quàm pereat: ut d. §. ad hæc.

* *Vt vendant*] Adhuc Bar. in Minorita, lib. 1. diſtinct. 4. hoc non admittit in Minoribus, niſi exprimatur modus ad uſum licitum, & quod omnes Mendicantes prorius incapaces Fulgo. conſi. 104. titius condidit teſtamentum. Geminia. conſi. 40. vide quæ dixi in annota. ad Alex. conſi. 88. lib. 2. & ad Phil. deci. c. in præſentia. nu. 69. d prob. C. M.

QUÆSTIO LXIII.

Non revocatur ſubſtitutio procuratoris per mortem procuratoris ſubſtituentis.

IN Parlamento 1386. finiente, fuit judicatum me pro habitantibus *d'Anjou*, *dû Maine*, & pro Regina *de Hieruſalem* & Siciliæ, nomine ſuo, & liberorum ſuorum, placitante, quod Magiſter Petrus ſolacii Procurator in Parlamento, generalis ſubſtitutus ab Alano procuratore dictorum habitantium, non erat revocatus per mortem dicti Alani ſubſtituentis: quamvis eſſet mortuus ante dies ordinarios, ad quos dies dictus Petrus, ut ſubſtitutus ſe præſentaverat pro dictis habitantibus. Et vide rationes hinc inde facientes in c. hi qui de procura. lib. 6. per Archid. Cardi. & Joan. And. inter alia allegabam quod lis fuerat cum dicto Petro conteſtata, ſed ignoro: tamen ſemper durabat voluntas conſtituentium dictum Alanum procuratorem ſuum, qui non revocaverat ſubſtitutum, & tota poteſtas Alani dependebat ex eis.

QUÆSTIO LXIV.

Non eſt diviſibilis hypothecaria.

ITem fuit dictum per dominum Arnaldum primum Præſidentem, contra Magiſtrum Joannem *de Nully*, placitantem, quod non eſt recipienda, nec fuit conſuetudo recepta * quòd hypothecaria divideretur in perſona heredum pro portionibus hereditariis.

* *Recepta.*] Scilicet ad probandum p[illegible] teſtes, quia tam notum erat non dividi, ut articulus contrarius tanquam calumnioſus rejiceretur, non quia aliàs valeret conſuetudo. C. M.

QUÆSTIO LXV.

An valeat diſpoſitio mariti in diſpoſitione ſuæ uxoris poſita, quam facit ſolam executricem.

ITem nota quod in eodem Parlamento fuit dictum quod diſpoſitio Theobaldi *Dozereau*, qui in diſpoſitione uxoris ſuæ quam dicebat ſcire ſuam voluntatem, poſuerat reſiduum bonorum ſuorum: & quam quoad hoc executorem, ſeu executricem ſolam fecerat, erat valida: ſed tamen fuit ſibi datus coadjutor quoad hoc, videlicet Magiſter Simon *Friſon*, & hoc authoritate Curiæ requiſierat propter ſuſpicionem tollendam. *

* *Tollendam.*] Si vidua hunc nominavit, augetur ſuſpicio. Sed intellige in locis, ubi maritus non prohibetur legare uxori, ut Aurelius, & Carnoti, aliàs ſecus, ut dixi in conſu. Pariſ §. 135. C. M.

QUÆSTIO LXVI.

Quando ſunt capiendi defectus vel congedia.

ITem nota quod fuit dictum eodem anno per antedictum primum Præſidentem, quod ex defectibus, vel ex congediis obtentis in fine Parlamenti non obtinebunt partes utilitatem, nec levabuntur niſi ante inceptum Parlamentum ſequens levaverint ipſos defectus, & ceperint à graphario.

QUÆSTIO LXVII.

Quando literæ ſunt primitus oſtendendæ.

ITem nota quod per eumdem Præſidentem dictum fuit quod ceſſio, ſeu tranſportus factus de reditu non arreragiorum ſolùm, non eſt prohibitus, nec in hoc caſu ſunt tituli oſtendendi.

QUÆSTIO LXVIII.

An agendo negatoria quis confiteatur adverſarium poſſeſſorem.

ITem dictum fuit eodem anno per Arreſtum, & per eumdem Præſidentem pro Epiſcopo Nivernenſi, contra quoſdam habitantes ibidem, quod non erant admittendi ad querimoniam novitatis, nec ad ſaiſinam, quam prætendebant habere ſuper franchiſia tailliarum, eo quod antè egerant negatoria contra dictum Epiſcopum, confitendo quod eoſdem per viginti annos vi, & violentia taillaverat, & tailliam ſuper ipſis ceperat: quia tunc videntur ipſum poſſeſſorem confiteri. Secus autem ſi non confeſſi fuiſſent ipſum ab eiſdem exegiſſe tailliam, ſed ſolum negaſſent ipſum jus habere, ſolùm negatoria agendo, quia ſolum agendo negatoria, non confitetur partem adverſam poſſeſſorem, juxta §. æque, inſtit. de act. & l. ſi fortè, §. ſciendum; ff ſi ſervi. vendi. & fuit quædam pars in hoc caſu ultimo recepta ad agendum confeſſoria, licet ante egiſſet negatoria: quia non fuit confeſſa partem adverſam ab ipſa aliquid exegiſſe.

Digitized by Google

QUÆSTIO LXIX.

De quibus reparationibus teneantur Epiſcopi, & eorum executores.

ITem in Parlamento fuit dictum per Arreſtum pro executoribus domini Gonterii Archiepiſcopi Senonenſis contra dominum Guidonem *de Roye*, nunc Archiepiſcopum Senonenſem, quod nec dictus defunctus Archiepiſcopus, nec ejus executores tenebantur pro reparationibus caſtrorum, & aliorum locorum, quæ erant per hoſtes deſtructa: & idem fuit in Parlamento immediatè præcedenti dictum pro executoribus domini Joannis Nicoti Epiſcopi Aurelianenſis pro tunc cum vivebat, contra Epiſcopum Aurelianenſem præſentem.

QUÆSTIO LXX.

An impetratio adjornamenti ſuper attentatis impediat remiſſionem appellationis ad dies domini alicujus.

ITem in eodem præſenti Parlamento fuit dictum pro domino de Sulyaco contra Ducem de Borbonio, quod appellatio facta per gentes dicti domini de Sulyaco ab officiariis dicti Ducis non remitteretur ad dies dicti Ducis, * eo quia ſuper attentatis fuerat adjornamentum ſignatum per manum notarii curiæ, puta Magiſtri Petri Ferreli, qui hoc curiæ teſtificavit: & fuit ad partes miſſum ſigillatum pro exequendo, quod affirmavit procurator dicti domini de Sulyaco, quamvis non eſſet adhuc executatum, ſaltem non fiebat de hoc fides curiæ.

* *Ducis.*] Idem ſup. eo. qu. 19.

QUÆSTIO LXXI.

An renuncians appellationi intra octo dies ſolvat emendam.

ITem nota quod eſt ordinatio regia facta * anno M. ccclxv. xviij. die menſis Novembris, per quam fuit ordinatum quod appellantes à Judicibus Regiis ad Parlam. ſolverent emendam lx ſol. Pariſi. ſuppoſito quod renuntient appellationi infrà octo dies à tempore appellationis emiſſæ, & fuit obſervata contra habitantes *de la Rochelle, & la Vicomté de Thoüars*: Et dictum fuit per Arreſtum, quod non erant recipiendi ad dicendum contrarium: quia hæc ordinatio erat generalis, & omnes ligabat de regno Franciæ in patria tamen conſuetudinaria.

* *Facta.*] Per Carolũ. c. ſive appellantes eſſent nobiles, ſive ignobiles, quam Car. VII. nepos ejus, art. 16. abrogavit, & meritò, ut dixi in Cõſuet. Pariſi. §. 12. glo. 1. nu. 123.

QUÆSTIO LXXII.

An per eaſdem Literas deficiens ſuprà locum adjornatus in caſu novitatis poſſit ſuper defectu adjornari.

ITem nota quod ſi aliquis fuit adjornatus ad comparandum ſuprà locum in caſu novitatis virtute Literarum regiarum continentium caſum expreſſum, & fuerit poſitus in defectu ſuprà locum pro cujus defectu plenius videre dari, & utilitatem adjudicari per Curiam Parlamenti, poteſt adjornari ipſe deficiens per eaſdem Literas: quia hoc eſt de ſequelis, & concernentibus negotium executionis querelæ, licet Literæ ſint continentes caſum ſpecialem & expreſſum, & non ſint generales. Sic fuit judicatum pro domino Comite de Stampis, contra Petrum, &c.

QUÆSTIO LXXIII.

Quomodo dicatur appellatio facta à ſerviente deſerta, vel non.

ITem vidi pronunciari in eo Parlamento per dominum Arnoldum *de Corbie*, tunc Præſidentem primum, quòd licet ſerviens à quo fuerat appellatum, & non à commiſſione quam habebat à quodam Baillivo: licet revera non fuerat adjornatus, quamvis ab ipſo ut ab exequente ſuam commiſſionem, fuiſſet appellatum, tamen appellatio non erat deſerta. Eo quia mandatur Baillivus adjornari per Literas regias, & quod ſecum adduceret ſuum Commiſſarium ſervientem prædictum, quod tunc factum fuit: quia Baillivus adjornatus fuit, injungendo ſibi, & ideo, &c. Cujus tamen contrarium videbatur faciendum, eo quod ſolùm fuerat à ſerviente appellatum, & non à Baillivi commiſſione: & quia non fuit adjornatus ille judex, ſeu Commiſſarius à quo fuerat appellatum, ſed à quo non fuerat appellatum: licet non fuiſſet dubium, ſi appellatum fuiſſet à commiſſione.

QUÆSTIO LXXIV.

De clericali privilegio quoad mobilia.

ITem dictum fuit pro Joanne *Aubigoys*, per Arreſtum, contra fratrem Magiſtri Draconis *Porchier*: quod dictus Joannes *Aubigoys*, gauderet privilegio clericali, quamvis non eſſet niſi menſis quòd clericus fuerat factus per Epiſcopum Carmelitam per Literas dimiſſorias: & taliter quod Arreſtum factum ad requeſtam dicti fratris ſuper pecuniæ ſumma in curia poſita provenienie à quadam executione facta ad utilitatem dicti *Aubigoys*, contra fratrem ſuum, fuit annullatum: & dicta oppoſitio dicti *Aubigoys*, contra facta bona, licet pendente * dicta executione, factus fuiſſet clericus.

* *Pẽdente*] Hoc eſt iniquum, quia non ſolum in fraudem factus eſt clericus, ſed etiam pignus prætorium rite præveuerat: ideo non credo hujus dicto tanquam non veriſimili, & contrarium practicatur. C. M.

QUÆSTIO LXXV.

An altus juſtitiarius in confiſcatione præferri debeat debito regio.

ITem per Arreſtum ejuſdem curiæ dictum fuit quod oppoſitio Prioris ſancti Eligii erat mala, nec recipienda: quam opponebat contra ſubhaſtationes, quas Rex fecerat fieri de quadam domo exiſtente de quadam alta juſtitia dicti Prioris ob pecuniæ ſummam, quam dicebat ſibi deberi à quodam, qui fuerat & erat receptor ſuus cujus erat domus, & fuerat condemnatus ad panem triſtitiæ, & aquam doloris, & quod Regi ſolveretur. Rationes oppoſitionis prioris contra ſubhaſtationes fuerunt iſtæ. Primò, quia condemnatus erat ad panem, & aquam per Epiſcopum Pariſienſem ſuum ordinarium, & propter furtum: ergo dicta domus erat confiſcata dicto Priori, in cujus alta juſtitia ipſe erat. Sic etiam habere debebat abſque eo quod ſolveret debita illius cujus fuerat. Sic utebatur

Digitized by Google

* *Rex.*] Falſum aut iniquum.

Rex * in caſu pari contra creditores. Sic alii juſtitiarii uti debebant contra ipſum : juxta, l. de contractu, C. de reſcinden. vend. Dicebat regius procurator contrarium, & quod non erat recipiendus dictus Prior per ſequentia. Primò non ſequebatur, quia propter furtum erat condemnatus ad panem & aquam, ergo bona ſua : & ſic domus non erat confiſcata * cum furtum non ſit crimen capitale, quia nemo pro furto, &c. Secundò dicta domus fuerat empta ex pecunia regia : ergo reputari debebat domus regia, jux. l. ſi, ut proponis, C. de rei vendi. Tertiò, erat & fuerat receptor regius, & ſic erat pecunia reipublicæ quam receperat, quæ erat multum privilegiata. Quartò, quia dicta domus fuerat propter dictum debitum in manu regia poſita, & ſubhaſtata, antequam dictus receptor fuiſſet condemnatus, ſi condemnatus fuerat.

* *Confiſcata.*] Imo non poſſunt judices Eccleſiaſtici confiſcationem indicere, ut dixi ſuper, Pariſ. §. pen. C. M.

QUÆSTIO LXXVI.

In crimine adulterii cadit duellum.

ITem nota quod fuit dictum per Arreſtum Curiæ, quod benè cadebat duellum, in & ſuper crimine adulterii, & fuit adjudicatum. Quod propoſitum fuit per dominum Joan. *de Carrouge* militem, contra Jacobum *le Gris*, quod prætendebant vim, & violentiam fuiſſe factam per dictum *le Gris*, in perſonam uxoris dicti *Carrouge*.

Item fuit dictum per aliud Arreſtum dictæ curiæ, quod *Thomas* non erat recipiendus ad dictum duellum contra *Adam Lovel*, quem proponebat fuiſſe conſcium, & juvamen dediſſe per vim & violentiam dicto Jacobo in dicto adulterio committendo : nec fuit in expenſis condemnatus. Ratio hujus, quia non fecerat *Thomas* venire Pariſius dictum *Adam*, ſed eum ibi repererat. Et ratio quare dictus *Thomas* non fuit receptus : fortè fuit, eo quod dictus *Thomas* fuit repertus clericus ſuper hoc interrogatus, quæ clericatura fuerat contra ipſum propoſita ad finem non recipiendi : de qua noluit dictus Jacobus ſe juvare, quanquam eſſet clericus non conjugatus, & ſuper hoc à ſuo conſilio acriter conſultus, ut de hoc ſe juvaret, ut ſcio, quia interfui, ſed fortè peccatum ſibi nocuit. * Item fuit dictum quod duellum non cadebat pro domino Ademaro Roberi milite appellato, contra Leonardum *Vinchart*, quia interrogatus per Curiam, confeſſus fuit ſe eſſe clericum, ſed in expenſis * fuit condemnatus, eo quia vexaverat dictum militem in hac cauſa procedendo tam coram Mareſcallis Franciæ, quam in Curia Parlamenti, ſciens ſe clericum, & ſic non debere duellum inter eos procedere.

* *Nocuit*] Quia victus fuit, ut infrà poſt. q. 85.
* *Expenſis*] Quas voluntarias vocant.

QUÆSTIO LXXVII.

An in cauſa duelli ſit dies dicenda, & alibi recipiendum.

ITem nota quod dictus *Carrouge* noluit dicere diem qua prætendebat fuiſſe commiſſum dictum adulterium : & tamen fuit receptus ad dictum duellum, & ipſum adjudicatum.

Item nota quod dictus Jacobus propoſuit alibi ſe fuiſſe continuè de XV. diebus ante diem, & poſt diem quia confeſſus fuerat, aliàs dictus *Carrouge* dictum adulterium fuiſſe commiſſum, & de ſeptimana tota qua pars adverſa confitebatur ipſum adulterium fuiſſe commiſſum, & tamen non fuit receptus ad hoc, quod fuit mirabile : ſed fortè hoc fuit propter aliqua quæ fuerunt per informa.. perta. Item nota quòd proponi fecit errores contra dictum Arreſtum dictus Jacobus, ſed non fuerunt recepti.

QUÆSTIO LXXVIII.

Qualiter fundare ſe habeant Procuratores Parlamenti in Requeſtis Palatii.

ITem nota quòd Procuratores Parlamenti ratione procurationum in Curia Parlamenti exiſtentium non poſſunt ſe fundare in Requeſtis Palatii : * etiam in cauſis de eodem Parlamento eiſdem commiſſis : ſuppoſito quod ipſi procuratores hoc velint, & conſentiant, niſi hoc conceſſerit Curia Parlamenti, quod concedere non poſſent dictæ gentes requeſtarum : vel niſi oſtendant coram dictis dominis requeſtarum dictas procurationes, vel tantumdem per modum originalis collationatum cum originalibus dictarum procurationum per grapharium Curiæ Parlamenti partibus præſentibus, ſic fuit dictum contra Petrum Branelli pro Petro Haſte, quorum procuratores tenuerant ſe fundatos per procurationes in Curia Parlamenti exiſtentes, de qua fuerat remiſſa & commiſſa cauſa inter dictas partes ad dictas gentes requeſtarum, & contra Margaritam de Rei, pro heredibus de *Malum*.

* *Palatii.*] Quia eſt aliud tribunal, locus de commiſſariis curiæ, quos vocant ad barram Parlamẽti. C. M. Difficile eſt ſub inimico judice litigare, l. non diſtinguemus, §. cum quidam, ff. de arbi. l. 6. pariter ff. de lib. cau.

QUÆSTIO LXXIX.

De cauſa remiſſa ad Epiſcopalem audientiam de Parlamento.

ITem nota quod Joannes *Bolecian*, qui captus fuerat per Baillivum Epiſcopi Pariſienſis ob ſuſpicionem cujuſdam raptus, & qui à dicto Baillivo appellaverat ad Curiam Parlamenti, renunciavit appellationi ſuæ, & curiæ ſupplicavit, ut retineret cauſam penès ſe, attento, quod Baillivus erat de conſilio dicti *Carrouge* in dicta cauſa duelli, & quòd dictus *Bolecian* proſequebatur cauſam dicti Jacobi, quod & ipſe erat de hoſpitio Comitis Alenconii, qui de ſuis gentibus habebat cognitionem : & qui non placitabat niſi in Parlamento. Sed hoc non obſtante, fuit cauſa remiſſa ad curiam dicti Epiſcopi, qui de dicta cauſa cognovit : tamen dictus Baillivus ſe noluit amplius intromittere de ipſo propter ſuſpicionem tollendam.

De anno Domini 1389. *Parlamento initiante.*

QUÆSTIO LXXX.

An ſerviens authoritate propria poſſit Parem Franciæ adjornare.

DIctum fuit per Arreſtum pro Archiepiſcopo Rhemenſi, contra Girardum *le Cordier*, quod malè fuerat adjornatus dictus Archiepiſcopus in cauſa novitatis, & ſaiſinæ per executorem, eo quod mandabatur adjornari opponentem coram Baillivo Viromandenſi, & adjornavit Archiepiſcopum Rhemenſem opponentem ad Parlamentum, non conſentiente ipſo, vel ejus procuratore, quare obtinuit Archiepiſcopus congedium.

Digitized by Google

QUÆSTIO LXXXI.

An pœnæ ſint ſolvendæ.

ITem per Arreſtum fuit condemnatus dominus *Dierre* ad pœnas * petitas contra ipſum, eò quòd die ſtatuto reditum quemdam non ſolverat Religioſis de magna Carthurienſi, videlicet decem ſolidos pro die quolibet.

* Pœnas.] Sed nuper per aliud Arreſtum die 14. Martii 1515. ſpernatæ fuerunt ſimiles pœnæ, ut dixi in tractatu uſurarum num. 182. in fi. Vide in d. tract. q. 25. q. 80. Et nuper pro Laniis Meldenſibus contra Cap. reſpondi ſpernendas eſſe. C. M.

QUÆSTIO LXXXII.

Quæſtio ponderoſa quam ſuſtinui pro Epiſcopo Aurelianenſi, contra Giletam de Guigneto, & eſt talis.

EPiſcopus Aurelianenſis dicebat quòd virtute juriſdictionis ſuæ ſpiritualis banniverat Joannem *Guignety* Clericum ſuum non conjugatum, ratione meurtri per eum perpetrati in perſonam Stephani *Germain*, quare petebat contra Giletam bona ſua mobilia per eam ſibi reſtitui, quæ tenebat: necnon hereditagia dicti Clerici in ſua juriſdictione temporali ſituata, * tanquam ſibi per hoc confiſcata, & quòd per hoc condemnaretur & compelleretur, &c. Pars adverſa dicebat contrarium, & quòd Eccleſia bannire non infra poterat virtute juriſdictionis ſpiritualis. Primò hoc ad temporalem juriſdictionem ſpectabat, quia hoc eſt aliquem de temporali juriſdictione privare, quod non poteſt Iudex ſpiritualis per ſuam juriſdictionem ſpiritualem. Secundò, quia eſſet per juriſdictionem ſpiritualem temporalem confundere, quod non eſt recipiendum. Tertiò temporale non eſt ſubjectum ſpirituali quoad hoc: ergo, &c. facit l. relegatorum, §. ſicut autem, & §. dubitatum, ff. de interdiction. & relegation. Quartò Eccleſia nil poteſt ultra anathematiſationem, poſt depoſitionem & excommunicationem. Nam dicit textus, cum non habeat ultrà quid faciat, &c. c. cùm non ab homine de judi. extra. Quintò dicebat ulteriùs quòd conſuetudo erat in Archiepiſcopatu Senonenſi, quòd per bannum factum per juriſdictionem ſpiritualem non confiſcabantur bona: quare concludebat ut ſuprà. In contrarium propoſui pro dicto Epiſcopo. Primò, quòd reperitur quòd Archiepiſcopus compulit ſuum Clericum abjurare ſuam provinciam: & poſt permiſit exulare, quod non eſt aliud quàm bannire * in effectu & ſubſtantia, c. ad audientiam de criminibus falſis. Secundò ad idem reperitur quemdam Subdiaconum Hilarium nuncupatum, fuiſſe depoſitum ab officio & beneficio, & pòſt verberibus publicè caſtigatum, & in exilium per Eccleſiam deportatum, c. 1. de calumniis. Tertiò in c. accedens, 62. diſtinc c. in ſynodo 2. quæſt. 1. §. in prin. 3. quæſt. 4. c. hi qui, & quæſt. 6. c. accuſatoribus, & 17. quæſt. 4. c. advertendum reperitur Clericum fuiſſe in exilium perpetuò deportatum, quæ deportatio banno æquiparatur, juxta not. inſtit. quibus mo. jus pa. poteſt ſolvi, §. relegati. Quartò reperitur Papam dixiſſe de inſequente Cardinalem diffidatus: bannitus, &c. ut c. Felicis de pœnis lib. 6. Quintò hoc tenet Ber. in d. c. 2. de calum. Jo. in d. c. in ſynodo: & idem Hoſti. Ia. And. in Novella in d. c. cùm non ab homine. Sextò hoc eſt dicere contra clavem Eccleſiæ, quæ eſt poteſtas ſpiritualis, quia Iudex Eccleſiaſticus dignos recipere & indignos expellere debet à regno, ſcilicet cæleſti, vel ſpirituali. Septimò hoc eſt impedire juriſdictionem Eccleſiaſticam. Et caveant ne Sententiam excommunicationis tales incurrant, juxta c. adminiſtratores, 14. quæſt. 5. & c. quoniam ut intelleximus, d. immunit. Eccl. lib. 6. Octavò hoc eſt diminuere compulſionem coactivam quam habet Eccleſia, quod periculoſum eſt, c. novit. ille qui nihil ignorat, juxta proceſſum factum in Extravag licet juxta doctrinam Ioannis XXII. quam pauci habent. Nonò dicebam quòd poſito quòd non eſſet Canon, nec Decretalis, nec Doctorum opinio, nec Extrauagans, quæ hoc diceret, tamen hoc dictat ratio. Primò, quia Epiſcopus in ſua diœceſi, & Archiepiſcopus in ſua provincia habent juriſdictionem ordinariam & ſpiritualem; quia jus terrendi & monendi, juxta l. pupillus, §. territorium, ff. de ver. ſig. nota. per Inno. c. cum contingat, de foro compet. c. de offi. ord. & c. cùm Epiſcopus, & c. ut litigantes, eo tit. lib. 6. *Je dy donc que tout ainſi comme le Juge temporel peut bannir de ſa juriſdiction temporelle ſon ſubjet lay, tout ainſi peut le Dioceſain ou Archevesque, bannir ſon Clerc de ſa juriſdiction ſpirituelle.* * *Outre il ne prononce rien ſur le temporel, ne du temporel; mais ſa choſe ſpirituelle comme ſon Clerc ſubjet, il met hors par ban de ſa juriſdiction ſpirituelle.*

* Situata.] Oldra. q. 17. deciſ. Tholoſ. 150. Roman. ſing. 572. q. 85. C. M.

* Bannire.] Sed quòd non poſſit, tex. in c. 2. de Cleric. excom. miniſt. in Authen. de ſanct. Epiſc. §. niſi ſi quis contra Clericum col. 9. Iordan. Bern. rep. §. ſi contrahentes in c. Romana. col. 19. de for. compet. in 6. & ita obſervatur quicquid iſte dicat. C. M.

* Spirituelle.] Quaſi ſpecies ſit juriſdictionis civilis, & diſferat à temporali ut municipalis à regia, vel juriſdictió Baronis à juriſdictione Ducis vel Comitis. Iſte, ut plerique Canoniſtæ & Iudæi de poteſtate Meſſiæ, non intelligebat quid eſſet Iuriſdictio ſpiritualis, quæ in ſolo miniſterio verbi Dei, & in diſciplina Eccleſiaſtica, quam Canonicam Veteres rectè vocant, conſiſtit. C. M.

Item, *& par ce il s'enſuit confiſcation de biens; car* bannitus, *comme j'ay dit*, æquiparatur deportato, *qui pert ſes biens*: per conſequens juxta l. 3. C. ſi pen. ap. mors inter. & l. fi. C. ſi reus vel accuſator mortuus fuerit.

Item, *& ce appert par raiſon civile*: per totum Titulum *de requirendis reis*, ubi abſentantium ſe propter delicta poſt evocationem per edicta facta, bona notantur, & poſt annum fiſco applicantur, leg 2. & leg. final. & leg. anni, & leg. annus, ff. de requirendis reis.

Item hoc habet Conſuetudo * generalis & notoria in provincia Senonenſi & Epiſcopatu Aurelianenſi. Secundò probatur, quia ſi diœceſanus non poſſit bannire Clericum ſuum abſentem propter delicta poſt evocationes debitas, melioris eſſet conditionis fugiens ſi bona ejus non confiſcarentur, quàm ille præſens cujus bona eſſent confiſcata poſt condemnationem ad panem & aquam perpetuò, quod eſſet iniquum, juxta l. Servius, ff. quod vi aut clam. & l. non ſolùm de noxa l. acc. imò eſſet reprehendendus Diœceſanus ſi hoc non faceret. Tertiò hoc eſſet damnum dominorum temporalium in quorum alta juſtitia Clericus haberet bona, cùm bona ejus non confiſcarentur ipſis per bannum Ordinarii: quia per propoſitum partis adverſæ banniri non poteſt: per bannum juriſdictionis temporalis non, quia hoc non poſſet, cùm non ſit ejus ſubditus, quia Clericus. Quartò poteſt plus Eccleſia quàm bannire, quia non ſolùm à participatione Sacramentorum ipſum privare poteſt, ſed à communione hominum: & durum eſt cum hominibus converſari, & hominum ſuffragiis carere, juxta l. qui C. de apoſtatis: & quod plus eſt, poteſt anathematiſare, quod eſt æterna mortis damnatio, juxta c. nemo, & c. omnis Chriſtianus, 1. q. 3. poteſt etiam ad panem & aquam in perpetuum, vel ad tempus condemnare, juxta c. novimus, de verb. ſign. & c. quamvis, de pœn. lib. 6. Ad contraria omnia patet ſolutio per prædicta, excepto ſolùm ad c. cùm non ab homine. Ad quod reſpondeo multipliciter. Primò, videatur de quo ibidem quærebatur. Certè quærebatur an Rex vel ſæcularis Iudex judicare poſſent Clericum. Et reſpondetur quòd Clericus in adulterio, homicidio, * vel perjurio, vel alio crimine cujuſcumque ſit ordinis, Clericus in tali crimine deprehenſus & convictus, ab Eccleſia eſt deponendus: & ſic patet quòd Id quod in

* Conſuetudo.] Quæ poſt conciones dom. Petri Cognerii meritò exoleſcere cœpit. C. M. Illa l. 3. parū facit ad thobum, meliùs facit l. 1. de bon. dam. ff. Non debet eſſe melioris conditionis nocens quā innocens Sermones enim ſunt intelligendi ſecundùm materiam ſubjectam l. ſi uno ff. locati.

* Homicidio.]

* facti contingentia evenit Pariſius an. 1530. nonis Maii, de ſacerdote vicario dom. Ant. *de Combes*, ſacerdotis Curati *de Meru*, domini ſui, quem clam nocte cum famulo occiderat. qui degradatus, poſteà vivus fuit combuſtus, & bene, quamvis anno 1343. convictum læſæ Majeſtatis ſimpliciem Clericum regium noluerit Epiſcopus Pariſ. degradare; Rege cum juſſis & mandatis Papæ inſtãte, ſed in ſcala irridendũ produxerit; tantæ moroſitatis erant Epiſcopi, ut in Annalibus Ægidii, l. 2. C. M.

non eſt per Iudicem ſæcularem judicandus : & ad hoc ibidem reſpondet tacitè & ultra procedit, ſcilicet quòd ſi ſit incorrigibilis, eſt excommunicandus, & creſcente ejus contumacia, eſt anathematiſandus : & ſi in profundum malorum veniens contempſerit, & ultrà ne ſit perditio malorum, ſcilicet ſi admitteretur abire, cùm Eccleſia non habeat ultrà quid faciat, eſt per poteſtatem ſæcularem condemnandus, & tunc imponetur eidem auxilium, vel alia legitima pœna per poteſtatem ſæcularem. Sed quæro pro Deo quando eſt quòd Eccleſia non habet quid ultra facere poſſit : dico quòd eſt quando eſt degradatus, juxta c. degradatio, de pœnis lib. 6. quia tunc eſt factus de foro ſæculari, & judici ſæculari per Eccleſiam tradendus. Sic intelligitur illud cap. hoc patet per dictum cap. novimus, de verb. ſignific. Sic ibi per Pe. Ber. Hoſti. & Henri. quia aliter dicere ſcilicet quòd non habeat Eccleſia, quid ultrà faciat poſt anathematiſationem, eſt falſum per prædicta. Secundò poteſt ſic reſponderi quando dicitur quòd Eccleſia non habeat, &c. videlicet ad proficiendum ipſi malefactori, quia non vult ſe corrigere, & hoc innuit text. quia ibi medicamenta omnia ſibi fuerant inflicta & remedia medicinalia, ut excommunicatio quæ medicinalis eſt: juxta c. cùm medicinalis, de Senten. excom. lib. 6. & dicitur c. ſi in profundum, & c. & poſt ne . . . [illegible] malorum, &c. quia Eccleſia cùm non po[illegible] ere, invocat brachium ſæculare, juxta c. 2. de o[illegible] din. & c. 2 de Clericorum excom. minim. Tertiò poteſt ſic intelligi cùm non habeat, &c. quia eſt potens & nobilis homo, de quo Eccleſia non poteſt habere ſuperioritatem, quia tunc poteſt invocare poteſtatem ſæcularem. Quartò, ſic poteſt intelligi quòd loquatur ſolùm in depoſito non degradato : ſed quando Eccleſia ſic proceſſit, ut in dicto c. degradatio, loquitur : talis Clericus incorrigibilis amittit privilegium clericale ; nec mirum, quia facit immiſcendo ſe ſævis poſt trinam monitionem, ſi ſe nolit corrigere, juxta c. in audientia, & c. contingit. de Sentent. excom. ergo & iſte, & tunc Eccleſia non tradet Iudici ſæculari, quia non degradatus, ſed poteſtas ſæcularis capiet ſi voluerit, & faciet quod dicitur in d. l. c. non quia Eccleſia non poſſet imponere exilium, quia poſſet per prædicta. Non obſtante §. ſicut autem, & § dubitatum ſuperiùs, allegatum ; quia verum eſt quòd qui poteſt interdicere provinciam. Sed Epiſcopus habet juriſdictionem ſpiritualem : ſequitur ergo quòd qui non habet inſulam, non pot[illegible] in inſulam relegare : & qui non præeſt provinciæ, non poteſt de ipſa ſuum Clericum bannire propter delicta enormia fugientem poſt debitas evocationes. Sic faciunt pro me dicti §§. Hac cauſa placitata, fuit appunctuatum per dominum Stephanum de Grangia tunc Præſidentem, quòd Curia conſideraret allegata, & faceret tam ad hunc finem quàm ad alios ad quos partes tendebant, jus: quid faciet ignoro, ſed credo de jure Eccleſiam bannire poſſe ſuum Clericum.

QUÆSTIO LXXXIII.

An conventione facta pro muliere maritanda, quòd certa pecunia uxorandæ ponatur in depoſitum, ut convertatur in hereditagium pro ipſa & heredibus ipſius matrimonii, & ut ſit ipſorum hereditagium : & poſt moriatur maritus poſt matrimonium factum abſque eo quòd pecunia fuerit converſa, nullis ex illo matrimonio procreatis liberis, capienda erit pecunia ante omnia ſuper bonis mariti ad utilitatem uxoris : vel ſi pecunia fuerit vivente marito depoſita, ſit convertenda in hereditagio pro ipſa uxore.

VIdetur quòd non per ſequentia. Primò quia illa conventio eſt perſonalis, & perſonalia ſunt communia inter virum & uxorem. Item videtur [illegible]bitum, cùm nil fuerit converſum, quod eſt perſonale, & ſic commune inter virum & uxorem. Item hujus contrarium dicere eſſet contra conſuetudinem quæ dictat conquæſtus, mobilia & debita communia inter virum & vxorem dividenda æqualiter inter ſuperviventem & heredes mortui. Item ſi mulier ante matrimonium debebat, ſeu debuerat viro futuro : vel contra, vir mulieri matrimonio contracto, confunderetur debitum pro parte, eò quòd communicaretur : ſic in propoſito videtur dicendum. Contrarium credo * per ſequentia. Primò quia conventiones in contractu matrimonii factæ ſunt tenendæ, quia aliàs fortè non fuiſſet matrimonium factum quod aliàs factum teneret : & non adimplerentur conventiones : quod eſſet iniquum. Secundò, dicere contrarium eſſet contra voluntatem contrahentium qui ſic voluerunt. Tertiò, melioris eſſet conditionis qui non convertiſſet quàm qui convertiſſet, ſed ſua negligentia vel dolus proficeret ſuis heredibus, quod eſſet iniquum. Quartò eſſet repugnantia in jure & æquitate, quia quæ deberet eſſe creditrix ſolùm, efficeretur creditrix & debitrix, reſpectu ejuſdem, quod eſſet abſurdum & iniquum. Non obſtant contraria, quia hoc faciunt conventiones in contractu poſitæ, ſecùs ſi nullæ tales poſitæ fuiſſent ut in contrariis.

* *Credo.*] & bene ſac. ſupra co q. 1. & inf. q. 8. C. M.

Nemini ſua fraus prodeſſe debet l. ſi ve hereditaria, ff. de negot. geſt. l. non ſolùm ff. de noxal. act.

QUÆSTIO LXXXIV.

An ſi maritus redimat de pecunia communi ſuum hereditagium ante matrimonium per ipſum venditum, ſic quòd quando ſibi placeret redimere, poſſet infra certum tempus : an ipſo redempto, habeat mulier ſeu uxor, partem tanquam in conquæſtu.

VIdetur quòd non, quia ex quo habuit facultatem redimendi, non videtur venditum : & per conſequens nec redemptum. Item quia ſi maritus retrah[illegible] hereditagium de [illegible] ſuo, mulier non habet medietatem, aliàs nec partem tanquam de conquæſtu : ideò nec ſic in propoſito ; videtur ta[illegible]n in contrarium. Primò, quia de communi pecunia redimitur, & ſic partem habere debet, aliàs maritus defraudaret uxorem. Secundò, quia ſi nil in re habeat, ſaltem heredes ſui debebunt in medietate pecuniæ recompenſari per maritum, quid dicendum? Credo ſic dicendum, quòd ſi ſolùm vendidiſſet abſque * eò quòd deveſtiſſet, & quòd emptor non fuiſſet in poſſeſſione poſitus, & per conſequens nec dominus factus : & pòſt redimat maritus, quòd uxor in illo nil habebit. Ratio eſt, quia in hoc caſu non eſt rem emere vel redimere, quia nullum jus habuit emptor, quia non habebat niſi perſonalem proſecutionem, quia ſoluta eſt per pecuniæ traditionem ſibi per maritum factam : nec per hoc habet maritus in re per ipſum vendita quam priùs habebat. Sed ſecùs ſi fuiſſet emptori res vendita & tradita realiter & de facto, & quòd dominus fuiſſet factus ; quia tunc eſſet vera venditio, ſecundus contractus & conquæſtus de pecunia communi factus, in quo mulier deberet habere medietatem, in hoc caſu ſufficeret ejus heredes recompenſari in medietate pecuniæ, ut in retractu, eò quòd retractus ſit ſolùm gratia & beneficium illius qui & cujus nomine retrahitur, & tanquam ejus hereditagium : ſic totum debet habere, & heredes alterius in medietate pretii recompenſari. Secùs in caſu præſenti.

* *Abſque*] Sed nonne venditione perfecta, fundus erat hypothecatus reali & immobili hypotheca, eadem ratio ac perpetua ſervitus ſuper fundo redempta, quare hæc brevis diſtinctio non ſufficit dicendum, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 110. C. M.

Digitized by Google

QUÆSTIO LXXXV.

Nota de duello Iacobi le Gris.

ITem nota quòd die Sabbathi poſt natalem Domini 1386. qui dies fuit feſtum B. Thomæ poſt natalem, fuit factum duellum inter Jacobum *le Gris*, & dominum Joannem *Carrouge*; retrò muros ſancti Martini de Campis, & devictus fuit dictus Jacobus & mortuus; & habeo ſcrupulum quòd fuerit Dei vindicta, & ſic pluribus viſum fuit qui duellum viderunt, eo quod dictus Jacobus contra conſilium conſiliariorum ſuorum voluit ſe juvare privilegio clerici, quamvis eſſet clericus non conjugatus & defenſor: & hæc ſcio, quia de ejus conſilio fui. Aliis autem viſum fuit quòd fuit Dei vindicta, eo quod omnes ferebant communiter quòd conſcius erat criminis* propter quod fuit duellum adjudicatum. Cujus contrarium tamen plures affirmavit per juramentum dictus Jacobus, ſcilicet nunquam factum feciſſe, nec conſcium fuiſſe, quod ejus conſcientiæ relinquo. Item nota quod per magnum conſilium fuerunt litiæ factæ ad ſimilitudinem illarum de Giſortio, quæ factæ fuerunt ante ducentos annos; ſed dicebatur quod non debebat haberi reſpectus ad ipſas, eo quod factæ fuerunt propter duos, qui bellarunt pedes non eques: litiæ autem ſancti Martini fuerunt reſtrictæ ad modum dictarum litiarum de Giſortio, quia erant antè factæ propter bellum voluntarium, quod credebatur fieri inter dominum Guidonem *de la Trimolle*, dominum de Salyaco, & quemdam Anglicanum nuncupatum dominum Petrum *de Courtenay*. Sequuntur præſumptiones contram dictum Jacobum *le Gris*, quas habebam, & plures alii. Primò, quia cùm venit Pariſius, interrogavit me, an ipſo per duellum accuſato, & per ipſum obtento poſteà per viam ordinariam, vel per quæſtiones contra ipſum procedi. Secundò, an alibi in tali materia recipi deberet. Tertiò, de die qua dicebatur adverſarium ſuum *maintenir* factum fuiſſe, an poſſet ipſum mutare adverſarius ſuus, vel in ipſa varietate. Quartò, quia poſt vadium adjudicatus infirmatus fuit. Quintò, quia modicum ante ingreſſum campi ſe militem fieri fecit. Sextò, quia quamvis eſſet defenſor militum, crudeliter invaſit adverſarium ſuum & pedeſter, licèt habuiſſet avantagium, ſi equeſter feciſſet. Septimò, quia licèt *Carrouge* eſſet debilis propter febres quas longo tempore habuerat, & apparebat ſeu appareret dictus Jacobus robuſtus, tamen devictus fuit ipſe Jacobus, quaſi miraculoſè, quia non poterat ſe dictus *Carrouge* juvare. Octavo, quia uxor *Carrouge* conſtans fuit ſemper dicendo factum eveniſſe, tam in puerperio quàm die duelli: ad quod duellum ducta fuit ſuper curru: ſed cito per Regis præceptum remiſſa. Nono, quia debiliter fuit locutus Præſidentibus cum ipſo de concordia loquentibus. Decimo, quia ſemel me interrogavit an de jure & facto ſuis dubitarem, quia me cogitare videbat. Undecimo, quia mihi dixit quod cùm audivit rumorem quod *Carrouge* volebat eum proſequi ſuper hac cauſa, fuit cito confeſſus Preſbytero. Sequuntur præſumptiones pro ipſo. Primò, quia ſemper affirmabat & per juramentum nunquam feciſſe, & Deum deprecabatur, ut ipſum juvaret in ipſo negotio, ſecundùm quod bonum jus habebat, & non aliàs, & hoc fieri vidi per ipſum viceſies, & die duelli fecit. Secundò, quia fecit deprecari in omnibus Religionibus Pariſius, ut deprecarentur pro ipſo Deum, ut ipſum juvare vellet ſecundùm bonum jus quod habebat, & ſecundum quod erat innocens de illo facto, & quod nunquam fecerat, & non aliàs: & ſic fecit die duelli. Tertiò, quia erat homo boni ſtatus & honeſti. Quartò, quia nemo immemor ſuæ ſalutis, &c. Quintò, quia dominus de Alenconio ſcripſerat Regi, & dominis avunculis ſuis dictum Jacobum non eſſe culpabilem. Sextò, plures milites affirmabant ipſum fuiſſe cum domino de Alenconio tota die continua qua adverſarius ſuus dicebat factum eum feciſſe, & pluribus diebus continuis antè proximis. Septimò, quia *Adam Loüel*, qui dicebatur conſcius ejuſdem delicti, fuerat quæſtionatus: & domicella illa, quæ dicebatur fuiſſe illa die in domo *de Carrouge*, & nil confeſſi fuerant, ſed dicebant aliqui quod nolebat aliquid confiteri: tum quia confeſſus fuerat ſuper illo facto, & ulteriùs confiteri non tenebatur: tum quia fuiſſet ejus filiis, & amicis vituperio, & quodammodo fateretur contra actionem domini de Alenconio, qui aſſeveraverat dictum Jacobum non eſſe culpabilem de ipſo facto: attamen nunquam fuit ſcita veritas ſuper illo facto.

* Criminis.] Scilicet adulterii, ut ſup. eo. q. 76. q. 78. inf. q. 86. in fi. C. M.

Præſumptiones quæ habebantur contra dictum Iacobũ *le Gris* occiſum in duello.

Præſumptiones contrariæ quæ faciunt pro eo.

Nemo præſumitur immemor ſuæ ſalutis: epiſt. inter claras, § petimus ergo, C. de ſum. Trin. & fid. Cath.

QUÆSTIO LXXXVI.

De gratia litigandi per procuratorem.

QUarta die Februarii menſis anno Domini 1386. fuit ordinatum in Curia Parlamenti, Parlamentum tenente dom. Guillermo de Sononis quod de cætero non reciperentur gratiæ ad placitandum in Parlamento, niſi eſſent ſigillatæ, quamvis eſſent ſignatæ, & offerentur ſex ſolidi* pro qualibet litera, &c. Sed hodie non hujuſmodi gratia.

* *Solidi.*] Scilicet Pariſienſ. quanti hodie ſolvatur pro ſigillo regio, præter aliàs impenſas, & moram temporis in præſtolando omnium regentium Cancellariam, qui etiam quandoque in favorem adverſarii negant, vel ſubſtrahunt litteras, adde ſup. in ſtil. c. 5. 8. 9. C. M.

De adjudicatione facta damnorum, injuriarum, & expenſarum in duello.

NOna die Januarii 1386. fuerunt adjudicata dom. Joanni *Carrouge* pro damnis, injuriis & expenſis per ipſum ſubſtentis, in dicto duello * ſex millia Francorum.

* *Duelli.*] Sup. q. 85.

QUÆSTIO LXXXVII.

Quando conquæſtus fiant hereditagia.

QUæſtio fuit hæc. Frater Joannis *de Montmirail*, quoſdam conquæſtus fecerat immobiles durante matrimonio, pòſt deceſſerunt ipſe, & ejus uxor, relictâ quadam filiâ, ad quam per ſucceſſionem ſpectaverunt omnia bona ipſorum: poſt deceſſit ipſa filia, relicto domino Joanne ejus patruo, nec non domina *de Sarny*, & Symone *Bourdon*, relictiſque ejuſdem filiæ parentibus, ex patre matris ſuæ in gradu remotiore, quàm eſſet dictus Joannes ipſius filiæ patruus: modò quærebatur ad quam ſpectarent dicti conquæſtus immobiles facti per fratrem dicti Joannis & ejus uxorem, an pars dimidia ad dictum Joannem tanquam hereditagium veniens à fratre ſuo mortuo, & alia pars ad dictos dominam & Symonem, ut hereditas veniens à matre dictæ filiæ: vel omnes ſpectarent ad dictum fratrem proximiorem ejuſdem filiæ heredem. Videtur primò quod ſpectarent ad dictum Joannem, per ſequentia: nam non fuit hereditagium parentum dictæ filiæ: ſed cœpit eſſe hereditagium in perſonam, ubi fecit ſtipitem, ſed fuit con-

Digitized by Google

quæſtus à parentibus ipſius filiæ: ergo proximior habere debet, ut Joannes antè dictus proximior dictæ filiæ ejus neptis. Secundò, verum eſt dicere quod non veniret ad dictos dominum *de Sarny*, & Symonem *Bourdon*, ut hereditagium matris dictæ filiæ, ſed ut conquæſtus quem acquiſiverat, & ut hereditagium dictæ filiæ in cujus perſonam cœpit eſſe hereditagium, ergo in ipſius heredes proximiores venire debet, ut in dictum Joannem.

Videtur * contrarium per ſequentia. Primò, quia verum eſt quòd dicti conquæſtus veniunt à patre & matre dictæ filiæ in ipſam, & ſix ex duobus lateribus: ergo parentes ipſius filiæ ex parte matris deberent habere mediam, & parentes patris aliam mediam, ut ſunt dictus Joannes & dicti domina & Symon. Secundò, quia ſi ſine liberis dicti frater, & ejus uxor deceſſiſſent, dicti domina & Symon ſucceſſiſſent dictæ matri, & habuiſſent partem dictorum conquæſtuum, & non dictus Joannes, cùm ſit extraneus dictæ matri, & dictus Joannes in partem aliam ipſorum dicto Joanni fratri, & non dicti domina & Symon, cùm eſſent dicto fratri Joanni extranei, nec deberent eſſe deterioris conditionis eo quod filia ſucceſſit. Tertiò, verum eſt dicere quod dicti conquæſtus facti per dictos fratrem, & ejus uxorem fuerunt ab ambobus facti, & venerunt ex duobus lateribus dictæ filiæ, videlicet patris & matris: ergo venientes ex latere matris habere debent partem venientem ex latere matris: & venientes ex latere patris, partem venientem ex latere patris. Quartò, non habet locum quòd dicitur, quod venientes ex uno latere habere debent immobilia ex illo latere provenientia. Quintò, non fuerunt conquæſtus dictæ filiæ, ſed hereditagium: ergo proximiores habere non debent, ſed venire debent ex utroque latere: ſcilicet parentes ejus matris medietatem, & parentes patris aliam medietatem, cùm proveniant ex illis lateribus. Sextò fiſcus * habet antequam illi de latere matris partem venientem ex latere patris, & econtrà. Et ſic fuit dictum in Caſtelleto, nemine contradicente, de quo fuit appellatum per dictum Joan. & finaliter renuntiatum. Sic res tranſivit in rem judicatam; per prædicta ſolve contraria.

* *Videtur.*] Hæc in terminis Conſuetudinis Pariſienſis, & ſimilis ubi ſufficit eſſe convictum à latere, nec requiritur deſcenſus à ſtipite, ut dixi in Cõſ. Pariſ. § 112. C. M.

* *Fiſcus*] Ego ſemper tenui contrarium, ſcilicet fiſcum excludi, & tandem opinio mea confirmata fuit Arreſto, & obſervatur, dico in Conſ. Pariſ. § 149. C. M.

QUÆSTIO LXXXVIII.

Supernumerarii non habent cauſas in requeſtis Palatii, nec ſunt immunes à ſex ſolidis pro ſigillo, traverſis & paſſagiis.

DUodecimâ die menſis Februarii anno Domini 1386. fuit quædam ordinatio facta per Regem 16. menſis Januarii eodem anno, & in præſentia dominorum Ducum Bituricenſ. & Burgundiæ in Parlamento publicata, continens in ſubſtantia quòd illi qui ſunt in conſilio regio extra * numerum & vadia, non gaudebunt immunitate habendi cauſas in requeſtis Palatii: & non ſolvendi ſigillum regium, cùm impetrant, nec franchiſiæ non ſolvendi pedagia per Regnum Franciæ.

* Extra.] Tex. in l. 2. §. quod autem. C. de colleg. lit. 11. ſi ne plures C. de ſacroſ. Eccleſ. l. adminiſtrantes, §. de ea cauſa, aut Alberi 2. ſtatu. q. 190. Aug. l. ceſſante C. de commer. & merc. C. M.

QUÆSTIO LXXXIX.

An plures projicientes vadia in cauſa duelli, à parte ſint recipiendi.

DEcima-quarta die menſis Februarii anno Domini 1386. in cauſa duelli, tunc pendente & placitata in Parlamento inter dom. Petrum dictum *le Baudouyn*, militem appellatum ex una parte, & dominum Leonem de artariis, aliàs de arenariis militem appellantem ex altera, dominus *de Hangeſt*, unà cum dicto Leone projecit vadium ſuum: & dom. *Regné*, frater dicti Petri projecit unà cum fratre ſuo defendendo. Sed pro parte dicti Pet. fuit requiſitum quòd dictus *de Hangeſt*, emendaret dictam projectionem per rationes ſequentes. Primò, quia diem non habebat dictus dominus Petrus contra dictum *de Hangeſt*: ſed ſolùm contra dictum Leonem. Secundò, quia accuſatus erat dictus Petrus per dictum Leonem in cauſa vadii: ſic ſimul, & ſemel per alium accuſari non poterat. Tertiò, quia intereſſe * quod habebat dictus *de Hangeſt*, erat nullum, quia extraneus defuncti, qui dicebatur per præceptum dicti Petri occiſus. Quartò, ut Advocatus non poterat prætendere projeciſſe: tum quia non fuerat requiſitus ſuper hoc per dictum Leonem: tum quia Leo erat ſanus & hilaris, & quia ad Advocatum non ſpectabat projicere vadium; nec in ipſum devictum fieret executio, ſed in advoantem: ſic apparebat totum injurioſum, & ſic debebat emendare: nam ut pars facere videbatur per hoc advoando facta quæ propoſuerat advoatus contra dictum Pet. Quintò, ſic fuerunt plura vadia projecta in cauſa duelli inter dominum Comitem Sabaudiæ appellantem ex una parte, & Marquiſium *de Saluces*, appellatum ex altera: hoc fuit contra jus & rationem: Et quamvis non fuerint apprehenſi projicientes, nec condemnati, hoc fuit, quia non fuit contra ipſos concluſum. Finaliter pro hoc mihi placitanti fuit dictum per curiam, eo quòd in præteritum fuerat toleratum vadiorum projectio facta ab aliis quàm à parte appellante abſque punitione ſeu emenda dictus *de Hangeſt* non emendaret: ſed fuit prohibitum ne de cætero aliquis projiceret, niſi partes principales, * & quod Advocati non conſulerent de cætero contrarium.

* *Intereſſe.*] Requiritur ergo intereſſe propinquum, & grave. C. M.

* *Principales.*] Et benè, & tanto minùs peccetur. C. M.

QUÆSTIO XC.

*An ſit periculum ex parte appellati * non dementiri appellantem. **

VIdetur quòd ſic. Primò, quia videtur caveri in ſtylo quod ſic fiat. Secundò, quia appellatus non dicens, vel dicere non faciens, videtur omittere propter diffidentiam cauſæ. Tertiò, quia dicitur in ſtylo quod ſufficit quòd dementiatur appellans per appellatum poſt propoſita per ſuum Advocatum: & ſi antè non fiat, non habetur pro convicto, ut habetur in titulo pro duello, rubrica de propoſitione, &c. Sic innuere videtur quòd dementiri debeat poſt propoſita. Credo contrarium per ſequentia. Primò, quia quod dementiatur, eſt permiſſum appellato in ejus favorem contra appellantem, qui contra omnia jura & conſuetudinem generalem Regni Franciæ cœpit viam vadii, & imponit ipſi appellato tanta crimina ſicut ſunt illa quæ ſunt apta ad vadia, ergo ſi omittat, non nocet ſibi, quia quod eſt in ejus favorem, &c. Secundò, reverà non permittitur in accuſatione ordinaria, ſive fiat à parte, ſive ab officio, quod pars dementiatur: & ſi fieret, emendaret pars dementiens, ergo eſt in cauſa duelli

* *Appellati.*] Scilicet ad duellum.

* *Appellantem.*] Id eſt, provocantem ad duellum.

Digitized by Google

duelli in favorem appellati introductum, cui favori renuntiari poteſt abſque præjudicio: nec videtur non dementiens in cauſa duelli plus puniri debere, quàm in accuſatione ordinaria. Tertiò pars appellans non poteſt de hoc conqueri, eò quòd non dementiatur: quia fit ei honor, & fieret dedecus de contrario Quartò non cavetur in ſtylo * quòd ſit neceſſe quòd dementiatur aliquis, aliàs quòd ex hoc pars lucretur. Quintò, quòd commodum ex hoc poteſt reportare appellans, quòd ex hoc adjudicaretur duellum, non quia hoc eſſet novum inducere caſum adjudicandi duellum, quod eſſet contra omnia jura mundi, Conſuetudinem & Ordinationem Regis Philippi Pulchri, quod pro confeſſo haberet pars appellata, non quia negavit propoſita per partem ſuam adverſam fore vera, & ſe defendere, &c. ergo patet quòd non confitens factum non habetur pro convicto, quia non eſt habendus pro convicto, niſi in campo convincatur, vel niſi confiteatur factum; ſed conſtat quòd in campo non fuit convictus, nec confeſſus per prædicta, ergo, &c. Sextò, ſi aliquod commodum poſſet reportare, hoc eſſet in caſu quòd duellum adjudicaretur per Curiam, quia in hoc caſu concludit pars appellata in duello vadium ſuum projiciendo: ergo ante prımaturè peteretur commodum, eò quòd non fuit dementita. Per prædicta reſponderetur ad contraria: & ſcias quòd in dicta cauſa duelli dicti domini Petri non fuit dementitus dictus Leo, & ex eo nihil dixit, nec aliquod commodum petiit ejus Advocatus: attamen fuerat dementitus in eadem cauſa coram Commiſſariis qui priùs de ea cognoverant, licet eorum proceſſus fuerit fruſtratorius: & de novo fuit dicta cauſa in Curia Parlamenti placitata, & finaliter per Arreſtum fuit dictum quòd non cadebat duellum.

* *Stylo.*] Et placet quicquid dicatur ſup. Inſtit. Tit. 16. §. 14. ubi dixi. C. M.

QUÆSTIO XCI.

An heredes teſtantis teneantur facere admortiſare quod ipſe relinquit Eccleſiæ in ſuo teſtamento.

DEcimaoctava die menſis Februarii, anno Domini 1386. fuit demanda facta per Canonicos Eccleſiæ Pariſienſis, contra heredes quondam defuncti Epiſcopi Pariſienſis Emerici *de Mignac*, quondam Cardinalis, ſuper eo quod ſequitur, & in Parlamento. Dicebant enim dicti Canonici quòd dictus defunctus Emericus, quondam Epiſcopus Pariſienſis, tunc temporis ordinavit inter vivos, & ipſo vivente, quòd Eccleſia Pariſienſis & Canonici haberent 12. lib. Pariſienſes inter ipſos dividendas, pro miſſa celebranda die qua fuit factus Epiſcopus, & 10. lib. Pariſ. die cujuſdam Sancti, & vocabatur diſtributio ipſa inter dictos Canonicos facienda *le double.* Et ultrà ordinavit quòd inter vivos Miſſa quædam celebraretur quodam alio tempore, & quòd Preſbyter celebrans haberet 4 ſolidos, Diaconus 2. & Subdiaconus 2. ſic eſſent 8. quæ pro anno aſcendunt ad 15. lib. pro ipſis omnibus. Et ultrà voluit quòd haberent 40. ſolidos Pariſienſes, ſic in omnibus erant 60. lib Pariſienſes. Et ordinavit quòd ſic fieret; & quandiu vixit à tempore dictæ ordinationis, ſic fecit celebrari, & ſolvit, deinde mortuus eſt dictus Emericus quondam Epiſcopus Cardinalis: & in teſtamento reliquit dictæ Eccleſiæ Pariſ. 40. lib. Pariſienſes aſſidendas & levandas ſuper portu *de Corſtans*, ſuper quem totidem & ultrà acquiſiverat pro dicto ſervitio faciendo, & dictis 40. lib. ſolvendis, ut fecerat tempore vitæ ſuæ. Quare dicebant dicti Canonici, & petebant contra ipſos heredes ut aſſiderent ipſas 40. libras ſuper dicto portu, & facerent admortiſari * Et dicebant ſic fieri debere per ſequentia. Primò ſupponebant dicti Canonici quòd in teſtamento eſt plenior interpretatio facienda, pro quo l. in teſtamentis de reg. jur. & c. cùm dilecti de

Ad idem facit ff. de uſu. & habit. l. pl. nom §. ſ. d & ſi pr. coris, & C. de fideicom. lib. l. cùm inter.

Ad idem optimè facit l. 1. C. de ſacroſ. Eccleſ.

* *Admortiſari.*] Ego verò puto heredes ad hoc non teneri, niſi ſpecialiter expreſſum ſit, & ita non diù cum peritis conſului. C. M.

donat. Secundò quia voluntas teſtantis eſt tenenda & ſpectanda: pro quo l. non in his, & l. voluntatis, & l. Quintus Mutius, & l. ſi ita ſcriptum, quæ optimè facit de lib. & poſth. Tertiò, quia conſuetudo regni Franciæ eſt quòd Eccleſia tenere non poteſt aliquem redditum vel immobile, niſi fuerit admortiſatum. Quartò, quia dictus defunctus Emericus, qui fuerat de Camera Inqueſtarum in Parlam. Dom. Requeſtarum, Decanus Pariſienſis, Epiſcopus Pariſienſis, & tandem Cardinalis dictam conſuetudinem ignorare non poterat, ſed bene ſciebat. Quintò, quia conſuetudo patrisfamiliàs eſt attendenda, juxta l. quæſitum, l. nummis, & l. ſi ſervus ſervum, §. fi. & l. vel univerſum, ff. de leg. primo. Ex quibus concludebant dicti Canonici quòd attento, quòd dictus quondam Epiſcopus ſic ſolverat in ſua vita, & ſic etiam volebat fieri poſt mortem, quod aliàs fieri non poterat, niſi admortiſatione facta, & quòd ſciebat ipſa non facta dictos Canonicos non poſſe tenere dictum reditum: & quòd aliàs fieri non poſſet ſervitium, nec pecunia ſolvi, ut ordinavit, quæ fuit ejus voluntas: & ſic debet conjecturari quòd voluit admortiſationem fieri per ſuos heredes. Item & maximè, quia ſi Canonici hoc facerent ſuis ſumptibus, non haberent aliquid à defuncto, quia tantùm eis conſtaret quantùm reditus valet & aſcendit. Item ſi darent medietatem illarum 12. librarum, & illarum 25. librarum & 60. ſolidorum Pariſienſium pro admortiſatione quæ tantumdem aſcendit, non poſſet fieri ſervitium, nec ſolutio ut defunctus voluit. Item nos non ſumus in legato ſimpliciter facto de una domo 70 lib. Pariſ. pro ſervitio faciendo; ſed in legato facto per dictum Epiſcopum: voluntate cujus per prædicta conjecturata neceſſe haberent heredes facere dictam admortiſationem. Item allegabant prædicti Canonici Arreſtum prolatum in diebus Trecenſibus pro Religioſis *de Clervaux*, contra defunctum *Robille*. Nec obſtant per heredes ſeu executores dicti defuncti in contrarium oppoſita. Primò, quia teſtator ſimpliciter legavit dictas 40. libras, non dicendo admortiſandas vel non admortiſandas; ſed ſimpliciter, nec per hoc videtur heredes ſuos oneraſſe: nec fecit in veritate de admortiſatione, quia voluntas conjecturata per prædicta adſtringit executores & heredes ad hoc. Secundò, non obſtat quòd legatum affert commodum dictis Canonicis, & quòd acceptaverunt quia nullum commodum afferret, niſi eſſet admortiſatum; & quia acceptaverunt cum ſuo jure, modò ſic eſt quòd jure tenentur heredes & executores ad admortiſationem, per prædicta. Tertiò, non obſtat quòd forte domini temporales nollent admortiſare; quia poſito quòd nollent, ſolvant heredes & executores æſtimationem admortiſationis, juxta l. ſed & ſi res cum ſuis non de leg. 1. l. fideicommiſſa, §. ſi ſervo, & l. non dubium, §. fi. de le. 3. ad hoc l. in teſtamen. de condi. & demon. Quartò, non obſtat quod dicunt, quòd in Capitulo antequàm Canonici acceptarent dictum legatum, dictum fuit eis quòd non admortiſarentur ejuſdem dictæ quatuor libræ: & tamen acceptarunt legatum, quia poſito quòd ita ſit, non per hoc renuntiaverunt juri quod eis competit & competebat ex conjecturata voluntate defuncti ſuper admortiſatione petenda. Quintò non obſtat quod dicunt, quòd in Camera Computorum fuit per Sententiam dictum cum maturo conſilio, quòd heredes defunctorum qui reliquerant Eccleſiis reditus & res immobiles pro ſervitio faciendo pro eorum animabus, ponebantur in manu regia ob defectum admortiſationis, non tenebantur admortiſari facere ipſis Eccleſiis, quæ eos in garendum vocaverunt, quia quod tenerentur, non apparebat ex voluntate conjecturata teſtantium, quòd vellent eorum heredes vel executores ad hoc teneri; ſed fortè apparebat in aliquibus contrarium expreſsè relinquendo non admortiſata vel ſimpliciter.

Reſpondet objectis.

QUÆSTIO XCII.

An ſufficiat deſtinatio ad comparendum ſuprà locum in caſu novitatis.

FUit pronuntiatum in Parlamento nona die menſis Martii, anno Domini 1386. pro Archiepiſcopo Turonenſi contra Decanum & Capitulum Turonenſe, quòd dictus Archiepiſcopus ſufficienter comparuerat ſuper locum in executione cujuſdam querimoniæ factæ ex parte dictorum Decani & Capituli per Litteras deſtinationis, per quas deſtinabat ad hoc quòd quidam ibidem compareret in rollis dicti Archiepiſcopi: licet illa deſtinatio non contineret hypothecam bonorum dicti Archiepiſcopi.

QUÆSTIO XCIII.

An Procuratio continere debeat diem.

ITem fuit dictum eodem anno & die, quòd ſufficienter erant dicti Decanus & Capitulum comparentes ſupra dictum locum per Procuratorem, licet eorum procuratio non contineret diem. Ratio in utroque, quia ambæ partes advoaverunt quòd factum fuit ſupra locum, & ſatis conſtabat, quòd tam deſtinatio quàm procuratio de eorum voluntate proceſſerat.

QUÆSTIO XCIV.

An non comparens perſonaliter in cauſa appellationis cauſam amittat.

ITem fuit dictum in eodem Parlamento pro Epiſcopo Pariſienſi contra quemdam, quòd ipſe quidem ceciderat à cauſa ſuæ appellationis, eò quòd perſonaliter non comparuerat in ipſa: licet fuit dictum quòd compareret perſonaliter ad hoc, ut caperetur in principali coram dicto Epiſcopo, in quo principali comparere nolebat timore ſcalæ & priſionis.

QUÆSTIO XCV.

An Advocatus vel Procurator à tailliis ſe poſſit exemptare prætextu ſcholaritatis.

ITem dicta die nona menſis Martii fuere lectæ Litteræ in dicto Parlamento, continentes quòd Rex mandabat omnibus ſuis Iudicibus, quòd Advocatos & Procuratores non permitterent practicare in ſuis Curiis, qui ſe volebant eximere à ſuis tailliis prætextu ſcholaritatis.

QUÆSTIO XCVI.

An Rex Franciæ in collationibus Beneficiorum per eum factis poſſit decretum apponere.

ITem dicta die 9. fuit placitata quædam cauſa pro quodam Britone vocato Magiſtro Herveyo, cui quidem Herveyo dederat Rex Franciæ quamdam Capellam in villa ſeu diœceſi Pariſienſi, quæ ad ſuam collationem ſpectabat. Sed Theſaurarius S. Capellæ dicebat quòd poſteà illam dederat cuidam Capellano dictæ Capellæ Hugoni nuncupato, & dicebat collationem ejus prævalere rationibus ſequentibus. Primò quia Rex Franciæ commiſerat dictum Theſaurarium ad dandam Capellanis dictæ Capellæ Beneficia vacantia in villa & diœceſi Pariſienſi, ad dicti Regis collationem ſpectantia: volueratque * ſuppoſito quòd ipſe Rex daret poſtea quòd ipſius collatio eſſet nulla: & ſuper hoc ſuum Decretum appoſuerat, niſi faceret mentionem * de commiſſione per ipſum dicto Theſaurario facta ſuper hoc. Secundò dicebat, quòd ratio hujus conceſſionis fuit, quia dicti Capellani ad ejus Regis titulum promovebantur ad ſacros Ordines, poſito quòd nullum tenerent Beneficium. Sic tenebatur eiſdem providere, juxta c. Epiſcopus de Præb. aliàs omnes Capellani recederent de dicta Capella, ne intrarent alii. Item allegabant Arreſtum latum an. D. 1356. pro quodam nominato Nicolao, cui per Theſaurarium in caſu ſimili fuerat collatum quoddam Beneficium poſt collationem factam per Regem: de eodem tamen per unum diem cuidam nominato Philippo qui poſſeſſionem ejus adeptus fuerat: quòd per Arreſtum fuerat dictum collationem factam dicto Nicolao fore validam, &c. In cujus contrarium allegabat dictus Herveyus dicendo ſequentia. Primò, quia quamvis Rex dediſſet dicto Theſaurario talem commiſſionem; tamen non ligaverat manus ſuas quin major poteſtas remaneret penès ipſum, juxta c. dudum, de Præbendis lib. 6. Sic per collationem factam dicto Herveyo jus fuerat ſibi quæſitum. Secundò, quia tale Decretum non poterat efficere collationem quæ erat quid ſpirituale, quod decretum fuerat à Rege qui eſt perſona laïca, impoſitum: nec tantam habebat poteſtatem ſuper ejus collatione, ut Papa ſuper collationibus ſuis in reſervationibus ſuis & decretis apponendis. Tertiò, quia Herveyus habebat priorem datam & poſſeſſionem, quæ poſſeſſio confert in collationibus factis à laïcis. Dicebat Theſaurarius in contrarium replicando, quòd Rex non erat ſimpliciter perſona laïca, ſed ſpiritualis, quia inunctus. Item quòd poſſeſſio nil conferebat in jure quærendo in Beneficiis, ſed ſolùm collatio, licet ſpectaret laïco. Partibus auditis, fuerunt partes in Arreſto appunctuatæ: & dictum fuit 16. Martii anno quo ſuprà, collationem factam per dictum Theſaurarium fuiſſe & eſſe bonam. Et fuit dictus Hugo manutentus in poſſeſſione & ſaiſina ipſius, &c.

* *Volueratque.*] Sed hodie non, ſed ipſe Rex confert.

* *Mentionem*] Imo ſine hoc Rex poteſt derogare, ut inf. q. 190. C. M.

QUÆSTIO XCVII.

An appellans non ſe repræſentans coram intimato amittat cauſam.

ITem placitavi in Parlamento, anno Domini 1386. quòd ſi appellans non ſe præſentaverit contra intimatum: ſed coram Iudice ſi in patria conſuetudinaria, quòd nullam ex hoc habere debet utilitatem intimatus. Prima ratio, quia non eſt pars principalis, ſed Iudex. Secunda, quia ſuppoſito quòd intimatus non fuiſſet, ſe poſſet cum Iudice adjungere. Tertia, quia ſi me non præſentatem in patria conſuetudinaria coram Judice, amitterem cauſam meam, etiam erga intimatum, ſuppoſito quòd me contra ipſum præſentaſſem, ſecundùm quod fecerunt Magiſter Ioannes *Delſy*, & Magiſter Vincentius *Leopariſy* qui ſe non præſentarunt contra Iudicem. Sic ergo à contrario non amittet ſe præſentans coram Iudice, ſuppoſito quòd ſe non præſentet contra intimatum. Item fit ei intimatio ſi ſua crediderit intereſſe. Sic ſervabatur antiquitùs per Arreſtum, ut in fine Tituli de Præſentationibus in ſtylo Parlamenti. Tamen mihi hoc

Præſentans ſe coram intimato, non coram Iudice in cauſa appellationis, in patria Conſuetudinaria amittit cauſam. Facit l. ſi. c. de aſſeſſo.

Digitized by Google

placitanti mihi fuit dictum quòd hoc dicere erat ſeminare errorem, & quod ampliùs non dicerem, ſed non fuit per Arreſtum dictum.

QUÆSTIO XCVIII.

An Advocatus ſit cogendus ut teſtis, & idem in Procuratore, ad requeſtam partis adverſæ.

ITem in eodem Parlamento fuit dictum, ſed non per Arreſtum, quòd Advocatus & Procurator cauſæ produci non poſſunt per adverſarium in teſtem, nec cogentur de hoc. Notat. in cap. Romana, de teſtibus, lib 6. l. mandatis, eodem titulo ff.

QUÆSTIO XCIX.

An appellantes à Baillivo ſubalterni Iudicis, ad Baillivum vel Iudicem regium, teneantur facere adjornare Baillivum à quo appellant, vel ſufficiat facere adjornare dominum Baillivi.

VIdetur quòd ſufficiat facere adjornare Baillivum, quia eum non poteſt dominus deſavoare, ſed ipſum repræſentat. Secundò, quia ſic uſum fuit. Tertiò fuit Arreſtum latum quòd ſufficit adjornare præpoſitum *de Rochefort* à quo fuit appellatum, ſuppoſito quòd non fuerat adjornatus dominus *de Rochefort*, videlicet dominus *de Riparia*, dominus *de Rochefort*. Sed * videtur contrarium. Primò, quia Ordinationes Parlamenti dicunt contrarium, ſcilicet quòd neceſſe eſt dominum adjornare cum intimatione ut habeat Baillivum repræſentare, quæ Ordinationes ligant omnes, & ſunt exemplum pro aliis. Secundò, dominus ſolveret emendam, non Baillivus: ergo dominus habet intereſſe, ut ſciat fuiſſe appellatum ad finem quòd ſuſtineat. Tertiò non curaret Baillivus qui emendam non ſolvit, vel mutari poteſt. Nec obſtat quod ſuprà dicitur de præpoſito, eò quòd dominus poteſt eum deſavoare, & quia non repræſentat dominum immediatè, ſed haberet ſolvere emendam, quia firmarius * hanc cauſam placitavi, & eſt in Arreſto.

* Sed.] Hæc ſervatur. Si tamē adjornaretur Iudex, dummodò non intimaretur, non teneretur ei appellans ad expenſas. C. M.

* Firmarius.]

Et mulctatus lucratur, & etiam dominum exonerare tenetur ſic, inf. & q. 118. ſed per Conſt. Caroli VIII. prohibitum fuit facere præpoſitos firmarios, ſtatuitum ut facerent in gardia, id eſt meri & puri Officiales juris dicendi, alio ſine receptore, ſine redemptore mulctarum conſtituto: & bene quamvis ea executio non eſſet executa in multis locis tempore juridici conſenſus Trecenſis, anno 1556. ubi juſta eſt realiter exequi: Quare hodie oportet dominum ipſum, non autem Præpoſitum citare, C. M.

QUÆSTIO C.

Alia.

FUit quæſtio ventilata in Parlamento, annò quo ſuprà, videlicet an aliquis dominus Eccleſiaſticus, ut Abbas *de Corbie*, ſe dicens exemptum ab Epiſcopo Ambianenſi, & habere juriſdictionem exemptam ab ipſo Epiſcopo ſpiritualem in dicta villa *de Corbie*, ſed poſſit conqueri in caſu novitatis, eò quòd dictus Epiſcopus non reddidit ſibi quemdam Clericum ad ſui requeſtam, commorantem in dicta villa, qui captus fuerat per Baillivum Ambianenſem in villa Ambianenſi, & reddiderat dicto Epiſcopo ut Ordinario, qui ab eo ipſum requiſierit: & quem dictus Epiſcopus dimiſerat abire, eò quòd nil ſcivit contra eum dicere dictus Baillivus. Videtur quòd non * per ſequentia. Primò quia dictus Epiſcopus eſt de jure communi fundatus, nec apparebat de exemptione antedicta. Secundò oportebat antequam Epiſcopus haberet facere redditionem ipſius, ſuppoſito quòd fieri deberet redditio quòd quæreretur an deliquiſſet necne; aliàs diffamaretur, ſi aliàs redderetur per notata per Ioannem And. in cap. paſtoralis, ſuper verb. de more. de re jud. in clc. Tertiò, quicquid dicant jura civilia & canonica, remiſſio in criminibus non habet fieri, nec adſtringitur ad faciendum requiſitus; ſed ſi non faciat, recurratur ad ſuum Superiorem, non ad querimoniam, juxta not. ſuper illo verb. de more. in d. cap. paſtoralis, per Ioannem And. Quartò non dicebat Abbas quòd dictus Clericus deliquiſſet, maximè in juriſdictione ſua. Quintò cognitio ſpectabat ad Epiſcopum, cujus eſſet juriſdictionis ipſe Clericus, an ſuæ, vel Abbatis, juxta leg. ſi quis ex aliena juriſdictione, ff. de judic. & leg. ex quacumque, ff. ſi quis in jus vocatus non ierit. Ex adverſo fuit debiliter replicatum: & fuerunt partes appunctuatæ in Arreſto.

* Quid non.] Hæc vera, quia Epiſcopus juſtè requiſivit & fecit, igitur non poteſt dici turbator. Et Ordinarius regius non agnoſcit exēptos vel extraordinarios Eccleſiaſticos, ſed ordinarios tantùm ad quos ſolos remittit tanquam jure communi fundatos, & à quibus exempti remiſſionem petere debent C. M.

QUÆSTIO CI.

An Mareſchalli ſolvant emendam.

ITem nota quòd anno quo ſuprà, fuit dictum in Parlamento per domin. Stephanum de Grangia, quòd Mareſchalli ſolverent emendam cùm ab eis appellabatur, vel ab eorum Præpoſito, & quòd non habebant reſſortum, & quòd emenda ſemel in tali caſu fuerat donata Magiſtro Guillelmo de Plantis. Ad idem *le Concierge du Palais* fuit condemnatus ad emendam, eò quòd malè judicaverat Baillivus ſuus, à quo fuerat appellatum in Parlamento: & fuit Arreſtum prolatum ſuper hoc in Parlamento, initiante anno Domini milleſimo trecenteſimo octogeſimo octavo.

Facit quod dici ſolet, neminē debere duci in carcerem, niſi priùs appareat eum deliquiſſe, l. 2. C. de exact. lib. 10.

QUÆSTIO CII.

An defuncto fieri poſſit teſtamentum, ſeu ordinatio.

ITem nota quòd eodem annò in Parlamento vidi quamdam Commiſſionem Officialis Senonenſis, tunc Archiepiſcopo Senonenſi exiſtente domino Guidone *de Roya*: per quam mandabat fieri teſtamentum & Ordinationem cuidam de ſubditis ſuis qui inteſtatus deceſſerat: * per quam quidam Curatus ſubditus ſuus, & defunctus Curatus fecerat, ut narrabat amicis defuncti convocatis, quamdam Ordinationem ſeu teſtamentum dicti defuncti, narrando quòd talis defunctus legaverat tali, &c. Quod ſtare non poteſt: quia erat loqui facere defunctos, maximè quia ibidem dicebatur, legavi tali & tali &c. ſed illud eſt damnatum.

* Deceſſerat.] Aliàs enim ſolent etiam cadavera defunctorũ ab inteſtato angariare, vel tributũ exigere, quod etiam

Dominus Petrus Lyſetus patronatu fiſci fungens, jus ſatanicum eſſe exclamabat, ut vidi & audivi. C. M.

QUÆSTIO CIII.

ITem eodem anno fuit pro concluſo dictum per Arreſtum, quòd dictus Archiepiſcopus non habet priſiam * in ſuo Archiepiſcopatu ratione juriſdictionis ſpiritualis.

* Priſiam.] inf. q. 146.

QUÆSTIO CIV.

An cauſæ novitatis ſit remiſſio facienda domino.

ITem 14. die menſis Martii ejuſdem anni fuit dictum per Arreſtum, pro Procuratore Regis, &

Digitized by Google

Symone *Pichart* contra Religioſos ſancti Germani de Pratis, quòd malè appellaverant à Præpoſito Pariſienſi qui tulit Sententiam contra eos, & pro dicto Symone; videlicet quòd ad dictos Religioſos non fieret remiſſio cujuſdam cauſæ querimoniæ novitatis, in qua conquerebatur dictus Symon de ipſis quorum erat ſubditus. Et fuit ratio, quia etiam conqueſtus fuerat de quodam nomine Andræas, unà cum ipſis Religioſis, cujus cauſæ cognitio debebat remanere penès dictum Præpoſitum: & ſic trahebat cognitionem cauſæ inter dictum Symonem & Religioſos; quia cauſa non poterat nec debebat dividi, nec ejus continentia. Item & per hoc non obſtat quòd inter ſubditum * & dominum non cadit novitas nec querimonia novitatis, &c. quia hoc verum eſt in caſu in quo non eſt querimonia, niſi inter dominum & ſubditum ſolum: ſed ſi eſſet inter ſubditum ex una parte, & dominum & alium ex altera, cujus alterius debet habere Rex cognitionem per præventionem, cùm per præventionẽ habeat cognitionem caſus novitatis, illa cognitio attrahit ad ſe cognitionem querimoniæ domini & ſubditi, ne fiat diviſio continentiæ cauſæ, ut erat hîc. Item nec refert an petierit remiſſionem ille alius unà cum Religioſis dictis, & quòd ſit ſubditus Religioſorum cum ipſis: nec cauſæ, in quantum ipſum tangeret, fieri debet remiſſio.

* *Subditum*) Niſi poſſit & velit prorſus negare ſe ſubditum, Dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 5. adde inf. q. 125. C. M.

QUÆSTIO CV.

An Litteræ Status extendantur ad Regem.

Vidi in eodem Parlamento, quòd quando Rex concedit alicui aliquas Status Litteras, non comprehendit cauſas quas habet cum illo cui concedit, niſi de hoc expreſsè fiat mentio. Ratio, quia in Sententia generali non comprehenditur perſona loquentis, l. inquiſitio, C. de ſolution.

QUÆSTIO CVI.

An poſſit fieri arreragiorum proſecutio coràm Iudice Eccleſiaſtico.

Fuit dictum per Arreſtum Curiæ pro Epiſcopo Pariſienſi, & quodam de Camera Inqueſtarum filio Magiſtri de garniſionibus, Regis Conſiliario, quòd cauſa non erat realis * ſed perſonalis: & ideò cognoſcere poterat Officialis Pariſienſis, in qua petebat dictus filius coram dicto Officiali, contra Ioannem *Aubigeois* juniorem, quòd condemnaretur ad arreragia certi reditus virtute Promiſſionis & Contractus perſonalis, cùm non concludebat per medium reale, cùm non fuerat in poſſeſſione reditus poſitus dictus filius.

* *Realis.*] q. 52. inf q. 291. C. M.

QUÆSTIO CVII.

An plures produci poſſint quàm decem teſtes ſuper ſingulis articulis.

Item dictum fuit pro domino Vicecomite *de Thoüars*, & domino *de Choüars*, quòd licet ſcripſiſſent in ſuis Scripturis in caſu novitatis, contra habitantes Rupellæ, quòd poſſet * quilibet producere decem teſtes ſuper articulis generalibus & particularibus. Ratio, quia ſi quilibet ſeparatim ſcripſiſſet, ſic feciſſent & facere potuiſſent: nec debuerunt eſſe deterioris conditionis ſi ſimul in ſuis ſcripturis ſcripſerunt, quàm ſi ſeparatim; quia coacti per Ordinationem Curiæ fecerunt. Sed certè imò non fuit hoc per Arreſtum dictum; ſed partes fuerunt appunctuatæ, quòd partes traderent Curiæ aliquam ſchedulam ſuper hoc, & Curia adviſaret ſuper hoc. Tamen abſque aliqua pronuntiatione ſuper hoc obtinuerunt, habitantes in caſu poſſeſſionis, nec ſciri poteſt quid egit Curia ſuper hoc incidenti.

* *Poſſet.*] Imò Conſt. Caroli VII. ſuper ſtilo art. & Ludov. XII. an. 1499. art. 13. loquitur in rem. Et ſi ſit idem facti eadem concluſio libelli, etiam ſi ſint plures ſimul agentes vel ſimul juncti habentur pro uno; aliàs ſemper fiet fraus, quia volens producere 20. teſtes ſuper uno articulo, ſuſcitant aliquem qui ſe aojurgebat ut quilibet ſuper eodem 10. teſtes produceret. Secùs ſi diverſos fines & libellos haberent, vel diverſa media, quia tum eſſent diverſè facta. C. M.

QUÆSTIO CVIII.

An quis recepi debeat ad allegandum ſe habere priſiam piſcium.

Per Arreſtum fuit receptus Epiſcopus Belvacenſis ad ſaiſinam per me pro eo propoſitam, contra Procuratorem mercaturæ & regium Procuratorem, quod poterat capere ſeu capi facere piſces per Bellovacum, vel ejus diœceſin tranſeuntes, qui de mari Pariſius adducebantur per mercatores pro vendendo pro hoſpitio ſuo, quandiu erat in Bellovaco, vel ſua diœceſi, juſto pretio tamen: Pro ipſo allegabam, l. ſi quis ſepulchrum, in prin. ff. de reli. & ſumpt. fun. l. venditor, §. ſi conſtat, communia prædi. c. ſuper quibuſdam, de verb ſig. c. in aliquibus in fine de decimis, Extravag. vas electionis in fi. c. 1. de præſc. lib. 6. l. hoc jure, §. ductus aquæ, ff. de aqua quoti. & æſti. cum ſimilibus, & plura exempla quæ poteris videre circa finem hujus papyri. Item quia eſt Par Franciæ dictus Epiſcopus, & uſus fuit à tempore cujus initii non extat memoria.

QUÆSTIO CIX.

An bona Clerici conjugati in habitu & tonſura condemnati per juriſdictionem ſpiritualem pro ſuis demeritis, in juriſdictione ſpirituali Diœceſani exiſtentia, & temporali Regis ſpectent ad Regem, vel Epiſcopum diœceſanum.

Fuit dictum per Arreſtum, ſed per conſilium * regium ac peritorum, pro Epiſcopo Pariſienſi, contra dominum Guidonem *de la Trimoille*, dominum de Sulyaco, quòd bona mobilia Magiſtri Oudardi *Deſtainville* Clerici conjugati in habitu & tonſura exiſtentis Pariſiis in domo dicti Oudardi, in juriſdictione regia temporali, ſpectabant ad dictum Epiſcopum in cujus juriſdictione ſpirituali erant: qui dictus Oudardus fuerat pro ſuis demeritis condemnatus per juriſdictionem ſpiritualem *de Montpellier* ad carcerem perpetuum.

* *Conſil.*) Quod hodie vocant magnum conſilium, & ſic eorum judicia non erãt Arreſta, nec tantæ auctoritatis ut Curia Parlamenti. C. M.

* *Erant.*) Imò non erant, quia juriſdictio ſpiritualis etiamſi habeat fines & limites, c. quia prædicante de præſcription. non tamen territorium, ſicut Theologi rectè dicunt de Angelis pro beue ſunt in loco, ſed non de loco nec locati, quia non conſcribuntur loco, nec dimenſionibus, quum ſint res merè ſpirituales. Per mobilia, quia non ſequebantur perſonam, ſpectabant ad dominum temporalis juriſdictionis loci. C. M.

QUÆSTIO CX.

An Decanus & Capitulum Pariſienſe ſint exempti à Præpoſito Pariſienſi.

Fuit dictum per Arreſtum contra Decanum & Capitulum Pariſienſe, pro regio Procuratore, quòd tenentur placitare coram Præpoſito Pariſienſi, & Baillivo de Corbellio in ſua ſede de Corbellio, licet nõ tenerentur placitare coram ipſo in ſua ſede Pariſienſi.

Digitized by Google

QUÆSTIO CXI.

Quando proceſſus ſunt apportandi ad Curiam expenſis communibus.

DIctum fuit per Arreſtum pro procuratore Ducis Burgundiæ ac hoſpitalarii Hieroſolymitani, contra quemdam nominatum Symonem, quondam receptorem prioris Campaniæ Hieroſolymitani, quod quidam proceſſus qui fuerat factus coram certis commiſſariis à dicto domino Duce datis, à quorum ſententia fuerat appellatum in Parlamento per partem dicti Symonis, afferretur ad Parlamentum, communibus expenſis. *

* *Expenſis.*] Hodie ſervatur quod expenſis appellantis. Sententia verò per appellatum, vel intimatum. C. M.

QUÆSTIO CXII.

An clericus non conjugatus teneatur reſpondere in Curia Parlamenti.

DIctum fuit per Arreſtum contra quemdam mercatorem Pariſ. nominatum Guillelmum. Quippe, quòd reſponderet in Curia Parlamenti ſuper quodam contractu per ipſum inito, qui dicebatur fraudulosus, quamvis eſſet clericus non conjugatus in tonſura, & habitu tam etiam parti quæ requirebat annullationem cujuſdam executionis factæ ad requeſtam dicti Guillelmi virtute Literarum obligatoriarum ſub ſigillo Caſtelleti paſſatarum ſuper dicto contractu, quam Procuratori regio, qui emendam requirebat, &c. Ratio potuit eſſe: quia fraus * dicebatur commiſſa in contentis in Literis obligatoriis ſub dicto regio ſigillo paſſatis: ut fuit aliàs dictum contra quemdam de Rhemis in caſu ſimili per gentes requeſtarum.

* *Fraus.*] Imo quandiu mercaturam exercet, non utitur privilegio. Et vidi decidi quod etiam ratione ludi palmæ non uteretur. C. M.

QUÆSTIO CXIII.

An ſufficiat in garendum aliquem adjornare ad procuratoris perſonam.

FUit dictum per Arreſtum, dominum Ducem Burgundiæ malè fuiſſe adjornatum in garendum ad perſonam procuratoris, & obtinuit congedium & expenſas, me placitante. Secundò dictum fuit quod non tenebatur procurator ejus generalis in Parlamento reſpondere ad ſummationem ſuper garendia, cùm malè fuiſſet adjornatus, & congedium, & expenſas obtinuiſſet.

QUÆSTIO CXIV.

Nota confeſſionem parti eidem nocere aliquotiens.

ITem quod Ægidius *Foretz*, fuit condemnatus * per Arreſtum Curiæ in 60. libras Pariſienſes eo quòd Magiſter Joannes *Fideil* ipſius Advocatus confeſſus fuit placitando, quod unà cum parte ſua adverſa, videlicet Religioſis de ſancto Pharone de Meldis concordiam fecerat, lite ſuper hoc in Parlamento pendente, & abſque Curiæ licentia. Et tamen quia dicti Religioſi non fuerunt hoc confeſſi: nec fuit contra eos probatum, non fuerunt in emenda condemnati.

* *Condemnatus.*] Quod eſt iniquum, & hodie meritò ſperniur. C. M.

QUÆSTIO CXV.

An Epiſcopus Pariſienſis poſſit ſuas Litteras citatorias in cauſa appellationis in domo Archidiaconi Pariſienſis facere exequi.

FUit dictum per Arreſtum contra Archidiaconum magnum Pariſienſem pro Epiſcopo Pariſienſi, quod dictus Archidiaconus non erat admittendus ad poſſeſſionem & ſaiſinas ſuas in quibus ſe dicebat eſſe, videlicet quod Epiſcopus Pariſienſis non poterat citare, ſeu ſuas literas citatorias exequi facere in cauſa appellationis à Curia ſpirituali dicti Archidiaconi ad dictum Epiſcopum emiſſæ, in domo dicti Archidiaconi in qua ſuam tenebat. Rationes ad hoc primo quia dictus Archidiaconus confitebatur quod à Curia ſua ſpirituali quam in dicta domo ſua tenebat, appellabatur ad dictum Epiſcopum vel ejus curiam ſpiritualem, ſic ſeipſum confitebatur ſubditum dicti Epiſcopi quoad hoc; nec obſtat quod dicta domus ſua erat in juriſdictione Decani & Capituli: * quia eo ipſo quod patiebatur dictum Archidiaconum ſuam juriſdictionem ibidem tenere, quam ſciebant, vel ſcire debebant eſſe ſubjectam dicto Epiſcopo, & à qua ad ipſum Epiſcopum appellabatur, tacitè conſentire videbatur dictum Epiſcopum ibidem poſſe ſuas Literas citatorias in cauſa appellationis exequi. Nec obſtat quod eſſent exempti, quia Epiſcopus erat fundatus de jure communi ante eorum exemptionem, & etiam tacitè, quoad hanc exemptionem eorum renunciare videbantur eo quòd patiebantur ipſum Archidiaconum tenere juriſdictionem ſuam in dicta domo à qua ad dictum Epiſcopum appellabatur. Item dicebatur quod non poſſet dictus Epiſcopus dictas ſuas Literas exequi facere in loco ubi tenetur juriſdictio eidem ſubjecta, & à qua ad ipſum appellatur, eſſet juri non conſonum. Item nec eſt receptibile quod Epiſcopus utatur Literis rogatoriis in hoc caſu, tum quia fundatus de jure communi in tota ſua diœceſi, & quia ridiculum eſſet quod ſuperior ſuum inferiorem requirat.

* *Capituli.*] Sic in loc. exempt.

QUÆSTIO CXVI.

Alia plura notabilia quæ vidi pronuntiari in Parlamento initiante anno 1387. Non eſt conſuetudo recipienda, quod renuntians appellationi infrà octo dies ſolvat emendam 60. librarum Pariſienſium.

PRimò per Arreſtum fuit dictum per dominum Arnoldum *de Corbeya*, primum Præſidentem, quòd conſuetudo, uſus, & communis obſervantia per me propoſitæ pro majore, & ſcabinis *de Lens*, contra Nicolaum *le Boudre*, quòd in villa & Bailliva Attrebatenſi ad cujus conſuetudines ſe regulabat villa *de Lens*, tenebatur ad emendam 60. librarum Pariſ. appellans renuntians appellationi infrà 8. dies: * ſuppoſito quòd non appellaſſet ad Parlamentum non erant recipiendæ niſi emendæ 60. ſolidorum cùm appellabatur à Judice regio, & renuntiabatur infrà octo dies. Contrarium dicebam, quia non erant contra jus divinum, naturale, nec bonos mores: nec inducebant peccatum mortale, ſed refrænabant temerè appellantes ab appellationibus temerariis: & erant ſolùm contra jus partium, & contra commodum burſale ipſarum, & etiam quia de jure temerè appellantes in emenda condemnantur 60. librar. Sed dicebat

* *Octo dies.*] Quæ ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 52. gloſ. 1. num. 223. C. M.

Digitized by Google

Præſidens antedictus quòd hoc verum quando declarabatur malè appellatum. Et dicebam quòd ſatis apparebat malè appellaſſe, cùm renuntiabat, propter metum malæ appellationis, nec aliàs ſciri poterat an benè vel malè appellaſſet, niſi cognoſceretur de appellatione.

QUÆSTIO CXVII.

Non eſt quis recipiendus ad volendum legere in facultate Decretorum de mane, & hora prima Decretum, quamvis ſit Doctor.

EOdem Parlamento fuit dictum per Arreſtum pro facultate Decretorum contram quemdam Doctorem ejuſdem facultatis nuncupatum dominum Amedæum de Brollio, quod non erat recipiendus ad volendum legere lectionem matutinalem ejuſdem Facultatis, quam volebat legere unà cum decreto hora prima, & ſuper lectura decreti quam volebat legere, cujus lecturæ faciendæ dicebat ſe obtinuiſſe licentiam, ſed fraudulosè, ut dicebat Decreti facultas antedicta, & ſuper aliis exceſſibus fuerunt appunctati in factis contrariis.

QUÆSTIO CXVIII.

An in cauſa appellationis ſufficiat judicem domini adjornari.

VIdi dici, quòd ſufficiebat adjornaſſe *le Prevoſt*, * *de Saiſenne, qui eſtoit Fermier pour la Ducheſſe d'Orleans, au cas d'appel : combien que ladite Ducheſſe ne fuſt pas adjornée.* Ratio quia non repræſentat dominam, * & poteſt deſavoari, & ſolveret emendam.

> * *Prevoſt*) Hodie ſecùs, ut dixi ſupr. eo. q. 99. C. M.
>
> * *Dominā*) Quia eo tempore non dominæ, ſed proprium (ut pote firmarius) negotium gerebat. ergo Eccleſiaſtici firmarii, & quæſtuarii ſuam tantùm burſam repræſentant. C. M.

QUÆSTIO CXIX.

An liceat judicem adjornare, non locum tenentem in cauſa appellationis.

VIdi etiam dici quòd non ſufficit * adjornare aliquem judicem in cauſa appellationis cujus locum tenens, ut Commiſſarius regius virtute Literarum regiarum directarum dicto judici, & ejus locum tenenti, gravat partem, non autem dictus judex. Ratio, quia facit ut Commiſſarius regius, non ut locum tenens, & gravavit partem, non autem dictus judex.

> * *Non ſufficit*) Hodie hæ formulæ non ita ſcrupulosè exiguntur, quia non ſolent judices ita ſeverè, ut olim, mulctari : ſed ſi mulcta opus ſit, tunc dictus Commiſſarius adjornari debet ſa. inf. eo q. 169. C. M.

QUÆSTIO CXX.

An procuratorium valeat in quo Baillivus obligat bona Baillivatus, non ſua.

VIdi dici quòd ſufficit quòd Baillivus alicujus domini adjornatus in cauſa appellationis faciendo procuratorium, in hac cauſa obliget bona ſui Baillivatus : nec ſua obligare tenetur, cùm in hoc repræſentet dominum : & quæ fecit ut Baillivus fecit.

QUÆSTIO CXXI.

An dominus ſubjecto ſuo dare teneatur aſſecuramentum.

QUæſtio fuit in eodem Parlamento an dominus præſtaret aſſecuramentum ſubjecto ſuo. Aliqui dicebant quòd non tenebatur, quia non auderet ſi daret facere de eo juſtitiam, ne ſibi imponeretur quod infringeret aſſecuramentum. Et allegabant, *que le Vicomte de Poſlignac*, non dedit in cauſa ſimili. Alii dicebant contrarium : * quia præſtare illud non impediebat facere juſtitiam de ſubjecto ſuo, & allegabant quòd dominus *de la Bove*, dedit ſubjecto ſuo, & dominus Flammingus *de Crevecueur*. Finaliter partibus auditis poſitum fuit in conſilio.

> * *Contrarium.*) Et benè, quicquid dicant imperiti formularii. C. M.

QUÆSTIO CXXII.

Monachi non ſuccedunt.

DIctum fuit per Arreſtum quòd quidam Religioſus Cluniacenſis non erat admittendus ad dicendum ſe ſaiſitum, nec ad conquerendum in caſu novitatis de ſucceſſione cognati ſui. Ratio, quia Religioſi non ſuccedunt in patria * conſuetudinaria.

> * *Patria*) Nec Monaſterium pro eis idem generaliter etiam in patria juris ſcripti Guil. Benedict. in Rep. c. Raynutius ver. & uxo. no. Adelaſ. num. 220. de teſta. Idem de Rhodienſibus, ſeu Maltienſibus, ut dixi in conſ. Pariſ. §. 151. C. M.

QUÆSTIO CXXIII.

*An dominus teneatur ratione combuſtionis * per ſuum familiarem factæ.*

PRo domino *de Folleville*, Conſiliario regio, ſcholares de Sorbona fuerunt condemnati ad reficiendum quamdam domum quam ab ipſis tenebat ad vitam, ſic quòd in ea habitare poſſet, licèt quidam ejus cognatus ſecum morans per ſuam culpam combuſſiſſet eam, & fuit dictus dominus *de Folleville*, abſolutus ſuper proſecutione quam contra eumdem faciebant dicti ſcholares pro dicta combuſtione, & fuerunt hinc inde expenſæ compenſatæ. Contra dictum dominum optimè faciebat l. videamus in prin. ff. locati. *

> * *Combuſtionis*) Roma conſ. 401. Alex. conſ. 50. lib. 1. ubi dixi. C. M.
>
> * *Locati*) Ideò valdè ſuſpectum eſt illud Arreſtum. C. M.

QUÆSTIO CXXIV.

Quid operentur verba, nonobſtant que les parties ne ſoient des jours dont l'on plaidera lors.

DIctum fuit pro domino *de Nevery*, contra dominam *du Mes*, quòd anticipatio ſua in cauſa appellationis quam fecerat dicta domina, erat bona, non obſtante quod diceretur in ea quod adjornaretur domina ad certam, & competentem diem præſentis Parlamenti, non obſtante quòd ſederet, & non dicebatur extraordinaria, & tamen ordinarii erant venturi, & aſſignata fuerat dies extraordinaria. Et ratio fuit, quia dicebatur, *que nonobſtant que les parties ne ſoient pas des jours dont l'on plaidera lors*, quod ſufficiebat.

Digitized by Google

QUÆSTIO CXXV.

Quid ſi anticipatio in cauſa appellationis non ſit bona: an per hoc relevetur appellans.

ITem dicta domina non relevaverat ſuam cauſam appellationis. Ex quo dicebant aliqui quòd Magiſter Joannes de Nulliaco Advocatus, pro ipſa imprudenter impugnabat anticipationem domini *de Nevery*, per quem relevata erat dicta domina à relevatione ſuæ cauſæ appellationis: Ratio, quia ſi dictum fuiſſet quòd anticipatio non eſſet ſufficiens, oportuiſſet quòd dicta domina quæ non relevaverat ſuam appellationem, ſolviſſet emendam, & quòd eſſet ſua appellatio deſerta, tum quia non relevaverat, tum quia non fuiſſet per anticipationem relevata, cùm non eſſet ſufficiens per Præpoſitum dictæ dominæ: & ſic oporteret dicere, quia aliàs quid fieret de appellatione, & ſi imputaret domina quare impugnaret anticipationem, quamvis dictus de Nulliaco diceret contrarium: quia ſive bona, ſive mala eſſet anticipatio, erat domina relevata ab impetratione adjornamenti in ſua cauſa appellationis, quia intra tres menſes à tempore interpoſitæ appellationis ſuæ fuerat ipſa anticipatio impetrata, hoc tamen non fuit deciſum, eo quòd anticipatio fuit dicta bona, & adjornamentum virtute ipſius factum bonum.

QUÆSTIO CXXVI.

De beneficio Procuratoris regii.

Inhibitione quis utatur de cætero his verbis ad Parlamentum futurum, pro ſuis diebus ordinariis.

DIctum fuit in eodem Parlamento quòd beneficio Procuratoris regii pars procederet adjornata, licèt eſſet adjornamentum minùs ſufficienter factum tam ad requeſtam Procuratoris quàm partis ſecum adjunctæ: eò forte quia non continebat ad diem extraordinariam; ſed ad certam, & competentem diem, & fuerat factum ante dies ordinarios ad diem extraordinariam: nec haberet contra partem congedium pars ordinaria. Sic aliàs vidi in materia regaliæ, ut ſuprà.

QUÆSTIO CXXVII.

Ex æquitate Curiæ adjornamentum eſſe bonum.

DIctum fuit adjornamentum bonum quod fuerat factum ad requeſtam domini Guillelmi *de Retel*, contra dominum *d'Amboiſe*, licèt ante Parlamentum fuiſſet impetratum exequendum ad dies ordinarios Parlamenti proximè tunc futuri à data adjornamenti: quod fuerat executatum 17. die menſis Decembris, Parlamenti tunc proximè futuri à data dicti adjornamenti ad dies ordinarios Parlamenti futuri dicti menſis Decembris. Et fuit ratio æquitas Curiæ: quia non communiter ſervientes, & non partes vocant diès ſuos ordinarios Parlamentum, & fuit error ſervientis, non partis: & tunc fuit facta inhibitio per Parlamentum ne de cætero uterentur his verbis ad Parlamentum futurum pro ſuis diebus; & ſi fecerint ſeu facerent, eſſet ut diceretur adjornamentum nullum de cætero, & fuerat factum in Pictavia dictum adjornamentum.

QUÆSTIO CXXVIII.

Quando accordatum obſtet.

ITem dictum fuit pro domino Joanne *de Hames*, contra Joannem *Coſſart*, quod dictus *Coſſart*, non erat recipiendus ad proponendum accordum factum inter ipſum, & dictum dominum *de Hames*, ut dicebat, eo quod dicebat mediante dicto accordo, ipſum *Coſſart*, pecuniam ſolvere debere intra certum terminum, quam non ſolverat: & etiam quia licèt retinuiſſent partes licentiam Curiæ, nondum erat accordum per Curiam paſſatum.

QUÆSTIO CXXIX.

An faciat interruptionem non petens defectum contra non præſentatum, nec adjornatum in eodem Parlamento.

EOdem anno dictum fuit pro Procuratore regio, *& Baudouyn de Mes*, actoribus, contra Joannem *Becquet*, quòd licèt idem *Becquet*, adjornatus ad arramenta cujuſdam cauſæ reſumenda, vel deſerenda, ad diem Dominicam de Quaſimodo, non ſe præſentaſſet nec dicti actores, ad quorum requeſtam adjornatus erat, cepiſſent defectum contra eumdem in eodem Parlamento: ſed in Parlamento ſequenti poſt dies Ambianenſes ordinario dictarum partium, requiſiſſent habere defectum contra eumdem, qui non fuit eiſdem conceſſus: ſed ſolùm adjornatus in eodem Parlamento ad videndum eiſdem defectum concedi, ſi concedi deberet, & ad videndum utilitatem adjudicari. Et pro ipſo obtinendo dicebant actores. Primò quod obtinuerant defectum in fine Parlamenti per conceſſionem defectuum generalem contra non præſentatos. Secundò, quia in eadem anno fecerant adjornari dictum *Baudouyn*, ſuper utilitate defectus habenda: & ſic non fecerat interruptionem. Tertiò, quia Procurator regius non poterat facere interruptionem, qui erat adjunctus cum dicto *Baudouyn*. Quartò, allegari poterat Arreſtum latum pro Comite *de Dampmartim*, contra Religioſos *de Chalis*. Quintò, Arreſtum latum anno 1384. pro Magiſtro Joan. *de Dicy*, contra Magiſtrum Joannem *de Rumilly*. Sextò, quia aliàs prodeſſet negligentia defenſoris ſibimetipſi: & diligentia petitoris noceret ipſi, ſaltem non prodeſſet.

Negligens non debet eſſe melioris conditionis quam diligens. ar. l. ſervus ff. quod vi aut clam.

In contrarium allegabat: Primò, quia actores non continuaverant ſua arramenta, vel proceſſus de Parlamento in Parlamentum: ſic fecerunt interruptionem, nec debebant obtinere defectum, ſi interruptionem fecerant, & in Curia laïcali continuari debet de die in diem. Secundò allegabatur Arreſtum latum pro Epiſcopo Noviomenſi contra Abbatem & Conventum S. Eligii, quod eſt in ſtylo noſtro ſub titulo de contumacia & defectu, & utilitate ipſorum ſuper actione perſonali. Tertiò, quia actores debent facere diligentiam; nam rei eſt fugere, non actoris. Quartò, quia nullam diligentiam fecerant: quia non ceperant defectum in Parlamento contra dictum Joannem non præſentatum, nec ante dies Ambianenſes Parlamenti ſequentis. Quintò, non ceperant adjornamentum, nec in Parlamento ſequenti ante dies ordinarios dicti Parlamenti ſequentis pro videndo utilitatem dicti defectus adjudicari: ſed poſt dictos dies ordinarios, & ſic non continuaverant debitè de Parlamento in Parlamentum ſua arramenta: quia impetraverant adjornamentum 24. die Februar. dicti Parlamenti ſe-

Digitized by Google

quentis, ad nonam diem Junii ejuſdem Parlamenti: & ſic poſt dies ordinarios dicti Parlamenti ſequentis: & tamen tempus ſufficiens habebant ad impetrandum ante Parlamentum ſequens. Finaliter dictum fuit quod concederetur defectus, & fuit conceſſus: & credo quòd ratio fuit, quia in fine cujuſlibet Parlamenti dantur defectus contra non præſentatos generaliter, & intra annum cœpit adjornamentum: licèt non petierit in Parlamento incœpto, nec ante dies ordinarios Parlamenti ſequentis.

Item quia in favorem Procuratoris regii adjuncti, qui non facit * interruptionem.

* *Non facit.*] Id eſt non poteſt ei objici, nec exigitur ab eo, ut redimat à Cãcellaria, ſive à ſeipſa. C. M.

Item nota Arreſtum latum pro Magiſtro Joanne *de Dicy*, anno 1384. contra Magiſtrum Joannem *de Rumilly*. Et pro Comite *de Dampmartim*, contra Religioſos *de Chalis*. Ita nota quòd licèt quis contra non præſentatum non petat defectum expreſsè: nec adjornamentum in Parlamento, quo ſe non præſentavit: tamen ſi ante dies ordinarios Parlamenti ſequentis hoc petat, ſibi conceditur, poſt autem non: ſed benè adjornamentum pro videndo defectum dare, ſi dari debeat, & utilitatem adjudicari. Ita nota quòd licèt defectus in dicta cauſa fuiſſet datus, & dictum quod traderetur Curiæ utilitas quam petebat pars: tamen defenſor obtulit Curiæ quod teneret ſe pro adjornato, & acciperet diem appenſamenti quod eidem fuit conceſſum, nec ſolvit defectus, nec expenſas: eo quod pars petitoris relevabitur ab interruptione ratione adjunctionis Procuratoris regii. Sic non eſt arguendum de Arreſto. Item nota quòd non obſtante dicta conceſſione, fuit utilitas dicti defectus talis adjudicata, ſcilicet expenſarum per quod innuitur nullam fuiſſe factam interruptionem.

QUÆSTIO CXXX.

An contribuere debeant ad fortalitium reparandum habitantes extra.

DIctum fuit per Arreſtum contra habitantes *de Lagny ſur Marne*, & pro habitantibus extra * villam *de Lagny* circumcirca, quod hi non contribuerent ad fortificandum dictam villam.

* *Extra.*] Sed contra inf. q. 137. q. 338. ad idem inf. q. 254.

QUÆSTIO CXXXI.

Vidua celans bona, perdit Beneficium renunciandi ſocietati, ſed non ſocietatem etiam in celatis.

PEr Arreſtum dictum fuit pro domino de Flammingo *de Crevecueur*, contra dominam Joannem *de Cour enay*, dominam quondam de *Crevecueur*, viduam domini Draconis *de Crevecueur*, fratris dicti domini Flammingi, quòd non uteretur beneficio renunciationis per eamdem factæ per mortem mariti ſui ſupradicti de mobilibus, & debitis communibus inter eam, & quondam maritum ejus ſuprà dictum tempore mortis ipſius mariti. Et fuit ratio, ut credo, quia ante ejus renuntiationem bona ceperat & celaverat: * Tamen fuit dictum quod partem ſuam haberet in bonis mobilibus communibus inter virum, & eam tempore mortis viri ſui, & etiam celatorum per eam partem haberet.

* *Celaverat.*] Nec ſolùm in celatis, ſed in totũ privatur, ut dixi in Cõſ. Pariſi. §. 115. C. M.

QUÆSTIO CXXXII.

Caveant placitantes, ne quid contra Arreſtum petant, vel veniant.

PEr Arreſtum dictum fuit contra quoſdam particulares Aurelian. quod emendarent de 60. lib. Pariſienſibus, eo quòd *Magiſter Ioannes de Nully*, eorumdem Advocatus inſtantiſſimè contra Arreſtum per dominum Arnoldum *de Corbie* prolatum, petebat Univerſitatem Aurelianenſem admitti ad capiendum advoamentum dictorum particularium, & eos poni extra proceſſum in cauſa quæ erat ratione contributionis tailliarum, & impoſitionum Aureliis currentium, petitæ per villacenſes Aurelianenſes fiendæ per dictos particulares, qui ſe ſtudentes dicebant: & per conſequens exemptos, quamvis fraudulosè, ut dicebant villacenſes antedicti, & reverà fuit dictus Advocatus ſuper emenda bene callidè, & de prope captus. Sed fuit, ut audivi, cauſa, ut cæteris cederet in exemplum, & quia ſatis animoſus: fuit etiam in Curia multùm altercatum an unam omnes, vel quilibet dictorum particularium emendam ſolveret; ſed deciſum fuit quod unica ſolum.

QUÆSTIO CXXXIII.

Ordinationis regiæ effectus ſuper impetrandis adjornamentis in cauſis appellationum ab interlocutoriis factarum.

FActa fuit Ordinatio 22. die Julii anno Dom. 1388. continens ſequentia. Primò, quod inſtrumenta appellatoria oſtendantur in Cancellaria ab illis qui voluerint obtinere adjornamenta in cauſis appellationum ab interlocutoria, vel gravamine factarum, aliàs non obtinebuntur adjornamenta. Secundò, quod gravamina ponantur * in adjornamentis, & quod in ipſis adjornamentis exprimatur an fuerit appellatum ab interlocutoria, vel diffinitiva. Tertiò, quod non dabitur adjornamentum in cauſis attentorum, niſi fuerint commiſſa * antedicta adjornamenta: & dicatur in adjornamentis facta fuiſſe ipſa poſt inhibitionem. Quartò, quod tunc dabitur cum informatione præcedente. Quintò, quod tunc fiat adjornamentum ad dies ordinarios, ad quos appellatio devolvitur jure ordinario. Et credo prædictæ ordinationis rationem, ne abſque cauſa fatigarentur Judices regii, & ad dies diverſos. Secundùm quod fuit Magiſter portuum, & paſſagiorum regiorum, qui ad inſtantiam villæ Maſticonenſi fuerat ſuper attentatis adjornatus ad comparendum perſonaliter, quamvis non eſſent attentata, quia ante inhibitionem. Sic fuit dictum per Arreſtum pro ipſo Magiſtro, & contra dictam villam, quæ ob hanc cauſam fuit condemnata in expenſis dicti Magiſtri, me pro ipſo placitante, nam judex non eſt adjornandus ſuper attentatis, ſed pars ad cujus utilitatem, & requæſtam eſt proceſſum, maximè ante inhibitionem.

* *Ponantur.*] Renovatum per Lud. XII. anno 1512. ar. 57.

* *Cõmiſſa.*] Sed benè datur clauſula informandi de attentatis ſimpliciter, & ſic de factis ante adjornamentum. C. M.

QUÆSTIO CXXIV.

An decima vini ſolvi poſſit de preſſoragio.

ANno Domini 1366. & 1388. die 7. Septembris fuit pronuntiatum pro Epiſcopo Belvacenſi,

contra

Digitized by Google

contra Religioſos *de Bores*, quod poſſeſſiones eorum non erant recipiendæ, in quibus eſſe ſe dicebant, ſcilicet quod erant quitti de decima vini ſolvendo de preſſoragio ſuam decimam abſque ſolutione pro mera gutta, de mera gutta, & pro preſſoragio de preſſoragio.

QUÆSTIO CXXXV.

An quis ſit recipiendus ad proponendum poſſeſſionem quod ſit in poſſeſſione Curæ vel beneficii.

ITem nota quod non ſunt poſſeſſiones receptibiles, quòd quis ſit in poſſeſſione Curæ, * ſeu beneficii alicujus.

* *Cura.*] Optimè dicit ſi reputarent ſe procuratores, ut in c. 1. de donat. vel ſimplices diſpenſatores juxta Paul. 1. Cor. 4. Si eam adminiſtrationem converterunt in dominationem, & prophanam ditionem admiſcuerunt; jamdudum contrarius uſus invaluit, ut nulli ſint litigioſiores, quamvis Paul. 1. Cor. 6. l. civilis. C. de teſtam. l. conſulta dicant hoc eis eſſe dedecori. C. M.

Item non refert an quis dicat ſe eſſe in poſſeſſione, & ſaiſina alicujus Curæ, & percipiendi fructus ipſius Curæ, & quod in perceptione fructuum fuit turbatus, vel ſolùm dicere ſe eſſe in poſſeſſione, & ſaiſina Curæ vel Beneficii talis ad cauſam percipiendi fructus ejus, &c. nam licet quælibet querimonia ſit benè formata in judicio, & placitando dicat ſe eſſe in poſſeſſione, & ſaiſina Beneficii, & percipiendi fructus, non videtur tamen benè dicere, quia contendit de re merè ſpirituali, in eo quod dicit in poſſeſſione, & ſaiſina Curæ vel Beneficii: ut credo non minùs reciperetur per hoc cùm dicat percipiendi fructus ipſius, nam (ut quidam dicunt) Curia noluit paſſare querimoniam ſuper debato * corporis Chriſti, quia merè ſpirituale.

* *Debato.*] Oppoſitum notorium eſt, & ipſe vidi multas hujuſmodi poſſeſſorias admitti præcipuè inter Cordigeros, & curatos vicinos: ut inſignis illa inter dom. *du Bellay* Curatum S. Severini actorem in caſu novitatis, contra Cordigeros opponentes, & contrarias ſuper hoc poſſeſſiones ſuſtinentes anno 1531 in requeſtis Palatii: deinde per appellationem in Curia, ubi rurſus Arreſto decisum. C. M.

Item aliud eſt dicere ſe eſſe in poſſeſſione, & ſaiſina Præbendæ, & dicere in poſſeſſione, & ſaiſina Curæ vel Beneficii, quia primum receptibile cum Præbenda contineat temporale: ideo fuit recepta querimonia Epiſcopi Pictavenſis contra quemdam pro quo eram, ſed in alio caſu non reciperetur cùm eſſet merè ſpirituale: vide quod not. c. fi. de Præbend. in cle.

QUÆSTIO CXXXVI.

An quis ſe & ſua bona poſſit dare aux 300. de Paris.

ITem, *entre les Quinze-vingts*, aliàs *les 300. de Paris*, actores ex una parte, & Epiſcopum Pariſienſem ex altera, dictum fuit quod dicti actores ſunt admittendi ad proponendum quod erant in poſſeſſione, & ſaiſina quod quando aliquis donat ſe, & ſua ipſis, quod bona eis quæruntur. Cujus contrarium dicebat dictus Epiſcopus. Et ultrà dictum fuit per Arreſtum quod impedimentum quod in dictis bonis appoſuerat dictus Epiſcopus tanquam in bonis vacantibus in alta * ſua juſtitia exiſtentibus, amovit Curia, ipſum in expenſis condemnando.

* *Alta.*] Sed agere debebat via actionis, ut infrà annū teneretur immobilia ponere extra manus ſuas, ſcripſi in Conſuet. Pariſ. § 41. C. M.

QUÆSTIO CXXXVII.

An habitantes extra villam ſint cogendi ad murorum villæ reparationem.

INter habitantes & communitatem villæ *de Vernone* actores ex una parte, & habitantes villarum ſancti Sulpitii *de la Chapelle de S. Ouyn*, & aliarum circumvicinarum ex altera: dictum fuit quòd defenſores in quantum tangit muros, non ſunt admittendi; in quantum tangit foſſata, ſunt admittendi: & ſunt partes contrariæ, & erat contentio ſuper reparationibus murorum & foſſatorum: contrarium videtur ſuperiùs * dictum.

* *Superius.*] Scilicet, q. 130. C. M.

QUÆSTIO CXXXVIII.

Nota quod Abbas pluſquam bis in anno poteſt viſitare in Prioratu ſuo.

INter Religioſos, Priorem & Conventum ſancti Martini de Campis juxta Pariſios, ex una parte, & Abbatem Cluniaci ex altera, dictum fuit quod dicti de ſancto Martino non ſunt admittendi ad proponendum quod dictus Abbas non poſſit viſitare in dicto Prioratu ſuo pluſquàm bis in anno: & manutenebitur in poſſeſſione, & ſaiſina per illum allegatis, dictos Religioſos in expenſis condemnando.

QUÆSTIO CXXXIX.

Nota quod exemptus reddendus eſt ſuo judici exempto, non ordinario, cum concurrunt.

INter Religioſos ſancti Germani de Pratis ex una parte, & Epiſcopum Pariſienſem ex altera, dictum fuit quod priſionarius contentioſus redderetur dictis Religioſis.

Ita fuit aliàs dictum pro ipſis contra dominum Jacobum *de Leleu*, die Mercurii ante Paſcha, anno Domini 1387.

QUÆSTIO CXL.

Intimatus non debet obtinere congedium.

DIctum fuit per Arreſtum pro Guioto *l'Admiral*, contra dominam Aurelian. quod ipſa intimata ad requeſtam dicti Guioti, non haberet congedium contra dictum Guiotum, licèt * ipſius dominæ non intereſſet vocari, quia ſit intimatio, ſi ſua crediderit intereſſe.

* *Licet*] Contrariū ſervatur, quia intimatio pro vera & formata licitatione habetur. Et quotidie appellantes condemnantur in expenſas malè intimatorum. C. M.

QUÆSTIO CXLI.

De proviſione facienda ſuper reparationibus fortalitii, & vadiis capitanei.

INter habitantes villæ & civitatis Noviomenſis ex una parte, & Epiſcopum, Decanum & Capitulum dicti loci, & alios ex altera, dictum fuit quod proviſio ſuper contributione facienda pro reparationibus fortalitii villæ, & vadiis * capitanei per Decanum & Capitulum, necnon & per Curatos dictæ villæ de reparationibus pro ſexta parte, donec aliud ordinetur. Quod ad computum Commiſſarii, dabuntur per Curiam pro ipſo audiendo. Sic nota quod nihil fuit dictum contra Epiſcopum, quia dominus villæ, & caſtrum habet reparare.

* *Vadiis*] Id eſt, ſalariis. C. M.

Item fuit aliàs dictum ſimiliter contra clerum Belvacenſem, & plus quia fuit facta proviſio pro vadiis capitanei.

Digitized by Google

QUÆSTIO CXLII.

Caſſata inſtrumenta repugnantia, & producens mulctatus.

INter Archiepiſcopum Rothomagenſem ex una parte, & Magiſtrum Olivetium ex altera, dictum fuit quod talis utilitas virtute quatuor defectuum Archiepiſcopo, & Procuratori Regio adjudicaretur, quòd duo inſtrumenta per Magiſtrum Olivetium exhibita eſſent invalida, quæ erant incompatibilia, quia unum continebat ipſum fuiſſe Avenioni unâ die, & aliud continebat eadem die & anno, ipſum fuiſſe Rothomagi, & ibidem fuiſſe receptum in Canonicum. Item in præſentia dominorum aſſiſtentium in Cancellaria, Curia cancellavit ea propter hunc errorem & defectum, & cauſa emendæ Regi adjudicatæ fuerunt 300. lib. & Archiepiſcopo pro damnis, & intereſſe totidem, & ſolveretur Archiepiſcopo antequam Regi.

QUÆSTIO CXLIII.

Condamnation faite par Arreſt aux Religieux des Carmes, & au Procureur du Roy, contre Richard de Mes, & autres Sergens du Chaſtellet.

ENtre le Procureur du Roy, *& les Religieux, Prieur & Convent des Carmes de Paris, d'une part, & Richard de Mes, Geoffroy de Mes, & Iean Savary, Sergens Royaux, defendeurs d'autre, furent par Arreſt de la Cour condamnez leſdits Sergens en amende honorable: c'eſt à ſçavoir ledit Richard nud en pure chemiſe, & les autres deux nuds pieds, les chapperons oſtez, & en pures cottes: & qu'en iceluy eſtat ſeroient amenez du Chaſtellet juſques à la Croix Hemon, devant le Portail de l'Egliſe des Carmes, tenans, c'eſt à ſçavoir ledit Richard une torche de cire de 4. livres, & chacun des autres un cierge de deux livres, & demanderoient pardon auſdits Religieux. Et pour faire un tableau auquel ſeront peints leſdits perſonnages, ils bailleront auſdits Religieux trente francs. Et pour amende profitable ledit Richard a eſté condamné envers le Roy en cinquante livres, & autant envers leſdits Religieux: & chacun des autres envers le Roy en amende de vingt-cinq livres, & autant envers leſdits Religieux, & chacun pour le tout, & à tenir priſon. Et furent privez perpetuellement de tous offices Royaux, & en dommages, intereſts, & dépens deſdits Religieux, & ſera à eux premierement ſatisfait.*

QUÆSTIO CXLIV.

An quis ſit recipiendus ad cedendum bonis.

PAr *Arreſt de Parlement fut receu* * *l'uſage propoſé de la ville de Tours, & par icelle que aucun n'eſt pas, & ne doit eſtre receu* ad cedendum bonis ſuis, *pour la délivrance de ſon corps, quand pour debte detenu eſt priſonnier, à laquelle payer a obligé ſon corps, qui eſt contre diſpoſition de Droict.*

* *Receu.*] Scilicet ad probandum, quod erat durum. Sed non fuit probatum, nec quicquã habetur in d. conſuetudine poſteà redacta, & ſic non eſt amplius admiſſibile, quia etiam de jure, beneficio ceſſionis bonorum non poteſt renuntiari, ut per Doctores §. ult. inſtit. de act. l. ult. C. qui bo. ced. poſſ. dixi in annot. ad Alex. conſ. 57. nu. 6. lib. 2. C. M.

QUÆSTIO CXLV.

La donation faite au mary nulle.

ITem nota, *que certaine donation qui fut faite au profit de Meſſire Bidaut Chevalier, par ſa femme, fut dite par Arreſt de la Cour, nul.*

QUÆSTIO CXLVI.

An habens procuratorem non appellantem, poſſit infrà octo dies appellare.

ITem nota, *que par la Cour fut dit que Iacques Bernier n'eſtoit* * *pas recevable à propoſer qu'il pouvoit appeller de la Cour du Baillif d'Amiens dedans 8. jours, puis qu'il avoit ſon Procureur preſent au jour de la prononciation de la Sentence du Baillif. Et fut trouvé ſur pieds par enqueſte que l'uſage n'eſtoit pas tel qu'il fut receu à appeller dudit Baillage dedans 8. jours, puiſque ſon Procureur avoit eſté preſent au prononcer au profit de Iean Queſnet.*

* *N'eſtoit.*] Hodie hic rigor exolevit & bene, quia à die notitiæ, & conſilii habiti appellant. ad. de inf q. 156. 158. 160. C. M.

QUÆSTIO CXLVII.

De proviſione denegata.

PEr Arreſtum fuit dictum malè judicatum per gentes requeſtarum, quæ fecerant proviſionem illi qui hereditatem matris ſuæ vendiderat, & per literas authenticas confeſſus fuerat certam ſummam inde recepiſſe ab emptore, quia ſic apparebat ſibi ſatis proviſum, & quicquid proponebat contra contractum ad eum annullandum, in cauſæ cognitione.

QUÆSTIO CXLVIII.

Quis manens extra regnum non tenetur in Parlamento reſpondere ſuper perſonali actione, quamvis ſuper hypothecaria, ſic pro rebus in regno exiſtentibus.

PRo Marquiſio *de Saluſſes*, fuit dictum per Arreſtum contra dominum de Vergario, quòd licèt ipſe Marquiſius, qui domicilium habebat extra regnum, reſponderet in hypothecaria pro rebus in regno exiſtentibus, tamen non reſponderet ſuper actione perſonali.

QUÆSTIO CXLIX.

Condemnatio ratione injectionis manuum in ſervientem regium.

ITem nota, quòd famulus Magiſtri Guidonis *Boyleaue*, Theſaurarii Capellæ ſanctæ fuit condemnatus in emenda honorabili & proficua, ratione injectionis manuum in quemdam ſervientem, & ad tenendum priſionem, &c.

QUÆSTIO CL.

An habeat locum regalia in Beneficio in Curia Romana vacante.

PEr Arreſtum dictum fuit pro domino Joanne *de Coulemiers*, contra Joannem *Varlet*, qui ſe oppoſuerat collationi dicto Joanni factæ per Theſaurarium ſanctæ Capellæ Regiæ, de quadam Capella in Eccleſia S. Euſtachii exiſtente, prætendens ſibi deberi virtute gratiæ Apoſtolicæ, & quod dicta Capella non vacaverat in regalia, & ſic dictus Theſaurarius, ut habens cauſam, à Rege conferre eam non poterat, Joanne dicente contrarium, quamvis in Curia vacaverat, eo quòd ille qui anteà immediatè obtinebat dictam Capellam, erat tempore mortis ſuæ Capellanus Papæ, & abbreviator Cancellariæ: ſic in gratia ſua Apoſtolica cadere non poterat. Finaliter dictum fuit quod malè ſe oppoſuerat dictus Joannes *Varlet*, &c.

Digitized by Google

QUÆSTIO CLI.

An ſit recipiendus ab executore appellatis.

L. ab executore, ff. de appel. & l. ab executione. C. quor. appel. non recip.

DIctum fuit per Arreſtum contra Roletum *le Tendu*, pro gubernatoribus fortificationis villæ Tornacenſis, quod non erat dictus Roletus, ut appellans recipiendus, eo quòd appellaverat ejus uxor, ipſo abſente ab executore Arreſti Parlamenti executionem faciente, virtute executorii oppoſitionem non continentis, quia venire debuiſſet ad remedium: & etiam quia neſciebat diem ſuæ appellationis baptiſare.

QUÆSTIO CLII.

An adjornamentum in cauſa appellationis ſit exequendum ad dies loci in quo ſit expletum à quo appellabatur, vel ad dies alios.

FUit dictum per Arreſtum, quòd in cauſa appellationis benè erat adjornamentum factum, & excitatum per dominum *de Villars*, contra Guillelmum *Morée*, ad dies Maſticonenſes. Qui dictus *de Villars*, appellaverat à dom. Guillelmo *de Beaton*, Commiſſario Requeſtarum Parlamenti, expletum faciente in Maſticonio. Item fuit dictum pro domino *de Tauvay*, contra dominum *Perceval de Cologne*. Qui dominus *de Tauvay*, appellaverat à quodam ſerviente Commiſſario Requeſtarum, expletum faciente in Pictavia: Eo quod impetraverat, & exequi fecerat adjornamentum ad dies Pictavenſes: idem in pari caſu de quodam qui appellaverat à commiſſione Præpoſiti Pariſienſis ab executore ejuſdem executionem facientem in Tholoſa, qui exequi fecerat ſuum adjornamentum ad dies Seneſchalliæ Tholoſæ.

QUÆSTIO CLIII.

Non eſt querimonia recipienda contra aliam querimoniam.

PEr Arreſtum non fuit receptus dominus *de Mery*, ad ſe conquerendum in cauſa novitatis, contra aliam querimoniam factam, & executam per Guillelmum *de Prenelle*, & ad ejus utilitatem. Ratio, * quia Guillelmus fuerat conqueſtus ratione juſtitiæ per ſe elevatæ in ſuâ juſtitia, & per dominum *de Mery*, de facto ad terram concuſſæ: & ſic per ſuam querimoniam fuerat erecta, & dictus dominus *de Mery* ceperat querimoniam, ut deſtrueretur.

* *Ratio*] Vera eſt ut confeſſio litium videtur, quia una ſufficit, ut plenè ſcripſi in Conſuet. Pariſ. tit. in rub & §. 64. C. M.

QUÆSTIO CLIV.

An oppoſitio facta contra executionem Arreſti, eo quod ſemel ante Arreſtum fuerat facta ſolutio, procedat.

IOanni *Thibert* fuit facta ſolutio de quodam debito ſuo, poſt ejus mortem executores ejus idem debitum petierunt, & in Parlamento Arreſtum obtinuerunt, ſed quia in executione Arreſti facienda apparuit facta fuiſſe ſolutio dicto *Thibert*: obtinuit condemnatus in oppoſitione *, quam fecit contra dictam executionem. Ratio, quia eadem erat perſona executoris, & *Thibert.*

* *Oppoſitione.*] Et bene, l. ſi ſolvo, & ibi Paul. de condict. ſine cauſa Alex. l. Imperatores in fi. de re jud. conſ. 69. lib. 5. C. M.

QUÆSTIO CLV.

Comment le Prevoſt de Paris fut condamné en amende par Arreſt.

ITem nota, *que ſur la fin du Parlement, qui commença le lendemain du premier de l'an 1387. fut donné un Arreſt contre Meſſire Ardouyn Chanderon, Chevalier, Prevoſt de Paris, au profit d'un pauvre homme & de ſa femme, par lequel il fut envers eux condamné en amende profitable de dix livres pariſis, pource qu'en plein Parlement, aprés ce qu'on eut contre luy plaidé une cauſe d'appel pour ledit pauvre homme, & pour un écolier avec ledit pauvre homme, ledit Prevoſt vint tout émeu audit Parlement: & en diſant la cauſe pourquoy il avoit fait prendre ledit écolier, il dit publiquement & par pluſieurs fois, qu'iceluy écolier giſoit en un lict avec ladite femme dudit pauvre homme, & bien le prouveroit: & lors de la partie dudit pauvre homme & de ſa femme, fut requis que le Prevoſt leur amendaſt ſur pieds * d'amende honorable & profitable: & pareillement fut requis de la partie du Procureur du Roy, qu'il amendaſt au Roy ſur pieds deſdites paroles injurieuſes qu'il avoit dit en ſadite Cour, d'amende profitable & honorable, & furent alleguées raiſons, & Arreſts d'un coſté & d'autre, & meſmement qu'il eſtoit notoire à nos ſieurs,* ut judicibus. *Plaidoyé fut longuement, & grandement d'un coſté & d'autre: finalement fut la choſe miſe au Conſeil ſe le Prevoſt l'amenderoit ou non, dont pluſieurs de la Cour, & la plus grande partie qui eſtoient d'accord que le Prevoſt l'amendaſt ſur pieds au Roy & à partie, & furent mal contens de Meſſire Arnoul, qui lors tenoit le ſiege, & eſtoit premier Preſident, de ce qu'il ne luy fit amender. Car pendant le delay ledit Prevoſt eut une grace du Roy: lequel luy quitta toute l'amende honorable, & profitable qu'il pouvoit à cauſe de ce avoir encouru envers luy: & auſſi luy quitta & remit l'amende honorable qu'il avoit peu encourir envers partie. Et icelle preſenta à part à la Cour, & y fut obtemperé par la Cour, & par le Procureur du Roy à part. Et depuis par Arreſt fut ledit Prevoſt condamné envers leſdits pauvres conjoints en dix livres pariſis pour amende profitable, & és dépens; & n'en eurent point d'amende honorable, obſtant ladite grace.*

* *Sur pieds.*] Id eſt, *ſur le champ*, ut patet inf. eo. q. ſeq. Sed hic poteſt intelligi ſtando non genibus flexis ob dignitatem, ne ea privaretur. C. M.

Nihil habet infælix paupertas durius in ſe, quàm quod ridiculos homines facit.

QUÆSTIO CLVI.

Alia plura notabilia quæ vidi pronuntiari in Parlamento, incipiente in craſtinum beati Martini 1388.

Quando intelligitur quis eſſe præſens in ſententiæ pronuntiatione.

ITem *le premier jour plaidoyable du Parlement, commençant l'an mil trois cens octante huit, lendemain de la ſaint Martin d'Hyver, fut dit par Arreſt de Parlement, que Iean de Comploing ne faiſoit à recevoir comme appellant de certaine Sentence donnée contre luy, au profit de Alips Vandraque, par le Baillif de Vermandois, pource que* illicò *il n'avoit pas appellé, & eſtoit Gauchier de Garcelles ſon Procureur preſent à la prononciation de la Sentence, ou qui le valoit, & fut le cas tel. Car quand ledit Baillif voulut prononcer ladite Sentence, aprés ce qu'au rolle parties furent appellées en jugement, ledit Gauchier Procureur dudit Iean, ſe leva & s'en alla hors de l'Auditoire, afin qu'on ne peuſt dire qu'il fuſt preſent au prononcer: & toutesfois l'oyoit-il bien, & ſçavoit*

*bien que ledit Baillif vouloit ladite Sentence prononcer, & ladite Sentence prononcée, retourna en jugement: & puis s'en alla conſeiller à Lyon pour ſon maiſtre, s'il appelleroit de ladite Sentence, & depuis luy retourné, appella ſondit maiſtre, bien huit jours aprés ladite Sentence donnée. Et pource qu'il apparut bien à la Cour, veu ce cas qui aſſez fut par partie adverſe confeſſé, que ce n'avoit eſté qu'une fraude, fut dit ſur pieds * qu'il ne faiſoit à recevoir, pource que* illicò *n'avoit pas appellé.* Idem in eodem Parlamento fuit dictum pro Joanne *de Decy*, contra Joannem *de Grivole*, quòd non erat ut appellans recipiendus, eo quòd licèt ipſe *de Grivole*, appellaſſet, hoc non fuerat illicò, licèt procuratorem præſentem haberet, ſed fuit in craſtinum ſententiæ latæ: ad hoc facit, l. 1. in fi. ff. quan. appel. ſit.

* *Sur pieds.*] Id eſt, *ſur le champ*, ſed vide quod dixi ſup. eo. q. 146. & inf. q. 158. C. M.

QUÆSTIO CLVII.

Quod quis pro hominibus de corpore non eſt recipiendus ad proſecutionem querimoniæ novitatis.

ITem dictum fuit pro Decano & Capitulo Rhemenſibus, contra Comitem * Flandriæ, & *de Rhetel*, quòd Comes non erat recipiendus ad faciendam proſecutionem per querimoniam in caſu novitatis pro hominibus ſuis de corpore:* & habeo Arreſtum alibi plenariè. Quare hîc non plus. Et fuit latum 5. die Decembris 1388.

* *Corpore.*] Id eſt adſcriptitios, & intellige quando dominus non habebat propinquum intereſſe, aliàs ex quo quaſi poſſidet dictos hominis arg. c. authoritate, in fi. de privileg. in 6. fa. conſti. Carol. VII. ar. 10. C. M.

QUÆSTIO CLVIII.

An illicò ſit appellandum.

ITem habitantes *de Morenval*, appellantes à ſententia contra ipſos lata, per gentes requeſtarum pro domina Aurelian. & quibuſdam Religioſis, ſuper cauſa ſtatus non fuerunt recepti * ut appellantes per Curiam Parlamenti, quia non illicò appellaverant, licèt dicerent quod de ſententia non poterant eſſe certi, quia continebat plura membra, & teſtium reprobationes, admiſſiones, & repulſiones, & ſententiam ceperant, ut ſuper hoc deliberarent, nec ad appellandum tardarunt à tempore ſententiæ, niſi per tres, vel per quatuor dies, maximè quia eorum conſilium erat abſens.

* *Recepti.*] Quod perquam iniquum fuit, nunquam vidi rigorem illum ſecuati, niſi tempore Guill. Poieti, quo dejecto ceſſavit, interim multæ bonæ cauſæ afflictæ ſunt: rigor autem ille introductus fuerat ad multiplicandas appellationes ob lucrum multarum, quæ habent locum in patria conſuetudinaria quas Poietus ille in Cancellarium evectus malè, & iniquè extendit ad patriam juris ſcripti contra vetera fœdera, & libertates Aquitaniæ, & totius patriæ juris ſcripti. C. M.

QUÆSTIO CLIX.

De ſalvoconductu Curiæ.

ITem domini *de Poillinac*, & *de la Voulte*, uſi fuerunt ſalvoconductu Curiæ, contra dominum de Riparia, per Arreſtum, in menſe Decembri 1388. prolatum.

QUÆSTIO CLX.

Cum quo quis debeat eſſe Advocatus.

IN Parlamento initiante an. 1388. per Arreſtum fuit dictum quod Magiſter Odardus Advocatus regius * eſſet cum executoribus Cardinalis Laudunenſis, Prioris S. Martini, & de eodem conſilio, in quantum executio dicti Cardinalis duraret, licèt antequam executores dicti Cardinalis locuti fuiſſent dicto Odardo, ſuper hoc prior novus retinuiſſet eum de conſilio ſuo tanquam Prior: ratio decidendi fuit, quia hereditas jacens repræſentat defunctum, & attento quod de conſilio dicti Cardinalis ſemper fuerat dictus Magiſter Odardus, erat quaſi continuatio cum ejus executoribus. Et idem dictum fuit quòd fieret de executoribus Epiſcopi Noviomenſis de cujus conſilió fuerat dictus Magiſter Odardus retentus, videlicet quod eſſet cum executoribus Epiſcopi defuncti, de cujus vivi conſilio fuerat. Secùs tamen eſſet reſpectu aliorum de quorum conſilio antè erat dictus Magiſter Odardus ad novum Priorem, & novum Epiſcopum, & idem in heredibus defuncti retinentis dictum Odardum, quia eſſet cum illis de quorum erat priùs conſilio, quia eſſet nova retentio per heredes, vel novos Epiſcopos, non continuatio ut in caſu præſenti: ita dictum fuit in Parlamento initiante 1390. videlicet quod licet fuiſſet Magiſter Odardus de conſilio patris Comitis Bononienſis, & poſt ejus mortem fuiſſet retentus de conſilio domini Petri *de Craon*, quod eſſet cum domino dicto Petro, non cum Comite Bononienſi, qui poſt mortem patris ſui, eum retinuerat, ſed poſt retentionem dicti domini Petri, niſi in cauſis cœptis tempore patris Comitis, nec eſt idem de heredibus, & executoribus.

* *Regius.*] Nunquam vidi regios Advocatos ſupremæ Curiæ pro privatis poſtulare, ſed nec conſulere donec Poietus ille anno 1531. Regius Advocatus factus ſiccquentiam lucroſam conſultationum continuavit: & reliqui deinde ſic fecerunt. Qum etiam idem factitabant quidam libellorum ſupplicum in avia Magiſtri, donec anno 1546. abſtinere juſſi ſunt. C. M.

QUÆSTIO CLXI.

De ſtatu adjudicando in regalia.

PEr Arreſtum Magiſtro Clemente primo Regis Capellano, fuit adjudicatus ſtatus Canoniæ, & Præbendæ Tornacenſis, qui habebat titulum regaliæ contra Magiſtrum Joannem Donatum, qui regaliam habebat, & ſubrogatus fuerat in jure *de Baudouyn*, & Joannem *de Travers*: & fuit ratio, quia ille per cujus mortem habebat in regalia dictus Clemens Capellanus, habuerat ſtatum per 40. annos contra illos per cujus mortem habebat dictus Donatus.

Item Donatus qui habebat duos titulos, unum habebat poſt titulum Clementis antedicti, licet haberet *comme vacant* per mortem illius, per cujus mortem habebat Capellanus, videlicet *d'Enguerant*, ſi per illius mortem vacaret. Item fuit adjudicatus Magiſtro Joanni *Regnier*, de præbenda Aurelianenſi contra Magiſtrum Ægidium *d'Etouteville*, per Arreſtum latum die Sabbati 26. menſis Martii 1388. & ſic fuit ut opponens receptus, quamvis ſe oppoſuiſſet per menſem poſt receptionem dicti Ægidii, quia nullum procuratorem ſuprà locum habebat. Sic etiam fuit cum Nicolao *de Paicy*, de Præbenda Belvacenſi, contrà Magiſtrum Joannem *de Ruelles*, qui Nicolaus ut opponens fuit receptus.

Digitized by Google

QUÆSTIO CLXII.

An in fide non intrans & homagio per annum & diem, poſt mortem ſui prædeceſſoris amittat feudum.

PEr Arreſtum fuit dictum pro Symone *Spifame*, contra dominum *de Beaujeu*, quòd feudum de Symone non erat confiſcatum dicto domino, quamvis contra dictum Symonem ad hoc tenderet inter alia ex hoc quòd poſt mortem patris Symonis, Symon non intraverat in ejus fidem & homagium intra annum & diem, cùm eſſet in patria juris ſcripti. * Sed feudum jacebat * in reditu per ipſum dominum reddendo * Pariſius à quo tenebat, & dicebat ſe feciſſe divortium. Et fuit abſque factis contrariis * datum Arreſtum, quamvis dictus dominus proponeret patriæ conſuetudinem ſuper hoc.

* *Scripti.*] Nihil eſt, quia Conſuetudines feudales Inſubriæ locales ſunt, & pro majori parte. Non ſervatur etiam in patria juris ſcripti, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, Tit. 1. in Rub. C. M.

* *Iacebat.*] Id eſt conſiſtebat.

* *Reddendo.*] Quaſi dominus dediſſet ſolvendum Pariſiis, quem creditor à debitore teneret in feudum, quod eſt tam novum quàm rarum, vel quaſi dominus directus reditus feudalis acquiſiviſſet feudum ſuper quo debetur. C. M.

* *Contrariis.*) Id eſt prætenſa conſuetudo non fuit admiſſa. C. M.

QUÆSTIO CLXIII.

Nota de nimia taxatione emenda.

FUit per Arreſtum pronuntiatum pro Joanne *de Vertus* de villa *de Bannoillet*, quòd malè fuit pronuntiatum per Præpoſitum Pariſienſem, qui ipſum in emenda 500. francorum aurei condemnaverat, & ejus ſententiam corrigendo fuit ſolùm in 20. Francorum emenda condemnatus.

QUÆSTIO CLXIV.

De Clerico reddendo ut ſervo.

PEr Arreſtum fuit condemnatus Petrus *Courtois Parvis*, ad reddendum * tonſuram clericalem quam receperat abſque licentia & conſenſu Decani & Capituli *du Parvis Noſtre-Dame* Sueſſionenſis diœceſis, quorum erat homo corporis & ſervilis conditionis, &c.

* *Reddendum.*) Id eſt patiendam degradationem. C. M.

QUÆSTIO CLXV.

Super recredentia facti.

PRo Decano *du Puy* fuit pronuntiatum contra *Marmot Tonſet* dominum de Allegrio, quòd fuerat bene appellatum per dictum Decanum à Seneſchallo *Alvernie*, qui non fecerat recredentiam dicto Decano de quo Iam caſtro nuncupato caſtro inferiori, quod in manu ſua poſuerat dictus dominus Allegrio, ac poni fecerat in manu Regia ob defectum homagii quod dicebat ab ipſo teneri in fide & homagio, cùm non conſtaret, ſed in facto jacebat.

QUÆSTIO CLXVI.

An per defectum tradendarum ſcripturarum ſit gratia verificanda.

FUit pronuntiatum contra *Huſtin de Grelonnal*, pro Yſabella *de Villers*, contra quam propoſuerat dictus *Huſtin* ipſum Baudoynum maritum ſuum, fratrem ipſius *Huſtin* occidi feciſſe per quemdam ſervientem, & ſic eam debere puniri criminaliter, ac gratiam dictæ Yſabellæ, pro qua videnda interinari fuerat dictus *Huſtin* adjornatus ad requeſtam dictæ Yſabellæ coram Baillivo Ambianenſi fore ſubreptitiã, ac partes auditæ ſuper principali & in factis contrariis appunctuatæ ad tradendum ſcripturas ad certam diem, qua die non tradiderat dictus *Huſtin* ſcripturas ſuas, nec comparuerat, ſed fuerat in defectum poſitus, quamvis ſe repræſentaſſet dicta Yſabella, ac obtuliſſet ſuas ſcripturas: & talem dicti defectus reportavit utilitatem dicta Yſabella, quòd ceciderat dictus *Huſtin* de factis ſuis; ſed haberet litis conteſtationem, & dicta Yſabella faceret facta ſua, ac probaret: & ſic reputata fuit actrix in cauſa, licet dictus *Huſtin* concluſiſſet ut actor. Sed ratio fuit quia ab initio fecerat adjornari dictum *Huſtin* dicta Yſabella ad videndum ſuam prædictam gratiam interinari, licet ſtultè concluſiſſet dictus *Huſtin* contra dictam Yſabellam, ut puniretur criminaliter ratione dicti facti tanquam actor, licet debuiſſet dixiſſe facta contenta in ejus gratia non eſſe vera, ac ejus gratiam ſubreptitiam facta contraria eidem gratiæ opponendo. Et etiam fuit ratio, quia gratia non debet reputari verificata per talem viam, videlicet per defectum ut delicta puniantur.

QUÆSTIO CLXVII.

Quando comparuit *dicitur rectè captum.*

ITem per Arreſtum prolatum anno 1388. menſe Ianuario pro domino Ioanne *d'Aumais* contra Ioannem & Hugonem *de Tournant*, fuit dictum quòd interruptionem fecerant, eò quòd mortuo domino Hugone *de Tournant*, cujus heredes ſe dicebant, qui fuerat mortuus circa feſtum Pentecoſtes 1387. quòd fuerat 27. die menſis Maii, eodem anno non reſumpſerant arramenta cauſæ appellationis, in qua erat appellans dictus defunctus: contra quos Ioannem & Hugonem ceperat, *comparuit* dictus dominus Ioannes 27. menſis Iulii, anno Domini 1388. ad cujus utilitatem judicari videndam ipſos fecerat adjornari ad 5. diem menſis Ianuarii ſequentis. Sed proponebatur contra ipſum dominum Ioannem, quòd non cœperat intra annum à tempore mortis, quia defunctus fuerat dictus dominus Hugo 26. die menſis Maii 1387. quo fuit Pentecoſtes, 27. die Maii, ſed anno 1388. fuerat feſtum Pentecoſtes, & dies ſancti Petri de Monaſterio, octava die Iulii, & 1388. & 18. die dicti menſis Iulii cœperat *comparuit*, ſed non valuit hoc quod diceretur ipſos interruptionem feciſſe, tunc quia cœperat *comparuit* * ad dies proximos ordinarios, videlicet de ſancto Pero de Monaſterio, & intra annũ quod adhuc non erat neceſſe, cùm jus eſſet parti quæſitum: & quia poſt *comparuit* intra annum, fecit adjornare ſupradictos ad videndum utilitatem judicari.

* *Comparuit.*) Id eſt actũ & inſtrumentum cõparutionis quod eſt commune etiam nulla concluſione, nulla utilitate petita, C. M.

QUÆSTIO CLXVIII.

De regalia facti.

ITem nota quòd anno Domini 1334. per Regem Philippum * & ejus Conſilium fuit ordinatum & compertum Reges Franciæ uſos fuiſſe regalia juris & facti ſimul, ac juris tantùm, & facti tantùm: ac dictum quòd audientia denegaretur ne reciperetur ille qui prætenderet regaliam facti non habere locum.

* *Philippum.*) Scilicet ſextum vulgò Valeſium: habetur ſup. part. 3 tit. 31.

§. 2. Adde infrà, q. 188. ſed hodie quidam incipiunt negligere, vacatione facta tantùm contra eum cujus conſtat primò de vero titulo, ſecundò de diligentia, quòd per eum non ſtetit, ſed ante regaliam apertã petiit recipi & inveſtiri de facto quod Capitulum denegavit, & quædam Arreſta feruntur, & hoc æquum. C. M.

QUÆSTIO CLXIX.

An in cauſa appellationis homines judicantes ſint adiornandi.

ITem judicatum contra *Enguerrant*, *Hubert*, & Damyam ejus uxorem, pro Carolo *de Camptemi* ac domino Duce de Borbonio, quòd appellatio facta per dictos conjuges à Baillivo ac hominibus judicantibus de Claromonte * erat deſerta, eò quòd ipſi conjuges appellantes non fecerant adjornare dictos homines, licet feciſſent adjornare dictum Ducem, cum injunctione quòd ſecum haberet Baillivum ſuum antedictum ac homines ſuos ſupradictos, quod non ſufficiebat, cùm dicti homines eſſent pars principalis, cùm ſolviſſent emendam, ſi malè judicaſſent.

* *Claromonte.*) Not. veterem politiã nunc cum multis abrogatam, ut ſuprà in ſtylo, c. 6. §. 13. & infrà part. 7. Arreſt. 46 C. M.

QUÆSTIO CLXX.

An in permutatione quæ fit coram Papa, ſit mentio fienda aliorum Beneficiorum.

ITem inter Procuratorem regium & Magiſtrum Petrum petitores ex una parte, & Magiſtrum Odardum Canonicum Præbendâtum in Eccleſia Noviomenſi ex altera, in cauſâ regaliæ in Parlamento, 28. die menſis Januarii anno Domini 1378. fuit hæc quæſtio ventilata. Dictus Magiſter Petrus dicebat quòd Magiſter Odardus habuerat per permutationem in Curia Romana factam dictos Canonicatum & Præbendam; & tamen tenebat tunc alia Beneficia, de quibus in dicta permutatione non fecerat Papæ mentionem. Sic collatio ſibi facta ex cauſa permutationis de dictis Canonicatu & Præbenda fuerat per ſubreptionem nulla, & ex pòſt fuerat aperta regalia in dicta Noviomenſi Eccleſia per obitum domini Ægidii *de Lorris*: & ſic de jure in regalia vacaverunt dicti Canonicatus & Præbenda. Et pro ipſis allegabant dicti Procurator & Magiſter Petrus. Primò quia reſignatione facta ex cauſa permutationis in manibus Papæ de dictis Canonicatu & Præbenda, fuit verum dicere quòd vacaverunt: ergo ipſos vacantes Papa contulit Magiſtro Odardo non proprio motu, ſed ad dicti Odardi requeſtam, qui ſua tacuerat, nec expreſſerat Papæ Beneficia. Sic fuit ſubreptitia, juxta c. ſi motu proprio, de præbendis, lib. 6. cum ibi notatis per Archi. & Ioan. And. in c. in noſtra, de reſcrip. c. ſi proponente, & c. poſtulatis, eod. tit. prætereà hoc habet ſtylus Curiæ Romanæ, quod in permutatione in Curia Romana facta ſit facienda mentio de aliis Beneficiis, aliàs eſt permutatio ſubreptitia * & ſic nulla, jux. c. ad audientiam, de reſcript. c. ſi is de fil. Preſbyte. Tertiò permutatio dependet ex gratia & diſpenſatione Superioris, juxta notat. in ca. quæſitum, de re permu. in antiquis, & c. unic. eod. titul. lib. 6. & in cle. ergo nulla per ſubreptionem, Beneficiorum maximè; quia non eſt præſumendum quòd Superior, ut Papa ita tranſiret ipſam cum aliàs beneficiato, ſicut cum non beneficiato. Quartò de jure Decretalium Beneficium reſignatum ex cauſa permutationis in manibus Superioris, poterat Superior alteri conferre, jux. no. in c. inter cætera de præbendis. Sic ergo conferre ipſum alteri permutantium erat gratioſum, & dependebat ſolùm ex voluntate Superioris, & ſic erat collatio in ipſius voluntate: ergo erat ut in gratioſis aliorum Beneficiorum mentio facienda, aliàs permutatio ſubreptitia quæ à Papa fiebat: nec hoc colligitur, videlicet quòd eſſet mentio facienda per jura Sexti & Clementinarum, videlicet de re. permut. in 6. & cle. Quintò, ante fuit regalia quàm jura Sexti * Clementinarum, ergo illa jura præjudicare non poterunt juri regio & regaliæ: & ſic attento jure Decretalium, vacaſſet in regalia, ſic hodie cùm per jura Sexti & Clementinarum derogari non potuit quoad Beneficia in regalia vacantia, & quorum collatio ad Regem ſpectabat, licet ad alia, etiam ad collationem aliorum ſpectantia, dici poſſet quòd ſic. Sextò, quia non pòſt dicit quòd ſit propriè permutatio, quia non fit de meo tuum: Probatur, quia reſignatione facta ab ambobus permutantibus, ampliùs non ſunt ipſorum beneficia, nec unus habet ab alio; ſed à Superiore conferente, & ex nova collatione ad requeſtam partis facta: ergo eſt aliorum Beneficiorum mentio facienda, argumento l. quæ uſumfructum, §. fi. cum l. ſeq. quæ incipit, quæſitum ff. de uſufr. & l. ſi quis uſumfruct. ff. de uſufru. lega. In oppoſitum videtur quòd in permutatione facienda penès Papam non ſit * aliorum Beneficiorum mentio facienda. Primò, quia nullo jure cavetur, quòd mentio ſit facienda de aliis Beneficiis in permutatione. Secundò coram Ordinariis locorum non eſt opus, jux. c. fi. de offi. ordin. in cle. Sic igitur nec in Curia, quia ex diverſitate locorum, & c. l. fi. C. de tempor. in inte. re. Tertiò, non eſt impetratio, nec voluntaria collatio, nec ſimplex, ſed neceſſitatis, juxta c. unicum, & cle. unicam, de rei permutat. in 6. & cle. Quartò, quia fit permutatio propter neceſſitatem & utilitatem Eccleſiarum, non perſonarum, juxta C. quæſitum de re. permu. Et ſic favorabilis, ergo amplianda. Quintò in caſu præſenti recipit ſimplex Beneficium Magiſter Odardus pro dignitate. Sextò, recipit unum propter duo. Septimò, ſi eſſet mentio facienda de aliis Beneficiis non permutatis, hoc tantùm de Beneficiis quæ ſpectabant ad Eccleſiam, non autem ad laïcos: quæ autem tenebat tunc Magiſter Odardus, de quibus non fecit mentionem, ſpectabant ad Regis collationem. Octavò, ceſſat ratio, c. ſi motu proprio, ſcilicet ambitionis, ſcilicet quòd non eſſet veriſimile Papam velle beneficiare habentem Beneficium, quia non quæritur de Beneficio addendo ad Beneficium, ſed de ſubrogando alterius loco unum vel plura, & ſic ceſſat ambitio, nec eſt impetratio; ſed beneficiorum in manibus Papæ renunciatio, qui ipſe confert ſine alia impetratione. Unde impetrando gratiam permutandi fuit impetratio, ſcilicet ut poſſet permutare; ſed in collatione quæ fuit poſtea, non fuit impetratio. Non obſtant allegata in contrarium; quoniam jura quæ volunt mentionem fieri de Beneficiis quæ quis habet, loquuntur in impetratione, non qualibet collatione, juxta c. quamvis de Præbend. lib. 6. hinc eſt quòd in collatione quam fecit Papa motu proprio, non eſt neceſſe facere mentionem nec de uno Beneficio, c. ſi. motu proprio allegato: nec de pluribus extra. de Præben. c. ſi Romanus in cle. quia ibi propriè non eſt impetratio. Et per prædicta tenent Federicus *de Senis* in 70. quæſtione ſua, & Alexander poſt eum in repetitione ſua quam fecit ſuper ca. licet, de re. permuta. lib. 6. & Petrus Bertrandi in c. unico de re. permuta. in cle. indiſtinctè permutationem valere, non facta mentione de aliis Beneficiis, cùm hoc non ſit impetratio, nec collatio ſimpliciter facta, ſalvo ſtylo Curiæ Romanæ, quia ſi ſtylus ſit in Curia quòd aliàs non valeat permutatio, niſi fiat de aliis Beneficiis mentio, tunc ſtylus eſt tenendus, nec aliàs valeret permutatio. Item & videtur per propoſitum partis adverſæ quòd valeat de jure permutatio, abſque mentione facienda de aliis Beneficiis, quia allegabat ſtylum Curiæ Romanæ talem quem allegare non eſſet neceſſe ſi de jure non valeret. Sed quia de jure videtur ſtylus contrarius: ſi enim de jure non valeret, tunc non eſſet ſtylus, ſed potiſſimè in Curia Romana, ubi de jure utitur. Item adverte quia hæc quæſtio procedit in permutatione facienda in Curia Romana penès Papam vel ejus Legatum: cùm ab ipſis impetratur, eſt de aliis Beneficiis mentio

* *Subreptitia*) Nota in antiq. ſub Tit. de reſcrip.

* *Sexti*) Imò etiam ante Decretales, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 17. num. 10. C. M.

* *Non ſit.*) Idem Federicus *de Senis*, de permuta. q. 18. & in conſiliis q. 7. Domin. in c. unic. col. pe. & ibi Phil. Fran. conſ. 5. de re permuta. in 6. C. M.

Valet permutatio indiſtinctè, nõ facta mentione de aliis Beneficiis.

facienda juxta c. ſi motu proprio, de Præben. lib. 6. c. ſi. de præben. & c. ſi. de off. ordi. in cle. non autem in permutatione facienda coram aliis ordinariis, cum non ſit mentio facienda de aliis Beneficiis, cùm ab ipſis impetratur, juxta d. c. ſi. de offi. ordi. in cle. Ratio quia Ordinarius cognoſcere poteſt, & debet ſuorum ſubditorum Clericorum conditionem & ſtatum, & an habeant Beneficium necne: quod non ita facere poteſt Papa vel ejus Legatus, qui eſt omnium Ordinarius & pluribus intentus. Item pro hac parte videntur facere notata. Inno. in c. inter cætera ſuperiùs allegato, videtur dicere, quòd abſque collatione per conſenſum Superioris completur permutatio, licet per jura Sexti & Clementis videatur contrarium: & hoc tenetur quòd opus eſt collatione à Prælato facienda. Item non obſtat ſi dicatur quòd quis habens duo Beneficia ſimplicia, permutat ex his unum cum Beneficio Curato; quia faciliùs permittitur quòd quis habeat duo Beneficia ſimplicia, quàm unum ſimplex, & unum Curatum, cùm major idoneitas perſonæ requiratur in Curato quàm in ſimplici, c. cùm in illis de Præben. lib. 6.

Item quia forte erat idoneus ad ſimplex non ad Curatum, quia licet loco ſui ſimplicis recipiat Curatum; non tamen cum eo intelligitur diſpenſatum, ut teneat utrumque, ſi teneri non poſſint, c. non poteſt, de Præben. lib. 6. & ſi forte non ſit idoneus, tunc Superior non aſſentiat permutationi. Super hoc aliqui diſtinguunt, dicentes quòd recipiens pingue Beneficium loco tenuis, debeat facere mentionem de ambitione, non è contra. Alii diſtinguunt inter permutationem factam ob utilitatem Eccleſiarum vel perſonarum: ut in prima non debeat facere mentionem, in ſecunda ſic, ut diſtinguitur 2. q. 5. in ſi. Tamen quicquid dicatur, tene indiſtinctè ut ſup.

Item non obſtat ſtylus Curiæ Romanæ, quia dictus Magiſter Odardus habuit & habet reformationem & reparationem ſuæ gratiæ, ſi ſit opus, & ante regaliam apertam. Finaliter partibus auditis, habuit ſtatum Magiſter Odardus contra partem ſuam adverſam.

QUÆSTIO CLXXI.

Contra Aurelianenſes, pro Aurelianenſi Univerſitate.

Item nota quòd Arreſtum latum pro Univerſitate Aurelianenſi, contra quoſdam particulares Aurelianenſes, qui in magna emenda fuerunt condemnati propter ſuos exceſſus, & maximè quia clamaverant *à mort aux Eſcoliers*: quod latum fuit die penultima menſis Februarii eodem anno.

QUÆSTIO CLXXII.

Arreſtum latum pro Magiſtro Ioanne Meſnier, *contra executores Cardinalis Laudunenſis.*

Item Arreſtum latum contra dictos executores & heredes, pro Magiſtro Ioanne *Meſnier*, per quod licet ad eorum requeſtam fuiſſet per Præpoſitum Pariſienſem in villa Pariſienſi captus, & in gardiam per Curiam traditus Epiſcopo Pariſienſi, quia Clericus erat, à qua captione appellaverat. Dictum fuit bene appellatum per dictum *Meſnier*, & fuit ad plenum liberatus per Curiam, non de factis contra eum propoſitis, ſed à priſione. Et eſt advertendum quòd per Curiam Parlamenti fuit ordinatum quòd eſſet præſens dictus *Meſnier* in pronuntiatione Arreſti, quod fuit factum, & fuit ideò quia Epiſcopus Pariſienſis appellatione pendente, fecerat informationem contra dictum *Meſnier* ſuper eiſdem factis, & dicebat illum eſſe ſuum priſionarium earum occaſione. Et ideò ne Arreſtum eſſet illuſorium, ſi manſiſſet in priſionibus Epiſcopi, quod feciſſet ſi non veniſſet in perſon, Curia ordinavit quòd veniret, ut poſt Arreſtum haberet facultatem eundi ubi vellet. Fuit tamen in poteſtate Epiſcopi ipſum poſteà capere, & capi facere ubi capere poterat, ut puta extra clauſtrum Palatii * quia exemptum ab ipſo Epiſcopo.

* *Palatii.*] Imò nõ poteſt capere niſi intra ſuum prætorium, & adhuc ex conceſſione Regis qui eſt dominus territorii jam in ipſo templo, ut dixi in Conſuetudine Pariſ. § 41. num. 65. Et quod hîc dicitur, intelligitur permiſſio Curiæ per invocationem brachii ſæcularis, & tunc exemptio Sacelli Palatii eſt impertinens; iſte tamen magis affectibus Prælatorum favebat, ut ſuprà eo, qu. 82. & ſæpe. C. M.

QUÆSTIO CLXXIII.

Quæſtio notabilis an Officialis poſſit eſſe perpetuus.

Nicolaus Blondelli conqueſtus fuit in caſu novitatis, dicens ſe eſſe in poſſeſſione & ſaiſina, ut cuſtos & major majoris Prioratus ſancti Martini de Campis, exercendi juriſdictionem dictæ majoriæ, ac etiam ſe eſſe in poſſeſſione & ſaiſina dictæ majoriæ, nec non citandi & habendi fructus & emolumenta ipſius, & ſibi applicandi, &c. Primò dicebat quòd titulum habebat ad vitam ſuam de ipſa majoria tenenda à Priore anteceſſore Cardinalis Laudunenſis, confirmatum à conventu. Secundò quòd dictus Cardinalis permiſerat ipſum in ipſo officio, quamvis eſſet multùm ſapiens ac diligens, quod non feciſſet ſi ipſum jus habere non putaſſet, nec alii ſui prædeceſſores. Tertiò quòd aliis ante ipſum conceſſa fuerat ſimili modo, ut cuidam vocato *Anquetin*, qui uſus fuerat vita ſua comite. Quartò uſus fuerat pacificè per 10. annos, & amplius per ultima explera: & habebat titulum à Priore & Conventu toleratum, & tacitè à ſucceſſoribus confirmatur. Concludebat ad recredentiam & ad principale, proponendo & concludendo pertinentiam in caſu novitatis pro Priore ſancti Martini de Campis, quondam Priore Carnotenſi cognominato *Corrart*, fuit ex adverſo per me Advocatum ſuum propoſitum ad finem non recipiendi, & aliàs. Primo ſuppoſito quòd haberet litteras nomine Prioris & conventus, &c. de quo tunc non apparebat, illæ litteræ erant ſigillatæ ſigillo ad cauſas, quo ſuperior ſolus ſigillare conſuevit, etiam ſine ſcientia Conventus; unde Superior quando videt ſigillum Prioris appenſum litteris, in continenti ſolet apponere dictum ſigillum ad caput, per quod ſequitur quòd in contractibus vel conceſſionibus non facit fidem, ut legitur & notatur de appellation. in c. ſignificavit.

Item conceſſio ad vitam dicitur eſſe perpetua, ff. pro ſocio, l. 1. nota 10. q. 2. c. perpetua. Sed in contractibus perpetuis requiruntur ſolemnitates ſervandæ in alienationibus, ut notat de reb. Eccleſ. non ali. c. 1. lib. 6. & non apparet quòd iſtæ ſolemnitates intervenerint in hujuſmodi conceſſione, ergo non valet ad hoc, 12. q. 1. c. Epiſcopus.

Item videtur de hoc caſu, ut de rebus Eccleſ. non ali. c. 1. in cle. & hoc idem probatur ibi in fine, dum dicit dictam Clementinam non habere locum in locationibus & conceſſionibus quæ fiunt ad modicum tempus, & ſic ſecùs in illis quæ fiunt ad longum tempus.

Item nec ſufficit ſi exprimatur in Litteris, quòd hoc eſt propter utilitatem vel neceſſitatem Monaſterii, ut ibi not. per Guillel. imò ad contractum validandum, dum requiritur conſenſus Superioris, & omnis ſolemnitas ſervanda in alienationibus, ut not. ibi in glo. innuit quòd ſi, &c. Item jura loquentia de judicatura,

Digitized by Google

vel aliis officiis, nolunt illa eſſe perpetua, ſed temporalia, C. de decurio. l. 1. lib. 10. & de domeſti. & protect. l. lege pragmat. lib. 12. pro hoc faciunt multa jura allegata per Hoſti. & Joan. An. de judic. c. fi. ſuper verb. celebratur, ubi iſtud tenent, ponendo tres rationes quas ibi vide: & finaliter concludunt quòd hodie ſolùm per biennium in officio eſſe poteſt, ad hoc in Authen. de defen. civi. §. fi. col. 3. & vide ibi pleniſſimè.

Item confirmatur per Ordinationes regias, per quas etiam Baillivus, qui eſt majoris authoritatis, manet in officio per biennium, dumtaxat approbatur per Conſuetudines, per quas Prælati faciunt novos Officiales, Baillivos, & alios Officiarios de majo. & obed. c. his quæ, & c. cùm olim, & eo tit. c. unico, lib. 6. ubi per mortem Prælati ceſſat poteſtas Officialis, & tranſit ad Capitulum: ſic videmus in Officiariis ordinariis per Præpoſitum Pariſienſem, ut in Locumtenentibus & aliis quorum poteſtas ceſſat * mutato Præpoſito: ſic ſervat dominus noſter Rex mutans & revocans Baillivos & Officiarios ſuos, quando placet ſibi: * ſic ergo & alii facere debent, c. in cauſis, de re judic. fortificatur, quia Baillivus ſancti Dionyſii conqueſtus fuit in cauſa novitatis contra Abbatem, qui ipſum revocabat: & fuit dictum per Arreſtum, quòd non erat * admittendus. In ſimili Magiſter Iacobus *Dableges* Baillivus ſancti Dionyſii, fuit per dictum Abbatem depoſitus, unde appellavit; ſed poſteà renuntiavit appellationi ſuæ ut frivolæ.

* *Ceſſat.*] Sed hodie non committuntur per Præſidē, ſed per Regem. Ideò mortuo Præſide, non ceſſat eorum poteſtas, l. 1. § hi quibus, & ibi Bal. de legat. 1. C. M.

* *Sibi.*] Sed Conſtitutione Philippi Valeſii, anno 1341. & Reſcripto Ludovici XI. quæ extant in libro viridi regii Procuratoris, in Prætorio Pariſienſi, ſtatutum ne revocarent aut vacarent niſi morte, reſignatione, vel delicto judicialiter declarato, & ita obſervatur, ut etiam tango in eo qu. 181. C. M.

* *Non erat.*] Et bene Ioan. Fab. Inſtit. mandat. §. Item ſi adhuc, dixi in Conſuet, Pariſ. §. 1. gl. 2. num. 59. C. M.

Item Prior & Conventus dictum Majorem removerunt, & fuit alteri bono & ſufficienti de Majoria proviſum; ergo ſublata eſt dicti Majoris poteſtas, l. judicium ſolvitur, ff. de judic. cum ſimilibus. Item dictus Major eſt de judicatura ſancti Martini, & ibi habet hoſpitium proprium, & ibi traxit moram per 20. annos. & adhuc trahit & habet domicilium ſuum, & ſic ibi non poteſt eſſe Iudex, cùm non prætendat ſe habere authoritatem Principis, C. de offic. Prætor. l. 2. & de elect. c. fundamenta in fi. lib. 6.

Item dictus Major emit officium prædictum dando pecuniam pro illo habendo, & ſic non debet in illo remanere, C. ad l. Iul. repet. l. ſancimus, canoniſata 1. q. ult. c. ſancimus.

Item dictus Major ſe ingerit in officio, & ſic eſt ſuſpectus, præſertim in quantum dicit quòd conſtabit ſibi mille francis antequàm dictum officium dimittat: maximè quia dum aſſumpſit hujuſmodi officium, reputabatur pauper homo. Non obſtat quod dicitur quod habet ſigillum Conventus in ſua Littera, &c. quia illa forma eſt de jure communi ſecundùm quod omnia debent expediri per Prælatum & Capitulum ſeu Conventum, de his quæ fi. à Prælat. ſine conſen. ca. c. novit. cum ſimilibus, & ſic illa forma non reddit actum perpetuum, quia aliàs omnes actus geſti per ipſos eſſent perpetui, quod non eſt dicendum.

Item conferre Majoriam ſpectat ad collationem & adminiſtrationem Prioris: & ſic adjunctio Conventus non extendit proviſionem ultra tempus concedentis, juxta illa quæ notantur & leguntur in c. Procuratorem, de procurat.

Item conſtat quòd ſolemnitates ſervandæ in alienationibus faciunt actum perpetuum, & illis ceſſantibus, fit ad tempus, vel ſaltem non extenditur ad ſucceſſorem, de reb. Eccl. non ali. per totum 12. q. 2. per totum.

Item fortificatur per illud quod notatur per omnes Doctores, de Prælat. vices ſuas, c. fi. ubi etiam locatio non extenditur ad ſucceſſorem: pro hoc facit quod notat. de præſump. c. mandata.

Item confitebatur ſe habere Majoriam, & hujus eſſe cuſtodem, & eſſe in poſſeſſione nomine Prioratus & Conventus; ſic non poſſidet.

Item habens precariò vel in depoſitum, revocari poteſt ad voluntatem, l. cùm precariò, ff. de precar. 1. §. ſi depoſuero, ff. depoſiti. His non obſtantibus, fuit recredentia per Arreſtum * adjudicata dicto Nicolao, & partes appunctuatæ ſuper principali in factis contrariis. Et demum mortuus fuit dictus Prior, ſic remanſit Major dictus Nicolaus. Et habebat ipſe Nicolaus rationes, quia ad non modicum tempus habebat titulum de Majoria, ut ad vitam; quamvis à Papa non confirmatum: & fuerat uſus magno tempore pacificè, nec ipſum inſufficientem dicebamus, nec aliquo vitio ſeu crimine irretitum; ſed ſolùm quia mediante pecunia, habuerat.

* *Arreſtum.*] Et malè ex narratis.

Item quia tractatur de poſſeſſorio de quo uſus fuerat longo tempore cum titulo ad longum tempus, juxta l. 1. §. quòd autem Prætor, ff. de ſuperficiebus.

QUÆSTIO CLXXIV.

An unus dominorum domus pro periculo removendo, in ſolidum conveniri poſſit, & condemnari.

ANte penultima die Auguſti 1389. dictum fuit per Arreſtam Curiæ bene judicatum per Præpoſitum Pariſienſem pro Michaële Clerico, & malè appellatum per Ioannem *Hervi*, in eo quod dictus Præpoſitus judicaverat dictum Ioannem removere * debere periculum cujuſdam domus ruinoſæ communis pro indiviſo ſibi cum uxore ſua & quibuſdam aliis, licet ſolùm concluderetur contra dictum Ioannem, & eſſet ſolùm adjornatus, non alii. Et hanc cauſam pro Ioanne placitavi, & pro hoc allegabam in effectu, l. eadem, §. Cato. in fi. ff. de verb. obli. l. Prætoriæ, ff. de præto. ſti. l. ſtipulatio, §. quæſitum, ff. de no oper. nun. Ratio verò in contrarium colligitur per illas ll. quia reſtitutio operis pro parte fieri non poteſt, & ne urbs ruinis diſformetur; quia res celeritatem deſiderat, juxta l. 2. §. ſi quis à Principe, & l. fi. ff. ne quid in lo. pu. fi. & l. 1. C. de edi. priva. & habere recurſum multiplicem contra ſocios, eſt laborioſum, juxta l. ſi ut proponis, C. de edi. priva. & l. cum duobus, §. idem reſpondet ſocius, ff. pro ſocio, cum ibi nota. & l. ad curatoris, ff. de dam. infect. nec obſtat allegatio in contrarium, per l. plures, eodem titulo; quia licet quilibet teneatur pro rata, tamen executio in totum fiet per l. ſuperius allegatam.

* *Removere.*] Non ſolùm curator Reipub. ut l. ad curatorem, de dam. infect. ſed etiā ex communi & generali obſervantia privati, quorum intereſt ad hoc agere poſſunt, l. ſingularum, in fi. C. de edi. ſi privat. unde cùm hoc ſit individuū, quiſque compellitur in ſolidum; quia etiam repertere poteſt à ſocio, ut inquit tex. in l. ſuprà iter §. officium, de aq. plu. arcē. dixi in Conſuet. Pariſ. Tit. 6. & in Tractat. divid. & individ.

QUÆSTIO CLXXV.

Sententia mortis ferri non debet per proceſſum ordinarium.

ITem per Arreſtum fuit dictum Franquetum *Sourde* bene appellaſſe à Præpoſito *de Caſtellone*, qui ipſum ad ſuſpendium condemnaverat per inqueſtam & proceſſum ordinarium. *

* *Ordinarium.*] Quod hodie correctum eſt, & benè. C. M.

QUÆSTIO CLXXVI.

Nota mulctandum qui entreprend *contra juriſdictionem temporalem.*

ITem Archipreſbyter Turonenſis fuit condemnatus in emenda 20. librarum erga Regem: eò quòd reſcripſerat

Digitized by Google

reſcripſerat in quibuſdam ſcripturis ſe eſſe in poſſeſſione virtute ſuæ juriſdictionis ſpiritualis, puniendi laïcos, & ſuſtinebat hoc pertinaciter in ſcripturis concordandis.

QUÆSTIO CLXXVII.

Non eſt conſuetudo recipienda quòd quis de facto gagiat ſuum debitorem.

ITem non fuit per Arreſtum recepta conſuetudo in cauſa domini *de Partenay*, imò dicta non recepibilis conſuetudo, quòd quis habens juriſdictionem poſſit de facto, ratione ſui debiti vel reditus gagiare ſuper bonis debitoris, ubi nullam habet juriſdictionem.

QUÆSTIO CLXXVIII.

Non eſt à Commiſſariis Parlamenti appellatio recipienda.

ITem per Arreſtum fuit dictum quòd non erant recipiendi Decanus & Canonici Turonenſes appellantes à quibuſdam Commiſſariis Parlamenti ſuper taxatione * quarumdam expenſarum, licet aliàs fuerit in caſu ſimili recepta appellatio.

* *Taxatione.*) Facta in præſentia partis, vel Procuratoris ſui qui tunc non appellat, & videtur velle Conſtit. Carol. VIII art. 61. & quandoque vidi poſtea appellantem rejici. Sed Conſt. hoc non dicit, & iniquum eſt, ſatis eſt quod appellatio non ſuſpendat, ſed ſit proviſionalis executio, & ita obſervatur. C. M.

QUÆSTIO CLXXIX.

Qui non approbat aliquos facere Capitulum, non habet ſe contra ipſos præſentare, ut contra Capitulum, ſed ut contra ſingulares ſe dicentes Capitulum facere.

REcepti fuerunt quidam Canonici de ſancto Honorato ut bene fundati & præſentati, quamvis ſe fundaſſent & præſentaſſent contra tales & tales ſingulariter ſe dicentes Decanum & Capitulum, quamvis Decanus & Capitulum ſe in illa cauſa, ut Decanus & Capitulum conqueſti fuiſſent in caſu novitatis contra ipſos Canonicos, & ſe præſentaſſent. Ratio fuit, quia dicti Canonici dicebant alios non facere Capitulum, nec ut Capitulum approbabant.

QUÆSTIO CLXXX.

In expenſis condemnatur cedens liti poſt adjornamentum, prius eidem collatione facta.

DOminus Joannes *Nicolie* obtinuit expenſas contra Magiſtrum Joannem *Girard* in caſu regaliæ, quamvis dictus Magiſter Joannes *Girard* poſt adjornamentum ceſſiſſet cauſæ, viſis per eum Literis dicti domini Joannis: eo quod ante litem in Curia introductam fuerat oblatum per dictum dominum Joannem dicto Magiſtro Joanni *Girard*, quòd vellet videre Literas ſuas, & cederet liti, ſi videret quòd non jus haberet, quod noluit ante adjornamentum.

QUÆSTIO CLXXXI.

An quis officium regium obtinens ſit ad oppoſitionem recipiendus contra executionem Literarum regiarum impetratarum ſuper eodem.

MAgiſter Joannes *Nully* antea Procurator Regius Maſticonenſis non fuit * ad oppoſitionem receptus contra executionem Literarum regiarum impetratarum per quemdam ſuper dicto officio procurationis, licet penderet lis in Curia ſuper privatione dicti officii inter dictum Magiſtrum Joannem, & regium Procuratorem: nec feciſſet de ea mentionem dictus impetrans. Ratio hujus fuit, quia Rex proprio motu, ut per Literas impetratas videbatur, dederat dictum officium adverſario dicti Magiſtri Joannis, ut aliàs fuit dictum contra Procuratorem *de Chaumont*, pro Receptore & pro Magiſtro Joanne *du Pal*, quondam Præpoſito foraneo Laudunen.

* *Non fuit.*) Non trahitur in conſequentiam, ſed contra ſervatur, ut dixi ſup. eo. quæſt. 171. C. M.

QUÆSTIO CLXXXII.

Arreſt prononcé pour l'Univerſité de Paris, & autres, contre Meſſire Robert du Meſnil Chevalier, dit Taupin.

E*Ntre le Procureur du Roi de l'Univerſité de Paris, Hebert du Chaſtel, Roger du Chaſtel, & George du Chaſtel freres, & deux Damoiſelles ſœurs deſdits Roger & George, enfans dudit Hebert d'une part, & Meſſire Robert du Meſnil dit Taupin, & autres ſes complices d'autre part. La Cour condamna Meſſire Taupin à faire amende honorable; c'eſt à ſçavoir en la Cour de Parlement, ſans chapperon, à genoux, en diſant par ledit Meſſire Taupin les paroles qui s'enſuivent:* A tort & ſans cauſe j'ay battu & mutilé Hebert du Chaſtel, pere deſdits Roger & George, injurié l'Univerſité, entant que j'ay mutilé ledit George, en enfraignant la ſauvegarde du Roy noſtre Sire, & en requiers mercy & pardon. *Semblablement le condamna à faire amendes-honorable auſdits freres, & en l'Univerſité de Paris en la Congregation d'icelle, en diſant les paroles deſſuſdites, & en criant merci, &c. & ce fait, à ſoy tranſporter devant l'Hoſtel où les offenſes furent faites, & à criez merci à iceux freres & Damoiſelles, qui pour celle cauſe y ſeroient. Et s'en aller de là, une torche de cire en ſa main, peſante quatre livres devant l'Egliſe de la Ville où icelles offenſes furent faites, & à offrir aprés ladite torche à l'Egliſe, en diſant les paroles deſſuſdites, en criant merci. Avec ce le condamna la Cour à amende de deux mille livres tournois envers le Roi, envers chacun deſdits freres en mille livres tournois, envers chacune deſdites Damoiſelles en cinq cens livres tournois, envers l'Univerſité de Paris en deux cens livres tournois. Et quant à Hebert & Bedet Hanequin & Girard, complices dudit Meſſire Taupin, la Cour les condamna & chacun d'iceux à faire amendes-honorables aux perſonnes & lieux que ledit Meſſire Taupin avoit fait, en cotte ſimple, ſans ceinture ne chapperon, & chacun d'eux envers chacun deſdits freres en deux cens livres, & envers chacune des Damoiſelles en cinquante livres, envers l'Univerſité en cent livres, envers le Roi en deux cens livres, & les condamna en deux cens livres tous enſemble: & chacun d'eux pour ſoy & pour le tout: & és dépens, dommages & intereſts deſdits freres, & tenir priſon juſques à ce qu'ils ayent tout accompli. Prononcé le Samedy ſeptiéme d'Aouſt, l'an mil trois cens quatre-vingts-ſix.*

Digitized by Google

QUÆSTIO CLXXXIII.

Contra uſurpantes in præjudicium temporalis juriſdictionis.

FUit quædam Commiſſio officialis Cenomanenſis damnata, quia erat contra Baillivum ſeu judicem ordinarium ſecularem Cenomanenſem & in præjudicium temporalis: & eſt in magna Papyro ad longum regiſtrata. Quare hic non plus.

Non eſt ab executore appellandum.

Vide l. ab executore, ff. de appel. & l. ab executione C: quo ap. non rcci.

ITem fuit dictum per Arreſtum non eſſe appellationem recipiendam factam à Magiſtro Joanne de Savigniaco, qui erat executor quarumdam Literarum regiarum, qui non exceſſerat in aliquo metas Literarum.

QUÆSTIO CLXXXIV.

Rex ius partis non poteſt remittere, ſed ſuum ſic.

ITem fuit dictum per Arreſtum quòd Collardus *Nenſure* obtineret & obtinuit defectum contra Joannem *Karemel* & alios complices, qui fuerant adjornati ad perſonaliter comparendum ad requeſtam dicti Collardi & Procuratoris regii, ſuper eo quòd eiſdem imponebatur quòd abſciderant pedem dicto Collardo, eo etiam quod receſſerant abſque Curiæ licentia: nec profuit eis gratia à Rege pro eiſdem obtenta, & per eorum Procuratorem curiæ oblata, continens quòd Rex adnullabat defectum: dum tamen infra duos menſes à data gratiæ Curiæ, comparerent perſonaliter inquantum tangebat dictum Collardum, ſed profuit in quantum tangebat regium Procuratorem: quia quoad regium Procuratorem fuit per Curiam eidem obtemperatum: ſed tamen non venerunt intra illos duos menſes, & ſic non habuit effectum.

QUÆSTIO CLXXXV.

Quædam ordinationis publicatio ſuper impetrationibus non faciendis.

ITem fuit publicata in Parlamento iſto quædam ordinatio regia data 15. die menſis Auguſti, per quam Rex prohibebat Advocatis, partibus, & Procuratoribus, ne impetrarent Literas regias in præjudicium ordinationum regiarum: & quòd Curia non obtemperaret Literis regiis impetratis à partibus ſaltem clauſis, &c. & vide eam, & fuit cauſa dominus *de la Trimoille* in cauſa quam habebat domina *de Craon* contra dominum *de Suze*: quia dictus *de la Trimoille* impetravit Literas ut cameræ * Parlamenti ſe congregarent ad conſulendum & proceſſum videndum præ timore quem habebat ne condemnaretur domina *de Craon*, mater uxoris ſuæ. Et finaliter partes concordaverunt. Plura alia notabilia quæ vidi dici & pronuntiari per Arreſta in Parlamento, quod incipit in craſtinum ſancti Martini 1389.

* *Camera.*) Quod poſtea vetuit Carol. VII. art. 116.

QUÆSTIO CLXXXVI.

Condemnatio facta contra Abbatem de Bourdedieux, *ratione delicti per ipſum commiſſi, cum eſſet Prior ſancti Martini.*

PRimò fuit condemnatus Prior quondam S. Martini, tunc Abbas *de Bourdedieux* in 30. libris Turonibus capiendis ſuper temporali ſuo, ac privatus omnibus officiis regiis obtentis & obtinendis. Et inſuper dictum fuit quòd curia obtemperaret Literis regiis ab ipſo impetratis, quæ continebant in effectu quòd dimitteretur in pace, & quod ſileret regius Procurator: & fuit ratio propter falſitatem quam commiſit in quibuſdam Literis quittantiæ: de quibus ſe juvit in curia, ut ſupra * fit mentio. Et hanc cauſam pro ipſo placitavi. Et fuit pronuntiatum Arreſtum die Sabbati quarta die menſis Novembris ante finem.

* *Supra.*) quæſt. 56.

QUÆSTIO CLXXXVII.

Curia temporalis cognoſcit de appretiatione reparationum contra Clericum.

IN eodem Parlamento fuit dictum Baillivum Viromandenſem habentem commiſſionem regiam, ſuper hoc benè judicaſſe in hoc quod dixit quòd cognoſceret de appretiatione reparationum * faciendarum in quibuſdam domibus cujuſdam dignitatis Eccleſiæ Laudunenſis. Quod dixit pro Petro *de Lannoy* quondam Decano Aurelianenſi, & nunc Theſaurario Laudunenſi contra Stephanum *de Noyon*: qui ex cauſa permutationis habuerat à dicto Petro decanatum Aurelianenſem, mediante dicta dignitate Theſaurarienſ. in Eccleſia Laudunenſi in cujus domibus oportebat fieri reparationes: & pro ipſis videndis appretiari, & procedendò ulteriùs etiam fuerat coram Baillivio, Viromandenſi adjornatus dictus Stephanus, & declinaverat dicendo quòd erat perſonalitas, nec tenebatur in Curia laïcali reſpondere ſuper appretiatione reparationum.

* *Reparationum.*) Late Steph. Aufre. rep. Clem. I. reg. 2. fallen. 16. & infr. q. ſupra part. 3. tit. 37. inf. eo q. 115 C. M.

QUÆSTIO CLXXXVIII.

An regalia dicitur vacatio facti, ſi jus habens in Beneficio, non poſſideat ipſum, ſed tertius.

ARreſtum pronuntiatum fuit pro Magiſtro Mahiero Auquetin, contra Magiſtrum Robertum *la Ferté* ſuper Canonicatu & Præbenda Eccleſiæ Rothomagenſis in regalia collatis dicto Magiſtro Mahiero: Nec fuit accepta ratio dicti Roberti dicentis non vacare in regalia Beneficium. Eo quod dicebat dictos Canonicatum & Præbendam de facto teneri per unum, & alterum habere jus in ipſis: quos de facto * dicebat vacare dictus Magiſter Mahierus, eo quod qui jus habuerat à Papa, non habebat poſſeſſionem tempore regaliæ: nam licèt à non habente jus detineretur, dicebatur de facto vacare, quia pro hòc vitando oportet habentem jus in ipſis ipſos poſſidere.

* *De facto.*) Sup. q. 168. ubi jure dixi. C. M.

Digitized by Google

QUÆSTIO CLXXXIX.

Oportet coram Commiſſariis teſtes reprobare, vel quod per eos reſervetur.

CORAM * Commiſſariis oportet tradere reprobationes teſtium, vel per ipſos reſervetur Commiſſarios, quod in fine inqueſtæ tradi poſſint. Sic fuit dictum pro domino Petro Boucheti, contra quemdam equorum mercatorem. Et ideò *Maſile* non fuit receptus in Curia Parlamenti ad teſtes reprobandos, eo quòd coram Commiſſariis fuerat poſitus in defectu, adjornatus ad videndum teſtes jurare, & ad inqueſtam procedere, nec teſtes reprobaverat, nec eidem reſervatum fuerat.

* *Coram.*) Patet ſup. in ſtil. c. 7. §. 5. quod eſt iniquum & obſoletum, ut ibi dixi. C. M.

Dantur quadraginta dies ad deliberandum.

Domini Joanni *de Clermont* adjornato ad ſe garendum pro herede fratris ſui materni filii domini Joannis *la Perſonne*, vel renuntiandum, fuerunt dati quadraginta dies ad deliberandum, adjornato, tanquàm * ad dicti domini Joannis *la Perſonne* inſtantiam.

* *Tanquàm*) Id eſt, etiam non petenti dantur & præfiguntur de generali conſuetudine. C. M.

QUÆSTIO CXC.

Facta recepta contra Theſaurarium ac Capellanos Capellæ ſanctæ.

FUit receptus in factis Joannes *David* contra quemdam Capellanum Capellæ ſanctæ ad proponendum in cauſa beneficiali quod Rex Franciæ ſciens, & certificatus ex conceſſione & gratia per eum facta * ſuper proviſione Capellanorum dictæ Capellæ ſanctæ facienda de poteſtate per eum data Theſaurario ejuſdem Capellæ ſuper collatione Beneficiorum per eum facienda dictis Capellanis: eidem *David* conceſſerat quoddam Beneficium ſeu Capellaniam, non obſtante dicta Conceſſione ac poteſtate, licèt in Literis * ſuæ collationis hoc exprimeretur. Item etiam ad proponendum quod tempore collationis dicto Capellano factæ per dictum Theſaurarium vivebat ille per cujus mortem dicebatur vacare: fuit tamen facta recredentia dicto Capellano.

* *Facta.*) Vt ſup. q. 56.

* *Literis.*) Quia certa ſcientia poteſt probari per teſtes. Rota deſcribi. novis. Bellamera deciſ. 748. Rom. Conſ. 327. dixi contra Alex. ad eius Conſ. 11. numero 2. lib. 7. ad Dec. c. cum inter. num. 8 de except. C. M.

QUÆSTIO CXCI.

Non habet locum advoatio in maleficiis, nec valet in hoc conſuetudo.

FUit damnata quædam conſuetudo propoſita per Magiſtrum Joannem de Nulliaco, pro illis de Tornaco, per quam dicebat quòd ſi plures intererant ex certo propoſito ad quoddam maleficium faciendum, cujus quidem maleficii quidam erat principalis, & illud fecerat aliis præſentibus, & quod præſentes antedicti erant exonerati per advoationem maleficii factam per dictum principalem.

QUÆSTIO CXCII.

Salviconductus ſunt tenendi.

QUidam mercatores *de Monte Peſſulano*, & Carcaſſonæ obtinuerant quamdam marcam * per Arreſtum Parlamenti latum contra Januenſes anno domini 1388. & quamdam executoriam anno 1389. menſe Julii à Curia Parlamenti, virtute cujus Arreſti & executoriæ fecerant fieri quamdam executionem & Arreſtum ſuper bonis quorumdam Januenſium, quorum quidam morabantur Pariſiis, & alii in monte Peſſulano, & vocabantur aliqui dictorum Januenſium *Leon & Ayton*. Januenſes ſe juvabant aliquibus ſalviſconductibus: unum per dominum Ducem Bituricenſem dato, tunc locum tenentem regium anno 1385. uſque ad quatuor annos: alio à Rege dato uſque ad tres annos: alio etiam dato à Rege anno 1389. menſe Maii uſque ad annum; ſecundo & ultimo omnes alios continentibus & potiſſimè ultimo de gratia ſpeciali certa ſcientia & authoritate dato: nonobſtantibus dictis Arreſto & executoria, & quod Rex aliàs ſalvumconductum eiſdem dederat; & erant duo ultimi paſſati per Regem & Magnum Conſilium * ubi interfuerant Cancellarius, Dux Burgundiæ, Dux Turoniæ, Coneſtabularius, & alii de magno Conſilio. Et fuit in hoc Parlamento cauſa pro Januenſibus placitata, & ipſa placitata, appunctatum fuit quòd bonorum dictorum Januenſium fieret inventarium, & ponerentur ipſa bona in cuſtodia per manum regiam extra manum ipſorum, niſi vellent dare cautionem uſque ad ipſorum valorem, videreturque ipſorum Papyrus ad hoc ut ſciretur an in Regno Franciæ haberent alia bona. Finaliter dicti Januenſes tantùm proſecuti fuerunt penes Cancellarium & magnum Conſilium, quòd licèt diceretur à tergo, quòd per Curiam Parlamenti haberent Arreſtum contra ipſos, fuit dictum ſalviſconductibus non per Curiam Parlamenti, nec per Arreſtum ipſius obtemperatum: ſed per magnum Conſilium & impedimentum in eorum bonis appoſitum, amotum. Ratio fuit propter inconveniens quod fuiſſet ſecutum, ſi Rex Franciæ ſuos ſalvoſconductus non tenuiſſet, ſaltem dictis Januenſibus, cum quorum Duce & patria habebat confœderationem. Item dicti duo ſalviconductus dabant ſalvumconductum hoſpitalibus ipſorum Januenſium Pariſiis commorantium, ac ipſis Januenſibus & bonis ſuis, ac hoſpitio ſeu ipſorum mercaturis.

* *Marcam.*) Id eſt [illegible]gationes, hæc & alia Rex agit hodie in concilio Curia.

* *Conſilium.*) Et ſic olim magnū conſilium non erat aliud quàm privatum Regis Conſilium, hodie fit juriſdictio contentioſa ordinaria. adde quæ dixi ſup. eod. q. 109. C. M.

Rex debet tenere ſuos ſalvoſconductus.

QUÆSTIO CXCIII.

De Theſauris inventis.

ITem nota quòd per compoſitionem à Curia Parlamenti approbatum fuit actum & concordatum inter Huguelinum *de Renelle* de Ambianis quòd ipſe haberet medietatem 120. florenorum in domo ſua Ambianenſi quam reparari faciebat, per ipſum inventorum: & Rex aliam medietatem. Qui quidem Huguelinus appellaverat à Baillivo Ambianenſi, eò quod dicebat & propoſuerat coram ipſo, quòd de jure & conſuetudine Ambianenſi ad ipſum tota ſumma ut theſaurus ſpectabat. Quem in ſuo repererat, & Baillivus pronuntiaverat ad Regem totum ſpectare, non recipiendo ſuam conſuetudinem, & contra jus quod bene fecerat, ut dicebat regius Procurator: eo quod ad Regem talia ſpectant in ſua alta juriſdictione, maximè ut *eſpaves étrangers, & biens vacans*, & quod talis erat conſuetudo notoria Ambianis, quam reperit Baillivus per aſſiſtentes notoriam (de hac materia vide alia duo Arreſta alibi citata, & de jure in §. theſauros inſt. de re. di. & l. unica. de theſau. lib. 10. & l. non intelligitur, §. ſi in locis, ff. de ju fiſci.) Etiam ſimilis compoſitio facta fuit inter Religioſos ſancti Germani de pratis, habentes omnem juriſdictionem in hoſpitio Scholarium *de Boiſſi*, & Magiſtrum dictorum Scholarium, qui in dicta domo & pro pretio invenerat nongentos agnos aureos, & 110. angelotos, & hoc mediante Magiſtro Guiberto *de Celſiaux* Phyſico. vide quod ſcripſi inferius.

QUÆSTIO CXCIV.

An teſtes ſint recolendi.

ITem nota quòd coram Guillelmo de Bellocaſtro Baillivo pro Rege in villa *de Dreux*, Procurator regius dicti loci proſecutus fuerat Abbatem & Conventum de Columbes, ſuper tranſportu priſionariorum de una juriſdictione ad aliam, de infractione ſalvæ gardiæ, & de rebellione ſervienti regio facta : & tantum fuerat proceſſum quòd partibus in factis contrariis appunctatis, dictus Baillivus fecerat inqueſtam & ejus Clericus ſcripſerat ipſam coram eo, & fuerat partibus antedictis dicti proceſſus publicatio facta : quia ſic uſus dictæ Bailliviæ ſe habet abſque recuſatione dicti Baillivi : & demum ceperant partes diem ad jus audiendum ſuper ipſo proceſſu, quæ dies ad jus audiendum fuerat quater continuata demum ferè poſt annum lapſum vel circiter à tempore dictæ publicationis : & quòd dicti Abbas & Conventus viderant ſuum proceſſum & publicationem teſtium, impetraverunt Abbas & Conventus Literas regias Baillivo Carnotenſi directas, per quas eidem mandabatur, & committebatur, ut teſtes dictæ inqueſtæ recoleret propter hoc, quod dicebant dictum Baillivum *de Dreux* in favorem Regis plura poſuiſſe, vel ſcribi feciſſe in inqueſta quam depoſuerant teſtes Regis, & minus in ipſa poſuiſſe vel ſcribi feciſſe quàm depoſuerant teſtes Religioſorum prædictorum, in odium quod habebat in ipſos. Et quod dictus Baillivus Carnotenſis non fecerat aliquam diligentiam, nec ipſi Religioſi de dictis teſtibus recolendis, dictus Procurator regius impetraverat Literas regias ut intra certum tempus fieret dicta recollatio : aliàs excluſi eſſent de hoc dicti Religioſi, & remitteretur dictus proceſſus dicto Baillivo *de Dreux* judicandus. Finaliter dicti Religioſi impetrarunt Literas regias, in quibus Baillivo *de Dreux* ſupradicto imponebant prædicta, & ultra plures alias falſitates & delicta quæ fecerat in præjudicium dictorum Religioſorum : virtute quarum Literarum cauſa fuit advocata in Parlamento, in quo Parlamento requiſierunt dicti Religioſi, ut dicti teſtes recollarentur per Curiam, vel Commiſſarios ab ea committendos, &c. Allegantes inter alia ad hunc finem ea quæ ſequuntur. Primò prædicta. Secundò quòd Baillivus ſolus examinaverat teſtes : & tamen in Caſtelleto dantur duo examinatores. In Parlamento duo Commiſſarii, vel unus cum adjuncto. Tertiò Clericus ſuus ſcripſerat depoſitiones teſtium, nec erat ibi ſignum alicujus perſonæ publicæ. Quartò non eſt credendum actis Baillivi, niſi in quantum per acta tabellionica conſtat. c. quoniam contra falſam. de proba. Quintò quia recoli debent teſtes cum ſubeſt cauſa, ut hîc, ſic aliàs factum fuit in curia, ad hoc cap. cum clamor. de teſtibus. Sextò teſtes qui viderant depoſitiones, jurabant ſe numquam ſic depoſuiſſe. Septimò quia uſque ad diffinitivam etiam poſt, poſſunt & debent falſitates inquiri & perquiri, & quod per medium ipſius factum eſt, debet retractari juxta l. Divus ff. de re judic. & l. qui agnitis, ff. de except. & C. ſi ex fal. inſtru. per totum, & cap ſuper eod. & cap. accedens, de crimi. fal. Contrarium propoſitum fuit per Procuratorem regium & dictum Baillivum ad finem quòd dicti Religioſi emendarent Regi & Baillivo injuriam quam prætendunt contra ipſum, quòd non fiat recollatio : ſed proceſſus Baillivo ante dicto *de Dreux* remittatur judicandus : nec in contrarium recipiantur per rationes ſequentes. Primò, quia Baillivus honeſta perſona erat, benè famata, licentiatus in jure civili, numquam de aliquo crimine aliàs reprehenſus, nec increpatus, juratus Regi de bene judicando & juſtitiam faciendo. Secundò, quia pars adverſa non dicebat contrarium præterquàm in prædicto caſu ſuperius allegato, &c. & pluries cognovit de aliis cauſis & judicavit ad intentionem dictorum Religioſorum etiam contra Regem & alios. Tertiò non allegabat pars adverſa prædictum Baillivum fuiſſe in hac parte corruptum, nec aliàs, nec allegabat aliquid ſufficiens, ſed ſolum dictum Baillivum in favorem Regis & odium Religioſorum prædicta feciſſe, quæ non ſufficiunt : nec ſunt recipienda in terminis ita generalibus, nec tenendum dictum Baillivum in favorem Regis, vel odium alterius (cujus odii vel favoris inordinati cauſa non allegatur) fuiſſe ſuæ ſalutis immemorem juxta l. fin. C. ad l. Juliam repetun. canonizatam. Quartò Baillivus examinavit teſtes, qui eſt perſona publica, & ſuus Clericus ſcripſit depoſitiones ipſorum, ſic ut duo fuerunt, nec eſt neceſſe, nec aſſuetum ibidem duos eſſe : ſic fit plerumque in examinatoribus Caſtelleti ubi unus ſolus examinat : ſic in dominis Parlamenti & alibi. Quintò creditur examinationi teſtium factæ per duos, vel unum ad hoc commiſſum, ut uni examinatori vel uni de dominis Parlamenti. Sextò officium eſt judicis facere inqueſtas & teſtes examinare, licèt plerumque non faciant hæc, quia plerumque ſunt ignari : ſed non ſic de hoc Baillivo, ut ſuprà dictum eſt, ſufficienti & perſona publica & jurata. Septimò non eſt credendum teſtibus etiam dicentibus ſe aliter depoſuiſſe : quia ſunt in hoc ſingulares, & duo deponunt, contrarium ut Baillivus & ejus Clericus, juxta, c. cum dilectus filius Abbas Ciſtercienſis de accu. ubi videtur caſus. Octavò, quia teſti ſe corrigenti, niſi in continenti, non eſt credendum : juxta c. præterea de teſti. cogen. Nonò non ſunt ad hoc recipiendi propter timorem ſubornationis, quia poſt annum, vel ferè quando habuerunt publicationem teſtium, & viderunt quòd teſtes depoſuerunt contra ipſos, petierunt teſtes recoli. Quòd non eſt recipiendum juxta, cap. fraternitatis de teſt. & cap. fin. eod. tit. in Cle. & in Auth. de teſt. §. quia verò ſæpe, cap ultra tertiam, de teſti. Decimò, quia ſcientes teſtium depoſitionem, ceperunt appunctamentum ad jus audiendum ſuper proceſſu. Quod appunctamentum fuit ter, aut quater continuatum de conſenſu dictorum Religioſorum. Undecimò non intervenit hîc aliqua falſitas, nec eſt de ea aliqua præſumptio. Sed ſolum verbo allegat pars, cauſa diffugii : quia ſcit teſtes deponere contra eam. Duodecimò non facit contra hoc c. cum clamor de teſt. quia loquitur quando minus ſufficienter ſunt teſtes examinati : non in hoc caſu. ſic pars adverſa non eſt admittenda, ſed debet fieri concluſio ſupra requiſita quoad proceſſum. Similiter & quoad emendam per ſequentes rationes. Primò, quia impoſita per Religioſos dicto Baillivo ſunt injurioſa, & maximè alia verba de quibus nullam fecerunt mentionem, nec concluſionem : nec expoſuerunt in placitando, videlicet & plures alias falſitates & delicta, &c.

Ad hoc not. l. non omnes, §. à barbaris, ff. de re. mil.

Replicat pars Religioſorum, ac defendit. Primò quòd non habet diem quoad concluſiones Procuratoris regii & Baillivi ſuper injuriis. Secundò, quia præmaturè agunt ſuper injuriis : ſed debent expectare recollationem per quam apparebit an habeant cauſam Religioſi requirendo eam : quo caſu non poſſet contra ipſos concludi ad emendam, vel non, quo caſu non haberent Procurator regius & Baillivus antedicti cauſam concludendi ad emendam. Duplicavit Procurator & Baillivus. Primò, quia non eſt opus adjornamento : quia injuriæ contentæ ſunt in Litera regia qua uſi ſunt Religioſi in curia. Secundò, quia verbo protulerunt dicta verba injurioſa. Tertiò, reſpectu emendæ poſſunt proſequi, quia dicta verba injurioſa fuerunt, & maximè in Litera continetur illa generalis clauſula, & aliàs plures, &c. quæ per partem adverſam non fuit ſpecificata, nec in curia expoſita, nec per eam in curia propoſita. Nec eſt actum præmaturè, quia non eſt expectandus finis proceſſus quoad

Digitized by Google

agendum : ſed quoad condemnandum & executandum. Finaliter partibus antedictis ad plenum auditis 25. die menſis Januarii anno Domini 1389. per Arreſtum fuit dictum quòd Religioſi reſponderent ſuper dictis injuriis : & quod admitteretur Procurator regius & Baillivus ad emendam ſuper ipſis faciendam, & quòd dicti Religioſi non erant admittendi ad ſuam requeſtam, nec ad aliqua per eos propoſita, nec fieret recollectio : & fuit proceſſus remiſſus dicto Baillivo *de Dreux*, per ſuum locum-tenentem judicandus. Et inſuper dicti Religioſi fuerunt condemnati ad emendam Procuratori regio & dicto Baillivo faciendam, taxatione curiæ reſervata, & condemnati in expenſis dicti Baillivi.

QUÆSTIO CXCV.

De renuntiatione facienda alicui rei propter grande onus.

DOminus Ludovicus *de Châlons*, receptus fuit per Arreſtum ad renuntiandum emendæ ad utilitatem Decani & Capituli Turonenſis à quibus eam prædeceſſores ſuis receperant, ad onus quoddam reale unà cum perſonali obligatione, & hoc me placitante, &c.

QUÆSTIO CXCVI.

Poſſeſſiones receptæ ſuper immunitate ac libertate viſitationis Procurationis.

PRior ſancti Eligii Pariſienſis unà cum Abbate ſancti Mauri propè Pariſius de qua Abbatia membrum eſt dictus Prioratus dependens, fuerunt recepti in factis contrariis contra Epiſcopum Pariſienſem, ſuper eo quòd prætendebat dictus Prior prioratum ſuum eſſe francum & immunem de viſitatione & procuratione erga dictum Epiſcopum, & immediatè eſſe ſubjectum quoad viſitationem & procurationem dicto Abbati ſuo, abſque hoc quòd Epiſcopus aliquid quoad hæc haberet. Et me placitante, hæc erat quæſtio, non in proprietate, ſed in poſſeſſorio, quorum Abbatis & Prioris fuerunt poſſeſſiones receptæ ; & fuit magna & prolixa placitatio : Epiſcopus tamen habuit recredentiam : Et ratio fuit quia de jure * communi fundatus erat Epiſcopus Pariſienſis.

* *Iur.*) c. cum ſint perſonæ. de privileg. de C. M.

QUÆSTIO CXCVII.

Servientes debent obedire eorum Superioribus.

TAſſardus de Boſco ſerviens Ambianenſis appellavit à locum tenente Baillivi Ambianenſis, eo quia dictus locumtenens præceperat cuidam ſervienti regio, quòd dictum Taſſardum poneret in priſionem. Ea ratione quia dictus Taſſardus non poſuerat in priſionem quemdam, quem dominus locumtenens juſſerat in priſionem poni per dictum Taſſardum, ſed in domum ipſius in priſionem duxerat : licet dictus Taſſardus ipſum poſuiſſet in priſionem poſtquam venit ad notitiam ejus, quòd dictus locumtenens præceperat dictum Taſſardum in priſionem poni ratione prædicta. Et fuit dictum me hoc placitante quòd dictus Taſſardus malè appellaverat, & emendaret etiam, &c. quia obedire debebat dicto locumtenenti quia ejus præceptum non erat atrox.

QUÆSTIO CXCVIII.

Prohibitæ & interdictæ ſunt guerræ inter ſubditos Regios nobiles & alios, ſive de Picardia, vel Campania tempore guerrarum ac treugarum.

HÆc interdictio & prohibitio facta fuit per dominum Guillelmum de Senonis tenentem Parlamentum regium : & tunc primum Præſidentem, anno quo ſuprà, in cauſa pendente inter dominum Joannem *de Iumont* militem, actorem & defenſorem ex una parte : & dominum Robertum *Danys* militem, actorem & defenſorem ex altera parte, &c.

QUÆSTIO CXCIX.

Nota adjornamentum generale bonum & aſtringere.

ITem fuit dictum tunc adjornamentum bonum & validum, ac virtute ipſius dictum Robertum reſpondere debere, licet non eſſet ſpeciale, ſed ſolum generale : videlicet *& pour répondre à tous ceux qui s'en voudront faire partie* : quamvis etiam relatio fuit ita generalis, quoniam ſic continebatur in adjornamento & Literis regiis.

Adjornamentum generale etiã bonum eſt, & aſtringit adjornatum.

QUÆSTIO CC.

Literæ ſtatus non impediunt inqueſtam fieri, nec repriſiam arramentorum.

PArtibus appunctatis in factis contrariis, & una defuncta, Literæ ſtatus ab ejus heredibus impetratæ non impediunt repriſiam arramentorum : quia eſſet impedire inqueſtam * fieri, quæ fieri non poſſet, niſi repriſia facta, cùm non eſſet aliàs pars contra quam fieret : ſed repriſia facta, pars non mutata faciet ſuam inqueſtam fieri, & altera etiam, ſi voluerit : ſed credo quòd ſi non faceret, nil ſibi imputaretur propter Literas ſtatus. Sic dictum fuit per Arreſtum pro domino d'*Amboiſe* contra Comitem d'*Eu*, & ejus ſororem, heredes patris eorum quondam Comitis d'*Eu* tempore vitæ ſuæ. Sic fuit dictum in Parlamento incepto anno Domini 1390. pro Capitulo noſtræ Dominæ Pariſienſis, contra Abbatem & Conventum *de Feſcam*.

* *Inqueſt.*) Conſtitut. Carol. VII. art. 55. Sed hoc non eſt perpetuum, ut inf. parte 7. Arreſt. 105. C. M.

Item in eodem Parlamento fuit dictum pro quodam armigero, contra Marceletum *du Meſnil*, quod dictus armiger faceret ſi vellet ſuos teſtes examinari affuturos ſenes, & cætera, in quadam cauſa integra, licet haberet Literas ſtatus dictus Marceletus : nec reſumpſiſſet, nec adjornatus eſſet ad reſumendum, &c. arramenta hujus cauſæ integræ quæ incœpta fuerat contra dominum Nicolaum *Braque* mortuum dicti Marceleti Baillivum * habentem. Quod mirum videtur, tum quia dictus armiger non habebat partem adhuc, tum quia cauſa nondum introducta, non datur talis proviſio quæ non videtur introducta, cùm non reſumpſerit arramenta. Et ulterius fuit eidem dictum quòd faceret adjornare dictum Marceletum ad videndum teſtes jurare : fuiſſet eidem armigero ſecurius quò feciſſet dictum Marceletum adjornare ad reſumendum vel deferendum, &c. proceſſiſſet ut ſupra, &c.

* *Baillivu.*) Id eſt cuſtodiam ſeu regimen concedi ſolitum olim collateralibus, ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 8. C. M.

Item in Parlamento incepto 1390. pro domina Joanna *de Noyers*, & domino Joanne de Rimancuria, appunctatis in factis contrariis cum duce Lotharingiæ,

Digitized by Google

fuit dictum contra heredes ducis Lotharingiæ adjornatos *à reprendre ou delaiſſer* arramenta : qui obtinuerunt Literas ſtatus uſque ad annum , quòd dicti dominus & domina facerent inqueſtam ſi vellent, & facerent adjornare dictos heredes ad videndum teſtes jurare : tunc tamen aſtricti ad reſumendum vel deſerendum.

QUÆSTIO CCI.

Arreſt pour le Marquis de Saluces, contre le Duc de Savoye.

LE Mercredy onziéme iour de May 1390. fut Arreſt prononcé par Maiſtre Simon Friſon Preſident en Parlement, par lequel le Marquis fut abſous de l'impetition & demande du Duc de Savoye. Et en outre fut le Roy noſtre Sire, comme Dauphin de Vienne tenu & gardé en poſſeſſion & ſaiſine d'avoir ſeul & pour le tout la foy & hommage dudit Marquis, à cauſe de ſondit Dauphiné, & ledit Marquis tenu & gardé en poſſeſſion & ſaiſine de foy & hommage au Roy noſtre Sire ſeul & pour le tout de ſondit Marquiſat, & de le tenir ſeul de luy, & pour le tout en foy & homage à cauſe de ſondit Dauphiné : & fut condamné ledit Duc à rendre audit Marquis quarante-ſix que Citez, que Villes, que Chaſteaux, dont il y en a quatorze du Domaine dudit Marquis, & les autres dudit Marquiſat mouvans du Roy, comme Dauphin de Vienne, & à oſter l'empeſchement par luy mis en iceux, & les dépens de la cauſe : & ne fut en la prononciation dit rien des fruits, ne des dommages & intereſts.

Item, *ſçachez que leſdits Marquis & Comte s'eſtoient ſubmis au Roy Charles dernier trépaſſé, pere du Roy qui à preſent eſt, de tous ſes debats, & furent les cauſes plaidoyées en la preſence du Roy & deſdites parties eſtans en Parlement, lequel avant la prononciation de cet Arreſt trépaſſa : voire avant que l'enqueſte fuſt faite, qui a eſté grande : & vouloit le Comte dire que le Roy qui eſt à preſent, ne s'en pouvoit entremettre, & le fit plaider : mais nonobſtant le Roy s'en eſt entremis, ainſi que voir pourrez.*

Item, *En prononçant cet Arreſt diſoit toûjours ledit Maiſtre Simon, le Roy dit. Et outre dit, que le Roy ne pouvoit eſtre en perſonne au prononcer, & qu'il avoit commandé qu'en ſon nom le Parlement le prononçaſt, & en ſon abſence.*

QUÆSTIO CCII.

Non eſt concedendum adjornamentum ſuper defectu contra illum qui ſe offert procedere velle.

DIctum fuit contra Procuratorem regium pro quodam armigero dicto *Treſſat*, quòd Procurator regius non haberet defectum contra dictum armigerum & adjornamentum ad videndum adjudicari ipſum defectum, licet ſe non præſentaſſet dictus armiger : eo quod dictus armiger ſe tenebat pro adjornato, licet Procurator regius prætenderet tale intereſſe : ſcilicet quòd faceret adjornare dictum armigerum, & contra ipſum poſſet obtinere ſecundum defectum, & ſic tertium & quartum, &c. & ſic cauſam, cùm eſſet in cauſa criminali. Sed dictum fuit quòd non habebat intereſſe, cum dictus armiger eſſet præſens, & ſe defendere offerebat, nec expenſas habere poterat dictus Procurator. Item dictum fuit pro quibuſdam heredibus, qui ſe offerebant procedere in cauſa.

QUÆSTIO CCIII.

*A quelle monnoye * ſe doit rente payer.*

*LA veille de la Pentecoſte l'an 1390. fut prononcé par Arreſt de Parlement contre Meſſire Raoul Pourcelet, Preſtre, Chapelain en l'Egliſe de Doüay, pour aucunes perſonnes de Doüay poſſedans heritages, ſur leſquels avoit eſté aſſiſe rente pour la fondation de ladite Chapelle, que combien que par Arreſt de la Cour de Parlement (dont j'ai autre part parlé) ladite Chapelle deuſt eſtre & fuſt fondée & doüée de cinquante livres tournois. Auquel temps couroit franc pour vingt ſols tournois en ladite ville, qui lors eſtoit au Domaine du Roi : toutesfois ne ſeroient tenus leſdits detenteurs de paier autre monnoie que courir faiſoit le Comte de Flandres en ladite ville, à qui par le Roi elle avoit eſté baillée, dont le franc valoit trois * de ladite monnoie; c'eſt aſſçavoir quarante-huit ſols d'icelle monnoie, car dit n'avoit pas eſté le franc pour vingt ſols tournois, ou pour ſeize ſols pariſis.*

* Monnoye.) Plene & novae dixi in tractat. uſur. Latino & Gallico ad fin. adde infra q. 303. C. M.

* Trois.) Car le franc de Flandres ne valut que ſeize ſols tournois, comme encore aujourd'huy.

QUÆSTIO CCIV.

Portes abbatuës pour cauſes des rebellions.

ITem, *Celui jour fut la Comteſſe de Valentinois condamnée envers le Roy & partie en grande ſomme de deniers, & fut Maiſtre Pierre le Guy ſon gouverneur lors trépaſſé, pour cauſe de certains excez & rebellions faits aux Gens du Roi. Et les portes de ſon Chaſtel ou Ville ont eſté abbatuës juſques à la volonté du Roi, pour cauſe deſdites rebellions.*

QUÆSTIO CCV.

Quid per oppoſitionem in caſu novitatis factam ſit contentioſum non ſolùm deductum in minori, ſed in majori.

ITem, *Celui jour fut prononcé contre les Marguilliers de S. Gervais, & pour le Curé d'icelle Egliſe, qui fait porter l'eau-beniſte par leſdits Marguilliers : jaçoit ce qu'iceux Marguilliers euſſent pris leur complainte negative en cas de nouvelleté contre ledit Curé : c'eſt à ſçavoir qu'icelui Curé ne pouvoit faire porter l'eau-beniſte par ladite Cure. Cuidant par ce moien que faire porter l'eau-beniſte de par ledit Curé, fuſt tant ſeulement contentieux, jaçoit que le Curé ſe fuſt oppoſé ſimplement : & pource de par eux la faiſoient porter*, & malè *comme dit fut par ledit Arreſt.* Et nota hic *l'Arreſt de Blois.*

QUÆSTIO CCVI.

Quando adjornamentum factum ſuper re valeat, licet in perſona vel domicilio factum non fuerit.

ITem per Arreſtum dictum fuit bonum adjornamentum ad comparendum ſupra locum, & bene factum expletum in caſu novitatis in loco *d'Eſpagni* pro Epiſcopo Lingonenſi contra dominum Joannem *de Breſus*, dominum *d'Eſpagni* ratione impedimenti in dicto loco per gentes dicti domini facti dicto Epiſcopo. Item fuit dictum contra Cardinalem Pariſienſem quòd valuit factum in loco cujuſdam Prioratus * membri dependentis ab Abbatia majoris Monaſterii,

* Prioratus.) Intellige ſi agatur de juribus beneficii; ſecus ſi poſſeſſorium retineatur, vide Ioan. Imb. Inſt. Foren. lib. 1. c. 5. C. M.

Digitized by Google

pro Abbate & Conventu dicti loci contra dictum Cardinalem Pariſienſem Pariſius exiſtentem dictum Prioratum occupanté, licet non contineretur in Litera quòd valeret ibidem factum, ac ſi factum eſſet in perſona vel domicilio dicti Cardinalis.

QUÆSTIO CCVII.

De receptione facienda in factis contrariis ad finem habendi expenſas, ac cauſam eſſe deſertam.

ITem die menſis Junii 1390. fuerunt Procurator regius, & Regina *de Hieruſalem*, nomine quo procedebant, recepti per Arreſtum in factis * contrariis, contra quamdam partem, ad finem deſertionis, & habendi expenſas, & ad proponendum quòd à quodam nomine Bartholomæo Locumtenente Seneſchalli ſui, & conſervatore Regio privilegiorum Scholarium Andegavenſium pars appellans appellaverat, ut à conſervatore non à Locumtenente Seneſchalli ſui: & ſic non debebat adjornari, ſed debuit dictus Bartholomæus adjornari ut judex regius; quod non fuit. Sic erat cauſa deſerta, & debebat ſolvere emendam appellationis Regi & Reginæ, & expenſas ipſi Reginæ.

* *In factis.*) Hodie non debet admitti, tum quia acta ſcriptis probanda ſunt tum per rationem, l. mediterranea C. de an. & trib. lib. 10. C. M.

QUÆSTIO CCVIII.

Quando renuntiatio facta appellationi infra octo dies non prodeſt.

L*E ſeptiéme jour de May 1590. fut prononcé Arreſt pour le Procureur du Roi, & contre Pierre Briſefort, que la renonciation faite par ledit Briſefort à ſon appellation, eſtoit non vallable, jaçoit ce qu'il l'euſt faite dedans huit jours,* à tempore appellationis. *Et fut la raiſon, car ledit Briſefort avoit appellé d'une execution que l'on avoit fait contre luy de cent livres d'amende, eſquelles il avoit eſté condamné par les Gens du Treſor envers le Roi, & par vertu de leur commiſſion, & dedans huit jours avoit renoncé devant deux Notaires de Chaſtelet, & non devant ceux du Treſor qui eſtoient auſſi bien à Paris comme les Notaires, & auſquels ou au Clerc de leur Cour il euſt pû auſſi bien aller à ſon aiſe comme aux deux Notaires. Et point n'avoit ſigné ladite renonciation à ceux du Threſor dedans les trois mois, n'aprés: & pource leſdits trois mois paſſez, obtint le Procureur du Roi une Lettre de Juſtice contre luy,* cum oppoſitione, *& s'oppoſa à l'execution de l'amende: & luy fut aſſigné iour en Parlement. Où je propoſay pour ledit Procureur du Roi, que ſadite renonciation ne lui pouvoit profiter, pource qu'il ne l'avoit pas fait au Treſor, où il pouvoit auſſi-toſt avoir accez comme en Chaſtelet, & qu'il devoit renoncer devant le Juge, ou en Cour duquel il avoit appellé, quand il y avoit faculté: & qu'il n'avoit point ſignifié ladite renonciation dedans trois mois, à fin qu'il ne payaſt quarante ſols pariſis, ce qu'il n'avoit pas encore payé, & qu'il avoit fait frayer le Procureur du Roi d'en avoir pris ſa Lettre de Juſtice, & l'avoit fait executer, ce qu'il n'euſt pas fait, s'il euſt dedans le temps deû ſignifié ſadite renonciation, & faite deuëment,* vide hîc *l'Arreſt.*

QUÆSTIO CCIX.

De interruptione proceſſus.

L*'An deſſuſdit, fut par Arreſt prononcé que le ſeigneur de Thouny avoit fait interruption en une cauſe de patronage qu'il avoit comme demandeur commencé contre l'Archeveſque de Roüen trépaſſé, pource qu'il n'avoit pas fait adjourner l'Archeveſque de Roüen, qui à preſent eſt de ceux de Viennes, dedans l'an du trépas de ſon predeceſſeur Archeveſque de Roüen trépaſſé dernierement, ne pris* comparuit. *Combien que la mort dudit Archeveſque il ne peuſt ignorer, car il trépaſſa à Gaillon, prés de l'Hoſtel dudit Thouny, & fut condamné és dépens.*

QUÆSTIO CCX.

Pars non poteſt venire contra accordum factum ſub conditione, ſi placeat curiæ, ante curiæ placentiam.

VIdi pronuntiari in Parlamento pro domino Petro *Boucheri* Præſidente in Parlamento, contra dominum d'*Argenton*, quòd certum accordum factum inter ipſos ſuper certis arbitris vel Commiſſariis per ipſos electis, ſuper quadam diſcordia concordandis, ſeu teſtibus examinandis, quòd accordum erat conditionale, ſi placeret Curiæ Parlamenti teneretur & compleretur. Non obſtante quòd renueret ipſum paſſare dictus d'*Argenton*, quod videtur mirabile, quia dictus d'*Argenton* poterat ante conditionis eventum * contradicere: juxta notata in c. ſi pro te de reſcript. lib. 6. l. fin. C. de non nu. pec. & l. fin ff. qui ſatiſ. l. cog. Item per alia Arreſta in fine hujus Papiri ſcripta: aliqui dixerunt rationem fuiſſe, quia nullam rationem coloratam allegabat dictus d'*Argenton*, quare non paſſaret, ſed ſolùm quia eidem placebat non paſſare. Item quia juraverat tenere accordum. Item quia poſtquam curiæ placebat, tenebatur paſſare, & erat in curiæ placentia per voluntatem Procuratoris. Sed alii dicebant quòd non, ex quo ante placentiam curiæ contradicebat: & ejus voluntas cum placentia curiæ concordabat, nec unquam viſum fuerat. Et malè fuit initiatum in perſona Præſidentis in Parlamento, quod numquam fuerat viſum propter favorem & ſuſpicionem tollendam.

* *Eventum*) Hæc ratio non valet, ſed vide rationé, infra q. 139. verſi. 4. quæ ferce hodie ceſſat. C. M.

QUÆSTIO CCXI.

Le defendeur n'eſt point à contraindre de prendre en cas petitoire autre delay à une fois, que pour avoir la demande par écrit.

L*E vingt-huitiéme iour de Iuillet mil trois cens nonante, fut ordonné qu'en demande petitoire, le demandeur bailleroit ſa demande par écrit, ſans contraindre le defendeur à prendre autre delay; comme jour de Conſeil, de veuë, ou de garant, s'il ne vouloit: la raiſon, car le defendeur pouvoit avant le jour du Conſeil de veuë, ou de garant, impugner la demande d'ineptitude, ou demander congé & dépens, faute d'adjournement, qu'il ne pourroit s'il avoit pris iour ſur autre delay, comme jour de Conſeil, de veuë, ou de garant, ce reſervé ne luy eſtoit par aprés permis.*

QUÆSTIO CCXII.

An virtute juriſdictionis ſpiritualis bona Curati, vel clerici mortui, capi poſſint in juriſdictione temporali alicujus domini.

AN Epiſcopus vel alia perſona Eccleſiaſtica ſit recipienda ad proponendum poſſeſſionem capiendi, & inventoriandi, ac conſervandi bona mobilia

Nota quod bona Curati de Jure communi debent

reſervari futuro ſucceſſori.

alicujus Curati, vel perſonæ Eccleſiaſticæ mortuæ exiſtentia in alta, media & baſſa juriſdictione temporali alicujus, virtute juriſdictionis ſuæ ſpiritualis pro conſervando illa heredibus, vel illis ad quos ſpectare debebunt. Quæ quæſtio fuit placitata pro Epiſcopo Nivernenſi ex una parte, contra Comitem Nivernenſem ex altera, ſeu Ducem Burgundiæ habentem adminiſtrationem Comitis Nivernenſis filii ſui 28. die menſis Julii anno 1390. Et arguitur quòd ſic. Primò, quia non proponit poſſeſſionem capiendi illa bona, ut ſibi acquiſita tanquam vacantia, ſed causâ conſervandi, &c. juxta Authen. omnes peregrini. C. communia, de ſucceſſionibus, ſumptam ex cor. de ſtatu. & conſue. &c. collat. 10. Secundò illa bona, videlicet bona Curati de jure communi debent reſervari futurô ſucceſſori. c. requiſiſti. c. relatum, & c. cum in officii de teſta. cum ibidem notatis. Et ſic cenſentur Eccleſiæ. Tertiò, ſunt bona mobilia Curati, quæ ſequuntur corpus, ut poſſumus videre, quia capto Clerico per judicem ſecularem cum aliquibus bonis mobilibus & reddito ſuo judici ordinario, redduntur etiam bona. Sic videmus quod condemnato Clerico * ad carcerem perpetuum, bona mobilia ſunt ſuo Ordinario confiſcata, & reddenda in ſua juriſdictione ſpirituali exiſtentia, quia corpus ſequuntur. Quartò, quia illo Clerico, vel Curato mortuo, poterunt habere illa bona aliqui ejus conſanguinei Clerici qui eidem ſuccedent. Quintò, non eſt inconveniens, ſi nullus appareat ejus heres: nec teſtamentum fecerit, ſed bona ſunt vacantia, quòd reddentur per Epiſcopum domino temporali, ad quem ſpectant bona vacantia. Sextò habet de jure communi corporis, Curati & Clerici captionem, juxta, c. cum Epiſcopus de off. ordi. lib. 6. Nec mirum ſi bonorum mobilium, quæ corpus ſequuntur, juxta l. 2. de Epiſc. & Cle. Septimò, ſic dictum fuit pro Archiepiſcopo Bituricenſi, quia receptus contra Ducem Bituricenſem ad poſſeſſionem proponendam de inventariis faciendis bonorum mobilium Clericorum ſuæ Diœceſis defunctorum in juriſdictione temporali Ducis Bituricenſis. Octavò fundari poteſt in illis qui teſtamentum fecerunt, quia ſpectat ad Epiſcopum complementum & defenſio executionis teſtamentorum, etiamſi teſtator prohibeat juxta c. tua c. Joannes, &c. ſi heredes de teſt. Etiam de jure civili per notata in dictis capitibus & per Innoc. in c. nos eo. tit. & in Auth. de Eccleſiaſtic. tit. §. ſi quis in omnibus col. 9. l. nulli licere, C. de Epiſ. & Cle. & Auth. omnes peregrini C. communia de ſucceſ. arguitur in contrarium. * Primò quia de jure quo utimur virtute juriſdictionis ſpiritualis in juriſdictione temporalis alterius domini, non poteſt fieri captio, nec inventarium bonorum mobilium, licet fuerint Clerici, quia eſſet capere temporale virtute juriſdictionis ſpiritualis in juriſdictione temporali alterius, quia licet bona fuerint Clerici, nunc non ſunt, quia mortui, quod eſſet abſurdum quòd dominus temporalis in cujus juriſdictione temporali ſunt illa bona, quæ fortè ad ipſum ut vacantia ſpectabant, quia Clericus vel Curatus mortuus non habebat heredem, nec facit teſtamentum, capiat hujuſmodi bona ab Epiſcopo virtute juriſdictionis ſuæ temporalis per manum Epiſcopi, vel ſuorum officiariorum ſuæ juriſdictionis ſpiritualis. Tertiò fuit Arreſtum prolatum in ſimili per dominos generales contra quemdam qui prætendebat capere poſſe & inventoriari in juriſdictione temporali alterius bona mobilia Clerici, vel Curati mortui, virtute juriſdictionis ſpiritualis. Sic etiam fuit dictum pro majore & Scabinis villæ Ambianenſis contra Epiſcopum Ambianenſem: ſic etiam fuit aliàs dictum contra Epiſcopum Lingonenſ. ſic contra Archiepiſcopum Rhemenſem. Nec obſtant contraria. Et primò primum, nec ſecundum, quia non ſpectant bona Curati undecumque quæſita ad Curatum ſucceſſorem, ſed ad ejus heredes quo jure utimur. Et ſuppoſito quòd ſic adhuc capere non poſſet, &c. & non ſibi ut vacantia appropriare, &c. Ad tertium reſponſum eſt, quia non ſunt bona Clerici vel Curati, quia mortui, &c. Ad quartum & quintum reſpondetur, quod etiam aliis ſuppoſitis, capi non poſſunt per prædicta. Ad ſextum non ſequitur ſi haberet captionem corporis, quia non conceditur quòd ob hoc bona ipſius mortui capere poſſit, maximè quia non ſunt bona Clerici vel Curati, quia mortui. Ad ſeptimum patet reſponſio per negationem. Ad octavum non ſequitur, maximè quia ſpectat ad Epiſcopum teſtamenti defenſio: niſi in piis cauſis, nec facit l. nulli, nec Authen. omnes peregrini, quia dicit ſi poteſt fieri, nec dicit quòd capere poſſit ſua authoritate. Et ſic ibi tradantur: ſed habebit per manum domini temporalis. Et non fuit nunc deciſa, ſed appunctata quòd conſideraret curia rationes hinc inde propoſitas ad finem recipiendi, vel non, & faceret jus.

* *Clerico.*) Idem Alber. per. 5. ſtatu. q. 17. Oldr. q. 17. deciſi. Tholoſã q. 150. dicam in Conſuet. Pariſ. § 198. adde ſupra eod. q. 156. C. M.

* *Contrarium.*) Hoc ſimpliciter & indiſtinctè ſervatur & Tholoſæ ut refert Guil. Benedic. Rep. cap. Raynutius ver. uxo. nomine Adela. num. 420. & bene licet Guil. Pap. q. Delph. 261. diſtinguat an heres ſit Clericus vel laïcus quem ſequitur Step. Auff. Rep. cap. 1. Regul. 4. Fin. 2. de off. ubi alleg. concordata inter officiarios temporales & ſpirituales, ſed non poſſunt legi nec dominis temporalibus præjudicare C. M.

De Literis ſtatus.

QUÆSTIO CCXIII.

VIdi dici quod dominus *du Turnon* non gauderet Literis ſtatus contra Magiſtrum Joannem *Manſguet*: Ratio, quia Rex non affirmabat ipſum eſſe in Barbaria gratiâ cujus habuerat ſtatum; nec ſcire poterat veraciter, ſed dicebat ipſum iviſſe, nec aliquis capitaneus ſub quo iviſſet, teſtificabatur hoc: ſic Rex teſtificabatur de facto alieno non ſuo, fortè ſecus ſi aſſeruiſſet Rex ipſum iviſſe juxta not. in Cle. Literis de probation. Et ibidẽ vide de hac materia, domini requeſtarum de Palatio nolunt recipere Literas ſtatus, nec eiſdem obedire, ſi generaliter dirigantur omnibus juſtitiariis, &c. dicentes quod ſunt membrum Parlamenti. Et ſic non obedierunt cuidam impetranti, & fuit appellatum in Parlamento ubi adhuc non eſt deciſa * cauſa appellationis.

* *Deciſa.*) Imò hodie ſatis deciſum quod debent parere ſupra quæſt. 18. C. M.

QUÆSTIO CCXIV.

An dominus de Montmorency *ſit recipiendus ad priſiam faciendam in terra ſua, ubi habet altam, mediam, & baſſam juſtitiam, & ad poſſeſſiones proponendas ſuper hoc contra regium Procuratorem ac Procuratorem mercatorum piſcium, &c.*

ARguebam quod ſic, ego qui pro ipſo hanc cauſam placitavi rationibus ſequentibus. Primò, quia ipſe eſt Baro. Et eſt dominium ſuum & Baronia de *Montmorency* antiqui juris Franciæ, & in recto corpore Franciæ. Nec fuit antiquitus aliqua Baronia * in Francia quam ſua, ante augmentationes, & acquiſitiones, quæ de pòſt factæ fuerunt à regibus Franciæ. Secundò uſus & aſſuetus fuit, & habet & habuit jus per ſe & ſuos prædeceſſores dominos de *Montmorency* per tale & tantum tempus, de cujus contrario non extat memoria: & quod conſtituti jure habetur, fuit & eſt in poſſeſſione & ſaiſina habendi priſiam piſcium capiendi, vel facere capere pro ſe & nomine ſuo, in & ſuper illos qui vehunt aut portant à mari ad urbem Pariſienſem quando tranſeunt per villam *de S. Brice*, ſpectantem ad dictum dominum, & in qua habet altam, mediam & baſſam juſtitiam, juxta neceſſitatem ipſius domini & hoſpitis ſui, aliquando plus, aliquando minus, videlicet unum cacabum ſemel, aliàs minus: aliquoties *ſolles*, *rougets*, *plais*, *gourneaux*, juxta neceſſitatem, & ſecundum piſces quos adducunt. Tertiò hoc eſt receptibile, attenta & conſiderata perſona talis Baronis, maximè quia priſia fit in ſuo dominio, alta, media & baſſa juſtitia, utputa apud ſanctum Britium de quo eſt dominus, ut dictum

* *Baronia.*) Dixi in Conſ. Pariſ. §. 10. n. 1. C. M.

Uſus alimentorum eſt neceſſarius, facit. l. cum hi in prin. ff. de tranſac.

dictum eſt. Et debitè & moderatè, ut pro neceſſitate ſui ipſius & hoſpitii ſui, cùm ipſe etiam ſolveret juſtum pretium; *non tournois pour pariſis.* Quartò uſus eſt neceſſarius; quia pro alimentis nec habent mercatores in hoc aliquod intereſſe; quia habent juſtum pretium. Et eſt eorum piſcis venalis, & pro vendendo adducunt Pariſius, & multotiens vendunt de ipſis adducendo Pariſius in villis intermediis, vel ſuper itineribus per quæ tranſeunt: & replent ſuos cacabos herba, vel ſtramine pro eundo *le hocbis.* Quintò ſic utuntur domini *Dammont en chaurs*, Religioſi S. Genovefæ, Religioſi de S. Dionyſio, Epiſcopus Pariſienſis ſex partes *de Chaumont*, dominus *de Clerefontaine.* Sextò de jure, uſus & conſuetudo ſunt receptibiles ſicut & poſſeſſiones, per §. ſi conſtat, l. venditor, ff. communia prædia. Nam uſus & conſuetudo non poſſunt eſſe abſque poſſeſſione, & maximè ſunt receptibiles de tanto tempore cujus initii non eſt memoria, ut hoc caſu eſt. Septimò hoc poteſt Princeps concedere: ergo & tanto tempore acquiri & poſſideri, jux. c. ſuper quibuſdam, de ver. ſig. & not. in c. 2. de Præb. lib. 6. Omne enim jus minori tempore tolli poteſt, utpote 30. vel 40. annis, puta publicum vel privatum, l. omnes, C. de præſcrip. 30. vel 40. annorum, & c. Epiſcopum, de præſcrip. lib. 6. ff. de aqua plu. arcen. l. 1. in fi. & de aqua quoti. & æſti. l. hoc jure, §. ductus aquæ. Octavò in materia difficiliori habet locum præſcriptio: utpote in materia procurationum, ut in Extravag. vas electionis, §. noſtræ tamen intentionis. Item in cenſu ponendo in Eccleſia: ut in cle. 1. §. in ceſſationibus, de Sent. excom. Item in decimis, c. in aliquibus, de decim. Item in ſpiritualibus miniſtrandis, ut in cle. quia contigit, in fi. de religio. do. fortiori ratione in hac materia. Nonò, quia iſta conſuetudo & poſſeſſiones non ſunt contra bonos mores, nec contra jus divinum, nec naturale, nec ſunt inductivæ peccati mortalis, juxta c. fi. de conſ. Decimò pro hoc faciunt plura Arreſta; unum pronuntiatum pro Religioſis D. Dionyſii 9. die menſis Auguſti anno Domini 1353. quod alibi habeo concluſivè: aliud pronuntiatum pro Epiſcopo Belvacenſi * qui per Arreſtum receptus fuit ad ſimiles poſſeſſiones, de quibus tractatur ad præſens contra Procuratorem regium, & Procuratorem mercatorum piſcium prolatum octavo die menſis Iunii anno Domini 1387. Etiam appunctuamentum datum pro Religioſis de S. Medardo de Sueſſione, contra Epiſcopum Catalonenſem, per quod fuerunt recepti dicti Religioſi ad poſſeſſiones per ipſos propoſitas in caſu novitatis. Prima die Decembris anno D. 1374. de fodiendo, cavando, hoiiendo in vineis, nemoribus & terris plenis bladis, ubi dicti Religioſi habebant altam juſtitiam pro quærendis lapidibus molendini, replendo foſſas, ac reſtituendo blada, nemora, & racemos, vel valorem partibus quarum intererat. Undecimò non ſunt per hoc impediti advehentes piſces; *car ſaint Brice eſt de l'Egliſe* advehentium piſces: & ubi oportet quòd ſolvant traverſum ſeu pedagium. Non obſtant contraria. Primò *les privileges alleguez par partie adverſe, tant parce que la Couſtume, uſage & poſſeſſion alleguez par ledit Seigneur de Montmorency ſont plus anciens que leſdits privileges, s'aucuns en ont parties adverſes, & en a toûjours joüy paravant, & depuis iceux, & ſont à entendre* civiliter, videlicet ſalvo jure alieno. Nec unquam ſe conſenſit dominus *de Montmorency*, nec ejus prædeceſſores, nec vocati fuerunt. Et ſemper contradixerunt per uſum eiſdem privilegiis contrarium, & ſumus in materia poſſeſſoria bene receptibili, ubi non prodeſt titulus, niſi quoad recredentiam. Item nec in hoc habet intereſſe villa Pariſienſis; quia ex quo ſciunt mercatores dictum dominum habere priſiam, magis adducerent piſces. Item nec in hoc fit fractio ſalvægardiæ; quia dictus dominus hoc facit utendo jure ſuo. Et quoad recredentiam fieri debet dicto domino, qui tractat de elementis, & aliis rationibus prædictis. Et quoad reſtabilimentum, non cadit reſtabilimentum; quia ille ad quem piſces ſpectabant, non fuit conqueſtus. Et quia juſtum pretium fuit ſolutum partibus auditis, fuit ad conſilium poſitum an ad hoc eſſet receptibile: & adhuc nondum fuit pronuntiatum, ſed pòſt fuit pronuntiatum anno Dom. 1391. menſe Martii, quòd erat recipiendus dictus dominus *de Montmorency* ad poſſeſſiones ſuas, & receptus fuit. Et fuit facta recredentia parti adverſæ.

* Belvacenſi.] inf. qu. 108.

Qui utitur jure ſuo non infringit ſalvamgardiam.

Alia Arreſta lata in Parlamento cœpto in craſtinum S. Martini anno Dom. 1391.

QUÆSTIO CCXV.

An proviſio ſit uxori facienda ſuper bonis mariti venditis.

PRimò fuit dictum contra uxorem Joannis *Piſdre*, filiam Magiſtri Petri *à l'eſpée*, quòd proviſionem non haberet, nec ad hoc erat recipienda pro victualibus, &c. ſuper bonis ab ipſo Ioanne venditis, qui omnia bona ſua vendiderat de conſenſu ſuæ uxoris fraudulenter capto. Ratio fuerat quia petebatur proviſio non ſuper bonis mariti, ſed tertii, cui dictus *Piſdre* ea vendiderat de conſenſu uxoris. Et etiam ratione dotis * petere non poterat, quia ejus vir, puta dictus *Piſdre* vivebat: & ſic non erat locus doti, etiam quia conſenſerat alienationi dicta uxor; relevata tamen fuit ab expenſis.

* *Dotis.*] Quam hic accipit pro doario ſeu pro antiphernis; & intellige quòd hic uxor major annis conſenſerat, & adhuc eſt iniquitas ob fraudem contra l. ubi adhuc, C. de jure dot. dixi in Conſ. Pariſ. §. 135. C. M.

QUÆSTIO CCXVI.

An capti Pariſius Clerici ſint Epiſcopo Pariſienſi reddendi ipſos requirenti, vel eorum Ordinariis.

PEr Arreſtum Parlamenti Petrus Bernardi de Rupella Clericus non conjugatus, Pariſius fuit captus priſionarius authoritate Curiæ Parlamenti, & in Caſtelleto poſitus: fuitque Epiſcopo Pariſienſi * eum requirenti traditus, quamvis peteret eum Epiſcopus Xantonenſis, cujus erat civis, & de ejus diœceſi in dicta villa Rupella, in qua fuerat adjornatus ad comparendum perſonaliter in Parlamento. Sic fuit factum de Abbate de S. Cypriano *de Poitiers*, & de Religioſis de Savigniaco qui Pariſiis capti fuerunt, & redditi Epiſcopo Pariſienſi.

* *Pariſienſi.*] Et bene quia coram Epiſcopo Pariſienſi, præſertim exempti debent petere ad ſe remitti ſubditum vel exemptum, nec de hoc diſcutiendum coram ſeculari, qui ſolùm agnoſcit. Vnde cùm Præſes remiſiſſet Clericum exemptum ad ſuum exemptum, fuit per Arreſtum hoc annullatum, & dictum quòd remitteretur coram Ordinario, coram quo exemptus requirere poſſet. Adde infr. q. 322. 371. & quæ dixi ſup. eod. q. 100. C. M.

QUÆSTIO CCXVII.

An executoribus teſtamenti ſit danda dilatio pro conſilio.

EXecutoribus Epiſcopi Rhemenſis priùs immediatè Epiſcopi Autiſſiodorenſis, nomine domini Federici *Caſſinet*, fuit data dilatio conſilii, contra Epiſcopum Autiſſiodorenſem petentem & requirentem ab ipſis executoribus reparationes fieri in domibus & hereditagiis Epiſcopatus Autiſſiodorenſis, cujus fuerat Epiſcopus dictus Federicus, nam morbo alieno laborabat.

Digitized by Google

QUÆSTIO CCXVIII.

Quittantia poſt Sententiam reperta prodeſt. *

PRo Comite de Theodoro repetente, & ſe juvante de quadam quittantia per eum poſt Sententiam diffinitivam reperta, per quam Sententiam Droco Porcherii, qui poſtquam dictum Comitem in garendum ſummaverat in Caſtelleto Pariſienſi fuerat condemnatus in 500. lib. Turonenſibus ad cauſam uxoris ſuæ heredis patris ſui Magiſtri Joannis *de Roupemont* nuncupati obligati, ut apparebat per quamdam obligationem in certa ſumma pecuniæ Iacobo *Flamingi* draperio, cujus bona confiſcata fuerant: quæ obligatio fuerat aſſignata cuidam nomine *Coquelet*, qui *Coquelet* prædictam obtinuerat Sententiam: fuit dictum contra prædictum *Coquelet*, quòd quittantia erat valida, & quòd traderet obligationem ut acquittatam, redderetque ſummam quam virtute dictæ Sententiæ receperat, & ab expenſis fuit relevatus. Comes tamen qui non fuerat condemnatus, licet in garendum vocatus fuit in Parlamento, per eum obtenta certa Littera regia, narrando factum.

* *Prodeſt.*) Et bene Pau. l. ſi Fullo. de condict. ſine cau. Fulgoſ. conſ. 187. Titius Alexan. l. Imperatores in fi. de re judi. & conſi. 96. lib. 3. C. M.

QUÆSTIO CCXIX.

An proviſio trahatur retrò.

PRoviſio facta per Arreſtum non retrahitur etiam in dote conſuetudinaria. Sed habet effectum à tempore Arreſti ſuper proviſione facti, & ab illo tempore veniente fructus, quamvis videretur contrarium * cùm mulier à tempore mortis ſit ſaiſita de dote conſuetudinaria. Sic fuit dictum pro domino Petro *de Villiers* contra Magiſtrum Petrum *de Villiers* Archidiaconum de Bamanciaco fratrem ſuum.

* *Contrarium.*) Et bene, ut hodie etiam ſervatur. C. M.

QUÆSTIO CCXX.

De Viſitationis recredentia.

EPiſcopo *de Poitiers* fuit facta recredentia ſuper viſitatione contra Abbatem & Conventum *de Megonſte*, &c.

De Officiariis regiis abſolvendis.

ARchidiaconus *de Dreux* fuit condemnatus ad abſolvendum regios ſervientes, quos excommunicaverat.

QUÆSTIO CCXXI.

Peti poſſunt arreragia per reale medium, non obſtante Sententia reo lata in poſſeſſorio.

PRo domino Nicolao beneficiato in Eccleſia Pariſienſi fuit dictum contra dominum Petrum de Caſtello Magiſtrum Cameræ Computorum, quòd benè appellaverat à Sententia dominorum Requeſtarum, & ipſos malè judicaſſe: qui judicaverunt dictum dominum Nicolaum ad proſequendum arreragia quorumdam computorum per viam perſonalem, concludendo ad arreragia per medium reale & longam poſſeſſionem, ad quod non erat admittendus, eò quòd ſuccubuerat contra dictum dominum Petrum agentem in caſu novitatis, per defectum in quo fuerat dictus dominus Nicolaus poſitus, & in ſuis poſſeſſionibus, hoc medio, dictus dominus Petrus tentus fuerat. Et fuerat ratio dominorum Requeſtarum, quia petendo arreragia, veniebat contra Sententiam quam dominus Petrus obtinuerat in poſſeſſorio, in quantum petebat arreragia præcedentia dictam Sententiam, maximè anni proximi poſt executionem querimoniæ in caſu novitatis: Ratio decidendi, quia concludendo ad arreragia per medium reale ſatis erat petitorium. Et quia ſuccubuiſſet in illa inſtantia in effectu, petitorium amiſiſſet.

QUÆSTIO CCXXII.

SI quis omittat in declaratione tradita Curiæ fructuum vel expenſarum, offerre ad probandum facta ſua, vel expenſas requirere, non nocet, quia in principali requiſivit, & hoc non eſt niſi declaratio.

QUÆSTIO CCXXIII.

De minùs ſufficienti mandato.

REligioſi de ſancto Theodorico habuerunt congedium & expenſas contra habitantes de dicto loco poſt cauſam placitatam ſuper peremptoriis unà cùm petitione congedii, eò quòd ad dictorum Religioſorum requeſtam, fuerunt miſſi certi Commiſſarii per Curiam qui reperierunt, & Curiæ reportaverunt, quòd verum erat quod propoſuerant dicti Religioſi, videlicet quòd non erat de conſenſu majoris & ſanioris partis facta proſecutio, & procuratio virtute cujus ex parte dictorum habitantium fundati erant Procuratores, ſed eis diſplicebat. Sed ſolùm ad inſtantiam aliquorum æmulorum dictorum Religioſorum: Et fuit reſervatum Procuratori regio de faciendo ob hoc contra ipſos proſecutionem, necnon contra Religioſos ſuper propoſitis contra ipſos.

QUÆSTIO CCXXIV.

An ſit licitum priſionarium ſuum ducere ad ſuos carceres per juriſdictionem alterius.

PEr Arreſtum fuit dictum contra Villam Tornacenſem pro Epiſcopo Tornacenſi, quòd ſaiſina Villæ non erat recipienda, quòd Epiſcopus non poſſet ducere de domo ſua Epiſcopali in qua juriſdictionem habebat per Villam Tornacenſem, ad caſtrum ſuum extra Villam, ubi habebat priſiones ſuas, priſionarios, licet non haberet Epiſcopus juriſdictionem in dicta Villa nec ſuper viis. Sed ſi vellent proponere poſſeſſiones quod ducere non poſſet abſque requiſitione ſervientium vel juſtitiæ Villæ, necnon conducta dictæ juſtitiæ per Villam bene reperientur. Et credo fuiſſe rationem, quia ire, & ducere per Villam eſt facultatis, juxta l. via, ff. de via public. & l. per agrum, C. de ſervit. & aqua, cum ibi notatis, & ea. omnes leges, in fi. 1. in diſt. nec hoc prætendit facere per modum juſtitiæ ire per viam, ſed per modum facultatis. * Sic tenet Collectarius per leg. ſi quis poſt hanc, C. de ædif. privat.

* *Facultatis.*) Ductio enim nihil novi addit, ſecus de prehenſione. C. M.

QUÆSTIO CCXXV.

Epiſcopus non declinat Parlamentum in reparationibus.

NOn fuit per Arreſtum receptus, ſed repulſus de declinatoria Epiſcopus Noviomenſis, quondam Epiſcopus Abricenſis, conventus in Parlamento ſuper refectionibus * & reparationibus hereditagiorũ quondam Epiſcopatus ſui Abricenſis, licet diceret hæc perſonalia non realia.

* *Refectionibus.*) Sup. eod. q. 87.

Digitized by Google

QUÆSTIO CCXXVI.

De interruptione per lapſum anni.

FUt dit par Arreſt contre Jean de Pierrecourt, pour Meſſire Marcelet de Meſnil, que ledit de Pierrecourt avoit fait interruption de ſon procez, & fut condamné és dépens dudit Marcelet; pource qu'aprés la mort de Meſſire Nicolas Braque, qui mourut le 17. jour d'Aouſt l'an 1388. au bail duquel eſt ledit Meſſire Marcelet, led. de Pierrecourt fit adjourner ledit Meſſire Marcelet le 29. jour d'Aouſt 1389. l'an revolu & paſſé, à reprendre ou delaiſſer les arremens d'une cauſe pendante entre ledit Pierrecourt demandeur d'une part, & ledit Meſſire Nicolas, comme ayant le bail, gouvernement & adminiſtration dudit Marcelet defendeur, à cauſe de la terre de Pierrecourt.

QUÆSTIO CCXXVII.

Officiarii regii in judicatura non præſtant aſſecuramentum ſuis ſubditis.

POur Jean Millet Prevoſt, Fermier Royal de Laon, fut dit que pource qu'il eſtoit Prevoſt Royal, qu'il ne bailleroit point d'aſſeurement à Jean Biſraudi, qui demouroit és termes de ſa Prevoſté, comme à Chalons.

* *Subditis.*] Ita ad hoc hodie vulgò tenent, ſed eſt iniquum; quia ſecuritas non datur *contre les exploits de Iuſtice; mais ſeulement entre les voyes de fait.* C.M.

QUÆSTIO CCXXVIII.

Citati non debent appellare, ſed ſuum privilegium allegare.

FUit dictum pro Duce Bituricenſi contra quemdam nominatum Nicolaum *Bouton*, appellantem à Seneſchallo dicti domini Ducis, quod ut appellans non erat recipiendus, eò quòd appellaverat ab adjornamento ſibi facto, per quemdam ſervientem dicti Ducis, de comparendo coram dicto Seneſchallo per mandatum ipſius Seneſchalli, licet allegaret ſe exemptum à Seneſchallo & Duce per appellationem anteà ab ipſis factam, ut dicebat. Ratio fuit, quia non erat notorium ipſum appellaſſe à dicto Duce & ejus Seneſchallo. Sic illud allegare debuiſſet coram dicto Seneſchallo, & coram eo fuiſſe ad hoc allegandum, non appellaſſe, juxta l. ſi quis ex alien. ff. de judiciis, & l. ex quacumque cauſa, ff. ſi quis in jus vocatus non ierit, & not. in cap. veniens de accuſation.

QUÆSTIO CCXXIX.

Advocatus regius contra Regem placitare non poteſt, etiam pro Eccleſia in qua habet Beneficium.

DIctum fuit quòd Magiſter Odardus *Berthine* Advocatus regius, Canonicus Pariſienſis non placitaret pro Eccleſia Pariſienſi contra Regem; ſed eſſet cum Rege, tamen pro Rege cauſam illam non placitaret.

QUÆSTIO CCXXX.

Abbas & Conventus de Veſelay *reſſortiuntur in villa Antiſſiodorenſi, &c.*

DIctum fuit pro Rege quòd Abbas & Conventus *de Veſelay* reſſortirentur coram Baillivo Senonenſi in ſede Antiſſiodorenſi, & non in ſede antiqua Villæ novæ regiæ, eò quòd licet in Villa nova antedicta eſſet antiqua ſedes & reſſortum Regis, hoc erat antequam dicta villa Antiſſiodorenſis ſpectaret ad Regem, ſed tunc ſpectabat ad Comitem Antiſſiodorenſem. Sed poſtquàm venit ad Regem, Rex ordinavit in dicta Villa Antiſſiodorenſi reſſortum & ſedem regiam: & voluit ſedem & reſſortum quæ ſolebat eſſe in dicta Villanova, eſſe in Villa Antiſſiodorenſi quæ ad præſens, ad Regem ſpectat.

QUÆSTIO CCXXXI.

De remiſſione facienda appellationis, non obſtantibus attentatis.

DOminus Ioannes *Braquet* appellavit à Præpoſito de Gien, omiſſo medio Baillivi, & appellavit ſimpliciter: & poſteà relevavit appellationem in Parlamento; licet interim fuerunt per dictum Præpoſitum facta attentata, & adjornamentum factum in Parlamento ſuper attentatis: fuit tamen remiſſus ad Baillivum, quia non fuerunt attentata facta in contemptum Curiæ Parlamenti, cùm non appellavit expreſsè ad Parlamentum, ſed ſimpliciter: & ſic ibat appellatio ad Baillivum jure ſuo, in cujus contemptum fuerunt facta attentata.

QUÆSTIO CCXXXII.

Quid ſit faciendum de ſe occidente.

PRior Sanctæ Crucis Pariſienſis ſe ſuſpendit in camera ſua, & fuit levatus per Præpoſitum Pariſienſem vel ſuos ſervientes, redditus tamen Epiſcopo Pariſienſi, & ab Epiſcopo amicis ipſius Prioris traditus, & inhumatus in terra ſancta, quia fuit probatum quòd furore deductus ſe ſuſpenderat; nam antè erat bonæ vitæ, famæ & converſationis. Ratio redditionis Epiſcopo, quia Preſbyter; nam ſi Preſbyter non fuiſſet, ſed laïcus, inhumatus fuiſſet in ſancta Catharina Pariſienſi per Gentes regias, niſi amicis redditus fuiſſet. Secundùm quòd fuit quidam qui in Eccleſia ſancti Leuffredi Pariſienſis, miſſam audiendo, cecidit mortuus in Eccleſia, qui fuit levatus per Gentes regias, ac amicis redditus, & in terra ſancta inhumatus. Et adverte, quia licet etiam præ timore criminis dictus Prior ſe occidiſſet, vel voluntate mala, * tamen redditus fuiſſet, ut ſuprà; eò quòd non debuiſſet ſuſpendi, quia Preſbyter; nec ſimiliter alius Clericus ſimplex, quia caracter imprimitur in anima; licet de Clerico ſimplici quidam contrarium dicant; quia ex quo mortuus, non eſt amplius Clericus, ſed cadaver, quod idem poſſet de Preſbytero dici; quod non eſt admittendum.

* *Mala.*] Imò quum eſſet homicidium ex propoſito, etiam ab altari evelli debet. Exod. 21. Deuteron. 19. c. 1. extr. de homicid. C.M.

QUÆSTIO CCXXXIII.

An fieri poſſit & debeat proviſio poſt litem conteſtatam.

ITem pro dominis Hugone & Ioanne *de Ternant*, militibus fratribus, contra dominum Guidonem de Rupeforti militem, quamdam placitavi cauſam, defendendo in caſu novitatis recredentiam petendo, non proviſionem, quamvis caderet, * quia erat pro parte majori res contentioſa de ſucceſſione paterna ipſorum, in qua cauſa partes fuerunt appunctuatæ in factis contrariis, tam ſuper recredentia, quàm ſuper principali, non faciendo mentionem de proviſione, quia non petita: tandem ego adviſatus petii proviſionem, ſed pars adverſa me dicit non eſſe recipiendum; quia non petieram in placitando cauſam: con-

* *Caderet.*] Id eſt proviſioni locus eſſet, ut ſup. in ſtil. c. 33.

Digitized by Google

tra quem replicavi quòd proviſio in qualibet parte litis poteſt peti etiam poſt litem conteſtatam, & etiam in cauſa appellationis. Finaliter fuit facta proviſio de tertia parte rei contentioſæ, quam dicebant dicti *de Ternant* ad ipſos perveniſſe ex ſucceſſione paterna: & multa allegavi in hac parte, tam de ſtylo Parlamenti, qui habetur in titul. proviſione, necnon l. ſi inſtituta, §. de inofficioſo, ff. de inoffic. teſtam.

QUÆSTIO CCXXXIV.

An quis recognoſcere debeat ſigillum prædeceſſoris ſui.

Item pro Comite Longavilla, fratre domini Bertrandi *de Cleſquin* * quondam Conneſtabularii Franciæ, dictum fuit contra dom. de Alba-petra, quòd dictus Comes non tenebatur cognoſcere ad præſens ſigillum dicti fratris ſui cujus erat heres, appoſitum in quibuſdam Litteris per quas apparebat dictum fratrem teneri in certa ſumma pecuniæ, fratri quondam dicti domini de Alba-petra. Et credo quòd ratio fuit, quia dictus Comes dicebat quòd in quodam conflictu amiſerat frater ſuus ſigillum * ſuum, & quòd non erat veriſimile quòd deberet illam pecuniam, quæ ratione vadiorum petebatur per dominum de Alba-petra, qui dicebat quòd frater ſuus cujus erat heres, fuerat dicti Conneſtabularii ſtipendiarius, & hujus ratione debebatur pecunia.

* *Cleſquin.*] Valentiſſimi & fideliſſimi. C. M.

* *Sigillum.*] Hìc amiſſio & ſuſpicio erant juſta cauſa ſuſpendendi recognitionem, nec præſumitur ſigillum de voluntate domini appoſitum, ut plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. num. 14. Adde inf. q. 113. C. M.

QUÆSTIO CCXXXV.

Quòd Officiarius regius prætextu Clericaturæ, Forum declinare non poteſt.

Item per Arreſtum dictum fuit pro Cadifero *Aſton*, ac regio Procuratore, contra dominum *de la Bouë*, Baillivum Ambianenſem, quòd declinatoria dicti Baillivi qui declinabat, non procedebat, eò quòd eſſet Clericus in habitu & tonſura: & ſic non tenebatur litigare in Parlamento, ratione exceſſuum ſibi impoſitorum per dictos Cadiferum & regium Procuratorem, maximè quia nec erat ſalvagardia infracta, nec delatio armorum interveniſſet. Ratio fuit, quia reverà prætendebantur delationes armorum interveniſſe.

* *Non poteſt.*] Guil. Bened. rep. ca. Raynutius ver. uxor. nom. Adela. de teſtam. C. M.

QUÆSTIO CCXXXVI.

Epiſcopus Antiſſiodorenſis reſſortitur in Sede Antiſſiodorenſi.

Item fuit dictum contra Epiſcopum Antiſſiodorenſem, quòd reſortiretur coram Baillivo Senonenſi in ſede Antiſſiodorenſi, non in ſede antiqua Villæ novæ; attamen ſtylus & emendæ, & alia quæ ſervabantur in ſede antiqua Villæ novæ, ſervarentur eâdem in ſede Antiſſiodorenſi. Et in caſu quo Comitatus Antiſſiodorenſis veniret in manu alterius quàm regia, reſortiretur in ſede antiqua Villæ novæ.

QUÆSTIO CCXXXVII.

Quis appellans, licet non illicò audiatur.

Item dictum fuit quòd habitantes S. Clementis recipiebantur ut appellantes à Sententia lata per dom. Requeſtarum contra ipſos, & pro domin. *de Argenton*: licet non appellaſſent ab ipſis ſedentibus pro tribunali; ſed coram Graphario Parlamenti; quia dicebant quòd non habuerunt, vel eorum Procurator copiam conſilii promptè cum quo ſe conſuluiſſent. Attamen habuerunt ſuper hoc Requeſtam civilem, unà cum Litteris directis Parlamento, ut eiſdem provideretur, ut vellet Parlamentum regium conſulere quod eiſdem provideretur.

QUÆSTIO CCXXXVIII.

Quòd fieri debet remiſſio, non obſtante quòd primitus fuerit adjornamentum impugnatum.

Item fuit dictum quòd non obſtante quòd Dux Burgundiæ ſeu ejus Procurator propoſuiſſet adjornamentum fuiſſe non validum contra ipſum factum, ad requeſtam Guillelmi & Joannis dictorum *les Bouſſeaux*, eò quòd non fuiſſet factum per duo paria Litterarum, licet eſſet Par Franciæ. Et fuiſſet dictum validum; quia non erat cauſa appellationis, vel reſpiciens jus Pariæ, fieret remiſſio cauſæ coram dicto Duce de cauſa principali. Ratio dubitandi, quia videbatur quòd remiſſio primitùs peti debuiſſet ante debatum adjornamenti: & quòd impugnando adjornamentum, approbaſſet Curiam in Iudicem renuntiando ac præjudicando remiſſioni; tamen fuit dictum contrarium.

De hoc vide ſup. in titul. de adjorna. pa. Franciæ, in princ.

QUÆSTIO CCXXXIX.

An Religioſus ſit recipiendus ad querimoniam contra ſuum Superiorem.

Camerarius ſancti Martini de Campis fuit receptus ad ſuam querimoniam novitatis ſuper cameratu antedicto, in quo fuerat per Priorem ſancti Martini perturbatus indebitè & de novo. Et per Arreſtum fuit tentus in poſſeſſione & ſaiſina ipſius ac perceptione fructuum ipſius.

QUÆSTIO CCXL.

Contra Advocatos excedentes in ſuis placitationibus.

Ioannes *Baudoyn* Major de Belvaco, & Magiſter Draco *Feliſe* Conſiliarius dom. Ducis Burgundiæ, defenſores fuerunt condemnati erga Iaquetam *Ioliete* & ejus maritum petitores in 400. libris Pariſienſibus, ac in 200. erga regium Procuratorem nomine emendæ, eò quòd advoaverunt Magiſtrum Ioannem *Iuvenel* eorum Advocatum, qui in placitando dixit injuriam prædictis *Iaquete* & ejus viro, licet eſſent defenſores; & in pronuntiando fuit per Præſidentem notatum, quòd hoc fuerat propter Advocati culpam. Sic aliàs fuit pronuntiatum in ſimili contra quemdam Preſbyterum qui advoaverat Magiſtrum Ægidium *Nigri*, pro eo placitantem: qui Preſbyter me præſente ob hoc fecit emendam honorabilem in Curia: quod tranſit ſub diſſimulatione: ſic fuit aliàs pronuntiatum contra dominum Guillelmum *Meſſeti*, tunc Baillivum ſancti Angeli, pro quo placitaverat Magiſter Ioannes *de Rumilly*, quem advoavit dictus dominus Guillelmus.

QUÆSTIO CCXLI.

Quis ſortilegorum & divinatorum habeat cognitionem. *

Per Arreſtum Curiæ Parlamenti fuit dictum, quòd Præpoſitus Pariſienſis haberet cognitionem ac punitionem quarumdam mulierum quæ cum invocatione diabolorum commiſerant ſortilegium, necnon

Digitized by Google

cum voto quodam, medio cujus fecerant quemdam hominem pati afflictionem, per judicium cujus Præpoſiti fuerant dictæ mulieres combuſtæ, licèt cognitio earumdem fuiſſet requiſita per me pro Epiſcopo Pariſienſi. Et circa hoc ſcias quòd quiſquis credit poſſe fieri aliquam creaturam, aut in melius ſeu deterius immutari aut transformari in aliam ſpeciem, vel in aliam ſimilitudinem, quod non poteſt fieri, niſi ab ipſo Creatore qui omnia fecit, & per quem omnia facta ſunt: proculdubio infidelis eſt, & pagano deterior, 26. q. 5. c. Epiſcopi, circa fi. de hac materia nota in c. accuſatus, §. ſanè de hæreti. lib. 6. & ibi per Cardi. per Joan. And per Archid. & per Hen. in c. 1. de ſortil. Et per Hoſtien. in ſumma de ſortilegiis in fi.

QUÆSTIO CCXLII.

Contra falſas Literas fabricantes.

ITem per quoſdam Commiſſarios loco Cancellarii Franciæ per Regem commiſſos, fuit dictum contra Joannem *de Gerum*, pro Rege & Epiſcopo, Decano & Capitulo Nivernenſi, quod poneretur in pillorio per certos dies tam Pariſiis quàm Nivernis. Necnon plecteretur lilio ferreo in fronte: bannitúſque fuit extra Regnum Franciæ: fueruntque bona ejuſdem confiſcata dicto Cancellario. * Et ſimiliter fuit contra quemdam alium ſic dictum. Et fuit ratione facturæ per prædictos quarumdam Literarum falſarum de tempore Regis Caroli, necnon ſigillatarum ſigillo facto dicti Caroli, necnon Epiſcopi, Decani & Capituli ſuprà dictorum.

* *Cancellario.*] Qui habet hoc privilegium contra omnem fiſcum, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 169. C. M. Arreſtum prolatum contrà falſificatores literarum.

QUÆSTIO CCXLIII.

Auditur veniens ante judicationem quatuor defectuum in criminali cauſa.

SI aliquis contra aliquem, ſive privatus, ſive regius procurator, ſive ambo ſimul obtinuerint quatuor defectus in cauſa criminali, & ille veniat ante utilitatem adjudicatam, ratione illorum defectuum, paratus ſe defendere, auditur. Et ratione illorum defectuum nullum obtinebit regius Procurator defectum, nec pars niſi fortè expenſas, & audietur veniens in ſuis defenſionibus.

QUÆSTIO CCXLIV.

Quod Religioſus proprium tenere non poteſt.

FUit dictum contra quemdam Carmelitam nuncupatum *Goulam*, quòd non erat recipiendus ad faciendum demandam ſuo proprio nomine: eo quod Carmelita erat.

Item per aliud Arreſtum dictum fuit quòd condemnatus fuit dictus *Goulam* ad dimittendum hoſpitium *de Paſſye*, licèt per Papam * fuiſſet cum eo diſpenſatum, ut teneret proprium.

* *Papam.*] Qui dicit totum in c. cum ad Monaſterium in fi. de ſta. Monach. & ad aliud facit l. nummis. Sed hodie Papa Paulus IV. adeò favet Monachatui, ut nec prece, nec precio gratias ullas ſecularibus ad regularia concedere velit, nec à deceſſoribus conceſſas in ea rationi congruit & redire, & ſi ſe tertio curato incompaſſibili diſpenſet. C. M.

QUÆSTIO CCXLV.

Poſt appunctamentum ad jus audiendum, nihil fieri poteſt, vel produci, niſi parte vocata.

ITem dictum fuit pro Michaële *le Boſſu*, quòd benè appellaverat à ſententia lata per dominos Requeſtarum pro domicella Joaneta *de Neſz*: eo quod poſt appunctamentum ad jus audiendum miſerant quoſdam carpentatores ad appretiandum quædam preſſoria dictæ domicellæ, & cujuſdam alterius nominati Adam de Columbis, abſque evocatione dicti Michaëlis: licèt ipſi viſitaſſent priùs ipſa preſſoria, feciſſentque rapportum ſuum ſuper magnitudine, latitudine, ac longitudine, non tamen ſuper valore argenti; nec fuerat appellatum: videbatur tamen contrarium, quia videbatur ſolùm quædam declaratio ex officio Judicis facta, jux. notata in l. heredes palam §. ſi quid, ff. de teſta. & c. cum clamor. de teſtibus, &c.

QUÆSTIO CCXLVI.

An Epiſcopus virtute juriſdictionis ſpiritualis habeat capturam.

ITem contra Epiſcopum Pariſienſem, qui virtute ſuæ commiſſionis per ſuum apparitorem fecerat capi Pariſiis Margaretam *du Pré*, Religioſam *de Gif*, ſubjectam dicti Epiſcopi in ſpiritualibus, quæ erat in domo cujuſdam chirurgi in vico citharæ, propter ejus incontinentiam & offenſam, & virtute ſuæ juriſdictionis ſpiritualis, & duci in priſiones ſuas ſpirituales, dictum fuit, Procuratore regio, & ipſo Epiſcopo auditis in Curia, quod dicta Religioſa, quæ fuerat per ordinationem Curiæ adducta in Parlamento, & retenta Curiæ priſionaria, reſtitueretur in loco in quo fuerat capta per commiſſionem Epiſcopi, quod factum fuit, & ivit quò voluit. Ratio fuit, quia prætendit Rex quod dictus Epiſcopus non habet * priſiam ſeu captionem in Villa Pariſienſi, & petiit dictus procurator, quod Rex non maneret deappunctuatus, pro quo allegabat quòd notoriè Epiſcopus non habebat captionem Pariſienſem virtute ſuæ juriſdictionis ſpiritualis; hoc tamen fuit dictum abſque præjudicio cauſæ ſpiritualis quam habebat Epiſcopus contra dictam Religioſam.

* *Non habet.*] Sup. q. 105. tex. in Auth. de ſanctis Reverendiſſ. Epiſc. ſi quis contra clericum, coll. 9. latè Iorda. ori. Rep. §. contrahentes coll. 19. in c. 1. de for. compe. in 6. Steph. Auffre. Rep. Clement. I. de offic. ord. C. M.

QUÆSTIO CCXLVII.

Curia ſpiritualis non poteſt ponere ad nihilum citationem temporalem.

FUit per Curiam poſita ad nihilum commiſſio Officialis Rhemenſis per quam mandabat quod fieret præceptum parti quod faceret poni ad nihilum citationem, & adjornamentum regium factum contra quoſdam Clericos: quia non debet ſic loqui.

QUÆSTIO CCXLVIII.

Quando accordum non eſt paſſatum.

FUit dictum per Arreſtum pro Procuratore regio, contra Ducem Burgundiæ, & quamdam

Digitized by Google

dominam, quæ domina volebat facere, & paſſare quoddam accordum cum dicto Duce, contra quem unà cum domina erat Procurator regius adjunctus propter attentata per gentes Ducis: commiſſa poſt appellationem ad Parlamentum emiſſam, quod dictum accordum non paſſaret * licèt haberent Regiam Literam. Ratio, quia in ea continebatur accordum Curiæ referendo. Quod non faciebant, ſed ſolùm partes ſuper facto contentioſo ſe compromittebant in quoſdam arbitros: ſic non referebant accordum deciſorium principalis. Et eſt ratio, quia cùm minores ſe compromittebant habentes magnos adverſarios, citiùs opprimuntur, quod non fieret ſi cauſa remaneret in Curia: quia magni & parvi regem & Curiam timent, & ibi habent juſtitiam, ceſſante perſonarum acceptione. Idem fuit dictum, & per Arreſtum contra dictum Ducem: quia de controverſia partes Ducis ſe compromittebant in judicem Ducis à quo appellaverant: licèt haberent Literam regiam de pacificando.

* *Paſſaret*] Fa. ſuprà q. 118. C. M.

QUÆSTIO CCXLIX.

Si Prior Franciæ, vel Aquitaniæ intimatus in cauſa appellationis moriatur, novus Prior adjornandus eſt ad reſumendum, vel deſerendum.

DIctum fuit per Arreſtum, quòd fecerat interruptionem Joannes *Lathovin*, in cauſa ſua appellationis reſpectu Religioſorum ſancti Joannis Hieroſolymitani, in Prioratu Aquitaniæ intimatorum. Ratio, quia licèt in cauſa appellationis feciſſet Priorem dicti Prioratus intimari, poſt ejus mortem non fecerat novum Priorem adjornari ad reſumendum, vel deſerendum, &c. Sed tres anni erant lapſi poſt ejus mortem. Nam licèt eſſet principale debatum ratione cujuſdam Commendariæ in dicto Prioratu: tamen fecerat Priorem intimari. Nam licèt Prior quotiens vult, reſumat proceſſus cœptos per Commendatores ſui Prioratus ratione ſuarum Commendariarum, non tamen econtra: quia non ſunt * niſi procuratores, & ad nutum revocabiles.

* *Non ſunt.*] Scilicet ipſi commendatarii, ideò hæ commendariæ non ſunt beneficia, nec poſſunt conferri per Papam, vel legatum, nec cadunt in mandatis, & aliis regaliis beneficiorum. Et loquor de commendariis dictorum hoſpitalium & militum, nec in eis habet locum clem. quia regulares de ſuppl. negl. Prælat. nec devolvitur. Et non diu obtinui in cauſa gravi. C. M.

QUÆSTIO CCL.

An appellans à judice Paris Franciæ remittendus ſit ad magnos dies dicti Paris.

DIctum fuit pro domino Duce Bituricenſi quod quidam appellaverat à ſuo Seneſchallo, & relevaverat ad Parlamentum, remitteretur * ad ſuos magnos dies, licèt dictus talis allegaret ſe non eſſe ſubjectum dicti Ducis, quod allegaverat coram dicto Seneſchallo, qui Seneſchallus in contrarium pronuntiaverat, à quo fuerat appellatum: ſic aliàs fuit pronuntiatum pro dicto Duce contra habitantes *de ſaint Generoux*, & Reginam Siciliæ. Qui habitantes ſe allegabant ſubditos dictæ Reginæ: Ratio quia appellatum fuerat à dicto Seneſchallo, cujus judicii correctio ſpectabat ad dictum Ducem, cùm eſſet ſuus judex, & ad quem ſpectabat cognoſcere, an eſſet ſua juriſdictio, cùm dubium eſſet, juxta, l. ſi quis ex aliena, ff. de juri. om. judi. & c. veniens de accuſa.

* *Remitteretur*] Et malè per. c. ſi à ſubdelegato de officio delega. in 6. C. M.

QUÆSTIO CCLI.

Non tradens demandam in ſcriptis ad diem aſſignatam, nil amittit, dum tamen illa die non accipiatur expletum.

PRo domino Philippo *Henry* fuit dictum quod licet ad diem aſſignatam per Curiam Parlamenti eidem non tradidiſſet ſuam demandam proprietariam, nec feciſſet veutam ad diem eidem aſſignatam: per Curiam; tamen illud non præjudicabat in aliquo. Ratio, quia pars adverſa, videlicet dominus Girardus ad dictam diem aſſignatam, ad demandam tradendam non inſtiterat contra dictum Philippum, nec aliquid expletum illa die, nec aliàs cœperat, contra ipſum: ſic fuit aliàs dictum pro Duce de Borbonio, contra Comitem Marchiæ. Sic dictum fuit inter Archiepiſcopum Rhemenſem, & Scabinos Rhemenſes, licèt annus lapſus fuiſſet: tamen ſe præſentabunt debitè partes ad dies ſuos.

QUÆSTIO CCLII.

Conjuncti moventis guerram detinentur, donec fecerint eum venire.

PEr Arreſtum Robertus de ſancto Fuſciano avunculus cujuſdam dicti *Beaupigne* fuit Pariſiis detentus priſionarius donec faceret venire dictum *Beaupigne*, nepotem ſuum penès Curiam: eo quod quemdam de Villa Ambianenſi diffidaverat, & poſt ſe abſentaverat. Et tum dictus *Beaupigne* erat clericus * non conjugatus.

* *Clericus.*] Nec tamen eſt contra c. ſciant cuncti. de elec. in 6. C. M.

QUÆSTIO CCLIII.

Non eſt nobili danda dilatio octo dierum pro adjornamento faciendo ſuper garendia.

ITem fuit dictum per Arreſtum pro *Morinet de Tanſey*, domino de Aſſegrio, quod adjornamentum erat bonum quod fecerat contra dominum Comitem Bononienſem ſuper garendia habenda, licèt non haberet dictus Comes octo dies francos: Ratio, quia non eſt niſi ſuper ſummatione facienda, & in judicio poſſet ſummari in præſenti, ſi reperiretur.

QUÆSTIO CCLIV.

Habitantes Caſtellaniæ non tenentur ad reparandum, & fortificandum villam, vel fortalitium dictæ Caſtellaniæ.

PEr Arreſtum fuit dictum contra dominam de Credonio, pro habitantibus Caſtellaniæ dicti loci, quod non * contribuerent ad fortificationem, & reparationem murorum, & fortalitii de Credonio.

* *Quod non.*] Idem ſup. q. 130. ſed contra inf. q. 338.

QUÆSTIO CCLV.

Non eſt venta facienda, cùm petitur univerſitas.

PEr Arreſtum fuit dictum, quòd dominus Bernardus, dominus *de Terride*, & Vicecomes *de Guiennes*,

Digitized by Google

non haberet veniam per ipſum petitam contra dominam Iſabellam uxorem cujuſdam domini, & ipſum dominum qui petebant ad cauſam dictæ uxoris medietatem dicti Vicecomitatus, nec declarationem etiam. Ratio, quia petitur quædam univerſitas: ſic aliàs fuit dictum pro domina Comitiſſa *de Barro*, contra dominum Ducem Burgundiæ, &c.

non erat receptibile, quia fuerat receptum per Notarium Apoſtolicum.

dia col. 18. de locat. præd. civil. lib. 11. C. vide *Fely*, c. cum dilectus in fi. de fid. inſtr. Et plenè dixi in commentario ad edictum Henrici II. contra parvas datas. §. 4. inter. contentoll. quamvis inſtrumenta notariorum ſecularium in negotiis Eccleſiaſticis fidem faciant etiam in foro Eccleſiaſtico, & Curia Romana, & rationem ibi dixi nu. 3. C. M.

QUÆSTIO CCLVI.

Quod rex in ſolutione pœnæ non præfertur privato.

PEr Arreſtum fuit dictum malè judicatum per generales Theſaurarios de domanio, qui judicaverunt pro Rege contra Stephanum de Clamgeria, quod Rex præferretur in ſolutione pœnarum, ipſi ac dicto Stephano adjudicatarum, contra Magiſtrum Radulphum *d'Orbille*, in quodam contractu appoſitarum per dictum Stephanum, vel ejus prædeceſſores ſuper defectum cujuſdam reditus dicto Stephano ſolvendi quærendarum illo caſu, pro media Regi, & pro media dicto Stephano. Et corrigendo dictam ſententiam fuit dictum quòd Rex, & ipſe Stephanus ſolverentur æqualiter, quia quilibet habebit medietatem æqualem.

QUÆSTIO CCLVII.

Quando privatus in ſolutione pœnæ præfertur Regi.

PEr Arreſtum dictum fuit quòd Andreas *de Tiſſy*, qui erat mercator, haberet pœnas non omnes quas petebat, contra dominum Bellijoci, loco intereſſe, quæ aſcendebant ad octo millia, & quia loco intereſſe eidem adjudicabantur, ſolveretur ante * pœnas Regi adjudicatas contra dictum de Bellojoco, quæ aſcendebant ad quinque, vel tria millia.

* *Ante.*] Et benè, quamvis q. l. contrarium fuerit judicatum, & malè, ut ibi dixi. C. M.

QUÆSTIO CCLVIII.

Non eſt appellandum à judice Eccleſiaſtico ad temporalem Curiam.

PEr Arreſtum non fuit receptus Decanus Carnotenſis, ut appellans à Capitulo dicti loci, eo quia declaraverat ipſum incurriſſe pœnam ſtatuti Capitularis, videlicet privationem diſtributionum ſuarum per octo dies: quia in pleno Capitulo dixerat magnam injuriam cuidam Canonico Carnotenſi: Et fuit ratio, quia ut judices Eccleſiaſtici declaraverant, ſic ab ipſis non erat ad Curiam temporalem appellandum, ut ad Parlamentum, &c.

QUÆSTIO CCLIX.

Procuratorium factum in Curia Eccleſiaſtica, non valet in Curia temporali. *

PEr Arreſtum dictum fuit quod Almauricus *le Fevre*, haberet congedium contra Joannem, & Petrum *de Frachomme*: eo quod ſe fundaverant in Parlamento per procuratorium factum in Curia Eccleſiaſtica, & ſub ſigillo cujuſdam Capituli: ſic fuit aliàs dictum contra Bertrandum de Porto appellantem, & pro Joanne *de Lavant* appellato, videlicet quod inſtrumentum appellatorium dicti appellantis

* *Temporali.*] Scilicet in materia temporali Ioan. Fab. l. ſecundum divi. C. de donat. probat. ordin. Philip. Pulchri an 1302. §. 10 Loc. de pen. l. præ-

QUÆSTIO CCLX.

Non ſunt vexandi officiarii Regii, qui virtute commiſſionis faciunt expleta.

PEr Arreſtum condemnati fuerunt Decanus, & Capitulum *de Brion*, de indemnit. intereſſe & expenſis Guillelmi *Morant*, & quorumdam aliorum officiariorum regiorum, & Baillivia S. Petri de Monaſterio. Eo quòd fecerant eos adjornari perſonaliter in Parlamento, & contra ipſos fecerant quamdam executionem virtute cujuſdam commiſſionis dicti Baillivi.

QUÆSTIO CCLXI.

Petitorium attrahit ad ſe poſſeſſorium.

ITem per Arreſtum fuit dictum contra Priorem *de Chandeſontaine*, qui ſuccubuerat in Curia Roman. in petitorio cujuſdam Beneficii, de qua Sententia apparebat quod ſuus adverſarius haberet, & obtineret Beneficium in petitorio, & poſſeſſorio, de cujus poſſeſſione pendebat lis in Parlamento. Ratio, quia petitorium attrahit ad ſe poſſeſſorium. Sic aliàs vidi in eadem Curia judicari. Et has duas cauſas placitavit Magiſter Radulphus *Dulmonte*.

QUÆSTIO CCLXII.

An quis ante Regem de ſuo ſolvatur debito.

ITem per Arreſtum dictum fuit pro quadam domina quondam uxore domini Joannis *de Noviller*, contra regium Procuratorem, quod ſolveretur de ſuo debito ante debitum regium. Et dicunt quidam quod hoc ideò fuit: quia ſuper hoc habebat literam regiam & gratiam.

QUÆSTIO CCLXIII.

Quis debeat decretum adjudicare.

ITem per Arreſtum fuerunt recepti Religioſi ſancti Dionyſii contra regium Procuratorem, ad allegandum quòd haberent decreta adjudicare, ſeu eorum juſtitia rerum in eorum alta juſtitia ſitarum: licèt fiat ſuper ipſis executio virtute literarum ſigillo caſtelleti * ſigillatarum, & non Præpoſitus Pariſienſis.

* *Caſtelleti.*] Contrarium hodie fit, quia privilegium ſigilli concurrit cum jure communi, & ordinaria juriſdictione, in qua dictus præpoſitus fundatus dicitur. Et ſic in hac cauſa fit reditus ad jus commune ita ut etiam certificatio hujuſmodi ſubhaſtationum quod probè factæ ſint ſpectat ad Præpoſitum, non ad Baillivum Dionyſianum etiam aliàs exemptum, & nullo modo ſubditum Præpoſito Pariſ. C. M.

Digitized by Google

QUÆSTIO CCLXIV.

Debet de originali conſtare.

ITem per Sententiam fuit pronuntiatum in Caſtelleto, quod pars adverſa Dionyſii de malo reſpectu fuit abſoluta, eo quod juvabat dictus Dionyſius de quadam venditione quæ dicebatur fuiſſe facta per procuratorem: ſednon apparebat de originali procuratorio, licèt eſſet incorporatum * in venditione. Quæ ſententia fuit per Arreſtum confirmata: quia ab ipſa fuerat ad Parlamentum appellatum. Tamen (ut dicunt quidam) hoc non fuerat in proceſſu allegatum: tamen juris erat. Et fuit pronuntiatum dictum Arreſtum 7. die menſis Septembris anno Domini 1392.

* *Incorporatum.*] Sub aliis notariis, vide in Conſ. Pariſ. §. 5. n. 44. C. M.

QUÆSTIO CCLV.

Quando Rex alteri præfertur.

ITem fuit dictum contra regium Procuratorem pro Epiſcopo Belvacenſi quòd ad bonam cauſam ſe oppoſuerat contra executionem, quæ fiebat ſuper quibuſdam bonis immobilibus, ratione cujuſdam emendæ regiæ: eo quod pro emenda quadam dicto Epiſcopo adjudicata, & ipſi ſolvenda, ipſe contra quem fuerat adjudicata, in manus domini feudalis ſe deſſaiſierat, ad utilitatem dicti Epiſcopi de dictis rebus: & ut ipſi ſolveretur antequam fuerat adjudicata emenda Regi per Parlamentum: in aliis autem quæ ſic non fuerant deſſaiſita malè, ſe oppoſuerat Epiſcopus, & ſuper ipſis Rex ſolveretur.

QUÆSTIO CCLXVI.

Bona ſunt ab indigno amovenda.

DIctum fuit quod bona domini Ytherii *Rable*, qui fecerat meurtrire fratrem ſuum, qui propter hoc fuit condemnatus *à eſtre trainé & pendu*: prout & fuit, bona quæ habebat in patria conſuetudinaria, erant confiſcata, & bona in patria juris ſcripti fuerunt amicis dimiſſa: tamen fuerunt ſuper prædictis captæ quingentæ libræ pro diſtribuendo pro anima defuncti. Sed bona quæ habuerat dictus Ytherius ex ſucceſſione fratris ſui cujus ſe heredem geſſerat, retinuit Curia penès ipſam pro diſtribuendo pro anima defuncti cujus fuerant: nec ea habuit proximior heres dicti defuncti poſt dominum Ytherium, videlicet *Perceval Rable*, nepos defuncti. Sic ergo erat capax *, ſed ut ab indigno, ab eo removebantur.

* *Capax.*] Ipſe fratricida Nic. Boerius de. 1c. Burdeg. 21. Sed hoc iniquum, & mali exempli, quia reliqui agnati retrahuntur ab accuſando, nec jure producuntur, ut dixi ſuo loco. C. M.

QUÆSTIO CCLXVII.

An unio inſinuari debeat illis qui tenent beneficia.

DIcendum eſt quod non *: quia cùm talis unio fiat ſine præjudicio illorum qui tenent beneficia, non eſt neceſſe quòd eis inſinuetur: nam ſemper illa tenebunt quouſque ceſſerint, vel deceſſerint, non obſtante unione; ut in c. ſi una de rebus Eccleſ. non alie. in cle. & c. conſultationibus de donationibus in antiquis: unio tamen eſt tranſlatio, quæ ad ſui eſſentiam formalem perfecta eſt: licet * poſſeſſionis apprehenſio, per quam acquiritur fruendi facultas ext. de reſti. ſpoliat. c. ſæpe. in tempus mortis, vel ceſſionis differatur. Nec eſt mirum: quia rei puræ, vel contractus puri benè ſuſpenditur effectus, l. cum hic ſtatus, §. ſive autem res, ff. de dona. inter vi. & uxo. l. interdum, ff. de ver. obl. l. 1. in fi. ff. de condi. & demon. &. l. Seius Saturninus, ff. ad Trebel. & hoc innuit d. c. conſultationibus, & hoc etiam vult Papa per verbum cedentibus, vel decedentibus, in Literis ſuis Apoſtolicis unionis.

* *Quod non.*] Contrariũ ſervatur, & benè quod etiam debent vocari præſertim in Eccleſiis Parochialibus. C. M.

* *Licet*] Oldra. q. 262.

QUÆSTIO CCLXVIII.

An permutatio fieri poſſit Beneficiorum unitorum.

DIcendum eſt quod non: quia talia Beneficia, ſic unita vacare non cenſentur: ut extra de exceſſi Præla. c. unico, §. quidam etiam Eccleſias in cle. ſecundùm diſtinctionem J. Andreæ ibidem ſuper verb. ad menſam, & ibi videatur: & etiam ſuper verb. non vacent. Et per eumdem de ſupplen. negli. præla. c. unico, §. præmiſſa ſuper verb. de menſa in clem. videlicet cùm in permutatione ſit neceſſaria vacatio, de re per c. unico lib. 6. & eo ti. c. unico in cle. & ibi notat Guillel. de monte Lauduno, ſuper verb. reſignata, concluditur quod Beneficia taliter unita non poſſunt permutari; verum eſt tamen quòd non oberit ſi hujuſmodi unio in Beneficiis publicetur, nec aliquo caſu ſupervenienti poſſint obtinentes hujuſmodi Beneficia, ignorantiam prætendere extra. de poſtu. Præla. c. ad. &c.

QUÆSTIO CCLXIX.

Alia Arreſta lata in Parlamento incœpto in craſtino ſancti Martini, anno Domini 1392.

Conſuetudo non recepta.

FUit prima die placitabili dicti Parlamenti per Arreſtum non recepta conſuetudo propoſita per Magiſtrum Dionyſium Malitregis, quod in patria Pictavienſi erat conſuetudo quod non valebat executio facta ſuper bonis alicujus, niſi primò in perſona ſua perſonaliter ſummaretur de ſatisfaciendo debitori.

QUÆSTIO CCLXX.

Alia conſuetudo non recepta.

AD idem fuit dictum per Arreſtum, quod non erat receptibilis conſuetudo propoſita per Magiſtrum *de Cherquinmange*, in Villa & patria Tornacenſi, videlicet quod in cœpto *Cherquinmage* aliàs non poſſit procedi quàm per viam *de Cherquinmange* ad veritatem ſciendam ſuper diviſione facienda. Et dicitur *Cherquinmange*, & habet locum quando aliqui volunt dividere aliquem fundum, vel rem immobilem, & recipiunt teſtes qui Cherquinmant, id eſt quærunt & charquant terminos fundi pro dividendo. Et iſta via capta per partes, ſcilicet via teſtium amplius non admittebatur ad probandum diviſionem per literas: ſed ſi pars provocata nil probare poterat per teſtes, cauſam ſuam amittebat: nec recipiebatur ad probandum per Literas, & inſtrumenta. Quod fuit dictum non receptibile, ne facultas probandi anguſtetur: quia poterat eſſe quod non ſupereſſent teſtes per quos probari poſſent

Digitized by Google

poſſent termini, & fines rerum, pro diviſione ipſarum facienda.

QUÆSTIO CCLXXI.

Non ſit remiſſio coràm Magiſtris Hoſpitii Regis.

PEr Arreſtum fuit dictum quod cauſa cœpta in Parlamento inter Regium Procuratorem, & quemdam carbonarium nominatum *Maci*, qui fuerat verberatus per quemdam officiarium regium, non remitteretur coram Magiſtris Hoſpitii Regis: licet eſſet cauſa exceſſuum, & ſic perſonalis, & eſſet defenſor dictus officiarius: quia licet eſſet remittenda, hoc eſſet coram Magiſtris Requeſtarum Regis, non coram Magiſtris Hoſpitii per regias ordinationes, tamen cauſam retinuit Curia Parlamenti, & ex cauſa.

QUÆSTIO CCLXXII.

Epiſcopus Belvacenſis habet priſiam virtute juriſdictionis temporalis.

PEr Arreſtum fuit Epiſcopus Belvacenſis tentus in poſſeſſione, & ſaiſina capiendi clericos virtute ſuæ juriſdictionis temporalis in Comitatu de Bellomonte, contra regium Procuratorem, & Duchiſſam Aurelianenſem.

QUÆSTIO CCLXXIII.

De poſſeſſione capiendi, & habendi lectum.

PEr Arreſtum Sacriſta *d'Agde*, fuit tentus in poſſeſſione, & ſaiſina habendi lectum furnitum à quolibet parochiano ſuo defuncto in parochia ſua ſancti Stephani dictæ villæ *d'Agde*, dum tamen exceſſerit 14. annos, vel valorem lecti ſecundùm ſtatum parochiani; idem de parochiana, & dic furnitum culcitra, couſſino, linteaminibus, & coopertorio, &c.

QUÆSTIO CCLXXIV.

Quis debeat habere emendam civilem in quam converſum eſt crimen, an Rex vel ordinarius judex.

PEr Arreſtum dictum fuit quod Comes de Barrò, & Epiſcopus Autiſſiodorenſis haberent medietatem cujuſdam emendæ civilis in quam converſum fuerat crimen capitale per Regem, & ejus gratiam. Eo quod ille qui crimen commiſerat, ut pote quia fregerat aſſecuramentum datum per eum coram Baillivo communi dictorum Comitis & Epiſcopi, erat ſubjectus ipſorum: & Rex haberet aliam medietatem. Sed quia Epiſcopus non appellaverat à ſententia Baillivi qui Regi totam emendam adjudicaverat, ſed ſolum Comes, dictum fuit quod non haberet partem in illa medietate, ſed Rex ejus partem haberet. Sed miror, quia ea ratione qua Rex habet medietatem totius, debebat habere totum: ſed fortè fuit ideo, quia fregerat aſſecuramentum in perſona officiariorum dictorum Epiſcopi, & Comitis, & in eorum contemptum.

QUÆSTIO CCLXXV.

An condemnatio expenſarum ſine delectu habeat locum in Turonia.

MEnſe Februario, anno prædicto fuit facta ordinatio regia in magno conſilio, & in eodem menſe publicata in Parlamento, per quam Rex ordinat quod habeant locum expenſæ, & earum condemnatio in partibus Turoniæ, in caſibus in quibus antea non habebant locum. Et fuit facta conſequenter ad ordinationem Regis Philippi.

QUÆSTIO CCLXXVI.

*An Epiſcopus Pariſienſis habeat priſiam clericorum ſuorum in villa Pariſienſi virtute juriſdictionis ſuæ ſpiritualis, & placitavi pro Rege Franciæ, quod non, * ut ejus Advocatus die 20. menſis Martii anno Domini prædicto currente, &c.*

ET primò quod Epiſcopus habeat priſiam dictorum ſuorum clericorum in villa Pariſienſi arguitur primò jure civili, quia mandata juriſdictione videntur conceſſa illa, ſine quibus exerceri non poteſt, l. 2. ff. de juriſ. omnium judi. Sed ſine captione ſuorum clericorum exerceri non poteſt ſua juriſdictio ſpiritualis, quam habet in ſuos clericos in perſonalibus: ergo, &c. Secundò, aliàs eſſet ſibi inutilis ſua ſpiritualis juriſdictio, ſi oporteret quod requireret Præpoſitum Pariſienſem, ut caperet, & ſibi traderet clericos ſuos delinquentes, quia aut Præpoſitus refutaret, aut interim clerici prædicti recederent. Sic remanerent delicta impunita in præjudicium reipublicæ juxta l. licitatio, §. quod illicite, ff. de public. vect. & con. l. ita vulneratus, ff. ad leg. Aquil. l. ſi à reo, §. fi. ff. de fidejuſ. Tertiò hoc habetur jure Canonum, c. cum Epiſcopus, de offi. ordi. lib. 6. c. novimus de verb. ſigni. in antiquis, c. 1. de hæreti. in cle. ibi cum dicit capere ſeu arreſtare, &c. Quartò habet carceres, & audire cauſas poteſt ſedendo pro tribunali in qualibet parte ſuæ diœceſis: & incarcerare ſuos clericos, ut dict. cap. cum Epiſcopus. Ad hoc facit, c. univerſitatis de ſen. excom. c. ut fame. §. fi. eod. titu. in antiquis, & c. ſi clericos, eod. titul. lib. 6. Quintò, quia Epiſcopus Belvacenſis ad hoc fuit receptus, & per Arreſtum tentus in poſſeſſione, & ſaiſina habendi priſiam ſuorum clericorum in Comitatu de Bellomonte, ut ſuprà dictum eſt. Sextò, uſus fuit priſia in villa Pariſienſi per tantum tempus cujus memoria non extat de contrario, &c. habet & plura expleta, ut dicit. Septimò, dicit habere hoc declarative per Literas regias: unam Regis Philippi de data anni 1300. aliam confirmatoriam Regis Ludovici, de data anni Domini 1315. menſe Decembri: quarum copiam habeo in una alia papyro aurea & regali. In oppoſitum rationibus quæ ſequuntur. Primò, quia ſubmittere oves in locum demortuarum, & ſuggerere facti ſunt, ut l. conſilio in fin. ff. de cura. furio. l. quid ergo in fi. ff. de uſuf. bovem, §. 1. ff. de ædili. edic. Sic patet quod capere de facto, & in carcerem ponere facti eſt actualis, & realis, & temporalis: ergo hæc facere non poteſt Epiſcopus virtute ſuæ juriſdictionis ſpiritualis. Nam licet temporalitatem non tangat capiendo clericum, nec de ipſa agat: tamen factum facit temporale, & reale ſuper temporali juriſdictione, virtute juriſdictionis ſpiritualis. Probatur, quia licet inter ſuos clericos pronuntiare poſſit, atta-

* *Quod non.*] Hoc eſt indubitatum, & eſt tex. in Auth. de ſanctiſſ. Epiſcopis, §. ſi quis contra aliquè, col. 9. non obſtant jura Canonica; quia non valent in præjudiciū temporalis juriſdictionis, Iorda. Bri. Rep. §. contrahentes col. 10. c. 1 de ſor compet. in 6. permittitur tamen ei captura intra prætorium ſuum dumtaxat infrà q. 363. C. M.

men ſententia eſt exequenda per ſæcularem poteſtatem, l. Epiſcopale, C. de Epi. audient. & ibi gloſſ. & in Authen. de ſanctiſſ. Epiſc. §. ſi quis autem litigantium, collat. 9. unde ſumitur: hoc etiam not. gloſſ. in Authentic. ut clerici apud proprios Epiſc. circa. princ. ſuper verb. Archiepiſcopum, col. 6. & ibi potes notare differentiam inter territorium, & diœceſim. Et hoc ideo, quia Epiſcopus non habet poteſtatem realiter exequendi: quoniam territorium non habet, ut Magiſtratus municipalis, l. ea quæ ff. ad municipal. Secundò, Epiſcopus non eſt judex ratione territorii, ſed ejus poteſtas territorio limitata eſt, patet: ut in Magiſtro militum, qui licet habeat juriſdictionem inter milites, non tamen territorium, l. magiſteria, C. de juriſ. omnium judi. ſic in Doctore inter clericos, ut in procemio, ff. in fin. & Authenti. habita, C. ne filius pro pat. Tertiò, hoc ſatis apparet per diffinitionem territorii in l. pupillus, §. territorium, ff. de verb. ſignifi. juncto quod Epiſcopus non poteſt executioni reali ſuam ſententiam tradere. Quartò, hoc ſatis notare videtur Inno. in ſimili in c. cum contingat, de foro compet. ubi dicitur quod aliqui habent juriſdictionem non territorium: quoniam executioni ſuam ſententiam mandare non poſſunt, & de talibus loquitur d. c. cum contingat, & l. fi. C. de juridi. om. judi. Quintò, Epiſcopus Pariſienſis non poteſt citare viva voce Pariſius. Ratio, quia citare viva voce eſt magis facti quàm juris: ut d. l. conſilio in fi. ff. de cura. furioſ. Sextò, per Arreſtum fuit dictum quod Epiſcopus Pariſienſis non poſſet citare, ſeu citari facere Pariſius viva voce. Et quia fecit, fuit condemnatus in emenda. 500. librarum per Arreſtum latum, anno do. 1340. Multominus citare poterit realiter, & capiendo. Septimò, hoc dicit, c. cum non ab homine, de judi. in antiquis, ubi dicitur quod quando Eccleſia non habet quid faciat ultra depoſitionem, excommunicationem, & anathematizationem, tunc locus eſt judici ſæculari. Octavò reali citatione quis citare, vel citari facere non poteſt extra ſuum territorium: ſic not. in c. Romana, §. contrahentes de foro compe. lib. 6. & ibi per Car. & per. Cy. in l. omnes, §. verum, C. de Epiſc. & clem. & Auth. qua in provincia. C. ubi de crimin. agi opor. hoc idem videtur notare Accur. gloſſator. in l. quid ſit fugitivus, §. idem puto in gloſ. ſuper verb. abduci. ff. de edi. edict. Citare tamen poteſt in ſcriptis, quia non eſt niſi denuntiatio: ut notatur in d. §. contrahentes. Quod etiam facere poſſet arbiter, l. ſed interpellatur, §. 1. de arbitris. Nonò, hoc dicere videtur Papa, cum dicit quod de poſſeſſionibus judicare non pertinet ad Eccleſiam: & ideo ne Regi juri valeat præjudicare, remittit, &c. c. lator, & c. cauſam, qui filii ſunt legit. Decimò pro hoc fuit Arreſtum latum pro Rege, & ejus Procuratore contra Epiſcopum Cabilonenſem in quo fuit dictum quod de reali actione cognoſcere non poterat in foro ſuo ſpirituali, nec erat recipiendus ad hoc. Undecimò eſſet valde magnum inconveniens, ſi Epiſcopus poſſet capere, vel capi facere Pariſius virtute ſuæ juriſdictionis ſpiritualis, quia contra bonum reipublicæ ac politiam: & eſſet Pariſius confuſio priſiarum, & qualibet die caperentur homines per iſtos apparitores, non ſolùm reprobi, & malefactores: ſed viri probi & honeſti, & his viis pecunias extorquerent: & ſi à priſia appellarent, devolverentur ab Epiſcopo ad Archiepiſcopum: & de ipſo ad Papam: ſic eſſent vexati ac valde moleſtati, quemadmodum, & hodie ſunt: licet Epiſcopus non habeat priſiam. Duodecimò nec lædere poſſet, & cauſas audire in qualibet parte ſuæ diœceſis volens ibi ſuam juriſdictionem tenere, nec ibidem admitteretur, ſed ſolum in loco aſſueto, l. fin. ff. de juſti. & ju. Sic ſuper hoc eſt litigium inter regium Procuratorem, & Archidiaconum de Preſbyterio. Nec obſtant ſuperius argumentata in contrarium.

De poſſeſſionibus judicare non pertinet ad Eccleſiam.

Ad primum cùm dicitur quod mandata juriſdictione, &c. Reſpondetur primò, quod hoc negari poteſt: nam mandata per Papam juriſdictione, non poteſt ejus delegatus jubere partes comparere perſonaliter, niſi, &c. c. 1. de judi. lib. 6. multominus capere. Vel aliter, cum dicitur mandata juriſdictione, &c. ergo & capere poteſt; verum eſt mandata juriſdictione per illum, qui habet territorium: ſed Epiſcopus non habet virtute juriſdictionis ſpiritualis. Vel aliter, verum eſt capere in ſuo patrimonio temporali virtute ſuæ juriſdictionis temporalis non ſpiritualis. Vel aliter, verum eſt capere, id eſt capi facere ad ſui requiſitionem per judicem temporalem.

Epiſcopus poteſt capere in ſuo temporali, aliàs non poteſt realiter capere, ſed capi facere.

Ad ſecundum & tertium & quartum, videlicet ad c. cum Epiſcopus de offi. ordi. lib. 6. cum dicit, capere, id eſt capi facere: ſic ibi Jo. And. in novella exponit. Nam & alibi exponitur, ſi te condemnavero, id eſt condemnari fecero, l. furti accipe, §. mandato, ff. de his qui notantur infr. & dicam. per ſuum judicem temporalem in ſua juriſdictione temporali, in extranea ad ſui requiſitionem per judicem temporalem loci ad hoc c. ſi. duobus in ſi. de appel. Et ad c. novimus ad cle. prædictam, & ad alia cc. ſuprà dicta reſpondetur per eamdem viam. Nec propter hoc eſſet ſua juriſdictio inutilis, ſi oporteret ipſum requirere judicem temporalem: cùm nunquam refutaret præpoſitus Pariſienſis; & ſi refutaret, habet Curiam Parlamenti in ſuperiorem. Nec ſequitur; habet carceres, & poteſt cauſas audire: ergo & capere per prædicta, & quia unum non ſequitur ad aliud. Nec valet ſi dicatur quod ſi eſſet ſuſpectus de hæreſi ille qui eſſet capiendus, quod ille qui hoc caſu impediret ipſum capere, incideret in magnam pœnam: per §. prohibemus, c. ut inquiſitionis negotium, de hæret. lib. 6. & c. quoniam ut intelleximus, de immu. eo. libro, quia dico quod in hoc caſu non eſt ille, §. prohibemus, tenendus, quia judex ſæcularis non vult cognoſcere de crimine hæreſis, nec Epiſcopum, & inquiſitorem ſuper hoc impedire, nec liberare captum per juſtitiam ſæcularem, & pro crimine hæreſis Epiſcopo traditum à captione, & carcere liberare. Nec refutare capere ſuſpectum de hæreſi, & Epiſcopo tradere, quia ſemper promptus eſt, maximè ſi fecerit Epiſcopus informationem: per quam ſuſpectus de hæreſi ſit capiendus, & ea per poteſtatem ſæcularem viſa: ſed vult defendere jus regium quod eſt, quod ipſe haberet priſiam, non Epiſcopus in villa Pariſienſi virtute ſuæ juriſdictionis ſpiritualis etiam in caſu hæreſis: quod aliàs fuit dictum, & per defunctum Regem Carolum Præpoſito injunctum, ne caperet, niſi de informatione ſibi conſtaret. Item ad hoc facit caſus qui evenit de Thierico *Colezat*, qui ut ſuſpectus ad requiſitionem Epiſcopi fuit captus per Præpoſitum Pariſienſem; Non autem ipſe Epiſcopus cepit eum, vel capi fecit.

Epiſcopus Pariſienſis non poteſt capere in urbe Pariſienſi etiam ſuſpectum de hæreſi.

Item ad hoc facit quædam Litera regia impetrata per Epiſcopum quemdam, directa Præpoſito, & Baillivis, &c. ut ad requeſtam dicti Epiſcopi facerent illos, qui pro debito fuerant excommunicati, in qua excommunicatione ſteterant per annum & ultrà, &c. inregiſtrata in alia papyro mea regali & aurea. Item ad prædicta facit quod Rex habuit ſtatum contra Epiſcopum per Arreſtum latum * vigeſima die Julii, anno Domini milleſimo trecenteſimo nonageſimo primo inregiſtratum in alia papyro mea ſemiaurea regali. Et fuit occaſione Margaretæ de Prato Religioſæ *de Giſ*. Et pro tunc placitavi pro Epiſcopo contra Regem: quia tunc non eram Regis Advocatus. Item ad hoc facit caſus, qui evenit tertia die menſis Martii anno Domini milleſimo 390. de Girardo pulchri penarii, qui erat clericus non conjugatus tunc, & fuit captus per apparitores Epiſcopi inter caſtelletum & bocheriam: ſed reddidit eum dictus Epiſcopus Parlamento, & judici ſæculari: Et ſunt alia exempla in alia papyro mea regali & aurea.

* *Latum.*] Suprà q. 246.

* Fortè] Imò quia competeret etiam prærogativa dignitatis, ut pote Par Franciæ, & ratione juriſdictionis temporalis, ſuprà q. 272, C.M.

Ad quintum videlicet ad Arreſtum Epiſcopi Belvacenſis reſponde, quod fortè * in alia cauſa non fuit placitatum ad finem non recipiendi per regium Procuratorem; ad quem ſi fuiſſet placitatum, fortè non fuiſſet receptus Epiſcopus; quod probatur per rationes ſequentes. Primò, quia dominus temporalis in rebus, & earum amiſſione poteſt clericum condemnare; nec pœna Epiſcopo applicabitur: immo domino temporali: ut l. 2. C. ut nemo priva. titulos prædii ſui. & c. l. repetita, C. de Epiſcop. & cleric. c. l. jubemus, nullam navem, C. de ſacroſanct. Eccleſ. l. fina. C. de navib. non excuſand. lib. 11. not. Inno. in cap. poſtulaſti. & cap. ex parte, de foro competen. ergo patet quod Regi, non Epiſcopo diſpoſitio realium actuum ſpectat, puta capere. Secundò, licet Papa conditor juris Canonici contrarium fortè ſtatuere potuerit, hoc teneatur in ſuo temporali: nam ibi totum turbare potuit malè condendo, ſed in regno Franciæ non illi in temporalibus ſubdito, ſecus: juxta cap. per venerabilem, qui filii ſunt legiti. Et ita intellexit Bertrand. plures decretales in titu. de teſtamen. de delictis puerorum, de pœnis. Et Innocen. de purgat. cano. & nota. in cap. fina. de ſepult. & cap. in Literis de rapto, ubi dicitur, ſerventur in foro Eccleſiaſtico, &c. ad hæc c. ſi duobus in fine de appella. ſuperius alleg. Tertiò, nec conſuetudo in contrarium eſt admittenda: quia contra terminos juris, ut patet per prædicta allegata de jure civili: & quia reputat bonæ politiæ, ut patet per ſuperiora. Quartò, quia non eſt abdicabile à Rege, quia eſt ſuperioritatis juxta l. competit, C. de præſcript. trigin. vel quadrin. ann. & l digna vox, C. de legib. ibi majus imperio eſt, &c. Quintò, admittere non admiſſibile non valet: vel quia non fuit objectum, ut in glo. cap. cum contingat de offic. deleg. ſuper verb. nihilominus; vel ſi objectum fuerit, & nihilominus receptum eſt, ſed tamen contra dominum politiæ, qui non poteſt ligari, quare non valet: aliàs poſſet ſequi omnium malorum exterminium in politia, ſcilicet deſtructio regni, & adnihilatio, &c. Et in talibus licet eſſet expreſſum velle domini politici; tamen poſſet liberè revocare, quia hoc eſt jus ſuum revocare, & c. l. qui agros C. de omni agro deſerto, libro undecimo, & argumento cap. ſi quis Preſbyterorum de rebus Eccleſ. non alienan. Sextò, tollitur conſuetudo per quam curioſi poterant aliquos incarcerare, l. 1. C. de curioſ. & ſtationar. libro duodecimo. Item l. omnes judices, C. de decurion. libro decimo, tollit conſuetudinem contra privilegium Principis diſponentem. Item lex tollit conſuetudinem contra exemptos inductam, l. nihil C. de Palatinis, lib. 12. Item ab omni præſcriptione jus Principis videtur exemptum c. dilectus de capellis mo. Item decretalis cum ſatis de offic. archid. tollit conſuetudinem per quam vetitum uſurpatur officium. Ad idem c. ut nom. eod. titu. dicit quod ſi quis exercuerit actus pertinentes ad officium, vel dignitatem alterius, quod ex hoc non acquirit ſibi aliquod jus. Item lex dicit, quod nemo poteſt alterius perturbare officium, ſuum uſurpando, l. 2. C. de except. & exacto. lib. 12. Item providentia ſuperioris uſurpatoria officia inhibentur: ut dicta l. repetita, C. de Epiſcopis, & Cleri. c. pervenit, 11 quæſt. 1. l. conſulta divalia, C. de teſta. allegant quidam l. 1. C. de eroga. mili. anno. quæ parum facit. Septimò, probatur quod conſuetudo non ſit receptibilis: nam Petrus Bertrandi not. in c. non eſt, de conſue. lib. 6. quod ſicut prædeceſſor præſcribere non poteſt propter malam fidem præſumptam: ut quia exceſſit metas privilegii, quod cauſam dat præſcribendi: ſic ſucceſſor præſcribere non poteſt in illo quod excedit metas: quapropter repellitur in quo eodem modo præſumitur mala fides in illo quod excedit metas privilegii. Sic in propoſito facit contra metas dictus Epiſcopus qui in regno Franciæ ſe juvat præſcriptione: quia turpe eſt, & c. ut not. in c. 1. de ſepul. lib. 6. & d. l. repetita, C. de Epiſc. & clericis maximè, quia ſuus prædeceſſor Epiſcopus Pariſienſis dictus *de Miguac*, confeſſus fuit Epiſcopum Pariſienſem non habere priſiam in villa Pariſienſi. Et quia cepit, fuerunt rupti ejus carceres, &c. Item in regno Franciæ omnes juriſdictiones ſunt hereditagiæ, vel infeudatæ in quibus non habet locum extenſio: ut notat Inno. in c. verum, de judic. Et maximè cavendum eſt quod tales juriſdictiones non laxentur in Eccleſia, quæ arma vetat: ut patet per Concilia, cum juriſdictio talis non ſit à clavibus: & ſic oportet temperare glo. primam c. 1. de tranſla. Epiſc. & videatur novella, c. ſolitæ in prin. de majo. & obed. Et certè jus civile non cognovit in ſe juriſdictionem niſi Principis, quæ à populo eſt, &c. ut no. in d. c. 1. de tranſlat. Epiſc. in 1. glo. & in Authen. quomodo oportet Epi. & clericos ad ſacros ordi. promo. in prin. colla. 1. de authenticis autem tractemus quoad hoc propter illam, de Sacramentis, quæ eſt à clavibus: ut Ja. de bel. viſo not. in d. Authen. quomodo oportet Epiſc. &c. & aliàs magis eſſet dicenda ſubtractio liberi arbitrii, quod non eſt tolerandum in prædictis executionibus, ſeu juriſdictionibus. Sed fortè in perſonis, & factis Eccleſiaſticis pro quo c. olim 5. diſt. & c. ſicut olim de accuſa. facit quod no. in primo quaterno circa fi. cœleſtis hierarchiæ: & in alio quaterno parvi voluminis, in medio ibi ſolutiones, &c. Item & ſi eſſet conſuetudo receptibilis, poteſt reſponderi quod obtinuit Epiſcopus Belvacenſis in poſſeſſorio, quia plura expleta probavit, & majora & ampliora quam Rex: quod ſufficit, quia inter regium procuratorem, & Ducheſſam Aurelianenſem ex una parte, & dictum Epiſcopum ex altera, verſabatur quæſtio in caſu novitatis ſuper priſia clericorum in Comitatu de Bellomonte: & ſic in poſſeſſorio, ubi obtinet qui poſſeſſiones ſuas probat. Item Epiſcopus Belvacenſis eſt dominus temporalis, & ſpiritualis, & par Franciæ. Etiam obtinuit ſuper priſia extra villam Belvacenſem facta in Comitatu de Bellomonte, non in villa Belvacenſi. Modò quæſtio præſens eſt ſuper priſia in villa Pariſienſi, quæ eſt caput aliarum civitatum regni Franciæ, in qua priſiam haberet Epiſcopus Pariſienſis ſequeretur inconveniens magnum, ut ſuprà tactum eſt. Ad ſextum, cum dicit quod uſus fuit per tantum tempus, &c. Et habet plura expleta, &c. Reſpondeo, quod licet fuerit uſus, hoc eſt non receptibile per prædicta. Etiam fuit Procuratore regio ignorante, & uſurpativè fuit uſus, quod non poteſt eidem prodeſſe. Secundò renuntiavit expletis ſe juvare in cauſa mota occaſione priſiæ Margaretæ de Prato, ut in Arreſto ſuperius allegato. Tertiò hoc fuit ex tolerantia eidem facta uſque ad regiam voluntatem, & contra clericos clericaliter viventes, beneficiatos, & in præſenti delicto, & officiariis Regis non præſentibus. Sic hoc prodeſſe eidem non potuit: per l. qui jure familiaritatis ff. de acquir. poſſ. & l. Seio. §. medico, ff. de an. lega cum ibid. notatis per no. per Innocen. in c. ſi diligenti de præſcrip. Quartò, tolerantia diu ante hunc caſum fuit revocata, ut tempore expleti Girardi *Beaupigne*, & ante, & inhibitum per curiam dicto Epiſcopo caperet, ſeu capi faceret in villa Pariſienſi virtute ſuæ juriſdictionis ſpiritualis. Ad ſeptimum non obſtat, quia viſo textu illarum literarum, nihil eidem Rex confert, quia non ad augendum priſiam, ſeu eidem conferendam: ſed ad executionem priſiæ faciendam per ſervientes regios factæ fuerunt illæ Literæ juxta c. 1. §. ad hoc, de præbend. in clemen. & l. cum tale, §. fi. ff. de condi. & demon. Prædicta ego placitavi die, & anno ſupradictis in cauſa quam placitavi pro Rege contra Epiſcopum Pariſienſem. Et fuit placitationis factum tale. Epiſcopus Pariſienſis fecerat capi quemdam ſuum clericum nuncupatum Stephanum de Boſco, in vico de Templo, in juriſdictione temporali, & per ſuos apparitores, & virtute ſuæ juriſdictionis ſpiritualis,

Nota etiam Papam poſſe iniquum jus condere.

Jus Principis ab omni præſcriptione eſt exemptum.

Eccleſia vetat arma.

In poſſeſſorio obtinet, qui poſſeſſiones ſuas probat.

Pariſius eſt caput aliarum civitatum regni Franciæ.

Qui jure familiaritatis amici fundū ingreditur, non videtur eum poſſidere ſq. l. cum precario, ff. de precar.

Præpoſitus Pariſienſis dedit ſuam commiſſionem duobus examinatoribus, continentem ut præciperent Epiſcopo, & Officiali Pariſienſi ac ſuis officiariis, quatenus reſtituerent dictum clericum ſic captum, & quem impriſionaverant, & redderent eum in loco ubi ipſum ceperant, vel ſaltem redderent eiſdem examinatoribus, ut in Caſtelleto adduceretur. Et in caſu oppoſitionis, habito prius clerico, per ipſos examinatores adjornarent opponentes in Caſtelleto dicturos cauſam oppoſitionis ſuæ, necnon omnes alios, qui in dicta priſia interfuerant, reſponſuros Procuratori regio, &c. dicti examinatores fecerunt præcepta: ſed quia gentes Epiſcopi appellaverunt pro impediendo executionem dictæ commiſſionis, dicti examinatores nuncupati Magiſter Nicolaus *Bertim*, & Gofredus *Goyba*, ceſſaverunt, & non executaverunt dictam commiſſionem. Poſteà à dicto Præpoſito ſecundam habuerunt commiſſionem de prima narrationem facientem, quæ ſecunda continebat, quod non obſtante dicta appellatione, & aliis fiendis pro impediendo, & differendo executionem dictæ primæ commiſſionis, dictam primam commiſſionem executioni mandarent. Quod & fecerunt, & abſque fractione reprehenſibili dictum clericum ceperunt, & ad Caſtelletum adduxerunt. Non obſtante quod gentes dicti Epiſcopi pluries appellarent; ſed non obſtantibus his, Rex fuit in ſtatu ſuo poſitus, & reſaiſitus: Epiſcopus Pariſienſis fuit conqueſtus ſuper hoc de Præpoſito Pariſienſi, & de dictis examinatoribus. Et in Parlamento die ſupradicta contra Præpoſitum, & examinatores fecit proponi factum ſuum, & priſiam quam prætendit habere in villa Pariſienſi ſuper ſuos clericos, virtute ſuæ juriſdictionis ſpiritualis, proponendo quod expletum factum virtute commiſſionis Præpoſiti, erat tortionarium, & factum ipſum deſſaiſiendo de ſuo priſionario, & priſia ac poſſeſſione priſiæ quam habebat in villa Pariſienſi virtute juriſdictionis ſpiritualis, ſuos clericos attentando, & ſalvamgardiam infringendo: & requirebat priſionarium ſibi reſtitui, ac commiſſionem Præpoſiti, ut tortionariam lacerari, & iniquam pronunciari, Præpoſitumque & examinatores condemnari in emenda, & Procuratorem regium ſecum adjungi. Et ad hos fines proponebat, & fundabat priſiam ſuam per ſuperius allegata. Et ulterius dicebat commiſſionem Præpoſiti ſubreptitiam, & iniquam per ſequentia. Primò, quia continebat ipſum Stephanum priſionarium eſſe laicum, & tamen clericus erat non conjugatus, & captus ut de hæreſi ſuſpectus, & fuerat contumax, excommunicatus: & per annum ſteterat excommunicatus: & ſic non ſolum, ut de hæreſi ſuſpectus fuit captus, ſed ut quaſi hæreticus, juxta c. cum contumacia, de hæreti. lib. 6. Secundò, quia dirigebatur dictis examinatoribus ſecunda commiſſio, à quibus fuerat appellatum. Tertiò, quia continebat, non obſtante dicta appellatione, &c. Et tamen Præpoſitus habebat manus ligatas poſt appellationem, ſic non poterat in aliqua ſede hoc intromittere. Quartò, imo nec cognoſcere poterat an appellationi eſſet deferendum, necne: nec cognoſcere de aliquo. Quintò, curia defenderat ſibi ne in aliquo procederet. Sextò, idem Præpoſitus fecerat attentando, ac ſalvamgardiam infringendo, in qua eſt dictus Epiſcopus. Septimò, ſi ſe conſuluerat, hoc fuerat cum parte adverſa Epiſcopi, videlicet Procuratore regio, & regis conſilio, qui ſecum adjungi non debet, quia in diſcuſſione eſt an adjungeretur cum Epiſcopo, vel Præpoſito, & ſub judice lis eſt. Octavò, debebat curiam conſulere, non attentare: ſic per prædicta tenebatur Præpoſitus, & erat condemnandus in prædictis.

Item examinatores etiam primò, quia ſciverant primam appellationem ab eis factam, ſi ſecundam commiſſionem non poterant executare, & quia fecerunt, & attentaverunt. Item erant judices, vel quaſi in criminalibus in Caſtelleto: ſic non poterant ignorantiam aliquam prætendere. Item excuſſerant frangendo priſiones Epiſcopales. Item illud quod fecerunt, fecerunt attentando, & ſalvamgardiam infringendo, in qua erat, & eſt Epiſcopus prædictus. Pro parte regia Præpoſito, & examinatoribus, Præpoſitus advoavit examinatores, & Procurator regius præpoſitum. Et per conſequentià requirebat Procurator Præpoſitus regius præpoſitum, & examinatores poni extra proceſſum retenutam faciendo, & ſtatum lite pendente ſibi de priſionario fieri, per rationes ſequentes: prætendendo commiſſionem præpoſiti fore validam, ac virtute ipſius fuiſſe bene expletatum. Primò, quia fundabam quòd Epiſcopus non habet priſiam ſuorum clericorum in villa Pariſienſi virtute juriſdictionis ſuæ ſpiritualis per ſuperius allegata. Secundò, dicebam quod Rex habebat ſtatum quod Epiſcopus non habebat priſiam in villa Pariſienſi ſuper clericos ſuos virtute juriſdictionis ſuæ ſpiritualis. Tertiò, dicebam quod Præpoſitus Pariſienſis eſt major poſt principem in villa Pariſienſi, & poſt dominos Parlamenti principem repræſentantes: & quod ad ipſum ſpectabat tueri, & defendere jura regia, & quod illud quod fecerat fieri Præpoſitus virtute ſuæ commiſſionis, fecerat fieri conſervando jura regia, & ſtatum ſuum eidem per Arreſtum adjudicatum. Quartò dicebam quod cum eſt quæſtio de juriſdictione aliqua inter Regem, & ſuum ſubditum, ſeu de expletis ipſius Regis, conſervari debet in ſtatu in quo erat ante dictam quæſtionem, ſic in propoſito. Ulterius dicebam quod commiſſio præpoſiti erat valida, quia erat ſibi notorium de ſtatu quem Rex habebat. Et per Arreſtum ſuperius allegatum, & pro notorietate facti. Et etiam, quia debet ſemper habere ſtatum in dubio, quia eſt fons omnis juriſdictionis temporalis, & alii ſunt rivuli ab eo dependentes. Dicebam etiam, quod erat informatus de captione quam fecerat fieri dictus Epiſcopus de dicto Stephano, deſſaiſiendo Regem de ſuo ſtatu, quem Epiſcopus ignorare non poterat: quia contra ipſum fuerat Arreſtum prædictum latum, & erat intra annum dicti Arreſti lati: & ſic erat jus regium quoad ſtatum ſaltem clarum, & etiam quoad priſiam per ſuperius allegatam, & factum Epiſcopi tortionarium. Ulterius dicebam quod hæc conſiderans Præpoſitus ſuam dictam primam commiſſionem volebat prius exhiberi dicto Epiſcopo, & ejus gentibus ante ejus executionem, quod fecerunt examinatores antedicti, quæ commiſſio continebat oppoſitionem. Et quamvis diceretur in ea antea habito priſionario, &c. in hoc erat juſta, quia Rex erat deſſaiſitus contra Arreſtum, & jus commune, qui non debet placitare deſſaiſitus *: ulteriùs non erat injuſta, imò juſta ſecunda commiſſio quamvis in ea contineretur, non obſtante dicta appellatione, &c. per prædicta. Et quia non erat in hoc caſu appellationi deferendum probatur per *l. fin. de appel. reci. vel non, & l. quiſquis, l. abſtinendum, & l. fin. C. quorum appel. non reci.* ſic videmus in Arreſti executione, ſic in querimoniæ novitatis executione, ſic in debito ſub ſigillo regio debito, ſic in delinquentem, quem judex capere vult, ſic in proclamationibus quæ per appellationem ſuſpendi non debent. Item nec fecerat Præpoſitus in contemptum curiæ: ſic non attentaverat, ſed ſolum fecerat cauſa ſtatus, & juris regii conſervandi.

Item & quamvis diceretur in dicta ſecunda commiſſione, non obſtantibus etiam aliis appellationibus fiendis, &c. intelligebatur tamen, & exprimebatur in commiſſione antedicta de appellationibus fiendis pro impediendo, ſeu dilatando executionem dictæ primæ commiſſionis: verumtamen ſi dediſſet talem commiſſionem in caſu in quo eſſet appellationi deferendum, vel generalem, non obſtantibus quibuſcumque appellationibus fiendis, forte poſſet dici quod eſſet injuſta: ſed nunc non, ut patet per prædicta. Item nec peccaverunt examinatores per ſequentia. Primò,

Pariſienſis eſt major poſt principem in urbe Pariſ. & poſt dominos Parlam. repræſentantes Principem.

Apud Regẽ eſt fons omnis juriſdictionis temporalis: alii autem ſunt rivuli ab eo defluentes.

Rex non debet placitare deſſaiſitus.

* Deſſaiſitus) Iſtud eſt vulgare Practicorũ quod non facit jus nec regulam, ſed quia in fiſco plures ſunt quam in privatis ſpeciales caſus. C. M.,

Nota caſus quibus appellationi non eſt deferendum.

Digitized by Google

Nota caſus quibus appellationi non eſt deferendum.

quia non exceſſerunt commiſſionem, nec ejus terminos. Secundò, non fuit eis inhibitio facta per Curiam: nec relevando appellationem, & fuerunt meri executores. Tertiò, habebant obedire Præpoſito, ut eorum Magiſtro & Superiori, maximè quia non erat in ſe atrox illud quod fuerat præceptum. Quartò, in nullo exceſſerunt aliqua delicta committendo. Quintò, ſciebant Arreſtum pro Rege ſuper ſtatu prolatum: nec habebant corrigere, nec interpretari commiſſionem ſui Magiſtri: nec obſtant argumenta in contrarium quoad hoc. Ad primum non obſtat; quia licet dictus Præpoſitus ſciviſſet dictum Stephanum Clericum, attamen talem ſuam commiſſionem dediſſet, nec hoc eum moviſſet in contrarium; quia non refert an Clericus fuerit vel laïcus, quamvis deterius pro Epiſcopo, ſi laïcus: nec obſtat ſi vocatus fuerat vel de hæreſi ſuſpectus, & quia ſtetit per annum ſic excommunicatus, &c. quia poſito quòd verum fuiſſet, attamen capere eum non potuiſſet Epiſcopus; nam ſive ut ſuſpectum de hæreſi, ſive aliàs, Clericum ſuum capere veſit, non poteſt virtute juriſdictionis ſuæ ſpiritualis, ſed debet Præpoſitum requirere ut capiat; quod tamen facere non debet Præpoſitus, niſi videat eum per informationem ſuſpectum, vel ſi capiat aliàs, non debet reddere, niſi eum ſuſpectum reperiat per informationem factam per Officialem; quià aliàs omnes capi poſſent ut ſuſpecti de hæreſi ad requeſtam Officialis: & ſic poſſent diffamari odio, vel aliàs de hoc crimine, quòd eſſet iniquum; verumtamen dictus Stephanus non fuerat vocatus ab initio, niſi pro debito pecuniario: & quia non comparuit, fuit excommunicatus: & licet ſteterit per annum in excommunicatione, in hoc caſu non habet locum, c. cum contumacia ſuperiùs allegatum; nec enim pro debito civili eſt quis capiendus vel incarcerandus, *l. ob æs, C. de ac. & obl. & c. lator. de pignor.* Et adhuc fuerat dictus Stephanus pro ſalario Advocatorum eiſdem debito in Curia Officialis poſtulantium ratione patrocinii per eos dicto Stephano præſtiti, evocatus. Et allegatur ad propoſitum caſus Thyerici *Colezat* ſuperiùs alleg. ad quamdam Litteram regiam ſuperiùs allegatam. Ad ſecundum reſponde, quòd licet dirigeretur Littera dictis examinatoribus à quibus antè fuerat appellatum, non nocet, quia quibuſcumque vellet committere, Præpoſitus poterat: & hoc faciebat ut Commiſſarii dicti eſſent examinatores, nec erat caſus in quo eſſet appellationi deferendum. Ad tertium reſponde, quòd Præpoſitus non habebat manus ligatas, quia non erat appellationi deferendum per ſuperiùs allegata. Ad quartum reſponde, quòd nullo modo cognovit Præpoſitus, nec cognoſcere poterat, obſtante appellatione, ſed eidem non erat deferendum, quoad priſiam non faciendam, ne Rex remaneret deappunctuatus, juxta *l. fin. ff. de appellat. reci. vel non.* Ad quintum reſponde, quòd Curia nullam ſuper hoc fecerat Præpoſito vel examinatoribus defenſionem, nec ad eorum notitiam devenit, nec fuit appellatio relevata, nec facta inhibitio. Ad ſextum, per prædicta patet reſponſio. Ad Septimum reſponde, quòd ſi eiſdem conſuluerit, bene fecit; quia illi ſunt cum quibus conſilium habere debet, & qui ipſum conſulere debent in negotiis regiis: ſic fuit excuſatus. Ad octavum reſponde, quòd Epiſcopus reprahendit Præpoſitum de eo in quo incidit, & de quo reprehendendus eſt Epiſcopus; quia Præpoſitus nil fecit ſuo nomine, nec ad ejus utilitatem, nec etiam examinatores, ſed ſolùm regium jus conſervando. Et eſt advertendum pro quo tractatur & contra quem. Nam tractatur pro jure regio conſervando, qui eſt ſuperior Epiſcopi immediatus in temporalibus, & qui eſt Iudex ſuperior Epiſcopi in ſuperioritate & in reſſorto; ac dominus feudalis, & contra Epiſcopum, qui eſt dicti Regis ſubditus, & inferior per prædicta: ergo patet quòd Epiſcopus qui benè ſciebat Arreſtum contra ipſum pro Rege latum fuiſſe; non debebat procedere de facto ad priſiam, & intra annum Arreſti, in præjudicium Regis domini ſui: imò debebat adire dictum Præpoſitum, vel Curiam Parlamenti, & eos requirere, ut talis Stephanus caperetur per eos, & ad ejus requeſtam; ſed hoc non debuit facere Præpoſitus, quia ſi ſic feciſſet, dictus Epiſcopus ſaiſitus remanſiſſet, & Rex deſſaiſitus, & amiſiſſet dicti Arreſti utilitatem: & fuiſſet blaſphemandus Præpoſitus, quia paſſus fuiſſet facere Regem de poſſeſſore petitorem, & per fraudem Epiſcopi, contra tenorem Litterarum ſuperiùs per Epiſcopum allegatarum: nec obſtat dicere quòd Præpoſitus deſſaiſivit Epiſcopum, quia contrarium eſt verum per prædicta: ſed Epiſcopus Regem deſappunctaverat contra dictum Arreſtum, & intra annum; nam quicquid dicat Epiſcopus, dicta Margareta (de qua in dicto Arreſto fit mentiò) non appellaverat ab Epiſcopo, nec de hoc in dicto Arreſto fit mentio. Item nec ibidem cauſatum eſt quòd abſque præjudicio fuerit Arreſtum latum. Item & per illud in effectu Rex habet ſtatum quòd Epiſcopus non poteſt capere ſuos Clericos virtute juriſdictionis ſuæ ſpiritualis; nam in ipſo dicitur quòd prædicta Margareta reſtituetur & reſtabilietur in loco in quo capta fuit per dictum Epiſcopum vel ejus Officiarium: & quòd dictus Epiſcopus petet eam à dicto Præpoſito, vel alibi, ſi voluerit: ſic ergo efficitur per illud Arreſtum petitor, & Rex poſſeſſor. Non obſtant etiam argumenta in contrarium quoad examinatores. Ad primum reſponde quòd licet ſciviſſent primam appellationem; tamen Præpoſito ut eorum Magiſtro obedire debebant, nec quærere an bene aut malè commiſiſſet; nam non eſt diſcipulus ſuprà Magiſtrum. Ad ſecundum reſponde quòd non eſt verum quòd ſint Iudices, licet aliquotiens vocentur ad conſulendum in cauſis criminalibus per Præpoſitum. Et licet eſſent, attamen ſubditi Præpoſiti. Ad tertium reſponde, quòd in nullo exceſſerunt, & apparebat per relationem Commiſſariorum ſuper hoc per Curiam datorum. Ad quartum, apparet ſolutio per prædicta; verumtamen per illa quæ ſuperiùs dixi & ſcripſi negare nolo; ſed concedo, quòd Eccleſia habet poteſtatem & compulſionem coactivam, ut quia habet & poteſt excommunicare, anathematiſare, degradare, deponere, interdicere, ſuſpendere, &c. ut d. c. cum non ab homine de judi. c. ſanc. 2. de offic. deleg. c. quia pontificali eo titul. lib. 6. c. quærenti, eodem tit. in antiquis, c. quærenti, de verb. ſignific. c. ita quorumdam, de Iudæis, c. cùm pro cauſa, & c. offi. de ſen. excom. habet tamen & importat ſuam executionem, juxta c. paſtoralis, de appel. Abſit enim quòd hoc negetur, ut fecit Marcilius, &c. ut patet in proceſſu facto contra ipſum & ſuum conſortem * per Joan. XXI. Papam, qui incipit. Licet juxta doctrinam: finaliter partibus hinc inde auditis appunctuatum fuit de ſupradictis, quòd Curia conſiderabit rationes partium, & faciet jus; viſis tamen priùs illis Litteris & Titulis quos partes tradere voluerint, ſcilicet Arreſto & Commiſſione prædictis, ac aliis Litteris regiis quibus ſe juvit Epiſcopus.

Non debet aliquis capi per Præpoſitum propter crimen hæreſis, niſi per informationem factam per Officialem videat eum ſuſpectum.

Eccleſia habet poteſtatem & vim compulſivã, ut quia poteſt excommunicare, anathematizare, &c.

* *Conſortē.*] Scilicet Guillelmum Olzean, qui in Compendio adverſus Io. XXI. Papã, 70. errores, & 7. hæreſes ex ſcriptis ejus colligit: quin & Platina in ejus vita multùm de erroribus ejus conqueritur, ſed malè & imperitè eum reprehendit. C. M.

QUÆSTIO CCLXXVII.

Quòd oſtiarii Parlamenti malè executantes commiſſiones ſuas puniuntur.

GAlterus Seneſchalli Parlamenti oſtiarius, fuit in Caſtelletum miſſus, & poſt ſuſpenſus ab executione commiſſionum, & aliorum omnium emolumentorum quæ habere poterat uſque ad feſtum ſancti Joannis Baptiſtæ, & condemnatus in expenſis Præ-

Qui in officio delinquit, puniendus eſt, juxta not. Ioan. facit in l. quod pro-

mulgaris, C. de Offic. Præfecti urb. facit l. in Officiales. C. de Offic. Rector. provin. Item l. 6. C. de ſpoc. & ſupt.

poſiti *de Peronne*, quas Pariſiùs fecerat, qui per dictum Galterum fuerat adjornatus ad comparendum perſonaliter. Ac dictum quòd ipſe Galterus in Parlamento faciet ſuum officium, & habebit vadia regia, pendente dicta ſuſpenſione. Et fuit eò quòd quoſdam priſionarios, Monachos, & alios ſancti Martini de Campis, quos dictus Præpoſitus Pariſiùs adducebat in Caſtelleto, dictus Galterus in itinere ab ipſo Præpoſito amovit: & poſuit in priſione dicti Prioris, adverſarii dictorum priſionariorum, quam dicebat accommodatam: & quia non habebat tunc informationem, ſed expoſt fecerat: & fuit Arreſtum latum die Iovis 27. menſis Martii, anno Domini 1392. &c.

QUÆSTIO CCLXXVIII.

Quòd Procurator qui appellavit, poteſt renuntiare appellationi.

PRo Religioſis de Columbis fuit dictum contra regium Procuratorem, quòd renuntiatio facta per Procuratorem per eos factum in cauſa, qui pro eis appellaverat à quadam Sententia interlocutoria pro dicto Procuratore regio contra eos lata, antedictæ appellationi valebat, licet in ſuo procuratorio Procurator antedictus non haberet poteſtatem expreſſam renuntiandi dictæ appellationi, quia eam gratam habebant. Suſtinebam tamen pro Rege contrarium per rationes ſequentes. Primò, quia dicebam quòd ex quo appellaverat, ampliùs non erat Procurator, cùm cauſa fuiſſet ſopita, juxta *l. invitus*, *C. de procur. & cap. non injuſte, eod. tit.* nam ejus officium erat finitum. Secundò non apparebat quòd novum habuiſſet mandatum renuntiandi: quod dicebam eum habere neceſſe, cùm ampliùs non erat Procurator. Tertiò, ſuppoſito quòd Religioſi ratam habebant renuntiationem, non conſtabat quòd habuiſſent ratam intra octo dies à tempore appellationis factæ, intra quos neceſſe fuerat appellationi renuntiare, juxta *l. bonorum, ff. rem. ra. ha. & l. ſi quis or. in bo. poſ. ſervetur.* Sic videmus in adhærere volentibus appellationibus in patria juris ſcripti, quo caſu debet fieri adhæſio intra 10. dies à tempore Sententiæ appellationis; quia & intra illud tempus appellare poſſent, non aliàs. Sic no. Io. And. *in c. concertationi antiquæ, de appel. lib. 6.* His tamen non obſtantibus, fuit dictum dictam renuntiationem fuiſſe validam.

L. invitus, magis videtur facere in oppoſitum; dicit enim: nemo invitis tenetur defenſionem ſuſcipere, nec eamdem niſi provocationis cauſâ extendere, quod idem videtur velle gl. in l. Ita demum dicens videri cauſâ appel. eandẽ eſſe cum principali.

QUÆSTIO CCLXXIX.

An non tradens ſcripturas per annum, quamvis ſe præſentans, aliquid amittat.

DEcanus & Capitulum Senonenſe non tradiderant ſcripturas ſuas, quamvis eſſent petitores, contra Alveum *de Cerſe* defenſorem: imò bene ſteterant per annum, quòd non tradiderant, nec per defenſorem impetiti fuerant; tamen utraque pars bene præſentauerat ſe ſemper. Accidit quòd una die defenſor dicebat quòd fecerant interruptionem, eò quòd non tradiderant ſcripturas. In contrarium allegabant petitores, & allegabant quòd non fuerant impetiti aliàs per defenſorem, & quòd ſemper ſe bene præſentaverant, ſic nil amiſerant; ſed erant præſto tradere infra octo dies. Allegabant etiam Arreſtum ſuperiùs latum pro Philippo *Henry* * contra quemdam dominum Girardum ſuperiùs inregiſtratum, & alia ibidem ſcripta. Finaliter dictum fuit quòd in nullo fecerant interruptionem, ſed hoc ideò quia procuratores inter ſe hoc tolerantes ex quadam tolerantia, uſum ſuper hoc introduxerant temporibus retroactis. Sed de cætero caveant, quia niſi petitores ſcripturas ſuas tradant infra octo dies, cum partes erunt appunctatæ ad ſcribendum, reputabuntur negligentes; attamen ſcripturis traditis, non poterunt reputari negligentes ſuper inqueſta facienda, niſi articulis concordatis, in quo opus eſt vocatione partis, & adjornamento hinc inde faciendo. Et exinde dicitur quòd 5. ſeptimanæ ſuper inqueſta non currunt, niſi concordatis articulis.

* *Henri.*] ſuprà q. 251.

QUÆSTIO CCLXXX.

Super vacuè citari faciens, condemnatur in expenſis.

PRo quodam nuncupato *Gombant* fuit dictum contra quamdam mulierem quòd ſolveret expenſas, eò quòd ſine cauſa fecerat adjornari dictum *Gombant* ad aſſecuramentum præſtandum, licet obtinuiſſet Arreſtum per quod dictum fuerat quòd eidem mulieri traderet aſſecuramentum. Et ratio, quia per antedictum Arreſtum reperiebatur dictum *Gombant* præſtitiſſe in Curia aſſecuramentum dictæ mulieri, & econtra: & dictum Arreſtum retrahebatur ad tempus antè præſtiti aſſecuramenti, juxta l. ſub conditione, ff. de ſolut. tamen videbatur contrarium; quia in Arreſto ferendo non cogitabatur de aſſecuramento anteà præſtito; ſed de præſtando: attamen vexabat ſine cauſa dictum *Gombant*; quia habuerat ab eodem aſſecuramentum. Sic fuit in expenſis condemnata.

QUÆSTIO CCLXXXI.

An in negantem ſe appellaſſe, poſſit Iudex exercere juriſdictionem, qui affirmat ipſum appellaſſe ab eodem, &c.

DIctum fuit pro Duce Aurelianenſi contra regium Procuratorem, quòd dictus Dux, vel ejus Officiarii poſſent juriſdictionem exercere contra quemdam ſubditum ejuſdem, quem appellaſſe ab eodem Duce, vel ejus Iudice ad Parlamentum affirmabat Ducis Procurator, eò quòd dictus ſubditus negabat ſe appellaſſe: & ſic in ejus præjudicium non debebat dici exemptus, cùm in ejus favorem videbatur eſſe dicta exemptio. Procurator regius dicebat contrarium, quia ex quo Dux vel ejus Procurator affirmabat dictum ſubditum appellaſſe ad Parlamentum, per conſequentiam ipſum exemptum ab eodem Duce, & ſic in eum juriſdictionem exercere non poterat, per ipſius propoſitum in ſui præjudicium captum: cum iſta exemptio ſit plus introducta propter authoritatem Curiæ ſuperioris & honorem, quàm in partis appellantis favorem. Attamen fuit dictum contrarium, per dominum Guillelmum de Senonis abſque aliquorum conſilio, & malè, ut credo, per ultima argumenta, & probata appellatione, verum erat dicere ipſum fuiſſe exemptum, & dicere attentaſſe: Et quia dubium erat ipſum appellaſſe, necne, per propoſitum Ducis & negationem partis, ſic in dubio non debet in eo juriſdictionem exercere; ſed Rex per manum Superioris, ut in caſu novitatis captæ contra illum qui negatur dominus, qui petit ejuſdem caſus coram ipſo fieri remiſſionem: finaliter quia dictus dominus Guillelmus videbat quòd malè fecerat, per Curiam fuit appellatio annullata abſque emenda, & remiſſio facta dicto Duci.

Quod in favorem alicujus introductum eſt, non debet in ejus præjudiciũ converti, l. quod favore, c. de le. l. non eò minùs, c. de procur.

Digitized by Google

QUÆSTIO CCLXXXII.

Arreſtum latum contra Regem, pro Archiepiſco Lugdunenſi.

PEr Arreſtum latum die Mercurii ante Paſcha anno 1393. pro Archiepiſcopo *de Lyon* contra regium Procuratorem, fuit dictum quòd Rex tenere faciet ſedem ſuam *à Liſle-Barbe*, quam tenere ſolebant pro ipſo ſui Officiarii in Villa *de Lyon*, cognoſcendo de caſibus reſſorti, & de juribus regalibus: quæ quidem *Liſle-Barbe* diſtat per leucam à dicta Villa *de Lyon* ſuper Rhodanum; inferiùs * tamen videbis de ſtatu Regi adjudicato in contrarium.

* *Inferiùs.*] q. 299.

QUÆSTIO CCLXXXIII.

Quod Iudæi baptizati retinent bona ſua.

DIe Veneris quæ fuit feſtum ſancti Marci Evangeliſtæ, menſe Aprilis anno 1393. fuit publicata quædam Ordinatio, facta die Veneris præcedentis, anno 1392. per Regem cum Conſilio ſuo, apud Abbatiſvillam tunc exiſtentem, per quam fuit ordinatum quòd Iudæi ſe facientes baptiſari non amittant ſua bona * ſed retinere poterunt, quæ eſt juris communis declaratio, ut patet *in c. Iudæi. leg. 2. de Iudæis in antiquis, & in Extravaganti, dignum arbitrantes.*

* *Bona.*] Contrarium impiè ſervat Papa Romæ & Avenioni, quo fit ut plures non audeant Chriſtiani fieri, ſed remaneant in Iudaiſmo. Idem quod Conſtitutio hæc regia volunt ſtatuta Ducum Sabaudiæ, quæ vidi. C.M.

QUÆSTIO CCLXXXIV.

Quòd altus Iuſtitiarius ſolus non eſt admittendus ad impediendum gratiam ſeu remiſſionem.

ITem *pour Jean & Jeannette Cardete fut dit par Arreſt contre Meſſire Giles Malet, qu'il ne faiſoit à recevoir, luy qui eſtoit Haut-Juſticier, à impugner la grace Royale faite à un que l'on diſoit qui s'eſtoit noyé ou tué, afin qu'il ne fuſt pendu, & que ſes amis euſſent ſes biens.* Ratio, quia contradictio dicti militis non procedebat niſi occaſione bonorum habendorum: & ſic avaritiæ cauſa. Sic * fuit aliàs dictum contra domin. *de la Queuë*. Sic contra dominam Duchiſſam Aurelianenſem.

* *Sic.*] Scilicet inf. q. 112. 381. C.M.

QUÆSTIO CCLXXXV.

Confiſcatio non eſt niſi in caſu expreſſo.

COntra Ducem Borbonii fuit dictum malè judicatum & bene appellatum per Girardum *de Aulle* Pelliparium, qui appellaverat, eò quòd per Majorē dicti Ducis fuerat dictum quaſdam pannas ſuas eſſe confiſcatas, eò quòd non erant veræ, ſed falſæ: ratio, quia per punctum regiſtri artificii pelliparia non cadebat confiſcatio, ſed ſolùm emenda: nec exprimebatur confiſcatio facienda in aliquo caſu, maximè in iſto.

QUÆSTIO CCLXXXVI.

Baillivum regius non gaudet Litteris ſtatus.

PEr Arreſtum fuit dictum contra dominum Collardum *de Calleville* Baillivum Antiſſiodorenſem, quòd non gauderet Litteris ſtatus, * licet diceretur quòd erat abſens pro inqueſta facienda pro regio jure. Ratio, quia recipiebat vadia, & quia non debebat dimittere Baillivitatum ſuum, & quia cauſa erat attentatorum commiſſorum ab ipſo, & appellationis factæ ab eo, propter quod proſequebatur: & quia ad ſui requeſtam cauſa fuerat ad quemdam diem continuata, &c.

* *Status.*] Id eſt ſuſpenſionis cauſarum quas habet nomine privato. C.M.

QUÆSTIO CCLXXXVII.

Punitio delinquentium contra dominos Parlamenti officium exercentes.

LE Vendredy devant la Pentecoſte, 23. jour de May, l'an 1393. *fut un appellé Lonvart par Arreſt condamné à eſtre traîné de la porte de la Court du Palais juſques à un échaffaut qui fut fait vers la pierre de marbre, & à avoir le poing coupé deſſus ledit échauffaut, & à avoir la teſte coupée, & eſtre aprés pendu: ce qui fut, pource que de fait penſé il frappa d'un couſtel Meſſire Robert Danquegin, l'un des Meſſieurs de Parlement, & le navra à une heure aprés diſner en la Chambre de Parlement. Il eſtoit Commiſſaire deputé par la Cour en la cauſe dudit Lonvart, & le cuidoit tué, & n'eut point de repentance; mais luy poiſa qu'il ne le tua, & fut fortement navré. Et à ce fut condamné comme criminel de leze Majeſté*: quia domini Parlamenti, maximè officium ſuum faciendo, ſunt pars corporis Regis. *l. quiſquis, C. ad l. Iul. majeſt.* & perinde fuit ac ſi eum occidiſſet. *l. qui cum telo, C. ad legem Cor. de ſic.* Et ultra hoc fuit condemnatus in emenda 50. librarum Pariſienſium capiendarum ante confiſcationem: quod fuit valde durum, ut pluribus viſum fuit; eò quòd non fuit mortuus dictus dominus Robertus de illo ictu ſeu vulneratione, qui vivebat tempore executionis dicti Arreſti, maximè quia illa *l. is qui cum telo.* non viget in patria conſuetudinaria, ut hîc. Attamen factum fuit, quia valde magnum crimen fuit, attentis circumſtantiis ſupradictis, ut cæteris cederet in exemplum, & quia fecerat hoc dictus *Lonvart* in contemptum hujus, quòd non ſibi complacebat id quod dictus Commiſſarius eidem faciebat, quamvis faciebat ſuum officium exercendo, &c.

QUÆSTIO CCLXXXVIII.

An poſt teſtium publicationem ſint teſtes recolendi.

PEr Arreſtum Curiæ dictum fuit quòd poſt publicationem teſtium factam, non eſt pars recipienda ad requirendam recollationem dictorum teſtium propter timorem ſubordinationis, licet Iudex ex ſuo officio poſſit facere, ſi videat expedire. *

* *Expedire.*] Etiam non priùs interloquendo de hoc, nec partes admonendo, ſed illis ignorantibus, & vocare teſtes ex utraque parte, ne videatur favor. C. M.

QUÆSTIO CCLXXXIX.

Quòd Clericus non conjugatus facit emendam in Curia prædictis conſiliis irreverenter loquendo.

PEr Arreſtum dictum fuit quòd Petrus *de Daymille* ſcutifer, Clericus non conjugatus faceret emendam, eò quòd irreverenter locutus fuit in Curia, dum interrogaretur ſuper delictis per eumdem commiſſis.

QUÆSTIO CCXC.

*Quæſtio notabilis, an Epiſcopus ſuccedat in bonis mobilibus vacantibus Clerici, vel Presbyteri, qui non habet heredem, ut quia baſtardus, vel aubanus.**

* *Aubanus.*) Id eſt exterus alibi natus, & dicendum quòd non in hoc regno, quicquid dicant domini de Rota, tit. de teſtam. in antiq. & Guillelmus Bened. Rep. c. Raynutius ver. vxorem not. Adelaſ. num. 833. C. M.

ET primò videtur quòd ſic *per Auth. Licentiam in fi. C. de Epiſ. & cle. Et per c. 1. de ſuc. ab inteſtat. Et per C. requiſiſti de tet. Et alibi per Hen. Et per c. relatum l. 2. cum ibi not. eo tit.* Secundò, quia ſi Clericus ſit condemnatus ad panem & aquam, &c. Epiſcopus in cujus diœceſi ſunt mobilia ejus, habebit ea; quia ſequuntur corpus, ſic in propoſito. Tertiò, allegat ea quæ ſuperiùs fuerunt allegata in quæſtione, an virtute juriſdictionis ſpiritualis bona Curati vel Clerici mortui capi poſſint. Quartò, Eccleſia habet priſiam, *ut in cle. 2. re hæretic.* & ibi vide Guillelmum *de Montelan.* In contrarium arguitur, & hanc pro domino *de Laval*, contra Epiſcopum *d'Amiens* placitavi. Primò ſupponendo quòd de conſuetudine notoria, & notoriè obſervata in regno Franciæ, in patria conſuetudinaria Epiſcopi, Preſbyteri, Curati, & alii Clerici beneficiati in acquiſitis per ipſos antequam eſſent beneficiati, vel poſt, ſint mobilia vel immobilia, habent heredem vel ſucceſſorem propinquiorem; ſcilicet de eorum genere. Secundò, quòd de jure & conſuetudine bona vacantia ſpectant ad altum Iuſtitiarium in cujus juriſdictione ſunt reperta: ad hoc. *l. 1. ff. de jure fiſci, l. nec ullam, §. item ſi quis à fiſco ff. de petit. hered. l. quidam teſtam. §. quotiens, ff. de leg. 1. &c.* Tertiò quòd in hoc caſu venit altus Iuſtitiarius ut heres. Probatur, quia ſolvit debita, ut debita. *l. 1. §. an bona, & §. divus, ff. de jure fiſci: ad hoc l. 1. C. unde vir & uxor.* His ſuppoſitis, arguo de civili jure, antequam imperium eſſet ſciſſum, hæc ad Imperatorem ſpectabant, taliter quòd per privilegium contrarium vendicari à quoquam non poterant *l. 1. & l. vacantia, C. de bon. vac. l. 10.* ſic ergo & hodie ad altum Iuſtitiarium, cùm ſit imperium ſciſſum, & hoc jus Imperatorem repræſentando, in quem reſidebat omnis juriſdictio, antequam ſciſſum eſſet imperium. Item ſi Eccleſiæ competeret, hoc eſſet per medium ſucceſſionis, quòd non eſſet receptibile; quia per hoc medium haberet Eccleſia infinita mobilia. Item aut jus vendicabat Epiſcopus virtute juriſdictionis temporalis, & non, quia non habet in loco. aut ſpiritualis, & non, quia non habet territorium in quo poſſit dicere quòd hæc bona ſint, ut patet per allegata per me ſup. in quæſtione an Epiſcopus Pariſienſ. habeat priſiam Clericorum, &c. Item ſi Epiſcopus caperet hæc bona, & ab eo appellaretur, cauſa iret ad Archiepiſcopum, & ab ipſo ad Papam, & ſic cognoſceret de hereditate & cauſa ejus & ſucceſſionis, contra *c. later. qui filii ſunt legitimi.* Item ad hoc facit exemplum, quòd Rex habuit bona cujuſdam Epiſcopi *d'Evreux*, qui fuerat quondam eleemoſynarius regius, eò quòd baſtardus erat & ſine herede mortuus, quæ erant in alta Regis juriſdictione. Nec obſtant in contrarium allegata. Primò, non obſtant jura prææallegata in contrarium; quia ſunt abrogata per conſuetudinem notoriam contrariam. Ad alia dico, quòd non ſunt ampliùs bona Clerici; quia mortuus eſt: ſecùs ſi condemnatus eſſet, ut dictum eſt ſuprà, quia adhuc vivebat: & bona ejus mobilia ſequebantur corpus, quia bona Clerici. Item altus Iuſtitiarius ſaiſitus * eſt per conſuetudinem, qua mortuus ſaiſit vivum, heredem ſuum.

* *Saiſitus*] Falſum eſt, ſed tantùm poſt prehenſionem rei, nondum occupatæ per annum & diem, ut dixi in Conſuet. Pariſien. §. 169. C. M.

QUÆSTIO CCXCI.

Curia Eccleſiaſtica non poteſt cognoſcere de realitate.

FUit dictum per Arreſtum contra Abbatem & Conventum *de Columbes*, quòd ceſſare facerent proceſſum ad eorum requeſtam cœptum contra Guillelmum *Manterne* Baillivum de Medunta, in Curia Eccleſiaſtica, ratione arreragiorum cujuſdam reditus, quia cognoſcere non poterat.

QUÆSTIO CCXCII.

An aliquis ſit contra Arreſtum recipiendus, eò quòd Baillivum habentem realitatem deducere non poteſt.

IN cauſa mota inter dominam *de Laſuſſe*, & dominum *de Paſſavant*, qui requiſierat per modum ſupplicationis, quoddam Arreſtum latum contra jus habētem Baillivum * ratione reditus & arreragiorum, quod dicebat non potuiſſe fuiſſe per ejus Baillivum, cùm eſſet realitas, nec eidem nocere debere, nec eſſet contra ipſum executandum, quare ſe oppoſuerat, ac ſic dici requirebat, ac contra ipſum Arreſtum reſtitui per Curiam, attenta quadam Requeſta civili per eum præſentata; dicta domina *de Laſuſſe* dicente contrarium per plures rationes quas ego allegavi, placitans pro ea ad finem non recipiendi: fuit dictum per Arreſtum quòd nec admitteretur dictus dominus, nec repelleretur, ſed de quibuſdam factis per partes propoſitis inquireretur veritas: & tunc Curia faceret jus ſuper fine recipiendi, vel non, & aliàs.

* *Baillivũ.*] Vox Gallica, id eſt cōtra cuſtodem nobilē, de quo plenè dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 8. §. 99. [grave eſt Curiæ anomalę] qui non poteſt actiones reales activè nec paſſivè exercere. C. M.

QUÆSTIO CCXCIII.

Quòd Epiſcopus reſpondet in Curia Parlamenti ſuper reparationibus Eccleſiæ.

PRo *Cramant* Patriarcha de Alexandria habente adminiſtrationem Epiſcopatus Carcaſſonæ, fuit dictum contra Archiepiſcopum quondam Epiſcopum Carcaſſonæ, quòd in Curia Parlamenti reſponderet ſuper reparationibus Eccleſiæ quondam ſuæ, licet declinaret, eò quòd dicebat quòd erat perſonalitas. Sic fuit aliàs dictum, contra Epiſcopum Noviomenſem, ut ſuprà * habetur.

* *Suprà.*] q. 187. & 6.

QUÆSTIO CCXCIV.

Quòd Clericus quæſtionatur, & ad priſionem tenendam condemnatur.

PEr Arreſtum fuit dictum contra Bernardum *Pane*, de Aurelia, Clericum non conjugatum, & Aureliani ſtudentem, quòd condemnatus eſſet in mille libris, videlicet in 500. erga Regem, & in 500. erga partem: & fuit condemnatus ad tenendum priſionem in Curia Epiſcopi Pariſienſis. Et fuit ob quamdam mutilationem quam fecerat cum portu armorum, & fuit in Curia Epiſcopi Pariſienſ. quæſtionatus, præſentibus ibi quibuſdam dominis de Curia.

QUÆSTIO

Digitized by Google

QUÆSTIO CCXCV.

Quando intrare debent laborantes in vineas ad laborandum, & quando recedere.

VIneas laborantes ſeu colentes in territorio *de Sens*, fuerunt condemnati ad veniendum ad ſuum laborem in ortu ſolis, & ad recedendum poſt prandium de labore tali hora quòd eſſet occaſus Solis, cùm eſſent in ſuis domibus, & ſi facerent contrarium, fuit dictum quòd medietatem ſuæ mercedis haberent qui conduxerant, & habitantes Villæ antedictæ aliam medietatem, in pœnam eorum.

QUÆSTIO CCXCVI.

An à Camera Computorum ſit appellandum ad Parlamentum.

CErtus proceſſus fuit agitatus in Camera Computorum inter Ioannem *Anduyn*, & Ioannem *Bonet*, quorum unus appellavit ad Parlamentum, à quodam appunctamento facto per ipſos dominos, unde fuerunt congregati ſuper hoc Cancellarius, domini de Parlamento, & domini Computorum, ut haberetur ſuper hoc proviſio; quia iſti domini de Computis prætendunt non eſſe ab eis appellandum, nec habere in Superiores dominos Parlamenti, prætendentibus contrarium, & hac de cauſa dicta appellatione facta ad Parlamentum, poni fecerunt domini de Parlamento extra priſionem partem appellantem, ſeu Procuratorem partis appellantis, quæ juſſu dominorum Computorum in priſione poſita fuerat, in odium appellationis per eum factæ. Finaliter fuit per medium dicti Cancellarii hæc via capta & executata, quòd appellatio annullaretur abſque emenda, & quòd proceſſus traderetur Cancellario judicandus, quod & factum fuit: qui remiſit Curiæ Parlamenti quæ ipſum judicavit, & malè fuit appunctatum; quia Curia Parlamenti ſuperior eſt omnium & capitalis. Sicut fuit aliàs dictum, & per Arreſtum, contra dominos Requeſtarum hoſpitii regii, anno Domini 1384. Sic fuit aliàs receptus Magiſter Petrus Solatii Procurator in Parlamento pro Guillelmo *du Puys*, & habuit adjornamentum in cauſa appellationis. Sic quidam alius pro domino *de Montmorency*. Quidam tamen hic diſtinguunt, quòd in cauſa intercomputorum * appellatione facta à dominis Computorum, cauſa remittatur ad ipſos dominos Computorum: appellatione annullata, quia ſe cognoſcunt meliùs in computis quàm alii quicumque, in alia cauſa, non. Tamen Curiæ ſemper eſt deferendum, quia ſuperior & capitalis eſt Curia Parlamenti.

* *Intercomputorum.*] Vult dicere, id eſt Gallicè *en ligne de compte*, ſive inde & ſuper ipſa computatione, & hæc opinio tandem invaluit; & confirmata eſt *Edicto* Regis Frãciſci. C. M.

QUÆSTIO CCXCVII.

Ad quem ſpectat collatio Officii Menſurarii ſalis, &c.

DIcit Rex quòd domini temporales juſtitiam altam habentes, non poſſunt habere, poſt gabellam ſalis introductam, Officiarios ſuos menſurantes, quos ante * gabellam habebant, nec poſteà conferre Officium Menſurarii ſalis, quamvis anteà poſſent rationibus quæ ſequuntur. Primò, quia habet Rex menſuras ad ſuum ſignum ſignatas, quarum habere non poteſt, nec debet adminiſtrationem alterius Officiarius. Secundò ſal eſt Regis, vel ſaltem appretiari facit. Tertiò, ibidem habet *Grenetier & Conterolleur*; ergo & menſurarios habere debet. Quartò, eſſet iniquum quòd Officiarius alterius ſciret ſecreta grenerii regii. Quintò, eſſet iniquum quòd puniretur per alium quàm per Regem, quod fieret ſi eſſet alterius Officiarius. Sextò Rex cogit altos Iuſtitiarios venire ad ſuum grenarium, qui aliàs non venirent: ſic habent per medium hujus proficuum, quod non ſpectaret aliàs ad eos. Septimò ſolùm menſurat ſal gabellarum in grenario regio, non extra. Suſtinui contrarium pro Archiepiſcopo Rhemenſi rationibus ſequentibus. Primò, quia dare officium Menſurarii ſalis ſpectat ad Archiepiſcopum de fundatione ſui Archiepiſcopatus, ad cauſam ſui Vicecomitatus venditi; tamen in groſſo, in banno, terra & Vicecomitatu dicti Archiepiſcopatus. Secundò, uſus fuit à quingentis annis citra & durante gabella: & etiam exiſtente menſura menſurata ad ſignum regium uſque ad hoc impedimentum. Tertiò, habet intereſſe propter dationem Officii, & emolumentum quod ſibi inde provenire poteſt; quia dat ad firmam quolibet anno pro viginti libris, quod emolumentum Rex haberet in Archiepiſcopatu, regalia pendente. Quartò, ſtante Menſuratore à Rege dato, non erit locus illi quem inſtituit Archiepiſcopus; quia non niſi unus, & nullum ſal menſuratur in groſſo præterquàm in gabella. Quintò, Rex non habet intereſſe; quia aliàs non habuit ibidem Officiarios, & æquè bene poteſt exercere inſtitutus per Archiepiſcopum, ſicut qui per Regem, nec aliàs habuit Rex inde proficuum. Finaliter Archiepiſcopus Rhemenſis obtinuit contra Regem per inqueſtam Officia dicti Menſurarii ſalis in Villa Rhemenſi conferendi, quod per Regem fuerat collatum Joanni *Haudry* tunc Clerico domini de Noviomago; tamen habuerat ſtatum Rex antè per Arreſtum.

* *Antè*] Et ſic gabella ſalis eſt inventũ, & nova ſervitus novorum ſiſcalium, quam veteres Reges ſinebant æquè liberã ac pluviam, jure quoque civili ſalinæ privati juris ſunt, l. magis puto, in pr. de bon. cor. qui ſub tu. vel curât. ſunt, l. generale, q. uxori de uſu & uſufruc. lega. & q. idem quæſiit, dixi in annotat. ad Philip X. conſ. 292. nu. 1. C.M.

QUÆSTIO CCXCVIII.

Quod legitimatio prodeſt in ſucceſſionibus.

DOminus Carolus *Deſpaigne*, filius quondam baſtardus, immò ſpurius quondam domini Caroli *Deſpaigne*, qui fuerat legitimatus, & per Regem & per Papam, fuit gardiatus per Arreſtum in poſſeſſione & ſaiſina * bonorum quondam dicti patris ſui, contra dominam de Narbona, quæ erat de jure communi heres legitima dicti quondam domini, & ſe conqueſta fuerat in caſu novitatis, ratione impedimenti eidem præſtiti per dictum filium ſpurium in bonis dicti quondam domini Caroli *Deſpaigne*, & fuit poſt inqueſtam factam.

* *Saiſina.*] Conſtabat etiam de voluntate patris, ut dixi in Conſ. Pariſ. §. 122. C. M.

QUÆSTIO CCXCIX.

De ſtatu Regi adjudicato contra Archiepiſcopum Lugdunenſem.

STatus fuit adjudicatus pro parte majori, non plenariè, nec ut petebatur, Regi contra Archiepiſcopum Lugdunenſem in magna placitatione quam pro Rege feci * contra dictum Archiepiſcopum, ſuper habendo Officiarios in caſibus ſuperioratis & privilegiatis, & cognoſcendi de ipſis per Regem vel ejus officiarios in villa Lugdunenſi, quia ſolùm quoad cognitionem habuit Rex ſtatum apud *Liſlebarbe*, licet Archiepiſcopus niteretur quòd extra villam Rex cognoſceret, ut in villa Matiſconenſi, & habuit etiam Rex ſtatum ſuper domo *du Rone*, non ponenda extra manum regiam, & aliis: & Archiepiſcopus ſtatum habuit ſuper allocanda ſua moneta in dicta villa, ſuper cognitione

* *Feci.*] Sup. q. 299. Sed cùm Rex ſit proprietarius juridicè loquendo, id eſt ſu, temus directus dominus, cur non poterat habere ſedẽ

Digitized by Google

ſigillati regii inter ſuos ſubditos, niſi proponeretur falſitas, vel alius caſus ad Regem pertinens & aliàs, ut in Arreſto, donec plenariè eſſet diſcuſſum & determinatum per Curiam ſuper principali: quod facere erat intẽtio Curiæ in diebus Viromaduenſibus ſequentibus.

Suam in eodem loco, imò etiam cuſtodiam, l. ſi ita, §. dominus proprietatis, de uſu & habitu, niſi quòd illi falsò jura terreni imperii ſibi à Deo & Evangelio vendicabant, ſeque nihil accepiſſe à Rege, ſed ei ut ſuo vaſſallo & ſubminiſtro conceſſiſſe jactabant. Non parum paucis doctiſque conſtitit hunc factum delegere. C. M.

QUÆSTIO CCC.

An procedi poſſit contra aliquem ad quatuor defectus in cauſa delicti non criminaliter intentati, & per eos cauſam lucrari.

ITem nota bene quòd interfui in quodam magno conſilio ſuper quadam quæſtione conſulenda, de qua conſulenda Rex Scotiæ Regi Franciæ ſcripſerat Bezanchion, & ſuper ſuo conſilio mittendo eidem, in quo quidem conſilio fuerunt Cancellarius Franciæ, Præſidentes Parlamenti, Milites & Conſiliarii regii, & Epiſcopi, Procurator regius & Advocatus regius. Et ibidem fuit concluſum, ut ſequitur, videlicet quòd licet dicatur, quòd in cauſa criminali, ſeu capitali per quatuor defectus, dum proceditur criminaliter, ut quia regius Procurator condemnetur ut convictus defenſor contumax. Idem eſt etiam ſi non procedat regius Procurator; ſed ſolùm pars in cauſa delicti non capitalis, nec criminaliter, ſed pro ſuo intereſſe civili; nam licet dicatur quòd per duos defectus cadat reus à defenſionibus ſuis, & faciat actor facta ſua, & probet ſi velit; hoc tamen eſt verum ſi velit, quoniam ſi dubitet de probatione factorum, non petet commodum duorum defectuum, ſed procedet ad tertium & quartum defectum: & per iſtos quatuor defectus obtinebit utilitatem, quia cauſam lucrabitur. * Argumentum ad hoc Conſuetudo Caſtelleti Pariſienſis ubi in cauſa civili per quatuor defectus quis lucratur cauſam, *argumento, c. decernimus in 9. quæſtio. ad hoc. ſi appariter, C. de cohortali. & princi. lib.* 12. Nam non improbatur hoc per Parlamenti ſtilum; ſed ſi factum non fuerit, hoc ideò quia partes non petierunt. Et in caſu ſimili lucratus eſt ſuam cauſam Archiepiſcopus Rothomagenſis, licet civiliter & per quatuor defectus in Parlamenti Curia: ſed in contrarium videtur, & etiam *per l. abſentem*, §. *adverſus contumac. ff. de pœnis, & de requirendis reis per totum, C. & ff.*

* *Lucrabitur.*) Iſtud hodie correctum eſt & benè, per novam Conſtitutionem anni 1539. quia oportet actorem vel accuſatorem verificare facta ſua, quod in abſentẽ vocatum permittitur, d. Conſtit. §. 19. C. M.

QUÆSTIO CCCI.

Utrum homagium per procuratorem præſtari poſſit. *

* *Poſſit.*) Dixi in Cõſ. Pariſ. §. 49.

HÆc quæſtio duo implicat. Primum an de ſe homagium per Procuratorem poſſit præſtari domino feudali & vaſallo volentibus. Secundò an dominus cogi poſſit recipere vaſallum in homagium per Procuratorem: quoad primum arguitur quòd per Procuratorem præſtari non poſſit. Primò, quia nec per Procuratorem poteſt manumitti, l. nec mulierem, C. de vindi. liber. & apud co. manumiſſio. Secundò, Procurator concipit verba nomine ſuo, non domini: ſic jura directa in eum remanent, & per conſequens efficeretur vaſſallus domini directi, & de directo reciperetur per dominum in vaſſallum, per hoc l. in cauſæ. §. fin. ff. de procurator. legem Iul. §. ſi procurator. ff. de ac. empt. l. penul. in prin. ff. de inſtito. l. is qui in fi. C. quod cũ eo qui in aliena poteſtat. eſt, l. poſſeſſio quoque in fi. de acqui. poſ. hinc eſt quòd ſententia in Procuratorem eſt ferenda, C. de ſen. & interlo. om. judi. l. 1. ff. de admi. tut. l. 2. ff. de procu. l. Plautius, ff. de his qui no. infa. l. furti. accipe. §. ſi quis alieno. hinc eſt quòd Procurator conveniri poteſt ex contractu cum eo inito, etiam finito officio ſuo procuratorio, l. ſervum Titii, ff. manda. l. Procurator qui pro evictione, ff. de procur. Et hoc eſſet abſurdum. Tertiò pro hoc facit l. fi. C. de ju. emphy. ubi non per conductorem, non per Procuratorem, ſed per ipſos dominos emphiteota in poſſeſſionem rei emphiteoticæ eſt ponendus. Quartò ad hoc facit c. cupientes, §. inſuper, de elect. lib. 6. ubi oportet appellantem ſe perſonaliter præſentare ad Curiam Romanam juſto impedimento ceſſante, nec ſufficit tunc per Procuratorem. Quintò hoc videtur expreſſum de ſta. regula. c. unico, §. verum, lib. 6. Sextò, homagium propriè dicitur quando quis efficitur homo ligius * alicujus, & tunc ſolùm & ipſi ſoli aſtrictus, & fit illi qui non habet ſuperiorem, ut ſi fieret Regi Franciæ, qui ſuperiorem non habet, ut notatur per Henr. in c. fi. de reg. juris, in antiquis. Et per Guillelm. *de Montelau*, in c. paſtoralis, de re judi. in cle. ſuper verb. homoque ligius, & ibi per Io. And. nec in hoc caſu excipitur aliquis, ſecus in vaſſallo vel fidelitate, ut ibi notatur. Sic non mirum ſi ille qui taliter habet aſtringi, teneatur hoc perſonaliter facere. Septimò, intereſt domini videre & cognoſcere perſonam ſui vaſſalli. In contrarium arguitur. Primò, quia matrimonium per procuratorem poteſt contrahi, c. fi. de procur. lib. 6. & l. generali mandato, ff. de rit nup. à contrario ſenſu. Secundò, per procuratorem poteſt agi in integrum reſtitutio, l. unica, C. etiam per procur. in integ. reſti. agi poſ. Tertiò, inveſtiri quis poteſt de feudo per procuratorem, & alium inveſtire, c. unico, in fi. per quos fiat, col. 10. c. accedens, de præben. de notis feudor. §. item inveſtitura. Quartò, juramentum veritatis calumniæ & malitiæ poteſt per procuratorem ſpeciale mandatum habentem præſtari & deferri, & pars per hoc obligari, & per alium poteſt poſitionibus reſponderi, ca. fi. de jura. calum. l. juſjurandum, quod ex conventione, §. fi. ff. de jurejuran. ca. cum. & Judices, §. ſi autem affuerit, de juram. calum. lib. 6. c. qui ad agendum in fine de procurat. eod. lib. l. procurator, cui generaliter libera, ff. de procurat. Quintò non prohibetur nec reperitur jure prohibitum, ergo, &c. l. ab ea parte, ff. de probat. Sextò, regulariter quis per alium poteſt quod per ſe in regula juris: ibi de hac materia per Dy. & per Io. And. In Mercuriali quid dicendum eſt? credo fore dicendum quòd conſentientibus ambobus domino & vaſſallo, recipi poteſt & dari homagium per procuratorem: ad hoc faciunt argumenta pro parte adducta de hoc caſu in dicto cap. unico, §. verum, & hoc ſervat conſuetudo. Ad contraria ſupradicta pro parte utraque reſpondeo. Hæc quæſtio fuit mihi facta in Bononia, eò quia Rex Angliæ nitebatur facere homagium per procuratorem in Tractatu pacis: intende de his quæ intendebat habere ob pacem ineundam.

* *Ligius.*) Dixi in Cõſuet. Pariſ. §. 1. glo. 5. nu. 5. C. M.

QUÆSTIO CCCII.

Ad quam monetam ſolvendi ſunt reditus.

PEr Arreſtum dictum fuit contra Abbatem Cluniacenſem, pro quibuſdam ſuis ſubjectis, quòd reditus Eccleſiæ Cluniacenſis debitos ſolverent, non ad antiquam monetam, nec ad valorem intrinſecum ipſius; ſed ad monetam Regis nunc currentem, & ipſius valorem, videlicet francum, 16. *ſols Pariſ.* & 20. *ſols tournois*, & blancum pro quatuor denariis Pariſienſibus, non habito reſpectu ad valorem intrinſecum antiquæ fortis monetæ, quo conſueverant Religioſi ſuos reditus capere à ſuis ſubditis, & ſui ſubditi ipſis ſolvere: unde fuerunt bene damnificati de mille libris Pariſienſibus quolibet anno. Et fuerunt quædam accordia facta inter dictum Abbatem & ſuos ſubditos, per quæ ſe

Reditus ſolvendi ſunt ad monetã Regis nunc currentem.

Digitized by Google

obligaverunt ad ſolvendum monetam fortem annullatam: quòd fortè eo fuit, quia nullum antiquum titulum habebant Religioſi, ſed ſolùm conſuetudinem & uſum, quos non approbavit Curia, fortè conſiderans eos eſſe abuſos, & vi extortos.

QUÆSTIO CCCIII.

Ordinatio ſuper impetrando, & executando adjornamento in cauſa appellationis.

ORdinatum fuit per Curiam in eodem Parlamento, quod ſi quis ante Parlamentum appellaverit, quorumcumque dierum ſit, licèt impetraverit in Parlamento immediatè ſequenti, & executus fuerit ſuum adjornamentum in dicta cauſa appellationis ad dies, & ejuſdem Parlamenti, ad quos tenebatur, ſi impetraſſet & exequi feciſſet ſuum adjornamentum ante Parlamentum: dum tamen contineatur in ſua impetratione nonobſtante quod Parlamentum ſedeat. Cenſebitur benè executaſſe, quia ceſſat ratio ordinationis antiquæ, ſcilicet diffugii.

QUÆSTIO CCCIV.

Quod quilibet idoneus admittitur, ut Procurator in Caſtelleto, nec erit certus Procuratorum numerus. *

* Numerus.] Et benè Pariſiis, ne deterius contingat, ſcilicet quod officia vendantur à Rege, ideo in aliis demum locis exquiritur conſtit. Lud. XII. 1499. §. 71. C.M.

IN eodem Parlamento fuit dictum contra quoſdam Procuratores Caſtelleti, qui ſe oppoſuerant, & appellaverant ne Præpoſitus Pariſienſis executaret quamdam ordinationem regiam continentem, quod quilibet idoneus admitteretur Procurator in Caſtelleto, abſque hoc quod eſſet certus numerus determinatus Procuratorum in dicto Caſtelleto: quod fuerat anteà obſervatum per duodecim annos & plures, obtentu cujuſdam ordinationis factæ per Hugonem *Aubreti*, quondam Præpoſitum Pariſienſem, & confirmatæ per Regem, quod non erant recipiendi per modum quo venerant, & quod teneret ultima Regis ordinatio, revocans primam.

QUÆSTIO CCCV.

An Literæ ſecundæ, vel primæ tractatus matrimonii ſtare debeant.

Contra l. no. plures C. de ſac. ſanct. Eccl. & l. parabo. li. C. de Epi. & cleri.

PEr Arreſtum fuit dictum quòd Literæ ſecundæ factæ ſuper tractatu matrimonii Ludovici *de Chevreuſe*, & uxoris ſuæ per ejus patrem & matrem ex una parte: & patrem & matrem dictæ uxoris, valebant non primæ, quamvis per primas in multis erat dicto Ludovico, & ejus uxori jus quæſitum, quòd tollebatur per ſecundas, & licèt in tractatu primarum, & ſecundarum non eſſent præſentes dicti Ludovicus, & ejus uxor, & quamvis poſt tractatum primarum Literarum tranſactum fuiſſet tempus novem annorum, & manſiſſent ſimul per duos annos in domo dictorum patris & matris dicti Ludovici: & ſic ratificata videbantur fuiſſe ſponſalia tacite, quamvis eſſet minor ſeptennio Ludovicus tempore primarum Literarum per c.unic. de deſponſ. impub. lib.6.& cap. Literas eod. tit. in antiq. Et fortè ratio fuit, quia nondum fuerat matrimonium factum ante confectionem ſecundarum Literarum, & quod totum fiebat per parentes in abſentia dictorum Ludovici, & uxoris ejus nunc; tunc verò ſponſæ ipſius, & ab ipſis dependebat tractatus, ſic poterant variare ante matrimonium confectum per verba de præſenti, &c.

QUÆSTIO CCCVI.

Quod ordinarius recipitur in caſu novitatis, exemptione non obſtante.

EPiſcopus Ambianenſis fuit receptus in caſu novitatis contra Religioſos, Abbatem & Conventum Corbienſem ſuper Ordinibus faciendis de Monachis, & ſubditus dictorum Religioſorum per dictum Epiſcopum, & ſuper non præſtando locum, Epiſcopo foraneo per dictos Religioſos in Eccleſia dictorum Religioſorum pro Monachis ordinandis ipſius Abbatiæ in dicta Eccleſia exiſtentibus in Diœceſi Ambianenſi, non obſtante exemptione propoſita, & allegata ac oſtenſa pro parte dictorum Religioſorum, de qua fit mentio in c. ſveniens de præſcript. Et ad hoc allegavi, c. per exemptionem de privileg. lib. 6. & c. Abbates, eo. tit. lib. 6. & notata per Hen. in c. cum contingat, de ætate & qualitate ordin. &c.

QUÆSTIO CCCVII.

Hoſpitalarii ſunt reddendi Prioribus ſuis, non locorum ordinariis.

PEr Arreſtum fuerunt redditi cuſtodiendi frater Petrus *Salebrun*, & Petrus *Vade*, Priori Franciæ priſionarii, exiſtentes in Caſtelleto, non Epiſcopo Pariſienſi, nec Epiſcopo Podienſi, quamvis in ſuo Epiſcopatu fuiſſent capti, quia notoriè exempti, eo quod hoſpitalarii in Prioratu Aquitaniæ: ſed non petebantur per Priorem Aquitaniæ, quia ipſe perſequebatur, ut particeps delictorum propter quod dicti fratres erant priſionarii.

QUÆSTIO CCCVIII.

Virtute procuratorii quis poteſt comparere, & ſe opponere coram executore: licèt procuratorium non faciat mentionem de ſervientibus ſeu executoribus.

NOn eſt recipiendum dicere quòd virtute procuratorii quis comparere non poſſit, ut Procurator alterius, coram ſerviente executore caſus novitatis: eo quod in procuratorio datur poteſtas comparendi coram quibuſcumque judicibus ſæcularibus, & Eccleſiaſticis, & non dicitur ſervientibus. Ratio dubitandi, quia ſervientes non ſunt judices, ſed executores. Ratio decidendi, quia procuratorium eos implicat, & comprehendit in effectu.

QUÆSTIO CCCIX.

Non eſt laicus capiendus virtute juriſdictionis Eccleſiaſticæ in juriſdictione temporali alterius.

PAtriarcha Antiochiæ tunc Epiſcopus Turonenſis renuntiavit oppoſitioni quam fecerat contra executionem novitatis captæ contra ipſum per dominum *d'Amboiſe*, eo quod in villa *d'Amboiſe*, in juriſdictione alta, media & baſſa dicti domini virtute juriſdictionis ſuæ Eccleſiaſticæ fecerat quemdam laicum capi,

& duci Turonis in priſiones ſuas Eccleſiaſticas; & fuit dominus *d'Amboiſe* manutentus in ſuis poſſeſſionibus & ſaiſinis, & Archiepiſcopus condemnatus in expenſis. Et fecit Procurator Regius concluſionem ad emendam per os meum contra dictum Patriarcham Archiepiſcopum ratione dicti expleti.

QUÆSTIO CCCX.

Non eſt Arreſtum executorium contra heredem.

NOn eſt Arreſtum executorium contra heredem *, quamvis ſit latum poſt mortem illius cujus eſt heres, qui mortuus concluſerat in cauſa.

* *Heredē.*] Quia neſcitur an ſit heres, & ſi eſt heres, non eſt inſtructus, ſi tamen executio liquida eſt nova conſtit. §. 72. permittit velo levato exequi, ſed quia durum eſt, non ſervatur, niſi incontinente liqueat heredem eſſe, dixi in conſ. Pariſ. § 171. his ſcriptis emanavit edictum Regis Henr. II. publicatum die 4. Martii 1549. quo inter alios dictus §. 72. abrogatus fuit, C. M.

QUÆSTIO CCCXI.

Poſſeſſio recipienda ſuper non admortiſatione facienda de acquiſitis per Eccleſiam.

PEr Arreſtum fuerunt recepti Decanus, & Capitulum Lingonenſe contra Epiſcopum Lingonenſem ad proponendum poſſeſſiones quòd poterant acquirere, & tenere res immobiles in alta juſtitia dicti Epiſcopi, abſque admortiſatione ipſius facienda, nec poterat ipſos adſtringere ad ponendum eas extra manus ſuas propter admortiſationem non factam, vel financiam non ſolutam.

QUÆSTIO CCCXII.

*Quòd altus juſtitiarius non auditur ſuper * impugnatione remiſſionis.*

* *Super.*] Sup. q. 284.

PEr Arreſtum fuit Dux Aurelianſis receptus ad ſe faciendum partem contra dominam *de Luſarches*, ratione abuſus commiſſi in ſua juriſdictione, cujus Dux eſt Superior immediatus, non ſuper impugnatione remiſſionis ad finem confiſcationis: de qua ſe in Curia juvit dicta domina; attamen non fuit expreſsè dictum quòd non reciperetur ſuper impugnatione remiſſionis, ſed per conſequentiam: quia concluſerat ſuper abuſu, & ſub receptione gratiæ: & tantum fuit dictum quòd partes erant contrariæ ſuper abuſu.

QUÆSTIO CCCXIII.

Alia Arreſta pronuntiata in Parlamento cœpto in Feſto ſancti Martini hyemalis, anno Domini 1383.

Unde ſervientibus ſolvi debeat.

PRimò in cauſis criminalibus ſervientes non debent capere expenſas ſuper bonis diffamati de crimine, & ob hoc capti vel adjornati, ſed ille debet eis ſolvere, qui in opere ponit eos: licèt ſecùs * ſi facerent executionem ſuper alicujus debito de quo per Literas conſtaret.

* *Secùs.*] Imo idem. C. M.

QUÆSTIO CCCXIV.

Qualiter reſidere habeant Baillivi & Seneſchalli in ſuis officiis.

QUædam ordinatio regia de data decimæ diei menſis Novembris, anni 1394. fuit publicata in dicto Parlamento, continens quòd Baillivi & Seneſchalli regii majores Judices poſt Regem & ejus Parlamenti Curiam, & qui alios non habent ſuperiores, tenerentur reſidere in ſuis Bailliviis & Seneſchalliis, poſt menſem lapſum à tempore publicationis dictæ ordinationis; aliàs non caperent vadia de tempore quo non reſidebunt, & habebunt contrarotulatores in hoc procuratorem & receptorem regios quilibet in ſua Baillivia & Seneſchallia; & hoc ſervare jurabunt in principio ſuæ inſtitutionis, & ſi contrarium faciant, privantur, ſeu privabuntur, &c.

QUÆSTIO CCCXV.

Executores gratia non indigent.

PEr Arreſtum fuit dictum quod executores teſtamentorum non indigent gratia ad placitandum. *

* *Placitandum.*] Scilicet per procuratorem, de quo dixi ſup. in ſtil. §. 9. C. M.

QUÆSTIO CCCXVI.

De uſu damnato quod in criminalibus, non in civilibus, mulieres in teſtimonium admittantur.

DAmnatus fuit uſus in Lauduno quod mulieres in teſtes admittebantur in criminalibus, non autem in civilibus: quod erat contra jus civile, quia eo jure in utroque admittuntur, *l. ex eo ff. de teſti. l. quidam teſtamento*, §. *mulier. ff. de teſta. inſti. de teſt.* §. *poſſunt.* de jure Canonico * in criminalibus non admittuntur, in civilibus ſic. *ut c. forum in ſi. de verb. ſig.*

* *Canonico.*] Sed hoc etiā in foro eorū non ſervatur, Alex. con. 14. nu. 11. lib. 2. C. M.

QUÆSTIO CCCXVII.

Cordigeri non poſſunt inſtitui heredes.

DIctum fuit quòd Cordigeri Montiſpeſſulani non erant recipiendi ad petendum hereditatem contra Beatricem heredem ab inteſtato licèt ſe dicerent heredes inſtitutos.

QUÆSTIO CCCXVIII.

Adjornatus ad garendum non admittitur ad garendum, niſi priùs garendiam receperit.

DIctum fuit quòd *Montagu*, filius defuncti Magiſtri Girardi *de Montagu*, quondam Regis Secretarii, non erat admittendus ad garendum petendum, donec garendiam accepiſſet, ad quam recipiendam fuerat adjornatus, ſic fuit pronunciatum 12. die menſis Januarii, anno quo ſuprà, &c.

Digitized by Google

QUÆSTIO CCCIX.

De clericis condemnatis, priùs tamen abſolutis ab Ordinariis ſuis.

PEr Arreſtum fuerunt condemnati quidam dictus Petrus, aliter dictus Joannes *Placecorne*, ratione cujuſdam verberationis per eos commiſſæ in perſonam Magiſtri Joannis *Morin*, ſalvamgardiam Regiam infringendo, & portum armorum committendo (licèt eſſent clerici, & de delicto communi abſoluti * à Prælatis ſuis) in emendam ducentorum francorum erga dictum Magiſtrum Joannem, & erga Regem in centum. Et dictum inſuper quòd priſionem tenerent in priſionibus Ordinariorum ſuorum uſque ad ſatisfactionem.

* *Abſoluti.*] Etiamſi eſſent abſoluti quaſi innocentes, quia infractio Regiæ ſecuritatis non eſt qualitas, ſed delictum per ſe l. 1. ad le. Dubium majeſta. ſa. inf. q. 343. C. M.

QUÆSTIO CCCXX.

De ſolemnitate damnata ſuper exoniis faciendis.

PEr Arreſtum fuit quædam ſolemnitas obſervata in Bailliviatu Rhemenſi ſuper exoniis damnata, pro Thierrico *Conſſet* appellante, contra Epiſcopum appellatum. Et dictum fuit quod ſufficiebant quatuor teſtes ad exoniam probandam, quamvis requirebantur anteà ſeptem teſtes de credulitate, & juramentum partis affirmantis.

QUÆSTIO CCCXXI.

De contributione facienda in reparatione murorum, & pontium Aurelianenſium.

PEr Arreſtum fuit dictum pro villa Aurelianenſi contra Magiſtrum Petrum *Moreau*, Henricum Librarium Magiſtrum Jacobum Alticordis, quod contribuerent ad reparationes murorum, portarum, & *pontlevis* dictæ villæ, in cæteris factis * fuerunt appunctati contrarii.

* *Factis.*] Quæ remanſerunt in calamo ſcribentis, & ſic hæc q. nil docet. C. M.

QUÆSTIO CCCXXII.

Quòd clericus Pariſiis captus reddi debet Pariſienſi Epiſcopo.

PEr Arreſtum redditus fuit Epiſcopo Pariſienſi * Prior ſancti Albini diœceſis Cœnomanenſis. Non obſtante quod Epiſcopus Cenomanen. eum in Caſtelleto poſitum requirebat, dicens quod erat ſuæ diœceſis, & quod ad ſui requeſtam fuerat in Caſtelleto poſitus, ut priſionarius, allegando quod in villa *du Mans*, coram ſuo Officiali aliàs fuerat dictus Prior adjornatus: eo quod quamdam mulierem maritatam tenebat ſecum, & cum ea habitabat: & quod ex eo condemnatus fuerat, & promiſerat ſub certis pœnis non ampliùs cum ea habitare, & eam abjuraverat, ſub pœna excommunicationis. Cujus contrarium fecerat: quia ſecum eam adduxerat Pariſios ex Cenomanis, & cum ea habitaverat: propter quam cauſam poni eum fecerat in Caſtelleto, & eum requirebat, ad quod Epiſcopus Pariſienſis ſe oppoſuerat, eum requirendo, cui tradi non debebat per prædicta: & Epiſcopus Pariſienſis allegabat in contrarium ſequentia. Primò quod dictus Prior morabatur Pariſiis, & per annum citrà, vel circà. Item commiſerat illud delictum Pariſiis, dictam mulierem ſecum tenendo. Item erat ſcholaris, qui trahi non poterat extra muros Pariſienſes pro perſonalitate. Item non volebat dictus Prior tradi Epiſcopo *du Mans*, propter favorem quem habebat vir dictæ uxoris in Curia dicti Epiſcopi. Item Pariſi. ſicut Roma communis patria eſt. Item Arreſtum aliàs latum pro dicto Epiſcopo contra Epiſcopum executatum in perſona Petri Bernardi de Rupella, ſuper jus arreſtatum. Item & aliud Arreſtum in perſona Matthæi *Raneau*, contra dictum Epiſcopum *du Mans*, qui quidem Matthæus fuerat purgatus in Curia Epiſcopi *du Mans*, cujus erat ſubjectus, & tamen captus in villa Pariſienſi pro eodem facto, ſcilicet pro quodam meurtro, & in Caſtelleto poſitus. Qui hoc non obſtante, fuerat dicto Pariſienſi Epiſcopo traditus: nec obſtant allegata in contrarium per Epiſcopum Cenomanenſem ante dictum; quia nec pro delicto præterito de quo fuerat punitus, quærendum eſt: ſed de ſequenti occaſione cujus non erat in proceſſu in Curia Cenomanen. Nec captus, ſed ſolùm fuerat obligatio perſonalis conditionalis: videlicet ſuper furto, occaſione cujus non fuerat captus, nec citatus in dicta Curia Cenomanenſi.

* *Pariſienſi.*] Idem ſuprà q. 216. infrà q. 371. Prior ſancti Albini captus propter adulterium. Pariſii ſicut Roma communis patria eſt: de Roma patet ff. ad municipia Roma.

QUÆSTIO CCCXXIII.

Non eſt receptibile dicere quòd appellans à judice ſubjecto ſolùm ſit exemptus in appellationis articulo.

PEr Arreſtum dictum fuit non eſſe receptibile * dicere, quod appellans à judice ſubjecto ad Parlamentum, vel Curiam aliam regiam, ſit ſolùm exemptus in cauſa appellationis, in aliis non, à judice appellato in patria conſuetudinaria.

* *Receptibile.*] Tunc enim domini locorum formidabiliores erant: hodie tota tyrannis ad unum redigitur, nec eſt juſtum eſſe exemptum in aliis ex ſola appellatione, & ſic ſtilus mutatus eſt. C. M.

QUÆSTIO CCCXXIV.

Quod poſt litem conteſtatam per unum defectum, amittit actor cauſam ſuam.

PEr Arreſtum dictum fuit malè appellatum, & benè judicatum per dominos Requeſtarum pro Joanne *Henry* appellato, contra *Hemon* appellantem, in hoc quod dixerunt contra dictum *Hemon*, qui habebat in caſu novitatis, ut petitor traderet ſcripturas ſuas per modum memoriæ ad certam diem, & ſub pœna cadendi, qui non tradidit: ſed fuit in defectu poſitus quòd ipſe *Hemon* ceciderat de tradendis articulis ſuis: & per hoc ceciderat à cauſa * ſua, & fuit tentus dictus Joannes in poſſeſſionibus, & ſaiſinis. Ratio fuit, quia cauſa erat in caſu novitatis, & videbatur quod ſi in alia cauſa fuiſſet, nil amiſiſſet, cùm eſſent in memoriis appunctati, ut aliàs fuit judicatum per Arreſtum.

* *Cauſa.*] Vt ſup. in ſtilo. c. 6. §. 2. qui meritò exolevit, ut ibi dixi. C. M.

QUÆSTIO CCCXXV.

Non poſſunt examinari niſi decem teſtes ſuper quolibet articulo.

INter Procuratorem regium, & dominam feudi *de la Haye du Puis*, ex una parte, & dom. Guillermum *de Melun*, militem, ex altera, dictum fuit in

cauſa inter eos pendente ratione homagii dicti feudi, quod ſuper quolibet articulo ſcripturarum partium quarumcumque non ſunt examinandi niſi decem teſtes, & tam ſuper articulis ſingularibus, quàm generalibus ſcilicet. * Item, *que les choſes deſuſdites ſoient vrayes*, &c. Item, *& que d'icelles eſt voix*, &c. Et declaratum fuit hoc pro ſtylo, & ordinatione Parlamenti Curiæ, & quod de hoc non fieret dubium de cætero. Et hoc fuit, quia quidam dicebant quod ſuper generalibus articulis prædictis poſſunt examinari tot teſtes quot pars vult, etiam centum, & ampliores: licèt non ſuper ſingularibus articulis, ſed tunc ſolùm decem, non ampliores. Attamen non videbatur ratio in uno plus quàm in alio, & quia per viam obliquam concederetur quod de directa prohibetur, videlicet quòd ſuper ſingularibus non ſunt ultra decem examinandi, ut effrenata poteſtas ad vexandos homines multitudine teſtium refrenetur, *l. 1. in fi. ff. de teſti. c. cauſam, extra eo tit.* Nec anguſtatur per hoc probationum facultas, *juxta l. quoniam de haret.* quia numerus decem ſufficiens eſt ſuper quolibet articulo etiam generali. Tamen contrarium ante hoc obſervabatur ſuper generalibus, non autem particularibus articulis, cujus rationem non videbam. Attamen quia dictus dominus Guillermus in dicta cauſa fecerat examinari ſuper quolibet articulo generali ultra decem, & quia cauſa erat magna & ardua: & inter magnas partes fuit per Curiam dictum partibus auditis pro ordinatione & ſtylo, ut ſuprà dictum eſt. Et ultrà, quod illi quos dictus d. mi. Guillelmus fecerat examinari ſuper ſuis articulis generalibus ultra numerum decem, remanerent, & quod etiam Procurator Regius, & pars ſecum adjuncta facerent examinari, ſi vellent decem teſtes ſuper quolibet articulo generali ſuarum ſcripturarum, ſi non fecerant, & tantumdem ultrà prout fecerat dictus domi. Guillermus, & non ampliores, & ex cauſa ſpeciali in hac cauſa, &c.

* *Scilicet*] Quod poſteà redactum in conſtitutiones regias Carol. VII. & VIII. quæ volunt omnes articulos ejuſdem facti cōjungi. C. M.

QUÆSTIO CCCXXVI.

Canonici du Mans *non fuerunt recepti ad poſſeſſionem non eundi ad proceſſiones cum Epiſcopo eorum.*

FUit dictum per Arreſtum quod Canonici * *du Mans*, non erant recipiendi ad poſſeſſionem per eos allegatam, quod cum Epiſcopo *du Mans*, dioceſano non tenebantur ire ad proceſſionem, & in emendam condemnati ratione exceſſuum commiſſorum in hoc impediendo: ſed per ſe ire volebant, & revera iverant per ſe Epiſcopum dimittendo ſeorſum. Et fuit hoc dictum abſque hoc quod ſcripturæ aliquæ Curiæ traderentur.

* *Canonici*] Quamvis exempti, quia non ſuprà exempti à jure reverentiali Bal. l. liberti, liberteque, C. de operat. li ber. Nec ab onere, & obligatione miniſterii communis. Sed tantum à contentioſa juriſdictione C. M.

QUÆSTIO CCCXXVII.

*Curia non vult * cognoſcere de jure ſpirituali, vel de collatione Beneficiali ad Epiſcopum ſpectante.*

CUria cognoſcit de quæſtione ſuper jure Patronatus dum jus ipſius Patronatus eſt contentioſum, vel dum prætendit opponens non fuiſſe ſolemnitates patriæ ſervatas, vel non fuiſſe præſentationem debitè factam, vel modo debito intra tempus ſex menſium, vel prætendens Prælatus collationem ab eo factam ante præſentationem. Sic loquitur Arreſtum latum pro Procuratore regio, & Magiſtro Guillelmo *Perdriel*, actoribus ex una parte, contra Archiepiſcopum Rothomag. & quemdam nominatum *Bellotet* defenſores, ultima die Auguſti anno dom. 1370. Secùs ſi non eſſet contentioſum jus Patronatus, nec præſentatio, ſicut fuit inter Magiſtrum Petrum *Conefin* actorem ex una parte, & Epiſcopum Ebroicenſem, & dominum Joannem *Deſpingel* defenſores ex altera; nam confitebantur defenſores præſentationem Prioratus S. Nicolai Leproſariæ *d'Evreux*, ad habitantes & Burgenſes *d'Evreux* ſpectare: nec impugnabant præſentationem per eos factam ad dictum Prioratum, dicto dom. Epiſcopo, ob defectum ſolemnitatis, vel aliàs, &c. ut ſuprà, imò dicebant quod dictus *Deſpingel* tenebat dictum Prioratum ex collatione dicti Epiſcopi ſibi facta ad præſentationem dictorum burgenſium & habitantium, dicto Magiſtro Petro dicente quod vacabat dictus Prioratus, eo quod erat Beneficium curatum, & non fecerat ſe promoveri intra annum à tempore poſſeſſionis ejuſdem pacificè adeptæ dictus dom. Joannes, & ſic ipſo jure vacaverat. Item & aliàs, quia Eccleſiam Parochialem noſtræ Dominæ *de Hendreville* tenebat pacificè. Sic dictus Prioratus Beneficium curatum exiſtens vacaverat, dictis defenſoribus contrarium dicentibus, ſcilicet quod non erat Beneficium curatum; licèt fortè eſſet Capella habens Curam annexam, nec habebat Parochianos, &c. Quare dicebant Curiam cognoſcere non debere, quia ejus non erat cognoſcere de jure Patronatus, & præſentatione quæ confitebantur, &c. ut ſuprà. Sed ſolùm de quodam jure ſpirituali, videlicet de collatione facienda de dicto Prioratu per dictum Epiſcopum vel non, & an vacaret, &c. Quapropter Curia dixit partibus auditis, quod ipſa non * cognoſceret.

* *Non vult.*] Sed hodie indiſtinctè de omnibus cognoſcit ad finē poſſeſſorii. C. M.

* *Ipſa non*] Quod eſſet juſtum ſi Epiſcopi ſcientiam cum zelo haberent, ſine ullo gratiæ, vel avaritiæ ſtudio, ſaltem ut tempore veterum legum, quæ ſunt C. de Epiſc. audiend. mutatis autem moribus, juſtum eſt ea jura mutari. C. M.

QUÆSTIO CCCXXVIII.

Adverte notanter contra Iudæos latum Arreſtum ſententiam Præpoſiti Pariſienſis corrigens, &c.

PRæpoſitus Pariſienſis Judæos quorum nomina ſequuntur, *Samuel le Ny*, *Belle-vigne*, *de l'Eſtoile*, *Abraham de Sannis*, *Moreau de Laon*, *Anguin du Bourc*, *Raphael Abraham*, *Ioſeph du Pont de Vaulx*, condemnavit per ſuam ſententiam comburendos, &c. Conſultus ſuper hoc per multos clericos. Cujus ratio fuit, quia pecuniam dederant, & conſulebant cuidam nominato *Denys de Machault*, quondam Judæo, & facto Chriſtiano, ut recederet à villa Pariſienſi, & reverteretur ad Judaiſmum: necnon dimitteret quemdam proceſſum quem inchoaverat contra Judæos Pariſienſes coram reformatoribus, coram quibus tradiderat quoſdam articulos contra ipſos Judæos, & allegabat quæ ſe ſequuntur. Primò, l. eum qui ſervum, C. de apoſta. ibi ſuaſione, &c. Et in fine cum dicit diſpendio fortunarum capite puniendum cenſemus. Secundò, videtur magis ad propoſitum, l. 2. C. de Judæis ubi videtur caſus in terminis, & quod pro nullo alio facta fuit illa lex. Tertiò, facit de minori ad majus arguendo, ex l. ſacrilegii, ff. ad leg. Juliam peculatum ſi manufacta templa frangentes, & dona Dei noctu tollentes ſint damnandi, ut beſtiis tradantur: fortiori ratione conſulentes, ut Judæus factus Chriſtianus ad Judaiſmum revertatur, & ob hoc pecuniam dantes ſunt ad mortem condemnandi. Quartò gravius eſt offendere majeſtatem cœleſtem quàm temporalem Auth. gazaros. Si igitur cogitantes, & conſilium dantes contra temporalem majeſtatem, ut contra Principem ſunt ad mortem condemnandi, *ut l. quiſquis, C. ad legem Iuliam majeſta.* ſic à fortiori ratione cogitantes contra cœleſtem majeſtatem, ſcilicet Deum vel ejus fidem, ut in propoſito opinionis con-

Gravius eſt offendere Majeſtatem cœleſtem, quàm temporalem.

Digitized by Google

* *Galli.*] Non acerbus, nec ſanguinem ſitiens, ut multi hodie. C. M.

trariæ fuit, ego Joannes Galli * deprecatus per antedictum Præpoſitum, ut ſuper hac quæſtione cogitarem: qui Præpoſitus mihi tradidit in ſcriptis confeſſionem dictorum Judæorum. Et fuit opinio mea quòd verberarentur, & pecuniariter condemnarentur per c. poſtulaſti, de Judæis, & c. in Archiepiſcopatu, de rapto. Quam opinionem meam dixi dicto Præpoſito, illa die qua multi clerici, tam conjugati, quam non, & etiam Magiſtri in Theologia debebant in Caſtellero congregari ad conſulendum quid ſuper hoc cogitarent. Et illam meam opinionem dixi dicto Præpoſito in abſentia aliorum nondum congregatorum, quia pro Rege ire me oportebat in Cameram Computorum cum regio Procuratore, ſic tantùm morari non poteram, ut expectarem abſentes. Et fuerunt mea motiva, & rationes. Primò, quia per rotulum Judæorum confeſſionum antedictorum per dictum Præpoſitum mihi traditum, & quem adhuc habeo inter meos, videbatur mihi quod ille Dionyſius ſe obtulerat ad pecuniam habendam ut recederet, & ad Judaiſmum rediret. Secundò, quia principalis ratio pecuniam dandi, & conſulendi dicto Judæo ut recederet, videtur fuiſſe ut ampliùs non proſequeretur proceſſum per ipſum coram reformatoribus, contra dictos Judæos inchoatum. Tertiò, quia erat adhuc ignotum an reverſus fuiſſet ad Judaiſmum dictus Dionyſius, necne, *juxta l. 1. optimus, ff. de extraord. crim. cum notatis in l. is qui cum telo. ad leg. Corn. de sica. & l. ſi quis non dicam rapere. C. de Epiſc. & cler.* Quartò, ſic arguebam: Judæi reputant nos alienos: modò habetur in teſtamento antiquo. Non fœnerabis fratri tuo pecuniam ad uſuram, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, ſed alieno: & tenent pro deliberato in lege ſua non debere puniri talia committendo. *Deut.* 24. c. Quintò, quia hoc crimen commiſſum erat contra Deum, cum quo mitiùs agitur, quàm cum ipſius miniſtro, ut Principe temporali, *l. Celſus in prin. ff. de arbi. & in Auth. de Iudæ. §. oportet, col.* 6. Sextò, quia interpretatione legum pœnæ ſunt molliendæ, & c. *l. interpretatione, & l. ſi præſes, ff. de pœnis.* Non obſtant contraria, primo dicta l. eum qui, quia loquitur quando per perſuaſionem perſuadentis jam traductus eſt ad vitam nephandam, & ſic crimen fuerat conſummatum. Item intellige ibi capite, id eſt perpetuo exilio, l. 2. ff. de pub. judi. l. rei capitalis, & l. capitalium in princ. ff. de pœnis: ſimile nota. in l. 1. C. ne judæus manci. Chriſtiana. Secundò, non obſtat. l. 1. C. de Judæis, quia tempore illius legis erat commune delictum Judæorum, ſic tractare Judæos ad Baptiſmum venientes: ideò tunc graviùs puniebantur, juxta l. aut facta, §. fi. ff. de pœnis, & hoc denotat ibi textus, cùm dicit, quod nunc fieri recognovimus, &c. Scilicet tempore Conſtantini, qui legem illam condidit: hoc ſic non ſit hodie. Item fuit factum actuale violentum aut ſaxis, aut alio furoris genere attentatum, quod eſt inhibitum, l. ſi quis diutino. in fi. ff. de pœnis. Tertiò, non facit ad propoſitum dicta l. ſacrilegii. Attamen attende quod mitiùs agitur, &c. ut dictum eſt ſuprà. Et eodem modo reſpondeo ad quartum argumentum. Et adverte quia ante prolationem dictæ ſententiæ latæ per dictum Præpoſitum, ipſe Præpoſitus conſuluit Curiam Parlamenti an deferret appellationi, ſi Judæi appellarent à ſententia ſua, & hoc facit, quia non eſt conſuetum quod deferatur appellationi factæ à ſententia lata in proceſſu extraordinario: ut erat ille quem fecerat dictus Præpoſitus contra dictos Judæos. Et per Curiam fuit ſibi dictum quod deferret. Sic & fecit, quia appellaverunt dicti Judæi à dicta ſententia, & detulit Præpoſitus appellationi. Et fuit apportatus proceſſus in Curiam Parlamenti, & petierunt Judæi, ut haberent conſilium, & audirentur per conſilium ad dicendum cauſam ſuam appellationis, quod eiſdem fuit conceſſum, & eorum conſilium dixit cauſam appellationis eorumdem in Parlamento in die conſilii, abſentibus Advocatis regiis, qui Pariſiis non erant, de quorum numero eram unus, licè indignus, præſente tamen regio Procuratore, qui audita cauſa appellationis petiit dilationem, ut loqueretur cum conſilio regio, dum veniſſet: quod ſibi fuit conceſſum. Ratio veræ reſponſionis Curiæ factæ Præpoſito, fuit magnitudo, & arduitas cauſæ, & dubietas, quia videbatur conſilio, & Procuratori regio ſententia multum dura. Et inſuper quod ſi Curiæ placeret, ipſa audiret motiva dominorum, qui interfuerunt ad conſultationem Præpoſito dandam, & in caſu quo Curia videret malè judicatum, quod ſententiam & appellationem annullaret, & pronuntiaret, quod ſibi foret dicendum. Et fuit ratio dicendi hoc pro regio Procuratore, ne daretur occaſio appellandi à ſententiis datis in proceſſibus extraordinariis, ſi pronuntiaretur bene appellatum, & malè ſententiatum, addito tamen quod aliqua facta nova quæ conſilium Judæorum dixerat, in cauſa appellationis antedicta rejicerentur. Item Curia fecit congregari multos Magiſtros in Theologia, & alios clericos 6. die Aprilis, anno Domini 1314. & quid fecit, ignoro, quia non interfui: quia regius Advocatus erat opinionis, ut ſuprà tamen fuerunt propter hanc cauſam congregati. Item ſeptima die hujus menſis & anni, Curia per Arreſtum ſuum, & ex cauſis certis, quæ ipſam moverunt, ut fuit dictum Arreſtum pronuntiando, dictas appellationem & ſententiam poſuit ad nihilum, & dictos Judæos condemnavit *à faire revenir ledit Denis de Machault par detention de leurs corps, & s'ils ne le ſont venir, la Cour aura advis qu'elle ſera de leurs corps. Outre la Cour condamna leſdits Iuifs à eſtre battus par trois Samedis, & en trois lieux, c'eſt à ſçavoir en l'eſchafaut des Halles, & en un eſchafaut qui ſera fait en Greve, & en un qui ſera fait en la place Maubert.* Item, *les condamna en dix mil livres pariſis, & chacun pour le tout, & à tenir priſon juſqu'à plain payement, deſquels dix mille livres pariſis ſeront baillez & aumoſnez cinq cens livres à l'Hoſtel-Dieu de Paris, & le reſidu qui monte à neuf mil cinq cens, ſera employé & converty à faire un Pont de pierre, qui ſe commencera à une Tour qui eſt à petit-Pont, & s'addreſſera devant l'huys de derriere de l'Hoſtel-Dieu, & là ſera une Croix de pierre où ſera écrit, que ce Pont aura eſté fait pour la punition d'iceux Iuifs. Outre la Cour les bannit du Royaume, confiſca leur bien. C'eſt à ſçavoir icelle confiſcation aprés que leſdits dix mil livres auroient eſté payez pour employer audit Pont, non autre part.*

In quibus legibus affectus punitur, licèt effectus non ſequatur.

Interpretatione legum pœnæ ſunt molliendæ.

Quibus denariis factus ſit pons parvus, vulgò dictus *le petit-Pont.* Facit pro hoc Arreſto l. 1. C. de Carbon. edicto.

QUÆSTIO CCCXXIX.

Cauſa ſtatus ſuperſedit quouſque reus habeat viginti annos.

PEr Arreſtum fuit dictum benè appellatum per Joannem *de Champagne* minorem 20. annis à ſententia lata per Magiſtros Requeſtarum Palatii contra ipſum pro Magiſtro Arbaliſtorum, per quam dixerant quod dictus Joannes procederet in cauſa, nec ſuperſederet uſque ad ætatem 20. annorum quia licèt diceretur homo conditionatus dicti Magiſtri & ſervus, & per hoc tonderetur, * eo quod coronam acceperat ſine ejus licentia: tamen non erat cauſa proprietaria: ſed ſolùm impedimentum tolli videbatur, videlicet ut radatur, non autem tenebatur ad declarationem ſervitutis, &c. Et malè judicatum per Magiſtros dictos. Et dicit Curia quod cauſa ſuperſederet quouſque haberet viginti annos dictus Joannes: & erat cauſa ſtatus, non autem poſſeſſoria poſſeſſione ſimplici, nec novitatis.

* *Tonderetur.*] Id eſt retonderetur, ſeu in totum raderetur, ut nullam Eccleſiaſticam tonſuram haberet, irrequiſito, domino malè acceptã, ut. c. nulli c. quicunque, c. frequens c. quia autem, & per tot. 54. diſt. C. M.

Digitized by Google

QUÆSTIO CCCXXX.

Quando tenetur quis de dimidia emenda propter malam ejus appellationem.

PEr Arreſtum dictum fuit pro Religioſis, Abbate, & Conventu ſancti Vedaſti condemnatis in emenda cum Duce Burgundiæ conſorte eorum, propter malam appellationem per ambos factam, & contra regium Procuratorem, quòd ſolùm executarentur de dimidia emenda, ac tenerentur de dimidia * tantùm, & non quilibet in ſolidum.

* *Dimidia.*] Et benè, quia ordinaria hæc mulcta non eſt pœna delicti, ſed temeritatis, ut expenſæ litis. Et dictum erat quod emendarent, & unica emenda abſque verb. in ſolidum, & ille conventus eſt in urbe Attrebatenſi, quæ eſt de regno, & de hoc Parlamento jure optimo indiviſibili coronæ Franciæ, ut probavi in conſ. Par. §. 1. glo. 3. q. 3. quæ fuit partim cauſa expulſionis meæ è Dola per Philippum Auſtricum menſe Novemb. 1556. C. M.

QUÆSTIO CCCXXXI.

Quando retrahentibus pecunia reponi debeat.

PEr Arreſtum dictum fuit contra dominum Imbertum *de Boyſi*, Præſidentem in Parlamento, & ejus uxorem, pro domino Joanne *la Perſonne*, in cauſa retractus, quod dicti conjuges actores in cauſa retractus deponerent, & conſignarent realiter, & de facto pecuniam in literis venditionis dicti *la Perſonne* contentam, quamvis ſuper principali eſſent in factis contrariis appunctati: vidi dici contrarium * pro domino Petro *d'Arquane*, contra dominum Joannem *de Cure*. Ratio primi fuit, quia cauſa retractus ſeu factum dictorum conjugum non erat benè coloratum, &c.

* *Contrarium*] Et benè, ut etiam obſervatur. C. M.

QUÆSTIO CCCXXXII.

Quando opponens in caſu novitatis habeat garendum, &c.

PEr Arreſtum vidi dici pro domino Petro *de Harcourt*, contra quemdam dominum cum quo eram, conquerentem in caſu novitatis, & relevamentum habentem de 6. annis, quòd dictus dominus Petrus haberet garendum: quia ſolùm inſpiceretur tempus relevamenti, non tempus præcedens, quo dictus dominus Petrus, vel ejus prædeceſſores poſſederant ad eum à garendo excludendum: quia tempus præcedens videtur ſublatum propter relevamentum, & ſic cenſebatur dictus dominus Petrus eſſe intra annum, & habere debere garendum, * &c.

* *Garendum.*] Et benè ex quo actor reſtituitur contra lapſum medii temporis, & ſic reo, puta emptori non poteſt imputari culpa per venditorem ſuum, quod emptor traditione habita non bene cuſtodierit poſſeſſionem ſuam per annum & diem, vel intra tempus debitum non interpellaverit venditorem, ſed hodie hujuſmodi reſtitutiones prohibentur, niſi, ut dixi in conſ. Pariſ. tit. 3. §. 64. C. M.

QUÆSTIO CCCXXXIII.

Alia Arreſta lata in Parlamento cœpto in craſtinum Feſti ſancti Martini hyemalis, anno Domini 1395.

Quando quis tenetur negare, vel confiteri ſigillum.

PEr Arreſtum dictum fuit contra Reginam *de Hieruſalem*, & ejus filios, videlicet Ludovicum, & c. quod non cognoſcerent, vel negarent ſigillum quondam patris * eorum, & mariti dictæ Reginæ appoſitum in quadam Littera ad utilitatem *Demeſme*, & poſt ejus mortem filiorum ſuorum ejus heredum facta: per quam confitebatur quondam dominus Andegavenſis, & Rex Hieruſalem ſe recepiſſe à dicto *Demeſme* in mutuum quamdam pecuniæ ſummam, pro ea exponenda in guerris regiis, & per quam etiam obligabat ſe non ad ſummam ſolvendam, ſed ad faciendum ſolvere ſuper theſauro Delphini, & Locum-tenentis Regis in partibus, &c.

* Patris] Et benè ad finem veritatis, & probationis juvandæ, non autem ad finem hypothecæ, vel munitionis, niſi aliis concurrentibus, ut dixi in conſ. Pariſ. §. 78. non obſtat ſup q. 134. quia ibi pro tunc, & erant aliæ circumſtantiæ, & inf. par. 7. art. 89. C. M.

QUÆSTIO CCCXXXIV.

An Arreſtum ſuper Marcha importet captionem corporum.

VIdetur quod non per Arreſtum * latum contra Epiſcopum *d'Vtreli*, & ejus bona, & ejus ſubditos, & eorum bona, virtute cujus Joannes *de Caule*, Petrus *Mulo*, & dicti Mercatores *de Caule*, ut dicti Epiſcopi ſubditi fuerunt in Rothomago impriſionati, ad requeſtam Nicolai & Joannis *le Sevre* mercatorum Pariſienſium ad utilitatem quorum fuerat dictum Arreſtum prolatum, & etiam eorum bona capta, contra quam executionem fuerunt recepti, ut opponentes dicti impriſionati. Et finaliter partibus auditis, dictum fuit per Arreſtum, quod liberarentur dicti priſionarii, quoad eorum perſonas, ſed eorum bona manerent in Arreſto: cujus ratio videtur quia per Arreſtum antedictum non fuerat marcha conceſſa quoad corpus expreſsè: & licèt dictum fuerat contra Epiſcopum; & ejus bona, contra ejus ſubditos; & eorum bona, non comprehenduntur corpora: probatur, quia perſona Epiſcopi non poſſet comprehendi, & debet intelligi contra Epiſcopum, &c. id eſt quod virtute Arreſti poſſet contra Epiſcopum, & ejus ſubditos fieri proſecutio, actione in factum ab Arreſto deſcendente, juxta *l. actori, C. de rebus credi.* videtur contrarium: quia fruſtrà diceretur contra Epiſcopum, & ejus ſubditos, niſi virtute Arreſti poſſent capi, & præſenti Epiſcopo, & tradi Diœceſano, in cujus Diœceſi caperentur. Nec obſtat quod liberati priſionarii: quia hoc fuit eo quod dicti capti negabant ſe eſſe ſubditos dicti Epiſcopi juriſdictione temporali: ſed aſſerebant ſe eſſe ſubditos Imperatoris, licèt caperent criſma, & Baptiſmum à dicto Epiſcopo. Et ideò quia hoc videlicet an eſſent ſubditi in temporali juriſdictione dicti Epiſcopi, necne, cadebat in cognitione cauſæ, & ſuper hoc fuerunt dictæ partes appunctatæ in factis contrariis, fuerunt priſionarii liberati: quia iniquum fuiſſet pendente proceſſu, ipſos eſſe priſionarios, maximè quòd hoc in facto, & in cognitione cauſæ jacebat.

* *Arreſti*] Inf. q. 259.

QUÆSTIO

Digitized by Google

QUÆSTIO CCCXXXV.

An ſit licitum guerram facere.

PEr Arreſtum fuit defenſa facta dominis Comiti de Perdriaco Vicecomiti *de Caraman*, necnon domino de Berbeſa de Gaſconia, ne de cætero facerent guerram, nec proponeretur quod licitum eſſet eis, vel aliis de regno Franciæ guerram facere, guerris regiis durantibus.

Item, & per idem Arreſtum dictum fuit non licere alicui etiam tempore treugarum habere ſecum Anglos regni inimicos ad guerram, contra aliquem de regno, & in regno faciendam, durantibus guerris regiis, vel treugis.

QUÆSTIO CCCXXXVI.

*An clericus non conjugatus chirurgicus * teneatur reſpondere coram Curia laicali, de tangentibus ſuum officium.*

* *Chirurgicus.*] Contra c. tua, nos de homicid. ubi Panor. & Fely. diſſentiunt, Auguſt. de anch. de poteſt. Eccleſ. q. 109. art. 9. 10. C. M.

PEr Arreſtum fuit pronunciatum pro Procuratore Regis appellante, & contra Joannem Laugeum ſe dicentem Chirurgum Pariſienſem appellatum à Præpoſito Pariſienſi ſuper eo quod dictus Procurator regius coram Præpoſito propoſuerat contra dictum Joannem, quòd ſe intermiſerat de arte Chirurgica, quamvis eſſet inſufficiens, & fecerat malas curas, & abſque eo quod fuiſſet approbatus per juratos Chirurgos Pariſienſes, quod facere non poterat per Ordinationes regias, per quas inhibebatur omnibus ne anteà ſe intromitterent de dicta arte. Quare contra eum concludebat ad emendam. Et ut interdiceretur eidem ne ampliùs uteretur dicta arte: dicto Joanne dicente quod coram dicto Præpoſito reſpondere non tenebatur, quia erat clericus non conjugatus: replicante dicto procuratore, quòd imò tenebatur, quia exercuerat * officium politiam villæ Pariſienſis reſpiciens, & generale, & neceſſarium, & publicum, contra ordinationes regias, meſprendendo, & eo abutendo, & in eo delinquendo. Item quia politia villæ ſpectabat quoad cognitionem, & determinationem dicto Præpoſito: ſic de hoc caſu pertinere debebat. Finaliter per dictum Præpoſitum fuit dictum quòd dictus Joannes non tenebatur reſpondere coram dicto Præpoſito, à qua pronuntiatione fuit per dictum Procuratorem appellatum ad Parlamentum in quo partibus auditis, fuit dictum pro dicto Procuratore benè per ipſum appellatum, & per Præpoſitum malè judicatum, & quòd cauſa principalis remaneret in Parlamento, & partibus auditis, fieret jus. Et hanc cauſam pro Rege placitavi.

* *Exercuerat.*] Steph. Auf. repe. cle. 1. reg. 1. fallen. 16. de officio ordi. C. M.

QUÆSTIO CCCXXXVII.

An pons factus pro utilitate reipublicæ ſuper fundo alterius, ſit ipſius & domus ſuper ipſo ædificatæ.

PEr Arreſtum dictum fuit pro Procuratore Regio, & Joanne *le Pelle* defenſoribus, contra Religioſos Abbatem, & Conventum S. Germani de Pratis petitores, in cauſa proprietaria, ſuper eo quòd dicti petitores proponebant quod domus ædificatæ ſuper pontem novum S. Michaëlis debebant declarari ad eos ſpectare, eo quod ſolum ſuper quo pons antedictus erat factus, erat eorum, & in eorum juſtitiâ altâ, media & baſſa, & aqua etiam eorum in tota juſtitia, & piſcaria, ac omnes aves & piſces, à parvo ponte, & magno, & ab utraque parte riparum etiam per ſpatium unius lanceæ ultra ripas uſque ad villam *de Sevre*. Nam quod inædificatur, ſeu ſuperædificatur ſolo cedit *, ſi ergo pons ædificatus fuerit ſuper eorum ſolum, & ſuper pontem, domus illæ cenſentur eſſe eorum, *argumento l. maritus. ff. de acqui. re do. §. cum quis inſti. de re. di. l. §. labeo. ff. uti. poſſ. l. 2. §. viam. ff. ne quid in loco pub. l. 1. §. ſi inſula. ff. de flumi. l. ergo. §. alluvio, & §. ſi pilas, ff. de acqui. rerum do.* Nec domus in medio quæ non ſervit, impedit ſervitutem: juxta *l. in tradendis, §. interpoſitis, ff. communia prædi.* licèt habeatur contrarium in *l. qui ſella. in fi. ff. de ſervi. ru. prædi.* Et ideò concludebant quod ſaltem ſolveret dictus *le Pelle* (cui per gentes regias plateæ pontis traditæ fuerunt ad ædificandum, in quibus ædificaverat) cenſum annuum: juxta, *l. 2. §. ſi quis nemine, ff. ne quid in loco publico, & l. ſi legatum in fi. ff. de ope. pub.* Et fuit paratus placitare cauſam pro eis, ſed fui de conſilio regio detentus: ſic pro eis non placitavi, nec contra eos: ſed ſocius meus Magiſter Petrus Aurifabri, nunc Cancellarius Aurelianenſis. Rationes Regis in contrarium poſſunt ſumi *ex l. ſi locus, in fi. quemad. ſervi. amit. l. item ſi uberatum, §. item ſi forte, ff. de rei ven. l. Lucius in prin. ff. de evict. l. lege Cornelia. ff. ad Syllanian.* cum ſimilibus.

* *Cedit.*] Cepol. de ſervi. urba. præd. c. 30.

QUÆSTIO CCCXXXVIII.

*An habitantes * in ſuburbio contribuere debeant ad reparandum villam, & ad ſolvenda vadia Capitanei. Et quid de Epiſcopio, & de Caſtello villæ.*

* *Habitantes.*] Sup. q. 136. 137. 254.

PRo domino Reginaldo *de Montoile*, Capitaneo *d'Evreux*, & habitantibus dictæ villæ, fuit Arreſtum dictum contrà Epiſcopum, Decanum & Capitulum *d'Evreux*, & habitantes ſuburbiorum *d'Evreux*, quod habitantes ſuburbiorum ad reparationem, ſeu reparationes fortificationis villæ, & vadia Capitanei contribuerent, & contra Epiſcopum fuit facta proviſio de duodecima parte, & contra Decanum & Capitulum de 8. parte, durante cauſa principali, &c.

QUÆSTIO CCCXXXIX.

*An in cauſa duelli quis poſſit recedere ſine Curiæ licentia. * &c.*

* *Licentia.*] Sup. par. 1. c. 16. §. 23.

PEr Arreſtum non valuit relevamentum *du Begue du Bail*, pro ſeipſo impetratum in cauſa duelli, inter ipſum petitorem ex parte una pro quo eram, & dom. Guidonem *de Laval*, militem defenſorem ex altera, attamen non fuit in defectu poſitus: Sed quia iverat in regnum Siciliæ pro rege Ludovico, Curia ex æquitate dedit, & aſſignavit ſibi tempus quo compareret in Curia pro jure audiendo: ſuper quo per modum memoriæ erant partes ante ejus receſſum appunctatæ: Ratio æquitatis Curiæ fuit, quia Regina Siciliæ, & Hieruſalem coram qua erat, cauſam continuaverat tribus vicibus, ſub cujus obtentu receſſerat: & quandò pars dom. Guidonis ſcivit ultimam continuationem, appellavit ab ea: & fuit dictum per Curiam malè continuatum, & benè appellatum: & retinuit Curia cauſam principalem quæ erat appunctata ad jus audiendum. Et dedit terminum dicto *Begue* ex æquitate: ſed non profecit ei relevamentum ſuum, quia non faciebat mentionem ſpecialem de cauſa vadii.

Digitized by Google

QUÆSTIO CCCXL.

Arreſtum contra Ducem Britanniæ pro domina de Rays.

* *Rays.*] Cujus pater ob nephanda maleficia damnatus fuit ante 40. annos multum de ejus ſucceſſione diſputatum in hoc ſenatu, quia in Armorica non eſt locus confiſcationi etiam in crimine hæreſis, vel læſæ Majeſtatis, vide Annales Alani *Bouchart.* lib. 4. fol. 178. C. M.

PEr Arreſtum Dux Britanniæ fuit condemnatus ad reſtituendum dominæ *de Rays*, terram *de Rays*, unà cum locis & caſtris, necnon pro quolibet anno quo tenuit eam, *huit mil francs* : & quod tenebitur donec reſtituerit eidem, necnon præſtito per eam juramento ſuper bonis mobilibus tempore occupationis in eiſdem exiſtentibus, & eorum valore fuit condemnatus erga eamdem in 60000. francis, & expenſis ejuſdem. Et fuit per inquæſtam per dominam factam, quia per duos defectus ceciderat Dux à defenſionibus ſuis : & fuit quia non fuit dignatus in Curia comparere. Et etiam lucrata fuit cauſam, quia ab eo appellaverat, & fuit dictum bene appellatum, ut malè judicatum per decem, & quod emendaret : & fuit in emenda condemnatus, & expenſis cauſæ appellationis, ultra hoc dictum fuit quod remaneret exempta à Duce, durante ejus vita & Ducis, & quòd eſſet Regi ſubdita in juſtitia & reſſorto.

QUÆSTIO CCCXLI.

Arreſtum contra dominum Petrum de Craon, *pro Regina Siciliæ.*

* *Craon.*] Proditor, eſdictes Annales fol. 143.

PEr Arreſtum dom. Petrus *de Craon*, fuit condemnatus ad commiſſionem feudorum, quæ tenebat à Regina Siciliæ & Hieruſalem, nomine ſuo, & filiorum ſuorum, ut ille qui feloniam commiſerat contra dominum ſuum, & ut *déloyal & traiſtre*, erga dictum dominum ſuum Regem Siciliæ quondam maritú ejus, & patrem dictorum filiorum ſuorum, & erga eam nomine quo ſuprà, fuit condemnatus in centum mille ducatorum, ac de regno bannitus, & alia bona confiſcata declarata, & condemnatus in expenſis, damnis & intereſſe, & hoc per quatuor contumacias proſequente ipſa, & regio Procuratore, & ad priſionem tenendam, donec ſolviſſet: ſed noluerunt pati Arreſtum exequi contra ipſum, & ejus bona tunc exiſtentia in ſancto Dionyſio, rex ejus avunculus, & Dux Aurelianenſis, &c.

QUÆSTIO CCCXLII.

Arreſtum contra Comitem de Vieſne, *pro domina Regina.*

PEr Arreſtum dicta Regina fuit tenta in poſſeſſione, & ſaiſina Comitatus *de Rouſſy*, nomine quo ſuprà : & fuit Comes *de Vieſne*, condemnatus ad fructus eidem reddendos à tempore recredentiæ quondam eidem Comiti factæ in expenſis, damnis, & intereſſe, &c.

QUÆSTIO CCCXLIII.

Nota contris Prælatos Eccleſiaſticos, & eorum ſententias.

VIdi in Parlamento quemdam nominē Amblardum Clericum non conjugatum, qui Procuratorem Ducis Burgundiæ meurtraverat exiſtentem in ſalvagardia, & cum delatione armorum proſecutum nomine amicorum dicti, & Procuratoris regii, qui ſe juvit quadam ſententia facta ab Officiali Claromontenſi per quam dictus Amblardus, ut innocens de dicto crimine, fuerat abſolutus : contra quam ſententiam volens regius Advocatus pro regio Procuratore multa proponere, petiit videre proceſſum ſuper quo fundabatur, juxta c. quoniam contra falſam de proba. propter quod fuit dicto Amblardo injunctum, ut proceſſum faceret venire, & Procuratori regio oſtenderet, quod non fecit : ſed finaliter contrarius ſibi ipſi impetravit regiam gratiam, confitendo meurtrum feciſſe. Et ſic nota contra Prælatos proceſſus, & purgationes facientes, qui hodie non ſunt, ut proſint, ſed ut præſint, & ſuis & ſibimet ipſis cum ipſorum animarum æterna damnatione, & perditione, contra l. ſi quemquam, C. de Epiſc. & Cler.

Sup. q. 319.

Illa ſi l. quē quã, quamvis ſaluberrima procul à mundo nunc exulat.

QUÆSTIO CCCXLIV.

Attende ad regaliatores juriſdictionis Eccleſiaſticæ, impedire volentes, ac malitiam præſupponentes.

PEr Arreſtum Curiæ fuit pronuntiatum contra Magiſtrum Guillelmum *de Canciers*, licentiatum in utroque jure, ac de conſilio regio in Parlamento pro domino Petro *Adume* Capellano Reginæ, quòd Curia non obtemperaret quibuſdam Literis regiis à dicto Magiſtro Guillelmo impetratis, &c. Et fuit caſus talis, quia dictus Petrus *Adume* obtinuerat, ut Capellanus Reginæ, & nomine Reginæ nominari per regem ad Canonicatum & Præbendam *d'Andely* Rothomagenſis diœceſis, ut vacantem per mortem Joannis *Guerin* : & etiam obtinuerat dictus Magiſter Guillelmus nominari per Regem ad eoſdem Canonicatum & Præbendam : & quamvis dictus *de Canciers* fuiſſet citatus ad requeſtam dicti *Adume*, coram judice à Papa delegato ſuper jure beneficii, quod beneficium poſſidebat, & fuiſſet tantum proceſſum per dictum *Adume*, quod inqueſtam ſuam fecerat nondum publicatam, & fuiſſet dicto *de Canciers* dies aſſignata ad dicendum, & proponendum quicquid vellet : ipſe *de Canciers* prætendens habuiſſe à Rege de novo collationem beneficii antedicti, ut in regalia vacantis, fecit inhiberi virtute quarumdam Literarum ab ipſo impetratarum à Rege (quarum tenorem in alia papyro habeo) dicto judici & parti, ut deſiſterent à proceſſu prædicto, quia in præjudicium juris regaliæ, cujus cognitio ad Regem, & ejus Parlamenti Curiam ſpectat, non ad alium : & in caſu oppoſitionis, qui evenit, fuit parti (quia judex non ſe oppoſuit) dies in Parlamento aſſignata, in quo Parlamento requiſivit dictus *de Canciers*, ut dictus *Adume* deſiſteret à dicto proceſſu, ſecundùm tenorem Literarum, & quod obtemperaretur per Curiam Literis ſuis, & quod diceretur oppoſitio partis tortionaria, quod ſibi ſufficiebat dici, & pronuntiari: Pars adverſa dicebat quod dictus *de Canciers* proponeret ſuam regaliam, in ea concludendo, & hoc ad finem, ut eſſet dictus *de Canciers* actor, & pars adverſa rea in principali : dictus *de Canciers*, dicebat quòd non tenebatur concludere in principali ut actor, ſed ſufficiebat ſibi quod inhibitio facta parti adverſæ, ut deſiſteret à proceſſu facto coram judice principali, diceretur valida, & ejus Literis obtemperaretur, & oppoſitio partis ſuæ tortionaria diceretur, & ſic remaneret in ſuo ſtatu quem habebat, in ſuo beneficio quod poſſidebat. Quæ fieri requirebat per ſequentia. Primò, quia de regalia judex Eccleſiaſticus cognoſcere non poteſt principaliter, nec incidenter, quod & pars confitebatur : ſic inhibitio erat valida. Secundò, nec debebat dictus *de Canciers* fieri actor, quia coram judice principali erat actor pars adverſa : agat ergo nunc ſi velit.

Iudex Eccleſiaſticus de regalia cognoſcere, non poteſt, nec principaliter, nec incidenter.

Digitized by Google

Tertiò, ſi contrarium diceretur, ſequeretur abſurditas, quia eſſet in poteſtate impetrantis Eccleſiaſtici facere regaliatorem poſſidentem actorem, & ſic ipſum deappunctare de ſtatu ſuo, quia ipſum faceret citare coram judice ſuo principali: & cùm ipſe judex non poſſit cognoſcere de regalia incidenter, nec principaliter, regaliator faceret eidem inhiberi ne cognoſceret, & in caſu oppoſitionis dies aſſignaretur in Parlamento, &c. Quartò, non eſt prodita poſſidentis actio qua neget rem actoris eſſe. Pars adverſa in contrarium dicebat, quod ſi agere non poſſet, Curia Parlamenti cognoſceret: quia agendo deduxerat ſuum jus Eccleſiaſticum ſuper quo pronuntiare non poſſet ipſa Curia: nec aliud medium habebat, cùm non haberet poſſeſſionem Beneficii, nec per conſequens poſſeſſorium. Replicabat dictus dominus *de Canciers*, & dicebat quod proponeret negatoriam. Finaliter Curia Parlamenti videns cautelam dicti *de Canciers*, qui tacuerat ſuam regaliam, donec audiviſſet & vidiſſet coram judice principali intentionem ſui adverſarii, & fuiſſet ſibi dies aſſignata ad libellandum, & dicendum quicquid vellet, licèt ab initio potuiſſet impetraſſe literas ſuas inhibitorias: advertens etiam quod ſi eſſet actor dictus *Adume*, Curia non poterat cognoſcere de cauſa, quia erat impetrans Apoſtolicus. Advertens etiam quia non poterat aſtringere via directa dictum *de Canciers*, ut eſſet actor, quia nolebat conſentire, pronuntiavit quod non obtemperaret Litteris ab ipſo impetratis: & ſic coegit ipſum per viam obiquam, ſi vellet uti ſua regalia, ut eſſet actor, quia nunquam uteretur via exceptionis coram judice Eccleſiaſtico, nec etiam ipſe cognoſcere poſſet.

QUÆSTIO CCCXLV.

Attende contra Advocatos & Procuratores veritatem non inſequentes, & malè partes ſuas conſulentes.

MAgiſter Joannes *Andrignel*, & Magiſter Joannes *Pappignot*, fuerunt condemnati in emenda malæ appellationis, ac in expenſis Commendatoris de Capitulo Ordinis Hieroſolymitani, eo quod appellaverant à ſententia lata per Magiſtros Requeſtarum Palatii, qui dixerant quod non obſtante defectu capto per ipſos Advocatum & Procuratorem, procederetur in cauſa inter Priorem *de Loye*, petitorem in caſu novitatis eorum Magiſtrum, & dictum Commendatorem, eo quod promiſerat dictus *Pappignot*, Procuratori dicti Commendatoris, quod non procederet contra ipſum, nec defectum caperet in dicta cauſa, niſi priùs ſibi notificaret & videret, quod dixerat dicto Advocato cujus contrarium fecerat.

Faciunt ad iſta L. 1. de advo. diver. judi. l. athletas. § fin ff. de his qui no. infa.

QUÆSTIO CCCXLVI.

Arreſtum contra Guillelmum Marcelli campſorem Pariſienſem pro domino de Riparia.

PEr Arreſtum fuit Guillelmus Marcelli de Pariſiis condemnatus in emenda mille francorum, eo quod petebat à domino Burello de Riparia ſummam mille francorum virtute cujuſdam Literæ falſæ per ipſum fabricatæ ſigillo dicti domini ſigillatæ. Et hoc modo, quia poſt mortem Adæ *des Eſſars*, qui frater erat uxoris dicti Guillelmi, ipſe Guillelmus repererat quaſdam antiquas Literas ſigillatas ſigillo dicti domini inter bona dicti Adæ, qui erat gubernator domini antedicti, & ſciderat * ipſa ſper marginem ſubtus: ſic remanſerat modicum de pergameno dictæ marginis unà cum cauda ſigillata ſigillo dicti domini, & in ipſa margine fecerat ſcribi quòd dictus confitebatur ſe debere ex mutuo dicto Guillelmo mille francos. Sed hæc falſitas propoſita fuit per me pro parte dicti domini, de cujus eram conſilio, & ad hoc proponebam ſequentia. Primò quia apparebant tractus antiquæ literæ ſuper illa margine deſcendentes facti de calamo cum incauſto. Secundò, quia videbatur cum forcipibus quod illa margo fuiſſet ſciſſa, non directò, ſed *par bendes*. Quarto, quia Litera erat malè ſcripta, *& haut & bas*, & ſemper habuerat dictus dominus bonos notarios, & benè ſcribentes, qui cognoſcebantur non feciſſe illam Literam. Quintò, quia non nominabatur *Seigneur de Riviere*, * nec primus Regis Camerlanus, nec miles; quod conſueverat in Literis per eum factis. Sextò, erat ſolùm data *de l'an 70*. nec erat Incarnationis annus Domini mille centeſimus, &c. Septimò, quia dictus Guillelmus nunquam fecerat mentionem de illo debito, niſi à quatuor annis citrà. Octavo, confeſſus fuerat aliàs dictum dominum ſibi teneri, ſed interrogatus an haberet ſuper hoc Literas, dicebat quod non. Nono, quia ſi verè fuiſſet debitum, per medium dicti Adæ ſe benè feciſſet ſolvi, quia erat omnino dicti domini gubernator, & adminiſtrator. Decimo, quia ſteterat per magnum tempus, attenta data Literis ad petendum; quod non feciſſet, ſi debitum fuiſſet, & plura alia: & interrogatus per quem fecit deferri pecuniam dicto domino, & ubi, reſpondit per Joannem *Lamy*, in galeria domus domini *de Clichon*, & ſuper hoc fuit dictus *Lamy*, per Curiam interrogatus ad mei petitionem, qui fuit confeſſus quod illam ſummam detulerat pro Rege illo in loco, & tradiderat domino Joanni *le Mercier* pro quadam emenda ad quamdam compoſitionem facta per dictum Guillelmum Regi, ratione cujuſdam delicti per ipſum perpetrati, eo quod tacuerat mortem filii ſui per tres dies, ut componeret cum ejus ſucceſſoribus, & heredibus de ejus ſucceſſione, fingens ipſum vivere, & ipſos ſic decepit: non autem mutuaverat aliquid dicto domino de Riparia, nec ipſi, nec pro ipſo fuerat pecunia tradita, nec ſoluta, & finaliter propter has præſumptiones fuit dictus Guillelmus per Curiam ſecretè interrogatus, & fuit falſitatem confeſſus, & ſic condemnatus in emenda, & in expenſis dicti domini, qui fuit ab ejus petitionibus abſolutus, & ſibi fuit reſervatum ad faciendum proſecutionem, ſi vellet, contra dictum Guillelmum ratione hujuſmodi facti.

* Sciderat.] Tempore meo contigit ſimilis falſitas per quemdam ruſticum contr Io. de Vrſinis, nec fuit ruſticus punitus, niſi pecuniariter, ſed hujuſmodi deberent laqueo vitam finire, ut quidam dives mercator Io. *Girard*, qui etiam Magiſtratuum ſigna falſificabat, furcis ſtrangulatus 14. Maii ann. 1550. C. M.

* *Riviere.*] Vnus è tribus ſelectis Conſiliariis Regis Caroli VI à tutela, & cura patruorum (magno regni damno) liberati in conſeſſu Rhemenſi anno 1389. ut in annalibus Egidii. C. M.

QUÆSTIO CCCXLVII.

Pro rege contra Ducem Bituricenſem.

PEr dominum Cancellarium Franciæ nominatum Arnaldum *de Corbie*, dominum *de Gyac*, dominum Epiſcopum Noviomenſem, dominum Epiſcopum Bajocenſem, duos Præſidentes in Parlamento videlicet dominum Petrum *Boſchet*, & Magiſtrum Henricum *de Marle*, Magiſtrum Odardum de Molinis, & plures alios Magiſtros Requeſtarum hoſpitii, & de conſilio regio in Parlamento, poſt placitationem per me factam, coràm ipſis defendendo pro Rege contra plures querimonias pro parte domini Ducis factas, contra Baillivum exemptionum patriæ Pictavenſis, & ſervientes regios ejus patriæ, fuit appunctatum quod ſequitur. Primò quod in dicta patria eſſent tantùm 30. ſervientes regii manentes, ſecundum quod vellent tam in dominio dicti Ducis, vel ſubjectorum ipſius, vel in terra exempta per modum proviſionis, & abſque præjudicio alicujus partium. Secundò, quod abſque gratia defenſores comparerent in judicio tam coram Baillivo regio, quàm aliis judicibus ſubjectis pa-

triæ illius, tam Ducis antedicti, quàm aliorum. Tertiò, quod ſerviens regius abſque informatione præcedente, ratione infractionis ſalvægardiæ, poſſet ſubjectos Ducis, & alios adjornare coram dicto Baillivo, ad partis requeſtam ſolùm, dum tamen conſtaret ſervienti quod requirens eſſet in ſalvagardia Regis, publicata ſufficienter in judicio. Super primo fuit magna altercatio. Sed ratio decidendi fuit, quia patria Pictavenſis eſt magna, pervia & ſpatioſa: & ſi manerent in dominio regio, eſſet impoſſibile quod ſciret forefacta: quia à 40. vel à 30. leucis longè oporteret eos manere, cum aliis rationibus quas allegavi in cauſa Tornacenſi pro Rege contra villam Tornacenſem. Super ſecundo ratio fuit, quia eſſet impoſſibile hominem ad craſtinum diem adjornatum coram Baillivo, habere poſſe gratiam regiam ad defendendum per procuratorem. Super tertio fuit magna altercatio, ſed ratio decidendi fuit, quia conſtabat requirentem eſſe in ſalvagardia publica, & quod caſus erat talis de quo nullus alius quàm regius Officiarius cognoſcere poterat. Item quia ad requeſtam Guillelmi ratione exceſſuum, coram judice Ducis abſque informatione adjornabatur, aliàs. Sic igitur ſimiliter coram judice regio ſuper infractione ſalvægardiæ, qui eſt ſolùm judex ab hoc caſu requirens, eſt in ſalvagardia regis publica, & conſtat ſervienti. Nec eſt opus quod fiat informatio, niſi quoad adjunctionem Procuratoris regis, de quo non erat quæſtio, quia non ſe partem faciebat.

QUÆSTIO CCCXLVIII.

Alienatio domanii Regis revocatis

PEr Arreſtum Procurator Regis abſolutus à petitione Comitis ſancti Pauli, petentis ſuper theſauro regio 400. libras redituales. Ratio, quia fuerat alienatio facta de domanio regio, & à tempore Regis Philippi, quæ revocata * fuerat per generalem ordinationem factam ſuper revocatione talium alienationum à tempore dicti Regis Philippi *le Bel*.

* *Revocata.*] Frequentes ſunt hujuſmodi revocationes, ut dixi in tract. uſur. q. 58. C.M.

QUÆSTIO CCCXLIX.

Qualiter intelligatur quòd inter dominum, & ſubjectum non cadat novitas. *

PEr Arreſtum fuit dictum pro Religioſis, Abbatiſſa & Conventu, contra dominum Comitem de Alenconio, & Vicecomitem *de Beaumont*, quod cujuſdam cauſæ novitatis captæ per dictas Religioſas in Curia Parlamenti contra ipſum Comitem non fieret remiſſio coram ipſo Comite, vel ejus Baillivo. Ratio dubitandi, quia terræ ſuper quibus facta fuerat priſia ex parte dictarum Religioſarum erant ipſius Comitis: in quibus terris ſeu ſylvis ipſæ dicebant ſe habere reditum, à ſolutione cujus fuerat per dictum Comitem ceſſatum. Econtra dicebatur illas eſſe in juriſdictione omnimoda dicti Comitis, & inter ſubjectum, & dominum, &c. Modo ratione illorum jurium quæ habebant, & dicebant dictæ Religioſæ ſe habere ſuper rebus in juriſdictione omnimoda dicti Comitis exiſtentibus, videbantur eſſe ſubjectæ: in contrarium allegabatur quod erant exemptæ omnino à dicto Comite per privilegium ſuorum prædeceſſorum in quæſitis, & quærendis, quod curiæ fuit oſtenſum. Et ultrà dictum fuit quod erant partes recipiendæ: & in factis contrariis ſuper principali appunctatæ fuerunt.

* *Novitas.*] Dixi in conſu. Pariſien. §. 1. gloſ. 4. q. 5. C. M.

QUÆSTIO CCCL.

Qualiter onerantur Epiſcopi in redditione eiſdem facta ſuorum Clericorum.

PEr Arreſtum Floridus fuit condemnatus in ducentas libras erga Regem, & erga partem, in aliis quamplurimis, ratione portuum armorum, & aliàs ratione meurtri in perſona domini *de Chivers* commiſſi: & fuit Epiſcopo Noviomenſi redditus, quia clericus, & fuit eidem Epiſcopo per idem Arreſtum inhibitum, ne liberaret ipſum à priſione, donec ſatisfeciſſet de præmiſſis, & ſub pœna, & onere ſolvendi prædicta, ſi contrarium feciſſet: quia ad priſionem tenendam pro præmiſſis per Parlamentum condemnatus fuerat.

QUÆSTIO CCCLI.

Quando Clerici non debeant immunitate, & privilegio Clericali gaudere.

PEr Arreſtum fuit dictum Floridum Robertum *de Beſtam*, *& le Baudeam*, non debere gaudere immunitate Eccleſiæ, in qua capti fuerant, ratione meurtri per eoſdem commiſſi in perſona domini *de Chivers*, quia ſub ſpe immunitatis habendæ fecerunt illud, & quia inſidias * fecerant. Et etiam per Arreſtum illud, licet eſſent dicti Robertus, *& le Baudeam* Clerici non conjugati, & requirerent reddi ſuo diœceſano, ut tales fuerunt condemnati ad mortem, quia dictus *le Baudeam* fuit ſuſpenſus, & Robertus ſubmerſus: quia amiſerant privilegium clericale propter ſua demerita: quia meurtrarii perſeverantes, & vitam inhoneſtam inſequentes.

* *Inſidias.*] Idem. Nicola. Boer. citans hanc deciſionem, & plura Arreſta in deciſ. Burdegal. 69. num. 19. cum ſeq. ſimile Arreſtum Tholo. infrà Arreſt. Tholo. 67. C.M.

QUÆSTIO CCCLII.

Alia Arreſta lata in Parlamento cœpto in craſtino Feſti beati Martini hyemalis, anno Domini 1396.

Cogitur Epiſcopus abſolvere, & dehumare de campis.

PEr Arreſtum fuit condemnatus Epiſcopus Cenomanenſis ad faciendum filium Ponceti dehumari, qui fuerat, ut excommunicatus per Officialem dicti Epiſcopi in campis humatus, necnon ad faciendum dictum Poncetum abſolvi, quia pendente lite, & poſt inhibitionem Epiſcopo, & ejus Officiali factam, ne contra ipſum procederent, in contemptum proceſſus pendentis inter Epiſcopum antedictum coram Baillivo Cenomanenſi, & appellationis in Parlamento pendentis: & dictus Poncetus pater fuerat excommunicatus, & ejus filius, ut excommunicatus in campis inhumatus, &c.

QUÆSTIO CCCLIII.

*Non eſt ſuperſedendum ab evocationibus ad bannum, niſi pars compareat perſonaliter * allegans ſuum privilegium.*

PEr Arreſtum dictum fuit Ambroſium, qui per Præpoſitum Pariſienſem fuerat ad bannum vocatus,

* *Perſonaliter.*] Et ea notorie obſervantur: ſ inf. par. 7. ar. 9. C. M.

malè appellaſſe, & Præpoſitum bene proceſſiſſe, qui non ſuperſedit ab evocatione, quamvis dictus Ambroſius in D. Dionyſio carceris eſſet in franchiſia, & Epiſcopus notificari fecerat dicto Præpoſito quòd erat Clericus ſolutus, & oſtendit Litteram ſuæ tonſuræ, à quo appellaverat dictus Ambroſius, eò quòd dictus Præpoſitus non ſuperſederat ab evocationibus; nam debebat comparere coram ipſo Præpoſito perſonaliter, & allegare ſuum privilegium propter fraudes: nec obſtabat Litteræ coronæ oſtenſia, quia ignorabatur an eſſet, vel etiam amiſiſſet privilegium, nec de ſtatu ejus apparebat, vel debuiſſet ſe reddidiſſe Ordinario ſuo, qui ſignificaſſet Præpoſito.

QUÆSTIO CCCLIV.

Cauſa criminalis non impedit cognoſcere de appellatione.

PEr Arreſtum dictum fuit quòd ſi quis appellet à captione facta per Iudicem laïcum ad Parlamentum, ratione cujuſdam criminis, & petat Ordinarius ſuum ipſum ut Clericum ſibi reddi: & re vera ſit Clericus, quòd in Curia Parlamenti reſpondere debet ſuper appellatione per eum facta. Nec præjudicat cauſa criminalis agitanda coram Iudice Eccleſiaſtico cauſæ civili, puta appellationi, quia captio à qua appellavit, eſt initium & introitus cauſæ: & an benè vel malè fuerit appellatum, eſt cognoſcendum: aliàs Curia ſæcularis nullam haberet cognitionem ſuper talibus appellationibus, & Rex fruſtraretur hujus cognitione, & etiam emenda, quæ appellationem ſequi poteſt, &c.

QUÆSTIO CCCLV.

Submiſſio executionis teſtamentariæ excludit ordinarium Iudicem.

PEr Arreſtum remanſit Curiæ * executio teſtamenti Joannis Clerici, conſanguinei Joannis *le Clere*, Notarii regii: qui Joannes erat Capellanus ſanctæ Capellæ, eò quòd in teſtamento ſuo, judicio Parlamenti ſubmiſit eam, quamvis eam habere vellet Theſaurarius dictæ Capellæ, eò quòd, ut Capellanus, erat eorum ſubditus.

* Curiæ.] Quæ hodie remitteret ad ſæcularē Ordinariū. C. M.

QUÆSTIO CCCLVI.

Nota Clericum non condemnatum ad priſionem tenendam condemnari.

PEr Arreſtum prima die menſis Martii anno ſupradicto latum, fuit condemnatus Ioannes *Pocholle* Clericus non conjugatus, ad tenendum priſionem in Curia Epiſcopi * Pariſienſis, qui captus fuerat Pariſiis, pro emenda in qua fuerat erga Regem condemnatus, videlicet 200. libris Turonenſibus ratione delicti, & 60. libris Pariſienſibus ratione malæ appellationis, & 100. libris Turonenſibus ratione delicti per eum perpetrati in perſonam Radulphi *de Otines*, Notarii regii, tunc horribiliter per dictum Ioannem vulnerati cum delatione armorum, & infractione ſalvægardiæ; & tamen erant tres anni lapſi quòd in præmiſſis erat condemnatus. Sed prætextu quòd non habebat temporalitatem, & erat Clericus non conjugatus, erat illuſorium Arreſtum.

* Epiſcopi.] Io. Fab. Inſtit. de actionis §. fin. Steph. Auffrer. rep. cle. 1. reg. 2. fallen. 2. c. de offi. ordi. Nicol. Boër. deciſ. Burdeg. 349. num. 11. C. M.

Alia Arreſta lata in Parlamento cœpto in craſtino Feſti beati Martini hyemalis, anno Domini 1397.

QUÆSTIO CCCLVII.

Eccleſia non poteſt authoritate propria capere bona Clerici ſui.

PEr Arreſtum latum in vigilia beati Thomæ Apoſtoli ante Feſtum Natalis, anno Domini 1377. per dominum Guillelmum de Senonis, inter Ducem Burgundiæ conquerentem, contra Capitulum Lingonenſe, ex eo quod dicti de Capitulo dicebant, quòd vacante Sede Epiſcopali, ad ipſos ſpectabant omnia jura Epiſcopalia: & dicebant quòd ad Epiſcopum ſi eſſet, ſpectarent bona virorum Eccleſiaſticorum decedentium ſine herede & ſine executoribus: & quòd talia bona capere poterat ſine inventario, quia ſua erant: & etiam propria authoritate, & quòd erant bona Eccleſiæ; dicto Duce dicente contrarium; quia ſi uſus fuiſſet Epiſcopus, tamen uſus non erat receptibilis: & quòd ad ipſum, qui eſt & erat altus Iuſtitiarius, ſpectabant talia bona ut vacantia: & ſi ad aliquos alios ſpectarent, ſaltem debebant habere per manus dicti Ducis, qui eſt & erat altus Iuſtitiarius: & ſuper hoc erat Dux conqueſtus in caſu novitatis. Finaliter dictū extitit die qua ſuprà, quòd illi de Capit. Lingonen. non erant receptibiles ad dicendum quòd poſſent talia bona capere propria authoritate, & ſine inventario, &c.

QUÆSTIO CCCLVIII.

Vt durante poſſeſſorio in Curia temporali, non poſſit intentari petitorium in Curia Eccleſiaſtica, in cauſa beneficiali.

PEr Arreſtum Curiæ dictum extitit tertia die Ianuarii, anno Domini 1397. per dominum Guillelmum de Senonis, inter dominum Cardinalem de Tuceyo defenſorem in cauſa novitatis, & fratrem Ioannem Mercerii petitorem in eadem cauſa, ſuper poſſeſſione cujuſdam Prioratus, quia dicebat dictus petitor quòd in odium proceſſus pendentis in Curia temporali dictus dominus Cardinalis fecerat ipſum & quoſdam alios citari Avenione: ipſo Cardinale dicente, quòd ſi hoc fecerat, hoc erat ſuper jure beneficii & non ſuper poſſeſſorio, de quo erat quæſtio in Curia temporali: finaliter per Arreſtum fuit facta inhibitio dicto Cardinali, quòd durante dicta cauſa poſſeſſionis, nullo modo intentaret, nec inciperet petitorium, vel permitteret poſſeſſorium finire, vel poſſeſſioni renuntiaret, ſi vellet, &c.

QUÆSTIO CCCLIX.

An marca habeat locum ſuper corporibus, & malis.

CErtis mercatoribus Pariſienſibus qui capti fuerant per ſubditos Epiſcopi *d'Vtrect*, fuit per Arreſtum * Curiæ Parlamenti adjudicata marca contra prædictū Epiſcopum & ejus ſubditos & bona, & dicti mercatores Pariſienſes ceperant quoſdam ſubditos dicti Epiſcopi in villa Morinenſi, & eos incarcerari fecerant virtute Arreſti prædicti. Epiſcopus Morenſis dictos incarceratos dimiſit recedere, qui ob hanc cauſam adjornatus extitit in Curia Parlamenti ad reque-

* Arreſtum.] Supra qu. 334.

Digitized by Google

ſtam dictorum Mercatorum Pariſienſium, ut redderet incarceratos, vel ſummam contentam in Arreſto: dicto Epiſcopo dicente, quòd licet eſſet marca dictis Mercatoribus adjudicata contra dictum Epiſcopum *d'Vtrect*, & ejus ſubditos & eorum bona; tamen non debebant corpora dictorum ſubditorum in carceribus detineri, viſo quòd non erant illi qui dederant cauſam dicto Epiſcopo, ſed alii, licet ſubditi *d'Vtrect*. Item marca eſt odioſa & contra jus commune, dictis mercatoribus in contrarium dicentibus quòd marca erat eis adjudicata contra dictum Epiſcopum *d'Vtrect* & ſuos ſubditos, & ipſorum bona: & quòd per hoc quòd dicit ſuos ſubditos, eſt intelligendum de corporibus. Finaliter per Arreſtum Curiæ dictum fuit ultima die Ianuarii, anno quò ſuprà 1367. quòd non poſſent corpora detineri prædicta marca, non obſtante dicto Arreſto, & fuit dictus Epiſcopus Morinenſis abſolutus abſque expenſis.

QUÆSTIO CCCLX.

*Privilegia fiſci * ad ipſum ſolum ſpectantia de jure civili.*

* *Fiſci.*) De his Pau. l. fin. C. de privil. fiſci. Fran. Lucanus in tract. de privil. fiſci.

PRimò, quia ſi hereditatem vendiderit, non tenetur creditoribus hereditariis. Sed emptor contra jus commune, *l. 1. & 2. C. de hered. vel ac. vendit. & l. cum qui bona, ff. de jure fiſci.*

Secundò, quia ſi prædium ſolum alteri locatum vendiderit, tenetur emptor ſtare locationi, *l. fin. ff. de jure fiſci*, contra jus commune, quod eſt *in l. emptorem, C. de locat. & conduct.*

Tertiò, quia ſi vendat rem alienam ut ſuam, vel donet, ſtatim eſt emptor, vel donatarius ſecurus, nec poteſt proſequi per dominum rei ipſe emptor vel donatarius, *l. bene à Zenone, C. de quadri. præſcript. & Inſtit. de uſu. capi.*, *§. final.* licet ſit contra jus commune, *l. exempto in princi. ff. de act. empt. & l. fundum, C. de evict.*

Quartò, quia ad fiſci utilitatem tenetur quis contra ſe exhibere inſtrumenta, l. ne quiſquam, ff. de eden. & l. 2. §. divi. ff. de jure fiſci, contra jus commune, l. qui accuſare, C. de eden. & l. nimis grave, C. de teſti.

Quintò, quia cum fiſco contrahentis bona ſunt tacitè hypothecata contra jus commune, l. 2. C. in quibus cauſis pign. tacitè contrahit. & l. aufertur, ff. fiſcus, de jure fiſci.

Sextò, in functionibus publicis quæ non præſcribuntur aliquo tempore, niſi mediante titulo à fiſco conceſſo, l. competit C. de præſcript. 30. vel 40. an. & l. fi. C. de fun. patrimonial. lib. 11.

Septimò, quia à debitoribus fiſci præſtantur fiſco uſuræ ſemiſſes, licet anterioribus creditoribus à quibus fiſcus cauſam habet, præſtarentur minores, l. cum quidam, §. ſi debitores, ff. de uſuris, & l. fiſcus, cùm in privati, ff. de jure fiſci, contra jus commune ſcriptum, l. 1. §. de his quib. ut indig. & ibi gloſ. quæ dat intelligere quæ ſunt uſuræ fiſcales.

Octavò, in crimine leſæ majeſtatis, ubi bona confiſcantur, Authen. bona, C. de bonis damnat. ſeu proſcript. contra jus commune ſcriptum.

Nonò, quòd nemini licet vectigalia nova imponere abſque Principis licentia, ſed ſoli Principi competit, l. non ſolent, C. nova vectig. inſtit. non poſſe, & l. vectigalia, ff. de publication. vectigal. & con. &c. ſuper quibuſdam, §. præterea, de verborum ſignificatione.

Decimò, condere legem ſoli Principi competit, l. final. C de legibus, &c.

Undecimò, ad Principem ſpectant ea quæ ſequuntur, quæ ſunt 24. quorum unum ſolùm ſuperiùs enarratur: primùm * viæ publicæ: flumina navigabilia, & ea ex quibus ſunt navigabilia: portus, riparia, vectigalia quæ vulgò dicuntur thelonea, moneta, mulctarum & pœnarum compendia: bona vacantia quæ indignis auferuntur, niſi quæ ſpecialiter quibuſdam conceduntur: bona contrahentium inceſtas nuptias, condemnatorum, proſcriptorum, ſecundùm quod in novis conſtitutionibus cavetur, angariarum, complauſtrorum, & navium piſcationes: poteſtas conſtituendorum Magiſtratuum ad juſtitiam expediendam, argentariæ, palatia in civitatibus conſuetis: piſcationum reditus & ſalinarum: dimidium theſauri in loco Cæſariano inventi, ac loco religioſo, ſi data opera totum ad eum pertineat: bona committentium crimen majeſtatis, ut ſuprà: & hæc habentur in c. unico, quæ ſunt regaliæ, 10. collatione. Et vide leg. 1. C. de bon. vacan. lib. 11.

* *Primùm*,) Sed Extravagans eſt Federici Ænobardi, quæ non habuit locum in Francia, niſi per adinventiones eorū quibus quæſtui eſt reſp. quæ tandem peſſimè cedunt. Carol. enim V. gabellam ſalis invexit, ſed mox ingentes pecuniæ inde corraſæ malè perierunt, nec Regi nec Reip. uſui fuerunt. Adde ſupr. eo. q. 297. C. M.

Duodecimò, quia ſub prætextu inſtrumentorum de novo repertorum ſubvenitur Principi contra jus commune, *l. Imperatores, ff. de ſen. & re judic. juncta, l. poſt rem etiam, l. ſub prætextu, C. de tranſac. & l. ſub ſpecie, de re judic.*

Decimotertiò, quia contra jus commune Princeps poteſt ſententiam mutare ex privilegio, *l. 1. in fine. ff. de quæſtio. & l. divi fratres, ff. de pœnis, l. quod juſſit, & l. cum quærebatur, ff. de ſen. & re judic.*

Decimoquartò, quoad punitionem illius qui ſervum fiſcalem occultat, qui aliàs punitur quàm alter, ut *l. ſi quis ſervum fiſcalem, C. de ſervis fugit. de quo not. in l. quicumque, eod. titul.*

Decimoquintò, quia donatio facta ab Imperatore inter vivos Imperatrici, valet econtra *l. pen. C. de donat. inter vir. & uxor.* licet de jure communi; ſecus ut per totum illum titulum, C & ff.

Decimoſextò, quia donatio facta à Principe, & etiam facta Principi, excedens quingentos aureos, valet abſque inſinuatione, licet contra de jure communi, *l. ſi quis pro redemptione, & l. ſancimus, §. exceptis, C. de donat. & Authen. Item à privatis, ibidem collatum.*

Decimoſeptimò, quia in rebus donatis filiofamiliàs, vel filiafamiliàs, à Principe vel Auguſta, habens eos in poteſtate, non habet uſumfructum, ſecundùm quod nec in caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi peculio, licet de jure communi ſecus, ut l. cùm multa, C. de bonis quæ liber. juncta. l. cùm oportet eod. titul. & quia per totum illum titul. &c.

Decimooctavò, quia pœna quadruplici punitur, qui in fiſcalibus contractibus fraudem committit, l. qui in contractibus lib. 10. facit l. 4. §. ſed & qui, & l. ſacrilegii, §. fi. ff. ad leg. Iul. pecu. &c.

Decimononò, quia ſi fiſcus habeat minimam portionem alicujus rei, & alter majorem ſi fiſco placuerit vel ejus Procuratori, tota diſtrahetur, etiam invito altero majorem portionem habente, & habebit quilibet partis ſuæ partem vel pretium, l. unica, C. de vendit. rerum fiſcal. commu. cum privat. lib. 10. & l. multùm intereſt, C. de commu. re. alien. &c.

Vigeſimò, quia ſi pecuniam fiſcalem receperit mutuò, abſque fiſci authoritate ab exactoribus tabularum, officiiſve rationum ad quadrupli pœnam tenetur, & ſi ſit aurum, perpetuò deportabitur bonis confiſcatis fiſco, & ille qui tradit mutuò, capitali Sententia ſubjungetur, l. 1. & 2. C. de his qui ex public. ratio. mu. pecu. ac ce. lib. 10 vide l. ſi quis per unam mutationem, C. de curſu public. lib. 12.

Vigeſimoprimò, quia judicatum contra fiſcum infra triennium retractari poteſt, ut C. de Sent. adver. fiſc. latis retractan lib. 10.

Vigeſimoſecundò, quia in favorem fiſci receditur à venditione vel locatione facta prædiorum fiſci, ſi alius plus offerre voluerit, leg. Lucius, §. final. ff. ad munic. & leg. 1. & 2. cap. de vendendis rebus civitatis lib. 11.

Digitized by Google

Vigeſimotertiò, quia filii primipilariorum tenentur ratione debiti hujus officii per parentes contracti, licet heredes non ſint, ut leg. final. C. de primipilo, lib. 12.

Vigeſimoquartò, quia dos mulieris obnoxia eſt: & tacitè obligata Principi propter debita in primipilari officio à viro contracta, l. ſatis notum, C. in quibus cau. pig. vel hypo. tacitè contrahitur.

Vigeſimoquintò, quia debitor retineri poteſt pro debito fiſcali, l. 2. C. de numerariis actuar. & adjutor. ſeu ſcriniariis, &c. lib 12. in textu ibi, ad ſolutionem eſſe retinendos, &c. l. 2. Cod. de exacto tributo, lib. 10. & ibi notata ſuper verb. cuſtodia, facit l. ſacrilegii, §. fi. ff. ad leg. Iul. peculatus.

Vigeſimoſextò, quia immunitate non gaudent debitores fiſci & publicorum tributorum, ut in Authen. de mandat Princip. §. publicorum verò, col. 3.

Debitores fiſci & tributorum publicorum, non gaudent immunitate.

Vigeſimoſeptimò, quia nullus alicui poteſt concedere gardiatorem, niſi ipſe, l. final. C. de erog. mil. annonæ, lib. 12.

Vigeſimooctavò, quia nullus concedere poteſt publicos curſus, niſi ipſe, leg. final. C. de curſu public. lib. 12.

Vigeſimononò, quia ſolutus eſt legibus licet ſecundùm leges vivere velit, *l. digna vox, C. de legibus, & l. Princeps, ff. eod. titul. &c.*

Tricesimò, quia ſoli Principi competit ſociare in numero peditum vel equitum, vel in quolibet milite, & alteri non, ſine probatoria Principis, l. neminem, C. de re militari, lib 12. idem ſingulariter de quolibet alio officio, l. nullum, C. de cohorta eodem libro, & l in his, & l. probatorias, C. de diverſis officiis, eod. lib. 12.

Triceſimoprimò, quia Sententia contra fiſcum lata, abſente fiſci patrono, nulla eſt, l. ſi necus alicui, & l. 3 §. divus, ff de jure fiſci, ſecus regulariter, l. velamento, C. de poſtul.

Triceſimoſecundò, quia nunquam fiſcus ſolvit in ſuis proceſſibus aliquos ſumptus * & per conſuetudinem, quamvis ſuccumbat, &c.

* *Sumptus.*) Nec etiam ei ſolvuntur. C. M.

Privilegia Regis & ejus filiorum, jure canonico & civili.

PRimò, quia aliquis, niſi Rex * vel Regina, conſervatorem habere non poteſt illum qui ſub ſua juriſdictione degit, cap. final. verſic nec aliquis, de offic. jud. delegat. lib. 6. Secundò, in baptiſari faciendo filios & filias extra Eccleſiam, quod eſt contra jus commune, ut cap. un co de bapt ſm. & ejus effect. in cle. Tertiò, in prærogativa quam habent filii Regum contra Extravagantem, execrabilis, Ioannis ibi carnalis, &c. circa principium ejus. Quartò, quia eorum filii tributum vel cenſum non debent. *Matthi 17. c. &c.*

* *Rex.*] Sed Papa pro Regibus habet omnes de facto laïc principes, ut vel Comité Burgondiæ. C. M.

QUÆSTIO CCCLXI.

Iura regia conſuetudinaria.

PRimò, quia in crimine Majeſtatis in primo capite ſunt bona Principi per confiſcationem quæſita, licet ſint in alterius alta juſtitia, & non alto juſtitiarii.

Secundò, ut dicunt aliqui, idem cum primo, de bonis illius qui falſam monetam fabricat.

Tertiò, idem de bonis illius qui falſavit magnum ſigillum regium, vel Litteras aliquas ut regias ſignavit, adulterino ſigillo ut regio ſigillavit, ut fuit dictum per Arreſtum tempore domini Petri de Ordeomonte, Cancellarii Franciæ, ac tempore domini Petri de Gyaco, Cancellarii Franciæ: necnon tempore domini Arnaldi de Corbia, Cancellarii Franciæ: contra quoſdam Nivernenſes, ut contra Ioannem *de Germini*. Et in illis caſibus confiſcantur ad utilitatem Cancellarii Franciæ ad cauſam ſui officii, quæ numquam fuerunt viſa ante tempus dicti quondam Cancellarii domini Petri de Ordeomonte; immò omnes contrarium tenerent, vel quaſi, niſi fuiſſent illa Arreſta, virtute & à tempore quorum ita fuit uſum cùm caſus emerſerunt. Et rationes confiſcationum factarum Regi & Cancellario per medium ejus, videntur hæ.

Primò, quia Cancellarius habet diligentiam, curam & ſolicitudinem cuſtodiendi ſigillum: necnon in ſigillandis Litteris, videlicet ſi rationabiles ſint ad ſigillandum necne, & poſſet ſequi inconveniens maximum ſi tales malefactores contra ſigillum ac Cancellarii officium non bene punirentur. Et ob hoc vult Authent. ut divinæ juſſiones, &c. collat. 8. quòd divinæ juſſiones habeant ſubſcriptionem glorioſiſſimi Quæſtoris, id eſt Cancellarii: ut habetur in l. final. C. de diver. reſcript. in gloſ. ſuper ver. quæſt.

Divinæ juſſiones habent ſubſcriptionem glorioſiſſimi Quæſtoris.

Secundò, quia habet cognitionem, correctionem & punitionem ſolus, & in ſolidum de omnibus fraudibus & falſitatibus commiſſis, privilegiis & Litteris regiis, quæ tranſeunt & tranſire debent per Cancellariam, & ſtatim quod recipitur per ſuſpicionem, vel alias remitti ad eum. Hoc innuit Littera in dicta Authent. ut divinæ juſſion. &c in fine, collatione 8.

Tertiò, dictus Cancellarius eſt pars corporis domini Regis, imò ipſius perſonam repræſentat: ex quo ſequitur quòd delinquentes contra Cancellarium, delinquunt ſeu delinquere cenſentur contra Regem, cùm Litteræ Cancellariæ loquantur nomine regio; imò, quod plus eſt, Rex loquitur, & quodam modo committunt crimen Majeſtatis: cujus cognitio competit Regi, ac confiſcatio bonorum committentis illud crimen, etiam in alterius alta juſtitia ſituatorum, tam de Conſuetudine regni Franciæ, quàm de jure, etiam in feudalibus, quæ ad dominum feudi non revertentur. Hoc not. in Sec. tit. de feudis, §. quoniam ſuper, & hoc in c. in quibuſdam, de pœnis, & ibi Hen. ad hoc facit, l. non contrahit, l. qui ſtatuas, & l. famoſi, in fi. ff. ad leg. Iul Majeſt. nam Rex ſuperior eſt: à quo omnia proceſſerunt, & per conſequens ad eum omnia de facili revertuntur, prout notat plenè §. ſuperiùs allegat. & Hen. c. vergentis, de hæret. & per hoc medium ad Cancellarium, ut ſuæ injuriæ habeat propriam vindictam; juxta Titulum, qua ſit pri. cauſa bene. amittend. §. denique, collatione 10. Nam hoc periclum, & hæc injuria redundat nedum in Regem, ſed etiam in Cancellarium, qui habet ſolatium confiſcationis bonorum, &c.

QUÆSTIO CCCLXII.

Quòd Curia Eccleſiaſtica per temporalem cogitur reddere malè exacta.

NOta quòd Archidiaconus Pariſienſis per captionem ſuæ temporalitatis, fuit coactus ad reddendum Mathieto de Benno palpiro, centum & quinquaginta francos quos exegerat tortionaliter, & per compoſitionem à dicto Mathieto, & fuit condemnatus ad hoc per Arreſtum Curiæ Parlamenti; Nam ipſi impoſuerat quòd jacuerat cum alia muliere quàm uxore ſua: & ob hanc cauſam tenuerat ipſum in priſione, donec ſolviſſet ſummam antedictam.

Digitized by Google

QUÆSTIO CCCLXIII.

An Prælatus poſſit laïcum capere virtute juriſdictionis ſuæ Eccleſiaſticæ.

IN Parlamento cœpto in craſtino feſti ſancti Martini hyemalis, anno Domini 1395. fuit ad requeſtam Ducis Burgundiæ, & cujuſdam alterius, Archiepiſcopus Rhemenſis in Curia Parlamenti adjornatus in cauſa novitatis, ex parte Ducis & dicti alterius, ex cauſa extortionum in præjudicium juriſdictionis temporalis eidem alteri factarum. Et dicebant Dux & regius Procurator, quòd Archiepiſcopus non erat admittendus ad proponendum poſſeſſionem quòd laïcum capere poſſet, per rationes ſequentes.

Primò, quia duo ſunt genera hominum Clericorum & laïcorum: laïci ſubditi juriſdictioni temporali, Clerici Eccleſiaſticæ.

Secundò, nil habent facti Epiſcopi vel Iudices Eccleſiaſtici, ſed ſolùm verba, per c. cùm non ab homine, de judi. & capere facti eſt, ergo, &c. ad hoc 23. q. 5. cap. Principes.

Tertiò, quia nec poſſent cognoſcere de cauſa arreragiorum reditus, multominus, nec capere quod eſt plus.

Quartò, hoc eſſet in præjudicium juriſdictionis Regiæ, quia ſi laïci à captione appellarent, vellent Prælati prætendere appellationem ire ad Curiam Romanam: ſic Rex amitteret juriſdictionem ſubditi ſui.

Quintò, quòd laïci ſint ſubditi juriſdictioni temporali, nulla obſtante Conſuetudine, apparet, c. unico, de biga. li. 6. in textu ibi, coërtioni, &c. & ibi videtur gloſſa ordinaria ſuper verb. non obſtante.

Sextò, quia Clerici conjugati habitum & tonſuram deferentes ſunt ſubditi, prætquàm in duobus caſibus, juriſdictioni ſæculari, & tollitur Conſuetudo, ut ibi notat Ioannes And. & Archi. licet contra Io. Mo. Et requirebant Procurator regius & Dux reſtabilimentum fieri laïci capti per privilegium novitatis.

Item & videre volebat Procurator regius proceſſum factum per Officialem Archiepiſcopi contra laïcum, eò quòd prætendebat Archiepiſcopus quòd habebat cognitionem cujuſdam cauſæ contra dictum laïcum, & ſic captionem ipſius: quare volebat videre Procurator regius, an proceſſerat Archiepiſcopus contra ipſum ex cauſa cujus cognitio ad eum ſpectaret, dum diceret Archiepiſcopus ſe eſſe in poſſeſſione capiendi laïcos virtute juriſdictionis Eccleſiaſticæ in caſibus quorum cognitio contra laïcos ad ipſum ſpectabat. Archiepiſcopus dicebat laïcum captum fuiſſe in ſua juriſdictione temporali, virtute ſuæ juriſdictionis Eccleſiaſticæ, & eſſe in poſſeſſione capiendi laïcos, ut ſuprà, & eſſe de jure fundatum, necnon de Conſuetudine. Primò de jure civili; quia cùm committitur juriſdictio, & ea ſine quibus, ut captio. Secundò de jure canonico, c. cùm Epiſcopus de offi. ordi. lib. 6. c. Novimus: de verbor. ſignificat. c. ſi Clericos de Senten. excom. lib. 6. c. Univerſitatis, c. mulieres, & c. ut famæ, §. laïci, & ibi per Hen. de Senten. excomm. in antiquis.

Tertiò, quòd Eccleſia habeat in laïcos juriſdictionem: patet cap. innotuit, de arbitris, cap. novit. de judi. c. verum, c. ex tranſmiſſa, c. ſi Clericus, de foro compet. & vide de hoc, per Hen. in c. ſi diligenti, eo. titul. in 2. diſt. & d. c. ex tranſmiſſa, & per hoc, c. licet, & c. ex tenore, eodem titulo.

Item capax eſt Eccleſia, quia nec contra jus divinum naturale, nec inductum peccati mortalis, nec contra bonos mores, ad hoc dictum, c. ſi Clericus in fine, de foro competenti, & notat. c. ſi duobus, de ap. & c. Romana, §. debet, eodem titulo, de appellation. lib. 6. nec obſtant contraria; quia licet ſint duo genera hominum, non obſtat hoc in caſibus quorum ad Eccleſiam ſpectat cognitio, quin Eccleſia habeat laïcorum captionem, nec eſt in juriſdictionis regiæ præjudicium, quia eſt in caſibus quorum cognitio ſpectat ad Eccleſiam: nec obſtat, c. cùm non ab homine, quia ſolv. ut ſuprà feci in cauſa quam contra Epiſcopum Pariſienſem placitavi. Nec obſtat de cauſa arreragiorum, quia illa eſt uſurpatio, & cenſetur realis cognitio propter medium concludendi, l. non debet, in fi. ff. de dolo: nec debet fieri reſtabilimentum, quia laïcus non eſt requirendus, nec proceſſus videri debet: quia declaratur cauſa quæ de ſui natura ſpectat ad Eccleſiam, & eſſet valde durum ſic Eccleſiam aſtringere ad oſtendendum ſuum proceſſum: & nimis grave eſt, &c. *l. nimis, C. de teſti.* Finaliter dictum fuit per Arreſtum, quòd ſuper loco in relatione declarato fieret reſtabilimentum realiter & de facto, & quòd proceſſus oſtenderetur Procuratori regio.

QUÆSTIO CCCLXIV.

An homicida vitians uxorem occiſi amittat privilegium clericale.

ACcidit caſus menſe Decembri, anno Domini 1395. quòd quidam nomine laquetus fuit captus, & requiſitus ab Epiſcopo Pariſienſi, & erat in habitu & tonſura clericalibus, & eò quòd meurtraverat quemdam bonum hominem nuncupatum Symonem, cujus uxorem cognoverat ante factum & poſt factum, non tamen ante factum dederat fidem de ea capienda, & econtra, & poſteà cognovit, ſic matrimonium præſumptum, juxta c. is qui fidem, de ſponſalibus. Quærebatur an gaudere deberet privilegio clericali, & reddendus eſſet Officiali Pariſienſis Eccleſiæ eum requirenti. Quidam dicebant quòd ſic; quia machinaverat in mortem viri, & quia cognoverat ejus uxoré ante factum, ſic matrimonium ſubſequens factum nullum; ſic non bigamus, ergo &c. debet gaudere clericali privilegio. Alii contrarium, quia in matrimoniis illicitis contrahendis, non juris effectus, ſed animi deſtinatio & affectus intentionis opere ſubſecuto inſpicitur: ut c. nuper, de bigamis. Ego dicebam quòd non obſtabat contra eum dictum c. nuper; quia ibi loquitur quoad Ordinum promotionem, non quoad privilegii clericalis privationem, quod eſt multum ponderandum & periculoſum. Item ex adverſo dicebam, quòd fuerat verum matrimonium, & ſic bigamus,* ſic Officiali non reddendus; quia licet fuerat machinatio, non tamen animo & ſpe contrahendi cum uxore meurtrati: ſic partes confeſſæ fuerunt quòd ante meurtrum non habebant intentionem, nec habuerunt loquelam de capiendo, unus alium, & ſic machinatio non impediebat matrimonium, juxta c. 1. de con. inſidel. & nota. per Hen. in c. fin. de eo qui duxit in matr. quam poll. per adult. Item dicebant quòd licet cognoviſſent ſe ad invicem; non tamen contraxerant de facto matrimonium, nec fidem dederant de contrahendo, & ſic per hoc non erat impedimentum in dicto matrimonio poſt factum meurtrum contracto, c. 1. c. ſuper hoc, c. ſignificavit, & d. c. fi. de eo qui duxit in matr. quam poll. per adult. Finaliter ſuſpenſus fuit per collum, & ſe deſtitit Officialis à requiſitione ſua. De hac materia videatur in c. unico, de bigam. lib. 6. per Archi. & Ioan. And. per Hen. ubi ſuprà, in d. cap. nuper, & ibi bona notata videntur, ſuſpendendus, licet nullum fuiſſet matrimonium, quæ per Hen. recitatur in d. cap. nuper, & vide de hoc c. 2. de Bigamis.

* Bigamus] Cum vidua, & copula ſecuta: & ſic bigamia interpretativa in primo caſu, quæ omne privilegium clericale tollit, c. quiſquis 84. diſt. deciſ. Tholoſ. q. 335. C. M.

QUÆSTIO

Digitized by Google

QUÆSTIO CCCLXV.

In Caſtelleto Conſuetudines notoriæ. *

* *Notoria.*] Sed obſoletæ.

NOn tradens ſuas ſcripturas, ſive per modum factorum, ſive per modum memoriæ ſint tradendæ, ſive ſit defenſor, ſive petitor, ad diem ſibi ſuper hoc aſſignatam, amittit cauſam ſuam. Item faciens defectum ad diem ad quam habebat dilationem pro garendo adducendo vel defendendo, ſive ſit petitor, ſive defenſor, amittit cauſam ſuam, &c.

QUÆSTIO CCCLXVI.

Conſuetudines in Picardia * *ſuper ſuccedendo.*

* *Picardia.*] Quæ adhuc hodie ſervātur. C. M.

IN directa ſucceſſione maſculus antiquior, vel ſolus maſculus reſpectu ſororum eſt heres univerſalis: alii habent quintam partem hereditatis proviſione: inter femellas non eſt antiquitas, potior in lineâ directa, in linea tranſverſali, in gradu æquali, antiquior inter maſculos, & antiquior femella inter femellas eſt heres principalis, ut ſuprà per hoc Arreſtum *de Picquegny*, ubi quælibet duarum ſororum dicebat ſe antiquiorem, ad finem habendi ſucceſſionem.

QUÆSTIO CCCLXVII.

An renebit priſionem cedens bonis.

PRo emenda debita, eò quòd malè appellavit priſionarius, cedendo bonis erit extra priſionem: licet ſecus * ſi pro delicto mero eſſet debita, ad hoc Arreſtum *de Herveu le Coq*, contra quemdam ſcutiferum.

* *Secus.*] Ad hoc quæ ſcripſi ad edictū Henr. II. contra parvas datas, §. 13. q. ult. & in Conſuet. Pariſienſi §. 192. C. M.

QUÆSTIO CCCLXVIII.

Etiam Epiſcopus non litigat per procuratorem abſque gratia.

EPiſcopi *de Clermont* Procurator in Parlamento ob defectum gratiæ, fuit declaratus per Arreſtum non bene fundatus.

QUÆSTIO CCCLXIX.

Sufficit Advocato affirmare Litteras tradidiſſe vel reddidiſſe, abſque alia probatione.

PEr Arreſtum fuit dictum pro Magiſtro Clemente Petro *de Reliac*, Advocato Parlamenti contra Priorem noſtræ Dominæ de Campis, quòd aliàs non tenebatur docere de redditione cujuſdam Litteræ, quam per affirmationem quam fecerat redditione facta dictæ Litteræ ipſi Procuratori, licet confiteretur habuiſſe dictam Litteram; nam omnes eſſent Advocati adſtricti: aliàs, &c.

QUÆSTIO CCCXX.

Littera obligatoria Prioris & Conventus eſt executoria poſt mortem Prioris.

LIttera obligatoria Prioris & Conventus, facta eorum ſigillis ſigillata, poſt mortem Prioris, ſigillis recognitis, eſt executoria ſuper bonis Conventus & Prioris, poſt mortem Prioris. * Sic fuit dictum contra Priorem ſancti Martini de Campis.

* *Prioris.*] Quia eſt nomen dignitatis quæ non moritur. Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 171. C. M.

QUÆSTIO CCCLXXI.

Quòd captus Pariſiùs debet reddi Epiſcopo Pariſienſi.

DIe 26. Februarii, anno Domini 1367. fuit per Arreſtum dictum pro Epiſcopo Pariſienſi contra Archiepiſcopum Rothomagenſem, quòd Epiſcopo Pariſienſi redderetur Robertus *Fere* Rothomagenſis diœceſis dicti Archiepiſcopi ſubditus, & non dicto Archiep. requirenti, eò quòd Pariſiis fuerat captus, & non in diœceſi dicti Archiep. dictus Archiep. licet allegaret quòd fecerat ipſum citari ad comparendum perſonaliter coram ipſo, & quòd non erat in proceſſu antè.

QUÆSTIO CCCLXXII.

Pour le Roy, pour connoiſtre des ſubjets d'autruy.

PAr *Vſage & Couſtume du Bailliage d'Amiens, en cas de prevention, le Roy a la connoiſſance des ſubjets de Monſeigneur d'Artois, & d'autres, en convenances faites pour cauſes du mariage, d'obligation ou contracts de Lettres, ſoit authentiques ou autres, ou en deniers en cas de lotiage, de meſurage, comme de grain décheu par les fermiers, voire en cas de teneure de fait, ſans en faire renvoi.*

QUÆSTIO CCCLXXIII.

Caſus ubi Rex habet cognitionem in caſu præventionis.

ITem, *par la Cour fut dit que pendant la queſtion, ſi renvoy ſe devoit faire ou non par le Bailly d'Amiens, que le Bailly connoiſtroit du principal par main ſouveraine, ſans prejudice de la cauſe d'appel, que fait avoit Monſeigneur de Bourgogne, de ce que renvoy ne luy avoit eſté fait de Iean de Bauly, le pere & le fils, qui adjournez avoient eſté devant le Bailly d'Amiens, à la requeſte de Colart Change, pour cauſe des promeſſes faites en mariage, ſans prejudice de l'appel, &c.*

QUÆSTIO CCCLXXIV.

Quando minor à primogenito feudum tenere debet.

IN Campania minor tenebit in feudum, ſi velit: aliàs non, ſi nolit feudum paternum vel maternum, quo.

Digitized by Google

ſibi in partitionem traditur à primogenito ſuo: quod verum eſt, ſi portiunculam ſaltem illius feudi retineat primogenitus, ut quod tradit ab illa portiuncula tanquam à domanio moveatur: aliàs non, quia facere non poſſent quòd ab illo * feudo ſeparato teneretur.

* *Illo.*) Scilicet primogenito, tamquam ab alio feudo. C. M.

QUÆSTIO CCCLXXV.

Non eſt quis exaudiendus contra ſuum fundatorem ultra privilegia ſibi conceſſa.

Communitas ſancti Quintini non fuit recepta contra regium Procuratorem ad ponendum ultra ſua privilegia regia, per quæ prætendebant juriſdictionem, &c. quia fundator eorum eſt. Sed aliqui dicunt quòd non juvabant poſſeſſionem & ſaiſinam à tanto tempore, &c. nec conſuetudine; ſed ſolùm ſuis privilegiis. Alii contradicunt.

QUÆSTIO CCCLXXVI.

Appellans dicere tenetur & declarare diem ſuæ appellationis.

Fuit lata Sententia contra *Audoyn Chauveron*; ſcilicet malè appellaſſe, eò quòd non declaravit diem ſuæ appellationis. Item fuit dictum eadem ratione inter Comitem de Marchia, & Comitem de Alenconio.

QUÆSTIO CCCLXXVII.

De Beneficio quod per medium Procuratoris regii, aliquis non faciens ſe partem, conſequitur emendas honorabiles & proficuas.

Sic fuit dictum contra armigerum Comitis de Magno Prato, qui quemdam exiſtentem in ſalvagardia regia verberaverat, qui ſe partem contra ipſum non faciebat; ſed ipſum proſequebatur Procurator regius.

QUÆSTIO CCCLXXVIII.

Sufficit manum munire de hereditagiis.

Petrus *de Hoſtor* de Normania, fuit receptus ad munitionem faciendam de nuda proprietate hereditagiorum ſuorum in Normania ſituatorum, ut oppoſitiones de quibus alter habebat, uſumfructum: & fuit propter Conſuetudinem Normaniæ, quæ eſt quòd ſufficit munire de hereditagiis, licet in Francia de mobilibus.

In Normania ſufficit muniri manum de hereditagiis: in Francia de mobilibus.

QUÆSTIO CCCLXXIX.

Magiſtri Requeſtarum Palatii non obediunt Litteris Status, niſi ſpecialiter ipſis dirigantur.

Non obediunt Magiſtri Requeſtarum Palatii Litteris Status, niſi * ſpecialiter ipſis dirigantur: ſecundùm quod nec Parlamentum. Sic fuit hac ratione per eos dictum pro Ægydio *de Ducy*, contra quemdam heredem *du Prince d'Amours*.

* *Niſi.*) Et malè, ut dixi ſuprà q. 18. C. M.

QUÆSTIO CCCLXXX.

Dominus poteſt manumittere ſervum quem habet ratione temporalitatis à Rege moventis.

In Campania ſi aliquis ſervus, alicujus ratione feudi quod tenetur à Rege, manumittatur per dominum ſuum, capere coronam * poteſt, & ipſo mortuo Rex, etiamſi fuiſſet ſervus Eccleſiæ cadentis in regalia, nullum jus habet, nec poteſt in eo prætendere, & ſi in ſervitutem retruderetur non factus Clericus, efficeretur Regis Burgenſis, non ſervus antiquioris domini.

* *Coronam.*) In tonſuram clericalem, etiam ſine licentia Regis mediati domini; ſed ſi Rex eſſet domini immediatus, ab eo manumitti deberet, ut ſuprà q. 164. C. M.

QUÆSTIO CCCLXXXI.

Quis poteſt dicere gratiam ſubreptitiam.

Item non fuit * receptus in Parlamento Magiſter Ludovicus *Blanchel*, aliàs *Valet*, dominus *de la Queuë en Brie*, ad proponendum gratiam regiam ſubreptitiam contra quemdam malefactorem prætendens intereſſe: quòd ſua hereditagia habebat in alta Juſtitia dicti Magiſtri Ludovici; cùm nulla eſſet alia pars prætendens dictam gratiam ſubreptitiam: cum non procedere videatur niſi ex radice cupiditatis, non juſtitiæ amore. Idem fuit dictum contra dominam Duchiſſam Aurelianenſem.

* *Non.*) Fuit idem ſupr. q. 184. 311. C. M.

QUÆSTIO CCCLXXXII.

Quando pecunia alicujus ſit Regi quæſita.

Fuit dictum per Arreſtum pro domino Joanne *le Mercier*, contra dominum *Digne*, quòd quædam pecunia quam habebat * pro redemptione cujuſdam Anglici in depoſito, per idem *Digne* ad utilitatem cujuſdam qui ceperat illum Anglicum, erat Regi applicata. Et quòd poſt dictam redemptionem, & pecuniæ depoſitionem, ille qui ceperat illum Anglicum, & ad cujus utilitatem erat illa pecunia depoſita, devenerat Navarricus & regni Franciæ inimicus: & dicta pecunia, quæ ſua, vel quaſi erat, reperiebatur in regno Franciæ.

* *Habebat.*) Dictus *Mercier* depoſitarius. C. M.

QUÆSTIO CCCLXXXIII.

Nec Eccleſia de actione reali cognoſcat.

Capitulum *de ſaint Maixent* fuit condemnatum in ducentis libris, eò quòd cognoverat virtute juriſdictionis ſpiritualis de actione reali, & per Arreſtum.

QUÆSTIO CCCLXXXIV.

Qui habent priſias piſcium de mari Pariſiùs venientium.

Primò dominus *de Mont en Chairs*, ſecundò dominus *de Montmorency*, tertiò Religioſi ſanctæ Genovefæ, quartò domini de Hoſpitio Dei, Pariſiùs: Quintò Epiſcopus Pariſienſis, ſextò ſex Pares *de Chaumont*, ſeptimò dominus *de Clairefontaine*.

Digitized by Google

QUÆSTIO CCCLXXXV.

Quando accordum ſit paſſandum.

ITem pro parvis *de ſaint Flour* fuit dictum contra magnos, & etiam pro Abbate *de Tornus*, contra Conventum, quòd tenendum erat accordum pro quo faciendo ante ipſum factum, erat data licentia Curiæ partibus; licet non eſſet poſteà in Curia paſſatum. Ratio quia licentia procedebat, nec erat reportandum Curiæ, &c.

QUÆSTIO CCCLXXXVI.

An ab Officiali ſit appellandum ad Parlamentum.

FUit ante longum tempus dictum per Arreſtum, dominum Joannem *la Poſtole* non eſſe ut appellantem recipiendum ab Officiali Curiæ Eccleſiaſticæ Lingonenſis ad Parlamentum, quia Curia Eccleſiaſtica non reſſortitur ad temporalem. Item fuit idem pariter dictum contra dominum Guillelmum *Creüil*, qui ab Officiali Curiæ Eccleſiaſticæ Capituli Lingonenſis appellaverat ad Parlamentum. Item pariter fuit idem dictum in effectu contra Præpoſitum regalem *de Angi*, pro Epiſcopo Belvacenſi, qui Præpoſitus appellaverat ab Officiali Belvacenſi ad Parlamentum; tamen non fuit idem, quia per Parlamenti Curiam fuit dicta appellatio annullata * abſque emenda. Et fuit dictus Præpoſitus remiſſus ad Curiam Eccleſiaſticam Belvacenſem. Sed fortè ratio fuit, quia Officiarius regius.

* *Annullata.*) Graviter errabant novelli quidã Pragmatici, qui Curiæ Burdegalenſis Arreſtum irridebant, quo appellationem tamquam ab abuſu à quodam Officiali Eccleſiaſtico annullaverat, quos reprehendi, quia Curia eſt Iudex & juſtitiæ & meriti omnis appellationis interpoſitæ, etiam in caſu in quo non eſſet Iudex actus à quo appellatur. C. M.

QUÆSTIO CCCLXXXVII.

An habens rem cum Iudæa comburi debeat.

PEtrus, aliàs Joannes *Hardi* fuit combuſtus per Baillivum Epiſcopi Pariſienſis, eò quòd rem habuerat cum quadam Iudæa; & tamen Gaufridus *Bonſſart* non fuit combuſtus, quamvis habuiſſet rem cum Iudæa, ſed fuit propter furtum ſuum ſuſpenſus. Et fuit ratio in primo, ut dicunt quidam, quia in primo caſu dictus *Hardi* habuit ex Iudæa liberos, qui Iudæi remanſerunt: in ſecundo caſu non; ſed hoc procedere non credo; tum quia habere rem cum Iudæa à Chriſtiano, eſt rem habere cum cane, juris interpretatione; ſic comburi * debet. Tum etiam quia ſic oportet eſſe regulam uniformem in hac materia. Nec eſt diſtinguendum an pueri naſcantur ex coitu tali, necne, ſed an Chriſtianus habeat rem cum Iudæa, quæ canis reputatur, & propter commixtionem naturæ, & quia poteſt ex coitu tali concipi & generari qui Chriſtianus non fiet, quamvis videatur quòd procedat, quia rem habere cum Judæa eſt rem habere cum muliere à Deo creata, non animali bruto. Secundò, quia de jure punitur qui cum Judæa contrahit matrimonium, juxta l. ne quis Chriſtianam, C. de Judæis. Non autem dicitur ibi, puniatur, ſi non contrahat: quia in caſu primo eſt abuti bono ſpirituali, puta patrimonio, non in ſecundo caſu. Sed videtur contrarium per dictam l. ne quis, quia ibi non fuit ratio decidendi contractus matrimonii, ſed coitus, &c.

* *Comburi*) Fatuum & præpoſterũ argumentũ, imò magis peccat abutens Chriſtiana quàm Iudæa, & contra hunc textũ Oldral. quæſt. phi. q. Decius c. conſtitutus, de appel. nicol. Boeri, deciſ. Burdegal. 316. nũ. 11. Fa. l. quæ adulterium, C. ad leg. Iul. de adult. C. M.

QUÆSTIO CCCLXXXVIII.

An in Curia laïcali ſit cognoſcendum de re ſpirituali per viam ſimplicis ſaiſinæ.

FUit aliàs per Arreſtum receptus quidam Carmelita ad proponendum ſaiſinam in Parlamento, in ſimplici ratione lecturæ ſeu magiſtratus in Theologia, quæ eſt res ſpiritualis. Et quidam alius fuit receptus ad proponendum ſimplicem ſaiſinam ratione fructuum ſui Beneficii in Eccleſia *de ſaint Quentin en Beauvoiſis*, quamvis ſint res ſpirituales: Ratio decidendi fuit, quia poſſeſſio ſpiritualis mere eſt quid facti, juxta notata per Innocen. in c. cùm dilectus de elect. & per Archid. in c. frequens, de reſtit ſpol. lib. 6. & per alios Doctores, in c. fin. de foro compet. quare, &c.

QUÆSTIO CCCLXXXIX.

An Clericus poſſit convenire laïcum coram Conſervatore privilegiorum, pro debito civili.

ANno Domini 1414. datum fuit Arreſtum pro Florentio *d'Avec*, contra quemdam Papietarium Univerſitatis Pariſienſis, per quod fuit * dictum ipſum Papietarium, nec cæteros privilegiis prædictæ Univerſitatis gaudentes, minimè laïcum coram Conſervatore antedictorum privilegiorum poſſe convenire, nec per viam monitionis procedere, niſi ſit facta priùs ſuper bonis mobilibus & immobilibus coram Præpoſito Pariſienſi legitima diſcuſſio.

* *Fuit.*) Sed poſteà ex privilegio regio data eſt poteſtas dicto Conſervatori & Eccleſiaſtico, cognoſcendi de actione merè perſonali contra laïcos. C. M.

Hic in prioribus impreſſionibus finiebant Quæſtiones & Deciſiones Curiæ Supremæ Parlamenti, ſcilicet Pariſienſis, collectæ per Ioannem Gallum. Sed quia inter Arreſta & Deciſiones ejuſdem Curiæ, quæ perperam hactenus erant excuſſæ inter Arreſta Parlamenti Tholoſani, quatuor Arreſta inveni, quæ ſunt ejus temporis quo præfatus Ioannes Gallus in eadem Curia Advocatus fuit, & ſcripſit, ideo quatuor illa hic eadem numero continuato ſubjunxi. C. M.

QUÆSTIO CCCLXXXX.

IN Parlamento incœpto in craſtinum beati Martini anno 1393. fuit damnata littera Status per *Boucicault*, Mareſcallum Franciæ conceſſa, quia non ſpectabat ad aliquem niſi ad Regem, * & inhibitum ſibi ut de cætero non concederet.

* *Regem.*) Qui ſolus dat Litteras ſuſpenſivas inſtantiæ: ſed Mareſchalli ſeu Capitanei ſcedam certificatoriam, quod impetrans eſt in poſſeſſione. C. M.

QUÆSTIO CCCLXXXXI.

ITem nota quòd quando gravamen infertur in patria conſuetudinaria per commiſſionem patriæ juris ſcripti, executor eſt adjornandus, & pars intimanda. Ita dictum fuit per Arreſtum.

Digitized by Google

QUÆSTIO CCCLXXXXII.

ITem anno Domini 1397. dictum fuit pro quadam muliere * nomine Martha, quòd corpora non poſſent detineri pro debito civili.

* Mulier.) Tex. Authẽ. hodie C. de cuſtod. reor. fa. l. 1. C. de offic. diver. judic. Iaſo. l. ad egregios, de jurejurando. Sed de conſuetud. non ſervatur, ut ait Nicola. Boëri. deciſ. Burdeg. 349. numer. 11. Tamen faciliùs mulier relaxabitur. C. M.

QUÆSTIO CCCLXXXXIII.

ITem anno Domini 1316. die undecima Septembris, quia Officialis Auxitanus propter violentam manus injectionem in perſonam Rectoris Eccleſiaſtici de bello Martheſio ceſſum * vim interdicti importantem appoſuerat, & plures pecuniarum ſummas à Conſulibus dicti loci, pro ſuſpenſione dicti exceſſus extorſerat. Et quia Judicem Ripariæ moveri fecerat ſine clauſula, * niſi cauſam de reſtituendo ſibi quemdam Dominicum de Fabro, prætenſum Clericum ſolutum: & deinde excommunicaverat, & ceſſum ſimiliter appoſuerat in loco & pluribus aliis, dictus Officialis juriſdictionem regiam uſurpare & impedire ſatagebat, Locumtenens Seneſchalli Tholoſani, Officiali & Procuratori Archiepiſcopi Auxitani, quòd ad certum ſuper præmiſſis defenſuri venirent, & intereà dictum ceſſum amoverent, & dictos excommunicatos abſolvi facerent injunxiſſet. Qua die adveniente, cùm non apparuiſſent, & ob hoc virtute contumaciæ, & certarum informationum ſuper hoc factarum, dictus Seneſchallus temporalitatem dicti Archiepiſcopi ad manum regiam capi & apponi mandaſſet, fuiſſetque per dictum Archiepiſcopum & ejus Officialem à dicto mandato & ejus executione ad Curiam appellatum, unde tandem partibus auditis, per Arreſtum Curiæ dictum fuit Seneſchallum ad bonam & juſtam cauſam, temporalitatem dicti Archiepiſcopi ad manum Regis capi & detineri mandaſſe, & executorem bene * executaſſe, & dictum Archiepiſcopum & Officialem malè appellaſſe, remiſitque, &c.

* Ceſſum.) Id eſt ceſſationem à divino ſervitio.

* Clauſula.) Id eſt præcisè.

* Bene.) Nota majorum virtutẽ etiam ante Concilium Baſilienſe, & pragmaticam, & ante harum Decretum de interd. levi. non ponendis ad coërcendos Eccleſiaſticorum abuſus, etiam per inferiores Præſides, non expectato mandato Senatus. C. M.

Finiunt Quæſtiones & Deciſiones Curiæ Parlamenti Pariſienſis, quas dominus Ioannes Gallus in eadem Curia inſignis Advocatus, deinde fiſci regii Patronus, qui illas agitavit, illisve interfuit, tempore ſuo collegit, videlicet in triginta annis, ab anno Domini 1384. uſque ad annum 1414. quaſque anno 1549. Carolus Molinæus, ejuſdem Curiæ Advocatus ſolertiſſimus, non ſolum mutilas & laceras redintegravit; ſed etiam utilibus annotationibus illuſtravit. Et hoc anno 1558. idem C. M. Franciæ & Germaniæ Iureconſultus, recognovit & auxit. Et ſic finis quintæ partis totius hujus libri.

SEQVITVR SEXTA PARS,

TRACTATVS DE FORMA ARRESTORVM.

* *Qualiter.*) Hæ formulæ parũ utiles ſunt: tamen quia juvenes ſe exercere poſſunt, conferendo & notando quid hodie, ſupplendũ vel mutandum ſit, eas reliqui. Sunt autem omnia exẽpla Parlamẽti Tholoſani, excepto uno inf. col. 4. ibi aliquando quod eſt de Curia Pariſ. C. M.

QVALITER * Arreſtum formari & ordinari debet. Circa hoc (ut prima facie poteſt occurrere) dicendum eſt, quod quandoque per judicium curiæ annullatur proceſſus Commiſſarii qui fecit inqueſtam. Et tunc Arreſtum breviſſimè fieri debet, & ſufficit tangere factum in Arreſto ſuccinctè, ſic. Cauſa in noſtra Parlamenti Curia inter N. ex una parte, & M. ex alia, ſuper tali re, &c. vel occaſione poſſeſſionis reſſorti talis, &c. mota & vertente, &c. facta inqueſta per Commiſſarios, & auditis partibus in noſtra Curia & adjudicandum recept. & ipſa viſa diligenter, Curia noſtra præfata propter nonnullos defectus in proceſſu repertos dictum proceſſum annullavit & annullat. Si vero aliquid ultra dicatur per Curiam, ponatur in Arreſto: & debet Commiſſarius partibus datus ad expenſas condẽnari, ſi culpa ipſius proceſſus fuerit annullatus. Et debebit Commiſſio renovari ſive fuerit ſuper hoc litigatum, ſive non. Sed ſi invenitur proceſſus imperfectus, tunc ſimiliter Arreſtum breve ſic fieri debet.

Lite mota in noſtra Curia inter N. ex una parte, & M. ex alia, & inqueſta facta ſuper his per certos Commiſſarios, & ipſa in ſtatu in quo erat Curiæ remiſſa, & partibus auditis ad finem debitum, vel ad finem, utrum Commiſſio renovari deberet ad judicandum recepta. Ipſa viſa, per judicium noſtræ Curiæ dicitur, quod Commiſſio renovabitur, & dabuntur Commiſſarii, qui prædictam inqueſtam perficiant, & perfectam dictæ noſtræ Curiæ remittant judicandam. Quandoque ponitur in Arreſto ad utilitatem unius partis tertum tempus, infra quod perfici debet inqueſta & alia multa ſecundum litigia diverſa, & negotia in proceſſibus ſcripta. Quandoque eſt fienda Commiſſio ſuper reprobationibus judicati, & tunc conſuevit Arreſtum breve ſic fieri.

Lite mota, &c. inter N. &c. & M. &c. occaſione poſſeſſionis juriſdictionis talis villæ, &c. facta inqueſta per certos Commiſſarios, & ipſa partibus in Curia noſtra ad finem debitum auditis ad judicandum recepta. Vel ſi ſine reprobationibus judicari poſſet admiſſa, quia repertum eſt, quod non debet judicari abſque hoc quod inquiratur veritas ſuper reprobationibus traditis per Curiam à partibus, &c. Vel ſic & latius, &c. Lita mota in noſtra Parlamenti Curia inter N. ex una, & M. ex alia partibus ratione, & in quantum tangebat & tangit principale loci N. & rerum aliarum eidem cum ejus uxore in matrimonii contractu per N. in dotem conſtituratum, latius ſuper hoc paſſato inſtrumento dotalitio ſpecificatorum & deſignatorum, ſuper his & aliis hinc inde propoſitis, & auditis partibus, ac in factis contrariis & ad inqueſtam appunctatis. Et demum inqueſta facta reportata Curiæ, & ad judicandum recepta junctis eidem per partes utrimque Literis & munimentis, teſtiumque reprobationibus, unà cum prædictis munimentis & reprobationibus viſis, & diligenter examinatis, reperto quod proceſſus abſque de dictis reprobationibus inquirendo judicari non poterat, præfata Curia noſtra partes prædictas ad in eorum reprobationibus hujuſmodi contenta facta probandum admiſit & admittit, vel ſic: Curia noſtra quod de dictis reprobationibus * primitus veritas inquireretur, & inqueſta facta ad judicandum recepta, ut Curia partibus faceret jus, ordinavit & ordinat, &c. Quando autem proceſſus eſt judicandus, diſtingue quod aut nihil propoſitum ſit in cauſa appellationis in Curia, ſed ſimpliciter eſt proceſſus traditus, receptus, & ſupra ſcribitur Evangelium tale. Videatur an bene vel malè fuerit appellatum. Et tunc ſententia à qua eſt appellatum, confirmetur ſimpliciter, vel infirmetur in Curia nihil addito, remoto vel declarato, & ſit Arreſtum breve ſic. Cum lata ſententia quadam per Seneſchallum noſtrum Tholoſæ ad N. actricis utilitatem, contra M. defenſorem ratione ſummæ centum mille florenorum auri de Francia, ad cauſam cujuſdam dotis ejuſdem actricis jam dictæ, qua prædictum defenſorem filium & heredem patris communis eorumdem condemnari petierat: per quam judex major dicti Seneſchalli locumtenens dictum defenſorem ad dandum & ſolvendum, &c. & in expen. dictæ actrici condemnaverat, fuiſſet pro parte dicti deffenſoris ad noſtram Parlamenti Curiam appellatum. Auditis igitur in dicta Curia noſtra partibus in cauſa appellationis prædictæ, proceſſuque ex eiſdem actis, an bene, vel malè fuiſſet appellatum ad judicandum recepto: eo viſo, & examinato per judicium dictæ Curiæ, dictum fuit Seneſchalli prælibati locumtenentem bene judicaſſe, & dictum appellantem malè appellaſſe. Ipſum in expenſas dictæ cauſæ appellationis, earumdem expenſarum taxatione dictæ noſtræ Curiæ reſervata condemnando. Si autem partes eſſent de patria conſuetudinaria, oporteret adjicere poſt verbum appellaſſe, & emendabit appellans. Quandoque emenda applicatur alicui pro lucro, & tunc poſt verbum condemnando ſubjunge: Et inſuper præfata noſtra Curia quod dicta emenda utilitati Religioſorum hæremitarum * beati Auguſtini Tholoſæ pro & ex cauſa, ad hoc dictam Curiam noſtram movente applicabitur, & convertetur, ordinavit & ordinat. Quando etiam appellatus qui fuit proteſtatus de ſe juvando de appellatione partis adverſæ, etiam concluditur nullitatis deſertio, & traditur libellus appellatorius per modum factorum novorum, nullitatum & rationum juris, & præſentatur Curiæ requeſta civilis, ut appellans admittatur ad probandum contenta in articulis coram judice à quo traditis. & debet ſic Arreſtum continuari ad verbum, fuit ad nos & noſtram Parlamenti Curiam Tholoſæ ſedentem pro parte dictæ N. appellatum ac per præfatum actorem proteſtatum, quod ſe appellatione hujuſmodi inquantum ſibi minus quam petiiſſet, fuiſſet adjudicatum, juvare poſſet, fuitque in dicta Curia noſtra partibus auditis in dicta cauſa appellationis hujuſmodi concluſum, prædictam N. tanquam appellantem, quatenus in minori petitorio per eum condemnata extitit, proceſſuque ex eiſdem actis an bene vel malè extitiſſet appellatum, juncto cum libello appellatorio N. prædictæ per modum nullitatum, factorum novorum & rationum juris traditorum, ſalvoque jure tam ſuper nullitatibus, ſi quæ eſſent, quam ſuper requeſta quadam civili partis N. ipſum & ad ejus acta tam in libello eodem quam in eorum articulis coram judice præfato per appellantẽ traditis contenta ad probandum admitteretur impetrata, & Curiæ pro interinando præſentata: nec non ſuper eo quod non appellaſſet, neque relevaſſet non fore ut appellantem recipiendum, illiuſque appellationem deſertam Curia dicebat eſſe, primitus faciendo recepto ad judi-

* *Reprobationibus,*) Hodie ex

Conſtit. Lud XII. 1512. § 36. debent in ſententia vel Arreſtò deſignari articuli ſuper quibus ſiet probatione contingat partes gravari probare impertinẽs vel reprobare teſte ſupervacuum. C. M.

* *Hæremitarum.*) quod adhuc poteſt fieri de mulctis arbitrariis: ſed ordinarias vetat Conſtitutio alio applicari, quia Rex vult de illis ſolus diſponere tanquam de jure ſuo fiſcali. C. M.

Digitized by Google

candum : & ſi fuerint producta inſtrumenta, dicetur eo unà cum junctis eidem certis inſtrumentis productis per N. vel utrumque (quando ambo produxerunt) viſis & diligenter examinatis, reperto quod nullitas in proceſſu, neque deſertio, minuſque in libello prædictæ appellationis facta nova admiſſibilia aliqua non erant, miniméque obtemperato requeſtæ prædictæ civili : per præfatæ Curiæ noſtræ judicium dictum fuit, locumtenentem prælibatum judicis appellationum bene judicaſſe, & dictum appellantem malè appellaſſe, ſæpedictum N. appellantem in cauſa hujuſmodi appelli in expen. illarum, taxationem dictæ Curiæ noſtræ reſervata, condemnando.

Modus condemnandi in cauſa appelli diverſus.

Quandoque pars appellans vel ipſius Procurator condemnatur in emenda propter ſubterfugia. Et tunc poſt verbum reſervata, adjicietur. Et propter exquiſita per eum ſubterfugia, quibus illum in proceſſu uſum fuiſſe apparuit, in centum ſolidos de emenda applicanda Capellæ Palatii noſtri condemnando. Quando verò condemnatur Procurator, ſubjungitur poſt verbum, reſervata. Et N. ejus Procuratorem propter exquiſita, ut ſup. &c. Quando appellatur à ſecunda ſententia confirmatoria primæ, & dicitur bene judicatum & malè appellatum cum expenſis tunc Arreſtum breviter eſt ſic ordinandum. Cum à ſententia quadam judicis noſtri majoris Tholoſæ locumtenen. Seneſc. noſtri Tholoſani, cum expenſarum condemnatione certæ alterius ſententiæ per locumtenent. judicis noſtri ordinarii Tholoſæ à dicto N. opponente & defendente ratione bonorum medietatis quorumcumque, quæ vita functi N. avi paterni dicti actoris, detentorum per ipſum defenſorem ad ipſum actorem per ipſius actoris & defuncti pariter N. ejuſdem actoris patris medium deventorum & pertinentium, ut dicebat actor ipſe, qui ſibi medietatem hujuſmodi adjudicari unà cum illius à tempore indebitæ occupationis perceptis, & qui percipi potuerant fructibus, expenſiſque petierat, lata : per quam locumten. præfati judicis ordinarii, &c. (Inſeratur tenor ſententiæ) fuiſſet ad nos, &c. auditis, &c. proceſſuque ex eidem, &c. Eo viſo & diligenter examinato, per præfatæ Curiæ noſtræ judicium dictum fuit, judicem majorem prælibatum locumten. Seneſchalli Tholoſani bene judicaſſe : Et dictum appellantem malè appellaſſe, ipſum in cauſæ appelli expenſas illarum taxatione dictæ Curiæ noſtræ reſervata, condemnando. Quando appellatur à ſententia Commiſſariorum Curiæ ſuper retractatione congedii quorum ſententia confirmatur cum expenſis & emenda. tunc poterit Arreſtum ſic ordinari. Cum à ſententia quadam dilectorum fidelium Conſiliariorum noſtrorum in noſtra Parlamenti Curia Thol. magiſtri N. & N. Commiſſariorum in ea parte per dictam Curiam deputatorum ad communem defendẽtis & etiam actoris utilitatem contra N. impetrantem & actorem, ac etiam defenſorem ſuper parte congedii per dictum N. ſit appellatum à dicta Curia noſtra contra dictum N. ut à Seneſc. noſtro Carcaſ. proceſſum ipſum Seneſchalli vel locumten. defectus obtenti & eidem N. expediti requiſita per dictum N. ex qua deducebat cauſas & rationes fieri tractatione, per quam Conſiliarii noſtri præfati Commiſſarii (inſeratur tenor ſententiæ Commiſſariorum) pronuntiaverant & declaraverant fuiſſe ad nos, &c. Auditis igitur, &c. proceſſuque ex eiſdem actis, &c. Per præfatæ curiæ noſtræ judicium dictum fuit conſiliarios noſtros memoratos Commiſſarios bene judicaſſe & dictum appellantem malè appellaſſe. Et quod emendabit eum in cauſæ hujus ſecundi appelli expenſis illarum taxatione dictæ noſtræ Curiæ reſervata, condemnando. Quandoque pronuntiatur ſuper deſertione, & tunc dicitur, per præfatæ Curiæ noſtræ judicium dictam appellationem pronuntiamus eſſe deſertam, & quod hoc emendabit nobis emenda una 30. lib. Tur. & inſuper judicem bene judicaſſe, & dictum appellantem malè appellaſſe, ipſum in expen. Aliquando appel. præſentat Literas aut requeſtam civilem. Ut à deſertione & emenda relevetur : & tunc in clauſione quando fuerunt præſentatæ poſt clauſionem ſeu receptionem proceſſus dicetur ſic, poſt verbum adjudicandum recepto. Ac deinde præſentata Curiæ pro parte ſæpedicti appel. requeſta quadam civili, ut à deſertione prædicta & emenda relevetur, ſuperque illa dictis partibus auditis, & ad conſilium appunctatis. Quibus viſis & diligenter examinatis, præfata Curia noſtra per ſuum judicium requeſtam dictam civilem interinando, dictum appellantem à deſertione & emenda prædictis relevavit & relevat. Inſuper dictum extitit per idem judicium, &c. ſi autem in clauſione proceſſus requeſta civilis, vel Literæ fuerint præſentatæ, poteſt fieri, ſicut præmiſſum eſt, ſublato verbo, *deinde*. Quandoque poſt receptionem proceſſus ſubrogatur, quod virtute Literarum regiarum in loco & proceſſu alterius partium, tunc poſt verba, ad judicandum recepto ſubjungetur : Ac deinde in loco & proceſſu ejuſdem N. appel. ſubrogato, Curia certarum noſtrarum Literarum vigore magiſtro N. cui de dicto beneficio tanquam vacante per ipſius appellantis reſignationem ſummus Pontifex providit, junctiſque proceſſui pluribus tam per prædictum N. appellatum, quàm deinde per ipſum M. ſubrogatum titulis & munimentis aliis omnibus viſis & diligenter examinatis, &c. Aliquando pronuntiatur ſuper finibus non recipiendis, & tunc dicitur. eo viſo & diligenter examinato, per præfatæ Curiæ noſtræ judicium dictum fuit prælibatos I. & N. recipiendos ut appellantes non eſſe, judicemque prælibatum bene judicaſſe, &c.

Forma Arreſtorum quando appellatur à ſententia Commiſſariorum ſuper retractatione cõgedii.

Exemplar Arreſti quãdo appellans præſentat Literas aut requeſtam civilem, ut à deſertione & emenda relevetur.

Quandoque poſt receptionem proceſſus præſentantur ab aliquo Literæ, ut ſubrogetur in locum alterius partium, & relevatur à vitio litigioſi contractus, tunc poſt verba, ad judicandum recepto, dici poteſt ſic : ad deinde requiſita per I. certarum noſtrarum Literarum, ut in proceſſu & loco prædicti T. appellati à quo ſe jus & ceſſionem habuiſſe prætendebat, ſubrogaretur relevareturque à vitio litigioſi contractus, interinatione, dictiſque Literis de ſubreptione & obreptione, & incivilitate per dictum G. impugnatis. Et ſuper his ad conſilium quoque totus proceſſus jungeretur appunctaverat, junctoque proceſſui inſtrumento per ipſum I. producto, omnibus viſis & diligenter examinatis, præfata Curia noſtra dictis Literis obtemperando prænominatum I. in loco & proceſſu T. ſubrogavit & ſubrogat, eum à vitio prædicto litigioſi relevando.

Arreſtorum forma ubi appel. ab interlocutoria ad Seneſchallum qui pronunciat, bene appel. & malè judicatum, &c.

Quando vero appellatur ab interlocutoria ad Seneſchallum qui pronuntiat bene appellatum & malè judicatum, & cauſam retinet principalem : in qua tantum eſt proceſſum, quod ſententia diffinitiva proferetur per Commiſſarium ad hoc ab eodem Seneſchallo deputatum, & à dicto Commiſſario appellatur ad Curiam, per quam dicta ſententia confirmatur, & tunc ſic poteſt dictari Arreſtum : Cum lis mota fuiſſet coram judice noſtro Albigeſii inter ſyndicum Eccleſiæ Cathedralis Albigenſis impetrantem & actorem ex una parte & G. opponentem & defendentem ex alia parte, ratione certæ quantitatis terrarum in juriſdictione loci de ſalis patriæ Albigeſiii ſituatarum, & latius in proceſſu deſignatatum, quam quidem terrarum quantitatem tanquam exiſtentem de pertinentiis nec-non infra limitationes & confrontationes Manſi de N. ſitam in præfata juriſdictione de Salis, latius etiam in proceſſu prædicto declaratis, eidem Capitulo jure directi dominii pertinentium, & ab eodem in emphyteoſim perpetuam ſub certis annuo cenſu & aliis dominiis directis latius in proceſſu declaratis teneri, conſuetarum, memoratus actor jure dominii vel quaſi ſibi pertinuiſſe & pertinere, declarare, præfatumque defenſorem earumdem terrarum detentorem, ad eaſdem actori prælibato reddendum & reſtituendum

condemnari petiiſſet: coram quo tantum proceſſiſſent partes jam dictæ, quod ipſis auditis memoratus judex articulis per actorem prælibatum in cauſa traditis fore reſpondendum per defenſorem antedictum ordinaſſet, ac deinde cauſam & partes in ſede ſua captis pontis Tarni ad ulteriora, ſicut rationis eſſet proceſſuras ad certam diem remiſiſſet. A qua quidem ordinatione dictus defenſor ad Seneſchallum noſtrum Tholoſanum appellaſſet, ac deinde judex major dicti Seneſchalli locumtenens præfatum judicem Albigeſii malè ordinaſſe, & dictos appellantes bene appellaſſe per ipſius ordinationem, ſive ſententiam pronunciaſſet, dictam cauſam per modum principalitatis retinendo: in qua Curia partibus prædictis auditis, ad plenum prælibati Seneſchalli Locumtenentem magiſtrum N. ad prædictam ſententiam interim proferendam commiſiſſet: idemque Commiſſarius per ejus diffinitivam ſententiam, memoratum G. defenſorem, à petitis per ſupra nominatum actorem abſolviſſet ipſum in expenſis condemnando, à prædictique prælibati Commiſſarii ſententia, ſupradictus ſindicus ad præfatum Seneſchallum noſtrum ejuſve Locumtenentem ſeu delegatum appellaſſet, ac tandem partibus prædictis tradito per jam dictum ſindicum libello appellatorio, facta nova continente, factaque ſuper eo pro parte ſindici prælibati inqueſta, eaque publicata & in cauſa hujuſce renuntiato & concluſo, memorati Seneſchalli Locumtenens per ejus diffinitivam ſententiam, prælibatum Commiſſarium malè judicaſſe, ſæpedictum ſindicum appellantem bene appellaſſe pronunciaſſet, ipſiuſque Commiſſarii ſententiam quoad infra ſcripta reformando, terras inter partes contentioſas ſitas, &c. A parte ſolis ortus, &c. confrontatas tanquam de pertinentiis Manſi N. & infra ejus limites exiſtentes prælibatæ Eccleſiæ Cathedralis Albigenſis ſindico jure dominii, ſeu quaſi pertinuiſſe, & pertinere decreviſſet, & declaraſſet, dictaſque terras eidem ſindico adjudicaſſet, dictum G. defenſorem ipſarum terrarum detentatorem ad illarum prælibato ſindico poſſeſſionem vacuam indilatè reddendam & reſtituendam condemnaſſet ipſum à plus petitis abſolvendo, neutramque partium prædictarum in expenſis in utraque inſtantia factis condemnaſſet, in cæteris prædicti Commiſſarii ſententiam confirmando: fuit ab hujuſmodi ſententia per ſupradictum defendentem ad noſtram Parlamenti Tholoſæ ſedentem Curiam appellatum, auditi, &c. proceſſuque, &c. Et viſis per judicium Curiæ noſtræ, &c. Aliquando lite non conteſtata partes appunctantur ad ſcribendum per modum memoriæ, ſicut fieri ſolet ſæpenumerò in Curia requeſtarum, in materia beneficiali vel ſimili: & fertur ſententia in poſſeſſorio, quæ poſtmodùm per Curiam confirmatur: & tunc poterit ſic Arreſtum dictari. Cum in certa cauſa coram dilectis & fidelibus conſiliariis noſtris gentibus requeſtas * Palatii tenentibus, Commiſſariis in hac parte per nos deputatis inter magiſtrum G. actorem & conquerentem in caſu novitatis & ſaiſinæ ex una parte, G. defendentem & opponentem ex altera, ratione poſſeſſionis & ſaiſinæ Canonicatus & præbendæ Lingonenſis Eccleſiæ, ac fructuum & revenutorum eorumdem, quòd in eadem Eccleſia magiſter P. ipſorum poſſeſſor noviſſimus obtinere ſolebat, & per ejus obitum vacantes in quibus poſſeſſione & ſaiſina quælibet dictarum partium mediis & cauſis in proceſſu declaratis, manuteneri & ſervari in caſu dilationis, & recredentiam eorum ſibi fieri & adjudicari, & in eorum expenſis adverſarium condemnari petebat & requirebat: tantum proceſſum extitiſſet, quo dictis partibus auditis, & ad eorum facta & rationes per modum memoriæ in ſcriptis tradenda, producenda, & quicquid tradere & producere vellent, Literiſque & munimentis partium prædictarum traditis & productis, & in jure appunctatis, præfati Conſiliarii noſtri per eorum ſentētiam dictum actorem & conquerentem in poſſeſſione & ſaiſina dictorum Canonicatuum & Præbendæ, fructuumque & revenutorum, ac emolumentorum eorumdem manutenuiſſent & conſervaſſent, prædictum defenſorem in expenſis ipſorum actorum condemnando: fuit à dicta ſententia, &c. Auditis igitur, &c. proceſſuque, &c. jus primitus ſuper deſertionis appellatione prædictæ pro intimatis allegatis factis adjudicandum receptis, eoque unà cum certis Literis per dictum defenſorem de novo productis contradictis & ſalvationibus, per judicium præfatæ Curiæ noſtræ dictum fuit, dictam appellationem minime deſertam eſſe. Et nihilominus prædictos Conſiliarios noſtros bene judicaſſe, & dictum appellantem malè appellaſſe: & emendabit idem appellans ipſum in expenſis hujuſmodi cauſæ appellationis condemnando, ipſarum expenſarum taxatione dictæ noſtræ Curiæ reſervata.

Forma Arreſtorum quando lite non conteſt. partes appunctantur ad ſcribendum per modum memoriæ, ubi ſententia lata ſuper poſſeſſorio, per Curia poſtea confirmatur.

** Requeſtas. Et ſic hoc exemplum eſt de Parlamento Pariſienſi.*

Quandoque per aliquem Commiſſarium apponitur in aliqua re manus regia ob quod oppoſitione ſubſequuta coram Seneſchallo, proceſſum fuit ad diffinitivam, à qua appellatur ad Parlamentum & pronuntiatur ſuper deſertione & meritis cauſæ: & tunc ſic fieri poteſt Arreſtum: Cum virtute certarum Literarum, dilectorum & fidelium conſiliariorum noſtrorum theſaurariorum Franciæ magiſter N. Conſiliarius in ea parte deputatus juriſdictionem ac emolumenta ex juribus exinde deſcendentibus tanquam nobis pertinentibus, nos de eiſdem reſſaiſiendo ad manum noſtram poſuiſſet, ac domino dicti loci N. quod de dictis juriſdictione & exercitio ejuſdem ſe intromitterent: quin primò Nos & officiarios noſtros illi uti & gaudere permitterent, inhibuiſſet & defendiſſet: adverſus quod expletum prælibatus D. ut D. ejuſdem loci N. ſe oppoſuiſſet, & ob hoc cauſas ſuæ oppoſitionis dicturus coram Seneſchallo Rhutenenſi adjornatus fuiſſet coram dicto Seneſchallo vel ejus Locūtenente tantum inter Procuratorem noſtrum in Curia dicti Seneſchalli actorem ex una parte: & præfatum, D. opponentem defenſorem ejuſdemve Procuratorem ex parte altera proceſſum extitiſſet, & dictis partibus ad plenum hincinde auditis, & ad ſententiam appunctatis, judex major dictæ Seneſchalliæ & Seneſchalli præfati Locumtenens per ſuam ſententiam pronuntiaſſet, & declaraſſet prædictam manum noſtram, ac quodcumque impedimentum in prædicta juriſdictione loci de N. uſque ad novem terminos ad prædictum defendentem in ſuis propriis feudis ſpectantem oppoſitam tollendam, & amovendam eſſe, ac illam ſuſtuliſſet & amoviſſet: fuit à dicta ſententia per præfatum Procuratorem noſtrum ad nos & noſtram Parlam. Tholoſæ Curiam appellatum. Auditis in dicta Curia noſtra partibus, videlicet Procuratore noſtro generali appellante ex una & ſup. nominato D. vel ejus Procuratore appellato ex alia, partibus in cauſa appellationis prædictæ, proceſſuque ex eiſdem actis an bene vel malè fuerit appellatum ſalvo jure primitus faciendo ſuper eo quod dictus appellatus præfatam appellationem infra tempus debitum non relevaſſet, nec exequi feciſſet: & ob hoc appellationem prædictam deſertam eſſe dicebat, ad judicandum recepto, eo viſo, & diligenter examinato, per judicium præfatæ Curiæ noſtræ dictum extitit, appellationem prædictam deſertam eſſe, dictumque Seneſchallum bene judicaſſe, & prælibatum appellantem malè appellaſſe.

Exemplum Arreſti quādo per Cōmiſſarium ſuper re aliqua apponitur manus regia, cui facta oppoſitione apud Seneſchallum atque proceſſo ab eo ad diffinitivum à qua appellatur.

Quandoque in receptione proceſſus pro parte tertii alicujus præſentantur Literæ in integrum reſtitutionis, tangentes materiam principalem, quæ fuit coram Seneſchallo inchoata ſuper revocatione rei alienatæ contentioſæ: & tunc ſic concipi poterit Arreſtum: Cum nobis expoſitum ex parte M. fuiſſet Magiſtrum N. circa vitæ ſuæ extrema G. in tali fundo heredem inſtituiſſe, adjeciſſet tamen ut in familia, & in poſteritate inalienabiliter remaneret, ſed nihilominus poſt dicti teſtatoris deceſſum G. Manſum, prædicta neceſſitate ceſſante. S. alienaſſe extra familiam teſtatoris. Idcirco prælibatum M. in gradu generis & parentelæ proximiorem

Modus Arreſtum faciēdi, quando præſentantur Literæ reſtitutionis in integrum, tangentes materiam principalem pro parte aliqua tertii.

Digitized by Google

requiſiviſſe, & interpellaſſe ſæpenumero eumdem S. ut eidem redderet & reſtitueret res alienatas hujuſmodi, quòd G. ei facere renuerat atque renuebat indebitè & injuſtè: quare ſuper hoc ſibi idem M. de condecenti juſtitiæ remedio provideri depoſcebat, dictumque exinde per nos in ea parte ſibi conceſſæ proviſionis Literarum virtute, quarum coram Seneſchallo noſtro Tholoſ. aut eius Locumtenente cui dirigebantur Literæ hujuſmodi inter prędictos M. impetrantem, & actorem petentem & requirentem ex præmiſſis alienationem prędictam, tanquam de jure, contra teſtatoris prędicti voluntatem factam & extortam caſſari & revocari, & annullari, caſsam nullamque pronuntiari: & conſequenter ad eidem actori Manſum N. cum ſuis pertinentiis omnibus reddendum, & deferendum partem adverſam rerum ipſarum detentatricem talem condemnari, cum expenſis & ex alia, prænominato G. opponente & defendente, &c. quas deducebat cauſis mediis, & rationibus ab impetitis ex adverſo abſolvi, cum expenſarum condemnatione poſtulante ex alia partibus: proceſsum quod eis ad plenum hincinde auditis, certus ad univerſitatem cauſarum Curiæ Seneſchalli prædicti Commiſsarius per ſuam ſententiam (inſeratur ſententia) &c. A qua quidem ſententia ad nos & noſtram Curiam Parlam. Tholoſ. ſedentem appellaſset dictus actor; ac deinde inibi ex parte dicti appel. & è contrario G. prædicti ut appellatus in cauſa appellationis prædictæ coram dicto Seneſchallo, aut eius locumten. actis concluſiſsent, à nobis autem ſeu Cancellaria noſtra per T. ut ipſe adhuc 25. annis minor, &c. (inſerantur diſpoſitiva, & concluſio Literarum prædictarum cum concluſione petitionis, adjecto in fine petitionis verbo concluſiſset) pro parte verò ipſius G. defenſoris propoſitum fuiſset, &c. (inſerantur defenſiones, & ſubjungatur concluſio ipſius quæ poteſt eſse talis.) Petebat idcirco ipſe idem defenſor, dictum talem actorem recipiendum non fore dici & pronuntiari: nec habere ius in prædictis actorem, vel ſaltem non habere debere, & ab eius impetitione eumdem G. abſolvi, cum expenſis ſuper quibus omnibus & ſingulis aliis quæ partes omnes antedictæ deducere & allegare, concludereque voluerunt, hincinde auditis ad plenum partibus eiſdem, prælibati Seneſc. ejuſve Locumtenens ſeu Commiſsarius proceſsus antedictus ex quibus ſub actis an bene vel malè extitiſſet appellans receptus ad judicandum. In cauſis verò ſeu inſtantiis aliis præmiſsis partes ipſæ ſucceſſivè ad quicquid vellent, penes curiam ponendum, & ad conſilium appunctatæ fuerunt. Tandem proceſſu eodem, necnon Literis, expletis, proceſſibus, inſtrumentis, & munimentis aliis, unà cum ligatis, & appunctamentis cauſarum hujuſmodi in dicta Curia noſtra factis penes eam per partes ultro citroque poſitis & productis, matura cum deliberatione, conſideratiſque, & attentjs omnibus, quæ Curiam in hac parte movere poterant, & debebant per præfatum Curiæ noſtræ Arreſtum dictum fuit Seneſ. Tholoſ. prælibatum, ſeu eius Locumten. bene judicaſſe, & M. appellantem malè appellaſſe, eum in cauſæ appelli expenſis illarum taxatione dictæ noſtræ Curiæ reſervata condemnando.

Alia forma Arreſtorũ, quando ſcilicet appellatur ad Seneſ. à revocatione executionis impetratę apud judicē parvi ſigilli.

Tangendo verò materiam principalem nunc inſeratur Arreſtum, ſi quod fundetur ſuper litigatione prædicta. Sæpenumerò quando fit executio virtute Literarum judicis parvi ſigilli, & oppoſitione ſubſequuta coram eo tantum proceditur, quod per ipſius ſententiam executio prædicta revocatur: à quo ad Seneſ. appellatur, qui ſententiam prædictam infirmat, executionem confirmando, tunc poteſt ſic Arreſtum fieri. Cum expoſito no. parvi ſigilli Montiſ. viribus clamore contra bona P. de ſumma centum lib. Tur. per G. ſeu ex parte ejuſdem vigore contentorum in quodam publico inſtrumento, viribus dicti parvi ſigilli confecto per Magiſtrum N. Notarium regium Thol. ſub anno, &c. ſumpto & retento, obtentiſque per antedi. G. à Magiſtro Jo. dicti parvi ſigilli cuſtodis no. Locumten. ſup. d. clamor decimæque regiæ, & expen. ejuſdem, ac propter formatam adverſus executionem illarum, per P. Baracium mercatorem opponentem eidem P. coram judice noſtro parvi ſigilli prædicti ad ſuæ cauſas oppoſitionis dicendum die aſſignato. Et præfatus judex partibus ipſis auditis, per ſuam ſententiam dictam executionē malè fuiſſe incœptam, illamque fore revocandam pronuntiaſſet, & declaraſſet, ipſamque revocaſſet, prælibatum actorem in expenſis cauſæ hujuſmodi condemnando, à prædictaque ſententia per præfatum G. ad Seneſ. noſtrum Bellicardi fuiſſet appellatum, ac deinde coram eodem Seneſ. aut ejus Locumtenente tantum inter partes prædictas proceſſum extitiſſet, quod ipſum in eadem cauſa appellationis judex major. dictę Seneſchalliæ pręfati Seneſ. Locumten. ex coram eo noviter actis, deductis, & probatis per ſuam ſententiam memoratum judicem parvi ſigilli malè pronuntiaſſe, & ordinaſſe, & ſuprà nominatum G. appellantem bene appellaſſe, prælibatique judicis ſententiam reformando (inſeratur ſententia ſubjectis verbis ſequentibus in fine, pronuntiaſſet, & declaraſſet) fuit ab hujuſmodi ſententia ad nos, &c. audito igitur, &c. proceſſuque an bene, vel malè foret appellatum ex eiſdem actis (ſalvo jure primitùs faciendo) ſuper alleg. per appellatum deſertione, necnon Literis noſtris à nobis ſeu Cancellaria noſtra per memoratum appellantem obtentis, ut à deſertione prædicta relevaretur, eidem Curiæ noſtræ pro interinando præſentatis ad judicandum recepto, & viſo, &c. Præfata Curia noſtra per ſuum judicium dictis Literis obtemperando appellantē à deſertione, & emenda relevavit, & relevat: dictum inſuper fuit præfatum judicem majorem Seneſchalli prælibati locumtenen. bene judicaſſe, &c.

Quomodo fiat arr. quando admittitur appellans ad probandum facta nova contenta in libello ſuo appella. jux. l. per hãc. C. de temp & rep. appel.

Quandoque appellans admittitur ad probandũ facta nova contenta in libello ſuo appellatorio, & interea datur proviſio appellato, & tunc ſic poterit concipi Arreſtum: Cum in certa cauſa in noſtra Parlamenti Curia Tholoſę ſedente, inter N. appellantem ex una parte, & P. *Regundi* appellatum ex alia, à Seneſchallo noſtro Tholoſ. aut ejus locumtenente ratione inquantum tangebat atque tangit principale matrimonii contracti per M. avum ſuum quondam conſtitutum, latius hoc paſſato inſtrumento doris ſpecificatæ, & deſignatæ mota, & vertente, tantum proceſſiſſent partes jam dictæ, quòd eis in cauſa hujuſmodi appellationis auditis, proceſſuque an bene vel malè extitiſſet appellatum, juncto libello appellatorio dicti appellantis per modum nullitatis factorum novorum, & rationum juris traditis, & receptis ad judicandum, fuerit tandem proceſſu viſo matura cum deliberatione dictoque appel. ad in ejus libello hujuſmodi contenta facta probandum, & prælibato appel. ad ſi vellet tradendum, & probandum facta in contrarium, ad hoc dictis partibus certum terminum præfigendo admiſit præfata Curia noſtra, quòd &c. (interea inſeratur dicta proviſio ſubjunctis in fine verbis ſeq.) ordinavit atque ordinat, expenſas omnes in diffinitiva reſervando. Quando appellatur à duabus ſententiis judicis ordinarii ad Seneſ. qui proceſſibus partium junctis, una ſententia confirmat judicium dicti judicis, & dicti Seneſchalli ſententia per Curiam Parlam. ad quam fuit appellatum confirmatur: poterit ſic Arreſtum fieri: Cum à ſententiis duabus judicis noſtri ordinarii Thol. una ad S. & alia ad C. actorum ſeorſum cujuſlibet pro ſe utilitatem contra R. defendentem latis per quarum unam dictus judex, &c. condemnaverat prædictum R. defen. per alteram verò ſententiarum hujuſmodi ſæpedict. R. defenſorem condemnaverat ſimiliter, &c. (inſerantur prædictæ ſententiæ, & inſerantur verba ſequentia.) Ad Seneſchallum noſtrum Tholoſanum prænominatus R. defenſor appellaſſet; coram quo Seneſchallo, aut ejus Locumtenente, tantum inde extitiſſet nullitatis inter prædictas partes proceſſum, quod eis in cauſa appellationis, ſeu appellationum

Digitized by Google

appellationum hujuſmodi auditis, Seneſchalli prælibati Locumtenens per ſuam ſententiam cauſarum ambarum ſæpedict. ſimul junctis proceſſibus malè per dictum R. appellatum, & bene judicatum, addendo ejus ſententiæ, quod dictus R. (inſeratur quod additur, ſubjunctis verbis ſequentibus) in his ſententias à quibus appellatum extiterat, infirmando: in aliis verò confirmando, neutramque partem in expenſis utriuſque ſententiæ, & ex cauſa condemnaſſet, fuit ad nos, &c. auditis, &c. proceſſu, &c. juncto libello, &c. omnibus viſis, & diligenter examinatis, repertaque in proceſſu nullitatis, minuſque in dicto libello appellatorio facta nova admiſſibilia non erant per præfatæ curiæ noſtræ judicium, dictum fuit Locumtenentem prælibati Seneſchalli Tholoſani bene judicaſſe, &c. Quando inhibitiones factæ vigore Literarum ſuper inſtrumenti cancellatione tolluntur, & obtemperando requeſtæ opponentis impetrans condemnatur in ſumma principali, unà cum expenſis, & per Arreſtum dicta ſententia confirmatur dicto jure ſuper nullitatibus, & factis novis in libello, &c. Cum virtute certarum Literarum à Seneſch. noſtro Thol. pro parte T. obtentarum, certus ſerviens noſter I. inſtrumentum quoddam anno dom. &c. caſſato, cujus tenore præfata litis conteſtatione (inſerantur ſubſtantialia inſtrumenti ſubjunctis ſequ.) illudque nullum, & inefficax declarari petiiſſet viſuram, & facturam ulterius, ſicut rationis eſt coram Seneſ. præfato, aut ejus Locumtenente ad certam diem dictam T. adjornaſſet d. adjornatæ, ne interim dilatione pendente eadem aliquid in dicti impetrantis præjudicium faceret, ſeu attentaret ſub vigintiquinque marcharum argenti pœna inhibendo, & defendendo, coram quo Seneſchallo, vel ejus Locumtenente tantùm ibidem proceſſiſſent partes jam dictæ, quod eis tam circa præmiſſa quàm ſuper eo, quod dictus Jac. per quandam ſuam requeſtam, &c. (inſeratur petitio quod adjornamentum) facit de ſumma principali auditis judex major Tholoſa. dicti Seneſchalli Locumtenen. per ſententiam ſuam antedictas ſuſtuliſſet inhibitiones: requeſtam verò prædictam dicti Jacobi, interinando dictam T. impetrantem, &c. (inſeratur conditio ſubjuncto verbo condemnaſſet, &c.) omnibus viſis, &c. ut in præcedenti.

Forma Arreſti quando tolluntur inhibitiones vigore Literarum factę ſuper inſtrumenti Cancellatione.

Quando appellatur ab executore Arreſti, & poſtea in cauſa appellationis comparet, & tertius ſe opponens adverſus executorem prædictum, & per fines non recipiendi repellitur opponens, & proceſſura Commiſſarii confirmatur. Cum virtute Arreſti noſtræ Curiæ Parlamenti Tholoſ. ſedentis ad R. utilitatem contra L. penul. die, &c. dati Arreſti confirmatorii ejuſdem ſententiæ per quod Locumten. judicis noſtri appellationum cauſarum civilium Tholoſ. in ea parte Commiſſarius jam dictus ad certum terminum (inſeratur ſententia Literarum, ac executio) Arreſti prædicti dilectus, & fidelis conſiliarius noſter in curia prædicta Joan. commiſſarius ad hujuſmodi Arreſtum, ſeu judicatum executioni demandandum, ad præfati R. requeſtam deputatus, apud locum prædictum de N. ſe proptereà conferens vocatis, & conſtitutis coram eo partibus, & auditis, ac facta prænominati L. requirentis de rebus, & locis contentioſis venit, ſibique pluribus ad ejus habendum conſilium dilationibus conceſſis, ac nihilominus illis præteritis, aliam ſibi dari adhuc ad idem requirentem adjiciendo poſtremo ſe conſentire dicti Arreſti executioni faciendo in N. proviſo quod ſæpedictus R. de rebus ejuſdem inveſtitus ab eodem A. eique cenſus cum eorum debitis arreragiis reparationibuſque, & omnibus aliis paſſis, factis & ſolutis per A. ipſis, ut dicebat ſolvere dictoque R. ſe ad hoc nequaquam tenere ſententiæ: & Arreſti prædicti, inſpectis tenoribus in contrarium allegatis eiſque ſuper iis, & aliis quæ deducere voluerunt partes ipſæ antedictæ hinc inde, memoratus Magiſter Jo. commiſſarius per ejus ordinationem (inſeratur ordinatio, & executio commiſſarii) deindè fuit ad nos ad dictam Curiam Parlamenti à prætactis commiſſario ejuſque proceſſura, & expletis in ea parte factis pro parte dictæ A. appellatum, conſtitutis autem in dicta Curia noſtra partibus eiſdem ſcilicet A. appellante ex una, & dicto R. intimato, & actore in materia executionis Arreſti prædicti ex altera, necnon G. opponente, & defendente ex alia partibus, ſeu dictarum partium procuratoribus: jam dictus appellans, & intimatus pertinenter utrumque ex apud commiſſarium præfatum actis, in cauſa hujuſmodi appelli concluſerunt. Quod faciendo prælibatum R. Arreſtum ſupradictum opponentis prælibati, oppoſitione non obſtante ſortiri effectum, ac executioni plenariè demandari petitum extitit, & requiſitum: dictus autem opponens ſuę oppoſitionis cauſas ſcripto tenus tradidiſſet (inſerantur cum eorum concluſione adverſarii: & ſi ſint duplices dicatur, dicto opponente alia duplicando allegante, & ſicut ſuprà concludendo) eadem dictis temporibus in omnibus quæ circa præmiſſa duducere, & requirere voluerunt, hincinde in dicta Curia ad plenum auditis. Et quatenus continebant appellationem antedictam proceſſu ex quo ſuper actis an malè extitiſſet appellatum ad judicandum recepto, ſalvis quibuſdam pro parte dicti appellantis allegationibus nullitatis. Quo autem ad alia, ad penes Curiam quicquid partes vellent ponendum, & ad conſilium appunctandum. Arreſto igitur prædicto unà cum præfati Jo. proceſſu, necnon literis, proceſſibus expletis, munimentis prætactiſque cauſis, oppoſitionibus, ac litigationibus, & appunctatis in cauſa ſeu cauſis hujuſmodi factis, aliiſque penès Curiam per partes ultrò citroque poſitis, & productis, & conſideratis, & attentis omnibus quæ Curiam in hac parte movere poterant, & debebant. Repertoque quòd in proceſſu aliqua non erat nullitas: per præfatæ Curiæ noſtræ judicium, dictum fuit ſæpè dictum G. non eſſe, ut opponentem recipiendum: necnon prælibatum conſiliarium noſtrum Magiſtrum Jo. bene proceſſiſſe, ordinaſſe, & expletaſſe, & quod emendabit appellans: ipſum in cauſæ appellationis expenſas illarum taxatione dictæ Curiæ noſtræ reſervata, condemnando.

Aliquando dicitur in Arreſto quod non obſtantibus oppoſitionibus, Arreſtum executioni dabitur, & tunc præmitti poteſt deciſio proceſſus, & poſteà ſubjungi poterit.

Alius quidã modus faciendi Arreſtũ quando dicitur, quod non obſtantibus oppoſitionibus, Arreſtũ executioni mandabitur.

Reſpectu verò cauſarum oppoſitionis antedictarum dictum fuit per ſuprà dictum judicium, quod illis non obſtantibus, Arreſti prædicti executio in bonis, & hæreditate ſuper quibus prælibatus ſe oppoſuit, inchoata, continuabitur, & perficietur, ſalvis & reſervatis eidem opponenti per eum prætenſis, & allegatis reparationibus, & meliorationibus, talibus, ſicut rationis erit, abſque expenſis, & ex cauſa.

Quando commiſſarius poſt remiſſionem per eum factam ad Curiam, & per Curiam ipſius remiſſione ac retentione facta non obſtante, remittit totum commiſſario: quià dicto loco debatorum habet procedere, &c. in caſu appellationis verbo tenùs litigato, ſupervenit aliquis opponens: & pronuntiavit opponentem non eſſe recipiendum, & bene proceſſum per commiſſarium: ſic poterit fieri Arreſtum: Cum virtute certi Arreſti Curiæ Parlam. Tholoſæ ſedentis inter S. conquerentem, & actorem in caſu ſaiſinæ, & novitatis ex una. Et D. defendentem, & opponentem ex altera, ſeu aliis partibus die xx. &c. Lati Arreſti ſerie cujus Curia Parlamenti inter cætera præfatum S. in poſſeſſione, &c. manutenuerat, & conſervaverat executionem proceſſuum, ac certos actus per dilectum N. factos. Ac deinde ſibi qui ejus proceſſum M. cum partibus dictæ Curiæ remodiaverat, proceſſu eodem in ſtatu remiſſione cum dictis partibus ad ulteriora prædictæ inchoatæ executionis proceſſuro, ſicut eſt rationis: per dictam Curiam noſtram retentione facta

nonobſtante, & ob hoc per eum coram ipſo apud loca debati pronuntiato. Sic perſequentis pro ſe executionem prædictam continuari, & perfici requeſtam in judicio D. defendente vocato: factaque per commiſſarium ipſum de bonis, & rebus infrà proximè deſcriptis, & ſpecificatis æſtimatione, & elevatione, præfatus noſter Conſiliarius per ſuam ordinationem, &c. aſſignaſſet, & appunctaſſet, &c. fuit ad nos, &c, & noſtram Parlamenti Curiam Tholoſæ ſedentem ab ordinatione ſeu ſententia expletis, & proceſſuris hujuſmodi dicti commiſſarii pro parte ſupradicti appellatum. In qua quidem Curia noſtra conſtitutis partibus antedictis eodem S. D. appellante ex una parte, & præfato S. intimato actoreque in materia executionis Arreſti prædicti ex alia, necnon T. opponente, & defendente ex altera partibus, ſeu dictarum partium procuratoribus pro ipſis. Et fuit dictum pro parte dicti appellantis quod, &c. aſſignaverat, requiſiverat, &c. atque in pluribus gravaverat appellantem ſæpedictum. Qui propterea ab eodem commiſſario, ſuiſque proceſſuris, & expletis ſe geſſerat pro appellante. Ac alia quædam deducta fuere ex eis nulliter, ſeu ſaltem malè proceſſum, & expletatum fuiſſe, ac bene per dictum appellantem appellatum, dici & pronuntiari, cum expenſarum condemnatione poſtulando: ab eodem verò intimato, qui pro ſuis defenſionibus in prælibati commiſſarii proceſſu contento in effectu deducens, contrariam ſumpſit, & recepit concluſionem. Et ſupradictus prænominatus T. opponens tangendo idem dictę oppoſitionis ſcripto tenùs tradidit cauſas, per quas dicebat, &c. Et ideò concludendo petebat, & requirebat dictus opponens dici, & pronunciari, &c. eodem S. quod bona prædicta apparebat, &c. ac alia replicando deducente, quod pars adverſa recipienda, ut opponens non veniebat, ſaltem quòd ſi ad malam, &c. Tandem partibus in omnibus, & ſingulis quæ tam oppoſitionem quàm appellationem antedictas tangendo deducere, & requirere voluerunt, hincinde auditis in dicta Curia noſtra, & ad penès eam quicquid vellent ponendum ad conſilium appunctatis, & dictis cauſis oppoſitionum, ac litigatis cæteriſque partium, aliiſque per eos penes Curiam ipſam traditis, & productis, conſideratiſque, & attentis omnibus quæ Curiam in hac parte movere poterant, & debebant: per præfatæ Curiæ noſtræ judicium dictum fuit, ſæpè dictum T. opponentem non eſſe, ut opponentem recipiendum, necnon prælibatum conſiliarium Magiſtrum M. bene proceſſiſſe, & dictum appellantem malè appellaſſe: cum tamen ab expenſis, & emenda relevando, & ex cauſa.

Quomodo fiat Arreſtū in caſu quo appellatur à cōmiſſario executore duorum Arreſtorum, cujus confirmatur proceſſus.

Aliquando appellatur à commiſſario executore duorum Arreſtorum, cujus proceſſura confirmatur cum emenda, & expenſis, & tunc ſic fieri poterit Arreſtum: Cum latis duobus Arreſtis per Curiam noſtram Parlamenti Tholoſæ ſedentem uno inter L. ex una, & C. ex alia partibus, cujus ſerie, &c. (inſeratur tenor Arreſti, &c.) altero autem inter N. ex una, & prælibatum B. ex alia, ac prænominatum L. ex altera partibus, per quod ſecundùm dicta Curia noſtra Parlamenti, &c. (inſeratur tenor dicti ſecundi Arreſti) ipſiſque pro parte præfati L. & ad inquantum quemlibet concernebat, & concernit pro exequendo dilecto, & fideli conſiliario noſtro in noſtra Curia prædicta Magiſtro Petro de Monte, commiſſario in ea parte præſentatis, ac per eum qui ſe propterea ad loca N. præfata contulit, facta ſeu inchoata dictorum, locorum, & terrarum viſitatione conſiliarius noſter præfatus commiſſarius, &c. (inſeratur ejus ordinatio) & aſſignaſſet, &c. fuit ad nos, &c à præfato Petro de Monte commiſſario, ejuſque ordinatione, & proceſſura hujuſmodi, pro parte ſæpenominati B. appellatum. Auditis igitur, &c. proceſſuſque, &c. ac junctis eidem Literis, inſtrumentis, ac munimentis traditis utrimque per partes, omnibus viſis, & diligenter examinatis: per noſtræ Curiæ judicium dictum fuit prælibatum conſiliarium noſtrum Magiſtrum P. de Monte commiſſarium bene proceſſiſſe, & expletaſſe, & ordinaſſe. Et dictum B. malè appellaſſe, & quod emendabit: eum in cauſæ appellationis hujus expenſas illarum taxatione dictæ Curiæ noſtræ reſervata, condemnando.

Forma Arreſti quando commiſſarius remittit proceſſum ſuum Curiæ.

Quandoque commiſſarius remittit proceſſum ſuum Curiæ, & proceſſu ſuo recepto, & ejus audita relatione, fertur Arreſtum, quod ſic concipi poteſt: Cum virtute certi Arreſti ſeu judicati noſtræ Parlamenti Curiæ Tholoſæ ſedentis die, &c. lati confirmatorii cujuſdam ſententiæ Seneſchalli Tholoſæ, aut ejus Locumtenentis, ac dilecti noſtri P. R. ſcutiferi domini de M. utilitatem, contra L. datæ, à qua, &c. (inſeratur tenor ſententiæ, necnon ipſius Arreſti ſeu judicati) executione literarum dilectus, & fidelis commiſſarius ad hujuſmodi Arreſtum executioni demandandum ad præfati P. R. requæſtam, deputatus apud locum prædictum de M. propterea ſe conferens eodem R. vocato, auditoque ſecundo (inſeratur executio facta per commiſſarium) &c de quo ad dictum Arreſtum executatum realiter fuiſſet, reſpectu verò aliorum in eodem Arreſto contentorum, ac aliis quibuſdam per eumdem C. allegatis cauſis, & rationibus, donec dicta Curia noſtra ipſius commiſſarii viſo proceſſu, aut illa per eum conſulta ordinatum foret ſuperſedere. Notum facimus, quod Curia præfata recepto per jamdictum commiſſarium proceſſu, ipſiuſque commiſſarii audita relatione, ac deductis allegatis, & productis tangendo materiam viſis matura cum deliberatione, quod (inſeratur tenor illius quod Curia factis, ſubjunctis in fine verbis) ordinavit, & ordinat, vel aliis ſimilibus.

Arreſti quæ forma ſit faciendum quando appellatur à ſublatione inhibitionum, & executione Arreſti, ſeu manus levatæ, & poſtmodum litigatur, &c.

Quando appellatur à ſublatione inhibitionum ab executione Arreſti, & manus levatæ, & poſtmodùm litigatur ſuper beneficio ſeu poſſeſſorio illius in Curia ſimul cum dictis cauſis appellationis, & omnia Arreſto eodem terminantur: tunc ſic fieri poteſt Arreſtum: Cum virtute certarum Literarum à Seneſchallo noſtro Tholoſano à nobis in ea parte commiſſario deputato, per dilectum noſtrum fratrem Abbatem Monaſterii de N. Ciſter. Ordinis impetratarum, ſuper eo quod cùm narretur cauſa impetrationis ſubjunctis verbis ſequentibus obtentis, &c. dicebat, & aſſerebat certus ſerviens noſter, &c. (inſeratur expletum factum per ſervientem, &c.) inhibuiſſet, & defendiſſet, quibus inhibitionibus ſe opponendo dicto R. ac propterea ſuper opponente hujuſmodi coram Seneſchallo prædicto, aut ejus Locumtenente aſſignato tantum proceſſum extitiſſet inter partes jamdictas, ſcilicet impetrantem, & actorem petentem, & requirentem inhibitiones prædictas continuari ex una, & præfatum R. opponentem, & defenſorem ex alia partibus. Quod eis ſuper hoc auditis (inſeratur ſententia, & ordinatio præfati Seneſchalli) eas ſuſtuliſſet, dictum Jo. in expenſis condemnando, fuit ad nos, &c. appellatum fuit, & in cauſa quadam alia in dicta Curia Parlamenti inter ſindicum præfati Monaſterii ſuper eo quod ſe in poſſeſſione, & ſaiſina adminiſtrationis dictæ Abbatiæ illius ſede Abbatiali Jo. facta reſignatione vacante fuiſſe, & eſſe de facto per fratrem de C. dictæ reſignationis prætextu, & medio jus in dicta Abbatia habere prætendentem, turbatum conquerentem, & actorem in caſu ſaiſinæ, & novitatis: & dictum Daneſia defendentem ex altera, partibus introductis, & virtute Arreſti lati per Curiam ipſam ad requeſtam dicti Daneſia dicentem, & aſſerentem fratrem P. per Monaſterii prædicti N. Monachos & Religioſos ad dictam Abbatiam, ut & tanquam vacantem dictæ reſignationis medio cum ab hac luce migraſſet, electum: quare partibus eiſdem ſuper hoc auditis, per quæ dicta noſtra Curia de prædicti talhexiæ deceſſu debitè informata, manum noſtram, &c. levaverat, dictique Arreſti ſeu manus levatæ litteris dilecto, &c. cui dirigebatur per ſæpedictum fratrem Ja. pro exequendo præſentatis, memoratus L. commiſſarius ſe

Digitized by Google

expreſsè apud Monaſterium præfatum N. conferens; comparentibus illis coram ipſo, ante videlicet ipſius Monaſterii portas, ſæpedicto, &c. ex una parte. Et ex adverſo fratribus M. & R. Religioſis, & Seneſchallis dicti Monaſterii adjornatis, & defenſatis ex alia: ac eis ſuper hoc auditis, &c. (nunc inſeratur ordinatio, & executio facta per Commiſſarium, &c.) Fuit ad nos, &c. Conſtitutiſque poſtmodum in dicta noſtra Curia partibus, prænotato, ſcilicet fratre Jo. de Caſt. à Seneſchallo noſtro præfato Tholoſæ, illiuſque locumtenente appellante ex una, & prælibato Fr. P. R. appellato ex alia: necnon ſindico prædicti Monaſterii N. à prænotato L. commiſſario appellante conquerenteque, & actore in caſu ſaiſinæ, & novitatis ex una, & præfatis fratribus Jac. de C. appellato, & opponente ex aliis partibus, ſeu dictarum partium procuratoribus, pro ipſis ex eiſdem actis dictorum Seneſchalli, vel locumtenentis, & L. commiſſariorum proceſſum fuerat, an bene aut malè appellatum foret, ſalvis quibuſdam per prælibatos appellantes, negatis nullitatibus ad judicandum recipi: antedictus vero ſindicus Monaſterii N. ſede vacante, ut conquerens, & actor de quo ſuprà in caſu ſaiſinæ, & novitatis proponi fecit, &c. præterea dicebat ſindicus prædictus conquerens & actor, &c. ſubmittendo conquerentem, & Religioſos ipſos fuiſſe, &c. in poſſeſſione & ſaiſina, &c. Petebat igitur concludendo dictus ſindicus actor dici, & declarari ſe ad bonam, &c. Ex adverſo autem extitit ex parte præfati Fr. Jac. de C. opponentis, & defenſoris ordinatum, quod, &c. Et à contrario, ſuprà nominatus frater P. de C. &c. ſubjungendo, &c. aut dicto ſindico alia quædam replicando allegante, & deducente, ſicut & ſuprà adverſus, & contra ejus adverſarios, qui prælibatos per eorum quemlibet concludente, dictoque de C. adjiciente, &c. ſicut ſuprà contra ejus partes adverſas, & earum quamlibet, prout cauſa reſpiciebat, & tangebat, concludendo, ac præfato R. alia quædam replicando, & duplicando, & allegante, & prout ſuprà contra omnes ejus adverſarios præfatos, & eorum quemlibet concludente, procuratore quoque noſtro generali proviſionem requirente, &c. tandem dictis partibus in omnibus quæ circa præmiſſa dicere, proponere, requirere, & concludere voluerunt, ad plenum in dicta Curia noſtra, & ad penès eam quicquid vellent ponendum auditis, & ad conſilium appunctatis, viſiſque titulis, &c. repertoque in proceſſibus antedicti Seneſchalli Tholoſani, aut ejus locumtenentis eum bene judicaſſe, appunctaſſe, & ordinaſſe, & præfatum fratrem Jo. de C. appellantem malè appellaſſe, eum in ipſius cauſæ appellationis expenſis, taxatione dictæ Curiæ noſtræ reſervata, condemnando; alteram verò cauſam appellationis prætactam tangendo, dictum fuit eodem judicio bene per ſæpedictum Conſiliarium noſtrum Magiſtrum L. commiſſarium proceſſum, & explectatum fuiſſe, & malè per prælibatum ſindicum Monaſterii N. appellatum, abſque tamen cauſæ ejuſdem appellationis expenſis: & inſuper quatenus querimoniam antedictam tangebat, dictum per quod ſuprà fuit judicium antedictos ſindicum Monaſterii, & fratres Jo. de D. & Jo. R. non eſſe, ut conquerentes ad eoſdem de C. & R. tanquam opponentes recipiendos, ad bonam verò, & juſtam cauſam ſup. anominatum fratrem Jacobum de G. oppoſuiſſe. Et ob hoc eumdem fratrem Jacobum de D. in Abbatia Monaſterii Q. fructumque, &c. manuum noſtrarum, &c. manutenuit, &c. per idem judicium Curia noſtra memorata, & abſque expenſis, &c.

Forma Arreſti, quando proceſſus in ſtatu judicandi exiſtens coram Seneſchallo ex nonnullis ſuſpicionum cauſis evocatur ad Curiam.

Quandoque proceſſus exiſtens in ſtatu judicandi coram Seneſchallo ex nonnullis ſuſpicionum cauſis ad Curiam evocatur: quæ cauſa retenta, tertioque comparente, & illo citato per Curiam de audiendis in parte renuntiatur: tunc ſic concipi poterit Arreſtum. Cùm lis mota fuiſſet coram Seneſchallo noſtro Tholoſæ inter B. impetrantem, & actorem ex una parte, & S. defendentem ex altera, ſuper eo quod dicebat dictus actor, quod jam olim cùm in humanis fuerat, &c. (Subinſeratur narrativa demanda cum concluſione his verbis.) Quare, &c. ac in expenſis omnibus partem eamdem adverſam condemnari actor ipſe concludendo petebat. Pro parte verò defenſoris proponebatur in contrarium. Quod, &c. (inſerantur defenſiones ſubjecto, &c.) Cætera eidem defendenti præjudicabilia facta partis adverſæ negando, ad fines non recipiendi, ad abſolutionemque, & expenſas concludendo. Super quibus dictis partibus auditis, lite conteſtata, facta inqueſta utriuſque, & publicata, ac partibus ad earum literas, & documenta producenda die aſſignato, dictus B. actor cauſam ipſam ex nonnullis quas allegabat ſuſpicionum cauſis dicta Curia Parlamenti renvodari, atque evocari obtinuiſſet: ubi conſtitutis partibus antedictis, vel earum procuratoribus; & per dictam Curiam Parlamenti ad ſe cauſa hujuſmodi retenta. Superveniens N. facta, cauſas, & media plura deduci feciſſet ad finem, ſeu fines, &c. (inſeratur concluſio dicti tertii ſupervenientis, &c.) Econtrario B. & S. uterque ex quibus deducebat cauſis, & mediis ad fines non recipiendi, & abſolutis concluſiſſet. Tantumque inde proceſſiſſent partes, hoc eis hinc inde auditis, ipſæ ad quicquid vellent penès Curiam ponendum, & ad conſilium appunctatæ extiterint. Tandem proceſſibus, inqueſtis etiam viſis, matura cum deliberatione, conſideratiſque, & attentis conſiderandis, & attendendis, & quæ Curiam in hac parte movere poterant, & debebant, per noſtræ dicti Parlamenti Curiæ Arreſtum, dictum fuit, &c. (inſeratur Arreſti dictum.) Cauſam verò, &c. tangendo, &c. remiſit, &c. Si autem ſententia à qua fuit appellatum, ſit infirmanda, dicetur in Arreſto, per judicium, &c. prædictum Seneſchallum malè judicaſſe, & dictum appellantem bene appellaſſe: & iſtud olim ſufficiebat. Attamen de novo additum eſt, quod quando infirmatur ſententia, ille qui obtinuit ſententiam in prima inſtantia, condemnatur in cauſa appellationis in expenſis factis in cauſa principali; & hoc ſi petat, quia expenſæ non dantur, niſi petantur: & tunc ſic poterit Arreſtum fieri.

Cùm ſuper poſſeſſione talis domus, &c. lata ſententia per Seneſchallum noſtrum Tholoſanum ad utilitatem A. contra G. prædictus G. ad noſtram Parlamenti Curiam Tholoſæ ſedentem appellaſſet: auditis, &c. per judicium, &c. dictum fuit prædictum Seneſchallum malè judicaſſe, & dictum G. appellantem bene appellaſſe, condemnavitque, & condemnat eadem Curia dictum A. erga dictum G. in expenſis per ipſum G. petitis in cauſa principali, illarum taxatione dictæ noſtræ Curiæ reſervata. Si verò tantummodo proteſtatus fuiſſet de expenſis in cauſa principali dicetur ſic, reſervavitque prædicta Curia eidem G. petitionem expenſarum cauſæ principalis, de quibus in eadem cauſa fuit proteſtatus.

Forma Arreſti, quando aliquid eſt addendum primæ ſententiæ declarandum, vel diminuendum.

Ubi autem aliquid addendum eſt ſententiæ primæ, declarandum, vel diminuendum, tunc poni debet in narratione Arreſti de factis contentis in articulis: & totum illud quod eſt addendum, diminuendum, vel declarandum, ita quod clarè appareat, quare ſeu ex quibus cauſis fiat illa detractio, additio, diminutio, vel declaratio: tunc ſic fieri poterit Arreſtum.

Cùm lis mota fuiſſet coram, &c. inter, &c. igitur concludendo, &c. petiiſſet, &c. defenſore præfato in contrarium proponente, quod, &c. ad fines non recipiendi, & abſolutionis concludendo. &c. Et adverte quia in hujuſmodi defenſione tangi debent omnia media quæ faciunt ad illud additum declaratum, vel diminutum, & nihil ultra de hoc locum habet in appellante, quia pro appellato nullo modo corrigenda eſt ſententia ex qua non appellavit: Aliquando tamen contingit quod utraque pars appellat à ſententia,

Digitized by Google

inquantum contra ſe facit, & hoc frequenter invenitur in proceſſibus juris ſcripti. Et tunc etiam erunt tangenda ea facta de articulis, quæ movent ad infirmandam ſententiam: deinde concluditur ſic: Super quibus, & aliis omnibus utrimque deductis, auditis ad plenum partibus, lite conteſtata, ac demùm renuntiato, & concluſo in cauſa, & ad ſententiam audiendam, partibus eiſdem termino aſſignato. Certus dicti Seneſchalli Locumtenens, ſeu commiſſarius ad unum ſtatum cauſarum Curiæ ſuæ per ſententiam ejus, &c. pronuntiaſſet, & ordinaſſet fuit, &c. auditis, &c. proceſſu, &c. Eo viſo, & diligenter examinato, per judicium præfatæ Curiæ noſtræ dictum fuit prælibati Seneſchalli Locumtenentem, ſeu Commiſſarium malè judicaſſe, & dictum N. appellantem bene appellaſſe, dictique Locumtenentis, & commiſſarii judicium emendando, quod, &c. inſeratur dictum Arreſtum, &c.) condemnavit, & condemnat per illud judicium Curia noſtra memorata, & abſque tam primæ quàm ſecundæ inſtantiæ expenſis.

Si verò in cauſa appellationis facta proponuntur, ſuper quibus ex ordinatione Curiæ eſt inquiſita veritas, ad finem quòd ſententia pronuntietur nulla, vel injuſta, aut iniqua, & inqueſta ad judicandum recepta, fieri debebit Arreſtum, cum ſufficienti narratione factorum contentorum in actis, & *intendit* utriuſque partis, & ſic conſuevit incipi: Cùm jamdudum lata fuiſſet quædam ſententia per talem judicem ad T. utilitatem contra N. ſuper eo quod, &c. (inſeratur tenor petitionis actoris, qui ſententiam obtinuit, &c.) per quam idem Seneſchallus, &c. fuit, &c. Auditis igitur in dicta Curia noſtra partibus antedictis, &c. tam in cauſa appellationis hujuſmodi proceſſu ex eiſdem actis an bene vel malè appellatum foret ad judicandum recepto: dictum extitit quod ſuper eo quod dictus appellans dicebat ſe, &c. ad facta probandum hujuſmodi admitti poſtulando: dicto appellante in contrarium proponente, quod, &c. proceſſus ex eiſdem, &c. ad judicandum fuit receptus, ac partes ipſæ ad earum facta articulandum, & proponendum receptæ, & admiſſæ fuere: tandem inqueſta facta utriuſque, appunctamenta hujuſmodi inſequendo Curiæ reportata, recepta, & juncta proceſſui, productis per partes utriuſque literis omnibus viſis: per judicium dictæ Curiæ noſtræ dictum fuit prælibatum Seneſchallum ejuſve Locumtenentem malè judicaſſe, & T. bene appellaſſe, &c. (Vel econtrà ſecundum quod erit judicatum ſive dictum in Curia vel poſſet ſic dici breviùs) facta inqueſta ſuper propoſitis pro utraque parte eaque partibus ipſis auditis ad judicandum recepta per judicem, &c. Et quod ſupradictum eſt ubi ſententia prima ſimpliciter infirmatur, aut non infirmatur, ut Arreſtum breviſſimum ſic fieri debeat: habet locum, niſi in prima ſententia eſſent diverſæ, & obſcuræ adjudicationes, quia tunc melius, & ſecurius eſſet quod Arreſtum fieret cum ſufficienti narratione factorum in articulis contentorum.

Item eſt unum aliud ſciendum quod qui obtinuerit primam ſententiam, & ſuccumbit in cauſa appellationis, non debet condemnari ad expenſas * factas in cauſa appellationis: quia prima ſententia quam pro ſe habuit, dat ſibi cauſam juſtam litigandi: & ita ſervatur, ergo à fortiori ratione, ſi duas habuiſſet pro ſe ſententias. Licèt nunquam excuſetur quin ſolvat emendam, qui malè appellavit in patria conſuetudinaria: quæ datur ratione vexationis Curiæ: ſi autem P. habuiſſet primam ſententiam pro ſe, contra B. qui appellavit, & in cauſa appellationis B. obtinuit contra P. & P. à B ſecunda ſententia appellavit, & B. obtinuit contra P. tertiam ſententiam Dictus P. ſecundò ſuccumbens in cauſa appellationis ſolvet expenſas factas in cauſa ſecundæ appellationis, licèt obtinuiſſet primam ſententiam pro ſe: quia ſecunda ſententia contra ipſum lata, facit ipſum habere minùs juſtam cauſam litigandi. Et idem in ſimilibus.

* *Expenſas.*] Sed hodie iſtud non ſervatur ampliùs, & bene, ut dixi in annot. ad Alex. conſ. 179. in fi. lib. 7. vide q. Tholo. 213. C. M. Nota quod qui obtinuerit primam ſententiam, & ſuccubuit in cauſa appellationis, non debet condemnari in expenſis factis in cauſa appellationis.

Quando autem appellatio ab interlocutoria per Curiæ judicium confirmatur, poterit ſic Arreſtum fieri: Cùm in certa cauſa circa, &c. inter A. conquerentem, & actorem in caſu ſaiſinæ, & novitatis ex una parte, & B. opponentem, & defendentem ratione poſſeſſionis, & ſaiſinæ ex altera: in quibus ſe conquerens, & actor prædictus rectoriæ N. dictis N. fructuum, profectuum, revenutarum, & emolumentorum ejuſdem manuteneri, & conſervari, & per manum noſtram omne impedimentum ab inde ad ſui utilitatem levari, & amoveri, jam dictus verò B. quod proceſſu pendente gauderet, & ex quibus hinc-inde deducebant, titulos petebant, & requirebant, &c. cauſa mota, & vertente tantum proceſſum inter partes jam dictas, quod eis auditis, dicti Seneſchalli, Locumtenens, per ſententiam, & ordinationem gaudentia, &c. prælibato B. conceſſiſſet, &c. (Inſeratur tenor Ordinationis) fuit, &c. Auditis igitur, &c. proceſſu quia, &c. eo viſo, &c. per præfatæ Curiæ judicium dictum fuit judicem majorem prælibatum Locumtenentem, Seneſchalli noſtri Tholoſani bene appunctaſſe, & ordinaſſe, & dictum appellantem malè appellaſſe: ipſum in cauſæ appellationis expenſas, &c. remiſitque, & remittit eaſdem partes coram dicto Seneſchallo ejuſve Locumtenente ad quindenam proceſſuras ulterius, ut fuerit rationis.

Quandoque in materia beneficiali non fit remiſſio, ſed vacuatur totum poſſeſſorium viſis titulis, & tunc per verbum appellaſſe debet ſic dici: Et inſuper dictarum partium viſis titulis, memorata curia noſtra ſuprà notatum in poſſeſſione, & ſaiſina, &c. manu tenuit, & conſervavit, manutenet, & conſervat diffinitivè per Arreſtum in tali cauſa appellationis, cum dicitur primæ inſtantiæ exponendum, &c. Adverte quod etiamſi in prima inſtantia ante interlocutoriam facta fuerit inquæſta, vel inquiſitio, ſuper qua fundetur ordinatio, debet de hoc fieri mentio poſt verbum, *auditis*, factaque inqueſta ſeu inquiſitione. Aliquandò appellatur ab executione Litterarum ſtatuti querel. in primo capite, & proceſſura confirmatur per curiam, & tunc ſic concipi poteſt Arreſtum: Cum virtute certarum Literarum à nobis ſeu Cancellaria noſtra pro parte B. ratione poſſeſſionis, & ſaiſinæ rectoriæ de N. impetratarum, quam dictus B. ſibi canonico titulò pertinere: ſeque in illius poſſeſſione, & ſaiſina fuiſſe, & eſſe. Sed quod nihilominus A. ſine quovis titulò ipſum impetrantem de prædictis ejus poſſeſſionibus, & ſaiſinis diſſaiſiverat, & expoliaverat, & in eadem rectoria intendendò dicebat ſuper hoc obtentatis Magiſter C. Seneſchalli noſtri Tholoſ. Locumtenentis, vocatis, & comparentibus coram eo partibus prædictis, eiſque auditis per ejus ordinationem (etiam inſeratur ordinatio, & executio) fuit dictum prædicta Ordinatione, &c. Auditis igitur, &c. proceſſu, &c. eo viſo, &c. per præfatæ curiæ noſtræ judicium, &c. remiſit, &c.

Forma Arreſti quando proceſſu recepto tertius quiſpiā ſupervenit per requeſtam civilē movēs querelam in caſu ſaiſinæ, & novitat.

Quandoque proceſſu recepto ſupervenit aliquis tertius per requeſtam civilem: * reddit ſe conquerentem in caſu ſaiſinæ & novitatis. Tunc poſt verbum, appellatum, poteſt ſic dici: In qua quidem curia conſtitutis partibus antedictis, earumve procuratoribus pro ipſis proceſſibus receptis ex ti. &c. Quo in ſtatu exiſtente proceſſu hujuſmodi S. poſteaquam certam requæſtam civilem: ut ad id dicto proceſſui jungendum admitteretur, pro interinando præſentaſſet querimoniam in caſu ſaiſinæ, & novitatis ad cauſam dicti beneficii contra prænominatos A. & B. proponi fecit, affirmans quòd etiam fuerat, & erat (ſubjungatur concluſio per verbum, *concludebat*) deductum verò è contraria per prælibatos A. & B. opponentes, & defendentes, quòd &c. contrà verò dicit, & allegat dictus A. quod &c. & alia quædam tam per A. quàm per B.

* *Civilem*] Hodie tertius qui non fuit vocatus non eget requeſta civili, nec Literis regiis, ſed mero jure per viā oppoſitionis, vel actionis, ſi non erat poſt iſtos, audiitur. C. M.

Digitized by Google

quòd A. præfatus, ſive pertinenter uterque unus contra alium ac ambo contra præfatum S. & conquerentes tanquam opponentes, & ad expenſas concludendo dicto S. conquerenti tanquam opponentes, & ad expenſas concludendo, quòd &c. dicto S. replicante, & ut ſuprà concludente; ſuper quibus partibus auditis, dicta Curia noſtra ad falſitatem per B. allegatam, & dictum defendentem ad in contrarium, ſi eis bonum videtur, admiſit. Tandem inquæſta tangendo falſitatem prædictam ex parte dicti S. facta, recepta, & juncta proceſſui, defendentibus præfatis, nullam fieri facere curantibus. Igitur & inqueſta, necnon prædictis titulis, &c. In caſu ſeu cauſis hujuſmodi, penès dictam Curiam noſtram poſitis & prænotatis, viſis, ac matura cum deliberatione conſideratis, ac attentis, &c. præfata Curia noſtra per ipſum Arreſtum ſuperiùs expreſſum, judicavit dictum S. non eſſe ut conquerentem recipiendum, &c. ipſum in cauſæ dictæ querimoniæ expenſis condemnando. Et inſuper, reſpectu cauſæ appelli dictum fuit, præfatum Locumtenentem benè appunctaſſe, &c. remiſit, &c. Aliquando etiam in materia prophana appellatur à reſſaiſito facto virtute Litterarum Cancellariæ, & confirmatur per Curiam proceſſura in expenſis, condemnato appellante. Et partes aſſignantur in Curia ſuper 2. cap. & tunc ſic fieri poterit Arreſtum.

Cùm à Nobis ſeu Cancellaria noſtra, quidam R. ſuper eo quòd ſe ſuis juſtis titulis & mediis in poſſeſſione & ſaiſina fuiſſe, & eſſe; ſed quòd nihilominùs S. ſibi vim fecerat, &c. dictum R. in poſſeſſionibus & ſaiſinis prætactis turbando & impediendo, & ab anno & die tulerat Litteras, & in forma Statuti querelæ novi de ſaiſinis obtinuiſſet, atque præſentaſſet exequendas & interinandas, dilecto & fideli Conſiliario noſtro in noſtra Parlamenti Curia Tholoſana Magiſtro C. qui ſe apud loca contentioſa contulerat. Et tantùm inde extitiſſet per dictum R. impetrantem, petentem & requirentem ad dictarum Litterarum, ſuper primo dicti Statuti querelæ capite, executionem ex una, & dictum A. defendentem, ex alia partibus, proceſſum, quòd eis auditis, & facta utrinque videlicet, tam & ſuper poſſeſſione, ſeu poſſeſſionibus & ſaiſinis, ac turbis præſpecificatis dictorum impetrantium, quàm ſuper ex adverſo allegata contraria poſſeſſione, ſeu contrariis poſſeſſionibus, inveſtigatione, præfatus noſter Conſiliarius, Commiſſarius per ſuam ordinationem, &c. (inſeratur Ordinatio & executio) fuit ad nos & dictam Curiam Parlamenti, à dicto noſtro Conſiliario & Commiſſario appellatum, ejuſque ordinatione proceſſum & expletum ejuſmodi, pro parte dicti defendentis appellantem: auditis igitur, &c. proceſſuque, &c. eo viſo, &c. per præfatæ Curiæ noſtræ judicium, &c. Quódque venient in dicta Curia noſtra partes ad quindenam, ſuper prædicto 2. c. Statuti querelæ proceſſuræ ut fuerit rationis, ut ipſis auditis, Curia ſuper eodem ſecundo capite eis faciat jus.

Alia quædã forma Arreſti, quando duo circa idem impetrant Litteras ſtatuti querelæ à Seneſchallo.

Quandoque duo circa idem impetrant à Seneſchallo Litteras Statuti querelæ, duobus Commiſſariis directis, & partibus vocatis, factis appreſiis remittuntur eorum proceſſus Curiæ Seneſchalli. Ex cujus deliberatione, per alium Commiſſarium proceditur ad reſaiſimentum: à quo appellante ad Curiam per cujus judicium proceſſura conficitur, & tunc ſic concipi poterit Arreſtum: Cùm ſuper eo quod pro parte S. dicebatur ipſam ex ſui viri teſtamentaria diſpoſitione, poſſeſſione, ſaiſina, &c. Sed quòd nihilominùs T. intra domum principalem ſe intruſerit de facto indebitè & de novo, jamdictum S. turbando, diſſaiſiando & ſpoliando, & pariter ſuper eo quod ex adverſo Præfatus T. dicta bona ſibi ex tunc pertinere, ac fuiſſe & eſſe in poſſeſſione verè aſſerebat; obtentis utrimque prædictæ partis Litteris ſuper ſtatuto querelæ, de novis deſſaiſinis à Seneſchallo noſtro Thol. illarum virtute Magiſter I. & A. Commiſſarii in ea parte deputati ante domum, &c. ſe conferentes, vocatis illic & comparentibus coram eis partibus prælibatis, vel datis Procuratoribus appreſiis, videlicet dictus I. pro parte dicti S. & dictus A. pro parte dicti T. Commiſſariis feciſſent. Omnibus appreſiis unà cum reliquis proceſſibus eorumdem, à Commiſſariis penes Curiam Seneſchalli præfati raportatis, ac inibi partibus pleniùs auditis, ex ipſius Curiæ conſilii deliberatione, Magiſter P. dicti Seneſchalli Locumtenens, vocatis iterum coram eo, ante domum prætactam, partibus antedictis, ac in prælibati S. contumaciam & defectum per ſuam ordinationem, adhibitis ſecum probis viris, &c. (inſeratur Ordinatio & executio) fuit, &c. auditis, &c. proceſſuque, &c. eo viſo, &c. per judicium præfatæ Curiæ noſtræ dictum extitit, &c. remiſit, &c. Quando unus impetrat Litteras ſtatuti querelæ, & alius Litteras contrariæ poſſeſſionis eidem Commiſſario directas, qui factis appreſiis, hinc inde reſaiſiet ad utilitatem utriuſque; in parte cujus proceſſura per Curiam confirmatur, poterit Arreſtum tunc ſic ordinari. Cùm tam ſuper eo quòd S. ſe ſuis bono jure & juſto titulo jus habuiſſe & habere, ac fuiſſe in poſſeſſorio & ſaiſina juriſdictionis, &c. Sed quòd nihilominùs S. prædictum in ſuis poſſeſſionibus eiſdem turbaverat & impediverat jamdictus T. ſuper hoc de ſtatuto de novis deſſaiſinis remedio per Seneſchallum noſtrum Tholoſanum provideri poſtulando. Quo ſuper contraria ex adverſo pro parte ipſius T. dicentis & aſſerentis prædictam juriſdictionem ſibi pertinuiſſe, ac fuiſſe & eſſe in poſſeſſione & ſaiſina, &c. Allegata contraria proceſſui facta per Magiſtrum R. Commiſſarium in ea parte, dicto Seneſchallo vel ejus Locumtenenti dicebat, contulit appreſia & inquiſitione. Et coram ipſo nonnullis prædictis per dictas partes inſtrumentis & documentis, ac omnibus ipſius Curiæ Seneſchalli reportatis. Idem Magiſter R. Commiſſarius per ipſum ordinem apud locum debati, &c. (inſeratur Ordinatio) fuit, &c. auditis, &c. proceſſuque, &c. Ac juncto eidem certo in ſuo inſtrumento producto per præfatum S. appellatum, omnibus viſis & diligenter examinatis per præfatum, &c. remiſitque, &c.

Arreſtum quando appellatur à Commiſſario Litterarum regiarũ executore, quoniã præcepta certa fecit, &c.

Aliquando appellatur à Commiſſario executore Litterarum regiarum, quoniam præcepta certa fecit in caſu oppoſitionis, & dedit proviſionem parti impetranti, pronuntians tam ſuper deſertione quàm meritis: & tunc ſic poterit Arreſtum ordinari. Cùm abſentes à chariſſimo tunc in humanis agente domino & progenitore noſtro, cujus animæ propitiari dignetur Altiſſimus, ejuſve à Cancellaria pro parte A. Litteris ſuper eo quòd dicebant, &c. ac in adverſum pro parte B. ut inquireretur requiſitio, &c. Litteriſque eiſdem utroque defuncto, tunc viventi Magiſtro T. in noſtra Parlam. Thol. Curia Conſiliario præſentatis: tantùm exinde coram eodem Conſiliario in ea parte Commiſſario (qui ſe propereà apud loca debati, ſeu illorum aliqua contulit) fuiſſet per interdictas partes, dictum I. A. actorem ex una, & præfatum B. ſcilicet defendentem ex altera, partibus, & proceſſum quòd dictis partibus circa præmiſſa auditis, & inquiſitione facta, Commiſſarius præfatus per ſuam Ordinationem Litteras interinando & exequendo, &c. (inſeratur Ordinatio) fuit ad Curiam prædicti Parlamenti à dicto Conſiliario, ejuſque Ordinatione ſive appunctamento hujuſmodi, atque proceſſuris omnibus inde ſecutis, pro parte defendente & libelli, appellatum. Auditis igitur, &c. proceſſu, &c. ſalvò jure, &c. ſuper eo quod dictus appellatus appellationem prædictam, eò quòd in forma patriæ conſuetudinariæ relevata erat, fuiſſe deſertam dicebat. Necnon ſuper certis Litteris regiis per appellantem præfatum, ut ipſe à dicta deſertione relevaretur, impetratis: atque pro interinamento Curiæ præſentatis, primitùs faciendo recepto ad judicandum. Omnibus viſis & diligenter examinatis, per noſtræ dicti Parlamenti Curiæ judicium Litteris

Digitized by Google

eiſdem præſentatis, Curiæ minimè obtemperando, dictum fuit appellationem prædictam deſertam eſſe: & quod nobis emendabit dictus appellans emenda una triginta librarum Turonenſium, necnon prælibatum Magiſtrum C. Commiſſarium bene proceſſiſſe, appunctaſſe, & ordinaſſe, &c.

Forma Arreſti, quando in materia beneficiali, ſuper 1. c. ſtatuti querelæ alleg. contraria poſſeſſione, intereà idem impetrans cedit juri ſuo alicui ſubrogato.

Quandoque in materia beneficiali ſuper primo capite ſtatuti querelæ allegata contraria poſſeſſione, intereà idem impetrans cedit juri alicui qui ſubrogatur in ejus locum, ad cujus utilitatem profertur reſſaiſinamentum: ac deinde in cauſa appellationis in loco impetrantis alius ſubrogatur, & confirmatur ordinatio & executio ſine expenſis, tunc ſic poteſt Arreſtum ordinari. Cùm Magiſter Ioan. de ſuis L. bono jure & juſto titulo, verum & indubitatum rectorem, &c. & poſſeſſorem, ac ut talem dictæ Eccleſiæ deſervientem, &c. ſed quòd nihilominus in poſſeſſione ſeu poſſeſſionibus hujuſmodi turbando atque deſſaiſiendo iſdem Magiſter R. ſe in rectoria prædicta intruſerat, dicens & aſſerens ſuper hoc ſibi de remedio ſtatuti querelæ, de novis diſſaiſinis per Seneſchallum noſtrum Tholoſanum provideri, poſtulando in vim conceſſæ eidem proviſionis hujuſmodi Litterarum factarum per certum in ea parte deputatum Commiſſarium, qui ſe propterea apud locum debati contulit, tam ſuper præmiſſis, quàm ſuper ex adverſo, pro parte dicti Ray. propoſita, ex quibus deducebat titulis & mediis contraria poſſeſſione appreſia, & omnibus dictæ Curiæ Seneſchalli reportatis certis ejuſdem Seneſchalli Locumtenens, ſeu Commiſſarius ad univerſitatem cauſarum dictæ Curiæ per ſuam Ordinationem Magiſtri L. cui pendente proceſſu de beneficio prædicto contentioſo tanquam de illo facere per prælibatum R. permutationis cauſa reſignationis medio vacante proviſum certo modo extiterat in loco ipſius R. per dictam Curiam ſubrogatus, ſui ad utilitatem præmium dicti ſtatuti querelæ cap. exequendo, &c. reſſaiſiniſſet, & reintegraſſet, fuit, &c. Audito igitur, proceſſuque, &c. ac deinde in loco & proceſſu dicti P. appellantis ſubrogato per Curiam, certarum noſtrarum Litterarum vigore, Magiſter M. cui de dicto Beneficio tamquam vacante, per ipſius appellantis reſignationem ſummus Pontifex providit, junctis quoque proceſſui pluribus tam per dictum P. quàm deinde per ipſius M. ſubrogatum, productis titulis & munimentis aliis, omnibus viſis, &c. per præfatæ Curiæ, &c. remiſitque &c.

Quandoque appellatur ab executore primi capitis ſtatuti querelæ ad Seneſchallum, ubi rurſus inquiritur de ſaiſina & diſſaiſina, & contraria poſſeſſione, & pronuntiatur bene proceſſum, à qua Sententia appellatur ad Curiam, & confirmatur cum expenſis: & poteſt ſubterfugi à conditione, cùm à certi reſaiſimenti, ſuper 1. cap. ſtatuti querelæ de novis diſſaiſinis: jamque olim ad Ia. utilitatem, ſuper eo quòd ſe, &c. aſſeruerat, facti, cui dicti N. & N. acquieverant, facta poſtmodum per M. P. in ea parte à dicto Seneſchallo deputante Commiſſarium contra certos alios, &c. turbantes eumdem Iaco. & impedientes in perceptione, &c. executione inter prædictum Iacobum ex una, & S. ex alia partibus: primum prætactum caput ſtatuti querelæ ſic exequendo, ad ipſius Jacob. utilitatem, à Magiſtro R. ordinis & appellanti ab hujuſmodi executore, ejuſque proceſſu, & expletis S. ad Seneſchallum prælibatum appellaſſet: tantúmque coram ipſo, aut ejus Locumtenente, extitiſſet reſpectivè inter eoſdem S. appellantem ex una, & Magiſtrum D. qui prænotato Iacob. & deinde Magiſtro F. qui dicto D. in rectoria prædicta ſucceſſerant appellantes, ex alia partibus proceſſum; quod eis auditis, facta quoque rurſus, tam de & ſuper dicti rectoris poſſeſſione & ſaiſina, turbaque ſeu deſſaiſina, quàm ſuper ex adverſo prætenſa & allegata contraria poſſeſſione, inquiſitione & appreſia, Judex major Tholoſæ Seneſchalli, Curiæ Tholoſanæ Locumve tenens, per ſuam Ordinationem bene per Commiſſarios antedictos, & eorum quemlibet, proceſſum fuiſſe, &c. & ordinaſſet & pronuntiaſſet, fuit, &c. Auditis, &c. proceſſuque, &c. eo viſo, &c. per &c. dictum fuit prælibatos N. & N. recipiendos ut appellantes non eſſe, Judicem quoque prælibatum majorem, Locumtenentem Seneſchalli noſtri Tholoſ. bene proceſſiſſe, & c. ipſum in cauſæ appelli expenſis, illarum taxatione dictæ Curiæ noſtræ reſervata, necnon poſt exquiſita per eum ſubterfugia, de quibus per proceſſum apparuit & apparet, ipſum appellantem in centum ſolidos de emenda, applicanda Capellæ Palatii noſtri Tholoſæ, condemnando, remiſitque, &c.

Modus formandi Arreſtum, quando duo ſucceſſivè deputantur Commiſſarii ad duorū diverſorum inſtantiam à quibus appellatur, cujus unius proceſſus cōfirmatur, alterius infirmatur.

Quandoque duo ſucceſſivè ad duorum diverſorum inſtantiam deputantur Commiſſarii, à quibus appellatur, & unius proceſſura confirmatur, & alterius infirmatur: & viſis titulis, uni datur recredentia, & partibus ad procedendum ſuper ſecundo capite in Curia terminus aſſignatur, & tunc ſic poteſt dici. Cùm obtentis à nobis ſeu Cancellaria noſtra pro parte Magiſtri Joan. Eccleſiæ cathedralis N. Canonici, ſuper eo quod, &c. dicebat Litteris ut &c. (debet narrare fines Litterarum:) Litteriſque hujuſmodi Præpoſito noſtro N. cui dirigebantur pro interinando & exequendo per dictum impetrantem præſentatis: ac Præpoſitus ipſis vocatis partibus, appreſia ſuper præmiſſis pro parte ſup. dicti Io. impetrante facta, Præpoſitus præfatus Commiſſarius, &c. (inſeratur Ordinatio, ſubjuncto verbo, *ordinaſſet* vel *conceſſiſſet*.) Aliàs verò à Cancellaria præfata Magiſter L. Litteras (quarum ſerie & intùs tactis cauſis mandabatur, in ejuſdem nominati Commiſſarii, &c.) impetraſſet & pro executando, Judici noſtro N. cui dirigebantur, præſentaſſet; coram quo tantùm proceſſiſſent partes prædictæ, quòd, eis auditis, dictus Judex N. Commiſſarius, per ſuam Ordinationem, Litteras noſtras hujuſmodi ſuæ commiſſionis interinando, quòd, &c. (inſeratur Ordinatio) ordinaſſet, &c. fuit, &c. per præfatum L. à prælibato Præpoſito N. ejuſque proceſſu, & per ſæpedictum à præfato Judice, ejuſque proceſſu, & expletis appel. proceſſibuſque, &c. eis viſis, &c. per præfatæ Curiæ noſtræ judicium dictum fuit Præpoſitum noſtrum prælibatum, de commiſſione bene proceſſiſſe & appunctaſſe, & ſupranominatum Magiſt. L. in ea parte appellantem malè appellaſſe, ipſum in cauſæ appellationis, ſeu illius expenſis condemnando. Iudicem verò ſeu Commiſſar malè proceſſiſſe, appunctaſſe, & ordinaſſe, ſæpedictum Io. appellantem in ea parte, bene appellaſſe: condemnando pariter ex cauſa, dictum *Dorcelli* in expenſis cauſæ ejuſdem appellat. expenſarum omnium hujuſmodi taxatione dictæ Curiæ noſtræ reſervata, & inſuper, quibus ſuprà viſis articulis: &c. gaudentiam adjudicavit: quódque partes in dicta Curia noſtra venient ad primum, &c. ſuper dicto ſecundo capitulo, idem faciet jus, expenſis aliis omnibus in diffinitiva reſervatis. Quando fertur interlocutoria in cōtumaciam partis à qua appellatur, & in cauſa appellat. deducuntur verbotenùs gravamina, & tradito libello, confirmatur proceſſura, & fit remiſſio: & ſic fieri poterit Arreſtum. Cùm virtute certæ Commiſſionis, à Curia Seneſchalli noſtri, Tholoſæ & Albigenſis emanatæ, ad requeſtam Procuratoris noſtri in dicta Seneſchallia, Officialis & Procuratoris temporalitatis Archiepiſcopi Auxitani, ad revocandum certa expleta H. in dicta Commiſſione contenta, & per eos contra & in præjudicium juris noſtri attenta, ad certum diem adjornati fuiſſent: ad quam diem, ſeu aliam ex ea dependentem, præfatis partibus coram dicto Seneſchallo noſtro comparentibus, fuiſſet pro parte Procuratoris noſtri propoſitum, quod, &c. Quare petebat eum prædictus Procurator noſter, &c. condemnari: dictis defenſoribus in contrarium dicentibus, &c. concludendo; Locumtenens dicti Seneſchalli diem aliam ſub-

Arreſti forma, quando fertur interlocutoria in contumaciā partis à qua appellatur, &c. Et de hac materia quando à Sententiā in contumaciā partis lata poſſit appellari, aut per in integrum reſt. in priſtinum ſtatum reponi. Vide per gl. & doct. in l. ſi ff. de integ. reſt. gl. & tex. [illegible] in l. prox. præce.

ſequentem, in ſtatu & de conſenſu dictarum partium continuaverat, prȩfatuſque defendens injungendo, &c. ad quem diem, dicto Procuratore noſtro comparente, & dictis defendentibus minimè comparentibus, legitiméque & ſufficienter vocatis, & expectatis, dictus Locumtenens eos in defectu ſeu contumacia poſuerat: virtute cujus contumaciæ & certarum informationum ſuper prȩdictis delictis factis, dictus Seneſchallus noſter temporalitatem dicti Archiepiſcopi ad manum noſtram capi & apponi mandaſset, fuit, &c. prædictiſque tandem partibus in dicta Curia noſtra comparentibus, fuiſſet pro parte dictorum appellantium propoſitum, quod, &c. ordinaverat. Conſtitutis igitur partibus antedictis in dicta Curia noſtra ſuper cauſa appellationis prædictæ, & ipſis auditis, proceſſuque ex eiſdem actis juncto, &c. eo viſo, &c. repertoque quòd in libello nulla erant facta nova, &c. per Arreſtum dictæ Curiæ noſtræ, &c. remiſitque, &c.

Si verò appellatur ab interlocutoria, & id à quo annullatur, & dicitur non eſſe locum libello appellationis per modum factorum novorum, & Litteris relevamenti in cauſa appellationis, continentibus relevamentum à deſertione, & evacuatur cauſa diffinitivè, poterit ſic ordinari Arreſtum.

Arreſtum quando appellatur ab interlocutoria, & id à quo annullatur, & dicitur non eſſe locum appellationis bello, &c.

Cùm in certa cauſa, coram Seneſchallo noſtro Tholoſæ, aut ejus Locumtenente, inter S. impetrantem & actorem in materia ſtatuti querelæ de novis diſſaiſinis, ex una parte, & N. opponentem, & contrariam poſſeſſionem allegantem, parte ex alia mota, pro parte dicti actoris propoſitum fuiſſet, quòd, &c. (inſeratur petitio actoris, &c.) factis reſponſivis, &c. Nec obſtaret ſi forte diceretur, &c. Et ſi fortaſſis, &c. exciperetur, nequaquam obſtabit, &c. & ideò actorem prædictum turbatum & ſpoliatum indebitè fuiſſe, ex adverſo, ipſum verò ad bonam cauſam impetraſſe, dici & pronuntiari cum expenſis petebat; prȩfatus verò defenſor ſe, &c. fuiſſe & eſſe, dicens quòd in dictis poſſeſſionibus & ſaiſinis, reintegraretur & manuteneretur, &c. & ad expenſas concluſiſſet, tantúmque exinde proceſſiſſent partes præfatæ, quòd eis hincinde ad plenum auditis, certa præmiſſa inqueſta facta & publicata, ac partibus ipſis in jure appunctatis, Judex major Tholoſanus, dicti Seneſchalli Locumtenens per ſuam Ordinationem, &c. conceſſiſſet, &c. fuit, &c. auditis, &c. proceſſuque, &c. ſalvo jure ſuper deſertione per appellantem allegata. Necnon ſuper Litteris noſtris in caſu appellationis prælibati F. appellantis in quantum relevamen à deſertione continebant, primitias faciendo ad judicandum, recepto & eo viſo, &c. præfata Curia noſtra per ſuum judicium antedictum, F. dictis Litteris noſtris in caſu appellationis, quoad hoc obtemperando, relevavit & relevat, ac appellationem ſupradictam, & id à qua appellatum fuit, annullavit & annullat, & per idem judicium dicta Curia noſtra, dictum S. in poſſeſſione, &c. manutenuit, &c. & abſque tam principalis, quàm appellationis cauſarum expenſis, &c.

Arreſti forma, quando pluribus obtentis Litteris, ab illarum interinatione appellatur, &c.

Aliquando pluribus obtentis Litteris, ab illarum interinatione appellatur, & in receptione proceſſus partes admittuntur ad articulandum, & probandum facta ſua, & ordinatur fieri veuta & figura, & poſteà præſentatur Requeſta civilis, ut de principali cognoſcatur per Curiam, cui non obtemperatur: quinimò partes remittuntur coram Seneſchallo, data proviſione: & tunc dictari poterit Arreſtum. Cùm à Nobis, ſeu Cancellaria noſtra, P. ſuper eo quod dicebat, &c. Litteras obtinuiſſet à Seneſchallo noſtro Tholoſano, aut ejus Locũtenente directas, eaſque pro interinando & exequendo, Magiſtro G. dicti Seneſchalli Locumtenenti præſentaſſet, coram quo tantùm proceſſiſſent partes jamdictæ, quòd eis auditis, & inquiſitione ſuper præmiſſis, pro parte dicti P. actoris facta, præfatus Magiſter G. Locumtenens Commiſſarius per ſuam Ordinationem dediſſet, &c. poſtmodúmque aliis à Nobis, ſeu Curia noſtra prædicta, per Præfatum P. obtentis Litteris, ſine quarum, &c. mandabatur ſecundarum Litterarum hujuſmodi vigore, Magiſter D. in ea parte, per ſupranominatum Magiſtrum G. loco ejus ſubrogatus, qui apud &c. contulit in ſæpedicti T. adjornati & non comparentis contumacia & defectu, Litteras eaſdem ſecundas interinando, &c. dediſſet: impetratæ quoque ſucceſſivè à Cancellaria præfata, per ſæpenominatum P. Litteræ aliæ fuiſſent Seneſchallo ipſi prædicto, aut ejus Locumtenenti directæ, ut ex intùs tactis cauſis Ordinatio prædicta, &c. ſortiretur effectum: vigore quarum Magiſter A. à dicto Seneſchallo ejuſve Locumtenente ſubrogatus, dictis partibus vocatis, per ſuam Ordinationem Litteras eaſdem tertias interinando, &c. (inſeratur Ordinatio facta, &c.) à prælibatis Magiſtro G. Locumtenente Seneſchalli prædicti Commiſſario, necnon à Præfatis Magiſtris B. & A. Commiſſariis ſubrogatis, & ab eodem G. Locumtenente Commiſſario, eorumque Ordinationibus & proceſſibus ſucceſſivè, per ſupernominatum T. extitit appellatum: auditis igitur in dicta Curia noſtra partibus antedictis in cauſis appellationum prædicti proceſſus ex eiſdem actis an bene vel malè appellatum foret, recepti ad judicandum fuere, ac partes ipſæ ad earum facta articulandum & probandum receptæ & admiſſæ, veutam & figuram de loco ſeu locis contentioſis fieri ordinandi. Tandem inquiſitionem ſeu inqueſtæ Ordinationem & appunctamentum hujuſmodi inſequendo factis, reportatis Curiæ receptis & junctis proceſſibus, unà cum articulis hinc inde traditis, & productis penes Curiam per dictas partes ultrò citróque Litteris, inſtrumentis, & munimentis aliis: ac deinde præſentata Curiæ pro parte præfati P. requeſta quadam civili, ut etiam ſuper principali jus per Curiam diceretur, ſuperque illa dictis partibus auditis, & ad conſilium appunctatis, omnibus viſis & diligenter examinatis, præfata Curia noſtra, per ſuum judicium, requeſtam prædictam civilem minimè interinando, appellationes antedictas, ſed id à quo extitit appellatum, annullavit, & annullat, & abſque cauſarum appellationis hujuſmodi expenſis, remiſitque, &c. coram Seneſchallo prælibato, alio tamen quàm uno antedictorum Magiſtrorum G. B. & A. audiendas, & latiùs in materia tangentibus proceſſuro & facturo ulteriùs, ſicut rationis eſt. Intereà autem, &c. (inſeratur proviſio Ordinationis & ordinati) per quod judicium Curia noſtra memorata expenſas alias omnes in diffinitiva reſervando.

Arreſtum quando reſſaiſitus appellat ad Seneſchallum, & in ſecunda inſtantia proceſſus, à quadam alia Ordinatione tandem appellatur.

Quandoque appellatur à reſaiſito ad Seneſchallum, & in ſecunda inſtantia à quadam alia Ordinatione proceditur, & tandem appellatur, & id à quo extitit appellatum, unà cum prædicto reſaiſimento annullantur, & obtemperando litteris, Curia retinens cognitionem cauſæ principalis, appunctatis partibus in factis contrariis, & uni partium intereà gaudentia adjudicatur, tunc ſic fieri poteſt.

Cùm in certa cauſa, coram Iudice ordinario Tholoſæ in ea parte commiſſo: inter F. impetrantem & actorem in materia ſtatuti querelæ de novis diſſaiſinis ex una parte, & dilectum noſtrum Magiſtrum A. Sedis Apoſtolicæ Protonotarium opponentem & defendentem, ac contrariam poſſeſſionem allegantem, parte ex alia mota & vertente: pro parte dicti actoris propoſitum fuiſſet, quòd certis legitimis titulis, &c. petebat præfato defenſore in adverſum proponente: quod &c. erat igitur ejus intentio, &c. Nec obſtaret, &c. ideò, &c. concluſiſſet, tantúmque exinde proceſſiſſent partes jam dictæ, quòd eis hincinde ad plenum auditis, factis quoque ſuper ſaiſina & diſſaiſina utriuſque prætenſis appreſiis & inquiſitionibus, in jure appellatis partibus, Iudex noſter ordinarius, cùm ſuam Ordinationem, &c. reintegraſſet, &c. faciendo, & ab hujuſmodi Ordinatione Magiſter A. ad Seneſchallum

noſtrum Tholoſæ appellaſſet, coram quo ejuſve Locumtenente, auditis in cauſa appellationis hujuſmodi partibus antedictis, præfatus Locumtenens, &c. ordinaſſet, fuit à prædicta Ordinatione, &c. auditis, &c. ſalvo jure ſuper nullitatibus, &c. ac certis Litteris noſtris ut in cauſa principali, &c. ad conſilium appunctato, quibus viſis, &c. præfata Curia noſtra per ſuum judicium appellationem prædictam, & ad id à quo extitit appellatum, unà cum reſaiſimento per ſupradictum Iudicem ordinarium Tholoſæ, ad utilitatem ſupranominati F. facto, cum inde ſecutis omnibus, annullavit & annullat, atque eum in expenſis cauſæ appellationis condemnando, inſuperque Litteris prędictis obtemperando, Curia prædicta cauſæ principalis cognitionem retinuit: in qua dictum extitit per idem judicium, quòd prælibatæ partes erant & ſunt contrariæ; facient igitur facta ſua, &c. intereà verò gaudentia per ſupradictum judicium, &c. (inſeratur proviſio gaudétiæ, &c.) adjudicavit & adjudicat curia noſtra memorata, expenſis aliis omnibus in diffinitiva reſervatis.

Arreſtum quando appellatur ab interinatione Litterarũ per quas impetrans mãdabatur certa gaudere ordinatione pro ſe lata, &c.

Aliquando appellatur ab interinatione Litterarum, per quas mandabatur ut impetrans gauderet certa Ordinatione pro ſe lata, & poſteà in receptione proceſſus, reus ſuper exceſſibus perſonaliter adjornatus præſentat Litteras, ut per Procuratorem recipiatur & per Curiam appellatio, & id à quo appellatum extitit, annullatur, dataque proviſione, remittuntur partes, tam ſuper principali, quàm ſuper interinatione dictarum Litterarum exceſſus continentium, & tunc ſic fieri poterit Arreſtum: Cùm in certa cauſa, coram Magiſtro M. per Seneſchallum noſtrum Tholoſanum Commiſſario in ea parte conſtituto, inter S. Actorem ex una, & A. defendentem ex altera partibus, ſuper certarum Litterarum à Nobis, & Cancellaria noſtra per dictum S. obtentarum, ut de jure aſſertis conſtituendus actor certæ Ordinationis, ad ipſius utilitatem ſuper, &c. per dictum Seneſchallum aut ejus Locumtenentem datæ ad ſuum commodum & utilitatem, uteretur & gauderet, &c. (inſerantur fines Litterarum obtentarum) interinatione introducta tantùm proceſſiſſent partes jam dictæ, quòd eis auditis, præfatus M. Commiſſarius ſubrogatus, per ſuam Ordinationem, noſtras prædictas Litteras interinando, &c. (inſeratur Ordinatio) appũctaſſet, ordinaſſet, fuit à dicta Ordinatione, &c. in quadã Curia noſtra conſtitutis partibus; ſcilicet A. appellatione ex una, &c. S appellato ex alia, necnon eodem S. & ſecum adjuncto Procuratore noſtro generali, in caſu exceſſuum actoribus defendenteque ex una: & P. & N. adjornatos ad comparendum perſonaliter ſuper dictis exceſſibus, in dicta Curia noſtra, certarum noſtrarum Litterarum: ut per Procuratorem admitterentur, interinationem requirentibus ex altera partibus, ſeu dictarum partium Procuratorum, eiſque reſpectivè, tam in cauſa appellationis prædictæ, quàm ſuper eiſdem ultimò dictis noſtris Litteris auditis, ac proceſſu ex eiſdem actis, &c. & ſuper cæteris appellato ad conſilium, omnibus viſis, &c. præfata Curia noſtra per judicium appellationem prędictam, & id à quo extitit appellatum, annullavit & annullat, & abſque cauſæ appellationis expenſis, quod in, &c. (inſeratur proviſio, &c.) ordinavit & ordinat per idem judicium Curia noſtra memorata partes, coram dicto Seneſchallo Tholoſano, aut ejus Locumtenente, tam in materia principali ulteriùs proceſſuro, quàm pro jure dicendo ſuper eiſdem noſtris noviſſimis Litteris citandas fore, ulteriùs tangendo exceſſus, procedendo ſicut rationis eſt: remittendo ad menſem, expenſis aliis omnibus, &c. ubi ſuprà dictum eſt, &c. poſſet etiam ſic dici proceſſu prædicto, necnon Litteris, expletis, & munimentis aliis per partes ultrò citróque penès Curiam poſitis & productis, viſis omnibus & diligenter examinatis, &c.

Forma Arreſti quando appel. à reſaiſimento, & in receptione proceſſus, per appellantem præſentantur Litteræ, ut ſuper querimonia procedatur, unà cum articulo appel. &c.

Quandoque appellatur à reſaiſimento, & in receptione proceſſus per reum pręſentantur Litteræ ut ſuper querimonia procedatur, unà cũm articulo appellationis, & facta lite formatur Arreſtum, per quod annullatur appellatio, & id à quo, & reſpectu querimoniæ manutenetur defenſor conquerens: & quia impetrans ſtatutum querelæ venit contra Arreſtum de ſubrogando conditionem in emendam, fieri ſic poterit Arreſtum. Cùm A. ſuper eo quod ipſe ex juſtis cauſis, Litteras in forma ſtatuti querelæ de novis diſſaiſinis, à Seneſchallo noſtro Thol. obtinuiſſet, dictas Magiſt. D. qui quidem Commiſſarius, vocatis partibus coram ſe apud locum, & ante, &c. & facta deſuper impetrantis ſaiſina & diſſaiſina inquiſitione. Et ut ex parte dicti C. ab omni proceſſura ceſſaretur, attenta præventione querimoniæ, &c. coram Commiſſario allegato per ipſum Commiſſarii ordinem, &c. reintegraſſet, cum inhibitionibus & clauſulis aliis in talibus conſuetis apponi, fuit, &c. Conſtitutis igitur, &c. videlicet dicto C. appellante ex una, & prænotato A. appellato ex alia partibus ſeu Procuratoribus earumdem, pro parte ejuſdem C. præſentatis per eum Curiæ Litteris quibuſdam regiis, &c. ut ſuper querimonia prædicta, unà cum articulo appellationis procederetur, propoſitum fuit quòd, &c. (inſeratur petitio in materia querelæ, &c.) Quare, &c. pronuntiari, &c. manuteneri, &c. concludendo petebat. Econtrario autem dictus A. defenſor deduci fecit quòd, &c. (inſeratur defenſio.) Et concludebat quod, &c. manutenere, &c. antedicto, C. quod, &c. (inſerantur replicæ) ſubjuncto &c. in fine verò replicante, dictóque A. duplicando, &c. negante, & ut ſuprà concludentibus. Tandem dictis partibus auditis, & quatenus appellationis cauſam tangebat proceſſu, an bene vel malè, &c. ad judicandum recepto: & reſpectu cæterorum ad penes Curiam quicquid vellent, ponendum, & ad conſilium appunctato, viſóque prælibati Commiſſarii proceſſu hujuſmodi: necnon titulis, Litteris, expletis, & minutis aliis, unà cum litigato in cauſa hujuſmodi facto, penes Curiam ultrò citróque productis, conſideratis & attentis omnibus quæ Curiam ipſam in hac parte movere poterant & debebant, per præfatæ Curiæ noſtræ Arreſtum dictum fuit, prælibatum Commiſſarium malè proceſſiſſe, &c. ceſſavit igitur & revocavit, &c. Et inſuper tangendo querimoniam, dictum extitit per idem Arreſtum prænotatum C. ad bonam & juſtam cauſam ſe doluiſſe & fuiſſe conqueſtum: & dictum A. ſe ad malam & injuſtam cauſam oppoſuiſſet. Manutenet igitur, &c. in expenſis tam appellationis quàm querimoniæ cauſarum, hujuſmodi dictarum expenſarum taxatione ipſi Curiæ reſervata, necnon erga nos pro reparatione hujus querelæ, poſt adjornamentum factum ad videndum exequi querimoniam, vel exequi faciendum in 10. lib. Tur. de emenda dictum A. condemnando. Si autem quæritur de Arreſtis faciendis, & aliis cauſis quæ non veniunt per appellationem ad Curiam, tunc illud quod eſt dictum per Arreſtum ibi: per judicium Curiæ dictum fuit, &c. uſque in finem, debet ſcribi in papyro vel pergameno: & debet reportari de factis contentis in articulis, & tantùm recipere in narratione Arreſti, ut illud eſt dictum, per judicium Curiæ ſit clarum, & appareat manifeſtè ex præmiſſis narratis in Arreſto, & reſiduum factorum contentorum in articulis tanquam ſuperfluum recipiat. Et licet iſtud ſufficiat pro expertis, tamen aliquantulùm latiùs dicendum eſt novis pro reportatoribus.

Modum docet ſecundũ quem debet formari Arreſta, quando cauſæ nõ veniunt ad Curiam per appellationem.

Forma Arreſti quando articuli traditi ſunt in Curia à partibus, & facta eſt inqueſta.

Sciendum eſt igitur, quòd quandoque articuli traditi ſunt in Curia à partibus & facta eſt inqueſta: & tunc ſic debet incipi Arreſtum. Lite mota in noſtra Curia Parl. Thol. ſedente inter S. impetrantem & actorem in materia ſtatuti querelæ, de novis diſſaiſinis, ex una, & C. opponentem defenſorem, ex alia partibus: ſuper eo quod dicebat actor prædictus, quòd &c. ſubjungebat dictus actor, quòd &c. Nec obſtaret ſi forſitan excipiendo, opponerem ex adverſo eumdem defenſorem concluſiſſe, &c. Cæterùm profectò ſi vera forent,

forent, &c. Nec obſtaret ſi fortaſſis diceretur dictum defenſorem, &c. Si autem ulteriùs forte allegaretur, &c. Petebat igitur concludendo, &c. defenſore præfato proponente in adverſum, quod, &c. cæterùm licet, &c. ulteriùs dicebat idem defenſor, quòd, &c. ad allegata verò per actorem collatis, &c. dicebat dictus defenſor, &c. & ejuſdem defenſoris præjudicialia & facta alia ipſius partis adverſæ negabat, quod igitur dicere, &c. & ad expenſas concludendum: ſuper quibus & aliis hincinde propoſitis, aliàs auditis partibus, ac in factis contrariis ad inqueſtam appunctatis: hac demum inqueſta facta reportata Curiæ, & ad judicandum recepta, junctis eiſdem per partes utrinque Litteris & munimentis, teſtiumque reprobationibus, ea unà cum prædictis munimentis, & reprobationibus, viſis & diligenter examinatis, repertoque quòd proceſſus, abſque de dictis reprobationibus inquirendo, bene judicari poterat: per præfatæ Curiæ noſtræ judicium dictum fuit, &c. (inſeratur dictum Arreſti.

Arreſtì forma, quando traditæ fuerunt nullitates adverſus inqueſtam.

Si autem traditæ fuerint nullitates adverſus inqueſtam, tunc poſt verba, teſtiumque reprobationibus ſubjungetur, ſalvo jure ſuper nullitatibus per T. traditis, &c. Et poſteà debet dici jus ſuper illis, videlicet ſic: Et unà cum prædictis munimentis, nullitatibus, & reſervationibus viſis & diligenter examinatis, reperto quòd nullitas aliqua non eſſet in inqueſta prædicta (vel ſic) nulloque habito reſpectu ad prædictas nullitates, &c. repertoque proceſſu, &c. Aliquando altera partium non fecit inqueſtam, vel non reportavit, & fuit excluſa. Et tunc poſt verba ſuprà poſita. Ac demum inqueſta per præfatos N. ſuper notato C. inqueſtam nullam fieri facere, ſeu reportare curanti facta reportata Curiæ ad judicium, &c. Quandoque profertur Arreſtum audita, relatione Commiſſariorum Curiæ, qui per Curiam fuerunt deputati, coram quibus facta fuit inqueſta ex eorum ordine, tunc ſic ordinari poterit Arreſtum. Cùm ſuper quadam ſchedula noſtræ Parlam. Curiæ Tholoſæ ſedenti porrecta, ac inibi deinceps verbotenùs facta pro parte Magiſtri M. contra P. ſupplicatione ſeu requeſta per quam, &c. (inſeratur narrativa & concluſio requeſtæ, &c.) partibus jam dictis, ſcilicet M. ſuppoſito actore, & præfato A. & B. unà & P. defenſore ex alia, coram delectis Commiſſariis in ea parte per Curiam noſtram deputatis auditis, & eas dicti Commiſſarii in factis contrariis, & ad inqueſtam appunctaſſent: tandem inqueſta facta utriſque Commiſſariis prælibatis reportata, & recepta per eos ad judicandum, coramque ipſis factis ad cauſam dictæ inqueſtæ, junctis Litterarum & documentorum productionibus auditam: quorum per Curiam dictorum Commiſſariorum relatione ab inqueſta, & productionibus antedictis viſis: matura cum deliberatione præfata Curia noſtra, quod, &c. ordinavit & ordinat per Arreſtum, & abſque hujus inſtantiæ expenſis. Item quandoque judicium Curiæ eſt ſive datum ſuper rigore, ſive de materia rigoris, ſive juris communis. Et tunc debet illi fieri narratio de factis ſive mediis contentis in articulis concludentibus neceſſariò ad *intendit* actoris ac rei, ſive *intendit* habeat unum caput vel plura: putà ſi ſuper poſſeſſione & mediis tangentibus poſſeſſiones: & per hoc de quibus mediis, vel de illis ſaltem per quæ moti fuerunt domini ad ita judicandum: & ita poterit Arreſtum eſſe ſatis longum, ſciendum quæ contra plures, plura vel pauciora, media, & in quibus vel ſuper quibus fundatur judicium Curiæ. Si autem fiat Curiæ judicium ſuper æquitate, magis longum poterit eſſe; quia de mediis contentis in articulis elicitur rigor, & etiam de mediis ſive de materia contentorum in articulo (ex quibus conſuevit colligi æquitas) habebit fieri mentio in narratione Arreſti: videlicet ſi domini ex pluribus vel aliquibus acceperint motiva ſua, ſive penſaverint æquitatem. Idem dicendum, ſi fiat judicium mixtum: & hæc

Modus faciendi Arreſtum, quando ipſum profertur, audita relatione Commiſſariorum Curiæ.

vera ſunt, ſive fiat judicium pro actore, ſive pro reo, ſive partim pro utroque, ſive fiat judicium ſuper contractibus vel caſu, ſive exceptionibus vel delictis in judicium deductis: hoc ſalvo quod faciliùs & magis ſuccinctè debet tranſire reportata, in facientibus pro parte illius qui obtinet, quàm ex alia parte; quia pro illo qui ſuccumbit, ſi non tangit, media quæ videntur neceſſaria ad concluſionem *intendit*, poſſet habere materiam conquerendi, quòd omnia propoſita per ipſum viſa non fuiſſent; ſed ille qui obtinuit per judicium Curiæ, non conqueretur de ipſo Arreſto. Caveat autem reportator qui in concluſione ipſius Arreſti non exprimat aliquam cauſam, ſed ſimpliciter loquatur, ſicut prædictum eſt, ſic.

Nota quòd reportator non debet exprimere aliquã cauſam in concluſione ipſius Arreſti, ſed tantùm loqui ſimpliciter.

Lite mota inter tales & tales, &c. Super eo quod inter cætera, &c. quare petebat, &c. Econtrario ex parte talis fuit ad ſui defenſionem propoſitum, &c. ad finem, &c. facta igitur inqueſta, & ad judicandum auditis partibus, per Curiam admiſſa ipſa viſa diligenter, per judicium dictæ Curiæ dictum fuit quòd talis remanebit in poſſeſſione ſua, & amovebitur, &c. prout dictum fuit per judicium Curiæ. Nec ſimiliter debet reportator, hoc vel hoc probatum eſt, exprimere. Idem dicendum eſt in materia exceſſuum: facta videlicet narratione exceſſuum vel delictorum omnium propoſitorum, ſive omnia ſint probata contra reum, ſive pro parte ſolùm, ſive nihil omninò probetur de defenſionibus rei, ſive aliqua ſint probata ex parte ipſius, quæ tolluntur per probationem contra reum, & propoſita in præventione, ſive in articulis propoſitis contra ipſum reum: unde deberent poni in narratione Arreſti exceſſus omnes, ſi ſint plures propoſiti, & omnes defenſiones, ſi ſint plures & diverſæ tangentes exceſſus contentos in articulis, quamvis ſint omnes exceſſus probati, & nihil ſufficiens eſt pro reo probatum, ad finem tamen quòd ſi aliàs conveniatur, ipſe reus ſuper prædictis exceſſibus, ſe juvare poſſet prædicta Sententia, ſive Arreſto opponendo, quod communiter de eodem delicto bis puniri non debet. Et poteſt incipere Arreſtum diverſimodè, ſecundùm quod præventiones & articuli traditi ſunt ex officio, vel ad denuntiationem partis: & facta narratione, ſequitur circa finem Arreſti.

Forma Arreſti cum materia exceſſuum ſive delictorum.

Facta igitur inqueſta ſuper prædictis exceſſibus, & auditis partibus in Curia noſtra ad judicandum admiſſa: ipſa viſa diligenter, Curia condemnavit talem in tantùm, &c. Nec eſt neceſſe, neque tutum ponere ſic, quòd probatum eſt hoc vel hoc, &c.

Si autem exceſſus pro parte probati ſint, vel etiam omnes; ſed reus probat ſufficienter, quoad dictos exceſſus ſuas defenſiones. Quidam voluit dicere quòd ſolutiones exceſſus poni debent in narratione, ad fines quòd reus condemnetur pro probatis, & pro aliis non probatis abſolvatur: Et tunc debent dicere in fine Arreſti, ſic viſis diligenter hincinde probationibus, &c.

Item quandoque eſt inquiſitum contra plures, & omnes ſunt in una condemnatione. Et tunc dicitur in fine Arreſti viſis probatis, hincinde, Curia condemnavit talem in tantum, &c. & talem in tantum, &c. Si autem alii ſunt abſolvendi, tunc debet dici in fine: Curia verò tales ab eiſdem impoſitis abſolvit, &c. Item quandoque eſt inquiſitum pro parte agente contra unum ſuper pluribus exceſſibus: & tunc in fine debent nominatim probari exceſſus, ad finem quòd in certis abſolvatur reus, & condemnetur actor in expenſis, pro non probatis, compenſatione facta pro expenſis factis occaſione probatorum.

Arreſtũm, quando inquiſitum eſt contra plures, & omnes ſunt in una condẽnatione.

Quandoque traditi ſunt articuli coram Commiſſariis per Curiam deputatis: & tunc ſic debet incipi Arreſtum: Cùm coram certis Commiſſariis per Curiam noſtram ad infraſcripta deputatis, talis propoſuiſſet quòd, &c. quare petebat, &c. Fuit per talem ad ſui defenſionem propoſitum, &c. quare, &c. facta igitur

Forma Arreſti, quandò traditi ſunt articuli Cõmiſſariis per Curiam deputatis.

inqueſta ſuper hoc à Commiſſariis, & ipſa ad noſtram Curiam remiſſa, & auditis partibus ad judicandum admiſſa, per judicium Curiæ, &c. Et talis commiſſio frequenter fit inter privatos, cùm inquiritur de contractu, & etiam quandoque, cùm inquiritur de exceſſibus. Quandoque Arreſtum habet fieri ſuper marchiis, ſive repreſaliis concedendis: & tunc incipi debet Arreſtum, prout continetur in ſupplicatione partis petentis dictam marcham, ſeu in Littera regia, & requirendo relatores, & in qua continetur ſupplicatio requirentis, ſic: Cùm per talem Nobis fuiſſet graviter conquerendo monſtratum, quòd tales, &c. derobaverunt, &c. Et cùm ad requeſtam ſupplicantis mandaſſemus Seneſchallo noſtro N. quòd requireret, ſeu requiri faceret prædictos tales, &c. Et dicti tales reſpondere neglexerunt, dictoque toto proceſſu ad Curiam noſtram reportato. Eo viſo, &c. prædicta Curia noſtra prædictam marcham eſſe concedendam decreverit, & conceſſit eamdem.

Modus faciendi Arreſtum, quando fit ſuper marchiis, ſive repreſaliis cõcedendis.

Quandoque proponuntur errores contra Arreſtum, & tunc ſic poterit ordinari breviſſimè: Cùm à quodam Arreſto lato ad utilitatem talis contra talem, & prædictus talis, de gratia eidem per nos conceſſa, certos propoſuiſſet errores, &c. reviſo, &c. proceſſu per Curiam noſtram: dictum fuit in dicto proceſſu, nullos interveniſſe ſeu repertos fuiſſe errores, condemnavitque prædicta Curia noſtra prædictum talem in 60. libris Pariſienſibus, pro emenda nobis ſolvenda, in quæ ſe obligaverat, ſi in dicto Arreſto nullæ replentur correctiones.

Nota quòd reportator, & maximè non expertus, ſic habeat facere Arreſtum.

Item reportator, maximè non expertus, debet Arreſtum facere. Primum Arreſtum debet extrahere de articulis, & nihil omittere. Secundum Arreſtum habet extrahere ex primo, & rejicere ſuperflua ad concluſionem: & illud Arreſtum habet ſtudere, & videre ſi verba plura in narratione ſint poſita. Et etiam, in eo ut quod dicitur in concluſione Arreſti poſſit ponere breviter, nihil omittendo de ſubſtantialibus, & pro poſſe ſequatur verba articulorum & ſententiarum à quibus eſt appellatum ad Curiam, prout jacent, transferendo, ſeu tranſmittendo in Gallicum, ſi eſt neceſſe Latinum ſervando, verba aſſueta poni in Arreſto Curiæ, & planum Latinum & groſſum pro laïcis amicum, & propinquum verbis Gallicis in articulis prædictis & ſententiis poſitis, & ordinando verba Arreſti quandoque ſub ablativis abſolutis, quandoque ſub gerundivo, quandoque ſub verbis tertiæ perſonæ, & citiùs quàm poterit, tranſeat ad prædium, quia illa eſt via plana, & in qua non eſt conſtructio ſuſpenſiva. Quam ſuſpenſionem debet, quantùm poteſt, evitare, quia ſuſpenſivæ locutiones communiter obſcuræ conſueverunt eſſe. Et iſtud erit tertium Arreſtum, quod legetur in præſentia dominorum in ſecundo ſententiarum. Qualiter autem habeat citò exire de oratione ſuſpenſiva, poſſet poni exemplum tale. Cùm in noſtra Curia lite mota inter tales, &c. Talis propoſuiſſet, &c. & procedere debet reportator per viam planam, & debet continuare uſque in finem Arreſti, & ornatè loqui debet pro poſſe, prout materia requirit. Item in quantùm poterit, debet vitare concurſum ſimilium dictionum & ſyllabarum, & ne ſimilia verba in idem ſonantia ponat, ne renuate videatur verba, ſyllabas, & dictiones ſuperfluas, poſſetenùs rejiciat & evitet. Item quandoque contingit quòd per partem unam proponuntur rationes coram Commiſſariis, ad fines quòd non poſſint procedere in inqueſta, & quòd non valeat, ſi procedant: & tamen nihilominùs procedunt in inqueſta facienda, tunc recepto proceſſu per Curiam ad judicandum ad finem debitum, vel etiam ſimpliciter, ſic poterit Arreſtum ordinari. Lite mota, &c inter tales, &c. ſuper eo quod, &c. quare petebat, &c. Datis igitur certis Commiſſariis per noſtram Curiam, coram ipſis fuerunt per talem, tales & tales rationes propoſitæ, ad finem, ſeu fines, quòd non poſſent procedere: & quicquid facerent, tanquam nullum revocari deberet. Quibus rationibus, & ſuis proteſtationibus reſervatis dictæ parti per dictos Commiſſarios, iidem Commiſſarii ad inqueſtam faciendam proceſſerunt, qua inqueſta, unà cum dictis rationibus, auditis partibus, per eamdem Curiam ad finem debitum ad judicandum admiſſa, viſis rationibus prædictis, per judicium dictæ Curiæ noſtræ dictum fuit dictam inqueſtam rite factam, prædictis rationibus non obſtantibus: viſa igitur juncta inqueſta diligenter, &c. per judicium, &c. (vel tacitè ſic loqui poteſt;) viſa igitur inqueſta, & auditis partibus, &c.) ſed primum tutius eſſe videtur. Quandoque traditæ ſunt reprobationes teſtium, & tunc ſic ordinari poteſt Arreſtum. Lite mota in Curia noſtra, &c. (ſicut ſup. latiùs exemplificatum eſt, & ſequitur in fine.) Ipſa inqueſta, auditis partibus, ad judicandum admiſſa, viſis reprobationibus hincinde traditis, attento quòd ipſa inqueſta, abſque hoc quòd alia fiat inqueſta, viſa diligenter: per judicium Curiæ noſtræ dictum fuit, &c. vel ut latiùs ſup. tactum eſt.

Relator debet procedere per viam planam & ornatè, prout ſubjecta materia requirit loqui, & pro poſſe. Item debet cavere uti verbis ſuperfluis, & concurſum vocalium ac ſyllabarum fugere.

Arreſti forma, quando traditæ ſunt reprobationes teſtium.

Item quandoque actor probat intentionem ſuam per confeſſionem, & tunc ſic fieri poteſt Arreſtum. Mota lite, &c. (ſequitur in fine) auditis igitur partibus, &c. & dicto proceſſu ad finem debitum admiſſo: vel ſic, ad finem judicandi ipſo viſo, diligenter attentis inter cætera confeſſionibus talis partis: per judicium Curiæ noſtræ dictum fuit, &c. (vel poteſt taceri cauſa, & dici) viſo diligenter toto proceſſu, per judicium Curiæ noſtræ dictum fuit, dictum proceſſum eſſe in ſtatu judicandi (vel ſic) attento quòd proceſſus eſſet in ſtatu judicandi, ipſo viſo diligenter, per Curiæ noſtræ judicium dictum fuit, &c.

Arreſtum, quando actor probat intentionem ſuam per confeſſioné.

Quandoque fit Arreſtum ſuper remiſſionibus, & hoc tripliciter, quia aut eſt litigatum in Curia, ſuper remiſſione ad Curiam alicujus Judicis inferioris facienda, & tunc ſic fit Arreſtum. Cùm in certa cauſa pendente in Curia noſtra inter talem & talem, &c. ratione talis, &c. remiſſionem fieri ad examen tali Judici, &c. Et ibidem cauſam terminari petiiſſet: contra verò talis petierit cauſam in eadem Curia noſtra remanere vel retineri, &c. plures rationes ad hoc proponente. Tandem inqueſta ſuper hincinde propoſitis facta, & ipſa, partibus diligenter auditis, ad judicandum admiſſa: per dictæ Curiæ noſtræ judicium dictum fuit, remiſſionem dictæ cauſæ eſſe faciendam ad examen dicti Judicis, & eamdem remiſit, vel remiſſionem non eſſe faciendam decrevit, & dictam cauſam penès ſe retinuit, & poni debet quod fieri debet per partes, ſecundùm ſtatum cauſæ. Si autem non eſſet inqueſta facta, tunc diceretur: viſis & conſideratis hincinde propoſitis & productis, Curia noſtra decrevit ut ſup. &c.

Quandoque fit remiſſio ad Judicem à quo eſt malè appellatum: tunc ſic fit breve Arreſtum, ſicut latiùs ſup. monſtratum eſt.

Cùm à quadam Sententia lata per talem Judicem pro tali, contra talem ſuper tali re, per quam, &c. fuiſſet ad noſtram Parlamenti Curiam appellatum: auditis dictis partibus, in cauſa appellationis prædictæ, proceſſuque, &c. per judicium Curiæ noſtræ dictum fuit prælibatum Judicem bene judicaſſe, & talem appellantem malè appellaſſe, & emendabit appellans, &c. remiſitque Curia cauſam in ſtatu in quo eſt, ad examen Judicis antedicti. Aliquando dicitur in fine Arreſti: Dictum fuit talem Judicem malè judicaſſe, & talem bene appellaſſe: retinuitque prædicta Curia dictam cauſam, in qua partes facta ſua facient, & fiet eis jus, vel dicetur ſecundùm quod cauſa requiret, procedi ulteriùs.

Aliquando fertur Arreſtum inter non ſubditos Regis, ſuper infractione ſalvægardiæ, vel portationis armorum, vel ratione alicujus juris ſpecialis, quod dat Regi cognitionem & non aliàs, quæ non fuit probata: & fit remiſſio per Curiam coram ſuo Ordinario: & tunc ſic fieri poterit Arreſtum. Cùm in noſtra Curia

Forma Arreſti, quando illud fertur inter non ſubditos Regis ſuper infractione

Digitized by Google

ſalvægardiæ, vel portationis armorum, quę non fuit probata.

fuiſſet per Procuratorem noſtrum inter cætera propoſitum, quod, &c. ſuper quibus fuerunt dati certi commiſſarii, &c. prout in aliis Arreſtis. Et ſequitur in fine : viſo igitur toto proceſſu diligenter, quia non fuit repertum dictam ſalvamgardiam eſſe ſufficienter probatam, vel ſi fuit probata, ſed non intimatio facta parti, quia non invenitur dictam intimationem dictæ gardiæ eſſe ſufficienter factam dicto tali, præfata Curia noſtra decrevit talem eſſe remittendum ad examen talis ſui judicis ordinarii puniendum, vel abſolvendum, prout erit rationis, cognitionem dictæ cauſæ eidem remittendo. Similiter faciendum eſt quando Rex cognoſcit ratione alterius juris ſpecialis. Quando verò eſt ſufficienter probatum, tunc ſic fieri poterit Arreſtum. Cùm in Curia noſtra per Procuratorem noſtrum, & talem, &c. fuiſſet propoſitum inter cætera, quod dicto tali exiſtente in noſtra ſalvagardia, talis fecerit, hoc eſt, in noſtræ dictæ ſalvægardiæ præjudicium, vituperium, & contemptum : quare petebat, &c. (ponat quicquid eſt in *intendit.* Deinde ſequitur) econtra verò per dictum talem fuit ad ſui defenſionem propoſitum, &c. facta igitur inqueſta ſuper præmiſſis, & ipſis partibus auditis, ad judicandum admiſſa ipſa viſa diligenter, condemnavit Curia noſtra dictum talem in centum lib. nobis ſolvendis pro emenda, necnon parti læſæ in centum lib. in expenſis, &c. Quarum taxationem ſuo judicio reſervavit. Et hoc eſt verum in patria juris ſcripti in qua expenſæ adjudicantur, etiamſi petitæ non fuerint : ſecùs in patria conſuetudinaria ubi neceſſarium eſt petere : aliàs ſi partes ſolùm fuerint proteſtatæ, fit eis reſervatio earum. Si verò infringens ſalvamgardiam, erat Clericus, vel Religioſus, vel Prælatus, tunc dicetur per judicium Curiæ noſtræ, &c. quod tenebitur temporalitas ejus ad manum noſtram, donec de centum libris ſatisfactum fuerit nobis pro emenda, & parti in tantum, &c.

Forma Arreſti quando proceſſu inchoato coram ordinario per viam provocationis, poſteà concluditur in rei vendicatione, & judex partibus auditis, &c.

Quandoque proceſſus coram Ordinario inchoatur per viam provocationis : & poſteà concluditur in rei vendicatione, & judex partibus auditis, litis conteſtatæ factis inqueſtis hinc inde, publicato, & renunciato in cauſa, per ſuam ſententiam, pronuntiavit malè provocatum, & rem contentioſam adjudicat defendenti, tollendo inhibitiones cum expenſa ; à qua ſententia poſtmodum appellatur ad judicem appellationum : qui partibus auditis, & facta inqueſta, ſuper contentis in libello appellatorio appellantis, prædictam infirmat ſententiam, & rem contentioſam adjudicat appellanti originaliter agenti, à qua ſententia appellatur ad Curiam, quæ prædictam confirmat, & condemnato contra quærentem ſuam reſervat actionem, & tunc debet ſic incipere : Cum virtute certarum Literarum provocationis ad cauſam à judice noſtro latam pro parte N. ſuper eo quod cum ſuis bono jure, & juſto titulo, &c. (narretur tenor Literarum obtentarum, &c.) ad prælibatum judicem ſe provocaſſe dicebat, & aſſerebat certus ſerviens prænominatum N. de & ſuper præmiſſis debitè reſponſurum : ulteriuſque facturum quod juris, & rationis foret, coram memorato judice ad certam diem adjornaſſet eidem N. ſub 25. marcharum argenti pœna nobis applicanda, ne dilatione hujuſmodi, & cauſa ſic coram eo pendentibus aliquid indebitè in ipſius provocationis præjudicium, innovaret inhibendo : coram quo quidem judice, aut ejus locumtenente tantum proceſſiſſent partes jam dictæ quòd eis coram conſtitutis utraque ex titulis, cauſis & mediis in proceſſu declaratis, territorium præſpecificatum jure utilis dominii, ſeu quaſi pertinere, & ſpectare prætendebat : ad plenum igitur eis auditis præfatus judex, per ejus diffinitivam ſententiam, &c. (inſeratur tenor ſententiæ, &c.) à qua quidem ſententia prælibatus N. ad judicem noſtrum appellationis cauſarum civilium Seneſchalli Thol. appellaſſet, tantumque coram eo, aut ejus Locumtenen. proceſſum fuiſſet inter eoſdem M. appellantem ex una parte, & N. appellatum ex altera, quòd eis auditis prælibati noſtri judices appellationis Locumtenente per ſuam diffinitivam ſententiam, &c. (inſeratur tenor ſententiæ, & cum verbo *condemnaſſet*) fuit ab hujuſmodi ſententia per antedictum N. ad noſtram Parlamenti Curiam Tholoſæ ſedentem appellatum. Auditis, &c. proceſſuque ex eiſdem actis an bene vel malè fuerit appellatum, junctoque libello appellatorio dictæ appellationis per modum nullitatum, & factorum novorum, & rationum juris, tradito, recepto ad judicandum : eo viſo, &c. repertoque, &c. per judicium, &c. prælibatoque : (& inſeratur reſervatio ſubjunctis verbis) reſervavit, & reſervat per ejus judicium Curia noſtra memorata, &c.

Digitized by Google

SEQUUNTUR LXXIV. DECISIONES SEU INTERLOCUTIONES *venerandi Tholoſani Parlamenti, ex ejuſdem Curiæ geſtis & Arreſtis, jam olim non diu poſt ejus erectionem collectæ, quæ in prioribus impreſſionibus cum Arreſtis Parlamenti Pariſienſis permiſtæ erant. Nunc autem à Carolo Molinæo Iureconſulto, & Advocato Pariſienſi decenti ſuo ordine, brevibus & utilibus annotationibus margini additis distincta, & ſeorſum locatæ.*

ARRESTUM PRIMUM.

IN Parlamento anno* Domini 1444. menſe Auguſti. Primo. Blatereus, Joannes Haſtico Clericus priſonerius Curiæ, eo quòd ſibi imponebatur citaſſe in Curia Romana, veniendo contra pragmaticam ſanctionem, & inhibitiones ſibi factas, per dominum Petrum *Beſſieres*, Presbyterum, ratione Parrochialis Eccleſiæ de ſancta Segonnella Diœceſis Vaurenſis traditus fuit Archiepiſcopo Tholoſæ, chargiatus de caſu privilegiato, inhibendo ſibi ne procederet ad abſolutionem, condemnationem, vel deliberationem ejuſdem priſonerii, donec per Curiam cognitum fuiſſet de caſu privilegiato. Et aliquibus lapſis diebus, fuit ordinatum per Curiam, quòd relaxaretur, cum hoc quod in Curia promitteret revocare, vel revocari facere dictam citationem: & omnia quæ fecerat contra Pragmaticam ſanctionem, & inhibitiones, ſub pœna centum librarum Turonenſium.

* *Anno.*] Scilicet primo inſignis illius Curiæ, ut dixi ſuprà part. 3. tit. 1. §. 3. C. M.

II.

Item in eod. Parlamento die 18. Auguſti, Præſidente Blaterenſi inter Ottonem Caſtellam actorem ex una parte, & dominum Philippum *de Levis*, Archiepiſcopum Auxitanenſem defenſorem ex altera: dictum fuit quod dictus defenſor veniret cogniturus, vel negaturus ſuam ſchedulam infrà finem ejuſdem menſis: alias Curia ex tunc, prout ex nunc, tenuit dictam ſchedulam pro confeſſata. Et deinde die 7. Septembris, dictum fuit quòd Curia tenebat dictam ſchedulam prædicti defenſoris (per quam, & ex cauſis in eadem contentis promiſerat actori ſolvere ſummam duorum mille ſcutorum auri, in Feſto Paſchæ noviſſimè præterito) pro cognita, & confeſſata, & condemnavit Curia eumdem defenſorem ad garniendum * manum in eadem Curia de prædicta ſumma duorum millium ſcutorum infrà Feſtum Omnium Sanctorum proximè veniens.

* *Garniendum*] Talis erat ſtilus antiquus, etiam contra Clericos, contra quos deſiit obſervari, quia recognitio ſufficit, & hoc niſi Clericus poſſideret immobilia ſibi propria, quia tunc ratione hypothecariæ remaneret in foro ſeculari, ut dixi in mea praxi, & de dicto veteri ſtilo teſtatur Steph. Auffrer. in addit. q. Thol. 126. & in Rep. cle. 1. R. 2. fallen. 18. ubi iſtud Arreſtum refert. adde inf. par. 7. Arreſt. 130. C. M.

III.

Item in eodem Parlamento die 6. Septembris, inter Procuratorem regium, & dominum Bernardum *Ravolx* actores in caſu exceſſuum ex una parte, & dominum Joannem de Lamanhano defenſorem in dicto caſu, Curia condemnavit eumdem defenſorem ad revocandum, & annullandum, vel revocari, vel annullari faciendum ſententias, & fulminationes ad ſui requeſtam factas, contra dictum dominum Bern. *Ravolx*: & in præjudicium Pragmaticæ ſanctionis, & inhibitionum ſibi ex parte regia factarum: & hoc faciendo, ad abſolvi faciendum ſuis expenſis ipſum *Ravolx*: & quod ad hoc aſtringeretur per ſuæ perſonæ detentionem, captionem & expletationem ſuæ temporalitatis, & per omnes alias vias, & modos debitos, & rationabiles. Et declaravit Curia dictum defenſorem incurriſſe pœnas ſibi indictas, de quibus mentio fiebat in expletis: quas certis ex cauſis Curia moderavit ad ſummam centum librarum Turon. ad quam ſummam dictum defenſorem erga Regem condemnavit, & ad tenendam priſionem firmatam, ubi permanebit uſque ad plenam ſatisfactionem, & in expenſis dicti actoris, &c.

IV.

Item in Parlamento anni 1445. 15. Novembris dictum fuit quod de cætero in cauſis beneficialibus Curia, partibus auditis, appunctaret partes ad penes eam ponendum eorum titulos, ſuper quibus, vel illis alterius partis, ſi alia pars producere differret, Curia ſuum daret Arreſtum, abſque ulteriore partis alterius expectatione.

V.

Item dictum fuit quod virtute duorum* defectuum Taſſinus *de Bailleul* actor, contra Joannem de Lao manutentus fuit diffinitivè in poſſeſſione, & ſaiſina Canonicatus, & Præbendæ Eccleſiæ Collegialis Sancti Nicolai *de Nogarolo*, & inhibuit Curia ne moveri, conveniri, aut inquietari faceret prædictum actorem ad cauſam dictorum Canonicatus, & præbendæ alibi quàm coram ejus Ordinario: nec aliàs quam ſecundùm Pragmaticam ſanctionem, &c. Idem dictum fuit in Parlamento anni 1446. die 26. Maii, præſidente Magiſtro Jacobo *de Meaux*.

* *Duorum.*] Ut ſup. in ſtil. c. 6. §. 1. ſed exolevit, ut ibi dixi. Io. Gall. ſup. q. 314. C. M.

VI.

Item in Parlamento anni 1446. die 14. Auguſti, præſidente *Blauſere* pro Magiſtro Stephano Durandi actore requirente utilitatem duorum defectuum ſibi adjudicari, contra Magiſtrum Raymundum *Montel*, Curia adjudicavit talem utilitatem quod defenſor ceciderat à ſuis defenſionibus omnibus, & non haberet niſi unum *ny*: & probaret actor ſuum factum contentum in utilitate ſui defectus, & inqueſta facta, perfecta, & ad judicandum recepta, Curia faceret jus partibus, & condemnavit defendentem in expenſis dictorum duorum defectuum, taxatione ſibi reſervata. Et idem dictum fuit die eodem pro Magiſtro Joanne *Dictum*: excepto quod nihil dictum fuit de expenſis. Et idem dictum fuit die ſeptima Septembris pro domino Joanne *de Labatur*, cum expenſis, ſicut in primo.

VII.

Item in eodem Parlamento inter Delphinam *de Recolletes* Religioſam Abbatiſſam *de Lampamene*, & Procuratorem regium ſecum adjunctum actores in caſu exceſſuum ex una parte, & Saturninam *de Seyes*, & Catharinam *de Mandagot* Religioſam Abbatiæ prædictæ defenſatrices, dictum fuit quòd dictæ defenſatrices, & omnes quos appareret recepiſſe de fructibus dictæ Abbatiæ à tempore executionis querimoniæ, & unius anni antè, tenerentur ad illos reddendos, & reſtituendos eidem actrici, & pariter compellerentur omnes qui ceperunt de bonis Abbatiæ ad illa reddendum, & reſtituendum dicto Monaſterio: & condemnavit Curia dictas defenſatrices ad obtemperandum, & obediendum. Et quia dicta Saturnina ſemper fuit,

Vide hic pertinaciam mulierum Monacharum.

Digitized by Google

& eſt contradicens, & recuſans Arreſto lato pro actrice parere, Curia ipſam condemnavit ad tenendum priſionem in manibus Epiſcopi Ruthenenſis ejus Ordinarii donec obedierit, pronuntiatum 14. Auguſti, præſidente *Blatereus*, in cujus Arreſti judicio fuerunt undecim tam Præſidentes quàm Conſiliarii. Deinde in Parlamento anni 1447. die 24. Novembris, injunctum fuit Procuratori dicti Epiſcopi: ut duci faceret prædictam Saturninam ad carceres ſuos juxta tenorem Arreſti prædicti.

VIII.

Item an. 1447. 5. Januarii, præſidente *Blatereus* cum octo Conſiliariis, dictum fuit quod Henricus Bernardi priſonerius in Conciergeria, qui ſe pro clerico advoabat, Archiepiſcopo Tholoſæ redderetur, non obſtante requiſitione interinationis certæ remiſſionis per eum obtentæ à Rege quoad detentionem: proviſo quod non procederet ad elargitionem dicti priſonerii donec de interinatione dictæ remiſſionis cognitum extiterit.

IX.

Item in eo Parlamento pro Magiſtro Joanne *Dacii*, contra Guidonem *Carret*, virtute duorum defectuum Curia declaravit præcepta ad bonam, & juſtam cauſam eidem defendendi fuiſſe facta: & quod ad malam, & injuſtam cauſam ſe oppoſuerat, & condemnavit Curia dictum defendentem ad eidem actori ſolvendum ſummam viginti ſcutorum auri, & declaravit omnia ipſius bona hypothecata, & obligata ſolutioni dictæ ſummæ. Et ulterius condemnavit ipſum in expenſis ipſorum defectuum, taxatione ſibi reſervata, pronuntiatum 15. Septembris, præſidente Jacobo *de Meaux*, cum aliis, &c.

X.

Item in Parlamento anni 1448. die 5. Aprilis, dictum fuit quòd executio incœpta ſuper bonis domini Girardi Epiſcopi ſancti Pontii virtute obligationis in mille paſſatæ ad vires, & rigores parvi ſigilli Montiſpeſſulani ad inſtantiam heredum Epiſcopi Laudunenſis id continuaretur.

XI.

Item in Parlamento anni 1449. ſecunda Septembris, præſidente Jaco. *de Meaux**, cum octo Conſiliariis dictum fuit per Magiſtrum P. Damiani regium conſiliarium in eadem Curia malè proceſſum G. *Romer* capiendo ad inſtantiam domini Pontii, domini de Claromonte, & declaravit ejus proceſſum nullum: & eumdem Magiſtrum Petrum condemnavit ad reddendum, & reſtituendum eidem *Romer* 26. ducatos quos cepit pro ejus ſalario: * & in aliis captis per ſervientes, & notarium, pro injuria erga eumdem *Romer* condemnavit dictum Damiani in ſumma centum librarum Turonenſium, & in expenſis.

* *Salario.*] Ita etiam pluries vidi judices errabundos, condemnari reddere ſportulas, & benè. C. M.

XII.

Item in Parlamento anno 1454. dictum fuit præſidentibus quibus ſuprà, quod Abbas *de Creſſa* conſtitueret vicarios duos ex Conſiliariis clericis ejuſdem Curiæ, quibus frater Antonius *Chamberti* religioſus priſonerius in Conciergeria redderetur ad faciendum ejus proceſſum Tholoſæ, & aliqui Conſiliarii per Curiam deputarentur, ad aſſiſtendum ad fines conducendi proceſſum pendentem in Curia tangentem materiam iſtam: & dictus Abbas ejus vicariatum mitteret in Curiam infrà 8. Deinde 22. Januarii viſo prædicto vicariatu, per quem fuerant deputati Gentiani de Triſtha, fuit idem priſonerius ab eiſdem per Curiam liberatus, & commiſſus *le Laſſeur*, ad aſſiſtendum cum eis in proceſſura, & Curia dictis vicariis id requirentibus, priſiones ſeu carceres Conciergeriæ commodavit.

XIII.

Item in eo Parlamento 23. Feb. præſidente Jac. *de Meaux*, cum 11. viſis informationibus factis per primum oſtiarium, Curia ordinavit quod Bertrandus *Varaubas* exiſtens in immunitate Eccleſiæ caſtri de monte Belquo, non debebat gaudere immunitate: & ordinavit ipſum extrahendum per dictum oſtiarium ſervatis ſolemnitatibus debitis * in caſu conſuetis, & adduceretur ad priſionem Conciergeriæ: & 12. Auguſt. & propter mortalitatem fuit datus finis Parlamento uſque ad tertiam Januarii ſubſeq. quo anno 1451. fuit inceptum Parlamentum, & fuit clauſum 18. Septembris.

* *Debitis.*] Specu. de immu. Eccl.

XIV.

* Item in Parlamento anno Dom. 1460. 17. Martii, Jac. *de Meaux*, Præſidente, dictum fuit quod dominus Bernardus Archiepiſcopus Tholoſæ revocaret, vel revocari faceret executionem quarumdam Literarum Apoſtolicarum monitionalium, ratione bonorum defuncti Archiepiſcopi in Curia * contentioſorum.

Parlamentum ſuſpenſum propter peſtem.

* *Curia.*] Quia præcedere debebat permiſſio Curiæ. C. M.

XV.

Item in Parlamento anno 1452. 20. Aprilis, Dacii Præſidente cum aliis novem, dictum fuit quod dominus Guimbertus Jordani de monte Lauro traderet cautiones ſufficientes uſque ad valorem bonorum mobilium, & jocalium præpoſituræ Bellimontis, ſibi tradendarum per modum recredentiæ, ſcilicet de reddendo, & reſtituendo bona, & jocalia prædicta, ſi per finem cauſæ diceretur, non comprehenſis in hoc * fructibus dictæ præpoſituræ.

* *In hoc*] Id eſt non daret cautionem de fructibus. C. M.

XVI.

Item ad requeſtam Procuratoris, & creditorum defuncti domini Petri de Molendino Archiepiſcopi Tholoſæ, viſa quadam revocatione Procuratoris facta per Joan. *du Moulin*, ſe dicentem heredem, in hac parte dicti defuncti, ſuorum Procuratorum, aliàs in Curia conſtitutorum: Curia ordinavit, quòd ipſe arreſtaretur per villam Tholoſæ ſub pœna perditionis cauſarum, quas in eadem habebat Curia, ac ducentarum marcharum argenti: & inhiberetur ſibi deceſſus abſque conſenſu Curiæ, ſaiſirenturque realiter ſub manu regis bona, & equi ejuſdem *du Moulin*, donec aliter per Curiam fuiſſet ordinatum. Actum in Parlamento 11. April. Deinde die quarta idem *du Moulin*, fuit relaxatus conſtituendo Procuratorem in Curia, & promittendo de judicio ſiſtendo, & de judicatum ſolvendo, & jurando non revocare Procuratores ſuos ſub obligatione bonorum ſuorum: & quòd bona ſua ſibi deliberarentur, tradita cautione infrà limites Parlamenti de duobus millibus librarum Turonenſium.

XVII.

Item dictum fuit, pro domino Joanne *de la Font* Preſbytero, quòd Magiſter Joannes *Aubert* appellans non admitteretur ad tradendum libellum appellatorium per modum factorum novorum, * eo quod ſententia eſſet interlocutoria, & quia allegabat ſententiam fore diffinitivam, fuit condemnatus in 20. ſolidos Turon. de emenda erga Capellam pronuntiatum 2. Junii.

* *Novorum.*] Juxta cle. appellanti de appel. ſed aliud eſt jure civili l. per hanc C. de appel. Lud. Gozadi. conſ. 22. in 6. idcò dicta cle. hodie non ſervatur in foro ſeculari. C. M.

Digitized by Google

XVIII.

Item in eodem Parlamento dictum fuit quòd dominus Anto. de Levi, Comes de Villaribus, defenſor in caſu exceſſuum, & requirens interinationem certarum Literarum regiarum, ad fines ut reciperetur ad petendum per Procuratorem interinationem Literarum certarum remiſſionis ſibi per Regem conceſſarum non reciperetur ad hoc: * ſed quod defectus obtentus contra eum per Procuratorem regium, & patrem, ſuum ſortiretur effectum, actum in Parlamento quarta die Julii. Et deinde 25. Septembris fuit ex certis cauſis Curiam moventibus prorogatum Parlamentum uſque ad ſextam Octobris. Et deinde tenuerunt dictum Parlamentum Præſidentes in Camera uſque 23. Octob.

* *Ad hoc.*] Quia omnes homines (remionarios vocant) debent perſonaliter flexis genibus homologationem petere: ſecus in ſimplici venia [vocant *pardons*] de re quæ detentionem perſonæ, & pœnam corporalem non meretur. C. M.

XIX.

In Parlamento an. 1453. die 25. Novemb. per Curiam fuit ordinatum, quod durante abſentia ſigilli regii, omnia quæ per Curiam paſſarentur, ſigillo ipſius Curiæ ſigillarentur, & quòd jus regis, ſcilicet emolumentum ſigilli regii ſervaretur.

XX.

Item in eodem Parlamento die 21. Januarii dictum fuit, quod Reginaldus de *Tumeris* conquerens in caſu ſaiſinæ, & novitatis, Magiſter Guido *Treſerchi* opponens, & defenſor, non erant recipiendi ad poſſeſſorium Eccleſiæ *de Caſſes*, & ſuſtulit Curia manum regiam, & omne impedimentum appoſitum in fructibus dicti beneficii: & ordinavit quod fructus qui levati fuerunt à tempore executionis querimoniæ uſque ad tempus præſens, converterentur in utilitatem Eccleſiæ prædictæ per unum Commiſſarium ad hoc per Curiam deputandum: & irent partes, * ſi bonum eis videatur, proſequi ſuum jus ubi pertinet, & pendente proceſſu, provideretur ad regimen dictæ Eccleſiæ, & de fructibus ejuſdem per Epiſcopum ordinarium de alia perſona quàm de altero dictorum contendentium, donec per judicem competentem aliter fuerit ordinatum, & ſine expenſis.

* *Partes.*] Et ſic neutri quod correctem fuerat per conſtit. an. 1539. §. 58. quæ ſpreta fuit, & conſervatus fuit vetus hic ſtilus, & ab anno 1543. tempore regis Franciſci, ut vidi. C. M.

XXI.

Item in eodem Parlamento die 29. April. dictum fuit quod pendente proceſſu, prioratus beatæ Mariæ de Fragiis albis inter partes ſequeſtr. exiſten. ſub manu Regis à tempore executionis querimoniæ, & medietas fructuum decætero percipiendorum converteretur in reparationem dicti beneficii.

XXII.

Item in eodem Parlamento die 22. menſis Auguſti, ad requeſtam Procuratoris Regis injunctum fuit Officiali Tholoſano, quatenus publicaret * adverſus clericos, cle. 1. de vita, & honeſt. clerico. qui Officialis reſpondit illam aliàs publicaſſe, & illam rurſum publicaret: & hoc fuit eidem injunctum ſub pœna captionis temporalitatis Archiepiſcopi.

* *Publicaret.*] Ut non ſit opus alia monitione. C. M.

XXIII.

Item die ſeptima Septembris, quia ſæpenumero Curia ſe reperit ſine oſtiariis, maximè die prædicta, condemnavit Yvonem *de Noyrieux*, primum oſtiarium, qui debet reſidentiam continuam, & receſſerat extra villam ſine congedio Curiæ, in ſumma centum ſolidorum Turon. & quemlibet ex aliis, qui dicto menſe ſervire debebant, in quinquaginta ſolidis applicandis capellæ: & fuit tentum hujuſmodi Parlamentum uſque ad vigeſimam Septembris.

XXIV.

Item in Parlamento anno 1454. die 12. Novemb. fuit concluſum per dominos quod non obſtante abſentia præſidentium, procederetur ad lecturam ordinationum, & poſtea ad judicandum proceſſus, & faciendum alias res quæ non eſſent magni præjudicii: & quod primus Conſiliarius laicus præſideret: ſed placitationes ſuperſederent uſque ad diem Lunæ, expectando Præſidentes.

XXV.

Item in eodem Parlamento 18. Janua. *Varinier* Præſidente inter Archiepiſcopum Tholoſ. appellantem ex una parte, & Procuratorem regium appellatum, viſo partium litigato de Petro *Boiſſe* fuſterio in priſionibus Seneſchalli Tholoſ. de cujus ſtatu erat quæſtio an eſſet in habitu, & tonſura clericalibus, & veniret Archiepiſcopo remittendus: curia ordinavit per manum ſuperiorem, quod dictus priſonerius elargiretur per villam Tholoſæ uſque in craſtinum Quaſimodo: ad quam diem ſe redderet priſonerium in ſtatu.

XXVI.

Item in eodem Parlamento undecima Februarii, viſis Literis regiis, per quas Rex mandabat Curiæ quod ſuæ intentionis exiſtebat creare unum tertium præſidentem. Et quod curia diligenter, & ſecretè eligeret tres perſonas notabiles ad dictum officium, & ſcripto tenus fideliter eidem mitteret, clauſa & ſigillata nomina, & cognomina, cum ejus ſuper hoc adviſamento, & ſignaret illum de omnibus ad quem magis Rex ſe debebat arreſtare, & conferre dictum officium Præſidentis. Curia procedendo ad electionem prædictam per viam ſcrutinii quilibet ex Præſidentibus, & Conſiliariis tradidit unam ſchedulam, in qua habebantur tres perſonæ notabiles, per quas ſchedulas compertum fuit, quod Magiſter Nicolaus *Berthelot* Regis conſiliarius in dicta Curia, dominus Ludovicus *de la Vernade*, Præſidens *de Fournez*, & Magiſter Jaco. *Gentiani* etiam conſiliarius in eadem Curia, plures voces habebant: ſcilicet *Berthelot* 13. *la Vernade* novem, *Gentiani* octo: & fuit deliberatum quod nemo ſignaret, ſed Curia id remitteret Regi de eligendo quem ſibi placeret, eò quòd dicti electi eſſent nominati per ordinem, ſecundùm quod plures voces habuerunt: actum in Parlamento, Præſidente *Varinier*, & decem, & ſeptem Conſiliariis.

Vide electionem Curiæ de tertio Præſidente, & ſuper hoc Literas regis.

XXVII.

Item decimaquarta Februarii dictum fuit quod Archiepiſcopus Tholoſ. faceret duos ex Conſiliariis Curiæ vicarios ad declarandum ſi Joannes *De labatut* priſonerius deberet privilegio clericali gaudere, & poſſet in præmiſſis eſſe præſens Officialis, ſi bonum eidem videretur.

XXVIII.

Item die 18. ejuſdem menſis præſidente de *Dacii*, cum 11. Conſiliariis concluſum fuit per Curiam quod quando aliquis appellaret, & relevaret in foro patriæ conſuetudinariæ, ſi dictum fuerit malè appellatum, vel ſi appellatio procedat à judice, vel commiſſario patriæ conſuetudinariæ: & dicatur deſerta, appellans ſolveret 60. libras Turonenſes de emenda.

Digitized by Google

XXIX.

[It]em die vigeſima Martii fratres *Hermengaud*, *Guiaumed*, & Anto. *de Lenſe*, Canonici Nemauſenſes pro caſibus privilegiatis fuerunt quilibet condemnati erga Regem in quinquaginta lib. Turonenſ. & ad tenendum Arreſtum infrà clauſtrum prædictæ Eccleſiæ Nemauſenſis, uſque ad plenam ſatisfactionem : & ulterius Curia declaravit arneſia ſeu arma * quæ dicti Canonici deferebant, exceſſus committendo, eſſe Regi confiſcata, & ſibi pertinere, & ponerentur, & remanerent in pertica ſpatio octo dierum : & poſtea traderentur regio theſaurario Nemauſi.

* *Arma.*] Steph. Auffr. Rep. cle. 1 de offic. ordi. Reg. 1. fallen. 13.

XXX.

Item undecima Aprilis, fuerunt in Curia lectæ, publicatæ, & regiſtratæ Literæ regiæ, per quas Rex ordinavit, quod judices, & foreſtarii facerent reſidentiam in principalibus locis ſuarum judicaturarum : & hoc, non obſtante allegatione ex adverſo pro parte dictorum judicum, & foreſtariorum. Et deinde in eodem Parlamento tunc nona Junii, fuit concluſum quod Curia propter mortalitatem exiſtentem Tholoſæ, ſe conferret apud Varen. die tunc ſubſequenti, prout, & factum fuit. Et deinde nona Julii fuit concluſum, quod ulterius non daretur audientia publica ad litigandum in eodem Parlamento, niſi caſus urgens ſupervenirer : ſed tenebit audientiam poſt prandium bis in ſeptimana, ſcilicet die Martis & Veneris, & hoc reſpectu proceſſuum in ſcriptis : & ſexta Septembris fuit clauſum Parlamentum.

XXXI.

Item nota, quod anno Domini 1455. Jovis die quarta Decembris cùm non eſſent præſidentes, ſed ſolum ſex conſiliarii, fuit deliberatum quod die Martis ſequente inciperetur Parlamentum caſu quo eſſent in numero competenti, deinde Lunæ octava Septembris in abſentia præſidentis per ante dictos conſiliarios ſex, fuit concluſum quod vocatis Archiepiſcopo Tholoſæ, & Epiſcopo Sarlatenſi, procederetur ad receptionem juramenti Advocatorum & Procuratorum, lectis prius ordinationibus, ſicut erat conſuetum, & poſtea ad judicandum aliquos parvos proceſſus, qui magni ponderis non exiſterent : & quòd primus conſiliarius laicus præſideret, & quod mandaretur præſidenti, & aliis conſiliariis, ut venirent ad exercendum eorum officium : alioquin viſa ipſorum reſponſione, Regi ſcriberetur, deinde triceſima Decembris, præſidente Dacii propter mortalitatem Tholoſæ exiſtentem fuerunt prorogati dies adjornatii Seneſchalliæ Tholoſæ uſque ad ultimam Januarii.

XXXII.

Item die Veneris decimaſexta Januarii, Curia injunxit Officiali Tholoſano, ut decætero requireret illos, qui lenocinio uſi fuiſſent à tempore monitionis factæ per eumdem Officialem, juxta *clemen.* 1. *de vita & honeſtate clericorum.*

Et die vigeſimaprima hujus menſis ordinavit præcipiendum fore Archiepiſcopo Tholoſæ, quatenus traderet copiam certarum Bullarum ſibi præſentatarum per dominum Joannem *de Labatur*, ſe dicentem Epiſcopum Montiſalbani, ad videndum ſi erant contrarix pragmaticæ * ſanctioni, & authoritati Curiæ, faciendumque ſibi inhibitionem, ne illas haberet idem *de Labatur*, reddere, donec per Curiam aliter fuiſſet ordinatum.

* *Pragmatica.*] Steph. Auff. repe. cle. 1. Reg. 2. fal. 31. de offi. ord.

XXXIII.

Item die 27. ejuſdem menſis inter dominum Raymundum *de Tully*, Epiſcopum Bazatenſem impetrantem, & actorem, & dominum Bernardum *de Rovergue*, Archiepiſcopum Tholoſæ defendentem occaſione reparationis domus Epiſcopalis Bazatenſis, & utenſiliorum : dictum fuit quod dictus defenſor in Curia procederet.

XXXIV.

Item die 3. Martii, injunctum fuit per Curiam Archiepiſcopo Narbonenſi, aut ejus vicario, ut procederet ad confirmationem, vel infirmationem electionis factæ de perſona domini Emanuelis electum ſe dicentis in Epiſcopum Nemauſenſem, ſecundùm formam pragmaticæ ſanctionis ſub pœna captionis ſuæ temporalitatis, non obſtantibus ex adverſo propoſitis per dominum Almanum Cardinalem Avenionenſem. Et ordinavit Curia quod Præpoſitus, & Capitulum haberent proviſionem ſuper Eccleſiæ prædictæ fructibus uſque ad ſummam quadringentarum librarum Turonenſ. pro expenſis * proſecutionis eorum electionis : de qua expenſa tenerentur reddere computum cui pertineret, pronuntiatum per Dacii præſentibus undecim conſiliariis, & fuit tentum Parlamentum uſque ad 27. Septembris.

* *Expenſis.*] Oldra. q. 17. Calderi de ſolut. cō. ſi. 2. Geminia conſ. 48. col. 6. conſ. 55. Panor. c. ug præterito de elect. C. M.

Et die 25. ejuſdem menſis inter *de Labatalo* ſe dicentem Epiſcopum Montiſalbani ex una, & Sindicum Capituli conquerentem : dictum fuit quod *Berthelot* Regis conſiliarius executor querimoniæ proceſſerat poſt receptionem partis ad oppoſitionem, & aſſignationem in Curia, malè proceſſum, & annullavit omnia facta utrimque poſt dictam oppoſitionem, & aſſignationem in Curia, & quod idem *de Labatalo* veniret defenſurus ad dictam querimoniam : & interea res contentioſæ ad manum Regis ponerentur.

XXXV.

Item in eodem Parlamento die 3. Septemb. quidam Bonifans fuit per Curiam condemnatus in emenda 20. lib. Turonenſium erga Regem, eo quod impetraverat ſtatutum querelæ de novis diſſaiſinis poſt executionem querelæ novitatis ſuæ partis adverſæ ; & fuit remotum dictum ſtatutum querelæ cum inde ſequutis tanquam attentatæ.

XXXVI.

Item in Parlamento an. 1456. die 27. Novemb. Præſidente *Varinier*, cum 11. Curia viſis ſummationibus factis, & requiſitionibus Cardinali functo, ut Vicario Papæ in Avenione, & Comitatu Venaiſſini, & reſponſionibus per eum ſuper hoc factis, ordinavit quod interim ſummaretur, ut permitteret fieri executionem pro emenda 4. millium lib. Turonenſ. in qua Ludovicus de Pictavia Epiſcopus Valentinenſis fuerat erga Regem condemnatus ſuper bonis temporalibus ejuſdem Epiſcopi exiſtentibus in Avenione, & Comitatu prædicto, non obſtantibus in contrarium per antedictum Cardinalem allegatis : & caſu quo idem Cardinalis eſſet recuſans aut differens, mandaretur primo ex oſtiariis aut ſervientibus regiis ſuper hoc requirendis, ut capiat, ponat realiter, & de facto totum temporale ejuſdem Cardinalis, in regn. ad manum regiam, & ſub illa faceret regi illud, & gubernari, donec aliud per Curiam fuiſſet ordinatum.

Condemnatio Cardinalis Vicarii Papæ in Avenione erga Regē, & captio temporalitatis ipſius.

XXXVII.

Item in eo Parlamento 19. Jan. Præſidente *Varinier*,

Digitized by Google

prohibitum fuit Magiſtro Joanni Rogerio graphario præſentationum ejuſdem Curiæ, ne decætero deliberaret aliquod congedium, neque defectum cauſæ lucrum importans, niſi viſis prius per Curiam expletis. Et die x. Febr. Curia ex certis cauſis ad hoc eam moventibus, prohibuit domino Raymundo Sirene judici majori Tholoſæ, ut non traderet aliquod *Pareatis* aliquibus Literis ad adjornandum ſubjectos commorantes infrà fines, & limites dictæ Curiæ ad comparendum extra limites, niſi prius locuto per eum cum Curia, quia judex major dixit ſe præſto ita facturum.

XXXVIII.

Item in eo Parlamento die 4. Martii, Præſidente *Varinier*, cum 14. dictum fuit per Arreſtum quod Guillelmus *Peſſellant*, & Jo. *Marbet*, priſionerii in priſionibus Archiepiſcopi Tholoſ. adducerentur ad Conciergeriam pro reſpondendo ſuper portu armorum, infractione ſalvægardiæ, & aliis caſibus privilegiatis de quibus reperirentur chargiati: deinde ultima menſis Apr. Præſidente *Varinier* cum octo, dictum fuit quod Curia tenebat, & reputabat præfatum Guillelmum *Peſſelant* priſonerium Curiæ pro laico, & ipſum condemnavit ad ſuſpendium. Et reſpectu dicti *Marbet* Curia condemnavit eum pro caſibus privilegiatis in centum lib. Turonenſ. pro emenda erga Regem, & ad tenendum priſionem, ubi pertineret, uſque ad plenam ſatisfactionem. Et ulterius pro delictis communibus Curia remiſit ipſum tanquam clericum præfato Archiepiſcopo pro debita juſtitia miniſtranda ſecundùm caſuum exigentiam; Inhibendo eidem Archiepiſcopo, quod ipſe, nec ejus Officialis utantur in eorum ſententiis retentione gratiæ in præjudicium juriſdictionis regiæ, & ne etiam utantur captione, ſeu priſia gentium: non conficiant inventaria, vel ſcrutinia bonorum in terra, & juriſdictione Regis: & revocavit Curia quicquid factum fuerat in contrarium, abſque emenda, & ex cauſa. Et ulterius Curia ex certis cauſis ad hoc eam moventibus, injunxit eidem Archiepiſcopo, ut moneret, ſeu moneri faceret debitè infrà tres menſes infrà tunc proximè ſequentes, omnes, & quoſcumque ejus clericos lenocinium, & alios caſus viles, & enormes clericis prohibitos exercentes, ut à præmiſſis deſiſterent, & ea de cætero non committerent: alioquin lapſo prædicto termino, Curia provideret ſicut videret eſſe rationis.

Arreſtum contra clericos lenocinium, & alios caſus illicitos, & enormes exercentes.

XXXIX.

Item die 27. Martii, quia Magiſter Bernardus *de Lavis*, Procurator Regius, Seneſchalliæ Tholoſæ tangendo politiam piſcium, qui vendebantur in civitate, locutus fuit arroganter dirigendo verba ſua Advocato regio, & juravit per ſanguinem Dei in conſpectu Curiæ, & aliorum officiariorum: fuit idem *de Lavis* in carceribus Conciergeriæ intruſus. Et die 29. ejuſdem menſis dictum fuit quod in Curia, & in præſentia officiariorum peteret veniam Deo & Regi, & pro emenda ſolveret decem libras Turon. capellæ: & ita fecit. Et ibidem, & eodem anno tenuit Curia uſque ad 23. menſis Septembris.

XL.

Item in Parlamento ann. 1457. & die 22. Decemb. Præſidente *Varinier*, inter Procuratorem Regium actorem in caſu exceſſuum ex una parte, & Archiepiſcopum Tholoſæ defenſorem: dictum fuit quod declinatoria per Archiepiſcopum propoſita non procedebat. Et ulterius quod idem defenſor aſtringeretur per priſiam, & detentionem ad manum Regis ſui temporalis ad revocandum, ſeu revocari faciendum monitiones, excommunicationes, & gravamina per ipſum, ſeu Officialem ejus conceſſa, contra judicem majorem, Procuratorem regium, & Notarium Seneſchalli Tholoſæ ad cauſam Raymundi *Briſe*, priſionerii in priſionibus ejuſdem Seneſchalli, & c. ad faciendum amoveri, ſi bono modo fieri poſſit: alioquin ad deleri faciendum de regiſtris excommunicationem, taliter quod legi non poſſint nomina dictorum judicis majoris, Procuratoris Regii & Notarii: & relevavit ipſum Curia ab emenda, & ex cauſa.

XLI.

Item die 23. Martii, Curia ſuſtulit inhibitiones factas ad requeſtam fratris Oliverii *de Morillon*, Epiſcopi S. Pauli, à Magiſtro Joanne Textoris Commiſſario in eadem parte per Abbatem Cluniacenſem, & etiam fratre N. deſmergiis, & gratiæ de merleto, de non producendo in certa cauſa appellationis, & alio proceſſu tangente confirmationem electionis Abbatiſſæ de Lezaro: & injunxit eiſdem Curia, quatenus haberent procedere ſecundùm formam, & tenorem pragmaticæ ſanctionis, eumdem *de Morillon* in expenſis condemnando: & eidem inhibuit ne amplius haberet impedire dictum Abbatem, vel ejus commiſſos, quominus procedant ad confirmationem, vel infirmationem prædictæ electionis ſecundum formam, & tenorem dictæ pragmaticæ ſanctionis.

XLII.

Item die 7. Julii, dictum fuit reſpectu querimoniæ, quod prædictæ partes erant in factis contrariæ, &c. Et Curia adjudicavit Conventui dictæ Abbatiſſæ de Lezaro recredentiam adminiſtrationis ejuſdem, donec per Curiam aliter foret ordinatum. Et ordinavit quod duæ partes fructuum levatorum ex prædicta Abbatia, exiſtentium ſub manu Regis, convertantur in Eccleſiæ ejuſdem Abbatiæ reparationes, ſalvo ad faciendum ampliorem proviſionem reſpectu dictarum reparationum, dum caſus accideret.

XLIII.

Item die 16. Septembris, in eodem Parlamento dictum fuit quod ad bonam, & juſtam cauſam Sindicus Capituli Nemauſenſis actor, & conquerens in caſu ſaiſinæ, & novitatis ſe doluerat, & fuerat conqueſtus quod ad malam cauſam dominus Alanus Cardinalis Avenionenſis ſe oppoſuerat. Et manutenuit, & conſervavit Curia dictum actorem in poſſeſſione, & ſaiſina capiendi, & habendi adminiſtrationem, & regimen Eccleſiæ, & Epiſcopatus Nemauſenſis in ſpiritualibus, & temporalibus ſede vacante, ac levandi fructus, & ipſos conſervandi futuro ſucceſſori, & inſtituendi vicarium, & officiarios ſpirituales, donec fuerit proviſum de paſtore, & ſuſtulit manum regiam ad ipſius utilitatem, ſine expenſis, & ex cauſa. Et die prædicta fuit impoſitus finis Parlamento, ſalvo ad procedendum in cauſis criminalibus per ſeptimanam ſequentem.

XLIV.

In Parlamento incœpto anno 1460. & finiente 1461. die 7. Auguſti, attento Regis * deceſſu, Curia ipſa deliberavit, & concluſit, quod procederetur ad judicationem, & expeditionem cauſarum, & proceſſuum pendentium in eadem Curia ſine placitationibus, & pronuntiatione Arreſtorum: quodque nullus actus publicus fieret donec habita fuiſſent alia nova à Rege qui tunc erat: verumtamen ſi ſupervenirent aliquæ proviſiones faciendæ, quæ neceſſariæ eſſent, & urgentes, celeritatemque requirerent dictas cauſas, & proceſſus tangendo, Curia ipſa concederet per Literas

* Regis] Scilicet Carol. VII. authoris hujus Parlamenti, alias ob mortem Regis non ceſſat. C.M.

Literas ſigillatas ſigillo ſecreto ejuſdem, & loquere-tur * per gentes Parlamentum regium Tholoſæ tenentes.

* *Loqueretur.*] Id eſt, intitularetur, omiſſo nomine regis tanquam in interregno. C.M.

Item in Parlamento an. 1462. die 13. Novemb. deliberatum fuit per Curiam quod tunc proximè inciperetur litigari non obſtante abſentia præſidentium, & præſideret in cauſis civilibus Magiſter Ægidius *Loquatoris* præſidens inquæſtarum, & primus conſiliarius clericus, & in cauſis criminalibus primus conſiliarius laicus.

XLV.

Item in eodem Parlamento die Lunæ 12. menſis April. viſis Literis regiis, per quas Rex ſuppreſſerat, & aboleverat officium judicis majoris Tholoſæ, audito Procuratore regio, per curiam fuit ordinatum, quod ſuper illis Literis poneretur lecta, & publicata Tholoſæ in Parlamento.

XLVI.

Item in eodem Parlamento tit. Lunæ 12. menſis Aprilis * Curia viſis Literis regiis, abrogationis pragmaticæ ſanctionis, ſimul cum Literis patentibus, & clauſis Regis, & Literis clauſis Cancellarii Franciæ ſibi præſentatis per Epiſcopum Bajonenſem habita ſuper hoc deliberatione, fuerunt in conſilio lectæ prædictæ Literæ. Et ordinatum quod ſuper illis apponeretur lecta, & publicata in Curia de expreſſiſſimo mandato domini noſtri Regis, tam Literis patentibus, & clauſis, quàm nunciis ſolemnibus, facto Coſmo Præſidente 17. Conſiliariis: & die 23. Aprilis per Literas regias, quibus mandabatur Magiſtro Guillelmo *Bec*, primus locus Conſiliarii clerici poſt præſidentem: fuit eidem *Bec* aſſignatus locus de ejus conſenſu poſt præſidentem inqueſtarum.

* *Aprilis.*] Et ſic anno D regni Ludo. XI. impulſore Papa Pio II. quia prius ſcriba, & propugnator concilii Baſilienſis Papa factus, hoſtis quoque factus eſt, cui Ludo. XI. annuit, ſed Curia Pariſienſis non obedivit exemplo præcipue ducta fiſcalis procuratoris cognominati de ſancto Romano, qui maluit officio quàm affectui Regis quantumvis acerbi cedere, & ſic ſtetit pragmatica uſque ad mercatum Leonis, & Franciſci, quam Sixtus IV. è mendico Papa factus dicti Ludovici tempore fruſtra convellere niſus erat, ut in extravagant. 1. de treug. & pace in communibus. C.M.

XLVII.

Item in eodem Parlament. die 22. menſis Maii inter Procuratorem regium actorem ex una parte, & dominum Joannem Navar. militem Comitem Palatinum defendentem, dictum fuit quod quatenus idem defenſor proceſſerat ad creationem notariorum imperialium, & legitimationes in hoc regno temporalia tangendo, abuſus fuerat, & interceperat contra jura Regis, & declaravit Curia omnia per eum in hac parte facta eſſe nulla, ac nullius effectus: & condemnavit ipſum defenſorem ad ea revocandum, dicendo quod nulliter non habendo poteſtatem in hoc regno, & abutendo, creavit notarios imperiales: & fecit legitimationes authoritate Apoſtolica, & imperiali temporalitatem tangendo, & revocando, & petendo veniam Regi & juſtitiæ, & defendit ei Curia ne amplius uteretur in hoc regno. Et ſimiliter omnibus illis quos legitimavit, & creavit notarios imperiales in hoc regno ne utantur, ſed penes Curiam afferrent Literas ſuper hoc per defenſorem ſibi conceſſas. Et ulterius condemnavit Curia prædictum defenſorem ad penès Curiam ponendum totum illum quod ipſe perceperat à creatis per eum in notarios imperiales, & legitimatos: & fuit hujuſmodi Parlamentum protractum uſque ad 20. Septembris propter priſonerium: & prolatum Arreſtum 19. ejuſdem menſis.

XLVIII.

Item in Parlam. anni 1463. die 20. Decembris per

Arreſtum dominus Guillelmus *de Brefont*, qui in judicio per ejus Advocatum proponi fecerat, quod Magiſter Joannes *du Gard* Procurator in Curia fratris Antonii *Barton*, ſe jactaverat tantos amicos habere in Curia, quod nunquam querimonia impetrata per fratrem Archimbaldum Héraldi, tangendo poſſeſſorium Abbatiæ *de Conquis* furniretur, ad quod probandum habuerat plures dilationes, fuit condemnatus ad dicendum, & declarandum in Curia, quod ſtultè, & indiſcretè, & malè dici fecit, & proponi, & advoari verba prædicta, & quod petebat veniam Regi, & juſtitiæ, & in emenda utili erga Regem in 25. lib. Capellæ Palatii, & erga prædictum *le Gard* in ſumma 10. librarum Turon. ac in expenſis.

XLIX.

Item in eodem Parlam. die 7. Maii, qua Magiſter Petrus Damiani conſiliarius Curiæ recuſavit obedire appunctamento Curiæ, per quod dictum fuerat quod exequeretur Arreſtum ejuſdem Curiæ inter Ducem Borbonii, & Comitem Armigniaci, ratione Comitatus inſulæ Jordanis, & Vicecomitatus Gaureſii. Et quia loquendo de materia idem Damiani, dixit in Curia ſe non iturum, quodcumque proferretur appunctamentum per Curiam: quia ut dicebat Magiſter domus ejuſdem ducis ipſum recuſaverat: fuit per Curiam eidem Damiano interdictus receſſus à villa, durante dicto Parlamento.

L.

Item die prædicta Sabbathi anno 1463. circa horam decimam noctis ignis accenſus in vico ſequeſtriarum villæ Tholoſæ prope Conventum Carmelitarum, duravit uſque ad diem Martis ſubſequentem, quo pendente tempore, incendit ad longum, & tranſverſum civitatis uſque ad Conventum Minorum baſacleum, & Eccleſiam Thauri: quod totum erat ultra tres partes de meliori ejuſdem villæ, & dictum fuit, quod in tam modico tempore ab hominis memoria non fuerat viſa ſimilis deſolatio, propter quod die nona ejuſdem menſis Curia vacavit: Deinde ſupervenit in eadem villa malum aliud, ſcilicet peſtilentia, propter quod die 28. Junii Curia poſt Arreſtorum pronuntiationem, declaravit quod ſe transferret apud Albiam, & ibidem inciperet die 15. Julii tunc proximè veniente: interea verò quandiu forent conſiliarii in numero competenti in eadem villa Tholoſæ expedire negotia ejuſdem Curiæ neceſſaria: & poſtquam Curia mutata fuit apud Albiam, & idem tenuit uſque ad diem quintam Septembris, quia peſtis in eadem villa incœpit: & quia dubitatur de continuatione, dicta die Curia deliberavit quòd proximum Parlamentum in craſtinum beati Martini hyemalis inciperet, & continuaretur ibidem, donec tempus eſſet Tholoſ. pacificatum.

Vacatio Curiæ Tholoſanæ propter maximum ejus urbis incendium.

Transfertur Curia Tholoſana propter peſtem ad Albiam.

LI.

Item in Parlam. 1463. Bicterris die 23. Decembris fuit dictum per Arreſtum ad requeſtam Magiſtri Guillelmi Morrebrum impetrantis, contra Epiſcopum Numatenſem defenſorem, quod ipſe ſuique ſecretarii, & alii quos apparet habere regiſtra collationum beneficiorum collatorum per defenſorem, & ſuos prædeceſſores à tempore introductionis pragmaticæ ſanctionis, traderent vel tradi facerent eidem impetranti in forma prædicta omnes collationes Eccleſiarum Parochialium per eos collatarum à tempore prædicto: & ad hoc compelleretur: videlicet defenſor, & aliæ gentes Eccleſiaſticæ habentes dicta regiſtra, per ſuæ temporalitatis captionem, & gentes laicæ per ſuorum bonorum captionem, & alias vias, & modos debitos, & rationabiles, ſatisfacto quibus deceret ſalario rationabili.

Deinde 2. Januarii dictum fuit, & publicatum in audientia quod Curia certificata de diſpoſitione villæ Tholoſæ, & quod peſtis ceſſaverat rediret Tholoſam ad diem 25. ejuſdem menſis.

LII.

Item in eodem Parlamento 7. Aprilis, Curia ordinavit quod de copia, vel extractu ſindicatuum, & actoriarum, & procurationum penes Curiam poſitarum, quæ fiet per grapharium præſentationum, ejuſdem Curiæ non ſolvantur pro copia ſindicatus, vel actoris niſi 7. ſolidi 6. denarii Turonen. & pro copia cujuſlibet procurationis unius perſonæ particularis 5. ſolidi Turonenſes.

LIII.

Infrà Areſt. 72.

Item die 28. Julii, dictum fuit per Curiam, & ordinatum quod quando unus ex Præſidentibus, vel Commiſſariis Curiæ allegaretur ſuſpectus, vel foret recuſatus per aliquem partium, & cauſæ recuſationis fuerint per Curiam admiſſæ: dictus Præſidens, vel conſiliarius non eſſet decætero præſens quando in Curia de materia tractaretur in qua fuiſſet recuſatus: & fuit dictum Parlamentum tentum uſque ad diem Martis 10. Septembris.

LIV.

Item in Parlam. anno 1464. die 26. Novembris fuêre publicatæ Literæ regiæ datæ *Luxieu* propè Aurelianum 19. Junii anni proximè præteriti: quibus inhibebatur ſub pœna banni, & confiſcationis bonorum, & privationis gaudentiæ beneficiorum Eccleſiaſticorum exiſtentium in regno, ne occaſione dictorum beneficiorum per Regem, vel ejus prædeceſſores collatorum in regalia, vel per aliam collationem ſibi pertinentia pleno jure, & etiam occaſione beneficiorum, & materiarum beneficialium, vel Eccleſiaſticarum: de quibus fuiſſet, vel eſſet proceſſus pendens in materia novitatis in Curia Parlamenti, vel coram aliis judicibus regiis, * non tractaretur neque tractari facerent neque in cauſa teneri coram aliquibus judicibus Eccleſiaſticis, nec aliis quàm in prædicta Curia Parlamenti, vel coram aliis judicibus regiis coram quibus eſſent dicti proceſſus pendentes. Et fuerunt etiam publicatæ aliæ Literæ datæ decima Septembris proximè præteriti, quibus erat ordinatum, & prohibitum omnibus cujuſcumque ſtatus aut conditionis forent, ne de cætero irent, vel mitterent Romam quæſitum, aut proſecutum Epiſcopatum, Abbatiam aut dignitatem, neque aliud beneficium electivum, niſi prius habita voluntate, & beneplacito Regis.

* *Regis.*] Steph. Auffr. Rep. cle. 1. Reg. 2. fall. 25. de off. ordin. C. M.

LV.

Item die decima Decembris Curia ordinavit præceptum fieri Cardinali Fuxi Magiſtro Nicolao de Liſcio de Vulteriis, vicegerenti Curiæ cameræ Apoſtolicæ in Avenione, fratri Dominico Abbati Fuxenſi, Magiſtro Guillelmo *Amaynier* Procuratori fiſcali Papæ in Avenione, Magiſtro Jo. Garelli notario Curiæ dicti vicegerenti, & Magiſtro Petro de Subvilla, & aliis quibus pertineret, quod ipſi, & ipſorum quilibet prout pertineret, caſſent, revocent, & annullent omnes citationes, monitiones, excommunicationes, aggravationes, declarationes, & alios proceſſus, & cenſuras factas occaſione canonicatus & præbendæ. Convenatum contentioſarum in eadem Curia inter Magiſtrum Bertrandum *Guilboti*, & dictum de Subvilla, contra eumdem *Guilboti*, unà cum inde ſecutis, & ſibi concedant, tradant, & deliberent ſuis expenſ. abſque dilatione beneficium abſolutionis à prædictis excommunicationibus, & cenſuris quibuſcumque, contra ipſum occaſione prædicta declarans, & prolatis quovis modo, & cancellent ac radant, & lacerent de regiſtris excommunicatorum in quibus fuit regiſtratus: & publicent, & denuntient ipſum abſolutum, vel præmiſſa fieri faciant cum effectu, dilatione ceſſante: compellendo videlicet gentes Eccleſiaſticas per priſionem, & detentionem ſuæ temporalitatis, & bonorum temporalium ad manum regiam, & etiam per priſiam, & arreſtationem dictarum Literarum citationum, monitionum, excommunicationum, aliarum cenſurarum Eccleſiaſticarum, & portitorum earumdem, & per apriſionamentum dictorum portitorum, ſi opus ſit: & per omnes alias vias, & cætera, ac inhibendo ne idem *Guilboti* ſuper eorumdem Canonicatus, & præbendæ petitorio Romæ nec alibi citaretur, aut conveniretur, & quod prædictus de Subvilla caperetur ad corpus, & ſi apprehendi non poſſit ipſe, & ſupradictus de Liſcio * vicegerens Dominicus Abbas Fuxenſis, & Naynerii Procurator fiſcalis adjornarentur perſonaliter in Curia ſub pœna banni à præſenti regno.

Suprà Areſt. 3.

* *Liſcio.*] Quamvis Cardinalis & Legatus de latere, & gubernator Avenioni no. pro authoritate Senatus, quamquam Antonius à prat. favore regio nixus auſus fuerit ſimile Arreſtum Senatus Pariſienſis convellere, & ſono tubæ Aureliis abuſivum declarare, & malè.

Et deinde die vigeſimatertia Februarii, fuit quaſi pronuntiatum ſimile Arreſtum virtute quatuor defectuum contra Magiſtrum Chriſtoforum *de Ridone*, ad cauſam operariæ Ruthinenſis, & die prædicta 23. Februarii, in ſimili caſu fuit condemnatus ad emendam * honorabilem quidam Magiſter Petrus *Monier* Notarius Apoſtolicus ad petendam veniam, &c. & in emenda utili ad decem libras Turon. Capellæ Palatii: & die prædicta fecit prædictam emendam: & revocavit omnia per ipſum facta.

* *Emendâ*] Vide in commentar. ad edictum Henri. II. contra parvas datas. §. 4. glo. 5. nu. 5. & in eod. Arreſt. 60. 65. C. M.

LVI.

Item die quarta menſis Aprilis, Curia prohibuit Locumtenenti Seneſchalli: & in perſonam ejuſdem Locumtenentem eidem Seneſch. & omnibus aliis officiariis Curiæ ejuſdem Seneſchalliæ ne interciperent aliquam Curiam, vel cognitionem de clericis familiaribus, & ſervitoribus * Præſidentium, & conſiliatiorum Curiæ. Sed ſi quas informationes haberent contra ipſos, illas penes Curiam ponerent. Et quando de cætero querelæ venirent apud eos, quod facerent, vel fieri facerent informationes, & afferrent penes Curiam pro debita juſtitia miniſtranda.

* *Servitoribus.*] Hoc iniquum eſt, nec Pariſiis obſervatur. C. M.

LVII.

Item die 2. Maii, fuit ordinatum quod officiarii Papæ in Avenione, & alii non ſubjecti Regis requirerentur ad executioni demandari faciendum Literas regias per Curiam conceſſas ad requeſtam fratris *Imbert* Bernardi Canonici Nemauſenſis, & ſe dicentis præcentorem ejuſdem Eccleſiæ, ad faciendum præceptum fratri Petro Alberti Officiali Avenionenſi parti adverſę dicti Bernardi tangendo dictam præcentoriam: ſuper cujus poſſeſſorio proceſſus in Curia pendebat: ut idem Bernardus abſolveretur ad cautelam à ſententia, ſeu ſententiis excommunicationum: quibus ad requeſtam ejuſdem Alberti detinebatur, & ipſum ad hoc compellendum per captionem, & detentionem ſui temporalis: & ad ipſum Albertum perſonaliter adjornandū in Curia, attentis requiſitionibus aliis requireretur ſub comminatione marchæ, & repreſaliarum: aut quod ut præmiſſa fiant, & compleantur, dent licentiam, conſilium, & juvamentum offerendo officiarios Regis pro ipſis in tali, aut majori caſu tantumdem in facturos: alioquin in eorum negligentia, vel defectu procederetur ad executionem dictæ marchæ.

Digitized by Google

LVIII.

Ordinatio Curię, quòd ſigillũ Cancellarię non transferatur à loco, ubi ſedet Curia.

Item die decimaquinta Junii fuit per Curiam ordinatum quod ſigillum Cancellariæ non transferretur à loco ubi Curia ſederet : & pro ſignificando præmiſſa Epiſcopo Vaurenſi fuerunt per Curiam deputati Magiſter Petrus *Sarrat* , & Albertus *Malemſtant*. Deinde 22. Junii propter querelas partium in Curia proſequentium ad cauſam abſentiæ ſigilli Cancellariæ, ordinavit Curia quod abſentia prædicta , durànte appunctamenta, Arreſta , & aliæ proviſiones quæ ſierent per Curiam, ſigillarent ſigillo ſecreto ejuſdem Curiæ, & fierent Literæ ſub nomine , Ludovicus.

LIX.

Item nota quod hujuſmodi Parlamentum prorogatum fuit per Curiam , & tentum uſque ad quintam Novembris ex certis cauſis Curiam ipſam moventibus, & die 12. Octobris præcedent. fuerunt Arreſta prolata : die verò decimatertia ejuſdem menſis Curia ordinavit , quòd de cætero quando per Arreſtum , & relatio facta fuerit per aliquem ex conſiliariis ejuſdem Curiæ , partes in factis contrariis fuerint appunctatæ , ſi inqueſta fiat ſedente Parlamento , & ante diſtributionem inqueſtarum, fiet per relatorem , & reſpectu factorum novorum, & aliarum quarumcumque commiſſionum, quando fuerit habitus reportatus factus per aliquem ex conſiliariis , tales commiſſiones erunt ipſius relatoris * ſed reſpectu aliarum quæ venient per aliam viam quàm ſicut prædictum eſt : & non cadent in diſtributione communi tales diſtribuentur arbitrio præſidentium.

* *Relatoris.*] Id eſt ipſe teſtes examinabit, & non alius etiam à Curia deputatus, niſi eo recuſante, C. M.

LX.

Item in Parlamento incœpto anno 1465. ſeptimo Decembris , Curia condemnavit Dominum Geraldum Martini Preſbyterum ad faciendum in Curia emendam honorabilem januis clauſis Magiſtro Antonio de Morthone Procuratori generali regio , ſuo proprio nomine actori in materia injuriarum , dicendo quod ſtultè , & indiſcretè tanquam malè conſultus, & adviſatus ſcripſit, aut ſcribi fecit in quadam requeſta per eum Curiæ tradita, verba ſequentia : Videlicet , *Ledit Sardon par le moyen de Monſeigneur le Procureur du Roy , duquel iceluy Sardon eſt ſerviteur & familier , & auquel iceluy Sardon a fait beaucoup de dons, tant en draps qu'autres choſes , a donné ou fait donner audit ſuppliant grandes vexations , en le menaſant toûjours de le faire mettre en la Conciergerie , s'il ne luy reſignoit ſondit Prieuré : au moyen deſquelles vexations , & auſſi à cauſe que mondit Seigneur le Procureur a ſollicité maintesfois ledit ſuppliant qu'il reſignaſt ſondit Prieuré à un ſien nepveu , en luy diſant que ſi ainſi le faiſoit , il feroit que ledit Sardon ne diroit mot. Et pource iceluy ſuppliant pour éviter icelles vexations indüës , a eſté maintesfois en traité d'accorder avec ledit Sardon , qui en fit pluſieurs ſcedules & articles, deſquelles aucunes ſont cy-attachées. Et pource que ledit ſuppliant* (prius habito conſilio *de ſes amys*) *n'a voulu condeſcendre à la volonté deſordonnée de mondit Seigneur le Procureur , ne dudit Sardon , qui tendent à une fin , en eſt venu en cette ville pour avoir expedition de ſondit procés. Ledit Procureur & Sardon eu perſeverant toûjours en leur damnée intention , afin que par crainte ou doute de priſon ledit ſuppliant faſſe ce que ledit Procureur & Sardon voudront : ledit Procureur puis deux jours en ça , & ſans ledit Roſere (qui eſt la partie principale , laquelle choſe eſt bien à noter) a fait certaine requeſte en jugement. C'eſt à ſçavoir que ledit ſuppliant fuſt remis en la Conciergerie ſelon certain appointement fait* , &c. Et etiam dicendo quòd ſtultè , & indiſcretè tradidit dictam requeſtam , & in eadem contenta advoavit , quodque pœnitebat eum ; & veniam Regi, Curiæ , & Procuratori prædicto requirebat abſolvendo ipſum ab aliis petitionibus , & concluſionibus in judicio fuere præſentes *Conſinier*, Præſidens *du Vergier* , & alii conſiliarii uſque ad n. 14.

LXI.

Item in eodem Parlamento die 23 Julii dictum fuit, quod executores teſtamenti defuncti Cardinalis de Alebreto gauderent fructibus , reditibus , & emolumentis Abbatiæ de Sercinio per tempus declaratum in Bullis ſuper hoc eidem Cardinali conceſſis per Papam, non obſtantibus ex adverſo propoſitis per novum Abbatem , cujus tamen conſenſus ſuper hoc interveniſſe dicebatur : & prolatum fuit Arreſtum die 13. Septembris, fuit protractum Parlamentum quoad Præſidentem in camera uſque ad 24. Septembris.

Arreſtum pro executoribus teſtamenti cujuſdam Cardinalis defuncti : adde Bertachi, tractat. de Epiſc. part. 4. q. 5.

LXII.

Item in Parlamento incœpto anno 1466. die octava Februarii , Curia ob defectum garniſionis , vel conſignationis in manu ejuſdem Curiæ , de ſumma cent. lib. de quo erat quæſtio in eadem Curia condemnavit Joannem *Gutier* defenſorem , ergà Nicolaum Batraſerii, ad eidem reddendum pagiandum , & ſulvendum * prædictam ſummam , unà cum expenſis.

Tu vide ad propoſitum eorum quæ hîc dicuntur, quod no. infrà parte 2. in titu. de offic. Præſiden. & Conſil. Curiæ Parlamenti in ordi. Philippi.

* *Solvendum*] Quod durũ eſt, & corrigendum : ut dixi ſupr. in ſtil. requeſt. cap. 10. C. M.

LXIII.

Item die 6. April. in eodem Parlamento Curia deliberavit quod cætero aliquis Præſidens , vel conſiliarius Curiæ Parlament. Pariſiùs non reciperetur in præſenti Curia, in conſiliis , nec aliis ipſius actibus , donec illi de jam dicto Parlamento Pariſius ex parte ſui obtemperarnet Literis regiis , per quas fuit ordinatum, quòd conſiliarii alterius curiarum prædictarum in illa * reciperentur , ſi reperirentur ibidem.

* *Illa*] Id eſt altera , vice mutua. Ita tamen , ut conſiliarii Parlamenti Pariſ. [tempore non ſolum tempore : ſed etiã dignitate, & auctoritate potieres] antecedant & potieres ſint. C. M.

LXIV.

Item in eo Parlamento 15. Maii poſteaquàm per dominum Ludovicum Marchionem Saluciarum , Magiſtrum Petrum *Pigranti* , Magiſtrum requeſtarum hoſpitii regis , dominum Remigium *de Mariment.* militem gubernatorem Montiſpeſſulani Joannem *de la Gardeie* ſcutiferum Magiſtrum hoſpitii Regis , Magiſtrum *David* Chambellanum, Petrum *Penigaut*, Viguerium Bicterris , & Magiſtrum Petrum *Garnier*, Commiſſarios deputatos , & per Regem miſſos pro cauſis , & rationibus infrà ſcriptis , fuerint exhibitæ, & poſtea lectæ in eadem Curia certę Literę regię patentes per quas Rex cum pro certis rationibus & cauſis ad hoc eum moventibus , mandaſſet apud ſe venire Magiſtrum Henricum *de Marle*, primum Præſidentem in eadem Curia : & ordinaſſet quòd Magiſter Joannes de Viridario , & etiam Præſidens in eadem Curia iret in ambaſiatam in regno Hiſpaniæ : & ex certis etiam cauſis ordinaſſet idem Rex venire verſus eum in perſona , vel in magno conſilio tres , vel quatuor ex aliis conſiliariis in eadem Curia pro eis dicendo , & remonſtrando aliquas res quare forent in nimium pauco numero ad tenendam prædictam Curiam : quamobrem ut etiam aliis attentis remonſtrationibus eidem factis pro bono patriæ linguæ Occitanæ ex deliberatione dominorum ſui ſanguinis , & gentium magni conſilii , ordinavit quod dicta Curia ceſſaret , & vacaret uſque ad ſui beneplacitum : Curia habita ſuper his deliberatione dictis mandatis obediendo , deliberavit ceſſare , & vacare ſecundum tenorem prædictarum Literarum,

Digitized by Google

deinde ex ipſius regia ordinatione in Feſto beati Martini ſequenti ſedit apud Montempeſſulanum.

LXV.

Vide notabile Arreſt. ubi damnatur quidam Preſbyter facere emendã honorabilem.

Item in Parlamento apud Montempeſſulanum ſedente die 13. Aprilis, inter Magiſtrum Antonium *de Marthone*, & Procuratorem regium generalem ſecum adjunctum actores in caſu exceſſuum: & dominum Guillelmum Joannis Preſbyterum defenſorem in dicto caſu, dictum fuit quòd pro caſibus privilegiatis, exceſſibus, inobedientiis, & abuſibus factis, commiſſis, & perpetratis per dictum defenſorem, idem defenſor emendaret honorabiliter, & utiliter, & condemnavit eum Curia pro emenda honorabili ad clamandum veniam publicè in parqueto Curiæ Regis in perſonam ſui Procuratoris, & hoc duobus genibus flexis, capite diſcooperto, dicendo quòd falsè & malè detinuerat Literas regias, & juraverat, & blaſphemaverat nomen Dei, ac ſe irruerat contra ſervientem regium executorem dictarum Literarum, & quòd ipſum pœnitebat, & requirebat veniam Deo, Regi & juſtitiæ, & pro emenda utili, attenta defenſoris paupertate in x. libras Turonenſes erga Regem, & beneficio procuratoris in quinque libras Turonenſes pro emenda erga dictum ſervientem, & in expenſis factis ad cauſam proſecutionis hujuſmodi cauſæ talibus, ſicut fuerit rationis erga dictum *de Marthone*.

LXVI.

Imponitur finis Parl. propter epidimiam.

Item deinde 13. menſis Auguſti prolatis Arreſtis ac lectis ordinationibus per quas conceſſi fuerant defectus, & congedia præſentatis contra non præſentatos: Curia ad cauſam dubii temporis diſpoſiti valdè ad epidimiam, & alias infirmitates in prædicta villa Montiſpeſſulani impoſuit finem Parlamento prædicto, ſalvo ad providendum priſionariis, & procedendum in levibus, prout eſt & fuit poſtea proceſſum per Præſidentem in Camera.

Item in Parlamento incœpto apud Montempeſſulanum anno Domini 1468. die 23. Martii præſentatis per judicem majorem Tholoſæ literis, per quas Rex ordinabat Curiam transferri Tholoſæ, Curia ordinavit quod teneretur Tholoſæ: ad quod faciendum aſſignavit ad 17. menſis Aprilis ſequentis.

LXVII.

Item die 11. Septembris in eodem Parlamento Tholoſæ Bertrandus de Atrigalupa, ad cauſam homicidii per eum inſidioſè perpetrati in perſonam Magiſtri Raymundi Joannis Advocati in eadem Curia, licet allegaret ſe clericum ſolutum: dictum fuit tam per clericos quàm laicos Præſidentes, & conſiliarios, quòd nullus ad clericaturam prædictam reſpectus haberetur, etiamſi de illo conſtaret, & quod non gauderet privilegio clericali * & deinde per laicos fuit condemnatus ad mortem: poſtea prolatis Arreſtis die 16. Septebris. Deinde protractum fuit Parlamentum uſque ad 20. ejuſdem menſis quo tempore fuit proceſſum per Præſidentes in Camera.

* *Clericali.*] Idem ſimili Arreſto Pariſ. Io. Gal. ſuprà q. 351. ubi dixi. C. M.

LXVIII.

Item in Parlamento incœpto anno 11. 1469. Januarii, Curia ex certis cauſis eam ad hoc moventibus ordinavit, quòd Epiſcopi, & alii Prælati quamvis eſſent conſiliarii * regii in eadem Curia, vel Pariſiùs, nec alii quicumque de cætero reciperentur, nec eſſent præſentes in conſiliis, & deliberationibus in ea fiendis.

* *Conſiliarii.*] Scilicet in genere non in tit. officii, ſed qui ut honorate in ſedem admittuntur etiam Pariſiis à Senatu. Secus de Epiſcopis, & Prælatis, qui non ſolum in genere, ſed ſpecialiter, & actu ſunt Conſiliarii, & de corpore Curiæ, ut Pariſiis omnes Eccleſiaſtici pares Franciæ, & Epiſcopus Pariſien. & Abbas S. Dionyſii, qui vocem etiam judicativam habent in Senatu, & ſunt conſiliarii nati ratione dignitatis, quamvis actu non habeant vocem, niſi ſint ætatis, doctrinæ, & experientiæ requiſitæ, & prius examinati, & Sacramento aſtricti in eadem Curia ante 30. annos, vide Reverendũ Michaëlem Boudet Epiſcopum, & Ducem Lingonenſem egregiam, & ſinceram in hoc Senatu navare operam. C. M.

LXIX.

Item die 20. Martii in eod. Parlam. inter Petrum *Gentiam* ſcutiferum, & Magiſtrum Carolum *de Martigni* judicem appellationum Tholoſ. ſupplicantes, & actores ex una parte: & dominum Joannem Epiſcopum Vaurenſem defenſorem: dictum fuit quod idem defenſor revocaret, vel faceret revocari omnes monitiones generales, cenſuras Eccleſiaſticas, & fulminationes ad ſui requeſtam factas ratione bonorum ſucceſſionis defuncti domini Joannis *Gentiam*, vita ſibi Comite, Epiſcopi Vaurenſis ultimo defuncti: de quibus erat in eadem Curia inter partes quæſtio, & traderet, ſeu tradi faceret abſolutionem à prædictis cenſuris, & fulminationibus dictis ſupplicantibus, & omnibus aliis tenentibus, vel habentibus pro & nomine dictorum actorum aliquid de bonis prædictis, & hoc totum expenſis ejuſdem defendentis, & ad hoc compelleretur idem defenſor per priſiam, & detentionem ſui temporalis in manu Regis, & per alias vias, & modos debitos, & rationabiles, de habendo Literas revocatorias, & abſolutorias à prædictis monitionibus, cenſuris & fulminationibus, & penes Curiam afferendo Curia eidem defenſori dedit terminum trium menſium, & condemnavit ipſum defendentem in expenſis inſtantiæ prædictæ.

Item die 10. Julii vacavit Curia propter ſolemnitatem factam Tholoſæ ad cauſam nativitatis domini Delphini domini Caroli filii primogeniti Regis: qui natus fuit die veneris 29. Junii noviſſimè præteriti anni Dom. 1470. qui fuit dies feſtus beatorum Petri & Pauli, & hoc circa mediam noctem inter diem veneris & ſabbati.

LXX.

Item die 13. Auguſti in eod. Parlamento in cauſa Magiſtri Antonii *de Mathone* impetrantis, contra dominum Antonium Alemandi Epiſcopum Cathurcenſem: inter alia fuit idem Epiſcopus (quia contra inhibitiones factas per Curiam fecerat) declaratus incurriſſe pœnam 7. millium librarum Turon. quæ fuit per Curiam moderata ad 2. mille lib. Turon. de quibus 500. fuerunt applicatæ reparationi pontis Tholoiæ, & mille libræ reparationi Palatii ejuſdem villæ.

LXXI.

Item 22. die Auguſti Curia habita ſuper hoc, deliberatione ordmavit per edictum, quod de cætero non reciperentur per eamdem Curiam in Præſidentes, Conſiliarios, Grapharium, Advocatum, & Procuratorem regium extraordinariè in eadem Curia. Et die 30. Auguſti declaravit onus levandi, & colligendi requeſtas in eadem Curia non eſſe officium: & ordinavit quòd de cætero partes, vel eorum procuratores, vel alii quibus pertineret, levarent, aut levari, aut cuſtodiri facerent per illum, vel illos quos ſibi bonum viderent: & prolatum fuit Arreſtum die 13. Septembris: Præſidentes in Camera tenuerunt uſque ad 20. Octobris Parlamentum.

LXXII.

Item in Parlamento incœpto anno 1474. 11. Julii habita ſuper hoc deliberatione, Curia ordinavit quòd quando aliquis Præſidens & conſiliarius ejuſdem Curiæ erit recuſatus, & allegatus ſuſpectus, & cauſa recuſationis per Curiam admiſſa fuerit in aliqua cauſa, quando in audientia ejuſdem Curiæ incipiet litigari cauſa prædicta, præfatus Præſidens, vel conſiliarius, ſi ſit in ſedibus, deſcendere tenebitur, & exire cameram prædictæ Curiæ, niſi velit ſeſe partem formatam

Digitized by Google

oſtendere: quo caſu tenebitur ſe tenere prope Advocatum partis quam ſuſtinebit.

* Clericus.] Contrariũ & meritò ſervatur in Senatu Pariſienſi, ubi ſoli laici ſunt Præſides, & in abſentia Præſidum Senatus, non antiquior, ſi eſt clericus, ſed laicus antiquior præſidet: & benè, quia ut ſuprà dixi parte 1. Milites primores erunt, quorum clerici, id eſt literati, qui ſic vulgo vocabantur (non Eccleſiaſtici, qui nulli in Senatu eſſant) aſſeclæ tantũ erant. facit ſuprà eod. Arreſto 31. quod huic contrarium videtur. C. M.

LXXIII.

Item in Parlamento incœpto anno 1471. duodecima Novembris, fuit per Curiam concluſum quod in abſentia Præſidentium Magiſter Ægidius *le Laſeur* primus conſiliarius Clericus * & Præſidens inqueſtarum præſideret, & portaret vocem in eadem Curia, & die 26. ejuſdem menſis fuit ordinatum, quòd in abſentia dictorum Præſidentium Arreſta, & appunctamenta Curiæ pronuntiarentur per grapharium ejuſdem. Et die 8. Junii Curia conſiderans indiſpoſitionem temporis, epidimia currente in villa Tholoſæ, & aliis rationibus ad hoc eam moventibus, concluſit quòd iret apud montem Albanum 16. ejuſdem menſis, & ibi continuaret Parlamentum, durante periculo epidimiæ, donec per Regem, vel Curiam fuiſſet aliter ordinatum. Et quia ibidem ſupervenit epidimia, ſe contulit Albiam, & ibidem ſedit 27. Julii, ſed propter deceſſum aliquorum ex morbo epidimiæ, ſe contulit ad regale in montem. Et ibidem ſedit 1. Auguſti, & continuavit uſque ad 12. Septembris: & fuit deliberatum quod Præſidentes & conſiliarii, & alii officiarii congregarentur in eadem villa, & 15. Octobris cauſa deliberandi, ubi ſederet proximum Parlamentum.

LXXIV.

Item in Parlamento anno Dom. 1493. in vigilia Purificationis B. Mariæ Virginis, cum ſoror Joanna de Cardeliaco Abbatiſſa Monaſterii veteris muri in manibus Papæ dictam Abbatiam in favorem Catharinæ ſuæ ſororis renuntiaſſet, & eidem Catharinæ de prædicta Abbatia per antedictam renuntiationem vacante, Papa providiſſet, & per aliam Bullam eiſdem datam dictæ Catharinæ conſenſu, ipſa reſervaſſet eidem Joannæ renuntianti omnes fructus Abbatiæ ac omnem juriſdictionem, & correctionem, ac cæteras præeminentias exerceri ſolitas per Abbatiſſam cum regreſſu ad eamdem Abbatiam cedente, vel decedente prædicta Catharina, poſtmodum certæ ejuſdem Monaſterii moniales de præmiſſis certioratæ, & ob hoc adhuc eamdem Abbatiam prædictam per renuntiationem vacare prætendentes quamdam ſororem Irſandam de Lauritio eligunt, ortaque poſtea lite inter eamdem Joannam, & Irſandam electam ſe dicentem à duplo majori parte (& ſic adminiſtrare poſſe de jure *) actricem, & conquerentem in caſu ſaiſinæ, & novitatis ex una parte, & dictas Joannam, & Catharinam opponentes: Partibus tandem auditis, viſaque Bulla dictæ reſervationis omnium fructuum loco penſionis, & regreſſus per Arreſtum Curiæ ob hoc in totum * in proceſſus judicatione congregatæ ad dictam Bullam reſervationis, & regreſſus reſpectum non habendo, fuit dicta Catharina * manutenta diffinitivè: quia prædicta electio non valebat, &c. Quod Arreſtum omnino deſtruit ſimiles reſervationes omnium fructuum, & regreſſus quæ his temporibus contra ſacra Concilia, & ordinationes regias à multis obtinebantur.

* Iure indemnitatis, §. de elect. in 6. C. M.

* Totum id eſt omnibus claſſibus congregatis. C. M.

* Catherina, videtur error librarii, & legendum Irſanda, & mox ibi electio non valebat, delenda negativa. Tam quia aliàs hoc Arreſtum eſſet contra Concilium Baſilienſe jam receptum. Tam quia eſſet contra plura Arreſta etiam Pariſiis lata ut 19. Aprilis anno 1496 poſt Paſcha; quod extat nu. 191. parte 4. in veteri compilatione hujus ſtili, & repoſui infrà parte ſequenti nu. 15. Tam quia aliàs ratio hic addita ibi quod Arreſtum eſſet repugnans. C. M.

Hic finitur ſexta Pars.

INCIPIT SEPTIMA ET VLTIMA

PARS TOTIVS HVIVS TRACTATVS CONTINENS multa antiqua, deinde recentiora quædam, & ſumme notanda judicia, & Arreſta ſupremæ hujus, & primariæ Francorum, Pariumque Franciæ Pariſienſis Curiæ, ſeorſum ſuo ordine ſecundùm ſeriem temporis locata, mendiſque purgata cum brevibus, & utilibus notulis Doctoris Caroli Molinæi in eadem Curia Advocati Franciæ, & Germaniæ Iureconſulti, juris praxiſque conſultiſſimi.

ARRESTVM PRIMVM HVJVS COLLECTIONIS.

I.

ANNO Domini 1277. Pariſius * fuit factum edictum *, ſeu Arreſtum hujus tenoris. Querelæ de novis diſſaiſinis, quòd non venient in Parlamento, ſed quilibet Baillivus in Baillivia ſua, vel Seneſchallus in Seneſchallia ſua, vocatis ſecum bonis viris, adeat locum debati, & ſine ſtrepitu ſciat, ſi ſit nova diſſaiſina, ſeu impedimentum, & turbatio: & ſi invenerit ita eſſe, ſtatim faciat reſſaiſiri locum, & accipiat in manu Regis, & poſtea faciat jus partibus.

* *Pariſius.* Locus olim, exprimebatur antequam ea Curiam fixam, & perpetuam ſedem haberet in ipſo regni capite Pariſiis, quod factum eſt anno 1315. ſub Lud. Hutteno. C. M.

* *Edictum*] Quod etiam habetur ſuprà par. 5. tit. 22. §. 1. C. M.

* *Clericos.*] Etiam ratione juriſdictionis ſpiritualis, ut ſuprà par. 3. tit. 38 §. 2. ſed exolevit, ut ibi dixi. C. M.

II.

Item dictum fuit permittendum eſſe Epiſcopo Tholoſano clericos * modo licito in viis, & in plateis capere: & in domibus, dummodò fiat ex permiſſione dominorum ipſarum domorum.

III.

Item injunctum fuit omnibus Seneſchallis, ut ſi clerici arma portantes inveniantur in juriſdictione Regis, quòd arma eis auferantur: nec reſtituantur eiſdem, & requirantur eorum Prælati, ut Regi faciant emendari: quod ſi facere neglexerint clerici, ad emendam per bonorum temporalium captionem compellantur.

IV.

Item injunctum eſt omnibus Seneſchallis, quòd ſi familiares, vel officiarii Prælatorum portant arma pro juſtitiandis ſuis ſubditis, ſeu capiendis in terris ejus, ratione armorum, vel aggreſſionis itineris, aut caſus conſimilis, qui non recipiat dilationem, quòd non impedientur officiales prædicti. Si autem pro factis aliis, in quibus dilatio non ſit adeò periculoſa, velint arma deferre, adeant Seneſchallum, & exponant ei factum, & petita & obtenta licentia portandi arma, impunè poterunt arma deferre ob juſtitiandum ſubditos, ſi eorum rebellio hoc expoſcat.

V.

Item injunctum eſt omnibus Seneſchallis, ut ſi aliquę literæ regiæ eis præſentarentur, quæ contra rationem eis viderentur, vel contra ordinationem Curiæ, vel Arreſta Magiſtrorum, quòd non ſtatim pareant eis. Sed per eos Rex conſulatur: & inter ea contenta in Literis remaneant in ſuſpenſo.

VI.

Item dictum fuit quòd requireretur Epiſcopus Tholoſanus, quòd ter moneat clericos artem mercantiam exercentes per competentia intervalla, ut ſæcularibus negotiis, & turpibus quæſtibus ſe non immiſceant: alioquin eos ex tunc ulterius non defendat. Et ſi Epiſcopus hoc facere noluerit, faciat Vicarius * Tholoſanus. Tales clericos coram ſe, ut conſuevit reſpondere. Et ſi per dictum Epiſcopum moniti à dictis ſæcularibus negotiis, & turpibus non quæſtibus deſtiterint, non permittet, ut privilegio ſuo: alioquin faciet vicarius prædictus, uti facere conſuevit.

* *Vicarius*] Qui erat judex ſæcularis ordinarius primæ inſtantiæ, ut patet infrà eo nu. 2. 7. uſque nu. 14. nu. 19. 20. 24. Conſules etiam urbis Tholoſanæ certam juriſdictionē habebant, & magná authoritatem, ut patet infrà eo nu. 25 24. 25. C. M.

VII.

Item per Petrum de Capella, & Magiſtrum Ægidium Cameli clericos * regios in Feſto Beatorum Gervaſii, & Prothaſii anno Dom. 1290. prolatum fuit Arreſtum Pariſiùs, per quod injunctum fuit Vicario Tholoſę quòd ſententiæ Conſulum Tholoſæ latæ contra Arnaldum de Coſſaco, qui tunc ſe clericum aſſerebat, adhæreret quantum ad bona, donec vocato Procuratore regio, & plenè auditis, & intellectis ejus rationibus contra clericatum ſeu tonſuram dicti Arnaldi ſe clericum aſſerentem, pronuntiatum fuerit ſuper clericatu. Et tunc ſi à pronuntiatione tanquam ab injuſta Procurator regius crediderit appellandum, hoc ſibi liceat, & appellatione pendente, nihil innovetur omnino: conſilium eſt, quod ſi aliquis delinquens deprehendatur in præſenti forefacto extra habitum clericalem, quod licitum eſt poteſtati deprehendenti ipſam, ſæcularem juſtitiam in eum exercere. Si verò fuerit deprehenſus in habitu clericali, & referatur quæſtio de clericatu, relinquatur Epiſcopo cognitio: nec in quæſtione criminis habebit vocare Procuratorem regium, licet ejus intereſſe poſcet propter immobilia, quæ poſſunt cadere in commiſſum: verumtamen ſi de colluſione timeatur, gentes regiæ poterunt adeſſe, ſi velint: non tamen ut pars, ſed tanquam illi quorum intereſt, ne fiat colluſio, & poteſt appellare Procurator regius ab illa ſententia, quæ prima facie præſumitur ex præmiſſis per colluſionem lata: & hoc nedum propter intereſſe bonorum, ſed etiam propter intereſſe publicæ vindictæ. Et maximè ſi delictum eſt perpetratum in perſonam juriſdictioni Regis ſubjectam. Si verò de clericatu fit quæſtio, & non ſit perſona de qua contenditur, in poſſeſſione clericatus, remanebit penes Curiam ſæcularem, quouſque de ipſo clericatu fuerit plenè cognitum, & pronuntiatum. Si verò in poſſeſſione fuerit clericatus, penès Epiſcopum, & donec laicatus (quem poterit movere Procurator regius coram Epiſcopo, vel ejus officiali) quæſtio fuerit terminata, & ſemper intelligimus quòd in cognitione clericaturæ in omni parte proceſſus Procurator regius vocetur, alioquin ſententia ſuper clericatu lata, non valet.

* *Clericos.*] Id eſt, juriſperitos, qui etiamnunc Conſiliarii regii in Curia. C. M.

Digitized by Google

VIII.

Item anno Domini 1290. in Parlamento, Purificatione beatæ Mariæ, fuit declaratum per Curiam, quòd Epiſcopo * Tholoſano non fiebat injuria per Vicarium Tholoſanum, qui inhibuerat Notariis regiis ne ponerent * juramentum in inſtrumentis ſuis, dum tamen contractus ſeu negotia ſuper quibus erant dicta inſtrumenta confecta, poſſent abſque juramento ſubſiſtere.

* *Epiſcopo.*] Sed poſteà an. 1316. menſe Auguſto, ea civitas erecta eſt in Archiepiſcopalem, à Ioan. XXII. ut in Extravag. communibus, de præben. & dignit. c. 5. C. M.

* *Ponerent.*] Timebant enim ne juriſdictio regia & ſæcularis ſic abſorberetur, per cap. fin. de foe. comp. in 6. quòd tunc in regno, ſaltem in patria juris ſcripti ſervabatur; ſed tandem ea ſuperſtitio à toto regno exulavit, quia nedum liber ſextus, ſed nec decretales vim ullam habent in hoc regno, in præjudicium juriſdictionis temporalis & jurium. C. M.

IX.

Item per Curiam extitit ordinatum, quòd Vicarius Tholoſanus, contra illum qui dicitur aliquod crimen commiſiſſe, quem Officialis Epiſcopi, vel gentes ſuæ dicerent eſſe Clericum, non conſtito aliter eidem Vicario, quòd idem criminoſus ſit Clericus, procedere non deſiſtat; ſcilicet idem Vicarius Tholoſanus, niſi dictus criminoſus perſonaliter * comparens coram ipſo Vicario, inventus eſſet in poſſeſſione clericatus: ſi autem dubium vertatur an ſit Clericus, de hoc cognoſcet Epiſcopus.

* *Perſonaliter.*) Quia Clericus in cauſa criminali non poteſt per Procuratorem petere ſe remitti ad ſuum Iudicem, vel declinare, quod generaliter obſervatur. C. M.

X.

Item fuit ordinatum, quòd idem Vicarius deſiſtat procedere & exercere juriſdictionem in Clericos in actionibus criminalibus & perſonalibus: & fuit inhibitum per Curiam, ne idem Vicarius cognoſceret de criminibus Clericorum conjugatorum, ſeu non conjugatorum, ſe implicantium negotiis ſæcularibus, quæ requirunt pœnam corporalem.

XI.

Item fuit per Curiam declaratum, quòd dictus Vicarius non cognoſceret de viribus matrimonii, utrum eſſet legitimum vel illegitimum; poterit tamen cognoſcere utrum aliquis tenuerit vel teneat aliquam pro uxore, & poterit ſe informare utrùm matrimonium fuerit inter aliquos contractum de facto: & ſi agatur in judicio poſſeſſorio, ſeu aliquo in quo ſufficit probare poſſeſſionem matrimonii juxta medium prædictum, dictus Vicarius procedat in dicto negotio, & illud definiat, quantumcumque opponatur exceptio matrimonii illegitimi. Si verò agatur judicio petitorio, & non opponatur dicta exceptio; ſimiliter in dicto negotio procedetur. Si verò opponatur dicta exceptio cùm agatur judicio petitorio, * vel aliqua alia civili quæſtione, in qua non ſufficeret probare poſſeſſorium matrimonii, extitit ordinatum, quòd Vicarius non procedat in dicto negotio, quódque de dicta exceptione fuerit cognitum per Curiam dicti Epiſcopi, ut juris erit.

* *Petitorio.*) Sed hodie ſervatur quod poteſt cognoſcere, ſi eſt quæſtio facti. Stephanus Auffretus, Rep. Clem. 1. Reg. 4. fall. 8. de officio ordin. C. M.

XII.

Item pro Procuratore Epiſcopi Tholoſani dictum fuit, quòd Vicarius Tholoſæ ſententialiter * Clericos abſolutos per Epiſcopum à ſibi impoſitis, non caperet: neque parentibus aut amicis Clericorum prædictorum inhiberet, ne eoſdem Clericos in ſuis hoſpitiis reciperent, nec alimenta, ſeu alia eiſdem neceſſaria adminiſtrarent; ut ſub hujuſmodi prætextu, cum eodem Vicario componant, aut tranſigant.

* *Sententialiter.*) Limita 1. niſi ſit judicium colluſorium, vel in fraudem procuratũ quia tunc Iudex ſecularis cogeretur Eccleſiaſticum proceſſum ſuum edere, ut ſuprà, part. 5. q. 343. limitat. 2. ſi eſſet crimen per ſe ſpectans ad ſe ſæcularem, ut ſuprà, part. 5. q. 319. C. M.

XIII.

Item dictum fuit quòd idem Vicarius non inhiberet parentibus & amicis Clericorum, ne ipſos recipiant, cùm ipſi Clerici pro criminibus non flagrantibus capti, nolunt fidejubere de parendo juri coram eo, ſuper ipſis criminibus: quódque Vicarius prædictus non audiret confeſſionem Clericorum per ipſum captorum * ratione ipſorum criminum, ſed eos remittere deberet gentibus Epiſcopi.

* *Captorũ.* Hodie non ſolùm priùs interrogantur, ſed etiam jus ſit ſuper proviſione, ſi res exigat, & benc. C. M.

XIV.

Item dictum fuit quòd Clerici conjugati vel non conjugati ſe obligant ad ſigillum * domini Regis, ſuper contractibus initis cum mercatoribus, Vicarius non detinebit eos donec ſatisfecerint mercatoribus antedictis, quódque Clericos per eum captos Epiſcopo reſtituat, & non ſibiipſi.

* *Sigillum.*] Vide Steph. Auffre. Rep. cle. 1. Reg. 2. fall. 20. de offic. ordin. & ad q. Th. 126. C. M.

XV.

Item die 19. menſis Aprilis, anno Domini 1496. poſt Paſcha per Arreſtum Curiæ Parlamenti, Pariſiùs fuit inhibitum omnibus perſonis cujuſcumque ſtatus vel conditionis exiſterent: ne de cætero impetrarent proviſiones & Bullas Apoſtolicas, continentes reſervationem omnium fructuum, & regreſsum, tanquam contrariantes & derogantes ſanctis Decretis, Ordinationibus regiis, & pragmaticæ ſanctioni. Sub pœna cadendi ab effectu illarum, & emendæ arbitrariæ. Occaſionem hujus Ordinationis præbuit defunctus Magiſter Jo. de Stagno, qui Camerariæ Lugdunenſi renuntiaverat modo & forma prædicta, in favorem Magiſtri Franciſci de Stagno nepotis ſui.

XVI.

Item in cauſa mota in eadem Curia, inter dominum Andræam *d'Eſpinay*, Cardinalem Burdigalenſem ſe dicentem Archiepiſcopum Lugduni, aliàs appellatum, ex una parte. Et dominum Hugonem *de Talatu*, ſe dicentem electum ad Archiepiſcopatum prædictum, ac Decanum & Capitulum Eccleſiæ Lugdunenſis, adjornatos, & aliàs appellantes ab executione dictæ querimoniæ, die 21. menſis Iulii, anno Domini 1490. dictum fuit quòd appellatione prædicta annullata, Curia permittebat ac permiſit partibus antedictis, proſequi confirmationem vel infirmationem electionis prætenſæ per dictos *de Talatu*, Decanum & Capitulum, in Archiepiſcopum Lugdunenſem, coram domino noſtro Papa, ut per eum vel ejus commiſſos cognoſcatur, decidatur, determinetur, & procedatur, ſicut rationis fuerit, ſecundùm ſacra Concilia, & diſpoſitionem juris communis.

Et ideò * factum fuit, quia idem Archiepiſcopus Lugdunenſis non recognoſcit ſuperiorem niſi Papam.

* *Et ideo.*] Hæc additio nihil valet, quia Archiepiſcopus Lugdunenſis non minùs ſubeſt Regi & Curiæ Parlamenti, quàm Epiſcopus Aurelianenſis. Sed vera ratio fuit, quia jure communi & ante concordata, in verè electivis electio non dat jus in re, ſed ad rem tantùm: & nihilominus jus poſſeſſionis adipiſcendæ, aut adminiſtrandi, c. avaritiæ, de elect. in 6. Ideò ſimplex electus nullo modo poteſt intentare ullum poſſeſſorium, nec eſſet admiſſibilis. Ita rectè practicabatur ante concordata, & adhuc poſt illa, in cauſis quæ ex antiquo adhuc pendebant, practicari vidi. Et hoc niſi contra impetrantem Papiſticum, etiam prætextu reſignationis in Curia, ſi poſſeſſorium intentaretur per Capitulum, dicens ſe turbari in poſſeſſione eligendi, vel Sede vacante adminiſtrandi, quia electus poſſet ſe adjungere, non tanquam poſſeſſor vel quaſi, ſed tanquam habens intereſſe. C. M.

Digitized by Google

XVII.

Item in cauſa domini Joannis *de ſaint Morice*, ſe dicentis authoritate Apoſtolica proviſum de Epiſcopatu Cathurcenſi, ſupplicantis ex una parte, & Magiſtrum Guilermum *de Luſech*, ſe dicentem electum in Epiſcopum, & ſyndicum Capituli Cathurcenſis, ex altera, dictum fuit quòd Requeſta dicti *de ſaint Morice* non interinaretur: quinimò eſſet ab ejus effectu ſecluſus: quódque nulla ſibi fieret permiſſio de proſequendo dictum *de Luſech* & ſyndicum, coram Iudicibus per dominum noſtrum Papam delegatis, ad cognoſcendum de appellatione interjecta per dictum *de ſaint Morice*, à confirmatione facta per *de Bloix*, *Chevalier*, *& Thulier*, Vicarios in ea parte ſpecialiter per Archiepiſcopum Bituricenſem deputatos, de perſona dicti *de Luſech* delecti in Epiſcopum, & quòd præfati delegati non cognoſcerent: & ordinavit Curia quòd Arreſta & Proviſiones datæ per eam, ratione dicti Epiſcopatus Cathurcenſis, contra dictum *de ſaint Morice*, realiter executioni demandarentur. Et de facto in eo quod executandum reſtabat, non obſtantibus oppoſitionibus vel appellationibus factis vel fiendis. Et abſque illarum præjudicio quibus executatis: & poſtquàm idem *de ſaint Morice* certificaſſet Curiam de præmiſſis, & in manibus Grapharii conſignaſſet ſummam 300. lib. 16. ſol. Pariſien. ad quam taxatæ fuerunt expenſæ factæ per dominũ *de Luſech*, & ſyndicum in proſecutione dictorum Arreſtorum, & illorum executione, in quibus expenſis condemnatus extitit die ultima menſis Aprilis, anno Domini 1496. idem *de ſaint Morice* poſſet, ſi bonum ſibi videretur proſequi prædictam appellationem per eum interjectam à Vicariis prædictis, coram aliis Vicariis per dictum Archiepiſcopum Bituricenſem * ſpecialiter deputandis & delegandis, ſuper prædicta cauſa appellationis, non ſuſpectis neque favorabilibus alicui partium. Qui quidem Archiepiſcopus ad hoc compelleretur per priſiam ſuæ temporalitatis, aliaſque vias debitas & rationabiles, non obſtantibus oppoſitionibus vel appellationibus quibuſcumque. Pronuntiatum 8. Julii, anno Dom. 1472.

* *Bituricenſem.*] Iuxta Decretum de cauſis, & de appellation. in Concilio Baſilien. & pragm. C. M.

XVIII.

Item per Arreſtum prædictæ Curiæ, virtute unius defectus talis, fuit adjudicata utilitas domino Matthæo de Artigalupa, electum ſe dicenti in Epiſcopum Appennarum, à ſindico Capituli, ſede vacante, quòd dominus Paſchalis de Furno, proviſum ſe dicens de Epiſcopatu, deficiens omnes cenſuras & proceſſuras, tam Curiæ Romæ, quàm alterius juriſdictionis Eccleſiaſticæ, in ipſius defenſoris favorem, ad ejúſque proſecutionem & requeſtam, contra prædictum electum ſe dicentem: & alias gentes dictæ Eccleſiæ Appennarum factas, ſuis propriis couſtibus & expenſis revocari, caſſari & annullari faceret. Et etiam abſolutionem ab excommunicationibus & cenſuris, in quibus dictus Artigalupa, & alii dictæ Eccleſiæ Appennarum medio certorum Brevium ſeu Brevetorum, per ſummum Pontificem, in favorem prædicti Paſchalis ſupradicti de Artigalupa, & aliis dictæ Eccleſiæ tranſmiſſorum incurriſſe poſſent, ſuis etiam couſtibus & expenſis haberi & obtineri faceret, ſecundùm tenorem appunctamentorum inter dictas partes, tam in Parlamento Tholoſæ, quàm in dicta Curia Pariſiùs datorum, ordinando quòd ad hoc patiendum & faciendum, dictus defenſor per captionem ſui corporis, ſi apprehendi poſſit (extra tamen loca ſacra) ſuorumque bonorum & temporalitatis compelleretur. Et nihilominùs eò quod dictus defenſor, ſupradictis appunctamentis, tam dicti noſtri Parlamenti Tholoſæ, quàm Curiæ Parlamenti Pariſiùs, infra tempus ſibi præfixum non furniverat, ipſum Paſchalem de Furno videlicet, erga prædictum actorem, in emenda utili 500. libr. Pariſienſium, & erga Regem in emenda alia 500. librarum Turonenſium, & ad tenendam priſionem firmatam, uſque ad præmiſſorum plenam ſatisfactionem condemnavit. Et ulteriùs, quòd fieret præceptum ex parte regia, & dictæ Curiæ, Archiepiſcopo Tholoſano, & aliis quibus deceret, quòd non obſtantibus defenſionibus & impedimentis ad requeſtam & proſecutionem dicti de furno poſitis, ipſi ad confirmationem vel informationem dictæ electionis procederet, aut pro hoc faciendo vicariatum ſufficientem propter hoc traderet. Et quòd ipſi ad hoc faciendum, per captionem ſuæ temporalitatis, ac omnibus aliis viis, modis, & rationabilibus debitis, quouſque obediverint, compellerentur, ordinavit, dictúmque ſyndicum in poſſeſſione & ſaiſina ſupradicta, Epiſcopatum, & jura ipſius, ſede vacante, adminiſtrandi, ac fructus ipſius futuro victori reſervandos capiendi & recipiendi, ipſúmque ſcilicet ſyndicum defenſorem & deficientem in expenſis, taxatione earumdem dictæ Curiæ reſervata condemnando; defenſorem ſcilicet de Furno manutenuit & reſervavit. Pronuntiatum Pariſiùs in Parlamento, die 14. menſis Auguſti, anno Domini milleſimo quadringẽteſimo ſeptuageſimo quarto.

XIX.

Dictum fuit quòd Notarius ad crimina deputatus: & ſigillator Curiæ Vicarii Tholoſæ, ad exercendum ibidem ſuum officium, cùm eos ratione officii ſui abeſſe contigerit à dicta Curia, & Conſulum eundo extra villam, vel aliàs poſſent in prædictis caſibus uti idoneo ſubſtituto. *

* *Subſtituto.*] Suo periculo. l. ad ſimilitudinem, & ibi Bald. C. de Epiſc. & Cleric. l. nullus, in fin. l. neminem, & ibi Bart. de Decurion. lib. 10. C. Roman. conſ. 297. conſ. 338. Carol. Ruin. conſ. 161. col. 1. lib. 4. C. M.

XX.

Item dictum fuit, quòd Vicarius & Conſules, captos per ipſum Vicarium, & per Epiſcopum requiſitos, ſi appareant Clerici, vel dubitetur, dum tamen in poſſeſſione fuerint clericatus, quòd ſtatim reſtitueret Officiali Epiſcopi, vel ejus mandato. Si verò fuerint in poſſeſſione laïcatus, vel non apparuerint Clerici, quòd remaneant penes Vicarium & Conſules.

XXI.

Item dictum fuit, quòd cognitio certorum hominum de Columeriis remaneret penès Vicarium; quia dicebantur ſervientes domini Regis de Placentia vulneraſſe: ſalvo jure domino Regi, & condominis de Colomeriis, ſuper juriſdictione loci prædicti, in aliis caſibus contingentibus, ibidem currente lite, marte ſuo, quæ pendere dicitur ſuper illa.

XXII.

Item dictum fuit, quòd ſi quis ſe obligaret ad ſigillum Conſulum Tholoſæ, & renuntiaret appellationi, poſtpoſita * obligatione & renuntiatione appellationis, fieret jus per Judicem appellationis. Dictum etiam fuit Vicario, quòd tertiam * appellationem non admitteret: quódque Seneſchallus refici faceret pontes magis refectione indigentes, prout utilitati publicæ videretur expedire, vocatis aliquibus probis viris villæ Tholoſæ, pro communitate prædicta.

* *Poſtpoſita.*] C. venientes, ubi omnes Canon. de jurejur. Alberi. 2. ſtatu, q. 194. Roman. l. ſi cujus ſcutio, nom. 6. de aq. plur. arc. & Conſuet. pe. C. M.

* *Tertiam*] Quod eſt juridicum, ſed non ſervatur in foro ſæculari patriæ conſuetudinariæ. C. M.

XXIII.

XXIII.

Item dictum fuit, quòd inhiberetur Baronibus terræ, ne haberent prohibere Notariis in terra ſua, ne in Inſtrumentis ſuper contractibus factis, aliqua verba apponant, quibus contrahentes ſortiri non poſſent forum Tholoſæ. Et injunctum fuit Seneſchallo, ut ſi neceſſe foret, eos ad deſiſtendum à præmiſſis compelleret.

XXIV.

Item in Parlamento, Pentecoſt. anno Domini 1279. ſuper eo quòd Conſules Tholoſæ ſupplicabant, quòd Vicarius Tholoſæ non admitteret indifferenter denuntiationes criminum: & occaſione ejuſmodi denuntiationis non caperet, nec detineret incarceratos, quandiu parati eſſent fidejubere, & ſtare juri, injunctum fuit Vicario, quòd faceret juxta Conſtitutionem domini Regis, quæ incipit: Sed ne occaſione criminis & reſpectu compoſitionum quas idem Vicarius à prædictis denuntiatis, ut aſſerebatur, exigebat; injunctum fuit illi, quòd faceret juxta Conſtitutionem domini Regis, quæ incipit: Emendas autem.

XXV.

Item dictum fuit quòd crederetur ſervientibus & apparitoribus, ſuper his quæ faciunt, ut ſervientes & utentes ſuo officio. * Super violentiis autem & injuriis quæ eis contingeret inferri, non credatur eis ſolis, niſi probetur ſaltem per unum teſtem. Dictum etiam fuit quòd Conſules Tholoſæ villam cuſtodiant * prout conſueverunt, & nihilominùs Vicarius & Subvicarius, & ſervientes ipſorum eam cuſtodiant, cùm viderint expedire.

* *Officio.*) Specul tit. de teſte, §. reſtat. verſic. 18. tit. de citat. §. 4. Guido Pap. deciſ. delphi. 628. Alex. conſi. 114. num. 4. lib. 4. con. 75. num. 18. lib. 5. ubi dixi. Philip. deciſ. c. quoniam contra falſam, num. 21. de probation. ubi dixi latè. do. Andre. Tiraq. proximit. §. 8. gloſ. 9. num. 16. num. 28. C. M.

* *Cuſtodiant.*) Nicol. Boër. in tract. de cuſtod. cla. civitat.

XXVI.

Sequuntur Iudicia, & Arreſta expedita in Feſto Candelonis, anno Domini 1274.

Cum Dominus Rex, utendo jure ſuo regio, in principio ſui regiminis, poſt ſuam coronationem in Abbatia regni ſui, de gardia ſua exiſtente poſſit ponere, videlicet in Monaſteriis Monachorum unum Monachum, & in Monaſteriis Monialium quamdam Monialem. Ac Moniales de Curiaco in Monaſterio ſuo, Abbatiſſæ regimine deſtituto, recipere non vellent quamdam domicellam, quam dominus Rex ibi miſerat, dicentes quòd Abbatiſſa carebant. Ordinatum fuit quòd dicta domicella, in dicta Abbtia poneretur. & de bonis ipſius viveret; ſed non veſtiretur, donec creata eſſet Abbatiſſa ibidem.

XXVII.

Recordata fuit Curia, quòd dominus Rex aliàs per judicium obtinuit ſaiſinam * cognitionis novarum deſſaiſinarum, in terra Comitis Rociati, & domini Cociaci, propter quod Rex in ſaiſina ſua remanebit: verum de cognitione Litterarum nihil recordata fuit Curia; ſed cùm dominus Rex ſit in ſaiſina hujuſmodi cognitionis, in ſaiſina ſua remanet: hoc ſalvo quòd liceat eiſdem Comiti & domino Cociaci, agere ſuper hoc contra dominum Regem, ſi velint.

* *Saiſinam.*) Id eſt declaratus fuit eſſe in quaſi poſſeſſione cognoſcendi per ſuos Iudices. C. M.

XXVIII.

Arreſt de monnoye, contre le Duc de Bretagne.

Comes * Britanniæ emendavit hoc, quòd ipſe monetam ſuam (quæ erat de pondere novem ſolidor.) minoravit, & poſuit ad pondus duodecim ſolidorum, ac injunctum fuit dicto Comiti ut expellat Lombardos de terra ſua, juxta Ordinationem domini Regis.

* *Comes.*) Error eſt, quia hæc minor Britannia nunquam fuit ſub Comitibus, ſed olim ibi Reges, deinde poſt tempora Caroli Magni, & ſtirpis ejus, Duces, qui erant ſupremi, donec Petrus Drocenſis ſubjecit Ludovico IX. ut ſup. part. privil. 11. deinde hîc capitur pondus pro numero, & vox *ſolidus* non eſt Latina in hoc ſignificatu, quia non ſignificat hîc numerum 12. nummorum. Senſus eſt, quòd ubi dux ex lege monetali, non extrahebat de libra argenti, ultra 108. nummos, cœpit majori pondere æris immiſſo extrahere 144. nummos, ut ſi vitiavit extrinſecam bonitatem materiæ de quarta parte: unde mulctatus eſt, & juſſus reparare. Qui volet hæc intelligere, legat Tractatum meum monetarum, Latinum vel Gallicum. C. M.

XXIX.

Iudicia, Conſilia, & Arreſta expedita Pariſiis, in Feſto Pentecoſtes, anno Domini 1275.

Comite Rouciaci ſupplicante remedium adhiberi, ſuper eo quòd Scabini Laudunenſes judicare volebant eum, ſicut alios inferiores dictæ terræ: ordinatum fuit per Curiam, & dictum, quòd de forciis & novis diſſaiſinis, & conſimilibus, per dictos Scabinos judicabitur: de honore proprii corporis, & de hereditate ſua non judicabitur per eoſdem.

XXX.

Contentione mota inter Iniorranum dominum *de Fieſes* militem, ex una parte, & Priorem & Fratres Hoſpitalis, ex altera, ſuper quadam limitatione olim facta de terra ipſius militis apud *Fieſes*: & de terra Hoſpitalariorum quam habent ibidem. Auditis hincinde propoſitis, & quibuſdam teſtibus receptis, pronuntiatum fuit dictam limitationem, prout olim facta fuerat, eſſe tenendam. Præteteà cùm dictus miles habeat apud *Fieſes* quoddam molendinum, in quo ferè omnes dictæ villæ ſunt bannarii, exceptis Hoſpitalariis *de Fieſes*, qui ad uſum domus ſuæ *de Fieſes* ibidem liberè molere conſueverunt, injunctum fuit dictis Hoſpitalariis, ne farinam vel panem de blado, quod in dicto molendino moluerint, ad alia loca, ſeu ad alias domos ſuas mittant: de eo tamen poterunt eleemoſynas facere in domo ſua * *Fieſes*, cùm hujuſmodi eleemoſynæ inter ea quæ ſunt neceſſaria ad uſum dictæ domus, debeant computari.

* *Domo ſua.*) Augendo uſum domus qui intelligitur conceſſus ſecundùm conditionem perſonæ, l. plenum, §. equitii, de uſu & habitat. Ber. Alex. l. 1. in prin. ad leg. falcid. feli. c. tantamque, col. 12. de reſcript. Roman. conſ. C. M.

XXXI.

Non obſtantibus propoſitis: ex parte Præpoſiti Albienſis, pro Eccleſia Albienſi, contra Sententias latas per Seneſchallum Carcaſſonenſem, contra cives Albienſes, ſuper invaſione cum armis facta ab ipſis civibus, in Archidiaconatu Albienſi, pronuntiatum fuit domino Regi ſuper his Curiam * remanere debere, & ad ipſum dominum Regem ſuper invaſione prædicta, cognitionem pœnæ imponere, & executionem pertinere.

* *Curiam.*) Id eſt cognitionem.

Digitized by Google

XXXII.

Judicia, Conſilia, & Arreſta expedita in Feſto omnium Sanctorum, anno Domini 1275.

Du giſte du Roy, où la Reine ſa mere a doüaire.

Domina Regina in dubium revocare volente, quòd dominus Rex ejus filius, in villis dotalitii ſui, in quibus, dum non ſunt in dotalitio, conſuevit habere giſta ſua, poſſit durante dicto dotalitio, capere giſtum, conquerente ſpecialiter ſuper eo quòd idem dominus Rex, in villa de Sarmeſiis, caſtellaniæ Stampenſis, in dotalitio ſuo nuper ceperit giſtum ſuum. Auditis hincinde propoſitis, pronuntiatum fuit per jus, quòd non obſtante quòd dicta villa de Sarmeſiis eſt in dotalitio dominæ Reginæ, nihilominùs idem dominus Rex ibidem capere poterit giſtum ſuum, cùm iſtud jus in ipſam non poſſit cadere; ſed ſolummodò in Regem, nec in aliquo propter hoc deperit jus Reginæ. *

* *Reginæ.*) Vera ratio eſt quia res tranſit cum onere ſuo. C. M.

XXXIII.

Comite Donnimartini exiſtente in homagio domini Regis, de terra Yolandæ uxoris ſuæ, ſororis Comitis Drocenſis, de terra quam idem Comes Donnimartini & ejus uxor habebant in Comitatu Drocenſi, excambium factum fuit inter Comitem Drocenſem, ex una parte, & Comitem Donnimartini & ejus uxoris, ex altera, de prædicta terra in Comitatu Drocenſi ſita, excepta quarta parte Foreſtæ *de Crotois*, ad terram quam Comes Drocenſis habebat in Caleto, videlicet ad terram ſancti Albini, & de Dumo. Baillivo igitur Caleti pro domino Rege petente homagium à Comite Donnimartini de dictis terris, ſibi, ut dictum eſt, in excambium traditis. Pro dictis Comitibus fuit ex adverſo propoſitum, quòd Rex de dictis terris ſancti Albini & de Dumo homagium habere non debebat; imò Comes Drocenſis eas Comiti Donnimartini per paragium, juxta terræ Conſuetudinem, garentire debebat uſque ad ſeptimum heredem. Et prætereà, in tractatu matrimonii dictæ Yolandæ conceſſum fuerat, quòd quamcitò Comitiſſa Drocenſis, mater dictæ Yolandæ, quæ dictas terras in dotalitio tenebat, obiiſſet, dicta Yolanda, pro terra quam habebat in Comitatu Drocenſi, terram Caleti habere debebat: quam conditionem Baillivus non recognoſcens, aſſerebat quòd Comes Drocenſis dictas terras, per patriæ Conſuetudinem; Comiti Donnimartini in paragium non poterat nec debebat garentire, quia ſuprà nihil retinuerat in Caleto. Auditis hincinde propoſitis, pronuntiatum fuit quòd Comes Drocenſis, de terra ſibi dimiſſa à ſorore ſua in Comitatu Drocenſi, domino Regi homagium facere debebat, & ſimiliter Comes Donnimartini de terris ſancti Albini de Dumo, ad domini Regis homagium deveniret: & nihilominùs in homagio domini Regis remaneret, de quarta parte foreſtæ *de Crotois* prædicta.

XXXIV.

De hommage.

Matthæo Comite Donnimartini viam univerſæ carnis ingreſſo, Joannes ejus filius ſucceſſit eidem, & dedit pro parte ſua Magiſtro Simoni *de Tria* fratri ſuo, vivarium *de Gonvieux*, cum quibuſdam aliis rebus tenendum ab ipſo in feudum & homagium ligium: dicto verò Simone de medio ſublato, dictum vivarium, cum aliis rebus, ad dictum Comitem devenit ex eſchaeta Simonis antedicti; Baillivo igitur Silvanectenſi habere volente pro domino Rege, rachetum de dicta eſchaeta: & quòd ex ea Comes domino Regi homagium faciat ad intentionem ſuam, dictum vivarium teneri ad uſus & conſuetudines Franciæ, proponente, & quòd olim traditum fuerat domino G. de Vernone, in excambium de Vernone, unà cum aliis tenendum * ad uſus & conſuetudinem Francorum: dicto Comite in contrarium aſſerente quòd de eodem vivario rachetum ſolvere non debebat, nec ad dominum Regem ex eo devenire, cùm Magiſter Simon de eo fuiſſet in homagio ipſius Comitis, & non in homagio domini Regis, & quòd dictum vivarium movebat de credulio. Auditis hincinde propoſitis, & intellectis quæ nos movere poterant & debebant: pronuntiatum fuit per jus, quòd idem Comes de dicto vivario domino Regi homagium facere, & rachetum ſolvere tenebatur. Et cùm idem Comes propoſuiſſet quòd à domino Rege receptum fuerat ad unum homagium pro omnibus homagiis, declaratum fuit quòd licet ad unum oſculum receptus fuiſſet pro omnibus homagiis, non tamen fuit intentio domini Regis quòd quittaret vel remitteret aliquod homagium ipſi Comiti, & fuit expreſsè dictum, quòd iſtud homagium erat novum, de eis quæ dictus Comes domino Regi facere tenebatur.

* *Tenendū.*) Scilicet à Rege, & ſic feudum ſeparatum. Nec potuit in præjudicium Regis fieri ſubfeudum. Tum cùm daretur loco partis hereditariæ Sacerdoti, videtur retentio homagii facta in fraudem futuri relevii, aliàs devolutaria ſubintendatione & recuperatione, ſine fraude jus debetur, ut dixi in Conſuetudinem Pariſienſem, §. 35. q. 5. C. M.

Quamvis quis receptus ſit ad unum homagium pro omnibus, & ad unum oſculum, non tamen quittatur vel remittitur aliquod homagium.

XXXV.

Judicia, Conſilia, & Arreſta expedita Pariſiis, in Feſto Pentecoſtes, anno Domini 1276.

Ordinatum fuit quòd in iſta Curia non fierent publicationes teſtium * ſed coram Baillivis & Præpoſitis, & coram aliis Juſtitiariis fier, prout fuit hactenus conſuetum.

* *Teſtium.*) Niſi in petitorio, ubi & præjudiciū irreparabile, ut ſuprà, parte 1. Sed tamen non fit, ſed pollicitationes habent. C. M.

XXXVI.

Du droit de Bouteiller.

Cum proponeret Buticularius Franciæ contra Abbatem Bonævallis, quòd Abbates regales regni Franciæ, in nova creatione ſua, generaliter ſolvere teneantur miniſterialibus de hoſpitio domini Regis, viginti quinque libras Pariſienſes, videlicet dapifero decem libras, Buticulario centum ſolidos, Cambellano centum ſolidos, & minoribus Cambellanis centum ſolidos: & ideò quia dictus Abbas eſt de novo creatus, & eſt Abbas regalis, & de fundatione regali, peteret pro ſe & ſociis ſuis, dictum Abbatem condemnari & compelli ad ſolvendum dictas viginti quinque libras, Procuratore dicti Abbatis dicente, ipſum Abbatem ad hoc non teneri, cùm domino Regi non faciat fidelitatem vel homagium: nec à prædeceſſoribus ſuis, quando creati fuerunt in Abbates, dicti denarii aliàs fuerunt ſoluti. Auditis hincinde propoſitis, condemnatus fuit dictus Abbas, ad ſolvendum dictis miniſterialibus 25. libras prædictas.

Abbates regales regni Franciæ, in nova creatione ſua, tenentur ſolvere 25. lib. Pariſ. miniſtrantibus de domo Regis.

Digitized by Google

XXXVII.

Templarii ceperant quemdam hominem in habitu ſæculari, quem dicebant eſſe confratrem ſuum in Juſtitia domini Regis apud Exoldunum: dictum fuit quòd locum reſaiſire debebant, & emendare. Item dictum fuit quòd propter defectum * factum à burgenſibus *Caſtrirade*, contra Abbatem & Conventum Dolenſem, ipſi burgenſes debebant perdere arramenta.

> * *Defectum.*) Id eſt contumaciam.

XXXVIII.

Du renvoy en Bretagne.

CUm Garinus de Bellalanda armiger, feciſſet adjornari coram nobis Dolenſem Epiſcopum, ſuper defectu * juris, Procuratore ipſius Epiſcopi petente remitti ad examen Curiæ Comitis Britanniæ, * dictóque Comite de dicto Epiſcopo ſuam Curiam repetente, remiſſa fuit Curia dicto Comiti de Epiſcopo prædicto. Majore & juratis Brueriarum, ſubtùs Laudunum, conquerentibus de Baillivo Viromandenſi, quòd contra punctum chartæ ſuæ communis, idem Baillivus ſaiſinam poſuerat, ratione manus mortuæ, in bonis relictis Petri *Lequeu*, apud Bruerias defunctæ: dicto Bailllivo ex adverſo dicente, quòd non tantùm dicta bona ratione manus mortuæ ſaiſiverat; ſed pro meurtro quod dicta mulier commiſiſſe dicebatur, viſa dicta charta, caſu dictæ manus mortuæ ad præſens in ſuſpenſo remanente, dictum fuit, quòd Baillivus bona dictæ mulieris, pro forefacto quod ſibi imponebatur, caperet, & ſuper his jus faceret cuilibet conquerenti.

> * *Defectu.*] Id eſt denegatione.
> * *Britannia.*] Vbi ſitus eſt Epiſcopatus Dolenſis, & Intellige de iſto Senatu factam remiſſionem ad dictum Comitē. Loquitur enim hic nomine Regis, ut infrà num. 46. Subjectos bonorum regni poteſt Rex facere adjornari per Officiarios ſuos.

XXXIX.

Que le Roy peut faire adjourner par ſes Officiers, les ſubjets des Barons.

SUper eo quòd quidam Barones domino Regi ſupplicabant, quòd homines & ſubditi ſui non adjornarentur coram domino Rege, per gentes Regis, ſed potiùs per ipſos: reſponſum fuit, quòd dominus Rex hoc non faceret, nec hoc tenebatur facere, niſi vellet.

XL.

Iudicia, Conſilia, & Arreſta expedita in Feſto beatæ Mariæ Magdalenæ, anno Domini 1277.

D'amende des faux monnoyeurs, que le fermier ne doit avoir.

REſponſum fuit per Arreſtum, Præpoſitum Aurelian. firmario, quòd emendas debitas pro facto monetarum prohibitarum habere non debebat. *

> * *Debebat.*) Quia eſt delictum ad cognitionē Regis.

XLI.

D'amende pour inobedience.

EPiſcopus Belvacenſis emendavit inobedientiam, quam domino Regi fecerat occaſione Reginaldi *de Levignem*, quem in priſione tenuerat, poſtquàm ſe advoavit ad dominum Regem tanquam hominem de

corpore, & poſtquàm à Baillivio Silvanectenſi, tanquam homo de corpore domini Regis fuerat requiſitus.

XLII.

De vente de biens.

PRæceptum fuit per Conſilium, Petro de villa Nigon. Baillivo in montanis Alverniæ, & ſi illi quorum animalia ceperat pro conſervatione juris domini Regis, eadem ad recredentiam capere noluerint, quòd eadem vendat, fide dignis ad hoc videndum vocatis.

XLIII.

Des droits appartenans au Roy que l'on ne doit recevoir.

CUm Baillivus Silvanectenſis occaſionaret majorem & juratos Silvanectenſes, ſuper eo quòd retinuerant tanquam ſibi commiſſa, bona cujuſdam jurati ſui, qui per juramentum ſuum ſe malè tailliaverat, ipſis majore & juratis dicentibus, quòd hoc facere poterant, per chartam ſuam: & ſe ſuper hoc uſos eſſe: viſa charta * ſua, viſis etiam probationibus ſuper dicto uſu productis, pronuntiatum fuit per judicium, quòd dicti major & jurati, nec in proprietate, nec in poſſeſſione jus habebant retinendi prædicta: & emendaverunt, quòd dicta bona ad jus domini Regis ſpectantia præſumpſerant occupare.

> * *Charta.*) Id eſt pactis fœderiſinter plebem & Regem, quæ tunc ſervabantur, hodie longa ſervitute abolita ſunt. Adde ſuper eo num. 38. in 2. tempore C. M.

XLIV.

D'amende levée pour avoir fiancé une fille de la garde du Roy.

MIles qui vocatur *Galebrum*, qui quamdam domicellam exiſtentem in gardia domini Regis, in manu Baillivi tunc eam tenentis affidavit, cōdemnatus fuit pro facto hujuſmodi, nomine emendæ domino Regi, in trecentis libris Turonenſibus, & præceptum fuit Baillivo ut eas levaret.

XLV.

D'Amende qui ne ſe doit payer à Paris ſur marchandiſe, à faute de hanſe.

PRæceptum fuit Præpoſito Mercatorum Pariſienſ. ut reſtitueret cuidam mercatori de Vaſconia, qui Pariſios adduxerat quamdam navem vinis oneratam, quæ creverant in vineis ſuis, ſexaginta ſolidos & quatuordecim denarios Pariſienſes, quos ab ipſo levaverant, pro eo quòd non erat hanſatus Pariſ.

Petrus de Tornella de Cabavaco, Bernardus Delcan de Gajaco pro ſe renunciaverunt appellationi ab eis ad nos interpoſitæ, ab audientia Seneſchalli Vaſcani, de pravo & falſo judicio ſuper confirmatione pacis factæ inter Seneſchallum Vaſcanum & cives Burdegalenſes, ex una parte, & Archiepiſcopum Burdegalenſem, Decanum & Capitulum ſancti Severini Burdegalis, ex altera fuit dictum, quòd dominus Rex Litteras ſuas non daret, licet dictam pacem approbaverit, ſalvo jure ſuo.

Digitized by Google

XLVI.

Judicia, Conſilia, & Arreſta expedita in Feſto Epiphaniæ Domini, anno ejuſdem 1277.

AUdita petitione Decani & Capituli Ambianenſis, ſuper eo quod ipſi contra dominum Regem proponebant, quòd ipſe non habebat jus habendi cognitionem Litterarum hominum ſuorum in terra ſua manentium, in qua habet omnimodam Iuſtitiam; reſponſum fuit eis, quòd contra generalem Conſuetudinem patriæ ſuper hoc non audirentur.

Ordinatum fuit per dominum Regem, & ejus Conſilium, quòd ſi in judiciis in Turonia faciendis, unus miles * vel duo, cum aliis qui judicium facient, non concordent, non remanebit propter hoc quin tranſeat judicium, ſi videtur Baillivo bonum: & ſi plures ſint diſcordes, judicium prorogabitur uſque ad aliam aſſiſiam in eodem ſtatu, & tunc judicabitur ex propoſitis, ſic fieri poterit bono modo, & fiet judicium ſuper illis quæ fuerint propoſita à partibus, quando primo ſe ſupponerent judicio: nec in verbis illis ſuper quibus fuerit litigatum, & ſuper quibus partes ſe ſuppoſuerunt judicio, poterit à partibus aliquid immutari. Mauritio domino Credonii, ratione ſuæ Seneſchalliæ Turonenſis & Andegavenſis, petente tertiam partem emendarum Nobis factarum à Lombardis, qui in illis partibus morati * fuerant pro eo quòd contra prohibitionem noſtram, & patris noſtri mutuaverant ſub uſuris, habito conſilio; reſponſum fuit dicto Mauritio, quòd licet habeat per manum noſtram tertiam partem emendarum quæ fiunt in Turonia in aſſiſiis & placitis; tamen de iſtis emendis Lombardorum factis, pro tranſgreſſione banni domini Regis, nihil habere debebat, nec habebit.

* *Miles.*) Et ſic erant homines judicantes de quibus, ſup. in ſtil. c. 5. §. 13. & Io. Gall. q. 169. C. M.

* *Morati.*) ſup. eo. nu. 18.

XLVII.

Des arrierefiefs que les Eveſques Pairs de France peuvent amortir, & non les fiefs.

ORdinatum fuit per Conſilium domini Regis, Rege præſente, quòd Archiep. Rhemenſ. & Epiſcopi Pares Franciæ admortire non poterunt domanium ſuum, nec feuda quæ ab ipſis tenentur immediatè, ſed ſua retrofeuda poterunt admortire. Alii verò Epiſcopi qui non ſunt Pares, nec domanium ſuum, nec feuda ſua, nec retrofeuda poterunt admortire.

XLVIII.

Judicia, Conſilia, & Arreſta expedita in Feſto omnium Sanctorum, anno Domini 1278.

ROberto de Turricula milite, petente ſibi reſtitui emendas per gentes domini Regis, pro tranſgreſſione banni monetarum, levatas ab hominibus manentibus in terra ſua Montis Deſiderii, in qua habet omnimodam juſtitiam, altam, mediam, & baſſam: Baillivo Viromadenſi ex adverſo dicente pro Rege, quòd hujuſmodi emendas habere non debebat, cùm idem miles bannum ibidem non habebat, & judicia fiant per ſcabinos, & non per ipſum, licet per ipſum fiat executio judiciorum, & habeat ſpolia condemnatorum. Pronuntiatum fuit per judicium, quòd idem miles dictas emendas non haberet.

XLIX.

Amende d'avoir arreſté le cheval d'un Sergent.

SErviens Caſtellaniæ arreſtavit equum Ioannis *de Sarquux*, gentes Epiſcopi ceperunt dictum Servientem, dicentes quòd quidam civis primò arreſtaverat dictum equum de licentia Præpoſiti: ſerviens noluit eis ſuper hoc reſpondere, dicens, quòd de Arreſto Caſtellaniæ, quòd advoabat à Rege ratione doralitii ſui, & quod ſibi fuerat adjudicatum per Regem, non tenebatur reſpondere coram gentibus Epiſcopi. Et tunc ſerviens Regis liberavit dictum ſervientem: Et poſteà gentes Epiſcopi, non obſtante liberatione prædicta, iterum ceperunt dictum ſervientem. Rex mandavit Baillivo quòd dictum ſervientem liberaret, & faceret Caſtellano emendari, & damna reſarciri, niſi Epiſcopus aliam cauſam captionis oſtenderet quare dictum ſervientem capere potuiſſet: & aſſignaret diem Partibus ad Parlamentum. Partibus in præſentia Magiſtrorum conſtitutis, Epiſcopus deadvoavit factum Præpoſiti ſui, quod facere non potuit Epiſcopus, quia Præpoſitus ejus in præſentia ſervientis domini Regis traxit factum ad jus Epiſcopi. Et poſteà Epiſcopus proceſſum, & factum ſui Præpoſiti ratum habuit, & diem acceptavit ad rationes ſuas dicendas. Et ideò dictum fuit per Arreſtum Curiæ, quod factum Præpoſiti ſui in caſu iſto non poterat deadvoare. Et tunc dixit Epiſcopus, quòd equus arreſtatus per ſervientem Caſtellaniæ, primò arreſtatus fuit per gentes ſuas, & ſuper arreſtatione ſua Caſtellania non poteſt arreſtare. Caſtellania confeſſa fuit quòd ſuper arreſtatione Epiſcopi non poteſt arreſtare, nec Epiſcopus ſupra ſuam, dicens quòd talis arreſtatio non valebat, quia non erat facta per ſervientes Epiſcopi ad hoc deputatos, imò per quemdam civem malitioſè, qui de licentia præpoſiti Epiſcopi, pro debito ſuo dicebat ſe dictum equum arreſtaſſe. Et ſi civis ille eſſet ſerviens, ſeu arreſtator Epiſcopi, debuiſſet denuntiaſſe ſervienti Caſtellaniæ dictam arreſtationem primò eſſe factam: Baillivus recordatus fuit dictam arreſtationem eſſe factam per civem, ſicut Caſtellania dicebat; quod Epiſcopus non negavit. His auditis Curia judicavit quòd Epiſcopus emendaret factum Præpoſiti ſui Regi, & non Caſtellaniæ, ſed Caſtellaniæ redderet damna quæ ſuſtinuit propter arreſtationem prædictam: & præceptum fuit Baillivo quòd ſciret damna, & faceret reſarciri. Et emendavit Epiſcopus incontinenti, ſecundùm quod in Curia extitit judicatum, quia Procurator domini Regis, in cauſa quam dominus Rex habebat contra Decanum & Capitulum Montisfalconis, ad quartam diem ante Feſtum omnium Sanctorum, ſibi aſſignavit ad producendum teſtes, ſub ſecunda dilatione defecit, Procuratore dictorum Decani & Capituli comparente, pronuntiatum fuit, quòd Procurator de cætero non reciperetur ad probandum factum; ſed ſi conſuetudo fuerit ſcienda, dominus Rex ex officio ſuo poterit ſciri facere de ea, & teſtes præſentes, quos Procurator dictorum Decani & Capituli nominavit: & ſi vult producere, recipientur, & abſentes expectabuntur.

Altercatio ſuper arreſtatione equi ſervientis, ubi multis ultrò citróque verbis habitis, Epiſcopus cõdemnatur in emendam.

L.

Des acquiſitions des gens d'Egliſe.

PRonuntiatum fuit, quòd Capitulum Cathalonenſe acquiſita per ipſos in feudis Epiſcopi Cathalo-

Digitized by Google

nenſis tenere non poteſt ſine voluntate domini Regis. Similiter dictum fuit, quòd Epiſcopi Cathalonenſes manumittere non poſſunt ſervientes ſuos, etiamſi Capitulum conſentiat, ſine voluntate domini Regis.

LI.

Des Clercs qui ſont tenus de contribuer aux aides des Villes.

IUdicatum fuit, quòd Clerici tenentur ſolvere ratam * ipſos contingentem de debitis villarum, pro quibus hæreditates quas tenent ex ſucceſſione parentum ſuorum, de tempore dictorum parentum ſuorum, fuerunt obligatæ, & hoc ſpecialiter dictum fuit contra duos Clericos ſancti Richarii.

Ratam dixi in l. placet, l. de ſacroſan. jure in lectu Tubigenſi, & latè tradit Luc. Penna in l. ſi divinæ, C. de exactor. tribut in l. 2. de quibus muneribus nemini excuſ. lic. lib. 18. C. M.

LII.

De la garde du Roy, dont autre ne peut connoiſtre.

SEptem hominibus manſionariis Epiſcopi & Abbatis Attrebatenſis, conquerentibus de ſcabinis Attrebatenſibus, quòd ſine cauſa rationabili, & etiam minùs juſtè eos banniverant, * Comite Attrebatenſi de prædictis ſcabinis ſuis Curiam ſuam repetente: ex parte dictorum Epiſcopi & Abbatis fuit propoſitum, quòd dictus Comes de prædictis Curiam habere non debebat, cùm ipſi homines & bona ſua ſint de gardia domini Regis ſpeciali. Auditis hincinde propoſitis, pronuntiatum fuit per judicium, quòd dictus Comes in hoc caſu Curiam ſuam de dictis ſcabinis non haberet.

* *Banniverant.*] Conquerebantur autē in hoc Senatu, per viam appellationis tanquam à judicibus incompetentibus, omiſſo medio Comitis excluſi, qui eadem ratione incompetens eſt, c. ſi à ſubdelegato, de offic. deleg in 6. Idem ſi per viam querelæ, dicti homines de cuſtodia Regis, id eſt, exempti dicerent ſcabinos feciſſe litem ſuam aliàs, ut in §. 68. C. M.

LIII.

Iudicia, Conſilia, & Arreſta expedita in Feſto omnium Sanctorum, anno Domini 1279.

D'amende aux Pairs de France, pour fol appel.

CUm ſcabini vacui, & Conſiliarii Gandenſem dilectum & fidelem noſtrum Comitem Flandrēſem coram nobis ſuper defectu * juris feciſſent adjornari: audita eorum petitione, & rationibus prædicti Comitis intellectis, pronuntiatum fuit per Curiæ noſtræ judicium, dictam petitionem non eſſe admittendam: poſtmodum ex parte dicti Comitis, petita declaratione dicti judicii. Partibus auditis, per noſtram Curiam fuit declaratum, dictos Scabinos vacuos, & Conſiliarios malè appellaſſe, & nullum ibi defectum juris fuiſſe, propter quod à petitione ſua ſuccumbere debebant omninò, & condemnati fuerunt ad emendandum hoc dicto Comiti, & emendaverunt.

* *Defectu.*] Il eſt denegatione.

LIV.

Des Teinturiers.

LEs Teinturiers de Paris ſe complaignoient des Tiſſerans, pource qu'ils ne leur vouloient tiſtre leurs draps, comme ils faiſoient devant un jugement qui fut fait de l'Ordonnance de leurs meſtiers; c'eſt à ſçavoir, que nul ne pourroit faire les deux meſtiers enſemble, ains ſe tiendroit chacun à ſon meſtier. *Item* les Tiſſerans ſe plaignoient des Teinturiers, de ce qu'ils teignoient leurs draps propres en leurs maiſons, & diſoient que c'eſtoit contre la couſtume des bonnes villes où l'on fait draperie. *Item*, ils diſoient que les Teinturiers ne devoient avoir en leurs maiſons outils que l'on appelle cornehers, trutes, lates, Canoguiļole: car les ouvrages que l'on fait de ces outils, appartiennent au meſtier des Tiſſerans, & non pas au meſtier des Teinturiers. Et à ce reſpondoient les Teinturiers, qu'auſſi bien appartenoient-ils à tous ceux qui faiſoient faire draps, comme aux Tiſſerans. Oüyes les raiſons de l'une partie & l'autre, & veuës les Lettres du jugement, il eſt répondu par Arreſt que les Tiſſerans tiſtroient les draps aux Teinturiers, comme ils faiſoient devant le jugement, & que les Teinturiers demeureroient en ſaiſine de teindre leurs draps, & leurs propres laines en leurs maiſons, juſques au Parlement, ſi comme ils faiſoient devant le jugement: & le Roy doit faire enqueſte dedans le Parlement; à ſçavoir mon ſe es bonnes villes où l'on fait draperie, les Teinturiers teignent leurs propres draps & leurs propres laines en leurs maiſons, & doivent eſtre les outils deſſuſdits en la main du Prevoſt de Paris, juſques à tant que l'on ait ſceu s'ils appartiennent à leur meſtier, ſi comme il eſt deſſuſdit.]

LV.

Iudicia, Conſilia, & Arreſta expedita in Feſto Pentecoſtes, anno Domini 1280.

DIctum fuit per Arreſtum, quòd Comes Sueſſionenſis de Fortiis, & novis * diſſaiſinis, & debatis, & omnibus querelis, exceptis honore proprii corporis, & hereditate propria coram Baillivo reſpondebit, & mandatum de contrario factum Baillivo Viromandenſi extitit revocatum.

* *Novis.* Simile ſup. ar. 29. C. M.

LVI.

Des droits pris ſur l'Eveſché qui ſe doivent payer pendant la regale.

PRæceptum fuit Magiſtro Henrico de Campo, repulſo cuſtode Regalium Aurelianenſi, quòd Guimundo de Carnoto, Canonico Aurelianenſi redderet robam ſuam cum arreragiis, ratione Capellaniæ * ſuæ, ſicut habebat tempore Epiſcopi.

* *Capellania.*] Quia eſt beneficium per ſe, & non de patrimonio temporali Epiſcopi. Adde infrà, §. 66. C. M.

LVII.

Des Iuifs.

STatutum fuit & ordinatum, quòd aliqui Chriſtiani, ſeu Chriſtianæ, non morarentur in domibus Judæorum, ut eis ſerviant, & quòd Judæi * aliquos Chriſtianos, ſeu Chriſtianas in ſuis domibus, ut eis ſerviant, retinere non præſumant.

* *Iudæi.*] C. ne Iudæi Chriſtian. mancip. per tot. C. M.

Digitized by Google

LVIII.

Viſa charta Preſbyteri de Croiſſiaco, qui ſolebat capere ratione Capellaniæ ſuæ duos modios bladi in molendinis *de Charenton*, quæ fuerunt Comitis de Grandi prato, ſed modò deſtructa ſunt, præceptum fuit Præpoſito Pariſienſi, ut dicto Preſbytero reddat duos modios frumenti quolibet anno, vel decem libras annui reditus.

LIX.

Que Comte ne peut faire un Chevalier d'un vilain.

Inf. ar. 64. NOn obſtante uſu contrario ex parte Comitis Flandrenſi propoſito, dictum & pronuntiatum fuit contra dictum Comitem, quod non poterat nec debebat facere de vilano militem ſine authoritate Regis. Et hoc dictum fuit pro filio Philippi de Borbonio.

LX.

Des droicts appartenans au Roy, &c.

HOmines de Villaribus ſancti Pauli, ſcilicet hoſpites Abbatis Fiſtaven. & aliarum Eccleſiarum, & homines de Bervilia, Freneio, & de Nogento debent domino Regi quando vadit in exercitum, quilibet pro rata ſua ſexaginta ſervientes, & duas quadrigas.

LXI.

Que les Eveſques ſont tenus de aider au Roy en temps de guerre.

CUm pro domino Rege peteretur exercitus ab Epiſcopo Lemovicenſi, dicto Epiſcopo dicente ſe ad hoc non teneri: auditis rationibus hincinde, pronuntiatum fuit dictum Epiſcopum domino Regi ad exercitum teneri * ſicut alii terrarii Diœceſis Lemovicen. tenentur.

* *Teneri*] Dixi in conſ. Par. In proœmio gloſ. 6. in ver. *gens d'Egliſe*, & in l placet. c. de ſacroſanct. Eccl. in leur du bingenſ. C. M.

LXII.

Iudicia, Conſilia, & Arreſta expedita in Feſto Pentecoſtes anno Domini 1281.

SUper portu de Greſtomo de quo Robertus *Bertran* miles conquerebatur, dicens illum portum factum eſſe in præjudicium juris ſui, & detrimentum portus ſui *de Harfleur*: pronuntiatum fuit quod dominus Rex in ſaiſina dicti portus de Greſtomo remaneret, ſalvo dicto Roberto quæſtione proprietatis.

LXIII.

Que Religieux ne peuvent rien acquerir de nouvel ſans congé du Roy.

CUm Abbas, & Conventus Compendii dicerent judicatum fuiſſe pro eis, quod in locis ab eis de novo acquiſitis, ſicut & in ſuis locis antiquis: in foreſta Guyſiæ uti * poterant, & debebant ſuper iſto judicio domini literas oſtendere, factum fuit recordum quod mota fuit Curia ad dictum judicium faciendum, quia ipſi Abbas, & Conventus quamdam domum acquiſierant contiguam muris Abbatiæ, domum prædictam clauſerant, ita quod non erat ibi ingreſſus niſi per Abbatiam. Et ſi ponerent in ea hoſpitem, non uteretur in foreſta: propter quod dictum judicium non ſe extendit ad acquiſita de novo, niſi in quantum poteſt, & debet ſecundum ſua antiqua privilegia.

* *Uti.*] Id eſt ſervitute utios lignandi de qua per Cepol in tract. de ſervit. ruſt. prædior. c. 12. de montib. ad ſ. C. M.

LXIV.

Iudicia, Conſilia, & Arreſta expedita in Octava S. Martini, anno Dom. 1281.

Que vilains ne ſe peuvent faire Chevaliers, ſans congé du Roy.

QUia duo filii Philippi de Borbonio non exiſtentes adeò nobiles ex parte patris, quod milites fieri deberent, ſe fecerunt fieri milites, emendaverunt hoc domino Regi, & ſolvit eorum quilibet mil. lib. Turon. & milites remanſerunt. Suprà Arreſt. 59.

LXV.

De la garde que doit l'Eveſque de Châlons en Champagne.

PRæceptum fuit Epiſcopo Cathalonenſi, quod pro eo quod Capitulum ſuum dicit, quod Epiſcopus ad ſumptus ſuos eos tenetur cuſtodire: Epiſcopo contrarium aſſerente ſe eos cuſtodire non debere: Ita quod propter ejus defectum Rex non apponat manum ſuper hoc. Et quandiu Epiſcopus faciat circa hoc quod debebit, Rex ſe non intromittet de cuſtodia antedicta.

LXVI.

Que pendant une regale l'on ne doit exploicter que ce qui eſt de raiſon.

CUm ex parte Capituli Aurelianenſis nobis denuntiatum fuiſſet quod cuſtodes regalium * Aurelianenſes Sede Aurelianenſi vacante, in groſſis nemoribus Epiſcopi Aurelianenſis, faciebant vendas inconſuetas, & indebitas: ordinatum fuit quod vendæ inceptæ tempore Epiſcopi perficientur, & expletabuntur: vendæ verò venditæ, & venditionibus liberatæ, licèt inceptæ non fuiſſent, ad ſcindendum ante mortem Epiſcopi expletabuntur: vendæ verò quæ in dictis groſſis boſcis erant mercatæ & ſignatæ, tamen non erant venditæ, nec venditionibus liberatæ, non explebuntur nec vendentur.

* *Regaliam*] Fait. ſuprà eod. Arreſt. 56. ſuprà part. 3 tit. 31.

LXVII.

Que le Roy ne peut uſer de ſeel Royal en la terre d'un haut Iuſticier, ſinon en defaut dudit Iuſticier.

CUm dominus Rex de novo ſigillum poſuiſſet apud S. Maxentium pro contractibus, & obligationibus ſigillandis, Abbas S. Maxentii ſuper hoc conqueſtus fuit, dicens quod dictum ſigillum deferebatur ad nundinas & mercata: & juſtitiabiles ipſius Abbatis, qui per dictum ſigillum ſe obligabant in

Neceſſitate aliquid permittitur quod alids eſſet illicitum l. 1. C. de offic.

Digitized by Google

conſ. l. ut gradati, & l. honor. §. ſi. de mun. & hono.

terra, & juſtitia ipſius, compellebantur in ipſius Abbatis, & ſui Monaſterii præjudicium, & gravamen. Ordinatum fuit quod illud ſigillum non portabitur ad nundinas, vel mercata, niſi pro aliqua neceſſitate. Et de obligationibus per dictum ſigillum factis in terra, & juſtitia Abbatis, per gentes Regis executiones non fient, quando non erit in defectu * dictus Abbas.

* *Defectu*] Id eſt negligentia dixi in conſuet. Par. §. 2. gl. 3. nu. 8. au. 22. de gl. panor. Fely. in c. cæterum, & ibi. Phil. Dec. no. 4. eod. de jud. C. M.

LXVIII.

Qu'à l'Abbé de Corbie appartient le reſſort des Eſchevins de Corbie.

CUm Templarii de quodam judicio per Scabinos Corbienſes, contra ipſos facto tanquam de pravo, & falſo ad nos appellaſſent, dictique Scabini propter hoc coram nobis vocati fuiſſent. Ex parte Abbatis Corbienſis, & ex parte Majoris Corbienſis petita fuit Curia de eiſdem, procuratore Templariorum proponente quod cognitio dictæ appellationis in noſtra Curia debebat remanere. Auditis hincinde propoſitis, & habita deliberatione, tradita fuit Curia dicto Abbati de Scabinis prædictis.

LXIX.

Que le pays des montaignes d'Auvergne eſt pays couſtumier.

AD ſupplicationem multorum de montanis Arverniæ, & audita relatione Baillivi noſtri, ordinatum fuit quod montana Arverniæ jure conſuetudinario regerentur: & ſecundum morem patriæ conſuetudinariæ.

LXX.

Iudicia, conſilia, & Arreſta expedita in Feſto Pentecoſtes, an. Dom. 1282.

Vn biſant d'or eſtimé vingt ſols tournois.

Biſantius quantum valeat.

BIſantius auri quem Comes Sueſſionenſis debet annuatim Eccleſiæ beatæ Mariæ Sueſſion. æſtimatus fuit 20. ſol. Turon. quam æſtimationem procurator Eccleſiæ acceptavit, & fuit præceptum Baillivo, ut faciat reddi arreragia à tempore mortis dicti Comitis.

LXXI.

Que les Eſchevins & Communautés des quatre bonnes villes de la Comté de Guines reſſortiſſent par devant le Comte d'Artoys.

SCabini, & communitates quatuor bonarum villarum Comitatus Guinenſis appellaverant, & fecerant adjornari homines Comitis Artheſienſis ſuper pravo, & falſo judicio per eos in Curia dicti Comitis lato, ut dicebant ex parte dicti Comitis: fuit ſuper hoc Curia repetita, quæ habito conſilio fuit ſibi reddita.

LXXII.

Iudicia, conſilia & Arreſta expedita in Feſto B. Martini, anno Domini 1282.

Le crime de ſortilege appartient à l'Eveſque.

CUm tres mulieres ſortilegæ Silvanecti fuiſſent captæ, & per Majorem, & Juratos juſtitiatæ, ſuper hoc fuit conqueſtus Epiſcopus, dicens cognitionem, & punitionem hujus criminis ad ſe pertinere: Majore & juratis econtrario dicentibus ſe eſſe in poſſeſſione cognoſcendi de tali crimine, & de iſto ſpecialiter cognoſcere potuerant, & debuerant, quia ibi fuerant cutis inciſio, & ſanguinis effuſio: auditis hincinde partibus, pronuntiatum fuit cognitionem hujus criminis ad Eccleſiam pertinere: & fuit reddita cognitio dicto Epiſcopo * de duabus mulieribus ſortilegis: & quantum ad tertiam, dictum fuit quòd lis mota coram Archiepiſcopo Rhemenſi, ſuo marte finiatur.

* *Epiſcopo.*] Contrariũ factum eſt poſt 90. an. correcta veteri ignorantia, ut ſup. q. Io. Gal. 141. adde Oldr. q. 129. Gemi. conſ. 54. C. M.

LXXIII.

Pagani vetiti feuda quærere, poſſunt partem feudi in reditum accipere.

CUm dominus Rex olim quamdam ordinationem feciſſet ſuper alienatis in manum mortuam, vel villenagium moventibus de feudis, & retrofeudis ipſius, necnon de allaudiis regni ſui, in qua ordinatione pro Eccleſiarum, & ſubditorum utilitate communi conceſſit de gratia ſpeciali: quod villani, & Eccleſiæ ſupradictæ acquiſita hujuſmodi à triginta annis citrà computando à tempore ordinationis ipſius extra manum ſuam ponere minimè tenerentur, dum tamen vellent ſolvere deputatis ad hoc ab eodem domino Rege, duo, vel tres, vel quatuor fructus alienatorum hujuſmodi, ſecundum diſtinctionem rerum, legatorum, & contractuum, prout in Literis dictæ ordinationis continetur, plures de diverſis partibus regni ſui graviter conquererentur ſuper eo quòd deputati à domino Rege ad levandos fructus hujuſmodi, vel ſuper eis financias faciendum ſecundum formam ordinationis exigere, vel levare volunt ab illis villanis, quibus nobiles aliqui terras, prata, vineas, vel poſſeſſiones alias arrentaverunt pro aliqua annua bladi, vel pecuniæ quantitate, quamvis de nullo, vel modico intragio * convenerit in contractibus antedictis, ſuper quibus deliberatione præhabita, dictum fuit per Arreſtum, quod præcipietur gentibus Regis, ne tales arrentationes fieri impediant in futurum, & ne occaſione eorum aliquid exigant à villanis: & ſi aliquid occaſione hujus exegerunt, illud reddant, & reſtituant illis villanis, vel eorum hæredibus à quibus talia exegerunt.

* *Intragio*] Id eſt pecunia pro ingreſſu data, quod impertinens eſt, quia licet reditus feudalis ſit, tamen ſolũ in quandiu apud tales accipientes manet, paganicũ eſt, ut dixi in conſ. Par. §. 122. C. M.

LXXIV.

Que les Marchands outremontains ſont contribuables aux Aydes à Paris, & ne doivent joüir des privileges de la Ville, ſauf que s'aucun y eſt marié qui ait femme & enfans, & ne vueille retourner à ſon pays, & n'ait communauté ne ſocieté à étrangers, & ne ſoit contribuable en ſon pays, en ce cas il joüyra des privileges.

CUm mercatores tranſmontani Pariſiis commorantes nobis conqueſti fuiſſent, quod cives noſtri

Digitized by Google

ma deceſſiſſet, ipſe tamen teſtamentum ſuum ſufficienter condiderat, in quo & aliàs in vita ſua de bonis ſuis ordinaverat univerſis : & quod hoc potuit facere, & poterat tam de jure quàm ſecundùm patriæ conſuetudinem, ut dicebant executores prædicti. Auditis igitur dictis partibus, viſo etiam teſtamento, & ordinatione ipſius Thomæ prædicti, quia Curiæ noſtræ non conſtitit de more, & conſuetudine pro jure Regis allegata. Et etiam Curià noſtra extitit ſufficienter informata, quod idem defunctus de bonis ſuis ordinaverat, tam in vità ſua, quàm etiam in ſuo teſtamento : & quod ſecundum patriæ conſuetudinem ſibi licebat ordinare de bonis ſuis pro libito voluntatis, ac facere teſtamentum : propter quod per Arreſtum Curiæ dictum fuit quod bona omnia ipſius teſtatoris, quæ ad requeſtam Procuratoris noſtri ad manum noſtram propter cauſam ſupradictam poſita fuerunt, dictis executoribus deliberabuntur, & tradentur, amota manu noſtra ibidem appoſita ex cauſa prædicta, datum die 16. April. in Parlamento incepto in craſtino feſti ſancti Martini hyemalis, anno Domini 1327. ſic ſignatum *Brunat*.

Baſtardus poteſt liberè ordinare de bonis ſuis.

LXXXII.

Cum conſtitutis in noſtrà Parlamenti Curia dilectis noſtris Magiſtris Raſonè *le Moiſt*, Archidiacono Pontini in Eccleſia Ambianenſi, Joanne *de Tongues* in Artibus, & Theologia Magiſtro, Petro *Bontemye*, ut executoribus teſtamenti ſeu ordinationis ultimæ voluntatis defuncti Magiſtri Richardi *Boulart*, dum vivebat in Univerſitate Pariſienſi Regentis, à dilecto & fideli conſiliario noſtro in dicta Curia noſtra Magiſtro Philippo *des Plantes* appellantibus, procuratore dictæ Univerſitatis cum ipſis adjuncto ex una parte : & dicto conſiliario noſtro Magiſtro Philippo *des Plantes* appellato, ac Procuratore noſtro generali intimato ex parte altera : dicti appellantes, & adjunctus proponi feciſſent quod dictus defunctus Magiſter Richardus ante ipſius obitum ſuum teſtamentum condidiſſet, ac de bonis ſuis temporalibus diſpoſuiſſet, dictos appellantes ſuos executores conſtituendo, & ordinando, ſicut cuilibet liberæ perſonæ facere permittitur : attamen Procurator noſter in Caſtellero noſtro Pariſienſi ac receptor noſter in præpoſitura, & vicecomitatu Pariſienſi bona ex deceſſu dicti defuncti relicta tanquam nobis ſpectantia arreſtare, & impedire fecerant : adverſus quem dicti appellantes ſe oppoſuerant : ob quod certus proceſſus coram dicto Præpoſito noſtro Pariſienſi, motus & introductus extiterat, in quo dictæ partes in tantum proceſſerant, quod per ſententiam dicti Præpoſiti noſtri Pariſienſis manus noſtra, & omne impedimentum in dictis bonis appoſita, & appoſitum ad utilitatem dictorum executorum levata, & levatum extiterat : verùm his non obſtantibus ſupradictus conſiliarius noſter Magiſter Philippus *des Plantes* ſub umbra quarumdam literarum à nobis ſubreptitiè per importunitatem obtentarum, ſupradicta bona ad manum noſtram realiter, & de facto repoſuerat. Quare periiſſent, & requiſiviſſent dicti appellantes, & adjunctus ſupradictum conſiliarium noſtrum malè expletaſſe, recuſaſſe, & denegaſſe, & dictos appellantes bene appellaſſe : per Arreſtum dictæ Curiæ noſtræ dici, & declarari : nec non ſupradicta bona ſibi tradi, & deliberari. Quibus peractis cùm Procurator noſter generalis expleta dicti *des Plantes*, virtute dictarum literarum facta ſuſtinere non velle dixiſſet, & allegaſſet, ob quod dicti appellantes ; & adjunctus ſupradictas ſuas concluſiones ſibi adjudicari periiſſent. Super quo dicta Curia noſtra appellantes, & adjunctum ad ponendum penès dictam Curiam noſtram teſtamentum dicti defuncti Magiſtri Richardi, Arreſtum, & alia expletà in hac parte facta, & ad conſilium appunctaſſet, tandem viſis per dictam

Cuilibet liberæ perſonæ permittitur facere teſtamentũ, niſi ſit ei ſpecialiter prohibitũ : ut C. & inſt. quibus teſt. fac. licet.

Curiam noſtram per dictos appellantes, & adjunctum productis, & conſideratis conſiderandis, & quæ Curiam ipſam in hac parte movere poterant, aut debebant : per Arreſtum dictæ Curiæ noſtræ dictum fuit Magiſtrum Philippum *des Plantes* malè expletaſſe, denegaſſe, & recuſaſſe, & dictos appellantes bene appellaſſe. Et inſuper eadem Curia noſtra omne impedimentum per dictum *des Plantes*, in & ſuper bonis ex deceſſu dicti defuncti *Boulart* relictis appoſitum ad utilitatem dictorum executorum, ut de ipſis bonis ipſi executores juxta formam, & tenorem teſtamenti dicti defuncti ordinare valeant, levavit & amovit, levatque & amovet per idem Arreſtum pronunciatum 26. die Martii anno Domini 1467.

LXXXIII.

Arreſts donnez en la Cour de Parlement de Paris, l'an 1269. & autres années enſuivant.

*Que l'on peut venir au retraict d'un heritage vendu dedans l'an de ſaiſine, * & inveſtiture.*

* Saiſine.] Dixi in cõ. Pariſ. §.171. C. M.

CUm Domina Iſabelis de Anthono peteret per burſam à præceptore, & fratribus militis templi terram Bellomontis cum pertinentiis ; tanquam proxima in genere Joannæ uxori dom. Petri de Bellomonte militis ; quam terram de Bellomonte dicti Petrus & Joanna vendiderant dictis præceptori ; & fratribus. Et dicebat dicta Iſabelis ; quod ipſa requiſiverat in judicio coram Baillivo Stampenſi. Et obtulerat burſam dictis præceptori, & fratribus infrà annum, & diem à tempore ſaiſinæ ſeu inveſtituræ rei venditæ, conſuetudine propoſita ex parte dictæ dominæ Iſabelis, videlicet ſecundum uſus, & conſuetudines Franciæ in rebus immobilibus venditis non currit tempus retrahendi contra aliquem retractorem, niſi à tempore ſaiſinæ ſeu inveſtituræ, per dominum feudi factæ in partibus illis, ubi res prædictæ venditæ conſiſtunt. Audita confeſſione procuratoris dictorum præceptoris, & fratrum, qui confeſſus eſt quod dom. Petrus de Bellomonte emerat feudum dictæ terræ, & pertinentiarum : ita quod habebat in dicta terra tam feudum quàm dominium, quando eam vendidit dictis præceptori, & fratribus : & depoſitionibus teſtium hinc inde productorum diligenter inſpectis, & auditis, pronuntiatum fuit dictam Iſabelem dictam terram cum pertinentiis infrà annum, & diem à tempore ſaiſinæ, & inveſtituræ ſufficienter requiſiviſſe, & burſam obtuliſſe : & dictam terram cum pertinentiis habere debere. Actum in Feſto Purificationis anno 1269.

LXXXIV.

*Que l'on peut contraindre gens d'Egliſe à vuider * leurs mains de leurs acquiſitions faites au deſſus de quarante ans.*

* Vuider.] Jaré dixi in conſ. Pariſ. §. 41. 12. C. M.

CUm lis mota fuiſſet coram certis auditoribus Caſtelleti noſtri Pariſ. inter religioſum virum Camerarium S. Martini de Campis ad cauſam ſui officii, ex una parte : & Petrum dictum *Lemire* ex altera, ratione gagiationis pro termino ſexdecim librarũ tredecim ſolidorum octo denariorum Pariſien. reditus annui ſuper domo ad ſignum Crucis deauratæ, in vico S. Dionyſii ſita, dicto Camerario debiti, ut dicebat : contra quam gagiationem dictus *[illegible]emire* ſe oppoſuiſſet : & ea de cauſa dumtaxat quod dictus reditus ſuper dicta domo in cenſiva Epiſcopi Pariſienſis per dictum

Camerarium perceptus nunquam fuerat admortiſatus, ut dicebat. Et ea de cauſa fecerat dictus Epiſcopus dictum reditum arreſtari, procuratore dicti Epiſcopi coram dicto auditore in judicio præſente, & dictum Arreſtum advoante: tamdem dictus auditor certis ex cauſis dictam cauſam coram Præpoſito noſtro Pariſienſi remiſiſſet. Et demum dictus Epiſcopus à nobis obtinuiſſet ut dicta cauſa in Curia Parlamenti noſtri remitteretur: qua in dicta Curia remiſſa, partibus in eadem cōparentibus, ex parte dicti Religioſi fuiſſet propoſitum quod ipſe ad cauſam ſui officii de dicto reditu pacificè gaviſus fuerat: & tanto tempore cujus initii memoria in contrarium non extabat, vel ſaltem à quadraginta * annis citrà, abſque eo quòd per dictum Epiſcopum, vel aliud impedimentum aliquod ſibi fieret in dicto reditu ob defectum admortiſationis, vel aliàs: & nihilominùs dictus Epiſcopus indebitè, & ſine cauſa dictum reditum arreſtari fecerat ob defectum admortiſationis, ut dicebat: quare petebat prædictus Religioſus quòd impedimentum, ſive Arreſtum per dictum Epiſcopum in dicto reditu appoſitum amoveretur, & quòd ad bonam cauſam contra dictum Arreſtum ſe oppoſuiſſe diceretur, & pronunciaretur, & quod in expenſis condemnaretur: quibus propoſitis per dictū Camerarium, cùm fuiſſent à dicto Epiſcopo litem conteſtando negata fore vera: & quòd in ſuis expenſis condemnaretur: ſuper quibus inqueſta facta ad judicandum in ſtatu ſalvis contradictionibus contra literas: & ſalvationibus earumdem hincinde recepta, viſa & diligenter examinata, per judicium dicta Curiæ dictum fuit dictum Arreſtum ad malam cauſam fuiſſe per dictum Epiſcopum in dicto reditu appoſitum, & quòd ad bonam cauſam contra dictum Arreſtū ſe oppoſuit dictus Religioſus. Et per judicium dicta Curia dictum Arreſtum amovit & amovet: dictum Epiſcopum expenſis hujus cauſæ condemnando earum taxatione dictæ Curiæ reſervata. In cujus rei teſtimonium præſentibus literis noſtrum juſſimus apponi ſigillum. Datum Pariſiis in Parlamento noſtro 18. die Febr. anno Dom. 1479. Et Regni noſtri 16.

* *Quadrag.*] Quia Eccleſia contra Eccleſiam præſcribit ſpatio 40. annorum authen. qui actiones C. de ſac. ſanè Eccl. Maſſuæi. in practi. tit. de præſcr. 5. Item ſi Eccleſia loquens de hac q. dixi in conſ. Pariſ. §. 41. n. 61. C. M.

Sic ſignatum per judicium Curiæ. *Ienne.*

LXXXV.

Renuntiatio Beneficii ſimoniacè facta an teneat vel non, & quid de reſignatione facta in favorem certæ perſonæ in manibus legati.

LUdovicus Dei gratia Francorum Rex, &c. Cùm lis mota fuiſſet coram Præpoſito Pariſienſi, aut ejus locumtenente conſervatore privilegiorum per nos, & prædeceſſores noſtros Univerſitati Pariſienſi, & ſuppoſitis ejuſdem conceſſis, inter Magiſtrum Renatum *Valin*, tam ſuo quàm ut ad jus, & in locum Magiſtri Joannis *Bonnault* ſubrogatum, actorem & conquerentem in caſu novitatis, & ſaiſinæ ex una parte, & Magiſt. Hardouinum *Fournier* defenſorem, & opponentem ex altera: ſuper eo quod dictus actor dicebat, & opponebat quod Magiſter Alexander *Fournier*, & dictus defenſor fratres erant illegitimè nati, ex Preſbytero videlicet, & ſoluta: dicebat etiam quòd dictus Magiſter Alexander *Fournier* duarum Eccleſiarum Parrochialiū poſſeſſor exiſtens, videlicet de Ulneio diœceſis Maleacenſis, & de Deneya diœceſis Andegavenſis, unâ & eadem die dictas duas Parrochiales Eccleſias in manibus defuncti conſanguinei noſtri Cardinalis de Ambaſiano in regno noſtro Apoſtolicæ Sedis Legati, in favorem dicti defenſoris reſignaverat, quodque dictus Cardinalis Legatus hujuſmodi reſignationem admiſerat, dictaſque Parrochiales Eccleſias eidem defenſori, ad cujus utilitatem reſignatæ extiterant, ipſum ſuper incompatibilitate dictarum Eccleſiarum Parrochialium diſpenſando contulerat: dicebat ulterius prænominatus actor, quod cum patientibus defectum natalium, prout dictus defenſor patiebatur, dictus Cardinalis Legatus facultatē diſpenſandi ſuper pluralitate Beneficiorum incompatibilium non habebat: ea propter collationes, & proviſiones per ipſum dicto defenſori de dictis Parrochialibus Eccleſiis factæ nullæ extabant, & invalidæ, & nihilominùs quod dicta reſignatio tanquam ſimoniaca in dicti Alexandri præjudicium tenuerat; dicebat inſuper dictus actor quod vacatione dictarum Eccleſiarum Parrochialium ad ejus notitiam perveniente, collationem ſeu proviſionem per devolutionem de dicta Parrochiali Eccleſia de Deneya à dicto Cardinali Legato obtinere meruerat: cujus virtute in poſſeſſionem miſſus fuerat. Et ſimiliter ex eodem genere vacationis dictus Magiſter Joannes *Bonnault* à dicto, & fideli Conſiliario noſtro Archiepiſcopo Turonenſi, ſeu ejus in temporalibus, & ſpiritualibus Vicario generali collationem per devolutionem de dicta Parrochiali Eccleſia obtinuerat, & virtute ipſius poſſeſſionem adeptus fuerat: dicebat adhuc quòd quamvis dictus defenſor in dicta Parrochiali Eccleſia nullum jus haberet, nihilominus ſe pro rectore ejuſdem gerebat, & fructus ipſius dictum actorem in ſua poſſeſſione perturbando percipere ſatagebat. Quare ipſe actor necnon dictus *Bonnault* tunc in dicta Uuniverſitate Pariſienſi ſtudentes virtute ſuarū protectionum dictum defenſorem coràm dicto Præpoſito noſtro conſervatore, ſeu ejus Locumtte. in dicto caſu novitatis, & ſaiſinæ adjornari fecerant, & poſtmodum prænominatus actor ad jus, & locum dicti *Bonnault* ſubrogatus extiterat. Ex ex prædictis intentionem ſuam benè fundatam eſſe dicebat: nec obſtabat quòd in contrarium dictus defenſor proponere niſus fuerat, quod reſignatio dictæ Parrochialis Eccleſiæ de Deneya purè, liberè, ſine modo, pacto, & conditione in manibus dicti Legati, ut per ejus literas apparebat, facta extiterat: quia ad hoc dictus actor reſpondebat quod inſtrumentum procuratorium, cujus medio dicta reſignatio facta fuerat, expreſſam clauſulam ad reſignandum in favorem * dicti defenſoris non aliàs, nec aliter, nec alio modo continebat: quæ quidem clauſula importat conditionem, nec potuit procurator quoad hoc conſtitutus à forma dicti mandati recedere, & reſignationem aliter, nec alio modo admittere. Similiter non obſtare dicebat quod dictus defenſor propoſuerat prædictum Cardinalem Legatum facultatem habuiſſe admittendi reſignationes, quæ fiebant in favorem certarum perſonarum, & quod quamplures ſimiles palàm, & publicè admiſerat. Quia ad hoc prænominatus actor reſpondebat quod de dicta facultate non conſtabat. Dicebat etiam quod dictus defenſor proponere ſatagebat, quod dictum inſtrumentum procuratorium continebat clauſulam reſignandi in manibus Papæ, aut Legati, aut alterius poteſtatem habentis: quod & dictus Alexander non intendebat reſignare in manibus dicti Legati, niſi poteſtatem haberet dictam reſignationem admittendi: dictus actor reſpondebat quod de contrario multipliciter apparebat, tum quia tempore paſſationis dicti inſtrumenti, dictus Alexander quaſi morti proximus ægrotabat: dictuſque defenſor timens mortem dicti Alexandri negotium dictæ reſignationis prævenire poſſe, tanta celeritate curaverat hujuſmodi reſignationē fieri: ut ope Joannis de Bardi Bancarii, mediante pecunia in magna quantitate, de civitate Andegavenſi, ubi die 4. Sept. paſſatum fuerat dictum procuratorium apud Bonum Ebroicenſis diœceſis, ubi tunc erat Legatus à dicta civitate Andegavenſi 60. leucis diſtantem, ſequenti die (quæ quinta erat ejuſdem menſis) dicta reſignatio extiterat expedita. Tum quia in dicto procuratorio nulli ſunt nominati procuratores in Romana Curia degētes, nec albū dimiſſum, ſed dumtaxat Deſiderius Variot, & Petrus Vaſſoris, qui Cancellariā dicti Legati ordinarè

Duæ enim ſpiritualitates circa idē non poſſunt concurrere l. 1. C. de jure doti.

* *Favorem.*] Quaſt. Thol. 438. Nicol. boer. decil. Burdega. 117. plenè dixi in tract. de reg. Cancel. Rom. in Regu. de infir. relig. n. 79. Et in reg. de publicandis. C. M.

Quid contineat clauſula ad reſignandum in favorē defenſoris, non aliàs, nec aliter.

ſequebantur, ſunt in dicto procuratorio nominati, & ad ea quæ dictus defenſor articulari fecerat, quod virtute dicti procuratorii prænominatus Alexander iterùm in Curia Romana dictam Parrochialem Eccleſiam reſignaverat, & quod virtute dictæ reſignationis idem defenſor à Papa proviſionem obtinuerat: dictus actor reſpondebat, quod per reſignationem in manibus dicti Legati ſemel factam prædictus Alexander beneficio ſuo privatus extiterat, & ideò iterùm reſignare non potuerat; dicebat etiam dictus actor quod ipſe de

Proviſio ſubreptitia eſt ipſo jure nulla.

dicta Parrochiali Eccleſia à ſancta Sede Apoſtolica proviſionem obtinuerat præcedentem datam proviſionem dicti defenſoris: prætereà dicebat proviſionem Papæ dicto defenſori factam nullam eſſe de jure: tum quia ſubreptitia ex eo quod dictus defenſor, nec de proviſione ſibi per dictum Legatum facta, nec de intruſione ſubſecuta mentionem fecerat. Tum quia de dicta intruſione pariter, nec de ſimonia per eum commiſſa rehabilitatus non fuerat, nec excuſare ſe potuerat à dicta ſimonia prætextu hujus quod diceret, niſi fuerat dictum procuratorium ad reſignandum paſſatum fuiſſe in ſua abſentia. Quoniam dictus actor probare offerebat quod dictus defenſor auxilio Magiſtrorum Petri, & Renati *Fourniers* ſuorum conſanguineorum procuratoria inſtrumenta ad reſignandum in ſui favorem dictas Parrochiales Eccleſias habere procuraverat, & cum Joanne Bardi Bancario pro expeditione dictæ reſignationis celebranda contraxerat, & pecuniam exolverat. Necnon quod dicto Alexandro promiſerat quod de fructibus dictarum Eccleſiarum Parrochialium, quandiu dictus Alexander viveret, nihil caperet. * Quare mediis prædictis, & aliis

* *Caperet.*) Hæc eſt frequêtiſſima, ſimonia quę omnia annullaret, ſed evadunt dicendo eſſe non promiſſum quæ multum differunt, ut dixi in rub. de verb. obl. in lectione Dolana. C. M.

latiùs in proceſſu declaratis, prænominatus actor in poſſeſſione, & ſaiſina dictæ Parrochialis Eccleſiæ de Deneya, fructuumque, & emolumentorum ejuſdem manuteneri, & conſervari, manumque noſtram, & omne aliud impedimentum dictæ rei contentioſæ appoſitam ſeu appoſitum, ad ſui utilitatem levari, tolli & amoveri, ac in caſu dilationis recredentiam ſibi adjudicari, dictumque defenſorem in ſuis expenſis, damnis & intereſſe condemnari petebat, & requirebat. Supradicto defenſore ex adverſo dicente, & proponente quod die quinta menſis Septembris, anno Domini milleſimo quingenteſimo ſexto prænominatus Magiſter Alexander *Fournier* decretorum Doctor, tunc pacificus poſſeſſor Parrochialis Eccleſiæ de Deneya Andegavenſis diœceſis, ipſam Eccleſiam in manibus dicti Cardinalis de Ambaſia Apoſtolicæ Sedis Legati purè, liberè, & ſimpliciter reſignaverat, dictaque reſignatione per jam dictum Cardinalem admiſſa, idem Legatus de moribus, ſcientia & literatura dicti defenſoris ſufficienter informatus dictam Parrochialem Eccleſiam eidem defenſori contulerat: qui quidem defenſor virtute dictæ collationis in poſſeſſione dictæ Parrochialis Eccleſiæ, ſervatis ſolemnitatibus in talibus requiſitis, poſitus fuerat. Dicebat prætereà dictus defenſor quod quamvis ipſe eſſet verus, & indubitatus dictæ Parrochialis Eccleſiæ titularis, & poſſeſſor, adeò quod nulli alteri jus in eadem competere poſſet: nihilominùs prænominatus actor, & Magiſter

Reſponſio defenſoris qua diluit ſimul, & actoris objectiones.

Joannes *Bonnault* inter ſe intelligentiam habentes, & vexationibus aliquid à dicto defenſore extorquere cupientes ipſum in caſu novitatis, & ſaiſinæ ratione poſſeſſionis dictæ Parrochialis Eccleſiæ coram dicto Præpoſito noſtro ſeu ejus Locumtenente adjornari fecerant, & ſine titulo dictum defenſorem moleſtabant. Nec obſtare poterat quod dictam Parrochialem Eccleſiam per devolutionem ſe impetraſſe aſſerebant, videlicet dictus *Valin* à dicto Cardinali Legato: & dictus *Bonnault* à dicto Archiepiſcopo Turonenſi ſeu ejus Vicario: quia tempore dictarum impetrationum dicta Parrochialis Eccleſia non vacabat. Similiter non obſtare dicebat quòd dictus *Valin*, tam ſuo nomine, quàm ut loco dicti *Bonnault* ſubrogatus, proponere niſus fuerat, quod reſignatio per dictum Alexandrum facta ad utilitatem dicti defenſoris erat ſimoniaca, & quod dictus Legatus Cardinalis reſignationes in favorem certæ perſonæ factas admittendi facultatem non habebat, quia dicta reſignatio purè, liberè, ſine pacto, conditione, vel modo facta fuerat: & de hoc per literas * dicti Legati ſufficienter apparebat, ac etiam dictus Cardinalis Legatus palàm, & publicè paſſim indifferenter ſimiles reſignationes admittebat, & eum ipſas admittendi facultatem habere dictus Alexander *Fournier* credebat: ulteriùs quod per illa verba in manibus Papæ Legati, ſeu alterius poteſtatem habentis in dicto procuratorio appoſita, ſatis apparebat de intentione dicti Alexandri: videlicet quod ipſe intendebat hujuſmodi reſignationem expediri debere in manibus poteſtatem habentis, & non aliàs.

* *Literas.*) Falſum quia nec Bullis quidē Papæ ſtatetur per decretum de ſublatione cle. liter. in Concilio Baſil. & pragmat. C. M.

Prætereà dicebat dictus defenſor quod conceſſo quod talis reſignatio fuiſſet ſimoniaca, ex hoc dictus actor in dicta Parrochiali Eccleſia jus prætendere non poterat. Quinimò ex hoc ſequebatur quod per hujuſmodi reſignationem dicta Parrochialis Eccleſia non vacaverat, cùm ſecundum juris diſpoſitionem reſignatio ſimoniaca non teneat, etiam in præjudicium renuntiantis, * juxta ea quæ notantur *per Inn. & per Hoſt. in c. cum univerſorum de rerum permut. & per dominos de Rota. dec.* 256. *& per Inn. & Hoſt. in c. tua de ſimonia in in fine, & per Io. And. in c. dudum lib.* 6. *& noviſſimè per deciſion. Capellæ Tholoſanæ deciſione* 439. in quibus juribus dicunt præfati Doctores reſignationem Beneficii ſimoniacè factam non tenere, etiam in præjudicium ipſius reſignantis: licèt ſit contra determinationem *Baldi in c. quod in dubiis de renun. in antiquis*, ubi dicit quod illud quod non tenet, inducit privationem Beneficii: & ideò jus dictæ Parrochialis Eccleſiæ penès dictum Alexandrum remanſerat, qui quidem Alexander iterùm dictam Parrochialem Eccleſiam reſignaverat in manibus Papæ, à quo dictus defenſor novam proviſionem obtinuerat: & per prædicta ſatis eſſe reſponſum dicebat ad proviſionem Papæ quam dictus actor ſe habere aſſerebat præcedentem dictam proviſionem dicti defenſoris: quoniam talis proviſio tanquam de Beneficio non vacante facta non valebat.

* *Renuntiantis*) Scilicet quin vacet per obitum: ſed etiā ante obitum in ejus odium, benè vacat in favorem tertii impetrantis, & ita jam bis per Arreſtū obtinui, & primus author fui, ut Curia ſecularis de crimine ſimoniæ ad finē poſſeſſorii cognoſceret. C. M.

Nec obſtat quod dictus actor in medium propoſuerat, quòd dictus Cardinalis Legatus dicto defenſori illegitimè nato ex Preſbytero & ſoluta, una die duas Parrochiales Eccleſias contulerat: quamvis cum illegitimè natis ſuper pluralitate Beneficiorum incomparabilium poteſtatem diſpenſandi non haberet: quia dudum à S. Sede Apoſtolica, non obſtante dicto defectu natalium, ipſe ut ad ſacros etiam Preſbyteratus Ordines promoveri, & in illis miniſtrare, & duo Beneficia Curam animarum habentia, etiamſi eſſent duæ Parrochiales Eccleſiæ in ſimul retinere poſſet, Canonicè diſpenſatus extiterat: Et ad intruſionem per dictum actorem adverſus dictum defenſorem propoſitam, dictus defenſor reſpondebat quod ipſe cum titulo, & ſuperioris authoritate in poſſeſſionem dictæ Eccleſiæ Parrochialis poſitus fuerat. Dicebat

Qui cum titulo, & autho. ſuperioris comprehendit poſſeſſionem, non poteſt cenſeri prædo. argum. l. qui authore judice ff. de reg. jur, & l. juſtè poſſidet, ff. de ac. poſſeſſio.

etiam quod Epiſcopo Andegavenſi in cujus diœceſi ſita eſt dicta Parrochialis Eccleſia, proviſionem ſibi factam per dictum Legatum intimaverat, quod illam dictus Epiſcopus ratam habuerat: dicebat inſuper dictus defenſor, quod licèt dictus Legatus facultatem admittendi reſignationes in favorem certæ perſonæ factas non haberet, quia tamen illam facultatem ſe habere aſſerebat: & tales reſignationes in favorem certæ perſonæ palàm, publicè, paſſim, & indifferenter pro quibuſcumque perſonis admittebat: dicebat dictus defenſor, quòd collatio ſibi per dictum legatum facta canonica eſſet * quod juſtam cauſam crudelitatis habebat: & ad hoc quod prænominatus actor proponere niſus fuerat, quod dictus defenſor dictam reſignationem ad ſui utilitatem fieri per pactiones illicitas de non percipiendo fructus dictæ Parrochialis

* *Eſſet.*) Falſum eſt, quia in eo articulo qui non eſt in

Digitized by Google

Eccleſiæ, vita dicti Alexandri durante, procuraverat, & per ſuos conſanguineos procurari fecerat; dictus defenſor reſpondebat, quod procuratorium ad reſignandum in ſui abſentia paſſatum fuerat: quodque nullus tractatus illicitus intervenerat: quinimò actus dictæ reſignationis voluntati Papæ ejuſve Legati, aut alterius poteſtatem habentis ſubmiſſus extiterat, & de hoc per inſtrumentum dicti procuratorii apparebat. Quibus & aliis mediis latiùs in dicto proceſſu declaratis dictus defenſor in poſſeſſione, & ſaiſina dictæ Parrochialis Eccleſiæ de Deneya, fructuum, revenutorum, & emolumentorum ejuſdem manuteneri, & conſervari, manumque noſtram ac omne aliud impedimentum dictæ rei contentioſæ appoſitam ſeu appoſitum ad ſui utilitatem levari, tolli, & amoveri ac in caſu dilationis ſibi recredentiam adjudicari: dictumque actorem in ſuis expenſis, damnis, intereſſe condemnari ſimiliter petebat, & requirebat. Super quibus dictis, partibus auditis, & ad ſua facta tam ad finem principali quàm recredentiæ ſcribenda, tradendaque, & producere quicquid tradere, & producere vellent, ſcripturiſque literis, ac titulis, necnon reſponſoriis hincinde traditis, & productis. Et tandem tam ſuper principali, quàm ſuper certis mediis falſitatis pro parte dicti actoris contra literas 200. in inventario dicti defenſoris quotatas, traditis: necnon ſuper certarum Literarum pro parte dicti defenſoris à nobis obtentarum integratione Literarum, per quas eidem defenſori de dilatione nova pro ſuis Bullis in Romana Curia exiſtentibus recuperandis, providere mandabatur, in jure appunctatis. Supradictus Præpoſitus noſter ſeu ejus Locumtenens, per ſuam ſententiam partes prædictas in factis contrariis, tam ſuper principali quàm ſuper falſitate per dictum actorem manutenta, dictum defenſorem ab integratione dictarum literarum depellendo appunctaſſet, & ulteriùs recredentiam dictæ Parrochialis Eccleſiæ contentioſæ expenſis, damnis, & intereſſe in diffinitiva reſervatis dicto actori adjudicaſſet: fuit à dicta ſententia pro parte dicti defenſoris ad noſtram Parlamenti Curiam appellatum. Auditis igitur in eadem curia noſtra partibus antedictis in cauſa appellationis prædictæ, proceſſuque an benè, vel malè fuerit appellatum, junctis certis Literis pro parte dicti appellantis à nobis obtentis, per quaſdam dictum appellantem ad certas confeſſiones per errorem ſui Advocati in ſuis ſcripturis factas corrigendas recipi mandabatur, in ſacco ad partem poſitas: contra quas dictus intimatus unam ſchedulam tradere poſſet ad judicandum, receptoque (eoque unà cum dictis literis noſtris ac ſchedula dicti intimati: nec non certis literis tam pro parte dicti appellantis quàm etiam pro parte dicti intimati ſalvationibus pro parte dicti appellantis dumtaxat traditis) uſque eo diligenter examinato: per judicium præfatæ Curiæ noſtræ dictum fuit, ſupradictum Præpoſitum noſtrum ſeu ejus Locumtenentem malè judicaſſe: dictum verò appellantem bene appellaſſe, præfatique Præpoſiti noſtri ſeu ejus Locumtenentis ſententiam corrigendo, & emendando, eadem Curia noſtra prædictum appellantem in poſſeſſione, & ſaiſina dictæ Parrochialis Eccleſiæ de Deneya contentioſæ, curatum & rectorem ſe dicendi, fructus, revenutoſque ac emolumenta ejuſdem percipiendi, dictis mediis falſitatis per dictum intimatum contra Literas 200. in inventario dicti appellantis quotatas, traditis, minimè reſpectum habendo, dictumque intimatum in expenſis cauſæ principalis earumdem, taxatione Curiæ noſtræ reſervata, condemnando manutenuit * & conſervavit, manutenet, & conſervat, manumque noſtram, ac omne aliud impedimentum dictæ Parrochiali Eccleſiæ ob dictarum partium controverſiam appoſitam ſeu appoſitum ad utilitatem dicti appellantis, levavit atque levat. Pronuntiatum 23. die Decembris anno Domini milleſimo quingenteſimo undecimo.

Bulla Legationis deficit auctoritas, & voluntas ſuperioris; ergo communis error nonprodeſt, ut not. in l. Barbarius Philip. ff. de ed. prætor. C. M.

* *Manutenuit.*] Ratio fuit quia per reſignationẽ apud legatum, qui non poterat admittere in favorẽ, nihil actum fuit. Ideò valuit expeditio facta Romæ, & appellans reſtitutus fuit à confeſſione erronea, qua confeſſus fuerat quod reſignatio erat pura, & ſimplex, & non in favorẽ. C.M.

LXXXVI.

Extractum ex Regiſtris Curiæ Parlamenti ſic ſignatum Pichon.

S'enſuivent aucunes Ordonnances faites par le Roy, touchant les droicts appartenans au Roy, & meſmement des Benefices dont la collation appartient au Roy, ſoient vaquans en regale, ou autrement.

LUdovicus Dei gratia Francorum Rex Baillivo Viromaden. * vel ejus Locumtenen. ſalutem. Nos ex ordinatione noſtræ Parlamenti Curiæ vobis tenore præſentium committimus & mandamus, quatenus Literas inferiùs inſertas in locis veſtræ Bailliviæ conſuetis taliter publicari, & propalari faciatis, quod nemo cauſam ignorantiæ prætendere valeat: rebelles, & contra tenorem earumdem Literarum venientes, prout per eaſdem mandatur, puniendo, & compellendo ad hoc viriliter, & debite: ab omnibus autem juſtitiariis, & ſubditis noſtris, vobis ac à vobis deputandis in hac parte pareri volumus ac jubemus in hac parte.

Sequitur tenor ſupradictarum Literarum noſtrarum.

[LOuys par la grace de Dieu, Roy de France, ſalut: Comme entre nos autres droits à nous appartenans nous ayons droit à cauſe de noſtre Couronne, ſouveraineté & temporalité, & ſoyons en poſſeſſion & ſaiſine, tant par nous comme par nos predeceſſeurs Roys de France, de tel & ſi long-temps qu'il n'eſt memoire du contraire, de conferer les Benefices Eccleſiaſtiques vaquans en Regale en noſtredit Royaume, & dont la totalité, declaration, connoiſſance & determination en cas de debat ou queſtion, appartient à nous ou à noſtre Cour de Parlement * tant ſeulement, ſans ce que autre Juge Eccleſiaſtique ou temporel, quel qu'il ſoit, en puiſſe ou doive connoiſtre, ne ſoy entremettre, & ſur ce ait eſté le temps paſſé donnez pluſieurs Arreſts & jugemens. Semblablement tant à cauſe de noſtredite Couronne & temporalité, comme par prerogatives & Privileges octroyez à noſdits predeceſſeurs Roys de France, & autrement deuëment, à nous appartient de conferer de plain droit pluſieurs Benefices Eccleſiaſtiques, que noſdits predeceſſeurs, & nous avons accouſtumé donner & conferer de plain droit en noſtredit Royaume, & dont la declaration, connoiſſance & determination en cas de debat & queſtion, appartient de plain droit à nous & à nos Juges, ſans ce que autre Juge quelconque Eccleſiaſtique ou temporel en puiſſe ou doive connoiſtre ne ſoy entremettre aucunement. Pareillement ayons droit & prerogative, & ſoyons en poſſeſſion & ſaiſine de connoiſtre, decider & determiner, par nous & nos Juges des matieres poſſeſſoires, Beneficiales Eccleſiaſtiques, meſmement en cas de nouvelleté pris & intentez par noſdits Juges * par occaſion de nouveaux troubles & empeſchemens qui ſurviennent entre les parties contendans à cauſe des Benefices & matieres Eccleſiaſtiques, ſans ce que pendant ladite connoiſſance & procés, & juſques à ce que d'iceux ſoit determiné par les Juges, devant leſquels leſdites parties en cas de nouvelleté font ou feront intenter: & les dépens eſquels la partie qui a eſté ou ſera décheuë dudit procés, aura eſté condamnée payer, & ſatisfaire entierement à la partie qui aura obtenu, aucun Juge Eccleſiaſtique en puiſſe ou doive connoiſtre, ne l'uns

*Viromad.] Non intelligo huic Baillivo edictum ſequens (quæ eſt lex generalis totius regni) fuiſſe directum. Sed hic eſt unũ exemplar cujus ſimilia ad omnes præſidiales judices regni (publicandi edicti cauſà) tranſmiſſa ſunt: idẽ de duobus edictis ſequentibus. C.M.

* *Parlement.*] Scilicet Pariſ. per totum regnũ, ut dixi in reg. Cancellar. 18. de infir. reſignant. nu. 189 & ſup. parte 6. q. 38. C. M.

* *Noſdits Juges.*] Scilicet jure præventionis, aliàs cæteri ſeculares judices jure ſuo cognoſcunt, ut hic in eodem edicto ſequitur, & dixi in conſ. Pariſ. tit. 1. in Rub. ad ſ. C. M.

deſdites parties tirer l'autre contre ſon gré & volonté en Cour d'Egliſe, pour occaſion deſdits Benefices, & matieres Eccleſiaſtiques contentieuſes, oudit cas de nouvelleté, ne proceder à cette cauſe par aucune perſonne contre aucuns deſdits contendans par monitions, citations, ou cenſures Eccleſiaſtiques. Neantmoins puis nagueres pluſieurs perſonnes de divers eſtats, & tant de noſtredit Royaume que d'ailleurs, ont impetré, & s'efforcent d'impetrer aucuns Benefices, par Nous ou noſdits predeceſſeurs donnez, & conferez vaquans en regale, & auſſi pluſieurs Benefices dont la collation a appartenu & appartient de plain droit à noſdits Predeceſſeurs & à Nous. Et ſous ombre deſdites Proviſions, ou de Bulles & graces expectatives, ou autres Lettres de Cour de Rome, ſe ſont efforcez & s'efforcent, & ont procuré & procurent chacun jour, tenir par voye oblique celuy qui ſe dit Procureur fiſcal de Cour de Rome, aucuns de nos ſujets en ladite Cour de Rome, ou ailleurs en Cour Eccleſiaſtique, pour occaſion deſdits Benefices par Nous ou noſdits predeceſſeurs donnez & conferez en regale, ou de plain droit: & avec ce pluſieurs ſe ſont efforcez & s'efforcent de tenir, & de fait tiennent en procez en ladite Cour de Rome, & ailleurs en Cour Eccleſiaſtique, pluſieurs qui ont commencé & intenté procez en cas poſſeſſoire & de nouvelleté, pardevant noſdits Juges, ou autres temporels de noſtredit royaume, pour occaſion de pluſieurs Benefices aſſis en iceluy noſtre royaume, pendant iceux procez oudit cas de nouvelleté. Et ſous couleur deſdites Bulles & graces de Cour de Rome, ou autres Proviſions Eccleſiaſtiques ils font citer les ſubjets de noſtredit royaume en ladite Cour de Rome, ou ailleurs en Cour d'Egliſe, pendant leſdits procez devant noſdits Juges. Et contre iceux nos ſubjets procedent & font proceder par excommuniemens, ou autres cenſures Eccleſiaſtiques. Et aucunefois procedent par affixion de Bulles, & citations, procez ou Lettres Eccleſiaſtiques qu'ils font ſecretement à heure induë, ou autrement induëment mettre & affiger és portes des Egliſes, & en pluſieurs autres lieux. Tellement qu'au moyen deſdites procedures pluſieurs de noſdits ſubjets, pour obvier aux vexations qu'on leur fait, ſont contraints de laiſſer la pourſuite de leur bon droit: Et jaçoit ce que nagueres ayons donné certaines Proviſions ſur aucunes des matieres deſſuſdites, & que nos Lettres ſur ce octroyées ayent eſté publiées & enregiſtrées en noſtredite Cour, & en pluſieurs autres Auditoires de noſtredit royaume, pour icelles conſerver & garder, comme Loix & Ordonnances perpetuelles, paravant & depuis noſdites Ordonnances declaratives de nos droits & prerogatives. Neantmoins pluſieurs n'ont ceſſé & ne ceſſent de vexer & travailler noſdits ſubjets, par la maniere deſſuſdite; mais ont fait & font chacun jour pluſieurs autres induës entrepriſes, contre & au prejudice de noſdits droits, prerogatives, privileges, & juriſdiction temporelle, & pluſieurs autres grandes & indeuës oppreſſions, exactions, inquietations & travaux à noſdits ſubjets, au grand prejudice & dommage de Nous & de nos droits & juriſdiction temporelle, & du bien public de noſtredit royaume: & plus pourroit eſtre, ſi par Nous n'eſtoit ſur ce donnée proviſion, ainſi qu'avons deuëment eſté informez.

Rex cognoſcit de poſſeſſorio Beneficiorum Eccleſiaſticorum.

Litteræ & Ordinationes regales ligant ſubditos, quemadmodum leges ſcriptæ, ſi & quod Principi, &c inſt. de jure nat. gen. & civ.

Sçavoir faiſons que Nous, conſiderées les choſes deſſuſdites, voulans conſerver & garder noſdits droits, prerogatives, preéminences & privileges; & afin que doreſnavant aucuns n'en puiſſent pretendre juſte cauſe d'ignorance, deſirans auſſi que noſdits ſubjets ſoient tenus en paix & tranquillité, & obvier aux vexations, oppreſſions & travaux qu'induëment on leur donne & pourroit donner. Pour ces cauſes & conſiderations, & autres à ce Nous mouvans, & ſur ce euë deliberation avec pluſieurs gens de noſtre Conſeil, avons decreté, ſtatué, ordonné, & declaré, decretons, ſtatuons, ordonnons, & declarons par ces Preſentes, qu'à Nous & à noſtredite Cour de Parlement, & non à autre, appartient la declaration, connoiſſance, deciſion, & determination des collations par Nous & nos Predeceſſeurs faites des Benefices vaquans, & qui ont vaqué, & qui vaqueront en regale. Et ſemblablement qu'à Nous & à nos juges * & non à autre appartient la connoiſſance & determination des Benefices que Nous & nos Predeceſſeurs avons accouſtumé de conferer, & qui ont eſté conferez de plain droit, ſans ce que autre Iuge Eccleſiaſtique ne temporel s'en puiſſe ne doive entremettre, n'en connoiſtre, ſoit en matiere petitoire ou poſſeſſoire. Et en outre avons ordonné & declaré, ordonnons & declarons la connoiſſance des cas poſſeſſoires, meſmement en matiere de nouvelleté, pris & intentez pour occaſion des Benefices & matieres Eccleſiaſtiques, appartenir à Nous & à noſdits Iuges, * ſans ce qu'autres, pendant leſdits procez poſſeſſoires, en puiſſent ne doivent entreprendre aucune connoiſſance, decerner Commiſſions, cottations, faire procez, n'uſer de fulminations ne d'autres excommuniemens, ne cenſures Eccleſiaſtiques, ne determination. Si donnons en mandement par leſdites Preſentes, à nos amez & feaux Conſeillers les Gens tenans, & qui tiendront noſtredite Cour de Parlement, au Prevoſt de Paris, & à tous nos Baillifs, Seneſchaux, & autres Iuges de noſtre royaume, & à chacun d'eux, ſi comme à luy appartiendra, qu'en mettant noſtredite preſente volonté, Declaration & Ordonnance à execution, ils faſſent ou faſſent faire inhibition & deffenſe de par nous à tous les ſubjets de noſtredit royaume, & autres qu'il appartiendra. Et auſquels noſdits ſubjets nous defendons par ceſdites Preſentes, ſur peine de banniſſement de noſtredit royaume, & de confiſcation de tous leurs biens, & privation de la joüyſſance de leurs Benefices, eſtans en noſtredit royaume; Que pour occaſion deſdits Benefices Eccleſiaſtiques, par Nous ou noſdits Predeceſſeurs conferez en regale, ou par autre collation, à Nous appartenans de plain droit: & auſſi pour occaſion des benefices & matieres beneficiales ou Eccleſiaſtiques, dont a eſté, eſt, ou ſera procez pendant, en matiere de nouvelleté, en noſtredite Cour de Parlement, ou devant nos autres Iuges, ils ne traitent, ne faſſent traiter ne tenir en cauſe pardevant aucuns Iuges Eccleſiaſtiques, n'ailleurs qu'en noſtredite Cour de Parlement, ou pardevant nos autres Iuges devant leſquels leſdits procez ont eſté, ſont ou ſeront pendans. Et ne procedent ne faſſent proceder pour occaſion deſdits benefices par Nous conferez en regale, ou de plein droit. Et auſſi des benefices ou matieres Eccleſiaſtiques, dont leſdits procez ont eſté, ſont, ou ſeront pendans en noſtredite Cour de Parlement, ou pardevant noſdits autres Iuges, contre noſdits ſubjets, par citations, monitions, excommunications, n'autres cenſures Eccleſiaſtiques. Et ne la tirent, moleſtent, ne travaillent en Cour de Rome, ne ailleurs en juriſdiction Eccleſiaſtique, & ne faſſent ne procurent faire telles entrepriſes indeuës, contre ne au prejudice de nos droits deſſuſdits & juriſdiction temporelle. En faiſant en outre inhibition & deffenſe de par Nous, ſur ſemblables peines à nous à appliquer, à tous ceux qu'il appartiendra, que pour raiſon deſdits benefices dont noſdits ſubjets ont eſté pourveus par election, proviſion ou autrement, au Titre des ſaints Decrets, libertez de l'Egliſe de France, Ordonnances royaux, & Pragmatique Sanction, depuis l'inſtitution d'iceux, durant le temps de ladite Pragmatique Sanction, ils ne faſſent noſdits ſubjets citer, convenir, admoneſter, ne tiennent en procez en ladite Cour de Rome n'ailleurs, contre ne au prejudice des ſaints Decrets, & libertez de l'Egliſe de France, Ordonnances royaux, & Pragma-

* *Nos Iuges*] Quilibet in ſuo territorio, & meritò etiam de petitorio cognoſcunt, quia hujuſmodi Beneficia non ſunt propriè Eccleſiaſtica, unde nunquã ſemper curata. Et idem de Beneficiis ſpectantibus ad collationem Baronum vel ſimiliũ, ut omnis cognitio ſpectat ad eorũ Iudices, ita ut ad regios Iudices poſſint appellari, ut dixi in reg. Cancel. 18 de infir. reſignan. num. 186. C.M.

* *Iuges*,] Non excludit ſeculares non regios, niſi in caſu præventionis, quia hoc edictum eſt contra eos, ſed contra uſurpationẽ Eccleſiaſticorum, præſertim Curiæ papalis factum eſt, C.M.

tique Sanction, ne ſur ce les moleſtent ne travaillent en aucune maniere ; ainçois revoquent & faſſent revoquer & mettre au neant, à leurs propres couſts & dépens, tout ce qu'ils auront fait au contraire : & neantmoins tous ceux qui depuis & aprés la publication de nos autres Lettres données à Muret au mois May, l'an 1463. leurs Procureurs, facteurs & entremetteurs ont moleſté & travaillé, moleſteront & travailleront par Bulles ou procez Apoſtoliques, Sentences ou Iugemens de Cour d'Egliſe, par citations, monitions, excommunications, & autres cenſures Eccleſiaſtiques, noſdits ſubjets en Cour de Rome, ou ailleurs en Cour Eccleſiaſtique, contre & au prejudice du contenu en noſdites autres Lettres, & de noſdits droits & prerogatives : Nous les avons declarez & declarons dés maintenant pour lors, & deſlors pour maintenant, bannis perpetuellement de noſtredit royaume, leurs biens à nous confiſquez ; & avec ce avons declaré & declarons iceux gens d'Egliſe, leurs Procureurs, facteurs & entremetteurs, comme infracteurs deſdites Ordonnances, rebelles & deſobeyſſans à Nous, & à nos commandemens, eſtre indignes & incapables d'obtenir quelconques benefices en noſtre royaume ; & les avons privez & deboutez, privons & deboutons du tout, de noſtre certaine ſcience, propre mouvement, & authorité royalle, & par Edit general & irrevocable par ceſdites Preſentes, de la joüyſſance de tous leurſdits benefices, qu'ils ont & tiennent en noſtredit royaume, & auſſi de ceux qu'ils y pourront avoir & obtenir le temps avenir. Et en outre enjoignons à noſtredite Cour, & à tous noſdits autres Iuſticiers & Officiers, que tous infracteurs de noſdites Ordonnances, leurs procureurs, facteurs & entremetteurs ils prennent ou faſſent prendre au corps, & conſtituent priſonniers juſques à pleine reparation deſdites entrepriſes & abus, nonobſtant oppoſitions ou appellations quelleſconques. Et afin que nul ne puiſſe pretendre cauſe d'ignorance des choſes deſſuſdites ; Nous mandons & commandons expreſſément à noſtredite Cour, & à noſdits autres Juges, & chacun d'eux comme deſſus, qu'aprés que ces Preſentes ſeront publiées en leurſd. Auditoires, ils les faſſent publier & proclamer à ſon de trompe & autrement, és lieux où l'on a accouſtumé faire telles criées & publications. Et pource que l'on en pourra auoir affaire en pluſieurs lieux, Nous voulons qu'au *Vidimus* d'icelles foy ſoit adjouſtée comme à l'Original. En témoin de ce nous avons fait mettre noſtre ſcel à ces Preſentes. Donné à Luxieu prés Doullens, le dix-neufiéme jour de Juin, l'an de grace 1464. & de noſtre Regne le troiſieme. *Sic ſignatum*, Par le Roy en ſon Conſeil, I. de la Loëre.] *Et in plicâ erat ſcriptum* : Lecta, publicata, & regiſtrata Pariſiis, in Parlamento, die decimatertia Iulii, anno Domini 1464. *Sic ſignatum* Cheneteau. Datum Pariſiis, in Parlamento noſtro, die decimatertia Iulii, anno Domini 1464. & Regni noſtri 4. *Sic ſignatum per Cameram*, Cheneteau.

LXXXVII.

Remedium regium contra Bullas & Litteras Apoſtolicas ſuper ſucceſſione Eccleſiaſticorum, & media parte incompatibilium, & commendarum.

LUDOVICUS, Dei gratia, Francorum Rex, Baillivo Viromandenſi, vel ejus Locumtenenti, ſalutem. Nos ex Ordinatione noſtræ Parlamenti Curiæ, vobis tenore præſentium committimus & mandamus, quatenus Litteras inferiùs inſertas in locis Bailliviæ veſtræ conſuetis, taliter publicari & propalari faciatis, quòd nemo cauſam ignorantiæ prætendere valeat, rebelles, & contra tenorem earumdem Litterarum venientes, prout per eaſdem mandatur, puniendo & compellendo ad hoc viriliter & debitè : ab omnibus autem Iuſtitiariis & ſubditis noſtris, vobis, ac à vobis deputandis in hac parte pareri volumus ac jubemus.

Sequitur tenor prædictarum Litterarum.

LOÜIS, par la grace de Dieu, Roy de France. Comme pour conſerver, entretenir & garder nos droits, prerogatives, Coûtumes & uſages loüables de noſtre royaume, les Ordonnances de nos Predeceſſeurs, & obvier aux exactions * exceſſives qui ſe font de jour en jour des finances de noſtre royaume en Cour de Rome : meſmement touchant les dépoüilles & ſucceſſions des Prelats, & autres gens d'Egliſe beneficiez en noſtre royaume, qui vont de vie à trepas, & la moitié des benefices incompatibles, & commandes que les gens & Officiers de noſtre ſaint Pere le Pape ſe ſont efforcez & efforcent par chacun jour, prendre & lever, & d'exiger pluſieurs autres ſommes de deniers, par divers & eſtranges moyens intolerables & prejudiciables à nos ſubjets, & toute la choſe publique de noſtre royaume. A la requeſte de noſtre Procureur general, & de pluſieurs des Seigneurs de noſtre ſang & lignage, ait eſté par noſtre Cour de Parlement, enſuivant les Ordonnances de nos Predeceſſeurs, prohibé & deffendu que leſdites exactions, ſubſides, charges, & autres ſemblables, ne ſeroient doreſnavant cueillies, levées, n'exigées : ne ſeroit toleré ne permis les gens d'Egliſe, n'autres quelconques ſujets en noſtre royaume eſtre pour ce citez, inquietez ne moleſtez en quelque maniere que ce ſoit. Nonobſtant laquelle prohibition & deffenſe, pluſieurs Prelats, & autres gens d'Egliſe de noſtre royaume, ainſi qu'avons eſté informez depuis peu de temps en ça, ont payé, baillé, & délivré leſdites dépoüilles, & la moitié des fruits & revenus des incompatibles ou Commendes, ou pour icelles composé à aucunes grandes ſommes de deniers, avec le Treſorier & Officiers de Cour de Rome : Et qui pis eſt, pour annuller & mettre du tout au neant ladite inhibition & deffenſe, pluſieurs s'efforcent par Bulles & Commiſſions Apoſtoliques, proceder par excommuniemens, fulminations, & cenſures Eccleſiaſtiques, & privation de benefices contre les gens d'Egliſe de noſtred. royaume, qui refuſent ou different de payer les dépoüilles des trépaſſez, & la moitié des benefices incompatibles, & des commandes, & ne leur veut-on pourvoir de Prelatures, ne d'autres benefices electifs ou collatifs, que prealablement ils ne payent ou compoſent deſdites dépoüilles, & benefices incompatibles : leſquelles choſes ont eſté faites, & ſe continuent chacun jour, en enfraignant ladite prohibition & deffenſe, & les Ordonnances de nos Predeceſſeurs, & les uſages anciens de noſtre Royaume, & au grand prejudice de Nous & de la choſe publique d'iceluy noſtre royaume. Et plus pourroit eſtre, ſi par noſtre authorité & puiſſance n'y eſtoit obvié, & donné proviſion convenable. Pour ces cauſes & autres raiſonnables à ce Nous mouvans, voulans ladite prohibition & deffenſe eſtre obſervée & gardée en ſon entier, ſelon ſa forme & teneur, icelle avons loüée & approuvée, loüons & approuvons par ces Preſentes. Et en ce avons ſtatué & ordonné, ſtatuons & ordonnons par Edit, Loy, & Ordonnances generales & perpetuelles, que les exactions deſſuſdites, & autres ſubſides & exactions indeuës ceſſeront : & que doreſnavant elles ne ſeront levées, priſes, baillées par contrainte ne autrement, par quelque perſonne que ce ſoit, & qu'elles ne ſeront exigées ne priſes ſur les gens d'Egliſe beneficiez, ne ſur autres nos ſubjets, & que ſi aucuns eux diſans Commiſſaires, ou executeurs d'aucunes Bulles, Lettres, Mandemens ou Commandemens Apoſtoliques ſe vouloient efforcer de les met-

*Exactions] Adoique 14' numerans in commentario antiqui Senatuſconſulti Pariſ. gloſ. 19. verbo extorquere. C. M.

Nota quòd bonus Princeps non debet pati regnum ſuum ſpoliari ab extraneis.

Prohibet exactiones, ſubſidia, & ſimiles chargias in futurum fieri in regno Franciæ.

Debet Rex Conſtitutiones ſuas & Statuta defendere.

Digitized by Google

tre à execution ſur leſdits gens d'Egliſe, ou autres nos ſubjets, & proceder contre eux par cenſures, excommuniemens, fulminations, ou autrement en quelque maniere que ce ſoit ou peût eſtre, à payer ou compoſer deſdites dépoüilles & incompatibles, ne d'autres telles ou ſemblables exactions, que auſdits Commiſſaires ou executeurs ne ſoit obey; mais leur ſoit prohibé & defendu de faire leſdites exactions, ſur peine de confiſcation de corps & de biens, & de banniſſement de noſtre royaume. Et avec ce, voulons qu'ils ſoient pris, arreſtez & detenus priſonniers, & condamnez en amende envers Nous, & pour icelle, tenir priſon juſques à plein payement & ſatisfaction. Et outre plus, qu'on prenne, ſaiſiſſe, & mette en noſtre main toutes Bulles, Lettres & executoires, que leſdits executeurs auroient pardevers eux, pour faire aucune execution à l'encontre de noſtre preſente Ordonnance. Et d'abondant avons defendu & defendons à tous nos ſubjets, tant à ceux qui ſont demourans en noſtre royaume, qu'en Cour de Rome, & ailleurs hors noſtredit royaume, beneficiez en iceluy, de quelque eſtat ou condition qu'ils ſoient, que doreſnavant ils ne payent, faſſent, ſouffrent ou permettent aucune choſe eſtre payée aux Officiers de Cour de Rome, ou autres commis par noſtre ſaint Pere, pour raiſon deſdites dépouilles, & moitié des incompatibles & Commendes, ne n'en compoſent, faſſent ou ſouffrent compoſer par autres, ſous quelque couleur, ou occaſion que ce ſoit, ſur peine de banniſſement de noſtre Royaume, confiſcation de tous les biens des gens laiz nos ſubjets, des heritages, biens immeubles des gens d'Egliſe beneficiez en noſtre royaume. Et s'il eſtoit trouvé qu'aucuns fiſſent ou fiſſent faire le contraire au temps avenir, nous les declarons dés à preſent bannis de noſtre royaume, comme indignes d'y avoir n'obtenir aucuns benefices, comme infracteurs & tranſgreſſeurs de l'Ordonnance de Nous & de nos Predeceſſeurs, rebelles & deſobeïſſans à Nous & à nos commandemens. Et les heritages & biens immeubles des gens d'Egliſe beneficiez en noſtre royaume, à Nous acquis & confiſquez. Et pource que noſtre preſente Ordonn. par cauteles & voyes obliques, exquiſes par ceux qui reſident en Cour de Rome, pourroit eſtre retardée & empéchée, & l'execution d'icelle renduë illuſoire, ſi plus ample proviſion n'y eſtoit ſur ce donnée par Nous, avons outre les proviſions deſſuſdites ordonné & ordonnons, que tous les deniers qui ont eſté, ſont, & ſeront exigez, levez & baillez pour raiſon des dépouilles des trepaſſez, & la moitié des incompatibles & commandes, ou autres ſubſides & exactions indeuës, ſoient reaument & de fait pris, recouvrez & levez ſur le temporel des benefices de tous gens d'Egliſe beneficiez en noſtre Royaume, de quelque eſtat, qualité, prééminence ou condition qu'ils ſoient, à preſent reſidens, ou qui reſideront & demeureront, ou qui ont habitation en Cour de Rome, & que leurdit temporel ſoit pris, ſaiſy, & mis en noſtre main, & ſous icelle traité, regy & gouverné par bons & ſuffiſans Commiſſaires reſeans & ſolvables, juſques à plein payement, reception & ſatisfaction de deniers qu'on trouvera avoir eſté baillez à noſtredit ſaint Pere, ou en la Chambre Apoſtolique, ou à ſes Commis & deputez pour & à cauſe des choſes deſſuſdites, pour iceux deniers bailler & délivrer où & à qui il appartiendra, & par nous ou juſtice ſera ordonné. Et afin que de noſtre preſente Ordonnance aucuns ne puiſſent pretendre cauſe d'ignorance, nous voulons ceſdites Preſentes eſtre publiées en nos Cours de Parlement, & Chambre des Comptes de Paris, & en icelles eſtre regiſtrées, Si donnons en mandement par ceſdites Preſentes à nos amez & feaux Conſeillers les gens de noſtre Parlement & de nos Comptes à Paris, au Prevoſt de Paris, Baillifs de Touraine, de Sens, de Montargis, Seneſchaux de Poictou, Xaintonge & Lymoſin, & à tous nos autres Juſticiers, ou à leurs Lieutenans, & à chacun d'eux comme à luy appartiendra, que noſtredite preſente Ordonnance ils gardent & entretiennent, & faſſent garder & entretenir de point en point, ſelon ſa forme & teneur. Et à ce qu'aucun n'en puiſſe pretendre cauſe d'ignorance, les faſſent publier par leurs Auditoires & juriſdictions, ainſi que au cas appartient. Et pource que de ces Preſentes l'on aura affaire en pluſieurs lieux de noſtre royaume, Nous voulons qu'au *Vidimus* d'icelles fait ſous le ſcel royal, foy ſoit adjoûtée comme à l'Original; car ainſi nous plaiſt-il eſtre fait. En témoin de ce Nous avons fait mettre & appoſer noſtre ſcel à ces Preſentes. Donné à Dampierre le dernier jour de Juin, l'an de grace 1464. & de noſtre regne le troiſiéme. *Sic ſignatum*, par le Roy en ſon Conſeil, auquel vous le Patriarche Evéque de Bayeux, l'Eveſque de ſaint Brion, l'Admiral, les Sires du Lau & de Barroches, Maiſtre Jean Dauvet Preſident de Thoulouſe, Georges Havart, Jean Lenfant, Eſtienne Chevalier, Guillaume de Varie General, Jean du Vergier, Pierre Poignant, & autres eſtoient preſens.] *Et in plica erat ſcriptum*, Lecta, publicata, & regiſtrata Pariſiis in Parlamento, die decimatertia Auguſti, anno Domini 1464. & regni noſtri 4. *Sic ſignatum per Cameram*, Cheneſteau.

Illicita poſtulantibus & exigentibus non debet obediri.

Quod directo non conceditur, non debet fieri indirectè, ne fraus ſtatuto fiat.

Denarii exacti à gentibus Papæ, ab Eccleſiaſticis perſonis regni confiſcatur Regi.

LXXXVIII.

LUDOVICUS, Dei gratia, Francorum Rex, Baillivo Viromandenſi, vel ejus Locumtenenti ſimul. Nos ex Ordinatione dilectorum & fidelium noſtrorum Præſidentium noſtræ Curiæ Parlamenti, ipſo vacante, vobis tenore Præſentium committimus & mandamus, quatenus Litteras inferiùs inſertas, in locis veſtræ Bailliviæ conſuetis, taliter publicari & propalari faciatis, quòd nemo cauſam ignorantiæ prætendere valeat: rebelles, & contra tenorem earumdem Litterarum venientes, prout per eaſdem mandatur, puniendo & compellendo ad hoc viriliter & debitè: ab omnibus autem Juſtitiariis & ſubditis noſtris, vobis, ac à vobis deputatis in hac parte pareri volumus, & jubemus.

Per antiquas Conſtitutiones & Ordinationes gratiæ expectativæ non deberent habere locum in Eccleſia Gallicana.

Sequitur tenor ſupradictarum Litterarum noſtrarum.

[LOUIS, par la grace de Dieu, Roy de France, à tous ceux qui ces preſentes Lettres verront, ſalut. Noſtre Procureur-General nous a fait remontrer, que combien que par les ſaints Canons & Decrets anciens gardez & obſervez par l'Egliſe Gallicane, & par les privileges d'icelle, aucunes graces expectatives ne deuſſent avoir cours, n'eſtre données aux benefices qui ſeroient deſlors en avant vacans; neantmoins depuis l'obeïſſance par Nous faite à feu noſtre * ſaint Pere le Pape puis dernierement & nagueres trepaſſé, & lequel a preſidé au ſaint Siege Apoſtolique, ont eſté données leſdites graces expectatives ſur les benefices de noſtre royaume & Dauphiné, en ſi grand & exceſſif nombre & multitude, & à toutes manieres de gens, tant eſtranges & non lettrez, que autres perſonnes quelconques, que la choſe eſt venuë à telle confuſion, * qu'à peine y avoit homme d'Egliſe en noſdits royaume & Dauphiné, qui à cauſe d'icelles graces ſe peuſt dire ſeur en l'aſſecuration d'aucun benefice, à l'occaſion des *anteferri* & autres clauſes & prerogatives qui ont eſté miſes en icelles graces expectatives, diverſitez de regles de Chancellerie Apoſtolique, derogatoires à Droit commun & autrement. Par leſquelles clauſes, & par les autres ſubtilitez & malices des impetrans d'icelles graces, pluſieurs inconveniens & dommages ſe ſont enſuivis à Nous, noſdits royaume & Dauphiné, & à nos ſubjets, tant en evacuation des pecunes, procez en Cour de Rome, pour obtenir leſdites graces, comme pour faire les

* *Feu.*] Scilicet Pio II. poëtæ, & ſic contra Paulum 2. qui è mercatore Veneto tandem Papa factus eſt, emanavit hæc Conſtitutio. C. M.

* *Confuſion*] Dixi in commentario antiqui Areſti Pariſienſis ca. 8. in ver. inordinatè. C. M.

Digitized by Google

procez & plaidoiries ſur icelles, tant en icelle Cour de Rome qu'ailleurs. Et ont pluſieurs de noſdits ſubjets vendu leurs heritages, & baillé les deniers à leurs enfans, parens & amis, pour obtenir leſdites graces, dont ils ſont cheüs en grande pauvreté & miſere: & ſont les aucuns morts en chemin à la pourſuite d'iceux, & les autres diſtraits de leur eſtude. Et auſſi ont eſté & ſont leſdites graces expectatives cauſe de machiner la mort des perſonnes des poſſeſſeurs des benefices ſur leſquels elles ont eſté levées, données & obtenuës, & ont eſté, & ſont noſdits ſubjets aux cauſes deſſuſdites grievement & indeuëment travaillez, & endommagez en pluſieurs & diverſes autres manieres. Et en outre, combien que par privilege & les Ordonnances royaux, aucun ne puiſſe obtenir benefices electifs * en noſtredit royaume, s'il n'eſt natif d'iceluy, & que pour la ſeureté de Nous & de noſtredit royaume & Dauphiné, Nous ayons grand intereſt qu'aux Eveſchez, Abbayes, & autres dignitez & benefices electifs de noſdits royaume & Dauphiné, ſoit pourveu de gens notables, connus, & à Nous agreables, ſeurs & ſtables; meſmement pource que ceux qui obtiennent leſdits benefices, ont à cauſe d'iceux, pluſieurs Places & Fortereſſes, & nous en ſont par eux deus pluſieurs droits & ſervices. Toutefois noſtredit feu ſaint Pere a donné leſdites graces & autres proviſions en ſi grand nombre, & à toutes manieres de gens, de quelque nation, royaume, ou region qu'ils fuſſent indifferemment, que pluſieurs ſous ombre & couleur d'icelles graces & proviſions, ſe ſont boutez & introduits eſdites dignitez & benefices electifs de noſtredit royaume, & les occupent; jacoit ce que pluſieurs d'iceux ſoient eſtrangers, inconus, & à Nous non feables, & qui ne Nous pourroient, ne devroient faire les devoirs & ſervices qu'ils Nous ſont tenus faire à cauſe deſdits benefices, dont s'en ſont enſuivis pluſieurs autres grands & innumerables maux à Nous & à la choſe publique de noſdits royaume & Dauphiné: au tres-grand detriment deſdits gens d'Egliſe, diminution du ſervice divin, diſruption des Egliſes, maiſons, & autres edifices d'iceux benefices, & à la tres-grande fraude & deception des fondateurs d'icelles Egliſes: & ſeroit plus au temps avenir, ſi par Nous n'eſtoit donné proviſion, ainſi que toutes ces choſes & autres nous a fait remonſtrer noſtredit Procureur, requerant humblement, qu'attendu que ledit ſaint Siege Apoſtolique eſt à preſent vaquant, & que s'il eſt permis à chacun aller à Rome querir leſdites graces expectatives, & autres proviſions, comme on faiſoit par cy-devant, ce pourroit eſtre choſe trop evidemment grevable & prejudiciable à Nous, noſdits royaume & Dauphiné, & à nos ſujets, il nous plaiſe ſur ce donner proviſion convenable. Sçavoir faiſons, que Nous, ces choſes conſiderées, voulans obvier aux inconveniens deſſuſdits pour le temps avenir, & ſur ce eu advis & deliberation avec les gens de noſtre Conſeil, pour les cauſes deſſuſdites & autres juſtes & raiſonnables à ce nous mouvans, avons ordonné & ordonnons eſtre prohibé & deffendu, & par ces Preſentes prohibons & deffendons à toutes manieres de gens, de quelque eſtat ou condition qu'ils ſoient, que doreſenavant ils n'aillent, n'envoyent, ſoit par Bulles, Lettres de change, n'autres moyens quelconques querir, pourchaſſer, ne obtenir en Cour de Rome graces expectatives, n'autres Bulles ou Lettres Apoſtoliques equipollentes à icelles, ſoit ſous couleur de reſervations generales ou ſpeciales, n'autrement en quelque maniere que ce ſoit, ſur leſdits benefices de noſdits royaume & Dauphiné. Et pareillement prohibons & deffendons (comme deſſus) qu'aucuns voiſent, ou envoyent en ladite Cour de Rome, pour avoir, n'obtenir quelques Evêchez, Abbayes, dignitez, ou autres benefices electifs, ſans premierement avoir nos vouloir & conſentement de ce faire, le tout ſur peine d'encourir noſtre indignation, de perdre les deniers dont les Procureurs, Facteurs, Meſſagers, & entremetteurs, ſeroient trouvez ſaiſis par Bulles, Lettres de change, ou autres, pour porter & envoyer en ladite Cour de Rome à la cauſe deſſuſdite, & d'amende arbitrale envers Nous juſques à ce que par Nous autrement en ſoit ordonné.

* Electifs) Idẽ de aliis ut ſup par. 3. de conſt. reg. tit. 32. §. .. ubi dixi. C M.

In regno Franciæ nõ natus de regno non poteſt obtinere aliquod beneficium electivum.

Prohibet impetrare gratias expectativas ſuper beneficiis in regno & Delphinatu exiſtẽtibus quocumque modo.

Si donnons en mandement par ceſdites Preſentes, à nos amez & feaux Conſeillers, les gens tenans ou qui tiendront noſtre Cour de Parlement, au Prevoſt de Paris, & à tous nos Baillifs, Seneſchaux, Maiſtres des ports, & à tous nos Juges de noſdits royaume & Dauphiné, & à chacun d'eux, ſi comme à luy appartiendra, que noſdites Ordonnances, prohibitions & deffenſes ils entretiennent, ou faſſent entretenir de point en point, ſelon leur forme & teneur. Et ſi aucuns eſtoient allez, ou avoient envoyé en lad. Cour de Rome par cy-devant, & obtenu Bulles & graces expectatives ou autres proviſions touchant les choſes deſſuſdites, & s'en fuſſent aidez, ou vouloient aider, qu'ils les contraignent à eux en deſiſter & departir. Et à revoquer, faire caſſer & annuller à leurs dépens, tout ce qu'ils auroient fait au contraire, par priſe & arreſt deſdites graces expectatives, Bulles, proviſions, & procez Apoſtoliques, & des monitions & citations qu'ils auroient fait ou pourroient faire, contraires au contenu en ceſdites Lettres & effet d'icelles; detention auſſi des perſonnes des impetrans, porteurs, & autres qui ſe voudroient aider d'icelles graces, Bulles, procez & proviſions, priſe & exploictation du temporel deſdits gens d'Egliſe en noſtre main, juſques à ce qu'ils ayent obey, en les condamnant pour ce à amendes pecuniaires envers nous, telles qu'ils verront eſtre à faire, comme tranſgreſſeurs de noſdites Ordonnances, declarant leſd. peines à l'encôtre d'eux, & chacun d'eux, en les contraignant à les nous payer par toutes voyes & manieres en tel cas requiſes. Et à ce que nul ne puiſſe pretendre cauſe d'ignorance, nous mandons & commandons derechef à noſtredite Cour de Parlement, & à noſdits autres Juges, & à chacun d'eux, comme deſſus, que ceſdites Preſentes ils faſſent publier chacun en ſa juriſdiction à ſon de trompe: & autrement aux lieux où l'on a accouſtumé de faire criées & publications. Et pource que l'on en pourra avoir affaire en pluſieurs lieux, nous voulons qu'au *Vidimus* d'icelles fait ſous le ſcel royal, ſoit foy adjouſtée comme à l'Original. En témoin de ce Nous avons fait mettre noſtre ſcel à ceſdites Preſentes. Donné à Ruë en Ponthieu, le dixiéme jour de Septembre: l'an de grace 1464. & de noſtre regne le 4. *Ainſi ſigné*, Par le Roy à la relation du Conſeil, *I. de la Loere.*

LXXXIX.

*Que l'on n'eſt tenu * de connoiſtre ou nier ſcedules, ſinon qu'elles ſoient obligatoires:*

Extrait des Regiſtres de Parlement.

* Tenu.) Imò ad finẽ probationis & veritatis licet, non ad finẽ munitionis, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 78. ſuprà ad q. Gall. 313. C. M.

[ENtre Maiſtre Helye de Livres demandeur & requerant l'enterinement de certaine Requeſte par luy baillée à la Cour: & en ce faiſant, que Maiſtre Jean Compain connoiſſe ou nie certaines Lettres & ſcedules dont s'aide contre luy ledit de Livres, d'une part; & ledit Maiſtre Jean Compain deffendeur d'autre. Veuë par la Cour ladite Requeſte, Lettres & ſcedules, avertiſſemens, &c. Dit a eſté que ledit deffendeur ne ſera tenu connoiſtre ou nier leſdites Lettres & ſcedules, les dépens de cette inſtance reſervez en diffinitive. Dit aux parties le treiziéme jour d'Avril, l'an mil quatre cens quatre-vingts, aprés Paſques: ainſi ſigné, *Chartelier.*

XC.

Digitized by Google

X C.

* Arreſt ſingulier *ſuper trigeſimam-quartam Regulam Cancellariæ Apoſtolicæ continens quòd poſſeſſio Beneficii reſignati in Romana Curia, debet adipiſci & publicari infra ſex menſes, & ſi extra Curiam Romanam, infra menſem; aliàs ſi reſignans moriatur in poſſeſſione Beneficii reſignati, dicitur vacare per ejus mortem, & non per ejus reſignationem.*

CUm lis mota fuiſſet coram Præpoſito noſtro Pariſienſi, ſeu ejus Locumtenente, inter Magiſtrum Gilbertum *de Coulons*, in materia novitatis & ſaiſinæ, actorem & conquerentem ex una parte, & Magiſtrum Martinum *Granlart*, defenſorem & opponentem ex altera. Super eo quod dictus actor dicebat & proponebat quòd vacante Canonicatu & præbenda Eccleſiæ Nivernenſis, per deceſſum defuncti Magiſtri Jo. *Darmes*, eorum ultimi & immediati poſſeſſoris pacifici, Epiſcopus Nivernenſis eidem actori eoſdem Canonicatum & præbendam contulerat, ac in vim Litterarum collationis poſſeſſionem adeptus fuerat. Ob quod poſſeſſione & ſaiſina ſe Canonicum & præbendatum ejuſdem Eccleſiæ dicendi & nominandi, aliiſque poſſeſſionibus pertinentibus latiùs in proceſſu declaratis, extabat: quo non obſtante prædictus *Granlart* ſe dictorum Canonicatus & præbendæ titularium & poſſeſſorem nominare & gerere, ac eorumdem fructus & emolumenta percipere voluerat. Ob quod prædictus actor querimoniam in dicto caſu novitatis intentaverat. Nec obſtabat quòd prædictus *Granlart* prædictum defunctum Magiſtrum Joannem *Darmes* eoſdem Canonicatum & præbendam ad ſui utilitatem in Curia Romana, anno Domini 1498. reſignaſſe, ac de illa poſſeſſionem in vim proviſionis Apoſtolicæ accepiſſe dicebat, quoniam id minùs verum erat: poſſeſſioque, ſi quam dictus defenſor niſus eſſet accipere, ficta & clandeſtina, inſtrumentumque deſuper confectum falſum, & quicquid aliud ſcripto inveniretur, fictum & ſimulatum erat & fuerat. Quoniam prædictus *Darmes* ſemper dictos Canonicatum & præbendam, quoad vixerat, tenuerat & poſſederat. Et in terminis juris, quotiens alienans ſeu renuntians reperitur poſſidere rem alienatam, talis renuntiatio ſeu alienatio præſumitur ſimulata. Et etiam regula in Camera Cancellariæ Apoſtolicæ facta, per quam ſi beneficia Eccleſiaſtica in Curia Romana reſignata, & poſſeſſio eorum infra ſex menſes, ab eis quibus collata fuerint, petita non fuerit, ſi reſignantes poſteà in poſſeſſione bonorum reſignatorum, deceſſerint; non per reſignationem, ſed per mortem vacare cenſetur, notoriè in dicta Curia & optima ratione obſervata extiterat. Verùm prædictus defenſor, poſt prædicti *Darmes* deceſſum, ad Capitulum & Canonicos ejuſdem Eccleſiæ, ut eum in poſſeſſionem dictorum Canonicatus & præbendæ dictæ Eccleſiæ ponerent & inducerent, ac ſtatum in choro & locum in Capitulo ſibi aſſignarent, non petierat & requiſierat. Idcircò ipſum nullam hujuſmodi Canonicatus & præbendæ anteà poſſeſſionem habuiſſe conſtabat. Prædicto verò defenſore in contrarium dicente & proponente, quòd in menſe Octobri, anno Domini 1498 prædictus defunctus Magiſter Joannes *Darmes*, tunc Canonicatus & præbendæ prædictorum pacificus poſſeſſor, illos per Procuratorem ſufficienter fundatum in manibus Romani Pontificis reſignaverat, qui eamdem reſignationem admiſerat, & eos prædicto defenſori contulerat, prout per Litteras Apoſtolicas ex eo confectas apparebat. In vim quarum, & proceſſus ſuper eiſdem forma conſueta facti, ipſe defenſor ſeu ejus Procurator ſufficienter fundatus, in menſe Maii, anno Domini 1499. in poſſeſſionem * prædictorum Canonicatus & præbendæ poſitus & receptus fuerat. Hiſque titulis ipſe defenſor in poſſeſſione & ſaiſina prædictorum Canonicatus & præbendæ erat. Ac de dictis poſſeſſionibus & ſaiſinis & aliis in proceſſu declaratis, prædicto actore, ac pluribus aliis publicè, abſque contradictione videntibus, ſcientibus, & maximè per ultimos annos & expleta uſus & gaviſus fuerat; verumtamen prædictus actor ipſum defenſorem in eiſdem poſſeſſionibus & ſaiſinis turbare & impedire, ac ſe in poſſeſſione & ſaiſina prædictorum Canonicatus & præbendæ, eorumque fructuum manutenerí fecerat: ad quod prædictus defenſor ſe oppoſuerat, ſuamque oppoſitionem ſuſtinuerat. Nec obſtabat prædicti Epiſcopi Nivernenſis collatio, vigeſima nona Januarii 1500. eidem actori facta, quoniam ipſa collatio de jure erat nulla, tamquam de beneficio non vacante facta, cum ipſi Canonicatus & præbenda longo tempore ante deceſſum prædicti *Darmes*, de perſona prædicti defenſoris repleti eſſent, nullaque fictio ſeu ſimulatio in eiſdem collatione & poſſeſſione ipſius defenſoris extabat; ſed realiter & de facto prædictus *Darmes* reſignationem paſſaverat, ac ipſe defenſor poſſeſſionem acceperat, ac eiſdem uſus & gaviſus fuerat. Quapropter prædicta regula Cancellariæ, ſi quà erat, locum in hoc caſu ſibi minimè vendicabat: quare mediis prædictis, & aliis latiùs in proceſſu declaratis, quælibet dictarum partium in poſſeſſione & ſaiſina prædictorum Canonicatus & præbendæ fructuum & emolumentorum eorumdem manutenerí & conſervari, manumque noſtram & omne aliud impedimentum ob dictarum partium controverſiam appoſitam ſeu appoſitum ad ſui utilitatem tolli & amoveri: Et in caſu dilationis recredentiam ſibi fieri & adjudicari, ac ſuam partem adverſam in expenſis, damnis & intereſſe condemnari petebat & requirebat. Tantúmque proceſſum extitiſſet, quòd dictis partibus auditis, & ad earum facta ſcribendum, tradendum & producendum quicquid tradere & producere vellent; ipſiſque ſcripturis, Litteris, Titulis & monimentis traditis & productis, necnon inſtrumento poſſeſſionis, per dictum defenſorem, die octava Maii 1499. prætenſæ per dictum actorem falſo manutenſo: & in jure tam ſuper recredentia quàm ſuper principali appunctatis, Præfatus Præpoſitus noſter, ſeu ejus Locumtenens, per ſuam Sententiam declaraſſet quòd nihil de proceſſu rejiceretur. Et inſuper partes prædictas in principali contrarias appunctando, recredentiam prædictorum Canonicatus & præbendæ Nivernenſis prædicto defenſori, expenſis in diffinitiva reſervatis, adjudicaſſet, fuit à dicta Sententia, pro parte prædicti actoris ad noſtram Parlamenti Curiam appellatum. Auditis igitur in dicta Curia noſtra partibus antedictis, in cauſa appellationis prædictæ, proceſſuque an bene vel malè fuerit appellatum ad judicatum recepto, eóque viſo & diligenter examinato, per judicium præfatæ Curiæ noſtræ dictum fuit prædictum Præpoſitum noſtrum, ſeu ejus Locumtenentem malè judicaſſe; dictum verò appellantem bene appellaſſe. Et per idem judicium eadem Curia noſtra prædictum appellantem in poſſeſſione & ſaiſina prædictorum Canonicatus & præbendæ Eccleſiæ Nivernenſis, fructuumque & emolumentorum eorumdem, prædictum intimatum in expenſis, damnis, & intereſſe cauſæ principalis condemnando, manutenuit & conſervavit, manutenetque & conſervat. Pronuntiatum decimaquarta die Auguſti, anno Domini milleſimo quingenteſimo quarto. Extractum à Regiſtris Curiæ Parlamenti. Sic ſignatum, *S. du Tillet.*

Quotiens alienans ſeu renuntians rem alienā repetitur poſſidere, talis renuntiatio ſeu alienatio præſumitur ſimulata.

Nota pulcham regulam Cancellariæ.

* *Poſſeſſionem.*) Sed non debitè publicatam, & reſignante in poſſeſſione remanente, & poſt ſex menſes in ea moriente, ut plenè ſcri; ſi ſuper regula. C. M.

Collatio beneficii non vacantis eſt ipſo jure.

XCI.

Arreſt touchant les ſubrogations qui ſe doivent demander dedans l'an; aliàs *ne ſont à recevoir.*

* *Reſſuge.*) Qui fuerat ſollicitator reſignantis in eadem cauſa.

CUm lis mota fuiſſet coram Præpoſito noſtro Pariſienſi, aut ejus Locumtenente, inter Joannem *du Reſſuge*, Religioſum Ordinis ſancti Benedicti actorem, ac certarum Litterarum in forma ſubrogationis per eum à Nobis obtentarum, interinationem requirentem, ex una parte; Et Magiſtrum Petrum *Marie*, in noſtra Parlamenti Curia Advocatum; & Gaufredum de Ambaſia, Ordinis Cluniacenſis, etiam Religioſum: Inquantum quemlibet eorum tangebat, defenſores ex altera. Super eo quòd dictus actor dicebat quòd Prioratus de Somniaco, conventualis Cluniacenſis Ordinis, ac Claromontenſis diœceſis: per obitum Ludovici de Rupecanardi quondam Epiſcopi Xantonenſis vacantis, Magiſter Matthæus Galteri ſacræ paginæ Profeſſor, collationem obtinuerat. Cujus virtute in poſſeſſionem inductus per dictos *Marie* & de Ambaſia in eadem poſſeſſione turbatus fuerat. Quapropter coram Præpoſito noſtro Pariſienſi, inter præfatas partes proceſſus in materia novitatis & ſaiſinæ intentatus, in eoque tantum proceſſum extiterat, quòd dictis partibus auditis, querimonia furnita, partes in principali certo modo proceſſuræ, appunctatæ fuerant. Dicebat inſuper quòd dicto proceſſu pendente, idem Matthæus Galteri litium anfractus metuens, prætactum Prioratum in manibus ſanctiſſimi domini noſtri Chriſti Vicarii, per Procuratorem ſuum decimonon. anno Domini 1506. conſtitutus, quarto Idus ſeu decima die Septembris, anno prædicto reſignaverat, ac de eodem, prætactis decima die & anno proviſio ſibi facta fuerat: cujus medio, ut in ipſo proceſſu, in jus & locum prælibati Matthæi ſubrogaretur, binas Litteras à Nobis undecima die Decembris, & quarta Januarii obtinuerat: ad quarum interinationes prætacti defenſores ad malam & injuſtam cauſam ſe oppoſuerant: Nec obſtare dicebat quòd iidem defenſorem ipſum actorem, eò quòd poſſeſſionem dicti Prioratus infra annum à tempore proviſionis ſibi factæ non apprehenderat, nec infra annum inſtantiæ poſſeſſoriæ præfixum, in dicto proceſſu ſe ſubrogari petierat. Quinimò poſt biennium, & eò ampliùs, poſſeſſionem jamdicti beneficii adeptus fuerat, dictaſque Litteras à Nobis impetraverat, inadmiſſibilem eſſe allegaverant, cùm ad poſſeſſionem apprehendendam poſt jus in beneficio quæſitum: nec jure nec conſuetudine certus terminus præfixus eſſet, dictaque inſtantia poſſeſſoria cum dicto Matthæo *Galteri*: qui non obſtante prædicta reſignatione, donec per eum (cui virtute ejuſdem renuntiationis dicti Beneficii proviſio facta fuerat) poſſeſſio apprehenſa fuiſſet, ejuſdem beneficii, juſtæ poſſeſſioni inſtiterat, tamquam legitimo poſſeſſore, uſque ad dicti actoris adventum & poſſeſſionem, continuata fuiſſet. Et ulteriùs dicebat annum prætactæ inſtantiæ poſſeſſoriæ, propter probabilem dictarum reſignationis admiſſæ, & proviſionis factæ ſibi, ignorantiam minimè in ſui detrimentum currere debuiſſe. Quare mediis & cauſis prædictis, ac aliis latiùs in proceſſu declaratis, prænominatus actor medio dictarum Litterarum, in jus & locum dicti Matthæi *Galteri* in dicto loco ſubrogari, dictoſque defenſores in ſuis expenſis condemnari petebat, & requirebat. Supradictis defenſoribus ex adverſo dicentibus, quòd per reſignationem per eumdem *Galteri* factam, jus & poſſeſſio dicti Prioratus vacaverant, dictaque inſtantia lapſu anni perempta * eorumdem defenſorum poſſeſſio, quoad memoratos Matthæum *Galteri* & actorem, libera permanſerat: quódque idem actor qui nullam prædictarum reſignationis admiſſæ, & proviſionis ſibi factæ, ac poſſeſſionis ejuſdem beneficii, infra annum à dicta proviſione non adeptæ, ac inſtantia coram dicto noſtro Præpoſito Pariſienſi pendente, conſiderata beneficii qualitate, ac frequenti ejus cum prætacto Matthæo *Galteri* converſatione, juſtam & probabilem ignorantiæ cauſam, aut excuſationem poſt biennium, & eò ampliùs prætendere potuerat: attento etiam communi Franciæ ſtylo in caſu novitatis & ſaiſinæ poſt annum & diem, agendi viam præcludẽte, manifeſtè inadmiſſibilis erat. Quare mediis & cauſis ſupradictis, & aliis etiam in dicto proceſſu latiùs declaratis, iidem defenſores, memoratum actorem ad dictarum Litterarum interinationem requirendam inadmiſſibilem dici & declarari, ac in ipſorum expenſis, damnis, & intereſſe condemnari petebant & requirebant. Super quibus, dictis partibus auditis, & per advertiſſamenta ſcribendum, producendumque quicquid producere vellent: dictis advertiſſamentis, Litteris, ac munimentis hincinde productis tandem in jure appunctatis, ſupradictus Præpoſitus noſter, ſeu ejus Locumtenens, per ſuam Sententiam, prælibatum actorem in dicto proceſſu, in jus & locum dicti Matthæi *Galteri*, non obſtantibus quibuſcumque per eoſdem defenſores propoſitis, expenſis in diffinitiva reſervatis, prædictas Litteras interinando ſubrogaſſet; fuit à dicta Sententia pro parte ipſorum defenſorum, ad noſtrã Parlamenti Curiam appellatum. Auditis igitur in eadem noſtra Curia partibus antedictis, in cauſa appellationis prædictæ, proceſſuque an bene vel malè fuerit appellatum, gravaminibus infra octavam tradendis, necnon certis Litteris in forma requeſtæ civilis, per dictum *Marie* à Nobis obtentis, contra quas memoratus intimatus ſchedulam, ſi ſibi bonum videretur, infra triduum tradere poſſet, junctis & ad judicandum receptis. Eoque unà cum dictarum partium novis productionibus, contradictis & ſalvationibus earumdem, certaque requeſta per ſæpenominatum de Ambaſia 27. die April. noviſſimè lapſi porrecta per quã dictos Matthæũ *Galteri* & *du Reſſuge* ſuper dictarum reſignationis, proviſionis, & inſtantiæ ſcientia vel ignorantia interrogari petebat, in ſacco dicti proceſſus ex Ordinatione ejuſdem Curiæ noſtræ poſita, dictis gravaminibus & requeſta civili minimè traditis, viſo & diligenter examinato, per judicium præfatæ Curiæ noſtræ ſupradictæ requeſtæ minimè reſpectum habendo, dictum fuit ſupradictum Præpoſitum noſtrum, ſeu ejus Locumtenentem malè judicaſſe, dictos verò appellantes bene appellaſſe. Et per idem judicium dicti Præpoſiti, ſive ejus Locumtenentis Sententiam corrigendo, & emendando memoratum intimatum ad dictam ſubrogationem requirendam inadmiſſibilem eſſe, ipſum in expenſis cauſæ principalis, earumdem taxatione Curiæ noſtræ reſervata, condemnando, declaravit atque declarat. Pronuntiatum viceſimatertia die Junii, anno Domini milleſimo quingenteſimo nono. Extractum à Regiſtris Curiæ Parlamenti; Et ſignatum, *F. du Tillet.*

* *Perempta.*) Et ſic reſignans non fuerat ſemper proſecutus, tum ob ſequeſtrum interim non poſſederat, aliàs fuiſſet bene judicatum, nec locus eſſet huic Arreſto. Adde ſimile Arreſtum latum in publicis actionibus, die Iovis 8. Ianuar. 1514. quo frater Iacobus *de Pontignes, touchant le Prieuré de Reſny fut debouté de pareille ſubrogation, & Iteã du Dreu Chanoine de Chartres abſens.* C. M.

XCII.

Arreſt ſur la Regle de veriſimili notitia.*

* *Notitia.*) Ita putat vulgus Pragmaticorũ, & malè, quia veriùs ſuper Decreto de ſublatis Litteris, ut mox aperiam. C. M.

CUm lis quadam Sententia per Seneſchallum noſtrum Pictavenſem, ſeu ejus Locumtenentem, ad utilitatem Magiſtri Georgii *Biton*, defenſoris & opponentis, contra Magiſtrum Mathurinum *de Conſay*, actorem & conquerentem, lata, ratione furnimenti querimoniæ per actorem prædictum ad cauſam Canonicatus & præbendæ quos in Eccleſia beatiſſimi Hilarii majoris, Pictavis defunctus Magiſter Joannes *de Conſay* obtinere ſolebat, jamdicto actori (ut dicebat, per reſignationem dicti defuncti, aut per ipſius obitum, ſeu

Digitized by Google

aliàs quoviſmodo vacantium, per ſummum Pontificem expreſſa derogatione regulæ Cancellariæ Romanæ ſuper effluxione, pro ad Romanam Curiam à locis in quibus beneficiati decedunt, eundi, congrui temporis veriſimilitudine, octavo idus Aprilis, annò Incarnationis dominicæ M. quadringenteſimo nonageſimo octavo, collatorum captæ ſeu intentatæ. Quam quidem querimoniam furnitam remanere deberet ac ipſam, necnon ejus executionem per Guidonem *Olinico* ſervientem noſtrum factam inſequendo, dictos Canonicat. & præbend. unà cum juribus, fructibus proficuis, revenutis & emolumentis eorumdem ſequeſtratis, dictoque defenſori, quatenus illud quod exinde ceperat, reſtabiliret, præcipi & injungi, Litteris ſuper ſedente dicti furnimenti & ſequeſtrationis, per dictum defenſorem à Nobis obtentis non obſtantibus, idem actor condemnaretur: Prædictus verò defenſor jus in ipſis Canonicatu & præbenda, medio collationis ordinariæ, duodecima dicti menſis Aprilis ſibi factæ prætendens; dictas Litteras per eum à Nobis obtentas interinando, nullam ſæpedictorum Canonicatus & præbendæ ſequeſtrationem realem prætextu dictæ querimoniæ fieri: quinimò ipſum defenſorem in poſſeſſione & ſaiſina eorumdem potiſſimùm, quod ut dicebat in craſtinum obitus dicti defuncti dicto actori, mediis per eum prætenſis per dictum ſummum Pontificem, contra jamdictam Cancellariæ Romanæ regulam collati extitiſſent, remanere, deberi, dici & declarari reſpectivè petebant & requirebant. Per quam dictus Seneſchallus vel ejus Locumtenens, dictas Litteras à Nobis per dictum defenſorem obtentas interinando, dictamque ſequeſtrationem ſuperſedendo, quòd nulla ipſorum Canonicatus & præbendæ realis ſequeſtratio fieret, expenſis hujuſmodi incidentis in diffinitiva reſervatis, dixerat & declaraverat, fuiſſet pro parte dicti actoris ad noſtram Parlamenti Curiam appellatum. Auditis in dicta Curia noſtra partibus antedictis in cauſa appellationis prædictæ, proceſſuque an bene vel malè appellatum foret ad judicandum recepto, eóque Procuratore tamen noſtro generali (cui ex dictæ Curiæ noſtræ Ordinatione idem proceſſus oſtenſus extitit) pariter audito, viſo, & diligenter examinato, per judicium præfatæ Curiæ noſtræ dictum fuit, ſupradictum Seneſchallum noſtrum, ſeu ejus Locumtenentem bene * judicaſſe, dictumque appellantem malè appellaſſe, & emendabit idem appellans, ipſum in expenſis hujuſmodi cauſæ appellationis condemnando, taxatione earumdem dictæ Curiæ noſtræ reſervata: Remiſitque ac remittit dicta Curia noſtra partes prædictas coram dicto Seneſchallo, ſeu ejus Locumtenente, ad menſem ulteriùs ſuper principali proceſſuras facturas, ut fuerit rationis. Pronuntiatum viceſimatertia die Decembris, anno Domini milleſimo quadringenteſimo nonageſimo nono. Extractum de Regiſtris Curiæ Parlamenti. *Du Tiller.*

* *Bene.*] Curia nil decidit ſuper Rege de veriſimili notitia, & appellans non produxerat inſtrumentum mandati ad reſignandum, quòd ſi feciſſet, Sententia fuiſſet infirmata. Vide quæ ſuper d. regula dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 37. gl. 10. num. 35. & poſteà latiùs ſuper commentario ſuper reg. Cancellariæ, C.M.

XCIII.

La connoiſſance du petitoire, etiam *par Lettres particulieres du Roy, ne peut eſtre attribuée à Meſſieurs des Requeſtes.*

[LE quinze de May cinq cens quinze, fut au au profit de la veuve Georges *de Venir*, ſeigneur du Bois, & ſes conſors, appellãs des gens tenans les Requeſt. du Palais al'encontre de Meſſire Charles Daillon, ſeigneur du Lude, intimé, decidé 2. points notables. Le 1. qu'en enſuivant le 43. artic. des premieres Ordonn. de Louys XII. * Meſſieurs des Requeſtes ne connoiſtront de la matiere principale qui eſt petitoire; combien que ledit * ſeigneur du Lude euſt Lettres particulieres pour leur en attribuer la connoiſſance. Le 2. que ſelon le

* *Loüis*] XII. anno 1499.

* *Ledit.*] Secus ſi u-

§. *unius litis*, *l. ſi quis cum procuratorio*, *ff. de procurator.* leſdits appellans (qui ſuccedent tous audit Seigneur du Bois, & le repreſentent) ne ſeront tenus defendre par ſeul Procureur, pource que l'inſtance *non fuit incœpta nec inchoata cum defuncto, ſed contra heredes: ſecus ergo ſi fuiſſet lis cœpta cum defuncto, per l. jam tamen*, §. *penult. ff. judicat. ſolvi.*

traque pars, ut bis vult aliàs ſine Literis regiis de conſenſu, & cum Eccleſia arrogatoria, non ſufficeret conſenſus partium, quia prorogari non poteſt, & etiã poſt Sententiam poteſt allegari nullitas. C.M.

XCIV.

[De ce jour eſt l'Ordonnance faite par la Cour, que les intimez payeront dépens és procez par écrit, que les Iuges ne pourroient decider ſur le champ.]

XCV.

Nullité pretenduë n'empeſche garniſon.

[CE dit jour de relevée, par Arreſt donné au profit du Seigneur de Maſliers, & de Dame Madeleine Sanguin ſa femme, anticipans, & le Comte de Porcien appellant de Meſſieurs des Requeſtes, fut dit que ledit Comte payeroit pendant le principal, combien qu'il vinſt contre les contracts par nullité, diſant que ſon pere eſtoit inſenſé, & ce pource qu'il fut trouvé que les intimez eſtoient *in poſſeſſione* * de percevoir la rente contenuë eſdits contracts.]

* *Poſſeſſione*] Idem judicari vidi, etiamſi actor non erat in poſſeſſione.

XCVI.

Originaux inſtrumens doivent eſtre pardevers le proprietaire, non pardevers l'Vſufruitier.

[LE 24. fut dit ſur un procez par écrit, venant d'Orleans, que l'heritier ayant les heritages en proprieté auroit les Originaux, & le mary de la defunte ayant l'uſufruit, n'auroit que copie des Lettres & Titres, qui ſeroit priſe ſur leſdits Originaux.]

XCVII.

Le Mary ne prejudicie à la femme, non conſentant.

[LE quatriéme de Iuin fut donné un Arreſt notable, entre Meſſire François d'Alegre * Chevalier ſeigneur de Precy, appellant du Baillif d'Auxerre, ou ſon Lieutenant, d'une part, & Dame Charlotte de Chalon, Comteſſe de Ioigny, femme authoriſée par le Roy demandereſſe, & requerant l'enterinement d'unes Lettres royaux auſſi d'une part, & Meſſire Edmond de Prie Chevalier anticipant d'autre part: par lequel fut dit & decidé que ladite Dame auroit par puiſſance de fief la Seigneurie de Sermoiſe, tenuë dudit Comte à elle appartenante: cõbien que le Procureur de ſondit mary euſt au procez principal offert recevoir ledit Prie en payant les droits, en ſoy departant par ce moyen d'icelle retenuë. Et que en enſuivant icelle offre y euſt precedente Sentence & Arreſt, que ledit de Prie ſeroit receu: ſur l'execution duquel Arreſt eſtoit interjetté ledit appel.]

* *d'Alegre.*] Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 14. ubi ad fin. hoc arreſtũ refero, ubi dico quòd commodum reintegrat. Si Prælatus poteſt in præjudiciũ Eccleſiæ eligere, & ad heredem tranſmittere quantum pretii, ut ſuo loco latè dixi. C.M.

XCVIII.

L'Abbé, pendente proceſſu, *doit alimenter ſon Religieux.*

[LE 5. l'Abbé * de ſaint Germain d'Auxerre fut condamné en vingt livres pariſis d'amende, pour les

* *L'Abbé.*] pc. ut accut.

Digitized by Google

ſubterfuges & delais qu'il avoit fait d'obeïr à un Arreſt, par lequel eſtoit dit, que durant le procez d'entre luy & un ſien Religieux, que ledit Religieux reſideroit en l'Abbaye de ſainte Colombe, & que ledit Abbé bailleroit quarante livres pour ſon veſtiaire & nourriture, & par ce preſent Arreſt ledit Abbé a eſté condamné payer tout ce qui eſt écheu d'icelle proviſion juſques à preſent, & outre dit qu'il ſera tenu pour l'avenir avancer une demie année, qui eſt moitié d'icelle proviſion, en decidant qu'elle ſe doit payer *in principio anni.*]

XCIX.

Deffenſe de couper bois, ou alïener pendant l'inſtance de reſciſion.

[LE 14. un acheteur ou deffendeur en reſciſion ou ſupplement, auquel avoient eſté faites deffenſes de ne couper les bois de haute-fuſtaye, deſquels il eſtoit appellant de Meſſieurs des Requeſtes, acquieſça, & fit declaration que s'il ſuccomboit au principal, il entendoit *ſupplere pretium*, & par ce moyen requeroit leſdites deffenſes eſtre levées, & qu'il peuſt faire des bois ce que bon luy ſembleroit: & parties oüyes ſur ladite permiſſion & nouvelle requeſte, en fut ledit acheteur debouté. *]

* *Debouté.*] Quia primò debebat offerre cautionem ſupplementi. Secundò nec fuiſſet ſatis, quia potuiſſet accidere quòd infra tempus præfigendum non ſuppleret, & electio daretur actori, cùm actor non tenetur acceptare electionem ſupplementi conditionalem, & ante tempus eligendi, quod eſt poſt judicatum, ſed cautio idonea de ſupplendo ſtatim inter terminum qui præfigeretur, ſatisfeciſſet. C. M.

C.

Monition prohibée contre les Iuges pour rendre les Clercs.

[LE 15. entre Madame la Ducheſſe de Bourbonnois, appellante d'une monition decernée par l'Official de Lyon, contre les Officiers de Baujolois, pour luy rendre un Clerc qu'il luy detenoit d'une part, & Monſieur l'Archeveſque de Lyon, intimé, d'autre: les parties furent appointées au Conſeil; & neantmoins cependant, & juſques à ce que par la Cour autrement en ſoit ordonné, deffenſes ſont faites audit Archeveſque de ne proceder par telles monitions * contre leſdits Officiers de Beaujolois.]

* *Monitiõs.*] Quia certè abuſivæ erant. C. M.

CI.

Ces mots, ſans diviſion, *operantur ut alter poſſit cum effectu conveniri in ſolidum, non hæc verba ſimpliciter*, chacun ſeul & pour le tout.

[LE 16. Juillet, en plaidant une cauſe entre Madame Yolant de la Haye, veuve de feu Pierre baſtard d'Armignac appellant d'une part, & un nommé Baiſceau, anticipant d'autre, fut leüe une obligation paſſée par ledit defunt & Dame, par laquelle ils s'obligeoient en une ſomme de deniers, chacun ſeul & pour le tout. Et pource qu'en ladite obligation n'eſtoient ces mots, *chacun ſeul & pour le tout ſans diviſion*, fut dit par Arreſt, que la main-miſe és heritages d'icelle Dame, tiendroit pour la moitié * d'icelle ſomme.]

* *Moitié.*] Dixi in tractatu uſur. q. 7. q. 38. C. M.

CII.

Adjournement nul interrompt preſcription.

[LE 17. dudmois de Juillet 1515. fut plaidée une cauſe d'un nommé le Seigneur de la Roche-Chaudin d'Anjou, appellant du Seneſchal dud. pays, ou ſon Lieutenant; à ſçavoir de ce qu'il vouloit dire, qu'en la fin des 30. ans ſa partie l'avoit fait adjourner au Siege de Saumur, combien qu'il fuſt du Siege d'Angers, & que ledit adjournement eſtoit nul & incompetent, & ne pouvoit interrompre. Ce neantmoins ledit Lieutenant l'avoit validé. Sur cela la Cour a mis au neant l'appel, & ce dont eſtoit appel, *& ex æquitate* elle a ordonné que les parties procederoient au Siege d'Angers, en l'eſtat qu'elles eſtoient lors dudit adjournement, en decidant qu'il pourroit ſervir * d'interruption.]

* *Servir.*) Adverte primò quòd citatio erat libellata. Secundò non erat facta ad locum penitus extraneum, ſed ſub eadem Provincia. C. M.

CIII.

Abuſivum exigere pro Decreto fundationis.

[LE 21. de Fevrier une monition octroyée par le Chapitre de ſaint Hilaire de Poitiers, contre deux pourveus de deux Chappelles nouvellement fondées en ladite Egliſe ſaint Hilaire, de payer *fabricæ Eccleſiæ* quarante eſcus, ou de laiſſer une année du revenu de leurs Chappelles, *pro Decreto* par eux interposé ſur la fondation, *& ſigillo ipſius Decreti*, fut declarée par Arreſt abuſive, & l'appel d'icelle interjetté, comme d'abus, receu par la Cour.]

CIV.

Stile du Chaſtelet n'a eſté receu, entant qu'il baille proviſion en baillant acheteur aux executez.

[LE 26. dudit mois de Fevrier 1515. entre l'Eveſque d'Orleans, Abbé commendataire de Pere en Vallée, appellant du Prevoſt de Paris, d'une part, & Jean le Cellier Marchand Drapier intimé, d'autre: ſur ce que l'appellant avoit obligation, par laquelle l'intimé eſtoit obligé en une ſomme de deniers envers l'un des Religieux d'icelle Abbaye: par vertu de laquelle l'intimé avoit eſté executé, & ſes biens pris: & ledit Prevoſt avoit appointé que l'intimé auroit pendant le procez, delivrance en baillant acheteur. * Et diſoit l'appellant, que c'eſtoit contre l'Ordonnance: l'intimé au contraire alleguoit le ſtyle du Chaſtelet de Paris, lequel a toûjours accouſtumé faire proviſion des biens en baillant acheteur. L'appellant diſoit que c'eſtoit abus contre l'Ordonnance, qui veut Lettres obligatoires emporter garniſon, & qu'un acheteur peut mourir. Fut dit par Arreſt, l'appellation & ce dont eſt appellé, mis au neant, l'intimé condamné és dépens, & à garnir en juſtice de deniers comptans, ou quittance.]

* *Acheteur.*) Licet cautionem judicatum ſolvi obligantem per carcerem, uſque ad ſummam ob quam pignora capta. Idem Io. Imbertus Inſtit. Foren. lib. 1. c. 4. in fin. ubi tamen malè reprobat Conſuetudinem Rupellanam, quia conſtitutio generalis, præſertim exorbitans à jure communi, non derogat ſpeciali Conſuetudini loci, nec ſimplex ſtylus tantùm valet quantùm Conſuetudo, quæ eſt pactum commune civium, l. 1. de Legibus. C. M.

Digitized by Google

C V.

*Lettres d'Eſtat * empeſchent confection d'enqueſte, & de figure.*

*Eſtat.] Niſi periculum eſſet in mora, ſu. ſuprà q. I. Galh. 20. C. M.

[EN ce Parlement fut plaidée une cauſe pour Monſieur de Sens, requerant la reception d'une figure, & enqueſte que Maiſtre Chriſtofle Hennequin avoit faite pour Monſieur de Sens, nonobſtant les Lettres d'Eſtat obtenuës par le Seigneur d'Eſgreville, qui eſtoit lors delà les Monts, qui fut empeſché par ledit d'Eſgreville, diſant que tout eſtoit nul, & qu'une figure eſt acte à faire en commun entre les parties, ſur ce y eut appointement au Conſeil, & par Arreſt depuis donné, ce que fut fait contre les Lettres d'Eſtat, fut annullé.]

C V I.

Un Vaſſal doit reſtablir les fruicts avant que pouvoir requerir eſtre receu par main Souveraine.

[LE 17. de Juillet audit an 1516. fut donné Arreſt entre le Duc de Longueville Seigneur de Bray, ſur Seyne, appellant & requerant l'enterinement d'unes Lettres Royaux en forme de reception par main Souveraine d'une part, & l'Archeveſque & Seigneur feodal dudit Bray intimé, & defendeur auſdites Lettres, & tendant ſur icelles à fin de non proceder juſques à ce que les fruicts pris en ſpoliant ſa main miſe, de laquelle eſtoit appellé, fuſſent reſtablis & reintegrez. Par lequel Arreſt à eſté dit, que le relief, & droicts confeſſez à Monſieur de Sens, luy ſeroient payez: les autres par luy pretendus, & fruicts * depuis ſa main miſe, ſeroient conſignez & reſtablis és mains de ſes Commiſſaires par ledit Seigneur de Longueville prealablement. Et ce fait, que mondit Seigneur de Sens le recevroit: ou qu'en ſon refus il ſeroit receu par main Souveraine.]

*Fruicts.] Dixi in côſue. Pariſ. 41. C. M.

C V I I.

La connoiſſance des Lettres d'innocence par prevention permiſe aux Juges d'Artois.

*Prevenu.] Quia judex etiam non regius poteſt cognoſcere de Literis innocentiæ, non de Literis remiſſionis, vel gratiæ. C. M.

[LE 11 jour de Janvier 1516. fut donné Arreſt au profit de l'Archiduc Comte de Flandres & d'Artois, appellant du Baillif d'Amiens: par lequel la connoiſſance de l'enterinement d'unes Lettres d'innocence fut renvoyé audits Juges dudit Comte d'Artois, pource qu'il fut trouvé que leſdits Juges d'Artois avoient prevenu * & encommencé auparavant l'impetration deſdites Lettres d'innocence, de connoiſtre contre l'impetrant du delit contenu eſdites Lettres.]

C V I I I.

[Le Jeudy 29. dudit mois de Janvier, l'Eveſque d'Orleans appellant du Prevoſt d'Orleans executeur d'une Sentence de recreance donnée par Meſſieurs des Requeſtes du Palais, pour l'Archidiacre de Sologne, diſoit qu'il avoit droict de deport * auſſi de fidelité, foy & hommage, & que par ce ladite Sentence ne ſe pouvoit executer contre luy: l'intimé ayant la recreance, diſoit que c'eſt jugement executoire, *contra collatorem, & etiam contra dominum feudi:* & que ledit Prevoſt avoit bien ordonné, en diſant qu'il la mettroit à execution pour les fruicts eſtans à écheoir depuis ladite Sentence de recreance. Et parties oüyes, la Cour par ſon Arreſt a mis l'appellation au neant, & ordonné que la Sentence de recreance ſeroit executée, & que la caution répondroit des fruicts tant à l'Eveſque qu'à ſon Collataire, contre lequel la Sentence de recreance a eſté donnée.]

*Deport.] Inabuſivũ, & protius abolendum. C. M.

C I X.

Entre reintegrandes le Roy a prevention.

[LE 13. dudit mois de Fev. mil cinq cens ſeize un adjourné pardevant le Baillif des montagnes d'Auvergne en reintegration, & avoit rendu pardevant ledit Baillif, à fin de non proceder, de ce debouté, ſe appellant, diſoit que le Roy n'a par prevention connoiſſance des reintegrandes, & que les Juges ordinaires ſubalternes en pourroient connoiſtre, & devoit eſtre renvoyé, & non pardevant ledit Baillif, la Cour ce nonobſtant, le tout renvoye audit Baillif ou ſon Lieutenant, autre que celuy duquel eſtoit appellé, pour ce qu'il avoit mal jugé en autres poincts.]

C X.

Meubles de Clercs privilegiez.

[LE Samedy treiziéme de Juin audit an 1417. ſur ce que Maiſtre Chriſtofle de Champagne, & autres Preſtres appellans, de ce que le Juge d'Anjou ou ſon Lieutenant à Barges avoit decerné contre eux priſe de corps, & ſaiſiſſement de deux grands chevaux d'Eſpagne, pour leſquels on pretendoit delict, & force publique à l'encontre d'eux. Et ainſi decernée commiſſion pour ſaiſir les meubles deſdits de Champagne, & ſes conſors, fut, veuës ſes productions, donné Arreſt; quant à la priſe de corps & ſaiſiſſement deſdits deux chevaux, bien ordonné & mal appellé: & quant au ſaiſiſſement des biens meubles, mal * ordonné, & decerné, & bien appellé.]

*Meubles mal.] Potuit aliud ſubeſſe. Si enim perſona ipſa non habet immunitatem: multo minus bona, præſertim per quæ fuga poſſet inſtrui. l. ult. in 6 de requi. reis. C. M.

C X I.

Proviſion aprés trois Sentences.

[LE Mardy dernier de Juin, un anticipant avoit pour raiſon de 4. oboles de cens, trois Sentences: l'une du Juge de Douzi, l'autre du Baillif de Nivernois, & la troiſiéme des Auditeurs des cauſes d'appel, eut par la Cour proviſion, que les Sentences ſeroient executoires en la cauſe d'appel, en laquelle les parties conclurent.]

C X I I.

Complainte n'a lieu contre un éleu Clerc confirmé.

[LEdit jour un éleu en Abbé de Boulencourt de l'Ordre de Ciſteaux, preſent le premier Abbé, & de luy confirmé cinq jours aprés, eut Arreſt ſur le champ par lequel ſa partie adverſe fut deboutée par fin de non recevoir, de la complainte qu'il avoit priſe pour icelle Abbaye, & l'appellation interjettée par ledit éleu confirmé de l'octroy, & execution d'icelle complainte, fut trouvée valable, * & dit bien appellé.]

*Valable.] Quia non licet hac via venire contra electum confirmatum, ſed ſolum via appellationis à ſententia confirmationis, niſi conquerens prætenderet non eſſe beneficium electivum, vel confirmantem non habere poteſtatem, nec eſſe in poſſeſſione juris confirmandi. C. M.

Digitized by Google

CXIII.

[Le 7. de Juillet audit an, fut donné autre pareil Arreſt, & pour autre Abbaye d'iceluy Ordre de Ciſteaux, & par iceluy dit que le complaignant ne faiſoit à recevoir contre l'eleu. & confirmé, combien que tout le procés fait ſur la confirmation, & la Sentence d'icelle confirmation le monſtroit n'avoir duré qu'un jour, & le lendemain de l'election.]

CXIV.

En matiere de Regale.

[LE Mardy 14. de Juillet de relevée, fut dit qu'un demandeur en matiere de regale petitoire pour les Prebende, & Archidiaconé d'Angers, ſoit debouté d'une requeſte qu'il avoit baillée à la Cour, pour évoquer deux inſtances pendantes au Chaſtellet de Paris, en cas de ſaiſine, & de nouvelleté : contre ceux qui pourſuivront en la Cour en icelle matiere de regale petitoire : & que le Prevoſt de Paris acheve de connoiſtre du poſſeſſoire, & incident qui en dépend.]

CXV.

Proviſion contre les Peages.

[LE 17. de Juillet de relevée, entre l'Eveſque & Comte de Beauvais, ayant Sentence donnée par ſon Baillif, par laquelle il avoit dit que les chevaux, chariot, & vin appartenans à l'appellant (leſquels ledit Eveſque ou ſon Procureur avoit fait prendre, & qu'il diſoit luy eſtre acquis & appartenir, pource que l'appellant n'avoit payé ſon droict de fourrage, & que ledit droict eſtoit tel privilege, que chevaux, harnois & vin, s'acquerront en faute de payement, & pour charier ſans payer) ne ſeroient baillez audit appellant, ſinon en conſignant par proviſion la valeur deſdits chevaux, chariot, & vin : Fut appointé que les parties concluroient au procés, comme en procés par écrit. Et ſur ce que l'appellant diſoit, que pendant l'appel, & en attendant la deciſion dudit procés par écrit, il devoit avoir par proviſion leſdits chevaux, vin & chariot, en baillant caution, ou aucun acheteur : ledit Eveſque diſoit qu'il a ce droict, & que par faute de payement tout luy eſt acquis par droict Seigneurial : & que n'eſtoit le different dudit procés par écrit, & qu'il ſeroit decidé par telle proviſion. A eſté dit, que l'appellant auroit par proviſion pendant l'appel deſſuſdit leſdits chevaux, vin & chariot, en baillant acheteur, comme deniers de Juſtice.]

CXVI.

Recreance d'un Coadjuteur.

[LE 24. de Novembre audit an 517. fut donné Arreſt en la cauſe de la Cure de Savoy, par lequel fut dit qu'une Sentence de recreance donnée per Meſſieurs des Requeſtes du Palais, au profit d'un Coadjuteur baillé par Monſieur l'Eveſque de Paris, à un inſenſé pretendant titre & droict à ladite Cure, ſeroit executée, nonobſtant l'appel, & ſans prejudice d'iceluy : Et le motif eſtoit, que les gens du Roy diſoient *quod Coadjutor repræſentabat perſonam* dudit inſenſé en ſon droict & titre : & qu'on la devoit reputer, comme ſi elle euſt eſté donnée pour luy, & en ſon nom.]

CXVII.

Confection d'inventaire.

[LE dernier de Decembre en la cauſe d'appel interjetté par la veufve d'un defunct Marchand nommé Troaille, demeurant à Moluſon, fut la confection de l'inventaire des biens du defunct, à quoy le frere dudit defunct, & ſon creancier, pour dix ou douze mil livres tournois vouloit aſſiſter, les parties furent appointées au Conſeil : & neantmoins ordonné, que par proviſion ſeroient éleus deux parens ou amis communs, qui aſſiſteroient audit inventaire, & entendroient au fait & confection d'iceluy.]

CXVIII.

[Cedit jour fut dit par Arreſt, qu'une cauſe de nouvelleté intentée entre frere Simon le Jay, & frere Jean Robert, par devant le Seneſchal de Poictou : duquel ledit Robert eſtoit appellant, & acquieſçoit pour raiſon du Prieuré de Fontaine, ſeroit renvoyé aux Requeſtes, pource que l'Abbé de Marmouſtier avoit depuis pris * complainte contre l'Eveſque de Luçon ou ſes Vicaires, pour le trouble qu'il pretendoit luy avoir eſté fait en conferant audit le Jay ledit Prieuré, *jure devoluto.*] *

* *Pris.*] Eſdites Requeſtes où il a ſes cauſes commiſes. C. M.

* *Devoluto.*] Sed per eleq. quia regulares de ſup. neglig. prælat. *ladite complainte devoit ſur le champ eſtre declarée non recevable*, etiamſi Abbas non diceret ſe collatorem: ſed ſuperiorem collatoris, & quod ad ſe debet devolutio fieri. C. M.

CXIX.

Sur peremption d'inſtance.

[EN l'an 1518. le Mardy aprés Quaſimodo, 13. d'Avril de relevée, ſur unes Lettres Royaulx obtenuës par les Maiſtres & Gouverneurs de l'Hoſtel-Dieu de Paris, diſans qu'un lieu aſſis prés Corbeil leur appartenoit, & que mal & indeuëment il auroit eſté alièné aux Religieuſes de Port-Royal : & à cette cauſe avoient mis en procés és Requeſtes du Palais leſdites Religieuſes, & que Sentence d'abſolution avoit eſté donnée au profit deſdites Religieuſes, en l'an 1492. dont leſdits de l'Hoſtel-Dieu avoient appellé, & dedans les trois mois relevé : & que depuis avoient eu mauvaiſe adminiſtration audit Hoſtel & changement de Gouverneurs. A cette cauſe tendoient eſtre receus à la pourſuite d'icelle inſtance d'appel : nonobſtant la peremption & temps écheu. Leſdites Religieuſes de Port-Royal tendans au contraire, que les demandeurs ne venoient *infrà quadriennium à tempore læſionis, nec à tempore ceſſationis impedimenti* : & que par ce devoient eſtre deboutez, & que où la Cour les voudroit recevoir à la pourſuite dudit procés, les fruicts perceus durant le temps deſſuſdit devoient demeurer auſdites Religieuſes : & qu'ils leur eſtoient acquis vera *uſucapione*, meſme ceux écheus depuis que l'inſtance a eſté perie ; fut donné Arreſt par lequel leſdites Lettres ont eſté enterinées, fors quant aux fruicts * écheus que leſdites Religieuſes ont pris & perceus depuis l'an 1495. leſquels demeureront auſdites Religieuſes.]

* *Fruits.*] Dixi in conſ. Pariſ. §. 30. q. 1. adde. do. Tiraq. trac. retract. proximi. § 15. gl. 2. num. 17. cum ſeq. C. M.

Digitized by Google

CXX.

Renvoy pour ſimple aſſeurance.

[LE 18. jour de May de matin fut dit que le Baillif de Sens avoit mal jugé & refuſé faire renvoy à la Comteſſe de Tonnerre de deux de ſes ſujets adjournez pour bailler aſſeurance : * & en fit la Cour renvoy à ladite Comteſſe.

* *Aſſeurance.*] *Scilicet* de juſtice ſimple. Autre choſe ſeroit de ſauvegarde par Lettres du Roy. C. M.

CXXI.

[La Ducheſſe de Lorraine avoit appellé du Maiſtre particulier des eaux & foreſts à Chaumont, comme de Juge incompetent, & entreprenant ſur les droicts & juriſdiction, & relevé en la Cour, & ne pretendoit ne devoir eſtre envoyée au grand Maiſtre à la table de Marbre, & que l'un ny l'autre n'avoit juriſdiction ſur elle : le Procureur General diſoit que le renvoy s'en devoit faire, & qu'elle ne pouvoit venir à la Cour, obmis le grand Maiſtre. Sur ce la cauſe a eſté renvoyée pardevant le grand Maiſtre ou ſon Lieutenant à la table de Marbre.] *

* *Marbre.*] Non apparebat de cauſa incompetentiæ, aliàs ut ſup. ſæpe dixi per c. ſi à ſubdelegato de off. delega. in 6. C. M.

CXXII.

L'encheriſſeur doit mettre le prix devers le Greffe.

[LE 13. jour de Juillet fut prononcé Arreſt, par lequel un qui avoit mis enchere ſur la terre de Beaufort en Auvergne : & eu delay de mettre le prix de ſon enchere au Greffe, fut condamné de ce faire dedans un mois pour tous delais : aliàs, le terme paſſé, condamné en cent livres envers le Roy, & envers les parties tant pourſuivans que oppoſans aux criées, en tous leurs dépens, dommages & intereſts.]

CXXIII.

Les conſtituans Procureurs ou autres actes faiſans doivent eſtre nommez en l'inſtrument.

[LEdit jour fut dit ſur le plaidoyé fait par les Treſorier, Doyen & Chapitre S. Martin de Tours appellans, de ce que le Baillif de Touraine avoit dit qu'ils procederoient en une inſtance de nouvelleté avec un Procureur conſtitué par procuration paſſée par les Vicaires & Chapelains d'icelle Egliſe : par ces mots, les Vicaires & Chapelains, diſent que leſdits Vicaires & Chapelains ne peuvent ainſi qu'ils vouloient contr'eux pretendre au principal faire corps, & qu'ils n'avoient ſeel ne communauté, & qu'aucun d'eux ne vouloient ſouſtenir la pourſuite, & qu'ils ſont leurs ſujets : & leſdits Vicaires & Chapelains intimez, & ſouſtenans ladite procuration : & diſans qu'ils eſtoient en nombre de cinquante-ſix : & que ceux ſuſcitez par leſdits Chanoines ne ſont que trois ou quatre. Que l'appellation & ce dont eſt appellé, mis au neant, ſans amende & dépens, que leſdits Vicaires paſſeront autre procuration en laquelle les conſtituans ſeront nommez. Et mettront, ſi bon leur ſemble, aprés leurs noms & ſurnoms, ces mots eux diſans faire la communauté deſdits Vicaires & Chapelains.]

CXXIV.

Toutes productions nouvelles ſeront adjouſtées à l'inventaire.

[LE 20. de Juillet ſur la concluſion du procés par écrit, auquel l'une des parties requeroit eſtre receuë à produire de nouvel : fut dit que ſa production ſeroit receuë, & conſiderant la Cour que par cy-devant les productions nouvelles ſe ſont faites par inventaires ſeparez : & que ſouventesfois les procés ſe retardoient, au moyen que leſdites productions ne ſe trouvoient avec les principales, & les ſacs ſeparez eſtoient difficiles à trouver, & ſont advenus cas eſquels a eſté procedé au jugement des procés ſans icelles productions nouvelles. A ordonné que la production de laquelle eſtoit queſtion, & tous autres qui ſe feront nouvelles cy-aprés, ſeront adjointes au premier inventaire.] *

* *Inventaire.*] Non ſervatur, & benè quia opus eſt contradicta dare expenſis producentis nec proceſſus judicatur, niſi viſa excluſione productionis novæ, vel ipſa productione. C. M.

CXXV.

Lettres excitatives ne derogent à la juriſdiction d'un Seigneur inferieur.

[CEdit jour ſur ce que Monſieur le Duc d'Alençon appellant du Baillif de Chartres ou ſon Lieutenant, diſoit que ledit Baillif l'avoit grevé en luy déniant le renvoy d'une cauſe, en laquelle un Gentilhomme avoit obtenu Lettres Royaux, par leſquelles il diſoit aucuns heritages aſſis en la Chaſtellenie de Chaſteauneuf, Comté du Perche, luy appartenir : Et eſtoit mandé au premier Huiſſier ou Sergent faire commandement aux poſſeſſeurs, eux en deſiſter & departir, & en cas d'oppoſition adjourner les oppoſans pardevant ledit Baillif de Chartres, auquel eſtoit mandé ſur ce faire proceder les parties pardevant luy, ſans ſoy arreſter ny avoir égard à la preſcription ou laps de temps encouru durant la minorité de l'impetrant intimé. A eſté dit mal ordonné, & refuſé par ledit Baillif, & bien appellé, & la cauſe principale renvoyée * pardevant le Vicomte de Chaſteauneuf.]

* *Renvoyée.*] Quia non erat quæſtio de reſciſione, nec de vera reſtitutione in integrum, & ſic non ſpectabat ad judicem regium. C. M.

CXXVI.

Homme lay doit eſtre commis pour juſtice appartenante aux Religieux.

[LE 14. de Decembre audit an 1518. fut dit ſur le plaidoyé d'entre les Religieux, Abbé & Convent ſaint Lucien les Beauvais d'une part : & un nommé le Vaſtier d'autre, qu'en la juſtice temporelle deſdits Religieux, que l'un d'iceux ſouloit exercer, un Baillif ou chef d'icelle, ſeroit commis homme lay : & pareillement combien que l'une des inſtances qui eſtoit en excés, ait eſté renvoyée à Senlis, pardevant Juge Royal, neantmoins l'autre enſaiſiſſement fait par icelle Juſtice de ſaint Lucien, & premiere intentée demeurera, & fut renvoyé audit auditoire de ſaint Lucien.]

Digitized by Google

CXXVII.

Vſufruictier ne doit relevement de fief.

[LE premier jour de Février fut prononcé un Arreſt au profit de Meſſire Charles de Rohan Chevalier de l'Ordre, Seigneur de Gyé, Comte uſufruictier de Gayſe, appellant du Baillif de Vermandois ou ſon Lieutenant, ayant ſaiſi ledit uſufruict de Gayſe contre le Procureur General du Roy prenant la cauſe pour ſon Subſtitut: par lequel fut dit, que ledit Procureur avoit fait mal, & induëment ſaiſi ledit uſufructier: & fut decidé par iceluy Arreſt, que l'uſufruictier ne doit relief * n'autre droict, profit, ou emolument de fief.]

* *Relief.*] Dixi in conſ. Pariſ §. 22. q. 40. 42. 46. 47. C. M.

CXXVIII.

[Le 28. de Mars 1518. fut dit, que Maiſtre Jean le Clerc, auquel le Seigneur de Camican lors Maiſtre particulier des Eaux & Foreſts, avoit donné & conferé l'Office de ſon Lieutenant general, que Jean Bureau Seigneur de Trembley, à preſent Maiſtre des Eaux & Foreſts ne vouloit continuer, diſant qu'il l'entendoit exercer en perſonne, & qu'il n'avoit que faire de Lieutenant. Seroit par proviſion entretenu audit Office: & au principal les parties furent renvoyées aux Requeſtes de l'Hoſtel.]

CXXIX.

Faut diſcuter les biens immeubler d'un lay, avant que proceder par cenſures, & avoir permiſſion.

[LE neufiéme de May audit an, fut dit ſur ce que Pierre Mille par vertu d'une obligation paſſée ſous les Sceaux de la Chaſtellenie de Courtenay, avoit fait executer Nicolas Baudet par une commiſſion donnée du Baillif de Sens, & le Sergent fait rapport qu'il n'avoit trouvé aucuns biens meubles, & au moyen de ce ledit Baudet avoit eſté admoneſté de payer, & s'eſtoit oppoſé, & procedé par devant l'Official de Sens, lequel avoit condamné ledit Baudet *ad muniendum.* Dont il avoit appellé, * & relevé, & remontré qu'il eſtoit lay: * & les gens du Roy que la diſcution n'eſtoit faite de *immobilibus*, & que Mille devoit obtenir prealablement proviſion du Juge ſeculier, qu'il avoit eſté mal procedé par l'Official, & l'intimé condamné aux dépens de la cauſe d'appel: & l'appellant és dépens de la procedure volontaire faite devant ledit Official, & à garnir la ſomme en laquelle il eſtoit obligé par ladite obligation. Et que diſcution ſoit prealablement faite des immeubles * dudit Baudet. Et ce fait, la Cour diſcutera s'il ſera permis à Mille de le pourſuivre, & à l'Official d'en connoiſtre.]

* *Appellé.*] Comme d'abus.
* *Lay*] Sive merè laicus, ſive clericus conjugatus. C. M.
* *Immeubles.*] Scilicet in loco ubi commodè diſcuti poſſunt; aliàs judex debet permittere proſequi coram Officiali etiam omiſſis immobilibus remotis vel ita oneratis, ut ſumptuoſior ſit diſcuſſio quàm debitum. C. M.

CXXX.

Renvoy en Cour d'Egliſe, nonobſtant la clauſe hypothecaire acceſſoire.

[LE Ieudy ſeptiéme de Iuillet audit an 1519. fut dit contre Monſieur l'Eveſque d'Orleans, Meſſire Germain de Gannay appellant du Prevoſt de Paris, ou Conſervateur. Lequel avoit ordonné, que ledit Eveſque pr. cederoit ſur une demande à luy faite de la ſomme de dix mille écus par un Religieux de l'Abbaye de Beaupré, écholier en l'Univerſité de Paris, ayant tranſport de ſon Abbé: concluant à la connoiſſance d'unes cedule, & au payement d'icelle ſomme: & que les heritages dud. Eveſque y fuſſent declarez, affectez & hypothequez, diſant * que le tranſport fait *per Abbatem* à ſon Religieux eſtoit nul, & que la clauſe d'hypothequer eſtoit miſe *in fraudem*, & qu'il eſt perſonne Eccleſiaſtique: & ne doit ſur ce ſortir juriſdiction par devant ledit Prevoſt d'une part: & ledit Religieux, Abbé & Convent de Beaupré joint avec luy intimé d'autre, diſant ledit tranſport eſtre fait pour entretenir iceluy Religieux à l'étude: dit a eſté mal jugé, & emendant le jugement, que ledit Eveſque confeſſeroit ou nieroit pardevant le Prevoſt de Paris ladite cedule: & ce fait, ledit Abbé & Convent le pourſuivront au principal pardevant ſon Iuge Eccleſiaſtique competent.]

* *Diſant.*] Epiſcopus appellans adde ſuprà par. 6. Arreſt. 2. hic hypothecaria non intentabatur principaliter, nec iſtud Arreſtũ impediebat ſtatim agi ad declarationem hypothecariorum ſecularium. C. M.

CXXXI.

Examen à futur ſe doit faire par Iuge competent.

[LE quinziéme de Iuillet ſur ce que Meſſire Iean Godin Chevalier, Conſeiller au grand Conſeil, avoit obtenu contre Ieanne Paterie ſa belle mere, lettres d'examen à futur, addreſſans au Baillif de Maſcon, & Seneſchal de Lyon ſous cette clauſe, à chacun d'eux, ſi comme à luy appartiendra, & fait venir le Baillif de Maſcon ou ſon Lieutenant à Villefranche, pays de Foreſts, Seneſchauſſée de Lyon, contre lequel ladite Ieanne avoit objicé incompetence, & qu'il eſtoit *extra territorium*: & neantmoins avoit fait jurer quatre témoins, & pris le Procureur d'icelle Ieanne pour adjoinct, dont elle appella: fut dit mal fait, & procedé par ledit Lieutenant de Maſcon, bien appellé par ladite appellante, & ledit Godin condamné és dépens des cauſes d'appel.]

CXXXII.

Octroy donné pour les Anglois ſur les cervoiſes.

[LE deuxiéme d'Aouſt fut plaidée une cauſe entre les Braſſeurs de Tournay, appellans du Maire & Iurez dudit Tournay d'une part, leſdits Maire & Iurez d'autre: & eſtoit queſtion d'un impoſt fait durant que le Roy d'Angleterre tenoit Tournay ſur les Bieres & Cervoiſes qui y ſeroient faites & braſſées. Et par l'Arreſt qui eſt notable * donné le plaidoyé, a eſté dit, que par proviſion ledit octroy ſeroit parachevé, & que le Baillif de Tournay mettra prix à la vente des Bierres & Cervoiſes, eu regard aux frais, & quant à l'octroy des ſuſdits & payement d'iceluy, & au principal contraires.]

* *Notable.*] Ne irritarentur Angli.

CXXXIII.

Les gens des Requeſtes paſſent outre és interlocutoires, nonobſtant l'appel.

[LE neufiéme d'iceluy mois d'Aouſt fut en la plaiderie prononcé Arreſt, par lequel en enſuivant le 52. article de l'Ordonnance de feu le Roy Charles VIII. fut permis à Meſſieurs des Requeſtes du Palais de paſſer

Digitized by Google

paſſer outre au principal, nonobſtant & ſans prejudice d'un appel d'eux interjetté d'interlocutoire reparable en diffinitive, & ſoit noté. Car ladite Ordonnance ne s'eſt pratiquée par cy-devant.]

CXXXIV.

Le temps de quarante jours à deliberer.

[LE 21. de Novembre furent encommencées les plaideries de ce Parlement. Et aux defaux fut appellée Dame Iaqueline de l'Eſtract, veufve de feu Meſſire Antoine de Mailly, tutrice de ſes enfans: laquelle avoit eu quarante jours à deliberer s'ils eſtoient heritiers dudit defunt leur pere. Et ſur ce fait defaut à la Requeſte de Robert de Mailly, tuteur & curateur d'Antoine de Mailly ſon neveu: & pour empeſcher ledit defaut, fut par ladite veufve propoſé, que par coûtume de la gouvernance de Peronne, l'enfant noble avoit un an à deliberer: à quoy la Cour n'eut égard. Nonobſtant donna defaut, ſauf quinzaine.]

CXXXV.

Pendant la reſciſion les Contracts entretenus en baillant caution.

[LE 3. de Iuillet 1523. ſur ce que Ieanne Porel veufve de feu Iean Texier, obligée avec ledit Texier en une rente par eux conſtituée, avoit Lettres Royaux de reſciſion fondées en ſa minorité & ſubjection de ſon feu mary. Et par Sentence interlocutoire du Prevoſt de Paris, avoit eſté dit que le Contract tiendroit par proviſion, pendant le procés de reſciſion, dont elle avoit appellé. La Cour met l'appellation & ce * dont eſtoit appellé, au neant, & que ledit Contract ſeroit entretenu pendant le procés de reſciſion, ainſi qu'avoit ordonné ledit Prevoſt. Et que l'intimé bailleroit caution de ce qu'il recevroit au moyen d'icelle proviſion: ce que n'avoit fait ledit Prevoſt.]

* *Et ce.*] Quia judex omiſerat cautionem, vide quæ dixi in tractat. uſura. q. 38. C. M.

CXXXVI.

Renvoy d'Eſcoliers.

[LE 3. d'Aouſt audit an 1523. fut par Arreſt ordonné, que tous Iuges deſquels Eſcholiers par vertu de leur Scholarité & Privileges, font faire renvoys à leur conſervateur, auront l'intereſt de l'Eſcholier ſommairement, & en decideront promptement ſans appointer les parties en droict ſur le debat dudit renvoy.]

CXXXVII.

Appellant comme d'abus repulſé, parce qu'il eſtoit obligé avant qu'il fuſt marié.

[LE 28. de Février audit an, Maiſtre Nicole Chevalier Advocat en Parlement, appellant comme d'abus de l'Official de Paris, fut oüy en ſa cauſe d'appel, diſant de l'authorité d'iceluy Official avoir eſté admoneſté, & qu'il eſtoit marié, & que partant les monitions & cenſures eſtoient nulles: Ieanne la Salle

intimée diſoit qu'avant le mariage dudit Chevalier il s'eſtoit conſtitué *plege de judicato ſolvendo*, & que le mariage ſurvenu ne l'avoit *in iſto negotio* mis hors, ne exempté *à juriſdictione ipſius Officialis*, & ſur ce les gens du Roy oüys, fut dit que ledit Chevalier ne faiſoit à oüyr comme appellant, & fut condamné en l'amende, moderée à 10. livres pariſis.] *

* *Pariſis.*] *Et condamné és dépens*, cum hac cauda, *& ſi plus en relieſve, il l'amendera plus avant* eram enim præſens. C. M.

CXXXVIII.

*Qu'un jeune enfant joüit * des privileges de Scholarité.*

[LE 21. de Mars audit an, ſur un appel interjetté par une veufve du Baillif de Paris, & veu par la Cour, & oüy un jeune enfant âgé de huit à neuf ans, Iuré de l'Univerſité, & étudiant en une petite Echolle dudit Paris, par an & demy, comme le Maiſtre affermoit, & le pere de l'enfant preſent, fut l'appellation deſſuſdite miſe au neant, & la matiere renvoyée audit Baillif * de Paris.]

* *Ioüyt.*] Idem nuper practicatū in filio meo primogenito Carolo, ætatis ſex annorum, & ſex menſiū, menſe Martio, 1548. ante Paſcha C. M.

* *Baillif.*] Scilicet cōſervateur: car Iean de la Barre aſpirant à la Prevoſté de Paris, en fit eſclipſer la conſervation, & miſt ſon ſiege à Nielle 1525. depuis reüny. C. M.

CXXXIX.

Proviſion de penſion Beneficiale.

[LE 7. de Decembre 1525. fut achevé le plaidoyé d'entre Monſieur le Cardinal de Bourbon Abbé de Corbie, & les Religieux, Abbé & Convent dudit Corbie appellans, tant des Iuges & executeurs Eccleſiaſtiques, que du Baillif d'Amiens d'une part, & l'Eveſque d'Amiens intimé, & auſſi appellant de Monſeigneur Maiſtre Louys Seguier d'autre. Et ſur ce fait a eſté prononcé Arreſt contenant pluſieurs points notables pour fait de penſions. Et entre autres que les cenſures & contraintes Eccleſiaſtiques tiendront par proviſion, nonobſtant les nullitez & abus pretendus & alleguez contre la penſion & diminution requiſe d'icelle, au cas qu'elle fuſt trouvée eſtre bien creée, tant au moyen des guerres qu'autres fortunes ſurvenuës: ſurquoy les parties furent appointées à mettre par devers la Cour, & au Conſeil.]

CXL.

Les Gouverneurs des Villes ſont contraints à payer, s'ils ne font diligence que la Ville paye.

[LE 11. d'iceluy mois de Decembre 1525. ſur le plaidoyé des Gouverneurs de la ville de Laon, appellans d'une part, & les Religieux de la grande Chartreuſe intimez d'autre, fut dit que les arrerages de la redevance, ou rente deuë par la Ville, manans & habitans de Laon auſdits Religieux, ſeroient aſſis & impoſez ſur leſdits manans, & que de ce leſdits Gouverneurs de Laon feroient diligence dedans le jour de Chandeleur: autrement ledit jour paſſé, iceux Gouverneurs ſeroient contraints en leurs biens faire payement deſdits arrerages, ſauf à les recouvrer deſdits habitans.]

Digitized by Google

CXLI.

Lettres d'Etat n'ont lieu en matiere de garniſon.

[AU mois de Ianvier ſur deux plaidoyer faits en la part de Morlet * de Muſeau General de France, eſtant pour les affaires du Roy au pays de Suiſſe, appellant de Meſſieurs des Requeſtes du Palais d'une part, & Meſſire Iacques S. Blanchay intimé, & anticipant d'autre part, fut dit que Lettres d'Etat n'auroient lieu en inſtance & proviſion de garniſon ſur cedules confeſſées, mais eut l'appellant notable delay * ſur le jour du renvoy, & ſuffiſant pour l'advertir.]

* *Morlet.*] Cujus filius (qui à me leges audierat,) legatus regius Baſileæ anno 1552. menſe Iulio & Auguſto honorificè me excepit: tota etiam academia Baſilienſi magno doctorũ favore me invitante. unde ad caſtra regia, & valentiſſimi Ducis Mauricii literas miſi. Et Langravum Haſſiæ in Rathenelpogen redintegravi. C. M.

* *Delay.*] Scilicet trium menſium, & illico ſimile Arreſtum pro alio creditore die 25. Ianuarii: eram enim præſens. C. M.

CXLII.

Le Procureur du Roy peut eſtre pris à partie, quand il empeſche la juriſdiction Eccleſiaſtique.

[LE 29. Ianvier ſur un plaidoyé d'entre Monſieur l'Eveſque de Beauvais, appellant de ce que le Prevoſt de Clermont en Beauvaiſin avoit à la requeſte du Procureur du Roy au Comté de Clermont, fait arreſter le cheval d'un Procureur & Appariteur dudit Eveſque, voulant informer audit Clermont ſur les delits d'un nommé le Beau-Preſtre, & entrepris connoiſtre dudit Arreſt, que ledit Procureur ſouſtenoit, juſques à ce que ledit Promoteur euſt payé l'amende en laquelle il pretendoit eſtre encouru, pource qu'il n'avoit demandé aſſiſtance d'une part, & ledit Procureur du Roy audit Comté de Clermont intimé, & pour lequel Monſieur le Procureur General requit eſtre receu à prendre la cauſe, & que l'appel, & ce dont eſtoit appellé, fuſſent mis au neant ſans dépens, dommages & intereſts: d'autre part fut dit que ledit appellant auroit commiſſion de la Cour pour faire adjourner ledit Procureur du Roy à Clermont en ſon nom pour répondre, defendre, & venir proceder ſur ledit appel: & aprés ledit Arreſt prononcé, ledit Procureur ou Monſieur l'Advocat du Roy pour luy s'efforça derechef, & dit que ledit Procureur ne pouvoit eſtre intimé en ſon nom, ne pris à partie, veu qu'il n'y avoit dol, & autres moyens: à quoy fut répondu de la part de mondit Seigneur de Beauvais. Et ſur ce fut dit par la Cour que ladite commiſſion ſeroit baillée nonobſtant choſe propoſée par ledit Procureur du Roy.]

CXLIII.

Qu'un Committimus n'a lieu aux Conſeillers du Chaſtelet.

[LE cinquiéme de Mars l'appel interjetté par Maiſtre Iean le Grand Procureur au Chaſtelet de Paris d'un renvoy fait par un Sergent aux Requeſtes du Palais par vertu d'un Committimus que Maiſtre Iean le Court Conſeiller au Chaſtelet de Paris, avoit obtenu en la qualité d'Advocat en la Cour d'une cauſe pendant pardevant le Baillif de Paris: diſant que ledit le Court ne poſtuloit, ne reſidoit ordinairement en icelle Cour: & ordonné que ce dont eſtoit appellé, fuſt mis au neant, & les parties renvoyées par devers ledit Baillif de Paris.

CXLIV.

Que les pretendus exempts procederont devant le Dioceſain, nonobſtant la complainte non fournie.

[LE dix-ſeptiéme jour d'Avril 1526 aprés Paſques, fut ſur le plaidoyé fait par un Religieux de l'Ordre de S. Iean de Hieruſalem, appellant comme d'abus de l'Official de Langres, de ce qu'il avoit decerné citations, & fait autres procedures à l'encontre de luy, combien qu'il ait procés en nouvelleté pendant aux Requeſtes du Palais, auquel le grand Prieur de Champagne & le Commandeur de Rameru ſes Superieurs, ont pris poſſeſſion d'avoir la juriſdiction & correction de leurs Religieux: & que l'Eveſque de Langres ne ſon Official n'avoient ſur eux juriſdiction quelconque, d'une part: & Monſieur l'Eveſque & Duc de Langres prenant la cauſe pour ſes Officiers, diſant qu'il n'y a audit procés de nouvelleté fourniſſement de complainte, & qu'a cette cauſe l'inſtance ne l'empeſche de joüyr, * & que la matiere eſt des delicts; & par fautes faites *circa Sacramentum Euchariſtiæ*, & qu'il en devoit connoiſtre intimé d'autre, fut dit l'appellant non recevable, & l'amendera, & permis audit Official de Langres paſſer outre.]

* *Dejouyr.*] C. 2. ut lite pend. Inno. c. x. verſ. inhibentes de interg. reſt. phil. fran. in c. Romana, §. quod ſi objiciatur de appellat. in 6. Floria de ſancto Petro in l. alienationis nu. 4. de fami. her. dixi in conſ. Pariſ. §. 42. nu 19. & in annot. ad Alex conſ. 99. lib. 5. adde ſimile Arreſtum pro capitulo Pariſ. contra canonicos S. Dionyſii in cauſa perorata die lunæ 13. Iulii & deciſa die lunæ 7. Septemb. ſolemni pronunciatione, me præſente. C. M.

CXLV.

L'on ne peut à la recreance eſtre contraint de confeſſer lettres qui ſervent à ladite recreance.

[LE 19. Avril 1531. aprés Paſques, entre le Secretaire du Prieure S. Martin des Champs, intimé en appel interjetté du Baillif de Paris ou ſon Lieutenant, par Maiſtre I. Verius appellant, de ce que ledit Baillif avoit ordonné, que ledit Secretaire confeſſeroit ou nieroit aucunes cedules deſquelles ledit Verus ſ vouloit aider au procés poſſeſſoire de la cure de Mere litigieuſe entre les appellans & intimé, & que la reconnoiſſance qui ſe feroit, ne ſerviroit à l'intimé en la recreance: mais au principal, & qu'elle ſeroit gardée ſecrette juſques aprés la deciſion d'icelle recreance, fut dit qu'entant que ledit Baillif avoit appointé, que ladite reconnoiſſance ſeroit gardée & tenuë ſecrette, l'appellation, & ce dont eſtoit appellé, miſe au neant: & que ladite reconnoiſſance ſeroit communiquée pour ſur ce faire quant au principal ce qui ſeroit de faire, & ſans s'en aller à la recreance.] *

* *Recreance.*] Hæc cauſa iniqua eſt, nec hodie ſervanda quis liceat in qualibet parte litis interrogare. C. M.

CXLVI.

Le Seigneur peut expeller le conducteur, en prouvant qu'il a affaire de la maiſon pour luy.

[LEdit jour entre Maiſtre I. Iourdain Advocat, voulant pour ſa neceſſité, ainſi qu'il diſoit, entrer en la maiſon que Ieanne Godefroy veufve de feu Iean Angirart Huiſſier en la Cour, tenoit à loüage de luy, ſur la Sentence de Meſſieurs des Requeſtes (par laquelle ils avoient condamné icelle veufve à vuider en

Digitized by Google

luy payant par Iourdain ſes dommages & intereſts) miſe au neant : & les parties renvoyées pardevant le Prevoſt de Paris, lequel fera preallablement inquiſition des cauſes de neceſſité de logis pretenduës par ledit Iourdain.]

CXLVII.

Vn excuſé de tutelle, parce qu'il vouloit agir contre les mineurs.

[LE 17. Iuillet l'appellation interjettée par Iean d'Albiac Eſcuyer Seigneur de Challiau, de ce qu'il avoit eſté debouté par le Prevoſt de Paris de ſes excuſes d'accepter la tutelle oneraire, avec Monſieur Maiſtre Iean Longueil tuteur oneraire éleu aux enfans du feu Albiac Eleu de Paris, oncle paternel de l'appellant, la femme duquel eſtoit dudit de Longueil intimé : diſant l'appellant qu'il n'avoit que vingt-ſix ans, non expert en tels affaires, & que parce que ledit defunct avoit eſté ſon tuteur, vouloit pourſuivre ſes enfans pour reddition de ſon compte, & s'il en avoit baillé quittance, c'eſtoit par erreur, & avoit ja Lettres pour en eſtre relevé : & d'abondant *beneficio* d'unes Lettres Royaux obtenuës *in cauſa appellationis*, diſoit, *de novo*, qu'il avoit eſté decidé par Arreſt, que ſeront commis deux tuteurs, l'un du coſté paternel, & l'autre du coſté maternel ; l'appellation a eſté miſe au neant, entant qu'il avoit eſté éleu, & confirmé ſeul ſans tuteur oneraire du coſté maternel : & dit que les parens paternels ſeront aſſemblez pour élire du coſté maternel un tuteur oneraire.]

CLXVIII.

*Extraict des Regiſtres du Parlement, du 14. Aouſt 1540. contenant qu'un fauſſaire a eſté privé du poſſeſſoire * Beneficial.*

[ENtre le Procureur General du Roy prenant la cauſe pour ſon Subſtitut au Chaſtelet de Paris, & frere I. N. appellans du Prevoſt de Paris ou ſon Lieutenant conſervateur des Privileges Royaux de l'Univerſité dudit lieu, & anticipez d'une part, & Maiſtre B. anticipant d'autre, & encore frere M. Religieux auſſi appellant dudit conſervateur ou ſon Lieutenant d'une part, & ledit B. intimé d'autre. Veu par la Cour le procés par écrit d'entre leſdites parties receu pour juger en icelle, joint certaine Requeſte preſentée à la Cour par ledit B. le 23. Iuillet 1528. pour le ſouſtenement de laquelle ledit B. pourroit bailler une cedule, & ledit I. & M. une autre au contraire les cedules deſdits B. & I. la Sentence dont a eſté appellé, par laquelle ledit Prevoſt de Paris avoit renvoyé ledit B. pardevant l'Official de Paris, pour luy faire & parfaire ſon procés, à la charge du cas privilegié, & qu'il ne ſeroit procedé par ledit Official à l'élargiſſement de la perſonne dudit B juſques à ce qu'il euſt eſté diſcuté & decidé dudit cas privilegié, griefs deſdits I. & M. réponſes dudit B. productions nouvelles deſdits B. & I. Arreſt du 11. jour de Iuin 1538 par lequel en enterinant certaine Requeſte, ladite Cour auroit évoqué à elle le procés principal entre leſdites parties pendant pardevant ledit Prevoſt de Paris conſervateur, pour raiſon du poſſeſſoire du Prieuré N. & auſſi certaine inſtance de fauſſeté, pour raiſon d'une procuration *ad reſignandum*, jointe audit procés principal, pour le tout eſtre joint audit procés de fauſſeté devolu par appel en icelle Cour, pour raiſon de certaine pretenduë nomination au nom de frere R. pour le tout eſtre jugé enſemblement, ou ſeparément, ainſi que la Cour verroit eſtre à faire par raiſon. Veus auſſi leſdits procés principal & inſtance de fauſſeté pour raiſon de ladite procuration *ad reſignandum* : Arreſt du 4. jour d'Aouſt 1539. par lequel auroit eſté dit avant que proceder au jugement dudit procés & inſtance de fauſſeté, ledit B. ſeroit plus amplement interrogé ſur certains faits reſultans du procés & inſtance de la pretenduë fauſſeté, pour raiſon de ladite procuration *ad reſignandum* : & que les témoins examinez en ladite inſtance ſeroient recollez, & plus amplement examinez par deux Conſeillers de ladite Cour, qui par icelle ſeroient à ce commis, & ſi beſoin eſtoit, confrontez audit B. pour le tout fait & rapporté par devers ladite Cour, eſtre procedé au jugement dudit procés principal, & inſtance de fauſſeté, ainſi que de raiſon : Interrogatoires dudit B. & examen de témoins, recollemens & confrontations d'iceux faits par deux Conſeillers de ladite Cour : autre information de témoins nommez par ledit B. à la Requeſte du Procureur General du Roy, ſur les faits des reproches alleguées par iceluy B. contre aucuns témoins examinez en ladite inſtance de fauſſeté de ladite procuration *ad reſignandum* à luy confrontez, & autres faits concernant la juſtification dudit B. Certain Regiſtre de l'Univerſité de Paris, du roolle des nommez & preſentez par le Doyen & Docteurs de la Faculté de Decret, pour les années 1518. 19. 20. & 21. apporté par devers ladite Cour par ordonnance d'icelle ; certaines Lettres Royaux du douziéme jour d'Octobre dernier paſſé, obtenuës par Maiſtre T. par leſquelles & pour les cauſes contenuës en icelles, requeroient eſtre ſubrogez au lieu, droict, titre, & poſſeſſion dudit frere M. pour raiſon dudit Prieuré. Certain appointement donné le 22. jour d'Octobre 1539. entre ledit T. & I. par certain Conſeiller de ladite Cour commis pour oüyr les parties ſur l'enterinement deſdites Lettres Royaux, par lequel ledit T. en enterinant leſdites Lettres Royaux auroit eſté ſubrogé au lieu, droict, titre & poſſeſſion dudit M. pour raiſon dudit Prieuré. Certaine Sentence donnée par ledit Commiſſaire le 22. jour de Novembre enſuivant audit an cinq cent trente-neuf, entre ledit T. demandeur, & requerant l'enterinement deſdites Lettres Royaux de ſubrogation d'une part, & ledit B. defendeur, & empeſchant l'enterinement deſdites Lettres Royaux d'autre : par lequel il auroit en enterinant leſdites Lettres Royaux, entant que touche ledit B. ſubrogé ledit T. au lieu, droict, titre, & poſſeſſion dudit M. pour raiſon dudit Prieuré, enſemble au procés pendant en ladite Cour pour raiſon d'iceluy Prieuré, & ordonné que ledit M. demeurera audit procés pour les dépens, dommages & intereſts, écheus de ſon temps, procedans tant à cauſe de l'inſtance poſſeſſoire que de l'inſtance de fauſſeté cy-deſſus mentionnée, ledit B. condamné és dépens dudit T. Concluſions tant dudit Procureur General du Roy, auquel leſdits procés auroient eſté communiquez, que dudit I. réponſes dudit B. auquel les concluſions dudit I. auroient eſté communiquées, par Ordonnance de ladite Cour : Et tout conſideré, dit a eſté en faiſant droict tant ſur l'appellation dudit Procureur General que deſdits I. & T. ſubrogez, au lieu dudit M. qu'il a eſté mal jugé, & ſententié par ledit Prevoſt de Paris ou ſon Lieutenant Conſervateur : & bien appellé par les appellans. Et en emendant le jugement, ladite Cour a declaré & declare la nomination & procuration, maintenuës defaux mentionnées audit procés, & produites par ledit B. Sçavoir eſt ladite nomination fauſſe, & fauſſement avoit eſté par iceluy B. ou autre de par luy falſifiée, & comme telle, a ordonné & ordonne ladite Cour, qu'elle ſera lacerée en Jugement, & ladite procuration pour reſigner ledit Prieuré grandement ſuſpecte de

* *Poſſeſſoire.*] Hodie lex eſt generalis edicti in parvas datas promulgati anno 1550. ſed etiam petitorio perſonam judicium privandus eſt, per c. olim de reſcript. quod de petitor loquitur, ut dixi in commētar. ad illud edictũ. §. 17. gloſ. I. C. M.

faux & nulle, & pour avoir par iceluy B. fabriqué ou fait fabriquer ladite fauſſe nomination, & uſer d'icelle, & de ladite procuration, ladite Cour a condamné & condamne iceluy B. pour le cas privilegié à faire amende honorable au Parquet de ladite Cour, nuë teſte & nuds pieds, tenant en ſa main une torche de cire ardente du poids de deux livres, en diſant que fauſſement & malicieuſement, & doleuſement il a falſifié, & fabriqué, ou fait falſifier & fabriquer ladite fauſſe nomination, & s'eſt aidé tant d'icelle nomination fauſſe, que procuration pour reſigner nulle & ſuſpecte de faux, dont il ſe repent, & crie mercy & pardon à Dieu, au Roy, & à Juſtice : & ſi luy a interdit le territoire du Royaume juſques à deux ans prochainement venans, & l'a condamné en deux cent livres pariſis d'amende envers le Roy, & à tenir priſon juſques à plein payement d'icelles, & n'aura lieu ladite interdiction juſques à ce qu'il ait ſatisfait & payé ladite amende, & que le delict commun ſoit diſcuté & decidé, pour lequel delict commun a renvoyé & renvoye ledit B. pardevant l'Eveſque de Paris ou ſon Official pour luy faire & parfaire ſon procés ſur iceluy delict commun : & a icelle Cour privé & debouté ledit B. de tout le droict par luy pretendu audit Prieuré, & luy a impoſé & impoſe ſilence perpetuel, quant au poſſeſſoire dudit Prieuré : & ſi l'a condamné envers ledit M. juſques au jour de la ſubrogation dudit T. faite en ſon lieu, & depuis ladite ſubrogation envers ledit T. & pareillement envers ledit I. és dépens tant de l'inſtance de complainte de nouvelleté, cauſe d'appel, que des deux inſtances de fauſſeté, dommages & intereſts, procedans à cauſe d'icelles deux inſtances de fauſſeté; & à tenir priſon pour leſdits dommages & intereſts : iceux prealablement liquidez, leſdits dommages & intereſts procedans à cauſe de l'inſtance de complainte, & de nouvelleté pour raiſon dudit Prieuré reſervez à adjuger à celuy qui obtiendra au plein poſſeſſoire dudit Prieuré enfin de cauſe : & ſera ledit procés principal pour raiſon dudit poſſeſſoire d'iceluy Prieuré, jugé par ladite Cour entre leſdites parties, autre que ledit B. ainſi qu'il ſe verra eſtre à faire par raiſon.]

CXLIX.

Permis vendre les Bois durant les criées, & que l'argent ſoit mis devers le Greffe.

[LE Jeudy quatriéme Mars mil cinq cent dix-huit. Entre Meſſire Antoine Seigneur de Mailly demandeur, & requerant l'enterinement d'unes Lettres Royaux d'une part, & Robert de Mailly, pourſuivant les criées & adjudication d'icelle Seigneurie de Mailly, & autres terres, & les oppoſans auſdites criées d'autre part : fut dit que ledit Meſſire Antoine pourroit dedans trois mois vendre les Bois tant de haute futaye que taillis, qui ſont és lieux criez, & de ſes heritages qui ne ſont en criées, & que les deniers ſeront apportez au Greffe, pour les diſtribuer aux oppoſans & pourſuivans : & que cependant les encheres auront cours : mais l'adjudication ſurſerra. Auſſi pource que le pourſuivant alleguoit que les deniers à luy deûs, luy eſtoient neceſſaires pour faire ceſſer autres criées que l'on pourſuivoit ſur luy : fut dit que l'adjudication de ſes heritages ceſſeroit pareillement pendant les trois mois deſſuſdits.]

CL.

*Deux curateurs furent donnez, un du coſté * paternel, l'autre du coſté * maternel.*

* *Du coſté.*] Sic ab utroque latere, quod decens eſt, non tamen neceſſarium, ſi nemo conqueratus. C. M.

[LE Jeudy dixiéme d'iceluy mois de Mars mil ſix cent quatorze, fut donné Arreſt au profit de Meſſire Alain Bouchard, couſin à cauſe de ſa femme, de Damoiſelle Catherine Doniam, veufve de feu Antoine Dixhommes, du coſté paternel, appellant de ce que le Prevoſt de Paris avoit creé ſeulement Jacques le Lievre, oncle maternel d'icelle Catherine ſon curateur, pour l'incapacité & indiſpoſition de ſa perſonne d'une part : & ledit le Lievre intimé d'autre, & diſant qu'il ſuffiſoit d'un curateur, l'appellant pretendant qu'il y en devoit avoir un du coſté paternel avec ledit le Lievre, & que ledit le Lievre ne pouvoit ſucceder à ladite Catherine qu'aux meubles, conqueſts, & propres maternels : Et que les heritages du coſté paternel ſeroient mal entretenus. Et ſur ce dit & ordonné par la Cour, que l'appellation, & ce dont eſt appellé, mis au neant, que le Lievre demeureroit curateur aux meubles, conqueſts, & propres maternels. Et que Bouchard ſeroit curateur pour adminiſtrer les heritages paternels : & bailleroit Bouchard au Lievre cent livres tournois, deſquelles il eſtoit debiteur à ladite Catherine, & qui luy eſtoient objicez.]

CLI.

[Aprés la S. Martin d'Hyver audit an 1515. le Jeudy dernier jour de Janvier, en une cauſe d'entre Maiſtre Jean Galloppe Advocat en icelle Cour, appellant de Meſſieurs des Requeſtes d'une part, & Maiſtre Auguſtin de Thou auſſi Advocat en icelle Cour anticipant d'autre : qui eſtoit ſur ce que feuë Genevieſve le Moyenne mere d'iceluy anticipant, & de la femme de l'appellant, a fait à l'anticipant don d'aucuns biens, *retento uſufructu, & poſt deceſſum matris ;* l'anticipant *interrogatus in judicio* par ſes ſucceſſeurs, s'il ſe portoit pour heritier, a declaré que pour le preſent il ſe tient à ſa donation, par proteſtation, * que ſi elle eſtoit annullée, qu'il entendoit ſe porter pour heritier : & audit cas dés maintenant, comme pour lors ſe declaroit heritier, & non autrement dont il a acte. Et aprés l'appellant a pris complainte en cas de ſaiſine, & de nouvelleté pour les ſucceſſions, & biens demeurez du decés de la defuncte, & par exprés pour les biens donnez, à laquelle l'anticipant s'eſt oppoſé pour leſdits biens à luy donnez ſeulement : & ſur ce conteſté a l'appellant requis eſtre maintenu : au ſurplus attendu que l'anticipant ne s'oppoſoit par appoinctement, *a dicis à quo*, il eſt debouté d'icelle maintenuë : par Arreſt l'appellation, & ce dont eſt appellé mis au neant, eſt dit que l'appellant n'aura quant à preſent icelle maintenuë, & que par proviſion il joüyra durant le procés des biens non contenus en la donation.]

* *Proteſtation.*) l. & quia ff. de interroga. actio. & ſic praeticatur. C. M.

CLII.

[Au mois de Mars 1514. és plaidoyers du matin à un Lundy ou Mardy fut dit par Arreſt entre la veufve de feu l'Admiral Dame de Mirebeau, appellante du Seneſchal d'Anjou ou ſon Lieutenant à Saumur d'une part, & le Seigneur de Culam intimé, & requerant proviſion, qu'icelle Admiralle ſeroit contrainte exhiber * audit de Culam les Lettres à elle baillées par la mere & tuteur dudit de Culam, en traitant & faiſant les venditions & contracts, deſquels ledit de Culam requiert au principal la reſciſion, & qu'il en auroit copie pour luy ſervir audit procés de reſciſion.]

* *Exhiber.*] Sup. par. 5. q. 32. ubi dixi. C. M.

Digitized by Google

CLIII.

[Le Vendredy 20. Avril, aprés Paſques 1515. de relevée fut donné Arreſt, par lequel un qui eſtoit demandeur originaire, & ſa partie deffendereſſe, eſtoit par le moyen de ſes deffenſes demandeur en reparation, fit declarer en ce qu'il eſtoit deffendeur, l'inſtance perie, laquelle avoit eſté par autre Arreſt declarée perie au profit du deffendeur originaire, & par ce y eut peremption tant d'un coſté que d'autre, poſé que le deffendeur euſt pris ſes concluſions *de conveniendo*, & par le moyen de ſes deffenſ.s.]

CLIV.

[Le ſixiéme jour de May fut donné Arreſt entre Deniſe Rance, veuve de feu Maiſtre Pierre Deſmeus, appellant du Prevoſt de Paris ou ſon Lieutenant, d'une part; Et Colette Rance, femme authoriſée de Maiſtre Jean Amambry, intimé, par lequel fut dit que les maiſons communes entre les parties qui ne ſe peuvent commodement partir, & qu'il convient liciter, ſeront, ou celles d'icelles que les parties voudront prendre pour la priſée, adjugées à celle d'elles qui offrira ladite priſée, ſur laquelle l'autre des parties, ou l'un de leurs autres coheritiers pourroit rencherir, & que où ne ſeroit par l'une des parties ou leurs coheritiers offert le prix de la priſée, que à la licitation ſeront receus tous, *etiam* eſtrangers, & non coheritiers.]

CLV.

Procureur non ouï ne peut eſtre condamné en l'amende.

[LE Jeudy neufiéme de Juin fut donné Arreſt par lequel une condemnation d'amende faite par le Senéchal de Lyon, contre un Procureur non oüy, que ledit Senéchal pretendoit avoir trouvé en calomnie en expediant une cauſe, a eſté miſe au neant.]

Finis ſeptimæ & ultimæ Partis totius hujus Operis, recogniti, & infinitis mendis denuò repurgati, & aucti, ſtudio & induſtriâ Doctoris Caroli Molinæi, Franciæ & Germaniæ Iuriſconſulti, & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocati, juris praxiſque conſultiſſimi, cum utilibus & deciſivis ejuſdem Annotationibus, anno ſeſquimilleſimo quingenteſimo octavo.

ORATIO AVCTORIS,

DE CONCORDIA ET VNIONE CONSVETVDINVM FRANCIÆ.

Ad omnes veritatis & Reipublicæ ſtudioſos, præſentes & futuros.

Εὐνομία neceſſaria.

VT nihil Reipublicæ ſalubrius magiſque neceſſarium, quàm clara & æquabilis bonarum legum conſtitutio: ita nihil periculoſius, nihil exitiabilius earum confuſione & incertitudine, qua fit ut boni & quieti cives nihilomagis vel in civitate ſe ſuaque tueri queant, quàm inter exleges vel prædones: contra mali & improbi (quorum alioquin per ſe ſemper nimis magna turba eſt, undique occaſionem habeant calumniandi, & aliena, præſertim ſimplicium, proborum, & innocentium civium bona diripiendi: Judex verò neque bonos tueri, neque malos coercere præ juris confuſione & incertitudine poſſit. Immane quàm multi boni cives, præſertim pupilli & viduæ, quos tueri & ab omni injuria vindicari ſpecialiter & diſtrictè, cum ſeveris comminationibus toties, omnibus politicis viris Deus præcepit, oppreſſi ſunt, & prædæ calumniantium patuerunt, ſub illa miſerrima confuſione & incertitudine juris, ante conſcriptas Conſuetudines, quæ non ſolùm Pragmaticorum libidini & cavillis, ſed etiam perverſioni peſſimi & improbiſſimi cujuſque nebulonis erant obnoxiæ. Dies mihi deficeret, ſi vel enumerare pergerem quot monſtra hæc excetra (hydra Lernæa) effuderit. Primùm Franciæ nullum ferè lumen erat, nulla ſcientia ſolida jûris civilis, nec eam ſeriò juvenes diſcebant, utpote cujus ferè nullus uſus eſſet. Quorſum enim erat Leges longo labore, nec modico ſumptu diſcere, ſi ſtatim vel hiſcere volenti os occluderetur, contraria, vel diverſa Conſuetudine non oſtenſa, ſed in facto probando poſita? Secundò, ſi Legum ſcientia erat hic obſcura, nihilominùs obſcurior & incertior erat notitia Conſuetudinum, quarum nulla niſi per confuſa teſtimonia habebatur probatio: quæ pro diligentia vel oſcitantia, largitione, factione vel imbecillitate partis, modò alba, modò nigra, modò verſicolor erat etiam in eodem municipio: nonnunquam ſi utraque pars æquè potens & factioſa erat, utrimque æqualiter probabatur ἐκ διαμέτρου contraria & repugnans Conſuetudo. Hinc multi perfidi teſtes alebantur, homines perjuriis, ſubornationibus, calumniis aſſueſcebant, malumque in dies gliſcebat. Fervet etiamnum aduſque in Provincia Pertτcenſi, ubi etiam per centurias teſtium, oppoſita Conſuetudinum facta probare licet, maximo quidem dedecore, ſed graviori piaculo eorum qui præſunt, à quibus Deus ſanguinem oppreſſorum & animas, ob eam δυσνομίαν & morum corruptelam periclitantium, olim requiret. Dici itaque non poteſt quantum Reipublicæ profuerint authores conſilii illius Conſtitutionis primùm à Rege Carolo VIII. Anglis è tota Gallia exactis ſancitæ, ut totius regni Conſuetudines in ſcriptis per cujuſque loci municipes redigerentur, redactæ ad Conſilium regium vel Senatum referrentur diſcutiendæ, deinde regia authoritate confirmandæ. Verùm ut laudandum eſt eorum ſanctum conſilium, ita dolendum quòd nondum ultra nonaginta annos à tempore præfati edicti plenè confectum eſt. Licet enim pleræque interim Conſuetudines magno populi commodo partim emendatæ, conſcriptæ, & publicatæ ſint; tamen multis in locis nondum eſt factum, vel defunctoriè geſtum, nec diſpunctione facta, nec Principi relata, homologatum. Neque enim principali illa Conſtitutione, confirmandi authoritas Senatui Parlamenteo demandabatur, ſed miniſterium videndi & diſcutiendi. Quamquam non improbo quòd per alias Regum occupationes prudenter à Senatu factum eſt, ut ejus authoritate Provinciales ſcriptis Conſuetudinibus uterentur, potius quàm in ſuſpenſo diutiùs in re, quæ longiorem moram non patitur, extraherentur, ſed rem omnem adhuc Regi integram eſſe oſtendo. Multorum enim locorum Conſuetudines adhuc incertæ, nec ſcriptæ ſunt, ſcriptas verò res ipſa clamat non eſſe plenè à Senatu diſcuſſas: alioquin non exundarent tot articuli controverſi indeciſi, nec tot contrarii, ancipites, & iniqui inemendati. Porrò nihil laudabilius, nihil in tota Republica utilius & optabilius, quàm omnium diffuſiſſimarum, & ineptiſſimè ſæpe variantium hujus regni Conſuetudinum, in brevem unam, clariſſimam & æquiſſimam conſonantiam reductio.

Sanctum conſilium.

Primùm enim multæ iniquæ Conſuetudines, quæ aliàs per errorem & imperitiam irrepſerunt, aliàs ſine vero & legitimo populi conſenſu, per ambitionem quorumdam uſurpatæ & perſuaſæ ſunt, ſancta cenſura corrigerentur, & ad juſtitiam & æquitatem reducerentur. Secundò, contrariæ etiam nonnunquam in eadem Scriptura & Conſuetudine concordarentur: vel quæ juſta eſſet, generaliter obtineret, aut aliud juſtius & utilius conſtitueretur. Tertiò, variæ & diverſæ de eadem re in unam quambreviſſimam & optimam conſonantiam reduceretur. Quartò, multæ obſcuræ & ancipites, & diſtortæ, clariſſimæ & faciles redderentur. Quintò ineptæ & ſupervacuæ omitterentur. Sextò, defectivæ ſupplerentur. Plurimæ verò ambiguitates, quæ ſumma quoque Tribunalia diu frequenter exagitant, & in contrarias nonnunquam ſententias diffindunt, certa lege, clariſſimè & abſolutiſſimè deciderentur. Septimò, non ſolùm privatis quibuſnam cauſarum nundinatoribus, ſed etiam factioni quorumdam potentiorum obſtrueretur, qui nonnunquam in ſui ſuorumve commodum certi loci Conſuetudines vel concordari impediunt, vel certo modo per gratiam, ſordes aut ambitionem conſcribi curant. Quid quòd aliqui minus potentes, ſed aſtutiores inventi ſunt, qui ut etiam receptas Conſuetudines pro libidine inverterent, aut novas fingerent, ſubornatis litigatoribus quibuſcum colluderent, certam Sententiam tulerunt, aut ferri, & abire in rem judicatam curaverunt, eaque techna repetita cum lapſu decennii, qualem vellent Conſuetudinem prætexerent, & hac arte hæreditatem aliquam opulentam, aut aliud iniquum lucrum expiſcarentur, privata fraude, occultiſque cuniculis expugnantes, quod vi majore, & aperta factione non poterant; Quinetiam nuper inventi ſunt, qui hac arte illudere auſi fuerint, ad

Quot & quantæ utilitates.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

detorquendam ad libitum Conſuetudinem Trecéſem, ſupremi Senatus authoritate in publico conſeſſu conſcriptam & homologatam, idque prætextu inquiſitionis modi utendi. Quibus omnibus fraudibus & impreſſionibus, per eam quam ſuademus, & cum bonis καὶ φρονίμοις quibuſque optamus, ἰσονομίαν velut præſentiſſimo ἀλεξιφαρμάκῳ obviaretur. Et in ſumma, pro multis diffuſiſſimis plurium variantiſſimarum, contrariarum, nonnunquam obſcurarum, iniquarum, ineptarum, mancarum Conſuetudinum libris, litibus quidem ſerendis & propagandis, lucriſque & cavillis Pragmaticorum idoneis, breviſſimus, candidiſſimus, expeditiſſimus & abſolutiſſimus libellus haberetur, juri communi & æquitati naturali conſonantiſſimus, publicæ & ſingulorum omnium utilitati accommodatiſſimus: niſi ſi qui ſint malè feriati, & Reipublicæ hoſtes, qui publicis malis ſaginari, quàm Rempublicam ſalvam eſſe malint. Et judicio meo non eſt alia via (ut ſæpe teſtatus ſum) divinior, facilior & efficacior, ad amputandam & moderandam infinitam illam litium multitudinem & prolixitatem, qua tot annos miſerè nec ſine magno præ cæteris nationibus dedecore quatitur & premitur Francia. Neque enim multiplicatione Legum aut Conſtitut. lites cohibentur, ſed magis irritantur, ut notum eſt, & docuit experientia, & multò minus earum perplexitate; ſed ſimplicitate, æquitate & claritate Legum. Mihi quoque videtur nihil aptius, nihil efficacius ad plures Provincias ſub eodem imperio retinendas & fovendas, nec fortius, nec honeſtius vinculum, quàm communio & conformitas earumdem morum Legumve utilium & æquabilium. Hinc (ut accepi) quidam ex hoſtibus & oſoribus Regis, conati ſunt in Flandria, quæ juris & ditionis Franciæ ſemper fuit, immutare formam conſcriptionis Conſuetudinum illic authoritate ſupremi hujus Pariſiorum Senatus factam, quo magis animos Provincialium abalienarent, nondum tamen mores ipſos penitus immutare potuerunt. Sed jam nonnullos audire videor ſubmurmurantes, fruſtra me ſolem facibus illuſtrare, eam videlicet ἰσονομίαν unius æquabiliſſimæ & abſolutiſſimæ Conſuetudinis fruſtra tantopere, tam multo rudique ſermone commendare & ſuadere, cùm nemo ſanæ mentis dubitet rem eſſe ſanctiſſimam, totique Reipublicæ utiliſſimam, ſi factum fuiſſet, aut effici poſſet: idque dumtaxat quærendum aut docendum, ſi quâ tandem commodè confici queat. Atqui quo magis in Conſuetudinum interpretatione & elucidatione verſor (quò ante decem annos, poſt diuturnum juris forique ſtudium & exercitium, calamum adhibui) eò magis perſpicio non ſolùm id maximè (quod omnes fatentur) è Republica eſſe, ſed etiam bono Principi (ſi vacet) bonorum prudentumque (qui non deerunt) conſilio facile eſſe. Tria enim dumtaxat objici poſſe video, unum impoſſibilitatis, reliqua duo difficultatis; videlicet primum, tot Provincias tam ampli regni non poſſe eodem more vel jure in ſingulis regi, ſed diverſos mores diverſas & gignere & exigere Conſuetudines. Secundum, præjudicata quarumdam jam homologatarum Conſuetudinum authoritas. Tertium proclivitas hominum ad diſſenſum, & difficultas conſenſus uniformis tam multi populi, præſertim peculiaribus in ſua quaque Provincia Conſuetudinibus aſſueti. Sed hæc & ſimilia quæ ad ea reducuntur, tametſi imperitorum aut negligentium oculos perſtringere queant, nihil prorſus habent nervi, ſed propiùs explorata prorſus evaneſcunt. Ad primum, quamvis id unica Juſtinianæi juris editione poſſit abunde retundi, tamen fateor quòd ad particularia attinet, quæ variis & infinitis facti circumſtantiis ſunt annexa, diverſitatem populorum diverſas, quoad quædam particularia, Leges exigere, nec poſſe commodè cunctos populos eodem civili jure, in omnibus etiam particularibus quibuſque caſibus uti. Sed dico primò, omnem populum Gallicum unum eſſe populum, & olim unicam fuiſſe Provinciam, quantumcumque latiſsimam, ut in lib. 1. Comment. Julii Cæſaris. Secundò, nec adhuc agi de univerſo populo Gallico, ſed de his tantùm, qui vulgò cenſentur patriæ Conſuetudinariæ, quibus eadem fere lingua communis eſt. Tertiò, quod jam ab omni ævo eadem ſpecie juris, nempe conſuetudinarii, utuntur: quod licet in ſingulis municipiis in pleriſque varium ſit, tamen ea varietas non conſiſtit niſi in quibuſdam particularibus ſingularium. Cæterùm in ſumma rerum & in generibus ſingulorum conveniunt, ut facile conjici queat omnes has Conſuetudines initio unam fuiſſe, licet ſucceſſu temporis in ſingulis municipiis quædam circa particularia variata ſint; quæ varietas ut plurimùm omni ratione & utilitate caret, nec niſi captionibus aut litibus ſerendis idonea eſt. Non ſolùm igitur nihil impedit, ſed tum eadem origo, tum conformitas in generibus ſingulorum manifeſtè convincit, eadem Conſuetudine nos uti poſſe. Non abnuo quin certis locis, ex probabili quadam ratione quædam excipienda ſint à generali Conſuetudine, & velut localis quædam Conſuetudo reſervanda, quoad quædam, quod omnem objectionem & cauſificationem excludit, nec conſonantiam & certitudinem totius juris conſuetudinarii impediet. Ad ſecundum, ut interim omittam nullo præjudicio quod Reipublicæ utile eſt, impediri poſſe, ſatis ſuprà docui omnia, quantum ad iſtud de quo diſſerimus, integra eſſe, nulloque præjudicio ſanctiſsimæ huic Conſuetudinum repurgationi & conſonantiæ præciſum eſſe. Ad tertium, vanam eſſe eam difficultatem ſatis per ſe notum eſt, & peculiaris illa Francici populi πειθαρχία clarè convincit. Prætereà, ut inter plura alia omittam, vetus etiam illud ſpernendæ difficultatis in rebus honeſtis hortamentum celeberrimum, δύσκολα τὰ καλά, & quod Ariſtot. lib. 2. magn. Moral. teſtatur, περὶ δ' ἂν χαλεπώτερον ἀεὶ καὶ τέχνην, καὶ ἀρετὴν verſari, quàm ſit hîc modica & ſupina difficultas, res ipſa oſtendit. Nunc enim plurium locorum Conſuetudinibus nonnihil diſcuſsis & repurgatis, & in ſcripta redactis, longè facilius eſt omnes in unam bonam & æquam conſonantiam redigere, quàm initio, dum adhuc omnia intacta & obſcura erant. Quid quòd omnia eſſe in facili ac proclivi jamjam pluries ipſa rei experientia docuit? Quoties enim Conſuetudines cujuſque loci ab antiquo ſcriptæ, rurſus Principis vel Senatus mandato concordandæ vel conſcribendæ fuerunt? Conſtat multa prudenter, & ex bono & æquo non ſolùm addita vel detracta, ſed etiam mutata fuiſſe: idque non ſolùm majoris partis, ſed etiam totius conſeſſus, & civium omnium conſenſu: imò non ſolùm communi conſenſu, ſed etiam flagitatione civium. Si igitur ſingulorum municipiorum cives libentiſsimè, imò cupidiſsimè admiſerunt propriarum Conſuetudinum emendationem, æquitatis & commodi ſuæ Provinciæ intuitu: quantò magis & libentiùs & cupidiùs idem admiſſuri ſunt ejuſdem æquitatis intuitu, majorique totius regni commodo? Et ut omittam quæ in Conſuetudine Senonenſi, Pariſienſi, Sylvanectenſi & aliis probè emendata ſunt, ut notum eſt antiquariis, & his qui libros antiquos manuſcriptos Conſuetudinum habent. Extat aduſque liber typis excuſſus Conſuetudinum Nivernenſium, quæ ſupra quinquaginta ſex annos, juſſu & authoritate Ducis Brabantini, Comitiſque Nivernenſis Franciæ Paris, trium (quos vocant) ſtatuum conſeſſu habito diſcuſſarũ & in ſcripta redactarum, quæ diſcuſsio 4. annos continuos conſumpſit, & tandem (ut apparet) Pragmatici utriuſque tam Eccleſiaſtici quàm ſæcularis fori, Decuriones, Notarii, Mercatores, & cæteri cives ſubſcripſerunt, & teſtificati ſunt eſſe veras, antiquas & uſitatas Conſuetudines Provinciæ ſuæ, per rationes & cauſas etiam de tempore immemoriali concludentes, & extunc ut inde ab initio inconcuſsè obſervatæ fuerunt, donec anno 1534. miſsis duobus Conſiliariis ex hoc ampliſsimo Senatu, ut principali authoritate homologarentur,

Ratio tollendi multitudinem litium,

Regnique confirmãdi.

Diviſio.

Francorum πειθαρχία.

Facilitas.

Digitized by Google

conſeſſu habito brevi tempore, vix bimeſtri, multa cõmuni conſenſu prudenter ex bono & æquo correcta & conſtituta fuerunt, præter & contra veterem formam & obſervantiam. Quid quod etiamnum circumferuntur veteres Biturigum Conſuetudines, cum Commentario ante quadraginta quinque annos edito à D. Nicolao Boërio, primo ejus exempli authore, deinde Conſilii Magni Conſiliario, poſtremo Burdegalenſium Præſide; & tamen conſeſſu Biturigum ſuper circiter bimeſtri habito, multa prudenter addita, detracta, & meliùs (idque omnium conſenſu & plauſu) conſtituta fuerunt. Quænam ergo difficultas? Quodnam præjudicium ſine manifeſta tergiverſatione prætexi cauſative poteſt? Tantùm ceſſent ambitio, commodi privati ſtudium, & neglectus honeſti, & id genus Rerumpublicarum peſtes, & omnia in vado erunt, reſque omnis multò faciliùs, quàm in hunc quoque diem quibuſdam μικροπρεπέσιν, ne dicam μικροπολίταις visum ſit ac multo plauſibiliùs ſuccedet, dum omnes intelligent nihil aliud agi, quàm quod ad ſuum poſteritatiſque commodũ, pacem & tranquillitatem ſpectat. Reclamabunt forſan aliqui primo congreſſu, ſed tabulæ, ſeu (ut Græci vocant) δικόγραφοι, qui litibus velut morbis civium, non alio modo, ſed illis exacerbatis, quæſtum ſuum, latifundia factumque in dies augeri cupiunt. Quales (ut à fide dignis accepi) inventi ſunt, dum ſcriptum Conſuetudinum cujuſdam loci in publico conſeſſu recitaretur, multique boni cives flagitarent declarationem & ſuppletionem plurium obſcurorum aut defectivorum articulorum, illic palam obſtiterunt: & quia res præcipitanter & defunctoriè agebatur, obtinuerunt vulturii quidam togati (neque enim hujuſmodi peſtes Advocator. nomine digni ſunt, nec erubuerunt quæſtus ſui privati rationem publicis commodis opponere, cauſantes, ſi omnes artic. tam clarè, nitidè & abſolutè ſuper ſingulis titulis explicarentur, fore ut litium frequentia ceſſaret, quæſtuique eorum plurimùm decederet: eò quòd populariter omnium oculis expoſitis legibus, etiam populares eas planè intelligere, & ſibi ipſis invicem conſulere poſſent, rariuſque patronorum ſubſidio, forenſique concertatione indigerent. Voces nimirum nebulonum & harpiarum, non Advocat. qui laudabile hominibuſque neceſſarium aperiendæ protegendæque veritatis & juſtitiæ officium profitentur.

Confutatio improborũ.

Probi verò & veri Advocati tam ſynceram & expeditam εὐκρίνειαν non ſolùm non averſabuntur, ſed etiam amplectentur & juvabunt: non aliter quàm probi & fideles medici malunt homines ſanos eſſe quàm quæſtum facere. Nec dubito quamprimùm res maturiùs perſpecta & intellecta erit, forenſes illos vulturios & δικογράφους, ſi qui in exordiis (ut fit) hiſcere auſi fuerint, mox σιωπᾶν, aut cum rubore Harpocratem imitari cogendos, & omninò pulcherrimum illud & utiliſſimum opus gratius futurum univerſo populo Gallico, quàm olim populo Romano furtum Cn. Flavii ſcribæ, qui formulas actionum ſubreptas privata authoritate evulgavit, quas Appius Claudius compoſuerat, & ambitionis & authoritatis propriæ cauſa (ſicut olim apud nos Superſtitioſi illi & impoſtores Druydæ) in latenti apud ſe retinebat. Atqui leges, quæ omnes ligant, & utilitatis omnium cauſa latæ ſunt, ab omnibus ſciri & intelligi decet, ob eam rem maximè claras, publicas, & expeditas eſſe oportet. Jam non ſemel operas in id non privatim, ſed primariis viris obtuli, videlicet primam compilationem conſcribendi, non ut illi ſtaretur (nihil enim mihi arrogo, ſed quammaximè poſſim Reipublicæ prodeſſe, & ad id adhortari laboro (ſed ut eſſet σκιὰ, ſeu delineamentum, à peritioribus ad id muneris deligendis excutiendum, & vivis ſuis coloribus exprimendum.

Veri bonique Advocati.

Quamobrem eadem opera ſimul obtuli rationes meas locis ſuis opportunis adſcribere, velut rationem delectis Judicibus & Auctoribus operis reddens, cur aliquid ſic mutaſſem, vel addidiſſem, vel detraxiſſem, ſimul cur alicubi localem Conſuetudinem reliquiſſem vel omiſiſſem: uſque adeò nil propria authoritate ſenſuve præſumo. Confectam autem à delectis compilationem meo judicio, priuſquàm regia & Senatus authoritate homologaretur, expediret tranſcriptam ad omnia patriæ conſuetudinariæ municipia mitti, juſſis municipibus, ſive Conſuetudines ſcriptas haberent, ſive non, intra ſemeſtre vel aliud congruum tempus diligenter & maturè perſpicere, ſi quid mutari vel ſuppleri expediret, idque cum rationibus ſuis ſignificare. Quibus factis promtum eſſet bonis, doctis & expertis, & συνελθόντων rurſus coactis, Gallicam illam εὐκρίνειαν æquiſſimam, clariſsimam, & abſolutiſsimam conſtituere, regia authoritate perpetuò confirmandam. Eo etiam moderamine adhibito, ut quoad articulos mutatos in negotiis demum futuris, vel poſt aliquod congruum tempus valitura eſſet, ne forſan ea mutatio præteritis nondum finitis negotiis, aut his qui matrimonia certis pactionibus tacitis, vel expreſsis contraxiſſent, captioſa eſſet.

Modus.

Hæc fuit & eſt mea de hac re ſententia, quam hîc rurſus edendam eo conſilio duxi, quo bonis & Reipublicæ bene cupientibus, ſi poſthac ἐπιγράφηται, ſit uſui.

NOTÆ

Digitized by Google

NOTÆ SOLEMNES CAROLI MOLINÆI IVRISCONSVLTI CELEBERRIMI, AD CONSVETVDINES GALLICAS.

COVSTVMES GENERALES de la Prevoſté & Vicomté de Paris.

CHAPITRE I.

De matiere feodale.

Art. 1. ARTICLE I.] Cet article premier qui eſt des anciens François, eſt à peu prés gardé non ſeulement par toutes les Gaules, mais auſſi par delà le Rhin és Allemagnes, & par delà les Monts en Lombardie & Sicile, & en Angleterre, & quaſi par tout où l'uſage des fiefs eſt receu. Voyez mon Commentaire, *gl.* 8. *q.* 5. *ſur la fin.*

Art. 2. *La Couſtume du Vuelquecin*] ou Vuexin: le Seigneur prend relief à toutes mutations venans du coſté du vaſſal. Voyez mon Commentaire, §. 2. gloſſ. 6.

Art. 3. *Le fils aiſné.*] *Idem* de ſon fils ou du puiſné tenant le droit de l'aiſné.

Art. 4. *Quarante jours aprés le trépas.*] S'il n'y avoit ouverture precedente. Recours à mon Commentaire.

Art. 7. *De la choſe tenuë en fief.*] Sous l'art. 69. & s'entend en diminuant le fief. Recours à mon commentaire, nombre 6.

Art. 10. *Venans.*] Ou ſe tenans à un gros don, ſur l'art. 8. gl. 1. q. 4.

Eadem. *Tous les autres heritages.*] Et autres droits, cens, vaſſaux, rentes, dont le profit ſe diviſe. Recours à mon commentaire, icy, & art. 10. q. 5.

Art. 11. *Droit d'aiſneſſe n'a point de lieu.*] Mais bien à Tours, Mans, Amiens, Arthois, & autres lieux. Recours au commentaire.

Art. 15. *Item.*] Superflu, ſous 185.

Art. 17. *Ne doit,*] Quand ores il ſe tient à ſon don.

Art. 20. *N'y a point d'aiſneſſe.*] Superflu, ſous 148.

Art. 21. *Et adminiſtration de fief.*] Et non quant à hypotequer ou aliener; partant il n'y a difference noble ou non, ſous art. 29.

Art. 25. *Au Seigneur feodal.*] Mais non s'il luy échet en directe, pendant ſon mariage, ou devant, art. 2. Recours à mon commentaire.

Art. 26. *Item entre filles.*] Superflu, ſus artic. 12. & ſous art. 126.

Art. 31. *A iceux mineurs.*] Sauf s'il declare qu'il en veut tenir compte aux mineurs. Voyez mon commentaire.

Tous les arrierefiefs ouverts dependans.] Sans moyen, & en conſequence de ce, ceux qui en deſcendent, & ſont ouverts. Art. 36.

Ses feurs & ſemences] C'eſt à dire tous frais faits pour la production & recueil des fruits. Encore ſi le fermier offre l'eſtimation dudit gaignage, il eſt preferé au Seigneur, tant que dure ſon bail. Encore ne s'entend en ce cas que d'une fertilité extraordinaire. Car ce ſeroit en un an prendre la graiſſe de pluſieurs ans. Encore ſont plus equitables les Couſtumes qui veulent que le ſeigneur ſe contente de la ferme, comme Sens, art. 194. Mans 117. Anjou 114. Poictou 154. 155. Recours à mon commentaire. Art. 38.

Un vaſſal ſe peut jouer de ſon fief.] Non pas bailler tout, ſans recevoir qu'un fief en l'air. Recours à mon commentaire. Art. 41.

En conſignant.] Par proviſion, & auſſi reconnoiſtre celuy qui obtient la proviſion contre ſon competiteur. Recours au commentaire. Art. 48.

CHAP. II.

De Cenſive & Droits ſeigneuriaux.

Il ne prend ſaiſine qui ne veut.] C'eſt à dire ſon acquiſition ne laiſſe d'eſtre bonne, quant à la proprieté & poſſeſſion, combien qu'il ne ſoit enſaiſiné du ſeigneur direct, par lequel neantmoins il peut eſtre contraint payer douze deniers pariſis pour la ſaiſine, combien qu'il ne la prenne, ſus art. 55. & par mon commentaire. Art. 56.

Conſtitution ou rachapt deſdites rentes.] Cét article a eſté par Arreſt de la Cour de Parlement prononcé le dixiéme jour de May 1557. ſubrogé au lieu des 58. 59. 60. & 61. anciens articles de ladite Couſtume abrogés par ledit Arreſt, par lequel juſtement a eſté ordonné que ledit 58. ancien article ſeroit rayé dudit Couſtumier, & les 59. 60. 61. anciens articles demeureroient pour Couſtume, & que le preſent article ſeroit mis & inſeré audit Couſtumier. Ce que j'ay fidelement fait la meſme année, comme il appert par mon commentaire ſur la ſeconde partie de cette Couſtume, imprimé audit an. Auſſi leſdits quatre articles avoient eſté dés l'an 1510. fort debatus d'iniquité en l'allem. Art. 58.

CXXVII.

Vſufruictier ne doit relevement de fief.

[LE premier jour de Février fut prononcé un Arreſt au profit de Meſſire Charles de Rohan Chevalier de l'Ordre, Seigneur de Gyé, Comte uſufruictier de Gayſe, appellant du Baillif de Vermandois ou ſon Lieutenant, ayant ſaiſi ledit uſufruict de Gayſe contre le Procureur General du Roy prenant la cauſe pour ſon Subſtitut : par lequel fut dit, que ledit Procureur avoit fait mal, & induëment ſaiſi ledit uſufructier : & fut decidé par iceluy Arreſt, que l'uſufruictier ne doit relief * n'autre droict, profit, ou emolument de fief.]

* *Relief.*] Dixi in conſ. Pariſ §. 22. q. 40. 41. 46. 47. C. M.

CXXVIII.

[Le 28. de Mars 1518. fut dit, que Maiſtre Jean le Clerc, auquel le Seigneur de Camican lors Maiſtre particulier des Eaux & Foreſts, avoit donné & conferé l'Office de ſon Lieutenant general, que Jean Bureau Seigneur de Trembley, à preſent Maiſtre des Eaux & Foreſts ne vouloit continuer, diſant qu'il l'entendoit exercer en perſonne, & qu'il n'avoit que faire de Lieutenant. Seroit par proviſion entretenu audit Office : & au principal les parties furent renvoyées aux Requeſtes de l'Hoſtel.]

CXXIX.

Faut diſcuter les biens immeubles d'un lay, avant que proceder par cenſures, & avoir permiſſion.

[LE neufiéme de May audit an, fut dit ſur ce que Pierre Mille par vertu d'une obligation paſſée ſous les Sceaux de la Chaſtellenie de Courtenay, avoit fait executer Nicolas Baudet par une commiſſion donnée du Baillif de Sens, & le Sergent fait rapport qu'il n'avoit trouvé aucuns biens meubles, & au moyen de ce ledit Baudet avoit eſté admoneſté de payer, & s'eſtoit oppoſé, & procedé par devant l'Official de Sens, lequel avoit condamné ledit Baudet *ad muniendum.* Dont il avoit appellé, * & relevé, & remontré qu'il eſtoit lay : * & les gens du Roy que la diſcution n'eſtoit faite de *immobilibus*, & que Mille devoit obtenir prealablement proviſion du Juge ſeculier, qu'il avoit eſté mal procedé par l'Official, & l'intimé condamné aux dépens de la cauſe d'appel : & l'appellant és dépens de la procedure volontaire faite devant ledit Official, & à garnir la ſomme en laquelle il eſtoit obligé par ladite obligation. Et que diſcution ſoit prealablement faite des immeubles * dudit Baudet. Et ce fait, la Cour diſcutera s'il ſera permis à Mille de le pourſuivre, & à l'Official d'en connoiſtre.]

* *Appellé.*] Comme d'abus.
* *Lay*] Sive merè laicus, ſive clericus conjugatus. C. M.
* *Immeubles.*] Scilicet in loco ubi commodè diſcuti poſſunt ; aliàs judex debet permittere proſequi coram Officiali etiam omiſſis immobilibus remotis vel ita oneratis, ut ſumptuoſior ſit diſcuſſio quàm debitum. C. M.

CXXX.

Renvoy en Cour d'Egliſe, nonobſtant la clauſe hypothecaire acceſſoire.

[LE Ieudy ſeptiéme de Iuillet audit an 1519. fut dit contre Monſieur l'Eveſque d'Orleans, Meſſire Germain de Gannay appellant du Prevoſt de Paris, ou Conſervateur. Lequel avoit ordonné, que ledit Eveſque procederoit ſur une demande à luy faite de la ſomme de dix mille écus par un Religieux de l'Abbaye de Beaupré, écholier en l'Univerſité de Paris, ayant tranſport de ſon Abbé : concluant à la connoiſſance d'unes cedule, & au payement d'icelle ſomme : & que les heritages dud. Eveſque y fuſſent declarez, affectez & hypothequez, diſant * que le tranſport fait *per Abbatem* à ſon Religieux eſtoit nul, & que la clauſe d'hypothequer eſtoit miſe *in fraudem*, & qu'il eſt perſonne Eccleſiaſtique : & ne doit ſur ce ſortir juriſdiction par devant ledit Prevoſt d'une part : & ledit Religieux, Abbé & Convent de Beaupré joint avec luy intimé d'autre, diſant ledit tranſport eſtre fait pour entretenir iceluy Religieux à l'étude : dit a eſté mal jugé, & emendant le jugement, que ledit Eveſque confeſſeroit ou nieroit pardevant le Prevoſt de Paris ladite cedule : & ce fait, ledit Abbé & Convent le pourſuivront au principal pardevant ſon Iuge Eccleſiaſtique competent.]

* *Diſant.*] Epiſcopus appellans adde ſuprà par. 6. Arreſt. 2. hic hypothecaria non intentabatur principaliter, nec iſtud Arreſtũ impediebat ſtatim agi ad declarationem hypothecariorum ſecularium. C. M.

CXXXI.

Examen à futur ſe doit faire par Iuge competent.

[LE quinziéme de Iuillet ſur ce que Meſſire Iean Godin Chevalier, Conſeiller au grand Conſeil, avoit obtenu contre Ieanne Paterie ſa belle mere, lettres d'examen à futur, addreſſans au Baillif de Maſcon, & Seneſchal de Lyon ſous cette clauſe, à chacun d'eux, ſi comme à luy appartiendra, & fait venir le Baillif de Maſcon ou ſon Lieutenant à Villefranche, pays de Foreſts, Seneſchauſſée de Lyon, contre lequel ladite Ieanne avoit objicé incompetence, & qu'il eſtoit *extra territorium* : & neantmoins avoit fait jurer quatre témoins, & pris le Procureur d'icelle Ieanne pour adjoinct, dont elle appella : fut dit mal fait, & procedé par ledit Lieutenant de Maſcon, bien appellé par ladite appellante, & ledit Godin condamné és dépens des cauſes d'appel.]

CXXXII.

Octroy donné pour les Anglois ſur les cervoiſes.

[LE deuxiéme d'Aouſt fut plaidée une cauſe entre les Braſſeurs de Tournay, appellans du Maire & Iurez dudit Tournay d'une part, leſdits Maire & Iurez d'autre : & eſtoit queſtion d'un impoſt fait durant que le Roy d'Angleterre tenoit Tournay ſur les Bieres & Cervoiſes qui y ſeroient faites & braſſées. Et par l'Arreſt qui eſt notable * donné le plaidoyé, a eſté dit, que par proviſion ledit octroy ſeroit parachevé, & que le Baillif de Tournay mettra prix à la vente des Bierres & Cervoiſes, eu regard aux frais, & quant à l'octroy des ſuſdits & payement d'iceluy, & au principal contraires.]

* *Notable.*] Ne irritaretur Angli.

CXXXIII.

Les gens des Requeſtes paſſent outre és interlocutoires, nonobſtant l'appel.

[LE neufiéme d'iceluy mois d'Aouſt fut en la plaiderie prononcé Arreſt, par lequel en enſuivant le 52. article de l'Ordonnance de feu le Roy Charles VIII. fut permis à Meſſieurs des Requeſtes du Palais de paſſer

paſſer outre au principal, nonobſtant & ſans prejudice d'un appel d'eux interjetté d'interlocutoire reparable en diffinitive, & ſoit noté. Car ladite Ordonnance ne s'eſt pratiquée par cy-devant.]

CXXXIV.

Le temps de quarante jours à deliberer.

[LE 21. de Novembre furent encommencées les plaideries de ce Parlement. Et aux defaux fut appellée Dame Iaqueline de l'Eſtract, veufve de feu Meſſire Antoine de Mailly, tutrice de ſes enfans: laquelle avoit eu quarante jours à deliberer s'ils eſtoient heritiers dudit defunt leur pere. Et fur ce fait defaut à la Requeſte de Robert de Mailly, tuteur & curateur d'Antoine de Mailly ſon neveu: & pour empeſcher ledit defaut, fut par ladite veufve propoſé, que par coûtume de la gouvernance de Peronne, l'enfant noble avoit un an à deliberer: à quoy la Cour n'eut égard. Nonobſtant donna defaut, ſauf quinzaine.]

CXXXV.

Pendant la reſciſion les Contracts entretenus en baillant caution.

[LE 3. de Iuillet 1523. ſur ce que Ieanne Porel veufve de feu Iean Texier, obligée avec ledit Texier en une rente par eux conſtituée, avoit Lettres Royaux de reſciſion fondées en ſa minorité & ſubjection de ſon feu mary. Et par Sentence interlocutoire du Prevoſt de Paris, avoit eſté dit que le Contract tiendroit par proviſion, pendant le procés de reſciſion, dont elle avoit appellé. La Cour met l'appellation & ce * dont eſtoit appellé, au neant, & que ledit Contract ſeroit entretenu pendant le procés de reſciſion, ainſi qu'avoit ordonné ledit Prevoſt. Et que l'intimé bailleroit caution de ce qu'il recevroit au moyen d'icelle proviſion: ce que n'avoit fait ledit Prevoſt.]

* *Et ce.*] Quia judex omiſerat cautionem, vide quæ dixi in tractat. uſura. q. 38. C. M.

CXXXVI.

Renvoy d'Eſcoliers.

[LE 3. d'Aouſt audit an 1523. fut par Arreſt ordonné, que tous Iuges deſquels Eſcholiers par vertu de leur Scholarité & Privileges, font faire renvoys à leur conſervateur, auront l'intereſt de l'Eſcholier ſommairement, & en decideront promptement ſans appointer les parties en droict ſur le debat dudit renvoy.]

CXXXVII.

Appellant comme d'abus repulſé, parce qu'il eſtoit obligé avant qu'il fuſt marié.

[LE 28. de Février audit an, Maiſtre Nicole Chevalier Advocat en Parlement, appellant comme d'abus de l'Official de Paris, fut oüy en ſa cauſe d'appel, diſant de l'authorité d'iceluy Official avoir eſté admoneſté, & qu'il eſtoit marié, & que partant les monitions & cenſures eſtoient nulles: Ieanne la Salle intimée diſoit qu'avant le mariage dudit Chevalier il s'eſtoit conſtitué *plege de judicato ſolvendo*, & que le mariage ſurvenu ne l'avoit *in iſto negotio* mis hors, ne exempté *à juriſdictione ipſius Officialis*, & ſur ce les gens du Roy oüys, fut dit que ledit Chevalier ne faiſoit à oüyr comme appellant, & fut condamné en l'amende, moderée à 20. livres pariſis.] *

* *Pariſis.*] *Et condamné és dépens*, cum hac cauda, *& ſi plus en reliefve, il l'amendera plus avant* eram enim præſens, C. M.

CXXXVIII.

*Qu'un jeune enfant joüit * des privileges de Scholarité.*

[LE 21. de Mars audit an, ſur un appel interjetté par une veufve du Baillif de Paris, & veu par la Cour, & oüy un jeune enfant âgé de huit à neuf ans, Iuré de l'Univerſité, & étudiant en une petite Echolle dudit Paris, par an & demy, comme le Maiſtre affermoit, & le pere de l'enfant preſent, fut l'appellation deſſuſdite miſe au neant, & la matiere renvoyée audit Baillif * de Paris.]

* *Ioüyt.*] Idem nuper practicatū in filio meo primogenito Carolo, ætatis ſex annorum, & ſex menſiū, menſe Martio, 1548. ante Paſcha C. M.

* *Baillif.*] Scilicet *cōſervateur: car Jean de la Barre aſpirant à la Prevoſté de Paris, en fit eclipſer la conſervation, & mit ſon ſiege à Nielle 1523. depuis reüny.* C. M.

CXXXIX.

Proviſion de penſion Beneficiale.

[LE 7. de Decembre 1525. fut achevé le plaidoyé d'entre Monſieur le Cardinal de Bourbon Abbé de Corbie, & les Religieux, Abbé & Convent dudit Corbie appellans, tant des Iuges & executeurs Eccleſiaſtiques, que du Baillif d'Amiens d'une part, & l'Eveſque d'Amiens intimé, & auſſi appellant de Monſeigneur Maiſtre Louys Seguier d'autre. Et ſur ce fait a eſté prononcé Arreſt contenant pluſieurs points notables pour fait de penſions. Et entre autres que les cenſures & contraintes Eccleſiaſtiques tiendront par proviſion, nonobſtant les nullitez & abus pretendus & alleguez contre la penſion & diminution requiſe d'icelle, au cas qu'elle fuſt trouvée eſtre bien creée, tant au moyen des guerres qu'autres fortunes ſurvenuës: ſurquoy les parties furent appointées à mettre par devers la Cour, & au Conſeil.]

CXL.

Les Gouverneurs des Villes ſont contraints à payer, s'ils ne font diligence que la Ville paye.

[LE 11. d'iceluy mois de Decembre 1525. fut le plaidoyé des Gouverneurs de la ville de Laon, appellans d'une part, & les Religieux de la grande Chartreuſe intimez d'autre, fut dit que les arrerages de la redevance, ou rente deuë par la Ville, manans & habitans de Laon auſdits Religieux, ſeroient aſſis & impoſez ſur leſdits manans, & que de ce leſdits Gouverneurs de Laon feroient diligence dedans le jour de Chandeleur: autrement ledit jour paſſé, iceux Gouverneurs ſeroient contraints en leurs biens faire payement deſdits arrerages, ſauf à les recouvrer deſdits habitans.]

Digitized by Google

CXLI.

Lettres d'Etat n'ont lieu en matiere de garniſon.

[AU mois de Ianvier ſur deux plaidoyer faits en la part de Morlet * de Muſeau General de France, eſtant pour les affaires du Roy au pays de Suiſſe, appellant de Meſſieurs des Requeſtes du Palais d'une part, & Meſſire Iacques S. Blanchay intimé, & anticipant d'autre part, fut dit que Lettres d'Etat n'auroient lieu en inſtance & proviſion de garniſon ſur cedules confeſſées, mais eut l'appellant notable delay * ſur le jour du renvoy, & ſuffiſant pour l'advertir.]

* *Morlet.*] Cujus filius (qui à me leges audierat,) legatus regius Baſileæ anno 1552. menſe Iulio & Auguſto honorificè me excepit: tota etiam academia Baſilienſi magno doctorũ favore me invitante. unde ad caſtra regia, & valentiſſimi Ducis Mauricii literas miſi. Et Langravum Haſſiæ in Rathenelpogen redintegravi. C. M.

* *Delay.*] Scilicet trium menſium, & illico ſimile Arreſtum pro alio creditore die 25. Ianuarii: eram enim præſens. C. M.

CXLII.

Le Procureur du Roy peut eſtre pris à partie, quand il empeſche la juriſdiction Eccleſiaſtique.

[LE 29. Ianvier ſur un plaidoyé d'entre Monſieur l'Eveſque de Beauvais, appellant de ce que le Prevoſt de Clermont en Beauvaiſin avoit à la requeſte du Procureur du Roy au Comté de Clermont, fait arreſter le cheval d'un Procureur & Appariteur dudit Eveſque, voulant informer audit Clermont ſur les delits d'un nommé le Beau-Preſtre, & entrepris connoiſtre dudit Arreſt, que ledit Procureur ſouſtenoit, juſques à ce que ledit Promoteur euſt payé l'amende en laquelle il pretendoit eſtre encouru, pource qu'il n'avoit demandé aſſiſtance d'une part, & ledit Procureur du Roy audit Comté de Clermont intimé, & pour lequel Monſieur le Procureur General requit eſtre receu à prendre la cauſe, & que l'appel, & ce dont eſtoit appellé, fuſſent mis au neant ſans dépens, dommages & intereſts: d'autre part fut dit que ledit appellant auroit commiſſion de la Cour pour faire adjourner ledit Procureur du Roy à Clermont en ſon nom pour répondre, defendre, & venir proceder ſur ledit appel: & aprés ledit Arreſt prononcé, ledit Procureur ou Monſieur l'Advocat du Roy pour luy s'efforça derechef, & dit que ledit Procureur ne pouvoit eſtre intimé en ſon nom, ne pris à partie, veu qu'il n'y avoit dol, & autres moyens: à quoy fut répondu de la part de mondit Seigneur de Beauvais. Et ſur ce fut dit par la Cour que ladite commiſſion ſeroit baillée nonobſtant choſe propoſée par ledit Procureur du Roy.]

CXLIII.

Qu'un Committimus n'a lieu aux Conſeillers du Chaſtelet.

[LE cinquiéme de Mars l'appel interjetté par Maiſtre Iean le Grand Procureur au Chaſtelet de Paris d'un renvoy fait par un Sergent aux Requeſtes du Palais par vertu d'un Committimus que Maiſtre Iean le Court Conſeiller au Chaſtelet de Paris, avoit obtenu en la qualité d'Advocat en la Cour d'une cauſe pendant pardevant le Baillif de Paris: diſant que ledit le Court ne poſtuloit, ne reſidoit ordinairement en icelle Cour: & ordonné que ce dont eſtoit appellé, fuſt mis au neant, & les parties renvoyées par devers ledit Baillif de Paris.

CXLIV.

Que les pretendus exempts procederont devant le Dioceſain, nonobſtant la complainte non fournie.

[LE dix-ſeptiéme jour d'Avril 1526 aprés Paſques, fut ſur le plaidoyé fait par un Religieux de l'Ordre de S. Iean de Hieruſalem, appellant comme d'abus de l'Official de Langres, de ce qu'il avoit decerné citations, & fait autres procedures à l'encontre de luy, combien qu'il ait procés en nouvelleté pendant aux Requeſtes du Palais, auquel le grand Prieur de Champagne & le Commandeur de Rameru ſes Superieurs, ont pris poſſeſſion d'avoir la juriſdiction & correction de leurs Religieux: & que l'Eveſque de Langres ne ſon Official n'avoient ſur eux juriſdiction quelconque, d'une part: & Monſieur l'Eveſque & Duc de Langres prenant la cauſe pour ſes Officiers, diſant qu'il n'y a audit procés de nouvelleté fourniſſement de complainte, & qu'a cette cauſe l'inſtance ne l'empeſche de joüyr, * & que la matiere eſt des delicts; & par fautes faites *circa Sacramentum Euchariſtiæ*, & qu'il en devoit connoiſtre intimé d'autre, fut dit l'appellant non recevable, & l'amendera, & permis audit Official de Langres paſſer outre.]

* *Dejoüyr.*] C. 2. ut lite pend. Into. c. x. verſi. inhibentes de integ. reſt. Phil. fran. in c. Romana, §. quod ſi objiciatur de appellat. in 6. Floria de ſancto Petro in l. alienationis nu. 4. de fami. her. dixi in conſ. Pariſ. §. 41. nu. 19. & in annot. ad Alex conſ. 99. lib. 5. adde ſimile Arreſtum pro capitulo Pariſi. contra canonicos S. Dionyſii in cauſa perorata die lunæ 13. Iulii & deciſa die lunæ 7. Septemb. ſolemni pronuntiatione, me præſente. C. M.

CXLV.

L'on ne peut à la recreance eſtre contraint de confeſſer lettres qui ſervent à ladite recreance.

[LE 19. Avril 1531. aprés Paſques, entre le Secretaire du Prieure S. Martin des Champs, intimé en appel interjetté du Baillif de Paris ou ſon Lieutenant, par Maiſtre I. Verius appellant, de ce que ledit Baillif avoit ordonné, que ledit Secretaire confeſſeroit ou nieroit aucunes cedules deſquelles ledit Verus ſ vouloit aider au procés poſſeſſoire de la cure de Mere litigieuſe entre les appellans & intimé, & que la reconnoiſſance qui ſe feroit, ne ſerviroit à l'intimé en la recreance: mais au principal, & qu'elle ſeroit gardée ſecrette juſques aprés la deciſion d'icelle recreance, fut dit qu'entant que ledit Baillif avoit appointé, que ladite reconnoiſſance ſeroit gardée & tenuë ſecrette, l'appellation, & ce dont eſtoit appellé, miſe au neant: & que ladite reconnoiſſance ſeroit communiquée pour ſur ce faire quant au principal ce qui ſeroit de faire, & ſans s'en aller à la recreance.] *

* *Recreance.*] Hæc cauſa iniqua eſt, nec hodie ſervanda quis liceat in qualibet parte litis interrogare. C. M.

CXLVI.

Le Seigneur peut expeller le conducteur, en prouvant qu'il a affaire de la maiſon pour luy.

[LEdit jour entre Maiſtre I. Iourdain Advocat, voulant pour ſa neceſſité, ainſi qu'il diſoit, entrer en la maiſon que Ieanne Godefroy veufve de feu Iean Angirart Huiſſier en la Cour, tenoit à loüage de luy, fut la Sentence de Meſſieurs des Requeſtes (par laquelle ils avoient condamné icelle veufve à vuider en

Digitized by Google

luy payant par Iourdain ſes dommages & intereſts) miſe au neant : & les parties renvoyées pardevant le Prevoſt de Paris, lequel fera preallablement inquiſition des cauſes de neceſſité de logis pretenduës par ledit Iourdain.]

CXLVII.

Vn excuſé de tutelle, parce qu'il vouloit agir contre les mineurs.

[LE 17. Iuillet l'appellation interjettée par Iean d'Albiac Eſcuyer Seigneur de Challiau, de ce qu'il avoit eſté debouté par le Prevoſt de Paris de ſes excuſes d'accepter la tutelle oneraire, avec Monſieur Maiſtre Iean Longueil tuteur oneraire éleu aux enfans du feu Albiac Eleu de Paris, oncle paternel de l'appellant, la femme duquel eſtoit dudit de Longueil intimé : diſant l'appellant qu'il n'avoit que vingt-ſix ans, non expert en tels affaires, & que parce que ledit defunct avoit eſté ſon tuteur, vouloit pourſuivre ſes enfans pour reddition de ſon compte, & s'il en avoit baillé quittance, c'eſtoit par erreur, & avoit jà Lettres pour en eſtre relevé : & d'abondant *beneficio* d'unes Lettres Royaux obtenuës *in cauſa appellationis*, diſoit, *de novo*, qu'il avoit eſté decidé par Arreſt, que ſeront commis deux tuteurs, l'un du coſté paternel, & l'autre du coſté maternel ; l'appellation a eſté miſe au neant, entant qu'il avoit eſté éleu, & confirmé ſeul ſans tuteur oneraire du coſté maternel : & dit que les parens paternels ſeront aſſemblez pour élire du coſté maternel un tuteur oneraire.]

CLXVIII.

*Extraict des Regiſtres du Parlement, du 14. Aouſt 1540. contenant qu'un fauſſaire a eſté privé du poſſeſſoire * Beneficial.*

[ENtre le Procureur General du Roy prenant la cauſe pour ſon Subſtitut au Chaſtelet de Paris, & frere I. N. appellans du Prevoſt de Paris ou ſon Lieutenant conſervateur des Privileges Royaux de l'Univerſité dudit lieu, & anticipez d'une part, & Maiſtre B. anticipant d'autre, & encore frere M. Religieux auſſi appellant dudit conſervateur ou ſon Lieutenant d'une part, & ledit B. intimé d'autre. Veu par la Cour le procés par écrit d'entre leſdites parties receu pour juger en icelle, joint certaine Requeſte preſentée à la Cour par ledit B. le 23. Iuillet 1528. pour le ſouſtenement de laquelle ledit B. pourroit bailler une cedule, & ledit I. & M. une autre au contraire les cedules deſdits B. & I. la Sentence dont a eſté appellé, par laquelle ledit Prevoſt de Paris avoit renvoyé ledit B. pardevant l'Official de Paris, pour luy faire & parfaire ſon procés, à la charge du cas privilegié, & qu'il ne ſeroit procedé par ledit Official à l'élargiſſement de la perſonne dudit B juſques à ce qu'il euſt eſté diſcuté & decidé dudit cas privilegié, griefs deſdits I. & M. réponſes dudit B. productions nouvelles deſdits B. & I. Arreſt du 11. jour de Iuin 1538 par lequel en enterinant certaine Requeſte, ladite Cour auroit évoqué à elle le procés principal entre leſdites parties pendant pardevant ledit Prevoſt de Paris conſervateur, pour raiſon du poſſeſſoire du Prieuré N. & auſſi certaine inſtance de fauſſeté, pour raiſon d'une procuration *ad reſignandum*, jointe audit procés principal, pour le tout eſtre joint audit procés de fauſſeté devolu par appel en icelle Cour, pour raiſon de certaine pretenduë nomination au nom de frere R. pour le tout eſtre jugé enſemblement, ou ſeparément, ainſi que la Cour verroit eſtre à faire par raiſon. Veus auſſi leſdits procés principal & inſtance de fauſſeté pour raiſon de ladite procuration *ad reſignandum* : Arreſt du 4. jour d'Aouſt 1539. par lequel auroit eſté dit avant que proceder au jugement dudit procés & inſtance de fauſſeté, ledit B. ſeroit plus amplement interrogé ſur certains faits reſultans du procés & inſtance de la pretenduë fauſſeté, pour raiſon de ladite procuration *ad reſignandum* : & que les témoins examinez en ladite inſtance ſeroient recollez, & plus amplement examinez par deux Conſeillers de ladite Cour, qui par icelle ſeroient à ce commis, & ſi beſoin eſtoit, confrontez audit B. pour le tout fait & rapporté par devers ladite Cour, eſtre procedé au jugement dudit procés principal, & inſtance de fauſſeté, ainſi que de raiſon : Interrogatoires dudit B. & examen de témoins, recollemens & confrontations d'iceux faits par deux Conſeillers de ladite Cour : autre information de témoins nommez par ledit B. à la Requeſte du Procureur General du Roy, ſur les faits des reproches allegués par iceluy B. contre aucuns témoins examinez en ladite inſtance de fauſſeté de ladite procuration *ad reſignandum* à luy confrontez, & autres faits concernant la juſtification dudit B. Certain Regiſtre de l'Univerſité de Paris, du roolle des nommez & preſentez par le Doyen & Docteurs de la Faculté de Decret, pour les années 1518. 19. 20. & 21. apporté par devers ladite Cour par ordonnance d'icelle ; certaines Lettres Royaux du douziéme jour d'Octobre dernier paſſé, obtenuës par Maiſtre T. par leſquelles & pour les cauſes contenuës en icelles, requeroient eſtre ſubrogez au lieu, droict, titre, & poſſeſſion dudit frere M. pour raiſon dudit Prieuré. Certain appointement donné le 22. jour d'Octobre 1539. entre ledit T. & I. par certain Conſeiller de ladite Cour commis pour oüyr les parties ſur l'enterinement deſdites Lettres Royaux, par lequel ledit T. en enterinant leſdites Lettres Royaux auroit eſté ſubrogé au lieu, droict, titre & poſſeſſion dudit M. pour raiſon dudit Prieuré. Certaine Sentence donnée par ledit Commiſſaire le 22. jour de Novembre enſuivant audit an cinq cent trente-neuf, entre ledit T. demandeur, & requerant l'enterinement deſdites Lettres Royaux de ſubrogation d'une part, & ledit B. defendeur, & empeſchant l'enterinement deſdites Lettres Royaux d'autre : par lequel il auroit en enterinant leſdites Lettres Royaux, entant que touche ledit B. ſubrogé ledit T. au lieu, droict, titre, & poſſeſſion dudit M. pour raiſon dudit Prieuré, enſemble au procés pendant en ladite Cour pour raiſon d'iceluy Prieuré, & ordonné que ledit M. demeurera audit procés pour les dépens, dommages & intereſts, écheus de ſon temps, procedans tant à cauſe de l'inſtance poſſeſſoire que de l'inſtance de fauſſeté cy-deſſus mentionnée, ledit B. condamné és dépens dudit T. Concluſions tant dudit Procureur General du Roy, auquel leſdits procés auroient eſté communiquez, que dudit I. réponſes dudit B. auquel les concluſions dudit I. auroient eſté communiquées, par Ordonnance de ladite Cour : Et tout conſideré, dit a eſté en faiſant droict tant ſur l'appellation dudit Procureur General que deſdits I. & T. ſubrogez, au lieu dudit M. qu'il a eſté mal jugé, & ſententié par ledit Prevoſt de Paris ou ſon Lieutenant Conſervateur : & bien appellé par les appellans. Et en emendant le jugement, ladite Cour a declaré & declare la nomination & procuration, maintenuës defaux mentionnées audit procés, & produites par ledit B. Sçavoir eſt ladite nomination fauſſe, & fauſſement avoit eſté par iceluy B. ou autre de par luy falſifiée, & comme telle, a ordonné & ordonne ladite Cour, qu'elle ſera lacerée en Jugement, & ladite procuration pour reſigner ledit Prieuré grandement ſuſpecte de

* Poſſeſſoire.] Hodie lex eſt generalis edicti in parvas datas promulgati anno 1550. ſed etiam petitorio perſutum judicium privandus eſt, per c. olim de reſcript. quod de petitor loquitur, ut dixi in commētar. ad illud edictū. §. 17. gloſ. 1. C. M.

faux & nulle, & pour avoir par iceluy B. fabriqué ou fait fabriquer ladite fauſſe nomination, & uſer d'icelle, & de ladite procuration, ladite Cour a condamné & condamne iceluy B. pour le cas privilegié à faire amende honorable au Parquet de ladite Cour, nuë teſte & nuds pieds, tenant en ſa main une torche de cire ardente du poids de deux livres, en diſant que fauſſement & malicieuſement, & doleuſement il a falſifié, & fabriqué, ou fait falſifier & fabriquer ladite fauſſe nomination, & s'eſt aidé tant d'icelle nomination fauſſe, que procuration pour reſigner nulle & ſuſpecte de faux, dont il ſe repent, & crie mercy & pardon à Dieu, au Roy, & à Juſtice: & ſi luy a interdit le territoire du Royaume juſques à deux ans prochainement venans, & l'a condamné en deux cent livres pariſis d'amende envers le Roy, & à tenir priſon juſques à plein payement d'icelles, & n'aura lieu ladite interdiction juſques à ce qu'il ait ſatisfait & payé ladite amende, & que le delict commun ſoit diſcuté & decidé, pour lequel delict commun a renvoyé & renvoye ledit B. pardevant l'Eveſque de Paris ou ſon Official pour luy faire & parfaire ſon procés ſur iceluy delict commun: & a icelle Cour privé & debouté ledit B. de tout le droict par luy pretendu audit Prieuré, & luy a impoſé & impoſe ſilence perpetuel, quant au poſſeſſoire dudit Prieuré: & ſi l'a condamné envers ledit M. juſques au jour de la ſubrogation dudit T. faite en ſon lieu, & depuis ladite ſubrogation envers ledit T. & pareillement envers ledit I. és dépens tant de l'inſtance de complainte de nouvelleté, cauſe d'appel, que des deux inſtances de fauſſeté, dommages & intereſts, procedans à cauſe d'icelles deux inſtances de fauſſeté; & à tenir priſon pour leſdits dommages & intereſts: iceux prealablement liquidez, leſdits dommages & intereſts procedans à cauſe de l'inſtance de complainte, & de nouvelleté pour raiſon dudit Prieuré reſervez à adjuger à celuy qui obtiendra au plein poſſeſſoire dudit Prieuré enfin de cauſe: & ſera ledit procés principal pour raiſon dudit poſſeſſoire d'iceluy Prieuré, jugé par ladite Cour entre leſdites parties, autre que ledit B. ainſi qu'il ſe verra eſtre à faire par raiſon.]

CXLIX.

Permis vendre les Bois durant les criées, & que l'argent ſoit mis devers le Greffe.

[LE Jeudy quatriéme Mars mil cinq cent dix-huit. Entre Meſſire Antoine Seigneur de Mailly demandeur, & requerant l'enterinement d'unes Lettres Royaux d'une part, & Robert de Mailly, pourſuivant les criées & adjudication d'icelle Seigneurie de Mailly, & autres terres, & les oppoſans auſdites criées d'autre part: fut dit que ledit Meſſire Antoine pourroit dedans trois mois vendre les Bois tant de haute futaye que taillis, qui ſont és lieux criez, & de ſes heritages qui ne ſont en criées, & que les deniers ſeront apportez au Greffe, pour les diſtribuer aux oppoſans & pourſuivans: & que cependant les encheres auront cours: mais l'adjudication ſurſerra. Auſſi pource que le pourſuivant alleguoit que les deniers à luy deûs, luy eſtoient neceſſaires pour faire ceſſer autres criées que l'on pourſuivoit ſur luy: fut dit que l'adjudication de ſes heritages ceſſeroit pareillement pendant les trois mois deſſuſdits.]

CL.

*Deux curateurs furent donnez, un du coſté * paternel, l'autre du coſté * maternel.*

[LE Jeudy dixiéme d'iceluy mois de Mars mil ſix cent quatorze, fut donné Arreſt au profit de Meſſire Alain Bouchard, couſin à cauſe de ſa femme, de Damoiſelle Catherine Doniam, veufve de feu Antoine Dixhommes, du coſté paternel, appellant de ce que le Prevoſt de Paris avoit creé ſeulement Jacques le Lievre, oncle maternel d'icelle Catherine ſon curateur, pour l'incapacité & indiſpoſition de ſa perſonne d'une part: & ledit le Lievre intimé d'autre, & diſant qu'il ſuffiſoit d'un curateur, l'appellant pretendant qu'il y en devoit avoir un du coſté paternel avec ledit le Lievre, & que ledit le Lievre ne pouvoit ſucceder à ladite Catherine qu'aux meubles, conqueſts, & propres maternels: Et que les heritages du coſté paternel ſeroient mal entretenus. Et ſur ce dit & ordonné par la Cour, que l'appellation, & ce dont eſt appellé, mis au neant, que le Lievre demeureroit curateur aux meubles, conqueſts, & propres maternels. Et que Bouchard ſeroit curateur pour adminiſtrer les heritages paternels: & bailleroit Bouchard au Lievre cent livres tournois, deſquelles il eſtoit debiteur à ladite Catherine, & qui luy eſtoient objicez.]

* *Du coſté.*] Sic ab utroque latere, quod decens eſt, non tamen neceſſarium, ſi nemo conqueratur. C. M.

CLI.

[Aprés la S. Martin d'Hyver audit an 1515. le Jeudy dernier jour de Janvier, en une cauſe d'entre Maiſtre Jean Galloppe Advocat en icelle Cour, appellant de Meſſieurs des Requeſtes d'une part, & Maiſtre Auguſtin de Thou auſſi Advocat en icelle Cour anticipant d'autre: qui eſtoit ſur ce que feuë Genevieſve le Moyenne mere d'iceluy anticipant, & de la femme de l'appellant, a fait à l'anticipant don d'aucuns biens, *retento uſufructu, & poſt deceſſum matris*; l'anticipant *interrogatus in judicio* par ſes ſucceſſeurs, s'il ſe portoit pour heritier, a declaré que pour le preſent il ſe tient à ſa donation, par proteſtation, * que ſi elle eſtoit annullée, qu'il entendoit ſe porter pour heritier: & audit cas dés maintenant, comme pour lors ſe declaroit heritier, & non autrement dont il a acte. Et aprés l'appellant a pris complainte en cas de ſaiſine, & de nouvelleté pour les ſucceſſions, & biens demeurez du decés de la defuncte, & par exprés pour les biens donnez, à laquelle l'anticipant s'eſt oppoſé pour leſdits biens à luy donnez ſeulement: & ſur ce conteſté a l'appellant requis eſtre maintenu: au ſurplus attendu que l'anticipant, ne s'oppoſoit par appoinctement *judicis à quo*, il eſt debouté d'icelle maintenuë: par Arreſt l'appellation, & ce dont eſt appellé mis au neant, eſt dit que l'appellant n'aura quant à preſent icelle maintenuë, & que par proviſion il joüyra durant le procés des biens non contenus en la donation.]

* *Proteſtation.*] l. & quia ff. de interroga. act. & ſic praeticatur. C. M.

CLII.

[Au mois de Mars 1514. és plaidoyers du matin à un Lundy ou Mardy fut dit par Arreſt entre la veufve de feu l'Admiral Dame de Mirebeau, appellante du Seneſchal d'Anjou ou ſon Lieutenant à Saumur d'une part, & le Seigneur de Culam intimé, & requerant proviſion, qu'icelle Admiralle ſeroit contrainte exhiber * audit de Culam les Lettres à elle baillées par la mere & tuteur dudit de Culam, en traitant & faiſant les venditions & contracts, deſquels ledit de Culam requiert au principal la reſciſion, & qu'il en auroit copie pour luy ſervir audit procés de reſciſion.]

* *Exhiber.*] Sup. par. 5. q. 32. ubi dixi. C. M.

Digitized by Google

CLIII.

[Le Vendredy 20. Avril, aprés Paſques 1515. de relevée fut donné Arreſt, par lequel un qui eſtoit demandeur originaire, & ſa partie deffenderelle, eſtoit par le moyen de ſes deffenſes demandeur en reparation, fit declarer en ce qu'il eſtoit deffendeur, l'inſtance perie, laquelle avoit eſté par autre Arreſt declarée perie au profit du deffendeur originaire, & par ce y eut peremption tant d'un coſté que d'autre, poſé que le deffendeur euſt pris ſes concluſions *de conveniendo*, & par le moyen de ſes deffenſes.]

CLIV.

[Le ſixiéme jour de May fut donné Arreſt entre Deniſe Rance, veuve de feu Maiſtre Pierre Deſmeus, appellant du Prevoſt de Paris ou ſon Lieutenant, d'une part; Et Colette Rance, femme authoriſée de Maiſtre Jean Amambry, intimé, par lequel fut dit que les maiſons communes entre les parties qui ne ſe peuvent commodement partir, & qu'il convient liciter, ſeront, ou celles d'icelles que les parties voudront prendre pour la priſée, adjugées à celle d'elles qui offrira ladite priſée, ſur laquelle l'autre des parties, ou l'un de leurs autres coheritiers pourroit rencherir, & que où ne ſeroit par l'une des parties ou leurs coheritiers offert le prix de la priſée, que à la licitation ſeront receus tous, *etiam* eſtrangers, & non coheritiers.]

CLV.

Procureur non oüi ne peut eſtre condamné en l'amende.

[LE Jeudy neufiéme de Juin fuit donné Arreſt par lequel une condemnation d'amende faite par le Senéchal de Lyon, contre un Procureur non oüy, que ledit Senéchal pretendoit avoir trouvé en calomnie en expediant une cauſe, a eſté miſe au neant.]

Finis ſeptimæ & ultimæ Partis totius hujus Operis, recogniti, & infinitis mendis denuò repurgati, & aucti, ſtudio & induſtriâ Doctoris Caroli Molinæi, Franciæ & Germaniæ Iuriſconſulti, & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocati, juris praxiſque conſultiſſimi, cum utilibus & deciſivis ejuſdem Annotationibus; anno ſeſquimilleſimo quingenteſimo octavo.

Digitized by Google

ORATIO AVCTORIS,

DE CONCORDIA ET VNIONE CONSVETVDINVM FRANCIÆ.

Ad omnes veritatis & Reipublicæ ſtudioſos, præſentes & futuros.

Εὐνομία neceſſaria.

VT nihil Reipublicæ ſalubrius magiſque neceſſarium, quàm clara & æquabilis bonarum legum conſtitutio: ita nihil periculoſius, nihil exitiabilius earum confuſione & incertitudine, qua fit ut boni & quieti cives nihilomagis vel in civitate ſe ſuaque tueri queant, quàm inter exleges vel prædones: contra mali & improbi (quorum alioquin per ſe ſemper nimis magna turba eſt, undique occaſionem habeant calumniandi, & aliena, præſertim ſimplicium, proborum, & innocentium civium bona diripiendi: Judex verò neque bonos tueri, neque malos coercere præ juris confuſione & incertitudine poſſit. Immane quàm multi boni cives, præſertim pupilli & viduæ, quos tueri & ab omni injuria vindicari ſpecialiter & diſtrictè, cum ſeveris comminationibus toties, omnibus politicis viris Deus præcepit, oppreſſi ſunt, & prædæ calumniantium patuerunt, ſub illa miſerrima confuſione & incertitudine juris, ante conſcriptas Conſuetudines, quæ non ſolùm Pragmaticorum libidini & cavillis, ſed etiam perverſioni peſſimi & improbiſſimi cujuſque nebulonis erant obnoxiæ. Dies mihi deficeret, ſi vel enumerare pergerem quot monſtra hæc excetra (hydra Lernæa) effuderit. Primùm Franciæ nullum ferè lumen erat, nulla ſcientia ſolida jùris civilis, nec eam ſeriò juvenes diſcebant, utpote cujus ferè nullus uſus eſſet. Quorſum enim erat Leges longo labore, nec modico ſumptu diſcere, ſi ſtatim vel hiſcere volenti os occluderetur, contraria, vel diverſa Conſuetudine non oſtenſa, ſed in facto probando poſita? Secundò, ſi Legum ſcientia erat hic obſcura, nihilominùs obſcurior & incertior erat notitia Conſuetudinum, quarum nulla niſi per confuſa teſtimonia habebatur probatio: quæ pro diligentia vel oſcitantia, largitione, factione vel imbecillitate partis, modò alba, modò nigra, modò verſicolor erat etiam in eodem municipio: nonnunquam ſi utraque pars æquè potens & factioſa erat, utrimque æqualiter probabatur ἐκ διαμέτρου contraria & repugnans Conſuetudo. Hinc multi perfidi teſtes alebantur, homines perjuriis, ſubornationibus, calumniis aſſueſcebant, malumque in dies gliſcebat. Fervet etiamnum adhuc in Provincia Petrocenſi, ubi etiam per centurias teſtium, oppoſita Conſuetudinum facta probare licet, maximo quidem dedecore, ſed graviori piaculo eorum qui præſunt, à quibus Deus ſanguinem oppreſſorum & animas, ob eam δυσνομίαν & morum corruptelam periclitantium, olim requiret. Dici itaque non poteſt quantum Reipublicæ profuerint authores conſilii illius Conſtitutionis primùm à Rege Carolo VIII. Anglis è tota Gallia exactis ſancitæ, ut totius regni Conſuetudines in ſcriptis per cujuſque loci municipes redigerentur, redactæ ad Conſilium regium vel Senatum referrentur diſcutiendæ, deinde regia authoritate confirmandæ. Verùm ut laudandum eſt eorum ſanctum conſilium, ita dolendum quòd nondum ultra nonaginta annos à tempore præfati edicti plenè confectum eſt. Licet enim pleræque interim Conſuetudines magno populi commodo partim emendatæ, conſcriptæ, & publicatæ ſint; tamen multis in locis nondum eſt factum, vel defunctoriè geſtum, nec diſpunctione facta, nec Principi relata, homologatum. Neque enim principali illa Conſtitutione, confirmandi authoritas Senatui Parlamenteo demandabatur, ſed miniſterium videndi & diſcutiendi. Quamquam non improbo quòd per alias Regum occupationes prudenter à Senatu factum eſt, ut ejus authoritate Provinciales ſcriptis Conſuetudinibus uterentur, potius quàm in ſuſpenſo diutiùs in re, quæ longiorem moram non patitur, extraherentur, ſed rem omnem adhuc Regi integram eſſe oſtendo. Multorum enim locorum Conſuetudines adhuc incertæ, nec ſcriptæ ſunt, ſcriptas verò res ipſa clamat non eſſe plenè à Senatu diſcuſſas: alioquin non exundarent tot articuli controverſi indeciſi, nec tot contrarii, ancipites, & iniqui inemendati. Porrò nihil laudabilius, nihil in tota Republica utilius & optabilius, quàm omnium diffuſiſſimarum, & ineptiſſimè ſæpe variantium hujus regni Conſuetudinum, in brevem unam, clariſſimam & æquiſſimam conſonantiam reductio.

Sanctum conſilium.

Quot & quantæ utilitates.

Primùm enim multæ iniquæ Conſuetudines, quæ aliàs per errorem & imperitiam irrepſerunt, aliàs ſine vero & legitimo populi conſenſu, per ambitionem quorumdam uſurpatæ & perſuaſæ ſunt, ſancta cenſura corrigerentur, & ad juſtitiam & æquitatem reducerentur. Secundò, contrariæ etiam nonnunquam in eadem Scriptura & Conſuetudine concordarentur: vel quæ juſta eſſet, generaliter obtineret, aut aliud juſtius & utilius conſtitueretur. Tertiò, variæ & diverſæ de eadem re in unam quambreviſſimam & optimam conſonantiam reduceretur. Quartò, multæ obſcuræ & ancipites, & diſtortæ, clariſſimæ & faciles redderentur. Quintò ineptæ & ſupervacuæ omitterentur. Sextò, defectivæ ſupplerentur. Plurimæ verò ambiguitates, quæ ſumma quoque Tribunalia diu frequenter exagitant, & in contrarias nonnunquam ſententias diſtrahunt, certa lege, clariſſimè & abſolutiſſimè deciderentur. Septimò, non ſolùm privatis quibuſnam cauſarum nundinatoribus, ſed etiam factioni quorumdam potentiorum obſtrueretur, qui nonnunquam in ſui ſuorumve commodum certi loci Conſuetudines vel concordari impediunt, vel certo modo per gratiam, ſordes aut ambitionem conſcribi curant. Quid quòd aliqui minus potentes, ſed aſtutiores inventi ſunt, qui ut etiam receptas Conſuetudines pro libidine inverterent, aut novas fingerent, ſubornatis litigatoribus quibuſcum colluderent, certam Sententiam tulerunt, aut ferri, & abire in rem judicatam curaverunt, eaque techna repetita cum lapſu decennii, qualem vellent Conſuetudinem prætexerent, & hac arte hæreditatem aliquam opulentam, aut aliud iniquum lucrum expiſcarentur, privata fraude, occultiſque cuniculis expugnantes, quod vi majore, & aperta factione non poterant; Quinetiam nuper inventi ſunt, qui hac arte illudere auſi fuerint, ad

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

detorquendam ad libitum Conſuetudinem Trecẽſem, ſupremi Senatus authoritate in publico conſeſſu conſcriptam & homologatam, idque prætextu inquiſitionis modi utendi. Quibus omnibus fraudibus & impreſſionibus, per eam quam ſuademus, & cum bonis è φιλονείκοις quibuſque optamus, ὁμονοίας velut præſentiſſimo ἀλεξιφαρμάκῳ obviaretur. Et in ſumma, pro multis diffuſiſſimis plurium variantiſſimarum, contrariarum, nonnunquam obſcurarum, iniquarum, ineptarum, mancarum Conſuetudinum libris, litibus quidem ſerendis & propagandis, lucriſque & cavillis Pragmaticorum idoneis, breviſſimus, candidiſſimus, expeditiſſimus & abſolutiſſimus libellus haberetur, juri communi & æquitati naturali conſonantiſſimus, publicæ & ſingulorum omnium utilitati accommodatiſſimus: niſi ſi qui ſint malè feriati, & Reipublicæ hoſtes, qui publicis malis ſaginari, quàm Rempublicam ſalvam eſſe malint. Et judicio meo non eſt alia via (ut ſæpe teſtatus ſum) divinior, facilior & efficacior, ad amputandam & moderandam infinitam illam litium multitudinem & prolixitatem, qua tot annos miſerè nec ſine magno præ cæteris nationibus dedecore quatitur & premitur Francia. Neque enim multiplicatione Legum aut Conſtitut. lites cohibentur, ſed magis irritantur, ut notum eſt, & docuit experientia, & multò minus earum perplexitate; ſed ſimplicitate, æquitate & claritate Legum. Mihi quoque videtur nihil aptius, nihil efficacius ad plures Provincias ſub eodem imperio retinendas & fovendas, nec fortius, nec honeſtius vinculum, quàm communio & conformitas eorumdem morum Legumve utilium & æquabilium. Hinc (ut accepi) quidam ex hoſtibus & oſoribus Regis, conati ſunt in Flandria, quæ juris & ditionis Franciæ ſemper fuit, immutare formam conſcriptionis Conſuetudinum illic authoritate ſupremi hujus Pariſiorum Senatus factam, quo magis animos Provincialium abalienarent, nondum tamen mores ipſos penitus immutare potuerunt. Sed jam nonnullos audire videor ſubmurmurantes, fruſtra me ſolem facibus illuſtrare, eam videlicet ὁμονοίας unius æquabiliſſimæ & abſolutiſſimæ Conſuetudinis fruſtra tantopere, tam multo rudique ſermone commendare & ſuadere, cùm nemo ſanæ mentis dubitet rem eſſe ſanctiſſimam, totique Reipublicæ utiliſſimam, ſi factum fuiſſet, aut effici poſſet: idque dumtaxat quærendum aut docendum, ſi quà tandem commodè confici queat. Atqui quo magis in Conſuetudinum interpretatione & elucidatione verſor (quò ante decem annos, poſt diuturnum juris forique ſtudium & exercitium, calamum adhibui) eò magis perſpicio non ſolùm id maximè (quod omnes fatentur) è Republica eſſe, ſed etiam bono Principi (ſi vacet) bonorum prudentumque (qui non deerunt) conſilio facile eſſe. Tria enim dumtaxat objici poſſe video, unum impoſſibilitatis, reliqua duo difficultatis; videlicet primum, tot Provincias tam ampli regni non poſſe eodem more vel jure in ſingulis regi, ſed diverſos mores diverſas & gignere & exigere Conſuetudines. Secundum, præjudicata quarumdam jam homologatarum Conſuetudinum authoritas. Tertium proclivitas hominum ad diſſenſum, & difficultas conſenſus uniformis tam multi populi, præſertim peculiaribus in ſua quaque Provincia Conſuetudinibus aſſueti. Sed hæc & ſimilia quæ ad ea reducuntur, tametſi imperitorum aut negligentium oculos perſtringere queant, nihil prorſus habent nervi, ſed propiùs explorata prorſus evaneſcunt. Ad primum, quamvis id unica Juſtinianæi juris editione poſsit abunde retundi, tamen fateor quòd ad particularia attinet, quæ variis & infinitis facti circumſtantiis ſunt annexa, diverſitatem populorum diverſas, quoad quædam particularia, Leges exigere, nec poſſe commodè cunctos populos eodem civili jure, in omnibus etiam particularibus quibuſque caſibus uti. Sed dico primò, omnem populum Gallicum unum eſſe populum, & olim unicam fuiſſe Provinciam, quantumcumque latiſsimam, ut in lib. 1. Comment. Julii Cæſaris. Secundò, nec adhuc agi de univerſo populo Gallico, ſed de his tantùm, qui vulgò cenſentur patriæ Conſuetudinariæ, quibus eadem fere lingua communis eſt. Tertiò, quod jam ab omni ævo eadem ſpecie juris, nempe conſuetudinarii, utuntur: quod licet in ſingulis municipiis in pleriſque varium ſit, tamen ea varietas non conſiſtit niſi in quibuſdam particularibus ſingularum. Cæterùm in ſumma rerum & in generibus ſingulorum conveniunt, ut facile conjici queat omnes has Conſuetudines initio unam fuiſſe, licet ſucceſſu temporis in ſingulis municipiis quædam circa particularia variata ſint; quæ varietas ut plurimùm omni ratione & utilitate caret, nec niſi captionibus aut litibus ſerendis idonea eſt. Non ſolùm igitur nihil impedit, ſed tum eadem origo, tum conformitas in generibus ſingulorum manifeſtè convincit, eadem Conſuetudine nos uti poſſe. Non abnuo quin certis locis, ex probabili quadam ratione quædam excipienda ſint à generali Conſuetudine, & velut localis quædam Conſuetudo reſervanda, quoad quædam, quod omnem objectionem & cauſificationem excludit, nec conſonantiam & certitudinem totius juris conſuetudinarii impediet. Ad ſecundum, ut interim omittam nullo præjudicio quod Reipublicæ utile eſt, impediri poſſe, ſatis ſuprà docui omnia, quantum ad iſtud de quo diſſerimus, integra eſſe, nulloque præjudicio ſanctiſsimæ huic Conſuetudinum repurgationi & conſonantiæ præciſum eſſe. Ad tertium, vanam eſſe eam difficultatem ſatis per ſe notum eſt, & peculiaris illa Francici populi πολιτεία clarè convincit. Prætereà, ut inter plura alia omittam, vetus etiam illud ſpernendæ difficultatis in rebus honeſtis hortamentum celeberrimum, χαλεπὰ τὰ καλά, & quod Ariſtot. lib. 2. magn. Moral. teſtatur, περὶ τὸ χαλεπώτερον ἀεὶ καὶ τέχνη καὶ ἀρετὴ verſari, quàm ſit hîc modica & ſupina difficultas, res ipſa oſtendit. Nunc enim plurium locorum Conſuetudinibus nonnihil diſcuſsis & repurgatis, & in ſcripta redactis, longè facilius eſt omnes in unam bonam & æquam conſonantiam redigere, quàm initio, dum adhuc omnia intacta & obſcura erant. Quid quòd omnia eſſe in facili ac proclivi jamjam pluries ipſa rei experientia docuit? Quoties enim Conſuetudines cujuſque loci ab antiquo ſcriptæ, rurſus Principis vel Senatus mandato concordandæ vel conſcribendæ fuerunt? Conſtat multa prudenter, & ex bono & æquo non ſolùm addita vel detracta, ſed etiam mutata fuiſſe: idque non ſolùm majoris partis, ſed etiam totius conſeſſus, & civium omnium conſenſu: imò non ſolùm communi conſenſu, ſed etiam flagitatione civium. Si igitur ſingulorum municipiorum cives libentiſsimè, imò cupidiſsimè admiſerunt propriarum Conſuetudinum emendationem, æquitatis & commodi ſuæ Provinciæ intuitu: quantò magis & libentiùs & cupidiùs idem admiſſuri ſunt ejuſdem æquitatis intuitu, majorique totius regni commodo? Et ut omittam quæ in Conſuetudine Senonenſi, Pariſienſi, Sylvanectenſi & aliis probè emendata ſunt, ut notum eſt antiquariis, & his qui libros antiquos manuſcriptos Conſuetudinum habent. Extat aduſque liber typis excuſſus Conſuetudinum Nivernenſium, quæ ſupra quinquaginta ſex annos, juſſu & authoritate Ducis Brabantini, Comitiſque Nivernenſis Franciæ Paris, trium (quos vocant) ſtatuum conſeſſu habito diſcuſſarũ & in ſcripta redactarum, quæ diſcuſsio 4. annos continuos conſumpſit, & tandem (ut apparet) Pragmatici utriuſque tam Eccleſiaſtici quàm ſæcularis fori, Decuriones, Notarii, Mercatores, & cæteri cives ſubſcripſerunt, & teſtificati ſunt eſſe veras, antiquas & uſitatas Conſuetudines Provinciæ ſuæ, per rationes & cauſas etiam de tempore immemoriali concludentes, & extunc ut inde ab initio inconcuſsè obſervatæ fuerunt, donec anno 1534. miſsis duobus Conſiliariis ex hoc ampliſsimo Senatu, ut principali authoritate homologarentur,

Ratio tollendi multitudinem litium.

Regnique confirmãdi.

Diviſio.

Francorum πολιτεία.

Facilitas.

Digitized by Google

NOTÆ SOLEMNES CAROLI MOLINÆI IVRISCONSVLTI CELEBERRIMI, AD CONSVETVDINES GALLICAS.

COVSTVMES GENERALES de la Prevoſté & Vicomté de Paris.

CHAPITRE I.

De matiere feodale.

Art. 1. ARTICLE I.] Cet article premier qui eſt des anciens François, eſt à peu prés gardé non ſeulement par toutes les Gaules, mais auſsi par delà le Rhin és Allemagnes, & par delà les Monts en Lombardie & Sicile, & en Angleterre, & quaſi par tout où l'uſage des fiefs eſt receu. Voyez mon Commentaire, *gl. 8. q. 5. ſur la fin.*

Art. 2. *La Couſtume du Vuelquecin*] ou Vuexin: le Seigneur prend relief à toutes mutations venans du coſté du vaſſal. Voyez mon Commentaire, §. 2. gloſſ. 6.

Art. 3. *Le fils aiſné.*] *Idem* de ſon fils ou du puiſné tenant le droit de l'aiſné.

Art. 4. *Quarante jours aprés le trépas.*] S'il n'y avoit ouverture precedente. Recours à mon Commentaire.

Art. 7. *De la choſe tenuë en fief.*] Sous l'art. 69. & s'entend en diminuant le fief. Recours à mon commentaire, nombre 6.

Art. 10. *Venans.*] Ou ſe tenans à un gros don, ſur l'art. 8. gl. 1. q. 4.

Ibidem. *Tous les autres heritages.*] Et autres droits, cens, vaſſaux, rentes, dont le profit ſe diviſe. Recours à mon commentaire, icy, & art. 10. q. 5.

Art. 11. *Droit d'aiſneſſe n'a point de lieu.*] Mais bien à Tours, Mans, Amiens, Arthois, & autres lieux. Recours au commentaire.

Art. 15. *Item.*] Superflu, ſous 185.

Art. 17. *Ne doit,*] Quand ores il ſe tient à ſon don.

Art. 20. *N'y a point d'aiſneſſe.*] Superflu, ſous 148.

Art. 21. *Et adminiſtration de fief.*] Et non quant à hypothequer ou aliener; partant il n'y a difference noble ou non, ſous art. 29.

Art. 25. *Au Seigneur feodal.*] Mais non s'il luy échet en directe, pendant ſon mariage, ou devant, art. 2. Recours à mon commentaire.

Art. 26. *Item entre filles.*] Superflu, ſus artic. 12. & ſous art. 126.

Art. 31. *A iceux mineurs.*] Sauf s'il declare qu'il en veut tenir compte aux mineurs. Voyez mon commentaire.

Tous les arriereſiefs ouverts dependans.] Sans moyen, Art. 36.
& en conſequence de ce, ceux qui en deſcendent, & ſont ouverts.

Ses feurs & ſemences] C'eſt à dire tous frais faits Art. 38.
pour la production & recueil des fruits. Encore ſi le fermier offre l'eſtimation dudit gaignage, il eſt preferé au Seigneur, tant que dure ſon bail. Encore ne s'entend en ce cas que d'une fertilité extraordinaire. Car ce ſeroit en un an prendre la graiſſe de pluſieurs ans. Encore ſont plus equitables les Couſtumes qui veulent que le ſeigneur ſe contente de la ferme, comme Sens, art. 194. Mans 117. Anjou 114. Poictou 154. 155. Recours à mon commentaire.

Vn vaſſal ſe peut joüer de ſon fief.] Non pas bailler Art. 41.
tout, ſans recevoir qu'un fief en l'air. Recours à mon commentaire.

En conſignant.] Par proviſion, & auſsi reconnoiſtre Art. 48.
celuy qui obtient la proviſion contre ſon competiteur. Recours au commentaire.

CHAP. II.

De Cenſive & Droits ſeigneuriaux.

Il ne prend ſaiſine qui ne veut.] C'eſt à dire ſon ac- Art. 56.
quiſition ne laiſſe d'eſtre bonne, quant à la proprieté & poſſeſsion, combien qu'il ne ſoit enſaiſiné du ſeigneur direct, par lequel neantmoins il peut eſtre contraint payer douze deniers pariſis pour la ſaiſine, combien qu'il ne la prenne, ſus art. 55. & par mon commentaire.

Conſtitution ou rachapt deſdites rentes.] Cét article Art. 58.
a eſté par Arreſt de la Cour de Parlement prononcé le dixiéme jour de May 1557. ſubrogé au lieu des 58. 59. 60. & 61. anciens articles de ladite Couſtume abrogés par ledit Arreſt, par lequel juſtement a eſté ordonné que ledit 58. ancien article ſeroit rayé dudit Couſtumier, & les 59. 60. 61. anciens articles demeureroient pour Couſtume, & que le preſent article ſeroit mis & inſeré audit Couſtumier. Ce que j'ay fidelement fait la meſme année, comme il appert par mon commentaire ſur la ſeconde partie de cette Couſtume, imprimé audit an. Auſsi leſdits quatre articles avoient eſté dés l'an 1510. fort debatus d'iniquité en l'aſſem-

blée des trois Eſtats, comme il appert par le procez verbal, où il y a renvoy à ladite Cour, qui y pourveut cinquante ſept ans apres, émeuë pour le grand feu qui s'embraſoit du don fait par le Roy Henry II. de tous les lots & ventes des rentes conſtituées ſur les maiſons & terres tenuës de luy en cenſive, à un gros ſeigneur, qui ja les bailloit à ferme, à ceux qui les rebailloient à des ſoûfermiers exacteurs, qui euſſent travaillé. Il apparoiſſoit par mes Livres imprimez ſur ladite Couſtume, dés l'an 1558. & ſur le Traité des Uſures, Latin, 1545. & ſur le Traité François, 1547. que j'avois reſtraint leſdits enormes articles aux rentes conſtituées au denier vingt, & au denier vingt-cinq. Et ſur ce que j'avois appreſté grand nombre de raiſons & droits, qu'il n'a eſté beſoin de faire imprimer pour le benefice dudit Arreſt, qui y a mis un trop meilleur & prompt remede, recours à mon Commentaire imprimé dés l'an 1538. au §. 58. *num.* 4. on trouvera leſdits quatre anciens articles abrogez pour ceux qui auront la curioſité & loiſir de les voir. Et à la fin dudit procez verbal, j'ay adjouſté au long ledit Arreſt, par lequel eſt reſervé à ceux qui ſous ombre de ladite ancienne Couſtume, & de la Sentence donnée par proviſion par les Commiſſaires, l'an 1510. ont payé aucuns lods & ventes, de les pouvoir repeter & retenir *in mente Curiæ*, que des rentes conſtituées à prix d'argent, à la charge deſquelles aucunes venditions volontaires, ou adjudications par decret ont eſté faites. lods & ventes ſont deus aux ſeigneurs cenſiers & fonciers, non ſeulement pour le regard des deniers déboursez; mais auſſi pour le ſort principal deſdites rentes conſtituées.

CHAP. V.

Des actions perſonnelles & hypotheques.

Art. 72. *Paravant litis-conteſter.*] Et ſans uſer de ſubterfuges, autrement ne luy eſt aſſez de quitter le fonds, ſans rendre les fruits depuis conteſtation, ou depuis le temps que la cauſe devoit eſtre conteſtée ſur leſdits ſubterfuges; car il n'eſt pas tenu des arrerages, outre la concurrence des fruits, & ſi a retention pour les reparations utiles & neceſſaires, ſinon qu'il fuſt en mauvaiſe foy, comme a eſté dit par Arreſt.

Art. 78. *Faite en jugement.*] Ou par Sentence, par laquelle eſt tenuë pour confeſsée, *etiam* par un ſeul deffaut, l'Ordonnance 1539. art. 92. & s'entend le jugement ſeculier, non eccleſiaſtique, qui n'emporte hypotheque. Recours à mon commentaire.

CHAP. VI.

Des rapports de Iurez.

Art. 87. *Sans tiltre.*] L'article 80. ne porte, que dans la Ville & fauxbourgs de Paris; mais ceſtuy eſt general.

CHAP. VII.

De Teſtamens & execution d'iceux.

Art. 97. *Propres ou conqueſts.*] J'ay corrigé la copulative ſelon le procez verbal & le Regiſtre de la Cour de Parlement, qui porte l'alternative; toutefois eſt meſme ſens, & l'article ſubſequent eſt ſuperflu.

CHAP. IX.

De garde bourgeoiſe.

Art. 103. *Garde Bourgeoiſe.*] *Idem* du gardien noble, & encore moins authoriſez à aliener immeubles.

CHAP. X.

Communauté de biens.

Sans fraude.] C'eſt à dire ſans s'enrichir ou ſes hoirs Art. 107.
en diminution de la communauté.

N'hypothequer le propre.] Icy eſt dit propre tout ce Art. 108.
qui eſt à la femme, ſans entrer en la communauté. Recours à mon commentaire.

Payer la moitié.] Si elle s'eſt obligée pour le tout à Art. 109.
cauſe du fait de la communauté, elle ſera convenuë pour le tout, ſauf ſon recours pour la moitié, & le Velleian n'a lieu en ce cas. Recours à mon commentaire, & à ce que j'en ay écrit au Traité des Rentes & Uſures, Latin, q. 38. *num.* 191. & François, q. 11.

Du coſté & ligne.] Cecy ſe dit comme pour l'ex- Art. 111.
cluſion des parens de l'autre des mariez, & ne ſe doit tirer à plus longue conſequence, meſmement du retrait lignager, contre les paroles de cette meſme Couſtume, *chap.* 16. pour la faire en cét endroit contraire au Couſtumier d'Orleans, Lorris, Berry, Poictou & autres, comme on a cy-devant mal-fait. Recours à mon commentaire.

Mobiliaires & poſſeſſoires.] Et non des perſonnelles Art. 113.
petitoires concernans les immeubles.

S'elle n'eſt ſeparée.] Et n'en eſt tenuë encore aprés Art. 114.
le deceds de ſon mary, ſinon entant que le cas tomberoit en delit: Et ſi on a jugé autrement, c'eſt un abus.

Marchandiſe publique.] Et en ce cas elle oblige ſon Ibidem.
mary, comme elle peut eſtre obligée par luy. recours à mon commentaire.

Au jour de ſon trépas.] Autant en effet d'une roturie- Art. 115.
re, qui ne doit eſtre tenuë des faits de ſon mary, où elle n'a parlé, outre ſa part de la communauté; car autrement le mary ne pourroit vendre ou hypothequer les propres d'icelle: & ainſi a eſté dit par Arreſt. Recours à mon commentaire.

Nobles & vivans noblement.] La femme quant à cét Art. 116.
effet eſt ennoblie par le mary; car il faut que l'un ait autant de droit que l'autre.

Uſans de leurs droits.] Il s'entend, quand pour le Art. 117.
moins l'homme a l'adminiſtration de luy, ſa femme, & leurs biens. Recours à mon commentaire.

Survivant ſe marie.] Auquel cas anciennement leſ- Art. 118.
dits enfans prenoient la moitié. Depuis cela a eſté corrigé, & ne prennent qu'un tiers, par pluſieurs Arreſts. Ce qu'il faut entendre regulierement, & ſauf les circonſtances du fait. Recours à mon commentaire.

Reputé conqueſt.] Quant à l'effet du partage de la Art. 119.
communauté, comme j'ay écrit ſus, § 57. *num.* 14.

CHAP. XIX.

De ſucceſſion.

Inſtitution.] Elle n'eſt neceſſaire & ne ſaiſit, mais Art. 120.
vaut comme un ſimple legs. recours au commentaire.

Heritier & legataire.] Mais bien donataire en ligne Art. 121.
collaterale, & non en directe.

Ou moins prenans.] Et rendant les coheritiers in- Art. 123.
demnes, autrement faut rapporter en eſpece. recours à mon commentaire.

Pere & mere.] Idem de l'ayeul & ayeule, & tous Art. 128.
deux ſont exclus par le pere ou la mere. recours à mon commentaire.

Ne remontent point.] C'eſt ſeulement à ce qu'ils ne Art. 129.
ſortent hors la ligne.

Vicomté de Paris.] *Quia habitantes extra urbem non* Art. 131.
ſolent habere tot mobilia, nec eſt tantum periculi ut de habitantibus in urbe, ſuprà, §. 116.

Le mort ſaiſit le vif.] Cela eſt general par toutes Art. 132.
les Gaules, & quaſi par toute l'Europe.

Digitized by Google

Art. 141. *Quant auſdites filles.*] Mais qu'elles ayent droit d'aineſſe contre leurs oncles ; a eſté jugé par Arreſt, 1550. recours à mon commentaire, à qui eſt auſſi conforme la Couſtume de Monfort, art. 105.

CHAP. XII.

Des doüaires.

Art. 136. *Directe audit mary.*] Deſcendante & non pas aſcendante, ſinon en certains cas contenus en mes écrits ſur cet article.

Art. 137. *Propre heritage des enfans*] Eſgalement & ſans droit d'aiſneſſe, comme jadis fut jugé en la maiſon de Montmorency, ſinon qu'ils fuſſent heritiers du pere, auquel cas il ſe confond, ſinon pour le regard de ceux du ſecond mariage qui ne ſeroient heritiers du pere, combien que la Couſtume d'Eſtampes redigée l'an 1556. art. 132. die autrement.

Art. 139. *Doüaire a lieu.*] Car s'ils meurent devant le pere ſans enfans, leur doüaire eſt auſſi bien mort pour eux que pour la femme premourante.

CHAP. XIII.

Des ſucceſſions en ligne collaterale.

Art. 150. *Chacun pour telle part.*] Et non pour la part du profit, ſinon aprés les meubles & les acqueſts épuiſez. recours à mon commentaire.

Art. 151. *Des Eveſques.*] Mais ſi l'Eveſque avoit acquis au nom de l'Egliſe, cela ne ſeroit pas hereditaire, comme il a eſté jugé par Arreſt, contre les heritiers d'un Eveſque de Chartres.

Art. 153. *L'Oncle ſuccede.*] Mais il viendroit en concurrence avec le neveu collateral du deffunt.

CHAP. XIV.

De don mutuel.

Art. 155. *Eſgalement de tous.*] Et au deſſous, pourveu qu'il ſoit égal.

Ibidem. *Par luy caution.*] Qu'il ne ſe peut remettre, & ne ſuffiroit la caution juratoire.

Ibidem. *Et où il y aura enfans.*] Sinon du conſentement de tous leſdits enfans, comme il a eſté jugé par Arreſt. il s'entend qu'il fuſſent majeurs, ou qu'il apparuſt eſtre leur profit, comme au cas touché en mon commentaire.

Ibidem. *Pour le temps avenir.*] Car ſi les enfans premeurent, tel don eſt bon, autrement jamais ne peut convaloir, combien que cette clauſe nouvelle ait eſté adjouſtée pour la donation faite depuis ladite redaction.

Art. 156. *Par teſtament.*] Tellement que le teſtament fait auparavant eſt rompu, entant qu'il ſeroit en faveur de la perſonne depuis épouſée, ſinon qu'auparavant il fût accepté par le contract.

Ibidem. *En quelque maniere que ce ſoit.*] Par laquelle toutefois le bien de celuy qui advantage, eſt diminué. recours à mon commentaire.

Art. 157. *Ne ſaiſit point.*] Entendez, & ne peut ſaiſir ; tellement que les clauſes du conſtitut precaire, quand ores ſeroient reciproques, ne valent rien, il en faut demander la delivrance en offrant & baillant caution.

Art. 158. *Obſeques & funerailles.*] Qui ſont neceſſaires ſelon la qualité de la perſonne, mais non pas les legats & diſpoſition teſtamentaire.

Ibidem. *Si la part & portion.*] C'eſt à dire, que les heritiers ne ſeront pas tenus de payer, ou ont recours contre le ſurvivant, tant que monte ladite portion, qui auſſi en eſt diminuée.

Art. 160. *Ne vaut.*] Cela eſt contre les fraudes, partant n'a lieu en traité de mariage, ne où il appert de recompenſe deuë.

CHAP. XV.

Arreſts, executions, & gageries.

Eſtans en icelle maiſon.] Non ſeulement du principal conducteur, mais auſſi d'un tiers, auquel il en auroit loüé une chambre, combien que cela ne luy fuſt prohibé, voire pour le tout : & n'eſt pratiquée la loy *ſolum, §. ſolutum, verſ. plane, ff. de pignorat. action.* Car cette Couſtume eſt noſtre Droit. Parquoy ne faut recourir à autre Droit qui ne nous peut lier. Art. 163.

Quand aucun bourgeois.] *Idem*, s'il n'eſt domicilié de Paris ; car Paris *communis patria eſt* de tout ce royaume, *ut de Roma ſua dicunt Romani, in l. Roma, ff. ad legem municipal.* Art. 165.

Par hypotheque.] Superflu, ſus art. 78. Art. 168.

Non occupez ſaiſir.] C'eſt pour la garder, il faut qu'il en face inventaire ou exploit portant declaration, pour en bailler main-levée à qu'il appartiendra, ou les appliquer à ſoy par connoiſſance de cauſe. Art. 169.

Heritiers dudit deffunt.] Que premierement ne ſoient ſur ce appellez. L'Ordonnance contraire baſtie par Poyet 1539. a eſté depuis abrogée. Art. 171.

CHAP. XVI.

En matiere de retrait lignager.

A vendu rente.] Il ne s'entend pas des rentes volantes, qui ne ſont qu'hypotheques pour ſecourir à l'affaire de l'indigent, mais les rentes qui peuvent eſtre non rachetables ; autrement ſeroit un abus, dont j'ay touché en mon Traité des Uſures, Latin, q. 45. n. 332. & au François, nomb. 184. & ſus 57. Art. 172.

Lignager du coſté.] Il faut auſſi qu'il ſoit de ſa ligne : ſous art. 174. 184. 186. conformément aux autres Coûtumes. recours à mon commentaire. Ibidem.

Par l'acheteur.] Cela n'eſt pas fait ſeulement en faveur des ſeigneurs directs, mais auſſi en faveur des lignagers, afin que la vente en ſoit plus facilement ſceuë ; car ſi elle eſtoit faite ſecretement, & la ſaiſine par ſecret affectée, l'an ne commenceroit à courir pendant ledit ſecret. recours à mon commentaire. Art. 173.

Debouté dudit retrait.] C'eſtpourquoy on luy adjuge les fruits ſans avoir conſigné l'argent ; car il faut qu'il le tienne toûjours preſt. Art. 176.

Iournée de la cauſe.] Principale, & non en cauſe d'appel, ny aprés qu'il a conſigné & notifié ; car la conſignation vaut offre continuel & permanent, pourveu qu'il ne retire les deniers. Art. 177.

Adjugé par decret.] Sinon en une choſe indiviſible ; & que le retrayant n'eſt parent que pour le regard d'une petite portion, qui ſeroit limitée ſans recommencer la licitation. recours à mon commentaire. Art. 182.

Comme un baſtard.] S'il n'eſt tellement legitimé dés auparavant la vente, qu'il ſoit habile à ſucceder, le cas eſcheant ſans nouveau conſentement du vendeur, comme j'ay amplement écrit au commentaire, & ay touché en mes Annotations ſur Philippe Dece, *conſ.* 275. *num.* 4. Art. 186.

CHAP. XVII.

Des criées des quatre quatorzaines anciennes.

Du Roy noſtre Sire.] Ou d'autre Seigneur ayant Iuſtice. Art. 188.

Receu à ſoy oppoſer.] Et non pas à encherir aprés l'adjudication pure & ſimple. Art. 189.

Levé & ſcellé.] Et ſe doit par ſtyle loüable garder 24. heures avant qu'eſtre ſcellée. Ibidem.

Proprietaire & poſſeſſeur.] Ou ſon tuteur & curateur non en la cauſe, mais à la perſonne & biens. Art. 190.

Digitized by Google

AUTRES COUSTUMES.

Art. 191. *Il euſt promis.*] A cauſe du profit qu'il en avoit pris, ou peu prendre. Car ſi ladite promeſſe eſtoit pure lucrative au bailleur, & que le preneur n'euſt ſceu faire le profit qu'il eſperoit, le benefice de cette Couſtume auroit lieu. recours à mon commentaire.

Art. 192. *En icelle ville.*] Ou és fauxbourgs afin d'élire domicile, & bailler caution pour la diſcuſſion de l'Arreſt. Car s'il remonſtre avoir deffenſes valables, la connoiſſance en ſera renvoyée à ſon Juge, dépens & intereſts reſervez en fin de cauſe, ſinon qu'il y euſt obligation ſous le ſcel de Paris, qui a attrait de Juriſdiction, ou autre privilege.

Art. 194. *Payé du prix.*] Et pour le recouvrer & en demeurer ſaiſi juſques à ce qu'il ſoit payé. §. *venditæ verò res inſt. de rer. diviſ.* & plus au long en mon commentaire.

Art. 195. *Durant leur minorité.*] Encore durant, *idem* ſi c'eſtoit dette deuë à leur predeceſſeur, dont ils ſont heritiers, ſi pauvres qu'ils n'ont de quoy eux ayder; car une charité ou neceſſité doit ceder à la plus grande.

Art. 198. *Qui confiſque.*] Par jugement ordinaire non ſubjet à nullité. recours à mon commentaire.

Art. 199. *Marchandiſes à deſtail.*] Reduit à ſix mois, & quant aux ſerviteurs, à un an, par l'Ordonnance de l'an 1512. artic. 67. 68.

PROCEZ VERBAL DES COUSTUMES de la Prevoſté & Vicomté de Paris.

Sur le 59. article. *Autrement y ſoit pourveu.*] Depuis le Prevoſt des Marchands & Eſchevins, plus de quarante ans aprés en ont appellé, tenus pour biẽ relevez, & tant l'ancienne Couſtume, que ladite Sentence corrigée par Arreſt du 10. May 1557. que j'ay adjouſté à la fin de ce preſent procez verbal.

Es Lettres envoyées par le Roy pour proceder à la viſitation des Couſtumes. *Et pour à ce parvenir.*] Honteux & perilleux reproche à ceux qui depuis en ont fait une banque de marchandiſe, en rejettant mon ſaint Conſeil preſenté, & depuis imprimé à la fin de mon Livre François, des Rentes, Uſures, & Monnoyes.

Sceu & peu.] Cela eſt vray de ce bon Roy, pere du peuple, amateur de la Juſtice; mais depuis aucuns ont fait le contraire.

Partie d'iceux.] Partant les articles accordez par la plus grande part des Eſtats, & mis au Couſtumier, ſont gardez pour couſtume, nonobſtant la litiſpendence de l'oppoſition & appel de la moindre partie, & ainſi en uſons.

Noſtre Eſchiquier.] Il fut erigé en Parlement l'an 1499. par ce bon Roy, du conſeil de Georges d'Amboiſe, Archeveſque de Roüen, qui luy dit du commencement de ſon regne: *Sire, oubliez les injures, & regnez par Iuſtice*: ce qu'il fit, & fut victorieux, & laiſſa le Royaume en paix, & riche.

Regne, le treziéme.] Ces meſmes Lettres eſtoient de mot à mot tranſcrites ſuperfluëment, & par deux fois au procez verbal des Couſtumes de Meaux, ſous la datte, à Blois, le dix-huitiéme jour de Septembre, l'an mil cinq cens & neuf, l'an douziéme du regne. Signé par le Roy, *Cotereau.*

COUSTUMES GENERALES du Bailliage de Meaux.

CHAP. I.

De l'eſtat & condition des perſonnes.

Art. 3. S*Ervans à l'Egliſe.*] Ceux-cy ſeulement ſont de l'Egliſe, & les autres ſequens ſont purs laiz, quelque tonſure qu'ils ayent, comme j'ay dit dés l'an 1542. en mes Annotations ſur les Conſeils d'Alexandre, *conſ.* 8. lib. 1. & neuf ans aprés, en mon Livre *contre les abus.*

CHAP VII.

Comme au Roy, ou à l'Egliſe appartient l'adjudication des Comptes des teſtamens.

Et à l'Eveſque.] La verité, que c'eſt à la ſeule Juſtice ſeculiere, comme j'ay prouvé au Livre *contre les abus & petites dates.* Art. 35.

CHAP. XVI.

De matiere de criées.

S'aucun le requiert.] Depuis l'Ordonnance de 1539. il eſt neceſſaire, autrement ſont nulles. Art. 116.

Soient ſcellées.] Mais en Parlement, & és Requeſtes du Palais, on n'eſt plus receu aprés le jugement de diſcuſſion. Art. 122.

CHAP. XX.

Comment gens roturiers & non nobles ne peuvent tenir fiefs.

Si une femme noble.] Cet article dépend du quatriéme, & l'un & l'autre n'ont eſté accordez, mais tous deux renvoyez à la Cour par la fin du procez verbal. Art. 15.

CHAP. XXV.

D'heritages tenus en franc aloy, cenſive, & amortis.

Payez de leurs droits.] Non ſeulement des deux dernieres années, mais de toutes les precedentes juſques à trente ans, ſi tant en eſt deû. Art. 194.

Nouveaux acqueſts.] La pluſpart de telles Ordonnances & inſtructions ſont memoires faits par ſolliciteurs indoctes, ſinon à piller le peuple, & n'ont aucune foy ny authorité. Art. 202.

Pour la Chaſtellenie de Montereau.

Reclain.] C'eſt à dire plainte faite en jugement.

Pour la Chaſtellenie de Coullommiers.

Coullommiers.] Cette Baronnie & Chaſtellenie reſortit de toute antiquité ſans moyen, au Parlement de Paris, & eſt tenuë du Roy en Pairie dés le temps du tres-vaillant Prince François de Cleves Duc de Nevers, Baron dudit Coullommiers. Et cet article de la qualité des lots & ventes y eſt notoirement gardé & obſervé, comme j'ay ſceu de Maiſtre Simon Bobé, mon gendre, Bailly dudit Coullommiers, & autres Officiers du lieu. Art. 1.

Droit de jurée.] Cet article & le ſequent ne ſont en aucun uſage. C'avoit eſté une ancienne maniere de privilege queſtuaire, qui eſt aboly. Art. 2.

Des reclains.] Plainte judiciaire. Cet article & le ſequent ſont obſervez audit lieu. Art. 4.

Pour Resbets.

Lods & ventes.] Tout ce qui eſt cy-deſſus, & aprés en ſes Locales, de la quantité des lods & ventes, eſt gardé. Art. 2.

Digitized by Google

Pour la Chaſtellenie de Seſanne, Treſſon, & Chantemarle.

Chantemarle.] Tout de l'ancien reſſort de Meaux: mais depuis les Preſidiaux, ſous le Guiſe, partie baillé à Provins, partie à Troye.

PROCEZ VERBAL DES COUSTUMES du Bailliage de Meaux.

Loys.] C'eſt le bon Roy Louys XII. dont la teneur de ſes Lettres eſt au long à la fin du procés verbal de Paris, & a eſté par deux fois ſuperfluement repetée au procés verbal des Couſtumes de Meaux, ſous la datte du 18. Septembre 1509. de ſon regne le 12. Signé Cotereau, ſus fueillet 8.

COUSTUMES DU BAILLIAGE de Melun, anciens reſſorts & enclaves d'iceluy, &c.

CHAP. I.

De haute Iuſtice.

Art. 1. EXcepté les cas Royaux.] Comme port d'armes, aſſemblée illicite, &c. non pas que le Juge ordinaire n'ait la capture, interrogatoires, & tous preparatifs qui ſont auſſi au ſoulagement de la Juſtice Royale, pour y renvoyer ſans retardation du renvoy, & ſans empeſcher que le Royal ne previenne, s'il eſt auſſi diligent.

Art. 5. *Euſſent delivré enfans.*] Faut entendre quand les enfans ſont auſſi aubains & non regnicoles: autrement cela ſeroit injuſte: & n'ay jamais depuis plus de 42. ans, entendu qu'il y euſt telle ſi injuſte couſtume: car ſi cela eſt plus que barbare en un aubain paſſant, qui n'eſt pas appellé aubain; parce qu'il n'eſt icy domicilié, cela eſt injuſte à un aubain habitué & domicilié en France, où il a laiſſé enfans legitimes & regnicoles.

CHAP. IV.

Des Fiefs.

Art. 68. *Quint & requint.*] Cette rigueur devroit eſtre corrigée, comme faiſant gain de l'indigence d'autruy.

CHAP. VI.

De droicts cenſuels & Seigneuriaux.

Art. 113. *Lods & ventes.*] Auſſi l'ancienne erronée couſtume a eſté corrigée ſelon ce que j'ay écrit en mon Traité des rentes & uſures, Latin & François, & ſur les Couſtumes de Paris, art. 57.

CHAP. XI.

Des loüages & baux à ferme.

Art. 185. *Le conducteur receu.*] Pour empeſcher cette proviſion juſtement ordonnée pour obvier aux fraudes, ſans prejudice de recouvrer dépens, dommages & intereſts au principal.

CHAP. XII.

Des ſervitudes & rapports des Iurez.

Art. 188. *Charpentiers Iurez.*] Tous les articles de ce chapitre, & pluſieurs autres ſemblables ne ſont pas marquez à N. pour eſtre nouvelle correction du paſſé, mais pour eſtre nouvellement écrits en forme de Couſtume arreſtée: au lieu qu'en la premiere reduction ils n'y eſtoient compris, mais demeuroient és termes de raiſon de droict.

Six mois aprés.] De droict commun, c'eſtoit aſſez de quatre mois, *l. ſi ut proponis & ibi Bal. Salyc. C. de ædif. priv. Iaſ. in repet. l. quominùs col. 19. C. de flum.* Art. 197.

CHAP. XIII.

De communauté de biens.

Ou authoriſée.] Surquoy faut connoiſſance de juſte cauſe, ou autrement, non ſeulement le mary, mais la partie defendereſſe en pourroit appeller. Art. 214.

Ou roturiere.] Les nouveaux Arreſts ont eſté cauſe d'adjouſter roturiere: car c'eſt tout un en effet, comme j'ay noté en la Couſtume de Paris, art. 115. Art. 216.

Pour un tiers.] Sur la Couſtume de Paris art. 118. Art. 231.

N'auront aucun effet.] Quant à faire ledit heritage propre & ſubrogé: mais avec autres circonſtances ſervent bien à ce que la reconnoiſſance de bonne foy de celuy qui a deſadvantage, ſoit valable, & non advantage, recours à mon Commentaire ſur la Couſtume de Paris art. 156. Art. 244.

CHAP. XIX.

Des choſes qui ſont reputées meubles ou immeubles.

Soit racheptées.] Sauf quant aux effets dont j'ay traité en mon Livre *des rentes & uſures François & Latin ſur la Couſtume de Paris, art. 57.* Art. 283.

CHAP. XX.

De Gardiens, Bailliſtres, & Tuteurs.

Garde & Bail.] En corrigeant l'ancienne inique Couſtume, pour les raiſons que j'ay dites en pareil *ſur celle de Paris, art. 32.* Art. 291.

PROCEZ VERBAL DES COUSTUMES du Bailliage de Melun.

Des Fiefs.

Si aucun vend un Fief.] Cette ancienne Couſtume eſtoit bonne & juſte, & à preferer, comme appert par mes Commentaires, *ſur celle de Paris.* Art. 11.

COUSTUMES DU BAILLIAGE DE SENS, & anciens reſſorts d'iceluy.

De Iuſtice fonciere, & des exploits d'icelle.

LOds & ventes ſeulement.] Partant le Seigneur n'a pas intention fondée és lods & ventes copulativement. Et eſt à luy à prouver, attendu que les lieux ne ſont determinez. Art. 22.

Seigneur haut Iuſticier.] Ou par ſon Juge, s'il eſt haut Juſticier. Et ne peut eſtre decliné par les gens d'Egliſe, qui n'en peuvent demander renvoy devant leur Juge. Il eſt vray que l'on pratique qu'ils peuvent renvoyer aux Requeſtes du Palais: mais à la verité c'eſt un abus d'y tirer les choſes foncieres, & exploits domaniaux, qui appartiennent particulierement à la Juſtice fonciere, & ſont partie d'icelle. Cette entrepriſe n'a point encores eſté entenduë. Art. 23.

Digitized by Google

Des forfaitures & confiſcations.

Art. 24. *Confiſque corps & biens.*] Il ſe deuſt entendre des acqueſts & biens indifferens, & non pas des propres affectez à la ligne qui deuſſent eſtre preferez au fiſque, tant qu'il en y a de ladite ligne, ſuivant les Ordonnances anciennes de Charlemagne, qui les a miſes non ſeulement en France en Saxe, mais auſſi en Hongrie, où encores aujourd'huy, & fuſt-ce pour homicide, combien que tous les biens ſoient confiſquez, toutesfois les propres venus de majeurs ne ſont confiſquez, mais demeurent à ceux de la ligne; ce qui eſt tres-juſte & equitable: *Vt per Bar. in l. 3. ff. de interdict. & releg.* Et ce que deſſus eſtre aujourd'huy obſervé en Hongrie le témoigne, un docte Allemand. And. Fericius *in oratione de homicidio pag.* 702.

Des teſtamens, inſtitution d'heritier, legs, donation faite en teſtament, & executeurs de teſtamens.

Art. 69. *En fera faire mention expreſſe.*] Quid ſi de hoc non eſt facta mentio in teſtamento: Tamen legatarius vult probare per teſtes hanc relectionem factam fuiſſe? videretur admittendus *per l. fideicommiſſa de legat.* 3. Contrarium verum eſt, quia conſuetudo requirit hanc probationem ex ipſomet teſtamento. Et hîc non ſufficit haberi aliunde, tum propter falſa vitanda, & teſtium facilitatem. Et ita Pariſiis judicatum per Arreſtum.

De donation d'entre vifs, mutuelle & pour cauſe de mariage.

Art. 116. *Prejudice d'icelle.*] Ny de ſes heritiers. Telle a eſté l'ancien uſage, & maniere de pratiquer des Couſtumes de France, à Paris & par tout: combien que n'agueres aucuns ayent jugé au contraire.

Des rentes foncieres, volages & hypotheques.

Art. 121. *Et à ſes hoirs.*] Non obſtant que le Bail ait eſté fait conſtant le mariage.

Art. 122. *Choſe immeuble.* Soit qu'il y ait hypothecque ſpeciale de certains heritages, ſoit qu'il n'y en ait.

Du doüaire couſtumier & prefix.

Art. 162. *Venus de mariage.*] Cela eſt exorbitant de toutes les autres Couſtumes, & auſſi de droict commun, *l. cum aliis C. de ſecund. nupt.* Et ne ſçay comment on l'a laiſſé paſſer: car par là eſt loiſible au ſurvivant ſoy remarier, ſans que les enfans du premier mariage, ayent doüaire ou prerogative quelconque.

Des Fiefs & profits feodaux.

Art. 201. *Maſles auſſi prochains qu'elles.*] Il n'eſt pas requis que le maſle ſoit en meſme cellule que les filles: C'eſt aſſez qu'il ſoit auſſi prochain au defunct ou defuncte.

Art. 205. *Seigneur feodal.*] Id eſt in manu ejus, vel ſuorum officialium facta.

Art. 209. *Il n'eſt tenu de nourrir.*] Iniquiſſima conſuetudo, veu meſme que ſouffrance eſt deuë aux mineurs. *Et contrarium obtinui per Arreſtum Parlamenti Pariſ. in terminis conſuetudinis* de Chaumont au Vexin François.

Art. 214. *Sans attendre aucune information.*] Si le vaſſal n'ayme mieux ſouffrir la ſaiſie, pour cependant adviſer ce qu'il aura à faire.

Des convenances, marchez, ventes, achats, &c.

Eſt plaid de la choſe.] *Scilicet* quand il appert qu'il eſt garent. Car s'il nie eſtre garent, cette queſtion doit eſtre agitée devant le Juge de luy defendeur. Art. 252.

PROCEZ VERBAL DES COUSTUMES du Bailliage de Sens.

Le Duc de Lorraine & Bar.] Antoine Duc de Lorraine, 1536. vint faire la foy & hommage au Roy à Paris, de tout le Duché de Bar. Autant en fit ſon fils François: mais l'an 1555. le Cardinal voulut *moyenner*, & fit ſigner par Meſſire Jean Bertrandi Garde des Seaux de France, l'exemption de Bar: Mais les Lettres furent rompuës. Depuis la mort de Henry, le Cardinal voulut derechef moyenner le meſme par Meſſire François Olivier Chancelier de France, lequel s'excuſa. Encores en cette derniere redaction ceux de Bar avoient des Couſtumes locales, qu'ils vouloient preſenter pour faire accorder, dont aucuns les empeſcherent, diſans qu'ils n'y devoient comparoir, & n'y eſtoient ſubjets; il fut dit qu'ils y compareoiſtroient, & qu'ils ſeroient compris en ces Couſtumes: ce qui fut fait, ſans que ceux de Bar preſentaſſent aucunes Couſtumes particulieres ou locales, pour ce que le temps eſtoit paſſé. Parquoy ils demeurerent ſimplement ſubjets aux Couſtumes generales de Sens, dont ils uſent, ſans uſer d'aucunes de leurs pretenduës Couſtumes generales ou particulieres.

Extraict des Regiſtres de la Cour de Parlement.

Ce jourd'huy.] L'Imprimeur de Sens qui avoit imprimé ces Couſtumes fort diffuſément, pour remplir le papier, n'avoit pas mis cette cloſture aprés le procés verbal de cette redaction, mais l'avoit miſe aprés le cayer des vieilles Couſtumes, qui eſtoit une erreur & fauſſeté.

COUSTUMES DES BAILLIAGE, & Prevoſté d'Eſtampes.

CHAP. I.

Des Fiefs.

PORTION *hereditaire du doüaire.*] Eu égard au temps du decés du donateur: Car ſi lors de la donation il avoit ſix autres enfans, & lors n'y en a qu'un, ou un ſeul ſe porte heritier, la donation qui excedoit la portion hereditaire, quand elle ne l'excede à preſent, il n'y a rachapt. *Idem*, ſi le donataire ſe trouve ſeul lors du decés, & neantmoins ſe tient à ſon don; car il ne peut exceder la portion hereditaire de celuy qui ſeroit ſeul. *Idem*, s'il ſe porte heritier avec ſes freres ou ſœurs, & retient ſa donation pour ſon partage. Art. 1.

Et autres ſucceſſeurs.] Ainſi auſſi ſe doit interpreter la Couſtume de Paris art. 3. recours à mon commentaire. Art. 3.

Ne doit point ce reſpect.] Cela eſt trop plus juſte & raiſonnable que la Couſtume de Paris & d'Orleans. Art. 24.

Par ſa main ſouveraine.] Ce n'eſt qu'une proviſion, comme pleinement ay dit ſur la Couſtume de Paris art. 42. Art. 37.

CHAP. II.

Des cens & droicts Seigneuriaux.

Heritages.] Poſſedez *ab eodem cenſuario, eodem titulo: ſecus* ſi par baux ſeparez. Art. 50.

Digitized by Google

CHAP. V.

Des actions perſonnelles & hypotheques.

Art. 70. *Pardevant le Iuge d'Egliſe.*] Cette ſeconde partie alternative eſt contraire à tout l'ancien uſage de France, recité meſme par Jean Fabre, & aux Arreſts des Parlemens. Recours à ce que j'en ay dit *ſur la Couſtume de Paris art. 78. & ſur le ſtile de Parlement*, combien que cecy ait eſté par les meſmes Commiſſaires adjouſté en la Couſtume de Montfort art. 72.

CHAP. VIII.

De communauté de biens.

Art. 95. *Sans le conſentement d'elle.*] Majeure de vingt-cinq ans, & non contrainte ne menacée par ſon mary. Recours à mon Commentaire de la Couſtume de Paris, art. 108.

CHAP. XI.

De doüaire.

Art. 132. *Et en tel doüaire.*] Cette derniere clauſe eſt contre les anciens Arreſts de la Cour de Parlement, comme j'ay dit ſur le 37. article de la Couſtume de Paris. Et ſemble qu'elle ait eſté adjouſtée à la ſuggeſtion de l'un des Commiſſaires qui eſtoit de cette opinion, ou y [illegible]it intereſt, comme ſouvent s'eſt fait depuis le deces du bon Roy Louys XII.

CHAP. XIII.

Des Arreſts, executions & gageries.

Art. 148. *Preſtre.*] Cela eſt de la tres-ancienne obſervance de France, que les Preſtres ne ſont privilegiez, ny meſme en leurs meubles, quand il eſt queſtion de loüage de maiſon. Et aujourd'huy par l'Ordonnance des Etats tenus à Orleans l'an mil cinq cent ſoixante, art. 28. ils peuvent indifferemment eſtre executez en leurs meubles.

CHAP. XIV.

De retraicts lignagers.

Art. 174. *Iceluy conclud.*] Et non depuis : ce qui eſt juſte, car il ne reſte plus qu'à faire droit, ſinon s'il n'a eſté bien ou mal conteſté.

CHAP. XV.

Des dégats & dommages faits és heritages, & priſes des beſtes.

Art. 194. *D'Eſtampes.*] Qui eſtoit anciennement ſimple Châtellenie de la Prevoſté de Paris : depuis diſtraite & erigée en Comté, & finalement par François I. en Duché. Voyez *le Stile de Parlement, partie 7. Arreſt 32.* qui eſt de l'an 1275.

COUSTUMES DU COMTE' ET BAILLIAGE de Montfort la Maulry, Gembais, Neauphle le Chaſtel, Saint Leger en Yveline, enclaves & anciens reſſorts d'iceux.

CHAP. II.

Des cenſives & droicts Seigneuriaux.

Lods & ventes.] Suivant mon opinion depuis confirmée par Arreſt, dont mention eſt faite en la Couſtume de Paris, art. 58. Art. 53.

CHAP. V.

Des actions perſonnelles & hypotheques.

En cour laye n'a lieu.] Les mots ſequens ſont adjouſtez ſans raiſon : car ſi c'eſt ſelon les termes de droict civil, d'une dependance de meſme choſe, la Couſtume ne l'entend prohiber : & n'y faut point de grace, ne l'acheter de la Chancellerie, où l'on ne ſejourne ſans grands frais. Et ſi c'eſt de choſe diverſe, la Couſtume le defend, contre laquelle la Chancellerie peut diſpenſer. Recours à mes écrits *ſur celle de Paris, art. 75.* Art. 69.

Par hypotheque.] Les mots ſuivans ont eſté adjouſtez fort juſtement. Recours *à mes écrits art. 75.* Art. 71.

Du jour que par defaut.] Ce mot defaut, &c. a eſté adjouſté ſuivant l'Ordonnance de l'an 1539. dont j'ay touché *ſur la Couſtume de Paris, art. 78.* Et ce mot d'Egliſe, contre toute l'ancienne obſervance, dont j'ay touché *ſur la Couſtume d'Eſtampes art. 70.* Art. 74.

CHAP. IX.

De ſucceſſion.

Enſemble.] Cela eſt vray ſous meſme Couſtume, & non pas quand il y a raiſon de difference, comme il a eſté jugé par Arreſt du Parlement de Paris au mois de Janvier 1563. entre les heritiers de M. Pierre Bureau, Advocat à Paris, decedé le dernier Octobre 1560. delaiſſez un frere & une ſœur & pluſieurs nepveux d'un frere, & de deux ſœurs, auſquels nepveux il avoit legué ſes meubles & acqueſts. Et parce qu'il n'y avoit aucuns acqueſts à Montfort, les nepveux ne prenoient rien en vertu dudit teſtament à Montfort. Et partant combien qu'ils priſſent tous les meubles & acqueſts eſtans à Paris, ils ne laiſſerent de ſucceder par repreſentation aux propres eſtans à Mont-fort, juſques à exclure leurs tantes aux Fiefs. Art. 95.

Ne remontent.] Les mots ſequens ont eſté adjouſtez du ſens de quelqu'un : mais il faut entendre, comme j'ay écrit ſur la Couſtume de Paris, art. 129. Art. 100.

Preferez au fiſque.] Les aſcendans qui ſont de la ligne dont ſont venus les heritages, ſeront preferez aux collateraux, voire de ladite ligne, & non ſeulement au fiſque. Recours à mon Commentaire ſur la Couſtume de Paris, art. 129. Et le contraire eſt une erreur. Auſſi les aſcendans ſont compris entre les plus prochains du coſté & ligne, s'ils en ſont, par l'article 111. en cette meſme Couſtume. Art. 101.

Droict d'aiſneſſe.] Ainſi a eſté jugé par Arreſt és termes de la Couſtume de Paris, comme j'ay dit *ſur l'article 154.* Art. 105.

En pareil degré]. Vrayement pareil, & repreſente tellement que le fils du frere defunct, exclud ſa tante és Fiefs comme feroit ſon pere. Art. 109.

Digitized by Google

CHAP. XI.

De communauté de biens.

Art. 221. *Separée.*] Par Sentence de Juge, & partage executé ſans fraude, & non ſi par mauvaiſe teſte, ou mauvais gouvernement elle eſtoit ſeparée de fait. Recours à mon Commentaire art. 106. de la Couſtume de Paris.

CHAP. XV.

Du retrait lignager.

Art. 259. *Vendu & conſtitué rente.*] Au denier vingt ou plus haut. Autre choſe eſt d'une rente volante. Recours à mon Commentaire ſur la Couſtume de Paris, art. 57. à la fin, & ſus au meſme titre de la Couſtume de Melun.

CHAP. XVII.

Autres Couſtumes.

Art. 285. *Confiſque les biens*] La requiſition du tiers Eſtat de la moitié ou du tiers pour les enfans, ſçavoir & de leur reſerver le tiers s'ils ſont quatre ou au deſſous: & la moitié s'ils ſont plus de quatre, euſt eſté accordée, ſi ceux d'Egliſe y euſſent adheré, qui faiſoient une partie des Hauts-Juſticiers: car deux eſtats euſſent fait la plus grande part, & conſequemment la loy: mais leur avarice fut plus grande que la charité & utilité publique.

COUSTUMES DU COMTE' ET BAILLIAGE de Mante, & Meulant, ſieges particuliers dudit Mante, & anciens reſſorts & enclaves d'iceluy.

CHAP. II.

De Cenſives & droicts Seigneuriaux.

Art 52. SPecialement conſtituées.] Partant s'il n'y a aucune ſpeciale hypothecque, elle ſont meubles: j'entends des rentes volantes.

CHAP. III.

Des actions, obligations, & hypotheques.

Art. 69. *Pareillement condemnation.*] Mais s'il appert de la qualité d'heritier & du deû, il doit ſommairement eſtre condamné à garentir ou declarer executoire.

Art. 70. *Par action.*] Et ſommaire declaration ou garniſon, comme dit eſt.

Art. 71. *Prend les meubles.*] Univerſellement ou quote comme la moitié ou le quart en leur *pro rata*. Item ſi tous les meubles que le debteur a en tel lieu, ou le principal de ſes meubles.

CHAP. IV.

De retrait lignager.

Art. 81. *Totalité.*] Autre choſe eſt en retrait conventionel ou feodal.

Art. 85. *Les euſt faites.*] Mais il les peut emporter ſans deterioration de la choſe.

CHAP. VI.

De ſaiſine & poſſeſſion.

Contre ledit ſeigneur. Qui eſt cependant reconneu ou payé par le vendeur. Art. 97.

AUTRES COUSTUMES.

Ou à iſſuë de Meſſe.] Il ſe doit entendre ou à plus grande & meilleure aſſemblée. Art. 197.

COUSTUMES DU BAILLIAGE de Senlis.

Chaſtellenies Royaux eſtans dudit Bailliage de Senlis.

APpartenant à heritage.] Verius eſt ad uſumfructum improprium, ut in §. 42. Art. 11.

Prevoſts Royaux & Baillifs ſubalternes, &c.

Dames uſufructuaires.] Heteroclitus uſusfructus, quia perpetuus eſt, videtur magis uſus quia Rex aliquid retinet.

Des ſucceſſions des Fiefs & autres heritages roturiers, &c.

Les deux parts des Fiefs.] Non diſtinguit an feudum nobile vel rurale, ergo idem. Conſultus fui de hac quæſtione ſub hac conſuetudine. Ruſticus habens domum, & hortum non contiguum, continentem duo jugera, omnia in cenſum, egit cum domino directo, ut hæc deinceps, non in cenſum, ſed in feudum tenerentur, & fecit ei fidelitatem & homagium, dinumeramentum dedit receptum, poſtea dictam domum ædificando auget ultra 200. aureos, & moritur relictis pluribus filiis? Reſpondi quod primogenito ſpectat tota domus jure præcipui, nec tenetur aliquid refundere de inædificatis. Sed non lucratur hortum in totum, quia non eſt contiguus, quamvis in dinumeramento ponatur, ut hortus domus, quia attenditur veritas, & ſic habet tantùm beſſem horti. Art. 116.

La fille ou fils du frere.] Idem dico de nepotibus, vel neptibus in infinitum, quicquid voluerit vetus conſuetudo, quæ denegabat repræſentationem, quæ tamen poterat reſervari, & reſervata uni filiorum videbatur reſervata omnibus. Accidit quòd unus filiorum, vel filiarum cui non reſervatum in tractatu ſui matrimonii, nec aliàs; præmortuus eſt relictis nepotibus, deinde uni filiorum reſervatur qui moritur, relictis literis, deinde moritur parens, filii & nepotes mortuorum poſt reſervationem apertam, volebant excludere nepotes mortui ante ullam reſervationem. Reſpondi quòd ſimul admittuntur per tex. *in Authen. de nupt. col. 4. ad fi. & l. poſthumus, §. ex his ff. de inoffic. teſta.* Et ita judicatum per Arreſtum, pronunciatum in Vigilia ſancti Matthiæ, anno 1545. Art. 139.

N'a point de lieu.] Quidam ſine liberis obiit ſub hac conſuetudine relictis quatuor patruis, & quatuor nepotibus, & duabus neptibus ex ſorore. Reſpondi quoad mobilia ubicumque ſita (quia ſequuntur domicilium perſonæ) omnes veniunt æqualiter. Idem de immobilibus acquiſitis ſub hac. vel ſimili conſuetudine: ſecus in conſuetudine Valeſii, vel ſimili ubi ſoli nepotes, & neptes viriliter. Quantùm verò ad quæſita per patrem defuncti, vel ejus matrem, quia ſunt facta propria in linea acquirentis patrui nihil habent, qui non ſunt de linea, ſed ſoli nepotes, qui Art. 140.

ſunt

Digitized by Google

ſunt de linea. Quantum ad propria avi, vel aviæ defuncti, omnes in capita, & debita ſolvuntur viriliter, etiam ſi non ſint æquales, *l. 2. Cod. ſi cert. peta.* Sic omnia debita activa habent æqualiter, ad hoc infrà, §. 149.

Art. 172. *Meubles & acqueſts.*] Idem de ce qui leur a eſté donné pour leur eſtre propre, ſinon qu'il euſt eſté dit pour eſtre propre du coſté de la mere.

Des Doüaires.

Art. 177. *Heritages aux enfans.*] Et etiam nepotibus ex eis parente præmortuo.

Ibid. *Proprietaires.*] Intellige in caſum quo ſupervivant patri, non autem quòd morientes ſine liberis ante patrem poſſint tranſmittere ad alios quàm ad alios liberos ejuſdem matrimonii, vel nepotes ex eis pariter diu quod vivo patre non poſſunt alienare, vel hypothecare, & ſic in veritate pater interim eſt magis proprietarius, ut de re ſubjecta inſtitutioni, dixi in conſuet. Pariſ. eo tit. & hæc conſuetudo in hoc impropriè loquitur, & per auxeſim probatur etiam infrà, §. 187.

Art. 178. *Et doüairier enſemble.*] Quia debet donarium conferre, Arreſtum famoſum vigilia natalis Domini 1555.

Art. 183. *Traité de mariage.*] Secus erat in veteri conſuetudine. Et ſic in Parlamento, relatore Dom. *Graſſin*, malè judicatum contra nepotes Ludovici *Diſque*, quia contractus matrimonii factus erat, & ſuam formam acceperat ann. 1508. ſub forma, & conditionibus veteris conſuetudinis, quæ debuit attendi, quamvis conjuges ſupervixerint poſt annum 1540. & ſic poſt novam conſuetudinem, qui non poſſunt dici conſenſiſſe, quia in proceſſu verbali harum conſuetudinum ſuper §. 179. apparet de diſſenſu, & de reſervatione expreſſa veteris conſuetudinis pro contractibus præteritis. Tum fruſtra conſenſus, quia per hanc conſuetudinem, conjuges non poſſunt meliorem alterius facere conditionem ſuprà, §. 143.

Art. 186. *Et non heritiers.*] Quia non perdunt partes ſuas, ex eo quod hæredes : ſed via exceptionis coguntur eas cohæredibus conferre, & ſic non deficiunt, nec aliis accreſcere poſſunt.

Retrait d'heritage lignager.

Art. 228. *Quand ladite reünion.*] Intellige de ſimplici manifeſta retentione pro pretio: ſtatim enim currit annus, nec exigitur quod dominus directùs rem manifeſtè retentam, realiter domanio ſuo incorporet, ſatis eſt quod manifeſtè incipit pro ſuo realiter poſſidere.

De ſaiſine & deſſaiſine.

Art. 235. *Tel vendeur.*] Fallit in venditione quæ fit per judicem, ut in publicis ſubhaſtationibus, quia judex non tenetur ire, nec reus quo invito venditur : ſed emptor videtur procurator judicis ferendo ejus decretum.

Art. 246. *Ventes forcelées.*] Hunc 7. §. 249. declarat, ut ſcripſi §. 54. num. 19. adde quæ ſcripſi in §. 52. glo. 1. num. 145.

Art. 248. *Rendu oppoſant.*] Vide quæ ſuper hoc ſcripſi in conſuetu. Pariſ. §. 52. glo. 1. num. 67. cum ſeq.

Art. 250. *De ſadite femme.*] Intellige quando ſunt communes in bonis, ut crebrius eſt, ſecus ſi non eſſet communitas, & ſic uxor ſua adminiſtraret, ut patet, facta bonorum ſeparatione.

Art. 225. *Soit accordé.*] Sed interim pro rata *de ce qui eſt accordé, ſe doit bailler main levée*, ut ſub hac conſuetudine judicatum fuit per Arreſtum ann. 1563. relatore Dom Michaële *Larcher* Senatore doctiſſimo.

Art. 253. *On faire ſaiſir.*] Sub hac prima prehenſione incipiendo vice interpellationis.

Art. 356. *Moyen & bas.*] Intellige alternativè.

Ibid. *Amandes pour ce deuës.* Ex ſe omnia includit, ergo per §. 245. ſup. erit ſupplendum, *en cas d'oppoſition*,

dixi in conſu. Pariſ. §. 52. gl. 1. num. 66. cum ſeq.

A un tiers.] Contigit hæredium vendi extraneo, proximus poſt ſexdecim annos venit ad retractum, reus oſtendit Litteram inveſtituræ in qua non ſunt inſcripti teſtes, ſed probat quod duo aderant non rogati, *le Prevoſt de Senlis deboute le demandeur qui appelle devant les Preſidiaux leſquels dient mal jugé, & adjugent le retrait par jugement dernier, dont appellent en Parlement*, ubi ſententia *des Preſidiaux* declaratur nulla : *Car ils ne peuvent juger en ſouveraineté de retrait lignager, qui concerne l'affection qui eſt ineſtimable.* Sed in principali videtur hæc conſuetudo exigere teſtes rogatos, & inſcriptos quemadmodum duo notarii ſunt rogati, & inſcripti, *l.* 1. ubi Bar. & Socin. *ff. de reb. dub.* Art. 258.

Pleine declaration.] Id eſt, *delivrance & main levée*, actu vel habitu. Art. 259.

Valent leur prix.] Scilicet in reditu annuo, non enim debet emere ſuam proprietatem : ſed debet valorem fructuum anni, & 4. libras pro quolibet ſubfeudo. Art. 264.

PROCEZ VERBAL DES COUSTUMES du Bailliage de Senlis.

PRemier Baron.] De l'Iſle de France depuis erigée en Duché de Montmorency.

Vn meſme moyen.] Quia una & eadem conſuetudo.

N'a point de lieu.] Et ſic negativa negabat in infinitum : & conſequenter ex judicio ordinum collecta, affirmativa ſunt in infinitum, ſecundum jus commune. Et ſic juſſi acquieſcere *Pierre Chaluppin*, & conſortes appellantes *du Baillif de Beaumont*, qui ad ſucceſſionem directam admiſerat pronepotes cum nepotibus, & bene.

COUTUMES GENERALES DU BAILLIAGE & Comté de Clermont en Beauvoiſis.

Rubriche de matiere feodale.

A l'un comme à l'autre.] Dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 8. *gloſſ.* 1. *quæſt.* adde. And. Tiraqu. *in tract. primigeniorum quæſt.* 3. Art. 84.

Rubriche de cenſive & champarts.

Peut faire ſaiſir.] Intellige præmiſſa denunciatione, & dato termino competenti, alioquin injuſtum eſt incipere à prehenſione, & debentur damna & intereſſe, niſi verbali & innocua. Art. 115.

Rubriche des ſucceſſions.

Contre le Seigneur.] Scilicet ſi & quando vult uti prehenſione feudali ex defectu hominis, & ſecus ſi ingreditur aliter, ut privatus vel latro. Art. 148.

COUSTUMES DU BAILLIAGE & Duché de Valois.

Des Fiefs.

AVx dépens du Seigneur.] Ergo dominus hoc petere debet, & interim ſemper præterit annus per eum electus. Art. 35.

Pour la premiere année.] Non etiam ſolvet reditus deſuper conſtitutos, niſi colonus teneretur eos ſolvere, Art. 43.

Digitized by Google

Ibid. *A ſon profit.*] Scilicet *aprés la premiere année.*

Art. 50. *Au prejudice du Seigneur.*] Niſi quantum ad primum annum per ea quæ dixi ſuprà, §. 43.

De ſucceſſion en Fiefs.

Art. 61. *Pareille nature & valeur.*] Hoc non ſolum habet locum ſub hac conſuetudine: ſed etiam ſub aliis officio judicum de quo *in l. ad officium. Communi dividun. in §. quòd commode inſtit. de offic. judic.*

De ſucceſſion.

Art. 78. *Leſdits heritages.*] Ergo etiam ad patrem vel avum, s'ils en ſont venus.

Art. 85. *Le ſemblable.*] Hæc ultima clauſula multum operatur: quia per eam hæres habet electionem ipſo jure, ſed Pariſiis vel alibi hæres non habet hanc electionem jure prærogato, ut hîc. Tamen hoc fieri poteſt arbitrio judicis, vel boni viri, ut *in dicta lege ad officium, C. commu. dividundo.*

Art. 87. *Couſines germaines.*] Hîc extendit repræſentationem ad quartum gradum collateralium.

Ibid. *S'ils eſtoient vivans.*] Sed an in capita, vel in ſtirpes communis error poſt errorem Zaſii invaleſcit quòd in capita, & ultra ratiunculas Zaſii *in ſuis novis intellect.* Pragmatici addunt aliam rationem, quia per antiquam conſuetudinem nulla erat repræſentatio, etiam in linea directa. Et contendunt non eſſe arguendum à communi opinione Accurſii quæ nunquam habuit locum ſub his veteribus conſuetudinibus, ſed nova conſuetudo non dat repræſentationem, niſi in gradu inæquali, non autem in gradu æquali quam relinquit in jure vetuſtæ conſuetudinis, ut dicunt. Sed valde errant, quia conſuetudo eſt facta intuitu juris communis cujus pars eſt communis opinio prudentum: Dixi *in conſuet. Pariſ. & in annot. ad Alexandr. conſil.* 55. *lib.* 4.

Art 94. *En face de ſainte Egliſe.*] Non ergo à die contractus clandeſtini, niſi in vim clauſulæ expreſſæ contractus, & non in vim conſuetudinis.

De Doüaires.

Art. 112. *Prerogative d'aineſſe.*] Hoc ſpeciale hîc. Sed in terminis conſuetudinis Pariſienſis habet antiquum Arreſtum *de Montmorency*, quod in capita dividitur inter non hæredes patris, quia capiunt jure contractus, & non jure ſucceſſionis.

Art. 113. *Relever.*] Et conſequenter relevium ſolvere, ſed extra terminos hujus conſuetudinis vide quæ ſcripſi *in conſuet. Par. ſ.* §. 22. *q.* 47.

Art 115. *Sera eſteint.*] Et ſic vivo patre non poſſunt de hoc diſponere, ut dixi ſup. in conſuet. Sylvanectenſi.

De Teſtamens.

Art. 170. *Legats pitoyables.*] Et in quibus ceſſat ſuſpicio ſuggeſtionis.

COUSTUMES GENERALES DU Bailliage de Troyes.

De l'eſtat & condition des perſonnes.

Art. 2. EN *tous cas perſonels.*] Sed non in realibus, nec in petitorio, *ny en ce qui eſt de juſtice fonciere.*

Des droits & prerogatives des Nobles, &c.

Art. 14. *Vol d'un chapon.*] *Id eſt*, un arpent de terre, *tantùm* & de ſimple terre, & non l'arpent où ſeroit le moulin: toutefois le cinquiéme jour d'Aouſt, l'an 1550. en la Chambre tierce ou nouvelle, au rapport de Monſieur Deſloges, fut jugé, que le moulin dans les clostures & foſſez appartient à l'aîné: combien qu'il fut queſtuaire de volonté: *Secus* s'il eſtoit bannier: car le droit & ſervitude de bannalité, ſe diviſe comme les Arrierefiefs.

Droit d'aineſſe.] Il s'entend, ſauf à recompenſer la legitime des autres enfans, comme j'ay dit ſur la Couſtume de Paris, art. 8. Ibid.

Que mieux leur plaira.] Sed ſi fratri faciant tanquam ſubvaſſalli. Quod non efficit verum, & perpetuum ſubfeudum: quoniam de facili reſolubile eſt, & ad priorem ſtatum prima occaſione ipſo jure revertitur. Ibid.

Ou roturierement.] Prima facie videtur ſtulta conſuetudo: ſed non eſt ita, quia valet pro ſecundogenitis qui ſunt pauperes, & interim coguntur mercantiam exercere, donec meliori ſorte adepta, nobiliter vivere poſſint, & arma pro Republica gerere, & tunc non nocet eis exercitium paganicum intermedium: quod eſt laudabilius quàm ſi ſe ignaviæ dediſſent. Guido Pap. *in deciſ. Delphinat.* Et dixi *in proœmio conſuet. Pariſ.* Art. 16.

Des droicts des Seigneurs feodaux contre leurs Vaſſaux.

Ne fait incontinent.] Ergo dilatio 40. dierum, de qua ſuprà §. 24. non habet locum niſi in ſucceſſione, non autem in contractu, quia contrahentes ſtatim ſunt certi. Et ſic ſtatim debent juſta facere, ut in ſimili dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 4. Art. 28.

Tant ſeulement.] Eadem ratio, idem favor aſcendentium, & deſcendentium, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 2. Art. 33.

Vend & conſtituë rente.] Intellige de reditu qui poteſt eſſe non redimibilis: Secùs de eo qui eſt loco fœnoris, ut ad rationem duodecimæ. Patet etiam per §. ſeq. & inf. 66. 67. ſic in infr. conſuet. *de Chaulmont*, §. 24. Art. 38.

De la nature, condition des heritages, rentes, &c.

Tout heritage eſt franc.] Idem *à Chaulmont*, §. 161. Idem in effectu *à Bourbonnois.* Adde infr. §. 54. Sed in quibuſdam conſuetudinibus regula eſt in contrarium, ut *à Senlis*, §. 262. *à Blois*, §. 33. *Poictou*, 81. 87. in veteri 99. 105. in nova. Art. 51.

Bail à rente.] *Scilicet* perpetuelle: *Secùs* ſi à rachapt. *ut infrà* §. 75. Art. 58.

Dix livres tournois.] *Error*, procedant de ce qu'on eſtimoit les rentes volantes valables au denier dix, ce qui eſt corrigé, & reduit au denier douze. Partant faut eſtimer le franc douze livres: *Recours à mon traité des uſures Latin & François.* Ibid.

Hors de ſes mains.] S'il y a collateraux qui doivent heriter. Autre choſe eſt s'il n'y a aucun qui y ait intereſt. Art. 60.

Nature d'heritage.] C'eſt à ſçavoir ſi elle eſt conſtituée à ſi haut prix qu'elle puiſſe eſtre non rachetable, autrement non. Comme j'ay dit ſur la Couſtume de Paris, §. 57. num. 9. 10. 11. 12. Art. 66.

Faire au contraire.] Id eſt, pro rata uſuræ quam ſors permittit, ut dixi *in tract. commercior. & uſurarum, quæſt.* 21. Art. 67.

Des droicts de Mariage.

Non ayant enfant.] Ex quocumque matrimonio, in ſimili dixi in conſuet. Pariſ. §. 155. Art. 85.

Converture.] Si elle eſtoit couverte: car elle n'eſt pas tenuë couvrir de nouveau. Art. 86.

Ibid. *D'icelle femme.*] Et ſic ut in mero uſufructu *l. defuncta, ff. de uſufructu*, & non ſecundum, *l. divortio, ff. ſoluto matrimonio.*

Art. 87. *Accepter.*] In fine anno 1540. Conſultus fui de hac quæſtione in contractu matrimonii Trecis ſcriptum eſt imperſonaliter. *Et ſera douée de quinze livres de cens, de rente de cent cinquante livres, à prendre ſur telle terre appartenant à la mere du futur époux, laquelle l'a hypothequée* ſoluto matrimonio, morte viri poſt quinque annos à morte viri vidua, alii renupta agit contra matrem prioris viri, *afin de payer & continuer leſdits quinze livres de rente, & declaration d'hypotheque.* Reſpondi: de jure mater tantùm hypothecavit, & ſolum hypothecaria teneretur diſcuſſione prius facta, quia in dubio non præſumitur ſubſtantia obligationis perſonalis. Tamen non eſt locus Velleiano, *l. ult. C. ad Velleian.* Sed attenta hac conſuetudine ſuprà §. 73. libellus procedit.

De droicts de ſucceſſion.

Art. 103. *Auſdits Trépaſſez.*] Ergo præſupponit quòd etiam ſi ſint fratres conſanguinei vel uterini, tamen non ſuccedunt in propriis hæredìis lateris unde juncti defuncto non ſunt. Et ſic neceſſariò præſupponit quod alii remotiores collaterales non aſcendentes ſuccedunt in dictis propriis ex eorum latere.

Art. 104. *Couſins germains.*] Superfluum, quia ſi excludunt germanos fratres, quantò fortius quoſcumque remotiores?

Art. 107. *Dudit inventaire.*] Scilicet *des meubles, debtes, titres & biens communs*, non autem quatenus fieret inventarium de hæredìis defuncti, & eorum titulis, de quibus nihil ad ſuperſtitem.

Art. 109. *Si aucun.*] *Ou aucune*, per regulam juris. Quod maſculinum concipit fœmininum, & per text. §. ſeq.

De juſtice & droicts d'icelle.

Art. 114. *Conqueſts.*] Etiam la part qui appartenoit à ſa femme ſelon l'ancienne pratique. Et ainſi fut jugé par Arreſt, preſidant M. François de S. André, le Maydy 8. jour de Juin du matin l'an 1546. Mais cela eſt inique; car celuy qui par Contract ne peut frauder toute la communauté, ne le peut en delinquant, ut per Bart. *in l. ſi quis in tantum, C. unde vi.* Recours à ce que j'ay écrit ſur la Couſtume de Paris, art. 58.

De donation.

Art. 139. *Ne vaut.*] Etiam ſoluto matrimonio, vel patria, aut tutoria poteſtate.

Art. 140. *Solemnité d'inſinuation.*] Corrigé par l'Ordonnance de Poyet 1539. depuis laquelle on garde les inſinuations à Troyes.

Art. 141. *Par exprés.*] Id eſt diſertè & explicatè: aliàs in dubio præſumitur datam ſoli parti conjunctæ, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 55.

De retraict.

Art. 148. *Vend aucunes rentes.*] Qui peuvent eſtre non rachetables. *Recours à mon traité des Vſures François & Latin, & ſur la Couſtume de Paris, art.* 107.

Art. 151. *A chacune journée.*] De la cauſe principale, *ſecus* de la cauſe d'appel, qui ſe doit juger, *ex actis primæ inſtantiæ.*

Art. 154. *De leurs immeubles.*] Sans ſoulte *præponderant. Ita quod ſit vera permutatio immobilium.*

Des Bois, Eaux & Foreſts.

Art. 158. *Sans titre.*] *Ergo* le Seigneur eſt fondé en la proprieté dans ſa haute Juſtice, *de quo vide, quæ latè ſcripſi in conſuetud. Pariſ* §. 46.

COUSTUMES DU BAILLIAGE DE Chaumont en Baſſigny.

Baſſigny.[Sous Langres portant armes de Champagne.

De l'eſtat & condition des perſonnes nobles & non nobles, des droicts, &c.

Maiſon-Fort.] Infrà §. 13. Quod ſi nulla ſit domus, hoc præcipuum ceſſat, & ita ab antiquo tenent pragmatici Trecenſes, & bene. Art. 8.

Des droits des Seigneurs feodaux contre leurs vaſſaux.

Quint & requint.] Quod eſt injuſtum, quia hoc caſu dominus feudi nulla jura pecuniaria debet habere, quia ipſemet eſt ſicut primitivus emptor, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 13. Art. 17.

Conſtituë rente.] Intellige ut dixi ſuprà *in conſuet. Trecenſi.* §. 28. Art. 24.

Second mary.] Idem infrà §. 39. 45. Sed eſt ſtultum, quia doarium eſt ſimplex uſusfructus cujus mutatio non deberet attendi. Imò propriè non eſt mutatio, quia ſecundus maritus habet tantum commodum uſusfructus, & non jus uſusfructus inſeparabile à perſona. Tamen quia mutatio attenditur ex hac parte, neceſſariò ſequitur quòd mutationes interim contingentes ex parte proprietarii non conſiderantur; & quod ex illis jura non debentur per ea quæ dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 43. Art. 27.

Premier mary.] Vide quæ dixi, infrà ſuper conſuet. Victriaca immediatè ſequ. tit. *des Fiefs*, §. 1. Art. 28.

Son vivre.] Ergo idem ſi retinet uſumfructum, ut infrà §. 33. Cæterum doario plus habet immunitatis, quàm ſucceſſio collateralis, ut ſuprà, §. 25. & §. 63. Art. 30.

De Vaucouleur.] Declara, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 56. *num.* 32. *cum. ſeq.* quibus addo nulla hujuſmodi feuda eſſe Trecis, ut in conſuet. præcedenti, §. 38. Nec ferè in hoc regno niſi in Burgundia. Tamen ante quindecim annos vidi proceſſum in quo litigantes qui erant Dux Guiſianus ex una parte, & quidam vaſſalus ex alia parte concordabant, *que à Bar le Duc les Fiefs ſont Fiefs de danger.* Quod nunc falſum apparet vel abrogatum. [Car tout Bar-le-Duc reſſortit à Sens, & eſt purement ſubjet, & regi par la Couſtume generale de Sens, & n'a aucune Couſtume locale ou particuliere, comme j'ay monſtré en ma premiere annotation ſur le procés verbal des Couſtumes de Sens, *ſuprà.* Or il me ſouvient d'un cas notable où j'ay conſulté. Le Duc de Lorraine à cauſe de ſon Marquiſat de Pont-à-Mouſſon qu'il tient de l'Empire, a un Comté mouvant de luy, eſt advenu que la Comteſſe s'eſt mariée à un quidam non noble, auquel elle a donné ledit Comté, auquel le mary veuf aprés la mort de ſa femme, s'eſt mis dedans, ſans le ſceu & conſentement du Duc de Lorraine, & ainſi a commis & perdu le Fief qui eſt de danger. Touteſfois le Duc n'a pas juriſdiction ſur ledit lieu, ſervant qui eſt de la juriſdiction de Luxembourg en prime inſtance, reſſort par appel à Malines, Reſpondi, que le Duc de Lorraine le pouvoit ſaiſir, & mettre reaulment & de fait, en ſa main par faute d'homme, & en joüyr en pure perte, & rejetter les offres du mary, comme eſtant le Fief à luy retourné & acquis par la nature d'iceluy, & en joüyr maintenant, nonobſtant oppoſitions ou appellations quelleſconques.] Art. 56.

Digitized by Google

De la nature & condition des heritages, des cenſives, &c.

Art. 63. *Eſt poſſeſſeur.*] Id eſt quaſi poſſeſſor. Vide quæ ſcripſi *in conſuet. Pariſ.* §. 52. *gloſſ.* 1. *num.* 147.

Des droicts de Mariage.

Art. 71. *Quarante jours.*] Aliàs privatur doario præfixo, ut Trecis fuit judicatum; ſed malè judicatum fuit, quia conſuetudo non imponit pœnam privationis niſi reliquorum, & contenti eſſe debemus pœnis legibus comprehenſis, *l. ſi divortio, ff. de verb. oblig.* Nec eſt locus pœnæ, niſi ſcriptum ſit. gloſ. Panor. *c. ult. extr. de jure patronat.*

Donation entre vifs.

Art. 76. *En foy & hommage.*] Non autem quòd capiat fructus, ſed quòd publicetur, & capiatur poſſeſſio proprietatis.

COUSTUMES DE VITRI EN PARTOIS, dit le François.

Et premierement de Iuſtice, & des droicts que hauts Iuſticiers, bas, & moyens ont.

Art. 3. APparoir de ce.] Sufficit quaſi poſſeſſio parentelæ præſertim hîc contra extraneum, *gloſ. ult. in l.* 1. *C. quor. bono Saly. in l. non epiſtolis, in ſi. C. de probatio. Alex. conſi.* 51. *num.* 2. ubi in annot. dixi *lib.* 1. *conſi.* 90. *num.* 10. *lib.* 6. *conſi.* 88. *num.* 10. *lib.* 7. Philip. Decius *conſi.* 54. ubi etiam in annot. tetigi.

Ibid. *En pays loingtain.*] Idem ex clauſula generali ſi qua mihi juſta cauſa videbitur, *l.* 3. *ff. ex quib. cau. major.*

De Fiefs.

Art. 21. *Second mary.*] Nota bene verbum, quia proprietarius de hoc nullo modo tenetur, nec feudum eſt ad hoc hypothecatum, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 32. *q.* 6. *num.* 10. Tantum eſt perſonalis, & extraordinaria obligatio: ſolus enim maritus obligatur, ſed ideo quia facit fructus ſuos, unde ſi moreretur poſtridie nuptiarum, hæredes ejus nihil deberent, nec etiam vidua. Idem ſi renupta illa moreretur poſtridie nuptiarum; ſed ſi maritus moritur ſaltem poſtquam per annum fecit fructus ſuos, hæredes ejus debent, quos vidua in conſequentiam communionis debet exonerare pro media, vel in totum, ſi mobilia capiat, ut de debito mobiliari.

Art. 22. *En ſignifiant.*] Id eſt, tenetur ſignificare, non enim hoc gerundium facit hîc conditionem. Ideo ſi vaſſallus non notificaverit, non perdit hoc beneficium, nec incurrit pœnam.

Art. 29. *En pure perte.*] Igitur multo minus poſtquam ſoluta ſunt jura utilia, & oblatio fidei facta officialibus, & prehenſio ſequens nulla & injuſta.

Art. 31. *Eſt racheptée.*] Id eſt, *rachetable*, & omnino intelligendum de reditibus, qui poſſunt eſſe non redimibiles, ut non obſtante errore vulgi, dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 17. & tetigi ſuprà *in conſuet. Trecenſi.* §. 50. & ſub hac conſuetudine vidi hunc caſum. Creditor pro reliquis reditus pecunia conſtituti, *fait mettre en criées le Fief de ſon debteur hypotheque: Le Seigneur de Fief ſaiſit par faute d'hommes non pas le Fief: mais ladite rente.* Reſpondeo, quod debitor non tenetur diſcutere an ille reditus poſſit per dominum feudi ſaiſiri. Ideo nihilominus poteſt ſe opponere ſubhaſtationi feudi ſui, quoniam non tenetur ſolvere reditum, prohibente patrono, & pendente ejus prehenſione quam creditor tenetur prius facere levari, ſive ut nullam & injuſtam, ſive acquieſcendo, videlicet fidelitatem faciendo patrono, & jura ſolvendo, in quibus debitor non tenetur contribuere: poteſt tamen creditor hac via omiſſa, ſubhaſtare alia bona debitoris: & reſponſo meo ſubſcripſerunt celebriores patroni hujus Senatus, Annas *de Choppes*, & Chriſtophorus Thuanus nunc hujus Senatus Præſes.

Du revenu dudit Fief.] Quamvis tota hæc conſuetudo nihil dicat *de ſouffrance*, & quod debetur minoribus, *& qu'elle vaut foy*, tamen tacitè intelligitur, & ſupletur ex reliquis vicinis conſuetudinibus: & ita ſub hac conſuetudine de facto obſervari vidi, & bene. Idem in ſimilibus omiſſis caſibus, ſed habentibus æquitatem, & uſum locorum vicinorum, per ea quæ dixi in conſuet. Pariſ §. 28. Sed durius eſt quod de facto pragmatici ſub conſuetudine ſervant conſuetudinem continuationis ſocietatis inter ſuperſtitem conjugum, & filiorum communium annis minorum ex defectu inventarii, ſi minores eligere malint quam redditionem rationum petere: quamvis de hoc nullum ſit verbum in tota conſuetudine. Quia hæc conſuetudo eſt contra jus commune: Tamen quia non eſt irrationabilis, & eſt vicinorum locorum conſuetudinibus conformis, hic uſus admittendus eſt: maximè quod in proceſſu verbali hujus conſuetudinis, & ejus concluſione non eſt facta prohibitio allegandi alias conſuetudines, niſi contrarias, vel derogantes: aliud igitur de diverſis & omiſſis: quæ tamen ſunt rationabiles, & in communi circumvicinorum uſu. Nam aliud omiſſio, aliud abrogatio. Art. 45.

En franc aleu.] C'eſt à ſçavoir roturier. Autre choſe eſt en franc aleu noble par le commencement de cet article: & ſus art. 19. Art. 57.

Car en en ligne collaterale.] Ratio generalis facit generaliter intelligi etiam in infinitum, etiam quando nepos, & neptis veniunt per repræſentationem, ſive ſint ejuſdem, vel diverſæ cellulæ, ſeu lineæ: facit ſuprà §. 67. Art. 59.

Les nepveux maſles.] Etiam ex fœmina, ad hoc, quæ dixi *in conſuet. Pariſ. in* §. 12. & §. 16 *num.* 2. & ita per Arreſtum ſolemne anno 1510. biduo ante natale pronunciatum per Dom. Bertrandi. Art. 67.

En nobleſſe ne git eſpavité.] Id eſt, ceſſat jus regium *d'aubeine*: idem ergo intelligendum quod ceſſat in regionibus hîc narratis: ut eodem jure invicem utantur, vel eamdem injuriam invicem retorqueant *per text.* §. *quod quiſque juris in alium*, &c. Art. 71.

Par l'entrecours.] Nota quod hic §. cum ſequenti loquuntur tantùm de mutatione domicilii ejus cui ſucceditur, & ſic cùm ſint odioſi, non debent extrudi ad mutationem domicilii contingentem ex parte ejus qui ſuccedere debet, licet videatur eadem ratio: Et ita judicatum fuit per præfectos theſauri Pariſiis, & per judices ſanctæ *Menehou*. Conſultus de hoc themate, quidam Georgius *demeurant à Vitry*, habet filium Claudium, & filiam quæ nubit viro *demeurant à Bar*; poſteà moritur mater, deinde Claudius frater ſine liberis, poſtremo pater Gregorius: filia & ejus maritus vindicant has ſucceſſiones, & obtinent per ſententiam contra Procuratorem regium, qui appellavit ad hunc Senatum Pariſienſem. Reſpondi benè judicatum, quia licet antiquitùs dubitaretur, *ſi ledit Bar eſtoit pays de Souveraineté*: tamen hodie non dubitatur quin ſit de regno Franciæ, & ſubſit Regi, ut probavi ſuprà in 1. annot. ad proceſſum verbalem Senonenſem. Ita quod expeditum eſt, *que ceux de Bar n'ont beſoin d'aucune Lettres de naturalité*, ut pote regnicolæ, & quod hi duo articuli 78. 79. debent abradi de hac conſuetudine. Art. 78.

Payent le pardeſſus.] Et ſic pro rata bonorum, ſcilicet ut ad invicem ſeſe exonerent: cæterum creditores poſſunt heredes exigere pro virilibus, ſalvo eorum recurſu, ut per Arreſtum judicatum fuit in claſſe Dom. *de Govy*, in terminis hujus conſuetudinis. Art. 81.

Digitized by Google

De doüaire.

Art. 86. *Vne des maiſons.*] Pragmatici hujus loci intelligunt jure habitationis tantùm, ut non poſsit locare, & conſequenter nec fructus petere, ſi aliquot annis neglexit eligere & petere domum. Sed verba Conſuetudinis repugnant, quia domus hæc eſt pars doarii quod datur in uſumfructum, ut vidua ſit ſaiſita, & faciat fructus ſuos ſtatim ab obitu viri, ſine alia petitione vel ſolemnitate, ut infrà, §. 89. ad hoc text. *in l. inter ſocerum. §. cum inter.* ibi nec ſeparabitur additamenti cauſa, ff. de jure dotium. Tum Conſuetudo commate ſequenti expreſsè dat hanc domum in uſumfructum, ergo poteſt locare vel petere æſtimationem locationis communis ab heredibus, quæ paſſa eſt uti. Tertiò, text. in fortioribus terminis, *in l. cum antiquitas. C. de uſufruct. & habit.* & ſtatuta magis æquiparantur, & interpretationem accipiunt à teſtamentis quàm à contractibus. Bart. & omnes *in l. omnes populi, C. de juſtitia & jure.* Quare hodie 11. Novemb. 1565. convenientibus apud me potioribus Advocatis & Juriſconſultis, concluſum pro quadam *de Bar*, ut coram Tabellione declaret ſe intellexiſſe tamen domum ſibi fruendam eligere. Et ex abundanti adhuc eligit, & heredibus inſtrumentum hoc ſignificat: quæ declaratio trahetur retrò, ut debeat habere mercedes locationis à die obitus viri.

Des teſtamens.

Art. 99. *Du conſentement.*] *Intellige de conſenſu mero, ſpontaneo & libero, & adhuc teſtatore non laborante in extremis, aliàs ſecùs, ut judicatum fuit per ſolemne Arreſtum*, entre Lancelot le Sauvage, Eſcuyer, ſeigneur de la Sauvagere, & Barbe Dareemy ſa femme, demandeurs; & Maiſtre Nicole Fillette deffendeur, en infirmant la Sentence du Bailly d'Eſpernay, qui avoit adjugé le legs aux demandeurs, & l'heritier deffendeur appellant en fut par ledit Arreſt abſous, *non obſtante conſenſu præſtito fratri à teſtatore, non liberè, ſed metu ne pejus faceret. Arreſtum illud latum ad relationem D. Claudii* le Voix, *circa annum* 1544. *& ita in ſimili judicavi*, és termes de la Couſtume de Romorantin, le 20. Avril 1548. ſur le procez à moy envoyé par le Juge. Les Conſeillers & Preſidiaux n'eſtoient pas encore erigez.

Art. 100. *Heritier legataire.*] Hæc ratio qualificat dictum: Ideo ſi filius non eſt heres, poteſt capere donationem vel legatum tertiæ partis.

Art. 101. *A ſucceder.*] Et ſic nec in vim quidem legati, valet ſub hac Conſuetudine.

De Paſquis, paſturages, & uſages.

Art. 122. *Aprés la faux.*] Non ſolum primam, ſed etiam ſecundam falcem, *pour ſauver le regain*: Et ita conſilio meo judicatum fuit, anno 1557. *pour Geofroy de Tannoy, demandeur contre les manans, habitans, & communauté de Neſtancour, deffendeurs & oppoſans*, ſub terminis hujus Conſuetudinis.

De retrait.

Art. 126. *Et ligne.*] Et ſic actor debet eſſe de linea unde heredium deſcendit, quod etiam ſufficit per §. 83. ſupra eodem, & ità menſe Maio 1560. me præſide in corona peritorum, concluſum fuit in terminis hujus Conſuetudinis, tametſi plures dubitarent.

Ibidem. *Que quarante jours.*] Dans leſquels le demandeur peut eſtre anticipé.

Ibidem. *Main de Juſtice.*] Quo caſu etiam Pariſiis, & alibi non opus eſt amplius offerre, quia conſignatio ſemper loquitur. Idem ſi in tertium ſequeſtrum.

COUSTUMES GENERALES ET particulieres du Bailliage de Vermandois, &c.

SOn trépas.] Æquiſſima Conſuetudo, & ſecundùm ſententiam quam ſemper à quadraginta annis, contra veterem rigidum Stilum propugnavi Pariſiis in Senatu. Art 12.

Des douaires.

Menuës reparations] *Idem* des reparations viageres, quæ non ſolent durare ultra decem vel viginti annos, ut Pariſiis architecti noſtrates rectè tres ſpecies expenſarum diſtinguunt. Art. 13.

Auſdits edifices] Quæ concernunt perpetuam utilitatem, vel excedunt vitam unius hominis. Ibidem.

L'arriereban.] Quia diſtribuuntur pro modo rituum, ergo *per l. quæro, ff. de uſufruct. legat.* & dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 22. q. 47. Art. 39.

De ſucceſſions.

Raiſon écrite.] Et partant les neveux collateraux du deffunt, *ex fratre vel ſorore germanis*, excluënt les oncles & tantes du defunt, nonobſtant qu'ils ſoient *in pari gradu text. in Auth. de hæred. ab inteſt. §. illud palam eſt, collatio. 9. & in Auth. poſt fratres autem. C. de legit. hæredit.* Art. 75.

Oncles & tantes.] Qui ſunt defuncto in ſecundo gradu. Art. 76.

De rentes, hypotheques, & nantiſſemens.

Et non pluſtoſt.] Scilicet contra tertium; ſed contra obligatum & ejus heredem manent in jure communi. Art. 119.

Droit d'hypoteque.] Scilicet in præjudicium tertiorum poſteà acquirentium. Ibidem.

Doreſnavant.] Id eſt, à tempore hujus ſolemnitatis & decreti, non autem à tempore hujus Conſuetudinis redactæ, quia non eſt redacta ut nova, ſed ut antiqua, ut patet in proceſſu verbali, ubi non recenſetur inter novas, ſed relinquitur hic articulus inter veteres Conſuetudines. Ibidem.

Endoſſer & regiſtrer.] Iſtud expreſsè refertur ad præcedentia, & etiam ad conſequentia: ita quòd inſinuatio & tranſcriptio in regiſtris ordinariæ Curiæ loci, ſemper omnibus his caſibus eſt de forma & ſubſtantia; quemadmodum inſinuatio donationis apud magiſtrum cenſus erat de ſubſtantia, ſi excedebat quingentos aureos. *l. ſecundùm Divi l. in hac C. de donation.* Ibidem.

De cenſives, & droits ſeigneuriaux.

Derniere année.] Scilicet debitore offerente pro ultimo anno, vel ſe opponente, & tunc proviſionaliter ſolvet pro ultimo anno, & manus levabitur. dixi latè *in Conſuet. Pariſ.* §. 52. *gloſ.* 1. Art. 136.

Dedans huit jours.] Intellige etiam poſt traditionem fundi, & præventionem domini. dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 55. *gloſ.* 1. *num.* 38. Art. 138.

De fiefs.

Prochaines années.] Quæ ſi fuerint ſteriles, damnum eſt utriuſque domini & vaſſalli: quemadmodum ſi fuerint fertiles, commodum eſt utriuſque. Art. 166.

Aura main levée.] Ita etiam intelligitur Conſuetudo Sylvanectenſis, ut ibi dixi. Idem infrà, de Conſuetudine Cathalaunenſi, § 206. Art. 205.

Au fief.] Quod ſatis eſt ſordidum, ut dixi in Conſuet. Pariſ. Art. 216.

Du fief dominant.] Hoc generale in toto regno, & mea perpetua ſententia, ut dixi *in Conſuetudin. Pariſ.* Art. 224.

Digitized by Google

§. 7. Adde infrà Conſuetudinem Rhemenſem, §. 138.

Des retraits lignager & feodal.

Art. 227. *Ladite veſture.*] Hoc eſt ſatis abſurdum, & contra regulas juris, quòd quis deteriorem ſuam conditionem non facit ad Judicem recurrendo, *L. non ſolet ff. de reg. jur.*

Art. 254. *Nay ou conceu.*] Hoc eſt juſtum, quia hoc jus non datur certæ perſonæ, ſed toti cognationi in genere; ergo ſic eſt eſſe illa de tempore actionis, licet ante 20. annos valde dubitatum fuit in hoc Senatu. Et dominus Andr. Tiraquel. Senator me conſuluit, cui ita reſpondi. Addo etiamſi eſſet filius venditoris poſteà conceptus & natus.

Art. 255. *Deſcendu dudit pere.*] Ita etiam ſervatur Pariſiis per §. 112. quamvis aliud ſit Aureliis, Pictavis, & in multis Conſuetudinibus.

Art. 260. *Si bon ne luy ſemble.*] Hæc communis regula, ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 13. & §. 23.

COUSTUMES DE CHAALONS, ET reſſort du ſiege dudit lieu, en ce qui eſt du Bailliage de Vermandois.

Des doüaires.

Art. 50. F*Ait le partage.*] Fallit ſi eſt minor 25. annis, quia ipſa poteſt ſupplicare Judici ut fiat per arbitrum: vel etiam contra eam ſupplicari poteſt ne reſtituatur in integrum.

De compagnie & societé de biens.

Art. 62. *Vn autre quart.*] Hoc eſt valde captioſum ſecundùm diverſitatem caſuum. Ideò intelligitur ſi filii eligunt ſocietatem, quia ea omiſſa, poſſunt petere redditionem rationum.

De ſucceſſions.

Art. 82. *Freres & ſœurs.*] Scilicet ipſius defuncti, ut illi repræſentantes ſint nepotes collaterales ex fratre vel ſorore germani defuncti. *Mais les couſins germains ne repreſentent & ne viennent à concurrence avec les oncles ou tantes du deffunt.* ut 1565. civi Cathalaunenſi reſpondi, Item de omnibus ſimilibus Conſuetudinibus.

Art. 83. *Non par ſouche.*] Ergo jure proprio, pro ratione ff. & non jure repræſentationis.

Art. 89. *Audit deffunt.*] Ergo duplicitas vinculi non eſt in conſideratione ſub hac Conſuetudine, ſicut nec Pariſiis, ut ibi dixi §. 154.

Art. 97. *Haut Iuſticier.*] Etiam fiſcum regium, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 145.

De baſtimens és villes, & rapports de Iurez.

Art. 155. *Reputé metoyen.*] Vide Cepol. *in tract. de ſervit. urban. prædior. c.* 40. *de pariete*, Soci. *conſ.* 44. *lib.* 4. Philip. Deci. *conſ.* 388. & quæ ibi in Annotationibus dixi.

COUSTUMES DE LA CITE' ET Ville de Rheims, villes & villages regis ſelon icelles.

De fiefs.

Art. 79. C*Y-aprés*] Vide quæ ſcripſi *in Conſuetudine Pariſienſi*, §. 3.

Art. 106. *Le jour de la ſaiſie.*] Hoc nimis durum propter crebra impedimenta heredum. Ideo limito ut procedat ſi heres ſcivit prehenſionem illam acceleratam, & ſpatium habuit. Secùs ſi ignoravit, vel ſi juſta impedimenta habuit, quia tunc ſaltem quadraginta dies ab obitu defuncti immunes habere debet.

Fait ceſſer.] Quandiu reſidet; ſecus ſi adverſarius Art. 114. efficiatur poſſeſſor.

De deſſaiſine, ſaiſine & hypotheque, vulgairement appellé deveſt, veſt, &c.

Confirmée.] Intellige quòd in hunc caſum remanet Art. 110. hypotheca de die executionis, ſi præceſſit appellationem, quia per ſequentem appellationem tantum ſuſpenditur, & injuſta appellatio non debet prodeſſe appellanti. *l. ult. ff. de re judic.* Sed ſi appellatio præceſſit, & ſi non eſt facta executio, non eſt hypotheca niſi à die executionis realis, quia nondum inchoata.

De retrait lignager & feodal.

Luy ſoit acqueſt.] Ita ut poſſit totum legare extra- Art. 115. neo, non obſtante §. 237. infra ead. Conſuet. niſi in cenſum. §. 217. infra eod. tit. ubi vidua poteſt legatario offerre mediam pretii, quia legatarius eſt loco heredis, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 184.

Sans ſa femme.] Ergo etiam illa invita, quia qualitas Art. 123. quæ actori ſufficit, non poteſt per uxorem revocari. Secùs tamen putarem, ſi jam eſſent per Judicem ſeparati bonis.

Des droits appartenans à gens mariez.

Leſdits legs.] Non obſtante teſtamento viri, unde Art. 165. cùm quis uxori legaſſet *tous ſes meubles & acqueſts*, deinde *ſon doüaire & apport*; conſultus in terminis hujus Conſuetudinis reſpondi: Quòd vidua non poteſt ſimul petere *ledit apport*, non obſtante quòd poteſt capere ſuper media *du naiſſant du mary qui les pouvoit leguer; ce qu'il n'a fait*: & ſic quod potuit, noluit. *l. multum intereſt, C. ſi quis alteri prius.* Tum videtur illectus facilè conceſſiſſe quod ſciebat invalidum. *l. non ſolùm ff. de action. & obligat.* Tum hæc conſuetudo noluit permittere facultatem effrœnem donandi, etiam in teſtamento, ſuperſtiti conjugi.

Des teſtamens, & autres diſpoſitions dernieres, de, &c.

Et heritier enſemble.] Etiam in linea directa, ut ſupr. Art. 302. §. 287. 288. nedum in collaterali.

Ses coheritiers.] Qui ſunt homogenei vel ejuſdem Art. 303. cellulæ, aliàs §. præcedens eſſet inutilis, ſecùs in terminis §. 301. ſupra eod.

De ſucceſſions & rapports qu'il convient faire, &c.

D'iceluy heritage.] Idem ſupra, §. 191. Idem Pariſiis, Art. 315. ut ibi dixi §. 112. & §. 172.

Leur appartenir.] Hoc juſtum, & generaliter ob- Art. 316. ſervatur, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 147.

COUSTUMES, DE VERMANDOIS, en la Ville & Prevoſté Royale de Noyon.

De retrait lignager.

A*V retrayant.*] Secus *à Rheims où il luy eſt acqueſt*; Art. 33. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 171.

Sinon du jour.] Id eſt, ſi eſt allodium: ſed hæc poſ- Art. 34. ſeſſio debet eſſe publica & continua, non momentanea, ſed talis quæ tranſeat in notitiam vicin. facit *clem. 1. in fin. de conceſ. præben.*

Digitized by Google

COUTUMES DES VILLE, PREVOSTE', & reſſort de Saint Quentin.

De droits appartenans à gens mariez.

Art. 17. EN *ſont totalement.*] Id eſt, *efficacement des choſes particulieres ; car ce mot ne ſe ret.re pas* ad univerſitatem vel quotam notabilem, quia eſſet recidere in fraudem quam Conſuetudo mox reſcindit.

Art. 43. *Repreſentation.*] Ce qui fut accordé dés le commencement en la generale aſſemblée, & par toutes les Prevoſtez, où eſtoient auſſi les Nobles.

Art. 48. *Ligne directe.*] *Suprà* §. 32. qui ne parle que des roturiers, & conſequemment *in nobilibus nihil in hoc innovatum.* Tellement qu'entre Nobles l'aiſné des freres repreſentant le frere aiſné de l'oncle, emporte tous les fiefs, ſans charge de quint par la Couſtume ancienne, non corrigée par la nouvelle entre Nobles. Et par la nouvelle *Supra*, §. 43. *etiam à Nobilibus generaliter approbatam.*

COUSTUMES DE LA PREVOSTE' de Ribelmont, Siege particulier du Bailliage de Vermandois.

Des fiefs.

Art. 4. P*Remier mariage.*] Etiamſi non habeat fratres, & hoc æquum.

De retrait lignager.

Art. 45. *Leſdits conjoints.*] Inepta conſuetudo, quia nihilominus etiam hoc caſu locus eſt reſponſo ſequenti. Tum reus non tenetur admittere actorem propinquum etiam nomine uxoris, vel alterius extranei ſocii. Et ſi de facto fecerit, adhuc locus eſt reſponſo ſequenti, quia ex ſola confuſione qualitatum maritus non cenſetur dimidiam vendere uxori, nec contra.

PROCEZ VERBAL DES COUSTUMES du Bailliage d'Amiens.

Prevoſté de Vimeu.] Dont le cahier des Couſtumes locales & particulieres, apporté audit Antoine de ſaint Delis, fut rongé & mangé de ſon levrier. Et parce que ceux de Vimeu, lors de la publication des Couſtumes, ne peurent promptement fournir de leur cahier de leurs Couſtumes particulieres, qui avoit eſté mangé des chiens, ils demeurerent ſous la Couſtume generale d'Amiens, & ainſi j'ay veu juger par Arreſt en un procez, environ l'an 1548.

Soy oppoſant.] Mais il n'a pas perſeveré en ſadite oppoſition, ny demandé ny obtenu delay de rediger & apporter ſes pretenduës Couſtumes particulieres de Gerberoy ; parquoy cette oppoſition verbale ne ſervit de rien, & demeurerent ſubjets à la Couſtume generale. Et ainſi fut reſolu en ma maiſon, en Fevrier l'an 1543. avec des plus doctes du Parlement, en un procez touchant l'article 24. de cette Couſtume : outre lequel, l'Eveſque d'Amiens pretendoit à Gerberoy droit de chambellage ſur ſes vaſſaux par mutation d'Eveſque ou Vidame ; & avoit eſté receu à articuler Couſtumes particulieres de ce à Gerberoy, & en avoit fait preuve, ſans que le ſeigneur de Monceaux defendeur l'euſt empeſché, lequel depuis eut Lettres Royaux pour faire rejetter les faits de ladite Couſtume locale, & preuve faite ſur icelle : leſquelles luy furent enterinées, & ledit Eveſque & Vidame debouté, & ſa ſaiſie feodale declarée tortionnaire, & le defendeur abſous.

COUSTUMES GENERALES DU Bailliage d'Amiens.

Des donations.

UN *chacun.*] Scilicet ſui juris, & major viginti quinque annis. Art. 1.

Heritier apparent.] Conſuet. *de Monſtreüil*, infrà §. 88. addit *à l'aiſné* ; ſed hæc Conſuetudo generalis non recipit hanc reſtrictionem. Art. 2.

De ſucceſſion.] Id eſt, hac ſola cauſa expreſſa, quamvis donatarius præmoriens tranſmittat ad nepotes in collaterali, etiamſi non ſit locus repræſentationi, vel etiam ad filios, vel alios heredes in linea collaterali, etiamſi nec communi quidem jure locus eſſet repræſentationi, ſed an hæc donatio fieri poſſit ſecundogenito ? Certum eſt quòd non *à Monſtreuil*, ut nuper dixi : aliàs fieri poteſt de hac Conſuetudine generali, quia etiam ſtante primogenito cum præmori vel abſtinere poſſit, ſecundogenitus dicitur hæres apparens, & in dubio cenſetur facta donatio in anticipationem ſucceſſionis, ſive contemplatione futuræ ſucceſſionis, quod idem eſt, ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 17. & §. 159. etiamſi fiat ad onus ut donatarius ſit contentus, nec aliud percipere poſſit in ſucceſſione cui renunciat. Tum hæc jura pecuniaria præſertim in linea directa, ſunt odioſa & reſtringenda. Ibidem.

Du quint ſeulement.] Etiamſi non diſponat de herediis, ſed tantùm de certa ſumma, in quantum capienda eſſet ſuper herediis. Quidam ſingulis nepotibus legaverat mille ducentos francos, petebant etiam ſuper herediis, aliis bonis exhauſtis, quod Judex proviſionaliter adjudicavit. Heres appellavit. Judex ordinavit hanc proviſionem exequendam, non obſtante appellatione, data cautione. Rurſus adhærendo appellatum : Sed per Arreſtum, in publicis cauſarum actionibus, die Martis 17. Januarii, anno 1558. cauſa remiſſa fuit ad Conſilium, & interim ordinatum executionem ſuperſedendam. Et bene, quia alioquin heredia diffinitivè adjudicarentur per ſubhaſtationes ; quod eſſet iniquum, ut dixi in Conſuet. Pariſ. § 187. Art. 5.

D'icelle apprehenſion.] Et ſic non eſt, nec tenetur eſſe heres, nec renunciando hereditati, donum amittit, aliàs teneretur de debitis, etiam poſt donationem & apprehenſionem facti. Art. 6.

Aux legataires] Niſi aliàs ſucceſſuro, qui mavult donum vel legatum habere, quàm heres eſſe. Art. 7.

Leurdit mariage.] Etiam donatione mutua præciſa, ſed bene teſtamento mutuo vel donatione cauſa mortis mutua. Art. 8.

Avec le quint.] Quint. Quid ſi priùs ante contractum matrimonii ſponſus ſponſæ vel contra dederat, *un quint des propres*, an iterum poſſit dare aliam quintam ſaltém reſidui ? Reſpondeo non, ſed computari debet quod priùs de herediis datum eſt. Ibidem.

Apprehendé ſes biens.] Die Martis mane, quarta Januarii, anno 1546. Præſide Io. Bertrando, inter matrem heredem filii in mobilibus, cùm plures alii eſſent heredes immobilium, qui non erant in lite, appellantem à Baillivo Ambianenſi & creditorem intimatum erga quem condemnata fuerat in ſolidum : mulcta fuit appellanti remiſſa. *Et dit, l'appel au neant, elle condamnée aux dépens, & que ce dont eſtoit appellé, ſortiroit ſon effet.* Sed iſtud Arreſtum debet intelligi & modificari, ut non teneatur ultra vires bonorum in quibus ſuccedit, quia non eſt propriè heres, cùm non ſuccedat in quota, ſed in certa ſpecie bonorum tantum. Art. 10.

La portion.] Sive pro diviſo, ſive pro indiviſo, ſed nulla nova jura debentur pro diviſione. Art. 11.

Auparavant tenu.] *Scilicet* pour le regard de l'hommage ou ſimple chambellage, mais non pour les reliefs & droits pecuniaires qui ſe diviſent. Ibidem.

Art. 11. *Donateur ou vendeur.*] Non obſtante clauſula conſtituti vel precarii, ſed ſi res eſſet realiter tradita, non poſſet poſſeſſor per hæredem expelli prætextu deficientis inveſtituræ.

Des reliefs des fiefs.

Art. 16. *Celuy de proprieté.*] In Tit. ſed tamen articulus ſervatur. Adde inf. *de Monſtreuil*, §. 35. 36.

Art. 20. *Profit d'autruy.*] Id eſt, ſi heres cedit, extraneo priùs ſolvi debent jura per heredem, deinde per ceſſionarium: ſecus dividendo vel aſſignando coheredibus, quia nulla jura nova deberentur.

Art. 21. *Et l'aiſné.*] Hæc copula ſtat pro alternativa ampliando.

Ibidem. *Leſdits fiefs.*] Sine ſolutione aliquorum novorum jurium, quia hîc nulla eſt ceſſio, & ſic hic §. differt à præcedenti in quo eſt ceſſio, & mutatio manus de uno in alium.

Art. 24. *Seigneur tenir.*] Per ſe vel ſpecialem Procuratorem.

Art. 28. *Et échange.*] In Tit. ſcilicet reſpectu quantitatum antiqui vel novi prædii reſpectu acquirentium, ſed non reſpectu qualitatum intrinſecarum vel realium ipſius fundi, quia de feudali non fit cenſuale, vel contra; etiam ſi ab eodem domino directo utrumque prædium moveretur.

Art. 33. *Sereit nul.*] Scilicet reſpectu domini directi

Des ſucceſſions.

Art. 37. *N'a point de lieu.*] Etiam in linea directa deſcendenti, & ita de facto hîc ſervant, quamvis ſit durum & corrigendum, niſi quòd certo reſpectu habet rationem, videlicet ne tam facile liberi, invitis vel inconſultis parentibus, contrahant matrimonia, in quibus parentes conſentientes ſolent jus repræſentationis futuris liberis dare. Nec opus eſt formula contractus: ſufficit conſtare de conſenſu vel ſimplici vocatione ad repræſentandum, ſive in teſtamento vel codicillis, vel aliàs inter vivos. Sed quid ſi avus unum tantùm ex pluribus nepotibus unius filiorum præmortui vocet ad repræſentandum, legans cæteris nepotibus ejuſdem præmortui quaſdam ſummas? Videretur fieri non poſſe, quia iſta nova forma repræſentationis difformis eſt à jure communi, quo omnes nepotes vocantur ad repræſentandum. Tamen quia iſta vocatio eſt gratioſa, pendens à voluntate vocantis, puto illum adponere legem quam vult. Tum præſtat vel unum ſolum ex pluribus nepotibus vocari ad repræſentationem, quàm omnes excludi. Et ita anno 1558. in terminis hujus Conſuetudinis conſului.

Art. 38. *A titre univerſel.*] Scilicet ſucceſſionis: ſecus ſi jure legati etiam omnium nobilium, quia eſt titulus particularis. *l. cogi, ff. ad Treb.* Quod limito ſi debita læderent, *le quint viager & les conqueſts. Car il faut que les quatre parts des propres demeurent franches à l'heritier, nonobſtant le teſtament ou codicile par leſquels leſdites quatre parts* non poſſunt, nec directò, nec per obliquum onerari, ut ſæpe conſului, & primores togati noſtri Ordinis ſuſceperunt.

Art. 39. *Par égale portion.*] Quid ſi quatuor ſecundo genitorum tres moriantur poſt parentem, nulla facta declaratione? quartus ait ſe totum quintum habere, & quòd clauſula ſequens intelligitur poſt apprehenſionem vel ſaltem poſt acceptationem. Hoc quidem favorabile eſt, ſed pendet à modo utendi.

Art. 40. *Par égale portion.*] Non eſt hîc locus repræſentationi, nec duplicati vinculi, ut conſilio meo judicatum fuit die 26. Januarii 1535. Inter Johannem *le Teſtu* patruum defuncti, & Honoratum *la Greve* nepotem ex ſorore germana; adjudicavi patruo non ſolùm mediam *des meubles & acqueſts du deffunt, mais auſſi la moitié des heritages cottiers ou roturiers qui ont appartenu à l'ayeul paternel dudit deffunt*, & la totalité des fiefs qui ont appartenu audit ayeul paternel, & audit Honoré, l'autre moitié deſdits meubles & acqueſts, & moitié deſdits roturiers anciens avec la totalité des acqueſts faits par le pere du deffunt, *etiam* feodaux & totalité des heritages maternels dudit deffunt.] Et quamvis argutiis domini Petri Stellæ, tum novi in Senatu Pariſienſi, quo appellatum erat, Conſiliarii, Iuris quidem periti, ſed praxis Conſuetudinum experti, Senatus de multis dubitaverit, & confuſis teſtimoniis inquiſiverit ſupervacuè; tamen ea ſententia tandem ſolemni Arreſto confirmata fuit die 13. Martii, anno 1539. ante Paſcha; concurrunt ergo in bonis indifferentibus tanquam pares in gradu, ſed in herediis quiſque accipit ea quæ ſunt ſui lateris, non habita ratione duplicitatis vinculi, ut impertinenti. Bald. Phil. Corn. *l. 1. C. de legit. hered.* dixi in Annotationibus ad Alex. *conſ. 9. in fin. lib. 5. & in l. 2. in princ. num. 18. ff. de verb. oblig. in lectione Dolana.*

Emperté à mariage.] Idem multò magis de donationibus ſimplicibus, quia regula eſt hodie, omnia conferenda niſi de contrario expreſſa voluntas conſtet. *Authent. eſt 7.* & ibi Phil. Deci. *C. de collat.* ſed per finem hujus articuli ſufficit tacita voluntas. Art. 42.

En mariage que l'autre.] Quia tunc ſatis apparet quòd parens voluit eos eſſe inæquales. Idem ergo ſi omnibus bona ſua donaſſet, vel diſtribuiſſet inæqualiter, etiam extra matrimonium, ſalva tamen legitima, quia hoc eſt de jure communi, nec hæc Conſuetudo refragatur. Ibidem.

Semble à correction.] Scilicet quantum ad agendum in judicio, & alienandum: in quibus Conſuetudo ſatis tacitè corrigitur, ex quo diſplicet Provincialibus, adhuc etiam poſt viceſimum vel decimum quintum annum non tollitur beneficium reſtitutionis in integrum, per ea quæ ſcripſi *in Conſuet. Pariſ. §. 21. col. ult.* Art. 46.

Sera adjugé.] *Intellige* & les Lettres baillées ou miſes au Greffe, & affirmation faite par l'acheteur. Art. 47.

Des retraits par proximité de lignage.

Audit acheteur.] Qui poteſt infra annum gratificari cui volet proximorum venditoris. Ibidem.

Heritablement.] *Et eſt electio heredum acquirentis de ſuo latere, qui offerentes dimidiam illam refundere, poſſunt totum occupare, ſtatim & retinere. Et ita in publicis cauſarum actionibus, per Arreſtum*, la veuve du retrayant qui avoit pris le cas de nouvelleté contre les heritiers de ſon mary, qui luy avoient offert le my-denier pour les heritages retirez par le mary de ſa ligne, *conſtante matrimonio*, fut deboutée. Car elle n'eſtoit pas troublée par les heritiers, luy offrant le my-denier qu'elle eſtoit tenuë prendre. Art. 48.

Toutefois.] Hæc clauſula correctoria eſt, & ſervatur. Ibidem.

Des doüaires des veuves.

D'en prendre la ſaiſine.] Quandiu poteſt efficaciter, ſaltem perſonaliter agi, quia heredes mariti tenentur præſcripta luere. Art. 49.

D'iceux douaires.] Niſi huic facultati derogatum fuerit in contractu matrimonii, ut etiam inter ſubditos hujus Conſuetudinis fieri poteſt. Art. 51.

Ladite veuve.] Niſi indemnitatem, ſi reditus puta pluris notabiliter diminueretur. Art. 56.

Des criées, & ſubhaſtations des heritages, &c.

Pour icelles criées.] Sçavoir eſt des exploits & non pas du procez, comme du debat des oppoſans. Art. 61.

Des hypotheques.

Officiers de Iuſtice.] Fallit *en douaire couſtumier* ſuprà §. 96. Art. 65.

Digitized by Google

§. 96. quod eſt æquum, quia matrimonium eſt notum, & conſuetudo doarii eſt notior, quæ etiam datur à lege : ſupponitur etiam matrimonium publicum, ſi cum foret clandeſtinum, non noceret tertiis acquiſitoribus niſi adhibita hac ſolemnitate, ut in ſimili decidit Conſuetudo Andenſis, §. 245. Fallit 2. *en rentes retenuës ou conſtituées pour ſupplement de partage*, ut per Areſtum in publicis cauſarum actionibus, me præſente, latum die Martis 2. jul. anno 1551. Caterùm non eſt dubium quin inſtrumentum valeat ad obligationem perſonalem, contra obligatum & ejus hæredes. Ad hoc *Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 240. in fin.*

Art. 66. *N'a point de lieu.*] Scilicet quoad effectum ſupradictum ad præjudicandum tertiis, ſed bene contra ipſum obligatum & ejus heredes. Sed in eodem inſtrumento poteſt certus Procurator conſtitui ad faciendum ſolemnitatem præcedentem.

Art. 69. *S'il ne luy plaiſt conſentir.*] Scilicet gratis, ſecus oblatis juribus, ut ſuprà §. 67.

Des droits, amendes, juriſdictions, & authorité, &c.

Art. 70. *Soixante livres pariſis.*] Sed cujus electio? Reſpondi, ſi æſtimatio injuriæ non eſt minor hac mulcta, electio eſt domini directi : ſi verò eſt minor, electio eſt vaſſalli, ut dixi *in Conſuetud. Pariſ.* §. 30. *in ſecunda edition.* quò remitto.

Art. 75. *Par Procureur.*] Tolerandum eſt modò non minùs idoneus, nec minùs fidelis conſtituatur.

Art. 78. *De pontenage.*] *L. ad inſtructionem C. de ſacroſanct. Eccleſ.* dixi *in Tractatu de Muneribus & Honoribus*, quò remitto.

Art. 81. *Au premier eſtat.*] Scilicet quando accepit domum in cenſum, vel ſolùm ad onus ædificandi. Secùs ſi voluntariè fecit in ſolo cenſuali, quia primus ſtatus eſt nudum ſolum. *facit l. ſi unus, §. pactus ne peteret, ad fin. ff. de pact. facit in fundo, ff. de rei vendicat.*

Art 95. *Il aura ſon advis.*] Et ſic non tenetur interim conſignare nec retrahere, ſed ſolùm eligere : quo facto ; quia Conſuetudo non præfigit aliud tempus, debet acquiſitor petere à Judice, ut aliud certum breve tempus præfigatur domino directo ad refundendum, ſcilicet & quando elegit retrahere : & puto quòd non debet arbitrari longius tempus octo dierum vel ſeptem, argumento hujus Conſuetudinis, quia non eſt æquum acquiſitorem manere in ſuſpenſo ; ſed in Conſuetudine Pariſienſi non tenetur emptor notificatione facta, interpellare dominum, ſed ipſo jure ei currit tempus, ut §. 13 in dicta Conſuet. ubi dixi.

Art. 114. *Vn puits à Marne.*] Plinius naturalis Hiſto. lib 17. cap. 7. vocat *Leucargillon*, quaſi candidam argillam, &c. 8. illam rectam in Anglia frequentem, marna crebriùs Gallis vocatur, qua terræ frigidæ & ſteriles utiliùs quàm ſtercore caleſiunt, & impinguantur, Columel. de re ruſtica, lib. 2. cap. 16. dixi *in Tract. dividui & individui, pat. 3. num.* 307. Profundiſſimi viſuntur hujuſmodi putei in parte Galliæ trans Matronam ſita, quam Briam vocat, ubi propter frigiditatem aqueam ſoli maximus eſt hujus fomenti loco ſtercoris uſus. *Ie n'en ay veu de plus grand ny de plus creux que celuy qu'un mien couſin noble & vertueux Antoine du Bois Seigneur de Favieres me monstra l'an 1562. en ladite terre de Favieres au Perche, huit lieuës par dela Chartres.*

Art. 115. *Le laiſſe à labeur.*] Bartholom Cæpola *in Tract. de ſervitut. ruſtic. prædiorum, in cap. de ſylvis.*

Decret deſdites Couſtumes.

In fine hujus Conſuet. *Sans prejudice.*] *Sed Commiſſarii non habent poteſtatem faciendi hanc reſervationem : quare ut in princ. harum Conſuetudinum dixi.* de la Prevoſté de Vimeu ; dont le cayer de Couſtume locale fut mangé par les chiens, ils demeurent ſous la Couſtume generale,

Ainſi j'ay veu juger par Arreſt, quand depuis cette Couſtume generale publiée, on a allegué Couſtume locale autre que contenuë en la generale d'Amiens, ou autre que notoire par tout le pays Couſtumier. La Cour de Parlement n'y eut égard, combien qu'on offriſt en faire preuve, & a eſté donné Arreſt ſelon la Couſtume generale redigée & publiée.

COUSTUMES DE LA PREVOSTE' de Monſtreüil ſur la mer.

Couſtumes de ſucceſſion ab inteſtat.

LEs moins âgez.] Et ſic penès ætatem perſonæ. Unde ſi patruus defuncti ſit junior nepote ex ſorore Art. 1. defuncti, vel junior nepte, ille nepos, vel illa neptis ut ſenior, excluder patruum defuncti : & contra etiam avuncula ſenior excludet nepotem ætate ſeniorem.

Suivent le corps.] Id eſt domicilium ultimum habitationis defuncti, quod ſolum debet attendi præſertim Art. 2. in mobilibus, *ut not. in l. exigere dotem, ff. de judiciis*, Alexand. *conſ.* 100. *libro* 3. ubi in Annotationibus dixi. Jaſon *l. 1. col. 5. de ſumma Trinit.* quod in dubio intelligitur de domicilio habitationis. Gloſſ. *c. ſtatutum, §. cum verò verſ. una die, tam de reſcript. lib. 6.* Imo & alii, *c. final.* de foro competenti. Bald. *l. ult. col. 2. C. de edict. divi. Adriani toll.* facit quod ait gloſſ. *Clement. 1. verſ. ſubditos, de foro competente.* quam ſequitur Bald. *l. omnes. §. ſi non apparitor. C. de Epiſcop. & Cleric.*

Au Trépaſſé.] Etiam in antiquis heredits ſi non appareant habiles ad ſuccedendum de illa linea, quique Art. 16. agnoſcant, aliàs proximiores cujuſvis lineæ fiſcum excludunt, ut dixi *in Conſuetudine Pariſienſi*, §. 145.

Couſtume pour les mineurs d'ans.

Du Bailliage d'Amiens.] Et bene, ut dixi, *in Conſuetudine Ambianenſi*, §. 46. Art. 14.

Couſtumes pour les droits des Seigneurs.

Prendre les fruits.] Aprés toutesfois la ſaiſie, *ut inſra*, §. 26. Art. 17.

Couſtumes pour alienations.

Prevoſté de Monſtreuil.] *Idem* au Comté de Boulonnois, *ut vidi.* Art. 62.

De l'heritier apparent.] Apparent, ſcilicet tempore Ibidem. alienationis vel conſenſus præſtiti, ille vel illi qui tunc ſunt proximiores, & annis majores, ſive habiles ad alienandum poſſunt auctorari, aliàs, etiamſi teneat alienatio ad vitam alienantis, *l. peto §. prædium ff. de legat.* 2. tamen eo mortuo, illi ſoli vendicant qui tempore mortis inſpecto, ad ſucceſſionem illius heredit vocantur.

Enſuivans le vendeur.] Et ſic in inſtrumento duo illi Ibidem. idonei teſtes debent exprimi, vel aliter ſpecificè conſtare debet. Tamen vidi per plures teſtes peritos & hujus loci, quod adhuc anno 1514. & ſic quinque annis, poſt hujus Conſuetudinis redactionem, probatum uſum & conſuetudinem eſſe, ut inſtrumentum venditionis contineat hæc verba, *par neceſſité par luy iurée & témoignée par luy*, (ſcilicet venditorem) *affirmée ſuffiſamment.* Et quod non fiebat alia ſpecificatio : quod etiam probatum vidi confuſis teſtimoniis, quas turbas vocant, factis, anno 1542. Vide quæ dixi ad Conſuetudinem *d'Artois*, tam redactam anno 1509. §. 50 quàm redactam anno 1546. §. 56. ubi conſuetudo requirit probationem ſufficientem duorum teſtium fide dignorum.

Couſtume pour acquerre droit reel.

Art. 79. *A ſon heritier.*] Quod prima facie videtur valde durum, ut interim legatum ſemper ſit in periculo caduci: Sed ſanè intelligendum ſecundum mores harum Conſuetudinum, quæ non negant legatum ceſſum ſive actionem ex teſtamento transferri ad heredem legatarii, nec etiam cuivis cedi; ſed tantùm negant prædium ipſum legatum transferri jure dominii directi vel utilis, & in hoc corrigitur jus commune, ita quod interim ante hanc ſolemnitatem hæres gravatus poteſt alienare, & in alium transferre cum effectu, ſed actione ex teſtamento tenebitur legatario intereſſe.

Ibidem. *Miſe de fait.*] Partant les alienations ou hypotheques faites par l'heritier, & decretées auparavant ladite miſe de fait, tienne, mais non pas ſi elle eſt faite depuis.

Couſtume de criées & ſubhaſtations.

Art. 95. *Ledit heritage eſt tenu.*] Cét article concernant le ſtile, & generalement toutes autres telles Couſtumes ſont juſtement toutes corrigées par l'Ordonnance de l'an 1539. §. 4. qui requierent, *pro forma*, appoſition de Commiſſaires qui en joüyſſent, ſur peine de nullité des criées, afin que ceux qui y ont intereſt, en puiſſent eſtre advertis.

COUSTUMES DE LA PREVOSTE' de Beauvoiſis.

G*Rand' Meſſe ja chantée.*] Id eſt, die ſolemni ordinario, qui eſt dies Dominicus ſubrogatus loco Sabbathi Moſaïci: & in ingreſſu vel exitu publicæ, divinæ, & ord nariæ celebritatis, quò omnes conveniunt.

LES COUSTUMES PARTICULIERES du Bailliage de S. Omer, aux generales de la Prevoſté de Montreüil.

M*Ontreüil.*] Partant au reſte ceux de ſaint Omer ſe doivent regir ſelon la Couſtume locale de ladite Prevoſté de Montreüil ſur la mer, & au ſurplus ſelon la Couſtume generale d'Amiens: *Et idem* des ſequentes particulieres juſques à celles de ſaint Pol. *incluſivè.*

Pour le fait des ſucceſſions.

Art. 3. *L'enfant baſtard.*] Scilicet ſimplex adulterinus, nec inceſtuoſus, propter ſpecialem legis prohibitionem, *C. de natur. liber. Auth. licet, & C. de inceſt. & inutilibus nuptiis, Auth. ex complexu.* Hæc ergo Conſuetudo, quæ etiam ab aliis exorbitat, non habet locum in illis in quibus beneficium *S. Orficiani, & §. noviſſimè inſtit. de Senatuſc.* Orfician. non habet locum ut per gloſſ. *in d. §. noviſſimè in verb. admitti Ioannes Faber & Angelus Aretinus.*

Ibidem. *Audit baſtard.*] Id eſt, ſed proximiores materni *és meubles & acqueſts; car ils n'ont ne cotte ne ligne pour la premiere ſucceſſion*, ſuprà *Montreuil*, §. 10. & pari ratione dictus illegitimus etiam nunquam legitimatus, & ſui deſcendentes legitimi ſuccedant cognatis, imò etiam agnatis maternis *dudit baſtard*, in *Auth. quibus modis naturales efficiuntur ſui*: & idem de retractu proximitatis ſub hac Conſuet. dixi *in Conſuet. Parſ.* §. 8. *gl.* 1. *q.* 8. & §. 186. quò remitto.

Art. 4. *Que leurs eſtudes.*] Sive liberalium, ſive mechanicarum, vel aliarum facultatum, pro dignitate perſonarum & cenſus, ut dixi *in Conſuetudine Pariſienſi*, §. 123.

Autres Couſtumes du Bailliage de S. Omer, &c.

Seroient deubs.] Auquel cas la ſubinfeodation ſeroit à toûjours approuvée par le ſuperieur Seigneur, comme j'ay traité en la Couſtume de Paris, §. 35. q. 5. cum ſequentibus. Art. 11.

LES COUSTUMES DONT ON A USE', & uſe-l'on en la Prevoſté de Chauny, & premierement, &c.

C*Hauny.*] Qui eſt 1564. reputé de l'Iſle de France. Art. 6.

Rentes conſtituées.] Dixi *in Conſuetudine Pariſienſi*, §. 57. ſed hæc Conſuetudo non reſpicit niſi jus creditorum & dominorum directorum.

Quelle choſe eſt nantiſſement, & comment, &c.

Sortir effet.] Injuſtum & iniquum, quia heredes ſunt debitores, ergo contra eos & futuros creditores fieri poteſt hæc inſinuatio, & hæc barbara conſuetudo corrigenda. Art. 11.

Comment les Nobles peuvent apprehender, &c.

Du premier decedant.] Et multò minùs tenentur ad legata, etiam de rebus mobilibus facta, quæ ſolvi debent per heredem. Art. 17.

Si choſe mobiliaire donnée en mariage, &c.

Au contraire.] Stulta & iniqua conſuetudo reſpectu lineæ directæ. Et certè indiget recognitione & correctione. Art. 19.

Propre heritage.] Scilicet reſpectivè contra alterum conjugem, vel heredes ejus. Art. 21.

Dit eſt deſſus.] Quia aliàs, ſont reputez meubles. Art. 26.

Comment on peut ſucceder en ligne directe, &c.

N'a point de lieu.] Hoc quoque in linea directa corrigendum, conferendo tamen indiſtinctè, ut dixi *in Annotationibus ad Alexandrum, conſ.* 24. *lib.* 1. Art. 36.

De retraire par puiſſance de fief, les fiefs par le ſeigneur, &c.

Les parties, & dit.] Tacitè vel expreſsè: adde quæ dixi in Conſuetudine Pariſienſi. Art. 118.

COUSTUMES GENERALES DE LA Senéchauſſée & Comté de Ponthieu, &c.

Des ſucceſſions.

E*Z heritages*] Id eſt, in nihilum, ut dixi *in Conſuetudine Pariſienſi*, §. 8. gloſſ. 1. q. 8. & §. 186. Art. 17.

COUSTUMES GENERALES DE LA Senéchauſſée & Comté de Boulenois, &c.

B*Oulenois.*] Habeo à regiſtris Curiæ has Conſuetudines ſub Carolo VIII. anno 1493. redactas. Sed has, quia recentiores ſunt, & homologata in Senatu, præpoſui juxta not. *in l. de quibus l. diuturna, ff. de legib. in l.* 1 *C. quæ ſit longa Conſuet.*

Digitized by Google

Des fruits des arbres eſtans és voyes publiques.

Art. 41. *Appartiennent aux habitans.*] Scilicet in communi, ut corpori, non autem fiunt præoccupantis, niſi poſt tempus colligendorum fructuum aliàs pereuntium, ut videantur habiti pro derelicto.

De matiere de fiefs, reliefs, cotieres, &c.

Art. 44. *Taureau & verrot.*] Scilicet quæſtuaria, ut aliis pro mercede uſui eſſe poſſit, ſed non *bannier* ut aliàs cogere & prohibere poſſit.

Des ſucceſſions en ligne directe.

Art. 76. *Quelque ſucceſſion que ce ſoit.*] Valde injuſta & corrigenda, in directa tamen omnes ferè Conſuetudines à Pariſiis trans Sequanam, versùs Belgiam & Aquilonem pares olim fuerunt, & habent rationem in hoc, ne filii audeant contrahere matrimonium, & generare nepotes ſine conſenſu parentum, qui poſſunt eos habilitare ad ſuccedendum.

Autres Couſtumes ayant lieu en ladite Comté, &c.

Art. 110. *De leurs immeubles.*] Et auſſi excepté, quant aux autres choſes, le benefice de reſtitution en entier, ſi la matiere y eſt diſpoſée, *per not. Alexand. Pauſ. Iaſ. in l. poſtquàm liti. C. de pactis.*

Art. 111. *De minorité.*] Scilicet de viginti quinque annis non ante, ut in §. præcedenti, qui exorbitatur, quamvis jam poſſet agere in judicio, ſed non ſine beneficio reſtitutionis.

Art. 112. *A l'encontre du Seigneur*] Sed bene contra alios quoſcumque, ut dixi *in Conſuetudine Pariſienſi* §. 1. *gloſ.* 4.

Autres Couſtumes ayant lieu en ladite Comté, &c.

Art. 151. *Nouveau titre.*] Oú declarer executeur. C'eſt l'ancien ſtyle de feode, que Poyet avoit mal corrigé.

COUSTUMES LOCALES AYANT lieu en la ville & banlieuë d'Eſtappes, ſur la mer, &c.

E*ſtappes*] Quæ inſignem illum Philoſophum & Theologum genuit dominum Jacobum Fabrum, qui primus omnium, à trecentis annis, Pariſiis, & in tota Europa, cœpit linguarum cognitionem cum Philoſophia & Theologia conjungere, & priſtino ſplendori reſtituere ante Germanos, qui ab eo multa ſumpſerunt, ut dixi *in repet. l. ſi ita ſcriptum. num.* 70. *ff. de liberis & poſthumis.*

LA PREMIERE PUBLICATION DES Couſtumes generales de la Comté d'Artois, &c.

Des droits des Seigneurs tant fonciers, Viſcomtiers, &c.

Art. 5. *Des Meſures.*] Hoc etiam ſpectare ad dominos locorum, habentes ſaltem mixtum imperium, tenet Guido Papæ, dicens ita obſervari *in deciſion. Delphi.* 490.

Art. 28. *En Artois on n'uſe point d'aubeine.*] Nec ergo Rex debet uti contra Arteſienſes armis, *au Traité de paix.*

De la maniere d'acquerir hypotheque ſur heritages des droits ſeigneuriaux pour ce deubs au Seigneur, &c.

De ladite rente.] Idem ea ratione ſi permutatur vel donatur fundus ad onus talis reditus, quia dictus reditus deducitur, & non ſolvitur quintum de reſiduo, quia numquam ſolvitur bis reſpectu ejuſdem. Art. 44.

Non courant a rente.] C'eſt a dire, à payer pour une fois, ou d'une ſomme dont le payement eſt diſtribué à pluſieurs termes, *ut in l. ſi cum præfinitione, & ibi Dyn. Bartolus, ff. quando di. legat. ced. Philippus Decius l. cum tempus in princip. ff. de regulis Iuris.* Art. 45.

En autre perſonne.] Scilicet in præjudicium creditorum vel tertiorum emptorum, quia obligatio & actio perſonalis in heredes & contra heredes, & ad ceſſionarios. Art. 46.

De l'heritier apparent.] Scilicet heredis propinqui, quod olim ſtatuit ſeu approbavit Carolus Magnus in Saxonia, ut teſtatur Bald. *conſ.* 174. *lib.* 5. Adde quòd in his etiam mulier intelligitur, quicquid dicat Philippus Decius *in l.* 2. *num.* 45. *ff. de regulis Iuris.* Vide ante trecentos quinquaginta annos vetera inſtrumenta donationum, in quibus fiebat mentio uxoris fratris filiorum & filiarum donatoris conſentientium. Adde ſup. *in Conſuetudine Mouſterolia.* §. 62. *cum ſeq.* Art. 50.

Eſt capable.] Paſſivè, id eſt, *pourſuivable*, & tenetur ea ſolvere; ſed intelligendum uſque ad concurrentiam donationis tantùm. Art. 54.

Incontinent aprés.] Ergo de tribus annis proximè ſequentibus, nec poſſunt legari de tribus annis poſt aliquot annos ab obitu, & quòd negligens perdat & heres lucretur. Vidi per teſtimonia turbarum utriuſque partis, ſub hac Conſuetudine: rerum imperiti malè vocant ea teſtimonia confuſa, putantes Latiniùs loqui ſine Latino. Art. 58.

Par don d'aumoſne.] Aliàs *quint datif*, & intelligitur etiam in legatario mere extraneo. Art. 59.

De ſucceſſion.] Indiſtinctè etiam in directis, quod eſt durum & emendatum. Art. 60.

Puiſnez delaiſſent.] Scilicet quandó poſt acceptationem non utuntur, vel ſine liberis utuntur, quia tunc fecerunt partem. Secus ſi repudiarunt, vel inhabiles fuerunt, quia tunc partem non faciunt reliquis ſecundogenitis, quibus ut ſatis habilibus & acceptantibus in totum, quantum jure decreſcendi remanet. Art. 70.

Ne remontent point.] Excepté aux venus de leur part; car lors ce n'eſt pas remonter, mais retourner, *l. ſi unus §. pactus ne peteret, ff. de pactis.* Les Couſtumes *pingui ſoluta minerva capiunt compoſitum pro ſimplici*, remonter pour monter. Art. 74.

Deſdits fiefs & heritages.] Brief en tout, ſauf des propres qui ne ſont de ſa ligne. Art. 77.

A *toutes dettes.*] Hoc juſtum, & non de duplo tantùm, quia præſumitur expilaſſe. Tum peccavit contra ſpeciale beneficium juris, & in ipſam legem inventarii. Tum perjurus. Art. 78.

Touchant le fait de retrait d'heritages patrimoniaux vendus.

En la main du Iuge.] Vel coram arbitris, aut in ſequeſtrum delectum, & niſi Conſuetudo hoc diceret, venirent fructus etiam ſine conſignatione ad jus oblationis, quia oportet offerentem ſemper eam pecuniam tenere paratam & otioſam. Art. 87.

De la nature des heritages acqueſtez, &c.

Le mary à la femme.] Scilicet donando, aliàs ceſſat inhibitio. *l. ſi ſponſus in fi. ff. de donation. inter virum & uxorem. Iaſon l. cum quis num.* 6. *C. de Iur. & facti ignorantia.* Art. 89.

Des biens meubles, à qui ils doivent appartenir, &c

Art. 93. *Meubles catheux*] Iſtud ampliat, & punctus pro copula, & ſic non ſolùm mera mobilia, ſed etiam ſegetes, ſed poſt menſem Aprilis: pendentes, oſtia, feneſtræ, ſingulæ partes molendini moventes, quæ mobilia jure cenſentur, licet non ſint verè mobilia, quaſi cadentia vel caduca, ſed iſta dominus fundi æſtimationem dando, retinere poteſt.

Art. 95. *Reputez catheux.*] Id eſt, *meubles caduques*, quamvis hæreant ſolo vel ædificio.

Art. 105. *De leurs biens.*] Non intelligitur de immobilibus, & in reliquis non tollitur reſtitutio in integrum, *l. 2. C. de his qui veni. ata. impetra. Alex. Panſ. Iaſ. l. poſt liti. C. de pact.*

Comment femmes veuves ſe doivent conduire aprés le trépas de leurs maris, &c.

Art. 124. *A ſes dépens*] Intellige ſi vidua nolit frui pro indiviſo; ſed heredem patientem illum frui pro indiviſo, aliàs debent hæreales impenſæ communes eſſe. Sed ſi vidua provocet ſua libera tantum voluntate; quia hæc diviſio non eſt niſi ad vitam ejus, & ſic gratia ejus tantùm juſtum eſt ut impenſas has cognoſcat, ut ſui gratia factas.

Comment & à qui le creancier d'un trépaſſé ſe peut addreſſer, &c.

Art. 133. *L'heritage patrimonial.*] Et ſic nihil aliud capiendo de bonis defuncti, poteſt prædium, ſive Arteſii, vel alibi ſitum, per patrem venditum, liberè vendicare, hic §. habetur in redactione facta per Carolum V. art. 189.

Touchant acqueſts de fiefs, &c.

Art. 144. *En toutes choſes.*] Stulta & barbara Conſuetudo, *per not. in l. ult. C. de verb. ſignific.* quomvis Carolus V. Imperator, in qualitate Comitis Arteſii, §. 201. & ultimo, hunc errorem ad verbum ſequutus ſit.

LA SECONDE ET PLUS AMPLE publication des Couſtumes generales du Comté d'Artois, &c.

Art. 12. MEurtre, *larcin,*] Vetus editio, §. 10. habet *larcin.*

Ibidem. *En droit de confiſcation.*] Confiſcati nullo crimine, nec majeſtatis quidem, etiam divinæ excepto; à fiſcalibus ortæ ſunt exceptiones læſæ majeſtatis.

Seulement un denombrement.] Id eſt, in uno volumine continente diſtinctam ſingulorum feudorum deſcriptionem, id quod dominus directus juſtè exigere poteſt.

La maniere d'acquerir hypotheque ſur heritages, des droits ſeigneuriaux pour ce deûs aux ſeigneurs, avec auſſi d'acquerir droit réel en heritages patrimoniaux, de la condition & nature d'iceux heritages, tant en ſucceſſion qu'en retrait, quand ils ſont vendus.

Sont vendus.] Quod eſt art. 43. in veteri.

Art. 72. *Ou perſonnelle.*] Paſſivè de quo poſſet inquietari.

Ibidem. *Droit reel ou perſonnel.*] Activè acquitando feudum quem poſſidet, vel aditum quem ſuperare exigat: Idem in veteri Conſuetud. §. 47.

Art. 82. *Eſt capable.*] Paſſivè, id eſt, *pourſuivable.*

Art. 87. *Eſt fiancée.*] Hoc ineptum, quum poſſit majus, videlicet diſcedere à ſponſalibus. *ff. de ſponſalibus, per to.*

Art. 88. *Ou hypothequaires.*] In conſequentiam perſonalis mobilis: ſecus ſi principaliter agatur de reditu perpetuo reali qui facit partem fundi.

Et à lien double ligne.] Hæc eſt æqua, & fere generalis in Gallia. Art. 105.

Ne remonte point.] Ne labantur in diverſam lineam, ſecus ſi parentes ſunt de linea & proximiores. Art. 107.

Des biens meubles à qui ils doivent appartenir en ſucceſſion, &c.

Diſpoſer de leurs biens.] Etiam *propres*; ſalva tamen reſtitutione in integrum, & remediis juris communis, ut dixi in ſecunda parte in Annot. Conſuet. Drocenſis. Art. 154.

Touchant acqueſt de fief, & quelles gens doivent droit de nouvel acqueſt.

Nous voulons.] Charles le Quint, Comte de Flandres & d'Artois. C'eſtoit choſe trop longue & ſomptueuſe, d'imprimer icy tout le diſcours de ſes longues Lettres.

Six deniers.] Hæc eſt valde moderata, & non quæſtuaria taxatio.

LES COUSTUMES DU PAYS ET Duché de Bourgongne.

CHAP. I.

De Iuſtice, & des droits d'icelle.

DE *Bourgongne.* Redigées & accordées par les trois Eſtats dudit pays, ſous l'authorité de Philippes dit le bon Duc, *anno* 1459. lequel avoit trois Parlemens, celuy de la Duché à Dijon, celuy de la Franche-Comté à Dole, & le tiers à Saint Laurent, à l'exemple de Charles VII. Roy de France, qui premier, l'an 1455. ordonna que les Couſtumes de ſon royaume ſeroient redigées par écrit. Ledit Duc trois ans aprés fit & executa le pareil en ſa Duché de Bourgongne: & ce fait environ trois mois aprés audit an 1459. il fit le pareil en ſa Franche-Comté de Bourgongne.

CHAP. II.

De confiſcations.

Ou par Couſtume.] Scilicet etiam *la moitié de la communauté*: & quamvis aliter practicaretur Pariſiis, tamen morem illum corrigi feci, & contra fiſcales etiam per Arreſtum judicari, anno 1532. Art. 10.

CHAP. III.

Des fiefs.

Ou aprés ledit an.] Sive ante, ſive poſt non refert, ſed non facit fructus ſuos, niſi poſt annum, & idem ab obitu vaſſalli & poſt prehenſionem idem in Conſuet. Comitatus Burgund. §. 20. Art. 11.

Excepté les Religieux.] Iſtud infertur ad principium; ſcilicet quòd non ſuccedunt, non autem quòd habent novum jus commiſſi. Art. 16.

Leur advient.] Qui contractus dependent à ſucceſſione, eamdem habent immunitatem in fi. §. præcedentis. Sed adhuc hic §. longiùs porrigitur, & debet extendi, etiamſi plures ex legato vel emptione ſunt domini feudi, & ſatisfacto de nova acquiſitione, poſteà dividant inter ſe, quia nulla nova jura debentur, nec eſt periculum commiſſi. Art. 17.

CHAP. IV.

Des droits & appartenances à gens mariez.

Actions perſonnelles.] Poteſt tamen uxor intervenire, etiam invito marito authorata à Judice, in propriis ſuis, ne colludatur, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 113. Art. 14.

Digitized by Google

Art. 26. *Entr'eux convenu.*] Quod eſt valde captioſum ad recludendam diſpoſitionem juris communis, & conſuetudinis. Et certè licentioſa hæc conventio non debet paſſim admitti.

Art. 27. *Au doüaire couſtumier.*] Nec poſſunt pacta, etiam dotalia futuri matrimonii huic conſuetudini derogare, ergo nec donationem majorem facere, aliàs fieret fraus de contractu ad contractum: ſed codicilli non prohibentur per ultimam voluntatem.

Art. 28. *Frais funeraux reputez deubs.*] Quia ſpectant ad heredem, ut debita contracta in obitu, vel poſt obitum defuncti.

Art. 35. *Ne bailler à autruy.*] *Scilicet alienando: ſed benè* en baillant à ferme, laquelle les heritiers ne peuvent prendre.

Art. 42. *Trépaſſé & elle.*] Vel etiam eo conſtante, ſi ipſa quoque contraxit.

Art. 44. *Sera ſuffiſamment interpellé.*] Limita in heredibus ſuprà §. 35. Et nihilominus poteſt ſors exigi, ut dixi *in tract. commercior. & uſura.*

CHAP. V.

Des rentes venduës à rachapt & execution.

Art. 49. *Veut choiſir.*] Id eſt, beneficium diſcuſſionis, vel ordinis ſublatum, etiamſi de hoc nihil dictum ſit in inſtrumento, jure ſubdito conſuetudinis.

CHAP. VIII.

Des ſucceſſions.

Art. 60. *La tierce partie des biens.*] Quia utitur verbo quotæ, & verb. bona, certum eſt quod prius omne æs alienum de tota maſſa deduci debet, & triens reſidui erit legitima.

Art. 61. *Ledit teſtament eſt nul.*] Habet locum ſive in filiis, ſive liberis, ſed ſi ſuperſint quinque naturales, & legitimi vel plures, tamen valet teſtamentum, ſed ipſo jure ſuppletur legitima uſque ad ſemiſſem *l. omni modo, C. de inoffic. teſta* non enim loquitur conſuetudo, quando eſt tantus numerus filiorum, nec eſt intelligenda, ut diminuat legitimam filiorum jure naturæ debitam. Et quod hic §. tantum loquatur de deſcendentibus, nec poſſit congruere collationibus, qui non reddunt teſtamentum nullum, latè probavi in conſi. 46. Tom. I. contra Chaſſanæum hîc.

Art. 62. *Eſdites deux parts.*] Verum eſt in collateralibus, & etiam in filiis, quando non ſunt ultra quatuor, aliàs filii ſaiſiti ſunt de ſemiſſe, quia legitima ipſo jure teſtamentum reſcidit *l. quoniam in prioribus, C. de inoffic. teſtam.*

Art. 63. *De derniere volonté.*] Secus inter vivos, de quo latè dixi in conſi. 59. lib. 1.

Art. 64. *Paternels ou maternels.*] Reſpectivè eſt: mater non eſt inhabilis in maternis, vel avitis maternis, & §. ſequens habet locum etiam in matre.

Art. 68. *Ou loingtain degré.*] Salvo quod teſtator poteſt dare, vel legare meſſem alii non ſuccedenti: ut ſuprà §. 61. Salvo ſemiſſe filiorum, quod ſunt ultra quatuor, ut ubi dixi.

Art. 69. *Enfans de pluſieurs freres ou ſœurs.*] Id eſt, aliquis ex fratre, vel ſorore prædefunctis; alii ex alio fratre, vel ſorore prædefuncti. Hæc erat opinio Accurſii, quæ etiam de jure vera eſt, quicquid Zaſius ſcripſerit. Ideo expunxi verbum, *Liſts*, quod erroneè in omnibus exemplaribus aduſque exſtabat.

Art. 70. *Et branche.*] Per hæc verba ſæpe conſului quod hic §. loquitur tantum de hærediis, & non corrigit jus commune niſi in hærediis in quibus repræſentationem ſtatuit in infinitum.

Art. 71. *Deſcendans d'elle, tant.*] Quidam magni nominis putant hanc conſuetudinem intelligi ſuſpenſivè, non autem excluſivè: ſed errant; ad futuras ergo ſucceſſiones deſinet hæc filia eſſe inhabilis, poſtquam defecerint maſculi: ſed non ad præteritas.

L'impetrer du Prince.] Sed in patria juris ſcripti nulla opus eſt impetratione, ſed præſcriptione ſolemni. Art. 73.

Collateraux.] Hæc ſententia vicit, rejecto ubique prætenſo privilegio Ciſterſienſium. Art. 74.

CHAP. XI.

Des retraits.

De quelque coſté qu'il ſoit.] Et ſic multo fortius excludit fiſcum in præſidiis antiquis alterius lineæ. Art. 105.

CHAP. XII.

Des Cenſes.

Vins & autres choſes.] Ergo vi tituli particularis, & non vi conſuetudinis, ut *des reliefs à cher prix*, Bleſis, dixi in conſuet. Pariſ. §. 66. & per Arreſtum obtinui. Art. 113.

Mouvans de cenſe.] Intranſitivè, id eſt, *cenſuels.* Art. 115.

CHAP. XIII.

Des adveux.

Emporte l'homme.] Id eſt, inſtantiam, *par renvoy*, etiam rei carcerati: dummodo dominus ad quem, habeat debitum exercitium juriſdictionis, & tutos carceres; aliàs judex regius debet, & poteſt remiſſionem denegare, & lege agere per ea quæ dixi *in conſuet. Pariſ. §. 2. glo. 4.* Art. 121.

Ou à ſes Officiers.] Id eſt, ad judicem Regium ordinarium ſuperiorem dicti domini: ad hoc Joan. *Fab. §. univerſitatis inſt. de verb. diviſ.* Art. 124.

Qui eſt à preſent.] Car il ne reſſortiſſoit au Roy ny au Parlement de Paris; il ne devoit que hommage au Roy à cauſe du Duché. Art. 125.

COUSTUMES GENERALES du Comté de Bourgongne.

Bourgongne.] *Accordées par les trois Eſtats de ladite Franche-Comté, & redigées par écrit ſous l'auctorité du bon Duc Philippes Comte de Bourgongne en Decembre* 1459. in quas Commentaria ſcribere etiam à primoribus Senatus dum ibi profiterer, antè rogatus fueram, & cœperam: ſed à Rege Philippo delatoribus, & invidis infœlices aures præbente pulſus, & aliis negotiis occurrentibus, deſiſtere coactus ſui. Art. 1.

CHAP. I.

Des Fiefs.

D'hommage non fait.] Non dicit, *droicts & devoirs*, quia hujuſmodi pecuniaria jura ibi ſunt in feudis jure publico conſuetudinis. Art. 2.

Pour cauſe dite.] Id eſt, ex cauſa prædicta vulgò *faute d'homme.* Et verba *delaiſſant hoirs*, ſtant ampliativè, etiamſi ſuperſint, vel appareant hæredes, ſivè deſcendentes, ſive collaterales, aut qualeſcumque: Idem fortius ſi feudum vacat. Art. 7.

Comme dit eſt.] Scilicet per viam ultimæ voluntatis, etiam ſi hic qualiſcumque ſucceſſor poſſeſſionem capiat vivo vaſallo, dummodo ex titulo ambulatorio, & non ſit penitus incapax, ut § ſeq. in fi. Art. 8.

Les Religieux.] Qui quia incapaces feudorum non gaudent hac immunitate, de qua in hoc §. ſcio tamen Art. 9.

quod quidam etiam ex ordine rogato Sequanorum dicunt, quod monachi hîc excipiuntur, ut poſſint exercere jus commiſſi indiſtinctè, etiam in cives munificos, à quibus opulentas has fundationes acceperunt: & ideo legunt, *excepté des Religieux*, ut vidi in quodam ſolemni tranſſumpto. Sed hoc eſt durum & iniquum, & etiam contra ſe ex parte, *extra de cenſib.* Ideo puto retinendam communem literam, & intelligendum ut dixi.

Art. 10. *Et lignagers.*] Non ſolum unde procedunt hæredia, ſed etiam ex diverſo latere, quia poſſunt in defectum aliorum de linea ſuccedere: nec etiam hic text. requirit quod ſint proximiores in ſucceſſione, quia etiam ſunt habiles ad retractum proximitatis per hanc conſuetudinem, & expreſſe per conſuetudinem Ducatus, §. 4. dicti tit. & commiſſum eſt odioſum, & multo odioſius dicto retractu.

Art. 11. *De hoirie racheter.*] Id eſt, jure retractus cognationis retrahere, & ſic ſunt penitus extranei, & inhabiles ad ſuccedendum, etiam omnibus aliis abſtinentibus.

Art. 13. *Depuis trente ans.*] Secùs ergo ſi per triginta annos fuerunt in domanio, & ſic deſierunt ſolere concedi.

Art. 16. *Poſſeſſion reelle.*] Secus de civili, ut ex conſtituto. Sufficit etiam tacitus conſenſus patroni, quia dictio, *ſans*, omnem ſpeciem conſenſus negat. Si ergo dominus fuerit fidejuſſor, vel mandator alienantis, vel acquirentis, ceſſat pœna. Adde quæ de interpretatione hujus Conſuet. dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 56. *num.* 28. *cum ſeq.*

Ibid. *Du Seigneur dudit Fief.*] Iſta pœna non habet locum in rebus cenſualibus, ſed etiam ibi locus eſt laudimiis, non in feudis.

Art. 17. *Des Religieuſes.*] Cum ergo ſint prohibitæ acquirere, multò facilius cadunt in commiſſum, domino etiam neglecto, & ſic confirmatur hæc interpretatio mea, ſuprà §. 7.

Art. 20. *Exprimez en droict.*] Scilicet in uſibus feudorum, ſeu conſuetudinibus Inſubriæ, quas iſti putabant eſſe de corpore juris, quem inſulſum errorem correxi *in conſuet. Pariſ. in rub. tit. 1. ad fi.*

Art. 23. *De ladite choſe feodale.*] Hoc valde inſulſum, & corrigendum per ea quæ ſcripſi *in conſuet. Pariſ.* §. 1. glo. 3. §. 35. §. 41.

CHAP. II.

Des gens mariez.

Art. 24. *Entre les vifs.*] Niſi ſit publica mercatrix in eam negotiationem competentibus contractibus, ut ibi etiam in judiciis obſervari vidi: quamvis conſuetudo hoc expreſſe non excipiat.

Art. 25. *Demeure Seigneur des meubles.*] Sed non è contra, nec mulier paris eſt conditionis, ut infrà §. 35. in fi.

Art. 26. *Et doüée.*] Ita veteres libri etiam Lugduni impreſſi, pro quo recentiores malè habent, *donnee.*

Ibid. *A la tierce partie de ſon dot.*] Id eſt, de tanta ſumma, quanta tertia pars dotis viro datur, oſtendit.

Art. 27. *Seulement faits.*] Hæc duo referuntur poſt verbum, *faicts*, nec excludunt mobilia undecumque venientia; ſed tantum præteritos acquæſtus, ut § ſeq. ubi vi conſuetud. habet partem in mobilibus ſimpliciter, & ſic undecumque, & §. 29. 30.

Art. 31. *Ou prom s d'aſſigner.*] Et ſic, *ja payez*, marito, non ut caderent in mobile, vel communionem, ſed ut reddi debeant: ſed quando eſt mora dotis per dotantem ſolvendæ, recipitur apud Sequanos, ut ibi vidi inter nobiles paciſci de ſeptem in centum annuatim; quæ eſt ferè duplex centeſima: de uſuris autem dotalibus dixi *in tractatu commer. & uſurar. num.* 525. 538.

Art. 32. *Par convenance ameublez.*] Ut ſemper de aliqua modica parte facere ſolent, ut ibi vidi.

Art. 36. *Sera debt.*] Id eſt, etiam ſi ſoluto matrimonio fiat redemptio, debet ſuperſtes vel ejus hæres mediam partem pretii ſolvere quaſi abjiſſet in creditum, ita etiam intelligitur, §. ſeq.

De ſondit feu mary.] Scilicet ſi etiamſi ultimi filii ſuccedunt patri, & ſi non ſuccedunt, capit ſuper parte hæreditatis quam illi habuiſſent, & ſi hi ſoli ſuccedunt, capit ſuper tota hæreditate, ut dixi in Conſiliis meis Dolanis. Art. 40.

La renonciation auſdits biens.] Quæ capit ratione matrimonii; ſecus de his quæ capit ex pacto contractus matrimonii, vel etiam quæ capit ex legato mariti in quo eſt tanquam extranea. Art. 42.

CHAP. III.

Des ſucceſſions.

Teſtamentaire inſtitué.] Scilicet in quota vel aſſe: ſecus ſi in re certa, niſi eſſet filius. Art. 43.

Et non par teſte.] Niſi reſpectu legitimæ quæ ſemper in capita: ut dixi in conſiliis Dolanis. Art. 45.

En quoy ſera gardé le droit écrit.] Et ſic duplex vinculum non excedet fratres, & filios fratrum. Art. 46.

Freres & ſœurs.] Et ſic non ſolum in directa: ſed etiam in collaterali: quod eſt pro opinione Accur. & communi, contra Azo. & Zaſium. Art. 47.

D'eux legitimes.] Secus de legitimatis, quia non poſſunt legitimari in præjudicium hujus excluſionis limitatæ ſive conſuetudinariæ, ſive conventæ: adde quæ ſcripſi *in conſuet. Pariſ.* §. 8. *glo.* 1. *q.* 8. Art. 48.

Ne d'autres donations.] Inter vivos multominus, & teſtamentariis. Art. 50.

CHAP. IV.

De Preſcription.

Juſques aprés trente ans.] Adde quæ ſuper hoc §. dixi conſi. 25. num. 10. 11. Tom. 1. Art. 52.

CHAP. VII.

Des Sects.

Sects.] Vincula, ſunt bina quibus pedes, & manus includi ſolent. Art. 54.

Adjouſter.] Id eſt, æquas facere, & conſequenter iniquas rumpere, niſi quatenus non dolo, ſed uſu & intertrimento minores factæ ſint, & reduci poſſunt. Ibid.

CHAP. XII.

Cenſes.

En échanges.] Et multò minus in donationibus, ut infrà ſequitur. Art. 65.

CHAP. XIII.

Rachapts.

Dés le jour de la poſſeſſion Royalle.] Continuée & non clandeſtine: *Et ſatis infra*, §. *ſeq.* §. 70. Art. 67.

De droict de retenuë.] Hoc juſtum, quando conſtat *du Bail fait à la charge de retenuë*, aliàs potior eſt contraria conſuetudo ducatus. Art. 71.

Si ledit prix excede.] Ad hoc *l. Ariſto. ff. de donatio.* Vide Andr. Tiraq. *in tract. de retract. proxi.* §. 33. Art. 78.

De la main-morte.

Main-morte.] Multa hac in re edita conſilia Mont-Belgardi, & Dolæ quorum duo extant in primo Tomo conſilio 16. 17. Art. 85.

Il y prend.] Vetera exemplaria habent, *Et il y prend*, quod melius quadrat. Art. 84.

Digitized by Google

Art. 88. *Main-morte advient.*] Ut ſuprà §. 87. infrà §. 89. 95. 98. hæc ergo qualitas ſi negetur, probanda prius erit.

Art. 89. *Demeurans avec eux.*] Scilicet in communione, non enim ſufficit quòd ſub eodem tecto quod non attenditur, ſed bonorum communio, §. 96. 97. 98.

Art. 101. *Conſiderée la choſe.*] Ergo multo magis qualitate perſonæ teſtis.

LES COUSTUMES D'AUXERRE accordées par les trois Eſtats.

CHAP. I.

De haute Iuſtice, moyenne & baſſe, & des exploicts d'icelle.

Art. 1. MArquer.] Contra *l. ſi quis in metallum C. de pœnis* quam Galli non ſervant, nec plures aliàs.

Ibid. *Deporter.*] Verba juris qui vicum, penitus exotica, Gallis: unde liquet hanc conſuetudinem, ut pleraſque aliàs conſcriptas eſſe à quibuſdam leguleis jurium, & uſuum Franciæ expertibus: deportatio quidem hodie comparatur perpetuo, Relegatio verò temporali exilio: ſed hæc ridicula ſunt in dominis locorum, qui non poſſunt ultra ſuum territorium, dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 198.

Art. 4. *Haut-Iuſticier.*] Imo hoc eſt mediæ juriſdictionis (quam rerum imperiti ſtultè vocant mixtum imperium) per omnes ferè noſtras conſuetudines: ut etiam patet per effectum ſequentem.

Art. 5. *Du vieil bois.*] Idem de lapidibus, vel columnis lapideis, aut alio certo veſtigio.

Art. 7. *Haut-Iuſticier.*] Erroneum & iniquum: quia tantum pars fiſci debet illi accedere: ideo debet hic articulus reſtringi ad partem fiſci: in quo apparet ſtupiditas nobilium Franciæ, qui ut ad epulas huc venerunt, & epulati ſunt, & non priùs de juribus ſuis conſultarunt.

CHAP. V.

De forfaiture & confiſcation.

Art. 30. *Ne paye nulles debtes.*] Sed non eſt juſtum quod perdat mediam mobilium, & conquæſtuum quam extraneus ſocius non perderet, & quam maritus alienare non poteſt univerſaliter.

S'enſuit la Couſtume de Varry.

Art. 32. *La Couſtume.*] Localis quæ generali interſeritur.

CHAP. VII.

De retraits.

Art. 42. *En retraits.*] Quod eſt veriſſimum, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 57. *ut in tract. reditu. & uſurarum.*

CHAP. VIII.

Des ſucceſſions, partages & diviſions.

Art. 63. *D'un coſté.*] Et ſic prærogativa duplicis vinculi ſublata.

Art. 67. *Doivent preceder.*] Thios defuncti, & hæc pars verior, *per §. illud palam in Auth. de hære. ab inteſta.* & ſic retinendus eſt art. 66.

Art. 75. *Droit de repreſentation.*] Niſi parens contraxerit matrimonium ſpreto indignè parente, de cujus ſucceſſione agitur, qui tanquam illud matrimonium approbavit: non eadem ſors eſt obedientium, & inobedientium.

Compter & appartenir.] Et hoc verum: quia eſt in defectum parentum, nec eſt ſucceſſio peregrini, ſed civis. Art. 79.

CHAP. X.

De teſtament, inſtitution d'heritier, &c.

Diſpoſition teſtamentaire.] Igitur multò minus inter vivos, ut etiam patet infrà §. 112. Art. 94.

Se ſont oppoſez.] Hæc oppoſitio nulla & abuſiva. Ideo ſtandum art. 106. Art. 107.

CHAP. XVII.

Des rentes foncieres, volages & hypothecques.

Nature de meuble.] Idem major pars conſuetudinum, & juſtius, eſt ut probavi *in conſuet. Pariſ.* §. 57. *& in tracta. reditu. & uſurar.* Art. 185.

CHAP. XXI.

De doüaire prefix ou couſtumier.

Ramené à la moitié.] Hoc indicat, *le doüaire couſtumier*, etiamſi non aliter expreſſum in hac conſuetudine juncta aliarum conformitate, & juncto §. 262. infr. eod. Art. 2[illegible]

COUSTUMES DE NIVERNOIS.

CHAP. I.

De Iuſtice & droicts d'icelle.

Nivernois.] Auparavant ces preſentes y avoit anciennes Couſtumes de Nivernois, & de Donziois faites par aſſemblée des trois Eſtats, par autorité du Duc de Brabant, & Comte de Nevers, ancien appanage de Bourgongne, le 23. jour de Juin l'an 1490. Depuis ratifiées & teſtifiées comme anciennes, le 2 Juin 1494. imprimées à Paris. Les Couſtumes de ſaint Pierre le Mouſtier ſont quaſi toutes ſemblables aux preſentes, & furent écrites par le mandement du Roy Louys XII. mais non pas homologuées: je les euſſe adjouſtées aprés les preſentes, ſi les Officiers du lieu auſquels en ay écrit, m'en euſſent envoyé copie ſignée du Greffier. J'en ay bien mon extrait, mais je ne le repute pas ſuffiſant pour imprimer, & comme du temps des Ducs de Bourbon & d'Auvergne, Mont-Ferrant enclavé dans Auvergne eſtoit ſiege Royal, auſſi ſaint Pierre le Mouſtier enclavé dans le Nivernois eſt ſiege Royal. Nevers, *ab antiqua tantum erat Comitatus nuper in ducatum erectus.*

Toute eſpave.] Toute choſe meuble ou ſoy mouvante trouvée, dont on ne ſçay à qui elle appartient. Idem ſaint Pierre le Mouſtier, §. 1. Art. 1.

Luy peuvent advenir.[Cela auſſi a eſté defendu par l'Ordonnance du Roy Charles VIII. Et eſt ordonné mettre ſeparément un Fermier ou Receveur des amendes. Art. 16.

CHAP. II.

Des confiſcations.

Confiſque les biens.] Sed an judex hujus Comitis, vel Ducis poſſit confiſcare bona extra ſuum territorium ſita dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 198. Art. 1.

Digitized by Google

CHAP. IV.

De Fiefs.

Art. 2. *Aſſignation derechef.*] Id eſt non obſtante oblatione vaſalli facta in loco dominanti, & eſt æquum nec inanis eſt oblatio, quia in hoc prodeſt, ut non poſſit feudum ſtatim prehendi: ſed mediante prævia interpellatione.

Art. 17. *Pour icelle faire.*] Etiam poſſeſſione capta, & hæc clauſula videtur nova per finem, §. 19.

Art. 20. *Dudit Fief.*] Adde quæ dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 8. *gloſ.* 1. 4. *q.* 8. *num.* 39.

Art. 50. *Partie preſente ou appellée.*] In quo plus addit conſuet. Aurelia. §. 91.

Art. 52. *Ou autrement.*] Etiamſi nec inveſtitus ſit, nec in fidem admiſſus, nec alias ullas oblationes fecerit, per ea quæ dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 1. *glo.* 4. *q.* 2 *num.* 27.

CHAP. V.

Des *cens, cenſives, & droicts d'iceux.*

Art. 12. *Le Contract eſt nul.*] Scilicet quantum ad obligationem cenſus, & jurium dominicalium, ſed tamen valet in vim ſimplicis reditus, & propter errorem in quem concedens incidit contractum reſolvere.

CHAP. VIII.

Des ſervitudes perſonnelles, tailles, &c.

Art. 9. *Diviſions de biens.*] Ergo mater communis renubens alii, & ad eum vadens non facto inventario, non ſe ſeparat, ſed manet communis ut prius: Ergo filiæ morienti frater ſuccedit non dominus: facit §. 11. & quamvis mater quædam abſtulerit, *ſans forme de partage*, tota communio durat.

CHAP. XII.

De *Diſmes.*

Art. 8. *Choſes prophanes.*] Idem conſuet. Bleſenſis, §. 63. ſed eſt generale in toto regno, ut dixi *in conſuet* Pariſ. § 46. *q.* 4. *num.* 16. *cum ſeq.* Idem etiam ſpeciatim conſuetur. Bituricenſis, tit. *de droicts prediaux*. § 16.

CHAP. XXII.

Des *communautez & aſſociations.*

Art. 4. P*oint ſur eux.*] Quod ſequitur in iſto artic. eſt additum de nova conſuetudine ſeu moderatione, ſed ante hanc ultimam redactionem factam anno 1534. ſufficiebat ſimplex contractio, vel declaratio unius ſolius, & ita vidi probatum per ſex turbas teſtium factas anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo quinto, pars tamen adverſa jactabat totidem turbas contrarias.

CHAP. XXIII.

Des *droicts appartenans à gens mariez.*

Art. 17. *Ou ayans cauſe.*] Hoc eſt indiſtinctè verum contra maritum, ſed non reſpectu aliorum niſi eſſet aſſignatio annua, & ſic habens vim immobilis.

Art. 24. P*ar pere & mere vivans.*] Non requiritur utrumque eſſe viventem, nec eum quidem de cujus ſucceſſione agitur ut ſequitur.

Ibid. *Ne de l'un d'eux.*] Etiam præmortui, qui tamen huic donationi, ad hunc finem conſenſit; etiamſi aliàs filia expreſsè non renunciaverit.

Ibid. P*ar leurs decés.*] Ergo ſi parens poſtea pauper fiat, non nocet filiæ: Sed ſi diteſcat, ei prodeſt, & eſt æquum.

Si aucuns en ont.] Sicut habens veniam ætatis non poteſt ea alienare ſine decreto: ſed non indiget curatore, *l.* 2. *C. de his qui veniam ætat. impetraverunt.* Art. 26.

Et en monſtrant auſſi.] Iſtud non eſt intelligendum cupulativè, quia ſufficiunt præcedentia per ſe, & etiam ſequentia per ſe. Art. 31.

CHAP. XXIV.

De Doüaire.

P*ar la couſtume.*] Debet eſſe, *de la moitié de tous:* quæ per errorem, vel dolum Bourgoüini fuerunt detracta & omiſſa, Tribuniani more rei ſuæ conſulebat: multi interim fuerunt decepti, & concordare coacti: quia etiamſi alia probaretur conſuetudo, qualem ſuppleo: tamen viduæ dicebant ſe deceptas: quia credebant ita eſſe, ut in libris compilationis Bourgoüini impreſſis, & quod hac ſpe nupſerunt: ſed dico quod etiamſi huic novo errori ſtaretur: tamen filii prius detraherent legitimam, facit ſuprà tit. præced. §. 24. in fi. Tum. §. 8. in fra eo ſatis oſtendit quòd doarium eſt minus hæreditate, ergo non comprehendit totum. Tum non eſt veriſimile quod maritus nihil retineat prædiorum, & quod filii haberent omnia prædia paterna jure proprio, non adeundo hæreditatem patris, nec ſolvendo obolum creditoribus. prætereà clariſſimè probatur error per §. 5. infra eo ibi. [La premiere, comme deſſus, *ſcilicet*, §. 1. la ſeconde du quart, la tierce du huitiéme, *Ergo* le Doüaire de la premiere, dont parle ce premier article, n'eſt que de la moitié, *etiam* eu égard à ceux que le pere poſſedoit au jour du mariage.] Art. 1.

Aprés le trépas du pere.] Par Arreſt aux enqueſtes du 14. Aouſt 1510. au profit de Maiſtre Charles Berthier, lors Advocat en la Cour, contre Pierre Berthier, Eſcuyer ſon pere. *Poſt obitum matris* fut adjugé *filio* (*ſub hac conſuetudine*,) la proprieté du doüaire de la mere, reſervé au pere l'uſufruict. *Sed ego dico: nihilominus erat caduca ſi filius prædecederet patri. Et ſic valde errabat quidam dicens*, que doüaire ne remonte, & *conſulens* à Joachim Girard Seigneur de Chavenon, [vendicare contra cognatos ſuos germanos tanquam filius amitæ patris eorum, videlicet contra filios, bona patris quæ pater dederat primæ uxori in doarium, quæ reliquit Imbertum filium, qui triginta tantum diebus vixit poſt matrem, unde pater aliam duxit uxorem, & filios reliquit,] couſins germains du demandeur, qui par plus de 25. ans plaida folement, & furent données audit procés pluſieurs folles interlocutoires pour raiſon des turbes de l'ancienne Couſtume: car il eſtoit clair que les defendeurs enfans de Philippe de Platiere devoient eſtre abſous. Art. 8.

Uſufruictiers n'ont droict.] Per hanc conſuetudinem derogatur tacito mandato quod aliàs hæc vidua haberet tacito nomine proprietarii ſub qualitate doariæ, ut ſcripſi *in conſuet.* Par. §. §. 1. *gl.* 1 *q.* 1. *ad fi. num* 24. *ſecundum veterem, & num.* 36. *ſecundum novam editionem.* Art. 9.

CHAP. XXVI.

Quelles choſes ſont reputées meubles, &c.

Deſcendu dudit acquereur.] Et ſic jus retrahendi, ut pote reſtrictum ad deſcendentes à ſtipite eſt ſtrictius quam jus ſuccedendi ab inteſtato per hane conſ. ſed per conſuet. [de S. Pierre le Mouſtier, & du Bailliage d'Auxerre, prochain de Chateau chinon, c'eſt aſſez d'eſtre de la conſanguinité & parenté du vendeur, ou de ceux dont meut & procede l'heritage, cõme à Paris, ſans ce qu'il ſoit requis eſtre deſcendu du vendeur, ou de l'eſtoc & ligne dont meut l'heritage, comme j'ay veu par pluſieurs turbes.] Art. 15.

CHAP.

Digitized by Google

CHAP. XXVII.

De donations.

Art. 6. *Donation à cauſe de mort ne ſaiſit.*] Etiamſi clauſulæ precarii, vel conſtituti adponantur. Ad hoc Joan. Fab. *in §. alteri, inſti. de inutil. ſtipul. ſecus* s'il y avoit tradition reelle.

Art. 10. *Des choſes données.*] Pater & mater dederunt filiæ terram, quæ matris tantum] en mariage : il advient qu'elle n'eſt pas heritiere de ſon pere, mais ſeulement de ſa mere, ſes freres veulent qu'elle compte ladite terre entierement en la ſucceſſion de la mere? [Reſpondi mero jure rectè petunt, ſed filia poteſt offerre *de rapporter le tout* in ſucceſſione materna, dummodò ſibi detur legitima de bonis patris uſque ad valorem dimidiæ dictæ terræ, poteſt enim pater dotare de re aliena, & frater dotatæ patris hæres tenetur de evictione l. ult. C. de dot. promiſſ. ſecùs ſi fuiſſet vitricus.]

Art. 11. *Rapport ou collation de la choſe donnée.*] Quia tunc ſuccedendo non tenetur conferre. Fallit quatenus aliorum liberorum legitima læderetur. Item fallit ut ſemper teneatur imputare in legitimam, ſi opus ſit *per not. in l. illam C. de collatio.*

Art. 12. *Et ſont irrevocables.*] Si autem eſt donatio univerſalis, vel quotæ ſucceſſionis non impedit quin titulo particulari donator diſponere poſſit inter vivos, vel in teſtamento ſine fraude aliàs quam per inſtitutionem.

CHAP. XXXI.

De retrait lignager.

Art. 2. *Dedans dix jours.*] Id eſt ad decimam, & non longiorem diem, ſcilicet ſi emptor conqueratur ; ſecùs, ſi non objiciat de minus longa dilatione, quia non poteſt per aliam, etiam concurrentem ad reditum objici ſi emptor nolit hunc defectum objicere, nec primum excludere.

Art. 3. *Sort principal y contenu.*] Niſi prætendat minoris væniſſe, & augmentum pretii ſimulatum eſſe : quia tunc poteſt offerre, vel conſignare verum pretium tantum: ſed hoc pendebit à probationibus, nec tenebitur inſtrumentum etiam publicum venditionis arguere de falſo : quia aliud merum falſum : aliud fraus : aliud ſimulatio.

Art. 8. *Et la cauſe ſimplement.*] Et non fructus, niſi à die litis conteſtatæ, *l. certum, C. de rei vendic.*

Art. 9. *A l'encontre du retrayant.*] Ad eum excludendum non quin interim, & ſtatim poſſit uti retractu ad onus, ut etiam explicat conſuetudo *de S. Pierre le Mouſtier.*

Art. 15. *Cenſier ou Bourdelier*] Docentibus ſe tales eſſe, ergo cauſa cognita ſeu parte vocata : ſed ſi tabellio eos noverit, poteſt tuto dare.

Art. 18. *Vendition de rente.*] Conformis eſt toti articulo Conſuet. *S. Pierre le Mouſtier*, §. 7. ſed tamen excipitur conſtitutio redituum duodecimæ, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 57.

Art. 20. *En bourdelage.*] Idem conſuet. *de S. Pierre le Mouſtier*, §. 12. & §. 14.

Art. 25. *Religieux de quelque Religion.*] Intellige de ſecta quæ inducit incapacitatem habendi proprium in particulari, *ut in c. Monaſterium, extra de ſtatu regular.*

Art. 29. *N'y a point d'eviction.*] Scilicet ex contractu iſto, ſed bene ſi trahatur ex alia vetuſtiore venditione.

CHAP. XXXIII.

Des teſtamens & codicilles.

Art. 5. *N'en a autrement diſpoſé.*] Refertur ad proximum, videlicet ut executor poſſit tradere partem hæredii juſtè legati, ſi hoc teſtator diſpoſuerit, prout in hac clauſula, *Elle a voulu que ſondit mary & executeur le peuſt prendre par ſes mains* : quod etiam valet de jure, *l. Titia. §. 1. de legat. 2.*

Et deux témoins.] Et ſic ſemper requiritur ſcriptura, etiamſi teſtamentum ſit nuncupativum, fallit in teſtamento militari, ſi fortè caſtra eſſent in hac regione. Item fallit tempore peſtis, ut in caſu de quo conſultus fui. Quidam *devant un Preſtre Notaire d'Egliſe*, fecit legata nepotibus ex fratre præmortuo, deinde frater ſuperſtes [traite tout ſeul ledit teſtateur en ſa peſte, lequel devant témoins dit pluſieurs fois qu'il revoquoit ce qu'il avoit fait devant le Preſtre, & donnoit tout à ſondit frere qui le panſoit?] Reſpondi quod valet hæc ultima voluntas, quia fit diminutio ſolemnitatis tempore peſtis, *l. ult. C. de teſtam.* tum quia ſolemnitas hujus §. non eſt eſſentialis, ſed probatoria:nec obſtat conſtitutio *de l'an 1539. de non leguer aux gouverneurs*, quia non habet locum in hoc momentaneo, & tam neceſſario regimine, ne morientes auxilio deſtituantur : Tamen die Jovis 17. Maii anno 1565. hæc cauſa in Senatu acta ad conſilium remiſſa fuit. Art. 9.

CHAP. XXXIV.

Des ſucceſſions.

Des ſucceſſions.] Cum §. 1. & 2. conformatur conſuet. *S. Pierre le Mouſtier.* Art. 1.

Poſé qu'ils ſoient.] Scilicet deſcendentes è collateralibus defuncti. Art 8.

Succede par ligne.] Et ſic ſervatur opinio Accur. Et communis quæ juſtior, & verior eſt, quicquid Zaſius in novis ſuis intellect. ſcripſerit. Art. 10.

A lieu in infinitum.] Et ſic ſemper ſucceditur in ſtirpe etiam inter decurrentes in eod. gradu *§. cum filius inſtitu. de ſucceſſio. ab inteſt.* Art. 11.

Sœur de leur pere.] Stulta conſuetudo, niſi reſtringatur in favorem conjunctorum utrimque ex anno 1536. audiebam Bourgoinum ſic ſcribi curaſſe in rem ſuam, ut alios excluderet. Conſuetudo verò *S. Pierre le Mouſtier* hoc ti. §. 9. ſic habet. [En ſucceſſion collaterale le maſle forcloſt la femelle en pareil degré, ſauf au ſiege & reſſort de Cenquoins, & és Seigneuries de Chaſtel-chinon & de Lorme, où le maſle ne forcloſt la femelle, ſinon entre nobles.] Art. 45.

Fauxbourgs.] Hæc enim Suburbia ſunt aliud territorium, alia juriſdictio quam in oppido, ut videatur oppidum ſeparatum, ut ferunt de oppido ſancti Germani pratenſis in ſuburbio occidentali Pariſiorum, & de ſuburbio Londini in Anglia. Art. 13.

Freres Germains.] Idem conſuet. *S. Pierre le Mouſtier*, §. 12. Art. 16.

Ou par autres.] Scilicet per carentes liberis inter collaterales. Art. 17.

Tient & vaut.] Salva tamen legitima reſpectu deſcendentium, jux. *l. ſi cogitatione C. famil. herciſc.* & *ſup. tit.* des donations, §. 7. Ibid.

Veſtus & ſaiſis.] Tanquam hæredes ab inteſtato, unde portio præmorientis ſine liberis accreſcit aliis : ſed omnes ſolvunt debita viriliter, juxta *l. 1. C. ſi cert. peta.* Ibid.

COUSTUMES ET USAGE DE LA Ville, Taille, Banlieue, & Eſchevinage de l'Iſle, &c.

L'Iſle.] Has clariſſimus dom. Joannes Rana juris utriuſque Doctor è Bruxellis ad me miſit. Sed quia non pervenerunt ad me niſi poſt Nivernenſes jam impreſſas, non potui eas ſuo loco, id eſt, poſt Artheſienſes collocare ; ſed quam potui, priori loco.

recurrere ad Cancellariam quæſtuariam, quæ ibi nulla eſt, quod eſt juſtum.

CHAP. LXXVII.

Couſtumes de Fiefs. Et comment l'on debvrà ſucceder en iceux.

De leur grand-pere.] Hoc valdè iniquum quando filius non contraxit matrimonium ſpretis, parentibus, ut Eſaii : ſed de conſenſu parentum, ut Jacob. *Geneſ. 26. in fi. 27. tetigi. in conſil. contra Trident. art. 46. Latinè & Gallico.*

A celuy qui aura ſuccedé.] Iſtud non eſt æquum, & inſuper eſt contra art. præcedentem : longè ſatius haberi pro hæredio cum ſint bona ſtirpis, *l. 3. ff. de interd. & relegat.*

CHAP. LXXXVIII.

Touchant baſtards.

Aprés leur trépas.] Contrarium ſervatur in Francia, ubi liberè teſtari poſſunt, licet aliud ſit de peregrinis.

LOIX, CHARTRES ET COUSTUMES du chef de la ville de Monts, &c.

CHAP. III.

L'échange d'oncle & tante.

P*Ar eſtoc.*] Id eſt, in ſtirpes juxta opiniones Accurſii & communem, ſive Dini, Bart. Phi. Corn. in *Auth. ceſſante C. de legi. hær.* quæ eſt vera, & communis ſententia, maximè in feudis, Albert. Bru. *conſil. 76. inter conſ. feudalia*, idem Jo. Fab. *in §. cæterum inſt. de legi. agna. ſucceſſ.* Jacob. Alvarot. *c. 1. de ſucceſ. feudi in uſi. feud.* latè Stephan. Bertrand. *conſ. 2. viſo conſutationis lib. 1.* & latius Andr. Tiraq. *in tract. retra. proxim. §. 11. gloſ. 11.* dixi in annot. ad Alex. *conſil. 55. nu. 4. li. 4.* & ad Phi. Deci. *in l. 3. C. und. legiti.* & plenè *in conſuet. Pariſ. §. 146.* quamvis aliter ſcripſerit Zaſius *in novis ſuis intellect.* nimium verboſè contra communem velitatus.

COUSTUMES ANCIENNES DE LORRIS, des Bailliages & Prevoſté de Montargis, de S. Forgeau, païs de Puiſaye, Châtillon ſur Loing, & autres lieux reſſortiſſans audit Bailliage de Montargis, Comté de Gien, &c.

CHAP. I.

Des Fiefs.

M*Ontargis.*] Encores de preſent 1566. à tres-haute, tres-illuſtre, & tres-vertueuſe Princeſſe Renée de France, fille du tres-illuſtre & tres-vertueux Louys XII. Roy de France tres-Chreſtien, pere du peuple zelateur de Juſtice, Ducheſſe Doüairiere de Ferrare, Ducheſſe de Chartres, Comteſſe de Giſors, & Dame dudit Montargis.

Art. 1. *Hommage d'icelle rente.*] Auſſi en cas de rachat il ſe payera ſans déduire la rente, & ſi le Fief ſe vend à la charge de la rente, quint denier ſera deub auſſi du pris de la rente ou de l'eſtimation d'icelle, ſi elle n'eſt conſtituée par argent. Et en cas que le Seigneur faſſe les fruicts ſiens, ce ſera ſans rien payer de la rente.

S'il eſt Chaſtelain.] Non alius, & nunquam Eccleſiaſticus, niſi certis locis, §. 91. Art. 5.

Cy-aprés dit.] §. 17. §. 70. *Scilicet ut faciat fructus ſuos à tempore* de la ſaiſie contre un autre que l'heritier: Art. 8.
Mais contre un heritier, il faut que ce ſoit non ſeulement depuis la ſaiſie : mais depuis les quarante jours, *adde infrà*, §. 11. 12.

Offres & ſignifications.] Intellige etiam poſt 40. dies, ut ſuprà, §. 13. Et dummodo vaſallus nihil ſibi recondat de fructibus dicti anni, ſed eos omnes capi permittat à domino. Art. 15.

De ladite garde.] Sub titulo gardiæ non titulari, vel adminiſtratorio, & eorum fidis teſtibus, vel tabellione infrà 40. dies, & hoc facto non requiritur declaratio judicialis. Art. 26.

De ligne directe.] Non ſolùm deſcendenti, ſed etiam aſcendenti, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 2. Et expreſſim conſuet. Trecenſis, §. 25. Calvimontis, §. 16. 22. 25. 40. & Carnotenſis, §. 16. quidam hanc immunitatem extendunt in fraterna, vel ſororina ſucceſſione, ergo & donatione in anticipatione ſucceſſionis. Sed Alverniæ, & aliis locis de quibus dixi in conſuet. Pariſ. §. 23. Nulla ullo caſu jura pecuniaria debentur. Art. 33.

Interdiction.] *Voyez le procés verbal*, & idem ſub conſuet. Aurelianenſ. dixi in conſuet. Pariſ. ti. 1. Sed longè durior eſt conſuetudo apud Martpurgum Heſſorum, ubi filii primi matrimonii habent omnia immobilia, filii verò ſecundi bona mobilia, ut teſtatur Joan. Ferrarius Montanus Martpurgenſis Profeſſor; quem ibi vidi *inſti. de jure natur. gent. & ci. §. ex non ſcripto.* Art. 39.

Donation faiſant.] Scilicet donando genero, ut infrà, §. 77. 78. 84. Art. 41.

Peut acquerir.] Non tantum intelligitur de retractu feudali, ſed etiam de voluntaria acquiſitione, vel ſucceſſione, vel legato. Art. 44.

Seigneur du Fief.] Strictius loquuntur conſuet. Nivernenſis, §. 50. 52. & Alvernenſis, §. 91. dixi in conſuet. Pariſ. §. 1. glo. 4. Art. 51.

De ladite faculté.] Scilicet 9. annorum, ut §. ſeq. Art. 77.

Pour une fois ſeulement.] Id eſt, per eumdem contractum, vel prorogando, non excedendo illud ſpatium. Secus ſi ſemel viderit, & redemerit infrà id temporis : quia poteſt iterum vendere ſub ſimili facultate, & deinceps. Sed non ejuſdem venditionis facultatem redimendi prorogare ultra an. 9. nec vendere ſub dicta facultate cum pacto renovandi venditionem, vel prorogandi ultra id temporis, ut in ſimili dixi in annot. ad Alexan. *conſi. 165. lib. 2. & conſi. 104. lib. 3. in l. 1. manumiſſiones ff. de juſti. & jure.* Petr. Anchar. *conſil. 57.* Art. 78.

Profit de rachapt.] Idem conſuet. Aurelianenſis, §. 31. ſed eſt iniquiſſimum, & reſtringendum ut procedat quandò à principio nulli ſunt gardiani : ita quod initio neceſſe eſt tutorem, vel curatorem deputari; ſatis eſt enim, quod vel momento ſupervixerit, *aucun gardien ou baillistre :* ut etiam reſtringit conſuet. Aurelian. d. §. 31. 34. 35. Art. 86.

CHAP. II.

De droicts & cens cenſuels.

Cenſives.] Idem conſuet. Aureli. §. 130. Bleſ. §. 119. Adde conſuet. Calvimont. §. 59. Art. 14.

A ſon Domaine.] Idem conſuet. Burgund. §. 5. eo. ti. Nivernenſ. §. 11. eo. ti. Art. 24.

Juſques à trente ans.] Non poſt, nec hypothecariè quidem. Art. 29.

Rachete dedans l'an.] Idem conſuet. Borbo. §. 407. Victriaca, §. 30. Calvimont. §. 38. Art. 32.

Comté de Sancerre.] Qui eſt du Duché de Berry; & neanmoins ſe gouverne ſelon la Couſtume de Lorris & Montargis. Art. 41.

CHAP. V.

Eſpaves & confiſcations.

Art. 3. *Où confiſcation a lieu.*] Jure ſocietatis, præmoriente marito per jus non decreſcendi.

CHAP. VII.

Du droict des gens, & comme enfans ſont faits à leurs droicts, &c.

Art. 4. *Ils acquierent.*] Etiam is qui demigravit, quantumvis dicatur furtum ſui feciſſe, *l. 1. C. de ſervis fugit.* quia de filiis eſt jus commune quum prætendant ignorantiam, *l. 2. C. de præſcript. long. tempor. quæ pro liberta. lib. 7.*

Art. 3. *A leurs droicts.*] Id eſt, ſui juris: Idem conſuet. Victriaca, §. 143.

Art. 5. *Poſé qu'ils ſoient mariez.*] Sed hoc eſt contra §. 2. ſup. eod. niſi quod iſte limitat priorem.

CHAP. VIII.

De communauté d'entre homme & femme mariez.

Art. 2. *Obligez ſeulement.*] Hîc debet eſſe hypoſtigma, id eſt, non ſolum ſuperſtes non poteſt executionem rectà niſi pro media, ſed etiam hæres defuncti non poteſt pro altera dimidia pati executionem rectà, niſi conſtet ipſum eſſe hæredem, *ou qu'il ſoit maintenu tel au peril du creancier executant*, ut infrà c. 20. §. 4. tamen ſi ſuperſtes ſolus ſe obligaverit, ſolus poteſt executionem pati, ſalvo ſibi ſuo recurſu, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 116.

Art. 8. *Aux creanciers.*] En traité de mariage convenu que la future épouſe ſurvivante pourra renoncer à la communauté, & ſoy tenir à ſes conventions, ce qu'elle fait: Les creanciers luy demandent la moitié de deux ſcedules de ſon mary: Elle dit qu'elle a renoncé: Le demandeur replique de cette Couſtume, & gagne ſa cauſe par le Juge du lieu: la vefve appelle en Parlement: Les gens du Roy en ce Parlement diſoient qu'il ne doit pas eſtre en la puiſſance du mary de charger les propres de ſa femme, & partant reſtraignoient cette Couſtume, quand c'eſt une vefve qui ſe remarie, laquelle ſe doit enquerir des mœurs & biens de ſon mary. Je ne tiens compte de cette raiſon, & dis qu'il avoit eſté mal jugé, & dis que cette Couſtume avoit plûtoſt lieu en une fille qu'en une vefve, & n'y fait rien cette Couſtume: car attendu que la vefve ne prend rien à la communauté, & n'y fait fraude, les cranciers ne rapportent dommage de cette renonciation, ce qui eſt aſſez, combien qu'ils n'en rapportent profit: & ainſi ſelon mon opinion fut jugé pour la vefve, *etiam*, de ſon premier mariage: par Arreſt prononcé le Vendredy premier jour de Mars, l'an 1559.

Art. 10. *Si elles ſont racheptées.*] Faut entendre non pas des rentes acquiſes pendant le mariage, mais des rentes anciennes qui eſtoient propres à l'un des deux conjoincts ſeulement, deſquelles n'a pas eſté dit par contract de mariage qu'elles tomberoient en communauté, mais ſont demeurées propres à celuy auquel elles appartenoient.

Art. 11. *De l'eſtimation.*] Tempore præſenti inſpecto juxta, *l. domos*, & ibi Alex. *ff. de leg.* 1. Carol. Ruin. *conſ.* 117. *lib.* 3. *conſil.* 165. *nu.* 5. *lib.* 4 Hierony. Gratus *conſi.* 9. *nu.* 15. *lib.* 2. Idem Jacob. de Arenis. Bartol. Bal. Angel. Peru. Jo. Imol. *in d. l. domos. text. in l. omni modo* §. *imputari*, *videlicet*, *ita tamen*, *C. de inofficioſo teſta. dixi in conſue. Pariſ.* §. 2. *gl.* 5. *nu.* 113.

CHAP. IX.

De ſocietez.

Expreſſe, ou.] Hæc alternativa ſtare debet pro co- Art. 1. pula: aliàs multa abſurda ſequerentur, ut dixi in conſuet. Pariſ.

Immeubles.] *Scilicet de mobilibus quibuſcumque*, & Ibid. des conqueſts faits durant icelle ſocieté ſeulement, *ſecus*, des precedens.

* *Avec deux conjoincts.*] Scilicet ab initio, vel ſcien- Art. 2. ter cum talibus, ſecus ſi poſtea alter ſociorum uxorem forte pauperem ducit.

CHAP. XI.

De donations faites entre vifs.

Et tenu en Fief.] Ergo ne peut eſtre ſaiſi par faute Art. 6. d'homme, ſi donator interim eſt in fide, quod eſt æquum: vide quæ dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 22. *quæſt.* 46.

Cauſe de mort ne autrem.] Hæc conſuetudo, & ſimiles hodie correctæ ſunt per conſtitutionem Franciſ. I. anno 1539. & Henrici II. anno 1549.

CHAP. XII.

De donation faite en mariage.

Ne revienſiſt.] Id eſt, *Sauf ſi cela ne montoit juſques* Art. 1. *à la legitime*, & ſic hæc conſuetudo loquitur, etiam in expreſſa, & conventa renunciatione etiam in contractu matrimonii facta etiam auctoribus parentibus, & ſolemniſſimè, & tamen vult tria. Primò quod non poteſt lædi legitima. Secundò quod ea læſa, non tenetur filius, vel filia recipere ſupplementum legitimæ, ſed poteſt venire ad ſolidam virilis patris ſuæ ſucceſſionem ac ſi non renunciaverit. Tertiò quod inſpicitur tempus mortis an minus habuerit legitima, & non tempus donationis & renunciationis: quia verba illa, *Ne revienſiſt*, ſunt extenſiva, & ſic habent tractum temporis uſque ad obitum, *l. filii mater ff. ad Senatuſcon. Tertul. l.* Quod etiam reducit ad diſpoſitionem juris communis *l. cum quæritur C. de inofficio teſta.*

Tenus rapporter.] Scilicet pro tempore prætérito, Art. 1. ſed bene à tempore obitus ejus de cujus ſucceſſione agitur.

CHAP. XIII.

De donations teſtamentaires, & pour cauſe de mort.

Peut donner.] Non dicit, *diſpoſer*. Et ſic non erat du- Art. 1. bitandum ne legato uſusfructus dimidiæ, *des propres*, quamvis judex Nemorcenſis malè reſtrinxerit ad quartam, & quintam. Ad hoc *l. ſenſimus C. de donatio.* Saltem debebat addi clauſula niſi hæres mallet quintam in feudis, vel quartam in cenſu in proprietatem dare, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 92.

Appartient aux Juges Laics.] Etiamſi teſtator eſſet Art. 3. Epiſcopus.

CHAP. XV.

Droicts de ſucceſſions.

Au degré de la perſonne.] Non dicit, *en la ligne*, & ſic Art. 1. non ſufficeret, *qu'ils ayent fait ſouche en la ligne dont eſt parent celuy qui vient ſucceder*: ſed requiritur quod ipſa perſona ſuccedere volens, ſit deſcendens de linea, vel gradu, *où il eſt fait ſouche*, *ainſi doit eſtre propre retrayable*. Idem de conſuetud. Aurelian. §. 251. idem de Pictavienſi. Aliàs etiam oſtendens, vel proximior ſuccedet, vel ulterius, ut etiam patet infrà eod. § 7.

Digitized by Google

Art. 3. *Qui y ont intereſt.*] Sed heres eorum qui conſenſerunt & poſteà præmorientur, ligantur pacto, & intellige conſenſum eorum qui ſint majores viginti quinque annis. Reliqua materia dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 149.

Art. 8. *Audit deffunt.*] Hoc juſtum & generaliter obſervandum, & quamvis in quibuſdam Conſuetudinibus contrarium reperiatur, hoc errore irrepſit, & corrigendum eſt, prout vetus iniqua Conſuetudo Meldunenſis, art. 101. tacitè correcta fuit per novam, art. 268. 269.

Art. 9. *Eſt queſtion.*] Hæc Conſuetudo juſtior eſt Pariſienſi, niſi in herediis in quibus Conſuet Pariſ. juſtior eſt.

CHAP. XVII.

De preſcriptions.

Art. 12. *Moindre de trente ans.*] Judicatum per Arreſtum Curiæ Pariſienſis, quòd hæc Conſuetudo non tollitur per Conſtitutionem latam anno 1539. *des trente & cinq ans*: & bene quia illa Conſtitutio valde odioſa eſt, ergo idem de ſimilibus Conſuetudinibus, puta Alverniæ.

CHAP. XX.

D'executions de Lettres obligatoires.

Art. 1. *Heritier apparent.*] Idem ſi ſit, ſed eſt minor viginti quinque annis indigens tutore vel curatore, ſine quo non poteſt eſſe heres, debet ergo apparere perſona legitima quæ poſſit ſe defendere. Unde ſufficit ſtatim quòd creatus eſt curator hereditati jacenti vel bonis.

Art. 4. *Meubles non enlevez.*] Id eſt, *non transportez*, etiamſi debitor, ut depoſitarius ea retinuerit, idem ſi tertius conſtituerit ſe depoſitarium, ſed ea reliquit debitori; hoc enim facit ſuo ipſius periculo.

Art. 11. *Le Iuge Laïc.*] Niſi aliàs ſæcularis eſſet competens ut ſi ſacerdos ille erat tutor minoris vel adminiſtrator; quamvis in cedula adjecerit, quod etiam proprio nomine promittit: hæc enim dependent ab officio ſæculari.

COUSTUMES GENERALES DU Bailliage & Prevoſté d'Orleans.

CHAP. I.

Des fiefs

Art. 14. OU à toûjours-mais] *Etiam mediante pecunia.* Ainſi a eſté jugé ſelon mon opinion, par Sentence du Bailly d'Orleans, du 5. Janvier 1542. entre Guillaume Durant Notaire d'Orleans, qui avoit baillé le domaine de ſon fief à cens & rentes, moyennant ſon argent excedant leſdits cens & rentes, d'une part: & Florent Bourgoüin ſeigneur de Cleves, qui avoit ſaiſi par faute d'homme, droits & devoirs, & demandoit le quint & requint, dont il fut debouté, & ſa ſaiſie declarée tortionnaire, luy condamné és depens de la cauſe, dommages & intereſts de la ſaiſie: ce qui fut confirmé par Arreſt, prononcé le 5. Fevrier, l'an 1543. Rapporteur Bermondet, & Preſidens Degoüy & Spifame.

Art. 10. *L'un ſur l'autre.*] Iſta ſunt intelligenda, ut ſcripſi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 7.

Art. 11. *Seigneur de fief.*] Ad ejus domicilium: & de hoc facto non eſt opus adire locum dominantem: facit not. per Bart. *in l. ſi finita. §. Iulianus, ff. de damn. infect. & in l. in illa, ff. de conſtit. pecu.*

Ibidem. *Foy & hommage.*] Quid ſi etiam dominus exigat formale juramentum fidelitatis? Reſpondeo: Vaſſallus non tenetur ultra formam Conſuetudinis, nec ad formas inſolitas: & nihil ad nos de Conſuetudinibus Longobardorum, de quibus *in uſib. feud.* ut dixi *in rub. de feud. in Conſuet. Pariſ. ad fi.*

Art. 20. *Payer aucuns frais.*] Et multò magis abſque aliqua ratione fructuum.

Art. 27. *En ſucceſſion de mere.*] Si utriuſque ſit heres. Idem Conſuetudo Dunenſis, eod. tit. §. 10. ſed non debet heri extenſio ad ſucceſſiones avi & aviæ, quia iſte §. exorbitat à regula communi Conſuetudinum.

Profit de rachat.] Hæc Conſuetudo iniqua eſt & reſtringenda, quando ab initio nulli omnino ſunt cuſtodes; duo enim copulativè requiruntur. 1. quòd ſit de gardia, ſecundò, quòd detur tutor extraneus ab initio, unde ſufficit matrem cuſtodem naturalem vel momento ſupervixiſſe. Idem ſi tutela matri decreta ſit, quia qualitas tutelæ non impedit jus & favorem cuſtodiæ. Et contra legem iniquam ſemper facienda eſt interpretatio. Bald. *in l. unic. C. de cadus. tollend. facit l. Salvius Ariſto, ff. de legat. præſtand.* Art. 32.

Caution deſſus-dite.] Salvo quòd primogenitus viginti annorum, *les acquite*, per §. præcedentem, qui debet generaliter accipi. Item fallit ſi mater vel avia nolit acceptare commodum, ſed rationem reddere ut protutrix, ad commodum filiorum vel nepotum. Art. 36.

Doivent rachat.] Iniqua Conſuetudo, ut in ſimili dixi de Conſuet. Pariſ. §. 32. fallit ergo primò ſi ſubeſt filius vel nepos viginti annorum, *qui les exempte*, ut ſuprà §. 35. & infrà §. 49. Art. 40.

En leur premier mariage.] Vide quæ dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 10. q. 8. *Idem Conſuet. Montis Argici, tit. 1.* §. 39. Et ſic primum matrimonium intelligitur illud ex quo contingit ſupereſſe liberos. Art. 48.

Entrer en foy.] Poteſt enim contingere quòd tempore mortis donantis, hæc filia erit vidua, & ſic nihil debebitur domino feudali. Art. 44.

Et convenable.] Aliàs non eſſet fructus capere, ſed depopulare; non pecus tondere, ſed deglutire, ut dicebat Tiberius, alioqui tyrannus immanis. Adde infrà, §. 81. Art. 71.

De cent ans.] Intellige domino feudi non poſſidente. Art. 80.

Profit de fief.] Præter fidem, infrà §. 103. & adhuc debet dari in provincia: ſecus ſi vendit. Art. 100.

CHAP. II.

Des cens & droits cenſuels.

Eſt eſtimé.] Not. quòd iſte §. loquitur quantum ad laudimia, & de redditibus, *de bail à heritage*, qui ſunt multò majoris pretii quàm pecunia conſtituti. Et etiam, ut ſimpliciter loquitur, de non redimibilibus: & ſic videtur inferri quòd redituum redimibilium pretium eſt longè vilius. Sed nihil loquitur, quia hic §. loquitur ſolùm quantùm ad taxanda laudimia, quæ ſunt jura lucrativa & odioſa. Et ſic in iſtis non attenditur præciſè labor verus & ſummus, ſed potiùs quod minimum eſt. Et ſic non infertur ad juſtum valorem reditus hujuſmodi in ſe, puta quando agitur de dividendo vel vendendo, quia tunc vera communis æſtimatio fieri debet. Art. 109.

CHAP. III.

De relevoiſons à plaiſir.

Remunerations des ſervices.] Et conſequenter etiam locus eſt retractui proximitatis: poſtquam enim officia ſacrificulorum pecunia æſtimantur, ſequitur quòd ſunt in commercio, & conſequenter prophana, & quantumvis ſuperſtitione tecta, quod etiam vidit antiquitas, ut in hac antiqua Conſuetudine. Art. 115.

Detenteurs.] Niſi conſtet de la cauſe ſpeciale, veu le bail au contraire. Art. 119.

A autre cens.] Scilicet propriè portant *directe*, ſed bene *à rente ou penſion*, quæ impropriè vocatur cenſus, ut dixi *in Conſuet. Pariſ. tit. 2. in rubr.* Art. 118.

CHAP. V.

De paſturages, herbages, &c.

Ledit heritage.] Sed per Conſuetudinem Laudunenſem, licet damnum paſſo hæc parva animalia ſibi ipſi applicare & jus ſibi dicere, ut ibi dixi. Adde Joannem Fabrum *in §. avium, & §. gallinarum, inſtit. de re diviſ.* Art. 154.

Digitized by Google

CHAP. VIII.

Comme enfans ſont faits à leurs droits, &c.

Art. 165. *Maximè.*] Hoc adverbium abundat, & ſic alioquin judicium nullum, quia etiam ipſe cuſtos vel bajulus, ſi eſt minor viginti quinque annis, indiget curatore in judiciis.

CHAP. IX.

De communité entre hommes & femmes mariez.

Art. 176. *Confiſcation.*] Et ſi præſupponit quòd omnes conquæſtus & mobilia confiſcentur ſalvis pactis matrimonialibus, qui eſt vetus error, quem Pariſiis, & alibi correxi.

CHAP. X.

De ſocieté.

Art. 182. *Hereditaire.*] Et ſic liberi omnes mediam tamquam unum caput, ſcilicet illi qui ſunt heredes defuncti, & non alii quorum partes ſuccedentibus accreſcunt, & inter ſe dividunt in capita, abſque jure primogenituræ, quoad quod capiunt jure hujus communionis continuatæ.

Art. 185. *Et hereditaires.*] Ergo non curatur ſi unus eorum eſt conjugatus, alter celebs.

Art. 187. *Sans diviſion.*] Ergo idem reſpectu obligati ſimpliciter, vel in ſolidum quoad ſe, ſalvo recurſu. Quid enim ad creditores, ſi tunc vel poſteà debitor habuit uxorem? Ad hoc *l. pacto debitorum, C. de pact.* Et ita reſpondi contra quoſdam Pragmaticos. Adde quæ dixi in *tract. commer. & uſur.* q. 38.

Art. 188. *Telle renontiation.*] Scilicet tacita, ſecreta vel occulta, per §. ſeq. aliàs impediretur libera facultas contrahendi matrimonium, quod eſſet injuſtum, *l. penult. C. pro ſocio.*

CHAP. XI.

Des ſervitudes reelles.

Art. 195. *Il peut.*] Hîc negativam expunxi cogente ratione, & ſtructura textus.

Art. 212. *D'iceux foſſez.*] Id eſt, præſumitur, talis eſſe juxta *not. in l. id quod poſt §. quod ff. de peric. & commodo rei venditæ*: quòd ſi æqualiter præſumitur æqualitas dominii. Alex. *conſil.* 54 *lib.* 5. & Bart. *in tract. Liberia.* & *not. in l. l. litteras. ff. de contrahend. empt. & vendit. in l. prædia. §. ult. ff. de fund. inſtru. & inſtrum. legat.* Angelus Aret. *in §. flumina, & §. ſeq. inſtit. de rerum diviſ.* Jaſon *in repet. l. quominus col.* 11. *ff. de fluminib.* Alexand. *conſil.* 120. ubi in Annot. dixi *l.* 2. *conſ.* 212. *lib.* 7.

CHAP. XII.

Des donations faites entre vifs.

Art. 216. *Selon raiſon.*] Hoc non ſolùm refertur ad legitimam juris, ſed etiam ad prærogativas Conſuetudinis, ut primogenituræ. Nec obſtat, infra §. ſeq. in fin. quia ibi fit relatio, non ſolùm ſecundùm jus ſcriptum, ſed etiam ſecundùm beneficium Conſuetudinis.

Art. 218. *De Cour laye.*] Et dummodo ſit facta ſub hoc territorio: ſecus ſi Pariſiis de terris ſitis Aureliis.

Art. 220. *Aucuns enfans.*] Ergo non poſſunt legare invicem, etiam in teſtamento communi, niſi tranſeat in formam actus inter vivos, ut §. ſeq.

Art. 222. *Mariage que ce ſoit.*] Quid ſi habebant filium moribundum, & faciunt donationem mutuam in caſum quo ille præmoritur ſine liberis, prout contigit, an valeat donatio? Reſpondeo quod ſic, quia concurrit jus commune & mens Conſuetudinis.

CHAP. XIV.

Des donations teſtamentaires, &c.

Eſcrit ou] Hæc alternativa quamvis repetita §. ſequenti, valde captioſa eſt, & videtur reſolvenda in copulam, ut quæ ſcriptura habeat datam, ſaltem omninò probandum erit de veritate ſcripturæ, & quod fuit facta animo teſtamenti completi lege, ſi lib. Panorm. de teſtamentis. Art. 227.

Aux gens d'Egliſe.] Iſte eſt vetus error, quo Epiſcopi jure papali trahebant omnia ad forum ſuum, ideò non obſtante errore prædicto, etiam Aureliis Judex ſæcularis cognoſcet de hac re, etiam inter ſacerdotes, privativè ad Judices Eccleſiaſticos. Art. 234.

CHAP. XV.

Des douaires.

Eſt perſonel.] Non ſolùm reſpectu mulieris, ſed etiam reſpectu filiorum ad quos non tranſit niſi expreſſim dictum ſit: tamen ſi conſtat in certa ſumma judicatum etiam per Arreſtum, quod non tenetur ſatiſdare viduæ. Art. 240.

Et s'il n'y a conqueſts.] Quid? *s'il n'y a conqueſts & meubles*; ſed vidua mavult habere quartam mobilium in perpetuum, quàm quartam acquiſitionum immobilium ad vitam? Certè videtur electio viduæ, quia ſi nihil fuiſſet acquiſitum, & omnia manſiſſent in mobilibus, multò plus caperet. Art. 241.

CHAP. XVI.

Des droits des ſucceſſions.

D'iceluy trépaſſé.] Sanè intelige *quant aux meubles & conqueſts immeubles*: ſecus de herediis text. §. 251. infra eod. & generalitas Conſuetudinum Galliæ. Art. 245.

Repreſentation.] Intellige de ſimplici repræſentatione: ſecus quando cum illâ concurrit duplicitas vinculi intra filios fratrum, ut ſuprà §. 245. Et notandum quòd qui ſemel conſéſerunt, non poſſunt ampliùs pœnitere, niſi eum de cujus ſucceſſione agitur, pœniteat. *l. ult. C. de pact.* Art. 249.

Les neveux & nieces.] Ergo filia repræſentat patrem, etiam contra patruos in jure primogenituræ, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 3. vel 4. Art. 250.

De ladite femme.] Intellige de mobilibus ubicumque ſitis, quia ſequuntur conſuetudinem loci in quo mulier habebat domicilium. Bald *in l. mercatores, C. de vectigal. & commiſſ.* ſed quoad immobilia quæſita, attendetur Conſuetudo loci in quo ſita ſunt. Art. 256.

Et poſterité.] Non ergo quibuſcumque, puta collateralibus à latere acquirentis: fac. infrà §. 276. 278. & ſi hæc Conſuetudo minus recedit à jure communi quàm Conſuetudo Pariſienſis §. 112. & Bleſenſis §. 153. Art. 263.

Aprés que la vigne eſt liée.] Non ſufficit eſſe ſepem legari; ſed ſi ſepta ſit, cenſetur mobile, quatenus eſt ligata, & non ultra. Jo. Igneus, qui tempore Ludovici XII. fuit Doctor actu regens in Iure civili, in Academia Pariſienſi, & Conſiliarius Mediolanenſis, & ſub Franciſco I. Præſes in Senatu Rothomagenſi: *in l.* 1. *§. ſervi appellatione, num.* 145. *cum* 2. *ſeq. ff. ad Syllanian. per l.* 1. *§. hæc verba. ff. quod quiſque juris.* Art. 270.

CHAP. XVII.

Des matieres de retrait lignager.

Frere ou ſœur.] Idem Conſuetudo *de Lorris* eodem Art. 278.

Digitized by Google

tit. Meldunonſ. Borbonienſ. *De la Marche*, Nivernenſ. eod. tit. Meldenſ. §. 88. Laudunenſ. Arverniæ, & major pars Conſuet.

Ibidem. *Souche & ligne.*] Idem infra §. 294. & Conſuet. Nivernenſ. eod. tit. Phil. Dec. *conſ.* 275. *num* 10.

Art. 281. *Ses parens.*] Etiam natis vel conceptis poſt acquiſitionem, etiamſi non ſint heredes, quia ſola qualitas ſanguinis attenditur.

Art. 290. *De limiter*] Id eſt *amplier*: lis cœpta Aureliis ubi reus & partes: Reus *appelle de la reception de veuë*, & diu fruſtratur actorem: tandem *és grands jours de Tours, l'an* 1547. *à la premiere cauſe plaidée par Amelot, l'appellant eſt condamné en l'amende*: & bene; tamen quia actor erat Advocatus Parlamenti, *le principal de la cauſe eſt renvoyé aux Requeſtes du Palais à Paris*, ubi reus cavillator ante conteſtationem *tend le giron*: deinde dicit quòd per viginti quatuor ſequentes horas actor eſt excluſus. Ego reſpondi quòd iſta eſt captio affectata, & terminum prorogandum Judicis arbitrio, prout in ſimili reo fugitivo in Prætorio Pariſienſi, qui in cauſa appellationis in hoc Senatu videns actorem abſentem, in Neuſtriam repente tetendit *le giron*: Senatus decrevit octiduum ad refundendum: & bene.

Ibidem. *Ledit temps limité.*] Judex Aurelianenſis juſſit [rembourſer dedans huitaine aprés que les parties auroient convenu du lieu, & à refonder les loyaux couſts dedans huitaine aprés.] Reſpondi malè judicatum, præſertim cùm actor domicilium haberet tribus leucis ab hac vrbe Aurelianenſi tantùm: tum Judex debet taxare tempus liquidum, videlicet trium vel octo dierum à Sententia, non autem non liquidum, ut hîc.

Art. 302. *Chet en retrait.*] Hoc non intelligitur de reditibus vulgaribus quæ loco ſunt uſurarum, quia eſſet iniquiſſimum, ut dixi *in tract. commerc. & uſurar. Latino & Gallico.* & *in Conſuet. Pariſ.* §. 57.

CHAP. XVIII.

Des Preſcriptions.

Art. 315. *Nourritures & inſtructions.*] Hæc recipiunt interpretationem æquitatis: contigit Aureliis filiam à matre expulſam in domum patrui ſe recepiſſe, à quo per biennium & ſemeſtre alita eſt ætatis 13. vel 14. annorum; poſtquàm nupſit, petit à patruo legatum ſibi factum ab avo: patruus voluit compenſare dicta alimenta, ſed condemnatus fuit ſalva actione ad alimenta: & bene, quia non erant liquida, ſed tamen ea petere poteſt, non obſtante lapſu biennii hujus Conſuetudinis, vel Conſtitutionum regiarum, quæ non excludunt æquitatem hujus caſus.

CHAP. XIX.

Des executions des louages ou rentes des maiſons.

Art. 327. *Des biens executez.*] Debet hîc eſſe dictio exceptiva, *ſinon*.

Art. 327. *Diverſes perſonnes.*] Pro diviſo; aliàs non eſſet dubium.

CHAP. XX.

De criées & ſubhaſtations.

Art. 343. *A ſon regard.*] Car chacun des oppoſans ſe peut faire ſubroger en ſon lieu, & le contraindre de luy bailler les exploits, en luy payant les frais d'iceux.

CHAP. XXI.

Des executions faites par Lettres obligatoires, &c.

Art. 349. *Toutes executions.*] Non connuës; car il faut adjourner l'heritier, pour voir declarer executoire, *ut not. in c. quia ex de judic.* ſed executio inchoata tranſit in heredem, qu'il ſuffit adjourner pour reprendre ou delaiſſer le procez, ſi le deffunt eſtoit oppoſant.

Quel qu'il ſoit.] Etiam ſacerdos, ceſſante privilegio fori, ut in depoſito prærogato. Art. 353.

Quinquennion & ceſſion.] Etiamſi ipſe debitor ſe conſtituiſſet *acheteur de biens*: unde cùm per Sententiam] du Prevoſt, confirmée par le Bailly d'Orleans, *excluſus fuiſſet* de ſes Lettres royaux de repit à un an, *& appellaſſet ad Senatum*, fut dit: bien jugé, mal appellé, & l'amendera; le Mardy 16. Septembre, *poſt prandium*, és Grands-Jours de Moulins, *me præſente.*] Ibidem.

Qu'il y ait debitis.] Sic vocant Pragmatici vulgares Litteras ſub ſigillo Cancellariæ commiſſionis generalis: Ergo idem *des Lettres royaux de committimus; car elles valent autant & plus que le debitis.* Art. 360.

CHAP. XXIII.

Autres Couſtumes outre les chapitres precedens, qui ſont additions baillées par les Eſchevins de ladite ville d'Orleans.

D'Orleans.] Et approuvées comme Couſtumes, à la fin du procez verbal.

Dix livres tournois.] Scilicet more veteri, tandem ad rationem duodecimæ tantùm conceditur, ut dixi *in tract. commerc. & uſurar. q.* 10. Art. 376.

Veuë à l'œil.] Id eſt in bivia vel loco publico.

Peut eſtre entiercée.] Id eſt, *ſequeſtrée & miſe* in tertiam manum: de quo Jo. Imbert. *in inſtit. forenſ. pag.* 23. *Latina. & fol.* 37. *Gallica.* Art. 379. Ibidem.

TOME II.

COUSTUMES DU DUCHE' ET Bailliage de Touraine, &c.

CHAPITRE I.

De baſſe Iuſtice, autrement dit baſſe voirie.

L*Adite cauſe ſera devolue.*] Ad hæc quæ ſcripſi *in Conſuet. Pariſ.* § *gl.* 3. *num.* 8. *& gl.* 4. *q.* 2. *num.* 14. *& §.* 3. *q.* 47. in fin. gloſſ. Panormitani Feli. c. *caterùm de judici. Panorm. in c. verum num.* 16. *de for. compet.* Thoma Grammat. *Voto* 28. Art. 1.

Commiſſion generale.] C'eſt icy un erreur provenu de cupidité d'augmenter les Greffes, comme l'ay prouvé ſur la Couſtume de Paris, 51. 52. gl. num. 109. & autres ſuivans. Art. 10.

Les cauſes d'icelle.] Il ſuffit que cela ſoit declaré en l'exploit. Ibidem.

Foy & hommage.] Ad hæc quæ dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 1. *gl.* 4. *q.* 3. Art. 22.

Domanier.] Secùs, *ſi par faute d'homme*, quia tunc in æternum non præſcribit, ut ſcripſi *in Conſuetud. Pariſienſi*, §. *gloſ.* 4. *n.* 2. *&* §. 7. *n.* 9. *aliàs in novis*, *n.* 11. Art. 23.

En l'informant deuëment.] Sufficit quaſi parentelæ, Saly. *l. non epiſtolis in fin C. de probat. gl. ult. in l.* 2. *c. quorum bonor. Alex. conſ.* 51. *num.* 2. ubi in annot. dixi *lib.* 1. *conſ.* 90. *num.* 10. *lib.* 6. *conſ.* 88. *num.* 10. *lib.* 7. Phil. Dec. *conſ.* 54. ubi in annot. dixi. And. Alciat. *in Tract. de præſumpt. præſumpt.* 3. facit Socin. *conſ.* 89. *col.* 3. *lib.* 1. Art. 32.

Seigneur du fief.] Habens latifundium: ſecùs ſi non haberet domanium, vel valde modicum. Art. 37.

De moyenne Iuſtice appellée la grande voyrie.

Meubles du decedé.] Intellige *de ſon domicilier & ſubjet*, adhuc hæc Conſuetudo tam brevi tempore, ut §. ſeq. non debet præjudicare heredibus non ſubditis hujus Conſuetudinis. Art. 44.

Digitized by Google

Des droits de Seigneur-Chaſtelain, non ayant droit de Comté, &c.

Art. 67. *Retraits & preſts d'eau.*] A ce qu'ils ne ſe puiſſent plus reſtraindre : *aliàs*, les robes qu'on en feroit, ſeroient inutiles.

Des droits de Baronnie.

Art. 72. *Moyenne & baſſe.*] In iſtis quæ non ſolum per errorem emerſerunt ; ſed etiam ſunt contra jus Regis & bonum publicum, non valet Conſuetudo, & certum eſt poſt Edictum Regis Caroli, §. de optand. quòd hæc Conſuetudo eſt abolita.

Des hommages & offres qui ſe doivent faire par le vaſſal à ſon ſeigneur.

Art. 109. *Ledit ſeigneur peut lever.*] Sed utrùm *ſans ſaiſie*, præcedente. Vidi ante 20. annos quæſtionem de facto in Auditorio Libellorum ſupplicum Palatii, vaſſallus in iſtis propriis terminis negabat ſe debere fructus ; *car il n'avoit eſté ſaiſi.* D. Johannes *Prevoſt*, Præſes dicti Auditorii me conſuluit, & argumentabatur per hunc textum conformem veteri Conſuetudini §. 1. hoc tit. fructus deberi ex ſola negligentia, de qua hîc, *ſans ſaiſie actuelle.* Ego verò dicebam hoc iniquum & odioſum contra circumvicinas Conſuetud. Tandem ei perſuaſi per textum in §. 19. in veteri Conſuet. tit. 1. ubi fit mentio de prehenſione actuali ex defectu hominis, antequam fiat mentio de commiſſo fructuum. Ille textus nunc apertiùs habetur *ſup.* 21. 22. per quos hîc §. debet modificari. Plus dicebam quòd etiam ceſſantibus dictis §§. hæc verba textus: *Ledit ſeigneur pourra lever à ſon profit*, ſunt facultatis pœnalis : & ſic dominus debet priùs declarare ſuam voluntatem ſuper commiſſo fructuum, & illam ſignificare : quæ ſignificatio non trahitur retrò, quemadmodum in emphyteoſi dominus debet priùs declarare ſuam voluntatem ſuper commiſſo dominii utilis, ut latè dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 30. *n.* 106. Quibus adde Alexand. *conſ.* 173. *col. ult. lib.* 2. Jo. Rymin. *in l. ult. col.* 4. *C. de pact.* Et ita ſecundùm conſilium meum fuit judicatum. Tunc enim, & ante triginta annos, etiā primores Senatus Præſides & Judices provinciarum, antequam multiplicata eſſet turpis, & pernicioſa nundinatio Officiorum judicaturæ, ſolebant me conſulere in Sententiis à ſe ferendis : quod poſteà non potuerunt, & deſierunt, alligati quæſtuariis indoctis, ut ſæpe ad me queſti ſunt. Adde ſup. §. 20. ubi Conſuetudo vult prehenſionem probè ſignificari, antequam habeat effectum : quod eſt generale, ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 1. *gloſſ.* 4. *num.* 2. & §. 19. *num.* 1. *in fine.*

Art. 112. *Hommage.*] Et aprés ſaiſie ſignifiée, comme j'ay dit en l'Annotation precedente.

De rachats & rentes.

Art. 132. *Hommagée.*] Id eſt, non obſtante quòd uxor jam feciſſet fidem & homagium.

Art. 141. *Pour la nouvelle foy.*] L'Abbé de Bourgeuil tient une Baronnie en Touraine ; le Commiſſaire du Roy la ſaiſit, & autres fiefs. L'Abbé ſe preſenta & fut receu en foy & hommage, à la charge qu'il payeroit rachat : neantmoins depuis il ſe fait recevoir en foy & hommage en la Chambre des Comptes, dont il a mainlevée, & cela fait, ſe fait rendre cōpte & payer par ſon fermier, qui eſtoit Commiſſaire ? *Reſpondi quod hæc calliditas vulpina ei non prodeſt*, & que la premiere ſaiſie tient par faute de rachat. D*ie Lunæ 27. Iulii anno* 1551. *dum cauſa ageretur in Senatu*, Dupuys *pro Abbate dicebat*, qu'il eſtoit amorty, le ſeul hommage reſervé. Mais quand ainſi feroit, il auroit perdu cette immunité de rachapt, pour ne s'eſtre opposé à la reduction de l'ancienne Couſtume, ſemblable à cét article, qui eſt l'article 10. ſous le titre d'ancienne. Ad hoc Ang. *in l.* 1. §. 1. *ff. quando appel. ſit.* fut mis au Conſeil.

De retraits.

Art. 138. *Ou joüyſſance réelle.*] Idem dico ſi poſteà tamen antequam proximus veniat venditor, quoquomodo recuperaverit, ſive redemptione voluntaria, ſive permutatione, ſive ex donato, declarando per recuperatorem, quòd vult rem tenere, ut in ſua antiqua linea, non ut conqueſtum novum.

Art. 159. *De ladite vendition.*] Hunc caſum de facto habui è Turonis : heredes uxoris concordaverunt cum viro relicto, ut haberet uſumfructum domus conſtante matrimonio quæſitæ, ſcilicet reliquæ dimidiæ, poſteà vendiderunt ei proprietatem dimidiæ domus, emptor coram Notario & duobus teſtibus capit poſſeſſionem, tamen proximi ignorant, quia putant virum ut fructuarium poſſidere, poſt cujus obitum veniunt infra annum ad retractum dimidiæ ei venditæ. Practici Turoniæ dicebant non eſſe locum retractui, & quòd hic §. qui eſt 4. hoc tit. in veteri Conſuet. & pro forma. Ego verò reſpondi quòd eſt factus favore proximorum, ergo contra eos non debet retorqueri. *l. nulla æquitas ff. de leg.* Ergo non ſufficit poſſeſſio capta coram duobus vicinis ementis. ſi ob id non exiit in notitiam publicam. Tum illi erant vicini ementis : Conſuetudo verò potiùs loquitur de vicinis venditoris & poſſeſſoris. Tum hæc Conſuetudo ſymboliſat cum Conſuetud. Cenomanenſi, quæ requirit poſſeſſionem notam.

Art. 161. *Selon les ſucceſſions.*] Unde per Arreſtum prolatum ſolemniter in purpura, per Præſidem Antonium Minardum, die Lunæ ſeptima Septembris, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo quinto, retractus integer totius fundi fuit adjudicatus ſoli primogenito, quia per hanc Conſuetudinem ſucceſſit in totum.

Art. 171. *L'acheteur.*] L'acheteur ſous forme de permutation *affirmat ſe non emiſſe, ſed permutaſſe* : aprés monitions par cenſures, revelations, & enqueſtes : la fraude découverte, *reus* acquieſce, le demandeur *non vult, ſed petit commiſſum fundi & pretii.* Par Sentence des Preſidiaux y eſt condamné. Appel. D. Canaye pour l'appellant *obtinuit, quaſi pœnitere liceat uſque ad ſententiam ; ſed hoc eſt contra Conſuetudinem. Ibi* aprés conteſtation. *Ergo* l'Arreſt fut fondé *non ſuper jure, ſed ſuper odio* des Preſidiaux auſquels n'appartient de juger de l'interpretation des Couſtumes.] Et ſic non debet trahi in conſequentiam : ſed ſervanda eſt Conſuetudo.

Art. 180. *Le ſeigneur de fief.*] Hoc factum eſt favore debitorum, ut emptores alliciantur ad pluris licitandum, ut liberiùs à lite vera diſcedatur.

De preſcriptions.

Art. 208. *Poſſedé par cinq ans.*] Adde infrà in Conſuetudine Andenſi parte 15. §. 487. 491. & in Conſuetudine Cenoman. ç. 479. 490.

Ibidem. *De ladite rente.*] Quid *en partage.* Ego repeto talem reditum fundiarium, quia datur ſeu ceditur fundus pro hoc reditu & ad onus ejus : verum eſt quod non totus fundus, ſed pars tantùm *l.* Celſus, *ff. de uſucap.* Tamen ex quo hoc fit ab initio, in ipſa traditione fundi ſatis eſt, & totus fundus eſt hypothecatus, & cenſetur reditus fundiarius. Secùs ſi pro ſecuritate reditus fundiarii alius fundus hypothecatur, quia quinque annis percipitur ſub his conditionibus, licet durum ſit.

Des choſes reputées meubles ou immeubles.

Art. 221. *Eſtant en batteau.*] Intellige ex mera facultate : ſecùs ſi jure ſervitutis perpetuæ, quia tunc eſt aliquid immobile, ut alibi dixi.

Art. 222. *Moulin pendant.*] Scilicet ab ædificio ſito in ripa, vel ab ædificio ſito ſuper aqua.

De donations.

Art, 238. *Le patrimoine.*] Adde Conſuetudinem Pictavienſem, §. 190. in veteri, & §. 112. 123. in nova, & Engoliſmenſem §. 49. Cenomanenſem §. 1. 2. Andenſem §. 327.

Des ſucceſſions entre Nobles, fors en Baronnie.

Art. 268. *Prenant leſdits meubles*] *In vim* de la Couſtume, ou par contract relatif à la Couſtume, *ſecùs ſi caperet per merum contractum*, comme par pluſieurs tourbes. Cette maniere d'uſer a eſté prouvée par Yſabeau Chabot, veuve de feu Meſſire Jacques Croſſay, contre François Fandettes, curateur de Charles Turpin, & ladite veuve par Arreſt abſoute d'acquiter les debtes.

De ſucceſſions de gens roturiers ou couſtumiers.

Art, 297. *De bourſe couſtumiere.*] Id eſt, *acquis par un roturier*, & ſine pecunia; ſed permutatione antiqui feudi.

Art. 310. *Les pere & mere.*] Vel alter eorum, idem de quovis aſcendente.

Couſtume locale.

Art. 369. *Meſlé enſemble.*] Hæc Conſuetudo malè dicitur localis, quia eſt generalis ubique, ut dixi *in Conſuetudin. Pariſien.* §. 1. *gloſſ.* 5. *q.* 1. *num.* 45.

COUSTUMES GENERALES DU Pays & Duché d'Anjou, contenant ſeize parties.

PARTIE PREMIERE.

De moyenne Iuſtice, laquelle moyenne Iuſtice, Grand-Voyer, & Iuſtice à ſang eſt tout un.

Art. 41, B*Aſtards & aubins.*] Albinatus non eſt mera incapacitas, nec mera indignitas, ſed potiùs impedimentũ & occupatio quæ fit per Regem, deficientibus heredibus in regno ſuo. Quod eſt intelligendum ubi Rex habet ſolus juriſdictionem, vel ubi inferiores dominum negligunt, quia ſecundùm antiquum uſum Francorum, ut vidi in antiquis chartis, & proceſſus verbalis hujus Conſuetudinis ſatis teſtatur, Domini locorum habentes merum imperium, quod altam juſtitiam vocant, etiam alioquin ſimplices Caſtellani habent jus occupandi bona vacantia, ſive eorum qui non poſſunt habere heredes, ut ſpurii carentes filiis legitimis, vel legitimi qui moriuntur ſine agnatis & cognatis: vel ſi habeant, tamen ſunt exteri, nec habiles ad ſuccedendum in hoc regno, ut cognati eorum qui vocantur albini, id eſt peregrini. Sed nuper memoria noſtra quæſtuarii fiſcales, jura dominor. contra veterem Conſuet. reſtringere ceperunt in ſucceſſionibus peregrinorum quos albinos, id eſt alibi natos vocant: & habuerunt multos emptitios Judices propitios. Deinde, ut vidi, cœperunt ſenſim reſtringere jura dominorum ſuccedendi ſpuriis, niſi tribus concurrentibus: quamvis, etiam noſtra memoria, & ab omni Francorum ævo tenerent in ſuo territorio jus ſuccedendi in omnibus bonis, quoquo modo vacantibus, & ea, manu injecta, occupandi tanquam per obitum ſaiſiti; ad onus teſtamenti validi per defunctum facti, traditione petenda à domino, ut ab herede. Secùs de bonis de facto in alium tranſlatis per defunctum, quorum dominus non eſt ſaiſitus, nec poteſt prehenſione uti, contra tertium qui poſſet juſtè appellari, ſed habet omnes actiones reſcindentes & reſciſorias, quas verus heres habet.

Des ſeigneurs Barons.

Suzeraineté.] Hoc eſt iniquum, ut etiam tangitur infrà in proceſſu verbali, & hodie correctum, ut dixi ſup. in Conſuet. Cenomanenſi, §. 71. Art. 64.

LA SECONDE PARTIE.

Ne peut octroyer.] Scilicet de iis quæ ſunt meræ gratiæ, ſecùs de iis quæ ſunt juſtitiæ, id eſt juris communis, quamvis fiſcales regii conentur omnia ad ſuum forum trahere, ut nuper Papales ad ſuam tractinacem prætextu juramenti, vel quavis colorata tantùm occaſione. Art. 80.

LA TIERCE PARTIE.

Sans authorité de juſtice.] Ergo ſumptibus minorum. Quid enim ad debitorem ſeu redimentem? Sed tamen ipſo jure valet & tenet redemptio privatim facta, nec ſupereſt niſi periculum pecuniarum, ſi malè ſint vel periculosè ſolutæ culpa redimentis, qui non caruit, juxta conſilium *l. aut Prætor. ff. de minoribus.* de ſolutione facienda minori. Art. 91.

Pluſieurs coheritiers.] *Etiam* l'un des puiſnez qui n'a qu'en bien fait: *ad hoc infrà*, §. 126. 232. 266. Art. 100.

De ſoy preſenter au lieu.] Niſi alibi dominum congruè inveniat. Art. 109.

Rachat y appartient.] Quo caſu non debet offerri ſub conditione, *s'il eſt deû*, ſed ut purè; tamen poteſt addi: *tel qu'il eſt deu par la Couſtume du lieu*, & valet ſine ulteriori ſignificatione quam Conſuetudo non requirit, & ſi requireret, ut Pariſiis, ſi dominus priùs elegit *le rachat de l'année*, ut poteſt, ſufficit conſentire & offerre quòd illud capiat, nec ampliùs requiritur ſpecificatio aliarum ſpecierum *de rachat.* Ibidem.

LA SIXIE'ME PARTIE.

Aucune choſe dudit fief.] Id eſt omnes ſubvaſſalli. Art. 198.

Duquel a eſté conſommé.] Ergo ſtatim à dicta alienatione, ſine alia declaratione. Ibidem.

L'emolument depuis.] Ergo non opus eſt aliqua ſententia. Ibidem.

Que preſcription.] Scilicet pro juribus futuri temporis, & particularibus. Art. 204.

Ladite conſolidation.] Vaſſallus vendidit paulò ultra trientem feudi, creditor facit ſubhaſtari: dominus feudi vaſſallum perſequitur *en deſpié de foy*: creditor emit jus vaſſalli, & jam habet ultra beſſem? Reſponde quod poteſt ſe facere ſubrogari in proceſſu ſubhaſtationis, loco vaſſalli proprietarii, faciendo alium ſubrogari loco ſui, ad proſecutionem ſubhaſtationum. Prætereà poteſt reſumere proceſſum *de deſpié de fief* contra dominum feudi, ſeque tueri pro futuro tempore, quia jam feudum habet ſtatum integrum, ſed debet ei ſolvere laudimia. Art. 205.

Chet en action.] Id eſt non poteſt peti niſi via actionis, ut ſequitur. Art. 206.

LA SEPTIE'ME PARTIE.

En chacun Bailliage ou Seneſchauſſée.] Id eſt, in diverſis & diſtinctis provinciis, non autem in eadem provincia, in ſingulis localibus ſedibus ſeu præfecturis ejuſdem provinciæ, quod eſſet nimis durum, nec eſt de mente Conſuetudinis, ut dixi *in Conſuetud. Pariſienſ.* §. 8. Art. 223.

Pour l'aiſné.] Ergo neceſſe eſt quòd etiamſi ſint omnes in pari gradu, tamen venient in ſtirpes & non in capita: nec eſt vera opinio Zaſii in novis intellect. ut ſuo loco dixi. Art, 224.

Le lignage.] Et ſic in infinitum: cujus ſub hac & ſimilibus, puta harmonica Conſuetudine, ratio ſpecialis Art, 225.

eſt; quia ſecundogeniti excluduntur à toto: & ſic juſtum eſt ut in infinitum repræſentent: ut quandocumque via aperiatur, redeant.

Art. 229. *Iſſuë de leurs corps.*] Hîc ſubaudiendum eſt, *lors leſ.* &c.

Art. 234. *Et aprés l'an.*] Scilicet à die turbationis, ne nimiùm corrigatur jus commune.

Art. 241. *Mariée & emparagée.*] Non ſignificat *partagée*; ſed *mariée à ſon pareil en nobleſſe & maiſon.* Idem ferè eſt ſtatutum in civitate Tarviſii in Italia, ut teſtatur Lud. Roman. conſ. 134.

Ibidem. *D'ayeul ne d'ayeule tant.*] Id eſt, quandiu: ſcilicet ut in perpetuum ſit inhabilis, & amittat illas quandiu ſunt maſculi ſuccedentes, ad quas non poſſunt redire; etiamſi maſculi quibus ceſſerunt, poſteà deficiant ſine liberis; ſed in ſucceſſionibus poſteà obvenientibus eſt habilis. Idem in bonis ſitis in aliis locis ubi eſt ſimilis Conſuetudo, ut patet per Arreſtum *de la Plaſtriere, ſeigneur de Bourdieu, domicilié en Bourbonnois*, filia excluſa per totum, etiam ex Conſuetudine Borbonienſi, §. 35. Sed ſi domicilium eſſet *en Anjou*: filia abſque enuntiatione expreſſa non ſit inhabilis, niſi inter nobiles, ut hîc.

Ibidem. *Succeſſions collaterales.*] Niſi is quoque renuntiaverit conſenſu eorumdem collateralium, quia tunc ſit inhabilis, *l. ult. C. de pact.* niſi ab illis vocetur in Conſuet. Arverniæ, eod. tit. §. 25.

Art. 245. *A quelque perſonne que ce ſoit.*] Scilicet de bonis tunc præſentibus. Idem de Conſuet. Cenoman. §. 258. ſed quid ſi erant unus filius & una filia, quæ poſtquàm nupta, etiam expreſsè, quædam tacitè renuntiavit: filius eſt *marié comme aiſné*, an poſſit filia revocari per patrem ad ſucceſſionem, ut habeat trientem, videtur quòd non inſpecto ſtatu temporis matrimonii filii, quo filia nondum erat rehabilitata ad ſucceſſionem. Contrarium dixi, videlicet, *qu'elle n'a peu eſtre rappellée*, etiam poſt nuptias illas fratris, quia *tel rappel*, trahitur retrò, prout erat perpetuæ facultatis; ſicut enim expreſſa renuntiatio non impedit filiam iterùm vocari, ut dixi in Conſuet. Borbon. §. 305. in commentario: Ita multominùs tacita renuntiatio hoc impedit: tum parentes novæ nurus bene ſciebant filiam illam poſſe revocari ad ſucceſſionem, & ſic non fuerunt decepti, ut dixi *in tract. de revoc. donation.*

Art. 246. *Eſtre aliené.*] Scilicet de paucis acquiſitis ſimpliciter, & de veteri tertia.

Ibidem. *De ce qu'eſt demeuré.*] Non tamen ſequitur quòd tunc poſſit tertiam partem præſentium alienare in fraudem primogeniti.

Art. 248. *Survécu leurdit pere.*] Idem in Conſuet. Cenomanenſi §. 266. nec eſt ratio, niſi quod non collocantur ibi abſque ſumptu vel reditu diminuente ſucceſſionem, & ſic clauſula ſequens generaliter locum habere debet, quando nihil datum eſt tali filio vel filiæ, qui tunc pro merè præmortuis habentur.

Art. 249. *Succeſſions écheuës.*] Quemadmodum dicitur de reliquis ejus bonis, quia non fit tacita dedicatio in hoc regno, nec recepta eſt *Authentica ingreſſi, cap. de ſacroſanct. Eccleſ.* ut ibi tradit Joan. Faber, ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 152.

Art. 261. *Il ne rapportera pas.*] Elegit ergo, & ſic fortiùs inter nobiles eliget, quia minor eſt prohibitio *d'advantager* inter nobiles, & jus commune dat electionem minùs capiendi. *l. 1. §. jubet autem, verſ. ſed & ſi tantum ff. de col. bonor.* Jaſ. *l. 2. §. mutui. datio. col. ult. de ſi cert. pet.* Lud. Roman. *in l. ſi donatione, c. de collat.* & ibi Philip. Dec. *in fin.* ut in Annot. dixi.

Art. 268. *Deux lignes*] Pater erat opponens [à la complainte formée par l'oncle maternel: le pere fut maintenu en l'uſufruit ſeulement, dont il appella *à minima,*] dicens quòd non à parentibus aliis paternis debebat habere totum paternum contra extraneum remotiorem; Reſpondi patrem fovere juſtam cauſam, cùm etiam jure communi ſua intentio nitatur.

La ligne defaillant.] Hæc Conſuetudo iniqua eſt, & per errorem emerſit, eodemque errore non fuit impugnata; interim tamen ſtat, donec in generali ſtatuum conſeſſu corrigatur: quia etiam regium fiſcum excludunt quicumque cognati, ut dixi *in Conſuetud. Pariſ.* §. 147. Ibidem.

Autre poſſeſſeur.] Intellige de extraneo, vel herede alterius lineæ: ſecùs de conſorte ejuſdem lineæ, & vero coherede: quia coheres non cenſetur turbare, ſed jure communi uti. *l. duos fratres*: & ibi Bal. *ff. de acquir. vel omit. hered.* Paul. Jaſ. Phil. Deciſ. *l. 1. in ff. C. qui teſt. facer. poſſ.* & poſſeſſio unius conſervat poſſeſſionem aliorum conſortium. Paul. *conſ. 54. lib. 1.* ad hoc *l. merito, ff. pro ſoc.* & quæ dixi *in Conſuetud. Pariſienſ.* §. 146. Art. 271.

Sera venu à ſon âge.] Hoc practicant tam contra coheredem, quàm contra tertium emptorem à coherede. Ibid.

Eſt cy-devant.] Et ad hoc hæc Conſuetudo reſtringitur, ut procedat in quæſitis in eadem provincia, vel ſimilis Conſuetudinis: ut quando inter non nobiles alterum prædium *eſtoit en tierce foy*, & non alterum, & ſic ad differentiam conquæſtuum, qui dividuntur viritim pro prima vice; ſecùs ergo ſi permutetur cum prædio ſito Senonis vel alibi, quia tunc bene ſortietur qualitatem generalem heredii lineæ prædii compermutati, ut generaliter volunt Conſuetudines, ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 279. Sed non quoad ſpecialia hujus Conſuetudinis localis. Unde cùm quidam permutaſſet *ſon fief en roture ſous cette Couſtume, ſes heritiers* pro prima vice *le partagerent comme fief*, & benè. Secundi heredes volunt idem facere & malè, quia *roture*: non obſtat Conſuetudo, quia reſpicit paterna paternis, & ſic qualitatem extrinſecam, *pour eſtre propre ou conqueſt, & paternel ou maternel, & de telle ligne*, ſed non qualitatem, *pour faire que fief ſoit roture*: quia hæ qualitates primò ſunt intrinſecæ, ſecundò dependent à tertii poteſtate, tertiò ſunt feuda Andibus moventia à Turonenſ. vel Britonibus, vel Pictavenſibus, qui non ſunt ſubditi huic Conſuetudini. Non obſtat Conſuetudo *du Mans*, §. 290. Quia ut poſſit facere interpretationem Conſuetudinis Andium, quia utraque provincia fuit olim ſub eodem domino, & eadem Conſuetudine. Tamen effectus ille extraordinarius conſumptus fuit *au premier partage*, nec debet trahi in conſequentiam. Art. 273.

LA NEUFIE'ME PARTIE.

Les enfans mineurs.] Et prioris matrimonii defuncti. Art. 283.

Et ce.] Scilicet iſtud ultimum quòd heredes non tenentur, quandiu durat uſuſfructus ſuperſtitis. Ita etiam obſervatur Pariſiis, & generaliter. Art. 294.

Entre ledit mary & ſa femme.] Idem generaliter, etiam Pariſiis ſervandum puto; idem ſi recepta pecunia, quam conſtat ad augmentum communitatis impenſam: ſecùs ſi in ludo aut inutiliter diſſipata ſit. Art. 296.

LA DIXIEME PARTIE.

Don de meuble & doüaire.] Sed quid? Quidam [outre le doüaire donne cinq cens eſcus, *deinde* tous ſes meubles *uxori*? *Quidam dicebant* que c'eſt une dette, & qu'il la faut payer ſur le reſte des immeubles: *Ego contra*, que c'eſt une dette limitée, que la Couſtume a voulu, que les immeubles viennent francs horſmis le doüaire. Ergo l'heritier des immeubles, aprés le doüaire, qui eſt le tiers, *liberas ædes habet* contre la veuve, & ne luy doit rien,] nec in ſubſidium quidem, quod eſt clarum, quando unus eſt heres mobilium, & filius remotus heres immobilium: ſed idem in eadem perſona, quia eſt debitum limitatum ſuper mobilibus tantùm capiendum: & Conſuetudo ita reſtringere Art. 310.

Digitized by Google

voluit. *Autrement il n'euſt donné ſi grand doüaire ſur les immeubles.*

Art. 313. *Autres detenteurs.*] Pourveu qu'il apparoiſſe qu'ils ſont acquis de l'heritier ou du mary depuis le mariage : combien qu'ils n'ayent acquis à ladite charge. Et eſt cela ſans doute, attendu cette Couſtume; mais à Chaalons & Vermandois, où il n'y a telle Couſtume, j'ay fait dire par Arreſt ſur le champ, moy plaidant pour la veuve, combien que la cauſe euſt eſté par les plus grands du Palais abandonnée, que la Sentence proviſionale du doüaire ſeroit executoire contre le tiers acquereur, qui fut condamné és depens : & le Preſident *Bertrandi*, lors premier Preſident.

Art. 316. *Quand l'heritiere.*] Id eſt, *la proprietaireſſe.* Idem quandò aliàs ex facto vel mutatione contingente ex parte proprietarii, contingit relevium deberi, ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 22. *q.* 48.

L'onziéme partie.

Art. 321. *Donner ſeulement à l'un.* Qui tunc tenetur reliquis ſecundogenitis parte uſusfructus eorum.

Ibidem. *Peut donner à ſa femme.*] Non tamen econtrà niſi ambo reciprocè, ut infrà §. 325. 326. 328.

Ibidem. *Pour en jouyr par uſufruit.*] Non tam permittitur in extraneum, quàm in unum ex liberis : qui eſt in cauſa prima ſucceſſionis, nec alii permittitur in perpetuum, niſi liberis deficientibus.

Art. 322. *Tel don ſera eſteint & annulé.*] An ergo donator ſtatim poſſit repetere ? Quidam dicebant quòd ſic. Ego verò contrà, quia iſta Conſuetudo tantùm reſpicit effectum ſucceſſionis & diviſionis faciendæ poſt obitum donatoris. Tum donatarius ille poteſt abſtinere ab hereditate, & ſic donationem retinet, vel potuit alienare, deinde mori ſine liberis, vel cum liberis, qui renuntiant hereditati donatoris; non enim revocatur donatio niſi donatarius, vel ſuus ræpreſentans vellet ſuccedere. Hæc eſt mens Conſuetudinis.

Art. 324. *Ne peut donner.*] Etiam extraneis; ſed nec ad pias quidem cauſas.

Art. 325. *Faire mutuelle.*] Non ergo ſeorſim, etiamſi alter alteri donaret, ſed ſeparatim, & non mutua contemplatione.

Art. 332. *Fut validé de foy & ferment.*] Et aliis clauſulis conſuetis; quia ex quo facta eſt in mutuo teſtamento, cenſetur facta ut ultima voluntas, & pars teſtamenti.

Art. 337. *Ou meilleure que de l'autre.*] Non dicit etiamſi ſit heres; ſed videtur intelligi per §. 3. 4. ſuprà eod. ne hic ſuperfluat.

Art. 341. *La poſſeſſion.*] Non dicit *réelle & actuelle*, ut infrà, §. 45. ubi eſt caſus magis odioſus, *l.* 1 *& per tot c. de naturalibus & legitimis liberis*; ideò ibi non ſufficit poſſeſſio per actum fictum precarii conſtituti, vel retentionem uſusfructus, quæ tamen hìc ſufficit.

La quinziéme partie.

Art. 349. *Dedans l'an.*] Scilicet infra annum, *du delaiſſement actuel fait audit premier faux retrayant.*

Art. 356. *Par ſimple faculté*] Id eſt, liberam datam accipienti ad ſuam libertatem, ut non teneatur redimere.

Ibidem. *Et paction d'amortir.*] Id eſt, ut accipiens teneatur redimere, & pretium numerare : hoc caſu ſtatim locus eſt retractui : priori verò caſu demum poſt redemptionem, ut inf. §. 358.

Art. 360. *Par ladite tranſaction.*] *l. nulli. ff. de tranſact. l. ſi pro fundo. C. eod. tit.* quod verum eſt ex forma contractus : ſed ſi velit actor in ſe aſſumere onus probandi : quod verum jus competebat actori, qui accepta pecunia renuntiavit, tunc aliud eſt, ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 22. *q.* 21.

Art. 382. *Sont aſſiſes.*] Scilicet reſpectu rei fugientis, & ne actor excludatur : & ſic §. 392. inf. eod. ad hunc §. non refertur. Actor invenit emptorem Pariſiis, qui in jus ibi vocatus non declinat, ſed patitur condemnationem ? Reſpondi quòd alter proximior poteſt victorem evincere per hunc textum; ſed dominus feudalis non ſolùm non poteſt, ſed etiam nulla jura habebit, quia non à volente, ſed à coacto & citato in vim Legis vel Conſuetudinis : quæ mutatio non parit novum jus lucrativum pecuniarium domino.

De ladite rente.] Et ſic enim tum currit favore citerioris liberationis. Idem *ſi la rente eſtoit de bail d'heritage non rachetable.* Art. 394.

Les heritiers.] Scilicet *collateraux.* : hoc corroborat opinionem meam, de qua ſcripſi *in Conſuet. Pariſ.* §. 13. *gl.* 1. *q* 1. eſt hoc ſup. §. 348. & certè hic retractus numquàm fuit per Conſuetudinem inventus, niſi ad finem reconſolidandi & reüniendi : & ſicubi aliter ſicit Conſuet. ut Borbonii, error eſt & ambitio conſcribentium, & ignavia aſſiſtentium. Art. 403.

Contre tous.] Scilicet reſpectu præſcriptionis annalis, non autem reſpectu longi vel longiſſimi temporis. Art. 408.

S'il n'eſt ſubjet & reſſeant.] Scilicet non habens in hac provincia domicilium. Art. 411.

La treiziéme partie.

Demeure fermier ou detenteur.] Secùs ſi non remanet in poſſeſſione; ſed emptor priùs ſibi facit fieri *Bail à ferme à neuf ans*, poſtridie emit, & nomine ſuo incœpit uti; ſtatim currit tempus etiam retractus. Quòd ſi dicatur quòd ſe fecit colonum vel inquilinum, ut hac remota, refrigeret retrahentem? hoc nihil concludit ad curſum temporis, ſed eſt argumentum diſputandi de ſimulatione. Art. 429.

Dure juſques à trente ans.] Videtur hæc correcta per Conſtitut. Ludovici XII. utpote poſteriorem, latam an. 1512. contra eum qui teneri poteſt, quia illa conſtitutio partìm eſt rationabilis, & æquius erat jus commune, quo tres ordines Statuum hujus provinciæ voluerunt ſibi ſpecialiter in hoc conſervare, ut eis luit licitum, imò etiam permiſſum ab eodem Rege, & homologatum à Senatu : nec de hac ſpeciali Conſuetudine ſic confirmata, facta eſt mentio, juxta Bart. *in l.* 3. *Divus Adrianus, ff. de ſepulchro violato.* Art. 432.

L'acquereur.] Non dicit *le preneur*, intelligit ergo de tertio acquirente bona fide ſine onere, continuando ad §. præcedentem : [mais le preneur n'a ne titre ne bonne foy, & ne peut commencer preſcription de ſon temps.] Art. 438.

Juſques à ce qu'ils ayent vingt ans.] Adhuc tunc tantùm tollitur nullitas, non autem reſtitutio in integrum, quæ etiam in dubio cenſetur ſublata. Jaſon, *in l. poſtquàm liti. C. de pact.* ad hoc quæ dixi *in Conſuet. Pariſ.* *q.* 5. §. 21. Art. 444.

Servitudes ſemblables.] Scilicet quando ſemper tranſit ut aliqua labi poteſt, ita reſtringi debet hæc odioſa Conſuetudo, ſecùs [ſi par ſaiſons, comme en vandanges ſeulement; car lors faut garder le droit commun, qui requiert temps immemorial,] aut ſaltem tempus duplicatum. *l. ult. c. de ſervit.* Idem probandum eſſet quòd jure ſervitutis, & non pro ſimplici commoditate quærendorum fructuum, vel decimarum colligendarum. Art. 454.

La quinziéme partie.

Du jour & date.] Hoc injuſtum, niſi propter corruptum populum falſitates committere ſolitum, præſertim per ſacrificulos Andenſes, ut dixi *in tract. contra abuſ. p.* 1. §. 1. *gl.* Aliàs ex quo actor ab executione incipit, debet integrè etiam diem edere. Art. 472.

Debtes perſonnelles.] Conſuetudo videtur ſentire etiam *hypothequaires*; ſed hoc injuſtum, quia non debet licere fruſtrare priorem creditorem hypothecarium, qui etiam tantò favorabilior eſſe debet, quantò gratis mutuavit. Art. 480.

Art. 481. *D'execution à contribution.*] Hoc eſt iniquum, & dare anſam debitoribus denuò contrahendo, deteriorem facere conditionem prioris creditoris, & hypothecæ ſuæ.

Art. 490. *Pendant la huitaine.*] Aprés la vente, car la huitaine ne court devant icelle.

Art. 491. *Au creancier.*] *Sans autres criées*, ſed hæc conſuetudo eſt injuſta reſpectu creditorum exterorum, & etiam reſpectu abſentium, vel miſerorum etiam indigenarum.

La treiziéme partie.

Art. 512. *N'acquiert communauté.*] Scilicet *par ſimple demande*, ut in §. præcedenti: ſed bene per alios actus, ut de jure communi.

COUSTUMES GENERALES DU PAYS & Comté du Maine.

Maine.] Non mirum ſi multùm ſymboliſant cum præcedentibus, cum utraque provincia diu ſub eodem domino fuerit in Ludovico Caroli V. fratre primo Andium Duce, & hujus Comitatus in appanagium, in cujus perſona Comitatus Andium erectus fuit in Ducatum.

Art. 5. *Du tournois.*] Aliàs in dubio *de tournois*, etiam Pariſiis.

Art. 8. *Tenu de luy bailler.*] Scilicet impenſis domini; etiam ſi mutatio novi domini ſit per obitum, vel aliàs, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 48. quamvis aliud videatur de conventu Andenſ. §. 17. in fin. ubi videtur inconſideratè ſcriptum.

Art. 19. *En autre pouvoir.*] Tamen is qui emit à domino molendini, vel alio exempto non poteſt uti libertate venditoris, Bar. *in l. licitatio, ff. de publica*, ſed hic non eſt ſimile: quia emens ab extraneo non emit ab habente libertatem privilegio exemptionis, ſed ab habente libertatem juris communis, non habente libertatem.

Art 41. *Pouvoir eſpecial.*] Requiritur ergo clauſula ſpecialis recipiendi laudimia: etiam ab Eccleſiaſticis hominibus, vel corporibus manus mortuæ: nec ſufficeret clauſula generalis, vel etiam univerſalis inveſtiendi quoſcumque.

Ibid. *Les recevoir.*] Quid ſi uſufructuarius, vel doaria *les reçoit*, res non præjudicat domino qui debebit reſtituere, ſi velit cogere manum mortuam ad dimittendum fundum, de quo dixi in conſuet. Pariſ.

De moyenne Iuſtice.

Art. 48. *Appartiennent aux Seigneurs.*] Ce ſont les droits anciens des nobles d'avoir generalement tout droict de confiſcation en leurs terres, où ils ont haute Juſtice, comme il appert par le procés verbal de cette Couſtume, & de celle d'Anjou ſur l'art. 41. Et par les anciens regiſtres & chartulaires des Couſtumes: combien que depuis aucuns fiſcaux Royaux queſtuaires, cherchans toutes nouvelles inventions pour augmenter le fiſq du Roy, & diminuer les droicts des inferieurs, & meſmement de l'eſtat de nobleſſe, qui eſt le principe original, fondement, & defenſe de la Couronne: Et d'entrée ſe ſont efforcez leur oſter les aubins, & depuis de limiter la ſucceſſion des baſtards à certains cas: Il vaudroit beaucoup mieux reintegrer & maintenir les droicts anciens des Eſtats de France, ſans leſquels la Couronne ne peut fleurir ne durer.

Des Seigneurs Barons.

Art. 54. *Ville cloſe.*] Igitur eo ipſo *que droict de Baronnie eſt donné à un Seigneur, il peut clore ſa principale Ville, & la murer avec tours & ponts-levis ſans autre nouvelle impetration du Prince*, de quo per Jo. Fab. Et Angelum Aret. *in §. ſanctæ inſtit. de rer. diviſ.* Bar. *in l. ex hoc jure col. 3. ff. de juſtitia & jur.* Et additio ad Bart. *in l. 1. col. 1. ff.* de colleg. *illicit. in l. urbe in fin. de verb. ſignif.* Bald. *in tract. de pact. conſt. in verb. civitates.*

Baron.] In reliquis autem metallis ſtabitur juri communi de quo *in §. Theſauros inſtit. de rer. diviſion. & in l. unic. de theſaur. lib. 10. C.* reject. extravaganti Friderici Enobarb. *in c. quæ ſunt regalia in uſibus feudor.* de quo certum eſt quod nunquam potuit leges condere in Gallia. Art. 70.

Et en requeſte.] Sçavoir eſt quand il y a faits contraires, ou quand ils ſont appointez en droict, quand il n'y a faits contraires probatifs par témoins. Art. 75.

Si c'eſt matiere reelle.] Tunc indiſtinctè. Ibid.

Eſt eſtager.] Id eſt domiciliaire, ou y reſidant & habitant. Ibid.

Renvoyant avant.] Sed non poſt. Ibid.

On anticipée.] Etiam ſolo domino tacente, quia ſuâ intereſt non perdere gradum juriſdictionis; quamvis in prima inſtantia non poſſit privatus ſine domino declinare juriſdictionem ſuperioris generalis & naturalis, quod etiam generaliter ſervatur in hoc regno. Ibid.

Tierce partie.

En l'enfant de l'enfant.] Et ſic non debetur relevium in mutatione de patre in filium, de fratre in fratrem: ſed debetur aliàs etiam de avo in nepotem, quod eſt ineptum, & correctione dignum, & multò magis debetur de donante in donatarium, quamvis pragmatici quidam hujus regionis dicerent non deberi, quia non cavetur: ſed imò ſatis cavetur infrà, §. 100. 109. 126. 133. Art. 97.

On à ſes filles.] *Scilicet* dudit pere ou mere, §. 97. ſup. eod. Art. 109.

Eſcroiſt du beſtial.] Idem conſuet. Andium. §. 103. ſed intelligendæ ſunt quando fundus ad hoc principaliter deſtinatus eſt, ut de ſtagnis, & leporariis dicitur. Art. 116.

Second rachapt ſeulement.] Idem conſuet. Andium, §. 123. ſed vide quæ dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 22. *ad fin.* Art. 131.

Hommage.] Ad hoc Jo. Fab. *in §. fuerat. inſtit. de act.* & quæ dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 49. Art. 134.

Et couvrir le Fief.] Idem conſuet. Andium. §. 129. & conſequenter ſolvere, id quod ille ſolvere debebat, ſalvo recurſu. Art 136.

Pour le tout.] Hoc eſt æquum. Sed quid ſi non ſit pecunia numerata, nec numerari promiſſa, ſed eſt permiſſum accipienti redimere reditum pro tanta ſumma infrà ſex annos, etiam ſingulis annis ſolvendo partem pretii redemptionis. Dux Guiſanus qui erat dominus feudi, prætendebat jus retractus, ſed conſilio primariorum hujus Senatus Pariſienſis, inter quos aderam, excluſus fuit: quia non ſumus in terminis hujus conſuetudinis, quamvis in ea hypotheſi concedens non retinuiſſet fidem ſive jus præſtandi homagium: ſed poſtquam de facto redemptus fuiſſet reditus, tunc locus eſſet conſuetudini, & non priùs. Art. 137.

Quarte partie de la punition des crimes.

S'il le delaiſſe.] Secùs ſi pacto remittat accuſato quod ſuâ intereſt, quia non dicitur mera deſertio ex quo accuſatus hoc acceptat; nec erit locus mulctæ, ſicut nec pœnis in caſu permiſſæ tranſactionis, de quo *in l. tranſigere, C. de Tranſact.* Jo. Imbert. in *Enchiridio in verb. accuſator.* Art. 168.

Du donneur.] Idem conſuet. Andium, §. 161. Sed quid circa tertium, & penultimum caſum venditor intra dictos novem annos cedat jus redimendi tertio, qui infrà illud tempus redimit? Breviter dico deberi Art. 198.

Digitized by Google

laudimia, quia ex quo redemptio non fit per venditorem, nec per ejus heredem, perinde eſt ac ſi vaſſallus abſolutè vendidiſſet, emptio etiamſi gratis, jus illud redimendi ceſſerit tertio. Sed ſi accepta alia ſumma pecuniæ, debebuntur laudimia tam de primo quàm de ſecundo pretio. Idem ſi venditor eidem emptori vendat, vel cedat facultatem hanc redimendi.

Septiéme partie.

Art. 239. *Ladite ſucceſſion.*] En la Baronnie du Maine n'y a advantage en meuble entre perſonnes qui departent couſtumierement, qui eſt à dire ſans prerogative de nobleſſe.

Ibid. *Qu'en bien fait.*] Quod multis iniquum videtur, ſed D. *Deſloges* Cenomanus in hoc Senatu Conſiliarius, plauſibilem rationem mihi reddidit, quia mercatores artem exercent, ſed nobiles non ideò ſi hi dividerent, fierent multi pauperes qui mutuò ſeſe gravare poſſent, nec ſecundùm ſtatum vivere. Ideò etiam ſecundogenitis inter nobiles utilior eſt hæc conſuetudo, quibus utilius eſt potentem habere conſanguineum, cujus auctoritate nobilem militiam, vel collocationem nanciſcerentur: Aliàs cogerentur mercaturis, & mechanicis artibus ſe ſubjicere: quoniam ſtatus nobilitatis per minutulas partes non conſervaretur. Addo hoc utile in locis limitrophis, ut ſint qui poſſint tuitionem locorum ſuſcipere.

Art. 248. *Et montrer lignage.*] Idem in effectu conſuetudo Turonenſis, §. 287 in quo multùm errarunt dicentes, beneficium repræſentationis eſſe in eodem gradu in quo ſunt nepotes ex ſorore etiam uterina defuncti, hoc enim falſum eſt; quia repræſentatio ſemper rectà procedit, non autem retrogradè. Et ſic patrueles non poſſunt repræſentare contra nepotes ex fratre, niſi ſeſe magis elongando, vel retrogradendo, quod non licet, ut patet in figura quam poſui in conſuet. Pariſ. eod. tit. Rurſus nota quod repræſentatio nunquam eſt de perſona vivente, ſed eſt tantùm de parente mortuo naturaliter, vel civiliter, *l. ſi qua pœna ff. de his qui ſunt ſui, vel alien. jur.* Itaque matre repudiante, filii ejus non poſſunt venire per repræſentationem, etiam in linea directa: ſed benè venient jure ſuo ex ſucceſſorio edicto, ſi ſint proximiores in gradu, vel æquè propinqui cum aliis ſuccedentibus, vel repræſentantibus concurrendo.

Art. 246. *Iſſus de leurs corps.*] Hîc ſubaudiendus videtur articulus Græcogallicus, *les.*

Art. 252. *Ou devoirs.*] Idem Andibus, tamen non dicit, *la rente en foy*; ſed quid ſi quis Andibus, vel hîc conſtituit reditum ad rationem duodecimæ unà cum Titio fidejuſſore, qui ſe ſimul, ut principalem obligat, cui promittit infrà tres annos redimere, interim moritur, relicto quodam hærede mobilium, contra quem Titius agit ad redimendum: excipitur quod non eſt debitum mobiliare. Contrarium reſpondi: tum quia talis reditus ſui natura mobilis eſt, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 67. tum quia etiamſi reputetur immobilis, tamen inter Titium, & heredem debitoris non eſt niſi obligatio ad mobile ſemel ſolvendum: quamvis videatur obligatio faciendi magis quàm dandi, ut dixi *in tract. dividui & individui*, quò remitto. Hæc procedunt etiamſi Titius eſſet civis Pariſienſis, quia debet attendi domicilium principalis debitoris.

Art. 256. *Du meuble commun.*] Sine ſumptibus ſuis, ſine operis alterutrius, vel alterius cui tenetur.

Ibid. *Sa ligne & coſté.*] *Idem* des acqueſts anciens, qui ne ſont de la communauté.

Art. 258. *Homme noble.*] Secùs videtur de matre, quia conſuetudo non exprimit de utroque, ut ſolet quando de utroque intelligit, §. 267. 272. & 275.

Ibid. *Si ne peut elle.*] Scilicet rebus ſic ſtantibus, secùs ſi hæres inſtituatur à patre vel matre, quia reducitur ad legatum: poteſt enim ei donari, vel legari uſque ad tertiam partem, non poteſt directò inſtitui ſtante repræſentatione maſculi, ſed valet ut legatum.

Euſt autrement renoncé.] Audivi quoſdam peritiſſimos dicentes non ſufficere ſi dicat: Renuncio ſucceſſioni, niſi dicat: Renuncio legitimæ, vel ejus ſupplemento, *per l. ſi quando, §. generaliter, C. de inoff. teſta.* Sed hoc eſt falſum, quia verba hujus conſuetudinis non referuntur ad legitimam juris Romani, ſed ad portionem virilem ſucceſſionis conſuetudinariæ, qui renunciando in totum excluditur. Amplio etiamſi fœmina ſit minor 25. annis, dummodò ſit major 14. ut infrà §. 455. quia non ſolent nuptum dari poſt 25. annos, & approbatio hujus conſuetudinis habet vim decreti. Art. 261.

Noble homme.] Idem Andibus, §. 248. idem de matre, quia quod hic ſolus pater exprimitur, eſt cauſa frequentiæ, intellige reſpectivè, videlicet reſpectu ſucceſſionis matris, in matre vidua; quamvis Jo. Papon. *lib.* 17. *tit.* 3. §. 2. alleget Arreſtum in contrarium, ſed eſt intelligendum, ut nuper dixi. Art. 266.

Noble homme.] Idem de matre, quia hîc de viro cauſa frequentiæ. Art. 268.

En tierce foy.] Excluſivè, ſufficit enim patrem tenuiſſe, deindem filium poſt eum, poſtea nepotes dividentes dicuntur in tertia fide, ſive facta ſive facienda: ſive actu, ſive habitu: non enim requiritur quod pater, vel avus homagium fecerint, [la ſouffrance leur vaut foy, pourveu qu'ils en ayent joüy comme de Fief.] Art. 273.

Dudit don.] [Die lunæ 17. Iunii anno 1560. valde controverſa fuit in Senatu Pariſienſi hæc quæſtio: filiæ nubenti data erat terra, poſtea] aprés l'adjournement pour venir à partage le mary le vend, & offre rapporter, ou moins prendre l'eſtimation que valoit la terre lors de ſon mariage, neantmoins par Sentence du Seneſchal du Maine, il eſt condamné rapporter [in ſpecie, quaſi alienatio ſit nulla, vel fraudulenta, utpote poſt citationem multum variabant ſententiæ. Præſes & majors pars Curiæ, Procurator, & Advocati Regis ſentiebant pro appellante, & quod etiam in dubio judicandum ſecundùm jus commune, appellatus videns cauſam ſuam periclitari,] met en fait *modum utendi*, parquoy fut dit par Arreſt, que les parties informeroient *de modo utendi*, & que cependant par proviſion rapporteroit ſeulement ladite eſtimation. Art. 278.

Le retour reel.] Quia jam non poteſt minus capere, etſi electionem non habeat. Ibid.

Que de l'autre.] Idem conſuet. Andium §. 255. nuper vidi thema: mulier habens filium, & filiam ex primo, duas filias ex ultimo viro, vendidit filio prædium vili pretio ſub pacto redimendi ad novem annos, mox ſoror germana avocat mediam jure retractus proximitatis, refundendo mediã pretii juxta conſuet. Andium poſt lapſum tempus redimendi mater moritur, filii primi matrimonii è diviſione volunt eximere illud prædium? Reſpondi quod non poſſunt, ſed tenentur illud conferre in communi, etiam in ſpecie, quia res extat in eorum poteſtate refundendo eis mediam partem pretii, quia erat vili pretio venditum, ter enim tantum valebat. Nec facultas redimendi conſideranda: quia potuit apponi ad colorem ne videretur læſio, & mater non habebat intentionem redimendi, ut non redemit, ſed præhonorandi, quod non poteſt. Ibid.

Ligne de mere.] Super hoc habui pulchram quæſtionem. Quidam obiit ſine liberis, relicto fratre germano, & fratre conſanguineo; certum eſt quod germanus jure ſcripto Romano alterum excluderet, ſed in terminis hujus conſuetudinis quærebatur de diviſione mobilium, & prædiorum acquiſitorum? Reſpondi quod germanus habet dimidiam, quæ defertur paternis in qua excludit alterum, qui non eſt maternus, & altera verò dimidia concurrit cum eo, quia non Art. 286.

Digitized by Google

minus eſt patruus quam ille, & ſic totius cumuli habet dodrantem, ille quadrantem tantum : his enim conſuetudinibus ſublatum eſt beneficium duplicis vinculi jure novellarum tantum introductum.

Dixiéme partie.

Art. 325. *Depuis la ſommation*] Quando per §. ſequentem videatur requiri judicialis : tamen ſufficere puto extrajudicialem, teſtato tamen juxta *l. qui Romæ*, §. *coheredes*, *ff. de verb. oblig.* id eſt teſtibus, vel publico inſtrumento adhibitis.

Onziéme partie.

Art. 334. *Perpetuité.*] Nil dicit *des propres.* Quid ergo ſi non ſint mobilia nec conquæſtus ? Videretur eis permitti dare tertiam partem patrimonii in perpetuum : ſed contra puto quod conſuetudo non dicit, nec hoc caſu repetit, ut in præcedenti verſiculo, & meritò quia carentes liberis ſunt proniores ad transferenda heredia in alienam familiam, quod reſtringendum eſt, non indulgendum.

Art. 339. *Aſſigné ledit don.*] Quatenus poteſt onerare heredia, & non ultra.

Art. 340. *Au profit dudit mary.*] Non dicit è converſo etſi videretur maritus poſſe donare uxori, contrarium verum eſt, ut patet infrà, §. 248. ſument tamen quod maritus poteſt legare uxori ; adde conſuet. Andium, §. 328.

Douziéme partie.

Art. 359. *Ou Fermier.*] Sufficit eum habere mandatum expreſſum, vel tacitum putà *pour recevoir les droicts Seigneuriaux, ſaiſir & donner la ſaiſine*, quia talis ſicut inveſtiendo præjudicat ita recipiendo : ſecus ſi eſſet deputatus ad recipiendum ſolutionem dumtaxat : quia intelligitur de debito certo & incommutabili, non autem de eo in quo requiritur liquidatio, declaratio, vel electio domini, quia illa non eſt mandata ; ideo debet dominus conſuli, ut ſcripſi *in conſuet. Pariſ.* §. 41.

Art. 362. *Adjournement de retraict.*] *Die Mart. 4. Maii anno* 1529. Le Seigneur de Chemant & de Moulins, acquiſt un Fief du Seigneur du Lude, lequel mort, ſon fils le dernier jour de l'an prit une commiſſion en termes generaux pour adjourner en retrait lignager tous ceux qui avoient acqueſté de ſon pere, le Sergent par ſon rapport, dit qu'aprés avoir fait diligence de chercher ledit Seigneur de Chemant, & qu'il ne l'avoit pû trouver, il ſaiſiſſoit ledit Fief vendu : afin de faire interruption de l'an : deux mois aprés fut cét exploit notifié audit Seigneur de Chemant, & luy adjourné en cas de retrait lignager ; lors il appella de l'octroy de ladite commiſſion, execution & ſaiſie, comme de nouveau venu à ſa connoiſſance, & conclud par Maître François Alaigret ſon Advocat, qui depuis fut Advocat du Roy, le demandeur original & intimé par M. Noël Boulard, qui depuis fut Procureur General, diſoit qu'il luy eſtoit licite par cette Couſtume. Alaigret repliqua qu'elle s'entend quand l'acquereur eſt incertain : mais qu'au cas preſent il eſtoit certain, & partant qu'il falloit du commencement venir à perſonne ou à domicille, comme eſt la regle du Droict commun, & que ce n'a eſté aſſez venir à la choſe ſous ombre de cette Couſtume, laquelle *debet intelligi ſecundum jus, quando perſona eſt incerta l. 2. C. de noxa. actio. c. cum dilectus de conſuet. glo. in l. ult. § ſi de comparatione, C. de jure deliber.* Sur quoy gagna ſa cauſe, & fut dit l'appel, & ce dont appellé, au neant : l'intimé condamné aux dépens, & conſequemment debouté definitivement de ſon retrait.

Art. 373. *N'excede neuf ans.*] Hoc valdè durum : ſed quod eſt id clauſula ſequenti, eſt injuſtum, ſi ſecunda pactio redimendi fiat poſt annum à priore finita : vide Andr. Tiraquell. *in tract. de Retract. proximit.* §. 1. *gloſſ.* 7. *num.* 24.

Si le revend depuis.] Hæc conſuetudo eſt odioſa & iniqua : ideo debet intelligi, & reſtringi, ut procedat quando emptor revendit alii, & ex intervallo, putà poſtquam per annum poſſedit : Sed ſi emptione facta, actiones ſuas tertio cederet etiam pretio recepto ? vel ſi incontinenti alii revendat ibi *depuis*, quod intervallum ſignat. Quod ſi venditori ſuo, vel ejus hæredi revendat, ceſſat hæc conſuetudo indiſtinctè. Art. 376.

Depuis l'adjournement.] Diverſum vult Andr. Tiraqu. *in tract. de retract. proximit.* §. 2. *gl.* 1. *num.* 15. ſed juſtius idem eſſe contra emptorem moroſum, quia neceſſe eſt actori pecuniam ſemper paratam tenere. Art. 390.

A la charge dudit procés.] Indiſtinctè quia invitus litigat niſi probaretur colluſio, ſed non æquè ſi emptor ipſe litem inſtituat : poſſet enim multas lites excitare ad deterrendos retrahentes : atque ideo non tam favetur agenti quam defendenti. Art. 395.

Devoirs ordinaires.] Quæ debentur annuatim à quocumque juſtè, vel injuſtè poſſidente, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 22. *q.* 49. Art. 399.

Des ventes & devoirs.] Id eſt de illis purè ſolvendis : ſecus ergo ſi eodem actu diceret ſe illa ſolviſſe cuidam procuratori domini, nec probat, vel ſi exhibet apocham privatam non verificatam : quia tunc dominus non poteſt incipere eligere, & ſic ei non currit tempus per 29. annos : Sed totum pendet à veritate, & validitate apochæ : nec eſt iniquum tempus tamdiu prorogatum, quia culpa eſt emptoris, qui dominum actu poſitivo decepit : & ſic non debet eſſe melioris conditionis eo qui per meram negligentiam fraudavit, qui non eſt in tuto niſi poſt triginta annos. Art. 401.

Il n'y a point de retrait.] Imò hoc eſt generale ; ut nunquam habeat locum retractus in mitiore, ſcilicet *d'une rente conſtituée à pris d'argent*, ſecùs *d'une rente de bail d'heritage*, in qua habet locum uterque retractus, dummodo reſpectu feudalis reditus ille fuiſſet infeudatus, nec aliàs redimibilis, ut dixi *in conſuet. Pariſ. eod. tit.* Art. 405.

En luy payant les ventes.] Quas non tenetur reus deducere in dictis fructibus, quia ſpectabant ad eum jure proprio, & non nomine pœnæ. Art. 410.

Dudit debiteur.] Et quæritur domino directo jus retractus, vel laudimiorum, ut dixi in conſuet. Pariſ. adde And. Tiraq. *tit. de retract. proximita.* §. 1. *gloſ.* 14. *num.* 14. Art. 421.

Pourroit faire.] Sacerdos fundum quæſitum legavit famulo in *recompenſe* ſervitiorum, & ad onus reditus videbatur non eſſe locum retractui, quia eſt legatum : ita cenſebant primores hujus Senatus ; ſed contrarium reſpondi, quia donatio & legatum idem ſunt, *l. quæ delegato ff. de lega.* 1. Cæterum non abs re timuerunt ſacrificuli in proceſſu verbali deſignati, ne hic §. locum haberet in legato facto Sacerdoti ad onus peregrinationis, vel certarum miſſarum, quæ non minus fieri poſſunt per alium, & detrectato abuſu ſtandum regulæ hujus §. Art. 431.

Treiziéme partie.

Autre titre particulier.] Niſi in quantum pars adverſa, probaret ex parte ſua poſſeſſionem, & eſſet conflictus probationum, quia tunc titulata, vel antiquior vincit, *ut not. in c. licet cauſam extra de probat.* ubi dixi in annot. ad Phil. Dec. Art. 441.

Juſques à trente ans.] Omnes putant hoc correctum per conſtitution. Ludov. XII. latam anno 1512. Sed non eſt ita, quia hæc conſuetudo ſe reſtringit ad prædia, & ſic magis ſpecialis eſt, tum illa conſtitutio odioſa, & juris communis correctoria, & hoc eſt certum ſi hæc conſuetudo nihilominus poſt conſtitutionem Ludovici obſervata fuerit, quia tunc conſtitu- Art. 447.

Digitized by Google

tio illa eſt ibi de illis, quæ moribus utentium receptæ non fuerunt; conſuetudo verò non ſolùm per tres ſtatus, & ordines provinciæ, ſic in perpetuum ſancita fuit: ſed etiam in Senatu Pariſienſi homologata, quibus auctoritatibus bonus Rex Ludov. XII. non poterat, nec volebat, nec cogitabat derogare; ſed potius unamquamque provinciam in ſuo ſenſu ſerio delecto relinquere.

Art. 453. *Moindre que de trente ans.*] Intellige ſine titulo per §. præcedentem; etiamſi ſit vaſſallus, vel cenſuarius.

Art. 455. *Comme les nobles.*] Tamen non tollitur reſtitutio in integrum per not. Alex. Paul. Jaſ. *in l. poſtquam liti ſuper glo. ult. C. de pact. Iaſ. l. 1. col. 6. num.* 10. *ff. de juriſd. omn. judic. dixi in conſuet. Pariſ. §. 1. glo. 7. num. 6.* & inſuper non ſequitur quantum ad hanc conſuetudinem quod filiæ nobiles reputantur majores annis ante 20. annos completos, niſi in caſu ſpeciali, §. 261. ſuprà part. 7.

Art. 465. *De retrait.*] Scilicet *de retrait lignager*, qui eſt ſtricti juris, ut in §. præcedenti.

Art. 466. *En matiere de retrait.*] Scilicet *lignager* per annum, ſecus in feudali, & in aliis, non per tres, ſed per quinque annos tantum interrumpitur.

Ibid. *En ſoy comparoiſſant & prenant.*] Hîc copulativam loco alternativæ erroneæ in textu ſubſtitui: non enim ſufficit ſimplex comparitio, ſed etiam contumacia eſt accuſanda, id eſt, in actis reponendum non ſolum quod talis comparuit, ſed etiam quod pars adverſa non comparuit per tempus illud expectata, *l. properandum, §. & ſi idem C. de judi.* qui ita debet intelligi in praxi. & ibi Bald. Salyce. Alex. *conſ.* 100. *col. 2. num.* 6. ubi in annot. dixi *lib.* 50. *Matth. de Afflict. deciſ. Neapol.* 3.

Quatorziéme partie.

Art. 487. *Des exponcions.*] *Id eſt*, renonciations, que les autres Couſtumes dient guerpir ou deguerpir.

Quinziéme partie.

Art. 172. *Benefice de diviſion.*] Idem ſi non renunciarunt, ſed ex jure non ſit locus tali beneficio.

Art. 478. *Ledit crediteur.*] Sed exterus aut forenſis juſtam cauſam ignorantiæ habens hujus exorbitantis conſuetudinis, poterit in integrum reſtitui juxta doctrinam Innocen. *in Rub. in fi. extra de conſuet. Io. Fa. in l. cunctos populos, C. de ſu. Trin. Phi. Dec. conſil.* 19. ubi in annotat. dixi.

Seiziéme partie.

Art. 588. *Par an & par jour.*] Id eſt, trahitur intrò ad diem nuptiarum.

COUSTUMES DES PAYS, COMTE' & Baillage du grand Perche, & des autres terres & Seigneuries regies & gouvernées ſelon iceux, &c.

Des droicts de Baronnie, Châtellenie, haute, moyenne & baſſe Iuſtice.

Art. 2. *Et reſſort.*] Cét ancien reſſort de la nobleſſe de France eſt nouvellement corrigé & reduit à une inſtance par un nouveau Edict de Charles IX.

Des Fiefs.

Art. 31. *De Fief.*] Quid de poſſeſſore? idem non apparente proprietario, & ita ut non ex perſona utriuſque, dixi *in conſuet. Pariſ. §. 22. ad fi.*

La taxe & eſtimation des choſes qui touchent en rachapt, &c.

Sans attendre la conſolidation.] Hoc eſt durum per ea quæ dixi in conſuet. Pariſ. ad fi. Tum quia donatarius poteſt præmori, & feudum ad hæredes, qui aliàs vocantur, devenire: & ſic tria relevia deberentur pro uno. Art. 69.

De Doüaire.

Ainſi vendus.] Non obſtante quocumque lapſu temporis, & non obſtante decreto; & ſubhaſtationibus interim interpoſitis, dummodò matrimonium ſit publicum, & non clandeſtinum, ut dixi in conſuetud. Pariſ. eod. tit. Art. 119.

De Teſtamens.

Enſemblement.] Ny auſſi donataire par l'article ſuivant, & par l'article 150. Art. 123.

De 25. ans.] Valde æquum ad obviandum ſubhaſtationibus. Art. 131.

Des Succeſſions.

Et non par teſtes.] Etiamſi ſint in æquali gradu, quia ſic eſt in linea directa virtute repræſentationis, *§. cum filius, inſtit. de hæredit. quæ ab inteſtat. deferuntur*: ergo idem in collaterali per hanc conſuet. quæ utramque lineam in hoc æquiparat. Art. 151.

COUSTUMES GENERALES ET USAGES de la Baronnie, Chaſtellenie, terres & Seigneuries de Chaſteauneuf en Thimerais, &c.

Thimerais.] Gratiæ habendæ ſunt clariſſimo, & erudito viro domino Joanni Gaſpari Barchino Mediolanenſi honeſtorum ſtudiorum amantiſſimo, qui me harum localium conſuetudinum admonuit, & tradidit: alioquin prætermiſſæ fuiſſent: cum enim in proceſſu verbali conſuetudinum Pertici inveniſſem hujus Baroniæ officiales illic conſuetudinum ergò vocatos fuiſſe, & comparuiſſe, nulla etiam proteſtatione ſuarum conſuetudinum facta, nunquam putaſſem hic eſſe ſeparatas conſuetudines locales, niſi vidiſſem.

CHAP. VI.

Des ſouffrances.

A donné ſouffrance.] Scilicet *à faire foy*: Secus de *ſouffrance de ſa ſie*: ut quando dominus tantum permittit ceſſare à manu injicienda uſque ad tempus infrà quod fiet editio. Art. 41.

CHAP. X.

De mariage & de la puiſſance que le mary a ſur la femme, & ſur ſes biens.

Article precedent.] Videtur ergo de immobilibus tantum: ſed idem puto de mobilibus, ſi eſt enormis læſio, cum uterque ſit in jure. Art. 73.

CHAP. XII.

De retrait lignager.

De ladite vente.] Non eſt intelligendum *des rentes volantes* ad rationem duodecimæ per ea quæ dixi *in tract. de commer. & uſur. & in conſuet. Pariſ. §. 57.* Art. 86.

Digitized by Google

CHAP. XX.

Amandes de fief & de cens.

Art. 144. *Les ventes.*] Cét article eſt generalement corrigé par tout ce Royaume par l'Arreſt fondé en raiſon generale, comme j'ay écrit ſur la Couſtume de Paris, §. 57. ſauf és cas que j'ay exceptez audit lieu.

COUSTUMES ET USAGES DONT on a accouſtumé uſer à Chartres, pays Chartrain, Baronnies & Chaſtellenies d'Aluïe, Brou, Montmiral, & la Baſoche-Goüet, &c.

CHAP. I.

Des Fiefs & de leur nature, & des droicts & prerogative d'aiſneſſe.

Art. 2. LE *frere aiſné.*] Vel nepos ex eo, vel qui loco ab ejus extraneo emptori retraxit, dummodo retrahens ſit de eadem linea directa.

Ibid. *De rachapt.*] Etiam filius, etiam pluries nubentes, vel invicem in collaterali linea ſuccedentes.

Ibid. *Aucun rachat.*] Scilicet ex mutatione, vel apertura antiqua: ſed bene de ſucceſſione fratris ſine liberis mortui, ut §. ſeq.

Art. 5. *Comme Fiefs.*] Dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 8. *gl.* 5.

CHAP. II.

Des offres que le vaſſal qui doit profit, eſt tenu de faire à ſon Seigneur feodal.

Art. 13. *Ne doit exploiter.*] Intelligo prehendendo de novo, vel ſibi applicando fructus, ſecus de ſimplici continuatione prehenſionis jam factæ.

Ibid. *Deſdits 40. jours.*] Id eſt, poſt lapſum illorum, ut dominus habeat quadraginta dies ad deliberandum. Sed quid ſi vaſſallus tardat ultra duos menſes? Reſponde: ſemper, re integra, poteſt hoc facere liberè: ſed interim poſt illos 40. dies poteſt dominus cum effectu manum injicere, & fructus ſuos facere ſine præjudicio excuſationis, ſi quam juſtam vaſſallus habeat, & domino notificaverit: facit conſuet. de Lorris, §. 13.

Art. 14. *Offres au lieu.*] Si nullus ſit eo loci habens poteſtatem recipiendi in fidem, non tenetur illam facere, quia nec fieri poteſt parietibus, vel oſtiis, ut ſtulti putant: ſatis eſt offerre, & inſtrumentum referre oblationis.

CHAP. IV.

Quand le Fief chet en profit de rachat.

Art. 19. *Des Fiefs qu'il a acquis.*] Etiam nummis: quia ſub hac conſuetudine non eſt locus quinto pretii in feudis, ſed tantum relevio, ut in donatione infrà, §. 21. 22. quamvis in cenſu ſit locus duodecimæ pretii, ut Pariſiis infrà, §. 48.

Art. 20. *Doit rachapt de l'heure.*] Non expectata redemptione, etiamſi numquam redimat, etiamſi non dedit pecuniam.

Ibid. *Retiendra à luy la foy.*] Et partem domanii feudi, quia ſi totum feudum daret ad reditum, vana, & illuſoria eſſet retentio fidei, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 3. §. 41.

Art. 27. *Eſt du rachapt.*] Hoc eſt iniquum, & adhuc limitandum, ut procedat in diviſione voluntaria: ſecus in neceſſaria quæ fit per ſententiam.

CHAP. V.

Quand le Seigneur feodal peut ſaiſir & mettre en ſa main, &c.

Quand le.] Hic poſt §. 27. malè adſuque numeratum articulum, quia non eſt §. ſed rub. ideo omnes numeri corrigendi fuerunt uſque ad finem.

Vaſſal quitte la foy.] Ergo etiam ſi vendidit, & tradidit retenta fide, & redemptione ad tempus permiſſum, dominus interim non poteſt manum injicere: idem ſi vaſſallus donavit feudum ad tempus tantum retenta fide, quia interpretandum quod donavit fructus tantum aliquot annorum. Tum in dubio fit interpretatio contra jura oneroſa, & pecuniaria.

Main-miſe.] Secus ſi mutatio præcederet ex parte Art. 35.
vaſſalli, ut ſuprà §. 31.

CHAP. VI.

Si le vaſſal peut impoſer aucune rente ou charge ſur ſon Fief.

Si le vaſſal.] Hîc etiam malè collocatur articulus, quia debet eſſe rubrica ſexta.

CHAP. VII.

Des ſouffrances.

A donné ſouffrance.] Scilicet voluntarie ſecus ubi Art. 39.
debita eſt, ut pupillo cui ſtatim debetur, & etiam nullo inſtrumento viſo dari poteſt, ideò ſi tutor nomine pupilli ſui feudum emit, & obtinet à domino directo inducias fidei, dominus non excluditur à retractu feudali per has inducias neceſſarias & debitas: ſed per lapſum temporis poſt notificationem emptionis, & inſtrumentum exhibitum: de quo dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 13. *gloſ. ult.*

CHAP. VIII.

De cens & du cenſier.

Dudit cens.] Pour les années dont le Seigneur fait les Art. 44.
fruicts ſiens.

Rente recouvrable.] Quant aux rentes conſtituées, Art. 46.
cecy eſt corrigé par Arreſt de Parlement du 10. May 1557. recours à mon annotation ſur la Couſtume de Paris article 58. lequel Arreſt a lieu generalement, ſinon és cas que j'ay exceptez en mon Commentaire ſur ledit article.

L'acheteur ſeul.] Aliud infrà §. 148. ſub conſuet. Art. 47.
Drocenſi.

Au contraire.] Et non in vim conſuetudinis, ſed in Art. 48.
vim pacti privati: ut me patrocinante, facta eſt emendatio Bleſis, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 53. *num.* 12. *cum ſequent.*

CHAP. X.

De communauté & diviſion de biens communs.

Et qu'il y ait lignage.] Conſuet. Drocenſis infrà §. Art. 61.
165. addit *affinité*. Duo fratres diu ſimul vixerunt, ſenior celebs: junior uxorem duxit, & bona communicavit, poſtea ſenior moritur relictis quinque fratribus quorum quatuor petunt ab iſto diviſionem ſocietatis, & huic tantum quinta pars per ſententiam adjudicatur, appellat quia pro ſe, & ſua uxore debet habere duas partes, & ſic trientem totius ſocietatis. Sed opponitur quod uxor non eſt hæres: deinde non eſt de parentela, & domicilium patrium non erat apud

Digitized by Google

apud Druidas, ſed apud Carnutos Et ſic uxor non debet in illa ſocietate computari de hac conſuetudine, nec etiam de jure, quia non eſt ſocia ſociorum mariti. *l. nam ſocii ff. pro ſocio l. conſilii §. ult. de verb. ſignif.* ſed ſoluto matrimonio ipſa, vel hæredes ejus habebunt partem in ſocietate matrimoniali, quæ eſt alia & diverſa, ſed in prædicta alia ſocietate ſuperſtes ſocius primo deducit virilem ſuam, id eſt dimidiam. Reliqua verò dimidia, quæ fuit defuncti viriliter, dividetur, & ſic in illa habebit quintam partem tantum, ut hæres poſt deductam dimidiam, quam proprio nomine capit ut ſocius.

Ibidem. [l] *De ſoy.*] Id eſt ſui juris, per §. ſeq. & infrà §. 165. 167. omnia exemplaria nimis errabundè habebant *ſoy:* veteres libri §. 63. alias 64. habent *ſoy*, ut hic emendavi.

CHAP. XII.

De retrait par puiſſance de Fief.

Art. 72. *A découvert.*] Scilicet in judicio: quia hoc nón requiritur hîc in actu citationis, ſed quod citatio ſit libellata.

Art. 69. *Ou de ſes enfans.*] Hîc videtur contradictio in textu, ſed debet intelligi quando ſuperſtes, qui non eſt de illo latere, habet filios communes, & ſic ſpes eſt quod recuperabunt à parente, & reponent in ſuam lineam, ſed intelligendo de filiis prioris cujuſvis alterius matrimonii, abſurdum eſſet, quia iſtis ſtatim, ut extraneis currit tempus ad eorum commodum contra propinquos, & fortius contra remotiores: Quidam in territorio *de Bonneval* emit domum à cognato uxoris, quæ poſtea moritur, relictis duabus filiabus nuptis quarum mariti cum ſocero dividunt, *& ainſi en jouiſſent à* divis, *plus de trente ans*, etiam poſtquam emptor ille ſecundam uxorem duxit, ex qua reliquit filios. Tunc generi illi agunt ex hac conſuetudine contra iſtos, qui abſolvuntur in prima inſtantia, ſed condemnantur, *par les Preſidiaux de Chartres?* Reſpondi non ſolum nulliter judicarunt, quia non poſſunt, ut Præſidiales videlicet appellatione remota, cognoſcere de cauſis retractus proximitatis: ſed etiam iniquè judicarunt, quia annus currere incepit à die dictæ diviſionis, ideo conſului ſtatim antequam cauſa proceſſus ſcripti examinari poſſit in Curia Parlamenti, retinendas ab ea inhibitiones particulares, ne emptitii illi Præſidiales ſententiam ſuam de facto exequantur.

Art. 76. *Ou a recouſſe.*] Alternativè notat hanc intellige de ſimili, ut *au denier* 20. quæ poterat eſſe non redimibilis *per l. 1. ff. de reb. dub.* & ſic malè intelligitur de reditibus vulgaribus duodecimæ, qui non ſubſunt huic retractui, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 58. *&* §. 172.

CHAP. XV.

De donation mutuelle.

Art. 87. *En proprieté.*] Non repetit, *s'il ſe remarie*, & ſic puto non repetendum, ſicut nec illud de inventario, & ſatiſdatione: quia illa, & etiam illud, *s'il ſe remarie*, ſunt adpoſita favore liberorum communium tantum. Intellige tamen ſalva filiorum prædefuncti ex priore matrimonio legitima, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 55.

CHAP. XVII.

Des legs & ordonnances teſtamentaires, & de derniere volonté.

Art. 90. *De nul effet & valeur.*] Hoc decretum territans favorabile eſt odio ſuggeſtionum.

CHAP. XVIII.

De ſucceſſion.

Selon diſpoſition de droict.] Ergo cum jure duplicis vinculi in collaterali, quamvis hæc conſuetudo non explicet, ut Drocenſis explicat infrà, §. 203. quod tamen non habet locum in hæredi[illegible]s, ubi ſufficit conjunctio lateris unde procedunt: ut etiam ſatis oſtendit conſuet. Drocenſis, § 199. Art. 92.

Mais les freres] Magna contentio fuit an hic textus reſtringeretur ad fratres, vel ſaltem inter eos, qui ſunt verè, & naturaliter ejuſdem cellulæ, & gradus; & cùm caſus contigiſſet defuncto Guillelmo *Pilavoyne*, relicta ſorore germana, & nepotibus maſculis ex fratre germano prædefuncto, qui volebant amitam excludere in feudis; ſed per ſententiam præfectorum libellis ſupplicibus Palatii relatore, Franciſco Allegreto judicatum fuit pro amita. Nepotes appellarunt, & vicerunt per Arreſtum pro hac latum die Sabbati 10. Mart. 1547. & omnia feuda ſub conſuetudine ſita eis adjudicata, excluſa amita. Idem priùs anno 1545. per Arreſtum judicatum fuerat pro domino Dom. Et ſic non eſt amplius dubitandum: ſecus dicerem ſi illi nepotes eſſent ex ſorore defuncti; quia tunc concurrerent ad dimidiam cum altera ſorore defuncti, non enim poſſent quantumvis maſculi, potiores eſſe matre ſua quam repræſentant. Art. 95.

Hors le premier.] Tantum dicitur primum illud ex quo ſuperſunt ſeniores filii: omnia verò ſequentia matrimonia dicuntur unum ſecundum. Vidi quæſtionem valde controverſam: Titius habet filiam quæ ex primo viro habet filios, & etiam ex ſecundo; deinde moritur relicto patre & filiis, qui non ſunt hæredes matris ob ejus debita, poſteà moritur Titius avus; nepotes, ex primo viro volunt habere omnia feuda antiqua, quia tacitè videntur matri ſuccedere: ſed non eſt ita, quia omnes veniunt ex capite ſuo; verumtamen quia veniunt ex pluribus matrimoniis ejuſdem filiæ, videtur eadem mens conſuetudinis etiam in nepotibus. Porrò ſi hæc quæſtio fuit valdè controverſa in dicto caſu ſimplici, multo magis fuit ambagioſa in caſu mixto, Titio relinquente filios, & filias nepotes & neptes diverſorum matrimoniorum filiæ prædefunctæ: Sed hic margo non capit, remitto ad mea commentaria. Sed ad intellectum text. adverte quod filia primi matrimonii in feudis antiquis excludet omnes maſculos ſecundi. Vidi lepidam quæſtionem: vidua habens unicam filiam hoc tacito, & ut virgo nupſit nobili, qui dedit ei dimidiam *de ſa terre de Maroles, pour luy eſtre propre*, & ipſa in tractatu matrimonii viciſſim dat mediam *de tous ſes biens pour en joüyr par luy & les ſiens, à la charge que s'il n'y a enfans, il en joüyra ſeulement ſa vie durant?* Reſpondi, ex hoc patet quod *les ſiens* intelligitur de liberis hujus matrimonii, qui ſunt vocati, ergo donatarii matris ſuæ; ergo ſi velint ei ſuccedere, debent conferre, & conſequenter omnia feuda, quæ fuerunt matris, relinquere ſorori uterinæ per §. 99. Art. 97.

CHAP. XX.

Amande de Fief & de cens.

N'eſt requerable.] Quia etiamſi certo loco, & tempore ſolvi debet, non tamen continuò præcisè: quia poteſt eſſe poſtulabilis, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 62. *in fin.* Art. 113.

Digitized by Google

Couſtumes dont on a accouſtumé uſer en l'auditoire & Bailliage du Comté de Dreux, de tout temps & d'ancienneté.

Et d'ancienneté.] Quæ in multis differunt à Carnotenſibus : quamvis eodem contextu adſcriptæ ſint.

CHAP. I.

Des Fiefs & de leur nature, & des droicts, & prerogatives d'aiſneſſe.

Art. 138. *Principal manoir.*] Id eſt, ſi illud accepit in ſucceſſione communis patris : non debet rurſus aliam principalem manſionem capere in ſucceſſione communis matris, & è contra : Secus ſi parens in cujus ſucceſſione accepit, non eſſet communis, ſed alterius matrimonii.

CHAP. II.

Des offres que le vaſſal qui doit profit, eſt tenu faire à ſon Seigneur feodal.

Art. 184. *Dudit rachat.*] *Id eſt elegiſſe*, le revenu de ladite année.

Ibidem. *Deſdits 40. jours reiterez.*] Scilicet ad hoc, ut privetur dominus electione. Sed ſi vaſſallus omittit reiterare, non amittit fructus, nec cadunt in commiſſum : quia non eſt ſcriptum, nec æquum, præſertim ſi vaſſallus & pupillus, quamvis non deceſſerit, qui contra opinarentur in favorem Nivernenſis, tunc hujus ditionis domini.

CHAP. VII.

De ſouffrance.

Art. 243. *A donné ſouffrance.*] Intellige de voluntaria, ut dixi in conſuetud. præcedenti : amplia, ſive dederit inducias fidei præſtandæ, ſive relevii ſolvendi. Sed hæc omnia limita, ut procedunt, poſtquam prius facta eſt exhibitio inſtrumentorum acquiſitionis, domino directo, qui deinde ſcienter has inducias dedit.

CHAP. VIII.

Du cens & du Seigneur cenſier.

Art. 146. *De luy vacans.*] Sive habeantur pro derelicto, ſive quia hereditas jacet.

Art. 148. *En diverſes Seigneuries.*] Hæc qualitas ſitus tantum refertur ad permutata, ut patet infrà eod. §. 151.

Ibidem. *Sans reventons*] Id eſt non debentur, licet vendiderit *francs deniers*.

CHAP. IX.

Du mariage, & de la puiſſance que le mary a ſur ſa femme, & ſes biens.

Art. 167. *Et paſſer tous Contracts.*] Etiam alienando immobilia, ſublatâ nullitate, & ſalva reſtitutione in integrum, & remediis juris communis : unde ſi eſt læſus infrà dimidiam, poterit reſtitui uſque ad 29. annos : ſi vero læſus ſit ultra dimidiam, poterit petere reſciſionem uſque ad 35. annum tantum.

CHAP. XVIII.

Des legs & ordonnances teſtamentaires, &c.

De la quarte partie en cenſif. Habuit hic, & quidam permutavit feudum cum cenſu, ſed nihil eſt executum, niſi poſt mortem ſuam : interim legavit quicquid poterat de heredius ſuis legatarius ; petit quintum ? Reſpondi nihil poteſt petere de feudo jam alienato, ſed de cenſu debito, tantum partem quartam capit, quia actio ad heredia cenſetur heredium *L. qui actionem de reg. jur.* Art. 195.

CHAP. XIX.

De ſucceſſion.

Au premier degré.] Scilicet in directa in infinitum, Art. 196. & in collaterali uſque ad filios fratrum, ut ſunt in primo gradu ſecundùm jus pontificium : qui eſt ſecundus de jure civili : fac t infrà, § 92.

Les conqueſts.] Quid de feudis acquiſitis per mari- Art. 202. tum de parte penus dotalis, ut eſſent propria uxoris juxta conventa matrimonii : num debeant cedere filiis ſecundi matrimonii uxoris ? Videretur quod ſic, quia non ſunt heredia, nec propria niſi reſpectivè, contra maritum. Reſpondi contrarium quod tam jure communi *per l. cum aliis, C. de ſec. nupt.* quod per hanc conſuetudinem, quàm per tacitum pactum *l. tale pactum in fi. ff. de pact.* ubi dixi in meo conſilio, quò remitto : *& in tractat. de revoc. donat. & inoffic.*

Que d'un coſté.] Hic §. habet locum etiam in filiis Art. 203. fratrum per interpretationem extenſivam §. 196 ſuprà eod. ut ibi declaravi : ſed fallit in herediis, in quibus non attenditur duplicitas utriuſque vinculi per §. 99. ſuprà eod.

COUSTUMES GENERALES DU PAYS & Comté de Blois avec les Couſtumes locales des Chaſtellenies, & Baronnies du reſſort dudit Comté.

CHAP. I.

De l'eſtat des perſonnes.

A leurs droicts.] Id eſt, ut emancipati, niſi nupſerint in familia, id eſt, manentes in domo, & priori adminiſtratione patris. Art. 16

Faire majeurs.] Non tamen alienare immobilia, Art. 16 ſine decreto, *l. 2. c. de his qui veniam ætat. impetr.* adhuc non tollitur reſtitutio, Paul. *conſil. 163. non eſt dubium* Ludov. Roma. *conſil. 91.* quamvis aliter ſentiant Angel. Peruſ. *l. 1. in fi. C. ſi de moment. poſſeſſ.* & Franciſc. Aretin. *in l. more ff. de acq. vel omit. hereditate.*

En jugement.] Nec in civili, nec in Eccleſiaſtico Art. 33 foro, quamvis Jo. Fa. *in l. 1. de bon. matr.* tamen ſufficit interponi, vel ſemel ab initio, Bal. *l. jubemus, C. de emancip. liber.* vel in litis conteſtat Bald. *l. 1. in 3. oppoſ.* C. *qui ad mitt.* ſed liberè teſtari poteſt, Bald. l. 1. de leg. Fuſia *Cani. toll. l. teſtamentum bonor. poſſeſſ. de teſtamen.* Alexand. *l. ſervum plus §. cum qui chirographum delega. 1. & conſil. 155. Viſis lib. 2.* Jaſ. *l. non idcirco*, de codicil.

Digitized by Google

CHAP. II.

Des gardiens & bailliſtres.

Art. 4. *Garde & gouvernement.*] Hoc eſt cuſtodia, quaſi tutela *l. 5. in prin. verſ. nec putet ff. de admi. tutor. l. ult. C. de ſenten. paſſis*, unde horum bona tacitè hypothecantur, quia ſunt protutores, *l. dabimus*, §. 1. *l. ſi quis negotium, ff. de privil. creditor. l. ult. ff. de tut. & curat. dat. ab his l. cum oportet*, §. *ſed cum tacitas C. de bonis quæ liber.* & iſtæ tutelæ conſuetudinariæ inſtar legitimarum ſunt. Bald. *conſil.* 145. *præmiſſis verbis lib.* 2. unde idem quod de tutelis juris communis niſi quatenus apparet diverſum.

CHAP. III.

De la juriſdiction des Iuges du Comté de Blois.

Art. 18. *Eſtranges du lignage.*] Id eſt, indiſtinctè, hoc tantum excepto, ſi emptor haberet jus retractus proximitatis, ſi alii venditum fuiſſet.

CHAP. IV.

Des droicts Seigneuriaux.

Art. 33. *De leurs indemnitez.*] Aliàs non prodeſſet allegare tempus centum annorum, vel immemorabile, quia talis prætenſa præſcriptio non ſolum eſſet contra jus privatum, ſed etiam contra jus publicum hujus conſuetudinis, ut de facto conſului pro dom. *de Luce* anno 1548.

Art. 37. *Denombrement non baillé.*] Secus ſi conſtaret quod non cœpit poſſidere jure feudi, ſed pro ſuo domanio, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 7.

Art. 38. *Par la commiſſion.*] Latè dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 52. & in his quamvis ſit clauſula, *en cas d'oppoſition, tour.* tamen additur, *la maintenante.*

Art. 39. *Et s'il y a oppoſition.*] Idem dico ſi *appellation*: quamvis vulgo contrarium putent & malè: quia iſta manus injectio non eſt actus juriſdictionalis, ſed domanialis, & commiſſio judicis de ſe non eſt neceſſaria, ſed ut de ſcripto, & teſtato conſtet, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 1. *gloſſ.* 4.

Art. 41. *Leurs mains.*] Sed an currant minoribus, latè dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 41.

CHAP. V.

Des Fiefs.

Art. 47. *Du vaſſal.*] Sed non per omnia æquiparantur, ut infrà §. 52.

Art. 52. *Empeſchement.*] Scilicet per manus injectionem, quæ manet impenſis domini, reſpectu antiqui vaſſalli.

Art. 54. *Preſentant la bouche.*] Id eſt, oſculum. Vidua vaſſalla præſens obtulerat fidem & homagium, poſtea dominus cavillabatur, quod non obtulerat, ſeu ſpeciatim præſentaverat *la bouche & les mains*? Reſpondi oblationem validam. Et ita judicatum fuit, & bene: quia hæc verba non debent ad captionem trahi.

Art. 61. *Devoir annuel.*] Suprà parte infrà trientem alienata. Quid ſi trientem permutat cum reditu redimibili, & bellem cum prædio, ut nuper vidi? Reſpondi pro rata trientis debentur laudimia: pro reſiduo verò relevium, & immunitas hujus §. intelligitur, quando trientem tantum alienat reſiduo retento: ſecus ſi totum alienat.

Art. 66. *Ledit acqueſt.*] Scilicet tacitè, niſi aliud ſit expreſſum: item inter ſcientes aliàs, qui ignoranti dat prædium ſerviens, poteſt conqueri.

CHAP. VII.

Des profits feodaux.

Art. 76. *Pour la commiſſion.*] Itaque defectu commiſſionis non lucrabitur fructus: ſed non debet ſumptus, nec damna, nec intereſſe; ſi ex juſta cauſa manum minus ſolemniter injecit.

Art. 77. *Arriere vaſſaux.*] *Idem reſpectu* des baux à cens ou rente.

Art. 78. *Ou moiſonnier.*] *Secus* du preneur à cens, fief, ou rente, *ſuprà*, §. 61. 62.

Art. 82. *Tenu en fief.*] Idem dico in terminis cenſus cari pretii ſuprà §. 116.

Art. 85. *Le maïf.*] Hoc eſt contra *l. unic. C. de impoven. lucra. deſcriptio.* & iniquum per ea quæ dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 25.

Art. 92. *N'en ſera deû qu'un.*] Dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 21. *qu.* 18. *nu.* 113.

CHAP. IX.

De cens & profits cenſuels.

Art. 108. *D'aucun Seigneur.*] Iſta conſuetudo non eſt prohibitiva nec negativa, ideo non excludit jus agentis ad cenſum, ſi non oſtendat imputationem ſuperioris: ſed poteſt à ſuperiore cogi, ut fidelitatem ſubeat. *Le chapitre de Leyroux auparavant ſoixante ans avoit pris amortiſſement des francs Fiefs, & nouveaux acqueſts moyennant* 20. *livres.* Reſpondi quod hoc non poteſt adaptari ad hanc conſuetudinem, quæ loquitur de domino immediatè, non autem de emendicato, & procurato ab officialibus quæſtuariis Regis.

Art. 109. *Qui ſont à cher prix.*] Appel par les gens du tiers eſtat, comme s'enſuit au procés verbal: j'écrivis pour la Ville & tiers Etat, & obtins par Arreſt douze ans aprés prononcé le 13. Iuin l'an 1535. l'appellation, & ce dont a eſté appellé, au neant, l'oppoſition receuë; ſurquoy les parties reglées, le tout ſans prejudice du droict de cens à cher prix pretendu par les gens d'Egliſe & Nobles, & autres intimez, & de la pourſuite, preuve & verification d'iceluy droict par tous autres moyens que par ladite redaction de Coûtume, à laquelle y a eu oppoſition, tout ainſi & par la forme & maniere qu'ils euſſent fait ou penſé faire auparavant ladite redaction: [Id eſt jure privato probando, & non jure conſuetudinis, nec fundatæ intentionis, de quo plenè ſcripſi] *in conſuet. Pariſ.* §. 53. *nu.* 12. *nu.* 31.

Art. 115. *Empeſché.*] Et malè: quia ſi vendo ad tempus, vel ſi vendo reditum decem annorum tantum, potius cenſetur alienatio fructuum.

Art. 138. *En leur cenſif.*] Id eſt, dummodò non moveantur ab alio domino directo: ſed ſint in eorum domanio.

CHAP. XI.

Des ſucceſſions.

Art. 139. *Heritiers preſomptifs.*] Iſta eſt ſimplex declaratio, quæ fieri poteſt coram duobus teſtibus, vel aliàs, dummodò conſtet etiam ſine præſentia, ſcientia vel acceptatione partis quæ vocatur, & etiam hæc declaratio ſemper ambulatoria eſt uſque ad mortem.

Art. 140. *Pareil degré.*] Id eſt, ſive ſint in eadem cellula, vel diverſis, id eſt, ſive omnes nepotes ſint ex eodem fratre, vel ex eadem ſorore, vel ex diverſis: Iſta eſt mirabilis poteſtas uni ſoli ex ſua cellula, vel uni ex pluribus cellulis gratificandi: ſed etiam actus eſt revocabilis, vel communicabilis aliis pro libera voluntate ejus de cujus ſucceſſione agitur aduſque ejus obitum.

Digitized by Google

Art. 141. *Point d'hoirs mâles.*] Sive primi gradus, ſive nepotes ex maſculo.

Art. 143. *Tel qu'il luy plaira.*] Pourveu qu'il ſoit deſtiné à la demeure & habitation du pere de famille : car le toiƈt de muſnier à eau ou à vent n'eſt pas manoir, ny pareilement une grange, ny un preſſoir, encore qu'il fuſt couvert, & ne ſe pût choiſir pour manoir, quand ores n'y en auroit d'autres, dixi *in conſuetud. Pariſ.* §. 8.

Art. 147. *Expreſſe ou tacite.*] Hæc valuit ſub regno Monachorum, ſed ætate noſtra conſenuit, & contra tacitam ſufficit allegare diſſenſum; contra expreſſam, probandus eſt cum aliquibus minis, & ſic exeunt, & ſuccedunt.

Art. 150. *Leſdits heritages.*] Etiam ſinon deſcendant à ſtipite, vel primo acquirente, *ut in conſuet. Pariſ.* §. 112.

Art. 152. *D'hoir mâle.*] Intelligitur de maſculo deſcendente ex maſculo, quod eſt clarum in hac conſuetudine, per §. 141. ſup. cod. quamvis non ſit tam clarum in conſuet. Pariſ.

Art. 155. *Ex uno latere.*] Intellige quando ſunt in eodem gradu, ut per Sententiam Baillivi Dunenſis judicatum fuit, confirmatum per Baillivum Bleſenſem : deinde in cauſa de *Villebrames* judicatum per Arreſtum, quod non attenditur duplicitas vinculi ultra filios fratrum : ſed tantum ſtirps lateris unde prædia deſcendunt : reſtringendo hunc §. ad limites novellæ *in Authent. de ſucceſſion. ab inteſtat.*

Art. 157. *Comme meubles.*] Idem conſuet. Andegavenſ. §. 290. & omnes ferè conſuetudines Gallicæ, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 57.

CHAP. XII.

Des donations faites tant entre vifs, comme par teſtament.

Art. 161. *Et conqueſts immeubles.*] Etiamſi minores ſint viginti quinque annis : Non enim ſolent fœminæ expeƈtare 25. annum, antequam ſub hac conſuetudine nubant : Et ſic limitatur *l. prædia C. de præd. minor.*

Art. 164. *Soient premiers.*] Id eſt, ſuper maſſa communi, non autem ſuper portione hæredum tantum, & dico quod conſenſus iſte fieri poteſt ex intervallo, etiam in teſtamento : quia eſt recognitio bonæ fidei : & ita per Arreſtum judicatum fuit, etiam ſub conſuet. Pariſ.

Art. 167. *Enfans ou heritiers.*] Etiam *eſtrangers & collateraux* etiam inter vivos.

Art. 168. *Heritiers immediats.*] *L. nihil intereſt ff. de bon. libert.* quid ſi filius donatarius præmoritur relictis duobus liberis, alter eſt hæres patris, & abſtinet ab hæreditate avi ; alter non eſt hæres patris, ſed vult ſuccedere avo? Reſpondi quod debet integrè conferre, aliàs eſſet fraus, & colluſio : faciunt quæ dixi in annotat. ad Alex. conſilio 24. lib. 1.

Art. 169. *Ne vaut,*] Niſi in mutua, quæ etiam propriè donatio non eſt, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 160.

Art. 170. *Ne vaut rien.*] Nec ut legatum quidem, niſi fiat in forma teſtamenti, vel teſtamentum, aut codicillus confirmetur, quia tunc valet ad limites legati ; quod autem nullo modo valet, quando eſt in forma contraƈtus, juſtè inſtitutum eſt odio ſuggeſtionum ; ergo multò minus valebit legatum teſtamento incluſum, ſed ad interrogationem legatarii factum, quia non procedit ex mero arbitrio teſtantis, vidi valde controverſam quæſtionem de donatione incluſa teſtamento. [Et par ce teſtament faiſant je donne à tel le quint & le quart de mes propres, & mes conqueſts, le Notaire ſtipulant] de eadem infirmitate obiit : dicebat hæres eſſe donationem cauſa mortis, nullam ; tamen judicatum fuit validam eſſe, quia ſaltem teſtamento confirmatur : item intellige de infirmitate de qua timetur mors præſens, vel vicina, aliàs ut in febre quartana ſecus *L. quæritur ff. de re judic.* adde Philip. Corn. *conſil.* 68. *littera M. lib.* 3.

Eſt repute propre.] Scilicet contra conjugem, quia non cadit in communionem, ut plenè dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 56. *nu.* 38. & §. 55. *gl.* 1. *nu.* 102. *nu.* 103. ubi quod ſi hæredium detur à conjuncto remanet antiquum ex latere illius. Art. 178.

De bailler caution.] Scilicet de donatione mobilium: prædia enim ſemper extant, & ſufficiunt, *l. ſciendum in prin. ff. qui ſatiſda. cogant.* Art. 176.

Des immeubles.] Fortius conſuet. Aurelia. §. 228. quid ſi legata domus? Reſpondi executores non poſſunt tradere, niſi vocatis hæredibus, quibus vocatis, ſi vitium, aut exceptio prompta non appareat, poſſunt tradere, & poſſeſſionem transfert per hunc text. *l. ult. C. de edict. di. Adrian. toll.* Art. 177.

CHAP. XIII.

De mariage.

Par l'authorité de Iuſtice.] Hoc importat dandum curatorem filiis, ſed non requiritur æſtimatio, ſive appretiatio : ſatis eſt conſtare deſcriptionem bona fide factam, ut conſilio meo ſæpè judicatum fuit. Art. 183.

Acqueſt.] *Interim tamen*, le ſurvivant eſt ſaiſi de ſa moitié, & en fait les fruicts ſiens. Art. 186.

CHAP. XIV.

De Doüaire.

Sa vie durant.] *Non dicit*, qu'il ſoit propre aux enfans, & partant il eſt perſonel, & ſi le mary n'eſt ſaiſi lors de ſon decés, il faut qu'elle vienne par le petitoire. Art. 188.

Rien porte avec ſon mary.] Niſi dotem promiſerit, & fefellerit *Auth. ſed quæ nihil, C. de pact. convent.* Stephan. Bertrand. *conſil.* 24. *lib.* 1. *conſ.* 90. *lib.* 3. *conſil.* 120. *viſo conſultationis, libro* 3. Guid. Pap. *deciſ. Delphi.* 274. Art. 190.

CHAP. XVI.

Des retraits lignagers.

A compter du jour d'iceluy.] Intellige ſimul à die notitiæ in loco, juxt. *Clement. unic. in fi. de conceſ. præb.* & ita tenendum ex quo hîc non eſt verbum, *de la ſaiſine.* Art. 193.

Conſigné.] Et ita regulariter ſervatur in Gallia. Art. 198.

Sera l'heritage diviſé.] *Quid* de vente de la couppe de bois de haute futaye : car ils tiennent qu'il y a retrait lignager. Reſpondi celuy des deux retrayans, qui veut le bois eſtre conſervé à ſon parent vendeur, & qu'il ne ſoit coupé, doit eſtre preferé, *quia certat de conſervando*, à la ligne, *quamvis aliter judicatum ſit*, par le Bailly de S. Agnan en Berry, & mal confirmé par le Bailly de Blois, qui ont ordonné la coupe & diviſion par proviſion, qui eſt encores une autre erreur : car jamais n'échoit proviſion de choſe irreparable. Art. 201.

Venir & repreſenter. Certum eſt quod citatio facta primo emptori, interrumpit : ſed ſi non ſit ſuſpicio fraudis, vel colluſionis, ſufficit nominare novum proprietarium, & poſſeſſorem, ſi non eſt difficilioris, nec longioris conventionis per *no. in l.* 2. *C. ubi in rem actio.* Art. 210.

CHAP. XVIII.

Des emphiteoſes.

Art. 111. *On laiz.*] Ad hoc fortius quæ tradit Alex. *conſ.* 14. *num.* 8. *lib.* 2. *tetigi* ad Phil. Deci. *Auth. qui rem num.* 1. *C. de ſacroſ. Eccleſ. & conſ.* 176.

CHAP. XIX.

Des priſes de beſtes.

Art. 117. *Creu par ferment.*] De modico ut infra §. 123. & judex deferens juramentum, poteſt ſummam taxare.

CHAP. XXI.

Des ſeruitudes réelles.

Art. 130. *Eſgouſts.*] Intellige de ſimplici ſtillicidio in aere, id eſt, non quieſcente in fundo vicini, ſive pendeat ſupra fundum vicini, ſive non pendeat, ſed in illud ſtillat: ſecus de incorporato & inædificato viſibiliter, vel quieſcente ſuper fundo vicini. *per l. in vendendo ff. de contrab. emp. & vendit.* dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 80.

Art. 139. *Et fuye à pied.*] Intelligitur ſecundum modum loquendi regionis. *L. ſi ſervus plurium in fin. ff. de lega.* 1. Ideo non habet locum in elevato tribus vel quatuor pedibus ſupra aream: *Et ainſi a eſté jugé à Blois contre le Prieur de Campigny, pour un ſien vaſſal.*

CHAP. XXII.

Debtes perſonnelles & executions faites par vertu de lettres obligatoires, &c.

Art. 248. *Detenteur.*] Non intelligas de ſimplici colono vel inquilino: Sed de eo qui nomine & auctoritate domini eſt, ut tutor, maritus, fructuarius.

Art. 249. *Penſion.*] Intellige de ſimili, videlicet *de bail d'heritage*, ſecus de reditu impoſititio: & ita judicari vidi.

Art. 258. *En ladite maiſon.*] Iſtud ab antiquiſſimo tempore obſervatur in Gallia, dicunt, ex privilegio regio: ſed non eſt ita: quia conſuetudo eſt antiquior quam poſtea Rex approbavit.

Art. 263. *A luy cedée.*] Iſte articulus valde ineptus: contrarium enim ubique obſervatur, & etiam actor non nomine proprio, ſed nomine cedentis, tanquam mandatis actionibus experitur. Jus enim exequendi non mutatur nec amittitur ex parte creditoris, ſed ex parte debitoris: quo mortuo vocantur heredes, ut inſtrumentum declaretur executorium. Panor. & alii *in c. qui.* V. *ext. de judiciis.*

Art. 270. *Rentes volantes.*] Quarum appellatione non veniunt reditus ad rationem trientalis uſuræ, vel unius in triginta empti, ut *dixi in tract. redit. & uſur.* tamen in hac ſpeciali diſpoſitione, *faite en faveur des maiſons de la ville de Blois, comme il appert par le procez verbal, toutes rentes conſtituées à prix d'argent y ſont compriſes.*

CHAP. XXIII.

Des criées & ſubhaſtations.

Art. 275. *Rachetables.*] Id eſt, *l'heritage n'eſt pas vendu à la charge, mais la rente ſe prendra ſur le prix entant qu'il le peut porter.*

COUSTUMES LOCALES DU COMTÉ & Bailliage de Dunois, Seigneuries de Marchenoir, & Freteval, &c.

CHAP. I.

Des fiefs.

Qu'un fief.] Et conſequenter heres vaſſalli debet relevium totius tanquam de domanio non tanquam de ſubfeudo dependenti, item niſi vaſſallus vel ejus heres velit ſubfeudum quæſitum extra manum ſuam ponere, ad quod etiam ſuperiori patrono invito, habebit dilationem ſaltem anni poſt interpellationem, & ſic ſubfeudum non ipſo jure unitur, ut etiam dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 13. *gloſſ.* 1. *q.* 13. Art. 15.

CHAP. II.

Des donations faites entre-vifs.

Ne peut avantager.] Scilicet de ſuo, quod ſi cautius cavendo, aut prævidendo, melius geſſit negotium, non eſt trahendum ad invidiam. Art. 64.

CHAP. XV.

En matiere de retrait.

Faire priſe.] Id eſt, ſi conduxit vel locari fecit tertio in fraudem retrahentis, ut ſæpe ſolent facere: contra quam fraudem hæc conſuetudo optimè providet, & generaliter obſervanda eſſet. Art. 48.

COUSTUMES LOCALES DE LA Chaſtellenie de Romorantin, Millançay, Villebrolle & Billy.

CHAP. II.

De ſucceſſion de fiefs.

Que bon luy ſemblera.] Scilicet reſpectu feudorum ſitorum intra hoc territorium. Quid ſi pater & mater acquiſiverunt fundum feudalem in hoc territorio in quo manſionem conſtruxerunt, an integram habeat primogenitus heres utriuſque parentis? non enim eſt electio inter has partes æquales ejuſdem manſionis: & ſic cum verba hujus localis conſuetudinis non congruant, videtur recurrendum ad conſuetudinem generalem: Sed æqualitas filiorum favorabilis eſt *l. illam* ubi Phil. Dec. *C. de collatio.* Art. 4.

COUTUMES LOCALES DE LA Baronnie de ſaint Agnan.

En matiere feodale.

Aucuns reliefs.] Sed non excluduntur laudimia in caſum venditionis de quo ad conſuetudinem generalem. Art. 14.

COUSTUMES LOCALES DE LA Baronnie & Seigneurie de ſaint Agnan.

De doüaires.

Sa vie durant.] Partant il eſt perſonnel, comme auſſi en la Couſtume generale, & auſſi en celle d'Orleans. Art. 19.

Digitized by Google

De ſucceſſions.

Art. 20. *Empeſché.*] Mal empeſché : car cela eſt general quaſi par toutes les Couſtumes de Gaule, meſme ſous le Comté de Flandres & d'Artois, *quod peregrinorum ſucceſſio*, appartient au haut Juſticier, *quamvis novi fiſcales quaeſtuarii controverſum fecerint.*

COUSTUMES LOCALES DE LA Baronnie de la Ferté Ymbaut.

Ymbaut.] Sous laquelle Ymbaut eſt le Bailliage de Samlbris qui uſe de la meſme Couſtume locale, comme j'ay veu.

COUSTUMES LOCALES DES Terres & Chaſtellenies de Leproux & Bouge.

De ſucceſſions.

Art. 6. *Lieu.*] Scilicet infrà terminos juris. Quid ſi quis *rappelle*, pronepotes ex ſorore cum nepotibus ex alia ſorore? Reſpondi quod iſti vocati veniunt jure legati tantum; non veniunt ut heredes, nec ſunt ſaiſiti : quia conſuetudo prohibet, ſed non impedit quin valeat jure legati, quatenus legari poteſt.

Procez verbal des Couſtumes de Blois.

Demeurera pour couſtume.] Cecy a eſté depuis caſſé par Arreſt du 13. Juin 1535. comme j'ay dit cy-devant ſur le texte.

COUSTUMES GENERALES DES PAYS & Duché de Berry, tant de la Ville & ſeptaine de Bourges, que des autres Villes, &c.

CHAP. I.

De l'état & qualité des perſonnes.

Art. 1. PAr *droit de ſuite.*] Non intelligitur de eo qui faciens furtum ſui ipſius *l. 1. C. de ſer. fugit.* fuiſſet hic latitans; conſuetudo loquitur de eo qui factus eſt habitator : ſed urbs Pariſiorum non habet hoc privilegium: *Car le Seigneur de Chaſteauroux en Berry vendiqua ſon ſerf qui s'eſtoit retiré & fait Bourgeois de Paris, & obtint la proviſion?* Quidam dicunt, *que pour le regard des ſerfs des Seigneurs qui ſont hors de ce Royaume, que le ſerf eſt fait franc par l'entrée de ce Royaume*, ſed non eſt expeditum.

Art. 33. *En viduité ſeulement.*] Sed pater per ſecundas nuptias hoc non perdit.

CHAP. II.

Des Iuges, jugemens, reſciſions, eſpaves, amendes, & confiſcations.

Art. 2. *Au premier chef.*] Hic §. per ipſum Liſetum contra veterem uſum additus fuit, & ſic in hæreſi remanet vetus conſuetudo.

Art. 18. *Iuriſdictions ſubalternes.*] Intellige inter regios, videlicet quando judex à quo, regius eſt; Secus ſi eſt judex domini temporalis quia quemadmodum vincente appellante, dicitur malè judicatum, dominus loci ſolet in mulctam condemnari. Ita quando malè appellatur ab eo, mulcta frivolæ appellationis ad eumdem ſpectat, & ita fuit judicatum [à Yſſoudun par l'opinion de tous les aſſiſtans ſur le champ, entre le Fermier des amendes du Roy, & un fol appellant executé pour l'amende par ledit Fermier : L'executé diſôit qu'il avoit payé l'amende au Seigneur du lieu auquel elle eſtoit deuë, & fut l'execution declarée tortionnaire, dont ledit Fermier appella & releva és grands Jours de Riom, l'an 1546. où il acquieſça. Je ſçay bien que depuis en ſemblable cauſe les parties furent receuës à informer, *de modo utendi*, de cette Couſtume, au moyen que les Gens du Roy ſe joignirent avec Fermiers & mal, c'eſt trop fouler les Seigneurs pour cuider enrichir le Roy.]

La declaration.] Sive publicum, ſive privátum ſit inſtrumentum, rejecto minus laxo *c. 2. extrà de probation.* Sed poſt biennium, non tenetur creditor formale quoddam juramentum ſubire, ſatis eſt quod juret deberi : ergo multò minus cogi poteſt ad interrogatoria particularia in quibus non ſibi deferretur, ſed exigeretur juramentum. Art. 38.

CHAP. V.

Des fiefs.

Sur le fief.] Hîc nominatim & ſpecialiter. Art. 5.

Acte judiciaire] Hæc eſt additio Petri Liſeti pragmatici iniqua : quia ſemper ſufficeret teſtimonium honeſtorum virorum : Et puto quod rari dominorum velint hoc exigere : ſolebat ille augere fiſcum & quæſtum judicialem. Art. 19.

Souffrance.] Expreſſe ou taiſible. Art. 39.

De ſon fief.] Secùs in cenſu. inf. tit. ſeq. §. 21. Art. 51.

CHAP. VI.

Des cens, rentes, & hypotheques.

Droits Seigneuriaux.] Et ſic debet civiliter intelligi, ſcilicet de reditibus quorum facultas redimendi poteſt limitari : quia hi demùm fundis æquipollent, cum poſſint eſſe non redimibiles; ſecus de his quorum facultas redimendi eſt eſſentialis & illimitabilis, ut ad rationem duodecimæ, quia hi crebrius pro debito mobili hypothecario habentur : facit text. in §. ſeq. ubi æquiparat reditum fundo & ſic *per l. 1. ff. de reb. dub.* intelligitur de tali reditu qui poteſt gerere vicem fundi rei quæ immobilis & perpetuum facere præjudicium domino directo, ut dixi *in tract. commer. & uſurar.* & in *Conſuet. Pariſ.* §. 57. Art. 8.

Comme deſſus.] Adde quod debitor ſolvendo in pecunia ad rationem duodecimæ, liberandus eſt, ut dixi *in tract. red. & uſurar. Latin. & Gallic.* Et opinionem meam in formam legis reduxerunt Sequani ex Senatuſconſulto Dolano, & ad fi. hujus §. adde inf. §. 33. Art. 24.

CHAP. VII.

De donations.

Choſes données.] Cecy fut adjoûté par Liſet au moyen de l'Ordonnance de l'an 1539. article 132. qu'il avoit n'agueres publiée. Art. 11.

CHAP. VIII.

Des mariages, doüaires, ſocietez & communautez.

Par teſtament.] Iſtud de teſtamento non erat prohibitum veteri conſuetudine; tamen non malè fuit additum propter pericula ſuggeſtionum, & non habet locum in caſu §. 8. inf. tit. 19. ubi conjux poteſt heres inſtitui defectu heredum. Art. 16

Art. 23. *Comme meubles.*] Intellige prorata temporis quo fundi cœperunt coli ſumptu communi : quia ſumptus ſunt prorata temporis, ideo ſecus de fructibus naturalibus, ut §. ſeq.

Ibid. *Part & portion.*] Prorata temporis, *excepté quant aux cens*, qui ſolvitur in recognitionem domini, in quo inſpicitur ceſſio diei ſeu dies quo ſolvi debet : & totus iſte articulus juncta annotatione generaliter obſervatur in regno.

CHAP. IX.

Des executions, criées, & ſubhaſtations.

Art. 9. *N'ont ſuite.*] Hæc generalis ut Borbo. §. 11. Claromonten. 16. *de Lorris* eod. tit. §. 15. & ferè ubique ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 77.

Art. 23. *Dudit debteur.*] Juxta conſtitutionem anni 1539. Ideo ſervatur ubique in toto regno.

Art. 71. *Ou ſes Fermiers.*] *Non ſequitur*, que le Fermier ſoit chaſſé, mais un eſtranger ſera Commiſſaire qui recevra dudit Fermier.

Art. 76. *En baillant caution.*] De la proviſion *transeat, ſed de cautione non eſt juſtum gravari* le bailleur d'heritage qui eſt en poſſeſſion, à la requeſte des creanciers poſterieurs, *non apparentibus antiquioribus creditoribus. Ideo dico quod hic* §. *debet reſtringi ut procedat*, en baux faits depuis trente ans, eu égard à la ſaiſie, *quia cùm non ſit regulariter præſcriptum, poſſunt timeri priores creditores infrà tit.* 12. *ſecus* ſi le bail eſt devant trente ans, *quia tunc veriſimiliter non ſunt timendi anteriores creditores, nec cautione opus eſt.* Le Seigneur de Chaſſeton voulant ſauver ſes rentes foncieres aprés le decret adjugé, mit en fait, que *per modum utendi hujus conſuetudinis*, les rentes foncieres ſont reputées droits Seigneuriaux, & conſervez ſans oppoſition, ſuivant l'article 70. dont il fut debouté par le Juge de Berry : mais y fut receu par Arreſt : mais j'eſtime qu'il n'a prouvé ledit faict, lequel auſſi n'eſt vray-ſemblable : toutesfois ſi le bailleur avoit toûjours eſté payé de ſa rente par le Fermier delaiſſé & deputé par les Commiſſaires, ce ſeroit juſte cauſe de luy conſerver ſa rente fonciere. Facit. *L. Pomponius ff. quemad. uſusfr. amitt.*

Art. 83. *Portée.*] Ad hæc quæ dixi *in Conſuetudine Pariſienſi* §. 18 quam opinionem meam ibi editam imitatus eſt Liſetus hic.

CHAP. X.

Des droicts Prediaux.

Art. 17. *Choſes matrimoniales.*] Ut plenè dixi *in Conſuetud. Pariſienſi* §. 46.

CHAP. XII.

Des preſcriptions.

Art. 4. *Vaſſelage actif.*] Hoc ſumpſit & addidit Liſetus ſcriptis meis *in Conſ. Pariſ.* §. 7. infrà 6. cum ſeq. adde *l. ſi viam in fin. ff. de uſucapio.*

Art. 7. *Seigneur feodal ou cenſier.*] Sed interim benè incipit præſcriptio illa triginta annorum, quia currit; quantumvis tituli non fuerint exhibiti & dominus ignoraverit, dummodo novus acquiſitor naturaliter poſſederit : ſecus quandiu vetus vaſſallus ut uſufructuarius, vel etiam ut colonus in poſſeſſione remanet.

Art. 13. *Prejudice.*] Intellige quando reus ſuper toto convenitur & ſuper toto proceditur, & hoc eſt valde juſtum, quamvis ſit contra jus ſcriptum in dividuis : ſecus ſi actor conveniat unum ex poſſeſſoribus pro parte ſua tantum : quia tunc remanet immota regula juris communis quoad alios de qua *in l.* 1. *C. de long. temp. præſcriptio.*

CHAP. XIII.

De la retenuë des choſes venduës, &c.

Pour le prix.] Cecy ne doit avoir lieu és rentes du denier 12. ou 15. conſtituées pour l'uſage du commun commerce, ny meſmes és rentes rachetables au denier conſtituées au gendre ou à la fille pour les deniers dotaux, par ce que j'en ay dit ſur la Couſtume de Paris §. 57. & au Traité des uſures. Art. 2.

CHAP. XIV.

De retrait lignager.

Qui les a acquis.] Si ipſemet emptor vendit, tunc excluditur novus & futurus retractus, ſed de præterito non dubitatur ſi tempus largiatur. Art. 4.

Acquis.] Id eſt, ſi iſte reliquerit filium vel filiam ſuperſtitem & heredem. Ibid.

Venus.] Scilicet poſt illum eventum & mediatè, non autem immediatè. Ibid.

Retrait lignager.] Vulgò putant ſi frater emptoris qui ei ſucceſſit vendat extraneo quod ſoror (quæ nihil unquam in eo prædio habuit) poteſt retrahere; ſed non eſt ita, quia iſtud non eſt jus acquiſitorium, ſed conſervatorium, in familia, atqui illa nunquam fuit in familia, & ita nuper conſului. Ibid.

Ses deniers propres.] Intellige ſecundùm prædicta, quia etiamſi mutuo ceperit, ſatis eſt : Mutuatitii enim nummi proprii ſunt *l.* 2. *ff. de reb. credit.* ſatis eſt quod non debet extraneo reddere prædium, ſed pretium tantum : prædium verò in familia retinere. Art. 10.

Sur ſoulte.] Adde quæ dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 23. *quæſt.* 16. *quæſt.* 18. Art. 15.

Chaſtellenie.] *Non addit*, & reſſort, *ut facit ſuprà tit.* 8. §. 4. Ideo hic §. *non extenditur*, aux heritages aſſis au reſſort, mais ſeulement dans la Chaſtellenie qui n'a que deux lieuës d'eſtenduë : ainſi s'entend, *de eo quod immediatè eſt de proprio territorio caſtri : non autem de locis ei ſubditis* par reſſort, *adeout etiam ſi poſtea reüniretur caſtro; tamen remanent ſub veteri generali conſuetudine, ut per Bart. in l. ſi convenerit.* §. *nuda ff. de pignor. action. hinc reſpondi* que la terre de Dyors, qui eſt de la Prevoſté d'Yſſoudun, *ſed non* de la Chaſtellenie, eſtoit ſubjette à retrait, nonobſtant qu'elle fut achetée par un Secretaire. Art. 19.

CHAP. XVIII.

Des teſtamens.

Neantmoins.] Addito non malè facta per Liſetum. Sed priùs ſolus veniens ab inteſtato erit in ſolidum ſaiſitus. Art. 7.

Pour le tout.] Putà filiis ex liberis defuncti abſtinentibus. Art. 7.

Le teſtament.] Etiam ſi ſit in forma probante & indubitata, ſed hoc addidit Liſetus ad augenda lucra fiſcalia. Amplior etiamſi teſtator vivens publicare fecerit, poteſt enim revocatum eſſe, & hoc niſi ſit tam modicum ſpatium inter publicationem & mortem, ut non ſit veriſimilis revocatio. Quorſum enim ſine cauſa multiplicare lucra actuariorum forenſium qui emunt & revendunt plus offerenti hujuſmodi officia. Art. 10.

CHAP. XIX.

Des ſucceſſions, ab inteſtat.

Preferez au fiſque.] Etiamſi hoc non adderetur, Art. 1.

Digitized by Google

intelligitur niſi conſuetudo expreſsè negaret, ſucceſſionem dicendo quod non poſſint ſuccedere niſi illi, *de la terre* : aliàs ut ſolet affirmativè, loqui intelligitur tantum per modum prælationis extendendo *legem de emancipatis Cod. de leg. hered.* etiam ad remotiores, ſi tamen reperiantur : aliàs etiam ex diverſo tantum latere conjuncti ſuccedunt. Non obſtat quod non venirent, *au retrait lignager*, quia jus retractus ſtrictius eſt quàm jus ſucceſſivum, & ideo non ſequitur : non poteſt retrahere, ergo non poteſt ſuccedere. Et ita judicavi contra eum qui per 35. annos poſſederat dicens ſe heredem maternum; quod non probavit, ſed actor probabat ſe heredem paternum & obtinuit: quamvis reus probaret bona eſſe materna, ſed non probabat ſe maternum; Procurator verò regius prætendebat illa jure confiſcationis, defectu heredis & malè per hunc textum, & per jus commune.

Art. 6. *Des propres.*] Et ſic multò fortius in aliis bonis indifferentibus.

Art. 7. *Ou de la femme.*] *Et ſeront les heritiers ſaiſis*, ut ſuprà tit. 18. §. 7. Tamen hoc caſu valebit legatum factum conjugi, non obſtante prohibitione, de qua ſuprà tit. 8. §. 1. quia etiam poteſt conjux heres inſtitui, & valet inſtitutio hoc caſu. Amplio; etiamſi defunctus reliquit ſuperſtites habiles ad ſuccedendum, ſi abſtinere malunt, quia tunc idem eſt ac ſi non eſſent in rerum natura.

Art. 9. *Du lieu.*] *Etiam* ſubalterne & non Royal, & n'eſt beſoin de Lettres Royaux ny de benefice du Prince, non plus qu'en Païs de Droict-Ecrit, attendu que la Couſtume le donne, comme auſſi le Droict-Ecrit le donne, *& fruſtrà patribus imploratur, &c. l. unic. C. de theſaur. lib.* 10.

Art. 22. *Maniere que ce ſoit.*] Et encores ſi celuy qui le precede, ne renonce formellement à la ſucceſſion, comme il fut ſur le champ jugé par Arreſt le Lundy 26. Novembre 1565.

Art. 26. *Les heritiers.*] Amplio : etiamſi iſti ſunt merè extranei priori defuncto & ſimplices heredes teſtamentarii ultimi defuncti heredis per inventarium, dummodò ille heres per inventarium fuiſſet habilis ab inteſtato ut ſuprà §. 23. quia iſti ſupervenientes ut ſint heredes ſimplices non debent eſſe melioris conditionis poſt obitum heredis qui fecit inventarium, quam fuiſſent eo vivente.

Art. 31. *Aux enfans.*] Etiam fœminas per ea quæ dixi *in Conſuet. Par ſ. §. 3. gl. 3. q. 5.*

Art. 33. *Des enfans.*] Et ſic ſive, ſint maſculi, ſive fœminæ.

Ibid. *Leſdits enfans.*] Et nepotes ex eis præmortuis ; quia conſuetudo realis eſt, & ita judicatum, *contre Damonrettes le 21. d'Avril* 1564.

Art. 34. *Supplément d'icelle.*] *Et ſic quamvis non noceat eis decrementum bonorum parentis, tamen prodeſt eis augmentum : quod eſt æquiſſimum*, toutefois l'on dit qu'es termes de cette Couſtume une fille qui avoit clairement prouvé la raiſon en la legitime, & pour laquelle avoit écrit M. Gabriel Marillac, Advocat fameux, depuis Advocat du Roy, fut deboutée de ſupplément par Arreſt ; mais ſi elle avoit eſté mariée & renoncé depuis cette nouvelle Couſtume, l'Arreſt ſeroit inique, & n'y faudroit avoir égard.

Art. 38. *Eſt permis.*] Modo aliàs habilis propter ea quæ ſuprà tit. 1. §. 1 & 3.

COUSTUMES GENERALES DU Païs & Duché de Bourbonnois.

CHAP. I.

De Iuriſdiction & Iuſtice.

Art. 1. A *En autre.*] Imò etiam juriſdictio quandoque movetur in feudum ab uno. Et tamen ſuperior cognitio ſeu jus appellationum (quod reſſortum vocant) ſpectat ad alium, ut latè ſcripſi *in Conſ. Pariſ.* §. 1 *gloſſ.* 5. *num.* 45. *cum ſeq.*

Dedans 14. heures.] Abſurdum videtur minus temporis poteſtati publicæ dari, quàm privato, cui dantur viginti horæ *l. capite quinto ad l. Iuliam ff. de adulter.* Et abſurdius de capto initio noctis brumalis. Scio quod lib. manu ſcriptus dom. Sub-caſtellani habet 24. *heures.* Sed text. publicè receptum mutare non licet. Sed de his 14. horis deducendum puto impedimentum noctis, tempeſtatis vel periculi occurrentis. Art. 4.

En ces priſons. Scilicet angariando per modum ſervitutis, ut in his de quibus per Jacob. de S. Georgio *in tract. de operis* per Jaſ. *in l. divortio* §. *impendia ff. ſol. matrimo.* Nicol. Boëri. *deciſ. Burdeg.* 212 *col.* 1. Non tamen ſequitur quod electione præmiſſa, poſſit quis cogi munus commentarienſis, ut & lictoris ſub congruo ſtipendio ſubire, de quo dixi *in tract. de munerib. & honorib.* Art. 5.

De recuſation.] Hodie loco hujus & ſeq. §. ſervatur conſtitutio anni 1539. §. 10. cum 4. ſequentibus. Art. 7.

D'amende arbitraire.] Bar. *l. actor. ff. rem rat. haberi.* Jo. Fab §. *univerſitatis inſtit. de rer. diviſio* Guido Pap. *deciſio. Delphin.* 106. Art. 9.

CHAP. II.

Renvois.

Les frais.] Sive ſit judex regius ſive non regius, quem ſubalternum regii contemptim vocant, & tempore harum conſuetudinum nulli in hac provincia erant judices regii : ſed hic §. limitatur per §. 62. infrà eodem. Art. 11.

Aucun renvoy.] Favore victus & ne excedatur ab impenſis litis contra *L. Mediterraneæ de incol. lib.* 10. *C.* Jaſ. §. *ſuper eſt col.* 12. *inſtit. de action.* Art. 13.

CHAP. III.

Des *preſcriptions.*

Trente ans.] Intellige de fundo vendito & tradito, ut dixi *in tract. red. & uſurar. q.* 17. 18. Art. 10.

Quarante ans.] Niſi convinceretur habuiſſe titulos & veram ſcientiam. Art. 12.

De trente ans.] Etiam hypothecaria, ut in ſimili notavi ſuper conſuet. de Lorris. Art. 13.

Des majeurs] *L. ſi in communem ff. quemadmodum ſervit. amittat.* Bald. *conſ.* 83. *lib.* 3. And. Sicul. *conſ.* 83. *lib.* 3. Jacobi de S. Georgio *in inveſtitura feudal. in verb. Marchi. col.* 8. *ad fin.* Art. 14.

Au contraire.] Ut Bituris, tetigi in conſuet. Bituricenſi in princ. Adde Guid. Pap. *quæſtion. Delphin.* 316. Chaſſan. *in conſuetud. Burgund. tit. des mains mortes* §. 2. Art. 15.

Par ſon mary.] Quia non habet legitimam perſonam ſine auctoritate ejus qui etiam fructus ſuos facit. Secus ergo à tempore quo eſt bonis ſeparata, vel forte data curatrix viro, ut quandoque vidi, adde Nicol. Boër. *deciſ. Burdegal.* 328. Art. 18.

Preſcription commence.] Bal. *c.* 1. §. *Sacramentum de conſuetud. recti feudi. in uſibus feud.* Guid. Pap. *deciſ. Delp.* 316. Jaſ. *conſ.* 81 *lib.* 3. Art. 19.

Trente ans.] Ut ne hypothecaria quæ res ſuperſit adde infrà §. 334. Art. 31.

Poſſede.] Etiamſi emerit ut allodium. Et juri communi de quo in *L. Pomponius, ff. quibus mod. uſusfruct. amit.* hæc conſuetudo addit quod nec ipſo quidem jure currit præſcriptio nec opus conſtitutione. Art. 32.

Tuteurs.] Scilicet ſi habuerint tutores & ſint ſolvendo, aliàs reſtituuntur. Art. 33.

Ladite choſe.] Niſi actio limitata fuiſſet ad partem indiviſam rei tantum, ut tetigi in ſimili ſuper conſuet. de Lorris. Art. 35.

CHAP.

Digitized by Google

CHAP. IV.

Exemptions.

Art. 36. *Cour laye.*] Idem dico in foro Eccleſiaſtico, diverſitas enim fori non debet meritum cauſæ variare. Et etiam hic §. intelligitur ad effectum onerandi creditorem probatione, ſed non à nullo genere probationis reus excluditur : poteſtque petere actorem interrogari non deferendo ei juramentum.

CHAP. V.

Reproches.

Art. 42. *Partie.*] Juxta *l. furti, ff. de his qui not. infam.* adde Petr. Anchar. *conſ.* 25. Nicol. Boër. *Deciſ. Burdegal.* 321.

Art. 43. *Ordinaire.*] Petr. Anchar. *conſ.* 246. *conſ.* 398. tamen recipiuntur, quia diminuunt & elevant teſtimonium Andr. Bar. *conſ.* 3. *lib.* 3.

Art. 44. *Declarez.*] Text. *in c. præſentium, de teſtibus in 6.* Lud. Roma. *conſil.* 290. adde *deciſion. Toloſan.* 53.

CHAP. VI.

Declarations de ſerment.

Art. 48. *Deffenſes peremptoires.*] Joan. Imo. l. Dominus de S. Geminia. *in cap. cupientes*, & ibi gloſ. *de electiõn. lib.* 6. Jaſon. *conſ.* 86. *lib.* 1. Nicol. Boërj. *deciſion. Burdegal.* 243.

CHAP. VII.

Aſſuremens.

Art. 52. *En perſonne.*] *Scilicet*, quand il y a information, & non ſous ſimple Requeſte.

Art. 58. *Le Superieur.*] *Deciſio Toloſa.* 489. Nicol. Boër. *deciſ. Burdegal.* 34.

CHAP. IX.

Reſpits & quinquennelles.

Art. 68. *Delits.*] Ad hoc Guillielm. Cunæus *in l. ſi ex parte §. quanquam ff.* quod cum eo. *in l. ſi reum, ff. de re judica.* Alberic. *in dicta L. ſi ex parte.* Ludov. Roma. *ſingul.* 179. adde Guido. Pap. *q. Delph.* 109.

CHAP. X.

Ceſſions de biens.

Art. 73. *Acceſſoirement.*] Hic eſt abuſus : quia nec acceſſoriè quidem poſſunt Eccleſiaſtici cognoſcere de ſeparatione bonorum, ſicut nec de reſtitutione dotis. Et tanquam ab abuſu appellari poteſt; & quamvis tempore deſcriptionis hujus conſuetudinis ab anno 1500. Duces Borbonii hoc permitterent, tamen non potuerunt præjudicare Regi, nec Eccleſiaſtici contra ejus juriſdictionem præſcribere.

CHAP. XI.

Notaires.

Art. 74. *Notaires.*] Albericus *rub. de off. proconſ. & leg.* Bald. *cap.* 2. *ex. de fid. inſtrum.* Franciſc. Zabar. *conſ.* 41. Guid. Pap. *quaſt. Delph.* 1. 22. Nicol. Boer. *deciſ. Burdegal. quaſt.* 21.

Art. 76. *Le lieu.*] Philip. Corn. *conſil.* 80. *lib.* 4. *deciſ. Toloſ. q.* 491. Guid. Pap. *deci. Delph* 582. tamen inſtrumenta antiqua ante redactionem harum conſuetudinum factam etiam loco omiſſo fidem faciunt, & ita ante 29. *ans* conſului pro collegio ædis majoris Molinenſis urbis.

Ibid. *Lettres perpetuelles.*] Id eſt, quæ perpetuum habent præjudicium ad differentiam denuntiationum, vel proteſtationum quæ momentaneum intereſſe concernunt, ita etiam modificanda conſtitutio anni 1539.

Art. 83. *Pour la mort.*] Idem de aliis officiis etiam gratis ut fieri debet, donatis, quamquam revocari poſſint ex cauſa honeſta, non autem ex cauſa infamante, niſi cauſa cognita.

Art. 85. *Et pour qui.*] Guid. Pap. *deciſ. Delph.* 118. 404. le. *dit retulit, ſe fait au nom du Garde Seel, le Notaire fait la groſſe au long.*

CHAP. XII.

Des lettres, contracts de vente, revente, &c.

Art. 86. *De reſtitution.*] Scilicet majorum, ſed non excluditur reſtitutio ex capite minoris ætatis.

Art. 88. *N'a point de lieu.* Scilicet in actione ſeparata, ut in *c.* 1. *ext. de mutuis petition.* Secus ſi reconventio oriatur ex natura actionis intentatæ, vel ex mediis exceptionis, ut colonus conventus, *à fin de vuider*, allegant *relocation, ſe peut par le moyen de ſes deffenſes conſtituer demandeur, à fin de luy en paſſer lettres, & que le demandeur ſoit condamné le faire joüir.* Sed hæc reconventio obſcura non impediet jus fieri in prima liquida, hîc non tollitur exceptio compenſationis quæ poteſt liquidari infrà tempus inſtantiæ prioris, Ang. Peruſ. *in l. ille à quo §. ſi de teſtamento ff. ad Trebellia.* Paul. Caſtrenſ. *l.* 2. *C. de compenſatio.* Alex. *conſil.* 166. *in fin. lib.* 2. adde *deciſion. quaſt. Tholoſ.* 363.

Art. 90. *Par an.*] Scilicet ante litem conteſtatam, ſed non poſt.

CHAP. XIII.

Des executions.

Art. 99. *Condamné.*] Hoc eſt æquiſſimum & quamvis hæc conſuetudo videatur concernere ſtilum, tamen non eſt correcta per conſtitutionem à Poyetio compilatam anno 1539. §. 20. quia conſtitutio illa non debet intelligi facta pro locis in quibus eſt alia juſta conſuetudo. Idem dico de damnis & intereſſe, adhuc dicta conſtitutio non tollit recurſum in ſubſidium, ut dixi *in tract. divid. & individ. in* 2. *part.* 2. *partis qu.* 10. *num.* 514.

Art. 102. *Commiſſion aucune.*] Tantò enim minores erunt ſumptus, ideo appellans etiam in mulctam damnatus fuit per Arreſtum, me præſente, latum Molinis in conſeſſibus illis quos dies magnos vocant, die 12. Octobris poſt meridiem anno 1540.

Art. 104. *Priſonnier.*] Etiam cap. poteſt in templo, quia immunitas non habet locum ubi de jure privatorum agitur, & non de criminali coporali pœna : ſed poſt annum dilatio dari ſolet debitori, ne pauperum ſit perpetua ſervitus niſi de dolo aut furto agatur, ad. de Jo. Fab. §. *ult. inſt. de jur. perſ.* Guid. Pap. *quaſt. Delph.* 61. *& ſingul.* 865.

Ibidem. *Exploitables.*] Quod etiam voluit Angel. Aret. §. *cum quoque, inſtit. de actio. per text. in §. quod autem in Auth. de fidejuſſor. & mandato* : ſed cautio vel ſatiſdatio non ſufficeret *quaſt.* Jo. Galli. III. *part.* 5. *ſtyli Parlamenti.*

Art. 105. *Aucune choſe.*] An ergo excludatur à ceſſione bonorum, ſcio quandoque judicatum quod ſic, ut Molinis an. 1531. *entre Pierre Manfrot, & Antoine Bariller,* quaſi ſit obligatus ad factum ; & ſic per Bar. *in l.* 1. *de ceſſ. bon.* Ang. Aret. *in d. §. cum quoque ad fin.* ſed hoc eſt frivolum & contrarium ſentit & judicat doctiſſimus & æquiſſimus Molinenſium prætor Andræas Fidaus, caſtellatium vocant.

Art. 108. *Eſt nul.*] Niſi rebus integris notificetur debitori, quia hæc forma magis reſpicit intereſſe tertii, adde Jaſ. *conſ.* 8 *lib.* 1.

Art. 111. *Sont nulles.*] Niſi appareat de dolo & ſubreptione debitoris ut pro creditore excluſo per rigorem hujus conſuetudinis & appellante judicatum fuit per Arreſtum, me præſente, in conſeſſibus illis quos dies magnos vocant, die 5. Octob. 1540.

Art. 117. *Obligation par écrit.*] Etiam abſque mandato judicis per primum ſervium; ſed ſi reus neget ſe conductorem, vel quicquam tenere ab actore, niſi actor promptam fidem faciat, relaxabitur executio & convertetur in actionem: quia oportet qualitatem ſuper qua fundatur executio, non revocari in dubium, vel ſtatim probari.

Art. 119. *Innovation.*] Animo novandi facta, & ſine clauſula reſervatoria, & ſic ratò contigit.

Art. 120. *Sommation.*] Si de extrajudiciali ſupervacua eſt hæc clauſula, ut pote conſenſu, ſed ſi de judiciali, ſtat alternativè, quia in invitum fit permiſſio judicis.

Art. 124. *Un an ſeulement.*] Scilicet ipſa locatio, ſed non inſtrumentum locationis executorium, ideò non potuit fieri executio in vim inſtrumenti, niſi in eo eiſet clauſula promiſſionis ſolvendi, quandiu poſt tempus finitum conductor maneret. adde Guid. Pap. *dec. Delphin.* 480. Alexand. *conſil.* 132. *col.* 3. *lib.* 5. Jaſ. *conſ.* 49. *lib.* 3.

Art. 125. *A tous autres.*] Etiam emptoribus bonæ fidei, modò
intra breve tempus & rebus extantibus. *De tranſport,*
Art. 127. ſolent priùs citare debitorem ad notificandum ceſ-
Art. 128. ſionem, ſed ſufficit extra judicium teſtatum notifi-
cationem & exhibitionem ceſſionis factam paulò ante executionem, adhuc contra fugitivum & ſuſpectum non eſt opus dilatione, nec notificatione, niſi in puncto executionis.

Plus haut prix.] D. And. Fid. æquiſſimus prætor Molinenſium judicando dicere ſolet *au plus haut prix que communément ont valu*, & bene ut excludatur fortuita, & inſolens trium circiter dierum cariſtia.

Art. 132. *Victuailles.*] Scilicet in foro publico argumento §. immediatè ſequentis, & propter duritiam quæ aliàs non debet promiſcuè admitti.

Art 134. *Payer.*] Et ſic in continenti non pro præterito.

Art. 137. *Le tiers poſſeſſeur.*] Lequel peut demander garend formel, & ainſi empeſcher l'effet de la ſaiſie & criées, ſinon qu'il y ait Sentence contre luy non ſuſpenduë par appel. *ut inf.* §. 146.

Art. 149. *Encheriſſeur.*] Tamen interim ſi iſte non ſatisfecerit, præcedens licitator non liberatur, ut infrà §. 546. 551. Vide Franc. Crem. *ſingul.* 40. & mecum Bar. *in l. licitator. ff. de publica.* Bal. *conſil.* 194. *modus & forma lib.* 1. Joan. Firm. aliàs Bertac. *in tract. de Gabel. col.* 18. Fabia de Monte ſancti Sau. *in tract. de empt. & vend. col.* 78.

CHAP. XV.

Du droit & eſtat des perſonnes.

Art. 166. *Ayeuls ou autres.*] Hoc intellige quando datur eis habitatio ſeorſim, ſecùs ſi & quandiu retinentur in domo paterna, ut priùs, ut ſatis patet per hanc conſuetudinem, & per locum à communiter accidentibus.

Art. 168. *Sans authorité.*] Scilicet ſpeciali, ut expreſſa, ſed tacita præſumitur hoc caſu Bal. *in l. poſt mortem ff. de adop.* And. *conſ.* 86.

Art. 169. *Peres ou maris.* Hîc duo tantùm caſus excipiuntur, ſecùs ergo ſi ſint ſub tutore vel curatore quorum auctoritas requiritur.

Art 170. *Son mary.*] Indiſtinctè; etiam ſi non ſint communes in bonis, ſecùs facta ſeparatione.

Art. 171. *Ne valent.*] Etiam juramento interveniente Andreas Siculus *conſil.* 36. *lib.* 3. niſi ad eorum utilitatem *l. non eo minùs C. de procurat.* Jaſ. *conſil.* 48. *lib.* 2. And. Sicul. *conſ.* 5. *col.* 5. *lib.* 3. *de donat. cauſa mortis*, vide Pet. Anchar. *conſ.* 384.

Faire relever.] Scilicet in mobilibus in quibus valet alienatio ipſo jure, ſalva reſtitutione quæ nun- Art. 173.
quam tollitur, ut per Alex. Jaſ. *in l. poſtquam litis C. de pact.* ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 2. *gloſſ. num.* 6. & in hoc ſatis operatur conſuetudo quæ non loquitur de immobilibus, in quibus tollitur decretum; aliàs non eſt locus reſtitutioni, ſed nullitati. adde Lud. Rom. *conſil.* 58.

CHAP. XVI.

Tutelles.

Inventaires.] Tamen hoc omiſſo, non deſinit facere Art. 174.
fructus ſuos, quia inventarium nihil habet commune cum reliquis. adde Jaſ. *conſ.* 157. *lib.* 4.

Meurent.] Scilicet omnes ſine liberis, quia quandiu Ibidem.
unus filiorum vel è ſtirpe naturali & legitima ſupereſt, illi accreſcit.

Qu'à la mere.] An ergo pater excluditur à tutela Art. 175.
legitima? Reſpondi. Non, quia ſi filios emancipat, ſi ſint minores annis, eo ipſo fit & remanet eorum tutor naturalis & legitimus: alioquin ceſſante emancipatione, quæ etiam non præſumitur, ſive matre viva, ſive ea mortua, pater ſemper habet filios naturales & legitimos in ſua poteſtate; & ſic ſupervacuum eſt loqui de tutela, & hæc conſuetudo refertur ad id quod crebriùs uſuvenit & alio non ſuppoſito.

Election de voiſins.] Quia aſſiduè converſantur ut Art. 180.
habeant notitiam *cap. quanto de præſump.*. Secùs de bono vicino qui non ſolet locum nec perſonas frequentare.

Inventaire.] Lud. Rom. *conſ.* 28. *in fine*, *conſ.* 106. *deciſ.* Art. 181.
Tholoſ. 289. fallit, ſi ſumptus excederent res deſcribendas: quia tunc eſt idem quod de deputato ad paucas res certas, ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 6. *gloſſ.* 6. *q.* 2. facit *tit.* 2. §. *tractari in fin. P. ad Tertul.*

CHAP. XVII.

Baſtarde & aubins.

Diſpoſer.] Habet etiam actionem teſtamenti acti- Art. 184.
vam & paſſivam. adde Lud. Rom. *conſ.* 43. niſi reſpectu paſſivæ, quando legitimi heredes etiam collaterales & remoti fruſtrarentur, ut §. ſeq. ſed inſtitutus excluderet fiſcum. adde Lud. Rom. *conſ.* 102. Guid. Pap. *deciſ. Delph.* 280.

Bourbonnois.] Nicol. Boër. *dec. Burd. quæſt.* 13. *num.* Art. 188.
17. 51. *gl. pragm. tit. de collat.* §. *verumtamen Guil. Bened. in repetit. ut cap. Rayn.* in verb. *& uxor, nomine Adela. num.* 142. *ex. de teſtam.* Et ſic non eſt jus reſervatum Regi, niſi in locis ubi fiſcales uſurparunt.

CHAP. XVIII.

Tailles perſonnelles,

Des tailles.] Sur ce une grande Declaration de Art. 189.
Henry II. donnée à Joinville en Juin l'an 1548. dont j'ay copie.

Soleil couchant.] Reſervata tamen hora meridiana Art. 192.
quietis, *l. medicus libertus ff. de oper. lib.* ſcilicet quando tempus illud eſt periculoſum labori, ut in Italia, prout etiam *d. l. intelligitur.* Excipitur etiam tempus quo ſolent prandere.

N'eſchoiſent.] Id eſt, non ſuccedunt. Art. 194.
Leurs enfans.] Hoſtienſ. *in ſumma de nat. ex lib. vent.* Ibidem.
§. *ult.* Jo. Fab. §. 1. *inſtit. quibus mo. jus pat. pot. ſol.* Guid. Pap. *dec. Delph.* 361. Guillelm. Bened. *in repet. c. Raynutius, in verb. & uxor. nom. Adela. num.* 953.

Tranſportent.] Hæc non poteſt imponere legem Art 203.

Digitized by Google

aliis regionibus ; & contraria eſt conſuetudo Bituricenſis huic vicina tit. 1. §. 1. quam tamen ibi limitavi in fugiente & latitante ; & ita debet hæc conſuetudo reſtringi, quam inhumanam & impiam cenſet hîc dom. Jo. P. digniſſimus & æquiſſimus Montis Briſſonii Præfectus, in ſuis annot. in has conſuetudines, cujus judicium laudo : nec etiam hæc conſuetudo extra territorium obſervatur. Sed intra illud reſtringitur *l. ult. ff. de juriſdict. om. jud.*

Art. 205. *Comme autres gens.*] Sunt enim liberi : ſcripſi *in conſ. Pariſ.* §. 2. *gloſſ.* 3. *fa. inſt. de interdic.* §. *retinendæ*, 50'. 3. tamen pro domino non admittuntur. Guil. Ben. *in repet. cap. Raynutius in verb. uxo. no. Adela, num.* 972. *de teſtam.* Jaſ. *conſ. ult. lib.* 2.

CHAP. XIX.

Donations.

Art. 211. *De tous biens.*] De præſentibus tantùm intelligitur, ut per præc. adde Guid. Pap. *dec. Delph.* 505.

Art. 215. *Dedans l'an.*] Contra donatarium vel ejus hæredem, vel etiam contra tertium qui acquiſivit cum onere hujus reſolutionis : ſecùs ſi acquiſivit & poſſidere cœpit ſine iſto onere, quia ex tunc annus curreret ut pote qualitate poſſeſſionis reſolutoriæ interverſa : actus enim intermedius contrarius impedit conjunctionem extremorum, *ut not. in l. qui abſenti, ff. de acq. vel amit. poſſ. in l. ſi ſoluturas, ff. de ſolut.* adde conſ. Nivernenſem §. 17. tit. de ſucceſſ. & Arthei. § 55.

Art. 216. *Authoriſée.*] Simul vel ſeorſim, hoc eſt etiam de jure communi *l. parentibus C. de in off. teſtam. l. ſi cogitatione. C. Fam. erciſc. l. ſi pater ff. eod. tit.*

Ibid. *Juſques à 40. jours.*] Hoc non ſolùm metu ſuggeſtionum : Sed ne dividens nimium vicinus morti facile erret in æquali diſtributione, ſed per continuationem 40. dierum ſatis præſumitur errorem abeſſe. Quare ſi ante quadrageſimum diem mente alienatus fuerit, deinde poſt 40. dies obierit, cenſetur quantum ad hunc §. ab ea die obiiſſe, quia mentis impos factus eſt.

Ibid. *Diviſer leurs biens.*] Non autem bona filiorum, niſi de eorum & majorum conſenſu : & hæc diviſio permutationi ſimilis eſt *l. cum pater, §. hæreditatem.* 2. *ff. de legat.* 2.

Ibid. *Advenu moins.*] In quo tempus mortis inſpicitur juxtà reg. juris communis, *l. cum quæritur. C. de inoff. c. teſtam.* & quia iſte magis eſt actus ultimæ voluntatis, ut pote ambulatorius.

Art. 217. *Le pere, mere.*] Idem de aſcendentibus favore æqualitatis.

Art. 218. *Ladite donation.*] Non eſt tanta ratio extendendi conſtitutionem anni 1539. §. 132. ad iſtos qui non ſolent facile donare ; ſed tamen extenditur, quia formam reſpicit.

CHAP. XX.

Donations, dons mutuels, & autres conventions, &c.

Art. 219. *Inſtitutions.*] Quæ revocari non poſſunt. Jo. Fab. l. 1. C. *ſi mancip. ita venierit deciſ. Tholoſ.* 452. Guil. Benedic. *in repet. cap. Raynutius in verb. duas hab. fil. num.* 197. Nicol. Boër. *deciſ. Burdeg.* 155.

Ibid. *Droit de legitime.*] Tempore mortis parentis inſpecto, ut dixi ſuprà §. 216.

Ibid. *A perſonnes étranges.*] Et ſic corrigitur *lege hac edictali, C. de ſecund. nup.* quia filii primi matrimonii non ſunt minùs quàm extranei.

Art. 221. *Par ledit contract de mariage.*] Scilicet ſi ſuperſint, & conquerantur adhuc, non impeditur quædam particularia legare, manente inſtitutione in ſua quota.

Luy eſt permis.] Guil. Bened. *in repet. cap. Raynutius in verb. mortuo, l. num.* 408. 415. *de teſtam.* Nicol. Boër. *deciſ. Burdegal.* 53. Art. 223.

Du lignage.] Etiam collateralis excludendo filium venientem jure conventionis exorbitantis, nec tamen illi ſimpliciter ſtantis, ſecùs ſi filius vellet ab inteſtato ſuccedere, omiſſo pacto, ut poteſt, quia utendo beneficio inventarii, non re excluderetur per collateralem, ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 145. Ibid.

Survivans.] Intellige, *ſurvenus & encores vivans*, ut patet in proceſſu verbali, & ne ſuperiora corrigantur, ſed tantùm ſit locus *l. ſi unquam C. de revoc. donat.* Art. 225.

Revocables.] Id eſt, ceſſat *l. ſi unquam, ſed non l. ſi totas C. de inoff. donat.* ut ſalva ſit legitima, idem conſuetudo Alverniæ eod. tit. §. 33. Ibid.

Cy-aprés.] Sed non prohibetur legare. Art. 226.

Aucuns enfans.] Ex quocumque matrimonio vel alterius tantùm. Art. 227.

Sur tous.] Et ſic ſuper proprietate. Art. 228.

De l'autre.] Alex. *conſil.* 40. *conſil.* 78. *lib.* 4. fallit *in l. ſi ab hoſtibus ff. ſol. matrimonio.* Art. 230.

D'inventaires. Adde Pet. Anchar. *conſil.* 365. Alex. *conſil.* 57. *lib.* 3. & poteſt dari cautio de habitante extra hanc provinciam in loco vicino.

CHAP. XXI.

Des gens mariez, dots & doüaires.

Separation de biens.] Ergo ſimplex ſeparatio bonorum reddit mulierem ſeparatam à poteſtate viri, ideò ſi eſt minor annis, dandus eſt ei curator ; intelligendum etiam de ſeparatione facta publicè & auctore judice ordinario. Art. 232.

Conſentement.] Dummodò etiam ſit major 25. annis, aliàs opus eſt decreto, non autem curatore ; quia decretum non poteſt fieri in rem viri, & ſic non prohibetur auctorari. Art. 235.

Recompenſée. Sanè intelligendum ne fiat ad motum viri, vel ſuorum, maritus etiam poterit ex intervallo bonam fidem agnoſcendo recompenſare uxorem. Art. 238.

Communauté.] Secùs, *ſi elle procede de ſon fait*, unde cùm mulier cum marito cuilibet in ſolidum vendidiſſet domum mariti, fuit illa vidua per ſententiam & Arreſtum condemnata etiam in totum, non obſtante renunciatione ſocietatis, ſalvo ſuo recurſu contra heredes viri. Art. 245.

Dedans 40. jours aprés. Subſtrahi debet impedimentum neceſſarium, ut carceris, peſtis, hoſtilitatis : maritus tempore peſtis quo ſuſpecti contagii prohibiti erant converſari, & ſic viduæ non potuit accidere niſi poſt 40. dies. Reſpondi inf. 40. dies poſtquam licuit exire, & ita rectè judicavit dom. Andr. Fœd. proprætor, nec obſtat quod potuiſſet mittere procuratorem, quia prohibitum erat converſari cum ſanis, & excludi potuiſſet, & toto hoc tempore pendente ſumptibus heredum vivet. adde Anch. *conſ.* 254. Ibid.

Ou autrement.] Quæ pactio non valet contra creditores, ſed bene contra heredes. Art. 246.

La moitié.] Secùs ergo ſi non eſt communis, quod eſt verum ſi non eſt communis ab initio quo derogatur ſocietati ; ſecus ſi non eſt communis, quia vidua renunciat : non enim doarium augetur, quia ſemel ab initio limitatum fuit. Art. 250.

N'a point de lieu.] De præfixo non loquitur : ſed de conſuetudinario, quando ſecunda uxor fuit decepta, alioquin non debet recurſum neque pro convento, neque pro conſuet. Art. 251.

Deterioration.] Alex. *conſil.* 118. *lib.* 5. Paul. Pic. *l. Titia, cum teſtamento.* §. *Titia cum nuberet. col.* 75. *ff. de legat.* 2. *nos. in Authent. qui rem. Cod. de ſacroſ. Eccleſ.* Art. 267.

Digitized by Google

CHAP. XXII.

Des Communautez.

Art. 267. *Le moins.*] Ergo ſecùs de fratre 20. annorum cum ſorore 17. annorum, imò etiamſi ſoror haberet 20. annos vel etiam eſſet ſenior fratre, quia etiam duæ ſorores ad invicem majores annis, non continentur in hac tacita ſocietate. Ergo nec ſoror cum fratre, quia conſuetudo loquitur de maſculis tantùm.

Art. 270. *Et le ſurvivant.*] Cette nouvelle Couſtume publiée l'an 1529. toſt aprés Paſques : Parquoy fut conclud qu'elle n'avoit lieu en celuy duquel la femme eſtoit decedée un peu auparavant, & en furent d'avis les Advocats de Paris, de Moulins, & de Bourbonnois. Et faut noter que quand le ſurvivant marie ſa fille, & luy baille dot, c'eſt acte ſuffiſant pour diſſoudre la communauté : Quant à elle, combien qu'elle n'aye fait expreſſément renoncer à la communauté & autre partage, auſſi a eſté jugé ſous la Couſtume de Paris, ſemblable à ceſte-cy en ce regard, contre la veuve feu M. de Nigron, tres-feal Procureur en Parlement, & ſes filles mariées, au profit du fils d'icelle, auquel la communauté accreut depuis le mariage de ſes ſœurs.

Ibid. *Dedans 40. jours.*] Id eſt, niſi incipiat infrà 40 dies ſunt enim induciæ, ut infrà id tempus in commodo non ſit ſocietas, nec à die mortis quidem; aliàs durat uſque ad initium legitimi inventarii vel alterius ſufficientis actus.

Art. 274. *Par ſerve.* Id eſt, pro rata.

Art. 280. *L'un des deux.*] Loquitur in non ſociis, & de hoc eſt caſus *in l. duo fratres, ubi* Bal. *ff. de acquir. vel amit. hæred.* Paul. Jaſ. Philip. Dec. *in l. 1. in fin. C. qui teſtam. fac. po.* dixi *in conſ. Pariſ.* §. 146.

CHAP. XXIII.

Choſes reputées meubles, conqueſts, ou heritages.

Art. 282. *Cenſez meubles.*] Scilicet quando ſunt liberæ facultatis, ſecùs ſi annexum habeant jus ſervitutis, ut alii teneantur ibi molituram facere, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 8. *col.* 5. *num.* 7. 2. edit.

Art. 283. *Aucune choſe.*] Niſi eſſent ſocii omnium bonorum. Alex. *conſ.* 66. *lib.* 4.

CHAP. XXIV.

Teſtamens, donations à cauſe de mort, legats, &c.

Art. 291. *Traict à mort.*] Id eſt, donatio cauſa mortis, ut patet ex verbis conjunctis, & ex rubrica quicquid opinionibus & ſententiis variatum ſit anno 1550. Unde cùm duæ ſorores mutuò mobilia dediſſent & conquæſtus ut ſuperſtiti, retento uſufructu? Reſpondi Donationem in totum validam, nec erat reducenda ad quartam bonorum relictorum per præmortuam, quia in donatione ſunt duo, diſpoſitio & executio; diſpoſitio verò hic ſtatim ligat, nec ſuſpenditur, & ab ea fit denominatio, ergo non dicitur *ayant trait*, licèt executio habeat tractum, confirmatur ſententia mea per §. 211. cum 4. ſeq.

Art. 299. *Juge ordinaire.*] Scilicet civili regio, vel non, ſed coram Eccleſiaſtico, etiam inter ſacerdotes, quia negotium iſtud non eſt Eccleſiaſticum.

CHAP. XXV.

Des ſucceſſions.

Art. 300. *Couſtume contraire.*] Ut & Aureliis, & apud Montargicum, quæ fuerunt correctæ, ut ſcripſi *in conſuet. Pariſ.* §. 10. *q.* 8. & hoc tantùm eſt reſpectu differentiæ inter filios primi & ſecundi, vel etiam ulterioris matrimonii, ſed non excluditur repræſentatio in linea directa, in qua veniunt in ſtirpes, §. *cum filiis inſtit. de hereditatib. quæ ab inteſt. deferuntur.*

Fils aiſné.] Ergo aliud in filia, ut & §. ſeq. idem de conſ. Burg. §. 141. 306. §. 92. variata, §. 106. dixi *in Conſuetud. Pariſ.* §. 3. *col.* 1. *quæſt.* 5. *num.* 8. & latius. §. 134. Art. 303.

Quarante toiſes.] Intellige hexapedas quadratas, more agrimenſorum, de quibus dixi *in Conſuetudine Pariſienſi*, §. 11. *num.* 6. non in directum ſeu in longum, ſed in circuitu, & ſic primogenitus ultra manſionem & ejus clauſuram, debet habere mille quadringentos quadraginta pedes quadratos, ſi tantum terræ feudalis ſeu mobilis admetiri queat æqualiter in circuitu manſionis, ut pleniùs dixi in commentar. meo in has conſ. anno 1550. rogatu primorum inclytæ urbis Molinenſis incœpi, & mox videns clariſſ. dom. Jo. Papon. commentaria in hæc ediidiſſe, decidi : ſed cùm ille ut candidi eſt animi, & patriæ amantiſſimi, obnixè me rogavit ut nihilominùs pergerem, ut feci, donec anno 1552. propter jus publicum Galliæ, & Eccleſiæ à me propugnatum coactus ſum in Germaniam 4. annos migrare. Art. 303.

Droit d'aiſneſſe.] Non tamen tollitur prærogativa juris communis, de qua *in l. ult. de fid. inſtr. l. cætera. fam. erciſc.* unde ſi quid ſit indiviſibile, primogenita filiarum non tenetur judicium ſortis ſubire; ſed ſi velit, jure majoris ætatis præferenda erit, ſorores de æſtimatione partium recompenſando, idem in ſimilibus, ut tetigi *in Conſ. Pariſ.* §. 26. Art. 304.

Appanée.] Utrumque copulativè requiritur. Panorm. *conſil.* 107. *lib.* 2. *Alex. con.* 13. *num.* 10. *lib.* 3. *ubi in annot.* dixit Philip. Dec. *conſil.* 105. *conſil.* 261. ubi tetigi, & hic gloſſ. 2. num. 4. ut mors parentis poſt tractatum, ſed ante celebratas nuptias faciat deficere hanc excluſionem. Art. 305.

Repreſentation.] Advocati & Juridici Borbonienſes ſemper conſuluerunt & judicarunt, *que les termes de repreſentation s'entendent*, data inæqualitate partium & actuali repræſentatione, alioquin filia ſororis nupta ut ſuprà, non excludatur per filium fratris in ſucceſſione patrui vel avunculi, quia non indigent repræſentatione : Ego verò ſemper cenſui verba, *dans les termes*, intelligenda, id eſt infra metas, in quibus eſt vel eſſe poteſt repræſentatio, & verba, *hors les termes*, id eſt, extra metas vel gradus in quibus permittitur repræſentatio, ita ut in noviſſimo themate fœmina excludatur per patruelem vel conſobrinum, etiamſi nullus patruorum vel avunculorum ſuperſit, & ita pro domino Imberto *de la Plaſtriere*, domino *de Bordilbon* obtinui per ſententiam Præfectorùm à Libellis Palatii die 23. Junii anno 1550. & per Arreſtum hujus Senatus confirmatorium die 18. Julii anno 1551. relatore Andrea Tiraquello, & poſtquam ex officio Curiæ, quare nuper 1560. miratus ſum audiens pragmaticos Molinenſes in ſua hæreſi perſeverare. Art. 306.

Renonciation.] Sive expreſſa, ſive tacita, de qua ſuprà §. 105. Art. 307.

Rapportant.] Niſi datum ſit in præcipuum ſuprà §. 308. & quatenus non lædit legitimam aliorum. Art. 309.

Nombre.] Non ſolùm diminuendo partes ſingulorum, ſed etiam augendo cumulum legitimæ de trient. & ſemiſſ. Art. 310.

Audit cas.] D'exheredation ou appanage tel qu'a voulu le pere ou mere. *Adde Franc. Cur. conſil.* 39. Art. 311.

Succeſſions directes.] Secundum jus commune intelligitur, ad quod tacitè refertur : Ideò aſcendentes non conferunt, quia jure non cavetur : pater, quia concurrunt cum naturalibus, ut in §. ſequenti, qui tamen non conferunt, ergo nec aſcendentes. Art. 313.

Digitized by Google

Art. 315. *Collateralle.*] Si ſuperſint & velint, aliàs accreſcunt, etiam conjunctis alterius liberis.

Art. 316. *Par Contract.*] Ergo idem ſi legato, & intellige de univerſitate, vel quota, vel rata quotæ, & quatenus ſufficiunt: amplia, etiamſi donata ſint, vel legata omnia mobilia, vel dimidia, ſine onere ſolvendi debita, quia nihilominùs tenebitur totum, vel dimidiam ſolvere creditoribus, ſalvo ſibi recurſu contra heredes; ſecùs in legato, vel dono rei, vel ſummæ particularis.

Art. 321. *Portion hereditaire.*] Et ſic præſupponit, quod non poteſt is eſſe heres, & legatarius etiam in collaterali: non poteſt etiam eſſe heres, & donatarius in directa, niſi in caſu §. 308. ſup. eod.

Art. 322. *Lignagers.*] Ergo videtur quod nec per hoc illis in poſteà quæſitis ſuccedant de quo *in l. 2. C. de bo. preſcript. dixi in conſuet. Pariſ.* §. 186.

Art. 323. *Eſtoc & ligne.*] Intellige hos præferendo, non autem alios excludendo, imò excludendo fiſcum.

Art. 325. *Au contraire*] Niſi in funeralibus, vel periculis, & intelligitur ſecundùm jus, *l. gerit. ff. de acquir. vel omit. heredit.*

Art. 328. *N'eſt habile.*] Intellige de inhabilitate abſoluta, ut Monachus, vel ſpurius, ut legitimatus, ut ſuccedat in mobilibus tantùm; aliàs maternus ſeptimi, vel decimi gradus excludet fiſcum in paternis, ut nuper tetigi §. 323. rejecto vulgari errore.

CHAP. XXVI.

Des droicts Seigneuriaux.

Art. 331. *Ermes.*] Græcè, *herimos, Specul. de juriſd. om. jud.* §. 1. Guil. Bened. *in repet. cap. Raynutius in verb. & uxor. nom. Adela. num.* 822. *ex. de teſta.*

Art. 332. *Eſpaves.*] Bud. vocat, *adeſpota*, qui aſſertorem non habent: vid. Jo. Fab. §. *examen inſt. de re. div.* Guil. Benedic. *in rep. dic. cap. Raynutius verb. & uxor. nom. Adela. num.* 952.

Art. 335. *Trouvez.*] Etiam in loco ſacro, quia nihilominùs eſt de juriſdictione, & territorio domini loci, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 46. *num.* 25.

CHAP. XXVII.

Fiefs.

Art. 365. *Congé du Seigneur.*] In Delph. Italia, Germania, Hiſpania, & fere ubique idem., & finis, §. fallit in raris locis, de quibus dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 56.

Art. 368. *Aprés le decés*] Et adhuc non faciet fructus ſuos, niſi poſt alios 40. dies à prehenſione.

Art. 369. *Dependans de luy.*] *Intellige*, des anciens vaſſaux: *ſecùs ſi aliàs*, y avoit ouverture, *ut dixi in conſuet. Pariſ.* §. 47.

Art. 375. *Dedans le temps.*] Ergo interim tempus non currit, adde infrà §. 486. amplia non ſolùm in judiciis neceſſariis, quæ debentur pupillo, ſed etiam in voluntariis, limita ut procedat ſi dentur ab initio, antequàm quid actum ſit, ſecùs ſi dentur poſtquàm emptor jam exhibuit, & tempus currere cœpit.

Art. 385. *Suzeraine*] Scilicet ſuperioris communis domini, vel judicis ordinarii, ideò non debent in expenſis taxari ſumptus eorum, qui hac de re mittunt ad Cancellariam Regiam, ut dixi *in conſuet. Par.* §. 42.

CHAP. XXVIII.

Des cenſives, & droicts de directe Seigneurie.

Art. 392. *Rente conſtituée.*] Intellige non per emptionem ſub pecunia, ſed per conceſſionem feudi; aliàs conſuetudo eſſet valdè ſtulta & inepta, dixi in tomo 1. conſil. 30. in fin.

Vendition parfaite.] Intellige & ex intervallo, ut dixi *in conſuet. Pariſ. parag.* 13. *q.* 1. *& 2. parag.* 13. facit inf. parag. 457. Art. 397.

Trois années.] Plenè dixi *in conſuet. Pariſ. parag.* 82. Art. 419.

Cenſive d'autruy.] Vel aliàs, quia eſt pactum legis commiſſoriæ generaliter prohibitum, latè dixi *in tract. commerc. & uſurar. q.* 51. Art. 423.

CHAP. XXIX.

Retraits, retenuës, & rachapts.

Eſté inveſty.] Intellige de inveſtitura facta in loco; unde poteſt innoteſcere, etiam appellatio frivola impedit tempus currere reſpectu tertii, ut per Arreſtum Pariſiis latum die Jovis 17. Julii l'an 1550. *preſidant* Bertrandi, *pour le Vicomte de Touraine.* Art. 422.

De la cauſe.] Scilicet principalis inſtantiæ, quia in cauſa appellationis non opus eſt, ſed nec in cauſa principali conſignatione facta, & manente. Art. 428.

Monnoye.] Niſi notabile damnum patiatur venditor, & conſtet non eſſe in fraudem retractus pretium conventum, & ſolutum in auro: quid enim ſi emptor poteſt emere ſimilem domum pro ſimili auro? ſed non pro moneta aurea, dixi *in tract. monetarum Latino & Gallico.* Art. 432.

Soient tenus.] Unde etiam hodie non ſunt reprehenſibiles, ſine cunctatione dando, quamvis poſt conſtitutionem anni 1539. parag. 77. cunctari poſſint, donec à judice decernatur. Art. 438.

Excluſivement.] Non tamen ſequitur quin ſucceſſio excedat decimum gradum. Art. 414.

Reputées nulles.] And. Tiraq. *in tract. de retract. proximit. parag.* 4. *gloſſ.* 7. & hoc propter ſuſpicionem colluſionis, *l. data C. de collat.* Art. 444.

Excedant.] Sed bene laudimia pro rata, ſup. parag. 396. facit parag. 472. Art. 453.

Baillé deniers.] Vel etiam minorem affirmaverit ſummam, ut cuidam accidit, etiam Præſide Minardo cognato ſuo. Art. 456.

Eſt ceſſible.] Hoc non eſt multùm æquum, ut dixi *in conſ. Pariſ. parag.* 32. *gloſ.* 1. *q.* 1. Art. 457.

Perſonniers.] Vide Andr. Tiraq. *in tract. de retract, proximit. parag.* 26. *gloſſ.* 1, *num.* 35. Art. 464.

Aucune rente.] Scilicet *ancienne*, ſecus ſi de novo pro neceſſitate rei familiaris *vendant* ſuper ſe, & bonis ſuis, ut dixi *in conſuet. Pariſ. parag.* 57. facit inf. parag. 473. Art. 466.

Retrayable.] Hoc juſtum, ut faciliùs inveniat cui victum, & alimentum ſuum committat. Adde Andr. Tiraq. *in tract: de retract. proxim. parag.* 25. *gloſſ. num.* 2. Art. 469.

D'ancienneté.] Et ſic non ſufficit conſtare fundum eſſe de cenſu Eccleſiæ, ſed etiam probandum eſt, quod ab antiquo exegit laudimia, & ita anno 1559. judicatum *contre les Abbé & Religieux du Montet.* Art. 479.

Partie.] Noviſſima copula ſtat pro alternativa, & amplia ſive actor ſit hæres ante citationem libellatam, ſive poſt, quicquid aliqui diſtinguant. Art. 485.

N'a lieu.] Generaliter obſervatur, & in eam rem vidi multa Arreſta hujus Senatus. Art. 487.

CHAP. XXX.

Tailles reelles.

Audit Seigneur.] Niſi acquirat antèquam poſſeſſionem realem capiat, & dominium adeat. Art. 490.

CHAP. XXXI.

Servitudes reelles & rapports de Jurez.

Mur commun.] Scilicet pro indiviſo, qui propriè Art. 505.

Digitized by Google

communis eſt, ſecùs de muro medio tantùm, id eſt, communi pro diviſo, ut infr. §. 508. plenè dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 85.

CHAP. XXXII.

Prinſes de beſtes.

Art. 525. *Revivres.*] Reſtibilia, prata ſeu herba ſecunda, quæ ſunt frequentia Interemni regione Italiæ.

Art. 527. *Iolliyſſant.*] Vel colono qui patitur damnum.

CHAP. XXXIII.

Des Moulins & Fours.

Art. 543. *Bannier.*] Jaſ. *conſil.* 161. *lib.* 2. Nicol. Boët. *deciſ. Burdeg.* 125.

CHAP. XXXIV.

Des accenſes & baux de fermes.

Art. 547. *Doublement.*[Habito ſemper reſpectu ad primam ſimplicem ſortem.

CHAP. XXXVI.

La maniere de faire aſſiete.

D'aucun devoir.] Scilicet erga tertium, vel quod extraordinarium.

Aſſietes.] Quo caſu intelligitur antichreſis ſecundùm æſtimationem communem, & non ad latorem hujus conſuetudinis, niſi dictum ſit *aſſiette conſumiere.*

Adjournemens.

D'appel.] Scilicet intra fines hujus conſuetudinis: ſecùs ſi per appellationem cauſa extra provinciam devolvatur.

Defaut.

Gardé.] Et ſic, [definitivement : mais ce ſtile a eſté declaré abuſif, & par Arreſt dit bien appellé de tel jugement, par un defaut l'intimé condamné aux dépens de la cauſe d'appel, & les parties renvoyées devant autre que celuy qui avoit jugé.] Et ferè generaliter ab anno 1539. cœpit obſervari nova conſtitutio hoc ſtylo neglecto.

COUSTUMES GENERALES
du haut & bas pays d'Auvergne.

CHAP. I.

Des adjournemens.

Art. 9. M*Archandiſe publique.*] Jo. Faber §. 1. *inſtit. quod cum eo.* qui in aliena poteſt. fac. Bal. *l. Macedoniani C. ad Maced.* Alex. apud Bar. *l. ult. ad Senatuſconſultum Maced.*

CHAP. IV.

Des Procureurs.

Art. 1. *Sans grace.*] Illud ſuperfluit, quia reſpicit antiquam iniquam capturam fiſcalem, quæ exolevit de deterioribus præſertim conſignationum in prædictis.

CHAP. VI.

Des dilations.

Delais ordinaires.] Hodie in eis omnibus ſervandæ ſunt novæ conſtitutiones, quia non eſt materia conſuetudinis, ſed ſtyli. Art. 2.

CHAP. VIII.

Des objects & reproches de témoins.

Les procés.] Hæc eſt conſtitutio optimi Regis Ludovici XII. ad quam & ſimiles conſtitutiones omninò recurrendum, ut dixi. Art. 3.

CHAP. XI.

Des Tuteurs.

A la mere.] Hoc rationabile ſub conſuetudine, in qua fœminæ non ſunt communes, ſed ſunt quaſi ancillæ, & raró locupletes. Ibidem.

Gaings nuptiaux.] Hoc ultra pœnas juris additur, & habet locum, etiamſi mater ſit minor 25. annis, quia lucra illa non ſunt illi data, niſi ſub hac ſaltem tacita conditione, & ſic non obſtante, quæ notantur *in l. ult. C. ſi adverſ. delictum.* Ibidem.

CHAP. XII.

Des ſucceſſions, teſtamens, & autres diſpoſitions, &c.

Succedent.] Ergo mater non ſuccedit filio hæredi patris etiam in mobilibus obventis filio à patre: & contrà pater non ſuccedit filio etiam in mobilibus obventis filio ex ſucceſſione materna: ſed avus filio præmortuo, bene ſuccederet nepoti; ex eo etiam in mobilibus, & acquiſitis à filio patre nepotis: imò etiam in hæredüs obventis à linea iſtius avi, quia conſuetudo volens ea conſervare in ſua linea, non excludit parentes, ſi ſint de iſta linea. Ibidem.

Forclos.] Præſumuntur enim bona quæſita à patre *l. quintus ff. de divort.* & non communio bonorum inter conjuges: & iſte §. procedit inter collaterales: non enim corrigit §. 3. ſup. eod. ut § 1. ſeq. Art. 6.

Pays couſtumier:] Amplia etiam inter æquales in gradu, quia idem eſt in directa: *per §. cum filius, Inſtit.* de hær. quæ ab inteſt. cui collateralis hîc æquatur. Semper etiam ſervata fuit opinio Accurſii contra Azo. quod in ſtirpes, quamvis Fortunius Garſias Hiſpanus *in l. Gallus §. idem credendum de liber. & poſth.* quem Zaſius *in novis intellect.* eo tacito quod ſequitur, contrarium tenuerit; ſed communis opinio ſemper (niſi ubi eſt conſuetudo, vel ſtatutum in contrarium) obſervata fuit: ut per Guid. Pap. *deciſ. Delph.* 134. Steph. Bertrand. *conſ.* 2. *lib.* 1. & latè And. Tiraq. *in retract. de tract. prox.m.* §. *gloſſ.* 11. *ſuper conſuet. Pictav.* ut etiam dixi in annot. ad Alex. *conſ.* 55. *num.* 4. *lib.* 4. & ad Philippum Dec. *in l.* 3. *C. unde legit. & plene in conſuet. Par.* §. 149. Id quod etiam diſcipulus Zaſii Claudius Cantiuncula *in paraph. inſt. de legit. agna. ſucceſſ.* communem ſententiam, rejecta nova ſubtilitate præceptoris ſui, laudat & ſequitur: adde quæ dixi ſuprà in conſuet. Belgic. Art. 9.

Dedication.] Adhuc expreſſa dedicatio reſtringenda eſt, ut donatio cauſa mortis, vel legatum: ita ut etiam recuperet, ſi permittatur ei redire ad priorem ſtatum. Art. 11.

Morte.] Scilicet ſi nihil, vel modicum accepit, ut jure pontificio non licèt dare pro ingreſſu, aliàs computabitur, ad finem tamen augendæ legitimæ. Art. 14.

Art. 15. *Oncle commun.*] Ad proximum tantùm refertur, nec requiritur quod frater, vel deſcendens ſit communis.

Art. 16. *Couſtumier.*] De qua infrà tit. 14. §. 44.

Art. 25. *L'ayeul paternel.*] Ideò de ſolo avo paterno loquitur, quia ſolet filius, vivo patre, etiamſi habet uxorem, nihil habere, niſi forte quemdam uſumfructum, & ſic avus habet omnia in ſua poteſtate: & neptes pro arbitrio elocat: Et ſic ſolus avus paternus hoc faciet: adde Bal. *conſ.* 257. *lib.* 1. Paul. *conſ.* 29. *in princ. lib.* 2.

Ibidem. *Et la maiſon.*] Id eſt, quando retinetur in familia, mos loquendi patriæ, de quo etiam in jure ſcripto.

Art. 26. *Dernier mourant.*] Id eſt, qui nunc moritur, poſtquàm defecerunt maſculi, & ſic non eſt rurſus ad præteritas ſucceſſiones ſemel admiſſus.

Art. 27. *En premieres nopces.*] Et in ipſo tractatu matrimonii, non poſt, ut inf. §. 29.

Art. 31. *Es mâles ſeulement.*[Niſi aliter diſpoſitum fuerit in contractu, vel teſtamento parentis cujus ſunt hæredes.

Art. 33. *Eſtoc maternel.*] Et ſic in his corrigitur §. 25. ſup. eod. ut ex §. ſeqq.

Art. 37. *Fille fiancée.*] Facit inf. tit. 14. §. 1. ubi eſt in poteſtate ſponſi, & hunc §. intellige, quando neque renunciavit, neque dotata fuit; ſecùs ſi contractus matrimonii fuerit concluſus, & ipſa renunciaverit certa dote promiſſa, quamvis ante ſolutionem dotis, & matrimonii executionem, parentes mortui fuerint, tamen excluditur tam *per cap. quamvis de pact. in 6.* quàm per mentem hujus conſuetudinis. Bal. *conſ.* 1. 97. *lib.* 3. dixi ad Alex. *conſ.* 15. *num.* 10. *lib.* 3. & ad Philip. Dec. *conſ.* 105. *col.* 1. *& conſil.* 261. *per totum* facit Angel. *conſ.* 180. *promitto.* Paul. Alex. *l. ſed hoc ita, ff. de re jud.* Car. Ruinus *conſ.* 122. 2. *lib.* 4.

Art. 40. *Conſtitué legataire.*] Scilicet reſpectu primo loco conſtituti, ſecùs de ſubſtituto, ut infrà §. 73.

Art. 41. *Des funerailles.*] Fallit ſi habet bona alibi, ubi poteſt ampliùs legare, quia reliquum capietur in bonis alibi ſitis, ſcilicet immobilibus: quia ex quo habet domicilium, mobilia cenſentur hic eſſe; ſed ſi habeat alibi domicilium, hæc conſuetudo non habet locum, niſi pro rata prædiorum ſitorum ſub hac conſuetudine.

Art. 47. *Dudit quart.*] Intellige niſi conſtet de contraria voluntate, quia teſtator poteſt inſtitutionem illam limitare, ut quodvis legatum.

Art. 50. *Agrée en.*] Scilicet ſimpliciter, ſecùs ſi proteſtetur ſe dare, non ſolvere.

Art. 53. *Subſtitution.*] Intellige de fideicommiſſaria ſeu obliqua, quia vulgaris ſub inſtitutione continetur: amplia hunc §. etiam interveniente conſenſu hæredis legitimi, vel ſucceſſuri ab inteſtato, vivo teſtatore, quia videtur extortus, & non valet, ut ante 25. annos fuit judicatum in Senatu Pariſ. in claſſe in quo erat dom. *Michaël de l'Hoſpital*, nunc Cancellarius Franciæ digniſſimus.

Art. 55. *Delaiſſez.*] Ainſi eſt reprouvée la couſtume des Preſtres pretenduë à S. Flour, que chaque Preſtre mourant doit faire teſtament, & inſtituer l'Eveſque ſon heritier, pour le moins en cinq ſols: Car cela eſt en fraude de cette couſtume generale, & en fraude de la ſepulture qui doit eſtre libre, & non queſtuaire: car ils ſouloient dénier ſepulture aux decedez *ab inteſtat*, meſme dans Paris, ce qui a eſté declaré abuſif, comme auſſi cela eſt contre les ſaints & anciens Decrets.

CHAP. XIII.

Des mineurs.

Art. 1. *D'Auvergne.*] Non eſt dubium quin hæc verba enuntiativa in text. conſuetudinis poſita in text. legis *gloſſ. in l.* 1. C. qui admitt. ad bonor. poſſeſſ. faciant plenam fidem de veteri conſuetudine. Sed quid de enuntiativis poſitis, *au procés verbal*, & quod pariter plenè probat, judicatum fuit per Arreſtum contra dom. *de Laval*, anno 1546. menſe Auguſti. Et de his ſtatutis vide Philippum Decium *in rubr. ex. de jud. num.* 3. & ibi Franc. Ap. *num.* 49.

CHAP. XIV.

Des donations, dots & mariages.

Au prejudice d'icelle.] Nec hæredum ejus, etiamſi Art. 3. maritus auctoraverit.

Récompenſe.] *Nonobſtant la faculté de remeré*, & in- Art. 4. terim, *expirée*, quid ergo ſi alienet, *pour ſupplément de legitime de ſa ſœur?* Reſpondeo, Idem quod ſi mulier ſeparetur à viro, *ut in l. ibi adhuc, C. de jure dot.* Reſpondi: ſtatim incipit currere annus etiam vivo marito à quo eſt emancipata, & ſtatim ad dotem agere poteſt, idem de civili morte mariti.

Fiançailles.] De futuro, nedum de præſenti per §. 1. Art. 8. ſup. & §. 18. inf. eod. tit.

Par la mort du diſpoſant.] Putà quando pendent in Art. 12. caſum ſuperviventiæ, etiamſi aliàs jure communi ligaret, nunc ſub illa conditione ſecundùm communem ſententiam de qua *in l. quæ dot. ff. ſol. mat.* ſecùs ſi non pendent, quamvis reſolvi poſſint in eventum certæ conditionis tantùm, ut inf. §. 24.

Et ne ſaiſiſſent.] Non obſtantibus illis conſtituti & Art. 14. precarii.

Toutes.] Adde quæ tetigi *in conſ. Pariſ.* §. 170.

Tant ſeulement.] Ex quocumque matrimonio *l.* Art. 15. *placet ff. de liberis & poſth.* quia non fit hîc reſtrictio Art. 17. ad deſcendentes ejuſdem matrimonii, nec inf. §. 25. & §. 26. nec inf. §. 1. tit. 1. clauſulæ verò poſitæ extra hos contractus etiam declarationes ex intervallo factæ non habent hunc effectum, ſed manent ſub regula communi: quid de patre qui duos filios ſolos maſculos inſtituit in contractu matrimonii, eorum poſteà alter ſine liberis vivo patre, & fratre decedit? Reſpondeo. Quòd ipſo jure, fratri ſuperſtiti accreſcit, etiamſi in contractu deſunt verba, & eorum ſuperviventem.

Funerailles.] Etiamſi non ſit certa ſumma, ea in- Art. 20. telligitur ſecundum qualitatem perſonæ, & bonorum, *l. cum teſtamento, ff. de verb. ſign.*

Traité de mariage.] Etiamſi tractatus ille diu præce- Art. 26. dat matrimonium; ſecùs ſi ſequatur, ut contra Alexandrum dixi in annot. *conſ.* 162. *ad fi. lib.* 2. nec ſufficit quòd jam in favorem: ſed quòd in ipſo contractu, ut ſint pars pactorum doralium. facit Bartol. *l. alis §. eleganter, ff. ſol. matrim. l. ſi filiusfamilias l. continuus parag. cum quis ff. de verb. oblig.*

Puiſſe ſucceder.] In totum vel in partem, niſi eſſent Art. 28. liberi communes.

Quel qu'il ſoit.] Non ergo poteſt dare cohæredem Art. 31. etiam particularem, niſi ut legatarium, vel donatarium certæ rei.

De legitime.] Hæc conſuetudo eſt contra jus, ut Art. 33. dixi *in tractat. de donat. factis in tract. matrim.* & eſt intelligenda quando donatio fit legitimis, ſecùs ſi ſpurio, quia tunc locus eſt, *l. ſi unquam*, ſalvis alimentis ſpurii.

Donner à ſa femme.] Secùs ècontrà ſuprà parag. 9. Art. 39. infrà parag. 46.

Saiſiſſent.] Scilicet contra gravatos iſto titulo Art. 40. poſſidentes, ſed non contra extraneos emptores, qui ſine hoc onere emerunt, ſaltem, quando per annum poſt obitum venditoris poſſederunt, ſed ſupereſt petitorium.

Valent & tiennent.] Sed hodie neceſſe eſt ſer- Art. 41. vare conſtitutionem anni 1539. & edictum ann. 1549. & ita judicatum per Arreſtum in terminis hu-

Digitized by Google

jus conſuetudinis in cauſa dom. *Charon.*

Art. 42. *Dit eſt.*] Sed ſi ſint heredes, tenentur conferre, niſi donatum ſit in præcipuum.

Art. 46. *Succeder.*] Quid ſi ei donet de conſenſu fratrum ſuorum, qui eſſent ejus hæredes? Reſpondeo. Quod non valet, amplio etiamſi *ſes freres promettoient garantir*, niſi eſſet donatio oneroſa, vel mutua.

Art. 74. *De ſon bâtard.*] Compilatores non intellexerunt terminos juris, nec eſt ferendum quod Spurius plus habeat naturali, & legitimo; etiamſi Spurius ille eſſet legitimatus, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 1. *q.* 8. quæ nuper dixi, §. 33.

Art. 49. *Le pere ſurvivant.*] Id eſt, durat contra hæredes maternos filii.

CHAP. XV.

Des aſſociations.

Art. 1. *Prochain.*] Etiamſi aliàs inæqualis.

Ibidem. *Saiſiſſent.*] Scilicet de prædiis ſitis ſub hac conſuetudine, ut notant extra ejus territorium. Valet quidem pactio ubique, ſed tranſlatio poſſeſſionis, quæ fit in vim conſuetudinis, non valet niſi intra ejus territorium *l. jubere cavere, l. ult. ff. de juriſd. omn. jud.*

Art. 8. *Lignagier.*] *Scilicet*, en ſe portant heritier ſimple, ou par inventaire, au cas que l'heritier conventionnel ne vouluſt eſtre heritier que par benefice d'inventaire. Car s'il eſt heritier ſimple, il exclud, & indiſtinctement tous les lignagers ſuivant la convention, & partant l'heritier conventionel ne peut uſer du benefice d'inventaire, ſinon quand il n'a point de concurrence.

CHAP. XVI.

Des achats, lods & ventes.

Art. 5. *Plus valuë.*] Ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 23. *q.* 15.

Art. 6. *Ne ventes.*] Hoc enim habet vocem diviſionis, cum fiat inter fratres, ſecus ſi cederent extranei, ut §. ſequent.

Art. 11. *Prorogée.*] Intra tempus facultatis prorogatæ, *l. ſed & ſi manente, ff. de precar.* dixi *in conſuetud. Pariſ.* §. 23.

CHAP. XVII.

Des preſcriptions.

Art. 6. *Partie.*] Scilicet quando ſolvit ſub nomine totius tanquam non plus debens, ſecus ſi ſub commemoratione majoris cenſus: quia tunc totum conſervatur.

Art. 11. *Quotiens.*] Intellige de prædio à præſcribente poſſeſſo, ut dixi *in tractat. commercior. & uſurar. quæſt.* 17. 18.

CHAP. XVIII.

Art. 3. ### *Des obligations, exceptions, ſolutions, &c.*

Art. 4. *Prouver.*] Hic eſt verus ſenſus cum §. ſeq. generaliter obſervatur in toto regno.

CHAP. XXI.

Des emphiteoſes & loüages.

Art. 6. *Commis.*] Videtur iniquum, ut dixi *in conſuetud.* Pariſ. §. 35. q. in fi. ſed exponendum, ut dixi *in conſuet. Pariſ. part.* 2. §. 51. *gl.* 1. *q.* 2. *in fi.*

Art. 10. *Faire aſſener.*] Id eſt, realem manus injectionem etiam curatoribus appoſitis.

De les prendre.] *Hoc eſt injuſtum*, veu que le Seigneur eſt bailleur d'heritage, & que le preneur ne doit contracter à ſon prejudice, meſmement quand l'acquereur ſçait la charge & condition de la choſe, *quare dicendum erat, ut etiam inf. tit.* 22. 23. *in feudis.* Art. 19.

Eſt ceſſible] Idem conſuetudo Borbonienſis, ſed non eſt æquum, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 13. *gl.* 4. *q.* 1. & etiam dico quod caſu retractus proximitatis reſurget, & præferetur ceſſionario domini directi, ut patet per §. 15. ſup. eodem rectè ponderando. Art. 8.

CHAP. XXII.

Des Fiefs.

Eſt requis.] Intellige quando vaſſallus vult pendente lite, frui feudo, domino invito, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 31. ſed ſequens reſponſum hujus §. eſt iniquum, debent enim mutuo edere, ut dixi *in conſue. Pariſ.* §. 5. ſed poteſt conſuetudo intelligi ad finem proviſionis, quia prehenſio ſemper durabit ad uſque finem litis ſine præjudicio petendæ editionis. Art. 14.

Sera tenu.] Hoc non eſt æquum, ut dixi ſuprà tit. 21. §. 10. Art. 61.

CHAP. XXIV.

Des executions, ventes & ſubhaſtations.

On en cour.] Hoc intellige intra metas hujus conſuetudinis tantùm. Ibidem.

Matiere civile.] Hæc indefinitiva æquipollet univerſali, ſed in indifferentibus tantum. Amplio; etiam ſi ſit condemnatus per Arreſtum, & exequitur, & compellitur infrà metas hujus conſuetudinis ſecus, ſi executio ſit ex cauſa ſpeciali habente ſpeciale privilegium de jure, vel de conſuetudine, ut ſi condemnatus eſt tanquam depoſitarius, cogetur in nundinis pro principali, ſed non pro expenſis, *l. penul. C. depo.* Sed an privata pactione renunciari poſſit huic conſuetudini verius puto quod non favore nundinarum; hoc enim principaliter favore publico introductum eſt. Ante proceſſ. verb.

COUSTUMES LOCALES du pays d'Auvergne.

La Chaſtellenie de Menat.

EN *puel.*] *Id eſt*, coupez par les rejettons ſeroient mangez par le beſtail, & le bois rendu inutile à jamais: & une beſte qui ne vaut pas trois francs, fera dommage de plus de cent livres en un an, comme porte l'Ordonnance de l'an 1516. art. 72. Or en la France le bois n'eſt reputé ſe pouvoir deffendre des beſtes de cinq ans: & icy ſuffiſent trois ans, compris le mois de May enſuivant, parquoy la Loy reſiſte *ſpecialiter*, & ne peut eſtre acquiſe poſſeſſion de paſturer en taillis eſtans en puel, *quia lex reſiſtens inficit poſſeſſionem, nedum præſcriptionem, l. ubi lex de uſucapi. c.* 2. *de præſcript. in* 6.

De l'Egliſe.] Sed non obſtante hac proteſtatione, ſubjiciuntur iſtis conſuetudinibus: & ita fuit judicatum per Arreſtum Senatus Pariſienſis, ut ibi die 27. Jul. anno 1551 teſtabatur dom. Dionyſius Riſius, tunc Regius Advocatus, poſteà Præſes in eo Senatu.

COUST.

Digitized by Google

COUSTUMES GENERALES DU haut pays du Comté de la Marche, &c.

CHAP. III.

Des renvois.

Art. 9. INformations.] Jo. Fab. *in l. legati. C. de offic. proconſ. & lega.* ubi dicit quod Judex ſecularis, qui cepit Clericum, debet illum mittere Epiſcopo propriis expenſis, ſcilicet ipſius Epiſcopi remiſſionem petentis, referendo ad proxima.

CHAP. XVI.

Des lods, ventes & achâts.

Art. 126. *Folle-enchere.*] Bar. *in l. licitatio. ff. de publica.* Bal. *conſ.* 194. *modus & forma. lib.* 10. Jo. Bertach. in tract. *de gabell. col.* 18. quamvis contrarium velit Franc. Cremen *ſing.* 40.

Art. 122. *Point de lieu.*] Ita etiam vidi ſervari in hoc Senatu, ut *par l'Arreſt du Bouchage* : ſed quicquid dicant, eſt iniquum, & proprietario, & creditoribus injurioſum, nec in bona politia tolerandum eſt.

CHAP. XVII.

Des hommes francs, ſerfs, mortaillables, &c.

Art. 178. *Du Seigneur.*] Inepta conſuetudo, quia impenſis domini fieri debet, quandocumque, per ea quæ dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 5. *in princ.* ſed juſtum eſſet quod cenſuarius ſemel in vita ſua impenſis propriis oſtenderet quemadmodum tenetur impenſis ſuis ſemel novam recognitionem dare.

CHAP. XVIII.

Des Fiefs.

Art. 201. *Droiſt de Fief.*] Intellige ſimul cum fundo dominanti, non aliàs, ut dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 1. *gloſ.* 3. quia nec vaſſallus poteſt alium loco ſui vaſſallum facere, retento fundo feudali.

CHAP. XIX.

Des teſtamens, ſucceſſions teſtamentaires, &c.

Art. 212. *Aucun apport.*] Id eſt, nihilominus facit partem, & ſuccedit in reſiduo beſſis viriliter, trientem jure præcipui tanquam extraneus habens.

Art. 214. *Droiſt d'aiſneſſe.*] No. quod in tota hac conſuetudine in libro quidem aſſervato *à Gueret*, urbe capitali nihil habetur de prærogativâ duplicis vinculi;ita etiam ſentiunt pragmatici loci,ut vidi anno 1562. & anno 1564. Ita quod ad ſucceſſionem fratris,exceptis hæredis alterius lineæ,pariter veniunt tam conſanguinei quam uterini cum germanis.

Art. 236. *De lignager.*] Scio quod in libro, qui aſſervatur à *Gueret*, eſt circa hæc arti. incipiens *entre parens qui ſont communs* ſub nu. 215. Sed ille articulus non eſt obſervandus, & contra illum fuit judicatum etiam à *Gueret*, anno 1564. & benè tamen ille articulus poſſet locum habere in ſocietate ita expreſsè conventa.

Art. 239. *Deſcendans d'eux.*] Non dicit: redibit ad ſucceſſionem renunciatam, & minus quod eam tranſmittat.

Art. 241. *Ou autrement.*] Jean Pernet *habens duas filias* en les mariant & dotant les fait renoncer à toute ſucceſſion paternelle, maternelle, fraternelle, & collaterale, en faveur de luy pere, reſervée à elles la ſucceſſion future en defaut d'autres heritiers. Depuis *ex ſecundo matrimonio*, il a un fils & trois filles, & par ſon teſtament il inſtituë ſon fils heritier univerſel:& en cas que ſondit fils decedera ſans maſles, veut que ſes trois filles du ſecond mariage, & les deux filles du premier ſoient heritieres également en rapportant. Certè ſine hac ultima clauſula (quia maſculus ſupervixit patri, & impubes obiit) filiæ primi matrimonii erant penitus excluſæ, quia filiæ ſecundi erant hæredes fratris germani. Tamen quia pater in teſtamento declaravit quod non vult renunciationem filiarum primi matrimonii habere locum in directa, ceſſante maſculo, videtur declaraſſe quod non vult illam habere locum in collaterali, ceſſante maſculo: Tum quia non renunciaverunt in favorem maſculi, qui nondum natus erat, ſed in favorem patris: & ſic ſolius patris declaratio ſufficit etiam tacita. Tum favore æqualitatis. Et ſic ſuccedant fratri æqualiter in mobilibus, acquæſtis & paternis ſitis *en la Marche*, ubi conſuetudo non facit differentiam duplicis vinculi; ſed in hæredis paternis, vel acquæſtis ſitis *en Limoſin*, excluduntur per ſorores germanas.

Maſles ſeulement.] An ergo accreſcat filiæ ipſius filii præmortui? Reſpondi non tum quia non conſervat domum: tum quia non poteſt eſſe melioris conditionis, quam filiæ patris ſeu amitæ, & proximiores, *l. ſi viva, C. de bonis mater.*] Et conſequenter facultas ſequens non tranſmittitur niſi ad hæredes maſculos, non autem ad fœminas. Art. 244.

Legitimes.] Iſte §. eſt nu. 237. in libro pragmaticorum Marchiæ, quem vidi. Et de materia vide Nicol. Boër. *deciſ. Burdegal.* 140. Art. 245.

Legataire.] In hoc §. erat graviſſimus error negativæ pro affirmativa quem correxi juxta exemplar libri conſuetudinarii Marchiæ ad me delatum, & ſignatum, *le Moyne Greffier*, die viceſimo Octob. anno 1562. *à la Seneſchauſſée de la Marche, à Gueret*: in quo libro hic hic §. eſt num. 248. Art. 250.

Les autres.] Hîc legendum *legataires au ſol la livre, & ce au cas que les autres legats*, quæ verba deficiebant in libris impreſſis, & ea ſupplevi ex dicto libro ad me tranſmiſſo ſub ſigno *du Greffier de la Seneſchauſſée de la Marche*: in quo lib. hic §. eſt nu. 249. Art. 251.

Legataire.] Directò *inſtitué* : ſed obliquatur in legatum. Ibidem.

CHAP. XX.

De retrait lignager, & prelation de choſe, &c.

En principal.] In quo fructus tanquam cauſa bonorum includuntur, per ea quæ dixi *in extricatione labyrinthi ex eo. quod intereſt*, & intellige à tempore litis conteſtatæ: quia §. ſequens loquitur, ut veniant etiam ante litem conteſtatam à tempore conſignationis. Art. 261.

Ou bailler reſpit.] *Id eſt*, ſouffrance de faire ou payer les droicts certains; *ſecus* s'il a baillé delay de ſaiſir, ou delay de faire offres, lever & exhiber les Contracts. Art. 276.

269] Les Officiers & Practiciens du pays de la Marche comptent icy le 272. article. Art. 269.

Si bon luy ſemble.] Ce qui eſt inique, *niſi conjunctio, ut dixi in conſuet. Pariſ.* §. 13. *gloſ.* 3. q. 1. Mais lors de la redaction de cette Couſtume, la tres-noble Anne de Bourbon, dite la ſage Ducheſſe de Bourbonnois, eſtoit auſſi Comteſſe de la Marche, parquoy ſes Officiers firent aiſément appoſer cet article à eux favorable, qui eſt auſſi en la Couſtume de Bourbonnois. Art. 280.

Divers effets.] Quod eſt æquum: tamen frequentius conſuetudines dicunt quod retrahens jure proximitatis, tenetur etiam retrahere, quæ ſimul eodem pretio vendita ſunt, volente actore, quamvis non ſint Art. 282.

Digitized by Google

de linea actoris : quod eſt juſtum, quia retractus proximitatis eſt quædam gratia contra jus commune, & emptor reddi debet indemnis; ſecus de retractu feudali, quia eſt de rigore, & competit jure conventionis, & inveſtituræ feudalis. Amplio etiam, ſi emptor per decretum ſubhaſtationum emerit : quia ex quo partem emit ut feudalem, ad onera feudalia, huic oneri ſciens ſeſe ſubjecit, ut eo invito, dominus directus partem ad ſe contingentem retrahere poſſit.

CHAP. XXI.

Des donations, dots, doüaires, &c.

Art. 29. 296.] Sed eſt art. 289. in libro peculiari Marchionenſium.

COUSTUMES GENERALES gardées & obſervées és terres, païs & Seigneuries de Lodunois, &c.

CHAP. I.

Des droicts de baſſe Iuſtice.

Art. 2. *En ces aſſiſes.*] Non tamen incipiendo apprehenſione, niſi poſt contumaciam, & ſi non habet juriſdictionem, provideat ſibi coram Judice ordinario.

Art. 15. *Les cauſes.*] Il ſuffit les declarer en l'exploit, *ut latè dixi in conſuet. Pariſ.* §. 52. *gloſ.* 1.

Art. 20. *Trente ans.*] Deducto tamen tempore minoritatis hæredum, vel captivitatis.

CHAP. V.

Des droicts de Seigneur Chaſtelain.

Art. 1. *Non rappeller.*] Non ſolum ipſe judex de quo non dubitatur *l. judex, ff. de re judica.* ſed nec ipſe dominus loci, quia non eſt ſupremus, aliàs poſſet gratias concedere, adde quæ dicam infrà tit. ſeq. §. 1.

CHAP. IV.

Des droicts de Baronie.

Art. 1. *Se peut rappeller.*] Tam generaliter loquitur, ut videatur comprehendere non ſolum ſententias in ſuo auditorio latas : ſed etiam à judicibus ſuorum inferiorum, etiam quæ tranſierunt in rem judicatam : ſed hæc omnia falſa ſunt : conſuetudo iſta in hoc nulla eſt, quia reprobata eſt per conſtitutionem Ludov. XII. latam anno 1499. §. 70. ubi rex omne genus gratiarum ſibi reſervat, & aliis adimit, contra quam conſtitutionem reſervatoria, prohibitoria, negativa non potuit, nec vetus conſuetudo ſufficere, nec nova introductio, ut ab hac Baronis negligentia non ſolum regius procurator, ſed etiam quis cujus intereſt appellari poſſit. faciunt quæ tit. præcedenti, §. 1. dixi.

CHAP. XIV.

De rachats & ventes.

Art. 1. *Fintra le premier.*] Sed vide quæ dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 22. *q.* 38. & §. 56. *gloſ.* 1. *num.* 21.

Art. 16. *De* 40. *ans.*] Intellige palàm *continuez*, ſecus de occulta hypotheca, vel ſubſidiaria.

Art. 17. *Pendant ledit rachapt.*] Hoc eſt æquum, & juxta illud quod ſcripſi *in conſuet. Pariſ.* §. 22. *q.* 32.

Art. 25. *Il y a ventes.*] Dixi plenè *in conſuet. Pariſ.* §. 35. & §. 42.

CHAP. XV.

De retraits lignagers.

En la ligne.] Sive paterna, ſive materna familia æquè conſideratur à matre, ſicut à patre : nec curatur duplicitas vinculi, & ſic utrimque junctus *n'eſt pas le plus prochain*, patet §. ſeq. ubi repræſentatio excludit utrimque junctum, ſi eſt remotior, ſive datur ei qui eſt ex latere uno tantum : ſcripſi latè pro dom. *de Malicorne*, anno 1564. in ſecundo tomo conſiliorum meorum. Art. 1.

De la grace donnée.] Ita correxi, juxta §. 3. infrà eo. quamvis omnes antiqui libri haberent (divinè) & malè. Ibidem.

Si bon luy ſemble.] Intellige non in concurrentibus maſculis quorum favore renunciavit, ſed demum illis ceſſantibus. Art. 5.

De 4. ſols.] Scilicet ad minus, augmentum enim arbitrarium eſt, ut quandoque vidi, Præſide Antonio Minardo in hoc Parlamento condemnari hujuſmodi emptorem *en* 60. *livres pariſis.* Art. 15.

Dudit retrait.] Secus in retractu feudali, quia dominus directus venit ad rem ſuam jure contractus, qui non poteſt præjudicari per vaſſallum, vel cenſuarium : At retrahens venit per gratiam contra jus commune à conſuetudine datam. Art. 20.

CHAP. XVII.

De retraits feodaux.

Par l'acquereur.] Et ſic patet quod iſtud jus non eſt ceſſibile, quod eſt æquum, ut ſcripſi *in conſuet. Pariſ.* §. 13. *gloſ.* 1. *q.* 1. Art. 4.

CHAP. XIX.

Des heritages deffenſables.

Sans offence.] Quia parva iſta animalia plus damni faciunt quàm valeant, & quàm ſint ſumptus perſecutionis : ideo brevius, & utilius eſt ea occidi, & cedere lucro, damnum paſci *l. mediterraneæ. C. de anno & tribut. lib.* 10. id eſt, non eſt recurrendum ad auxilium juſtitiæ quæſtuariæ, ubi conſignationes, ſportulæ, ſumptus pluris ſunt quàm quanti res eſt : ſed practicanda ſententia innocentiæ quam omnes ubique ſequuntur *in c. olim ext. de reſtitutio. ſpolia. hîc fallit. l. unic. C. ne quis in ſua cauſa*, & reditur ad jus naturale, & gentium, & meritò *per not. in l. ut vim. ff. de juſt. & jur. & in c. ſi quando, ext. de offic. delegat.* Art. 5.

CHAP. XXII.

D'hypothecques comment elles ſe diviſent, &c.

Précompté & eſtimé.] Id eſt, habet exceptionem diſtributionis, diſcuſſionis, & ceſſionis pro rata : idem etiam habet poſſeſſor fundi ſpecialiter hypothecati : ſed ſubſidiariè, ſine præjudicio executionis realis, niſi inter plures poſſeſſores ſpecialium hypothecarum, hi enim relabuntur in jus commune. Art. 4.

De meuble.] Iſte articulus procedit ſecundùm veterem praxim fundatam *in l. a divo Pio. ff. ex re judica.* quæ hodie correcta eſt per conſtitutionem anni 1539. qua non curatur de perquiſitione mobilium, ubi non agitur de diſtractione prædiorum minoris 25. annis. Art. 5.

Digitized by Google

CHAP. XXV.

Des donaiſons faites entre gens roturiers.

Art. 1. *De ſon ame.*] Hodie nihilominus valet ad pias cauſas, detracta falſa, & ſuperſtitioſa cauſa pro ſalute animæ, quæ à ſolo merito paſſionis Chriſti pendet, concurſus enim cauſæ turpis, vel falſæ, cum cauſa honeſta non vitiat, ſed vitiatur, gloſ. Bart. *in l. 1. & 2. ff. de condictione ob turp. cauſ.*

CHAP. XXVII.

De ſucceſſion de Fiefs, & autres heritages nobles, &c.

Art. 6. *Heritages.*] Iſtud non præjudicat alimentis præſertim pupillorum.

Art. 9. *De lignage.*] Scilicet lineæ inæqualis in qua judicium fit ex remotiore ſecundùm jus pontificium: quia idem de ſecundo, vel tertio ad quintum. Sed ſi reducatur in uſum, computatio juris civilis extunc, ſtabitur illi etiam in terminis hujus conſuetudinis.

Art. 22. *Repreſente.*] Igitur filiæ habent jus repræſentationis, & jus familiæ ſeu gentilis, ut hîc, & § ſeq. & ſuprà eod. tit. §. 3. 4. 6. 7. 16. 18. & tit. de retract. proximit. §. 1. 5. & tit. *des ſucceſſions des roturiers*, §. 4. & in generali art. repræſentationis 30. infrà eo. & ſic multo fortius dom. *de Malicorne*, filius Felicis *de Chourſſes*, repræſentavit patrem ſuum in ſucceſſione Philipp. *de Fay*, patrui ſui materni in hæredìis *Iacqueline de la Chappelle*, aviæ ſuæ matris communis Felicis Philippi, & ita per Arreſtum hujus Senatus pro domino *de Malicorne* obtinui.

Art. 23. *Enſemble.*] *Sans avoir ſubdiviſé*, ſuprà eod. §. 7. ſed filia quæ renuntiavit, pluſquam diviſit, §. 26.

CHAP. XXVIII.

Comme Baronie doit eſtre departie.

Art. 1. *Baronie.*] Aliàs ut ſimplex feudum dividitur.

CHAP. XXIX.

De ſucceſſions de gens roturiers ou couſtumiers.

Art. 23. *Pour ſa cottité.*] Aliis concurrentibus, & ſic duplicitas vinculi nihil hîc operatur.

CHAP. XXXI.

De doüaire de femme noble.

Art. 7. *Vſufruictier.*] *Non ſolum*, de neufves reparations, mais auſſi de reparations leguées, *ut practici Pariſienſes rectè loquuntur.*

CHAP. XXXIII.

Des Bails.

Art. 1. *Le Bail.*] Vidi titulos antiquos ante ducentos annos pingui minerva ſcriptos in quibus *ces baliſtres* vocantur bajuli, quaſi portatores ſeu geruli, Ruth. 4. 16.

CHAP. XXXVIII.

De perte de Fief à vie, ou à perpetuité.

Art. 2. *Seigneur.*] Si tamen commodè probare poteſt, non aliàs: gloſ. Franciſc. de Zabarell. *in cle. 1. de heretic.* dixi in tom. conſil. conſ.

COUSTUMES DU COMTE' & pays de Poictou, anciens reſſorts, & enclaves d'iceluy.

Poictou.] Les dernieres redigées en l'an 1514. le ſeiziéme jour d'Octobre, avoient auſſi eſté homologuées par la Cour de Parlement, *teſte Ioanne Imberto*, en ſon Inſtitution Françoiſe, *fol. 96. verſo:* ſans qu'il en appert par la publication ſignée Baillet, Bocane, Regnier. J'en ay veu de plus anciennes imprimées dés l'an 1486. quaſi tout conformes à la derniere. J'en ay auſſi veu un vieil Couſtumier de Poictou écrit à la main, diviſé en cinq livres: mais il ſe faut doreſnavant arreſter à cettuy-cy.

Choſe immeuble.] *Située en Poictou*, quia inſpiciatur conſuetudo loci ſervientis, ut dixi *in Conſuetudine Pariſ. §. 7. in fine*, & ſecundùm opinionem meam dominus *Doyneau*, judicavit Pictavis anno 1543. *touchant la Baronie d'Angle*, ille erat probus, & doctus judex. Art. 16.

Speciale.] Ita rectè emendata fuit vetus conſuetudo, §. 19. inſequendo opinionem meam de qua ſcripſi *in conſuet. Pariſ. §. 58. & tract. redituum, & uſurarum quæſt. 6.* Art. 27.

En ſa ſaiſie] Non autem in commiſſione, ut latè ſcripſi *in conſuet. Pariſ.* §. 52 Art. 89.

Fief à cens.] De multiplici acceptione cenſus ſatis ſcripſi *in conſuet. Pariſ. tit. 2. in Rubr.* Art. 102.

Qu'il tient de luy.] Fallit in feudo decimarum infeudatarum ante Concilium Lateranenſe, vel ante tempus immemorabile: quia vaſſallus non tenetur dare per declarationem, ut dom. *Doyneau*, judicavit Pictavis, referente Nicolao Tevenello doctore, & inſigni Pictavorum Advocato, in ſua paraphraſi ſuper hoc §. ubi addit doctiores Advocatos Pictavienſes ità tenere duabus rationibus: Prima quòd hic § refertur ad §. 99. ſed iſtud eſt ſomnium, quia §. 99. de omnibus feudis loquitur indiſtinctè: ergo continentur feuda decimarum. Præterea ſunt diverſi §§. nihil habentes commune. Secunda ratio adhuc pejor, quod aiunt hæc feuda per laicos teneri in feudum, ex privilegio, & non jure communi ſeu conſuetudinario. Iſta eſt ratio Canoniſtarum Doctorum Papalium, qui nituntur omnia ſubjicere decretalibus Paparum: in queis Panormit. *in c. prohibemus ext. de decim.* Atqui hæc feuda decimarum ſunt diu ante Concilium illud Lateranenſe; non ex privilegio, ſed ex contractu, & conventione publica *l. conventionum, §. publica, ff. de pact.* conceſſa, ut ipſemet Panorm. refert *in d. c. prohibemus.* Poſteà dictum Concilium ab Alexandro III. celebratum fuit Romæ ann. 1179. quod nullomodo potuit præjudicare nobilibus laicis in jure ſemel eis quæſito. Moventur etiam per §. ſanè *in c. ſtatuto de decim. in 6.* Sed ego dico quod illud non habet vim legis, niſi ubi Papa eſt ſupremus dominus temporalis, & ubi poteſt legem de temporalibus condere. Atqui in regno Franciæ nullam poteſt legem condere, ut dixi in annot. *ſuper d. c. ſtatuto.* Sunt ergo feuda, ut etiam expreſsè tenet Jo. Faber *in §. Item Serviana inſtit. de action.* ſubjecta conſuetudinibus, & legibus Regni Franciæ, vel locorum, ut reliqua feuda: ut clarè ante annos triginta probavi *in conſuet. Pariſ. §. 46. q. 4.* Quæ miror doctos illos in praxi verſantes non vidiſſe tantum periculum ſemel imbutum eſſe papiſticis doctrinis: retinet enim odorem teſta diu. Ego quidem à pueritia uſque ad virilem ætatem diu his imbutus fui: ſed Dei gratia cum maximis laboribus me expurgavi, ut fierem vas in honorem coram Deo, & Sanctis 2. *Tim.* 2. non coram his quibus odio veræ pietatis magis odioſus fui. Quid? quod Sophi illi non viderunt Innocentium ſuum *in c. noverit. ext. de ſentent. excommunic.* ubi expreſsè tradit quod Art. 105.

etiam in ejuſmodi feudis decimarum clerici cenſentur laici, nec ſubſunt Papæ, ſed principi ſeculari loci. Rejicienda ergo deinceps dicta limitatio ad hunc §. 105. Idem in ſimilibus, ut hæc feuda decimarum judicentur, ut reliqua patrimonialia.

De donations.

Art. 203. *Delivrement.*] *Id eſt, liberè, ſine ullo onere: Ita ut donatarius* des meubles acqueſts, & tierce partie des propres *teneatur* acquiter l'heritier des deux tiers des propres, *non ſolùm* de toutes dettes mobiliaires à payer pour une fois: mais auſſi de toutes rentes conſtituées, les racheter, & en décharger l'heritier des propres: comme il a eſté jugé au Parlement de Paris, ſur le champ, en la grande Chambre, plaidant Monſieur Briſon Advocat fameux, au profit du Seigneur de la Salmondiere, contre les Goulards.

Art. 209. *Toutesfois.*] Hæc clauſula, & hujus §. reſiduum, novum ſtatutum eſt non interpretativum, ſed limitativum prioris. Et ſic judicatum per doctos arbitros, quod quum vir ante hanc novam conſuetudinem obiiſſet, relicta filia poſt donationem mutuam data, quod niſi conſtet de revocatione juxta veterem conſuetudinem §. 202. valet donatio: quamvis vidua ſecundò nubat, & alios liberos ſuſcipiat.

Art. 216. *L'un que l'autre.*] Ita ut ſuccedentes non teneantur conferre, ſaltem poſtquam hoc expreſſum eſt in donatione, ut memini me conſuluiſſe. Refert, & ſequitur Do. Nico. Thevenellus in ſua paraphraſi hujus §. in fi. Quod etiam liquet per conſuetudinem veterem art. 199. valet ergo, nec eſt conferenda hujuſmodi donatio, quamvis facta biduò ante initium reformationis ultimæ hujus conſuetudinis: Et ſic tempore veteris.

Des droicts appartenans à gens mariez, & communauté de biens, &c.

Art. 225. *Ou d'elle.*] Etiam poſtquam erit vidua, nec in præjudicium hæredum ſuorum, ut etiam ſuper hac re in noviſſima conſuetudine doctè latéque ſcripſit dom. And. Tiraq. ex text. ad finem legum connubialium.

Art. 240. *Roturier.*] Immediatè præcedenti.

Art. 252. *Veut renoncer.*] Adde quod etiam locis in quibus non permittitur viduæ renunciare ſocietati, tamen reſpectu debitorum in quibus ſe non obligavit, non tenetur, uſque ad concurrentiam commodi, quod capit è ſocietate etiam Pariſiis: & hoc in vim conſuetudinis qua maritus non poteſt onerare propria uxoris, ut ſæpe judicatum, & nuper [au rapport de Monſieur le Sueur, au profit de Marie du Boullay, contre Roger, en vuidant l'appointé au Conſeil en la grande Chambre, plaidant Monſieur Briſſon.]

De retraict lignager.

Art. 322. *Temps & lieu.*] Veneris 14. Junii anno 1566. dom. Briſſonius diſertus, & doctus Advocatus pro actore in retractu appellante à Seneſchallo Pictavienſi] qui l'avoit debouté ſous ombre des formalitez, *hujus & 327. §. ſequentis*, & qu'il n'y avoit ſpecifique declaration des heritages, ne ſommation formelle *obtinuit me præſente, per Arreſtum hujus Senatus*, mal jugé, bien appellé, l'intimé condamné és dépens de la cauſe d'appel, & en emandant le jugement, que l'intimé defendroit peremptoirement à ladite demande, ſur quoy renvoyées à ladite Seneſchauſſée pardevant autre que celuy qui avoit jugé, [quia in effectu formulæ erant ſervatæ, nec reus deceptus erat propter aliquam omiſſionem; ſed ſciens volebat decipere actorem: atqui ſolemnia legum non ſunt ad finem captionum, & eadem die aliud Arreſtum] contre le defendeur en retraict condamné, qui en execution alleguoit que l'aſſignation eſtoit donnée au jour de la Feſte-Dieu, fut miſe l'appellation au neant, & dit que tout ce dont avoit eſté appellé, ſortiroit ſon effet, & ledit appellant condamné és dépens.

Audit retraict.] Hoc eſt iniquum, quia noſtra intereſt, imò publicè intereſt non mutare creditorem benignum, & ſelectum: dico ergo requiri conſenſum debitoris, ut ab invito creditore retrahatur, tetigi *in conſuet. Pariſ.* §. 57. Art. 330.

De la mort.] Quid ſi uxor reliquit liberos communes quorum pater facto inventario, manſit adminiſtrator quindecim, vel ſexdecim annis. Poſteà filii offerunt patri *le mi-dênier*: pater excipit eos non venire infrà tempus Nicol. Theu. hîc in ſua Gallica exegeſi contrarias opiniones refert, ut in re valdè ambagioſa, nec decidit. Ego dico clarum eſſe tempus non concurriſſe: quia pater adminiſtrator debuit à ſe exigere, *l. atqui natura ff. de nego. geſtis.* Ideo annus non incipit niſi poſt dictam adminiſtrationem finitam, & adhuc poſt titulos exhibitos. Art. 340.

De criées.

Iſſuë de la grande Meſſe.] C'eſt la grande & notable aſſemblée, & non la qualité d'icelle, qui ſe reſpecte pour la veriſimilitude, la publicité & notice. Art. 348.

Devoirs feodaux.] Eſcheus pour cette vente, & non les precedens dont ne s'eſt oppoſé, *ut dixi in conſuet. Pariſ. eod. tit. Confirmatum Arreſto lato menſe Iulio* 1544. Art. 445.

COUSTUMES GENERALES GARDÉES & obſervées en la Comté d'Angoulemois, & Seneſchauſſée d'icelle, &c.

CHAP. I.

De la diſtinction & qualité des Iuriſdictions, &c.

L*E Seigneur Chaſtelain.*] In quadam Caſtellania hujus regionis aliquandiu tolerati fuerunt Notarii regii: tandem Caſtellanus voluit eos expellere, vel prohibere ne in ſuo territorio hoc officium exercerent juxta doctrinam Jo. Faber inſtitutionib. de Attil. tuto. & ità obtinuit per Arreſtum hujus Senatus, quamvis Ægidius Magiſter tunc regius Advocatus, & Jo. *Cerlien* pro dictis notariis cauſam agerent. Art. 5.

Qui le ſonnent.] Id eſt, apertè recidit in contractum venditionis, infrà §. 19. Art. 13.

Le vendeur bailloit.] Scilicet in ſolutum, & transferendo dominium: ſecus in ſimplici Antichreſi de qua dixi *in tract. commercior. & uſura. q.* 35. Art. 17.

Sommation.] Et ſic via actionis tantum. Art. 18.

Derechef.] Idem conſuet. Pictavienſis, quod videtur durum: quia tutor eſt pluſquam procurator, tamen ſervandum. Art. 18.

Eſt fondé.] Adde ſuprà §. 20. & quæ dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 46. Art. 35.

CHAP. II.

Des Notaires & paſſemens de lettres.

Ne ſont valables.] Idem conſuet. Pictavienſis eod. tit. vide not. *in c. ſicut extr. ne clerici vel Monachi*, dixi *in commentario ſuper edicto Henrici II. in parvas datas.* Art. 31.

CHAP. III.

De communauté de biens.

Benediction Nuptiale.] Et ſic excludit tempus nuptiarum clandeſtinarum. Art. 40.

Digitized by Google

CHAP. IV.

De donations.

Art. 49. *Ait patrimoine.*] Scilicet *notable*, non enim intelligitur de vili ceſpite terræ, verba cum effectu notabili accipienda, & ita ante viginti quinque annos mecum ſentiebat & conſulebat Dom. Matthæus Quadrigarius conſultiſſimus.

Art. 50. *Eſtranger.*] Fallit ſi conſtet extraneum delectum propter inſignem ejus bonam vitam, vel propter moroſitatem propinquorum.

CHAP. V.

De retrait lignager.

Art. 55. *Quand aucun vend.*] Intellige extraneo à linea, etiamſi text. non exprimat; tamen non eſt modicum dubium propter modum utendi ſi quando venditur remotiori de linea proximior poſſit ab eo retrahere, quæ eſt materia §. 61. & 62. infrà eod.

Ibid. *Rentes generales.*] Igitur eſt limitandum ut in ſimili dixi ſuper conſ. Pictavienſi de conſ. debitoris in reditibus loco uſurarum ſubrogatis ut dixi *in Conſuet. Pariſienſi* §. 57. *& in tract. redit & uſurarum Latino & Gallico.*

Art. 61. *Le plus proche.*] Hoc eſt clarum quod ab initio venditio facta eſt extraneo, ita quod jus retractus eſt omnibus apertum & firmatum: Sed quando ab initio venditur uni de linea, ſed ſunt proximiores vel concurrentes, an ſit apertus locus retractui? pendet à modo utendi: ſunt enim qui dicunt ſe habere tres ſententias in ſimili pro affirmativa ad hoc conſuet. Pictav. Et hæc conſuetudo non dicit ſi extraneo; ſed ſimpliciter & generaliter ſi venditur, ut ſupra §. 55. ubi tetigi & infrà §. 64. Tamen. conſuet. Rupellana eſt ſimilis art. §. 33. & ſic non videtur quid commentitium.

Art. 66. *Commun entr'eux.*] *Sauf le retraict de midenier*, ut in conſuet. Pictavienſi quia huic ſymboliſat.

Art. 69. *Feodal & foncier.*] Niſi aliter ſpecialiter cautum eſſet in prima inveſtitura: non enim ſufficeret in poſteriori, ſicut non valeret pactum in præjudicium cognatorum, poſtquam res jam eſt facta de linea.

Art. 72. *Transporté.* Scilicet extraneo vel uni de linea in præjudicium proximiorum.

Art. 74. *Et honneur.*] Et etiam jus retractus feudalis in defectum proximi, ſi pecunia præponderat, aliàs habet tantum laudimia pro rata pecuniæ & non jus retractus feudalis, quia non eſt fortior retractu proximitatis.

Art. 75. *Droict.*] Quantum ad hoc utpote gratia conſuetudinis limitata, ſed intra fines ſuos favorabiles ſunt.

Art. 76. *Comme deſſus.*] Imo infrà §. 80.

Art. 80. *Les notifications.*] Ante 25. annos Dom. *d'Aubeterre* petebat retractum poſt undecim annos in vim hujus conſuet. contra Dom. *de Marueil* pro quo *Brulard*, & alii dicebant quod hæc conſuetudo non fuit homologata, quod hic §. non fuit prius nec poſtea in uſu, nec præſcriptus & quod per modum utendi tempus currebat à die contractus, tum quod contractus ab initio fuerat inſinuatus actori qui erat filius vendentis & ſciens, &c.

CHAP. VII.

Des ſucceſſions.

Art. 86. *Que biens meubles.*] Et ſic in totum ſuccedit: ſed in omnibus exemplaribus erat verbum, *immeubles* quod meritò correxi & in aliis neceſſariis tantum.

Art. 90. *Par les ſuccedans.*] Id eſt, per eoſdem deſcendentes, qui ſunt fratres defuncti qui cum ſucceſſerunt & diviſerunt in directa, relicto illi quinto.

Quintée & partie.] Ut dictum eſt & tunc ut in text. Ibid.

Fils ou fille.] Non dicit *entre couſins & couſines*, ſed ampliat; etiamſi ſecundogenitus eſſet præmortuus relictis filio & filia qui repræſentant. Tum in fi. §. ibi in ſtirpes: & ſic exceptio regulæ reſtringitur ut procedat tantum inter eoſdem fratres & ſorores, qui in linea directa ſucceſſerunt quinto relicto primogenito ſuo: vel ut procedat inter filios fratrum vel ſororum qui repræſentant, & quando ſuccedunt primogenito qui quintum habuit.

Si ce n'eſtoit.] Plenius explicat exceptionem præcedentem, quæ in §. præcedenti ſuperfluit: ibi ſi *ladite.* Art. 91.

Eſt deſcenduë.] Et ſic *le Vidame de Chartres qui eſt* Ibid. *à preſent* 1566. *emportera un quint contre ſa ſœur.* Ergo exceptio reſtringitur primo ut procedat inter deſcendentes ab illis *qui ont fait le precedent partage quinté*: ita quod ſi primogenitus decederet ultimus fratrum & ſororum ſine liberis, & devolveret ad patrueles vel remotiores collaterales, locus eſſet quinto inter eos. Secundò reſtringitur exceptio ut procedat quando agitur de ſucceſſione ejus qui quintum accepit. Sed non ſumus in his terminis, quia exceptio duo requirit ut locum habeat; ſed hic ſecundum deficit: ergo locus regulæ. Sed quid ſi prius genitùs obiti, prior, relicto filio qui poſtea obiit ſine liberis relictis patruis & amitis, quibus pater ejus abſtulit Quintum? Reſpondi. Nepos non reſtituit. Sed reliquit in ſua ſucceſſione, & ſenior ſuccedentium capiet quintum, quia exceptio perſonalis eſt.

Duquel eſt queſtion.] Ergo de proxima & immediata ſucceſſione tantum: nec attenditur quid factum ſit in ſucceſſione remota vel mediata vel intermedia tantum. Ibid.

Ils ſont iſſus.] Et ſic non prodeſt conjunctio duplicis lateris, ut *par l'Arreſt ſolemnel de Marueil, prononcé le 6. Aouſt* 1543. adde Bartholom. Chaſſan. conſil. 32. Niſi in mobilibus, & acquæſtis ut infrà 51. in conſuet. Rupellæ. Art. 94.

Contracter.] Nec in præjudicium quidem ſuorum heredum vel ſui, poſtquam vidua erit: ut in ſimili tetigi ſuper conſ. Pictavi. & plenè *in conſuet. Pariſ.* §. 305. quem Nuperus Juvenatus malè reſtrixit ut ibi dixi. Art. 98.

Soit.] Idem conſuet. Pictav. cum hac ſymboliſans. Art. 100.

COUTUMES GENERALES
gardées & obſervées en la Ville & Gouvernement de la Rochelle.

ROchelle.] Valde per Jarnacum oppreſſa anno 1536. ſed 1549. priori honori reſtituta. Rurſus oppreſſa 1565. vide Andr. Tiraq. in tract. *de retract.* proximitat. §. 10. ubi ait vocem Hebraïcam: ſed dum quadrigarius anno 1542. dixit mihi nullo modo eſſe potuiſſe vocem Hebræam. Hæc conſuet. ſuppleri ſolet per conſuet. Pictav. & non per Xantonenſem quæ eſt alterius Parlamenti.

CHAP. IV.

De ſaiſir les choſes de ſon ſubjet & autres.

Qu'il appartiendra.] De quo latè dixi *in Conſuetudine Pariſienſi* §. 42. Art. 8.

CHAP. V.

D'Offices de Sergens, &c.

De pieces.] Jo. Imb. in inſt. for. lat. fol. 34. & 168. & in gal. fol. 91. & verſo. Art. 13.

Digitized by Google

CHAP. VI.

Des executions, criées & ampliations.

Art. 18. *Debte Royal.*] Jo. Imb. in inſt. for. Gallica fol. 13.

CHAP. VII.

D'adveux & contr'aveux.

Art. 20. *Ou appellations.*] Quæ tantum devolvunt; ſed non ſuſpendunt, quia periculum eſt in mora.

CHAP. X.

De donner Sentence par contumace, &c.

Art. 27. *Conteſtation.*] Hodie correctus eſt ſtylus quia poſt conteſtationem *ne faut plus juger par defaut, mais par forcluſion,* vide Jo. Imbert. in inſt. for. Gal. fol. 23.

CHAP. XI.

De plus demander qu'il n'eſt deû.

Art. 28. *De l'inconſtance.*] Non habet locum in habente cauſam ignorantiæ, vide Jo. Imb. in inſtit. for. Gal. pag 40.

CHAP. XII.

Des retraits lignagers, & quand il eſt deû ventes.

Art 33. *Et notification d'icelle.*] Idem conſuetudo Engoliſmenſis §. 61. ubi tetigi cauſificationes dubitantium in favorem clientulorum.

CHAP. XIV.

De donations.

Art. 42. *Ou hoirs preſomptifs.*] Et ſic etiam de collateralibus quantum ad hæredia ann. 1557. penult. Decemb. vidi quæſtionem controverſam. Patruus vel avunculus qui dotare non tenetur, donavit nepoti ſuo partem heredii favore matrimonii: Dicebant primores quod non cenſetur mera donatio, ſed ob cauſam, quia cauſa matrimonii: Ita quod non ſit locus huic conſuetudini; & ſic nepos ille poſſit eſſe heres donatoris non conferendo, ſed retinendo donata. Ego verò dixi hoc falſiſſimum, quia etiam in filiis & filiabus, quibus dos debetur, tenentur conferre *l. quoniam Novella, C. de in officio. teſtam.* Ergo multò magis collaterales, ex quo hæc conſuetudo inducit collationem etiam in collateralibus reſpectu herediorum. Et ſic deceperunt Locum-tenentem Rupellæ. Dico tamen quod hæc conſuetudo limitanda eſt ut procedat quando donatarius vult eſſe heres; ſecus ſi abſtineat contentus ſua donatione & hoc ut tantò minus derogetur juri communi.

Art. 43. *Pourveu.*] Hanc clauſulam vidi valde controverſam ad hunc Senatum vel Juvenatum die 2. Auguſti 1565. & die 21. Maii 1566. cauſificantibus hominibus cupidis hanc conſuetudinem tempore Caroli VIII. fuiſſe redactam ſine hac clauſula quæ non ſervatur: ad hoc etiam vidi multa confuſa teſtimonia & multas ſententias contra hanc clauſulam, contra filios & in noviſſima redactione anni 1514. appellatum fuiſſe ab hoc articulo, cives Rupellani ſæpius congregati dixerunt ſe nihil ſcire nec proceſſum verbalem habere, aut invenire poſſe. Nihilominus dico hanc clauſulam juſtam & omnino retinendam, & ſi nunquam fuiſſet in veteri conſuetudine, tamen addi debere.

CHAP. XV.

De doüaire & onſclage.

Onſclage.] Id eſt, pro oſculo, juxt. *l. ſi à ſponſo. C. de donatio. ant. nupt.* ſed certè d. L. loquitur in abſoluta & expreſſa donatione: & ſic mulier condemnata fuit reſtituere per Arreſt. Senat. Burdegalen. latum 4. Junii anno 1558. Adde Bal. *L. Deo nobis. C. de Epiſcop. & cleri.* Angel. Areti. §. *fuerat num. 24. 26. inſtit. de action.* Art. 46.

CHAP. XVII.

Des donations entre les conjoints.

A vie & à mort.] Id eſt, etiam ad heredes ſeu perpetuò: & de clauſula *pourveu* in fine hujus §. controverſa, ut dixi §. 43. multi tenent ceſſare controverſiam, ſi eſt confirmata teſtamento: verum hæc clauſula refertur ad utrumque tam ad donationem mutuam quàm ad teſtamentum; quod etiam de linimentis novercalibus obnoxium eſſe lex teſtatur. *in l. non eſt conſentiendum ff. de inoff. teſtam.* Art. 49.

CHAP. XVIII.

De ſucceder és inteſtats & collateraux aſcendans & deſcendans.

Preferez.] Secus in herediis ſup. §. 94. in conſuet. Engoliſmenſi. Art. 51.

CHAP. XXV.

D'obligation à priſe de corps.

Suffiſante.] Facultatibus, ſed non ſimili obligatione carceris, quia conſuetudo non dicit. Art. 66.

COUSTUMES GENERALES DE LA Ville de Bordeaux, Seneſchauſſée de Guyenne, & pays de Bordelois.

CHAP. II.

De retrait lignager.

Referé.] Arnold. Ferronius hîc format liquidam quæſtionem: An emptor in retractu poſſit invito reo, diſcedere ab emptione: & pro affirmativa citat l. Sabinus quæ nihil facit; pro negativa verò quam tenet rationem nimis futilem. Nos ex regula juris communis diſtinguimus: Aut reus jam acceptavit, & non poteſt diſcedere invito reo; aut verò reus nondum acceptavit, & poteſt actor ſive ante litem conteſtatam, ſive poſt diſcedere, refuſis tamen expenſis adusque: Et ita practicari vidi in frequentiſſimo prætorio Pariſienſi. Ea autem regula colligitur ex notatis per Doctores *in l. poſtquam liti, C. de pact.* Et ex gloſſ. ſingul. *in c. cum veniſſent*, ubi Panorm. *de eo qui mit. in poſſeſſ. cau. rei ſerv.* Ludov. Roma. *ſin.* 150. Alex. *conſil. 132. num. 20. lib. 5. jus in l. qui Romæ. §. Seia. col. 1. ff. de verb. oblig.* Phil. Dec. *in l. cum fundus §. ſervum tuum num. 21. ff. ſi cert. pet. in l. cum propenas 2. num. 9. C. de pact. in c. gratum col.* 3. ubi in annot. tetigi *ext. de offic. deleg.* Felin. *in c. capitulum col. 13. de reſcript.* Art. 7.

Seigneur du fief.] Uter præferendus, & quid in emphyteoſi latè ſcripſi ante 30. annos *in Conſuetudine Pariſienſi* §. 15. Art. 8.

Digitized by Google

Art. 19. *Heritier.*] Etiamſi eſt heres venditoris.

Art. 34. *Au traict.*] Hoc iniquum in redditibus vulgaribus, niſi de conſenſu debitoris, ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 57. *&* *in tract. commer. & uſur. Latinè & Gallicè.*

CHAP. IV.

Des dot & doüaires couſtumiers, &c.

Art. 47. *Ou terre.*] Sed tamen recuperabit ſuum ſecundum jus commune, ſic hic caſus videtur exceptus ab hac conſuetudine & relictus in jure communi. Et ſic è converſo maritus non lucrabitur hujuſmodi dotem; ſicut nec lucraretur ſi converſa eſſet in prædia. Ita etiam hic latè tenet Arnold. Ferron. & benè.

CHAP. V.

Des teſtamens, dernieres volontez & ſucceſſions, tant entre nobles qu'autres.

Art. 73. *Au Roy.*] Sed quis ſolvet debita? Reſpondeo. Is qui ſuccedit in univerſitate prius ſolvet omnia bona etiamſi non ſit propriè heres gloſ. & Doctores *in l.* 2. *C. de vi pub.* & in ſubſidium tenebitur dominus feudi, quamvis potius vice reverſionis titulo particulari ſuccedit, per ea quæ dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 30. *q. ult.*

COUSTUMES DE LA SENESCHAUSSE'E de Xaintonge au Siege & Reſſort de ſaint Jean d'Angely, &c.

D'aſſociation & affiliation.

Art. 1. ADoption.] Qua etiam in hoc regno nullum jus tribuitur ſine contractu expreſſo aliàs valido & permiſſo, vel ex legato ut extraneo ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 8. *gloſſ.* 1. *queſt.* 6.

Des droits de Iuriſdiction, & autres droits Seigneuriaux.

Art. 40. *Pardevers luy.*] Idem è converſo, ut ſcripſi *in conſ. Pariſ.* §. 5. *num.* 4. 6. ita etiam conſuet. Remenſis, §. 128.

De retrait lignager.

Art. 50. *Notification.*] Idem Engoliſmi & Rupellæ.

Art. 53. *En fief.*] Quia dominus directus venit jure retractus: ſed retrahens ex gratia contra jus commune, & debet reddere emptorem indemnem; dummodo tamen emptor hoc non fecerit in fraudem.

Des ſucceſſions ab inteſtato *directes ou collateralles.*

Art. 105. *Du deceds.*] Si ab eo tempore fuit turbatus, aliàs à tempore turbationis.

COUSTUMES GENERALES DU Païs & Duché de Bretagne.

CHAP. X.

Des Iuſtices & Iuriſdictions, Miniſtres & droits d'icelles.

Art. 1. DE nullité.] *L. omnes dies feſtos C. de feriis.*

Art. 2. *Iuges d'Egliſe.*] Reliquiæ ſunt patriæ obedientiæ Papalis Armoricarum.

La delivrance.] Q. ſecularis executor Eccleſiaſtici. Ibid.

Du Iuge d'Egliſe.] Prius tamen viſis actis ut per Bart. *in l. magiſtratus ff. de juriſd. omn. judic.* Art. 5.

CHAP. II.

Des droits du Prince & autres Seigneurs, & des aydes.

Seulement.] Id eſt, etiam *quand n'y écherroit vente, ny autre alienation*, quod eſt durum: quia datio uſusfructus, etiam longioris temporis, non facit locum laudimiis. Art. 64.

CHAP. III.

Des Procureurs.

Precedente datte.] Satis eſt ſi Procuratorium ſequens ratificatorium, facit mentionem prioris datæ præcedentis deperditi. Art. 98.

CHAP. IV.

Des plegemens & attentats ſerieux.

Ne Arreſt.] Non tolluntur actiones rei perſecutoriæ per viam ſimplicis actionis; ſive realis, ſive perſonalis, vel mixtam cauſam habentis. Art. 109.

Deſdites choſes.] Quia quandiu communitas durat, ſeu non interrupta, ſemper ſunt infrà annum, hæc eſt altera limitatio ad §. præcedentem. Art. 110.

Pleger.] Id eſt, ſpoliari poteſt *l.* 3. *ff. unde vi* niſi ex magno intervallo. Art. 111.

En cas de promeſſe.] Id eſt Prælationis in retrahendo res venditas jure proximitatis. Hoc vocabulum acceperunt Britones ab Italis, quos frequentant quæſtum facientes Romæ, ut patet apud Bald. & Matt. de Affli. *in tract. de jure protomiſeos.* Vide And. Tiraq. *in tract. de retract. proximit. in princ.* Art. 115.

CHAP. V.

Des Arreſts & oſtages.

Oſtage. Id eſt, non exire altum locum; quod eſt minus quam carcer. Art. 119.

Les faire.] *L. ult. de re milit. lib.* 12. *C.* Joan. Fab. §. ult. inſt. *de action.* Art. 123.

CHAP. VII.

Des Garends & Requeſtes.

Proceder.] Niſi comme Adjoint: car il n'y a pas garend formel, veu qu'il eſt perſonnellement obligé de ſon faict. Art. 143.

CHAP. VIII.

Des preuves & ſermens.

Du delict.] *L.* 1. §. *Item illud ibi*: liquere igitur debet ſcelere interemptum *l. neceſſarios* § 1. *ff. ad Senatuſconſult. Syllan.* & ibi Alberic. text. etiam *in l.* 1. *C. ubi cauſ. fiſc. in l. qua action. in princip. in l. inde Neratius in fin. cum l. ſequ. & l. proinde ff. ad leg. Aquil. l. ejus qui delatorem de jur. fiſci l. maritus de quæſt. in c. præterea ext. de teſt.* Petr. Anchar. *in c. felicis de pœn. in* 6. *& conſil.* 216. *in fin.* Alex. *conſ.* 19. *num.* 1. ubi in annot. tetigi *lib.* 7. Guid. Papæ *deciſ. Delph.* 339. Phil. Dec. *in c. juravit. col.* 3. *extr. de probat.* ubi etiam tetigi &c. cum *ſpeciali* §. *porro, num.* 5. *de appellation.* Steph. Bertrand. *conſ.* 15. *& ratio in fin. conſil.* 257. *ſcripſeram lib.* 3. Thom. Grammatic. *conſil.* 60. Art. 174.

Digitized by Google

CHAP. VI.

Des executions, criées & ampliations.

Art. 18. *Debte Royal.*] Jo. Imb. in inſt. for. Gallica fol. 13.

CHAP. VII.

D'adveux & contr'aveux.

Art. 20. *Ou appellations.*] Quæ tantum devolvunt; ſed non ſuſpendunt, quia periculum eſt in mora.

CHAP. X.

De donner Sentence par contumace, &c.

Art. 27. *Conteſtation.*] Hodie correctus eſt ſtylus quia poſt conteſtationem *ne faut plus juger par defaut, mais par forcluſion,* vide Jo. Imbert. in inſt. for. Gal. fol. 23.

CHAP. XI.

De plus demander qu'il n'eſt deû.

Art. 28. *De l'inconſtance.*] Non habet locum in habente cauſam ignorantiæ, vide Jo. Imb. in inſtit. for. Gal. pag. 40.

CHAP. XII.

Des retraits lignagers, & quand il eſt deû ventes.

Art. 35. *Et notification d'icelle.*] Idem conſuetudo Engoliſmenſis §. 61. ubi tetigi cauſificationes dubitantium in favorem clientulorum.

CHAP. XIV.

De donations.

Art. 42. *Ou hoirs preſomptifs.*] Et ſic etiam de collateralibus quantum ad hæredia ann. 1557. penult. Decemb. vidi quæſtionem controverſam. Patruus vel avunculus qui dotare non tenetur, donavit nepoti ſuo partem heredii favore matrimonii: Dicebant primores quod non cenſetur mera donatio, ſed ob cauſam, quia cauſa matrimonii: Ita quod non ſit locus huic conſuetudini; & ſic nepos ille poſſit eſſe heres donatoris non conferendo, ſed retinendo donata. Ego verò dixi hoc falſiſſimum, quia etiam in filiis & filiabus, quibus dos debetur, tenentur conferre *l. quoniam Novella, C. de in officio. teſtam.* Ergo multò magis collaterales, ex quo hæc conſuetudo inducit collationem etiam in collateralibus reſpectu herediorum. Et ſic deceperunt Locum-tenentem Rupellæ. Dico tamen quod hæc conſuetudo limitanda eſt ut procedat quando donatarius vult eſſe heres; ſecus ſi abſtineat contentus ſua donatione & hoc ut tantò minus derogetur juri communi.

Art. 43. *Pourveu.*] Hanc clauſulam vidi valde controverſam ad hunc Senatum vel Juvenatum die 2. Auguſti 1565. & die 21. Maii 1566. cauſificantibus hominibus cupidis hanc conſuetudinem tempore Caroli VIII. fuiſſe redactam ſine hac clauſula quæ non ſervatur: ad hoc etiam vidi multa confuſa teſtimonia & multas ſententias contra hanc clauſulam, contra filios & in noviſſima redactione anni 1514. appellatum fuiſſe ab hoc articulo, cives Rupellani ſæpius congregati dixerunt ſe nihil ſcire nec proceſſum verbalem habere, aut invenire poſſe. Nihilominus dico hanc clauſulam juſtam & omnino retinendam, & ſi nunquam fuiſſet in veteri conſuetudine, tamen addi debere.

CHAP. XV.

De doüaire & onſclage.

Onſclage.] Id eſt, pro oſculo, juxt. *l. ſi à ſponſo. C. de donatio. ant. nupt.* ſed certè d. L. loquitur in abſoluta & expreſſa donatione: & ſic mulier condemnata fuit reſtituere per Arreſt. Senat. Burdegalen. latum 4. Junii anno 1558. Adde Bal. *L. Deo nobis. C. de Epiſcop. & cleri.* Angel. Areti. §. *fuerat num. 24. 26. inſtit. de action.* Art. 46.

CHAP. XVII.

Des donations entre les conjoints.

A vie & à mort.] Id eſt, etiam ad heredes ſeu perpetuò: & de clauſula *pourveu* in fine hujus §. controverſa, ut dixi §. 43. multi tenent ceſſare controverſiam, ſi eſt confirmata teſtamento: verum hæc clauſula refertur ad utrumque tam ad donationem mutuam quàm ad teſtamentum; quod etiam de linimentis novercalibus obnoxium eſſe lex teſtatur. *in l. non eſt conſentiendum ff. de inoff. teſtam.* Art. 49.

CHAP. XVIII.

De ſucceder és inteſtats & collateraux aſcendans & deſcendans.

Preferez.] Secus in herediis ſup. §. 94. in conſuet. Engoliſmenſi. Art. 51.

CHAP. XXV.

D'obligation à priſe de corps.

Suffiſante.] Facultatibus, ſed non ſimili obligatione carceris, quia conſuetudo non dicit. Art. 66.

COUSTUMES GENERALES DE LA Ville de Bordeaux, Seneſchauſſée de Guyenne, & pays de Bordelois.

CHAP. II.

De retrait lignager.

Preferé.] Arnold. Ferronius hic format liquidam quæſtionem: An emptor in retractu poſſit invito reo, diſcedere ab emptione: & pro affirmativa citat l. Sabinus quæ nihil facit; pro negativa verò quam tenet rationem nimis futilem. Nos ex regula juris communis diſtinguimus: Aut reus jam acceptavit, & non poteſt diſcedere invito reo; aut verò reus nondum acceptavit, & poteſt actor ſive ante litem conteſtatam, ſive poſt diſcedere, refuſis tamen expenſis adusque: Et ita practicari vidi in frequentiſſimo prætorio Pariſienſi. Ea autem regula colligitur ex notatis per Doctores *in l. poſtquam liti, C. de pact.* Et ex gloſſ. ſingul. *in c. cum veniſſent*, ubi Panorm. *de eo qui mit. in poſſeſſ. cau. rei ſerv.* Ludov. Roma. *fin.* 150. Alex. *conſil. 132. num. 20. lib. 5. jus in l. qui Roma. §. Seia. col. 1. ff. de verb. oblig.* Phil. Dec. *in l. cum fundus §. ſervum tuum num. 21. ff. ſi cert. pet. in l. cum proponas 2. num. 9. C. de pact. in c. gratum col.* 3. ubi in annot. tetigi *ext. de offic. deleg.* Felin. *in c. capitulum col. 13. de reſcript.* Art. 7.

Seigneur du fief.] Uter præferendus, & quid in emphyteoſi latè ſcripſi ante 30. annos *in Conſuetudine Pariſienſi* §. 15. Art. 8.

Digitized by Google

Art. 19. *Heritier.*] Etiamſi eſt heres venditoris.

Art. 34. *Au traict.*] Hoc iniquum in reditibus vulgaribus, niſi de conſenſu debitoris, ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 57. *& in tract. commer. & uſur. Latino & Gallico.*

CHAP. IV.

Des dot & doüaires couſtumiers, &c.

Art. 47. *Ou terre.*] Sed tamen recuperabit ſuum ſecundum jus commune, ſic hic caſus videtur exceptus ab hac conſuetudine & relictus in jure communi. Et ſic è converſo maritus non lucrabitur hujuſmodi dotem; ſicut nec lucraretur ſi converſa eſſet in prædia. Ita etiam hîc latè tenet Arnold. Ferron. & benè.

CHAP. V.

Des teſtamens, dernieres volontez & ſucceſſions, tant entre nobles qu'autres.

Art. 73. *Au Roy.*] Sed quis ſolvet debita? Reſpondeo. Is qui ſuccedit in univerſitate prius ſolvet omnia bona etiamſi non ſit propriè heres gloſ. & Doctores *in l. 2. C. de vi pub.* & in ſubſidium tenebitur dominus Feudi, quamvis potius vice reverſionis titulo particulari ſuccedit, per ea quæ dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 30. *q. ult.*

COUSTUMES DE LA SENESCHAUSSE'E de Xaintonge au Siege & Reſſort de ſaint Jean d'Angely, &c.

D'aſſociation & affiliation.

Art. 1. ADoption.] Qua etiam in hoc regno nullum jus tribuitur ſine contractu expreſſo aliàs valido & permiſſo, vel ex legato ut extraneo ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 8. *gloſſ.* 1. *quæſt.* 6.

Des droits de Iuriſdiction, & autres droits Seigneuriaux.

Art. 40. *Pardevers luy.*] Idem è converſo, ut ſcripſi *in conſ. Pariſ.* §. 5. *num.* 4. 6. ita etiam conſuet. Remenſis, §. 128.

De retrait lignager.

Art. 50. *Notification.*] Idem Engoliſmi & Rupellæ.

Art. 53. *En fief.*] Quia dominus directus venit jure retractus: ſed retrahens ex gratia contra jus commune, & debet reddere emptorem indemnem; dummodo tamen emptor hoc non fecerit in fraudem.

Des ſucceſſions ab inteſtato *directes ou collateralles.*

Art. 105. *Du deceds.*] Si ab eo tempore fuit turbatus, aliàs à tempore turbationis.

COUSTUMES GENERALES DU Païs & Duché de Bretagne.

CHAP. X.

Des Iuſtices & Iuriſdictions, Miniſtres & droits d'icelles.

Art. 1. DE nullité.] *L. omnes dies feſtos C. de feriis.*

Art. 2. *Iuges d'Egliſe.*] Reliquiæ ſunt patriæ obedientiæ Papalis Armoricarum.

La delivrance.] Q. ſecularis executor Eccleſiaſtici. Ibid.

Du Iuge d'Egliſe.] Prius tamen viſis actis ut per Bart. *in l. magiſtratus ff. de juriſd. omn. judic.* Art. 5.

CHAP. II.

Des droits du Prince & autres Seigneurs, & des aydes.

Seulement.] Id eſt, etiam *quand n'y écherroit vente, ny autre alienation*, quod eſt durum: quia datio uſuſfructus, etiam longioris temporis, non facit locum laudimiis. Art. 64.

CHAP. III.

Des Procureurs.

Precedente datte.] Satis eſt ſi Procuratorium ſequens ratificatorium, facit mentionem prioris datæ præcedentis deperditi. Art. 98.

CHAP. IV.

Des plegemens & attentats ſerieux.

Ne Arreſt.] Non tolluntur actiones rei perſecutoriæ per viam ſimplicis actionis; ſive realis, ſive perſonalis, vel mixtam cauſam habentis. Art. 109.

Deſdites choſes.] Quia quandiu communitas durat, ſeu non interrupta, ſemper ſunt infrà annum, hæc eſt altera limitatio ad §. præcedentem. Art. 110.

Pleger.] Id eſt, ſpoliari poteſt *l. 3. ff. unde vi* niſi ex magno intervallo. Art. 111.

En cas de promeſſe.] Id eſt Prælationis in retrahendo res venditas jure proximitatis Hoc vocabulum acceperunt Britones ab Italis, quos frequentant quæſtum facientes Romæ, ut patet apud Bald. & Matt. de Affli. *in tract. de jure protomiſeos.* Vide And. Tiraq. *in tract. de retract. proximit. in princ.* Art. 115.

CHAP. V.

Des Arreſts & oſtages.

Oſtage. Id eſt, non exire altum locum; quod eſt minus quam carcer. Art. 119.

Les faire.] *L. ult. de re milit. lib. 12. C.* Joan. Fab. §. ult. inſt. *de action.* Art. 123.

CHAP. VII.

Des Garends & Requeſtes.

Proceder.] *Niſi* comme Adjoint: car il n'y a pas garend formel, veu qu'il eſt perſonnellement obligé de ſon faict. Art. 151.

CHAP. VIII.

Des preuves & ſermens.

Du delict.] *L. 1. §. Item illud ibi*: liquere igitur debet ſcelere interemptum *l. neceſſarios* § 1. *ff. ad Senatuſconſult. Syllan.* & ibi Alberic. text. etiam *in l. 3. C. ubi cauſ. fiſc. in l. qua action. in princip. in l. inde Neratius in fin. cum l. ſequ. & l. proinde ff. ad leg. Aquil. l. ejus qui delatorem de jur. fiſci l. maritus de quæſt. in c. præterea ext. de teſt.* Petr. Anchar. *in c. felicis de pœn. in 6. & conſil. 216. in fin.* Alex. *conſ.* 19. *num.* 1. ubi in annot. tetigi *lib.* 7. Guid. Papæ *deciſ. Delph.* 339. Phil. Dec. *in c. juravit. col. 3. extr. de probat.* ubi etiam tetigi &c. cum *ſpeciali §. porro, num. 5. de appellation.* Steph. Bertrand. *conſ. 15. & ratio in fin. conſil. 257. ſcripſeram lib. 3.* Thom. Grammatic. *conſil.* 60. Art. 174.

Digitized by Google

CHAP. XII.

Des donations.

Art. 220. *Heritage.*] Intellige de herediis tantùm, quia aliter de acquiſitis inf. §. 223. Item intellige etiam in teſtamento per §. 225. 229. 230. & §. 576.

Ibid. *Ses hoirs.*] Scilicet odio injuſto, aliàs ſemper diceretur eſſe conſilium & eventum fraudis.

Art. 229. *Sa volonté.* Tam inter vivos, quam in teſtamento.

Raiſonnable.] Intellige tam inter vivos quàm in teſtamento, vel alia ultima voluntate.

CHAP. XV.

Des promeſſes & retrait lignager.

Art. 230. *Promeſſe.*] Non à prima emptione, ſed à proximitate, ut dixi ſuprà §. 115. & ſic non à Græco, ſed à Gallico, ut inf. §. 305.

Art. 286. *Reputée valable.*] Ad excludendum proximiorem.

Art. 294. *Rente cenſive.*] Et le Seigneur qui eſt plus prés du fonds de terre, eſt preferé aux autres Seigneurs inf. §. 305.

CHAP. XX.

Des baſtards & autres illegitimes, &c.

Art. 450. *Au Seigneur.*] Quia ut non ſuccedunt parentibus naturalibus, nec parentes eis, infrà §. 454. vide quæ ſcripſi *in conſ. Pariſ.* §. 8. *gloſ.* 1. *q.* 8.

CHAP. XXI.

Des mineurs & autres à qui l'on doit bailler adminiſtrateurs, &c.

A aucun.] Niſi probationibus factis & cauſa cognita, juxta *not. in l. 15. cui bonis ff. de verbor. obligat.* Art. 495.

CHAP. XXII.

Des ſucceſſions, & partages.

Par Cour.] Id eſt, judicialiter quod eſt injuſtum maximè cùm ſciret ſic habere cohæredem, & fructus ſunt pars ſucceſſionis. Art. 551.

De la mere.] Etiamſi ſint inæquales in gradu, & in ſtirpes, non in capita. Idem Arverniæ. Art. 559.

Principal heritier.] Etiam ad ſeniorem fœminam iſto latere junctam contra junctas utrinque, ut per Arreſtum latum pro dom. Suſan. *de Rieux.* Art. 562.

CHAP. XXIV.

Des crimes, amendes & confiſcations.

Crime.] Nec læſæ quidem Majeſtatis divinæ & humanæ, & judicatum vidi in cauſa *de Rets.* Art. 617.

CHAP. XXVIII.

Les poincts & articles de l'aſſiſe, que doit jurer chacun Advocat à ſa reception, &c.

Notaire Apoſtolique.] Nunc præciſè ſervandum eſt, Edictum Henrici II. contra *parvas datas* editum an. 1551. ut ibi in Commentario mihi damnoſiſſimo ſcripſi. Art. 773.

COMMENTARIA

COMMENTARIA CAROLI MOLINÆI IN CONSVETVDINEM BORBONIENSEM,

QVÆ INCOEPIT ANNO M. DL. ET IMPERFECTA reliquit, vt ipſemet teſtatur ad §. 302. hujus conſuetudinis, & epiſt. ad ſinceros Iuriſprudentiæ ſtudioſos menſe Decemb. 1561. prævia ad extricationem labyrinthi 16. legum.

§. 1.

Iuriſdiction, reſſort d'icelle, & fief n'ont rien de commun, & peut eſtre Iuriſdiction & reſſort à un, & fief à un autre.

DIXI latè *in Conſuetudine Pariſienſi*, §. 1. *gloſſ*. 5. *num*. 44. *cum ſeq*. unde abundè peti poteſt hujus materiæ declaratio. Sed ad breviorem & magis ſpecificam explicationem; aliud eſt dicere quòd juriſdictio, & proprietas prædiorum, aliud quod juriſdictio & feudum nihil habent commune: Primum non dicit hæc conſuetudo, ſed ex littera tacitè ſatis illud præſupponit. Secundum id ipſum eſt quod propriè & adæquatè dividit textus paragraphi. Primum omni jure indubitatum eſt: Juriſdictio enim eſt publica poteſtas, *l. imperium ff. de juriſdict. omn. judic.* fundus autem res privata, illud publici juris eſt, hoc autem privati *l.* 1. §. 1. *de juſt. & jure*, illud de ſe velut res ſacra extrà commercium hominum, hoc autem in commercio, & ad hoc in ſingularibus etiam jure gentium approbante diſtinctum *l. hoc jure de juſt. & jure*. Ibi damna diſtincta, ſcilicet inter privatos; Publicæ verò res, quæ ſunt publici juris, ut juriſdictio, & poteſtas Magiſtratuum, nullius in bonis eſſe conceduntur, inquit text. in *l.* 1. §. *hoc autem res, de rer. divis.* niſi per abuſum, ut ſcripſi *in Conſ. Pariſ.* §. 1. *gloſſ*. 5. *num*. 6. *cum ſeq*. Et quod juriſdictio, & proprietas prædiorum & fundorum nihil habeant commune tenent Oldrad. *quæſt*. 176. Bald. *l. à Procuratore C. mandati*. Roman. *conſ*. 444. & alii quos numeravi in dicta gloſ. 5. num. 45.

2. Quantùm ad ſecundum, non eſt ita expeditum, quia ut habent vulgariter jura feudorum, feudum annexam habet juriſdictionem; quandoquidem inter duos vaſſallos dominus communis judex eſt, & de controverſiis inter dominum & unum ex vaſſallis Pares communes judices ſunt. *text. in c. unico de controverſ. feudi apud Pares, text. cap. 7. in fine de inveſt. in maritum facta. l.* 1. *Imperialem* §. *ult. de probib. feudi alien. per Fed. in uſib. feud. cap. cæterùm, cap. novit de judiciis*, in tantum quod vaſſalli de feudo contendentes, non poſſunt prorogare juriſdictionem in præjudicium ſui domini feudalis, vel Parium Curiæ ſuæ, ſine conſenſu domini, ut notant omnes Feudiſtæ in dicta *l. Imperialem* ad finem Bart. Paulus, Alex. & omnes in *l.* 1. §. *& poſt operis, de oper. novi nunt.* adeout non prodeſſet ſententia cum patientia domini, cùm expreſſus conſenſus requiratur Ant. Butr. Franciſc. Aret. *c. cæterum col.* 2. *de judiciis*, Franc. Curt. junior *tract. feud. parte* 7. *quæſt*. 5. cum igitur feudalitas ipſa etiam juriſdictionem attrahat, inde concludi poſſe non videtur, quod nihil habet commune cum ea.

3. Contrarium tamen hîc deciditur, quod eſt generale, non ſolùm apud Borbonios, ſed etiam in tota patria conſuetudinaria, imo etiam in patria juris ſcripti, & toto Regno Franciæ; adeout ſit jus conforme in regno. Juriſdictiones quidem ſunt infeudatæ, & factæ ſunt privati juris, & in patrimonio noſtro per abuſum incidunt, Alberic. Rozates in *l.* 1. §. *ult. de offic, ejus cui mandata eſt juriſd. l. ult. de juriſd. omn. judic.* & Bald. *c.* 1. *col.* 1. *de feudo March. Duc. & Comit.* Tamen nihil habent de ſe commune cum feudo; nam ut feudum eſt fundus, ſeu prædium, ſed nec feudalitas ipſa, & hoc eſt quod vult dicere hæc conſuetudo quod juriſdictio, & ejus ſuperior gradus (quod Galli reſſortum vocant, ut per Joan. Fab. *Inſtit. de Attiliano tut. in princ.* Guid. Pap. *quæſt. Delphin.* 518. hoc eſt ſivè ſumatur juriſdictio in primo gradu, vel inſtantia: ſivè in ſuperiore: ſivè cùm jure primæ vel ulterioris appellationis nihil habet commune cum feudo, hoc nedum cum fundo feudali, vel domino feudi, ſed nec cum feudalitate ipſa, ſeu nexu feudali (quod Galli vocant *teneure feodale*) ſivè propinquo, ſivè remoto, quod Galli vocant in primum feudum, vel retrofeudum; hic enim ſtat antitheſis, & fit oppoſitio, non ſolum inter juriſdictionem & feudum primum, ſed etiam inter gradus, ſivè propinquos, ſivè remotos juriſdictionis & feudi, & idem multomagis intelligendum eſt de jure cenſuali, vel quovis alio jure, ſivè dominicali, ſivè paganico. *Authent. multomagis C. de ſacroſ. Eccleſ.*

4. Et iſta ſunt magni effectus: infertur enim primò quod non ſequitur prædium eſſe ſitum in territorio & ſub juriſdictione Titii à quo tenetur, vel mediatè,

vel immediatè in feudum, vel in cenſum, vel aliter : nec contrà tale prædium movetur in feudum, vel in cenſum à Titio, quia eſt de ejus juriſdictione, ſivè in prima, vel ulteriore inſtantia ; etiamſi aliàs conſtaret Titium juriſdictionem habere, quia ex ſeparatis non infertur *l. ultim. de collat. l. Papinianus, de minoribus.* Item ſi Caſtellanus tenet caſtrum in feudum à Titio, non continuò infertur quod etiam juriſdictionem ab eo teneat, & è converſò. Quod eſt verum etiam in terminis conſuetudinis Inſubriæ, de quibus ſuprà eodem numero 2. quia & ibi etiam caſtri, vel prædii feudum, vel feudalitas eſt unius, juriſdictio alterius. Bald. *cap. 1. §. contrario de inveſt. de re aliena facta & ibi Iacob. Alvarot. in uſib. feud.* quamvis Pampo. ibi contrarium teneat, & ſententiam Baldi ſequatur Carol. Ruin. *conſil. 14. lib. 1. idem* Paul. Caſtr. *conſil. 56. lib. 2.* Alex. *conſil. 76. col. 2. lib. 2.*

5. Quamvis enim in terminis dictorum jurium feudalium feudalitas attrahat juriſdictionem ; tamen non eſt de ſe, nec ex virtute contractus, vel inveſtituræ feudalis, quia privati juris eſt ; ſed ex accidenti, videlicet ex conſtitutione, & lege Conradi Imperatoris, ut *in d. c. de controverſ. feud. apud Pares termin.* ubi ſecundùm *legem Conradi & ex lege Federici cognomenti Ænobarbi in d. l. Imperialem in fine*, quæ leges locales ſunt, ut dixi *in Conſuet. Pariſ. tit. 1. in rub. num. 48.* Et adhuc illa juriſdictio non eſt data ; niſi in negotiis feudalibus dumtaxat, & conſtituta quod ſit feudum non conſtituendum, ſed jam taliter conſtitutum, & relevans à domino, qui per ſe, vel Pares curiæ ſuæ vult cognoſcere ; aliàs recurrendum eſt ad judicem ordinarium *cap. 1. §. ſi autem inter, de legibus concordiæ l. Federicus §. ſi duo §. ſi tres de pace tenenda cap. 7. in princip. de inveſtit. in mar. facta in uſib. feud. Panorm. & omnes in cap. cæterum de judic. Curtius in tract. feud. part. 7. numer. 4. 7. 37.* Quamvis enim feudatarius, hoc eſt dominus directus feudi ſub conſuetudinibus Inſubriæ fundet juriſdictionem ſub inſertis tantum partibus in controverſiis feudalibus : tamen in Regno Franciæ nullo modo fundatur, ſed omnis cognitio collocata eſt ſub juriſdictione judicis ordinarii loci feudalis ; Ergò apud nos non cognoſcit de cauſis vaſſallorum, & feudorum ſuorum, niſi aliàs ſit judex ordinarius.

6. Sequitur etiam quod domini locorum, ſeu territoriorum haberent ibi merum imperium (quod altam juſtitiam Galli vocant) ad quos juriſdictio ſpectat, ſibi conficere poſſunt deſcriptiones prædiorum (quod terrerium, ſeu lingua Gallica, *papier terrier* vocant) ut deciſum eſt Arreſto Senatus Pariſienſis in publicis diſceptationibus.

---

§. 281.

Noms, debtes, actions pour choſes mobiliaires, ou arrerages de cens & rente, ſont reputez meubles.

Nomina, & actiones ad mobilia competentes, & reliqua cenſuum, & redituum inter mobilia cenſentur.

Quid de reditibus ad tempus ? Reſpondeo, aut ſunt fœneratitii, ut in tractatu meo uſurar. Latin. quæſt......... & num......... Gallico quæſt.......... & omninò mobiles reputantur, etſi per contractum matrimonii ut ſuprà §. 233. cadunt in contractam communionem. Secus de reditibus fœneratoriis perpetuis, qui licet veriùs & ſubtiliter conſiderandi ſint mobiles, ut dixi *in tracta. uſurar. Latin. quæſtion.* 17. num.......... tamen non eſt diſcedendum ab recepto uſu, quatenus reputantur immobiles, ut reſpectu contractæ ſocietatis, etiam matrimonialis, donationum, vel legatorum : undè ſi quis legat mobilia omnia, etiam veniunt reliqua ; ſed non jus ipſum hujuſmodi reditus ; pariter reliqua cadunt in communionem viri & uxoris : ſed non jus ipſum reditus in ſe. Sed quid de alio reditu ad tempus ? Reſpondeo ; ſi ad vitam, ut in tract. uſurar. quæſt.......... reputatur immobile : ſi verò ad tempus modicum, mobile : ſi ad tempus longum, immobile. Et hoc procedit etiamſi tempus poſt contractum immutetur de dicto reditu ; quia natura ab initio impoſita attenditur. *fac. leg. clam. poſſidere in fine de acquir. vel omitt. poſſeſſione.*

---

§. 282.

Moulins aſſis ſur batteaux és Rivieres, qui ſe peuvent mouvoir de place en autre, & pareillement Moulins à vent, ſont reputez & cenſez meubles.

In textum. Ibi batteaux. Intellige quando tenentur jure facultatis juris communis, secùs ſi jure ſervitutis perpetuæ ; ut ſi quis impetravit à Principe ut in certo loco fluvii, quo aliàs non liceret, poſſit in perpetuum habere molendinum, ſivè ſemel quid ſolverit, ſivè non : ſivè ſolvat ob id cenſum, reditum annuum, ſivè non ; ipſum enim jus particulare habere ibi molendinum perpetuum eſt quid immobile, & conſequenter ipſum molendinum jure immobilium cenſetur ; & tantò magis ſi in cenſum, feudum, vel reditum perpetuum tenetur. Item ſecùs ſi molendinum illud ſit liberum, & fuiſſet ab initio ex mera facultate conſtitutum ; ſed acquiſita fuit & adjecta ſervitus ibi habendi & conſtruendi ibi aliud molendinum, ut ibi alii conſtruere non liceat : vel ſervitus, ut vicini teneantur ad illud molendinum, & non ad aliud accedere in perpetuum : conſtat enim quod hæc ſervitus, vel jus adhærens ſit quid immobile, conſequenter molendinum illud inter immobilia cenſeri debere.

In textum. Ibi à vent.] Videlicet ut etiam ſtipes in terram defixus quo ſuſtinetur, tenetur mobilis, quia acceſſorius eſt, & conſuetudo nihil excipit, imò generaliter loquitur, & ſic de toto molendino, cujus ſtipes eſt pars. Intellige de ſtipite artificiali, & operâ hominum infixo, ſecùs de naturali : ſi enim ſitum ſit ſuper cuſpide rupis, ſervat cuſpis contiguus naturam immobilis. Item limita ſi paries, vel domus conſtructa ſit, & ſuperimpoſitum molendinum, quod paries & domus qualitatem immobilis ſemel adeptam retinet. Item limita, ſi ſervitutem perpetuam annexam habeat, ut dixi de molendino aquæ.

---

§. 283.

En la proprieté de choſe immeuble donnée, ou leguée à l'un des perſonniers par contemplation de luy, le perſonnier n'y a aucune choſe.

In proprietate rei immobilis datæ vel legatæ uni ſociorum, ejus contemplatione, nihil ſocius habet.

In textum. Ibi proprieté.] Non ponitur ad differentiam uſusfructus formalis, ſed fructuum qui cadunt in communionem.

Digitized by Google

§. 285.

Poiſſon en eſtang eſt reputé meubles aprés les deux premiers ans paſſez, à compter du temps qu'il a eſté appoiſſonné, auſſi eſt le poiſſon mis à ſerve, ou reſervé pour uſage & proviſion de maiſon. Toutefois avant leſdits deux ans entre communs & perſonniers, le Seigneur de l'eſtang eſt tenu de rendre & reſtituer à ſes communs perſonniers *pro rata* le prix qu'aura couſté ledit appoiſſonnement, ou de ſouffrir qu'ils prennent portion à la peſche dudit eſtang au choix du Seigneur d'iceluy.

Piſces ſtagni reputantur mobiles poſt duos annos à tempore ſtagni impiſcati. Pariter piſces in piſcinam miſſi, aut pro uſu domus reſervati, tamen ante illud biennium proprietarius ſtagni tenetur ſociis pro rata reſtituere pretium impiſcationis, vel pati eos capere partem piſcationis ſtagni ad ſui electionem.

In textum, Ibi meuble.] Scilicet inter ſocios & finita ſocietate in caſum diviſionis, & ſimile in §. præcedenti; non autem inter alios, nec ad alios fines extenditur. Non poteſt proprietarius veteres ſocios excludere à piſcatura, offerendo ſumptus & pretium impiſcationis & cuſtodiæ: ſed neceſſe habet eos admittere ad partem virilem futuræ piſcationis, conferendo ſcilicet per eos in ſumptibus rationabilibus futuris. Et dixi futuris, quia non tenetur ſtatim evacuare ſtagnum, ſi non eſt tempus opportunum & aſſuetum, tunc etiam cogetur differre.

§. 299.

Le mort ſaiſit le vif ſon plus prochain heritier habile à luy ſucceder ab inteſtat, *ſans apprehenſion de faict.*

Hæc conſuetudo generalis eſt in toto Regno Franciæ; non ſolum in locis qui conſuetudine, ſed etiam qui jure ſcripto reguntur; imo etiam in univerſa Gallia, etiam in locis juriſdictioni Regis Galliarum ſubſtractis, ut in Comitatu Burgundiæ, quem etiam francum Comitatum vocant.

Quæritur ibi non ægrè de legato extraneo facto, & hoc expreſſim adjecto quod à ſeipſo poſſit accipere, nec deciditur in textu an prælegatarius poſſit propria authoritate capere, vel non; ſed tantum quæritur an ea verba, volo eum à ſeipſo accipere, vitient legatum? Et deciditur legatum, ſeu fideicommiſſum illud non vitiari propter illam clauſulam, non quod augeat, vel plus proſit; ſed tantum deciditur quod non nocet, & ſic ille textus potius ſentit quod non obſtante dicta clauſula, prælegatarius debeat partem non à ſe, ſed à cohærede petere, & accipere velut fideicommiſſarius; textus enim diſertè vocat illum fideicommiſſarium, & prælegatum fideicommiſſum. Malè ergò & impertinenter ad uſque textus ille: pro inſtituto enim res certa adducitur, de quo nullo modo loquitur: ſed de alio, & ad alium finem. Sed eſto quod teſtator poſſit expreſsè, vel etiam tacitè etiam ſimplici legatario, & conſequenter inſtituto in re certa dare poteſtatem apprehendendi poſſeſſionem propria authoritate, ut tenuit gloſ. Bart. Bald. in d. §. 1. *& l. nemo poteſt. de legat.* 1. Salicet *l. ult. C. commodati.* Jaſon. *l. quoties C. de hæredib. inſtit.* tamen hoc non procedit niſi ad vitandam pœnam, vel metum pœnæ *l. non eſt dubium C. de legat.* utque mox ab apprehenſione tanquam legitimè facta fructus ſuos faciat, non autem quod ipſo facto ſit poſſeſſor, & multominus quod poſſeſſio defuncti in eum ipſo jure tranſeat, quod eſt contrà jus, & à teſtatore fieri nequit, etiam in locis qui jure ſcripto reguntur, & in quibus ceſſat hæc conſuetudo: & ſic multominùs in locis in quibus viget hæc conſuetudo, quæ ipſo facto poſſeſſionem continuat in ipſum verum hæredem, non autem in alium, & ſic non in legatarium, nec in fideicommiſſarium, nec in inſtitutum in re certa, ſtante alio univerſali in quem pro ſolido transfertur per prædicta, adeò ut huic juri ſeu poſſeſſioni quam habet heres, beneficio conſuetudinis non poſſit teſtator præjudicare, nec contrarium diſponere, nec expreſsè, nec tacitè, nec per obliquum, ut tradit Joan. Fab. *Inſtit. de inutilib. ſtipul. §. alteri col.* 3. & ita practicatur. Sed quid de ſubſtituto militari (quem caſum mirum eſt dom. Andræam Tiraquellum in tractu ſuo omiſiſſe.) Et videntur verba conſuetudinis convenire, cùm directò ſuccedat, ſicut & ſubſtitutus pupillaris, vel exemplaris in quibus verificatur. Breviter contrarium dico: quamquam enim ſi caſus extet intra pupillaria, ſaiſitus ſit, utpotè verè & propriè univerſalis heres bonorum patris & filii non ex privilegio militari, ſed jure communi, tamen ſecùs ſi extet poſt pupillaria, cum tunc in vim militaris nullo modo ſit heres ultimo defuncti, ſed primi teſtatoris tantùm, & in certis bonis, videlicet ſi ab illo obvenerit dumtaxat, deducta legitima, ſi prior inſtitutus erat filius, & ſic conveniat ad certum genus bonorum exiſtentium in hereditate alterius noviſſimè defuncti, & ſic in hereditate aliena ad alium ſpectante, & cujus univerſa poſſeſſio qualem noviſſimè defunctus habebat in alium verum & proprium heredem noviſſimè defunctum tranſlata eſt, non poteſt eſſe ſaiſitus. Tum hujuſm. ſubſtitutum militarem lex fideicommiſſario comparat in *l. precibus, in fine de impub. & aliis ſubſtit.* Tum & tertiò conſuetudo ſemel effectum ſuum operata eſt, & perfuncta in tranſlationem ſolidæ poſſeſſionis primi teſtatoris in primum immediatum heredem cum effectu, & ſic abunde ſufficit vires ſuas cum effectu exercuiſſe argument. *l. bonis §. hoc ſermone de verb. ſign.* Et quamquam virtus directæ ſubſtitutionis quæ privilegio militari ex poſtfacto & poſt pupillaria directa manet ut in d. l. centurio poſſit excuſare à pœna vel culpa juris, de qua in *l. non eſt dubium C. de legat.* non tamen operatur acquiſitionem beneficii conſuetudinis quo cum nihil habet commune. Notandum tamen quod etſi in patria juris ſcripti, & aliis locis ubi conſuetudo nominatim hoc diſponit, hæc generalis conſuetudo locum habeat in herede teſtamentario; tamen non ſolum hîc, ſed etiam in patria juris ſcripti & in dictis locis eadem conſuetudo fortius & penetrabilius operatur, & majorem habet energiam in herede ab inteſtato, quam in teſtamentario; quia heres ab inteſtato ſtatim à puncto obitus defuncti non ſolum æquè plenè, ſed etiam æquè liberè poſſeſſor eſt, diſponere & uti poteſt, ut erat, & poterat defunctus, nec alio adminiculo, vel alio præparatorio indiget ad executionem, ſeu exercitium ſuæ poſſeſſionis & proprietatis: ſecus in herede teſtamentario, non ſolum nuncupativo, de quo non eſt dubium, ut in *l. publicati C. de teſtament.* Sed etiam ſcripto & ſolemni; debet enim prius aperiri, & publicari coram Judice competenti, ut in *l. teſtamenta omnia C. de teſtam.* & quamvis interim talis heres ſit ſaiſitus habitu, vel etiam actu, quia conſuetudo ſtatim veritatem operatur, non tamen habet exercitium, ſaltem plenarium, nec ſe immiſcere debet ante

Digitized by Google

dictam publicationem, niſi ad bonorum conſervationem, vel in tempore perituris, & not. in *l. pro herede in fine de acqu. vel omitt. hered.* vel niſi teſtamentum non eſſet clauſum, ſed apertum in inſtrumento patenti, publico & authentico, ut non eſſet opus remora, nec ſolemnitate publicationis, ut tradit Bart. & omnes *l. 2. in principio quemadmodum teſtam. aperiantur, & in l. 1. & l. publicati C. de teſtam.* Inſuper nota quod virtus & effectus ejus conſuetudinis nihil aliud eſt quam continuatio poſſeſſionis à moriente in ejus heredem, & ſic non eſt nova, nec alia; ſed omninò & idemticè eadem ipſa poſſeſſio numero & eſſentialiter quæ & qualis erat penès defunctum in puncto mortis, & hoc brevi gnomone infinitæ ſcribentium ambages & quæſtiones ut ſupervacuæ amputantur. Cum quæritur an heres qui nondum apprehendit, poſſit interdictis retinendæ, vel recuperandæ contrà eum qui tempore medio occupavit, experiri: Dicendum eſt poſſe, prout poſſet defunctus ſi ſuperſtes eſſet; videlicet intrà tempora his interdictis aut aliis remediis poſſeſſoriis attributa. Et ita tenet Joannes Faber in §. 2. *col. 2. Inſtit. de hered. qualit. & differ. & in ſumma inſtit. de interdictis.* Guido Pap. *deciſ. Delph.* 552. ut etiam notoriè practicatur, & bene.

Verbum *ſon plus prochain* non limitat ad perſonam ejus qui tempore mortis eſt in primo gradu ſucceſſionis; ſed etiam omnes ſubordinatè comprehendit ad quos ſivè ex ſucceſſorio edicto à priore in gradu repudiante fit devolutio, ſive qui præmortuum repræſentando, cum proximiori concurrunt, ſive quibus portio paris in gradu repudiantis accreſcit, & ſic iſta verba non ſignant limitationem per ſe, ſed ordinem prælationis, ut proximior, ſi velit, ſaiſitus ſit, eo verò repudiante proximior poſt eum; ut enim aditio, ita & repudiatio trahitur retrò ad punctum obitus defuncti *l. heres quoque de acquir. vel omitt. hæredit.* & in terminis quidem juris ſcripti retrò fingit, ut ait gloſ. in dicta *l. heres quoque*, niſi in ſuo vel neceſſario adeunte, ſed in terminis hujus vel generalis conſuetudinis Franciæ etiam retrò ab initio veritatem operatur, quemadmodum diceret in ſuo, vel neceſſario adeunte; imò multo amplius & fortius quam de jure quo dominium quidem ſeriatim à morte plenius continuatur in ſuum heredem, videlicet tamen in ſuos deſcendentes heredes; imò non abſolutè, ſed quaſi continuatur, ut ait textus §. *ſui autem inſtit. de hæred. quæ ab inteſtato defer.* & ſic fictè ſecundum gloſſ. & Doctores ibi; poſſeſſio verò nullo modo, neque verè, neque fictè: At in terminis noſtrarum conſuetudinum & poſſeſſionis ipſius fit non ficta; ſed vera, & idemtica, realis, & actualis continuatio & transfuſio, & conſequenter dominii, & omnis, & ſolidi juris defuncti; non in ſuos, vel deſcendentes heredes dumtaxat; ſed in quoſcumque etiam extraneos adeuntes, dum tamen ſint habiles & vocati ab inteſtato, & in effectu ſuccedant.

Et ſic in hoc regno omnes ſubtilitates, diviſiones, diſtinctiones, intricationes juris tranſmittendi ceſſant, & ſupervacuæ ſunt: non ſolum in patria conſuetudinaria, ſed etiam in patria juris ſcripti, ut tangit Bened. in repet. *cap. Rayn. verb. mortuo itaque teſtatore num.* 188.

Hæc autem conſuetudo hic ſe reſtringit ad eum qui vocatur & venit ut heres ab inteſtato, & illi ſoli hoc ſuum beneficium confert; & ſic nulli competere poteſt niſi heredi legitimo ſuccedenti ab inteſtato: unde non fiſco ſivè regio, ſivè habenti merum imperium in loco, ſivè per maximam vel mediam capitis diminutionem bona amittenti, ſivè nullo exiſtente herede valent, fiſcus ſaiſitus non eſt, nec ipſo facto poſſidet, ſed apprehenſione, vel manus injectione opus habet: magis enim bonorum confiſcatorum, ſivè jacentium ſucceſſor & propriè heres, *l. inter eos in fine de fidejuſſorib. l. tutoris C. ad leg. Iul. de vi publica.*

§. 300.

Succeſſion de pere & de mere ſe partage & diviſe *par teſtat*, & non point par licts, combien que par cy-devant il y ait eu Couſtume contraire.

Parentibus liberi cujuſcumque matrimonii æqualiter ſuccedunt, abrogata contraria veteri conſuetudine.

In tex. Ibi & non par licts.] Ideò rejecta differentia natorum primi, ſecundi, vel ulterioris matrimonii: prius enim, hoc eſt ann. 1521. filii diverſorum matrimoniorum ſuccedebant eodem parenti differenter, quod juſtè remotum fuit.

Ex quibus apparet multa per errorem ſive juſto & legitimo civitatis & populi conſenſu inoleviſſe, quamprimum in cives ſeu municipes ad hoc congregati ſunt, & animum adverterunt, & errores quantumvis vetuſtos correxerunt; quo manifeſtum ſit olim non vero & legitimo conſenſu, ſed veluti furtim errores illos irrepſiſſe; in ſucceſſione enim ejus patris quid attinet filios eſſe diverſarum matrum? Quod enim ad partem attinet, omnes ſunt æqualiter filii, *ut in Authentica de nuptiis ad finem*: Quod ergò ſint diverſarum matrum, non huc pertinet, ſed tunc cum de ſucceſſione matrum agitur. Nam etiamſi quidam ſuccedentes in invicem ſint germani, quidam conſanguinei tantum, ut hoc pertinens eſſe poteſt cum de collateralli ſucceſſione cujuſdam ex eis agitur, impertinens in directa ſucceſſione ejuſdem patris: quia ejus reſpectu ſunt communes, & æquè communes filii, & eidem æquè conjuncti. Non tamen intelligas hic ſtatui ut ſemper in capita ſuccedant, confuſa vel ſublata repræſentatione, verbum enim *par teſtat* opponitur verbo *par licts*, & ſic antitheſi oſtendit hoc tantum agi ut inepta diverſorum matrimoniorum differentia penitus abrogetur. Quod ergò hic dicitur de patre & matre, idem de ſucceſſione avi, aviæ, & aſcendentium: nulla enim eſt deinceps differentia matrimoniorum, ſed ſuccedent liberi in ſtirpes, & cujuſcumque matrimonii æqualiter, & ſecundum jus commune, videlicet filii primi gradus in capita, ulteriores in ſtirpes, & ſic viriliter & æqualiter reſpectu ſingularium ſtirpium, nulla ratione habita diverſorum quorumcumque matrimoniorum.

§. 301.

En ſucceſſion de gens nobles, le fils aiſné, ou ſon fils aiſné aprés ſon trépas emporte pour ſon droict d'aiſneſſe le nom & les Armes du defunct, le Chaſteau, ou maiſon principale en precipuité & advantage: Et peut ledit fils choiſir & élire tel manoir que bon luy-ſemble, ſoit paternel, ou maternel, ſi lors du partage la ſucceſſion de la mere eſt advenuë par ſondit droict d'aiſneſſe.

In ſucceſſione directa nobilium primogenitus, vel ſenior nepos ex eo præmortuo, jure primogenituræ cœpit nomen & inſignia defuncti, & caſtrum, ſeu domum principalem jure præcipui, & plurium domorum eliget quam voluerit,

Digitized by Google

ſive paternam, ſive maternam: ſi tamen quoad electionem maternam ſucceſſio materna tempore diviſionis delata ſit.

In text. Ibi ou ſon fils aiſné.] Idem de pronepote, nepote mortui, & ſic primogenitus præmoriens tranſmittit jus primogenituræ ad primum legitimum deſcendentem maſculum; non autem ad filiam, nec ad maſculos quidem deſcendentes ex ea, & ſic filiæ non repræſentant patrem in jure primogenituræ; textus eſt in §. ſeq. ibi *ou à ſon fils aiſné comme deſſus.*: & conſequenter filia non transferet quod non habet. Amplio, etiamſi primogenitus deceſſerit ante patrem poſtea morientem ſine maſculis, ſed relictis filiabus tantum, quod filia maſculi, vel etiam pronepos ex ea nullum habebit jus primogenituræ, non obſtat quod pronepos eſt maſculus, & cum hoc repræſentat avitum maternum in ſucceſſione proavi, quia tantum repræſentat in portione virili, & æquali de jure communi, non autem in prorogatæ primogenituræ quam avus maternus non potuit remittere in filiam hujus juris incapacem, & ſic nec in deſcendentes ex ea: neptis igitur, vel proneptis ex ea non minus æqualiter dividet cum amittit quam cum patruis primi ordinis, vel magis. Quod tamen videtur abſurdum, quia primogenitus tranſmittit ad filiam jus excludendi ſororem jam nuptam, vel etiam nupturam, ut infrà §. 305. quod majus eſt: Imò etiam tranſmittit jus excludendi ſorores omnes nuptas à portione nuptæ, vel nupturæ, quæ accreſcit etiam fœminæ deſcendenti ex maſculo, ut infrà 310. & ſic multo fortius videretur tranſmittere jus primogenituræ, quod ſub hac conſuetudine conſiſtit in modico ſolut. In portionem filiæ nuptæ lex eſt expreſſa, etiam in favorem fœminæ ex maſculo: ſed in jure primogenituræ lex non eſt expreſſa, ſed limitata ad maſculum ex maſculo, & ſic non poteſt extendi.

In text. Ibi les armes.] Itaque integra & ſolida: ut enim ſecundogeniti, quin & filiæ non excluduntur à nobilitate perſonæ quæ communis eſt, ita nec & armis, ſed eadem gerunt cum nota differentiæ à primogenito ſolida inſignia gerentes.

In text. Ibi preciputé.] Id eſt jure prærogato, quod non tenetur conferre, nec æſtimatur, nec ob id plus ſolvet de debitis hæreditariis, ut dixi in conſuetud. Pariſ. §...... Intellige in prædio nobili, ſeu feudali dumtaxat. In prædiis enim cenſuariis, & aliis, quæ roturaria vocant, nullum eſt jus præcipui etiam inter nobiles.

In text. Ibi ou materiel.] Non intelligas quod in utraque ſucceſſione ſingulas manſiones; & ſic duas, alteram paternam, alteram maternam eligere poſſit: ſed unicam tantum; videlicet in prædiis paternis feudalibus tantum, ſi diviſio & electio fiat, viva matre; quod ſi prius, vel interim mater obierat, indulget conſuetudo, ut primogenitus hanc manſionem eligere poſſit in maternis, dummodò ſit hæres matris, & in hæreditate matris ſit aliqua manſio feudalis, & non aliàs. Et ita intelligitur hæc conſuetudo quod ſi diviſio, & manſionis electio facta eſſet in bonis paternis, & ante delatam, vel aditam hæreditatem maternam, primogenitus non poſſet amplius variare, & ſic tota hæreditas materna, ſine ullo jure primogenituræ divideretur æqualiter. Quod autem requiro manſionem electam feudalem eſſe, hoc dico ad differentiam, & excluſionem prædiorum ignobilium: ſi enim eſſent quædam alaudia nobilia, poſſet in illis, ſi qua eſſet manſio, & jus primogenituræ, eligi.

Ex prædictis nota quod jus primogenituræ non habet vim niſi in linea directa, ex quo deſcendentibus tantum in linea aſcendentium, & ſic nec in linea directa aſcendenti, ſed in directa deſcendenti, & ſoli maſculo, vel maſculo deſcendenti per maſculum, & adhuc non in omni directa, ſed in ſucceſſione patris............ Noviſſimè me præſente, in anno 1550. judicatum fuit in inſigni præfectura Pariſienſi per dominum Antonium *des Eſſarts* Propræetorem civilem ſecundum opinionem meam quam in §. 8. gloſ. 1. q. 4. tenui primogenito abſtinente ab hæreditate, ſi tamen habilis eſt, non deferri jus præcipui ſecundogenito, ſed æqualiter dividi: quia quod primus ſit habilis, conſervat, & gerit nomen, & inſignia domus. Sed quid ſi primogenitus non erat inhabilis, ſed præmortuus relicta filia, quæ non ſucceſſit in jure primogenituræ, ut dixi in gloſ. 1. an ſecundogenitus habeat jus primogenituræ? Videtur quod ſic, quia nullum maſculum habet antè ſe; ſed fœminam tantùm, quæ non plus juris habet nata ex maſculo quam ſi genita eſſet ex fœmina, ut in gloſ. 1. dictum eſt. Tùm iſte ſecundogenitus gerit nomen domus, plena & ſolida inſignia patris defuncti, idque jure ſucceſſivo in linea directa: Igitur jus quoque præcipui habet, quod in hoc §. cum jure nominis, & armorum defuncti copulatur & jungitur. Contrarium puto partem jure donationis vel legati, vel præmoriendo, relinquens tamen alium hæredem loco ſui quam ſi ſupereſſet, nihil capiendo prorſus abſtineret; ſed hic ex hypotheſi etiam partem capit, quia eam tranſmittit: Igitur etiamſi non tranſmittat jus primogenituræ, tamen non minus obeſt primogenito quam ſi ſupereſſet, & voluntarie abſtineret. Non obſtat quod non tranſmittat ſolida arma, quia imo tranſmittit ea ad filiam, quandiu ea ipſa vivet: ſed quia filia, cujus ſi qui ſint liberi, ſunt, vel futuri ſunt de aliena familia, ad eos non poteſt hæc inſignia tranſmittere, & cedunt ſecundogenito, qui ſpe perpetuæ ſucceſſionis ſtatim poteſt ſolida inſignia gerere, veluti proprietarius neptis ex primogenito fructuariæ, propter jus inſigniorum temporalis ad vitam litatum magis comparanda. Cæterum jus ſolidorum inſigniorum non infert, nec attrahit per ſe hoc jus præcipui, ut patet in linea collaterali in qua ſenior ſuccedens ſolida gerit inſignia, non tamen habet jus præcipui, ſed viritim bona dividuntur inter æquales in gradu. Hoc ergò jus præcipui cum ſit ſtrictum & exorbitans, locum non habet extrà caſum, & perſonas à conſuetudine expreſſas.

§. 302.

Droict d'aineſſe s'entend s'il y a un chaſtel ou place forte, & s'il y a foſſé ou foſſez, un, on pluſieurs environnans ladite place, ou baſſe court, & ſi dedans la cloſture deſdits foſſez il y a granges, eſtables, ou autres choſes, ils demeurent à l'aiſné ou à ſon fils aiſné, comme deſſus eſt dit, & outre l'enclos deſdits foſſez quarante thoiſes de terre à prendre du bout deſdits foſſez de toutes parts par dehors, tant que leſdites quarante thoiſes ſe peuvent étendre à l'entour deſdits foſſez. Mais ſi en quelque endroit dudit chaſtel ou maiſon, leſdites thoiſes ne ſe peuvent trouver, il n'aura que ce qui ſe trouvera en chacun coſté, & n'en ſera ailleurs recompenſé. Et s'il n'y a point de chaſtel, ou place forte à foſſé ou foſſez, il aura la maiſon, & outre ce qui eſt enclos, ſoit de mur ou de pal ſervant à la cloſture de la baſſe-court, & quarante thoiſes tout à l'entour, à prendre de ladite cloſture ſoit de mur ou de pal; Et s'il n'y a mur, pal, ny autre cloſture en ladite maiſon, leſdites

Digitized by Google

quarante thoiſes prendront à icelle maiſon, le tout comme deſſus, & eſt la thoiſe de ſix pieds.

Caſtro ſeu Pratoriæ domui electæ cedunt foſſata, cum corte, horreis, ſtabulis, & aliis incluſis: & ultrà quadraginta quadratæ hexapedæ terræ in circuitu foſſarum contigui, quantum undique circumveniendo ſumi poterunt, & ſi qua parte ſumi nequeunt, primogenitus reſiduum dumtaxat aliorum laterum habebit, & deficientibus foſſatis ſumetur hexapedarum pariete ſeptili, vel palis cortem claudentibus deficiente clauſura ab ipſa domo menſurabuntur.

In text. Ibi thoiſes.] Intellige hexapedas quadratas more agrimenſorum de quibus dixi *in conſuet. Pariſ.* §. *num.* 6. non in directum, ſeu in longum; ſed in circuitu, & ſic primogenitus ultrà manſionem, & ejus clauſuram debet habere mille quadringentos quadraginta pedes quadratos.

In text. Ibi de ſix pieds.] Non intelligas, id eſt ſex pedes tantum pro ſingulis hexapedis, quia ſic non haberet, niſi ducentos quadraginta pedes, & conſequenter non haberet ſeptem hexapedas, cùm debeat habere quadraginta: multùm enim refert inter ſex pedes, & inter hexapedam geometricam; & hoc eſt quod textus non dicit quadrageſies ſex pedes, ſed ait *quarante thoiſes, & la thoiſe* ad rationem ſex pedum, & ſic hexapedam geometricam, quæ in quadro ad formam parallelogrammi ducta ex ſpatio intercluſo triginta ſex quadratos pedes producit; tot enim pedaneæ menſuræ reſultant, multiplicato uno latere hujus parallelogrammi per aliud.

§. 303.

Toutefois ſi dans leſdites cloſtures & quarante thoiſes y avoit moulins, preſſoirs, ou fours banniers, l'aiſné les pourra retenir, en recompenſant l'heritier de leur part & portion dans l'an, autrement leſdits moulins, preſſoir, ou four bannier ſe partiront également. Mais s'il y a moulin, preſſoir, ou four qui ne ſoit bannier, ou l'un d'eux dans leſdites cloſtures, & quarante thoiſes, ils demeureront à l'aiſné pour ſondit droict d'aiſneſſe & advantage, ſans recompenſer ſes autres coheritiers, & pendant ledit an de recompenſe, les fruicts deſdits moulins, fours, ou preſſoirs banniers ſont communs.

Si tamen intrà dictas clauſuras, & quadraginta hexapedas includuntur molendina, torcularia, vel furni bannales, primogenitus ea retinere poterit, recompenſando cohæredes pro portionibus eorum intrà annum; & interim donec recompenſentur, reditus eorum communes erunt: ſed ſi non ſunt bannalia, cedent primogenito jure præcipui.

In text. Ibi banniers.] Id eſt quibus debetur ſervitus à ſubditis, vel etiam aliis vicinis, ut teneantur ibi molere, premere, vel coquere, & non alibi niſi forte ſub pœna, vel lucrum molituræ, vel pœnæ ſolvendo. Et conſequenter ipſum molendinum, torcular, vel furnus non debet cedere lucro primogenito, ſed dividi æqualiter, ut jura vaſſallorum: & juriſdictio annexa de quibus dixi *in conſue. Pariſ.* §. 10. *q.* 5. *cum ſeq.*

In text. Ibi dedans l'an.] Hæc nova adjectio eſt in compilatione harum conſuetudinum facta. Annus autem currit à tempore diviſionis, & electæ manſionis, & interim fructus non ſimplicis ſoli, ſi forte ſubjecti ſoli ſunt aliqui fructus per ſe, qui cedunt primogenito: ſed ipſius molendini, furni, vel torcularis bannalis communes ſunt; videlicet quamdiu, & quatenùs recompenſatio differtur, quo tempore lapſo, niſi à cohæredibus prorogatum ſit, & non erit primogenitus admiſſibilis ad retinendum, ejuſve molendinum, furnum, vel torcular etiam recompenſando, ſed deducto tamen ſolo, dividentur.

§. 304.

Entre filles n'y a point de droict d'aîneſſe.

Inter filias ceſſat jus primogenituræ.

Non tamen tollitur prærogativa juris communis de qua *in l. ult. de fide inſtrum. l. cateræ famil. erciſc.* unde ſi quid ſit indiviſibile, primogenita filiarum non tenetur judicium ſortis ſubire; ſed ſi velit jure majoris ætatis præferenda erit, ſorores de æſtimatione partium recompenſando. Idem in ſimilibus, ut tetigi *in conſuet. Pariſ.* §. 16.

§. 350.

Fille mariée, & appanée par pere, ou par mere, ayeul, ou ayeule paternels ou maternels, aprés les deceds de ſes pere ou mere, ayeul ou ayeule paternels ou maternels, ne peut demander legitime, ny ſupplément d'icelle, ny auſſi venir à ſucceſſion collaterale dedans les termes de repreſentation, tant qu'il y a maſle, ou deſcendant de maſle, ſoit maſle ou femelle heritant eſdites ſucceſſions, combien qu'elle n'y ait expreſſément renoncé: mais en ſucceſſion collaterale dans les termes de repreſentation, elle, ou ſes deſcendans ſuccedent avec les maſles ou les deſcendans, ſelon la prerogative du degré: Et en defaut de maſle ou deſcendant de maſle, ladite fille ou ſes deſcendans viennent à la ſucceſſion du dernier deſcendant deſdits maſles, ſelon ladite prerogative.

In text. Ibi & appanée.] Et ſic utrumque copulativè requiritur quod & nupta, & dotata ſit. Quid ergo ſi jam dotata, imò deſponſata erat jam nubilis & parata, ſola feſtivitate nuptiali cum nexu conjugali de præſenti in adventum forte omnium parentum, vel certi amici, ut fit, dilatis, & interim pater dotans inopina morte abripitur, videretur locum eſſe conſuetudini: tum & ex ejus mente, & ratione finali: tùm argumento *l. penult. de teſtam. milit.* ubi mox augendus pro cincto habetur, & pro facto habetur quod de proximo faciendum eſt *l. item legato* §. *item inteſt. de legat.* 3. *l. ſi quis cum ſciret pro tempore*, & quæ annullat Felin. *cap. cum adeò de præſcript.* Jaſon in lect. *l. admonendi col.* 10. *cum ſeq. de jurejurando, & in Auth. ſi qua mulier col.* 7. *de ſacroſ. Eccleſ.* Andr. Tiraq. *deleg. connub. l.* 15. *num.* 4. *cum ſeq.* Contrarium dicendum

Digitized by Google

eſt : quia tempore ſucceſſionis delatæ (quod ſemper inſpiciendum eſt) non eſt nupta, ſed deſponſata tantum, quod minimè ſufficit. & ita decidit Panormit. *conſil.* 107. *lib.* 2. cum quo tranſit Jaſon *in l.* 22. *Cod. de Pactis*, & bene : Primò quia non perficiuntur ; ſed deficiunt verba conſuetudinis vel ſtatuti : Igitur ceſſat, nec poteſt extendi præſertim in odioſis & correctoriis ; ſecundò quia ante matrimonium de præſenti contractum, filia neque nupta, neque dotata dicitur, cùm ſine matrimonio dos eſſe non poſſit *l.* 3. *de jure dotium*: contractus autem præcedens non eſt proprie contractus, ſed tractatus, donec ſequuto matrimonio de præſenti.

In text. Ibi par le pere, &c.] Adverte quod conſuetudo ſub ſimplicibus alternativis plures perſonas conjungit, non addito verbo, vel per alterum eorum præcientem : conſuetudo Arverniæ addit : & ſic hæc conſuetudo propter dotationem unius non excludit ab omnibus, ſed intelligitur reſpectivè : videlicet, ut nupta, & dotata à patre ſit excluſa ab ejus ſucceſſione, & collateralium deſcendentium ab eo : non autem quod ſit excluſa à ſucceſſione matris, ſi eam nullo modo dotaverit, nec à ſucceſſionibus collateralibus deſcendentium à ſola matre reſpectivè : id eſt à matre & alio viro, & multominùs ab omnibus conjunctis per lineam maternam dumtaxat. Idem econtrà, & pariter de ſingulis aſcendentibus reſpectivè, & ſic nupta & dotata ab aſcendente, non redditur inhabilis, niſi ad unicam ſucceſſionem, directam videlicet ipſius dotantis, & à ſucceſſionibus collateralibus deſcendentium ab eodem aſcendente tantum ſub aliis limitationibus ejuſdem conſuetudinis ; quæ ità debet ſingulatim, & reſpectivè intelligi, nec trahi ad duriorem ſenſum quàm ex verbis neceſſario colligatur : Et ita etiam obſervatur in praxi, ut à periſſimis Togatorum Molinenſium accepi.

COMMENTARIA
CAROLI MOLINÆI
IN CONSVETVDINEM BORBONIENSEM,

QUÆ INCOEPIT ANNO M. D. L. ET IMPERFECTA reliquit, ut ipſemet teſtatur ad §. 302. hujus conſuetudinis, & epiſt. ad ſinceros Juriſprudentiæ ſtudioſos menſe Decemb. 1561. prævia ad extricationem labyrinthi 16. legum.

Dubia aliquot quæ oriuntur ex ſequentibus Capitibus conſuetudinum Borbonienſium.

AU premier article des renvois, qui eſt le 11. du Livre Couſtumier. *An argumentum à contrario ſenſu habeat locum in ſpecie propoſita*, tellement que adveu ne ſoit requis en demandant renvoy en matiere civile, joint le 2. article au titre des renvoys ou ſtil dudit pays, car la matiere eſtant plaidée és derniers grands Jours tenus à Molins en cauſe d'appel interjetté par le ſieur de l'Eſpine appellant de denegation de renvoy à luy faite par le Seneſchal de Bourbonnois, ſur ce que l'intimé dit que l'appellant n'avoit eſté advoüé, fut la cauſe miſe au Conſeil, nonobſtant ledit ſtil, lequel eſt obſervé & pratiqué en ce païs.

1540. Molin. ad art. 302. hujus conſuet.

Sur le 17. art. ſi dans les 3. ans y mentionnez les Greffiers peuvent contraindre les parties de lever & prendre leurs actes & Sentences, & en demander payement.

Sur les 33. 34. 36. & 176. articles, ſi contracts de ventes d'immeubles faits par les reputez majeurs par leſdites Couſtumes ſont nuls, ou s'ils peuvent faire telles alienations, *citra nullitatem*, ſauf les remedes y contenus.

Sur le 38. *ſi liceat alteri partium impedire progreſſum litis* en alleguant tranſaction des choſes contentieuſes, *cum ſint lites finitæ*.

Sur le 43. 44. s'il eſt loiſible de propoſer reproches non contenuës audit article, & combien qu'elles ne concluent entierement, toutefois parce que *poſſunt reddere teſtem non omni exceptione majorem, ſi proponens non excuſetur à dolo, an verò poſſit conveniri actione injuriarum* à la requeſte du témoin qu'il a ainſi reproché.

Sur le 48. ſi le ſerment referé & accepté, lequel toutefois n'a eſté preſté, peut eſtre revocqué, parce que *licet hoc id jure deciſum* toutefois ont eſté donnez ſur ce Arreſts contraires ſur appellations interjettées du Seneſchal de Bourbonnois

Sur le 68. ſi reſpits à un an ſeulement peuvent eſtre enterinez, *invitis omnibus creditoribus*, *& ſi impetrans teneatur cavere juxta formam juris*

Sur le 73. parce qu'ordinairement aucuns Juges du païs reçoivent telle ſeparation du mary & femme, *indicta cauſa ad eludendos creditores*, *cujus ſit effectus talis ſeparatio quam vulgus emancipationem appellat & quæ in ea requirantur*.

Sur le 99. *ſi illa tollatur* par le 20. articles des Ordonnances de Monſieur Poyet, *aut ſi ſit utrique locus in ſuo caſu*.

Sur le 124. *in favorem cujus eſt introducta illa conſuetudo* en ce qu'elle contient continuation pour un an ſeulement, & ſi aprés ledit temps *conductor poſſit refricare quæſtionem poſſeſſionis*.

Sur le 128. à quel temps doit commencer l'an du prix deſdites choſes, attendu qu'avant ledit an *non poteſt dici debitor moroſus*.

Sur le 139. ſi le creancier ou tiers oppoſant doit payer les frais du depoſitaire, & paſtures *& cui illorum id onus incumbat*.

Sur les 145. & 146. ſi les Ordonnances modernes y derogent. *Ordon. des criées 1551.*

Sur le 169. ſi au refus fait par le mary d'authoriſer ſa femme, elle l'eſt par Juſtice & pourveuë de curateur és actions d'injures & criminelles, au cas qu'elle ſuccombera, ſi l'execution pourra eſtre faite ſur les meubles de la communauté du mary & d'elle.

Sur le 236. *ſi uxor poſſit dare marito & è converſo in teſtamento*, *cum verbum* contraxerunt *non referatur ad tempus mortis*.

Digitized by Google

COMMENTAIRES ET ANNOTATIONS DE Mᴱ CHARLES DU MOLIN,

SUR L'ORDONNANCE DU ROY FRANÇOIS I, du mois d'Aouſt mil cinq cent trente-neuf, verifiée en Parlement le 6. Septembre enſuivant.

FRANÇOIS par la grace de Dieu Roy de France. Sçavoir faiſons à tous preſens & à venir; Que pour aucunement pourvoir au bien de noſtre Juſtice, abbreviation des procés, & ſoulagement de nos ſujets, avons par Edict perpetuel & irrevocable, ſtatué & ordonné, ſtatuons & ordonnons les choſes qui s'enſuivent.

ARTICLE PREMIER.

De ne faire citer gens laïcs en actions pures perſonnelles.

Niſi quando injungenda à Rege, vel Conſervatore Privilegiorum Univerſitatis.

C'eſt à ſçavoir que nous avons deffendu & deffendons à tous nos ſubjets de ne faire citer ne convenir les laïcs pardevant les Iuges d'Egliſe és actions pures perſonnelles, ſur peine de perdition de cauſe, & d'amende arbitraire.

Perdition de cauſe. Per ſententiam, ut in *l. in criminali. C. De Iuriſdict. omn. judic.* Sed puto quod curia etiam petente, *l'appellant comme d'abus*, hoc non faciet, quando actor non perſeverat uſque ad litem conteſtatam.

Et d'amende arbitraire. Hæc emenda poteſt etiam per inferiorem etiam non regium judicem infligi.

ART. II.

De ne decerner telles citations.

Et avons deffendu à tous Iuges Eccleſiaſtiques de ne bailler, ne delivrer aucunes citations verbalement, ou par écrit, pour citer noſdits ſubjets purs laïcs eſdites matieres d'actions pures perſonnelles, ſur peine auſſi d'amende arbitraire.

Puto quod iſta non poſſit Eccleſiaſticis infligi, niſi per Curiam ſupremam ad quam appellatum eſt tanquam ab abuſu: imo etiam ſpectat ad judicem præſidialem loci, & per finem harum ei jubetur.

ART. III.

Limitation.

Et ce par maniere de proviſion, quant à ceux dont le fait a eſté reçû ſur la poſſeſſion d'en connoiſtre, & juſques à ce que par nous autrement en ait eſté ordonné. Et ſans en ce comprendre ceux qui en auroient obtenu Arreſt donné avec noſtre Procureur General, s'aucuns y a.

Sur la poſſeſſion. Quia hoc non obſtante, & pendente lite, debet judex regius tanquam fundatus, ſaltem *par main ſouveraine*, cognoſcere: per hanc bonam ordinationem occurretur infinitis appellationibus, *comme d'abus qui eſtoient miſes au Conſeil*, & ſic ſine expenſis diſceptationis, *des frais de l'oppoſant*, quia hodie condemnatur in expenſis, & dicunt, *mal & abuſivement évoqué & cité*, & requirente Procuratore regio, Epiſcopus, vel ejus Officialis in emendam damnabitur, imo etiam intimatus in emendam erga Regem, ſuprà articulo primo: imo ergo, & per Arreſtum debebit declarari illum cecidiſſe à cauſa. Sed puto quod primò non cadit ipſo jure, ſed per ſententiam: Secundò quod hoc non debet declarari per ſententiam, ſed omittetur. Tertiò quod interpretando poſſet intelligi de perditione inſtantiæ: ſed imo cauſæ, verùm eſt ſimplex comminatio.

S'aucuns y a. Nullum ſcio, & ſic nullus Epiſcopus habet jus citandi laïcum in perſonali.

ART. IV.

En quoy l'Egliſe a juriſdiction ſur les gens laïcs, & les Iuges laïcs ſur les gens d'Egliſe.

Sans prejudice toutefois de la juriſdiction Eccleſiaſtique és matieres de Sacrements, & autres pures ſpirituelles & Eccleſiaſtiques, dont ils pourront connoiſtre contre leſdits purs laïcs ſelon la forme de droict, & auſſi ſans prejudice de la Iuriſdiction temporelle & ſeculiere contre les Clercs mariez faiſans & exerçans eſtats ou negotiations, pour raiſon deſquelles ils ſont tenus, & ont accoûtumé répondre en Cour ſeculiere, où ils ſont contraints de ce faire tant és matieres civiles que criminelles, ainſi qu'ils ont fait par cy-devant.

Pour raiſon deſquelles ils ſont tenus. Videtur multò fortiùs quod etiamſi non occaſione mercantiæ, ut ſi aliàs occidant hominem.

Ainſi qu'ils ont fait par cy-devant. Infero quod Clericus conjugatus non debet etiam pro emenda honorabili, vel pro criminali remitti ad Eccleſiam prætextu criminis.

ART. V.

En quoy & contre qui les Iuges d'Egliſe pourront paſſer outre, nonobſtant appel comme d'abus.

Que les appellations comme d'abus interjettées par les Preſtres, & autres perſonnes Eccleſiaſtiques és matieres de diſcipline, & correction ou autres pures perſonnelles, & non dependantes de realité, n'auront aucun effet ſuſpenſif : ains nonobſtant leſdites appellations, & ſans prejudice d'icelles pourront les Iuges d'Egliſe paſſer outre contre leſdites perſonnes Eccleſiaſtiques.

Eccleſiaſtiques. Si in ſacris ſunt actu deſervientes divino miniſterio, ſtrictè & propriè capiendo Clericum ; imò etiam intelligitur de eo qui ſe non negat ſimplicē Clericum, & conventus eſt in perſonali, puta coram Conſervatore Apoſtolico. Si agatur de perſonali, ſimplex Clericus appellans ab abuſu, non ſuſpendit, licet tamen non revocetur per viam juſtitiæ ſi inveniatur bene appellatum : ut ſi Clericus excipiat quod actor non erat immatriculatus ad finem non provocandi. Si autem laïcus vel Clericus conjugatus appellet (quamvis ſæpè ſit quod non valeat appellatio ab abuſu, quia hæc conſervatio habet privilegium) tamen ſuſpendit appellatio, ſed debet fori ſententia intereſſe.

ART. VI.

Amande de fol appel comme d'abus envers le Roy, ores que ledit appel ne ſoit ſouſtenu.

Que les appellans comme d'abus, qui ſe departiront en jugement de leurs appellations relevées, payeront l'amende ordinaire du fol appel, & hors jugement, la moitié de ladite amende, & plus grande, ſi meſtier eſt, à l'arbitration de noſdites Cours Souveraines, eu égard à la qualité des matieres & des parties.

Les appellans, &c. Reſtringitur *en plaidant*, ſecus ſi prius, *par appointé eſt.*

La moitié de ladite amande. Scilicet mediam erga Regem, mediam erga partem ſcilicet, *trente livres pariſis envers le Roy, & quinze livres envers la partie.*

Quid ſi non relevavit, ſed anticipatus fuit, & acquieſcit extra jus, non puto locum eſſe dimidiæ emendæ, ſaltem intra tempus relevandi ; licet contrarium fuerit pronuntiatum contra dominum *Chappelier*, qui fuerat, & carceratus tempore relevandi & malè ; & mulcta, quia fundatur in fruſtratione.

Poteſt tamen ſuſtineri quod non dicit per quem relevare, & latè videtur relevari per anticipantem.

ART. VII.

Autre amende envers partie.

Et en amande vers la partie pour leurs ſubterfuges & delais, & procés retardé : C'eſt à ſçavoir de vingt livres pariſis en jugement, & hors iceluy de dix livres pariſis.

In eadem materia imo dumtaxat, & appellans commodatiùs acquieſcens, quia hic articulus eſt pars præcedentis dumtaxat, ſed in reliquis remanent aliæ conſtitutiones.

ART. VIII.

Autres amendes en cas de ſouſtenement de tel appel, & qu'il ne ſoit trouvé bon.

Et quant aux appellations plaidées & ſoûtenuës par les appellans, ils ſoient condamnez outre l'amande ordinaire, en une amande extraordinaire envers nous, & la partie, ſelon l'exigence du cas, ſi la matiere y eſt trouvée diſpoſée.

Ut quandoque vidi fieri de media videlicet, *de trente livres envers la partie*, ſed extraordinarium eſt, Conſult. fin.

ART. IX.

De la forme des adjournemens.

Que ſuivant nos anciennes Ordonnances tous adjournemens ſeront faits à perſonne ou à domicile, en preſence de records & de témoins, qui ſeront inſcrits au rapport & exploict de l'Huiſſier ou Sergent, ſur peine de dix livres pariſis d'amande contre ceux qui ſeront trouvez en faute.

ART. X.

Touchant les recuſations.

Quand les recuſations propoſées ou baillées par écrit ſeront frivoles, & non recevables, le Iuge recuſé les pourra telles declarer, & ordonner que nonobſtant

Digitized by Google

icelles, il paſſera outre ſelon la forme de droict.

Dummodò ſint manifeſtè frivolæ, vel tales de jure inveniantur à judice ad quem.

ART. XI.

De paſſer outre nonobſtant appel de Sentence donnée ſur cauſes de recuſation, pourveu, &c.

Et s'il y en a appel, ſera nonobſtant iceluy paſſé outre, non pas par le Iuge recuſé, mais par celuy qui a accouſtumé de tenir le Siege en ſon abſence, ſoit Lieutenant particulier, ou le plus ancien Advocat, tellement que pour la propoſition de ladite recuſation, & appellation ſur ce interjettée, la pourſuite & procedure ne ſoient aucunement retardées ou delayées.

Etiam, *ceſſant appel. art.* 13. 15.

Et ſic quando judex recuſatur. Quid ſi commiſſarius? aliud eſt: ſed puto quod interim poteſt à judice obtineri commiſſio ad alium Commiſſarium ad faciendam inqueſtam. Imo ſi ſit malè appellatum, puto quod valeat inqueſta ab eodem commiſſario, vel judice in partibus exiſtente facta. Contra facit ſuprà 1513. menſe Januario §. *Ordonnance de la Cour.* Dicendum ut ibi dixi, & etiam facit Imbert. fol. 174. §. 94.

ART. XII.

Amandes de fol appel interjetté par le recuſant.

Et s'il a eſté ſur ce frivolement appellé, & la partie vueille acquieſcer, ſi c'eſt hors jugement, ſera condamnée en quarante livres pariſis d'amande, moitié à nous, & moitié à la partie. Et la moitié plus, ſi c'eſt en jugement, & s'il plaide & ſuccombe, en l'amande ordinaire, qui ne pourra eſtre moderée, & en la moitié d'icelle envers la partie.

Ou ſoixante livres. Non duplum, ſed ſeſquialterum, *en tiercant.*

En la moitié, qui ſont trente livres pariſis.

ART. XIII.

Forme de proceder ſur recuſation admiſe.

Et ſi leſdites cauſes de recuſation ſont trouvées legitimes, ſera baillé un ſeul delay pour les prouver & verifier, non pas par le Iuge recuſé, mais par celuy qui doit tenir le ſiege en ſon lieu, comme dit eſt, lequel à faute de ladite verification au dedans dudit delay, & aprés iceluy échcu & paſſé, & ſans autre declaration ne forcluſion, deboutera le propoſant deſdites cauſes de recuſation.

En ſon lieu. Et ſic etiam ceſſante appellatione ſuper inſtantia.

ART. XIV.

Amande de calomnieuſe recuſation.

Et lequel propoſant ſera pour chacun faict de recuſation calomnieuſement propoſé en nos Cours Souveraines, condamné en vingt livres pariſis d'amande, moitié envers nous, & moitié envers la partie, & de dix livres auſſi par moitié comme deſſus en nos Iuſtices inferieures.

Cours Souveraines; Id eſt, *Parlemens.*

Les Iuges ſubalternes non Royaux, minorem mulctam arbitrantur.

ART. XV.

De paſſer outre par le Iuge de la recuſation admiſe, nonobſtant icelle.

Et voulons en outre que nonobſtant ladite recuſation, & delay baillé pour la verifier, ſoit paſſé outre au principal pardevant le Iuge non recuſé, qui aura baillé ledit delay, & qui a accouſtumé de tenir ledit ſiege, au lieu dudit recuſé.

Etiam ceſſante appellatione, & ſic differt à §. 11. ſuprà eod.

ART. XVI.

Que tous adjournemens ſeront libellez.

Que tous adjournemens pour faire & intenter nouveaux procés, ſeront libellez ſommairement, & contiendront la demande, & moyens d'iceluy en bref pour en venir preſt à deffendre par le deffendeur au jour de la premiere aſſignation.

Non tamen ob id citatio videtur nulla, ſed non poterit obtineri defectus: vel ſi compareat reus, habebit dilationem, & etiam in fine cauſæ reo vocato, non taxabitur, quoniam erat prima ſupervacua, & inutilis citatio. Vide infrà §. 70.

ART. XVII.

De deffendre au jour de l'adjournement ou au plus dedans un ſeul delay aprés.

Ce qu'il ſera tenu de faire, ſinon que pour grande & évidente cauſe luy fuſt baillé un delay pour tous, pour venir deffendre.

ART. XVIII.

Vn ſeul delay de garand, & tous autres (avant conteſtation) abolis.

Scilicet ex parte rei conventi, ſive ad dicendum jus. Non tamen excluditur quod provenit ex parte actoris, ſcilicet favore juris. Imbert. fol. 56.

Et deffendons tous autres delais accouſtumez d'eſtre pris auparavant la conteſtation, ſoit d'avis, abſence, attente de Conſeil ou autres, fors ſeulement le delay d'amener garend, ſi la matiere y eſt diſpoſée.

Digitized by Google

Auquel cas il aura un ſeul delay pour amener ledit garend, qui ſera adjourné à cette fin par adjournement libellé, comme deſſus.

Amener garend. Il faut donc qu'il ſoit tel que dans iceluy l'on puiſſe faire adjourner le garend deux fois. Arg. §. 21. inf. eod. Ergo etiamſi non proteſtetur poſt litem conteſtatam, *delay d'abſence de Conſeil.*

ART. XIX.

N'aura le garend aucun delay, ſinon un ſeul, pour amener autre garend s'il l'a.

Et ſi ledit garend compare & veut prendre la garendie. Il ſera tenu de ce faire au jour de la premiere aſſignation, & conteſter, ſinon qu'il vouluſt amener autre garend; pour quoy faire luy ſeroit pourveu d'un autre ſeul delay, & commiſſion libellée comme deſſus.

Sed non *le ſecond*, tertiam dilationem pro tertio garendo, ut vidi Bleſis.

ART. XX.

De l'execution des jugemens, qui ſeront donnez contre les garends.

Que les Sentences & jugemens donnez contre les garends, ſeront executoires contre les garentis, tout ainſi que contre les condamnez, ſauf les dépens, dommages & intereſts, dont la liquidation & execution ſe fera contre le garend ſeulement.

Stylus fol. 29. Imbert, in fol. 51. in fin. fol. 59.
Dommages & intereſts depuis la garendie.
Hoc per ſe eſt iniquum, & contra jus Bald. in l. 1. in fin. *Ubi in rem act.* Saltem videtur limitandum, dummodo garendus ſit ſolvendo: ſecus quatenus non eſt ſolvendo, ut Fab. Inſtit. *De ſatiſdat. col. fin.* Et puto quod hæc indiſcreta ordinatio dat ſufficientem cauſam impugnandi exceptionem garendi formalis, niſi vel ſolvendo ſit, & caveat; vel ſaltem ad onus quod in ſubſidium ſimul pro expenſis & damnis, executoria ſit contra principalem Imbert. 19. fol. 52.

ART. XXI.

Deux deffauts contre le garend & le profit d'iceux.

Qu'en vertu de deux deffauts bien & deuëment obtenus contre le garend, ſera donnée Sentence ou Arreſt aprés la verification deuëment faite par le demandeur en matiere de recours de garendie du contenu en ſa demande.

ART. XXII.

De laiſſer copie des Commiſſions.

Que de toutes Commiſſions & adjournemens ſeront tenus les Sergens laiſſer la copie avec l'exploict, aux adjournez ou à leurs gens & ſerviteurs, ou les attacher à la porte de leurs domiciles, encore qu'ils ne fuſſent point demandez, & en faire mention par l'exploict: & ce aux dépens des demandeurs & pourſuivans, & ſauf à les recouvrer en fin de cauſe.

Commiſſions. Scilicet, *particulieres*, ſed non eſt neceſſe, *des Committimus, qui ſont Commiſſions generales à Sergens.*

Les Sergens. Les Huiſſiers, nolunt facere, quaſi non contineantur hac appellatione, ſed malè: ſaltem idem facere, quando eſt nova aſſignatio in cauſa. Sed ad medium Januarii 1551. Curia adjudicavit idem *ès Huiſſiers*, & quod etiam quandoque teſtor. Quia audivi pronuntiari.

ART. XXIII.

Que les parties éliront domicile dés la premiere aſſignation.

Domicile. Curia ſolet dare & præfigere in domo Procuratoris in defectum promptæ electionis. Sed Requeſtæ nolebant hoc facere: & bene, quia ſunt judices inferiores. Sed mox cœperunt hoc facere & faciunt.

Nous ordonnons que tous plaidans & litigans ſeront tenus au jour de la comparution en perſonne, ou par Procureur ſuffiſamment fondé, declarer ou élire leur domicile, au lieu où les procés ſeront pendans, autrement & à faute de ce avoir deuëment fait, ne ſeront recevables, & ſeront deboutez de leurs demandes, deffenſes ou oppoſitions reſpectivement.

Au lieu. Imbert. §. fol. 43. verſo.
Où les procés ſeront pendans. Habet hæc electio locum, ſolum, pro illa inſtantia, & dependentibus ab ea, ut eſt executio, & nonobſtante appellatione. Sed neque habet locum in inſtantia, vel cauſa appellationis, quia illic non poteſt fieri intimatio, vel anticipatio etiam ſuper proviſione, vel alterius interlocutionis appellatione, & quia illi proceſſus ibi non pendent, ſed alibi ubi de novo debet eligere. Tamen vide Imbert. 9. fol. 43. verſ.
De leurs demandes. Hæc verba non conveniunt, niſi inſtantiæ principali, non autem cauſæ appellationis. Sed tamen ſunt quædam novæ Inſtantiæ in Senatu, ut *d'un oppoſant à l'execution de l'Arreſt*, quia eſt nova inſtantia, ut docent verba, *de l'Ordonnance.*
Reſpectivement. Intelligitur parte petente, &c. Apud Alexand. *conſ.* 64. *in princip. lib.* 3.

ART. XXIV.

Deux deffauts en tout où l'on ſouloit uſer de quatre.

Quatre. Conſuetudo Pictavienſis, §. 326. Imbert. inſtitut. fol. 21. Burg. §. 27.

Qu'en toutes matieres civiles & criminelles où l'on avoit accouſtumé d'uſer de quatre deffauts, ſuffira d'y en avoir deux bien & deuëment obtenus par adjournement fait à perſonne ou à domicile, ſauf que les Iuges, *ex officio*, en pourront ordonner un troiſiéme, ſi leſdits adjournemens

Digitized by Google

n'ont eſté faits à perſonne, & ils voyent que la matiere y fuſt diſpoſée.

A perſonne ou domicile. Videtur intelligere ut infrà *de domicile élen*, ut ſic perſonaliter aſſignetur in ea cauſa. Sed non eſt ita, quia generaliter eſt non erronea, quia ètiam per veterem ſtylum ſatis erat, *adjournement à perſonne ou aſſignation en cauſe*. Itaque hic debet judex requirere duorum alterum.

ART. XXV.

Des defauts en matiere criminelle & du profit d'iceluy.

Qu'és matieres criminelles & par vertu du premier deffaut donné ſur adjournement perſonnel ſera decernée priſe de corps. Et s'il y a deux deffauts, ſera dit qu'à faute de pouvoir apprehender le defaillant, il ſera adjourné à trois briefs jours, avec annotation & ſaiſie de ſes biens, juſques à ce qu'il ait obey.

ART. XXVI.

Le ny qu'on ſouloit permettre aux defaillans, aboly.

En toutes actions civiles, où y aura deux defauts, ſera par vertu du ſecond le deffendeur debouté de deffenſes, & par meſme moyen permis au demandeur de verifier ſa demande, & aprés l'enqueſte faite, ſera la partie adjournée pour voir produire Lettres & titres, & bailler contredits, ſi bon luy ſemble, & prendre appointement en droict, ſans qu'il ſoit neceſſaire ordonner que le defaillant ſoit adjourné pour bailler ſon *Ny*.

Deux defauts. Sauf ſi judex ex officio, *en ordonne un troiſiéme*, Not. ſuprà §. 24. Et ſic oportet hos defectus facere judicare à judice, & adjudicare iſtud commodum : quia ipſo jure non competit, ſed debet peti à judice.

ART. XXVII.

De ne donner Sentence par contumace, ſans preuve de la demande.

Qu'auparavant que donner aucunes Sentences contre les defaillans contumax & non comparans, le demandeur ſera tenu faire apparoir du contenu en ſa demande.

Contra veterem ſtylum Galliæ infrà qu tit. 14.
Aucunes Sentences. Niſi proviſionis, vel de impenſis, contra Imbert. 5. fol. 21. *In fin.*
Et ſic tam in civili quam in criminali.
Hoc eſt juſtius & conforme juri. Et hoc caſu non habet locum art. 32. quia contra abſentes poſſent tot habere dilationes quot voluerint.

ART. XXVIII.

Vray contumax ne ſera receu comme appellant.

Que les vrais contumax ne feront reçûs comme appellans quand par la déduction de leurs cauſes d'appel, & deffenſes au contraire il appert que par vraye déſobeïſſance & contemnement de Iuſtice ils n'ayent voulu comparoir, ſeront declarez non recevables comme appellans, & ordonné que la Sentence dont a eſté appellé, ſortira ſon plein & entier effect, & executée, nonobſtant oppoſitions ou appellations quelconques.

Cauſes d'appel. Quod ſuſpendit, & iſtud ſemper per judicem ad quem.

Et iſtud non poteſt ordinari niſi per judicem. Quod poteſt facere etiam inferior Curia : & intelligit de judice ad quem, & tamen judex à quo, etſi ab eo appelletur, ordinabit exequi, nonobſtante, ut hîc dicitur.

ART. XXIX.

Remede en cauſe d'appel au contumax, s'il y a doûte en la contumace, & il y a apparence de bon droit.

Et s'il y avoit quelque doûte ſur la contumace, & que l'appellant allegaſt aucunes deffenſes peremptoires, dont il fiſt promptement apparoir, à tout le moins ſommairement, luy ſera donné un ſeul delay pour informer pleinement de ſeſdites deffenſes, tant par lettres que par témoins, & ſa partie, au contraire à ſes dépens : Pour le tout rapporté, leur eſtre fait droit ſur la cauſe d'appel, ſans autre delay ny forcluſion.

Et ſic in hoc caſu appellans poteſt, *par ſes griefs*, nova facta deducere, prout de jure, *ſans Lettres royaux pour articuler faits nouveaux* : Quia hæc conſtitutio præſtat literis, *& permettant ſaiſir*, intelligit permiſſum, etiam ſine literis regiis, & ſic ſaltem in hoc fallit : quamquam vidi ſemel contra judicatum per Curiam, *& condamné en l'amende*, quia non articulatum per litteras ; etiamſi eſſet dictum, *au Greffe*, & malè.

A ſes dépens. Scilicet in receptione inqueſtæ, *aux dépens*, ſi ſit nova inqueſta : aliàs non quantum ad inqueſtam, ſed ſolum contra eum ad formulam productionis.

ART. XXX.

Sentences par contumace qui ſeront executoires, nonobſtant.

Que les Sentences par contumace données aprés la verification de la demande ſeront executoires, nonobſtant l'appel és cas eſquels elles ſont executoires, ſelon nos Ordonnances, quand elles ſont données parties oüyes.

Dicit ordinatio quod poſt appunctamentum *pris* per Arreſtum *de contumace*, vel confirmatum Arreſto quod non auditur appellans niſi conſignando pecuniam ; quod volunt etiam retrahere ad ſententiam latam per eum cui judex commiſit appellationem. Ego contra quod conſtitutio non debet extendi de Senatu ad ſententiam unius, pro quo eſt tanta præſumptio.

Digitized by Google

ART. XXXI.

Contre les Sentences données par forcluſion, n'y aura remede que par appel.

Poſt litem conteſtatam *à faute de produire*, & hoc eſt æquum. Quid *des Sentences données*, ante litem conteſtatam, *par deux defauts* poſt petitionem verificatam? non prohibetur, *eſtre mis au neant.*

Et quant aux Sentences données par forcluſion, ne ſeront miſes au neant, mais ſe vuideront les appellations *an bene vel malè*, par appellation verbale ou procez par eſcrit, ſelon que la matiere y ſera trouvée diſpoſée.

Au neant. Secùs de his quæ non ſunt datæ, parte ullo modo audita, ſed ex mera contumacia etiam poſt hanc ordinationem, quia conſtitutio non prohibet, *les mettre au neant par lettres.* Sed dum contraria pars conteſtavit & allegavit, ſed per forcluſionem producendi cecidit.

Et certè expreſsè non prohibet tantum §. 28. §. 29. quod etiam ante litem conteſtatam non eſt remedium niſi per appellationem: ſed ex quo jus vetus non corrigitur expreſsè, & æquius eſt pacto continere, & ſic recipietur refundendo expreſsè, *& en mettant au neant*: non inſtantiam actoris, ſed ſententiam & impedimenta declarandi & probandi per reum.

Selon que la matiere y ſera diſpoſée. En recevant l'appellant à produire de nouvel, *coram judice ad quem*, ou alleguer de nouvel.

ART. XXXII.

Vn ſeul delay pour informer ou faire enqueſte.

Videlicet parte adverſa impediente; ſecus ſi eſt contumax.

Que tous delais de prouver & informer ſeront peremptoires pour tous, ainſi qu'ils ſeront arbitrez par les Iuges, tant de nos Cours Souveraines, qu'autres, ſelon la qualité des matieres & diſtances des lieux lorſque les parties ſeront appointées à informer.

ART. XXXIII.

Prouiſion d'autre delay en cas de diligence ſommairement verifiée.

Et n'y aura qu'un ſeul delay pour informer ainſi moderé, & arbitré comme dit eſt, fors ſi dedans ledit delay, il eſtoit trouvé que les parties euſſent fait leur devoir & diligence, & n'euſſent eſté en contumace & negligence, on leur pourra encores donner & moderer autre delay pour tout, faiſant prealablement apparoir, à tout le moins ſommairement & en premiere inſtance de leurſdites diligences, & purgeans leurſdites contumaces & negligences.

ART. XXXIV.

Aucun delay de faire enqueſte ne ſera baillé aprés ledit ſecond delay, ſoit par relief ou autrement.

Non ſervatur ſcript. fol. 265. & 291.

Aprés lequel ſecond delay paſſé, ne ſera permis aux parties de faire aucunes preuves par enqueſtes ne témoins, & ne leur en pourra eſtre baillé ne donné delay pour quelque cauſe ne occaſion que ce ſoit par reliefvement ne autrement.

ART. XXXV.

Deffenſes de ne bailler ne impetrer lettres au contraire ſur certaines amendes.

Et deffendons à tous Gardes des Sceaux de nos Chancelleries de n'en bailler aucunes Lettres, & à tous nos Iuges, tant de nos Cours Souveraines qu'autres, de n'y avoir aucun égard, ains les impetrans eſtre promptement deboutez & condamnez en l'amende ordinaire telle que de fol appel envers nous, & en la moitié moins envers la partie.

ART. XXXVI.

Reſponſes par credit, vel non, *& contredits aux depoſitions de témoins abolis.*

Qu'il n'y aura plus de réponſes par credit, ne contredits contre les dicts des témoins. Et deffenſes aux Iuges de ne les recevoir, & aux parties de ne les bailler ſur peine d'amende arbitraire.

Priùs inceperant mederi aux Grands Jours à Poictiers le 26. Septembre 1519. Antoine Chabot, ſieur de Precigny, & Marguerite de Tolenſac ſa femme appellans du Seneſchal de Poictou, contre Potaſſon, Eſcuyer anticipant, *quod malè effectum fuiſſet & reſpondiſſet*, par credit, *apud acta*, ſinon que les Juges vouluſſent faire devant groſſoyer l'enqueſte.

ART. XXXVII.

Permiſſion aux parties de ſe faire interroger.

Debet exponere ſi volet eſſe adverſarius præſens, quemadmodum cum interrogatur, quia non eſt ut teſtis.

Quod tamen non obſervatur, *quant à la fin de recreance*, in beneficialibus tantum: Sed ego dico quod deberet obtineri capiendo integram reponſionem.

Et neantmoins permettons aux parties ſe faire interroger l'une l'autre pendant le procez & ſans retardation d'iceluy, par le Juge de la cauſe ou autre plus prochain des parties qui à ce ſera commis ſur faits & articles pertinens, concernans la cauſe & matiere dont eſt queſtion.

Digitized by Google

Intellige, *qui ſeront prealablement communiquez pour y penſer*, quia in civili.

Ego contra fratrem Antonii *du Prat* dedi, *Requeſte aux Enqueſtes*, ut me præſente interrogaretur (quia non tam facile negaret) petendo ut coram eo interrogarer : ſed noluerunt judices, deinde ſcivi quod cum hic recuſeret, *en Cour d'Egliſe* fugiens appelavi, tanquam ab attentatis, *& fut dit mal & abuſivement*, & in hoc Curia peſſimè judicavit.

Plus prochain. Etiam non regium Conſult. fol. 135. verſ.

Etiam ante litem conteſtatam unde malè dixerat præfectus Blæſenſis quod reus non teneretur reſpondere ; ante litem conteſtatam & ſcripturas traditas appellatum fuit, dictum per Baillivum malè judicatum, & emendando quod reſponderet quod factum eſt. Idem videtur poſt concluſionem in cauſa ſuper valentibus tamen factis. Dixi ad Dec. *De Probat. in Dub.* Imbert. fol. 164.

ART. XXXVIII.

Affermeront les parties leurs faits, & interrogez ſur les faicts l'une de l'autre reſpondront categoriquement ſur certaines amendes.

Et ſeront tenuës les parties affermer par ferment les faicts contenus en leurs écritures & additions : & par icelles enſemble par les réponſes auſdits interrogatoires confeſſer ceux qui ſeront de leur ſcience & connoiſſance, ſans les pouvoir dénier ou paſſer par non ſçavance.

Les parties affermer. Etiam per Procuratorem ſpecialem. Imbert. fol. 88.

Les faicts contenus en leurs écritures. Non dicit, *les faicts ſur leſquels l'on veut faire interroger*, priuſquam interrogetur, ſed tantum loquitur de factis poſitivis, non de meris interrogatoriis quæ poſſunt fieri per ſcripturas.

ART. XXXIX.

L'amende qu'emporte chacun faict calomnieuſement dénié en toutes Cours.

Et ce ſur peine de dix livres pariſis d'amende pour chacun faict dénié calomnieuſement en nos Cours Souveraines, & cent ſols pariſis és Iuriſdictions inferieures, eſquelles amendes ſeront leſdites parties condamnées envers nous, & en la moitié moins envers les parties pour leurs intereſts.

ART. XL.

Amende de faicts calomnieuſement propoſez.

Et ſemblable peine voulons encourir ceux qui auront poſé & articulé calomnieuſement aucuns faux faicts, ſoit en plaidant, ou par leurs écritures, ou autres pieces du procez.

ART. XLI.

Autre amende de calomnieux faicts de reproches.

Que pour chacun faict de reproche calomnieuſement propoſé qui ne ſera verifié par la partie, y aura condemnation : C'eſt à ſçavoir en nos Cours Souveraines de vingt livres pariſis d'amende, moitié à nous & moitié à la partie, ou de plus grande peine pour la grandeur de la calomnie deſdits propoſans à l'arbitration de Iuſtice. & la moitié moins en nos Iuſtices inferieures.

Ne ſera verifié par la partie. Et ſic in hoc eo articulo, ex non probatione videtur verificata calumnia, etiam ad finem emendæ, ſecus in duobus præcedentibus articulis.

Titio agente reprobatur teſtis antequam interrogaretur, interim impetitur ab alio qui eumdem teſtem producit. Titius allegat contra eum, *les reproches*, de verbo ad verbum. Tum reus dicit eſſe probatum : judicatum quod non, quia non calumnioſè aggreſſus eſt, ſed habens juſtam cauſam.

ART. XLII.

Deffenſes d'alleguer raiſons de droict, où il ne giſt qu'à faire enqueſte.

Nous deffendons aux parties, leurs Advocats & Procureurs de n'alleguer aucunes raiſons de droict par leurs écritures, intendits, additions & reſponſifs fournis és matieres reglées en preuves & enqueſtes : mais ſeulement leurs faicts poſitifs & probatifs ſur leſquels ils entendent informer & faire enqueſtes.

ART. XLIII.

Briefueté commandée.

Et que leſdits faicts ſoient ſuccinctement poſez & articulez ſans redite & ſuperfluité.

ART. XLIV.

Vne addition ou deux au plus.

Ne reſpondront les parties que par une ſeule addition ou deux au plus en quelque matiere que ce ſoit.

Non ſervatur.

ART. XLV.

Peine contre les Advocats & Procureurs contrevenans.

Et voulons que les Advocats & Procureurs contrevenans à ce que deſſus, ſoient pour la premiere fois punis envers nous

d'une amende de dix livres pariſis. Pour la ſeconde fois de ſuſpenſion de leur eſtat pour un an. Et pour la troiſiéme privez à toûjours de leurdit Etat & Office de poſtulation & ſans deport.

ART. XLVI.

De communiquer titres en matiere beneficiale, & de la peine en defaut de ce faire.

Qu'és matieres poſſeſſoires beneficiales l'on communiquera les titres dés le commencement de la cauſe. Pourquoy faire le Juge baillera un ſeul delay compétant tel qu'il verra eſtre à faire ſelon la diſtance des lieux, & par faute d'exhiber, ſe fera adjudication de recreance ou maintenuë ſur les titres & capacitez de celuy qui aura fourny, qui ſera executée nonobſtant l'appel quand elle ſera donnée par nos Juges reſortiſſans ſans moyen en noſdites Cours Souveraines.

Puto quod habet locum etiam *és Requeſtes*, ſicut §. 36. 37. Sup. eod.

ART. XLVII.

Vn ſeul bref delay pour écrire & produire eſdites matieres Beneficiales.

Et aprés que les parties auront conteſté & eſté appointées en droict, leur ſera baillé un ſeul bref delay pour écrire & produire qui ne pourra eſtre prorogé pour quelque cauſe que ce ſoit.

Produire. Tant afin de maintenuë que de récreance.

ART. XLVIII.

Delais pour voir par les parties leurs productions, & les contredire & ſauver.

Et auront communication de leurs productions dedans trois jours, & de huitaine en huitaine aprés, pourront bailler contredits & ſalvations, autrement n'y ſeront plus receus. Ainçoit ſera le procez jugé en l'eſtat ſans autre forcluſion ne ſignification de Requeſte, & ſans eſperance d'autre delay par lettres de relieſvement ne autrement.

Hunc etiam intellige in beneficialibus dumtaxat. Hoc congruit & reo ; ſed non in Caſtelleto ubi partes dant invicem, antequàm producant ad judicem.

Et ſic Domini des Requeſtes, *poſſunt dicere*, Veu l'appointement en droict, & de produire, & le delay de contredire & ſauver qui eſt expiré, *& tunc ſic judicare.*

ART. XLIX.

De ne pourſuivre point en petitoire en Cour d'Egliſe, que le poſſeſſoire ne ſoit entierement vuidé & executé.

Aprés le poſſeſſoire intenté en matiere beneficiale, ne ſe pourra faire pourſuite pardevant le Juge d'Egliſe ſur le petitoire, juſques à ce que le poſſeſſoire ait eſté entierement vuidé par Jugement de pleine maintenuë, & que les parties y ayent ſatisfait & fourny, tant pour le principal que pour les frais, dommages & intereſts.

Intelligo ſi ſunt liquidi, vel infra modicum tempus poſſint liquidari alias puto quod debeat procedi oblata ſaltem cautione de petendo non liquidum poſtquam erit liquidatum : imo ſine cautione, ſed ſecura liquidatione ſuperſederetur donec liquidatum ſolvatur.

CHAP. L.

De faire Regiſtre des ſepultures.

Que des ſepultures des perſonnes tenans Benefices ſera fait Regiſtre en forme de preuve par les Chapitres, Colleges, Monaſteres & Curez, qui ſera foy, & pour la preuve du temps de la mort, duquel ſera faite expreſſe mention eſdits Regiſtres pour ſervir au jugement des procez où il ſeroit queſtion de prouver ledit temps de la mort à tout le moins quant à la recreance.

Et Curez ou Vicaire general, *tantùm* §. 52.

ART. LI.

De faire Regiſtres des Bapteſmes.

Auſſi ſera fait Regiſtre en forme de preuve, des Bapteſmes qui contiendront le temps & l'heure de la nativité, & par l'extraict dudit Regiſtre ſe pourra prouver le temps de majorité ou minorité, & ſera pleine foy à cette fin.

CHAP. LII.

Forme deſdits Regiſtres.

Et à celle fin qu'il n'y ait faute auſdits Regiſtres, il eſt ordonné qu'ils ſeront ſignez d'un Notaire avec celuy deſdits Chapitres & Convent, & avec le Curé ou ſon Vicaire general reſpectivement, & chacun en ſon regard qui ne ſeront tenus de ce faire ſur peine des dommages & intereſts des parties, & de groſſes amendes envers nous.

ART. LIII.

Digitized by Google

ART. LIII.

Que leſdits Regiſtres ſeront portez d'an en an, & gardez és Greffes des plus prochains Iuges Royaux.

Et leſquels Chapitres, Convens & Curez ſeront tenus mettre leſdits Regiſtres par chacun an pardevers le Greffe du prochain Siege du Bailly ou Seneſchal Royal pour y eſtre fidellement gardé, & y avoir recours, quand métier & beſoin ſera.

ART. LIV.

Declarer par les Domeſtiques des Beneficiers decedez leurſdits deceds.

Et afin que la verité du temps deſdits deceds puiſſe encore plus clairement apparoir, Nous voulons & ordonnons qu'incontinent aprés le deceds deſdits Beneficiers, ſoit publié ledit deceds incontinent aprés iceluy advenu, par les Domeſtiques du decedé, qui ſeront tenus le venir declarer aux Egliſes où ſe doivent faire leſdites ſepultures & Regiſtres, & rapporter au vray le temps dudit deceds ſur peine de groſſe punition corporelle ou autre à l'arbitration de Juſtice.

Seront tenus, ſi interpellentur à Curato.
Sepultures. De jure, & non ubi eſſet electa ſepultura.

ART. LV.

D'enquerir ſommairement du jour du deceds avant la ſepulture.

Et neantmoins en tout cas auparavant pouvoir faire leſdites ſepultures, Nous voulons eſtre faite inquiſition ſommaire & rapport au vray du temps dudit deceds pour ſur l'heure faire fidellement ledit Regiſtre.

ART. LVI.

Deffenſes de ne garder les corps morts.

Boërius Conſul. Burdeg. 287.

Et deffendons la garde deſdits corps decedez auparavant ladite revelation ſur peine de confiſcation de corps & de biens contre les laïcs qui en ſeront trouvez coulpables, & contre les Eccleſiaſtiques, de privation de tout droict poſſeſſoire qu'ils pourroient pretendre és Benefices ainſi vaquans, & de groſſe amende à l'arbitration de Iuſtice.

Idem factum committens privandus eſt.
Vacans. Scilicet per obitum: vel ita, *que la garde* & mora dilata faceret valere proviſionem quæ aliàs non valeret: ſecus ſi nihilominus valeret.

ART. LVII.

Recit ſur l'ambiguité des droicts & titres des parties, ſur leſquels par cy-devant eſtoient donnez les ſequeſtres.

Et pour ce qu'il s'eſt aucunefois trouvé par cy-devant és matieres poſſeſſoires Beneficiales ſi grande ambiguité ou obſcurité ſur les droits & titres des parties, qu'il n'y avoit lieu de faire aucune adjudication de maintenuë à l'une ou à l'autre des parties, au moyen de quoy eſtoit ordonné que les Benefices demeureroient ſequeſtrez, ſans y donner autre jugement abſolutoire ou condamnatoire ſur l'inſtance poſſeſſoire, & les parties renvoyées ſur le petitoire pardevant le Juge Eccleſiaſtique.

ART. LVIII.

D'adjuger en certain cas le Benefice contentieux au deffendeur, ſans le laiſſer en ſequeſtre, ne renvoyer le deffendeur pardevant le Iuge d'Egliſe.

Nous avons ordonné & ordonnons que d'oreſnavant quand tels cas ſe preſenteront, ſoit donné jugement abſolutoire au profit du deffendeur & poſſeſſeur, contre lequel a eſté intentée ladite inſtance poſſeſſoire, & le demandeur & autres parties deboutées de leurs demandes & oppoſitions reſpectivement faites, Requeſtes & concluſions ſur ce priſes, ſans uſer de renvoy pardevant le Iuge d'Egliſe ſur le petitoire. Sur lequel ſe pourvoiront les parties, ſi bon leur ſemble, & ainſi qu'ils verront eſtre à faire, & ſans les y adſtraindre par ledit renvoy.

Imo adhuc hodiè 1543. fuit judicatum quando res exigit, & bene: nec obſervantur hîc confutationes *Arreſt à Tholoſe* 20.
Poſſeſſeur. Non tamen quod iſte manuteneatur: ſed dicitur, *qu'il joüira*, & abſolvetur à concluſionibus adverſariorum cum impenſis.

ART. LIX.

De conduire la recreance & la maintenuë par meſme moyen.

Nous deffendons à tous nos Iuges de ne faire deux inſtances ſeparées ſur la recreance & maintenuë des matieres poſſeſſoires, ains voulons eſtre conduites par un ſeul procez & moyen, comme il eſt contenu és anciennes Ordonnances de nos Predeceſſeurs ſur ce faites.

Secus in contractibus, quando petitur proviſio, quia judex poteſt ſeparare, *la proviſion du principal*, & ſeorſim, *appointer* vel ſimul hoc judicare, vel ipſe jungere proviſionem cum principali. Quid de poſſeſſore curæ per octo annos qui impeditur, *par un*

Digitized by Google

devolutaire, contra quem obtinet, *Lettres Royaux.* De Pacificis poſſeſſoribus, Judex ſuper utraque inſtantia jus ſemel fecit. *Reſp.* Bene judicatum.

ART. LX.

Deffenſes de commettre force ne violence publique és Benefices.

Nous deffendons à tous nos Subjets pretendans droict & titre és Benefices Eccleſiaſtiques de noſtre Royaume de ne commettre aucune force ne violence publique eſdits Benefices & choſes, declarons ceux qui commettront leſdites forces & violences publiques privez, du droict poſſeſſoire qu'ils pourroient pretendre eſdits Benefices.

Non tamen ſequitur quod alter debeat manuteneri, niſi debeat de jure : ſed benè quod abſolvetur ab inſtantia & cauſa poſſeſſoria.

In magno Conſilio cognoſcunt *ſur une ſimple Requeſte ſignée auſſi du Procureur du Roy audit Conſeil*, & ea occaſione retinent actionem totius poſſeſſorii: itaque qui ibi litigat, ſupponit tertium qui facit vim: ideo illud edictum fuit poſtea revocatum.

ART. LXI.

De ne recevoir complainte aprés l'an.

Qu'il ne ſera receu aucune complainte aprés l'an, tant en matieres prophânes que Beneficiales, ſinon qu'il apparuſt eſdites matieres Beneficiales, le deffendeur n'avoir titre apparent pour juſtifier ſa poſſeſſion.

Intelligo quando actor per annum non remanſit poſſeſſor de facto, nec inchoavit ſuam poſſeſſionem.

Et ſic iſte etiam poſt octo aut novem annos poterit inquietari in poſſeſſorio.

ART. LXII.

Sentence de recreance & de reintegrande en toutes matieres executoires, nonobſtant l'appel.

Que les Sentences de recreance & reintegrande & toutes matieres de garniſon ſeront executoires nonobſtant l'appel & ſans prejudice d'iceluy en baillant caution, pourveu qu'elles ſoient données par nos Iuges reſſortiſſans ſans moyen, aſſiſtans avec eux juſques au nombre de ſix Conſeillers du Siege qui ſigneront le *dictum* avec le Iuge, dont il ſera fait mention au bas de la Sentence, pour le regard deſdites recreances & reintegrandes.

Recreance. Conſului quod haberet locum etiam pro ſimplici colono, cui dominus, ante finem locationis abſtulerat fructus, inventis litteris obligatoriis *du bail.* Etiam pro mobili vel moventi.

Reintegrande. Etiam diffinitiva, ſed non diffinitiva poſſeſſorii proprietatis etiam lata, *ſans s'arreſter à la recreance*, & ideo bonus judex debet victori in principali adjudicare etiam recredentiam & manutentionem : Et ſic in caſu appellationis exequatur recredentia. Quod ſi fortè actor vel reus non concluſit expreſsè, ſpecialiter ad recredentiam, ſed ſolum ad plenam manutentionem cum vulgari clauſula, *& toutes demandes, Requeſtes & concluſions que de raiſon* : utrùm judex poſſit illi etiam recredentiam adjudicare ? videtur quod ſic, ſi reſultat ex meritis cauſæ, & ſatis ſuper hoc ad plenum partes auditæ ſunt. Adde quod ſi fuerit ſpecialiter petita ut ſolet, judex videtur præcisè illam dare ; etiamſi nunc manuteneatur : alioquin videtur gravatus, quia fruſtratur commodo appellationis & poteſt appellare, nec prodeſt niſi ſententia feratur per judicem ſubalternum : tunc enim cogetur victor appellare, aliàs judex ad quem, non dabit ei recredentiam, & ſic uſque ad ſupremum Arreſtum fruſtraretur victor commodo ordinationis ſalutaris.

La reintegrande, *Non impedit poſtea uti poſſidetis, per Not. ad Guid. Pap. Stat. ſi quis per litteras.*

Caution. Arreſtum Tholoſanum. 15.

Nos Iuges. Quid *des Iuges de Chaſteau-Neuf en Thimerais qui reſſortit en la Cour, & eſt à la Royne de Navarre qui n'eſt qu'uſufruictiere.* Certè *eſt fondé*, quia Rex proprietarius & bonum commune, pariter in omnibus ferè locis (ut Carnoti in omnibus tempore ducis) *ſont Iuges Royaux quant aux cas Royaux.*

Six Conſeillers du Siege. Si ibi ſunt, aliàs ut Blæſis de ſex ordinariis *du Siege ou de la Cour Souveraine.* Nec hîc requiritur, *qu'ils ſoient contredits* ſive *de l'opinion*, dummodo affuerint & cedendo opinioni majoris partis.

Qui ſigneront. Ergo requiritur quod ſint ejus opinionis. Item, quod ſint major pars, ut poſſit ſententia ſuperare.

Au bas de la Sentence. Et ſic non ſufficit *au dictum.* Et hæc non requiruntur *à la garniſon*, ubi non requiritur tantùm conſilium, & puto quod non corrigit veteres ordinationes, *des demandes generales*, ſcilicet quod non requiritur ulla adjudicatio, nec ſubſcriptio Conſiliariorum. Sed in decimis quia non eſt generaliter ſervanda hæc conſtitutio.

Reintegrandes. Et ſic non infertur ad ſuperiora, ne cogantur jura vetera.

ART. LXIII.

Que toutes inſtances poſſeſſoires ſeront vuidées ſommairement, & les preuves faites dans un ſeul delay.

Et ſeront toutes les inſtances, poſſeſſoires de complainte ou reintegrande vuidées ſommairement les preuves faites, tant par Lettres que témoins dans un ſeul delay arbitré au jour de la conteſtation, & ſans plus y retourner par relieſvement de nos Chancelleries, ne autrement.

Hoc verum puto, *ſi le delay* fuerit arbitratum ſuper principali : ſecus ſi ſuper ſequeſtro, quia poterit peti alia dilatio, ſine alia nova inqueſta in principali.

Digitized by Google

ART. LXIV.

Que celuy qui reſignera ſon droict contentieux, ſera venir en cauſe ſon reſignataire.

Reſignera. Sive in favorem, ſive ſimpliciter.

Si pendant un procez en matiere beneficiale l'un des litigants reſigne ſon droict, il ſera tenu faire comparoir en cauſe celuy auquel il aura reſigné : autrement ſera procedé allencontre du reſignant tout ainſi que s'il n'avoit reſigné, & le jugement qui ſera donné contre luy, ſera executoire contre les reſignataires.

S'il n'avoit reſigné. Quarto etiamſi declaraverit quod nihil juris habet, ſed quod reſignavit, hoc nihil eſt, ſemper debet litem proſequi, nec actori nocet : ſed etiam hoc poteſt alter, ſi velit habere *main-levée* : poſt declarationem, ſed non tenetur, & ſic interim acta tenent, noc poteſt poſtea, etiamſi ignoravit, petere declarari acta nulla, ut vidi quemdam ſtultum.

Plus dico quod non debet venire reſignatarius niſi oſtendat titulum & poſſeſſionem : aliàs ſemper poteſt proſequi contra primum, & actum videtur : & ad literas ſubrogativas debet reus dicere, *qu'il n'eſt tenu y deffendre ne proceder que l'impetrant n'aye ſon titre*, & poſſeſſionem exhibitam : & ſi procedit, poterit procedi in cauſa, & ſi datur dilatio *d'apporter titre*, quod debet eſſe *ſans retardation du procez* contra primum, etiam non obſtante ejus declinatione, & acta valebunt : ſed ſi alter non proſequatur, ut quia perdiderat recredentiam per Arreſtum & recredentiarius poſſidens reſignavit uni, qui ſex annis pacificè poſſedit, deinde alii qui ſeptem annis pacificè poſſedit : Tandem poſt viginti annos primus venit, *pretend main-levée*, & vi ingreditur : puto quod poſſeſſor tanquam non veniret per obitum (quo caſu Dom *Rouſſeau* mihi cedebat) ſed per reſignationem tantum, poteſt habere litteras de Pacificis, nec tenetur litem reſumere : Primo quia victus numquam poſſederit : & ſic ceſſat hic *Parag.* Secundò quia poſſedit per tres annos : Tertiò quia iſti novi ſine lite : & etiam ſaltem dummodò illius reſignatarius non faceret mentionem litis. Nec eſt exigenda in hoc reſignatario ſolemnitas conſtitutionis 1551. ex qua non agitur contra reſignantem, nec per proviſionem ex ejus ceſſione, vel per ejus obitum.

Reſignataires. Qui tamen poſſunt appellare, ut reſignans poſſet.

ART. LXV.

De l'execution des lettres obligatoires, ſur Sceaux Royaux.

Que les lettres obligatoires faites & paſſées ſous Scel Royal ſeront executoires par tout noſtre Royaume.

Non eſt dubium quando ſunt factæ intra ſuum territorium : ſed ſi extra, videntur ab initio non valere.

ART. LXVI.

De l'execution des lettres obligatoires ſous Sceaux authentiques.

Non prodeſt mutatio fori & domicilii etiam ad vitandum vim executionis inſtrumenti ſubalterni. Sed exequetur ubique, petita judicis territorii licentia & commiſſione. Secus ſi per litteras obligationis appareat quod obligatus tunc novitatem nactus eſt, tunc non erit executoria, ſed ſolum habebit vim probationis, quia non poteſt ponere præceptum in non ſubditum, & ſic in his ſigillum regium poteſt prorogari : ſed non, non regium.

Et quant à celles qui ſont paſſées ſous autres Sceaux authentiques, elles ſeront auſſi executoires contre les obligez ou leurs heritiers en tous lieux où ils ſeront trouvez demourants lors de l'execution, & ſur tous leurs biens quelque part qu'ils ſoient aſſis ou trouvez, pourveu qu'au temps de l'obligation ils fuſſent demeurans au dedans du détroit & juriſdiction où leſdits Sceaux ſont authentiques.

Alias licet non ſint executoriæ, ut ſic incipiatur, tamen ſunt validæ *à demander proviſion*, ut tenebant Arreſto 1551. 11. Auguſti.

ART. LXVII.

De mettre és contracts les demourances des contractans.

Et à cette fin, tous Notaires & Tabellions ſeront tenus mettre par leurs contracts ſur peine de privation de leurs Offices, & d'amende arbitraire, les lieux des demeuranſes des contractans.

Notaires. Etiam, *non Royaux.*

Contractans. Quia obligantur, alioquin non eſt locus huic pœnæ.

ART. LXVIII.

Que garniſon ſe fera és mains du creancier par proviſion.

Etiam ſine litteris regiis ad quantamcumque ſummam extendet : Et hoc niſi prætendatur vel brevi doceatur de nullitate, & ſummæ ceſſet cauſa proviſionis.

Et ſi contre l'execution deſdites obligations y a oppoſition, ſera ordonné que les biens pris par execution & autres s'ils ne ſuffiſent, ſeront vendus : & les deniers mis en ſes mains, nonobſtant oppoſitions ou appellations quelconques par proviſion en baillant par ledit creancier bonne & ſuffiſante caution : & ſe conſtituant acheteur de biens par Iuſtice.

Obligations: Ergo etiam debet ſubhaſtari res, & par commiſſion des ſubalternes. *Et ſic verum quod etiam* le ſubalterne peut executer ſa proviſion, nonobſtant l'appel, & dire nonobſtant l'appel : *& pariter* un Con-

Digitized by Google

ſeiller à la Barre, ſur ce commis peut dire que la Sentence de garniſon, ou proviſion ſubalterne ſera executée, nonobſtant l'appel, *etiam* és mains du creancier, *ut hic.*

Tamen, *le Févre* dicebat quod non licet ſubalterno, *nonobſtant l'appel faire garnir és mains du creancier:* ita nec etiam Conſiliarius *de la Barre* hoc poſſet dicere *de ladite Sentence du ſubalterne*, ſed certè de ipſa obligatione ſuper ea ſola ſe fundando 1546. ſed patet quod errant. Ita dicebant veteres Advocati 1550. ſed errat. *Arreſt fol. 215. c.*

Oppoſition. Ergo *s'il y a appel*, judex non poteſt hoc ordinare, niſi reſcripto ei mandaretur, vel judici ad quem.

Et ſe conſtituant. Tacitè non ineſt niſi dicatur.

Acheteurs de biens de Iuſtice. Hoc ultimum non erat juſtum, quia cum debitor non teneatur, *parce que* non eſt juſtum creditorem ſe obligare ad cridas. Item quod hæc obligatio quæ non eſt expreſſa, debet ſanè intelligi, ſcilicet prius facta diſcuſſione ſecundùm jus ſaltem ſi diſcuſſio ſit facilis, nec creditor fugiat fol. 11. Et ſic non eſt ſolutus vetus mos impetrandi veſtituram, *pour les mettre és mains du creancier par main* ſimpliciter ſine hac cauda nec debitori licere de hoc refricari.

ART. LXIX.

Si on procede par action en lieu d'execution n'y aura qu'un deffaut.

Et où les creanciers n'auront commencé par execution, mais par ſimple action, ſi l'Exploict eſt libellé & porte la ſomme pour laquelle on veut agir, y aura gain de cauſe par un ſeul defaut, avec le ſauf, ſelon la diſtance des lieux en faiſant apparoir par le creancier du contenu en ſa demande par obligation authentique comme deſſus.

Gain de cauſe. Et ſic non ſolum proviſio per cautionem, ſed etiam condemnatio diffinitiva, etiam *ſans derechef appeller le debteur*, ſed hoc per quamdurum, eſt nec ſervatum unquam fuit, quinetiam ad finem, proviſionis, nec legi ſervatum, nec ſervatur niſi denuò reus vocetur.

ART. LXX.

Si l'Exploict n'eſt baillé y aura deux deffauts.

Et ſi l'Exploict n'eſt libellé par deux defauts y aura pareil profit, pourveu que par le premier defaut ſoit inſerée la demande & concluſions du demandeur, & qu'il informe deſſus.

ART. LXXI.

Forme de pourſuivre l'heritier d'un obligé.

L'heritier ou maintenu eſtre heritier de l'obligé, adjourné par Exploict libellé deuëment fait & recordé pour voir declarer executoire l'obligation paſſée par ſon predeceſſeur, s'il ne compare, ſera par un defaut, avec le ſauf ſelon la diſtance du lieu, ladite obligation declarée executoire par proviſion, ſans prejudice des droicts dudit pretendu heritier au principal. Et ſi l'Exploict n'eſt libellé, ſe fera par deux defauts, pourveu que par le premier ſoit inſerée la demande & libelle du demandeur, comme deſſus.

Iſta ſunt periculoſa; ex quo ſufficit citationem libellatam dari famulis *vel affigi portis*, *& ſic* vocatus ſæpe priuſquam ſciat, exequetur tanquam heres periculo creditoris, quia per hoc non tamen eſt reputatus heres, ſed etiam verus heres & contumax non poteſt rectà exequi: Bald. Conſ. . 1. 472. Et hoc eſt parte vendicantem perſonali, niſi conſtet quod poſſidet immobilia.

Et quod heres, actor *maintienne* eum heredem, vel aliàs doceat eum eſſe heredem.

ART. LXXII.

Le maintenu heritier pourra eſtre executé, à la charge des dommages & intereſts.

Secus omnino invidua quæ ſe nomine ſuo non obligavit cum marito, & in quocumque alio.

Pourra neantmoins le creancier, ſi bon luy ſemble, faire executer leſdites obligations contre le maintenu heritier, ſans prealablement faire faire ladite declaration de ladite qualité d'heritier, de laquelle ſuffira informer par le procez ſi elle eſt déniée, à la charge des dépens, dommages & intereſts, ſi ladite qualité n'eſt verifiée.

Non, ſervatur amplius, *abrogé.*

Sans prealablement. Ego dico quod prius conſtare debet eum eſſe habilem ut ſit heres, quod hac conſtitutione præſtatur, aliàs non ſolum judex debet denegare proviſionem, ſed annullare executionem.

Sed caveant tamen creditores, quia oportet eos probare quod iſte antequam exequeretur, fecit actum *d'heritier & d'heritier ſimple*, ſi ſit executus ſimpliciter; nec ſufficit quod appareret poſtea adiviſſe hæreditatem ſimpliciter, vel etiam prius fuiſſe hæredem, ſed ſub litteris inventarii, niſi etiam in hac qualitate facta ſit executio: Reſtringenda enim eſt hæc ordinatio tanquam prædura, quia licet naturales & beneficiarii heredes poſſint conveniri non puto, quod poſſit fieri executio ſtatim ab obitu, ſed poſt quadraginta dies deliberationis, imo poteſt ſtatim fieri, ſi ſtatim adivit, probando præcedentem aditionem: ſed adhuc durum eſt heredem ſine nova interpellatione ſtatim exequi; quia ſi fuiſſet interpellatus præparaſſet pecuniam, & forte non feciſſet tam ſolemnes exequias. Requiro ergo quod iſte actus aditionis ſit indubitabilis & neceſſario concludat. Plus puto quod non poteſt fieri hæc executio infra novem dies ab obitu. *Per Authent. ſed neque C. De ſepulch. violat.* Item intelligo de pignoratione bonorum dumtaxat, non autem de captura perſonæ. Solum enim facit hæc conſtitutio quod non ſit requiſita, directa executoria uti poterat & debebat fieri, ſed hic non poterat fieri quantum ad hoc. *Item*, de executoriis *à garnir, ſomme liquide* non etant cogendi, *rendre compte.* Item facile poteſt eludi, ſi reus *maintient heritier* actorem de alio debitore rei: & etiam *par ſes exceptions, compenſer ou garnir, ou ſolidairement qu'il exhibe de tel deffunt, dont il le maintient eſtre heritier.* Quod licet actori, licet multo magis reo; & ſic hæc ordinatio ſtulta & vana.

Digitized by Google

ART. LXXIII.

Peine des mal executans, & des obligez non ſatisfaiſans.

Et auſſi d'une amende envers Nous & la partie que nous voulons eſtre impoſée pour la calomnie des demandeurs en matiere d'execution, s'ils ſuccombent : comme auſſi contre les obligez qui n'ont fourny calomnieuſement, & ſans cauſe du contenu de leur obligation dedans le temps ſur ce par eux promis & accordé.

Injuria ineſt, ſi quis velit facere vendi domum Titii, facit eum *executer*, quia dicit eſſe hæredem, quia *pour le faire y avoit fait ſubhaſter ſon bien.* Quid injuſtius quam ſuis ſine ſuo facto ſic poſſe angariari ? nulla ergo erit in regno libertas, & ſic hæc conſtitutio tyrannica, & id Curia abhorret : *Car en plaidant par fut dit mal jugé par le Prevoſt de Paris*, quod ſcilicet hoc judicaverat : & aliter dum peteretur hæc proviſio, *contre le maintenu*, Curia noluit facere ; ſed remiſit ad judices ordinarios.

ART. LXXIV.

Perquiſition de meubles en execution tolluë.

Ex conſequentia non neceſſaria, ſaiſia immobilium non impedit quin capiantur mobilia, ſi quædam inveniantur, vel ſimpliciter debet tantum fieri ex ſumma certa ; quia aliter ſaiſia relationem non inſtituit, niſi priùs ſaiſitus de declarando oppoſitiones, fuerit in mora.

Ut dom. *Rouſſeau*, ſic Arreſto judicatum, *touchant le Maiſtre des Comptes*, quod inciperetur aliter quam ab officio, quamvis vendebatur ; & idem *de l'office d'un Sergent.*

Qu'en toutes executions où il y a commandement de payer, ne ſera beſoin pour la validité de l'exploict des criées, ou autre ſaiſie & main-miſe de perſonne ou de biens, mais ſuffira dudit commandement deuëment fait à perſonne ou à domicile.

Et hoc eſt æquum, quia ipſemet debitor debet hanc perquiſitionem, vel oblationem facere : ſecùs pòſt ſi debitor offerat non pecuniam, ſed mobilia ſufficientia, *pour garnir la main de Iuſtice*, quia tunc puto quod non poſſit ex defectu promptæ pecuniæ procedi ad ſaiſiam, & cridas immobilium : ſed non valere, dummodò illa monitio mobilium oblata ſit promptè.

Perquiſitions des biens meubles. Scilicet contra eumdem obligatum, ſecùs ſi contra tertium, qui non renuntiavit viæ diſcuſſionis, quia oportet omnia bona prolongata diſcuſſione capere, ſecùs ſi principale offerat, & moram faciat adjudicandi ſua mobilia. Non quod tunc ſit nulla ſaiſia immobilium, ſed debet ſuperſederi mobilibus per debitorem oblatis : Item fallit contra minorem. Imbert. §. 25.

Et ſic quia agitur de ſtatu, derogatur conſuetudini contrariæ, quæ etiam ad veterem ſtylum ſe refert.

ART. LXXV.

Contre ceux qui ſeront en demeure de ſatisfaire.

Et encores ne ſera diſputé de la validité ou invalidité dudit commandement, quand il y aura terme certain de payer par les obligations, ou par les Sentences, jugemens, ou condemnations deuëment ſignifiées.

Nec hoc excludit præcedentem modificationem meam, ſalvo quod dicunt quidam quod debitor debebat pecuniam ponere in judicio : Sed pro nihilo eſt : quia mobilia vendibilia ſunt promptioris executionis, ipſi etiam creditori, quàm immobilia.

ART. LXXVI.

Qu'il ne ſera requis faire appretier moiſſons avant que ſaiſir & crier.

Que par faute de payement de moiſſons de grain ou autres eſpeces deuës par obligation ou jugement executoire, l'on pourra ſaiſir & faire criées, encores qu'il n'y ait point eu d'appretiation precedente, laquelle ſe pourra faire auſſi bien aprés leſdites ſaiſies & criées, comme devant.

Ita ſemper tenui : Sed cum etiam obligatus poſſit capi, in liquidationem ſeu appretiationem, ut de facto captus me conſuluit. Reſpondi. Quod non poteſt continuo duci ſolemniter, ſed debet relaxari, donec appretiatio facta ſit, etiam non data alia cautione, niſi eſſet fugitivus, vel prædiator. Et moveor quia in captura aliud non eſt, quia multum temporis conſumetur in adjudicando, & ſic interea non debet manere in carcere : Et forte non incœpit à captura quia veteri ſtilo non licebat exequi mobilia ante appretiationem, idem licet ille ſit obligatus quantum ad pignorationem mobilium, non tamen quantum ad capturam perſonæ

Auſſi ſe fait commandement de payer, non l'appretiation, ſed *le grain*, & ſic fit pignoratio & bene.

ART. LXXVII.

Aux choſes criées ſeront eſtablis Commiſſaires.

Toutes choſes criées ſeront miſes en main de Iuſtice, & regies par Commiſſaires qui ſeront commis par le Sergent executeur deſdites criées, lorſqu'il commencera à faire leſdites criées, nonobſtant les couſtumes contraires.

Amplia etiam, *ſi l'on ſaiſit la proprieté*, quia *Commiſſaires à la proprieté*, etiam hi expelluntur ſemper à portione fundi prætenſa.

In Arreſt. fol. 160. verſo : nec ſervatur contra opponentes quia poſſident.

Un Commiſſaire, inveniens tertium opponentem poteſt renuntiare pro toto, nec tenetur ; ſed ſi velit poteſt ſuccedere contra illum tertium, ſed ſe ponit in periculo ſi ſuccumbat.

Emptor fundi ſub facultate redimendi poſſidens ſe opponit, *à la ſaiſie ancienne* creditoris, *depuis ſans l'appeller* (ut fit) *eſt dit que Commiſſaires ſeront déchargez*, emptor, *s'oppoſe, l'on paſſe outre :* quia, non

Digitized by Google

habet præſens argentum (& malè, quia ipſi non fuerat metus) *mais ut ſolet, eſt converty l'appel en oppoſition, renvoy pardevant le Prevoſt de Paris*, & nihil debet, *long procés*: quid fiet? Reſpondi. Det ipſe requeſtam ad *ce que les Commiſſaires ne troublent*, & ſi dicetur appellabit, *& on doit faire en droict ce procés comme il eſtoit*, ne fortè dicatur, *nonobſtant l'appel.*

Et hæc verba ſunt repugnantia, & ſic videtur, aliàs *nulles criées*, etiamſi neutra partium reſtiterit Commiſſarios deputari. Tamen videtur quod ſatis operetur hæc ordinatio, etiamſi ſit in facultate opponi, ſi velit ab initio: ſed imo non ſufficit quià conſtitutio teſtatur intereſſe tertiorum, contra quos per cridas ſic excluduntur jure ſuo, quia quandiu creditor per ſe poſſidet, poſſunt facilius ignorare cridas, & ſic eſt de ſubſtantia ſi illi opponent non ſi ipſe debitor, quem non puto audiendum, ſi quæreretur ſe eſſe relevatum, ſed certè per not. §. 29. in fine.

ART. LXXVIII.

Deffenſes aux parties d'empeſcher les Commiſſaires.

Et deffendons aux proprietaires & poſſeſſeurs ſur leſquels ſe feront leſdites criées, & tous autres de non trobler & empeſcher leſdits Commiſſaires ſur peine de privation de droict, & autre amende arbitraire, à l'arbitration de Iuſtice.

ART. LXXIX.

De faire incontinent certifier criées.

Que le pourſuivant criées, ſera tenu incontinent aprés icelles faites, les faire certifier bien & deuëment ſelon nos anciennes Ordonnances, & faire attacher la lettre de la certification à l'exploict des criées ſous le ſcel du Iuge qui l'aura faite auparavant que s'en pouvoir ayder, ne faire aucune pourſuite deſdites criées, & ſur peine de nullité d'icelles.

Certifier. An neceſſe ſit appellare de hac certificatione? Reſpondi, ſicut à decreto.

Sed ergo judex non debet certificare niſi videat, *que par le premier exploict*, ſint adhibiti Commiſſarii, imo quia illud eſt facultatis, non autem neceſſariæ ſolemnitatis.

ART. LXXX.

Amendes contre les calomnieux oppoſans auſdites criées.

Tous oppoſans calomnieuſement à criées déboutez de leur oppoſition, ſeront condamnez en l'amende ordinaire telle que du fol appel en nos Cours Souveraines, & de vingt livres pariſis és autres juriſdictions inferieures, & plus grandes à la diſcretion de Iuſtice, ſi la matiere y eſt trouvée diſpoſée, & autant envers les parties.

Vidi 1562. condemnari judicem, *par forcluſion en ſon nom.*

ART. LXXXI.

Touchant les oppoſitions à fin de diſtraire.

Que pour les oppoſitions à fin de diſtraire ne ſera retardée l'adjudication par decret, s'ils ont eſté ſix ans auparavant que d'intenter leurs actions, ſur leſquelles ils fondent leurs diſtractions à commencer depuis le temps que preſcription aura peu courir: Et neantmoins en verifiant, leurs droicts ſeront payez de leurſdits droicts ſur le prix de l'enchere ſelon leur ordre de priorité ou poſteriorité.

Nimis dura, abrogata: quod etiam in præcedentibus etiam per ſententiam inductis ſic tamen explicatis, vel appellatio, vel juſtitia poſſet.

Diſtraire. Non ſolum pro parte eſſentiali; fundi ſed etiam pro parte concomitante, *à la charge* (ut dicitur) *de rente non racheptable, ou doüaire, ou bail à rente, on s'oppoſe à fin de diſtraire:* id eſt quod hæc pars fundi non vendatur, ſed fundus ad hoc oneris.

In quo quia dominum omnes creditores ejuſdem debitoris præcedunt.

ART. LXXXII.

Que les choſes eſtans en main de Commiſſaires, ſeront baillées à ferme.

Non loquitur, *des ſaiſies patrimoniales de fief ou de cens*, etiamſi in dictis inhæreat.

Que tous ſequeſtres, commiſſaires & depoſitaires de Iuſtice, commis au gouvernement d'aucunes terres ou heritages, ſeront tenus les bailler à ferme par authorité de Iuſtice, parties appellées au plus offrant & dernier encheriſſeur, qui ſera tenu de porter les deniers de la ferme juſques en la maiſon des commiſſaires; & d'entretenir les choſes en l'eſtat qu'elles leur ſeront baillées, ſans y commettre aucune fraude ne malverſation, ſur peine d'amende à la diſcretion de Iuſtice.

Sive *à fin de criées*, vel alias, ſive etiam à judice Eccleſiaſtico commiſſi: ſed imo hoc contra non eſſet locus conſtitutioni huic, quia loquitur de deputatis per juſtitiam ſæcularem, & ſubditam conſtitutioni. Difficultas de tempore locationis tamen, *tant que durera le procés.*

Parties appellées. Quæ poſſunt oſtendere, *qu'elles ſeront baillées à ferme*, & quod non debent alii dari niſi plus offerenti, & idoneo; aliàs quod antiquus remaneat, qui tenebitur ſolvere, *auſdits Commiſſaires.* Reſpondi. Tutor minoris jam locaverat domum, pour 80. livres: antequam inquilinus ingrederetur, fuit per creditores *miſe en criées & ſous Commiſſaire, qui locaverant alii*, qui dat centum libras; primus inquilinus ſe oppoſuit, & appellavit: Dixi quod malè, & quod nonobſtante ejus oppoſitione, bene fuit proceſſum. Secus ſi tantum obtuliſſet, quam is tertius, quia tunc non debuiſſet expelli omnino, aliàs non idoneus. Non obſtat quod habebat jus, *& bail avant les criées*, quia hoc non attenditur, quia etiam creditores ejus proſequentes

Digitized by Google

habent hypothecas anteriores, nec debet audiri opponens, qui non tam certat de conſervanda qualitate locationis, quam de lucrando in præjudicium debitoris, & anteriorum creditorum.

In eo qui vi *d'Arreſt d'executoire de dépens, ſaiſit & met Commiſſaires*, deinde vocato debitore proprietario, *le Commiſſaire* quanti creditor, *vent bailler à ferme*, vetus colonus opponit coram judice (*en droict*) judex dicit quod excludetur vetus, & dabitur novo, licitabitur inter Commiſſarium, & veterem colonum qui appellat, & bene, (omnino quia arreſtum non habet hypothecam niſi poſteriorem) colonus fecit intimare non Commiſſarium, ſed creditorem, qui præſens erat. Reſpondi, bene intimatum, quia præſens videtur authoritatem, & mandatum ſuo Commiſſario dediſſe.

Et qui plus eſt, que ledit intimé n'y eſt venu *ſponte, ſed coactus*, comme il appert, qu'il s'eſt premierement par force oppoſé, *& tertio* que voyant que le Sergent executeur l'en déboutoit & paſſoit outre de force, *vel de facto*, l'intimé pauvre & ſimple Laboureur, qui ne pouvoit reſiſter ny empeſcher qu'il fuſt depoſſedé ſur le champ, fut par cette nouvelle force de fait, contraint d'encherir; & partant non ſeulement n'y a rien fait à ſa requeſte, mais c'eſt doublement par force, partant follement intimé: & devoit Ricault faire intimer le Sergent, ou la partie qui le mettoit en beſogne, *& forſan* le Commiſſaire; combien que le Commiſſaire eſtoit contraint par le Sergent, mais *nullo modo* ledit Baron, qui non ſeulement eſtoit doublement commis, mais l'a fait pour ſauver le bien & profit dudit Ricault, qui l'en devoit remercier, & non pas l'intimer. Davantage ſi ledit Baron n'euſt enchery, s'en fuſſent enſuivies deux choſes, à la grande perte & dommage dudit Ricault; la premiere, que ledit Baron eſtant ſpolié & chaſſé devant le temps de ſa ferme, euſt eu ſon recours contre ledit Ricault, qui euſt eſté tenu luy en payer ſes dommages & intereſts, preſens & à venir de toutes les années enſuivantes de ſon bail, que ledit Ricault euſt eſté tenu de payer & recompenſer. La ſeconde, que ledit Ricault euſt perdu le ſurplus de ſa ferme, qui ne luy euſt eſté payé par ledit Baron, & encore moins par le Commiſſaire, mais par le moyen de l'enchere dudit Baron, premierement ledit Baron luy ſauve tous les dépens, dommages & intereſts de l'eviction dudit bail, qui eſtoient fort grands. Secondement il conſerve le reſte de ſa ferme; car combien que ledit Baron ait commencé joüir comme nouveau Fermier, il n'a rien diminué de l'ancien bail qu'il a continué payer ledit ſurplus audit Ricault, qui n'en euſt jamais receu, ne peu recevoir un ſeul denier, ſans le bien, grace, & ſecours que ledit Baron luy a fait par le moyen de ſadite enchere, par le moyen de laquelle il avoit autant ou plus d'intention de conſerver le profit dudit Ricault que le ſien meſme, parquoy il a eſté tres-follement intimé.

Car d'authorité de Juſtice elle y eſtoit par la commiſſion, & preſence du Sergent executeur, qui de fait contraignoit ledit Commiſſaire à ce faire: & d'appeller parties, il y avoit plus de trois ſemaines qu'elles avoient eſté publiquement appellées, ledit Ricault le ſçavoit, & ne le falloit autrement appeller, davantage ſon grand profit a eſté de fait, & auſſi pour conſerver le droit & profit dudit Ricault, comme dit eſt: Car il eſtoit par ce moyen payé du ſurplus de ſon bail par ledit Baron, ce qui tomboit en la bourſe dudit Ricault, autrement fuſt tombé en la bourſe d'autruy, & y euſt eſté Ricault tenu de tous les dépens, dommages & intereſts, & reparations dudit Baron. Mais a fait le tres-grand profit en toutes ſortes dudit Ricault, lequel euſt peu objicer quelque deffaut, *ſaltem* de bonne amitié audit Baron s'il n'euſt enchery; attendu qu'il pouvoit encherir à moindre ſomme que ſon bail, & conſequemment profiter à ſoy & à ſon maiſtre, comme il a fait; partant follement intimé; & mal eſt ſans grief, en ce regard dudit Baron, appellé par ledit Ricault.

ART. LXXXIII.

Touchant les frais des baux à ferme deſdites choſes.

Que leſdits Sequeſtres & Commiſſaires ſeront tenus le jour dudit bail à ferme, faire arreſter par Iuſtice la miſe & dépence qui aura eſté faite pour le bail d'icelle ferme en la preſence des parties, ou elles deuëment appellées.

ART. LXXXIV.

Ne pourront leſdits Commiſſaires faire autres frais ſans ordonnance de Iuſtice.

Et ne pourront ſur les deniers de la ferme faire autres frais & miſes, ſinon qu'il leur fuſt ordonné par Iuſtice, parties appellées. Et partant rendront tous les deniers de la ferme ſans aucune déduction, fors de ce qu'ils auront frayé comme deſſus, & de leurs ſalaires raiſonnables, aprés ce qu'ils auront eſté ainſi taxez par Iuſtice.

ART. LXXXV.

De ne plus inſerer és decrets ce que l'on ſouloit y inſerer.

Que és Arreſts ou Sentences d'adjudication de decret ne ſeront d'oreſnavant inſerez les exploicts des criées, ne autres pieces qui ont accouſtumé par cy-devant de y eſtre inſerez. Mais ſera ſeulement fait un recit ſommaire des pieces neceſſaires, comme il ſe doit faire és Arreſts & Sentences données és autres matieres.

ART. LXXXVI.

Publication d'enqueſtes excepté en Parlement & Requeſtes du Palais.

Qu'en matieres civiles il y aura par tout publication d'enqueſtes, excepté en noſtre Cour de Parlement à Paris, où il n'y a accouſtumé avoir publication d'enqueſtes, juſques à ce qu'autrement en ſoit ordonné.

Fait au Parlement de Dijon, *ut vidi* deux Arreſts, 1504. & 1507. ſur procés verbal, *deinde debet exprimi*, taiſible publication.

Non extenditur, ideo licet cauſa des Requeſtes (c'eſt commettre les Requeſtes) *remiſſa ſit*, aux Requeſtes de Tholoſe, *tamen fuit ita per Arreſtum* procedé au plaidoyé, qu'il y avoit retention. Imbert. fol. 104. in fin. & fol. 187.

Digitized by Google

Qu'en matieres civiles. Il y aura par tout publication d'enqueſtes, excepté en noſtre Cour de Parlement à Paris, où il n'y a couſtume avoir publication d'enqueſtes, & juſques à ce que autrement en ſoit ordonné.

Sola Curia Parlamenti debebat excipi, imo nec hæc. Joan. Gall. fol. 136. q. 6. c. 26. 539. fol. 51.

ART. LXXXVII.

Communication d'inventaires & productions.

Qu'en toutes matieres civiles y aura communication d'inventaires, & productions.

Et aux Requeſtes, *etiamſi* ils y ſont appointez ſeulement en droict à produire dans trois jours.

ART. LXXXVIII.

Dommages & intereſts de temerité & calomnie.

Qu'en toutes matieres reelles perſonnelles, & poſſeſſoires civiles & criminelles, y aura adjudication de dommages & intereſts procedans de l'inſtance, & de la calomnie & temerité de celuy qui ſuccombera en icelles, qui ſeront par la meſme Sentence & jugement taxez & moderez à certaine ſomme, comme il a eſté dit cy-deſſus, pour veu toutesfois que leſdits dommages & intereſts ayent eſté demandez par la partie qui aura obtenu, & deſquels les parties pourront faire remonſtrance ſommaire par ledit procés.

Non requirit veram calumniam, dummodo appareat de injuſtitia, & mora victi, imo quandoque in Curia *mal jugé de ce qu'il avoit eſté dit pour la calomnie* (quia ex cauſa infamante) *& en emendant*, damna adjudicata, *pour les ſubterfuges*.

ART. LXXXIX.

Dommages & intereſts ſeront eſtimez par les Iuges, en jugeant le principal.

Qu'en toutes condamnations de dommages & intereſts procedans de la qualité & nature de l'inſtance, les Iuges arbitreront une certaine ſomme, ſelon qu'il leur pourra vray-ſemblement apparoir par le procés, ſelon la qualité & grandeur des cauſes & des parties, ſans ce qu'elles ſoient plus receuës à les bailler par declaration ne à faire aucune preuve ſur iceux.

Sinon quand ils procederont, *ab extrinſeco & factis extra inſtantiam, ut turbatis in novitate.*

Nature de l'inſtance. Hoc eſt quando apparet eſſe multos defectus contumacia rei, & inſtantiam moroſè protractam. Et ſic intellexerunt *les gens du Roy*, & tenuit Curia 20. *Decembre* 1540.

ART. XC.

De ne differer de juger pour le deceds des parties, ſi le procés eſt en eſtat.

Æquè.

Quand un procés ſera en eſtat de juger, le Iuge quel qu'il ſoit, pourra proceder au jugement, & prononcer ſa Sentence, nonobſtant que l'une ou l'autre des parties ſoit decedée, ſauf à ceux contre leſquels on le voudra faire executer, ſe pourvoir ſi bon leur ſemble par appel autrement fondé que Sentence, comme donnée contre un decedé.

ART. XCI.

Quelles Sentences de Iuges ſubalternes ſeront executoires nonobſtant l'appel.

Que les Sentences de proviſions, d'alimens, & medicamens données par les Iuges ſubalternes juſques à la ſomme de vingt livres pariſis, ſeront executées, nonobſtant l'appel, & ſans prejudice d'iceluy en baillant caution comme de Iuges Royaux.

ART. XCII.

Touchant la connoiſſance des cedules.

In Caſtelleto ſervant, quod hærede rogato, vel ignorante, ſed per creditorem verificata dant proviſionem: Et malè, quia etiam non eſt hypotheca de qua §. 33. Tum quia militat contra debitorem, qui ſcit dilationes, non habet locum contra hæredem, qui eas ignoravit.

Que toutes parties qui ſeront adjournées en leurs perſonnes en reconnoiſſance de cedules, ſeront tenus icelles reconnoiſtre ou nier en perſonne, ou par Procureur ſpecialement fondé pardevant le Iuge ſeculier, en la Iuriſdiction duquel ils ſeront trouvez, ſans pouvoir alleguer incompetence, & ce avant que partir du lieu où leſdites parties ſeront trouvez; autrement leſdites cedules ſeront tenuës pour confeſſées par un ſeul defaut, & emporteront l'hypotheque du jour de la Sentence, comme ſi elles avoient eſté confeſſées.

Imbert. q. f. 70. verſ.

Quid de ſcheda defuncti q. Galli 333.

En la Iuriſdiction. Id certum ſæculari ordinario, ſive Præpoſito, ſive Baillivo, qui non cognoſcit, niſi de appellatione, quia verbum Juriſdictio in hoc favorabile latè accipitur: Secus ergo de non ordinario, ut *ceux des Requeſtes*, & minus de Eccleſiaſticis. Adverte: hæc conſtitutio non corrigit ſtylum antiquum bonum, ſed inquantum addit, debent intervenire, quæ conſtitutio requirit.

Item dic quod hæc conſtitutio non prohibet coram *les Requeſtes* vocari, ſi intra locum in quo ſedet, ordinarius inveniatur dummodo tamen actor habeat *ſon Committimus eſdites Requeſtes*, aliàs ſunt privati, *Ad q. Gall. f.* 139. *q.* 22.

Quid

Quid ſi ſcedula eſt data ante conſtitutionem, ſive poſt? Reſpondi. Habet locum conſtitutio, etiam ubi non eſt talis conſuetudo. Item in §. 95. ſi rogetur rei conſtitutio, ſecus ſi rogatio actus facta poſt conſtitutionem; contra quod imo à die conſtitutionis, quia ſemper dicet rogatum, & qui perſiſtit in negatione, adhuc hodie negat, ut adhuc hodie poſt conſtitutionem, prout accidit in neceſſitate probandi, reus debet eſſe melioris conditionis poſt conſtitutionem, ſed impoſſibile eſt eſſe hypothecam ante conſtitutionem.

ART. XCIII.

De quand une cedule déniée aura hypotheque.

Æqua.
Conſult. fol. 39. vreſ.

Si aucun adjourné en connoiſſance de cedule, compare ou conteſte déniant ſa cedule, & par aprés elle eſt prouvée par le creancier, l'hypotheque courra & aura lieu du jour de ladite denegation & conteſtation.

Quid ſit in ſcedula ſunt apoſtillæ adverſarii, ut eſt communis, & ſunt plures? Quid etiam ſi præſente? Et reus erat ſtatim recognoſcens, modò actor recognoſcat, ſemel, vel ad onus quod recognitione ſecuta per adverſarium, ſit *hypotheque du jour que* reus recognoſcet, & quod non poſſit exequi, donec acta etiam cognoverit, hoc eſt juſtum, *& puis prendre appointement en droict.*

ART. XCIV.

Reſtitution de fruicts depuis la demeure & mauvaiſe foy.

Glo. Pariſ. §. 22. num. 54.

Qu'en toutes matieres reelles petitoires & perſonnelles, intentées pour heritages & choſes immeubles, s'il y a reſtitution des fruicts, ils ſeront adjugez non ſeulement depuis conteſtation en cauſe: mais auſſi depuis le temps que le condamné eſt en demeure & mauvaiſe foy auparavant ladite conteſtation, ſelon toutefois l'eſtimation commune, qui ſe prendra ſur l'extraict des Regiſtres des Greffes des Iuriſdictions ordinaires, comme ſera dit cy-aprés.

Mauvaiſe foy. Quid ſi plures filii poſt obitum patris coloni erant in mala fide, tamen aliqui erant minores? Reſpondi. Omnes eſſe condemnandos in totum, quia minores aut perceperunt, aut perſeverant per dolum majorum, qui injuſtè invaſerunt, nec debent homines lucrum habere alienæ malæ fidei, quia ab eis habent poſſeſſionem illicitam, ſecus ſi reſponſum habent à patre.

En demeure. Tum quod infrà tempus judicaſſet, *Iean Iacques* appellatum in Curia, *au procés de la Porte:* Dictum malè judicatum, *& en emendant condamné*, ſolum à tempore litis conteſtatæ, & malè. Refert Imbert. contra eſſe judicatum menſe Julio 1544.

ART. XCV.

Temps pour obeïr aux Arreſts & autres tels jugemens liquidés.

Qu'en matiere d'execution d'Arreſt ou jugement paſſé en forme de choſe jugée, donné en matiere poſſeſſoire, ſi le tout eſt liquidé par ledit jugement & Arreſt: Qu'en ce cas dedans trois jours preciſément aprés le commandement fait au condamné, il ſera tenu obeïr au contenu dudit jugement ou Arreſt. Autrement à faute de ce faire, ſera condamné en ſoixante livres pariſis, & outre en autre amende extrordinaire envers nous, ou en plus grande, ſelon la qualité des parties, grandeur des matieres, & longueur du temps; & en groſſe reparation envers la partie à l'arbitration des Iuges, ſelon les qualitez que deſſus.

Quantum ad mulctam regiam, intelligo ſi reus ſit in dolo: ſecus ſi eſt pauper, vel aliàs non poteſt omnino, vel tam citò facere.

ART. XCVI.

Peines des temeraires empeſchemens d'execution deſdits jugemens.

Et où le condamné ſera trouvé appellant, oppoſant, ou autrement frivolement, & induëment empeſchant l'execution dudit jugement ou Arreſt par luy ou par perſonnes ſuſcitées ou interpoſées, il ſera condamné en l'amende ordinaire de ſoixante livres pariſis. Et outre en autre amende extraordinaire envers nous, & en groſſe reparation envers la partie, à la diſcretion des Iuges: & neantmoins ſera la partie empeſchant induëment ladite execution condamnée à faire executer ledit jugement ou Arreſt à ſes propres couſts & dépens, dedans certain brief delay, qui pour ce faire luy ſera prefix ſur groſſes peines, qui à ce, luy ſeront comminées, & en deffaut de ce faire dedans ledit delay, ſera contraint par empriſonnement de ſa perſonne.

ART. XCVII.

Touchant les reparations, & autres telles choſes qu'il convient premierement liquider en execution des jugemens.

Et ſi ſur l'execution dudit jugement ou Arreſt, eſtoit requis connoiſſance de cauſe pour meliorations, reparations, ou autres droicts qu'il conviendroit liquider, le condamné ſera tenu verifier & liquider leſdites reparations, meliorations, & autres droicts pour leſquels il pretend retention des lieux, & choſes adjugées dedans certain brief delay ſeul, & peremptoire, qui ſera arbitré par les executeurs ſelon la qualité des matieres

& diſtance des lieux. Autrement & à faute de ce faire dedans ledit temps, & iceluy écheu, ſans autre declaration ou forcluſion, ſeront contraints les condamnez eux deſiſter & departir de la joüiſſance des choſes adjugées en baillant caution par la partie qui aura obtenu de payer aprés la liquidation, ce qui ſeroit demandé par le condamné, laquelle liquidation il ſera tenu faire dedans un autre brief delay qui luy ſera prefigé par les Iuges, & neantmoins ſera condamné en amende envers nous, & en reparation envers la partie, pour la retardation de ladite execution ſelon les qualitez que deſſus.

Arreſt. Papon. §. 54. in fin.

ART. XCVII.

Condamnez à rendre fruicts, exhiberont comptes, affermeront, & payeront ce qu'ils auront affermé dans un mois.

Et ſur la liquidation des fruicts, nous ordonnons que les poſſeſſeurs des terres demandées, ou leurs heritiers ſeront tenus apporter pardevant les executeurs des jugemens & Arreſts, au jour de la premiere aſſignation en ladite execution, les comptes, papiers, & baux à ferme deſdites terres, & bailler par declaration les fruicts par eux pris, & par eux compris en la condamnation, & affermeront par ferment iceluy contenir verité, & dedans un mois aprés pour tous delais ſeront tenus payer les fruicts ſelon ladite affirmation.

ART. XCIX.

Pourront les parties informer ſur plus grande valeur de fruicts ſi elle eſt maintenuë.

Et neantmoins pourra la partie qui aura obtenu jugement à ſon profit, & qui pretend avoir plus grands fruicts ou de plus grande eſtimation, informer de plus grande quantité & valeur deſdits fruicts, & la partie condamnée au contraire, le tout dans certain delay ſeul & peremptoire, qui ſera arbitré par l'executeur.

Etiam *és Benefices*, actor *qui a la maintenuë requiert* ut reus *baille la declaration des fruicts, & eſt forclos*, & ſic *eſt permis* actori *de faire verification, & informer aux dépens* victi, *fait ſon compte, & en demande la correction*: ille acceptat, *pourveu que* propriis impenſis poſſit *informer* de minori valore, *eſt debouté, appel, fut dit bien jugé* ſed peſſimè. Tum quia ordinatio non dat hanc pœnam. Tum ſecundo, quia ſatis convictus, & contumax, qui ſuis expenſis informat per vices, quod conſtitutio non exprimit. Tum tertio, quia victor ſi plus augeat, probabilis eſt, §. 101. ergo licet victo de hoc informare. Arreſtum latum 16. Decemb. iniquum, & contra dictum §. 151.

ART. C.

Peine à celuy qui aura mal, & calomnieuſement affirmé leſdits fruicts.

Et où il ſe trouveroit par leſdites informations & preuve, ladite partie condamnée avoir mal & calomnieuſement affirmé, & leſdits fruicts ſe monter à plus que n'avoit eſté par elle affirmé, ſera condamnée en groſſe amende envers nous, & en groſſe reparation envers la partie.

ART. CI.

Peine à celuy qui aura en plus calomnieuſement inſiſté.

Et pareillement où il ſe trouveroit leſdits fruicts ne ſe monter plus que ladite affirmation, celuy qui a obtenu jugement, & qui auroit inſiſté calomnieuſement à ladite plus grande quantité & valeur deſdits fruicts, ſera ſemblablement condamné en groſſes amendes envers nous, & groſſe reparation envers la partie, à la diſcretion des Iuges ſelon la qualité des parties, & grandeur des matieres.

ART. CII.

De faire en tous Sieges Royaux, rapport de la valeur de tous fruicts, par chacune ſemaine.

Qu'en tous les Sieges de nos Iuriſdictions ordinaires, ſoient generaux ou particuliers, ſe fera rapport par chacune ſemaine de la valeur & eſtimation commune de toutes eſpeces de gros fruicts, & autres ſembables, par les Marchands faiſans negotiations ordinaires deſdites eſpeces de fruicts qui ſeront contraints à ce faire, ſans en prendre aucun ſalaire par mulctes & amende, privation de negotiation, empriſonnement de leurs perſonnes, & autrement à l'arbitration de Iuſtice.

ART. CIII.

Marchands envoyeront deux ou trois d'entr'eux pour faire ledit rapport.

Et à cette fin ſont tenus leſdits Marchands, d'envoyer par chacun jour de marché deux ou trois d'entr'eux, qui ſeront par eux deputez, & ſans autrement eſtre appellez ou adjournez au Greffe de noſdites Iuriſdictions, pour rapporter & enregiſtrer leſdits prix par le Greffier, ou ſon Commis, qui ſera incontinent tenu faire ledit Regiſtre, ſans aucunement faire ſejourner ne attendre leſdits deputez, & ſans en prendre aucun ſalaire.

Digitized by Google

ART. CIV.

Fruicts ſeront eſtimez par extraict des Regiſtres deſdits rapports.

Et par l'extraict du Regiſtre deſdits Greffes, & non autrement, ſe prouvera d'oreſnavant la valeur & eſtimation deſdits fruicts, tant en execution d'Arreſts, Sentences, ou autres matieres, où il giſt appretiation.

ART. CV.

De convenir de Commiſſaires en cas de Sequeſtre, & la poſſeſſion des choſes Sequeſtrées.

Et quant aux Sequeſtres ordonnez par Iuſtice, ſeront tenuës les parties dedans trois jours aprés la Sentence, convenir de Commiſſaires. Et aprés leſdits trois jours paſſez, ſoit qu'ils en ayent convenu ou non, ſeront tenus les poſſeſſeurs & detenteurs des choſes contentieuſes, laiſſer la detention ou occupation des choſes Sequeſtrées, ſur peine de perdition de cauſe.

Comminatio eſt quæ non habet locum, niſi reo procurante uſque ad ſententiam, interim poteſt moram purgare.

ART. CVI.

Reſtablira le condamné par ſon ſerment.

Et pour le reſtabliſſement des fruicts ſera tenu le condamné rapporter par ſerment la quantité de ce qu'il aura pris deſdits fruicts, & ſelon ledit rapport en faire reſtabliſſement promptement ſur peine de ſemblable perdition de cauſe.

ART. CVII.

Pourront les parties informer ſur plus grand reſtabliſſement au peril de l'amende.

Et ſera neantmoins permis à la partie qui aura obtenu ledit Sequeſtre, informer de la quantité & valeur deſdits fruicts outre ledit rapport par ſerment, & le condamné au contraire. Au peril toutefois de l'amende ordinaire envers nous, & autant envers la partie contre celuy qui ſuccombera.

Et autant. Forte deberet eſſe dimidia, ſed nihil in textu mutandum.

ART. CVIII.

Comment ſeront mulctez tiers oppoſans temeraires aux executions d'Arreſts & Sentences executoires, nonobſtant l'appel.

Que le tiers oppoſans contre les Arreſts de nos Cours Souveraines, s'ils ſont deboutez de leurs oppoſitions, ſeront condamnez envers nous en l'amende ordinaire du fol appel, & la moitié moins envers la partie; & plus grande, ſi meſtier eſt, ſelon la qualité & malice des parties, & contre l'execution des Sentences non ſuſpenduës par appel ſeront condamnez en vingt livres pariſis d'amende envers nous, & la moitié moins envers la partie, & plus grande, ſi meſtier en eſt, comme deſſus.

ART. CIX.

Semblable peine à ceux qui ſeront deboutez de correction, interpretation, changement, & modification d'Arreſts.

Semblables condamnations ſeront faites contre ceux qui ſans cauſe baillent requeſtes pour faire corriger & interpreter, changer, ou modifier les Arreſts donnez par noſdites Cours, qui ſeront deboutez de l'enterinement deſdites requeſtes.

Requeſtes preſentées. Quia de Litteris Regiis infrà §. 127.

ART. CX.

Que les Arreſts ſoient clairs & intelligibles.

Et afin qu'il n'y ait cauſe de douter ſur l'intelligence deſdits Arreſts: Nous voulons & ordonnons qu'ils ſoient faits & écrits ſi clairement qu'il n'y ait, ne puiſſe avoir aucunement ambiguité ou incertitude, ne lieu à en demander interpretation.

ART. CXI.

De prononcer & expedier tous actes en langage François.

Et pource que telles choſes ſont ſouventesfois advenuës ſur l'intelligence des mots Latins contenus eſdits Arreſts: Nous voulons que d'oreſnavant tous Arreſts enſemble toutes autres procedures, ſoient de nos Cours Souveraines, ou autres ſubalternes & inferieures, ſoient des regiſtres, enqueſtes, contracts, commiſſions, Sentences, teſtamens, & autres quelſconques, actes & exploicts de Iuſtice, ou qui en dépendent, ſoient prononcez & enregiſtrez, & delivrez aux parties en langage maternel François, & non autrement.

ART. CXII.

Amendes contre ceux qui calomnieuſement obtiendront Lettres pour articuler faits nouveaux.

Nous voulons que les impetrans de Lettres pour articuler calomnieuſement faits nouveaux, s'il eſt trouvé qu'ils ne ſervent à

Digitized by Google

la deciſion du procés, ſoient condamnez envers nous en l'amende ordinaire du fol appel en nos Cours Souveraines, & vingt livres pariſis és inferieures, & moitié moins aux parties, & plus groſſes, ſi meſtier eſt, comme deſſus.

ART. CXIII.

Executeurs d'Arreſts ne pourront eſtre recuſez ſur les lieux.

Que nos Conſeillers executeurs des Arreſts de nos Cours Souveraines ne pourront eſtre recuſez ſur les lieux; ains nonobſtant les recuſations que l'on pourroit propoſer contr'eux, paſſeront outre juſque à la perfection deſdites executions : Mais bien pourront noſdits Conſeillers eſtre recuſez auparavant leur partement, ſi bon ſemble aux parties, & y ait matiere de ce faire.

ART. CXIV.

De declarer en concluant en procés par écrit, le chef de la Sentence où l'on pretendra grief.

Que és appellations des procés par écrit, où il y aura pluſieurs chefs & articles, ſeront les appellans tenus par la concluſion declarer ceux deſdits chefs & articles, pour leſquels ils voudront ſouſtenir leur appel, & conſentir que quant au ſurplus, la Sentence ſoit executée, autrement & à faute de ce faire, ſeront en tout & par tout declarez non recevables, comme appellans ſans eſperance de relief.

Scilicet quando requiſiti fuerunt.

ART. CXV.

Pour chacun chef de Sentence, amende de fol appel.

Et pour chacun deſdits chefs & articles ſeparez y aura amende, ſinon qu'ils fuſſent tellement conjoints, que la deciſion de l'un emportaſt la deciſion de l'autre.

ART. CXVI.

Appellans du païs de droict écrit, condamnez en l'amende du fol appel.

Que les appellans du païs de droict écrit ſeront condamnez en amende, pour le fol appel, comme les appellans du païs coûtumier.

ART. CXVII.

Ne ſera plus beſoin de demander Apoſtres aux appellans du droict écrit.

Nous declarons & ordonnons qu'il ne ſera de beſoin cy-aprés aux appellans de droict écrit de demander Apoſtres, ainſi qu'il a eſté fait cy-devant : ainçois ſeront receus les appellans à faire pourſuite de leurſdites appellations, ſans avoir demandé leſdits Apôtres, & ſans ce qu'il ſoit beſoin en faire aucunement apparoir pour relever, ne faire pourſuite deſdites appellations

ART. CXVIII.

Pour chacun fol appel une amende ordinaire.

Qu'en toutes matieres où il y aura pluſieurs appellations, y aura pour chacun appel une amende ordinaire du fol appel, ſans le pouvoir aucunement reduire ou moderer, ſinon en nos Cours Souveraines, s'il ſe trouve qu'il ſe deuſt ainſi faire pour tres-grande & tres-urgente cauſe dont nous chargeons l'honneur & conſcience de noſdites Cours.

ART. CXIX.

Aprés deux ſignifications de venir plaider en cauſe d'appel ſera donné exploict.

Qu'és cauſes d'appel, où il y aura deux ſignifications de requeſtes deuëment faites au Procureur de la partie, & il ne ſoit preſt au jour de l'audience, ſera donné exploict tout ainſi que ſi la cauſe eſtoit au rolle, qui ne pourra eſtre rabatu par reliévement de nos Chancelleries, ne autrement, en quelque maniere que ce ſoit.

ART. CXX.

De ne bailler Lettres de relievement, deſertion ne peremption d'inſtance.

Non ſervatur.

Qu'il ne ſera d'oreſnavant baillé aucunes Lettres de relievement de deſertion, ne peremtion d'inſtance, pour quelque cauſe & matiere que ce ſoit; & ſi elles eſtoient baillées, defendons de n'y avoir aucun égard: Ains les inſtances deſſuſdites eſtre jugées, tout ainſi que ſi leſdites Lettres n'avoient eſté obtenuës ne impetrées.

Pour quelque cauſe. Quid ſi actor decedat, relictis pupillis, vel pauperibus ruſticis hæredibus?

Et ſic, *declarées deſertes ou peries.* Tamen poſtea Poietus conteſtatus eſt expoſitum, id eſt non proponuntur Litteræ Regiæ, ſed poteſt Judex admittere ad conſervandam litem ſine Litteris, quod eſt juſtum poſt annum, ſed non poſt triennium : ſed eſt vera emptio teſtium : *Les gens du Roy* ita de peremptione exponunt ut *Poyet*, ſcilicet cauſam optimam Juris Canonici *In Can. Senecta, De Iudic. fut appointé au Conſeil*, nec Curia voluit aliquid declarare. Vidi caſum Blaſis : Reus condemnatur rei vendicatione *à amener.* 1533. Deinde *Picot* actor ultra ſeptem, vel duodecim annos poſt, habet *Lettres Royaux de relief de preſcription*, per ſententiam *du Prevoſt debouté ſuivant l'Ordonnacne, ſauf à ſe pourvoir par appel, & és dépens. Aprés le Bailly*

Digitized by Google

bien jugé : Rurſum *appel* in Curia, ubi cogitur *incontinent le vuider par expedient*, variabant advocati *Iuillet* 1551. Ego dico quod Conſtitutio non loquitur de his Litteris *d'anticipation*, quæ non debent dari niſi poſt litem conteſtatam, ſed ſecundùm *Poyet* non opus erat *de Lettres*, ergo minus ſecundum eum : tertio dico quod nomine *d'inſtances* debet venire vox actionis quæ vel ineſſet, nec ſic præſcriptio ſit interrupta. *L. Moræ C. De rei. vendic.* Quia ſic præcedit intentionem bonæ fidei, & hoc audito, omnes mecum conſenſerunt bene judicatum.

Fructus non debentur *en cas de relief de peremption* Gallio *Garet* adfuit. Imbert. quæſtion. fol. 77. verſo.

Dicunt & ita eſt quod hodie *en la Chancellerie* denegantur *Lettres de relief* d'*illicò* : puto ſic procuratori, abſente parte ſecundum quam ſententia, qui non appellavit, ſed reſpondit notificandum parti : Si pars poſtea appellet tanquam de novo ad notitiam, non imputatur quod ejus procurator non ſtatim appellavit. Et forte non ſervatur niſi in interlocutoriis in quibus remanet ſemper procurator, ſecus in diffinitivis : Imo ordinatio hæc non prohibet, *de relever d'illico*.

ART. CXXI.

De ne donner deffaut à la Barre du Parlement ne ailleurs, ſi non aux Procureurs.

Que les Conſeillers de nos Cours Souveraines, ne donneront point de deffaut à la Barre ne ailleurs, ſinon aux Procureurs des parties, & non aux Clercs ne Sollliciteurs.

ART. CXXII.

D'expedier par Rolle les procez par écrit qui ſeront pourſuivis.

Nous voulons que les Preſidens & Conſeillers és Chambres des Enqueſtes de nos Cours Souveraines, jugent les procez par écrit, dont le jugement eſt pourſuivy ſelon l'ordre du temps de la reception dont il ſera fait Roolle, qui ſera publié & attaché au Greffe de trois mois en trois mois, auquel ſeront rayez par le Greffier ceux qui ſeront jugez aprés le jugement conclud & arreſté.

ART. CXXIII.

Enjoint au Procureur General du Roy de faire garder ladite Ordonnance.

Et voulons ladite Ordonnance eſtre étroitement gardée & ſans y faillir ne méprendre en quelque maniere que ce ſoit, ordonnant neantmoins à noſtre Procureur General d'y avoir l'œil, & la faire garder, ſur peine de s'en prendre à luy ; & neantmoins nous advertir incontinent de la faute qui y ſeroit faite pour y pourvoir, comme il appartiendra.

ART. CXXIV.

Preſidens ne Conſeillers ne ſolliciteront pour autruy és Cours dont ils ſeront.

Nous deffendons à tous Preſidens & Conſeillers de nos Cours Souveraines, de ne ſolliciter pour autruy les procez pendans és Cours, où ils ſont nos Officiers, & n'en parler aux Iuges directement ou indirectement, ſur peine de privation de l'entrée de la Cour, & de leurs gages pour un an, & d'autre plus grande peine, s'ils y retournent. Dont nous voulons eſtre advertis & en chargeons noſtre Procureur General ſur les peines que deſſus.

ART. CXXV.

De ne plus partir procez és Cours Souveraines.

Qu'il ne ſe fera d'oreſnavant aucun partage és procez pendans en nos Cours Souveraines : Ains ſeront tenus nos Preſidens & Conſeillers convenir en une meſme Sentence & opinion, à tout le moins en tel nombre qu'il s'en puiſſe enſuivre Arreſt & Iugement, auparavant que de vacquer & entendre à autre affaire.

Le 7. Juillet 1557. Guillaume du Prat Eveſque de Clermont, & de Luc Procureur de la Reine, que le procez ſeroit departy en auſſi grande Aſſemblée, *ſi convenire poſſent* lors du Semeſtre, Requeſte Civile contre le departir *in minori numero, ſed contra cenſuerunt* les Gens du Roy, *Sabbati* 20. May en la Chambre du Conſeil aux Auguſtins 1559. *præſide Dom. Andry ubi contra Dom. Ioann.* Rigault *gener primi Præſidis* fut debouté de ſa Requeſte Civile, & condamné és dépens & en l'amende de l'Ordonnance. *Et dicebant* les Gens du Roy, *quod de neceſſitate erat & eorum eſt, de* 11. *tantum videlicet* 10. *Conſiliarii* & un Preſident ſeulement, *nihil ex abundanti, nec inconvenit quod de majore numero per minorem decidatur ; Alter enim dicebat* que le Preſident toûjours ſuit les opinions, *ſed non facit*.

ART. CXXVI.

Une voix empeſchera partage.

Imo hodie duo tantum faciunt judicium.

A cette fin pour empeſcher leſdits partages, voulons & ordonnons que quand il paſſera d'une voix, ſoit le jugement & Arreſt conduit & arreſté.

Abrogata periculoſiſſima, præſertim quando juvenes per pecuniam promoventur : unde hodie ſi ſunt octo, ſi vitio ætatis unus cedit alteri, non poſſunt judicare, imo poteſt : quia ſemper in numero pari unus tranſiens facit duo, ſecus in numero impari.

ART. CXXVII.

Ceux qui ſeront deboutez de reſtitution contre un Arreſt, l'amenderont.

Que tous impetrans de Lettres Royaux en

Digitized by Google

forme de Requeſte Civile, reliévement ou reſtitution contre les Arreſts de nos Cours Souveraines, s'ils ſont deboutez de leurſdites Lettres, ils ſeront condamnez envers nous en une amende arbitraire qui ne pourra eſtre moindre que l'ordinaire du fol appel & en la moitié moins envers la partie, & plus grande ſi métier eſt ſelon la qualité & malice des parties.

Suprà §. 109.

Civile. Et jure 19. *Mars* 1564. dictum *que* Dom. M. *fera diligence de mettre en eſtat de juger* : aliàs *permis de faire executer ſon Arreſt en baillant caution, nonobſtant la Requeſte Civile.*

Arreſts. Deberet intelligi *contradictoires*, cauſa cognita *non par deffauts* : Tamen idem ſervant. Et multominus *d'un acquieſcement*, niſi *à tour de roolle par un congé* vel poſt fruſtrationem uſque illud, ubi ut deſiſtit, quia *trente livres* erga partem ut practicavi *pour Philippes de Figneux*, contra Joannem *Comte de la Chambre du Meſnil, & Trecean* : ſed ſi ante *le roolle* offeratur *l'acquieſcement hors jugement* eſſet *de quinze livres* pariſis.

ART. CXXVIII.

De juger, an bene, vel malè, *& ne moderer les amendes.*

En toutes appellations ſera jugé *an bene, vel malè*, ſans mettre les appellations au neant, ne moderer les amendes de fol appel, ſinon en nos Cours Souveraines : ſi pour tres-grande & urgente cauſe, ils voyent que ainſi ſe deuſt faire, dont nous chargeons leur honneur & conſciences.

ART. CXXIX.

Preſidens & Conſeillers ne partiront ſans congé du Roy.

Nous deffendons à tous les Preſidens & Conſeillers & autres Officiers de nos Cours Souveraines, que durant la ſéance du Parlement ils ne puiſſent deſemparer, ne ſoy abſenter de noſd[illegible]s Cours, ſans expreſſe licence & permiſſion de Nous. Et s'il y a cauſe, ils nous en pourront avertir pour en ordonner, comme verrons eſtre à faire, ſinon que pour grande & urgente cauſe il ſe peuſt autrement faire, dont nous chargeons l'honneur & conſciences de noſdites Cours Souveraines.

Fac. Betran. *conſil.* 82. *lib.* 1. per Arreſtum contra *Piedeſer.* Nota *de Guyencourt* pro eo *qui épouſa ſa belle-mere.*

ART. CXXX.

Mercuriales [illegible]ont tenuës de mois en mois, & port[illegible]s au Roy de trois mois en trois mois.

Nous ordonnons que les Mercuriales ſe tiendront de mois en mois, ſans y faire faute, & que par icelles ſoient pleinement & entierement déduites les fautes des Officiers de noſdites Cours, & ſans aucune retardation ou delay nous eſtre envoyées de trois mois en trois mois : Dont nous chargeons noſtre Procureur General d'en faire la diligence.

ART. CXXXI.

Diſpoſitions de donateurs ou teſtateurs en faveur de leurs Adminiſtrateurs, declarées nulles.

Adminiſtrateurs. Qui habent adminiſtrationem de jure : Idem ſi de facto, quia uſurpatio non debet eſſe melioris conditionis.

Nous declarons toutes diſpoſitions entre vifs ou teſtamentaires qui ſeront cy-aprés faites par les donateurs ou teſtateurs, au profit de leurs tuteurs, curateurs, gardiens, bailliſtres, & autres leurs Adminiſtrateurs, eſtre nulles & de nul effet & valeur.

Et ſic factæ tempore adminiſtrationis durantis, dicebat *Chartier* : Secus in facta *au gardien noble qui n'a rendu compte*, quia non eſt tutor nec adminiſtrator, ſed quod fecit hoc eſt jure proprio ; imo eſt nulla per hunc textum : ſed loquebatur quando dudum poſt adminiſtrationem finitam, *il n'avoit rendu ſon compte.*

Hi homines inviti adminiſtrant, gerunt & jubent. Secus ergo in Theſaurario generali qui jubetur & revocari poteſt ab adminiſtratione. Et ſi ob circumſtantiam facti, quia iſte habet omnia impleta & confuſa, & timebatur à Domino ne omnia pervertere tentet.

Quidam tutor plurium minorum, unus fit major 25. annis & incipit aliquid ſine tutore poſſidere, expectando finalem diviſionem. Tutor *offre ſon compte*, ſed alter reſpondet quod mavult expectare fratres eſſe majores, ut ſimul omnibus reddatur, quare ſuperſedetur : Ipſe major factus habens 29. annos, moritur facto teſtamento, in quo omnia reliquit ei qui fuit tutor, & in litteris teſtatoris invenitur *ledit compte* ? Reſpondi. Conſpice hanc conſtitutionem quæ loquitur contra captantes. Sed hîc per tutorem non ſtetit quominùs redderet computum, ergo tutori non debet imputari : Tum ſpectatur quia tutor eſſet, nec per eum ſtetit quominus reddidiſſet computum, quia de facto obtulit : aliàs ſequeretur quòd licet in judicio proſequeretur computum redditurus, quod interim ei non poſſet legari, quod eſt iniquum. Et licet hic non fuerit proſecutus in judicio, eſt juſta cauſa ut omnium ætas expectetur : tum ſufficit extra jus obtuliſſe actori an non contra per judicem non potuiſſet compelli reddere, niſi ſimul cum omnibus fratribus habilibus. *Touchant Merlon* de donatione vel legato uxoris conſanguineo mariti, quia maritus eſt plus quam tutor, & juſtum eſt : *Robert.* Quod per Arreſtum fuit adjudicatum legatum factum filio tutoris : Sed eſt iniquum. Sed non eſſet iniquum de legato uſusfructus ſororibus uterinis, quamvis earum pater eſſet tutor donantis, quia patri nihil quæritur, & quia præſtatio naturalis excludit ſuggeſtionem.

Tamen per Arreſtum à *Iulian Iapinot Pedagogue* qui fecit fieri teſtamentum per puerum 16. annorum (quia adulabatur) *furent adjugez* 400 *livres pour ſes inſtructions, & l'avoir panſé malade.*

Le teſtament eſt nul, non-ſeulement pour le regard du curateur & ſon fils vulgairement ſubſtitué, mais auſſi pour le regard des trois autres eſtrangers vul-

Digitized by Google

gairement & ſubordinément ſubſtituez : Car attendu que les deux premieres diſpoſitions ſont nulles, pour la preſomptive ſuggeſtion *præſumptione juris & de jure* par l'Ordonnance de l'an 1539. tout ce qui eſt ſubordonné à icelles, eſt nul, comme fait *in fraudem legis, l. Seius & Angerius. Ad l. falcid.* Et autrement l'Ordonnance n'auroit jamais lieu, joint que ledit mineur eſtoit teſtateur *qui abductus fuerat*, par ledit de Tignat *clam invitis parentibus*, ne ſçavoit que c'eſt de tant de degrez de ſubſtitutions, & n'y euſt jamais penſé. Ledit Claude frere uterin eſt heritier pour le tout. Si les cent écus à luy leguez, luy ſont offerts, il les doit refuſer, & ſe mettre dans tous les biens & joüir, & faire ledit de Tignat demandeur, contre lequel ſoit en demandant, ſoit en deffendant, il eſt bien fondé à empeſcher le Sequeſtre, s'il ne joüit quand il n'y auroit que ledit acte de curatele.

Pictavis, ubi pater non ſuccedit in immobilibus & conquæſtis, quidam duxit uxorem ex qua ſuſtulit filiam, factus tutor ſororis uxoris : dicta ſoror in teſtamento legavit domum nepti ſuæ *pour l'aider à marier.* Judex *ſur le champ* declaravit nullum. *Appel.* Reſp. Dom. *Canaye*, Malè judicatum: Quia legatum non cadit commodo tutoris, qui nunquam erit heres, in totum prohibitus, & potius cauſa naturalis quàm patris attenditur. *Car* conſtitutio *preſcrit* cui bono. Veneris 1. Decembr. 1559. *plaidant pour l'appellant Monſieur Canaye, mal jugé, & en émendant* inquiretur prius ſi teſtatrix 17. anno habilis ad teſtandum, de quo multi conquerebantur : primo fraus conſtitutioni, quia procurabant ut ſimile faceret, & donataria erat puella, & quinque alii filii ejuſdem tutoris ſuccedere poterant ut in quæſtu.

Richard Paris, Receveur de ſaint Germain des Prez, duxit viduam habentem filium cujus factus eſt tutor; Genuit filiam, cui, adhuc pendonte tutela, frater uterinus 17. anno, tutore abſente, vadens ad bellum, per teſtamentum legavit *le quint de ſes propres & meubles*, & moritur, *delaiſſez couſins germains paternels* qui impugnant, pro quibus Dom. *Chappes* : ego contra & alii mecum, quia in terminis primæ ordinationis non prohibitum filio tutoris, per declarationem Februarii 1549. filiis tutoris ex alia uxore : Sed non extendendum ad filiam ejuſdem ex eadem, & quæ eſt ſoror uterina, legatum dare; quia conſtat de cauſa naturali, ergo defectus facit etiam ceſſare antecedentem. *En la Chambre de Texier fut le Legat* uxoris filiis mariti *declaré nul.*

A Lyon debitor uxorem duxit, quæ ei annua jura conſtituit in dotem : Et vir *luy fit augment de cinq cens livres qu'elle gagnera*, ſi ipſe prædecedat ſine liberis, *avec ſes bagues & joyaux* : & non inſinuavit. Vir obiit prior, datur bonis vacantibus curator : Vidua petit *delivrance, & par Lettres Royaux* reſtituitur quod non fecit inſinuare *L. Minoribus C. De Donat. int. vir & uxor.* primus judex *en les enterinant, dit qu'elle aura delivrance dudit augment, & la deboutée du ſurplus, dont ladite veuve appelle* : Secundus judex adjudicat omnia, actor appellat. Tertius, *le Seneſchal de Lyon*, judicat ut primus, actor appellat, quia non conſtat viduam quidquam attuliſſe, & ſic *l'augment* eſt merè ſponſalitia largitas, & operatur reſtitutionem etiam contra minorem, ſaltem quatenus ut doarium excedit modum conſuetum & debitum.

ART. CXXXII.

Donations ſeront inſinuées & enregiſtrées,

Hæc ſtatuta æqua & favorabilia Bald. conſ. 184. lib. 5. Conſult. fol. 318. Script. fol. 47. In Auth. fol. 139. col. 3. fallit in cauſa mortis Tiraq. de l. f. 144.

Donations. Etiam *conditionnelles* Rip. *l. 1. num.* 102. *Si cert. petat.*

Nous voulons que toutes donations qui ſeront faites cy-aprés par & entre nos Subjets, ſoient inſinuées & enregiſtrées en nos Cours, & Juriſdictions ordinaires des parties, & des choſes données : autrement ſeront reputées nulles, & ne commenceront à avoir leur effet que du jour de ladite inſinuation. Et ce quant aux donations faites en la preſence des donataires & par eux acceptées.

Donations. Propriè & ſtrictè unde non comprehendit mutuas, nec teſtamenta, licet vulgo practicent, ſed ad prolixitatem vitandam, vide *Couſtume de Senlis* fol. 43.

Subjets. Etiamſi ſint Eccleſiaſtici.

Nos Cours. Et ſic, *du Juge Royal*, ſcilicet ſi ſit ille ordinarius.

Choſes données. Ergo non mobilibus quæ loco carent.

Enregiſtrées. Quod poteſt fieri per ſolum donatarium ſecundùm jus commune, *arg. conſ. 179. col. fin.* etiam contra ſolum donantem, ſed ergo ſequitur quod interim poteſt revocari : & ſi judex errando ordinet quod donans vocabitur qui pœniteat, quod poſſit revocare : imo ſi poteſt parte abſente, vel aliàs revocari ante inſinuationem, bene fecit judex ordinando vocare donantem : Quia de *donante l. In hac C. de Donat.* dixi ad Decium *l. fin. §. 1. C. Qui admitt.* Tamen donatio mutua (etiam non conjugum) revocari non poteſt per alterum ante inſinuationem quia eſt contra jus commune.

De inſinuatione dixit mihi, Dom. *le Voix* 1547. Decemb. Quod tantum concluſum in Curia, quod non requiritur in remuneratoria, nec ob cauſam, nec cauſa mortis : ſed nondum deciſum, in mutua viri & uxoris. Ego dixi minus eſſe dubium, tum quia de uſufructu, tum quia omnino æqualis, ita ut non valeat ſi alter conjugum non ſit communis niſi pro quarta, niſi donatio hinc inde ad eamdem perſonam verteretur. Reſpondit mihi, quod ſunt loca ubi conſuetudo permittit & de propriis dare, in quibus non eſt vera æqualitas ut eſt maritus dominus; per totum ergo cautius agendum. Adverte tamen quòd omnes Doctores tenent non eſſe opus inſinuatione in reciproca. Tir. *Reperit. l. ſi unquam*, in jure non probat, niſi in donatione quæ ſtatim ab utraque parte ſortietur effectum, ut patet in dotalitiis quæ non valent omnino jure Cod. ſine inſinuatione & jure Authent. non niſi ex parte mulieris.

Chartier, Segnier & plures conſentiunt donationem nullam, ad conſultationem non partium, ſed judicis, quia inſinuatio non erat facta coram judice regio, ſed coram judice ordinario, *qui eſtoit le Juge du Seigneur* (facit conſ. Bituricenſis *Tit. De Donatione §. fin.* quæ redacta eſt poſt hanc conſtitutionem) & quia idem dominus habebat territorium extenſum, etiam *d'abondant* ibi habebat, *un Prevoſt*, ubi morabatur *donans*, & ſic non erat facta inſinuatio in loco illius donantis. Sed ego dico quod cum obſervantur ſolemnitates, ſatis eſt obſervari eam ubi fit donatio, & moratur donans qui etiam dictam inſinuationem gratam habuerit. Et ſic reſpondi malè judicatum. Conſult. fol. 203. & quod eſt peremptorium, *à l'Eſchiquier de Normandie*, non receperunt has conſtitutiones.

Rationes inſinuationis Joan. Andr. *Addit. ad Spec. De Inſtrum. Edit. §. Porro Verſic. Donatio & Verſ. Subſcribat. verbo Tres* ut poſt donationem ante inſinuationem poteſt donans deliberare, an ſibi expediat per inſinuationem confirmare, & ut deceptionis ſcrupulum tollatur, & falſis probationibus occurratur.

Ita quicquid de jure, Tamen ſervamus quod valet

Digitized by Google

donatio inſinuata, licet non per procuratores, nec appareat de mandato, quia conſtitutio hæc exactius hoc non dicit, nec noſtræ infinitæ donationes exponuntur. Non obſtat quod non vult niſi à die inſinuationis, quia nondum eſt perfecta reſpectu tertiorum, quia hæc conſtitutio non eſt facta niſi ob commodum tertii, cui obviare per quantitates inſinuationum etiam ſat eſt ut inſinuata ſit in loco Præſidiali.

Au contract d'Anguien. Rex erat præſens, certè non eſt inſinuatio, quia non inſinuavit, non poteſt dicere ſe potiorem creditorem domina *de ſaint Paul*, vel vidua, contra creditores anteriores qui non intervenerunt in contractu matrimonii, quòd vidua poſſit renuntiare communioni, *& repeter ſon dot & doüaire prefix*, non fuit inſinuatum: *petit doüaire prefix.* Reſpondi. Ex opin. Imb. fol. 139. In fin. & ann. 1559. conſenſerant quod doarium etiam præfixum non erat donatio, nec de genere donationis: tum quia in Gallia non vocatur donatio. Tertio etiam in mera donatione contra heredes ſtat, & communis ſchola publicè confirmata per illa Arreſta *par Monſieur Seguier*, licet Curia vacaret. Nec obſtat quod debeat currere ſtatim etiam abſque petitione: Nec obſtat quod dicit *rachetable ſans retour*, quia ſunt filii quibus proviſum eſt. Multum urgentem poſſet facere cauſam inſinuationi, ut ſi dos præfixa dupla excederet dotem conſuetudinariam.

Plaidant Aubert, judicatum contra hæredem, *condamné à delivrer*, licet non eſſet inſinuata, quia æſtimatur perſonalis etiam contra donatarium: Sed in alia donatione heres conventus excipiebat de nullitate quia non inſinuata, actor oſtendit inſinuationem in loco domicilii. Reus replicabat quod debebat facta eſſe in juriſdictione *de Troyes*: *Par Arreſt* quod informaret de conſuetudine inſinuandi, ergo heres non obligatur. Facit quod heredis intereſt, ut ſciat an debeat adire hereditatem ſimpliciter, & ita *aux Enqueſtes* per Arreſtum, *au rapport de Monſieur Seuneton, les Chambres aſſemblées*, & viſis prioribus Arreſtis, Dom. *Seve de Lyon* habet: & ſic vetus Arreſtum *des grands Iours de Tours* contra heredem: Tamen *Seguier & de Thou* tenent opinionem *és conſultations* quod non requiritur contra heredem: ſed Liſet & 5. ſecum contra judicant & favore heredis, & pro hoc plura Arreſta quæ habet Claudius *Mangot* qui pro hoc latè oravit Iovis 13. Februarii 1560. Præſide *Bourdin au grand Conſeil*, *les Gens du Roy* non dubitabant, & circa 8. Sept. 1563. *du Meſnil plaidant* pro *Bonfater* contra heredem, cauſam amiſit *ſur le champ*.

Servatur cautius, quod quando donatio eſt odioſa, vel ſuſpecta, vel fraude heredis facta, quod eſt contra æquitatem, inſiruatio aliàs non contra heredem, ut ſi facta in contractu matrimonii ſub conſuetudine Mainenſi fol 66. in fin. hodie 1566. Cautel. & Marius tenent quod non valet, ut etiam heres indiſtinctè poſſit contravenire de jure: ſi donatio poteſt amplius inſinuari, eſt pro non facta, *l. in hoc C. De Donat.*

Dicta Conſtitutio non habet locum *en pays de Realiſation*, in realiſatis donationibus, quia tum ſæpè dicitur quod realiſatio eſt plus quam inſinuatio, & apud magiſtros cenſus ad hoc deputatos.

Habet locum etiamſi fiat Eccleſiæ: ut dixi ad Decium *conſil.* 488.

Sed an conſuetudines locales ſint ſubjectæ, Reſpondi quod ſic: quia ſe referunt ad generalem conſuetudinem, quæ erat in regno: Tamen dicunt quod *Seguier* dicit Arreſtum habere in contrarium.

Concluſum mecum quod hic inſinuatio & regiſtratio alterius, quamvis de jure uterque ſaltem teneretur, ſi forte velit, ſalvo jure, quod non ſervatur; etiam concluſum quod interim poteſt revocare vel alii donare, & quod donatio mortis cauſa (& ita *jugé pour les Chartreux*) requirit inſinuationem, & ita ſervatur & verum puto, de jure poteſt per donationem propter nuptias, vel ſponſalitiam largitatem. Per Arreſta ſolum habentur duæ exceptæ, videlicet in matrimonium, etiam in tertio, & cauſa mortis: hæc quia non nocet, nec ligat niſi poſt mortem: Illa quia in matrimonio, ubi eſt ſatis notum, & quod ſolet peti à volentibus contrahere: ideo repeto quod ſi matrimonium eſſet clandeſtinum requiſita eſſet inſinuatio, & de jure etiamſi tertius cum dote dediſſet, quia *lex final. C. De jur. dot.* non loquitur de dote clandeſtina.

Judicatum per Arreſtum quod ſat eſt inſinuationem fieri coram judice regio.

Non habet locum, *en achapt par realiſation* in realiſatis donationibus, quia jam ſola realiſatio eſt pluſquam inſinuatio & apud Magiſtros cenſus ad hoc deputatos.

Fallit poſt poſſeſſionem realem & publicam cum effectu, quia ceſſat cauſa.

Monſieur de Chaſteau-Briant à qui vouloit le Roy faire ſon procez, ſuper ſodomia, quod omiſſum fuit in gratiam *de l'Admiral Chabot*, *donne trente mil écus audit Chabot*, & procuratore præſente & acceptante, qui habebat procurationem ad acceptandum donationes: hoc non reſpueret, nec ſoleret Procurator generalis revocare in donatione recepta per ipſam partem; per ſpecialem procuratorem ad acceptandum in genere, poſſet fieri inſinuatio per Procuratorem generalem, (Tunc *ledit Chabot* erat *Lieutenant pour le Roy en Piedmont*, *vint à Rouſſillon* & rediit, interim moritur donator: erat donatio, *ſous le Scel de Rives & le Sceau, & ſigné dudit Chaſteau-Briant*, *ladite donation à prendre ſur les meubles*: quod rectè objiciunt heredes quod non eſt inſinuata, ſed facta poſt conſtitutionem. Replicatur quod dictus *Chabot* aberat cauſa regni, hoc nihil eſt, quia agitur de acquirendo: Secundò quod ignorabat, idem. Tertiò quod non debet ei abſentia eſſe fraudi. Reſpondi, quod poteſt peti inſinuatio in dictum Procuratorem, ſed forte donans nolebat ne accuſaret heredes, dicitur cauſa remunerationis. Reſpondi clauſula generalis donationis non ſufficit, ſed eſſet probanda, in ſpecie Oldrad. quæſtione quinta. Imo etiam videtur quod non ei facta niſi probetur: imo videtur eſſe confeſſio oneroſa in præſentia partis, imo non ſufficit: quia confeſſio poteſt fieri in ſpecie æquè omnino occulta donandi. Dicitur quod ſunt quatuor cauſæ conſtitutionis: Prima ad vitanda ſcandala, quia poſſent ſupponi factæ donationes, quæ poſtea mortuo donante producerentur, & heredes non poſſent ſe defendere, licet donans numquam præſens fuiſſet. Secunda, ne decipiantur qui volunt contrahere cum aliquo. Tertia, inconſulta facilitas aut deliberatio non plena, dicitur quod hîc deficiunt, quia conſtat ex multis de vera veritate, & non ſunt tertii quorum interſit, quod erat aliàs deliberata. Certe non eſt ſatis, quia conſtitutio ſcripta eſt cum decreto irritante, Rex noſter declaravit per litteras præfatas quod non vult conſtitutionem habere locum in ſola donatione, in præjudicium eorum qui abſunt cauſa Republicæ & ſic interpretatur. Idem rurſus declaravit, *pour Maiſtre Iacques de Genoillet, dit Galiot, par Patentes*, die ult. Maii *mil cinq cens quarante-quatre.* Conſult. fol. 250. Sed certè eſt dubitatio ad preces privati obliterata. Sed Rex declaravit quod in gratiam Admiralis noluit fieri proceſſum civilem contrà defunctum donantem. Certè hæc faciunt præſumptionem quod erat remuneratoria: Nam donans noluit ſuſtinere ne ſui heredes ſcirent & ſic verius eſt eſſe nullam.

Quidam patronus cedit tertio jus retractus feudalis, pro hac vice an ſit inſinuandus? Reſpond. Quod eſt donatio, quia onus non minuit de qualitate doni, ſed de quantitate: ſic invalida exceptio Andelii, tum quia non cadebat in conſtitutionem, quia ſcilicet jus intelligitur

Digitized by Google

intelligitur quod non eſt hîc. Idem ſi quis donet jus redimendi fundum, jus omnino aliud non erat in ſuo patrimonio : & hoc ſi vili pretio vendita, quia eſt ipſa donatio quæ non poteſt reſcindi. Dicent profecto quod hoc in mobili, ſed verius de magna ſumma, vel mobili pretioſo, Conſult. fin. 342. a.

Idem judicatum quod quando quis donat & tradit 200. non eſt opus inſinuatione, ſed ante hoc judicatum eſt etiam in fundo, ſi incœperat à traditione : non poſtquam traditus eſt etiam de jure, quia efficacius eſt quando ad agendum, ut nuda actio efficax ſit l. *Si quis agentem* §. *ſi dicit traditione non confirmari*, ſed ſi non eſſet facta traditio, dicebat *Seguier* quod requiritur etiam in mobilibus, & verius eſt.

Dicit dominus fundi, ſi feudatum vendatur, dono tibi vel tali jura quinti, an ſcilicet requiratur inſinuatio ? Reſpondi, Quod non & hoc indubitatum puto ſi donatum fuerit emptori, quia ſic eſt remiſſio quæ obtinet apocham acquiſitionis, *Bald. l. illud*, §. 2. *qu.* 2. *C. De ſacroſ. Eccleſ.* Sed ſi dat & cedit tertio, puto quod debet inſinuari, quia hîc non ſint uſuræ, nec fructus non remittuntur, ſed alteri dantur : Tum præſupponit acquiri domino, deinde ab eo dari, & ſic eſt de jure quæſito, quia confertur in tempus quo quæſitum & acceptatum erit.

Putat, *Chartier* : Quod ſi inſinuatio fiat, *devant le Bailly de Blois*, non valet, niſi fuerit Præpoſitus, quia is dicitur ordinarius qui in prima inſtantia : Ego contra quod ſciens eſt quod venit in publicam notitiam, unde jura volebant tantum fieri ad magiſtrum cenſus, quia coram eo facilius ſciebatur vel ſciri poterat. Tum etiam in nobilibus Baillivi cognoſcunt in prima inſtantia, ut de feudis.

ART. CXXIII.

Donation faite en l'abſence du donataire n'aura lieu, ſinon du jour qu'elle ſera inſinuée & acceptée.

Saltem non habet locum in acceptatis, apud acta imperfecta.

Et ſic reprobata acceptatio quæ erat ante hanc conſtitutionem, retrotrahitur quantum ad opinionem Decii.

Conſult. fol. 34. fol. 102. verſo. Imbert. p. 116.

Et quant à celles qui ſeroient faites en l'abſence deſdits donataires, les Notaires ſtipulans pour eux, elles commenceront leur effect du temps qu'elles auront eſté acceptées par leſdits donataires en la preſence deſdits donateurs & des Notaires & inſinuées comme deſſus, autrement elles ſeront reputées nulles : encores que par les Lettres & inſtrumens d'icelles y euſt clauſe de retention d'uſufruict ou conſtitution de precaire, dont ne s'enſuivra aucun effect, ſinon depuis que leſdites acceptations ou inſinuations auront eſté faites comme deſſus.

Notaires ſtipulans pour eux. Quid ergo ſi non Notarius, ſed pater ſtipulatur futuris liberis, & pro eis acceptat : Dic valere, & non eſſe locum huic conſtitutioni, ſicut & cum quis ſtipulatur poſt mortem heredi ſuo: Et eſt ratio quia hîc intervenit contractus, & ſi malis novus conſenſus, quia deficit quando eſt ſolum Notarius : Idem ſi procurator ſtipulatur domino ſuo : ſecus ſi non eſſet verus Procurator, ſed negotiorum geſtor, quia ſervanda eſſet hæc ordinatio. Idem quando revocatus. Secundò nubendo in contractu matrimonii dedit filiis primi matrimonii dimidium bonorum ſuorum mobilium & immobilium conquæſtuum & etiam hæredioꝛum, Notariis pro dictis filiis minoribus liberis cernentibus & ſtipulantibus. Reſp. Valere, nec eſſe locum huic conſtitutioni, quæ intelligitur in eo qui ſuſcipere & acceptare poteſt, aliàs ſequeretur quod filio naſcituro non poſſet dari, quod nec ſurdo, nec infirmo, nec infanti indefenſo, & ſic nimium corrigeretur jus commune.

Et fallit, in dote vel tacita donatione Alex *conſil.* 99. *num.* 5. *lib.* 7. Paul. Caſtr. fol. 265. Tiraq. de legib. connub. fol. 143. verſ. Et quod non habet locum in donationibus factis, *en traité de mariage*, judicatum fuit *par proviſion*, Arreſto : quanquam eſſet quæſtio de immobili. Item fallit contra tertium ſolventem, quia ſaltem ineſt mandatum juſtè ſolvendi, & apocham validam dandi.

En la preſence des donateurs. Iſtud duntaxat habet locum in donatione quæ debet fieri expreſſo pacto hominis : non autem habet locum in quacunque oblatione vel donatione tacita judicata vel præſumpta à lege, ut notatur *in l. Poſt venditionem Alciat. col.* 154. *C. De Pecul.*

Iſtud eſt injuſtum, quia eſſet prohibere liberalitatem inter infirmos, qui non poſſunt coram accedere, ut etiam per Procuratorem ſpecialem excludantur, & ſic ſalva eſt conſtitutio 1. & 580. dic quod non dicit *perſonnellement*, ideo non excluditur Procurator hinc inde. Sed adhuc eſt injuſtum, ſi non adſit neque pars, neque Procurator, nec debet in hoc hæc conſtitutio obſervari, imo non eſt juſtum parte ignorante ad vitandas fraudes. Dixi ad Decium *num.* 4. *De Appellat.*

Et ſic ſecunda donatio medio tempore facta præſenti & acceptanti valebit, etiam ceſſante traditione, & non trahetur retrò in præjudicium habentis ſimplicem etiam actionem perſonalem.

ART. CXXXIV.

Apres trente-cinq ans on ne pourra plus pourſuivre caſſation de contract ſous ombre de minorité.

Nous voulans oſter aucunes difficultez & diverſitez d'opinions qui ſe ſont trouvées par cy-devant, ſur le temps que ſe peuvent faire caſſer les contracts faits par les mineurs, Ordonnons qu'aprés l'âge de trente-cinq ans parfait & accomply, ne ſe pourra pour le regard du privilege ou faveur de minorité, plus déduire ne pourſuivir la caſſation deſdits contracts en demandant ou defendant par Lettres de reliévement ou reſtitution, ou autrement ſoit par voye de nullité pour alienation de biens immeubles faite ſans decret ne authorité de Iuſtice, leſion, deception ou circonvention, ſinon ainſi qu'en ſemblables contracts ſeroit permis aux majeurs d'en faire pourſuite par relevement ou autre voye permiſe de droict.

Nota quod *l. final. C. ſi Mai. fact.* loquitur quando contractus eſt nullus ex ſolo defectu decreti, vel ſolemnitatis, prout etiam ſine tutore, vel ab habente veniam ætatis, & tunc ſi aliàs ſit reddita, teſte quovis, tunc ſtatuitur quinquennium in onere, & decennium in lucrativis. Hæc autem conſtitutio præfigens decennium, non intendit complere *d l. final.* Sed corrigere opinionem quorumdam qui dicebant quod *d. lex final.* non erat ſervanda, ſed quod uſque ad triginta annos poterat reſciſio peti, ſine declaratione nullitatis indiſtinctè, & etiam ad corrigendam eam opin. Fab. & Dec. *in d. l. fin.* dicentium quod haberet

locum quando venditio haberet defectum decreti, erat læſio notabiliter quamvis infra dimidium : hoc autem dividitur quod *in d. l. fin.* ſervabitur, & ſi cum defectu decreti concurrat læſio, dummodo infrà dimidiam, & talis per quam minori non ſubvenitur : ſed certè iſti minores non audiuntur poſt decem annos. Puto per generalitatem horum verborum, & rationem hîc poſitam, quod etiamſi cum decreto confecta concurrat læſio ultra dimidiam : Sed hoc tamen eſſet multum diſputabile : tum quia hæc conſtitutio in hoc refertur ad jus, quod videlicet intelligendum de communi, tum quia eſt correctoria, & ſic ubi aliàs etiam de jure Franciæ & Regum deberet intelligi, videtur quod hîc ceſſet ne fiat tanta correctio. Adverte : iſta lex non corrigit *d. l. fin.* Sed bene corrigit cætera jura communia, in quantum uſque ad 30. annos poterat agi, quando cum decreti defectu erat læſio, & reducit illum ad decem annos, quod profecto eſt vera mens juris, contra opinionem communem. Sed quid de venditione continente læſionem & quæ ex ſolo defectu decreti liberat ? Ego dico non eſſe correctam *d. l. final.* & ſic per complementum anni 30. videlicet per quinquennium, erat excluſa reſciſio, quia hoc non debet : ſecus ergo à contrario ſenſu ad correctionem *d. l. fin.* & contra mentem *d. l. fin.* quæ nolunt eum peragere, ſed potius malas opiniones quæ ultra metas *d. legis* admittebant querelas contra veram mentem *d. l. fin.* Non etiam certum, quænam (ſi qua fuit) eſt ſententia communis.

Quid ſi moritur maritus major factus infrà illud decennium vel quinquennium, relicto herede minore ? videtur continuari præſcriptio ? Contra Reſpondi. Quod nec eſt vera uſucapio, ſed tacita approbatio, unde ſicut lex *ſi pater*, non habet locum in herede etiam majore, etiam poſt certam illam prohibitionem, ita nec hæc conſtitutio etiamſi minor moreretur minor ante illam præſcriptionem ; non eſſet dubium triginta annos ſecundum jus commune expectandos.

Contract faits par les mineurs. Secus *ſi par les tuteurs*, & ſic tantum de adultis.

Diverſitez d'opinions. Ergo corrigitur conſuetudo verb. §. 33. ubi habet vel ad 50. annos jus judicandi, quia ibi non ſolet obſervari ; ſed conſuetudo formata & certa, ſed in patria ſunt juris ſcripti jus pœnale, nam ceſſant, non ob conſuetudinem. Tum favor juris civilis, & odium conſuetudinum.

En demandant ou endefendant. Ibi *defendant* : Ergo ſi minor contrahendo obligavit omnia, ſi poſtquam habet 35. annos, confirmatur hypotheca, non poterit excipere nec ceſſare facere. Quod eſt iniquum, quia ſic agnoviſſet ſi conventus fuiſſet & litteras habuiſſet quandiu non conventus (etiamſi non reſtituat) non debet ei imputari, ſi non agat præſertim hîc ubi unus qui tantum certat de damno vitando, alter de quodam lucro. Et in hoc iniqua conſtitutio.

Aprés l'âge de trente-cinq ans. Idem de ejus herede & minore ut reſiduum temporis uſque ad decennium currat.

Sinon ainſi qu'en ſemblables contracts. Durum quod habeat locum in donatione, vel in inſtitutione, ut in muliere quæ interfuit minor venditioni factæ per maritum renuntiando doti & omni alteri juri quod petere poſſet, licet tunc eſſet minoris ætatis 23. annorum, deducto etiam tempore vitæ mariti qui poſt annum quam nupſit, mortuus eſt. Reſpondi. Quod poterit agere hypothecaria, non pro dote cui inexpers & ſine curatore renuntiavit : Sed *pour l'employ & autres portions matrimoniales*, allegando ſe ignoraſſe, nec unquam cogitaſſe, niſi nunc quod invenit ſuum tractatum matrimonii, quia retro poterat ignorare ex quo per lecturam dicti contractus non fuerat certiorata. Et hæc ordinatio valde odioſa debet reſtringi ad veros & expreſſos contractus, non autem quando eſt aliud vitium. Et ſic reſpondi, licet nunc eſſet poſt undecim annos à morte, ætate, & viduitate, ſalvo de reſtitutione temporis à tempore majoris quia emptor erat bonæ fidei.

Quid de reductione laudimii quæ ſecundùm communem durat 30. annis ?

Dom. Advocatus Curiæ partem domus *Moret* à minore fœmina acquirit ſine decreto ante conſtitutionem. Sed poſt conſtitutionem cupit mulier vendicare, & per ſententiam Præſidis Pariſienſis illo ad fructus 29. annorum damnato, appellat. Non dat gravamina : ſed *inſtruit ſon Rapporteur* Dom. *de l'Hoſpital en la grande Chambre des Enqueſtes*, quod *per l. final.* omnes diſputationes ceſſant, quod quæ & donantem excludit poſt decem annos. Sed hîc plus, ipſa allegabat læſionem ultra dimidiam, ſed non probabat. Certè ergo de donatione non valet, quia aliud voluiſſet dare, aliud ignoranter geſtum (& ſic deceptam fuiſſe.) Ideo eſt juſta diſtinctio Joann. Fabri. Tamen per Curiam, *fut dit mal jugé, & en emendant fut envoyé abſous.*

ART. CXXXV.

Avant que recevoir les erreurs, ſeront veus les faicts & inventaires des productions.

Qu'auparavant que recevoir les articles d'erreur par nos amez & feaux, les Maiſtres des Requeſtes de noſtre Hoſtel, ils verront les faicts avec les inventaires & productions des parties.

ART. CXXXVI.

Propoſans erreur conſigneront douze vingt livres pariſis, & les deux ans de propoſer reduits à un.

Que ceux qui voudront propoſer erreur, ſeront tenus de conſigner la ſomme de douze vingts livres pariſis. Et au lieu des deux ans qu'ils avoient par les anciennes Ordonnances, auront ſeulement un an pour ſatisfaire dedans les deux ans ordonnez par leſdites Ordonnances.

Sed ſi vocatus primo anno proteſtationis moritur relicto minore, ille reſtituitur etiam deductâ minoritate, ut *Marguerite de Lavardin*, contra Joannem & Odet *de Foix.*

ART. CXXXVII.

Pour juger propoſition d'erreur, ne ſeront plus les Chambres aſſemblées.

Que pour vuider leſdites Inſtances de propoſition d'erreur ne ſera beſoin aſſembler les Chambres, ainſi qu'il eſt contenu par leſdites anciennes Ordonnances, mais ſeront jugées leſdites propoſitions d'erreur en telle Chambre de noſdites Cours, & en telle compagnie & nombre de Iuges qu'il ſera ſur ce adviſé & arbitré par noſdites Cours, ſelon la grandeur & qualité des matieres.

Digitized by Google

Adviſé par noſdites Cours. Et peſſimè quia deberent per partes conveniri.

ART. CXXXVIII.

Cinq ans pour faire juger les erreurs.

Et ſeront tenuës les parties de les faire juger dedans cinq ans, autrement n'y ſeront plus receus.

ART. CXXXIX.

De vacquer diligemment à l'expedition des procez criminels.

Nous enjoignons à tous nos Juges qu'ils ayent à diligemment vacquer à l'expedition des procez & matieres criminelles prealablement, & avant toutes autres choſes, ſur peine de ſuſpenſion de leurs Offices, & autres amendes arbitraires, où ils feront le contraire, dont Nous chargeons l'honneur & conſcience de noſdites Cours Souveraines.

ART. CXL.

Chambres criminelles expedieront les priſonniers & criminels les premiers.

Auſquelles ſemblablement nous enjoignons de proceder aux Chambres criminelles à l'expedition des priſonniers & criminels, ſans ce qu'ils puiſſent vacquer au jugement d'aucuns autres procez, où il ſoit queſtion d'intereſt Civil : ores qu'ils dépendiſſent de criminalité, juſques à ce que tous les priſonniers & criminels ayent eſté depeſchez.

ART. CXLI.

Recit des erreurs que ſouloient commettre les Iuges en la confection des procez.

Et pource que pluſieurs Iuges ſubalternes, tant des noſtres qu'autres, ont par cy-devant commis pluſieurs fautes & erreurs en la confection des procez criminels, qui ont eſté cauſes que nos Cours Souveraines ont pluſieurs fois donné Arreſts interlocutoires pour la reparation deſdites fautes, dont s'eſt enſuivie grande retardation de l'expedition deſdits procez & punition des crimes.

ART. CXLII.

Amendes contre leſdits Iuges qui auront notablement failly en procez criminels.

Que les Juges qui ſeront trouvez avoir fait fautes notables en l'expedition deſdits procez criminels, ſeront condamnez en groſſes amendes envers nous pour la premiere fois, & pour la ſeconde, ſeront ſuſpendus de leurs Offices pour un an : & pour la troiſiéme privez de leurs Offices, & declarez inhabiles de tenir Offices Royaux.

ART. CXLIII.

Dommages & intereſts aux parties au cas deſſuſdit.

Et neantmoins ſeront condamnez en tous les dommages & intereſts des parties qui ſeront taxez & moderez comme deſſus, ſelon la qualité des matieres.

ART. CXLIV.

Les Iuges ou leurs Lieutenans feront eux-meſmes les procez criminels.

Et afin que leſdits Juges ſubalternes ne tombent cy-aprés en ſi grandes fautes, Nous voulons que tous procez criminels ſe faſſent par les Juges ou leurs Lieutenans & Aſſeſſeurs, & non par nos Procureurs & Advocats, les Greffiers, leurs Clercs ou Commis, tant aux interrogatoires, recollemens, confrontations ou autres actes & endroits deſdits procez criminels, & ce ſur peine de ſuſpenſion de leurs Offices, & de privation d'iceux, ou plus grande peine & amende s'ils eſtoient coûtumiers de ce faire.

ART. CXLV.

De promptement informer, conclure & decerner en matiere d'excez & ſans ſalaire.

Et ſi-toſt que la plainte deſdits crimes, & malefices aura eſté faite, ou qu'ils en auront eſté advertis, ils en informeront, ou feront informer bien & diligemment, pour incontinent aprés l'information faite, communiquer à noſtredit Procureur, & veuës ſes concluſions, qu'il ſera promptement tenu mettre au bas deſdites informations, & ſans aucun ſalaire en prendre, eſtre decernée par le Iuge telle proviſion de Iuſtice qu'il verra eſtre à faire ſelon l'exigence du cas.

ART. CXLVI.

Interrogatoires ſeront diligemment faits & repetez.

Seront incontinent leſdits delinquans, tant ceux qui ſeront enfermez, que les adjournez à comparoir en perſonne, bien diligemment interrogez, & leurs interrogatoires reïterez & repetez ſelon la forme de Droict & de nos anciennes Ordonnances, & ſelon la qualité des perſonnes & des matieres pour trouver la verité deſdits crimes

& delits & exceds, par la bouche des accuſez, ſi faire ſe peut.

ART. CXLVII.

Que le Procureur du Roy prendra incontinent ſes concluſions.

Et aprés leſdits interrogatoires parfaits & parachevez, & mis en forme, ſeront incontinent monſtrez & communiquez à noſtre Procureur qui ſera tenu les voir à toute diligence, pour avec le conſeil de ſon Advocat, y prendre les concluſions pertinentes.

ART. CXLVIII.

Confeſſion pertinente de l'accuſé ſera communiquée pour ſi l'on y prend droict, bailler concluſions & attenuations.

Et s'il ſe trouve les Confeſſions de l'accuſé eſtre ſuffiſantes, & que la qualité de la matiere ſoit telle qu'il puiſſe & doive prendre droict par icelles, il communiquera leſdites Confeſſions à la partie privée, s'aucune y a, pour ſçavoir ſi elle veut ſemblablement prendre droict par icelles, pour ce faict bailler leſdites concluſions par écrit à leurs fins reſpectivement, & icelles eſtre communiquées à l'accuſé pour y répondre par forme d'attenuation tant ſeulement.

ART. CXLIX.

Si par la confeſſion l'on ne prend droict, les témoins ſeront recolez & confrontez.

Et s'ils ou l'un d'eux ne vouloit prendre droict par leſdites confeſſions, ſera incontinent ordonné que les témoins ſeront amenez pour eſtre recolez & confrontez audit accuſé dans le delay, qui ſur ce ſera ordonné par Iuſtice ſelon la diſtance des lieux & qualité de la matiere & des parties.

Nonobſtant l'appel & deffaut, ſauf l'exoine, l'on recole & envoye ſi l'on luy veut confronter, *in domo infirmi rei.*

ART. CL.

Limitation ſi l'on trouue la matiere diſpoſée à procez ordinaire.

Sinon que la matiere fuſt de ſi petite importance, qu'aprés les parties oüyes en Iugement, l'on deuſt ordonner qu'elles ſeroient receuës en procez ordinaire, & leur prefiger un delay pour informer de leurs faicts, & cependant élargir l'accuſé à caution limitée ſelon la qualité de l'exceds & du delict, & à la charge de ſe rendre en eſtat au jour de la reception de l'enqueſte.

Vide infra, §. 164.

ART. CLI.

Vn ſeul delay pour amener & faire recoler & confronter les témoins, ou informer, ſinon, &c.

Et ſi dedans le delay baillé pour amener témoins, & les faire confronter, ou pour informer comme deſſus, n'avoit eſté ſatisfait & fourny par les parties reſpectivement, ſera le procez jugé en l'eſtat qu'il ſera trouvé aprés ledit delay paſſé, ſur les concluſions, qui ſur ce ſeront promptement priſes & baillées par eſcrit de chacun coſté, & chacun à leurs fins, ſinon que pour grande & urgente cauſe l'on donnaſt autre ſecond delay pour faire ce que deſſus, aprés lequel paſſé, n'y pourront jamais retourner par relieſvement ou autrement.

Hodie judices nullo modo loquuntur, *du delay*, ne quis cavilletur.

ART. CLII.

De ne faire élargiſſement pendant confrontation.

Es matieres ſubjettes à confrontation ne ſeront les accuſez élargis pendant les delais qui ſeront baillez pour faire ladite confrontation.

ART. CLIII.

Forme de recoler & confronter les témoins.

Quand les teſmoins comparoiſtront pour eſtre confrontez, ils ſeront incontinent recolez par les Iuges & par ſerment en l'abſence de l'accuſé, & ſur ce qu'ils perſiſteront, & qui ſera à la charge de l'accuſé, luy ſeront incontinent confrontez ſeparément à part, & l'un aprés l'autre.

Non debet ſervari, ſed ſola diſpoſitio legis.

Quid ergo ſi ex tribus vel quatuor teſtibus, eſt unus qui tantum, *décharge l'accuſé*, non ille debet recolari? certè non ſolet, nec tenetur judex; ſed quare ergo jubet in genere teſtes adduci non dicendo talem vel talem? Certè accuſatores ſunt diligentes, & ſciunt, & ſi bene faciunt, fortè ignoranter, & judex *luy liſt ſa depoſition*, coram accuſato, nonne accuſator poteſt *appeller*? Certè ſic per hanc conſtitutionem. Sed in eodem teſte non debet hæc conſtitutio ſervari. Patet quod etiam judex debet jubere omnes teſtes venire, & debet audire etiam eum qui ad juſtificationem tantum facit, aliàs gravat, & poteſt dici proceſſum eſſe nullum.

Vide duritiam iniquiſſimam per quam etiam defenſio aufertur, ſed nunc judicio Dei juſto redundat in authorem, quia major pars judicum voluit

Digitized by Google

hanc ſervare conſtitutionem hoc menſe Octobri 1544. Sed eſt pernicioſiſſima conſequentia.

ART. CLIV.

Forme de confrontation.

Et pour faire ladite confrontation compaiſtront tant l'accuſé que le témoin pardevant le Iuge, lequel en la preſence l'un de l'autre leur fera faire ſerment de dire verité, & aprés iceluy fait, auparavant que lire la dépoſition du témoin en la preſence de l'accuſé, luy ſera demandé s'il a aucunes reproches contre le témoin illec preſent, & enjoint de les dire promptement, ce que voulons qu'il ſoit tenu de faire, autrement n'y ſera jamais receu, dont il ſera bien expreſſement adverty par le Iuge.

Intellige civiliter, niſi veriſimile ſit quod non calumnioſè reprobatur, quia poterit variare teſtis, aut accidere inductum eſſe, & ita debet accipi, aliàs conſtitutio iniqua. Item judex ex officio inquiret de ſuſcitatione teſtium, & ad judicis officium movendum poteſt reus, quæ meminit, ſuggerere judici.

Jam habent novam cautelam, quod dum fit confrontatio, imò ea facta, & lecta depoſitione, & recolamentò ad requeſtam carcerati teſtis interrogatur in quo loco depoſuit, ſeu facta ſit informatio in domo accuſatoris. Certè enim poſt teſtium depoſitionem poteſt teſtis interrogari de reprobationibus. Sed de aliis interrogare, videtur ad juſtificationes admittere, tamen æquum eſt: Imò etiam interrogatus in quo loco erat teſtis tempore criminis, & de circunſtantiis ad ſuggeſtionem generalis præſentis, quod eſt practicandum in teſtibus ruſticis contra potentes, etiamſi factum ſit *à ſaint Pierre le Monſtier* 1555. *par Gillebert Gozot Lieutenant.*

ART. CLV.

De propoſer reproches en confrontant.

Et s'il n'allegue aucun reproche, & declare ne le vouloir faire, ſe voulant arreſter à la dépoſition des témoins, ou demandant delay pour dire ou bailler par écrit ceux qu'il auroit promptement allegué, ſera procedé à la lecture de la dépoſition dudit témoin pour confrontation, aprés laquelle ne ſera plus receu l'accuſé à dire ne alleguer aucuns reproches contre ledit témoin.

Ou bailler par écrit. L'accuſé meſmement malade ou autrement indiſpoſé, ne peut eſtre empeſché d'avoir un billet ou memoire par écrit de ſes faicts de reproches, afin de ne les oublier: auſſi les peut-il écrire ou faire écrire en la preſence du Juge. Mais s'il avoit auparavant fait décrire ſes faicts de reproches par écrit, & vouloit bailler & employer ladite écriture pour reproches ſans autrement les reciter & exprimer, il ne ſeroit recevable: car ce pourroit eſtre occaſion de faire forger des faicts de reproches auparavant par Advocats, & puis les employer.

Sera procedé à la lecture. Si hoc verbum referatur ad ſingula, & ſic ea excludendo, eſſet barbarica iniquitas: ideo debet intelligi quod implicet non diſtributivè, ſed collectivè. Ita quod judex poſſit dare dilationem modicam arbitrio ſuo. Et ſenſus eſt quod verba non excludunt apertè dilationem dari, quod eſt favorabile, & excludit probationem, & ſic de ea liquidiſſimè conſtare debebat *l. in teſtamento ff. De Condit. & demonſtr.*

ART. CLVI.

Communication au Procureur du Roy, pour prendre ſes concluſions.

Les confrontations faites & parfaites, ſera incontinent le procés mis entre les mains de noſtre Procureur, qui le viſitera bien & diligemment, pour voir quelles concluſions il doit prendre, ſoient diffinitives où preparatoires, & les bailler promptement par écrit.

ART. CLVII.

Comment ledit Procureur du Roy doit conclure és procés criminels.

Et s'il trouve que l'accuſé ait allegué aucuns faicts peremptoires ſervans à ſa décharge ou innocence, ou aucuns faicts de reproches legitimes & recevables, il requerra que l'accuſé ſoit promptement tenu de nommer les témoins par leſquels il entend prouver leſdits faicts, ſoient juſtificatifs, ou de reproches, ou ſinon prendre les concluſions diffinitives.

Nommer. Intellige quacumque demonſtratione, quia non ſemper innocens ſcit nomina eorum per quos probabitur abſentia allegata.

Faicts juſtificatifs. Etiam de facto vidi *à Maſcon* 1559. *receu* poſt 21. menſes, & dicere etiam variando, quæ nova facta *eſtoient venus à ſa memoire, & nommer témoins pour ce prouver,* & ad requeſtam *du Procureur du Roy,* & tantum non vocato accuſatore.

ART. CLVIII.

Forme de proceder par le Iuge.

Et ſur leſdites concluſions verra le Iuge diligemment le procés, & ſera extraict des faicts recevables, s'aucuns en y a, à la décharge de l'accuſé, ſoit pour juſtification ou reproche, leſquels il monſtrera audit accuſé, & luy ordonnera nommer promptement les témoins, par leſquels il entend informer deſdits faits, ce qu'il ſera tenu faire, autrement n'y ſera jamais receu.

Vide Tyrannicam opinionem illius impii Pojeti.

ART. CLIX.

Que les témoins nommez par l'accuſé pour ſa juſtification, ſeront examinez, ex Officio, &c. *& à quels depens.*

Et voulons que les témoins qui ainſi ſeront nommez par leſdits accuſez, ſoient oüys & examinez, *ex Officio*, par les Iuges ou leurs Commis, & deputez, aux dépens dudit accuſé, qui ſera tenu conſigner au Greffe la

Digitized by Google

ſomme que pour ce luy ſera ordonnée, s'il le peut faire, ou ſinon aux dépens de partie civile, ſi aucune y en a, autrement à nos dépens, s'il n'y a autre partie civile qui le puiſſe faire.

Ex Officio. Solent *à la Requeſte du Procureur du Roy*, ex tunc ſolo Procuratore Regis, vel ejus Subſtituto præſente.

1562. 23. Octobre, *Magna conſultatio in domo* de Geret par la Cour, dit que le procés fuſt fait, & par le Seneſchal de Gueret, auquel l'a renvoyé, & le chemin pour priſon, le Juge confronte & recole les témoins, & parce qu'il faut enquerir des reproches, & faicts juſtificatifs, *dubitat ſi facere poſſit. Quidam quod non*; mais doit renvoyer à la Cour, qui pourra, poſſible, trouver qu'il y en a aſſez pour le condamner, *quia inferior delegatus*, n'en doit eſtre juge: Auſſi que le procés criminel eſt parfait, quant à la charge aprés les confrontations, & qu'il faut qu'il ſoit parfait avant que recevoir la juſtification, & que c'eſt à la Cour à juger s'il y doit eſtre receu ſans le condamner, par ce qui eſt parfait. *Tum*, car la juſtification contiguë & extraordinaire eſt *de eadem tela ejuſdem inſtantiæ*, extraordinaire, *& debita omni jure divino & naturali*, & s'il y a matiere de deffenſe ou juſtification par reproches ou faicts poſitifs, cela eſt neceſſairement partie du procés extraordinaire, qu'il eſt impoſſible de parfaire ny tenir parfait autrement. *Secus*, s'il falloit muër l'inſtance, & recevoir les parties en procés ordinaire, *quia tunc deberet remitti Curiæ*, pour voir s'il ſe doit faire: *Tum quia iſte judex ordinarius eſt, & alias habens juriſdictionem, gloſſ. Clement. 1. De jur. patron. Tum* que la Cour eſt Juge d'appel, & non en premiere inſtance. *Atqui* cette juſtification appartient en premiere inſtance, *cui Senatus in dubio non cenſetur derogare. Et hoc verum etiam in delegato, ſed in ordinario non poteſt dubitari. Idem mecum* de Chappes, & de la Porte: *Sed* Marillac *contradicens ſe ſimilem cauſam defendiſſe & perdidiſſe, per Arreſtum, ſed malum judicium non eſt imitandum: tum hîc, non tam gravis ſuſp c o*, car il eut le chemin pour priſon.

ART. CLX.

Où ſe prendront les frais de l'examen s'il faut que le Roy les faſſe.

Et à cette fin ſe prendra une ſomme de deniers ſuffiſante & raiſonnable, telle qu'elle ſera denommée & arbitrée par nos Officiers du lieu, ſur le Receveur de noſtre Domaine, auquel ladite ſomme ſera allouée en la dépenſe de ſes comptes, en rapportant l'Ordonnance de noſdits Officiers, & la quittance qu'il aura faite deſdits deniers.

ART. CLXI.

Où ſe prendront les autres frais des procés criminels.

Le ſurplus des frais des procés criminels, ſe fera aux dépens des parties civiles, s'aucunes y a, & ſauf à recouvrer en fin de cauſe, & s'il n'y en a point, ou qu'elles ne le puiſſent notoirement porter, ſur les deniers de nos Receptes.

Les Dames de Maubuiſſon, un criminel de leur Juge, par Arreſt à eſtre fuſtigé par leur terroir: Un Conſeiller de la Cour ordonna trente livres à un Sergent, & ſes aydes, qui menerent ledit criminel de la Conciergerie aux terres deſdites Dames, à prendre ſur elles, & ſur la partie civile, chacun ſeul & pour le tout: leſdites Dames *repetunt totum, vel mediam à parte civili. Reſpondi Quòd executio publica non ſpectat ad partem civilem, nec ad ejus perſecutionem, ideò, nec ad expenſas, ſed debent impenſæ ſolvi* par le Juſticier, *qui ſuis expenſis debet* executer, & faire les charges *quæ ad hunc finem, Et hîc loquitur de impenſis proceſſus ad verificationem facti, uti privatus ſuos: ergo communes, etiam* rogatoires à la mort, *non debet etiam ſuſtium facere ſumptus, ſed omnes ſumptus ſolam punitionem continentes, ſpectant ad fiſcum, quia etiam habet confiſcationem, vel ſuper ea capiuntur.*

Se quia erat reus, condamné en l'amende *privato*, & le Seigneur les touche, il eſt tenu *nomine proprio* és dommages & intereſts, *quia reus non ſolius poſtquam fugit.*

ART. CLXII.

Que les accuſez ſeront ſecrettement interrogez, & répondront par leur bouche.

En matieres criminelles ne ſeront les parties aucunement oüyes par conſeil, ne miniſtere d'aucune perſonne; Mais répondront par leur bouche des cas dont ils ſont accuſez, & ſeront oüys & interrogez comme deſſus, ſeparément, ſecrettement & à part, oſtans & aboliſſans tous ſtiles, uſances ou couſtumes par leſquelles les accuſez avoient accouſtumé d'eſtre oüys en jugement, pour ſçavoir s'ils devoient eſtre accuſez, & à cette fin avoir communication des faicts & articles concernans les crimes & delicts dont ils eſtoient accuſez, & toutes autres choſes contraires à ce qui eſt contenu cy-deſſus.

ART. CLXIII.

Touchant la torture, ſi elle échet.

Si par la viſitation des procés la matiere eſt trouvée ſubjette à torture ou queſtion extraordinaire. Nous voulons incontinent la Sentence de ladite torture eſtre prononcée au priſonnier pour eſtre promptement executée, s'il n'en eſt appellant. Et s'il y en a appel, eſtre tantoſt mené en noſtre Cour Souveraine, du lieu où nous voulons toutes appellations en matieres criminelles, reſſortir immediatement & ſans moyen de quelque choſe qu'il ſoit appellé dépendant deſdites matieres criminelles.

Cour Souveraine. Videtur intelligere de Parlamento, ſed hoc eſt valde iniquum quod ſublata ſit optio accuſato, & quod à vili, ſed nec regio denegante *le juſte élargiſſement*, tenetur appellare ad ſupremam Curiam, *& y eſtre mené priſonnier*, & ſic cogitur agnoſcere, vel eſſe *en priſon, proche d'eſtre priſonnier plus de demy-an*; ſi autem haberet optionem

Digitized by Google

appellandi immediatè poſſet habere promptam juſtitiam in loco.

ART. CLXIV.

Pour regler les parties, ſi par la torture n'a rien eſté confeſſé.

Et ſi par la queſtion ou torture l'on ne peut rien gagner à l'encontre de l'accuſé, tellement qu'il n'y ait matiere de le condamner : Nous voulons luy eſtre fait droict ſur ſon abſolution, pour le regard de la partie civile, & ſur ſa reparation de la calomnieuſe accuſation, & à cette fin les parties oüyes en jugement pour prendre leurs concluſions, l'une à l'encontre de l'autre, & eſtre reglées en procés ordinaire, ſi meſtier eſt, & les Iuges y voyent la matiere diſpoſée.

Procés ordinaire. Quia verò hoc fit, debent partes audiri *en leurs plaidoyez en jugement, ou dire qu'elles viendront par conſeil au Parquet*, & ſic per Advocatos, ſi volunt cognoſcere : hoc bonum eſt antequàm cogantur partes, quia forte Præſes poteſt aliter interrogare connectendo nondum conteſtatum : Quandoque Curia Parlamenti ſolet expedire ſtatim partes *en procés ordinaire.* Sed hoc idem, quia videt non opus eſſe, & partes eſſe obſtinatas, patet etiam §. art. 150.

ART. CLXV.

Contre les contumax, foy ſera ajoûtée aux depoſitions des témoins qui auront eſté recolez, &c.

Que contre delinquans & contumax fugitifs, qui n'auront voulu obeïr à Iuſtice, foy ſera adjoûtée aux depoſitions des témoins, contenus és informations faites à l'encontre d'eux, & recolez par authorité de Iuſtice, tout ainſi que s'ils avoient eſté confrontez, & ſans prejudice de leurs reproches, & ce quant aux témoins qui ſeroient decedez, ou autres qui ne pourroient plus eſtre confrontez, lorſque leſdits delinquans ſe repreſenteront à la Iuſtice.

Authorité de Iuſtice. Et ſic ad conſervationem probationis neceſſe eſt contra contumacem, antequam obtineatur ſententia contumaciæ, *faire recoler les témoins* etiam in abſentia : ſed ex quo adhuc jurant parte abſente, videbatur ſufficere prima depoſitio in informatione.

ART. CLXVI.

Franchiſe n'aura plus de lieu és choſes civiles, ne criminelles quant à la priſe.

Qu'il n'y aura lieu d'immunité pour debtes ne autres matieres civiles, & ſe pourront toutes perſonnes prendre en franchiſe, & ſauf à les reintegrer, quand il y aura priſe de corps decernée à l'encontre d'eux ſur les informations faites des cas dont ils ſont chargez & accuſez, & qu'il ſoit ainſi ordonné par le Iuge.

Pour debtes. Idque præcisè.

Reintegrer. Quantum ad criminale, ut etiam de ſuo facto factum eſt 5. Novemb. 1548.

ART. CLXVII.

Et ſur le ſurplus recours aux Ordonnances anciennes, faiſans mention d'icelles matieres criminelles.

Le ſurplus des Ordonnances de Nous, & nos Predeceſſeurs, cy-devant faite ſur le fait deſdites matieres criminelles, demeurant en ſa force & vertu, en ce qu'il ne ſeroit trouvé dérogeant ou prejudiciable au contenu en ces preſentes.

ART. CLXVIII.

De ne bailler és Chancelleries remiſſion, ſinon celles de Iuſtice.

Nous deffendons à tous Gardes des Sceaux de nos Chanceleries, & Cours Souveraines, de ne bailler aucunes graces ou remiſſions, fors celles de Iuſtice. C'eſt à ſçavoir aux homicidiaires, qui auroient eſté contraints faire les homicides pour le ſalut, & deffenſes de leurs perſonnes & autres cas, où il eſt dit par la loy, que les delinquans ſe peuvent ou doivent retirer pardevers le ſouverain Prince pour en avoir grace.

Hîc ergo ad recuſationem *de Chancellerie*, Curia poteſt dare.

ART. CLXIX.

Si autres ſont données, en debouter les impetrans.

Si elles ne ſont de commandement, *& in ſervorem Principis.*

Et s'aucunes graces & remiſſions avoient eſté par eux données hors les cas deſſuſdits, Nous voulons & ordonnons, que les impetrans en ſoient deboutez, & que nonobſtant icelles, ils ſoient punis ſelon l'exigence des cas.

ART. CLXX.

De ne bailler rappeaux de ban, ne lettres pour changer les Iuriſdictions.

Nous deffendons auſdits Gardes des Sceaux de ne bailler aucuns rappeaux de ban, ne Lettres pour retenir par nos Cours Souveraines la connoiſſance des matieres en premiere inſtance, ne auſſi pour les oſter hors de leurs Iuriſdictions ordinaires, & les évoquer & commettre à autres, ainſi qu'il en a eſté grandement abuſé par cy-devant.

Imo quia hoc eſt de jure, ex quo vult ſupplere juri : ſed debet remittere coram judice ſuo, & tunc ejus authoritatem dari Litteris.

Digitized by Google

ART. CLXXI.

Amendes contre les impetrans telles Lettres.

Et ſi leſdites Lettres eſtoient autrement baillées, deffendons à tous nos Iuges de n'y avoir point de regard, & condamner les impetrans en l'amende ordinaire, comme de fol appel, tant envers nous que la partie; & neantmoins qu'ils nous advertiſſent de ceux qui auroient baillé leſdites Lettres, pour en faire punition ſelon l'exigence des cas.

ART. CLXXII.

Deffenſes aux Chancelleries de ne bailler aucunes remiſſions, où il n'échet peine corporelle.

Nous deffendons auſdits Gardes des Sceaux de ne bailler aucunes graces ne remiſſions des cas pour leſquels ne ſeroit requis impoſer peine corporelle; & ſi elles eſtoient données au contraire, nous deffendons à tous nos Iuges de n'y avoir aucun regard comme deſſus, & en debouter les parties, avec condamnation d'amende.

ART. CLXXIII.

Que tous Notaires feront Regiſtres.

Que tous Notaires & Tabellions, tant de noſtre Chaſtelet de Paris, qu'autres quelſconques, feront tenus faire fidellement Regiſtres & Prothocolles de tous les Teſtamens & Contracts qu'ils paſſeront, & recevront, & iceux garder diligemment, pour y avoir recours, quand il ſera requis & neceſſaire.

Et Contracts ou actes d'appel, & Vidimus. Ergo de ſimplici proteſtatione, vel declaratione unius non tenetur facere, & ſervare Prothocolla, puta de actu appellationis. Quid de procuratione, imo, quia eſt contractus.

ART. CLXXIV.

Qu'à la fin de chacun Contract ils ſigneront leur Regiſtre.

Eſquels Regiſtres & Prothocolles feront miſes & inſerées au long les minutes deſdits Contracts, & à la fin de ladite inſertion ſera mis le ſeing des Notaires, Notaire ou Tabellion, qui aura receu ledit Contract.

Samedy 4. Septembre 1423. prononcé le 23. Decembre, entre Jean Guerin & ſa femme, demandeurs, Jean Huré & Jean le Maire Notaires, deffendeurs, chacun deſdits Notaires en dix livres pariſis d'amende, *erga partem, & tantum erga Regem*, enjoint à tous Notaires, *ut ponant ad longum*, par écrit *præſentibus partibus*, les Contracts, *& poſtquam ſcripti ſunt*, qu'ils les liſent au long en la preſence des parties.

Samedy 13. Avril 1423. entre les Notaires du Chaſtelet, & les Examinateurs ſur le plaidoyé du 14. Février dernier 1423. prononcé le 19. Avril: Il ſera dit qu'à iceux Notaires appartient faire inventaire, partages, & diviſions, & en joüiront ſelon la forme de leurs jugemens, & Arreſts. Et deffend la Cour auſdits Examinateurs, qu'à cauſe de leurs Offices, ny auſſi par commiſſion du Prevoſt, ils ne faſſent les inventaires, partages, & diviſions, & aux dépens deſdits Notaires.

ART. CLXXV.

Au dos du Contract groſſoyé, ſera le Regiſtre deſigné pour y avoir recours.

Et s'ils ſont deux Notaires à paſſer un Contract ou recevoir un Teſtament, ſera mis & écrit au dos dudit Teſtament ou Contract ſigné deſdits deux Notaires le nom de celuy, és livres duquel aura eſté enregiſtré ledit Contract ou Teſtament pour y avoir recours, quand meſtier ſera.

ART. CLXXVI.

Pour leſdits Regiſtres ne prendront les Notaires plus grand ſalaire.

Ne pourront leſdits Notaires ſous ombre dudit Regiſtre, Livre ou Prothocolle prendre plus grand ſalaire pour le paſſement deſdits Contracts, reception deſdits Teſtamens: bien feront-ils payez de l'extraict de leurſdits Livres, s'aucun en eſtoit fait en aprés par ceux auſquels leſdits Contracts appartiennent, ou auſquels ils auroient eſté ordonnez par authorité de Iuſtice.

ART. CLXXVII.

A qui leſdits Notaires pourront communiquer leſdits Regiſtres.

Et deffendons à tous Notaires & Tabellions de ne montrer & communiquer leſdits Regiſtres, Livres, & Prothocolles, fors aux contractans, leurs heritiers ſucceſſeurs, ou à autres auſquels le droict deſdits Contracts appartiendroit notoirement, ou qu'il fuſt ordonné par Iuſtice.

Montrer. Sed nonne habenti intereſſe neceſſe eſt primo oſtendere, extra jus, parte abſente, ut ſciat an debeat parte vocata extrahere, & an ſaltem deliberet, an ſit hæres, vel ut ratura deleatur, ne ſe in grandem ſumptum deferat.

Le droict deſdits Contracts. Vel etiam de conſuetudine, ut Borbon. §. 1. *Des Contracts gloſ. Pre. pag.* 72.

Appartiendroit. Etiam in parte, & hæredi directo.

ART.

ART. CLXXVIII.

De ne délivrer un Teſtament pour ſeconde fois ſans ordonnance de Iuge.

Alex. conſ. 216. §. 5. num. 43.

Et que depuis qu'ils auront une fois délivré à chacune des parties la groſſe des Teſtamens & Contracts, ils ne la pourront plus bailler, ſinon qu'il ſoit ordonné par Iuſtice, parties oüyes.

Prius ut vidi 1536. ſolebat in Caſteleto ad petitionem unius dicentis ſe amiſiſſe, altero non vocato, *ordonner qu'elles ſeroient regroſſoyées, & que celles qui ſeroient regroſſoyées, & celles qui ſont perduës, ne vaudroient que pour une*, tandem altero abſente, vel mortuo, & faciunt etiam hodiè fidem, quia habens aliud non ſervabatur; imò etiam hodie habito juramento idem parte non vocata, permittitur regroſſari, & id faciunt, ut in cauſa mea contra fratrem impium, perfidum litterarum everſorem.

Des Teſtamens. Hoc reſpectu intelligo hæredibus poſt mortem, quia ipſimet teſtatori puto quod ſecurè dari poſſit, & ſolet facienti actum à ſola ejus voluntate dependentem.

ART. CLXXIX.

Peine aux Notaires contrevenans auſdites Ordonnances.

Le tout ce que deſſus ſur peine de privation de leur Office, laquelle nous avons dés à preſent declarée & declarons par ceſdites preſentes és cas deſſuſdits, & chacun d'eux, & des dommages & intereſts des parties, & outre d'eſtre punis comme fauſſaires, quant à ceux qu'il apparoiſtroit y avoir delinqué par dol évident & manifeſte calomnie, dont nous voulons eſtre diligemment enquis par tous nos Iuges, & chacun d'eux, ſi comme à luy appartiendra, ſur peine de s'en prendre à leurs perſonnes.

Atque requiritur declaratio, nec adhuc hæc conſtitutio ſervatur.

Quod ſi durum in procuratorio, & de quibus idem dominus conſtituens facere poterat, & voluit, & ex inſtrumento fecit inſtrumenta, tot quot erant receptitia.

Item in teſtamento *à chacune des parties*, id eſt, cuilibet legatariorum: Adhuc nec puto teſtamentum injuſtum, quia non ſoleat poſteà revocari, nec poteſt, & debet omnibus patere. Tum ſaltem ubi publica ſunt, nec habet locum hæc conſtitutio, quia idem de actis.

ART. CLXXX.

De ne recevoir Contracts ſans declarer ſituations, teneures, & charges des choſes.

Nous deffendons à tous Notaires de quelque Iuriſdiction qu'ils ſoient, de ne recevoir aucuns Contracts d'heritages, ſoit de venditions, échanges ou donations, ou autres, ſans eſtre declaré par les contractans en quel fief ou cenſive, ſont les choſes cedées & tranſportées, & de quelles charges elles ſont chargées envers les Seigneurs feodaux ou cenſuels, & ce ſur peine de privation de leurs Offices, quant aux Notaires, & de la nullité des Contracts, quant aux contractans, leſquelles peines declarons dés à preſent, comme deſlors au cas ſuſdit.

Notaires. Etiam *non Royaux*, quod eſt clarum. Utrum de Eccleſiaſticis? Puto ſecus, quia non congruunt verba de privatione officii. Tamen fortè reſpectu nullitatis contractus, ultimum dici poteſt; Imo dumtaxat enuntiantur contractus, qui faciunt metum Notariis, non autem illi qui ſunt per ſcedulam, vel ſine teſtibus, nec habent executionem.

Soit de venditions. Et ſic in ſpecie, vel etiam in genere, ſed in corporibus ſecus, ſi in univerſa hæreditatis vel quotæ. Conſult. fol. 180. *Chartier* mecum.

Ou autres ſemblables. Secus ſi hi reticentur.

Idem in Nivernenſi p. 24.

Cenſuels. Scilicet alios, ſicut ſi eſſent in cenſu donantis, qui non univerat. Ceſſata pœna, *ſi la choſe eſt en France.* Item dicit ſi nulla mora debetur: Quid ſi de uno expreſſum ſit, de alio non? Reſp. In diviſibili, ut in donatione videlicet, ut expreſſa in alio tantum vitiatur. Quid ſi quis vendit, & tradit ſine onere, poſteà vero vult condicere fundum tanquam ſine cauſa ex contractu nullo traditum, ſed vi ſententiæ factæ poſt terminum an poſſit: videtur quod ſic per hunc textum. Contra quia poteſt cogi ad conferendum inſtrumentum. Sed certè hîc non inſtrumentum, ſed contractus caſſatur, & pro infecto, imo pro non declarato & nullo habetur. Hoc nullatenus non fit niſi favore dominorũ directorum, ergo illis non conquerentibus, & quatenus eorum intereſſe non tangit, non eſt nullitas, & bene, & ita per Edictum. Imo etiam hodie domino conquerente non eſt nullus contractus.

ART. CLXXXI.

Deffenſe de ne ſe méprendre en declarant leſdites ſituations, teneures & charges.

Deffendons à tous contractans en matiere d'heritages, de ne faire ſcientement aucune faute ſur le rapport ou declaration deſdites teneures feodales, ou cenſuelles, qui ſeront appoſées en leurs Contracts, ſur peine de privation de tout l'émolument deſdits Contracts contre les coupables, c'eſt à ſçavoir contre le vendeur, de la privation du prix, & contre l'acheteur, de la choſe tranſportée, le tout applicable à Nous, quant aux choſes tenuës de Nous, & aux autres Seigneurs, de ce qu'il en ſeroit tenu d'eux.

Fallit primo ſi non eſt *franc aleu*: fallit ſecundo ſi in genere vendatur, fallit tertio ſi contrahentes dicunt ſe ignorare, nec poſſe aliter declarare: ut ſæpe *en Auvergne*, ubi non debent commoda, & ita etiam tempore ordinationis præcedentis ſervabatur. Fallit quarto etiamſi non dicant, quia hodiè non ſervatur amplius, ut videre eſt anno 1545. quod dominus apertè dixit eſſe iniquum, ſed tamen valeat, quando apparet veriſimiliter emptorem ſeductum, ut de muliere, à qua extorſit venditionem. Secus eſt, per ſcedulam, & promiſit ſolvere, *puis on luy preſenta Lettres*, poſteà vult eum expellere, & in ſcedula non ſunt onera feudi deſignata.

ART. CLXXXII.

Taxations de dépens & jugemens de deffauts ſe feront par les Iuges.

Que les taxations de dépens & jugemens des deffauts, ne ſe feront doreſnavant par les Greffiers, mais par les Conſeillers & autres Iuges ordinaires ou deleguez, auſquels la connoiſſance en appartient.

ART. CLXXXIII.

Salaires de Sergens Royaux ſeize ſols pariſis par proviſion.

Que par maniere de proviſion, & juſques à ce qu'autrement en ait eſté ordonné, le ſalaire des Sergens Royaux taxé par nos Ordonnances à douze ſols pariſis, ſera augmenté de ſeize ſols pariſis, qui ſont ſeize ſols pariſis par jour.

ART. CLXXXIV.

Peine à ceux qui en prendront ou payeront plus.

Et où ils en prendront aucune choſe davantage, Nous les declarons dés à preſent privez de leurs Offices, & ſubjets à punition corporelle, encores qu'il leur fuſt volontairement offert par leurs parties, auſquelles neantmoins deffendons de non le faire ſur peine d'amende arbitraire.

ART. CLXXXV.

Confrairies de gens de meſtier abolies.

Que ſuivant nos anciennes Ordonnances & Arreſts de nos Cours Souveraines ſeront abbatuës, interdites, & deffenduës toutes Confrairies de gens de meſtier & artiſans par tout noſtre Royaume.

ART. CLXXXVI.

Que les choſes ſervans auſdites Confrairies ſeront portées par devers les Iuges Royaux dedans deux mois.

Et ne s'en entremettront leſdits artiſans, & gens de meſtier, ſur peine de punition corporelle, ains ſeront tenus dedans deux mois aprés la publication de ces preſentes faites en chacune de nos Villes, apporter & mettre pardevers nos Iuges ordinaires des lieux toutes choſes ſervans, & qui auroient eſté deputées & deſtinées pour le fait deſdites Confrairies, pour en eſtre ordonné, ainſi que verront eſtre à faire.

Que verront. Scilicet *les Iuges*, & ita in regiſtro.

ART. CLXXXVII.

Peine aux Maiſtres qui auront deſobey.

Et à faute d'avoir ce fait dans ledit temps, ſeront tous les Maiſtres du meſtier conſtituez priſonniers juſques à ce qu'ils auront obey, & neantmoins condamnez en groſſes amendes envers Nous pour n'y avoir ſatisfait dans le temps deſſuſdit.

ART. CLXXXVIII.

De ne ne faire dépenſe quelconque pour paſſer Maiſtre de meſtier.

Et pour paſſer les Maiſtres deſdits meſtiers, ne ſe feront aucunes diſnées, banquets, ne convis, ne autres dépenſes quelconques encore qu'on le vouluſt faire volontairement, ſur peine de cent ſols pariſis d'amende à prendre ſur chacun qui auroit aſſiſté auſdits diſnez, & banquets.

ART. CLXXXIX.

Incontinent aprés le chef-d'œuvre deuëment fait, on ſera receu Maiſtre.

Et ſans faire autre dépenſe ne prendre aucun ſalaire par les Maiſtres du meſtier, voulons qu'ils ſoient tenus recevoir à Maiſtriſe celuy qui les en requerra incontinent aprés qu'il aura bien & deuëment fait ſon chef-d'œuvre, & qu'il leur ſera apparu qu'il eſt ſuffiſant.

ART. CXC.

Peine à celuy qui ſera dépenſe autre que de ſon chef-d'œuvre.

Lequel toutefois nous declarons inhabile & incapable de la Maiſtriſe, au cas qu'il auroit fait autre dépenſe que celle de ſon chef-d'œuure pour parvenir à ladite Maiſtriſe, & & en voulons eſtre privé & debouté par nos Iuges ordinaires des lieux auſquels la connoiſſance en appartient.

ART. CXCI.

Deffenſes aux gens de meſtier de ne faire monopoles ne aſſemblées quelconques.

Nous deffendons à tous leſdits Maiſtres, enſemble aux compagnons & ſerviteurs de tous meſtiers, de ne faire aucunes congregations ou aſſemblées, grandes ou petites, ne pour quelque occaſion que ce ſoit, & ne faire aucuns monopoles, & n'avoir ou prendre aucunes intelligences les uns avec les autres du fait de leur meſtier, ſur peine de confiſcation de corps & de biens.

Digitized by Google

ART. CXCII.

Injonction de garder ces preſentes Ordonnances.

Et enjoignons à tous nos Officiers de faire bien & étroitement garder ce que deſſus, contre leſdits Maiſtres & Compagnons, ſur peine de privation de leurs Offices.

Si donnons en mandement par ceſdites Preſentes à nos amez & feaux les gens de nos Cours de Parlement à Paris, Tholoſe, Bordeaux, Dijon, Roüen, Dauphiné, & Provence, nos Iuſticiers, Officiers, & tous autres qu'il appartiendra, que noſdites preſentes Ordonnances ils faſſent lire, publier & enregiſtrer, icelles gardent, entretiennent & obſervent, faſſent garder, entretenir & obſerver de poinct en poinct ſelon leur forme & teneur, ſans faire ne ſouffrir aucune choſe eſtre faite au contraire : Car tel eſt noſtre plaiſir. DONNE' à Villiers-Coſterets au mois d'Aouſt l'an de grace 1539. Et de noſtre Regne le 25. FRANÇOIS. Et à coſté, *Viſa*. Et au deſſous : Par le Roy, BRETON. Et ſcellé du grand Scel du Roy en cire verde pendant en lacs de ſoye.

Lecta, publicata, & regiſtrata Pariſius in Parlamento ſexta die Septembris, anno Domini milleſimo quingenteſimo trigeſimo nono. Signatum LE BERRUYER.

Digitized by Google

EDICT,

CONTENANT ABROGATION, AMPLIATION, Correction, & Modification d'aucuns articles des Ordonnances faites en l'an mil cinq cens trente-neuf, avec l'Arreſt de la Cour, declaratif du dernier article contenu audit Edict, publié en Parlement le quatriéme May mil cinq cens quarante-ſix.

HENRY par la grace de Dieu Roy de France, Sçavoir faiſons à tous preſens & à venir; Que Nous ayans fait voir en noſtre Conſeil Privé, avec bonne & notable aſſiſtance, certaines Remontrances à Nous faites par nos amez & feaux les Gens de noſtre Cour de Parlement à Paris, ſur aucuns poincts & articles des Ordonnances faites par le feu Roy noſtre tres-honoré Seigneur & Pere que Dieu abſolve, à Villiers-Coſterets au mois d'Aouſt 1539 ſur le fait de la Iuſtice, & publiées en ladite Cour le 6. jour de Septembre enſuivant. Avons par advis & deliberation de noſtredit Conſeil Privé, declaré, ſtatué, & ordonné; declarons, ſtatuons, & ordonnons, que les 72. 81. 125. & 126. articles deſdites Ordonnances, n'auront plus de lieu, & ne ſeront doreſnavant aucunement obſervez: mais ſe regleront les Iuges & les parties, ſelon & ainſi qu'ils faiſoient auparavant icelles Ordonnances: & meſmement entant que touche le jugement des procés pendans en nos Parlemens & Cours Souveraines, leſquels ne ſeront concluds, s'ils ne paſſent de deux voix & opinions, ainſi que d'ancienneté l'on avoit accouſtumé d'obſerver auparavant la publication deſdites Ordonnances. Et quant au 131. article faiſant mention des donations, Nous voulons & ordonnons, en interpretant ledit article, que toutes donations entre-vifs & teſtamentaires, qui ſeront faites par les donateurs ou teſtateurs, au profit de leurs Tuteurs, Curateurs, Gardiens, Bailliſtres, & autres Adminiſtrateurs, pendant leur adminiſtration, ſoient nulles & de nul effet & valeur, & telles les avons declarées & declarons par ces Preſentes: Enſemble celles qui frauduleuſement ſeront faites durant le temps de ladite adminiſtration, à perſonnes interpoſées, venans directement ou indirectement au profit des deſſuſdits Tuteurs, Curateurs, Gardiens, Bailliſtres, & Adminiſtrateurs: Et au regard du 132. article, faiſant mention des inſinuations, & enregiſtremens des donations; Nous declarons & ordonnons, que ſous le nom de Donation ſeront compriſes & ſubjettes à inſinuation, les donations faites en traitez de Mariages, autres donations faites entre vifs, combien qu'elles ne ſoient ſimples, ains remuneratoires, & autrement cauſées, & non les donations faites à cauſe de mort, qui ſe peuvent revoquer par le donateur juſques à la mort, leſquelles ne ſeront ſubjettes à aucune inſinuation. Et en ce que ledit article porte que les donations ſeront inſinuées és Cours & Iuriſdictions des choſes données, Nous entendons que ladite inſinuation ſe faſſe à la Iuriſdiction royale des lieux où leſdites choſes données ſeront aſſiſes, ſans prejudice toutesfois des procés pendans & indecis ſur l'intelligence & interpretation de ladite Ordonnance. Et quant au 133. article touchant encores leſdites donations, Nous voulons & ordonnons, en interpretant & modifiant ledit article, que les donations faites à perſonnes abſentes, ſe puiſſent accepter par les donataires en l'abſence du donateur, pourveu qu'icelle donation ſoit acceptée du vivant du donateur, & qu'icelle acceptation ſoit faite en preſence de perſonnes publiques, & témoins, ou de deux Notaires, & que l'inſtrument de la donation ſoit inſeré en la note, acte, & inſtrument de ladite acceptation. Et entant que touche le 138. article, Nous en modifiant iceluy article, entendons & voulons que les demandeurs en propoſition d'erreur, qui auront mis les procés ſur ladite propoſition en eſtat de juger dedans cinq ans, & fait leur devoir de le faire juger,

Digitized by Google

ne ſeront deboutez de leur requeſte, & demande en propoſition d'erreur, encore que ledit procez n'euſt eſté jugé pendant ledit temps, pourveu qu'ils faſſent deuëment apparoir des pourſuites & diligences par eux faites pour juger ledit procez : Continuans neantmoins à faire leur devoir leſdits cinq ans paſſez de le faire juger, tellement qu'on ne leur puiſſe quant à ce imputer que ce ſoit par leur faute, & par ce eſtre tenus & reputez en negligence notable. Et quant au 180. article, Nous avons par ceſdites preſentes en reſtraignant & modifiant ledit article, deffendu & deffendons tres-expreſſément à tous Notaires, de quelque Iuriſdiction qu'ils ſoient, de ne recevoir aucuns contracts d'heritages, ſoit de vendition, échange, donation, ou autre, ſans eſtre declaré par les contrahans en quel fief ou cenſive ſeront les choſes cedées & tranſportées, & de quelles charges elles ſont chargées envers les Seigneurs feodaux ou cenſuels. Et ce ſous peine de privation de leurs Offices quant aux Notaires : & de privation du prix des contracts de vendition quant au vendeur, par faute d'avoir declaré les teneures feodales ou cenſuelles. Et ſi malicieuſement ledit vendeur ſe trouvoit avoir obmis autres charges dont ſeront chargez leſdits heritages, il encoure ſemblable peine. Et quant aux autres contracts où il n'y aura prix, les contractans ſeront punis de telle peine que les Iuges verront eſtre à faire & à impoſer contre leſdits contrahans. Si donnons en mandement par ces Preſentes, & à nos amez & feaux les Gens de nos Cours de Parlement, & Grand Conſeil, & à tous nos Baillifs, Seneſchaux, ou à leurs Lieutenans, & autres nos Iuſticiers & Officiers qu'il appartiendra, que nos preſens Edict, Declaration, Statut, Ordonnance, vouloir & deffenſes : Enſemble tout le contenu cy-deſſus, ils entretiennent, gardent & obſervent, faſſent de poinct en poinct inviolablement entretenir, garder & obſerver, lire, publier & enregiſtrer, ſans aller ne venir, ne ſouffrir eſtre allé ne venu directement ou indirectement au contraire, en quelque maniere que ce ſoit, en procedant contre les tranſgreſſeurs par les peines deſſus indictes, & autres qu'il appartiendra, ſelon l'exigence des cas : Car tel eſt noſtre plaiſir, nonobſtant quelſconques autres Edicts, Ordonnances, reſtrictions, mandemens ou deffenſes à ce contraires. Et afin que ce ſoit choſe ferme & ſtable à toûjours, nous avons fait mettre noſtre ſcel à ceſdites preſentes. Donné à Fontainebleau au mois de Février l'an de grace 1549. & de noſtre Regne le troiſiéme. Ainſi ſigné, Par le Roy en ſon Conſeil, Du Thier.

Lecta, publicata & regiſtrata audito Procuratore Generali Regis, & hoc requirente ſub modificationibus in regiſtro hodie judicialiter facto contentis Pariſiis in Parlamento quarto die menſis Martii anno Domini 1549.

En nos Parlemens & Cours Souveraines.

Ergo idem in inferioribus ſi ibi ſint Conſiliarii quos Præſes tenetur ſequi, non aliàs.

Et autres Adminiſtrateurs.

In patria juris ſcripti pupillus factus in anno 15. infirmus in domo tutoris moritur, is donat cauſa mortis. Reſpondi, contra *Hugues de la Roche*, quod non valet : quia licet eſſet finita tutela, tamen non erat finita adminiſtratio, nec alius datus curator, nec rationes redditæ, quia non eſt minus quam protutor, vel ſimplex adminiſtrator, & ita per Arreſtum dictum. Et de facta per uxorem marito : ſed *pour Dela-dehors Procureur* judicatum per Arreſtum, Conſult. 649. §. 1.

Durant le temps de ladite adminiſtration.

Qui acquiſivit certa prædia & domos, dicit Do. quicquid acquiſivi à tutore Julio : & ſic inſinuatur : & ſic incertitudo & fraus.

Sujette à l'inſinuation.

Certè juſtum eſt maximè in contractu matrimonii, ut mutui æquitas uſusfructus tantum valeat ſine inſinuatione. Et ſatis eſt ordinationem 1539. per hanc 1549. corrigi quantum ad proprietatem, vel quando uſusfructus inæqualis. Fallit in ſecundis nuptiis quando ſunt liberi, & quando apparet de nimio exceſſu.

Patruus dedit fundum nepoti favore matrimonii cum Berta, quæ antequam nuberet, deceſſit. Quare patruus rurſus declaravit intentionis ſuæ fuiſſe purè & ſimpliciter donare nepoti, & inquantum eſſet de novo dedit, & deceſſit. Tempore medio *eſt survenuë l'Ordonnance, les heritiers debatent la donation par faute d'inſinuation.* Donatarius excipit quod donatio ſua eſt ante conſtitutionem : Replicatur, quod illa erat ſub conditione quæ defecit : duplicatur quod illa conditio erat in favorem donatarii, & ſic non facit conditionem, ſed modum, quia erat tantum cauſa impulſiva, quod etiam patet per declarationem. Reſpondi, donationem validam, quia ante conſtitutionem, nec erat facta favore Bertæ, quæ erat extranea donatori, ſed ſolius donatarii qui erat nepos, cuique alioquin patruus erat donaturus, nec declaratio exigit inſinuationem ; & conſtitutio, quæ eſt odioſa, non debet extendi ad declarationem donationum etiam obſcurarum, ſed reſtringi ad donationes principaliter & de novo factas.

A Montlehery eſt Greffe d'inſinuations. Tamen reſpondi ſufficere inſinuari in loco Præſidiali *au Chaſtelet de Paris*, & ita per Arreſtum & nuper 20. *Decembre* pro filia dominæ *de Mornay*, contendente domino Jacobo *Canaye, ledit Canaye procedant pour Jean d'Auge Capitaine de Fontainebleau*, contra viduam & heredes domini *de Bourſon*, *Robert plaidant pour la veuve & heritiers appellans des Requeſtes*, & donatio erat tantum inſinuata *au Greffe de Melun*, & res donatæ ſitæ *en la Prevoſté de Moret, Siege particulier de Melun.*

Donations faites en traité de mariage.

Adde ad jus Codicis *l. Sancimus in princ. C. de Donat.* Adverte in hoc §. dicit *inſinuer : tellement que ſi le doüaire prefix eſt plus grand que le Coûtumier & perpetuel*, tunc excedit donationem propter nuptias, & tranſit in conſtitutionem, & debet inſinuari ut hic, & præſumitur fraus, de qua vide ad verbum legis *Data C. de Donation.*

Item, videtur quod debet inſinuatio fieri ante nuptias, fallit in promiſſione. Ita judicatum poſt 1550. *par le Lieutenant Civil, & en la Chambre de Picot bien jugé*, & per alia Arreſta : ſed per conſtitutionem 1566. *dit*, quod iſtæ inter vivos conjugum debent inſinuare.

Et enregiſtremens.

Ut copula & operaretur, dixerunt *les Gens du Roy*,

quod debebant legi ad acta, & judicando deinde regiſtrari.

Quid *du don mutuel* conjugum? dic non comprehendi: tum quod per conſuetudines approbata, tum quia pactum *uniforme*, tum quia ſatis ſciri poteſt & provideri: ſed inter alios quam conjuges, quia caveri non poſſet, debet inſinuari, quamvis multi dubitent.

Seguier mecum inſinuavit, quamvis dubitaret an minor poſſit facere: ſed ego dico quod ſic, niſi erat valdè inferioris ætatis. Mecum etiam *Chartier & de Thou* (licet Liſet. contra) quia non eſt donatio: Ego dico quod ſaltem reſpectu heredum, qui de lucro certant, non requiritur, quia eſt etiam ſolatium ſuperſtitis de mutua negotiatione: tum forte hac occaſione magis lucraretur & augeret ſocietatem: tum videtur lætior ſocietas ſicut appendentia ſocietatis, & hoc dico indubitatum, ubi donatio non excedit reſpectu immobilium: tamen favore cenſebat quod debet inſinuari; ſed bene eo vivo, & jurato, ſed non poteſt inſinuari poſt obitum, verius puto, quia interim revocare poteſt, ut jure communi.

Quid poſt conſtitutionem hanc inſinuata coram judice ſubalterno præſente & conſentiente donatore, qui poſt vult revocare? Reſp. Ameline cum *de Thou* quod non poteſt, quia actis inſerta ſatis eſt inſinuata, ergo idem reſpectu tertii qui præſens fuit inſinuationi factæ coram ſubalterno, vel etiam ut actuarius recepit.

A la Iuriſdiction Royale.

Scilicet de Præſidiali tanquam inſigniori: Tamen melius puto quod idem ſit, *ſi devant le Prevoſt*, & ſic melius *devant le Chaſtellain.*

Quid ergo ſi lite pendente, facta eſt inſinuatio *au Chaſtelet de Paris*, ſed donator *eſt ſur le Fort-l'Eveſque, exempt & qui reſſortit au Parlement.* Reſp. Tamen eſt in Diœceſi, ita quod valet judicatum contra ſubditos, ſi Epiſcopus *ne demande le renvoy.* Reſp. Bonam eſſe inſinuationem, licet *Galliot* dicat alios contra opinari.

Et que l'inſtrument de la donation.

Et ſic inter abſentes non poteſt fieri donatio valida niſi in ſcriptis, ſed nec inter præſentes, quia non poteſt niſi ſcriptura inſinuari, ſed imo interim non poteſt revocari: Poteſt facta ob cauſam nondum inſinuata.

1563. Obiit *Boulencourt* qui cum uxore & communi donatione in contractu matrimonii convenerant quod ſuperſtes *joüiroit de tous les conqueſts.* Reſpondi, Nullam eſſe, quia non inſinuata, & contra heredem præſertim quod ſit ex ſecundis nuptiis, ubi *les advantages odieux.*

EXTRAICT DES REGISTRES de Parlement.

SUr les Lettres Patentes du Roy, en forme d'Edict données à Fontainebleau au mois de Février dernier paſſé, ſignées ſur le reply, Du Thier, par leſquelles le Roy abroge certains articles des Ordonnances faites par le feu Roy l'an 1539. publiées en la Cour de ceans le ſixiéme jour de Septembre audit an 1539. & modifie autres articles d'icelles Ordonnances, aprés que leſdites Lettres ont eſté judiciellement leuës, & que Marillac pour le Procureur General du Roy a requis que ſur le reply fuſt mis qu'elles eſtoient leuës & publiées & enregiſtrées, & à ce que chacun puſt avoir connoiſſance de l'abrogation & modification contenuës eſdites Lettres. Icelles Lettres imprimées avec leſdites Ordonnances de l'an 1539. La Cour dit que ſur le reply d'icelles ſera mis *lecta, publicata, audito Procuratore Generali Regis & hoc requirente*, ſous les modifications toutefois qui enſuivent, à ſçavoir quant au dernier article mentionné eſdites Lettres pour le regard du premier chef d'iceluy, contenant que le vendeur ſera privé du prix de la vente, s'il n'a declaré en quel fief ou cenſive eſt la choſe venduë, que ladite Cour entend ladite peine, quand le vendeur aura ſciemment & malicieuſement obmis à declarer en quel fief ou cenſive eſt la choſe: & pour le regard du ſecond chef dudit article, où il eſt dit: ſi le vendeur ſe trouvoit malicieuſement avoir obmis les autres charges que ladite Cour entend ces autres charges eſtre ſeulement les charges foncieres: & outre s'il eſt queſtion de fief de franc-aleu, en l'exprimant par le vendeur, ledit ne tombera en la peine contenuë en l'Ordonnance, & ſuivant la Requeſte du Procureur General du Roy, Ordonne ladite Cour leſdites Lettres Patentes eſtre imprimées avec les Ordonnances publiées en icelle en l'an 1539. en Septembre, & la preſente Declaration & modification. Fait en Parlement le quatriéme jour de Mars mil cinq cens quarante-neuf. Ainſi ſigné Du Tillet.

FIN.

Digitized by Google

AMPLISSIMO, SANCTISSIMOQVE ORDINI SENATVS Pariſienſis CAROLVS MOLINÆVS Iuriſconſultus in eodem Senatu Advocatus εὐπράττειν.

VT omnes Reipublicæ ordines ſummam & auguſtiſſimam authoritatem veſtram P. C. Senatoreſque graviſſimi, jure meritoque ſuſpiciunt & reverentur: ita ſinguli quoque cives quo magis φιλόπολιδες, & Reipublicæ ſtudioſiores ſint, eò impenſiùs dignitatem authoritatemque veſtram imprimis magni faciunt, ſacroſanctamque & illibatam eſſe, haberique cupiunt. Conſtat autem hæc duo integritatem & authoritatem, Senatui ipſi peculiaria ſemper fuiſſe in omni Republica bene inſtituta, nec alterum ſine altero diu ſtare poſſe. Authoritas Senatus. Ipſa ſanè veritatis teſtis hiſtoria oſtendit quàm prudenter & ſalubriter olim legibus 12. tab. de Romani Senatus authoritate & integritate cautũ fuerit his verbis (ut autumat Cicero lib. 3. de legib.) Ejus decreta rata ſunto, is ordo vitio vacato. Cæteris ſpecimen ſunto. Quamdiu enim ſtetit integritas & authoritas Senatus, tamdiu floruit Reſpublica, etiamſi poteſtas interim ſive penès populum, ſive penes magiſtratum aliquem, ſive temporalem, ut Conſulem vel Dictatorem, ſive perpetuum, ut principem, fuerit. Quamprimum autem vitio & tyrannide ſtultorum & degenerum principum Senatus integritas, indignis ſuorum effectuum adminiſtris allectis fœdari cœpit, & authoritas imminui, inque ſervilem adulationem converti, mox ſenſim ea Reſpublica labefacta tamdemque everſa eſt. Quamobrem Plutarchus ille Cheroneus optimus Trajani politici principis (cui cognomen optimi à Senatu inditum eſt) præceptor & inſtitutor, non minus omnigenæ philoſophiæ diſciplinis quam politicarum rerum ſcientia clarus myſticum Reipublicæ corpus deſcribens in inſtitutione civili, quam κυρίως & appoſitiſſimè mihi viſus eſt Senatum cordi contuliſſe. Vt enim Cor eſt fons vitæ, ſanitatis & operationis in toto animali: ita Senatus integritas, authoritas & ſpecimen, in toto myſtico Reipublicæ corpore. Cum igitur ipſe iamdudum poſt longum iuris, forenſiſque exercitationis ſtudium, omiſſa rei factitandæ occaſione quæ in manibus erat, omnes innatas & acquiſitas animi dotes vireſque converterim, ut, quammaximè poſſem, de Republica bene mererer, Dignum & juſtum eſt, ut illuſtriſſimo Ordini veſtro tanquam totius Reipublicæ noſtræ cordi clariſſimo ſpecimen iſtud laborum noſtrorum dedicem. Cum enim ſolius Reipublicæ causâ elaboratum ſit partum & editum, cuinam potius & iuſtius, quam chariſſimo ipſius Reipublicæ cordi intimo, hoc eſt Ordini veſtro ſanctiſſimo conſecrari debeat? Sed nec hæc ſola cauſa eſt (quanquam iuſtiſſima & graviſſima) cur ſub fæcilibus veſtris auſpiciis opus hoc publicum accipere debeat: Adeo plurimæ & iuſtiſſimæ, nempe ordinis, materiæque ſubjectæ formæ quoque & indicaturæ operis, nec-non debitæ gratitudinis, ſimul concurrunt & ad id impellunt. Quum enim laborum meorum primitias velut protaſin, regiæ iamdudum majeſtati (ut noſtis) dicavero: nihil decentius quam medium hunc progreſſum velut epitaſin, auguſtiſſimo Ordini veſtro dicare, cuius prima & ſumma ſecundam regem eſt authoritas: Tum hæc pars iuris civilis quã in hoc opere tractamus & repurgamus, quamquã non minus reliquis iuridica, ſit, præ cæteris tamen maximè verſatur in praxi forenſi, quippe quæ ſit de ſententiis de eo quod intereſt proferendis. Quare ſupremos & aſſiduos dicaſtas maximè decet cum ſine notitia & experientia praxis rectè interpretari prorſus nequeat, ſed tantum magis intricari, ut non minus ſupervacui quàm operoſi ſcriptorum ſuper hac re Labyrinti luculenter teſtantur. Tum huius noſtræ tractationis & analyſεως, ea eſt indicatura, ut ab omnibus ſcholaſticis interpretibus quique de his hucuſque ſcripſerũt longiſſimè, tum ordine, tum ſtylo, methodo, ſcopo, ſenſuque diſcedat. Nova enim inventione, novo iudicio, quo veram mentem, praxim & conciliationem harum omnium legum erueremus & detegeremus nobis perpetuò nitendũ & incedendum fuit, quæ tantum abeſt ut in ſcholis gymnaſiorum (quas ſeptem annis ante quatuor & viginti annos coluimus) aut è ſcholaſticorum libris diligenter excuſſi didicerimus: ut quæ diu ibi & ab illis olim hac in parte didiciſſe videbamur, prorſus cum ad rem, cum ad manus conferendas, cum ad hunc veſtrum ſolem ventum eſt, prorſus, inquam, & diutius dediſcenda fuerint. Schola fori. Quæ verò ſcientiæ magis & veritatis quàm lucri cupidus, in ipſis rerum experimentis forenſes cauſas tractando, theoriamque & praxim jugi pertinacique ſtudio conferendo & excutiendo, diuque verſando & eluctando tandem aſſecutus ſum, præcipuè in hac ſub & hac ampliſſima longeque omnium locupletiſſima ſchola veſtra didici. Quare iure optimo primus hic repurgationis legalis philoſophiæ fructus primumque claſſicum εἰς ὑπόδειγμα τὸ πρῶτον, à nobis inchoatum (præſertim in hac parte quæ merito à Iuſtiniano indicantibus & in foro verſantibus præſcribitur) nobis debetur & conſecratur. Accedit his non ſolum publicæ, ſed privatæ quoque gratitudinis debitum officium: Vos enim P. C. prudentiſſimi, & æquiſſimi, iamdudum ſtudia mea noviſtis & probaſtis, quin etiam tanti feciſtis ut me ne cogitantem quidem, inter eos quos pro veteri ſanctoq; inſtituto ut in auguſtiſſimum Ordinem veſtrũ aſciſcantur deligere ſoletis, non ſemel nominaveritis. Hic celeberrima & εὐχαριστικὴ nominis tui memoria occurrit: ô illuſtriſſime Senatus ejuſdem primarie Præſes Dom. Petre Liſete ἐπωνυμώτατε ἀρχιδικάστα quod ante ſeptem abhinc annis, in medio Senatu claſſibus congregatis præſidens, primus proprio motu cum ſplendidiſſimæ commendationis elogio me nominaſti, idque nullo privato affectu quippe qui nullo unquam à me affectus eras officio: ſed (quod inter præcipuas tuas laudes iure meritoq; numerandum eſt) ſolo zelo Reipublicæ utilitatiſque & doctrinæ (quam mihi pluſquam auſim agnoſcere) tribuebat. Sed illud multo magis animum meum confirmavit, & adverſa tum valetudine laborantem recreavit, quod tu theoriæ iuris utriuſque praxiſque conſultiſſimus, tantuſque ſupremi Senatus Princeps in ea tanta doctiſſimorum & graviſſimorum Senatorum corona, tam ſplendidum & longè quàm unquam ſpe-

raſſem luculentius de primis illis lucubrationibus meis teſtimonium præbuiſti, palã cenſens & confirmans quod exactius & eruditius in conſuetudines ſcripſiſſem cæteris quæ prius in ſimili argumento commentaria edidiſſent: Addens etiam cenſenſq; nomen meum Regi edendum ſub eodẽ elogio & commemoratione præfati commentarii in conſuetudines. Hæc paucis ſpecialiter commemoranda fuerunt, ut me ab omni oblivionis, & ingratitudinis noxa alieniſſimum eſſe oſtendam. Quare nec omittendum duxi quod illuſtris ille dom. Franciſcus Raimundus interioris illius aulæ conſilii [illegible], primuſque venerandi Rothomagenſis Senatus Præſes, tunc in hoc veſtro Senatu fiſci patronũ agens iuſſu veſtro nomen meum remoratione ſtudiorum meorũ per inopinatas temporum calamitates excuſavit. Aliam ſubinde repetitam nominationem prætereo, non quominùs memorer gratumve habeam, ſed cum brevitatis cauſa, tum ne id ambire videar, unde ſtudio magis cõmodandi Reipublicæ abſtinui. Teſtis es, clariſſime in eodem Senatu inquiſitionum Præſes dom. Andrea Bauldricie, qui ampliſſimi Cancellarii nomine ſæpius & teſtato (præſente videlicet inter alios dom. Guliel. Abotta doctiſſimo & integerrimo Senatore) ſignificaſti regios Senatoriæ dignitatis codicillos mox ad me perferendos, ſi tantum acceptare vellem, utque mihi nec invidioſum, ita nec Ordini veſtro non honorificum eſſe poteſt, quod ut modeſtiſſimè, ita magno honoris veſtri elogio reſpondi, me quidem paratum ad omnia juvandæ ornandæve Reipublicæ mihi poſſibilia, nihilque id genus recuſare, quod ſine fraude majoris Reipublicæ utilitatis facere queam diſerte faſſus nihil mihi magnificentius gratius, ſtudiiſque meis aptius obtingere poſſe munere Senatorio, ſed quod nequeam ſimul exacte, ut decet, eo fungi, & inceptum [illegible] conficere, donec illud ſi Dominus dederit, abſolvere. Cæterum quamquam mihi minoris laboris majoriſque honoris eſſet munus Senatorium, majoris tamen eſſe neceſſitatis, opus etiam propriis ſtipendiis ſuſceptum. Plures autem probos, graves & doctos (ſi deligantur) facile inveniri, qui munus Senatorium fideliter, ſplendide & exacte obire poſſint & velint: quod autem operis melior tantæ molis eſſe, ut etiamſi facile reperiantur qui id poſſint, quum longo & ſerio tum iuris ſtudio, tum praxis exercitio, & utrinſque cui collatione & diſcuſſione cæteriſque reliquis dotibus quas alibi perſtrinxi, præditi ſint, non tamen ex his inveniantur qui ſimul & velint. Quis enim multis iam ſeculis prodiit qui poſt longum iuris forenſiſque exercitationis ſtudium facultatem adeptus aureæ illius meſſis, reique ex præteritis laboribus deinceps faciliter cum ſplendore vitæ augendæ, his tamen neglectis ingenti paratæ meſſis fructu omiſſo, ſe ſe rurſus in majorum & prolixiorum laborum piſtrinum [illegible] [illegible], præſertim ſtipendiis ſuis conjiceret? Cæterum qui hactenus ſine longo rerum uſu forenſique exercitio tentaverunt, res ipſa oſtendit quàm parum fæliciter, adeo ut vel novitii quidam qui vix ſcholarum limina ſalutaverunt, quiq; aliorum dumtaxat, ſed cõmodiores & plauſibiliores ſententias ſeligunt & aliis verbis aliove ordine edunt, magis promoveant quibuſdam, qui in ſcholis diu multoq; labore molam verſarũt, vel etiam præfuerunt: qui inventiones quidem proprias eaſq; elaboratiſſimas & diu meditatas promunt, ſed non minus à vero legum, quàm à communi ſenſu remotas, & tanquã umbratiles concertationes cum ad ſolem & pulverem, cum ad ſeria, hoc eſt ad conſulendum & iudicandum ventum eſt, penitus inutiles. Quoties audivi viros doctos & graves, id in tyronibus advocatis recens à ſcholis reverſis deplorantes, quod olim in medicis conquerebatur Plinus dicens, quod hi ſoli periculis noſtris diſcunt, experimenta per mortes agunt. Ita illi periculis civium & detrimentis cauſarum prius diſcant & experiantur. Quibus malis obviàm iturus, conſilio proprio nec quicquam reclamantibus amicis, iam ante decem annos in hoc piſtrinum velut in opus publicum magno mentis impetu me devovi, poſtquam viginti annis iuri operam dediſſem, videlicet ſeptem primis in gymnaſiis legum, tribus verò ſequentibus partim in ſchola prætoria Præfecturæ Pariſienſis, partim iam ſchola veſtra: decem autem ſequentibus, ſub ſchola totum veſtra, nec enim cõmentari cœpi, ut aliquid eſſe viderer, ſed poſtquam ſtudii & induſtriæ periculum feciſſem, Reip. cõmodandi affectu, nec lucri nec valetudinis quidem ratione habita, veterumque Iuriſconſultorum exemplo, qui non nudas meditationes privati ſtudii umbratilis: ſed quæ multo rerum uſu forenſique exercitatione dolaverant, ipſiſque rerum experimentis conſulendo & iudicando cum iugi æquitatis ſtudio, ſolida, æqua & uſibus hominum accommoda exploraverant, ſcriptis demum mandabant. Eo vero conſilio à conſuetudinibus interpretandis inchoavi, partim ut eſſent progymnaſma ſerioris commentationis, partim ut eſſent monumentum praxis & experientiæ prius à me diligenter didicitæ & excuſſæ, nihilque in his me excruciat quam remora illa, dum propter inopinatas nimiumq; crebras & diuturnas huius regni calamitates ad omiſſam ſtivam forenſem, ſeveriore ſtudio idemtidem interrupto invitus redigor. Quicquid enim familiæ modicæ frugaliq; exhibitione supereſt & otii & temporis: id totum ſtudiis his & inſtituto maturando tribuo.

Experientia.

Magna mihi ſpes erat ab illuſtri illo Procancellario dom. Franciſc. Montoloneo collega quondam veſtro doctiſſimo, ſummi & excuſſi iudicii, qui ut erat Reip. ſtudioſorumque ſerio & citra fucum amantiſſimus, ſtudia mea noverat & ſumme probabat, omnemque favorem & opem proprio motu pollicitus erat; ſed eum immatura mors Reip. nobiſque præripuit. Cum autem P. C. primum illud exaſciatum progymnaſma in conſuetudines, tum tam gratum & acceptum habueritis: certum habeo longè gratius & acceptius vobis fore hoc ſyntagma, quod non exaſciatum modo, ſed extrema manu abſolutum ſub fælicibus veſtris auſpiciis prodit: Reliquas autem partes iuris, inventione iudicio & analyſi inchoatas, partim etiam exaſciatas, quantum Deus (cuius quidquid boni eſt donum eſt) dederit, & tempus & otium ſuppetet, maturabo. Suſcipite interim eo candidiſſimo, quo in omnes de Republicæ bene mereri ſtudentes prodentes propenſi eſtis affectu, Senatores graviſſimi, & æquiſſimi! munus hoc [illegible], vobis Ordinique veſtro anguſtiſſimo debitum & dicatum. Deus autem optimus maximus per quem Reges regnant, & legum conditores juſta decernunt &c. amplitudinem dignitatemque veſtram ſervet & proſperet. Datum Pariſ. idib. Iun. anno ſalutis ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſexto.

CAROLI

805

CAROLI MOLINÆI
PARISIENSIS
I. V. D. CONSVLTISSIMI,
FRANCIÆ ET GERMANIÆ I. C.
ET IN SVPREMO PARISIORVM SENATV ANTIQVI ADVOCATI.

CONSILIA ET RESPONSA IVRIS ANALYTICA.

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO ET POTENTISSIMO DOM. D.

ANNÆ DVCI MOMMORENCIO

PARI AC CONNESTABILI FRANCIÆ DIGNISSIMO ET PRVDENTISSIMO,

CAROLVS MOLINÆVS Franciæ & Germaniæ Iuriſconſultus: εὐπράττειν.

IAmdudum heroïcæ tuæ virtutes, animi & conſilii tui magnitudo, Conneſtabilis Illuſtriſſime, me impulerunt ut in primis Commentationibus meis in Conſuetudines Pariſiorum publicum nomini tuo & ſummæ dignitati teſtimonium cum elogio darem. Quàm verò longè ab aſſentatione fuerim, ſed ſimplicem veritatem, & zelum mihi innatum in fideliſſimos proceres & propugnatores Coronæ Franciæ dumtaxat præ oculis habuerim, res ipſa & hiſtoria indicat. Cùm duos & viginti annos ne verbum quidem tuæ Celſitudini hac de re fecerim, aut fieri curaverim, quo dignius & juſtius nunc videtur hoc commemorare, non inquam, quo Conſilia mea ἀνάθημα illuſtriſſimo nomini tuo dedico, ne fors quibuſdam videar nunc primum de tua præcellenti magnitudine & virtute meminiſſe, aut nunc demum poſt tot ultra triginta volumina à me edita Celſitudinem tuam nunc demum honorare & obſervare cœpiſſem, non defuit animus præcipuum unum operum meorum illuſtriſſimo nomini tuo dicandi, ſeu potius radiis dignitatis tuæ illuſtrandi: ſed me variis interea caſibus, variis regionibus & temporibus jactato, tandem αὐτομάτως quaſi divina virgula factum eſt, ut Conſilia mea analytica jamdiu exoptatiſſima, tibi dicarentur, tibi inquam πολυμαθεῖ, rerum omnium politicarum ſcientiſſimo, experientiſſimo, prudenti & acri conſilio prædito, tum politiæ & publicæ pacis amantiſſimo. Quàm ſcitè & graviter olim Iſocrates ad Nicoclem regem pro coronide παραινέσεως de rectè adminiſtrando regno ſcripſit, Cordatos & qui longiùs quàm alii proſpicere poſſunt, magnifacito, colito, hoc ſciens ὅτι σύμβουλος ἀγαθὸς quòd bonus Conſiliarius utiliſſima eſt & rege omnium digniſſima poſſeſſio. Hæc Iſocrat. ad verbum. Sed à laudibus tuis quæ longè aliam dicendi facultatem & otium exquirunt, temperans, hoc tantùm dico opportuniſſimè cecidiſſe quòd non ſolùm Galli, ſed etiam vicini & exteri, Conſilia mea in variis regionibus tam principibus quàm civitatibus & privatis data, diuque exoptata à te συμβούλῳ ἀγαθωτάτῳ & velut per manus tuas cupidiùs & jucundiùs accipient. Huic enim operi præcellens authoritas & dignitas tua pacis & politiæ ſtudioſa multum addet ſplendoris & gratiæ. A ſumma enim regia majeſtate, nulla Coneſtabilis ſublimior, magiſque prærogata dignitas & poteſtas, nulla prior aut potior, quippe quæ ab ortu regni prima poſt regiam ſemper fuerit, multis etiam ſæculis ante Illuſtriſſimos Pares Franciæ, quos origine longa præcedit, tu quoque pro ſummis tuis in regiam majeſtatem & Coronam Franciæ meritis, Paris Franciæ dignitate decoratus es. Porrò ne quis abſurdum putet, quòd coram tanta Celſitudine voce Coneſtabilis utar nec Græca nec Latina, cujus loco, Paulus Æmilius & Arnoldus Ferronus ei ſuccenturiatus etiam in Chronicis Francorum ſemper utuntur voce Latina magiſtri equitum, ego multis probare poſſem hanc temporalem & militarem poteſtatem equitum magiſtri longè inferiorem, ſumma ac perpetua, & non in ſago tantùm: ſed in toga quoque præcellenti dignitate & poteſtate Coneſtabilis, quæ perennem quoque & latè in Regno & Imperio Francico patentem habet juriſdictionem in omnes præfectos, quos Mareſchallos antiqua & genuina Francorum voce vocamus, ut majora tantæ dignitatis munia (quæ juſtum σύνταγμα requirunt) omittam. Rurſus longè ſplendidiorem & propiùs ardentem vocem accommodare poteram Præfectum prætoriorum, quem conſtat à veteribus & auguſtiſſimis illis veterum Romanorum Imperatoribus loco magiſtri militum (ſed cum pleniori tum poteſtate, tum dignitate) inſtitutum, ut Feneſtella de magiſtrat. Romanis & Aurelius Archadius veteres authores authumant, ut etiam antecederet Conſules, ác legum & belli haberet adminiſtrationem, ut teſtatur Juſtinianus magnus in novell. 24. cum duabus ſequentibus. Verum ego plus emphaſeως & energiæ, & inſuper plus majeſtatis & dignitatis eſſe cenſeo in antiquiſſima illa & genuina Francorum propria & peculiari voce Coneſtabilis, quàm in aliis, ut in Conſuetudine Pariſienſi, §. 20. profligato contrario errore, aſſerui. Fateor me zelatorem eſſe Francici nominis & antiquæ Francorum nobilitatis, dignitatis, & virtutis: attamen hac in re judicio me magis quàm affectu duci ſcio. Supereſt, Illuſtriſſime & optime Coneſtabilis, Par Franciæ, Duxque Mommorencius in Inſula ipſa Franciæ, ut opus hoc meum, imò tuum & per te omnium bonorum & ſtudioſorum, qui tibi acceptum ferre debent, optimo & benigno animo vultuque excipias, quo ante duodecim annos & ſemis, die 16. Novembris coram Regia majeſtate, unum è libris meis Gallicum tibi ipſi tanquam fideliſſimo Regis & regni συμβούλῳ pacis & Reipub. zelatori, à me oblatum, de manu mea accepiſti, meique etiam abſentis & ſtudia & innocentiam benignè propugnaſti. Fœliciſſimè vale Heros Illuſtriſſime, bene proſperare, καὶ ὑγιαίνων διάγειν, &, quod facis, pacem, rectam πολιτείαν, & bona ſtudia amare & juvare perge. Datum Pariſiis Calen. Junii, anno Jeſu Chriſti unici Redemptoris ſeſquimilleſimo ſexageſimo.

CAROLI MOLINÆI

I. V. D. CONSVLTISSIMI ELOGIVM.

EX LIB. I. ELOGIORVM SCÆVOLÆ SAMMARTANI.

CAROLVS Molinæus Pariſienſis, Iuriſconſultorum ſuo ſæculo doctiſſimus, omnes Supremæ Curiæ Patronos ſi non dicendo, (nam lingua nonnumquam hæſitabat) certè ſcribendo reſpondendóque facile ſuperabat. Quo in munere tamdiu permanſit, dum exardeſcente inter Henricum Secundum & Iulium Pontificem Maximum bello, in Romanam Curiam ea ſcripſit, quæ cùm ad tuendam Eccleſiæ Gallicæ libertatem ſpectarent, à quibuſdam ita ſunt accepta, quaſi authoritatem Pontificiam convellere videretur. Quo nomine voluntarius exul in Germaniam abiit, ubi tanto omnium Principum, civitatumque applauſu exceptus eſt, ut certatim ab illis vel ad profitendum vel ad reſpondendum de jure propoſitis præmiis invitaretur. Inſigni levitatis documento, cùm poſt aliquot annos mutatis ex Religionis diſſidio animis, à nonnullis eorum in vincula conjectus indigniſſimè haberetur, nec niſi eluſis cuſtodibus, una cum uxore & liberis induta famuli perſona evaderet. Nec verò in Galliam ex Regis decreto revocatus fortunam apud ſuos æquiorem expertus eſt, recrudeſcente in dies malevolorum invidia, per quorum tandem inſidias vir innocentiſſimus in ipſa ſenectute carceris moleſtiam ſubiit. Sed ea fuit in illo ingenii vis & copia, quæ nec inter tot ſævientis Fortunæ procellas à ſcribendo abſtineret: ut non ſolum Romani Iuris plures locos, ſed & multarum Galliæ gentium, maximeque ut bonum civem decuit, Pariſienſium leges municipales non vulgari ſubtilitate interpretaretur. Quos induſtriæ ſuæ teſtes ſi quando in lucem produceret, his fere ſe Galliæ & Germaniæ Iuriſconſultum inſcribebat. Arroganter quidem, ſed verè: cùm ex ejuſmodi commentationibus, tanquam ex vivo & jugi quodam fonte perennes Iuriſprudentiæ rivi ad omnes omnium nationum homines abunde profluerent. Obiit Lutetiæ anno ſalutis milleſimo, quingenteſimo, ſexageſimo ſexto.

Digitized by Google

CAROLI MOLINÆI
IVRISCONSVLTI,
ET IN SVPREMO SENATV PARISIORVM ADVOCATI
FAMOSISSIMI CONSILIA.

Thema valde prolixum, ſed ab Authore abbreviatum.

ILLUSTRIS Theobaldus Dominus Novicaſtri, *d'Epinat*, & Caſtri ſuper Mezellam, Mareſcallus Burgundiæ, condidit teſtamentum Dolæ die vigeſimo octavo Octobris 1463. undecim relinquens liberos maſculos & fœminas, quos particulariter inſtituit, duobus maſculis exceptis.

1. Videlicet Henrico & Claudio, quos in reſiduo omnium bonorum heredes univerſales ſolos & in ſolidum inſtituit, videlicet Henricum in terris & domaniis de Novocaſtro, *Chaſtellot*, *Blacmont*, *Hericourt*, de quo inepruli quidam Aulici adulatores nuper faciunt Principatum *Montbelgarde*, ſubalternum, *Clermont*, *Chamallon*, *le pont de Royde*, *Bourodque*, *Eſthenand*, *Louze*, *la Garde*, *& la Iuſtice du Lieu Croiſſant*, *& du Prieuré de Lanthenandz Montion*, *Chaſtel ſur Mezelle*, *Eſpinat*, *Beauuille*, *Chaliny*, *en la reſtitution de l'Iſle*, *quand le cas aviendra ſelon le traité fait à Gray*, *&c.*

2. Et dictum Claudium in terris & domaniis *du Fay Bourguignon*, *Ponſon*, & in omnibus pertinentiis, reditibus, cenſibus, præeminentiis mero mixto imperio, feudis, ſubfeudis, & aliis quibuſcumque, & in caſtro, oppido, terra & pertinentiis *de Grancey*, *&c.*

3. Et caſu quo Henricus decedat ſine heredibus de ſuo corpore, Claudius, vel primus ejus maſculus per ordinem ſuccedat in portione dicti Henrici.

4. Et ſi dictus Henricus decedat relicta unica filia, habeat illa decem millia francorum Burgundiæ per dictum Claudium, vel filium ejus ſolvendorum. Et ſi dictus Henricus relinquat plures filias, dentur pro illis omnibus ſimul per dictum Claudium heredem meum, vel ſuos liberos maſculos quindecim millia francorum dictæ monetæ.

5. Et caſu quo Claudius filius meus & heres, vel filius ejus maſculus in defectum heredum maſculorum Henrici, teneat portionem (partagium vocat) Henrici, ratione dictæ ſubſtitutionis, volo quod dictus Leonhardus filius meus (aliàs ſacris deſtinatus) ſit ſecularis, & poſſideat partagium Claudij, cui eo caſu ſubſtituo Leonhardum.

6. Et ſi dicti Henricus & Claudius decedant ſine heredibus maſculis, inſtituo heredem meum ſolum & in ſolidum dictum Leonhardum (caſu quo non ſit Eccleſiaſticus) in partagio dicti Henrici, & dictum Ludovicum filium meum in partagio dicti Claudii: & ſi dictus Leonhardus ſit Eccleſiaſticus, inſtituo dictum Ludovicum in omnibus bonis, & partagiis in quibus inſtitui & ſubſtitui dictos Henricum & Claudium.

7. Item ſi dictus Claudius relinquat unicam filiam, volo per dictum Leonhardum ſolvi ei pro omni jure octo millia francorum: & ſi plures filiæ ſint, duodecim millia francorum pro omnibus.

8. Et mediantibus dictis ſummis volo filias Henrici, & Claudii, & quamlibet earum contentas eſſe de dictis bonis, ſucceſſionibus & partagiis: de quibus eas privo, abſque eo quod dicti Henricus & Claudius poſſint aliter, quàm ut ſuprà, diſponere.

9. Et ſi Henricus, Claudius, Leonhardus, Ludovicus decederent ſine maſculis, ſuccedat uxor ad vitam: qua mortua ſuccedat Antonius filius meus Epiſcopus Tulenſis ad uſumfructum: & poſt eum, vel eo deficiente, Jacobus alter filius ad vitam: & poſt eum, vel eo deficiente, Guilielmus alter filius ad vitam, velut uſufructuarius.

10. Et omnibus illis deficientibus, dicta Joanna filia mea, vel ejus liberi ſuccedant in partagio Henrici: & Margarita & Catharina aliæ filiæ meæ; vel earum liberi in partagio Claudii.

11. Item & in defectum omnium prædictorum; quamvis frater meus Joannes de Novocaſtro Dom. *de Montagu* mihi adverſarius fuerit, &c. tamen in honorem, & reverentiam Dei, & quia meus eſt germanus frater, & etiam pro honore nominis de Novocaſtro ego illum ſubſtituo, & facio meum heredem univerſalem.

12. Et in defectum illius heredes ejus maſculos ſeculares deſcendentes de ſuo corpore in recta linea.

13. Et caſu, quo dictus frater meus, & dicti heredes ſui decederent, ſine heredibus naturalibus, & legitimis.

14. Vel etiam quòd dictus frater & dicti heredes ſui adhuc ſuperſtitibus aliquibus de dictis meis liberis, vel de eorum heredibus, prout ſuprà.

15. Volo quòd loco dicti fratris, & dictorum ſuorum heredum veniat & ſuccedat in dictis bonis meis cognatus meus Ferricus *de Cuſance* dominus de Bello-viſu, qui alitus fuit domi meæ, quem vel ſuos heredes ſubſtituo.

16. Et in defectum omnium prædictorum ſubſtituo Comitem, vel Comitiſſam de Mombeliardo, deſcendentes de linea defunctæ clariſſimæ materteræ dominæ Henrietæ de Mombeliardo.

17. Et in defectum eorum inſtituo chariſſimum cognatum dominum Guilielmum Cabilonenſem Comitem *de Tonnerre*, & heredes ſuos maſculos.

18. Et in defectum prædictorum Comitem Vallemontanum.

Contigit Henricum & Claudium patri, ut ſuprà, ſuccedere, & per obitum Henrici ſine liberis omnia devolvi Claudio, qui deceſſit relictis Bona, & Elizabetha filiabus, quæ vel earum mariti Guillelmus Comes *de Furſtemberg*, & Felix, Comes *de Vverdemberg* poſt obitum Guilielmi earum patrui, qui ex eodem teſtamento uſufructuarius erat: deficientibus etiam filiabus teſtatoris, & earum liberis, dicta Bona occupaverant, quæ ex lege teſtamenti præmortuo dicto ejus fratre ad filios ejus maſculos ſuperſtites Ferdinandum, & Joannem Novocaſtrenſes devoluta erant. Ferdinandus anno ſexageſimo quinto interdictum uti poſſidetis movit in ſenatu Dolano contra dictos Comites, vel earum uxores, contra quos auditos judicium realis ſequeſtri obtinuit ann. ſeſquimilleſimo decimo tertio. Rei verò armis impedierunt executionem, & anno ſeſquimilleſimo decimoſexto plenum poſſeſſorium Ferdinando adjudicatum, reis in ſumptus, & in graves rebellionis mulctas condemnatis. Ferdinandus autem cum fratre, vel eo ratificante anno 1505. certo contractu facto Stutgardiæ cum Ulrico Vvirtembergenſi, & Teckenſi Duce, & Montiſbelgardi Comite omnia hæc jura ei ceſſerat: & obiit non facta executione dicti Arreſti, ſine maſculis, relictis quatuor filiabus tantùm: quarum una nomine Anna, anno 1522. reos eorumve heredes in jus in eodem ſenatu vocavit, ut Arreſtum illud executorium declararetur. Pariter eodem anno 1505. Claudius *de Cuſance* Dominus de Bellovisu, & Marcus *de Cuſance* filii dicti Ferrici præmortui, vivo adhuc dicto Ferdinando, & ejus fratre, & ſic ante ſubſtitutionem ſibi apertam, vendiderunt omnia jura ſua, vel ſpem ſubſtitutionis, eidem Ulrico, & noviſſimè circiter 30. annos poſt obitum dicti Ferdinandi, & fratris ſui ſine maſculis, dicti Claudius & Marcus *de Cuſance*, vel eorum filii novam ceſſionem fecerunt Chriſtophoro Duci Vvirtembergenſi, & Teckenſi, & Montiſbelgardi Comiti, qui de novo vult dicta bona vendicare, præſertim ditionis Novicaſtri, aut litem ab obitu Ferdinandi fere per novem, & triginta annos omiſſam, reſumere. Hinc plurimæ quæſtiones fluunt in prolixo themate. Cujus ordine non ſervato, potiores & nota dignas hîc ponam. Prima, An per obitum Claudii ſine maſculis. & deficiente linea maſculina teſtatoris, & filiabus ejus, jus fuerit quæſitum Ferdinando. Secunda, An ceſſio per Ferdinandum facta Ulrico paulò poſt obitum dicti Claudii valuerit. Tertia, An ceſſio eodem tempore eidem facta per filios Ferrici *de Cuſance*, valere potuerit, cùm nondum extaret, ſed deficere poſſet conditio ſubſtitutionis eorum. Quarta, An deficiente poſteà linea maſculina dicti Joannis (prout deficit) ditiones, de quibus agitur, pervenerunt ad dictum Ferricum *de Cuſance*, vel ejus liberos. Quinta, An præfato Duci, ſive jure ceſſo, ſive jure ſuo proprio obſtet temporis ferè 39. annorum præſcriptio. Sexta, An à & quo tempore veniant fructus. Septima, An præfatus Princeps excludatur ex eo quòd eſt ultra quartum gradum.

EPITOME.

1 *Abbreviatio thematis & quæſtionum.*
2 *Quæſtionis primæ ratio dubitandi.*
3 *Solutio pro filio fratris ſubſtituto. Neptes ex filiis perpetuò excluſæ.*
4 *Quæſt. 2. Iudicium poſſeſſorium non facit rem, ſed poſſeſſionem litigioſam.*
5 *Quæſt. 3. Novus intellectus §. ex aſſe. in l. ſi mulier. de jure dot. 6. 12.*
Aliud reſtitutio fideicommiſſi ex Trebellianica, aliud ceſſio. 13. 14.
7 *In fideicommiſſo particulari non habet locum formula Senatuſconſulti Trebel. 8.*
8 *Heredes quantum ad prælegata, pro legatariis habentur.*
9 *Fideicommiſſario particulari non datur petitio hereditatis, nec directa, nec poſſeſſoria, nec civilis, nec prætoria: ſed actio ex teſtamento, ut legatario.*
10 *Secundus etiam univerſalis fideicommiſſarius non indiget reſtitutione. 11.*
12 *Formula reſtitutionis ex Trebelliano, de qua in d. §. ex aſſe. exolevit.*
13 *Nec cedi tertio impediebat. 14.*
15 *Quæſt. 4. valde argumentoſa.*
16 *Prior gradus ſubſtitutionis deficiens facit locum ſequenti. 36. 37.*
17 *Verbum* hoirs, *ſtat pro herede ſanguinis. 28. 29.*
18 *Verbum* filii *vel* liberi *ad maſculos ex mente teſtatoris reſtringitur.*
19 *Verbum,* hoirs, *de maſculis intelligitur, quando in eadem periodo de maſculis tantum verificatur, ne ſit difformitas. 20.*
21 *Verbum* Maſculis *etiam in ſeparata oratione cenſetur repetitum, contra num. 35.*
22 *Excluſio neptum in directa, arguit excluſionem neptum in collaterali. 23.*
24 *Aliud ſermonem non eſſe brevem: aliud eſſe ſuperfluum.*
25 *Quæ ſunt in conditione, non ſunt in diſpoſitione: & quæ ſtant relativè, nihil novi inducunt. 26.*
27 *Subſtitutio limitatur ex cauſa finali.*
30 *Liberi ſemel ſuperſtites faciunt deficere ſubſtitutionem in perpetuum 33.*
31 *Fallit in conditione ſucceſſiva in caſum deficientium liberorum.*
32 *Favor agnationis non habet locum ultra perſonas expreſſas.*
34 *Idem verbum quando refertur ad plura, difformiter capitur.*
37 *Verba cenſentur probata ab eo cui proſunt.*
38 *Qualitas rerum facit præſumi fideicommiſſum reale.*
40 *Quæſt. 5. Quo tempore fideicommiſſis præſcribatur.*
41 *Vis afficit rem vitio reali.*
42 *Civilis interruptio ceſſionario prodeſt, ut habeat utiles actiones, & eidem nocet.*
44 *Præſcriptio temporis, iniquorum præſidium, & ab arbitratore rejici poteſt.*
45 *Quæſt. 6. Fructus percipiendi debentur ab anno retrò interdicti uti poſſidetis.*
46 *Quæſt. 7. Novella 159. de reſtitut. fideicommiſſi non habet locum in graduali fideicommiſſo, quod poteſt in infinitum extendi, ſi ſit voluntas teſtatoris. 47.*

Digitized by Google

CONSILIVM I.

VIsis, & diligenter examinatis teſtamento, ſeu ejus exemplari Gallicè ſcripto illuſtris quondam equitis Theobaldi domini Novicaſtri Mareſchalchi Burgundiæ, figura genealogiæ, & themate plurium quæſtionum in cauſa illuſtris Dom. Ducis Chriſtophori Vvirtembergenſis ratione præfati Novicaſtri, & aliarum ditionum.

1. Valde miratus ſum tantam, tam operoſam, tamque anxiam quæſtionum, & ambagum prolixitatem infinitarum nedum antiquarum litium ſegetem, & ingeniorum miſeram, & deſperatam carnificinam, tam multos copioſè non tam ſcripſiſſe quàm intricaviſſe paucos, punctum eminus attigiſſe, nullos obtinuiſſe. Quare ego Carolus Molinæus Franciæ, & Germaniæ juriſconſultus, diſputatione nimis hactenus infelici omiſſa, reſolutionis ſcopum rectà petendo, cenſeo hac in re omnia plana, & aperta eſſe ad intentionem præfati illuſtris Principis Vvirtembergenſis, nullamque ex his quæ proponuntur, eſſe, aut ſupereſſe dubitationem.

2. Et ad primam quæſtionem non ordine ſeu potius confuſione Germanici thematis, ſed ordine reſolutionis, & intellectus à nobis in themate abbreviato poſitam, videri poſſet nullum jus fuiſſe quæſitum Ferdinando per obitum, ſive Claudii, ſive Guilielmi Novocaſtrenſis, quoniam ex Claudio ſupererant, & adhuc hodie ſuperſunt liberi naturales, & legitimi ex ſtirpe in recta deſcendenti linea teſtatoris. Porrò Joannes Novocaſtrenſis pater Ferdinandi non fuit vocatus nec ſubſtitutus, niſi in defectum omnium prædictorum, ut patet in themate à me fideliter abbreviato clauſula 11. Et ſic omni ſtirpe & maſculina, & fœminea teſtatoris deficiente: non ſolùm enim maſculos, ſed etiam eis deficientibus, filias proprias, & earum liberos ſubſtituit, & præpoſuit omnibus extraneis, & collateralibus ſubſtitutionibus, ut patet in clauſula 10. Ubi clariſſimum eſt filias teſtatoris, & earum liberos etiam fœminini ſexus præpoſitos eſſe dicto Joanni, & ejus filiis maſculis: igitur etiam neptes ex filiis maſculis, & univerſalibus heredibus teſtatoris eidem prælatæ videntur: veniunt enim appellatione omnium prædictorum, cùm de illis prædictum ſit. Et quamvis ſint excluſæ, hoc verum eſt favore maſculorum è maſculis ejuſdem teſtatoris legitimè deſcendentium, ut patet in clauſula 4. 7. 8. & ſic deficiente ſtirpe maſculina ejuſdem teſtatoris, non videntur excluſæ: ſed forſan etiam filiabus teſtatoris in portione patris ſui prælatæ, ut in clauſula 10. ibi, & omnibus illis deficientibus, quæ verba univerſalia etiam neptes ex filiis, quarum ſermo habitus eſt, includunt.

3. Quibus non obſtantibus, contrarium dico: quia diſertis verbis teſtamenti neptes filiorum univerſaliter inſtitutorum penitus, & perpetuò ab omni ſucceſſione excluſæ fuerunt, & nullo caſu, vel gradu ſubſtitutæ, ut patet in clauſula 4. 7. 8. & conſequenter clauſula 10. de ſubſtitutione filiarum teſtatoris, ibi, & omnibus illis deficientibus, non includit neptes filiorum excluſas, nec ad eas refertur: ſed tantùm ad perſonas vocatas, & ſubſtitutas, & multò fortiùs clauſula 11. qua collaterales maſculi vocantur. Nullum ergo jus neptibus competiit, ſed totum devolutum fuit Ferdinando, & ejus fratri, Joanne priùs ſublato de medio, *l. unica*, *§. pro ſecundo*, *C. de caduc. tollend.*

4. Ad ſecundam quæſtionem, videretur primò obſtare vitium litigioſi: breviter contrarium verum eſt, quia nondum erat lis intentata, ſaltem non conteſtata. Tum erat actio perſonalis ex teſtamento, vel poſſeſſoria, quæ non facit rem ipſam litigioſam, ſed tantum poſſeſſione. Ang. Peruſ. *Auth. litigioſa C. de litigioſ.* ſaltem non niſi poſt litem conteſtatam. Habuit ergo præfatus Ulricus verum jus ex dicta ceſſione. Secundò videretur (ut non parum multi imperitè putant) obſtare quòd reſtitutio hujus fideicommiſſi nondum erat facta Ferdinando tempore ceſſionis per eum factæ, & ſic quòd non poterat cedere l. *ſi mulier*, *§. ex aſſe. de jure dotium*, ſed hoc nimis frivolum eſt per ea quæ novè, & plenè dicemus in quæſtione ſequenti.

5. Ad tertiam quæſtionem: An alia ceſſio eodem tempore per filios Ferrici *de Cuſance* facta valuerit: ſaltem conditionaliter, in caſum quo ſubſtitutio ad eos devolveretur? mirum eſt hîc omnes qui ante me conſulti ſunt, aberraſſe, & cenſuiſſe nullam eſſe, non propter vitium litigioſi, quia dicti *de Cuſance* nullam unquam litem moverunt: ſed propter intrinſecum vitium, nempe rei inceſſibilis, cùm ſecundùm eos jus fideicommiſſi univerſalis etiam puri, vel purificati, & nunc reſtituendi cedi, vel delegari non poſſit l. *ſi mulier*, *§. ex aſſe*, *de jure dotium*. Ergo multò minus ſpes fideicommiſſi conditionalis, & pendentis. Et certè reſtitutionem fideicommiſſi etiam puri, & hodie reſtituendi, nec delegari, nec cedi poſſe tenuerunt Bartol. & omnes in d. *§. ex aſſe*, glo. in l. *apud Iulianum*, *§. utrum*, in l. *reſtituta*, in l. *quamvis*, in fi. *ad Trebel.* Bartol. in l. *qui ita*, §. 1. eod. titul. Bal. in l. *pen. C. ad Trebel.* in l. 2. *C. de pactis*, in conſ. 8. lib. 1. Ang. Peruſ. in d. l. *apud Iulianum*, *§. utrum*, in l. *ſervo invito*, §. ult. *ad Trebel.* Philip. Corn. conſ. 211. lib. 2. Jaſon in l. *quominus*, col. antepenult. verſic. confirmo, ff. *fluminib.* & ne quid. Ubi dat rationem, quia hæc reſtitutio continet actiones activè & paſſivè, inſeparabiles alioquin ab oſſibus, l. 1. in princip. *ad Trebel. l. 2. de hered. vel act. vendita*, per quam rationem idem tenet Carol. Ruinus conſi. 104. col. ult. & conſi. 126. lib. 3. Rubeus in repet. *§. morte*, in l. *non ſolùm*, num. 17. *de novi operis nunciat.* & omnes ubique, & quos cumulat, & ſequitur And. Tiraq. in tractat. *de retract. proximit.* §. 26. col. 1. n. 45. 46.

6. Sed valde erraverunt, quia per d. *§. ex aſſe.* non corrigitur nec limitatur univerſalis regula l. ult. *C. de hered. vel action. vendita.* Omne videlicet jus, omnem actionem non modò natam, ſed naſcituram, imò etiam incertam, & conditionalem cedi, & vendi poſſe. Aliud eſt formalis reſtitutio fideicommiſſi univerſalis ſecundum formam Senatuſconſulti Trebelliani, quæ non poteſt fieri ante tempus, & multò minus ante conditionem, nec alii perſonæ quam cui fideicommiſſum acquiſitum eſt, l. *filiusfamilias*, *§. divus*, 1. *de legat.* 1. d. *§. ex aſſe.* quia non de alia perſona, nec alio caſu loquitur Senatuſconſultum Trebell. transferens poteſtate legis actiones ipſo jure, activè & paſſivè, & ipſo jure eximens reſtituentem. Aliud ceſſio, vel venditio juris fideicommiſſi etiam pendentis nedum purificati, quæ liberè fieri poteſt, & cujus virtute cedens conditione extante, cogi poteſt petere ſibi reſtitui ad commodum ceſſionarii, ut tetigi *in annot. ad Philip. Decium*, *conſ. 614. num. 12. & in l. 1. C. de pactis*, *in lectura mea Tubingenſi*: & ita novè debet intelligi d. *§. ex aſſe.* qui tantum probat quòd hæres gravatus fideicommiſſo non liberatur per promiſſionem, vel delegationem uni factam: ſed nihilominus cogi poteſt formaliter, & ſolemniter reſtituere, quod nihil habet commune cum ceſſione, aut venditione per fideicommiſſarium interim facienda, nec illam prohibet, vel impedit d. *§. ex aſſe.* Hactenus ergo trepidaverunt timore, ubi non erat timor.

7. Prætereà dico quòd etiamſi communis error veritate niteretur, nullo tamen modo locum hic habere poſſet: non enim ſumus hîc in terminis fideicommiſſi univerſalis reſtituendi, nec an ejus ſpes cedi poſſit, ſed in fideicommiſſo particulari certarum terrarum. Patet ex tenore expreſſo ipſius teſtamenti, quod

Digitized by Google

legem facit: verum eſt enim quòd Henricus & Claudius fuerunt ſoli inſtituti heredes univerſales, ſed in hoc non perſtitit teſtator: verùm certa prælegata ſingulis eorum diviſim fecit, nec eis, aut alteri eorum ullam fecit ſubſtitutionem, nec directam, nec obliquam in aliqua quota hereditaria, nec in aliqua portione hereditatis univerſali: ſed ſolùm eis ſubſtituit in illis bonis, vel rebus certis, quas expreſſim, & pro diviſo ſingulis eorum prælegaverat in eodem teſtamento. Ergo hîc nulla ſubſtitutio univerſalis: ſed omnes ſubſtitutiones, de quibus agitur, ſunt particulares, & vera legata ſeu fideicommiſſa certarum rerum. Ad hoc non ſolùm teſtamenti tenor expreſſus eſt: ſed etiam caſus eſt rotundus in l. *ex facto*, ff. *de heredibus inſtituendis*. Ergo nulla quæſtio, l. *ancillæ*, C. *de furtis*.

8. Si enim quantum ad prælegata ſeparatim aſſignata habeantur pro legatariis, ut eſt textus in d. l. *ex facto*, & non eſt facta ſubſtitutio: niſi in prælegatis, ſive in partagio cujuſque, alludendo ad verba ipſa teſtamenti, quod partagium eſt in rebus certis deſignatum & limitatum: ſequitur ſubſtitutiones de quibus agitur, eſſe fideicommiſſa particularia, quamvis teſtator promiſcuè utatur non ſolùm verbis communibus ſucceſſionis, & ſubſtitutionis, ſed etiam verbis directis heredum, & in d. l. *ex facto*, & in l. *ſi certarum*, in princip. ibi, reſque omnes ſuas per præceptionem cuique legando diſtribuiſſet ff. *de teſtam. milit.* Nullum igitur dubium eſt, nulla opus fuiſſe verbali heredis, & multò minus reali reſtitutione: ſed contrà certum eſt rectà dominium tranſiviſſe. Non eſt ergo dubitandum de ceſſione Ferdinandi, quamvis ante ullam reſtitutionem gravatorum fideicommiſſo facta ſit. Nec etiam hac de cauſa dubitandum eſt de ceſſione filiorum Ferrici, etiam ante tempus facta.

9. Tum etiam præfatus Princeps Chriſtophorus non agit petitione hereditatis in totum, vel in parte, *ut toto titulo de petitione hæreditatis, ff. & titu. ſi pars hereditatis petatur, & in tit. de poſſeſſoria hered. petit.* quæ dantur pro directis univerſalibus, ſive de jure civili, ut in duobus primis, ſive de jure prætorio, ut in ultimo titul. Nec etiam agit fideicommiſſaria hereditatis petitione, quæ datur pro ſucceſſione univerſali obliqua, ſeu pro fideicommiſſo univerſali, *ut ff. de fideicom. heredit. petit.* Nec illis agere poſſet etiam, ſi rei non poſſiderent, niſi pro heredibus, vel pro poſſeſſoribus, quia non eſt vocatus ad hereditatem, nec ad quotam hereditatis univerſalis, nec directò, nec per obliquum, ſed ad res certas ſpecialiter in certis corporibus deſignatas ipſo teſte teſtamento: ita quod non poteſt agere, niſi particulari rei vendicatione, vel actione ex teſtamento ceſſis, prout rectè agit, vel executione judicati, ut infrà dicam.

10. Plus dico etiam ſtante communi errore, de quo ſuprà, num. 5. Id quod aliqui dicunt jus fideicommiſſi univerſalis cedi non poſſe, intelligitur reſpectu primi fideicommiſſarii univerſalis dumtaxat, cui debet fieri reſtitutio ab ipſo directo univerſali herede, qui ſolus habet jus detrahendæ quartæ: non autem reſpectu ſecundi fideicõmiſſarii etiam univerſalis, qui nullum habet jus detrahendæ quartæ, etiamſi primus fideicommiſſarius, & multò minus ulterior, *l. ſi patroni*, *§. qui fideicommiſſariam* l. *facta*, *§. qui ſuſpecta. ff. ad Trebellian.* Et eſt textus apertus in l. ultim. *§. ſin autem*, in princip. ibi, legatum, vel fideicommiſſum univerſitatis, vel ſpeciale, vel ſubſtitutione, vel reſtitutione, & in fin. d. §. ib. ſed in his omnibus caſibus legatario quidem, vel fideicommiſſario omnis licentia pateat idem vendicare, & ſibi aſſignare nullo obſtaculo ei à detentoribus opponendo.

11. Ergo etiam fideicommiſſarius univerſalis, ſaltem ſecundus, vel ulterior nulla reſtitutione heredis, vel præcedentis fideicommiſſarii indiget, maximè quando non agit, aut convenitur perſonaliter, ſed recta vendicat prædia, & res corporales, vel reditus, qui etiam vicem immobilium habent, & poſſeſſores extranei non poſſunt allegare reſtitutionem verbalem à priori fideicommiſſario, vel hærede (cujus jus jam expiravit, & in actorem tranſiit) non eſſe factam: & adhuc textus eſt expreſſior *in l. penult. in fin. C. ad SC. Trebellian.* ubi ipſo jure ſine ulla reſtitutione, & tranſmittuntur, & tranſeunt, & cum effectu competunt ſecundo fideicommiſſario omnia jura, & actiones utiles. Nos autem non ſumus in primo, ſed in decimo, quinimò in ulteriori fideicommiſſario, imò in mero legatario, ſeu fideicommiſſario certarum rerum, quod idem eſt: cujus ſpem nemo dubitat cedi poſſe, nedum donari, vel remitti, *l. ſpem, C. de donationibus*, *l. ult. C. de hered. vel act. vendita.*

12. Tum quod dicitur in l. *ſi mulier* §. *ex aſſe. ff. de jure dotium*, reſtitutionem fideicommiſſi univerſalis delegari non poſſe, qui ſolus §. pro hac ſententia allegari poteſt, manifeſtum eſt quòd dumtaxat loquitur ad ſatisfaciendum formulæ, & ſubtilitati S. C. Trebelliani, & quantum ad actiones directas hereditarias, & perſonales activè, & paſſivè, in fideicommiſſarium univerſalem transferendas poteſtate legis, vel S. C. Et quia neceſſe erat heredem ſcriptum primùm, hoc eſt ante omnia, adire hereditatem: & ſi adire nollet, ad hoc cogi, alias omnia corruebant, l. *cum proponas*, *C. de heredibus inſtituendis*, & toto teſtamento ad irritum redacto, res ad cauſam inteſtati recedebat: quæ ſcrupuloſitas, & formula ipſo rerum uſu tandem receſſit ab aula.

13. Præterea etiam per eumdem §. *ex aſſe*. clarè probatur validam, & efficacem (quantum ad effectum) eſſe ceſſionem etiam fideicommiſſi univerſalis dodrantis totius hereditatis per primum univerſalem fideicommiſſarium factam: & quòd fideicommiſſarius, qui ſemel ceſſit, non poteſt pœnitere, ſed tenetur jurare, ut ſibi formaliter reſtituatur ab herede, ut ſatisfiat formulæ Trebelliani: deinde ceſſionarium mittat in poſſeſſionem, non in vim novæ, ſed in vim antiquæ ceſſionis, quæ in quantum opus eſt per reſtitutionem ſequentem confirmatur tex. in l. *filiam*, in fin. in l. *ſervo*, in fin. ff. *ad Trebel.*

14. Quinimo in d. §. *ex aſſe.* probatur quòd ceſſionarius ipſe poteſt, quia ſua intereſt contra heredem agere ut compellatur adire, ſi non adivit: deinde reſtituere ſuo cedenti, ut deinceps, ſine ulla ſcrupuloſitate ſua ceſſione frui poſſit. Non eſt igitur verum quod quidam putant, ceſſionem fideicommiſſi univerſalis etiam primi fideicommiſſarii, etiam ante omnem reſtitutionem nullam eſſe. Et adhuc non ſumus in iſtis, ſed prorſus in diverſis terminis, ut ſatis dictum eſt.

15. Ad 4. quæſtionem, An deficiente linea maſculina dicti Joannis (prout defecit) res de quibus agitur, pervenerint ad Ferricum *de Cuſance*, vel ejus liberos? Id eſt, an caſus ſubſtitutionis dictorum *de Cuſance* extiterit, & ſic ceſſio eorum antiqua, vel nova locum habere poſſit? Hac in re multum variatum eſt ſententiis. Doctores enim Italici crebrius cenſuerunt hanc ſubſtitutionem extinctam, ex eo quòd Ferdinandus non deceſſit ſine liberis, utpote quatuor filiabus relictis. Doctores autem Germanici, & omnes Conſiliarii Principis, quidam etiam Galli Divionenſes tenuerunt, locum fuiſſe ſubſtitutioni per obitum Ferdinandi, & Joannis fratris ejus, ſine maſculis: & ſic deficiente linea maſculina fratris teſtatoris, contendebant illi, primam quidem horum *de Cuſance* ceſſionem penitus inutilem fore, utpote ante tempus factam, per d. §. *ex aſſe*. Novam autem ceſſionem factam poſt obitum dicti Ferdinandi, & fratris ſui ſine maſculis, validam eſſe, ſalvo ſcrupulo reſtitutionis fideicommiſſi nondum eis factæ.

16. Contendebant etiam præfatum Principem ſuo nomine, & ex capite proprio ad dictas ditiones venire,

Digitized by Google

venire, & vocatum eſſe, quaſi dictis *de Cuſance* immediatis præcedentibus ſubſtitutis repudiantibus, vel abſtinentibus, & ſic gradu illo de medio ſublato, locum eſſe ſequenti: quia præfatus Princeps, tanquam deſcendens è linea recta dictæ Henrietæ proaviæ ſuæ, & Comes Montiſbelgardi, immediatè vocatus, & ſubſtitutus eſt poſt dictos *de Cuſance*. Igitur per regulam l. *unicæ pro ſecundo*, *C. de caducis tollen.* & per Bart. in l. *quandiu 3. de acquir. vel omitt. hered.* Et pro hac ſententia (quæ certè menti teſtatoris conformior eſt) videlicet locum fuiſſe ſubſtitutioni dictorum *de Cuſance*, deficiente linea maſculina fratris teſtatoris. Precibus imò flagitationibus Conſiliariorum dicti Principis; prolixius quàm pro more mihi ſolito ſequentes ſcripſi rationes.

17. Et primò quamvis jure communi, & regulariter appellatione heredum naturalium, & legitimorum, ſive liberorum, ſive deſcendentium veniant etiam fœminæ, & nati ex eis, l. *ex facto.* in fin. ff. *ad Trebell.* ibi, videri enim de liberis, & in l. *liberorum de verborum ſignific.* tamen non ſumus in his terminis: quia teſtator tam in diſpoſitivis, quàm in conditionalibus clauſulis, non eſt uſus verbo heredum, nec verbo liberorum, aut ſimili: ſed uniformiter hoc ſolo patrio, & nativo vocabulo *hoirs*, quod in ſua lingua propriam habet emphaſim, ut ſignificet heredes ſanguinis, nominis & familiæ, per quos ea conſervatur, ut etiam tradit Salic. in l. 2. *C. de jure Emphyteut.*

18. Secundò, etiamſi teſtator uſus eſſet ſimplici verbo filiorum, vel etiam verbo liberorum, quod de ſe fœminas, & maſculos æquè comprehendit: tamen ex mente teſtatoris fit reſtrictio ad ſolos maſculos, ſi mens illa ex verbis ejuſdem teſtamenti concipi poſſit, juxta l. *gallus*, ff. *quidam rectè de liber. & poſth.* At hîc non ſolùm ex verbis concipitur: ſed ea mens neceſſariò demonſtratur. Primò, in eo quod teſtator proprias neptes ex propriis filiis maſculis univerſaliter inſtitutis excluſit, ut fratrem & ſuos ſubſtitueret. Secundò, ex eo quod expreſſit, ſe fratrem alioqui male meritum propter honorem nominis, & familiæ Novicaſtrenſis ſubſtituere.

19. Tertiò, in eo quod decedenti, vel deficienti fratri quandocumque ſubſtituit, non quoſvis deſcendentes ex eo, ſed maſculos dumtaxat, & adhuc ſæculares ad excluſionem etiam maſculorum deſcendentium ex maſculis, ſi eſſent Eccleſiaſtici inhabiles ad conſervandum nomen Novicaſtri. Jam ergo neceſſariò palam eſt teſtatorem noluiſſe fratrem ſubſtituere, niſi ratione conſervandi nomen familiæ: nec etiam voluiſſe aliquos vocare, vel ſubſtituere ex deſcendentibus fratris, niſi ſolos maſculos ex maſculis deſcendentes, eoſque ſeculares, & ſic ratione, & contemplatione nominis Novicaſtrenſis ſervandi, & continuandi. Nihil ergo voluit relinquere filiabus, vel neptibus fratris, ſed nec maſculis deſcendentibus ex eo per fœminam, vel etiam deſcendentibus per ſexum virilem, ſi eſſent Eccleſiaſtici, & non poſſent in ſua poſteritate naturali, & legitima conſervare nomen familiæ.

20. Ergo clariſſimè ſequitur, imò demonſtratur, quòd quando dixit Et caſu quo frater, *& ſeſdits hoirs*, decederent *ſans hoirs naturels & legitimes*, quod uniformiter intelligitur de maſculis deſcendentibus ex maſculis: quia idem verbum *hoirs* in eadem oratione non debet difformiter, ſed conformiter intelligi l. ult. & ibi Bartol. Bal. Paul. *C. de ſententiis, & interloc. omnium judicum*, l. *jam hoc jure*, & ibi omnes *ff. de vulgari, & pupill. ſubſtitut.* Jaſon in l. *miles*, §. 1. col. 2. *de re judicata.* Sed verbum *hoirs* primo loco in eadem oratione prolatum de maſculis deſcendentibus ex maſculis tantùm intelligitur, ergo idem de eodem verbo in eadem oratione mox repetito.

21. Quartò, & in fortioribus terminis, quod etiamſi verbum maſculis etiam in ſeparata præcedenti oratione poſitum cenſeatur, nihilominus in ſequentibus in eodem teſtamento repetitum tenent Bald. conſ. 85. lib. 1. conſi. 304. in fi. li. 2. Paul. conſ. 190. conſil. 198. num. 3. lib. 2. Alex. conſi. 52. lib. 4. Matth. Mateſil. *ſing.* 130. Philip. Corn. *conſi.* 146. *litera g. lib.* 2. *& conſi.* 102. *in fin. lib.* 3. *conſi.* 126. *lib.* 4. Guid. Pap. *deciſ. Delph.* 485. Philip. Decius *conſ.* 15. *conſil.* 445. *num.* 12. *conſi.* 477. *conſi.* 480. *conſil.* 495. *col.* 2. *conſi.* 514. *cum conſilio ſequenti. conſil.* 545. *conſil.* 567. *cum conſil. ſequenti.* Jaſ. in l. *Gallus*, §. *nunc de lege Velleia*, num. 18. *de liber. & poſth.* in l. *centurio*, col. 14. *de vulg. & pupill. & conſil.* 140. *col.* 7. *cum conſilio ſequenti lib.* 1. *& conſil.* 67. *in fin. conſil.* 137. *lib.* 3. Franc. Curt. Senior. *conſil.* 40. *conſil.* 44. *col.* 1. *cum ſequenti conſil.* 51. *nu.* 12. *nu.* 15. *cum ſequenti, & conſil.* 63. *num.* 8. *cum ſequenti, & conſ.* 75. *col.* 7. Anto. Rubeus *conſil.* 120. Aymo Craveta *conſil.* 98. *num.* 8. *cum ſequenti. & conſil.* 146. *in fin.* Ex quibus patet hanc eſſe communem ſententiam in fortioribus terminis: ſequitur enim multò magis idem eſſe in una, & eadem oratione, ut hîc.

22. Præterea & quintò, concurrentibus inſuper aliis rationibus, quoniam primò in prioribus ſubſtitutionibus, quæ ſemper ſunt de maſculis, filias proprias, & neptes in linea directa, & nepotes naturales, & legitimos, & ex eis deſdendentes favore nominis familiæ conſervandi excluſit: ergo multò magis excluſit neptes ex fratre.

23. Rurſus & ſextò etiam in eadem oratione de qua agitur, adhuc fecit mentionem prædictorum liberorum ſuorum fœminei ſexus, vel etiam maſculini ex fœminis deſcendentium, & non obſtante quod tempore lineæ maſculinæ fratris deficientis ſuperſint adhuc, rurſus eos expreſſim excludit ab omni gradu ſubſtitutionis, etiam collateralis, & dictum dominum *de Cuſance* ſubſtituit. Si igitur illum nominatim propriæ ſoboli naturali & legitimæ, ſed fœmineæ, vel ex fœminis deſcendenti etiam ſuperſtiti prætulit: igitur multò magis prætulit ſtirpi fœmineæ fratris ſui, l. *ſi unica*, *C. de bonis mater.* l. *Publius*, §. *Titia de cond. & demonſt.* Cùm ergo ſenſus teſtatoris hac in re ex verbis etiam in eadem oratione, imò etiam in eodem membro, ſeu commate expreſſis colligatur, nulla alia interpretatio admittenda eſt, l. 3. *C. de lib. præter. & exhered.*

24. Non obſtat quòd verba ſubſtitutionis, ſi contingat fratrem meum ejuſque ſupradictos heredes decedere abſque heredibus naturalibus, & legitimis, eſſent ſuperflua, & otioſa, imò repugnantia, niſi intelligerentur de heredibus non maſculis, ſed fœminis, ex quo jam proviſum erat in infinitum, quoad iſtos heredes maſculos. Hoc eſt primum argumentum diverſæ ſententiæ, quod facile dilui poteſt: Repetitio enim eorumdem heredum, ſcilicet maſculorum, non magis eſt ſuperflua, quàm ejuſdem fratris repetitio, quæ non poteſt dici ſuperflua. Verum eſt quòd breviore ſermone dici potuerat, putà, & in defectum omnium præcedentium: ſed nemo tenetur uti compendio, nec ſemper expedit, ſive iterando, ſive loquendo, vel aliud agendo. Aliud ſermonem non eſſe Laconicum, aliud eſſe ſuperfluum: ut non ſuperfluit rhetoricus, fuſior dialectico Laconiſmo. Porrò minimè ſuperfluum eſt verba ſemel poſita in diſpoſitione conditionaliter, repetere ad finem ſequentis diſpoſitionis *l. ſtipulationes commodiſſimum, de verbo oblig.* cujus rei præſertim in materia ſubſtitutionum protrita ſunt exempla in jure civili, in quo tamen nihil dicitur eſſe ſuperfluum, *ut in l.* 1. *&* 2. *C. de veter. jur. enucle. in l. unic. C. de lati. libert. toll.* §. 1. *Inſtit. de legit. agnat. ſucceſſ.* ut omittam Novellas, imò neceſſe eſt in omni ſequenti gradu ſubſtitutionis priorem gradum conditionaliter expreſsè, vel tacitè repeti. *l.* 1. *de vulgari, & pupillari.*

Digitized by Google

25. Imò fortiùs probatur quod in illa repetitione, ſive in hypothetica ſubſtitutionis Ferrici, verba ſine heredibus legitimis & naturalibus, non debent intelligi de nova diſpoſitione, ſed de exiſtentibus in diſpoſitione præcedenti: non enim ſtant diſpoſitivè, ſed conditionaliter, & relativè: & ſic hîc concurrit duplex axioma juris indubitati. Primum, quòd ea quæ ſunt in conditione, non ſunt in diſpoſitione, nec diſponunt, nec diſpoſitionem ingrediuntur, text. *in l. ſi quis ſub conditione, ff. ſi quis commiſſ. cauſa teſta. in l. 1. §. item ſi ad l. Falcid. l. obligationum fere, §. penult. de actionibus & obligat.* Secundùm axioma, quòd ea quæ ſtant relativè, nihil novi inducunt, ſed intelliguntur ſecundùm omnes qualitates præcedentis diſpoſitionis, prout relatum ineſt expreſsè, vel tacitè referenti cum omnibus ſuis conditionibus, & modis, *l. aſſe. toto de heredib. inſt. l. ſi ita ſcripſero, de cond. & demonſt.* Quando ergo in illa hypothetica dicitur, ſi contingat fratrem ejuſque ſuperſtites heredes decedere abſque heredibus, &c. non eſt intelligendum quòd faciat novam ſubſtitutionem, vel novum gradum heredum fratris: quia iſta verba non ſtant diſpoſitivè, ſed conditionaliter, & relativè, prout ſi breviori compendio dixiſſet, & in defectum omnium prædictorum.

26. Non ergo repugnat intelligere ultima verba dictæ conditionalis hypotheticæ de liberis ejuſdem qualitatis, videlicet maſculis deſcendentibus ex maſculis: ſed concordat non ſolùm neceſſariò cum præcedenti diſpoſitione immediata ad quam refertur, ſed etiam cum univerſo ductu, & phraſi totius teſtamenti. Conſtat inſuper, quod ita etiam Ferdinandus ipſe intellexit, quamvis ſuà maximè intererat, manus habere liberas, ut patet in quodam contractu, ubi diſertè fatetur, quòd ſi careret liberis maſculis, bona hæc erant affectata Comiti Montiſbelgardenſi.

27. Ad ſecundum diverſæ partis argumentum, quod tale eſt. Nec ad rem facit conſideratio nominis familiæ: quia videtur motus teſtator, quia dictus Ferricus ſubſtitutus in defectum heredum naturalium, & legitimorum heredum maſculorum dicti Joannis de Novocaſtro, ſubſtitutorum in locum ipſius Joannis, non eſt de agnatione. Reſpondetur, ſatis eſſe quòd reſpectu Joannis fratris, & ſuorum conſtat ex ipſis verbis teſtatoris ſeriò, & graviter in ipſis verbis diſpoſitionis expreſſis non ſolùm habuit rationem conſervationis nominis familiæ, ſed etiam propter illam tantùm, & non propter meritum, nec amorem perſonæ ſubſtituit non benemeritum, & quòd ſubſtitutionem fratris, & ſuorum limitavit in honorem nominis de Novocaſtro. Hoc ergo maximè facit ad rem, imò totum facit: quia eſt cardo, baſis, fundamentum ſcopus, & cauſa finalis hujus ſubſtitutionis fratris, & ſuorum, ut patet etiam ex verbis in eadem ſubſtitutione expreſſis. Cauſa autem, & finis ſubſtitutionis Ferrici non eſt agnatio, nec nomen familiæ, quæ jam defeciſſe præſupponitur: ſed qualitas benemerita, & amor perſonæ in ejus ſubſtitutione diſertis verbis ejuſdem teſtamenti expreſſa. Unde non eſt mirum, ſi deficiente nomine familiæ teſtator præferat dilectiſſimum, ſibi & benemeritum Ferricum etiam neptibus fratris ſui, cùm illum præferat etiam propriis neptibus filiorum ſuorum, & ſic non gerentibus nomen nec familiam Novicaſtri. Et quæ quidem fundatior eſt ſententia, contra quam tamen multa adduci poſſunt. Primò, quòd verbum *hoirs* Gallicum, propriè ſignificat non quoſvis heredes, ſed ſanguinis videlicet deſcendentes tantùm, ſed non minus fœminas, quàm mares, niſi quando qualitas maſculina additur. Secundò, quòd etiam in eodem teſtamento idem verbum *hoirs*, etiam fœminas ſæpe comprehendit, imò ſæpiſſimè, putà novies. Primò ibi. Heredes mei infrà nominati non haberent *hoirs maſles*. Certum eſt enim quòd illud verbum *hoirs* continebat omnes deſcendentes legitimos, ſicut verbum liberi, alioquin non fuiſſet additum *maſles*, prout neceſſe fuit ad reſtringendum eo loci ad maſculos tantùm. Secundò ibi: Et caſu quo dicta Joanna filia mea decederet *ſans hoirs*. Et certum eſt, & indubitatum quòd ibi verbum *hoirs*, omnes deſcendentes tam fœminas, quàm maſculos indifferenter comprehendit. Tertiò in ſubſtitutione Catharinæ ibi. Et ſi decedat *ſans hoirs*, &c. Idem dicendum neceſſariò ut ſuprà. Quartò ibi: Volo & ordino quòd dicta Joanna filia mea, *ou ſes hoirs procreez en loyal mariage*. Quintò ibi. Et dicta Margareta, & Catharina, *ou leurs hoirs deſcendans de leurs corps*. Sextò ibi. Et quas filias meas, *ou leurs hoirs procreez de leurs corps*. Septimò ibi. Excepto loco *de Clermont*, in quo ſubſtituo cognatum meum Ferricum *de Cuſance*, dominum de Belloviſu, *ou ſes hoirs*. Cùm enim non eſſet agnatus, ſed cognatus, verbum *hoirs* ſtat pro omnibus deſcendentibus, ut in filiabus dictum eſt. Octavò ibi. Et caſu quo frater meus, vel ejus heredes venient ad ſucceſſionem, *en deffaut de meſdits hoirs*, verbum *hoirs* neceſſariò etiam filias teſtatoris comprehendit, & quoſvis legitimè deſcendentes ex illis quos fratri prætulit. Nonò, dum onerat fratrem ſolvere omnia debita, ibi *De meſdits enfans & leurs hoirs*, &c. Ergo pariter in illa clauſula. In caſum quòd dictus frater meus, *& ſeſdits hoirs iroient de vie à trepas ſans hoirs naturels & legitimes*, verbum *hoirs* ultimo loco abſolutè, & ſine reſtrictione, vel relatione poſitum, ſtat propriè pro legitimis deſcendentibus, ſive maſculis, ſive fœminis, prout eſt de propria ſignificatione vocabuli, & prout teſtator crebriùs uſus eſt in toto teſtamento: quamvis verbum *hoirs*, in eadem oratione priore loco non ſimpliciter, ſed cum relativo, *ſeſdits*, id eſt, dicti ſeu præfati, non ſtet ſimpliciter, ſed reſtrictivè pro maſculis tantùm, non vi ſua, ſed vi dicti relativi quod refert dictos heredes ſubſtitutos, & non alios, & ſic maſculos tantum: quia in defectum fratris ſubſtituerat maſculos ex eo tantùm, dicendo, *ſes hoirs maſles ſeculiers*, &c. Et generaliter ubicumque teſtator in eodem teſtamento de heredibus, vel deſcendentibus maſculis tantùm diſpoſuit, hoc expreſſit, vel ſpecificè, vel relativè. Ubi ergo non addidit adjectivum maſculos, nec relativum ad maſculos, reliquit verbum *hoirs* in ſua propria ſignificatione, qua etiam crebriùs uſus eſt tam pro fœminis, quàm pro maſculis: igitur l. *non aliter in princ. de leg. 3.* Sequitur ergo veriſſimam eſſe doctorum Italicorum ſententiam, dictum Ferricum non eſſe vocatum, ſed ejus ſubſtitutionem in perpetuum defeciſſe, eo ipſo quòd Ferdinandus non obiit ſine liberis, ſed filias reliquit, quidquid poſteà de illis contigerit, & conſequenter perpetuò defecit ſpes ſubſtitutionum ſequentium l. *filius-familias, §. cum quis de leg. 1. l. cùm uxori uſusfructus, C. quando dies leg. cedat.* Oldra, *conſ.* 21. Joan. Andr. *in addit. Speculat. de teſtamentis, §. 1. in fin.* Non enim dixit teſtator: In defectum deſcendentium fratris: quo caſu conditio eſſet ſucceſſiva, nec deficeret ſpes in primo, ſecundo, vel ulteriori gradu, ſed dixit: Caſu quo dictus frater, & dicti heredes ſui decederent ſine heredibus, ut in themate, numero 13. quo caſu ſubſtitutio momentanea eſt, & ſemel extantibus liberis in perpetuum deficit ſubſtitutio, Socin. in l. *ſolemus*, in fin. *de cond. & demonſt.* Alexand. *conſil. 43. col. tertia, libro tertio conſil.* 101. *col. 3. lib. 7.* Philippus Decius *conſil.* 185. dixi *in annot. ad Alexand. conſil. 31. numero primo, lib. 3. conſ. 539. numero tertio, libro ſexto.* Et ſic non obſtant allegationes factæ pro Ferrico, cui quemadmodum defecit conditio, ita & diſpoſitio conditionalis. Nec obſtat quòd teſtator proprias neptes excluſit: quia filias ſuas, & deſcendentes ex eis prætulit etiam fratri ſuo germano, & omnibus aliis agnatis, & ſic non perpetuò conſideravit nomen familiæ, & conſequenter favore agnationis

Digitized by Google

non poteſt induci aliqua ſubſtitutio ultra perſonas expreſſas, Baldus in l. *ſi defunctus* C. *de ſuis & legit.* Alexand. *conſi.* 80. *col.* 4. *libro primo.* Philippus Decius in cap. *ſi quis nec.cauſam* in princ. num. 4. *ſi cert. petat.* lib. 2. C. *de in jus vocand. l.* 1. *num.* 3. ubi in annot. tetigi. C. *de ſucceſſ. edicto.* Minus obſtat quòd nihil voluit relinquere filiabus, vel neptibus fratris, quia verum eſt jure ſubſtitutionis: ſed poſtquam frater, vel ejus maſculi fideicommiſſum obtinuiſſent, voluit filiabus eorum relinquere jure ſucceſſionis ab inteſtato: quia non ſubſtituit fratri, & ejus maſculis ſimpliciter, nec in defectum maſculorum, ſed in defectum liberorum: & ſic omnibus liberis reliquit jus ſucceſſionis ab inteſtato l. *vel ſingulis de vulg. & pupill.* Nec eſt verum quod idem verbum debeat uniformiter intelligi. niſi quando ſemel tantùm eſt prolatum, ut in d. l. ult. *C. de ſentent. & interl.* & in d. l. *jam hoc jure*, ſecùs ſi plures: quia tunc difformiter accipitur pro ratione cujuſque clauſulæ ubi opponitur, imò etiam idem verbum ſemel tantùm in eadem oratione prolatum, ſi refertur ad plura, difformiter accipitur ſecundum naturam relati, tex. in l. 2. & ibi glo. ff. *de offic. proconſ. & legat. l.* 1. §. 1. Quando de pecul. actio eſt annal. *l. Plautius*, & ibi glo. *in verb. procuratorem*, *de procuratoribus*, *l. certi condictio*, in princ. & ibi glo. *in verbo non potero*, ubi Alber. col. 4. *ſi cert. pet. tex.* in l. *pater Severinam*, §. *conditionum*, & ibi Paulus *de cond. & demonſt.* Jo. Faber in §. *retinendæ*, col. ult. *Inſtit. de interdict. text.* in cap. *conſideravimus*, & ibi Panor. *de electione Vldari*, Zaſius *in l.* 2. §. *ex his num.* 26. *de verb. obli.* Philip. Decius *in capitulo ſecundo*, *numero* octavo, ubi in annot. dixi *extra de reſcriptis.* Nec eſt etiam verum quòd verbum maſculis etiam ſæpius poſitum cenſeatur in ſequentibus clauſulis repetitum, niſi aliis ſufficientibus conjecturis concurrentibus. Ad hæc quæ dixi *in annota. ad Alex. conſi.* 52. *num.* 35. *lib.* 4. & ad Philip. Deci. *conſi.* 15. *conſi.* 270. minus obſtat: quòd ſi excluſit neptes ex filiis, ergo excluſit neptes ex fratre: quia fratri & ejus maſculis non ſunt ſubſtituti agnati, nec alii deſcendentes teſtatoris: ſed merè extranei. Et ſic objectio nullum colorem habet. Ad ſextam rationem non obſtat quod teſtator in ſubſtitutione Ferrici iterum excludit ſuperſtites de liberis ſuis, & eorum heredibus, ut vocet Ferricum: Ergo fortius excludit ſuperſtites de liberis fratris non ſubſtitutis, videlicet fœminas, & natos ex eis, ut faceret locum Ferrico: quia ut patet in clauſula teſtamenti, num. 14. thematis, ea clauſula longè habet alium ſenſum: non enim teſtator ibi facit novam, nec aliquam excluſionem poſteritatis ſuæ, nec intendit illam poſtponere: ſed præferre non ſolum fratri, & ſuis maſculis, ſed etiam Ferrico; & omnibus aliis deinceps ſubſtitutis. Verùm intentio teſtatoris fuit, quòd ſubſtitutio Ferrici, & ſuorum non fieret caduca, etiamſi frater, & ſui maſculi decedant ſine heredibus, antequam ſubſtitutioni eorum locus ſit: ſed quòd Ferricus ſubſtitutus in locum fratris, & ſuorum heredum, non ſolùm fideicommiſſariè in caſum quod frater, vel ſui maſculi pervenirent ad ſubſtitutionem, & poſtea ſine heredibus naturalibus, & legitimis deceſſerint: ſed etiam vulgariter in caſum quòd frater, & ſui maſculi deficerent ante locum ſibi apertum, videlicet ſuperſtitibus adhuc aliquibus de dictis liberis teſtatoris, vel eorum heredibus ſubſtitutis, videlicet de ſtirpe filiarum teſtatoris, in cujus defectum frater, & ſui maſculi vocati erant ante Ferricum.

37. Ut juxta doctrinam Bar. & Imol. in l. *quandiu* 3. *de acquirenda vel omitten. heredit.* caducitas intermedii gradus non excludat, ſed intromittat ſequentem: de quo dixi *in annotatio. ad Phil. Deci. conſ.* 238. Non obſtat quod Ferdinandus ipſe faſſus eſt, ſi decederet ſine maſculis, bona fore affecta Comiti Montbelgardenſi, quia hæc non ſunt verba Ferdinandi, ſed Ulrici, quia ambo in dicto contractu permixtim loquebantur. Et ſic verba cenſentur in dubio ab illo prolata cui proſunt, ut per Bart. in *l. ſæpè de verb. ſignific.* & in *l. liberorum*, col. 3. eod. tit. Raph. Fulg. l. *Labeo de contrah. empt. & vend.* Bald. *conſ.* 40. *lib.* 1. Hiero. Grat. *conſ.* 11. *lib.* 1. Tum ſunt enunciativa. Et certè hæc 4. quæſtio valde anceps eſt, nec argumentis hinc inde acierum vice inſtruendis, & collidendis finis eſſet.

38. Sed argumentorum altercatione omiſſa, nuda teſtamenti verba, eorumque tractum, num. 11. 12. 13. 14. 15. inſpiciendo, fundatior eſt, ut dixi, prior pars pro ſubſtitutione Ferrici & ſuorum: quia apparet fratrem non fuiſſe prælatum Ferrico contemplatione, vel merito perſonæ, vel deſcendentium ex eo, ſed ſolùm intuitu nominis de Novocaſtro, ergo Ferricus, & ſui non debent excludi per deſcendentes dicti fratris ex fœminis, quia niſi fuiſſet honos nominis de Novocaſtro, Ferricus benemeritus & dilectus, prælatus fuiſſet Joanni, & omni ejus poſteritati. Apparet etiam num 15. in themate, quod teſtator in locum fratris, & maſculorum ejus, ſtatim ponit Ferricum, & ſuos. Tertio apparet per tam multas ſubordinatas graduales ſubſtitutiones, quod voluit dicta bona jure ſubſtitutionis perpetuo devolvi, ad quod facit qualitas caſtrorum, & ditionum nobilium, Bart. in *l. filiusfam.* §. *divi.* num. 3. & ibi Alex. col. 7. *de leg.* 2. Cy. Bal. in *l. Voluntas* 1. *C. de fideicom.* Jaſ. l. *quoties ab omnib.* C. eo. Et vetus conſuetudo nobilium in dicta regione: & ferè ubique.

39. Et ſic quaquaverſum, & in omnem eventum ſemper remanet fundata intentio præfati principis. Aut enim filiæ Ferdinandi fecerunt deficere fideicommiſſum, & adhuc non ſunt ſubſtitutæ, ſed tantum veniunt ab inteſtato, cùm nullo modo ſint in diſpoſitione, ſed tantùm in conditione: & ſic præfatus princeps habet jus verum, & incommutabile ex ceſſione Ferdinandi, qui liberas manus habebat. Aut vero filiæ Ferdinandi non fecerunt deficere fideicommiſſum, & tunc acquiſitum fuit dictis *de Cuſance*, & ſive per ceſſionem, ſive per repudiationem eorum quæſitum eſt præfato principi qui cauſam habet omni diſputationis alea ſuperiorem.

40. Solùm ſupereſt Quinta quæſtio, an circiter triginta novem annorum præſcriptione excludi poſſit? Dubium facit, quòd licet reſtitutioni legati, vel fideicommiſſi non præſcribatur longo tempore l. ult. §. *ſin autem C. communia de legat.* tamen longiſſimo tempore, ſaltem à die conditionis ex tantis præſcribitur, ſecundum Bart. Paul. & omnes in d. §. *ſin autem*, & in *l. filiusfam.* §. *divi. ff. de lega.* 1. Quia ut omittam detractionem temporis hoſtilitatis, quo præfatus Ulricus propter quoddam imperii oppidum vi occupatum fuerat, ultra duodecim annos expulſus, & omnibus ditionibus ſpoliatus à Ferdinando Archiduce Auſtriæ, & confœderatis Sueviæ: quo etiam tempore *Gabriel* Comes Ortembergenſis theſaurarius generalis præfati Ferdinandi Stucardiæ, & Tubingæ loco dicti Ulrici Imperantis ciſtam, in qua teſtamenta, ceſſiones, & alia inſtrumenta ad hanc rem pertinentia repoſita erant, ſubripuit ex archivo Stucardenſi, ubi erat armarium inſtrumentorum, & titulorum præfati Ulrici tempore, pro bello pulſus, & ſpoliatus fuit, ut etiam omittam detractionem temporis minoris ætatis præfati Chriſtophori poſt obitum Ulrici patris ſui, tanquam in re non neceſſaria.

41. Dico non potuiſſe ullam temporis præſcriptionem inchoari per filias Claudii filii teſtatoris, vel earum maritos præſertim Comites Ortembergenſes: quia poſt obitum Claudii, ſine maſculis defuncti, Guilielmus frater ejus, tanquam ſubſtitutus, ſaltem ad uſumfructum eas ditiones jure teſtamenti paterni, de

quo agitur, publicè & pacificè occupavit, & poſſedit uſque ad obitum ſuum, qui fuit anno ſeſquimilleſimo quinto, quo tempore ſubſtitutione aperta Ferdinando Novocaſtrenſi, Ortembergenſes vi ſeſe intruſerunt, & ſtatim judicio poſſeſſorio conventi fuerunt à Ferdinando in ſenatu Dolano, ubi judicium ſequeſtri, deinde ſententiam diffinitivam anno ſeſquimilleſimo decimo ſexto obtinuit contra eos vi, & armis executioni dictorum Arreſtorum reſiſtentes, quare mulctati ſunt, & proſcripti. Cùm ergo initium poſſeſſionis eorum fuerit violentum, nunquam propter malam fidem præſcriptionem ullam inchoare potuerunt, rebus etiam ipſis vitio reali in omnem ſucceſſorem tranſmiſſibili affectis, ut non potuerint uſucapi, vel percipi antequàm in domini poteſtatem reverſæ fuerint, §. *furtivè*, §. *aliquando Inſtit. de uſucapion. l. vitia poſſeſſionum C. de acquir. vel omitten. poſſeſſion.* Et ultra malam fidem perſonalē, & vitium reale rerum concurrunt non ſolùm judicialis interruptio,

42. Sed etiam res judicata, quæ ad 11. annos perpetuavit. Et inſuper anno ſeſquimilleſimo viceſimo ſecundo, Anna Ferdinandi Novocaſtrenſis filia tanquam hæres patris executionem dicti Arreſti diffinitivi contra eos judicialiter petiit. Et ſic nova interruptio, imò etiam nova perpetuatio: non ſolùm enim novalis conteſtata ſuper inſtantia executionis, ſed etiam Arreſtum Dolæ latum pro dicta Anna: ſed à tempore dicti noviſſimi Arreſti non ſunt quadraginta anni, ergo, &c. Et inſuper paulò poſt noviſſimum Arreſtum antequàm exequeretur, ſupervenit bellum, expulſio & ſpoliatio Ulrici, quæ ultra duodecim annos perſeveravit: & tempore medio, facta eſt ſubſtractio titulorum, & inſtrumentorum per adverſarium, quæ ſunt non ſolùm acceſſiones, & pertinentiæ, ſed etiam authoritates, & ſic fundamenta ipſa prædiorum, & ditionum l. ult. in princ. ibi, Inſtrumentum authoritatis, *ff. de pignorat. action. ſam. l.* 1. *C. de donatio.* deinde mors Ulrici, & minor ætas Chriſtophori, quæ ſimul juncta nullum locum præſcriptioni relinquunt.

43. Præterea etiam ultra prædicta certum eſt quòd proſecutio, & interruptio Annæ hæredis Ferdinandi, non minùs profuit, & prodeſt præfato Ulrico, & ejus filio, & heredi principali Chriſtophoro, quàm perſecutio, & interruptio ipſius Ferdinandi: quia omnia jura ſua ceſſerat Ulrico, & ad ejus commodum, ejuſque periculo, & impenſis proſequebatur. Litis autem perſecutio, & præſcriptionis interruptio per actorem facta, non ſolùm prodeſt actori, ſed etiam ceſſionem, vel cauſam habenti ab eo, vel ejus deceſſore, *l. ſæpè ff. de re judica. l. cùm vir. de uſucapion. l. ſi maritus* §. *ſi voluntate ſolut. matr.* & conſequenter præfato dom. Chriſtophoro Duci Vvitembergico, & Comiti Montbelgardenſi: ſic interruptio facta per eum, qui habet directas, prodeſt ei cui competunt ut des, ut ceſſionario: & contrà interruptio facta contra obligatum directo, vel primario perpetuat contra obligatum utiliter, vel ſecundario, Bar. *l. cùm quis*, §. *ſi quis pro reo. de ſolution.* & in *l. cum hereditas*, 2. *ad Trebellian.* per illos text. ad hoc textus in l. ul. *C. de duobus reis*, in l. *ſi à colono*, §. *cum facto*, *ff. de fidejuſſoribus*, *l. ſi ex legati l. mora*, *ff. de verbor. obligatio.* Et pariter ad commodum ſequentis ſubſtituti, qualis eſt præfatus Dux Chriſtophorus d. *l. cum hereditas*, 2. *ad Trebellian.*

44. Accedit quod ejuſmodi præſcritionem temporis, lex vocat iniquorum, & impiorum hominum præſidium, in *Authen. ut Eccleſia Romana*, §. *habeat itaque*, colla. 2. per quem tex. ait Bal. in l. 1. *C. de præſcriptione triginta, vel quadraginta annor.* quòd ſi cauſa cōmiſſa eſt arbitratori, qui debet cognoſcere, ut vir bonus & ęquus quod poterit ſecundum Deum, & bonam conſcientiam rejicere exceptionē præſcriptionis, quia non eſt æquum, ſed impium præſidium. Item, tenet Angelus in d. l. 1. & in *l. qui æquitate, ff. de exceptione doli.* & in l. 1. ad finem, *C. de judiciis*, & in *l. ſequitur.* §. *ſi viam*, *ff. de uſucapio.* Et ſequitur Ludovicus Romanus in rubr. *de arbitris, col.* 2. & *in conſilio* 149. *concluſionem primam col.* 2. ubi limitat procedere quando præſcriptio ſaltem ab initio à mala fide incœpit, ut tunc nec hæres quidem defuncti etiamſi ſit bonæ fidei, etiam ex ſuo capite uti poſſit hoc remedio tanquam nequiſſimo, & æquitati contrario. Sed hîc non ſolum à mala fide, ſed & à violentia facti, ex inſtrumentorum ſubſtractione, & rebellione juſtitiæ incœpit. Et hæc ex abundanti dicta ſint: quia certum eſt hîc nullum præſcriptioni locum eſſe poſſe, & ſic juſtitiam cauſæ pręfati principis indubitatam eſſe.

45. Ad ſextam quæſtionem de fructibus, certum eſt omnes etiam percipiendos, id eſt, qui percipi potuerunt, deberi à tempore interdicti, uti poſſidetis, moti per Ferdinandum, & anni retro, & conſequenter à tempore obitus Claudii ultimi filiorum teſtatoris, juxta naturam hujus interdicti poſſeſſorii. Et ſic ab anno ſeſquimilleſimo quinto uſque ad annum ſeſquimilleſimum viceſimum ſecundum, certum eſt omnes fructus etiam percipiendos debere reſtitui: quin etiam à tempore judicii ſuper exequutione lati anno 1522. quandiu condemnati, & eorum heredes poſſederunt, & generaliter uſque hodie ſolo tempore tertii bonæ fidei poſſeſſoris, cui nulla lis mota fuit, excepto per ea quæ dixi *ſuper ſtyl. Parlamenti Pariſienſis par. 7. Arreſto* 110. Et latiùs *in conſuet. Pariſien.* §. 30. *q.* 9. *num.* 36. Adde dom. Andr. Tiraq. *in tract. de retract. proximitat.* §. 15. *gl.* 2. *nu.* 17.

46. Ad ſeptimam quæſtionem, an obſtat illuſtrem Ducem & Comitem Chriſtophorum diſtare ultra quartam generationem, vel fortaſſe fideicommiſſum hujuſmodi ex parte heredum gravatorum, vel fideicommiſſariorum ambulaſſe ultra quartum gradum, & præfatum principem eſſe ultra quintum, vel decimum ſubſtitutionis gradum? Breviter reſpondeo, ineptum eſſe quærere, an præfatus princeps actor ſit ultra quartum gradum ab illuſtri Henrieta: quia ex hypotheſi non eſt niſi in quarto, ſed quando eſſet in centeſimo, adhuc idem eſſet: quantum enim ad gradus ſubſtitutionis licuit teſtatori facere quotquot voluit, nec eſt à jure prohibitum: quamvis enim ſimplex prohibitio alienationis facta in ultima voluntate non debeat extendi ultra quartam generationem, ſed bene ultra quartum gradum, vel perſonam: in Authent. *de reſtit. fideicommiſſi.* Novella 119. Phil. Deci. *conſ.* 321. *col.* 1. Paul. Pariſ. *conſ.* 39. *an ipſa domina*, *lib.* 3. Socin. nepos *conſ.* 136. *num.* 43. *lib.* 3.

Patet ex genealogia infrà eod. conſil. 4.

47. Tamen hîc non agitur de ſimplici prohibitione: ſed nec de ulla prohibitione alienandi: ſed de ſimplici graduali fideicommiſſo, in quo non eſt alia lex, quàm voluntas, & diſpoſitio teſtatoris in Auth. *de nuptiis*, §. *diſponat.* Quando enim conſtat fideicommiſſum eſſe in rem, ut hîc non habet locum dicta novel. ut ibi tenet Jac. Belviſi. §. *nos igitur.* Ut etiam conſuluit collegium Bononienſe, ut refert & ſequitur Andr. Siculus in *l. cum acutiſſimi col.* 68. *C. de fideicom.* Soci. *conſ.* 249. *col.* 15. *lib.* 2. *conſ.* 39. *lib.* 3. Alex. *lib.* 1. *conſ.* 56. *in princ.* Socin. nepos *conſ.* 136. *in hac conſultatione nu.* 114. *lib.* 3. Idem tenet Jaſon *in d.* §. *divi in lectura* 1. *nu.* 113. & *in l. ult. col.* 2. *nu.* 5. *C. de hered. inſtit.* Joan. de Montferrato in repetition. *d.* §. *divi charta vi.* & ibi Ferdinan. Loazes *col.* 73. *nu.* 187. Phil. Deci. *conſ.* 23. *nu.* 4. *conſil.* 95. & *conſ.* 196. *col.* 4. *nu.* 16. Hiero. Gratus *conſ.* 31. *nu.* 24. *conſ.* 133. *ad fin. lib.* 2. & omnes ubique. Hæc eſt enim communis ſententia, quæ etiam in praxi obſervatur, non ſolùm ultra, ſed etiam citrà montes. Et ita quòd in infinitum extendatur, bis judicari vidi pro principe Uraniæ, videlicet primò in ſenatu Gratianopolitano, & iterum in magno conſilio Francorum regis. Partes igitur prudentum, & bonorum judicum ſunt in adjudicandis concluſionibus præfati principis ſecundum præ-

Digitized by Google

dicta. Et ita in omnibus, & ſingulis ſupraſcriptis de jure cenſeo, & conſulo ego Carolus Molinæus I. V. D. antiquis, Franciæ, nunc Germaniæ quoque Juriſconſultus, & primarius juris profeſſor Tubingenſis. Datum Tubingæ: die decimaquinta Decembris, anno Domini ſeſquimilleſimo quinquageſimotertio.

EPITOME CONSILII II.
pro eodem principe.

1 *Scientia defuncti impedit heredem præſcribere.* 2. 3. 4.
5 *Litis conteſtatio etiam annales actiones ad quadraginta annos extendit.*
6 *Res judicata pro veritate habetur, & victum in mala fide conſtituit.* 7. 8.
9 *Sententia non impedit, ſed magis confirmat initium perpetuationis ad quadraginta annos.*
10 *Ex teſtamento competit hypothecaria, quadragenaria, quæ cumulari poteſt cum petitorio, vel actione ex teſtamento.* 11.
12 *Interruptio civilis prodeſt ceſſionario, præterito, & futuro ſubſtituto.* 14. 15. 17.
13 *Præſcriptio non incipit antequam agi poſſit.* 18. 19.
16 *Ceſſionarius poteſt petere executionem ſententiæ pro cedente lata.*
17 *Qui ſe adjungit liti, debet hoc facere in ſtatu quo eam invenit.*
21 *Libellus principi datus non interrumpit, niſi in annalibus actionibus.*

CONSILIUM II.

LEctis & conſideratis exemplaribus quinque inſtrumentorum, ceſſionum & venditionum factarum, tam anno 1507. per Claudium *de Cuſance*, dominum de Bellovifu, & Marcum fratrem ſuum, & Emalphredum eorum patruum, illuſtriſſimo principi Ulrico Duci Vvirtembergenſi, & Comiti Montisbelgardi, quàm anno 1551. per Claudium *de Cuſance* ſecundum, filium & heredem univerſalem dicti Claudii primi, & Marci patrui ſui, tam ſuo, quàm Joannis *de Cuſance* alterius patrui ſui nominibus, illuſtri Principi Chriſtophoro Duci Vvirtembergenſi, & Comiti Montisbelgardi, inſinuatione, & ratificatione facta in judicio, & punctis quæſtionis è Germanico in Latinum verſis per dominum Michaëlem Vaiium, ejuſdem Principis legatum, qui ea omnia mihi ſub ſcripto tradidit, ut quatenus factum narratur abſolutè, quatenus autem circumſtantia facti non explicatur, ſubjunctivè reſpondeam.

1. Quandoquidem tota impræſentiarum difficultas pendet ex eo quod ab obitu Ferdinandi de Novocaſtro, jam triginta anni lapſi ſunt: breviter ſentio, quoad Comites Ortembergenſes, ſive de *Vverdemberg*, & *Furſtemberg* eorumve heredes; ſive bona per eos poſſeſſa clariſſimum, & indubitatum eſſe, nullum præſcriptioni, etiam longiſſimæ locum eſſe poſſe, quoniam dictus Ferdinandus eos evicit per Arreſtum in ſuprema Dolana Curia latum 20. Aprilis 1516. Hinc inſurgunt duo certiſſima impedimenta præſcriptionis.

2. Primum quia dicti Ortembergenſes, ſive eorum uxores, quæ erant filiæ, & heredes Guillielmi Novocaſtrenſis, filii teſtatoris (à quo gravatus erat) non potuerunt præſcribere, nec incipere præſcriptionem, propter ſcientiam Guillielmi patris eorum, qui teſtamentum ſcivit, & illius publicationem approbavit: quæ quidem ſcientia in filias, & heredes defuncti deſcendit, ad effectum impediendi, ne poſſint præſcribere, nec præſcriptionem quidem inchoare, etiamſi fuiſſent ignorantes text. in *l. cum heres* de diverſ. & temp. præſcriptio. *l. vitia poſſeſſionum*, *C. de adquir. & retin. poſſeſ.*

3. Secundum, ſcientia ipſarum, & dictorum Ortembergenſium: quia evicti, & excluſi fuerunt per Claudium de Novocaſtro, fratrem Guillielmi defuncti, qui tanquam ſubſtitutus ex teſtamento; totum quandiu vixit, poſſedit, in vim dicti teſtamenti, excluſis filiabus Guillielmi fratris, quæ non ſe paſſæ fuiſſent excludi à poſſeſſoribus paternis, qui in poſſeſſione mortuus fuerat, niſi viſo & cognito teſtamento.

4. Tertiò, quia poſt mortem Claudii, ſine liberis, rurſus dictæ filiæ, & earum mariti Ortembergenſes vocatæ fuerunt in jus citatione libellata per Ferdinandum vendicantem in vim dicti teſtamenti producti in judicio, & communicati reis, cujus neceſſariò notitiam etiam judicialem habuerunt. Quartò, quia ſequuta eſt ſententia definitiva, & Areſtum præfatæ ſupremæ Dolanæ Curiæ in favorem Ferdinandi, cui bona etiam in poſſeſſorio etiam in fructibus, & impenſis adjudicata fuerunt die vigeſimo Aprilis, anno 1516.

5. Et ſic jam non ſolùm mala fides ex præcedenti triplici, & ex quadruplici capite non ſolùm interruptio præcedens per conteſtationem litis cum Ferdinando factam, quæ ad quadraginta annos perpetuavit, etiamſi actio temporalis fuiſſet, quæ tamen erat perpetua *l. nam poſteaquam*, *§. ſi is qui temporali*, *ff. de jurejur.* l. ult. *C. de præſcript.* 30. *vel* 40. *annorum*, *l.* 1. *§.* 1. *anna. exceptio.* ſed etiam ſententia illa, & res judicata ſupremæ Curiæ non eſt petitoria, quæ reliquerit condemnatos poſſeſſores: ſed poſſeſſoria, quæ conſtituit, & declaravit Ferdinandum ſolum, & verum poſſeſſorem, eumque effecit pacificum, utpotè per Arreſtum litem omnem, & controverſiam abſcindens.

6. Si igitur illi Ortembergenſes, & eorum uxores declaratæ ſunt non poſſeſſores per Arreſtum quod pro veritate præjudicata habetur, *l. res judicata de reg. jur.* non potuerunt exinde præſcribere, nec novam præſcriptionem inchoare, non ſolùm ex multiplici defectu bonæ fidei, quinimo propter poſitivam malam fidem per illud Arreſtum liquidatam, & verificatam: ſed etiam ex defectu poſſeſſionis æquè liquidato, & judicato per idem Arreſtum.

7. Sextò, per aliud Arreſtum ejuſdem Curiæ, die 28. Martii, anno 1522. latum in favorem heredum Ferdinandi, ſuper confirmatione, & exequutione prioris Arreſti: ergo etiam anno 1521. etiam poſt mortem Ferdinandi, dictæ filiæ Ortembergenſes fuerunt,

Digitized by Google

ſine bonâ fide, imò cum poſitiva mala fide, & quod plus eſt, ſine poſſeſſione, & conſequenter, ſine ullo principio præſcriptionis: & quod magis eſt, ſine ulla potentia, capacitate, vel aptitudine inchoandi ullam præſcriptionem, quam hoc reſpectu, & omnium bonorum, de quibus lata ſunt illa Arreſta, impoſſibile eſt poſſe inveniri per prædicta.

8. Et ultrà, quia etiamſi poſſet aliquando poſteà præſcriptio triginta annorum eſſe inchoata (quod non eſt poſſibile per prædicta) tamen non ſupereſſet tempus ſufficiens. Et ſi daretur tempus ſufficiens ad præſcriptionem tricenariam, quod eſt impoſſibile à tempore dicti ultimi Arreſti, conſideratis prædictis circunſtantiis, & inhabilitate termini à quo: tamen nos non ſumus in præſcriptione tricenaria, ſed opus eſſet quadragenaria duplici ratione.

9. Prima, quia paulò ante ultimum Arreſtum anni 1522. fuit quædam litis conteſtatio, quæ perpetuavit ad alios quadraginta annos: qui quadraginta anni non incipiunt à tempore litis conteſtatæ, ſed poſt interruptionem, vel ceſſationem litis, ſi qua poſteà contingat, quæ non potuit contingere, niſi aliquanto tempore, poſt dictum ultimum Arreſtum anni 1522. qui nondum poſſent eſſe elapſi. Nec obſtat, quod poſt conteſtationem intervenit Arreſtum: quia illud non tollit perpetuationem quadragenariam adquiſitam per litis conteſtationem, ſed magis illam (ſi opus ſit) confirmat: tum quia nemo poſt litem conteſtatam proſequendo, deteriorem ſuam litem facit *l. nemo proſequendo, de regu. jur. l. non ſolet deterior, ff. eod. tit.* tum quia res judicata non poteſt prodeſſe condemnato, ad tollendam, vel diminuendam illam perpetuationem, ſed potiùs nocere, *l. evidenter, ff. de except. rei judic.* Nicolaus Boërius *deciſi. Burdegalenſi*, 48.

10. Aliud fundamentum præſcriptionis quadragenariæ requiſitæ, eſt: quia ex teſtamento, de quo agitur, non ſolùm vendicatio, ſed etiam hypothecaria competit l. ult. *C. communia, de legatis*, quæ quadraginta annos durat, non ſolùm contra heredem, ſed etiam contra extraneum, ſi ſit in mala fide, *l. cum notiſſimi*, §. 1. *C. de præſcriptione triginta, vel quadraginta annor. l.* 1. §. 1. *C. de annal. exceptio.* Sed nondum ſunt lapſi quadraginta anni à tempore ultimi Arreſti, & adhuc non poſſet quadragenaria incipere ab ab illo Arreſto, necdum poſt illud, non ſolùm propter tot capita malæ fidei: ſed etiam propter defectum poſſeſſionis.

11. Illa autem hypothecaria cumulari poteſt in libello cum petitorio, imò cumulata intelligitur in vim clauſulæ generalis & ſalutaris, ſuper quibus & ſingulis, & inde reſultantibus, peto juſtitiam miniſtrari, quæ eſt in fine libelli, ut no. in *l.* 1. *ff. de juriſd. omn. judic.* in *l. edita, C. de edendo.* Quòd ſi qui conſiliariorum cavillentur per §. variis in *l. cum filius ff. de lega.* 2. reſponſiones habeo paratas è regeſtis meis, quas nunc exerere minimè opus eſt per prædicta, nec tempus patitur, ſpatio mihi multarum rerum defectu *a* intercluſo.

12. Illud autem proculdubiò certiſſimum eſt per primum conſilium *b* à me redditum, omnes illas interruptiones, & omnia impedimenta præſcriptionum prodeſſe præfato principi per ceſſionem, etiam ante illa Arreſta factam à dicto Ferdinando, quæ abſque dubio fuit valida, efficax & indubitata: tametſi Ferdinandus tempore ceſſionis nullam adhuc reſtitutionem, nec verbalem, nec realem haberet, quamvis contrarium erroneè conſulentes, non ſolùm maximo damno præfatum principem affecerint in fructibus, & in jure exequutionis Arreſti, in viam novæ ordinariæ actionis converſo, ſed etiam dando occaſionem lapſui temporis, & novis (in quibus nunc hærent) præſcriptionum difficultatibus, quæ tamen nullæ ſunt, per prædicta.

a Defectu nempe domus doctoralis promiſſæ non præſtitæ; hinc deſunt amanuenſes aſſiduè obedientes, & reliqua.

b Conſilium ſuprà conſ. 1. num. 43.

13. Nec novis ceſſionibus, aut libellis opus eſt. Adhuc ultra omnia prædicta, aliis rationibus non eſt præſcriptioni locus. Primò, quia poſt obitum Ferdinandi ſine liberis, ſubſtitutio fuit aperta, & jus delatum dicto Emalphredo, & Claudio primo, & Marco *de Cuſance*, qui ante obitum Ferdinandi, ſine maſculis agere non potuerunt, cum nullum jus haberent: & ſic cùm nondum eſſet jus eorum natum, non potuit contra eos incipere præſcriptio ante obitum Ferdinandi, per notat. Alex. *in conſil.* 101. *lib.* 6. Paul. Caſtrenſis *conſil.* 245. *lib.* 1. Philip. Dec. *conſil.* 498. & *conſil.* 468. Et adhuc non potuit ſtatim à morte Ferdinandi incipere præſcriptio, propter Arreſta recentia, imò etiam diu poſt obitum ejus iterum lata ex eadem cauſa ejuſdem teſtamenti.

14. Omnes autem interruptiones factæ per ſubſtitutum præcedentem in gradu etiam ejus nomine, & ad ejus commodum, proſunt ſubſtituto ſequenti in gradu, per text. rotundum in *l. ex contractu, ff. de re judic.* & in c. *ſi vaſallus de beneficiis, ſi de feu. controver. fue. in uſibus feud.* Alex. *conſ.* 123. *num.* 3. *lib.* 1. Et quemadmodum proſunt ſecundo ſubſtituto, ita tertio & ulterioribus per eadem.

15. Porrò, non ad dubium quin æquè proſint ceſſionario, cui etiam proſunt omnia illa Arreſta, tam ad commodum Ferdinandi, quam poſt ejus obitum ad commodum filiarum, & heredum ejus lata, etiam poſt ceſſionem ab eodem Ferdinando factam, per regulam quòd omne jus ſuperveniens authori meo, mihi prodeſt, per text. in *l. cum vir*, & ibi Bart. Paulus, Imol. & omnes, *de uſucapion. Bal. in c.* 1. *in fi. Qui ſucceſ. feuda in uſib. feud.* Alex. *conſi.* 1. *num.* 38. *lib.* 5.

16. Nec eſt dubium quin illuſtris Dux Ulricus potuiſſet petere executionem dictorum Arreſtorum, ſive illa exequi ad commodum ſuum: hoc enim tenebantur heredes Ferdinandi (prout & ipſe Ferdinandus) facere & pati, & ad hoc fuiſſent condemnati, prolata ceſſione, quæ valida & optima erat, quidquid alii errabundè nimis, & ſtupidè contrarium dixerint, cùm ceſſio illa facta eſſet poſt jus ceſſum, & quæſitum Ferdinando, qui non indigebat reſtitutione verbali: tum quia ulterior fideicommiſſarius, tum quia particulare fideicommiſſum, tum quia diſtinctè non exigitur reſtitutio, ut valeat ceſſio, ut clarè docui in primo *c* conſilio.

c Primo. q. 3. num. 10.

17. Rurſus, omnia prædicta proſunt Claudio ſecundo *de Cuſance*, & Joanni patruo, qui fecerunt ultimam ceſſionem anno 1551. Et quemadmodum illis proſunt, ſi agerent, ita proſunt ceſſionario agenti, etiamſi cedentes ſeſe cum illo non adjungant, non nocebit: poterunt autem ſeſe adjungere in extremo litis actu, & concluſione cauſæ in eo ſtatu, in quo erit: & tantum proderit ad movendos quoſdam judices, quantum ab initio, ut per Alber. in *l. ſæpe, de re jud.* Oldrad. *q.* 254. Alexand. *conſil.* 18. *num.* 6. *lib.* 1. ubi in annotationibus dixi. Imo ſufficit quòd quandocumque declarent ſe ceſſiſſe, & ſibi placere, quanquam jam plus, quàm declaraverunt: nec proderit declaratio, niſi ut aliqui vacillantes judices, dubitantes forte an mortui ſint relictis aliis maſculis, videant illos ſupervivere,

18. Similiter quantum ad Claudium ſecundum *de Cuſance*, nova præſcriptio eſſet inchoanda, & adhuc omnino, & in omnem eventum tempus minoris ætatis Claudii ſecundi poſt obitum patris eſſe deducendum, ſaltem via reſtitutionis quæ jure communi debetur l. ult. *C. in quib. cauſ. in integr. reſtitu. non eſt neceſſ.*

19. Quòd ſi in libello contineantur alia bona, quæ non fuerunt poſſeſſa per condemnatos per dicta Arreſta, nec per eorum heredes, ſed per alios, adhuc non eſt locus præſcriptioni. Primò, quia à morte

Digitized by Google

Claudii primi *de Cuſance* non ſint triginta anni. Secundò, Claudius ſecundus, patre vivo, interim agere non potuit, & ſic non eſſet tempus ſufficiens per Paul. Alexand. Deci. ſuprà allegatos. Sed quia plerique aliter tenent, *&* §. *fin. autem*, *l. ult.* C. *communia de legatis*, non loquitur, niſi de præſcriptione longi temporis, non facio in hoc fundamentum præciſum.

20. Tertiò, quia ſaltem deducendum tempus minoris ætatis Claudii ſecundi, ut dictum eſt, & ſic ſi non ſuperſit tempus ſufficiens, res eſt expedita. Sed hoc dependet à circunſtantia facti mihi non expreſſa. Quartò, ergo non poteſt eſſe locus præſcriptioni, quia ad ſummum non ſunt quadraginta anni, qui tamen requiruntur propter concurſum actionis hypothecariæ, quæ cumulari poteſt, ut dixi. Ex quibus undequaque ad amuſſim diſcuſſis, liquet nullo modo in hac cauſa timendum ab objectione præſcriptionis, nec novis ceſſionibus, ſed nec adjunctionibus quidem cedentium opus eſſe.

21. Cæterùm non eſt blandiendum per libellum imperatori oblatum, interruptam eſſe, ſi quæ aliàs fuiſſet, præſcriptionem, quia hoc tantùm procedit in actionibus annalibus, *l. 2. C. Quando libellus principi datus*, & ſecùs in aliis, niſi citatio ſequuta fuerit, *l. ſicut*, §. *Nec ſufficit precibus*, *C. de præſcript. triginta, vel quadraginta anno.* Jaſ l. ult. *de eo per quem factum erit.* Franc. Balbus in tract. *præſcription.* in 3. parte ultimæ partis, *num. 6. cum ſequent.* Et ita in omnibus, & ſingulis prædictis ſentio, & conſulo ego Carolus Molinæus I. V. D. Franciæ & Germaniæ Juriſconſul. præfati illuſtris Ducis Conſiliarius, primuſque legum profeſſor Tubingenſis. Datum Tubingæ die 3. Aprilis anno M. D. LIV.

EPITOME CONSIL. III.

1 *Conſuetudo Comitatus Burgundiæ.*
3 *Ad litis conteſtationem, & omnes ejus effectus juris communis ſufficit petitio, & contradictio judicialis, non obſtante ſtylo diverſo.* 4.
5 *Feudum regulariter non amittitur ipſo jure.*
6 *Et ubi amittitur, requiritur ſententia declaratoria.*

CONSIL. III. THEMA TALE EST.

IOANNES *de Lanjoye* Dominus *de Barmont* carens liberis elocat Annam neptem, & promittit mille ducenta dotis, cujus loco promittit aſſignare ſexaginta reditus ſuper prædio *de Lanjoye*, quod in feudum tenetur à Comite Montisbelligardi. Anna & maritus poſſeſſionem prædii pro dote aſſignati, non requiſita permiſſione dicti Comitis, ingrediuntur, qui vi armatà eos expellit. Anna jura ſua dicto Comite irrequiſito, aliicedit, qui cum vendicare cœpiſſet, obiit, exinde Comes duobus & triginta annis pacificè poſſedit: nunc heredes ceſſionarii repetunt. Commes poſſeſſionem quadragenariam allegat.

VISO themate, ſignato *Roſſelet*, & conſuetudine Comitatus Burgundiæ. Ego ſubſcriptus tam de jure, quàm de conſuetudine, & ſtylo reſpondeo.

1. Ad primam quæſtionem, omiſſum, vel neglectum conſenſum dicti Comitis domini feudalis nullum prætextum, nullam cauſam nec occaſionem bonæ fidei, nec initium ullum præſcriptionis dare potuiſſe, maximè attenta conſuetudine Comitatus Burgundiæ, art. 8. quæ permittit in tractatu matrimonii feuda dare nepti, vel remotiori; & donatario poſſeſſionem apprehendere, ſine conſenſu domini feudi, & periculo commiſſi. Et ſic tria impediunt initium, & progreſſum præſcridtionis: videlicet primum, mala fides per dictam conſuetudinem, quæ in ditione Montbelgardenſi, quæ à Comitatu Burgundiæ proceſſit, notoriè obſervatur. Secundum violenta poſſeſſio. Tertium litis conteſtatio.

2. Ad 2. quæſtionem non nocere vaſſallis, vel heredibus, aut ceſſionariis ſilentium triginta annorum poſt rem deductam in judicio. Et præpoſterum eſt allegare, illos deſtitiſſe à lite: minùs enim nocet, quàm ſi nullo modo proſequuti fuiſſent, *l. nemo enim proſequendo de reg. jur.*

3. Ad tertiam quæſtionem litem fuiſſe ſatis conteſtatam ad effectum non ſolùm interrumpendæ omnis præſcriptionis: ſed etiam ad quadraginta annos perpetuandæ actionis, *l. 1. C. de annali exception.* & ad omnes alios effectus juris communis, per libellum in judicio datum, & reſponſionem factam, etiamſi nec ad rubricas, nec ad aliud proceſſum ſit, nec lis ſecundùm formam, & ſtylum loci conteſtata: quia omnia jura communia, quæ de litis conteſtatione loquuntur, intelliguntur de narratione petitionis actionis, & contradictione rei in judicio, *l. 1. C. de litis conteſta.* Nec aliud ad omnes effectus juris requirunt, & mutando nomina rerum, non poſſunt res, nec effectus legum ſuper rebus mutari.

4. Ut fruſtra conſiliarii Principis cauſificentur, & inculcent apud eos, & in eorum foris notorium eſſe, litem non eſſe conteſtatam, niſi tempore concluſionis in cauſa, & diſputationum juris; quia non poteſt dici, nec negari quin per dictam concluſionem, & contradictionem judicialem lis dicatur conteſtata ſuper rebus tunc controverſis in terminis juris communis: & ſic quoad omnes effectus juris communis quantum ad illa controverſa, ut valde delirent, qui ſtylo, & formula particularis loci hac in re niti volunt, fateor litem nondum eſſe conteſtatam, quoad effectus, quia dicto ſtylo, vel à concluſione cauſæ dependent: ſed non quoad effectus dependentes à jure communi, in quibus ſufficit conteſtatio juris communis.

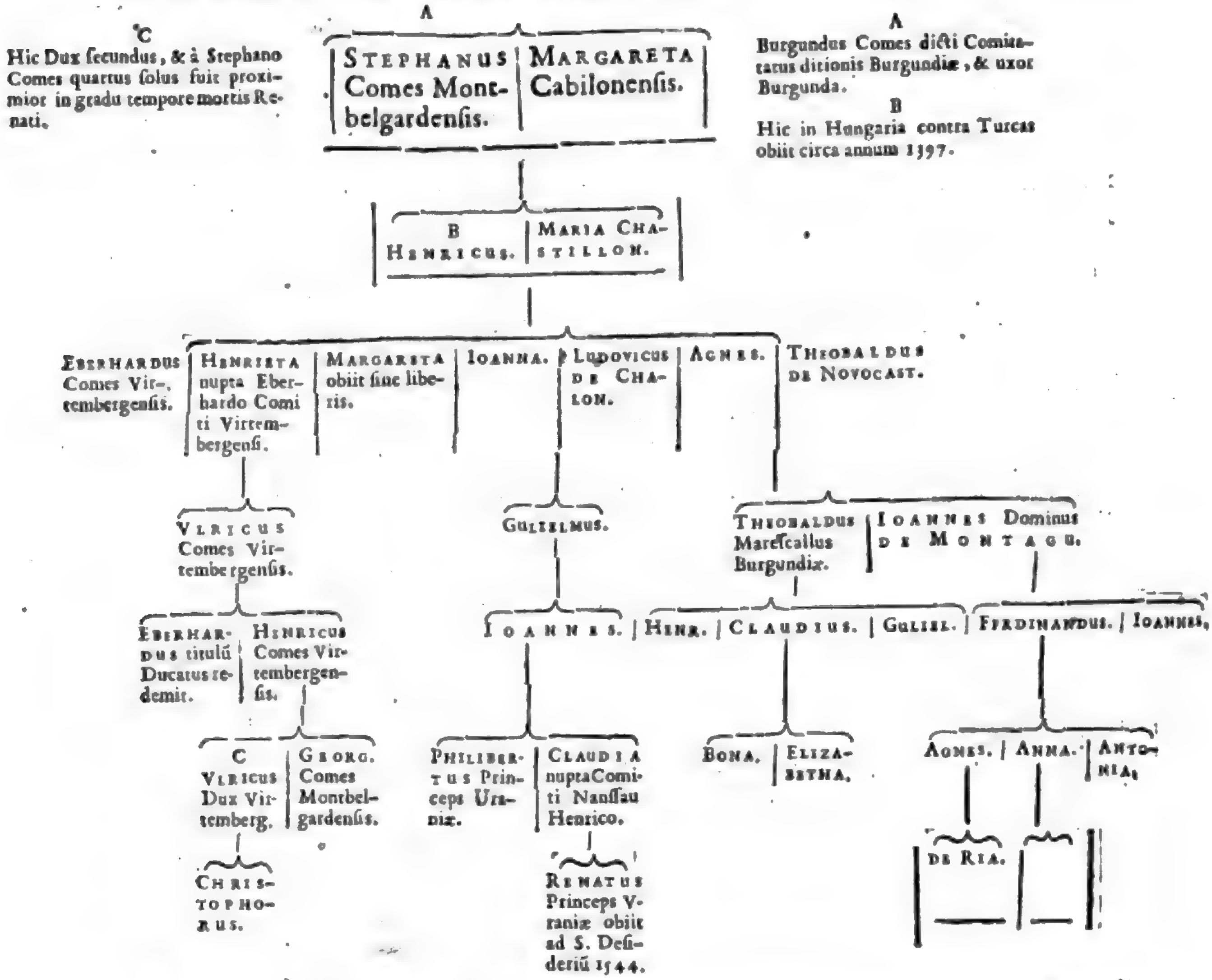
5. Cæterum exploratiſſimi juris eſt, feudum regulariter nunquam ipſo jure: ſed tantùm per ſententiam amitti. Jacobus Alvaro. Præpoſit. in *l. Imperialem*, §. *prætereà ſi quis col.* 1. de prohibita feudi alienat. per Federicum, *in uſibus feudorum*, Petrus Jacobi, in tit. *de condiction.* ex *l. Imperialem*, & tit. ſeq. Jo. Petrus Ferra. *in practi.* Papi. in forma libel. quo agi. de reno. feud. in verb. *nec ſuperſtitibus ex eo liberis* col. 8. Card. Flor. in c. 2. col. 3. q. 7. *de feudis*, & pulchrè Alex. conſ. 224. *omiſſis ſuperfluis*, col 1. lib. 1. conſ. 92. num. 22. 23. lib. 6. Jacob. de Georgio in *inveſt. feudo*, in verb. *& promi. eidem do. ſuo. præſt. ſervi.* q. ult. Plenè dixi *in conſuet. Pariſienſis*, §. 32. *q. 6. num. 23. cum. ſeq.*

Digitized by Google

6. Et inſuper in paucis caſibus ſpecialibus, in quibus ipſo jure feudum amittitur, tamen ante executionem requiritur ſententia declaratoria, juxta c. *cùm ſecundum*, *de hæreticis*, *in ſexto*, in *l. ejus qui delatorem*, *ff. de jure fiſci*, Bald. & Alex. in *l. ſi quis major.* col. pen. *C. de tranſactio.* Alex. in conſ. 103. col. ult. num. 17. conſ. 124. lib. 1. Guido Papæ ſuper ſtatu. *Si quis per literas mulctabitur*, pag. 48. col. 3. Philip. Deci. in *Authen. cauſa*, num. 14. *C. de ſacroſanct. Eccle.* in *l. factum*, §. *in pœnalibus*, *ff. de reg. juris*, latè Panorm. in conſ. 3. *Nitar. in præſenti.* col. 6. verſ. ad octavam quæſtionem lib. 1.

7. Ex quibus concludo, exploratiſſimum eſſe intentionem vaſſalli jure fundatam, & dominum feudi nullam juſtam defenſionem habere, tametſi quidam inſignis doctor Biſuntinus dicti Comitis ſtipendiarius conſuluerit feudum vaſſallo ſine fructibus, & compenſatis impenſis reſtituendum, ſolvendo per vaſſallum ducentas libras Burgundionenſes relevii in homine: ſed neſcio adulari. Ego Carolus Molinæus I. V. D. Franciæ, & Germaniæ Juriſconſultus, ducalis conſiliarius, & Tubingenſis Academiæ jurium profeſſor primarius. Datum Tubingæ vigeſima Februarii anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo quarto à Nativitate.

THEMA ABBREVIATUM CONSILII IV.

ANno 1397. dictus Stephanus condidit teſtamentum, in quo ſi Henricus non rediret è Bello Turcico ex Bulgariâ, dictas quatuor neptes heredes univerſales inſtituit, juxta diviſionem in eodem teſtamento factam: videlicet Henrietam in Comitatu, in caſtro, urbe & arce Montebelligardi, in caſtro, urbe & arce de Pourrentraco, in caſtro, urbe & arce de Grangia, & Deſtobonenſi, & Salnatenſi, & Clarevallenſi ad Dubin, &c. Et dictam Ioannam in caſtro, burgo, & arce Montisfalconis, in caſtello, burgo & arce *de Badans*, in caſtro, burgo & arce de *Vuillaſans le vieux*, &c. Et dictam Margaretam in omni terra ultra Iuram, &c. Et dictam Agnetem in urbe &c. Et decedenti ſine liberis ſuperſtites ſubſtituit. Et quod aliter non poſſit ordinare nec diſponere aliqua de minoribus nata, decedens ſine heredibus è ſuo corpore naturalibus & legitimis, &c. Et quòd heredes dictarum filiarum ſucceſſivè non poſſint per teſtamentum vel diſpoſitionem dare, permutare, vel diſponere de dictis terris, in aliam perſonam, nec cuivis de alia linea exiſtenti, quàm unde venerunt & deſcenderunt dicta heredia & jura: ſed debeant venire & reverti ſemper dictæ terræ, reditus, heredia & jura ad magis proximiores lineæ undè venerunt & deſcenderunt. Mortuo teſtatore Ioanna dictam terram *Vuillaſſans* dedit vel legavit Theobaldo ex ſorore nepoti, à cujus pronepotibus ex Claudio poſt obitum Renati, in quo 1544. proles Ioannæ defecit, Chriſtophorus Dux Wirtembergenſis vendicare cæpit.

CONSILIUM

Digitized by Google

CONSILIUM IV.

VIr ampliſſimè! heri manè literas tuas cum faſciculo recepi: & mox relictis omnibus (niſi quòd lectiones meas, etiam cum meo apparatu analytico, nunquam intermitto) legi & excuſſi, ut quæ nuntio promiſi, nunquam à me fallantur, promptiſſimè (ſi quiſquam in orbe) expedio: nec minore judicio brevi, quàm ſi multo tempore, ſolitus breviori ardua quæque etiam principum in Gallia conficere: non enim ingenium, ſed locum tantùm mutavi. Miratus ſum, videns replicas in terra *Vvillaſans le Vieux* contra Ludovicum *de Ris* inveni apud me copiam defenſionum & libelli illuſtris Ducis ante ſex dies allatam, quas copias nondum legeram, cùm non opus eſſet:

1. Vidi cauſam malè inchoatam, adhuc peiùs fundatam ex facto quod inde reſultat. Non enim plus juris habet actor contra Ludovicam, quàm ipſa haberet contra actorem, ſi actor eſſet ex ſtirpe legatarii: cùm ex hypotheſi & prædicta genealogia uterque ſit ejuſdem lineæ, unde prædium proceſſit, & in eodem gradu. Nec prodeſt tempore mortis Renati illuſtrem Uldricum ſuperſtitem & proximiorem fuiſſe, quia non egit, & minus litem conteſtatus eſt, quin nec potuiſſet.

2. Ratio enim proximitatis gradus non attenditur, niſi cùm res extra familiam alienata eſt: quo caſu non proximiores modò, ſed omnes vocantur, *l. peto §. fratre de legat. 2. l. is qui de leg. 3.* Quamvis pluribus concurrentibus, proximiori cæteris caventi deferendum ſit. *d. §. fratre.* Ad hæc non ignoro argutari poſſe Joannam prohibitam non fuiſſe, niſi caſu quo ſine liberis decederet: ſed admitto prohibitionem generalem (ex ratione expreſſa) ad omnes etiam has neptes inſtitutas referri.

3. Tamen non prohibetur, niſi in exterum à linea ibi, *à autres perſonnes, ne d'autres lignes.* Ubi negativa *non* æquipollet negativæ *neque*, nunquam hactenus audivi verbum de hac cauſa, etſi initio audiviſſem, idem promptè, quod nunc reſpondiſſem. Nihil moror quod alii dixerint, nihil me docere poſſunt, prout nemini ſum ceſſurus. Jam dudum oſtendi meam analyſim ſuperiorem eſſe.

4. Conſului in duobus, primo ex teſtamento Theobaldi, & ceſſionibus Ferrutiorum, & oſtendi inveteratos plus quàm viginti annorum errores & principem noſtrum juſtiſſimam fovere cauſam. Secundò, conſului ſuper bonis quæ fuerunt Stephani, per eum diſtributis Joannæ nepti, & relictis per obitum Renati Uraniæ principis: & oſtendi etiam juſtiſſimam principis cauſam, imò utriuſque tam Ulrici quàm Georgii, tanquam proximorum vocatorum, & Ulricum tranſmiſiſſe in illuſtrem Chriſtophorum, in quo nihil attinet, ſi ex linea Agnetis ſuperſint in eodem gradu cum eo.

5. Aliud eſt enim tranſmittere (quod de ſemel jure proximioris gradus quæſito fieri poteſt) etiam in remotiorem. Aliud velle revocare ab eo qui eſt de linea, etiamſi ſit remotior, & præſertim ferè poſt centum annos pacificæ poſſeſſionis Theobaldi, & legitimè deſcendentium ex eo à tempore legati dicti terræ *Willaſans*, per materteram ſuam ei facti, & cùm deſcendentes ex ea nunquàm per tantùm temporis conqueſti ſunt.

6. Ad quos ſolos jus fideicommiſſi ſpectabat, ſi præpoſtero veſtratium Doctorum argumento locus eſſet de prohibitione & fideicommiſſo reſtricto ad ſingulos dictarum filiarum ſeu neptum ramos, quaſi ſingulas diſtinctas conſtituerent lineas, & non ad unam eandem ipſius teſtatoris lineam vel progeniem. Non tamen continuo cedendum reor: audaciores enim erunt judices in adjudicando æquo in aliis cauſis, juxta proverbium. Quoad alteras replicas contra Joachimum *de Longny*, juſtiſſima cauſa eſt, & abſque dubio ex his quæ dixi in primo conſilio, & in ſecundo ſuper præſcriptione temporis.

7. Pauca addidi, ut circa malam fidem de ceſſionibus Ferdinandi, & Arreſtis eadem curia latis contra neptes Theobaldi, ſi tamen hoc fuit allegatum, prout non amittere, ſed latiùs hæc deducere expediebat in libello ſeu ſcripturis principalibus illuſtris Principis, quas non vidi, nec habeo. Poterit quod addidi, deleri vel relinqui, nec video opus eſſe aliud addere vel omittere. Si quod aliud opus ſit, promptè faciam tametſi mecum peſſimè agatur, quòd jam ſeptimum menſem domo propria carere cogor, non dico mea (ne quis cavilletur) ſed conducta. Ego antiquus juriſconſultus, &c. Tubingæ. Calend. Maii, anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo quarto.

EPITOME CONSIL. V.

1. *Magis dilecta præſumitur minùs gravata* 2.
2. *Verba negativa tollunt potentiam iuris & facti.*
3. *Verba teſtamenti coniunctim, non diuiſim debent capi.* 4.
5. *Fideicommiſſum inducitur ab unica tacita ratione.*
6. *Verbum,* Semper, *præteritum, præſens, & futurum continet.*
8. *Prohibitio alienandi quædam perſonalis, quædam generalis.*
9. *Intellectus §.* fundum in l. pater filium de legat. 3.

CONSILIUM V.

QUantum ad teſtamentum illuſtris memoriæ Stephani Comitis Montiſbelgardi, viſo teſtamento, & conſiliis datis ſuper clauſula prohibitionis factæ filiabus inſtitutis, non poteſt eorum conſilium ſubſiſtere, qui reſponderunt filias inſtitutas, quæ heredes reliquerunt, nullatenus fuiſſe prohibitas alienare res & jura, in quibus fuerunt inſtitutæ: quoniam eo ſolo caſu nominatim & expreſsè prohibitæ ſunt, quo ſine heredibus legitimis de corpore ſuo decederent. Ut enim primùm tanquam in re clara omiſſis argumentis ex ſolo communi ſenſu & verbis teſtamenti agam cum eis qui ſunt ejus ſententiæ.

1. Quæro, An Henrieta magis quàm aliæ ſorores, prohibita fuerit? Quis audeat affirmare, niſi ſe deridendum proponat? Erat enim Henrieta non ſolùm primogenita, ſed etiam magis dilecta, ut patet in toto eodē teſtamento. Ergo non fuit magis, ſed potiùs fuiſſet minùs, aut ſaltem æqualiter gravata & ligata. Atqui verba teſtamenti circa prohibitionem ipſius Henrietæ

Digitized by Google

ſunt hujuſmodi, *Et que ladite Henriete autrement n'en puiſſe ordonner ne diſpoſer par quelque maniere.* Ergo certum eſt quòd abſolutè, & omni caſu prohibita eſt, ſive non habuiſſet, ſive habuiſſet liberos.

2. Verba enim illa abſoluta, imò etiam negativa, quæ potentiùs & univerſaliùs negant *l. hoc genus, ubi gl.* Bartol. & alii *ff. de condit. & demon.* Et negativa præmiſſa verbo *Poteſt*, quæ induxit neceſſitatem abſolutam de jure & de facto, ut not. *in l. gallus de lib. & poſth. Gloſſ.* Jo. Andr & alii in *cap. 1. de reg. jur. in ſexto.* Et inſuper alia verba univerſalia adduntur, videlicet: Per quemcumque modum. Ergo reliquæ prohibitiones aliis ſororibus minoribus, minuſque dilectis non minus tales & præciſæ cenſentur factæ.

3. In hoc autem præcipuè fuit error diverſum opinantium, quòd putaverunt alias & diverſæ ſpeciei eſſe prohibitiones factas filiabus inſtitutis, & prohibitiones deinde factas poſteritati dictarum filiarum: & ſic de facili paralogiſati ſunt diviſim & non conjunctim ea conſiderando & judicando quæ teſtator uno & eodem conſilio in eumdem finem concluſit & univit. Certum eſt enim quòd in inſtitutionibus & ſubſtitutionibus dictarum filiarum connexis & dependentibus, unum & idem conſilium fuit teſtatoris: videlicet ut bona conſervaret in ſua poſteritate dictarum filiarum & deſcendentium ex eis, ſtaretque diviſio ſeu diſtributio per eum facta, ne extra ſuam lineam bona unquam transferrentur. Ad hunc enim ſolum & unicum finem filias ad invicem ſubſtituit, ſi quæ vel qua ſine liberis decederent: & ad eum unicum finem tam filiabus, quam earum poſteris omnem alienationem etiam in ultima voluntate prohibuit, & ſtatuit ſemper uniformiter & perpetuò eadem bona reverti & manere proximioribus lineæ, unde proceſſerunt.

4. Ergo in effectu unica eſt prohibitio, prout unicus eſt finis prohibendi, videlicet ne bona quovis modo devolvantur extra lineam ſuam: ergo dictæ juniores, vel ſecundò genitæ filiæ non ſolum prohibitæ ſunt in caſum quo non haberent, ſed etiam in caſum quo haberent liberos, quemadmodum Henrieta primogenita & prædicta erat in caſum liberorum, & indiſtinctè prohibita.

5. Rurſus à fortiori etiam ad finem fideicommiſſum inducendi valet argumentum ab unica etiam tacita ratione *gl. ult.* Alex. Phil. Corn. Jaſ. in *l. quamvis C. de fideicommiſſ.* Alex. *conſ. 24. in fin. lib. 2. conſ. 34. num. 8. lib. 5. conſ. 86. num. 4. lib. 6. Cæpol. cauſarum civil. conſ. 75.* Sed hic habemus rationem prohibitionis non tacitam, ſed expreſſam; non ſolùm expreſſam, imò etiam generalem, abſolutam, & univerſalem.

6. Quid plura? quando non ſolùm rationem, ſed etiam diſpoſitionem formalem habemus in ipſis diſpoſitivis verbis teſtamenti, ibi: Sed debeant venire & reverti ſemper dictæ terræ & reditus, hæredia & jura ad proximiores lineæ unde proceſſerunt. Quæ verba reguntur à verbo, *Item volo & ordino.* Et ſic ſunt verba merè diſpoſitiva. Et ſic in eadem oratione dictio, *Sed debeant*, non venit adverſativè, ſed augmentativè & ampliativè, & conſequenter præſertim in vim verbi *Semper*, quod præteritum, præſens, futurum, & omnia comprehendit. Etiam filiæ ſecundò genitæ cenſentur abſolutè prohibitæ, & ipſa etiam primogenita.

7. Summa, prohibitio incipiens à filiabus ſecundò genitis intelligenda eſt non minùs latè & abſolutè, quàm prohibitio paulò pòſt facta Henrietæ primogenitæ & magis dilectæ. Nec obſtant verba incidenter addita: Quæ decederent ſine hæredibus de ſuo corpore; non enim ſtant limitativè, ſed ad deſignandum præſumptionem teſtatoris, qui non cogitabat opus eſſe prohibitione, ſi haberent liberos: & ſic illa adjectio ſe etiam refert ad præſumptionem juris, de qua in *l. Lucius 2. de hæredib. inſtituen.*

8. Et in omnem eventum dato quod dici poſſit prohibitionem factam ſecundò genitis fuiſſe, factam contemplatione illius fideicommiſſi perſonalis dumtaxat: tamen ſuccedit & ſufficit alia prohibitio generalis & univerſalis facta univerſaliter favore & contemplatione totius lineæ, quæ non minus ligat ſecundò genitas quàm primogenitam. Aut ergo eſt una prohibitio uniformis & univoca, & indiſtinctè prohibitæ fuerunt etiam ſecundò genitæ: aut vero fuerunt duæ prohibitiones, prima perſonalis contemplatione perſonalis fideicommiſſi, ſecunda generalis contemplatione lineæ: & tunc ceſſant argumenta, quod generi per ſpeciem derogatur. Et quod generalis clauſula non extendatur ad ea ſuper quibus ſpecialiter & nominatim proviſum fuit: quia ſunt prohibitiones diſparatæ, & diverſa habentes objecta, ſi ſunt diverſæ hoc caſu, & ſicut una operatur ſpecialiter: ita altera generaliter.

9. Minùs obſtat §. *fundum Titianum in l. pater filium de legatis 3.* quia hic non ſubſequitur ſimplex generalis ratio vel illatio, ut ibi, quæ nil operatur: quia in teſtamentis non ſufficit velle, niſi diſponatur. *l. quidam cum filium de hæredib. inſtitut.* Sed hic ſubſequitur nova, generalis & abſoluta diſpoſitio in verbis diſpoſitivis teſtamenti, ibi, Item volo & ordino, &c. & ibi, Sed quod debeant venire & reverti ſemper, &c. Tum non ſolùm ſumus in terminis novæ prohibitionis generalis & univerſalis, ſed etiam in terminis novi fideicommiſſi generaliter facti & diſpoſiti, ut bona ſemper remanerent in ſua linea. Et ſic quando verum fuiſſet ſecundò genitas decedẽtes cum liberis habuiſſe manus liberas reſpectu prohibitionis perſonalis, perſonale fideicommiſſum reſpicientis: non tamen habuerunt manus liberas reſpectu prohibitionis univerſalis in novi fideicommiſſarii favorem & conſervationem totius lineæ facti. Ita cenſeo Carolus Molinæus Franciæ & Germaniæ Jureconſultus ducalis conſiliarius & jurium profeſſor Tubingenſis primarius. Datum Tubingæ Calendis Auguſti, anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo quarto.

EPITOME CONSILII VI.

Pro eodem principe in cauſa *de Myon.*

1. *Tria capita defenſionum rei.*
2. *Subſtitutio aliunde fundata non reſtringit ad metas prohibitionis.*
3. *Subſtitutio gradualis impedit præſcriptionem.* 4. 14. 15.
5. *Concurſus juris cum facto hominis fortiùs operatur.*
6. *Demonſtratio non reſtringit.*
7. *Prædilecta non præſumitur plus gravata, vel prohibita.*
8. *Proximus quiſque priùs cenſetur invitatus, etiamſi omnes vocentur.*
9. *Præſcriptio non incipit antequam agi poſſit.* 15. 16.
10. *Libellus principi datus, ſi inducat malam fidem, interrumpit.*

Digitized by Google

11. *Exempla non reſtringuunt.*
12. *Clauſula pro infectu retro omnia ipſo jure abolet.*
13. *Verba univerſalia non patiuntur reſtrictionem.*
17. *Nondum natis non currit tempus petendi fideicommiſſi.*
18. *Præſcriptio currit pendente conditione, quæ pendet à voluntate ejus, contra quem præſcribitur.*

CONSILIUM VI.

VIſo teſtamento illuſtris memoriæ Stephani Comitis Montbelligardenſis, intellecta actione illuſtriſſimi Principis Chriſtofori Ducis Wirtembergenſis & Teclzenſis, & Comitis Montiſbelligardi, ratione terræ & dominii *de Myon*: viſis etiam defenſionibus datis per dominum Claudium *Requarte* equitem.

1. Omiſſis frivolis & fugitivis allegationibus rei, tria potiſſimùm allegat, & tertio principaliter nititur. Primum quòd domina Joanna non fuit prohibita alienare, niſi in caſum quo decederet ſine liberis, & adhuc probandum eſſe, quòd ea fuiſſet de ſecundò genitis, ut artic. 18. ſuarum defenſionum. Secundum, quòd non valet prohibitio facta filiis Joannæ, artic. 2. Tertium, quod quadraginta vel quinquaginta annis præſcripſit, artic. 14. & 27. ſuarum defenſionum.

2. Quantum ad primum, illud nimis frivolum eſt: quia non ſolùm Joanna fuit perſonaliter & nominatim prohibita alienare: ſed etiam gravata reſtituere ſororibus ſuperſtitibus, ſi decederet ſine liberis, & in caſum liberorum eſt gravata reſtituere filiis ſuis, & filii nepotibus, & deinceps: & illi deficientes gravati reſtituere proximioribus lineæ, unde venerunt & deſcenderunt ea hæredia, & in clauſula præfati teſtamenti facta de omnibus deſcendentibus dictarum quatuor filiarum, ita ſucceſſive gravatis, & ad hunc finem alienare prohibitis. Quare non eſt amplius diſputandum de limitatione prohibitionis, cùm ſufficiat ſubſtitutio, quæ ex verbis & mente clarè colligitur. *l. gallus. §. quidam rectè ut eo caſu valeat, quis ex verbis concipi poſſit ff. de liber. & poſth.* deinde non contendit reus domi. Joannam alienaſſe, ſed ejus liberos artic. 24.

3. Tertiò, etiamſi diceretur dominam Joannam alienaſſe (id quod non) adhuc ſufficeret præfata ſubſtitutio, quæ gradualis eſt & realis, de certis antiquis familiæ hæreditiis, juxta not. per Bal. *in l. precibus. C. de impube. & aliis ſubſtit. in l. ab eo. C. de fideicommiſ.*

4. Cùm accedit prohibitio legis ipſo jure revocans, & titulum etiam juſtiſſimum reducens ad non titulum & non cauſam, nulla obſtante temporis præſcriptione, *l. ult. ad fin. C. communia, de legat.* Quin etiam huic prohibitioni legis accedit etiam expreſſa prohibitio hominis nempe teſtatoris.

5. Et ſic concurſus juris cum facto hominis longè fortius operatur, ut tradit Alex. *in l. quidam ita, §. vel col. 1. ad Trebellianum. & in conſil. 93. num. 8. lib. 7.* Philip. Deci. in *l. 1. C. qui admitti in c. paſtoralis col. 5. Extra de except.* Et in materia rei ſubjectæ reſtitutioni ex teſtamento. *Et Authent. res quæ C. comm. de legat.* Tenet Jaſ. *l. filiusfamilias §. divi, col. 5. num. 34. num. 66. in lectura prima. Et num. 100. in lectura 2. de legat. 1. Et in l. cum quid lectura 2. col. 1. ff. ſi cert. peta.* Franciſcus Curtius ſenior *Conſil. 45. in fi.* Guido Papæ in deciſ. Delphi. *q. 7. & conſil. 140. col. ult.*

6. Nec eſt verum, prohibitionem eſſe aliquo caſu limitatam cùm tam Dom. Joanna, quam ejus liberi omnes ſint prohibiti. Nec obſtat quod prohibitio facta filiabus minoribus natu, habet hanc adjectionem, decedens ſine hæredibus, quia illa adjectio non reſpicit prohibitionem ipſam, ſed demonſtrationem perſonæ, ſeu caſus, cujus contemplatione fit illa prima perſonalis prohibitio, videlicet ſubſtitutionem reciprocam & compendioſam filiarum adinvicem. Et eſt ſenſus, quod altera filiarum decedens ſine liberis, tunc demum eſt prohibita, quando ſuperſunt perſonæ ſubſtitutæ & limitatæ, ſecùs illis deficientibus: quia tunc habet liberas manus. Non autem eſt ſenſus, quòd una filiarum moriens cum liberis poſſit liberè diſponere: quia hoc non ſolùm eſt contra mentem illius primæ clauſulæ prohibitionis, ſive etiam contra mentem & verba aperta generalis prohibitionis & diſpoſitionis: Ut ſemper dictæ terræ debeant venire & reverti ad magis proximiores.

7. Quinetiam eſt contra mentem alterius ſpecialis prohibitionis factæ dominæ Henrietæ primogenitæ, ne poſſit diſponere per quemcumque modum. Si igitur etiam primogenita magis dilecta & præhonorata per idem teſtamentum, nihilominus eſt generaliter & indiſtinctè prohibita: igitur multò magis ſecundò genitæ intelliguntur eodem modo prohibitæ. Non enim fuit primogenita magis vel gravata, vel prohibita reliquis: imò in omnibus dictis filiabus unum & idem conſilium fuit teſtatoris, ne ulli earum liceret in extraneos transferre, ſed ut in ſua poſteritate bona conſervarent.

8. Ad ſecundum, error eſt in jure aperto uti longiori confutatione, ut pote contra textum in *l. peto §. ultim. de legat. 2.* ubi res poteſt prohiberi alienari extrà familiam, non ſolùm primis inſtitutis, ſed omnibus ſequentibus: & tunc ut proximus quiſque eſt, ita primo loco cenſetur invitatus, ut ibi text. & in *l. cum ita, §. in fideicommiſſo, de legat. 2. in l. cum pater libertis §. hereditatem eodem tit. in l. filiusfamilias, §. divi, §. cum pater. ff. de legat. 1.*

9. Ad tertium quod in effectu eſt unicum rei effugium, prompta eſt ſolutio multiplex. Prima, quia non poteſt incipere curſus temporis ullius præſcriptionis, antequam cum effectu agi poſſit *l. 1. in princip. & §. ult. C. de annal. exce. l. purè §. ultim. ff. de doli mali except. gl. Cyn. l. ult. §. ſed quia C. comm. de legat.* Bald. *conſ. 38. in fin. num. 7. lib. 1. conſ. 4. in fin. lib. 4.* ſecundùm novam impreſſionem. Et latè Step. Bertran. *conſ. 15. ex themate col. 10. cum ſequent. lib. 1.* Sed certum eſt quòd quamdiu Renatus Princeps Uraniæ & ſui deceſſores in linea præfatæ Joannæ vivebant, præfatus Princeps & illuſtris memoriæ Ulricus pater ejus agere non poterant. Non enim fit tranſitus de linea unius dictarum ſororum ad alteram, quamdiu deſcendentes ſuperſunt ex linea à qua, ut patet per idem teſtamentum. Cùm igitur præfatus Renatus fuerit ultimus poſterorum Joannæ non potuit incipere præſcriptio, niſi poſt obitum illius, qui fuit circiter à decem annis.

10. Adhuc nullo modo potuit incipere, quia præfatus illuſtriſſ. Ulricus mox imperatorem adiit, & jus ſibi reddi poſtulavit etiam inſtrumentis editis cum libello imperatori dato: quæ in notitiam rei pervenerunt, eumque in mala fide conſtituerunt. Cùmque intra decennium lis de facto mota ſit, nulla eſſe poteſt difficultas, nulla quæſtio, cùm ſit caſus legis *l. ult. §. ſin autem ſub conditione, ſub incerta die C. comm. de legat.* ubi conditione vel die impleta, addit lex: Sciat (ſcilicet venditor, emptor, aut quivis alius) quòd ab initio cauſa in irritum revocetur, quaſi nec ſcripta, nec penitus fuerit celebrata, ut nec uſucapio, nec longi temporis præſcriptio procedat, ſive his omnibus caſibus legatario, vel fideicommiſſario omnis licentia pateat rem vendicare & ſibi aſſignare, nullo obſtaculo ei à detentatoribus opponendo.

11. Cùm igitur ſit caſus legis, nulla poteſt eſſe quæſtio *l. ancillæ. C. de furtis.* Minus obſtat ſi dicatur quòd lex non loquitur de præſcriptione longiſſimi,

Digitized by Google

ſed longi temporis tantum : quia quod lex in medio meminit uſucapionis & longi temporis præſcriptionis, clarum eſt quòd hoc facit non cauſa reſtringendi ſuam diſpoſitionem, ſed potiùs cauſa ampliandi & gratiâ exempli. Et ſic dicta ad augmentum non operantur reſtrictionem *l. legato inutiliter. de legat.* 1. nec etiam exempla *l. damni infecti de damno infecto cum vulgaribus.* Propterea dicta lex non remanet in ſimplicibus terminis tollendæ uſucapionis, vel longæ præſcriptionis: ſed ultra procedit habendo omnia retro pro infectis, & pro non ſcriptis nec celebratis.

12. Quæ clauſula, de qua pariter in *l. non dubium in fin. C. de legibus in l.* 1. *C. qui pro ſua juriſdictione judices dare, darive poſſunt in l. ultim. in fin. de decurion. lib.* 10. *C.* ita retro omnia ipſo jure reſcindit & abolet, ut non ſit opus ulla reſtitutione in integrum, vel alio auxilio contra præſcriptionem, vel aliud quoduis obſtaculum: omnes alienationes medio tempore factæ annullantur. Philip. Dec. *conſ.* 252. *ad fin.* Hier. Gratus *conſ.* 21. *col.* 4. *lib.* 2. qui ambo loquuntur & decidunt etiam in præjudicium tertii in hac de qua agitur fideicommiſſorum materia. Ad hoc de eadem clauſula pro infectis, *gloſ. in clem.* 1. & ibi Card. Floren. Panor. *de immunitat. eccleſiarum.*

13. Adhuc eadem lex ultra procedit ſubjiciendo clauſulam univerſalem duplicem, ibi, Omnis licentia pateat, & ibi, Nullo obſtaculo ei à detentatoribus opponendo. Univerſalis autem non patitur reſtrictionem, cùm falſa in uno, ſit falſa in totum *l. ſi is qui ducenta §. utrum de reb. dub.* imò facis ut comprehendatur caſus, qui etiam non videbatur ex mente comprehendi. Alex. *conſ.* 167. *lib.* 7. Philip. Dec. *conſil.* 358. Franciſc. Curt. junior. *l.* 2. *col.* 9. *num.* 50. *ff. de juriſd. omni. judic.* & ut caſus etiam majores expreſſis contineantur, Jaſon. *conſil.* 96. *lib.* 3. *conſil.* 147. *lib.* 4. quantò magis ubi clauſulæ univerſales geminatæ ſunt, ut hic?

14. Minùs etiam obſtat ſi datur longiſſimi temporis præſcriptionem non tolli, eò quòd abſque titulo currit. Tum quia ſi nominatim tollitur præſcriptio longi temporis, quæ eſt favorabilis, ut per *gloſ. & doct. in l. more C. de rei vendicat.* multò magis intelligitur excludi exceptio longiſſimi temporis, quæ eſt odioſa, *l. qui exceptionem in princ. ff. de condict. indeb.* Tum non ſolùm tacitè, ſive etiam expreſsè verbis generalibus, univerſalibus, & geminatis dictæ legis eſt ſublata: tum tertiò fortiùs retorquetur argumentum; quia ſi longiſſimi temporis præſcriptio abſque titulo currit ex ſola negligentia non petentis, ergo nunquam in hoc caſu currere cœpit: quia nunquam præfatus illuſtris princeps fuit negligens, numquam ſibi fuit aperta via, nec quæſitum jus agendi, quin ſtatim petere & proſequi cœperit.

15. Et in propriis terminis noſtris, & vendicandi antiqui fideicommiſſi, quòd etiam longiſſimi temporis præſcriptio non poſſit opponi agenti, nec incœperit niſi ex quo die idem actor agere potuit, decidit Paulus Caſtren. in *d. l. ult. in fin. C. comm. de legat. & omnes ſequuntur.* Idem Alex. *conſ.* 59. *Attentis verbis teſtamenti num.* 11. *lib.* 3. Anton. Rubeus *conſ.* 98. Steph. Bertran. *conſil.* 15. *col.* 9. *conſil.* 23. *col.* 16. *lib.* 1. Andr. Alciat. *l. alienationis verbum, de verbor. ſignific.* Hinc eſt quòd etiam ſtante communi opinione, quòd currat præſcriptio longiſſimi temporis, deduci debet tempus, quo alienator vixit: tum quia quæ tunc contigerunt, habentur pro infectis *d. §. ſin autem.* Tum quia venditor poterat vendere jus ſuum, ſive uſumfructum temporis ſui: & ſubſtitutus non debuit divinare quòd vendiderit abſolutè, niſi poſtquam, eo mortuo, emptor poſſidere cœperit: & tunc venditor, qui mala fide ſine onere vendidit, tenetur ad damna & intereſſe, quia ſatis promiſerat non contravenire.

16. Unde dato & non conceſſo quòd probetur venditionem vel aliam alienationem à filiis vel nepotibus dom. Joannæ ante triginta vel quadraginta annos factam, tamen nunquam incœpit nec longi, nec longiſſimi temporis præſcriptio contra præfatum principem, quandiu vixerunt & ſuperfuerunt aliqui eorum heredes vel ſucceſſores de linea domin. Joannæ: quia ante eorum obitum vel defectum, non extitit conditio fideicommiſſi facti aliis proximioribus de linea dominæ Henrietæ. Sed nulla poteſt incipere præſcriptio, antequam actio competat. Bartol. in *l. Senatus ff. de officio præſid.* Emptor autem bene poteſt retinere ad vitam venditoris vel ejus heredis, qui poſt illum vocatur *l. peto. §. prædium de legat.* 2. non autem poſt mortem eorum *d. §. prædium in fin. & d. l. ult. §. penultim. C. commu. de legat.* Et interim ſequentibus in gradu qui tantùm poſt priores vocati ſunt, *l. cùm ita legatum §. in fideicommiſſo de legat.* 2. nulla interim poteſt incipere præſcriptio.

17. Unde illud exploratum eſt ſecundum omnes, quod nondum natis nunquam currit, nec incipit tempus petendi fideicommiſſi. Alexander *conſilio* 101. *col. penultim. lib.* 7. Paulus *conſilio* 247. *col.* 3. *lib.* 1. *in novis.* Philip. Dec. *conſil.* 468. *ad fin. conſil.* 498. *col. penult* & latè Hiero. Gratus *conſil.* 101. *col. antepenult. cum ſequenti lib.* 2. imò etiam nec jam natis currere incipit, ſi agere non poſſint text. *l.* 1. *§. ult. C. de annal. except.* Bald. *in Authen. niſi tricennale verſic. ſeu quid dices C. de bonis maternis.*

18. Et quamvis aliquando pendente conditione, currat præſcriptio, id tunc demum verum eſt, quando implementum talis conditionis dependet à facto, poteſtate, & voluntate ejus cui præſcriptio opponitur, *ut in l.* 1. *§. qui ſub conditione, ff. ſi quis omiſſa cauſ. teſtam.* ut ibi Guillielmus Cuneus, & Bald. notant. Idem Baldus *l. eum qui C. eodem titul.* Ludovicus Romanus *conſil.* 84. *col.* 2. Franciſc. Bald. *de præſcriptionibus in* 3. *quæſtione principali quarta partis.* Aliàs & nominatim fideicommiſſi conditionalis nunquam poteſt incipere currere ulla præſcriptio, antequam exiſtat conditio, & jus apertum & delatum ſit. Baldus *conſ.* 351. Item *ad illud lib.* 3. Bartol. *l. ſi cui legetur. in fine principii,* & ibi Baldus, Angelus, Alexand. Jaſon & omnes *de legat.* 1. latè Joannes de Monteferrato in *repet. §. divi in l. filiusfamilias charta* 11. *de legat.* 1. Etiamſi interim fundus pluries venierit, & per plures manus ambulaverit, ut expreſſim decidit Hieronymus Gratus *conſil.* 21. *num.* 37. *col.* 4. *lib.* 2. quibus clarum eſt nullum reo ſupereſſe fundamentum, & præfatum principem jure optimo fundatum, & obtinere debere. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus Franciæ & Germaniæ Jureconſultus, ducalis conſiliarius, & jurium Profeſſor Tubingenſis primarius. Datum Tubingæ 23. Septembris.

EPITOME CONSIL. VII.

1 *Totius cauſæ cardo in tribus conſiſtit.*

2 *Alienatio prohibita ad tempus, videtur poſt tempus permiſſa.*

3 *Prohibitio eſt ſtricti juris, nec extenditur de perſona ad perſonam, nec de gradu ad gradum,* 4.

4 *Univerſale Nunquam eſt fortius univerſali Semper.*

5 *Voluntas teſtatoris verba prohibitionis extendit* 9. 11.

Digitized by Google

6 *Argumentum à contrario ſenſu eſt tantùm conjectura, nec valet contra veriſimilem mentem.*

7 *Nec procedit, niſi quando ſumitur à cauſa finali.*

8 *Minus dilectæ non cenſentur minùs prohibitæ.* 9.

10 *Semper facienda interpretatio, per quam magis dilectus non eſt deterioris conditionis minus dilecto.*

12 *Quicquid eſt in termino relato, eſt in termino referente etiam propriè & ſpecificè.*

13 *Negativa præpoſita verbo* poteſt, *tollit omnem potentiam juris & facti.*

14 *Prohibitio legis accedens prohibitioni hominis fortiùs operatur.* 15.

16 *Omnes dicuntur ſecundo geniti reſpectu primi.*

17 *Intellectus*, §. fundum Titianum in l. pater filium, de legat. 3. 19. 20.

18 *Appellatione diſpoſitionis ſive permiſſæ, ſive prohibitæ, venit ultima voluntas.*

19 *Vt in contractibus aliud dictum, aliud promiſſum: aliud enuntiatum vel deſtinatum, aliud diſpoſitum: ita in ultimis voluntatibus.*

20 *Refert inter verba enuntiativa cujuſdam futuri eventus quæ non diſponunt, & inter verba prolata per modum rationis quæ diſponunt.* 42.

21 *Filii videntur in dubio potiùs in conditione, quàm in diſpoſitione poſiti.*

22 *Niſi ex legi conjectura* 28. 29 30.

23 *Vel ex prohibitione alienationis.* 27.

24 *Honoratus maximo honore non poteſt gravari, niſi ſit honoratus commodo pecuniario.*

25 *Qui vult conſequens, vult antecedens.*

26 *Legatarii ejuſdem fundi faciunt partes ab initio, non per concurſum.*

28 *Quando ſunt plures prohibiti, videntur vocati.*

29 *Vel quando concurrunt verba tendentia ad fideicommiſſum.*

31 *Poſiti in conditione, & gravati videntur ſubſtituti.*

32 *Prohibitio alienandi cum gravamine de toto reſtituendo inducit ſubſtitutionem inter prohibitos.*

33 *Quod in fideicommiſſaria ſubſtitutione omnes doctores tenent.*

34 *Maximè quando debet reſtitui proximioribus ejuſdem lineæ.* 41.

35 *Qui non ſunt honorati, non poſſunt prohiberi, nec gravari.*

36 *Quod minores conjecturæ ad fideicommiſſum ſufficiunt.*

37 *Prohibitus teſtari favore alicujus, videtur gradus eidem reſtituere.*

38 *Etiam favore tacito.*

39 *Prohibitio expreſsè facta, ut bona remaneant in familia, operatur fideicommiſſum graduale etiam citra contraventionem.*

40 *Fideicommiſſum inducitur per tacitam voluntatem, quæ ex conjecturis colligitur.* 41.

43 *Sed ſtat continuativè.*

44 *Qualitas rerum facit præſumi fideicomiſſum.* 45. 47.

45 *Et conſuetudo regionis.* 46.

47 *Membra de facili ad caput revertuntur.*

48 *Prædia ſunt gentilitia conſuetudine Francorum per Carolum Magnum ad Saxones extenſa.*

49 *Præſcriptio non incipit, antequàm cum effectu agi poſſit.* 50.

51 *Extraneus poſſeſſor lucratur fructus pro tempore ejus qui ceſſat vendicare.*

52 *Fideicommiſſarius non ſuccedit gravato, ſed teſtatori.*

53 *Pro infectis habentur contra fideicommiſſum attentata, eo extante.*

54 *Negligentia eorum qui priore loco vocabantur, non nocet ſequentibus.*

55 *Non eſt locus Trebellianicæ in fideicommiſſo certarum terrarum: quia vim legati ſeu fideicommiſſi particularis habet*

56 *Non prodeſt allegare jus tertii non conſequentis.*

57 *Trebellianica prohiberi poteſt per verba æquipollentia.*

58 *Etiam in filiis primi gradus.*

59 *Legitima & Trebellianica perduntur propter non confectum inventarium.*

60 *Subſtitutio reciproca favore deſcendentium facta non continet gravamen, ſed favorem, nec locus eſt querelæ nec detractionis alicujus quartæ.*

61 *Poſtquam filii ſimpliciter approbaverunt teſtamentum, & in ea voluntate deceſſerunt, non poſſunt eorum deſcendentes quicquam cauſificari de legitima.*

62 *Filius non poteſt rem certam eligere pro ſua legitima, ſed cauſa cognita.*

63 *Limitatio quatuor graduum, non habet locum in ſubſtitutione graduali.*

CONSILIUM VII.

VIſo & examinato proceſſu pendente in ampliſſimo Senatu ſupremæ Dolani Parlamenti Curiæ, inter illuſtriſ. Principem & dominum Chriſtoforum Ducem Vvirtembergenſem & Teckenſem, & Comitem Montbelgardenſem filium, & heredem univerſalem, & in ſolidum laudabilis memoriæ quondam Ducis Ulrici Vvirtembergenſis dum viveret Ducis Vvirtembergenſis, & Teckenſis & Comitis Montbelgardenſis, actorem in petitorio ditionis, & terræ *de Vvillaffans le Vieux*, & pertinentiarum, ex una parte: & dominum Girardum *de Rie* equitem, dominum *de Balançon*, & dominam Ludovicam *de Longy* ejuſ uxorem, & quemque eorum, tam conjunctim quàm diviſim, & eorum adjunctos reos, & ex altera parte teſtamento illuſtris memoriæ Stephani, dum viveret Comitis Montbelligardenſis ſolemniter facto Montbelligardi ultima Octobris, anno ſalutis 1397. petitionibus, defenſionibus, replicis, duplicis, triplicis, partium concluſione, articulorum, ſeu allegationis factorum, & exceptionum à partibus facta Dolæ, die 23. Novemb. anno 1555. ſuper quibus quæritur, quid juris. Et omnibus diligenter expenſis,

Digitized by Google

præſuppoſito themate reſultante ex teſtamento, & proceſſu non repetendo, nec tranſcribendo, ego ſubſcriptus juris utriuſque doctor invenio,

1. Totius cauſæ cardinem in duobus, aut ad ſummum in tribus conſiſtere. Primò, an prædicta Joanna neptis teſtatoris prohibita fuerit alienare, etiamſi haberet filios? Secundò, an filii naturales, & legitimi Joannæ fuerint immediatè vocati ad ditiones, & terras matri ſuæ per idem teſtamentum aſſignatas, & diſtributas? Tertiò, an etiam hodie actor fuerit, & ſit admiſſibilis, atque huic reo competat, non obſtantibus factis, ſive allegationibus eorum tam juris quàm facti.

2. Ad primum, prima facie videtur dominam Joannam nullo modo fuiſſe per avum ſuum paternum, & ejus teſtamentum prohibitam de prædiis ſibi per avum ſuum diviſim aſſignatis diſponere, ſive inter vivos, ſive in ultima voluntate. Et hoc primò: quia non legitur nominatim, & expreſſim prohibita, ſed tantùm ſina Henrieta nominatim, deinde in genere ipſæ poſteriùs genitæ certo caſu prohibitæ ſunt: ergo Joanna non eſt prohibita, nec in ſpecie (quia hoc de Henrieta dumtaxat invenitur) nec etiam in genere, quia Joanna non eſt de poſterioribus, ſed de priùs genitis, cùm eſſent quatuor neptes, Henrieta, & Joanna ſeniores, & priùs genitæ: Margareta verò & Agnes poſteriùs, ut rei objiciunt, art. 38. ſuarum defenſionum, & deinceps in ſuis allegationibus. Secundò, quia etiamſi Joanna computetur inter poſteriùs genitas, tamen ſecundò genitæ non ſunt prohibitæ generaliter, & abſolutè: ſed ſolùm caſu quo decederent ſine liberis: ſed Joanna reliquit liberos, ergo non fuit prohibita. Tertiò, quia etiam in terminis prohibitæ alienationis in teſtamento prohibitus poſt tempus, non ſolùm non videtur eſſe prohibitus poſt tempus: ſed etiam videtur ei alienatio poſt tempus permiſſa, *text. in l. pater filium*, § *fundum Titianum*, & ibi Bar. & omnes *de legatis iii.* Et prohibitus alienare per actus inter vivos, non cenſetur prohibitus per teſtamentum, *text. in d. §. fundum Titianum*; ergo Joanna prohibita alienare, ſi deceſſerit ſine liberis, non eſt prohibita, ſi reliquit liberos, prout fatente actore reliquit: ego in caſum liberorum fuit ei permiſſa alienatio.

3. Nec obſtat quòd liberi dictarum neptum ſucceſſivè poſteà prohibeantur: quia prohibitio eſt ſtricti juris, nec extenditur de perſona ad perſonam, nec de gradu ad gradum: unde prohibitio facta filiis non extenditur ad nepotes, qui habent liberas manus, text. *in Auth. de reſtitution. fideicommiſ. §. nos igitur*, ibi, neque longiore à filiorum vita, & ibi Bartolus, Angelus, Alex. *conſil. 37. num. 5. (ubi in annotat. dixi) lib. vi.* Philip. Deci. *conſil. 377. num. 5.* Ubi etiam in annotat. dixi: Igitur multo minùs de filiis extenditur ad parentes.

4. Nec etiam obſtat quod in eodem teſtamento eſt clauſula generalis, quod dictæ terræ debeant venire, & redire ſemper ad proximiores de linea, unde venerunt, & deſcenderunt: quia illa verba generalia non videntur extendere prohibitionem ſemel limitatam extra caſum ſuum, ut eſt text. *in d. §. fundum Titianum*, ibi. Ita enim fiet ut fundus Titianus de nomine veſtro nunquam exeat. Verba enim De nomine veſtro, totam poſteritatem agnationis comprehendunt: & adverbium Nunquam, non minùs eſt univerſale, quàm adverbium Semper, imò potentius, quia negativa potentius, & ampliùs negat, quam affirmatio affirmet, *l. hoc genus*, & ibi *gl. ult.* Bal. Paul. & omnes *de condition. & demonſtra.* Oldr. *q. 16.* Alberic. *l. ult. col 5. C. de ſponſalibus*, *Iaſ. l. decem. col. 4. l. ſi ſic, col. 1 de verb. obligat.* Ergo per dicta verba generalia teſtamenti, prohibitio limitata non extenditur: ſed remanet intra cancellos ſuæ limitationis, ſive reſpectu prohibitionis factæ Joannæ, ſi decederet ſine liberis, ut non extendatur ad caſum liberorum, propter dictam clauſulam generalem nec prohibitio facta liberis extendatur ad matrem per eadem verba generalia per textum in ſimili in *d. §. fundum Titianum.*

5. Sed his non obſtantibus, quantumvis urgere videantur, veritas eſt dom. Joannam in effectu prohibitam fuiſſe, non ſolùm favore ſororum ſuarum, ſi non relinqueret liberos: ſed etiam favore liberorum ſuorum, caſu quo ipſa relinqueret liberos: ſed etiam favore proximiorum in gradu, qui per teſtamentum ſucceſſivè, & gradatim vocati ſunt. Idque multifariàm oſtenditur. Primò: quia certum eſt, & hoc totius teſtamenti tenor uniformiter oſtendit, principalem imò unicam fuiſſe teſtatoris voluntatem, & intentionem finalem, ut heredia ſua conſervaret in ſua poſteritate juxta diviſionem, ſeu diſtributionem à ſe factam: nec minorem habuit affectionem eam conſervandi liberis ſuarum neptum, quàm neptibus ſuis: ſed liberos earum abſolutè, & indiſtinctè prohibuit; ergo eodem modo prohibuiſſe intelligitur ipſas neptes.

6. Et quamvis quandoque prohibendo neptes, addat verba: Sine liberis decedentes, tunc dumum hoc facit & addit, quando favore mutuo eas prohibet. Unde prohibitio, quæ fit ſororibus in favorem ſororum, intelligitur in caſu quo non habeant liberos: quia teſtator intendit quòd ſorores ſuperſtites per liberos ſororum præmorientium excludantur: ideò tunc dicit ſine liberis, non quòd intendat dare libertatem diſponendi ſtantibus liberis in præjudicium liberorum: ſed quòd non intendit ſorores præferri liberis defunctæ, & alioquin eſſet arguere è contrario ſenſu contra mentem, & intentionem diſponentis. Sed ſi quis ex ea clauſula. *Et qu'autrement ne puiſſe ordenner ne diſpoſer celle des moins nées, qui trépaſſeroit ſans hoirs:* vellet arguere, datam vel relictam liberam diſponendi facultatem in caſum relictorum liberorum legitimorum, & naturalium, ubi (prout rei argutantur) hoc argumentum nunquam valet contra mentem, etiam veriſimilem, cùm non ſit niſi conjectura, *l. apud antiquos.* Et ibi Jacobus Butr. Baldus, *C. de furt.* Et ſic multò minùs contra mentem apertam, imò etiam expreſſam ad calcem principalis partis teſtamenti, ibi. Item, *veux & ordonne que les hoirs d'icelles*, & ibi. *Mais doivent venir & retourner toûjours icelles terres.*

7. Quinimò iſtud argumentum non procedit, niſi quando ſumitur à cauſa finali, ut Alexand. & Jaſon. Philip. Deci. & omnes in l. 1. *de officio ejus cui mand. eſt juriſd.* Baldus *conſil. 190. primo ſtatuto, conſil. 145. lib. 1.* Hieron. Gratus *conſil. 104. col. 1. lib. 2. dixi in annot.* ad Philip. Decium *conſi. 232. col. ult. & in l. ſi pecuniam nu. 3. ſi cert. petat.* ergo minùs procedit, ceſſante finali intentione, & adhuc minus contra finalem intentionem, quæ erat conſervare heredia in ſua linea.

8. Secundò, quia etiam ipſæ neptes, maximè & nominatim Henrieta ipſa primogenita, & prædilecta, ut per totum teſtamentum apparet, nihilominus nominatim prohibetur & abſolutè, ſive habeat liberos, ſive non, imò etiam per verba univerſalia. Quovis modo, prohibetur, ibi. *N'en puiſſe ordonner, diſpoſer par quelque maniere.* Igitur reliquæ neptes ſecundò genitæ non minùs cenſentur prohibitæ, nec in majore libertate relictæ. *Authent. multò magis, C. de ſacroſan. Eccleſ. l. Publius Mevius, §. 1. de condit. & demonſt.* Si enim minùs liganda, & aſtringenda videbatur magis dilecta, & tamen abſolutè omni caſu, & quocumque modo prohibetur: igitur multò magis ſecundò genitæ, & minùs dilectæ eodem modo, & non minùs ligatæ videntur.

9. Et etiam ad hoc concurrit mens teſtatoris, quæ ex ſerie, & verbis totius teſtamenti colligitur, juxta *l. Gallus §. 1. ibi, quod ex verbis concipi poſſit, de liberis & poſthum. l. ab omnibus, in fin. princip. de legat.* 1. ibi cùm,

Digitized by Google

& ſignificatio verborum non repugnet huic ſententiæ, & voluntas teſtatoris congruat. Atqui hîc non ſolum congruit voluntas, non ſolum verba non repugnant prohibitioni generali: imo etiam utriuſque, & voluntas, & ſeries, ſeu verba totius teſtamenti urgent.

10. Tum, ut tradit Bart. *in l. gallus*, *§. etiamſi à parente*, *de liberis*, *& poſthumis*, *in l. ſi mater*, *§. 1. de vulgari & pupill.* ſemper facienda eſt interpretatio, per quam magis dilectus non eſt deterioris conditionis, quàm minùs dilectus, *per text. d. l. Publius*, *§. 1. & l. ſi viva matre*, *C. de bonis maternis*, *Roma. conſil. 32. col. penul.* Alexand. *conſi. 56. lib. 5. ubi in annotatio. dixi*, & omnes ubique ſequuntur. Sed hoc inconveniens non ſolùm reſpectu ſororum contingeret, ſed etiam reſpectu liberorum: quia ſecundum diſtortam, & affectatam interpretationem reorum, ſequeretur quòd liberi primi gradus eſſent deterioris conditionis nepotibus: quia certum eſt per teſtamentum, quòd nepotes dictarum ſororum non poſſunt privari in aliquo per filios Joannæ, qui ſunt disertè prohibiti per teſtamentum, & tamen filii Joannæ poſſent privari per matrem, & conſequenter liberi deterioris eſſent conditionis nepotibus, vel filii ſui: quod eſt abſurdum, & contra textum *in d. l. ſi viva matre*, *verſ. nam licet.* Et ſic interpretatio reorum prorſus rejicienda, & intelligendum filiis quoque proviſum, prout & nepotibus proviſum eſſe nedum conſtat, ſed etiam in confeſſo eſt.

11. Tertiò, etiam in ſpecie de ipſa Joanna, quòd ſit eodem modo abſolutè, & quocumque modo prohibita, eodem teſtamento nominatim cavetur: ibi. *Et veux que cette ordonnance ſoit tenuë de l'aiſnée à ladite Jeanne*, hoc eſt, quòd ordinatio facta in primogenita, ſit repetita, teneat, & locum habeat in Joanna. Sed iſtam clauſulam præcedunt immediatè duæ ordinationes teſtamentariæ, prima ibi. *Et que ladite Henriette autrement ne puiſſe*, *&c.* Quæ ordinatio notoriè, & tantùm loquitur de ipſa Henrieta, quæ per illam ordinationem abſolutè, & indiſtinctè diſponere prohibetur, etiam quovis modo. Secunda ordinatio ibi. *Et que ledit partage de ladite Jeanne*, *&c.* Quæ ordinatio nullo modo loquitur, nec diſponit de Henrieta, nec de bonis ſeu partagio ipſius Henrietæ: ſed tantùm loquitur de aliis neptibus, & de bonis aliis quàm Henrietæ aſſignatis: Et ſic clauſa de qua nunc agitur, quæ eſt perſonalis, & extendit diſpoſitionem factam in perſona primogenita ad perſonam Joannæ, non poteſt intelligi de ordinatione incipiente. *Et que ledit partage*, quia hoc nullo modo congruit Henrietæ, nec poteſt adaptari, nec quadrare. Et ſic neceſſariò hæc clauſula referenda eſt ad ordinationem immediatè præcedentem, quæ etiam eſt proximior ordinatio diſponens nominatim de ipſa Henrieta, ibi. *Et que ladite Henriete*, *&c.* Nec poteſt ad aliud, nec ad propinquius, nec aliter congruens fieri relatio: ergo tenore expreſſo teſtamenti Joanna eſt prohibita diſponere de ſuo partagio, vel terris ſibi aſſignatis, eodem modo quo Henrieta, videlicet indiſtinctè, & per quemcumque modum.

12. Ergo Joanna quemadmodum Henrieta prohibita fuit, etiamſi haberet liberos, idque nominatim & ſpecificè, quemadmodum Henrieta nominatim prohibita: quicquid eſt in termino relato, eſt in termino referente, *l. aſſe toto ff. de hered. inſtituen. l. inſtitutio talis de condit. inſt. l. ſi ita ſcripſero de condit. & demonſt. l. ubi autem non apparet*, *§. illud de verbor. oblig.* etiam verè, propriè, & ſpecificè, ut tradit Baldus *in l. ſi defenſor. §. qui interrogatus verſic. niſi forte per illum textum de interrogat. actio.* Idem Bald. *conſil. 212. lib. 5.* Aymo. Craveta. *conſ. 45. num.* 4. Ergo Joanna prohibita nominatim & ſpecificè vi dictæ relationis, quæ veritatem ſpecificam operatur.

13. Et per negativam præmiſſam verbo *Poteſt*, ibi. *N'en puiſſe*, quæ inducit neceſſitatem abſolutam, & tollit omnem potentiam juris & facti, ut not. per Bart. Jaſ. & alios, *in l. Gallus in princip. de liberis & poſthumis*, Alexand. *in conſil. 77. lib. 3. gloſa*, & omnes Canoniſtæ, *in cap. 1. ver. non poteſt de reg. juris in ſexto.* Et æquè ſpecificè per illa verba generalia, & negativa, Cujuſcumque modi, quæ reſtrictionem non patiuntur, ſed falſa in uno, eſſent falſa in omnibus, *l. ſi is qui ducenta*, *§. verum*, *de reb. dub.* & maximè negativa, ut hîc. *l. hoc genus de condit. & demonſt.*

14. Quartò, quia eadem Joanna per idem teſtamentum fuit gravata reſtituere liberis ſuis legitimis, & naturalibus, qui ſunt vocati: ergo illa prohibita eſt à lege, etiamſi aliàs non eſſet prohibita per teſtamentum, ut probabitur in ſecundo principali articulo. Et ſic hoc caſu duæ prohibitiones ſimul concurrunt, videlicet expreſſa & ſpecifica hominis (ut dictum eſt) deinde legis, in conſequentiam gravaminis, & liberorum ſubſtitutorum.

15. Sed quoties prohibitioni legis accedit etiam expreſſa prohibitio hominis, nempe teſtatoris, & ſic duplex lex ſive concurſus cum facto hominis tunc longè fortiùs operantur, ut ait Alex. *in l. quidem ita §. ult. col. 1. ad Trebel. &. in conſ. 93. num. 8. lib. 7.* Philip. Deci *in l. 1. C. qui admitti. in cap. paſtoralis*, *col. 5. extra de exceptio.* Et ita & in terminis materiæ rei ſubjectæ reſtitutioni ex teſtamento, etiam in terminis *Authen. res quæ C. commu. de legat.* Et ad excludendum limitationes permiſſorias *d. Auth. decidit* Jaſ. in *l. filiusfamilias*, *§. divi. col 5. num. 34. num. 66. in lectura 1. & num. 100. in lectura 2. de leg. 1. & in l. cum quid lectu 2. col. 1. ff. ſi cert. pet.* Franciſ. Curt. ſenior, *conſ. 45. in fin.* Guido Papæ *in deciſ. Delphi. q. 611. in fin. & conſi. 140. col. ult.* Si ergo Joanna non ſolùm generaliter, ſed etiam ſpecificè, nominatim, & abſolutè, etiam omni modo prohibita erat (ut teſtamento conſtat) jam ergo nihil ſupereſt, niſi condemnando reos, qui teſtamento ſtante, ut ſtat, nullas prorſus defenſiones habent.

16. Sed nunc ex abundantibus veniendo ad ſecundum principalem articulum, poſtquam paucis diluerimus contra primum allegata. Quod enim rei primo loco objecerunt dominam Ioannam non eſſe de poſteriùs, ſed de priùs genitis, atque ideo nec ſpecialiter, nec ullo modo, nec in genere, in hunc caſum prohibitam, nimis frivolum eſt: quia primò in toto teſtamento unica vocatur priùs nata, ſcilicet Henrieta. Deinde Ioanna ponitur ad differentiam priùs natæ, cui opponitur: ergo etiam ſecundùm modum loquendi teſtatoris in eodem ſuo teſtamento, Ioanna eſt de poſteriùs genitis, & illarum appellatione venit: præter id quod eſt generalis modus loquendi, & intelligendi ubique, & in omnibus actibus, ut unica dicatur primogenita, ſicut unicus primogenitus: ſicut & omnes nuptiæ dicuntur ſecundæ reſpectu primarum, ut notant omnes doctores *in rub. C. de ſecund. nupt.* Prætereà probatum eſt Ioannam ſpecialiter, & nominatim, & omni modo, ut & Henrieta, prohibitam. Ad ſecundum objectum etiam reliquas filias prohibitas eſſe favore liberorum propriorum, & eis gravatas, tactum eſt, & mox latiùs probabitur.

17. Ad tertium objectum, *d. §. fundum Titianum*, nullo modo obſtat, tum expreſſim loquitur, quando actus alienationum inter vivos dumtaxat prohibiti erant, & non diſpoſitiones teſtamentariæ, patet in eo textu, ibi, vetuit venundari, donari, pignorari: quare illa certorum actuum prohibitio nullo modo extenditur ad legata, vel inſtitutionem heredis, quæ prorſus ſpecie, imò etiam toto genere differunt. Et ſic ille textus non eſt ad propoſitum: nos enim loquimur in perſonis prohibitis ordinare, vel diſponere, idque in teſtamento: & ſic maximè legata prohiberi intelliguntur, ut phraſis iſtius teſtamenti evidenter oſtendit.

18. Præterea aliàs generaliter lex ait certum eſſe, quòd appellatione diſpoſitionis permiſſæ, vel prohibitæ, continetur etiam omnis diſpoſitio ultimæ volun-

Digitized by Google

tatis, *text. in l. ſi quis prioris*, *§. certum eſſe cenſemus, C. de ſecun. nup. in l. 2. in fin. ff. de tab. exhib.* Alex. *in rub. ſolu. mat.* & ibi Lance. *Deci.* 251. Car. Rui. *conſ.* 153. *num.* 12. *lib.* 2. Nec obſtat quòd clauſula generalis teſtamenti, ibi. *Mais doivent venir & retourner*, non debet extendere prohibitionem limitatam, tum quia prohibitio non eſt in hoc teſtamento limitata, prout in *d. §. fundum*, ad certos actus limitata erat.

19. Tum quia aliud eſt ſubjicere clauſulam enuntiatoriam, ſine ſimplex dictum, ut in *d. §. fundum*, ibi. Ita enim fiet aliud ſubjicere clauſulam generalem diſpoſitivam per verbum *Volo, & ordino ut veniant*, & revertantur ſemper, ut hîc factum eſt: quia quemadmodum in contractibus aliud eſt dictum, aliud promiſſum, *l. ſciendum, §. dictum de ædil. edict.* aliud deſtinatio diſpoſitionis, aliud diſpoſitio, *l. cùm de bonis, C. de donation.* ita in ultimis voluntatibus, *tex. in l. ſi is qui de teſt. l. quidam cùm filium de hære. inſt.* ubi non ſufficit teſtatorem velle (ut fortè volebat *in d. §. fundum*) niſi diſponat, prout hic expreſſim expoſuit, voluit & ordinavit perpetuò manere, & reverti debere non ſolùm ad lineam, ſed etiam ad proximiores lineæ.

20. Tertiò & fortius reſpondet Bart. in *d. §. fundum*, & alii ſequuntur, quòd ibi verſiculo, ita enim fiet, teſtator non volebat hoc fieri, nec ſunt verba enuntiativa voluntatis: imò quòd nec ſunt verba enuntiativa rationis, nec per modum rationis prolata: quia teſtator non dixit: Ideo feci, quia volo hoc, ſed ſunt verba enuntiativa cujuſdã futuri eventus, quem teſtator ſperabat venire propter ſuam diſpoſitionem, quæ verba nullo modo diſpoſitionem inducunt: ut etiam eſt text. in *l. Iulianus*, *§. ex his verbis*, & ibi Bart. *de legat.* 3. Et ſic ſecundum Bart. & omnes, verba etiam generalia per modum rationis prolata diſponunt, *l. cum pater, §. dulciſſimis de legat. 2. l. hæc actio ff. de de calumniat.* & ſufficiunt in ultimis voluntatibus ad ampliandum onus legatum, vel fideicommiſſum. Ad hoc *text. in l. regula, §. ſi quis jus*, & ibi Bart. *de jur. & fact. igno. Lud. Rom. conſ.* 174. *col.* 1. Dominicus de ſancto Geminiano *conſ.* 39. *conſ.* 40. *n.* 5. Et ſic ſecundùm Bart. & omnes doctores etiamſi præfata clauſula. *Mais doivent venir & retourner*, eſſet tantum appoſita per modum rationis, adhuc diſponeret. Et quòd verba prolata in teſtamento per modum rationis diſponant, & inducant fideicommiſſum, text. eſt rotundus in *l. fideicommiſſa, §. hæc verba, ibi, ut poſſint ad tuos pervenire, de leg.* 3. ſed conſtat hîc dictam clauſulam appoſitam per modum diſpoſitionis (ut ſtatim probabitur:) igitur nullum dubium, nulla difficultas in intentione actoris.

21. Nunc ad ſecundum principalem articulum: prima facie videntur filios legitimos & naturales Joannæ non eſſe vocatos, nec matrem eis gravatam reſtituere: quia videntur tantùm poſiti in conditione: & ſic non ob id ſunt in diſpoſitione, ſed in dubio relinquuntur in ſucceſſione ab inteſtato, juxta crebriorem ſententiam in *l. Lucius 2. de hered. inſtit.* Sed his & aliis, quæ recitari non merentur, à reis objectis non obſtantibus.

22. Liquet ex eodem teſtamento filios fuiſſe vocatos: quia primo non ſemel tantùm ſunt poſiti in conditione, ſed pluries, ter vel quater, ita ut ex geminatione enixa voluntas teſtatoris oſtendatur, & dicta communis ſententia limitetur, & vocati cenſeantur ſecundum quoſdam non levis opinionis, qui tenent cum eo quod ſemel ſint poſiti in conditione, ſufficere tantum conjecturam, Phil. Cor. *l. ab eo. C. de fideicom. & in conſi. 119. Circa primum col. pen. lib.* 2. Sed etiam apparet eos poſitos etiam in diſpoſitione expreſſa, primò ibi. *Item, je veux & ordonne que les hoirs d'icelles.*

23. Secundò ex eo quòd in eodem teſtamento ſunt prohibiti alienare, ergo vocati, & invitati diſpoſitivè, aliàs prohiberi non potuiſſent: quia prohibitio eſt gravamen, & quod nullo modo poteſt imponi ei cui nihil relinquitur, *l. filiusfamilias, §. apud Marcellum, l. plane 2. in fi. col. ſeq. de leg. 1. l. ab eo C. de fideicom. l. 1. §. ſciendum, l. ſed etſi ſic in fi. de leg.* 3. Et quòd hoc ſolum per ſe ſufficiat, ut dicantur vocati & honorati, ſaltem quando præceptum non eſt nudum, & ſic nullum: ſed expreſſa cauſa ut maneat in linea, vel ut devolvatur de uno ad alium (ut hîc utrumque concurrit) tenent expreſſe Ang. Aret. *Inſt. de pupil. ſubſtit. §. vel ſingulis, col* 2. Nicol. Boërii, *deciſ. Burd.* 155. *nu.* 25. ubi plures allegat. Et ultra eum idem tenent Phil. Cor. l. *ab eo C. fideicommiſſis, Socin. l. cum filiofamilias, not. 2. de leg. & in conſil.* 249. *col.* 4. *conſil.* 250. *col. ult. lib.* 2. *& lib.* 3. *conſil.* 12. *nu.* 19. Franciſcus Curtius ſenior *conſil.* 58. *col.* 7. cum ſeq. Joannes Curtius *repet. c. Raynutius ad fin. de teſt.* Udalricus Zazius *in tractatu ſubſtitutionum, in c. compendioſa.* Philip. Decius *conſil.* 23. *conſil.* 83. *conſil.* 242. *col. ultima.* Lancellot. Galiau. *repetitione legis centurio, charta* 24. *col.* 14. *de vulgari & pupillari ſubſtitutione.* Ludovic. Gozadi *conſil.* 26. *num.* 23. ſed per teſtamentum in verbis diſpoſitivis. *Item, je veux & ordonne que les hoirs d'icelles filles ſucceſſivement ne puiſſent par teſtament ou ordonnance donner, ou changer leſdites terres, & droits deſdits partages*, manifeſtè & neceſſariò apparet quod filii Joannæ fuerunt expreſsè probibiti alienare partagium Joannæ matris ſuæ.

24. Ergo ad idem partagium (ut Gallicè loquar) fuerunt vocati & ſubſtituti, alioquin non potuiſſent prohibitione gravari, niſi vocati, & ſubſtituti, *dicta l. ab eo C. de fideicommiſſis, & juribus præallegatis, l. plane 2. in fi. cum l. ſequenti de legatis.* 1. ubi etiam honoratus maximo honore, & beneficio libertatis non poteſt gravari, niſi etiam ſit honoratus commodo pecuniario, vel patrimoniali. Igitur filii Ioannæ cenſentur ad idem patrimonium vocati & honorati, alioquin non potuiſſent in eodem gravari & prohiberi.

25. Et qui vult conſequens, vult etiam antecedens neceſſarium, *l. illud ff. de acquirenda hereditate, l. ad rem mobilem de procuratoribus.* Hoc etiam probat textus in *l. denique, §. interdum de peculio legato*, ubi is qui juſſus, ſeu gravatus eſt de peculio dare centum heredi, videtur oneratus in peculio: quod eo ipſo eidem legatum cenſetur, ut inquit textus ibi, teſtatorem voluiſſe eum retinere peculium interpretamur, videlicet ex eo quod de peculio eum juſſerat centum inferre. Tertiò probatur per text. in *l. ſi pecunia, de legat.* 1. ubi depoſitarius, ſi gravatur depoſitum alii poſt mortem ſuam reſtituere, eo ipſo cenſetur vocatus & honoratus, & res diſpoſita eidem legata ad idem onus. Quartò probatur in *l. ſi ita ſtipulatio de operis libertorum.*

26. Quintò per *l. alio de aliment. lega.* Sextò per text. in *l. Titia Seio. §. Seia de legat.* 2. ubi eſt text. rotundus in duobus legatariis ejuſdem fundi, quia certum eſt quòd non faciunt partes ex poſtfacto per concurſum: ſed faciunt partes ab initio text. in *l. planè 1. §. ſi conjunctim de legat.* 1. Et ſic ab initio unuſquiſque eſt legatarius partis ſuæ tantùm, & tamen ſi unus gravetur de reſtituendo fundo: cenſetur eo ipſo vocatus, & ſubſtitutus ad alteram partem fundi, quæ ſibi legata non erat.

27. Stat ergo concluſio, quòd gravatus vel alienare prohibitus cenſetur ad idem in quo prohibitus eſt, vel aliter gravatus, honoratus, & ſubſtitutus. Et hæc eſt communis doctorum utriuſque juris ſententia, legibus & rationibus comprobata. Et ultra prædictos idem decidit Ant. Corſet. *in ſingular. verb. teſtator in teſtamento.* Ita etiam decidit *glo. in l. codicillis, §. inſtituto verb. filiis ſuis ibi*, nam vetando alienare, vel obligare, videtur per fideicommiſſum viciſſim relinquere, *ff. de lega.* 2.

28. Verum eſt quod doctores communiter limitent d. gloſ. procedere. Primò quando ſunt plures prohibiti, ut tradunt Io. Imol. in *d. §. inſtituto.* Alex. in *l. qui Romæ, §. coheredes col. 3. de verb. obl.* Hiero. Grat. *conſ.* 21. *num.* 13. *conſil.* 22. *lib.* 2. ſed hic ſunt plures prohibiti, videlicet omnes filii quotquot ſunt dom. Ioannæ, quemadmodum, & omnes filii ſingularum neptum prohibiti alienare partagium, magis ergo omnes vocati, & ſubſtituti ad partagium matris ſuæ.

29. Fatemur

29. Fatemur etiam quòd doctores limitant *glo. in d. §. inſtituto.* ut procedat quando ultra nudam prohibitionem concurrit cauſa, vel concurrunt aliqua alia verba tendentia ad fideicommiſſum, ut tradit Alex. in *l. filiusfamilias, §. divi. in fi.* & ibi Ioan. de Monteferrato *col.* 1. Carol. Rui. *col.* 61. *notab.* 3. Alex. *d. l. qui Romæ, §. coheredes col.* 3. Hier. Grat. *conſ.* 21. *col.* 3. *lib.* 2. Sed etiam iſta hîc concurrunt, quia hîc prohibitio eſt cauſata, ut bona, & partagia remaneant in ſuâ quaque linea, nec in alium alterius lineæ transferantur.

30. Præteteà eſt clauſula diſpoſitiva, quòd ſemper veniant, & redeant ad proximiores lineæ, igitur etiam ex ſolo capite dictæ prohibitionis factæ pluribus, & ex cauſa expreſſa probatum eſt fideicommiſſum factum ipſis prohibitis: ergo filii Ioannæ in toto partagio matris ſuæ vocati ſunt, & ſubſtituti ad illud, ſecundùm communem omnium ſententiam etiam in levioribus terminis.

31. Secundò principaliter liquet quòd filii Ioannæ fuerunt non modo ſemel, ſed pluries poſiti in conditione, deinde gravati, ergo ſubſtituti: quia quoties hæc duo concurrunt quòd filii ſunt poſiti in conditione, deinde ſunt gravati, vel prohibiti eo ipſo, ſatis in eiſdem rebus cenſentur ſubſtituti, Phil. Cor. in *l. ab eo C. de fideicom.* Alex. *conſ.* 64. *difficultas col.* 2. *lib.* 5. Stephanus Bertrand. *conſ.* 113. *Tota difficultas ad fi. lib.* 3. Carolus Ruinus *conſ.* 111. *num.* 6. *cum ſeq. lib.* 2.

32. Tertiò principaliter quoties duo concurrunt, videlicet prohibitio alienandi, deinde gravamen de reſtituendo totum, eo ipſo primi prohibiti cenſentur ad totum vocati & ſubſtituti. Textus eſt rotundus in *l. Titia Seio, §. Seia libertis de leg.* 2. & ita tenent Bart. Bald. & omnes ibi Paul. *conſ.* 14. *in princ. lib.* 1. Alex. *conſ.* 91. *lib.* 1. Phil. Cor. *conſ.* 273. *lib.* 4. Franc. Curtius ſenior *conſ.* 42. *col.* 4. Franc. Cur. junior *conſ* 16. Soci. *conſ.* 77. *col.* 5. *conſ.* 8. *col.* 4. *conſ.* 113. *col. pe. lib.* 1. Iaſ. *conſ.* 33. *conſ.* 41. *conſ.* 89. *lib.* 1. breviter, omnes ubique ita tenent.

33. Et quamvis aliquid aliud ſentiunt in directa ſubſtitutione, tamen in fideicommiſſaria qua de agitur, omnes conſentiunt. Et Andr. Alciat. *tract. de verb. ſignifi. lib.* 3. tenet idem tam in directis quàm in obliquis ſubſtitutionibus, ex quo ſubſtitutio facta eſt de toto, ſed quod filii Ioannæ ſint prohibiti, & gravati de toto partagio matris ſuæ patet in teſtamento ibi, *leſdites terres: & ibi, droits deſdits partages*, tertiò ibi, *leſdits heritages & droits*, & ſic in vim tergeminæ relationis (quanquam unica ſufficeret) ſunt prohibiti de toto: ergo ad totum partagium matris ſuæ vocati, aliàs prohiberi non potuiſſent.

34. Præterea non ſolùm ſunt prohibiti, & de toto gravati, ſed etiam gravati reſtituere proximioribus ejuſdem lineæ, ut in teſtamento ibi. *Mais doivent venir & retourner toûjours leſdites terres.* Bis ergo neceſſariò fuerunt ad eaſdem terras vocati, & ſubſtituti, & ſpecificè ad dictam terram *de Vuillaffans* in vim relationis propriæ, & ſpecificæ comprehenſam per jura prædicta.

35. Ergo in ea ſubſtituti fuerunt matri, & aliàs non potuiſſent prohiberi, & multò minus gravari de reſtituendo proximioribus eaſdem terras. Illud enim relativum, *icelles terres*, integras ſive totas terras comprehendit, *text. in d. l. Titia Seio, §. Seia libertis*, ibi. Ne eum fundum, & ibi. Eumque ſcilicet fundum ex quibus verbis quamvis non ſit adjecta dictio *Totum*, tamen ſatis intelligitur, & ineſt ſubſtitutio de toto ſecundum omnes.

36. Confirmatur, quia etiamſi ea omnia non concurrant quæ hîc concurrunt: tamen multi tenent ſufficere minores conjecturas ad inducendum fideicommiſſum, ut Paul. *conſ.* 404. *Duo videnda lib.* 1. *conſ.* 271. *Quanquam multis conſ.* 321. *Viſis col.* 2. *conſ.* 433 *Præſuppoſit. lib.* 2. *Ioan. Ana. conſ.* 22. Philip. Cor. *conſ.* 97. *lib* 1. *conſ.* 101. *lib.* 4. Franc. Cur. junior *conſ.* 2. *col.* 3. & *col.* 5. *conſ.* 16. *col.* 3. *conſ.* 43. Sed hîc ſumus in fortioribus terminis, & inſuper communem omnium ſententiā habemus.

37. Quartò, principaliter probatur dominam Joannam fuiſſe gravatam filiis ſuis, & eoſdem matri ſuæ ſubſtitutos, per text. in fortioribus terminis in *l. qui filium, & filiam in princ. ad Trebellian.* ubi eſt text. quòd prohibitus condere teſtamentum favore alicujus, etiam tacitè videtur eo ipſo rogatus, & gravatus de reſtituendo ei, cujus favore, vel contemplatione teſtari prohibetur. Et Bart. ibi dicit caſum illum mente tenendum. Loquitur autem in filia habente fratrem, cujus contemplatione veriſimiliter prohibita erat. Si igitur prohibitio facta etiam tacito collateralium favore operatur fideicommiſſum in favorem collateralis, ut eſt ibi text. & ita judicatum fuit per imperatorem, & ſic etiam per magnum conſilium juriſperitorum, qui illum ſequuntur, *l. ult. C. de legibus, l. omnia C. de teſt.* quanto magis prohibitio facta contemplatione, & favore liberorum, & deſcendentium ipſius teſtatoris? Sed Henrieta fuit abſolutè, & omni modo prohibita, tam favore ſororum, ſi decederet ſine liberis, quàm, idque multo magis, favore filiorum, ſi quos relinqueret, & domina Joanna fuit eodem modo prohibita ex tenore ipſius teſtamenti, ut probatum eſt: ergo principaliter in favorem filiorum ſuorum, & deſcendentibus ſi quos relinqueret: ergo filiis ſuis, & deſcendentibus, ſi quos relinqueret (ut reliquit) reſtituere gravata fuit per text. in fortioribus terminis, in *d. l. qui filium*, in prin.

38. Confirmatur primo, quia in *d. l. qui filium*, favor ille erat tacitus, & veriſimilis tantùm: ſed hîc eſt expreſſus, & certus: quia teſtator per modum diſpoſitionis, & rationis, & cauſæ finalis expreſſit, quod volebat dictas terras non ſolùm manere in linea, ſed etiā perpetuò venire, & redire ad proximiores de linea.

39. Confirmatur ſecundò: quia ubi non eſt ſimplex prohibitio, eaque valida, ut pote cauſata, ſed eſt adjectum, ut bona remaneant in familia, vel in linea, vel in cognatione, aut parentela: tunc ea prohibitio non ſolùm inducit fideicommiſſum ſemel, non ſolùm illud inducit in caſum, & eventū contraventionis: ſed etiam abſolutè, & perpetuò inducit fideicommiſſum reale, & graduale, *l. cum ita legatum, §. ult. l. ſeto. §. fratre de leg.* 2. *ult. verſic. pen. C. de verb. ſign.* Et ita latè decidit Bart. Socin. *conſ.* 57. *lib.* 3 Philip. Deci. *conſ.* 23. *conſ.* 38. *conſ.* 422. *conſ.* 425. *conſ.* Adde infrà conſil. 31.
481. in quibus loquitur de ſimili clauſula, & dictione num. 34.
Semper, de qua hîc & rurſus *conſ* 655. & *in duobus conſiliis ſequentibus*. Idem Petr. Paul. Pariſ. *conſ.* 88. *ad reſolution. num.* 27. *lib.* 3. Fulgoſ. *conſ.* 116. Joannes *num.* 1. Ludovic. Gozadi. *conſ.* 102. *videtur prima facie*. Felin. *conſ.* 27. *non inſiſtendo num.* 13 Jaſ. *l. filius-familias, § divi. num.* 113. & ibi Andr. Alciat. *num* 38. Franciſ. Ripa. *num.* 2. *de legat.* 1.

40. Confirmatur tertiò: quia ſi fideicommiſſum inducitur etiam per tacitam voluntatem, quæ ex conjecturis colligitur, *l. hoc modo ff. de condit. & demonſt. l. & eo modo ff. de lega.* 1. *l. unum ex familia, § ult. de lega.* 2. *l. fideicommiſſa. §. hæc verba l. Pamphilo in prin. de lega.* 3. *glo.* Bart. & omnes in *l. pater filium, §. pater filios de leg.* 3. Bart. Alex. in *l. licet imperator per illum textum de lega.* 1. & *tex. in l. cum proponebatur in fi.* ibi in cauſa fideicommiſſi ubicumque precaria voluntas quæreretur, conjectura potuit admitti. Et ibi Paul. *de legat.* 2. Alex. *conſ.* 14. *col. ult. lib.* 4. Franc. Curt. ſenior, *conſ.* 41. *col.* 1. *conſ* 51. *col.* 1. & 7. *conſ.* 75. *num.* 13. Jaſ. *conſ.* 33. *conſ.* 140. *cum ſeq. lib.* 1. Stephanus Bertrand. *conſ.* 229. *ad omnem lib.* 2.

41. Quantò fortiùs hic, ubi tam multa ſimul concurrunt, videlicet primogenita abſolutè, & omni modo prohibita, & ſic non tam ſororum quàm filiorum quos haberet, contemplatione, eadem prohibitio ad dominam Joannam eodem modo, & pariter extenſa. Et tertiò eadem prohibitio ad omnes ſingularum neptum liberos prorogata. Quartò eædem prohibitiones ſpecificè relatæ ad eaſdem terras in diviſione ſeu partagio ſingularum neptum comprehenſas. Quintò cauſa appoſita, ne in aliam perſonam, aut alterius lineæ alienentur. Sextò generali, & ratione, & diſpoſi-

tione finali addita ; ut illæ terræ ſemper debeant redire, & reverti ad proximiores de linea.

42. Septimò quod hæc ultima clauſula non tantùm eſt per modum cauſæ finalis ſeu rationis appoſita, quod ad inducendum perpetuum reciprocum, & reale fideicommiſſum inter heredes, & eorum deſcendentes pluſquàm ſufficeret per prædicta, & ut omnes doctores, ubique communiter tam legendo, quàm conſulendo tenent : ſed etiam eſt appoſita per modum diſpoſitionis expreſſæ, prout eſt vera, & expreſſa diſpoſitio incipiens ab illis verbis. Item *volo, & ordino* : cum quibus verbis continuatur, & ab eiſdem regitur in eadem oratione ſeu periodo, ita quod in teſtamento ibi. *Mais doivent venir & retourner toujours*, intelligitur volo, & ordino quòd debeant venire, & redire ſemper.

43. Liquet enim quòd conjunctio, *Sed*, ibi non ſtat adverſativè, ſed continuativè, videlicet continuando ſeriem ejuſdem orationis, & diſpoſitionis : igitur dubitari nequit quin ſit fideicommiſſum reciprocum reale, & perpetuum heredibus inſtitutis, & eorum deſcendentibus ſucceſſivè, & gradatim impoſitum, etiamſi non eſſet niſi dicta ultima clauſula, quantomagis tota ſerie teſtamenti in id perpetuo tenore præſertim reſpectu Henrietæ, & Joannæ, & deſcendentium ex illis conſpirante.

Rurſus quintò principaliter probatur ex qualitate ditionum, & terrarum in dicta prohibitione contentarum quæ erant majorum teſtatoris, & ad decus, & conſervationem antiquæ nobilitatis, & dignitatis familiæ ſpectabant. Quæ qualitas ſufficit, ut prohibitio etiam ſimplex non ſolùm valeat in ſe, ſed etiam valeat in vim fideicommiſſi abſoluti ad illos de ea familia. Ita decidit Bal. poſt Cy. in *l. voluntas, C. de fideicommiſſis.* Bald. in *l. 2. C. de uſucapione pro empto.* Bal. Raph. Fulgoſ. Pau. Phil. Cor. Jaſon. in *l. quoties vel omnibus C. de fideicom.* Alex. in *l. filius-familias, §. divi. col.* 1. & ibi Jaſon. *nota. 2. in ultima lectura*, & Joan. Crotus *col. 3. de lega.* 1. Philip. Deci. *conſ.* 23 *col 3. conſ.* 38. *col.* 2. Ergo ſequitur quòd prohibitio facta Henrietæ, & ad dom. Ioannam pariter extenſa, non ſolum valuit abſolutè, & omni modo, ut facta eſt ; ſed etiam valuit, ut fideicommiſſum in favorem deſcendentium dictæ Henrietæ, & Ioannæ reſpectivè injunctum

45. Confirmatur ex conſuetudine regionis in qua terræ controverſæ ſitæ ſunt, quinetiam ipſius teſtatoris, qui in ea regione conſervabatur, & ad eam conſuetudinem reſpexiſſe cenſetur, *l. ſi ſervus plurium, in fi. de lega.* 1. Panor. in *c. prudentiam in prin. extra de offic. de legat.* quæ eſt quòd terræ, & heredia antiqua debent reverti ad lineam unde proceſſerunt, & membra ditionis ad caput ditionis à quo proceſſerunt, ut notum eſt in tota Burgundia. Quæ conſuetudo tacitè ineſt, & omnem actum informat, ut inquit Petrus Ancha. in *rep. c. ſi propter tua debita in quarta oppoſitione de reſcriptis in ſexto*, & in *l. tres fratres, ff. de pactis*, & præcipuè in teſtamentis Alex. *conſ. is lib.* 4. Ang. Aret. *in tract. de teſta. verb. nolens decedere inteſta. in fi.* Iaſ. in *l. poſt dotem col. 6. ſolut. matrim. l. 1. §. hoc autem lect. 2. in princip. ad Trebel.* Ioan. Imol. *conſ.* 27. Philip. Corn. *conſ.* 283. *lib.* 1. Socinus *conſ.* 51. *num.* 33. *lib.* 4. Curtius ſenior *conſ.* 44. *col.* 4. Philip. Deci. *conſ.* 627. *num.* 14. *ubi in annotat. dixi.*

46. Et conſequenter præfatus teſtor ad eam conſuetudinem patriæ veriſimiliter reſpiciens, prout ex tenore, & multis locis ejuſdem teſtamenti apparet eum ad hoc reſpexiſſe, & diſpoſuiſſe, quòd plura prædia legata reverterentur ad heredem, & ſucceſſorem ſuum domi. Montiſbelligardi nominati, & ſic ad corpus ejuſdem comitatus. Satis ergo apparet quod idem teſtator prohibendo neptibus, præſertim Henrietæ, & Ioannæ alienare, & diſponere quovis modo, non ſolum hoc fecit animo gravandi illas fideicommiſſo in favorem deſcendentium, ſi quos relinquerent : ſed præcipuè in favorem eorum deſcendentium, qui domini eſſent ditionis principalis, & capitis Comitatus Montbelgardenſis, qui Comitatus erat caput, & cui tanquam digniori reliquæ terræ, & ditiones cenſentur adhærere, ſicut membra, vel acceſſorium principale, ut inquit Bald. in *uſib. feud. in c. ad hoc col. 2. de allod.* poſt Ioan. Blau. in *ſumma feud.* Barto. *l. inter eos, de acquirendo rerum dom.* Petrus Anchar. in *repet. c. acceſſorium col 32. de regu. jur. in ſexto.* Alex. *l. 1. col. ult. de juriſdict. omnium judic.* & in *conſ. 35. col. 2. lib.* 4.

47. Sed notum eſt illuſtrem actorem eſſe in directa linea deſcendentem à dicta Henrieta primogenita, & à dominis, & Comitibus Montbelgardi, & verum Comitem Montbelgardenſem : & ſic non ſolum ratione gradus, & perſonæ ſuæ, ſed etiam ratione primogenitæ prædilectæ à qua deſcendit, & ratione rei videlicet capitis domus, & ditionis, ad quod membra, ut ab antiquo erant, facile revertuntur, *l. ſi unus, §. pactus ne peteret in fi. de pactis*, & potiorem, & proximiorem, & favorabiliorem eſſe.

48. Et prædicta conſuetudo quod heredia antiqua ſint affecta lineæ ſeu gentilitati, & potiſſimùm capiti, quæ fuit originalis Francorum, & Burgundorum, per conſtitutionem Caroli Magni, primi Franciæ Imperatoris, prorogata fuit etiam ad Saxones, ut teſtatur Bald. *conſ.* 174. *lib.* 5. *& dixi in tract. contra abuſus in proœmio num. 2. in 2. editione facta Baſileæ anno* 1552. Nunc intentione illuſtris domini actoris ſatis ex prædictis fundata, & confirmata, ſupereſt tertium, an quædam obſint, quominùs admiſſibilis ſit.

49. Et quod ad hoc rei opponunt lapſum temporis circiter centum annorum, hoc valde frivolum eſt ; nondum enim litis initio attento erant novem anni ab obitu illuſtr. Renati *de Chalon*, ultimi è linea dominæ Joannæ, per cujus obitum locus apertus eſt ſubſtitutioni illuſtris Ulrici Vvirtembergenſis Ducis & Comitis Montbelgardenſis, qui proximior erat in gradu ſanguinis, ut pote rectà deſcendens ad Henrieta primogenita, & dominus erat, & poſſeſſor principalis dignitatis, & capitis totius domus & familiæ : quæ omnia in dominum actorem filium, & heredem ſuum univerſalem tranſmiſit : qui interim quandiu Renatus princeps Uraniæ, & ſui deceſſores è linea præfatæ Joannæ vivebant, agere non potuit. Porrò nullius temporis præſcriptio incipere poteſt antequam cum effectu agi poſſit, *l. 1. in prin. & §. ult. C. de annal. except. l. pure §. ult. ff. de dol. mali excep. cum vulg.* & latè Stephanus Bertrand. *conſ. 16. Ex themate col. 10. cum ſequens lib.* 1.

50. Imò in rebus ſubjectis reſtitutioni ex diſpoſitione teſtamenti, ſpeciali lege cautum eſt, ut de conditione impleta, quæcumque interim alienatio facta fuerit, pro infecta habeatur, & retro ad irritum quaſi nec ſcripta, nec penitus celebrata fuerit, revocetur, utque licentia pateat legatario, vel fideicommiſſario : his omnibus caſibus rem vendicare, nullo obſtaculo ei à detentoribus opponendo, *text. in l. ult. §. ſin autem ſub conditione C. communia de legat.* Et ſic etiamſi rei probarent prætenſum teſtamentum, vel alienationem per dominam Joannam eis, vel eorum deceſſoribus factam, non prodeſſet eis, ſed pro infecta impræſentiarùm haberetur reſpectu actoris.

51. Bene verum eſt quòd ſi ageretur de fructibus temporis præteriti uſque ad obitum Renati, qui fuit ultimus de linea Joannæ, tunc illa prætenſa alienatio poſſet reis quantumvis extraneis prodeſſe ad effectum lucrandi, & retinendi fructus, pro tempore quo vixerunt deſcendentes dictæ Joannæ priore loco vocati : qui quanquam ſucceſſivè & gradatim rem vendicare potuiſſent, tamen quia maluerunt eſſe heredes mediatè, vel immediatè ſucceſſivè dictæ Joannæ, non potuerunt contravenire : & ſic pro tempore eorum potuerunt rei poſſidere, & fructus ſuos facere, quippe qui contra heredes vulgares ſeu patrimoniales Ioannæ haberent titulum, ſed pro vita illorum tantùm, *l. peto, §. prædium*, ubi Bart. & omnes *de leg.* 2.

Digitized by Google

52. Sed eorum tempore finito, & extante conditione, qua præfatus Ulricus proximior in gradu vocatus fuit, & ſucceſſit, non ut ſucceſſor Ioannæ, à qua nihil accepit, ſed ut ſucceſſor primi teſtatoris Stephani, & jure fideicommiſſi ab illo facti, *l. coheredi, §. cum filiæ de vulg. & pupill.* Alex. *conſ.* 30. *lib.* 2. *conſil.* 100. *lib.* 7. Phil. Deci. *conſil.* 1. Anth. Kub. *conſil.* 36. non ſolùm interim non potuit ſibi ante jus ſuum natum, & purificatum tempus currere.

53. Sed omnia interim contra effectum hujus fideicommiſſi attentata, pro infectis habentur *d. §. ſin autem.* Et ea clauſula pro infectis de qua pariter in *l. non dubium in fine C. de legibus in l.* 1. *C. qui pro ſua juriſdict. judices dare.* omnia ipſo jure retro abolet, ut dixi in conſilio præcedenti, *num.* 17. *cum ſeq. non repeto.* Jam ergo à tempore extantis conditionis, qua præfatus Ulricus vocatus fuit, rei omni titulo, & omni jure (ſi quod interim habuerunt) ipſo jure defecti ſunt, nulla præſcriptione actori obſtante, ſive longi temporis, quæ ex juſto titulo, & bona fide currit, quia etiam prætenſus titulus, & omnia inde ſecuta habentur pro infectis, *d. §. ſin autem*, ſive longiſſimi temporis, quæ ex ſola negligentia non petentis currit: quia præfatus Ulricus, & actor non potuerunt eſſe negligentes ante jus ſuum natum, & conditionis eventum. Quid? quòd hoc etiam diſertè rei fatentur in ſuis duplicationibus, ſcribentes ſe non præſcripſiſſe contra actorem, qui agere non potuit, id quod per actorem acceptatum fuit articul. 35 reſponſionum ſuarum ad dictas duplicas. Adde quæ ſcripſi in conſil. præcedenti, num. 15. & num. 17. de nondum natis, quò brevitatis cauſa remitto.

54. Confirmatur etiam in fortioribus terminis: nam rei prætendunt, ſi domina Joanna non legaſſet contra teſtamentum avi Stephani extraneo (ut prætenditur) ſed uni filiorum ſuorum, quòd hoc facere non potuiſſet: erat enim gravata filiis ſuis, ut clarè probatum eſt, & ſic non poterat uni prælegare, nec gratificare, cùm omnes vocarentur, & non obſtante diſpoſitione facta favore unius è liberis ſuis quantumvis ille, & ſui deſcendentes cæteris volentibus, vel invitis (quia heredes erant patrimoniales matris) poſſediſſet, tamen quandocumque ſupervixiſſent heredes ſanguinis, & non patrimonii Joannæ, illi non obſtante quovis temporis lapſu potuiſſent facere partes, vel concurrere cum illo legatario, vel ſuis, ſi eſſent æquales in gradu, vel eos excludere, ſi eſſent proximiores.

55. Quod autem rei objiciunt de legitima, quia prohibitio eſt univerſalis, & non particuliaris, errant in ſuo fundamento: quia certum eſt quòd prohibitio, & ſubſtitutio, de qua agitur, eſt de certis corporibus terrarum, & ſic particularis, & vicem legati ſeu prælegati particularis habet. text. rotundus in *l. ex facto l. grand. de heredibus inſtit. in l. ſi certarum, in princip.* ibi, reſque omnes ſuas per præceptionem cuique legando diſtribuit *ff. de teſta. militari.* Et ſic verè, & propriè loquendo non devolvitur, non vendicatur hereditas, ſed certum particulare corpus, ut nec Trebellianicæ (ſi qua fuiſſet) dudum in fructibus conſumptæ, nec legitimæ locus eſſe poſſit, ut conſtat per facta articulata, & allegata per ipſos reos in eorum defenſionibus, & duplicis, ubi articularunt quòd præfata Ioanna ultra hanc terram *Vvillaffans*, quam extraneo legavit, plures alias ditiones, terras, & bona habebat, & retinuit longè multò amplioris valoris, quàm ſit terra *Vvillaffans*, quod etiam verum eſt.

56. Et ſic ſi quæſtio eſſet de legitima (id quod non) cùm rei non ſint heredes, neque eis competat, nec poſſit allegare jus tertii non conquerentis: certum eſt per confeſſionem, & articulata reorum, dictam Ioannam, & ejus heredes multò ampliora, & majora retinuiſſe, & adhuc hodie tenere, & retinere, quàm ſit terra *Vvillaffans*, & conſequenter multò plus habere, quàm ſit legitima dictæ Ioannæ.

57. Prætereà conſtat teſtamento illuſtris Comitis Stephani nunquam ab initio locum fuiſſe, nec eſſe potuiſſe Trebellianicæ: quoniam illa omnino prohiberi potuit text. in Authent. *ſed cum teſtator C. ad l. Falcid.* prout prohibitam fuiſſe apparet per prohibitiones, & ſubſtitutiones præciſas de certis terris, & corporibus, de quibus agitur, integrè factas, & quòd neptes ſingulæ jubentur eſſe contentæ, & per verba etiam univerſalia prohibentur quidquam ultrà petere, & integras dictas terras reſtituere. Ex quibus ſatis apparet prohibitam Trebellianicam, ut tenet Bart. in *l. centurio de vulga. & pupillar.* Et ibi Imol. & Alexand. *col.* 24. *& conſil. num.* 14. *lib.* 5. *& conſil.* 133. *lib.* 5. latè Antho. Corſet. tractatu *de poteſta. regia.* 473. *in* 2. *dubio, & in ſingular. verb. integrè* Alexand. *conſil.* 201. *nu.* 5. *lib.* 6. Ioan. Crot. *in l. nemo poteſt col.* 13. *de legat.* 1. Carol. Rui. *conſil.* 159. *col.* 4. *lib.* 3. Aymo Craveta *conſil.* 174. *col.* 1. Steph. Bertrand *conſil.* 158. *ſi honor. lib.* 3. Benedict. Capra *conſil.* 83. Hieronymus Grat. *conſil.* 103. *col. ultim. lib.* 2.

58. Nec eſt dubium quin etiam in filiis primi gradus prohiberi poſſit: quia text. dictæ Authen. non diſtinguit, imo potiùs quia Trebellianica eſt quid adventitium præter jus civile, & quando additur legitimæ (id eſt, ultra illam detrahitur) omnino etiam in filiis prohiberi poteſt. Paulus Caſtren. in *l. jubemus C. ad Trebell. in l. quod de bonis, §. fructibus in fin. ad l. Falcid.* & Alexand. in *l. mulier, §. cum proponetur col.* 4. *ad Trebell. & in conſ.* 67. *lib. conſ.* 5. *lib.* 3. *conſ.* 29. *lib.* 1. 5. Philip. Deci. *conſ.* 480. *num.* 13. Carol. Rui. *conſ.* 118. *col. ult. lib.* 3. *conſ.* 147. *cum duobus ſequentibus lib.* 3.

59. Prætereà tam etiam legitima, quàm Trebellianica utraque perduntur per non confectionem inventarii, ut tenet Baldus in *l. ulti. §. ulti. C. de jure deliberan.* quia præſumitur ſubſtractio, *ut in auth. de hered. & Falcid. §. huic modis*, idem Oldra. *q.* 134. & alii, quos ſupervacuum eſt referre, cùm non ſit præſentis ſpeculationis.

60. Et ultrà conſtat quòd ſubſtitutiones, de quibus agitur, factæ ſunt in favorem neptum, & deſcendentium ex eis, & totius familiæ, & ſunt reciprocæ, ita quòd non continent gravamina, ſed favorem, & conſequenter non eſt locus querelę, nec detractioni legitimæ, quanquam in aliis bonis ſatis repleta ſit. text. in *l. ſi pater puellæ, C. de inofficioſo teſtamento*, ubi eſt ſpecialis deciſio, cui per jura generalia poſteà ſequuta non derogatur, ſed magis illis derogat. *lege in toto jure. de regulis juris*, ut hoc poſſit attentari etiam in *l. cum prioribus, C. de inofficioſo teſtament.* cujus ratio finalis, & tenor non tendit ad derogatum, *d. l. ſi. pater eod. titul.* quæ etiam magis ſpecialis eſt.

61. Et ulterius dictæ neptes poſt obitum teſtatoris ſolemniter idem teſtamentum, & ſubſtitutiones reciprocas in eo contèntas ſpecialiter approbaverunt, & perpetuò ſine aliqua exceptione integrè obſervare viciſſim promiſerunt, & in ea voluntate vixerunt, perſeverarunt, & obierunt ante annos ferè centum: & ſic impoſſibile eſt querelam ullam facere de legitima, vel Trebellianica, de quibus etiam neptes ipſæ nunquam uti voluerunt.

62. Poſtremò etiamſi rei admiſſibiles eſſent ad excipiendum de legitima Ioannæ, illud reſervandum eſſet in executione Arreſti, ſed etiam ex ſuis allegatis, quæ contra eos retorquentur, conſtat heredes Ioannæ plus habuiſſe, & retinuiſſe, quàm eſſe poſſet legitima. Prætereà, verum non eſt in poteſtate eſſe filii, vel filiæ eligendi rem certam pro ſua legitima, etiamſi hoc declaraſſet: hoc enim ſpectat ad judicis arbitrium coheredibus, ſubſtitutis, fideicommiſſariis, legatariis, & omnibus quorum intereſt, vocatis, cauſa cognita: nec poteſt quis eſſe judex, vel arbiter in cauſa propria, *C. ne quis in ſua cauſa judi. per totum*, & in propriis terminis eſt tex. in *l. poteſt autem ibi, vel legatarius conſenſerit, vel judex æſtimaverit, de legat.* 1. *& in* 2. *C. quando & quibus quarta pars lib.* 10. Et ita in propriis terminis decidit Bart. in *l. ſuus quoque* in princ. *de heredibus inſtituendis*,

Digitized by Google

& in dicta l. 2. verſicul. *& hos puto. Et in l. in quartam col.* 3. Et ibi Alexand. *col.* 10. *ad l. Falcid.* Bald. in *l. ſcimus in princip. col.* 2. *C. de inofficioſo teſtamento, & in conſ.* 217. *lib.* 1. Alexand. in *l. Marcellus* §. *uſque in fine ad Trebellianum & conſil.* 134. *Attentis narratis lib.* 4. *conſ.* 117. *num.* 20. *num.* 22 (*ubi in annot. dixi*) *lib.* 6. Paul. *conſ.* 247. *num.* 4. *lib.* 1. Guido Papæ *deciſ. Delphin.* 606. Philip. Corne. *conſilio* 282. *lib.* 1. Philip. Deci. *conſ.* 236. *ubi in annot. dixi.* Ex his nihil ſupereſt ex objectionibus reorum, quin ſit plenè diſſolutum.

63. *De Auth. de reſtitut. fideicommiſ.* & quatuor gradibus nihil penitus, nec objiciunt multas eſſe promptas reſponſiones quæ dicuntur, non ut vel tantillum objicietur. Interim non opus eſt hæc ſatis onerata ſuperfluis onerare. Summa intentio actoris clariſſimè fundata eſt in tenore teſtamenti illuſtris Stephani à neptibus & heredibus approbati, & in eodem ſupremo Senatu Dolano exhibiti & ſolemniter tranſſcripti & exemplati. Et ſic nihil ſupereſt, niſi ut rei condemnentur, ni velint pertinaces eſſe in petenda dilatione ad prætenſa facta, tam per teſtes, quàm inſtrumenta probanda: in quo conſultius facerent, ſi ſe ſumptibus & laboribus manibus non gravarent, *l.* 1. *de inoffic. teſtam.* Et ita in omnibus & ſingulis ſuprà ſcriptis cenſeo ego Carolus Molinæus Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus 15. Decembris 1555.

EPITOME CONSILII VIII.

domini Bonifacii Amerbachi.

1. *Poſſeſſorio agere utilius eſt.*
2. *Sententia nec prodeſt nec nocet iis inter quos lata non eſt.*
3. *Actio judicati triginta annis finitur* 4.
5. *Niſi ſuper lite conteſtata lata ſit, quia tunc quadraginta annis.* 6.
7. *Idem ſi per reum ſteterit quominus conteſtaretur.* 8.
9. *Ceſſionarius executionem ſententiæ petere poteſt.* 10.
11. *Non refert directa, quis, an utili actione agat,* 12. 13.
13. *Interruptio facta contra eum qui tenetur directa, interrumpit contra eum qui tenetur utili, & contrà.*
14. *Sequentia lata pro priore ſubſtituto prodeſt ſequenti.*
15. *Etiam via executionis.* 16. 17.
16. *Ius ſubſtitutionis cedi poteſt.*
18. *Præſcriptio etiam cœpta dormit tempore pupillari.*
19. *Verba generalia porriguntur ad cogitata in genere.*

CASUS CONSILII VIII.

Quidam inſtituit filios ſuos heredes, quibus deſcendentibus ſine maſculis, ſubſtituit deinde in quibuſdam bonis Ferdinandum de Novocaſtro. Is ceſſit jus ſuum quondam illuſtri Duci Udalrico Wirtembergenſi, &c. pro certa pecunia: deinde idem Ferdinandus movit litem contra Gulielmum Comitem Furſtemberg. qui tunc temporis detinebat ejus bona, & petit ſibi decerni poſſeſſionem eorum, in quibus vigore teſtamenti inſtitutus eſt. Tandem fertur ſententia 7. Aprilis, anno, &c. quo facto, Ferdinandus moritur ſine maſculo herede, ita quidem ut illa bona jure ſubſtitutionis ad dominos *de Cuſance* & Belloviſu devolvantur, ij enim in eodem teſtamento ſcripti heredes ſunt in præfatis illis bonis, de quibus priùs ſententiatum eſt, qui deinde jus omne ſuum etiam cedunt prædicto domino Duci Udalrico, &c. Jam quæritur, an illuſtriſſ. dominus Chriſtophorus tanquam heres patris ſui poſſit vigore ceſſionis eidem factæ per Ferdinandum de Novocaſtro, poſt annos triginta novem, qui intereà effluxerunt, executionem petere ſententiæ, quæ pro cedente lata eſt anno quo ſuprà.

Et poſito quòd non poſſit, an competat dominis *de Cuſance*, &c. qui in proximo gradu ſubſtitutionis poſt Ferdinandum de Novocaſtro in iiſdem bonis ſcripti ſunt heredes, miſſionem in bona illa poſtulare, quam per ſententiam obtinuit Ferdinandus ille, quando quidem in ceſſione illa, quam fecerunt domini *de Cuſance* domino Chriſtophoro, illius juris non fecerunt mentionem.

Item, an poſſint iidem domini *de Cuſance* ratione hujus juris, novam facere ceſſionem principi Chriſtophoro, ita ut is ad executionem illius ſententiæ agere poſſit contra Comites Ortembergenſes, qui à prædicto Comite *de Furſtemberg*, pendente lite, illa bona, de quibus controvertitur, emerunt.

CONSILIUM VIII.

Domini Bonifacii Amerbachi.

In nomine Chriſti conſervatoris. Amen. In quæſtionibus themati propoſito ſubjectis doctiorum & magis experientium juriſperitorum ſententiam audire ſequique mallem, quàm meam præponere: verùm cùm eorumdem reſponſa clariſſ. dom. Hocxlinus Procomes Montbelgardenſis in ſe facturum cœperat, non miſerit, quid ſentiam, ſalvo & illabefacto ſaniore judicio, paucis delineabo.

Circa primam quæſtionem, an illuſtriſ. princeps Chriſtophorus tanquam heres patris ſui Ulrici ceſſionarii poſſit vigore ceſſionis eidem per eumdem Ferdinandum factæ poſt annos triginta-novem, qui intereà effluxerunt, executionem ſententiæ, quæ tum pro cedente lata eſt, petere.

1. Principio moneo, ſi quod quæritur ſuccedat, hoc non parum Illuſtriſſimo principi noſtro profuturum, & ſumptibus alioqui faciendis plurimùm deceſſurum. Conſulit enim Cujas Juriſconſ. a ut is qui deſtinarit rem petere, animadvertere debeat an aliquo legitimo modo poſſit nanciſci poſſeſſionem, longè commodiùs exiſtimans ipſum poſſidere, & adverſarium ad onera petitoris compellere, quàm alio poſſidente, petere. Et ad interrogata reſpondendo,

a l. ſi quis deſtinavit. ff. de rei vend. reti. neodæ, verſ. & quis longè commodius, Inſt. de actio. dictis,

2. Videtur Dux illuſtriſſ. Chriſtophorus vigore ceſſionis executionem petere non poſſe: Ratio eſt quia res inter alios judicatæ neque emolumentum adferre iis qui judicio non interfuerunt, neque præjudicium ſolent irrogare, ut Gordianus imperator

reſcripſit. *b* Inde nihil vulgatius in foro, Sententiam de jure tertii latam, non prodeſſe nec obeſſe alteri.

3. Et quòd maximè ſententia hîc pro domino Ferdinando lata, duci Ulrico, aut ejus heredibus ob ceſſionis neceſſitudinem prodeſſe deberet: obſtabit tamen tempus trigintanovem annorum jam elapſum. Nam licet actio judicati perpetua ſit, & rei perſecutionem contineat, inque heredem & heredi competat *c* perpetuò: tamen interpretabimur ut trigeſimum annum non egrediatur. Hic certè terminus, hæc meta hodie omnibus actionibus civilibus tam in rem, quàm in perſonam ſacris conſtitutionibus præfinita eſt, *d* niſi vel minore tempore tollantur, vel alioqui in certis caſibus in longius tempus protendantur. *e*

4. Itaque quemadmodum Ferdinandus in judicio poſſeſſorio victor poſt tempora præfinita actionem judicati negligentior intentans, cæteris paribus non exaudiretur: ita nec Dux Ulricus ceſſionarius, vel ejuſdem heres Dux Chriſtophorus ſeriùs veniens quicquam ordinario jure promoturus videtur.

5. Verùm poſito pro conſtanti quòd ceſſio valuerit, rem omnem diligentiùs expendenti, in mentem venit plurimum referre, an in actione judicati pro ſententiæ executione tum intentata ad litis conteſtationem deventum ſit. Et ſi quidem eò deventum eſt, etiamnum eam ab illuſtriſſimo principe Chriſtophoro ducis Ulrici ceſſionarii herede peragi poſſe credo: ita enim conſtituit Imperator Juſtinianus, *f* ut licet etiam perſonalis actio ab initio inſtituta fuerit, eam tamen ob interpoſita certamina judiciaria atque adeò litis conteſtationem in quadrageſimum annum extendi. Cùm (inquit) non ſimilis ſit qui penitus ab initio tacuit, ei qui & poſtulationem depoſuit, & in judicium venit, & ſubiit certamina, litem autem implere per quoſdam caſus præpeditus eſt, addens præterea ſi actor defecerit: tamen ſuæ poſteritati hujus cauſæ curſum eum relinquere poſſe, & ejus heredibus vel ſucceſſoribus licere eam adimplere nullo modo triginta annorum exceptione ſublata.

6. Item alio loco idem *g* ἐν̀ τῷ̃ν χειτ, ſive de ſpatio triginta annorum actionibus præſtituto loquens, ſubjungit, exceptis omnibus actionibus, licet perſonales ſint, quæ in judicium deductæ ſunt, & cognitialia acceperunt certamina, & poſteà ſilentio traditæ ſunt: in quibus non triginta, ſed quadraginta annos eſſe expectandos, ex quo noviſſimum litigatores tacuerunt, lex noſtra antè promulgavit. Hactenus Juſtinianus.

7. Quòd ipſum quoque interpretes juris exaudiendum putant, ſi per reum ſteterit quò minùs lis côteſtaretur, eo caſu pro conteſtata haberi, ac tempus in quadrageſimum annum protendi docentes. *h* Quòd autem in præſenti caſu lis conteſtata fuerit, inde colligo (etſi in themate nulla ejus exter ſignificatio.)

8. Quòd actio judicati litis conteſtationem requirit, ſi Speculat. & Bart. credimus, *i* quorum opinionem Imola & Raphael communem appellant (& ut alii aliter, nec ſibi in eo Jaſon conſtet) *k* à qua practica recedendum non ſit. Et ſententiæ executionem ſeriò petitam, imò eamdem quoque ſententiam rejecto reſcripto ſubreptitio ab adverſariis impetrato anno ſeſquimilleſimo vigeſimo-ſecundo confirmatam & roboratam fuiſſe, præteritis annis de teſtamento domini Ferdinandi meam ſententiam proponere rogatus, in themate tum propoſito me animadvertere memini.

9. Nec obſtat ſi dicatur petente filia Ferdinandi, confirmatam fuiſſe: quia cùm ea heres patentis fuerit, tantum abeſt ut quicquam duci Ulrico ceſſionario incommodarit, ut paterni etiam contractus confirmandi ratificandique conſilium habuiſſe dicatur. *l*

10. Itaque his ſic ſe habentibus (ut receptui canam) opinor illuſtriſſimum Principem Chriſtophorum parentis ceſſionarii heredem, ſententiæ quæ procedente ab hinc annis trigintanovem lata eſt, executionem petere poſſe. Conſtat enim inducias quadraginta annorum ex eo numerandas eſſe, ex quo noviſſima præceſſit cognitio, poſtquam utraq; pars ceſſarit, ut nobis idem Juſtinianus Imperat. de ſcripto prædit. *m*

b l. res inter alios C. quibus res judic. non nocet toto tit. Cod. res inter alios acta l. ſæpè conſtitutum. ff. de re judic. c. quamvis cap. cùm ſuper. extra eodem.
c l. miles §. judicati, ff. de re judicata.
d l. ſicut C. de præſcr. 30. ann. l. 1. §. ad hæc de annali except. l. fin. Cod. ex quib. cauſ. in integrum reſt. &c.
e l. unica C. de uſu cap. transformanda. toto titu. de præſcript. long. temp & inſtit. de uſucap. l. ſi de præſcript. 30. anno, d. l. 1. C. de annali except. & ibi gloſſ.
f fin. Cod. de præſcr. 30. vel 40. ann.
g d. l. 1. §. ad hæc in ver. exceptis omnibus, actionibus Cod. de annali exceptione.
h Alex. & alii in l. ſi eum §. qui injuriar. ff. ſi quis cautionib. & l. ult. ff. de eo per quem factum erit l. conſtitutionib. in verb. quaſi conteſtata. ff. de actionib. & oblig. & facit. l 2. ubi in rem act.
i Specul in tit. de exec. ſententiæ §. qualiter Bart. in l. intra dies. ff. de re jud. Bar. & Bal. in l. 2. C. de execut. rei judicatæ.
k Jaſon in d. l. intra dies & in l. 2. ff. de jurejuran.
l l. cum à matre C. de re judicat. l. ſucceſſores C. de ſolutionib. l. heredem, ff. de regul. jur: & pœnitentia non debet ad heredem tranſire, in l. qui Romæ §. Flavius Hermes ubi Alex. co. pen. verſ. ultimus caſus, & ibi Jaſ. ff. de verb. oblig.

11. Nec obſtat res inter alios judicatas aliis non emolumentum adferre: quia ut hoc perpetuum non eſt, *n* ita in ceſſionario probabiliter non recipitur, vel ob utiles actiones quas ſuo nomine intentare poteſt, & quòd non referat directa quis an utili, cæteris paribus, agat vel conveniatur, cum utraque actio pro Pauli ſententia ejuſdem poteſtatis ſit, eumdemque effectum habeat. *o* Eam ob cauſam parum forſitan obſtabit, ſi objiciatur utilem actionem in judicium tempore poſſeſſorii à Ferdinando inſtituti non veniſſe, ſed directam, ut qui ſuo nomine egerit.

12. Quia earumdem actionum tanta videtur ex Paulo *p* neceſſitudo & cognatio, ut quod in alterutra obtentum ſit, alteri communicetur, quodque cedenti permittatur, ceſſionario cæteris paribus non denegetur. Quod ipſum juris interpretes non uno in loco voluerunt, ſi cui eorumdem doctrinas, ſive deciſiones (ut appellant) colligere vacet: & è quamplurimis unam ſpeciminis ergò adduxiſſe ſufficiat.

13. Nempe quod interruptione facta contra eum qui tenetur directa, interrumpatur etiam præſcriptio contra eum qui tenetur utili, & è contra. Ita Barthol. *q* omnium coryphæus ſenſit, cujus doctrinam Caſtrenſis, Imola, Alexander, & alii probant: motus autem ratione, quòd actio utilis & directa eadem videatur, quæ ſanè hic quoque nobis patrocinari debet, litis conteſtatio in directa actione per cedentem factam ad utilem ſeſe porrigat, *r* valeat igitur (ut Cicero inquit) æquitas, quæ in paribus cauſis paria jura deſiderat.

14. Secundo faciamus, ut poſito quod illuſtriſſimus princeps Chriſtophorus vigore ceſſionis duci Ulrico parenti factæ, executionem ſententiæ petere non poſſit: Quæritur, an domini *de Cuſance*, vel *Belveoir*, qui in proximo gradu ſubſtitutionis poſt Ferdinandum de Novocaſtro ſive dominum *de Montagu*, in iis bonis heredes ſcripti ſunt, competat miſſionem in illa bona poſtulare, quam per ſententiam obtinuit Ferdinandus, quandoquidem in ceſſione quam fecerunt domini *de Cuſance* duci Chriſtophoro, illius juris non fecerunt mentionem. Reſpondeo, quemadmodum teſtatori liberum fuit plures heredum ſecundorum ſive ſubſtitutionis gradus facere: *ſ* ita omne quoque jus quod penes antecedentes ſubſtitutos fuit, eventu conditionis in proximè ſequentem devolvi, & velut curſu juxta proverbium, Lampada tradi. *t* Itaque Ferdinando ſecundum quem pro tribunali Dolano in poſſeſſorio judicio pronunciatum erat, ejuſque agnatione de medio ſublata cum proximè ſequens ſubſtitutionis gradus Ferricum *de Cuſance*, ſive *Belveoir* cum ſua agnatione vocaret, omne jus quod penès Ferdinandum & ſuos fuit, in dominos *de Cuſance* ſive *Belveoir* devolutum eſſe opinor.

15. Atqui cum Ferdinandus poſſeſſionem bonorum à Comite Gulielmo Furſtembergio detentatorum petens, cauſa ſuperior fuerit, & ſententiam pro ſe reportavit, ſententiam quoque pro ſe latam, ut executioni mandaretur (quando quidem ſententiæ nervus eſt executio) *u* petere potuiſſe, quemadmodum in confeſſo eſt: ita hoc quoque jus petendæ executionis cum reliquis ad dominos quoque *de Belveoir*, tanquam proximo gradu ſequentes, atque adeò ſuccedentes vigore ſubſtitutionis domino Novocaſtrenſi ſublata, vires jam ſuas recipientis devolutum eſſe rurſum opinor.

16. Nam utcumque ſententia ſtricti juris *x* & res inter alios judicata regulariter, aliis etiam non prodeſſe vulgo jactetur: quia tamen imperator Juſtinia-

m In d. l. fin. in fine.
n gloſa in d. l. res inter alios C. quibus res judicat. non nocet, & in d. cap. quamvis. Alexand. ſoſè in d. l. ſæpè conſtitutum.
o l. emptor hæreditatis C. de hæred. vel actione vendita & ibi Bald. Salycet. & reliqui l. action. ff. de negot. geſt. Bart in l cunctatoris C. eo, col. 1. l. 1. ff. de actionib. & obligationib.
p d. l. action.
q Bartol. poſt gloſſ. in l. cum quis. §. ſi quis pro reo, ff. de ſolut citans l. cum hæred. ff. ad Trebellianè & d. l. actioe & in d. l. 1. ff. de act. & obligat. fac. nov. per Bal. in l. per diverſas in 10. quæſt. C. Mandati. & fac. ſimile Bald. in d. l. emptor. in penult. qu. ff. de hered. vel action. vend. de vite & propagine.
r l. à Titio ff. de verbor. oblig. l. illud §. ad l. Aquil. l. non poſſunt omnes, ff. de legibus.
ſ l. poteſt cum l. ſequenti, ff. de vulg. §. 1. Inſt. eod. tit.
t l. ult. §. ſin autem ſub conditione. & §. quod ſimiliter obtinere, C. communia de leg. l. cum heredes ff. de acqui. poſſeſſ. l. heredito ff. reg. jur. §. ſed quia nihil interea, Inſt. de fideicom. hæredit. l. ult. C. de hæred. vel act. vend.
u l. 2. §. poſt originẽ, verſ. per eos enim qui juri dicundo præſunt. ff. de origine juris.
x Notat. in l. 1. C. ſi plures una ſententia glo. in l. Julianus verum ff. debitorem de condict. indeb. d. l. res inter alios.

Digitized by Google

nus in ſuprà laudata Conſtitutione *f* actorem litem cœptam implere præpeditum, licet ipſe defecerit: tamen ſuæ poſteritati hujus curſum eum relinquere poſſe, & ejus hæredibus, vel ſucceſſoribus licere eum implere diſertis verbis definivit nullo modo triginta annorum exceptione ſublata illa cauſa, certè dominos *de Belveoir* proximo gradu à domo Novocaſtrenſi venientes, hîc ſucceſſorum appellatione comprehendi puto. *g*

17. Proinde dominos *de Belveoir* omne quoque jus in ſe devolutum principibus Witembergen. cedere potuiſſe conſtat: *h* qui nec ejus ceſſionis nomine malè audire, nec redemptores litium alienarum videri debent, proximum à dominis *de Belveoir* gradum in ſubſtitutione habentibus, quorumque omnia ſalva remanere plurimum retulit. Minus etiam controverſiæ ceſſio noviſſima duci Chriſtophoro facta, nunc habere videtur quoad id de quo hîc quæritur peragendum eo tempore facta quo ex domo Novocaſtrenſi nemo ſuperfuit: item quòd cedentes in ſua quoque gente *Belveoir* ſoli ſuperſtites pro ſe & ſuis hæredibus ceſſerunt. *i* Quòd ſi prætendatur in ceſſione Duci Chriſtophoro facta illius juris non factam eſſe mentionem, cogitabam cùm per mortem Ferdinandi ac reliquorum de agnatione Novocaſtrenſi vigore ſubſtitutionis, omne jus quod iidem Novocaſtrenſes habuerunt in dominos *de Belveoir*, & ſi exiſtente conditione devolutum eſſet, in eo quoque jure poteſtatem petendæ executionis, quod Ferdinandus ac ſua cognatio habuit comprehendi, ut ea quæ tacitè ineſſent ex verborum, & contractus generalitate naturaque exprimere nihil fuiſſet neceſſe. *k*

f in d. l. fi. circa fin. C. de præſc. 30. vel 40. annorum & ibi Accur.
g L. quædam, §. nihil intereſt: ubi poſt dictos Iaſon. ff. de edendo. ra. quia Gui. ubi Panorm. & Felin. de judiciis: & facit huc l. ſi quando. ff. de legatis 1.
h l. per diverſas C. mandati, l. ſpem futuræ C. de donat. l. nulla C. de contrahen. empt. Bartol & alii in l. 1. de fideicom. C. de tranſact.
i l. peto §. prædium quo nomine familiæ, ubi not. ff. de leg. 2. d. l. fin. §. ſin autem ſub conditione C. communia, de leg. l. venditrici, ff. de reb. alien. non alienandis, d. l. cum à matre.
k l. 1. §. generaliter, ff. de legat. præſtand. l. in cōventionib.

18. Pari modo ſi lapſus temporis objiciatur, cogitabam an fortaſſis reſponderi poſſet vel tempus ſecundum ſupradicta elapſum non eſſe, vel dominos *de Belveoir* cedentes tempore ſententiæ pro Ferdinando Dolæ latæ nondum in humanis, aut impuberes fuiſſe, caſu quo ſi de tempore legibus præfinito tantum detrahatur, quanto ob pupillarem ætatem Juſtinianus *l* detrahendum ſanxit, & Accur. præſcriptionem etiam inchoatam tantiſper dormire ſenſit ad ſpatium temporis tricenarii nondum perventum eſſe, mecum ipſe, ſalva ſemper ſaniore ſententia, conjiciebam commentabarque.

19. Tertia quæſtio à ſecunda pendet, quæ ut ſuſtineri poſſit, conſtat verba generalia etiam ad ignorata ſeu incogitata in ſpecie, cogitata tamen in genere porrigi: *m* Item abundantem cautelam non nocere. *n* Quin & ea quæ dubitationis tollendæ cauſa vel repetuntur, vel contractibus inſeruntur, jus commune aut priora cæteris paribus non lædere. *o*

2. Et hæc quidem hactenus. Verùm cùm ipſe mecum reputo, reſponſuris de jure non tam quid in ſcholis diſputando ſuſtineri, quam quid pro communibus doctrinis & juribus loci, in quo lis inſtituetur, obtineri poſſit, cogitandum eſſe, prudentiorum & vel maximè longo rerum uſu illic tibi hæc tractabuntur exercitorum judicio, has primas eaſque immaturas meas cogitationes, in quibus nec ipſe mihi (ut ingenuè fatear) per omnia ſatisfacio, ſciens prudenſque ſubmitto, nec ullius lituras faſtidio modo illuſtr. principis rebus rectè conſulatur. Baſileæ pridie calendas Octobris. Anno 1555. Bon. Amerbach.

& ibi Alciat. ff. de verb. ſign. l. ſemper in ſtipul. ff. de regul. jur. l. ſub prætextu, C. de tranſact. ubi doct. l. empt. §. Lucius junctа. gl. ff. de pact. in l. fi. in fin. C. de doti promiſ. cum ſimilibus.
l l. ſicut. verſic. ſed pupillari ætate. C. de præſcript. triginta annorum.
m Doct. in d. l. ſub prætextu 2. C. de tranſact. cùm ſimilibus.
n l. teſtamentorum C. de teſtamentis, l. non ſolent ff. de reb. iur.
o l. quæ etiam ff. l. quæ dubitationis ff. de regulis juris.

EPITOME CONSIL. IX.

1. An à iudicio Spirenſis cameræ ſupplicare liceat. Sententia intelligitur ſecundum limites libelli.
2. A ſententia poſſeſſoria non appellatur.
3. Sed datur in integrum reſtitutio.
4. Reſpublica etiam inferior habet ius minoris.
5. Minor etiam culpa ſua læſus reſtituitur. 6.
7. Acta litis notorium iuris faciunt.
8. Inhibitio petendi continet petitorium, & non poſſeſſorium tantùm.
9. Actor tenetur in libello perſeverare. 11.
10. Errans facto adverſarii etiam poſt ſententiam reſtituitur. 12.
13. Favorabilis eſt redemptio redituum in domibus urbanis.
14. Favore ædificiorum urbis privatur quis dominio rei ſuæ.
16. Petens redemptionem non turbat reum in poſſeſſione.
17. Reditus præſumitur temporalis, vel redimibilis.
18. Solitum pendi Eccleſiæ, præſumitur eleemoſyna, nec obligat in futurum.
19. Niſi appareret depenſum ex certa cauſa obligativa: quia talis præſumitur titulus, qualis probatur cauſa vel qualitas in qua continuata eſt ſolutio.
20. Eccleſia utitur iure communi.
21. Si conſtet reditum perpetuum, non tamen præſumitur fundiarius, ſed impoſititius. 23. 27. Quælibet res præſumitur libera.
22. In dubio præſumitur quod eſt minus. 23. 27.
24. Etiam in legato facto Eccleſiæ.
25. Intellectus l. ſunt perſonæ, de religioſis & ſumptibus funerum.
26. Sacrificuli præ Ethnicis degenerant.
27. Et contra eos propter avaritiam præſumitur.
28. Conſtitutio imperialis de redemptione redituum ſuper prædiis urbanis conſtitutorum.
29. Decretum Vvormacienſe ad rationem unius in viginti.
30. Eccleſiaſtici ſubſunt imperatori & eius decretis, etiam iure divino. 31.
32. Privilegiatus læſus utitur privilegio contra privilegiatum.

CONSILIUM IX.

IN cauſa inter Clerum & Canonicos trium Conventuum Francofordiæ, actores: & Conſules, Senatum, cives Francofordienſes reos, pendente in executione ſententiæ in camera imperiali Spiræ, viſis, auditis, & intellectis inſtrumentis, meritis, & ſtatu cauſæ, Dei nomine per Jeſum Chriſtum Redemptorem unicum pro veritatis & juſtitiæ inquiſitione & defenſione invocato.

1. Prima facie dicendum videretur, nullum reis ſupereſſe remedium, niſi in moderatione & interpretatione executionis ſententiæ latæ anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo primo, quia eſt definitiva parte

præſente & audita lata: igitur finem ultimum imponit negotio *l. 1. de re judicata.* Secundò, quia à judicio vel Arreſto ſupremæ Spirenſis Curiæ, unde non licet appellare nec provocare. Tertiò, quia nec ſemel quidem licet contra illius cameræ ſententias ſupplicare, abrogata (ut ferunt) *l. ſi quis adverſus cum Authent. ſequenti C. de precibus imperatori offerend. & per edictum Auguſtæ latum.* Quartò, quia ſententia eſt poſſeſſoria, ſive ſuper momentanea poſſeſſione lata, ut apparet per libellum conventionalem actorum Spiræ datum, in quo actores preces ſuas imperatori, anno 1541. oblatas ad petitorium concludentes reſtrinxerunt, ſeu potiùs converterunt in concluſiones poſſeſſorias, petentes ſe reſtitui in quaſi poſſeſſionem cenſuum, in quibus fuerant injuſtè à reis turbati, ſibique caveri de non turbando in futurum. Sententia autem intelligitur ſecundùm libellum, ut metas & limites ejus nullatenus excedat, *l. ut fundus communi divi l. ultim. C. de fideicommiſſ. libertat. c. licet. extra de ſimo.* Alex. *conſil.* 8. (ubi in annota. dixi) *lib.* 2.

2. Sed à judicio momentaneæ poſſeſſionis, etiam ab inferiori lato non licet appellare ſecundùm communem ſententiam, *l. unica Cod. ſi de momentanea poſſeſſione fuerit appellatum.* Nec obſtat, quòd ſecundum gloſ. magnam *in d. l. unica*, & communem ſententiam, habet locum reſtitutio in integrum: quia quamvis rei, qui ſunt Reſpublica, habeant alioquin beneficium reſtitutionis in integrum: tamen non videtur habere locum contra actores quibus idem etiam beneficium competit: & ſic cùm ſint pariter privilegiati, videntur ad jus commune redacti, ut per Barthol. *in Authent. quas actiones C. de ſacroſ. Eccleſ. in l. ſed milites in princip. de excuſat. tutor.*

3. His tamen & aliis quæ ex proceſſu mihi exhibito reſultant, non obſtantibus, ego Carolus Molinæus J. U. D. Franciæ & Germaniæ Jureconſ. cenſeo præfatos reos ſeu inclytam Rempub. Francofordienſem in integrum reſtituendam adverſus dictam definitivam ſententiam Spirenſis cameræ, ut legitimas ſuas exceptiones, ſeu defenſiones tam adverſus inadmiſſibilitatem libelli præfati conventionalis, quàm in meritis cauſæ ad finem abſolutionis à concluſionibus dicti libelli, & in ea reſtitutione obtinenda & proſequenda, & ea obtenta, in principali lite præfatam Rempublicam juſtiſſimam habere cauſam. Certum eſt quòd in integrum reſtitutio datur minoribus annis, etiam adverſus ſententias definitivas ſupremorum judicum, puta præfectorum prætorio, à quibus appellare non licet, *l. præfecti de minoribus*, quandoque & adverſus ſententias ipſiuſmet imperatoris ore prolatas, *textus in l. minor. autem, §. ſi autem princeps de minor. cap. cùm ex literis extra de in integ. reſtitut.*

4. Hoc autem palam eſt & juris exploratiſſimi, Reſpublicas etiam inferiores jura & privilegia minorum habere, ut æquè poſſint auxilium reſtitutionis in integrum implorare, *l. Reſpub. C. ex quibus cauſ. major.* igitur magis florentiſſ. Reſpublica Francofordienſis, quia eſt præcipuum membrum Imperii. Supereſt igitur oſtendere, juſtam eſſe cauſam reſtitutionis, & ex abundanti reſtitutione obtenta, eamdem Rempublicam juſtam cauſam habituram in principali.

5. Porrò ad reſtitutionem in integrum duo tantum requiruntur, videlicet minoritas vel ſimilis prærogativa, & læſio, quam non exigitur contigiſſe dolo adverſarii: ſed ſufficit quovis modo, ſive re ipſa, ſive facilitate, aut etiam culpa læſi contingat, *l. 1. de minoribus l. minor. Cod. de in integrum reſtitut.* Sed in cauſa præſenti Reſpublica non ſolum culpa adminiſtrorum ſuorum (quod ſufficeret) non ſolum ſui facilitate, quod etiam ſufficeret;

6. Sed multò fortius calliditate, fruſtratione, facto & dolo actorum læſa & circumventa eſt, igitur indubitatum eſt reſtitutionem in integrum concedendam. Patet primò, quia cùm haberet legitimas exceptiones propter ineptitudinem & inadmiſſibilitatem libelli, nihil de eis oppoſuit, ita quòd etiam rigore juris ſententia nullitatis argui poſſit, cùm Reſpublica in hoc nullo modo fuerit defenſa. Secundo quia nec in principali re defenſa fuit à ſuis, qui cauſam abjecerunt & penitus reliquerunt non jurando de calumnia, nec defendendo. Et de hoc eſt caſus rotundus in *d. l. minor autem, §. ſi autem princeps*, ibi, dum ea quæ pro cauſa ſunt non dicta allegat. ergo pluſquam ſufficiens eſt ad repetendam cognitionem, ſaltem beneficio reſtitutionis in integrum, etiamſi principe per ſeipſum & jure proprio cognoſcente, lata eſſet ſententia.

7. Porrò inadmiſſibilitas illa libelli conventionalis pluſquam manifeſta erat, & (ut vulgò dicitur) notoria notorio juris, quoniam etiam ex actis proceſſus quæ notorium juris faciunt, ut per *Canonem in veſtram. de cohabit. Clericorum & mulierum.* conſtat ipſos actores primò Imperatori libellum obtuliſſe, quo ſupplicabant,

8. Et petebant reis inhiberi ne redemptionem cenſuum & redituum de quibus agitur, peterent, & ſic in effectu ut omni jure & facultate redimendi priventur: quæ erant concluſiones non poſſeſſoriæ, ſed petitoriæ, & ipſum jus principale penitus perimentes & abſorbentes, *l. ſi à te, & ibi gloſ.* Bald. Salycet. & omnes, *Cod. de pactis inter emptorem & vendit.* Qui quidem libellus non ſolùm principi fuit oblatus per ipſos actores, ſed etiam judicibus vel arbitris ab ipſo Imperatore datis, videlicet Epiſcopo Moguntinenſi, & Comiti Palatino electoribus inſinuatus & reis editus, & quod fortius cauſa per illos primos judices & arbitros cognita & examinata.

9. Igitur actores non erant admiſſibiles ad dandum & proſequendum alium libellum, ſed in priori libello tenebantur ad finem uſque perſeverare. *Text. in Authent. Qui ſemel.* ibi, ſub precibus principi oblatis, judicique inſinuatis, vel per eum adverſario cognitis neceſſe habet, &c. *C. quomodo & quando judex.* Si igitur non tenebatur procedere in ſecundo conventionali libello, nec tamen hoc rei allegaverunt: ſua culpa vel facilitate læſi ſunt, ergo reſtituendi.

10. Quinimò etiam facto actorum læſi ſunt: ea enim mutatio actorum facto proceſſit, & eorum facto in hunc errorem & captionem inducti: ergo reſtituendi etiam poſt ſententiam definitivam, idque etiam jure communi, etiamſi eſſent majores, nec aliàs privilegiati *l. quæſitum & ibi gloſ. magna in fin.* Barthol. Paul & omnes, *quando de pecul. actio annal. eſt, facit lex.* 1. *§. ſi omnes*, ibi vel, ipſa eum illexerat, ut crederet quòd conſtante matrimonio hoc fingebatur, æquiſſimum erit hoc ignoſci marito, ff. *de vent. inſpici* Barth. Alexander, Socin. *in l.* 1. per illum text. de eo per quem factum erit. Panorm, c. *ab excommunicato. col.* 4. *extr. de reſcript.* Alexander conſil. 47. num. 15. lib. 1. ubi dixi & conſil. 80. num. 14. lib. 2 conſil. 239. num. 12. lib. 6. Paul. conſil. 342. in fin lib. 1. *in novis.* Angel. Aret. & Jaſ. in §. *Si quis agens* col. 2. *de act.* Jaſ. in l. *error.* col. penult. C. *de juris & facti ignor.*

11. Sed quod fortius eſt, hoc proceſſit dolo & fraude actorum, quia primò cum ſcirent ſe non habere probationes, ad finem ſui petitorii, & proinde fore ut rei, etſi nil ipſi præſtitiſſent, abſolverentur. l. ult. C. *de rei vendic.* idque non ſolum ſcirent, ſed & experti eſſent tentata lite & judicii alea, coram præfatis Moguntinenſi Epiſcopo, & electore Palatino, ubi nil promoverant: tantúmque abeſt ut eis ſucceſſerit, ut in periculum ſe incidiſſe ſentientes, proſequutionem illam remiſerint, deinde libellum mutaverunt, & in ſpeciem momentanei poſſeſſorii deformaverunt, ut ſic deformato libello, reis imponerent, eoſque minùs de momentanea poſſeſſione ſollicitos circumvenirent, & de reis actores facerent, prout ipſis actoribus hac doloſa ſua arte ſucceſſit.

12. Cùm igitur rei non ſolùm ſuorum facilitate,

Digitized by Google

& errore, ſed etiam adverſariorum calliditate, variatione, & fraude læſi ſint, omnino reſtituendi ſunt. Si enim actores coacti fuiſſent perſeverare in priore petitorio libello (ut cogi poterant & debebant) non ſolum in probatione defeciſſent, ſed rei abſoluti fuiſſent. Præterea quas adverſus hujuſmodi poſſeſſorium legitimas defenſiones rei habebant, non ſunt allegatæ,

13. Nempe quòd redemptio ejuſmodi cenſuum vel redituum, præſertim ſuper domibus tam præcellentis urbis Conſtitutorum favorabilis eſt, nec præſcriptibilis quocumque temporis ſpatio, etſi competeret privatis ad privatam utilitatem, & multò magis quando competit ipſi Reipublicæ & multò fortiùs quando ipſi Reipublicæ ex cauſa & utilitate publica competit, & ſic eſt juris publici, ne tanta urbs ruinis deformetur.

14. Quam ob cauſam etiam domini rerum ſuarum dominio, etiam ſine facto ſuo & culpa ſua privantur, §. *cùm in ſuo Inſtitut. de rerum diviſ. l. adeò, §. cùm in ſuo de acquiren. rerum domin.* Deinde cùm ante omnem litem eadem Reſpublica hoc ab Imperiali majeſtate impetraſſet, videlicet ut omnis cenſus vel reditus urbanis prædiis impoſitus, de cujus origine non conſtaret, vel qui pecuniâ conſtitutus eſſet, redimeretur. Quod etiam eſt de jure communi, & ſi ceſſaret favor Reipublicæ vel deformationis civitatum, ut ſtatim dicetur.

15. Apparet etiam neminem reſpondiſſe falſis allegationibus facti actorum, nec falſis allegationibus juris: ita quòd ſecundum crebriorem calculum, ſententia nulla eſt ipſo jure, ut tradit Bartholus *in l. divus, de re judic. & in l. 1. Cod. ſi ex falſ. inſtrument.* Panorm. *in c. licet cauſam col.* 10. *de probat.* Stephanus Aufreri. *in addit. ad deciſ. Tholoſ. quæſtione* 283. & ſaltem etiam in minore vel aliàs privilegiato legitimè comparente, locus eſt reſtitutioni in integrum ſecundùm omnes.

16. Præterea actores in ſuis ſcripturis inter alia multa captioſè & falsò allegata *articulo* 16. pro fundamento ſuæ intentionis & prætenſæ turbationis allegaverunt, quòd rei volentes dictos cenſus & reditus redimere, eo ipſo turbaverunt actores in ſua quaſi poſſeſſione, quod falſum eſt: quoniam petens ejuſmodi redemptionem, eo ipſo fatetur eum à quo vult redimere jus illud, quod redimere vult habere: igitur nullo modo in eo jure, nec in illius quaſi poſſeſſione turbat, *l. ſi proponas §. 1. & ibi Bald. ff. de inofficioſo teſtament. Bald. in l. ſi certis annis col. 4. C. de pactis.* Bald. Salic. *l. non idcirco C. de juris & facti ignor.* Philippus Decius *l. ſuper eo. col. 1. de officio delegati. c. Cum venerabilis numer. 38. de exceptionibus.* Nullam autem aliam turbationis vel ſpoliationis cauſam actores probare poterant, & conſequenter nullam turbationem, ita ut nullum poſſeſſorium judicium eis competeret, ut per Bartol. *in l. ſi duo uti poſſidetis.*

17. Præterea *articulo* 19. pro alio fundamento allegarunt quòd jure communi omnes cenſus in dubio ſunt perpetui, nec redimibiles, niſi probentur temporales vel redimibiles, quod falſum eſt: & adhuc ſi verum fuiſſet, non ſufficiebat ad obtinendum in actione poſſeſſoria, quæ pro primo fundamento requirit turbationem, quæ probata non fuit, ſed nec pertinenter articulata. Quæ omnia & plura alia non fuerunt in reis allegata, ſed nec exceptiones contra actores datæ vel articulatæ, more ſolito: igitur in integrum reſtitutioni locus per prædicta. Quod autem cenſus hujuſmodi vel reditus in dubio temporalis vel redimibilis præſumatur, quanquam non ſit præſentis ſpeculationis, ſed in principali reſervandum priuſquam reſtitutione obtenta actores à novo libello fraudulenter mutato & deformato repulſi intentionem ſuam primi petitorii libelli ſi queant, fundaverunt, tum ut obiter oſtendatur quàm ineptè actores falſis mutationibus & depravationibus libelli & allegationibus illuſerunt.

18. Tantum abeſt ut cenſus vel reditus conſuetus præſtari Canonicis vel alicui Eccleſiæ præſumatur perpetuus & non temporalis, ut in dubio nec temporalis quidem præſumatur, hoc eſt obligativus ad aliquod tempus in futurum: quia in dubio præſumitur datus cauſa eleemoſynæ, & tantùm præſumptionem donationis facit pro ſolutis in præteritum, non autem in futurum, ut per Bartolum *in l. ſolent, ſuper gloſ. ult. ff. de officio proconſulis & legati & in l. cùm de in rem ver. ff. de uſuris.* Baldus & omnes *in l. ſi certis annis Cod. de pactis.* Panormitanus *in c. pervenit. extra de cenſibus.*

19. Niſi aliter appareat præſtationes eſſe factas ex certa, ſpecifica & legitima cauſa obligativa perpetua vel temporali, quia tunc probata ſolutione ex ea cauſa per longum tempus præſumitur titulus allegatus, qualis eſt cauſa ex qua probatur ſolutio facta & continuata, & non aliàs, uti expreſsè Salycetus *in d. l. ſi certis annis. col. ult. & ibi Alex. col.* 3. Joannes Maria Riminald. *col. 2. & 3. Baldus in d. l. cùm de in rem verſo col. 3. & 5. q.* 4. Antonius Butrius in repetitione c. *pervenit. col. 9. de cenſibus,* Bald. & Alvarotus §. *ſi quis per triginta col. 2. ſi de feudo defuncti fuerit contentio inter dominum & agnatos, in uſibus feudo.* Ludovicus Romanus *l. qui aliena in princip. de acquirenda hereditate in l. 1. §. denique ad fin de aqua pluvia arcenda.* Latè dixi in *tractatu commerc. & uſurarum Latino, q. 17. & q. 20. & Gallico q.* 3.

20. Et iſta habent locum etiam contra Eccleſiam, quia Eccleſia utitur jure communi, niſi de contrario appareat: gloſ. & Canoniſtæ *d. c. pervenit. de cenſibus.* Imò in Eccleſia ſtrictiùs accipitur, cùm debeat eſſe cultrix & auctrix juſtitiæ: unde minus ei licet regulas juris excedere, *c. 1. §. ſed diviſum in uſibus, feudorum.* Cæpola *in tractatu de ſimulat. contractuum col.* 11. *Paulus conſ. 76. Quia fruſtra col. 4. num. 7. lib. 1. in novis,* quem ſequitur Matthæus de Afflictis *in conſtitut. Neapol. in procemio, pagina 24. num.* 8. Et in iſtis terminis quòd Eccleſia utatur jure communi, tenet Salycetus in d. l. *cùm de in rem verſo col. 5. q.* 7. Jaſ. in d. l. *ſi certis annis num.* 14.

21. Ex his clariſſimè ſequitur quòd etiamſi conſtet cenſum vel reditum longiſſimo tempore ſolutum & debitum ex cauſa obligativa & perpetua: tamen in dubio non præſumitur fundiarius ſeu prædialis, id eſt, ex conceſſione fundi vel domus in cenſum vel reditum: ſed præſumitur adventitius & impoſititius, & non naturalis: quia quælibet res præſumitur libera *l. ult. §. penult. de ſervitut. l. altius. ſi in ædibus l. ſi tibi Cod. eodem,* in tantum quòd etiamſi probatur aliqua ſervitus, ſubjectio ſeu ſuppoſitio fundi continentis cenſum ſeu reditum eſſe perpetuum: tamen in dubio non præſumitur originalis & naturalis ſubjectio per conceſſionem rei ad illud onus, ſed adventitia impoſitio & acceſſoria per modum ſimplicis hypothecæ, quæ naturam reditus non mutat, ut tradit Bartolus, & ibi Lancelotus, Decius *in l. fundus quem de annuis legatis,* Matthæus de Afflictis *deciſ. Neapolit.* 162. Hiero. Gigas *in tractatu de penſionibus, quæſt.* 51.

22. Cùm igitur redituum plura ſint genera, quidam ex mera liberalitate, quidam temporales, quidam perpetui, & horum quidam impoſititii, quidam fundiarii, in dubio ſemper præſumitur quod eſt minus. *l. ſi ita ſit adſcriptum l. apud Iulianum §. Seia. de legatis 1. l. nummis l. qui concubinam §. cum ita. ff. de legatis 3. l. ultim. de prætoria ſtipulatione, l. ſemper in obſcuris de regulis juris, c. in obſcuris,* & ibi lata Dynus *de regulis juris in ſexto.*

23. Unde ſi non probetur de certa cauſa ſpecifica obligativa, præſumitur liberalitas quæ non obligat in futurum. Si verò conſtat de certa legitima cauſa obligativa, non præſumitur perpetua, niſi cauſa obligationis

Digitized by Google

obligationis probata perpetuam cauſam habeat. Et ſi conſtet de obligatione perpetua, adhuc omnino præſumitur impoſititia, niſi etiam probetur de origine, quòd ſit fundiaria, ſeu prædialis.

24. Et quòd in obligativis præſumitur quod eſt minus, etiam contra Eccleſiam tenent in locis præfatis, & Baldus *novel. tract. de dote parte ſexta privilegiorum*, 73. Imola, Jaſ. *in l. ſi ita ſit adſcriptum, col. ult. de legatis.* 1. Philippus Decius dicta l. *ſemper in obſcuris*, num. 3. & eſt text. in individuo in l. *Titia*, §. *Seia. de auro & argento legatis*, ubi cùm in certo templo non eſſent niſi aurea & argentea tantùm dona: tamen illi legatum factum intelligitur non in auro, ſed in argento, ut inter ea quæ conſuetudo loci exigit, accipiatur quod eſt minus, non quod eſt majus: de quo eſt textus rotundus in jure canonico *in c. ex parte, in fine extra de cenſibus.* Et is eſt verus intellectus *dicti* §. *Seia.* Contra quem præpoſterè intellexerunt Bartolus & alii, ibi Ludovicus Romanus ſingulari 515 Petrus Ancharanus, Imola, Panormitanus *in c. judicante extra de teſtamentis*, & malè (ut dixi) *in dicto tractatu commerciorum, & uſurarum num.* 212.

25 Non obſtat l. *ſunt perſonæ in fine, de religioſis, & ſumptibus funerum.* Ibi ſumma eſt ratio quæ pro religione facit: quia intelligitur in his quæ ſunt propriæ, & veræ religionis, ut de reſtauratione, & conſervatione doctrinæ verbi Dei, & Sacramentorum, & miniſterii Eccleſiaſtici ad hoc ſecundum regulam fidei ordinati, non autem de iis quæ ſpectant ad rem pecuniariam Eccleſiarum, ut tetigi *in Conſuetud. Pariſien.* §. 22. *num.* 130. quia ſalus etiam corporalis, rebus Eccleſiaſticis, & dedicatis, & conſecratis præfertur, *l. ſancimus*, C. *de ſacroſanct. Eccleſiis.* Et quod non ſit accipienda ſumma, ſed minor ratio, & minor menſura, ubi de cenſibus, & reditibus Eccleſiarum agitur, eſt textus in d. c. *ex parte.*

26. Imò etiam Ethnicorum exempla hoc docent. Cùm enim olim Senatus populi Romani Pontificum ſuorum Ethnicum collegium conſuli juſſiſſet, & ex Senatuſconſ. ad Pontifices rejeciſſet, num onus à civibus in hoc collatum in ludos magnos Jovis inſumendum foret? Reſponderunt Pontifices quantumvis Ethnici, minimè ad religionem pertinere, quanta impenſa in ludos illos magnos fieret, ut teſtatur Livius *lib.* 7. *deca.* 4. & tamen conſtabat totum illud aurum centum pondo in eam rem oblatum, & donatum fuiſſe à civitatibus, & nihilominus à Pontificibus Ethnicis judicatum non eſſe religioſum, nec ad religionem pertinere, an tantum, vel minus de ſumma (quam conſtabat in eam rem collectam, & oblatam eſſe) acciperetur: quantò igitur magis præ Ethnicis degenerant, qui religionis prætextu quæſtum, & rem pecuniariam augere ſatagunt.

27. Tenentur igitur actores etiamſi eſſent rei, clarè probare reditus eſſe obligativos, & hoc probato, eſſe perpetuos, & hoc probato, eſſe fundiarios, alioqui præſumuntur eſſe impoſititii. Imò multò magis hoc præſumitur in illis Eccleſiaſticis quàm in aliis, propter qualitatem, & conſuetudinem perſonæ, ex qua præſumitur, *l. plenum*, §. *equitii de uſu, & habitat. l. ſi ſervus plurium in fin. de legat.* 1. Solent enim illi non dare, & contra eos præſumitur, ut latè Socinus *conſil.* 15. *col.* 10. *lib.* 1. Philip. Dec. *conſ.* 319. *in fin. conſ.* 474. *num.* 10. Hinc Albericus ait *in l. ſi quis in ſuo, C. de inoffic. teſta.* quòd hujuſmodi ſacerdotes regulariter ſunt avari, ſicut mulieres. Et quòd non ſoleant ipſi prædia dare in cenſum, vel reditum, ſed cenſus, vel reditus liberaliter ab initio ſibi datos, & conſtitutos recipere, non ſolum res ipſa clamat, & allegationes actorum, qui dicunt ſe prohibitos, & inſolitos alienare: ſed etiam eſt text. apertus *in d. c. ex parte de cenſibus*, ubi diſertè probatur quod ejuſmodi cenſus, & reditus ſunt gratuitæ obligationes ab initio illis factæ: igitur non fundiarii, ſed impoſititii, & adventitii, ut probat textus ille clariſſimus, quo etiam jubentur benignius in illis exigendis ſe gerere, ne videantur lucris temporalibus inhiare. Tantum ergo abeſt actores fundatam habere intentionem, ut non ſolùm jura civilia, ſed etiam jura ipſa canonica eis hac in parte reſiſtant, intentionem autem civium, & reorum confirment.

28. Nihilque ab actoribus probatum, ſed nec propoſitum quidem eſſe quominus locus eſſe debeat conſtitutioni Imperii anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo, favore præcipuè Rerumpublicarum latæ, ut omnis cenſus, vel reditus, de cujus origine non conſtabit, vel qui pecunia conſtitutus apparebit ſuper prædiis urbanis, redimi poſſit: quæ non eſt res nova, ſed valdè antiqua, ut pote ante multa ſæcula à Regibus Francorum in ſuo regno ex magna æquitate ſtatuta, & etiam noviſſimè edicto Franciſci primi, anno ſeſquimilleſimo trigeſimonono ad omnia etiam parva oppida regni ſui extenſa, ut quæ ad rationem quindecim pro uno reditus annui redimere liceat, niſi de majori originis pretio appareat. Loco quidem ſuo ſtatuta Gallica clauduntur, ſed non æquitas, & ratio ipſa, quæ ubique viget, *l. cum ratio de bon. damna.* Cicero *in lib. de Republica.*

29. Cùm autem pretium redemptionis in eo decreto imperiali non ſit expreſſum, ſtandum eſt ſolemni totius Germaniæ decreto Vvormatiæ habito ad rationem viginti pro uno: quæ eſt & communis, & approbata judicatura in tota Germania, de quo dixi in *tract. commercior. & uſurar. q.* 5. *num.* 127.

30. Superbè verò nimis, & inſolenter jactare auſi ſunt actores, ſe non ſubeſſe nec alligari dictis decretis imperialibus, cùm juris ſit exploratiſſimi ipſas Eccleſias, & omnes Eccleſiaſticos in omnibus rebus, & bonis temporalibus ſubjectos eſſe imperatori, & ejus decretis, & legibus, & jure canonico, c. *quo jure* 8. *diſtinct. c. quoniam* 10. *diſtinct. c. cum terum*, 96. *diſtinct. c. cum per venerabilem, & ibi canon. extr. qui filii ſint legitimi.*

31. Prætereà id quod jura divina abſolutè jubent. *Petri* 2. *Subditi igitur eſtote*, &c. *Ad Roma.* 13. *ibi. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* Et ibi latè Johan. Chryſoſto. qui nec Apoſtolos quidem, nec prophetas excipi vult. Et ſic extat veritas perſpicua, & indubitata, & patet ſolutio ad omnia allegata in contrarium.

23. Excepto ultimo de pariter privilegiatis. Ad quod dicendum, id procedit quando concurrunt in privilegio, in ipſo eodem caſu: ſecus quando non concurrunt in individuo, de quo agitur, ut hîc, in quo alter tantùm eſt læſus, videlicet Reſpublica, & ſic ſola eſt in præſenti ſpecie privilegiata, & ſola habet beneficium reſtitutionis, quo poteſt uti etiam contra minorem, vel Reipublicæ cauſa abſentem, *text. in l. in cauſæ*, 1. §. *ultim. cum l. ſequenti. de minoribus text. in l. ultim.* (& ibi Barto. ita ſolvit) *ex quibus cauſ. major.* idem Alexand. *conſil.* 51. *in fin. lib.* 5. Philip. Deci. c. *in præſentia num.* 50. *de probat. & in Authen. qui rem. num.* 21. *C. de ſacroſ. Eccleſ.* & omnes ubique. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus I. V. D. Franciæ & Germaniæ Jureconſultus, ducalis Conſiliarius, & Tubingenſis Academiæ jurium Profeſſor primarius. Datum Tubingæ idibus Julii, anno 1554.

Digitized by Google

damno infecto. Paul. Caſtren. *conſ.* 37. *lib.* 2. Philip. Corn. *conſ.* 284. *lib.* 4. Jaſ. *l. prætor ait*, §. *deinde de oper. novi nuntiat.*

7. Quantum ad petitorium clerus, & canonici nullum habent fundamentum. Aut enim agunt in genere pro omnibus reditibus, & cenſibus ſuis, ut omnes declarentur non redimibiles: & manifeſtè injuſtum eſt, ut per ſe liquet, & mox dicetur. Aut agunt pro certis reditibus, & illos deſignare prius tenentur, *l. ſi rem aliquis*, *ff. de rei vendica.* Quo facto tenentur probare illos eſſe fundiarios ſive ex conceſſione prædiorum ad cenſum perpetuum, nec redimibilem adquiſitos: quod nunquam probaturi ſunt in reditibus, quorum redemptio oblata eſt: quinimò tenentur probare illos eſſe conſtitutos ante prætenſam transactionem per Epiſcopum Moguntinenſem factam anno 1407. de qua in libello ſuo, articulo 20. 21. & 22. Quoniam ſatis fatentur reliquos poſteà conſtitutos, vel acquiſitos reditus redimibiles eſſe: ſed reditus non præſumuntur antiqui, niſi probentur.

8. Et fundans intentionem ſuam in certa qualitate, tenetur illam præcisè probare: alioquin ſuccumbit *text. in l. 4. §. docere, ff. vi bonorum rapt. l. 1. §. ait prætor, ff. ne quid in flumine publico*, & ibi Bartolus, Baldus *in l. ſi quis non dicam rapere, C. de Epiſcopis & clericis* Joan. Andreas, Petrus Anch. Geminia Philip. Franc. *cap. 1. de homicidio in ſexto* Alex. *conſ. 19. num. 3. lib. 1. col. 1. col. 2. lib. 2.* Jaſon *l. ſi extraneus, in fin. ff. de condict. cauſa data l. non ſolum, §. ſciendum col. 1. de operis novi nuntiatione*, Philip. Deci. *l. ult. col. 11. de edicto divi Adria. tollen. & in c. poſt ceſſionem col. 2. de probat.*

9. Et maximè quando circumſtantia temporis allegatur, vel eſt fundamentum intentionis, vel limitatio intentionis, aut actionis, debet tempus præcisè probare, *text. & ibi gloſ.* Bart. Paul. Alex. & omnes *in l. non ſolum, §. ſed ut probari, de operis novi nunciat. text. l. ulti.* & ibi Bald. Salic. *C. ne ſervus ex ſuo facto gloſ. pen. in c. venerabilibus, de ſentent. excommunicat. in ſexto*, Philip. Deci. *cap. conſtitutus num. 2. extr. de reſcript. in c. in præſentia, num. 13 de probat.* Alexand. *conſ.* 100. *num. 2. lib.* 1. Soci. *conſ.* 42. *col.* 3. *lib.* 1. *conſ.* 283. *col. lib.* 2. Sed non probabunt eſſe conſtituros, & ſibi debitos ante 147. annos, quorum probatio (ſi quam habent) facilis eſt, & prompta: quoniam non eſſent teſtes inquirendi, ſed inſtrumenta edenda, quæ facile edi poſſunt, ſi qua habeant.

10. Præterea aut edent inſtrumenta authentica de aliquibus cenſibus, aut reditibus ante 247. annos, & tunc aut per illa apparebit cenſum illum eſſe fundiarium, & de illo non erit quæſtio, quia talium non prætenditur redemptio: aut per eadem inſtrumenta apparebit eſſe reditum impoſititium, vel pecunia conſtitutum, & tunc erit redimibilis eodem pretio, ſive certo quoque pretio appareat, vel ſi non appareat de certo pretio, erit redimibilis pretio quo tempore originis, ſeu conſtitutionis ſolebat crebriùs conſtitui reditus: quia præſumptio ſumitur ab eo quod frequentius fieri ſolet, ſi appareat, alioquin de minori pretio præſumitur, *l. ſemper in ſtipulationibus, l. ſemper in obſcuris, de regulis juris*: & ad ſummum ad rationem centum in quinque, vel viginti in unum, juxta edictum Vvormacienſe. Nec dicitur turbare redemptionem offerens, vel petens, ſed jure ſuo uti, vel jus prætenſum diſcutere velle: quod licitum eſt, nihilque ad poſſeſſionem commune habet, ut dictum eſt.

11. Nec obſtare poterit lapſus cujuſcumque temporis: quia ex quo apparet de initio, & origine conſtitutionis, ſemper præſumitur, imò liquidò probatur poſſeſſio acquiſita, formata & qualificata ſecundùm qualitatem, & naturam tituli, de quo apparet, & in eadem qualitate ſemel formata, & impreſſa etiam per mille annos ſemper eadem, & in eadem qualitate continuata præſumitur.

12. Quia non poteſt quis ſibi ipſi cauſam poſſeſſionis, vel quaſi mutare, *l. cum nemo, C. de acquir. vel retin. poſſeſſ. l. non ſolum, de uſucap.* Nec eſſent admiſſibiles, nec audiendi clerus, & canonici dicendo quòd poſſeſſionem à majoribus quæſitam immutaverunt, aut alterarunt, aut ſibi ipſis interverterunt. Et quod ſucceſſores nequeant qualitates poſſeſſionum etiam vitioſas immutare, ſed qualitates antiquæ maneant, & eis & in eos continuentur, *text. eſt in l. vitia poſſeſſionum, C. de acquir. & retinen. poſſeſ. l. cum hæres ff. de diverſis, & temporalibus præſcrip.* etiamſi qualitates illæ vitioſæ ſunt: igitur multò magis manent, & continuantur, ſi non ſunt vitioſæ, ſed legitimæ, & tantum jus minuant.

13. Sed hic in fortioribus terminis ſumus, quia actores non ſunt ſucceſſores, nec alii, ſed iidem ipſi qui acquiſiverunt, & idem corpus, *l. proponebatur, ff. de judiciis*, & dixi in *conſuet. Pariſ. §. 41. q. 12. in principio.* Illud autem indubitatum eſt.

14. Quod contra proprios titulos nunquam potuerunt aliquam temporis præſcriptionem inchoare, *c. veniens, c. vigilanti extra de præſcript. c. dudum*, ubi Innocent. *text. de decim.* Scriptura ſemper vigilat, ſemper loquitur, & ſic ſemper adhuc hodie ſumus in initio, imò nunquam potuerunt acquirere ullam quaſi poſſeſſionem non patiendi redemptionem, nec contra proprios titulos, nec contra naturam rei, nec contra diſpoſitionem, vel præſumptionem juris communis, præſertim cùm nunquam cives prohibiti, vel impediti fuerunt redimere, niſi nunc quo jus ſuum non neglexerunt, ſed proſequi cœperunt *l. ult. ff. quemad. ſervi amit. l. qui luminib. & ibi gloſ.* Bart. Ang. & alii *de ſervitud. urban. præd.* Alex. *conſ. 136. col. pen. conſ. 174. num. 3. lib. 2.*

15. Prætereà quod fortius eſt, etiamſi prohibiti acquieviſſent & quæſita fuiſſet actoribus quaſi poſſeſſio prohibendi redemptionem, adhuc eis non prodeſſet: tum quòd injuſta, & malæ fidei, tum quòd etiam per eorum titulos appareret de contrario, & ſic veritas juris abſorberet quaſi poſſeſſionem facti, quia petitorium abſorbet poſſeſſorium, etiam verum & reale: igitur multò magis fictum, vel quaſi, Bart. Paul. Alex. & omnes *l. naturaliter, §. nihil commune ff. de acquir. vel amit. poſſeſſ.* Oldrad. *conſ. 149. incipiente, Bonifacius in fine.*

16. Confirmabatur, quia iſtud jus redimendi non ſolùm conſiſtit in agendo, vel jure actionis, ſed etiam in excipiendo, & in facultate offerendi, vel excipiendi: quod eſt indubitatum in reditibus, & ſimilibus juribus incorporalibus, qui de manu aliena videlicet debitoris percipiuntur. Unde quemadmodum natura exceptionis perpetua eſt, & nullo temporis ſpatio tollitur, *l. pure in fin. de doli mali exception.* ita & jus redimendi exceptionis, vel retentionis proponi poteſt, ut hîc. Et quemadmodum proceſſerunt cives agendo, offerendo, & conſignando.

17. Item quemadmodum juri offerendi, quod juri excipiendi conjunctum eſt, nullo tempore præſcribitur, ut tradit. Bart. *in l. pignori, de uſucap* Anto. Neguſan. *tract. pignor. part. 3. memb. 3. in fin.* Franc. Bal. *tracta. de præſcrip. 4. parte 5. partis q. 2.* Philip. Dec. *conſ. 164. num. 4. ubi in annot. dixi*, & ita tenet dominus Andræas Tiraquellus *in tractatu de retractu conventionali, §. 1. gloſ. 2. num. 30. cum ſequenti*, & latè dixi *in tractatu meo uſurarum, & redituum Latino, q. 7. & Gallico q. 3.*

18. Si verò per eorum titulos, aut probationes non appareat an ſit reditus fundiarius, vel impoſititius, adhuc idem eſt: quia præſumitur impoſititius, ut dictum eſt in priore conſilio, & ſic in eadem qualitate, videlicet reditus per redemptionem reſolubilis conti-

Digitized by Google

tuatus, & quaſi poſſeſſus eſt: quia eadem vis eſt taciti, & expreſſi, veri vel præſumpti, *l. cum quid*, & ibi Bart. Alex. Jaſ. Philip. Dec. & omnes. *Si certum petatur.* Philip Dec. *c. 1. lectura, 1. col.* 18. *de judiciis*, Franc. Curt. junior *conſ. 4. num.* 17. maximè quando eſt tacitum, vel præſumptum legis.

19. Quia præſumptiones legis ſunt liquidiſſimæ probationes, *gloſ. magna in fin. in l. ſi tutor, C. de periculo tutorum vel curat.* Baldus *in rubr. extr. de præſumptio. & in additionibus. Speculi tit. de præſumptionibus*, Paul. Jaſon. *l. licet imperator. col. 2. per illum text. de legat. 2. & text. in l. ſi quis locuples in fine de manumiſſ. teſta.* Jaſo. *l. 1. C. de teſtam. milit.* Philip. Deci. *conſil. 222. num.* 8.

20. Rurſus advertendum quòd etiam quoad fundiarios, & ſui natura non redimibiles, non eſt ſimpliciter conſentiendum illos declarari non redimibiles, ſed ſalva & excepta utilitate Reipublicæ, & legitimo privilegio, vel ordinatione politica, aut alia juſta cauſa: quamvis enim aliqui reditus poſſint eſſe abſolutè irredimibiles contra privatos, vel in præjudicium privatorum, non tamen contra privatos, vel in præjudicium privatorum, non tamen contra rempublicam, nec in præjudicium reipublicæ, ut quando agitur ne civitas ruinis deformetur, vel ut propugnaculum, aut locus judicii, aut aliud in uſum publicum conſtruatur. Sunt enim caſus, è quibus quis poteſt dominio rei ſuæ privari, & cogi æſtimationem accipere, *l. in rem, §. tignum de rei vendicat. l. venditor §. ſi conſtat ff. communia prædio. l. Lucius de evictíon.* etiam modico pretio honoris cauſa dato, *l. item ſi verberatum §. 1. in fine, de rei venditione.* Carolus Molinæus Franciæ & Germaniæ I. C. &c. Tubingæ 4. Nonas Auguſti, anno 1554.

EPITOME CONSILII XI.

1. *Clerus tenetur contribuere ad muros, & munitiones civitatis.* 2.
3. *Etiam clerici metropolitani, vel Romani tenentur ad excubias, & vigilias murorum, & multo magis eorum facultates.*
4. *A ratione in jure expreſſa licet arguere, etiam in correctoriis.*
5. *Clerici & Eccleſia tenentur contribuere in generibus, & collectis ad publicam utilitatem impoſitis.*
6. *Clerici ut cives tenentur contribuere in oneribus communibus civitatis.*
7. *Adverſùs has nulla eſt exemptio.*
8. *Munus ad conſtruenda, vel reparanda publica non eſt ſordidum.*
9. *Intellectus* §. publicis in l. maximarum de excuſat. mun. l. 11. C.
10. *Conſtituti in dignitate cogi poſſunt ad perſonales operas eis convenientes.*

CONSILIUM XI.

IN quæſtione, 1. An clerus & Eccleſia Francofordienſis teneantur conferre, ſeu contribuere unà cum reliquis civibus ad muros, & munitiones ejuſdem civitatis inſtruendas, & fortificandas? Videretur quòd non, propter exemptiones Eccleſiaſticis, & clericis datas *toto tit. de immunit. Eccleſiarum in Decretalibus in ſexto, & Clementinis.* Tum ſecundò, quia ita tenet *gloſ. pen. in l. ad Inſtructiones, C. de ſacr. Eccleſiis*, faciens differentiam inter inſtructiones itinerum, & pontium, ſive de novo faciendorum, ſive reficiendorum, ad quæ tenentur clerici & Eccleſiæ, nec ſunt exemptæ: & inter conſtructiones, ſeu fortificationes murorum civitatis, ad quod non tenentur. Tertiò, quia ita tenet Joan. Calderic. *conſil. 2. ſub. tit. de cenſibus*, & Panor. *in c. non minus* extra de immu. Eccleſiarum ubi dicit ſe bis ita conſuluiſſe, & judicatum fuiſſe Senis. Quartò, quia ſecundum *gloſ. I. in l. ulti. C. de quibus muner. nemini liceat ſe excuſare lib.* 11. Iſtud eſt munus ſordidum, *ut in l. maximarum, §. publ. de excuſat. munerum lib. 10. C.* ergo Eccleſiæ excuſantur *per l. placet C. de ſac. Eccleſiis.*

2. Quibus non obſtantibus ego Carolus Molinæus juris utriuſque doctor, Franciæ & Germaniæ, Juriſconſultus ducalis conſiliarius, & Academiæ Tubingenſis primarius jurium profeſſor, cenſeo præfatum clerum, & Eccleſias omnino teneri, primò *per text. in l. ult. C. de quibus mun. nemini licet ſe excuſ.* ubi in murorum conſtructione omnis immunitas, & omnis cujuſvis dignitatis prærogativa tollitur, & ſic jam neceſſe eſſet clericos, & Eccleſias ſpecialem exceptionem habere contra *d. l.* quod nullo jure cautum invenitur.

3. Secundò *per text. in d. c. pervenit extra de immunit. Eccleſ.* ubi ſtatuitur nullum ſcilicet clericum, vel Sacerdotem, de quibus loquitur etiam in dignitate Eccleſiaſtica conſtitutum, prætextu Romanæ, vel etiam alterius Metropolitanæ Eccleſiæ, aut alio modo excuſari à murorum excubiis, & vigiliis, ſed ut omnes generaliter ad hoc compellantur. Ergo ſi perſonæ eorum non ſunt immunes à cuſtodia murorum, & civitatis, multò minus facultates, & bona eorum ſunt immunia, ſed pro rata contribuere tenentur.

4. Tertiò per rationem, & cauſam finalem in *d. c. pervenit. expreſſam*, ut meliùs valeat cuſtodiri civitas: quæ eadem ratio locum habet in conſtructione, reparatione, & fortificatione murorum, ergo idem jus. Hac enim ratione in jure expreſſa arguere licet etiam in correctoriis, *Bart.* & omnes *in Auth. quas actiones, C. de ſacr. Eccleſiis.*

5. Quartò, quia Eccleſia, & clerici tenentur contribuere in muneribus & collectis, quæ imponuntur ad publicam utilitatem, Luc. de penna *l. ſi divina, C. de exacto trib. l. 2. in quibus muneri nemini ſe liceat excuſare, lib. 10. C. in §. ad hæc in Auth. de Eccleſ. tit. l. ad inſtructiones, C. de ſacr. Eccleſ. lib. 2. de quibus muneribus ſe excuſare non licet, lib. 10. C. text. in Auth. de mandatis princip. ſive in novella de præceptis præſid. §. ipſis verò.* Jac. de ſancto Georgio *in tractatu feudorum charta 29. col. 3. Iaſ. l. ſi ex toto in princ. num. 15. de legatis, 1.* Philip. Deci. *in c. Eccleſia ſancta Mariæ in fine text. de conſtitut.* Franc. de Ripa. *ſub tit. de reſcript. reſponſo. 20. cum duobus reſponſis ſequentibus*, Andræas Alciat. *l. placet. gloſ. pen. C. de ſacr. Eccle.* ſed iſtud onus eſt hujuſmodi. Igitur, &c.

6. Quintò, quoties eſt onus toti reipublicæ clericis, & laicis, pariter utile & neceſſarium, clerici tanquam cives, vel incolæ ejuſdem civitatis (quæ tuenda eſt, & conſervanda) tenentur, ut cæteri contribuere, ut ad reparandos muros, vel cogendum exercitum neceſſarium ad defenſionem. Lucas de Penna *l. ult. C. de exact. tributorum, l. 2. de quibus muneribus nem. excuſar. ſe licet, lib. 10. C.* Ange. Clavaſius *in ſumma in verbo immunitas.* Pet. Anchar. *conſ.* 96. Bart. *in l. nullus de curſu publico,*

Digitized by Google

lib. 12. C. Panor. *in c.* 2. *de immu. Eccleſ.* Phil. Cor. *conſ.* 6. 72. *col. ult. lib.* 4. Franc. Rip. *tracta. de peſte. charta* 112. *in parvis.* Thom. Parpaſias *alia repetit. l. placet num.* 24. *C. de ſacroſ. Eccleſ.* Carol. Rui. *conſ.* 219. *num.* 12. *lib.* 1. Ultimò ita in individuo tenent ibi Jo. Fab. Bald. Franc. Are. & omnes *in d. l. ad inſtructiones.* Lucas de penna, *l.* 2. *de his qui ſponte munera ſubeunt lib.* 10. C. quod eſt intelligendum de utili aut neceſſaria conſtructione, aut reparatione, non autem ad ſimplicem ornatum.

7. Non obſtat primum, quia hîc nulla exemptio, nec dari potuiſſet in præjudicium reipublicæ. Non obſtat ſecundum, quia illa gloſ. eſt ſuppoſititia in negativa. Non, quæ non eſt in quibuſdam aliis libris & apparet fuiſſe malè appoſitam, quia text. allegatus in gloſ. probat affirmativam: & ſic gloſ. illa non decidit, ſed ſe remittit: & ſi decideret negativè, falſa eſſet, prout opiniones quorumdam etiam contradicentium falſæ ſunt. Et ſic ſolutio ad tertium.

8. Ad quartum, falſa eſt illa gloſ. quia imò non eſt munus ſordidum *per text. in d. l. ad inſtructiones & in d. cap. pervenit*, & ſic Eccleſiæ non excuſantur, nec ſummæ dignitates, nec obſtat *d.* §. *publicis*, quia primò non loquitur de muris.

9. Secundò non dicit munus ad conſtruendum vel reparandum publicas, vel ſacras ædes eſſe ſordidum, ut omnes adusque malè intellexerunt: ſed dicit quædam onera perſonalia operarum humilium & ſordidarum puta capitalis & temonis eſſe munera ſordida, etiamſi imponantur pro reparatione publicarum, vel ſacrarum ædium, & ita debet ille textus intelligi.

10. Sic in propoſito clerici & alii in dignitate conſtituti, cogi poſſunt ad perſonales operas non ſordidas, ſed qualitati perſonæ non dedecoroſas, puta ad vigilandum & curandum per vices: ut latomi, fabri, aurigæ, bajuli ſine mora faciant opus: non autem ut ipſimet ſint bajuli, vel inſideant temoni ad agẽdum equos, trahentes materias neceſſarias. Ex quibus ſtat veritas clarè elucidata & propugnata. Carolus Molinæus Tubingæ, Nonis Auguſti 1554.

EPITOME CONSIL. XII.

1. Clerici non habent privilegium fori in muneribus patrimonialibus vel obligatione legali, à qua non ſunt exempti 2. 3. 7.

3. Inſtantia iudicii non debet dividi.

4. Clerici ſunt cives & pars corporis reipublicæ, & tenentur de his quæ ſpectant ad cives ut cives.

5. Palatini non habent privilegium fori in his muneribus, nec veterani, nec alii.

6. Clerici non habent privilegium fori in feudis & iuribus feudalibus.

8. Clerici in actione reali ſunt de foro ſæculari.

9. Idem in materia depoſiti.

10. Munus inſtaurandi muros urbis non eſt ſordidum.

Nec munus vigiliarum & portarum urbis, quod eſt commune Laïcis & Clericis.

CONSILIUM XII.

IN quæſtione dependente à conſilio præcedente de contributione ad reparationem murorum advertendum

1. Longè aliud eſſe quando clerici conveniuntur non ex aliquo munere patrimoniali, nec ex debito legati: ſed ex obligatione facta ex propria voluntate, ſeu liberali oblatione clerici, quia tunc verum eſt quòd debent coram propriis Eccleſiaſticis judicibus conveniri, & ab illis compelli: Secùs quando agitur de muneribus patrimonialibus, à quibus nec Eccleſiæ, nec Clerici ſunt exempti, vel de alia obligatione legali, à qua etiam non ſunt exempti, quia tunc nullum habent privilegium fori: ſed coram magiſtratibus ad illa onera vel munera deputatis debent conveniri, & ab illis compelli, *text. in l. ult.* §. *patrimoniorum verſ. ab hujuſmodi.* Ibi nec pontifex excuſatur de muneribus & honor. quæ lex loquitur indiſtinctè, & ſi nec à ſolutione, nec à foro: quia in his nullam, neque non ſolvendi, neque fori habent exceptionem. *Idem text. expreſſior in l. de his Clericis C. de Epiſcopis & Clericis,* ubi per præfectum prætorio debent Clerici perurgeri ad ſolvenda munera patrimonialia, alioqui tranſlationes pati, id eſt, venditiones bonorum ſuorum vel Eccleſiæ.

2. Tertiò probatur *per text. in l. ad portus & in l. omnes provinciarum C. de oper. publ.* ubi jubentur omnes, non obſtante cujuſcumque dignitatis privilegio, conferre ad portum, aquæductum, & murorum inſtaurationem ſive extructionem. Et *in d. l. omnes* ſtatuitur ut rectores provinciarum literis ſeu mandatis præfecti prætorio, moneantur, ut cogant omnes ordines atque incolas urbium ſingularum, muros, vel novos facere, vel veteres firmiùs renovare pro viribus & facultatibus ſingulorum. Ergo non ſolùm Clerici tenentur (quod eſt liquidum) ſed etiam per judicem ſæcularem loci compelluntur quia in hujuſmodi oneribus patrimonialibus nullam habent exemptionem.

3. Quartò, quia alioquin inſtantia judicii atque hujus diſtributivæ juſtitiæ divideretur contra ſanctionem utriuſque juris *in l. nulli, C. de jud.* 3. *quæſt.* 8. *c. cujus in agendo c.* 1. *de mutuis petit.* Et alioquin confunderentur libri, cenſus, & rationes publicæ de hujuſmodi muneribus patrimonialibus. Quintò ita nominatim tenent Guiliel. Cuneus, Bald. & alii *in l. de his C. de Epiſcopis & Cleric.* videlicet, quòd in cenſibus, tributis, & aliis muneribus patrimonialibus Clerici debent & poſſunt coram judice ſæculari conveniri, nec habent privilegium fori. Et ita etiam ſervatur Pariſiis, & in toto regno Franciæ.

4. Sexta ratio manifeſta eſt: quia Clerici non urgentur ad hoc, quia Clerici, ſed quia cives & pars corporis Reipublicæ & agitur de onere communi vel uniformi civibus. Et turpis eſt pars quæ non congruit cum ſuo univerſali 8. *diſtinct. c. primo c. an non liceat de præſcript. c. ult. de ſpon. duo.* Quòd autem Clerici ſint in univerſitate populi & pars civitatis, ſicut & magiſtratus, *text. in l.* 1. §. 2. *verſ. jus publicum ff. de juſti & jure.* & tenet Oldra. *quæſt.* 32. *quæſt.* 74. Bald. *c.* 1. *de milit. vaſſal. qui arma bellic. depoſ. in uſibus feudo.* Paul. *conſ.* 292. *col.* 2. *num.* 3. *lib.* 1. *conſ.* 1. *conſ.* 151. *in princ. lib.* 2. *in novis.* Alex. *conſ.* 42. *lib.* 7. uti in annot. dixi. Philippus Decius *c. Eccleſia ſancta Mariæ de conſtitut. c.* 2. *de præbend.* & conſequenter in his quæ ſpectant ad cives ut cives. Et ſic ad Clericos tanquam cives, ut ſunt munera patrimonalia, nullum habent privilegium fori, ſed debent procedere, & cogi, ut reliqui cives.

5. Sic etiam Palatini Aulici ipſius imperatoris qui habent privilegium fori, coram illuſtribus comitibus

Digitized by Google

aulæ, non poſſunt uti illo privilegio, ubi agitur de ædificatione domorum & aliis muneribus civilibus, *l. vires C. de palatin. ſacra. larg. lib.* 12. ſicut nec veterani, aut alii quovis privilegio ſubnixi. §. *patrimoniorum in d. l. ultim. ff. de munerib. & honor.*

6. Septimò, eadem ratione in materia feudali nullum habent Clerici privilegium fori; quanquàm non ſolùm de re immobili agatur, vel officio infeudato, ſed etiam quandoque de ſervitio perſonali, & juramento fidelitatis. Et quia hîc non tanquam Clerici, ſed tanquam vaſſalli conveniuntur, nec poſſunt uti privilegio, niſi velint renunciare feudo, *c. cæterum. de judiciis cap. ex transmiſſa. cap. verum. extra. de foro competenti.*

7. Igitur multò fortiùs cum hîc non agatur de ſervitio perſonali, nec de diſtrictione perſonæ, ſed de rebus & bonis quæ poſſident in civitate, ſi tanquam cives conveniuntur ad functiones publicas, vel munera patrimonalia, ad quæ cives tenentur, non poſſunt declinare forum, niſi velint renuntiare, non ſolum civitati, ſed etiam bonis quæ habent in illa civitate vel republica, ut etiam ex text. *in cap. quo jure 5. diſtinct.*

8. Octavò, quia in actione reali certum eſt quòd Clerici debent procedere coram judice ſæculari, idem in oneribus realibus vel inde dependentibus, vel de reliquiis cenſuum, ut tenet Joannes Faber *Inſtitut. de ſatiſdat.* §. ultim. Guillelmus Cuneus, Baldus *Authentic. Clericus C. de Epiſcopis & Clericis.* Et ita notoriè ſervatur in regno Franciæ. Porrò judices ſæculares Germaniæ non minorem habent poteſtatem, quàm judices ſæculares Galliæ: munera autem patrimonalia ſunt realia, & ratione patrimonii vel rerum præſtantur, *l. reſcripto l. ultim. de muneribus & honoribus.* Bart. *in l. unica, C. de mulieribus in quo loco. lib.* 10. *l. placet C. d. ſacroſanctis Eccleſiis.*

9. Nonò pariter in materia depoſiti Clericus poteſt compelli per judicem ſæcularem Bald. & Salic. *in l. acceptam. C. de uſuris* Jaſon *in l.* 1. §. *qui mandatam. col. ult. de officio ejus cui mand. eſt juriſ. l. ſi fidejuſſor.* §. *ult. col.* 1. *qui ſatiſdare coguntur*, etiamſi ſit res mobilis, quia ratione rei agitur.

10. Quod autem hoc onus contribuendi pro inſtauratione & fortificatione murorum urbis ſit munus patrimoniale civile non ſordidum, *textus eſt in d. l. ad portus in l. omnes provinciarum C. de operis public. in l. ultim. de quibus muneribus nemini licet ſe excuſare lib. 6. Cod.* ſicut nec munus vigiliarum & cuſtodiendarum portarum civitatis, *cap. pervenit. text. de immunit. Eccleſ.* idem conſequenter in his quæ proponuntur de defenſione & protectione communi ipſius civitatis, in qua verſatur periculum commune Laïcis & Clericis, tum quia eadem & communis omnium cauſa eſt, & idem pro omnibus liber rationum, idem receptor & compulſor. Et ita de jure & praxi cenſeo ego Carolus Molinæus Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, Ducalis conſiliarius, & Tubingenſis Academiæ jurium Profeſſor primarius. Datum Tubingæ, anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo quarto, vigeſimo primo Julii.

EPITOME CONSIL. XIII.

1. Aliud mercem extare, aliud in creditum abiiſſe. 3.
2. Aliud pecunia, aliud merx.
3. Simile conſuetudinis præſtat ſimili legis.
4. Menſa, officina, peculium, taberna, ſunt quid univerſale. 7. 9. 10. 11. 13.
5. Conſuetudo tantum habet de effectu, quàm de uſu.
6. Nec requiritur modum utendi eſſe præſcriptum.
7. Modica varietas facti facit magnam varietatem iuris.
8. Aliud ſunt res ſingulæ, aliud res certo corpori deſtinatæ. 9. 10. 12.
9. Merces invectæ domui conductæ non hypothecantur in ſpecie, ſed in genere.
10. Interpretatio conſuetudinis Argentinenſis. 11.
14. Contractus ante concluſionem poteſt pro infecto haberi, etiam in præjudicium tertii.

THEMA EX ARGENTINA TRANSMISSUM.

Argentinæ ea huc uſque fuit, & hodie conſuetudo, & jure municipali ita ſtatutum eſt, quando quis cum aliqua matrimonium contraxerit, quod omnia bona quæ maritus ad uxorem attulerit ſive in cenſibus, reditibus, mobilibus & immobilibus, item ea quæ hæreditario jure, ſtante matrimonio, ad eum devoluta forent, eo durante non fuerint vendita, permutata, vel alienata tunc uxore mortua manebunt marito inalterata & illæſa, adeò ut nihil teneatur uxoris heredibus ex illis dare. Sed ſi ſtante matrimonio fuerint, vendita vel alterata, tunc ex illis venditis & alteratis, ita bonis uxoris heredibus tertiam partem tenetur maritus præſtare. Alterare autem dicitur hîc ſi vendidero domum, cenſum, reditum, ſupellectilia, vel vaſa argentea, & id generis alia, ubi ex pecunia illa emero alias ædes, cenſus, reditus, ſupellectilia vel vaſa argentea, & alias res, ſive mobiles, ſive immobiles. Hæc omnia dicuntur res alteratæ, de quibus marito duæ, & uxoris heredibus tertia pars debentur. Item ſi argenteum ſcyphum quis liquefecerit, & ex illo argento alium novum per aurifabrum facere curaverit, ſic & omnia quæ in aliam formam vel materiam, quàm anteà fuere, transmutata erunt, dicitur alterare. Sic etiam in aliis rebus quæ deſtructæ & iterum reſtauratæ fuerint, obſervatur. Pari ratione cum omnibus uxoris ad maritum delatis bonis, eo mortuo cum matrimonio durante alteratæ fuerunt, ſervatur: & de illis duas partes mariti heredibus tenetúr uxor reddere, quæ tertiam tantum partem retinebit; præterea omnia quæ ſtante matrimonio conjuges per eorum induſtriam, operas ſuas, vel artificia mechanica, negotiationes, ſive mercantias, ea omnia dicuntur alterata. Si autem quis uxoris ædes quas ante contractum matrimonium habuit, eo durante non fundum uſque deſtrueret, nec funditùs totas

Digitized by Google

novas redderet, ſed tantummodò altiùs tolleret vel ædificaret, aut in illis expenſas aliquas utiles ſive neceſſarias ampliandi vel reſtaurandi ad voluntatis ſuæ libitum gratis impenderet per hoc jure municipali non dicuntur alteratæ ædes, ſed uxore mortua, marito tantùm duæ partes ex pecunia illa expoſita ab uxoris heredibus dantur, & proprietas earum ædium tota uxoris heredibus inalterata manet, & ita ædificium cedit ſolo.

Seius mercator antequàm Argentorati duxerit uxorem, habuit publicam officinam ſive negotium emendi & vendendi in valore 1200. florenorum. Deinde cum Berta matrimonium contraxit, eo durante nihil ad hanc ſummam 1200. florenorum ſui mercimonii, nec ab uxore adventitiis paraphernalibus, nec ex aliis ſuis acquiſitis bonis adjecit, nec accumulavit. Poſteà annis duobus elapſis Berta mortua, cujus heredes à ſuperſtite marito tertiam partem dictorum 1200. florenorum ſui mercimonii petunt ea ratione, quod ſtante matrimonio, iſta ſumma ſit alterata. Nam cùm illa negotiaverit ſive mercimonium exercuerit, jam illas, jam alias res comparaverit, eas res ſuas vendiderit, pecuniam illam exinde acceptam nunc in aurum, nunc in argentum hujus aut alterius monetæ generis & ſpeciei mutaverit, mutuò etiam dederit, utcunque res aut temporis commoditas expoſtulaverit.

E diverſo autem maritus Seius prædictam ſui mercimonii ſummam, quia inalteratam, propriam & illæſam atque ad eum ſolum ſpectantem eſſe jure conatur defendere, & quòd ab uxoris demortuæ bonis, durante matrimonio, nihil penitus ad talem ſummam ſui mercimonii collocatum ſit, ſed hæc ſumma & mercimonium eo ipſo ſtatu adhuc eſſe quo priùs fuerit, antequam cum uxore mortua matrimonium contraxerit.

ALTER CASUS.

SEius eo tempore quo matrimonium cum Berta contraxit, habuit ædes proprias: quas ſtante matrimonio vendidit pro trecentis florenis, hoc pacto, ut ea reſervata conditione, ſi emptor aut ejus heredes in poſterum eas iterum vellent vendere, quod tunc licitum ſit Seio & ſuis heredibus, quando tantum quantum alius quiſpiam pro illis ædibus dare vellet, præſtare velint, hanc optionem præ cæteris acceptare & reſervare, & hoc caſu jus congruum obtinere. Cùm autem poſt initum contractum Berta morte decedens, prædictus emptor hoc venditionis reſervatum pactum negare volebat: E contrario autem Seius venditor emptori nullum emptionis titulum, neque ſuper hoc inſtrumentum dare voluit, imò propter emptoris inconſtantiam ſibi ſuas ædes retinere, & eas inemptas eſſe voluit: ſic venditio, Berta vivente, inita ſuum effectum non eſt ſortita, & ædes priùs venditæ redditæ ſunt inemptæ, donec poſt aliquot menſes, & id venditoris uxore jam mortua, is qui prædictæ retractatæ venditioni & emptioni interfuit, tandem ſuo ſtudio, interceſſione & opera emptorem eò impulerit, & venditorem precibus rogavit, ædes in modum ut priùs erant venditæ (reſervata ſibi reemptione & præexhibitione) emptori reſtitueret. Ex hoc elicitur ſuprà allegatam venditionem, vivente Berta, nullam fuiſſe, ſed poſt ejus mortem tandem tranſactionis viâ ad effectum productam eſſe. Quæritur an illa venditio, quæ ante uxoris obitum verbis tantum modò celebrata & propter abnegatum pactum reemptionis non fuit firmata, poſſit dici venditio, an non potius illa quæ poſt uxoris mortem tranſactionis viâ approbata, & ad effectum perducta in jure vera poſſit appellari venditio & priorem tollere?

CONSILIUM XIII. IN CAUSA ISRAELIS MINKEL CIVIS ARGENTINENSIS.

DOmini Jeſu Chriſti Redemptoris noſtri unici nomine invocato, Lecto & conſiderato themate, & quæſtionibus.

1. Ad primam, quamvis ſit admodum diſputabilis, facti tamen magis, quàm juris eſt quæſtio. Utcumque vero ſpecies facti plenè ſit comprehenſa, tamen tota conſuetudinis Argentinenſis ἀτεχνῶς non ex explicata. Cujus conſuetudinis ratio, quæ γνώμων eſt interpretationis, non ex aliquot particularibus tantùm articulis, ſed ex toto complexo ſeu corpore integro, & obſervantia communi quærenda eſt, *l. in civile, de legibus l. bona fides depoſiti.* Sed ut fontes argumentorum aperiantur, pro affirmativa, videlicet ſummam alteratam, & heredibus uxoris tertiam dictæ ſummæ deberi, facit primò, quòd etiam in materia hujuſmodi mercium, & mercantiarum, non eſt idem, etiamſi ſumma maneat eadem: ſed merce mutata, aliud eſt, *textus in l. procuratoris §. plane verſiculo, ſed & ſi dedi de tributoria actione,* ubi aliud eſt mercem datam vel allatam extare, aliud venditam eſſe, & in pecuniam vel alias merces converſam, ita quòd, quamvis primo caſu competeret actio rei vendicationis prærogatæ, quæ omnes vincit, & omnibus præfertur: tamen ſecundo caſu, non habetur ratio prioris dominii, quod abiit in creditum, & ſic tranſlatum & perditum eſt; nec prioris actionis & vendicationis, quæ amiſſa eſt, ſed iſte qui mercem ſuam dedit, etiamſi pretium non recepit, tamen non præfertur: ſed æqualis eſt omnibus etiam poſterioribus creditoribus, & cum illis vocatur in tributum ad æs & libram, hoc eſt pro rata ſui cujuſcumque debiti, non habita ratione prioris ſtatus, qui mutatus eſt. Et quod ibi dicitur in mercibus mutatis, idem in pecunia.

8. Nec obſtat quod pecunia natura ſua non eſt deſtinata ut maneat & ſervetur, ſed ut illâ cæteræ res æſtimentur & comparentur, *l. 1. de contrahenda emptio.*

Digitized by Google

ne & venditione, tamen aliud eſt pecunia numerata, aliud merx inde comparata, *l. 1. & per totum ff. de condictione triticaria.* Tum hoc probat text. *in dicto §. planè in princ.* ubi creditor qui numeravit pecuniam ſuam, non habet prærogativam in merce ex ea immediatè empta, quam haberet in ſua pecunia, ſi extaret: igitur non ſolùm alteratio, ſed totius rei & ſubſtantiæ mutatio eſt, quod etiam probat textus *in l. quidam fundum, ff. de in rem verſo.* ubi ſervus habens mandatum etiam ſpeciale boves arationi minùs idoneos vendendi, & ex nummis, qui inde recepti eſſent, alios comparandi: ſi hoc fecerit, deinde conturbaverit: tamen non cenſetur in rem domini verſum quanti boves ultimi redempti ſunt, ſed quanti priores vænierunt; & ſic alii ſunt priores, alii poſteriores, quantumvis ex ſpeciali mandato & deſtinatione priorum loco ſubrogati. Et ita etiam tenent omnes doctores *in l. ſi cum dotem in fine ſoluto matrimonio*, videlicet res ex aliis comparatas non eſſe eaſdem, ſed alias & aliuſmodi & alterius juris, etiam alioqui homogeneas, ut pecuniam pro pecunia, pannum pro panno. Dynus, Philippus Decius, Andræas Alciatus *in l. ſi eum ſervum, ff. ſi certum petatur*, Jaſon. *in l. creditor. eodem titulo. & in conſilio centeſimo undecimo, col. 1. lib. 4.* Et hinc eſt quod fidejuſſor acceptus in pretium, vel æſtimationem rei principalis, non obligatur tanquam in aliam rem interceſſerit: quia aliud eſt res, aliud pretium vel æſtimatio. *l. Græce, §. ſi quis Stichum. de fidejuſſoribus*, & contra fidejuſſor acceptus in mercem cùm pecuniam principalis debeat, non tenetur, quia in aliam rem interceſſit *l. ſi ita fidejuſſorem de fidejuſſoribus.*

3. Rurſus probatur per eamdem conſuetudinem, idque etiam per locum à fortiori: quia quamvis de jure eadem domus, eadem navis ſit, ſi animo reficiendi funditus demolita fuerit, & rurſus conſtructa, *l. quires, §. aream, ff. de ſolutionibus*, tamen ut narratur, aliud eſt ſecundum hanc conſuetudinem, quia non obſtante animo reficiendi, cenſetur alia res, ſive alterata non ſolùm in domo, ſed etiam in ſcypho & quovis vaſculo: igitur multò magis in mercibus, quarum incerta erat converſio & reparatio, nec animus & deſtinatio impedit rem ſubrogatam aliam eſſe. Tum valet argumentum à ſimili conſuetudinis, & præfertur ſimili juris in eadem tamen ejuſdem conſuetudinis materia, *ut hîc d. l. de quibus.* Confirmo, quia fieri non potuit quin uxoris diligentia & induſtria aliquid in conſervando, ſaltem ne merx diminueretur, adjecerit, aut ſaltem in aliis maritum relevaverit. Tum è contra eadem eſſet lex, ſi uxor non communis in bonis, antequam mercaturam ſuam per ſe ipſam adminiſtraſſet.

4. In contrarium pro negativa arguitur *per l. cum pater, §. menſa de leg. ſecundo.* ubi menſa numularia cenſetur unum quoddam univerſale, ut ibi notant Bartolus, Imola, & alii. Paulus Caſtrenſis *conſ.* 285. *lib.* 2. Petrus Ancharanus *conſ.* 184. Philippus Decius *conſ.* 255. *num.* 1. uti in annotationibus tetigi. Igitur idem videtur de menſa vel officina mercantili, ſaltem cùm maneat ſemper intra fines ejuſdem ſummæ. Confirmatur quia peculium ſervi, mercaturæ vel cujuſvis rei quæſtuariæ præpoſiti, ſemper unum & idem dicitur, ſive augeatur, ſive diminuatur, *l. peculium naſcitur, ff. de peculio.* igitur per locum à fortiori, ſi intra eamdem ſummam maneat eadem res dicitur, nec mutata nec alterata. Rurſus pro prima parte replicatur hanc eſſe fictionem quæ non debet ad alios caſus, & multò minus contra alias perſonas extendi, & ut tradit Socinus *conſ.* 154. *in fin. lib.* 2. ea fictio non procedit niſi in his, quæ ſervando ſervari poſſunt, ſed merces mercantiles negotiationi quæſtuariæ deſtinatæ, non ſunt hujuſmodi; ſed ſubinde mutantur, & alterantur, non ſolùm per hominis induſtriam, ſed etiam per ſui deſtinationem.

5. Pro ſolutione ego Carolus Molinæus multa, imò plurima ſi cuiquam doctorum offundere poſſem; ſed quia longiſſimo uſu exercitatus ſum, dico conſuetudinem tantum habere de viribus & effectu, quantum de uſu unde oritur, & à quo interpretatur *l. de quibus, ff. de legibus.* Baldus *in l. illud C. communia utriuſque judic.* Alber. Brunus *in tractatu de augmento. col.* 114. atque ideo, ſi de certa uniformi obſervantia conſtet, in ſimili quæſtione, quæ ſæpiſſimè uſu venire potuit, illi ſtandum erit, nec ulterius diſputandum.

6. Nec illam interpretationem, aut modum utendi, requiritur eſſe præſcriptum, quia eſt ſimplex declaratio. Paulus Caſtrenſis *conſ.* 34. *Quia circa col. ultima lib.* 4. Alexander *conſ.* 8. *num.* 7. *lib.* 6. Franciſcus Aretinus *conſ.* 11. *col.* 3. Philippus Corneus *conſ.* 188. *col. ult. lib.* 4. Socinus. *conſ.* 111. *col. ultim. lib.* 1. Philip. Decius *c. cum Martinus Ferrarienſis col.* 2. *de conſtitut. in l. ut liberis num.* 19. *Cod. de collatio.* Aymo Cravet. *conſ.* 118. *num.* 2. Quòd ſi ceſſet certus uniformis utendi modus, vel dubium ſit.

7. Ante omnia diligenter conſideranda & perſpicienda ſunt ſubſtantia, natura, definitio, limites ipſius rei cõtroverſæ, quando quæritur ut ſciatur an ad terminos dictæ conſuetudinis tranſitum fecerit, an vero ſub terminis juris communis & antiqua diſpoſitione ſua remanſerit, hîc enim verſatur cardo totius & quæſtionis & deciſionis in quo modica unius circumſtantiæ varietas totum plerumque jus immutat. *l. ſi ex plagis §. in clivo.* ubi Albericus, *ff. ad leg. Aquili.* At hîc non agitur de ſimplici mercatore habente certam publicam officinam, ſive menſam, ſive tabernam. Nec quæritur de omnibus bonis, nec de quibuſvis vel indifferentibus ejuſdem mercatoris, ſive de bonis in confuſo promiſcuè, vel in genere: ſed de certo fundo ſeu ſumma capitali certæ menſæ ſeu tabernæ inſtitoriæ & mercantilis, cui ea ſumma velut pro ſorte principali & fundo limitato deſtinata eſt.

8. Aliud ergo ſunt bona in genere ſeu promiſcua & indifferentia, id eſt nulli certæ menſæ vel tabernæ deſtinata, & tunc quia per ſe ſingula cenſentur, ſeu ſingulatim ſecundùm propriam cujuſque naturam & qualitatem conſiderantur, *ut eſt textus in l. hac edictali, §. is illud C. de ſecund. nupt. & in Authentic. de nup. §. ſi vero permixtæ conſtitut.* 22. Angel. Peruſ. *in l. 2. in princip. de verbor. obligat.* ideo in ſingulis per ſe vel ſeorſum inquiritur & conſideratur an mutata vel alienata fuerint. Aliud verò ſunt bona ſepoſita, & velut in ſeparatum à reliquo communi patrimonio peculium collata & deſtinata, & præſertim ad certam ſummam vice fundi ſeu capitalis limitata, hæc enim non conſiderantur ſingula per ſe: ſed totum corpus ſeu peculium ſic deſtinatum, vel menſa, aut taberna quæ vicem unius totius corporis integralis, vel etiam unius univerſalis, *habet textus dict. §. menſæ dicta l. comparatur de legatis ſecundo.*

9. Et in his non attenduntur ſingula corpora vel res per ſe, ſed totum corpus integrale, vel univerſale quod non cenſetur recipere mutationem vel alterationem: ſed idem ipſum & actu, & ſubſtantia, & re & nomine manere & perſeverare, etiamſi ſingula corpora mutentur & quotidie varientur, ut eſt textus in dicta *l. peculium naſcitur. & per totum ff. de peculio. & text. in l. proponebatur de judiciis l. 1. in fi. de rei vendicatione, in l. ſi greg.* & ibi Jaſon *de legatis primo. in l. grege. l. cum tabernam.* & ibi Bartolus *de pignoribus & alibi paſſim in jure.* Unde Udalricus Zaſius. *§. item Serviana. inſtitut. de actionibus.* concludit quòd merces vænales invectæ per inquilinum, obligantur non in ſpecie, vel in particulari quoad individua: ſed in genere & univerſaliter, quod ſatis eſt ut non mutata, ſed eadem dicatur manere officina mercium. Sed hic plus eſt, quia non de mercibus promiſcuis agitur, ſed de certo fundo, menſa, ſeu capitali limitato & deſtinato, quod minus mutatur quàm univerſitas rerum adjectionibus, vel detractionibus corporum.

10. Nec

Digitized by Google

10. Nec iſtud (videlicet de capitali vel menſa) procedit ex fictione, nec ex ſola diſpoſitione legis, ſed lege approbante, ex diſpoſitione & deſtinatione hominis ſeu patrisfamilias, qua certi etiam fundi & domus non fictè, ſed verè conſtituuntur & definiuntur, *l. quod in rerum natura, de legatis primo.* In reliquis ergo bonis matrimonialibus, etiam in mercibus & rebus promercalibus confusè & promiſcuè habitis, poteſt habere locum dicta conſuetudo in ſingulis corporibus, prout quodque eorum mutatum vel alteratum fuerit: ſed non in bonis certo uni corpori deſtinatis, niſi corpus ipſum univerſale deſtruatur, mutetur vel alteretur. In primo verò & indiſcreto genere bonorum loquuntur & procedunt allegata pro parte affirmativa, *ut patet in d. §. plane & in d. l. quidam fundum*, ubi non de fundo, nec de parte fundi menſæ, vel tabernæ inſtitoriæ agitur, ſed tantum de certis ſingularibus rebus per ſe venditis, non dependentibus à certo corpore integrali vel univerſo unius menſæ vel tabernæ, de quo nullum verbum in legibus pro affirmativa allegatis.

11. In his etiam promiſcuis bonis procedit tacita & veriſimilis ratio dictæ conſuetudinis, quod uxor vel conjux ſua ſaltem diligentia & induſtria aliquid conſervando vel augendo contulit, & quod liberum erat, à novo negotio inſtituendo vel mutando abſtinere: ſecùs in bonis de quibus agitur, in quibus uxor nihil contulit, nec operata fuit, & circa quæ nullum novum negotium fuit inſtitutum, nec mutatum, nec variatum, conſtante matrimonio: ſed tantùm ſpecialis illa mercatura, mercimonium, & inſtitoria exercitatio dictæ officinæ, menſæ vel tabernæ, ante matrimonium inſtituta, cœpta & deſtinata, imò etiam certo fundo ſeu ſorte, vel ſumma capitali concluſa & limitata Illa, inquam, deinceps tantùm fuit in ſtatu ſuo veteri continuata & exercitata, fundo non deſtructo, vel ad aliud negotium tranſlato, ſed nec ſecto, nec diviſo, nec aucto, nec diminuto. Et ſic idem corpus integrale ſemper in ſtatu ſuo priùs inſtituto & deſtinato permanſit, ergo non cecidit, nec cadere potuit in terminos & diſpoſitionem conſuetudinis, ſed in veteribus ſuis & juris communis terminis permanſit.

12. Et conſequenter in caſu de quo agitur, vera eſt & indubitata pars negativa, videlicet defunctæ uxoris heredes nihil in eo fundo, menſa & officina petere poſſe, eſt enim quid ab aliis bonis ſeparatum, *l. hinc quæritur verſic.* an verò ſeparamus cauſas, quaſi in duobus peculiis. *ff.* de pecul.

13. Confirmatur vel palpabili paradigmate: fac fundum illum fuiſſe ſocietatẽ particularem coitam cum uno vel pluribus mercatoribus ſociis in ea ſpecie mercantiæ, certum eſt quòd unus ſociorum ducendo poſteà uxorem nihil mutat, nec variat ex eo telo, de illo fundo vel illa ſocietate ſemel contracta, quę remanet in ſtatu ſuo, prout ſine conſenſu ſociorũ non recipit mutationẽ, nec alterationem. Idem ergo ſi mercator in ea menſa vel officina non contraxerit ſocietatem, nec alios ſocios aſſciverit, ſed per proprium ſuum inſtitorem illam nomine ſuo ſolo exercuerit & continuaverit: quia conjugium ſubſequens per ſe nihil ea in re mutat, variat, nec alterat, niſi dominus ipſe fundum ſuum disjunxerit, vel mutarit, ut non amplius ſit eadem menſa vel officina.

14. Quantum ad ſecundam quæſtionem, illa eſt indubitata: multa enim tractantur, quæ non perficiuntur. *l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum, de minoribus.* & tota vis in concluſione conſiſtit. *l. contractus. C. de fide inſtrumentorum. l. ſi voluntate.* & ibi Baldus *C. de reſcind. empt. & vendit.* quæ re integra, pro infecta haberi poteſt, etiam in præjudicium tertii. *l. 1. & per totum C. quando liceat ab empt. diſc.* & ibi Joannes Faber. *& in l. 2. C. communia de legat.* ſed hîc ſumus in fortiori: quia emptor vivâ Bertâ non habuit venditionem pro clauſula quæ individua eſt. *l. cum ex cauſa, de verb. oblig.* & hoc propter diſceſſum clauſulæ, & ſic omnia fuerunt in fieri, & in ſuo antiquo, immutato & libero ſtatu, donec poſteà contractus concluſus fuit, quod non contigit, niſi poſt mortem Bertæ. quare ejus heredes nihil in dicta domo habent. Et ita conſulo & cenſeo ego Carolus Molinæus J. U. D. Franciæ & Germaniæ Iureconſultus, Ducalis Conſiliarius, Iurium Profeſſor Tubingenſis Primarius. In quorum fidem & teſtimonium manu hæc ſubſcripſi, & inſigniorum meorum ſigillum appoſui. Datum Tubingæ, Nonis Auguſti, M. D. LIIII.

EPITOME CONSIL. XIV. DE TRAJECTU RHENI.

1. *Epiſtola, Thema & quæſtionem continens.*
2. *Iure gentium flumina & uſus eorum publica ſunt.*
3. *Inſuper jure privato ſpectat ad dominum ripa, pro modo latitudinis.*
4. *Conſuetudo antiqua dat jus liberè trajiciendi.*
5. *Odioſa ſunt & vetita nova fluminum vectigalia. 6.*
7. *Pro ſimplici facultate trajiciendi impedita, poteſt agi injuria, ſed pro jure vel quaſi poſſeſſione, vendicationibus & interdictis.*
8. *Et nihilominus poſſeſſionem jure & facto tueri. 9.*
10. *Iuramentum extortum non valet, ſed condici poteſt. 12.*
11. *Iuramentum contra jus ſuperioris non valet.*

CONSILIUM XIV. DE TRAJECTU RHENI.

AD præſtantiſsimum Iureconſultum Carolum Molinæum, Comes de Vvirtemberg ſuperioribus diebus juſsit, ut quidam ex miniſtris ſuis unà cum ſupellectili & familia ſua apud arcem Sponeck, juxta Rhenum poſitam ibidem tranſmitterent flumen, ea ratione quòd ejuſdem arcis poſſeſſores multis jam ante annis in eodem illo loco pro ſe & ſua familia uſi ſunt trajectu, excepto eo tempore, ubi Rex Germanorum Ferdinandus & eamdem arcem propter Ducis Ulrici malè navatam operam in bello Germanico nuper confecto *a* occupavit, & detinuit. Superiori anno Rex Ferdinandus reſtituit dicto Duci Chriſtophoro prædictam arcem unà cum pertinentiis ſuis, à quo jam nunc poſsidet dictus Princeps noſter. Cum verò ille miniſter Comitis ſuam ſupellectilem, ita ut juſſerat dominus curru veheret, & perveniret in pratum prope arcem Sponeck ad ipſam domini jure pertinens, adorti ſunt illum cives Burckheimenſes juſſu Magiſtratus eorumdem, & reduxerunt hominem vinctum in oppidum Burckheim, ibique in vinculis detinuerunt in quartũ uſque diem, quaſi iniquè feciſſet, & quodammodo vectigal commiſiſſet, quòd apud ipſos Burckheimenſes Rhenum non trajecerit. Quo cognito, dictus Comes literis petiit à Burckheimenſibus, ut ſuum miniſtrum à vinculis miſſum facerent, neque eumdem in itinere quod ad ſe inſtituerat, impedirent. At illi detentum quidem vinculis ſolverunt, eò tamen adegerunt hominem, ut jurejurando

a Confecto) quia 1519. Vlricus ob occupatam Rutelingã urbem Imperialem ditionibus ſuis ut perduellio ſpoliatus fuerat quod Carol. Molinæum latebat, donec Cãcellarius Mombegardenſis ſtrochiſen ebrius hoc ei, aliis aulicis tingentibus revelavit, ut poſt finem huius conſilij.

Digitized by Google

& ſanctè pollicitus ſit ſe non tantum eam, quæ ſibi illata eſt, injuriam & capturam (ut moris eſt) non vindicaturum, ſed etiam expenſas in eam rem factas laturũ, nec apud dictam arcẽ Sponeck, ſed apud ipſos Burckheimenſes trajecturum eſſe Rhenum. Quia verò iſta res fortaſſe Principi noſtro præjudicio eſſe poteſt, eò quòd ille qui juravit, in famulitio ejuſdem ſit, hactenus ille juſſu Principis neque expenſas refundere, neque apud ipſos Burckheimenſes etiamnum tranſmittere flumen voluit: obtulit tamen ſe apud Iudicem Regium *b* in Enſisheim tanquam ordinarium civium Burckheimenſium eaſdem depoſiturum. Iudex ille depoſitum quidem recipere vult, ei tamen relaxationem juramenti præſtare etiam ad affectum agendi non vult, imò inſtat ut ille miniſter Principis ſui promiſsis & juramento firmatis ſatisfaciat: quod ſatis durum eſſe videtur. Proinde quæ tua hac in re ſit ſententia, & quod opus facto putes velim ut paucis ſignifices. Vale bene. Tuus ad quævis paratiſsimus Chaſparus ad Campam. Cancellarius. Quoad primum jus Comitis.

b Scilicet Ferdinandi Regis Romanorum.

2 Primò eſt jus gentium perpetuum & immutabile ubique locorum, quo flumina omnia publica ſunt, id eſt in publico uſu, ut eſt textus in §. *flumina. cum* §. *ſequenti.* ibi *uſus publicus juris gentium eſt ſicut ipſius fluminis.* Ergo uſus quoque fluminum publicus eſt. *inſtit. de rerum diviſion. l. quadam. l. riparum ff. de rer. diviſ.* Licet ergo jure gentium enavigare & tranſmittere, & flumine jure gentium omnibus communiter uti, non impediendo navigationem aliorum.

3. Secundò, non ſolum habet jus gentium commune: ſed etiam jus privatum proprium & peculiare, propter dominium ripæ ejuſdem fluminis, cujus proprietas & arbores, ſi quæ ſint ibi natæ, ſpectant ad proprietatem præfati Comitis pro latitudine frontis prædiorum dictæ arcis Sponeck, quibus ripæ fluminis adhærent. *l. riparum quoque. ff. de rerum diviſ. l. inſula. eſt nata. l. adeo. §. inſula. ff. de acquir. rerum domin.* Etiamſi via publica eſſet inter ripam fluminis & prædia Principis. *gl. ff. & Doctores in dictum §. inſtitut. de rerum diviſio.* Cum igitur ſit dominus & proprietarius ejuſdem ripæ ad locum quo trajicere conſuevit, tantò magis eò per ſe & ſuos trajicere poteſt.

4. Tertio, quaſi poſſeſsio & conſuetudo antiqua, quæ etiam per ſe ſola ſufficit ad jus conferendum. *l. 1. §. ult. ibi vetuſtatem vicem legis tenere. l. 2. in princ. u't. ff. de aqua plu. arcend. l. apparet §. ſi quis de itinere actuque privato. l. hoc jure §. ductus aquæ ff. de aqua quotid. & æſtiva.* Quartò, confirmatio ſive approbatio Regis *c* qui relictam arcem unà cum omnibus ſuis juribus & pertinentiis præfato Principi reſtituit, prout ab antiquo cum ſuis deceſſoribus poſſedit, & uſus eſt, & deinceps poſſedit & poſsidet. Cum ergo notiſsimum ſit præfatum Principem ſuamque familiam & miniſtros ad locum & frontem dictæ arcis ſolitos ab omni ævo liberè cum rebus ſuis flumen trajicere, non eſt dubium quin hoc ei & ſuis liceat, non ſolùm jure communi, ſed etiam jure privato, & ſpeciali ratione dictæ arcis & proprietatis ripæ, pro fronte prædiorum ejuſdem arcis. Tum ratione poſſeſsionis, etiamſi poſſeſsio vel ejus antiquitas non probaretur.

c Regis, ſcilicet Ferdinandi Cæſaris & Romanorum Regis.

5. Quod autem ad jus dictorum civium Burckheimenſium, certum eſt non eſſe jus commune, imò jure communi vetitum, & prohibitum per leges & ſanctiones Imperiales, per jura prædicta, *& C. nova vectigalia imponi non poſſe per totum.* Eſt ergo jus privatum, imò etiam jus odioſum: ut pote contra publicam libertatem, & ad locum ejus deſtinatum limitatum, quod nullam recipit extenſionem. *l. in agris ff. de acquir. rerum domin.* imò potiùs debet reſtringi. *l. commodiſſimè. de liberis & poſthumis. c. odia. de reg. jur. in 6.* Quanquam Princeps non vult jus eorum tollere, ſed illud intra fines & limites ſuos ſolitos conſervari & manere, nihil agit nec intendit quam ut cuique jus ſuum & poſſeſsio ſua ſervetur.

6. Quod ſi prætenderet novum jus trajecti quæſtuarii erigere ad frontem præfatæ arcis ſuæ, & vectigal à trajicientibus aut vectoribus exigere, eſſet equidem quod præfati cives, imò potiùs præfatus Rex, Camera Imperialis, & ejus Procurator generalis conqueri poſſent; ſed cùm hoc minimè prætendat, nihil contra jus commune gentium & Imperii faciat, imò intentionem fundatam in jure gentium & legibus Imperialibus habeat, nec jus privatum præfatorum civium impediat, ſed illud liberum illis relinquat, nec metas juris ſui & poſſeſſionis ſuæ pro ſe & familia & domeſticis ſuis egredi velit: ſequitur quòd præfati cives indebitè conqueruntur & iniſtè, ac de novo turbare moliuntur præfatum Principem.

7. Porrò ſi idem Comes haberet jus ſimplicis facultatis duntaxat, *de quo in cap. 1. diſtinct. 1.* tantùm agere poſſet injuriarum, vel actione in factum ad damna & intereſſe: ſed quoniam habet etiam jus proprium & privatum ratione dominij & poſſeſſionis dictæ ſuæ arcis & ripæ fluminis, pro latitudine prædiorum ſuorum: habet etiam judicium tam confeſſoriæ quàm negatoriæ prædiorum ſuorum ergô, & interdictum uti poſſidetis pro ſua poſſeſſione vel quaſi aſſerenda & conſervanda, & pro omnibus damnis, intereſſe & expenſis. Quare infra annum turbationis factæ præfato miniſtro ſuo, poteſt contra prædictos cives, vel contra particulares ex eis turbatores, ſi civitas ratum non habeat, nec eos deffendere velit, intentare interdictum uti poſſidetis, pro ſpeciali turbatione facta præfato miniſtro ſuo, & recuperare omnia damna hac occaſione incurſa vel incurrenda, cum omnibus expenſis, & cum cautione de non turbando, nec impediendo in futurum.

8. Et nihilominus primò hac ſpeciali turbatione neglecta, poterit pro quibuſcumque aliis deinceps de novo agere, ſi quæ aliæ turbationes fiant. Secundò, debet interea etiam lite non motâ (quam movere non tenetur) vel etiam eâ motâ à ſe, ſive ab aliis illatâ, poſſeſſionem ſuam interim ſemper tam de jure, quàm de facto conſervare. cap. 2. & ibi Panorm. & omnes Canoniſtæ *extra. ut lite pendente.* Compoſtel. in cap. *C. cùm Martinus Ferrarienſis. de conſtitut. Innocent. in c. 2. in verb. inhibentes. extra. de reſtitut. in integ.* Ioannes Faber in *l. appellatione. col. 1. C. de appellat.* Floria. de Sancto Petro in *l. alienationis, numero 4. verſ. adde etiam. ff. familiæ erciſcundæ.*

9. Et ad hoc poterunt in Cancellaria Comitis literæ expediri, quibus, audito ſi opus ſit Procuratore generali Principis, præcipietur eidem Præfecto, ut illam ſupellectilem, & alias Principis vel miniſtrorum ſuorum tranſmitti curet, jus & poſſeſſionem Principis conſervando, utque in eis conſervandis proinde & fideliter vigilet, ut debet. Pro reliquo Comes quando voluerit, ſi opus ſit, agere poterit, & ſi in jus impetatur, juſtiſſimam defenſionis cauſam habebit. Quod autem attinet ad miniſtrum impeditum & carceratum, non ſolùm ipſe nomine ſuo, ſed etiam Princeps nomine proprio, quia ſua principaliter intereſt, agere poterit.

10. Et illo quidem privato miniſtro agente, nullo modo oberit juramentum extortum, quia non eſt liberum & ſpontaneum. Et ſic non nocet cap. *quamvis.* & ibi gloſſ. Petr. Anchar. Geminian. *de pactis in ſexto.* imo laborat duplici vitio. Primo violentiæ, quia à captivo non aliter relaxando. Secundo, doli, quia fraudulenter extortum in fraudem juris, & recurſus ad ſuperiorem. Et ultra tertio, quia turpiter exactum, & ſic ejus remiſſio per condictionem ob turpem cauſam condici poteſt. *l. 1. & per tot. ff. & C. de condict. ob turpem cauſam.* Felin. in cap. *debitores extra. de jurejurando.*

11. Præterea & quarto, juramentum in fraudem juris communis, vel in præjudicium juris ſuperioris non valet. cap. *venientes.* cap. *eam te. extra de jure-*

jur. in capitulo *conſtitutus.* & ibi Felinus. *col.* 5. *extra. de reſcript.* Ioannes Firmian. in tractatu *de gabellis. col.* 38. Oldradus *quæſt.* 97. Et ſic juramentum præfati miniſtri carcerati, quod eſt contra jus ſuperioris & præfati Principis, eſt ipſo jure nullum. Et in quantum concernit jus vel intereſſe privatū ipſius miniſtri capti & incarcerati, præfatum juramentum pro nullo habetur reſpectu illorum qui extorſerunt, vel quorum nomine extortum fuit: quia illis agentibus vel excipientibus de hujuſmodi juramento, excipi vel replicari poteſt de vi, metu, vel dolo. Et quod ipſi relaxare tenentur, ut tradit Felinus in c. *debitores, extra. de jurejur.* Nec ſunt admiſſibiles ad commodum capiendum de juramento taliter à ſe extorto, nec ad utendum illo cap. ad ſuæ iniquitatis vinculum. *inter cætera* 22. *quæſt.* 4. *cod. quanto. verſ. ſi falſam, extra. de jurejur.* Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus J. U. Doctor, Franciæ & Germaniæ Iureconſultus, Illuſtriſſimi Ducis Witerbergenſis Conſiliarius. Datum Montisbelgardi, ſub ſigno & ſigillo meo 3. nonas Decembris. M. D. LIV.

EPITOME CONSILII XV.

1. *Decem quæſtiones ex ſpecie facti reſultantes, quarum duæ novæ.*
2. *Quæſtionis primæ cardinalis ratio dubitandi.*
3. *Altera ratio dubitandi ex ſententia & authoritate doctorum.*
4. *Pactum ne ſuccedatur cùm ſit univerſale, in totum vitiatur.*
5. *Nullo iure eſt prohibitum pactum renuntiationis futuræ, niſi in legitimis deſcendentibus.*
6. *Novi iuris eò facilius valet renuntiatio, ſi per eam fiat recurſus ad priſtinum.*
7. *Ius quo mater liberis ſuccedit, ſtrictum eſt, ergo nec extendendum.*
8. *Cur in hac ſpecie valeat pactum ne ſuccedatur.*
9. *Pacta nuptialia reſcindi judex non patietur, quæ mali vel iniqui exempli forent.*
10. *Nam magni ſunt favoris, & ſpecialem præ cæteris habent firmitatem.*
11. *Et ex doctorum ſententia ignobilis renuntiatio in favorem nobilioris valet, etiam perfecto & conſtante matrimonio.*
12. *Minor filia etiam ſine curatore poteſt renuntiare. Habilis enim ad nuptias, eſt habilis ad omnia pacta congrua & ſolita.*
13. *Quæ ex utriuſque iuris doctorum ſententia juramento omninò confirmantur, adeò ut in praxi, nec ſi læſio quidem in legitima poſteà apparet, eius habeatur ratio, eo quòd futura ſucceſſio incerta ſit.*
14. *Qui enim iure ſcripto reguntur, ex communi ſententia huiuſmodi pacti negativi iurati irrevocabilitatem obſervant.*
15. *Quæſtionis ſecundæ explicatio.*
16. *Et ex Germanorum conſuetudine etiam ſine iuramento valet pactum, ne ſecunda uxor etiam honeſta ſuccedat, ſtantibus filiis prioris matrimonii: ergo multo magis in concubina id obtinebit.*
17. *Quæſtionis ſecundæ cardinalis ratio dubitandi.*
18. *Leoſthenes hic contrahendo præcipuè agebat, ne ſua bona à concubina diriperentur.*
19. *Et ne in aliam familiam heredia & bona paterna devenirent. Ex qua clauſula videtur diſpoſuiſſe non de ipſa hereditate, ſed de eius parte & quota, quæ maximam inter ſe habent differentiam.*
20. *Iure enim communi approbatur conventio certæ rei vel certi generis bonorum, & de eis in contractibus poſſunt fieri ſubſtitutiones conventionales & graduales, ſicut in teſtamentis tam directæ, quàm obliquæ univerſales de ipſa hereditate vel eius quota fiunt.*
21. *Cum à mente verborum intellectus ſumatur, nil mirum ſi verba etiam univerſalia reſtringantur ad mentem & veriſimilitudinem.*
22. *Conſuetudo efficere poteſt ut valeat pactum de futura hereditate univerſali liberorum. Licet minui non poſſit legitima, nec lædi etiam diſpoſitione lucrativa inter vivos.*
23. *Tamen lex, ſtatutum, vel conſuetudo hoc poteſt: imò etiam ex communi ſententia eam in totum tollere.*
24. *De facili fit reditus ad ius antiquum.*
25. *Quando habeat locum Auth. res quæ.*
26. *Quæſtionis quintæ ſolutio, Monaſterium non habetur pro filio, maximè ſi reſtituendum ſit filiis, vel poſteritati teſtatoris.*
Filiorum enim favorabilior eſt cauſa, quàm Eccleſiæ & pauperum.
27. §. Sed & hoc præſenti, *non habet locum niſi in dubio.*
Nec Monaſterium excludit, ſed excluditur.
28. *Dictus §. non habet locum quando hæc qualitas adjicitur legitimis & naturalibus. Appellatione enim ſimplicis non venit qualificatum. Item nec habet locum in contractibus dictus §.*
29. *Quæſtionis ſextæ ratio dubitandi diſſolvitur ex contraria conſuetudine.*
Item, eò quòd moniales debent carere omni ſpe lucri & bonorum.
30. *Quæſtionis ſeptimæ & octavæ ſolutio.*
Nam Monaſterium quod privatur lucro bonorum quæſitorum, multò magis quærendorum fruitione privabitur.
31. *Monaſterium ſuccedens cavere debet de reſtituendo, extante conditione.*
32. *Quæſtionis nonæ ſolutio.*
Et qui ſe contractu ſuo, vel per factum ſuum inhabilem fecit à ſucceſſione, non debetur ei legitima, etiamſi eſſet de liberis.
33. *Quibus ea magis debetur, quàm aſcendentibus.*
34. *Dos non compenſatur: ſed alia lucra compenſantur.*

Digitized by Google

THEMA CONSILII XV.

LEoſthenes concubinam nomine Reginam uxorem duxit ſub pacto, ne ſuccederet liberis, & aliis pactis brevitatis cauſa hîc omiſſis. In tertio principali pactorum dotalium articulo conventum fuit, ut ſoluto matrimonio, protinus dos cum paraphernis (quæ nulla vel modica erant) ad Reginam redeat. Dein Leoſthenes eidem Reginæ pro munere nuptiali, ſive largitate centum aureos Rhenenſes, ex ſuis bonis cum duodecim poculis argenteis, de quibus liberam diſponendi pro moribus Germaniæ poteſtatem dedit; & reditum annuum 40. aureorum & ſex medimnorum tritici, & totidem vini in ſingulos annos ſolu. matri. quoad ipſa vixiſſet : hoc adjecto, ut poſt mortem Reginæ hujuſmodi reditus annui ad liberos ex ſe & Regina natos devolvantur. Quæ omnia Regina non ſolum mortuo Leoſthene marito in familia erciſcunda accepit, & reditibus annuis utitur, fruitur : ſed & ejuſdem verbis ſibi præterea quædam à marito (quæ valorem 500. aureorum excedunt) donata affirmantis, à tutoribus Leuconis & Aretiæ jam mortuæ liberorum, fides habita eſt, & quod affirmavit, recepit, ut in ſumma Leoſthenis bonis ad Reginam (vel in ſola ſorte) ſupra 1500. aureos Rhenenſes perveniſſe certum ſit, &c.

CONSILIUM XV.

DEi omnipotentis, per Chriſtum mediatorem unicum, nomine invocato, Viſo & diligenter examinato themate.

1. Decem inde reſultant quæſtiones. Prima, an pactum illud negativum de futura ſucceſſione jure communi valeat ? Secunda, an vigore conſuetudinis ? Tertia, an pactum affirmativum futuræ ſucceſſionis liberorum inter eos valeat ? & an fideicommiſſum reſultet ? Item, an etiam nepotes gravati ſint ? Quarta, ſi ſic : quatenus filii Reginæ teſtari vel deducere de paternis poſſunt ? Quinta, an Monaſterium faciat ceſſare illud fideicommiſſum, vel onus in perſona dictæ profeſſæ ? Sexta, ſi ceſſare non facit ? an ſtatim bona, ſeu portio profeſſæ, ſint reſtituenda. Septima, an profeſſa ſeu Monaſterium pro ea ſorori defunctæ ſuccedat cum Leucone ? Octava, ſi ſic, an Monaſterium interim de reſtituenda portione dictæ infantis, poſt mortem profeſſæ cavere debeat ? Nona, an liberi Aretiæ ſint ſubſtituti in omnibus bonis paternis poſt obitum omnium ex Regina natorum ? Decima, ſi ſic, an Regina legitimam, vel aliud detrahere poſſit ? Sed duæ ſunt cardinales & κύριαι quæſtiones, à quibus reliquæ omnes dependent. Prima : an matris renuntiatio futuræ liberorum ſucceſſioni valeat ? Secunda, an ſit ſubſtitutio, vel fideicommiſſum inter liberos ?

2. Ad primam, Prima facie videretur renuntiationem nullam eſſe, nec pactionem ſubſiſtere, utpote pactis ſuper futuris ſucceſſionibus devolvendis reprobatis. Hæreditates enim lege propinquis, extraneis verò teſtamento dantur, non pactis, etiam nuptialibus & favore matrimonii contractis, *text. l. hereditas, C. de pactis conventis*, ubi ampliatur etiamſi fieret favore ipſorum nubentium, vel alterutrius eorum. Igitur multò minùs valent favore aliorum, quàm ipſorummet contrahentium. Quando quidem aliorum favore difficiliùs admittantur, etiam quæ aliàs legitimæ eſſent pactiones, *l. 1. in fin. de pactis dotalibus*. Ad hoc *l. ex eo C. de inutilibus ſtipulationibus pact. C. de colla. l. pact. l. licet, l. ult. C. de pact.*

3. Secundò, quia hujuſmodi pactum valde exorbitans eſt & generale, & (ut ita loquar) univerſaliſſimum : non enim eſt limitatum ad certa bona, vel res certas, nec ad partem quidem hereditatis. Quibus caſibus vel altero eorum, ſolent doctores hujuſmodi pacta tolerare, quæ tunc demum valida eſſe intelligunt, & contrarias juris communis regulas limitant, & ita intelligunt, reſtringunt, & ſalvant praxim & conſuetudinem multorum, præſertim nobilium, quæ alioquin præfatis legibus in bonis moribus fundatis, & contrarias pactiones tanquam etiam improbas, & bonis moribus obviantes reprobantibus, repugnare videtur, ut per Philippum Decium *in l. pactum dotale C. de collation.* Oldra. *quæſt.* 139. Angel. Peruſ. *conſ.* 179. Alex. *conſ.* 84. *lib.* 2. *conſ.* 20. *col.* 2. *lib.* 3. Egidius Bellamera *conſ.* 17. Philippus Decius *conſ.* 516. *num.* 3. 578 *num.* 9. *cum ſeq. conſ.* 613. Steph. Bertrand. *conſ.* 4. *Viſis in* 2. *dubio conſ.* 78. *lib.* 3. Caro. Rui. *conſ.* 126. *Viſis prædictis inſtrumentis lib.* 1. latè Lud. Gozadi *conſ.* 87. Aymo Craveta *conſ.* 19. *num.* 7. dixi *in annotat.* ad Alex. *conſ.* 26. *ad fin. lib.* 3. *& in annot.* ad Philippum Decium *conſ* 225. *col.* 3. *conſ.* 236. *num.* 19. *cum ſeq.*

4. Sed ex hypotheſi hujuſmodi pactum omnia comprehendit : eſt enim factum præcisè in omnibus bonis, ut in prima clauſula, & in ſecunda ibi tum omnia, ſeu univerſa mortuorum bona, & ſic non poteſt eſſe magis univerſale vel exorbitans, nec reſtrictionem recipit. Quoniam univerſalis falſa in uno, falſa eſt in totum, *l. ſi is qui ducenta, §. utrium, de reb. dub.* Hinc in hujuſmodi pactis ſecundum communem doctorum ſententiam, non fit reſtrictio ad rem ſeu portionem, aut genus bonorum in quo valere poſſent : ſed cum ſint univerſalia, in totum vitiantur. Bart. Alexand. & omnes *in l. ſtipulatio hoc modo concepta, de verb. obligat. & in l, ultim. C. de pact.* Bart. *conſ.* 76. Angel. Peruſ. *conſ.* 360. *Quædam domina magna* Philippus Corneus *conſ.* 176. *lib.* 2. *conſ.* 252. *lib.* 3. reprobata communiter opinione Matth. Matheſil. *in ſingul.* 137. ut expreſsè per Franciſcum Purpur. *in l. ultim. num.* 238. *num.* 242. *num. num.* 247. *C. de pact. &* Hieron. Cagnol. *num.* 205. Ludovicus Roma. *conſ.* 171. *in princ.* Panor. *conſ.* 48. *lib.* 1. Petrus Anchar. *conſ.* 231. ubi ampliat, communem ſententiam etiamſi in favorem Eccleſiæ pactum eſſet. Tertiò quia dicta Regina tempore contractus, erat minor vigintiquinque annis.

5. Quibus non obſtantibus, contrarium cenſeo, hujuſcemodi conventionem, & renuntiationem legitimam & validam fuiſſe, & eſſe ſervandam : quia nullo jure prohibitum invenitur pactum negativum, ſeu abſolutæ renuntiationis futuræ ſucceſſionis, niſi in filia legitima, *d. l. pactum. dotali & in filio legitimo l. ſi quando §. illud. C. de inofic. teſtamento*, & conſequenter in omnibus legitimis deſcendentibus, quibus hereditas non ſolum à l. defertur, ſed etiam debetur, *l. ult. §. 1. C. d. curator. furio.* In cæteris autem cum non ſit eadem, ſaltem non tanta ratio, ſtandum eſt regulæ juris communis, pactis ſtandum præſertim nuptialibus quæ majori ſolemnitate, magiſque ſeriò fiunt, & ſpeciali favore pollent.

6. Secundo, quia de facili fit recurſus ad ſtatum & jus priſtinum, *l. ſi unus, §. pactus ne peteret, de pactis c. ſtatutum de præbendis in ſexto ubi gloſſ. & omnes doctores* notant eam diſpoſitionem etiam correctoriam, eſſe

favorabilem. Sed olim jure communi mater non ſuccedebat filiis, ſed novo jure poſteà introductum fuit tempore Adriani Imperatoris. *Inſtit. de Senatuſconſ. Tertul. in princ.* ergo ſi mater huic novo juri renuntiet, ſaltem renuntiatione contenta, de facili admitti debet non ſolum: quòd jure communi non prohibetur hæc renuntiatio, ſed etiam per eam fit recurſus ad jus priſtinum, ita ut etiam favorabilis videatur conventio per prædicta.

7. Confirmatur quia jus novum quo mater ad ſucceſſionem filiorum vocata eſt, ſtrictum erat, nec extendendum, ut pote veteris juris correctorium, ita quod non extendebatur ad aviam: ſed opus fuit ſpeciali nova conſtitutione ad illam extenſionem, ut eſt text. *& ibi gloſ. in verb. avia Inſtit. de Senatuſconſ. Tertul. in princip.* Non obſtant allegata ſuprà in contrarium, quia loquuntur in terminis conventionis affirmativæ de futura ſucceſſione acquirenda, vel illius ſpe anticipanda, quæ ſunt contra bonos mores; vel de conventione negativa filiorum in ſucceſſionibus futuris ſuorum aſcendentium, ſive præcedente, vel futura juſta ingratitudinis cauſa. Et ſic omnia illa, & ſingula procedunt præſuppoſita, & ſtante prohibitione juris communis, & in propria hypotheſi ipſius prohibitionis à jure introducta, quæ hic ceſſat.

8. Præterea iſta conventio nullo modo eſt contra bonos mores, in quibus jura in contrarium allegata fundatur: ſed conformis bonis moribus, & utilis in politia, & republica, & valde favorabilis. Inſpicienda enim eſt veritas, æquitas, & qualitas ipſius hypotheſis, quæ eſt totius cauſæ fundamentum, ex qua reſultat. Primò fuiſſe actum magnæ miſericordiæ, & valde favorabilem, *c. inter corporalia, extra de ſponſalibus*, nempe ut concubina fieret uxor, atque vilis, & abjecta, imò vilior omni ancilla, ut pote etiam turpis (quæ jure civili nubere honoratis prohibetur, *l. humilem, §. humiles verò, C. de inceſtis, & inutilib. nupt.*) fieret honeſta materfamiliàs, & de illicito, & probroſo concubinatu tranſiret ad ſtatum legitimæ conjugis. Hæc miſericors metamorphoſis tanti momenti eſt, ut etiam ſolo titulo conjugii eidem ibi Reginæ, & magnificè, & honorificè conſultum dicatur etiamſi nulla ei facta eſſet donatio propter nuptias, & nihilominus ſpes ſucceſſionis filiorum eidem adempta eſſet, cùm alioquin nihil prorſus latura eſſet, ſed in dedecore, & paupertate concubinæ manſura, nec filiis ſucceſſura, niſi inopibus, & quorum alioquin nihil habentium, nec patri ſuccedenti capacium (præſertim ſtantibus aliis legitimis) hereditas nullius commodi fuiſſet.

9. Quam igitur pium fuit hanc vilem, & pauperem concubinam in tantum honorare, tam impium, & nefarium eadem ipſa pacta nuptialia, ſine quibus in peccato, dedecore & inopia manſiſſet, velle reſcindere. Hoc ergo boni, & æqui judices admittere non debent, prout paſſim in jure prohibentur admittere, quæ mali, vel iniqui forent exempli, *l. obſervandum de judiciis l. 1. ad Macedonianum, cum ſimilibus.* Quis autem vellet deinceps, præſertim legitimos habens filios ex honeſta prædefuncta uxore vilem, & inopem concubinam in uxorem aſſumere, ſi pactis nuptialibus præſertim in favorem filiorum legitimè ex priore uxore natorum) poſteà contravenire liceret? Si boni ſaltem admiſſibilis exempli eſt etiam prolem legitimam habenti, ſuperinductam, poſteà vilem concubinam ad prolem eius ſpuriam legitimandam in uxorem ſub certis (uti decet) reſtrictivis conditionibus: quam mali imò nefarii, & prorſus inadmiſſibilis exempli eſt nuptialium pactorum contraventionem admittere.

10. Confirmatur quia conventiones factæ in contractu matrimonii magni ſunt favoris, & ſpecialem præ cæteris habent firmitatem, ut tradunt Joannes Faber, Baldus, Salicetus, *l. 1. C. ſi mancipium ita fuerit alienatum, ne proſtituat.* Guilielmus Benedict. *in repet. cap.* Raynutius, verb. duas habens filias, & uxorem nomine Adelaſ. *num.* 160. Jacobus de ſancto Georgio, *l. ult. num.* 44. C. *de pactis*, & in Franciſc. Purpura, *num.* 221. Panorm. *cap. nulla, de conceſſione præbendæ*, Bald. §. *filii nati ſi de feudo defuncti contentio ſit inter dominum, & agnatos, in uſibus feudorum,* Raph. Fulg. *conſilio* 33. *col.* 3.

11. Rurſus confirmatur communi doctorum ſententia *per gloſ.* 1. *& Bartolum.* quem omnes ſequuntur *in l. ſi voluntate*, C. *de dotis promiſſ.* Quòd ſi ignobilis ducat nobilem, vel contra, valent pacta, donationes, remiſſiones, conceſſiones, renuntiationes in favorem perſonæ nobilioris factæ per ignobilem, non ſolùm tempore contracti matrimonii, re integra, ſed etiam poſteà, non obſtante prohibitione juris communis de donationibus inter virum, & uxorem. Quia ignobilis non dicitur lædi, nec pauperior fieri, etiamſi de jure ſuo dimittat: quia compenſatur cum honore ſplendidioris conjugii aſſequendo, vel aſſequuto, & ſequitur Jaſon. *l. ſi divortio, de verbor. obligation. l. ult. col.* 3. *C. de verbor. ſignificat.* Guid. Pap. *deciſio. Delphinali*, 363. *& conſ.* 112. Alexand. *conſ.* 209. *num.* 7. *lib.* 6. Franciſc. Curtius ſenior *conſ.* 54. *col.* 3. Matthæus de Afflict. *deciſ. Neapolit.* 61. Franciſc. Purpura, *l.* 2. *§. ult. num.* 36. *ſi cert. petat. & omnes ubique.* Quantò magis quòd illa Regina omni reſpectu tam vitæ, ſalutis, honoris, quàm bonorum, & liberorum, meliorem ſuam conditionem fecit ſic contrahendo, & quòd hujuſmodi pacta facta ſunt initio, rebus integris, & in ipſis ſolemnibus, & inſtrumentis dotalibus? Et præterea cùm amplam fuerit aſſecuta, & receperit propter nuptias donationem, de quâ liberè diſponere poteſt. Et quæ etiam ſine ulla donatione multùm honorabatur, ut dictum eſt.

12. Et eiſdem rationibus non obſtat minor ætas Reginæ, tum quia nihil amiſit, ſed magis acquiſivit quòd aliàs numquam acquiſiviſſet, tum in fortioribus terminis minor ætas non impedit renuntiationem filiæ, de qua *in c. quamvis de pactis, in ſexto.* Et otioſa erat curatoris authoritas, qui non potuiſſet utiliùs conſulere: tum habilis ad nuptias eſt habilis ad omnia pacta congrua, & ſolita, *l. quoties, ff. de pactis dotalibus, gloſ. pen. l. ult.* & ibid Bald. Joan. Faber. *C. de legitima tutela.* Bald. *l. unic.* §. 1. *C. de rei uxoriæ actione.* Lancelotus, Decius, *l. ſi conſtante in princ. col.* 7. *& ibi Iaſon. col.* 31. *ff. ſoluto matrimonio.*

13. Confirmatur ex communi omnium utriuſque juris doctorum ſententia, qui tenent in fortioribus terminis hujuſmodi pacta negativa futurarum ſucceſſionum juramento omnino confirmari, etiam in filia legitimè nata ipſi paternæ ſucceſſioni renuntianti. De quo *textus in c. quamvis de pact. in ſexto*, & in filio Bal. Jaſon. *l. fi. quando* §. *illud* (quem §. limitant interveniente juramento) *C. de inofficioſ. teſtam.* Alexand. *l. in ratione* 2. *ad legem Falcid.* Jaſ. *l. ſtipulatio hoc modo concepta de verbor. obligation.* Nicolaus Boërius *deciſ. Burdegalenſ.* 14. Quantò magis in matre (etiamſi prædicta omnia ceſſarent) cùm ipſa ſolemniter juraverit, & hæc communis ſententia ubique in praxi obſervatur, uſque adeò, ut nec læſionis ratio etiam in filia renuntiante habeatur, cum futura ſucceſſio ſit incerta, ut etiamſi poſteà appareat, tam tempore contractus matrimonii filiæ, quàm obitus patris ipſam læſam fuiſſe etiam in legitima, ut in tota ferè Francia judiciis ſupremorum tribunalium practicatur, & obſervatur, *ut dixi in annotat. ad Alexand. conſil.* 29. *lib.* 3.

14. Præterea communis illa ſententia de validitate, & irrevocabilitate hujuſmodi pacti negativi jurati obſervatur quoque in praxi, etiam in Italia, Germania, Provincia, & regionibus Galliæ, quæ jure ſcripto (hoc eſt communi, & imperiali) utuntur, ut patet per deciſiones, & conſilia Guidonis Papæ, & recentiorum conſilia numeroſiſſima Philipp. Deci. & Ste-

Digitized by Google

phan. Bertrand. ut etiam Uldaricus Zazius in conſiliis ſequitur, quantò magis validum eſt in matre, quæ de concubina facta eſt uxor, & valde ampla, reſpectu ſui, & indebita donatione propter nuptias locupletata? Confirmatur conſuetudine, qua in Germania hujuſmodi pactiones frequentantur, & in fortioribus terminis inconcuſsè obſervantur.

15. Et ſimul explico quæſtionem ſecundam in qua nulla eſt difficultas, cùm nemini dubium ſit quin hujuſcemodi conſuetudini ſtandum ſit *l. de quibus l. diuturna de legib. & longa conſuetudine* Bald. *l. cum Archimedoram. C. ut in poſſeſſionem legatorum*, etiamſi aliàs iſta pactio, & renuntiatio eſſet jure communi improbata: quod verum non eſt, etiamſi non eſſet juramento, nec aliis rationibus prædictis, quæ clarè concludunt, confirmata. Et ſufficeret conſtare talem eſſe communem obſervantiam, cùm ſit rationalibus, & regimini politico utilis. Nec opus eſſet præciſè probare conſuetudinem introductam: communis enim obſervantia eo ipſo fidem facit, de judicio, & omnium ſenſu, & doctiorum, & præcellentiorum totius provinciæ, *ut not. in cap. prudentiam in prin. extr. de off c. delegat.* & turpis eſt pars, quæ non congruit ſuo univerſali, *cap. quæ contra mores, 8. diſtinct. c. ult. extra de ſpon. duorum*, nec eſt à communi ſtylo, & obſervantia recedendum, *l. illud uſitatiſſimum*, & ibi Bald. *de excuſa. tuto.* dixi *in Conſuetud. Pariſi. §. 31. q. 3. in prin.*

16. Præterea fuit Germanis præſertim Francis vetus conſuetudo de longè fortioribus terminis, quod habens filios ex priore nobili conjuge, ſi ducat non concubinam, aut aliam vilem, ſed honeſtam, quamvis minùs nobilem, poterat paciſci ne ipſa, & ejus filii naſcituri ſuccederent in herediis, & prædiis antiquis, vel etiam ut nullo modo ſuccederent ſtantibus filiis prioris matrimonii: ſed tantùm in aliqua certa ſumma in pactis ſponſalitiis comprehenſa: & valebat hujuſmodi conventio etiam ſine juramento, vel alia ſolemnitate de conſuetudine Germanorum, ut probat textus in *c. unico in princip. de filiis natis ex matrimonio ad morganaticam contracto in uſib. feud.* Illi enim uſus, & voces Latinis peregrinæ, quæ ſunt in dicto libro, fuerunt à Longobardis in Inſubriam invectæ. Longobardi verò à Germanis, apud quos diu verſati ſunt, & pars Germanorum diu fuerunt, conſuetudines illas, & voces acceperunt, ut probat Paulus Diaconus ipſe Longobardus in princip. de geſtis Longobardorum Franc. Irenicus *lib. 1. cap. 32. Germanicæ exegeſeos.* Multò igitur magis viguerunt apud Germanos, unde etiam Franci redeuntes in Gallias pleraſque ſimiles conſuetudines invexerunt, quæ etiamnum ſervantur, ut pleriſque manifeſtum eſt in Gallia. Si ergo conſuetudo etiam matrem ſecundam conjugem, & filios ex ea excludere poteſt, multo magis ſolam ſecundam conjugem, filiis illius vocatis ad æqualitatem cum liberis prioris, & ſplendidioris matrimonii. Et ſic jam probatum eſt conſuetudinem & conventionem, de qua agitur antiquis moribus, & conſuetudinibus Francorum & Germanorum convenire. Et hæc ſatis de prima cardinali quæſtione.

17. Tranſeo ad alteram æquè principalem. Et prima facie videretur nullam eſſe, aut invalidam omnem hujuſcemodi ſubſtitutionem, cùm nullum factum ſit teſtamentum. Deinde cùm omnes hujuſcemodi ſubſtitutiones ſint univerſales de omnibus bonis, & ſic de totis futuris ſucceſſionibus in univerſo, quæ pactis, & conventionibus deferri non poſſunt per jura prædicta, cumque hoc reſpectu non ſint pacta negativa, ſed affirmativa diſertè legibus prohibita, ut nec juramento firmari queant, etiam ſecundùm communem ſententiam; reprobantur enim à jure tanquam contra bonos mores *l. ex eo C. de inutilibus ſtipulatis*, & ſic non videntur defendi per ſolutiones prædictas, nec elabi poſſe, *per l. licet vel. l. ult. C. de pact.* aut alium ſpecialem limitationis caſum, cum non ſimus in terminis illarum exceptionum, ut pote nondum natis his de quorum ſucceſſione paciſcebatur. Tertiò quia tolletur liberis iſtis libera teſtandi facultas contra *l. ſtipulatio hoc modo concepta de verborum obligationibus.*

18. Quibus non obſtantibus, in præſenti themate ſtandum omnino conventis cenſeo. Quia primò quantumvis prima facie conventionis verba univerſalia videantur, tamen re vera non ſunt, ſed particularia: ut enim phraſis & ſcopus totius contractus, & thematis oſtendit, hoc ſolum agebatur, ne bona ipſius Leoſthenis à concubina per conjugium potentiore facta, & legitimorum primi matrimonii noverca diriperentur, cùm certum eſſet de his quæ ad illam pervenirent, nihil unquam rediturum ad filios primi matrimonii: ideò diligenter cautum fuit, non ut filii concubinæ nati, & naſcituri deterioris eſſent in aliquo conditionis filiis primi matrimonii, nec ùt aliquantum minus haberent: ſed ne filii prioris matrimonii privarentur omni ſpe ſucceſſionis virilis portionis bonorum paternorum: per hoc ſecundum conjugium præſertim cum veriſimile eſſet majorem longè partem herediorum paternorum perventuram ad filios concubinæ, quàm ad liberos Aretiæ legitimæ filiæ, ut eventus docuit, quia ſive Aretia præmortua, ſive ſupervixerit patri, non tollit niſi vilem, ſcilicet trientem tantùm, cùm in univerſum fuiſſet ſucceſſura, ceſſante ſecundo hoc conjugio.

19. Cùm ergo id ſolum, & præcipuè ageretur, ne heredia, & bona paterna ad extraneos, & in alienam familiam devenirent, ſed in poſteris conſervarentur: clarum in hac clauſula non fuiſſe actum de omnibus bonis filiorum ſine liberis decedentium, ſed nec de eorum hereditate, vel ſucceſſione propriè ſumpta, ſed de portione bonorum paternorum eos contingente dumtaxat, & ſic de certis rebus, vel certo genere bonorum tantùm. Porrò longè aliud eſt diſponere de ipſa hereditate, vel ejus parte, aut certa quota, ut in *l. ſi quis ſervum in fine de legatis ſecundo, & toto titul. de heredibus inſtituendis, & de vulgari, & pupillari ſubſtitutione*, longè aliud diſponere de certis rebus, vel de parte rerum, vel de certo genere bonorum, putà de obventis à patre tantùm, vel maternis tantum, aut obventis à patruo, vel alia certa perſona, *l. ult.* & ibi Bartolus, Lancelotus, Decius, *de uſu & uſufructu legato* Alexander *conſ. 2. col. pen. ubi in annotationibus tetigi, lib 2.* Philip. Decius *conſ. 337. & conſ. 387.* Jaſon. *conſ. 61. lib. 1.* Priore quidem caſu, eſt diſponere propriè de ipſa hereditate, & ſucceſſione, & tunc demum loquuntur, & procedunt jura in partem oppoſitam allegata. Secundo verò caſu non eſt diſponere de aliqua ſucceſſione futura, ſed de certis rebus, vel certo genere bonorum tantùm.

20. Quæ conventio non ſolùm non reprobatur, ſed approbatur etiam jure communi, *l. legem*, C. *de pactis*, C. *de donation. quæ ſub modo per totum*, *l. ut heredib. ff. de legat. ſecundo Inſtit. de ſingulis rebus per fideicommiſſ. relictis in princ.* Quemadmodum enim in teſtamentis ſolemnibus poſſunt fieri ſubſtitutiones tam directæ, quàm obliquæ univerſales, de ipſa hereditate, vel ejus quota: ita in contractibus poſſunt fieri ſubſtitutiones conventionales, & graduales de certis rebus, de certo genere bonorum, *dicta l. ut heredibus, cum ſimilibus*, Paulus Caſtrenſis *conſilio trecenteſimo quadrageſimo-ſeptimo, quia circà, col. 1. conſil. quadringenteſimo octuageſimo-quarto. Si quæritur lib. 1.* Baldus *conſilio ducenteſimo quadrageſimo nono. Verba inveſtituræ, col. 2. lib. 2.* Aymo Cravetta *conſil. decimo-nono, num. 8.* ſed in ejuſmodi pactione non intelligitur actum de bonis obventis à matre, vel aliunde, ſed de bonis paternis: & conſequenter pactum valet, etiam jure communi, & actio eſt utilis, id eſt efficax, quæritur liberis, ſive natis, ſive naſcituris, in quorum commodum factum eſt, prout fieri potuit *l. parte pro filia, C.*

Digitized by Google

de pactis conventis, *l. Caius*, *ſoluto matrimonio*, *l. ſi quis operas*, *l. cum patronus*, *§. ſi libertus de operis libertor.*

21. Nec obſtant verba generalia, aut univerſalia iſtius ſubſtitutionis: quia intellectus verborum non ab eorum formula, ſed à mente ſumendus eſt, *l. 3. & ibi latè Iaſon* C. *de liberis præteritis, vel exheredatis*, *c. intelligentia, de verborum ſignificatione*, Baldus, *conſilio quadrageſimo-ſexto*, *lib.* 1. & ad mentem, & veriſimilitudinem verba quantumvis generalia, & univerſalia reſtringuntur. Oldradus quæſtione centeſima quadrageſimaoctava, in fine. Albericus *in prima parte ſtatutorum, quæſtione decima-ſexta, in fine.* Joannes Andræas *in Mercuriali c. in generali, de regulis juris in ſexto*, latè Jaſon. *lib. 1. col. 3. cum ſequenti, de legatis primo*, ſed mens non fuit comprehendere bona undecumque, vel à matre obventa, ſed paterna, & ſic certum genus bonorum tantùm. Quare valet pactum etiam jure communi.

22. Secundò, etiamſi intelligeretur de omni ſpecie, & genere bonorum, & de ipſa futura hereditate univerſali liberorum etiam naſciturorum, adhuc valeret pactum in contractu matrimonii appoſitum in vim conſuetudinis, quæ poteſt dare robur hujuſmodi pactis: quemadmodum etiam in Gallia ſunt quædam conſuetudines (ut in Alvernia) ubi etiam certi heredis inſtitutio univerſalis facta in contractu matrimonii valet irrevocabiliter, & ita obſervatur, & judicatur in omnibus bonis mobilibus, & nominibus ubicumque ſitis, & in prædiis ſuis intra fines loci ipſius conſuetudinis. Non obſtat quod tollatur teſtandi facultas: quia primò ceſſante dicta conſuetudine, remanet libera in omnibus bonis aliis quàm paternis, & adhuc in paternis ad uſque legitimam. Quæ diſpoſitione hominis lucrativa etiam inter vivos lædi non poteſt, C. *de inofficioſis donationibus, & de inofficioſis dotibus per totum dixi in tractatu de donationibus, & inofficioſis.* Stante verò dicta conſuetudine non eſt inconveniens quòd nihil de proprietate & ſubſtantia bonorum diminuere, aut deducere poſſint, & ſatis eſt quòd ad vitam frui poſſint, & de fructibus diſponere.

23. Quia tametſi parens non poſſit in aliquo minuere legitimam, *l. quoniam in prioribus*, C. *de inofficioſo teſtamento* tamen lex, ſtatutum vel conſuetudo hoc poſſunt: & communis eſt ſententia quòd in totum tolli poteſt per ſtatutum, vel conſuetudinem, Alexander, *l. quod de bonis, in fine ad legem Falcidiam conſ. 3. num. 9. conſ. 168. num. 3. lib. 7. Guid. Papæ conſilio centeſimo quadrageſimo, col. quarta, conſilio ducenteſimo quadrageſimo-quarto, in fine.* Philippus Decius, *l. jura ſanguinis, numero ſeptimo, cum ſequenti de regulis juris, deciſio. Tholoſa quadringenteſima trigeſima ſeptima*, & ibi latè Stephanus Aufrerius, *in additionibus.* Et quamvis multi tenent non poſſe in totum tolli, ſed bene minui, ut Angelus Aretinus *tractatu de teſtamentis verb. nolens decedere inteſtatus col. ultima* Alexander *conſilio ſeptuageſimo-quinto, num. 11. lib. 1. ubi in annot. dixi*: tamen horum opinio militat pro ſententia noſtra. Tenent enim ſufficere rectum eſſe ad alimenta. Bald. *l. ult. §. ipſum*, C. *de bonis quæ libe. Alb. d. l. quoniam in prioribus, & alii.* Cùm ergo intacta relinquatur fruitio ad vitam ſufficiens ad alimenta, & libera facultas diſponendi de fructibus, nihil poſſunt diſponere, nec minuere de ſubſtantia, & proprietate bonorum, ſtante dicta conſuetudine.

24. Præterea de facili fit reditus ad jus antiquum, quo etiam tempore primæ editionis Codicis hoc reciprocum fideicommiſſum, vel onus æquale nullum dicitur continere gravamen, etiam in filiis nullam læſionem, nullam inofficioſitatem, *l. ſi pater puellæ* C. *de inoffic. teſta.* nec eſt dubium quin poſſit reduci per conſuetudinem id quod fuit jure primo, C.

25. *Cæterum de Authent. res quæ* non habet locum in diſpoſitione inter vivos, ſive per viam contractus, ut hic Bald. *l. nulla ad fin.* C *de jure dot.* Jaſon. *l. filius familias, §. divi. col. 9. de legat* 1. Alexand. *conſ. 103. col. 5. lib.* 2. Socinus, *conſ. 75. col. 3. l. 1.* & multò minus concurrente vinculo, & diſpoſitione conſuetudinis quia d. Authen. loquitur in ſimplici diſpoſitione hominis, in teſtamento, vel codicillis. Adhuc communiter limitant dictam Authen. ſtante prohibitione expreſſa teſtatoris: quod ultimum tanquam impertinens non eſt opus impræſentiarum attingere. Ex quibus concluditur, ultimum natorum Reginæ, ſine liberis è legitimo matrimonio procreatis decedentem teneri, ſeu in effectu gravatum omnia dicta bona reſtituere liberis Aretiæ, ut in ſimili *in l. Titia Seio, §. Seia libertis de legat.* 2. & ſic ad tertiam, & quartam quæſtionem ſolutio patet.

26. Ad quintam reſpondeo, Monaſterium nullo modo haberi pro filio, etiam ſecundùm communem ſententiam Canoniſtarum Panor. Felin. Philip. Decii, & aliorum *in c. in præſentia, extra de probatio.* Bar. *Authent. ſi qua mulier*, C. *de ſacroſanct. Eccleſ.* Bal. *l. filium de his qui ſunt ſui, vel alieni juris*, & nullo modo facit deficere hanc conditionem propter quique. Primò, quia §. *ſed & hoc præſenti in Authent. de ſanctiſſ. Epiſco.* non habet locum quando eſt reſtituendum filiis, vel poſteritati teſtatoris, ut hic, ut tenet Bald. *conſ.* 196. *lib.* 1. Socin. *l. 1. col. 3. de rebus dub. & in repetit. l. cum avus col. 21. de condition. & demonſtra.* & probatur *in c. ult. 17. q. 4.* Cauſa autem filiorum non ſolùm Monaſterio, ſed etiam Eccleſiæ præferenda eſt Philip. Deci. *l. licet col. 2.* C. *de pact. l. generaliter col. 4.* C. *de inſtitution. & ſubſtitutio. & in c. 1. num. 19. de probatio. & conſ.* 391. Philip. Cornel. *conſ. 31. lib.* 2. Jaſon. *conſ. 212. lib. 2. conſ. 141. col. 5. lib.* 4. & favorabilior quàm cauſa pauperum, Bald. *repetitione legis 1. col. 5.* C. *de ſacroſanct. Eccleſ.*

27. Secundò, quia verba conditionis neceſſariò excludunt Monaſterium duplici modo: quia primò dicitur. Si ſine heredibus in matrimonio: deinde. Procreatis ex ipſorum corpore: quæ duo reſiſtunt Monaſterio, & ſic nullo modo impedit conditionis eventum, ut etiam tenent Joan. Petr. de Ferrariis *in libello quo agitur ex ſubſtitutione, in verb. Ex ſuo corpore*, etiam propter ſola verb. Ex ſuo corpore: ſed hic ſunt duo, videlicet matrimonialiter, & ex ipſorum corpore. Tertiò, quia *dictus §. ſed & hoc præſenti*, non loquitur, nec habet locum, niſi in dubio: ſecus quando ex verbis apparet diſponentem etiam in teſtamento voluiſſe excludere Monaſterium, ut quando dixit nullum alium admittendum, quàm ſubſtitutum, ut hic, ibi, nec quiſquam alius, quia Monaſterium non excludit, ſed excluditur, Philip. Deci. *c. in præſentia col. 30. num. 58. extra de probation. conſ. 259. per totum conſ.* 426. Philip. Corne. *conſ. 18. col. 5. conſ. 254. lib.* 4. Laurentius Calneus *conſ. 20. col. 3. in fin. conſ. 69. col. 1. & 2.*

28. Quartò, dictus §. eſt exorbitans, nec habet locum, niſi in ſimplici conditione deficientium liberorum: unde non debet extendi ad conditionem qualificatam: quæ appellatione ſimplicis non venit, *l. vim paſſam, §. præſcriptione de adulter. c. ſtatutum*, ubi Geminianus, & omnes Canoniſtæ *de electio in 6.* Bart. Alexand. & omnes *in l. 2. in princ. de verb. obligation.* unde non habet locum quando adjicitur qualitas legitimis, & naturalibus, ut decidit Philip. Corne. *Authent. niſi rogati col. 2. C. ad Trebel. conſ. 8. & conſ. 53. lib.* 4. Præterea non habet locum in contractibus ſecundum Matth. de Afflict. *deciſion. Neapolitana, 83. col. ult.*

29. Ad ſextam videretur Monaſterium non poſſe cogi ſtatim reſtituere portionem profeſſæ, ſed demum poſt mortem illius naturalem, ut eſt communis ſententia *in c. in præſentia, extra de probatio.* Sed contrarium in hac ſpecie dicendum eſt, quod eſt indubitatum in locis, quibus de conſuetudine per profeſſionem Mo-

Digitized by Google

naſticam non ſit tacita bonorum dedicatio, ut in tota Gallia. Ceſſante verò dicta conſuetudine, adhuc clarum eſt bona nullo modo tranſire ad Monaſterium, ſed ſtatim debere reſtitui: quoniam puella quatuordecim annorum blanditiis, & perſuaſionibus monialium, reclamante tota cognatione, allecta fuit, & inducta ad profeſſionem, & ſic debent moniales carere omni ſpe lucri, & bonorum quæ ſtatim debent heredibus reſtitui, 16. *q*. 7. *c. pen*. 20. *q*. 3. *c. ult*. Antho. Corſet. *in ſingulari in verb. religio*. Et ita diſertè fuit ſtatutum in Germania in Concilio generali habito Moguntiæ, c. 33. authore Carolo Magno Imperatore, qui etiam inter ſuas Conſtitutiones ſeu Capitularia, *lib*. 1. *c*. 80. *&* *c*. 83. diſtrictè prohibuit, ne clerici, vel Monachi reciperent aliquas oblationes bonorum in præjudicium heredum, ad quos eadem bona pervenire debent. Probata autem perſuaſione, vel illectatione blanditiarum, etiam ſtatim heredibus reſtitui debent per præfatos textus, & talis etiam eſt omnium Doctorum utriuſque juris concors ſententia.

30. Et ſic patet ſolutio ad ſeptimam quæſtionem: quia ſi Moniales propter dictas perſuaſiones, & blanditias Canonibus, & Conciliis, & imperialibus ſanctionibus vetitas, privantur lucro ſeu fruitione bonorum jam quæſitorum illi puellæ: igitur multo magis bonis quærendis privantur, & ſic non opus eſt recurrere ad conſuetudinem, quæ eſt fere ubique, quod profeſſi in Monaſteriis ampliùs non ſuccedunt cognatis, ut incapaces, nec Monaſterium pro eis. Tum clarum eſt ex phraſi totius contractus, quod contrahentes non ſenſerunt de talibus profeſſis, qui familiam abdicaverunt: ſed dumtaxat providere, & conſulere voluerunt poſteris retinentibus, & conſervantibus familiam, vel cognationem Leoſthenis. Et ſic evacuata eſt octava quæſtio.

31. Tamen caſu quo Monaſterium ſuccederet, cauſa deberet de reſtituendo, extante conditione per verba generalia, l. 1. in princ. ut legatorum, ſeu fideicommiſſorum nomine caveatur, ibi. Semper autem ſatisdare cogitur cujuſcumque ſit dignitatis, vel facultatum quarumcumque, & ibi, non ſolum autem omnibus legatariis ſatisdare oportet, ſed & ſucceſſoribus legatariorum. Quæ jura loquentia in legatis habent etiam locum in contractibus, in quibus eſſet eadem ratio, ut hîc *per textum*, *l. de legato*, *de legat*. 1. *facit l. in omnibus de judiciis*.

32. Ad nonam quæſtionem, juris exploratiſſimi per prædicta eſt, omnia bona reſtituenda liberis, ſeu per legitimum matrimonium deſcendentibus Aretiæ poſt obitum omnium, vel poſtremi omnium filiorum Reginæ: quæ cùm non ſit inſtituta à filiis, nihil poteſt deducere ratione legitimæ, vel alterius quartæ per prædicta, tum quod ei, qui ſe contractu ſuo, vel per factum ſuum inhabilem fecit à ſucceſſione, non debetur legitima, etiamſi eſſet de liberis, ut no. *in l*. 1. *de acquiren. vel amittend. heredita*. & expreſsè Alex. *conſ*. 3. *num*. 10. *cum ſequent. conſ*. 168. *num*. 3. *lib*. 7. Socinus *conſ*. 49. *col. ultim. lib*. 4. Philippus Corneus, *conſ*. 290. *lib*. 3. Caro. Ruinus *conſ*. 17 *num*. 8. *lib*. 2. *conſ*. 27. *lib*. 3. Philippus Decius *conſ*. 296. *num*. 2. *conſ*. 505. *num*. 3. *conſ*. 526. *num*. 4. Aymo Craveta *conſ*. 11. *num*. 13. Non obſtat quòd fortè non ſit ſpecialiter renuntiatum legitimæ, *l. ſi quando*, §. *&* *generaliter*, *C. de inoffic. teſta*. quia ille text. loquitur poſt legitimam debitam, & acquiſitam, ut tradit Philip. Decius *conſ*. 505. *in fi*. & de ſimplici apocha ejus quod in deductionem legitimæ datur, & accipitur, nec renuntiatur ſupplemento: loquitur enim in filio tacitè renuntiante poſt obitum parentis, & poſt legitimam quæſitam.

33. Quæ magis debetur deſcendenti quàm aſcendenti, in quo magis locus eſſe debet regulæ, quod excluſus à ſucceſſione, cenſetur excluſus à legitima. Alex. *conſ*. 3. *num*. 10. *cum ſeq. conſ*. 168. *num*. 4. *lib*. 7. Philip. Corn. *conſ*. 290. *lib*. 3. Soci. *conſ*. 89. *col. ultim. conſ*. 127. *num*. 2. *lib*. 4. Carolus Ruinus *conſ*. 17. *num*. 9. *lib*. 2. Philipp. Decius *conſ*. 296. *num*. 2. Aymo Cravet. *conſ*. 11. *num*. 13. Et ad ſummum deberet prius omnia præter dotem quam attulit, imputare, & de datis ei in eodem contractu non eſt dubium, cum ſint reciproca, ſed idem dicendum de datis poſteà: quia veriſimiliter non fuiſſent data, vel relicta, ſi illa contraveniſſet pactis nuptialibus, & ſunt à bonis Leoſthenis profecta.

34. Tum extra caſum dotis quam recepit, ſtat regula, & edictum Prætoris, quòd non debet utrumque conſequi, ſed compenſare, *l. unica*, §. *ſciendum itaque*, *C. de rei uxoriæ actione*, & Baldus *l. quoniam in prioribus*, *col. ultim. C. de inoffic. teſtamen*. Et ſic ſoluta ſunt omnia. Et ita in propoſita ſpecie concludendum, & judicandum cenſeo ego Carolus Molinæus I. V. D. Franciæ & Germaniæ Jureconſul. Ducis Vvirtembergenſis Conſiliarius. In quorum fidem propria manu his ſubſcripſi, & gentiliorum inſigniorum ſigillum appoſui. Actum Montbelgardi menſe Decembri, anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo quarto.

IVDICIVM ET COMPROBATIO CLARISSIMI ET ERVDITISSIMI IVRECONSVLTI DOMINI BONIFACII AMERBACHII BASILIENSIS, DE CONSILIO PRÆCEDENTI,

ex ejus αὐτογράφῳ ad authorem miſſo. S. P.

INcomparabilis Molinæe, reſponſum juris tuum nuper huc allatum eſt. Pro quo qualiter condignas tibi (quod meis intimis, cùm mei, tum juſtitiæ contemplatione gratificatus es) gratias agere debeam, ut calamo, vel lingua exprimere non poſſum, ita animo ſaltem habere, atque adeò quadamtenus concipere mihi poſſe videor. Et ſi verò beneficium acceptum nulla pecunia diluatur, aut paria accipiat: tamen ut ſaltem ex animi tui ſententia præfiniendum honorarium velut gratitudinis ſpeciem exhibeatur, pro virili curabo, quod proximo nuntio nobis indicare pro tua humanitate ne graveris, vehementer rogo. Si quæras quid de reſponſo ſentiam? Et quid reſpondebo, quàm hoc in tua officina procuſum, hoc eſt doctum, elegans, æquitatis plenum: & quid plura Molinæi, hoc eſt viri omnium integerrimi, prudentiſſimi, & experientiſſimi eſſe? Supereſt, vir clariſſime: ut de honorario nos proximo nuntio certiores reddas, quamprimùm oblata iſtud occaſione tranſmittendo. Chriſtus conſervator tibi nobiſque

Digitized by Google

nobiſque omnibus ſemper, & ubique adſit, in quo perpetuùm vive & vale. Baſileæ, pridie Idus Februarii, anno M. D. L. V.

Tuus ex animo Bonifacius Amerbachius.

ἐν δὲ τῇ ἐπιγραφῇ ſcriptum eſt. Magnifico & incomparabili Iuriſconſulto, D. Carolo Molinæo, Illuſtriſſ. Princip. Vvirtembergen. à conſiliis, domino & amico honorando.

Montbelgardum.

EPITOME CONSIL. XVI.

1. *Qui naſcuntur cives, non ſervi naſcuntur, & contra libertatem clariſſima probatio exigitur.* 9. 11.
2. *Natum eſſe in loco manus mortuæ non probat ei conditioni obnoxium.*
3. *Reipublicæ magis quàm propriis parentibus naſcimur.*
4. *Non loci, ſed uteri materni ſervitus ſervum facit.* 6. 17.
5. *Tempus attenditur partui utilius.*
7. *Non ſufficit quaſi poſſeſſio, vel matris profeſſio ad probandam ſervitutem.*
8. *Præſcriptio non eſt contra libertatem, ſed bene pro libertate.*
9. *Iuramentum neceſſarium non defertur pro ſervitute.*
10. *In terris imperii non ſunt ſervitutes perſonarum.* 12.
13. *Quæ ſunt reliquiæ antiquæ barbariei, & ſervitutis, quæ in Chriſtianiſmo ceſſant.*
14. *Domicilium conſtituens in loco libero Imperii, liber fit à ſervitute manus mortuæ.*
15. *Servitus parentis ante quinque annos defuncti non obeſt filio in quaſi poſſeſſione libertatis exiſtenti.* 16.
18. *Prætenſus adſcriptitius, qui poteſt agere præjudiciali utilius faciet agere ex l.* diffamari tanquam reus. 19.
20. *Favor libertatis etiam agendo.*
21. *Cauſæ favorabilis probatio favorabilis eſt.*
22. *Diffamator conveniendus eſt coram iudice ubi diffamatus debebat conveniri.*
23. *Cauſa ſtatus agi debet in domicilio rei.*

NOta quòd thema ſequens non fuit datum ex veris, quia Montbelgardum non eſt feudum imperii, ſed Comitatus Burgundiæ, quod ante mortem Caroli Burgundi indubitatum erat, & olim habitantes Montbelgardi, erant ſervi manus mortuæ, ſeu coloni, & adſcriptitii: ſed anno 1283. per Reynauldum à Burgundia Comitem Montbelgardenſem, & Guilielmam ejus uxorem Comitiſſam manumiſſi fuerunt, & civitate donati ſub certis conditionibus, quarum ergò multæ lites erant inter cives, & Comitem Georgium, quas idem Carolus Molinæus illic exiſtens, confectis articulis æquabilibus concordiæ, terminavit menſe Martio, anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo-quarto ante paſcha more Gallico.

CONSILII XVI. THEMA TALE EST IN MATERIA MANUS MORTUÆ

IOannes Carray natus Dolæ in prædio ſito in quodam feudo Auſtriæ, quod prædium dominus ſeu vaſſallus prætendit ſubjectum conditioni manus mortuæ: is (inquam) migravit Montbelgardum locum francum, & feudum imperii, a & ultra triginta annos ibi moram traxit, domicilium habens, & juribus civium, & libertate utens, uxorem inibi duxit liberam, ex qua filium ſuperſtitem, & heredem reliquit. Quæritur primò de ſtatu Ioannis, an fuerit natus liber, vel conditioni adſcriptitiæ obnoxius, & caſu quo conſuetudo, & ſervitus manus mortuæ locum haberet Dolæ (quod incertum eſt, nec veriſimile, cùm ſit feudum immediatum Auſtriæ, & ſubfeudum imperii) an ex eo ſolo Ioannes pater judicandus ſit homo manus mortuæ fuiſſe, an verò alia etiam probari debeant: & poſtremò an omnibus probatis, exemptus ſit ab ea ſervitute, tranſmigrando ad locum liberum imperii, & ibi in poſſeſſione libertatis ſtando per viginti annos juxta *l. 2. C. de long. temp. præſcript.* quæ pro libertate, an ſaltem ſpatio temporis pluſquam longiſſimi? Secundò principaliter quæritur de ſtatu filii. Tertiò, quam actionem habeat filius contra dictum vaſſallum, falsò jactantem dictum filium eſſe ſuum hominem manus mortuæ, an plagii, an ex l. diffamari? an alias? Quartò, quomodo & quibus mediis experiri debet, ut liber cum ſua poſteritate declaretur. Quintò, ſi dictus vaſſallus conveniri queat coram illuſtriſſimo Comite, vel ſuis conſiliariis Montbelgardi, cujus ille filius injuriam, ſeu diffamationem paſſus eſt, ſubditus, & civis apud Montbelgardum, idque non obſtante, quòd antequàm heredium prædeceſſorum ſuorum ſitum ſit in feudo Auſtriæ, dictuſque vaſſallus domicilium habeat extra juriſdictionem dicti Comitis, quanquàm ejuſdem Comitis vaſſallus, ſit ratione aliorum prædiorum, quæ poſſidet Dolæ de feudo *Blamont*.

a Imò Comitatus Burgundiæ.

Digitized by Google

CONSILIUM XVI.

CHriſti Servatoris nomine invocato.

Quod ad primam quæſtionem attinet ſubſcriptum conſilium cenſet, nihil proponi quominùs Joannes ille liber natus fuerit, & manſerit, prout jure communi, & imperiali in toto imperio, ſive orbe Romano omnes non ſolùm liberi, ſed etiam cives imperii naſcuntur, & ſunt, *l. in orbe Romano ff. de ſtatu hominum.* Ad hoc ſunt jura omnia etiam protrita, & vulgaria, quòd pro libertate præſumitur, & quiſque liber cenſetur, niſi contrarium dilucidis probationibus oſtendatur, quæ probationes in hac cauſa graviſſima, quæ morti comparatur, *l. ſervitutem, ff. de reg. juris*, luce meridiana clariores, & neceſſariò concludentes eſſe debent, *l. ultim. C. de probatio. l. non hoc, C. unde legitimi*, Jaſon. *conſ. 167. col. 3. lib. 4.* Philippus Decius, *conſ. 429.*

2. Porrò quem natum eſſe in loco, vel prædio manus mortuæ non arguit, nec continuo probat eſſe ſervituti, vel conditioni manus mortuæ obnoxium. Loca enim non dominantur perſonis, ſed perſonæ locis & rebus, quibus ſunt, & ſuperiores, & digniores, *l. juſtiſſimè, & ibi gloſ. 3. ff. de ædilitio edicto l. Sancimus in fi. de ſacroſanct. Eccleſ.* Albericus *in prima parte ſtatutorum, q. 156.*

3. Et quicumque naſcuntur, ipſi Reipublicæ, & imperio naſcuntur, *l. 1. §. & generaliter, ff. de ventre in poſſ. mitten.* Bald. *in lege Federici primi incipiente, hac edictali, §. primo in principio, ff. de pace tenenda, & juram. firman. in uſibus feudorum.* Imò naſcitur magis Reipublicæ, quam propriis parentibus, *dict. §. & generaliter, l. poſtliminium, §. filius, ff. de cap. & poſtlimin. reverſis, l. minimè de religion. & ſumptibus funerum.* Igitur multò minus naſcitur uni privato, ſeu particulari domino loci.

4. Et in toto jure certum eſt nativitatem loci nihil facere ad ſtatum perſonæ, ſed nativitatem ſanguinis videlicet uteri materni, ſi quis natus ſit ex ea quam alicujus ancillam eſſe conſtet, *l. & ſervarum, & per totum tit. de ſtatu hom.*

5. Imò non ſufficit probari quem natum eſſe ex ancilla, ſi probetur quòd tempore conceptionis, vel aliquo momento, quo partus fuerit in utero, mater fuerit libera: quia ſi poſtea facta ſit ſerva, & ſerva pepererit, calamitas matris non debet nocere ei, qui in utero eſt, quia etiamſi tempore ſervitutis naſcatur, nihilominus liber naſcitur, & ingenuus, text. *in d. l. & ſervarum, §. ingenui de ſtatu homin.* Qui enim in utero eſt, ſtatim pro nato habetur quantum ad ſuum commodum, *l. qui in utero eſt, ff. de ſtatu ho.* Alberic. *in prima parte ſtatutor. quæſt. 133.* Hippolytus Marſilius ſingulari 420. Et ſic ſufficit ad libertatem partus matrem liberam fuiſſe aliquo momento, dum gerebat uterum, & generaliter tempus illud, vel momentum inſpicitur quod eſt partui utilius, text. *in l. nuper legem, in fin. C. de naturalibus liberis*, Joan. Faber. *Authent. Ex complexu, in princ. C. de inceſtis, & inutilibus nuptiis.*

6. Priùs igitur ille vaſſallus probare deberet præfatum Joannem natum eſſe ex ancilla vel ſerva, & illam fuiſſe ſervituti ſuæ, vel manui mortuæ ſuæ obnoxiam, illamque fuiſſe talem toto continuo tempore, quo geſſit uterum.

7. Et ad hoc non ſufficeret probare matrem Joannis ſervilia exercuiſſe, vel in poſſeſſione ſervitutis fuiſſe, etiamſi ſimul hoc probaretur, & fratribus parentibus illius, *l. ad probationem ſervitutis*, C. *de probationib. l. 2. C. de ingenuis manumiſſ.* Imò nec ipſius matris pr. feſſio, ſive recognitio ſufficeret: quia patris, vel matris factum nocere filiis non debet, *l. 1. C. de liberali cauſa, etiam tranſactione ſolemni, l. tranſactione matris*, C. *de tranſactio, l. poſt certi temporis* C. *de liberali cauſa.* Quinimò ipſiuſmet Joannis profeſſio non præjudicaret, nec ſtatum ejus mutaſſet, text. *in l. liberos*, C. *de liberali cauſa etiam quantumcumque ſponte, vel etiam proprio motu facta ſit, l. nec ſi volens, C. eodem titul. etiamſi in judicio, & apud acta, l. interrogatam, & profeſſam*, C. *eod. tit.* ſed requiritur clara, & concludens ipſius veritatis probatio. Nec ſufficerent quævis conventiones privatæ, & actus adminiſtrationis, ſeu quaſi profeſſionis, *l. liberos privatis*, C. *de liberali cauſa.*

8. Nec cujuſvis lapſus temporis: quia nulla eſt præſcriptio contra libertatem, ſed bene pro libertate, *l. ultim. C. ubi cauſa ſtat.* duo ergo clarè, & concludenter ante omnia, & de ipſa veritate, non de confeſſione, cognitione, vel conventione probare debet ille vaſſallus. Primùm ſe verè habere, & habuiſſe jus manus mortuæ in eo, ſcilicet prædio, in quo Joannes natus eſt. Secundò ſtatutum, & conditionem ſervilem matris illius, eamque ſuam ſervam fuiſſe toto tempore quo in utero geſtavit, & peperit dictum Joannem in eo prædio.

9. Et uno deficiente, vel unica unius circumſtantia requiſita deficiente, nihil ager, nec etiamſi pluſquàm ſemiplenè ea probaſſet deferri, poſſet juramentum neceſſarium in ſupplementum probationis, quia non habet locum in cauſa gravi, & præſertim in cauſa ſtatus, ut tradunt Bartolus, Alexander, & omnes *in l. admonendi, ff. de jurejurando.* Baldus, Salicetus, & omnes *in l. bonæ fidei. C. de rebus tradit.*

10. Prætereà attendo quod prædium illud eſt in feudo movente ab Archiducatu Auſtriæ, quòd immediatè movetur ab Imperio præſumpto, degenerat contra præfatum vaſſallum, quia in terris (maximè in feudis Imperii) nullæ ſunt hujuſmodi ſervitutes perſonarum, ſeu manus mortuæ, ſed omnes naſcuntur liberi, & cives, *dicta leg. in orbe.* & dicta prætenſa conſuetudo ſervitutis manus mortuæ, non ſolum eſt exorbitans, & odioſa, ſed etiam ſpeciatim contra conſtitutionem Divi Antonini, de qua in *dicta l. in orbe Romano*, & eſt contra honorem, & ſplendorem imperii.

11. Et ſic cùm ille vaſſallus non ſolum jura communia, & leges imperiales contra ſe habeat, ſed etiam conſuetudinem generalem, & præſumptionem Imperii, tantò durior, & major probatio ab illo exigeretur, ita ut non ſolum apertas, ſed etiam apertiſſimas prorſus indubitatas probationes adferre deberet, textus *in l. non eſt veriſimile in principio, & ibi Bartolus*, ff. *de eo quod metus cauſa in capit. quia veriſimile, & ibi Panormit.* Felinus *extra de præſumpt.* Franciſcus Curtius junior *conſ. 52. col. 2.* Hipp. Marſil. *ſingul. quingenteſimo vigeſimo octavo.* Aymo Craveta *conſilio centeſimo vigeſimo nono in fine.*

12. Accedit (ut fertur) novella Imperatoris Maximiliani, per quam etiamſi quæ jura, vel conſuetudines manus mortuæ dictus vaſſallus habuiſſet, abolita, & abrogata ſunt; igitur cùm ſit ſubditus imperii, & prædium illud de imperio, & (quod majus eſt) feudale, & de feudo imperii: tantò magis eo nomine à ſordibus, & barbarie hujuſmodi manus mortuæ mundum eſſe debet.

13. Sunt enim hujuſmodi ſervitutes reliquiæ antiquæ barbariei perſonalis ſervitutis, quæ in toto Chriſtianiſmo ceſſat, ut tradit Bartolus *in l. hoſtes de capt. & poſtlim. reverſ.* Nec amplius locum habent niſi apud Turcas, & Barbaros infideles, ut dixi *in conſuetudinibus Pariſ. §. 2. gloſ. 3. num. 3.*

14. Quod ſi etiam ſunt in Gallia conſuetudines locales, ut omnes ad loca dictarum conſuetudinum accedentes liberi efficiantur perpetuò, & ab

Digitized by Google

omni nexu manus mortuæ eximantur, & vim legis habeant in Gallia, ubi præciſè obſervantur: quantò magis obſervari debet generalis conſuetudo imperii, ut in loco libero, & feudo imperiali habitans liber efficiatur, etiamſi prius adſcriptitiæ conditioni manus mortuæ ſubditus eſſet: igitur tantò magis poſt domicilium in urbe Montbelgardenſi (quæ imperiale feudum eſt) quæſitum, & ibi liberè, & pacificè ultra viginti annos continuatum, & multò magis poſt tempus triginta annorum, & prolixius.

15. Ultimò cùm præfatus Joannes ultra triginta annos in poſſeſſione libertatis in civitate libera, & feudo imperii non ſolum manſerit, domicilium, migratione nulla facta ſit querela ſtatus: ſequitur jam liberam conjugem, liberos habuerit, ſine ulla ſtatus inquietatione; ſed etiam ultra quinque annos ab illius nullam ſtatus perſonæ dicti defuncti Joannis querelam fieri poſſe, etiam per fiſcum ſeu Procuratorem generalem imperii, & multò minùs per quemvis alium text. *in l. ſi pater tuus, & in ipſa rubric. & per tot. C. ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur.* Ex quibus reliquæ quæſtiones ferè ſupervacuæ ſunt.

16. Tamen ſpeciatim ad ſecundam principalem quæſtionem de ſtatu filii dicti Joannis nulla prorſus quæſtio eſt, etiamſi de bonis, quæ fuerunt dicti Joannis, agatur, cum exploratum ſit præfatum Joannem liberum fuiſſe, & civem imperii, vel civitatis imperialis, & in ea poſſeſſione mortuum eſſe: nec per quinquennium ab obitu ſequutum, ſtatum illius inquietatum, aut controverſum fuiſſe. Et conſequenter amplius controverti non poteſt, etiamſi uxor fuiſſet conditionis manus mortuæ: quia etiamſi dictus vaſſallus potuiſſet, aut poſſet hoc clarè probare, nec dictum Joannem ab illa conditione exemptum fuiſſe per dictam migrationem, & civilitatem Montbelgardenſem: tamen non amplius eſſet admiſſibilis, aut audiendus, etiamſi jura regalia, & ipſius fiſci imperialis jus haberet.

17. Adhuc etiamſi omnia prædicta, & ſingula ceſſarent, quæ ſunt pluſquàm concludentia: tamen liquet præfatum Joannis filium eſſe liberum, nulli adſcriptitiæ colonariæ, ſeu (quam manus mortuæ vocant) conditioni obnoxium, cùm ſit natus in loco franco, & ex matre libera, idque tam jure communi, *l. ultim. C. de agricol. & cenſit. libro undecimo*, quàm per ipſaſmet conſuetudines, virtute quarum (ſi quæ ſint) jus manus mortuæ prætenditur. Et ſic dicti filii, & ſuæ poſteritatis ſtatus integer eſt.

18. Ad tertiam quæſtionem, competeret utilis præjudicialis, ut ait Joannes Fab. quem Angel. Aret. Jaſon. & omnes ſequuntur *in §. præjudiciales, Inſtit. de action.* ſed minimè expedit ei ullam actionem movere, cùm non ſolum liber ſit, ſed in poſſeſſione libertatis, non ſolùm propria, ſed etiam paterna. Tamen quia diffamatur, poteſt (ſi velit) cogere diffamantem ad agendum intra terminum à judice præfigendum: quo lapſo, perpetuum ſilentium ei imponatur juxta ſanctionem *l. diffamari, C. de ingenuis manumiſſ. l. ultim.* ubi Baldus, Salicet. *C. de uſuris pupil.*

19. Et ſic ſolutio patet ad quartam quæſtionem: quia ſi agendum ſit, non expedit, ut tanquam actor, ſed tanquam reus futurus, ut videlicet diffamatus agat, tanquam etiamſi diffamatus, tanquam actor ageret, haberet intentionem fundatam per omnia prædicta, & reo nihilominus incumberet onus probandi.

10. Quia tantus eſt favor libertatis, ut non faveatur reo, quia reus, eo actori incumbat probatio quia actor: ſed ei qui ſervitutem prætendit, ſive ſit actor, ſive reus, *textus in l. lege Iunia, ff. de manumiſſion. l. Pomponius, l. inter pares, ff. de re judic. in c. ex literis in fi. extra de probat.* Libertas enim omnibus rebus favorabilis eſt, *l. libertas, ff. de reg. juris.*

21. Et prout ea cauſa favorabilis eſt, ita probationes, quæ fiunt pro libertate, favorabiliores, & fortiores ſunt. Et in concurſu, vel conflictu probationum vincunt probationes factas pro ſervitute, *textus in dicta l. lege Iunia. Specul. in titul. de teſte, §. 1. numero vigeſimo primo, & §. duodecimo, incipiente, poſtquam in fine.* Alexand. *conſilio centeſimo nonageſimo, lib. 6. Iaſon. l. de die. in fine princip. ff. qui ſatiſdare cogantur, in l. imperatores, col. 1. ff. de re judica.* Philippus Decius in *c. primo, col. vigeſima quarta de probationib.*

22. Ad quintam quæſtionem, veritas juris eſt, quod in terminis dictæ *l. diffamari, & d. l. ultima, C. de uſuris pupillaribus:* diffamator convenitur, & trahitur coram judice, ubi deberet reum diffamatum convenire: tum quia provocatur, ut agat, non autem, ut reus ſit: tum quia ſua diffamatio non debet ei lucrum, & alii incommodum adferre.

23. Prætereà ſpecialis eſt proviſio legis, ut in cauſa ſtatus ille, qui eſt in poſſeſſionem libertatis debeat conveniri in ſuo domicilio ubi eſt, non obſtante etiam privilegio fori prætendentis ſervitutem, etiamſi ſit ſenator, *l. ſi in poſſeſſionem, C. ubi cauſa ſtatus agi debeat.* Sed oporteret hoc fieri remedio, & literis ſuperioris communis domini, alioquin cùm nullo modo ſubditus ſit Comiti Montbelgardenſi, facile citationem ejus floccipenderet. Eſſet igitur obtinendum reſcriptum Imperiale à Curia, vel Cancellaria Spirenſi, vel à Cancellaria Regis Ferdinandi, directum judicibus Montbelgardenſibus, quo ſecundum formam juris communis, *dictæ l. diffamari*, juberentur, vocato dicto vaſſallo diffamato, terminum competentem illi præfigere, infrà quem tanquam actor actionem ſuam inſtituere teneretur: alioquin perpetuum illi ſilentium imponeretur, tam virtute juris communis, quàm virtute dicti reſcripti in forma juris communis impetrati, quod facile concedi poteſt, & debet in ſimplici Cancellaria: quia ſunt literæ juſtitiæ, & non gratiæ, ut dixi in lectione mea Tubingenſi, *C. in titulo de precibus Imper. offerendis.*

24. Sed ſi territorium Montbelgardi non eſſet magis liberum, quàm Comitatus Burgundiæ, tunc bona paterna dicti filii periclitarentur. Si enim dictus Joannes probaretur fuiſſe conditionis manus mortuæ, hereditas ejus ſpectaret ad dictum vaſſallum, juxta conſuetudinem manus mortuæ, nec poſſet agnoſci per filium, niſi cum onere, & continuatione ejuſdem ſervitutis. Et ita ſentio ego Carolus Molinæus, juris utriuſque Doctor, Franciæ & Germaniæ Jureconſultus, illuſtriſſimorum principum Conſiliarius. Datum Montbelgardi, Idibus Martiis, anno Domini ſeſquimilleſimo quinquageſimo quinto.

Digitized by Google

EPITOME CONSIL. XVII.

1. *Remittentibus iura ſua non datur recurſus.*
2. *Libertatis favor cæteris præcellit.*
3. *Declaratur conſuetudo Burgundiæ.* 22. 24.
4. *Generalis diſpoſitio non extenditur ad caſus habentes ſpecialem diſpoſitionem.*
5. *Novum ius reſtringitur, ut minus corrigat vetus* 11. 22.
6. *Conſuetudo informat omnem actum.* 25.
7. *Lex nova non extenditur ad præterita.* 8.
9. *Verba obliqua non operantur ipſo iure.* 10. *fol.* 19.
13. *Limitata cauſa limitatum parit effectum, etiamſi de libertate agitur.* 14. 15. 16.
17. *Verba executiva non ampliant principalem diſpoſitionem.* 31.
18. *Iuria declaratoria trahuntur retro, niſi quando agitur de præiudicio tertii.* 21.
19. *Verbum obliquum tendens ad conſervandum operatur ipſo iure.*
20. *Reſolutio pro reo.*
23. *Verba appoſita ad ampliandum, non operantur reſtrictionem.*
24. *Liber homo acquirens prædia manus mortuæ, cogi poteſt ut intra annum reponat in homines eius conditionis.*
26. *Non eſt regreſſus ad iudicium poſſeſſorium amiſſum.*
27. *Poſſeſſio perditur etiam ex actu nullo.*
28. *Sententia etiam erronea habet titulum, & cauſam uſucapiendi.*
29. *Pendente appellatione, reus conſervandus eſt in poſſeſſione.*
30. *Sententia iure publico nititur.*
32. *Quo tempore, & ubi orta ſervitus manus mortuæ.*

Thema Conſilii xvii.

IN ſtatutis ordinum Comitatus Burgundiæ ſancitis ab imperatore Carolo quinto Auguſtæ vigeſima ſexta Iulii, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo octavo, homologatis in Curia Parlamenti Dolani decima quinta Iulii, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo nono, cautum eſt inter cætera, ut ſequitur: *L'heritage main-mortable, qui ſera acquis à l'advenir par homme franc, retournera au Seigneur de la main morte, ſi ledit homme franc decede ſans delaiſſir hoirs de ſon corps, ou en commun avec ceux, qui par droict luy doivent ſucceder.* Quidam Hubertus habitans ſub Prioratu vallis de Omorto manumiſſus fuit à priore anno 1545. & acquiſitis in eodem loco prædiis manus mortuæ uſque ad valorem decem millium francorum, Burgundiæ obiit anno 1549. ſine liberis, aut aliis ſecum communibus in dictis prædiis. Fratres defuncti qui non erant communes, cum eo bona occupant, & intercedunt literis manutentionis à Priore impetratis. Sed in dicta manumiſſione eſt clauſula, quod dictus Hubertus, heredes, ſucceſſores, vel cauſam habentes in certo manſo confinato liberè habitabunt perpetuò, ſine ullo onere manus mortuæ, &c.

CONSILIUM XVII.

DIligenter viſis & examinatis inſtrumento ſolemni & authentico manumiſſionis, decreto, & approbatione ſuperiorum executione judicum præſidialium factis & executis in favorem defuncti Huberti & ſuorum heredum, cauſam habentium quorumcumque de conſenſu geminato Conventus Prioratus *de Mortau*, conſtitutione nova lata die octava Julii 1549. libello actionis & executionis poſſeſſorialis impetratæ à præfato Priore, oppoſitione facta per heredes dicti Huberti, longa & exacta narratione facti & quæſtionum, matura deliberatione habita, ſummum videtur ex multis non parum urgentibus: nullum jus nec in petitorio, nec in poſſeſſorio, nullam actionem, nullum remedium præfato Priori in bonis de quibus agitur, competere, ſed reos abſolvendos.

1. Primò propter generalem renuntiationem & abdicationem in contractu manumiſſionis: quia remittentibus jura ſua non eſt dandus regreſſus, *l. quæritur. §. ſi venditor, ff. de ædilit. edicto etiam prætextu erroris juris l. 2. & ibi* Paul. Caſtrenſis Jaſon. *C. de juris & facti ignorantia.* Sed hic nullus fuit error, ſed certa ſcientia, inquiſitio tractatus, cauſæ cognitio & omnia juris ſolemnia, ſuperioris decretum, ita quòd de validitate & ſolemnitate contractus dubitari non poteſt.

2. Tum contractus eſt factus ex cauſa oneroſa, datis & traditis per defunctum opimis prædiis, quæ ſunt adhuc & manent in patrimonio Eccleſiæ: tum favor libertatis qui major omnibus rebus, *l. 1. libertas: de reg. juris. tum favor juris communis.* Secundò, per executionem, imò definitivam manutentionem judicialiter per Præſidem Provinciæ factam conſenſu dicti Prioris & Conventus, per quam defunctus fuit manutentus & immunis declaratur ſpecialiter & expreſsè in bonis ſitis in territorio dicti *Mortau*, ſive illa bona eſſent franca & libera, ſive conditionis manus mortuæ, & cujuſcumque qualitatis, & ſpeciei eſſe inveniantur. Et ſic apparet præſentem quæſtionem jam in individuo deciſam ad commodum heredum, quia bona, de quibus agitur, ſunt expreſsè comprehenſa in verbis diſpoſitivis dictæ ſententiæ, à qua non eſt appellatum, neque reclamatum, ſed & manet in rem judicatam. Et ſic præfato Priori obſtat finis inadmiſſibilitatis, imò præjudicialis, etiam litis ingreſſum impediens, *l. ult. C. de re judica. cap. 1. de litis conteſtat. lib. 6.*

3. Tertiò obſtat conſuetudo & antiqua obſervantia: quia certum eſt quod articulus ſextus conſuetudinis Comitatus Burgund. ſub tit. manus mort. non loquitur, niſi de ſervo moriente, non autem de libero moriente etiam heredia manus mortuæ poſſidente, & nunquam practicata fuit niſi in ſervo & contra heredes ſervi, non autem in libero, nec contra heredes liberi hominis, ita quod in heredibus liberis etiam extraneis, nec communibus defuncto, nunquam fuit obſervatum jus manus mortuæ: ſed in contrarium

Digitized by Google

ſemper fuit practicatum, nullum jus dominis competere per mortem hominis liberi, etiamſi conſtaret prædia eſſe conditionis manus mortuæ: igitur jus commune, contractus, res judicata, conſuetudo, antiquus uſus, libertatis prærogatus favor, & omnia reſiſtunt intentioni actoris, & fundant intentionem reorum.

4. Non obſtat refugium unicum actoris in novo edicto, quatuor annis poſt illum ſolemnem contractum & rem judicatam, anno 1549. ſupervento, quia primò eſt diſpoſitio generalis & indeterminata, & conſequenter non refertur ad caſus habentes certam ſuam ſpecificam diſpoſitionem, *l. doli clauſula, ff. de verb. oblig. l. coheredi, §. qui partem*, & ibi Alex. Jaſon *de vulgar. & pupillari ſubſtit.* Albert. *in quarta parte ſtatu. q.* 58. Paul. *conſ.* 21. *col.* 1. *lib.* 1. Sed caſus noſter habet ſpecialem ſuam & ſpecificam determinationem in dicto contractu & in dicta ſententia: ergo ad hunc caſum non traditur edictum illud generale.

5. Secundò, quia eſt novum jus & exorbitans, & correctorium uſus & obſervantiæ prioris & ſatis & multum operatur in hominibus liberis, quia cum nihil fuit geſtum, neque contractum per dominos, ergo hactenùs debet reſtringi, nec extendi ad homines liberos immunitatem habentes ex ipſo contractu & negotio geſto cum domino, *l.* 4. *§. prætor. ait, ff. de damno infecto.* Alexand. Jaſ. *l. ſi conſtante in princ. col.* 4. *ff. ſoluto matrimonio.* Alexand. *conſ.* 49. *in fin. lib.* 1. *ubi in annotat. dixi.*

6. Tertiò quia conſuetudo informat omnem actum, ut inquit Petrus Ancharanus, in repeti. *c. quia propter in fine quartæ oppoſitionis, de reſcriptis in ſexto*, etiam ſi non dictum, vel ut tradit idem Petrus Anchar. *conſ.* 433. *Poſtquam col.* 1. & omnis contractus intelligitur ſecundum conſuetudinem, quæ eſt & viget tempore contractus, *l. quòd ſi nolit, §. quia aſſidua, ff. de ædilitio edicto, l. circa, C. de loca. cum ſimilibus*, & ineſt contractui tanquam ejus pars & natura. Bald. *l. contractus C. de fide inſtrum.*

7. Sed tempore quo defunctus ex cauſa oneroſa permutationis acquiſivit ſuis heredibus immunitatem perpetuam, & liberum jus ſucceſſionis vigebat conſuetudo & uſus, ut liberè ſuccederent etiam in bonis manus mortuæ defuncti liberi hominis, etiam domino excluſo; igitur cenſetur emiſſe & acquiſiviſſe jus ſecundum terminos & amplitudinem conſuetudinis vel obſervantiæ, quæ tunc erat, imò inerat & ſciebatur ab utroque contrahentium, & intelligebatur, & illius contemplatione defunctus veriſimiliter majora & meliora prædia dedit, quæ non fuiſſet vel minùs daturus: & ſic non debet nec poteſt conditio ſua vel heredum ſuorum fieri deterior per edictum poſteà ſecutum, quàm ſi nunquam ſecutum fuiſſet, ex quo illa conditio fuit taliter & ſub illa amplitudine legitimè acquiſita per contractum oneroſum, nec poteſt tolli nec diminui per edictum poſteà ſequens, ut per text. Barto. Jaſ. & omnes *in l. quoties C. de precibus imper. offeren. Canoniſt. in c. quæ in Eccleſia, extra de conſtit.*

8. Quartò, quia legis eſt natura, ut futuros actus reſpiciat, non autem præteritos, vel ab illis dependentes, *l. leges C. de legibus.* præſertim quando dependent à viribus contractus immutabilis & irrevocabilis. Panor. Felin. *extra de conſtit. & text. in Auth. ut cùm de appellatione cognoſcitur in princ.* Quintò, quia edictum expreſſim ſe reſtringit ad caſus futuros, ergo multò magis excludit caſus dependentes & debitos in vim contractus præteriti, vel rei judicatæ præteritæ.

9. Sextò, quia etiamſi hoc edictum poſſet trahi ad actus factos in vim, ſpe, & confidentia contractus præteriti, tamen non reciperet niſi petitorium & non poſſeſſorium, duplici ratione. Prima, quia non loquitur per verba directa, ſed per verbum obliquum *Revertatur*, quod nunquam operatur ipſo jure, ſed per viam actionis, & in vim ferendæ & non latæ ſententiæ, cùm etiam ſit futuri temporis. Barba. *in cap. ultim. col. penultim. verſicul. tu adde, extra de donation.*

10. Tum natura verbi obliqui eſt, ut quis non debeat à ſe vel ipſo jure capere, ſed alieno miniſterio & per manum alterius: & verbum *Revertatur* eſt hujuſmodi, ut tradit Bartolus, quem omnes ſequuntur *in l. centurio, col. penult. de vulgar. & pupillari ſubſtitut. & in l. eam quam ad fin. C. de fideicommiſſ. Bald. in rubr. C. de impuberum & aliis ſubſtit.* latè Andræas Tiraquellus *in repetit. l. ſi unquam, in verb. Revertatur, num.* 5. *C. de revocan. donat.*

11. Septimò, quia novum ſtatutum ſemper intelligitur, ut minus corrigat jus commune, etiam in propriando, ut notant doctores *in l. ultima. § in computatione. C. de jure deliberandi.* Salicetus & alii *in l.* 2. *C. de noxalibus. Canoniſtæ in c. cum dilectus extra de clericis non reſid.* Igitur in omnem eventum eo ipſo quod actor ſeſe fundat in hujuſmodi edicto loquente per verbum obliquum, ſeipſum excludit: quia agit poſſeſſorio, à quo per idem edictum excluditur: igitur prorſus inadmiſſibilis.

12. Rurſus & quartò principaliter alia ratione non poteſt eſſe admiſſibilis in poſſeſſorio, etiamſi haberet jus in petitorio: quia jam rei habent rem judicatam pro ſe in poſſeſſorio comprehendente manſum & prædia de quibus agitur, à qua nunquam fuit appellatum, nec provocatum, & adhuc hodie actor non eſt appellans, nec reclamans à dicta ſententia: igitur etiamſi quod jus haberet, neceſſe haberet, ſtante dicta ſententia (prout ſtat) agere petitorio, & non poſſeſſorio.

13. Sed quantumcumque hæc urgere videantur (prout plurimum urgent) in contrarium dicendum videtur intentionem actoris fundatam etiam ex tenore contractus & manumiſſionis limitatæ: fuit enim datio libertatis limitata ad perſonam defuncti & ſuorum ſucceſſorum reſpectu rerum ad certum manſum, domum, & locum confinatum in eodem contractu, ita quòd libertas & abolitio juris manus mortuæ non fuit petita, neque data, niſi pro perſona defuncti, & ſucceſſorum, & pro certo loco confinato: igitur non extenditur ad alia loca vel prædia acquiſita vel acquirenda, quæ eſſent de jure manus mortuæ actoris, ut illa alia loca per defunctum quæſita vel quærenda, ut efficiantur liberæ conditionis: ſed remanent onerata ſervitute & conſuetudine manus mortuæ dicto ſolo manſo confinato excepto dumtaxat.

14. Contractus autem ab initio limitatus, poſteà non recipit extenſionem, *l. Rutilia Pola. ff. de contrahend. emptione & venditione*, & in agris limitatis non fit extenſio etiam per alluvionem, *l. in agris, ff. de acquiren. rerum dominio*, & forma & voluntas tempore contractus impreſſa poſteà non ampliatur. Bald. *in l. cùm quid, ff. ſi certum petatur & conſil. penult. lib.* 1. Socinus *conſ.* 6. *col.* 1. *lib.* 1. Alexand. *conſ.* 25. *col.* 1. *lib.* 7. *ubi in annotat. dixi.*

15. Et ſic clauſula generalis de libera facultate ſuccedendi, acquirendi, diſponendi de omnibus bonis ubicumque ſitis, tam intra territorium *de Mortau*, quàm alibi, intelligitur de bonis liberæ conditionis, non autem de prædiis manus mortuæ: quia licet ſæpe loquatur de prædiis ſitis intra territorium *de Mortau*, tamen nunquam loquitur de ſitis intra idem territorium & ſimul exiſtentibus de manu mortua: & ſic non intelligitur de illis quæ ſunt de manu mortua ejuſdem actoris, quia per contractum liquet quòd nullum prædium voluit eximere à manu mortua, niſi manſum illum confinatum.

16. Ut patet per verba taxativa exemptionis dicti manſi, & per aliam clauſulam reſervatoriam, in qua dicitur quòd ſi defunctus manumiſſus, vel ſucceſſores dimiſſo manſo liberato, acquirant manſum manus mortuæ in eodem territorio, & ibi maneant ultra annum & diem, ſine licentia Prioris, quod recident in ſervitutem manus mortuæ: ergo prædia poſteà ibi

Digitized by Google

quæſita per defunctum (ſi erant de manu mortua) remanſerunt ſub eadem conditione, à quo non fuerunt exempta, quia non fuit intentio eximendi, niſi dictum manſum confinatum.

17. Non obſtant verba generalia appoſita in executivis, & conſequenter ſententia executiva, & verba in ea contenta: quia verba executiva non addunt, nec augent, nec ampliant principalem diſpoſitionem. *Cle. 1. in fine* ubi omnes Canoniſtæ *de præbend.* Bartol. *l. hereditas per illum text. heredibus inſtitut.* Alex. *l. tutela, col.* 3. & ibi Jaſon. Philippus Decius *de juriſdict. omnium judic.*

18. Imo & dici poſſet actorem habere jus non ſolum in quæſitis à defuncto poſt edictum novum, ſed etiam ante edictum: quia illud edictum videtur declaratorium, ut patet in ſupplicatione trium ſtatuum, qui ſupplicant fieri ſimplicem declarationem, & Imperator tanquam Comes Burgundiæ remiſit ad ſupremam Curiam Dolanam, ut provideret per formam declarationis, & eadem Curia ſimpliciter reſpondit, ſibi videri dictam declarationem faciendam: ergo articulus ille nihil aliud eſt quam declaratio ex mente expreſſa tam ſupplicantium, quàm ſtatuentis, quàm etiam cenſuræ vel decreti Senatus: jura autem declaratoria trahuntur retrò ad prætenſa, ut not. per Innoc. & Panormitan. *in c. ultimo, extra de conſtitution.*

19. Et quamvis edictum loquatur per verbum obliquum, tamen expreſsè ſe refert ad conſervationem jurium dominorum, & ne aliquot incommoda incurrant: ergo ad conſervationem poſſeſſionis in caſum devolutionis, cùm poſſeſſio ſit magnum commodum, *§. retinendæ. Inſt. de interdict.* & conſuetudo in caſum devolutionis manus mortuæ dat etiam poſſeſſionem: ergo etiam jus poſſeſſionis conſervatur per edictum; aliàs domini non redderentur indemnes.

20. Sed his non obſtantibus concluſivè loquendo, dicendum eſt actorem nullum jus habere in quæſitis per defunctum ante novum edictum: non enim eſt declaratorium, ſed novi juris introductorium, & pro futuris acquiſitionibus dumtaxat, ut patet *in textus edicto, ibi, pour l'advenir.* Non obſtant nuper allegata, quæ ſonant in declarationem: quia omnia illa præcedunt concluſionem & inſtitutionem edicti, & licet judicare, ſed ſecundum ipſas & ipſam formam inſtitutionis, non attento eo quòd dum lex eſſet in fieri, tractabatur textus, *in c. in iſtis diſtinct. quarta.* Et multa tractantur quæ non, vel alio modo perficiuntur, *l. ſi ex cauſa, §. nunc videndum, ff. de minoribus, l. ſi voluntate C. de reſciden. emption. & venditio.*

21. Adhuc etiam conſtitutio expreſsè declaratoria non tamen trahitur retro, quando agitur de præjudicio juris quæſiti tertio. Philippus Decius *cap. ult. col. 4. de conſtitutionib.* Alexander *conſilio undecimo num. 14. lib. 7.* & utrobique in annotationibus dixi, præſertim quando jus eſt quæſitum ex ſpeciali titulo contractus vel ſententiæ, ut hîc per edicta ſupradicta in primo & ſecundo argumento primæ partis: unde prudenter abſtinet actor à præteritis.

22. Quantum autem ad quæſita poſt edictum, quæ ſola petit, nec in iſtis fundatam intentionem habet in ſpecie præſenti: ſed rei abſolvendi ſunt, quia edictum non loquitur, neque intelligit de illis qui jure vel occaſione juſti & ſpecialis tituli, putà contractus vel ſententiæ acquiſiverunt, ſed tantùm loquitur de illis qui acquiſiverunt, domino manus mortuæ ignorante, vel ſine aliquo titulo ab illo vel cum illo obtento: non ergo extenditur ad acquiſitiones factas per defunctum, qui facultatem illam generalem habebat per contractum juſtum & oneroſum, & adhuc per ſententiam contra eumdem priorem pronuntiatam.

23. Præterea edictum non intendit dare plus, quàm conſuetudo Comitatus Burgundiæ ſcripta: ſed ea conſuetudo expreſsè excipit habentes titulum validum: ergo defunctus ille & ſui ſucceſſores ſunt exempti à novo edicto, nec comprehenſi in illo, quod etiam non intendit tollere, nec tollit jus ſpecialiter quæſitum, ut dictum eſt. Nec obſtat quòd contractus fuit limitatus ad certum manſum in eo confirmatum: quia verum eſt, quantum ad exemptionem fundi ab omni jure & ſervitute manus mortuæ, & ab omni alio jure & præſtatione, etiam cenſûs & laudimiorum, prout in omnibus & per omnia eximitur ille manſus confinatus, ut patet in exemplo contractûs, *pagina decima, in princip.* Sed quantum ad alia, videlicet facultatem acquirendi, ſuccedendi, diſponendi, non eſt limitatus: ſed generaliſſimè loquitur tam in perſonis communibus, vel non habitantibus in dicto territorio *de Mortau*, vel alibi ſive in loco Franco & libero vel in loco manus mortuæ, prout bis expreſsè & ſpecialiter cavetur in dicto contractu.

24. Nec illa verba reſtringuntur per alia generalia adjecta videlicet faciendi & habendi omnia qua homines liberi & liberæ conditionis nati habitantes in principalibus urbibus Comitatus Burgundiæ, & aliis locis francis poſſunt & ſoliti ſunt facere: tum primò, quia ex ipſo contextu apparet clauſulas illas appoſitas eſſe ad ampliandum, & ſic non poſſunt operari reſtrictionem vel diminutionem, *l. legata inutiliter, ff. de legatis primo l. legata inutiliter & ibi Barto. ff. de adimendis legatis*, & eſſe appoſita in favorem manumiſſi & ſuorum, & ſic non poſſunt retorqueri & interpretari in eorum odium vel incommodum, *l. nulla, juris ratio, ff. de legibus l. quod favore, C. eodem titu.*

25. Præterea conſtabat quod tempore dicti contractus, non erat locus devolutioni ſeu commiſſo prædiorum manus mortuæ quæſitorum per homines liberos, nec cedebant lucro domini, nec dominus hoc jure commiſſi poterat uti contra liberos: ſed tantum contra ſervos proprios. Et adhuc contra liberos ſolam viam actionis habebat, ut eos cogeret intra annum vel aliud congruum tempus eadem prædia in homines ejuſdem conditionis transferre, ne perderent pretium vel æſtimationem rei acquiſitæ, ut in ſimili tradit Spec. *in tit. de locat. § nunc aliquo verſic.* 117. Henricus Bohic. *in c. ex literis col. 2. de Conſuet. & dixi in Conſuet. Pariſ. §. 41. quæſt.* 12.

26. Hæc autem libertas & facultas, quæ generaliter inerat tempore contractus, informavit illum, & fuit acquiſita & radicata perpetuò in vim contractus, & rei judicatæ: & ſic nullo modo tolli nec diminui potuit per edictum ſequens, etiam pro tempore futuro. Præterea etiamſi actor haberet hoc jus devolutionis & lucri ſeu commiſſi per obitum, ſaltem in vim edicti novi, & in acquiſitionibus factis poſt edictum (id quod eſt impoſſibile per prædicta;)

27. Tamen etiam in omnem eventum non poſſet actor agere poſſeſſorio, ſed rei ab hoc judicio abſolvendi ſunt, quia defunctus non ſolum acquiſivit illam generalem facultatem acquirendi & ſuccedendi in vim conſuetudinis & obſervantiæ generalis tunc vigentis, ſicut quilibet ex liberis hominibus: ſed eam ſpecialiter acquiſivit ex contractu oneroſo & ex ſententia diffinitiva pro ſe & ſuis in perpetuum, & per eumdem contractum ac per prædictam ſententiam nominatim & expreſſim fuit conſtitutus & manutentus in poſſeſſione vel quaſi taliter, liberè acquirendi, & ad ſuos ſucceſſores transferendi ſine onere vel periculo dictæ, vel devolutionis, vel commiſſi: ergo impoſſibile eſt actorem eſſe in poſſeſſione contraria, quam prætendit; ſed ſi quam habuit, perdidit illam facto ſuo: & ſic non eſt ampliùs regreſſus ad poſſeſſionem, ſive juſtè, ſive injuſtè perditam: quia facti eſt, *l. 2. §. uti poſſidetis.*

28. Quinimò ſive titulus ſive contractus ſit validus, ſive invalidus, nihilominus tamen perditur poſſeſſio, *l. 1. §. ſi uxori.* & ibi Bartol. & omnes, *ff. de acquirenda vel amittenda poſſeſſione.* etiam per pupillum

vel Eccleſiam. *l. poſſeſſionem pupillam*, & ibi omnes doctores, *ff. eod. titu.* Et ulterius etiam quando prior ille nihil feciſſet circa poſſeſſionem amittendam, tamen ſatis eſſet quòd eſt amiſſa per illam ſententiam, à qua non eſt appellatum, & quæ tranſivit in rem judicatam.

29. Quia per ſententiam etiam erroneam & injuſtam datur juſtus titulus, & etiam uſucapiendi conditio, *l. ſi per errorem*, & ibi Barto. *ff. de uſucapio.* ergo & juſta poſſeſſio, & maximè quando per ſententiam declaratus eſt poſſeſſor: igitur res eſt abſque dubio pro reis, cùm actor ab illa ſententia appellare non poſſit.

30. Imò etiamſi hodie poſſet appellare, & appellaret: tamen rei deberent manere in poſſeſſione per defunctum quæſita & in eo tranſmiſſa, per text. *c. laudabilem ut lite pen. nihil innove.* & ibi Panorm. & omnes Canoniſtæ. Innoc. *in c. 2. verſic. inhibentes, extra de reſtit. in integrum.* Compoſtella *in c. cùm Martinus extra de conſtit.* Florianus de ſancto Petro. *in l. alienationes num. 4. ff. familiæ erciſcun.* Joan. Fab. *l. appellatione col. 1. de appellatio.* Alexand. *conſ. 99. lib. 5. num. 5.*

31. Nec obſtant quæ ſupra dicta ſunt, quòd poſita in verbis executivis non ampliant: quia rei non fundantur in verbis executivis, ſed in verbis diſpoſitivis dumtaxat, tam contractus, quàm ſententiæ: & ſententia licet ſit executoria, tamen eſt diſpoſitio per ſe ſtans, & publica non privata authoritate ſubnixa, & clauſula illa ſententiæ: *Tant en biens aſſis riere le territoire dudit Mortau: qu'aucun ſoit franc ou mainmortable de quelque qualité & eſpece que leſdits biens ſe trouveront*, eſt poſita in verbis diſpoſitivis ipſius ſententiæ.

32. Et notandum, quod ſervitus iſta manus mortuæ differt à veteri poſteriorum Romanorum colonaria & adſcriptitia conditione. Poſteriores voco à tempore imperii in Græciam per Conſtantinum Magnum tranſlati, quo tempore Græci Romanos ſe ſe in publicis etiam programmatis vocare cœperunt, anno Domini trecenteſimo trigeſimo quo etiam tempore, inſtar quodammodo herorum Lacedæmonienſium frequentari cœperunt colonarii illi & adſcriptitii glebæ, de quibus *lib. 11. C. de agricolis & cenſitis per totum.* Servitus autem manus mortuæ ſub Francis eodem ferè tempore inventa, non ſemper à barbarie vel bellica & hoſtili captivitate cœpit, ſed quandoque ab humanitate, ut ſub Franciſco primo, & Henrico ſecundo magna multitudo Gallorum (Francos vocare pudet) præſertim è Picardia & Neuſtria ingentibus illis infinitarum collectarum exactionibus oppreſſa & expilata in Comitatum Burgundiæ, quem Comitatum Francum à tempore Hugonis Capeti vocare cœperunt, ſenſim demigrans, ultra decem millia hoſpitio ſuſcepti ſunt in ſylvis ad culturam reducendis ſub conditione manus mortuæ. Cæterum Comitatus ille Franci nomen retinet, ab immanium illarum collectarum immunitate, quarum metu numquam ſubdi voluit ſucceſſoribus exoletæ ſtirpis Caroli Magni. Sed ex ſupradictis liquet reos in omnem eventum à judicio poſſeſſorio abſolvendos. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus J. U. D. Franciæ & Germaniæ I. C. Datum Montbelgardi, pridie nonas Maii 1555.

ILLVSTRISSIMO

PRINCIPI DOM. VVILHELMO

PRIMOGENITO CLARISSIMI HEROIS DOM. Philipp. Landgravii Heſſiæ, Comitis in Katzenelnbogen, &c. Carolus Molinæus Iureconſ. Pariſ. εὖ πράττειν.

ILLUSTRISSIME Princeps, dum hoc libello in mundum (excudendi gratiâ) redacto, tibique dicato, nuncupatoriam Epiſtolam adſcribere vellem, εὐκαίρως advenit unus è tuis Heſſis è Caſellis miſſus, qui mihi tuo nomine uxorique & liberis ſalutem diceret. Deum bonum, quanto gaudio affectus ſum! quàm obnixè Chriſto noſtro gratis egi: quòd tu tantus Princeps, tantiſque, tam arduis moliminibus totius Germaniæ, nedum patriæ, illuſtriſſimique patris tui liberationis implicitus, humillimi tamen mei, tamque procul diſtantis, non ſolùm memineris, ſed etiam μνημόσυνον τι quod tibi ignoranti interea dicabatur, anteverteris. Næ tu, generoſiſſime Princeps, digniſſimus es, quem omnes boni ſtudioſique celebrent, cuique conjunctis votis faveant! At nunc quàm bene cecidit, quòd eo maximè tempore, quo divina vindicis Dei operante virgula; opellis meis minimè indiges, prodeant tamen illæ, & ſub illuſtriſſimi nominis tui ſplendore publicum accipiant: ut quæ hactenus colendiſſimo patri tuo, tibique, non earum defectu, ſed adverſariorum in Camera illa potentia, iniquoque favore fuerunt inutiles, deincepſque tyrannide illa Deo μόνῳ σωτῆρι ϗ ἀλεξικάκῳ authore diſcuſſa, inutiliores futuræ erant, eo ſaltem uſui ſint, ut paternæ, tuæque cauſæ juſtitiam & æquitatem ſe clariſſimam, Deique beneficio evictam cunctis teſtentur. Nec hoc ſolum, ſed ſimul optimi & Chriſtianiſſimi Principis mei Henrici ſecundi tum æquitatem teſtentur, quamque bona & juſta cauſa, & quàm juſtè & piè vindices & auxiliatrices dexteras ſuas laboranti Germaniæ ſuæ, hoc eſt, antiquiſſimis & devinctiſſimis fratribus ſuis, nempe, vel Strabone teſte, Germanis olim tanquam Gallorum fratribus vocatis feliciter & fraterno affectu porrigat. Ita enim decet, & jura Conſanguinitatis, & antiquorum fœderum inter utramque & Orientalem, & Occidentalem Franciam, & Germanos, & Gallos exigunt: quod bene proſperet & fortunet optimus maximus Deus exercituum Dominus. Rurſuſque gaudeo eodem opere & principi meo, illuſtriſſimis ſuis Confederatis (tu generoſiſſime Princeps cum illuſtriſſimo patre tuo) obſequium hoc præſtare: macte virtute ſummæ & optimæ ſpei Princeps ϗ ἰσχυρᾶς ἐλπίδος, Vale meque obſequentiſſimum tuum, ut facis, amare perge. Pariſiis 7. Calend. Maii 1552.

Sapientiæ 6.

Si ergo delectamini ſedibus & ſceptris, ô reges populi! diligite ſapientiam, ut in perpetuum regnetis, diligite lumen ſapientiæ omnes qui præeſtis populis.

Pſalm. 11.

Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: ſervite Domino in timore & exultate ei cum tremore: oſculamini filium: ne forte iraſcatur, & pereatis in via cùm exarſerit paululum furor eius.

PRÆFATIO

PRÆFATIO
DOM. CAROLI MOLINÆI
IVRIS VTRIVSQVE PROFESSORIS

Conſuetudinumque Pariſienſium Interpretis & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocati conſultiſſimi, in quatuor ejuſdem conſilia in cauſam Illuſtriſſ. Principis Landgravij Heſſiæ, Pariſiis edita, tempore magni certaminis Authoris, menſe Maio, anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſecundo, & denuò Marpurgi in arce Principis, anno 1553. menſe Novembri recognita & aucta.

EPITOME PRÆFATIONIS.

1. *Genealogia Landgraviorum, & Comitum Katzen-Elnbogenſium.*
2. *Etymon Landgravij, & deſcriptio Heſſiæ.*
3. *Comitatus Katzen-Elnbogen quomodo venit in domum Landgraviorum.* 7. 13.
4. *Laus Ludovici Landgravij.*
5. *Tranſactio, & ſimultanea inveſtitura.*
6. *Pacta dotalia.*
8. *Prima ſententia.*
9. *Secunda ſententia anni* 1523.
11. *Conventiones fraternitatum in Germania* 12.
14. *Dux Saxoniæ & Landgravius ob libertatem Germaniæ, & Religionem, in captivitatem inciderunt.* 15.
16. *Qua arte Landgravius apud Auſtraſium circumventus.* 17. 18.
19. *Sententia tertia inqua.*
20. *Reviſio.*

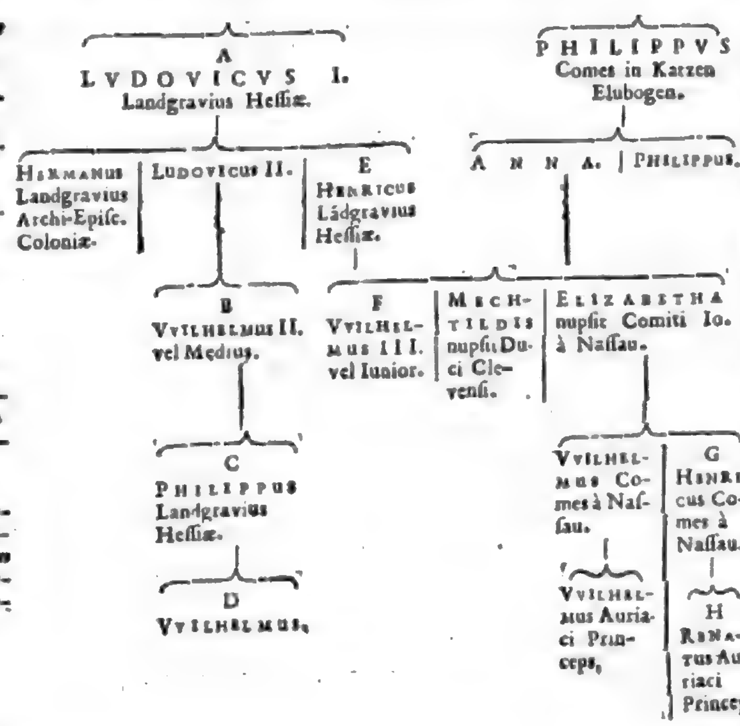
VT clariùs conſilij ſequentis argumentum innoteſcat, primùm Landgraviorum Heſſiæ & Comitum Katzen-Elnbogenſium, & actorum, & rei 1°. genealogiam, quatenus ad rem facit dumtaxat, oculis ſubjiciam: deinde clauſulas inveſtiturarum, & ſeriem facti, quantum thematis & quæſtionum perſpicuitas exigit, ut ſequitur.

A hunc laudant Æneas Silvius in Europa cap. 37. Franc. Irenis. German. exegeſ. lib. cap. 111.

B hic duxit Annam filiam magni Ducis Meckelburgenſis.

C hic anno 1557. fraude captivatus, litibus urgetur in Curia Auſtriaci.

D hic primogenitus cum ſororio ad patriam & patrem liberandum in armis 1552.

E hic duxit Annam filiam Comitis, & mortuo fratre uxoris ſine liberis, ſimul cum ſocero inveſtitur, anno 1570.

F hic tranſigit & ſimultaneè inveſtitur cum Vvilhelmo II. patruele ſuo.

G igitur hi nati ex fœminis maſſæ petunt feuda maſculina, & alia bona maſculis per fraternitates affecta.

H obiit ad ?. Deſiderium iſtius glebi, menſe Iulij 1544 magno Reipublicæ Chriſtianæ damno.

Digitized by Google

Vides duos ſtipites, prior ſeu dexter Landgraviorum Heſſiæ, ſiniſter Comitis Katzen-Elnbogenſis, à quo Comitatus ille cum aliis feudis venit in domum & familiam Landgraviorum Heſſiæ.

Etymon. Landgravij.

2. Germanorum lingua gravior Comitem ſignificat, Land, regionem: unde Landgravii regionum Comites ex Etymol. Cùm Landgravij ſint quatuor, Landgravius Heſſiæ potior & præcellentior eſt. Heſſia autem inter Vveſtphaliam, & Franciam Orientalem ſita, ut inquit Æneas Sylvius in Europa cap. 37. præter multa oppida duas habet præcipuas urbes, videlicet Caſellas, ubi curiam & reſidentiam habere ſolent Landgravij, & Martpurgum, ubi celebris Academia. Genealogiam verò Landgraviorum latiùs deſcribit Sebaſtianus Munſterus Coſmographus *lib.* 3. *pag.* 703. *cum ſeq.* Sed hic ea tantum adſcribo quæ ad rem: quare in ſiniſtro ſtipite non excedam Philippum. Omiſſo ergò Joanne ejus patre & aliis ſuperioribus,

Heſſia.

3. Iſte Philippus Comes Latzen-Elnbogenſis tenens illum Comitatum Dietz, Darmſtat, Biſing, Clappach, Eſchelburg cum pertinentiis, titulo beneficij, ſeu feudi maſculini, pro ſe, & liberis maſculis ab Epiſcopo Vvirtzburgenſi, vulgò Herbipolenſi, habuit filium Philippum, & Annam filiam, quam nuptum dedit Henrico Landgravio: deinde, filio ſuo ſine liberis defuncto, ne per obitum ſuum ſine maſculis Comitatus & reliqua feuda redirent ad Eccleſiam, egit cum Epiſcopo, & Eccleſia Vvirtzburgenſi, ut Henricus gener ſuus inveſtiretur de dicto Comitatu, & reliquis feudis pro ſe, & maſculis ex corpore ſuo beneficiariis heredibus, quod anno 1440. factum eſt, adjecta clauſula, quòd ſi dictus Henricus ſine filiis maſculis feudalibus heredibus deceſſerit, heredeſque ſuos prædicta feuda poſſidere contingat, Eccleſia redimere poterit decem millibus florenorum Rhenenſium. Hæc eſt prima inveſtitura ad deciſionem faciens.

Inveſtitura.

Laus Ludovici Landgravij.

4. Præterire tamen nolo laudes Ludovici primi, quem celebrat Æneas Sylvius in Europa capite 37. quòd ſuis temporibus ad Imperium vocatus, imparem ſe eſſe dixit, qui tantæ rei molem ſuſtinere poſſet, maluitque parvo Imperio à parentibus ſibi relicto utiliter præeſſe, quàm magnum accipiens diſſipare, id quoque ſibi obſtare quòd literas ignoraret: fuit tamen legum cultor, quas ſibi patrio ſermone exponi juſſit. Addit Franc. Irenicus *Germania exegeſ. lib.* 3. *cap.* 3. eum tanta animi præſtantia fuiſſe, ut omnes Principum fluctus ſolus compeſcuerit.

5. Ludovicus Secundus reliquit Vvilhelmum Secundum (ſeu medium ad differentiam Vvilhelmi Primi, ſeu Senioris, de quo non eſt quæſtio) filium impuberem ſub tutela Henrici, qui poſteà deceſſit, relicto Vvilhelmo Tertio & duabus filiabus, videlicet Mechtilde & Elizabetha. Vvilhelmus Tertius tanquam heres patris conventus fuit ab Vvilhelmo Secundo patruele ſuo, tutelæ actione ad redditionem rationum, & reliqua adminiſtrationis paternæ: ſed conſenſu & interventu conſanguineorum, & illuſtrium Principum Hermani Archiepiſcopi Colonienſis, & Eberhardi Comitis in Vvirtemberg & in Monte Beliardi, ſenioris, qui poſteà à Maximiliano Rege Dux creatus eſt, ita tranſegerunt anno 1495. ut ambo jure ſimultaneæ inveſtituræ de dicto Comitatu, & reliquis feudis ab Epiſcopo inveſtirentur, hoc eſt, ut Vvilhelmo Tertio ſeu juniore moriente ſine liberis maſculis, Vvilhelmus Secundus vel medius illa jure inveſtituræ obtineret: quod factum eſt conſenſu & approbatione Herbipolenſis Epiſcopi directi feudalis domini, & confirmatione Imperatoris Maximiliani. Et hoc modo Vvilhelmus 3. ſe, & coheredes ſuos liberavit à dicta actione tutelari, quam Vvilhelmus Secundus hac contemplatione remiſit.

Simultanea inveſtitura.

6. Deinde Vvilhelmus Tertius ſeu Junior anno 1498. duxit Elizabetam filiam Philippi Comitis Palatini Electoris, & in dotem accepit duo & triginta millia florenorum Rhenenſium, & donationem propter nuptias viciſſim ejuſdem ſummæ fecit: ſponſalitiam quoque largitatem, quam Germani vocant *Morgengab*, decem millium florenorum, adjecta etiam alia clauſula in favorem ſponſæ, quòd caſu contingente, quòd per obitum ſponſi ſine liberis maſculis, prædicta feuda redimi vel recuperari poſſent ab Epiſcopo Herbipolenſi, ſolvendo decem millia florenorum Rhenenſium heredibus defuncti, quòd ea ſumma non ſolveretur heredibus Vvilhelmi junioris, ſed Elizabethæ futuræ conjugi, vel heredibus ejus, in computationem tamen ſeu deductionem dotis & ſponſalitiæ largitatis, & horum hypothecæ conſenſit Epiſcopus Herbipolenſis. Tandem Vvilhelmus Junior ſine liberis obiit anno 1500. relictis duabus prædictis ſororibus, & Palatina vidua, quæ poſſeſſionem Darmſtad. & reliquorum jure dotali adepta, nupſit Philippo Marchioni Badenſi, à quo Vvilhelmus medius juxta tenorem præfatæ ſimultaneæ inveſtituræ ab Epiſcopo inveſtitus poſſeſſionem recuperavit, luendo hypothecas, & ſolvendo Palatinæ omnia quæ ei ratione dotis & ſponſalitiæ largitatis debebantur. Exemplaria præfatarum inveſtiturarum tranſactionis & confirmationum Imperialium vidi, ex quibus præfatas clauſulas excerpſi.

Morgengab

7. Liquet ergò præfatum Comitatum, & feuda militaria jure prædictæ primæ inveſtituræ perveniſſe ad Henricum Landgravium, & per ejus obitum ad Vvilhelmum Juniorem ejus filium, excluſis Mechtilde & Elizabetha filiabus, quæ propter naturam feudi & tenorem inveſtituræ inhabiles erant. Deinde per obitum Vvilhelmi Junioris ſine liberis perveniſſe ad Vvilhelmum medium ex lege dictæ tranſactionis, & poſterioris, ac ſimultaneæ inveſtituræ, conſenſu immediati domini directi, & Imperiali confirmatæ: prædictas autem Mechtildim & Elizabetham nihil in his vendicare poſſe, ſed Landgravium ab eis, vel heredibus earum condicere poſſe, quod pater ejus, præfatæ Palatinæ pro reſtitutione dotis ſuæ, & ſponſalitiæ largitatis ſolvit, diſſolvendo æs alienum heredum Vvilhelmi Tertij, qui tenebantur luere ejus hypothecas: quinetiam Vvilhelmus Tertius bona de quibus agitur, hypothecare non potuerat in præjudicium præfatæ ſimultaneæ inveſtituræ, & ſubſtitutionis gradualis præfati Vvilhelmi Secundi, quin eveniente conditione ſubſtitutionis hypothecæ reſolutæ fuerint per prædicta.

Iura Landgraviorum.

8. Mechtildis autem, quæ Clevenſi Duci nupſit, nullam unquam litem movit: ſed Elizabetha, quæ Comiti Joanni à *Naſſau* nupſerat, petiit primò paternam & maternam hereditatem ab Vvilhelmo medio, qui abſolutus fuit, & meritò, cum nihil de illis hereditatibus attigiſſet, nec ad eum devolutæ fuiſſent. Et ſic Philippus Decius conſ. 516. num. 17. incautè dicit Elizabetham per Vvilhelmum fratrem ſuum à ſucceſſione patris ſui excluſam: quia imò non fuit excluſa à ſucceſſione, ſed à dicto Comitatu, & certis aliis feudis: quia non erant hereditaria, ſed jure contractus, & inveſtituræ devolvebantur. Fuit tamen Elizabetha declarata heres Philippi Primi avi ſui materni pro ſemiſſe: & bene, nempe mediante matre, deinde fratre ſine liberis mortuo.

Prima ſententia.

9. Poſteà Elizabetha ab eodem Vvilhelmo medio petiit fraternam hereditatem, & obiit pendente lite: quâ reſumptâ per Vvilhelmum Comitem à *Naſſau* ejus filium, & heredem, per ſententiam

Secunda ſententia.

Digitized by Google

Epiſcopi Auguſtani, & Epiſcopi Conſtantienſis à Cæſare delegatorum Tubingæ tunc à Ferdinando Auſtriaco occupatæ, anno ſeſquimilleſimo viceſimo tertio, nona Maij pronuntiatum eſt, Elizabetham (exceptis feudis maſculinis, & illis bonis, quorum fœminæ non ſunt capaces) heredem eſſe fratris ſui, ſcilicet pro dimidia: & benè, ut etiam refert Philippus Decius in *dicto conſilio* 516. *& conſ.* 517. ubi ſuper effectu & executione dictæ ſententiæ conſultus, per multa jura, & ſolidas rationes, quas non transſcribo, rectè reſpondi, Elizabetham nihil in vim dictæ ſententiæ petere poſſe in d. cto Comitatu Katzenelnbogenſi, & aliis feudis, & bonis, de quibus in dictis inveſtitutis; ſed eam per dictam ſententiam ab illis excluſam eſſe.

Philippus Decius.

10. Et inſuper, quòd ea verba exceptiva ſententiæ: Et bonis quorum fœminæ non ſunt capaces non ſolùm intelliguntur de jure communi, videlicet reſpectu feudorum, quorum fœminæ jure communi ſunt incapaces, ſed etiam de jure ſpeciali fraternitatum ſeu conventionum ſimultanearum, ut non ſolùm à feudis excludatur, ſed etiam ab allodiis, quæ per conventiones quas fraternitates vocant, maſculis affecta ſunt, & conſequenter à machinis, & munitionibus caſtrorum dictorum locorum, licèt aliàs jure communi fœminæ in his ſuccederent. Idem etiam conſuluit Carolus Ruinus, quem refert & ſequitur Philippus Decius *conſ.* 655.

Carolus Ruinus.

11. Sunt autem hujuſmodi conventiones fraternitatum ad conſervationem domorum ſolemnes inter Principes Germaniæ, quas ſua lingua vocant (*die bruder einigung*:) & ſunt validæ de jure per ea quæ decidit Bartol. *in conſ.* 72. Philip. Dec. *in dict. conſil.* Jacobus de Sancto Georgio *in l. ult. col. ult. num.* 44. *de pactis* & ibi Philippus Decius *col. ult.* Franciſcus Purpuratus *num* 221. *& tetigi in annotat. ad Alex. conſil.* 83. *lib.* 2. *conſil.* 28. *lib.* 3. Et plures ejuſmodi fraternitates ab antiquo contractæ ſunt inter Duces Saxoniæ, & Landgravios Heſſiæ, qui etiam connubia ſemper pene cum Saxoniæ Duciſſis contraxerunt: ita ſcribit Franciſcus Irenicus German. exegeſ. *lib.* 3. *cap.* 111.

Fraternitates.

12. Et duas hujuſmodi fraternitates contractas inter dictas domos Saxoniæ, & Heſſię refert Philippus Decius *in dict. conſ.* 516. *num.* 16. unam factam anno 1370. confirmatam à Carolo IV. Imperatore: alteram anno 1431. confirmatam à Sigiſmundo Imperatore. Et hęc eſt ratio, propter quam pater Philippi Landgravij Wilhelmus vocabatur Secundus, vel Medius, videlicet ad differentiam alterius Wilhelmi Senioris, de quo non eſt quęſtio. Wilhelmus autem filius Henrici vocabatur Tertius, ſeu Junior, tanquam natus ex fratre juniore, ad differentiam ſeniorum, & ad deſignandum ordinem gradualis ſeu conventionalis ſubſtitutionis, qua maſculi ex tenore dictarum inveſtiturarum, & fraternitatum ordine ſucceſſivo vocantur ad Landgraviatum, Comitatum, & feuda in dictis inveſtituris, & fraternitatibus comprehenſa. Ex quibus ſequentes clauſulæ hìc adduntur, videlicet ex fraternitate contracta anno 1373. Fridericus, Balthazar, & Wilhelmus Landgravius Turingię. & Marchiones Miſnię, cum Principibus Henrico & Hermanno Landgravijs Heſſię per pactum fraternitatem pro ſe & heredibus, occaſione Principatuum utriuſque familię cum dominiis, juriſdictionibus, & omnibus territoriis quę tunc habebant, & in futurum quęſituri erant, eò ut altera familia alteri aſſiſterent, tuerentur & adeſſent, & decedentium ſine maſculis Ducatus, Comitatus, dominia, territoria, &c. ad ſuperſtites Principes alterius domus ſeu eorum maſculos heredes devolverentur, ad eoſque jure proprietatum pertinerent. Deinde eodem anno Carolus IV. Imperator hanc confraternitatem & juris hereditarij ſucceſſionem & communionem tanquam inter fratres præſentia Principum & Procerum Imperij confirmavit, & dicti Principes ex utraque parte pro ſuo quoque jure inveſtivit, eiſque viciſſim eadem in feudum conceſſit legem ſub pragmatica ſanctione ferendo, quòd altera domus alterius ſine maſculis decedentis, ut legitimi fratres, confratres & ſucceſſores cenſeri, haberi, & eſſe debeant, ac ſi naturali natalium ſerie fratres nati & una progenitorum agnatione producti eſſent, cum derogatione jurium in contrarium facientium, & Imperiali decreto pro ejuſdem legis firmitate interpoſito. Poſteà anno 1433. Fridericus, Sigiſmundus, Wilhelmus fratres, & Fridericus eorum nepos, omnes Duces Saxonię, & Landgravij Turingię, & Marchiones Miſniæ, cum Ludovico Landgravio Heſſię ex certa ſcientia, & præhabito conſilio pro ſe & heredibus, dictam confraternitatem ſuper univerſis eorum Ducatibus, dominiis, & bonis quę tunc habebant, ſeu in futurum acquiſituri eſſent, renovarunt, hoc addito, quòd teſtamenta rata eſſent uſque ad decem millia florenorum, & quòd fœminis cuilibet viginti quatuor millia florenorum, ſeu alia prodigo in dotem, &c. Anno ſequenti confirmata à Sigiſmundo Imperatore, qui reſpectivè, ut ſuprà in feudum conceſſit. Rurſus anno 1457. medio juramento confirmarunt Fridericus, Wilhelmus, fratres Duces Saxonię, Landgravij Turingiæ, Marchiones Miſniæ, & Ludovicus Heſſiæ ex una parte, & Fridericus Elector Marchio Brandemburgenſis, & Joannes, Albertus & Fridericus Junior, ſimiliter Matthias Brandemburgenſis ex altera parte: Anno 1471. Fridericus Tertius Imperator dedit Regalia Ludovico Heſſiæ pro ipſo & fratre, & dictam confraternitatem confirmavit. Anno 1495. Maximilianus Imperator Wilhelmo Medio & Tertio Landgravijs conceſſit in feudum ſimultaneum, non ſolùm Landgraviatum Heſſiæ, ſed etiam omnia feuda Comitatus Katzen-Elnbogenſis. Hinc Wilhelmo Tertio mortuo ſine maſculis, Wilhelmus Medius anno ſeſquimilleſimo quinto, à Maximiliano Imperatore confirmationem & Regalia obtinuit.

13. His ergò inveſtituris, fraternitatibus, & confirmationibus, Wilhelmus Medius, & poſt eum Philippus ejus filius Comitatum Katzen-Elnbogenſem, & Dietz, Darmſtat, Biſing, & reliqua feuda, quæ fuerunt Philippi Comitis ſoceri dicti Henrici, ultra ſeptem & quadraginta annos, videlicet ab anno ſeſquimilleſimo, quo Wilhelmus Tertius ſine liberis obiit, uſque ad litem poſt captivitatem Philippi intentatam pacificè poſſederunt, accedente etiam præjudicio dictæ Sententiæ anni ſeſquimilleſimi viceſimi tertij, donec Philippo Landgravio captivo, Naſſavienſes heredes Elizabethæ, occaſione ſumpta captivitatis Philippi, & odij quod in eum Carolus Auſtriacus conceperat, cœperunt ſtatim anno primo dictæ captivitatis calumnioſam litem inferre, ſub prætextu executionis ſive liquidationis dictæ ſententiæ anni 1523. & quamvis contra eos pro Landgravio faceret, tamen hoc cavillamento apud Judices ſibi propitios abuſi ſunt, ut longiſſimam quadraginta ſeptem annorum præſcriptionem elidere viderentur.

Libertas politica Religio.

14. Hujus autem captivitatis occaſionem dedit libertatis Germanicæ non popularis, ſed politicæ, & Religionis ſuſcepta propugnatio: Cùm enim Henricus Junior Dux Brunſvicenſis tranquillitatem Germaniæ violenter turbaret, & Goſlariam, & Brunſvigam civitates tyrannicè vexaret, commeatus & bona civium hoſtiliter diripiendo, captis, & contra fidem pubicam crudeliter interfectis verbi Dei Miniſtris, diſſimulante Auſtriaco, tametſi Spiram tranſiens anno 1541. proſcriptionem (vulgò bannum vocant, hoc eſt prædæ cædique expoſitionem)

Bannum Imperiale.

Digitized by Google

præfatę Groſlariæ civitatis iniquo Cameræ ſuæ judicio editam ſuſpendiſſet, illuſtriſſimi Principes Joannes Fridericus Dux Saxoniæ, Romani Imperij Elector, Landgravius Turingiæ, Marchio Miſniæ, Dux Saxoniæ. & Burggravius Magdeburgenſis, & Philippus Landgravius Heſſiæ, Comes in Katzenelbogen, Dietz, Ziegenhaim, & Nidda, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſecundo defenſionem ſuſcepiſſent, & anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo quinto præfatus Dux Brunſvicenſis cum filio ſuo, à Philippo Landgravio captus, & carceratus fuiſſet.

15. Anno ſequenti Carolus Auſtrius, diſſimulatione detecta, bellum præfatis Principibus, & eorum fœderatis indixit, & anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſexto præfato Saxoniæ Duce captivato, tandem partim vi, partim arte ſatis nota, Landgravium quoque coegit arma ponere, & ſupplicem ad ſe venire ſpe veniæ, pręfatumque Brunſvicenſem Ducem liberum dimittere: ſed articulos Philippus Landgravius. deditionis tam callidè compegit, unius literulæ apice variato, ſcilicet tertia litera verbi *Einige*, ubi loco *n*, ſuppoſuit *u*, ut dum Landgravius putaret ſe liberum & ſine cuſtodia abiturum, ſcriptum eſſe, poſtquam ſubſcripſiſſet, inventum eſt illum ſub cuſtodia detinendum ſcriptum eſſe. Sic enim lingua Germanica ſecundùm conventa (& ut Landgravius intelligebat) ſcribendum erat, *ohn einige gefengnuſs*, id eſt, ſine ulla captivitate. Fraus plus quàm Punica.

16. Imò ita jam ſcriptum erat in charta fœderis conventa, & à Landgravio lecta priuſquam ad pręſentiam Cæſaris accederet, & ſub illius fœderis fiducia ſupplex ad eum acceſſiſſet, quod aliàs nunquam feciſſet: ſed interim dum ſupplex coram Auſtriaco indictas ceremonias peragit, unus interim ex potioribus arcani conſilij Auſtraſij de dicto, *n*, fecit *u*, videlicet de *Einige Ewige*. Cúmque Auſtriacus dixiſſet ſe in gratiam recipere juxta fœdus contentum in eadem charta, quæ tunc ſubſcriptionis cauſâ oblata fuit Landgravio: qui videns eamdem eſſe chartam quam nuper legerat, & minimè gentium ſuſpicatus fraudem interim (pręſertim in publicis & Cęſareis fœderibus, atque in præſentia ipſius Cæſaris, & tam brevi momento) irrepſiſſe, & multo minùs falſitatem, quæ etiam tam ſubtilis erat, licet maximi momenti, unius apiculi inverſione, ut vix Argus, niſi maximè attentus percepiſſet, quanto minùs gravi mœrore perturbatus? ſubſcripſit.

17. En artem, de qua, licet pudenda, multùm (ô facinus!) gloriatur ſcriptor illius hiſtoriæ Auſtriaci fautor egregius libro ſecundo ad finem, nempe juxta illud Virgilianum, *Dolus an virtus, quis in hoſte requirat?* Dum ergò confideret Landgravius ſaltem ſe liberum, mox eadem die videns ſe plus quam quingentis militibus, carceris vice circundari, exclamat contra fœdera fieri: profertur charta fœderis ab eo recens ſubſcripta, ubi ſic ſcriptum apparet, *Ohn ewige gefengnuſs*, id eſt ſine perpetua cuſtodia, & ſic nihil contra fœdera fieri, ſi ad tempus cuſtodiatur. Et hoc modo circunventus Landgravius, cogitur miſeram & inopinatam captivitatem pati: quod ſi futurum cogitaſſet, nunquam ſupplex Auſtriacum adiiſſet.

18. Sed aliud miſerius acceſſit, quòd dum utcunque lenitur ea ſpe, quam verba etiam flagitioſè variata ſonant, ut temporaria dumtaxat & levis eſſet captivitas, paulò poſt tam infeſtè cum eo agitur, ut non ſolùm dura & inopinata militari cuſtodia, etiam ſuis impenſis cingatur, ſed etiam Mechliniam uſque, centum circiter Gallicis leucis à terris ſuis perpetuæ deportationis vice transferatur, ut nullum cum ſuis habere poſſit commercium, & quæ ad ſummum temporaria dumtaxat eſſe poterat captivitas, fiat & perpetua, & in locis remotiſſimis, quaſi ſic illuſo, & capto, Sarcaſmos ille hoſtilis exprobretur. Quid niſi victis dolor?

19. Tumque Naſſawienſes præfati Auſtriaci perpetui miniſtri, tam calamitoſam Landgravij conditionem in opportunitatem rei ſuæ gerendæ rapientes, prodeunt nunc in Aulam Cæſaris, nunc in ordinarium Spirenſe judicium, nunc in extraordinarias Commiſſariorum notiones, & omnem in captivum & abſentem moventes lapidem, nihil aptius ſuis affectibus inveniunt, quam executionem, ſeu liquidationem dictæ ſententiæ anni 1523 urgere, & ita in longè abſentem & captivum rem præcipitare, falsò contendendo præfatum Comitatum, & alia feuda proavi materni non fuiſſe feuda militaria, ſed mera allodia, ut ſpretis antiquis inveſtituris, & conventionibus fraternitatum, per ſententiam ſuper dicta liquidatione infra annum dictæ captivitatis, videlicet anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſeptimo Auguſtę Vindelicorum, ſeu potius Rheticæ in Curia Auſtriacæ pręcipitatam, adjudicata fuerint heredibus Elizabethæ, etiam cum fructibus quadraginta ſeptem annorum, videlicet ab obitu Wilhelmi Tertij fratris Elizabethæ, quæ anno ſeſquimilleſimo obierat, idque non pro ſemiſſe dictæ Elizabethæ, ſed in aſſem: quia Naſſauvienſes videntes & tempus, & Judices ſibi, utpote perpetuis Auſtriaci miniſtris, propitios, cauſæ verò Landgravij quantumvis juſtæ, infeſtos, redemerunt alterum prætenſum ſemiſſem ab heredibus Mechtildis, qui ſemper tacuerant. Tertia iniqua ſententia.

20. Adverſus hanc ſententiam conceſſa eſt reviſio, quæ etiam denegari non poterat, cùm de his non fuiſſet actum niſi ſemel, non autem in alia Reviſio. priore inſtantia. In hac autem cauſa reviſionis, quę horum bonorum reſpectu erat ſecunda tantum inſtantia, illuſtris & generoſus Princeps Wilhelmus Landgravius ſupra vires ætatis curam agens patris captivi, tranſmiſit ad me menſe Novembri anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo exemplaria præfatarum inveſtiturarum, & confirmationum Imperialium, ſive clauſularum pertinentium, & conſilio omnium ferè juridicarum Academiarum Germaniæ, & locorum vicinorum, videlicet Lovanienſium, Friburgi in Briſgoia, Tubingenſium, Ingolſtadienſium, Colonienſium, Heidelbergenſium, Lipſienſium, necnon Andreæ Alciati, Petri Amici, & aliorum concorditer ſentientium malè fuiſſe judicatum per illam ſententiam anni 1548. & Landgravium omninò abſolvendum, rogans ad adverſariorum pervicaciam & jactationem retundendam, aliquot inſigniorum Senatus Pariſienſis Advocatorum cenſuram, nec non rationes juris ad diffindendum judicium carceris, ſeu cuſtodiæ militaris ergò.

21. Cùm igitur in præſentia Nuntij pręfati Principis totius rei ſeriem, & ſingula puncta inde reſultantia expoſuiſſem conſultiſſimo illi, totiuſque togati noſtri ordinis Corypheo domino Matthæo Quadrigario, & inclytæ memoriæ domino Gabrieli Marillaco, Fiſci Patrono doctiſſimo conſilio à me per puncta deciſiva, nec ſequendo ordinem, & multiplicitatem quęſtionum ad me tranſmiſſarum, ſed breviter & dilucide ἐν ἀναγωγῇ more meo compoſito idem omninò cenſentes ſubſcripſerunt. Cæterum de exceptione carceris mecum ſenſerunt ſupervacuum quicquam ſcribere, cùm ex prædictis inveſtituris res eſſet clara & expedita, & in vado diffinitivæ abſolutionis pręfati Principis. Quare ſuper hoc nihil tunc ſcribere volui, ſed dumtaxat conſilium in principali ſubſcriptum tranſmiſi, cujus tenor ſequitur.

Digitized by Google

EPITOME CONSILII SEQ.

1. *Inveſtituræ ſimultaneæ quatenus jura contractus.* 3 4. 5. 6.
7. *Heredes alii communes ſeu vulgares, alii feudales.* 8.
9. *Poſſidens jure contractus non poteſt conveniri petitione hereditatis.*
10. *Sententia anni milleſimi quingenteſimi vigeſimi tertii.*
11. *Sententia anni ſeſquimilleſimi quadrageſimi octavi. Erronea.* 12. *nulla.* 23.
14. *Feuda non veniunt in petitione hereditatis.*
13. *Niſi contra ſimplicem detentorem ſine titulo.*
15. *Sententia priori contraria non valet.*
16. *Feuda hereditaria fiunt militaria per novam inveſtituram.* 17.
18. *Sororibus non competit querela inofficioſi.*
19. *Heres non venit contra factum defuncti, etiamſi non tenetur de evictione.* 20.
21. *Ius retentionis.* 22. 25.
24. *Nullitas evidens impedit executionem etiam triplicis ſententiæ.*
26. *Tranſactione reſciſſa reſtitutio æqualis fieri debet.*
27. *Auth.* Res quæ, C. communia de legat. *non habet locum in contractibus.*
28. *Præſcriptio quadraginta annorum parit pleniſſimam ſecuritatem.*
29. *Concluſio.*

CONSILIVM PRIMVM ANALYTICVM DOMINI CAROLI MOLINÆI Iuris utriuſque Profeſſoris, Conſuetudinumque Pariſienſ. Interpretis, & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocati conſultiſſimi in cauſam Illuſtriſſ. Principis Landgravii Heſſiæ, à clariſſimis & doctiſſimis Iureconſultis Dom. Mattheo Quadrigario totius Togati Ordinis Coryphæo, & inclytæ memoriæ Gabriele Marillaco Regio Patrono probatum, & ſubſcriptum.

CONSILIUM XVIII.

VIſis & diligenter excuſſis clauſulis inveſtiturarum tranſactionis, literarum dotalium, ſententiarum, in cauſa apud Cæſaream Majeſtatem pendente inter Vvilhelmum Seniorem à *Naſſau*, & curatores Vvilhelmi Principis Auriaci, & Comitis à *Naſſau* Junioris actores; & illuſtrem Philippum Landgravium Heſſiæ Principem, reum conventum Mediis reviſionis à dicta Majeſtate per eumdem Principem obtentæ, exceptionibus dilatoriis cuſtodiæ militaris ergô, plurium Doctorum & juridicorum Collegiorum conſiliis in favorem præfati Principis emanatis, & audita relatione Caroli Molinæi Juriſconſulti ſubſcripti.

1. Viſum eſt Iuriſconſultis Pariſienſibus infrà ſcriptis, videlicet Gabrieli *de Marillac* Regio in ſupremo Pariſienſi Senatu Advocato, & Matthæo Quadrigario, & præfato Carolo in eodem Senatu Advocatis, civitates, caſtra, & feuda Comitatus Katzenelbogenſis, de quibus in literis reverſalibus Comitis Ioannis anni milleſimi quadringenteſimi tertii, & in inveſtitura Rudolphi Epiſcopi Wirtzburgenſis, ſive Herbipolenſis, facta à Philippo filio præfati Joannis, anno milleſimo quadringenteſimo ſexageſimoſeptimo: & in literis ſimultaneæ inveſtituræ eorumdem feudorum, per eumdem Rudolphum anno milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo factæ, inter illuſtres Principes, videlicet præfatum Philippum Comitem in Katzenelbogen, & Dietz, & Henricum Landgravium Heſſiæ generum dicti Philippi: & in inveſtitura Vvilhelmi Tertii ſeu Junioris, filii dicti Henrici, facta anno milleſimo quadringenteſimo nonageſimo, per Laurentium Vvirtzburgenſem Epiſcopum, Franconiæ Ducem: & in tranſactione anni milleſimi quadringenteſimi nonageſimi quinti, fuiſſe & eſſe vera feuda maſculina, ad ſolos maſculos (quos heredes beneficiarios ſeu feudales vocant) jure inveſtituræ tranſmiſſoria, deficientibuſque maſculis ex maſculis deſcendentibus, ad Eccleſiam (à qua in feudum rectum & immediatum dependent) reverſibilia: filias autem, deſcendenteſque ex eis nullo modo vocari ad dicta feuda, partemve eorum jure inveſtituræ.

Inveſtitura.

Epiſcopus Herbipolen. Franconiæ Dux.

2. Quamvis in dictis inveſtituris, tam Henrici quàm Vvilhelmi Tertii prædictorum, expreſsè dicatur, quòd ſi inveſtitus ſine filiis maſculis feudalibus heredibus de corpore ſuo natis deceſſerit, & alios heredes, ut in prima, ſive ſimpliciter heredes ſuos, ut in ſecunda inveſtitura, prædicta feuda poſſidere, & detinere contingat: quod ex tunc præfatus Epiſcopus, ſucceſſoreſque ſui, & Eccleſia Herbipolenſis facultatem habebunt prædicta feuda ab heredibus redimere pro decem millibus florenorum Rhenenſium: Et licet fœminæ, ſive deſcendentes, ſive collaterales, appellatione dictorum aliorum, vel ſimplicium heredum veniant: tamen primò non vocantur ullo modo jure inveſtituræ, ſed ut quicumque heredes univerſales ab inteſtato. Secundò, non vocantur ad ipſa feuda, nec eorum dominium: ſed tantùm ad ſummam decem millium ſemel ſolvendam, utque interim fructus ſuos facere poſſint. Nec adhuc iſtud habent jure inveſtituræ, ſed mero jure hereditario.

Heres feudales.

3. Quemadmodum ſi feudum, vel emphyteuſis conceſſa ſit alicui, & filiis, & nepotibus: & illis deficientibus, vel linea finita, uſque ad quinquaginta novem annos, vel, ut dominus recuperare poſſit, certam ſummam heredibus ultimò morientis ſolvendo, ſinguli quidem de linea veniunt ſucceſſivè jure contractus, & ex lege inveſtituræ, etiam ſi aliter non ſint heredes primi recipientis: text. in *c. unico.* ibi per inveſtituram patris & avi. ubi text. illum ad hoc not. And. Sernia. Iac. de Bell. Bald. & omnes de feudo Marchiæ Ducat & Comitat. text. *in c. unico.* & ibi Bald. Alvar. Præpo. *de grad. ſucceſ. in feud. c.* §. 1. *hoc quoque. & ibi gl. in verb. inveſtire. de ſucceſ. feudi. c. unico.* & ibi Bald. Alvar. *de ſucceſ. feud. in uſib. feud.* Bart. in *l. ſi mihi & Titio.* & ibi Alex. *col.* 5. *de verbor. oblig.* Sed poſt illos de linea, heredes ſequentes non veniunt jure contractus, ſed mero jure hereditario: ideo ultimus de illa linea, ſive inter vivos, ſive in ultima voluntate de illo jure heredibus reſervato diſponere poteſt.

4. Et conſequenter per mortem Philippi Comitis Katzen-Elnbogenſis ſine maſculis, dicta feuda reditura erant ad Epiſcopum, excluſâ Annâ filia Comitis, & deſcendentibus ex ea, niſi reverſioni obviatum fuiſſet per ſimultaneam inveſtituram ejuſdem Comitis,

Digitized by Google

& Henrici generi ſui. Eodem modo ſi Henricus obiiſſet ſine maſculis, reditura erant ad Epiſcopum, excluſis filiabus Henrici, & deſcendentibus ex eis. Et quamvis per inveſtituram Henrici reſervatum ſit ejus heredibus ita fruendi uſque ad refuſionem decem millium: tamen Henricus de hoc jure diſponere poterat in præjudicium filiarum propriarum, ſalva tamen legitima eis debita, & abſolutè in præjudicium heredum collateralium, quibus non debetur legitima.

5. Eodem modo Vuilhelmus tertius qui nullos reliquit liberos, poterat de illo jure diſponere liberè & abſolutè in præjudicium ſororum, & heredum ſuorum, quibus nulla debetur legitima, & quibus nulla competit querela inofficioſi teſtamenti. Et ſic, etiam ceſſante ſimultanea inveſtitura Vuilhelmi tertii & Vuilhelmi ſecundi patruelis ſui, poterat in præjudicium ſororum etiam in teſtamento de illo jure heredibus reſervato diſponere, & multò fortiùs inter vivos: & nihilominus dicta feuda ad Epiſcopum erant reditura.

6. Ex eo autem quòd Vuilhelmus tertius inter vivos diſpoſuit tranſigendo ex cauſa oneroſa, ex qua per eamdem tranſactionem permiſit Vuilhelmum ſecundum ſimultaneè inveſtiri, cujus inveſtituræ caſus evenit ad commodum Vuilhelmi ſecundi, ſequuntur duo. Primum, quod eadem feuda jure contractus, & inveſtituræ immediatè devoluta ſunt ad Vuilhelmum ſecundum, eique acquiſita. Secundum, quòd heredibus Vuilhelmi tertii, videlicet ſororibus ejus non debentur illa decem millia, nec jus fruendi, donec ea refundantur, etiamſi aliter ſpecificè dictus Vilhelmus tertius inter vivos non diſpoſuiſſet, prout diſpoſuit: tum quia ſatis inter vivos diſpoſuit per dictam tranſactionem, & ſimultaneam inveſtituram, quæ eſt facta liberè & ſine onere reſtituendi heredibus Vuilhelmi tertii dicta decem millia.

Heredes communes ſeu vulgares.

7. Tum quia non eſt cautum heredibus communibus de illa ſumma decem millium, & fruitione uſque ad ejus refuſionem, niſi ſub dupl ci conditione: Prima, ſi ultimò mortuus ſine maſculis deceſſerit: Secunda, ſi alios heredes ſuos prædicta feuda poſſidere, & detinere contingat, id eſt, ſi ea reliquerit in univerſitate bonorum aliter de illis non diſponendo. Cujus contrarium evenit: quia Vuilhelmus tertius obitum ſuum prævenit, & inter vivos conſenſu domini directi diſpoſuit in favorem patruelis ſui, & per ejus obitum dictæ ſorores, & heredes non poſſederunt, nec detinuerunt dicta feuda: & ſic tanquam deficiente conditione, nullum jus habuerunt in fruitione temporaria dictorum feudorum, nec in dicta ſumma decem millium.

8. Quantò minùs ubi Vuilhelmus III. ſpecificè de illa ſumma decem millium diſpoſuit in commodum Palatinæ uxoris ſuæ. Sorores autem heredes contra factum defuncti venire non poſſunt, cùm ſint heredes communes, nec aliud, nec plus juris habeant quàm ſimplices heredes ab inteſtato, quos Germani apto verborum diſcrimine, vocant heredes vulgares ſeu proprietarios, ad differentiam feudalium, qui jure inveſtituræ, & non jure hereditario, veniunt. Cùm autem Vuilhelmus II. non exceſſerit terminos tranſactionis, & inveſtituræ ſuæ, nec acceperit alia bona per mortem Vuilhelmi III. niſi ad quæ vocabatur jure contractus per dictam tranſactionem, & inveſtituram ſibi factam,

9. Sequitur quòd malè & ineptè conventus fuit petitione hereditatis per dictam Elizabetham, & non ſolum à dicta petitione abſolvi debuit reſpectu dictarum ſucceſſionum, à quibus abſolutus fuit, ſed etiam pari ratione à ſucceſſione fraterna & collaterali dictæ Elizabethæ. Tum quia non erat ejus cohæres, tum quia nihil poſſidebat jure hereditario Vuilhelmi tertii, ſed jure & titulo particulari contractus, & inveſtituræ. Unde nullo modo conveniri poterat petitione hereditatis, ſed ab initio litis abſolvendus erat, ſalvis aliis competentibus actionibus, ſi quas Elizabetha haberet, juxta, *l. Bebius Marcellus in fin. de pactis dotalib.* Et ſic, ſi dictus Princeps in primâ inſtantia non aſſeruit, nec contendit ſe eſſe heredem univerſalem patrui ſui, ſed tantum (ut res eſt) jura ſibi competentia jure contractus, & inveſtituræ paternæ deduxit,

Sententia anni 1523.

10. Malè judicatum fuit per primam ſententiam anni ſeſquimilleſimi vigeſimitertii: Primò in hoc, quòd Elizabetha actrix non fuit repulſa à petitione injuſta. Secundò in hoc, quòd reus fuit condemnatus reſtituere hereditatem Vuilhelmi tertii, cujus non erat heres, nec ut heres quicquam poſſidebat, nec ut heres liti ſe obtulerat. Tertiò in hoc, quod condemnatus eſt reſtituere fructus eadem ratione. Quartò in hoc, quòd damnatus eſt eos reſtituere à tempore mortis Vuilhelmi tertii, licet juſtum titulum particularem & bonam fidem haberet. Quintò in hoc, quòd temeraria actrix non fuit condemnata in expenſis. Tamen in effectu prior illa ſententia, licet parum æqua, non nocebat præfato Principi, niſi in amiſſione expenſarum: quia in executione cùm per ſententiam ſint excepta feuda maſculina, & alia bona, quorum fœminæ non ſint capaces, neceſſe erit actoribus oſtendere quænam bona ex ſucceſſione univerſali Vuilhelmi tertii, tempore mortis ejus relicta poſſidebantur per præfatum principem. Id quod oſtendere non potuerunt, quia princeps nihil poſſidet de feudis, & terris, quæ fuerunt Vuilhelmi tertii, niſi titulo particulari tranſactionis, & inveſtituræ, de quo docet: & ſic ſententia executione carebit contra dictum Principem.

Sententia anni 1548.

11. Sed inexcuſabilis eſt ſententia ultima ſuper executione prioris lata, tertia Auguſti, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimooctavo, & nimis apertè fuit malè & iniquè judicatum. Primò, in quantum condemnatur pro dimidia reſtituere caſtrum *Darmſtad*, & civitatem cum acceſſoriis, item Biſſingen, Arheilgem, & alia Eccleſiæ Vuirtzburgenſis feuda, & bona, cum eorum pertinentiis, nec non regeſta & libros rationum cum fructibus. Secundò in hoc, quòd tantùm reſervata fuit actio præfato Landgravio ſolutæ dotis, dotalitii, & ſponſalitiæ largitatis: & conſequenter in eo, quòd actores non fuerunt condemnati in expenſis.

12. De primo liquet multifariàm. Primò, quia illa ſententia eſt directò contra acta, & clariſſimè probat, videlicet directò contra præfatas inveſtituras Herbipolenſes ex quibus conſtat ea feuda, quæ præfatus Princeps nominatim condemnatus eſt reſtituere, eſſe feuda maſculina, quorum fœminæ & conſequenter actores ex fœmina deſcendentes ſunt prorſus incapaces. Secundò, quia ejuſmodi feuda non ſunt hereditaria, nec veniunt in petitione hereditatis, nec in executione ſententiæ, per quam poſſeſſor hereditatis univerſalis condemnatus eſt hereditatem reſtituere: quia nihilominus in executione poterit ejuſmodi feuda deducere, & retinere, eorumque reſtitutionem impedire, ex eo quòd non ſunt hereditaria, nec de trunco hereditatis, ſed jure & titulo particulari contractus & inveſtituræ deferuntur.

Feuda non veniunt in petitione hereditatis.

13. Iſta eſt deciſio protrita gloſſæ ordinariæ *in l. item videndum in fin. de pet. her.* in quantũ loquitur de fœmina vel deſcendente ex ea, qui egit, & vicit in petitione hereditatis, ut nullo modo veniant feuda: & in hoc omnes ubique gloſſam ſequuntur, prout etiam eſt indubitata: ſed multò fortiùs tenent omnes Doctores, quòd indiſtinctè ſive etiam maſculus, ſive etiam agnatus agat ſi tantùm agat, & vincat in petitione hereditatis, in ea non veniunt feuda, quia ſunt ſeparata à trunco hereditario. Et ita decidit Bartol. *in d. item videndum, §. fin.* Jo. Bap. *de Caccialu. in rep. c. 1. de feud. cond.* Jaſ. *in l. gal. §. 1. lectura 1. in fin. de liber. & poſth. in l. ſi poſt mortem in princ. ff. de leg. 1. in conſ. 87. col. 1. lib. 1.* Bald. *conſ. 437. lib. 1.* Phil. Dec. *l. 1. num. 41. ſi cert. pet. & in conſ. 269. num. 14.*

Digitized by Google

14. Unica tantum eſt limitatio, videlicet quando peterentur à ſimplici detentore, qui nullum habet jus, nullum titulum ea detinendi *per l. & non tantum in princ. de petit. hered.* Barto. *in l. ſi duo patroni. ff. ad Trebell.* Alexand. *conſ.* 91. *col. fin. & ibi in annotat. lib.* 1. Jaſ. *in prælud. feudo. col.* 13. *& conſ.* 138. *lib.* 4. Jacob. de ſancto Georg. *in tracta. feudor. ver. & cum pacto quod ipſi feudo poſſit col.* 2. Sed hic reus non detinebat, ſed poſſidebat, idque titulo particulari, de quo docuit: & adhuc per dictas inveſtituras conſtabat, & conſtat de non jure actorum, & de jure optimo dicti Principis in dictis terris, quas iniquè condemnatus eſt reſtituere.

15. Tertiò quia illa ſententia eſt directò contraria præcedenti ſententiæ diffinitivæ: per quam feuda maſculina, & alia bona, quorum fœminæ non ſunt capaces, expreſsè ſunt excepta, à qua ſententia non fuit appellatum nec proclamatum: & ſic ſecunda ſententia directò priori contraria (cùm conſtet hæc feuda in ea nominatim expreſſa, eſſe maſculina) non ſolùm iniqua & injuſta eſt, ſed etiam nulla ipſo jure, *l.* 1. *C. quando provoc. non eſt neceſſe.*

16. Quartò, etiamſi iſta feuda non eſſent maſculina, vel talia, quorum fœminæ eſſent incapaces, & ſic ſententia non eſſet directò contraria priori, & nulla ipſo jure (quòd ſic ut clarè oſtenſum eſt) tamen eſſet iniqua, utpote contra acta & probata, videlicet contra dictam tranſactionem, & inveſtituram Vuilhelmi ſecundi inde ſequutam de omnibus & ſingulis feudis, quæ Vuilhelmo III. à Comite in Katzenelnbogen avo ſuo materno hereditariè obvenerunt, aut aliunde acquiſita ſunt: & contra inveſtituras Maximiliani, & aliorum Principum & Præſulum, à quibus Vuilhelmus II. de dictis omnibus feudis inveſtitus fuit jure contractus dictæ tranſactionis.

17. Et conſequenter etiamſi in feudis, quæ ſpectabant ad Vuilhelmum tertium per dictam tranſactionem, & ſimultaneam inveſtituram, poſtmodùm tranſlatis in Vuilhelmum ſecundum erant quædam feuda non maſculina, etiam quorum fœminæ erant capaces & merè hereditaria: tamen præfato Vuilhelmo tertio diſponere licuit, prout authoritate & conſenſu dominorum directorum diſpoſuit. Atque ita deſierunt eſſe de bonis & hereditate Vuilhelmi tertii, & ſorores ejus, etiamſi fuiſſent maſculi, fuerunt excluſæ: quia illa bona juſto contractu alienata, non potuerunt reperiri in hereditate, quæ dumtaxat eſt univerſum jus, quod defunctus habuit, & reliquit tempore mortis, & reliquit, inquam, tranſmiſſorium, non autem morte finiturum, ut *in l. hereditas, ff. de regul. jur.* Quantò magis excluduntur actores, qui tantùm petunt jus fœminæ?

18. Quintò etiamſi Vuilhelmus tertius in teſtamento tantùm diſpoſuiſſet, adhuc ſorores fuiſſent omnino excluſæ, etiamſi eſſent feuda impropria vel bona propriè hereditaria, in quibus non habent locum ordinaria jura feudorum: quia illis non debetur legitima, nec poſſunt arguere teſtamentum de inofficioſo, *l. fratres Cod. de inoff. teſtam.* Igitur multò minùs rumpere poſſunt diſpoſitionem inter vivos, præſertim oneroſam. Aut verò dicta alia feuda, & bona non erant merè hereditaria, & fœminæ erant magis incapaces per jura ordinaria feudorum, *c.* 1. *§. hoc autem notandum,* qui feudum dare poſſint.

19. Sextò, quia heres non poteſt venire contra factum defuncti, ſed illud præſtare debet, *l. heredem, ff. de reg. juris,* etiamſi lucrativum ſit, nec de evictione obliget. Septimò, dicta ſententia eſt contra textus juris vulgares & rotundos, *in l. cùm à matre. Cod. de rei vendic. l. venditrici. Cod. de reb. alien. non alienan. l. vendicantem de evict ion. cum infinitis ſimilibus:* ubi quem de evictione tenet actio, eumdem agentem repellit exceptio: ſed dicta tranſactio implicat obligationem evictionis. Igitur etiamſi Elizabetha docuiſſet ſe habere jus, etiam non tanquam heres, ſed jure proprio & ex capite ſuo, titulo particulari certæ inveſtituræ, vel contractus: tamen ex quo eſt heres ejus, qui alienavit & diſpoſuit, repellitur exceptione ex regula. Quem de evictione tenet actio, &c. Sed non docuit de aliquo titulo vel jure particulari & proprio, imò nec allegavit quidem: Igitur multò fortiùs omnino excludenda.

Heres non venit contra factum defunct.

20. Octavò, etiamſi allegaſſet, & docuiſſet de jure quodam proprio & particulari in dictis feudis vel aliquo eorum, adhuc etiamſi reus non docuiſſet eam eſſe heredem: tamen eo ipſo quòd ipſa non egit actione particulari ex jure contractus vel inveſtituræ, ſed egit tanquam heres judicio univerſali petitionis hereditatis, repellenda erat, & eliminanda ab ingreſſu judicii: prout hodie repellendi ſunt actores tanquam inadmiſſibiles per regulam. Quem de evictione tenet actio, eundem agentem, &c. Eo enim ipſo quod ut heredes egerunt, & agunt eo ipſo ſeſe excludunt, etiamſi interim docuiſſent de alio jure proprio aliunde quàm ex hereditate, vel ut heredes Vuilhelmi tertii.

21. De ſecundo verò alio gravamine liquet, quia per eamdem ſententiam dicitur dictas dotes, dotalitia, & ſponſalitias largitates fuiſſe per ſententiam præcedentem adjudicatas domino Landgravio: ergo non debebat Landgravius per eadem ſententiam condemnari præciſè reſtituere (prout condemnatus fuit) reſervata ei ſola actione, & ſic excludendo eum à jure retentionis ratione dotis, dotalitii, & ſponſalitiæ largitatis per eum, vel patrem ejus ratione & occaſione eorumdem feudorum, & bonorum ſolutorum, & quorum ſolutio incumbebat dictis ſororibus & heredibus agentibus.

22. Cumque ſolutiones illæ non ſolùm erant liquidæ, ſed etiam per ſententiam adjudicatæ, & conſequenter jus retentionis liquidatum per ſententiam, à qua non fuit provocatum, & quæ tranſivit in rem judicatam: Sequitur quòd iſta ſententia anni ſeſquimilleſimi quadrageſimi-octavi, non ſolùm iniqua eſt & injuſta, ſed etiam ipſo jure nulla, in quantum in jure retentionis denegato, & præciſa condemnatione reſtituendi, contraria eſt priori ſententiæ, quæ in rem judicatam tranſierat. Quinimò in ſeſe repugnantiam continet, eo ipſo quòd narrant priorem illam ſententiam, & ſe refert ad eam: ex qua neceſſariò ſequitur jus retentionis, & tamen hæc ultima ſententia illud excludit, ſolam actionem priùs per ſententiam relatam adjudicatorum reſervando, & ad præciſam reſtitutionem condemnando, & ſic eadem ſententia repugnantiam continet in ſeipſa, & conſequenter alio quoque modo nulla eſt, *l. ubi repugnantia de reg. juris.*

Repugnantia.

23. Eſt igitur hæc ſententia non ſolum injuſta, ſed etiam tripliciter nulla. Tum primò propter evidentem iniquitatem, *c. inter cæteras,* & ibi Panor. Feli. *de re judic.* Jaſ. *l. ſi is ad quem col.* 3. *de acquir. vel omitt. hered.* Franc. Curtius ſenior *conſ.* 59. *col.* 6. Joan. Amicus *conſ.* 128. ubi ampliat etiamſi priùs in rem judicatam tranſiviſſet: quia ex quo non liquet de manifeſta iniquitate, nulla eſt, nec nomen quidem ſententiæ meretur: quantò magis ubi nunquam tranſivit in rem judicatam propter reviſionem mox conceſſam? Tum ſecundò propter repugnantiam, prioribus judicatis, quæ in res judicatas, tranſierant. Tum tertiò propter repugnantiam in ſeipſa.

24. Nullitas autem evidens etiam unica, impedit ſententiæ executionem etiam ſummariam, imò etiam triplicis ſententiæ, ut tenent Franc. Zabarel. Bonifac. de Vitali. *in cle.* 1. *de re judic.* Bald. in *l. C. ne liceat tertiò provocare.* Imol. in *l. de pupillo, §. qui opus de ope. no. nuntia.* Alex. in *l.* 4. *§. condemnatum col.* 2. *de re judic.* Franc. Curtius *l. ſub prætext. C. de tranſact.* Dominicus de ſancto Geminiano *conſ.* 24. *col.* 3. *conſ.* 95. *col.* 1. Hieronym. Gratus *conſ.* 72. *conſ.* 80. *conſ.* 85. *lib.* 2.

Nullitas evidens impedit executionẽ etiam triplicis ſententiæ.

Digitized by Google

25. Ex quibus etiam liquet quod pendente cauſa reviſionis, non poteſt, nec debet hæc ultima ſententia exequi per prædicta, maximè propter evidentem iniquitatem. Quòd ſi de facto exequeretur, poſſet præfatus Princeps petere executionem dictæ ſententiæ anni 1528. adjudicativæ dotis, dotalitii, & largitatis ſolutorum non ſimpliciter, ſed proviſionaliter, hoc eſt ſine præjudicio jurium ſuorum in principali: & hoc ſi dicta ſententia anni 1528. non contineat abſolutam adjudicationem horum ſolutorum, ſed mediatè alio onere, vel condemnatione præjudiciali facta adverſus dictum Principem. Alioqui ſi dicta ſententia anni 1528. contineret liberam & abſolutam per ſe adjudicationem dictorum ſolutorum, non eſſet periculum illius executionem ſimpliciter petere.

26. Prætereà dicta ultima ſententia continet aliud tertium principale gravamen, de quo ex actis & dictis liquidò conſtat videlicet in quantum dominus Landgravius condemnatus eſt ſimpliciter & nominatim reſtituere hæc feuda cum fructibus, ſine onere tutelarium actionum, & reliquorum debitorum Vvilhelmo ſecundo per Vvilhelmum tertium, qui ut ſe ſuaſque coheredes, videlicet dictas ſorores, nec-non heredes ſuos inde liberaret, dictam tranſactionem fecit: & dictæ ſimultaneæ inveſtituræ conſenſit. Si igitur quoquo modo dicta tranſactio, & inveſtitura, reſolvi & aboleri debent (id quod non) ſed quoquo modo id fieri poſſet, vel fieret, neceſſe erat præfatum quoque Vvilhelmum ejuſque ſecundum filium & heredem redintegrari in priſtinis juribus, & actionibus rationum tutelarium reddendarum, & reliquorum ſolvendorum, *l. unica C. de reputa.* quæ fiunt in judic. quinimò cum de voluntate Vvilhelmi tertii, & dominorum directorum, & contemplatione remiſſionis horum jurium hæc bona, & caſtra particularia deveniſſent in manus Vvilhelmi ſecundi: ſequitur quòd etiam Vvilhelmo ſecundo, præfatoque Principi ejus filio competit jus retentionis pro dictis rationibus reddendis, & reliquis ſolvendis, ſaltem donec in dictis juribus redintegratus eſſet, deque eorum ſecuritate æque idoneè cautum, prout cautum & tutum erat tempore dictæ tranſactionis, per text. & not. Bart. in *l. ſi non ſortem, §. in contum. de condict. indeb.* Et tamen per dictam ſententiam nullum verbum de jure retentionis, cautionis, vel redintegrationis horum jurium, ſed nec actio quidem ad illa reſervatur: imò hoc reſpectu purè, liberè, & abſolutè, & ſine hoc onere reſtituere condemnatur: quæ eſt alia evidens iniquitas ex actis, & productis liquidò apparens, & conſequenter alia iniquitas & nullitas per prædicta.

Reputatio.

27. Et ulterius ſuper his advertendum quòd ex quo præfatus Princeps fundatam habet intentionem in feudis & terris, de quibus agitur jure inveſtituræ & contractus particularis tranſactionis, quæ eſt facta anno 1495. ſine opere pactionum dotalium Vvilhelmi tertii, poſteà poſt tres annos contractarum, & de quibus tunc non erat quæſtio: ſi ea tranſactio & ſimultanea inveſtitura facta eſt ad onus dumtaxat, quòd Vvilhelmus ſecundus teneretur prædictas actiones tutelares, & reliqua ſibi debita remittere, quod & fecit: ſequitur clariſſimè quòd poſtmodum Vvilhelmus tertius non potuit in præjudicium dictæ tranſactionis & ſimultaneæ inveſtituræ contrahendo matrimonium cum Palatina anno 1498. hypothecare bona & feuda de quibus agitur: & ſic Vvilhelmus ſecundus ſecuta poſteà conditione ſuæ inveſtituræ, videlicet mortuo Vvilhelmo tertio ſine maſculis: imò ſine ullis liberis, nihil tenebatur ſolvere, nec recognoſcere pro dote, dotalitio, & ſponſalitia largitate, ejus viduæ Palatinæ, ſed ea debent ſolvi & dependi per heredes Vvilhelmi tertii, qui tenebantur luere: & conſequenter Vvilhelmus ſecundus grande æs alienum non à ſe, ſed ab heredibus Vvilhelmi tertii, debitum ſolvit, & poteſt ab eis repetere jure proprio actionis, etiam citra dictam adjudicationem anni ſeſquimilleſimi vigeſimi-octavi, alioquin bis emiſſet, ſeu titulo oneroſo bis acquiſiviſſet hæc feuda. Primò in vim tranſactionis, remittendo tutelares actiones & reliqua ſibi debita: quæ niſi remiſiſſet, dictæ ſorores & heredes deberent ea ſolvere. Secundo luendo & ſolvendo ſeptuaginta quatuor millia aureorum pro dote, & ſponſalitiis juribus dominæ Palatinæ, quæ debebantur per dictas ſorores & actores: utque per eos debebant ſolvi & dependi, ita per eos debent (niſi forſan temporis præſcriptio, vel aliud in actis tranſmiſſis non contentum obſtet) reſtitui domino Landgravio, etiamſi in vim tranſactionis, & in vim ſimultaneæ inveſtituræ vincat, & abſolvatur, prout abſolvi debet, à petitionibus actorum.

Hæc clauſula poſtea detracta fuit uſque ad num. 28. in conſ dato tempore dictæ captivitatis.

28. Cæterum in quantum actores in executione dictæ ſententiæ potentiores forſan ſeſe dicto Principe propter longam & remotam ejus detentionem ipſis impari arbitrantes, cedi ſibi fecerunt jus prætenſum, & hactenus neglectum dominæ Mechtildis, quæ ſemper tacuit, cenſent præfati ſubſcripti Juriſconſulti dictis actoribus ceſſionariis ea omnia obſtare quæ hactenus de portione Elizabethæ dicta ſunt. Et his amplius exceptionem præſcriptionis quadragenariæ, quæ pleniſſimam, in quantum opus eſt, parit ſecuritatem, *l. omnes, l. ult. C. de præſcript. triginta vel quadraginta annorum.* Adeò ut adverſus illam nulla ſit concedenda, nec ſperanda in integrum reſtitutio, ut tradit Alex. *conſ.* 151. *incip. Viſo themate ſupraſcripto in fi. conſ.* 163. *viſo proceſſu col.* 3. *lib.* 2. *& in l.* 3. *§. Labeo. in fin. de acquir. vel amit.* Philip. Dec. *l.* 2. *C. qui admit. & conſ.* 29. *conſ.* 554. tantum abeſt ut illo edicto potuerit Imperator illam retro (ut fertur) abolere, ejuſve, ſi quod inde jam quæſitum eſſet, tollere: quanquam hoc remedio in re clara minimè opus eſt.

29. Sed in quantum actores in vim dictarum ſententiarum deducere conantur in jus prætenſum, & ex ea nova ceſſione quæſitum in executione ſententiæ, id non ſolum ineptum, ſed impoſſibile eſt, cùm nunquàm fuerit in judicium deductum, nec in libello, nec in litis conteſtatione, nec in ſententia comprehenſum: & ſic omnino neceſſe eſſe eos per viam novæ petitionis in prima inſtantia venire per jura, & rationes latè contentas in conſil. Dom. Andreæ Alciati ſuper hoc edito: quæ abundè ad hoc ſufficiunt nihil repetendo aut tranſcribendo. Cenſemus itaque præfatum illuſtrem Landgravium æquiſſimam & juſtiſſimam cauſam favere, & ab impetitionibus actorum tam prioribus quàm novis liberè abſolvi debere, nec aliter, ſalvis veritate & juſtitia, judicari poſſe. In quorum fidem propria manu his ſubſcripſimus. Pariſiis menſe Novembri anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo. Sic ſignatum, *G. Marillac*, *M. Chartier*, *C. du Moulin.*

Præfato conſilio ſignato, & ſub ſigillo meo præfati Principis nuntio tradito, rurſus ad finem Martii tunc proximè ſequentis, præfatus Princeps primogenitus illuſtriſſimi Philippi ſub duriſſima militari cuſtodia Mechliniæ detenti, duram patris captivitatem conquerens ab adverſariis in occaſionem rapi negotium ſuum gerendi, & quibuſcumque artibus favoris & potentiæ, quibus prævalebant in aula Cæſaris, ejuſque odium in præfatum Principem captivum urgendo ad judicium præcipitandum adeò ut periculum immineret rem non haberi cum juſtitia, ſed cum ejus noverca (præſertim cùm pater in tam remotis, tam infeſtè à ſuſpectis, & adverſariis faventibus detentus, non poſſet cauſam inſtruere, nec plenè defendi) juſſit ut omnino & quàm copiosè ſcriberem rationes juris ſuper dicta exceptione carceris, & judicio ſuſtinendo. Juſſit etiam me rationes & puncta juris quàm copiosè & concludenter conſcribere, quibus evidenter probaretur ſaltem à reſtitutione fructuum patrem ſuum abſolvendum: jactabant enim adverſarii vix Heſſiam & Landgraviatum ipſum ſuffecturum ad diſſolvendum fructus

quadraginta

quadraginta octo, vel quinquaginta annorum. Remiſit etiam exemplar præcedentis conſilii, detracta periodo incipiente: Et alterius, à num. 27. uſque ad num. 28. verſic. Cæterum, ut remota illa clauſula (qua tunc uti nolebat) rurſus ſubſcriberetur: quod fieri curavi. Sequitur tenor conſilii mei, quod licet invitus feci ſuper dicta exceptione carceris, & duplici quæſtione.

Idem in effectu conſuluerunt octo præcipuæ, imò decem academiæ, videlicet Lypſienſis, Tubingenſis, Colonienſis, Heidelbergenſis, Ingolſtadienſis, Friburgenſis, Lovanienſis, Patavina, Aurelianenſis, Bituricenſis, tempore dictæ captivitatis.

EPITOME CONSILII SEQUENTIS, de exceptione carceris.

1. Carceratus in remotis habetur pro abſente indefenſo 4. 15. 18.
2. Aut iudex ſcit impedimentum, & non valet iudicium: Aut neſcit, & datur reſtitutio.
3. Adhuc indiſtinctè non valet, ſi nolit admittere excuſatorem probare offerentem, & facit litem ſuam 8.
5. Et quandocumque admitti debet. 10. Sic omnis exceptio reddens iudicium retro nullum. 6. vel annullandum. 7. etiam via exceptionis. 9
11. Defenditur opinio Bar. contra Iaſ. & Paul. 12. 13. 14.
16. Carcer ſpecies torturæ, & gravamen continuum.
17. Etiam in cauſa capitali carceratis licere debet ſub cuſtodia advocatos, forum, & judices adire, inſtruendæ defenſionis cauſâ.
19. Quamvis ſua culpa carcerati ſint.
20. Impedimentum excuſat, licet incurſum culpâ, non ad hoc ordinata.
21. Non ſufficit quòd quis defendere poſſit per procuratorem, niſi idoneum, & commodè. 22. 27.
23. In cauſis arduis nemo tenetur procuratorem mittere. 26.
24. In cauſa ardua locus eſſe debet tutus tam domino quàm procuratori.
25. Quando dicatur cauſa ardua.
28. Bene præſumendum de Principe, & judicibus ab eo commiſſis.
29. Æqualitas inter litigatores ſervanda.
30. Mandatum revocatur ſtatu mutato in deterius.
31. In arduis non præſumitur procurator idoneus facilis inventu.

DUPLEX QUÆSTIO.

Utrum Princeps Romani imperii cuſtodia militari detentus, teneatur litem priùs cœptam vel recens dictatam defendere?

Utrùm procurator cuſtoditi Principis poſſit ſeſe proſequendis litibus exonerare poſt litem ab aliis conteſtatam?

CONSILIUM XIX.

Viſis & diligenter examinatis allegationibus copioſis, & eruditis ſuper exceptione carceris illuſtris Domini Landgravii Philippi Heſſorum Principis Comitis in Katzenelnbogen; conſideratis etiam notoriis perſonarum, & cauſarum circumſtantiis, quæ in dictis allegationibus pleniùs narrantur, apertiſſimi & exploratiſſimi juris eſſe cenſemus

1. Hanc exceptionem tam ex perſona præfati Principis, quàm procuratorum ſuorum admittendam eſſe, judiciumque omnino diffindendum. Eſt enim certiſſima & immutabilis divini & naturalis juris lex, nihil contra abſentem, & indefenſum diffiniri poſſe, nullumque judicium contra eum exerceri: ſed quicquid geſtum fuerit ſive ab inferiori judice, ſive etiam à ſupremo Principe, ipſo jure nullum eſſe, non obſtante quavis clauſula de plenitudine poteſtatis, quę nulla eſt. *c. 1. de cauſa poſſeſſ. & propriet. cle. paſtoralis de re judicata,* nec hujuſmodi defectus ſuppleri poſſunt, Bartol. *in extravag. ad reprimendum in verſ. videbitur.* Carceratus autem in remotis detentus abſens eſt, & indefenſus, ſive procuratorem mittere non teneatur, ſive teneatur, ſed idoneum habere, & mittere non poſſit: & hæc eſt non ſolum communis, ſed etiam concors ſententia omnium, & gloſ. & Doctorum utriuſque juris.

Diſtinctio communis. 2. Qu. an proceſſus & judicium nullum ſit vel annullandum? diſtingunt. Aut judex ſcivit impedimentum, & ipſo jure non valent proceſſus & ſententiæ; aut ignoravit, & tunc per appellationem, vel reſtitutionem in integrum reſcindi debent. Ita gloſ. Bartol. Paul. Caſtr. & omnes in *l. quæſitum in verb. judicata, ff. de re judicat. in l. contra pupillum eod. titul.* Bart. in *l. 2. in fine,* & ibi Jaſon *num. decimo de in jus vocan. & in l. 2. §. qui in judicio,* ubi etiam Angelus, Romanus, Paulus, Alexander, & omnes, *ſi quis cautio.* Bartolus, Baldus, Salicetus, Paulus in *l. penultima, & quomodo & quando judex.* Matthæus de Afflictis *in deciſion. Neapol. 182. incipient. Quia regia majeſtas, num. 7.* Paulus Caſtrenſis *conſ. 321. Viſis actis, & actitatis in cauſa Thomaſii, in fin. lib. 1. ad hoc l. 1. in fin. princip. de feriis.*

3. Adhuc etiamſi judex ignoravit impedimentum, ſi excuſatorem illud probare offerentem admittere noluit, proceſſus & ſententia ipſo jure non valent, ut expreſſim decidit Bartolus *in dicta l. quæſitum num. 5.* quem alii ſequuntur.

4. Et nominatim de incarcerato, quòd proceſſus factus, & ſententia lata contra eum ipſo jure non valeant, ſi judex ſcivit illud impedimentum: alioquin per reſtitutionem in integrum reſcindantur, decidit Bartolus in *l. 2. in fin.* & ibi Paulus & Jaſon numero decimo de in jus vocando. Bartolus, Baldus, Angelus, Paulus, Alexand. in *l. 2. §. ſi quis in judicio, ſi quis cautio. per illum textum à fortiori, qui loquitur in adverſa valetudine,* ibi, *qui adverſa valetudine impeditus eſt.* Igitur multò fortius in carcerato, & ſubdit textus ibi, quòd etiam lex duodecim tabularum jubet diem judicii diffiſſum eſſe: Et de conſtituto in vinculis, vel publica cuſtodia, etiam publica authoritate, textus eſt in *l. ſuccurritur, & in l. ſequenti,* ex quibus cauſis majores textus in *l. 2.* ibi, *quia ſub cuſtodia militari juſſu Præſidis detinebaris, idque in veritate eſſe Præſidi provinciæ probaveris, accipies cauſæ inſtaurationem C. ex quibus cauſis majores.* ubi textus ibi, *Præſidi probaveris,* ſatis innuit judicem ignoraſſe impedimentum, & tamen cauſam inſtaurandam ſtatuit: & ſic apertè ſentit ipſo jure nullum fuiſſe judicium, nec

ulla reſtitutionẽ opus fuiſſe, ſi judex tale impedimentum ſciviſſet.

5. Imo generaliter lex definit, ubicumque quis ex neceſſitate non ex voluntate abfuit (prout præfatus Princeps & invitus, nedum in carcere, ſed ad remota detruſus eſt) ei ſubveniri oportere, text. in *l. ſed etſi per Præconem in fine, ex quibus cauſis majores.* Liquet igitur quòd exceptio hujuſmodi carceris, & impedimenti ſemper opponi poteſt, & omnino admittenda eſt: idque neceſſariò, quia reddit proceſſum, & judicium retro nullum.

6. Omnis autem exceptio, quæ reddit judicium retro nullum, ſemper opponi, & admitti poteſt, & debet, ut notatur per Baldum, Salicetum, Paulum, Alexand. in *l. licet. C. de procurator. l. non idcirco, §. fin. de judic. l. 2. C. ſi à non competen. judic. l. in cauſ. §. cæterùm de procurator.* Semper enim cenſetur ab initio opponi: quia inde ab initio nihil actum eſt, ut inquit gloſ. 3. *in dicta l. licet.* & ibi Doctores, *C. de procurator.* Alexand. *conſ. 8. num. 4. lib. 2.*

7. Idem in caſu quo judicium non eſſet ipſo jure nullum, ſed annullandum: quia judex non debet partes ſumptibus inanibus vexare contra *l. 1. in fine de inoffic. teſtam.* ſed cavere ne faciat judicium inane & eluſorium, *l. ultima, ne quid in loco publico.*

8. Quinimò hac exceptione oppoſita, etiamſi non eſſet notoria, niſi eam, vel probationem oblatam admitteret, litem ſuam faceret: quanto magis niſi ſuperſedeat poſt eam probatam? imò pluſquàm probatam, utpote notoriam, idque notorio facti permanentis, adeò ut ſciri ſufficiat, nec allegari opus ſit: quantò fortiùs dum allegatur, & notoria oſtenditur?

9. Præterea non ſolùm jura volunt hujuſmodi proceſſum & judicium, data notorietate, vel ſcientia, nullum eſſe, alioquin per appellationem, vel reſtitutionem in integrum reſcindi debere, ſed etiam ſine præſidio appellationis, & ſine beneficio reſtitutionis, dant exceptionem legitimam ad impediendum executionem judicati: text. eſt rotundus in *l. ſi Prætor in fin.* ubi Paulus notat, ſi aut morbo impeditus, aut reipublicæ cauſa vocatus adeſſe non potuit reus, puto vel actionem judicati in eum hoc caſu denegandam, vel exequi Prætorem ita judicatum non debere, de judiciis.

10. Ex quibus liquet, quod hujuſmodi exceptio non merè dilatoria eſt, ſed impræſentiarum peremptoria, imò pluſquam peremptoria: quia reddit omnia retrò nulla, & ſic quandocumque opponi poteſt, etiam in cauſis jam incœptis, *gloſ. fin. & Doctores in l. 2. C. ex quib. cauſ. majores.*

11. Cæterum ei quod dictum eſt proceſſum & judicium factum contra carceratum, eſſe nullum, ſi judex ſciebat, aliàs per reſtitutionem annullandum, nullo modo obſtat quod Jaſ. in *d. l. 2. num. 10. de in jus vocan.* dicit, quòd ipſemet Bar. contrarium tenet in *l. is qui reus col. ult. de pub. judic.* videlicet quòd imò carceratus poteſt citari, & debet comparere per procuratorem: & ad hoc Jaſ. citat Paul. Caſtr. in *d. l. 2. & in d. l. quæſitum de re judica.* quia Jaſ. copiæ ſtudens non expendit ſcripta. Bart. & Paul. quibus immeritam injuriam facit. Bart. enim nullo modo hac in re ſibi contrarius eſt, ſed ubique ὁμόψηφος, ſuique ſimilis: quia in *d. l. is qui reus ad fin. num. 26.* colligit *ex gloſ. quod ille*, qui detinetur in carceribus communibus propter aliquam condemnationem, ſi citatus ibi non comparet, imputet ſibi, cùm poſſit procuratorem mittere: & adhuc Bart. ibi hoc non habet pro abſoluto: ſubdit enim, hoc tangam in *l. 2. circa fin. de cuſtod. reor.* quò remittit ubi *in §. qui exhibendi num. 4.* eamdem diſtinctionem firmat, quam tradiderat in *d. l. 2. in fin. de in jus vocan. & in d. l. quæſitum. poſt gloſ. & in l. contra pupillum. de re judica.*

12. Nec Paul. in *d. l. 2. & in d. l. quæſitum.* dicit Bart in hac re ſibi contrarium eſſe: ſed dicta ejus pulchrè concordat, & ad uſum & praxim reducit, dicens quòd dictum Bart. in *d. l. is qui reus ad fin. de pub. judic.* locum habet duobus concurrentibus, videlicet quòd reus juſtè in carceribus detineatur, & quòd facultatem habeat mittendi procuratorem: quorum altero deficiente, decidit locum habere ſententiam Bart. in *d. l. 2. in fi. de in jus vocan. & in d. l. quæſitum*, & ubique videlicet, ut judicium latum à ſciente impedimentum, nullum ſit ipſo iure, alioquin per reſtitutionem annullandum: quæ concordia bona eſt.

13. Sed inſpiciendo ſcripta ipſa Bart. in *d. l. is qui reus. num. 26. verſ. item per hanc gloſ. major & plenior apparet concordia*: quia Bart. ibi primò loquitur in detento in carceribus communibus, hoc eſt ipſius municipii. Secundò, propter aliquam condemnationem, putà multam, quam ſolvendo exire poteſt. Tertiò quando reus ibidem, & ſic in eodem municipio citatur. Quartò, concurrente facultate mittendi procuratorem idoneum, à quo defendi poteſt.

14. Ita etiam exemplificat Paulus in *d. l. 2. ad fin.* ubi dicit, quòd Florentiæ proceditur contra eos, qui ſunt in carcere communi pro debitis, dicit tamen ſe vidiſſe dubitari, an proceſſus & judicium valerent propter præfatam opinionem Bartoli, & communem: ſed ſentit non eſſe dubitandum, cùm ſint diverſi caſus, & bene.

15. Nos autem hîc notoriè ſumus in primo caſu, de quo loquitur Bart. in *d. l. 2. de in jus vocan. & in d. l. quæſitum de re judica.* & omnes Doctores ubique concorditer, non autem ſumus in ſecundo & particulari caſu, de quo tangit Bart. in *d. l. is qui reus ad fin. num.* 26. Præfatus enim Princeps non detinetur in carceribus loci, in quo judicium peragitur, ſed in loco ultra quinquaginta milliaria Germanica remoto: non citatur ubi detinetur, ſed ad loca remotiſſima, nec habet facultatem mittendi, & inſtruendi procuratores, nec conſultandi, literas & munimenta excutiendi, & ad producendum præparandi, nec alia defenſionum ſubſidia, quibus privatus eſt. Igitur ſumus in priore caſu, in quo ſecundùm omnes gloſ. & Doctores ubique locum habent prædicta: & ſic neceſſe eſt ſuſtineri judicium.

Carcer gravamen continuum.

16. Quinimò ſumus in durioribus & fortioribus terminis: Præfatus enim Princeps non ſimpliciter carceratus eſt, quod ſufficeret, cùm etiam ſimplex carcer ſit ſpecies torturæ, & gravamen continuum, ut inquit Baldus in *l. 2. col. 2. C. de Epiſc. audien.* & æquiparatur morti per Baldum *in cap. 1. §. denique quæ fuit pri. cauſa benefi. amit. in uſib. feudo.* ſed ultra hoc cinctus eſt cuſtodia militari, & ultra hæc, cuſtodia exploratrice, & omnem liberam facultatem conſultandi,* ſuiſque negotiis intereſſendi præripiente. Simpliciter carceratus eſſe, ſi tantum ſub commentarienſi ſervaretur in carcere, turri, vel caſtro ſive ſtricto, ſive amplo, non refert. Simpliciter cuſtodiretur à militibus, ſi illis comitantibus liceret quò vellet commeare: ſaltem utilibus, & neceſſariis, & propriis negotiis intendere, & intereſſe in loco judicii, tam erga judices, quàm erga ſuos advocatos, & cauſam inſtruere, & ſupereſſe inſtructioni, & defenſioni jurium ſuorum:

*Vt Ambori fecit Comes Georgius etiam receus gen. Phil. Landgravii ſpretis appellationibus & omnibus juridicis remediis, Montbelgardi, 1556.

17. Prout ſæpe in locis ubi jura juridicè & more majorum redduntur, ut Pariſiis & in toto regno Franciæ permitti ſolet etiam ob accuſationem capitalem accuſatis & carceratis, ſub uno, vel pluribus apparitoribus in forum venire, judices adire, cum advocatis & procuratoribus conſultare, cauſam inſtruere, & his omnibus, quinetiam ipſius cauſæ actioni intereſſe, ne veritas opprimatur, & juſtitia denegetur illic præſertim, unde jura naſci debent, & ne proceſſus & judicium ob defenſionem denegatam, vel omiſſam nullum ſit, vel annullandum.

18. Rurſus idem Princeps eſſet tantùm & carceratus, & cuſtodia militari ſimul detentus, ſi liberè adiri, audiri à ſuis, ſaltem conſultoribus & procuratoribus inſtrui, moneri viciſſimque eos inſtruere tutò & liberè, ſemotiſque arbitris poſſet: ſed cùm omnia cum illo velut in hoſtico, & in remotiſſimis agente gerantur,

Digitized by Google

& à pluribus eidem infeſtis, adverſariis verò notis, & amicis exploretur, nullus locus eſt, nec eſſe poteſt inſtruendæ defenſioni. Sed nedum unum carceris (quod ſufficeret) imò tria, imò quatuor impedimenta, videlicet carceris, ſecundò cuſtodiæ armatæ, tertiò in loco remotiſſimo, quartò libertatis conſulendi, & inſtruendi per tot, eoſque ſuſpectos, & exploratores, ademptæ. Cùm igitur non ſit ſimpliciter carceratus, ſed in loco remotiſſimo, & ſub prædura, & exploratrice cuſtodia, in eoque ſtatu, ut defenſionis inſtruendæ non ſit illi copia: certum eſt, & neceſſariò concludendum huic exceptioni nunc locum eſſe, necnon à tempore talis impedimenti locum fuiſſe, & deinceps quandiu tale durabit, locum futurum eſſe.

19. Minùs obſtat quod adverſarii cauſificantur præfatum Principem ſua culpa detentum eſſe: tum quia nullam culpam admiſit adverſus eos, & ſic eorum reſpectu nulli pœnæ obnoxius eſt, nec ei ab illis improperari poteſt: tum quia etiamſi quis ſua culpa carceri mancipatus ſit, & taliter impeditus, nihilominus hanc habet exceptionem, & locum habent omnia prædicta, text. in *l. 2. C. ex quib. cauſ. major.* ibi. Si idcirco præſentiam tuam facere non potuiſti, quia ſub cuſtodia militari juſſu Præſidis, detinebaris: ergo ex cauſa juſta, eaque cognita detinebatur, prout juris præſumptio eſt, quòd judex hoc non infligat, niſi debitè cauſa cognita, & ex culpa vera, & probata, *l. 2. ibi. Quod non arbitramur, C. de offic. civilium judicum.* Tum alioquin omnia jura prædicta ſupervacua eſſent, cùm non ſoleat talis carcer infligi, ſine culpa. Et text. expreſſior, & in fortioribus terminis in *l. ſed & ſi quis in princ. ſi quis cautio.* ubi loquitur in impedito comparere, quia rei capitalis damnatus eſt, & tamen ei propter impedimentum hujuſmodi ignoſcendum dicit. Igitur multò magis carcerato non condemnato, & quàm maximè carcerato non propter crimen, non propter condemnationem, vel punitionem aliquam futuram, ſed favore ipſius detinentis, qui proinde putat ſe faciliùs, & tutiùs quædam alia ſua negotia confecturum, ut hîc. Tum etiam quantumvis alioquin culpabili, defenſio etiam commoda, & opportuna non debet, imò non poteſt denegari, nec coarctari, ſed eſſet contra jus divinum, & naturale.

Diſtinctio. 20. Tum ita nominatim decidit Guilielm. de Cunæo in *l. 2. §. ſi quis in judicio*, & ibi Bald. *col. 1. ſi quis cautio*, ubi diſtinguit, quòd aut culpa ordinatur ad impedimentum, & tunc non excuſatur quis propter impedimentum, ut pote procuratum, & colluſorium, *ut in l. item hi. & in l. & qui data opera, ex quib. cauſ. major.* & ita dicunt loqui, & debere intelligi, *l. Papinianus, de minoribus.* Aut verò culpa non ordinatur ad impedimentum, & tunc nihilominus excuſatur quis propter impedimentum culpa incurſum, & idem decidit Bald. ibidem, *col. 2. verſ. hoc verum, ſi talis culpa tendebat ad impedimentum, & ſic erat affectata, & procurata.* Idem decidit Angel. Peruſi. *in diſput. incipien. Bononienſis, co. 8. in quarta quæſtione.* Idem expreſsè decidit Paul. Caſtren. in *l. ſed & ſi quis, in princ. ſi quis cautiou. per illum text.* ad hoc rotundum. Maria Socin. *in tract. de citation. artic. 18. q. 5. num.* 8. & ita in ſimili decidunt Archidiac. Dominicus de ſancto Geminia. Philip. Francus *in c. ſtatutum §. cùm verò, verſ. non audiens de reſcript. in ſexto*, ubi tenent quòd etiam relegato propter culpam ſuam indulgetur ſpatium: ad hoc etiam text. *in c. quia diverſitatem ibi, à qua etſi fuerit ſua culpa ſuſpenſus, extra de conceſſ. præb.* & ibi Panor. & omnes Canoniſtæ, quod culpoſum excuſat impedimentum ob culpam inflictum: quia non procedit immediatè ex culpa, ſed à pœna culpæ. Idem Geminian. *conſ. 42. in fin.* & omnes ubique.

21. Prætereà non ſufficit quòd quis defendere poſſit per procuratorem, niſi poſſit defendere per procuratorem idoneum, & commodè, etiam in caſibus, in quibus morbo ſontico, aut carcere detentus tenetur mittere procuratorem, ut in non arduis: ita decidit Bart. in *l. idemque erit per illum text. pro ſocio.* Angel. & Imol. in *l. ſi quis inſtituatur de hered. inſt.* Paul. Caſtr. in *l. 2. §. ſi quis judicio verſ. item: intellige hoc, ſi commodè, ſi quis cautio*, & ibi etiam Angel. Ludovic. Roma. Alex. Jaſon. *num.* 10. & omnes; Jaſon. in *l. num.* 10. *de in jus vocan.* non enim quis tenetur expedire privata negotia per alium etiam ex contractu præcedenti, niſi valde ſit idoneus, & æquè commodè text. in *d. l. idemque erit, in princ. ibid.* ſed hoc non aliàs, niſi fuerit valde idoneus ſocius, aut facilis ſit abfuturo etiam ſocietatis adminiſtratio. Igitur multò minus tenetur quis publica negotia, & judicia experiri, & ſubire per alium, niſi valde idoneum, plenéque inſtructum, & æquè commodè, ut omnes Doctores ubique tenent. Ad hoc etiam text. in *l. nepos, Proculo de verbor. ſignifica.* ubi non dicimur aliquid poſſe facere, niſi quatenus commodè poſſumus, *c. faciat, 22. q. 2. gloſ. fin. in c. ſi verè extra de ſent. excommunicat.* Paria enim ſunt non invenire procuratorem, aut invenire, ſed non idoneum: & tunc carceratus, vel etiam bannitus excuſatur, ut decidit Angel. Peruſi. in *d. diſputat. Bononienſis, in quarto quæſito.*

22. Si igitur etiam in caſu quo impedimentum, & negotium, de quo agitur, non ſit tale, ut impeditum excuſet, quin ſaltem procuratorem mittere teneatur, & tamen excuſat, ſi non poteſt mittere idoneum, & commodè: quantò magis in tanto impedimento carceris, & militaris, & exploratricis cuſtodiæ captivo infenſæ, & adverſariis favorabilis, & in loco remotiſſimo, & in cauſa ardua, in qua nullo modo quis tenetur conſtituere procuratorem, nec per procuratores tantum comparere.

23. Omnes enim, & canonum, & legum profeſſores ubique tenent, quòd in cauſis arduis nemo tenetur procuratorem mittere, Bald. in *l. 1. §. uſus autem de procurat.* & in *l. 2. §. ſi quis in judicio, col. 2. ſi quis cant. & in l. ab eo col. ſecunda, verſiculo quæro utrum abſens, C. quomodo, & quando judex text. in l. ultima, C. de procurator. in cap. ſi pro authoritate, & ibi gloſ. de offic. delegat. in ſexto*, idem Bald. in *l. ab eo, C. quomodo & quando judex.* Imo. & Alexand. in *l. recuſare, §. ultimo ad Trebellianum.* Imol. in *l. quæſitum, ad Trebellianum*, Bart. in *l. Idem quærit ff. pro ſocio*, Aretin. *conſil.* 16. Petr. Paul. Pariſi. *conſil.* 102. *lib. 4. etiam filiis erat cœpta.* Jaſon. in *d. § ſi quis in judicio num.* 12. etiam nec ad unum quidem articulum, ut ibi Jaſon. *ad fin. text. in cap. querelam, extra de procurat.* ubi Imol. Joan. Andr. *in novell.* Nicola. Tudiſc. & omnes Canoniſtæ. Matthæus de Afflict. *deciſio. Neapolitana.* 50. *incipien. Iudices magnæ, curiæ numero quinto.* Marianus Socinus *in tractatu de citatione art. 18. q. 5. num.* 6. ubi proinde

In arduis non tenetur quis procuratorem mittere.

24. Infert quòd in cauſa ardua locus debet eſſe tutus utrique, videlicet tam domino quam procuratori. Idem Joan. Imol. in *d. c. querelam, & in l. quæſitum de re judica.* nec obſtat quod Jaſon. in *d. §. ſi quis in judicio, num.* 13. in contrarium citat. *c. cum olim de teſti.* quia Jaſon. ad apparatum, & copiam id fecit: cæterum ſtat cum communi omnium ſententia: & etiam dictum c. cum olim, non eſt ad propoſitum: quia in toto d. c. cùm olim, nullum verbum de impedimento, vel detentione alterutrius partium: & nihilominus ibi text. vult locum eſſe pariter tam utriſque partibus, quàm eorum procuratoribus ſecurum, & idoneum.

25. Arduum autem dicitur negotium, ſi agatur de magnis dignitatibus, prout hîc agitur de dignitatibus, & imperiis, & regalibus caſtris, oppidis, Comitatibus, &c. quinetiam inter privatos dicitur

arduа cauſa, ſi agitur de toto patrimonio, vel majori parte, *l. propter litem, de excuſ. tut. c. frequens, de reſtitut. ſpoliat. in ſexto.* Hoſt. Joan. Andr. *in d. c. querelam.* Tertiò dicitur arduum, & grave negotium, quod eſt intricatum ſecundum Innocen. & Joan. And. in d. c. querelam, vel cauſæ ita intricatæ, & involutæ, quòd de facili per procuratorem expediri non poſſunt, ut tradit gloſ. magna ad fin. *in cap. ſi ægrotans, 5. q. 3. vel* inquit Bald. *in d. §. ſi quis in judicio. col. 2.* quando non plenè cadit in notitiam procuratoris

26. His autem caſibus, vel aliquo eorum nunquam tenetur quis comparere per procuratorem, etiam ubi aliàs tenetur: nec impedimentum ſufficiens eſt ad prorſus excuſandum: quantò magis in impedimento de quo agitur? quod tale eſt, ut quis indiſtinctè non teneatur mittere procuratorem, ut decidit gloſ. Bartol. Imol. & omnes in l. quæſitum de re judic. & in locis præfatis: & adhuc multò minus concurrente non una gravitatis litis cauſa, ſed omnibus cauſis gravitatis, periculi, & involutionis litis ſimul concurrentibus, ut non ſolum præfatus Princeps non poſſit pro dignitate ſua, qualitate, & ſecuritate cauſæ procuratorem conſtituere, juxta l. nepos Proculo. de verborum ſignificat. quod ſufficeret, etiam ubi aliàs teneretur: ſed nullo modo poteſt idoneum, & ſufficienter inſtructum procuratorem inſtituere, etiamſi maximè velit.

27. Non enim ſufficeret poſſe conſtituere procuratorem, niſi poſſet æquè idoneus, & commodus inſtitui, & ultra hoc niſi æquè liberè, & ad ſingulos actus, & terminos litis plenè inſtitui, *text. in l. rectiſſimè*, ibi, qui non ultro inſtruxit, de liberali cauſa, & adhuc conſtituturus procuratorem debet priùs poni in plena libertate, in qua liber exiſtens procuratorem liberè ordinare, hoc eſt, delegare, & inſtituere valeat, qui ſuam juſtitiam proſequatur, text. in c. accedens, de procura.

28. Cùm igitur deſit libertas, & facultas plenè inſtruendi, & multò minùs ad ſingulos actus, & terminos plenè inſtruendi, & æquè tutò, æquè ſecurè, ſicut in libertate, & præſentia in loco judicii: ſequitur neceſſariò nullam eſſe copiam defenſionis in eo ſtatu, & tam gravi impedimento, quod, etiamſi per ſe non ſufficeret ad excuſandum de vadimonio, prout per ſe ſufficit per jura prædicta, etſi nihilominus teneretur præfatus Princeps per procuratores litigare: nihilominus, cùm tam gravis, tam ardua, multiceps, & implicita cauſa ſit, tamque longinqua abſentia, tam arcta, & prædura cuſtodia, ut non ſolùm nequeant æquè idonei defenſores conſtitui, ſed nec plenè inſtrui, ſequitur locum eſſe præfatæ exceptioni impræſentiarum notoriæ, & peremptoriæ. Quare nullo modo diffidendum eſt imperialem majeſtatem, cui clementia, & humanitas ipſa præcipuè peculiaris eſt, *l. imperialis, C. de nuptiis, l. ſi. in ſi. C. de donatio. inter virum, & uxorem,* hanc exceptionem admiſſuram, nec aliter facturos exiſtimandum eſt judices ab ea commiſſos, *l. unic. in fin. de offic. præfect. prætor.* nec paſſuros aliquid contra minùs defenſum decerni, præſertim in ſua Germania, & adverſus Principem illuſtrem imperii, & in regalibus, & imperialibus dignitatibus, in queis quantò majus eſt periculum, tantò cautius agendum, *l. 1. §. ſed etſi quis de Carbonian. edicto. verſi. nam vel magis conſulendum eſt his*, quibus majus periculum intenditur, qualis eſt notoriè præfatus Princeps, quem omnibus dignitatibus, oppidis, & ditionibus paternis ſpoliare moliuntur: nam ſi aliter obſervetur, inventa erit ratio (inquit ille textus appoſitiſſimus) quemadmodum audaciſſimus quiſque (videlicet actores pro conditione temporis ſuperiores) hac occaſione abutentes, injuria captivum nullo modo, aut ſaltem minùs defenſum afficiant contra omnia jura divina, naturalia, & humana.

29. Et præſertim contra leges ipſas imperiales, quæ in controverſiis judicialibus diſtrictè ſanxerunt æqualitatem litigatoribus ſervari, *l. in ſacris, §. & quoniam de proximis ſacror. ſcrinior. lib.* 12. C. Spreta autem hac exceptione, nulla eſſet æqualitas, ſed intolerabilis inæqualitas, cùm actores liberi non ſolùm plenè, & liberè ſuos procuratores inſtruant, quibuſcum, & quoties volunt, tutò & ſecretò conſultant, & producenda recognoſcunt: ſed etiam amicis ſtipati, judicibus ipſis, & ad omnem occaſionem imminent, omnia expiſcantur, omnia captant, prævident, explorant, cavent & omnem invadendi, inſidiandi, obrependi lapidem movere poſſunt, & aſſiduè movent: quæ omnia, & ſingula in reo longiſſimè, & arctiſſimè detento deficiunt. Cùm igitur in re tam gravi, & periculoſa non teneatur reus tam arctè, & longè detentus procuratores conſtituere, nec in eorum fiducia recumbere: cumque nec eos plenè poſſit inſtruere, non tenentur, nec poſſunt iidem procuratores ulterius in tam gravi, & periculoſa cauſa, præſertim rerum ſtatu tam in deterius mutato, procedere.

30. Ex nova enim cauſa ſuperveniente, præſertim ſtatu mutato in deterius, mandatum tacitè revocatum cenſetur, *l. ſi hominem manda.* etiamſi eſſet mandatum factum per viam contractus, & à contractu irrevocabili deſcendens, nec aliàs irrevocabile, *text. in l. cùm quis in princip. de ſolution.* ibi, tacitè enim hæc conventio ineſſe ſtipulationi videtur, ſi in eadem cauſa maneat. Jaſon. Philippus Decius, & omnes in *l. rogaſti, §. ſi fugitivus, ſi certum petatur.* Franciſcus Ripa, *in repetitione legis ultimæ, quæſtione quinquageſima, C. de revocandis donationibus*, quantò magis mandatum ad lites ſui natura revocabile, præſertim cùm procuratores ad lites non poſſint, nec debeant in cauſa procedere, niſi plenè, prout qualitas cauſæ poſcit, inſtructi: quia inſtructione deficiente, mandatum hujuſmodi ſui natura ceſſat: nec debent, aut poſſunt procuratores cogi anceps ſubire periculum, *l. videamus de in litem jurando.* Tum etiam in dubio non præſumitur procurator idoneus, & inſtructus in gravi cauſa. Et impeditus etiam aliàs obligatus mittere procuratorem, ut in non arduis, non præſumitur invenire de facili procuratorem idoneum; ſed actor contumaciam accuſans tenetur hoc probare, ut decidit Bart. in *l. idemque erit, pro ſocio.* Philippus Decius, *in conſilio quadringenteſimo trigeſimo, numero ſecundo*, quantò magis in arduis, & in tam arctè, & odioſè in remotiſſimo loco detento? Ex quibus clariſſimè concluditur præfatæ exceptioni carceris impræſentiarum locum eſſe, nec procuratores rei poſſe, aut debere ulterius in cauſa procedere, & multò minùs cogi poſſe, tali impedimento durante. C. M. I. C. P.

Digitized by Google

EPITOME CONSILII SEQUENTIS, ſuper bona fide.

1. *Bona fides præſumitur in poſſeſſore, niſi contrarium probibeatur.*
2. *Etiamſi lucrativam cauſam habeat.*
3. *Etiamſi errore juſto.*
4. *Etiamſi nec de titulo, nec de errore, appareat, ſi triginta annis poſſedit.*
5. *Præſumitur bona fides interventu conſanguineorum.*
6. *Et in his, quæ fiunt palàm.*
7. *Et in his, quæ fiunt authoritate ſuperioris.*
8. *Et interveniente authoritate ſententiæ.*
9. *Tum propter opiniones, & conſilia Doctorum.*
10. *Tum in his, quæ ſolita ſunt fieri.*
11. *Valet pactum inter nobiles, quò i fœminæ in certis eorum terris non ſuccedant.*

CONSILIUM XX.

QUamvis ſupervacuum ſit jura, & authoritates allegare pro adſerenda bona fide illuſtrium Principum Landgraviorum, attentis ſimultaneis inveſtituris Vvilhelmi ſecundi, & Vvilhelmi junioris tranſactione ex cauſa oneroſa, conſenſu, & interventu conſanguineorum, & illuſtrium Principum facta, rurſus conſenſu, & approbatione Herbipolenſis Epiſcopi directi, feudaliſque domini, inveſtitura, & confirmatione ſtrenuiſſimi Imperatoris Maximiliani, & temporis pluſquàm longiſſimi continua poſſeſſione: tamen ut adverſariorum protervia retundatur, & quàm ſit ridicula nulli non liqueat, juxta *l. jamdubitari in fin. de hered. inſtit.* prodeant vulgares, & probatæ juris regulæ.

1. Prima, Bona fides præſumitur in poſſidente, niſi contrarium evidenter probetur: *text. in l. pen. C. de evicti l. ſuper ſervis, C. qui militare poſſunt, vel non lib. 12. l. verius de probatio. gloſ.* Imol. Panormit. & omnes in *c. ſi diligenti, de præſcriptio.* Alexand. *conſ. 200. Viſo & diſcuſſo. col. 1. lib 2. conſ. 75. Viſis & ponderatis col. pen. lib. 4.* Franc. Curtius ſenior *conſ. 82. col. 2.*

2. Etiamſi poſſeſſor lucrativam cauſam habeat, & de ſola longi temporis præſcriptione agatur, text. ibi gloſ. & Doctores in *l. ſuper longi, C. de præſcript. longi temp.* Etiamſi verum titulum non habeat, ſed putativum tantùm, Bart. & omnes in *l. Celſus, de uſucapio gloſ.* Imol. & omnes canoniſtæ in *d. c. ſi diligenti.*

3. Etiamſi ex errore injuſto, *l. igitur §. poteſt de libera cauſa,* Bart. & alii in *d. l. Celſus.* Felin. & alii in *d. c. ſi diligenti.* Bald. in *l. 1. C. ubi cauſa ſtat.* Alexand. *conſ. 125. col. 3. lib. 4.* Felin. *c. cùm contingat. col. 5. de reſcript.* Jaſ. *l. ſi quis id quod not. 7.* & ibi Philip. Decius *col. 5. de juriſd. omn. jud.*

4. Etiamſi nec de vero, nec de putativo titulo appareat, nec de aliquo errore juſto, vel injuſto: ſi tamen eſt poſſeſſio triginta annorum, ex ea ſola bona fides præſumitur, ut tradit Bart. *in l. fin. C. unde vi.* quem omnes ſequuntur limitando, *d. l. fin. lib. 7.* Jaſ. *conſ. 57. col. fin. conſ. 72. col. 2. lib. 1. conſ. 109. lib. 2.* Anto. Rube. *conſ. 75.* Matth. de Afflict. *dec. Neapol. 40. num. 12.* Philip. Deci. *conſ. 256. in fin. conſ. 558. in fin.* Quantò fortius hîc ubi etiam de quadragenaria poſſeſſione, & ultra conſtat? & adhuc de titulo non putativo, ſed vero, & adhuc geminato, imò tergeminato? & adhuc non lucrativo, ſed oneroſo? Nemo autem prædo eſt, qui pretium numeravit, inquit text. in *l. etiam §. ſi quis ſciens de petit. hereditа. in l. nemo prædo. de reg. juris.*

5. Et adhuc cum interventu conſanguineorum, amicorum, & illuſtrium principum: unde vel omnis ſuſpicionis cauſa ab initio ſublata eſt, *l. tranſactionem,* & ibi Bald. Salic. & omnes, *C. de tranſact.* Alexand in *l. ſi cùm dotem, §. eo autem tempore col. 3. ſoluto matrim.* Bart. & alii in *l. frater à fratre col. pen. de de condict. indeb.* Bald. Paul. Jaſ. in *l. Paul. C. de his quib. ut indig.* Bald. in *c. 1. col. 8. qui feud. dare poſſunt.* Curtius ſenior *conſ. 43. col. 4.*

6. Et adhuc palàm, & ſub vexillis; quod autem palàm factum eſt, præſumitur bona fide, & licite factum, etiamſi geſtum ſit à perſona prohibita, *l. cum ipſe, C. de contrah. emptio. & venditio.* Balt. *l. pen. de condit. indeb.* Bald. *l. quod autem de donat. inter vir. & uxor.* Joan. Andr. *in additione ad Speculat. de inſtrum. edito, §. nunc verò aliqua in ver. §. 1. num. 77. in fin.* Joan. Imol. *l. 2. §. tutor. de uſucap. pro empto.* Philip. Deci. *l. ſingularia, num. 8. cum ſeq. ſi cert. peta.* quanto fortius inter non prohibitos, ut hîc?

7. Et adhuc fortiùs concurrente authoritate, & approbatione tum patroni, dominique directi, tum ſupremi judicii, & imperialis majeſtatis, adeò ut etiamſi eſſet actus recens; & poſſeſſio etiam unius diei, tamen bona fides non ſolùm præſumeretur, ſed etiam probata eſſet ex parte Landgraviorum: ita quòd non eſſemus in terminis ſimplicis præſumptionis bonæ fidei, ſed in terminis veræ & probatæ bonæ fidei.

8. Quæ etiam multò magis præſumitur, imò probatur interveniente authoritate rei judicatæ, pro qua non ſolum præſumitur, ſed etiam eſt præſumptio juris, & de jure, quæ etiam diſpoſitionem, & titulum inducit, ut tradit Alexand. & omnes in *l. Pomponius, §. ſi juſſu judicis, de acquir. vel amit. poſſeſſ* habetur enim pro veritate, *l. res judicata de reg. juris, l. ingenuum de ſtatu hom. l. 1. cum l. ſeq. de lib. agnoſ.* Sed per ſententiam anni ſeſquimilleſimi viceſimitertii, à qua non eſt provocatum, ſed partes conveniunt in illis verbis diſpoſitivis. Exceptis feudis maſculinis, & illis bonis, quorum fœminæ non ſunt capaces. Terræ de quibus agitur, fuerunt adjudicatæ Langgravio, excluſis adverſariis, ſive ſint feuda maſculina, ut eſſe conſtat per inveſtituras, ſive etiam eſſent allodia, ſed per inveſtituras ſimultaneas, vel conventiones fraternitatum maſculis domus Landgraviorum affecta.

9. Cum autem ea exceptio appoſita ſit in verbis diſpoſitivis, diſponit: & ſicut Elizabetha vocatur ad bona communia, & merè hereditaria fratris ſui, ita excluditur ab aliis bonis, ſive fœminæ ſint incapaces jure communi ob qualitatem feudi, ſive jure contractus: non ſolum enim à feudis excluditur, ſed etiam ab aliis bonis quoquo modo maſculis affectis. Ibi, & illis, ubi copula, &, juncta relativo, vel demonſtrativo, illis, auget, & ampliat, *l. ea tamen adjectio de legat. 3.* Lancel. Deci. *l. omnes populi, col. 2. de juſtit. & jure.* Alexand. *conſ. 80. col. ult. conſ. 120. col. 1. lib. 1. conſ. 14. num. 1. lib. 7.*

10. Accedit quòd cùm etiam unius Doctoris inſignis opinio juſtam cauſam bonæ fidei inducat, ut tradit Imol. in *Cle. 2. de reb. Eccleſ. non alienan.* Philip.

Corneus, *conſ.* 148. *in præſenti*, *col. ult. lib.* 2. multò fortius opinio unius collegii, ut tradit Panom. in *c. prudentiam*, *in princ*, *not.* 3. *de offic. deleg.* Lancel. Galiaula in *repl. centurio*, *col.* ci. *de vulg. & pupil.* Curtius ſenior *conſ.* 56. Philip. Deci. 615. *col.* 2. ſed non unus ſolus And. Alciat. & Petrus Amicus, & quàm plures celeberrimi: unicum collegium, ſed omnia fere totius Europæ juridica collegia cenſuerunt præfatum illuſtriſſimum Landgravium, non ſolum bonam fidem, ſed etiam juſtiſſimam cauſam habere.

Simultanea inveſtitura. 11. Præptereà dicta ſimultanea inveſtitura non fuit exemplum recens, & inſolens, ſed ab antiquo ſolitum, & uſitatum inter principes, & magnates Germaniæ; quinetiam in eadem domo, familia Henrici Langravii, & ſoceri ſui. Quod autem ſolitum eſt fieri, non ſolam malam fidem, dolum vel delictum excludit, ut per gloſ. Panor. & alios in *c. cùm venerabilis*, *de conſuetud.* Bald. in *c.* 1. *ad fin. de feudi cognition. in uſib. feudo*, *& in rubr. extr. de fide inſtr. col.* 1. Alexand. *conſil.* 39. *lib.* 5. Jaſ. *l.* 1. *in princ. quod quiſque juris.* Hier. Gratus *conſil.* 49. *col.* 2. *num.* 16. *lib.* 2. ſed etiam omnem culpam excludit, Bar. *l. ſi pignore*, *§. fin. per illum text. de pignorat. actio.* Bald. Salicet, *in l. pignus C. eod. imò etiam actum ab initio validum facit*, *l. vel univerſorum*, *de pignor. actio.* Ludovicus Romanus *conſ.* 94. *Viſis his*, *col. fin.* Philip. Decius in *l. pactum curatoris in fi. C. de pact. quinetiam conſuetudo familiæ obligat.* Confuetudo familiæ. Jaſ. *l. ſi quis à filio*, *§. fin. de legat.* 1. *conſ.* 46. *col.* 2. *lib.* 1. & facit actum validare, Joan. Andr. in *additio. ad Specul. de inſtrum editio*, *§. compendiosè*, *verſic. ſed numquid*, Angel. Imol. in *l.* 3. *de teſtam.* Guido Papæ *conſ.* 131. *col.* 8. Carol. Ruinus *conſ.* 38. *num.* 8. *lib.* 1. Albert. Brunus in *tertio vol. ſtatuto in verſic. parentela.* Franc. Curtius in *tract. feudo par.* 3. *num.* 10. Et in terminis, quòd non ſolùm conſuetudo.

12. Sed etiam pactum nobilium quòd fœminæ non ſuccedant in eorum terris, non ſolùm introducat bonum finem, ſed etiam ſtatim valeat, & liget, tradit latè Bart. in *conſil.* 72. Ex facto proponitur Carolus Ruinus *conſil.* 40. *lib.* 1. Philip. Dec. in *l. pactum*, quod dom. *tali*, *C. de pact. conſ.* 184. *conſ.* 225. *col.* 3. Oldra, *d.q.* 1 9. Angel. Peruſin. *conſ.* 179. *Viſis prædictis inſtrumenmentis*, *col.* 2. ubi loquitur de mutua hujuſmodi conventione fraternitatis inter milites Germanos: Egidi. Bellamera *conſ.* 17. & latè Ludovicus Gozadi *conſ.* 87. Doct. And. Tiraquel. *de jure primigenio*, *q.* 6. *num.* 13. Hactenus ſcripſi, & ſub ſigno, & ſigillo meo tranſmiſi.

13. Sed paulò poſt renuntiatum mihi præfatum Principem rurſus cauſa cecidiſſe in eadem Curia Auſtriacæa Auguſtæ, & etiam ad reſtitutionem fructuum ab anno ſeſquimilleſimo condemnatum, Auguſtæ Rheticæ die 14. Martii, anno ſeſquimilleſimo quinquageſimoprimo, incipiendo à Nativitate Domini. At optimus maximus Deus opem feret, & verſiculo Pſal. 82. reſpondebit verſiculus penult. ejuſdem Pſalmi, & fraude partam captivitatem, gloria majore commutabit, ut interim prætercam, quæ Leo I. & Anthemius ſanxerunt in *l. decernimus*, *C. de ſacroſanct. Eccleſ.* illuſtriſſimum quoque illum heroa Joannem Fridericum Saxoniæ Ducem dignitati, ditionique ſuæ, unde religionis, & libertatis Germanicæ cauſa ad tempus, (ut probaretur) cecidit, reſtituet. Joannes Fridericus Dux Saxoniæ. Ecquis tantum fortitudinis, patientiæ, & conſtantiæ in ejus pectore ſediſſe, qui mortem potiùs, & ignominiam, & quidvis (quàm verbum Dei, vel tantillum relinquere, vel prodere) ſubire voluit, exiſtimaſſet, niſi in calamitoſa illa captivitate tam urgens tentatio toties victa docuiſſet? Tantus eſt ſplendor virtutis, ut inimici etiamnum ſummis eam laudibus vehant, ut prætercam quàm heroïcis encomiis patrem trem ejus proſequatur (quanquam de Carolo Auſtriaco nimis meritum teſtetur) Magnus Eraſmus Epiſtolarum *lib.* 3. *Epiſt.* 4. *incip.* eximie. Rurſus cùm paulò poſt prædicta tranſmiſſa, quidam amicus præfati Principis, ejus vicem erga me queſtus, dixiſſet Naſſauvienſes jam de tribus ſententiis conformibus gloriari, videlicet de ſententia anni ſeſquimilleſimi vigeſimi tertii, lata rebus integris, & ante captivitatem Principis, quam (velut exceptione per liquidationes captivitatis tempore factas non congruente) computant ſibi pro prima, quamvis expreſsè contra eos militet, ut patet etiam per conſilia Philip. Decii, & Carol. Ruini, & aliorum, de quibus in *præfat. num.* 8. ſecunda verò anni 1548. de qua in *præfat. num.* 19. *& conſ.* 1. *num.* 11. Tertia verò etiam Auguſtæ, in eadem Curia Auſtriacæa lata decimaquarta Martii, anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo primo, incipiendo à Januario, quamvis ſecunda illa ſit prima per not. ſuprà in præfat. num. 20. illico vocato amanuenſi ſequentia ex tempore, & ἐξ ὑπογύου dictavi, & tradidi, ſi fors adverſus imminentem injuriam uſui eſſe poſſet, ut ſequitur.

EPITOME CONSILII SEQUENTIS.

De ſuſtinenda executione.

1. *Sublata appellatione, non eſt ſublata reſtitutio in integrum.*
2. *Etiam per tres diffinitivas conformes.*
3. *Et earum executionem, ſi liquida eſt, impedit.*
4. *Præſertim ſi executio non eſt reparabilis.*
5. *Etiam poſt tres diffinitivas de nullitate excipi poteſt.*
6. *Nullitas evidens eſt ſive ex actis, ſive ex aliis indubitatis.*
7. *Manifeſta iniquitas nullitatem inducit.*
8. *Iudex ſciens impedimentum rei, nulliter procedit.*
9. *Sententia lata contra vaſſallum non nocet agnatis, vel aliis jure contractus ſuccedentibus.*
10. *Idem de tranſactione.*

CONSILIUM XXI.

De ſuſtinenda executione.

Etiamſi (ut fertur) tres ſint ſententiæ conformes, à quibus non licet appellare: tamen hac in re ex materiæ ſubjectæ circumſtantiis plura ſuperſunt legitima remedia.

Reſtitutio in integrum. 1. Primum reſtitutionis in integrum, quoniam licet appellatio ſublata ſit, etiam non ſpeciali reſcripto, ſed jure communi, putà propter tres ſententias conformes: tamen non eſt ſublatum remedium reſtitutionis in integrum, quod etiam nunquam auferri cenſetur, ut tenent Jaſ. Philip. Deci. Alciat. in *l.*

Digitized by Google

poſtquam liti, ſuper gloſ. fin. C. de pact. Ludovic. Roma. *conſ.* 325. quoad primum, *col. fin.* Socin. *l. qui duos col. 6. de reb. dub.* Jaſ. *l. ſi infanti, in fin. C. de jure deliber. l. 1. col. 6. num.* 10. *de juriſd. omn. judic.*

2. Et nominatim, quòd non ſit ſublata propter tres diffinitivas, tenent Bald. Salicet & alii *in l. unica, C. ne liceat in una eademque cauſa tertiò provoc.* ubi tenent, quòd ſi cauſæ reſtitutionis in integrum ſint liquidæ, vel promptè probari queant, executionem ſententiarum impediri. Idem tenent Imol. Cardin. Panor. & alii *in Cle. 1. de re indica.* Porrò cauſa reſtitutionis in integrum eſt detentio carceris rei minùs ob id defenſi, & hæc in corpore juris continetur, & approbatur ſpecificè *in l. ſuccurritur, cum l. ſeq. ex quib. cauſ. maio. & aliis juribus, & rationibus contentis ſuprà conſ. xix. ſuper exceptione carceris.*

3. Et quòd hujuſmodi reſtitutio ex hac cauſa impediat executionem rei judicatæ, text. eſt rotundus, *in l. ſi Prætor, in fi. de judici.* Ita etiam tenent omnes Doctores in locis præfatis, & ubique. Atqui non ſolum ex hac cauſa reſtitutio competit, ſed etiam ex multis aliis ſimul concurrentibus, quæ in præfatis conſiliis: ita ut in præſenti non ſolum dicatur, ſi qua aliqua mihi juſta cauſa videbitur, in integrum reſtituam (quòd tamen Prætori ipſi, & omnibus Juriſconſultis, & ſummo legum latori Juſtiniano Imperatori ſufficiebat) ſed etiam dici poteſt, multæ ſimul concurrunt juſtæ cauſæ, ita ut æquitas non ſolum ſuggerat, ſed etiam exigat reſtitutionem.

4. Præſertim cum periculum ſubſit ne executio ſit irreparabilis propter caſtra, & loca munitiſſima: igitur per no. in fortioribus terminis per Paul. & Alex. in *l. naturaliter, §. nihil, commune, col.* 11. *de acquirend. vel amittend. poſſeſſ.* Cæpola [illegible] criminalibus, *conſ.* 60. Anton. Rube. *in repet. §. morte, l. non ſolum, num.* 478. *de operis novi nuntiation. & conſ.* 13 *col. ulti.* Alber. Brun. *conſ.* 12 *col.* 11. *conſ.* 22. *in fin.* Caro. Rui. *conſ.* 38. *lib. tertii tetigi in conſuet. Pariſi. tit. iii. in rub. num.* 20. *& ſuper ſtylo Curiæ Parlamenti, c.* 18. *§.* 10. Nicol. Boeri. *deciſio. Burdeg.* 238. *col. iv.* Et in ſuſtinenda executione rei judicatæ Uldaricus Zaſius, *l. iv. §. condemnatum, ff. de re judica.*

Nullitas. 5. Secundum remedium nullitatis: quia de nullitate excipi, vel etiam agi poteſt, etiam poſt tres diffinitivas, ut eſt text. apertus *in d. cle. 1. de re judicat.* & nullitas evidens, vel quæ in continenti probari offertur, impedit executionem, ut decidunt omnes Doctores, *in d. l. unic. C. ne liceat una eademque cauſa tertiò provoc. & in d. Cle. 1.*

Evidens. 6. Nullitas autem evidens eſt primum quando ex actis reſultat: ſecundò quando ex aliis indubitatis oſtenditur. Sed hic etiam ex actis, & tenore inveſtiturarum liquet: & ſic non eſt dubium etiam executionem impediri poſſe, ut nominatim tenent Joan. Imol. *in l. de pupillo, §. qui opus de op. no. nuntia.* Oldra. *conſ.* 108. Geminia. *conſ. 24. col. iii. conſ. 75. col. i.* Philip. Corn. *conſ.* 204. *lib. ii.* Alex. *lib. iv. §. condemnatum col. ii.* & ibi Jaſ. & alii *de re judica.* Fran. Curtius *in l. ſub prætextu, C. de tranſac.* Jac. *conſ. 44. col. 1. lib. iii.* Philip. Franc. *in c. dilecto, q. ii. in fi. de appellatio.* Alcia. *de verbor. ſignificat. lib. 1. pag.* 21. Hieron. Grat. *conſ.* 80. *conſ.* 85. *lib. ii.*

7. Præter nullitatem ex actis, & inveſtituris, quæ manifeſtam iniquitatem arguunt, ex qua inſurgit nullitas, ut eſt text. *in c. inter cæteras, de re judica.* ubi omnes Canoniſtæ, & Franc. Curtius ſenior *conſ.* 59. *col.* 6. Ioan. Ami. *conſ.* 124. eſt alia nullitas notoria.

8. Sciebant enim judices impedimentum pluſquam ſonticum rei: & tamen eo ſpreto, proceſſerunt, & ſic nulliter, text *in l. quæſitum*, ibi, res non videtur judicata, *de re judicat.* & ita tenent omnes gloſ. & Doctores ubique, & dixi ſuprà *conſ. 19. ſuper exceptione carceris, num.* 2. & ultra ibi citata: ita tenet Robert. Maranta Hiſpanus *in tractatu de ordine judicii, part. ſexta num.* 107. *num.* 114.

9. Tertium remedium interceſſionis illuſtris domini Vuilhelmi, & aliorum filiorum maſculorum Principis. Feuda enim militaria, & maſculina ſunt, & ſic filii vocantur, ut filii maſculi: quod ſi fors excluderentur, ut filii condemnati, tamen admittuntur de integro, ut agnati, quibus ſententia lata contra vaſſallum non nocet: quoniam non habebat poteſtatem alienandi, nec diſponendi, cum non eſſent feuda hereditaria, ſed jure contractus, & inveſtituræ deferantur, textus in capitulo unico, de feudo Marchiæ, vel Ducatus, vel Comitatus. Ibi per inveſtituram patris vel filii, quem notant omnes Feudiſtæ ibi, quod non ut hæres, nec jure hereditario, ſed jure contractus, & inveſtituræ filius ſuccedit. Igitur ſententia lata contra patrem, filiis non nocet. Franciſcus Curtius ſenior *conſ.* 48. *col. tertia.* Alexander *conſ. 29. numero tertio, conſ. 44. numero tertio, libro primo, dixi etiam ſuper conſuetud. Pariſienſ. §. 22. q. 25. num.* 85. Meritò igitur poſſunt intercedere, ne ea feuda, præſertim regalia, occupentur. Interceſſio.

10. Quid quod etiam ſuo jure vendicare poſſunt? Cùm igitur actionem habeant ad vendicandum, multò fortius exceptionem, *l. 1. de ſuperficiebus*, cum etiam vivo patre domini eſſe, & poſſidere cenſeantur, *ut gloſ. fi. & omnes Feudiſtæ, in c. unico de feudi cognitione, in uſibus feudorum*, & quòd nec agnatis quidem ſententia, vel tranſactio præjudicet tradunt Andreas de Iſernia, & Alvarotus in *§. ſi vaſſallus*, ſi de feudo contentio fuerit inter dominum, & agnatos vaſſalli Iacobus de ſancto Georgio in *inveſtitura feudali, ver. & cum pacto.* Hactenus dumtaxat, & adhuc nimium ſcripſi: quia non favore adverſariorum rationes meæ quantumvis concludentes, & apertæ, non fuerunt exauditæ: ſed mox alia ſolaque potenti, & efficaci, nempe virgula ſua divina, Deus ſuccurrit, Landgravii dumtaxat domum, ſed univerſalem Germaniam diuturno jam tyrannidis jugo liberaturus, priſtinæque politiæ libertatem longe auguſtius unà cum Eccleſiæ ſuæ amplificatione ἐν πάσῃ παῤῥησίᾳ reſtituturus.

Regi autem ſæculorum immortali, inviſibili, ſoli ſapienti Deo honor, gloria in ſæcula ſæculorum, Amen. Iſque exercituum Dominus det Chriſtianiſſimo Francorum regi Henrico II. ſuiſque illuſtriſſimis confœderatis, gratiam, & pacem, ſuæque Franciæ, & Germaniæ ſanctiſſimis, & antiquiſſimis amicitiæ cognationiſque nexibus invicem devinctis pacem fœlicitatemque perpetuam.

Θεῷ δόξα.

Digitized by Google

EPITOME CONSILII XXII.

2. *Copula*, Et *addit &, auget æquè principaliter alìud de dictione, cum.*
3. *Copula* Et, *non ſtat expoſitivè, ſed copulativè.*
5. *Plus eſt factis quàm verbis dicere.*
6. *Res clara non ſit dubia negatione, aut ſophiſticatione frivola.*
7. *Sententia intelligenda eſt ſecundùm acta probatoria.*
8. *Qui de innocentia confidit, feſtinat ut veritas inquiratur.*
9. *Verba ſententiæ ſecundum ius intelliguntur.* 10.
11. *Et maximè ne ea quæ ſunt iuris publici lædantur.*
12. *Dignitates imperii non ſunt in commercio, niſi per inveſtituras.*
14. *Vulgare notoriorum Italiæ dubium Latinè exponendum eſt.*
15. *Phraſis linguæ in quam, & non ex qua ſervanda eſt in verſione.*
16. *Sorori non debetur legitima, nec competit querela inofficioſi, niſi contra turpem perſonam.*
17. *Non requiritur conſignatio, niſi ad finem liberationis ipſo iure.*
18. *Feuda non ſunt hereditaria, nec veniunt in petitione hereditatis.*
19. *Filius qui non poteſt capere feudum, niſi adeat hereditatem, tamen non habet feudum tanquam hæres, nec pro portione hereditaria, ſed viriliter iure feudorum.*
20. *Heredes militares, & patrimonii differunt.*
21. *Feuda dignitatum imperii non tranſeunt ad fœminas, nec ea quæ data ſunt generi, vel poſteris.*
22. *In quibus patre remoto de medio ſtatim fuit locus filio.*
23. *Alienatio feudi non tenet ad vitam vaſſallis ſed ſtatim redit ad dominum, vel ad agnatos.*

CONSILIUM XXII.

VIſis & diligenter examinatis prolixis allegationibus actorum, & defenſione rei, cedentibus actoribus quòd ad feuda maſculina nulla ſupereſt controverſia, niſi de feudis, comitatibus, dominiis, & terris quæ jure publicarum conventionum, fraternitatum, conſuetudinis, tranſactionum, confirmationum, & inveſtiturarum imperialium adfecta ſunt agnatis, & maſculis domus Heſicæ, quas conventiones, fraternitates, conſuetudines, &c. dicunt actores abolitas, & reſecatas eſſe per ſententiam,

1. Non impugnant dictas conventiones, fraternitates, &c. ex defectu poteſtatis, aut voluntatis diſponentium, nec ex defectu materiæ vel formæ, nec ex alio vitio intrinſeco, vel extrinſeco: ſed dumtaxat per ſuperventum judicium ſententiæ, in qua ſola nituntur. Atquì nullum fundamentum habent in ſententia, quæ planè, propriè & ſimpliciter, ſine ſophiſticatione lecta, & inſpecta, etiam dictas publicas conventiones, fraternitates, &c. approbat, & ab omnibus ditionibus in eis contentis, nedum à feudis maſculis eos excludit, ibi. Exceptis feudis maſculis, & bonis quorum fœminæ non ſunt capaces: quæ ſola eſt clauſula controverſa.

2. Atqui clarum eſt quòd copula. *Et*, addit & auget, idque æquè principaliter, Et, quamvis conjunctio *Cum*, non ſemper æquè principaliter, ſed ſæpius acceſſoriè conjungat: tamen conjunctio *Et*, ſemper æquè principaliter, ut tradunt Bar. Bald. & alii *in l. Titiæ textores, §. nihil intereſt in l. ſi cui legetur de leg.* 1. Ergo neceſſe eſt eſſe duo capita æquè principalia, ſive duo membra, vel duo genera bonorum æquè principaliter excepta.

Copula, Et.

3. Confirmo: quia natura, proprietas, & ἐνέργεια copulæ *Et*, eſt ut non ſtet declarativè, ſeu expoſitivè, ſed copulativè, tanquam inter diverſa gl. Bar. Albe. in *rub. de jur. & facti igno. tex. in l. ſi is qui quadringenta in princ.* & ibi Bar. *de reb. dub.* Cæpol. *conſ.* 17. *col.* 4. Nicol. Everar. in *locis leg. in loco à natura copulæ col. pe.* And. Alc. in *l. ſæpe. ver. conjuncta de ver. ſig.* mera ergo, & palpabilis ſophiſtia eſt, velle hîc exponere, &, per id eſt, id eſt corrumpere partem ſententiæ, & verba ſuperflua facere. Sunt ergo neceſſariò duo genera bonorum à quibus actores excluſi ſunt per dictam ſententiam, ut eis neceſſe eſſet in executione probare quanam bona ex ſucceſſione univerſali Vvilhelmi tertii tempore mortis ejus relicta poſſidebantur per Philippum Landgravium, id quod oſtendere non potuerunt, quia princeps nihil poſſidet de feudis & terris, quæ fuerunt Vvilhelmi tertii, niſi titulo particulari tranſactionis, & inveſtituræ, de quo docet. Docere ergo debent actores, vel oſtendere bona ex dicta ſucceſſione univerſali prætenſa ibi gl. & Doctores in *§. curare Inſtit. de actio. gl. l. 1. verſ. & perinde ver. in prima*, & ibi Bart. Bald. Sali. Alex. Jaſ. *ff. de eden.* Pe. Jac. in *prac. tit. de petit. her. col.* 4. *text. l. 1. §. ſi quo tempore de pet. hered. l. 1. §. ult. pars hered. pet.* Bal. *l. 2. col. 1. C. de ſentent. quæ ſine cert. quanti. profer. gloſ.* Panor. in *c. ſignificantibus de lib. oblat.* ut ergo actores non poſſunt niti in inſtrumentis dictarum contentionum, &c. nec in meritis cauſæ: multò minùs fundari poſſunt in dicta ſententia, quæ contra eos, & pro reo clariſſima eſt.

4. Et tamen jam victi authenticorum inſtrumentorum documentis, & meritis cauſæ, & ipſa plena luce veritatis, & juris quod ſuberat ante ſententiam, ſolam ſententiam attrectant, imò unicum verbulum, & monoſyllabum *Et*, quòd è ſententia eradere nituntur, & hac arte clariſſimum ejus ſenſum invertere. Ad quod duplici arte utuntur. Primò operoſa, & affectata prolixitate, ut ſenſus judicum partim aliorſum tracti, partim nimio faſtidio obruti, tenebris involvantur ſepulta, vel ſaltem in diſcrimen abrepta veritate. Sciunt enim actores ſuperflua altercatione veritatem amitti, aut his tenebris offuſis minùs cerni.

5. Secundò, ſubdolis, & accerſitis cavillis, hiſque non à rei veritate, nec à merito cauſæ tractis, ſed à ſola captatione verborum ſententiæ, imò unius monoſyllabi. Atqui ſcopum rectè, & apertè petendo, aut ea clauſula ſententiæ clara eſt pro intentione actorum, aut eſt clara pro intentione rei, aut eſt dubia. Primum dici non poteſt, ut res ipſa, & veritas ſeſe oſtendit, idque etiam actores, ſi non verbis, tamen factis ipſis prolixè, & operosè, & luculentiſſimè fatentur, quod plus eſt, quàm verbis dicere, *l. ſi tamen §. ei qui de ædilit. edict.* Bald. *l. non ignora. col. 1. C.*

qui

qui accuſat. non poſſ. Quorſum enim quatuordecim præſuppoſitiones, deinde tam operoſa, & affectata verborum, cavillorum, & formalitatum funditatio, & redundantia, ſi res pro eis clara eſſet? Sufficeret enim nudum textum ſententiæ, vel dictæ clauſulæ proponere. Clara enim veritas ſeſe oſtendit, nec ullo verborum adminiculo indiget, *l. 1. C. ſi minor ab heredi. ſe abſtinuerit, l. 1. de minorib.*

6. Quòd autem ſecundum dici poſſit, & debeat, res ipſa clamat. Legatur textus dictæ clauſulæ, & ſufficit ad intentionem rei: non enim textus tam clarus, & apertus fit dubius, aut curvus negatione, vel ſophiſticatione frivola actorum: gloſ. & Doctores, *l. plures apochis, C. de fide inſtrument. gloſ. in l. pater de doli excepti ne,* Bald. *l. unic. col. 2. C. de ſententiis quæ pro eo quod ante reſt.* & appoſitiſſimè ait Salicetus in *l. cum te. C. de probation.* quòd per ſophiſticationes verborum non immutatur diſpoſitio juris. Joannes Andreas in *c. infamibus de regul. juris, in ſexto, in mercuria.* Tertio caſu non ad ſophiſticationes, impropriationes, & inverſiones verborum (ut actores hoc tantùm faciunt) recurrendum,

7. Sed ad ipſam rei veritatem, id eſt ad ipſum jus, quod erat ante ſententiam, ad inſtrumenta, & documenta meritum cauſæ continentia, & oſtendentia, quantumvis ab aliis actores ſibi malè conſcii, velut à ſevero, recto, & bene inſtructo judice noxii refugiant. Sententia enim intelligenda eſt ſecundum acta, ſcilicet probatoria text. & gloſ. in *l. ſi quis ad exhibitionem de except. rei judicat. in l. quoniam in princ. de ſuſpect. tutor. & meritum concernentia.*

8. Tum qui de innocentia confidit, feſtinat ut per ea veritas inquiratur, ut inquit Baldus *de crimine, C. de adulter. & in c. licet cauſam, col. ultim. extra de probatio.* Non autem confugit ad alia emendicata ſuffragia, nec è campo cognoſcendæ veritatis, & æquitatis ad aucupia verborum refugit, ut per hæc aucupia actores præcluſam eſſe volunt cognitionem veritatis dictarum conventionum, fraternitatum, &c & nihil eſſe ex illis legendum, audiendum, ſed nec admittendum quidem.

9. Atqui verba ſententiæ debent intelligi ſecundum jus, & ne juſtitia lædatur, Bal. Paul. *l. nota. 3. Cod. de negotiis geſtis*, ut etiam ipſi actores expreſſim fatentur, addentes legem 1. & ibi Bald. *C. de furtis*, & Philippus Decius *conſ. 43. ad finem, quæ contra eos retorquentur.* Quæ autem eſſet juſtitia, vel æquitas abolere dictas publicas conventiones, tranſactiones, confirmationes imperiales, & jus inde domui Heſſicæ quæſitum, tollere? Ergo non debet ſententia intelligi, ut tollere voluerit, ſed conſervare. Omnia enim jura dicunt eas conventiones, tranſactiones, &c. ſervandas: Ergo ſententia debet ita intelligi, ut excipiantur, & conſerventur.

10. Item flagitioſum eſt ſententiam velle detorquere ad iniquitatem, ſive ad tollendum jus alteri quæſitum quod actores facere noluiſſent ſola verborum ſententiæ captatione, ut amplius nihil audiatur, nihil admittatur de illo jure, ex dictis conventionibus, tranſactionibus, & confirmationibus imperialibus. Hoc autem non eſt tolerandum, *l. ex facto ad fi. ff. de vulgari, & pupillari ſubſtitutio.* Sed quòd benignius eſt (videlicet jus quæſitum conſervatum non ablatum eſſe) præferendum, *l. ſemper in dubiis, de reg. juris.*

11. Quæ vera ſunt etiamſi tantum de jure cujuſvis privati ageretur: quantò magis hic, ubi de jure publico concernente ſtatum imperii, & ejus integritatem, quæ principaliter conſiſtit in conſervatione Ducatuum, Landgraviatuum, Comitatuum, Marchionum, & hujuſmodi membrorum integrorum imperii, quæ propriè ſunt juris publici imperialis, *§. ultim. Inſtit. de juſtit. & jure l. 1. §. 1. ff. col. titu. l. eum qui vectigal. de verbor. ſignific.*

12. Hæc autem membra, quæ jura regalia, & imperialia habent annexa, non competunt, niſi per inveſtituras imperiales, nec ſunt in commercio, niſi per eaſdem inveſtituras ſolemnes ſub vexillis imperii factas: ergo ad limites earumdem inveſtiturarum, quæ conſequenter ſunt juris publici, & non juris privati: igitur nullo modo poſſunt infringi per ſententiam inter privatos latam, ſicut nec pactis privatorum, *l. jus publicum, ff. de pact.* Cùm autem inveſtituræ imperiales de membris imperii, ſeu dignitatibus regalibus habeant vim legis publicæ, *l. pen. Cod. de donation. inter virum, & uxorem* Bald. *in fortioribus terminis, l. ea lege Cod. de condict. ex lege* ſententia contra illas lata, ipſo jure nulla eſt, utpote lata non contra jus privati, ſed contra jus legis, ſeu conſtitutionis publicæ, *l. 1. §. Item cùm contra ſacras, ff. quæ ſentent. ſine appellat. reſcindunt, l. 2. Cod. quando provocare non eſt neceſſe.*

13. Rurſus allegant actores repugnantias, ſed quas ſolo verborum tectorio pingunt. Nihil enim magis inter ſe, & cum ipſa veritate, & merito cauſæ conſentaneum, quàm reum abſolutum in feudis maſculinis, & in reliquis immobilibus Heſſicæ domui affectis per dictas conventiones, fraternitates, &c. Elizabetham verò heredem in dimidia reſidui, cujus capax eſſe poteſt, & in legitima in mobilibus, & in pecunia, ut reus ſemper obtulit. Et ſic nulla repugnantia: ſed repugnantia eſſet, & contorſio in verbis dictæ ſententiæ ſecundùm ſenſum ſeu perverſionem, quam actores verborum profluvio, & captione inducere nituntur. Pariter allegant, & cumulant abſurditates, ſed verbales, & ineptè confictas. Atqui nulla major abſurditas, quàm ſic interpretari ſententiam, ut contineat iniquum non ſolum contra veritatem, & juſtitiam facti, & iuris, ſed etiam contra veritatem actorum, & productorum, ut actores faciunt.

14. Nimis abſurdum eſt quod ad ſuam contorſionem colorandam dicunt ex Bald. in *l. de quib. col. 3. de legibus*, quod ubi ſermo in vulgari eſt dubius, debet transferri in Latinum, & tunc habebitur ſignificatum vulgare: quia primò verba dictæ clauſulæ non ſunt dubia, ſed clara. Secundò Baldus loquitur de vulgari notariorum Italiæ, quod à Latino dependet, & magnum habet ſymbolum, quia de Latino transferunt in groſſum vulgare, & contra ſic unum per aliud intelligitur, ſecus de Germanica dialecto, quæ nullam habet communionem cum Latina, vel altera lingua.

15. Tertiò, etiamſi dictum Baldi hic poſſet adaptari (quod non) tamen non ſequitur quod in eodem genitivo caſu transferri debeat in Latinum: ſed ſervanda phraſis eſt linguæ, in quam, & non è qua transfertur, ne è bono Germano malum Latinum fiat: quòd etiam pueri derident, & ſic nova, & diſtorta tranſactio agentium rejicienda eſt, retenta antiqua, propria, & quæ hactenus etiam inter utramque partem obtinuit tranſlatione dictæ clauſulæ.

16. Fruſtra verò dicunt fraternitates, & conſequenter infeudationes illarum gratiâ factas non debere attendi: id enim nullo modo probant. Sed idem eſt ac ſi dicerent legitimas conventiones, & tranſactiones etiam juramento, & multis Imperialibus decretis confirmatas, non debere ſervari, & ſic plus licere ſorori collaterali quàm filiæ ipſius Vvilhelmi junioris, quæ non poſſet deducere, niſi nudam legitimam. Hæc autem Elizabetha vult totum auferre, cum nihil penitus de bonis fraternis (de quibus tantum contendit) petere poſſit. Quatenus frater, ſive in re, ſive inter vivos, ſive in ultima voluntate, non in turpem perſonam diſpoſuit, cùm ſororibus nulla debeatur legitima, nec ſupplementum nullaque competat inofficioſi querela, nec ad ſupplementum actio. *l. fratres, C. de inoffic. teſtam. dixi in tract. de inoffic. num. 3.*

17. Magis ineptè cauſificantur Vvilhelmum ſe-

Digitized by Google

cundum non conſignaſſe, quia nullo jure conſignatio requiratur, niſi ad finem conſequendæ liberationis ipſo jure à re depoſita, vel conſignata, & transferendi cuſtodiam, & periculum in adverſarium, ut plenè dixi *in contractu commercior. & uſurar. num. 297. q. 39.* Cæterùm qui offert etiamſi recuſante adverſario teneat, impleviſſe dicitur, *l. Iulianus, §. auferri de act. on. empti. l. jure civili. de condition. & demonſtrationib.* etiam ad finem implendæ conditionis de certa quantitate ſolvenda, quæ tamen debet in forma ſpecifica impleri, *l. Mevius de cond. & demonſt.* imò eo ipſo quod actores fatentur Vvilhelmum ſecundum liberatum fuiſſe pro jure, ſi conſignaſſet, neceſſariò fatentur illum ſaltem ope exceptionis, & in effectu liberatum congrua oblatione, cujus etiam effectus eſt ut adverſarium recuſantem in mora conſtituat, & tunc omnem omnium uſurarum, vel penſionum, vel redituum curſum, & omne intereſſe, & incrementum ceſſare faciat, ut latè habetur in dicto tractatu uſurar. *q. quadrageſima-quinta, cum ſeq.*

18. Satis etiam audacter & impudenter contra jura imperii loquuntur actores, dum aſſerunt Comitatum Katzenelnbogenſem eſſe hereditarium. Cùm enim ſit in confeſſo feudum eſſe, ergo non eſt hereditarium: quia feuda, etiam privata ſuâ naturâ non ſunt hereditaria, ſed devolvuntur jure ſuæ inveſtituræ, *text. in c. unico*, & ibi Baldus Alvaro Præpo. *de gradib. ſucc. in feud. c. 1 §. hoc quoque*, & ibi gl. *in verb. Inveſtire de ſucceſ. feud. c. unico*, & ibi Baldus, Alvarotus, *de nat. ſucceſſ. feud. in uſib. feud.* nec veniunt in petitione hereditatis: ſunt enim ſeparata à trunco hereditario; Bartolus *in l. item veniunt, §. nunc videamus de petitio. heredita.* Joannes Baptiſta de Caccialup. *in rep. c. 1. de feudi cognition.* Bald. *conſ. quadringenteſimo trigeſimoſeptimo, lib. 1.* Franc. Zabarel. *conſ. ſexageſimo-quarto.* Jaſ. *l. ſi poſt mortem in princ. de legat. 1. conſ. octuageſimo-ſeptimo, col. 1. conſ. centeſimo quinquageſimo-ſecundo, col. 3. conſ. ducenteſimo-ſeptimo, col. 3. lib. 2.* Philip. Deci. *l. 1. num. quadrageſimo-ſeptimo, ſi certum peta. conſ. ducenteſimo ſexageſimo-nono, num. decimo-quarto:* nec veniunt in alienatione, vel hypotheca bonorum, vel hereditatis, ut in locis prædictis, & latè Matth. de Afflictis §. *in generali, ſi de feudo defunct. conten. ſit inter dom. & agna. in uſib. feud.*

19. Et quamvis quandoque filius non poſſit habere feudum privatum, niſi ſit heres, tamen non habet illud tanquam heres, ſed jure feudorum, ſeu inveſtituræ. Unde quamvis non ſit heres, niſi in quota inæquali, vel in re certa, tamen capiet totum feudum, ſi eſt ſolus maſculus: vel capiet æqualiter cum fratribus etiam in majori parte inſtitutis, idque ſororibus, & extraneis heredibus excluſis, Barth. Alex. Jaſon. *l. ſi non ſortem, §. libertus, de condiction. indebiti.* Bart. *in l. jusjurandum, §. ſi liberi, de operis libertor.* Baldus *in c. unico, col. 3. an agnatus, vel filius defuncti in uſib. feudor.* & ſive filius ſit heres patris ex teſtamento, vel ab inteſtato, non dicitur ſuccedere in feudo ex teſtamento, nec ab inteſtato, ſed jure feudorum, Bald. & omnes feudiſtæ *in c. 1. in princ. col. 2. verſ. quæro ergo quo jure de ſucceſſ. feud. in uſib. feud.*

20. Quantò magis feuda regalia, & imperialia, quæ non ſunt privatorum, ſed principum imperii, & membra ejuſdem, & quæ non ſunt in commercio, niſi juxta formam, & tenorem inveſtituræ Imperialis ſub vexillis publicè, & Imperialiter factæ: & quæ ſunt juris publici (ut dictum eſt) non poſſunt aliquo modo eſſe, nec cenſeri hereditaria.

21. Niſi prout dicuntur aliqui heredes ſanguinis, vel heredes militares ad differentiam heredum patrimonii, quibus diametraliter opponuntur: Sunt enim hujuſmodi principes de talibus dignitatibus inveſtiti, conſiliarii Imperatoris, tanquam ſenatores Imperii, ut *in l. Imperialem circa principium*, ibi conſilio Ducum, Marchionum, & Comitum *de probibita feudi alienat. per Fridericum in uſibus feudor. & in l. Imperialis, §. hortatu itaque, & conſilio de probibita feudi alienat. per Lotharium in uſib. feud.* Quod ſi feuda inferiora, & privata prohibentur alienari, & aliter quàm per formam ſuæ inveſtituræ devolvi, ut in dictis legibus,

22. Quantò magis feuda dignitatum Imperii, quæ ſunt præcipua, & immediata ejus membra, & ex quorum alienatione ſequeretur non ſimplex attenuatio virium Imperii, ut in dicta, *l. Imperialis* dicitur de feudis privatis, ſed ruina, & deſtructio Imperii, nullo modo poſſunt tranſire ad fœminas, nec ad alios quàm ad maſculos in inveſtitura Imperiali comprehenſos, & in conventionibus publicis fraternitatum ab Imperatore ſolemniter approbatis: & ſic nec ſunt de hereditate, nec de patrimonio propriè loquendo: ſed ſunt de his quæ generi, vel poſteris data ſunt, quæ ad eos, qui ex fœminis nati ſunt, non pertinent, inquit text. *in l. 1. in fine de jure immunitat. & in l. 3.* ubi latè Bart. de interdictis, & relegatis, ideo nec in fiſcum quidem tranſeunt, ſed generi ipſi manent incolumia, *dicta l. 3. Oldrad. q. nonageſima-quarta.*

23. Ita ut patre cedente, vel naturaliter, aut civiliter moriente, filius ejus locum ingrediatur, non ſolùm jure communi, *ut in l. ſi qua plena ff. de his qui ſunt ſui, vel alieni juris:* ſed etiam jure prærogato, & principali, hoc eſt, lege Imperiali, ſeu inveſtituræ, publico Imperii jure, & authoritate factæ, quæ vim legis Imperialis habet (ut ſatis dictum eſt) adeò ut ſententia contra hujuſmodi confraternitates, & inveſtituras lata contra aliquem noceat ſequenti in gradu, ſed ſtatim locum ei aperiat.

24. Non eſt enim ſimile de legatis, & fideicommiſſis privatorum alienare prohibitis, quorum ad vitam alienantis tenet alienatio, *l. peto. §. prædium de legatis 2. l. ult. C. communia, de legatis.* Sed quemadmodum in feudis privatorum, alienatio facta contra leges feudorum non tenet, etiam ad vitam alienantis, nec momento quidem, ſed vel ſtatim ad dominum revertitur in feudo novo, ut in c. *unico, de vaſſal. qui contra conſtitutionem Lotharii feudum alienat. & in l. Imperialis de probibita feudi alienat. per Lotharium, & in l. Imperialem, §. callidis de probibita feudi alien. per Fredericum in uſibus feudorum, vel in feud.* paterno avito, vel antiquo, ut hîc ſtatim revertitur ad agnatos, omnibus aliis excluſis, text. in c. 1. §. *hoc quoque*, & ibi gloſſa magna Jacob. Belvi. Andre. de Iſernia in §. *ſi vaſſallus, ſi de feudo controver. fuerit inter dom. & agnato*, Baldus in c. 1. §. *denique quæ fuit prima cauſa beneficii ami. in uſibus feudorum* Alexand. *conſ. 2. lib. 5.* Carolus Ruinus *conſ. 166. num. 5. lib. 1.* Hæc *αὐτοσχεδίως* dictabat Carolus Molinæus, Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, Vvormaciæ propter inſidias adverſariorum aliquot dies domi ſe continere à Vvilhelmo Landgravio juſſus, menſe Junio, anno ſeſquimilleſimo quinquageſimoquinto: quo tempore idem princeps diffinitivam quatuor principum arbitrorum judicio obtinuit contra Comites à *Naſſau*, & principes Auriaci, & totam fere cameram Spirenſem, aulicos, & conſiliarios Caroli quinti Imperatoris, qui illuc ad Arreſta ſua defendenda magnâ pompâ confluxerunt.

Digitized by Google

THEMA CONSILII XXIII.

LAndgravius Heſſiæ conceſſit duobus fratribus pratum ſub penſione annua, poſteà diviſerunt: deinde alter fratrum obiit, relicta filia nupta Petro, quæ mortua eſt, relicto impubere, qui paulo poſt obiit, pater ei ſuccedit, ſed cognati attinentes avo materno, & avunculo magno defuncti, volunt ſuccedere in illa dimidia parte prati. Quæritur quid juris? Jacob Larſenerus vir bonus, & doctus Landgravii Heſsiæ fidelis conſiliarius teſtabatur conſuetudinem eſſe Heſsiæ, quod ſi conjunx moritur ſine liberis, ſuperſtes ei ſuccedit, exceptis bonis avitis in quibus deſcendentes ab avo præferuntur, ſed quod aliàs nihil cautum de conſuetudine Heſſiæ, nec ſcitur hac in re ulla conſuetudo.

EPITOME CONSILII XXIII.

Paterna paternis, avitina avitinis, quomodo intelligantur.

CONSILIUM XXIII.

VIſo præcedenti themate, & inquiſito quantum colligi poteſt de moribus, & conſuetudine loci videlicet illius urbis Caſſellarum,

1. Solutio facilis eſt, patrem præferendum. Is enim proculdubiò ſolus, & in ſolidum vocatur jure communi & Imperiali, & in quo habet intentionem clariſſimè fundatam: nec eſt verum cognatos impuberis defuncti eſſe de familia primi acquirentis reſpectu partis, de qua agitur. Duo enim fuerunt acquirentes, nec agitur de parte pacificè poſſeſſa ab actoribus, quæ ſpectavit ad eorum ſtipitem, de cujus familia ſunt: ſed de parte alterius fratris: qui non eſt ſtipes actorum, qui etiam non ſunt, nec fuerunt de illius familia, quia nec deſcenderunt ab illo, nec fuerunt in illius poteſtate: igitur ei ſive quantum ad illum fuerunt, & ſunt extranei, *l. pronuntiatio. §. familiæ, l. familiæ appellatione de verborum ſignificatione, l. ult. C. eodem titulo*, ita quod etiamſi allegaretur, & probaretur hîc eſſe conſuetudinem paterna paternis, materna maternis, etiam ultra fratres fratrumque filios, ita quod heredia deberent reverti ad eos etiam remotiores, qui ſunt de linea, adhuc actores nullum jus haberent, quia non ſunt de linea illius alterius fratris, qui erat avus defuncti.

2. Cum enim ab initio fuerunt duo fratres acquirentes, unuſquiſque fuit principium ſuæ lineæ, & duas diverſas lineas fecerunt, & ſic nulla conſuetudo, nullus uſus etiam Francorum poteſt actoribus patrocinari: ſed nec uſus quo conjunx ſuccedit conjugi liberis carenti, exceptis bonis avitis, in quibus deſcendentes è linea avi præferuntur: quia præter id quod ea particularis conſuetudo non recipit extenſionem ad correctionem juris communis, iſti actores non ſunt de linea avi ipſius defuncti, nec ab illo deſcenderunt, & illa conſuetudo intelligatur ſecundum rationem juris, *in l. de emancipatis ad finem de legitimis heredibus in l. quod ſcitis, & l. ſequenti, C. de bonis quæ liberis, ut planè dixi in conſuetud. Pariſienſ.*

3. Minus juvantur ex forma, vel tenore contractus, quia non eſt feudum cum deficiat juramentum fidelitatis, & homagii quod eſt de ſubſtantia: & ſi eſſet feudum, adhuc non prodeſſet eis, per cap. 1. *de duobus fratribus de beneficio inveſtitur. in uſibus feudor. nec etiam eſt emphyteuſis*, ſed ſimplex conceſſio ad reditum, prout in dubio præſumitur, ut dixi in *conſuetudinibus Pariſienſibus, §. decimotertio, gloſſa & titulo ſecundo, in rubrica. Si eſſet emphyteuſis, eis non prodeſſet per not.* Baldi, Alexandri Jaſonis in *l. ſi mihi, & Titio. de verb. oblig.*

4. Quod in contractibus non eſt locus juri accreſcendi, & ſic ſoluta ſunt omnia contraria, & res remanet clara pro parte, & caſu quo dubia eſſet (quod non) adhuc in dubio judicandum eſt pro eo pro quo facit jus commune. Et ita de jure cenſeo, & concludo ego Carolus Molinæus, I. V. D. Franciæ, & Germaniæ Juriſconſultus. Actum Caſſellis ſeptimo Idus Auguſti, anno Domini ſeſquimilleſimo quinquageſimoquinto.

EPITOME CONSILII XXIV.

1. *Caſus contingens ex parte ejus cui debetur, impedit pœnam, & moram.*
2. *Vaſſallus non perdit feudum, ſine culpa.*
3. *Et poteſt reſtitui in integrum.*
4. *Et actionem habet contra dominum ad inveſtituram.*
5. *Et fructuum reſtitutionem.*

CONSILIUM XXIV.

Pro principe Landgravii Heſſiæ.

VIſo & examinato themate, ad primam quæſtionem juxta ea quæ proponuntur, reſpondeo vaſſallum non eſſe privatum, nec privandum feudo.

1. Diligentia enim ſua eum excuſat à pœna commiſſi tam ipſius feudi, quam fructuum, idque etiam mero jure. In omnibus enim pro impleto habetur quoties per eum non ſtat, qui facere debet, ſed per caſum contingentem ex parte, vel ex perſona ejus cui impleri

debetur, etiam in obligationibus dandis, *l. jure civili, ff. de condition. & demonſt.* & multò fortiùs in obligationibus faciendis ut hîc: in quibus impedimentum etiam ex parte, & in perſona ſolius debitoris contingens excuſat non ſolùm à pœna (de qua nemo dubitat) ſed etiam à ſimplici mora, & ab omnibus effectibus moræ, *l. continuus, § illud, & ibi Bartolus de verbor. oblig.*

2. Hîc autem conſtat de diligentia vaſſalli, & inſuper de domini, ſive abſentia, ſive impedimento: quinquam poſſit ipſi domino objici culpa, quod abfuit non relicto procuratore idoneo in loco dominanti ad renovationes inveſtiturarum faciendas, vel offerentibus dandum inducias, aut congruum reſponſum, *l. cum quidam § ſi pupillo de uſur.* verùm non opus eſt de culpa domini inquirere, cùm ſufficiat vaſſallum non fuiſſe in culpa, per regulam feudalem in *rub. & per tot. de feud. ſine culpa non amitten. in uſibus feudorum,* non enim ſufficit lapſus temporis petendæ inveſtituræ, ut vaſſallus feudo privetur, ſed oportet lapſum eſſe culpa vaſſalli: unde non currit contra pupillum, *c. 1. quæ fuit prima cauſa beneficii amit. in uſibus feudorum,* & ſic nec contra illum, qui diligentiam fecit, aut juſtum impedimentum habuit.

3. Etiam nulla diligentia facta, & ceſſante impedimento juris, ſed dato aliquo impedimento facti, poſſet reſtitui in integrum, *l. & Atilicinus, ff. de ſervitut. ruſtico. prædio.* quia certat de damno vitando, ut dixi in *conſuetudine Pariſ. § 1. gloſ. 7. & § 21. in fin.* Sed hîc propter præfatam diligentiam mero jure tutus eſt, nec indiget reſtitutione in integrum.

4. Ad ſecundam quæſtionem, primùm debet vaſſallus adire dominum, fidem & homagium conſuetum offerre, & inveſtituram petere, juxta notata per Bart. & omnes in *l. quidam Hyberus ff. de ſervitutibus urbanorum prædiorum,* idque teſtator faciat: quo recuſante, vel differente, libellum dabit judici, ut dominus teneatur eum inveſtire etiam præcisè *c. 1. in fine, qui ſucceſſores feudo. dare teneantur in uſibus feudorum,* & an non ſolùm utilem, ſed etiam directam actionem habet, videlicet condictionem ex lege, vel conſuetudine feudali. Quòd ſi dominus occupaverit feudum, petet ſibi reſtitui, etiam cum fructibus à tempore occupationis.

5. Et ſi dominus non fuerit in dolo, nec in culpa lata, tenebitur reſtituere fructus ſub æſtimatione communi, deductis impenſis. Sed ſi appareat dominum ſe ſtudioſè ſubduxiſſe, vel captaſſe occaſionem ad vaſſallum intercipiendum, tenebitur reſtituere fructus non ſolùm perceptos, ſed etiam percipiendos ſub æſtimatione quanti plurimi, nullis deductis impenſis, niſi gratiâ fructuum factis, qui etiam prædoni deducerentur, *l. fundus ff. familiæ erciſcundæ.* Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus I. V. D. Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus. Datum Ricquevillæ ſecunda Septembris, anno ſeſquimilleſimo quinquageſimoquinto.

EPITOME CONSILII XXV.

1. *Sententia ſtricti juris eſt.*
2. *Omnes actiones cedi poſſunt, etiam officium judicis, & executionis ſententiæ.*
3. *Emptor etiam ſine nova ceſſione, habet actiones etiam ſupervenientes venditori.*
4. *Ceſſio non transfert poſſeſſionem.*
5. *Sententia lata contra vaſſallum non præjudicat domino, etiam ſcienti.*
6. *Sententia lata contra authorem nocet habenti cauſam ſcienti.*
7. *Sententia poteſt ſtatim exequi contra eum qui emit pendente lite.*
8. *Actio judicati durat quadraginta annis.*
9. *Non ſolum perſonales actiones lite conteſtata perpetuantur ad quadraginta annos, ſed omnes quæcunque actiones.*
10. *Declaratur cõſuetudo Comitatus Burgundiæ* 11.
11. *Perempta inſtantia, adhuc ſupereſt actio.*

CONSILIUM XXV.

Viſis dubitationibus, & objectionibus dom. Claudii Belini fiſcalis, & imperialis in ſuperiore Sequanorum præfectura advocati, & aliorum doctorum, & advocatorum è conſiliis Ducis Vvirtembergenſis, & Comitis Montbelgardenſis.

1. Ad primum, quòd ſententia eſt ſtricti juris reſpondeo, verum eſt, ut ſatis tetigi in annot. ad Alexand. *conſ. 46. col. 1. lib. 1. conſ. 164. num. 2. lib.* 12. & ad Philip. Deci. *conſ.* 43. *num.* 4. Sed nullo modo obſtat, quia non agitur de unico quidem apice addendo rebus judicatis, ſed dumtaxat de expreſſis non excedendo in aliquo. Secundò, non obſtat præfatum ducem non eſſe nominatum in Arreſto, hoc enim concluderet, ſi ex capite proprio executionem peteret: ſed cum veniat jure ceſſo, ſat eſt docere de ceſſione victoris.

2. Omnes enim actiones, & perſecutiones tam reales quàm perſonales, & aliæ cedi poſſunt, & conſequenter actio, vel officium juris, & jus executionis ſententiæ, *l. ult. C. de hered. vel actione vendita.* Quin etiam jura futura, & actiones competituræ cedi poſſunt, gl. magna Bald. Jo. Faber, Salic. & omnes in *d. l. ult.*

3. Hinc ſi venditor qui evictionem promiſit, perſequitur jura vendita, & obtinet ſententiam, certum eſt emptorem, ſine nova ceſſione executionem ipſo jure vendere poſſe, etiam nomine ſuo: habet enim omnes utiles omnium directarum actionum authoris, ſine nova ceſſione, *l. emptor. C. de hered. vel act. vend. l. 2. C. de act. & oblig. l. ſi cum emptor. ff. de pactis.* Quod autem in dictis juribus habetur de emptore, idem de ceſſionario, maximè quando pretium numeravit, ut præfatus dux, vel Ulricus pater ejus fecit: tunc enim verus eſt emptor, ut formula ceſſionis non indigeat: prætereа clauſulæ generales, quæ ſunt in dicto contractu ceſſionis, omnia comprehendunt, Bar. in *l. ſi ager. ff. de rei vendic.*

4. Minùs obſtat vulgare dictum pragmaticorum, quòd ceſſio, vel contractus non ſaiſinat, quia verum eſt: ſed hîc non agitur de poſſeſſione retinenda tanquam per dictum contractum quæſita, ſed adipiſcenda per executionem Arreſti, in quo proculdubio ceſſio ſufficit, cujus virtute habet nomine proprio omnia jura utilia: quantum verò ad directa, procurator eſt in rem ſuam irrevocabilis, text. *l. illam, C. de donationibus.*

5. Ad quartum non obſtant, quæ ex commentariis meis in *conſuet. Pariſ.* §. 30. *num.* 18. allegantur tria requiſita, quorum hîc primum deficit, quia non agebatur de petitorio, ſed poſſeſſorio. Quoniam quæ ibi allegavi, tendunt ad reprobandam opinionem Uldarici Zaſii, qui tenebat quòd ſententia lata contra vaſſallum, præjudicat domino feudi ſcienti per dictum §. *ſed ſcientibus.* Quod ego reprobavi per eundem textum ponderando ſingula in eodem textu contenta: ſed non ſequitur, quòd omnia omni caſu ſint requiſita.

Digitized by Google

6. Quòd enim in dicto §. agebatur de rei vendicatione, eſt contingentia facti, & exemplum quod non reſtringit, imò eſt exemplum in fortiori & indubitabiliori quòd fortius ampliat in judiciis. Si ergo ſententia lata contra authorem, ſciente illo qui acquiſivit ab illo, præjudicat etiam in petitorio: multò magis præjudicat in momentaneo poſſeſſorio, vel alio minus præjudiciali judicio. Et ſic ſufficiunt duo videlicet ſcientia & judicatum eſſe contra authorem, ut noceat habenti cauſam & ſcienti, etiamſi habeat jus ante omnem litem: iſta verò hic concurrunt, ergo extra omnem dubitationis aleam.

7. Imò ſumus in longè fortioribus terminis, quia non eſt opus via actionis, nec remedio *dictæ l. ſæpe §. ſed ſcientibus.* Quia adverſarius non emit bona fide ante omnem litem, ſed mala fide, & poſt litem conteſtatam, ad eludendum judicium, & ſic recta via poteſt & debet areſtum contra eum vel heredem ejus exequi.

8. Minus obſtat triginta annos à ſecundo arreſto lapſos eſſe, quia reſpondetur primò quod actio judicati (quando ſententia lata eſt poſt litem ſolenniter conteſtatam) durat quadraginta annis à tempore ſententiæ: vel ultimi actus poſt illam computandis, per ea quæ dixi in conſilio, non repeto. Secundo, quod intervenit perſecutio & inſtantia ſuper executione per ſecundum areſtum, & ſic nova interruptio perpetuans ad alios 40. annos, & alia perpetuatio ante duodecim annos facta coràm arbitris.

9. Minus obſtat quod *l. ult. C. de præſcript. triginta vel quadraginta annorum*, non habet locum niſi in actione perſonali, ut tenet Philippus Corneus in *conſ.* 211. *num.* 12. *num.* 13. *Lib.* 1. quia magis ſtandum eſt gloſſæ ordinariæ in *l. ult. in verb. Extendimus.* quam Cyn. Barto. Joan. Fab. Bald. ibi ſequitur & Jaſon §. *pœnales num.* 112. *Inſtit. de action.* quod d. l. ultima habet locum etiam in aliis actionibus. Nec ſunt allegandi doctores, ſed dumtaxat vertatur folium, & invenietur pagina ſequenti textus rotundus in *l.* 1. §. *ad hæc in fin. C. de annali except.* decidens quòd omnes actiones etiamſi ſint perſonales in judicium deductæ, & quæ cognitionalia acceperunt certamina, & poſteà ſilentio traditæ ſunt non 30. ſed 40. anni expectandi, ſunt computandi à tempore quo noviſſimè litigatores tacuerunt. Igitur non eſt amplius locus ulli diſputationi, vel dubitationi, etiamſi ſolus Sal. in *d. l. ult. C. de præſcript. 30. vel 40. ann. & in l. cum notiſſimi, §. illud col. ult. eod. tit.* aliter ſenſerit non advertens ad text. ſequentem, *d. l. 1. §. in fin. de annal. except.* Quòd ſi Ferdinandus vel ejus heres reſumere poterat inſtantiam executionis ſententiæ, ut eſt in confeſſo: igitur & dux ceſſionarius, utpote procurator in rem ſuam irrevocabilis per prædicta.

10. Nec obſtat conſuetudo allegata per Dom. *Chappuis in conſuetudine Comitatus Burgundiæ, §. 52. qui eſt §. 2. tit. de præſcription.* quod inſtantia non perimitur, niſi 30. annis: quoniam dicta conſuetudo non tendit ad coarctandum, ſed ad prorogandum tempus præſcriptionis in favorem jurium deductorum in judicium: alioquin inſtantia triennio perimeretur, *l. properandum C. de judiciis.* Quod triennium per dictam conſuetudinem de duplo & ad triginta annos extenditur, ergo militat pro nobis.

11. Præterea multum refert inter inſtantiam & actionem, quia perempta inſtantia, adhuc ipſa actio durat annos quadraginta, ſi fuerat lis conteſtata, ut tenent gloſ. & doctores in *dicta l. probandum*, & eſt communis, imò concors & uniformis omnium legiſtarum & Canoniſtarum ſententia. Tum quòd fortius eſt, dicta conſuetudo loquitur & intelligitur de inſtantia propriè ſumpta, quæ currit à lite conteſtata uſque ad ſententiam diffinitivam, non autem de inſtantia ſuper executione ſententiæ diffinitivæ, quia in executione rei judicatæ non eſt propriè inſtantia, nec habet locum *in d. lege properandum*, nec conſequenter dicta conſuetudo, ſed perpetuo durat inſtantia vel quadraginta annis à die ultimi ſilentii. Jaſon *in d. l. properandum in Princ.* Bald. *in l. 2. C. de execut. rei judicatæ l. conſentaneum in fin. C. quomodo & quando judex.* Alexand. *conſ.* 181. *in fin. lib.* 6. & in omnem eventum ſemper ſupereſt actio, &c. Datum Blancmonti, menſe Aprili. M. D. LVI.

THEMA CONSILII XXVI.

Le cas eſt tel.

1. Feu d'illuſtre memoire Eſtienne * Comte & Seigneur de Montbeliard, & de Montfalcon, &c. l'an mil trois cens nonante-ſept, par Teſtament inſtitua ſes quatre filles ou filles de ſon fils mort en Hongrie contre les Turcs en ſes ſeigneuries & hoiries, c'eſt à ſçavoir, chacune en ſa propre portion & part.

* *Eſtienne, Iſte Burgundus erat, & hæc omnia Burgundicæ ditionis quà vocant la Franche-Comté, dont à paucis annis, ceux de Virtemberg s'efforcent diſtraire le Comté de Montbeliard, & le faire reſſortir à Spire, Chambre imperiale.*

2. Leſquelles filles aprés le decez de leurdit pere, qui fut l'an immediatement ſuivant, accepterent ledit Teſtament & inſtitution.

3. Toutefois leurdit pere *ſubſtituendo & providendo*, ordonna à ſeſdites filles avec les modifications & clauſules teſtamentaires, meſmement à ſa fille aiſnée Henriete, comme s'enſuit, c'eſt à ſçavoir.

4. Ladite Henriete en la Comté, Chaſtel, Ville & Fortereſſe, rentes, appartenances, Seigneuries, Nobleſſes & droits de Montbeliard, ou Chaſtel, Ville & Fortereſſe de Porrentruy, ou Chaſtel, Ville & Fortereſſe de Granges, ou Chaſtel, Fortereſſe Deſtobon, en la Ville & Chaſtel de Saulnot, ou Chaſtel, Ville & Fortereſſe de Clerevaux ſur Doubs, ou Chaſtel, Ville & Fortereſſe de Paſſavant, & en toutes les Terres, Chaſtellenies, Villages, Fiefs, riere-Fiefs, Nobleſſes, Seigneuries, & toutes appartenances, appendices & droits quelsconques deſdites Villes, Chaſtels, & Fortereſſes de Montbeliard, de Porrentruy, de Granges, Deſtobon, de Saulnot, de Clerveaux & de Paſſavant: & veut que le Fief de la Roiche ſoit dudit Montbeliard.

5. Semblablement à chacune des autres trois filles, & entr'autres propos en l'inſtitution de la ſeconde, quant à la Seigneurie de Verſel, dit-il, au Chaſtel, Bourg & Fortereſſe de Verſel, ſi de droit & de raiſon, il m'appartient & non autrement.

6. Leſquelles Seigneuries ainſi delaiſſées à ſeſdites filles notoirement ont appartenu audit Seigneur teſtateur, ſoient comme francs-allos ou Fiefs, dont ſelon les Coûtumes du Comté de Bourgogne, faction de teſtament a lieu.

Digitized by Google

7. Et aprés les inſtitutions ſingulieres à chacune deſdites filles faites, adjouſte par clauſule expreſſe ce que s'enſuit.

8. *Item*, veut & ordonne que les hoirs d'icelles filles ſucceſſivement ne puiſſent par teſtament ou ordonnance donner, changer, ordonner leſdites terres, & droits deſdits partages à autres perſonnes, ne d'autre ligne qui ne ſont venus ne deſcendus deſdits heritages & droits: mais doivent venir & retourner toûjours icelles terres, rentes, heritages, & droits és plus prochains de la ligne, dont ils ſont venus & deſcendus.

9. Or eſt que devant cent ans ou environ, la fille aiſnée contre la diſpoſition & prohibition mentionnée au precedent article, a tranſporté la Seigneurie de Porrentruy à l'Eveſque, Chapitre ou l'Egliſe de Baſle, de laquelle ils ont joüy pacifiquement juſques à preſent.

10. Maintenant, aprés ledit temps paſſé, les deſcendans en ligne directe de ladite Henriete en vertu dudit teſtament & clauſule prohibitive, ſubſtitution & fideicommis, &c. pour le recouvrement de ladite Seigneurie pretendent action contre les detenteurs d'icelle.

Duquel cas poſé reſultent les queſtions ſuivantes.

1 PRemierement, ſi une telle ou ſemblable ſubſtitution, fideicommis, & prohibition s'étend *in infinitum*.

2. *Secundò, ſi non in infinitum*, juſques au quantiéme degré.

3. *Tertiò*, par quelle raiſon & allegation du Droict Civil & Canon.

4. *Quartò*, ſinon à chacun des deſcendans d'une meſme ligne ſon droit ſeparément ſoit reſervé & d'entier, ſans avoir aucun égard, combien il avoit des precedens, tout ainſi comme s'il eſtoit le premier ou ſecond aprés la premiere née, attendu les mots de la ſubſtitution & fideicommis.

5. *Quintò, quid juris*, ſi ledit deſcendant par ligne directe eſtoit heritier de ſes predeceſſeurs, *& teneretur ad præſtandum factum defuncti, vel defunctorum.*

6. *Sextò*, mais s'il n'eſtoit par heritier, ains avoit renoncé, ou pour le moins non accepté les hoiries de ſes predeceſſeurs, ſi iceluy ſe peut aider de ſes fideicommis, ſubſtitution & prohibition, comme choſe d'autres biens & alienez de ceux de ſes predeceſſeurs, attendu les mots declarez en ladite ſubſtitution.

7. Et finalement, depuis que notoirement on tient que les Seigneuries en ladite ſubſtitution mentionnées, ont eſté audit Seigneur teſtateur, & meſmement que ladite Dame Henriete premiere née a donné à ceux de la Ville & Terre de Porrentruy leurs franchiſes, dont ils en ont joüy juſqu'au preſent. Veu auſſi la qualité du teſtateur, des temoins & Notaires pour lors preſens, ayans bonne connoiſſance de tout l'affaire, ſi non parce il appert de preuve ſuffiſante, ou pour le moins ſemipleine, que ledit teſtateur du temps de ſon trépas fut Seigneur proprietaire & immediat de ladite Seigneurie de Porrentruy.

EPITOME CONSILII XXVI.

1. *Quæſtiones ſeptem ad quatuor puncta reducuntur.*
2. *Emptor non per hoc fatetur rem venditoris, ſi llit ſi docet ſe aliunde habere ius.*
3. *Verba enuntiativa probant inter contrahentes & cauſam habentes ab eis.*
4. *Teſtamentum debet omnibus edi, idem in codicillis, etiamſi publicata non ſint.*
5. *Non ſolùm negans poſſeſſionem, ſed etiam qualitatem poſſeſſionis, ſi convincatur, poſſeſſio debet in adverſarium transferri.*
6. *Dominium per indicia probatur in antiquis.*
7. *Etiam per famam etiam ſecundùm omnes, quando agitur de dominio ante memoriam hominum. 8.*
10. *Verba quòd res debeant ſemper venire ad proximiores lineæ, important ſubſtitutionem realem.*
11. *Prohibitio alienandi cauſata inducit fideicommiſſum; etiam tacitus favor, ut quando deſcendentes ab aliqua ſucceſſivè alienare prohibentur. 12. 39.*
13. *Vulgata Authentica authoritate præſtant nova editione Haloandri.*
14. *Limitatio dictæ Auth. ad quartum gradum non habet locum, quando teſtator expreſſiſſe velle bona perpetuò manere in ſua ſtirpe.*
15. *Filius non poteſt rem certam eligere pro ſua legitima, etiam alienando. 16. lib. 44.*
17. *Quæ vendicari poſſunt, non confundantur in aliquo facto inventario.*
18. *Præſcriptio non incipit currere ante ſingularum ſubſtitutionum eventum.*
19. *Adhuc contra ſingulos ſubſtitutos non currit longi, ſed longiſſimi temporis præſcriptio quadraginta annorum à tempore minoris ætatis. 20.*
21. *Nec incipit contra nondum natos.*
22. *Vera eſt diſtinctio Pauli in* l. ult. §. ſin autem, ff. communia de legatis.
23. *Contra valentes agere ad declarationem currit præſcriptio. 31. 38.*
24. *Præſcriptio centum annorum ſeu immemorialis habet vim conſtituti.*
25. *Et nunquam cenſetur excludi, & habet vim*

Digitized by Google

tituli non hominis, ſed legis. 25. 28. 32.
27. *Et omnes prohibitiones, & omnia impedimenta antecedit.* 30.
29. *Præſcriptio quadraginta annorum eſt univerſalis.*
31. *Poſt centum annos omnia vacillant.*
32. *Heres gravatus non præſcribit longo tempore contra fideicommiſſarium, ſecus in tertio poſſeſſore.* 34.
35. *Creditor etiam hypothecarius poteſt cautionem exigere.*
36. *Etiam in contractu juris.*
37. *Et etiam pendente conditione legati vel fideicommiſſi.*
39. *Declaratur* §. fratre in l. peto, de legatis 2. 40.
41. *Infinitas reprobatur.*
42. *Gravatus fideicommiſſi poteſt alienare uſque ad legitimam, quæ tempore mortis teſtatoris attenditur.* 43.
44. *Et rem certam alienando videtur eam eligere pro legitima, ſi non habet ſocium.* 45.
46. *Et ſi non poſſet eligere, niſi vocato fideicommiſſario, per longiſſimum tempus confirmatur electio.*
47. *Ius excipiendi tranſit ad ſingularem ſucceſſorem.*

CONSILIUM XXVI.

Viſo & diligenter examinato themate ad me tranſmiſſo per Comitem Georgium Comitem Wirtembergenſem & Montbelgardenſem, ſuper oppido, arce, & ditione de Pourrentraco.

1. Præſuppoſita ſpecie facti in eo themate contenta & ſeptem quæſtionibus: cauſa certè gravis eſt, utque Chriſti Redemptoris unici nomine priùs invocato, ad diſcuſſionem & reſolutionem analyticam, multiloquio omiſſo, me accingam, totius cauſæ & litis futuræ cardo ad quatuor puncta, ex his quæ impræſentiarum proponuntur, reducitur: ad quæ ſeptem illæ quæſtiones in effectu reducuntur. Primum ſi poſſeſſores ſeu rei futuri negent ſe habere titulum, poſſeſſione immemoriali dumtaxat nitentes (ut facere ſolent qui de jure diffidunt, & longiſſimam poſſeſſionem prætexunt) an tam per teſtamentum Stephani quondam Comitis Montbelgardi, & Domini Montisfalconis, quàm per immunitates ſeu libertates ſubditis Pourrentraci datas à Dom. Henrieta præfati Stephani nepte præfati Comitis Georgii proavia, & per famam ſufficienter probetur dictum Stephanum teſtatorem fuiſſe, dominum & poſſeſſorem dictæ terræ & ditionis de Pourrentraco. Secundum an in dicto teſtamento ſit ſubſtitutio gradualis in infinitum extenſa, & in ea comprehendatur & vocetur præfatus Comes Georgius. Tertium, an heres univerſalis mediatus vel immediatus dictæ Dom. Henrietæ ab hac ſubſtitutione, & à vendicando excludatur? Quartum, ſi actor non ſit heres, an præſcriptione temporis immemorialis excludatur? cum rei futuri, jam (ut in themate dicitur) ultra centum annos pacificè poſſederint.

Secundum punctum.

Tertium punctum.

Quartum punctum.

2. Ad primum, certum eſt quòd ſi conſtet de prætenſa donatione vel legato per dictam dominam Henrietam facto Epiſcopo, Capitulo, & Eccleſiæ Baſilienſi ſatis probatum erit (etiam in præſenti graviſſima cauſa) de dominio & jure præfati Stephani teſtatoris, & multò magis ſi rei titulum illum allegent, & producant, quanquam enim aliàs *gloſ.* 4. *in princ.* & expreſſiùs ibi Angel. Peruſ. in *l. 1. ff. de Publiciana in rem action.* teneant quod etiam emens ab aliquo non videtur fateri rem eſſe venditoris, & ſequitur Alex. *conſ.* 92. *Perſpectis his num.* 1. ubi in annot. tetigi, *lib. 1. conſ.* 43. *num.* 9. *lib.* 4. *conſ.* 185. *num.* 5. *lib.* 5. *conſ.* 115. *lib.* 6. Franc. Purpura, *l. 2. num.* 103. *C. de edendo*, & dixi & limitavi *in Conſuet. Pariſ.* §. 3. *gloſ.* 6. *num.* 3. tamen hoc ſanè intelligendum eſt, quatenus habens cauſam ab aliquo, dicere poteſt non de jure authoris, ſed ſe aliunde jus habere, vel ad alium ſpectare.

3. Aliàs interim & in dubio certum eſt quod verba etiam enunciativa in contractu vel alia diſpoſitione poſita fidem plenam faciunt inter ipſas eaſdem partes, earumve ſucceſſores, vel cauſam habentes. text. in l. optimam C. de contrahenda & committenda ſtipulat. & dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 60. *quæſt.* 2. *& in annot. ad Alex. conſ.* 11. *num.* 1. *lib.* 6. *ad hoc quod fortius tradit* Sal. *in l. cum res, C. de probat.* quantò magis diſpoſitiva verba, vel diſpoſitioni neceſſariò vel immediatè conjuncta, plenam fidem facient? Quamprimum ergo de dicta donatione vel legato conſtabit, ſatis fundata erit intentio domini Comitis quantum ad illum primum punctum.

4. Quodſi rei non edant titulum, ſed utantur cautela Inn. qui ait in c. dudum extra de decimis melius eſſe non edere titulum, quam edere, ſed nullum reſolutum vel retorquendum. Dico primò quòd ſi eſt teſtamentum, tenebuntur rei exhibere teſtamentum dominæ Henrietæ, etiamſi dominus Comes non dicat ſe illius heredem *text. l. 1. ff. quemadmodum teſtamenta aperiantur*: omnibus (inquit) quicumque deſiderant, tabulas teſtamenti inſpicere, vel etiam deſcribere, diſpiciendi deſcribendique poteſtatem facturum ſe prætor pollicetur, ſive ſuo, ſive alieno nomine petant, ut ibi, & ſive teſtamentum valeat, ſive non, ſive ab initio, ſive poſteà ruptum, ſive etiam falſum vel ab inhabili conditum dicatur, & indiſtinctè *l. 1. §. ſive autem*, §. *proinde ff. de tabul. exhib.* Idque ſpeciale eſt in teſtamentis vel codicillis, etiamſi publicata non ſint quia de publicatis non eſt dubium cùm in publica acta & monumenta tranſierint, *l. publicati C. de teſtam.* & dixi *in l. 1 C. de edendo in lectura Tubingenſi.* tenebuntur ergo edere, vel ſe juramento purgare.

5. Secundò dico quòd ſi juraverint ſe non habere, nec dolo deſiiſſe, ſi dominus Comes poſſit aliunde probare, & bene utiliter faciet, nec ſibi præjudicabit quaſi approbet contenta: quia non facit adhuc finem, ſed ad finem probandi de jure primi teſtatoris, & de contraventione facta per Henrietam. Tertiò dico quòd ſi rei negaverint ſe habere teſtamentum, donationem, vel alium titulum, ſive ſe accepiſſe & poſſediſſe illo titulo, & poſtea convincantur illo tantum titulo accepiſſe: poſſeſſio transferenda erit penes dictum Comitem *l. ult. ff. de rei ven.* quæ quamvis loquatur in poſſeſſore negante ſe poſſeſſorem, tamen idem in negante qualitatem poſſeſſionis de qua agitur, & quæ eſt pertinens & deciſoria, ſi tamen reus dolo vel lata culpa negaſſe convincatur, quia deciſio & æquitas *d. l. ultim.* principaliter fundatur in dolo, & in odium tergiverſationis & illuſionis judicialis. Ad hoc Bald. in *c. 1. ſi de feud. fue. controver. inter domi. & agnat. col. 1. in uſib. feud.* Lud. Rom. *conſ.* 70. Guid. Papæ. *conſ.* 3. Jaſ. *Inſt. de action.* §. *omnium numer.* 86. Hyppol. Marſil. *ſing.* 242. Matth. de Afflictis. *deciſ. Neapol.* 18.

6. His autem ceſſantibus, nihilominus puto tam per teſtamentum illuſtris Henrici, quàm per dictas immunitates datas civibus & incolis dicti loci, quàm per famam publicam, ſatis probatum iri de jure & poſſeſſione tam primi teſtatoris domini pleni, & indubitati, quàm dictæ Henrietæ dominæ temporalis, ad

onus fideicommiſſi: quæ enim non proſunt ſingula, multa juvant. Tum in antiquis dominium per hujuſmodi indicia ſimul juncta etiam plenè probatur. Bal. Sal. & alii in *l. judicia C. de rei vend.*

7. Imò etiam quòd per ſolam famam plenè & concludenter probetur dominium in antiquis tradit Ang. in *l. atqui natura, §. cum me abſente, ff. de neg. geſt.* Bald. in *l. proprietatis* & ibi An. *C. de proba. in l. conventiculum. co. pe. C. de Epiſ. & cle. in Auth. quas actiones ad fin. de ſacroſanct. Eccleſ. in l. cum ſuper C. de rei vendic. in l. bonæ fidei in ultima col. C. de rebus creditis: & eſt communis ſententia doctorum, ut tradit* Alexand. *conſ. 6. num. 22. conſ. 24. num 21. conſ. 116. col. 2. lib. 5. conſ. 139. num. 11. cum ſequent. lib. 6. & in l. rem quæ nobis, col. ult. de acquir. poſſeſſ.* Franciſc. Areti. *conſ. 37. in princip.* Franc. Curtius ſenior *conſ. 69. num. 5.*

8. Imò etiam eſt opinio omnium quando duo concurrunt. Primum quòd non agatur de probando dominio præſenti actoris, ſed tantùm de probando dominio antiquo. Secundò quando agitur de tempore excedente memoriam hujuſmodi, ut centum annorum. Hæc autem duo ſimul concurrunt, & ſic ſtat præjudicata opinio omnium doctorum etiam ſolam famam & communem opinionem plenam fidem facere in hoc puncto. Alexan. *conſ. 139. num. 11. 12. 13. lib. 6. & conſ. 24. num. 12. conſ. 108. num. 17. lib. 7.* Philip. Dec. in *c. dilecti, col. 4. de appellat. & in conſ. 428.* Cùm autem præter id concurrat, & ſecundò teſtamentum præfati Stephani, & tertiò qualitas perſonæ, qui erat princeps optimæ famæ & optimæ opinionis, bonæ & timoratæ conſcientiæ, ut etiam apparet per idem teſtamentum, ubi circa caſtrum & oppidum *de Verſel* opponit clauſulam & limitationem bonæ & innocentis conſcientiæ teſtem, dicendo ſi de jure & de ratione ad me pertinet, & non aliàs: quam clauſulam non appoſuit circa arcem & ditionem de Pourrentraco.

9. Quartò concurſus amoris & honoris quem ferebat Henrietæ nepti ſuæ primogenitæ, quam perhonoratam voluit: & omnino certum eſt quòd illam & ſuos ab ea deſcendentes, & conſequenter præfatum Comitem Georgium pronepotem illius deceptum iri noluit, & omnino multò minùs decipi, quàm ſecundò genitas, in quibus religioſè & ex ſimplici ſuſpicione dictam clauſulam appoſuit: quam proculdubio, & multò magis appoſuiſſet circa dictam terram de Pourrentraco portioni primogenitæ aſſignatam, niſi certum habuiſſet illam ad ſe pleno jure pertinere. Quintò concurſus immunitatum civibus, & habitantibus dicti loci per dictam Henrietam poſteà conceſſarum, quod eſt antiquum publicum monumentum & notorium tabellione non ſolum publico, ſed etiam populari & permanenti. Sextò concurſus aliorum contractuum vel actuum dictæ Henrietæ de eadem terra vel pertinentiis. Septimò concurſus aliorum inſtrumentorum quibus apparet dictam Henrietam fuiſſe neptem in linea directa dicti Stephani & primogenitam ex Henrico patre Stephani filio, ex quibus primus iſte articulus eſt indubitatus.

10. Ad ſecundum principale punctum non eſt dubium quin clauſula illa teſtamenti, ibi, item volo & ordino quòd heredes dictarum filiarum ſucceſſivè, &c. juncta clauſula, ſed debeant venire & reverti ſemper ad proximiores lineæ, unde proceſſerunt, importent ſubſtitutionem, eamque gradualem & realem, in infinitum, per jura & rationes quas in aliis conſiliis, ſuper eodem teſtamento, ſed in aliis cauſis dedi, non tranſcribendo, ſed brevitatis cauſa; cùm etiam idem Comes vel Dux nepos ejus ea penes ſe habeat pro repetitis hìc habendo.

11. Præterea per aliam clauſulam ejuſdem teſtamenti Henrieta eſt nominatim, ſpecificè, ſpecialiter, & abſolutè prohibita alienare, nec eſt prohibitio nuda, ſed cauſata, ut bona maneant in linea, quæ importat fideicommiſſum ſecundum Bartol. Alexand. & omnes in *l. filiusfamilias §. divi. de legat. 1. & omnes ubique.* Item liquet quòd ea prohibitio ſic facta eſt, non ſolùm favore ſororum (ſi Henrieta prædecederet ſine liberis) ſed etiam favore liberorum & deſcendentium ex Henrieta gradatim & ſucceſſivè, ſi quos relinqueret, vel per relictos ab ea relinqueretur: ſed prohibitio facta favore alicujus) etiamſi favor ille ſit tacitus, tamen eo ipſo ea prohibitio importat fideicommiſſum & gravamen de reſtituendo perſonæ vel perſonis, quorum favore vel contemplatione ea prohibitio etiam tacitè & veriſimiliter facta eſt. text. rotundus in *l. qui filium & filiam*, & ibi Bart. *ff. ad Trebellian.* Et ita judicatum fuit ſententia imperiali, ut ibi refert Juriſconſultus, ut ſic etiam ex eo ſolo probata eſt ſubſtitutio.

12. Quæ etiam probatur ex eo quòd deſcendentes ab ea ſucceſſivè alienare prohibentur, idque ex cauſa honeſta & perpetua: ergo neceſſariò vocati cenſentur, & eidem Henrietæ ſubſtituti, etiamſi Henrieta non fuiſſet nominatim & ſimpliciter prohibita, *l. ab eo, de fideicom. l. planè, 2. in fin. cum l. ſequent. de legat. 1. l. denique, §. interdum, de pecul. legat. l. Titio Seio, §. Seia, de legat. 2. l. alio de aliment. leg. l. ſi ita ſtipulatio, de oper. lib. cum vulgaribus.* quantò magis triplici vinculo ſimul concurrente: Primò prohibitione expreſſa & abſoluta Henrietæ facta: Secundò prohibitione deſcendentium illius ſucceſſivè: Tertiò diſpoſitione & affectatione expreſſa & reali ipſorum herediorum, ad proximiores lineæ ſucceſſivè per relationem ſpecificatam, ibi, *icelles terres*, affectatione expreſſa & reali ipſius terræ de Pourrentraco: relatum enim eſt in referente etiam propriè, *l. ſi defenſor, §. qui interrogatus*, & ibi Bald. *ff. de interrog. act.* Igitur certum eſt & indubitatum præfatum Comitem Georgium pronepotem Henrietæ proximiorem de linea illius eſſe ſubſtitutum & vocatum ad omnia heredia, terras, ditiones, in quibus dicta Henrieta fuit inſtituta, & nominatim ad dictam terram de Pourrentraco.

13. Nec obſtat novella 159. de reſtitut. fideicom. quæ in tit. habet *μέχρι ἑνὸς βαθμοῦ*, id eſt, uſque ad unum gradum, ut vertit Gregor. Haloand. quia dico non eſſe in hoc ſtandum literæ novæ editionis Haloandri, quæ eſt apocrypha, non prototypus novellarum, ſed rhapſodia corrupta cujuſdam ſcholaſtici: ſed in ſubſtantialibus ſtandum authenticis noſtris communibus, quæ ſunt veræ, authenticæ, & ab antiquo tempore Juſtiniani ex ipſo archetypo *κατὰ πόδας* (juxta præceptum Juſtiniani in *l. 2. col. pen. C. de veter. jur. enucl.*) tranſlatæ, partim etiam Latinæ ab ipſo Juſtiniano editæ, ut novè docui in *trac. commer. & uſurar q. 1. num. 67.* & pleniùs nuper interpretando, *l. Lucius Titius, de vulgar. & pupillar. in academia Dolana, & in meo commentario in novellas.* Standum ergo literæ vulgatæ & communi & in uſum receptæ, quæ habet quòd uſque ad quartum gradum, ut etiam antiquam hanc tranſlationem probat Andr. Alciat & reprehendit Haloander, lib. 4. *παρέργων c. 2. in fin. dicens quòd liber novellar.* Haloand. corruptus fuit in tit. ubi pro *μέχρι ἑνὸς βαθμοῦ*, legendum erat *ἐν δ΄. βαθμῷ*, id eſt in quarto gradu. Præfatus autem Comes Georgius qui eſt pronepos Henrietæ directò inſtitutæ, & ſic tertius ab illa, non ſolùm eſt infra quartum, ſed etiam infra tertium gradum, quia eſt tertius ab ipſa primariò inſtituta & primò gravata, quæ non debet computari, ut decidunt Jacob. de Belviſ. & Ang. in *d. Authent. de reſtit. fideicom. §. nos autem* Alex. *conſ. 56. in princ. lib. 1.*

14. Præterea limitatio dictæ Authent. locum habet in caſu ſuo & ſuis circumſtantiis, ut in alio conſilio nuper in carcere Blancmontano in alia materia reddito dixi, non autem quando teſtator expreſſit ſe velle bona perpetuò manere in ſua linea, ut hìc diſpoſuit quod debeant ſemper venire & redire ad proximiores lineæ, quo caſu fideicommiſſum in infinitum extenditur, ut decidit Jacob. de Belviſio in *d. Authentic. de reſtitut. fideicommiſſ.*

Digitized by Google

fideicommiſſ. Alexander *conſ.* 56. Andræas Barbat. in *l. cum acutiſſimi col.* 68. *C. de fideicommiſſ. dicens ita conſultum per collegium Bononienſe.* Idem Alexand. *conſ.* 59. *num.* 4. *lib.* 4. Jaſon *l. ultim. col.* 2. *C. de heredib. inſtit. & conſ.* 4. *numer.* 3. *libro primo*, *l. filiusfamilias §. divi. lectu.* 1. *in fin. de legat.* 1. Philipus Decius *conſ.* 481. *num.* 9. *conſ.* 516. *num.* 16. Joan. de Monteferrato in *repet. d. §. divi. chart.* 6. *col.* 1. Hieron. Gratus *conſ.* 31. *numero* 24. *conſ.* 133. *ad fin. lib.* 2. Jaſon *conſ.* 4. *num.* 3. *lib.* 1.

15. Nec prædictis obſtat ſi dicatur quòd dicta ditio de Pourrentraco non excedebat legitimam dictæ Henrietæ, ut magnitudo ditionum (quæ in themate artic. quarto, & plenius in teſtamento d. Stephani narrantur) ſatis oſtendit, quia filius non poteſt rem certam eligere pro ſua legitima. Bartol. in *l. ſuus quoque, in princ. ff. de heredib. inſtituend.* Bald. in *l. jubemus C. ad Trebell.* latè Alex. *conſ.* 117. *numero* 22. *ubi in annotat. dixi lib.* 6. & ultra ea quæ ibi dixi, ita tenet Riminal. *conſ.* 57. *num.* 5. *lib.* 2. Carol. Ruin. *conſ.* 57. *col. ultim. lib.* 2. Petr. Paul. Pariſienſ. *conſ.* 52. *num.* 32. *lib.* 2. quamvis pater ſeu teſtator hoc poſſit. Alexand. *conſ.* 12. *lib.* 5. ubi in annotat. dixi, Carol. Rui. *conſ.* 57. *num.* 24. *lib.* 2.

16. Ita ut etiam alienando de facto non videatur, nec poſſit filius eligere rem alienatam pro legitima, ut tenet Baldus *conſ.* 217. *lib.* 1. Paulus Caſtrenſis *conſ.* 247. *num.* 4. *lib.* 1. Bulgari. *conſ.* 1. *col.* 1. Guido Papæ *deciſio.* Delphin. 606. Philip. Corneus 182. *col.* 1. *lib.* 1. Philippus Dec. *conſ* 236. *num.* 15. uti in annot. tetigi.

17. Ad tertium nulla difficultas eſt juris, ſed facti, quia ſi præfatus princeps eſt heres, non dico ſanguinis; ſed ipſius hereditariæ ſucceſſionis, mediatè univerſalis, in totum excluditur, niſi eſſet heres per beneficium inventarii, quia tunc non excluderetur in aliquo: quia ea quæ ſunt, in vendicando non confunduntur, facto legitimè inventario, ut not. in *l. debitori, C. de pactis, l. ult. de iure deliber.* ſed uſque ad vires inventarii teneretur in id quod intereſt. Quod ſi eſſet heres in parte, idem dicendum pro rata illius partis, *l. cum à matre. C. de rei vendicat. l. venditrici, C. de rebus alienis non alienandis.*

18. Ad quartum communis ſententia eſt, in ſingulis ſubſtitutis vel ſingulis gradibus, ſingulas & novas requiri præſcriptiones, prout in ſingulis novum jus quæritur ex nova conditione & commiſſione ſubſtitutionis ſuperveniente, quia ante illam ſupervenientis conditionis exiſtentiam, nec jus, nec actio oritur *l. cedere diem de verb. ſign. ff. & C. quando dies legat. vel fideicom. cedit, per totum.* Et ſic non poteſt præſcriptio incipere contra quemlibet, ante ſubſtitutionem ſibi apertam, & antequam cum effectu agere poſſit. *l. cum notiſſimi §. illud C. de præſcript. triginta vel quadraginta annorum, l.* 1. *in princ. & §. ult. C. de annal. except. l. puer. §. ult. ff. de dol. mali except. cum vulgarib.*

19. Adhuc aperta ſubſtitutione, non currit ſubſtituto (qui jam agere poteſt) longi temporis præſcriptio, quia illa in hac materia ſublata eſt, utpote deficiente titulo, & eo ipſo jure reſoluto & decreto irritanti legis pro infecto & non ſcripto habito, *l. ultim. §. ſin autem C. communia, de legatis.* Saltem quando, ut hîc poſſeſſor non habet titulum niſi à perſona prohibita, ut per Bald. in *l.* 2. *C. de uſucapion. pro empt.* Et ſic tantum relinquitur præſcriptio longiſſimi temporis, ut in *d. §. ſin autem*, expreſsè decidit Paul. Caſtrenſis & Alexand. *conſ.* 59. *lib.* 3. Socin. *conſ.* 251. *col. penult. lib.* 2. Philippus Corneus *conſ.* 38. *Placet col.* 4. *lib.* 1. *conſ.* 304. *rem arduam col.* 4. *lib.* 3. Jaſ. in *l. filiusfamilias §. divi; lectu.* 1. *col. ult. de legat.* 1. Quæ contra quemlibet ſubſtitutum incipit demum à tempore ſubſtitutionis ei apertæ, ut dictum eſt, & ſic præfatus Comes non poteſt excludi niſi longiſſimo tempore à die ſubſtitutionis ſibi apertæ.

20. In quo non triginta tantum anni ſunt computandi, ſed quadraginta anni propter concurſum hypothecariæ *l.* 1. *C. communia, de legatis*, de quo tempore quadragenario deducenda eſt pupillaris ætas ejuſdem principis ipſo jure, & reliquum tempus minoris ætatis per beneficium reſtitutionis in integrum, *l. ult. C. in quib. cau. in integ. reſt. non eſt neceſſ. l. ſicut. §. pen. C. de præſcript. triginta vel quadraginta an.*

21. Unde contra nondum natos nunquam incipere poteſt ulla præſcriptio. Alexand. *conſ.* 101. *col. pen. lib.* 7. Paulus *conſ.* 247. *col.* 3. *lib.* 1. *in novis.* Philip. Decius *conſ.* 368. *ad fin. conſ.* 498. *col. penult.* & latè Hieronym. Gratus *conſ.* 101. *col. antepenult. cum ſequent. lib.* 2. imò etiam nec contra jam natos concurrere incipit, ſi agere non poſſint. Bald. *in Auth. niſi triennale verſic. ſed quid dices, C. de bon. mater.*

22. Non obſtat quod Bart. in *l. filiusfamilias §. divi, col. ult. de leg.* 1. tenet rem etiam per teſtamentum alienari prohibitam præſcribi poſſe, ut etiam ibi firmat Alex. *col. ult. &* Jaſ. *in lect.* 2. Idem Bald. *l.* 1. *C. de ſervis fugitivis*; Et ſequitur Franciſc. Bald. *tractat. de præſcrip. in quarta parte quintæ partis principal. quæſt.* 4. *num.* 4. dicens eſſe veriorem & magis communem ſententiam, ut etiam longo tempore cum titulo & bona fide præſcribi poſſit, rejecta diſtinctione Paul. in *d. §. ſin autem*, quia imò verior & communior eſt opinio & diſtinctio Pauli; quia quamvis teſtator ipſe non poſſit annullare titulum & præſcriptionem ſequentem, tamen *lex poteſt, ut l. aperte facit in d. §. ſin autem.* Et hæc vehementer intentionem Comitis Montbelgardenſis juvant & confirmant.

23. Sed in contrarium urget. Primò quod interea temporis etiamſi ſubſtituti non poterant petere vel vendicare, tamen poterant agere ad declarationem, videlicet ut bona per extraneos poſſeſſa declararentur ſubjecta & hypothecata fideicommiſſo in caſum & eventum dictarum ſubſtitutionum, & ſic interrumpere omnem præſcriptionem: quod ſi neglexerint, in negligentia fuerunt, & ſic ſaltem longiſſimo tempore triginta, vel ad ſummum quadraginta annorum ſpatio excluſi ſunt etiam à futura ſucceſſione. Ita decidit Philippus Corneus *conſilio* 304. *col.* 11. *lib.* 3. *facit text. in l. ſi contendat*, ubi Bart. & alii, *de fidejuſſ.* ut hanc ſententiam refert Aymo Craveta *conſ.* 67. *in fin.* ubi non audet firmare, nec ego (etiamſi meminero aliàs ita in ſupremo Senatu judicatum Pariſius) niſi prout infrà dicam.

24. Secundò fortiùs urget quia hîc non ſolùm eſt tempus longiſſimum, ſed etiam immemoriale pluſquàm centum annorum, quòd ſecundum communem doctrinam dicitur tempus immemoriale, ut tradit Cyn. Bald. in *l.* 2. *C. de ſervit. & aqua, Cæpol. in d. tract. de ſervitut. urban. prædior. c.* 119. Franc. Bald. *in tracta de præſcript. in ſecunda part.* 3. *q.* 6. *num.* 24. & dixi *in Conſuet. Pariſ. §.* 5. *n.* 6. hujuſmodi verò tempus habet vim conſtituti *l. hoc jure §. ductus aquæ. de aqua quotid. & æſti.* Nec dicitur præſcriptio, ſed titulus, qui quidem titulus non eſt abolitus, nec reſolutus per *dictam l. ulti. §. ſin autem C. communia de legatis*, nec per aliam legem.

25. Quia hujuſmodi exceptio temporis immemorialis nunquam cenſetur excluſa etiam per legem prohibitivam, nec per quæcumque verba univerſalia, quamcumque præſcriptionem excludentia, ut tenent Panorm. Felyn. & alii *in rubr. extra de præſcript. text. juncta gloſ. & ibi Angel. in Authent.* ut de cætero commutationes non fiant. Bald. Angel. in *l.* 1. *C. ne rei dominicæ, vel templorum in l. omnes C. de præſcript. triginta vel quadraginta annorum* Bald. *l. col ſecunda, C. de annali except.* Alex. *l. nemo poteſt col. ultima, de legat. primo.* Franc. Bald. *in tractatu præſcriptionum in quinta parte quintæ partis quæſt.* 9. *dixi in Conſuet. Pariſ. §.* 7. *num.* 12. *& §.* 80.

26. Nec obſtat ſi dicatur quod licet tantum temporis habeat vim legitimi tituli, tamen non debet major eſſe vis taciti illius vel præſumpti tituli, quam expreſſi. Et quòd nulla præſcriptio temporis incipit antequàm agi poſſit, quia reſpondetur quòd compara-

Digitized by Google

tio tituli taciti & expreſſi locum habet in titulis eiuſdem generis, puta ab homine vel præſumptione hominis, ſive à præſumptione legis de titulo hominis: non autem in heterogeneis, unde non valet argumentum ad titulum legis, ſive expreſſum, ſive tacitum: Quippe lex longè prævalentior eſt, ut notant doctores in l. non impoſſibile, de pactis: Alex. apud Bart. *in rub. de decretis decurio. libro decimo*, C & ibi Lucas de Penna. Franc. Curtius ſenior *in tract. de ſequeſtris. q. 22. in fin.* Alex. *conſ.* 120. *in fin. libro ſexto*, Philippus Decius *l. nec ex pretorio. in fin. de reg. juris in c. primo, lection ſecunda num. 6. de conſtitut. extra.*

27. Præterea titulus iſte conſtituti, qui reſultat & datur à lege ex tempore immemoriali. *d. l. hoc jure, §. ductus aquæ c. ſuper quibuſdam. §. præterea extra. de verbor. ſignific.* non intelligitur de titulo prohibito vel à perſona prohibita, ſed de titulo legitimo & à perſona non prohibita, vel extra omnem caſum prohibitionis. Præterea titulus iſte legalis non refertur ad certam perſonam, nec ad certam ſpeciem tituli, ſed ad illas perſonas & ad illas ſpecies tituli quæ fuiſſent legitimæ & validæ ſtatim in ſui initio, ſi de illis conſtitiſſet, & conſequenter habens jus ſive conſtitutum legale ex tempore immemoriali, cenſetur habere jus vel titulum ab omnibus quæ potuerunt conſtituere, ſequitur quòd iſtud jus conſtituti ſive tituli legalis antecedit omnes prohibitiones & omnia impedimenta, nec inquiritur de origine, ſed præſumitur talis, qualis ad effectum debuit eſſe.

28. Et ſic clariſſimum eſt quòd iſte titulus à lege datus & conſtitutus nullo modo aboletur per dictam *l. ultimam. C. communia. de legat.* quæ etiam dumtaxat loquitur de præſcriptione longi temporis, & de habente titulum à prohibito, aut etiam ſecundùm quoſdam de præſcriptione longiſſimi temporis in eo qui nullum habet titulum neque à lege, neque ab homine: ſed quando utrumque concurrit, videlicet tempus immemoriale, de quo dicta lex ultima nunquam diſpoſuit, nec cogitavit: deinde titulus conſtituti à lege datus, concurrente etiam præſumptione juris & de jure pro tempore immemoriali, impoſſibile eſt dicere locum eſſe limitationi. *d. l. ultima, §. ſin autem.*

29. Sed primò locus eſt regulæ juris communis de præſcriptione triginta, vel quadraginta annorum quæ eſt non ſolum generalis, ſed etiam univerſalis. text. *in l. omnes nocendi quibuslibet modis artes. C. de præſcript. triginta, vel quadraginta annorum, ibi quidquid autem, & ibi, vel ſi qua actio. & ibi, quorumdam tamen vel ex fortuita vel excogitata interpretatione. & ibi, huic ſaluberrimæ noſtræ ſanctioni ſuccumbat, & quadraginta annorum curriculis proculdubio ſopiatur, nullumque jus privatum vel publicum in quacumque cauſa vel in quacumque perſona. & ibi, pleniſſima munitioni ſecurus.* Quæ regula confirmatur per textum in dicto §. ſin autem. ibi, ut nec uſucapio, nec longi temporis præſcriptio. Hæ ſunt enim duæ exceptiones, quæ regulam in contrarium firmant *in Authen. de non alienand. aut permut. §. ut autem lex. l. quæſitum. §. denique Neratius, de fund. inſtruct. doctores in rubr. de regulis iuris in ſexto, & in l. prima, ff. eodem.*

30. Secundo hoc ſpeciali caſu locus eſt præſcriptioni centum annorum, ſeu conſtituti legalis. Cùm igitur iſte caſus non ſit exceptus *in d. §. ſin autem.* & ſit prærogatus, imò præjudicatus in jure, nullo modo excipitur, nec excluditur, ſed omnia excludit non ſolùm privata, ſed etiam publica, per text. *à fortiori in d. l. omnes. C. de præſcript. triginta vel quadraginta annorum.*

31. Facit quod inquit Bald. *in l. prima. C. de annali præſcriptione, in l. data opera. col.* 10. *C. qui accuſa. non poſſ.* quod poſt centum annos omnia vacillant. Atqui hic non ſolùm centum, ſed centum quinquaginta anni præteriere pacificæ poſſeſſionis ex titulo juſto, etiam inter præſentes, vel ita vicinos, ut in proſpectu cùm etiam in confeſſo ſit præfatum comitem & ſuos anteceſſores ſemper penès ſe dictum teſtamentum habuiſſe, & ſæpiſſime in variis cauſis verſaſſe in judiciis & extra: Quibus argumentis reſiſtere nequeo, nec video reſponſum. Itaque concludo etiam ſi præfatus comes vel ſui anteceſſores jus habuerint, tamen poſt tempus immemoriale deſiiſſe habere, & impræſentiarum inadmiſſibiles eſſe.

32. Non obſtat quòd ſuprà in quarto articulo dictum eſt ſingulis ſubſtitutis vel gradibus, ſingulas novas requiri etiam longiſſimi temporis præſcriptiones: quia ad hoc duplex eſt reponſio. Prima, quòd hoc procederet in ſimplici præſcriptione ordinaria. At tempus immemoriale non eſt hujuſmodi, ſed eſt conſtitutum, ſive titulus legitimus præſumptione juris & de jure, ut dictum eſt.

33. Secunda, quia illud procedit & intelligendum eſt contra ipſos heredes & heredum heredes, in quos deſcendit obligatio ex teſtamento, & qui perſonaliter tenentur ad implenda contenta in teſtamento ſui deceſſoris, ſive ſint obligati purè, ſive in diem, ſive ſub conditione: quia pendente die vel conditione nunquam incipiunt præſcribere. Et ita loquitur & intelligitur *l. 1. in fin. C. de annali exceptione, & ſimilia jura.* Quæ adhuc limitantur ſi heres etiam univerſalis haberet titulum particularem à ſingulari ſucceſſore, *l. an vitium in fine, ff. de diverſis & temporal. præſcription.*

34. Secus quando agitur contra tertium bonæ fidei poſſeſſorem in quem non deſcendit obligatio, & qui non tenetur actione ex teſtamento, nec alia actione vel obligatione perſonali: ſed ſola hypothecaria vel reali, text. *in l. 1. & 2. C. ſi adverſus creditorem, lib. 7.* quæ indiſtinctè loquuntur, ſive illa hypotheca eſſet pura, ſive in die, ſive etiam conditionalis. Prout etiam indiſtinctè loquitur & intelligitur, *l. ſi eo tempore. C. de remiſſio. pignoris & l. ultima. C. de cenſibus. libro undecimo*, de quo tetigi ad Alexandrum *conſ.* 106. *col. prima, libro quinto*, & plene dixi *in conſuet. Pariſienſ* §. 189.

35. Quod etiam evidenti demonſtratione & legibus probo, quia pendente die vel etiam conditione conditionalis hypothecæ, agi poteſt ad cautionem ſeu ſatisdationem interponendam, textus eſt rotundus in *l. grege. §. ſi ſub conditione, ff. de pignor.* ubi certum eſt quòd lex in primo reſponſo indiſtinctè loquitur & intelligitur, ſive contra principalem debitorem, ſive contra tertium poſſeſſorem agitur: loquitur enim de actione hypothecaria. Igitur clarum eſt, quod ſi verſiculus, ſed ſi præſens immediatè continuatus in eodem textu loquitur, tam de tertio poſſeſſore, quam ſi de ipſo debitore ut interim peti & exigi poſſit cautio, ſi conditio extiterit, nec pecunia ſolvatur, reſtitui hypothecam: Igitur creditor hypothecarius etiam hypothecæ conditionalis & pendentis, poteſt non ſolum contra principalem: ſed etiam contra poſſeſſorem agere ad ſatisdationem, & ſic multò fortius ad ſimplicem cautionem: & conſequenter ad omnis præſcriptionis interruptionem, *l. cum notiſſimi. §. imò, verſiculo, ſed & ſi quis. C. de præſcriptione triginta vel quadraginta annorum.*

36. Quamvis enim ſatisdatio non ſemper exigatur, ſed ex juſta cauſa judicis arbitrio, *dicto §. ſi ſub conditione.* Ibi, *ideoque arbitrio iudicis, ff. de pignoribus & hypothecis. l. in omnibus ibi ex iuſta cauſa, ff. de iudiciis*, ubi Bartolus & Angelus tenent non eſſe differentiam inter contractus bonæ fidei & ſtricti juris. Idem Baldus *conſ. quadringenteſimo decimo tertio, libro tertio.* Jaſon *l. ſi conſtante, in principio, col. nona, num. quingenteſimo octavo, ſoluto matrimonio.* Matthæus de Afflictis *deciſio. Neapolitan. centeſima octava*, tamen ſimplex cautio ſeu recognitio, ſive poſſeſſor ſit ſuſpectus, ſive non, indiſtinctè poteſt exigi: quæ tamen

Digitized by Google

æquè ad interrumpendam præſcriptionem ſufficit. Bartolus *in l. ſi prius. §. 1. de aqua pluvia arcenda*, Franciſcus Aretinus *l. ſecunda, §. ex his col. prima, de verborum obligationibus.*

37. Probo ſecundo, quia in legatis & fideicommiſſis indiſtinctè pendente conditione peti poteſt etiam ſatisdatio non ſolum ab herede gravato, ſed etiam ab eius quovis ſucceſſore, & conſequenter à quovis tertio cauſam habente, ut iſti poſſeſſores cauſam habebant à gravata, idque edicto perpetuo prætoris, ut legatorum ſeu fideicommiſſorum nomine caveatur, *l. 1. §. non ſolum eodem titulo.*

38. Et ſic clariſſimè liquet quòd multis nominibus licebat præfato domino Comiti intra decem annos inter præſentes, aut viginti inter abſentes, aut infra tempus unum longiſſimum præſcriptionem interrumpere: igitur etiam citra tempus immemoriale cucurrit contra eum cum effectu præſcriptio reſpectu tertii bonæ fidei & iuſto titulo publici poſſeſſoris, quamvis contra heredes univerſales perſonaliter obligatos non cucurriſset, niſi à die ſibi apertæ ſubſtitutionis, ſive conditionis ſuæ extantis, & ita areſtum ſupremæ curiæ Parlamenti Pariſienſis, de quo ſupra memini (quod in cauſa *Pompadour* in favorem tertii poſſeſſoris latum fuit) intelligendum eſt.

39. Præterea manifeſtiſſime apparet prohibitionem illam in teſtamento Stephani Comitis Montbelgardenſis factam eſſe in favorem familiæ, & familiæ relictam, *l. cum ita §. in fideicommiſſo de leg. 2. l. ult. C. de verb. ſignif.* atque ut ſufficiebat uni de familia relinquere; *l. filiusfamilias, §. cum pater.* ibi, *verum eſt enim in familia reliquiſſe, licet uni reliquiſſet. ff. de leg. 1. l. is qui compiures* ibi, *ſatis illum facturum, & ſi alius reliquiſset, de leg. 3.* ita mox quàm res egreditur familiam, omnes & ſinguli de familia fideicommiſſum petere poſſint, *l. peto. §. fratre de legat. 2.* Et quamquam pluribus concurrentibus proximior præferatur, tamen cavere debet ſe familiæ reſtituturum, *d. § fratre ver. ſed ita l. unum ex familia, §. quod ſi talia de legat. 2.* & ſive caverit ex ea cautione familiæ ipſi quæritur, *gloſ. d. §. fratre in verb. cavere.*

40. Quæ non bene dicit utilem actionem competere familiæ, quia per iura quæ allegat, patet directam competere ex cautione vere interpoſita, utilem verò ex ficta, in caſibus dictorum iurium ubi fingitur interpoſita: ſed in hoc caſu *d. §. fratre*, ſi cautio non fuerit interpoſita, nulla eo nomine (id eſt ex cautione quæ non eſt) naſcetur actio nec directa nec utilis: quia non eſt de caſibus iuris, in quibus ſtipulatio fingitur, quos enumeravi in *l. 1. §. ſi quis ita in lectura Tubingenſi de verborum obligationibus*, ſed ſufficit fideicommiſſi petitio, quæ mox ut res ad exterum pervenit, ſtatim familiæ competit, text. *d. §. fratr. everſion.* quòd ſi cautio, ergo una & eadem eſt actio familiæ competens, quæ orta eſt ſtatim quod domina Henrieta alienavit, & ex tunc tota familia agere potuerit: ergo ex tunc familiæ præſcriptio currere cœpit.

41. Nec in iure dabilis eſt proceſsus in infinitum etiam favore iuris divini, vel publici, vel ſacroſanctarum Eccleſiarum, aut redemptionis captivorum, text. *l. ne inter divinum. ibi, ſed ne videamur in infinitum hanc extendere. C. de ſacroſanct. Eccleſ. l. ult. in fi. ibi, ne in infinitum cauſæ retractentur, C. de fide inſtrum. l. fratris. C. de tranſact. l. qui bona, §. ult.* ibi, *neque enim in infinitum obligatus eſſe debet ff. de damno infect.* Ex quibus præfatus Comes (etiam ſi ius initio habuit) non eſt impræſentiarum inadmiſsibilis.

42. Verum alia quoque urgenti ratione, nec ab initio quidem videtur habuiſse ius, etiam ſi nec in totum, nec in parte eſset heres: quia certum eſt quòd præfata illuſtris Henrieta nullo modo gravari potuit in legitima, quæ erat triens portionis ſuæ Authent. noviſsima. *C. de inoffic. teſta.* & ſic uſque ad tertiam partem portionis ſuæ liberè, & ſine ullo onere dictarum ſubſtitutionum & fideicommiſſorum alienare potuit, *l. quoniam in prioribus. C. de inoffic. teſt.* Imò etiam ſecundùm communem, & in omnibus curiis & iudiciis receptam ſententiam alienare potuit uſque ad dimidiam portionis ſuæ, cum illæ ſubſtitutiones eſſent fideicommiſſariæ & conditionales, & ſic etiam Trebellianicæ locus eſset. *c. Raynaldus extra de teſt.* quæ Trebellianica unà cum legitima ſemper aſcendit ad dimidiam, *ut dixi in annot. textuali. d. c.* & ibi gloſ. *verb. licet ipſas.* Philip. Decius *conſil. 219.* & ita ubique obſervatur, niſi quando apparet Trebellianicam prohibitam eſse, *ut dixi in annot. ad Alexand. conſil. 43. in fin. lib. 2.* & dato quòd dici poſsit per teſtamentum illuſtris Stephani Trebellianicam prohibitam, tamen hoc ad minimum certum & indubitatum eſt, quòd omninò liberè alienare potuit uſque ad tertiam portionis ſuæ, ſive ad uſque tertiam quartæ partis bonorum defuncti teſtatoris, ſive duodecimam, vel unciam univerſorum. Sed dicta terra de Pourrentraco non aſcendebat duodecimam omnium bonorum teſtatoris, ut ſatis indicat ſeries & catalogus bonorum & ditionum in dicto teſtamento contentus.

43. Et quantum video negari nequibit dictam terram de Pourrentraco non exceſsiſſe tempore obitus præfati Stephani, quod tempus debet attendi. *§. ult. Inſtitut. de leg. Falcid. l. in quantitate ff. ad legem Falc. l. cum quarum:* ubi latè Iaſ. *C. de inoff. teſt.* legitimam ſeu ſimplicem portionem legitimæ, præfatæ Henrietæ debitam.

44. Atqui filius rem certam alienando videtur eam eligere pro legitima, Alexand. *conſ. 125. col. ult. lib. 1.* Franc. Aretin. *conſ. 18. & conſ. ſequent.* Iaſ. *conſ. 69. col. 5. lib. 1. conſ. 161. lib. 4.* Franciſcus Purpura, *l. 1. in fin. C. de pact.* Ludovic. Roman. *conſ. 277. non eſt dubium col. 2.* Nec obſtat (ut ſuprà allegatum eſt in fine ſecundi puncti) quòd poſt Bar. *in l. ſuus quoque in princ. ff. de hered. inſtit. & in l. quartam. col. 1. q. 4. ff. ad leg. Falcid.* Crebrior eſt ſententia quòd filius non poteſt eligere rem certam pro legitima, quia verum eſt, quando habet coheredes, & quandiu res illa eſt communis: tunc enim (ut diviſio & portionum aſsignatio) communi conſenſu vel iudicis arbitrio fieri debet, ut etiam loquuntur, text. *in l. non amplius in fin. cum l. ſequent. ff. de leg. 1.* & in *l. 2. C. quando & quibus quarta pars lib. 10* & reliqua iura, in quibus illa communis opinio fundatur, quæ conſequenter ita debet intelligi, ita etiam procedit quod ſcripſi *in annotat. ad Alexand. conſil. 127. num. 22. lib. 6. & ad Philip. Deci conſil. 235. num. 15.*

45. Secus quando filius nihil habet commune cum alio, vel poſtquàm diviſio facta eſt, prout facta erat etiam à præfato Stephano: tunc enim filius qui eſt dominus & poſſeſsor pleno iure, *l. generaliter. ff. qui & à quibus manumiſſi liberi non fiant, l. 1. § ſervi appellatione ad Sillanianum, l. non ideo minus de rei vendicat.* poteſt pro ſua legitima rem unam (ſaltem quando conſtat quod eſt infrà legitimam) alienare: igitur hoc potuit dicta Henrieta.

46. Et dato quòd ab initio non poſset eligere niſi vocato fideicommiſsario, tamen alienando, & ſecuta non clandeſtina, ſed manifeſta traditione, deinde reali longæva poſseſſione, & gradualiter ſubſtitutorum ſucceſſiva patientia per multos annos ſine ulla querela, ſaltem poſt longiſſimum tempus, electio illa ſatis dicitur perfecta & comprobata.

47. Illud etiam exploratiſſimi iuris eſt, ius excipiendi tranſire etiam ad ſingularem ſucceſsorem, *l. dolia. §. 1.* & ibi Bar. *de contrahend. empt. & vend.* text. *l. emptori, de heredita. vel action. vendit.* Bar. Alexand. Iaſon. *l. ait prætor. 2. col. 1. de iureiurando.* Dynus in *c. ſi quis in ius, de regul. iuris. in ſexto.* Andr. Tiraquel. *in tract. proximita. § 13. gloſ. 1. num. 19.* Nico. Boëri. *deciſion. Burdegalenſi. 43.* Cùm ergo etiam actor ipſe & alii ſucceſsores dictæ Henrietæ majorem bonorum

Digitized by Google

illius partem poſſideant, quinetiam partem legitimæ, cùm dicta Henrieta uſque ad partem legitimam non alienaverit, reis competet exceptio, etiamſi tantum longiſſimum tempus lapſum eſſet: ſed poſt illud quater elapſum, & tempus immemoriale, melius & utilius conſilium juridicè dari nequit præfato Comiti, quàm Ulpiani *in l. 1. de inoffic. teſtam.* ne ſumptibus inanibus ſe diverset. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus Juris U. Doctor. Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, antiquus in Curia Franciæ Advocatus. In quorum fidem propria manu his ſubſcripſi & gentilitio apoſi hragiſmate communivi. Datum Montbelgardi, nonis junii, anno ſalutis ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſexto.

EPITOME CONSILII XXVII.

1. Circumſtantiarum dinumeratio.
2. Qualitas appoſita præcipuè attenditur. 29 30.
3. Et maximè qualitas perſonæ, quæ eſt magis ſubſtantia quàm qualitas.
4. Valet argumentum à nomine appellativo officii, quæ qualitas totum actum qualificat.
5. Qualitas in principio appoſita, videtur in ſequentibus repetita.
6. Sive reſtringendo, ſive ampliando.
7. Relatio fieri debet ad proxima, & ſpecificè includit quicquid eſt in termino relato.
8. Talia ſunt ſubjecta, qualia permittunt judicata prædicata.
9. Antecedens declaratur per conſequens, & contrà.
10. In dubio videtur quis facere vel contrahere nomine proprio.
11. Fit interpretatio contra eum qui ſe fundat in verbis teſtamenti.
12. Verba contra ſtipulantem interpretanda ſunt ſive in tacita, ſive in expreſſa.
13. In dubio pro debitore contra creditorem.
14. Relatio fieri non debet ad narrativa vel incidentia, ſed ad diſpoſitiva.
15. Relatio non fit ad omnia, quando non eſt tanta ratio de uno ſicut de alio, ſed ſolùm refertur ad illud de quo eſt major & plenior ratio.
16. Alia eſt obligatio primaria, alia eſt ſecundaria.
17. In dubio depoſitum potius præſumitur.
18. Obligatio quæ re contrahitur, non poteſt extendi ultra limites rei.
19. Aliud nomenclatura inſtrumentorum, aliud ſunt inſtrumenta.
20. Traditio inſtrumenti originalis rei pro traditione habetur, ſicus in traditione inventarii.
21. Non præſumitur ceſſio.
22. Quem non ſequuntur lucra, non ſequuntur onera.
23. Ex qualitate rei & perſonæ præſumitur induſtria.
24. Et in dubio præſumitur electa.
25. Et qualitas perſonæ attenditur ad ampliandam vel reſtringendam diſpoſitionem.
26. Patronus fiſci excuſationem habet à tutelis.
27. Propoſitum in mente pratentum nihil operatur.
28. Verba narrativa etiam in executionibus poſita declarant.
31. Contrahens cum aliquo cenſetur ſcire ejus qualitatem.
32. Doctor iuris non præſumitur errare.
33. Contrahens ſuper re ad minores ſpectante cenſetur ſe eis obligare. 34.
35. Reſolutum, inſpiciendum eſt, quid actum ſit. 36.
37. Enuntiativa probant inter eoſdem ad finem actus cui inſeruntur, non ſi de enuntiatis poſteà per ſe quæratur.
38. Niſi ſemiplenè.
39. Mandatum ſpeciale derogat generali, niſi ex iuſta cauſa domino ignota.
40. Procurator generalis, ſtante alio ſpeciali, dicitur falſus in ea ſpecie.

CONSILIUM XXVII.

PErſpecto rurſus poſt originale conſilii mei in mea captivitate ſubſtractum & accuratius conſiderato themate, in quo non ſolùm prima facie gravis eſt difficultas in deciſione, ſed etiam circunſtantiæ facti minùs ſunt explicatæ, de quibus apud vos exiſtens propter importunitatem ſollicitorum Wirtembergenticorum diſceſſum meum (ut ſcitis) urgentium conſultorem (pro more mihi ſolito) interrogare non potui, ſed nec ſpeciem facti coram legere, vel integram audire.

1. Prius itaque circunſtantias illas deficientes notabo, quàm ad examen quæſtionis veniam. Prima eſt initio chirographi domini Theobaldi, ibi, *Receveur, Procureur, & ayant charge des enfans & heritiers, &c.* Nòn enim dicitur à quo hoc mandatum accepit, an à dicto *Poly*, an verò à tutore, an ab alio puta curatore adultis dato, vel ab ipſis majoribus factis, jam enim lapſi erant quindecim anni à decreta tutela. Secunda circumſtantia, quia non exprimitur an eſſet generalis receptor, an vero ad certum negotium limitatus, an nunc vel olim: an ad hoc vel ad diverſum conſtitutus. Tertia circumſtantia quia non dicitur an dominus Theobaldus vel ejus heredes eſſent de illis quos tutor fecit citare ad redditionem rationum, an vero à ſolo Anatholico vocati fuerint. Quarta nec dicitur à quo heredes Theobaldi petiti & perſecuti fuerint, an à tutore, an verò ab Anatholico, & utri eorum condemnati.

2. Nunc Dom. noſtri Jeſu Chriſti unici Redemptoris & mediatoris nomine invocato, primò accipiam articulum juris, an ab initio per illud chirographum dominus Theobaldus obligatus fuerit de ipſis nominibus contentis in libris rationum, rationem reddere, & dictum *Poly* exonerare non ſolum à reſtitutione corporis ipſius, vel inſtrumenti dictæ copiæ: ſed etiam à reſtitutione & rationibus nominum in ea copia deſcriptorum? Videtur quòd ſic. Primò à qualitate in qua contraxit, ibi, *Receveur*, &c. Cùm ergo contraxerit in qualitate receptoris dictorum minorum heredum, videtur contraxiſſe ad finem recipiendi nomina & jura eis tanquam heredibus debita. Cujuſque enim rei principium potentiſſima pars eſt. *l. 1. de origin. juris*, & qualitas initio appoſita & impreſſa præcipuè attenditur, *l. clam poſſidere in principio de acquirend. vel amittenda poſſeſſ. l. ſi procuratorem in princip. mandati.*

3. Et maximè quando eſt qualitas perſonæ vel cujus nomine geritur : hæc enim ſubſtantialis eſt : mutat enim perſonam agentem, & actum facit alium, ut quis cenſeatur modò proprium, modò alienum gerere negotium, modò unam, modò alteram repræſentare perſonam, *l. procurator qui pro evictione de procurat. l. ult. de inſtitoria actione, l. multum intereſt. C. ſi quis alteri vel ſibi.* Faciunt quæ dixi *in Conſuetudine Pariſienſi*, §. 37. *gloſ.* 10 *num.* 14. *num.* 15. Ergo ex illis verbis in initio appoſitis, ibi, *Receveur, Procureur, & ayant charge des enfans & heritiers*, ſatis apparet quòd non contrahebat pro ſe, ſed pro minoribus, non ad ſuam, ſed ad minorum utilitatem. Et conſequenter quòd illam copiam recepit, non ut ſe pro ſuo commodo inſtrueret, ſed ut rem minorum curaret. Cum enim non pro ſua, ſed pro minorum utilitate acceperit, quænam erat utilitas videndi & perſcrutandi, niſi etiam eodem domino proſequeretur & exhiberet ? ergo ad hoc ſeſe obligavit.

4. Secundò, valet argumentum à nomine officii dignitatis vel appellativo. text. in *l. annua. §. 1. de annuis legatis in l. nonnunquam ad Trebell. in l. ſi communis ſervus ita, de ſtipulat. ſervor. in c. quoniam abbas de officio de leg. in c. requiſiſti extra de teſtam.* in quibus omnibus juribus probatur quod qualitas officii expreſſa totum actum qualificat & determinat. Sed dominus Theobaldus in qualitate receptoris minorum contraxit : ergo cenſetur contraxiſſe, ut nomina eidem debita perſequeretur & reciperet. Ad hoc latè Nicol. Everardus Lovanienſis Doctor & principalis quondam conſiliarius *in locis legalibus, loco* 81. nomine officii dignitatis, vel appellativo.

5. Et ultra eum probatur, quia ea qualitas receptoris & procuratoris minoris in principio dicti chirographi appoſita eſt : ergo ad omnia ſequentia videtur repetita, *l. Seia, §. Gai.* & ibi Bart. *de fundo inſtrum. l. cum ſervus de cond. & demonſtra.* Dominicus de ſancto Geminiano *cap. mandato de præb. in ſexto.* Franciſcus Aretinus *conſ.* 137. Antonius Corſetus *in repertorio, in verb. Qualitas.* Philippus Decius *c.* 2. *lect.* 1. *col.* 4. *de jud. extra & conſ.* 480. *num.* 4. Etiam in diverſa oratione vel diſpoſitione, ut prædicta loquuntur. Sed in eadem oratione non eſt dubium repetitam cenſeri. Alexand. *conſ.* 100. *lib.* 6. Nec in his quæ reguntur ab eodem verbo. Alexand. *conſ.* 34. *ubi in annot. dixi num.* 6. *lib.* 6. Sed hic utrumque concurrit, quia eadem oratio, eadem periodus, ab eodem verbo, ibi, *Je quitte & promets acquitter*, regitur : igitur tam in confitendo quàm in promittendo qualitas receptoris repetita, ſeu potiùs continuata cenſetur, ergo ad finem recipiendi, & hanc curam minoribus præſtandi.

6. Ut enim qualitas reſtringit, ita ampliat. Angel. Peruſ. *l.* 1. *ſi quis teſtam. liber eſſe juſſus fuerit.* Tum tertiò alioquin qualitas initio oppoſita, impertinens eſſet & ſupervacua : quod eſt abſurdum. Tum quartò cur opus fuiſſet tot annis illam copiam retinuiſſe, ſi tantùm eam legere voluiſſet ? Quintò principaliter probatur in ipſis verbis diſpoſitivis, ibi, *dont je quitte & promets acquitter & décharger ledit Poly* : quæ verba referuntur ad immediatè præcedentia, quæ ſunt talia, *pour recouvrer les debtes y contenuës.* Igitur clarè & apertè ſe obligavit ad exonerandum dictum *Poly* à recipiendis & proſequendis dictis nominibus.

7. Tum ſextò in vim relationis quæ ſemper fieri debet ad proxima, & illa includit, *l. aſſe toto. de hered. inſtit. l. ſi ita ſcripſero de condit. & demonſtrat.* Et quicquid eſt in termino relato, eſt in referente termino, etiam propriè & ſpecificè. Bald. *l. ſi defenſor. §. ſi interrogatus. verſicul. niſi fortè per illum text. de interrog. action.* & dixi *in Conſuet. Pariſ.* § 45. *num.* 18.

8. Septimò talia ſunt ſubjecta, qualia permittunt ſeu oſtendunt prædicata *l.* 3. *in princip.* & ibi Bartol. *de fundo inſtruct. vel inſtrum. legat. gloſ. ult. in c. dudum*, & ibi Panor. & omnes Canoniſtæ *extra de decimis.* Jaſon in *l. ſtipulatio iſta habere, §. hi qui de verborum obligat.* Ant. Corſetus. *in ſingulari verb. libellus* Bald. in *c. unico de natura ſucceſſ. feud.* & è contra à *d. l.* 3. Alexand. *d. l. ſtipulatio iſta, §. ſicut autem.*

9. Si ergo ſufficit antecedens declarari per conſequens, vel contrà per prædicta & per *l. utrum de petit. heredit.* quantò fortiùs quando utrumque clarum eſt, & neutrum indiget declaratione, ſed utrumque reciprocè, ad mutuò corroborandum concurrit hic ubi principium & qualitas ſubſtantialis eſt liquida, ibi, *Receveur, Procureur*, & etiam verba diſpoſitiva velut prædicatum, ibi, *dont je quitte, &c.*

10. In contrarium quod dumtaxat promiſerit & ſe obligaverit ad reſtitutionem ipſius copiæ vel exemplaris. Primò, quia (ut in themate narratur) defunctus Theobaldus non rogavit illam copiam ad minorum, ſed ad ſuiipſius commodum, nec hoc eſt confictum. Tum quia habebat intereſſe ratione uxoris, cujus jura tenebatur excutere & proſequi, & conſtat quòd ejus uxor erit heres unius dictorum minorum, ſaltem pro parte. Secundò etiamſi de hoc non conſtaret, tamen præſumptio juris talis eſt, ut videatur quis facere vel contrahere nomine proprio, & non alieno, & pro ſe, & non pro alio, *l. & magis puto. de ſolution. l.* 1. quod quiſque juris, *l. frater à fratre de condict. indeb.* & ibi Jaſon, *col.* 5. *l. ſi negatia mea mandati, l. quoties tutor. §. ſi temporalis, l. cum hereditas de adminiſtr. tutor. & curat.* Alexand. *conſ.* 132. *col.* 2. *ubi in annot. dixi lib.* 5. Decius *conſ.* 446. *ubi etiam in annot. dixi.*

11. Tertiò, quia in dubio ſit interpretatio contra eum qui ſe fundat in verbis inſtrumenti, *l. veteribus de pact. l. Labeo ſcribit. de contrah. empt. & vendit.* Bartol. *l. ſæpe. in princ. de verborum ſignificat.* Alexand. *l. ſi paciſcenda C. de pactis conſ.* 204. *col.* 3. *col. ult. ubi in annot. dixi lib.* 2. *dixi etiam nuper in annot. ad Dynum c. contra eum de regulis juris in ſexto.* Sed totum & unicum fundamentum contra heredes Theobaldi ſumitur ex ſolis verbis chirographi, ergo contra adverſarios interpretanda ſunt.

12. Tum etiam in expreſſa ſtipulatione verba contra ſtipulatorem interpretanda ſunt, *l. ſtipulatio iſta habere, §. in ſtipulationibus, de verborum obligationibus.* Igitur multò magis in ſtipulatione tacita vel præſumpta, ut hic ex verb. promitto, *§. ſi ſcriptum. Inſtit. de inutil. ſtipul.*

13. Tum in dubio pro debitore contra creditorem, *l. Arianus de actio. & oblig.* Decius *conſ.* 313. *num.* 4. & pro reo contra actorem. *l. favorabiliores de regulis juris, c. ex literis, de probat. ſaltem in fine & in deciſivis ut ibi gloſ.* 2. & omnes Canoniſtæ in *c. cùm ad ſedem, extra de reſtit. ſpolia.* Sed hæc omnia ſimul juncta concurrunt pro heredibus Theobaldi, contra adverſarios : ergo per locum à fortiori, quia ſingula ſufficerent.

14. Quartò, quia relatio non debet fieri ad narrativa vel incidentia, quando ſunt verba diſpoſitiva ad quæ poteſt referri : ſed hîc conſtat præcedere verba diſpoſitiva, de quibus principaliter agebatur, ibi, *Confeſſe avoir retiré la copie du Livre de raiſon.* Ergo verba diſpoſitiva ſequentia, ibi, *dont je quitte, & promets acquitter*, ad illa præcedentia & priora diſpoſitiva dumtaxat referuntur, non autem ad alia quæ non ſunt diſpoſitiva. Clauſula verò, *laquelle copie avoit eſté miſe és mains dudit Poly pour recouvrer les debtes y contenuës*, non eſt diſpoſitiva, ſed enuntiativa de præterito : ergo ad eam clauſula ſequens quæ eſt diſpoſitiva non eſt referenda, ſed referenda eſt ad primum & principale membrum diſpoſitionis, quod eſt de inſtrumento copiæ recepto, velut prædicatum ad ſubjectum ſuum, & non ad aliud referendum eſt. Ex quibus patet ad ſextum reſponſio.

15. Quintò & fortiùs etiamſi præcedunt plura ſubjecta & membra principalia, tamen relatio non refertur ad omnia, quando non eſt tanta ratio de uno

Digitized by Google

ſicut de alio: ſed ſolùm refertur ad illud de quo eſt major & plenior ratio, ut decidit text. in *l. ſi in lege in princip. juncta gloſ. 2. loca.* Alexand. *conſ.* 158. *numer.* 11. *lib.* 6. Anto. Rubeus *conſ.* 49. *num.* 4. Sed hîc non eſt tanta ratio de contentis in copia quæ promittens non recipiebat, ſicut de ipſo copore quod recipiebat, ergo dumtaxat ad corpus receptum facienda eſt relatio, maximè cùm non ſit facta mentio de nominibus contentis, niſi incidenter propter aliud enuntiativæ demonſtrationis cauſa, videlicet ad deſignandum & ſciendum quale eſſet illud corpus de quo promittens intelligebat ſe obligare.

16. Sextò, quia jam tempus recipiendi vel exigendi nomina per dictum *Poly* dudum lapſum erat, ita quòd dictus *Poly* in moram & obligationem jam inciderat propter temporis lapſum & moram ſuam, quæ eſt obligatio ſecundaria alia à prima, ut notatur per omnes doctores in *l.* 3. *§. heres, ff. commod. & in l. ſi duo. ff. depoſi.* & per omnes doctores in *l.* 4. *§. Cato. de verbor. obligat.* & dixi *in tractat. dividui & individui. parte* 1. *num.* 20. Igitur ad ſummum dictus Theobaldus non videtur cogitaſſe de ſe obligando ad exonerandum dictum *Poly* ab eo in quo lapſu temporis mora vel facto ſuo inciderat, ſed ſolum à re quam ab ipſo recipiebat. facit *l. centum Capuæ, de eo quod certo loco l. ult. de fidejuſſ.*

17. Septimò, quia hujuſmodi contractus non eſt emptio nec locatio, ſed commodatum, vel depoſitum, & in dubio depoſitum (quia minus obligat) magis præſumitur, ut per *gloſ. omnes doct. in l. cum quid ſi cert. pet.* Alexand. *conſ.* 28. *conſ.* 184. *lib.* 7. Philip. Dec. *l.* 2. *num.* 24. *de reb. cred.*

18. Sed depoſitum vel ad ſummum commodatum re contrahitur. *Inſt. quibus modis re contrah. obligat.* & ſic ad limites rei traditæ & receptæ, nec ultra poteſt extendi, *l. ſi tibi decem in princip.* Ibi, *re enim non poteſt obligatio contrahi, niſi quatenus datum ſit. ff. de pact.* ſed non eſt traditum nec receptum ſeu commodatum niſi ipſum corpus inſtrumenti: ergo ad aliud non extenditur obligatio, nec ultra teneri poſſunt heredes Theobaldi, niſi quatenus re ipſa defunctus vel ipſi aliquid exegerint.

19 Octavò, quia aliud eſt ἀπογραφὴ, ſive deſcriptio aut inventarium chirographorum ſive inſtrumentorum originalium ſingulorum nominum; & aliud ſunt ipſa chirographa ſive inſtumenta originalia, ut per gloſ. Bar. & omnes in *l. chirographis in princ. de administr. & peri. tut.*

20. Unde quamvis per traditionem ipſorum chirographorum ſive inſtrumentorum originalium continentium jus ſpecificum ipſius rei, ut quandoque per traditionem talis inſtrumenti videatur res ipſa transferri, videlicet quando præcedit valida ceſſio, venditio, aut alius titulus ad tranſlationem habilis, & in executionem præcedentis tituli & obligationis fit ea traditio, ut in *l.* 1. *C. de don. & non aliàs.* Bal & uterque Imo in *l. Mevia. in princ. ſoluto ma.* Alex. *l.* 3. *col.* 3. *de acq. vel ami. poſſ.* Phil. Dec. *l. pacto ſucceſſorum in fi. C. de pactis.* Secùs eſt in traditione ſimplicis deſcriptionis vel inventarii, & adhuc minus in traditione copiæ inventarii, atq; minus nullo præcedente nec interveniente titulo ad tranſlationem, ſed nec præcedente aliqua obligatione ad onus curæ, ſolicitudinis, vel obligationis exigendi.

21. Nonò, quia nihil actum nec conventum fuit de ſalario, nec in totum, nec in parte: ergo nullo modo cenſetur Theobaldus ſe obligaſſe ad exigendum, quia actum fuiſſet quòd ſalarium viceſimæ partis pro rata, ſeu pro reſiduo recipiendorum lucrari debuiſſet, & non dictus *Poly*: qui etiam non cenſetur voluiſſe remittere nec cedere nec transferre ſalarium ſibi debitum, & ex ſuo contractu quæſitum, præſertim cùm ſit pactus de eo ſalario non ſolum de nominibus quæ ipſe exigeret, ſed etiam de nominibus, quæ per tutorem ipſum exigerentur, ut patet in contractu inter tutorem & dictum *Poly* facto. Cùm ergo de dicto contractu nulla ſit facta mentio, nec ſit facta, nec promiſſa traditio inſtrumenti dicti contractus, nec aliqua ceſſio, & ceſſio in dubio non præſumatur, *l. ut fidejuſſ. ff. de fidejuſſ. l. cum alter C. eo. & nuper dixi in l. Modeſtinus num.* 838. *de ſolution. in prima lectione Dolana,* & ſic dictus Theobaldus nullum acquiſiverit jus ad illud ſalarium exigendum & perſequendum, ergo non cenſetur ſe obligaſſe ad exigendum nec ad exonerandum dictum *Poly* ab exigendo & proſequendo etiam in futurum.

22. Quia quem non ſequuntur lucra, non ſequuntur onera: ſed hoc eſſet abſurdiſſimum, quod unus videretur obligatus ad onus & periculum exigendum, & alius haberet ſalarium, *l. ſecundum naturam de regulis juris, l. manifeſtiſſimi, §. ſed cum in ſecundam in fin. C. de fur. l. unic. §. pro ſecundo. C. de caduc. toll.*

23. Decimò, quia ex qualitate negotii & perſonæ ſatis apparet induſtriam perſonæ dicti *Poly* ad hoc electam fuiſſe, & ſic curam receptam in alium transferre nequiviſſe. *l. inter artifices de ſolution.*

24. Et in dubio præſumi induſtriam perſonæ electam decidunt ibi Alberi. Bald. & alii, Alexand. *conſ.* 106. *num.* 22. *lib.* 3. *conſ.* 132 *num.* 7. *lib.* 4.

25. Undecimò, quia qualitas perſonæ attendenda eſt etiam ad ampliandam vel reſtringendam diſpoſitionem text. in *l. plenum, §. equitii de uſu & habitatione, l. ex militari. in princ.* & ibi Bart. *ff. de milit. teſt. l. ſed & ſi ſuſceperit, §. ſi libertis, §. ſed & ſi propon. ff. de judic. l. pen. in princip. de alimen. legat.* Bart. Alex. *l.* 1. *in princ. col.* 2. *ad l. Falcid.* Dominic. Philippus Francus *c.* 1. *col.* 4. *de teſt. in ſexto.* Philippus Decius *l. & militibus, col.* 1. *C. de teſt. milit. & conſ.* 11. *in fin.*

26. Sed ex hypotheſi conſtat quòd etiam tutor ipſe, quanquam juris & praxis conſultiſſimus & famoſus Advocatus, & ratione officii tutelaris jam ad hoc obligatus; tamen ab obligatione jam incurſa, qua jura & commoda minorum proſequi tenebatur, exoneratus fuit, propter honorem ſuæ perſonæ: ergo multò minùs ad hæc alligatus cenſetur ſpectabilis dominus Theobaldus fiſcalis & imperialis (idque in ſupremo & ampliſſimo Senatu Dolano) Advocatus, tum primò propter majorem dignitatem, tum ſecundò propter majores & publicas occupationes, tum tertiò quòd nondum erat ad hoc oneris obligatus ut tutor ipſe, qui tamen propter unicam ex illis eamque minorem cauſam exoneratus fuit, tum quartò quòd etiam à tutela & cura excuſationem habet. *Inſtit. de excuſat. tutor §. item divus Marcus, l. adminiſtrantes in princ. ff. eo.*

27. Sed certè iſta qualitas publicæ dignitatis quantumvis prius nominata eſt impertinens ad actum, ut conſtat. Contrà verò conſtat qualitatem ſequentem procuratoris & receptoris eſſe pertinentem, atque ideò ſolam conſiderandam, ergo illius contemplatione contractum ſeu tanquam, receptori, & procuratori, & curam gerenti minorum datum illud inſtrumentum ſive copiam illam: ergo ad curam illam exercendam. Et ſic non obſtat primum pro heredibus Theobaldi allegatum: quia eſt quid extrinſecum, de quo non conſtat: & ſi conſtaret, fuit propoſitum in mente retentum ex parte domini Theobaldi quod hil operatur. *l. ſi repetendi*: & ibi Bald. Salic. *C. de condict. ob cauſam l. quod quis ſciens. ff. de cond. indeb. c. ſicut* 32. *diſtinct.* 2. Franc. Curtius junior, *l. cum quid num.* 13. & ibi Franciſcus Purpuratus *num.* 107. *ſi cert. pet.*

28. Non obſtat ſecundum & tertium, quia ea qualitas procuratoris & receptoris expreſſa, quæ eſt intrinſeca & pertinens, & cujus contemplatione dictus *Poly* veriſimiliter inductus fuit ad tradendum inſtrumentum, ſatis probat quo nomine contractum ſit, & rem certam relinquit. Ad quartum, verum eſt quòd ea clauſula, *Laquelle copie, &c.* eſt narrativa: ſed tamen eſt etiam declarativa: quia verba narrativa, etiam in executivis poſita declarant: ergo fortius poſita in

Digitized by Google

medio diſpoſitionis, Bald. *l. eam quam col. 9. C. de fideicom. & conſ. 93. lib. 1.* Iaſon. *l. ex pupillari de vulga. & pupilla. & conſ. 56. col. 2. lib. 3.* Franciſcus Curtius *junior conſ. 3. poſt tractat. feudo.* Franc. Ripa. *l. qui Romæ, §. duo fratres num. 84. de verbor. oblig.* declarat ergo (& argumentandi cauſa dico) ut quo fine datum fuit inſtrumentum dicto *Poly*, eodem ab eo traditum ſit domino Theobaldo in qualitate procuratoris, & receptoris eorumdem minorum.

29. Ad quintum illud retorqueri poteſt, quia prædicta qualitas pertinens, & forma contractus arguit traditum inſtrumentum domino Theobaldo non proprio nomine, ſed tanquam procuratori, & receptori: ergo ad commodum minorum: ergo hæc erat major, & potior ratio, ut res minorum curaret, pro quibus etiam eorum favore magis præſumitur: ergo ad hunc finem magis facienda relatio. Ad ſextum non quæritur, an Theobaldus deberet obligari ad intereſſe, uſuras, vel aliud incrementum cauſatum mora dicti *Poly*: quia certum eſt quòd Theobaldus ad hoc non tenetur, ſed quæritur, an pro tempore futuro dictus Theobaldus receperit onus dictæ curæ in non exactis per dictum *Poly*, & ſic de principali tantùm obligatione quæritur, nec verum eſt impoſſibile eſſe, aut multum difficile probare quid per dictum *Poly* receptum ſit: ipſe enim debet reddere rationem de receptis, & ea nominare. Quòd ſi de non nominatis à dicto *Poly*, appareat debitores habere apocham dicti *Poly*, ad ſumptus, & intereſſe tenebitur.

30. Ad ſeptimum, octavum, nonum, & undecimum, qualitas in qua contractum eſt, reſpondet, nec eſt ſimplex commodatum, vel traditio catalogi, ſed conventio contenta in chirographo de quo conſtat, & dici poteſt tacitè ex natura actus conventum, ut oneri ſuffectum ſequatur ſalarium pro rata. Nec obſtat quòd dominus Theobaldus non ſe obligavit tutori, & minoribus, ſed tantùm dicto *Poly*: tum quia ex quo tanquam procurator, receptor, & onus habens minorum contrahebat, ſatis ſeſe eiſdem obligabat.

31. Tum quia contrahebat cum tutore minorum, & ſic ſciebat obligationem illis quæſitam iri, & talem eſſe ſciebat dictum *Poly* eo ipſo quòd cum eo contrahebat, *l. qui cum alio contrahit, de regulis juris.*

32. Præſertim cùm dominus Theobaldus eſſet Doctor juris, & praxis peritiſſimus, & ſic errorem cauſari non potuiſſet, ut per Bald. Salicet. & omnes in *l. 1. C. qui & adverſus quos, l. 2. §. Servus Sulpitius cum in cauſis orandis, &c. ff. de orig. juris*, tum non præſumitur ignoraſſe quæ nota erant in eadem civitate, *c. quaſdam c. quanto, extra de præſumption.*

33. Tum quia ex forma contractus contrahebat ſuper re ad minores ſpectante, ergo ſciebat illis obligationem acquiri, & utilem ſaltem actionem, etiamſi dictus Theobaldus fuiſſet extraneus. Cùm autem eſſet procurator, & receptor minorum, & in ea qualitate contraheret, ſciebat etiam directam obligationem, & actionem minoribus acquiri, *l. curator. C. arbitrium tutelæ, l. 2. ff. quando ex facto tutoris agatur, l. ſi ut proponis, C. de rei vendica.* & ibi Bart. Bald. Salic. Paul. & omnes, Alex. Philippus Decius, Iaſon. *l. ſi pecuniam, ff. ſi cert. pet.*

34. Ad decimum non procedit, niſi quando agitur de exonerando, ſeu liberando primo debitore erga creditorem, etiam alio debitore, vel vicario ſubrogato, creditore invito: de quo hîc non quæritur, ſed tantùm agitur de novo debitore accumulando, ſaltem, ut ergà primum debitorem ad eum exonerandum obligetur, quod per dictam regulam de induſtria perſonæ electa non prohibetur, nec impeditur. Et conſequenter tam ex natura rei, quàm ex qualitate contrahendi, quam etiam ex privilegio minorum, eis quoque, ſi velint, rectà obligatus fuit.

Ex quibus apparet quàm multa faciant pro ſententia, & quàm periculoſa ſit appellatio, ſi aliud non conſideretur quam quod in præfato themate continetur.

35. Pro reſolutione circumſtantias facti pleniùs conſiderando, diſtinguendum puto. Aut dictus *Poly* promiſit dicto Domino Theobaldo etiam copiam aliorum inſtrumentorum, & monimentorum dare, & originalia nominum communicare, quoties opus eſſet: vel hoc inter eos actum fuit, & quòd tutor ea pro tempore futuro in eum finem præſtaret Domino Theobaldo, quæ præſtare tenebatur dicto *Poly* per contractum inter dictum *Poly*, & tutorem factum die decima Martii 1550. & tunc Dominus Theobaldus ad perſequendum, exigendum, & rationem reddendam obligatus fuit, & pro rata ſalarium habere debuit. Idem ſi conſtat quod dictus *Poly* originale dicti ſui contractus mandati, & commiſſionis dicto Domino Theobaldo, ut eo deinceps uteretur tradiderit, qui receperit: cenſetur enim tunc idem onus pro tempore futuro, & quod exigendum ſupererat, & conſequenter ſub eodem ſalario recepiſſe, & tunc verba, *Dont je quitte & promets acquitter*, ad proxima, & ad omnia referuntur.

36 Aut verò dictus *Poly* non tradidit, ſed retinuit inſtrumentum dictæ ſuæ commiſſionis, nec illud dare promiſit, nec etiam promiſit reliqua inſtrumenta, & monimenta tradere, & originalia nominum quoties Theobaldus opus haberet communicare, nec actum fuit inter eos quòd ea communicatio ei fieret per dictum *Poly*, vel per tutorem: vel de his nullo modo conſtat, & tunc puto dictum Theobaldum ad aliud obligatum non fuiſſe, quàm ad corpus exemplaris recepti. Id etiam ipſa rei æquitas oſtendit. Si enim non fuit actum de tradendis, vel communicandis aliis inſtrumentis, ad perſecutionem, & exactionem requiſitis, quomodo dici, vel intelligi poteſt intellectum eſſe, ut dictus Theobaldus ad illam perſecutionem ſe obligaret, præſertim cùm id & dignitati ſuæ publicæ, & neceſſariæ, & occupationibus ſublimioribus non quadraret, & omnino ei multò minùs quadraret, quàm dicto tutori. Quod ſi ex chirographo, & contentis in themate non adquirendo (ut decet) de circunſtantiis more Scevolæ abruptè, & conciſè reſpondendum eſſet, illius exemplo reſponderem nihil (id eſt non ſatis) proponi, ut Dominus Theobaldus ad perſecutionem, & rationem reddendam nominum contentorum in eo exemplari obligatus fuerit.

37. Confirmo, quia quamvis verba enunciativa qualitatis procuratoriæ, & receptoriæ dicti Theobaldi in principio chirographi plenam fidem faciant inter eaſdem partes, & conſequenter pro minoribus, qui ſunt alieni, propter qualitatem perſonarum, *l. optimam, C. de contrah. & commit. ſtipul.* hoc eſt verum ad finem obligationis contentæ in chirographo: non autem ſi aliàs principaliter quæreretur an dictus Theobaldus verè fuiſſet procurator, & receptor minorum, vel non, ut decidit Hoſtienſis, Anto. Butri. Panor. Feli. *in c. illud per illum textum extra de præſumpt.* Matth. Matheſilla *ſingul.* 80. Alexand. *conſ. 21. lib. 1, ubi in annot. dixi.* Philippus Decius *l. ex his num. 31. Cod. de teſtam. milita.* Lancelotus Decius *in Auth. ſi quis in aliquo documento*, ibi Franciſ. Aretin. *in princip. Cod. de edendo.* Egidi. Bellamera. *deciſi.* 125.

38. Niſi quod ſemiplenam probationem facit Ludovic. Roma. *ſingul.* 446. Felin. *in cap. per tuas*, & ibi Philippus Decius *num. 7. in fin. ubi in annot. dixi, extra de probat.* Sed utcumque etiam plenè conſtaret Dominum Theobaldum fuiſſe procuratorem, & receptorem in genere: tamen quantum ad perſecutionem, & exactionem nominum contentorum in dicta copia; dictus *Poly* habebat mandatum ſpeciale, & in indi-

Digitized by Google

viduo, ut patet per contractum inter ſe, & tutorem factum.

39. Sed mandatum ſpeciale derogat generali, niſi ex juſta nova cauſa, quam dominus ignoravit l. *ſi hominem, ff. manda. c. 1. de reſcriptis, c. ſtuduiſti extra de offic. delegat.*

40. Sed procurator generalis, ubi mandatum ſpeciale requiritur, vel ſtante alio procuratore ſpeciali, quantum ad hanc ſpeciem, dicitur falſus, vel nullus procurator. Bal. *in l. falſus C. de furtis.* Et ſic, niſi de alio appareat, ſequitur quòd dominus Theobaldus nullo modo erat procurator, vel receptor, nullam curam habebat minorum quantum ad contenta in dicta copia, & mandatum ſpecialiter datum dicto *Poly*, & *Soly*: ſed quantum ad hoc erat merè extraneus, quod ſufficit ad enervanda omnia argumenta contra ejus heredes allegata junctis prædictis. Et ita cenſeo, & concludo ego Carolus Molinæus J. U. D. Franciæ, & Germaniæ Juriſc. in quorum fide propria manuſubſcripſi & τῷ σφραγῖδι gentilitiam impreſſi. Actum Montiſbelgardi primùm die xviij, Januarii, anno 1555. & denuo priore ſubſtracto repetitum penult. Maii, die tertia ab exitu carceris Blacmontenſis, anno 1556.

Carolus Molinæus.

EPITOME CONSILII XXVIII.

De eadem re.

1. *Depoſitum & commodatum re contrahuntur, nec excedunt limites rei.* 2.
3. *Relatio fit ad diſpoſitiva, nec ad incidentia.*
4. *Et ad principale, non ad acceſſoria.*
5. *Relatio fit ad id de quo maior eſt & plenior ratio.*
6. *Non ad repugnantia.*
7. *Argumentum à repugnantia cæteris potentius eſt.*
8. *Verba præſumuntur causâ demonſtrationis.*
9. *Relatio debet adaptari materiæ ſubiectæ.*
10. *Relatio ſæpe fit ad ſuperiora, non ad proxima.*
11. *Varia circumſtantiæ facti,* 13. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. & 26.
12. *Relatio non fit ad abſurda.*
14. *Præſumitur electa induſtria perſonæ.*
15. *Rationalis excuſatur à tutelis.*
16. *Verba ampliantur, aut reſtringuntur ſecundum qualitatem perſonæ.*
17. *Vbi verſatur magis periculum, cautius agi ſolet.*
20. *Principium potentiſſima pars eſt cuiuſque rei.*
24. *Videtur quis nomine proprio, & non alieno contrahere.*
25. *Interpretatio fit contra eum, qui ſe fundat in verbis, & contra creditorem.*
27. *Præſumitur contra eum, qui differt agere, donec probatio rei deficiat.*

CONSILIUM XXVIII.

QUod heredes ſpectabilis quondam Domini Roberti *Thiebault* Procuratoris fiſcalis ex chirographo defuncti dato vigeſima prima Februarii, anno 1545.

1. Non teneantur ad aliud quam ad reſtitutionem corporis ipſius catalogi, vel inſtrumenti in eodem chirographo deſignati, non autem ad omnia deſcripta, vel enumerata in dicto catalogo, clariſſimum eſt, & ſuprà omnem diſputationis, & dubitationis aleam, vel ſola hypotheſi, & ſpecie facti ſincerè & integrè conſiderata. Primum non eſt aliud quàm commodatum dicti catalogi, ſeu copiæ inventarii re contractum, ſeu potius confeſſio commodati re contracti ante annum datæ dicti chirographi, vel confeſſionis, & conſequenter impoſſibile eſt natam, ſeu probatam eſſe aliquam obligationem, niſi ad limites rei: & ſic ad reſtitutionem ipſius corporis commodati, vel depoſiti dumtaxat, text. *in l. ſi tibi, in princip. ff. de pact.*

2. Commodatum autem, & depoſitum re tantum contrahuntur, *l. 1. §. is quoque de action. & obligat. Inſtitut. quibus modis re contrah. oblig. per tot.* & ſic limites corporis in commodatum, vel depoſitum excedere nullo modo poſſunt, & ſydera potius caderent de cœlo. Doctores *in d. l. ſi tibi in princip. poſt. Pet. Perticum.* Partant, la clauſe. *Dont ie le quitte, & promets acquitter & décharger ledit Poly*, refertur neceſſario, & dumtaxat ad ipſum corpus commodatum, & hoc probat.

3. Primò virtus, & natura relationis, quia relatio non debet fieri ad narrativa, vel incidentia quando ſunt verba diſpoſitiva ad quæ poteſt referri: ſed hîc conſtat præcedere verba diſpoſitiva de quibus principaliter agebatur ibi; *Confeſſe avoir retiré la copie du livre de raiſon*, &c. Ergo verba diſpoſitiva ſequentia ibi, *Dont ie quitte & promets acquitter*, ad illa præcedentia, & priora diſpoſitiva dumtaxat referuntur, non autem ad alia, quæ non ſunt diſpoſitiva. Cauſula verò; *Laquelle copie avoit eſté miſe és mains dudit Poly, pour recouvrer les debtes y contenuës*, non eſt diſpoſitiva, ſed enunciativa de præterito: ergo ad eam clauſula ſequens, quæ eſt diſpoſitiva, non eſt referenda, ſed referenda eſt ad primum, & principale membrum diſpoſitionis, quod eſt de inſtrumento copiæ recepto, velut prædicatum ad ſubjectum, & non ad aliud referendum eſt.

4. Et quòd relatio tantùm fieri debeat ad dictum, & membrum ipſum principale, & non ad aliud, text. eſt *in l. à filio, §. Titia. de alimen. legat. & in ult. §. Titia. de liberatione legata*, ut per illum textum ita decidit Bartolus, & ita textum epilogat, quod in dubio relatio fit ad id quod principaliter in oratione ponitur. Ita etiam decidit Bar. *in l. centurio. in 3. quæſt. prin. de vulg. & pupillari. Paul. Caſtr. conſ. 283. Viſis & conſideratis num. 4. lib. 1. Philipp. Deci. in l. diem functo. col. 2. ff. de offic. aſſeſſ. & conſ. 593.* Jaſ. *l. ſi quis filium col. 3. C. de inoffic. teſtam.*

5. Secundò, quia etiamſi præcedunt plura ſubjecta principalia, tamen relatio non refertur ad omnia, quando non eſt tanta ratio de uno, ſicut de alio, ſed ſolùm refertur ad illud de quo eſt major, & plenior ratio, ut decidit text. *in l. ſi in lege in princ. juncta gloſ. 2. locat.* Alexand. *conſil. 158. num. 11. lib. 7.* Anton. Rubeus *conſil. 49. num. 4.* Sed hîc non eſt tanta ratio de contentis in copia, quæ promittens non recipiebat, ſicut de ipſo corpore quod recipiebat: ergo dumtaxat ad corpus receptum facienda eſt relatio, maximè

Digitized by Google

maximè cum non ſit facta mentio de nominibus contentis niſi incidenter propter aliud, enuntiativæ demonſtrationis cauſâ, videlicet ad deſignandum & ſciendum quale eſſet illud corpus de quo promittens intelligebat ſe obligare.

6. Tertiò probatur fortiùs ratione impoſſibilitatis & repugnantiæ etiam ad intentionem Anatholii *Poly* partis adverſæ: quia dictus *Poly* per clauſulam diſpoſitivam dicti chirographi, ibi, *Dont je quitte*, non prætendit ſeſe debere exonerari à receptis per eum, quæ mille & ducentarum librarum ſummam excedunt, ergo impoſſibile eſt dictam clauſulam diſpoſitivam, *dont je quitte*, referri ad clauſulam incidentem & enuntiativam, ibi, *laquelle copie*: quia illa clauſula parentheſeôs, quæ incidens eſt & enuntiativa, comprehendit omnia debita & nomina in dicto catalogo vel inventario enumerata, & omnia per eum recepta: ergo ad illam clauſulam enumerativam clauſula obligatoria & diſpoſitoria non refertur, ſed eſt impoſſibile & repugnans non ſolùm ſcripto & tenori chirographi, ſed etiam intentioni & confeſſioni disertæ dicti *Poly*.

7. Atqui non eſt majus nec potentius argumentum interpretandi, quàm ab impoſſibilitate & repugnantia: iſtud enim omnia alia argumenta proſternit & vincit, ut tradit Phil. Dec. *in l. ubi repugnantia, ubi in annot. dixi. de reg. jur.*

Quartò probatur; *car ladite clauſe enuntiative, laquelle copie &c.* fuit appoſita cauſâ demonſtrationis, ut ſciretur quæ & qualis eſſet illa copia, quæ commodabatur: plures enim copias & inſtrumenta dudum receperat dictus *Poly* à tutore minorum, nec omnia tradidit aut accommodavit dicto Theobaldo, ſed unicam tantùm copiam: ut ergo ſciretur quæ & qualis eſſet copia commodata, appoſita eſt illa clauſula, non ad obligationem augendam, ſed ad demonſtrandum corpus commodatum. Eſt enim vice parentheſis, ad demonſtrandum appoſita: ergo verba obligativa ad eam clauſulam incidentem & demonſtrativam non referuntur, ſed duntaxat ad corpus demonſtratum, quod ſolùm in obligationem deductum eſt.

9. Relatio autem debet adaptari materiæ ſubjectæ de qua agitur. Iaſ. *l. divortio, in princip. col. 4 ſolut. mat.* ergo debet hîc tantùm adaptari ad corpus inſtrumenti de quo tantùm agebatur, non autem ad res enumeratas in dicta copia, de quibus non agebatur, & quarum inſtrumenta & monimenta non fuerunt tradita domino Theobaldo, nec etiam res integra erat.

10. Nec eſt novum quòd ſequens oratio non ad proximum, ſed ad ſuperiora referatur, Iaſ. *l. eius qui in provincia, §. ult. in princip. ff. ſi cert. pet.* Paul. Caſtr. *conſil. 14. lib. 2.* ut quando ratio ſubjectæ materiæ hoc exigit, vel quando neceſſitas repugnantiæ vel abſurditatis cogit, ut hîc.

11. Quintò, quia tempore commodati dictæ copiæ, & tempore chirographi poſt annum de dicto commodato facti, lapſi erant quatuordecim vel quindecim anni ab obligatione, cura & ſollicitudine ſuſcepta per dictum *Poly* ſolum de proſequendis & percipiendis infra annum omnibus nominibus, & debitis activis minorum & rationem reddendam eorum tutori: à quo tempore dictus *Poly* non ſolùm moram fecerat pluſquàm tredecim vel quatuordecim annorum, ſed etiam ſua culpa permiſerat nomina per eum non recepta, nec perſecuta, quæ tempore dicti commodati & chirographi reſtabant, præſcripta eſſe, vel aliàs inania & deteriora, & inde tenebatur dictus *Poly* ad magna damna & intereſſe nec res integra erat: quare dictus Theobaldus non videtur cogitaſſe de ſe obligando in futurum ad exonerandum dictum *Poly* ab eo, in quo temporis lapſu mora vel facto ſuo dictus *Poly* inciderat, nec ad ingentia illa damna & intereſſe, in quæ dictus *Poly* ſua culpa & diuturna morâ inciderat, ſed ſolùm à re quam ab eodem recipiebat.

12. Ergo nec pro futuro quidem tempore poteſt aut debet clauſula obligatoria ad dictam clauſulam enunciativam vel ad enumerata in dicto catalogo referri, cum hoc abſurdum, iniquum & captioſum eſſet: igitur tantùm ad corpus ipſum. Relatio enim non fit quando ſequeretur abſurdum. Franc. Rip. *in l. in princ. num. 69. de verb. oblig.*

13. Sextò, *dés l'an* 1530. *ledit* Poly *reſtoit luy ſeul ſolemnellement obligé envers le tuteur deſdits mineurs de pourſuivre & recouvrer dedans un an de toutes perſonnes les debtes actives deſdits mineurs, moyennant le prix & ſalaire du vingtième denier, & bailler caution de ladite recepte & adminiſtration. Auſſi il receut ladite copie en papier du Livre de raiſon & inventaire des debtes deües au deffunt pere deſdits mineurs, & outre luy furent baillez les autres papiers convenans à ladite recepte, & communication des originaux, par lequel contract* apparet quòd electa fuit induſtria perſonæ *dudit Poly; comme auſſi appert tant par la qualité de ſa perſonne qui eſtoit & eſt Notaire diligent, & entendu, & experimenté. Et auſſi par la qualité de ladite recepte qui requeroit perſonnage induſtrieux de telle qualité, diligence, & experience, que ledit* Poly: *partant il n'euſt pû quand il euſt voulu aucunement tranſporter ſa recepte, cure & charge à un autre, meſmement ſans le conſentement exprés dudit tuteur & deſdits mineurs ja adultes, l. inter artifices, de ſolut.*

14. Et adhuc in dubio præſumitur electa induſtria perſonæ, ut Alber. Bald. & alij ibi decidunt, Alexand. *conſil.* 106. *num.* 22. *lib.* 3. *conſil.* 132. *num.* 7. *lib.* 4. *Or en ladite ſcedule jamais n'intervint le conſentement ny dudit tuteur, ny deſdits mineurs, ou aucuns d'eux, qui eſt claire demonſtrance que jamais ne fut entendu,* imò fruſtrà *euſt eſté entendu que ledit* Poly *ſe fuſt aucunement déchargé de ſadite ſollicitude & recepte, ny que ledit Thiebault en euſt eſté chargé.*

15. Septimò, *attendu auſſi la qualité dudit Thiebault Procureur Fiſcal au Bailliage de Dole, lequel au moyen de ſa dignité & de ſes plus grands empeſchements publics, & outre pour ſon ancien âge; car il eſtoit dés lors âgé de ſoixante ans, meſmes à cauſe de ſadite dignité avoit excuſe legitime de tutelle & curatelle,* L. adminiſtrantes. in princ. ff. de admi. tut. §. Item divus Marcus, Inſtit. eod. titul. *Parquoy tant moins eſt à preſumer qu'il euſt volontairement pris, & ſans cauſe, & ſans aucune contrainte la cauſe & la charge d'autruy, qui luy eſtoit non ſeulement indecente, mais impoſſible, & telle que le tuteur meſme Meſſire François du Champ, qui n'eſtoit (lors qu'il accepta ladite tutelle) que ſimple Avocat, & à cauſe de ſon office de tuteur eſtoit obligé à ladite charge, neanmoins en a eſté excuſé & receu à deputer un vicaire idoine, qui eſt ledit* Poly: *dont par plus forte raiſon ledit Thiebault Procureur Fiſcal en euſt eſté excuſé, encore qu'il euſt eſté tuteur, que non: parquoy il n'eſt ny à entendre, ny à preſumer que ledit* Poly *ſe ſoit voulu décharger d'une charge à laquelle il s'eſtoit voulu obliger, & qui eſtoit indecente à ſon eſtat & perſonne, ny que ledit Thiebault ſe fuſt obligé à une charge dont il n'eſtoit tenu, & qui luy eſtoit indecente.*

16. Verba enim contractus vel diſpoſitionis intelliguntur ſecundùm qualitatem perſonæ quæ ad ampliandam vel reſtringendam diſpoſitionem attendenda eſt, text. *in l. plenum, §. equity, de uſu & habit. l. ex militari, in princip. & ibi Bartol. ff. de milit. teſt. l. ſed etſi ſuſceperit, §. ſi libertus, §. ſed etſi proponas, ff. de iud. l pen. in princ. de ann. leg.* Bartol. Alex. *l. 1. in princ col. 2. ad l. Falcid.* Domini Phil Franc. *c. 1. col. 4. de teſt. in ſexto.* Phil. Deci. *l. & militibus, col. 1. C. de teſtam. milit. & conſil. 11. in fin.*

17. Octavò, ex modo faciendi, quia quantò verſatur majus periculum, tantò cautius debet & ſolet agi. *c. ubi periculum. de elect. in ſexto. Authent. ſi quis velit cautè deponere. C. qui potiores in pign. hab.*

Digitized by Google

Partant ſi ledit Poly euſt entendu ſe décharger de ſa recepte, & en charger ledit Thiebault, premierement il ne ſe fuſt contenté d'une ſimple ſcedule, mais euſt pris inſtrument public de Notaire avec témoins, ou à tout le moins il euſt adjouſté trois témoins avec ladite ſcedule, ut in dicta Auth. ſi quis velit cautè deponere: & n'en euſt pas moins fait qu'il avoit fait envers le tuteur: Auſſi il euſt promis bailler les autres papiers, lettres obligatoires, & inſtrumens ſervans à ladite recepte, enſemble l'original de ſa commiſſion, ou copie duëment collationnée à icelle, afin que ledit Thiebault euſt ſceu ce qu'il devoit faire, & qu'il euſt inſtrument & moyen de quoy contraindre le tuteur à luy exhiber les originaux, comme ledit tuteur eſtoit tenu audit Poly, lequel davantage euſt baillé par declaration les debiteurs qu'il avoit exigez ou rendus non ſolvables, ou dont autrement il avoit ſatisfait envers le tuteur, à ce que ledit Thiebault ſceuſt en quoy il devoit travailler, & davantage il euſt exigé caution dudit Thiebault, comme ledit Poly en avoit baillé audit tuteur. Auſſi euſt declaré que ledit Thiebault euſt eu le profit du vingtiéme denier, & luy en euſt fait ceſſion, ce qui encor n'euſt eſté aſſez.

18. Pareillement ledit Thiebault de ſa part euſt voulu avoir la commiſſion dudit Poly, & parce que n'euſt eſté aſſez, il euſt voulu avoir la commiſſion ou conſentement du tuteur, enſemble les autres papiers, lettres & originaux; & ſi euſt dû avoir plus grand ſalaire que le vingtiéme denier. Car ledit Poly en avoit ja receu le plus liquide & facile juſques à plus de mil ou douze cens francs, & ne reſtoit plus que les parties rogneuſes, deteriorées & égarées, preſcrites & non ſolvables par la negligence dudit Poly: ſurquoy il falloit bien plus grands frais & labeur, & plus grand ſalaire. Toutes leſquelles choſes n'ont eſté faites ny dites, ny eſcrites, ny conventionnées, ny requiſes, ny executees ny d'une part ny d'autre: claire demonſtrance que jamais ne fut entendu faire ny promettre aucune choſe de la charge ny décharge d'icelle recepte, ſed ſolùm de corpore & reſtitutione inſtrumenti commodati.

19. Nono; Qui pis eſt, ledit Poly n'a pas commencé à une ſimple ſcedule qui ne ſe peut adapter, & à laquelle toute preſomption reſiſte: mais a commencé à un ſimple preſt commodati, re ipſa tantùm contracti, de ſimplici corpore unius inſtrumenti, & eſt bien demeuré un an en ces termes. Par lequel preſt, & par lequel temps de l'an ſuivant, il eſt certain que n'a eſté contractée aucune obligation de le charge ou décharge d'icelle recepte, mais ſeulement de la reſtitution dudit preſt. Or la ſcedule depuis intervenuë n'a pas eſté faite pour contracter nouvelle obligation, mais ſeulement pour ſimple confeſſion & reconnoiſſance, & conſervation de la preuve dudit preſt pour en conſerver la memoire, comme appert par le commencement de ladite ſcedule, ibi certifie & confeſſe, &c. Et partant, nulla additur obligatio, ſed ſimplex conſervatio memoriæ vel probationis, ut in *l. Publia. §. Titius Sempronio.* ibi, reſpondi ex epiſtola de qua quæritur obligationem quidē nullam natam videri: ſed probationem diſpoſitarum rerum impleri. *ff. depoſiti.*

20. Sed cujuſcumque rei principium potentiſſima pars eſt, *l. 1. de reg. jur.* à quo quod ſequitur intellectum accipit *l. clam poſſidere. in princ ff. mandati.* & ad primordium tituli poſterior formatur eventus, *l. unica ad fin. & ibi gloſſ. C. de imponenda lucrativa deſc. lib. 10.* Parquoy la ſcedule n'eſt pas plus que le preſt fait environ un an auparavant, ſinon que c'eſt un memoire ou confeſſion par écriture privée, dont ledit Poly ne ſe fuſt jamais contenté, s'il euſt eſté queſtion de le décharger & garentir de ſa recepte, à quoy ledit Thiebault ne ſe fuſt jamais obligé. Et quand il euſt penſé s'obliger, il euſt auſſi penſé & fait écrire pour le moins les ſeuretez contenuës cy-deſſus au huitiéme argument.

21. Decimo, ledit Poly eſtoit obligé dans un an qui eſtoit paſſé quatorze ou quinze ans auparavant, depuis lequel an par faute d'avoir ſatisfait à ſa charge, il eſtoit par ſa faute & demeure encouru en grands intereſts envers leſdits mineurs, tant pour le ſort principal, que pour les profits & autres dommages encourus: car ſi ledit Poly euſt fait ſon devoir de ladite recepte dans l'an, les deniers euſſent eſté employez au profit deſdits pupilles, où par faute de ce, tant le ſort que leſdits intereſts ont eſté perdus. Parquoy ledit Thiebault n'euſt jamais eſté ſi dépourveu de ſens, de s'obliger en garentir & décharger ledit Poly apres les choſes non-entieres, deteriorées, & égarées par l'eſpace de plus de treize ou quatorze ans.

22. N'y fait rien que ledit Thiebault par ladite ſcedule prend qualité de receveur, procureur & ayant charge deſdits enfans: car cela eſt vray, mais n'a rien de commun à la charge & recepte dudit Poly, qui dés l'an mil cinq cens trente fut commis à exiger les debtes actives ſous certaines pactions du tout differentes à la commiſſion dudit Thiebault, lequel l'an mil cinq cens trente-cinq fut commis par le meſme tuteur pour relever & percevoir les cens, rentes & revenus, tant de bled, vin, qu'autres provenans des biens deſdits pauvres pupilles, & entretenir les heritages en dû état & culture, & luy fut promis bailler par ledit tuteur les manuels & papiers dudit Euſtache du Champ, ou les copies, enſemble les admodiations: & parce que pour ce faire il luy falloit Clercs & gens étrangers, luy furent donnez douze francs par an, toutes choſes aſſez differentes à la commiſſion dudit Poly, laquelle commiſſion dudit Poly n'eſt pas pour les fruits des rentes & admodiations, qui ont certaine regle ordinaire, mais pour les debtes à une fois payer, qui n'ont certaine regle ny forme ordinaire.

23. Parquoy la commiſſion dudit Thiebault n'avoit rien de commun avec celle dudit Poly, & la copie qu'il empruntoit dudit Poly n'avoit rien de commun en la charge, commiſſion & recepte dudit Thiebault. Parquoy n'eſt pas à preſumer que ledit Thiebault ait emprunté ladite copie en qualité de receveur; car elle ne ſervoit rien à la recepte, non plus qu'il n'eſt pas à preſumer que leſdites parties ayent voulu permuter & changer leur commiſſion & recepte. Ce qu'auſſi ils n'euſſent pû faire quand ils euſſent voulu. Partant ledit Thiebault a pris ledit preſt tanquam privatus, & pour ſon affaire particuliere, & non pas pour la recepte dont il n'eſtoit chargé, & qu'il n'y avoit rien de commun. Auſſi il eſt certain que ledit Thiebault, à cauſe de ſa femme, heritiere en partie de l'un deſdits pupilles, avoit intereſt ſçavoir combien il y avoit ou reſtoit de debtes deſdits mineurs. Parquoy eſt à preſumer qu'il l'a ſeulement empruntée pour cette cauſe privée, & pour s'informer de ſon fait privé, & non pas pour s'obliger ultra reſtitutionem inſtrumenti commodati accepti.

24. C'eſt auſſi une maxime en droict, quòd in dubio etiam alia cauſa non apparente, videtur quis facere vel contrahere nomine proprio, & non alieno, & pro ſe, non pro alio. *l. & magis puto. de ſolut. l. 1. quòd quiſque juris. l. frater à fratre. de condict. indeb.* & ibi Jaſon *col. 5. l. ſi negotia mea mand. l. quoties tutor. §. ſi temporalis. l. cum hereditas. de admin. tutor. & curator.* Alexand. *conſ. 132. col. 2. ubi in annotat. dixi lib. 5.* Decius *conſil. 446. ubi etiam in annotat. dixi.* Partant il eſt indubitable que leſdits heritiers dudit Thiebault, reddendo corpus dicti inſtrumenti, ſont en voye d'abſolution.

25. Davantage & undecimo fit in dubio interpretatio contra eum qui ſe fundat in verbis inſtrumenti, *l. veteribus. de pact. l. Labeo ſcribit. de contr. empt. & vend.* Bartol. *l. ſæpe in princip. de verbor. ſignificat.* Alex. *l. paciſcenda. Cod. de pact. conſil. 204. col 3. col. ult. ubi in annotat. dixi, lib. 11. dixi etiam nuper in annot. ad Dinum. c. contra eum, de reg. jur. in 6.* Sed totum & unicum fundamentum contra heredes Theobaldi ſumitur ex ſolis verbis chirographi,

ergo contra adverſarios interpretanda ſunt, tum etiam in expreſſa ſtipulatione verba contra ſtipulatorem interpretanda ſunt, *l. ſtipulatio iſta habere §. in ſtipulationibus de verb. oblig.* Igitur multo magis in ſtipulatione tacita vel præſumpta ut hic ex verb. promitto. §. *ſi ſcriptum. Inſtitut. de inut. ſtipulat.* Tum in dubio pro debitore contra creditorem. *l. Arrianus. de action. & oblig.* Deci. *conſil.* 313. *num.* 4. Et pro reo contra actorem, *l. favorabiliores. de reg. iur. c. ex literis. de probation.* Saltem in fine & in deciſivis, ut hic *gloſſ.* 2. & omnes Canoniſtæ in *c. cùm ad ſedem, de reſt. ſpol.*

26. Duodecimò: *Car ledit* Poly *meſme l'a recognu, non ſeulement hors jugement, en faiſant ledit preſt plus d'un an ſans prendre obligation ny décharge: mais auſſi depuis iudiciairement* 1549. *pardevant monſieur le Commiſſaire de ladite Cour, où ledit Thiebault dit qu'il n'eſtoit tenu rendre compte du contenu au catalogue du liure de raiſon, comme apparoiſſoit par ladite ſcedule. Surquoy ledit* Poly *fut luy ſeul condamné rendre compte au tuteur deſdits mineurs, ſuivant la forme de ſon obligation: qui en appella, & par Areſt de ladite Cour fut debouté de ſon appel, & condamné ès deſpens envers ledit Thiebault. Auſſi pardevant ledit Commiſſaire ledit* Poly *ſe ſouſmit de rendre ſon compte du tout entierement au tuteur: ce qui fut accepté par les parties, & paſſé en forme & force de choſe iugée, en ſuivant ladite obligation, comme il appert par appointement du* 18. *de May* 1553. *pardevant ledit ſieur Commiſſaire de la Cour.*

27. *Et ſi ledit* Poly *euſt entendu que ledit Thiebault euſt eſté obligé le décharger de la recepte dudit* Poly, *iceluy* Poly *en euſt pris plus expreſſe obligation, & en euſt fait plus grande pourſuitte alencontre dudit Thiebault du vivant d'iceluy, ce qu'il n'a fait.* Sed præſumitur contra eum qui differt agere, donec pars vivat, vel defenſio obſcurior fiat, ut not. in c. *nullus ext. de præſumpt.* Et omnis qui de jure confidit, non differt, nec vadit per mendicata ſuffragia, ſed feſtinat ut veritas inquiratur, ut it Bald. *in l. de crimine. Cod. de adulter. & in c. licet cauſam. col. ult. ext. de probation.* Ex quibus firmiter concludo clariſſimum & exploratiſſimum eſſe, heredes præfati domini Theobaldi ad aliud non teneri, quam ad reſtitutionem corporis dicti inſtrumenti ſeu copiæ, & abſolvendos eſſe. Ita cenſeo ego Carolus Molinæus J. U. D. Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, & Legum Profeſſor Dolanus. Actum Dolæ die decimo ſeptimo menſis Junij, Anno Domini ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſexto.

EPITOME CONSIL. XXIX.

1. *Aliud legitima, aliud hereditas.*
2. *Excluſus ab hereditate, ſive teſtamento parentis, ſive propria renuntiatione, non eſt excluſus à legitima.*
3. *Ius accreſcendi, portioni non perſonæ accedit.*
4. *Portio legitimæ accreſcit conſortibus in legitima æqualiter, etiamſi ſint heredes inæqualiter.* 16.
5. *Legitima non eſt beneficium parentis, ſed legis.*
6. *Parens non habet poteſtatem in legitima, quam nec in qualitate quidem poteſt deteriorem facere.* 7. 11. 14.
7. *Pater non poteſt facere quin legitima cæteris æqualiter accreſcat.* 11 14.
8. *Interpretatio paſſiva in omni diſpoſitione locum habet.*
9. *Diſpoſitio augens intelligitur ſecundùm naturam diſpoſitionis auctæ.*
10. *Renuntians in favorem cenſetur adire & cedere.* 12. 15.
13 *Diſpoſitio legis tantum pollet, quantum diſpoſitio eius de cuius bonis agitur.*
14. *Contra Nicol. Boërium deciſ. Burdegal.*

CONSILIUM XXIX.

Hortatu clariſſimi & nobiliſſimi viri domini Claudij Montfortij & Montisfortis Baronis, ſummi Senatus Dolani primarij equitis, confirmando aliud authoris reſponſum prolixa & laborioſa obiecta breviter diluendo factum.

QUandoquidem præfatus dominus Doctor, & in ſupremo Senatu Advocatus eruditiſſimus multijugæ lectionis & memoriæ, concluſionem noſtram ſuper tertia quæſtione in cauſa nobiliſſimæ dominæ Matthiæ *de Clermont* oppugnat, teſtimoniis & authoritatibus fultus claſſicorum Doctorum.

1. Paulò altius ea res de jure accreſcendi legitimam ab ipſis fundamentis nobis repetenda eſt, & *αἰτίωσις* noſtra ſuper hoc explicanda non emendicatis ſuffragiis, ſed vivis & reſolutivis rationibus. Primum in confeſſo eſt aliud eſſe legitimam, aliud hereditatem: ita aliam eſſe portionem legitimæ, aliam portionem hereditatis, ut notant omnes in *l. 1. ff. de acquir. vel omit. hered.*

2. Et excluſus ab hereditate, vel bonis, ſive teſtamento parentis, excepto caſu juſtæ exheredationis, ſive propria renunciatione, non eſt excluſus à legitima, vel ejus ſupplemento, *l. ſi quando. §. & generaliter. C. de inoffic. teſtam.*

3. In jure autem accreſcendi portio accedit portioni, & non perſonæ: non enim perſonam reſpicit, ſed rem, *l. ſi totam*, & ibi Bart. *ff. de acquir. vel amit. hered.* Bart. *in leg. re conjunctis. in 5. quæſt. 1. partis principalis, de legatis 3.*

4. Quod ergo maſculus ſolus ſit heres univerſalis, imò ſolus propriè heres, cum cæteri loco legatariorum ſint, *l. quoties de her. inſtit.* nihil ad rem quantum ad jus accreſcendi legitimam, cùm legitima non ſit hereditas, nec portio hereditatis: accreſcit ergo portio legitimæ, cæteris ejuſdem legitimæ portionibus, etiam non habenti hereditatem, niſi quatenus concurrit in legitima & pro virili ſua. Hæc eſt ergo regula jure aperto & ratione viva fundata.

5. Rurſus & fortius legitima non eſt beneficium parentis, ſed legis, text. *in auth. de trien. & ſemiſ.* & quæ latè probavi *in Conſuet. Pariſ.* §. 8. *gloſſ.* 3. *num.* 7. hereditas quidem univerſalis à parente dari vel demi poteſt.

6. Sed non legitima: in qua nullam prorſus habet poteſtatem, adeò ut nec conditionem, vel dilationem, vel modum, aut aliud gravamen, vel ullum remotum ſtatum legitimæ deteriorem facientem apponere poſſit, & quatenus apponeret pro non ſcripto habetur, *l. quoniam in prioribus. de inofficioſo teſtamento.*

Digitized by Google

7. Quod ſi nec una quidem qualitate liceat parenti legitimæ filiorum conditionem deteriorare: multo minus in ſubſtantia vel corpore ipſius legitimæ: ſed de conditione & utilitate ipſius legitimæ eſt, ut in ea locus ſit juri accreſcendi, quæ commoditas & utilitas etiam ſubſtantiam ipſam ipſius legitimæ concernit, ut patet ad ſenſum: Ergo jus illud accreſcendi in legitima, quod non minus competit liberis communiter quam ipſa legitima, non poteſt impediri, nec deterius fieri, quanquam acto machinamento vel diſpoſitione ipſius parentis.

8. Porro quanquam Novella de triente & ſemiſſe augens legitimam liberorum, non det eis expreſſum jus accreſcendi, tamen ſatis ex paſſiva interpretatione legum ineſt ex regula antiqua & vulgata. *l.* 1. *C. quando non petentium partes. l. qui repudiatis. ff. de inoffic. teſtam.* & paſſiva interpretatio in omni diſpoſitione præſertim in legibus locum habet, nec eſt extenſio, ſed intrinſeca comprehenſio inexiſtens, *l. ideo quia antiquiores ibi.* & ſemper quaſi hoc legibus ineſſe credi oportet, *ff. de legibus.* Ideò locum habet indiſtinctè. Bart. *in l. omnes populi, in quarta quæſtione ſixta quæſtionis principalis, de juſtitia & jure,* Alex. & omnes, *leg.* 1 §. 1. *ut & ibi text. ad l. Falcid. & text. l.* 1. §. 1. *de munerib. & honorib.* Canoniſt. *c.* 1. *extra de conſtitutionibus. dixi in tract. regul Cancell. in reg.* 23. *de infirm. reſign.*

9. Præterea dicta Novella de triente & ſemiſſe, eſt additiva & augmentativa, & ſic intelligitur ſecundùm naturam veteris quartæ, in qua locus erat juri accreſcendi, *l inter ſocerum, §. cum inter. ibi, nec ſeparabitur portio quæ data eſt additamenti causâ ff. de pactis dotalibus.* per Philippum Decium *conſil.* 141. *conſil.* 255. *conſil.* 331. ubi dixi in annotat.

10. Bene verum quod maſculus poteſt habere hoc jus, quod abſtinentis vel renuntiantis portio legitimæ ſibi ſoli, & non cæteris liberis accreſcat, quando abſtinens vel renuntians hoc expreſsè facit in commodum & favorem ſolius maſculi, vel quando lex, ſtatutum vel conſuetudo loci hoc facit vel diſponit: & iſti duo caſus dumtaxat excipiuntur à præfata noſtra regula.

11. Cæterum nil circa hoc poteſt ulla diſpoſitio parentis, nec in diminutione, nec in delatione, aut jure accreſcendi legitimam, & ut ſolùm ipſo jure nulla eſſet, tanquam in ære alieno & beneficio legis, non ſuo, ſed etiam prorſus pro non ſcripto haberetur, *d. l. quoniam in prioribus.*

12. Priore verò caſu portio non deficit, ſed agnoſcitur & ceditur, prout in jure & portione ſuæ legitimæ unuſquiſque liberrimam habet diſpoſitionem, cedens autem alicui ipſo facto agnoſcit, *l. ſi avia. C. de jure deliberandi.* Et ſi tunc nil deficit, nec accreſcere poteſt. Franc. Ripa. *rep. l. re conjuncti. num.* 210. *de legat.* 3. Alex. *conſil.* 149. *num.* 5. *lib.* 7. ubi in annot. dixi, & idem de renuntiatione in favorem certæ perſonæ: quia implicat cognitionem ſive acceptationem & ceſſionem, ut in filia, mediante dote renuntiante in favorem certæ perſonę. Bald. *l. pactum quod dotali, quæſt.* 8. *C. de collat.* Paulus Alex. Philipp. Dec. *l. ſi actionem, col.* 1. *C. de pact.* Socin. *conſ.* 34. *Viſa renuntiatione. lib.* 14. *ut dixi in conſuetud. Pariſ.* §. 9. *gloſ.* 4. *num.* 7.

13 Idem in ſecundo caſu excepto, quia diſpoſitio legis tantùm pollet, quantum diſpoſitio illius de cujus jure agitur, & ad quem ſpectat: unde quod Nicol. Boërius *deciſion. Burdegal.* 104. *num.* 1. ait, quòd talis filia quę ſic renuntiavit, computatur & numeratur inter liberos, & facit partem, licèt non admittatur ad partem.

14. Hactenus quidem verum eſt indiſtinctè, tam de portione hereditatis, quàm de portione legitimæ. At in quantum ſubdit, ſed ejus portio remanet, & accreſcit heredi cùm pater providiſſe videtur, hoc quidem verum eſt in portione hereditatis, de qua pater poteſt providere, ſalva legitima, & omni legitimę commoditate: ſed non eſt verum in portione legitimę, de qua vel ejus delatione & commoditate parens nullatenus diſponere poteſt. Et ſic neceſſe eſt quòd portio legitimę remaneat omni jure communi, & ſecundùm illud prorſus libere devolvatur circumſcripta, & pro non ſcripta habita quacumque diſpoſitione vel proviſione parentis. *d. l. quoniam in prioribus.*

15. Aut ergo renuntiatio talis filię eſt per eam ſponte facta in favorem maſculi, & tunc ille jus habet in portione legitimę ſororis, non à diſpoſitione parentis, ſed à diſpoſitione & ceſſione ſororis; non jure accreſcendi, ſed jure ceſſo. Idem ſi dicta filia non renuntiavit expreſsè in favorem maſculi, ſed conſuetudo, vel ſtatutum loci hoc ſupplet, ut cenſeatur factum in favorem maſculi: aliàs quantumvis ſtatutum vel conſuetudo approbet renuntiationem ſimplicem talis filiæ dotatę, non diſponendo in favorem maſculorum vel certæ perſonæ, ut in terminis cap. *quamvis, de pactis, libro ſexto,* portio renuntiata remanet in terminis & diſpoſitione juris communis: & tunc quanquam pars de portione hereditaria citra legitimam diſponere poſſit, tamen de portione legitimę, vel ejus devolutione aut accreſcendi jure nullo modo poteſt diſponere, nec facere quominus accreſcat reliquis portionibus ejuſdem legitimæ.

16. Et conſequenter ſi quę propter ingreſſum Religionis incapax ſit, vel voluntariè abſtinet, quod de legitima ejus ſupereſt, non heredi univerſali accreſcit, ſed omnibus venientibus ad legitimam accreſcit, idque viriliter, prout legitima viriliter defertur, ita etiam viriliter accreſcit, etiam neceſſariò, non obſtante quacumque diſpoſitione teſtatoris. Itaque Doctores in contrarium allegati, aut in diverſis terminis, aut erroneè loquuntur. Et hæc pro analytica noſtra reſolutione ſufficient, majore commentariorum & librorum meorum in jus utrũque portione, adhuc à truci & avaro illo barbaro & Montisbelligardi tyranno vi detenta. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus Iuris utriuſque Doctor, Francię & Germanię Juriſconſultus, Legum Profeſſor Dolanus. Datum Dolę pridie Idus Auguſti, anno 1556.

Digitized by Google

EPITOME CONSILII XXX.

1. *Hypotheſis ejus quod quæritur.*
2. *Diſpicienda conditio & qualitas rei, quæ aut vendita aut permutata dicitur.*
3. *Pretij quantitate taxatâ, propria & formalis eſt venditio, etiam ſtrictè ſumpta.*
4. *Si fundi non venalis datio pro pretio fundi venalis cedat, ut ſic perficiatur contractus emptioni & venditioni ſimillimus, multò magis id obtinebit ubi compermutati fundi æque publicæ venditioni expoſiti ſunt.* 2.
5. *Ubi eo ſunt animo emptor ut emat, venditor ut vendat, & certum pretium contractus emptionis & venditionis eſſe cenſetur.*
6. *Si certum pretium, conſenſus & res certa interveniat, emptio eſt & venditio.*
7. *Aliud eſt promiſſio de vendendo, aliud venditio, niſi cum ſubſtantialia venditionis de præſenti interveniunt.*
8. *Venditio in diem pura non eſt, perfecta tamen & irrevocabilis eſt de præſenti.*
9. *Venditio eſt non permutatio, etiamſi intra id tempus executioni mandetur quod in contractu præfinitum erat.*
10. *Quomodo perventum ſit ad executionem & purificationem venditionis, & qua via impediatur venditio.* 11.
12. *Simulata permutatio fuit, vera tamen venditio & perfecta, ut fraudentur jura dominicalia ſub imagine fictæ permutationis.* 13.
14. *Nemo præſumitur jactare ſuum.*
15. *Nunquam præſumitur voluntas mutata.*
16. *Cùm venditio realiter executa fuerit, nec unquam prædia viciſſim tradita fuerint, non poterit probari permutatio.*
17. *Res aliena non permutatur.*
18. *Neque fiſcus, neque Officiales Iuſtitiæ fidem habent aut habere poſſunt de pretio.*
Plus valet quod agitur, quàm quod ſimulate concipitur.
19. *Ad primordium tituli poſterior formatur eventus.*
20. *Ex vicinitate temporis præſumitur unus actus contemplatione alterius actus, etiamſi fierent in diverſis inſtrumentis.*
21. *Ad probandam ſimulationem vel fictionem contra formulam contractus inter ipſos contrahentes, non ſufficiunt conjecturæ, niſi quando tertius læderetur.*
22. *Urgentes ſunt ſimulationis conjecturæ, clauſulæ inſolitæ.*
23. *Subhaſtatio & decretum adjudicationis adhuc pendens impediunt effectum permutationis.*
24. *Ex figmento permutationis & veritatis venditionis feudum incidit in fideicommiſſum & jure commiſſi, domino directo acquiritur.*
25. *Res libera ad directum dominum revertitur, reſoluto omni alio jure intermedio, ubi res eſſet verè cenſualis.*
26. *Burgundi abutuntur, uſurariorum more reditus impoſititios deformantes in fundiarios.*

CONSILIUM XXX.

VIſis & diligenter examinatis thematis facti nobilis viri Henrici *Colin* domini *Darcon*, exemplis venditionis in diem, villæ *de Montrond* factæ quinta Octobris 1554. per Philibertum & Franciſcum *Colin*, tam ſuo nomine, quam Guillermi *Colin* Preſbyteri fratris eorum nomine, nobili viro Claudio Franchero quarta Decembris 1554. ſententiæ diſcuſſionis & ordinis, in ſubhaſtatione certorum prædiorum (quæ defunctorum Joannis *Colin* & ejus uxoris fuerunt, inter quæ dicta villa continetur) latæ tertia Novembris 1554. per laudabilis memoriæ dominum Robertum *de Bergieres*, & dominum Joannem *Corvoiſe* Doctores utriuſque Juris, Senatores graviſſimos in ea cauſa delegatos ampliſſimi Ordinis & ſupremi Senatus Dolani.

1. Proceſſus executionis proviſionalis per eoſdem Senatores & delegatores facti die tertia & quarta Decembris 1554. doctorum virorum reſponſis ſuper quęſtionibus dictorum thematum redditis, totius rei cardo in hoc præcipuè verſatur, an dicta permutatio ſit ſimulata de contractu ad contractum, & velata venditio ſeu æquipollens venditioni dictæ villæ Montiſrotundi: & omiſſa brevitatis causâ, prolixitate alterutrimque argumentandi, rectà ſcopum, in nomine Domini Jeſu Chriſti unici Redemptoris, petendo, & ſolis deciſivis inhęrendo, totius negotij initium, tractus & eventus, & perſonarum & rerum, quæ eidem negotio conjunguntur juxta, *l. bona fides depoſiti.* clarè oſtendunt pręfatam permutationem per arreptam, imò de induſtria præparatam, & accerſitam occaſionem ſimulatam fuiſſe. Cęterùm veram venditionem ab initio intentam & contractam, & tandem ſub eo prætextu & colore accerſito conſummatam & executam fuiſſe.

2. Primùm diſpiciatur conditio & qualitas rei, ſcilicet dictæ villæ Montiſrotundi. Certum eſt quòd erat res venditioni expoſita: non fictè & ſimulatè, ſed verè & ſeriò: non privatim, ſed publicè per omnia ferè compita & tribunalia hujus Comitatus, tam in Pręfectura Davalenſi, quàm in ampliſſimi Senatus curia: idque non ſemel, aut momentaneo actu, ſed continuo & diuturno tractu ad ſolam veram venditionem, & nullo modo ad permutationem ordinato, ut liquet ex toto proceſſu ſubhaſtationum anno 1555. in dicta Pręfectura inchoato, & ſine intermiſſione continuato, conteſtato, & ad curiam ſupremam devoluto; quin ex ipſis actis etiam ipſa eadem die dictæ ſententiæ, inter eaſdem partes factis, adeò ut ſit notorium juris & facti permanentis, & judiciale & extrajudiciale. Sed quando duorum certorum fundorum ad invicem permutatio ſit, etiam pura & ſimplex, ſine aliqua pretii vel rei mobilis ſuppletione: tamen ſi tunc non uterque, ſed alter tantùm fundus ſit venditioni etiam extra judicium ſemel expoſitus, & alter non venditioni expoſitus, tamen ſimpliciter loco pretij (licet non taxata quantitate) datus, talis contractus non eſt permutatio, ſed contractus æquipollens emptioni & venditioni, text. *l.* 1. *ibi*, *ad exemplum exempt. actionis. C. de rerum permutat.* & ibi Bald, Salic. Franciſc. Purpurat. *in l.* 2. *in principio*,

Digitized by Google

num. 42. *ff. ſi cert. pet.* Jaſon *in leg. rogaſti. col.* 1. *eodem titulo.*

3. Quod ſi etiam pretij quantitas fuiſſet taxata, propria & formalis eſſet venditio, etiam ſtrictè ſumpta, *leg. pretij. C. de reſcind. vendit. gloſſ.* 2. & omnes Doctores *in d. l.* 1. *C. de rerum permutat.* & in locis prefatis. Ergò dicta villa Montiſrotundi non fuit permutata, ſed vendita, vel per contractum venditioni æquipollentem alienata: & ille contractus non eſt, nec fuit vera permutatio, ſed venditio, aut venditioni æquipollens per text. rotundum in *d. l.* 1. Quod rurſus probatur per tenorem ipſum dicti contractus, ubi etiam in verbis diſpoſitionis fuit mentio dictarum ſubhaſtationum & decreti adhuc in dicta ſuprema curia pendentis, ubi dicitur, & omnes contrahentes confitentur, dictam villam Montiſrotundi in dictis ſubhaſtationibus & decreto comprehendi, & ſic omnes contrahentes in ipſo eodem contractu fatentur dictam villam fuiſſe, eſſe, & adhuc eodem inſtanti perſeverare non ſolùm vendibilem, ſed etiam venditioni expoſitam; ergò dictus contractus non poterat eſſe permutatio, ſed vera venditio, vel contractus venditioni equipollens.

4. Secundò, principaliter quia ſumus hîc in multò fortioribus terminis quàm in *d. l.* 1. ubi alter tamen fundus erat venditioni expoſitus. Sed hîc etiam alij fundi compermutati erant, æquè publicæ & notoriæ venditioni expoſiti, ut per omnia acta dicti proceſſus liquet, & per eumdem fictæ permutationis contractum. Ergo multò minus hîc eſſe potuit permutatio, quàm in *dicta lege* 1. *ſi vera venditio.*

5. Tertiò principaliter, quia conſtat quod dicti fratres Colinæi habebant intentionem vendendi dictam villam Montiſrotundi prefato Claudio Francheto pro certo pretio, in pecunia, & quod dictus Claudius habebat intentionem emendi ab eis pro eodem certo pretio, ut apparet per alium contractum priùs inter eos initum, perfectum & concluſum die quinta Octobris eodem anno 1554.

6. Quartò, quia planè per dictum priorem contractum apparet inter eos venditionem dictæ villæ ex tunc fuiſſe factam & concluſam: fuit enim ex tunc conventio facta & concluſa per eaſdem partes, & earum juramento firmata, & pretium certum 50. librarum, & ſic omnia ſubſtantialia venditionis intervenerunt conſenſus, res etiam certa, pretium certum. *Inſtit. de empt. & vend.* §. 1. *& jura quaſita domino directo.* Guil. Guneus, Alber. Bald. Angel. & omnes in *l. ab emptione, ff. de pactis.* Bald. *l. ſi conſtante, C. de donat. ante nuptias.*

7. Nec obſtat ſi dicatur quòd in eo contractu non eſt venditio, ſed promiſſio de vendendo, quæ aliud eſt, ut tradit Iaſ. *l. quoties, col.* 7. *C. de rei vend. & conſil.* 117. *col.* 1. *l.* 1. Paul. *conſil* 93. *lib.* 2. Matthæus Matheſil. *ſingul.* 46. Anton. Corſet. *in ſingul. in verb. Statuimus.* 2. *& dixi in conſuetud. Pariſienſ.* §. 55. *gloſſ.* 1. *quaſt.* 3. Quia reſpondetur primò quod illud non eſt verum, quando omnia ſubſtantialia venditionis de præſenti interveniunt, prout ibi intervenerunt: quia tunc pactum de vendendo tranſit in venditionem de preſenti, & eſt actualis venditio. Et ita etiam in fortioribus terminis decidit Lud. Gozad. *in rep. leg.* 2. *col.* 6. *C. de pact. inter empt. & vend.* facit quod Ioan. And. *in addit. ad Specul. tit. de obligat. & action.* decidit. Quod ſi promitto me tibi obligaturum ad dandum decem, quod ſtatim donatio perfecta eſt, & poſſum recta via conveniri, ad decem, causâ vitandi circuitus, & ſequitur Alexand. *in leg. cùm fundus,* §. *ſervum tuum.* & ibi Jaſ. *ff ſi cert. pet.* Iaſ. *in leg. dominus teſtamento. de condict. indeb. in l. ſi fidejuſſor.* §. *meminiſſe. col.* 1. *de leg.* 1 *conſil.* 70. *in fin. lib.* 1. Fabia de Monte Sanct. Savi. *in tract. de emp. & vend. col.* 70. Matthæus de Aſſlict. *deciſion. Neapol.* 61.

8. Reſpondetur ſecundò quòd in quantum partes ibi utuntur verbis futuri temporis, hoc faciunt quia venditio non erat pura, ſed in diem: venditio autem in diem quanquam non ſit pura, nihilominus ſtatim eſt vera, perfecta & irrevocabilis venditio de præſenti *gloſſ.* 1. & omnes Doctores *Inſtitut. de empt. & vend.* ſtatim enim ceſſit dies, & nata actio eſt, *l. cedere diem, de verb. ſignif.* Et maximè cùm dies illa eſſet brevis, nempe intra finem menſis immediatè ſequentis, tum dies non eſt appoſita ſubſtantiæ, ſed executionis facis not. Alex. *l. quæ dotis, ff. ſoluto matrimonio.*

9. Quintò principaliter, quia etiamſi venditio dictæ villæ Montiſrotundi facta & concluſa inter eaſdem partes per dictum contractum die quinta Octobris 1554. non fuit executa infra modicum tempus in eodem contractu deſignatum, tamen nihilominus interim vera venditio fuit per prędicta, & intra tres vel quatuor dies poſt illum brevem terminum in dicto contractu contentum purè & abſolutè executa fuit, nempe die quarta Decembris. Ergò permutatio eſſe non potuit *l.* 1. *ex. de rer. permut.* ſed vera venditio per allegata in primo argumento, & vera, realis, & pura & abſoluta executio venditionis ejuſdem villæ inter eoſdem nuper & apertè contractę, nempe nondum bimeſtri lapſo, & ſic intra modicum tempus, *l. ſi debitori, & ibi gloſ. ult. ff. de judiciis.*

10. Sextò probatur ex modo perveniendi ad executionem & purificationem dictæ venditionis contractæ quinta Octobris: quia poſtquàm infra menſem, videlicet die tertia Novembris facta eſt, eiſdem partibus præſentibus & conſentientibus, imò etiam præſentibus & proſequentibus, diſcuſſio & ordinis prioritatis & poſterioritatis collocatio inter creditores, ſuper pretio quod procederet ex ſubhaſtatione & venditione dictæ villæ Montiſrotundi, & aliorum prædiorum longè minoris valoris, & quæ ſine venditione dictæ villæ nullo modo ſuffectura erant creditoribus, & per eoſdem ſupremi Senatus delegatos lata ſententia venditionis dictæ villæ & reliquorum prędiorum. Et ad realem & vacuam poſſeſſionem emptoribus faciendam mandatum Edictum unum peremptorium publicè præfigi, ſecuta eſt infra menſem (videlicet die tertia Decembris ejuſdem anni 1554.) dies & hora realis executionis per eoſdem Senatorios viros & delegatos ad loca ipſa eiſdem partibus præſentibus & comparentibus ad hoc ipſum realiter exequendum profectos.

11. Sed tunc dicti Colinei fratres, & dictus Claudius Franchetus ad impediendũ ne fortè dicta villa Montiſrotundi jam plures annos ſubhaſtata, publicæ venditioni expoſita & proſcripta, mox plus offerenti adjudicanda, jamjam peremptoriis elapſis & judicialiter exhibitis, & inſtante hora realis adjudicationis & decretalis traditionis, caderet in alias manus quàm dicti Francheti, cui jam ferè à bimeſtri per dictos fratres vendita erat, ideò communi conſilio & concordi voto prius inter ſeſe deliberato & concluſo, dixerunt corã eiſdem dominis delegatis, primò, dicti Colinei quod ſui commodi causâ conſentiebant prædiola declarata in primo, ſecundo & quarto articulis preſcriptionis peremptoriæ haſtalis, videlicet manſum ubi defunctus Joannes Colineus habitabat, & circiter ſexdecim jugera terræ, & grangiam *de Suans* vendi & tradi promptè dicto Claudio Francheto preſenti, pro pretio omnium ſummarum contentarum in præcedenti ſententia & judicio diſcuſſionis, & ſumptuum cõmunium mox taxandorum reſtitutione: quod dictus Franchetus

Digitized by Google

illicò acceptavit, & ſe ad omne ſolvendum ſubmiſit, offerens ad hoc promptè numerare mille & quingentos aureos pro dictis tribus prædiolis, quæ prædiola dicti Colinei & dictus Franchetus communi conſilio & propoſito affirmaverunt ſufficere ad ſolutionem omnium debitorum dictæ diſcuſſionis, collocationis, & ſumptuum communium, offerentes addere pretio, ſi ſumma illa oblata non ſufficeret.

12. Dicti tamen Colinei petierunt ſuperſederi in diſtributione pecuniæ. Præfati delegati juſſerunt partes in craſtinum comparere, viſuras taxari impenſas communes, & calculum iniri ſummæ collocationum, ſive diſtributionum, &c. die verò ſequenti facta eſt prorogatio in diem Martis poſt Epiphaniam (& ſic ultra menſem) ad pecuniam realiter numerandam per dictum Franchetum, eadem verò die, quæ erat quarta Decembris 1554. Et ſic nulla executione reali facta, ſed ultra menſem diffiſa dicti Colinei & dictus Franchetus ſeorſum, clam judicibus & omnibus cæteris partibus, dictam ſimulatam permutationem fecerunt, in qua dictus Franchetus dicit ſe dare puræ permutationis causâ dictum manſum, & dicta ſexdecim jugera dumtaxat pro dicta villa Montiſrotundi, quam cum pratis & terris dicunt præfati Colinei, ſe mero permutato & ſine aliquo pretij ſupplemento dare dicto Francheto pro dictis duobus prædiolis.

13. Ex quibus luce meridiana clarius apparet hunc noviſſimum contractum eſſe meram venditionem dictæ villæ Montiſrotundi, ſub imagine fictæ permutationis velatam, ad fraudandum jura dominicalia, & jus prælationis & retentionis præfati domini *Darcon*, domini directi, & veram executionem venditionis ejuſdem villæ inter eaſdem partes conventæ, & concluſæ, nondum bimeſtri exacto. Primò, dicta duo prædiola non valebant dimidium ſummæ creditoribus ſolvendæ, quæ circiter 3300 libras aſcendit. Secundò, falsò affirmata ſunt in judicio tantum valere & ſufficere, de qua affirmatione meritò Judices non inquiſierunt, cum tanta pecunia offerretur per dictum Franchetum. Tertiò, aliud ſimulabant dicti Colinei rei & dictus Franchetus, coram Judicibus & partibus, dicendo dicta duo prædiola ſufficere, & pro tota tam grandi ſumma omnibus creditoribus debita adjudicanda dicto Francheto, qui conſentiebat ſibi vendi & adjudicari tam vilia pro tanto pretio fictè poſtulabat, aliud verò inter ſeſe agebant, videlicet ut dicti Colinei rei dicta duo vilia prædiola retinerent, villa verò Montiſrotundi, quæ duplo ſupervalebat, remaneret dicto Francheto, pro pretio per ipſum numerando, prout eadem die die inter ſe concluſerunt, exequendo venditionem ejuſdem villæ nondum bimeſtri exacto concluſam.

14. Quartò, quia nemo præſumitur jactare ſuum, *l. cum de indebito. de probat.* præſertim ille qui venit ad emendum & acquirendum, ut venerat dictus Franchetus, text. *in l. ſi voluntate. C. de reſcind. empt. & vendit.* ergò nolebat, ſed fingebat velle emere dicta vilia prædiola pro duplo ſupervalenti ſumma. Sed re vera volebat acquirere, & ſic emere dictam villam Montiſrotundi, prout illam jam emerat ab eiſdem, quam emptionem ſub acceſſito colore fictæ permutationis exequi volebat.

15. Quintò, non præſumitur voluntas mutata, *l. cum tacitum. l. eum qui de probat. l.* Statius Florus *in princip. de iure fiſci.* Alex. *conſil.* 81. *num.* 4. *ubi tetigi lib.* 5. ſed certò conſtat de voluntate dicti Francheti emendo dictam villam à dictis Colineis, & de voluntate verò ſeriò mutata nunquam apparuit, niſi inter ſe clam Judicibus & cæteris partibus de die quarta Decembris 1556.

16. Sextò, dicta colorata, ſeu potius diſcoloratiſſima, & merè verbalis & momentanea permutatio nunquam fuit executa, ſed dicta venditio in qua ſemper perſeverabant, benè fuit realiter executa: nunquam enim dicta duo prædiola fuerunt tradita dicto Francheto, nec per eum retradita dictis Colineis, qui ſemper, ut priùs, illa retinuerunt, & adhuc retinent & poſſident, ut ſemper fecerunt. Dictus autem Franchetus nihil dedit niſi pecuniam, & non aliud, nihil ei abeſt, nec unquam abfuit, quàm pecunia numerata, quam & dicti Colinei à dicto Francheto ſibi, vel ſuo commodo ſuis creditoribus numera n receperunt, nihil autem dederunt, nihil tradideru nihil de ſuis alienarunt, niſi dictam villam Montiſ undi, quam ſolam cæteris prædiolis longè prævalentem & præſtantem dictus Franchetus affectabat.

17. Septimò, quia res aliena permutari non poteſt, *l. 1. ad fin. ibi. alienam rem dantem nullam contrahere permutationem. ff. de rer. permutat.* igitur multò minus res neque ſua, neque à ſe poſſeſſa, ſed tempore dictæ verbalis, momentaneæ & ſimulatæ permutationis dictus Franchetus non erat dominus dictorum prædiolorum, quæ fingebat permutare, nullum jus in illis habebat. Nec obſtat quod eadem die fuerint conſenſu dictorum fratrum Colineorum ſecum colludentium verbaliter vendita, quia venditio illa nullum tranſtulit jus in re, nec dominium, *l. traditionibus. C. de pactis.* Nec verbalis quidem traditio: præterea venditiones & adjudicationes quæ fiunt in iſtis publicis ſubhaſtationibus, intelliguntur ſub conditione, ſi pretium realiter & integraliter ſolvatur. *l. licitatio in princ. & §. 1. ff. de public.*

18. Neque fiſcus, neque officiales juſtitiæ fidem habent, aut habere poſſunt de pretio, ut ibi not. & eſt text. in *l. ſi procurator, in fin.* & ibi gloſſ. & Bart. *de iure fiſci.* Bart. Alex. & omnes in 1. *l. à divo Pio, §. ſed ſi emptor. ff. de re iudic.* Iaſ. *conſ.* 39. *lib.* 1. ita quod etiam realis traditio nullum jus interim transferet, & multò minus verbalis, quæ etiam conditionalis eſt, niſi pretium ea de cauſa realiter numeretur: igitur quando dicti Colinei & dictus Franchetus permutare ſe dixerunt, nihil permutarunt: quia conſtat quod ipſo jure nulla permutatio fuit, & tamen fuit aliquid inter eos geſtum, videlicet venditio dictæ villæ Montiſrotundi, quæ tacitè & verè agebatur, imò dudum acta perficiebatur, ita quòd ſumus in terminis expreſſis tituli plus valere quod agitur quàm quod ſimulatè concipitur *lib.* 4. *C. omninò enim aliquid agebant, ſed non permutationem: quia non poterant, nec etiam volebant.* ergò venditionem dictæ villæ Montiſrotundi quam conſtat eos ſemper voluiſſe, & tum de venditione in diem, venditionem puram feciſſe.

19. Ita quod ad primordium tituli venditionis expreſſæ in diem factæ quinta Octobris, poſterior formatus eſt eventus, prout etiam *l. præſumit, l. unica. verſic. nulla enim. & ibi gloſſ. in verb. primordium.* Bart. & alij *C. de imponend. lucra. deſcriptio. lib.* 10. Franc. Curt. ſenior. *conſ.* 69. *col.* 1. quia hodie conſtat dictum Franchetum dictam villam Montiſrotundi poſſidere; dicta verò prædiola nunquam accepiſſe, nec poſſediſſe, eumque nunquam tradidiſſe aut numeraviſſe dictam pecuniam, & ſic ſupra omnem dubitationis aleam exploratiſſimum eſſe dictam terram Montiſrotundi nullo modo permutatam, ſed verè venditam fuiſſe, ut ad hoc ſemper expoſita fuit, imò expreſsè vendita dicto Francheto, ita ut cùm veritas ſit clariſſima, non opus ſit argumentis.

20. Nonò, quia ex vicinitate temporis præſumitur unus actus contemplatione alterius factus, & ſic mutua correlatio & idem contractus, ut not. Bald. in *l. petens. in lect. Peruſ. col. pen. C. de pact.* & Philip. Dec. *col.* 4. Philip. Corneus *conſ.* 36. *col.* 2. *lib.* 2. *conſ.* 57. *col.* 5. *lib.* 3. *Socyn. conſil.* 272. *in præſenti col. lib.* 2. Jaſ. *in l. lecta. col* 8. *ff. de pact.* etiamſi fierent in diverſis inſtrumentis, etiam aliquot diebus interpoſitis: quoniam non obſtante hujuſmodi modico intervallo & diverſitate inſtrumentorum præſumitur mutua correlatio actuum, & ſequentem factum

Digitized by Google

eſſe contemplatione præcedentis per *d. l. lecta. l. ſi ventri. §. fin. ff. de privil. credit.* Et ita in ſimili decidunt Bald. *in l. pen. §. mulier. ff. ſolut matrim.* Angel. *conſ.* 141. *ſuper primo puncto.* Lud. Rom. *conſ.* 91. *Viſis & percunctatis col.* 3. Alex. *conſ.* 43. *Celeberrima. lib.* 1. & dixi in ſimili in *conſuet. Pariſ.* §. 25. *num.* 80. *ſecundæ editionis.* & ſic contractus iſte permutationis infra bimeſtre & modicum tempus ſecutus, præſumitur idem contractus cum contractu venditionis de eadem re paulò ante facto, & ad ejus executionem velatam in fraudem jurium dominicalium, quæ denegare & fraudare volebant, ut patet per dictam venditionem, & per omnia ferè acta proceſſus ſubhaſtationis in ſuprema curia facti.

21. Decimò confirmatur, quia quamvis aliàs inter ipſos contrahentes non ſufficiant conjecturæ ad probandam ſimulationem vel fictionem contra formulam contractus inter ſe initam, ut tradit Bald. *in l. 3. verſ. quæro. C. plus valere quod agitur.* Bart. *conſ.* 81. *incip. Martin. Fornicorius. col. ult.* Franc. Aret. *conſ* 65. *conſ.* 159. *col.* 4. tamen reſpectu tertij, qui læditur, poteſt ſimulatio probari per conjecturas veriſimiles, ut tenent Doctores in locis præfatis. Petr. Ancharan. *conſ.* 27. *col.* 2. Io. de Imo. *conſ.* 138. Fely. *in rubr. extra. de probation.* & ibi Hypol. Marſi. *char.* 5. *char.* 37. *in parvis.* ita ut ſufficiant probationes, quales haberi poſſunt. *c. ult. de renunt. in ſexto.* Ang. Iaſ. *l. ſi quis ex argentarijs. in fin ff. de edendo. l. cum ea quæ de tranſact.* Lapus de Caſtello, *allegat.* 84. Alex. *conſ.* 24. *conſ.* 53. *lib.* 2. Philip. Dec. 543. *num.* 14. Io. de Amicis *conſ.* 106. & ſecundùm Bart. Cæpolam. *in tractat. de ſimulat. contract. in ſexto caſu principali, col.* 2. ſufficiant tres præſumptiones, imò etiam duæ, ſi altera ſit valde intenſa, ut dixi in *tract. commercior. & commercio & uſura. num.* 389. *cum ſequenti, & eſt text. in c. illos vos. extra. de pignorib.* quantò fortius in caſu præſenti, ubi non ſunt præſumptiones nudæ, ſed demonſtrationes, non tres tantùm, ſed ultra novem, ut patet ex prædictis.

22. Adhuc ex abundanti multæ aliæ urgentes ſimulationes conjecturæ concurrunt: nempe clauſulæ inſolitæ & valde de ſe ſuſpectæ, ut illa quâ in ipſo ſimulato contractu permutationis promittunt invicem nullam confeſſionem facere, aut aliquid aliud præjudiciale, id eſt veritatem non revelare, ſed invicem celare: ergo invicem conſcij erant fraudis, ad quam celandam ſeſe mutuò obligarunt. Ex quo ſatis fraus & ſimulatio præſumitur, quia qui malè agit, odit lucem. *c. conſuluit. de offic. & poteſtat. iud. deleg.* & tantò magis quando apparet tenebras & occultationes exquiſitas invicem ſtipulatas & promiſſas eſſe. Item, ex eo quòd non ſolum incontinenti, ſed etiam eodem inſtanti dictus Franchetus addidit & numeravit dictis Colineis ſeptingentas libras, & quanquam dicant ei conſtituere reditum quadraginta novem francorum, tamen valde ſuſpectum eſt; numeratio enim realis eſt, ut per inſtrumentum contractus contra eos non pro eis faciens fidem, conſtitutio verò reditus ex confeſſione verbali.

23. Item in eodem inſtrumento fatentur dictas ſubhaſtationes & decretum adjudicationis adhuc manere in pendenti in ſuprema curia: ergò dictus Franchetus nihil acquiſierat de dictis terris ſubhaſtatis: ergò nihil ex illis permutare poterat, ſed permutatio nulla. Item ex alia clauſula dicti inſtrumenti, ubi fatentur dicta duo prædiola adhuc eſſe vendibilia, & venditioni expoſita: ergò non verè adjudicata, ſaltem ex quo erant adhuc venditioni expoſita, non poterant permutari, *l. 1. C. de rer. permutat.* clauſulæ autem inſolitæ dolum, fraudem & ſimulationem arguunt, *l. ſi quis ſub conditione.* & ibi Ang. *ff. de condit. inſtitutio.* Bald. *c. ex literis. in fin. col. 2. extra de conſuet & in l. teſtamentum. in princ. C. de teſtam.* ubi ait quòd ubi evidentior cautela, ibi evidentior fraus, & in *c. quia veriſimile. de præſumpt.* Jaſon. *in d. l. teſtamento.* Matth. de Afflict. *in tract. de jure protomiſeos. gloſſ. in verb. ubi quis. col.* 5. Alex. *conſ.* 54. *num.* 2 *lib.* 6. Curt. ſenior. *conſ.* 63. *num.* 33. Petr. Paul. Pariſ. *conſ.* 55. *num.* 51. *lib.* 1.

24. Ex quibus omnibus ſatis ſuperque & pluſquàm notoriè liquet detectum eſſe figmentum permutationis, & veritatem venditionis dictæ villæ, & conſequenter dictam villam in commiſſum cecidiſſe, & jure commiſſi acquiſitam eſſe præfato domino directo, tam in vim Edicti antiqui Comitum Burgundiæ, quam conſuetudinis Burgundiæ, ad hoc expreſsè in tit. *des Cens*, articulo penultimo, & rurſus in commiſſum cecidiſſe, & eidem directo domino acquiſitam eſſe in vim novæ conſtitutionis anni 1544. defectu declarandi jura & onera dominorum. Dicti enim Colinei vendendo dictam villam Montiſrotundi dicto Francheto quinta Octobris 1554. affirmaverunt illam eſſe liberam, & ab omnibus oneribus quibuſcumque immunem: quod tamen falſum eſſe ſciebant, nempe juri dominicali, cenſui, laudimijs & retentioni obnoxiam eſſe præfato domino directo, idque non ſolùm ex contractu utriuſque parentis, ſed etiam ex propria etiam judiciali recognitione per eos facta nondum annus erat, videlicet decima Martij 1553. & ſic ex proprio judiciali facto convincuntur habuiſſe notitiam & ſcientiam jurium dominicalium: quæ tamen apertè negaverunt, aut ſaltem obſcurè & conditionaliter: ergò ſatis ad pœnam dictæ conſtitutionis, præſertim in ſcientibus: ergò locus commiſſo. Præterea circa finem bimeſtris in dicta ficta permutatione, eamdem notitiam jurium dominicalium habentes non exprimunt ea clarè, ſed conditionaliter, & potiùs negant, & ſic idem ac ſi non expreſſiſſent: quia obſcurè vel nihil declarare paria ſunt. *l. de ætate. §. nihil intereſt.* & ibi Bart. *de interrogat. act* Bald. *conſ.* 86. *lib.* 1. & ſic in vim novæ conſtitutionis ex duobus actibus ſive contraventionibus locus eſt commiſſo, quanquam ſufficit commiſſum in vim antiqui edicti & conſuetudinis.

25. Per quod res libera ad directum dominum revertitur, reſoluto omni alio jure intermedio. *l. lex vectigali, ff. de pign. l. ſi is cui via. in fin. ff. quemadmodum ſervitus amittatur.* Bald. Salicet. Paul. *l. & in Provinciali. C. de ſervitut. & aqua.* Bald. *l. 3. in fin. C. de jure dot. l. ult. §. ſed quia. C. communia. de legatis.* Alexand. *conſil.* 189. *col.* 3. *lib.* 2. Et intelligerem verè cenſualem, ut in facto præſupponitur.

26. Secùs de reditu impoſititio, quem Burgundi vulgò vocant cenſum, more Canoniſtarum de quo dixi *in Conſuet. Pariſ. tit.* 2. *num.* 18. Quia etiamſi dictum eſſet in contractu quòd ſubeſſet laudimijs, retentioni, & commiſſo, non valeret niſi res eſset libera: adhuc ſi eſset libera, & creditor, data pecunia, ita ſtipularetur, non valeret tanquam uſurarium, ſi pretium non excederet ſortem legitimæ uſuræ, ut docui in *tract. commerc. & uſur. q.* 57. adhuc etiamſi pretium eſset juſtiſſimum, non valeret niſi ſecundùm modum quem dixi *in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſ. 5. num.* 21. adhuc nullo modo valeret in præjudicium habentium jura vel hypothecas anteriores, & conſuetudo & edicta dicti Comitatus intelliguntur de cenſu fundiario & verè dominicali. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, & Legum Profeſsor Dolanus. Datum Dolæ Calendis Auguſti 1556.

Digitized by Google

THEMA CONSILII XXXI.

1. *Teſtamentum altero dictante, vel interrogante tantùm ab infirmo factum non valet, ut ſuggeſtum*. 2. 9.
3. *Teſtes debent eſſe rogati, etiam in codicillis*. 5.
4. *Omiſsio conſuetæ ſolemnitatis reddit actum nullum.*
5. *Teſtes non præſumuntur rogati.*
6. *Legatum manu legatarii etiam teſtatore dictante, falſum eſt & nullum, niſi teſtator ſpecialiter ſubſcripſerit*. 9. 14.
7. *Captationes, & ſuggeſtiones teſtamentorum odioſiſsimæ.*
8. *Propter quas olim monachi, & clerici heredes inſtitui prohibiti.*
10. *An paria ſint totum ſcribere, vel ſubſcribere*. 13.
11. *Subſcriptio in actu nullo non valet, niſi ad puniendum notarium.*
Senatuſconſultum Libonianum de quaſi falſo habet locum etiam in teſtamento nuncupativo & codicillis.
15. *Intellectus verſic. ſi tamen in l. divus de falſ.*
16. *Clauſulæ inſolitæ reddunt inſtrumentum ſuſpectum.*
18. *Suſpectum eſt teſtamentum coram exteris teſtibus factum.*
19. *Vbi non de ſolemnitate, ſed de effectu quæritur, inſpicitur domicilium diſponentis, & non locus diſpoſitionis.*
20. *Vxor ſortitur domicilium mariti, quod erat tempore contracti matrimonii.*
21. *Habitatio occaſionalis etiam decem annis non facit, nec mutat domicilium.*
23. *Confeſsio facta in teſtamento, vel codicillis non valet niſi per modum legati.*
25 *Statutum corruptorium juris communis non ligat ſubditum pro bonis alibi ſitis.*
26. *Non ſolum verbis, ſed etiam menti ſtatuti, ſatisfaciendum eſt.*

CONSILIUM XXXI.

VIſo themate anonymo mihi oblato, & ſingulis quæſtionibus perſcrutatis, Chriſti unici Redemptoris nomine invocato; ad primam quæſtionem, juris eſt exploratiſſimi hujuſmodi codicillum non poſſe ſubſiſtere, & ipſo jure nullum eſſe multis rationibus.

1. Prima, ratione ſuggeſtionis, cum priuſquam defuncta aliquid de eo juſſiſſet, aut diſpoſuiſſet, ab alio ſcriptus fuerit, & moribundæ ſcriptura ab alio confecta oblata, & lecta ſit, ad quam (notario prius per eam non vocato, nec rogato) interrogata an illa eſſet ſua poſtrema voluntas, reſpondit *etiam*. Hujuſmodi enim codicillus non eſt ſpecies ultimæ voluntatis, quæ debet à proprio motu diſponentis proficiſci, & non pendere: & multò minus proficiſci ab alieno arbitrio, *l. nonnunquam ff. de cond. & demonſtra. l. illa inſtitutio*, ibi teſtamentorum jura ipſa per ſe firma eſſe oportere, non ex alieno pendere arbitrio, *ff. de hered. inſt. l. captatorias eod. tit.* Et quòd teſtamentum hac forma factum non valeat, decidit expreſsè Joan. Andr. *in addit. ad Spec. de teſtam. in rub.* Lud. Rom. *conſ.* 306. *propoſita conſultatione in fine.* Alexand. Jaſon. *in l. jubemus in fine, C. de teſtamentis.* Phil. Cor. *conſ.* 1. *conſ.* 314. *lib.* 4. Jaſ. *conſ.* 196. *col.* 3. *lib.* 2. Carol. Ruinus *conſ.* 8. *cum duobus ſeq. lib.* 2. *ubi conſ.* 10. loquitur etiam quando prius eſt facta ſcriptura ab ipſo notario in præſentia unius teſtium. Hipp. Marſ. *nota.* 449. *incipiente, teſtamenta.* Aymo. Cravet. *conſ.* 117. & ita ſemper tenui legendo, & conſulendo tam in Gallia, quam Tubingæ anno 1553. & in hac Academia, & in annotat. ad Alexand. & Philip. Decium.

2. Et quamvis aliqui teneant valere teſtamentum ab alio ſcriptum, & ad alterius interrogationem, tamen loquuntur quando conſtat quòd teſtator principaliter deliberavit, & cœpit teſtari, & juſſit ſcribi ita quòd priuſquam adferretur, & legeretur, conſtat id factum de ejus voluntate, ut per ſcribentes *in d. l. jubemus.* At illa non adfuerunt in propoſito, & ſic etiam ſecundum ſententiam omnium iſte codicillus prorſus nullus eſt. adhuc illi, qui tenent valere perſcriptum ab alio conſcio, & volente teſtatore, intelligunt dummodo ſcriptum ſit à perſona non prohibita, & non ab eo qui cepit commodum.

3. Secunda ratio, quia hodie jure novo *in Auth. de teſt. §. & licet. verſ. hæc autem inania in novell. conſt.* 90. teſtes debent ſemper eſſe rogati, aliàs nulla modis omnibus ratione valere decernuntur, ſed inania eſſe, & apertè ſuſpecta, nullius ſigna fidei, & ſic jura vetera, & *l. ult. in fi. C. de codicil.* corriguntur in hoc per verba univerſalia, & negativa novellarum, & per rationem ſuſpicionis *in l. expreſſam*, quæ eſt vera antiquorum ſententia, quam refert Acurſ. *l. ad finem in fi. ff. de teſt.* quæ etiam uſu invaluit: ſolent enim ſemper etiam in quibuſvis modicis actibus rogari teſtes.

4. Omiſſi autem ſtili conſueti, vel ſolemnitatis conſuetæ actum, vel inſtrumentum ſuſpectum, & nullius fidei reddit *c. quam gravi* & ibi latè Joan. de Anania. *col. pen. & ult. de crim. falſ. l. Labeo.* ibi morem agentium ſequi debemus, & ibi Bened. de ſanc. Plumb. *ff. de ſtat. liber.* Ang. *in l.* 4. *C. de teſt. late* Franc. Curt. ſenior *conſ.* 6. *num.* 10. *conſ.* 17. *col.* 3. *conſ.* 73. *col. antepen.* uſque ad finem Panorm. Felin. *in c. cauſam de teſtib.* Lud. Rom. *conſ.* 376. *quæſtionum col. penult. verſic. ſecunda ratio.* Jaſon. *in l. teſtamentum, C. de teſtamentis.*

5. Et generaliter quòd jure novo in omni materia teſtes debeant eſſe rogati, latè tenet, & propugnat Joan. *Igneus in l.* 1. *§. hæc autem num.* 66. 69. 70. *& num.* 72. *ff. ad Syll.* ſed neque Notarius, neque illi teſtes fuerunt à defuncta rogati, vel adhibiti, nec id præſumitur. Alexand. *l.* 1. *col.* 3. *C. de edendo.* Bonifacius *de Vitalinis Clem. unic. §. dudum col. ult. de jurejurando.* Jaſon. *in l. hac conſultiſſima col.* 1. *in princ. C. de teſtib. & conſ.* 68. *col.* 2. *lib.* 1. Ang. *conſ.* 201. *ad hoc. in princ.* ergo codicillus ille nulla ratione ſubſiſtere poteſt, tanquam modis omnibus inanis, ut inquit text. novellarum.

6. Tertia, ratione falſitatis: fuit enim ſcriptus propria manu mariti, & ad ipſius dumtaxat utilitatem: & ſic non ſolùm codicillus ipſo jure nullus eſt, ſed etiam falſus, præſertim cum maritus proprio motu, uxore non petente, nec jubente, nec præmonita, ſed penitus ignorante, ita per ſe ſcripſerit, & etiam in totum ſolus perſcripſerit, & ſic omnino incidit in legem Corneliam de falſ. ut ſunt text. in fortioribus terminis, *l. ſi quis legatum in l. filius emancipatus in l. divus Claudius, in princ. ff. ad leg* Cornel. *de falſis, & in l. qua in teſtamento, C. de his qui ſibi adſcrib.* Quamvis enim etiam teſtator ipſe, vel codicillator loquatur, legatumque faciat alicui, cui dictat teſta-

mentum, vel codicillos, & ille ſcribit etiam teſtatore volente, ſciente, dictante, tamen primo, præter nullitatem legati tanquam falſarius tenetur, perinde atque ſi in legem Corneliam de falſ. commiſiſſet, adeò ut nec ei venia danda ſit prætextu ignorantiæ, ſi dicat ſe ſeveritatem legis ignoraſſe, text. *in d. l. divus in princ.*

7. Et ratio legis, & conſtitutionum principalium ad legem illam amplandam adjectarum eſt in odium ſuggeſtionum, & captationum, quæ fiunt in teſtamentis, vel codicillis, & ne quis obrepat, & captet voluntatem alienam, præſertim laborantis in extremis, cum in eo ſtatu captationibus, & ſubreptionibus obnoxii ſint, & lex vult teſtamentum, & codicillos manare, & naſci è proprio, & libero motu teſtantis, codicillantis, & nihil odioſius hujuſmodi captationibus.

8. Ut etiam cenſet B. Hieronymus in Epiſtola ad Nepotianum, *Epiſt. 2. tom. 1.* ubi propterea laudat legem à Chriſtianis imperatoribus, videlicet Valentiniano, & Gratiano ſuo tempore latam, ne Clericos, & Monachos, propter frequentes ſuggeſtiones heredes inſtituere liceret: ita ad obviandum hujuſmodi ſuggeſtioni ſancitæ ſunt *dictæ ll. & d. l. quæ in teſtamento, C. de his qui ſibi adſcrib.* quæ loquitur in marito ſua manu ſibi legatum unum uxore dictante, adſcribente, & vult non ſolùm pro non ſcripto haberi, ſed etiam maritum legis Corneliæ de falſis pœna plecti, niſi fortè delicti veniam ab imperatore impetravit.

9. Et hæc procedunt etiamſi teſtator ipſe manu ſua teſtamentum, vel codicillos ſubſcripſerit: nihil enim valet, niſi teſtator ipſe ſpecialiter ſua propria ſubſcriptione declaraverit ſe ita dictaſſe illud legatum, & ſe velle illud dari, & præſtari, *d. l. divus, §. planè.* Quantò ſumus hîc in fortioribus terminis: quia primò defuncta non eſt locuta, dum fieret prætenſus codicillus. Secundò non dictavit illum. Tertiò, non dictavit marito, qui tamen ſolus totum perſcripſit. Quartò, non juſſit nec intellexit priùs fieri aliquem codicillum Quintò, ignoravit à marito perſcriptum, & fabricatum. Sextò, propter ægritudinem vix dixit verbum hoc *etiam.* Septimò, neminem rogavit, nec notarium, nec unum quidem teſtem. Octavò, non ſubſcripſit, nec generaliter, nec ſpecialiter. Nonò, non de particulari legato per maritum ſibi aſcripto agitur: ſed de totali diſpoſitione, & integro codicillo per eum non ſolùm ſcripto, ſed proprio motu in totum fabricato, & perſcripto, & ad ſui ſolius utilitatem. Quare dubium eſſe non poteſt quin pro non ſcripto habeatur, & ipſe non ſolùm famæ, ſed etiam ſtatus, & perſonæ periculum, & pœnam legis Corneliæ de falſis incurrerit.

10. Nec obſtat ſi dicatur quòd notarius ille (qui ſcripturam illam obtulit, & legit defunctæ) ſtatim ut illa reſpondit *etiam*, vel ſic uno monoſyllabo, ſtatim ipſe notarius eidem ſcripturæ ſubſcripſit, & ſic videtur totum ſcripſiſſe: quia paria ſunt totum ſcribere, vel ſubſcribere, ut tradit Bartol. *in l. emptor, §. Lucius ff. de pact. & in l. divus, §. idem ſenatus, ff. ad leg.* Corn. *de falſis*, latè Jaſon. & Philippus Decius *in Authen. ſi quis in aliquo documento, col. ſecunda, C. de edendo*, Alexand. *conſilio 147. num. 4. lib. 2.* Quia reſpondetur primò hoc eſſe per fictionem, quæ jure non probatur, & Bald. in *de Authen.* & alii ibi, *& in cap. ultim. extra de fide inſtrument.* contrarium tenent.

11. Reſpondetur ſecundò, quòd ſi hoc eſſet verum, adhuc non poſſet procedere, niſi ſubſiſtente actu vero, ſecùs nullo actu ſubſiſtente, vel in caſu nullitatis, quæ hîc duplex, aut triplex eſt. Prima, quia eſt actus factus ad interrogationem alterius ſolius, defuncta non præmonita, nec jubente, & ſic nullus, per primo loco allegata. Secundò, quia ſcriptura facta eſt à perſona non ſolùm ſuſpecta, ſed etiam prohibita, cum clauſula legis irritantis, ſive ſcribens aliàs bonâ, vel mala fide fecerit, vel etiam ſit puniendus, ut falſarius, *d. l. divus in princip. l. ſi quis legatum, ff. ad leg.* Corn. *de falſ. l. qui in teſtamento, & per totum C. de his, qui ſibi adſcrib.* & conſequenter ſubſcriptio ſuper actu nullo nulla eſt, niſi ad puniendum notarium, qui actui prohibito, & ipſo jure à lege falſi damnato ſcienter ſe immiſcuit: ſciebat enim ſcripturam totam à marito ſolo honorato, & prohibito perſcriptam, & ſic nullam, falſam, reprobatam, & punibilem, & ſic ipſe quoque notarius pœna dignus eſt, *l. jubemus, §. his tabellionibus, C. de ſacroſanct. Eccleſiis.*

12. Et inſuper dato quòd pœna evitaretur, videlicet quando per teſtes non ſuſpectos idem ſcilicet teſtatorem, ſic per ſeipſum diſpoſuiſſe: ita ut ſufficeret ad excuſandum tabellionem à pœna falſi, vel quaſi falſi, vel aliàs eſſet venia danda adſcribenti: tamen hoc non ſufficeret ad capiendum iſtud legatum quod quis ſibi, vel ei in cujus eſt poteſtate, vel per eum quem habet in poteſtate, adſcripſit, quod legatum remanet nullum, *l. filius, §. ſequens ad legem Corneliam de falſ.* facit *l. ſi quis legatum, §. ſi patronus*, & ibi gloſ. *verſic. impetrata, l. divus Claudius, §. plane in fin. ad leg. Corneliam de falſ.* eſt enim pro non ſcriptum text. *in leg. 1. & l. ult. de his quæ pro non ſcript. haben. l. penult. C. de his qui ſibi adſcrib.* & ita in propriis terminis decidit Bald. *in conſ. incipiente. Diſpoſitio codicillaris*, quod eſt conſil. 386. lib. 2. ſecundum veterem impreſſionem Brixiæ, & conſil. 92. lib. 5. ſecundum novam impreſſionem Lugdunenſem: & iſtud falſum, ſeu quaſi falſum, ut vocat text. cum gloſ. *in verb. quaſi falſi in l. 1. in fine, ff. ad legem Corn. de falſis.* Et additamentum ad leg. Cornel. factum, & introductum primò per Senatuſconſultum Libonianum, deinde per conſtitutiones imperatorum, ut patet *in rub. ff. ad legem Corneliam de falſ.* & habet locum etiam in teſtamentis *l. 1. §. ad militum teſtamenta eod. titu. l. pen. C. de his qui ſibi adſcrib. l. ult. ff. de his quæ pro non ſcript. haben.* & non ſolum in ſcriptis, ſed etiam in nuncupativis teſtamentis, vel codicillis. Bald. *in d. conſ. Diſpoſitio, & conſ. 137. Quando eſt num. 3. lib. 1. conſ. 96.* Siculus *libro tertio,* Ang. Aret. *tract. maleſi. verb. falſario col. 16.*

13. Reſpondetur tertiò, quòd etiamſi vera eſſet illa allegatio in ſe, deinde ſi in caſu ſuo particulari non eſſet facta in actu nullo reprobato, & damnato, adhuc non procederet, niſi reſpectu ejus qui habet intereſſe, & ad eum obligandum ad aliquid licitum, & jure communi conceſſum: iſte enim ſi ſcienter ſubſcribat, cẽſetur approbare, & ſe obligare, æquè ac ſi ad longum ſcripſiſſet, niſi quòd in toto ſcribendo major eſt deliberatio, & ita expreſsè, & non aliter loquuntur Doctores omnes *in d. objectione allegati* & Jaſ. *d. §. Lucius, & in l. ſi ita ſtipulatus fuero, ſi Titius, §. Chryſogonus, ff. de verb. oblig.* Alex. *conſ. 147. col. 2. lib. 2.* tunc enim demum verum eſt quod parem vim habet ſubſcriptio, quam holographa ſcriptura, inquit Alciat. *in l. procurator. gloſ. ulti. col. 2. C. de edendo*, videlicet in præjudicium ſubſcribentis: ſed hîc non agebatur de præjudicio notarii, & de eo obligando ad contenta in ea ſcriptura, & ſic impertinentes ſunt illæ allegationes de ſubſcribente. Præterea delictum jam erat conſummatum per maritum, & ipſe factus erat inhabilis, & alligatus pœnæ falſi, & ſic non potuit purgari per ſubſcriptionem notarii.

14. Ultimò & fortiſſimè per ſubſcriptionem propriæ manus ipſius defunctæ nullo modo potuiſſet purgari, niſi fuiſſet ſubſcriptio ſpecialis, quia ipſa defuncta non ſimpliciter, nec generaliter ſcripſiſſet, ſed manu ſua ſcribendo declaraſſet hoc & hoc dictaſſe marito ſuo, & ſe velle ea præſtari *d. l. divus, §. planè. Scriptura* enim mariti, vel alterius legatarii penitus nulla eſt, & pro non ſcripta, ita quòd opus eſt non ſolum nova ſubſcriptione, ſed etiam nova ac ſpecifica ſubſcriptione, ut nova diſpoſitione ipſius

Digitized by Google

teſtatoris, vel codicillatoris prima ſcriptura non valente, etiamſi ipſemet dictaſſet. Si igitur generalis ſubſcriptio ipſius defunctæ nihil feciſſet, nec valuiſſet, quantò minus generalis ſubſcriptio per præfatum notarium facta, & præſertim cum facta ſit neque rogante neque jubente muliere.

15. Non obſtat *d. l. divus*, §. *& quatenus verſ. ſi tamen*; tum quia loquitur non in generali, ſed in ſpeciali ſubſcriptione, ibi ſubſcribentis ſe ea dictaſſe, & recognoviſſe, & ſic ea ſpecificando. Secundò præceſſerat juſſus teſtatoris. Tertiò, quando ipſe teſtator eidem ſcribenti dictaverat. Quartò, quando ſcribens erat ſervus dictantis, cui juberi poterat, & cui neceſſe erat parere. Quintò, ubi erat favor libertatis, quæ eſt favorabiliſſima præ rebus omnibus, *l. libertas*, *ff. de reg. juris*, & tamen non valet etiam, nec per fideicommiſſum, niſi illis quatuor ſimul concurrentibus: quantò minùs valere poteſt relictum pecuniarum, ubi non ſolum ea non concurrunt, ſed ſingula deficiunt.

16. Quarta ratione ex abundanti non valet prætenſus codicillus propter clauſulas inſolitas, & affectatas præter uſitatum modum, per dictum notarium appoſitas, ut quando dicit & inſerit, quod defuncta bene & rectè loquebatur, bona mente, & memoriâ prædita, ut apparebat in ipſa cum gratia Dei, quamvis bene parum ægrotaret corpore. Clauſulæ autem inſolitæ reddunt inſtrumentum ſuſpectum de falſo, Ang. *in l. ſi quis ſub condit. ff. de condit. inſt.* Bal. *in c. quia veriſim. de præſum.* Matt. de Aſſli. *in tract. de jure protomiſeos gl. in ver. niſi quis col.* 5. Pet. Pau. Pari. *conſ.* 55. *num.* 51. *lib.* 1. & ubi abundantior cautela, ibi evidentior fraus, Bal. *c. ex litteris in fi. col.* 2. *extra de conſuetud. & in l. teſtament.* & ibi Jaſ. *C. de teſt.* Sed certum eſt quòd dictæ clauſulæ non ſolent eo modo apponi, & ſic ſunt exquiſitè & ſtudioſè acceſſitæ, & conſequenter etiamſi alia deficerent, inſtrumentum prætenſum de falſo ſuſpectum, & conſequenter nullam fidem faciens, *l. ult. C. ad leg. Corn. de fal.*

17. Quinta ratione adhuc ex abundanti, quia apparet de vero, & formali, & inexcuſabili falſo: non ſolum enim illa verba inſolita poſt obitum defunctæ notarius ex capite ſuo, & tranſverſo raptus affectu appoſuit; ſed etiam alia verba, & alias aſſertiones penitus falſas, videlicet dum audet ſcienter in eo inſtrumento dicere, & affirmare quòd dicta defuncta loquuta eſt, & dixit ſe velle conſcientiam ſuam exonerare, & de ſua plena & libera voluntate, abſque alqua coactione, vel perſuaſione, prout ipſa dicebat, & declaravit, ut ſequitur: quæ omnia, & ſingula ſunt prorſus falſa, & tam falſa quàm verum eſt, poſt obitum dictæ defunctæ conficta fuiſſe: nunquam enim loquuta, nunquam unum verbum emiſit de ſua conſcientia, nunquam dixit ſe habere conſcientiam circa hoc oneratam, nunquam dixit ſe velle de hoc exonerare, nunquam mentionem fecit de ſua libera, & plena voluntate, nunquam dixit ſe, nec coactam, nec perſuaſam, ut notorium eſt ex hypotheſi: & tamen notarius omnia illa, & ſingula affirmat fuiſſe tunc, & eo inſtanti ab illa defuncta dicta, & pronuntiata: & conſequenter inſtrumentum tale prorſus falſum eſt, nullo modo proficere valens, niſi ad damnationem, & pœnam etiam utentis, & producentis maximè ſcienter nedum fabricantis, *l. 2. C. de fid. inſtru. l. ſi falſos codicillos, & per totum tit. C. ad leg. Corn. de fal.* Certum eſt enim quod notarius hoc caſu non poterat facere inſtrumentum de locutione, & dictamine defunctæ, ut falsò fecit: ſed tantum de ſcripto alieno, hoc eſt mariti honorati, à ſe dumtaxat lecto, & quod illa interrogata tantum reſpondit: *Etiam*, & omnino non potuit plus ſcribere, & affirmare, ſine perpetratione manifeſta criminis falſi. Longe enim aliud ſunt diſponere per ſe ad longum, vel tantum alio interrogante reſpondere: *Etiam*. Ergo falſitas inexcuſabilis, & intolerabilis, per ea quæ ſcripſi *in conſ. Pariſ.* §. 5. *num.* 51.

18. Sextò, adhuc alia gravi ſuſpicione laborat, quod cum præſto eſſent & multi, & conſanguinei defunctæ, nullus ſaltem in teſtem vocatus eſt, ſed more eorum, qui malè agentes, ideo lucem fugiunt, contra quos ipſo facto malè præſumitur, *c. conſuluit*, & ibi *gl ſ. de offic. legat.* clam acceſſito unico filio cujuſdam caſtellani, ne videlicet deeſſent teſtes, non ſolum de ſuggeſtione, falſitate, fraude, nullitate prædictis, ſed etiam de incapacitate dictæ defunctæ agentis animam, & quæ omnino poſt horam obiit, & ſic non præſumitur fuiſſe ſenſus integer in illo inſtanti malè & fraudulenter exquiſito, & captato: & ſic res indubitabilis eſt pro heredibus defunctæ.

19. Ad ſecundam quæſtionem, caſu quo hæc omnia ceſſarent, & eſſent veri codicilli ritè confecti: adhuc non valerent, nec ullam utilitatem marito adferrent, ſive conſuetudinem Axellanam, ſive Antuerpienſem conſideremus: ſtatuto enim & conſuetudine Axellana neque maritus, neque uxor ullo modo venire queunt contra pactum dotale, nec per teſtamentum, nec per codicillos ſibi invicem donare poſſunt. Clarum eſt autem conſuetudinem Axellanam debere attendi, cùm non hîc de ſolemnitate, ſed de effectu, & juribus agatur: & ſic domicilium diſponentis, non locus diſpoſitionis inſpiciendus, quod proculdubio erat Axellis.

20. Ubi tempore matrimonii contracti maritus habebat domicilium, uxorem deducturus erat, & mox deduxit, & conſequenter eò loci uxor domicilium ſortita eſt, *l. exigere dotem*, *ff. de jud. c. l. de jure*, §. *ultim. ff. ad municip.* Bald. Ang. Paul. *in l. ſi uxor. ff. de judic.* ubi dicunt primum illud domicilium ſemper inſpiciendum. Ant. But. Panorm. Felin. *in c.* 1 *col. pen. extra de ſponſal.* Franc. Curt. junior *d. l. exigere col. ult. num.* 19. Baptiſta Caccialupus, *l.* 1. *charta verſic. quartus caſus*, *C. de ſumma Trinit.* & ibi Jaſ. *lectio.* 1. *num.* 26. *& lectio.* 2. *num.* 61. Philipp. Deci. *conſ.* 19. *ubi in annotat. dixi*, *& conſ.* 283. Hieronym. Gratus *conſ.* 113. *lib.* 11.

21. Porrò quamvis poſteà maritus propter lites quaſdam commodiùs proſequendas Antuerpiæ habitare cœperit, non ob id tamen eò domicilium tranſtulit, nec etiam lapſu decem annorum, de quo *in l. 2. C. de incol. libro* 10. tranſlatum eſſe domicilium, quandiu conſtat de occaſione temporaria, & animo revertendi Bar. Joan. de Platea, Lucas de Penna *in d. l.* 2. Cardin. Florenti. *in ſuperſcriptione decretalium*, *in verb. Gregorius col.* 3. Maria Socin. *c. ult. col.* 7. *de foro comp. & conſ.* 35. Felin. *c. dilectus* 2. *col.* 11. Alexand. *conſ.* 91. *num.* 8. *lib.* 7. & quando tranſtuliſſet, tamen ſemper primum domicilium primæ habitationis quoad hujuſmodi pacta, & eorum firmitatem, & leges dicti loci debent attendi per prædicta.

22. Prætereà etiam Antuerpienſem conſuetudinem inſpiciendo, adhuc eâ cavetur conjuges non poſſe mutare, novare, vel ampliare pacta dotalia, niſi ſuper eis teſtamentum, aut codicillus à viro. & uxore ſimul fiat: ſed hîc conſtat non eſſe factum mutuum, vel ſimultaneum ab utroque teſtamentum, vel codicillum, & ſic omnia pacta dotalia immota manent, & quicquid in codicillis ſolius uxoris (etiamſi legitimè, & ritè facti eſſent) continetur in favorem mariti, prorſus nullum eſt, reſiſtente utraque utriuſque loci lege, & conſuetudine tam primi domicilii, & habitationis, quàm etiam domicilii tempore codicillorum, quod idem erat: quia non fuerat mutatum, nec tranſlatum (ut dictum eſt) quàm etiam ſtatuto, & conſuetudine Antuerpienſi.

Digitized by Google

23. Prætereà quicquid in dictis codicillis narretur, etiamſi eſſet proprio motu defunctæ, & ab illa ſcriptum: tamen ea narratio, vel confeſſio non ſolùm non poteſt valere, niſi per viam legati, ſecundùm doctrinam Bart. & communem *in l. cùm quis decedens de leg.* 3. ſed etiam ex tenore expreſſo, & limitatione contenta in eiſdem prætenſis codicillis, in illis verbis, *Idque per modum codicillorum:* quæ ſunt verba reſtrictiva, quæ apertè deſignant legatum gratioſum eſſe, & confeſſionem gratioſam, & liberalem animo donandi, vel legandi, quemadmodum codicilli aliter non valent, quàm per modum donationis, vel legati ultimæ voluntatis: & ſic nihil ibi continetur, quod ſpectet ad aliquam confeſſionem, vel recognitionem tanquam inter vivos, ſed omnino limitari per modum codicilli, & ſic voluntariæ liberalitatis ultimæ voluntatis voluntariæ, & ambulatoriæ.

24. Tamen ſupervacuum eſt differere, cùm etiam actus inter eos utriuſque loci conſuetudine prohibiti ſint, ut ſic nec confeſſiones, nec recognitiones ullæ valeant, nec inter vivos, nec in ultima voluntate. Bald. *l. ſi fortè ff. de caſtrenſi pecul.* Bart. Alexand. Philipp. Cor. Jaſ. Phil. Dec. *in l. ſi donatione, C. de collation.* Et ſic clariſſimè concluditur maritum nihil aliud ultra pacta dotalia petere poſſe, nec ullum fundamentum in prætenſis codicillis facere poſſe. Dimidium ergo mobilium, receptis veſtibus ſuis, capiet, ſed nullo modo recuperabit, nec deducet bona ſua mobilia, quæ in initio attulit, vel poſteà acquiſivit; ſed totius maſſæ fiet æqualis diviſio, in quibus ut nomina ad mobilia competentia continentur: ita minimè domus Antuerpienſis, cùm ſit res ſoli, & conſequenter ratione litium inchoatarum ante matrimonium ex perſona uxoris, & generaliter ad omnia ad quæ teneretur, vel limitaretur ex pactis dotalibus, ſi præfati codicilli non ſupervenissent, qui prorſus nulli, & pro non ſcriptis ſunt.

25. Inſuper quantum ad aliam quæſtionem, cùm per ſtatutum Axellæ, ubi maritus habet domicilium, neque vir, neque uxor poſſunt pactis dotalibus ullo modo contravenire per teſtamentum, aut codicillos. Sed Antuerpiæ ubi ſunt bona uxoris, ſtatutum permittit contravenire: ita demum ſi maritus, & uxor ſimul faciant teſtamentum, aut codicillos. Breviter reſpondeo quod uxor exiſtens Antuerpiæ etiam fortuitò, nec habens ibi domicilium, non ligatur ſtatuto Axellano, quin poſſit legare de bonis immobilibus ſitis Antuerpiæ, ſed ligatur ſtatuto Antuerpienſi: quia in quantum ſtatutum Axellanum eſt correctorium juris communis, nempe prohibens uxorem legare marito, & contra, non porrigit vires ſuas ad prædia ſita extra ſuum territorium per not. *in c. 1. extra de conſtitution. & in l. cunctos populos, C. de ſumma Trinit.* Sed quia proculdubio ligatur ſtatuto Antuerpienſi pro bonis ibi ſitis, neceſſe eſt ſervare formam ſtatuti Antuerpienſis: ideo ipſo jure nihil valet, niſi maritus & uxor ſimul fecerint hujuſmodi teſtamentum, vel codicillos: quod non fuit factum, & fieri non potuiſſet, cùm maritus ex hypotheſi non haberet bona Antuerpiæ.

26. Et adhuc ſi fuit factum, non ſufficit verbis tenus ſatisfeciſſe ſtatuto, niſi etiam ſatisfactum fuerit menti, quæ eſt potior verbis, utpote anima ſtatuti. Dyn. *c. ult. de reg. jur. in ſexto.* Bald. *in l. doli, de quibus col.* 13 *ff. de leg.* ubi ait quod eſt ipſa illius eſſentia. idem Bald. *in Auth. poſt fratres, C. de legit. hered. bonus text. in l. impuberem, §. qui liberti.* ibi non verbis, ſed ſententià Senatuſconſulti tenetur, *ad leg. Cor. de fal.* Sed ſtatutum non videtur requirere ſimultaneum teſtamentum, vel codicillum ſine effectu ſimultaneo; ſed cum reciproco, & ſimultaneo effectu, ut tantum maritus leget uxori quantum uxor marito, præſertim legando, aut diſponendo de rebus dotalibus in quibus lex vult omnino virum & uxorem eſſe æquales, & reduci ad æqualia, *l. ex morte, l. leonis Auth. æqualitas, C. de pact. conven.* & quia tam perſonæ ipſæ, quam hujuſmodi pacta ſunt correlativa, *l. cum multæ C. de donat. ant. nupt.* ergo ſtatutum intelligitur de teſtamento, vel codicillo ſimultaneo cum effectu, id eſt, æquali hinc inde: de quo tamen ultimo recurrendum cenſeo ad modum utendi ejuſdem loci, juxta minimè mutanda *l. ſi de interpretatione, ff. de legib.* Et ita ſentio ego Carolus Molinus, J. U. D. Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, legum Profeſſor Dolanus. Actum Dolæ, Nonis Auguſti. 1556.

EPITOME CONSILII XXXII.

DE EADEM RE DOCTORVM LOVANIENSIVM.

1. *Senatuſconſultum Libonianum non ſolum in teſtamento in ſcriptis: ſed etiam in nuncupativo locum habet.*
2. *Sed non quando in mundum per alium, etiamſi prima ſcriptura facta ſit per legatarium,* 3. *quia recitatio Notarii videtur nova diſpoſitiv.* 5.
4. *Subſcriptio Notarii non habet vim ſpecialis ſubſcriptionis.*
6. *Senatuſconſultum Libonianum non habet locum in teſtamento merè nuncupativo, etiam alio interrogante.*
7. *Concordia opinionum.*
8. *An valeat teſtamentum ad interrogationem alterius?* 9. 10. 11. *valet tribus concurrentibus.* 12. 14.
13. *Non dicitur articulatè loqui, qui unum tantum monoſyllabum pronunciare poteſt.*
15. *Notarius non præſumitur rogatus.*
16. *Non temerè licet provocare teſtatorem blando ſermone.*

CONSILIUM XXXII.

DVORVM DOCTORVM LOVANIENSIVM.

ACutiſſime per dominos prius conſultos ſcripta, & in unum collecta ſunt omnia, quæ ad improbationem, & impugnationem ultimæ voluntatis, ſeu codicillorum N. uxoris facere videntur, ut ſupervacua quodammodo futura ſit opera noſtra. Rogati tamen quid de utraque via (duæ enim per eos propoſitæ ſunt) ſentiamus, & an perinde ex utroque capite obtinendi ſit par ratio paucis ſententiam noſtram proferemus, meliore ſemper ſalva.

1. Poſteriorem itaque rationem primo loco arripientes, arbitramur vere quidem dici, & ſuſtineri poſſe, parem eſſe rationem ſenatuſconſulti Liboniani,

Digitized by Google

& edicti divi Claudii de his qui ſibi aſcripſerunt, ſive voluntatis teſtatio per ſolam ſcripturam abſoluta ſit: *a* ſive per nuncupationem, de qua certioris probationis cauſa confecta ſit ſcriptura ſeu inſtrumentum etiam publicum. *b* Nam ut in illa antecedens teſtationem falſi ſuſpicio Senatuſconſulti & edicti cauſam continet *c* ita in hac nuncupatione ſubſequens ſimilis falſi ſuſpicio. *d* Quid enim vetat notarium ſemotis teſtibus teſtamentariis, nuncupationi teſtatoris, quæ vult adjicere, cujus inſtrumento fidem adhiberi, mortuis etiam omnibus teſtibus, communiter receptum eſt. *e*

a l. Senatuſconſulto C. de his qui ſibi aſcrib. l. divus §. planè de fal.
b Bart. conſ. et l filiusfa. Saly. l. 1. C. de his qui ſibi aſcr. Bal conſ. 96. conſil. 410 lib. 2.
c d. l. Divus Claodius in princ.
d l. ſi teſtator C. de his qui ſibi aſcr d. l. divus §. 1.
e gloſ. doct. in l. 1. C. de teſt in l. ult. C. de fideicom.

2. Cæterum ad præſentem facti ſpeciem id accommodari non poſſe putamus: quod inſtrumentum à notario editum ſola ejuſdem notarii manu ſit ſcriptum & ſubſcriptum, nullo ſibi aſcripto commodo, & ratione mariti, cujus utilitatem reſpiciunt omnia quæ hoc codicillo continentur, nihil poſſit dici pro non ſcripto ex dicto Senatuſconſulto, ſeu edicto, quia ſcilicet fundamentalis ratio illius hîc ceſſat, ſcriptura *f* ſcilicet dicti mariti. Ita ut oculos in ſolum inſtrumentum, quo maritus utitur, & ex cujus fide dicta ultima voluntas dependet ac ſuſtinetur, dirigentes inveniamus, & mentem & verba Senatuſconſulti ceſſare. Nam qui ſcripſit, utilitatem nullam ex eo ſpectat: & rurſus ad quem codi .illorum commodum refertur, nihil in eis ſcripſit verè vel interpretativè, hoc eſt per ſe aut eum quem in poteſtate habet, aut cui per patriam poteſtatem conjunctus eſt: *g* cum alioqui utriuſque concurſus ſit neceſſarius.

f l. ſi quis legatum, in pr. de fal. d. l divus §. ſcribere l. de eo. de fal.
g l. de eo in fin. l. uxori de fal. d. l. Senatuſconſulto.

3. Quod ſi extra inſtrumentum proponatur (quo præſuppoſito domini priore loco conſulti *h* reſpondiſſe videntur) actum teſtandi hîc aliter explicatum fuiſſe de quo tamen nobis aliter quam ex narratione conſulentium non conſtat, conſcripta ſcilicet hac voluntate per maritum teſtatricis ante conventionem teſtium, & notarii adhibitionem, eademque charta ſic conſcripta aſſentiente teſtatrice, per eumdem notarium ſubſcripta, nihilo amplior erit occaſio trahendi eam ſpeciem ad Senatuſconſulti pœnam, non quidem propter ſubſcriptionem notarii.

h Scilicet Carolus Molinæus.

4. In qua conſentientes cum dominis prius conſultis, non exiſtimamus eam eſſe vim, ut ſit per omnia loco ſpecialis ſubſcriptionis, quæ à pœna Senatuſconſulti excuſare ſolet, nam nulla eſt ratio cur ſimplici ſubſcriptioni notarii major vis attribuatur, quàm ſubſcriptioni teſtatoris ſeptemque teſtium, additis eorumdem ſignis. *i* In teſtamento ſolemni in ſcriptis condito tot oculis ſpectato & in tuto locato manibus. *k* Cùm alioqui tabularii ſubſcriptio frequenter non plus ponderis & momenti habeat in teſtamento, quam unius alterius cujuſcumque, *l* neque, plus ad perfectionem hujuſmodi inſtrumenti operari debeat, quam ſeptem teſtium ad teſtatoris privatam ſcripturam.

i Alex. conſ. 147. num. 6. lib. 2. d l. divus §. plane.
k l. hac conſultiſſima in §. C. qui teſt. fac. poſſ.
l d. l. hac conſult. §. ſed quia.
m d. l. ſi ita ſcripſerit. de reb. dub.
n d. l. ſi quis legatum, in princip.
o Zaſi. conſ. 3. vol. 1. nu. 37. Jaſon in l jubemus. per d. l. hac conſul. §. at cum humana.

5. Teſtamentum enim teſtibus adhibitis confirmatur, *m* ut non ſit mirum ſi dicatur ab hac pœna non excuſare generalem notarii ſubſcriptionem ſeptem teſtium ſubſcriptiones ac ſigna. *n* Sed propter illius ſcripturæ (uti etiam præſupponitur) in præſentia teſtatricis ac duorum fide dignorum teſtium audientium ac intelligentium per dictum notarium lectionem & recitationem. Ea enim recitatio propter ſequentem notarii interrogationem (an ita teſtari vellet teſtatrix) & ejuſdem teſtatricis affirmativam reſponſionem, hoc efficit, ut non ſcripta, ſed ab initio nuncupata ore teſtatricis videatur, *o* & mariti ſcriptura hac nuncupatione velut innovata ſeu transformata ex vi interpretativa pro nullo hîc reputetur, & probandi vim nullam habeat.

p Exemplo teſtamẽti quod à cæco per nuncupationem ex ſcripto prius recitato coram teſtibus voluntate confirmatur d. l. hac conſult.
q Ut in l. aſſe toto ff. de hered. inſtit. in l. ſi ita ſcripſero, & ibi Bart. de cond. & demonſt. Caſtren. in l. hac conſul. §. per nuncupationem C. de teſtam. & l. ubi autem §. fundum, de verb. oblig.

6. Neque ſubſcriptio notarii ad eam ſcripturam mariti manu ſcriptam, referatur ut ad ſcripturam, ſed velut ad nuncupationem *p* non involutè & per relationem, *q* ſed realiter & una voce, omni voluntatis declaratione recitata per notarium velut teſtatricis organum, quod hic propter prædictam interrogationem & reſponſionem ſic accipiendum eſt quaſi proprio ore teſtatricis omnia nuncupaſſet *r* eoque caſu omnis vis probationis eſt in ſubſcriptione notarii qui atteſtatur ſic recitatam non in ipſa ſcriptura *ſ* ut minimè mirum videri debeat ſi dicamus ceſſare pœnam Senatuſconſulti, quæ in ſimplici nuncupatione (pro qua hanc teſtandi formam accipimus) ex communi ſenſu, & per rerum naturam non poteſt intelligi locum habere.

r Per jura ſuperius allegata, & arg. d. l. divus, §. Senatus.
ſ Bal. in l. diſtantib. in fi. C. de teſt.

7. Eaque ratione conciliari poſſunt diſcrepantes Doctorum ſententiæ, circa pœnam Senatuſconſulti in teſtamento nuncupativo, de quo facta eſt ſcriptura, ut locum habeat ſi non recitata ſcriptura, ſimpliciter & generaliter ſubſcribat notarius, jubente etiam teſtatore. Cùm alioqui ex ſola etiam omiſſione lectionis imperfectionem teſtamenti plerique ſuſtinere velint, ſic ut nec codicillorum jure ſuſtineri poſſet hujuſmodi ſcriptura, *t* ſin recitatæ & relatæ ſubſcribat propter cauſas prædictas eadem pœna ceſſat. His igitur rationibus moti, arbitramur prætactum ultimæ voluntatis inſtrumentum ex edicto ſeu Senatuſconſulto de his qui ſibi aſcripſerunt, propter factorum circumſtantias, non rectè impugnari.

t Angel. Aret. in tract. de teſt gl verb. lectum & perfectum.

8. An verò ex priore capite per dominos conſultos propoſito, quòd ſcilicet hoc teſtamentum hîc conditum ad interrogationem notarii, emiſſa ſimplici eaque monoſyllaba reſponſione affirmativa teſtatricis, impugnari poſſit hæc ultima voluntas, dubitationem habet. Nam ſi rurſus ad inſtrumentum prætactum reſpiciamus, non magis hoc quàm poſterius illud (ut diximus) aſſeverare licebit. Nam in eo interrogationis aut reſponſionis nullum eſt verbum, ut fruſtra ſuſpici videatur inquiſitio, qualitates & vires ejus quod non eſt. *u*

u l. non oporteret, de legat. 2. l. pen. de tutel. & rat. diſtrah. l. verum eſt in fin.

9. Cæterùm cùm in facti narratione proponatur conſcripta priùs à marito ſcriptura quadam, eaque relecta interrogatam teſtatricem an ea ſua eſſet voluntas, reſpondiſſe quòd ſic, operæpretium erit cum dominis priore loco conſultis inquirere quis ſtatus, & quæ vires erunt hujuſmodi teſtationis? Et ſanè imprimis, cùm plurimum interſit hoc an illo modo teſtata ſit teſtatrix, & in facti quæſtione primum verſetur cauſa, ſit ut propter has diſſidentes conditiones eodem propè relabamur, quò domini priùs conſulti hanc cauſam deduxerant ex poſteriore ſuo ſuppeditato fundamento, ad falſi ſcilicet quæſtionem, & quidem veri falſi: nam in Senatuſconſulto de his qui ſibi aſcripſerunt, non tam falſum verſatur, quàm quaſi falſum. *x*

x Angel. de malef. in gloſ. falſario. verb. qui ibi in teſtam. facit. l. 1. ff. de falſis.

10. Si enim verum eſt, ut in facti narratione proponitur, ad interrogationem teſtatam eſſe teſtatricem: ſequitur hoc inſtrumento quod nunc pro teſtamento teſtatoris profertur, falſa referri non tantùm quia quæ verè acta ſunt, in eo non recitentur, *y* ſed etiam & præcipuè, quòd alia quàm quæ & quemadmodum acta ſunt referantur, *z* ita ut maritus falſo hoc inſtrumento ad ſuum commodum utens ultra generalem pœnam falſi, hujus quo inſtrumenti emolumento carere *a* debeat: atque ſic cùm nullius alterius utilitas contineatur eo inſtrumento, nec de aliquibus aliis capitulis aut articulis loquatur, ex defectu perſonæ utentis per ſe, ſi concidat.

y l. eum qui celavit. C. de falſ l. qui teſtam. l. ſi quis obrepſerit. ff. eod c ne quis 22. q. 8.
z l. quid ſit falſum, ff. de falſ.
a ſi falſos. C. de falſ. l. ſi adverſarii C. de fide inſtrum.
b cum impoſitionib. verſic idem fiet de jureju in. lib. 4. Doctores in d. l. ſi adverſ.

11. Quòd ſi verè ad id quod verè geſtum dicitur, reſpiciat, omiſſa quæſtione veri merique falſi, fatendum eſt cum dominis priore loco conſultis vitium latere in ipſa hac teſtandi forma, ſecundùm quam hæc teſtatio explicata dicitur, non quidem ob id ſolùm & ſimpliciter quia ad interrogationem alterius ſic teſtata dicitur propter communem opinionem, qua ſic teſtamentum confici receptum eſt: *b* ſed eo quia circa eum teſtandi modum pleraque concurrunt, quæ arguunt nullam, vel ſaltem non eam (quæ in ea ſcriptu-

Digitized by Google

ta per notarium ſubſcripta dicitur) hic fuiſſe mentis teſtationem, hoc eſt voluntatem ſic teſtandi, ſine qua nec teſtamentum, nec codicillus, neque ultima ulla voluntas intelligi poteſt. *a* Id quod deprehenditur ex circumſtantiis rei geſtæ per dominos prædictos diligenter animadverſis, & ſic annotatis, ut non admodum neceſſarium ſit in eo immorari.

12. Hoc ſolum addamus, tria illa quæ ex domini Zaſii elegantiſſima doctrina *b* in teſtamento ad alterius interrogationem condito requiruntur, hîc omnino deſiderari. Requirit enim ille ex Bald. *c* Cornæi, *d* Socini, *e* Romani, *f* Caſtrenſis, *g* & Jaſonis, *h* ad hujuſmodi interrogationis teſtationem. Primò ut articulatè loqui poſſit teſtator; tunc enim interrogatur. Secundò ut ſic in teſtante adſit teſtandi animus, qui ex eo deprehenditur ſi notarius aut tertius aliquis qui interrogaturus eſt ad hoc ſit ſpecialiter à teſtante vocatus & adhibitus, ut eum actum explicet. Et tertiò ut nulla adſit præſumptio quod infirmus ad complacentiam eorum qui præſentes ſunt, vel ad importunam eorum inſtantiam interrogetur, quorum omnium concurſus non tantùm hîc non eſt, ſed ex adverſo ſingulorum defectus conſpicitur.

a Gl. & Doctores in l. jubemus, C. de teſtam. Alex. conſ. 12. lib. 6. Iaſ. conſ. 124. Zaſi. conſ. 1. vol. 1. Ioanne: dilectus in eſt. eſt c. 2. ſubſtit. de hered. inſtit. omnium latiſſime Laurentius Sylvanus conſ. 54.
b L. 1. de teſt.
c D. conſ. 3. num. 17.
d In d. l. jubemus.
e Conſil. 74. in 1. vol. & 261. in 4. vol.
f Conſ. 229.
g Conſ. 306.
h In d. l. hac conſultiſſim. & conſ. 367.

13. Nam in primis facultas articulatè loquendi defuiſſe tempore interrogationis non ex eo tantùm colligitur, quòd articulatam interrogationem nullam protuliſſe dicatur: (quis enim dicet articulatam orationem eſſe, quæ unico monoſyllabo abſolvitur?) verumetiam ex eo quòd gravi infirmitate oppreſſa ea facultate caruerit, gravem infirmitatem colligentes non ex eo ſolùm quòd teſtatrix ex ea deceſſerit, *i* ſed quòd paulò poſt, hoc eſt biduo deceſſerit, & præſertim quòd ſic lecto teſtamento ſtatim omnium ſenſuum deſierit eſſe compos, ſic ut monoſyllaba hæc reſponſio ex affectu morbi fortè erumpens in incerto ſit, an ex deſtinata teſtatricis voluntate ad interrogationem ſit relata, ideóque niſi evidentiore probatione adjuvetur, nullum effectum habitura.

i In d. l. jubemus.

14. Rurſus quoad ſecundum ſupra dictum requiſitum, conſtat illius defectum hîc ſubeſſe quòd de teſtandi voluntate aliunde hîc apparere non poſſit quàm ex ipſa reſponſione ad interrogationem, in qua ſola (ut dictum eſt) non conſiſtit fundamentum ſuſtinendi hujuſmodi teſtamentum, quia extrinſecus alia ſigna & argumenta ex doctorum ſuprà relatorum ſententiâ requiruntur ad hujus voluntatis apparentiam, & quidem inter cætera ſpecialiter, quod qui ex ſcripto voluntatem recitat, ad id ſit à teſtante rogatus, quod nunquam præſumitur, *k* nec quidem ſi notarius id dicat, *l* niſi aliunde probetur.

15. Et prætterquam quod id hîc non conſtet, vehemens eſt præſumptio non eſſe rogatum notarium per teſtatricem. Primò propter morbum illius, quo miſerè afflicta erat. Deinde quòd probari poſſit per maritum convocatos teſtes & notarium. Et tertiò, quod præparatio teſtamenti non uxoris aut notarii manu ſit facta, ſed mariti, ad cujus utilitatem ſpectabat tota hæc machinatio: ita ut propter interventum & præcipuas partes perſonæ in eo prohibitæ, aut quæ ſaltem ab inteſtato ſucceſſura non erat niſi deficientibus omnibus cognatis *m* res ſit ſuſpicione plena.

16. Quantum ſanè quòd in hoc genere teſtandi impedimentum affert, hîc nimis manifeſtè apparet maritalia delinimenta, maritalis reverentia, illiuſque importuna inſtantia. Et ſi enim criminoſum non ſit poſtremum uxoris judicium maritali ſermone provocare, *n* illicito tamen & fraudulento modo id facere non licet, *o* illicitum modum in eo conſtituendo ſi importunè, ſi intempeſtivè, ſi tunc cùm minimè negare marito convenit, aut cum iteratas mariti preces vel morbus vel alia ratio uxori graviſſimas facit, & omnium maximè ſi teſtamentum antea à marito fuit dictatum, conceptum aut ſcriptum: in quibus terminis loquitur Albertus Papienſis à Joanne And. relatus, *p* videlicet de teſtamento dictato & ſcripto ab affinibus & conſanguineis teſtatoris ægritudine oppreſſi. Decidens ideo hujuſmodi teſtamentum non valere, quemadmodum hæc per clariſſimum Dominum Carolum Molinæum graphicè & ad vivum ſunt deſcripta & congeſta. Ita videtur nobis Gabrieli Mudeo & Joanni Cameſio Juriſ. Utriſq. Doctor. de jure interrogatis ſecundum ea quæ proponuntur reſpondendum, aliorum meliori judicio ſemper ſalvo.

k Bald. in c. 1 de poſt. per text. in l. aliæ de adim. legat.
l Alex conſ. 90. vol. 2. Pal. conſ. 100. in 4. vol.
m Barbat. conſ. 32. vol. 1
n C. unde vir. per tot.
o L. ult. C. ſi quis ali. teſt. prohib.
p Ang. l. qui in teſt. C. de his qui ſibi aſſ.
q In add. ad Spec. titu. de teſt. §. in primis & poſt eum Laurent. Sylvanus d. conſ. 55. num. 10.

EPITOME I. CONSILII XXXIII.

DE EADEM RE.

1. *Pœna ſibi aſcribentium in teſtamento, habet locum etiam in nuncupativo, de quo facta eſt ſcriptura. 3. 4. etiam privata. 10.*
2. *Secus in penitus non ſcripto.*
5. *Extenſio fit ut vitetur occaſio falſi.*
6. *Subrogatum ſapit naturam ejus in cujus locum ſubrogatur.*
7. *Nec excuſat generalis ſubſcriptio teſtatoris, & multò minus notarii. 9. 11.*
8. *Subſcribens cenſetur ſcripſiſſe, fallit in teſtamentis.*

CONSILIUM XXXIII.

LUD. BOYSSEL, DOCTORIS DOLANI.

Titius ſua manu ad ſuam utilitatem ſcriptos codicillos notario obtulit legendos teſtatori morienti, qui ad notarii interrogationem an ea eſſet ſua voluntas, reſpondit eſſe, & notarius ſolito more ſubſcripſit. Quæritur, an Titius inciderit in pœnam legis ſcriptæ adverſus eos qui in teſtamento vel codicillis ſibi aſcribunt, & relictum haberi debeat pro non ſcripto.

1. Reſpondeo certi juris eſſe eum qui in alterius teſtamento, vel codicillis aliquid ad ſuam utilitatem etiam dictante & jubente teſtatore aſcripſerit, privari relicto, & teneri pœna falſi: *toto titulo C. de his qui ſibi aſcrib. l. 1 §. ad teſtamentum, l. ſi quis filius, l. impuberem. cum ſimilib. ff. ad leg. Cornel. de falſis.* Idque ſine dubio procedit in teſtamento quod fit ſcripturâ, ita ut vis, & forma ejus pendeat ex ſcripto. Sed controverſum eſt, an idem ſit dicendum in teſtamento nuncupativo: & alia non apparente, fatendum eſt idem eſſe, cùm regulariter diſpoſitio in teſtamento facta in ſcriptis, trahatur ad nuncupativum, *l. fin. C. de bonor. poſſeſſion. ſecund. tab.*

2. Diverſitatis verò ratione inter utrumque exiſtente, aliud eſſe, putà cum quis ritè voluntatem ſuam expoſuit coràm ſeptem teſtibus nullo de ea re facto publico inſtrumento: jam enim dicemus diſpoſitionem Senatuſconſulti in hujuſmodi teſtamento verifi-

Digitized by Google

cari non poſſe in quo nulla intervenit ſcriptura, cum ſubjectum nuſquam ſit, cui aliquid aſcribi poſſit. Relinquitur ergo Senatuſconſultum non extendi ad teſtamentum nuncupativum, in quo non interceſſit ſcriptura, in quo etiam Doctores omnes conſentiunt. Bart. *d. l.* 1. §. *ex illa*. Bald. *l. dictantibus C. teſtam.* Cynus *l.* 1. *C. de his qui ſibi aſcriben.* exiſtimantes ita Odofredi ſententiam intelligendam, ſimpliciter tenentis (ut iidem referunt) Senatuſconſultum non procedere in teſtamento nuncupativo.

3. Quid igitur juris eſſe dicemus in eo teſtamento nuncupativo, de quo factum eſt publicum inſtrumentum ad rei probationem & memoriam, prout hodie ſemper fit, cui de conſuetudine generali fides adhibetur, etiamſi teſtes omnes in eo deſcripti deceſſerint, ut per Bartol. *in d. l.* 1. an ſi quis in eo ſibi quid adſcripſerit, locum habebit Senatuſconſulti diſpoſitio? Et licet *Specul. titulo de inſtrumentorum editione, §. inſiuper. verſ. quid ergo.* dicat locum non habere: magis tamen placet communis Doctorum opinio, in hac ſpecie pœnam Senatuſconſulti locum habere. Et ita ſentit Cynus *dict. lect.* 1. *C. de his qui ſibi aſcriben.* dicens apertè id procedere in omnibus quaſi teſtamentis, quæ ſecundùm generalem conſuetudinem rediguntur in publicam formam, cum in his (ut ipſe ait) poſſit adeſſe materia & occaſio falſi fabricandi. Idem etiam tenet Dynus ab eodem Cyno relatus, & Bartol. *d. §. ex illa*, & Baldus *in d. l. dictantibus*, qui etiam conſuluiſſe fertur *in conſilio ſuo.* 387. *Diſpoſition.* referente Joanne Andrea *in addition. ad Specul. loco præallegato*, ubi etiam dicit dominum quemdam ruſticanum poſt diſputationem ita definiviſſe iſtam quæſtionem, & in ea opinione etiam tranſit Caſtrenſ. *in d. l. dictantibus*, referendo & approbando ſententiam Bartol. *in d. §. ex illa.*

4. Verum eſt quòd Bartol. & Bald. *in locis præallegat.* videntur diſſentire in eo in quo verſatur quæſtio, de qua nunc agimus: videlicet cùm heres teſtamentum ſcripſit, vel legatarius legata aut codicillos ſua propria manu, & ad ſuam utilitatem, ita quòd notarius tantùm ſubſcripſerit, & in hoc caſu tenuerunt Senatuſconſultum locum non habere. Mihi tamen videtur eorum opinionem non eſſe veram, & concluſionem illam ſuperiorem procedere indiſtinctè, nec referre an qui in teſtamento ſibi aſcripſit, idem etiam ſubſcripſerit: an verò à legatario ſcriptum notarius ſubſcriptione confirmet, nam multis rationibus & argumentis videtur Senatuſconſultum offendere, qui ſibi aſcripſit.

5. Principio enim ſatis eſſe arbitror, quòd conſtet heredem aut legatarium aliquid ſua manu ad ſuam utilitatem aſcripſiſſe inſtrumento teſtamenti, ad hoc ut ſit locus pœnæ Senatuſconſulti, cùm ſemper militet eadem ratio & occaſio falſi fabricandi, quod facile per ſcripturam propriam tam ipſi notario qui aſcribit, quàm etiam teſtatori cui recitatur (mortis forſitan anguſtiis & timore multas res minùs memoria tenenti, ut *in l. hac conſultiſſim. C. qui teſtamen.* facere poſſunt) imponi poſſit. Itaque ſubſiſtente eadem ratione, non mirum eſt ſi idem jus dici oporteat, *l. illud ad l. Aquil. l. à Titio de verborum obligationibus.* Quod etiam tenet Cynus *in d. l.* 1. nihil diſtinguens: ſuadentque hoc omnes leges loquentes in hac materia, quæ non diſtinguunt, unde neque nos diſtinguere debemus *l. de pretio de Publicia.* præſertim cùm nulla ſubſit ratio diverſitatis, & regulariter (ſicut initio dictum eſt) diſpoſitio loquens de teſtamento ſcriptura confecto, extendatur ad nuncupativum de quo conſtat per publicum inſtrumentum: *gloſ. ordinaria in l. fina. C. de edict. divi. Adrian. tol. in ver. Depoſitionibus.* dicens decretalem bonorum poſſeſſionem ex edicto divi Adriani locum habere, & extendi ad publicum inſtrumentum teſtamenti, idque hodie ſic obſervari videmus. Alioqui ſequeretur quòd in generali illa conſuetudine ab omnibus approbata; ut teſtamentum hodie non alia forma fiat quàm publico inſtrumento, nullum eſſe effectum nec Senatuſconſulti, nec legum poſitarum ſub titulo de falſis: quæ cùm tanto ſtudio ſummaque ratione manarunt, abſonum fuerit eas antiquari unico verbo unius vel alterius doctoris arg. *l. ſi quando C. de inoff. teſtam.* Præſertim cùm extenſione earum facta ad publicum inſtrumentum ab alio ſcriptum, & à notario ſubſcriptum, præcludatur omnis via falſi fabricandi, quo nihil in jure magis odioſum reperitur. *l. ubi, C. de fal.*

6. Huc accedat & illud vulgare ſurrogatum ſapere naturam ejus in cujus locum ſurrogatur, *l. ſi eum, §. qui injuriarum, ff. ſi quis cautio.* Atqui inſtrumentum publicum teſtamenti nuncupativi per conſuetudinem generalem ſurrogatur in locum teſtamenti in ſcriptis, unde debet ſapere, & aſſumere ea quæ ſunt teſtamenti in ſcriptis & per conſequens pœna Senatuſconſulti debet in eo habere locum etiamſi legatarii ſcripturæ notarius ſubſcribat.

7. Poſtremò & finaliter rem extra controverſiam ponere videtur *l. divus Claudius, ff. de falſ.* ubi apertè dicitur ſubſcriptionem teſtatoris generalem, id eſt, dum vel ſimpliciter ſubſcribit, vel ſubſcribendo generaliter quæ ſcripta ſunt approbat is ad quem maximè res ſpectat, & ad cujus mentem referri ſolet omnis teſtamenti controverſia, nihil prodeſſe ei qui quid ſibi adſcripſit quominùs ex Senatuſconſulto teneatur: quantò igitur minus prodeſſe ei debet generalis & vulgaris notarii ſubſcriptio, quæ fieri ſolet inſtrumentis omnibus publicis?

8. Quinetiam illa lege oſtenditur, etſi regulariter verum ſit eum qui ſcripturæ alterius ſubſcribit, ſic rem approbare ut eam ſua manu feciſſe exiſtimetur, *d. l. divus ibi, videri enim domini manu ſcripta*: cui etiam aſtipulatur Juſtinianus *in §.* 1. *Inſtit. de empt. & vend. l. dotis fructus, § plane, de jure dot. l. ſicut, §. non videtur quib. mod. pignor. vel hyp. ſol.* illud tamen non procedere in cauſa teſtamentaria quoad extraneas perſonas, in quas teſtator nullum jus habet, hoc extendi non debuit. Cùm enim teſtatoris ſubſcriptio in hoc caſu nihil poſſit, nec ergo notarii ſubſcriptio proderit, ſic ut concludamus ſpeciali quodam jure & favore teſtamenti, in quo lex quantum potuit nedum falſitatem: ſed etiam occaſionem & ſuſpicionem falſitatis abeſſe voluit, l. fin. C. de fideic. generali ſubſcriptione, quæ in facto de quo nunc agitur, ſola interceſſit facta per notarium, non excuſari eum qui ſibi in teſtamentis vel codicillis aliquid aſcripſit, etiamſi millies appareat ei ſcripturæ teſtatorem vel notarium generaliter tantum ſubſcripſiſſe.

9. Atque ex his reſolvitur principale fundamentum Baldi contrarium ſentientis (ut dixi) dum refert & putat non teneri eum Senatuſconſulto, qui teſtamentum aut codicillos ſcripſit manu propria, dummodò notarius ſubſcripſerit, quaſi per hoc non ipſe, ſed notarius eos ſcripſiſſe intelligatur: quia (ut jam annotavi) proprio & ſpeciali favore ultimarum voluntatum nihil prodeſt ejus generis ſubſcriptio, *d. l. divus.* Non obſtat etiam Bart. ſententia *in d. §. ex illa*, & Bald. *in d. l. dictantibus*, ubi fere ponunt eamdem facti ſpeciem, quæ eſt in noſtro themate, dum putant eum qui ſibi aſcripſit, non teneri Senatuſconſulto, ſi notarius ei ſubſcripſit per publicum inſtrumentum, nam ex his quæ dicta ſunt, apparet illorum opinionem eſſe erroneam, cum qua dicunt ſibi placere Cyni opinionem, & tantum faciendo illationem ex dicto Cyni contrarium ejus inferunt quòd Cynus voluit, ut ex ipſo Cyno patet, *in fin. d. l.* 1. *C. de his qui ſibi aſcrib.*

10. Tum quia ratio qua utuntur, inepta eſt, & juri contraria, dum aiunt ideo defendi ſuam ſententiam, quòd Senatuſconſultum habeat locum dumtaxat in ea ſcriptura, quæ ex ſe & ſola (ut Bartolus ait) fidem facit. Et ita voluit excludi ſcripturam privatam

Digitized by Google

ejus qui ſibi aſcribit; quoniam pro ſe fidem non facit quaſi verò ſcriptura ejus qui ſibi aſcribebat, dictante etiam teſtatore, ſola etiam per ſe ſuffecerit ad probationem, neque opus fuerit ſubſcriptione teſtatoris, item ſignaculis & ſubſcriptione teſtium, abſque aliis ſimilibus ſolemnitatibus, de quibus agitur ſub titulo Inſtitutionum, de teſtam. ordin. ad probationem & confirmationem ipſius ſcripturæ, quod aſſerere ineptiſſimum eſſet.

11 Cæterum & in omnem eventum ſi vera eſſet Bartoli & Baldi opinio (quod non exiſtimamus) procederet ſolum ubi notarius qui ſubſcripſit, fuiſſet à teſtatore rogatus de conferendo teſtamenti aut codicillorum inſtrumento, ſed id factum non apparet ex facti ſpecie initio propoſita, & propterea his rationibus ſupra allegatis concludimus eum qui propria manu & ad ſuam utilitatem codicillos ſcripſit, non obſtante notarii ſubſcriptione & recitatione, teneri pœna falſi, aut ſaltem privandum eſſe omni commodo & emolumento codicillorum. Et ita videtur mihi Ludovico *de Boyſſet*. J. U. D. & profeſſori ordinario apud Dolanos.

EPITOME CONSILII XXXIV.

1. Veritas non eſt niſi id quod in re eſt. Definitio veritatis.
3. Interpoſitio perſonæ fraudem auget.
4. Verè facit qui per alium facit.
5. Subſcriptio notarii minus eſt, quam ſubſcriptio teſtatoris.
6. Non valet teſtamentum vel codicillus factus ad ſimplicem interrogationem alterius.

CONSILIUM XXXIV.

DE EADEM RE CONFIRMATUR CONSIL. XXXI.

ITerum rogatus ſuper priore conſilii noſtri parte è Senatuſconſulto & Conſtitutionibus principalibus, quid cenſerem explicare, poſt erudita ſcripta doctiſſimorum Lovanienſis Academiæ, contrarium in ea parte cenſentium, Viſis eorum elaboratis rationibus, ſalva eorum pace, in ſententia perſiſto.

1. Quod enim primò objicitur, ſequentem notarii interrogationem & teſtatoris reſponſionem novum eſſe negotium de integro geſtum, & præcedentem mariti ſcripturam, quæ ut pote privata fidem nullam faciebat, minimè conſiderandam, & ſubſcriptionem notarii non ad mariti ſcripturam referendam, ſed ad novam nuncupationem. Hoc, inquam, & fictionem & fraudem continet. Primò enim fingit id quod compoſitum & perſcriptum fuit à marito, fuiſſe à defuncta compoſitum & nuncupatum, quod evidenter falſum eſt: ipſa enim numquam nuncupavit, & multò minus compoſuit, & veritas facti habet nihil fuiſſe recitatum, niſi quod à ſolo marito clam vel ſeorſim in eam captionem vel ſuggeſtionem compoſitum erat.

2. Si defuncta proprio motu, judicio, & ore eadem nuncupaſſet, quæ vir priùs ut vates ſcripſiſſet, dici poſſet ceſſare fictionem, & per anticipatum ſeu præveniens delictum mariti, veritatem poſteà ſecutam non fuiſſe impeditam. Sed cum veritas non ſit niſi quod in re eſt, quia ut definit beatus Auguſtinus *in lib.* ſoliloquiorum, veritas eſt id quod eſt, ut tradit Bald. *conſ.* 352. *materia feudorum, ad fin. lib.* 1. Veritas eſt, verum eſſe, & verum dici. Thomas Aquinas *in quæſt. de veritate quæſt.* 1. & ex parte defunctæ nihil in re fuerit, ſed res contra jus compoſita à marito & ſuggeſta fuerit, mera fictio (ne dicam mendacium) eſt dicere illam nuncupaſſe quod nec ab illius ore nec ab illius judicio profectum fuit, & nemo dixiſſe videri poteſt quod prius mente non agitavit, *l. Labeo ad fin. ff. de ſupellect. legat.* quantò minus quando prius & compoſitum & ſcriptum ei obtruſum fuit à perſona ſub pœna falſi prohibita. Hæc ergo argutia non tam eſt fictio, quàm falſitas.

3. De fraude nimium liquet, notarius enim ille non erat, neque eſſe poterat organum teſtatricis, à qua nunquam rogatus nec adhibitus fuit: ſed à ſolo marito, ſub pœna falſi prohibito rogatus & adhibitus, ergo in fraudem *l. pupillus, §. ſed etſi per interpoſitam, ff. de author. tutor.* & ſimulata æquitas duplex eſt iniquitas, *gloſ. Clem.* 1. *verb. ſanctitatis de relig. dom.* Joan. Andr. *c. avaritiæ in fin. de elect. in ſexto.* Præterea hujuſmodi interpoſitione notarii adhibita, non ſolum fraus fieret Senatuſconſulto & Conſtitutionibus, ſed etiam materia falſitatis & ſuggeſtionum augeretur. Non eſt ergo ſimplex nuncupatio teſtatricis, cùm defuncta nihil unquam nuncupaverit, ſed verè fuit nuncupatio mariti, vel recitatio ſcripturæ ipſius mariti per ipſius organum ab illo ſolo delectum.

4. Facta tanquam qui per ſe ipſum per alium à ſe ſolum delectum non fictè, ſed verè ſolus facit *cap. mulieres in fi. ibi, his committat vere, cujus authoritate vel mandato, extra de ſentent. excommunicat.* Bald. *in l. ſingularia col.* 2. *ff. ſi cert. pet.* Saly. *in l.* 1. *C. de ſeditioſ.* Vincent. inter conſilia Alexandri *conſ.* 65. *lib.* 4. Philip. Dec. *conſ.* 604. *in fin.* Jaſ. in *l. ſi is qui pro emptore col.* 67. *ff. de uſucapion.* Atqui notarius ille nihil juſſu defunctæ, ſed totum mandato mariti fecit: Non ergo fuit, neque eſſe potuit organum defunctæ, ſed ſolius mariti, qui per illum à ſe adhibitum fecit, imò perfecit falſitatem illam, aut ſaltem nullitatem à jure meritò damnatam, & in recta praxi & judiciali ſede nullo modo recipiendam vel comprobandam.

5. Cenſemus ergo non ſolum è ſententia, ſed etiam è verbis Senatuſconſulti prædicti nullitatem, quinetiam falſitatem præfatæ recitationis codicillo ineſſe, ut omittamus ad pleraque alia noſtra non reſponſum præſertim, ad id quod ſuſcriptio generalis notarii maximè à defuncta non rogati, non poteſt tantum operari, quantum ſubſcriptio ſpecialis manu ipſius teſtatoris. Porrò minus vanum eſt dicere hic aliud eſſe, quia non apparet nec producitur ſcriptura mariti, ſed ſolius notarii. Veritas enim facti reſpondet, ex quo conſtat matricem à marito conſcriptam, & notario oblatam.

6. Imò etiamſi ſine ulla ſcriptura morientem quis interroget, num hoc vel illud ſibi det? qui velle, vel *Ita* reſpondet, non valet, niſi in rebus modicis, & concurrente veriſimilitudine ſeriæ & ſpontaneæ intentionis; ut per Ludov. Roman. *conſ.* 306. *in fin.* Paul. *conſ.* 155. *Viſo puncto. col.* 2. *lib.* 1. Philip. Cornel. *conſ.* 2. *col.* 2. *conſ.* 319. *col.* 2. *lib.* 3. Matthæus de Afflictis *deciſion. Neapolitana* 143. Socynus *conſ.* 20. *col.* 1. *conſ.* 28. *col.* 5. *conſ.* 92. *col.* 8. *lib.* 3. Jaſon *conſ.* 196. *col.* 3. *lib.* 2. Hippoly. Marſil. ſing. 449. Carol. Ruinus *conſ.* 8. *lib.* 3. *cum duobus ſequentibus*, ubi in fortioribus terminis loquitur, videlicet quando ſcriptura priùs facta erat à notario in præſentia unius teſtis. Aymo Craveta *conſ.* 117. ubi decidit non valere ultimum teſtamentum mulieris, quæ priùs fecerat teſtamentum, in quo

Digitized by Google

in quo fratrem heredem inſtituerat, ut bona in domo & agnatione manerent : poſteà tam infirma ut parochus denegarit Euchariſtiam, fecit teſtamentum in quo fratrem & ſororem heredes inſtituit, & probatur quòd ad interrogationem notarii antea non rogati. Sic ſignatum Carolus Molinæus, &c. Actum Dolæ, ſeptimo Idus Novembris milleſimo quingenteſimo quinquageſimo-ſexto.

THEMA ABBREVIATUM CONSIL. XXXV.

THomas *de Plaine*, Cancellarius Archiducis Auſtriæ deceſſit, relicta Ioanna *le Gras* vidua, & Gerardo & Humberto filiis, & Philippa filia. Gerardus fecit teſtamentum, in quo Thomam filium heredem univerſalem inſtituit in omnibus bonis ſuis immobilibus, & in omnibus bonis mobilibus & immobilibus per obitum matris ſuæ, ſibi vel dicto Thomæ & aliis liberis ſuis eum (ſi matri præmoreretur) repræſentantibus obventuris. Et ſtatim ſequitur hæc clauſula : *Et ſi de ma femme me naiſſent un autre ou pluſieurs maſles, je veux & entens que tous & quelſconques meſdits biens immeubles, & auſſi l'hoirie de madite mere ſe partiront entr'eux, & mondit fils Thomas par égalle portion : & eſdites portions ie les inſtitue mes heritiers univerſaux, & les ſubſtitue l'un à l'autre, moyennant que mondis heritier ou heritiers univerſaux payeront à ma fille Anne la ſomme de cinq mille livres pour ſon partage & dot de mariage, & outre ce, ſes habillemens nuptiaux convenables à ſon eſtat : & à chacune de mes autres filles nées ou à naiſtre, la ſomme de quatre mille livres pour leur partage & dot de mariage, outre ce leurs habits nuptiaux. Et és ſommes ſuſdites ie inſtitue chacune de meſdites filles reſpectivement mes heritieres, & veux qu'elles en ſoient contentes.* Teſtator obiit in ea voluntate, ſuperſtite matre, relicto dicto Thoma & Claudio poſt teſtamentum nato, & quatuor filiabus. Deinde dicta Ioanna mater inſtituit Humbertum filium in ſemiſſe, & duos nepotes maſculos ex Thoma filio prædefuncto in altero ſemiſſe, & de conſenſu Humberti & tutoris nepotum fecit diviſionem ſuorum & defuncti mariti bonorum, & quædam prælegavit Maximiliano nepoti ex dicto Humberto, & Thomæ nepoti ex defuncto Gerardo, ſed nec filiam nec neptes ex filio inſtituit. Hinc multæ quæſtiones.

EPITOME CONSILII XXXV.

1. *Contra bonos mores eſt inſtituere in portione futuræ ſucceſſionis.*
2. *Sed non vitiat alias partes teſtamenti.*
3. *Legitima refertur ad bona quæ ſunt tempore mortis.*
4. *Legitima non renuntiatur niſi ſpecialiter. 18.*
5. *Præſumitur pater conſulere liberis.*
6. *Pacta matrimonialia cæteris fortiora.*
7. *Clauſula codicillaris. 8. 17.*
9. *Filii contenti in legatis faciunt partem in legitima.*
10. *Et alii qui non abſtinent ab hereditate gratis. 12.*
11. *Sed abſtinens ab omni etiam donatione vel legato, non facit partem in legitima.*
12. *Idem de abſtinentibus à repræſentando.*
13. *Ius accreſcendi quandoque per occaſionem diminuit.*
14. *Omnia recepta ſunt in legitimam imputanda, niſi lucra ex mera legis providentia.*
15. *Voluntariè repudians hereditatem, privat ſe legitima. 18. 19.*
16. *Niſi abſtineat ſequendo judicium parentis. 17.*
20. *Legitima detrahenda eſt non ſolùm de his quæ ſuperſunt, ſed de his quæ ſive in teſtamento ſive inter vivos donata ſunt. 21. 22. 23.*
24. *Etiamſi donationes diverſis temporibus factæ ſint. 25.*
26. *Nepotes tenentur imputare in legitimam ſucceſſionis avitæ conſumptam per patrem, cujus non ſunt heredes.*
27. *Inſpicitur valor & quantitas bonorum tempore mortis eius, de cujus ſucceſſione agitur.*

Nunc quo nova ſubtilis hæc legitimæ ſubductio faciliùs intelligatur, genealogiæ gradus & ordo ſuperſtitum oculis ſubjicitur.

Thomas & Ioanna avus & avia.

Thomas avus prior obiit, deinde Gerardus, ultimò Ioanna mater, reliquis ſuperſtitibus.

Humbertus — Gerardus — Philippa

Humbertus: Maximilianus.

Gerardus: *Thomas — Claudius — Anna — Philiberta — Iohanna — Margareta.*

CONSILIUM XXXV.

VIſis & diligenter examinatis inſtrumento authentico contractus matrimonii nobilis Geradi *de Plaine*, equitis Archiducalis Camerarii ſub data decimatertia Novemb. 1502. Copia teſtamenti ejuſdem quinta Julii 1522. Copia teſtamenti dominæ Joannæ *le Gros*, dominæ *de Magny, de Gobevans*, matris præfati domini ſub data die decima ſexta Julii 1529. Inſtrumento authentico donationis eidem domino per eamdem ejus matrem factæ de terra *de Courcelles*, vigeſima quarta Julii 1515. Inſtrumento authentico contractus matrimonii Philibertæ *de Plaine* decima quarta Martii 1538. Inſtrumento authentico apochæ, & acceptationis inſtitutionis particularis teſtamenti paterni dictæ Philibertæ, marito authorante, & renuntiationum contentarum in dicto ſuo contractu matrimonii & renuntiationis, ſucceſſionis & legitimæ & ſupplementi, in bonis dicti Gerardi *de Plaine* patris ſui, ſub data decima nona Maii 1539. Inſtrumento authentico alterius ratificationis & renuntiationis ejuſdem ſecunda Auguſti 1540. cujus ſimile in effectu reliquæ ſorores feciſſe dicuntur. Omiſſa prolixa ſingularum quæſtionum in utramque partem diſputatione, ne lectionibus & aliis commentationibus detraham, ad deciſionem analyticam, Chriſti unici Redemptoris nomine invocato, procedo.

1. Ad primam quæſtionem, certum eſt inſtitutionem & omnem diſpoſitionem portionis futuræ ſucceſſionis matris teſtatoris Gerardi prorſus nullam & pro non ſcripta eſſe. Primum, quia eſt de futura hereditate viventis ſine ejus conſenſu: quod eſt improbum & contra bonos mores. l. ultim. C. de pactis. Secundò eſt de bonis futuris poſt mortem in quibus nullum jus habet, nec habiturus eſt. Tertiò de bonis quærendis heredi, ſed non ex cauſa hereditaria. Nec obſtat quod ſaltem jure fideicommiſſi valere poteſt, quatenus hereditas teſtatoris patitur. *l. filiusfamilias, §. ut quis heredem de legat.* 1. *l. cùm pater §. Titio, ibi, tam ſuam, quam Seii hereditatem de legat.* 2. quia ibi eſt expreſſa diſpoſitio de re, vel parte bonorum vel hereditatis ipſius heredis, qui ſcienter adit hereditatem rogantis cum tali onere, cui adeundo ex tali teſtamento conſentit, & ſeſe obligat, & ſic nihil eſt improbum & contra bonos mores: ſecus in præſenti.

l. filiusfam. §. ut quis heredem de legat. 1.

2. Ad ſecundam quæſtionem, clarum eſt prædictas quatuor filias ſorores domini Thomæ & Claudii *de Plaine* nullum prorſus jus habere in bonis vel ſucceſſione defuncti patris, ſed ſunt tam ex teſtamento quam ab inteſtato excluſæ de teſtamento patris; quamvis clauſula inſtitutionis de bonis futuræ ſucceſſionis matris vitietur, *l. ult. C. de pactis*, tamen in reliquo non vitiatur reſpectu bonorum patris teſtatoris, præſertim cùm conſtet adjectionem illam futuræ poſt obitum ſuum alienæ ſucceſſionis non fuiſſe mala fide nec fraudulenter appoſitam. Nulla ergo fuit nullitas in eo teſtamento paterno, & ſic filiabus in dotibus ſuis inſtitutis nulla querela, nullum remedium rumpendi teſtamenti competere poſſet, ſed tantum conditio *ex l. omnimodo, C. de inofficioſo teſtamento*, ad ſupplementum legitimæ ſupereſſe potuiſſet ſi minus habuiſſent legitimâ.

3. Inſpectis bonis relictis in hereditate patris tempore mortis ejus, prout tempus illud inſpici debet, *l. cum quæritur*, & ibi Jaſon *Cod. de inofficioſo teſtament. in l. ſi quando, §. 1. Cod. eod. & in conſ.* 212. *col. libr.* 2. Paul. *conſ.* 210. *lib.* 1. Franciſc. Ripa. *in c. cum M. Ferrarienſis charta* 4. *extra de reſcriptis*. Anthon. Rube. *conſ.* 34. dixi in annotatio. Ad Alexand. *conſ.* 180. *numero* 2. *lib.* 5. ſed duo hic ſimul primò quod (ut narratur) inſpectis bonis quæ pater reliquit, filiæ habuerunt pluſquàm legitimam, quæ non poterat eſſe ſingulis niſi duodecima pars aſſis: pater autem moriens non habebat duodecies tantumdem in bonis: præſertim oneribus deductis, ut ante omnia deduci debent, *l. ſubſignatum, ff. de verb. ſignificat.*

4. Præterea & 2. etiamſi habuiſſent minus legitimâ, tamen iterum poſt obitum patris agnoverunt ejus judicium non ſolum generaliter: ſed etiam ſpecialiter, imò etiam in individuo renuntiantes non ſolum omni alio juri, ſed etiam nominatim & in individuo ipſi legitimæ, & ſic illius ſupplemento non in verbis narrativis, ſed in ipſis verbis diſpoſitivis dictarum apocharum & renuntiationum quod etiam ſemel factum ſufficit ad excludendum omne prætenſum, vel etiam certum & manifeſtum ſupplementum legitimæ ut eſt text. *in l. ſi quando §. generaliter verſic. niſi hoc ſpecialiter, C. de inofficio. teſtam.* quantò magis cum reïteratis vicibus ea ſpecialis & individualis renuntiatio fuerit repetita & ratificata authorantibus maritis etiam in majori ætate.

5. Quod ſi in minori jamdudum lapſum eſt tempus, de quo in l. 1. C. ſi major factus alienationem factam ratam habuerit præſertim cum præſumendum ſit pro conſilio & diſpoſitione patris. Bald. *l. pactum dotali quæſtion.* 21. & ibi Alexand. Philipp. Dec. & alii *C. de collatio.* d. Philipp. Dec. *conſ.* 180. *col.* 1. in annotat. dixi.

6. Ceſſante autem teſtamento patris, & ſic etiam ab inteſtato nihilominus per dictas renuntiationes conventas & juramento firmatas excluderentur, *c. quamvis de pactis in* 6. quantò magis utroque, imò triplici vinculo concurrente & excludente, videlicet, pacti etiam matrimonialis quod fortius & favorabilius eſt cæteris pactis, ut tradit Joannes Faber *in l. ultim. C. de pactis* Joann. Faber. Bartol. Salicetus *in l. 1. C. ſi mancipium ita fuerit alienatum ne proſtituat.* Philippus Decius *conſ.* 578. ubi in annotat. dixi Dom. And. Tiraquel. *in tract. de jure primogen. quæſt.* 5. *numer.* 7. tum juramenti, tum limitationis & prohibitionis paternæ in teſtamento ſolemni & ultima voluntate in qua proceſſit.

7. Quantum autem ad teſtamentum aviæ paternæ, quamquam quod attinet ad inſtitutiones heredum ſit nullum præteritione filiæ & neptum noviſſimo jure *in Authentica, ut cum de appellationibus cognoſcitur*, tamen non ſolum in reliquis valet diſpoſitione legis ejuſdem novellæ, & *in Authent. ex cauſa, C. de liberis præteritis & exheredatis*; ſed multò magis valet diſpoſitione expreſſa teſtatricis, quæ ſpecialiter appoſuit clauſulam codicillarem, per quam quicumque heredes venientes ab inteſtato ſunt jure fideicommiſſi gravati de obſervandis & præſtandis omnibus contentis in teſtamento, excepta dumtaxat quarta, niſi prohibita ſit prout prohiberi poteſt heredibus extraneis *Authent. ſed cum teſtator. C. ad leg. falcid.* vel ſola (quæ prohiberi nequit) legitima in liberis.

8. Et quanquam ad hunc effectum ſufficerent verba generalia enixæ voluntatis, *ut eſt textus in l. ex ea ſcriptura, §. 1. ff. de teſtament.* ibi πάντως τὴν διάθεσιν βούλομαι εἶναι κυρίαν ἐπὶ πάσης ἐξουσίας, id eſt teſtamentum valeat quoviſmodo, tamen ex abundanti abeſt clauſula ſpecifica codicillaris unà cum multis aliis ſpecificis & generalibus: idque non in fine aut verbis executivis, ſed in ipſo capite & principio, quod eſt potentiſſima pars teſtamenti *lege 1. de oblig. jure jurand.* & ipſo initio verborum diſpoſitivorum: & ſic nullum dubium eſſe poteſt, quin ab inteſtato valeat jure fideicommiſſi, ita quod dictæ neptes, ſorores dempta ſola ſua portione legitimæ jure

Digitized by Google

naturali debitæ in omni reſiduo parere debent voluntati & diſpoſitioni aviæ, præſertim cum etiam voluntas & intentio avi paterni concurrat, quin etiam authoritas Maximiliani imperatoris: & iſtud ſupra omnem diſputationis aleam exploratiſſimi juris eſt.

9. In cujus executione conſideranda ſunt quinque & partim novè explicanda, primò, quod quamvis ſolæ illæ neptes ſint heredes cæteris donationibus & relictis ſuis contentis, tamen fideicommiſſarii illi qui fuerant inſtituti, faciunt partem ad diminutionem legitimæ petentis ſupplementum, ſive contra actorem in legitima *l. ſi mater tua* (ibi ut quartæ partis dimidium) *l. de inofficioſ. don. l. parentibus, C. de inofficioſ. teſtam. l. Papinianus, §. ſi quis mortis cauſa, ff. eodem titul.* Scio quam miſerè ſe in hoc torqueant Doctores in locis præfatis, & præcipuè Alexand. Jaſon. *in l. plane, §. duobus, l. hujuſmodi, §. ſi Titio de legat.* 1. ſed veritas eſt (ut dixi) ut etiam plenè docui *in Conſuetudine Pariſienſi*, §. 117. ita quod in propoſito ſi æſtimatio bonorum in hereditate aviæ relictorum tempore mortis ejus erant duodecim millia, tota legitima erant quatuor millia, in qua Humbertus filius facit partem pro tertia, & Philippe filia quia dotata fuit & portione accepta excluſa, facit partem pro alia tertia. Supereſt tertia illius integri trientis, quæ eſt 1333. & tertia pars ûnius integri, in quo reſiduo præfati Thomas & Claudius faciunt partem pro tertia, & ſic non ſupereſſent 887. pro illis quatuor neptibus, quarum quælibet non haberet 222.

10. Sed hîc adverte, quia res non eſt tam expedita inter liberos Thomæ inter ſe: reſpectu enim patrui, amitæ, videlicet Humberti, & Philippæ non eſt dubium quin illi (licet non ſint heredes matris) tamen partem faciunt in legitima, quia non abſtinent gratis, ſed propterea quòd in teſtamento vel inter vivos acceperunt, retinent quod aliàs conferre tenerentur ſi pro herede gererent, & ſic in legitima in qua aliàs concurrerent, partem faciunt quatenus eorum intereſt ad repellendum vel reſtringendum agentem ad legitimam vel ſupplementum. Quòd ſi eorum non intereſt, ut quia ſatis ſupereſt actori vel agere non vult, ceſſat quæſtio.

11. Sed ſi unus filiorum, putà Philippa nihil habuerit de bonis matris nec capere velit, ſed omnino abſtinere, & ſi quid habuerit reſtituere: tunc portio ejus tam hereditatis quàm legitimæ cæteris reſpectivè accreſceret, videlicet portio hereditatis gerentibus pro herede, & portio legitimæ omnibus quorum intereſt legitimam capere vel retinere. Itaque ſtante in reliquis præfato themate, nihil hereditarium de novo accreſceret his heredibus, quia jam omnes alii hereditatem repudiarunt, & ſolæ neptes adeunt: ſed legitima in duas partes divideretur, quarum mediam ſeu duas uncias caperet vel retineret Humbertus: duas verò uncias liberi Thomæ. Et ſic hæ neptes loco ſextæ, haberent tertiam unius unciæ ad minus.

12. Sed hic argumentari poteſt quòd nepotes non faciunt partem neptibus ſororibus ſuis in hac legitima, cujus non ſunt capaces, niſi repræſentando patrem in ſucceſſione aviæ, ut poſſunt, & tamen nolunt, ſed repudiant: ergo tota repræſentatio paterna accreſcit neptibus, & conſequenter ſolidum jus legitimæ paternæ in bonis aviæ, quemadmodum ſolidum jus ſucceſſionis quod haberet pater in bonis aviæ, his neptibus accreſcit. Solve, nepotes non repudiant repræſentationem gratis: ſed quia habent quod conferre tenerentur. Et ſic quamvis non agendo tamen retinendo, & excipiendo concurrunt in legitima, & partem faciunt. Et ſic quamvis nemo partem faciat in legitima niſi concurſu: tamen ſatis eſt excipiendo vel retinendo quadamtenus concurrere.

13. Secus ſi quis totum repudiat, nec alii cedit, & ſic prorſus deficit, quia tunc accreſcit, & quandoque in conſequentiam decreſcere facit quantitatem legitimæ, ut quando quinque liberorum unus qui nihil accepit vel reſtituit & prorſus abſtinet, facit de ſemiſſe reduci ad trientem, quicquid controvertant *in Auth. noviſſima C. de inoffici. teſtam.*

14. Secundò conſiderandum quòd ſi dictæ neptes aliquid habuerint de bonis aviæ, debent illud ante omnia deducere pro dicta portione legitimæ: in quo nulla eſt difficultas, excepto tantum ſi quid non providentia parentis, ſed ſolius legis caperent, ut per *l. hac edictali, C. de ſecund. nupt. dixi in tract. de inofficioſo num. 78.*

15. Tertiò, conſiderandum quòd ſi dictæ neptes nolint eſſe heredes aviæ (cùm de bonis ejus ſupedit) nec ejus hereditatem ab inteſtato adire, præſtando & ſolvendo omnia contenta in dicto teſtamento in codicillum converſo, ſola portione ſua legitima modo prædicto retenta, videntur ſeipſas facto ſuo excludere, & nihil nec nomine quidem in legitimæ bonis & hereditate aviæ petere poſſe per not. *l. 1. de acquirend. vel omittend. hereditate.* Etiamſi non propterea teſtamentum directò confirmetur, per not. *in l. filio præterito de injuſto rup. & irrito fac. teſtam.* & per Alexand. Jaſon Philippum Decium, *in l. poſthumo, C. de bonorum poſſeſſ. contra tab. in l. ſicut certi, C. de teſtamento militis.*

16. Sed hoc non obſtante, dicendum has neptes poſſe abſtinere ab hereditate, & ſolam legitimam, vel ejus ſupplementum petere: quod enim jure noviſſimo novellarum cautum eſt, præteritionem etiam filiarum vel neptum, etiam matris vel aviæ teſtamentum nullum eſſe, earum favore factum eſt, quæ judicium parentis comprobando non ſunt reprehendendæ, facit quod dixi *in tract. de inoffic. num. 6.*

17. Quid quod etiam ſecundùm communem ſententiam hoc procedit etiam in filiisfamiliàs præteritis à patre, quando ſubeſt clauſula codicillaris, per text. *in l. generaliter, §. ex teſtamento de fideicomm. libertat. in l. ſi patronum, §. ultim. ad Trebellia. in l. codicillis, §. ultim. de leg. 2.* Angel. *conſ.* 508. *iſta quæſtio.* Ludov. Roma. *conſ.* 104. Alexand. *Authentic. ex cauſa col. 3. Cod. de liberis præteritis vel exheredat. & conſil. 37. conſil. 41. libr. 1.* Socinus *conſil. 169. libr. 1.* Franciſc. Curt. ſenior *conſil. 75. col. 7.* Philipp. Dec. *in l. poſthumo, col. 3. C. de poſſeſſion. contra tab. & conſ.* 242. ubi in annot. dixi. tunc enim indiſtinctè etiam jure noviſſimo locus eſſe debet æquitati, *l. filio præterito, de injuſto rup. & irrito facto teſtam.* qui verò voluntariè abſtinet ut judicium parentis etiam è clauſula codicillari reſultans comprobet, nec eſt reprehendendus, nec legitima privandus, ſecus ſi præter judicium parentis voluntariè abſtinet: quia tunc etiam jure petendæ legitimæ vel ſupplementi ſeſe privat.

18. Nec hoc caſu obſtat quòd ſupplementum legitimæ ſemper debetur, & nunquam excludi cenſetur, *l. quando, §. & generaliter. C. de inofficioſo teſtam.* quia verum eſt quando alio univerſaliter inſtituto & adeunte, filius particulariter inſtitutus non poteſt eſſe heres univerſalis etiamſi velit, vel ſi poſſit, mavult verecundè obſequi, vel quando nihil ſupereſt in hereditate, putà quando omnia donationibus inter vivos exhauſerat, & nihil reliqui fecerat, ſaltem quod ad legitimam ſufficeret: quia tunc filius (& idem de quovis ex liberis qui aliàs vocaretur ab inteſtato) non tenetur gerere pro herede, nec teſtamentum impugnare, etiamſi poſſit; ſed mavult judicio parentis obſequi verecundia à jure approbata, ut *in l. omnimodo, C. de inoffic. teſtam.* etiamſi nulla cauſa expreſſa, exheredatus ſit. Unde poteſt condictione de inofficioſis donation. petere legitimam vel ejus ſupplementum, ut dixi *in tractatu de inofficio. donat. & teſt.*

Digitized by Google

19. Secùs quando aliquid ſupereſt ſufficiens ad legitimam videlicet debitis & funeralibus deductis: vel nihil ſuperſit, hoc non eſt propter donationes inter vivos, ſeu propter fideicommiſſa vel legata, quia hæc ipſo jure reſcinduntur per legitimam, *l. quoniam in prioribus C. de inof. teſtam.* hoc ergo caſu ſi jacentem parentis qui exheredare voluit, hereditatem repudiat, ſeipſum excludit juxta not. per Bart. Paul. Alex. Jaſ. *in l. 1. de acquirenda vel omitt. heredit.*

20. Quartò, conſiderandum in quo legitima aviæ conſiſtat & unde detrahatur: & prima facie non videtur conſiſtere, nec detrahi niſi in & de bonis quæ erant in dominio & poteſtate aviæ tempore mortis ſuæ derelicta in ejus hereditate, ut ſic quæcumque inter vivos donavit ſive domino Humberto, ſive domino Girardo, ſive aliis quibuſcumque, aut aliàs alienavit, non computentur in bonis dictæ aviæ, nec poſſint aut debeant conſiderari ad augendam legitimam ex bonis dictæ aviæ debitam, cùm ea vivente de bonis illius exiviſſent: nec tenentur fideicommiſſarii ſive heredes inſtituti qui non veniunt ex inſtitutione directa, ſed ex fideicommiſſo aliquid conferre de bonis ſibi donatis ab avia. Tum, ut nuper diximus in ſecunda quæſtione, in metienda vel ſupplenda legitima debet attendi quantitas bonorum quæ invenitur tempore mortis ejus de cujus ſucceſſione agitur: quod confirmatur duplici ratione.

21. Prima, quia non ſunt heredes dictæ aviæ, ſed fideicommiſſarii, nec veniunt jure inſtitutionis, ſed jure fideicommiſſi: fideicommiſſarii vero nunquam quicquam conferunt ſicut nec legatarii. Secunda ratio, quia ſaltem in donatione matrimoniali facta defuncto Girardo, apparet factam eſſe ſub expreſſa prohibitione collationis. Tertia ratione ex abundanti, quia per teſtamentum de voluntate expreſſa apparet quòd nihil vult à filio & nepotibus maſculis conferri, ſed illis omnino præſtari quicquid omnino & quoviſmodo diſponere poteſt; ergo etiamſi eſſent heredes, nulli tamen collationi locus eſſet, ut *in Authent. de trien. & ſemi. §. illud quoque col. 3. & in Auth. ex teſtamento,* & ibi per gloſ. & omnes Doctores *C. de collation.*

22. Sed his non obſtantibus dicendum eſt legitimam harum neptum metiendam & detrahendam non ſolum habito reſpectu ad ea quæ ſupererant tempore mortis aviæ, non ſolùm habito reſpectu ad omnia relicta ſine jure directæ inſtitutionis, vel fideicommiſſi, vel legatorum in teſtamento aviæ: ſed etiam habito reſpectu ad donationes inter vivos factas Humberto & Girardo vel nepotibus ex eis, etiamſi reſpectu nepotum Girardi illi non eſſent heredes patris ſui, qui conſumpſiſſet omnia ſibi donata à matre. Plus dico, habito etiam reſpectu ad id quod ex cauſa oneroſæ dotis de bonis aviæ datum eſt dictæ Philippæ, etiamſi dictæ donationes factæ eſſent diverſis temporibus, ut mox probabo; quod enim ad relicta in teſtamento ſive directo, ſive per obliquum, hoc eſt indubitatum, cùm ipſo jure defalcentur per legitimam jure naturæ debitam.

23. Dico ergo quòd ad augendam legitimam, non ſolum debent in unum cumulari omnia, de quibus avia quo quomodo diſpoſuit in teſtamento cum his de quibus non diſpoſuit: ſed etiam ſimul cum his cumulari debent omnes dotes & donationes inter vivos per eamdem aviam factæ filiis vel filiabus ſuis, vel nepotibus ex eis, quibus nihil nec inter vivos quidem donare potuit in præjudicium legitimæ unius ex liberis *toto tit. C. de inoffic. donat.*

24. Et non ſolum ultima donatio actu lædens legitimam, dicitur inofficioſa: ſed etiam per eam priores fiunt aut deteguntur inofficioſæ *gl. ſ. mag. quæſt. 6. & 7. in l. 3. C. de inoffic. donat.* etiamſi ſint diverſis temporibus factæ. Paul. Caſtren. *in Authen. unde ſi parens. col. 1. C. de inoffic. teſtam.* ubi dicit conſuluiſſe, & habetur *conſ. 356. dubitatio,* quæ ſit contra iſtam neptem *lib. 2.* Idem tenuit Franc. Rip. *lib. 3. de donation. & gratis revocan. reſpon. 10. col. ult.* Stephan. Bertran. *conſ. 71. lib. 1. conſ. 69. lib. 2.*

25. Etiamſi una donationum eſſet facta penitus extraneo, quæ per ſe non eſt, ſed bene cum aliis, vel cum circumſtantiis fraudis inofficioſa, ut quando heredes inſtituti metuentes detractionem legitimæ & Trebellianicæ ſtipulantur donationem à ſene infirmo. Paul. *d. conſ. 356.* quod refert & comprobat *in d. Auth. unde ſi parens col. 2.*

26. Quod autem ratio habenda ſit etiam conſumptorum per patrem nepotum, qui mortuus eſt ante patrem ſuum, cujus etiam nepotes non ſunt heredes: ſcio hoc eſſe contra communem ſententiam, ſed tamen veriſſimum: quia cum hæ neptes non veniant, nec venire poſſint ſive ad ſucceſſionem, ſive ad ſimplex ſupplementum legitimæ, in bonis aviæ, niſi per repræſentationem patris ſui: ergo non in plus, nec in pinguiorem ſive hereditatis, ſive legitimæ partem, quam pater earum ſi ſuperſtes eſſet, habiturus erat: ad hoc enim de jure limitatum jus repræſentandi text. *in Authent. de heredibus ab inteſt. in princ.* ibi quantam eorum parens ſi viveret, habuiſſet: *& §. 1. & 2.* Quare dico, tametſi contra Bart. & omnes. *in l. poſt dotem. ſoluto matrimonio, in l. in quartam ad legem falcid. in l. illam C. de collation.* hoc verum eſſe, & procedere etiamſi neptes nullo modo erant heredes patris: imò etiamſi, nec donatariæ quicquam ab illo habuiſſent, ut plenè & novè docui *in conſuet. Pariſ. §. 125.* quò remitto, nec brevitatis cauſa tranſcribere volo, nec promptum eſſet cum eam partem commentariorum meorum reliquerim Pariſiis.

27. Quintò, conſiderandum quod in hac ſupputatione & detractione legitimæ ſemel & ſemper inſpicitur quantitas & valor bonorum, qui erat tempore mortis ejus, de cujus bonis agitur, *§. ultim. Inſtit. ad legem Falcidiam, l. in rationem l. in quantitate, ff. ad leg. Falcidiam,* non ſolum quoad actu relicta in bonis aviæ, ſed etiam quoad omnia donata in certis corporibus filio, nepotibus, vel etiam extraneis, vel bona filiis diſtributa, ut putà certæ ditiones, prædia, ædificia: nec inſpicietur æſtimatio præſentis temporis quo agitur; ſed valor & æſtimatio dumtaxat quæ erat tempore mortis ad metiendum & æſtimandum quanti tunc erat legitima, an ſatis ſuperfuerit, & quantum nomine legitimæ detrahendum fuerit per jura prædicta, & *l. cum quæritur, C. de inofficioſo teſt. falcid. l. 2. l. ſi patronum, ff. de bonis libertor.* deducto tamen augmento, ſi quod ſumptu vel induſtria poſſeſſoris contigit, ita quòd augmentum quod ſpatio temporis, vel aliàs apud defunctam contigiſſet, omnibus prodeſt, ut & decrementum omnibus detraheret, eadem contrariorum diſciplina, *l. ultim. de legat. 3.* Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus Juris Utriuſque Doctor. Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, legum Profeſſor Dolanus. Datum Dolæ 4. Calend. Septembr.

Digitized by Google

THEMA CONSILII XXXVI.

Veſulæ ſuperiori præfectura Sequanorum Ioannes *du Boys*, habens unicum filium Claudium in nuptiis, & contractu matrimonii filii ſui cum Barbara *Millot*, anno ſeſquimilleſimo decimo-tertio, favore dicti matrimonii apponit hanc clauſulam : Item *a eſté traité & accordé entre leſdites parties, que ledit Iean du Boys, dés maintenant & pour toûjours, a fait bon & riche ledit Claude ſon fils, de la tierce partie de tous & ſinguliers ſes biens tant meubles que heritages, preſens & advenir, acquis & à acquerir, quelsconques.* Pater mortua ſua uxore, duxit ſecundam, ex qua tres maſculos, & totidem fœminas ſuſcepit. Deinde Claudius obiit, relictis ex dicto ſuo matrimonio filio Franciſco, & duabus filiabus. Poſteà Ioannes anno 1543. condidit teſtamentum, in quo nulla mentione facta de dicta clauſula dicti contractus matrimonii, inſtituit tres filios ſuos maſculos, unà cum dicto Franciſco nepote ex Claudio prædefuncto heredes univerſales æqualiter, filias verò & neptes in certis rebus, vel ſummis. Et in hac voluntate deceſſit, & teſtamentum ejus apertum, & publicatum Veſuntii, anno 1545. Franciſcus poſt obitum avi manſit in communione cum patruis ultra ſeptem annos, donec anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo-ſexto, lites inter nepotem, & patruum exarſerunt tam in poſſeſſorio, quàm in diviſione hereditatis, & ſocietatis, dicto Franciſco actore, & intentante pro ſtylo loci, *une garde ou maintenuë poſſeſſoire, à l'execution de laquelle les autres enfans dudit Iean du Boys s'oppoſerent, entant que ledit François voudroit pretendre ladite troiſiéme partie des biens avant tous partages des biens dudit feu Iean.* Conſulti Advocati, & Iuriſconſulti Veſuntini, Dolani, & Vezulani, contraria invicem ſentiunt, & magno molimine certant patroni ſuorum quique clientum, cauſam omni ſtudio urgentes, nihil invicem cedere parati, aliis oppugnantibus dictam clauſulam matrimonii, ut nullam, aliis bonam, & validam contendentibus, aliis interpretantibus illam eſſe donationem inter vivos, aliis verò donationem causâ mortis, vel ſpeciem inſtitutionis, aliis trahentibus illam ad partem bonorum, aliis ad quotam hereditatis, aliis reſtringentibus illam ad vera mobilia, & immobilia, juribus & actionibus excluſis, aliis amplianiibus, ut & hæc includeret. Nec minùs controvertebant ſuper teſtamento : alii nullam, alii validam cenſentes, alii interpretantes inſtitutionem teſtamentariam omnia bona complecti, non deducta donatione, vel diſpoſitione dicti contractus matrimonii. Alii eam reduci volebant, alii in poſſeſſorio, alii in petitorio, alii in utroque actorem excludentes, vel foventes. In eo tam vario, & ancipiti fervore placuit litigantibus explorari judicium famoſiſſimi Iuriſconſulti dom. Caroli Molinæi, tum jura publice magno, & auditorum, & conſultorum concurſu Dolæ profitentis, qui primùm rem omnem ad quæſtiones reduxit, & reſolvit, ut ſequitur in reſponſo Latino. Et mox olfaciens *animum* partium in invicem vincere, imò ſupergredi fata gentium, & arma potius ad pugnam, quàm boni & æqui veritatem quærentium, ſuppreſſo tunc diſputationis juris reſponſo, Gallicum ſubſcriptum, & ſigillatum dedit, ut eos à litium anfractibus deterreret, & ad pacem, & concordiam impelleret. Sequitur primò reſponſum Latinum.

EPITOME CONSILII XXXVI.

1. *Pactum affirmativum ſuccedendi non firmatur juramento.*
2. *Nec favore matrimonii, vel conſuetudinis.* 3.
4. *Nec gener hoc pacto receptus agit ad intereſſe, niſi quatenus hac ſpe minorem juſto dotem habuit.*
5. *Valet donatio quota bonorum præſentium, & futurorum, nec eſt donatio quota hereditatis.* 6. 14.
7. *Donans hereditatem ſuam, intelligitur de bonis præſentibus, ut valeat.*
8. *Affirmatio ſeriò poſita in contractu, tranſit in contractum.*
9. *Vt in contractu nuptiali talem eſſe divitem de tertia parte bonorum donatio eſt.*
10. *Valet donatio facta filiofamiliâs, propter nuptias, vel causâ dotis.*
11. *Quando donatio facta cenſetur, ut futurò heredi.* 13.
12. *Legitima eſt quaſi debita, etiam vivo patre, & poſt obitum ipſo jure quæſita.*
15. *Promittens facere bonū, obligat ſe de evictione.*
16. *Quando nomina ſub mobilibus, & immobilibus includuntur.*
17. *Hodie valet inſtitutio filiifamilias ſub conditione fortuita, quia de legitima reſicitur.*
18. *Sive ab inteſtato, ſive ex teſtamento, filius conferre debet.*
19. *Societas transfert poſſeſſionem, & habenda eſt ratio ejus, qui plus laboravit.*

Digitized by Google

CONSILIUM XXXVI.

SEptem ex themate propoſito oriuntur principales quæſtiones.

Quæſt. 1. 1. Prima, an & quomodo valeat dicta clauſula matrimonii? Videtur enim tam nulla, quàm à jure exorbitans multis rationibus. Prima, quia eſt pactum futuræ ſucceſſionis à jure penitus reprobatum, quia hereditas in toto, vel pro parte pacto relinqui non poteſt, *l. hereditas C. de pactis conven.* Alexand. Jaſon. *in l. ſtipulatio hoc modo ff. de verb. obligation. & in l. licet, & in l. pactum quod dotali, & lege ultima, C. de pactis.* Et maximè cùm non ſit pactum negativum, ſed affirmativum, quod eſt contra bonos mores. Quamvis enim pactum negativum de non ſuccedendo tolleretur, certo caſu contra ſeveritatem juris civilis, & juramento confirmetur, ut *in c. quamvis de pactis in ſexto*, tamen pactum de ſuccedendo tanquam directo contra bonos mores nullo modo toleratur, etiam jure Canonico, nec juramento quidem (quod hoc caſu vitioſum eſſet, *c. non eſt obligatorium de regul. jur. in ſexto.*) confirmatur, ut tenent omnes Canoniſtæ *in d. c. quamvis*, & omnes legiſtæ *in l. pactum quod dotali, C. de collation.*

2. Secunda per text. apertum *in l. cùm donationis*, ibi nec ad implendum promiſſum hereditatis propriæ pollicitatione quiſnam aſtringitur, *C. de tranſact.* ubi etiam favore liberationis, nec favore quidem tranſactionis non valet, nec obligat. Et dicunt Bart. Bald. Salicet, Alexand. Jaſon. ibi hoc eſſe, quia eſt contra bonos mores, & ſic nec favore quidem matrimonii ſubſiſtere poteſt, ut ſunt text. rotundi *in l. pactum quod dotali, C. de pact. in l. hereditas, C. de pactis conventis*, tam ſuper dote, quæ loquuntur in pactis nuptialibus.

3. Hinc pulchrè ait Bald. *in l. Archimedoram col. 2. C. ut in poſſeſſion. legato*, quòd ſi quis dolo quem induxerit ad deſponſandam filiam ſuam promittens eam æqualiter inſtituere cum aliis ſororibus, quod pactum non valet, nec obligat in aliquo. Et ſubdit ibi Bald. quod hoc pactum non poteſt confirmari conſuetudine: ſed ſtultum eſſe, ſibique debere imputare, qui taliter contrahit, & ſequitur ibi Alex. in addition.

4. In tantum ut gener taliter deceptus, nec ad intereſſe quidem agere poſſit, niſi ad ſupplendam dotem incongruam quatenus ſpe talis pollicitationis minori dote quàm juſtum eſſet, contentus fuit, ut dixi *in annotation. ad Philipp. Deci. in d. l. pactum quod dotali, C. de pact.* quæ actio ut dotis pars in filiam transferretur, ut *l. ubi adhuc, l. in rebus, C. de jure dot.* Tertia, quia eſt facta per patrem filiofamilias in poteſtate, & ſic nulla *l. antepen. C. de donation. inter virum, & uxorem l. 2. C. de inofficior. donat.*

5. Quibus non obſtantibus, dicendum dictam clauſulam, quæ non eſt ſimplex pollicitatio, ſed conventa pactio, ibi. Item, *& eſt convenu & accordé*, validam eſſe etiam jure communi: quia non eſt promiſſio, nec donatio futuræ ſucceſſionis, nec quotæ hereditatis: ſed promiſſio, & donatio certæ partis bonorum, quæ non eſt à jure prohibita, ſed permiſſa: quia donatarius non eſt futurus hæres etiam in illa parte, quamvis non ſit capturus aliquam partem, niſi prius deductis oneribus, & omni ære alieno, *l. ſubſignatum de verbor. ſigni* Ang. Peruſ. *in diſputat. incip. In refulgenti.* Joan. Calder. *conſil. 7. ſub titul. de donation.* & ante eos Oldr. *conſ. 139. ad habendam*, quem ſeq. Joan. And. *in addi. Spec. de inſtrum. edition. §. porro. col. ultim.* Jaſon. *in l. ſtipulatio hoc modo de verbor. oblig.*

6. Et quod valeat hujuſmodi donatio, & etiam univerſalis inter vivos partis bonorum. text. eſt apertus *in l. ſi quis argentum, §. ſi quis univerſitatis*, & ibi Bald. *C. de donation.* hinc neceſſariò ſequitur quòd donatio quotæ bonorum non eſt trahenda ad quotam hereditatis, ut vitietur: ſed relinquenda eſt in quota bonorum, ut valeat *l. quoties, ff. de reb. dub. & text. in d. §. ſi quis univerſitatis.*

7. Imò (quod fortius eſt) tenent communiter Doctores quòd donans hereditatem ſuam intelligitur facere donationem de bonis præſentibus, ad hoc, ut donatio valeat: & valet, ut expreſſim tradunt Paul. Caſtr. *conſil. 347. lib. 1.* Egid. Bellamera *conſ. 48. col. 6.* Philipp. Dec. *l. ultim. col. ultim. C. de pactis.* Aymo Craveta *conſ. 158. num. 6.* Et ſic non obſtant duæ primæ rationes, quia non ſumus hîc in pacto de ſuccedendo: ſed in donatione certæ partis bonorum; adhuc quod non poteſt pactum, hoc poteſt conſuetudo. Jaſon. *l. pactum quod dotali verſic. quartò limitat.* ubi malè pro ſe citat Bal. *in d. l. cum Archemideram.* & hujuſmodi pacta in hac regione frequentantur. Ad tertiam mox facile reſpondebitur.

8. Nec obſtat quòd quidam dicunt illam clauſulam nullum continere verbum donationis, neceſſe promiſſum, ſed dictum, ut *in l. ſciendum, §. dictum de ædilit. edicto*, imo nudam affirmationem, vel enunciationem. Tum quia de contrario apparet, quoniam clauſula non incipit ab illis verbis. *Il ſait bon & riche*: ſed à verbis. *Item, eſt convenu & accordé*, &c. Tum quia etiam, ſine illis verbis expreſſæ conventionis, & promiſſionis, ſimplex affirmatio poſita in contractu, ſi eſt appoſita, ut fiat vel præſtetur (ut fuit dicta clauſula) tranſit in conventionem præciſam, nec remanet in terminis dicti, ſed nec in terminis pollicitationis, text. *in d. l. ſciendum, §. dictum in fin. de ædilit. in leg. 1. in fin. de action. emp.* Tum poteſt fieri donatio ſine verb. Dono. *l. qui ſaxum, l. in ædibus in Princ. l. Ariſto. l. ult. in princ. de donat.*

9. Tum eo ipſo quod dictus Joannes paciſcendo expreſſit ſe filium ſuum Claudium facere bonum, & divitem de dicta tertia parte bonorum, ſequitur dicta bona pro illa portione acquiſita Claudio donatario per text. *in l. pretia rerum, §. nec enim ff. ad legem Falcid. ibi præpoſterum eſt nos antè locupletiores dici, quàm acquiſierimus: & qui de patrimonio ſuo deponit. pauperior fit, l. ſi ſponſus, §. ſi maritus hæres, ff. de donation. inter virum & uxorem.* Et è converſo, *qui acquirit, locupletior fit.* Tum valet favore matrimonii. Nicolaus Boeri. *deciſ. Burdeg. 353. num. 10. cum ſeq.*

10. Quo etiam favore valet donatio facta à patre filio, vel filiæ in poteſtate, ut cauſa dotis, vel donationis propter nuptias, *l. Pomponius Philadelphus, familiæ erciſcundæ gloſſ. & Doctores in l. 2. C. de inoffic. donat.* Bal. *in l. cum oportet, C. de bonis qualib.* Guid. Pap. *conſ. 113.* Jaſ. *conſ. 147. col. 2. conſ. 171. col. 3. vol. 4.* Quanto magis in Galliis (ut hîc) in quibus patria poteſtas nunquam fuit ita ſevera, quo ad bona recepta, ut jure Romano gl. Jo. Fab. *inſt. de patria pote.* Guid. Papæ *dec. Delph. 145. & 410.* Alex. *conſ. 99. lib 6. uti in annot dixi.*

11. Ad ſecundam quæſtionem. An dicta donatio fuerit revocabilis, & revocata per teſtamentum atris, quidam tenebant quod ſic, per allegata pro parte negativa præcedentis quæſtionis. Addo aliam rationem: quia donatio, vel ſtipulatio facta uni proximo heredi, videtur facta contemplatione quod ſit futurus hæres, *l. tale pactum in fin. ff. de pactis* bonus text. *in l. cum quo, de pecu'io in fin. ibi quia vivus videtur heredi futuro providere, ff. ad l. Fal.* ſed ex hypotheſi pater tempore dicti Quæſt. 2.

Digitized by Google

matrimonii filii ſui, non habebat alios liberos, nec veriſimiliter alios ſperabat, quia jam plus 25. annis ex uxore ſua nullos alios liberos habebat, nec poſtea unquam ex ea ſuſcepit: & ſic quod affirmabat, & donabat, videtur feciſſe, ut futuro heredi.

12. Confirmatur, quia cum unicus eſſet è liberis, legitima ſua triens erat de quo triente pater illum divitem affirmavit, & merito, quia etiam vivo patre, legitima eſt quaſi debita, cum donationibus, vel confeſſionibus inter vivos non poſſit fraudari, nec diminui, *C. de inoffic. donat. per totum.* Mortuo vero parente, non quaſi debita, ſed vere & neceſſariò debita, imò pluſquam debita: quia realiter, & ipſo jure in bonis filii, *l. quoniam prioribus, C. de inoffic. teſtam.* Imò etiam attenta generali conſuetudine Galliarum, non ſolum dominus eſt, ſed etiam poſſeſſor bonorum pro rata ſuæ legitimæ, ut dixi *in conſ. Pariſ.* §. 122. & tetigi *in tract. de inoffic. num.* 9. Cùm ergo res donata congrueret legitimæ, inſpecta qualitate perſonarum, & rei donatæ, & quotæ, ſatis apparet datum pro legitima, vel ejus contemplatione, ergo ſupervenientibus poſteà ſex aliis liberis naturalibus, & legitimis, donatio nedum revocabilis, ſed revocata fuit, ſeu reducta ad modum, & virilem legitimæ, ſaltem tempore mortis patris, quo ſex liberi ex ſecunda uxore extabant, quia in legitima tempus mortis inſpicitur, cùm quæritur, *C. de inoffic. teſtam. l. Papin. §. quarta ff. eo.* Et fortiùs revocata per teſtamentum ejuſdem patris, qui maſculum è Claudio cum tribus aliis filus ſuis æqualiter inſtituit. Tum hujuſmodi donatio facta filio, contemplatione legitimæ quaſi debitæ, intelligitur rebus ſic ſtantibus, igitur, &c.

13. Confirmatur iterum, quia in dubio ſtipulatio facta à patre filio, videtur facta, ut heredi futuro, & non ut filio, *gl. mag. in fin. in l. ſi tibi, §. ſi pactus ff. de pactis* Bar. Alex. *in l. quod dicitur, col. 21. de verb. oblig.* Joan. Imol. *in c. præſentia extra de prob. & in l. quod dicitur* Alex. *in l. gallus §. quidem rectè col. ult.* & ibi Ant. Rub. *col. 1. col. 56. de lib. & poſthum.* Alex. *conſ.* 87. *num.* 10. (ubi in annot. tetigi) *lib.* 6. Soc. *conſ.* 127. *num.* 20. *lib.* 3. Steph. Bert. *conſ.* 73. *lib.* 2. quod ampliat Joan. Amicus *conſ.* 100.

14. Quibus non obſtantibus, dicendum prædictam donationem non fuiſſe revocabilem nec revocatam: fuit enim donatio partis indiviſæ bonorum, quæ facta extraneo irrevocabiliter valeret, ut probatum eſt ſup. *num.* 5. igitur non minus quàm cùm facta eſt filio, præſertim in contractu matrimonii, ita quòd etiam aliorum nempe ſoceri & nurus & poſterorum intereſt, qui non debent fraudari. Non obſtat quòd ſit facta tanquam futuro heredi, quia imò tanquam ipſi: longè enim aliud eſt, quando quis ab alio, & de alieno alii ſtipulatur. Tunc enim ſi ille ſit in proxima cauſa ſucceſſionis, videtur adhibitus, ut futurus hæres, *d. l. tale pactum in fin.* vel ei ſtipulatum, ut heredi, *d. l. ſi tibi de pact.* ut tantò fortiùs valeat actus, nec vitietur per regulam, *l. ſtipulatio iſta habere licere, §. alteri de verb. oblig. l. quæcumque gerimus de action. & oblig.* niſi in caſibus ſpecialibus, ut *in l. quodcumque, §. ſi quis ita de verb. oblig.* longè verò aliud, quando quis de ſuo alicui dat, vel promittit: quia tunc ſemper videtur facere, ut ipſi ſalvo tamen jure collationis, vel imputationis in Falcidiam, ut *in l. cum quis, de peculio. in fi. ff. ad l. Falcid.* Aliàs actus ut agitur, non valeret. Cùm ergo ut agitur, valere poſſit, ergo valet, ut agitur, ut nuper latè docuimus *in l. 1. §. ſi quis ita de verb. oblig.*

15. Igitur dicta donatio, nec fuit revocata, nec poſſet revocari *per l. ſi unquam C. de revoc. donat.* quia pater nunquam conqueſtus fuit, nec ex eo capite conqueri potuiſſet, propter articulum conſuetudinis dicti comitatus ſub titulo *des ſucceſſions, art. 3. qui eſt 45. totius conſuetudinis*, per quam Claudius, vel ejus repræſentantes non in virilem, nec in trientem, ſed in ſemiſſem totius hereditatis vocantur, nec poſſet revocari, aut diminui *per l. ſi totas, C. de inoffic. donat.* quia non lædit legitimam aliorum, ut modò dicetur, & ſic *d. l. ſi totas*, obſtare nequit, nec ſecundùm putativum omnium: nec ſecundùm novum noſtrum verum intellectum, de quo *in tractat. noſtro de inoffic.* imò non ſolùm dicta donatio non potuit revocari per dictum Joannem, ſed etiam obligavit eum de evictione: quia promiſſio de faciendo bonum interpretatur pro donatario, & obligat donatorem non ſolùm, ut faciat illud eſſe donatarii, ſed etiam ut teneatur de evictione, ut decidit Philip. Corn. *conſ.* 141. *quanquam, col. ult. lib.* 2. Et ſic non obſtant allegata in contrarium. Ex quibus etiam patet ſolutio ad tertiam quæſtionem, an hæc donatio tranſmiſſa ſit ad filium Claudii, præmortuo patre. Cùm enim eſſet ius purè quæſitum, dubio procul tranſmiſſum eſt: quia etiam conditionale ex contractu tranſmitteretur, *§. ex conditionali Inſtit. de verbor. oblig.* Sed advertendum quòd non ad ſolum Franciſcum, ſed etiam ad ſorores ſuas (ſi ſunt heredes patris) & ad omnes heredes Claudii viriliter tranſmiſſa fuit, niſi Claudius aliter inter vivos, vel teſtamento diſpoſuerit.

16. Ad quartam autem quæſtionem. An jura, & actiones includantur? Quidam cenſuerunt quòd non, per jura vulgata, de quibus *in l. à divo Pio, §. in conditione, ff. de re judic.* Sed in hac hypotheſi nimis ineptum eſt, cùm diſpoſitio ſit univerſalis, mobilia vero, & heredia ſint expreſſa causà exempli. Et ſic non eſt dubium nomina includi. Andr. Alciat *l. moventium de verbor. ſign.* Quæſt. 4.

17. Ad quintam quæſtionem. An teſtamentum, ſit nullum præteritione Sebaſtianæ? Quidam nullum cenſebant: quia teſtator voluit quòd Sebaſtiana filia alatur, donec ſit ætatis nubilis: & ſi perveniat ad ſtatum matrimonii, ex tunc prout ex nunc, conſtituit ei dotem diviſim quadringentarum librarum cum mundo muliebri, inſtar aliarum filiarum, in quo illam heredem inſtituit. Videtur ergo quòd ſi non nubat, non eſt hoc caſu inſtituta, nec exheredata: ergo teſtamentum ex tunc nullum, ſaltem ſi contingat illam non nubere, imò etiam ab initio obitus patris, cum non ſit inſtituta ſub conditione voluntaria, vel poteſtativa, nec exheredata, *l. ſuus quoque ff. de hered. inſtit.* Sed ut hoc verum eſſet jure, *ff. & C.* ut dixi *ſuper l. commodiſſimè, num. 25. de lib. & poſth.* ita falſum eſt jure noviſſimo, quo omnis conditio uſque ad ratam legitimæ detrahitur, *novell.* 115. *ut cum de appel. cog. §. cæterùm*, dos autem ſuccedit loco legitimæ, ut in propriis terminis tenuit Rich. Malumb. quem refert. Cyn. *in l. ſancimus, C. de nup.* & ſequitur Paul. *in l. quoniam in prioribus, col. 2. num. 6. C. de inoffic. teſt. & dixi ſuper d. l. commodiſſimè, num.* 30. Et ſic concludo teſtamentum validum, niſi ſi qua fortè neptis filiæ præmortui penitus præterita eſſet. Quæſt. 5.

18. Ad ſextam quæſtionem. An Franciſcus ſit ſaiſitus, hoc eſt poſſeſſor per obitum avi? Breviter dico quòd in vim dictæ donationis non eſt ſaiſitus de dicta tertia parte donata, cùm nunquàm ipſe nec pater ejus habuerint traditionem expreſſam, nec tacitam: ſed bene poſſet eſſe ſaiſitus de quarta parte in qua inſtitutus fuit, quia conſuetudo loci transfert poſſeſſionem etiam in heredem teſtamentarium, *tit. des ſucceſſions artic.* 1. ſed ſive ex teſtamento, ſive ab inteſtato non poterit habere utrumque, ſed conferre tenetur, text. eſt rotundus *in l. illam, C. de collat.* ubi nepotes tenentur in ſucceſſione avi paterni conferre patruis, & avitis ſuis donationem propter nuptias (qualis iſta eſt) datam ab eodem avo patri nepotis prædefuncto. Quod non ſolùm ab inteſtato, ſed etiam in caſu teſtamenti locum habet, uno ſolo caſu excepto, videlicet, ſi parens expreſsè prohibuerit, vel Quæſt. 6.

Digitized by Google

dixerit ſe nolle donationem conferri *Authen. ex teſtamento, C. de collation.* quod non fuit factum in prædicto valido, & ſolemni teſtamento: & ſic abſque dubio non poterit eſſe hæres, & donatarius: ſed ſi velit inſtitutionem agnoſcere, debet conferre, vel ab inſtitutione abſtinere: abſtinendo verò ab inſtitutione, non erit ſaiſitus, ſeu poſſeſſor dictæ partis donatæ, neque de jure, neque de conſuetudine, nec per dictum contractum matrimonii, in quo nulla clauſula conſtituti: imò etiamſi hæres eſſet, & prohibitus conferre adhuc non eſſet ſaiſitus ultra partem, in qua fuit inſtitutus, & hoc reſpectu bonorum paternorum.

19. Bona verò in communione quæſita non ſunt paterna, nec hereditaria, ſed acquiſitionem, quarum pro modo ſub parte ſocietatis poſſeſſor eſt, *l. 2. ff. pro ſocio.* niſi ſi quæ proprio unius nomine quæſitæ nondum ſint communicatæ, ſed communicandæ, *l. ſi patrus, C. communia utriuſque judicii, l. ſi ſocius, ff. ſi certum petat.* Alexand. *conſil.* 49. *lib. 1. ubi in annotat. dixi*, ſed in diviſione habenda eſt ratio eorum, qui notabiliter plus laborarunt, vel auxerunt, ut per Bald. *in l. ſi paterna, C. de negotiis geſtis.* Petrus de Hubal. *in tract. de duobus fratribus par. 4. q. 6. cum ſeq. & par. 4. q. 23. Et ſic ſoluta* eſt 7. *quæſtio.*

Reſponſum ejuſdem de eadem re Gallicum.

LE Conſeil ſoubſcript qui a veu les traitez de mariage d'entre feu Claude du Bois, & Barbe Millot, de l'an mil cinq cent treize: teſtament de feu Jean du Bois pere dudit Claude, du vingt-troiſiéme Novembre mil cinq cent quarante-trois, publié à Beſançon le troiſiéme de Novembre mil cinq cent quarante-cinq: exploicts de complainte, & nouvelleté faits à la requeſte de François du Bois, fils & heritier dudit Claude, & inſtitué pour un quart également par ledit feu Jean, avec les autres enfans maſles d'iceluy. La couſtume du Comté de Bourgongne, les memoires & conſultations d'une part & d'autre.

1. Eſt d'advis que les parties ſont en danger de tomber en une grande, longue, & dommageable involution de procés, s'ils ſuivent la voye qui eſt commencée de l'execution de complainte, & garde generale, en laquelle le demandeur a tort en partie quant à la forme touchant la donation du tiers, dont il n'eſt ſaiſi par le traité du mariage de ſon pere, qui ne porte ſaiſine.

2. Et combien qu'il y euſt droict de ſaiſine és autres chefs mentionnez en ladite garde, il ne faut avoir égard auſdites formalitez, & maniere de proceder: car meſmes ne faudra pas avoir égard à la forme & evenement du poſſeſſoire, mais au fonds, & à la juſtice du droict, & proprieté: autrement adviendroit, que celuy qui gagneroit au poſſeſſoire, ne feroit que des dépens, & en aprés perdroit au Petitoire. Parquoy je trouve que le meilleur moyen eſt de venir droict à la racine, & mettre fin és choſes par bonne paix & équité, ſelon l'origine du droict.

3. Or il n'eſt plus ancienne origine, & plus vray droict en ce pays, que la Couſtume generale & ancienne, laquelle baille & attribuë aux enfans du premier lict la moitié, & aux enfans du ſecond, l'autre moitié. Cela nous doit ſembler auſſi bon & raiſonnable, comme il a ſemblé à nos bons predeceſſeurs. Davantage je trouve & connois par leſdites pieces, que le défunct Jean du Bois, pere deſdites parties, a eſté de meſme intention.

4. Car ſçachant, comme il eſtoit encores de bonne memoire, qu'il avoit donné le tiers audit feu Claude, il a inſtitué ledit François ſon repreſentant dudit Claude en un quart ſeulement, qui eſt avec ledit tiers la juſte moitié: & les enfans de ſon ſecond lict, és autres trois quarts du reſidu, qui ſont auſſi la juſte moitié contre ledit tiers, & un quart du reſidu, tellement que l'on voit, & en fin ſe trouvera, que le pere commun des parties a enſuivy l'intention de la Couſtume ancienne, & generale du pays: de ſorte que, quoy que faſſent les parties litigantes, ſi elles entrent en procés, & que l'une perde ou gagne d'un coſté, & l'autre d'un autre, certainement les parties en fin viendront, & devront venir à ce but, de l'union, & conformité de l'intention de ladite Couſtume, & dudit défunct teſtateur concurrents enſemble, & pendant leſdits procés ſe peuvent trouver aucunes nullitez ou inconveniens, qui ſeroient dommageables tant à l'une qu'à l'autre deſdites parties.

5. Parquoy ſuis d'avis, & leur conſeille, qu'ils partiſſent par moitié ſelon l'intention de ladite ancienne Couſtume, & auſſi de leurdit pere, comme dit eſt, tant la ſucceſſion & biens d'iceluy, que ce qui eſt depuis accreu par leurdite communauté, ſauf que je ſuis d'advis quant à ladite communauté,

6. Qu'attendu, que les enfans maſles du ſecond lict ſont trois, qui ont vray-ſemblablement plus travaillé & augmenté, qu'un ſeul du premier lict, qu'à l'arbitrage de gens de bien connoiſſans de leur eſtat, on adjuge certaine ſomme moderée par chacun an, ou pour une fois depuis le decés dudit feu Jean du Bois pere commun, aux enfans du ſecond lict, juſques au partage & ſeparation de ladite communauté, ayant égard qu'ils ont eſté trois contre un travaillans à ladite communauté, ou autre mediocre recompenſe, ſelon la qualité des perſonnes, & l'âge d'icelles plus longue abſence ou preſence, à l'exercice & augmentation d'icelle communauté, & du profit & augmentation, qui en eſt advenu en icelle.

7. Et à celuy qui voudroit ſuivre cet advis, je conſeille qu'il en faſſe offre à la partie qui en fera difficulté, & qu'il proteſte de tous dépens, dommages & intereſts, advenus, & qui adviendront, pour n'avoir ſuivy ladite offre conforme à raiſon & équité, & à l'intention tant de ladite Couſtume, que dudit teſtateur pere des parties. Et tel eſt d'advis de moy ſoubſcript Charles du Moulin, Juriſconſulte de France, & de Germanie, Docteur regent és Loix en la noble Univerſité de Dole. Et en témoignage de verité ay ſigné ces preſentes de ma main, & ſcellé de mes armes. Fait à Dole le premier jour d'Octobre 1556.

Digitized by Google

EPITOME CONSILII XXXVII.

1. *Commenda eſt temporalis commiſſio.*
2. *Intellectus, c. qui plures. 21. q. 1.*
3. *Corruptis veteribus canonibus, cœpit Papa commendare in favorem perſonarum.*
4. *Commenda perpetua eſt titulus diſpenſatorius.*
5. *Beneficium ſic commendatum poteſt Ordinarius liberè per ceſſum, aut deceſſum Commendatarii conferre.*
6. *Etiamſi tempore commendæ beneficium vacabat in Curia.*
7. *Poteſt hujuſmodi commenda cum beneficio titulato permutari ab Ordinario.*

CONSILIUM XXXVII.

Viſo eruditiſſimo conſilio plurium ſimul ſubſcribentium Doctorum pro domino Laurentio *Saulee*, profeſſo Monaſterii *de Goile*, Rectore Hoſpitalis divi Bernardi ad Salinas, actore in poſſeſſorio novitatis contra dominum Joannem *de Blouray*, dictum à ſancto Paulo, præpoſitum ſancti Anatolii Salinarum, Curatum *de Buſſy, & de Liele*, & alios opponentes, paucis agam, ut in re clara, & exactiſſimè, & doctè diſcuſſa.

1. Et quia tota diſputatio ad duo puncta reducitur, videlicet, an commenda perpetua ſit titulus, & an ea per obitum, vel aliàs vacante, poſſit Ordinarius conferre, in quibus totius litis cardo verſatur. Ad primum certum eſt quòd commenda ab origine ſua tam ex ethymo, & propria ſignificatione, quàm ex communi uſu loquendi, & utendi veteris Eccleſiæ, nihil aliud erat quàm commiſſio, vel adminiſtratio temporalis, ad nutum revocabilis, imò ipſo facto, & ipſo jure revocabatur repleto beneficio: tantiſper enim dum vacaret, & donec provideretur, durabat commenda, ethymologia vocabuli cum ſignificatione vulgari penitus concurrente, *l. condemnare, ff. de verb. ſign.*

2. Et ita loquitur, & intelligitur *c. qui plures* 21. *q.* 1. quod eſt Leonis Papæ Romani IV. cujus tempore nondum penitus exoleverant antiqua decreta, & diſciplinæ Eccleſiaſticæ ſeveritas, ne quis in duabus Eccleſiis conſcriberetur clericus: quod erat à conſuetudine Eccleſiæ prorſus alienum, c. 1. & 2. 21. *q.* 2. Ideo nolebat bonus ille Leo, ut liceret retinere duos Epiſcopatus, vel duas Parrochias, alteram titulatam, alteram commendatam: ſed ut vacantis Eccleſiæ cuſtodia, vel adminiſtratio interea dum de idoneo Prælato commendaretur, non in favorem perſonæ commendatarii, ſed in favorem Eccleſiæ vacantis, & futuri prælati.

3. Sed poſterioribus ſæculis ſenſim irrepente multiplicitate beneficiorum incompatibilium in favorem perſonarum, cœperunt practicari commendæ perpetuæ, ſignificatione verbi alterata, & à ſua origine, & ethymo degenerante. Perpetua enim commenda verus eſt titulus, & nihil aliud eſt quàm collatio diſpenſatoria. Cùm enim datur, ut ſit perpetua, & cum plena diſpoſitione fructuum, idem eſt omnino quàm collatio, & titulus collatorius: & meritò quando Papa diſpenſat cum aliquo ad plura incompatibilia, ſolet unum ſtatui collatarii congruens dare in titulum, reliqua in commendam, ut ſi non re, ſaltem verborum ſono reverentia fiat antiquis canonibus, & oſtendat ſe contra illorum prohibitionem diſpenſare.

4. Quòd autem hujuſmodi commenda perpetua ſit titulus, tenent omnes ferè Doctores ubique, & eſt communis, & vera ſcientia, ut copioſiſſimè in præfato conſilio allegatum fuit, & tetigi *in annotat. ad Alexand. conſ. 95. num. 2. lib. 4. & ad Philippum Dec. conſ. 149. num. 5. & latiùs in tract. meo in regulas Cancellariæ, in regula de publicand. q. 15.*

5. Hinc ad ſecundum punctum, quòd occurrente vacatione præbendæ per obitum commendatarii, poſſit Ordinarius liberè ſua poteſtate uti, & conferre in titulum, tenent omnes allegati in præfato conſilio: quibus addo ita tenere Lud. Roman. *conſ.* 350. refert & ſequitur Socin. *conſ.* 32. *col.* 5. *lib.* 1.

6. Quod eſt verum & indubitatum; etſi tempore creationis commendæ beneficium vacabat in Curia: quia illa vacatio repleta fuit per hujuſmodi commendam perpetuam, qui eſt verus titulus, & alioquin inventa eſſet via quâ regentes Cancellariæ Romanæ mutatione, vel abuſu unius voculæ omnium Ordinariorum poteſtatem in perpetuum abſorberent, & impedirent utendo verbo Commendæ, loco Collationis: cùm tamen re vera eadem res eſſet, & idem effectus. Addo quod poteſt Ordinarius reſignationem hujuſmodi commendatarii admittere, & tam per ceſſum, quàm per deceſſum conferre.

7. Quod autem beneficium commendatum hoc genere commendæ poſſit cum titulato permutari, tenet Federicus de Senis *in tract. permutat. q.* 15. Joannes Imola. *in c. ult. extra de rer. permut.* quod eſt verum etiam ſolius ordinarii authoritate, dummodo conferat in titulum, & habili, ſecundum jus commune, vel rite, & canonicè diſpenſato, & habilitato per Papam, vel legatum in facultatibus habentem, ut dixi *in d. reg. de publ. reſign. num. 233. cum ſeq.* ſive ergo beneficium commendatum vacet per obitum, ſive per ceſſum, ſive per privationem canonis, vel hominis, & quoviſmodo, poteſt ordinarius liberè conferre, prout de collatis à Papa in titulum. Et ita indubitati & exploratiſſimi juris eſſe cenſeo ego Carolus Molinæus, Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, legum Profeſſor Dolanus. Datum Dolæ idibus Junii. Anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſexto.

EPITOME CONSILII XXXVIII.

1. *Tituli collatorii non electivi poſſunt cumulari.*
2. *Bullæ faciunt notorium iuris & facti.*
3. *Materia obiectiva odioſa eſt.*
4. *Regula Cancellariæ de publicandis, tria copulativè requirit.*
5. *Obiiciens contra notorium, notariam probationem adferre debet.*
6. *Regulæ Cancellariæ non concernunt ius nec titulum, ſed modum conficiendi Bullas.* 13. 14.
7. *Nec de illis curatur, quando de titulo, & iure beneficii iudicatur.*
8. *Solo verbo Collatoris ius in beneficio quæritur.*
9. *Regulæ Cancellariæ non ſunt temporales, & morte Papæ expirant.* 11.
10. *Simplex exemplum contra producentem plenam finem facit.*
12. *Prohibitum ad tempus: videtur poſt tempus admitti.*
16. *Et ſufficit pœna à lege expreſſa.* 18.
15. *Non eſt locus pœnæ, niſi in caſibus ſcriptis à iure.*
17. *Defectus ſolemnitatis ex intervallo requiſitæ non vitiat actum.*
20. *Ex ſingulis clauſulis ſignaturæ poſſunt ſeorſim confici bullæ.*
21. *Quibus ſtatur, niſi de falſo cum inſcriptione accuſentur.*

CONSILIUM XXXVIII.

Viſis Bullis ſub plumbo in forma, rationi congruit de proviſione canonicatus, & præbendæ Biſuntinæ Eccleſiæ facta à Pontifice Romano, domino Claudio *Naturel* per reſignationem defuncti Stephani *Naturel* in manus ejuſdem Pontificis factam, 5. Calendas Octobris, anno Incarnationis Domini 1549. inſtrumento publicationis prædictarum Bullarum in forma rationi congruit in capitulo Biſuntinæ Eccleſiæ capitulariter congregato die 15. Junii, anno Domini 1550. proceſſu executoris, & ejus executione die 11. Junii 1550. copia regulæ Cancellariæ Pauli III. Pontificatus ſui anno 1. in Cancellaria Romana editæ.

1. Ego ſubſcriptus J. U. D. & profeſſor cenſeo præfatum dominum Claudium reſignatarium verum jus habere in dictis canonicatu, & præbenda præfatæ Metropolitanæ Eccleſiæ Biſuntinæ, & tam in petitorio, quam in poſſeſſorio obtinere debere, & non obſtante proviſione per obitum defuncti Stephani *Naturel* reſignantis: qui infra ſex menſes dictæ reſignationis in Curia Romana facta obiit, ſive dicta proviſio per obitum facta fuerit per ordinarium, ſive per novum Pontificem ſucceſſorem Pauli III. Julium III. etiam quoviſmodo, etiamſi per utrumque prout tituli collatorii, præſertim in poſſeſſorio poſſunt cumulari, ut per Lappum de Caſtelho alleg. ult. Quamvis aliud in verè electivis, *cap. ut qui duas de elect. in ſexto,* ubi Gemin. Philippus Franciſcus & omnes canoniſtæ.

2. Conſtat enim de reſignatione canonicè facta, & admiſſa in manus Papæ Pauli III. & per eum admiſſa, & de collatione, & proviſione per eumdem etiam cum omnibus opportunis, & conſuetis clauſulis facta dicto Claudio, & extant Bullæ in forma quæ non ſolum plenam fidem, ſed etiam notorium juris & facti faciunt, per not. *in c. veſtra de cohabitation. clericor. & mulier.* ut per Anto. But. *ibi col.* 20. *cum ſeq.* Itaque notoriè conſtat ex tunc videlicet, à data dictarum Bullarum 28. Septembris 1549. verum, integrum, plenum, & canonicum jus, & titulum fuiſſe præfato Claudio ſtatim, & nulli alii adquiſitum, & ex ſolemni, & authentico, & opiſtographo earumdem Bullarum conſtat de conſenſu reſignantis, vel procuratoris ſui ſpecialis reſignationi, & expeditioni Bullarum legitimè præſtito ſecundum antiquas regulas Cancellariæ Romanæ Innocentii VIII. conſtat etiam de capacitate, & ſolidum jus dictæ præbendæ, & nulli alii jus quæſitum, & ex tunc deſiit vacare, & à quoquam poſſit impetrari: & hoc certum, & indubitatum eſt.

3. Hoc autem ſolido notorio & indubitato fundamento jacto, dominus Joannes *de Lizonde* nullum jus acquiſivit, nec acquirere potuit in dictis canonicatu, & præbenda impetrando poſteà per obitum præfati Stephani. Non enim vacavit per obitum, nec aliàs quoviſmodo, morte dicti Stephani: ſed priùs vacaverat in Curia, & repletum erat de perſona dicti Claudii, ita quod neceſſe eſt præfato domino *de Lizonde* venire per viam objectivam, objiciendo, vel contra perſonam præfati Claudii, vel contra jus, proviſionem apoſtolicam: & ſumus in materia objectiva, præſertim cùm notoriè fundata ſit intentio præfati Claudii notorio juris & facti, neceſſe eſt præfato dom. *de Lizonde* adferre probationes, eaſque æquè claras, dilucidas, & notorias non de ſuo prætenſo titulo, qui nullus eſt, nullum (præſertim tempore datæ ſuæ) locum vacuum reperiens, niſi prius prædicta notoria proviſio Papalis, vel capacitas perſonæ dicti Claudii deſtruantur per objectiones dicti Joannis, quæ tam odioſæ ſunt, quàm materia objectiva odioſa eſt ſtricti juris, ut not. *in c. 1. de elect. lib. 6.* præſertim veniens contra notorium, & à Pontifice Romano factum.

4. Cæterum contra perſonam nihil objicitur at contra notorium proviſionis Papalis duo tantùm objiciuntur. Primò regula antiqua Cancellariæ Romanæ 34. *de pub. reſig.* ſed illa intentionem objicientis divertit, quoniam prærequirit tres conditiones, quarum una, nec duæ ſufficerent, ſed omnes impletas eſſe, & concurrere prius notoriè probandum eſſet ab objiciente. Prima conditio, quod reſignans mortuus fuerit. Secunda quod mortuus fuerit poſt ſex menſes à die reſignationis in Curia Romana admiſſæ computandos. Tertia, quòd poſt illud tempus deceſſerit in antiqua ſua poſſeſſione reali, & effectuali beneficii reſignati. Quibus conditionibus, vel aliqua earum deficiente, ſive non clarè, & liquidè extenta, non eſt locus clauſulæ pœnali, & reſolutivæ tituli dictæ reſignationis, & proviſionis Papalis, ut tenent omnes ſcribentes tam ſuper præfata regula Cancellariæ, quam alibi.

5. Atqui nulla dictarum conditionum notoriè probatur extitiſſe, prout objiciens contra notoriũ (ut præfatus

dominus *de Lizonde* notoriam quoque probationem adferre debet. Prima enim etiamſi notoriè probata eſſet, tamen eadem probatione, & pari notorietate probatum eſſet, mortem illam ſecutam fuiſſe infrà ſex menſes à data dictæ proviſionis Papalis præfati Claudii: & ſic eadem probatio, imò illa ipſa eadem objectio domini objicientis eumdem evertit, & ab omnibus aliis objectionibus, & conditionibus excludit. Debent enim omnes præfatæ conditiones ſimul concurrere & probari juxta *leg. ſi heredi plures, ff. de heredibus inſtituendis.* Sed jam ex facto, ſeu propoſito objicientis ſecundam, & ſic omnia defeciſſe conſtat. Cum enim præfatus reſignans non fuerit poſtmodùm, & poſt illos ſex menſes mortuus, nec poſt idem tempus mortuus in poſſeſſione, nullus locus eſſe poteſt reſolutioni proviſionis, & juris quæſiti, etiamſi probetur reſignantem ante illud tempus mortuum eſſe in poſſeſſione, id quod jus, & titulum reſignatarii magis confirmat, & corroborat.

6. Secundò objicitur nova quædam prætenſa regula Cancellariæ Pauli III. Sed primò, nova illa regula Cancellariæ nullo modo concernit titulum, & jus inde ortum & acquiſitum, ſed dumtaxat concernit modum ſcribendi, expediendi, conficiendi, & ſigillandi literas Papaticas, prout natura eſt omnium regularum Cancellariæ non concedere jus novum, nec jus perpetuum: ſed tantum formulas, & modos obſervandos à Scriptoribus & Bullatoribus, & aliis verſantibus in Cancellaria Romana, circa confectionem Bullarum & Literarum Papalium in forma probante ſub plumbo, ut tradunt Cardinalis Florent. *in capitul. paſtoralis, quæſt. ultim. extra de fide inſtrumentor.* Geminianus, Philippus Francus *in capit. duobus, col. ſecunda de reſcript. in ſexto,* Philippus Decius *in l. 1. ff. ſi certum petat. & in cap. 1. num. 40. extra de poſtulation. prælator.* Et ſic de hac dicta prætenſa regula, nihil ad rem: quia non ampliùs agitur de Bullis conficiendis in Cancellaria, nec ſumus in Cancellaria ad viſitandum, & corrigendum Officiales, & Miniſtros Cancellariæ Romanæ, an rite, & diligenter functi fuerint officio.

7. Sed ſumus in judicio ordinario inſignis Curiæ Metropolitanæ, & ibi de titulo ipſo, & jure partium agitur: & ſic de regulis illis Cancellariæ dictas formulas concernentibus nihil ad rem: quia nec domini de Rota in Curia Romana ſecundùm illas judicant, quando de titulo partis, & non de culpa, vel correctione officiariorum dictæ Cancellariæ agitur.

8. Aliud enim eſt jus partis ſtatim vivæ vocis oraculo Romani Pontificis eidem parti irrevocabiliter quæſitum, ut tradunt omnes Canoniſtæ *in proœmio libri ſexti, & Clementi.* Baldus & alii *in l. humanum, C. de legibus,* & dixi ſuper regulam Cancellariæ, aliud culpæ prætenſæ negligentia, vel factum Officialium Cancellariæ, quod non poteſt alteri adferre præjudicium per regulas utriuſque juris, *capit. non debet de regulis juris in ſexto.* Præſertim habenti jus à principe: decet enim conceſſum à principe beneficium eſſe manſurum, *cap. decet de regulis juris in 6.* & jus noſtrum non eſt poſteà ſine facto noſtro nobis auferendum, *l. jus noſtrum ff. de regulis juris.*

9. Prætereà, dicta prætenſa regula temporalis eſt facta pro tempore præfati Pauli III. dumtaxat prout natura eſt hujuſmodi regularum Cancellariæ, ut ſint temporales, & morte Papæ condentis expirent, ut tenent Joannes Andreas, Felinus & alii *in cap. primo extra de conſtitutionib.* & ibi Philippus Decius *lectura ſecunda, in principio.* Felinus *in cap. ſecundo, col. penultima, in fine,* & ibi Franciſcus Ripa *col. ultima, de reſcriptis,* Felinus *in cap. penult. col. ſeptima de re judicata,* Jaſon. *in l. 1. col. 4. ff. ſi certum petat.* & ibi Philippus Decius *in fin. d. l. 1. ubi in annotationibus dixi.* Sed Bullæ & Literæ præfati Claudii fuerunt ſcriptæ, & confectæ poſt obitum Pauli III. & tempore Julii III. & ſic non fuerunt faciendæ, nec conficiendæ ſecundùm regulas Cancellariæ, & formam præſtitutam à Paulo III. ſed ſecundùm veterem antiquum ſtylum, vel ſecundùm novam formam à Julio III. ſi quæ fuerit ab eo de novo confecta. Et ſic de prætenſa regula Pauli III. non eſt ad propoſitum, etiamſi Bullæ de quibus agitur, non eſſent factæ, ſed faciendæ, & adhuc in fieri.

10. Tertiò de hoc conſtat etiam allegatione, & facto ipſius domini objicientis, etiam in ipſo capite, & initio prætenſi tranſſumpti per eum producti, quod contra ipſum producentem, & non contra alium plenam fidem facit, ut dixi *in conſuetudin. Pariſienſi, §. 5. num. 36.* in quo quidem tranſſumpto legitur, & habetur, ut ſequitur, cujuſdam olim per felicis recordationis Paulum Papam III. prædeceſſorem noſtrum editæ conſtitutionis, quam ſuo tempore obſervari voluit hactenus è tranſſumpto.

11. Ergo ex eo contra producentem retorſo conſtat prætenſam illam regulam temporalem fuiſſe, ut pro vita tantum præfati Pauli III. duraret, pro Bullis, & aliis literis conficiendis in ſua Cancellaria à tempore ſuæ vitæ, & Pontificatus tantum: ergo nihil pertinet ad Bullas, vel quaſcumque Literas Papales poſteà conficiendum.

12. Quia quod de uno dicitur, de alio negatur *c. nonne benedicimus nos, extra de præſumptionibus l. cum prætor ff. de judiciis,* & prohibitum ad tempus poſt tempus permiſſum eſt. Jaſ. *l. ita quis ff. de vulg. & pupil. & conſ.* 145. *col.* 6. *conſ.* 180. *col.* 2. *lib.* 1. & text. *in l. ſi unus, §. 1.* & ibi Bald. *& in l. Epiſtol. §. ultim.* & ibi Paulus Caſtren. *ff. de pact. text. c. ad honorem,* & ibi Bald. *extra de authorit. & uſu pallii, c. de cauſis de officio delegati c. quoniam frequenter, §. ſi vero,* & ibi Bald. *extra ut lite non conteſt.* & ſic tantum abeſt ut dictæ Bullæ per prætenſam regulam infirmentur, ut potius confirmentur, & in jure communi relinquantur.

13. Quartò, etiamſi præſentes Bullæ non eſſent factæ à ſucceſſore, in forma rationi congruit, ſed vivente præfato Paulo III. adhuc prætenſa regula non eſſet ad propoſitum: quia nullo modo concernit jus, nec titulum, nec ejus reſolutionem, ſed modum literas conficiendi, de quo in judicio ordinarii, in quo ſumus, nec etiam in judicio ſupremæ rotæ Romanæ, curandum eſt, quando de titulo, & jure parti quæſito tantum agitur, ut hic.

14. Prætereà dicta regula, nec ipſum quidem conſenſum à reſignante præſtandum, vel præſtitum concernit, ſed dumtaxat ſimplicem annotationem prædicti conſenſus in regiſtro Cancellariæ poſteà faciendam. Poſt conſenſum autem, & ejus præſtationem (quoad partes attinet, & jus illis quæſitum) relinquitur in jure communi, & in antiquis regulis, ut liquet etiam confeſſione judiciali, & productione ipſius objicientis, ibi. *In annotatione conſenſus in Cancellaria,* & ibi. *In libris Cancellariæ.* & ibi. *Debeat per eoſdem notarios,* & ibi. *Infrà quindecim dies poſt miſſionem harum ſupplicationum ad regiſtrum, vel ſummiſſam,* & ibi. *In ordinariis, & authenticis libris ſcribi, & annotari.* Et ſic nihil ad corpus ipſum Bullarum: ſed tantum ad formam conficiendi regiſtra. Et ſi quid jubeatur de data miſſæ, ſcribi in calce ſupplicationum, hoc neque ſupplicationem, neque Bullam inde conficiendam annullat, nec revocat; nec eſt ibi clauſula annullatoria, nec revocatoria.

15. Ergo non eſt ſomnianda, quia pœna eſt: & pœnæ nunquàm locus eſſe debet, niſi quatenus ſcripta in jure apparet, ut decidit *gloſ. ordinaria in c. ultim. gloſſ. pen. in fin. extra de jure patronat.* & ibi Panor. & omnes Canoniſtæ ſequuntur Jaſon. *l. quod te, col. decima ff. ſi certum petatur.* Philippus Decius *in cap. primo, col. ſexta de offic. delegat. & in rub. col. 1.*

extra de judiciis. Alexand. *conſ.* 103. *num.* 15. *lib. primo, ubi in annot. dixi, ut etiam dixi ſuper conſuetud. Pariſienſ.* §. 54. *numero tertio, & præſertim quando ageretur de puniendo tertio ignorante & inſonte, & de jure illi auferendo, à præſertima principe conceſſo, quod ſtare debetd. c. decet. de regulis juris in ſexto.*

16. Prætereà in d. prætenſa regula Cancellariæ expreſsè providetur de alia pœna quàm ambitionis, aut reſolutionis tituli vel juris, & de ſola pœna ipſorum notariorum, & miniſtrorum Cancellariæ Romanæ, qui ſoli ibi puniuntur videlicet excommunicationis latæ ſententiæ in illos tantùm latæ, prout illis tantùm præcipitur, & non partibus, illi ſoli, & non partes puniuntur certa quoque pœna deſignata. Et ſic non eſt recurrendum ad aliam pœnam juxta not. *in l. non dubium, C. de legibus, l. ſi ita ſtipulatio in fin. de verbo. obligat.* ita quod etiamſi hoc eſſet præceptum impoſitum ipſis partibus reſignantibus, & reſignatariis, tamen non incurrerent aliam pœnam, nec amitterent titulum, nec jus ſuum: quantò minùs hic, cùm ea ſolemnitas non ſit impoſita partibus, ſed aliis, & nihil ad partes.

17. Tertiò illa ſolemnitas non eſt de faciendis ante impetrationem, & conceſſionem gratiæ, ſed de poſteà, & ex intervallo faciendis: & ſic etiamſi non fierent, etiamſi ſcienter negligerentur, non annullant gratiam factam, nec tollunt jus etiam gratioſè quæſitum Bar. Pau. & omnes *in l. univerſa C. de precibus imperatori offerend.* Panor. *in c. quoniam frequenter col.* 6. & ibi latè Felinus *col.* 5. *extra ut lite non conteſtata.* Ludo. Rom. *conſ.* 503. Panor. *in c. nomine domini, col.* 2. & ibi Philip. Decius, *num.* 12. *ubi in annotat. dixi extra de teſtibus*, & ultra etiamſi illa ſolemnitas eſſet ipſis partibus impoſita (de quo etiam per productionem objicientis notorium eſt quòd non) etiamſi conſtaret præfatum reſignatarium ſcienter omiſiſſe, vel fuiſſe in culpa (de quo certum eſt quòd non.)

18. Adhuc ex quo proviſum fuit de alia pœna, non habet locum alia, nec locus eſt privationi, aut reſolutioni juris quæſiti, Felinus *in c. venerabili, col.* 5. *extra de judiciis*, Philippus Decius *in c. de cauſis, col* 9. *de offic. delegat.* Gemmianus, Philippus Francus *in c. ſtatuemus, de ſententiis excommunicat. in ſexto.* Matthæus Matheſil. *ſingul.* 78. ubi etiam Theologos allegat. Cæpola *conſ. Civil. conſ.* 13. *num.* 4. Philip. Cornæus *conſ.* 89. *litera l. lib.* 5. Sed ibi de alia certa limitata pœna proviſum eſt, ergo aliæ pœnæ non eſt locus. Plura alia occurrunt, quæ tanquam ſupervacua, prætereo, cum manifeſtum ſit prætenſam regulam temporariam fuiſſe, nec extendi ad literas, aut Bullas poſteà tempore ſucceſſionis conficiendas, & multò minùs ad jus quæſitum tollendum. Et in fortioribus terminis judicari vidi, & obtinui in ſupremo Senatu Pariſienſi, ut ſcripſi ſuper de reg. *de publicandis num.* 206. cum multis ſequentibus.

19. Prætereà mors Papæ collatoris poſt dictam collationem ſuperveniens, turbatio Curiæ, & Cancellariæ, & impedimenta electionis, & coronationis novi Papæ, ſupervenientia ante dictas Bullas confectas, ſatis ſunt etiam pluſquàm notorium, & juſtum impedimentum: de quo nihil ad rem, cùm prætenſa illa regula temporaria fuerit, & cum authore ſuo expiraverit. Porrò nimus ludicrum, & puerile foret objicere deformitatem Bullæ, & prætenſæ ſignaturæ, ex eo quod in prætenſa ſignatura ſunt tria beneficia, ſed in Bulla unum, quia reſignatarius non vult Bullis uti, niſi pro dicto canonicatu *de Poly.*

20. Solent autem pro ſingulis articulis in ſignatura, vel ſupplicatione contentis, ſingulæ Bullæ etiam diverſis temporibus confici, prout fieri poteſt, cùm tot ſint gratiæ, quot beneficia, & ſic nulla deformitas. Quod etiam ſupervacuum eſt confutare, cùm nec de prætenſa ſignatura, quæ privata ſcriptura eſt, conſtet: nec illi ſi qua deformitas eſſet, ſed ſolis Bullis in forma ſub plumbo, quæ ſolæ authenticum ſunt inſtrumentum, fides adhibenda ſit, ut notant omnes *in prœmio lib. ſexti. & Clement.* Et ſic caſus eſt indubitatus pro domino reſignatario, maximè cum ex Bullis authenticis, & conſenſu reſignantis authentico notoriè conſtet verum & authenticum mandatum præfati reſignantis adhuc eo vivente, prout aliquot menſes ſupervixit, & nunquàm revocavit, fuiſſe tempore regnationis, admiſſionis, & collationis ejuſdem canonicatus *de Poly* allatum, oſtenſum, & exhibitum in Curia, & Cancellaria Romana, ubi beneficium vacavit, nec per alium, nec alii conferri tunc potuit, quod dicto reſignatario, ut legitimè factum fuit.

21. Et ſic quæcumque dominus objiciens allegat, non concludunt, qui etiam deberet priùs de falſo ſub forma inſcriptionis, & pœnæ talionis juridicè dictas Bullas, & inſcriptionem authenticam conſenſus arguere: quod cùm non faciat, inadmiſſibilis eſt: & ubi admiſſibilis eſſet, objecta non ſunt admiſſibilia, ut pote nullo modo concludentia, & multo minus probata. Et ita præfatum dominum Claudium verum, & canonicum jus habere, & ſive in petitorio, ſive in poſſeſſorio obtinere debere cenſeo ego Carolus Molinæus J. U. D. Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, antiquus in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocatus, & in univerſitate Dolana legum Profeſſor. Datum Dolæ 12. Octobris 1556.

EPITOME CONSILII XXXIX.

1. *Valet donatio facta futuris aliorum liberis.* 9. 10. 11.
2. *Qui jus capient à donatore, non à parente.*
3. *Facienda interpretatio contra fideicommiſſarium, & donatarium.*
4. *Quando verba ſtent reſtrictivè, vel ampliativè.* 6.
5. *Verba debent uniformiter determinari.*
7. *Argumentum à contrario ſenſu, locum habet in contractibus.*
8. *Inſinuatio quando & ubi requiritur.* 12.
10. *Poteſt quis legem apponere in traditione rei ſuæ etiam in favorem abſentis.* 11.

Digitized by Google

THEMA CONSILII XXXIX.

IN contractu matrimonii Iodoci *Daſuel* & Iſabellæ *de Mandres* Philiberta amita ſponſæ dedit multa prædia futuris conjugibus, adjecta clauſula, quòd ſi habeant liberos communes, deinde alter prædecedat, quòd omnia illa prædia *reviendront & demeureront auſdits enfans, ſuppoſé que ledit Ieſſe & ladite Damoiſelle Izabel convolent à autres Nopces, & ayent autres enfans.* Contigit Iodocum præmori, relictis communibus liberis & vidua Iſabella, quæ nec renupſit, nec habuit alios liberos. Sed dum bona Iodoci & Iſabellæ à creditoribus eorum venduntur, liberi intercedunt propter dictam clauſulam matrimonii, quam creditores defeciſſe dicunt, ex eo quod Iodocus nec Iſabella convolaverunt ad alia vota, nec alios habuerunt liberos, & magna contentione res agitur.

EPITOME CONSILII XXXIX.

QUantumvis acri contentione diſceptent, mihi clarum videtur & expeditum, filios juſtam cauſam habere in prædiis à Philiberta donatis.

1. Quamvis enim primo loco parentibus eorum donatum fuerit, tamen ſecundo loco datum eſt liberis communibus: nec eſt dubium quin futuris aliorum liberis ab extraneo donari poſſit, nec text. citare opus eſt, cùm hæc donatio ſit gradualis, de qua caſus eſt rotundus *in l. quoties C. de donation. quæ ſub modo*, ubi ſecundo donatario, etiam qui non contraxit, quæritur utilis actio. Apparet etiam ex dicto contractu, non fuiſſe in effectu donatum futuris conjugibus niſi pro tempore conſtantis matrimonii, & utroque vivente, & adhuc ſub præfato onere ſtatim conſtante matrimonio injecto, & in actum prodeunte & executo in puncto ſoluti matrimonii, ita ut non ſolùm res donatæ pro parte præmorientis, ſed etiam pro parte ſuperſtitis vel diviſim ei donatæ, ab eodem avocentur, & ſtatim in ſolidum & pleno jure acquirantur filiis communibus jure proprio & titulo particulari dicti contractus matrimonii.

2. Etiamſi non ſint ullo modo heredes prædefuncti parentis, nec poſteà ſuperſtiti ſuccedant: ſi quidem à neutro parente jus accipiunt, ſed à ſola Philiberta donatrice, ut ſimile not. doct. *in l. cohæredi, §. cum filiæ, in principio, de vulgat. & pupillar. l. mortis cauſa capitur, de donat. cauſa mortis.* Et ibi Bartol. Franc. Aret. *c. in præſentia col. 7. de probation. & conſ. 53.* Philippus Corneus *conſ. 301. litera l. conſ. 309. col. penult. lib. 1.* item eſt datum liberis in perpetuum, & pleno jure ſine onere: ergo fuerunt & ſunt principales donatarii principaliter conſiderati, intenti, & honorati, quemadmodum magis dicitur principalis Legatarius is ad quem totum emolumentum devolvitur, licet ad alium primo loco verba dirigantur *l. ſervo legato, §. ſi teſtator. de leg. 1. l. ſi ſervus legatus, § qui margaritam, eod. tit. l. fideicommiſſa, §. interdum de leg. 3.*

3. Nunc tota epitaſis verſatur in illis verbis, *Suppoſé que ledit*, &c. quæ creditores urgent. Et hoc tantùm volunt verbum illud Gallicum, *Suppoſé*, ſtare reſtrictivè & conditionaliter, ac ſi dictum eſſet, proviſo, vel dummodo, vel ſi. Et volunt dicere ſenſum eſſe, ut ſi contingat Jodocum vel Iſabellam alios ex aliis nuptiis ſuſcipere liberos, quòd tunc illa prædia remanere debeant præcipua & donata filiis primi matrimonii: ſi verò dicti conjuges non convolent ad alias nuptias, vel ex futuris nuptiis non ſuſcipiant alios liberos, tunc dicta prædia ſpectare poſſint ad liberos dicti matrimonii tanquam heredes, ut relicta in jure communi. Et pro hac interpretatione facit quòd fideicommiſſum odioſum eſt, & favorabilis ejus reſtrictio & extinctio. Angel. Peruſ. *in l. qui Romæ. §. duo fratres*, & ibi Alexand. *col. 11. de verb. oblig.* Et quòd contra donatarium, qui ſe fundat in verbis, facienda eſt interpretatio, *l. de veteribus pactis.* Bartol. *in l. ſæpe de verb. ſignific. dixi in annot. ad Dinum c. contra eum de reg. jur. in ſexto*, & ad Alexand. *num. 204. col. 3. col. ult. lib. 2.*

4. Breviter reſolvendo dico quòd hæc interpretatio non ſolùm eſt fallacia principii, ſed etiam eſt mera perverſio & contorſio. Verbum enim Gallicum, *Suppoſé*, hîc non ſtat reſtrictivè & conditionaliter, ſed ampliativè, pro, Etiam poſito, vel, etiam ſuppoſito. Et ſenſus eſt, quòd ſi ſuperſint filii dicti matrimonii, hæc prædia illis ſolis donantur, ita ut ſoli habeant, etiamſi alter conjugum ex aliis poſtea nuptiis alios liberos ſuſcipiat. Hæc enim donatio ut incipit à favore dicti matrimonii & liberorum ex eo: ita ad ſolos filios ejuſdem matrimonii limitatur, & in omnem eventum reſtringitur, conſequitur hujuſmodi filios vocari non ut heredes, ſed ut filios dicti matrimonii. Quòd autem verborum, magis quàm ſententiarum pondere contendunt creditores hos filios non vocari hoc caſu, niſi ut heredes: non ſolùm alienum eſt à directo & plano ſenſu verborum, ſed etiam abſurdum, imò impoſſibile. Probo, quia verba illa Gallica, *Reviendront & demeureront auſdits enfans*, id eſt revertentur & remanebunt filiis dicti matrimonii.

5. Referuntur pariter & uniformiter ad omnia bona utrique conjugum donata per dictam Philibertam, quamvis eſſet data pars ſponſo & pars ſponſæ diviſim: ergo non debent difformiter, ſed uniformiter determinari, hoc eſt, eodem titulo & jure deferri ad dictos filios per reg. de qua *in l. ultim. C. de ſententiis & interloc. omnium judicum in l. jam hoc jurejur. de vulgat. & pupilla.* dixi in annotat. ad Philip. Dec. *conſ. 456.* Atqui certum eſt quòd præmortuo Jodoco, prædia eiſdem ſeorſim donata, ſtatim adquiſita ſunt dictis liberis, etiamſi non eſſent heredes, non jure hereditario patris, ſed jure donationis amitæ matris. Ergo prædia donata ſponſæ eodem jure donationis & non jure hereditario matris ſpectant ad eoſdem liberos, & ſtatim à morte Jodoci ſpectare debuerunt, quicquid poſteà ex parte matris contigerit, etiamſi alios ex ſecundo viro ſuſcipiat liberos.

6. Illud ergo contentioſum verbum, *Suppoſé*, à quo ea clauſula ampliativa incipit, tantum valet quantum verbum Gallicum *Poſé, ores*, vel *quant, ores*, vel *ſuppoſé ores.* Nec poteſt ſtare reſtrictivè: eſſet enim abſurdiſſimus ſenſus contrarius intentioni apertæ & omnibus aliis clauſulis dicti contractus, ut clauſulæ immediatè ſequenti, ibi, *Et ſi ledit Ioſſe, &c.* ubi ſtantibus liberis primi matrimonii ſuperſtes excluditur à dictis prædiis à Philiberta donatis indiſtinctè, ſive neptis ſuperſtes iterum nubat, ſive non, & alios filios habeat, ſive non: ergo liberi dicti primi matrimonii

Digitized by Google

indiſtinctè vocantur, ſive parens ſuperſtes alios poſteà liberos habeat, ſive non: Ergo dictum verbum, *Suppoſé*, ſtat implicativè.

7. Item in ſequenti clauſula, ubi in caſum deficientium liberorum communium quædam ſingulis conjugibus eorumque heredibus vel cauſam habentibus remaneant. Ergo per locum in contrario ſenſu, qui locum habet in contractibus, *l. pecuniam*, & ibi Jaſon *vol. 1. de reb. creditis*, & maximè *in pactis nuptialibus, l. inter ſocerum*, *§. cum inter, de pactis dotalibus*, eo ipſo quod extant liberi dicti matrimonii, omnes alii ſive priorum ſive poſteriorum nuptiarum ſunt excluſi: quinetiam omnes alii heredes, vel cauſam habentes: ergo ſoli filii dicti matrimonii vocati ſunt, & ſic neceſſario jure contractus.

8. Tum primi illi donatarii futuri conjuges prohibiti erant alienare, quod non erat niſi favore liberorum communium ſecundorum donatariorum: ergo indiſtinctè vocati ſunt jure contractus ad omnia dicta prædia utrique conjugum à Philiberta donata reſolutis hypothecis dictorum conjugum, *l. lex vectigali de pignoribus.* etiamſi creditores dicta pacta matrimonialia ignoraverint, debuerunt enim ſcire cum quibus contraherent, *l. qui cum alio, ff. de re. jud.* verum eſt quod hodie in parte Galliæ, quæ paret Regi Franciæ, opus eſt inſinuatione in hujuſmodi donationibus, etiam matrimonialibus à tempore edicti ibi publicati anno ſeſquimilleſimo quadrageſimonono, quod non ligat Francos noſtros Sequanos, qui veteribus Francorum Regibus parebant: ſed finiente ſtirpe Caroli Magni, noluerunt Capetis ſubjici, aliquid ſemper veteris Francorum libertatis retinentes.

9. Sed quia creditores dictam ſecundariam donationem, ut nondum natis ab extraneo factam impugnant, quod ſit valida & efficax ultra vulgaria *l. Patronus, de bonis liberto.* textus eſt *in l. pater pro filia col. de pact. conven.* ubi pactum lucri dotis ſeu donationis propter nuptias: collatum in futuros liberos dicti matrimonii valet, & eis poſtquam nati ſunt, utilis actio quæritur. Verum eſt quod gloſſa ibi valde ſeſe intricat, quomodo pater idemque ſponſus poſſit promittere vel obligari filiis naſcituris, qui futuri ſunt in ſua poteſtate: ſed ea intricatio valdè pudenda eſt & frivola, quoniam d. l. recipit interpretationem paſſivam à *l. 1. C. de bon. mater. a l. cum aliis, C. de ſecund. nupt. Et ab omnibus ll.* quæ volunt in adventitiis patriam poteſtatem non obſtare quominùs quæratur filiis. Hæc autem bona non erant profectitia dicti Jodoci.

10. Sed à dicta Philiberta ſibi extranea, quæ legem quam voluit in datione rei ſuæ apponere, potuit, prout decidit text. rotundus & appoſitiſſimus, loquens *in pactis dotalibus in l. legem, C. de pactis*, quæ eſt lex Alexandri Severi, qui centum ferè annis præceſſit Diocletianum & Maximilianum authores *d. l. pater pro filia* & ſic etiam ante eos licebat quævis pacta in nuptialibus apponere, & erant ſervanda etiam in favorem tertiorum abſentium vel nondum natorum: quia *d. l. legem*, non diſtinguit, ſed decidit indiſtinctè pacta ſervanda. Prætereà non eſt arguendum à tempore editionis originalis ſingularum legum, vel ab authoribus earum, quia fuerunt omnes ſimul & pariter editæ & renovatæ in editione Codicis Juſtiniani, & ſic eadem renovatam originem & invicem recipiunt interpretationem paſſivam, ut etiam declarat Juſtinianus *in l. 2. C. de veteri jure enucle.* & ſic dubitatio & intricatio gloſ. in d. l. pater pro filia valde eſt inepta & impertinens.

11. Rurſus fortiùs probatur per text. *in fortioribus terminis in l. 3. C. de donation. quæ ſub modo*: quæ loquitur in ſimplici donatione extra contractum, & in ſubſtitutione contractuali facta non in favorem liberorum communium, ſed in favorem meri extranei abſentis, & qui nec ſtipulatus eſt, nec pepigit: & tamen deciditur ibi ſubſtituto vel ſecundo donatario competere utilem actionem ipſo jure ſine aliqua ceſſione: ergo iſtis filiis competit jus utile, & actio ipſo jure ſine ceſſione & alio hominis miniſterio, idque tanto fortius, quanto pacta matrimonialia ſunt cæteris actionibus fortiora & favorabiliora, ut tradit Joann. Fab. *in l. ult. C. de pact.* Bald. Alvarot. *in c. 1. de matrim. ad Morg. contracto in uſib. feudo. & maximè quando ſiunt in favorem filiorum dicti matrimonii.*

12. Porrò de inſinuatione non eſt dubium quin ſit valde legitimè facta: quoniam fieri poteſt ad inſtantiam ſolius donatoris. text. *in l. in hac C. de donatio.* ſed facta eſt ad inſtantiam & donatricis & primi donatarii. nec obſtat quod donatrix retinuit aliquid plus in modica ſumma, quia de hoc non agitur, & totum manet inſinuatum, firmum & incommutabile: nec opus eſt nova inſinuatione pro filiis, nec eorum nomine inſinuari: tum quia hoc caſu ut filiis naſcituris ſecundo loco quæratur, non eſt opus aliquem pro his ſtipulari vel acceptare, ſed ſufficit acceptatio vel ſtipulatio ejus, cui primo loco ſub eo onere donatur, *d. l. legem, d. l. pater pro filia. d. l. 3. Cod. de donat. quæ ſub modo*, & conſequenter ſufficit inſinuatio facta ei cui primo loco donatum eſt, quinimò ſufficeret inſinuatio per ſolam donatricem facta, *d. l. in hac*, quia non fit niſi ad vitandum captiones tertiorum creditorum vel contrahentium, ut apud acta ſcire poſſunt facultates ejus qui contrahunt, & an hypothecæ tutæ ſint. Et ita cenſeo Carolus Molinæus, Franciæ, & Germaniæ Juriſconſult. legum Profeſſor Dolanus. Dolæ poſtridie Idus Junii 1556.

THEMA ABBREVIATUM CONSILII XL.

PEtrus *Bontemps* Decanus *Deherbou* in Comitatu Burgundiæ, 6. Maii 1528. teſtatus inſtituit heredes univerſales Claudium & Guidonem fratres ſuos, proviſo quod tenebuntur omnia debita ſolvere, & omnia in teſtamento contenta complere, faciendo omnes fructus ſuos, abſque eo quod vendere non poſſent nec alienare quævis prædia, ut poſt eorum obitum remaneant eorum filiis maſculis in legitimo matrimonio procreatis, & non aliàs. Et ibi ſequitur immediatè hæc clauſula: *Et au defaut deſdits enfans maſles, j'ordonne que meſdits biens à eux delaiſſez comme heritiers, demeurent aprés leurs decez (s'ils ont tant ſeulement des filles) que la moitié demeure à leurſdites filles, & l'autre moitié à mes plus prochains parens fils de feu mon frere Guillaume Bontemps, & au fils de ma ſœur Ieanne Bontemps nommé Pierre Boudran; Et ſi mon frere Guyod Bontemps n'a point d'enfans, que le tout qui luy ſera demeuré comme heritier pour la moitié, demeure à mon nepveu Iean Bontemps, fils de feu mondit frere Guillaume Bontemps.* Mortuo teſtatore, dicti Claudius & Guido adierunt hereditatem ex teſtamento. Et tunc Claudius habebat filium qui mox ante patrem duobus filiis maſculis relictis, obiit. Deinde Guido coheres obiit ſine liberis, ſed Ioannes filius prædefuncti

Digitized by Google

Guilielmi dicto Guidoni ſubſtitutus obierat etiam ante teſtatorem. Verum ex dicto Guilielmo ſuperſunt duo alii maſculi, videlicet Alexander & Philibertus. Noviſſimè moritur dictus Claudius, relictis duobus nepotibus, Ioanne & Claudio ex dicto filio ſuo prædefuncto. Sed dictus Guido teſtamentum fecerat, in quo multa legavit uxori ſuæ, & inſtituit heredes dictos Ioannem & Claudium pronepotes ex Claudio fratre, & Petrum nepotem ex ſorore æqualiter. Quam inſtitutionem dicti Ioannes & Claudius repudiant, ideo Petrus *Boudran* totum acceptat ſub beneficio inventarii, & poſſedit, pariter vidua dicti Guidonis ſua legata habuit & poſſedit, donec dictus Claudius teſtatorum frater, nomine dictorum nepotum ſuorum ex filio, in Curia Dolana reſtitutionem bonorum petiit à dicta vidua, & à dicto Petro *Boudran*, qui tranſigendo reſtituerunt actori immobilia Guidoni obventa ex teſtamento dicti decani, retentis mobilibus & paucis prædiis in tranſactione deſignatis. Hinc multæ quæſtiones oriuntur.

EPITOME CONSILII XL.

1. *Univerſalis falſa in uno, falſa eſt in totum.*
2. *Sufficit fideicommiſſum vel animum diſponendi reſultare ex verbis teſtamenti.*
3. *Fideicommiſſum reſultat ex eo quod quis honoratur ad vitam ſuam tantùm.*
4. *Prædilectus cenſetur efficacius vocari.*
5. *Prohibitio alienationis cauſata inducit fideicommiſſum ad limites cauſæ expreſſæ.*
6. *Fideicommiſſum inducitur ex conjecturis.*
7. *Inſtitutio natorum ex tali uxore, non extenditur ad natos vel naſcendos ex alia.*
8. *Subſtitutiones odioſæ & reſtringendæ.*
9. *Subſtitutio plurium facta pluribus intelligitur diviſim & reſpectivè num. 12. 19.*
10. *Generalis ſubſtitutio non extenditur ad caſum in quo ſpecialiter proviſum eſt.*
11. *Cauſa expreſſa ampliat ſubſtitutionem ad limites cauſæ.*
13. *Nepotes ingrediuntur locum & gradum filii præmortui. 18.*
14. *Inſtitutus in uſufructu magis eſt fideicommiſſarius quam heres.*
15. *Et vocati ad ſolidam proprietatem habent ius tranſmittendi, adcreſcendi & non decreſcendi.*
16. *Subſtitutio acceſſoria intelligitur ſecundùm præcedentem.*
18. *Valet argumentum à ratione finali unica etiam tacita.*
20. *Pluralitas reſolvitur in ſingularitatem.*
21. *Indefinita æquipollet univerſali ex propria verborum ſignificatione in negativis.*
22. *Qualitas maſculinitatis facit ut poſiti in conditione ſint in diſpoſitione.*
23. *Conjuncti verbis habent ius accreſcendi, niſi teſtator aliter diſponat. 26.*
24. *Nepotes veniunt appellatione filiorum.*
25. *Subſtituti capiunt ius à ſolo teſtatore.*
27. *Pater poteſt ſine decreto prædia filiofamiliàs vendere in caſibus à iure permiſſis, non aliàs, nec filius indiget reſtitutione in integrum.*
28. *Etiamſi ſit heres patris in quantum pater ut adminiſtrator contraxit. 29.*
29. *Et cum eo contrahentes ſunt malæ fidei.*
30. *Et omnes clauſulæ acceſſoriæ nullæ.*
31. *Inſtantia non tranſit in tertium, ſed vocari poteſt ut liti adſit.*

CONSILIUM XL.

Viſis & diligenter examinatis exemplis teſtamenti dictæ tranſactionis factæ per dictum Claudium tam ſuo quam adminiſtratorio, nepotum nomine Chriſti Redemptoris unici nomine invocato.

1. Ad primam quæſtionem, an dimidia hereditatis dicti decani, in qua Claudius fuit inſtitutus per obitum unici filii ſui maſculi liberè & ſine onere remanſerit Claudio, an verò tranſlata fuerit ad nepotes ex dicto filio prædefuncto. Omiſſa diſputationis pompa, cum eam propter lectiones ordinarias non vacat prolixè dictare aut ſcribere: cenſeo dictos nepotes maſculos ſubſtitutos & vocatos ſeptem rationibus ſimul concurrentibus ex verbis expreſſis & diſpoſitivis teſtamenti primi reſultantibus. Prima quia Claudius & Guido fratres decani teſtatoris ſunt inſtituti ad onus implendi omnia contenta in teſtamento ſub ea clauſula univerſali, *Tous le contenu*; quæ nullam patitur exceptionem, ſed falſa in uno eſſet falſa in toto *l. ſi is qui ducenta, §. utrum ff. de rebus dubiis.* & conſequenter ad onus (quod eſt primum contentum in dicto teſtamento poſt inſtitutionem heredum,) quod poſt obitum inſtitutorum omnia prædia & immobilia remanebunt filiis maſculis eorumdem.

2. Et ad onus non alienandi nec diſponendi aliquid in contrarium, ut patet in prohibitione expreſſa, cui ratio & cauſa finalis immediatè ſubjicitur, videlicet ut poſt obitum inſtitutorum remaneant bona filiorum maſculis, & ſic non requiritur expreſſior formula ſubſtitutionis, vel fideicommiſſi, quod ſatis eſt reſultare ex verbis expreſſis & diſpoſitivis teſtamenti, *l. gallus §. 1. de liber. & poſthum. l. cum proponebatur. de leg 2. l. quamvis l. cum virum Cod. de fideicommiſſ.* Et quod in fortioribus terminis tradunt Paul. & alii in *d. l. cum proponebatur. & in l. licet Imperator. de legat. 1.* Et quæ reſultant ex verbis, dicuntur propriè contineri, *l. nominis, §. verbum ex legibus de verb. ſignif. l. tutela. in princ. de legit. tutor.* Nimis ergo frivolum eſt quod objicitur, non ſufficere teſtatorem velle, niſi diſponat, *l. quidam cum filium, de hered. inſtit.* quia tacita diſpoſitio ex verbis reſultans ſufficit. Sed hic adeſt expreſſa diſpoſitio: quia inſtituti juſſi ſunt expreſſim implere omnia contenta in teſtamento, & ad hoc onus & non aliàs ſunt inſtituti. At in teſtamento continetur quòd bona perveniant ad eorùm liberos maſculos: ergo ſi expreſsè ſubſtituti ſunt, & heredes expreſsè de reſtituendo eis gravati. Non ergo remanſit

Digitized by Google

teſtator in terminis ſimplicis expreſſionis voluntatis, quæ ſufficeret per prædicta, ſed reduxit eam in formam expreſſæ & obligativæ diſpoſitionis.

3. Confirmatur, quia expreſsè dixit ſe velle fratres inſtitutos facere omnes uſusfructus ſuos: igitur ad vitam ſuam tantùm, unde fideicommiſſum reſultat. text. *in l. Titia, §. Titia cùm nuberet de legat.* 2. Quin ex toto progreſſu teſtamenti teſtator aufert inſtitutis omnem facultatem non ſolùm diſponendi, ſed etiam relinquendi venientibus ab inteſtato: quia deficientibus liberis maſculis, alios ſubrogat & ſubſtituit: igitur non poteſt intelligi quòd dicti maſculi venire debeant ab inteſtato, quia primò ſunt vocati tanquam maſculi privativè ad filias & quoſcumque alios heredes. Secundò heredes inſtituti ſunt limitati ad vitam. Tertiò prohibiti vendere vel alienare. Quartò totum hoc factum eſt principaliter in favorem dictorum maſculorum, ut bona ad eos perveniant & remaneant. Quintò in defectum maſculorum teſtator de eiſdem bonis variis modis ſubordinatè diſponit, & nullam facultatem diſponendi relinquit inſtitutis heredibus ſuis, niſi de fructibus in eorum vita.

4. Sextò nemo dubitat filias in defectum maſculorum vocari jure teſtamenti, ergo multò magis eodem jure vocantur maſculi, qui erant prædilecti. Quia teſtator in eadem diſpoſitione non poteſt cenſeri minùs validè, aut minùs tutò, aut minùs firmiter diſpoſuiſſe pro perſonis magis & amplius, & priore & prærogato loco dilectis, quàm pro minus dilectis, *l. Publius, §. 1. de conditionib. & demonſt.*

5. Septimò principaliter, quia prohibitio alienationis cauſata, maximè cauſa ſpecifica, inducit diſpoſitionem & fideicommiſſum ad limites cauſæ expreſſæ, ut notant omnes doctores *in l. filiusfamilias, §. divin. de legat.* 1. Et eſt text. rotundus & appoſitiſſimus *in l. fideicommiſſa, §. hæc verba. de legat.* 3. ubi hæc verba, *Te fili rogo ut prædia quæ ad te pervenerint, pro tua diligentia diligas: & curam eorum agas, ut poſſint ad filios tuos pervenire*, decidit text. quòd habent vim fideicommiſſi, ut prædia nepotibus poſt mortem patris eorum debeantur. Quantò fortiùs in terminis noſtris, quia in d. §. hæc verba, non erat prohibitio expreſſa, nec dictum abſolutè quòd pervenirent ad filios: ſed ut poſſent pervenire ad filios. At hîc eſt expreſſa prohibitio & præciſa ne alienent, deinde expreſſa cauſa & intentio finalis quod vult pervenire ad filios maſculos. Ergo indubitanter ſunt ſubſtituti & vocati per illum textum in fortioribus terminis.

6. Et inſuper quòd ſubſtitutio fideicommiſſaria inducatur etiam ex conjecturis, tenent Paulus Caſtrenſis *in l. cùm proponebatur, per illum text. de legat.* 2. Alexander. *conſ.* 14. *col. ultim. libro quarto.* Franc. Curtius *ſenior. conſ.* 73. *numer.* 13. Jaſon *conſ.* 33. *conſ.* 41. *conſ.* 104. *cum ſequenti. libro primo.* Stephan. Bertrand. *conſ.* 222. *ad finem lib.* 2. Verùm hîc non ſumus in conjecturis, ſed in evidenti voluntate, imò in aperta diſpoſitione per prædicta, & maximè poſtquam fideicommiſſum eſt introductum: tunc enim ſufficiunt conjecturæ ad illud ampliandum, & ſic ut cenſeantur vocati ad omnia, non ad portionem patris ſui tantùm, ſed etiam patrui vel patrui magni. Philippus Decius, *l.* 1. *Cod. de inſtitut. & ſubſtitut. ſub conditione factis & conſ.* 15. Alexand. *conſ.* 52. *col.* 6. *libro quarto.* Id quod ſecundam quæſtionem reſpicit.

7. Quantum ad ſecundam quæſtionem, ſi dicti pronepotes ſunt vocati non ſolùm ad portionem avi ſui paterni, ſed etiam ad portionem patrui magni, & ſic ad bona utriuſque heredis, & ad univerſalem ſucceſſionem. Prima facie videtur quòd non, multis rationibus. Prima, quia ſubſtitutio eorum poteſt in totum revocari in dubium ex tenore teſtamenti, ibi, *Aprés leur decez demeure à leurs enfans maſles procréez en loyal mariage, & non autrement.* Cùm ergo loquatur de filiis procreatis ex matrimonio certarum perſonarum videlicet Claudii & Guidonis, ſequitur quòd ſubſtitutio non loquitur de filiis procreatis ex alio matrimonio aliarum perſonarum, quemadmodum inſtitutio natorum vel naſciturorum ex tali uxore non porrigitur ad natos vel naſcituros ex alia. text. *in l. plus a patre, §. ſi quis eo tempore de liberis & poſthumis*, ad hoc *l. cum vir. de condition. & demonſtrat.* ſimile *in l. ſervis legatis, de legat.* 3. ubi nomen Vir vel Mulier adjectum alicui individuo, reſtringitur per illud individuum, & ita tenent Bartol. Alexand. & omnes *in l. placet de liber. & poſthum.* Sed certum eſt aliud eſſe matrimonium Claudii inſtituti, aliud matrimonium filii ſui: ergo de natis ex uno matrimonio fieri nequit extenſio ad natos poſteà ex alio matrimonio. Ergo quamvis filius procreatus ex matrimonio Claudii inſtituti, in parte fuerit ſubſtitutus: tamen nepotes procreati ex matrimonio filii non ſunt ſubſtituti nec vocati. Quod argumentum omnes quæſtiones abſorbet & ceſſare facit.

8. Secunda, quia etiamſi dici poſſet appellatione filiorum procreatorum ex legitimo matrimonio heredis, venire nepotes procreatos ex legitimo matrimonio filii, quod non eſt expeditum, cùm ſint diverſa, & aliarum perſonarum matrimonia, & ſubſtitutiones ſint odioſæ, non extendendæ, ſed reſtringendæ. Angel. Peruſ. *in l. qui Romæ, §. duo fratres*, & ibi Alexand. *col.* 11. *de verbor. obligationib.* Rota, *deciſ.* 864. *teſtator. in fin. in antiquis.* Socin. *conſ.* 113. *col.* 10. *Libro primo.* Aymo Craveta. *conſ.* 180. *col.* 1. Et multò minùs de perſona ad perſonam, quæ nunquam fit. *text. cap. ſane extra de privilegiis, cap. petiiſt.* 7. *quæſt.* 1. Rapha. Cuma. *in l. commodiſſimè*, & ibi Jaſon *num.* 8. *de liberis & poſthum.* Philippus Decius *conſ.* 85. *conſ.* 211. *ubi in annotat. dixi, & ad Philippum Decium in l. illam col.* 2. *C. de collationib.*

9. Tamen hoc non eſſet niſi pro parte Claudii avi paterni, non autem pro parte Guidonis. Tum quia ſubſtitutio indefinita, ibi, *Demeure à leurs enfans*, non adjecto ſigno utriuſque, intelligitur diviſim & reſpectivè, videlicet ut liberi maſculi unius ſint reſpectu illius ſubſtituti, & pariter liberi maſculi alterius, reſpectu alterius: non autem quòd liberi alterius tantùm ad portionem utriuſque ſint vocati, text. *in l. Lucius, §. Caio. ad Senatuſconſult. Trebellian. in l. pen. Cod. de impub. & aliis ſubſtitut.* Alexander. *conſ.* 38. *lib.* 1. *conſ.* 165. *lib.* 5. *ubi in annot. dixi.* Et ſic dicti pronepotes nihil juris habere poſſunt in portione quæ fuit Guidonis, qui deceſſit ſine liberis ex aliquo matrimonio procreatis: & ſic in perſona & portione Guidonis non congruit nec verificatur ſubſtitutio horum pronepotum Claudii.

10. Tertia, quia in parte & portione Guidonis, ſi decederet ſine liberis (prout contigit) eſt ſpecialis & particularis ſubſtitutio de perſona Joannis *Bontemps* nepotis teſtatoris ex Guilielmo ejus fratre prædefuncto, ut patet ex hypotheſi. Ergo clauſula generalis primæ ſubſtitutionis, ibi, *Et au deffaut deſdits enfans maſles*, non debet extendi ad portionem Guidonis, quæ habet ſpecialem ſuam ſubſtitutionem, & particularem diſpoſitionem text. *in l. coheredi, §. qui pater, ff. de vulgat. & pupill. in l. cum in teſtamento in fin. ff. de heredit. inſtitut.* Franciſc. Curtius ſenior *conſil.* 63. *col.* 8. Jaſon *conſ.* 142. *col.* 6. *conſ.* 153. *col.* 3. *lib.* 1. *conſ.* 53. *col. lib.* 3. *Ad hoc l. doli clauſula, ff. de verb. obligat.* Alexand. *conſ.* 17. *num.* 5. *lib.* 7. Confirmatur, quia odioſa eſt ſubſtitutio fideicommiſſaria, & ſic ſatis eſt illam intelligere reſpectivè, ut liberi cujuſque parenti ſuo ſint ſubſtituti, non autem liberi unius extraneo.

11. Quibus

11. Quibus non obſtantibus, quantumcumque urgere videantur, dicendum dictos pronepotes ſubſtitutos & vocatos ad novam hereditatem Decani patrui magni, non ſolùm ad portionem eorum avi patrui; ſed etiam ad portionem dicti Guidonis, idque ex primo capite & gradu ſubſtitutionis, quo ambo inſtituti jubentur eſſe uſufructuarii, & prohibentur alienare, idque hac finali expreſſa cauſa, ut poſt eorum obitum perveniant bona (ſcilicet omnia dicti Decani) ad liberos maſculos dictorum inſtitutorum, procreatos in legitimo matrimonio: quæ cauſa operatur extenſionem ad limites cauſæ. Cùm ergo conſtet hanc primam ſubſtitutionem factam eſſe dumtaxat favore maſculorum nominis & agnationis teſtatoris, ſequitur primò quòd ſi utriuſque inſtituti ſupereſſent impari numero maſculi, vocarentur ordine ſucceſſivo in ſtirpes, videlicet ad portionem ſui quiſque parentis, etiamſi plures eſſent filii ex uno, quàm ex altero: idque jure ſubſtitutionis, etiamſi non eſſent heredes patrum. Sequitur ſecundò quòd ſi non ſuperfuerint maſculi niſi ex uno, quòd illi vocantur ad portionem utriuſque, tum eadem cauſa & ratione expreſſa agnationis & maſculinitatis.

12. Tum quia verba, *A leurs enfans*, non intelliguntur diviſim, niſi in caſu quo ſint maſculi ex utroque herede: aliàs verum eſt dicere quòd maſculi ex alterutro ſint maſculi ex eis, & ſic in maſculis ex uno tantùm (deficientibus ex altero) verificantur verba primæ ſubſtitutionis in totum. Præterea duo ſequentes ſubſtitutionum gradus non habent locum niſi in defectum dictorum maſculorum, & conſequenter quamdiu ſuperſunt maſculi ſive ex utroque, ſive ex altero tantùm, non eſt arguendum à ſequentibus ſubſtitutionum gradibus, quorum dies neque ceſſit, neque venit.

13. Sequitur tertiò, quòd ſi maſculi primi gradus præmoriantur, ſi tamen relinquant maſculos ex legitimo matrimonio procreatos, illi parentis locum & gradum ingrediuntur, per text. *in l.* 1. & ibi Bald. Salyc. Paul. Philip. Corn. & omnes *Cod. de condit. inſert.* per Alexandrum *in conſil.* 9. *lib.* 1. *ubi in annot. dixi.* Et per hanc rationem diſſolvitur prima ratio in contrarium inducta, tum quia verba, *Ex legitimo matrimonio*, ut non reſtringuntur ad certum matrimonium: ſed reſtringunt ad prolem per legitimum matrimonium continuatam.

14. Ad ſecundam verò contrariam rationem reſpondeo primò, quòd inquantum hæc prima ſubſtitutio facta eſt ſolo probabili favore prolis legitimæ maſculinæ, hoc reſpectu favorabilis eſt, & ſic hoc reſpectu non debet reſtringi ad ſenſum diviſum. Plus dico, quòd eo ipſo quò primi inſtituti jubentur eſſe uſufructuarii: filii verò eorum maſculi abſolutè, præciſè, & ſine aliquo onere vocantur, cenſentur priore loco in proprietate heredes inſtituti ad onus uſufructus erga patres ſuos, qui magis videntur fideicommiſſarii, quàm heredes. Et quamvis teſtator non fuerit uſus verb. *Inſtitutionis* circa dictos filios primo loco ſubſtitutos, hoc non curatur in linea collaterali, in qua non requiritur formula inſtitutionis. Satis eſt ergo quòd voluit eos eſſe omnium bonorum ſuorum dominos & proprietarios abſolutè, perpetuò, & ſine onere, & ſic veros dominos, juxta definitionem, dictos vero Claudium & Guidonem uſufructuarios; quod vero dominio opponitur, *l.* 1. *&* 2. *ff. de uſufruct.* §. 1. *Inſtit. eod.* igitur filii maſculi, quos dominos univerſæ hereditatis eſſe juſſit, ſunt veri heredes per notata, Bald. Paul. Caſtrenſ. Chriſtophor. de Caſtel. Jaſ. *in l. filius à patre. ff de liberis & poſthum.* Bald. *in l. id quod pauperibus*, *q.* 14. *C. de epiſcop. & cleric.* Philip. Cornel. & Jaſ. *in l. extraneum*, *C. de hered. inſtituend.*

15. Ita quòd illi maſculi habent jus adeundi & tranſmittendi, ut latè tenet Paulus Picus *in l. Titia. in repet.* §. *Titia cùm nuberet*, *q.* 26. *& q.* 50 *charta.* & ante eum item voluit Jaſ. *in l.* 1. *lect.* 2. *col. ſecunda cum ſeq. ff. ad Trebellian.* Ad hoc etiam Paul. Caſtrenſ. *conſil.* 239. *cum ſeq. lib. primo.* Ita etiam fere in ſimili tenui in annotationibus ad Alexandrum, *conſil.* 162. *lib.* 2. *in addition.* 2. *in fin.* Igitur ex conſequenti neceſſariò habent jus tam accreſcendi, quàm non decreſcendi, putà ſive alterius patris non ſint maſculi, ſive ſint, & nolint.

16. Minus obſtat tertia ratio in contrarium allegata: quia particularis illa clauſula, *Et ſi mon frere Guiod Bontemps*, eſt appendix ſubſtitutionis factæ in defectum maſculorum, tam Claudii, quàm Guidonis. Et caſu quo habeant filias, certo modo diſponit, & dividit: deinde ſubdit, quòd ſi Guido non habeat filios neque filias ſeu nullos penitus liberos, quòd portio ſua remaneat Ioanni *Bontemps* filio defuncti Guillelmi: & ſic hæc appendix intelligitur in caſum ſubſtitutionis præcedentis, cui accedit, videlicet in caſum quo nulli ſuperſint maſculi ex Claudio & Guidone: qui caſus defecit, & conſequenter illa appendix quia regulatur à principali, *l. cùm principalis, ff. de regulis juris*, *l. coheredi.* § *qui diſcretas, de vulgari & pupillari*, *l. ultim. ad Trebellianum.* Alexand. *conſil.* 24. *col. tertia*, *lib. tertio*, *conſil.* 284. *numero* 18. *lib.* 6.

17. Rurſus ineluctabiliùs ſolvo quòd dicta appendix eſt caduca & nullius momenti, quia ex hypotheſi dictus Joannes obiit, non ſolùm ante Guidonem, ſed etiam ante teſtatorem, & conſequenter perinde eſt ac ſi nunquàm fuiſſet appoſita. Confirmatur, quia teſtator ad nullam omnino ſubſtitutionem proceſſit, niſi in caſum deficientium dictorum maſculorum, quos dominos omnium bonorum in perpetuum liberè & ſine onere eſſe voluit.

18. Quod autem pronepotes maſculi jus & locum filii præmortui ſubintrent, & quòd ſufficiat illum vel hos ab altero fratrum de legitimo matrimonio progenitos, ut ad univerſum vocentur, probatur ultra prædicta: quia ratio finalis unica & expreſſa ſubſtitutionis primi gradus, æquè congruit & verificatur in filiis maſculis alterutrius dictorum fratrum inſtitutorum reſpectu utriuſque inſtituti, ſicut in filiis unius dictorum fratrum reſpectu patris ſui tantum. Quòd ſi in fideicommiſſis valet argumentum à ratione finali unica & tacita, text. *in l. quamvis, & ibi gloſſ. magna in fin.* ubi latè Philippus Corneus, Jaſ. & alii, *C. de fideicommiſſ.* Quantò fortius & indubitanter ſecundum omnes valet à ratione unica & expreſſa, Alexand. *conſil.* 24. *in fin. libro ſecundo, conſil.* 34. *numero* 8. *libro quinto*, *conſil.* 89. *num. quarto, libro ſexto.* Barthol. Cæpola *cauſa civi. conſil.* 74. Hinc neceſſariò ſequitur quòd ſi alter dictorum fratrum deceſſerit, relictis liberis maſculis, alter verò ſine maſculis, vel ſine ullis liberis, quod iſte liberis carens non eſt melioris conditionis, nec habet manus liberiores præ illo qui reliquit maſculos. Sed quemadmodum pater relinquens maſculos, tenetur ejus bona dicti teſtatoris integra relinquere, vel reſtituere, nec poteſt ullo modo, nec inter vivos, nec in ultima voluntate aliter diſponere: ita decedens orbus tenetur ejuſdem generis bona (ſcilicet quæ à primo teſtatore habuit) dictis maſculis integra relinquere vel reſtituere, nec poteſt ullo modo, nec inter vivos, nec in ultima voluntate aliter diſponere.

19. Non enim à primo teſtatore vocantur filii maſculi unius fratris tantum, ſed filii maſculi utriuſque inſtituti, hoc eſt tam hujus, quam alterius fratris: non enim poſſunt eſſe filii utriuſque ſimul. Et

AAAaaa

Digitized by Google

tantum conſideravit teſtator quot eſſent maſculi & deſcendentes per legitimum matrimonium ab inſtitutis, vel ab altero eorum, ſi contingeret unum tantum ex dictis fratribus habere filios maſculos. Secundo probatur brevi & evidenti demonſtratione : quia certum eſt teſtatorem noluiſſe alterum dictorum fratrum, maximè dictum Guidonem decedentem ſine maſculis, vel ſine liberis, habere liberas manus, ſed ſubſtitutione ligatas & gravatas. Atqui primus ordo ſubſtitutorum & honoratorum, qui ante omnes eſt qui liberè & ſine onere vocatur, & quo ſtante nemo vocatur, ſunt filii maſculi dictorum duorum fratrum, ergo filii maſculi alterius ex eis neceſſariò ad totum & ante omnes vocantur, ſi ſoli ſint.

20. Et in hoc articulo pluralitas illa, *Deſdits enfans maſles*, reſolvitur in hanc ſingularitatem, id eſt, filii unius dictorum fratrum, quia non poſſunt eſſe filii utriuſque, ergo neceſſariò filii maſculi unius dictorum fratrum ſunt vocati & ſubſtituti in dictis bonis alteri fratrum patruo ſuo morienti ſine maſculis, & multò magis morienti ſine ullis liberis. Tertio hoc probat forma, conditio, initium, & progreſſus ſecundi gradus vel ordinis ſubſtitutionum dicti teſtamenti, ibi, *Et au deffaut deſdits enfans maſles*: ubi certiſſimum eſt quod illa verba, *Deſdits enfans maſles*, tantum ſignificant, quantum verba, *De tous leſdits enfans maſles*, vel quantum, *Des enfans maſles de chacun deſdits freres*: ſtant enim univerſaliter.

21. Et quanquam aliàs indefinita æquipolleat univerſali ex interpretatione etiam in teſtamentis, tradit Bartolus *in l. ſi pluribus de legatis* 2. *in l. qui ædificium de ſervitut. urbanorum prædio.* Jaſon *in l.* 2. *in fin. de liberis & poſthum.* tamen hic æquipollet univerſali, non ex ſimplici interpretatione : ſed ex aperta neceſſitate, & vi propria verborum, quæ negativè ſive defectivè proponitur, ibi : *Et au deffaut, &c.* Negativa enim fortius negat, quàm affirmatio affirmat, nec reſtrictionem recipit : ſed vi propria generaliter accipitur, & vim univerſalis habet, gloſſa, Bartholus, Paulus *l. hoc genus de condition. & demonſtration.* Oldra. *quæſtione* 16. Albericus, *l. ult. col.* 5 *C. de ſponſalibus.* Philippus Decius, *l.* 1. *num* 13. *ubi in annotationib. dixi C. de pactis.* Quandiu ergo ſuperſunt maſculi ex uno fratrum inſtitutorum, ſive ſuperſtite, ſive præmortuo, ſi alter inſtitutus moriatur ſine maſculis, & relictis fœminis, non eſt locus ſecundo gradui vel ordini ſubſtitutionis, ſed primo gradui tantum, quo ſoli maſculi ſubſtituuntur, & omnibus præferuntur : ergo maſculi unius fratrum inſtitutorum excludunt fœminas alterius fratris, & omnes alios eiſdem fœminis per teſtamentum conjunctos, & multò magis deficientibus liberis, excludunt omnes alios : Et partem illam defuncti à primo teſtatore obventam contra omnes & ab omnibus vendicant, ut eſt planus & apertiſſimus ſenſus teſtamenti.

22. Quartò etiam ex abundanti : quia qualitas maſculinitatis propter peculiarem vim maſculos includendi, & alios excludendi : tantæ eſt efficaciæ, ut operetur verba poſita in conditione, diſpoſitionem, & veram ſubſtitutionem eorundem maſculorum inducere ad limitationem gloſſæ & communis regulæ de qua *in l. Lucius* 2. *de hered. inſtit.* Albericus *l.* 1. *C. de condition. inſertis.* Philip. Corneus, *l. ab eod. C. de fideicommiſſis. & conſil.* 146 *col.* 2. *lib.* 2. Franc. Curtius junior, *l.* 1. *num.* 14. *dicens ſæpè conſuluiſſe*, & ita judicatum & ſententiam per conſilium Venetorum confirmatam, *C. de pactis*, & ibi Philip. Decius, *num.* 16. *& conſil.* 230. *conſil.* 318. Guido Papæ Deciſion. Delphinatus, *quæſt.* 124. Iaſon *conſil.* 232. *libro* 2. Socin. *conſil.* 33. *lib.* 4. Aymo Craveta *conſil.* 130.

Sed de hoc vide quæ plenius ſcripſi in conſ. pro dom. Villehermoſe Hiſpano.

num. 1. Ergo omnes maſculi cujuſlibet fratris ſunt priùs & ante omnes vocati & ſubſtituti.

23. Plus dico, quod dicta clauſula poſt duos ordines ſubſtitutionum appoſita ſub his verbis Gallicis : *Et ſi mon frere Guyod Bontemps n'a point d'enfans, que le tout qui luy ſera demeuré comme heritier de la moitié, demeure à mon néveu Iean Bontemps*, non eſt alius tertius ordo ſubſtitutionis, ſed limitatio ſecundi ordinis dictarum ſubſtitutionum, in quo dictum erat quod ſi Claudius & Guido decederent ſine maſculis, & tantum relinquerent filias, quòd media pars hereditatis ſpectaret ad eorum filias, & altera dimidia ad filios Guillielmi *Bontemps* fratris prædefuncti, & ad Petrum *Bondran* filium ſororis teſtatoris. Hæc diſpoſitio ſecundi ordinis ſubſtitutionum limitatur reſpectu Guidonis, ad hoc ut ſi nullos relinquat liberos, neque maſculos, neque fœminas, portio ejus ſpectet Ioanni *Bontemps* nepoti ex Guillielmo fratre prędefuncto. Hoc autem non eſt factum ſine myſterio : quia certum eſt quòd in terminis ſecundi ordinis ſubſtitutionum deficientibus maſculis, & ſtantibus filiabus, ſeu neptibus, illæ conjunctæ erant pro media cum filiis dicti Guillielmi *Bontemps*, & cum dicto Petro filio ſororis pro altera dimidia, in quo omnes ſunt conjuncti non re, ſed verbis, *l. re conjuncti. verſi. item verbis, de legat.* 3. Et conſequenter deficiente primo ordine ſubſtitutionum, videlicet maſculis Claudij & Guidonis, & loco aperto ſecundo ordini, certum eſt quòd ſi dimidia filiarum ſeu nepotum quoquo modo defeciſſet, illa dimidia accreviſſet filiis Guillielmi & filio ſororis ut conjunctis verbis, *d. l. re conjunctis* Quod animadvertens teſtator volens præferre filium fratris Guillielmi filio ſororis in portione Guidonis, quam videbat carere liberis, addidit illam appendicem, ut filius fratris filio ſororis præferretur, ſatis oſtendens quàm mallet maſculos è maſculis filiabus præferri, natis ex eis, & ſic dicto Petr. *Bondran*: tantum abeſt ut dicta clauſula actoribus noceat, quæ etiam duplici ratione vacat. Prima, quia ſtantibus maſculis è dicto Claudio deficit. Secunda, quia præmortuo Ioanne *Bontemps*, caduca eſt, ut ex ea nullum poſſit argumentum duci contra actores.

24. Quantum ad tertiam quæſtionem, ſi pronepotes ex Claudio vocati ſint, & alios excludant? Hæc quæſtio jam ſoluta eſt ex præcedentibus : quoniam appellatione filiorum veniunt nepotes, quando habent qualitatem contemplatam in teſtamento, ut quia ſunt maſculi legitimè deſcendentes ex maſculis, & ſic nihil impedit quin teneant locum patris, quando in proximo gradu inveniuntur extante conditione ſubſtitutionis, ut hic *l. juſta, l. liberorum, de verborum ſignificatione.* Et ita in propriis terminis tenet Alexander *in conſilio nono, libro primo.* Et generaliter quòd appellatione filiorum veniant nepotes ad eorum commodum in teſtamentis & ſubſtitutionibus, tenet Ludovicus Romanus *conſil.* 229. Alexand. *conſil.* 5. *conſil.* 26. (*ubi in annotat. dixi*) *lib.* 3. *conſilio* 56 *lib.* 5. *conſil.* 17. *libro ſexto*, & maximè quandò filii in nomine plurali ſunt vocati; ut hic Bald *conſilio* 186. *quidam magni, libro quarto*, & plenè docui in annotation ad Alexand. *conſilio primo, libro primo.* Et ſic non eſt dubium quin omnes alios excludant, quemadmodum pater eorum excluderet, & perinde atque eſſent filii primi gradus Claudii inſtituti : ſemper enim tam moriente Guidone quàm Claudio, ſoli primum locum filiorum maſculorum tenuerunt.

25. Et ſic tam ad partem dicti Guidonis, quàm ad partem dicti Claudii ſubſtituti ſunt, & omnia liberè vendicare poſſunt, etiam ſi neutrius heredes ſint : quoniam in iſtis bonis dicti teſtatoris ab illo

Digitized by Google

ſolo cauſam & jus immediatè capiunt, & non à patre nec ab avo paterno, nec à patruo magno, *l. coheredi, §. cùm filia*, & ibi Bartol. Alexand. & omnes, *ff. de vulgari & pupillari ſubſtitutione. l. ultima. C. communia de legat.* Alexand. *conſil.* 30. *num.* 5. *libro ſecundo, conſil.* 100. *num.* 4. *libro tertio.* Anton. Rub. *conſil.* 56. Philippus Decius *conſil.* 1.

26. Quantum ad quartam quæſtionem, an Guido liberè teſtari potuerit, ex eo quòd Joannes *Bontemps* ſubſtitutus ſine liberis prædeceſſit, ſuprà reſponſum eſt. Et inſuper ſi dicti maſculi defeciſſent, defectus caducæ ſubſtitutionis Joannis filii Guillelmi contingens per obitum dicti Joannis fecit locum juri accreſcendi, aliis ſubſtitutis verbis conjunctis. Et conſequenter dictus Guido non poterat aliter diſponere, nec heredem habere ex teſtamento, vel ab inteſtato.

27. Quantum ad quintam quæſtionem, an dictus Claudius potuerit facere dictam tranſactionem cum dicta vidua & Petro *Boudram*, eiſque quædam prædia Guidoni ex teſtamento dicti Decani obventa relinquere, & an ea ſine in integrum reſtitutione vendicare poſſint nepotes Claudii tranſigentis? Reſpondeo tranſactionem nullam, utpote de prędiis nomine minorum ſine decreto factam & rectè vendicari poſſe, *l. non ſolùm, C. de præd. minorum*, præſertim cùm ſit facta ab avo habente uſumfructum dictorum adventitiorum, ut ſecundum jus obſervatur in Comitatu Burgundiæ, & cui ſpecialiter omnis alienatio & hypotheca prohibetur, *l. cùm oportet, §. non autem, C. de bonis quæ liberis, l.* 1. *&* 2. *C. de bonis maternis.* Non eſt enim facta eſt tranſactio propter æs alienum, nec propter alimenta nepotum, quibus ex cauſis tantùm permittitur patri, mobilibus non ſufficientibus, prædia filiorumfamiliàs vendere, *l. cùm non ſolum, §. ſin autem æs alienum, C. de bonis quæ liberis*, etiam ſine decreto, ſecundùm Bald. ibi Azo. *in ſumma eod. tit.* Andreas Alciat. *in l. præſes, C. de tranſact.* Philippus Decius, *in l. pactum ad finem, C. de collation. ubi in annotation. tetigi.* Carol. Rui. *conſilio* 101. *col.* 2. *libro* 5. Decius *conſil.* 209. *libro* 3. Andr. Tiraq. *de legib. connubia, gloſ.* 3. *num.* 34. Sed cùm nulla cauſa permiſſa ſubſit, nec expreſſa ſit in tranſactione, remanet funditùs nulla. Quamvis enim pater vel avus paternus haberet legitimam adminiſtrationem liberam à redditione rationum & cautione fructuaria, *d. l. cùm non ſolùm, §. ſin autem*, in judicio agere, tamen non potuit tranſigere niſi retinendo totum, *l. nulli ff. de tranſact.* non autem relinquendo partem etiam modicam prædiorum: & tantum abeſt neceſſariam eſſe reſtitutionem in integrum, ut nec ſub Rege quidem Franciæ, cujus Cancellaria valde quæſtoria eſt, opus eſſet litteris Regiis, cùm conſtet de nullitate, nec agatur de actorum facto, ut in Senatu Pariſienſi pręſens ὑπομνήματι bonæ memoriæ domi. Ioanne Selva Præſide primo judicari vidi.

28. Amplio prędicta, etiamſi hi nepotes ſint heredes avi tranſigentis, & qui tam ſuo proprio, quàm nepotum nomine ſe obligavit: quia in quantum avus nomine ſuo contraxit, videlicet ratione uſusfructus ad ſe pertinentis, non poſſunt nec debent nepotes contravenire, nec aliquid petere de fructibus tempore vitæ avi collectis, & hoc modo ſatisfaciunt tranſactioni, inquantum avus nomine proprio contraxit: non enim intelligitur proprio nomine ſe obligaſſe, nec fidem ſuam adſtrinxiſſe, niſi in quantum negotium ad ſe pertinebat, ex quo pertinebat in parte, videlicet ratione uſusfructus: in reliquo verò nil cenſetur feciſſe, niſi tanquam adminiſtrator, & ſic nulliter quoad prædia, de quibus agitur.

29 Et ſic non obſtante dicta tranſactione, poſſunt nepotes liberè vendicare cum fructibus à die mortis avi, propter malam fidem viduæ & Petri, qui contraxerunt cum legitimo adminiſtratore extra caſus à jure permiſſos, & ſic nulliter & mala fide, *l.* 1. *C. de inſtrumento, & jure haſtæ fiſcal. lib.* 10. *c. qui contra jura, de regulis iuris, in ſexto*, & propter nullitatem nulla deſcendit obligatio in heredes. Bald. Salic. Paul. *in l. cùm à matre, C. de rei vendit.*

30. Et conſequenter omnes clauſulæ acceſſoriæ ut promiſſiones evictionis & ratificationis nepotum, nullæ, qui etiam nunquam ratificarunt, ut non tenentur, quamvis eſſent heredes, *gloſſ. l. ſi patronus, § patronum verb. Fabiane ff. ſi quid in fraud. patron. text. gloſſ. in capitulo ſecundo, extra de precariis.* Cynus *in l.* 1. *C. ſi quid in fraudem patron.* And. de Iſernia *de prohibita feudi alienatione per Lotharium, in uſib. feud. conſilio* 32. *in princip. libro ſecundo, uti in annotat. dixi.* Philippus Decius *conſil.* 488. *in fine.*

31. Poſſunt etiam hi nepotes reſumere litem cœptam ab avo contra dictam viduam & Petrum eorum heredes, in ſtatu quo erat tempore dictæ tranſactionis: in totum tamen avus agebat eorum nomine, videlicet non pro fructibus collectis in vita avi, & gratiam habere peremptæ inſtantiæ pro ſtylo loci. Nec obſtat quod quidam cenſuerunt neceſſarium eſſe venire per viam novę actionis, ſaltem contra tertios emptores & poſſeſſores, qui à vidua & Petro emerunt, cum in ſingularem ſucceſſorem non tranſeat inſtantia, *l. ſi conſtante in fin.* ſoluto matrimonio, quia remedium eſt quod reſumatur vetus inſtantia contra viduam & Petrum & eorum heredes, cui avus renuntiare non potuit, in quantum nomine nepotum agebat: & tunc citabuntur poſſeſſores ut cauſæ adſint, dicant & faciant quicquid voluerint, quominus ſententia quæ contra authores feretur, ſit in eos executoria. Quæ praxis in jure optimo fundatur. Primò *in l. ſæpe de re iudica. in l. cum filiusfamiliàs*, ubi latè Socinus *de verb. obligat. in l.* 2. ubi Philippus Decius, *num.* 44. *C. de edendo.* Decius *conſil.* 187. *col. ult.*

32. Ad ſeptimam quęſtionem de detractione legitimæ vel Trebellianicæ nullus eſt hîc locus, nec legitimæ, quia collateralibus non debetur, nec Trebellianicæ, quia prohiberi poteſt Auth. *ſed cum teſtator. C. ad legem Falcidiam*, quæ ſatis expreſsè prohibita eſt, ex quo fratres tantum in uſufructu inſtituti fuerunt, imo non erant veri heredes nec capaces Trebellianicæ, ut nuper dixi, tum propter alias præciſas clauſulas teſtamenti. Et ad ſummum Trebellianica illa abſorbetur fructibus per Guidonem & ſuos perceptis, *l. mulier. §. ſi heres, in fin. ff. ad Trebellian.* Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus I. V. Doctor, Franciæ & Germaniæ Iuriſconſ. legum Profeſſor Dolanus, in quorum fidem propria manu ſubſcripſi, & gentilitiam σφραγῖδα appoſui. Actum Dolæ Kalendis Auguſti, anno ſalutis milleſimo quingenteſimo quinquageſimo ſexto.

Digitized by Google

EPITOME CONSILII LXI.

1. *Fructus pignoris debent in ſortem principalem imputari.*
2. *Non obſtante pacto quo agitur de fructibus non cõputandis in ſortẽ, quia tale pactũ eſt uſurarium.*
3. *Omnis pœna appoſita dationi quantitatis eſt uſuraria.*
4. *Vſurarius nunquam præſcribit, nec creditor poſſidens pignus mille annis.*
5. *Venditori re tradita currunt uſuræ pretii, etiamſi res non ferat fructus.* 9.
6. *Quoties ſunt permiſſæ uſuræ, valet pactum de fructibus non imputandis in ſortem.* 12.
7. *Contractus innominati regulantur ſecundum naturam contractuum nominatorum, quibus aſſimilantur: valet pactum taxans uſuras dilatæ ſolutionis.*
8. *Valet pactum taxationis uſurarum dilatæ ſolutionis.*
10. *Princeps ligatur contractu etiam cum ſubdito, ſuo facto.*
13. *Vſuræ quædam lucratoriæ, quædam recompenſatoriæ, & hæ non ſunt uſuræ.*
14. *In pacto oneroſo valet pœna acquiſita dationi quantitatis.*

CONSILIUM XLI.

ILluſtris utriuſque Siciliæ Rex Renatus & Provinciæ comes lucre cupiens caſtrum Raynardum, quod magnificus miles Ioannes Arlatam pro certa pecuniæ quantitate impignoratum poſſidebat. Quod idem Rex propter occurrentia diverſarum impenſarum onera, nequiret aliter illud recuperare, niſi magnificus Ludovicus de Bernam officium viſitationis gabellarum fluminis Rhodani ex juſto & legitimo titulo & continuata poſſeſſione ad ſe pertinens purè & ſimpliciter deſignaret in manus ejuſdem Regis conferendum, & datum præfato Ioanni Arlatam, pro tuitione & recuperatione dicti ſui caſtri: prefatus Ludovicus dictum ſuum officium ceſſit, & reſignavit: quod cum effectu nactus eſt dictus Ioannes, & ſic caſtrum Regi reſtitutum: Rex autem dedit, dare & ſolvere promiſit prefato Ludovico & ſuis heredibus ac ſucceſſoribus quibuſcumque, loco, & in compenſationem dicti officii, ſummam mille ducatorum auri boni & juſti ponderis, quam ſummam exhauſto ærario præſentialiter ſolvere non valens, ne dictus Ludovicus damnum interim pateretur, idem Rex dicto Ludovico, ſuis heredibus & ſucceſſoribus quibuſcumque pignoravit, & loco pignoris pro dictis mille ducatis dedit, tradidit, & aſſignavit omnia ramagia, herbagia, & alia paſcua quæcumque territorii villæ Ariarum & eorum jura, ita quòd ipſe Ludovicus, & ſui heredes & ſucceſſores ex tunc poſſint liberè ita tenere, poſſidere, vendere, locare, ac eorum ità fructus, proventus, ad quamcunque pecuniæ ſummam annuatim aſcendant, recolligere, donec ipſi Ludovico aut ſuis heredibus fuerit integra ſolutio facta dictorum mille ducatorum auri, cum clauſula & pacto expreſſis, quòd dicti fructus & proventus non deberent deduci nec computari in ſorte principali, nec in totum, nec in parte, cum clauſulis ex certa ſcientia, & in verbo regali, & aliis derogationibus opportunis, ut conſtat authentico inſtrumento ſub ſigno & ſigillo præfati Regis, die 17. Iunij anno 1438. vi cujus conceſſionis, pacti, & conventionis, præfatus Ludovicus dictorum ramagiorum, herbagiorum & paſcuorum fructibus, juribus, & commodis uſus eſt, & integrè, publicè & pacificè poſſedit ipſe & Carolus filius ejus & heres univerſalis per ſpatium 37. annorum, & donec idem Carolus in præſentia & de aſſenſu dicti Regis, dictam impignorationem & omnia jura, & actiones reales & perſonales ceſſit & tranſtulit nobili viro Girardino Boucherio Præfecto ærarij & Secretario dicti Regis, & ejus heredibus quibuſcumque, ſimili ſumma mille ducatorum auri, de qua amicabiliter concordatum & conventum fuit. Et prædicta ceſſio fuit à præfato Rege, ex certa ſcientia & deliberatione ſui conſilij acceptata & confirmata, unà cum reïterata confirmatione & approbatione primæ impignorationis, & conceſſionis, & pacti, de non imputandis fructibus in ſortem. Et ultra in quantum opus eſſet idem Rex prefato Girardino de novo, in quantum opus eſſet, dedit, ceſſit, & remiſit dicta ramagia, herbagia, & jura de certa ſcientia, motu proprio, & deliberatione ſui conſilii, volens quòd dictus Girardinus vita ſua durante, illa habeat, poſſideat, locet, & fructus colligat, ad quantamcumque ſummam aſcendant: & de illis ut dominus de re ſua propria diſponat, caſſando ſubreptitiam conceſſionem cuidam alii factam, & derogando omnibus obſtare volentibus, promittendo non contravenire ſub verbo, honore, & fide regalibus, & ad hoc heredem ſub benedictionis obtentu adſtringendo, ut de his conſtat authentico inſtrumento, ſub ſigno & ſigillo prefati Regis Renati, anno Dom. 1475. die 9. Decemb. Vi cujus conceſſionis & confirmationis dictus Girardinus publicè poſſedit, & uſus eſt dictis ramagiis & paſcuis, quandiu vixit, & poſt eum nobilis domicella Magdalena *Boucher* ejus filia & heres: quæ nunc & ab anno 1501. cœpit inquietari ab officialibus præpotentis Regis Francorum, heredis dicti Renati Regis & Comitis Provinciæ.

1. Quæritur an dicta Magdalena poſſit inquietari & privari jure & poſſeſſione dictorum ramagiorum, & paſcuorum, non ſoluta ſorte principali dictorum mille ducatorum auri? Et prima facie videretur dicendum, quòd ſic: quia conſtat quòd conceſſio dictorum ramagiorum & paſcuorum fuit vera & mera pignoratio, pro ſumma mille ducatorum auri debita & promiſſa à dicto Rege, dicto Ludovico de Bernam, & ſuis ſucceſſoribus. Sed juris eſt indubitati, fructus rei pignoratæ nedum perceptos à creditore, ſed etiam qui ab eo percipi potuerunt, imputari ſorti principali, & ipſo jure illam extenuare, ut ſunt text. aperti in *l. 1. & 2. C. de pign. action. in l. ſi dominium, C. de pignor. in l. 2, C. de pact. pign. in l. 1. C. de diſtract. pign. text. in c. cùm contra extra. de pign. c. conqueſtus de uſuris*, ergo dicta Magdalena nedum tenetur liberè reſtituere dicta ramagia & paſcua, ſed etiam eorum fructus & reditus tam ab ea, quàm à ſuis deceſſoribus perceptos, & qui percipi potuerunt, quatenus excedunt dictam ſummam ducatorum auri.

2. Non obſtat pactum de fructibus non computandis in ſortem: quia tale pactum eſt uſurarium, nec valet, ut tenet Bald. in *l. 1. C. de diſtr. pign.* & in tantum eſt reprobatum, quòd etiam non valeret conſuetudo & ſtatutum de lucrandis fructibus pignoris, tanquam contra jus divinum, & in fraudem uſurarum, ut tenet Bart. *in l. ſi finita, §. Iulianus, col. ult.* & ibi ſequuntur Auguſt. Joan. de Imol. *de damno infecto.* Non obſtat confirmatio & reïte-

ratio dictæ conceſſionis facta ab eodem Rege dicto Girardino poſt 38. annos: quia nihil aliud eſt, quam pignorationis continuatio, & eodem vitio laboraret, quo primum pactum: ergò non potuit operari lucrum fructuum, quia hoc eſſet uſurarium.

3. Tum conſtat quod principale debitum in certa quantitate pecuniæ conſiſtebat & conſiſtit, ut in mille ducatis auri. Ergo omnis pœna, ſeu omne pactum lucrativum appoſitum in defectum vel dilationem dictæ quantitatis, eſt uſurarium & nullum: ut indiſtinctè tenent contra omnes Doctores utriuſque juris, & omiſſis diffuſis concordantiis. Ità latè decidit Alex. *conſ. 41. incip. Paucis utar. lib. 4.* Joan. Andr. *in addit. Speculi. de oblig. & ſolut. in princ. numer. 4.* Salyc. *in l. cum allegas. C. de uſur.*

4. Non obſtat lapſus temporis pluſquàm longiſſimi, & per idem tempus continuata poſſeſſio, tum quia in materia uſuraria nunquam ullo tempore currit præſcriptio, ut notat Alex. *conſ. 46. incip. Circa præſentis conſilij materiam. vol. 3. in 1. & col. 2. & in conſ. 14. vol. 6.* tum quia creditor poſſidens pignus, nullo unquam tempore præſcribit contra debitorem. Ratio, quia oblatio debiti, vel illius cum fructibus compenſatio, & pignoris repetitio, eſt meræ facultatis, cum nunquam præſcribitur, text. ubi omnes notant in *l. cum notiſſimi, §. eodem iure. C. de præſcriptione triginta vel quadraginta annorum.* Et quòd poſſit debitor pignus vendicare, debito in fructibus compenſato, non obſtante lapſu temporis, eſt text. in *l. ult. C. de pignor. action.* Et quod hoc poſſit etiam poſt tempus longiſſimum, & quandocumque tenent gloſ. Bart. Joan. Faber. *in dicto §. eodem iure.* Panorm. *in c. quoniam frequenter. §. ult. col. 27. ut lite non conteſt.* & ibi Bald. *col. ult.* & Bald. *in rub. col. 4. extra de præſcript.* Nec valent dicere quod dictus Girardinus fuit tertius acquiſitor dictorum jurium, tum quia acquiſivit ſub eadem qualitate pignoris & crediti, tum quia per præfatam confirmationem factus eſt creditor dicti Regis in dicta quantitate mille ducatorum: ergò contra eum & contra dictam Magdalenam ejus heredem vendicant ſibi locum omnia præfata jura pro nullo pacto, & nullo temporis lapſu, tenetur jura pignorata reſtituere, fructibus in ſorte computatis. Ita etiam poſt Canoniſtas tenet Philipp. Decius *conſ. 119. col. 3. in 2. diſputatione.* Quod etiam tenent Theologi, ut Gabriel Biel *in 4. Sentent. diſtinct. 15. quaſt 11. col. 17.*

5. Sed tamen prædictis non obſtantibus, contrarium de jure & æquitate verius puto, quòd domina Magdalena fecerit & faciat fructus ſuos cum effectu, tam perceptos, quàm percipiendos in futurum de dictis ramagiis & paſcuis, & quòd non poſſit nec debeat expelli, nec turbari, nec reſtituere illa teneatur, niſi integra ſoluta ſumma mille ducatorum auri, ſecundùm formam & tenorem prædictarum conceſſionis, pacti & confirmationis regiarum. Quod probo: quia juris eſt exploratiſſimi, quod quando quis vendit rem ſuam ex qua fructus & reditus annuos percipit, & illam tradit, ſi pretium ſibi non ſolvatur, tunc abſque alia interpellatione ſtatim quod rem tradidit, debentur ſibi uſuræ pretij non ſoluti, & licitè poteſt eas exigere, quandiu differtur ſolutio pretij, text. eſt in *l. curabit. C. de action. empt. in l. fructus. in fine. C. eod. tit. l. Julianus. §. ex vendito. ff. eo. in l. ult. ff. de peric. & commod. rei vend. l. evictis in fin. ff. de uſur. l. 2. C. eod.* Et hujuſmodi uſuræ mero jure debentur eo ipſo, quod venditor implevit ex parte ſua, etiamſi emptor nullos fructus ex ſe perceperit, ſi hoc ſua culpa contigerit, ſive caſu, aut natura rei peremptæ, aut ſterilis: quia debentur ratione implementi, & fidei præſtitæ, quod eſt ſtatim re tradita, ut expreſsè notat Bald. in *l. uſuras. C. de uſuris.* Et ſequitur Paul. *de Caſt. in d. l. curabit.* Idem Petrus Anchar. *in repet. cap. peccati venia. de reg. iur. in ſexto.* Ioan. de Ana. *in c. conqueſtus, extra. de uſur.* Alexand. *in conſil. 147. num. 3. col. 5.*

6. Similiter expeditum eſt de jure, quod iſto caſu & aliis ſimilibus, quibus ſunt permiſſæ & debitæ uſuræ, valet pactum quod fructus rei pignoratæ pro pretio vel ſorte principali debita cedant & remaneant creditori loco uſurarum, text. eſt in *l. ſi ea lege. C. de uſuris.* Et in tantum eſt validum iſtud pactum, quòd non poteſt infringi, nec dici uſurarium, ut eſt textus rotundus in *d. l. ſi ea lege*: quia ut ibi dicunt gloſ. Bart. Bald. Salic. & omnes, tempore pacti eſt incertum quantum futuri fructus pignoris debeant aſcendere. Et ſic ratione incertitudinis valet conventio de illis lucrandis: quia ſicut poterit lucrari creditor ſi fructus excedant uſuras, ita poterit perdere ſi fructus minus aſcendant, & de incertis lucris & damnis videtur per hujuſmodi pactum eſſe tranſactum. Et iſto caſu limitatur, & non procedit *d. c. conqueſtus de uſuris.* & ſimilia jura, ut ſtatim latius dicetur. Quod autem dictum eſt in venditione, idem dicendum eſt in permutatione.

7. Idem contractu, *do ut des*, & aliis contractibus innominatis, in quibus traderetur vel redderetur res ferens fructus annuos pro alia certa re vel quantitate. Et ſic quantum ad id de quo quæritur, haberent eamdem ſimilitudinem & rationem cum contractu venditionis & emptionis. text. ſunt in *l. 1. §. ſi quis rem ſuam. ff. depoſiti in l. naturalis. §. at cum do. § ſed ſi facio, ff. de præſcript. verb.* & utrobique notant Bart. & omnes ſequuntur, quod contractus innominati regulantur & judicantur ſecundùm naturam contractuum nominatorum quibus aſſimilantur. Cardo autem & punctus quæſtionis præſentis vertitur & conſiſtit in illis terminis, quia conſtat quòd dictus Ludovicus *de Bernam* reſignavit, dedit, ceſſit, & dimiſit officium ſuum viſitationis gabellarum præfato Regi, ad ipſius Regis utilitatem, pro dicta ſumma mille ducatorum auri, quam ſibi promiſit dare & ſolvere idem Rex. Iraque liquet quòd fuit vera venditio officij pro pretio dictæ ſummæ, cum hic reperiantur omnia ſubſtantialia emptionis & venditionis, videlicet res, pretium certum in pecunia, & conſenſus. Aut ſaltem non poteſt abſque manifeſta tergiverſatione negari quin ſit contractus, *do ut des*, vel *facio ut des*, ſeu *do & facio ut des.* Quodcumque eorum ſit non refert, ut dictum eſt, quia ex quo conſtat quod ex officio ceſſo, dato & dimiſſo, fructus, reditus, honores, ſtipendia annua, menſtrua, & quotidiana percipiebantur, ſequitur quòd ſtatim ut præfatus Ludovicus pro parte ſua implevit dando, & dimittendo de facto in manus Regis dictum officium, fuerunt ſibi debitæ, & cœperunt eo ipſo currere uſuræ, donec dicta ſumma mille ducatorum auri in locum & recompenſam dicti officij, & jurium ejus ſolveretur per pura jura prædicta.

8. Super quo eſt notandum quod valet pactum & taxatio uſurarum de illis, quandiu differtur ſolutio pretij aut ſortis principalis, & ſolvendis & exigendis uſque ad quantitatem, ad quam aſcendunt fructus, reditus, & emolumenta rei, ex cauſa venditionis, & alia ſimili oneroſa cauſa ceſſa & tradita, ut eleganter in terminis not. Paul. de Caſt. *in l. Iulianus, §. ex vendito, ff. de actionib. empt.* Saly. *in dict. l. C. de uſuris.* Alex. *conſ. 69. num. 14. lib. 1.* Cùm igitur ſimus in caſu in quo uſuræ ſunt debitæ & exigibiles ex dilatione ſolutionis ſortis: ſequitur quòd valuit & valet pactum de quo agitur, ut fructus rei pignoratæ cedant & remaneant penès creditorem in locum uſurarum debitarum, & ſic non poſſunt ullo modo imputari in ſortem principalem, ſed in ſolas uſuras imputantur. Et quamvis non ſit certum an fructus rei pignoratæ æquivaleant fructibus officii ceſſi & traditi, & ſic legitimæ uſurarum quantitati, iſta dubietas & incertitudo nullo modo vitiat pactum iſtud, ſed illud

juſtificat, & per text. in *d. l. ſi ea lege, C. de uſuris.* Ex his liquet quod de mera juris diſpoſitione, & rigore, fructus & reditus dictorum ramagiorum non poſſunt imputari in ſortem principalem, nec in totum, nec in partem.

9. Ulterius quod nec de æquitate rationis poſſint imputari oſtenditur: quia ratio propter quam contractum ex parte ſua implenti debentur uſuræ à non implente, eſt, quia implens non debet carere re, fructibus & pretio: & is cui impletum eſt, non debet retinere rem, & fructus percipere, & etiam retinere pretium abſque onere uſurarum, aut alterius recompenſationis. Hoc enim eſſet valde inæquale, & ſic contrarium æquitati, quæ æqualitatem deſiderat, ſic naturali rationi, quæ vult neminem locupletari cum jactura aliena *l. nam hoc natura, ff. de reg. jur.* Et hoc eſt quod dicit text. in terminis *d. l. Iulianus. §. ex vendito.* quod cum re emptor fruatur, æquiſſimum eſt eum uſuras pretij impendere. Igitur cum præfatus illuſtris Rex fruitus ſit dicto officio ad libitum, & mediante illo, recuperaverit caſtrum ſuum Caſtri Renardi, aliàs nullo modo recuperandum, & eodem caſtro ejuſque fructibus & reditibus liberè fruitus ſit, æquiſſimum fuit ipſum impendere uſuras pretii dictorum mille ducatorum, quandiu ſolvere differret: ergò æquiſſimum fuit dictum pactum de fructibus pignoris in uſuras impendendis: ergò illud reſcindere eſſet iniquiſſimum, & majeſtate regia indignum. Et hæc juris, æquitatis, & æqualitatis ratio in cauſa fuit, quòd idem æquiſſimus Rex ex deliberatione matura ſui conſilii fecit, & repetita deliberatione renovavit, & confirmavit prædictum pactum de fructibus pignoris in ſortem nullo modo imputandis. Et quòd hæc fuerit cauſa & ratio finalis, patet ex tenore, & verbis expreſſis præfati Regis, in præfatione clauſulæ pacti de quo agitur, ubi expreſsè dicit ſe iſtud pactum facere ne dictus Ludovicus intuitu majeſtatis ipſius Regis, patiatur damnum, propter carentiam reſignati officii, & pretii dictorum mille ducatorum.

10. Ulterius & tertiò quòd nec ſalva fide & honeſtate majeſtatis, Regis poſſet iſtud pactum infringi, clarum eſt, quia Princeps ſuo contractu ligatur, etiam inito cum ſubdito, & præcisè tenetur ad obſervationem, ut in *c. 1. de probat. in l. digna vox eſt. C. de legib.* & utrobique notant Doctores. Et nihil præclarius in Principe quàm fidem ſervare, text in *auth. inter claras, c. de Sum. Trin. & fide Cath.* Sed præfatum pactum in fide & verbo regio bis firmatum eſt, ergo nullo modo violandum, etiamſi ſecundùm vigorem & ſubtilitatem juris pactum non ſubſiſteret: quia pacta facta cum Principibus ſunt lex, & habent vim & robur legis, text. in *l. pen. & ult. C. de don. inter vir. & uxor.* not. Bart. *in text. l. ceſſat. per illum text. ff. de public.* Bald. poſt Cyn. *in l. ea lege. C. de condic. ob cauſam.* & eleganter ait Bald. in *conſil. 418. incip. Petita venia, col. 1.* quod non debet inter Principes de apicibus juris diſputari, nec verſuti juris anguſtiæ trutinari, ſed ſola veritas, quam colit jus gentium.

11. Ulterius & quartò, pro irrevocabili firmitate dicti pacti facit longinquitas temporis ferè centum annorum à dicto pacto, quod plus ſexaginta annis à præfato Rege & ſuis ſucceſſoribus, & ſcienter abſque contradictione toleratum fuit, ex quo tam longo tempore facta, nunc commovere nimiæ eſſet tergiverſationis, ut inquit text. in *Authent. de non alien. aut permutand. §. nos igitur, in fin.* Facit repetita confirmatio & approbatio dicti pacti ex ſcientia certa, & conſilij deliberatione facta poſt multum intervallum, videlicet 37. annorum, quæ quidem ſolemnis geminatio multum debet operari per not. Bartol. in *l. cum ſcimus. C. de agricol. & cenſ. lib. 11.* Facit ſententia & areſtum latum pro dicto Girardino patre dictæ Magdelenæ, ad confirmationem dicti pacti: ex quibus dubio procul concludendũ eſt dictum pactum fuiſſe validum, & ratum eſſe debere. Supereſt ad allegata in contrarium reſpondere.

12. Ad primum, videlicet ad regulam *l. 1 & 11 C. de pign. action. c. conqueſtus. de uſuris.* & ſimilium jurium; reſpondetur, quod illa vulgaris regula procedit regulariter, ſed limitatur in caſu præſenti in quo uſuræ ſunt licitæ & debitæ, & factum eſt pactum de fructibus pignoris retinendis pro uſuris: quia tunc nullo modo debent extenuare ſortem principalem, ut probatum eſt per *d. l. ſi ea lege. C. de uſuris.* Et quod tali caſu fructus non extenuant ſortem, tenent expreſsè gloſ. ult. in *d. l. 1. C. de diſtract. pignor.* & ibi Bald. dicens uſuras eſſe permiſſas in caſu noſtro, etiam de jure Canonico: & quòd quandocumque ſunt licitæ uſuræ de jure Canonico, validum eſt tunc pactum de fructibus pignoris non computandis in ſortem, ſed retinendis pro uſuris. Et idem tenent expreſsè gloſ. Pan. Fely. & omnes Canoniſtæ in *d. c. conqueſtus.* ubi ita limitant regulam dicti capituli. Et per hoc reſpondetur ad ſecundum, in quo dicebatur iſtud pactum eſſe uſurarium: quia falſum eſt, imò eſt juſtum & legitimum omni jure in iſto caſu ſpeciali.

13. Et hîc notandum ſecundùm quod inquit Bald. & Saly in *l. 2. C. de uſur.* quod uſuræ quædam ſunt lucrativæ, quædam recompenſatoriæ. Lucrativæ ſunt illæ, quæ non habent ullam ſortem ſpecialem. cui commenſurentur, ſed in ſola & nuda temporis dilatione fundantur. Et iſtę propriè uſuræ dicuntur, quia ſunt omninò ultra ſortem, & ſine ſorte, & ſunt omni jure reprobatæ & damnatæ, & in illis procedunt pro contraria parte ſupra allegata. Recompenſatoriæ autem non dicuntur propriè nec ſimpliciter uſuræ, ſed ſolùm ſecundùm quid, videlicet reſpectu ſortis principalis, tamen non ſunt verè uſuræ, quia non ſunt ſine ſorte: ſed habent propriam & ſpecialem ſortem cui adæquantur, & commenſurantur, & in qua fundantur, ut patet in uſuris debitis venditori poſt rem traditam, quia illę reſpiciunt uſum & fructus rei, quibus caret venditor, & habent pro ſorte intereſſe illius uſus & commodi, quod abeſt. Sic in caſu præcedenti lucrum fructuum dictorum ramagiorum & paſcuorum non fundantur in dilatione temporis, ſed in intereſſe & damno dimiſſi dicti officii, & redituum & ſtipendiorum ejus: & ſic non poteſt dici uſura nec lucrum, ſed oneroſa recompenſatio dicti intereſſe licita & debita. Et quod hujuſmodi uſuræ recompenſatoriæ ſint omni jure civili, Canonico & divino permiſſæ & approbatæ, tenet gloſ. in *l. 1. verb. Petrum Apoſtolum*, & ibi omnes Doctores, *C. de Sum. Trin. gloſ. in d. l. curabit. in verb. Ratio.* & ibi Bald. Saly. Joan. Fab. *C. de action. empt. gloſ. in d. l. Julianus,* 9. Papin. *in verb. Excedit. in fin.* & ibi Bart. *ff. eod. gloſ.* & omnes Canoniſtæ *in d. c. conqueſtus.*

14. Ad id quod dicebatur omnem pœnam aut pactum appoſitum dationi quantitatis eſſe uſurarium, vel in fraudem uſurarum: reſpondetur quòd hoc procedit in pacto lucrativo, quod non reſpicit aliam ſortem, quam principalem, & temporis dilationem: ſecus in pacto oneroſo, quod habet ſuam ſortem ſpecialem, & aliud debitum à principali cui commenſuratur, quia non eſt uſurarium, ſed legitimum. Et ſic ſatis liquet reſponſio ad omnia reliqua quę obſtare videntur: quia loquuntur in materia uſuraria, & ſic non poſſunt militare in caſu præſenti: quia nullo modo in materia uſuraria. Itaque concludo præfatam dominam nullo modo debere inquietari, nec turbari, contra tenorem dicti pacti & confirmationis regię, de juris utriuſque rigore & diſpoſitione, tum de æquitatis naturalis ratione, tum ex intuitu fidei, & honeſtatis majeſtatis regiæ. Et hanc eſſe veritatem ſentio ego Carolus Molinæus Juris Utriuſque Doctor, & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocatus. Datum Pariſiis die viceſima octava Decembris, anno Domini ſeſquimilleſimo trigeſimo primo.

CONSILIUM XLII. DATUM FLAGITANTE DOMINO Theocreno [a] filiorum Franciſci Primi Franciæ Regis Pædagogo, Graſſenſi Epiſcopo, ad indicandum Niciam eſſe de Comitatu Provinciæ, & Regem Franciæ ſpectare.

[a] cum hoc conſilio expiſcandum interpoſito.

EPITOME CONSILII XLII.

1. *Sex de ſubſtantia publici inſtrumenti.*
2 *Quod Nicia ſit de Comitatu Provinciæ.* 3. 8.
4. *Qualitas præſumitur ex nomine dignitatis expreſſo.* 5.
6. *Verbum mandamus, & præcipimus idem ſunt.*
7. *Valet argum. ab eo quod utplurimum fieri ſolet.*
9. *Subiecta materia præpollet expreſſioni nominis proprij.*
10. *Qualitas accidentalis non attenditur.* 11. 12. 14. 15.
12. *Crimen læſæ maieſtatis non committitur niſi per ſubditum.*
16. *Subiecta materia præpollet propriæ verborum ſignificationi.*
17. *Communis modus loquendi & ſcribendi attenditur.*
18. *Iaſon donatione ſibi facta à Rege Franciæ per eius milites fruſtratus Cancellario non opitulante.*
19. *Verba enuntiativa pertinentia fidem faciunt.*
20. *Etiam in recenti actu ſemiplenè probant.*
21. *Et plenè in antiquis.*

CONSILIUM XLII.

IStud inſtrumentum factum anno milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimo tertio, pleniſſimam & integram de ſe, & in ſe facit fidem utpote authenticum, & in forma probante patet.

1. Quia primò ineſt data anni Domini, menſis & diei. Secundò indictio. Tertio locus celebrati actus, imò etiam locus loci, ibi, Actum Antipoli, ad portalem, ubi ſtat macellum. Id quod evacuat difficultatem, de qua *in deciſion. Tholoſ. quæſt.* 491. Quartò, numerus & inſcriptio duorum teſtium rogatorum. Quintò, ſubſcriptio Notarij publici, & ejus ſolemnis authenticatio. Sexto Notarij ejuſdem ſignum. Et ſic tale inſtrumentum eſt abſque dubio authenticum, & per gloſ. in *l. generali* (& ibi Bart. Joan. de Platea) de tabula. *lib.* 10. *Specul. de inſtr. edi. in princ.* Pet. de Ferra. *in forma produc. inſtru. in verb. Exhibens & producens.* & plenè probat text. *in c.* 1. & ibi gloſ. *verbo Authentica. & in c.* 2. *& per totum, de fide inſtrumentorum.*

2. Per dictum inſtrumentum directè & manifeſtè probatur Niciam tunc fuiſſe & eſſe de Comitatu Provinciæ Narbonenſis, & de Seneſchallia Provinciæ, de dominio, juriſdictione & diſtrictu Comitis, ſeu Comitatus Provinciæ, & ſubditam Seneſchallo dicti Comitis vel Comitatus Provinciæ : patet per diſcurſum & tenorem dicti inſtrumenti. Primò inibi agitur de diſpoſitione certorum prædiorum, jurium & bonorum immobilium ſitorum in Comitatu Provinciæ, & de eorum poſſeſſione, de reſtitutione, & de mittendo vel reponendo in eorum poſſeſſionem, vel non. Secundò, inquiſitio & diligens indagatio ſuper certis factis & cauſis retinendæ vel reſtituendæ poſſeſſionis dictorum bonorum, & ipſa realis miſſio in poſſeſſionem, & actualis reſtitutio dictorum bonorum, & executio fuit commiſſa Subvicario civitatis Niciæ. Tertiò, commiſſio dictæ inquiſitionis, informationis, & cognitionis cauſæ, & miſſionis in poſſeſſionem, & executionis realis fuit facta per Seneſchallum Provinciæ, & dicti Comitatus Provinciæ. Quarto, dicta commiſſio non fuit rogatoria, ſed præceptiva, & mandatum directum à domino & ſuperiore ſuo ſubdito & inferiori. Quinto, dicta commiſſio plenum ſortita eſt effectum, & fuit adimpleta & miſſa reali executioni per dictum Subvicarium, & tanquam ſubditum obediendum mandato dicti Seneſchalli ſui domini & ſuperioris, & tanquam commiſſio, præceptum & mandatum emanans à Seneſchallo Provinciæ, & ſub iſtis qualitatibus.

3. Iſta quinque clarè & notoriè apparent per textum & tenorem dicti inſtrumenti : & ex illis neceſſariò concluditur, quod tunc Nicia erat de Comitatu Provinciæ, ſubdita Comiti & Seneſchallo dicti Comitatus Provinciæ, ſaltem quod Comes Provinciæ, ſuus Seneſchallus, & ſui officiales erant in poſſeſſione ſuperioritatis, juriſdictionis, territorij, & diſtrictus Niciæ, Primum & ſecundum patent per totum diſcurſum inſtrumenti, ubi agitur de temporalitate Epiſcopatus Graſſenſis, quæ conſiſtit in prædiis & bonis immobilibus ſitis in Comitatu Provinciæ, ut notoria facti permanentis evidentia oſtendit. Et in eodem inſtrumento inſeruntur verba diſpoſitiva dictæ commiſſionis, & mandati directi directo ſubvicario Niciæ.

4. Tertium indubitanter patet, primò in illis verbis in prima linea, Angelus de Senis Subvicarius civitatis, & Commiſſarius magnifici domini Provinciæ Seneſchalli: ergo erat commiſſus à Seneſchallo Provinciæ, tanquam à tali, quia ſolum nomen dignitatis Seneſchalli Provinciæ exprimitur, & nulla alia qualitas adjicitur. Et ſic non poteſt eſſe dubium per textum & omnes Doctores, *in c. quoniam Abbas, de officio. delegat.* Secundò, in ſecunda linea, ibi, per prædictum dominum Provinciæ Seneſchallum, ergò in iſta & in alia qualitate fuit facta commiſſio. Tertiò in 37. linea, ibi, *Et à præfato domino Seneſchallo aliud contra hoc præceptum habuerint in mandatis*, ubi fit mentio de juriſdictionali prehenſione temporalitatis dicti Epiſcopi, & de præcepto facto per dictum Subvicarium, de non parendo nec reſpondendo ratione illius temporalitatis præfato Epiſcopo, vel ſuis Vicarijs, donec idem Epiſcopus reſtituerit quemdam captivum, vel donec à præfato domino Seneſchallo aliud fuerit mandatum vel ordinatum. Et ſic liquet quod dictus Subvicarius procedebat in vim mandati Seneſchalli, & quod commiſſio emanavit à poteſtate & dignitate Seneſchalli Provinciæ.

5. Quartò in 38. linea, ibi; *Duo ſimilia inſtrumenta, quorum unum deſtinetur ad præfatum dominum Seneſchallum*, ubi dictus Subvicarius jubet fieri *plura inſtrumenta ſui proceſſus, quorum primum dirigatur præfato Seneſchallo.* Et ſic procedebat virtute mandati Seneſchalli Provinciæ, quia ad illum in ea qualitate curavit relationem fieri ſui proceſſus. Quinto in 44. & 45. lineis, ibi, *Dictus Subvicarius volens obtemperare & obedire reverenter, prout decet, & mandata dicti domini ſui, domini Provinciæ Seneſchalli juxta ſeriem atque mentem dictarum literarum per dictum dominum Seneſchallum eidem Angelo*

Digitized by Google

deſtinatarum, *& contenta in ipſis literis executioni mandare*, *&c.* Ex quibus neceſſariò apparet quòd quamvis ſubſcriptio dictarum literarum fuerit talis, videlicet, *Nicolaus Cancellarius Regni Siciliæ*, *Provinciæ Seneſchallus, & Rector Pedemontis*: tamen non ſcribebat, nec mandabat ſeu committebat tanquam Cancellarius Siciliç, nec tanquam Rector Pedemontis, ſed ſolùm tanquam Seneſchallus Provinciæ. Et in hac ſola qualitate fuerunt receptæ, & executioni mandatæ literæ ſuæ commiſsionis.

6. Quartum patet in tenore dictæ commiſsionis in ſexta linea dicti inſtrumenti, ibi, *Places nobis, & mandamus*, quæ ſunt verba præceptiva & ſuperioris ad inferiorem, *ut in Authent. de mandat. princip. col.* 3. & ibi gloſ. *in verb. mandatis*, *c.* 1. *de officio deleg.* ubi mandatum appellatur præceptivum. Philippus Decius *in c. etiam is, conſil.* 2. *nota* 3. *de reſcript.* & *in linea* 9. ibi, *Obtulit ſe idem Angelus reverenter obedire, & omnia alia & ſingula in ipſis literis adimplere.* Patet etiam in locis punctuatis, & maximè in dicta 44. linea, ubi dictus Subvicarius vocat præfatum Seneſchallum, dominum ſuum, & dicit dictas literas eſse mandata domini ſui Provinciæ Seneſchalli, & ſe illis obtemperare, & obedire reverenter. Ex quibus etiam neceſſariò infertur quintum, & hęc patent ex ipſo tenore & verbis diſpoſitivis inſtrumenti.

7. Ex quibus apparet Niciam fuiſse & eſse de Comitatu Provinciç: tam quia alioquin Seneſchallus Provinciæ non potuiſſet dirigere talia mandata Subvicario Niciæ, nec dictus Subvicarius paruiſſet & obediviſſet mandatis præfati Seneſchalli, tanquam domini & ſuperioris ſui. *c. paſtoralis, in princip. de offic. deleg. c.* 1. *§. de foro competent. lib. ſexto.* tum quia alioquin talia mandata de mittendo in poſſeſſionem bonorum ſitorum in dicto Comitatu, nunquam fuiſſent directa dicto Subvicario, ſi fuiſſet de diverſo dominio, juriſdictione vel diſtrictu: ſed fuiſſent directa judicibus & officialibus ejuſdem Comitatus Provinciæ. *l. cum unus*, *§.* 1. *ff. de bon. auth. jud. poſſid.* Petr. Anchar. *in rep. c. poſtulaſti. col.* 3. *de foro competent.* Et negocia unius Provinciæ non ſolent, nec debent per officiales alterius Provinciæ tractari, nec illis expedienda committi, ſed officialibus ejuſdem Provinciæ. Et valet argumentum ab eo quod utplurimum ſolet fieri. *l. certè*, *§. ult. l. quotidie enim*, *ff. de precar. l.* 2. *§. merito, ibi & ita ſolet. ff. ne quid in loco pub. l. ſi quis donaturus, in fin.* & ibi latè Jaſ. *de coll. & in l. certi. cond. §. ſi nummos. ff. ſi certum pet.* gloſ. Bald. Salic. *l. neque natales. C. de probat.* Quantò fortiùs ab eo quod ſemper ſolet & debet ſic & non aliter fieri?

8. Ulterius apparet per tenorem alterius commiſſionis in dicto inſtrumento deſcriptæ, per quam præfatus Nicolaus, tanquam Seneſchallus comitatus Provinciæ & Forcalquerij, commiſit dictum Subvicarium ad partes juriſdictionis, diſtrictus, & loca dictorum Comitatuum, ad arcendum latrones & malefactores à dictis Comitatibus, & enumerando, ſpecificando diſtrictus & loca dictorum Comitatuum, expreſsè deſignat & nominat Niciam: ergò Nicia fuit & eſt de diſtrictu Comitatuum Provinciæ & Forcalquerij, qui non ſunt niſi unus Provinciæ Comitatus. Et cum verba ſint aperta, nulla poteſt eſſe ambiguitas. *l. ille*, *aut ille enim cum in verbis, de leg.* 3.

9. Et ſic nullo modo obſtat quod in ſubſcriptione literarum dicti Seneſchalli primò ponitur ejus nomen proprium, deinde ſequitur expreſſio dignitatis Cancellariatus Siciliæ, antequam exprimatur dignitas Seneſchalli Provinciæ: tum quia materia ſubjecta, quę ſpectat ad officium Seneſchalli, & non ad officium Cancellarij, facit quòd intelligitur facta commiſſio & mandatum in qualitate Seneſchalli Provinciæ: tum talis actus nullo modo poterat committi nec geri, niſi in qualitate Seneſchalli Provinciæ, ut conſtat ex prædictis. Igitur per notata Cardinal. Panorm. Felin. Philip. Decius in *d. c. quoniam Abbat.* tum quia verba diſpoſitiva executionis dictæ commiſſionis ſe referunt ſolùm ad qualitatem & officium Seneſchalli Provinciæ, qualitatibus omiſſis. Igitur, &c.

10. Minus obſtat quod in quibuſdam locis dicti inſtrumenti quandoque dicitur Subvicarius Reginalis Niciæ, & quandoque Reginalis Curiæ Niciæ: & ſic videretur Niciam non eſſe de Comitatu Provinciæ, nec de ejus pertinentiis, ſed de Regno Siciliæ: alioquin ſi non ſpectaſſet ad Reginam Siciliæ in quantum Regina, eſſet abuſus in dicto verbo *Reginalis*. Reſpondetur hoc nullo modo eſſe in conſideratione, quia verbum *Reginalis* apponitur ibi, non ad deſignandum jus, proprietatem, vel juriſdictionem regiam, vel regineam, in dicto loco Niciæ, & illius officialibus, ſed ſolùm ad denotandum culmen & eminentiam dignitatis regiæ: quia domina dicti Comitatus Provinciæ & ſuarum pertinentiarum præfulgebat tunc temporis, quia erat Regina Siciliæ.

11. Quod patet clariſſimè ex diſcurſu & tenore dicti inſtrumenti. Primò in linea 15. ibi, *harum tenore, reginali authoritate, quâ fungimur, committimus & mandamus, &c.* Et tamen notorium eſt quod illa commiſſio nullo modo poterat fieri authoritate reginali: quia ibi mandatur inquirere & capere malefactores per loca & diſtrictus Comitatus Provinciæ, & eorum proceſſus facere, uſque ad ſententiam, etiam incluſivè, ſi periculum ſuperveniat in mora, & præcipitur ſingulis officialibus & hominibus obedire, aſſiſtere, & auxilium dare: ſed fuiſſet impoſſibile hoc fieri authoritate Reginæ, in quantum Regina Siciliæ, ſed ſolùm in quantum erat Comes & Domina dicti Comitatus. Et ſic illa verba, *Authoritate Reginali*, intelliguntur, id eſt, authoritate Dominæ & Comitis Provinciæ, quæ etiam reginali dignitate fulget.

12. Similiter in linea 19. ibi, *captis reginalibus carceribus mancipare*: & tamen certo certius eſt quod in dicto Comitatu ad quem reſtringebatur dicta commiſſio, nulli erant, nec ſunt carceres ſpectantes ad Reginam Siciliæ, in quantum Regina, ſed ſolùm in quantum Comes Provinciæ. Similiter in linea 29. ibi, *ſpiritu rebellionis aſſumpto contra ſacram reginalem majeſtatem*: quia certum eſt quod dictus Epiſcopus Graſſenſis, qui nihil poſſidebat in toto Regno Siciliæ, nec erat ullo modo ſubditus dictæ Reginæ in quantum Regina, non poterat verè & propriè dici reus criminis læſæ Majeſtatis: quia tale crimen nunquam poteſt committi, niſi per ſubditum ſupremi Principis non recognoſcentis ſuperiorem, & in quantum eſt ſubditus, ut tenent Cyn. Ang. in *l. quiſquis. C. ad leg. Iul. maieſtat.* latè Sozin. *conſil.* 275. *col.* 2. *& ſequent. lib.* 2.

13. Similiter in linea 35. ibi, *ſub juramento fidelitatis, quo tenentur excellentiæ reginali*, ubi per præfatum Subvicarium procedentem ad executionem literarum dicti Seneſchalli, factum eſt præceptum hominibus, ſyndicis & univerſitati de Antipoly, in eodem loco in pleno conſilio exiſtentibus ad pœnam perditionis æris & perſonæ, & ſub juramento fidelitatis, quo tenebantur excellentiæ reginali, ut non parerent, nec reſponderent dicto Epiſcopo ſuper ſua temporalitate ſaiſita (verba ſunt inſtrumenti.) Et tamen notorium eſt quod homines, ſyndici, & univerſitas Antipoleos nullo modo ſubſunt, & nullo fidelitatis juramento tenebantur, nec tenentur Regi vel Reginæ Siciliæ, ſed ſolùm Comiti Provinciæ.

14. Pariter in linea 39. ibi, *ad curiam reginalem Aquenſem.* Sed ea res nec dubitationem habet, nec unquam habuit, ut inquit Juriſconſ. *in l. quæritis, ff. de nata reſtit.* quin exploratiſſimum ſit curiam Aquenſem non eſſe, nec fuiſſe unquam de ſe regiam nec reginalem, nec erat curia dictæ Reginæ Siciliæ in quantum Regina, ſed ſolùm in quantum Comes & Domina Provinciæ. Similiter in linea quadrageſima ſecunda,

Digitized by Google

ſecunda, ibi, *Notarÿ publici authoritate reginali. in Comitatibus Provinciæ & Forcalquerÿ*. Et tamen æquè exploratum eſt dictum Notarium non fuiſſe Notarium in dicto Comitatu, authoritate Reginæ, in quantum Regina, ſed in quantum Comes Provinciæ, quia Regina vel Rex Siciliæ non poſſent creare Notarios, nec aliquid diſponere in Comitatu Provinciæ.

15. Ex quibus ſatis ſuperque liquet dictum verbum *Reginalis*, non facere quin præfatus Subvicarius fuerit officialis Comitatus Provinciç in Nicia, & ſubditus Seneſchalli Provinciç, & ab illo in illa qualitate commiſſus, & quin Nicia & curia Niciæ ſit & fuerit de Comitatu Provinciæ, quamvis fuerit vocata Reginalis: non quod hæc fuerit ſua qualitas intrinſeca, ſed propter accidens extrinſecum inhærens non rei, ſed perſonæ dominæ dicti Comitatûs, quæ erat Regina, ad quam perſonalem, & accidentalem, & extrinſecam excellentiam denotandam, etiam ipſa curia Aquenſis (quæ eſt major & ſuperior totius Comitatus Provinciæ) vocabatur tunc temporis reginalis.

16. Et licet hoc ſit abuti terminis, tamen ut pulchrè inquit Juriſconſultus in *l. cum de lanionib. § 1. ff. de fundo inſtruct. l.* non ſemper convenit propriam verborum ſignificationem ſcrutari: ſed imprimis quid loquens demonſtrare voluerit. Et ad ſciendum quid demonſtrare voluerit, ſubjecta materia attenditur, ſecundùm quam verba debent intelligi etiam impropriando, *l. ſi uno, in princ. ff. locati, cum vulg.* Hinc dicit Bald. in *c. ad hoc, in fin. de poſthu. præla.* ſi materia dictat unum expreſsè, & verbo contrarium, non credam ſimplici verbo.

17. Et iſte eſt communis modus loquendi & ſcribendi ſub uno Rege vel ſupremo Principe, qui eſt dominus alicujus loci, tituli & dignitatis inferioris etiam à Regno ſeparati, quod in his quç concernunt dominium & regimen loci minus digni, aſſumitur titulus & nomen dignitatis excellentioris, non propter exigentiam materiç ſubjectæ, quæ nihil habet commune: ſed ad majorem reverentiam & laudem dominantis perſonç. Et in reliquo talis commemoratio dignitatis nihil operatur. Et hunc communem & honorificum modum loquendi obſervavit Jaſon ſub Ludovico Rege duodecimo, qui Ducatum Mediolani jure & armis vindicavit ab illicita occupatione Sfortianorum: patet in lecturis dicti Jaſonis, qui dum ſub dicto Rege & Duce legeret infortiatum apud Ticinum in *l. ſumptus, in fin. ff. de legat. 1.* ſcribit quod magnus magiſter Franciæ anno ſuperiore, quo legebat propter bellicos Germanorum motus, potuit non ſolùm jure belli, ſed etiam de jure communi ponere cuſtodes & munitiones in fortalitiis illius patriæ & in Liguſticis. Ibi Jaſon honoris gratiâ vocat defunctum dominum *de Boſſy* magnum magiſtrum Franciæ tantùm, & non vocat eum Locumtenentem Ducis Mediolani, qui erat Ludovicus duodecimus, Rex Franciæ, quamvis ille actus fieret ſolùm in hac qualitate.

18. Idem Jaſon ferè eodem tempore, videlicet annò 1500. menſe Junio, in epiſtola quam dirigebat Guidoni de Rupe forti, Cancellario Franciç ſuper recuperatione, & pacifica fruitione Caſtri Prioperæ in regione Tranſpadana Ducatus Mediolanenſis: quod caſtrúm fuerat ſibi datum à dicto Rege tanquam à Duce Mediolanenſi, favore ſtudii & lecturæ juris, nullam fecit mentionem de dignitate Ducali, quç ſola informabat actum, ſed tanquam illa offuſcata radiis luminis majoris, fecit ſolùm mentionem de Rege Franciæ, & dignitate Regia: patet in dicta epiſtola, quæ eſt inter conſilia Jaſonis, in *vol. 3. conſil.* 93.

19. Ex his reſultat multipliciter & clarè probatum per dictum inſtrumentum Niciam eſſe de pertinentiis Comitatus Provinciæ. Nec obſtat ſi dicatur quod non probatur niſi per verba enunciativa inſtrumenti, quia in illo non agebatur principaliter an Nicia eſſet de dicto Comitatu, vel non. Reſpondetur enim: verba enunciativa dicti inſtrumenti, ex quibus apparet Niciam eſſe & fuiſſe de dicto Comitatu, ſunt probata & deſcripta propter ſe, ſaltem ſunt pertinentia & facientia ad negotium quod principaliter gerebatur.

20. Et ſic ſi tale inſtrumentum eſſet novum & de recenti, quamvis non faceret plenam fidem, niſi ad effectum negotii principalis, juxta *l. optimam, C. de contrahend. & commit. ſtipul.* Math. Matheſila, *nota* 80. Philipp. Dec. *conſ.* 248. *in fin. conſ.* 360. *col.* 3. tamen etiam ubi ſeorſum de ipſis enunciatis per ſe & principaliter ageretur, faceret ſaltem fidem ſemiplenam, ut notant Doctores in *c. illud, de præſumption.* Lud. Rom. in *nota* 446. *numquid per inſtrumentum, in fin.* Alex. *conſil.* 21. *volum.* 1. Feli. *c. per tuas, col.* 3. *de probation.* & ibi Philippus Decius *col* 4.

21. Sed agitur de inſtrumento nedum antiquo, ſed antiquiſſimo & valde ſolemni, & quod excedit ſpatium centum ſexaginta annorum: quo caſu verba enuntiativa fidem plenam & probationem abſolutam faciunt, ut tenet Antho. de Ben. in *c. cùm dilectus, de ſucceſſ. ab inteſta. & in cle. ſi ſummus Pontifex, per illum tex. de ſentent. excommun.* Alexand *in conſil.* 75. *viſis & ponderatis narratis, vol.* 4. Alex. Iaſon. *l. cum aliquis, C. de jure deliber.* Franc. Aret. in *conſil.* 56. *caſus talis, col. ult.* Guido Papæ in *conſil.* 88. *Attendant, col.* 1. *& conſil.* 24. *quadraginta annis, & in deciſion. Delph. q.* 175. Corne. in *conſil.* 333. *fol.* 1. Iaſon. *conſil.* 65. *col.* 2. *fol.* 3. Et quod fortius eſt, propter magnam antiquitatem etiam ſimplex exemplum probaret, ut tenet Franciſcus Aret. in *d. conſ.* 38. Raphaël Cuma in *conſil.* 158. *Viſis inſtrumentis, col* 3. Et latè Philip. Decius in *conſil.* 36. Ego verò nullum aliud inſtrumentum vidi, ideo ſubſiſto. C. M. Multa id genus conſilia quidam Aulici ſuo aſtu æruſcarunt, ſibi & laudem & præmia, tacito authore, attribuentes, ſed huic noviſſimo conſilio ſubſcribere nolui, donec aliis quoque inſtrumentis perſpectis, pleniùs deliberaſſem.

THEMA CONSILII XLIII.

ANno ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſecundo, Franciſco Rege Perpinianum obſidente, ſacrificuli quidam Pariſiis concionantibus quibuſdam conjuratis ad multorum familias evertendas, & bona fiſci nomine in petitores eorum redigenda, ſuadebant, urgebant menſe Iulio, & cenſurarum fulminibus percitos quoſlibet, etiam filios & filias in parentes, famulos & ancillas in dominos, de hæreſi, vel minima ſuſpicione deferendos, ita ut matres quædam ſuperſtitioſæ deferrent filios ob aquam luſtralem minori pretio habitam, & deplorati quidam clam ſimplicibus affingerent & perſuaderent errorem, ut haberent quos teſtimonio ſuo convincerent. Dum autem multi etiam è bonis & gravibus, quibus non

Digitized by Google

deerant inimici, aut invidi, aut quorum optima prædia vel officia appetebantur, periclitarentur, ita ut vulgo jactaretur tempus adveniſſe quo idoneum eſſet adverſarium creditorem aut inimicum ulciſci, Rex tam indignum facinus execratus, acribus & minacibus literis ſubitò compeſcuit initio Auguſti, tranquillitatem publicam reſtituit, periculo etiam ſeditionis ſublato. Interim autem dum graves aliquot & laudatiores Senatus præceptorem meum conſuluiſſent, an liceret ſimulatoribus indulgere, eorum teſtimonium recipere, rationes & authoritates ſequentes ab eo impetrarunt.

EPITOME CONSILII XLIII.

1. *Simulatio Pauli ſemper illicita*, 7. 28.
2. *Regnum Dei non indiget mendaciis & ſimulationibus hominum*, 7.
3. *Prouocans ad jurandum falſum, grauiter peccat.*
4. *Laudare malum, corrumpere eſt.*
5. *Delatores lingua & capite plectendi*, 6.
7. *Sanctus Petrus de ſimulatione reprehenſus, & conuictus à ſancto Paulo.*
8. *Simulatio facti & vocis, vel facti & iuris meritum deferunt.*
9. *Simulatio Petri erat de ſe indifferens.*
10. *Et ad vitandum ſcandalum infirmorum*, 11.
12. *Petrus peculiaris miniſter Iudæorum.*
13. *Sed reprehenſibilis erat propter circumſtantias facti*, 15.
Scandalum actiuum & paſſiuum.
14. *Non tamen mortaliter peccauit, nec in fide errauit*, 15.
15. *Inſidiari fingendo contra fidem, eſt proprium opus diaboli.*
16. *Paulus Act.* 11. *non ſimulauit, ſed docuit ſe non eſſe hoſtem legis.*
17. *Hoſtes Euangelii vtuntur calumniis & falſis teſtibus.*
18. *Huiuſmodi impoſtores falſis teſtibus Christi, & Stephani ſimiles.*
19. *Declaratur locus Lucæ* 24.
20. *Paulus non eſt mentitus, dicens ſe natum ciuem Romanum.*
21. *In eodem actu bonum à malo ſeparandum*, 23.
22. *Solius ſcripturæ ſacræ exempla non ſunt trahenda in conſequentiam & argumentum.*
23. *Delatorum & ſimulatorum teſtimonio non credendum, nec ei cui poteſt laus aut vituperium inde aſcribi.*

CONSILIUM XLIII.

AMpliſſimi & optimi Senatores, quandoquidem non ſufficit vobis breve & concluſivum reſponſum meum, ſimulationem illam planè impiam eſſe, & impoſtores illos (utcumque religionis falſo & præpoſtero zelo, & non à diabolo agitari ſeſe putent) non minus Dei & hominum hoſtes eſſe, quàm falſi illi fratres, de quibus prę cęteris queritabatur beatus Paulus 2. *Corinth.* 11. *ad finem*, & gravi pœna dignos eſſe: ſed inſuper rationes & authoritates divini & humani juris ſuper hoc à me flagitatis, non quòd de reſponſo meo dubitetis, ſed ἀπαιδεύτους παιδαγωγῶμεν quoſdam ſtupidos & vecordes, (quos beatus Paulus 2. *Theſſal.* 3. *in princip.* ἀτόπους καὶ πονηρούς, abſurdos ac perverſos vocet) faciliùs doceatis, aut ſaltem retundatis, ut æquitati καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ veſtris, Chriſtianè pro virili ſatisfaciam, ſequentia non tam in disputationis (ut in re ſatis clam) quàm in demonſtrationis formam præſcripſi.

1. Semper illicita eſt ſimulatio ejus quod malum & peccatum eſt: quia ſimulator talis efficitur, quale eſt id quod ſimulat, & eodem peccati laqueo irretitur. Alexand. de Ales, *ſecunda ſecundæ, titulo de hypocriſi.* Tum hujuſmodi ſimulatio & mendacium eſt vera inductio in tentationem: quod eſt verum & proprium opus diaboli, prorſus execrandum, & quod Dominus jubet à Deo Patre ſemper deprecari. Igitur neceſſe eſt prorſus fugere & execrari, niſi quis & doctrinam & præſcriptum Chriſti abnegare velit.

2. Tum promovendæ religionis causâ, nulla ſuperſtitio invehenda eſt, nullum mendacium dicendum, quod Deus, qui eſt lux & veritas, non vult his artibus regnum ſuum promoveri: & blaſphemia eſt dicere, quod Dei veritas, aut vera religio indigeat ullo hominum mendacio. Hoc etiam eſt contra primam & ſecundam Decalogi tabulam, & in fortioribus terminis ait Auguſtinus de verbis Apoſtoli, *Sermon.* 29. Cùm humilitatis causâ mentiris, ſi non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris quod evitaras. Ego hinc infero duplici nomine fieri peccatorem, qui religionis nomine mentitur. Primò enim mendax eſt, deinde blaſphemus.

3. Tum provocans ad jurandum falſum, peccat pluſquam homicida, quia occidit animam, imo duas, *c. ille, c. qui exigit* 22. *q.* 5. igitur & provocans ad hæreſim aſſerendam. Et cum non liceat etiam pro vita hominis ſalvanda mentiri, *c. ne quis arbitretur, c. ſi quis ad te,* 22. *q.* 2. multò minus in doctrina religionis, in qua præ cæteris capitale & deterrimum eſt mendacium *c. primum* 22. *q.* 2.

4. Hujuſmodi ſimulatores non ſolum in crimen delatorum, ſed etiam in crimen corruptorum liberorum hominum incidunt. Corrumpere enim eſt etiam laudare: non enim oportet laudando augeri malitiam, *l.* 1. §. *ſed utrum, ff. de ſerv. corrupt.* Igitur major corruptio eſt etiam inſtigare & perſuadere, quod eſt plus quam violentia & coactio ad malum, *d. l.* 1. §. *perſuadere de ſerv. corrupt.* Nec illæ leges reſtringuntur ad corruptionem ſervorum: dicunt enim majus delictum eſſe in corruptione liberorum, *l. doli verbum*, §. *ſi quis, ff. eodem titulo.* Primo igitur corrumpunt, deinde inſidiantur, vænantur, & captant quod deferant:

5. Igitur longè plus ſunt, quam delatores: quod crimen erat etiam ethnicis execrabile, *l. ex varia, C. de delatori. lib.* 10. *C.* & ut inquit gloſſa ultima in *l. omnes, C. eodem*, caput & lingua eis amputantur, ut in Theodoſiano Codice habetur, ubi etiam extat ea conſtitutio Conſtantini, *lib.* 10. *tit.* 5. *C. Theodoſiani*, quæ pœna non eſt ſublata: quia jubet text. in *d. l. C. de delator.* contra delatores ſeveritatem

Digitized by Google

Iudicum implorare ferro diſtrictam : & ſic crimen ferro & morte puniendum. Quantò magis in iſtis delatoribus, in quibus, non eſt ſimplex crimen in delationibus, ſed corruptio cum mendacio, perfidia, & inſidiis præmeditatis, reïteratis, & ſucceſſivis.

6. Iſtud tolerare nihil aliud eſt, quam permittere alterum alteri, etiam cum maxima & deterrima perfidia inſidiari : quod jure divino, naturali, & civili nefas eſt, *l. ut vim ff. de juſt. & jure.* Et nihil aliud eſſet, quam ſeminarium diſſenſionum ad everſionem & exitium Reipublicæ quæ amicitia & fidelitate maxima continetur, *l. ſi quis ingenuam*, *§. in civilibus, ff. de capt. & poſt reverſ.* quod maximè cohibendum eſt, ut ait Bald. *d. l. 1. §. quies quoque, ff. de offic. præf. urb.*

7. Petrus à pernicioſa ſimulatione à Paulo revocatur, Authore Auguſtino, *epiſtola 8. ad Hieronymum, de loco Galat. 2. Reſtiti ei in faciem : quia reprehenſibilis erat.* Hæc autem Petri ſimulatio ſic reprehenditur, ne (inquit Auguſtinus *lib. contra mendacium, cap. 12.*) tunc noceret, & ne poſteris ad imitationem valeret. Qui poteſt excuſari in Chriſtiano ſimulata impietas? cùm etiam ſimulata æquitas ſit duplex iniquitas, authore eo, in *Pſal. 63. qui lib. de mendacio, cap. 14. & 21. & lib.* contra mendacium, dicit : In doctrina religionis nulla occaſione admittendum mendacium, quod habetur 22. *quæſt. 2. c. 1.* At hæreſis ſimulari non poteſt, niſi ea verbis exprimatur, quæ tamen mente non concipitur. Quod quid, quæſo, aliud eſt, quam in religione mendacium, nulla conditione admittendum?

8. His non obeſt *quod 22. q. 2. cap. utilem*, deſumitur ex commentariis Hieronymi *in 2. Galat.* cum præter ſententiam Eccleſiæ ſolus Hieronymus excuſet Petrum contra ſcripturam, in quo illi non aſſentiendum : deinde quod facti ſit ſimulatio Petri, quam excuſat Hieronymus : utcumque excuſatione magis digna eſt, quam ſimulatio hæreſis, quæ in religione eſt mendacium : quia facta non tam ſunt conceptuum indices, quam voces, ad id potiſſimum inſtitutæ, ut illis mentis conceptus aperiatur.

9. Sed preſſius advertendum quod ſimulatio Petri non erat de re de ſe mala & illicita, ſed de re de ſe indifferenti. Patet, quia ibi non ſimulabat ſe negare Chriſtum, vel non credere Evangelio, nec alias verbo aut facto negabat gratiam Chriſti & Evangelii, quod fuiſſet planè illicitum & impium: ſed ſimulabat ſe non comediſſe cum Gentibus cibos communes. Hoc autem, videlicet non edere cum aliquo, vel non edere de tali cibo, non eſt malum de ſe, ſed ejus malitia vel bonitas pendet à circumſtantiis, poteſt enim bene & malè fieri. Et ſic habetur primò, quod ea ſimulatio non ferebatur ſuper malo & illicito, ſed ſuper re de ſe indifferenti. Secundò, non ſolum ea ſimulatio habebat ſubjectum, vel objectum non illicitum, ſed etiam non fiebat malo animo cuiquam nocendi.

10. Sed ex cauſa & motu conſuetæ charitatis & tolerationis infirmorum, videlicet ad vitandum ſcandalum infirmorum, juxta doctrinam ipſiuſmet Pauli *Rom. 14.* ibi, *Verum ſi propter cibum frater tuus contriſtetur*, (id eſt ad relinquendum Chriſtianiſmum, & ad Paganiſmum vel cultum idolorum redeundum provocetur, ut ſeries textus indicat) *jam non ſecundum charitatem ambulas, &c.* Non eſt enim regnum Dei cibus aut potus : omnia quidem ſunt pura, ſed malum eſt homini, qui per offendiculum veſcitur. *Et 1. Corinth. 8. in fin. Si eſca offendit fratrem meum, non edam carnes in æternum, ne fratri ſim offendiculo. Et 1. Corinth. 10.* ibi, *Conſcientiam dico, non tuam, ſed illius alterius, ſcilicet, infirmi : tales eſtote ut nullum præbeatis offendiculum, neque Iudæis, neque Græcis.*

11. Quod autem Petrus ad vitandum infirmorum paſſivum ſcandalum duntaxat, & an fide hoc fecerit, patet ex contextu hiſtoriæ, & circumſtantiis facti : qui dum accumberet Antiochiæ cum Gentibus, ex improviſo ſupervenerunt Iudæi miſſi à Beato Iacobo, Hieroſolymorum Epiſcopo. Ideo ſubduxit ſe Petrus fingens non edere cibos communes cum Gentibus: quod ideo fecit ne ſcandaliſaret Iudæos ex abrupto venientes, quos ſciebat infirmos, & quòd licet fidem & doctrinam Chriſti ſuſciperent, tamen erant adhuc æmulatores legis & legalium, ut patet *Actuum 21.* ubi Paulus ipſe ob eandem cauſam ſimilem, imò majorem & longiorem ſimulationem fecit in templo conſilio Iacobi Hieroſolymorum Epiſcopi & ſeniorum.

12. Præterea Petrus erat generalis & peculiaris miniſter ſive Doctor & Prædicator Iudæorum, ut habetur *ad Galat. 2.* & ſic tantò majorem Iudæorum infirmorum rationem habere debebat, nec dare offendiculum ſuo miniſterio : & nihilominus ea ſimulatio Petri quantumvis de re per ſe licita, & ex cauſa bona & honeſta, tamen reprehenſibilis erat : Et meritò reprehenſa fuit palam à Paulo,

13. Quia erat indiſcreta & intempeſtiva ob circumſtantias loci, temporis, & aliarum perſonarum. Non enim malè faciebat Petrus in quantum ſatagebat vitare ſcandalum paſſivum quorundam Iudæorum infirmorum : ſed quia interim non advertebat quòd majus ſcandalum inurebat majori & potiori multitudini Græcorum & Gentium ad fidem converſorum, inter quos tunc verſabatur Antiochiæ, ubi libere florebat Eccleſia & Evangelium, præſertim præſente Paulo & ſociis, qui ibi palàm prædicaverant abrogationem legalium, quorum prædicationem coram Gentibus pudefaciebat Petrus hac ſua intempeſtiva ſimulatione, in ſcandalum activum propter hanc culpam degenerante: quem ideo meritò ibi reprehendit Paulus, prout & ipſum Iacobum ſi ibi fuiſſet, & idem feciſſet, reprehendiſſet.

14. Quos tamen non reprehendiſſet Hieroſolymis, prout *Actuum 21.* Hieroſolymis exiſtens, acquievit Iacobo diſſimulans in actibus licitis ſe abrogationem legalium docuiſſe, quam tamen inter Gentes latè docuerat. Non eſt ergo dicendum quòd Petrus in ea ſimulatione peccaverit, ſaltem mortaliter, ut quidam non minus injurioſè, quàm imperitè auſi ſunt docere : ſed quòd ſua ſimulatio erat eò loci & temporis indiſcreta & intempeſtiva, quamquàm aliàs eſſet de re per ſe licita, ſed etiam quandoque (videlicet ſuo tempore & loco) neceſſaria, & de præcepto, ut habetur *Roman. 14. & Corinth. 13. & 10.* Cæterum quævis ἀδιάφορα, junctis opinione neceſſitatis & occaſione impietatis fiunt ψευδοδόξα, & neceſſaria. Et ſic nihil poteſt colligi ad defenſionem ſimulationis hæreſis, vel alterius improbitatis, aut rei illicitæ, aut de ſe malæ, quæ ut nunquam poteſt licitè fieri, ita nec licitè fingi.

15. Vt ergo turpiter & injurioſè erraverunt qui docuerunt Beatum Petrum in ea ſimulatione peccaſſe mortaliter, & erraſſe in fide, ut fertur antiquus articulus Sorbonæ : ita periculoſiùs errant, qui exemplo Petri ſibi licere putant fingere in materia fidei, aſſerendo aliquid contra fidem, vel verbo, aut facto, inducendo contra fidem, vel bonos mores, quod eſt proprium opus diaboli, qui hoc modo totum genus humanum occidit ab initio, *Geneſis 3.* Sed putabat Petrus ſupervenientibus Iudæis infirmis ſibi faciendum inter eos ut ſolitus erat, multa hujuſmodi connivere Hieroſolymis, & ſic non errabat in jure, ſed in circumſtantiis

Digitized by Google

facti : qui error propter circumſtantias loci & temporis, perſonarum, & authoritatis Petri valde perniciosus promotioni Evangelij, atque ideo reprehenſibilis erat. Quantò magis reprehenſibilior & damnabilior impia illa & diabolica ſimulatio de qua agitur.

16. Fruſtra verò impoſtores, imò plagiarii iſti crimen ſuum tegere nituntur ſimulatione (quam vocant) Beati Pauli *Act* 21. ubi conſilio Beati Iacobi Hieroſolymorum Epiſcopi & ſeniorum cum quatuor Iudæis forſan è ſecta Nazaræorum habentibus votum orationis & oblationis in templum ſumptus communes faciendo ſe adjunxit, ut ſimile votum habens & obſervans dies purificationis ſecundùm legem Moſis, ut obſervator legis appareret. Primò enim Paulus non ſimulabat, ſed quod agebat, verè agebat, etiamſi imperitis videretur plus agere, quàm ageret. Secundò ita ſe ſubmittebat ad ceremoniam, non aliàs neceſſariam, nec illicitam, ut infirmos ſupportaret, & falſos de ſe per hoſtes Chriſti apud infirmos jactatos rumores elevaret. Non enim oblatio illa erat de vitulo, agno, vel alio ſacrificio venturi Chriſti, quod jam erat illicitum & blaſphemum, & Paulus cum Iacobo & ſuis centies potiùs mortui fuiſſent : ſed erat ſimplex oblatio gratiarum actionis & orationis ad Deum.

17. Vt enim contigit Chriſto docenti verum uſum ceremoniarum legis, nec in illis finem & ſalutem conſtituendam : quare ab hoſtibus Evangelii calumniabatur ut everſor & corruptor legis, qua de re palàm ſe purgavit edicens, *Non veni ſolvere legem, ſed adimplere*. *Matth. c.* 5. ita & Beato Stephano, qui quamvis non potuiſſet majori honore afficere Moſem & ceremonias legis, quàm docendo illum verè ſcripſiſſe. & veritatem in Chriſto exhibitam eſſe, & ceremonias illas externas Chriſto & veritati exhibitæ cedere debere : tamen ab hoſtibus fidei tanquam blaſphemus in Moſem & Deum accuſabatur, & hoſtibus Evangelii placebant hujuſmodi accuſationes, quas falſas & calumnioſas eſſe ſciebant: ſed hoc flagitium idoneum reputabant ad dementandam imperitam plebem eamque contra fideles & moratos Chriſti miniſtros armandam. Quas calumnias cùm diluiſſet & latè purgaſſet Stephanus in publico generali & ſummo totius Iudaïcæ Gentis concilio, mox arcem ipſam cauſæ fidei petivit aperto marte, quia tum ſibi pro teſtimonio Ieſu Chriſti glorioſè moriendum erat: *Act* 6. 7. Paulo verò ſimiles & atrociores calumnias paſſo ſufficiebat in eo actu de quo *Act*. 21. oſtendere ſe per publicam, non illicitam, nec Evangelio contrariam ceremoniam, non eſſe blaſphemum in Moſem, & legem : ſed niti imperitam plebem à falſa de ſe ut execratoris Moſis & legis opinione (qua plebs à conjuratis hoſtibus imbuta erat) liberare, & ſimul novitios & rudes ex Iudæis converſos ſupportare.

18. Non ergo Beato Paulo hac in re ſimiles ſunt hujuſmodi impoſtores, ſed ſimiles ſunt falſis illis teſtibus & delatoribus Chriſti & Stephani, quibus non caruit Paulus, nec alii præcones Chriſti. Qui verò hujuſmodi delationibus & teſtimoniis fidem adhibere volunt, ſimiles ſunt Caïphę & cæteris Principibus Iudæorum, qui Chriſtum, deinde Stephanum. Paulum, & alios Apoſtolos hujuſmodi delationibus & teſtimoniis vexarunt, & damnaverunt: ut valde demirer patienter inter Chriſtianos audiri etiam in tanto Senatu quoſdam primores dicere & cenſere falſos & pecuniâ corruptos teſtes, quorum falſo teſtimonio innocentes ut hæretici damnati & combuſti ſunt, tamen etiam convictos in tanto judicio favore fidei dimittendos, ut quandoque dimiſerunt. Sed cujus fidei, veræ, an fucatæ, res ipſa indicat, permittit etiam Chriſtus ex operibus eorum eos cognoſcere & judicare, itanè ſerviliter paucis indoctis ſervitur ?

19. Illud autem nimis ridiculum, & à propoſito alienum, quod horum impoſtorum impii, ſaltem imperiti excuſatores, dicunt etiam Chriſtum ipſum quandoque finxiſſe ſe longiùs ire, *Luc* 24. ut enim omittam Lucam Evangeliſtam ſcripſiſſe προσεποιεῖτο, id eſt ad verbum, præ ſe ferebat : non enim fingebat nec ſimulabat Chriſtus, ſed apertè oſtendebat ſe mox abiturum (ut omnino facturus erat & feciſſet, niſi ferventioribus precibus eum adhuc retinuiſſent) ut nimis ἀπροσδιόνυσα ſint quæ recentiores Theologi eò loci de ſimulatione & fictione prolixè involvunt. Et inexcuſabiliores ſunt hujuſmodi impoſtores (ſacrificuli enim omnes ferè ſunt) qui nec horarii quidem officii ſui meminerunt, aut de murmurando nimia battologia non intellexerunt : ait enim Gregorius magnus ſuper illud Lucæ vigeſimo quarto, & in eorum breviariis habetur, ſimplicem veritatem nihil hîc duplicitatis habuiſſet ſed talem ſe oſtendiſſe in corpore, qualis erat in eorum mente, nempe peregrinus in fide, ideo finxit, id eſt compoſuit ſe longius ire : fingere enim componere eſt. Vnde luti compoſitores, figulos vocamus. Ego verò ut hanc tropologiam laudo, maximè in concionibus, quales homiliæ illæ Gregorii : ita ubi non de genere laudativo, aut ſuaſorio, ſed de probationibus, & ſerio agitur, malo literam ipſam pedetentim ſequi.

20. Porrò ut nec iſtud, quia ad injuriam Beati Pauli perperam objectum eſt omittam, injuriam faciunt Beato Paulo, qui eum ad torturam injuſtam & flagra vitanda mentitum blatterant, dum *Actuum* 22. in fine, ſe nativitate civem Romanum eſſe aſſeruit, cum nondum in Italia nedum Romæ fuiſſet, necdum lata eſſet lex in orbe Romano, *ff. de ſtatu hominum*, cujus conſtitutionis author Antoninus Pius octoginta quatuor annos valde moderatè imperare cœpit poſt illam afflictionem Pauli de qua *Actuum* 22. quæ ultimo anno Claudii Imperatoris contigit, anno Paſſionis Chriſti viceſimo tertio ; Paulus autem natus fuit ex patre Iudæo quidem, ſed civitatem Romanam adepto, & in urbe Tharcenſi quæ Romani Imperii erat, & ſic nativitate civis Romanus : unde etiam binonymus, videlicet Saülus Iudæorum, & Paulus Romanorum more.

In tract. de digo. magiſtrat. & civi. Ro. ejuſdem authoris.

21. Quod autem in tempore aſſerit Hieronymus aſſumendam ſimulationem exemplo Iehu Regis Iſraël, qui ſimulans ſacrificia Baal, congregavit & occidit omnes ſacerdotes Baal, non tam grata Deo fuit Iehu ſimulatio, quam idololatrarum ex edicto Domini punitio ; quam præmio dignam Dominus arbitratus, eidem Regi dedit filios ſedere in Regno, in quartam generationem. Quare ſcripta Hieronymi ſunt ſanè & diligenter perpendenda. Illud enim exemplum ſimulationem non confirmat, ſed ſacerdotum Baal interemptionem Deus mendacio obſtetricum Ægyptiarum, & Raab, non habuit gratam, ſed conſervationem infantium Iudæorum, & nunciorum Iſrael tam gratam habuit, ut propter eam præmium reddiderit & obſtetricibus, & Raab. Unde beatus Auguſtinus *in libro contra Mendacium, c.* 15. *Non eſt*, inquit, *in eis remunerata fallacia, ſed benevolentia : benignitas mentis, & non iniquitas mentientis.* facit quod ſcribit Ioan. Gerſon. *in tractat. de contractib. propoſitione* 20. *ad fin. Compatiendum eſt*, inquit, *humanæ fragilitati, quæ rarò producit granum vitioſæ charitatis, ſine multiplici palea vanitatis.* Hæc autem, non illa peribit.

22. Cæterum ut poſt Alexand. *de Ales* & alios Theologos rectè ſcribit Ioan. de Imol. *in l. ſtipulatio hoc modo concepta, col.* 4. *de verb. obligat.* ſolius Scripturæ exempla, præſertim veteris Teſtamenti,

Digitized by Google

non ſunt trahenda in conſequentiam & in argumentum. Multa enim ibi hiſtoricè recenſentur, quæ ſunt prorſus mala & omninò fugienda, multa omninò bona & imitanda: quędam partim mala, partim bona, in quibus diſcernendum eſt malum reprobandum à bono approbando, ut in prædicto exemplo obſtetricum ſcitè ſeparavit Auguſtinus bonum à malo, quod multò magis faciendum in facto Jehu. De eo enim dicit apertè Scriptura *Secundi Regum*, x. *quod non ambulavit in lege Dei in corde ſuo, nec receſſit à peccatis Hieroboam*, & ſic in peccatis.

23. Separanda ergò fictio impia à facto pio. Quod enim ſimulavit ſe velle, etiam amplius quam Achab feciſſet, colere Bal, & ſolemnitatem idololatricam indixit, impiè fecit, quia erat ſimulatio rei impiæ, ergò impia & mala. Quod autem poſteà Idolorum Sacerdotes & idololatriæ authores occidit, factum juſtum & debitum fuit: tenebatur enim tanquam Princeps, idololatriam publicam manifeſtè verbo Dei repugnantem delere, & authores tantæ impietatatis occidere, ut erat præceptum in lege. Quod autem Dominus temporali beneficio factum juſtum & debitum remuneravit, id nil habet commune cum impia rei malæ ſimulatione, nec eam ullo modo juſtificat.

24. Confirmantur prędicta ex ſcriptis Beati Auguſtini in libro *contra mendacium*, ubi aſſerit non licere Catholico ſimulare Priſcilianiſtam, ut Priſcilianiſtam deprehendat. Ut enim non licet adulterari ut adulterum deprehendas, ita nec mentiri, cum unius Dei ſit eadem lex, quæ adulterium prohibet & mendacium, quod Auguſtinus *libro de Mendacio*, *capit.* 5. & 12. nomine falſi teſtimonii comprehendit. Cùm igitur ſimulatio hæreſis mendacium ſit, quod malum eſt, ea ſimulanda non eſt ut hæreſis deprehendatur: alioqui facienda eſſent mala contra doctrinam Apoſtolicam Pauli, *Roman.* 3. ut inde evenirent bona. Sed quid prodeſt homini animæ detrimento univerſum mundum lucrari? cum etiam ad ſempiternam lucem nullus ducendus opitulante mendació, authore Auguſtino *ultim. cap. libro de Mendacio.* Rurſus Auguſtinus *contra Mendacium libro unico*, c. 1. ait non minus illicitum fingere ſe hæreticum ad detegendum hæreticum, quàm adulterium: vel furtum committere ad detegendum adulterium, vel contra mendacium cap. 7. ſolvuntur objectiones eorum, qui putant ſimulandam hæreſim, ut hæreticum deprehendant, ubi tandem concludit Auguſtinus pejus factum ſimulantis, quàm hæretici. Pejus enim eſt, inquit, quod ago quàm quod capio: ut enim corde creditur ad juſtitiam, ita oris confeſſio eſt ad ſalutem, alioqui licuiſſet martyribus ſuam fidem ementiri tyrannis.

25. Ex quibus etiam ſequitur nullam fidem adhibitam hujuſmodi delatoribus, nec eos capaces eſſe teſtimonii, tum quia delatores, tum quia affectati, tum quia per ſuum teſtimonium criminoſi, & pœna digni, *l. ultima*, *C. de accuſat.* tum quia voluntarii participes ejuſdem criminis. *c.* 1. *de teſtibus in ſexto.* tum quia laus vel opprobrium poteſt eis in idem adſcribi, igitur Joan. And. *in addit. ad Spec. tit. de teſt.* §. 1. Inno. *in c. ex literis, de tranſac.* Ant.Butr. *in c. cùm à nobis de teſtib.* & in conſil. 8. Alex. *conſil.* 141. *num.* 9. *lib.* 1. Iaſ. in *l ſanum mente. C. de tranſact. l. ſi duo patroni*, §. *idem Iul. ſcribit. c.* 3. *de jurejur. in l. ſenium, in fin. col.* 1. *C. qui teſtam. fac. poſſunt.* tum quia res probroſa & peſſimi exempli, tum ex parte judicum, ne incidant in ſententiam Chriſti. *Ioan.* 19. *Majus peccatum habet qui me tradidit tibi.* Et in cenſuram Pauli *Act.* 23. *Percutiet te Deus, paries dealbata!* Hęc ſunt Senatores ampliſſimi & æquiſſimi, túque in primis domine Gulielme Abori cordatiſſime & integerrime! quæ abunde ſufficere reor, ſive ad imperitos quoſdam revocandos, ſive ad protervos veſtrâ potiſſimùm authoritate retundendos. Datum Pariſiis, Idibus Julii, anno ſalutis ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſecundo, ſub propriæ manus ſubſcriptione. Carolus Molinæus J. U. D. & in eodem ampliſſimo Senatu Advocatus.

CONSILIUM XLIV. IN MATERIA UNIONIS PRO FRATRE Ioanne *du Loux* Syndico Abbatiæ *de Branthonne* in Diæceſi Petragoricenſi, actore, contra Ioannem *Cheſneau* reum.

EPITOME CONSILII XLIV.

1. *Vnio ex ſpatio longiſſimi temporis ſolemnis præſumitur.* 5. 6. 8.
2. *Etiamſi non ſit datus defenſor.*
3. *Etiamſi non appareat de conſenſu Capituli, contra quod Epiſcopi præſcripſerunt.*
4. *Ex longo tempore prę́ſumitur conſenſus Capituli.*
7. *Ex lapſu triginta annorum omnia præſumuntur.* 11.
9. *Contra nullitatem unionis quadraginta annis præſcribitur.*
10. *Tituli in judicio producti ſunt utrique parti communes.*
11. *Quando unio abuſiva eſt, ceſſat etiam ſeptuaginta annorum prę́ſcriptio.*

CONSILIUM XLIV.

Conſtat de unione facta per Epiſcopum Petragoricenſem an. 1467. poſt informationem & cognitionem de cauſis utilitatis & neceſſitatis unionis. Conſtat etiam de continua & pacifica poſſeſſione rei unitæ per 54. annos & ultra, ante impetrationem dicti opponentis. Igitur non eſt dubium unionem eſſe validam, utpote factam per Epiſcopum diœceſanum, ad quem de jure hoc ſpectat, *cap. ſicut venire, de exceſſib. præl.* ſaltem nec poteſt poſt tam longum & pluſquàm longiſſimum tempus revocari.

2. Non obſtat quòd præpoſitatus de Capella tempore dictæ unionis vacabat, nec fuit datus defenſor: quia hoc non erat requiſitum, imò etiamſi non vacaſſet, potuiſſet dicta unio fieri Rectore non vocato & non conſentiente, text. eſt *in Clementinam, ſi una, de rebus Eccleſiaſticis non alienandis.*

3. Non obſtat quod non apparet dictum Epiſcopum habuiſſe conſenſum ſui Capituli faciendi dictam unionem: tum primò, quia valet conſuetudo præſcripta, quòd Epiſcopus & cæteri Prælati non teneantur in negotiis tam judicialibus, quàm extrajudicialibus per eos gerendis, requirere conſilium vel aſſenſum ſuorum Capitulorum. text. eſt in *c.* 3. *de conſt. in* 6. *in cap. ea naſcitur, in fin. de his quæ fi. à præ. ſine conſen. cap.* & dicunt ibi Scribentes quòd Prælati communiter iſtud præſcripſerunt, quod eſt ſatis notorium in hoc Regno.

4. Tum ſecundò, quia ex quo dicta unio fuit per actualem incorporationem miſſa executioni, & realiter obſervata, & ſortita effectum diutinum, nemine

Digitized by Google

reclamante vel opponente, præſumitur conſenſus Capituli dicti Epiſcopi, ſi requiſitus fuit interveniſſe, niſi de negat va in contrarium probetur, ut eſt caſus in *d. c. ea naſcitur.*

5. Et in fortioribus terminis decidit Dominic. de S. Gemi. *in conſ. 86. incip. Apparet quadam unio*, quòd ex quo Eccleſia per Epiſcopum unita, fuit ſic poſſeſſa per triginta annos pacificè, quod præſumitur conſenſus ſui Capituli interveniſſe & omnia ſolemniter acta, ita quòd defectus dicti conſenſus aut alterius ſolemnitatis, non poteſt amplius opponi, nec allegari per impetrantem Apoſtolicum venientem poſt triginta annos. Idem Alexand. *conſ. 219. lib. 6.* tetigi etiam in *annot. ad. Philippum Decium, in l. 1. num. 8. C. qui admitt.* Sed dictus opponens venit poſt 54. annos: igitur nullo modo audiendus.

6. Hinc etiam in terminis de lapſu quinquaginta annorum decidit Soci. *in conſil. 15. viſis, col. 2.* quòd ex tanta diuturnitate præſumitur conſenſus interveniſſe, & omnis ſolemnitas etiam extrinſeca, etiam non enunciata in inſtrumento alienationis, & præſumitur plus eſſe geſtum quàm ſcriptum. Idem tenet Franciſc. Aret. in *conſ. 56. talis caſus, col. 3.*

7. Et fortius, quod per lapſum quinquaginta annorum cum continua & quieta poſſeſſione purgatur omne vitium & omnis defectus, etiam ſolemnitatis & cauſæ, ut nihil poſſit objici, etiam contra diſmembrationem bonorum monaſterii monialium in penitus extraneum, tenet Petr de Anchar. in *conſ. 636.* ex conſiliis, & ſequitur Philip. Dec. in *conſ. 329. col ult. & in conſil. 638.* Quantò fortiùs in ſimplici unione, de qua eſt quæſtio, quæ longè facilius conceditur quàm diſmembratio, ut patet in *d. Clem. ſi una*, & ibi notat Card. Fel. & per Petr. de Peru. in *tractatu union. c. 5.* & maximè quando non unitur monaſterio extraneo, ſed ſuo Capiti, à quo dependet, ut in caſu præſenti.

8. Non obſtat quod non apparet de veritate informationis & cauſæ inchoatæ in dicta unione, niſi per aſſertionem Epiſcopi, & quod ſibi ſoli non eſt in hoc credendum: quia ſolum longum tempus ſufficeret ad probandum ſolemnitatem enunciatam in inſtrumento, ut not. in locis præfatis: multò fortiùs poſt tempus pluſquàm longiſſimum non eſt opus aliter probari.

9. Præterea etiamſi dictus opponens clarè probaret verum defectum ſolemnitatis, & cauſæ dictæ unionis, ita quod omnis locus præſumptionis excluderetur, & conſtaret de nullitate originali dictæ unionis, quod non, adhuc nullo modo poſſet allegari: quia præſcriptum fuit ſpatio quadraginta annorum, & plus. Et clarum eſt quod cum titulo ſufficiunt etiam ſolùm quadraginta anni, text in *c. 1. de praſcript. in ſexto.* Et ad præſcribendum ſufficit titulus de ſe invalidus & inſufficiens, ut not. *gloſ. in c. de quarta. de praſcrip. in gloſſ. 2. in fin. & in c. ſi diligenti, in gloſ. ult. c. vca medium eod. tit.* gloſ. & Ioan. And. in *c. 2. in verb. præſcribendi, de reb. Eccleſ. non alien. in ſexto.* Ludo. Roman. *conſ. 275. conſ. 254. col. 1. quoad primum.* Bart. Brixien. *in quaſt. dominicali.* Anchar. *conſ. 162.*

10. Igitur quocumque ſe vertat dictus opponens, non poteſt ullo modo impugnare, nec revocare dictam unionem tamdiu obſervatam: de qua unione & ejus titulo ſatis apparet ex productione dicti opponentis: quia eo ipſo quod inſtrumenta & tituli producuntur, communes efficiuntur, ut per Innoc. & alios in *c. cum in jure peritus, de offic. deleg. extra.* Ita cenſeo ego Carolus Molinæus I. V. D. & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocatus. Pariſiis 1534.

11. Et ita judicatum fuit Areſto Magni Conſilii Regis Pariſiis die Lunæ 24. Maij, 1535. & beneficium actori adjudicatum; reus verò oppoſitione ſua tanquam injuſta excluſus, & condemnatus ad reſtitutionem fructuum, & in ſumptus litis, relatore fœlicis memoriæ Dom. Vido Breſlæo viro integerrimo in dicto Conſilio Conſiliario, deinde Præſide meritiſſimo & digniſſimo. Et paulò poſt ad finem ejuſdem anni, die Veneris 24. Martii, anno 1535. more Gallico.

12. Contra unionem aliis cauſis concurrentibus judicavi pro impetrante, non obſtante quod Parochia *de Serre*, in Sequanis Comitatus Burgundiæ unita Capitulo Biſuntino per Papam Pium anno 1494. fuiſſet in proprietatem per dictum Capitulum poſſeſſa per ſeptuaginta annos, & hoc quia unio erat abuſivè facta per Papam, quamvis deberet fieri per commiſſionem ad partes & ſine cauſæ cognitione contra Concilium Conſtantienſe, tum ex productione tituli unionis apparebat de vitio & nullitate, & ſic non potuit ſolemnitas, nec validus titulus præſumi, ceſſante etiam præſumptione, quia de contrario apparebat ex titulo, igitur ut dixi *in Conſuet. Pariſ. §. 5. num. 62.*

EPITOME CONSILII XLV.

1. *Rationes dubitandi.* 2.
3. *Heres non tenetur de his quæ in fraudem ſui facta ſunt à defuncto.*
4. *Peccant qui legitimos heredes defraudant.*
5. *Theoriæ generales non illuminant intellectum, nec concludunt.*
6. *Collateralibus non debetur hereditas, nec legitima, nec competit querela inofficioſi, niſi turpi perſonâ inſtitutâ.* 7.
8. *Quando refert an inimicitia facto teſtatoris, vel legatarij cauſetur.*

THEMA CONSILII XLV.

CONſuetudo loci vult ne quis ultra tertiam partem herediorum donare poſſit, nec facere quin duæ partes ad heredes legitimos perveniant. Titius carens liberis, & qui præſumitur non ſuſcepturus, defertur prodigalitatis ab herede præſumpto, & per ordinarium talis declaratur: appellat, & per Areſtum noſtri Senatûs vincit, & declaratur homo frugi, & decernitur, ut per proclamationes fiat notum. Poſteà Titius tertiam herediorum partem donat Sempronio. Ut tamen in caſum futurorum liberorum reſolvatur donatio. poſt aliquot dies, putà viginti, aut triginta, quia Titius & ejus pater plures reditus ad trecentas libras annui reditus ſuper eorum bonis conſtituerant, Sempronius dictos reditus redemit à compluribus, & in eorum locum ſuffectus eſt, eoſque permutat cum Titio ad certam ejus terram, ſub pacto quod Titius quandiu vivet, percipiet fructus tam redituum quàm terræ, eoſque lucrabitur ſi decedat cum liberis: ſed ſi decedat ſine liberis, heredes ſui tenebuntur reſtituere fructus dictæ terræ tantùm eidem Sempronio, qui eos ad vitam Titij intendebat donare, vel remittere in caſum liberorum Titii, & non aliàs.

1. Hinc duæ quæſtiones oriuntur, Prima, An donatio valeat? Secunda, An etiam dicta permutatio valeat? Quidam enim dicunt donationem non valere, quia in fraudem legitimi heredis, & in ejus odium, quod præſumitur ob accuſationem prodigalitatis; tum quia Titius multis paſſim dixit, etiam ipſi donatario, quod dictus heres nihil haberet de ſucceſſione ſua, tum quia conſtat quòd extantibus liberis, reſolvitur;

Digitized by Google

ergò videtur in fraudem lateralis heredis. Tum redemptio redituum, & permutatio poſt modicum tempus facta, addunt præſumptionem fraudis & odii. Tum attenta reſtitutione fructuum, non extantibus liberis, & ſic in necem legitimorum tantùm.

2. Alii etiam practici dicunt contractus valere. Primò, quia conſuetudo conſideravit inimicitias, quæ vel ex levi cauſa cadere poſſunt erga heredes præſumptos, propter quas in totum privaret odioſos, ideò cohibita eſt talis facultas, ut non poſſit niſi ad tertiam partem, & ſic donatio tertiæ partis non poteſt reſcindi prætextu odii etiam injuſti heredum: quantò minùs hic, ubi ſubeſt probabilis cauſa odii propter accuſationem prodigalitatis injuſtam, quam ſi conſtaret dolo factam, poſſent heredes, ut indigni, in totum privari, *arg. l. ult. C. de revocand. donat.*

3. Viſo & conſiderato præfato themate, iſta quæſtio nullam mihi videtur habere difficultatem: quare omiſſa diſputatione, concludo pro parte affirmativa, nec ignoro multa ex variis locis juris pro negativa colorate adduci poſſe, ut quod in fraudem heredum facta non tenent, nec illum obligant, quin contravenire poſſit, quamvis aliàs tam de jure, quàm de conſuetudine, de factis & obligatione defuncti teneantur, per not. in *l. 1. & 2. C. ſi in fraudem patro.* Et ibi Cy. & Bald. in *l. 1.* & ibi Sal. *quæſt. 9. C. de inoff. donat. de quo dixi in Conſuetudine Pariſienſi, § 8. gloſſ. 3. n. 23.*

4. Tum illud vulgatum, peccare parentes, & conſulentes modos fraudandi legitimos heredes bonis & ſucceſſione, de quo per Bartolum in *leg. hereditarium, ff de bonis authoritate Iudicis poſſidendis*, per Alber. *in ſuo diction. in verbo Teſtamentum*, 2. ad hoc advocat Thomam Aquin. in quodlibetis ſeu in quæſtionibus Problematicis, & comprobat Iaſon in *conſilio centeſimo quadrageſimo primo, col. 5. lib. 4.* Erroneè tamen allegant Thomam, quia in Problematibus nil de hoc dicit, quamvis art. 12. ſexti Problematis ad hoc faciat: ſed debuerunt allegare Thomam in *Comment. ſuper quartum Sententiarum, diſtinct. 15.* ubi tractat de ordine charitatis. Plura alia à remotis deduci poſſent.

5. Sed ad deciſionem quæſtionum & caſuum particularium non ſum ſolitus adducere rationes ſeu theorias generales, quæ, ut inquit Baldus in *cap. cùm acceſſiſſent, col. 6. de conſtitut.* non illuminant intellectum practicum, qui conſiſtit in ſingularibus, & multò minùs argumentari ſoleo à remotis, & his quæ non concludunt. Aſſumendo igitur ea quæ ſunt punctualia ad deciſionem, præſuppono quòd

6. De jure collateralibus non debetur hereditas & legitima, *l. ult.* & ibi gloſſ. *in verb. Agnationis, C. de jure codicill.* quam gloſſ. & omnes Doctores illi ſequuntur, reprobata opinione Placenti. Idem cum gloſ. & communi tenet Lud. Roman. in *conſil. 125. incip. Mater ſi ſoror.* Hinc eſt quod nullo jure reperitur collaterales etiamſi ſint fratres, debere exheredari vel inſtitui, in tantum quod non ſolùm donationibus factis inter vivos, nulla competit eis querela inofficioſæ donationis: ſed etiam in teſtamento extraneis inſtitutis nulla competit fratribus querela inofficioſi teſtamenti, niſi in uno caſu, videlicet cum turpis perſona fuerit inſtituta, ut *l. fratres, C. de inoff. teſt.* & adhuc hæc querela non competit niſi ipſis fratribus vel ſororibus duntaxat, non autem filiis fratrum, vel ſororum, vel remotioribus, ut eſt text. in *l. fratres, C. de inoffic. teſtam.*

7. Et adhuc inter fratres ſi ſit ab altero turpis perſona inſtituta, ſi frater præteritus commiſerit unam de tribus cauſis ingratitudinis, de quibus in *§. ingratitudinem, in Authent. de nuptiis, collat. 4.* poterit inſtitutus, etiamſi ſit turpis perſona, excludere fratrem defuncti, excipiendo & probando de cauſa ingratitudinis, quamvis de ea nulla ſit facta mentio in teſtamento: quia in collateralibus ceſſat differentia exheredationis & præteritionis, nec requiritur ſolemnitas exheredationis nec expreſſionis cauſæ in teſtamento, ut notant Doctores in *dict. l. fratres*, ubi Salyc. in *q. 2. & 3.* & Iaſ. *in col. ult verſic. decimo.*

8. Et ſic exploratiſſimi juris eſt licere non ſolùm inter vivos per viam contractus, ſed etiam per viam teſtamenti, extraneum præferre in omnibus bonis etiam germano fratri, ſive eum ex juſta cauſa odioſa habeat, ſive non, non diſtinguendo ſive inimicitia facto & culpâ donatoris vel teſtatoris proceſſerit, ſive facto aut culpâ illius qui excluditur, prout aliàs in tacita ademptione legati diſtinguit Bartolus in *leg. cum tabulis, §. quoniam, ff. de his quib. ut indig.* quem ſequitur Ludovicus Romanus *in ſing. 196. incipien. Tu habes quod propter.* Philippus Decius *in c. 1. in lectur. 2. col. 10. de judic.* Licet alii controvertant, tenentes indiſtinctè revocari legatum ex ſupervenienter inimicitia, etiamſi ex facto & culpa teſtatoris tantùm ſuperveniat, quod nunc non diſcuto, cùm de hoc non ſit quæſtio.

EPITOME CONSILII XLVI.

1. *Teſtamentum quando nullum defectu præteritionis.*
3. *Interpretatio conſuetudinis Burgundiæ.* 8. 9. 11.
4. *Verba,* veri heredes, *intelliguntur de liberis.* 5. 7.
5. *Collaterales non veniunt ad ſucceſſionem, niſi mero jure poſitivo.*
6. *Fratribus non debetur legitima de conſuetud. Burgundiæ. Contra Chaſſan.* 8. 9.
10. *Valet argumentum à conjunctione duarum legum.*
12. *Conſuetudo potiùs debet intelligi ut conformetur juri communi.*
13. *Abſurdum eſt habentem liberos liberiùs teſtari poſſe, quàm carentem liberis.* 14.

THEMA CONSILII XLVI.

Conſuetudo Burgundiæ titul. *des ſucceſſions, §. 3.* ſic habet: *Un chacun habile à faire teſtament & ordonnance de derniere volonté, eſt tenu de laiſſer à ſes vrais heritiers ladite legitime, c'eſt à ſçavoir la tierce partie de tous ſes biens par droit d'inſtitution, ou autrement ledit teſtament eſt nul.* Domin. Franciſcus Viennenſis eques, carens liberis, habens duas ſorores, Annam primam, & Annam ſecundam monaſterium ingreſſam, ſed non Profeſſam, & duas neptes ex Franciſca ſorore prædefuncta, & tres nepotes ex Anna prima: inſtituit Antonium *de Beaufremont* primogenitum ſororis Annæ primæ, heredem ſuum univerſalem: & ſunt verba, *En tous ſes biens deſquels il pouvoit diſpoſer de droit & de loy, & du ſurplus il inſtitue ſes nieces filles de feuë Françoiſe avec les puiſnez de ſadite ſœur Anne premiere*, cui nil penitùs reliquit. Annæ verò ſecundæ legavit trecenta annua ad vitam ut ſe alat in monaſterio. Quæſitum eſt an teſtamentum valeat. Prima facie videtur teſtamentum nullum.

1. Ex defectu formæ ſubſtantialis à conſuetudine requiſitæ, cum ſint duæ ſorores præteritæ: quia ſeniori nihil relictum, juniori verò non eſt relictum jure

Digitized by Google

inſtitutionis. Conſuetudo verò duo copulativa requirit. Primùm relinqui veris heredibus: ſecundum relinqui jure inſtitutionis, idque pro forma. Patet: quia conſuetudo vult teſtamentum aliter factum eſſe nullum: Non obſtat ſi dicatur quòd ſoror ſenior non conqueritur, ſed forſan expreſſum approbat teſtamentum, quod conſequenter remanet firmum, juxta not. gloſ. & Doctor. in *l. ſi præterito, de injuſto, rupto & irrito teſtam. in l. maximum, C. de liber. præterit. & exhered. in leg. poſthumo, C. de bon. poſſ. cont. tab.* Quia dato quod hæc ſit æquior & crebrior ſententia, quam multi controvertunt,

2. Supereſt alia nullitas evidens teſtamenti propter præteritionem junioris, quæ conqueritur, & ſic totum teſtamentum etiam reſpectu aliorum ad cauſam inteſtati reducit, *l. poſthumus, §. ſi quis ex his, ff. de inof. teſt.* Minùs obſtat ſi dicatur quòd teſtator exiſtimabat juniorem illam ut pote Religioni monachiæ deſtinatam, incapacem ſucceſſionis: & ſic non ex contemptu, ſed bona fide ad alimenta tantùm illi reliquit, quia hic error non adjuvat, ſed magis annullat teſtamentum, quemadmodum præteritio filii, quem teſtator ignorabat, *l. Titius, ff. de liber. & poſthum.* quia multo fortius vitiat, ſi ſciebat.

3. Verum re tota maturiùs perſpecta, dicendum dictum teſtamentum, non obſtante prædicta præteritione, validum eſſe. Et quia totius rei cardo verſatur ſuper dicta conſuetudine, provocandum eſt ad verum, germanũ & æquabilem ejus intellectum, qui eſt, quòd non loquitur de quibuſvis heredibus, puta extraneis, quibus non debetur legitima, nec congruit querela inofficioſi, nec exheredatio, ſed de filiis, ſive deſcendentibus legitimis & naturalibus, qui demum veri, hoc eſt, antonomaſticè heredes & ſunt & dicuntur, quibus debetur legitima, quibus congruit querela & exheredatio. Et quòd hic intellectus non ſolùm conveniat verbis & menti dictæ conſuetudinis, ſed etiam ſit neceſſarius, liquet:

4. Primò ibi, *vrais heritiers*. Et ſic jam liquet quòd non loquitur de quibuſlibet heredibus, ſed de certis, quos per excellentiam vocat veros heredes. Hi autem ſunt filii, ſive deſcendentes, qui ſolùm per excellentiam tales meritò vocantur. Tum quia prima & excellentior & verior cauſa ſucceſſionis eſt filiorum, qui jure & divino & naturali vocantur. Tum quia ſunt pluſquam heredes in jure, nec vocantur heredes ſimpliciter, ſed ſui heredes, quia magis ad rem ſuam continuandam, quàm ad alienam acquirendam venire dicuntur, *§. ſui autem, Inſt. de hered. quæ ab inteſt. l. in ſuis, ff. de liber. & poſthum.* Ita conſuetudo ibi, per veros heredes, intelligit filios.

5. Ad differentiam extraneorum, qui ut remotiores ſunt à ſanguine & naturali ſucceſſione: neque enim jure divino, nec jure naturali ſuccedunt, ſed mero jure poſitivo, ideò reſpectu filiorum minùs verè dicuntur heredes, & minùs participant de jure debito & efficacia ſuccedendi. Hinc in jure dicitur hereditas filiis debita, non ſolùm civiliter, ſed etiam naturaliter, *l. pen. § omnia, ibi naturalia debita, C. de adopt. l. ult. §. 1. C. de curat. furio. l. un C. de imponenda lucrat. deſcript. lib. 10. l. cum ratio naturalis, in princ. ff. de bonis damnatorum.* Hinc ex quocumque capite ſuccedant, ſemper vocantur à jure ſui heredes ſimpliciter, text. *ſing. in l. de bonis, §. hinc autem.* ibi quoniam ſui ſunt, vel ex illa quæ cognatis datur, *ff. de Carb. edict.*

6. Secus in extraneis, vel collateralibus, quibus hereditas nullo modo debita, nec quaſi debita cenſetur, ut ita dicantur certare de lucro captando, filii autem de damno vitando, text. *in l. ult. ad fin. C. de codicillis.* Quare non immeritò ſi dicta conſuetudo per veros heredes non quoſlibet: ſed filios & deſcendentes tantum intelligit, quamvis contrarium ibi dicat Chaſſaneus, qui putat extendi ad fratres, ſed non ultra. Atqui fratribus non debetur legitima, & ſic nec verba, nec mens conſuetudinis. Tum ſi conſuetudo congrueret fratribus, pari ratione congrueret omnibus collateralibus ſaltem agnatis, & tamen inter agnatos & cognatos dicta conſuetudo non facit differentiam, & ſic congrueret omnibus cognatis ſive proximioribus, ſive remotiſſimis, prioribus repudiantibus: quod eſſet abſurdum, quia verbum *vrais* eſſet otioſum.

7. Secundò ibi *vrais legitimes*, quæ verba non congruunt niſi filiis, quibus verè debetur legitima: extraneis autem non ſolùm non conveniunt, ſed diſconveniunt, quippe quibus nulla debetur legitima per prædicta, & in *l. fratres, C. de inof. teſt.* Ponderandum etiam eſt verbum, vera, quod auget & qualificat, & non modicam habet emphaſim. Quod ſi extraneis nulla debetur legitima, multò minùs vera, quæ ſolis filiis verè congruit & debetur.

8. Tertiò ibi, *ſa*, hoc eſt ſua. Et ſic conſuetudo manifeſtè præſupponit quod loquitur & intelligitur de his qui habent ſuam propriam & peculiarem legitimam ſibi debitam, quales ſunt filii, & non extranei, qui nullam habent. Quartò ibi, *la tierce partie*, quæ taxatio ſeu demonſtratio liberis congruit regulariter & communiter, *ut in Auth. de trient. & ſemiſ. collat.* 3. quod non congruit collateralibus, quibus nũquam congruit triens; etiamſi ſint inſtituti: quia quarta non eſt aucta in extraneis, conſequenter non poteſt conſuetudo intelligi de extraneis: quia illis nulla quarta debetur, & ſi quando debetur, non debetur triens. Conſuetudo verò loquitur de illis heredibus, quibus competit ſua & propria legitima, non quælibet, ſed quæ eſt triens, & ſic non poteſt verificari, niſi in ſolis liberis.

9. Quintò ibi, *de tous ſes biens, juncto §. 10. tit. dictæ conſuetudinis.* Ex quibus apparet quod in hoc §. conſuetudo non poteſt intelligi de collateralibus abſolutè. Patet, quia conſuetudo hîc loquitur de heredibus quibus uniformiter debetur ſua legitima uniformis, videlicet triens omnium bonorum: quod non poteſt uniformiter verificari in collateralibus, quia non ſuccedunt uniformiter, ſed difformiter, videlicet ad heredia linearum ſuarum, unde proceſſerunt, ita quod aliqui habent multum, alii parum.

10. Et ſic cùm non vocentur uniformiter ad omnia bona, non poteſt in eis inveniri illa uniformis legitima trientis omnium bonorum, quam conſuetudo ſubeſſe præſupponit, quæ ſolis liberis uniformiter congruit, etiamſi ſint diverſorum matrimoniorum, ut in eadem Conſuet. eod. tit. §. 9. ejuſdem tit. qui eſt §. totius. Eſt autem optimum argmentum à conjunctione duarum legum vel diſpoſitionum, ut not. in *l. cum qui. §. pen. in fin ff. de jureiurand. in l. gallus, §. fin.* ubi Iaſ. *col. 1. ff. de liber. & poſthum.*

11. Sextò probatur per conformitatem §. præcedentis in ea conſuet. cui iſte §. immediatè continuatur, ubi loquitur de exheredatione, & de cauſis exheredationis expreſſis in jure, quæ non congruunt collateralibus nec extraneis. Et ſic ſicut dictus præcedens §. per veros heredes intelligit filios, ita & iſte §. ratione continuationis & materiæ ſubjectæ.

12. Septimò, ut magis conformetur juri communi, ita debet conſuetudo intelligi ut ſuprà: contrarius verò intellectus, ut inducens juris communis correctionem multiplicem, rejiciendus eſt per not. in *l. ult. §. in computatione, C. de iure deliberandi in l. 4. §. Prætor ait, ff. de damno infecto.*

13. Octavò per locum ab abſurdo. Si enim etiam de collateralibus intelligeretur, ſequerentur infinita abſurda, quia nullus poſſet tutò teſtari, niſi omnes agnatos & cognatos cognoſceret, & memoriter teneret, quo eos inſtitueret. Et adhuc non eſſet ſatis, ſed neceſſe eſſet eum divinare, & certò providere eis qui futuri eſſent in proxima cauſa ſucceſſionis tempore mortis ſuæ. Quia inter teſtamentum & obitum multæ mutationes collateraliter attinentium accidere poſſunt, & ſolent: & ſic etiam in

Digitized by Google

In ſucceſſione collaterali ſuſcitandus eſſet vel ab inferis Gallus Aquilius, imò multi Aquilii, & multò plures Scevolæ, qui nova quædam conſilia & cautiones comminiſcerentur ad obviandum nullitatibus teſtamentorum, & adhuc non ſufficerent: quod eſt abſurdiſſimum.

14. Item aliud abſurdum, quòd ejus qui caret liberis, ſtrictius eſſet & minùs liberum teſtandi arbitrium, quàm habentis liberos: quod eſt abſurdum & injuſtum per not. in *l. 1. C. de ſacroſanct. Eccleſ. in l. ſi quis ad declinandam. C. de Epiſcopis & Cleric. 17. quæſt. 4. c. ult.* Ex quibus remanet validitas teſtamenti indubitabilis. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus, &c. Datum Pariſiis, menſe Novembri, anno 1544.

EPITOME CONSILII XLVII.

1. *Pœna compromiſſi non debetur ſi laudum ſit iniquum, & §. ſtari in l. diem proferri de arbitris, non ſervatur in Gallia.*
2. *Appellatio an ſuſpendat vel extinguat indicatum.*
3. *Confirmare ſententiam ex noviter factis & productis infirmare eſt. 5.*
4. *Liquidò conſtare debet in pœnis.*
5. *R fert ſententiam confirmari ex cauſa de novo orta vel ex antiqua de novo detecta, 6. 7. 11. 13.*
8. *Fruſtratio facti citra dolum, facit locum pœnæ compromiſſi. 9. 11. 12.*
10. *Æquitas veritatem, non ſolemnitatem reſpicit.*
14. *Præfecti libellorum palatii non agnoſcunt de appellatione etiam incidenti.*

THEMA CONSILII XLVII.

GVlielmus & Ioannes litigabant coram præfectis libellorum ſupplicum palatio Pariſiis, & compromiſerunt in quatuor arbitros ſub pœna mille aureorum mediatim acquieſcenti, & mediatim fiſco applicanda. Gulielmus victus ad Curiam Parlamenti appellat, ubi appellatio recipitur, & in cauſa appellationis ab utraque parte concluditur. Poſteà per Arreſtum interlocutorium dicitur quòd priuſquàm judicetur, partes inquirant etiam per turbas ſeu confuſis teſtimoniis de modo utendi conſuetudinum: quod factum fuit, poſtremò per definitivum Arreſtum in vim noviter factorum & productorum dictum fuit ut Gallicè ſequitur, *L'appellation au neant, & la Sentence deſdits Arbitres ſortira ſon effet.* Nunc Ioannes victor petit pœnam ex compromiſſo, quæſitum fuit an debeatur.

CONSILIUM XLVII.

VIſo & conſiderato præſcripto themate, prima facie dicendum videretur

1. Pœnam non deberi, quia pœna appoſita in compromiſſo, implicitam habet conditionem, ſi rectè arbitrarum fuerit: ſin ſecus & laudum ſive arbitramentum revocatum vel annullatum fuerit, non debetur pœna per not. in *l. qui Roma, §. ultim. ff. de verb. oblig.* Nec obſtat quòd ſententiæ ſtari arbitri debet, ſive æqua, ſive iniqua ſit. *l. diem proferri, §. ſtari autem, ff. de arbitr.* quia diſpoſitio dicti §. *ſtari autem*, non habet locum, nec obſervatur in hoc Galliarum regno, ut eſt notorium, & ſatis conſtat ex Conſtitut. Ludov. XII. promulgata anno 1512. art. 34. ubi nedum ab arbitratore, ſed etiam à vero arbitro in forma & figura judicii procedente permittitur cuicumque appellare, ſeu verius ad judicium provocare, prout à præfata arbitrorum ſententia provocatum fuit ad ſupremam Curiam Parlamenteam, & provocatio admiſſa. Et ſic juncto themate liquet quod præfata ſententia duplici modo fuit infirmata ſive annullata.

2. Primò per appellationem legitimo tempore interpoſitam & admiſſam, quæ judicatum extinguit, *l. 1. in fin. ff. ad Senatuſ. Turpi.* latè Jaſon in *l. 1. gloſ. 3. ff. de re judicat.* Iſto tamen primo modo potius eſt ſuſpenſio quàm extinctio: ſed ſecundo modo verè fuit reſciſſa, & perempta per Arreſtum dictæ Curiæ, per quod appellatio fuit annullata, & in vim noviter factorum & productorum dictum quòd præfata ſententia ſuum ſortiretur effectum. Ex quo apparet primò non fuiſſe rectè judicatum per dictos arbitros, qui tenebantur judicare ſecundùm allegata & probata coram eis. *l. illicitas, §. veritas, ff. de offic. præſid.* Sed ex allegatis & probatis coram eis non poterat ſic judicari. Patet dupliciter. Primò, quia alioquin Curia ſimili modo judicaſſet, & ſimpliciter confirmaſſet, & non protuliſſet dictum primum Arreſtum interlocutorium. Secundò quia Curia definitivè judicando, ſe fundavit in noviter factis & productis, & non in antiquis, ut patet per ultimum definitivum Arreſtum. Igitur perperàm & abſque debitæ cauſæ cognitione fuerat judicatum per arbitros, prout etiam eadem ſententia fuit in ſe revocata & annullata per Arreſtum:

3. Quia judex ſupremus idem judicans, ſed in vim noviter factorum & productorum, & ea cauſa expreſſa tacitè infirmat priorem ſententiam prout eam præſupponit malè latam, quare hujuſmodi Areſtum non confirmat præcedens judicium, imò illud infirmat, quamvis idem diſponat, ſed ex nova cauſa & tanquam per novum & rectum judicium, non autem per modum confirmationis, ſed potiùs per modum reprobationis prioris ſententiæ tanquam non rectè latæ. Ex quibus patet primò malè, & minùs rite judicatum fuiſſe per arbitros, dictumque Joannem non obtinuiſſe victoriam per ſententiam arbitrorum, nec per Arreſtum illius confirmatorium, ſed per novum judicium infirmatorium ſententiæ arbitralis, & non judicii ex nova cauſa inductivum. Igitur non poteſt petere pœnam ex præfato compromiſſo & in vim ſententiæ arbitralis, quæ in ſe infirmata fuit, & cujus virtute non obtinet victoriam, quamvis ſortiatur effectum, non tanquam ſententia arbitralis per ſe, vel tanquam hujuſmodi ſententia Arreſto confirmata, ſed tanquam novum Arreſtum, ex nova & juſta cauſa noviter factorum & productorum latum.

4. Confirmatur, quia in pœnis liquidò conſtare debet locum eſſe pœnæ, cui in dubio locus non eſt text. & ibi

Bal. *in l. teſtam. prima ibi, ſin autem voluntas ejus ignoraretur, pœnam quidem nullam vim habere, ff. de credit. & demonſtr. text. in l. pen. ff. de pœnis.* Bald. *in l. Titius in fi. de lib. & poſth.* Jaſ. *in l. ſi is qui pro empt. col. 62. de uſucap.* Philip Dec. *in l. factum. §. in pœnalib. num. 2. de reg. jur. & conſ. 299.* Alex. *conſ. 33. col. 1. lib. 2.* Cùm igitur hìc ſit anceps judicium de pœna, non eſt pœnæ locus. Rurſus confirmatur, quia Senatuſconſultum ſuſtulit pœnam publicam fiſco debitam, annullando appellationem: igitur fortius tegere voluit pœnam privatam & conventionalem.

5. Sed quia hanc quæſtionem video magna utrinque contentione agitari, placet veluti ferro viam aperiendo, juxta Bal in *l. penult. col. 1. 110. C. de imp. & aliis ſubſtit.* etiam pro parte affirmativa fortiter argumentari, ut omnibus penitus diſcuſſis, veritas lucidiùs appareat, *c. grave. 35. q. 9.* Quod igitur pœna compromiſſa ſit, & optimo jure petatur, ſic oſtenditur. Primò, quia permultum intereſt ex qua nova cauſa præcedens judicium, tametſi quadamtenus infirmatum ſortiatur effectum. Quædam enim eſt nova cauſa, de novo & orta & probata, ut ſuperveniens juris acquiſitio, de qua ſit fides in ſecunda inſtantia. Quædam eſt cauſa antiqua, & orta ante primum judicium in illo non probata, vel non plenè, cujus in ſecunda inſtantia ſupervenit plenaria probatio. Primo caſu præcedens judicium nullo modo confirmatur, nec confirmari debet: de quo hactenus, quia non ſunt termini noſtri. Secundo verò caſu præcedens judicium in ſe eſt juſtum, nec peccat, niſi quantum ad formam imperfectæ cauſæ cognitionis & probationis.

6. Probatio autem ſuperveniens in ſecunda inſtantia nihil de novo inducit, nec diſponit, ſed tantùm id quod ab initio ſuberat, declarat, & manifeſtat: ut per doctores *in rub. de probat. extra in definitione probationis.* Quare eo temperamento debet uti judex ſuperior, ut non expreſſim & formaliter judicatum confirmet, ne videatur eidem defectui in forma ſe conformare, vel errorem formæ approbare: nec etiam debet expreſsè informare, ſed potiùs confirmare, ex quo ſententia erat in ſe juſta & rationabilis: prout etiam nova probatio, vel cauſæ cognitio nullum detegit vitium in ſententia ipſa in ſe, ſed potiùs oſtendit & corroborat juſtitiam & veritatem ſententiæ, licet arguat culpam judicis, à quo in forma & modo procedendi ad diffinitivam, nondum plenè & ſufficienter, vel non ſatis ſolemniter cognito quid eſſet diffiniendum: quandoquidem vitium non eſt in ſententia, neque in judicato, ſed in præpropero modo procedendi ad judicandum, & iſtud vitium ſeparabile eſt à ſententia.

7. Et ſic inſpecta veritate & effectu, prior ſententia remanet confirmata, prout etiam ſonant verba Areſti in his ſuis verbis diſpoſitivis: *La Sentence des Arbitres ſortira ſon effet.* Si igitur per ſententiam Arbitrorum juſtè & rectè fuit judicatum, prout verum eſt, inſpecta ipſa veritate negotii & meritorum cauſæ, & inſpecta ſententia ipſa in ſe (quicquid ſit de ſeparato errore in forma, de quo non eſt curandum) ſequitur pœnam eſſe debitam per appellantem, qui ſententiæ in ſe juſtæ contravenit, & acquieſcere noluit, donec ſequeretur Arreſtum illi *conforme.*

8. Et omninò ſatis eſt, quòd præfata ſententia in ſe & effectu ſuo in totum confirmatur, & jubetur plenum ſuum ſortiri effectum: nec in aliquo corrigitur vel emendatur, ad hoc ut ſit locus pœnæ: quia clarè verificantur verba ſtipulationis pœnalis, cùm non fuerit paritum ſententiæ arbitrali in ſe juſtæ & omninò in effectu ſuo tandem poſt victorem nova lite vexatum confirmatæ. Tum appellans re vera ſine intereſſe appellavit, ut declaratum eſt per exitum Areſti, ergo injuſtè appellavit, & pœna debetur.

9. Tum ut ſit locus pœnæ compromiſſi, non requiritur dolus in non parente, ſed ſufficit ſola ceſſatio, vel fruſtratio facti quæ hìc intervenit. *d. §. ſtari autem, l. cum pœna, eod. tit.* Tum pœna apponitur, ut ejus metu deſinat victus moleſtare, & in jus actorem trahere. Cùm ergo eum moleſtaverit, etiam ſine vero intereſſe, ut eventus docuit, pœna debetur, aliàs liceret impune fruſtrari.

10. Non obſtant ſupra in contrarium allegata, quia magis in mera & colorata ſubtilitate conſiſtunt, quam in ratione ſive utilitate, & reali effectu, ut in ſimili inquit *gloſ. in l. ratione 1 §. ſi filio in verb. exiſtet. ff. ad leg. Falcid.* Quare hujuſmodi ſubtilitas & nimis ſcrupuloſa inter ſententiam arbitralem & Arreſtum diffinitivum differentia, non eſt à judicibus admittenda, *l. ſicut, §. qui debitori, ff. quib. mod. pig. vel hypoth. ſol.* qui æquitatem præ oculis habere debent, *l. quod ſi Epheſi in fi. de eo quod cer. loco.* Bal. *in c. ult. de tranſaction.* Æquitas autem circa merita, & veritatem negotii, & effectum rei verſatur, non autem circa formam verborum & ſimplicem procedendi modum, ut not. in *c. dilecti, de judic.* Igitur attento quod inſpecto effectu rectè & juſtè fuit per arbitros judicatum, & per Arreſtum confirmatum, idque ex cauſa & veritate præexiſtenti, & antiqua, quamvis forte noviter pleniùs probata & cognita, non autem ex aliquo jure de novo quæſito victori, ſequitur pœnam eſſe debitam. Quid dicendum?

11. Reſolvendo concludo pro affirmativa pœnam deberi duplici ratione. Prima, quia in ſecunda inſtantia non fuit de novo inquiſitum de aliquo novo articulo, vel quæſtione facti, partes nihil articulaverunt de novo, nec aliquid novi de ſe fecerunt aut produxerunt, ſed tantùm parendo Arreſto interlocutorio ſupremi Senatus, cui non ſatis liquebat de modo utendi dictarum conſuetudinum, vel forſan cauſa legis perpetuæ ſtatuendæ, placuit inquiri de uſu & interpretatione conſuetudinum, hoc tantùm de novo factum fuit, ſed primò non proceſſit facto vel culpa victoris; ſecundò, ea inquiſitione nihil inventum fuit, quominùs rectè judicatum eſſet per arbitros: igitur victus qui ſua fruſtratoria appellatione occaſionem dedit, his novis ſumptibus, damnum hoc dediſſe videtur, *l. qui occidit. §. in hac ad l. Aquil.* Cùm ergo damnum dederit victori, & eum fruſtratus fuerit, etiam ſubjiciendo illum aleæ judicii contentioſi, non debet hac ſua culpa & fruſtratione lucrari pœnam compromiſſi facti, nec victor teneretur ſubire ſumptus, labores, & aleam judicii contentioſi, quos tamen ſubiit facto victi: ergo pœna debetur. Satis eſt enim contra rigorem juris civilis pœnam remitti, quando invenitur arbitros malè judicaſſe: ſed non eſt tolerandum quando invenitur eos bene judicaſſe.

12. Secunda, quia quatuor illi arbitri erant inſignes juriſperiti, praxis & conſuetudinum callentiſſimi, præcipuè in hoc à partibus delecti: quia longo uſu ſciebant conſuetudines, modumque utendi & practicandi, ut eorum præſidio non opus eſſet ſumptibus & laboribus confuſorum teſtimoniorum, quas turbas vocant: & tamen victus contra fidem compromiſſi provocavit, & ſubjecit adverſarium ſumptibus, laboribus, & periculo dictarum turbarum, & nihilominùs inventum eſt rectè judicatum: ergo pœnam conventam debet: à peritiſſimis enim & ſelectis arbitris voluntariè & fruſtratoriè provocavit ad juvenes imperitos, pecuniis in Senatum allectos, quorum forte ſtudium otioſum fuit cornicum oculos configere. Quod ſi non potuerunt, ſi ſumptibus partium diſcere voluerunt, ut de juvenibus medicis inquit Plinius ſenior in præfatione naturalis Hiſtoriæ, quid ad victorem? Nonne hoc imputandum eſt victo, qui non contentus delecto prudentum arbitrio, experiri voluit aleam juvenum judicum expertium, & pecuniâ ſordidè promotorum?

13. Et ſic non obſtant allegata in contrarium, quæ procedere poſſent, ſi ex antiquis actis & probatis fuiſſet malè judicatum, & actor viciſſet in vim novorum articulorum & novarum probationum.

Digitized by Google

14. Quòd autem quidam dicebant præfectos libellorum ſupplicum debuiſſe de hac provocatione cognoſcere, ſupervacuum eſt, & ineptum. Quamvis enim hæc provocatio non ſit propriè appellatio, ſed ſpectet ad judicium ordinarium per *not. in c. Quintavallis extra de jurejuran.* tamen illi præfecti non ſunt judices ordinarii, ſed judices delegati ad certas cauſas mandati particularis, ſuæ cujuſque delegationis, & ſic nullæ provocationes etiam incidentes ad eos ſpectant. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus J. U. D. & in ſupremo Pariſ. Senatu Advocatus. Pariſiis anno M. D. XXXVIII.

EPITOME CONSILII XLVIII.

1. Qualitates prælationis non conſiderantur in menſibus graduatorum ſimplicium, ſed tamen inter nominatos.
2. Si ordinarius infra ſemeſtre nulli gratificaverit, remanet requiſitio & impetratio primi requirentis valida 3.
4. Libera poteſtas conferendi aut præſentandi non tranſit ad capitulum: ſecùs quando non eſt libera, quia tunc etiam ſub generali mandato tranſit.
6. Declaratur conſtitutio Ludovici XII. in materia harum requiſitionum. 7.
8. Per quas requiſitiones præventiones Papæ impediuntur.
9. Simplex graduatus non tenetur lapſum ſemeſtris expectare.

THEMA ABBREVIATUM CONSIL. XLVIII.

VAcante Abbatia, Conventus conſtituit quatuor Vicarios de corpore ejuſdem Conventus, videlicet, Priorem Clauſtralem, Infirmarium, Armarium, & alium ad omnia bona, & jura, etiam ſpiritualia. Tum contingit vacare beneficium ad præſentationem Abbatis in menſe graduati, plures requirentes concurrunt, quorum unus debitè qualificatus, prior, hoc eſt, ante alios, requiſivit à duobus ex iſtis Vicariis, videlicet à Priore clauſtrali & Infirmario, à quibus non admiſſus eſt etiam prior in adeundo ſuperiore immediato, & in collatione ad refutationem. Cæteri verò deinceps per ſimilem refutationem collationes obtinent, quorum unus reſignat in Curia Romana, ubi providetur Titio cum clauſula, quoviſmodo. Quæritur cui horum quatuor Beneficium adjudicandum?

CONSILIUM XLVIII.

PRima facie videretur ultimo adjudicandum, ut multi cenſent, propter majorem authoritatem Papæ, & propter dubium priorum proviſionum, quæ etiam ſeſe impediunt. Tum quia omnes illi requiquirentes ab inferiore proviſi, præproperè habuerunt recurſum ad ſuperiorem, ut pote intra ſemeſtre, & ſic ante refutationem: quia cùm ordinarius habeat jus gratificandi, non dicitur in mora, ergo nec refutator ante lapſum ſemeſtris, niſi pendente ſemeſtri præſentet minùs qualificatum, quod non eſt factum: igitur vincit proviſio Papæ facta in omnem caſum per clauſulam quoviſmodo vacet. Sed his non obſtantibus,

1. Breviter veritas eſt, verum jus, & canonicum titulum ſpectare ad eum qui eſt potior in dicta requiſitione & collatione, etiamſi poſteriores forſan ſint vel antiquiores, vel alioquin potioris gradus, putà doctores, aut [illegible], ſeu licentiati, etiam in utroque: iſte verò ſimplex Bachalaureus in altero jurium. Ratio eſt evidens, quia antiquitas nominationis, vel gradus, vel potioritas gradus, & reliqua ſimilia non conſiderantur niſi inter nominatos, & in menſibus nominatorum, *text. in concord. de collation. §. quo verò ad beneficia in menſibus.* Ubi adverſativa *vero*, oſtendit quòd qualitates pinguioris qualificationis non conſiderantur, niſi inter nominatos in menſibus eis deputatis dumtaxat.

2. Non autem inter graduatos ſimplices vel etiam nominatos, ſed qui ut graduati veniunt in menſibus graduatorum ſimplicium, quia inter eos ſufficit eſſe idoneum & qualificatum, cætera locus eſt gratificationi. Cùm autem Ordinarius nulli gratificaverit, remanet requiſitio primi requirentis valida, præſertim cùm ſit prior in collatione, & conſequenter in gratificatione, ſi ſuperior ad quem fit devolutio, gratificare potuit in defectum ordinarii eodem modo quo ordinarius poterat, juxta *clem. quia regulares de ſupple. neglig. prælat.* ſive primo ordinario ceſſante non ſit locus gratificationi in ſuperiore, ſequitur quòd collatio illius primi eſt tanto fortior, quia ſi ſuperior non poterat gratificare, ſequitur quod præcisè tenebatur ei conferre, & ſic quod collatio tantò magis fuit ei debita & neceſſaria, conſequenter tantò magis valida.

3. Cùm igitur ſit in confeſſo ordinarium nemini habili gratificaſſe infra tempus debitum, ſequitur quod remanet collatio prima primi requirentis valida in omnem caſum, ſive ſuperior potuerit gratificare (quod tunc fecit conferendo) ſive non potuerit gratificare, quia tunc debuit primo requirenti & recurrenti conferre neceſſariò, prout fecit.

4. Supereſt unicum objectum videlicet, quod requiſitio illius primi non eſſet bona, nec ſufficiens, ex eo quod vel non eſſet facta, hoc eſt, petita ab habentibus poteſtatem, ſaltem non eſſet facta in abſentia ordinarii, videlicet conventus qui debebat congregari & requiri. Sed hoc nullo modo obſtat, quia certum eſt quod hujuſmodi collatio & præſentatio in menſibus graduatorum eſt debita & neceſſaria, & conſequenter licèt aliàs libera poteſtas conferendi aut præſentandi non tranſeat ad Capitulum, Sede vacante, *c. 1. ne ſede vacante in 6. c. cùm olim, de majorit. & obed.* tamen ſicut poteſtas inſtituendi, quia neceſſaria tranſit. *cap. ex frequentibus*, & ibi Panormitanus *de inſtitut. cap. 2. de inſtit. in ſexto.* ita & poteſtas præſentandi in caſu quo eſt neceſſaria & debita. Et ita in his terminis nominatorum & graduatorum decidit *gloſſ. prag. tit. de collat. §. item voluit, in verb. Vicarium.*

Digitized by Google

Joan. de Selva *in tractatu de beneſ. parte 2. quæſt. 14.* Igitur tranſit ad vicarios conventus, cùm ſint generales in ſpiritualibus & temporalibus.

5. Nec obſtat c. ultim. de offic. vicarii in ſexto, ubi etiam requiritur ſpeciale mandatum ad conferenda beneficia, quia verum eſt in collationibus liberis, quæ ſunt donationes, prout loquitur ille text. qui expreſsè fundatur in hac ratione expreſſa, quod poteſtas donandi non tranſit in generali mandato: ſecùs ergo ſi collatio vel præſentatio ſit debita, vel neceſſaria. Et ita decidit & limitat ibi Geminia. & Panor. in d. c. ex frequentibus gloſſa pragm. Joan. de Selva in locis præallegatis.

6. Quapropter minùs obſtat ſi dicatur quod requiſitio non eſt facta in abſentia, ſed in præſentia conventus: quo caſu Conſtitutio Lud. XII. anno 1512. art. 4 non admittit requiſitiones factas ab officialibus, vel Prioribus clauſtralibus: quia hoc eſt verum ſi tantùm eſſent officiales etiam generales ad juriſdictionalia, quæ ſunt juriſdictionis contentioſæ tantùm: vel ſi tantùm eſſent Priores clauſtrales ad regularis diſciplinæ cuſtodiam, aut hujuſmodi quia non haberent poteſtatem in beneficiis, nec adminiſtrationem generalem: quia tunc licèt hi poſſint requiri in abſentia ad finem impediendi præventiones Papæ, non tamen requiri poſſunt in præſentia, ubi ceſſat ea neceſſitas.

7. Sed longè aliud in vicariis, unde dicta conſtitutio dum loquitur de vicariis, non exigit requiſitionem fieri abſente ordinario: ſed uniformiter approbat requiſitionem factam ab ordinario vel ſuo vicario, ſive ordinarius ſit præſens, ſive abſens in ſtinctè & meritò, quia poteſtas vicarii non revocatur per præſentiam ordinarii: ſed hi qui fuerunt requiſiti, non erant ſimplex Prior clauſtralis, vel ſimplex infirmarius, ſed veri vicarii, prout de vero vicariatu conſtat; & de jure conſtat quod ille vicariatus generalis adminiſtrationis omnium bonorum & jurium etiam ſpiritualium extenditur ad hunc caſum, utpote debitum & neceſſarium ſine alio ullo ſpeciali mandato per prædicta.

8. Conſequenter non ſolùm ſtatim ab illa requiſitione etiam circa abſentiam ordinarii, cœpit non eſſe locus ampliùs præventioni Papæ: ſed etiam cœpit beneficium eſſe debitum & affectum primo requirenti, ex quo ordinarius non gratificavit alii idoneo intantum quod etiamſi iſte primus debite requirens eſſet poſterior in collatione, vel proviſione ſuperioris, adhuc obtinere deberet. Cùm autem ſit prior, & in debita requiſitione, & in proviſione, habet jus indubitatum.

9. Ex prædictis etiem liquet non obeſſe quod primus ille requirens non expectavit lapſum ſemeſtris, quia ut feſtinando non poteſt præjudicare ordinario, quin utatur jure ſuo, alii infra ſemeſtre gratificando: ita ſi ordinarius non fuerit validè uſus jure ſuo, remanet requiſitio, diligentia, & collatio primi requirentis valida. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus, &c. Hoc autem conſilium viſum fuit & confirmatum in ſupremo ampliſſimo Senatu Pariſiorum referendario Dom. Bartholomæo Senatore graviſſimo, & per Areſtum pronunciatum ad finem Novembris anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſexto, non ſimplex fiduciaria poſſeſſio, quam recredentiam vocant, ſed plenum poſſeſſorium dicti beneficii dicto primo requirenti, pro quo conſului, adjudicatum fuit.

EPITOME CONSILII XLIX.

1. *Verba contractus non debent eſſe ſuperflua.* 4.
2. *Cur & quoniam venditor qui non tenetur de evictione, tenetur ad reſtitutionem pretii.*
3. *Genus quod non poteſt verificari niſi in una ſpecie, pro ſpecie habetur.*
4. *Clauſula generalis non refertur ad habentia ſpecialem diſpoſitionem.*
5. *Venditor non tenetur inſtrumenta feudi dare emptori.*
6. *Emptor non habet actionem contra authores venditoris niſi ſibi ceſſa ſit.*
7. *Traditio perpetua inſtrumentorum importat ceſſionem actionum.*
8. *Emptor vendens alii ſuam, non tenetur ad reſtitutionem pretii.*
9. *Cedens nomen, non tenetur illud facere bonum.* 13.
11. *Refert inter primitivum venditorem, & inter ſecundum, qui iura ſua eodem pretio transfert in alium.*
12. *Et inter ceſſionem quæ fit commodo cedentis vel ceſſionarii: hæc enim videtur datio in ſolutum.* 14.
13. *Dictio*, pro, *denotat cauſam finalem.*

THEMA CONSILII XLIX.

ANno 1539. Quidam vendit nobili Petro Feidæo domino *de Cluſors*, domum ſitam Molinis pro 225. libris, nec ſolùm cavet, ſed etiam ſub idoneo fidejuſſore ſatiſdat evictionis nomine. Deinde anno 1543. emptor vendit & cedit dictam domum eodem pretio Bibliopolæ Molinenſi, ſub hac clauſula: *Et a promis de luy garantir de ſon faict tant ſeulement. Et pour tout autre droict de garantage, ledit Feideau a baillé & delivré preſentement audit achepteur les Lettres d'acquiſition qu'il a faite de ladite maiſon de ſondit vendeur*, Anno 1536. mortuo primo venditore, vidua ejus, quæ venditioni dictæ domus, quæ ſua erat, non conſenſerat communioni bonorum mariti renuntians vendicat à ſecundo & ultimo emptore, quid? Ioannem Feidæum filium & heredem primi emptoris & venditoris ſui de evictione petit ad reſtitutionem pretii in eventum evictionis, heredes autem primi venditoris & ſui fidejuſſoris in totum. Quæritur an Feidæus in aliquo teneatur?

Digitized by Google

CONSILIUM XLIX.

VIſo themate & inſtrumentis, Chriſti unici redemptoris nomine invocato, breviter & reſolutivè cenſeo actorem non eſſe contra Fedæum admiſſibilem, ſaltem in præſenti, eo modo quo abſolutè concludit ad reſtitutionem pretii in caſum evictionis.

1. Totum enim actoris fundamentum in duabus clauſulis ultimæ venditionis conſiſtit. Prima, qua Fedæus promiſit defenſionem, & evictionem de facto ſuo dumtaxat. Secunda, qua pro omni alio jure defenſionis, & evictionis dedit, & tradidit purè, & eodem præſenti actu, emptori ſuo literas, & inſtrumenta acquiſitionis dictæ domus factæ à ſuo, vel primo venditore. Nec in alio poteſt actor fundari. Sed quamvis per primam clauſulam evictio, ſeu reſtitutio pretii non ſit excluſa: tamen excluſa eſt per ſecundam, quæ alioquin prorſus inutilis eſſet ſine miniſterio quicquam operandi, contra naturam contractus, & clauſularum diſpoſitivarum, qualis eſt illa biceps Gallicè in themate tranſſcripta, Bal. *in Rub. C. de contrah. emp q 9. in l. falſus, col. 2. C. de furtis.* Prima clauſula eſt appoſita ad obligationem limitatam ſecundi venditoris. Secunda verò ad ejus commodum, & ejus exonerationem: ergo neceſſariò debet operari novum commodum, & novam exonerationem ejuſdem.

2. Porrò certum eſt quòd in vim prioris clauſulæ, ſi in ea ſtatum eſſet, nec ultra proceſſum, reus non teneretur de hac evictione, quæ non eſt de facto ſuo, nec poſſet ullo modo teneri, niſi ad reſtitutionem pretii, quæ ſola obligatio ſupereſſet per æquitatem, *§ qui autem in l. emptorem de acti o emption.* quæ eſt æquitas de qua *in l. ſi & me & Titium de reb. cred.* ne venditor lucrum retineat, & emptor damnum ſentiat, quæ æquitas in noſtra hypotheſi non congruit, quia reo quoque pretium abeſt, & in damno verſatur. Sed per ſecundam clauſulam reus ab omni onere, & omni ſpecie evictionis eximitur, & liberatur. Cùm igitur propter præcedentem clauſulam non ſupereſſet, niſi obligatio reſtituendi pretium,

3. Sequitur quòd clauſula ſequens illam etiam ſpecialiter abolet: genus enim quod non poteſt verificari in una ſpecie, pro ſpecie habetur: text. *in l. ſi duo de legat 1. in c. heres de opt. legat. in c. ex part. 1. & ibi gl. ult. Panorm. Fely. & omnes, de offic deleg.* Bart. *in l. quæſitum de fun. inſtruct. & inſt.* legat. Bald *Auth. hoc inter liberos C. de teſt.* Franc. Aret. *l. 1. col. 5. num.* 8. *de vulg. & pupil.* & ibi Jaſ. *col.* 4. Jaſ. *l. 2. conſ. 1. de lib. & poſth. & in l. gallus, §. 1. lect. 1. col. 1. eod. tit.* Nec obſtat quod ſupererat obligatio ad evictionem præcedentem ex facto rei, quia clauſula ſecunda non ad hoc, ſed ad aliud refertur.

4. Clauſula enim generalis etiam ſimpliciter poſita non refertur ad caſus habentes ſpecialem diſpoſitionem, *l. dudi clauſula de verbor. oblig. l. cohæredi §. patrem, de vulg. & pupilla ſubſtit.* maximè in eadem diſpoſitione, *l. nam ad ea de cond. & demonſt.* quantò minùs clauſula generalis non ſimpliciter, ſed excluſivè ad præcedentia poſita, ut hîc: igitur non refertur, niſi ad caſum evictionis contingentis abſque facto, & culpa rei, ut hîc, & ſic ut nec de pretio quidem teneantur, aliàs nihil operaretur, cùm tamen ſit expreſsè adpoſita in favorem, commodum, & exonerationem rei, ergo novam exonerationem operari debet, ſaltem ampliorem quàm quæ jam acquiſita erat ex priori clauſula.

5. Præſertim cùm poſteriorem clauſulam ſtipulatus ſit Feidæus non gratis, ſed mediante reali traditione, & ceſſione inſtrumentorum, quam alioquin non tenebatur facere: poterat enim authoritates, & inſtrumenta domus, & acquiſitionis ſuæ retinere, nec tenebatur ea dare, nec cedere emptori, text. *in l. Titius 2. l. creditor. in princ. de action. emp. l. inſtrumenta, C. de fideicom.* & utrobique per Bart. Bald. Paul. & omnes.

6. Præterea de jure emptor nullam habet actionem contra authores venditoris ſui, niſi ſibi à ſuo venditore ceſſæ fuerint: text. *in l. ſi res quam de evictión.* Cùm ergo ab initio ſecundus venditor ceſſerit actiones contra authores, & hanc ceſſionem ſecundus emptor acceperit pro omni alio, & reſiduo jure evictionis: ſequitur neceſſariò quòd omne aliud jus, & reſiduum evictionis contemplatione dictæ ceſſionis, & inſtrumentorum traditionis remiſit.

7. Quòd autem in hac hypotheſi inſtrumentorum traditio ceſſionem actionum in illis contentarum contineat, text. eſt *in l. nominis & rei, C. de action. & obligat.* Hæc enim hypotheſis eſt de contractu venditionis, cujus appendix eſt dicta clauſula traditionis inſtrumentorum acquiſitionis: ergo ipſo jure in ſecundum emptorem tranſierunt actiones utiles dictæ acquiſitionis, præſertim cùm hæc conditio inſtrumentorum non fieret ad tempus, ſed in perpetuum: non titulo precarii, vel locationis, vel commodati, ſeu depoſiti, ſed titulo proprietatis: non in procuratorem, & rationarium, ſed in procuratorem in rem ſuam: & ſic implicat ceſſionem perpetuam utilium actionum, & mandatum irrevocabile directarum, *l. 1. l. illam; C. de donatio.* Ut ergo ſecundus emptor acquiſivit præter naturam venditionis, ita remiſit de jure ſuo præter naturam venditionis: & niſi aliquid remiſiſſet, ceſſionem illam non obtinuiſſet.

8. Imò etiam veritas eſt actorem nihil remiſiſſe de jure ſuo, quia non ſumus in quæſitis, ſed in quærendis, imò (ut jam tactum eſt) iſta non eſt venditio corporis, ſed juris: non certæ rei, ſed aleæ, videlicet juris per Feidæum à venditore ſuo quæſiti, cujus loco ſecundum emptorem ſubrogavit, detracta omni obligatione, & ſpecie evictionis, niſi quatenus ex facto ipſius Feidæi procederet. Tranſegit ergo de reſiduo evictionis futuræ, quod non erit niſi reſtitutio pretii, cum dicta ceſſione actionum, & traditione inſtrumentorum, contra primum venditorem, & ejus fidejuſſorem, & heredes, & bona eorum.

9. Porrò certum eſt, eum qui cedit, vel vendit nomen, non teneri præſtare locupletem eſſe debitorem, ſed dumtaxat debitorem eſſe, text. *in l. ſi nomen, de heredit. vel actione vendita*, ubi Bald. vetus pragmaticorum dictum citat, quod cedens non tenetur facere nomen bonum Bal. *conſ.* 270. *lib.* 1. Paul. *conſ.* 170. *lib.* 2. Alex. *conſ.* 242. *in fin. lib.* 6. Vbi *in annot. dixi.* Imò text. ait *quòd ceſſionarius ipſe nomen bonum facit*, id eſt, pro tali ſuo periculo accipit, ut inquit text. *in l. inter cauſas, §. abeſſe, ff. mandati*, ibi quia nomen bonum facit creditor, qui admittit debitorem delegatum, id eſt accipit in ſolutum pro bono qualecumque ſit.

10. Quanto fortiùs hîc, ubi actor ceſſionarius, vel ejus heredes dicta ceſſione uſi ſunt, agendo contra heredes primi venditoris, & fidejuſſoris contra quos jure ceſſo in vim dictorum inſtrumentorum traditorum litem conteſtati ſunt: nec illud nomen, & ejus ceſſio, aut delegatio in dubium revocatur: igitur ſaltem interim, & de præſenti non ſunt admiſſibiles contra cedentem, vel ejus heredem, qui alioquin circumveniretur facto actoris, quia non facta dicta ceſſione, & originalium inſtrumentorum traditione reus, & ejus deceſſor vigilaſſent, quod non potuerunt, ſed hac ſollicitudine exonerati ſunt facto actorum, & deceſſorum ejus, qui dictam ceſſionem, & inſtrumenta acceptaverunt, & poſſederunt.

11. Summa, multùm differt inter venditorem primitivum, qui abſolutè vendit, & de evictione promittit ſine ulla exceptione: & inter ſecundum vendi-

Digitized by Google

torem, qui tantùm quod acquiſivit, eodem pretio revendit, & ſecundum emptorem in ſuam acquiſitionem loco ſui ſubrogat, nec ſe de evictione obligat, niſi de facto ſuo tantùm, & pro omni alia defenſione, vel evictione, & cedit ac transfert literas ſuæ acquiſitionis.

12. Hujuſmodi enim ceſſio non fit in gratiam, & commodum cedentis, nec ut ceſſionarius ei rationem reddat, ſed fit in jus, & commodum perpetuum ceſſionarii: & conſequenter præſumitur ejus periculo facta ceſſio, ut pulchrè diſtinguit Ang. Peruſ. *in l. 3. C. de novat.* Egidius Bellamera *in c. mandato, col. 4. num. 5. extra de procuratoribus.* Tunc enim ceſſio ad commodum cedentis, quando actum eſt, quicquid exigitur plus aut minùs, ſpectet ad lucrum, & commodum cedentis, & tunc cedens tenetur de evictione ceſſionis, ſive ex eo quod debitor non eſt ſolvendo, ſive alias, quia tenetur facere nomen bonum: & ad hoc ceſſionarius habet actionem mandati: quia non tantùm ſuum, ſed etiam cedentis negotium gerit. Nec eſt delegatio, ſed ſimplex mandatum directarum utilibus retentis per cedentem. text. rotundus, *in l. ſi mandavero, §. interdum, ff. mandati.* Secùs quando ceſſio fit ad commodum ceſſionarii, ut hîc:

13. Quia ampliùs non quæritur quid exigatur, ſed totum eſt lucro, & periculo ceſſionarii, etiamſi cedens promiſerit de evictione hujus ceſſionis: quia tunc tenetur facere nomen verum, ſed non bonum, *l. ſi nomen de heredit. vel action. vendita* Sed quando non promittit de evictone ceſſionis, ut hîc nullo modo cedens promiſit, ſed ceſſit jura qualia habet, & tradidit inſtrumenta qualia habebat, quæ ceſſionarius acceptavit, cenſetur ceſſio facta ejus periculo, quia ſecutus eſt nomen ſibi ceſſum: ergo liberavit cedentem, ut inquit text rotundus *in l. ſi mandatum in fi. ff. mand.*

14. Tunc enim vera eſt delegatio, & datio in ſolutum. Ita etiam decidunt Jacobus de Arenis, & Bart. *in l. ſi cum emptore, in prin.* & ibi Jaſon. *ff. de pactis.* Bald. *l. 1. q. 5.* & ibi Salicet. *q. 12. C. de action. & obligation.* & expreſsè Egid. Bellamera *in d. c. mandato.* Anton. Neguſanus *in tract. de pignor. par. 2. membro 3. num.* 17. Et inſuper etiamſi eſſet ſimplex ceſſio ad commodum cedentis, videlicet retenta proprietate juris ceſſi, adhuc non eſſet actor admiſſibilis, niſi priùs diſcuſſis his contra quos ceſſionem, & mandatum ſimplex habuit, quia non poteſt agere, niſi in eo quod minùs ſervare, vel conſequi potuerit. text. rotundus, *in d. l. ſi mandavero, §. interdum in fine, ff. mandati.* Et adhuc minùs admiſſibilis lite jam per eum conteſtata, & pendente, qui jus ipſum ceſſum non revocavit in dubium. Priùs etiam deberet offerre, & reſtituere jura, & inſtrumenta ſibi ceſſa non deteriorata, ſed qualia erant tempore ceſſionis.

15. Quod adhuc non teneretur reus acceptare, cùm dicta ceſſio ſit pars contractus nominati irrevocabilis, nec aliter primus emptor fuerat contracturus, & gratis, hoc eſt, eiſdem conditionibus, nec aucto pretio, ſecundum emptorem ſubrogatus, niſi ut à ſua acquiſitione quam ceſſit, indemnis abiret, ſine pericule, nec pretii quidem (quod etiam ſibi aberat) reſtituendi, dando in ſolutum dicta jura, & inſtrumenta. Dictio enim *pro*, à qua incipit dicta ſecunda clauſula, cauſam finalem denotat. Bald. *in l. in arrhali, C. de action. empt. in l. 1. col. pen. verſic. venio ad ſecundam, C. per quas perſonas dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. gloſ. 1. n. 27. §. 51. gloſ. 3. num. 9. & ad Philip. Dec. conſ.* 46. Et ita dico, & conſulo ego Carolus Molinæus, &c. Pariſiis 5. Calend. Martii. Anno Domini 1557. more Gallico.

EPITOME CONSILII L.

1. *Quando feudum dicatur hereditarium, vel ex pacto.*
2. *Quando præſumitur hereditarium.* 4.
3. *Quando debent eſſe filii, & heredes.*
5. *Conſuetudo familiæ attenditur.* 6. 38.
7. *Ius feudorum non eſt ius primogenituræ, ſed ſucceditur æqualiter.* 19. 21. 44. 45.
8. *Feuda iure Romano incognita.*
9. *Feudorum origo Francorum eſt, ſed Longobardi primi in Inſubria, & Italia uſum invexerunt.*
10. *Carolus Magnus regnum Longobardorum armis ſibi quæſivit, & tunc cœperunt feuda ibi eſſe perpetua.*
11. *Lotharius primus Imperator, Caroli Magni nepos, Magiſtratus inſtituit Romæ, & ibi coram Papa, & univerſo populo multas leges ſanxit.*
12. *Imperium Francorum centum viginti fere annis duravit.*
13. *Et poſt ducentos annos Conradus ſecundus leges Principum Francorum de feudi tranſmiſſione redintegravit.* 14 15.
16 *Fœminæ nunquam ſuccedunt in feudo, niſi ex ſpeciali pacto, & deficientibus maſculis.*
17. *Pacta contra naturam feudorum appoſita non extenduntur* 28.
18. *Vaſallus non poteſt teſtari, nec diſponere de feudo, etiam ad commodum aliquorum de ſuis deſcendentibus.* 23. 34. 36.
19. *Sed omnes debent æqualiter ſuccedere, ſalva repræſentatione.* 20 21.
22. *Verba heredibus, & ſucceſſoribus de maſculis tantùm intelliguntur.* 27.
24. *Relatum eſt in referente etiam propriè & ſpecificè.* 25. 26.
29. *Verba,* ex ſuo corpore deſcendentibus, *comprehendunt pronepotes, & ulteriores.* 33.
30. *Feuda debent eſſe perpetua.* 31. 42.
32. *Inveſtituræ primæ non poteſt in præiudicium deſcendentium, vel agnatorum, etiam conſenſu principis derogari.* 34. 36.
35. *Clauſula in fine poſita refertur ad omnia.*
37. *Inveſtitura prima ſemper in feudis attenditur.*
38. *Talis præſumitur titulus præceſſiſſe, qualis apparet uſus, & poſſeſſio.*
39. *In regno Siciliæ ultra generalem feudorum conſuetudinem, eſt una ſpecialis conſuetudo ſuccedendi, more Francorum.*
40. *Conſuetudo familiæ non valet in his quæ ſpectant ad deciſionem cauſarum.*
41. *Diſpoſitiones feudi factæ à vaſſallo non nocent his qui non conſenſerunt.*
42. *Allodium præſumitur, Feudum non præſumitur merè hereditarium.*
43. *Filius non poteſt recuſare hereditatem patris abſque feudo, quod tamen non eſt hereditarium.*
44. *Filius heres in re certa, vel in uncia, nihi-*

Digitized by Google

dominus ſuccedit æqualiter in feudo, nec locus eſt primogenituræ. 45.

46. *Filius non ſuccedit in feudo iure teſtati, vel inteſtati, ſed iure feudorum, vel inveſtituræ.* 49. 50.

47. *Niſi in feudo merè hereditario.*

48. *Feudum conceſſum pro ſe, & liberis, nullo modo eſt hereditarium.*

50. *In feudis non eſt locus iuri accreſcendi, ſed legi inveſtituræ.*

CONSILIUM L.

VIſis & examinatis exemplis donationum, & inveſtiturarum ab illuſtr. Ludovico & Joanna Rege, & Regina Hieruſalem, & Siciliæ, Comitibus Provinciæ, Forchalcherii, & Pedemontis, anno 1359. duodecima Octobris conceſſarum, & factarum nobili, & generoſo Franceſchino de Bolleris, de Caſtro, & territorio *Roſqueſpreverie*, & quinque aliis Caſtris Pedemontis, pro ſe & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus in perpetuum, necnon alterius donationis, & infeudationis anno 1376. factæ per eamdem reginam, Provinciæ & Pedemontis Comitem, eidem Franceſchino de Caſtro de monte, in Provincia pro ſe, & ſuis heredibus utriuſque ſexus, ex ſuo corpore, & legitimè deſcendentibus, natis, & naſcituris, confirmationis Mariæ reginæ & Comitis, filiæ præfatæ reginæ, necnon donationis, & infeudationis per eam anno 1380. factæ nobili Freyloni de Bollieris fratri dicti Franceſchini de Caſtro, & territorio *Cental*, in Comitatu Pedemontis, pro ſe, & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus ex ſuo corpore legitimè natis, & naſcituris, privilegii à rege Renato, anno 1442. dati Ludovico primo nepoti ex primogenito præfati Franceſchini, teſtamenti præfati Ludovici, & Joannis ejus filii primogeniti, & Ludovici ſecundi, tranſactionibus, & aliis in themate facti narratis, Domini Jeſu Chriſti, unici Dei, & hominum mediatoris nomine invocato. Omiſſa ſingularum quæſtionum prolixiori diſputatione, ſcopum ipſum reſolutiva noſtra analyſi petendo.

1. Ex tribus potiſſimùm viderentur hæ ditiones hereditariæ, & conſequenter dominum Franciſcum *de Bouliers*, qui ſolus ex ſeptem filiis Ludovici II. patris ſui ſupereſt, teneri ſtare teſtamento, & tranſactionibus deceſſorum ſuorum, & his quæ ſibi relicta ſunt à patre, ſalvo (ſi res exigat) ſupplemento legitimæ. Primò ex tenore dictarum conceſſionum, & inveſtiturarum. Prima enim facta eſt dicto Franceſchino pro ſe, & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus in perpetuum. Hæc eſt forma inveſtituræ quoad perſonas ipſas attinet. Ergo quamvis dicta prima conceſſio facta ſit in feudum, tamen eſt feudum hereditarium. Quoties enim feudum eſt conceſſum pro ſe, & ſuis heredibus, dicitur hereditarium. Si verò ſit datum pro ſe, & pro liberis deſcendentibus, tunc non dicitur hereditarium, ſed appellatur feudum ex pacto, vel ex providentia concedentis. Ita declarat Andr. Iſern. *in cap.* 1. §. *& olim col.* 1. *in fine de ſucceſſor. feudi, & in cap.* 1. *qui ſucceſſor. feudum dare tenentur in fin. & in cap.* 1. *de reſignation. feudi paterni. & in cap.* 1. *an agnatus, vel filius in uſibus feudorum.* Et ſequitur Alexand. *in l. quædam*, §. 1. *col.* 2. *de edendo in conſ.* 55. *col.* 4. *num.* 6. *lib.* 4. & ibi ſequitur Andreas Barbatus, *col. penult. ſui conſilii ad conſilium Alexandri continuati.* Idem Alexand. *conſil.* 26. *col.* 2. *lib.* 5. Philipp. Dec. *conſ.* 445. *in fin.* Jacobus de S. Georgio *in inveſtitura feudali verſic.* Ita quod ipſi inveſtiti habeant Franc. Curt. junior. *in tractatu feudorum part.* 1. *quæſt.* 8. *num.* 19. *verſic. quarto ſub hac, & in conſ.* 1. *num.* 12. *conſ.* 32. *conſ.* 78. Albertus Brunus inter conſilia feudalia, *conſ.* 10. *col.* 3. *conſ.* 11. *col.* 4. *conſ.* 24.

2. Imò etiam in dubio præſumitur feudum hereditarium, ut ait Alexand. *conſ.* 26. *col.* 2. *lib.* 5. Carolus Ruin. *conſ.* 15. *num.* 6. *conſ.* 17. *lib.* 1. Franciſcus Curtius junior. *conſ.* 3. *num.* 4. Ex quibus in illa prima conceſſione videntur feuda planè hereditaria.

3. Quoad ſecundam verò, & tertiam inveſtituram, quia addita ſunt verba: Ex ſuo corpore legitimè deſcendentibus, natis, & naſcituris, hæc quidem verba bene operantur, ut feuda illa ſint affectata liberis primi gradus, ita tamen ut debeant eſſe filii, & heredes, tunc enim propter illa verba requiritur concurſus utriuſque qualitatis, ſecundum communem ſententiam, ut tradunt Alexand. *in dicta l. quædam*, §. 1. *col.* 2. *de edendo in l. quod dicitur col.* 14. *de verbor. obligat.* Jaſon. *l.* 2. *num.* 188. *C. de jure emphiteuticor. in l. ſi non ſortem*, §. *libertus de condict. in deb.* Bal. *conſ.* 70. *lib.* 2. *conſ.* 475. Bartholomæus *lib.* 5. Paul Caſtrenſis *conſ.* 461. *viſis col. ult. lib.* 1. Alexand. *conſ.* 44. *ubi in annot. dixi lib.* 1. Philipp. Corn. *conſ.* 13. *lib.* 3. Philipp. Dec. *conſ.* 185. *conſ.* 390. *col.* 3. *conſ.* 445. Franciſcus Curtius Junior. Albert. Brunus in locis nuper allegatis.

4. Sed tamen illa adjectio utriuſque ſexus, vel deſcendentium, eſt limitata ad deſcendentes ex proprio corpore recipientis, ſive primi inveſtiti, & conſequenter in ulterioribus deſcendentibus remanent feuda planè hereditaria. Secundò principaliter propter privilegium liberè diſponendi per Ludovicum I. primi inveſtiti nepotem à Rege Renato impetratum.

5. Tertiò principaliter propter conſuetudinem familiæ ultra ſexaginta annos continuatam, & præſcriptam, qua dationes illæ ſemper jure teſtamentario, & ſubſtitutionum ad unum, & primogenitum tantùm devolutæ ſunt, reliquis excluſis. Et ſic videtur Joan. Ludovicus ex teſtamento avito, proavito, & abavito ſolus ad omnia vocatus, Franciſco excluſo, niſi in ſibi relictis à patre, & ſupplemento legitimæ. Ita enim in propriis, imò fortioribus terminis decidit Andreas Iſer. *in l. Imperialem de prohibita feudi alienatione per Federicum*, §. *præterea ducatus col.* 2. *in verſic. feudorum*, dicens quod ſi probetur quod inter plures filios vaſalli primogenitus tenuit ſolus feudum per triginta annos, tanquam primogenitus, ſcientibus, & patientibus aliis fratribus, quod inter plures filios ejuſdem primogenitus eodem jure uti poteſt. At hîc ſunt plus quàm ſexaginta anni talis uſus, & conſuetudinis de primogenito in primogenitum. Et illud dictum Iſerniæ refert, & ſequitur Guido Papæ *conſ.* 131. circa proceſſum reviſionis *col.* 2. ubi in propriis terminis decidit quod illud nudum factum quatuor teſtibus probatum, quod prædeceſſores fratrum contendentium de certo caſtro, & terra feudali ſemper, ſaltem per quadraginta annos obſervarunt, quod primo natus eorum ſolus obtineret illud feudum, ſufficere ad probandam efficacem hujuſmodi conſuetudinem introductam. Sed hîc ſunt ſexaginta anni: & ultra illud factum procedit veluti titulus, authoritas, & privilegium Regis Renati liberè diſponendi de eiſdem feudis.

6. Quod cùm conſuetudo ejus familiæ hoc faciat, & ſit obſervanda, tenent Joan. Andr. *in additionibus Speculi titulo de inſtrumentorum editione*, §. *compendioſe verſiculo, ſed nunquam etiam in modo ſacerdotali.* Jaſon. *in l. omnes populi, col.* 9. *verſic. an autem una progenies*, & ibi Joannes Crotus *in repetit. col.* 4. *de juſtitia, & jure.* Jaſon *in l. ſi quis à*

Digitized by Google

filiis, §. *ultimo de leg.* 1. *& conſ.* 46. *col. ult. lib.* 1. *conſ.* 192. *col.* 3. *lib.* 2. Albertus Brunus *in tract. feudorum in verb. parentela in fin.* Philippus Dec. *conſ.* 515. *num.* 18. Et in terminis primogenituræ, de quo agitur, Socinus *conſ.* 47. *col. ult. verſic. capio.* 4. *q. lib.* 3. Joan. Spiritus *in tractatu de jure primogenituræ, lib.* 3. *q. ult.* Petrus Paulus Pariſinus *conſ.* 7. *ad veram col.* 2. *&* 3. *lib.* 4.

7. Sed his non obſtantibus, quantumvis urgere videantur, contrarium cenſeo videlicet præfatum Franciſcum in prædictis ditionibus feudalibus æqualiter cum nobili, & generoſo Joanne Ludovico nepote ex fratre ſuccedere debere, deductis tamen portionibus fratrum, & ſi quas legitimè ab eis An- tonius, & Joannes Ludovicus pater & filius acqui- ſierunt. In ſumma, nec dictum privilegium, nec dicta teſtamenta, & ſubſtitutiones obſtant quomi- nùs præfatus Franciſcus dictorum feudorum virilem ſuam partem jure conſuetudinis feudalium, & dic- tarum inveſtiturarum petere poſſit, & hoc nomine ad diviſiones, cùm non ſint de regalibus, provocare. Et moveor cùm ex natura, & conſuetudine feudorum, tum ex tenore inveſtiturarum.

8. Feuda enim non reguntur jure communi Romano, cui prorſus fuerunt incognita, ut ſcripſi *in conſuetudine Pariſienſi, titul. de feud. in rubrica num.* 2. *cum ſeq.* Andr. Iſern. *in proœmio feud. quæſt.* 4. & ibi Jacobus Alvar. & alii *in quæſt.* 7. *& in tit. de contentione inveſtituræ inter dominum, & vaſallum, col.* 11. *notabili* 4. Joannes Bapt. Caccialupus *in repetitione capituli* 1. *de feud cognitione.* Claudius Seiſel. *in ſpec. feud. in pr.* Sed proprio, & peculiari jure, & conſuetudine veterum Francorum, & Longobardorum orto, qui in Inſubria 204. annis regnarunt, & dixi *in conſuetudine Pariſienſi tit.* 1. *in rub. num.* 26.

9. Prima enim feudorum origo Francorum eſt, poſteà verò Longobardi uſum feudorum in Inſubriam, & Italiam primi omnium invexerunt. Et quamvis ante Longobardos feuda apud Francos eſſent perpetua, tamen novi reges & duces Longobardorum initio regni ſui in Inſubria prædia ab Imperio Romano, & à devictis rapta non ſolebant initio infeudare, niſi ad beneplacitum, revocabilia ad nutum, deinde annuam dare firmitatem, deinde illam uſque ad vitam vaſſalli producere, ut nec ad filios quidem tranſiret. Poſteà ſenſim extenſum in unum filiorum vaſſalli, quem dominus eligeret, tandem receptum, ut ad omnes filios æqualiter devolveretur, ſcilicet ad filios maſculos primi gradus tantùm, ut inquit text. *in capite* 1. §. *& quia vidimus in princip. in uſib. feudorum.* Item ſub regno Longobardorum.

10. Quo per Carolum Magnum, hortatu, & precibus Adriani I. Papæ, anno 776. ſuppreſſo, vel potiùs ſibi acquiſito (cœpit enim ex tunc ſe Imperatorem, & Longobardorum Regem dicere, receptum fuit in Inſubria, ut feuda ad omnes deſcendentes maſculos in infinitum devolverentur, ut patet *in c. ſi quis miles in tit. conſtitutio feud. domini Lotharii Imperatoris*, ubi à dicto cap. *ſi quis miles*, uſque ad cap. *ſi quis ſine filio*, incluſivè recitantur plures conſtitutiones feudales.

11. Quas circa annum Dom. 825. Lotharius I. Imperator Ludovici Pii Francorum Regis, & Romanorum Imperatoris filius in conſortium imperii aſſumptus, Caroli Magni nepos, poſtquàm tempore Paſchalis I. Papæ Romam ingreſſus, & die Paſchæ coronatus, Magiſtratus Romæ inſtituiſſet, qui populo Romano jus dicerent, mortuo Paſchali, & Eugenio II. ſua authoritate à clero, & populo Romano electo, & ab eodem Lothario confirmato: idem Lotharius in civitate Romana coràm eodem Eugenio Papa, & univerſo populo, in ipſis valvis, & ante januas templi beati Petri multas leges ſanxit, è quibus novem capitula rem feudalem concernentia recitantur ab Oberto de Orto inter dictos uſus feudorum, ſub titulo: Conſtitutiones feudales domini Lotharii, &c.

12. Sed quia poſt 80. annos deficiente ſtirpe, & Imperio Caroli Magni, quod per decem imperatores, centum & ferè viginti annos duravit, Berengarii à Longobardis oriundi regnum attavorum armis repetentes, Inſubriam occuparunt, & per quinquaginta annos, tacente imperio, Italiam vexarunt, uſque ad Othonem I. re & nomine Magnum, qui debellatis Berengariis in Roma, & Italia, Imperii majeſtatem, & ſplendorem reſtituit, & teſte Platina, & aliis Chronographis, tres Papas Romæ ob eorum ſcelera ſucceſſivè depoſuit, & alios inſtituit.

13. Vacante verò in Italia ſub illa Berengariorum tyrannide imperio, leges quoque præſertim feudales, quæ militantibus magis inſerviebant, præfati Lotharii I. Imperatoris, & aliorum Carolinæ ſtirpis Imperatorum facile (ut fit) exoleverunt, ita ut renovatione indiguerint. Quo factum eſt dum Conradus II. Imperator electus circa annum ſalutis 1025. Romam (ubi à Joanne Papa XX. coronatus fuit) proficiſceretur, rogatus fuit à vaſſallis, qui eum comitabantur, ut lege promulgata non ſolùm ad filios ſuos, ſed etiam nepotes ex filiis ſuis feuda tranſmitterent, utque inter filios, & nepotes per lineam maſculinam primi inveſtiti deſcendentes, eſſet etiam collateralis ſucceſſio. Quod Conradus edixit, redintegrans hac in parte feudales leges ante ducentos annos latas, & promulgatas Romæ à præfato Lothario I. ut eſt text. *in uſibus feudorum tit.* 1. §. *cùm verò Conradus.*

14. Quem textum impoſſibile eſt intelligi de Conrado I. nepote ex fratre Ludovici III. Imperatoris, cui in imperio ſucceſſit ultimus Carolinæ Francorum ſtirpis, poſt cujus obitum in duces Saxoniæ tranſlatum fuit imperium: quia is Conradus I. ultimus Francorum Imperator ſeptem tantùm annis utcumque regnavit in Germania, nunquam Berengariorum metu Italiam auſus eſt attingere. Non etiam poteſt intelligi de Conrado III. & ultimo Saxoniæ Duce, qui Lothario III. Saxoniæ Duci in imperio ſucceſſit anno 1038. & cum Ludovico IX. Francorum rege in Saracenos arma duxit, quia etiam tempore Lotharii III. deceſſoris ſui, qui multas leges feudales in Italia etiam Romæ ſanxit, ut *in l. imperialis de probibita feudi alienatione per Lotharium, & cap.* 1. *in princ. qualiter olim poterat feudum alienari in uſibus feudorum* ſupervacuum fuiſſet quod jamdudum receptum erat, & obtinebat à tali Conrado ultimo, qui etiam nunquam Romam profectus eſt, nec in Italia dominatus, precibus impetrare. Neceſſe eſt igitur intelligere dictum §. cùm verò Conradus, de præfato Conrado II. cujus etiam ſunt leges illæ, & capitula Conradi, de quibus in dictis uſibus feudorum, ut clariſſimè docui *in conſuetudine Pariſ. titulo* 1. *rubrica in ſecunda editione.*

15. Stetit ergo, & ſtat à plus mille annis perpetua lex, & conſuetudo feudorum in Inſubria abſque ulla interpellatione, ut feuda devolvantur in legitimè deſcendentes maſculos primi inveſtiti in infinitum, fœminis, & deſcendentibus ex his, excluſis: ita ut pluribus maſculis concurrentibus, feudum ad omnes æqualiter pertineat: illis autem quandocumque deficientibus, ad dominum liberè revertatur. Hæc eſt perpetua lex, & conſuetudo feudorum, præſertim in Inſubria inconcuſſim abſque ulla interruptione à plus mille annis notiſſimè obſervata, ut etiam omnes gloſſæ, & Doctores uniformiter, uno ore, unoque calamo cenſent.

16. Niſi ſicubi ſpeciali pacto inveſtiturę aliter cautum appareat, putà fœminas admitti: quo quaſi intelligitur, ut non niſi deficientibus maſculis admittantur, utque ſemel excluſæ nunquam deinceps admittantur, *cap. 1. §. quia etiam Epiſcop. vel Abba. cap. 1. §. filia vero, de ſucceſſ. feud. cap. 1. de gradibus ſuccedendi in feudo, cap. unico, de feudo fœmina, cap. in princ. de natura ſucceſſionis feudi, cap. unico, de eo qui ſibi vel heredibus ſuis maſculis & fœminis inveſtitur, accepit.* ubi in fine textus probat idem eſſe reſpectu ipſius domini directi, cujus maſculi, & non fœminæ debent recognoſci, adde text. *in cap. 1. §. ſimiliter, de capital. qui curiam vend. cap. 1. in fin. in quibus cauſis feudum amittitur, in uſibus feudorum,* pulchre Paulus Caſtrenſ. *Authent. Itaque, C. communia, de ſucceſſ.*

17. Idem de cęteris pactis contrà regularem feudorum naturam appoſitis, ut quantum fieri poteſt, reſtringatur, quominùs ab ordinaria feudorum natura & conſuetudine recedatur, ut notant omnes Feudiſtæ, *in cap. 1. de feudo non habente propriam feudi naturam, in uſibus feudorum. Et text. in cap. 1. §. feudum ea lege, ſi de feudo defuncti contentio ſit inter dominum & agnatos, & in cap. unico, de feudo fœmina.*

18. Prima verò inveſtitura facta Francheſchino, pro ſe & ſuis heredibus & ſucceſſoribus, in perpetuum, non intelligitur de quibuſlibet heredibus & ſucceſſoribus, ſed de filiis legitimis, maſculis dicti Franceſchini, item & de maſculis ex his in infinitum, legitimè per lineam maſculinam deſcendentibus dumtaxat: ita quod ſi non ſupereſſent niſi fœminæ, vel etiam maſculi deſcendentes ex his, finitum eſſet feudum, & ipſo jure ad dominum reverſum, non obſtante quacumque diſpoſitione, ſive teſtamentaria, ſive inter vivos præfati Franceſchini, vel deſcendentium ex eo, & non obſtante quacumque temporis pręſcriptione, *cap. 1 §. rurſus, quibus mod. feud. amittat. c. 1. §. præterea, de capit.* Conradi; ſalva tandem ampliatione facta per privilegium Regis Renati.

19. Prætereà eſt vis & natura pręfatæ inveſtituræ, & omnium feudorum ſub ea contentorum, ut omnes filii æqualiter ſuccedant, & pariter inter deſcendentes maſculos, & per ſexum maſculinum primi inveſtiti, ut inter plures maſculos concurrenter, ſive in linea directa deſcendentes, ſive in linea collaterali, ad omnes æqualiter feudum pertineat, *§. 1. in fin. de his qui feud. dare poſſ. cap. 1. in princ. de ſucceſſ. feudi, c. 1. §. omnes filii, ſi de feudo defuncti content. ſit inter domi. & agna. cap. 2. de prohib. feud. alien. per Lothar.* Carolus Ruinus *conſil.* 11. *lib.* 1.

20. Ita tamen ut nepotes ex filio illum in ſtirpem repræſentent, *cap. 1. in princip. de ſucceſ. feudi capit. de gradibus ſucceſ. in feudo.* Et ut qui ſunt diverſarum linearum veniant, in ſtirpes, videlicet ſingulæ lineæ loco unius, *cap. unico, in fine, de natura ſucceſ. feud.* & ibi Jacobus Alva. & Præpoſitus Mediolanenſis, & latè Signorellus de Homedeis *conſ.* 93. *factum ſic ſe habet.* quem ſequitur Joannes Campenſis inter conſilia feudalia. Alberti Bruni *conſ.* 11. *col. penultima.*

21. Sequitur ergò quod etiamſi non eſſet aliud in iſta prima inveſtiturâ, tamen dictus dominus Franciſcus debet æqualiter in dictis feudis cum domino Antonino fratre ſuo, & aliis fratribus ſuccedere, & tam ex capite ſuo, quàm ex capite fratrum ſine liberis defunctorum, æqualiter dividere cum domino Ioanne Ludovico dicti Antonini, idque tam ex lege, natura, & conſuetudine feudorum, quàm ex lege dictæ inveſtituræ.

22. In qua certum eſt quod verba, *heredibus & ſucceſſoribus*, de maſculis dumtaxat ex maſculis legitimè deſcendentibus, ad omnium aliorum excluſionem, intelliguntur, *cap. 1. § ſed diverſum, de alienatione feudi, cap. 1 §. ſimiliter, verſic. profectò de lege Conradi, in uſibus feudorum,* & omnes Feudiſtæ, Joannes Calderinus *conſ. 8. de feudis, conſ. 15. de verbor. ſignif.* Franciſcus Curtius ſenior *conſ.* 25. *col.* 1. Joan. Baptiſt. Caccialup. *in repet. cap. 1. de regul. 13. de feudi cognition. in uſib. feudor.* Jacobus de S. Georgio *in inveſtitura feudali, in verſic. & unus ex dict. vaſſal. refuta. feudum, col.* 2. Philip. Decius, *conſil.* 208. *col.* 3. *conſil.* 445. *col.* 3. *conſ.* 516. *col.* 2. *conſ.* 555. *num.* 3. Iaſon. *conſ.* 155. *col.* 1. *lib.* 2.

23. Idque non obſtantibus omnibus teſtamentis & ſubſtitutionibus, quæ ipſo jure non valent in feudis, *cap. 1. in princ. de ſucceſ. feudi.* ibi, nulla ordinatione defuncti in feudo manente vel valente, in *uſib. feudorum.* Nec obſtant etiam tranſactiones deceſſorum, quorum dictus Franceſchinus non eſt heres. Prædictis adde textum in cap. unico, *de duobus fratribus à capitaneo inveſtitis*, ubi appellatione heredis veniunt deſcendentes tantùm, etiam fœminæ, vel ex fœminis ſi de illis cautum ſit, & regula quòd unuſquiſque ſibi ſuiſque heredibus videtur proſpexiſſe, non intelligitur de extraneis quibuſque, ut in patrimonialibus, *leg. pactum, de probationibus*: ſed intelligitur de legitimè deſcendentibus tantùm, ſecundùm naturam materiæ ſubjectæ feudorum. Ad objectum verò de privilegio Regis Renati, & de conſuetudine familiæ infra reſpondebitur.

24. Sed eſt aliud longè fortius & ineluctabilius in eadem inveſtitura, quæ verbis diſertis in ipſis clauſulis diſpoſitivis refertur, limitatur, & reſtringitur ad prędictos antiquos feudales uſus Inſubrię, ibi, donamus, tradimus, &c. juxta obſervantiam, uſum & conſuetudinem dicti Comitatus Pedemontis obtentos, & in talibus obſervatos. Et rurſus ibi, *Servire teneantur immediatè*, & in capite de ſervitio proprio conſueto, ſecundùm obſervantiam & conſuetudinem patriæ memoratæ. Ecce quod etiam bis originalis ipſa inveſtitura refertur ad prædictos uſus feudorum Pedemontis, qui notiſſimè non ſunt alii quàm jura illa feudalia, quæ habentur in uſibus feudorum, quæ ad unguem obſervantur in tota Inſubria, in qua ſitus eſt Comitatus Pedemontis.

25. Igitur perinde eſt ac ſi eadem jura uſuum feudalium eſſent nominatim recitata in dicta inveſtitura, quia quicquid eſt in termino relato, eſt in termino referente, *l. inſtitutio talis, de condit. inſtitutio. l. aſſe toto. de heredib. inſtit. l. ſi ita ſcripſero, de conditi. & demonſt.* Etiam propriè & ſpecificè Bald. *in l. ſi defenſor, §. qui interrogatus, verſic. niſi fortè, per illum textum de interrogatoriis actionib.* Bald. *conſ.* 212. *eaque, lib.* 5. Philipp. Dec. *conſ.* 47. *& in cap. quoniam contra falſam, num.* 37. *extra de probationibus, ubi in annotat. dixi & ſcripſi in conſuet. Pariſ. §.* 45. *num.* 18. *& in regula cancellariæ de infirmis reſignantibus, num.* 413. Igitur virtute dictæ relationis, etiamſi eſſet ſimplex, perinde eſt ac ſi in eadem inveſtitura expreſſim & ſpecificè cautum eſſet quòd verbum, *heredibus*, intelligitur de maſculis & legitimis deſcendentibus ex eis tantum, & quòd non obſtante aliquo teſtamento, vel alia diſpoſitione vaſſalli, ſeu vaſſallorum, in ultima voluntate vel inter vivos venirent maſculi æqualiter & viriliter, ſalvo jure repræſentationis nepotum & linearum, & ſuprà eodem numero. Hæc enim omnia ſunt ex natura feudi, & ex prædictis uſibus feudalibus, ad quos fit expreſſa relatio.

26 Igitur perinde eſt ac ſi uſus illi relati ſpecificè deſcripti eſſent in inveſtitura, etiam in Gallia patrię conſuetudinariæ facta, quantò magis quando facta eſt in Inſubria, ſeu ab habentibus domi-

cilium vel dominationem in ea, & de feudis in ea ſitis, quæ eſt tacita relatio ad uſus ejuſdem loci, *l. ſi ſervus plurium. in fin. de legatis* 1. & inſuper accedit gemina expreſſa relatio, quæ tergemina eſt ex prædictis, quę jam nullam habent dubitationem.

27. Secunda verò inveſtitura eiſdem facta ab eadem Regina anno ſalutis 1376. de Caſtro de Monte in Provincia, pro ſe & ſuis heredibus utriuſque ſexus ex ſuo corpore legitimè deſcendentibus natis & naſcituris, neceſſariò per prædicta eodem modo intelligatur quo & prima, ſupra eodem num. 22. hoc dumtaxat excepto, quod in prima ceſſante alio ampliationis auxilio, ſed maſculi legitimi & legitimè deſcendentes ex eis vocantur, quibus deficientibus, feudum ad dominum revertetur: in hac vero ſecunda, etiam fœminæ vocantur, & deſcendentes ex fœminis: quod neceſſario intelligitur deficientibus maſculis ex linea maſculina, & non aliàs, per not. ſuprà eodem num. 22. repetendo.

28. In reliquis autem etiamſi non eſſet facta relatio ad dictos uſus feudorum, tamen intelliguntur reſervati quatenus ex eis expreſſim in eadem inveſtitura non derogatur, *l. præcipimus*, *C. de appellat. cum vulgaribus, & per notata ſupra eod. num.* cùm notiſſimum ſit eoſdem uſus feudorum in rebus feudalibus in eadem Provincia obſervari. Idem dicendum de tertia inveſtitura Marię Reginæ facta Freylloni de Bollieris de Caſtro Cantali, ſito in Comitatu Pedemontis, per prædicta.

29. Nec obſtat quod hæ duæ ultimę inveſtiturę videntur limitatæ ad liberos primi gradus inveſtitorum per illa verba in diſpoſitivis appoſita, *ex ſuo corpore legitimè deſcendentibus*, quia filii filiorum nec deſcendunt, nec naſcuntur ex corpore avi, ſed ex corpore proprii patris: quoniam triplex eſt prompta reſponſio. Prima, quod argumentum procedere poſſet in terminis uſuum feudalium, qui erant apud Inſubres initio Regni Longobardorum, qui tunc erant in perpetuo motu, & ſtrepitu, & periculo belli, proptercà ratò infeudabant niſi ad beneplacitum, vel ad vitam recipientis: & ſic dum concedebant etiam pro filio, intelligebatur de uno quem dominus eligeret: & dum infeudabant pro recipiente & ejus filiis, intelligebatur de filiis primi gradûs tantùm, ut ſuprà eod. num. 4. quę patrimonia pace per Carolum Magnum Italię datâ, exolevit, & cœperunt feuda ad deſcendentes maſculos in infinitum extendi, quod lege Lotharii primi firmatum, rurſus per Conradum primum ante mille triginta annos redintegratum fuit, & ab inde hactenus inconcuſsè ſervatum.

30. Itaque dictæ inveſtiturę intelliguntur ſecundùm receptam feudorum conſuetudinem, quę eſt ut feuda ſint perpetua, cap. 1. in fine, ibi in perpetuum pertineant, in quibus cauſis feudum amittatur. Ioannes Baptiſta Caccialupus in repetitione *capitis primi, in regula tertia de feudi cognitione, in uſibus feudorum.* Tum verba illa, *Vtriuſque ſexus,* non ſunt appoſita ad reſtringendam, ſed ad ampliandam inveſtituram, videlicet, ut etiam fœminę & deſcendentes ex illis includantur, deficiente tamen ſtirpe maſculina, ut ſuprà numero vigeſimo ſecundo.

31. Secunda reſponſio per textum ipſum earumdem inveſtiturarum, quibus liquet eas non eſſe factas ad vitam certarum perſonarum, vel graduum, ſed in perpetuum, ut in dicta ſecunda inveſtitura, ibi, *Vicem legis habere cenſeantur, & ſtabilitate perpetua ſint manſura*: & in tertia inveſtitura, ibi, *In perpetuum concedimus & donamus*, & ibi, *incommutabiliter perpetuò ſint reales.* Porrò ut leges perpetuas eſſe decet, ita beneficia Principum.

32. Minùs obſtant verba, *Ex ſuo corpore legitimè deſcendentibus, vel natis*, quæ ſunt in ſecunda & tertia inveſtitura: quia illa verba ſunt appoſita ad excluſionem filiorum adoptivorum, vel naturalium tantùm, & illegitimorum, quanquam legitimatorum, qui dominum non excludunt, quin ad eum feudum liberè revertatur, non obſtante qualibet legitimatione vel derogatione, etiam ſupremi Principis, ſine conſenſu domini feudalis appoſita, cui nullo modo prejudicat, ut novè dixi *in conſuetud. Pariſienſ. tit. de feudis*, §. 8. *col.* 3. *num.* 39. *& in annotationibus ad Philippum Decium*, 65. *num.* 1.

33. Cęterum verba, *De proprio corpore natis, vel deſcendentibus*, non excludunt nepotes & pronepotes, quia propter continuationem ſanguinis dicuntur de eodem corpore, ſicut & in eodem ſanguine, ut tradit Bald. *in l.* 1. *C. de condit. inſertis.* Ang. Peruſi. *in l Lucius* 2. *de hered. inſtituendis.* Stephanus Bertran. *conſ.* 23. *lib.* 1. Andreas Alciatus *in l. non eſt ſine liberis, & in l. liberorum, in fin. de verb. ſignif.* Etiam ad excluſionem Eccleſię ſubſtiturę. Socin. *conſ.* 17. *caſus ſuper quo*, *lib.* 1. & in propriis noſtris terminis inveſtiturarum feudalium tradidit Baldus, quod poſteri dicuntur deſcendere ex corpore primi parentis, *in cap.* 1. *de eo qui ſibi & heredib. ſuis*, *col.* 1. *per illum text. in uſib. feudorum.*

34. His quæ diximus dominum Franceſchinum non teneri teſtamentis & ſubſtitutionibus prædeceſſorum, non obſtat dictum privilegium Regis Renati: quia primò non eſt aliud quam confirmatio, & in quantum opus eſſet, nova donatio prędictarum trium inveſtiturarum, necnon renovationis tertiæ inveſtiturę, quę per obitum dicti Freylloni ſine maſculis legitimis extincta erat, & ad illuſtriſſimam Reginam Mariam Comitem Provinciæ, vel alium tunc quo tempore Comitem Provinciæ reverſa, & per eumdem Comitem præfato Franceſchino data & conceſſa, ut in ſecunda pagina dicti privilegii recitatur: cui confirmationi ad ampliandas dictas conceſſiones & inveſtituras, idem Rex Renatus addit & concedit Ludovico primo, proavo domini Franceſchini, ut non ſuperſtite ſibi prole legitima, poſſit liberè tam per teſtamentum, quam inter vivos de dictis feudis & ditionibus diſponere, dummodò in perſonas amicas, & nullatenus ſuſpectas concedenti & ſuis fœderatis, & cum clauſula. Quòd ſi dictus Ludovicus non diſponeret, & abſque liberis decederet, feuda hujuſmodi ad concedentem & ſuam curiam revertantur. Ex quibus liquidò apparet privilegium illud non eſſe conceſſum in aliquam diminutionem vel derogationem prædictarum inveſtiturarum, nec eorum qui per illas ad eadem feuda vocantur. Nulla enim ibi datur facultas diſponendi ſive inter vivos, ſive in ultima voluntate, niſi in caſum deficientis prolis legitimæ, videlicet maſculinæ, reſpectu feudorum contentorum in prima & tertia inveſtitura, vel etiam fœminæ reſpectu contentorum in ſecunda inveſtitura.

35. Verba enim, *Non ſuperſtite ſibi prole legitima*, quæ ſunt poſita in fine dictæ clauſulæ ampliativæ, quæ incipit, *Concedimus*, referuntur ad omnia & ſingula in eadem præcedenti oratione contenta. Nihil ergo concedit, niſi in caſum deficientis prolis legitimæ, ſcilicet per eaſdem inveſtituras vocatæ. Clauſula enim in fine appoſita, refertur ad omnia præcedentia, *l. heres meus*, §. *uxori*, *de legat.* 3. Bartol. *in l. Plautius de auro & argento legato.* Doctores *in l. petens*, *C. de pactis.* Alexander *conſ.* 48. *in principio*, *lib.* 1. ubi in Annotationibus dixi.

36. Prætereà etiamſi præfatus Rex voluiſſet prædictis deceſſorum inveſtituris derogare, etiam de conſenſu dicti Ludovici, ad quem, utpote tunc unicum maſculum è ſtirpe dicti Franceſchini avi ſui

ſuperſtitem, omnia illa feuda devenirent, non potuiſſet in præjudicium agnatorum etiam collateralium, ſi qui tunc erant, nec in præjudicium naſciturorum ex eis, & conſequenter in præjudicium deſcendentium, vel naſciturorum ex dicto Ludovico. Imò etiamſi vaſſallus vellet inter filios diſponere, & uni eorum feudum prælegare vel donare: non poſſet, etiam conſenſu domini, niſi de conſenſu aliorum filiorum, ad eorum vitam tantum: quia poſteris ſuis, nec agnatis quidem præjudicare poſſunt. Bald. *in l. Imperialem, col.* 2. *verſic. quæro quid ſi vaſſalli, & verſic. quæro ergo, & col.* 3. *verſic. quæro utrùm pater, de prohibita feudi alienatione per Federicum*, ubi omnes Feudiſtæ loquuntur in uſibus feudorum Ioan. Baptiſt. *pag.* 9. *eod.*

37. Et hoc eſt perpetuum in feudis, quòd ſemper reſpiciunt primum ſtipitem, & primum conſenſum domini, cui non poteſt derogari, Bald. *in cap. unic. col.* 1. *in prima oppoſitione, de eo qui ſibi & heredibus ſuis, &c. in uſibus feudorum.* Et prima inveſtitura tanquam radix ſemper attenditur, nec mutari poteſt in præjudicium tertii. Bald. *in conſ.* 375. *quando conſtat, lib.* 2. Bald. & alii *in cap.* 1. *de feudo guardiæ & caſtaldiæ, in uſibus feudorum.* Bald. *in l.* 1. *col penult. C. quando non petentium partes.* Paul. *in conſ.* 191. *viſis & diligenter, col.* 2. *lib.* 2. Alexand. *conſ.* 9. *n.* 12. *col.* 5. Alvarotus *in conſ.* 1. *poſt lecturam ſuam feudorum.* Franc. Zabarel. *conſ.* 92. *favendo pupillis.* Iacob. de S. Georgio *in inveſtitura, in verb. dictique vaſſalli promiſſ. recog. dict. feud. col.* 4. *verſ. inſuper quæro.* Matthæus de Afflictis *in deciſionib. Neapolit.* 195. *n.* 5. *&* 6. Franc. *conſ.* 193. *conſ.* 263. *conſ.* 185. *col.* 2. ibi in annotat. dixi. Albertus Brunus *in fine conſil.* 25. *in fin. inter conſ. feudalia.* Et in propriis terminis quod non poſſit alterari etiam per Principem, decidit Ludovicus Gozadinus *conſ.* 84. *num.* 8.

38. Non obſtant quæ ſupra numer. 5. & 6 dicta ſunt de conſuetudine familiæ: quia Andreas Iſernia *in dict. §. præterea Ducatus, col.* 2. non dicit nec intendit per conſuetudinem familiæ poſſe immutari naturam vel qualitatem primæ inveſtituræ, ſi de illa conſtat: ſed tantùm dicit quod quando de illa non apparet, vel quatenus dubia eſt, declaratur, vel interpretatur per longævum modum utendi & conſuetudinem familiæ, juxta regulam communem, quòd talis præſumitur præceſſiſſe titulus, qualis apparet uſus & conceſſio. Bartol. Ioannes Plateanus *in l. litibus. Cod. de agricolis & cenſitis, lib.* 11. Bald. *in l.* 1. *col.* 5 *C. de fideicommiſſ.* Ang. Peruſ. *in l. qui aliena, §.* 1. *de acquirenda hered.* Alexand. *conſ.* 107. *lib.* 1. Philip. Dec. *in l. ſi certis annis, n.* 14. *C. de pactis.* Albertus Brun. *in tract. de augmento, col.* 113. *cum ſequent. & conſ.* 44. *col.* 1.

39. Hoc tantùm, nec aliud intendit Andreas Iſern. Pater, quia loquitur in Regno Siciliæ, ubi Galli diu dominati, uſum feudorum Galliæ invexerunt, ita quod ubi ultra generalem & regularem conſuetudinem feudorum, qua omnes veniunt æqualiter, quædam ſpecialis conſuetudo Francorum, videlicet à Francis invecta viget in pleriſque locis, quâ ſucceditur in feudis more Francorum, & ſic primogenitus in feudo quandoque totum, quandoque majorem partem habet. Si ergo dubitetur de aliquo feudo, an generali feudorum, an verò ſpeciali Francorum conſuetudine regatur, dicit Andr. Iſern. & bene, quod attenditur ſi illi de domo ſint in quaſi poſſeſſione ſic vivendi, id eſt, jure Francorum ſuccedendi, & non generali jure feudorum: ita etiam neceſſariò intelligitur conſilium Guidonis Papæ 131. tum quia intelligitur ſecundùm authorem quem citat, tum quia in Delphinatu Galliis contiguo non minùs degenerant feuda, quàm in Sicilia. Quæ verò citantur ſuprà num. 6. *[illegible]*, quia partim

loquuntur de interpretatione voluntatis patrisfamiliâs, *juxta l. ſi ſervus plurium, in fin. de legat.* 1. partim per alios Doctores reprobantur, ut per Angel. *in l. ult. col.* 2. *de teſtamentis.* Raphaël Cuma. *in l.* 3. *de Pandectis, cod. tit.* Alexander *in l. ſi non ſpeciali. Cod. de teſtam. col.* 2.

40. Nec etiam procedit niſi illa familia haberet poteſtatem condendæ legis, ut per Iaſonem in *ſi quis à filio, in §. ult. n.* 4. & ibi Udalric. Zazius *de legat.* 1. per Carolum Ruinum *conſ.* 38. *Quoniam, col.* 3. *conſ.* 40. *pro evidentia, col.* 8. *conſ.* 120. *prætermittendum, col.* 1 *lib.* 1. *conſ.* 108. *col.* 4. *lib.* 7. Ita etiam in terminis feudorum non valere conſuetudinem domûs nobilium contrariam juri, vel titulo, aut inveſtituræ Principis, decidit Bald. *in conſ.* 247. *Quæro: quidam nobiles*, quod conſilium nonnulli incautè pro contraria parte citant. Idem tenet Rochus Curt. *in repetitione cap.* 1. *quæſt.* 8. *extra de conſuetud.* ut videlicet in his quæ pertinent ad deciſionem cauſarum, non valeat conſuetudo familiæ. Unde infert, & bene, non valere conſuetudinẽ familiæ, quod fœminę non ſuccedant. Ius enim publicum privatorum pactis expreſſis tolli non poteſt, ergo nec tacitis, *l. jus publicum, de pactis.* ſed eos dumtaxat, qui contraxerunt aut conſenſerunt, ligant, *l. ſi unus, §. ante omnia, de pactis.*

41. Præterea ex hypotheſi rectè intuendo, nulla eſt conſuetudo familiæ, quia non ſunt niſi duo teſtamenta. Primum Ludovici primi, quod non habuit effectum, niſi de conſenſu filiorum. Secundum verò anno 1475. factum à Ioanne primogenito Ludovici, ſtatim controverſum fuit à filiis qui tranſegerunt anno ſeſquimilleſimo quinto, & ſic nihil valuit, niſi in vim tranſactionis & conſenſus in ea pręſtiti, qui non poteſt alios ligare, *l. ſi unus, §. ante omnia, de pact. cap.* 1. *§. præterea, quibus mod. amitt. §. Titius ſi de feudo defuncti contentio ſit inter dominum & agnatos, in uſibus feudorum.* Porrò dominus Franciſcus non eſt heres eorum qui jura ſua tranſigendo ceſſerunt, nec aliter approbavit tertium illud teſtamentum Ludovici II. patris ſui, filii primogeniti dicti Ioannis: & ſic nulla cõſuetudo familiæ, nullum teſtamentum, nulla tranſactio, nullum pactum officere poteſt domino Franciſco, quominùs virilem ſuam portionem feudorum à patre ſuo relictorum petat, juxta communes leges feudorum, & primas inveſtituras.

42. Non obſtat quod ſupra num. 2. dictum eſt, in dubio pręſumi feudum hereditarium: quia eſt idem ac ſi diceretur potiùs pręſumi allodium, quàm feudum, quod verbum eſt, ut dixi *in conſuet. Pariſ. §.* 46. *n.* 5. *& in annot. ad Alex conſ.* 126. *lib.* 1. Cæterùm conſtito quòd ſit feudum, non pręſumitur ſimpliciter vel merè hereditarium: quia idem eſſet quod præſumere allodium & patrimoniale, quod minus eſſet abſurdum, ſed præſumitur feudum perpetuum pro ſe & heredibus, ſcilicet illis ad quos de ſui natura feudum tranſit, videlicet ad maſculos tantùm, niſi nominatim cautum ſit de fœminis, per notata ſuprà num 16.

43. Uſque filius recuſare non poſſit hereditatem patris abſque feudo, agnatus autem poſſit, *§. filius, de capitaneo qui curiam vendidit, cap. unico, an agnatus, vel filius defuncti poſſit retinere in uſibus feudorum.* Hactenus feudum ſimpliciter vel pro ſe & heredibus conceſſum, dicitur hereditarium, tamen in veritate non eſt res hereditaria, ut pulchrè Franc Zabarel. *in conſ.* 64. quod dicta vera nec venit in alienatione vel hypotheca bonorum, vel hereditatis, nec tranſit ad heredes.

44. Quin hoc caſu ut filius ad ejuſmodi feudum hereditarium admittatur, ſufficit quod ſit heres in re certa, & ſic capiet hujuſmodi feudum in totum, herede extraneo univerſaliter inſtituto, vel etiam

Bal. *in l. teſtam. prima ibi, ſin autem voluntas ejus ignoraretur, pœnam quidem nullam vim habere, ff. de condit. & demonſtr. text. in l. pen. ff. de pœnis.* Bald. *in l. Titius in fi. de lib. & poſth.* Jaſ. *in l. ſi is qui pro empt. col. 62. de uſucap.* Philip Dec. *in l. factum. §. in pœnalib. num. 2. de reg. jur. & conſ. 299.* Alex. *conſ. 33. col. 1. lib. 2.* Cùm igitur hìc ſit anceps judicium de pœna, non eſt pœnæ locus. Rurſus confirmatur, quia Senatuſconſultum ſuſtulit pœnam publicam fiſco debitam, annullando appellationem: igitur fortius tegere voluit pœnam privatam & conventionalem.

5. Sed quia hanc quæſtionem video magna utrinque contentione agitari, placet veluti ferro viam aperiendo, juxta Bal in *l. penult. col. 1. 110. C. de imp. & aliis ſubſtit.* etiam pro parte affirmativa fortiter argumentari, ut omnibus penitus diſcuſſis, veritas lucidiùs appareat, *c. grave. 35. q. 9.* Quod igitur pœna compromiſſi ſit, & optimo jure petatur, ſic oſtenditur. Primò, quia permultum intereſt ex qua nova cauſa præcedens judicium, tametſi quadamtenus infirmatum ſortiatur effectum. Quædam enim eſt nova cauſa, de novo & orta & probata, ut ſuperveniens juris acquiſitio, de qua fit fides in ſecunda inſtantia. Quædam eſt cauſa antiqua, & orta ante primum judicium in illo non probata, vel non plenè, cujus in ſecunda inſtantia ſupervenit plenaria probatio. Primo caſu præcedens judicium nullo modo confirmatur, nec confirmari debet: de quo hactenus, quia non ſunt termini noſtri. Secundo verò caſu præcedens judicium in ſe eſt juſtum, nec peccat, niſi quantum ad formam imperfectæ cauſæ cognitionis & probationis.

6. Probatio autem ſuperveniens in ſecunda inſtantia nihil de novo inducit, nec diſponit, ſed tantùm id quod ab initio ſuberat, declarat, & manifeſtat: ut per doctores *in rub. de probat. extra in definitione probationis.* Quare eo temperamento debet uti judex ſuperior, ut non expreſſim & formaliter judicatum confirmet, ne videatur eidem defectui in forma ſe conformare, vel errorem formæ approbare: nec etiam debet expreſſè informare, ſed potiùs confirmare, ex quo ſententia erat in ſe juſta & rationabilis: prout etiam nova probatio, vel cauſæ cognitio nullum detegit vitium in ſententia ipſa in ſe, ſed potiùs oſtendit & corroborat juſtitiam & veritatem ſententiæ, licet arguat culpam judicis, à quo in forma & modo procedendi ad diffinitivam, nondum plenè & ſufficienter, vel non ſatis ſolemniter cognito quid eſſet diffiniendum: quandoquidem vitium non eſt in ſententia, neque in judicato, ſed in præpropero modo procedendi ad judicandum, & iſtud vitium ſeparabile eſt à ſententia.

7. Et ſic inſpecta veritate & effectu, prior ſententia remanet confirmata, prout etiam ſonant verba Areſti in his ſuis verbis diſpoſitivis: *La Sentence des Arbitres ſortira ſon effet.* Si igitur per ſententiam Arbitrorum juſtè & rectè fuit judicatum, prout verum eſt, inſpecta ipſa veritate negotii & meritorum cauſæ, & inſpecta ſententia ipſa in ſe (quicquid ſit de ſeparato errore in forma, de quo non eſt curandum) ſequitur pœnam eſſe debitam per appellantem, qui ſententiæ in ſe juſtæ contravenit, & acquieſcere noluit, donec ſequeretur Arreſtum illi *conforme.*

8. Et omninò ſatis eſt, quòd præfata ſententia in ſe & effectu ſuo in totum confirmatur, & jubetur plenum ſuum ſortiri effectum: nec in aliquo corrigitur vel emendatur, ad hoc ut ſit locus pœnæ: quia clarè verificantur verba ſtipulationis pœnalis, cùm non fuerit paritum ſententiæ arbitrali in ſe juſtæ & omninò in effectu ſuo tandem poſt victorem nova lite vexatum confirmatæ. Tum appellans re vera ſine intereſſe appellavit, ut declaratum eſt per exitum Areſti, ergo injuſtè appellavit, & pœna debetur.

9. Tum ut ſit locus pœnæ compromiſſi, non requiritur dolus in non parente, ſed ſufficit ſola ceſſatio, vel fruſtratio facti quæ hic intervenit. *d. §. ſtari autem, l. cum pœna, eod. tit.* Tum pœna apponitur, ut ejus metu deſinat victus moleſtare, & in jus actionem trahere. Cùm ergo eum moleſtaverit, etiam ſine vero intereſſe, ut eventus docuit, pœna debetur, aliàs liceret impune fruſtrari.

10. Non obſtant ſupra in contrarium allegata, quia magis in mera & colorata ſubtilitate conſiſtunt, quam in ratione ſive utilitate, & reali effectu, ut in ſimili inquit *gloſ. in l. ratione 1 §. ſi filio in verb. exiſtet. ff. ad leg. Falcid.* Quare hujuſmodi ſubtilitas & nimis ſcrupuloſa inter ſententiam arbitralem & Arreſtum diſtinctivum differentia, non eſt à judicibus admittenda, *l. ſicut, §. qui debitori, ff. quib. mod. pig. vel hypoth. ſol.* qui æquitatem præ oculis habere debent, *l. quod ſi Epheſi in fi. de eo quod cer. loco.* Bal. *in c. ult. de tranſaction.* Æquitas autem circa merita, & veritatem negotii, & effectum rei verſatur, non autem circa formam verborum & ſimplicem procedendi modum, ut not. in *c. dilecti, de judic.* Igitur attento quod inſpecto effectu rectè & juſtè fuit per arbitros judicatum, & per Arreſtum confirmatum, idque ex cauſa & veritate præexiſtenti, & antiqua, quamvis forte noviter pleniùs probata & cognita, non autem ex aliquo jure de novo quæſito victori, ſequitur pœnam eſſe debitam. Quid dicendum?

11. Reſolvendo concludo pro affirmativa pœnam deberi duplici ratione. Prima, quia in ſecunda inſtantia non fuit de novo inquiſitum de aliquo novo articulo, vel quæſtione facti, partes nihil articulaverunt de novo, nec aliquid novi de ſe fecerunt aut produxerunt, ſed tantùm parendo Arreſto interlocutorio ſupremi Senatus, cui non ſatis liquebat de modo utendi dictarum conſuetudinum, vel forſan cauſa legis perpetuæ ſtatuendæ, placuit inquiri de uſu & interpretatione conſuetudinum, hoc tantùm de novo factum fuit, ſed primò non proceſſit facto vel culpa victoris; ſecundò, ea inquiſitione nihil inventum fuit, quominùs rectè judicatum eſſet per arbitros: igitur victus qui ſua fruſtratoria appellatione occaſionem dedit, his novis ſumptibus, damnum hoc dediſſe videtur, *l. qui occidit. §. in hac ad l. Aquil.* Cùm ergo damnum dederit victori, & eum fruſtratus fuerit, etiam ſubjiciendo illum aleæ judicii contentioſi, non debet hac ſua culpa & fruſtratione lucrari pœnam compromiſſi facti, nec victor teneretur ſubire ſumptus, labores, & aleam judicii contentioſi, quos tamen ſubiit facto victi: ergo pœna debetur. Satis eſt enim contra rigorem juris civilis pœnam remitti, quando invenitur arbitros malè judicaſſe: ſed non eſt tolerandum quando invenitur eos bene judicaſſe.

12. Secunda, quia quatuor illi arbitri erant inſignes juriſperiti, praxis & conſuetudinum callentiſſimi, præcipuè in hoc à partibus delecti: quia longo uſu ſciebant conſuetudines, modumque utendi & practicandi, ut eorum præſidio non opus eſſet ſumptibus & laboribus confuſorum teſtimoniorum, quas turbas vocant: & tamen victus contra fidem compromiſſi provocavit, & ſubjecit adverſarium ſumptibus, laboribus, & periculo dictarum turbarum, & nihilominùs inventum eſt rectè judicatum: ergo pœnam conventam debet: à peritiſſimis enim & ſelectis arbitris voluntariè & fruſtratoriè provocavit ad juvenes imperitos, pecuniis in Senatum allectos, quorum forte ſtudium otioſum fuit cornicum oculos configere. Quod ſi non potuerunt, ſi ſumptibus partium diſcere voluerunt, ut de juvenibus medicis inquit Plinius ſenior in præfatione naturalis Hiſtoriæ, quid ad victorem? Nonne hoc imputandum eſt victo, qui non contentus delecto prudentum arbitrio, experiri voluit aleam juvenum judicum expertium, & pecuniâ ſordidè promotorum?

13. Et ſic non obſtant allegata in contrarium, quæ procedere poſſent, ſi ex antiquis actis & probatis fuiſſet malè judicatum, & actor viciſſet in vim novorum articulorum & novarum probationum.

14. Quòd autem quidam dicebant præfectos libellorum ſupplicum debuiſſe de hac provocatione cognoſcere, ſupervacuum eſt, & ineptum. Quamvis enim hæc provocatio non ſit propriè appellatio, ſed ſpectet ad judicium ordinarium per *not. in c. Quintavallis extra de jurejuran.* tamen illi præfecti non ſunt judices ordinarii, ſed judices delegati ad certas cauſas mandati particularis, ſuæ cujuſque delegationis, & ſic nullæ provocationes etiam incidentes ad eos ſpectant. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus J. U. D. & in ſupremo Pariſ. Senatu Advocatus. Pariſiis anno M. D. XXXVIII.

EPITOME CONSILII XLVIII.

1. *Qualitates prælationis non conſiderantur in menſibus graduatorum ſimplicium, ſed tamen inter nominatos.*
2. *Si ordinarius infra ſemeſtre nulli gratificaverit, remanet requiſitio & impetratio primi requirentis valida 3.*
4. *Libera poteſtas conferendi aut præſentandi non tranſit ad capitulum: ſecùs quando non eſt libera, quia tunc etiam ſub generali mandato tranſit.*
6. *Declaratur conſtitutio Ludovici XII. in materia harum requiſitionum. 7.*
8. *Per quas requiſitiones præventiones Papæ impediuntur.*
9. *Simplex graduatus non tenetur lapſum ſemeſtris expectare.*

THEMA ABBREVIATUM CONSIL. XLVIII.

VAcante Abbatia, Conventus conſtituit quatuor Vicarios de corpore ejuſdem Conventus, videlicet, Priorem Clauſtralem, Infirmarium, Armarium, & alium ad omnia bona, & jura, etiam ſpiritualia. Tum contingit vacare beneficium ad præſentationem Abbatis in menſe graduati, plures requirentes concurrunt, quorum unus debitè qualificatus, prior, hoc eſt, ante alios, requiſivit à duobus ex iſtis Vicariis, videlicet à Priore clauſtrali & Infirmario, à quibus non admiſſus eſt etiam prior in adeundo ſuperiore immediato, & in collatione ad refutationem. Cæteri verò deinceps per ſimilem refutationem collationes obtinent, quorum unus reſignat in Curia Romana, ubi providetur Titio cum clauſula, quoviſmodo. Quæritur cui horum quatuor Beneficium adjudicandum?

CONSILIUM XLVIII.

PRima facie videretur ultimo adjudicandum, ut multi cenſent, propter majorem authoritatem Papæ, & propter dubium priorum proviſionum, quæ etiam ſeſe impediunt. Tum quia omnes illi requiquirentes ab inferiore proviſi, præproperè habuerunt recurſum ad ſuperiorem, ut pote intra ſemeſtre, & ſic ante refutationem: quia cùm ordinarius habeat jus gratificandi, non dicitur in mora, ergo nec refutator ante lapſum ſemeſtris, niſi pendente ſemeſtri præſentet minùs qualificatum. quod non eſt factum: igitur vincit proviſio Papæ facta in omnem caſum per clauſulam quoviſmodo vacet. Sed his non obſtantibus,

1. Breviter veritas eſt, verum jus, & canonicum titulum ſpectare ad eum qui eſt potior in dicta requiſitione & collatione, etiamſi poſteriores forſan ſint vel antiquiores, vel alioquin potioris gradus, putà doctores, aut [illegible], ſeu licentiati, etiam in utroque: iſte verò ſimplex Bachalaureus in altero jurium. Ratio eſt evidens, quia antiquitas nominationis, vel gradus, vel potioritas gradus, & reliqua ſimilia non conſiderantur niſi inter nominatos, & in menſibus nominatorum, *text. in concord. de collation. §. quo verò ad beneficia in menſibus.* Ubi adverſativa *verò*, oſtendit quòd qualitates pinguioris qualificationis non conſiderantur, niſi inter nominatos in menſibus eis deputatis dumtaxat.

2. Non autem inter graduatos ſimplices vel etiam nominatos, ſed qui ut graduati veniunt in menſibus graduatorum ſimplicium, quia inter eos ſufficit eſſe idoneum & qualificatum, cætera locus eſt gratificationi. Cùm autem Ordinarius nulli gratificaverit, remanet requiſitio primi requirentis valida, præſertim cùm ſit prior in collatione, & conſequenter in gratificatione, ſi ſuperior ad quem fit devolutio, gratificare potuit in defectum ordinarii eodem modo quo ordinarius poterat, juxta *clem. quia regulares de ſupple. neglig. prælat.* ſive primo ordinario ceſſante non ſit locus gratificationi in ſuperiore, ſequitur quòd collatio illius primi eſt tanto fortior, quia ſi ſuperior non poterat gratificare, ſequitur quod præcisè tenebatur ei conferre, & ſic quod collatio tantò magis fuit ei debita & neceſſaria, conſequenter tantò magis valida.

3. Cùm igitur ſit in confeſſo ordinarium nemini habili gratificaſſe infra tempus debitum, ſequitur quod remanet collatio prima primi requirentis valida in omnem caſum, ſive ſuperior potuerit gratificare (quod tunc fecit conferendo) ſive non potuerit gratificare, quia tunc debuit primo requirenti & recurrenti conferre neceſſariò, prout fecit.

4. Supereſt unicum objectum videlicet, quod requiſitio illius primi non eſſet bona, nec ſufficiens, ex eo quod vel non eſſet facta, hoc eſt, petita ab habentibus poteſtatem, ſaltem non eſſet facta in abſentia ordinarii, videlicet conventus qui debebat congregari & requiri. Sed hoc nullo modo obſtat, quia certum eſt quod hujuſmodi collatio & præſentatio in menſibus graduatorum eſt debita & neceſſaria, & conſequenter licèt aliàs libera poteſtas conferendi aut præſentandi non tranſeat ad Capitulum, Sede vacante, *c. 1. ne ſede vacante in 6. c. cùm olim, de majorit. & obed.* tamen ſicut poteſtas inſtituendi, quia neceſſaria tranſit. *cap. ex frequentibus*, & ibi Panormitanus *de inſtitut. cap. 2. de inſtit. in ſexto.* ita & poteſtas præſentandi in caſu quo eſt neceſſaria & debita. Et ita in his terminis nominatorum & graduatorum decidit *gloſſ. prag. tit. de collat. §. item voluit, in verb. Vicarium.*

Joan. de Selva *in tractatu de benef. parte 2. quæſt.* 14. Igitur tranſit ad vicarios conventus, cùm ſint generales in ſpiritualibus & temporalibus.

5. Nec obſtat c. ultim. de offic. vicarii in ſexto, ubi etiam requiritur ſpeciale mandatum ad conferenda beneficia, quia verum eſt in collationibus liberis, quæ ſunt donationes, prout loquitur ille text. qui expreſſè fundatur in hac ratione expreſſa, quod poteſtas donandi non tranſit in generali mandato: ſecùs ergo ſi collatio vel præſentatio ſit debita, vel neceſſaria. Et ita decidit & limitat ibi Gemmin. & Panor. in d. c. ex frequentibus gloſſa pragm. Joan. de Selva in locis prææallegatis.

6. Quapropter minùs obſtat ſi dicatur quod requiſitio non eſt facta in abſentia, ſed in præſentia conventus: quo caſu Conſtitutio Lud. XII. anno 1512. art. 4 non admittit requiſitiones factas ab officialibus, vel Prioribus clauſtralibus: quia hoc eſt verum ſi tantùm eſſent officiales etiam generales ad juriſdictionalia, quæ ſunt juriſdictionis contentioſæ tantùm: vel ſi tantùm eſſent Priores clauſtrales ad regularis diſciplinæ cuſtodiam, aut hujuſmodi quia non haberent poteſtatem in beneficiis, nec adminiſtrationem generalem: quia tunc licèt hi poſſint requiri in abſentia ad finem impediendi præventiones Papæ, non tamen requiri poſſunt in præſentia, ubi ceſſat ea neceſſitas.

7. Sed longè aliud in vicariis, unde dicta conſtitutio dum loquitur de vicariis, non exigit requiſitionem fieri abſente ordinario: ſed uniformiter approbat requiſitionem factam ab ordinario vel ſuo vicario, ſive ordinarius ſit præſens, ſive abſens in ſiſtinctè & meritò, quia poteſtas vicarii non revocatur per præſentiam ordinarii: ſed hi qui fuerunt requiſiti, non erant ſimplex Prior clauſtralis, vel ſimplex infirmarius, ſed veri vicarii, prout de vero vicariatu conſtat; & de jure conſtat quod ille vicariatus generalis adminiſtrationis omnium bonorum & jurium etiam ſpiritualium extenditur ad hunc caſum, utpote debitum & neceſſarium ſine alio ullo ſpeciali mandato per prædicta.

8. Conſequenter non ſolùm ſtatim ab illa requiſitione etiam circa abſentiam ordinarii, cœpit non eſſe locus ampliùs præventioni Papæ: ſed etiam cœpit beneficium eſſe debitum & affectum primo requirenti, ex quo ordinarius non gratificavit alii idoneo intantum quod etiamſi iſte primus debite requirens eſſet poſterior in collatione, vel proviſione ſuperioris, adhuc obtinere deberet. Cùm autem ſit prior, & in debita requiſitione, & in proviſione, habet jus indubitatum.

9. Ex prædictis etiem liquet non obeſſe quod primus ille requirens non expectavit lapſum ſemeſtris, quia ut feſtinando non poteſt præjudicare ordinario, quin utatur jure ſuo, alii infra ſemeſtre gratificando: ita ſi ordinarius non fuerit valdè uſus jure ſuo, remanet requiſitio, diligentia, & collatio primi requirentis valida. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus, &c. Hoc autem conſilium viſum fuit & confirmatum in ſupremo ampliſſimo Senatu Pariſiorum referendario Dom. Bartholomæo Senatore graviſſimo, & per Areſtum pronunciatum ad finem Novembris anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſexto, non ſimplex fiduciaria poſſeſſio, quam recredentiam vocant, ſed plenum poſſeſſorium dicti beneficii dicto primo requirenti, pro quo conſului, adjudicatum fuit.

EPITOME CONSILII XLIX.

1. *Verba contractus non debent eſſe ſuperflua.* 4.
2. *Cur & quoniam venditor qui non tenetur ae evictione, tenetur ad reſtitutionem pretii.*
3. *Genus quod non poteſt verificari niſi in una ſpecie, pro ſpecie habetur.*
4. *Clauſula generalis non refertur ad habentia ſpecialem diſpoſitionem.*
5. *Venditor non tenetur inſtrumenta feudi dare emptori.*
6. *Emptor non habet actionem contra authores venditoris niſi ſibi ceſſa ſit.*
7. *Traditio perpetua inſtrumentorum importat ceſſionem actionum.*
8. *Emptor vendens alii ſuam, non tenetur ad reſtitutionem pretii.*
9. *Cedens nomen, non tenetur illud facere bonum.* 13.
11. *Refert inter primitivum venditorem, & inter ſecundum, qui iura ſua eodem pretio transfert in alium.*
12. *Et inter ceſſionem quæ fit commodo cedentis vel ceſſionarii: hæc enim videtur datio in ſolutum.* 14.
15. *Dictio*, pro, *denotat cauſam finalem.*

THEMA CONSILII XLIX.

ANno 1539. Quidam vendit nobili Petro Feidæo domino *de Cluſors*, domum ſitam Molinis pro 225. libris, nec ſolùm cavet, ſed etiam ſub idoneo fidejuſſore ſatiſdat evictionis nomine. Deinde anno 1543. emptor vendit & cedit dictam domum eodem pretio Bibliopolæ Molinenſi, ſub hac clauſula: *Et a promis de luy garantir de ſon faict tant ſeulement. Et pour tout autre droict de garantage, ledit Feideau a bailié & delivré preſentement audit achepteur les Lettres d'acquiſition qu'il a faite de ladite maiſon de ſondit vendeur*, Anno 1536. mortuo primo venditore, vidua ejus, quæ venditioni dictæ domus, quæ ſua erat, non conſenſerat communioni bonorum mariti renuntians vendicat à ſecundo & ultimo emptore, quid? Ioannem Feidæum filium & heredem primi emptoris & venditoris ſui de evictione petit ad reſtitutionem pretii in eventum evictionis, heredes autem primi venditoris & ſui fidejuſſoris in totum. Quæritur an Feidæus in aliquo teneatur?

CONSILIUM XLIX.

VIſo themate & inſtrumentis, Chriſti unici redemptoris nomine invocato, breviter & reſolutivè cenſeo actorem non eſſe contra Fedræum admiſſibilem, ſaltem in præſenti, eo modo quo abſolutè concludit ad reſtitutionem pretii in caſum evictionis.

1. Totum enim actoris fundamentum in duabus clauſulis ultimæ venditionis conſiſtit. Prima, qua Fedræus promiſit defenſionem, & evictionem de facto ſuo dumtaxat. Secunda, qua pro omni alio jure defenſionis, & evictionis dedit, & tradidit purè, & eodem præſenti actu, emptori ſuo literas, & inſtrumenta acquiſitionis dictæ domus factæ à ſuo, vel primo venditore. Nec in alio poteſt actor fundari. Sed quamvis per primam clauſulam evictio, ſeu reſtitutio pretii non ſit excluſa: tamen excluſa eſt per ſecundam, quæ alioquin prorſus inutilis eſſet ſine miniſterio quicquam operandi, contra naturam contractus, & clauſularum diſpoſitivarum, qualis eſt illa biceps Gallicè in themate tranſcripta, Bal. *in Rub. C. de contrah. emp q 9. in l. falſus, col. 2. C. de furtis.* Prima clauſula eſt appoſita ad obligationem limitatam ſecundi venditoris. Secunda verò ad ejus commodum, & ejus exonerationem: ergo neceſſariò debet operari novum commodum, & novam exonerationem ejuſdem.

2. Porrò certum eſt quòd in vim prioris clauſulæ, ſi in ea ſtatum eſſet, nec ultra proceſſum, reus non teneretur de hac evictione, quæ non eſt de facto ſuo, nec poſſet ullo modo teneri, niſi ad reſtitutionem pretii, quæ ſola obligatio ſupereſſet per æquitatem, *§ qui autem in l. emptorem de act. empt.* quæ eſt æquitas de qua *in l. ſi & me & Titium de reb. cred.* ne venditor lucrum retineat, & emptor damnum ſentiat, quæ æquitas in noſtra hypotheſi non congruit, quia reo quoque pretium abeſt, & in damno verſatur. Sed per ſecundam clauſulam reus ab omni onere, & omni ſpecie evictionis eximitur, & liberatur. Cùm igitur propter præcedentem clauſulam non ſupereſſet, niſi obligatio reſtituendi pretium,

3. Sequitur quòd clauſula ſequens illam etiam ſpecialiter abolet: genus enim quod non poteſt verificari in una ſpecie, pro ſpecie habetur: text. *in l. ſi duo de legat 1. in c. heres de opt. legat. in c. ex part. 1. & ibi gl. ult. Panorm. Fely. & omnes, de offic deleg.* Bart. *in l. quæſitum de fun. inſtruct. & inſt.* legat. Bald *Auth. hoc inter liberos C. de teſt.* Franc. Aret. *l. 1. col. 5. num.* 8. *de vulg. & pupil.* & ibi Jaſ. *col. 4.* Jaſ. *l. 2. conſ. 1. de lib. & poſth. & in l. gallus, §. 1. lect. 1. col. 1. eod. tit.* Nec obſtat quod ſupererat obligatio ad evictionem præcedentem ex facto rei, quia clauſula ſecunda non ad hoc, ſed ad aliud refertur.

4. Clauſula enim generalis etiam ſimpliciter poſita non refertur ad caſus habentes ſpecialem diſpoſitionem, *l. dicti clauſula de verbor. oblig. l. cohæredi §. patrem, de vulg. & pupilla ſubſtit.* maximè in eadem diſpoſitione, *l. nam ad ea de cond. & demonſt.* quantò minùs clauſula generalis non ſimpliciter, ſed excluſivè ad præcedentia poſita, ut hîc: igitur non refertur, niſi ad caſum evictionis contingentis abſque facto, & culpa rei, ut hîc, & ſic ut nec de pretio quidem tenentur, aliàs nihil operaretur, cùm tamen ſit expreſsè adpoſita in favorem, commodum, & exonerationem rei, ergo novam exonerationem operari debet, ſaltem ampliorem quàm quæ jam acquiſita erat ex priori clauſula.

5. Præſertim cùm poſteriorem clauſulam ſtipulatus ſit Feidræus non gratis, ſed mediante reali traditione, & ceſſione inſtrumentorum, quam alioquin non tenebatur facere: poterat enim authoritates, & inſtrumenta domus, & acquiſitionis ſuæ retinere, nec tenebatur ea dare, nec cedere emptori, text. *in l. Titius 2. l. creditor. in princ. de action. empt. l. inſtrumenta, C. de fideicom.* & utrobique per Bart. Bald. Paul. & omnes.

6. Præterea de jure emptor nullam habet actionem contra authores venditoris ſui, niſi ſibi à ſuo venditore ceſſæ fuerint: text. *in l. ſi res quam de evict.* Cùm ergo ab initio ſecundus venditor ceſſerit actiones contra authores, & hanc ceſſionem ſecundus emptor acceperit pro omni alio, & reſiduo jure evictionis: ſequitur neceſſariò quòd omne aliud jus, & reſiduum evictionis contemplatione dictæ ceſſionis, & inſtrumentorum traditionis remiſit.

7. Quòd autem in hac hypotheſi inſtrumentorum traditio ceſſionem actionum in illis contentarum contineat, text. eſt *in l. nominis & rei, C. de action. & obligat.* Hæc enim hypotheſis eſt de contractu venditionis, cujus appendix eſt dicta clauſula traditionis inſtrumentorum acquiſitionis: ergo ipſo jure in ſecundum emptorem tranſierunt actiones utiles dictæ acquiſitionis, præſertim cùm hæc conditio inſtrumentorum non fieret ad tempus, ſed in perpetuum: non titulo precarii, vel locationis, vel commodati, ſeu depoſiti, ſed titulo proprietatis: non in procuratorem, & rationarium, ſed in procuratorem in rem ſuam: & ſic implicat ceſſionem perpetuam utilium actionum, & mandatum irrevocabile directarum, *l. 1. l. illam; C. de donatio.* Ut ergo ſecundus emptor acquiſivit præter naturam venditionis, ita remiſit de jure ſuo præter naturam venditionis: & niſi aliquid remiſiſſet, ceſſionem illam non obtinuiſſet.

8. Imò etiam veritas eſt actorem nihil remiſiſſe de jure ſuo, quia non ſumus in quæſitis, ſed in quærendis, imò (ut jam tactum eſt) iſta non eſt venditio corporis, ſed juris: non certæ rei, ſed aleæ, videlicet juris per Feidræum à venditore ſuo quæſiti, cujus loco ſecundum emptorem ſubrogavit, detracta omni obligatione, & ſpecie evictionis, niſi quatenus ex facto ipſius Feidræi procederet. Tranſegit ergo de reſiduo evictionis futuræ, quod non erit niſi reſtitutio pretii, cum dicta ceſſione actionum, & traditione inſtrumentorum, contra primum venditorem, & ejus fidejuſſorem, & heredes, & bona eorum.

9. Porrò certum eſt, eum qui cedit, vel vendit nomen, non teneri præſtare locupletem eſſe debitorem, ſed dumtaxat debitorem eſſe, text. *in l. ſi nomen, de heredit. vel actione vendita*, ubi Bald. vetus pragmaticorum dictum citat, quod cedens non tenetur facere nomen bonum Bal. *conſ.* 270. *lib.* 1. Paul. *conſ.* 170. *lib.* 2. Alex. *conſ.* 242. *in fin. lib.* 6. Vbi *in annot. dixi.* Imò text. ait *quòd ceſſionarius ipſe nomen bonum facit*, id eſt, pro tali ſuo periculo accipit, ut inquit text. *in l. inter cauſas, §. abeſſe, ff. mandati*, ibi quia nomen bonum facit creditor, qui admittit debitorem delegatum, id eſt accipit in ſolutum pro bono qualecumque ſit.

10. Quanto fortiùs hîc, ubi actor ceſſionarius, vel ejus heredes dicta ceſſione uſi ſunt, agendo contra heredes primi venditoris, & fidejuſſoris contra quos jure ceſſo in vim dictorum inſtrumentorum traditorum litem conteſtati ſunt: nec illud nomen, & ejus ceſſio, aut delegatio in dubium revocatur: igitur ſaltem interim, & de præſenti non ſunt admiſſibiles contra cedentem, vel ejus heredem, qui alioquin circumveniretur facto actoris, quia non facta dicta ceſſione, & originalium inſtrumentorum traditione reus, & ejus deceſſor vigilaſſent, quod non potuerunt, ſed hac ſollicitudine exonerati ſunt facto actorum, & deceſſorum ejus, qui dictam ceſſionem, & inſtrumenta acceptaverunt, & poſſederunt.

11. Summa, multùm differt inter venditorem primitivum, qui abſolutè vendit, & de evictione promittit ſine ulla exceptione: & inter ſecundum vendi-

torem, qui tantùm quod acquiſivit, eodem pretio revendit, & ſecundum emptorem in ſuam acquiſitionem loco ſui ſubrogat, nec ſe de evictione obligat, niſi de facto ſuo tantùm, & pro omni alia defenſione, vel evictione, & cedit ac transfert literas ſuæ acquiſitionis.

12. Hujuſmodi enim ceſſio non fit in gratiam, & commodum cedentis, nec ut ceſſionarius ei rationem reddat, ſed fit in jus, & commodum perpetuum ceſſionarii: & conſequenter præſumitur ejus periculo facta ceſſio, ut pulchrè diſtinguit Ang. Peruſ. *in l. 3. C. de novat.* Egidius Bellamera *in c. mandato, col. 4. num. 5. extra de procuratoribus.* Tunc enim ceſſio ad commodum cedentis, quando actum eſt, quicquid exigitur plus aut minùs, ſpectet ad lucrum, & commodum cedentis, & tunc cedens tenetur de evictione ceſſionis, ſive ex eo quod debitor non eſt ſolvendo, ſive alias, quia tenetur facere nomen bonum: & ad hoc ceſſionarius habet actionem mandati: quia non tantùm ſuum, ſed etiam cedentis negotium gerit. Nec eſt delegatio, ſed ſimplex mandatum directarum utilibus retentis per cedentem. text. rotundus, *in l. ſi mandavero, §. interdum, ff. mandati.* Secùs quando ceſſio fit ad commodum ceſſionarii, ut hîc:

13. Quia ampliùs non quæritur quid exigatur, ſed totum eſt lucro, & periculo ceſſionarii, etiamſi cedens promiſerit de evictione hujus ceſſionis: quia tunc tenetur facere nomen verum, ſed non bonum, *l. ſi nomen de heredit. vel action. vendita* Sed quando non promittit de evictone ceſſionis, ut hîc nullo modo cedens promiſit, ſed ceſſit jura qualia habet, & tradidit inſtrumenta qualia habebat, quæ ceſſionarius acceptavit, cenſetur ceſſio facta ejus periculo, quia ſecutus eſt nomen ſibi ceſſum: ergo liberavit cedentem, ut inquit text. rotundus *in l. ſi mandatum in fi. ff. mand.*

14. Tunc enim vera eſt delegatio, & datio in ſolutum. Ita etiam decidunt Jacobus de Arenis, & Bart. *in l. ſi cum emptore, in prin.* & ibi Jaſon. *ff. de pactis.* Bald. *l. 1. q. 5.* & ibi Salicet. *q. 12. C. de action. & obligation.* & expreſsè Egid. Bellamera *in d. c. mandato.* Ancon. Neguſanus *in tract. de pignor. par. 2. membro 3. num.* 17. Et inſuper etiamſi eſſet ſimplex ceſſio ad commodum cedentis, videlicet retenta proprietate juris ceſſi, adhuc non eſſet actor admiſſibilis, niſi priùs diſcuſſis his contra quos ceſſionem, & mandatum ſimplex habuit, quia non poteſt agere, niſi in eo quod minùs ſervare, vel conſequi potuerit. text. rotundus, *in d. l. ſi mandavero, §. interdum in fine, ff. mandati.* Et adhuc minùs admiſſibilis lite jam per eum conteſtata, & pendente, qui jus ipſum ceſſum non revocavit in dubium. Priùs etiam deberet offerre, & reſtituere jura, & inſtrumenta ſibi ceſſa non deteriorata, ſed qualia erant tempore ceſſionis.

15. Quod adhuc non teneretur reus acceptare, cùm dicta ceſſio ſit pars contractus nominati irrevocabilis, nec aliter primus emptor fuerat contracturus, & gratis, hoc eſt, eiſdem conditionibus, nec aucto pretio, ſecundum emptorem ſubrogatus, niſi ut à ſua acquiſitione quam ceſſit, indemnis abiret, ſine periculo, nec pretii quidem (quod etiam ſibi aberat) reſtituendi, dando in ſolutum dicta jura, & inſtrumenta. Dictio enim *pro*, à qua incipit dicta ſecunda clauſula, cauſam finalem denotat. Bald. *in l. in arrhali, C. de action. empt. in l. 1. col. pen. verſic. venio ad ſecundam, C. per quas perſonas dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. gloſ. 1. n. 27. §. 51. gloſ. 3. num. 9. & ad Philip. Dec. conſ.* 46. Et ita dico, & conſulo ego Carolus Molinæus, &c. Pariſiis 5. Calend. Martii. Anno Domini 1557. more Gallico.

EPITOME CONSILII L.

1. *Quando feudum dicatur hereditarium, vel ex pacto.*
2. *Quando præſumitur hereditarium.* 4.
3. *Quando debent eſſe filii, & heredes.*
5. *Conſuetudo familiæ attenditur.* 6. 38.
7. *Ius feudorum non eſt ius primogenituræ, ſed ſucceditur æqualiter.* 19. 21. 44. 45.
8. *Feuda iure Romano incognita.*
9. *Feudorum origo Francorum eſt, ſed Longobardi primi in Inſubria, & Italia uſum invexerunt.*
10. *Carolus Magnus regnum Longobardorum armis ſibi quæſivit, & tunc cœperunt feuda ibi eſſe perpetua.*
11. *Lotharius primus Imperator, Caroli Magni nepos, Magiſtratus inſtituit Romæ, & ibi coram Papa, & univerſo populo multas leges ſanxit.*
12. *Imperium Francorum centum viginti fere annis duravit.*
13. *Et poſt ducentos annos Conradus ſecundus leges Principum Francorum de feudi tranſmiſſione redintegravit.* 14. 15.
16. *Fœminæ nunquam ſuccedunt in feudo, niſi ex ſpeciali pacto, & deficientibus maſculis.*
17. *Pacta contra naturam feudorum appoſita non extenduntur* 28.
18. *Vaſallus non poteſt teſtari, nec diſponere de feudo, etiam ad commodum aliquorum de ſuis deſcendentibus.* 23. 34. 36.
19. *Sed omnes debent æqualiter ſuccedere, ſalva repræſentatione.* 20. 21.
22. *Verba heredibus, & ſucceſſoribus de maſculis tantùm intelliguntur.* 27.
24. *Relatum eſt in referente etiam propriè & ſpecificè.* 25. 26.
29. *Verba*, ex ſuo corpore deſcendentibus, *comprehendunt pronepotes, & ulteriores.* 33.
30. *Feuda debent eſſe perpetua.* 31. 42.
32. *Inveſtitura prima non poteſt in præiudicium deſcendentium, vel agnatorum, etiam conſenſu principis derogari.* 34. 36.
35. *Clauſula in fine poſita refertur ad omnia.*
37. *Inveſtitura prima ſemper in feudis attenditur.*
38. *Talis præſumitur titulus præceſſiſſe, qualis apparet uſus, & poſſeſſio.*
39. *In regno Siciliæ ultra generalem feudorum conſuetudinem, eſt una ſpecialis conſuetudo ſuccedendi, more Francorum.*
40. *Conſuetudo familiæ non valet in his quæ ſpectant ad deciſionem cauſarum.*
41. *Diſpoſitiones feudi factæ à vaſſallo non nocent his qui non conſenſerunt.*
42. *Allodium præſumitur, Feudum non præſumitur merè hereditarium.*
43. *Filius non poteſt recuſare hereditatem patris abſque feudo, quod tamen non eſt hereditarium.*
44. *Filius heres in re certa, vel in uncia, nihi-*

lominus ſuccedit æqualiter in feudo, nec locus eſt primogenituræ. 45.

46. *Filius non ſuccedit in feudo iure teſtati, vel inteſtati, ſed iure feudorum, vel inveſtitura.* 49. 50.

47. *Niſi in feudo merè hereditario.*

48. *Feudum conceſſum pro ſe, & liberis, nullo modo eſt hereditarium.*

50. *In feudis non eſt locus iuri accreſcendi, ſed legi inveſtituræ.*

CONSILIUM L.

Viſis & examinatis exemplis donationum, & inveſtiturarum ab illuſtr. Ludovico & Joanna Rege, & Regina Hieruſalem, & Siciliæ, Comitibus Provinciæ, Forchalcherii, & Pedemontis, anno 1359. duodecima Octobris conceſſarum, & factarum nobili, & generoſo Franceſchino de Bolleris, de Caſtro, & territorio *Roſqueſpreverie*, & quinque aliis Caſtris Pedemontis, pro ſe & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus in perpetuum, necnon alterius donationis, & infeudationis anno 1376. factæ per eamdem reginam, Provinciæ & Pedemontis Comitem, eidem Franceſchino de Caſtro de monte, in Provincia pro ſe, & ſuis heredibus utriuſque ſexus, ex ſuo corpore, & legitimè deſcendentibus, natis, & naſcituris, confirmationis Mariæ reginæ & Comitis, filiæ præfatæ reginæ, necnon donationis, & infeudationis per eam anno 1380. factæ nobili Freylom de Bollieris fratri dicti Franceſchini de Caſtro, & territorio *Cental*, in Comitatu Pedemontis, pro ſe, & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus ex ſuo corpore legitimè natis, & naſcituris, privilegii à rege Renato, anno 1442. dati Ludovico primo nepoti ex primogenito præfati Franceſchini, teſtamenti præfati Ludovici, & Joannis ejus filii primogeniti, & Ludovici ſecundi, tranſactionibus, & aliis in themate facti narratis, Domini Jeſu Chriſti, unici Dei, & hominum mediatoris nomine invocato. Omiſſa ſingularum quæſtionum prolixiori diſputatione, ſcopum ipſum reſolutiva noſtra analyſi petendo.

1. Ex tribus potiſſimùm viderentur hæ ditiones hereditariæ, & conſequenter dominum Franciſcum *de Boulliers*, qui ſolus ex ſeptem filiis Ludovici II. patris ſui ſupereſt, teneri ſtare teſtamento, & tranſactionibus deceſſorum ſuorum, & his quæ ſibi relicta ſunt à patre, ſalvo (ſi res exigat) ſupplemento legitimæ. Primò ex tenore dictarum conceſſionum, & inveſtiturarum. Prima enim facta eſt dicto Franceſchino pro ſe, & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus in perpetuum. Hæc eſt forma inveſtituræ quoad perſonas ipſas attinet. Ergo quamvis dicta prima conceſſio facta ſit in feudum, tamen eſt feudum hereditarium. Quoties enim feudum eſt conceſſum pro ſe, & ſuis heredibus, dicitur hereditarium. Si verò ſit datum pro ſe, & pro liberis deſcendentibus, tunc non dicitur hereditarium, ſed appellatur feudum ex pacto, vel ex providentia concedentis. Ita declarat Andr. Iſern. *in cap. 1. §. & olim col. 1. in fine de ſucceſſor. feudi, & in cap. 1. qui ſucceſſor. feudum dare tenentur in fin. & in cap. 1. de reſignation. feudi paterni. & in cap. 1. an agnatus, vel filius in uſibus feudorum.* Et ſequitur Alexand. *in l. quædam, §. 1. col. 2. de edendo in conſ. 55. col. 4. num. 6. lib. 4.* & ibi ſequitur Andreas Barbatus, *col. penult. ſui conſilii ad conſilium Alexandri continuati.* Idem Alexand. *conſil. 26. col. 2. lib. 5.* Philipp. Dec. *conſ. 445. in fin.* Jacobus de S. Georgio *in inveſtitura feudali verſic.* Ita quod ipſi inveſtiti habeant Franc. Curt. junior. *in tractatu feudorum part. 1. quæſt. 8. num. 19. verſic. quarto ſub hac, & in conſ. 1. num. 12. conſ. 32. conſ. 78.* Albertus Brunus inter conſilia feudalia, *conſ. 10. col. 3. conſ. 11. col. 4. conſ. 24.*

2. Imò etiam in dubio præſumitur feudum hereditarium, ut ait Alexand. *conſ. 26. col. 2. lib. 5.* Carolus Ruin. *conſ. 15. num. 6. conſ. 17. lib. 1.* Franciſcus Curtius junior. *conſ. 3. num. 4.* Ex quibus in illa prima conceſſione videntur feuda planè hereditaria.

3. Quoad ſecundam verò, & tertiam inveſtituram, quia addita ſunt verba: Ex ſuo corpore legitimè deſcendentibus, natis, & naſcituris, hæc quidem verba bene operantur, ut feuda illa ſint affectata liberis primi gradus, ita tamen ut debeant eſſe filii, & heredes, tunc enim propter illa verba requiritur concurſus utriuſque qualitatis, ſecundum communem ſententiam, ut tradunt Alexand. *in dicta l. quædam, §. 1. col. 2. de edendo in l. quod dicitur col. 14. de verbor. obligat.* Jaſon. *l. 2. num. 188. C. de jure emphiteuticor. in l. ſi non ſortem, §. libertus de condict. in deb.* Bal. *conſ. 70. lib. 2. conſ. 475.* Bartholomæus *lib. 5.* Paul. Caſtrenſis *conſ. 461. viſis col. ult. lib. 1.* Alexand. *conſ. 44. ubi in annot. dixi lib. 1.* Philipp. Corn. *conſ. 13. lib. 3.* Philipp. Dec. *conſ. 185. conſ. 390. col. 3. conſ. 445.* Franciſcus Curtius Junior. Albert. Brunus in locis nuper allegatis.

4. Sed tamen illa adjectio utriuſque ſexus, vel deſcendentium, eſt limitata ad deſcendentes ex proprio corpore recipientis, ſive primi inveſtiti, & conſequenter in ulterioribus deſcendentibus remanent feuda planè hereditaria. Secundò principaliter propter privilegium liberè diſponendi per Ludovicum I. primi inveſtiti nepotem à Rege Renato impetratum.

5. Tertiò principaliter propter conſuetudinem familiæ ultra ſexaginta annos continuatam, & præſcriptam, qua dationes illæ ſemper jure teſtamentario, & ſubſtitutionum ad unum, & primogenitum tantùm devolutæ ſunt, reliquis excluſis. Et ſic videtur Joan. Ludovicus ex teſtamento avito, proavito, & abavito ſolus ad omnia vocatus, Franciſco excluſo, niſi in ſibi relictis à patre, & ſupplemento legitimæ. Ita enim in propriis, imò fortioribus terminis decidit Andreas Iſer. *in l. Imperialem de prohibita feudi alienatione per Federicum, §. præterea ducatus col. 2. in verſic. feudorum*, dicens quod ſi probetur quod inter plures filios vaſalli primogenitus tenuit ſolus feudum per triginta annos, tanquam primogenitus, ſcientibus, & patientibus aliis fratribus, quod inter plures filios ejuſdem primogenitus eodem jure uti poteſt. At hic ſunt plus quàm ſexaginta anni talis uſus, & conſuetudinis de primogenito in primogenitum. Et illud dictum Iſerniæ refert, & ſequitur Guido Papæ *conſ. 131.* circa proceſſum reviſionis *col. 2.* ubi in propriis terminis decidit quod iſtud nudum factum quatuor teſtibus probatum, quod prædeceſſores fratrum contendentium de certo caſtro, & terra feudali ſemper, ſaltem per quadraginta annos obſervarunt, quod primo natus eorum ſolus obtineret illud feudum, ſufficere ad probandam efficacem hujuſmodi conſuetudinem introductam. Sed hîc ſunt ſexaginta anni: & ultra illud factum procedit veluti titulus, authoritas, & privilegium Règis Renati liberè diſponendi de eiſdem feudis.

6. Quod cùm conſuetudo ejus familiæ hoc faciat, & ſit obſervanda, tenent Joan. Andr. *in additionibus Speculi titulo de inſtrumentorum editione, §. compendioſe verſiculo, ſed nunquam etiam in modo ſacerdotali.* Jaſon. *in l. omnes populi, col. 9. verſic. an autem una progenies*, & ibi Joannes Crotus *in repetit. col. 4. de juſtitia, & jure.* Jaſon *in l. ſi quis à*

torem, qui tantùm quod acquiſivit, eodem pretio revendit, & ſecundum emptorem in ſuam acquiſitionem loco ſui ſubrogat, nec ſe de evictione obligat, niſi de facto ſuo tantùm, & pro omni alia defenſione, vel evictione, & cedit ac transfert literas ſuæ acquiſitionis.

12. Hujuſmodi enim ceſſio non fit in gratiam, & commodum cedentis, nec ut ceſſionarius ei rationem reddat, ſed fit in jus, & commodum perpetuum ceſſionarii: & conſequenter præſumitur ejus periculo facta ceſſio, ut pulchrè diſtinguit Ang. Peruſ. *in l. 3. C. de novat.* Egidius Bellamera *in c. mandato, col. 4. num. 5. extra de procuratoribus.* Tunc enim ceſſio ad commodum cedentis, quando actum eſt, quicquid exigitur plus aut minùs, ſpectet ad lucrum, & commodum cedentis, & tunc cedens tenetur de evictione ceſſionis, ſive ex eo quod debitor non eſt ſolvendo, ſive alias, quia tenetur facere nomen bonum: & ad hoc ceſſionarius habet actionem mandati: quia non tantùm ſuum, ſed etiam cedentis negotium gerit. Nec eſt delegatio, ſed ſimplex mandatum directarum utilibus retentis per cedentem. text. rotundus, *in l. ſi mandavero, §. interdum, ff. mandati.* Secùs quando ceſſio fit ad commodum ceſſionarii, ut hic:

13. Quia ampliùs non quæritur quid exigatur, ſed totum eſt lucro, & periculo ceſſionarii, etiamſi cedens promiſerit de evictione hujus ceſſionis: quia tunc tenetur facere nomen verum, ſed non bonum, *l. ſi nomen de heredit. vel action. vendita.* Sed quando non promittit de evictone ceſſionis, ut hic nullo modo cedens promiſit, ſed ceſſit jura qualia habet, & tradidit inſtrumenta qualia habebat, quæ ceſſionarius acceptavit, cenſetur ceſſio facta ejus periculo, quia ſecutus eſt nomen ſibi ceſſum: ergo liberavit cedentem, ut inquit text. rotundus *in l. ſi mandatum in fi. ff. mand.*

14. Tunc enim vera eſt delegatio, & datio in ſolutum. Ita etiam decidunt Jacobus de Arenis, & Bart. *in l. ſi cum emptore, in prin.* & ibi Jaſon. *ff. de pactis.* Bald. *l. 1. q. 5.* & ibi Salicet. *q. 12. C. de action. & obligation.* & expreſsè Egid. Bellamera *in d. c. mandato.* Anton. Neguſanus *in tract. de pignor. par. 2. membro 3. num.* 17. Et inſuper etiamſi eſſet ſimplex ceſſio ad commodum cedentis, videlicet retenta proprietate juris ceſſi, adhuc non eſſet actor admiſſibilis, niſi priùs diſcuſſis his contra quos ceſſionem, & mandatum ſimplex habuit, quia non poteſt agere, niſi in eo quod minùs ſervare, vel conſequi potuerit. text. rotundus, *in d. l. ſi mandavero, §. interdum in fine, ff. mandati.* Et adhuc minùs admiſſibilis lite jam per eum conteſtata, & pendente, qui jus ipſum ceſſum non revocavit in dubium. Priùs etiam deberet offerre, & reſtituere jura, & inſtrumenta ſibi ceſſa non deteriorata, ſed qualia erant tempore ceſſionis.

15. Quod adhuc non teneretur reus acceptare, cùm dicta ceſſio ſit pars contractus nominati irrevocabilis, nec aliter primus emptor fuerat contracturus, & gratis, hoc eſt, eiſdem conditionibus, nec aucto pretio, ſecundum emptorem ſubrogatus, niſi ut à ſua acquiſitione quam ceſſit, indemnis abiret, ſine periculo, nec pretii quidem (quod etiam ſibi aberat) reſtituendi, dando in ſolutum dicta jura, & inſtrumenta. Dictio enim *pro*, à qua incipit dicta ſecunda clauſula, cauſam finalem denotat. Bald. *in l. in arrhali, C. de action. empt. in l. 1. col. pen. verſic. venio ad ſecundam, C. per quas perſonas dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. gloſ. 1. n. 27. §. 51. gloſ. 3. num. 9. & ad Philip. Dec. conſ. 46.* Et ita dico, & conſulo ego Carolus Molinæus, &c. Pariſiis 5. Calend. Martii. Anno Domini 1557. more Gallico.

EPITOME CONSILII L.

1. *Quando feudum dicatur hereditarium, vel ex pacto.*
2. *Quando præſumitur hereditarium.* 4.
3. *Quando debent eſſe filii, & heredes.*
5. *Conſuetudo familiæ attenditur.* 6. 38.
7. *Ius feudorum non eſt ius primogenituræ, ſed ſucceditur æqualiter.* 19. 21. 44. 45.
8. *Feuda iure Romano incognita.*
9. *Feudorum origo Francorum eſt, ſed Longobardi primi in Inſubria, & Italia uſum invexerunt.*
10. *Carolus Magnus regnum Longobardorum armis ſibi quæſivit, & tunc cœperunt feuda ibi eſſe perpetua.*
11. *Lotharius primus Imperator, Caroli Magni nepos, Magiſtratus inſtituit Romæ, & ibi coram Papa, & univerſo populo multas leges ſanxit.*
12. *Imperium Francorum centum viginti fere annis duravit.*
13. *Et poſt ducentos annos Conradus ſecundus leges Principum Francorum de feudi tranſmiſſione redintegravit.* 14 15.
16 *Fœminæ nunquam ſuccedunt in feudo, niſi ex ſpeciali pacto, & deficientibus maſculis.*
17. *Pacta contra naturam feudorum appoſita non extenduntur.* 28.
18. *Vaſallus non poteſt teſtari, nec diſponere de feudo, etiam ad commodum aliquorum de ſuis deſcendentibus.* 23. 34. 36.
19. *Sed omnes debent æqualiter ſuccedere, ſalva repræſentatione.* 20 21.
22. *Verba heredibus, & ſucceſſoribus de maſculis tantùm intelliguntur.* 27.
24. *Relatum eſt in referente etiam propriè & ſpecificè.* 25. 26.
29. *Verba*, ex ſuo corpore deſcendentibus, *comprehendunt pronepotes, & ulteriores.* 33.
30. *Feuda debent eſſe perpetua.* 31. 42.
32. *Inveſtituræ primæ non poteſt in præiudicium deſcendentium, vel agnatorum, etiam conſenſu principis derogari.* 34. 36.
35. *Clauſula in fine poſita refertur ad omnia.*
37. *Inveſtitura prima ſemper in feudis attenditur.*
38. *Talis præſumitur titulus præceſſiſſe, qualis apparet uſus, & poſſeſſio.*
39. *In regno Siciliæ ultra generalem feudorum conſuetudinem, eſt una ſpecialis conſuetudo ſuccedendi, more Francorum.*
40. *Conſuetudo familiæ non valet in his quæ ſpectant ad deciſionem cauſarum.*
41. *Diſpoſitiones feudi factæ à vaſſallo non nocent his qui non conſenſerunt.*
42. *Allodium præſumitur, Feudum non præſumitur merè hereditarium.*
43. *Filius non poteſt recuſare hereditatem patris abſque feudo, quod tamen non eſt hereditarium.*
44. *Filius heres in re certa, vel in uncia, nihi-*

lominùs ſuccedit æqualiter in feudo, nec locus eſt primogenituræ. 45.

46. *Filius non ſuccedit in feudo iure teſtati, vel inteſtati, ſed iure feudorum, vel inveſtitura.* 49. 50.

47. *Niſi in feudo merè hereditario.*

48. *Feudum conceſſum pro ſe, & liberis, nullo modo eſt hereditarium.*

50. *In feudis non eſt locus iuri accreſcendi, ſed legi inveſtituræ.*

CONSILIUM L.

Viſis & examinatis exemplis donationum, & inveſtiturarum ab illuſtr. Ludovico & Joanna Rege, & Regina Hieruſalem, & Siciliæ, Comitibus Provinciæ, Forchalcherii, & Pedemontis, anno 1359. duodecima Octobris conceſſarum, & factarum nobili, & generoſo Franceſchino de Bolleris, de Caſtro, & territorio *Roſqueſpreverie*, & quinque aliis Caſtris Pedemontis, pro ſe & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus in perpetuum, necnon alterius donationis, & infeudationis anno 1376. factæ per eamdem reginam, Provinciæ & Pedemontis Comitem, eidem Franceſchino de Caſtro de monte, in Provincia pro ſe, & ſuis heredibus utriuſque ſexus, ex ſuo corpore, & legitimè deſcendentibus, natis, & naſcituris, confirmationis Mariæ reginæ & Comitis, filiæ præfatæ reginæ, necnon donationis, & infeudationis per eam anno 1380. factæ nobili Freyloni de Bollieris fratri dicti Franceſchini de Caſtro, & territorio *Cental*, in Comitatu Pedemontis, pro ſe, & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus ex ſuo corpore legitimè natis, & naſcituris, privilegii à rege Renato, anno 1442. dati Ludovico primo nepoti ex primogenito præfati Franceſchini, teſtamenti præfati Ludovici, & Joannis ejus filii primogeniti, & Ludovici ſecundi, tranſactionibus, & aliis in themate facti narratis, Domini Jeſu Chriſti, unici Dei, & hominum mediatoris nomine invocato. Omiſſa ſingularum quæſtionum prolixiori diſputatione, ſcopum ipſum reſolutiva noſtra analyſi petendo.

1. Ex tribus potiſſimùm viderentur hæ ditiones hereditariæ, & conſequenter dominum Franciſcum *de Boulicrs*, qui ſolus ex ſeptem filiis Ludovici II. patris ſui ſupereſt, teneri ſtare teſtamento, & tranſactionibus deceſſorum ſuorum, & his quæ ſibi relicta ſunt à patre, ſalvo (ſi res exigat) ſupplemento legitimæ. Primò ex tenore dictarum conceſſionum, & inveſtiturarum. Prima enim facta eſt dicto Franceſchino pro ſe, & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus in perpetuum. Hæc eſt forma inveſtituræ quoad perſonas ipſas attinet. Ergo quamvis dicta prima conceſſio facta ſit in feudum, tamen eſt feudum hereditarium. Quoties enim feudum eſt conceſſum pro ſe, & ſuis heredibus, dicitur hereditarium. Si verò ſit datum pro ſe, & pro liberis deſcendentibus, tunc non dicitur hereditarium, ſed appellatur feudum ex pacto, vel ex providentia concedentis. Ita declarat Andr. Iſern. *in cap. 1. §. & olim col. 1. in fine de ſucceſſor. feudi, & in cap. 1. qui ſucceſſor. feudum dare tenentur in fin. & in cap. 1. de reſignation. feudi paterni. & in cap. 1. an agnatus, vel filius in uſibus feudorum.* Et ſequitur Alexand. *in l. quædam, §. 1. col. 2. de edendo in conſ. 55. col. 4. num. 6. lib.* 4. & ibi ſequitur Andreas Barbatus, *col. penult. ſui conſilii ad conſilium Alexandri continuati.* Idem Alexand. *conſil. 26. col. 2. lib. 5.* Philipp. Dec. *conſ. 445. in fin.* Jacobus de S. Georgio *in inveſtitura feudali verſic.* Ita quod ipſi inveſtiti habeant Franc. Curt. junior. *in tractatu feudorum part. 1. quæſt. 8. num. 19. verſic. quarto ſub hac, & in conſ. 1. num. 12. conſ. 32. conſ.* 78. Albertus Brunus inter conſilia feudalia, *conſ. 10. col. 3. conſ. 11. col. 4. conſ.* 24.

2. Imò etiam in dubio præſumitur feudum hereditarium, ut ait Alexand. *conſ. 26. col. 2. lib.* 5. Carolus Ruin. *conſ. 15. num. 6. conſ. 17. lib.* 1. Franciſcus Curtius junior. *conſ. 3. num.* 4. Ex quibus in illa prima conceſſione videntur feuda planè hereditaria.

3. Quoad ſecundam verò, & tertiam inveſtituram, quia addita ſunt verba: Ex ſuo corpore legitimè deſcendentibus, natis, & naſcituris, hæc quidem verba bene operantur, ut feuda illa ſint affectata liberis primi gradus, ita tamen ut debeant eſſe filii, & heredes, tunc enim propter illa verba requiritur concurſus utriuſque qualitatis, ſecundum communem ſententiam, ut tradunt Alexand. *in dicta l. quædam, §. 1. col. 2. de edendo in l. quod dicitur col. 14. de verbor. obligat.* Jaſon. *l. 2. num.* 188. *C. de jure emphiteuticor. in l. ſi non ſortem, §. libertus de condict. in deb.* Bal. *conſ. 70. lib. 2. conſ.* 475. Bartholomæus *lib.* 5. Paul Caſtrenſis *conſ. 461. viſis col. ult. lib.* 1. Alexand. *conſ. 44. ubi in annot. dixi lib.* 1. Philipp. Corn. *conſ. 13. lib.* 3. Philipp. Dec. *conſ. 185. conſ. 390. col. 3. conſ.* 445. Franciſcus Curtius Junior. Albert. Brunus in locis nuper allegatis.

4. Sed tamen illa adjectio utriuſque ſexus, vel deſcendentium, eſt limitata ad deſcendentes ex proprio corpore recipientis, ſive primi inveſtiti, & conſequenter in ulterioribus deſcendentibus remanent feuda planè hereditaria. Secundò principaliter propter privilegium liberè diſponendi per Ludovicum I. primi inveſtiti nepotem à Rege Renato impetratum.

5. Tertiò principaliter propter conſuetudinem familiæ ultra ſexaginta annos continuatam, & præſcriptam, qua dationes illæ ſemper jure teſtamentario, & ſubſtitutionum ad unum, & primogenitum tantùm devolutæ ſunt, reliquis excluſis. Et ſic videtur Joan. Ludovicus ex teſtamento avito, proavito, & abavito ſolus ad omnia vocatus, Franciſco excluſo, niſi in ſibi relictis à patre, & ſupplemento legitimæ. Ita enim in propriis, imò fortioribus terminis decidit Andreas Iſer. *in l. Imperialem de prohibita feudi alienatione per Federicum, §. prætereà ducatus col. 2. in verſic. feudorum*, dicens quod ſi probetur quod inter plures filios vaſalli primogenitus tenuit ſolus feudum per triginta annos, tanquam primogenitus, ſcientibus, & patientibus aliis fratribus, quod inter plures filios ejuſdem primogenitus eodem jure uti poteſt. At hic ſunt plus quàm ſexaginta anni talis uſus, & conſuetudinis de primogenito in primogenitum. Et illud dictum Iſerniæ refert, & ſequitur Guido Papæ *conſ.* 131. circa proceſſum reviſionis *col.* 2. ubi in propriis terminis decidit quod iſtud nudum factum quatuor teſtibus probatum, quod prædeceſſores fratrum contendentium de certo caſtro, & terra feudali ſemper, ſaltem per quadraginta annos obſervarunt, quod primo natus eorum ſolus obtineret illud feudum, ſufficere ad probandam efficacem hujuſmodi conſuetudinem introductam. Sed hîc ſunt ſexaginta anni: & ultra illud factum procedit veluti titulus, authoritas, & privilegium Regis Renati liberè diſponendi de eiſdem feudis.

6. Quod cùm conſuetudo ejus familiæ hoc faciat, & ſit obſervanda, tenent Joan. Andr. *in additionibus Speculi titulo de inſtrumentorum editione, §. compendiosè verſiculo, ſed nunquam etiam in modo ſacerdotali.* Jaſon. *in l. omnes populi, col. 9. verſic. an autem una progenies*, & ibi Joannes Crotus *in repetit. col. 4. de juſtitia, & jure.* Jaſon *in l. ſi quis à*

filiis, §. *ultimo de leg.* 1. & *conſ.* 46. *col. ult. lib.* 1. *conſ.* 192. *col.* 3. *lib.* 2. Albertus Brunus *in tract. feudorum in verb. parentela in fin.* Philippus Dec. *conſ.* 515. *num.* 18. Et in terminis primogenituræ, de quo agitur, Socinus *conſ.* 47. *col. ult. verſic. capio.* 4. *q. lib.* 3. Joan. Spiritus *in tractatu de jure primogenituræ*, *lib.* 3. *q. ult.* Petrus Paulus Pariſinus *conſ.* 7. *ad veram col.* 2. & 3. *lib.* 4.

7. Sed his non obſtantibus, quantumvis urgere videantur, contrarium cenſeo videlicet præfatum Franciſcum in prædictis ditionibus feudalibus æqualiter cum nobili, & generoſo Joanne Ludovico nepote ex fratre ſuccedere debere, deductis tamen portionibus fratrum, & ſi quas legitimè ab eis Antonius, & Joannes Ludovicus pater & filius acquiſierunt. In ſumma, nec dictum privilegium, nec dicta teſtamenta, & ſubſtitutiones obſtant quominùs præfatus Franciſcus dictorum feudorum virilem ſuam partem jure conſuetudinis feudalium, & dictarum inveſtiturarum petere poſſit, & hoc nomine ad diviſiones, cùm non ſint de regalibus, provocare. Et moveor cùm ex natura, & conſuetudine feudorum, tum ex tenore inveſtiturarum.

8. Feuda enim non reguntur jure communi Romano, cui prorſus fuerunt incognita, ut ſcripſi *in conſuetudine Pariſienſi, titul. de feud. in rubrica num.* 2. *cum ſeq.* Andr. Iſern. *in proœmio feud. quæſt.* 4. & ibi Jacobus Alvar. & alii *in quæſt.* 7. & *in tit. de contentione inveſtituræ inter dominum, & vaſſallum, col.* 11. *notabili* 4. Joannes Bapt. Caccialupus *in repetitione capituli* 1. *de feud cognitione.* Claudius Seiſel. *in ſpec. feud. in pr.* Sed proprio, & peculiari jure, & conſuetudine veterum Francorum, & Longobardorum orto, qui in Inſubria 204. annis regnarunt, & dixi *in conſuetudine Pariſienſi tit.* 1. *in rub. num.* 26.

9. Prima enim feudorum origo Francorum eſt, poſteà verò Longobardi uſum feudorum in Inſubriam, & Italiam primi omnium invexerunt. Et quamvis ante Longobardos feuda apud Francos eſſent perpetua, tamen novi reges & duces Longobardorum initio regni ſui in Inſubria prædia ab Imperio Romano, & à devictis rapta non ſolebant initio infeudare, niſi ad beneplacitum, revocabilia ad nutum, deinde annuam dare firmitatem, deinde illam uſque ad vitam vaſſalli producere, ut nec ad filios quidem tranſiret. Poſteà ſenſim extenſum in unum filiorum vaſſalli, quem dominus eligeret, tandem receptum, ut ad omnes filios æqualiter devolveretur, ſcilicet ad filios maſculos primi gradus tantùm, ut inquit text. *in capite* 1. §. & *quia vidimus in princip. in uſib. feudorum.* Item ſub regno Longobardorum.

10. Quo per Carolum Magnum, hortatu, & precibus Adriani I. Papæ, anno 776. ſuppreſſo, vel potiùs ſibi acquiſito (cœpit enim ex tunc ſe Imperatorem, & Longobardorum Regem dicere, receptum fuit in Inſubria, ut feuda ad omnes deſcendentes maſculos in infinitum devolverentur, ut patet *in c. ſi quis miles in tit. conſtitutio feud. domini Lotharii Imperatoris*, ubi à dicto cap. *ſi quis miles*, uſque ad cap. *ſi quis ſine filio*, incluſivè recitantur plures conſtitutiones feudales.

11. Quas circa annum Dom. 825. Lotharius I. Imperator Ludovici Pii Francorum Regis, & Romanorum Imperatoris filius in conſortium imperii aſſumptus, Caroli Magni nepos, poſtquàm tempore Paſchalis I. Papæ Romam ingreſſus, & die Paſchæ coronatus, Magiſtratus Romæ inſtituiſſet, qui populo Romano jus dicerent, mortuo Paſchali, & Eugenio II. ſua authoritate à clero, & populo Romano electo, & ab eodem Lothario confirmato: idem Lotharius in civitate Romana coràm eodem Eugenio Papa, & univerſo populo, in ipſis valvis, & ante januas templi beati Petri multas leges ſanxit, è quibus novem capitula rem feudalem concernentia recitantur ab Oberto de Orto inter dictos uſus feudorum, ſub titulo: Conſtitutiones feudales domini Lotharii, &c.

11. Sed quia poſt 80. annos deficiente ſtirpe, & Imperio Caroli Magni, quod per decem imperatores, centum & ferè viginti annos duravit, Berengarii à Longobardis oriundi regnum attavorum armis repetentes, Inſubriam occuparunt, & per quinquaginta annos, tacente imperio, Italiam vexarunt, uſque ad Othonem I. re & nomine Magnum, qui debellatis Berengariis in Roma, & Italia, Imperii majeſtatem, & ſplendorem reſtituit, & teſte Platina, & aliis Chronographis, tres Papas Romæ ob eorum ſcelera ſucceſſivè depoſuit, & alios inſtituit.

13. Vacante verò in Italia ſub illa Berengariorum tyrannide imperio, leges quoque præſertim feudales, quæ militantibus magis inſerviebant, præfati Lotharii I. Imperatoris, & aliorum Carolinæ ſtirpis Imperatorum facile (ut fit) exoleverunt, ita ut renovatione indiguerint. Quo factum eſt dum Conradus II. Imperator electus circa annum ſalutis 1025. Romam (ubi à Joanne Papa XX. coronatus fuit) proficiſceretur, rogatus fuit à vaſſallis, qui eum comitabantur, ut lege promulgata non ſolùm ad filios ſuos, ſed etiam nepotes ex filiis ſuis feuda tranſmitterent, utque inter filios, & nepotes per lineam maſculinam primi inveſtiti deſcendentes, eſſet etiam collateralis ſucceſſio. Quod Conradus edixit, redintegrans hac in parte feudales leges ante ducentos annos latas, & promulgatas Romæ à præfato Lothario I. ut eſt text. *in uſibus feudorum tit.* 1. §. *cùm verò Conradus.*

14. Quem textum impoſſibile eſt intelligi de Conrado I. nepote ex fratre Ludovici III. Imperatoris, cui in imperio ſucceſſit ultimus Carolinæ Francorum ſtirpis, poſt cujus obitum in duces Saxoniæ tranſlatum fuit imperium: quia is Conradus I. ultimus Francorum Imperator ſeptem tantùm annis utcumque regnavit in Germania, nunquam Berengariorum metu Italiam auſus eſt attingere. Non etiam poteſt intelligi de Conrado III. & ultimo Saxoniæ Duce, qui Lothario III. Saxoniæ Duci in imperio ſucceſſit anno 1038. & cum Ludovico IX. Francorum rege in Saracenos arma duxit, quia etiam tempore Lotharii III. deceſſoris ſui, qui multas leges feudales in Italia etiam Romæ ſanxit, ut *in l. imperialis de prohibita feudi alienatione per Lotharium*, & *cap.* 1. *in princ. qualiter olim poterat feudum alienari in uſibus feudorum* ſupervacuum fuiſſet quod jamdudum receptum erat, & obtinebat à tali Conrado ultimo, qui etiam nunquam Romam profectus eſt, nec in Italia dominatus, precibus impetrare Neceſſe eſt igitur intelligere dictum §. cùm verò Conradus, de præfato Conrado II. cujus etiam ſunt leges illæ, & capitula Conradi, de quibus in dictis uſibus feudorum, ut clariſſimè docui *in conſuetudine Pariſ. titulo* 1. *rubrica in ſecunda editione.*

15. Stetit ergo, & ſtat à plus mille annis perpetua lex, & conſuetudo feudorum in Inſubria abſque ulla interpellatione, ut feuda devolvantur in legitimè deſcendentes maſculos primi inveſtiti in infinitum, fœminis, & deſcendentibus ex his, excluſis: ita ut pluribus maſculis concurrentibus, feudum ad omnes æqualiter pertineat: illis autem quandocumque deficientibus, ad dominum liberè revertatur. Hæc eſt perpetua lex, & conſuetudo feudorum, præſertim in Inſubria inconcuſſim abſque ulla interruptione à plus mille annis notiſſimè obſervata, ut etiam omnes gloſſæ, & Doctores uniformiter, uno ore, unoque calamo cenſent.

16. Niſi

16. Niſi ſicubi ſpeciali pacto inveſtiturę aliter cautum appareat, putà fœminas admitti: quo quaſi intelligitur, ut non niſi deficientibus maſculis admittantur, utque ſemel excluſæ nunquam deinceps admittantur, *cap.* 1. §. *quia etiam Epiſcop. vel Abba. cap.* 1. §. *filia verò, de ſucceſſ. feud. cap.* 1. *de gradibus ſuccedendi in feudo, cap. unico, de feudo fœmina, cap. in princ. de natura ſucceſſionis feudi, cap. unico, de eo qui ſibi vel heredibus ſuis maſculis & fœminis inveſtitur. accepit.* ubi in fine textus probat idem eſſe reſpectu ipſius domini directi, cujus maſculi, & non fœminæ debent recognoſci, adde text. *in cap.* 1. §. *ſimiliter, de capital. qui curiam vend. cap.* 1. *in fin. in quibus cauſis feudum amittitur, in uſibus feudorum,* pulchre Paulus Caſtrenſ. *Authent. Itaque, C. communia, de ſucceſſ.*

17. Idem de cęteris pactis contrà regularem feudorum naturam appoſitis, ut quantum fieri poteſt, reſtringatur, quominùs ab ordinaria feudorum natura & conſuetudine recedatur, ut notant omnes Feudiſtæ, *in cap.* 1. *de feudo non habente propriam feudi naturam, in uſibus feudorum. Et text. in cap.* 1. §. *feudum ea lege, ſi de feudo defuncti contentio ſit inter dominum & agnatos, & in cap. unico, de feudo fœmina.*

18. Prima verò inveſtitura facta Francheſchino, pro ſe & ſuis heredibus & ſucceſſoribus, in perpetuum, non intelligitur de quibuſlibet heredibus & ſucceſſoribus, ſed de filiis legitimis, maſculis dicti Franceſchini, item & de maſculis ex his in infinitum, legitimè per lineam maſculinam deſcendentibus dumtaxat: ita quod ſi non ſupereſſent niſi fœminæ, vel etiam maſculi deſcendentes ex his, finitum eſſet feudum, & ipſo jure ad dominum reverſum, non obſtante quacumque diſpoſitione, ſive teſtamentaria, ſive inter vivos præfati Franceſchini, vel deſcendentium ex eo, & non obſtante quacumque temporis pręſcriptione, *cap.* 1 §. *rurſus, quibus mod. feud. amittat. c.* 1. §. *præterea, de capit.* Conradi; ſalva tandem ampliatione facta per privilegium Regis Renati.

19. Prætereà eſt vis & natura pręfatæ inveſtituræ, & omnium feudorum ſub ea contentorum, ut omnes filii æqualiter ſuccedant, & pariter inter deſcendentes maſculos, & per ſexum maſculinum primi inveſtiti, ut inter plures maſculos concurrenter, ſive in linea directa deſcendentes, ſive in linea collaterali, ad omnes æqualiter feudum pertineat, §. 1. *in fin. de his qui feud. dare poſſ. cap.* 1. *in princ. de ſucceſſ. feudi, c.* 1. §. *omnes filii, ſi de feudo defuncti content. ſit inter dom. & agna. cap.* 2. *de prohib. feud. alien. per Lothar.* Carolus Ruinus *conſil.* 11. *lib.* 1.

20. Ita tamen ut nepotes ex filio illum in ſtirpem repræſentent, *cap.* 1. *in princip. de ſucceſſ. feudi capit. de gradibus ſucceſ. in feudo.* Et ut qui ſunt diverſarum linearum veniant, in ſtirpes, videlicet ſingulæ lineæ loco unius, *cap. unico, in fine, de natura ſucceſ. feud.* & ibi Jacobus Alva. & Præpoſitus Mediolanenſis, & latè Signorellus de Homedeis *conſ.* 93. *factum ſic ſe habet.* quem ſequitur Joannes Campenſis inter conſilia feudalia. Alberti Bruni *conſ.* 11. *col. penultima.*

21. Sequitur ergò quod etiamſi non eſſet aliud in iſta prima inveſtiturâ, tamen dictus dominus Franciſcus debet æqualiter in dictis feudis cum domino Antonino fratre ſuo, & aliis fratribus ſuccedere, & tam ex capite ſuo, quàm ex capite fratrum ſine liberis defunctorum, æqualiter dividere cum domino Ioanne Ludovico dicti Antonini, idque tam ex lege, natura, & conſuetudine feudorum, quàm ex lege dictæ inveſtituræ.

22. In qua certum eſt quod verba, *heredibus & ſucceſſoribus*, de maſculis dumtaxat ex maſculis legitimè deſcendentibus, ad omnium aliorum excluſionem, intelliguntur, *cap.* 1. § *ſed diverſum, de alienatione feudi, cap.* 1. §. *ſimiliter, verſic. profectò de lege Conradi. in uſibus feudorum,* & omnes Feudiſtæ, Joannes Calderinus *conſ.* 8. *de feudis, conſ.* 15. *de verbor. ſignif.* Franciſcus Curtius ſenior *conſ.* 25. *col.* 1. Joan. Baptiſt. Caccialup. *in repet. cap.* 1. *de regul.* 13. *de feudi cognition. in uſib. feudor.* Jacobus de S. Georgio *in inveſtitura feudali, in verſic. & unus ex dict. vaſſal. refuta. feudum, col.* 2. Philip. Decius, *conſil.* 208. *col.* 3. *conſil.* 445. *col.* 3. *conſ.* 516. *col.* 2. *conſ.* 555. *num.* 3. Iaſon. *conſ.* 155. *col.* 1. *lib.* 2.

23. Idque non obſtantibus omnibus teſtamentis & ſubſtitutionibus, quæ ipſo jure non valent in feudis, *cap.* 1. *in princ. de ſucceſ. feudi.* ibi, nulla ordinatione defuncti in feudo manente vel valente, in *uſib. feudorum.* Nec obſtant etiam tranſactiones deceſſorum, quorum dictus Franceſchinus non eſt heres. Prædictis adde textum in cap. unico, *de duobus fratribus à capitaneo inveſtitis,* ubi appellatione heredis veniunt deſcendentes tantùm, etiam fœminæ, vel ex fœminis ſi de illis cautum ſit, & regula quòd unuſquiſque ſibi ſuiſque heredibus videtur proſpexiſſe, non intelligitur de extraneis quibuſque, ut in patrimonialibus, *leg. pactum, de probationibus:* ſed intelligitur de legitimè deſcendentibus tantùm, ſecundùm naturam materiæ ſubjectæ feudorum. Ad objectum verò de privilegio Regis Renati, & de conſuetudine familiæ infra reſpondebitur.

24. Sed eſt aliud longè fortius & ineluctabilius in eadem inveſtitura, quæ verbis diſertis in ipſis clauſulis diſpoſitivis refertur, limitatur, & reſtringitur ad prędictos antiquos feudales uſus Inſubrię, ibi, donamus, tradimus, &c. juxta obſervantiam, uſum & conſuetudinem dicti Comitatus Pedemontis obtentos, & in talibus obſervatos. Et rurſus ibi, *Servire teneantur immediatè,* & in capite de ſervitio proprio conſueto, ſecundùm obſervantiam & conſuetudinem patriæ memoratæ. Ecce quod etiam bis originalis ipſa inveſtitura refertur ad prædictos uſus feudorum Pedemontis, qui notiſſimè non ſunt alii quàm jura illa feudalia, quæ habentur in uſibus feudorum, quæ ad unguem obſervantur in tota Inſubria, in qua ſitus eſt Comitatus Pedemontis.

25. Igitur perinde eſt ac ſi eadem jura uſuum feudalium eſſent nominatim recitata in dicta inveſtitura, quia quicquid eſt in termino relato, eſt in termino referente, *l. inſtitutio talis, de condit. inſtitutio. l. aſſe toto. de heredib. inſtit. l. ſi ita ſcripſero, de condict. & demonſt.* Etiam propriè & ſpecificè Bald. *in l. ſi defenſor, §. qui interrogatus, verſic. niſi fortè, per illum textum de interrogatoriis actionib.* Bald. *conſ.* 212. *eaque, lib.* 5. Philipp. Dec. *conſ.* 47. *& in cap. quoniam contra falſam, num.* 37. *extra de probationibus, ubi in annotat. dixi & ſcripſi in conſuet. Pariſ.* §. 45. *num.* 18. *& in regula cancellariæ de infirmis reſignantibus, num.* 413. Igitur virtute dictæ relationis, etiamſi eſſet ſimplex, perinde eſt ac ſi in eadem inveſtitura expreſſim & ſpecificè cautum eſſet quòd verbum, *heredibus*, intelligitur de maſculis & legitimis deſcendentibus ex eis tantum, & quòd non obſtante aliquo teſtamento, vel alia diſpoſitione vaſſalli, ſeu vaſſallorum, in ultima voluntate vel inter vivos venirent maſculi æqualiter & viriliter, ſalvo jure repræſentationis nepotum & linearum, & ſuprà eodem numero. Hæc enim omnia ſunt ex natura feudi, & ex prædictis uſibus feudalibus, ad quos fit expreſſa relatio.

26. Igitur perinde eſt ac ſi uſus illi relati ſpecificè deſcripti eſſent in inveſtitura, etiam in Gallia patrię conſuetudinariæ facta, quantò magis quando facta eſt in Inſubria, ſeu ab habentibus domi-

ſuperſtitem, omnia illa feuda devenirent, non potuiſſet in præjudicium agnatorum etiam collateralium, ſi qui tunc erant, nec in præjudicium naſciturorum ex eis, & conſequenter in præjudicium deſcendentium, vel naſciturorum ex dicto Ludovico. Imò etiamſi vaſſallus vellet inter filios diſponere, & uni eorum feudum prælegare vel donare: non poſſet, etiam conſenſu domini, niſi de conſenſu aliorum filiorum, ad eorum vitam tantum: quia poſteris ſuis, nec agnatis quidem præjudicare poſſunt. Bald. *in l. Imperialem, col.* ■ *verſic. quæro quid ſi vaſſalli, & verſic. quæro ergo, & col. 3. verſic. quæro utrum pater, de prohibita feudi alienatione per Federicum*, ubi omnes Feudiſtæ ſequuntur in uſibus feudorum Ioan. Baptiſt. *pag. 9. eod.*

37. Et hoc eſt perpetuum in feudis, quòd ſemper reſpiciunt primum ſtipitem, & primum conſenſum domini, cui non poteſt derogari, Bald. *in cap. unic. col. 1. in prima oppoſitione, de eo qui ſibi & heredibus ſuis, &c. in uſibus feudorum.* Et prima inveſtitura tanquam radix ſemper attenditur, nec mutari poteſt in præjudicium tertii, Bald. *in conſ. 375. quando conſtat, lib. 2.* Bald. & alii *in cap. 1. de feudo guardiæ & caſtaldiæ, in uſibus feudorum.* Bald. *in l. 1. col penult. C. quando non petentium partes.* Paul. *in conſ. 191. viſis & diligenter, col. 2. lib. 2.* Alexand. *conſ. 9. n. 12. col. 5.* Alvarotus *in conſ. 1. poſt lecturam ſuam feudorum.* Franc. Zabarel. *conſ. 92. favendo pupillis.* Iacob. de S. Georgio *in inveſtitura, in verb. dictique vaſſalli promiſſ. recog. dict. feud. col. 4. verſ. inſuper quæro.* Matthæus de Afflictis *in deciſionib. Neapolit. 195. n. 5. & 6.* Franc. *conſ. 193. conſ. 263. conſ. 185. col. 2.* ibi in annotat. dixi. Albertus Brunus *in fine conſil. 25. in fin. inter conſ. feudalia.* Et in propriis terminis quod non poſſit alterari etiam per Principem, decidit Ludovicus Gozadinus *conſ. 84. num. 8.*

38. Non obſtant quæ ſupra numer. 5. & 6 dicta ſunt de conſuetudine familiæ: quia Andreas Iſernia *in dict. §. præterea Ducatus, col. 2.* non dicit nec intendit per conſuetudinem familiæ poſſe immutari naturam vel qualitatem primæ inveſtituræ, ſi de illa conſtat: ſed tantùm dicit quod quando de illa non apparet, vel quatenus dubia eſt, declaratur, vel interpretatur per longævum modum utendi & conſuetudinem familiæ, juxta regulam communem, quòd talis præſumitur præceſſiſſe titulus, qualis apparet uſus & conceſſio, Bartol. Ioannes Plateanus *in l. ſuibus. Cod. de agricolis & cenſitis, lib. 11.* Bald. *in l. 1. col. 3. C. de fideicommiſſ.* Ang. Peruſ. *in l. qui aliena, §. 1. de acquirenda hered.* Alexand. *conſ. 107. lib. 1.* Philip. Dec. *in l. ſi certis annis, n. 14. C. de pactis.* Albertus Brun. *in tract. de augmento, col. 113. cum ſequent. & conſ. 44. col. 1.*

39. Hoc tantùm, nec aliud intendit Andreas Iſern. Patet, quia loquitur in Regno Siciliæ, ubi Galli diu dominati, uſum feudorum Galliæ invexerunt, ita quod ubi ultra generalem & regularem conſuetudinem feudorum, qua omnes veniunt æqualiter, quædam ſpecialis conſuetudo Francorum, videlicet à Francis invecta viget in pleriſque locis, quâ ſucceditur in feudis more Francorum, & ſic primogenitus in feudo quandoque totum, quandoque majorem partem habet. Si ergo dubitetur de aliquo feudo, an generali feudorum, an verò ſpeciali Francorum conſuetudine regatur, dicit Andr. Iſern. & bene, quod attenditur ſi illi de domo ſint in quaſi poſſeſſione ſic vivendi, id eſt, jure Francorum ſuccedendi, & non generali jure feudorum: ita etiam neceſſariò intelligitur conſilium Guidonis Papæ 131. tum quia intelligitur ſecundùm authorem quem citat, tum quia in Delphinatu Galliis contiguo non minùs degenerant feuda, quàm in Sicilia. Quæ verò citantur ſuprà num. 6. *ubi* [illegible], quia partim loquuntur de interpretatione voluntatis patrisfamiliàs, *juxta l. ſi ſervus plurium, in fin. de legat. 1.* partim per alios Doctores reprobantur, ut per Angel. *in l. ult. col. 2. de teſtamentis.* Raphaël Cuma. *in l. 5. de Pandectis, eod. tit.* Alexander *in l. ſi non ſpeciali. Cod. de teſtam. col. 2.*

40. Nec etiam procedit niſi illa familia haberet poteſtatem condendæ legis, ut per Iaſonem in *ſi quis à filio, in §. ult. n. 4.* & ibi Udaric. Zazius *de legat. 1.* per Carolum Ruinum *conſ. 38. Quoniam, col. 3. conſ. 40. pro evidentia, col. 8. conſ. 226. prætermittendum, col. 1. lib. 1. conſ. 108. col. 4. lib. 7.* Ita etiam in terminis feudorum non valere conſuetudinem domûs nobilium contrariam juri, vel titulo, aut inveſtituræ Principis, decidit Bald. *in conſ. 247. Quæro: quidam nobiles*, quod conſilium nonnulli incautè pro contraria parte citant. Idem tenet Rochus Curt. *in repetitione cap. 1. quæſt. 8. extra de conſuetud.* ut videlicet in his quæ pertinent ad deciſionem cauſarum, non valeat conſuetudo familiæ. Unde infert, & bene, non valere conſuetudinē familiæ, quod fœminę non ſuccedant. Ius enim publicum privatorum pactis expreſſis tolli non poteſt, ergo nec tacitis, *l. jus publicum, de pactis.* ſed eos dumtaxat, qui contraxerunt aut conſenſerunt, ligant, *l. ſi unus, §. ante omnia, de pactis.*

41. Præterea ex hypotheſi rectè intuendo, nulla eſt conſuetudo familiæ, quia non ſunt niſi duo teſtamenta. Primum Ludovici primi, quod non habuit effectum, niſi de conſenſu filiorum. Secundum verò anno 1475. factum à Ioanne primogenito Ludovici, ſtatim controverſum fuit à filiis qui tranſegerunt anno ſeſquimilleſimo quinto, & ſic nihil valuit, niſi in vim tranſactionis & conſenſus in ea pręſtiti, qui non poteſt alios ligare, *l. ſi unus, §. ante omnia, de pact. cap. 1. §. præterea, quibus mod. amitt. §. Titius ſi de feudo defuncti contentio ſit inter dominum & agnatos, in uſibus feudorum.* Porrò dominus Franciſcus non eſt heres eorum qui jura ſua tranſigendo ceſſerunt, nec aliter approbavit tertium illud teſtamentum Ludovici II. patris ſui, filii primogeniti dicti Ioannis: & ſic nulla cōſuetudo familiæ, nullum teſtamentum, nulla tranſactio, nullum pactum officere poteſt domino Franciſco, quominùs virilem ſuam portionem feudorum à patre ſuo relictorum petat, juxta communes leges feudorum, & primas inveſtituras.

42. Non obſtat quod ſupra num. 2. dictum eſt, in dubio pręſumi feudum hereditarium: quia eſt idem ac ſi diceretur potiùs pręſumi allodium, quàm feudum, quod verbum eſt, ut dixi *in conſuet. Pariſ. §. 46. n. 5. & in annot. ad Alex. conſ. 126. lib. 1.* Cæterùm conſtito quòd ſit feudum, non pręſumitur ſimpliciter vel merè hereditarium: quia idem eſſet quod præſumere allodium & patrimoniale, quod minus eſſet abſurdum, ſed præſumitur feudum perpetuum pro ſe & heredibus, ſcilicet illis ad quos de ſui natura feudum tranſit, videlicet ad maſculos tantùm, niſi nominatim cautum ſit de fœminis, per notata ſuprà num 16.

43. Ut que filius recuſare non poſſit hereditatem patris abſque feudo, agnatus autem poſſit, *§. filius, de capitaneo qui curiam vendidit, cap. unico, an agnatus, vel filius defuncti poſſit retinere in uſibus feudorum.* Hactenus feudum ſimpliciter vel pro ſe & heredibus conceſſum, dicitur hereditarium, tamen in veritate non eſt res hereditaria, ut pulchrè Franc. Zabarel. *in conſ. 64.* quod dicta vera nec venit in alienatione vel hypotheca bonorum, vel hereditatis, nec tranſit ad heredes.

44. Quin hoc caſu ut filius ad ejuſmodi feudum hereditarium admittatur, ſufficit quod ſit heres in re certa, & ſic capiet hujuſmodi feudum in totum, herede extraneo univerſaliter inſtituto, vel etiam

filia univerſaliter inſtituta penitùs à feudo etiam hereditario excluſis, ut per Bart. in *l. jusjurandum*, §. *ſi liberi, de operis libert.* Alexand. *conſ.* 19. *num.* 17. *conſ.* 22. *num.* 5. *lib.* 5. Paul. *in l.* 1. *C. de condit. inſertis.* Imola, *conſ.* 69. *viſis*, *in fin.*

45. Quodſi primogenitus ſit inſtitutus univerſaliter, ſecundogenitus inſtitutus in ſextante, vel in re certa, nihilominus ęqualiter in feudo ſuccedit, & non pro quota hereditaria. Bartol. Alex. Iaſ. in *l. ſi non ſortem*, §. *libertus in fin. de condict. indebiti.* Bald. *in cap. unico. col.* 3. *an agnat. vel filius defuncti.* Alex. *conſ.* 19. *num.* 17. *lib.* 5. Item de filio exheredato vel pręterito, qui non vult teſtamentum dicere nullum, Bald. *in dicto cap. unico*, *col.* 3.

46. Quin etiam in hujuſmodi feudo filius univerſaliter inſtitutus non dicitur ſuccedere ex teſtamento reſpectu feudi, ſed jure ſucceſſorio feudorum, & idem eſt ſi heres patris ab inteſtato. Ita expreſſim Baldus, quem omnes ſequuntur *in capite* 1. *in principio, col.* 2. *verſi. quæro ergo quo jure, de ſucceſſion. feud. in uſib. feud.*

47. Quòd ſi feudum eſſet merè hereditarium (ut quod poteſt alienari, legari, & in quoſcumque heredes transferri) tunc magis diceretur res patrimonialis, quàm feudum, ut in regno Franciæ, ubi feuda ſunt patrimonialia. Joan. Faber, *Inſtitut. de legitim. patronorum tutela*, *circa fin. de rerum div. in fin. princ. de empt. & vendit. col.* 1. *de action.* §. *item Serviana. col.* 12. *& in Auth. ingreſſi, col. fin. C. de ſacroſanct. Eccleſ.* Petrus Iacobinus *in ſumma de cauſ. ex quib. feudum amit. col* 5. *verſ. hodie verò.* Guido Papæ *in deciſionibus Delphin. quæſtion.* 59. 133. *& in conſil.* 18. *ſuper caſu col.* 2. *verſi. ſed nulla ſunt hujuſmodi exempla*, *in uſib. feudorum*, *de quibus agitur.*

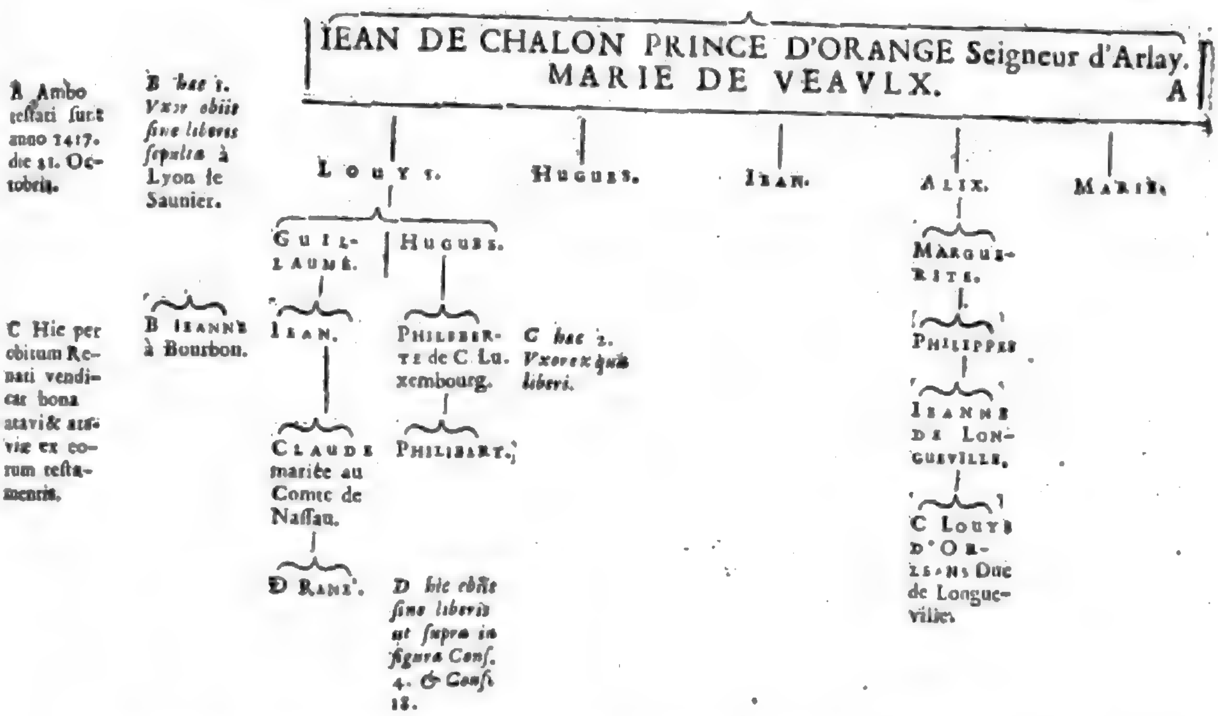
48. Quod ſi conſtaret feudum eſſe conceſſum pro ſe & liberis, tunc dictus §. filius non haberet locum, nec dictum caput an agnatus vel filius defuncti, ut ibi tradit Bald. *col.* 3. *verſic. ex quo collige tres caſus*, ſed diceretur feudum ex pacto, vel providentia, ut filius etiam repudiata hereditate patris teſtati, vel inteſtati poſſet feudum, vel virilem ſuam portionem cum aliis filiis ſuccedentibus accipere.

49. Quando verò apparet conceſſum pro ſe & heredibus vel ſimpliciter tunc locum habet dictus §. filius, & hoc tantùm reſpectu dicitur feudum hereditarium, eò quòd non eſt liberum filio illud capere; repudiata hereditate: tamen in veritate hereditarium non eſt, nec illud capit ut heres, ſed jure feudorum, vel per inveſtituram patris, avi, vel proavi, primò inveſtiti, ut eſt textus *in cap. unico*, ibi, *per inveſtituram patris & avi*, & ibi ad hoc notat Andręas Iſernia, Jacobus de Belviſ. Bald. & omnes *de feud. Marchio, Ducatus & Comit. text. in capitulo unico*, & ibi Bald. Alvar. Præpo. *de gradib. ſucceſſionum; in feudis, cap.* 1. *hoc quoque*, & ibi gloſſ. *in verſ. inveſtiture de ſucceſſione feudi. cap. unico*, & ibi Bald. Alvar. *de natura ſucceſſionis feudi, in uſib. feudorum.* Alexand. *conſil.* 29. *numero tertio*, *conſil.* 44. *numero tertio, lib. primo.* Franciſc. Curtius ſenior *conſil.* 48. *col.* 3.

50. Et hinc eſt quod in hujuſmodi feudis non eſt locus juri accreſcendi, ſed dicitur jus ſucceſſorium virtute primæ inveſtituræ, imò non dicitur novus vaſſallus ſuccedere ultimo vaſſallo, ſed primò inveſtito, & capere jus à domino concedente in vim primæ inveſtituræ. Bald. Alvar. & alii in *cap.* 1. § *de his qui feudum dare poſſunt. Et de feudo Marchia, Ducatus & Comitatus.* Salicetus *in l. unic. quæſt.* 12. *C. quando non petentium partes.* Alex. *dict. conſil.* 29. *lib primo.* Andr. Sicul. *c.* 2. *col.* 6. *extra de feudis.* Franciſc. Curt. ſenior *in tractatu feudorum*, *in ſecund. parte ſecunda partis principalis*, *num.* 74. cenſeo ego Carolus Molinæus I. V. D. Franciæ & Germaniæ Iuriſconſultus, & in ſupremo Pariſiorum Senatu antiquus Advocatus, in quorum fidem propria manu ſubſcripſi, & gentilitio apoſphragiſmate ſigillavi. Pariſiis, Idibus Iulii, anno ſalutis ſeſquimilleſimo quinquageſimo nono.

CONSILIUM LI.

THEMA ABBREVIATUM CONSILII LI.

IOannes Cabilonenſis Princeps Vraniæ Dominus Arelati,

1. Inſtituit dictum Ludovicum primogenitum ſuum heredem univerſalem, & ubi decederet ſine liberis maſculis è ſuo proprio corpore matrimonio procreatis, vel ejus maſculi ſine maſculis de proprio corpore in matrimonio procreatis, quocumque tempore ſubſtituit eidem Ludovico & ejus maſculis, dictum Ioannem tertium filium, & ejus liberos maſculos, & maſculorum liberos maſculos in omnibus quæ reliquit Ludovico, ſine detractione alicujus quartæ.

2. Et ſi dictus Ludovicus, vel ſui maſculi, aut maſculorum ejus maſculi reliquerint filias è legitimo matrimonio, reliquit ſingulis earum decem millia librarum pro omni jure & portione ſuæ ſucceſſionis, & in hoc eas inſtituit heredes. Sequitur in eodem teſtamento.

3. *Item ſi ledit Iean decede ſans maſles, ou les maſles d'iceux ſans laiſſer maſles en quelque temps que ce ſoit, nais de leur propre corps en loyal mariage, je leur ſubſtituë ledit Hugues & ſes enfans maſles, & les enfans maſles d'iceux. Et lors le partage de Hugues retournera à Louys.*

4. *Et où ledit Hugues decederoit ſans enfans maſles, ou les maſles d'iceux ſans enfans maſles, en quelque temps que ce ſoit, je ſubſtitue audit Hugues ledit Louys & ſes enfans maſles, & les enfans maſles d'iceux ſans detraction de quarte. Et où ledit Hugues ou ſes enfans maſles, ou les enfans maſles d'iceux laiſſeroient une ou pluſieurs filles, l'aiſnée aura dix mille florins, & chacune des autres huit cens florins, que ledit Louys, ou ſeſdits hoirs maſles, ou hoirs maſles d'iceux ſeront tenus de payer.*

5. *Et où ladite Marie ma fille decederoit ſans laiſſer hoirs procréez en mariage de ſon propre corps, je luy ſubſtituë ledit Louys & ſeſdits enfans maſles, & les enfans maſles d'iceux & leurs hoirs.*

6. *Et ſi leſdits Louys & Iean decedoient ſans laiſſer maſles, ou les enfans maſles d'iceux enfans maſles procréez en loyal mariage, je leur ſubſtituë ledit Hugues, les enfans maſles d'iceluy, & les enfans maſles de ſeſdits enfans procréez en loyal mariage, ſans detraction de quarte, & marieront les filles comme deſſus.*

7. *Et où je decederois ſans enfans maſles, ou mes enfans maſles ſans maſles, ou leurſdits enfans ſans maſles procréez de leurs corps en loyal mariage, j'ordonne mon heritiere & ſubſtituë ladite Alix ma fille en tous mes biens de France, par telle condition, que où meſdits enfans, ou leurs enfans maſles, ou les enfans maſles d'iceux enfans maſles laiſſeroient aucunes filles, ladite Alix en rapportant partagera également. Et au cas que meſdits enfans ne leurſdits enfans maſles ne laiſſeroient aucunes filles, j'ordonne que ladite Alix & ſeſdits hoirs procréez en mariage, ſuccedent en tous leſdits biens.*

8. *Item & en mes biens eſtans en l'Empire, je ſubſtituë Hugues de Chalon, fils de feu Louys Comte de Tonnerre, & au deffaut de luy ſes enfans maſles, & au deffaut de ſeſdits enfans maſles, Louys frere dudit Hugues, & apres luy ſes enfans maſles, c'eſt aſſavoir l'aiſné premierement, & en apres les autres enfans maſles du puiſné portans les armes de Chalon. Et eſt à ſçavoir que l'aiſné fils ſuccedera, & ſeront tenus porter mes armes, ſur peine de privation de ladite hoirie, & apres luy le puiſné : Et ainſi ſucceſſivement de l'aiſné & de ſeſdits enfans, tant du ſecond comme du tiers, & pareillement des autres en gardant l'aiſneſſe.*

torem, qui tantùm quod acquiſivit, eodem pretio revendit, & ſecundum emptorem in ſuam acquiſitionem loco ſui ſubrogat, nec ſe de evictione obligat, niſi de facto ſuo tantùm, & pro omni alia defenſione, vel evictione, & cedit ac transfert literas ſuæ acquiſitionis.

12. Hujuſmodi enim ceſſio non fit in gratiam, & commodum cedentis, nec ut ceſſionarius ei rationem reddat, ſed ſit in jus, & commodum perpetuum ceſſionarii: & conſequenter præſumitur ejus periculo facta ceſſio, ut pulchrè diſtinguit Ang. Peruſ. *in l. 3. C. de novat.* Egidius Bellamera *in c. mandato, col. 4. num. 5. extra de procuratoribus.* Tunc enim ceſſio ad commodum cedentis, quando actum eſt, quicquid exigitur plus aut minùs, ſpectet ad lucrum, & commodum cedentis, & tunc cedens tenetur de evictione ceſſionis, ſive ex eo quod debitor non eſt ſolvendo, ſive alias, quia tenetur facere nomen bonum: & ad hoc ceſſionarius habet actionem mandati: quia non tantùm ſuum, ſed etiam cedentis negotium gerit. Nec eſt delegatio, ſed ſimplex mandatum directarum utilibus retentis per cedentem. text. rotundus, *in l. ſi mandavero, §. interdum, ff. mandati.* Secùs quando ceſſio fit ad commodum ceſſionarii, ut hic:

13. Quia ampliùs non quæritur quid exigatur, ſed totum eſt lucro, & periculo ceſſionarii, etiamſi cedens promiſerit de evictione hujus ceſſionis: quia tunc tenetur facere nomen verum, ſed non bonum, *l. ſi nomen de heredit. vel action. vendita.* Sed quando non promittit de evictone ceſſionis, ut hîc nullo modo cedens promiſit, ſed ceſſit jura qualia habet, & tradidit inſtrumenta qualia habebat, quæ ceſſionarius acceptavit, cenſetur ceſſio facta ejus periculo, quia ſecutus eſt nomen ſibi ceſſum: ergo liberavit cedentem, ut inquit text rotundus *in l. ſi mandatum in fi. ff. mand.*

14. Tunc enim vera eſt delegatio, & datio in ſolutum. Ita etiam decidunt Jacobus de Arenis, & Bart. *in l. ſi cum emptore, in prin.* & ibi Jaſon. *ff. de pactis.* Bald. *l. 1. q. 5.* & ibi Salicet. *q. 12. C. de action. & obligation.* & expreſsè Egid. Bellamera *in d. c. mandato.* Anton. Negulanus *in tract. de pignor. par. 2. membro 3. num.* 17. Et inſuper etiamſi eſſet ſimplex ceſſio ad commodum cedentis, videlicet retenta proprietate juris ceſſi, adhuc non eſſet actor admiſſibilis, niſi priùs diſcuſſis his contra quos ceſſionem, & mandatum ſimplex habuit, quia non poteſt agere, niſi in eo quod minùs ſervare, vel conſequi potuerit. text. rotundus, *in d. l. ſi mandavero, §. interdum in fine, ff. mandati.* Et adhuc minùs admiſſibilis lite jam per eum conteſtata, & pendente, qui jus ipſum ceſſum non revocavit in dubium. Priùs etiam deberet offerre, & reſtituere jura, & inſtrumenta ſibi ceſſa non deteriorata, ſed qualia erant tempore ceſſionis.

15. Quod adhuc non teneretur reus acceptare, cùm dicta ceſſio ſit pars contractus nominati irrevocabilis, nec aliter primus emptor fuerat contracturus, & gratis, hoc eſt, eiſdem conditionibus, nec aucto pretio, ſecundum emptorem ſubrogatus, niſi ut à ſua acquiſitione quam ceſſit, indemnis abiret, ſine periculo, nec pretii quidem (quod etiam ſibi aberat) reſtituendi, dando in ſolutum dicta jura, & inſtrumenta. Dictio enim *pro*, à qua incipit dicta ſecunda clauſula, cauſam finalem denotat. Bald. *in l. in arbitali, C. de action. empt. in l. 1. col. pen. verſic. venio ad ſecundam, C. per quas perſonas dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. gloſ. 1. n. 27. §. 51. gloſ. 3. num. 9. & ad Philip. Dec. conſ. 46.* Et ita dico, & conſulo ego Carolus Molinæus, &c. Pariſiis 5. Calend. Martii. Anno Domini 1557. more Gallico.

EPITOME CONSILII L.

1. *Quando feudum dicatur hereditarium, vel ex pacto.*
2. *Quando præſumitur hereditarium.* 4.
3. *Quando debeat eſſe filii, & heredes.*
5. *Conſuetudo familiæ attenditur* 6. 38.
7. *Ius feudorum non eſt ius primogenituræ, ſed ſucceditur æqualiter.* 19. 21. 44. 45.
8. *Feuda iure Romano incognita.*
9. *Feudorum origo Francorum eſt, ſed Longobardi primi in Inſubria, & Italia uſum invexerunt.*
10. *Carolus Magnus regnum Longobardorum armis ſibi quæſivit, & tunc cœperunt feuda ibi eſſe perpetua.*
11. *Lotharius primus Imperator, Caroli Magni nepos, Magiſtratus inſtituit Romæ, & ibi coram Papa, & univerſo populo multas leges ſanxit.*
12. *Imperium Francorum centum viginti fere annis duravit.*
13. *Et poſt ducentos annos Conradus ſecundus leges Principum Francorum de feudi transmiſſione redintegravit.* 14. 15.
16. *Fœminæ nunquam ſuccedunt in feudo, niſi ex ſpeciali pacto, & deficientibus maſculis.*
17. *Pacta contra naturam feudorum appoſita non extenduntur* 28.
18. *Vaſallus non poteſt teſtari, nec diſponere de feudo, etiam ad commodum aliquorum de ſuis deſcendentibus.* 23. 34. 36.
19. *Sed omnes debent æqualiter ſuccedere, ſalva repræſentatione.* 20. 21.
22. *Verba heredibus, & ſucceſſoribus de maſculis tantùm intelliguntur.* 27.
24. *Relatum eſt in referente etiam propriè & ſpecificè.* 25. 26.
29. *Verba*, ex ſuo corpore deſcendentibus, *comprehendunt pronepotes, & ulteriores.* 33.
30. *Feuda debent eſſe perpetua.* 31. 42.
32. *Inveſtituræ primæ non poteſt in præiudicium deſcendentium, vel agnatorum, etiam conſenſu principis derogari.* 34. 36.
35. *Clauſula in fine poſita refertur ad omnia.*
37. *Inveſtitura prima ſemper in feudis attenditur.*
38. *Talis præſumitur titulus præceſſiſſe, qualis apparet uſus, & poſſeſſio.*
39. *In regno Siciliæ ultra generalem feudorum conſuetudinem, eſt una ſpecialis conſuetudo ſuccedendi, more Francorum.*
40. *Conſuetudo familiæ non valet in his quæ ſpectant ad deciſionem cauſarum.*
41. *Diſpoſitiones feudi factæ à vaſſallo non nocent his qui non conſenſerunt.*
42. *Allodium præſumitur, Feudum non præſumitur merè hereditarium.*
43. *Filius non poteſt recuſare hereditatem patris abſque feudo, quod tamen non eſt hereditarium.*
44. *Filius heres in re certa, vel in uncia, nihi-*

lominus ſuccedit æqualiter in feudo, nec locus eſt primogenituræ. 45.

46. *Filius non ſuccedit in feudo iure teſtati, vel inteſtati, ſed iure feudorum, vel inveſtituræ.* 49. 50.

47. *Niſi in feudo merè hereditario.*

48. *Feudum conceſſum pro ſe, & liberis, nullo modo eſt hereditarium.*

50. *In feudis non eſt locus iuri accreſcendi, ſed legi inveſtituræ.*

CONSILIUM L.

VIſis & examinatis exemplis donationum, & inveſtiturarum ab illuſtr. Ludovico & Joanna Rege, & Regina Hieruſalem, & Siciliæ, Comitibus Provinciæ, Forchalcherii, & Pedemontis, anno 1359. duodecima Octobris conceſſarum, & factarum nobili, & generoſo Franceſchino de Bolleris, de Caſtro, & territorio *Roſqueſpreverie*, & quinque aliis Caſtris Pedemontis, pro ſe & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus in perpetuum, necnon alterius donationis, & infeudationis anno 1376. factæ per eamdem reginam, Provinciæ & Pedemontis Comitem, eidem Franceſchino de Caſtro de monte, in Provincia pro ſe, & ſuis heredibus utriuſque ſexus, ex ſuo corpore, & legitimè deſcendentibus, natis, & naſcituris, confirmationis Mariæ reginæ & Comitis, filiæ præfatæ reginæ, necnon donationis, & infeudationis per eam anno 1380. factæ nobili Freylom de Bollieris fratri dicti Franceſchini de Caſtro, & territorio *Cental*, in Comitatu Pedemontis, pro ſe, & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus ex ſuo corpore legitimè natis, & naſcituris, privilegii à rege Renato. anno 1442. dati Ludovico primo nepoti ex primogenito præfati Franceſchini, teſtamenti præfati Ludovici, & Joannis ejus filii primogeniti, & Ludovici ſecundi, tranſactionibus, & aliis in themate facti narratis, Domini Jeſu Chriſti, unici Dei, & hominum mediatoris nomine invocato. Omiſſa ſingularum quæſtionum prolixiori diſputatione, ſcopum ipſum reſolutiva noſtra analyſi petendo.

1. Ex tribus potiſſimùm viderentur hæ ditiones hereditariæ, & conſequenter dominum Franciſcum *de Boulicrs*, qui ſolus ex ſeptem filiis Ludovici II. patris ſui ſupereſt, teneri ſtare teſtamento, & tranſactionibus deceſſorum ſuorum, & his quæ ſibi relicta ſunt à patre, ſalvo (ſi res exigat) ſupplemento legitimæ. Primò ex tenore dictarum conceſſionum, & inveſtiturarum. Prima enim facta eſt dicto Franceſchino pro ſe, & ſuis heredibus, & ſucceſſoribus in perpetuum. Hæc eſt forma inveſtituræ quoad perſonas ipſas attinet. Ergo quamvis dicta prima conceſſio facta ſit in feudum, tamen eſt feudum hereditarium. Quoties enim feudum eſt conceſſum pro ſe, & ſuis heredibus, dicitur hereditarium. Si verò ſit datum pro ſe, & pro liberis deſcendentibus, tunc non dicitur hereditarium, ſed appellatur feudum ex pacto, vel ex providentia concedentis. Ita declarat Andr. Iſern. *in cap.* 1. §. *& olim col.* 1. *in fine de ſucceſſor. feudi, & in cap.* 1. *qui ſucceſſor. feudum dare tenentur in fin. & in cap.* 1. *de reſignation. feudi paterni. & in cap.* 1. *an agnatus, vel filius in uſibus feudorum.* Et ſequitur Alexand. *in l. quadam*, §. 1. *col.* 2. *de edendo in conſ.* 55. *col.* 4. *num.* 6. *lib.* 4. & ibi ſequitur Andreas Barbatus, *col. penult. ſui conſilii ad conſilium Alexandri continuati.* Idem Alexand. *conſil.* 26. *col.* 2. *lib.* 5. Philipp. Dec. *conſ.* 445. *in fin.* Jacobus de S. Georgio *in inveſtitura feudali verſic.* Ita quod ipſi inveſtiti habeant Franc. Curt. junior. *in tractatu feudorum part.* 1. *quæſt.* 8. *num.* 19. *verſic. quarto ſub hac, & in conſ.* 1. *num.* 12. *conſ.* 32. *conſ.* 78. Albertus Brunus inter conſilia feudalia, *conſ.* 10. *col.* 3. *conſ.* 11. *col.* 4. *conſ.* 24.

2. Imò etiam in dubio præſumitur feudum hereditarium, ut ait Alexand. *conſ.* 26. *col.* 2. *lib.* 5. Carolus Ruin. *conſ.* 15. *num.* 6. *conſ.* 17. *lib.* 1. Franciſcus Curtius junior. *conſ.* 3. *num.* 4. Ex quibus in illa prima conceſſione videntur feuda planè hereditaria.

3. Quoad ſecundam verò, & tertiam inveſtituram, quia addita ſunt verba: Ex ſuo corpore legitimè deſcendentibus, natis, & naſcituris, hæc quidem verba bene operantur, ut feuda illa ſint affectata liberis primi gradus, ita tamen ut debeant eſſe filii, & heredes, tunc enim propter illa verba requiritur concurſus utriuſque qualitatis, ſecundum communem ſententiam, ut tradunt Alexand. *in dicta l. quadam*, §. 1. *col.* 2. *de edendo in l. quod dicitur col.* 14. *de verbor. obligat.* Jaſon. *l.* 2. *num.* 188. *C. de jure emphiteuticor. in l. ſi non ſortem*, §. *libertus de condict. in deb.* Bal. *conſ.* 70. *lib.* 2. *conſ.* 475. Bartholomæus *lib.* 5. Paul Caſtrenſis *conſ.* 461. *viſis col. ult. lib.* 1. Alexand. *conſ.* 44. *ubi in annot. dixi lib.* 1. Philipp. Corn. *conſ.* 13. *lib.* 3. Philipp. Dec. *conſ.* 185. *conſ.* 390. *col.* 3. *conſ.* 445. Franciſcus Curtius Junior. Albert. Brunus in locis nuper allegatis.

4. Sed tamen illa adjectio utriuſque ſexus, vel deſcendentium, eſt limitata ad deſcendentes ex proprio corpore recipientis, ſive primi inveſtiti, & conſequenter in ulterioribus deſcendentibus remanent feuda planè hereditaria. Secundò principaliter propter privilegium liberè diſponendi per Ludovicum I. primi inveſtiti nepotem à Rege Renato impetratum.

5. Tertiò principaliter propter conſuetudinem familiæ ultra ſexaginta annos continuatam, & præſcriptam, qua dationes illæ ſemper jure teſtamentario, & ſubſtitutionum ad unum, & primogenitum tantùm devolutæ ſunt, reliquis excluſis. Et ſic videtur Joan. Ludovicus ex teſtamento avito, proavito, & abavito ſolus ad omnia vocatus, Franciſco excluſo, niſi in ſibi relictis à patre, & ſupplemento legitimæ. Ita enim in propriis, imò fortioribus terminis decidit Andreas Iſer. *in l. Imperialem de prohibita feudi alienatione per Federicum*, §. *præterea ducatus col.* 2. *in verſic. feudorum*, dicens quod ſi probetur quod inter plures filios vaſalli primogenitus tenuit ſolus feudum per triginta annos, tanquam primogenitus, ſcientibus, & patientibus aliis fratribus, quod inter plures filios ejuſdem primogenitus eodem jure uti poteſt. At hic ſunt plus quàm ſexaginta anni talis uſus, & conſuetudinis de primogenito in primogenitum. Et illud dictum Iſerniæ refert, & ſequitur Guido Papæ *conſ.* 131. circa proceſſum reviſionis *col.* 2. ubi in propriis terminis decidit quod iſtud nudum factum quatuor teſtibus probatum, quod prædeceſſores fratrum contendentium de certo caſtro, & terra feudali ſemper, ſaltem per quadraginta annos obſervarunt, quod primo natus eorum ſolus obtineret illud feudum, ſufficere ad probandam efficacem hujuſmodi conſuetudinem introductam. Sed hîc ſunt ſexaginta anni: & ultra illud factum procedit veluti titulus, authoritas, & privilegium Regis Renati liberè diſponendi de eiſdem feudis.

6. Quod cùm conſuetudo ejus familiæ hoc faciat, & ſit obſervanda, tenent Joan. Andr. *in additionibus Speculi titulo de inſtrumentorum editione*, §. *compendioſè verſiculo, ſed nunquam etiam in modo ſacerdotali.* Jaſon. *in l. omnes populi, col.* 9. *verſic. an autem una progenies*, & ibi Joannes Crotus *in repetit. col.* 4. *de juſtitia, & jure.* Jaſon *in l. ſi quis à*

filiis, §. *ultimo de leg.* 1. & *conſ.* 46. *col. ult. lib.* 1. *conſ.* 192. *col.* 3. *lib.* 2. Albertus Brunus *in tract. feudorum in verb. parentela in fin.* Philippus Dec. *conſ.* 515. *num.* 18. Et in terminis primogenituræ, de quo agitur, Socinus *conſ.* 47. *col. ult. verſic. capio.* 4. *q. lib.* 3. Joan. Spiritus *in tractatu de jure primogenituræ, lib.* 3. *q. ult.* Petrus Paulus Pariſinus *conſ.* 7. *ad veram col.* 2. & 3. *lib.* 4.

7. Sed his non obſtantibus, quantumvis urgere videantur, contrarium cenſeo videlicet præfatum Franciſcum in prædictis ditionibus feudalibus æqualiter cum nobili, & generoſo Joanne Ludovico nepote ex fratre ſuccedere debere, deductis tamen portionibus fratrum, & ſi quas legitimè ab eis Antonius, & Joannes Ludovicus pater & filius acquiſierunt. In ſumma, nec dictum privilegium, nec dicta teſtamenta, & ſubſtitutiones obſtant quominùs præfatus Franciſcus dictorum feudorum virilem ſuam partem jure conſuetudinis feudalium, & dictarum inveſtiturarum petere poſſit, & hoc nomine ad diviſiones, cùm non ſint de regalibus, provocare. Et moveor cùm ex natura, & conſuetudine feudorum, tum ex tenore inveſtiturarum.

8. Feuda enim non reguntur jure communi Romano, cui prorſus fuerunt incognita, ut ſcripſi *in conſuetudine Pariſienſi, titul. de feud. in rubrica num.* 2. *cum ſeq.* Andr. Iſern. *in proœmio feud. quæſt.* 4. & ibi Jacobus Alvar. & alii *in quæſt.* 7. *& in tit. de contentione inveſtituræ inter dominum, & vaſallum, col.* 11. *notabili* 4. Joannes Bapt. Caccialupus *in repetitione capituli* 1. *de feud cognitione.* Claudius Seiſel. *in ſpec. feud. in pr.* Sed proprio, & peculiari jure, & conſuetudine veterum Francorum, & Longobardorum orto, qui in Inſubria 204. annis regnarunt, & dixi *in conſuetudine Pariſienſi tit.* 1. *in rub. num.* 26.

9. Prima enim feudorum origo Francorum eſt, poſteà verò Longobardi uſum feudorum in Inſubriam, & Italiam primi omnium invexerunt. Et quamvis ante Longobardos feuda apud Francos eſſent perpetua, tamen novi reges & duces Longobardorum initio regni ſui in Inſubria prædia ab Imperio Romano, & à devictis rapta non ſolebant initio infeudare, niſi ad beneplacitum, revocabilia ad nutum, deinde annuam dare firmitatem, deinde illam uſque ad vitam vaſſalli producere, ut nec ad filios quidem tranſiret. Poſteà ſenſim extenſum in unum filiorum vaſſalli, quem dominus eligeret, tandem receptum, ut ad omnes filios æqualiter devolveretur, ſcilicet ad filios maſculos primi gradus tantùm, ut inquit text. *in capite* 1. §. *& quia vidimus in princip. in uſib. feudorum.* Item ſub regno Longobardorum.

10. Quo per Carolum Magnum, hortatu, & precibus Adriani I. Papæ, anno 776. ſuppreſſo, vel potiùs ſibi acquiſito (cœpit enim ex tunc ſe Imperatorem, & Longobardorum Regem dicere, receptum fuit in Inſubria, ut feuda ad omnes deſcendentes maſculos in infinitum devolverentur, ut patet *in c. ſi quis miles in tit. conſtitutio feud. domini Lotharii Imperatoris*, ubi à dicto cap. *ſi quis miles*, uſque ad cap. *ſi quis ſine filio*, incluſivè recitantur plures conſtitutiones feudales.

11. Quas circa annum Dom. 825. Lotharius I. Imperator Ludovici Pii Francorum Regis, & Romanorum Imperatoris filius in conſortium imperii aſſumptus, Caroli Magni nepos, poſtquàm tempore Paſchalis I. Papæ Romam ingreſſus, & die Paſchæ coronatus, Magiſtratus Romæ inſtituiſſet, qui populo Romano jus dicerent, mortuo Paſchali, & Eugenio II. ſua authoritate à clero, & populo Romano electo, & ab eodem Lothario confirmato: idem Lotharius in civitate Romana coràm eodem Eugenio Papa, & univerſo populo, in ipſis valvis, & ante januas templi beati Petri multas leges ſanxit, è quibus novem capitula rem feudalem concernentia recitantur ab Oberto de Orto inter dictos uſus feudorum, ſub titulo: Conſtitutiones feudales domini Lotharii, &c.

12. Sed quia poſt 80. annos deficiente ſtirpe, & Imperio Caroli Magni, quod per decem imperatores, centum & ferè viginti annos duravit, Berengarii à Longobardis oriundi regnum attavorum armis repetentes, Inſubriam occuparunt, & per quinquaginta annos, tacente imperio, Italiam vexarunt, uſque ad Othonem I. re & nomine Magnum, qui debellatis Berengariis in Roma, & Italia, Imperii majeſtatem, & ſplendorem reſtituit, & teſte Platina, & aliis Chronographis, tres Papas Romæ ob eorum ſcelera ſucceſſivè depoſuit, & alios inſtituit.

13. Vacante verò in Italia ſub illa Berengariorum tyrannide imperio, leges quoque præſertim feudales, quæ militantibus magis inſerviebant, præfati Lotharii I. Imperatoris, & aliorum Carolinæ ſtirpis Imperatorum facile (ut fit) exoleverunt, ita ut renovatione indiguerint. Quo factum eſt dum Conradus II. Imperator electus circa annum ſalutis 1025. Romam (ubi à Joanne Papa XX. coronatus fuit) proficiſceretur, rogatus fuit à vaſſallis, qui eum comitabantur, ut lege promulgata non ſolùm ad filios ſuos, ſed etiam nepotes ex filiis ſuis feuda transmitterent, utque inter filios, & nepotes per lineam maſculinam primi inveſtiti deſcendentes, eſſet etiam collateralis ſucceſſio. Quod Conradus edixit, redintegrans hac in parte feudales leges ante ducentos annos latas, & promulgatas Romæ à præfato Lothario I. ut eſt text. *in uſibus feudorum tit.* 1. §. *cùm verò Conradus.*

14. Quem textum impoſſibile eſt intelligi de Conrado I. nepote ex fratre Ludovici III. Imperatoris, cui in imperio ſucceſſit ultimus Carolinæ Francorum ſtirpis, poſt cujus obitum in duces Saxoniæ tranſlatum fuit imperium: quia is Conradus I. ultimus Francorum Imperator ſeptem tantùm annis utcumque regnavit in Germania, nunquam Berengariorum metu Italiam auſus eſt attingere. Non etiam poteſt intelligi de Conrado III. & ultimo Saxoniæ Duce, qui Lothario III. Saxoniæ Duci in imperio ſucceſſit anno 1038. & cum Ludovico IX. Francorum rege in Saracenos arma duxit, quia etiam tempore Lotharii III. deceſſoris ſui, qui multas leges feudales in Italia etiam Romæ ſanxit, ut *in l. imperialis de prohibita feudi alienatione per Lotharium, & cap.* 1. *in princ. qualiter olim poterat feudum alienari in uſibus feudorum* ſupervacuum fuiſſet quod jamdudum receptum erat, & obtinebat à tali Conrado ultimo, qui etiam nunquam Romam profectus eſt, nec in Italia dominatus, precibus impetrare. Neceſſe eſt igitur intelligere dictum §. *cùm verò Conradus*, de præfato Conrado II. cujus etiam ſunt leges illæ, & capitula Conradi, de quibus in dictis uſibus feudorum, ut clariſſimè docui *in conſuetudine Pariſ. titulo* 1. *rubrica in ſecunda editione.*

15. Stetit ergo, & ſtat à plus mille annis perpetua lex, & conſuetudo feudorum in Inſubria abſque ulla interpellatione, ut feuda devolvantur in legitimè deſcendentes maſculos primi inveſtiti in infinitum, fœminis, & deſcendentibus ex his, excluſis: ita ut pluribus maſculis concurrentibus, feudum ad omnes æqualiter pertineat: illis autem quandocumque deficientibus, ad dominum liberè revertatur. Hæc eſt perpetua lex, & conſuetudo feudorum, præſertim in Inſubria inconcuſſim abſque ulla interruptione à plus mille annis notiſſimè obſervata, ut etiam omnes gloſſæ, & Doctores uniformiter, uno ore, unoque calamo cenſent.

16. Niſi

16. Niſi ſicubi ſpeciali pacto inveſtituræ aliter cautum appareat, putà fœminas admitti: quo quaſi intelligitur, ut non niſi deficientibus maſculis admittantur, utque ſemel excluſæ nunquam deinceps admittantur, *cap. 1. §. quia etiam Epiſcop. vel Abba. cap. 1. §. filia vero, de ſucceſſ. feud. cap. 1. de gradibus ſuccedendi in feudo, cap. unico, de feudo fœmina, cap. in princ. de natura ſucceſſionis feudi, cap. unico, de eo qui ſibi vel heredibus ſuis maſculis & fœminis inveſtitur. accept.* ubi in fine textus probat idem eſſe reſpectu ipſius domini directi, cujus maſculi, & non fœminæ debent recognoſci, adde text. *in cap. 1. §. ſimiliter, de capital. qui curiam vend. cap. 1. in fin. in quibus cauſis feudum amittitur, in uſibus feudorum,* pulchre Paulus Caſtrenſ. *Authent. Itaque, C. communia, de ſucceſſ.*

17. Idem de cæteris pactis contrà regularem feudorum naturam appoſitis, ut quantum fieri poteſt, reſtringatur, quominùs ab ordinaria feudorum natura & conſuetudine recedatur, ut notant omnes Feudiſtæ, *in cap. 1. de feudo non habente propriam feudi naturam, in uſibus feudorum. Et text. in cap. 1. §. feudum ea lege, ſi de feudo defuncti contentio ſit inter dominum & agnatos, & in cap. unico, de feudo fœmina.*

18. Prima verò inveſtitura facta Francheſchino, pro ſe & ſuis heredibus & ſucceſſoribus, in perpetuum, non intelligitur de quibuſlibet heredibus & ſucceſſoribus, ſed de filiis legitimis, maſculis dicti Franceſchini, item & de maſculis ex his in infinitum, legitimè per lineam maſculinam deſcendentibus dumtaxat: ita quod ſi non ſupereſſent niſi fœminæ, vel etiam maſculi deſcendentes ex his, finitum eſſet feudum, & ipſo jure ad dominum reverſum, non obſtante quacumque diſpoſitione, ſive teſtamentaria, ſive inter vivos præfati Franceſchini, vel deſcendentium ex eo, & non obſtante quacumque temporis præſcriptione, *cap. 1 §. rurſus, quibus mod. feud. amittat. c. 1. §. præterea, de capit.* Conradi; ſalva tandem ampliatione facta per privilegium Regis Renati.

19. Præterea eſt vis & natura præfatæ inveſtituræ, & omnium feudorum ſub ea contentorum, ut omnes filii æqualiter ſuccedant, & pariter inter deſcendentes maſculos, & per ſexum maſculinum primi inveſtiti, ut inter plures maſculos concurrenter, ſive in linea directa deſcendentes, ſive in linea collaterali, ad omnes æqualiter feudum pertineat, *§. 1. in fin. de his qui feud. dare poſſ. cap. 1. in princ. de ſucceſſ. feudi, c. 1. §. omnes filii, ſi de feudo defuncti content. ſit inter dom. & agna. cap. 2. de prohib. feud. alien. per Lothar.* Carolus Ruinus *conſil. 11. lib. 1.*

20. Ita tamen ut nepotes ex filio illum in ſtirpem repræſentent, *cap. 1. in princip. de ſucceſ. feudi capit. de gradibus ſucceſ. in feudo.* Et ut qui ſunt diverſarum linearum veniant, in ſtirpes, videlicet ſingulæ lineæ loco unius, *cap. unico, in fine, de natura ſucceſ. feud.* & ibi Jacobus Alva. & Præpoſitus Mediolanenſis, & latè Signorellus de Homedeis *conſ. 93. factum ſic ſe habet.* quem ſequitur Joannes Campenſis inter conſilia feudalia. Alberti Bruni *conſ. 11. col. penultima.*

21. Sequitur ergò quod etiamſi non eſſet aliud in iſta prima inveſtiturâ, tamen dictus dominus Franciſcus debet æqualiter in dictis feudis cum domino Antonino fratre ſuo, & aliis fratribus ſuccedere, & tam ex capite ſuo, quàm ex capite fratrum ſine liberis defunctorum, æqualiter dividere cum domino Ioanne Ludovico dicti Antonini, idque tam ex lege, natura, & conſuetudine feudorum, quàm ex lege dictæ inveſtituræ.

22. In qua certum eſt quod verba, *heredibus & ſucceſſoribus*, de maſculis dumtaxat ex maſculis legitimè deſcendentibus, ad omnium aliorum excluſionem, intelliguntur, *cap. 1. § ſed diverſum, de alienatione feudi, cap. 1. §. ſimiliter, verſic. profectò de lege Conradi. in uſibus feudorum,* & omnes Feudiſtæ, Joannes Calderinus *conſ. 8. de feudis, conſ. 15. de verbor. ſignif.* Franciſcus Curtius ſenior *conſ. 25. col. 1.* Joan. Baptiſt. Caccialup. *in repet. cap. 1. de regul. 13. de feudi cognition. in uſib. feudor.* Jacobus de S. Georgio *in inveſtitura feudali, in verſic. & unus ex dict. vaſſal. refuta. feudum, col. 2.* Philip. Decius, *conſil. 208. col. 3. conſil. 445. col. 3. conſ. 516. col. 2. conſ. 555. num. 3.* Iaſon. *conſ. 135. col. 1. lib. 2.*

23. Idque non obſtantibus omnibus teſtamentis & ſubſtitutionibus, quæ ipſo jure non valent in feudis, *cap. 1. in princ. de ſucceſ. feudi.* ibi, nulla ordinatione defuncti in feudo manente vel valente, *in uſib. feudorum.* Nec obſtant etiam tranſactiones deceſſorum, quorum dictus Franceſchinus non eſt heres. Prædictis adde textum in cap. unico, *de duobus fratribus à capitaneo inveſtitis*, ubi appellatione heredis veniunt deſcendentes tantùm, etiam fœminæ, vel ex fœminis ſi de illis cautum ſit, & regula quòd unuſquiſque ſibi ſuiſque heredibus videtur proſpexiſſe, non intelligitur de extraneis quibuſque, ut in patrimonialibus, *leg. pactum, de probationibus:* ſed intelligitur de legitimè deſcendentibus tantùm, ſecundùm naturam materiæ ſubjectæ feudorum. Ad objectum verò de privilegio Regis Renati; & de conſuetudine familiæ infra reſpondebitur.

24. Sed eſt aliud longè fortius & ineluctabilius in eadem inveſtitura, quæ verbis diſertis in ipſis clauſulis diſpoſitivis refertur, limitatur, & reſtringitur ad prædictos antiquos feudales uſus Inſubriæ, ibi, donamus, tradimus, &c. juxta obſervantiam, uſum & conſuetudinem dicti Comitatus Pedemontis obtentos, & in talibus obſervatos. Et rurſus ibi, *Servire teneantur immediatè*, & in capite de ſervitio proprio conſueto, ſecundùm obſervantiam & conſuetudinem patriæ memoratæ. Ecce quod etiam bis originalis ipſa inveſtitura refertur ad prædictos uſus feudorum Pedemontis, qui notiſſimè non ſunt alii quàm jura illa feudalia, quæ habentur in uſibus feudorum, quæ ad unguem obſervantur in tota Inſubria, in qua ſitus eſt Comitatus Pedemontis.

25. Igitur perinde eſt ac ſi eadem jura uſuum feudalium eſſent nominatim recitata in dicta inveſtitura, quia quicquid eſt in termino relato, eſt in termino referente, *l. inſtitutio talis, de condit. inſtitutio. l. aſſe toto. de heredib. inſtit. l. ſi ita ſcripſero, de condict. & demonſt.* Etiam propriè & ſpecificè Bald. *in l. ſi defenſor, §. qui interrogatus, verſic. niſi forte, per illum textum de interrogatoriis actionib.* Bald. *conſ. 212. eaque, lib. 5.* Philipp. Dec. *conſ. 47. & in cap. quoniam contra falſam, num. 37. extra de probationibus, ubi in annotat. dixi & ſcripſi in conſuet. Pariſ. §. 45. num. 18. & in regula cancellariæ de infirmis reſignantibus, num. 413.* Igitur virtute dictæ relationis, etiamſi eſſet ſimplex, perinde eſt ac ſi in eadem inveſtitura expreſſim & ſpecificè cautum eſſet quòd verbum, *heredibus*, intelligitur de maſculis & legitimis deſcendentibus ex eis tantum, & quòd non obſtante aliquo teſtamento, vel alia diſpoſitione vaſſalli, ſeu vaſſallorum, in ultima voluntate vel inter vivos venirent maſculi æqualiter & viriliter, ſalvo jure repræſentationis nepotum & linearum, & ſuprà eodem numero. Hæc enim omnia ſunt ex natura feudi, & ex prædictis uſibus feudalibus, ad quos fit expreſſa relatio.

26 Igitur perinde eſt ac ſi uſus illi relati ſpecificè deſcripti eſſent in inveſtitura, etiam in Gallia patriæ conſuetudinariæ facta, quantò magis quando facta eſt in Inſubria, ſeu ab habentibus domi-

ſuperſtitem, omnia illa feuda devenirent, non potuiſſet in præjudicium agnatorum etiam collateralium, ſi qui tunc erant, nec in præjudicium naſciturorum ex eis, & conſequenter in præjudicium deſcendentium, vel naſciturorum ex dicto Ludovico. Imò etiamſi vaſſallus vellet inter filios diſponere, & uni eorum feudum prælegare vel donare: non poſſet, etiam conſenſu domini, niſi de conſenſu aliorum filiorum, ad eorum vitam tantum: quia poſteris ſuis, nec agnatis quidem præjudicare poſſunt. Bald. *in l. Imperialem, col.* 2 *verſic. quæro quid ſi vaſſalli, & verſic. quæro ergo, & col. 3. verſic. quæro utrum pater, de prohibita feudi alienatione per Federicum*, ubi omnes Feudiſtæ ſequuntur in uſibus feudorum Ioan. Baptiſt. *pag. 9. eod.*

37. Et hoc eſt perpetuum in feudis, quòd ſemper reſpiciunt primum ſtipitem, & primum conſenſum domini, cui non poteſt derogari, Bald. *in cap. unic. col. 1. in prima oppoſitione, de eo qui ſibi & heredibus ſuis, &c. in uſibus feudorum.* Et prima inveſtitura tanquam radix ſemper attenditur, nec mutari poteſt in præjudicium tertii. Bald. *in conſ. 375. quando conſtat, lib. 2.* Bald. & alii *in cap. 1. de feudo guardiæ & caſtaldiæ, in uſibus feudorum.* Bald. *in l. 1. col penult. C. quando non petentium partes.* Paul. *in conſ. 191. viſis & diligenter, col. 2. lib. 2.* Alexand. *conſ. 9. n. 12. col. 5.* Alvarotus *in conſ. 1. poſt lecturam ſuam feudorum.* Franc. Zabarel. *conſ. 92. favendo pupillis.* Iacob. de S. Georgio *in inveſtitura, in verb. dictique vaſſalli promiſſ. recog. dict. feud. col. 4. verſ. inſuper quæro.* Matthæus de Afflictis *in deciſionib. Neapolit. 195. n. 5. & 6.* Franc. *conſ. 193. conſ. 263. conſ. 185. col. 2.* ibi in annotat. dixi. Albertus Brunus *in fine conſil. 25. in fin. inter conſ. feudalia.* Et in propriis terminis quod non poſſit alterari etiam per Principem, decidit Ludovicus Gozadinus *conſ. 84. num. 8.*

38. Non obſtant quæ ſupra numer. 5. & 6 dicta ſunt de conſuetudine familiæ: quia Andreas Iſernia *in dict. §. prætereà Ducatus, col. 2.* non dicit nec intendit per conſuetudinem familiæ poſſe immutari naturam vel qualitatem primæ inveſtituræ, ſi de illa conſtat: ſed tantùm dicit quod quando de illa non apparet, vel quatenus dubia eſt, declaratur, vel interpretatur per longævum modum utendi & conſuetudinem familiæ, juxta regulam communem, quòd talis præſumitur præceſſiſſe titulus, qualis apparet uſus & conceſſio. Bartol. Ioannes Plateanus *in l. luibus. Cod. de agricolis & cenſitis, lib. 11.* Bald. *in l. 1. col. 5 C. de fideicommiſſ.* Ang. Peruſ. *in l. qui aliena, §. 1. de acquirenda hered.* Alexand. *conſ. 107. lib. 1.* Philip. Dec. *in l. ſi certis annis, n. 14. C. de pactis.* Albertus Brun. *in tract. de augmento, col. 113. cum ſequent. & conſ. 44. col. 1.*

39. Hoc tantùm, nec aliud intendit Andreas Iſern. Patet, quia loquitur in Regno Siciliæ, ubi Galli diu dominati, uſum feudorum Galliæ invexerunt, ita quod ubi ultra generalem & regularem conſuetudinem feudorum, qua omnes veniunt æqualiter, quædam ſpecialis conſuetudo Francorum, videlicet à Francis invecta viget in pleriſque locis, quâ ſucceditur in feudis more Francorum, & ſic primogenitus in feudo quandoque totum, quandoque majorem partem habet. Si ergo dubitetur de aliquo feudo, an generali feudorum, an verò ſpeciali Francorum conſuetudine regatur, dicit Andr. Iſern. & bene, quod attenditur ſi illi de domo ſint in quaſi poſſeſſione ſic vivendi, id eſt, jure Francorum ſuccedendi, & non generali jure feudorum: ita etiam neceſſariò intelligitur conſilium Guidonis Papæ 131. tum quia intelligitur ſecundùm authorem quem citat, tum quia in Delphinatu Galliis contiguo non minùs degenerant feuda, quàm in Sicilia. Quæ verò citantur ſuprà num. 6. *vide ... ſunc*, quia partim loquuntur de interpretatione voluntatis patrisfamiliàs, *juxta l. ſi ſervus plurium, in fin. de legat. 1.* partim per alios Doctores reprobantur, ut per Angel. *in l. ult. col. 2. de teſtamentis.* Raphaël Cuma. *in l. 3. de Pandectis, eod. tit.* Alexander *in l. ſi non ſpeciali. Cod. de teſtam. col. 2.*

40. Nec etiam procedit niſi illa familia haberet poteſtatem condendæ legis, ut per Iaſonem *in ſi quis a filio, in §. ult. n. 4.* & ibi Udaric. Zazius *de legat. 1.* per Carolum Ruinum *conſ. 38. Quoniam, col. 3. conſ. 40. pro evidentia, col. 8. conſ. 220. prætermittendum, col. 1. lib. 1. conſ. 108. col. 4. lib. 7.* Ita etiam in terminis feudorum non valere conſuetudinem domûs nobilium contrariam juri, vel titulo, aut inveſtituræ Principis, decidit Bald. *in conſ. 247. Quæro: quidam nobiles*, quod conſilium nonnulli incautè pro contraria parte citant. Idem tenet Rochus Curt. *in repetitione cap. 1. quæſt. 8. extra de conſuetud.* ut videlicet in his quæ pertinent ad deciſionem cauſarum, non valeat conſuetudo familiæ. Unde infert, & bene, non valere conſuetudinē familiæ, quod fœminę non ſuccedant. Ius enim publicum privatorum pactis expreſſis tolli non poteſt, ergo nec tacitis, *l. jus publicum, de pactis.* ſed eos dumtaxat, qui contraxerunt aut conſenſerunt, ligant, *l. ſi unus, §. ante omnia, de pactis.*

41. Prætereà ex hypotheſi rectè intuendo, nulla eſt conſuetudo familiæ, quia non ſunt niſi duo teſtamenta. Primum Ludovici primi, quod non habuit effectum, niſi de conſenſu filiorum. Secundum verò anno 1475. factum à Ioanne primogenito Ludovici, ſtatim controverſum fuit à filiis qui tranſegerunt anno ſeſquimilleſimo quinto, & ſic nihil valuit, niſi in vim tranſactionis & conſenſus in ea pręſtiti, qui non poteſt alios ligare, *l. ſi unus, §. ante omnia, de pact. cap. 1. §. præterea, quibus mod. amitt. §. Titius ſi de feudo defuncti contentio ſit inter dominum & agnatos, in uſibus feudorum.* Porrò dominus Franciſcus non eſt heres eorum qui jura ſua tranſigendo ceſſerunt, nec aliter approbavit tertium illud teſtamentum Ludovici II. patris ſui, filii primogeniti dicti Ioannis: & ſic nulla cōſuetudo familiæ, nullum teſtamentum, nulla tranſactio, nullum pactum officere poteſt domino Franciſco, quominùs virilem ſuam portionem feudorum à patre ſuo relictorum petat, juxta communes leges feudorum, & primas inveſtituras.

42. Non obſtat quod ſupra num. 2. dictum eſt, in dubio pręſumi feudum hereditarium: quia eſt idem ac ſi diceretur potiùs pręſumi allodium, quàm feudum, quod verbum eſt, ut dixi *in conſuet. Pariſ. §. 46. n. 5. & in annot. ad Alex. conſ. 126. lib. 1.* Cæterùm conſtito quòd ſit feudum, non pręſumitur ſimpliciter vel merè hereditarium: quia idem eſſet quod præſumere allodium & patrimoniale, quod minus eſſet abſurdum, ſed præſumitur feudum perpetuum pro ſe & heredibus, ſcilicet illis ad quos de ſui natura feudum tranſit, videlicet ad maſculos tantùm, niſi nominatim cautum ſit de fœminis, per notata ſuprà num 16.

43. Utque filius recuſare non poſſit hereditatem patris abſque feudo, agnatus autem poſſit, *§. filius, de capitaneo qui curiam vendidit, cap. unico, an agnatus, vel filius defuncti poſſit retinere in uſibus feudorum.* Hactenus feudum ſimpliciter vel pro ſe & heredibus conceſſum, dicitur hereditarium, tamen in veritate non eſt res hereditaria, ut pulchrè Franc. Zabarel. *in conſ. 64.* quod dicta vera nec venit in alienatione vel hypotheca bonorum, vel hereditatis, nec tranſit ad heredes.

44. Quin hoc caſu ut filius ad ejuſmodi feudum hereditarium admittatur, ſufficit quod ſit heres in re certa, & ſic capiet hujuſmodi feudum in totum, herede extraneo univerſaliter inſtituto, vel etiam

THEMA ABBREVIATUM CONSILII LI.

A Ambo teſtati ſunt anno 1417. die 21. Octobris.

B *hac* 1. *Vxor obiit ſine liberis ſepulta* à Lyon le Saunier.

C Hic per obitum Renati vendicat bona atavi & atavię ex eorum teſtamentis.

IEAN DE CHALON PRINCE D'ORANGE Seigneur d'Arlay.
MARIE DE VEAVLX. A

LOUYS. — HUGUES. — IEAN. — ALIX. — MARIE.

LOUYS : GUILLAUME. — HUGUES.

B IEANNE à Bourbon.

GUILLAUME : IEAN. — IEAN : CLAUDE mariée au Comte de Naſſau. — CLAUDE : D RENÉ.

HUGUES : PHILIBERTE de C. Luxembourg. — C *hac* 2. *Vxor ex qua liberi.* — PHILIBERT.

D *hic obiit ſine liberis ut ſupra in figura Conſ.* 4. *& Conſ.* 18.

ALIX : MARGUERITE. — PHILIPPES. — IEANNE DE LONGUEVILLE. — C LOUYS D'ORLEANS Duc de Longueville.

IOannes Cabilonenſis Princeps Vraniæ Dominus Arelati,

1. Inſtituit dictum Ludovicum primogenitum ſuum heredem univerſalem, & ubi decederet ſine liberis maſculis è ſuo proprio corpore matrimonio procreatis, vel ejus maſculi ſine maſculis de proprio corpore in matrimonio procreatis, quocumque tempore ſubſtituit eidem Ludovico & ejus maſculis, dictum Ioannem tertium filium, & ejus liberos maſculos, & maſculorum liberos maſculos in omnibus quæ reliquit Ludovico, ſine detractione alicujus quartæ.

2. Et ſi dictus Ludovicus, vel ſui maſculi, aut maſculorum ejus maſculi reliquerint filias è legitimo matrimonio, reliquit ſingulis earum decem millia librarum pro omni jure & portione ſuæ ſucceſſionis, & in hoc eas inſtituit heredes. Sequitur in eodem teſtamento.

3. *Item ſi ledit Iean decede ſans maſles, ou les maſles d'iceux ſans laiſſer maſles en quelque temps que ce ſoit, nais de leur propre corps en loyal mariage, je leur ſubſtituë ledit Hugues & ſes enfans maſles, & les enfans maſles d'iceux. Et lors le partage de Hugues retournera à Louys.*

4. *Et où ledit Hugues decederoit ſans enfans maſles, ou les maſles d'iceux ſans enfans maſles, en quelque temps que ce ſoit, je ſubſtituë audit Hugues ledit Louys & ſes enfans maſles, & les enfans maſles d'iceux ſans detraction de quarte. Et où ledit Hugues ou ſes enfans maſles, ou les enfans maſles d'iceux laiſſeroient une ou pluſieurs filles, l'aiſnée aura dix mille florins, & chacune des autres huit cens florins, que ledit Louys, ou ſeſdits hoirs maſles, ou hoirs maſles d'iceux ſeront tenus de payer.*

5. *Et où ladite Marie ma fille decederoit ſans laiſſer hoirs procréez en mariage de ſon propre corps, je luy ſubſtituë ledit Louys & ſeſdits enfans maſles, & les enfans maſles d'iceux & leurs hoirs.*

6. *Et ſi leſdits Louys & Iean decedoient ſans laiſſer maſles, ou les enfans maſles d'iceux enfans maſles procréez en loyal mariage, je leur ſubſtituë ledit Hugues, les enfans maſles d'iceluy, & les enfans maſles de ſeſdits enfans procréez en loyal mariage, ſans detraction de quarte, & marieront les filles comme deſſus.*

7. *Et où je decederois ſans enfans maſles, ou mes enfans maſles ſans maſles, ou leurſdits enfans ſans maſles procréez de leurs corps en loyal mariage, j'ordonne mon heritiere & ſubſtituë ladite Alix ma fille en tous mes biens de France, par telle condition, que où meſdits enfans, ou leurs enfans maſles, ou les enfans maſles d'iceux enfans maſles laiſſeroient aucunes filles, ladite Alix en rapportant partagera également. Et au cas que meſdits enfans ne leurſdits enfans maſles ne laiſſeroient aucunes filles, j'ordonne que ladite Alix & ſeſdits hoirs procréez en mariage, ſuccedent en tous leſdits biens.*

8. *Item & en mes biens eſtans en l'Empire, je ſubſtituë Hugues de Chalon, fils de feu Louys Comte de Tonnerre, & au deffaut de luy ſes enfans maſles, & au deffaut de ſeſdits enfans maſles, Louys frere dudit Hugues, & apres luy ſes enfans maſles, c'eſt aſſavoir l'aiſné premierement, & en apres les autres enfans maſles du puiſné portans les armes de Chalon. Et eſt à ſçavoir que l'aiſné fils ſuccedera, & ſeront tenus porter mes armes, ſur peine de privation de ladite hoirie, & apres luy le puiſné: Et ainſi ſucceſſivement de l'aiſné & de ſeſdits enfans, tant du ſecond comme du tiers, & pareillement des autres en gardant l'aiſneſſe.*

non comprehenſum: ſed relinquitur in jure communi, *l. commodiſſimè. ff. de liberis & poſth. l. pater Severinam de condit. & demonſt.* Maximè ubi de perſona in aliam perſonam Barthol. *in l. gallus in princip. verſ. prætereà illud de liberis & poſth.* Alexand. *in l. 1. verſ. itaque de vulg. & pupill.* vel etiam quando agitur de extenſione unius temporis ad aliud. Barthol. in *d. l. 1. verſic. hoc præmiſſo, quæro. & in l. ſi quis ita.* Imol *in l. mater, § 1. ae vulg. & pupil.*

3 Secùs, ſi tantum quæſtio eſſet de caſibus ſimilibus, qui eſſent de materia ejuſdem ſubſtitutionis, ut ſubſtituto Titio, ſi heres eſſe noluerit, extenditur, ſi non potuerit, quia paria ſunt nolle & non poſſe, *l. 1. in fin. ff. de procurat.* Sic ſubſtitutus ſub conditione, ſi poſthumus non naſcetur, veniet ſi impubes moriatur, *l. ult. Cod. de inſtitut. & ſubſtitut.* Unde ſubſtitutio facta ad unum ſpecialem caſum favoris, extenditur ad alium ſimilem: Bald. *in l. humanitatis, q. 4. C. de inſtit. & ſubſtit.* Iaſon. *in l. 1. ff. de vulg. & pupillar.* quia in his & ſimilibus bene fit extenſio ex præſumpta mente: ſed non ubi agitur de extendendo de perſona ad perſonam, quia non fit etiam ex tacita mente. Rapha. Cuma. *in l. commodiſſimè.* & ibi Iaſon *n. 8 ff. de liber. & poſth.* Franc. Aretin. *in d. l. gallus, §. & quid ſi tantum, col. 2. textus eſt in l. Titius, in princ. de liber. & poſth. in c. ſanè extra de privileg. in cap. petiiſti 7 q. 1.* Ioan. Imol. *in l. ſi verò, §. de viro. ff. ſolut. matrim.* Panorm. *conſ. 57. col. penult. lib. 1* Philip. Dec. *in l. illam, col. 2. ubi in annot. dixi, Cod. de collat. & conſ. 85. col. 4. conſil. 3.* Iaſon *in l. cùm res, col. 3. de leg. 1. & conſil. 220. col. 3. conſil. 218. col. 2. lib. 2. conſ. 22. col. 2 conſil. 56. col. 7. lib. 3.* quamvis contrarium dixerit conſilio 154. col. 4. lib. 4. ubi malè conſuluit.

4. Rurſus ultra alias rationes dubitandi per Maclinienſes adductas, addo quòd nunquam à verbis receditur, niſi conſtet de mente teſtatoris, text. *in l ſi alij, ff. de uſufruct. legat. l. non aliter. de leg. 3 l. Labeo, ae ſuppellect leg. l. in ambiguo, de reb. dub.*

5. Certum eſt autem nomina graduum conſanguinitatis non extendi de gradu in gradum per verborum ſignificationem, *l. liberorum ff. de verborum obligationibus, l. quid ſi nepotes, de teſt. tut.* ubi text. ait, *aliter enim filios, aliter nepotes appellamus, & text. l gallus, §. inſtituens, & §. illud. credend. ff. de lib. & poſthum.*

6. Bene conceditur ex præſumpta voluntate teſtatoris, quæ ſemper dominatur, fieri extenſionem verborum de caſu ad caſum, *d. l. gallus, §. & quid ſi tantum, l. Titius, §. Lucius, eod. tit. & de perſona primi gradus, l. ult ff. de heredib. inſtit.* quamvis non ſemper, *l. qui filiab. ff. de legat. 1.* ubi filia poſthuma in legato non comprehenditur, niſi appareat teſtatorem id voluiſſe, & ſic loquitur Ang. *in d. l. gallus, §. & quid ſi tantum.*

7. Sed de gradu in gradum nunquam *d. l. gallus, per tot. l. quæ aliàs eſſet inutilis*: & ſi fiat extenſio à gradu in gradum, hoc non reperitur in jure, niſi à filio in nepotem, in quo dicit lex quòd ſæpè hoc fit *d. l. liberorum.* ſed non ſemper, & hoc quidem fit unico caſu in jure, nec alius text. qui hoc apertè dicat, quàm *l. Lucius, 2. ff. de heredib. inſtit.* in quo militat ſpecialis & aperta ratio, quia non eſt veriſimile teſtatorem voluiſſe præferre libertum, qui extraneus eſt, proprio ſanguini, ſcilicet filio, vel nepoti fratris, *l. cùm avus. de condit. & demonſt. l. cùm acutiſſimi, C. de fideicommiſſ.*

8. Imò ubi verſatur maximus favor, ſcilicet conſervandæ ultimæ voluntatis per heredis inſtitutionem, quæ latè interpretanda eſt *l. in teſtamentis, de reg. iure iurand. c. cùm dilecti. de appellat,* tamen nomine filii non continentur nepotes, *d. §. inſtituens.* Si dicatur quòd ibi inſtituerat certas perſonas: ſed quando tractatur inſtitutio vel ſubſtitutio ad caſum futurum & incertum latior fit interpretatio, ut dicunt ſcribentes in *d. §. inſtituens. allegantes d. l. Lucius.* & non aliam, facile eſſet reſpondere per rationem ſpecialem ſuprà dictam, & ultra eam, quia ſi voluiſſet teſtator, non eſſet uſus verbis anguſtis, & gradus ipſos ſignantibus, ſed & breviùs & faciliùs dixiſſet, *quandocumque poſteri mei maſculi deficient, vel liberi*: ſed ſemper ſignavit filios & nepotes, & toties gradus illos repetiit, ideò non eſt exiſtimandus cogitaſſe quod non dixit, & quod faciliimè potuiſſet dicere, *d. l. Labeo.*

9. Prætereà demus appellatione filii nepotem contineri, non item nepotis nomine veniet pronepos, Ang. Peruſinus expreſsè *in d. §. illud credendum omnes contra.* Bart. *in d. §. inſtituens*, quia nunquam à perſona in perſonam fit extenſio, *l. ſi unus, §. antè omnia, ff. de pactis.* ſi opponatur de affectione teſtatoris, qui voluit conſervare nomen & familiam ſuam: & ſic in infinitum reſpondetur.

10. Quod etiam ſi familiæ nomine uſus eſſet, quod latè patet, tamen non ultra quartam generationem extenderetur, & Bartol. in *Authent. de reſtit. fideicommiſſ.* etiam ſi prohibuiſſet alienari, ut perpetuò res in ejus familia remaneret, quod ſi voluiſſet illud egredi gradum quartum, debuiſſet dicere ſe velle ut res perpetuò in familia & poſteritate ſua remaneret omnibus poſteris, vel liberis, vel deſcendentibus, alienationem prohibendo, ut ibi dicit Bart.

11. Accedit quod in prohibitione alienationis, nomine filii non comprehenditur nepos, ut Bart in *l. filiusfam. §. divi. de legat. 1.* Bald. *in l. voluntatis, C. de fideicommiſſ. text. in d. authent. de reſtit. fideicommiſſ.* Ideò propiùs ad rem noſtram decidit Paul. Caſtren. in *conſ 97. ne improprijs, num. 2. lib. 2.* quod appellatione filii in ſubſtitutione fideicommiſſaria quæ eſt gravamen, *l. c. heredi, §. cum filia, ff. de vulg. & pupill.* ideò odioſa, non venit nepos, multò minùs appellatione nepotis veniret pronepos. Secundò reſpondetur quod ſi teſtator voluit conſulere familiæ, non tamen egreditur gradus enumeratos, *l. cum ita, §. in fideicommiſſo de legat. 2.* ibi, *niſi ſpecialiter defunctus, ad ulteriores voluntatem ſuam extenderit.*

12. Tertiò reſpondetur quod deſcendentes per fœminam non ſunt in familia, *l. familiæ, ff. de verb. ſignif. l. pronunciat. in fin. eod. tit. Inſtit. de legit. agnat. tut. §. 1.* Quod ſi ad gradus reſpiciamus, & ad præſumptam dilectionem defuncti, æquè dilexiſſet Comitiſſam *de Naſſau*, & dominum nunc Ducem Uraniæ, quia illa à maſculis ſuis, ille à fœmina deſcenderat, & in gradu æquali, niſi ipſa Comitiſſa ſit proximior.

13. Quartò ex hypoteſi in bonis Franciæ & Burgundiæ vocata eſt Alix & ſui filii, non autem ulteriores, ſed ſpes ſubſtitutionis non tranſmittitur, *l. ſi pluribus, ff. de ſuis & legitimis heredibus.* Et non poteſt dici quod hic appellatione filiorum veniant nepotes, quia hoc ceſſante, hereditas non veniret ad extraneum, & ſic ceſſaret ratio *d. l. Lucius.*

14. Ultimò ſi opponatur quòd filii eſſent gravatiores, quàm nepotes, vel pronepotes, qui non eſſent gravati hac reſtitutione contra *l. ſi viva matre, C. de bonis maternis.* Reſpondetur, quod prudens conſilium teſtatoris eſt hereditatem ſuam in ſuis remanere ad tempus aliquod, non in perpetuum, quia in Deum ipſum, & naturæ revolutiones giganteo more contendunt, qui ſe ipſos, vel nomen ſuum in perpetuum victuros ſtatuunt, ut fecit Nembrod de turre Babel, Geneſis x. & contra legem divinam, quę prohibet ne noſtra nomina adſcribamus terris, & ut potiùs in cœlis æternitatem expectemus, ut non noſtram memoriam æternitati conſecratam putemus per terras de noſtro nomine denominatas, quod non ſolùm vanum, & nimis curioſum eſt, ſed planè ethnicum. Et in hac ratione fundatur illa conſtitutio de reſtitutione fideicommiſſi, & leges quæ dicunt conſanguinitatem non extendi ultra certos gradus, putà, ſeptimum,

l. non facil. ff. de gradibus affinitatis. Naturale eſt enim & noſtræ infirmitatis tandem oblivioni & viciſſitudini rerum perire.

15. Nunc in contrarium arguitur pro Duce Longævillæ actore, quia ex hypotheſi numero octavo ſubſtitutio teſtamenti collateralium maſculorum eſt in infinitum, & in eodem teſtamento, numero nono, ſubſtitutio maſculorum deſcendentium conjungitur cum maſculis collateralibus ex eis: igitur pariter determinatur in infinitum, ut ſit uniformis ejuſdem clauſulæ determinatio. *l. jam hoc iure, de vulg. & pupill. l. ult. C. de ſententiis & interlocution. omnium judicum.* Etenim multitudo ſubordinationis graduum & teſtamentum ataviæ eodem tempore factum hoc arguunt, videlicet deſcendentes Alexiæ vocatos eſſe quandocumque deficientibus deſcendentibus Ludovici & fratrum, ut hodie contingit: quia linea maſculina teſtatoris, & tota Ludovici defecit, & pariter filiæ, & omnes deſcendentes è filiis teſtatoris, quo caſu Alexia & ſui deſcendentes è proprio corpore & legitimo matrimonio hoc eſt, deſcendētes legitimi Alexiæ vocati ſunt expreſsè ad omnia bona Franciæ & Burgundiæ. Enimvero deficiente linea maſculina teſtatoris, relictis filiabus è legitimo matrimonio procreatis, Alexia non ſola, ſed cum illis conferendo, in dotem paternam æqualiter vocaretur, ut *in them. n. 7.* At hodie cum nulli ſuperſint deſcendentes à maſculis, nec fœminæ quidem, non ſolùm Alexia (ſi ſuperſtes eſſet) ſed etiam deſcendentes ex ea è legitimo matrimonio manifeſtè vocantur ad omnia dicta bona, ut in themate *n. 7. in fin.*

16. Ubi verbum, *& ſeſdits hoirs*, etiam alio non adjecto, intelligitur de omnibus legitimis deſcēdentibus, qui tunc videlicet extante conditione reperiuntur, ſive ſint heredes, ſive non, text. rotundus in *l. ex facto, §. ult. ff. ad Trebel.* Et in propriis terminis quòd verbum Gallicum *hoirs*, prolatum in lingua vernacula intelligatur de herede ſanguinis decidit Salic. in *l. 2. q. 20. Cod. de iure emphyteot.* Alexand. *in leg. quod dicitur, ff. de verb. obligat.* Et fortiùs cùm verbum *Hoirs*, etiam Latinè prolatum, etiam cum dictionibus aliàs reſtrictivis.

17. Putà dictis heredibus ſuperſtitibus, nihilominùs intelligatur de deſcendentibus, decidit expreſsè Bartolus, *in conſilio quinquageſimo ſecundo, incip. Salonenſis Ioannelli*, ubi verba, *de ſuis heredibus*, exponit hoc eſſe de ſuis deſcendentibus, addens quod ita ſe habet etiam in Italia vulgaris locutio & communis modus loquendi, ſecundùm quem deſcendentes ex aliquo vocantur heredes, qui quidem modus loquendi promiſcuus eſt & manifeſtus, præſertim inter nobiles.

18. Nec obſtat adjecta eſſe hæc verba, *procréez de ſon propre corps en loyal mariage*: quia hæc adjectio non facit reſtrictionem ad filios primi gradus immediatè procreatos ex corpore primi ſubſtituti, ſed facit reſtrictionem ad deſcendentes per eamdem continuatam ſanguinis propagationem, ad excluſionem extraneorum, ſed non deſcendentium dumtaxat, ſeu ad excluſionem adoptivorum. Cæterùm nepotes & alii deinceps in linea directa deſcendentes dicuntur ex corpore avi vel atavi, & ſuperioris procreati, propter ejuſdem ſanguinis continuationem. Unde immediatè dicitur quicquid per rerum naturam continuativè eſt unum & idem. Ita decidit Bald. *in l. 1. col. 1. verſ. quid ſi dicatur ſine filiis ex ſuo corpore, &c. C. de condit. inſert.* & ibi Salycet. Paul. Philipp. Corneus, *col. 3. & omnes ubique ſequuntur.* Ang. *in l. Lucius. 2. ff. de hered. inſtit.* Socin. *conſil. 17. incip. caſu ſuper quo lib. 2.* Et eſt textus apertus, & in fortioribus terminis *in l. Lucius 2. ff. de hered. inſtit.* ubi hęc verba *ex ſe natum, natamve*, quæ æquipollent prædictis verbis, *ex proprio corpore procreatum procreatamque*, etiam ad filium & filiam primi gradus nominatim relata, non operantur reſtrictionem ad filios primi gradus: ſed verba, *filius, filiave* quamvis ſingularis numeri, nihilominus de omnibus liberis & deſcendentibus intelliguntur: igitur multò magis verbum, *enfans*, aut verbum, *hoirs*, quæ ſunt pluralis num. & latioris ſignificationis.

19. Illud autem certum eſt quòd ea verba, *lad. Alix & ſeſdits hoirs*, cùm ſit de deſcendentibus teſtatoris, intelliguntur ordine ſucceſſivo ſive ſubordinato, videlicet Alexia primo loco ſi vivat tempore conditionis extantis, vel ea præmortua deſcendentes ejus, qui tunc erunt in rerum natura, ſcilicet proximiores, ut præfatus Dux actor, ut eſt concors omnium ſententia in deſcendentibus, *in l. gallus, §. de liberis & poſthum.* Igitur intentio Ducis actoris omni diſputatione ſuperior eſt, cùm veniat appellatione *des hoirs de ladite Alix* abaviç ſuæ, ex quo verbum, *hoirs*, non reſtringitur ad liberos primi gradus, ſed omninò intelligitur de omnibus per legitimam ſanguinis propagationem deſcendentibus.

20. Confirmatur quia appellatione filiorum veniunt nepotes, & deinceps deſcendentes, quando teſtator promiſcuè utitur verbo Filiorum & Liberorum, ut hîc Franc. Curt. junior, *conſ. 3. conſ. 116. col. pen.* Aym. Crave. *conſ. 155. num. 3.* Idem quando ſub nomine plurali ſubſtituuntur. Bald. *conſ. 186. quidam magni conſ. 321. lib. 4.* Rurſus confirmatur, quia appellatione filiorum veniunt non ſolùm nepotes, ſed omnes deſcendentes ad eorum commodum, ut ſint honorati & ſubſtituti. Alexand. *conſ. 5. conſ. 26. lib. 3. conſ. 36. lib. 8* quamvis non veniant ad eorum incommodum, videlicet ut ſint gravati. Alex. *conſ. 185. n. 21. lib. 2.* Philip. Corn. *conſ. 122. lib. 3.* Phil. Dec. *conſ. 567. in fin. ubi in annot. dixi, & ad Alex. conſ 1. lib. 1.*

21. Supereſt unicum objectum, videlicet, quòd ſubſtitutio dictæ Alexiæ, *& de ſeſdits hoirs*, ad omnia bona Franciæ & Burgundię, non eſt facta nec concepta in caſum deficientium deſcendentium ex maſculis teſtatoris quandocumque: ſed eſt facta & concepta in propriis terminis, de quibus *in them. n. 7.* Et adhuc concepta eſt in caſum, *que meſdits enfans maſles, ne leurſdits enfans maſles, ne laiſſeroient aucunes filles procreées, comme deſſus.* Et ſic quod dicta ſubſtitutio concepta eſt & extenſa ad tres gradus tantùm, videlicet ad filios, nepotes & pronepotes, & quod limitata eſt ad illos gradus, ultra quos nullum poteſt habere effectum, ita ſi nec teſtator, nec ſui filii maſculi, nec maſculi ex eis deceſſerint ſine maſculis, ſed maſculi è maſculis reliquerint maſculos naturales & legitimos ſibi ſuperſtites, prout contigit, quod ex tunc dicta ſubſtitutio, & omnis ſpes ejus perpetuò defecit: per prædicta, & per Alex. *conſ. 159. lib. 6.* nec ullum aliud ſupereſt quod intentioni domini Ducis actoris obeſt, quam illud objectum fundatum in regula vulgari, in materia ſubſtitutionum non fieri extenſionem de perſona ad perſonam, & multò minùs de gradu ad gradum, ſed ea regula nequit impræſentiarum adaptari, niſi propter illud verbum, *enfans*, accipiendo illud pro filiis: & quod appellatione filiorum non veniunt nepotes, nec appellatione nepotum pronepotes, & ſic deinceps. Et in ſumma, totum objectum eſt, appellatione filii non venit nepos.

22. Ad quod in præſenti ſpecie multæ ſunt ſolutiones. Prima, quod teſtator non fuit in dicta ſubſtitutione uſus verbo, *filius*, ſed verbo, *enfans*, quod generalius eſt. Notum eſt enim quòd vulgare Gallicum correſpondens propriè limitatim, & adæquatè verbo Latino *filius*, eſt hoc Gallicum, *fils*. Longè aliud de verbo Gallico, *enfans*, quod non ſic adæquatè correſpondet verbo, *filius*: ſed capitur largiùs, propriè & indifferenter ſignificat omnes deſcendentes, prout verbum Latinum *liberi*, ut plenè ſcripſi in *conſuet. Pariſ. §. 9. gloſ. 1. & gloſ 4. in fin.* & in tota lingua Gallicâ nullum eſt verbum ſubſtantivum correſpondens verbo Latino, *liberi*, præter verbum Gallicum *enfans*. Sed teſtator non fuit uſus verbo *fils maſle, & fils maſles de ſeſdits fils*: ſed fuit uſus verbis *enfans maſles*

maſles & enfans maſles de ſeſdits enfans. Quare non eſt dicendum teſtatorem ſe reſtrinxiſſe ad filios, nepotes & pronepotes, quia non eſt uſus his nominibus: ſed nominibus liberorum vel æquipollentibus, quorum appellatione veniunt omnes deſcendentes in infinitum.

23. Et ſic ſuccedit opinio Bartol. *in l. centurio, ff. de vulg. & pupill. ſubſt.* quam omnes communiter ſequuntur, quod valet ſubſtitutio facta in caſum quo liberi liberorum decedant ſine liberis, & protenditur in infinitum, & eo caſu quandocumque contingente, efficax eſt tanquam primus inſtitutus ſub pluribus ſubordinatis conditionibus gravatus ſit, videlicet ſub conditione, ſi inſtitutus deceſſerit ſine liberis: & iterùm ſub conditione, ſi filii ſui deceſſerint ſine liberis, & rurſus ſi filii filiorum ſine liberis, & ſic deinceps. Et valet talis ſubſtitutio etiam dato quòd filii ſucceſſivè venientes non ſint poſiti in diſpoſitione, ſed in conditione, nec ſint invicem ſubſtituti, ſed veniant ab inteſtato, ſive aliàs tanquam ſubordinatè vocati, ſive ex teſtamento, ſive ab inteſtato, ut dixi *in annotatio. ad* Alexand. *conſ.* 105. *num.* 4. *lib.* 1. *conſ.* 184. *lib.* 2.

24. Confirmatur, quia certum eſt verbum Gallicum, *Enfans* non eſſe ſtrictioris, imò latioris ſignificationis verbo, *Natus* Latino, ſive vocabuli etymologiam, ſive communem & promiſcuum loquendi modum attendamus. Natorum verò appellatione propriè veniunt etiam nepotes, & cæteri deſcendentes, *l. natorum, ff. de verborum ſignific.* quæ lex, quia Græca eſt, aliud additur argumentum ex lingua Græca, cui in phraſi & multis lingua Gallica magis conformatur, quàm Latina, prout multis ſæculis apud Gallos priùs floruerunt, & in pretio frequentique uſu fuerunt linguæ Græcæ, quàm apud Romanos. Atqui verbum *Enfant, ou enfans* Gallicè, non eſt ſtrictioris ſignificationis Gallicè quàm τὸ τέκνον, vel τὰ τέκνα, Græcè. Porrò certum eſt quod τῶν τέκνων appellatione etiam nepotes & omnes deinceps deſcendentes veniunt, etiam propriè ſumpto vocabulo, maximè quando plurali numero effertur *d. l.* τῶν τέκνων, *ff. de verborum ſignificatione.* Accedit quòd verbum Græcum τῶν ἐγγόνων, quod eſt in dicta lingua Græca non ſolùm nepotes, ſed etiam omnes deſcendentes propriè ſignificat: igitur manifeſtum & expeditum relinquitur quòd verbum *Enfans* Gallicum, maximè in plurali numero omnes deſcendentes propriè ſignificat. Et hæc prima copioſa ſolutio ad illud objectum.

25. Secunda principalis & uberior ſolutio, quòd etiam teſtator uſus fuiſſet verbo, *Filius*, (id quod non) vel ſi verbum Gallicum *Enfant* quo uſus fuit, deberet de propria ſignificatione reſtringi ad filium vel filios primi gradus (id quod non) adhuc in hac hypotheſi pluribus rationibus, appellatione filii venirent nepotes, & cæteri deſcendentes, quia inquit text. *in l. filii ff. de verborum ſignificatione* filii appellatione omnes liberos intelligimus. Et hîc ponderandum quod ille textus loquitur in voce ſingulari numero prolata: igitur multò magis quando plurali numero profertur, ut in præſenti.

26. Illud verum eſt, quod regulariter in ſubſtitutionibus, appellatione filii non venit nepos, ubi de gravamine agitur: ſed hoc locum habet quando verbum filii ſingulariter refertur vel ad certas perſonas, *ut in l. Gallus per tot. & uterque.* Imol. & omnes *ff. de liberis & poſthum.* poſt Bartol. qui ita ſolvit & reſpondet *ad l. Gallus, & jura ſimilia, & l. liberorum, col.* 2. *ff. de verborum ſignificat.* ſecùs quando ſubſtitutio facta filio non eſt collata in tempus præſens, nec in certas perſonas dumtaxat: ſed in futurum eventum, & maximè quando etiam ad futuros nepotes & pronepotes refertur, ut in præſenti ſpecie, quia tunc appellatione filii neceſſariò veniunt. Imola *in dicto §. inſtituens.* Alexand. *conſ.* 5. *num.* 6. *lib.* 3. Franc. Aretin. *conſ.* 145. *reſpondendo.* Stephan. Bertr. *conſ.* 196. *viſo conſultationis, lib.* 2. *conſ.* 115. *conſideratis, lib.* 3. *primò impreſſorum.*

27. Etſi dicatur quòd etiamſi appellatione filiorum veniant nepotes, & alii deſcendentes, quinetiam ſi verbum, *Liberis* expreſſum ſit, quod ſufficit eos ſemel ſupervixiſſe, ut in perpetuum deficiat ſubſtitutio; *l. filiusfamilias, §. cum quis de legat.* 1. *l. ex facto. §. ſi quis ad Trebell.* Oldradus *conſ.* 21. *incip. Thema tale eſt.* reſpondetur hoc procedere quando ſubſtitutio eſt limitata ad tempus certæ perſonæ, vel certarum perſonarum, vel quando eſt unica conditio, putà ſi filius meus, vel ſi Titius heres inſtitutus deceſſerit ſine liberis, prout dicta jura loquuntur, & exemplificant. Secùs quando apparet teſtatorem progreſſum eſſe in futurum ad alios futuros gradus & caſus, vel plures ſubordinatas conditiones, ut in præſenti: ita quod apparet teſtatorem conſideraſſe eventum deficientis lineæ, vel poſteritatis ſuæ.

28. Præſertim quando ſubſtitutio fit maſculis & filiis maſculorum è maſculis deſcendentibus, ut in præſenti: quia qualitas maſculinitatis adjecta, præſumit habitum eſſe reſpectum ad ipſam continuationem vel deſitionem maſculinitatis, in ſe & non ad certas perſonas vel gradus tantùm, & tendit ad extenſionem ſubſtitutionis, quamdiu ſunt maſculi. Rapha. Cumanus *conſ.* 220. *col.* 1. Guid. Pap. *deciſ. Delph.* 184. Philip. Dec. *conſ.* 170. & latiùs *conſ.* 270. & *in l.* 1. *C. de pact.* & tantò magis quo qualitas maſculinitatis frequentiùs (ut hîc) eſt repetita, *gloſ. in clem.* 1. *in verb. Diœceſanis, de jure patronatus.* Geminianus, Philippus Francus *in c. duobus ſuper gloſ. in verb. Præſentavit de reſcript. in ſexto.* Sed impræſentiarum teſtator non manſit in terminis unius momentaneæ vel ſolius conditionis ut filii maſculi decederent ſine filii ſui maſculis: ſed præter id quòd uſus eſt verbis Liberorum, progreſſus eſt ultrà, caſu quo maſculi maſculorum decederent ſine liberis maſculis, & ſic ceſſant prædicta jura, & dictum conſilium Oldrad. 21. cum ſimilibus de conditione momentanea.

29. Sed hîc tot verba multiplicata recidunt in conditionem ſucceſſivam, ſi liberi, & liberi liberorum decedant ſine maſculis, & ſi quandocumque deficiant, locus eſt ſubſtitutioni: quia cenſetur habitus reſpectus non ad certas perſonas, nec ad certos gradus, ſed ad totam poſteritatem, præſertim maſculinam, quando eſt ſemper facta mentio de maſculis deficientibus ſine maſculis. Et ſic quandocumque deficiunt, locus eſt ſubſtitutioni, ut decidit Alexand. *in conſ.* 33. *col. ult. lib.* 6. *& in conſ.* 101. *col.* 4. *num.* 15. *lib.* 7. Philippus Decius *conſ.* 480. *col.* 2. Quòd ſi hoc habet locum quando teſtator uſus eſt verbo *Filiorum*, multò fortiùs locum habere debet quando uſus eſt ſemper *de ces mots Enfans, qui ſont* plenioris ſignificationis, ut dictum eſt.

30. Nec obſtaret dicere quod in ſecunda conditione ſubſtitutionis, de qua in themate, *num.* 7. illa ſecunda conditio incipit per hæc verba, *Ou mes enfans maſles*: & quod pronomen *Mes*, reſtringit ad immediatos tantùm, & pariter quod reſtringitur per hæc verba, *Ou leurſdits enfans*: quod relativum *leurſdits* refertur ad nepotes: & ſic quod ultima, ſeu tertia conditio apponitur nepotibus dumtaxat, & conſequenter defecit, quia nepotes reliquerunt filios maſculos, quia dantur plures ſolutiones. Prima ſupradicta quod verbum *Enfans* æquipollet Latino *liberi*, vel *nati*, vel *deſcendentes.* Et ſic dicta ſubſtitutio appoſita liberis liberorum, ſeu natis natorum extenditur in infinitum per prædicta, ita quod ea verba, *Mes enfans, ou leurſdits enfans*, æquè propriè verificantur in ulterioribus, prout omnes propriè ſunt liberi vel nati, nec propterea tertia conditio ſuperfluit: quia ſtat ad oſtendendum propenſiorem & exuberatiorem voluntatem providendi deſcendentibus Alexiæ, & eos ſubſtituendi,

quandocumque deficerent liberi maſculi, & liberi liberorum.

31. Secunda ſolutio, etiamſi verbum, *Enfant* equi-polleret verbo Latino *Filiis*, nec latiùs pateret, ad-huc hic idem eſſet, quia ponitur in plurali. Et ſic ap-pellatione filiorum, omnes liberi intelliguntur, *l. filii appellatione, de verborum ſignificatione.* Et talis eſt communis modus loquendi & intelligendi, qui pro-batur *in l. liberorum, ff. de verborum ſignificatione.* ubi dicitur quòd verbis liberorum & filiorum promiſcuè utimur, & quòd filiorum appellatione omnes qui ex nobis deſcendunt, continentur. Et talem eſſe commu-nem uſum loquendi teſtatur Bald. *in conſilio in* [...] *Ad evidentiam*, quod eſt *conſilium* 170. *lib.* 1. *ſecundum veterem, & conſilium* 303. *lib.* 2. *ſecundùm novam im-preſſionem.* Ubi dicit quòd hæc non ſolùm eſt extenſio, ſed largus modus ſignificandi.

32. Tertia ſolutio, quia prima dictarum conditio-num ad quam duæ ſequentes referuntur, intelligun-tur indifferenter de liberis maſculis, & quibuſcum-que deſcendentibus maſculis. Certum eſt enim quòd verba thematis numero ſeptimo. *Et au cas que j'irois de vie à trépas, ſans laiſſer enfans maſles*, verbum Gal-licum, *Enfans*, non intelligitur de filiis primi gradus tantùm: ſed verificatur de omnibus deſcendentibus maſculis in quocumque gradu reperiantur, ad hoc textus *in l. Lucius* 2. *ff. de heredibus inſtituendis.* igitur in aliis conditionibus ſequentibus intelligitur etiam de deſcendentibus cujuſcumque gradus: & ſic referun-tur ad continuationem vel defectum poſteritatis in infinitum.

33. Quarta ſolutio, quia poſteri Alexiæ per aliam clauſulam, ut in themate, num. 9. vocantur in caſum deficientis poſteritatis filiorum, & quorumdam col-lateralium maſculorum, & ſubſtitutio ejus facta refer-tur in caſum & eventum deficientis poſteritatis maſ-culinæ: qui caſus contigit. Et ſic locus apertus actori, qui eſt proximior deſcendentium Alexiæ. Quinta om-nes particulares ſubſtitutiones concipiuntur ſub ver-bo *Liberorum*, vel æquipollenti, & in defectum libero-rum, ſive ex parte honoratorum, ſive ex parte grava-torum, & ſic utrimque intelligitur in infinitum.

34. Sexta quia ſubſtitutiones factæ ſunt ad onus deferendi nomen, inſignia, & ſtemmata teſtatoris in perpetuum, ex quibus continuatio ſubſtitutionis in-telligitur, *per not. in l. precibus C. de impuberum & aliis ſubſtit.* & deficiente omni poſteritate, vel recuſante nomen & inſignia, vocat plures extraneos ad idem perpetuum onus nominis & ſtemmatum teſtatoris aſ-ſumendi & continuandi: igitur ex toto contextu & progreſſu teſtamenti liquet teſtatorem noluiſſe con-dere ſubſtitutiones ad certos gradus limitatas, ſed in infinitum protenſas, quandocumque poſteritas pri-morum inſtitutorum & proximè ſubſtitutorum ſive in nepotibus, ſive in pronepotibus, vel ulterioribus deficeret. Et ait Bald. *in l. prima Cod. pro ſocio,* quod in armis & nomine nobilium remanet principalis domus, memoria, & ſplendor geniruræ. Cùm ergo teſtator voluerit perpetuò conſervare, noluit ſubſti-tutiones in tertio, quarto, vel ulteriori gradu expi-rare, maximè cùm graver deſcendentes in infinitum nomen & ſtemmata Cabiloneníia deferre ſub priva-tionis pœna.

35. Igitur noluit diſpoſitionem ſuam limitare ad quartum vel ulteriorem gradum: igitur intentio actoris fundatur non ſolùm in mente teſtatoris quæ ex verbis & toto progreſſu teſtamenti concipi po-teſt, quod ſufficeret, *l. Gallus, §. quidem rectè de liberis & poſthum.* ſed etiam quæ neceſſariò concipitur & in expreſſa voluntate, quanquam leges etiam conjectu-ras in fideicommiſſis admittant text. *in l. cum propone-batur.* ibi conjectura potuit admitti, *ff. de legat.* 2. *in l. unum ex familia in §. ſi remiſſa in fi. eod. tit. l. Caii. §. imperator.* ibi tamen hanc fuiſſe defunctæ voluntatem & cogitationem interpretor. *ff. de aliment. & cibo legat.* Igitur multò magis ad fideicommiſſum intro-ductum extendendum Franc. Curtius ſenior *conſ.* 42. *col.* 1. *conſ.* 51. *col.* 1. *&* 7. *conſ.* 75. *col.* 2. Jaſon *conſ.* 140. *lib.* 2.

36. Imò abſque interpretatione neceſſariò demon-ſtratur, quia nulli ſunt amplius de poſteritate filiorum & collateralium maſculorum teſtatoris qui poſſint deferre nomen & ſtemmata, & deficiente poſteritate filiarum teſtatoris quandocumque, vel recuſantibus deferre nomen & ſtemmata, vocantur extranei ad idem onus: ergo neceſſe eſt præfatum ducem acto-rem proximiorem poſteritatis Alexiæ volentem no-men & ſtemmata ferre, vocatum eſſe: ne eo deficien-te vel recuſante, locus aperiatur ſubſtitutioni extra-neorum, quos conſtat deficiente omni poſteritate, vel recuſante nomen & ſtemmata ferre, vocatos eſſe. Ex quibus facile eſt allegata in contrarium diluere, ut his finem imponam. Datum Pariſiis in fine Februarii, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſexto.

EPITOME CONSILII LII.

1. Repetitio dotis præfertur omnibus etiam prioribus creditoribus tacitam hypothecam habentibus.

3. Pactum faciens deteriorem conditionem dotis mulieris ſuperſtitis non valet. 6. 8. 10. 18. 19. 21. 22.

4. Non expreſſum relinquitur in diſpoſitione juris communis. 11. 15.

5. Relatio fieri debet ad totum, & non ad partem diſpoſitionis. 12.

7. Nec poteſt ratificatio ſponſæ.

13. Senſus clauſulæ controverſæ, & exemplum. 14.

15. In omni diſpoſitione conditionali prius conſtare oportet conditionem impletam.

16. Verba poſita in executivis non ampliant. 27.

17. Valent quæcumque pacta dotis in caſum mulieris præmorientis ſine liberis.

20. Argumentum à contrario ſenſu quando procedit. 23.

21. Privilegiis dotium renuntiari non poteſt.

24. Dos eſt proprium patrimonium filiæ.

25. Duo ſpecialia actionis dotis.

26. Quando actio dotis quoad exercitium, eſt communis patri & filiæ.

28. Filia jure proprio habet actionem de dote.

29. Dos quando dicatur profectitia.

30. Correctio non præſumitur in eadem diſpoſitione.

31. Simplex conſenſus filiæ nuptæ non præjudicat ei in exercitio actionis dotis.

32. Doarium in Gallia eſt loco antipherni & donationis propter nuptias.

33. Dos non recipit compenſationem. 35. 36.

34. Morgengab Germanicum, non taxativum arbitratur.

36. Quando legatarius non tenetur ad onus legati acceptati, ultra ejus vires.

THEMA CONSILII LII.

ANtonius Dux Lotharingiæ filiam Annam nuptum dedit Renato Cabilonenſi Principi Vraniæ filio Henrici Comitis Naſſauvienſis, & in contractum matrimonii pater in dotem dat decem myriadas florenorum auri ſub his verbis; *Qu'elle eſt dotée de cent mille florins, & que ladite Dame les aura & emportera pour tout dot, apportionement, hoirie, ou ſucceſſion acquiſe & future de pere & mere, auſquels elle renonce au proſit de ſes freres, & leurs deſcendans, & à tout droit de legitime & ſupplément.* Poſteà in eodem contractu dicitur: *Qu'advenant le decez de ladite Anne ſans hoirs dudit mariage ou defaillans iceux, les heritiers & ayans cauſe dudit Seigneur Prince d'Orange ſeront tenus & efficacement obligez rendre & reſtituer reellement & de faict audit Seigneur Duc pere de ladite Anne, ou aux hoirs, ou ayans cauſe dudit Duc, les deux tierces parties deſdits cent mille florins d'or ſeulement, & ce dans l'an du trépas dudit Prince où il auroit ſurveſcu, & ſi ladite Anne l'auroit ſurveſcu, dedans l'an du trépas d'icelle.* Item in eodem contractu eſt clauſula; *Que ladite Dame emportera la moitié de tous meubles, debtes, actions & acqueſts, en payant la moitié des debtes: ou qu'elle aura le quart deſdits meubles & actions proſitables & acqueſts faits conſtant le mariage franchement déchargé de toutes debtes & charges à ſon choix & élection.* Dictus Princeps Vraniæ in dicto teſtamento reliquit Annam uxorem ſuam *Vſufruitiere tant qu'elle ſera en viduité, de tous meubles & immeubles en payant toutes debtes paſſives & prenant à ſon proſit toutes debtes actives, à la charge de vingt mille florins par an envers l'heritiere teſtamentaire, juſques à ce que l'uſufruit ſoit finy par le trépas ou mariage de ladite Dame, auquel cas de mariage elle aura tel droit & traittement qu'il luy eſt ordonné par ledit traité de mariage.*

CONSILIUM LII.

VIſis exemplis contractus matrimonii inter illuſtrem olim dominum Renatum Cabilonenſem, Principem Vraniæ Comitem Naſſauvienſem & Dominam Annam Lotharingiæ filiam illuſtris olim Antonii Ducis à Lotharingia, ſub data nona Auguſti anni Domini milleſimi quingenteſimi quadrageſimi, & teſtamenti dicti Principis in Caſtris Richemontis 20. Iunii 1544. duobus contractibus factis per dictam viduam cum D. Guliel. Comite Naſſauvienſi patre & tutore filii ſui heredis teſtamentarii dicti Principis Vraniæ Chriſti unici Redemptoris nomine invocato, reſolutivè procedendo dico & cenſeo.

1. Quod attinet ad dotem centum millium florenorum auri, præfatum heredem præcisè teneri reſtituere quidquid inde receptum fuit per defunctum Principem Vraniæ, & dictam viduam præferendam omnibus defuncti creditoribus, etiam priorem, ſed tacitam hypothecam habentibus.

2. Idque non obſtante clauſula dicti contractus matrimonii, quia inter patrem viduæ & futurum ejus generum conventum fuit quod adveniente obitu dictæ Annæ ſine heredibus dicti matrimonii, vel deficientibus dictis heredibus, heredes, vel habentes cauſam dicti Renati tenebuntur reſtituere ſocero, & ejus heredibus, vel cauſam habentibus beſſem dictorum centum mille florenorum dotis tantum infra annum obitus dicti Renati, ſi ſuperviveret ſponſæ: ſed ſi ſponſa ſuperviveret, tunc infra annum obitus ſponſæ. Ex dicta clauſula ruditer & ſuperficialiter ſumpta videretur primò heredem ſponſi lucratum eſſe, & perpetuò retinere poſſe trientem dotis, privativè ad ſponſam ſuperſtitem & ad omnes alios. Secundò, quod dictus heres non teneretur reſtituere beſſem dictæ dotis, vivente dicta Anna, ſed ſolum poſt ejus obitum, & adhuc poſt annum ab ejus obitu.

3. Duæ ergo ſunt quæſtiones. Prima an inſit tacitum pactum de lucranda per virum tertia parte dotis. Secunda, an ea ſtipulatio præjudicet filiæ, quominus dotem & etiam illum beſſem petere poſſit, etiam ſtatim & indilatè, attento quod patri ſupervixit. Quantum ad primam, videtur quod ſic. Primò per illam taxativam tantum. Secundò, quia vel eodem contractu dat doarium, ſeu donationem propter nuptias myriadem annuam florenorum, & quartam partem mobilium & nominum activorum ſine ullo onere, quod non eſt de jure: & ſic cedit in compenſationem lucri tertiæ partis. In contrarium videtur per textum *in l. ſi cum dotem, in principio, ſoluto matrim.* quia non eſt expreſsè dictum, quod ſponſus lucrabitur reliquum: ergo manet in jure communi.

4. Non obſtat dictio, *Tantum*, quia refertur ad ſuam diſpoſitionem, videlicet ad ſtipulationem quæ fit ſoli patri, & ſic triens remanebit de jure communi. Non obſtat l. de doario, quia de jure debetur in locum antipherni ſeu donationis propter nuptias, cujus loco ſubrogatur. Non obſtat clauſula, *Dudit quart*, quia eſt aliud liberare pactum quod nihil habet commune cum dote, nec cenſetur factum animo compenſandi, ex quo non fuit expreſſum, *l. unica §. ſciendum, C. de rei uxoriæ actione.* Confirmatur per jura ſequentia, per quæ nec expreſsè quidem paciſci licet in præjudicium uxoris ſuperſtitis, igitur multò minus tacit.

5. Quantum ad ſecundam quæſtionem, breviter dico eam ſtipulationem nullo modo præjudicare filiæ, ſeptem argumentis. Primò quia dos initio eſt acquiſita & radicata filiæ ut in contractu, ibi, *Aura & emportera*; & ſic poſtea in clauſula ſeparata non potuit pater ſibi ipſi ſtipulari in præjudicium filiæ. Secundò, quia iſta dos eſt nata non ſolùm ex debito officio paterno, ſed etiam ex cauſa oneroſa pro & loco omnis ſucceſſionis acquiſitæ & acquirendæ videlicet maternæ & ad onus renunciandi dictis ſucceſſionibus, & pro omni ſupplemento maternæ quæſitæ & paternæ futuræ legitimæ, cui non poterat pater præjudicare. Tertiò, quia de jure ſtipulatio ſtatim cenſetur interpoſita ad commodum filiæ de dote reſtituenda, idque non ſimpliciter, ſed velut à prudentiſſimo fieret ſtipulatio, hoc eſt, quammaximè ad commodum uxoris, *l. 1. §. ſicut enim, C. de rei uxor.* actio igitur ſtatim dote conſtituta, etiam per ſtipulationem quæ ineſt, ſtatim fuit radicata & acquiſita in totum dictæ Annæ.

6. Quartò, quia de jure non valent pactiones, per quas dotis conditio fit deterior, ſaltem uxore ſuperſtite, quæ non debet remanere indotata: quod eſſet contra publicam utilitatem, *l. 2. ſoluto matrimonio l. 2.*

de jure dotium. ideo omnes hujuſmodi pactiones non valent ſaltem muliere ſuperſtite, ſive de ſubſtantia do- tis, ſive de ſimplici longiore dilatione agatur *l. 2. l. de die, ff. de pactis dotalibus.* Quintò per textum *in l. quamvis, C. de pactis conventis*, in fortioribus terminis de pacto facto per patrem ut genero, ſuperſtitibus filiis communibus prædecedente, pars dotis nomine libe- rorum communium retineretur, quod eſt favorabile propter liberos: tamen deciditur nullo modo nocere filiæ quominus integram dotem repetere poſſit. Sex- tò per text. *in l. ſi convenit. Cod. de pactis conventis.* ubi exprimitur hoc habere locum etiam in dote profecti- tia à patre, niſi in caſum quo patri ſoli repetitio com- peteret, videlicet præmortua filia.

7. Non obſtat quod filia expreſsè ratificavit con- tractum matrimonii: tum quia ea pactio nulla eſt, ut quæ fieri non potuit, ita nec ratificari: tum quia erat minor annis, & ſic reſtituenda *l. 3. §. ſed utrum, ff. de minoribus.* Dy. Bald. *in l. quoties soluto matrimonio.* tum quia non ſufficit generalis ratificatio vel renuntiatio in legitimo, & ſic nec reſpectu dictæ dotis, quæ loco legitimæ ſubrogatur; ſed neceſſe erat quod ſpeciali- ter & nominatim, *l. ſi quando, §. & generaliter, C. de inoffic. teſtam.*

8. Non obſtat *l. quoties verſic.* planè ſolut. *matrim.* quia debet intelligi ſecundùm alia jura, videlicet in caſu quo permiſſum eſt pactum, putà filia prædece- dente: non autem in caſu quo pactum eſt expreſsè pro- hibitum, videlicet ea ſuperſtite, etiamſi pactum eſſet factum ante nuptias, *d. l. quamvis l. 2. C. de pact. dotal.* Septimò, quia etiam in caſu quo pactum valet, & ſti- pulatio de reſtituendo patri: tamen tenetur pater eam dotem filiæ ſecundò nubenti reſervare, *Authentica, ſed quamvis, C. de rei uxoriæ action.*

9. Cùm ſuper hoc primo & principali dubio ita breviter *ἐν αὐτονυχὶ* reſponſum meum concluſiſſem & obſignatum dediſſem, rogatus ſum fuſiùs & popu- lariùs ſcribere: quòd non ſolùm cum Lotharingis & Flandris, ſed etiam cum Germanis res tractanda & diſputanda foret, quibus brevis argumentoſa ſolu- tio ſuſpectior eſt verboſiore, qua magis gaudent, & perſuadentur oratione, tum quòd major pars Ju- riſperitorum non ſolùm apud Germanos & Flandros, ſed etiam Pariſiis contrariam mihi ſententiam tue- rentur. Quare importunitate flagitantium victus, con- tra morem meum copioſiùs eadem iterum alia me- thodo ſcripſi, præſuppoſito eodem themate, & duobus punctis, ſeu dubiis, de quibus *ſup. eodem num.*

10. Duæ ſunt principales & peremptoriæ ſolutio- nes. Prima, quod non fuit ita conventum, nec ſenſus ille beſſis retinendi, colligi poteſt ex verbis relatis ad materiam ſubjectam & naturam rei, prout referri de- bent, & ſecundùm illam etiam impropriando intel- ligi, *l. ſi uno in princ. ff. locati.* Secunda etiamſi ita ex- preſſum conventum fuiſſet, ut adverſarii intelligunt, non valeret conventio in caſum mulieris ſuperſtitis, ut in fortioribus terminis videlicet, liberis communi- bus ſuperſtitibus, quorum favor non parum conſide- rabilis eſt, deciſum fuit reſponſo & præjudicio Papi- nia. ad conſultationem Juliani prætoris & pro lege perpetua, *ff. inſerto in l. 2. de pact. dota.* Cùm ergo ſit caſus l. non eſt locus quæſtioni nec diſputationi, l. an- cillæ, de furtis.

11. Quanto minùs quando nec pactum quidem fuit trientem dotis ullo caſu lucro fore aut remanere de- bere heredibus defuncti, nec marito quidem ſi ſuper- viveret, nec ad ejus vitam quidem, & multò minùs in perpetuum. Si igitur non ſit cautum in favorem mariti ſuperſtitis: igitur multò minùs in favorem ejus heredis, præſertim non deſcendentis ex eo matrimonio, ſed penitùs extranei. Cùm igitur nihil ſit conventum de illo triente dotis, neceſſariò remanet in jure com- muni, *l. ſi cum dotem, in princip. ff. ſoluto matrimonio,* ut videlicet reſtituatur viduæ intra annum obitus viri, *l. unica, §. exactis, Cod. de rei uxor. action.*

12. Non obſtat taxativa *Seulement*, quæ reſiduum excludit, & ſic videtur illud attribuere non ſolùm ma- rito, ſi ſupervivat: ſed etiam eo prædecedente, here- dibus ejus etiam extraneis, ut argutantur adverſarii, ſed reſupinè & diſtortè capiendo dictam taxativam à textu truncato, videlicet referendo illam ad beſſem dotis tantùm, & non ad totam & integram oratio- nem præcedentem in eadem clauſula, ut neceſſariò fieri debet, *l. incivile, ff. de leg.* ſed oratio vel diſpoſi- tio cui ſupponitur illa taxativa *Seulement*, eſt de reſti- tuendo beſſe dotis patri ipſi ſponſæ: igitur illa taxati- va refertur ad totam orationem, videlicet ad totam ſtipulationem factam à patre.

13. Et eſt ſenſus clariſſimus quòd illa ſtipulatio quâ pater ſibi ipſi cavet, reſtringitur ad beſſem tantùm, quo pater contentus fuit relicto triente in natura ſua, & in diſpoſitione juris communis: igitur nullo modo, nec per locum quidem à contrario ſenſu, etiamſi il- lud argumentum locum hîc habere poſſet (quod negatur, utpotè contra jus commune) colligi poteſt actum vel conventum trientem ſeu reliquum dotis non debere reſtitui viduæ ſecundùm diſpoſitionem ju- ris communis, & quin ipſa poſſit exigere etiamſi pa- ter viveret. Sed ſolùm à contrario ſenſu colligi poſ- ſet, quòd pater etiamſi superviveret, & adhuc mi- nùs heredes ejus vel habentes cauſam non poſſent in vim dictæ clauſulæ & ſtipulationis petere trientem illum: igitur nihil hîc nec directo, nec à contrario ſen- ſu: nec expreſsè, nec tacitè cautum eſt in favorem mariti etiam ſuperſtitis, & multò minùs in favorem heredum mariti præmortui, & minimè in favorem extraneorum. Senſus clauſulæ contro- verſæ.

14. Quinimò (ut hoc paradigmate res oculis expo- ſita clarior ſit) etiamſi maritus ſupervixiſſet, dictam Annam præmortuam ſine liberis, & illa reliquiſſet alios heredes à patre & heredibus patris, putà con- dito teſtamento extraneis inſtitutis, ut illa facere po- tuiſſet: tunc ſuperſtes maritus quanquam quandiu viveret, tutus eſſet in eo beſſe dotis adverſus ſocerum, eo tamen vivente (propter ea quæ infrà dicentur) & pariter tuti eſſent heredes mariti adverſus præfatum Ducem Antonium, quamdiu viveret ratione dicti beſ- ſis infra annum obitus mariti tantùm: tamen quan- tum ad reliquum trientem, nec ipſe quidem maritus ſuperſtes tutus eſſet erga heredes etiam extraneos vel legatarios defunctæ uxoris, à quibus poſt annum obitus uxoris cogi poſſet reſtituere, quia per dictam clauſulam nihil omninò diſponitur de triente dotis. Quantò magis ipſa Anna ſuperſtes exigere poteſt, & heredes extranei mariti nullam prorſus poſt annum defenſionem habent, nec ullum colorem detractan- di aut lucrandi trientem illum dotis, ſed claris etiam demonſtrationibus omnes adverſæ cauſificationes pro- fligatæ ſunt.

15. Quantum ad ſecundum punctum & quæſtio- nem de retentione beſſis ad vitam viduæ, res non mi- nùs clara eſt ad commodum viduæ in præſenti qui con- tigit caſu, videlicet, quo Dux prædeceſſit, ſuperſtite Anna filia ſua, quia tota clauſula controverſa, & ſti- pulatio in ea contenta defecit, utpotè non contracta, nec concepta ullo modo in eo qui contigit caſu: ſed in caſu oppoſito qui defecit: eſt enim concepta, imò limitata, adveniente caſu quo dicta Anna decederet ſine liberis dicti matrimonii, vel illis deficientibus, quo ſolo caſu Dux pater ſibi cavet & ſtipulatur de beſ- ſe dictæ dotis tantùm ſibi reſtituendo infra annum obi- tus mariti, ſi maritus uxorem ſuperviveret, & illa ſupervivente, deinde ſine liberis dicti matrimonii mo- riente infra annum obitus dictæ Annæ. Atqui ille ca- ſus non contigit, ſed oppoſitus: igitur ceſſat tota illa clauſula, & ſtipulatio in ea contenta, & quicquid inde dependet. Nihil igitur impedit quominùs vidua prom- ptè queat (utpotè poſt annum obitus viri) lege agere,

& dotem integram repetere nedum trientem non comprehenſum in dicta caduca clauſula, ſed etiam beſſem de quo in dicta caduca clauſula quæ defecit: idque nuda verba dictæ clauſulæ conſiderando, circumſcripto eo quod accedit, imò tacitè ineſt ex natura materiæ ſubjectæ, & diſpoſitione juris communis. Hæreant verbis, & illa ſola vigeant Naſſauvienſes quantum voluerint, tota illa clauſula, & ſtipulatio conditionalis eſt, & ab expreſſa conditione incipit, ibi: *Advenant le decés de ladite Anne ſans hoirs dudit mariage*, quo ſolo caſu pater reddi ſtipulatus eſt illum beſſem: igitur ante omnia priùs conſtare oportet impletam conditionem ſtipulationis in forma ſpecifica, quàm ex ea ſtipulatione agi poſſit, *l. qui heredit. in princ. l. medius de condit. & demonſt. l. cedere, de verbor. ſignif.* Igitur vivente Anna, tota dicta clauſula nihil eſt, etiam nuda verborum forma inſpecta.

16. Nec obſtant ultima verba dictæ clauſulæ, ibi. *Et ſi ladite Dame l'auroit ſurveſcu dedans l'an du trépas d'icelle*, tum quia dicta verba non ſunt poſita in verbis diſpoſitivis dictæ clauſulæ, & ſtipulationis, ſed ſolùm in verbis executivis, ibi. *Et ſi dans l'an.* Quæ non reſpiciunt niſi deſignationem temporis ſolvendi, & executionem. Et ſic (juxta not. *in clem. 1. de præb*) nullo modo ampliant effectum, & vires ſtipulationis, qua pater de parte dotis tantùm, & certo caſu tantùm, ſibi ſoli cavit, extra quem caſum nihil ſibi cavit, nihil ſtipulatus eſt, nec voluit conditionem dotis filiæ ſuæ deteriorem facere, niſi ſub uno ſolo caſu qui defecit, & ſic extra illum caſum reliquit jus filiæ, & jus commune dotium intactum.

17. Minùs obſtat, ſi dicatur quòd cauda dictæ clauſulæ, ibi. *Et ce dans l'an*, duos caſus, vel duo tempora implicat reſtituendæ beſſis dotis. Primum infrà annum obitus ſponſi, ſi ſupervivat ſponſa. Secundum infra annum obitus ſponſæ, ſi ipſa ſupervivat, & conſequenter quemadmodum in primo caſu, & primo tempore id agitur, ut maritus ſuperſtes fruatur beſſe dotis uſque ad tempus reſtitutionis: ita ſecundo caſu id agitur, ut heredes mariti fruantur aduſque tempus reſtitutionis, videlicet, aduſque annum ab obitu ſponſæ: quoniam magna, & diametralis diſtantia eſt inter utrumque caſum. Prior enim caſus præſupponit ſponſam præmortuam ſine liberis, quo caſu ceſſat omnis favor dotis, & nihil impedit quin pater, qui in eodem caſu heres eſt filiæ, diſponat de tota dote, vel parte, tam in perpetuum, quam ad tempus pro ſuo arbitrio, *l. ſi pater in princ. de pactis dotalibus, l. de dote prælegat. l. ſi convenit, C. de pactis conventis, l. unic. §. illo procul dubio, C. de rei uxo. actio.*

18. Cujus oppoſitum eſt in ſecundo caſu, videlicet, Anna ſupervivente: quia tunc non valet pactum, etiam expreſſum, ſive de tota dote, ſive de parte lucranda per maritum, ſive de differenda reſtitutione totius, vel partis ultra annum, *l. 2. l. de die l.* Attilicinus, *de pactis dotal. l. quamvis C. de pactis conventis.* Igitur multo minùs tacitum. Tum priore caſu non verſatur, niſi privatum intereſſe patris heredis filiæ, qui juri ſuo renunciare poteſt, ſecundo verò caſu verſatur ratio publicæ utilitatis, & favor dotium, ne mulieres remaneant indotatæ, & legis prohibitio.

19. Unde quamvis priore caſu tacitè intelligatur pactum ne dos interim reddatur patri cujus ſolius intereſt, tamen ſecundo caſu non poteſt intelligi tacitè pactum ne interim etiam pro illo beſſe reddatur mulieri: quia id etiam expreſſè paciſci non poſſet jure reſiſtente: igitur ſuperveniente Anna ſemel, & perpetuò defecit conditio totius dictæ clauſulæ, & ſtipulationis cum omnibus appendicibus, & effectibus ſuis, ita ut heres mariti præmortui non poſſit impedire reſtitutionem dotis, etiam pro illo beſſe, nec ex verbis expreſſis dictæ clauſulæ, quæ deficiunt non extante conditione.

20. Et multo minùs ex tacita mente, vel argumento à contrario ſenſu: tum quia deficit in præſenti, tum quia non habet locum contra juris diſpoſitionem, etiamſi aliàs locum habeat in pactis dotalibus, *l. inter ſocerum, §. cum inter, ff. de pactis dotal.* ſcilicet favore dotis, non contra dotem, vel mulierem: nec quando reſultaret intellectus contra jus, *lib. 2.* & ibi Bal. Salicet. Paul. Phil p. Corn. *C. de condition. inſert.* Alexand. & omnes *in l. 1. ff. de officio ejus cui mand. eſt juriſdict.* tum quia etiamſi dubium eſſet juris vel facti, & data quavis ambiguitate, tamen pro reſtitutione dotis judicandum eſſet, *l. in ambiguis, ff. de jure dotium, & ff. de reg. jur. l. 1.* ubi omnes *Doctores ff. ſol. matr.* Ex prædictis liquet quod ſecunda dictarum duarum ſolutionum videlicet juris reſiſtentia, procedit dictis duobus punctis, & quæſtionibus, tam de triente dotis relicto in jure communi quam de beſſe deducto in pacto ſub conditione quæ defecit, & ſic relabente ad jus commune.

21. Imò etiamſi expreſſè cautum eſſet quod Anna ſuperſtes in totum, vel in aliqua parte privaretur dote quovis caſu, non valeret pactio jure reſiſtente propter publicam utilitatem, ne mulieres remaneant indotatæ, *l. 2. ff. de jure dot. l. 1 ff. ſolut. matrim.* Nec huic juri renunciari poteſt per jura prædicta. Quod ſi nec expreſſa, multo minùs tacita contraria pactio ſubſiſtere poteſt. Et ita tenent Salicet. *in d. l. quamvis, C. de pactis conventis*, & conſuluit Bart. *in conſ. 126. incip.* Titius maritavit Jaſon. *in l. 2. in princ. col. 2. ſoluto matrim.*

22 Nec obſtat ſi diceretur patrem minorem dotem conſtituere potuiſſe putà de triente dictarum decem myriadum: igitur potuit aliter ad commodum mariti, vel heredum ſuorum diſponere de reliquo: quia ſuppoſito, ſed non conceſſo aſſumpto: quoniam forſan fuiſſet dos inofficioſa, nec tam vili dote renunciaſſet dicta Anna ſucceſſionibus acquiſitis & futuris, reſpondetur ad conſequentiam dupliciter. Primò, quod non valet, quia ſatis eſt quod pater ſemel eam dotavit de centum millibus florenorum, ut ea dotatio ſemel facta recipiat interpretationem paſſivam juris communis, utque verificentur verba omnium legum prohibentium etiam patrem paciſci poſſe de aliqua parte dotis, etiam ad longius tempus relinquenda de marito, ſuperſtite filia, etiamſi pactum fiat re integra in ipſo tractatu matrimonii ante nuptias, ut *in l. quamvis, C. de pact. convent.* etiamſi ſuper dote merè profectitia à patre *d. l. quamvis, & ſi convenit eo tit.* etiam in ſimplici longiore dilatione, *d. l. de die, l. Attilicinus.*

23. Reſpondetur ſecundò, quod etiamſi conſequentia valeat (id quod non) adhuc non ſumus in terminis conſequentiæ, quia nihil fuit expreſſè actum de reſtitutione dotis debita ipſi filiæ, ſuperſtite viro, nec intelligitur tacitè actum, quia verba non ſunt trahenda ad abſurdum intellectum: vel juri contrarium, *l. 2. de cond. inſert.* Sed potiùs (ſi opus ſit) improprianda, ut juri communi, materiæ æquè ſubjectæ conveniant, *l. ſi uno in princ. ff. locati cum ſimilibus*, & præſertim in materia privilegiata, qualis eſt dos.

24. Præterea dari poteſt alia, & tertia ſolutio ad dictam clauſulam controverſam, videlicet, quod debet intelligi ſecundùm intellectum, & interpretationem juris, & ſic non de proprietate, ſed de exercitio actionis dotis, ſaltem ſine præjudicio conſolidationis in filium morte patris, ſecundum jus quo dos eſt proprium patrimonium ipſius filiæ, *l. 3 §. ſed utrum in fin. de minor.* Et ſi ſit merè profectitia à patre in tantum quod de jure.

25. Duo ſunt ſpecialia. Primum quod dote etiam merè profectitia à patre data ſimpliciter, tamen actio non eſt propria patris, ſed communis patris & filiæ; filiæ (inquam) quod ad proprietatem, *d. §. utrumq;*

patris autem quoad concurſum exercitii, quia non poteſt exigere, ſine conſenſu filiæ, nec filia ſine conſenſu patris, *l. 2. §. 1.* ſoluto matrimonio. Et iſte concurſus exercitii actionis reſervatus eſt patri duplici ratione. Prima propter authoritatem patriæ poteſtatis. Secunda ne pater ſæpiùs dotare cogatur, ut inquit gloſſ. *in d. l. 2. §. 1. verb. dos eſt*, & ibi Alexand. *col.* 4. Philippus Decius *conſ.* 35. *col.* 1. Et hinc eſt quod deficiente prima ratione, videlicet filia emancipata, ceſſat ille concurſus: quia totum exercitium conſolidatur filiæ, etiam ſine conſenſu patris, *l. ſi cùm dotem, §. eo autem tempore, l. ſi ſocer. in princ. ff. ſoluto matrimonio, l. 1. §. videamus, C. rei uxor. act.* Et idem deficiente ſecunda ratione, putà mortuo patre, qui non tranſmittit ad heredem actionem de dote, ſed tota conſolidatur in filiam ſuperſtitem, *l. ſi cùm dotem, §. 1. in fin.* ff. *ſoluto matrimonio, d. l. un. §. videamus, §. & hoc C. de rei uxor. action.*

26. Bene verum eſt, quod jure ff. & C. (ante noviſſimam Cod. editionem) illud intelligebatur in rei uxoriæ actione, videlicet, quando aliter actum non fuerat, vel ſi actum à patre, pater nudo tantùm pacto convenerat, quod non ſufficit ad immutandum naturam prædictam rei uxoriæ actionis, *l. avia C. de jure dotis*, ſecùs interveniente expreſſa ſtipulatione patris, facta re integra, videlicet ante nuptias, *ut in l. quoties*, ff. *ſoluto matrimonio*, quia tunc actio ex ſtipulatu non ſolùm non erat communis, ſed ſolius patris in exercitio, *d. l. quoties*, ſed etiam ad heredes patris in viriles tranſmitti poterat, *l. ſi genero, C. de jure doti. l. unica, §. videamus, §. & hoc C. de rei uxor. actione quod Iuſtinia. in d. l. unica*, quæ eſt una de ſuis peculiaribus quinquaginta deciſionibus emendavit, non in primo capite de exercitio actionis ſpectante ad patrem ſtipulatorem, & hoc propter reverentiam paternam, & onus dotandi patri incumbens: ſed in ſecundo capite, videlicet tranſmiſſionis ad heredes, & ſanxit quod non ſolùm actio legalis, ſeu dativa rei uxoriæ, quando pater non fuit ſtipulatus, ſed etiam actio conventionalis ex ſtipulatu, quando pater expreſsè ſibi ſtipulatus fuit, conſolidetur in filiam, etiam exheredatam morte patris, filia ſuperſtite, etiamſi pater cœperat agere ad reſtitutionem dotis, & litem conteſtatus fuerat text. *in d. §. videamus, & §. & hoc.* Ex quibus ſequitur quòd ad ſummum dicta clauſula debet intelligi reſpectu exercitii ipſius actionis dotis, ad hoc ut pater etiam ſine conſenſu filiæ poſſet agere, & exigere beſſem, vel relinquere heredibus generi, quandiu pater ſtipulator viveret, etiam filia ſuperſtite: ita tamen ut ſive exegiſſet, ſive non, conſolidetur morte ſua tota dos, vel actio in filiam ſuperſtitem.

27. Nec obſtat dictam ſtipulationem factam eſſe patris heredibus, & habentibus cauſam ab eo, tum quia dicta verba, *Heritiers, & ayans cauſe*, quæ veniunt acceſſoriè, & in conſequentiam ex ſtylo conſueto, non impediunt prædictam juris communis interpretationem, præſertim juris prærogati, & prohibitivi. Tum quia dicta verba *Heritiers, & ayans cauſe*, poſſunt verificari ſine offenſione naturæ dotis, & juris communis, videlicet in caſu à jure permiſſo, ut filia præcedente patri, & ſic eo caſu debent intelligi, ſcilicet ut demùm patre ſuperſtite bes dotis ad eum liberè, & heredes ſuos, & cauſam habentes ſpectet, etiamſi filia præmortua priùs teſtata fuiſſet, vel aliter legitimè diſpoſuiſſet de dote, cujus diſpoſitio eo caſu non valeret, niſi pro tertia parte in mero jure communi relicta, non autem quin patre prædecedente ſuperſtite filia tota, dos in eam conſolidetur ſecundum jus.

28. Et maximè attento quòd filia habet actionem de dote ex capite proprio, ſine ulla ſtipulatione, vel pacto patris, videlicet jure antiquo actionem rei uxoriæ, ex conſtitutione Juſtiniani actionem ex ſtipulatu tacitam vel legalem, ac ſi inſtrumenta dotalia eſſent à prudentiſſimis viris commodo filiæ ſtudentibus confecta, quæ habet omnia privilegia, & favores antiquæ actionis rei uxoriæ, *d. l. unic.*

29. Et fortiùs attento quòd in præſenti filia habet dotem ex cauſa oneroſa, nempe eo quòd realiter, & de facto renunciavit omni ſucceſſioni acquiſitæ, & futuræ, & omni legitimæ, & ſupplemento in favorem fratrum & ſororum ejuſdem patris, & ſic cedendo illis jura ſua, juxta not. *in l. ſi actionem, C. de pact.* Et quæ dixi *in conſuetudine Pariſienſi, §. 9. num. 4. & ad Alexand. conſ.* 149. *num.* 5. *lib.* 7. Ex quo ſequitur primò quòd dicta dos centum millium florenorum non eſt profectitia à patre, quia non eſt propriè de bonis, & facto patris, ut *in l. profectitia in princip. ff. de jure dotium*, ſed ex bonis ipſius filiæ ei jam quæſitis, & ex facto ejuſdem filiæ renuntiantis ſucceſſionibus quæſitis & quærendis, & omni legitimæ, & ſupplemento in favorem aliorum filiorum patris.

30. Secundò quòd dicta clauſula controverſa non intelligitur, niſi pro ſimplici exercitio actionis, ut pater ſuperſtes poſſit uſque ad beſſem agere, vel non, ſine conſenſu filiæ (ut dictum eſt) non autem ut pater lucretur, & ad heredes, vel cauſam habentes tranſmittat: quia hoc non ſolùm eſſet contra jus commune (ut dictum eſt) ſed etiam contra clauſulam expreſſam dicti contractus matrimonii, qua cautum quòd dicta Anna habebit, & auferet decem myriades pro omni dote, & ſucceſſione, portione, legitima, & ſupplemento. Quæ pactio non lucrativa, ſed oneroſa corrigeretur, ſi portio reſecaretur: & multò magis, ſi major pars ut bes auferretur Annæ, & adhuc durius etiam ea vivente, & ſuperſtite. Sed in una, & eadem diſpoſitione nunquam cenſentur diſponentes velle ſeſe corrigere, *l. nam ad ea, ff. de condition. & demonſtr.* & præ cæteris evitandus eſt intellectus per quem inducitur correctio, vel repugnantia in eadem diſpoſitione *l. nam ad ea l. ubi repugnantia ff. de reg. jur.* Alexand. *conſ.* 141. *num.* 5. *lib.* 2. *conſ.* 59. *num.* 13. *lib.* 3. Philippus Decius *conſ.* 562. *num.* 5.

31. Minùs obeſt ratificatio dictæ Annæ poſt dies nuptiarum facta, quia non magis obeſt, quàm ratificatum, quod nullo modo obſtat per prædicta, tum quia ſimplex conſenſus filiæ poſt nuptias, & ſic poſt jus quæſitum, & radicatum in dote non præjudicat, etiam in ſimplici exercitio actionis dotis, niſi filia perſeveret in conſenſu. Caſus eſt rotundus *in l. poſt dotem ff. ſoluto matrim.* Minùs etiam obſtat quòd cauſificantur juſtum eſſe jus diminuendi, vel compenſandi partem dotis ratione donarii myriadis annuæ florenorum, & ratione communionis mobilium, & quæſtuum datæ, vel quartæ partis acquirendorum mobilium, & actionum activarum, ad electionem dictæ Annæ.

32. Quia quantum ad doarium, quamvis non ſit de jure in forma ſpecifica qua utimur, tamen eſt de jure in genere ſuo: quia eſt ſpecies donationis propter nuptias, quæ de jure debetur, *in l. ex morte C. de pactis conventis in Authen. dos data donationem propter nuptias meretur C. de donatio. ante nuptias.* Tum ut dixi *in conſuetud. Pariſ. tit.* 12. *in rub. donarium hujuſmodi eſt veri antipherni, hoc eſt, contraria dos ſeu donatio propter nuptias.* Tum non eſt, niſi ad vitam viduæ. Præterea de conſuetudine locorum ultra reſtitutionem dotis ſtatim viduæ competit doarium conſuetudinarium, niſi de certo præſcripto doario ſpecialiter conventum fuerit. At in præſenti ſpecie doarium præfixum minus eſt conſuetudinario, quod pinguius, & utilius fuiſſet, & ſic ea conventione non fuit datum, ſed demptum dictæ Annæ.

33. Quòd autem ad communionem mobilium, & acquirendorum mobilium, id uxori competit de conſuetudine locorum æqualiter, & pro dimidia: &

ſic ea conventione non fuit aliquid datum, ſed demptum dictæ Annæ, tantum abeſt ut aliquid ſubſit quod cum diminutione dotis compenſare poſſit, præter id quod dos compenſationem non recipit, *l. unic. §. ſciendum, Cod. de rei uxoriæ action.* Et hæc ſatis ſuperque etiam ad curioſos explendos, & pervicaces retundendos ſufficiunt.

Morgẽgab. 34. Quantum ad donum quoddam gratioſum, Germanicè *Morgengab.* ſi communis obſervantia regionis, & domicilii mariti ſaltem inter nobiles ita habeat, non eſt remiſſum per clauſulam generalem ad finem dicti contractus matrimonii, quamvis æſtimatio, vel taxatio ad bonam voluntatem ſponſi remiſſa fuerit, & ſic debet æſtimari arbitrio boni viri, quia verba dictæ clauſulæ non important liberam, & abſolutam libertatem, igitur per not. Bart. *in ult. ff. de prætor. ſtipul. in extravag. ad reprimend. quo modo in læſæ majeſtat. crim. proce. in verbo* prout.

35. Quantum ad legatum per dictum Principem Uraniæ uxori ſuæ factum ſuprà, ad finem thematis, validum eſt, & utile. Et quamvis adſit clauſula: Solvendo omnia debita teſtatoris, & capiendo omnes actiones activas, tamen dicta Anna legataria non tenetur ſolvere debita defuncti de ſuo proprio, & multò minùs dotem ſuam confundere cum dicto uſufructu morte, vel ſecundis nuptiis finituro: debet enim legatum intelligi, ut adferat utilitatem legatario: cæteroquin nullum eſſet, & maximè quando fit conjunctæ, & dilectæ perſonæ, in qua magis præſumuntur animus honorandi, & minùs gravandi legatarium, *l. cum alienam, C. de leg.* Et maximè cùm teſtator expreſsè voluerit quòd ſi alii nubat, nihilominùs habeat omnia jura ei attributa in dicto tractatu matrimonii: igitur non intendebat quòd acceptando dictum legatum, illa quereretur, & præter dotem ſuam quartam mobilium activum; & alia jure contractus matrimonii ad eam ſpectantia.

36. Præstereà diſpoſitione juris expreſſa *in l. imperator, §. ſi centum cum §. ſeq. l. cum pater §. Titio ff. de legat.* 2. Quando legatarius non gravatur de aliquo certo corpore, ſed in quantitate, ſive certa & limitata, ut *in d. §. ſi centum; ſive incerta, & in §. ſequenti, § Titio.* non tenetur legatarius ad onus indictum, niſi uſque ad vires legati, etiamſi ſimpliciter agnovit legatum: tum quod legatum à marito factum uxori, non cenſeatur factum animo compenſandi cum dote, ſed ut utrumque conſequi debeat, textus eſt in *§. ſciendum, in l. unico. C. de rei uxor. action.* Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus J. U. D. & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocatus. Pariſiis anno 1546.

CONSILIUM LIII.

1. *Tria puncta totius conſilii.*
2. *Societas ſemel contracta complectitur bona ubique ſita.*
3. *Non in vim conſuetudinis localis, ſed in vim taciti pacti quod ineſt.*
4. *In dependentibus à voluntate partium non dicitur oriri ius ex conſuetudine, ſed ex tacito pacto.*
5. *Conſuetudo quædam realis, quædam perſonalis.* 10. 11. 13.
6. *Factis reciprocis ſocietas contrahitur.*
7. *Coniuges poſſunt de novo contrahere ſocietatem bonorum invicem.*
9. *Conſuetudo loci attenditur quoad ſolemnitatem actus ibi geſti.*
12. *Conſuetudines ſunt locales, nec vi ſua extenduntur ad bona alibi ſita, ſed benè vi pacti ex facto hominis.* 13 16.
14. *Filia propria renunciatione communiter approbatâ, excluſa excluditur ubique, ſed quatenus in vim conſuetudinis à ſucceſſione excluditur, non excluditur, niſi in bonis ſuis ſub dicta conſuetudine.* 15.
17. *Univerſitas falſa in uno, falſa eſt in totum.* 19.
18. *Clauſula expoſitoria non reſtringit.*
20. *Donatio mutua æqualis inter coniuges valet.*
21 *Stylus locorum iuris ſcripti.*
22. *Laus politiæ Bernenſis.*

THEMA CONSILII LIII.

DOminus Ioannes *de Ganey* (qui poſteà Cancellarius Franciæ digniſſimus fuit) & domina Ioannes *Boyleauë* uxor ejus, donationem mutuam invicem fecerunt ſub hac forma: *Font grace mutuelle, & don égal de tous les biens meubles, & acqueſts immeubles, quelsconques qu'ils ont acquis, & acquereront durant & constant leurdit mariage: dont & deſquels ils ſeront tenans, & poſſedans au iour & heure du trépas du premier mourant, voulans & expreſſement accordans & ordonnans chacun endroit ſoy, que par vertu de cette preſente grace mutuelle & don égal, le ſurvivant ioüiſſe & uſe, peut & puiſſe tenir, ioüir & poſſeder, c'eſt à ſçavoir de ceux eſtans en la Comté de Beaultmont, eſtant des anciens reſſorts du Bailliage de Senlis en proprieté & à toûjours, en enſuivant la Couſtume dudit Bailliage, & des autres eſtans en la Ville, Prevoſté & Vicomté de Paris, & Prevoſté d'Orleans, ou autre part, à uſufruit, durant le cours de ſa vie, ainſi que la Couſtume deſdits lieux où leſdites choſes ſont aſſiſes, ſituées, & trouvées, le veut, & permet, de toute ſa part & portion du premier mourant, ſauf & reſervé de cinq cent livres tournois pour faire teſtament, que le ſurvivant ſera tenu faire & accomplir. Privant leurs heritiers contrediſans de toute part de ſucceſſion deſdits meubles & acqueſts immeubles, qui ſera audit cas diſtribuée aux pauvres.* Contrahentes autem habebant domicilium Pariſiis, & acquiſierunt prædia in provincia Lugdunenſi patria juris ſcripti. Præmortuus eſt Cancellarius, vidua poſſedit jure donationis, poſt cujus obitum heredes viri vendicant mediam prædiorum conſtante dicto matrimonio quæſitorum. Et non contenti parte ſitorum ſub Pariſienſi, & ſimili conſuetudine, prætendunt ſita ubique, & in patria juris ſcripti, utque negotium faceſſerent heredibus viduæ; ceſſerunt jura ſua cuidam Ioanni *Petit* civi Bernenſi.

CONSILIUM LIII.

Viſis contractu, narratione facti, & quæſtionibus.

1. Tota diſputatio conſiſtit in tribus. Primùm, an ſocietas, & communio mobilium, & conquæſtuum immobilium tacitè contracta inter conjugales Pariſiis medio conſuetudinis Pariſienſis ita diſponentis articul. 110. habeat effectum etiam in bonis ſitis extra territorium Præſidiatus Pariſienſis, putà in prædiis acquiſitis per alterum conjugum in patria juris ſcript. Secundum, an donatio mutua de qua agitur facta Pariſiis per conjuges ibi domicilium habentes comprehendat etiam bona conjugum ſita quocumque loco extra Præſidiatum Pariſienſem, putà in patria juris ſcripti. Tertium, ſi ea comprehendat, an intelligatur per modum uſusfructus, an vero jure proprietatis perpetuæ.

2. Primum in ſano intellectu, nullum habet dubium, quin ſocietas ſemel contracta complectatur bona ubicumque ſita, ſine ulla differentia territorii, quemadmodum quilibet contractus, ſive tacitus, ſive expreſſus ligat perſonam, & res diſponentis ubique. Non obſtat quòd hujuſmodi ſocietas non eſt expreſſa, ſed tacita, nec oritur ex contractu expreſſo partium, ſed ex tacito, vel præſumpto contractu à conſuetudine locali introducto: igitur non debet egredi fines & limites conſuetudinis localis, nec porrigere effectum ultra locum conſuetudinis argum. *l. 1. §. Julianus ait quoadusque, ff. de itin. actuque privat.* Et quòd non poteſt eſſe plus efficaciæ & virtutis in cauſato, quàm in cauſa: igitur non poteſt hujuſmodi ſocietas operari in rebus & locis in quibus conſuetudo à qua cauſatur, nihil poteſt.

3. Reſpondetur. Primò hæc objecta procederent, ſi hujuſmodi ſocietas ab ipſa ſola conſuetudine per ſe cauſaretur, ſed non ita: quia cauſatur, & introducitur ab ipſo vero partium conſenſu: qui enim ſimpliciter contrahunt in loco ſui domicilii, intelliguntur eo ipſo contrahere, & paſciſci ſecundum mores, & conſuetudinem notoriam illius loci, niſi aliter expreſsè caveant, *l. quod ſi nolit, §. quia aſſidua de ædil. edict. l. ſi. fundus, ff. de eviction. l. ſemper in ſtipulationibus, ff. de reg. jur.* Et ſicut natura non ſeparatur à proprio ſubjecto, ita nec communis uſus, & conſuetudo à contractu, cui naturâ ineſt, inquit Baldus *in l. contractus, col. 3. C. de fidei inſtrumentor.* & conſuetudo informat omnem diſpoſitionem, etiamſi non ſit dictum, *l. excepto, C. de loca.* Petr. Anchara. *in repet. cap. ſi propter tua debita in fin. 4. oppo. de reſcript. in 6.*

4. Et advertendum quòd quando conſuetudo ineſt contractui, non ineſt tanquam lex publica, ſive tanquam jus ipſum conſuetudinarium, nec per modum legis, conſuetudinis, vel ſtatuti, juris publici: ſed tanquam pars contractus, & lex privata, & conventionalis à contrahentibus volita, inducta, & diſpoſita. Patet, tum quia non ineſſet, niſi contrahentibus placeret, quia poſſet aliter liberè diſponere: ſed ſolùm ideò ineſt, quia cenſentur contrahentes ita ad invicem pepigiſſe, & conveniſſe eo ipſo quod aliter non diſponunt, per text. optimum *in l. adoptivum, §. 1 de jure doti. ſa.* Jaſon. *Auten. ſi qua mulier. num. 11. C. de ſacroſ. Eccleſ.* Tum quia ad illud conſuetum tacitè conventum, & inexiſtens non competit condictio ex ſtatuto, & moribus, nec alia actio dativa à lege, vel conſuetudine, ſed competit ipſa actio dativa ex contractu tanquam ex negotio privatim, ſic geſto & placito inter partes, text. eſt *in d. §. quia aſſidua, & in d. l. ex conducto cum vulg.* Igitur neceſſariò fatendum eſt quod iſta ſocietas, quæ tanquam conſueta ineſt contractui matrimonii Pariſiis inter Pariſios commorantes celebrato oritur, & cauſatur propriè per ſe, & immediatè à vero & libero conſenſu, & contractu partium; igitur tanquam contractus, & lex privata, & conventionalis debet habere effectum in perſonas, & bona contrahentium ubique locorum ſita ſint.

5. Ad hoc pulchrè facit doctrina Petri Perticani Galli, *in repet. l. 1. Cod. de ſumma Trinitate*, ubi æquiparat conſuetudinem, quod primogenitus habeat totum in Anglia, ſed alibi filii ſint æquales, & conſuetudinem Angliæ quòd uxor, mortuo viro, nihil capiat, ſed conſuetudine Galliæ capit dimidium bonorum. Et quòd ſi contingat aliquem relinquere bona in utraque regione, quòd Gallicana dividentur æqualiter inter filios, & inter viduam, & inter heredes mariti: in Anglia verò vidua nihil habet, ſed primogenitus totum ſecundùm quoſdam, quos Petrus Perticanus ibi refert, & ſubdit: Advertatis (inquit) iſtud concedo verum ubi eſt conſuetudo realis: nam cùm ſit realis, tunc non inſpecta ligat res Gallicanas, & Anglicanas, non perſonas cùm onera realia ligent res ſecundum conſuetudinem, & ſtatutum loci; licèt perſonalia non reſpiciant res, ſed perſonas, *C. ne mulieribus, & in quo loco lib.* 10. Hactenus Petrus. Et ſic ſentit quòd iſta conſuetudo, quòd conjuges ſint communes in mobilibus & quæſitis, ſit perſonalis, quia reſpicit actum perſonæ, & contractum.

6. Reſpondetur ſecundò ad objectum ſuprà numero ſecundo, notoriè conſtare per allegata & probata in proceſſu, quod præfati conjuges communicaverunt invicem bona ſua mobilia, & conquæſtus immobiles indifferenter, & ea tanquam communia poſſederunt, & tanquam in illis ſocii, & communes promiſcuè ſe geſſerunt, quandiu vixerunt: igitur non ſolùm tacita, & legalis, ſive conſuetudinaria, ſed etiam factis ipſis expreſſa, & conventionalis contracta eſt inter eos ſocietas, quæ non minùs, imò magis factis reciprocis, quàm ſimplicibus verbis contrahitur, *l. ſi tamen, §. ei qui ff. de ædil. edict.* tradit Bartolus *in l. Titium & Mævium, §. altero ff. de adminiſtrat. tutor. in l. 1. §. ſi quis hoc interdicto, ff. de itinere actuque privat. C.* Baldus Salic. *in l. ſi patruus, C. communia utriuſque jud.* Bart. *in tract. de duob. fratrib.* & Petrus Peruſ. *in eodem tractat.* Igitur cùm à vero contractu, & conſenſu partium etiam circumſcripta conſuetudine ſit introducta, & cauſata hujuſmodi communio & ſocietas, nemo ſanæ mentis dubitare poteſt quin æquè ad quæcumque loca pertendat effectum.

7. Quod autem etiam inter jam conjugatos poſſit contrahi nova mutua ſocietas, etiam circumſcripta conſuetudine, & ceſſante communi, & ſolito uſu, nulla eſt quæſtio, cùm ſit caſus legis *in l. cùm hic ſtatus, §. ſi inter virum, ff. de donat. inter virum & uxor. in l. alimenta, §. qui ſocietatem, ff. de alimentis, & cib. leg.* & Baldus. Ex his plenè ſatis, & firmiſſimè fundatur veritas hujus partis, & radicitus evelluntur omnia argumenta, & objecta adverſariorum, tamen ut clariùs liqueat quàm inepta ſint, & quàm nihil ad rhombum faciant.

8. Non obſtat quod voluit Joan. Andr. *in addition. ad Spec. de inſtrum. edit. §. compendiosè numero decimoſexto in verſicul. opponunt. in fin. de conſuetudine Gallicana,* qua uxor ſupervivens lucratur partem bonorum mariti, dicens quòd illa conſuetudo eſt directò ſuper bonis & rebus, & non ſuper actu, & diſpoſitione hominis: ideò bona quæ ſunt extra locum conſuetudinis non includuntur, nam re ipſa reſponſio patet Joannem Andr. non intellexiſſe, nec habuiſſe notitiam conſuetudinis noſtræ, quæ non eſt directò ſuper bonis, ſed eſt primariò, & directò ſuper actu, & diſpoſitione perſonarum contrahentium matrimonium, ut tali contractui, & inter ipſos contrahentes inſit contractus ſocietatis mobilium, & conquæſtuum, patet per textum conſuetudinis Pariſienſis in dicto articulo 110. & ſic principaliter, primariò & directò diſponit in perſonas

ſonas

ſonas ſubjectas, & in actum & informationem actus qui ab eis geritur. Unde non eſt inconveniens quod in conſequentiam, & per indirectum habeat effectum ubique, etiam in bonis, & rebus ſitis extra locum conſuetudinis, & domicilii partium, prout in loco præfato expreſsè vult, & decidit Joannes Andr. cujus deciſio in adverſarium velut ſagitta in oculos perperàm argumentis reflectitur, ut inquit Baldus *in leg. ultim. col. 2. C. de fideicommiſſ. libert.*

9. Non obſtat conſilium Oldradi 247. *præſuppoſita*, tum quia malè, & in diverſis terminis refert conſuetudinem Pariſienſem, tum quia loquuntur in extero alibi uxorato,& alibi habente domicilium: quia poſteà cauſa ſimplicis negotiationis acceſſit Pariſios cum uxore animo retinendi vetus domicilium, & ad illud redeundi: ſed antequàm rediret, mortuus eſt Pariſiis, condito ibidem teſtamento: unde non eſt mirum, ſi in bonis illius non habeat locum conſuetudo Pariſienſis, & ſic illa deciſio nihil facit ad propoſitum. In quantum tamen Oldrad. ibi in 2. quæſt. tenet in prædicto teſtamento non ſufficere ſervatam eſſe ſolemnitatem conſuetudinis Pariſienſis, reprobatur per Bart. Bald. Paul. Jaſ. & omnes Legiſtas *in l. cunctos populos, C. de ſum. tri. & in l. omnes populi, ff. de juſtit. & jure.* & per Anton. Panor. Fel. & omnes Canoniſt. *in cap. 1. de ſponſa.* Et eſt omnium Doctorum ſententia, ubicumque conſuetudo, vel ſtatutum locale diſponit de ſolemnitate, vel forma actus: ligari etiam exteros ibi actum illum gerentes, & geſtum eſſe validum, & efficacem ubique etiam ſuper bonis ſolis extra territorium conſuetudinis, vel ſtatuti.

10. Non obſtat quod Petr. Ancha. conſulit *in conſ.* 165. Viſis, & diligenter, non deberi vigore hujus conſuetudinis bona ſita extra illius locum, putà Florentiæ, tum quia Anch. ibi præſupponit hanc conſuetudinem principaliter concernere ipſa bona. Patet *in col.* 1. ibi, quandoque conſuetudo concernit principaliter bona, & ita conſuetudo de qua quæſtio loquitur in partibus Gallicanis, &c. Et ſic erravit in facto, prout etiam ibi recitat nullam ſibi fuiſſe factam fidem de dicta conſuetudine. Et ſic patet quòd eam ignoravit: & ſi ſciviſſet qualis eſt, & quòd principaliter in perſonas, & actum perſonarum diſponit, contrarium conſuluiſſet. Tum quia ibi non dicit matrimonium Pariſiis fuiſſe contractum, nec quòd illi de quorum bonis agebatur, habuiſſent ibi domicilium, & fuiſſent ſubditi conſuetudini Pariſienſi, ſed potiùs loquitur in caſu oppoſito, videlicet in Florentinis habentibus domicilium Florentiæ, & non Pariſiis, & qui non erant Pariſiis, niſi cauſa mercantiarum, licèt eò cum uxore acceſſiſſent: & ſic non erant ſubditi ſtatutis, & conſuetudinibus Pariſienſibus, patet per totum diſcurſum illius conſilii. At nos loquimur in caſu contrario, nempe in domiciliatiis, & ſubditis urbis Pariſienſis, & in contractu matrimonii ibi celebrato ſecundum mores, & conſuetudinem ejuſdem urbis.

11. Quòd ſi pertinaciùs inſtetur conſuetudinem hanc eſſe realem: ut falsò, & malè informatus putavit Ancha. in dicto conſ. quod apertiſſimè convincitur per textum in d. artic. 120. ubi principaliter, & primariò diſponit in perſonas, & actum à perſonis geſtum, non autem diſponit in res & bona, niſi ſaltem in conſequentiam: quod ex omnium Doctorum ſententia fieri poteſt: Et eſt textus *in l. propter lites, §. licet, ff. de excuſ. tutor. in l. 2. C. eod. in l. magis puto, §. illud quæro, ff. de rebus eorum qui ſub tut. vel cura. in l. cùm unus, §. is qui cum glo. ff. de bo. auth. ind. poſſid.* cum aliis alleg. per Ludov. Rom. qui ita tenet in *conſ. 39. in propoſita col. penult.* ſequitur Philip. Dec. *in l. ult. col. 3. ff. de juriſdic. omnium judicum.* Idem voluit expreſſim Bald. *in conſ. 157. in fin. lib.* 5. & omnes Scribentes *in d. l. cunctos populos, & locis præallegatis.*

12. Non obſtat quòd per Arreſta ſupremæ Curiæ

conſuetudines ſint locales, & ſuis quibuſque locis claudantur, nec extra ea extendantur: quia verum eſt inquantum eſt mera conſuetudo, & in quantum aliquid merè, & immediatè, ab ipſa ſola conſuetudine producitur. Et ut clariùs loquar, ibi de mero jure conſuetudinario in ſe vi, & poteſtate ipſius conſuetudinis agatur, tunc enim *per l. extra territorium, ff. de juriſdic. omnium judic.* &c. ſecùs quando non agitur de mera conſuetudine, ſed de contractu, vel qualitate contractus, mediante conſuetudine inter ibi commorantes, & contrahentes introducto, & ubi jus agendi non fundatur immediatè, & per ſe in conſuetudine, vel ſtatuto alterius loci, ſed in contractu; vel alio actu geſto in certo loco, & à conſuetudine illius loci informato, ut in caſu præſenti: tunc enim conſuetudo per indirectum, & per quamdam conſequentiam remotam habet effectum extra locum ſuum; tamen propriè loquendo nòn eſt verum quòd ipſa conſuetudo egrediatur locum ſuum, nec quod diſponat de rebus alibi ſitis; ſed ſolùm quòd diſponat de actu à ſuis ſubditis intra locum ſuum celebrato, quòd poteſt: deinde verum eſt quòd ille actus ſic celebratus habet effectum ubique inter contrahentes, etiam quoad bona alibi ſita: quod etiam nemini prudenti fuit unquam dubium.

13. Et hoc eſt quod voluit dicere Maſuerus antiquus, & doctus Practicus *in titulo de ſucceſſion. ab inteſtat.* quòd ſi agatur de actu qui dependet à vi conſuetudinis tantùm, & ſine facto, aut miniſterio hominis, ut quòd in Anglia primogenitus ſuccedat in ſolidum, ſecùs in Francia: tunc ſi defunctus habeat utrobique bona, ſervanda eſt quæque conſuetudo in his quæ ibi ſita ſunt: quia tunc conſuetudo adhæret rei, & nihil habet perſonalitatis. Si verò agatur de actu dependente à facto, vel miniſterio hominis, ut quando filia maritatur à patre in patria Alverniæ, & ſic per conſuetudinem Alverniæ à ſucceſſione excluditur, non ſolùm enim excludetur à ſucceſſione quoad bona ſita in dicta patria Alverniæ, & dictæ conſuetudinis, ſed etiam quoad bona in patria juris ſcripti, vel alibi ubicumque ſita

14. Quod eſt verum intercedente expreſſa renuntiatione præſente, vel conſentiente, & perſeverante eo de cujus ſucceſſione agitur, juxta *c. quamvis de pactis in ſexto. & l. ult. C. de pactis*, quia extenditur ad bona ubicumque ſita: nec filia quæ ſic excluditur, vigore ſolius conſuetudinis, novum jus locale inducentis excluditur, ſed in vim pacti, & juris communis: ſecùs quatenùs virtute ſolius conſuetudinis localis excluditur, ut à ſucceſſionibus fratrum abſentium, vel aliorum, quia non conſenſerunt. Et ita in ſupremo Senatu Pariſiorum judicatum fuit per Arreſtum latum in ſucceſſione Magiſtri Ludovici *Dourelle*, ejuſdem Curiæ Senatoris, & Canonici Pariſienſis.

15. Et idem in ſimili ſenſit, & decidit Jacob. de ſancto Georgio *in inveſtit. feud. in verb. Marchio, in fin.* ubi dicit quòd filius primogenitus Marchionis, vel Baronis, ſi ſuccedat ab inteſtato, non habebit ſolus omnia caſtra & feuda, niſi ſita in locis, ubi viget talis conſuetudo: & hoc, quia non poteſt intentionem ſuam fundare, niſi in ſola conſuetudine præcisè, & immediatè, unde non eſt dare aliud medium quàm vim, & juriſdictionem conſuetudinis, quæ extra locum ſuum nullas vires habet: ſed ſi ſuccedat ex teſtamento, in quo ſolus in omnibus ſit inſtitutus, ſuccedet in caſtris, & feudis ubicumque ſitis, etiam in locis, quæ jure ſcripto, & communi reguntur, quamvis illud teſtamentum non fuerit factum ſecundùm formam requiſitam de jure communi; ſed ſolum ſecundùm ſolemnitatẽ conſuetudinis loci in quo tunc erat teſtator. Et ratio, quia hîc non agitur immediatè de viribus, & effectu teſtaméti, & intentio primogeniti principaliter in teſtamento, & non in conſuetudine fundatur; ideò in bonis ubicũque ſitis obtinebit.

16. Secundum quæſitum ſup. numero primo per prædicta eſt prorſus omni dubio vacuatum, in quan- tum quæritur in genere, an donatio mutua Pariſiis à civibus Pariſienſibus facta, poſſit corrigi, & habere effectum etiam in bonis in patria juris ſcripti, & alibi ubicumque extra territorium Pariſienſe ſitis. Eſt enim clariſſimum quòd ſic, cùm non agatur de vi, & jure conſuetudinis, ſed de vi, & effectu, & implemento contractus celebrati. In quantum autem quæritur in ſpecie, an donatio de qua agitur, ſecundum ſui formam & tenorem, includat, & comprehendat conquæſtus ubicumque etiam in patria juris ſcripti ſitos? Duo tantùm diſcutienda ſunt, videlicet mens, & intentio donantium, & tenor & verba donationis: quorum utrumque apertiſſimè omnes conquæſtus (etiamſi qui in patria juris ſcripti inveniantur) complectitur.

17. Patet per diſcurſum verborum diſpoſitivorum dictæ donationis, ubi expreſsè donantes diſponunt de omnibus conquæſtibus communibus factis, & faciendis, & hoc per verba univerſalia pluries repetita: igitur & verba, & mens de omnibus cogunt intelligi, nec patiuntur excipi bona hujus qualitatis ſita in patria juris ſcripti, tum quia univerſalis affirmativa in uno falſa, in totum falſificaretur, *l. ſi his qui ducenta*, *§. utrum*, *de reb. dub.* tum quia læderetur mens, & intentio donantium, qui expreſsè voluerunt totam partem omnium mobilium, & conquæſtuum ſuperſtitis, nulla re excepta, ad ſuperſtitem devenire.

18. Non obſtat quod in illa clauſula, *c'eſt à ſçavoir*, &c. non ſit aliqua ſpecificatio de bonis quæſitis, vel acquirendis in patria juris ſcripti, ſed ſolùm ſpecificantur quædam bona patriæ conſuetudinariæ, quoniam dicta clauſula eſt expoſitoria, & declaratoria diſpoſitionis præcedentis: & ſic non reſtringit per jura vulgata, tum quia non eſt appoſita, niſi ad declarandum modum, menſuram, & effectum donationis, ut debeat aſſumi, & metiri, prout patiuntur natura, jus, & conſuetudo cujuſque loci, in quo bona reperientur. Et ſic non debet aliud operari, nec jus commune lædere, ergo *l. legare inutiliter*, *ff. de legat. quæ dubitationis*, *ff. de reg. jur.* Et ſic mera cavillatio eſt dicere quod per dictam clauſulam, ſit principalis diſpoſitio reſtricta ab bona ſita in locis ibi ſpecificatis, vel aliis ſimilibus patriæ conſuetudinariæ.

19. Prætereà impoſſibile eſt, ſalvis mente, & verbis, reſtrictionem hanc fieri, quia nedum ante illam clauſulam eſt diſpoſitum univerſaliter de omnibus præſentibus, vel futuris communibus, ibi *De tous les biens*, &c. Sed etiam in fine dictæ clauſulæ idem diſpoſitivè repetitur, ibi *De toute la part & portion du premier mourant*: igitur neceſſe eſt ſuperſtitem habere etiam partem conquæſtuum communium patriæ juris ſcripti relictam per defunctum, alioquin non haberet totam partem, & portionem relictam per defunctum. Quòd autem conquæſtus locorum juris ſcripti includuntur in dicta communione, & ſocietate, jam ſatis inexpugnabiliter oſtenſum eſt.

20. Ad tertium, & ultimum ſuprà numero 3. dicendum quòd conquæſtus patriæ juris ſcripti includantur in donatione pleno jure proprietatis perpetuæ, & non ſimplici jure uſusfructus, patet quia diſponentes voluerint donationem ſuam habere effectum in conquæſtibus quocumque ſitis, prout & inquantum locorum, ubi ſita reperiuntur, natura, jus & conſuetudo patitur, & permittit: ſed jus & conſuetudo Matiſconenſis patitur, & concedit inter conjuges donationem mutuam æqualem, & reciprocam, qualis hæc de qua agitur, eſt, fieri jure plenæ proprietatis, & in perpetuum, ut eſt notiſſimum, & de jure communi nullus contractus inter virum & uxorem eſt prohibitus, niſi qui in meram, & puram unius donationem incidit. Et de donatione mutua jure plenæ, & perpetuæ proprietatis inter conjuges permiſſa, text. eſt *in l. quod autem*, *§. ſi vir & uxor. ff. de donat. inter virum & uxor.* latè tradunt omnes Scribentes *in l. ſi pater puellæ per illum text. C. de inof. teſt.* Ludov. Roman. *conſ. 146. iſta quæſt. col. 2. num. 517. in caſu propoſito col. penult.* And. Sicul. *conſ. 60. illud in medium afferam*, *col. 17. ver. præterea quotieſcumque*, *lib. 6.* Franc. Cur. ſenior. *conſ. 66. col. 1.* Joan. Lup. *in rep. rubric. de donat. inter virum & uxorem char. 29. ver. limito ſecundo.* Steph. Bert. *conſ. 17 in fin. lib. prius impreſſorum per Simonem Vincentium.* Et ita de jure, & conſuetudine cenſeo ego Carolus Molinæus J. U. D. & in ampliſſimo Pariſiorum Senatu Advocatus. Datum Pariſiis, menſe Julio, anno ſalutis 1525.

21. Hoc conſilium tunc compoſui rogatus à domino Joanne *Brinon* domino *de Pentilanſſ*, Præfecto, & Magiſtro Ratiociniorum Regis, nepote collaterali, & herede viduæ dicti Cancellarii, quæ deficientibus liberis, remanſit, & obiit in poſſeſſione bonorum vigore dictæ donationis, & jus & poſſeſſionem traſmiſit in dictum Jo. *Brinon*, qui quamvis ex conſuetudine generali ſaiſitus eſſet, tamen pro ſtylo regionis juris ſcripti per ſervientem Matiſconenſem ſe immitti, & defendi fecit in poſſeſſione prædiorum dicti loci. Heredes autem Cancellarii interceſſerunt, & fingentes ſe vereri litigare contra potentem Pariſiis, quò dictus *Brinon* eos traxit, ſed revera diffidentia juris ceſſerunt jura civi Bernenſi, qui ſuccubuit per ſententiam Præfectorum Libellorum ſupplicum Palatii Pariſienſis latam anno 1523. & ut ſuprà conſului, confirmata fuit ſententia ſupremi noſtri Senatus Arreſto lato anno 1527. & juſtiſſimè: conſtat enim ex prædictis dictos heredes Cancellarii, eorumque ceſſionarium nullum jus habere, nec in poſſeſſorio, nec in petitorio. Tamen dictus Bernenſis pertinaciter inſtitit: ita ut poſt viginti annos (dum propter bella Rex indigeret favore Helvetiorum) obtinuerit Arreſtum in petitorio latum per Regem in Conſilio ſuo privato die prima Januarii, anno 1548. ſuper ſola opinione quorumdam (ut fit in Aula, quando quærendus eſt color) Commiſſariorum, deputatorum Rothomagi; ſed tam iniquè quàm pravo more, quia Bernenſis actor non probaverat prædia illa eſſe heredia Cancellarii, quare reus abſolvendus erat, *l. qui accuſare*, *C. de edend.* & *l. ult. C. de rei vend.* Et inſuper in dubio præſumuntur, nova acquiſitio, & non vetus heredium. ut not. *in l. ſi defunctus*, *C. arb. tut.* & *in cap. 1. de duobus fratribus, de beneficio inveſti. in uſib. feud.* neceſſe fuit clariſſimo viro domino Joanni Tilio primario Regis Notario, & Secretario, & ampliſſimo Pariſiorum Senatus Actuario ſummo, ſupplicationem in forma propoſitionis errorum contra illud aulicum Arreſtum proponere.

22. Nihil imputo dominis Bernenſibus, quorum ego pulcherrimum ordinem, & optimè in omni foro conſtituto *mminiæ* vidi, & magnis ſemper laudibus (ut meretur) proſecutus ſum.

EPITOME CONSILII LIV.

1. *Regula, qui taces non fatetur, nec negat.*
2. *Fallit in vocato ad conſentiendum, vel diſſentiendum.*
3. *Et in vocato ad præſentationem.*
4. *Et in eo qui ſuos ad hoc accerſivit.* 6.
5. *Tacitus conſenſus, pro expreſſo habetur in judicialibus.*
6. *Facta verbis potiora.*

THEMA CONSILII LIV.

QVidam furti convictus erat, & ob id ad perpetuos carceres condemnatus. Ejus frater pro liberatione Cæſari ſcilicet Ferdinando, in Curia ſua Alſatiæ, quæ eſt Gallia Belgica, ſupplicavit, & inter cætera falsè expoſuit judices reum erroneè, & contra jus condemnaſſe, & confeſſiones criminis per vim, & cruciatus fuiſſe extortas, &c. Et exemplum porrectæ ſupplicationis tranſmittit. Iudices videntes ſe falſiſſimè apud Cæſaream Majeſtatem delatos, vocato ad ſe ſupplicante, qui cum magna propinquorum, & familiarium copia comparuit, in præſentia publici Notarii, & teſtium ad hæc vocatorum in pleno Concilio Colmarienſi, quod ex viginti quatuor, aut circiter perſonis conſtare ſolet, proponi fecerunt ſe à ſupplicante apud Cæſaream Majeſtatem falsò delatos fuiſſe, & ad ſingulos articulos, in quibus erant gravati, expreſsè addiderunt, hoc à ſupplicante non veraciter, ſed mendaciter fuiſſe expoſitum. Supplicans verò, tum ne uno quidem verbo objecta diluit, vel excuſavit, neque etiam ad hoc uſque tempus, cùm quinque intereà anni, & ampliùs effluxerint, quinimò ejuſdem frater furti condemnatus, illum injuſſu ſuo Cæſari ſupplicaſſe reſpondit, ipſiuſque ſupplicantis prædicti propinqui publicè in pleno conſeſſu recitari fecerunt prædictum ſupplicantem in punctis præmiſſis judices nolle injuriari. Et ſuper his omnibus petitum eſt à judicibus publicum inſtrumentum, & à Notario in forma conſueta obtentum. Contigit autem poſt quadriennium, vel quid rixarum inter unum ex tali concilio, & dictum olim ſupplicantem fuerit ſubortum. Tunc ille prior provocatus, & injuriatus coram Domino, ſive Barone, cujus tunc ambo erant officiales, reſpondit ſe virum eſſe quàm ipſe ſupplicans ſit, probiorem ſive meliorem, & nondum recantaſſe, ſive revocaſſe, ut ipſe coram pleno Senatu Colmarienſi feciſſet. Ad hæc alter in hæc verba prorupit: *Si tu dicis me revocaſſe, mentiris tanquam deſperatus, & infamis vir,* &c. Quæritur an hæc dicenda ſit revocatio. An reus hodie carceratus, qui objecit recantationem, bene objecerit.

CONSILIUM LIV.

PRima facie dicendum videretur quòd non.

1. Ex regula vulgari, qui tacet, non fatetur; quamvis verum ſit eum non negare, *l. qui tacet. ff. de reg. jur. c. is qui tacet. eod. tit. in ſexto.* Breviter in præſenti ſpecie, præſertim in odioſis ut hîc, veritas eſt in contrarium. Illa enim regula multas habet limitationes, quæ omnes ferè hîc concurrunt, quanquam una illarum ſufficeret.

2. Et primò non procedit in eo, qui vocatus eſt ad conſentiendum, vel diſſentiendum: tunc enim omninò locum habet regula contraria, quòd qui tacet, conſentire videtur, etiam in ſui præjudicium *cap. qui tacet. de reg. jur. in ſexto*, etiamſi ſit vocatus ad actum extrajudicialem, ut expreſſim tenent Dinus, Jo. Andr. Philip. Franc. *in d. c. qui tacet.* Hinc eſt quod verba infinitiva, ut nolo, vel volo adire, quæ aliàs non diſponunt, tranſeunt in diſpoſitiva, ut in vocato ad adeundam, vel repudiandam hereditatem, Bart. Paul. *pro herede col. 3. de acquirenda, vel omittend. heredit.* Ang. Paul. *l. qui ſe patris, Cod. unde liberi.*

3. Et in vocato ad conſentiendum præſentationi ad ſacerdotium, vel non. Roch. Curtius *in repet. rub. extra de jure patron.* & in fortioribus terminis etiamſi quis non ſit vocatus, ſed ſit ei ſeriò, & teſtatò denunciatum, ſi tacuerit, cenſetur in ſui præjudicium conſentire, & agnoſcere, *l. 1. §. pena. de liber. agnoſcent.* Tertiò non procedit, cùm quis tacet in judicio, vel in negotio dependente à judicio, *l. 2. §. voluntatem*, ibi. *niſi evidenter contradicat, videri conſentire, ff. ſoluto matrim.* ſcilicet quando ad hoc aſſiſtit, vel vocatus eſt, Anton. Rub. latè *in repetitione, §. morte, l. non ſolùm num. 332. de oper. no. nuntia.*

4. Quartò non procedit in eo, qui venit, amicis, cognatis, vel clientibus accerſitis: tunc enim verba infinitiva, quæ aliàs nihil operantur, diſponunt, *l. Pamphil. §. propoſitum eſt, de leg. 3.* Socin. *l. 1. §. ſi quis ita col.* 1. & ibi Franciſc. Ripa. *de verb. oblig.* Et qui ſic paratus, & comitatus venit ad actum dum geritur, cenſetur non ſolùm conſentire, ſed etiam ſeriò conſentire, ut tradunt Doctores in locis præfatis, Canoniſtæ *in c. ea naſcitur, extra de his quæ ſiunt à præl. ſine conſenſ. capituli.*

5. Quintò, quia in judicialibus hoc plus eſt, quòd tacitus conſenſus habetur pro expreſſo, quando eſt præſens, expreſsè vocatus & tacens, ut notant Canoniſtæ *in c. ult. de confeſ. in 6.* ubi tenent hoc procedere ipſo jure, nec aliam ſententiam requiri, ut tenent Dominic. de ſancto Gemin. & Phil. Franc. *in d. c. ult. Felinus in c. Rodulphus col. 24. extra de reſcri.* & eſt text. etiam in præjudicialibus, & ad obligandum *in l. cum oſtendimus, §. fidejuſſores, ff. de fidejuſſ. tut.* ubi nominatus præſens, & tacens non ſolùm cenſetur expreſsè loqui, ſed etiam per ſtipulationis ſolemnis & judicialis formulam ſeſe obligare.

quandocumque deficerent liberi maſculi, & liberi liberorum.

31. Secunda ſolutio, etiamſi verbum, *Enfant* equipolleret verbo Latino *Filiis*, nec latiùs pateret, adhuc hic idem eſſet, quia ponitur in plurali. Et ſic appellatione filiorum, omnes liberi intelliguntur, *l. filii appellatione, de verborum ſignificatione.* Et talis eſt communis modus loquendi & intelligendi, qui probatur *in l. liberorum, ff. de verborum ſignificatione.* ubi dicitur quòd verbis liberorum & filiorum promiſcuè utimur, & quòd filiorum appellatione omnes qui ex nobis deſcendunt, continentur. Et talem eſſe communem uſum loquendi teſtatur Bald. *in conſilio in* [illegible] *Ad evidentiam*, quod eſt *conſilium* 170. *lib.* 1. *ſecundum veterem, & conſilium* 303. *lib.* 2. *ſecundùm novam impreſſionem.* Ubi dicit quòd hæc non ſolùm eſt extenſio, ſed largus modus ſignificandi.

32. Tertia ſolutio, quia prima dictarum conditionum ad quam duæ ſequentes referuntur, intelliguntur indifferenter de liberis maſculis, & quibuſcumque deſcendentibus maſculis. Certum eſt enim quòd verba thematis numero ſeptimo. *Et au cas que j trois de vie à trépas, ſans laiſſer enfans maſles*, verbum Gallicum, *Enfans*, non intelligitur de filiis primi gradus tantùm: ſed verificatur de omnibus deſcendentibus maſculis in quocumque gradu reperiantur, ad hoc textus *in l. Lucius* 2. *ff. de heredibus inſtituendis.* igitur in aliis conditionibus ſequentibus intelligitur etiam de deſcendentibus cujuſcumque gradus: & ſic referuntur ad continuationem vel defectum poſteritatis in infinitum.

33. Quarta ſolutio, quia poſteri Alexiæ per aliam clauſulam, ut in themate, num. 9. vocantur in caſum deficientis poſteritatis filiorum, & quorumdam collateralium maſculorum, & ſubſtitutio ejus facta refertur in caſum & eventum deficientis poſteritatis maſculinæ: qui caſus contigit. Et ſic locus apertus actori, qui eſt proximior deſcendentium Alexiæ. Quinta omnes particulares ſubſtitutiones concipiuntur ſub verbo *Liberorum*, vel æquipollenti, & in defectum liberorum, ſive ex parte honoratorum, ſive ex parte gravatorum, & ſic utrimque intelligitur in infinitum.

34. Sexta quia ſubſtitutiones factæ ſunt ad onus deferendi nomen, inſignia, & ſtemmata teſtatoris in perpetuum, ex quibus continuatio ſubſtitutionis intelligitur, *per not. in l. precibus C. de impuberum & aliis ſubſtit.* & deficiente omni poſteritate, vel recuſante nomen & inſignia, vocat plures extraneos ad idem perpetuum onus nominis & ſtemmatum teſtatoris aſſumendi & continuandi: igitur ex toto contextu & progreſſu teſtamenti liquet teſtatorem noluiſſe condere ſubſtitutiones ad certos gradus limitatas, ſed in infinitum protenſas, quandocumque poſteritas primorum inſtitutorum & proximè ſubſtitutorum ſive in nepotibus, ſive in pronepotibus, vel ulterioribus deficeret. Et ait Bald. *in l. prima Cod. pro ſocio,* quod in armis & nomine nobilium remanet principalis domus, memoria, & ſplendor genituræ. Cùm ergo teſtator voluerit perpetuò conſervare, noluit ſubſtitutiones in tertio, quarto, vel ulteriori gradu expirare, maximè cùm graver deſcendentes in infinitum nomen & ſtemmata Cabilonenſia deferre ſub privationis pœna.

35. Igitur noluit diſpoſitionem ſuam limitare ad quartum vel ulteriorem gradum: igitur intentio actoris fundatur non ſolùm in mente teſtatoris quæ ex verbis & toto progreſſu teſtamenti concipi poteſt, quod ſufficeret, *l. Gallus, §. quidem rectè de liberis & poſthum.* ſed etiam quæ neceſſariò concipitur & in expreſſa voluntate, quanquam leges etiam conjecturas in fideicommiſſis admittant text. *in l. cum proponebatur.* ibi conjectura potuit admitti, *ff. de legat.* 2. *in l. unum ex familia in §. ſi immiſſa in fi. eod. tit. l. Caïo. §. imperator.* ibi tamen hanc fuiſſe defunctæ voluntatem & cogitationem interpretor. *ff. de aliment. & cibo legat.* Igitur multò magis ad fideicommiſſum introductum extendendum Franc. Curtius ſenior *conſ.* 42. *col.* 1. *conſ.* 51. *col.* 1. & 7. *conſ.* 75. *col.* 2. Jaſon *conſ.* 140. *lib.* 2.

36. Imò abſque interpretatione neceſſariò demonſtratur, quia nulli ſunt amplius de poſteritate filiorum & collateralium maſculorum teſtatoris qui poſſint deferre nomen & ſtemmata, & deficiente poſteritate filiarum teſtatoris quandocumque, vel recuſantibus deferre nomen & ſtemmata, vocantur extranei ad idem onus: ergo neceſſe eſt præfatum ducem actorem proximiorem poſteritatis Alexiæ volentem nomen & ſtemmata ferre, vocatum eſſe: ne eo deficiente vel recuſante, locus aperiatur ſubſtitutioni extraneorum, quos conſtat deficiente omni poſteritate, vel recuſante nomen & ſtemmata ferre, vocatos eſſe. Ex quibus facile eſt allegata in contrarium diluere, ut his finem imponam. Datum Pariſiis in fine Februarii, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſexto.

EPITOME CONSILII LII.

1. *Repetitio dotis præfertur omnibus etiam prioribus creditoribus tacitam hypothecam habentibus.*
3. *Pactum faciens deteriorem conditionem dotis mulieris ſuperſtitis non valet.* 6. 8. 10. 18. 19. 21. 22.
4. *Non expreſſum relinquitur in diſpoſitione juris communis.* 11. 15.
5. *Relatio fieri debet ad totum, & non ad partem diſpoſitionis.* 12.
7. *Nec poteſt ratificatio ſponſæ.*
13. *Senſus clauſulæ controverſæ, & exemplum.* 14.
15. *In omni diſpoſitione conditionali prius conſtare oportet conditionem impletam.*
16. *Verba poſita in executivis non ampliant.* 27.
17. *Valent quæcumque pacta dotis in caſum mulieris præmorientis ſine liberis.*
20. *Argumentum à contrario ſenſu quando procedit.* 23.
21. *Privilegiis dotium renuntiari non poteſt.*
24. *Dos eſt proprium patrimonium filiæ.*
25. *Duo ſpecialia actionis dotis.*
26. *Quando actio dotis quoad exercitium, eſt communis patri & filiæ.*
28. *Filia jure proprio habet actionem de dote.*
29. *Dos quando dicatur profectitia.*
30. *Correctio non præſumitur in eadem diſpoſitione.*
31. *Simplex conſenſus filiæ nuptæ non præjudicat ei in exercitio actionis dotis.*
32. *Doarium in Gallia eſt loco antipherni & donationis propter nuptias.*
33. *Dos non recipit compenſationem.* 35. 36.
34. *Morgengab Germanicum, non taxativum arbitratur.*
36. *Quando legatarius non tenetur ad onus legati acceptati, ultra ejus vires.*

THEMA CONSILII LII.

ANtonius Dux Lotharingiæ filiam Annam nuptum dedit Renato Cabilonenſi Principi Vraniæ filio Henrici Comitis Naſſauvienſis, & in contractum matrimonii pater in dotem dat decem myriadas florenorum auri ſub his verbis; *Qu'elle eſt dotée de cent mille florins, & que ladite Dame les aura & emportera pour tout dot, apportionement, hoirie, ou ſucceſſion acquiſe & future de pere & mere, auſquels elle renonce au profit de ſes freres, & leurs deſcendans, & à tout droit de legitime & ſupplément.* Poſteà in eodem contractu dicitur: *Qu'advenant le decez de ladite Anne ſans hoirs dudit mariage ou defaillans iceux, les heritiers & ayans cauſe dudit Seigneur Prince d'Orange ſeront tenus & efficacement obligez rendre & reſtituer reellement & de faict audit Seigneur Duc pere de ladite Anne, ou aux hoirs, ou ayans cauſe dudit Duc, les deux tierces parties deſdits cent mille florins d'or ſeulement, & ce dans l'an du trépas dudit Prince où il auroit ſurveſcu, & ſi ladite Anne l'auroit ſurveſcu, dedans l'an du trépas d'icelle.* Item in eodem contractu eſt clauſula; *Que ladite Dame emportera la moitié de tous meubles, debtes, actions & acqueſts, en payant la moitié des debtes: ou qu'elle aura le quart deſdits meubles & actions profitables & acqueſts faits conſtant le mariage franchement déchargé de toutes debtes & charges à ſon choix & élection.* Dictus Princeps Vraniæ in dicto teſtamento reliquit Annam uxorem ſuam *Vſufruitiere tant qu'elle ſera en viduité, de tous meubles & immeubles en payant toutes debtes paſſives & prenant à ſon profit toutes debtes actives, à la charge de vingt mille florins par an envers l'heritiere teſtamentaire, juſques à ce que l'uſufruit ſoit finy par le trépas ou mariage de ladite Dame, auquel cas de mariage elle aura tel droit & traittement qu'il luy eſt ordonné par ledit traité de mariage.*

CONSILIUM LII.

VIſis exemplis contractus matrimonii inter illuſtrem olim dominum Renatum Cabilonenſem, Principem Vraniæ Comitem Naſſauvienſem & Dominam Annam Lotharingiæ filiam illuſtris olim Antonii Ducis à Lotharingia, ſub data nona Auguſti anni Domini milleſimi quingenteſimi quadrageſimi, & teſtamenti dicti Principis in Caſtris Richemontis 20. Iunii 1544. duobus contractibus factis per dictam viduam cum D. Guliel. Comite Naſſauvienſi patre & tutore filii ſui heredis teſtamentarii dicti Principis Vraniæ Chriſti unici Redemptoris nomine invocato, reſolutivè procedendo dico & cenſeo.

1. Quod attinet ad dotem centum millium florenorum auri, præfatum heredem præcisè teneri reſtituere quidquid inde receptum fuit per defunctum Principem Vraniæ, & dictam viduam præferendam omnibus defuncti creditoribus, etiam priorem, ſed tacitam hypothecam habentibus.

2. Idque non obſtante clauſula dicti contractus matrimonii, quia inter patrem viduæ & futurum ejus generum conventum fuit quod adveniente obitu dictæ Annæ ſine heredibus dicti matrimonii, vel deficientibus dictis heredibus, heredes, vel habentes cauſam dicti Renati tenebuntur reſtituere ſocero, & ejus heredibus, vel cauſam habentibus beſſem dictorum centum mille florenorum dotis tantum infra annum obitus dicti Renati, ſi ſuperviveret ſponſæ: ſed ſi ſponſa ſuperviveret, tunc infra annum obitus ſponſæ. Ex dicta clauſula ruditer & ſuperficialiter ſumpta videretur primò heredem ſponſi lucratum eſſe, & perpetuò retinere poſſe trientem dotis, privativè ad ſponſam ſuperſtitem & ad omnes alios. Secundò, quod dictus heres non teneretur reſtituere beſſem dictæ dotis, vivente dicta Anna, ſed ſolum poſt ejus obitum, & adhuc poſt annum ab ejus obitu.

3. Duæ ergo ſunt quæſtiones. Prima an inſit tacitum pactum de lucranda per virum tertia parte dotis. Secunda, an ea ſtipulatio præjudicet filiæ, quominus dotem & etiam illum beſſem petere poſſit, etiam ſtatim & indilatè, attento quod patri ſupervixit. Quantum ad primam, videtur quod ſic. Primò per illam taxativam tantum. Secundò, quia vel eodem contractu dat doarium, ſeu donationem propter nuptias myriadem annuam florenorum, & quartam partem mobilium & nominum activorum ſine ullo onere, quod non eſt de jure: & ſic cedit in compenſationem lucri tertiæ partis. In contrarium videtur per textum *in l. ſi cum dotem, in principio, ſoluto matrim.* quia non eſt expreſsè dictum, quod ſponſus lucrabitur reliquum: ergo manet in jure communi.

4. Non obſtat dictio, *Tantum*, quia refertur ad ſuam diſpoſitionem, videlicet ad ſtipulationem quæ fit ſoli patri, & ſic triens remanebit de jure communi. Non obſtat l. de doario, quia de jure debetur in locum antipherni ſeu donationis propter nuptias, cujus loco ſubrogatur. Non obſtat clauſula, *Dudit quart*, quia eſt aliud liberare pactum quod nihil habet commune cum dote, nec cenſetur factum animo compenſandi, ex quo non fuit expreſſum, *l. unica §. ſciendum, C. de rei uxoriæ actione.* Confirmatur per jura ſequentia, per quæ nec expreſsè quidem paciſci licet in præjudicium uxoris ſuperſtitis, igitur multò minus tacit.

5. Quantum ad ſecundam quæſtionem, breviter dico eam ſtipulationem nullo modo præjudicare filiæ, ſeptem argumentis. Primò quia dos initio eſt acquiſita & radicata filiæ ut in contractu, ibi, *Aura & emportera*; & ſic poſtea in clauſula ſeparata non potuit pater ſibi ipſi ſtipulari in præjudicium filiæ. Secundò, quia iſta dos eſt nata non ſolùm ex debito officio paterno, ſed etiam ex cauſa oneroſa pro & loco omnis ſucceſſionis acquiſitæ & acquirendæ videlicet maternæ & ad onus renunciandi dictis ſucceſſionibus, & pro omni ſupplemento maternæ quæſitæ & paternæ futuræ legitimæ, cui non poterat pater præjudicare. Tertiò, quia de jure ſtipulatio ſtatim cenſetur interpoſita ad commodum filiæ de dote reſtituenda, idque non ſimpliciter, ſed velut à prudentiſſimo fieret ſtipulatio, hoc eſt, quammaximè ad commodum uxoris, *l. 1. §. ſicut enim, C. de rei uxor.* actio igitur ſtatim dote conſtituta, etiam per ſtipulationem quæ ineſt, ſtatim fuit radicata & acquiſita in totum dictæ Annæ.

6. Quartò, quia de jure non valent pactiones, per quas dotis conditio fit deterior, ſaltem uxore ſuperſtite, quæ non debet remanere indotata: quod eſſet contra publicam utilitatem, *l. 2. ſoluto matrimonio l. 2.*

de jure dotium. ideo omnes hujuſmodi pactiones non valent ſaltem muliere ſuperſtite, ſive de ſubſtantia dotis, ſive de ſimplici longiore dilatione agatur *l. 2. l. de die, ff. de pactis dotalibus.* Quintò per textum *in l. quamvis, C. de pactis conventis*, in fortioribus terminis de pacto facto per patrem ut genero, ſuperſtitibus filiis communibus prædecedente, pars dotis nomine liberorum communium retineretur, quod eſt favorabile propter liberos: tamen deciditur nullo modo nocere filiæ quominus integram dotem repetere poſſit. Sextò per text. *in l. ſi convenit. Cod. de pactis conventis.* ubi exprimitur hoc habere locum etiam in dote profectitia à patre, niſi in caſum quo patri ſoli repetitio competeret, videlicet præmortua filia.

7. Non obſtat quod filia expreſsè ratificavit contractum matrimonii: tum quia ea pactio nulla eſt, ut quæ fieri non potuit, ita nec ratificari: tum quia erat minor annis, & ſic reſtituenda *l. 3. §. ſed utrum, ff. de minoribus.* Dy. Bald. *in l. quoties ſoluto matrimonio.* tum quia non ſufficit generalis ratificatio vel renuntiatio in legitimo, & ſic nec reſpectu dictæ dotis, quæ loco legitimæ ſubrogatur; ſed neceſſe erat quod ſpecialiter & nominatim, *l. ſi quando, §. & generaliter, C. de inofficioſo teſtam.*

8. Non obſtat *l. quoties verſic.* planè ſolut. *matrim.* quia debet intelligi ſecundùm alia jura, videlicet in caſu quo permiſſum eſt pactum, putà filia prædecedente: non autem in caſu quo pactum eſt expreſsè prohibitum, videlicet ea ſuperſtite, etiamſi pactum eſſet factum ante nuptias, *d. l. quamvis l. 2. C. de pact. dotal.* Septimò, quia etiam in caſu quo pactum valet, & ſtipulatio de reſtituendo patri: tamen tenetur pater eam dotem filiæ ſecundò nubenti reſervare, *Authentica, ſed quamvis, C. de rei uxoriæ action.*

9. Cùm ſuper hoc primo & principali dubio ita breviter & ἀξιωματικῶς reſponſum meum concluſiſſem & obſignatum dediſſem, rogatus ſum fuſiùs & populariùs ſcribere: quòd non ſolùm cum Lotharingis & Flandris, ſed etiam cum Germanis res tractanda & diſputanda foret, quibus brevis argumentoſa ſolutio ſuſpectior eſt verboſiore, qua magis gaudent, & perſuadentur oratione, tum quòd major pars Juriſperitorum non ſolùm apud Germanos & Flandros, ſed etiam Pariſiis contrariam mihi ſententiam tuerentur. Quare importunitate flagitantium victus, contra morem meum copioſiùs eadem iterum alia methodo ſcripſi, præſuppoſito eodem themate, & duobus punctis, ſeu dubiis, de quibus *ſup. eodem num.*

10. Duæ ſunt principales & peremptoriæ ſolutiones. Prima, quod non fuit ita conventum, nec ſenſus ille beſſis retinendi, colligi poteſt ex verbis relatis ad materiam ſubjectam & naturam rei, prout referri debent, & ſecundùm illam etiam impropriando intelligi, *l. ſi uno in princ. ff. locati.* Secunda etiamſi ita expreſſim conventum fuiſſet, ut adverſarii intelligunt, non valeret conventio in caſum mulieris ſuperſtitis, ut in fortioribus terminis videlicet, liberis communibus ſuperſtitibus, quorum favor non parum conſiderabilis eſt, deciſum fuit reſponſo & præjudicio Papinia. ad conſultationem Juliani prætoris & pro lege perpetua, *ff. inſerto in l. 2. de pact. dota.* Cùm ergo ſit caſus l. non eſt locus quæſtioni nec diſputationi, l. ancillæ, de furtis.

11. Quanto minùs quando nec pactum quidem fuit trientem dotis ullo caſu lucro fore aut remanere debere heredibus defuncti, nec marito quidem ſi ſuperviveret, nec ad ejus vitam quidem, & multò minùs in perpetuum. Si igitur non ſit cautum in favorem mariti ſuperſtitis: igitur multò minùs in favorem ejus heredis, præſertim non deſcendentis ex eo matrimonio, ſed penitùs extranei. Cùm igitur nihil ſit conventum de illo triente dotis, neceſſariò remanet in jure communi, *l. ſi cum dotem, in princip. ff. ſoluto matrimonio,* ut videlicet reſtituatur viduæ intra annum obitus viri, *l. unica, §. exactis, Cod. de rei uxor. action.*

12. Non obſtat taxativa *Seulement*, quæ reſiduum excludit, & ſic videtur illud attribuere non ſolùm marito, ſi ſupervivat: ſed etiam eo prædecedente, heredibus ejus etiam extraneis, ut argutantur adverſarii, ſed reſupinè & diſtortè capiendo dictam taxativam à textu truncato, videlicet referendo illam ad beſſem dotis tantùm, & non ad totam & integram orationem præcedentem in eadem clauſula, ut neceſſariò fieri debet, *l. incivile, ff. de leg.* ſed oratio vel diſpoſitio cui ſupponitur illa taxativa *Seulement*, eſt de reſtituendo beſſe dotis patri ipſi ſponſæ: igitur illa taxativa refertur ad totam orationem, videlicet ad totam ſtipulationem factam à patre.

13. Et eſt ſenſus clariſſimus quòd illa ſtipulatio quâ pater ſibi ipſi cavet, reſtringitur ad beſſem tantùm, quo pater contentus fuit relicto triente in natura ſua, & in diſpoſitione juris communis: igitur nullo modo, nec per locum quidem à contrario ſenſu, etiamſi illud argumentum locum hic habere poſſet (quod negatur, utpotè contra jus commune) colligi poteſt actum vel conventum trientem ſeu reliquum dotis non debere reſtitui viduæ ſecundùm diſpoſitionem juris communis, & quin ipſa poſſit exigere etiamſi pater viveret. Sed ſolùm à contrario ſenſu colligi poſſet, quòd pater etiamſi ſuperviveret, & adhuc minùs heredes ejus vel habentes cauſam non poſſent in vim dictæ clauſulæ & ſtipulationis petere trientem illum: igitur nihil hic nec directo, nec à contrario ſenſu: nec expreſsè, nec tacitè cautum eſt in favorem mariti etiam ſuperſtitis, & multò minùs in favorem heredum mariti præmortui, & minimè in favorem extraneorum.

Senſus clauſulæ controverſæ.

14. Quinimò (ut hoc paradigmate res oculis expoſita clarior ſit) etiamſi maritus ſupervixiſſet, dictam Annam præmortuam ſine liberis, & illa reliquiſſet alios heredes à patre & heredibus patris, putà condito teſtamento extraneis inſtitutis, ut illa facere potuiſſet: tunc ſuperſtes maritus quanquam quandiù viveret, tutus eſſet in eo beſſe dotis adverſus ſocerum, eo tamen vivente (propter ea quæ infrà dicentur) & pariter tuti eſſent heredes mariti adverſus præfatum Ducem Antonium, quamdiu viveret ratione dicti beſſis infra annum obitus mariti tantùm: tamen quantum ad reliquum trientem, nec ipſe quidem maritus ſuperſtes tutus eſſet erga heredes etiam extraneos vel legatarios defunctæ uxoris, à quibus poſt annum obitus uxoris cogi poſſet reſtituere, quia per dictam clauſulam nihil omninò diſponitur de triente dotis. Quantò magis ipſa Anna ſuperſtes exigere poteſt, & heredes extranei mariti nullam prorſus poſt annum defenſionem habent, nec ullum colorem detractandi aut lucrandi trientem illum dotis, ſed claris etiam demonſtrationibus omnes adverſæ cauſificationes profligatæ ſunt.

15. Quantum ad ſecundum punctum & quæſtionem de retentione beſſis ad vitam viduæ, res non minùs clara eſt ad commodum viduæ in præſenti qui contigit caſu, videlicet, quo Dux prædeceſſit, ſuperſtite Anna filia ſua, quia tota clauſula controverſa, & ſtipulatio in ea contenta defecit, utpotè non contracta, nec concepta ullo modo in eo qui contigit caſu: ſed in caſu oppoſito qui defecit: eſt enim concepta, imò limitata, adveniente caſu quo dicta Anna decederet ſine liberis dicti matrimonii, vel illis deficientibus, quo ſolo caſu Dux pater ſibi cavet & ſtipulatur de beſſe dictæ dotis tantùm ſibi reſtituendo infra annum obitus mariti, ſi maritus uxorem ſuperviveret, & illa ſupervivente, deinde ſine liberis dicti matrimonii moriente infra annum obitus dictæ Annæ. Atqui ille caſus non contigit, ſed oppoſitus: igitur ceſſat tota illa clauſula, & ſtipulatio in ea contenta, & quicquid inde dependet. Nihil igitur impedit quominùs vidua promptè queat (utpotè poſt annum obitus viri) lege agere,

& dotem integram repetere nedum trientem non comprehenſum in dicta caduca clauſula, ſed etiam beſſem de quo in dicta caduca clauſula quæ defecit: idque nuda verba dictæ clauſulæ conſiderando, circumſcripto eo quod accedit, imò tacitè ineſt ex natura materiæ ſubjectæ, & diſpoſitione juris communis. Hæreant verbis, & illa ſola vigeant Naſſauvienſes quantum voluerint, tota illa clauſula, & ſtipulatio conditionalis eſt, & ab expreſſa conditione incipit, ibi: *Advenant le decés de ladite Anne ſans hoirs dudit mariage*, quo ſolo caſu pater reddi ſtipulatus eſt illum beſſem; igitur ante omnia priùs conſtare oportet impletam conditionem ſtipulationis in forma ſpecifica, quàm ex ea ſtipulatione agi poſſit, *l. qui heredit. in princ. l. medius de condit. & demonſt. l. ceder., de verbor. ſignif.* Igitur vivente Anna, tota dicta clauſula nihil eſt, etiam nuda verborum forma inſpecta.

16. Nec obſtant ultima verba dictæ clauſulæ, ibi. *Et ſi ladite Dame l'auroit ſurveſcu dedans l'an du trépas d'icelle*, tum quia dicta verba non ſunt poſita in verbis diſpoſitivis dictæ clauſulæ, & ſtipulationis, ſed ſolùm in verbis executivis, ibi. *Et ſi dans l'an.* Quæ non reſpiciunt niſi deſignationem temporis ſolvendi, & executionem. Et ſic (juxta not. *in cler. 1. de præb*) nullo modo ampliant effectum, & vires ſtipulationis, qua pater de parte dotis tantùm, & certo caſu tantùm, ſibi ſoli cavit, extra quem caſum nihil ſibi cavit, nihil ſtipulatus eſt, nec voluit conditionem dotis filiæ ſuæ deteriorem facere, niſi ſub uno ſolo caſu qui defecit, & ſic extra illum caſum reliquit jus filiæ, & jus commune dotium intactum.

17. Minùs obſtat, ſi dicatur quòd cauda dictæ clauſulæ, ibi. *Et ce dans l'an*, duos caſus, vel duo tempora implicat reſtituendæ beſſis dotis. Primum infrà annum obitus ſponſi, ſi ſupervivat ſponſa. Secundum infra annum obitus ſponſæ, ſi ipſa ſupervivat, & conſequenter quemadmodum in primo caſu, & primo tempore id agitur, ut maritus ſuperſtes fruatur beſſe dotis uſque ad tempus reſtitutionis: ita ſecundo caſu id agitur, ut heredes mariti fruantur aduſque tempus reſtitutionis, videlicet, aduſque annum ab obitu ſponſæ: quoniam magna, & diametralis diſtantia eſt inter utrumque caſum. Prior enim caſus præſupponit ſponſam præmortuam ſine liberis, quo caſu ceſſat omnis favor dotis, & nihil impedit quin pater, qui in eodem caſu heres eſt filiæ, diſponat de tota dote, vel parte, tam in perpetuum, quam ad tempus pro ſuo arbitrio, *l. ſi pater in princ. de pactis dotalibus, l. de dote prælegat. l. ſi convenit, C. de pactis conventis, l. unic. §. illo procul dubio, C. de rei uxo. actio.*

18. Cujus oppoſitum eſt in ſecundo caſu, videlicet, Anna ſupervivente: quia tunc non valet pactum, etiam expreſſum, ſive de tota dote, ſive de parte lucranda per maritum, ſive de differenda reſtitutione totius, vel partis ultra annum, *l. 2. l. de die l.* Attilicinus, *de pactis dotal. l. quamvis C. de pactis conventis.* Igitur multo minùs tacitum. Tum priore caſu non verſatur, niſi privatum intereſſe patris heredis filiæ, qui juri ſuo renunciare poteſt, ſecundo verò caſu verſatur ratio publicæ utilitatis, & favor dotium, ne mulieres remaneant indotatæ, & legis prohibitio.

19. Unde quamvis priore caſu tacitè intelligatur pactum ne dos interim reddatur patri cujus ſolius intereſt, tamen ſecundo caſu non poteſt intelligi tacitè pactum ne interim etiam pro illo beſſe reddatur mulieri: quia id etiam expreſsè paciſci non poſſet jure reſiſtente: igitur ſuperveniente Anna ſemel, & perpetuò defecit conditio totius dictæ clauſulæ, & ſtipulationis cum omnibus appendicibus, & effectibus ſuis, ita ut heres mariti præmortui non poſſit impedire reſtitutionem dotis, etiam pro illo beſſe, nec ex verbis expreſſis dictæ clauſulæ, quæ deficiunt non extante conditione.

20. Et multo minùs ex tacita mente, vel argumento à contrario ſenſu: tum quia deficit in præſenti, tum quia non habet locum contra juris diſpoſitionem, etiamſi aliàs locum habeat in pactis dotalibus, *l. inter ſocerum, §. cum inter, ff. de pactis dotal.* ſcilicet favore dotis, non contra dotem, vel mulierem: nec quando reſultaret intellectus contra jus, *lib. 2.* & ibi Bal. Salicet. Paul. Phil p. Corn. *C. de condition. inſert.* Alexand. & omnes *in l. 1. ff. de officio ejus cui mand. eſt juriſdict.* tum quia etiamſi dubium eſſet juris vel facti, & data quavis ambiguitate, tamen pro reſtitutione dotis judicandum eſſet, *l. in ambiguis, ff. de jure dotium, & ff. de reg. jur. l. 1.* ubi omnes *Doctores ff. ſol. matr.* Ex prædictis liquet quod ſecunda dictarum duarum ſolutionum videlicet juris reſiſtentia, procedit dictis duobus punctis, & quæſtionibus, tam de triente dotis relicto in jure communi quam de beſſe deducto in pacto ſub conditione quæ defecit, & ſic relabente ad jus commune.

21. Imò etiamſi expreſsè cautum eſſet quod Anna ſuperſtes in totum, vel in aliqua parte privaretur dote quovis caſu, non valeret pactio jure reſiſtente propter publicam utilitatem, ne mulieres remaneant indotatæ, *l. 2. ff. de jure dot. l. 1 ff. ſolut. matrim.* Nec huic juri renunciari poteſt per jura prædicta. Quod ſi nec expreſſa, multo minùs tacita contraria pactio ſubſiſtere poteſt. Et ita tenent Salicet. *in d. l. quamvis. C. de pactis conventis*, & conſuluit Bart. *in conſ. 126. incip.* Titius maritavit Jaſon. *in l. 2. in princ. col. 2. ſoluto matrim.*

22 Nec obſtat ſi diceretur patrem minorem dotem conſtituere potuiſſe putà de triente dictarum decem myriadum: igitur potuit aliter ad commodum mariti, vel heredum ſuorum diſponere de reliquo: quia ſuppoſito, ſed non conceſſo aſſumpto: quoniam forſan fuiſſet dos inofficioſa, nec tam vili dote renunciaſſet dicta Anna ſucceſſionibus acquiſitis & futuris, reſpondetur ad conſequentiam dupliciter. Primò, quod non valet, quia ſatis eſt quod pater ſemel eam dotavit de centum millibus florenorum, ut ea dotatio ſemel facta recipiat interpretationem paſſivam juris communis, utque verificentur verba omnium legum prohibentium etiam patrem paciſci poſſe de aliqua parte dotis, etiam ad longius tempus relinquenda de marito, ſuperſtite filia, etiamſi pactum fiat re integra in ipſo tractatu matrimonii ante nuptias, ut *in l. quamvis, C. de pact. convent.* etiamſi ſuper dote merè profectitia à patre *d. l. quamvis, & ſi convenit eo tit.* etiam in ſimplici longiore dilatione, *d. l. de die, l. Attilicinus.*

23. Reſpondetur ſecundò, quod etiamſi conſequentia valeat (id quod non) adhuc non ſumus in terminis conſequentiæ, quia nihil fuit expreſsè actum de reſtitutione dotis debita ipſi filiæ, ſuperſtite viro, nec intelligitur tacitè actum, quia verba non ſunt trahenda ad abſurdum intellectum: vel juri contrarium, *l. 2. de cond. inſert.* Sed potiùs (ſi opus ſit) impropriandа, ut juri communi, materiæ æquè ſubjectæ conveniant, *l. ſi uno in princ. ff. locati cum ſimilibus*, & præſertim in materia privilegiata, qualis eſt dos.

24. Præterea dari poteſt alia, & tertia ſolutio ad dictam clauſulam controverſam, videlicet, quod debet intelligi ſecundùm intellectum, & interpretationem juris, & ſic non de proprietate, ſed de exercitio actionis dotis, ſaltem ſine præjudicio conſolidationis in filium morte patris, ſecundum jus quo dos eſt proprium patrimonium ipſius filiæ, *l. 3 §. ſed utrum in fin. de minor.* Et ſi ſit merè profectitia à patre in tantum quod de jure.

25. Duo ſunt ſpecialia. Primum quod dote etiam merè profectitia à patre data ſimpliciter, tamen actio non eſt propria patris, ſed communis patris & filiæ: filiæ (inquam) quod ad proprietatem, *d. §. utrumq;*

patris autem quoad concurſum exercitii, quia non poteſt exigere, ſine conſenſu filiæ, nec filia ſine conſenſu patris, *l. 2. §. 1.* ſoluto matrimonio. Et iſte concurſus exercitii actionis reſervatus eſt patri duplici ratione. Prima propter authoritatem patriæ poteſtatis. Secunda ne pater ſæpiùs dotare cogatur, ut inquit gloſſ. *in d. l. 2. §. 1. verb. dos eſt*, & ibi Alexand. *col. 4.* Philippus Decius *conſ. 35. col. 1.* Et hinc eſt quod deficiente prima ratione, videlicet filia emancipata, ceſſat ille concurſus: quia totum exercitium conſolidatur filiæ, etiam ſine conſenſu patris, *l. ſi cùm dotem, §. eo autem tempore, l. ſi ſocer. in princ. ff. ſoluto matrimonio, l. 1. §. videamus, C. rei uxor. act.* Et idem deficiente ſecunda ratione, putà mortuo patre, qui non tranſmittit ad heredem actionem de dote, ſed tota conſolidatur in filiam ſuperſtitem, *l. ſi cùm dotem, §. 1. in fin. ff. ſoluto matrimonio, d. l. un. §. videamus, §. & hoc C. de rei uxor. action.*

26. Bene verum eſt, quod jure ff. & C. (ante noviſſimam Cod. editionem) illud intelligebatur in rei uxoriæ actione, videlicet, quando aliter actum non fuerat, vel ſi actum à patre, pater nudo tantùm pacto convenerat, quod non ſufficit ad immutandum naturam prædictam rei uxoriæ actionis, *l. avia C. de jure dotis*; ſecùs interveniente expreſſa ſtipulatione patris, facta re integra, videlicet ante nuptias, *ut in l. quoties, ff. ſoluto matrimonio*, quia tunc actio ex ſtipulatu non ſolùm non erat communis, ſed ſolius patris in exercitio, *d. l. quoties*, ſed etiam ad heredes patris in viriles tranſmitti poterat, *l. ſi genero, C. de jure doti. l. unica, §. videamus, §. & hoc C. de rei uxor. actione quod Iuſtinia. in d. l. unica*, quæ eſt una de ſuis peculiaribus quinquaginta deciſionibus emendavit, non in primo capite de exercitio actionis ſpectante ad patrem ſtipulatorem, & hoc propter reverentiam paternam, & onus dotandi patri incumbens: ſed in ſecundo capite, videlicet tranſmiſſionis ad heredes, & ſanxit quod non ſolùm actio legalis, ſeu dativa rei uxoriæ, quando pater non fuit ſtipulatus, ſed etiam actio conventionalis ex ſtipulatu, quando pater expreſsè ſibi ſtipulatus fuit, conſolidetur in filiam, etiam exheredatam morte patris, filia ſuperſtite, etiamſi pater cœperat agere ad reſtitutionem dotis, & litem conteſtatus fuerat text. *in d. §. videamus, & §. & hoc.* Ex quibus ſequitur quòd ad ſummum dicta clauſula debet intelligi reſpectu exercitii ipſius actionis dotis, ad hoc ut pater etiam ſine conſenſu filiæ poſſet agere, & exigere beſſem, vel relinquere heredibus generi, quandiu pater ſtipulator viveret, etiam filia ſuperſtite: ita tamen ut ſive exegiſſet, ſive non, conſolidetur morte ſua tota dos, vel actio in filiam ſuperſtitem.

27. Nec obſtat dictam ſtipulationem factam eſſe patris heredibus, & habentibus cauſam ab eo, tum quia dicta verba, *Heritiers, & ayans cauſe*, quæ veniunt acceſſoriè, & in conſequentiam ex ſtylo conſueto, non impediunt prædictam juris communis interpretationem, præſertim juris prærogati, & prohibitivi. Tum quia dicta verba *Heritiers, & ayans cauſe*, poſſunt verificari ſine offenſione naturæ dotis, & juris communis, videlicet in caſu à jure permiſſo, ut filia præcedente patri, & ſic eo caſu debent intelligi, ſcilicet ut demùm patre ſuperſtite bes dotis ad eum liberè, & heredes ſuos, & cauſam habentes ſpectet, etiamſi filia præmortua priùs teſtata fuiſſet, vel aliter legitimè diſpoſuiſſet de dote, cujus diſpoſitio eo caſu non valeret, niſi pro tertia parte in mero jure communi relicta, non autem quin patre prædecedente ſuperſtite filia tota, dos in eam conſolidetur ſecundum jus.

28. Et maximè attento quòd filia habet actionem de dote ex capite proprio, ſine ulla ſtipulatione, vel pacto patris, videlicet jure antiquo actionem rei uxoriæ, ex conſtitutione Juſtiniani actionem ex ſtipulatu tacitam vel legalem, ac ſi inſtrumenta dotalia eſſent à prudentiſſimis viris commodo filiæ ſtudentibus confecta, quæ habet omnia privilegia, & favores antiquæ actionis rei uxoriæ, *d. l. unic.*

29. Et fortiùs attento quòd in præſenti filia habet dotem ex cauſa oneroſa, nempe eo quòd realiter, & de facto renunciavit omni ſucceſſioni acquiſitæ, & futuræ, & omni legitimæ, & ſupplemento in favorem fratrum & ſororum ejuſdem patris, & ſic cedendo illis jura ſua, juxta not. *in l. ſi actionem, C. de pact.* Et quæ dixi *in conſuetudine Pariſienſi, §. 9. num. 4. & ad Alexand. conſ. 149. num. 5. lib. 7.* Ex quo ſequitur primò quòd dicta dos centum millium florenorum non eſt profectitia à patre, quia non eſt propriè de bonis, & facto patris, ut *in l. profectitia in princip. ff. de jure dotium*, ſed ex bonis ipſius filiæ ei jam quaſitis, & ex facto ejuſdem filiæ renuntiantis ſucceſſionibus quæſitis & quærendis, & omni legitimæ, & ſupplemento in favorem aliorum filiorum patris.

30. Secundò quòd dicta clauſula controverſa non intelligitur, niſi pro ſimplici exercitio actionis, ut pater ſuperſtes poſſit uſque ad beſſem agere, vel non, ſine conſenſu filiæ (ut dictum eſt) non autem ut pater lucretur, & ad heredes, vel cauſam habentes tranſmittat: quia hoc non ſolùm eſſet contra jus commune (ut dictum eſt) ſed etiam contra clauſulam expreſſam dicti contractus matrimonii, qua cautum quòd dicta Anna habebit, & auferet decem myriades pro omni dote, & ſucceſſione, portione, legitima, & ſupplemento. Quæ pactio non lucrativa, ſed oneroſa corrigeretur, ſi portio reſecaretur: & multò magis, ſi major pars ut bes auferretur Annæ, & adhuc durius etiam ea vivente, & ſuperſtite. Sed in una, & eadem diſpoſitione nunquam cenſentur diſponentes velle ſeſe corrigere, *l. nam ad ea, ff. de condition. & demonſtr.* & præ cæteris evitandus eſt intellectus per quem inducitur correctio, vel repugnantia in eadem diſpoſitione *l. nam ad ea l. ubi repugnantia ff. de reg. jur.* Alexand. *conſ. 141. num. 5. lib. 2. conſ. 59. num. 13. lib. 3.* Philippus Decius *conſ. 562. num. 5.*

31. Minùs obeſt ratificatio dictæ Annæ poſt dies nuptiarum facta, quia non magis obeſt, quàm ratificatum, quod nullo modo obſtat per prædicta, tum quia ſimplex conſenſus filiæ poſt nuptias, & ſic poſt jus quæſitum, & radicatum in dote non præjudicat, etiam in ſimplici exercitio actionis dotis, niſi filia perſeveret in conſenſu. Caſus eſt rotundus *in l. poſt dotem ff. ſoluto matrim.* Minùs etiam obſtat quòd cauſificantur juſtum eſſe jus diminuendi, vel compenſandi partem dotis ratione donarii myriadis annuæ florenorum, & ratione communionis mobilium, & quæſtuum datæ, vel quartæ partis acquirendorum mobilium, & actionum activarum, ad electionem dictæ Annæ.

32. Quia quantum ad doarium, quamvis non ſit de jure in forma ſpecifica qua utimur, tamen eſt de jure in genere ſuo: quia eſt ſpecies donationis propter nuptias, quæ de jure debetur, *in l. ex morte C. de pactis conventis in Authen. dos data donationem propter nuptias meretur C. de donatio. ante nuptias.* Tum ut dixi *in conſuetud. Pariſ. tit. 12. in rub. donarium hujuſmodi eſt veri antipherni, hoc eſt, contraria dos ſeu donatio propter nuptias.* Tum non eſt, niſi ad vitam viduæ. Prætereà de conſuetudine locorum ultra reſtitutionem dotis ſtatim viduæ competit doarium conſuetudinarium, niſi de certo præſcripto doario ſpecialiter conventum fuerit. At in præſenti ſpecie doarium præfixum minus eſt conſuetudinario, quod pinguius, & utilius fuiſſet, & ſic ea conventione non fuit datum, ſed demptum dictæ Annæ.

33. Quòd autem ad communionem mobilium, & acquirendorum mobilium, id uxori competit de conſuetudine locorum æqualiter, & pro dimidia: &

ſic ea conventione non fuit aliquid datum, ſed demptum dictæ Annæ, tantum abeſt ut aliquid ſubſit quod cum diminutione dotis compenſare poſſit, præter id quod dos compenſationem non recipit, *l. unic. §. ſciendum, Cod. de rei uxoriæ action.* Et hæc ſatis ſuperque etiam ad curioſos explendos, & pervicaces retundendos ſufficiunt.

Morgẽgab. 34. Quantum ad donum quoddam gratioſum, Germanicè *Morgengab.* ſi communis obſervantia regionis, & domicilii mariti ſaltem inter nobiles ita habeat, non eſt remiſſum per clauſulam generalem ad finem dicti contractus matrimonii, quamvis æſtimatio, vel taxatio ad bonam voluntatem ſponſi remiſſa fuerit, & ſic debet æſtimari arbitrio boni viri, quia verba dictæ clauſulæ non important liberam, & abſolutam libertatem, igitur per not. Bart. *in ultim. ff. de prætor. ſtipul. in extravag. ad reprimend. quo modo in læſæ majeſtat. crim. proce. in verbo* prout.

35. Quantum ad legatum per dictum Principem Uraniæ uxori ſuæ factum ſuprà, ad finem thematis, validum eſt, & utile. Et quamvis adſit clauſula: Solvendo omnia debita teſtatoris, & capiendo omnes actiones activas, tamen dicta Anna legataria non tenetur ſolvere debita defuncti de ſuo proprio, & multò minùs dotem ſuam confundere cum dicto uſufructu morte, vel ſecundis nuptiis finituro: debet enim legatum intelligi, ut adferat utilitatem legatario: cæteroquin nullum eſſet, & maximè quando fit conjunctæ, & dilectæ perſonæ, in qua magis præſumuntur animus honorandi, & minùs gravandi legatarium, *l. cum alienam, C. de leg.* Et maximè cùm teſtator expreſsè voluerit quòd ſi alii nubat, nihilominùs habeat omnia jura ei attributa in dicto tractatu matrimonii: igitur non intendebat quòd acceptando dictum legatum, illa quereretur, & præter dotem ſuam quartam mobilium activum, & alia jure contractus matrimonii ad eam ſpectantia.

36. Præctereà diſpoſitione juris expreſſa *in l. imperator, §. ſi centum cum §. ſeq. l. cum pater §. Titio ff. de legat. 2.* Quando legatarius non gravatur de aliquo certo corpore, ſed in quantitate, ſive certa & limitata, ut *in d. §. ſi centum; ſive incerta, & in §. ſequenti, § Titio.* non tenetur legatarius ad onus indictum, niſi uſque ad vires legati, etiamſi ſimpliciter agnovit legatum: tum quod legatum à marito factum uxori, non cenſeatur factum animo compenſandi cum dote, ſed ut utrumque conſequi debeat, textus eſt in *§. ſciendum, in l. unico. C. de rei uxor. action.* Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus J. U. D. & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocatus. Pariſiis anno 1546.

CONSILIUM LIII.

1. *Tria puncta totius conſilii.*
2. *Societas ſemel contracta complectitur bona ubique ſita.*
3. *Non in vim conſuetudinis localis, ſed in vim taciti pacti quod ineſt.*
4. *In dependentibus à voluntate partium non dicitur oriri ius ex conſuetudine, ſed ex tacito pacto.*
5. *Conſuetudo quædam realis, quædam perſonalis.* 10. 11. 13.
6. *Factis reciprocis ſocietas contrahitur.*
7. *Coniuges poſſunt de novo contrahere ſocietatem bonorum invicem.*
9. *Conſuetudo loci attenditur quoad ſolemnitatem actus ibi geſti.*
12. *Conſuetudines ſunt locales, nec vi ſua extenduntur ad bona alibi ſita, ſed benè vi pacti ex facto hominis.* 13 16.
14. *Filia propria renunciatione communiter approbatâ, excluſa excluditur ubique, ſed quatenus in vim conſuetudinis à ſucceſſione excluditur, non excluditur, niſi in bonis ſuis ſub dicta conſuetudine.* 15.
17. *Univerſitas falſa in uno, falſa eſt in totum.* 19.
18. *Clauſula expoſitoria non reſtringit.*
20. *Donatio mutua æqualis inter coniuges valet.*
21 *Stylus locorum iuris ſcripti.*
22. *Laus politiæ Bernenſis.*

THEMA CONSILII LIII.

DOminus Ioannes *de Ganey* (qui poſteà Cancellarius Franciæ digniſſimus fuit) & domina Ioannes *Boyleauë* uxor ejus, donationem mutuam invicem fecerunt ſub hac forma: *Font grace mutuelle, & don égal de tous les biens meubles, & acqueſts immeubles, quelsconques qu'ils ont acquis, & acquereront durant & conſtant leurdit mariage: dont & deſquels ils ſeront tenans, & poſſedans au iour & heure du trépas du premier mourant, voulans & expreſſement accordans & ordonnans chacun endroit ſoy, que par vertu de cette preſente grace mutuelle & don égal, le ſurvivant ioüiſſe & uſe, peut & puiſſe tenir, ioüir & poſſeder, c'eſt à ſçavoir de ceux eſtans en la Comté de Beaultmont, eſtant des anciens reſſorts du Bailliage de Senlis en proprieté & à toûjours, en enſuivant la Couſtume dudit Bailliage, & des autres eſtans en la Ville, Prevoſté & Vicomté de Paris, & Prevoſté d'Orleans, ou autre part, à uſufruit, durant le cours de ſa vie, ainſi que la Couſtume deſdits lieux où leſdites choſes ſont aſſiſes, ſituées, & trouvées, le veut, & permet, de toute ſa part & portion du premier mourant, ſauf & reſervé de cinq cent livres tournois pour faire teſtament, que le ſurvivant ſera tenu faire & accomplir. Privant leurs heritiers contrediſans de toute part de ſucceſſion deſdits meubles & acqueſts immeubles, qui ſera audit cas diſtribuée aux pauvres.* Contrahentes autem habebant domicilium Pariſiis, & acquiſierunt prædia in provincia Lugdunenſi patria juris ſcripti. Præmortuus eſt Cancellarius, vidua poſſedit jure donationis, poſt cujus obitum heredes viri vendicant mediam prædiorum conſtante dicto matrimonio quæſitorum. Et non contenti parte ſitorum ſub Pariſienſi, & ſimili conſuetudine, prætendunt ſita ubique, & in patria juris ſcripti, utque negotium faceſſerent heredibus viduæ; ceſſerunt jura ſua cuidam Ioanni *Petit* civi Bernenſi.

CONSILIUM LIII.

VIſis contractu, narratione facti, & quæſtionibus.

1. Tota diſputatio conſiſtit in tribus Primùm, an ſocietas, & communio mobilium, & conquæſtuum immobilium tacitè contracta inter conjugales Pariſiis medio conſuetudinis Pariſienſis ita diſponentis articul. 110. habeat effectum etiam in bonis ſitis extra territorium Præſidiatus Pariſienſis, putà in prædiis acquiſitis per alterum conjugum in patria juris ſcript. Secundum, an donatio mutua de qua agitur facta Pariſiis per conjuges ibi domicilium habentes comprehendat etiam bona conjugum ſita quocumque loco extra Præſidiatum Pariſienſem, putà in patria juris ſcripti. Tertium, ſi ea comprehendat, an intelligatur per modum uſusfructus, an vero jure proprietatis perpetuæ.

2. Primum in ſano intellectu, nullum habet dubium, quin ſocietas ſemel contracta complectatur bona ubicumque ſita, ſine ulla differentia territorii, quemadmodum quilibet contractus, ſive tacitus, ſive expreſſus ligat perſonam, & res diſponentis ubique. Non obſtat quòd hujuſmodi ſocietas non eſt expreſſa, ſed tacita, nec oritur ex contractu expreſſo partium, ſed ex tacito, vel præſumpto contractu à conſuetudine locali introducto: igitur non debet egredi fines & limites conſuetudinis localis, nec porrigere effectum ultra locum conſuetudinis argum. *l. 1. §. Julianus ait quoadusque, ff. de itin. actuque privat.* Et quòd non poteſt eſſe plus efficaciæ & virtutis in cauſato, quàm in cauſa: igitur non poteſt hujuſmodi ſocietas operari in rebus & locis in quibus conſuetudo à qua cauſatur, nihil poteſt.

3. Reſpondetur. Primò hæc objecta procederent, ſi hujuſmodi ſocietas ab ipſa ſola conſuetudine per ſe cauſaretur, ſed non ita: quia cauſatur, & introducitur ab ipſo vero partium conſenſu: qui enim ſimpliciter contrahunt in loco ſui domicilii, intelliguntur eo ipſo contrahere, & paſciſci ſecundum mores, & conſuetudinem notoriam illius loci, niſi aliter expreſsè caveant, *l. quod ſi nolit, §. quia aſſidua de ædil. edict. l. ſi. fundus, ff. de eviction. l. ſemper in ſtipulationibus, ff. de reg. jur.* Et ſicut natura non ſeparatur à proprio ſubjecto, ita nec communis uſus, & conſuetudo à contractu, cui naturâ ineſt, inquit Baldus *in l. contractus, col. 3. C. de fidei inſtrumentor.* & conſuetudo informat omnem diſpoſitionem, etiamſi non ſit dictum, *l. excepto, C. de loca.* Petr. Anchara. *in repet. cap. ſi propter tua debita in fin. 4. oppo. de reſcript. in 6.*

4. Et advertendum quòd quando conſuetudo ineſt contractui, non ineſt tanquam lex publica, ſive tanquam jus ipſum conſuetudinarium, nec per modum legis, conſuetudinis, vel ſtatuti, juris publici: ſed tanquam pars contractus, & lex privata, & conventionalis à contrahentibus volita, inducta, & diſpoſita. Patet, tum quia non ineſſet, niſi contrahentibus placeret, quia poſſet aliter liberè diſponere: ſed ſolùm ideò ineſt, quia cenſentur contrahentes ita ad invicem pepigiſſe, & conveniſſe eo ipſo quod aliter non diſponunt, per text. optimum *in l. adoptivum, §. 1 de jure doti. fa.* Jaſon. *Auten. ſi qua mulier. num. 11. C. de ſacroſ. Eccleſ.* Tum quia ad illud conſuetum tacitè conventum, & inexſiſtens non competit condictio ex ſtatuto, & moribus, nec alia actio dativa à lege, vel conſuetudine, ſed competit ipſa actio dativa ex contractu tanquam ex negotio privatim, ſic geſto & placito inter partes, text. eſt *in d. §. quia aſſidua, & in d. l. ex conducto cum vulg.* Igitur neceſſariò fatendum eſt quod iſta ſocietas, quæ tanquam conſueta ineſt contractui matrimonii Pariſiis inter Pariſios commorantes celebrato oritur, & cauſatur propriè per ſe, & immediatè à vero & libero conſenſu, & contractu partium; igitur tanquam contractus, & lex privata, & conventionalis debet habere effectum in perſonas, & bona contrahentium ubique locorum ſita ſint.

5. Ad hoc pulchrè facit doctrina Petri Perticani Galli, *in repet. l. 1. Cod. de ſumma Trinitate*, ubi æquiparat conſuetudinem, quod primogenitus habeat totum in Anglia, ſed alibi filii ſint æquales, & conſuetudinem Angliæ quòd uxor, mortuo viro, nihil capiat, ſed conſuetudine Galliæ capit dimidium bonorum. Et quòd ſi contingat aliquem relinquere bona in utraque regione, quòd Gallicana dividentur æqualiter inter filios, & inter viduam, & inter heredes mariti: in Anglia verò vidua nihil habet, ſed primogenitus totum ſecundùm quoſdam, quos Petrus Perticanus ibi refert, & ſubdit: Advertatis (inquit) iſtud concedo verum ubi eſt conſuetudo realis: nam cùm ſit realis, tunc non inſpecta ligat res Gallicanas, & Anglicanas, non perſonas cùm onera realia ligent res ſecundum conſuetudinem, & ſtatutum loci; licèt perſonalia non reſpiciant res, ſed perſonas, *C. ne mulieribus, & in quo loco lib. 10.* Hactenus Petrus. Et ſic ſentit quòd iſta conſuetudo, quòd conjuges ſint communes in mobilibus & quæſitis, ſit perſonalis, quia reſpicit actum perſonæ, & contractum.

6. Reſpondetur ſecundò ad objectum ſuprà numero ſecundo, notoriè conſtare per allegata & probata in proceſſu, quod præfati conjuges communicaverunt invicem bona ſua mobilia, & conquæſtus immobiles indifferenter, & ea tanquam communia poſſederunt, & tanquam in illis ſocii, & communes promiſcuè ſe geſſerunt, quandiu vixerunt: igitur non ſolùm tacita, & legalis, ſive conſuetudinaria, ſed etiam factis ipſis expreſſa, & conventionalis contracta eſt inter eos ſocietas, quæ non minùs, imò magis factis quàm ſimplicibus verbis contrahitur, *l. ſi reciprocis*, quàm ſimplicibus verbis contrahitur, *l. ſi* reciprocis, tradit Bartolus *in l. Titamen, §. ei qui ff. de ædil. edict.* *in l. Titium & Mævium, §. altero ff. de adminiſtrat. tutor. in l. 1. §. ſi quis hoc interdicto, ff. de itinere actuque privat. C.* Baldus Salic. *in l. ſi patruus, C. communia utriuſque jud.* Bart. *in tract. de duob. fratrib.* & Petrus Peruſ. *in eodem tractat.* Igitur cùm à vero contractu, & conſenſu partium etiam circumſcripta conſuetudine ſit introducta, & cauſata hujuſmodi communio & ſocietas, nemo ſanæ mentis dubitare poteſt quin æquè ad quæcumque loca pertendat effectum.

7. Quod autem etiam inter jam conjugatos poſſit contrahi nova mutua ſocietas, etiam circumſcripta conſuetudine, & ceſſante communi, & ſolito uſu, nulla eſt quæſtio, cùm ſit caſus legis *in l. cùm hic ſtatus, §. ſi inter virum, ff. de donat. inter virum & uxor. in l. alimenta, §. qui ſocietatem, ff. de alimentis, & cib. leg.* & Baldus. Ex his plenè ſatis, & firmiſſimè fundatur veritas hujus partis, & radicitus evelluntur omnia argumenta, & objecta adverſariorum, tamen ut clariùs liqueat quàm inepta ſint, & quàm nihil ad rhombum faciant.

8. Non obſtat quod voluit Joan. Andr. *in addition. ad Spec. de inſtrum. edit. §. compendioſè numero decimoſexto in verſicul. opponunt. in fin. de conſuetudine Gallicana*, qua uxor ſupervivens lucratur partem bonorum mariti, dicens quòd illa conſuetudo eſt directò ſuper bonis & rebus, & non ſuper actu, & diſpoſitione hominis: ideò bona quæ ſunt extra locum conſuetudinis non includuntur, nam re ipſa reſponſio patet Joannem Andr. non intellexiſſe, nec habuiſſe notitiam conſuetudinis noſtræ, quæ non eſt directò ſuper bonis, ſed eſt primariò, & directò ſuper actu, & diſpoſitione perſonarum contrahentium matrimonium, ut tali contractui, & inter ipſos contrahentes inſit contractus ſocietatis mobilium, & conquæſtuum, patet per textum conſuetudinis Pariſienſis in dicto articulo 110. & ſic principaliter, primariò & directò diſponit in perſonas

ſonas

ſonas ſubjectas, & in actum & informationem actus qui ab eis geritur. Unde non eſt inconveniens quod in conſequentiam, & per indirectum habeat effectum ubique, etiam in bonis, & rebus ſitis extra locum conſuetudinis, & domicilii partium, prout in loco præfato expreſsè vult, & decidit Joannes Andr. cujus deciſio in adverſarium velut ſagitta in oculos perpetàm argumentis reflectitur, ut inquit Baldus *in leg. ultim. col. 2. C. de fideicommiſſ. libert.*

9. Non obſtat conſilium Oldradi 247. *præſuppoſita*, tum quia malè, & in diverſis terminis refert conſuetudinem Pariſienſem, tum quia loquuntur in extero alibi uxorato, & alibi habente domicilium: quia poſteà cauſa ſimplicis negotiationis acceſſit Pariſios cum uxore animo retinendi vetus domicilium, & ad illud redeundi: ſed antequàm rediret, mortuus eſt Pariſiis, condito ibidem teſtamento: unde non eſt mirum, ſi in bonis illius non habeat locum conſuetudo Pariſienſis, & ſic illa deciſio nihil facit ad propoſitum. In quantum tamen Oldrad. ibi in 2. quæſt. tenet in prædicto teſtamento non ſufficere ſervatam eſſe ſolemnitatem conſuetudinis Pariſienſis, reprobatur per Bart. Bald. Paul. Jaſ. & omnes Legiſtas *in l. cunctos populos, C. de ſum. tri. & in l. omnes populi, ff. de juſtit. & jure.* & per Anton. Panor. Fel. & omnes Canoniſt. *in cap. 1. de ſponſa.* Et eſt omnium Doctorum ſententia, ubicumque conſuetudo, vel ſtatutum locale diſponit de ſolemnitate, vel forma actus: ligari etiam exteros ibi actum illum gerentes, & geſtum eſſe validum, & efficacem ubique etiam ſuper bonis ſolis extra territorium conſuetudinis, vel ſtatuti.

10. Non obſtat quod Petr. Ancha. conſulit *in conſ.* 165. Viſis, & diligenter, non deberi vigore hujus conſuetudinis bona ſita extra illius locum, putà Florentiæ, tum quia Anch. ibi præſupponit hanc conſuetudinem principaliter concernere ipſa bona. Patet *in col.* 1. ibi, quandoque conſuetudo concernit principaliter bona, & ita conſuetudo de qua quæſtio loquitur in partibus Gallicanis, &c. Et ſic erravit in facto, prout etiam ibi recitat nullam ſibi fuiſſe factam fidem de dicta conſuetudine. Et ſic patet quòd eam ignoravit: & ſi ſciviſſet qualis eſt, & quòd principaliter in perſonas, & actum perſonarum diſponit, contrarium conſuluiſſet. Tum quia ibi non dicit matrimonium Pariſiis fuiſſe contractum, nec quòd illi de quorum bonis agebatur, habuiſſent ibi domicilium, & fuiſſent ſubditi conſuetudini Pariſienſi, ſed potiùs loquitur in caſu oppoſito, videlicet in Florentinis habentibus domicilium Florentiæ, & non Pariſiis, & qui non erant Pariſiis, niſi cauſa mercantiarum, licèt eò cum uxore acceſſiſſent: & ſic non erant ſubditi ſtatutis, & conſuetudinibus Pariſienſibus, patet per totum diſcurſum illius conſilii. At nos loquimur in caſu contrario, nempe in domiciliariis, & ſubditis urbis Pariſienſis, & in contractu matrimonii ibi celebrato ſecundum mores, & conſuetudinem ejuſdem urbis.

11. Quòd ſi pertinaciùs inſtetur conſuetudinem hanc eſſe realem: ut falsò, & malè informatus putavit Ancha. in dicto conſ. quod apertiſſimè convincitur per textum in d. artic. 120. ubi principaliter, & primariò diſponit in perſonas, & actum à perſonis geſtum, non autem diſponit in res & bona, niſi ſaltem in conſequentiam: quod ex omnium Doctorum ſententia fieri poteſt: Et eſt textus *in l. propter lites, §. licet, ff. de excuſ. tutor. in l. 2. C. eod. in l. magis puto, §. illud quæro, ff. de rebus eorum qui ſub tut. vel cura. in l. cùm unus, §. is qui cum glo. ff. de bo. auth. ind. poſſid. cum aliis alleg.* per Ludov. Rom. qui ita tenet in *conſ. 39. in propoſita col. penult.* ſequitur Philip. Dec. *in l. ult. col 3. ff. de juriſdic. omnium judicum.* Idem voluit expreſſim Bald. *in conſ. 157. in fin. lib. 5.* & omnes Scribentes *in d. l. cunctos populos, & locis præallegatis.*

12. Non obſtat quòd per Arreſta ſupremæ Curiæ conſuetudines ſint locales, & ſuis quibuſque locis claudantur, nec extra ea extendantur: quia verum eſt inquantum eſt mera conſuetudo, & in quantum aliquid merè, & immediatè, ab ipſa ſola conſuetudine producitur. Et ut clariùs loquar, ibi de mero jure conſuetudinario in ſe vi, & poteſtate ipſius conſuetudinis agatur, tunc enim *per l. extra territorium, ff. de juriſdic. omnium judic.* &c. ſecùs quando non agitur de mera conſuetudine, ſed de contractu, vel qualitate contractus, mediante conſuetudine inter ibi commorantes, & contrahentes introducto, & ubi jus agendi non fundatur immediatè, & per ſe in conſuetudine, vel ſtatuto alterius loci, ſed in contractu; vel alio actu geſto in certo loco, & à conſuetudine illius loci informato, ut in caſu præſenti: tunc enim conſuetudo per indirectum, & per quamdam conſequentiam remotam habet effectum extra locum ſuum; tamen propriè loquendo nòn eſt verum quòd ipſa conſuetudo egrediatur locum ſuum, nec quod diſponat de rebus alibi ſitis; ſed ſolùm quòd diſponat de actu à ſuis ſubditis intra locum ſuum celebrato, quòd poteſt; deinde verum eſt quòd ille actus ſic celebratus habet effectum ubique inter contrahentes, etiam quoad bona alibi ſita: quod etiam nemini prudenti fuit unquam dubium.

13. Et hoc eſt quod voluit dicere Maſuerus antiquus, & doctus Practicus *in titulo de ſucceſſion. ab inteſtat.* quòd ſi agatur de actu qui dependet à vi conſuetudinis tantùm, & ſine facto, aut miniſterio hominis, ut quòd in Anglia primogenitus ſuccedat in ſolidum, ſecùs in Francia: tunc ſi defunctus habeat utrobique bona, ſervanda eſt quæque conſuetudo in his quæ ibi ſita ſunt: quia tunc conſuetudo adhæret rei, & nihil habet perſonalitatis. Si verò agatur de actu dependente à facto, vel miniſterio hominis, ut quando filia maritatur à patre in patria Alverniæ, & ſic per conſuetudinem Alverniæ à ſucceſſione excluditur, non ſolùm enim excludetur à ſucceſſione quoad bona ſita in dicta patria Alverniæ, & dictæ conſuetudinis, ſed etiam quoad bona in patria juris ſcripti, vel alibi ubicumque ſita

14. Quod eſt verum intercedente expreſſa renuntiatione præſente, vel conſentiente, & perſeverante eo de cujus ſucceſſione agitur, juxta *c. quamvis de pactis in ſexto. & l. ult. C. de pactis*, quia extenditur ad bona ubicumque ſita: nec filia quæ ſic excluditur, vigore ſolius conſuetudinis, novum jus locale inducentis excluditur, ſed in vim pacti, & juris communis: ſecùs quatenùs virtute ſolius conſuetudinis localis excluditur, ut à ſucceſſionibus fratrum abſentium, vel aliorum, quia non conſenſerunt. Et ita in ſupremo Senatu Pariſiorum judicatum fuit per Arreſtum latum in ſucceſſione Magiſtri Ludovici *Daureille*, ejuſdem Curiæ Senatoris, & Canonici Pariſienſis.

15. Et idem in ſimili ſenſit, & decidit Jacob. de ſancto Georgio *in inveſtit. feud. in verb. Marchio, in fin.* ubi dicit quòd filius primogenitus Marchionis, vel Baronis, ſi ſuccedat ab inteſtato, non habebit ſolus omnia caſtra & feuda, niſi ſita in locis, ubi viget talis conſuetudo: & hoc, quia non poteſt intentionem ſuam fundare, niſi in ſola conſuetudine præcisè, & immediatè, unde non eſt dare aliud medium quàm vim, & juriſdictionem conſuetudinis, quæ extra locum ſuum nullas vires habet: ſed ſi ſuccedat ex teſtamento, in quo ſolus in omnibus ſit inſtitutus, ſuccedet in caſtris, & feudis ubicumque ſitis, etiam in locis, quæ jure ſcripto, & communi reguntur, quamvis illud teſtamentum non fuerit factum ſecundùm formam requiſitam de jure communi; ſed ſolum ſecundùm ſolemnitatẽ conſuetudinis loci in quo tunc erat teſtator. Et ratio, quia hîc non agitur immediatè de viribus, & effectu teſtamẽti, & intentio primogeniti principaliter in teſtamento, & non in conſuetudine fundatur; ideò in bonis ubicũque ſitis obtinebit.

EPITOME CONSILII LIV.

1. *Regula, qui tacet non fatetur, nec negat.*
2. *Fallit in vocato ad conſentiendum, vel diſſentiendum.*
3. *Et in vocato ad præſentationem.*
4. *Et in eo qui ſuos ad hoc accerſivit.* 6.
5. *Tacitus conſenſus, pro expreſſo habetur in judicialibus.*
6. *Facta verbis potiora.*

THEMA CONSILII LIV.

QVidam furti convictus erat, & ob id ad perpetuos carceres condemnatus. Ejus frater pro liberatione Cæſari ſcilicet Ferdinando, in Curia ſua Allatiæ, quæ eſt Gallia Belgica, ſupplicavit, & inter cætera falſè expoſuit judices reum erroneè, & contra jus condemnaſſe, & confeſſiones criminis per vim, & cruciatus fuiſſe extortas, &c. Et exemplum porrectæ ſupplicationis tranſmittit. Iudices videntes ſe falſiſſimè apud Cæſaream Majeſtatem delatos, vocato ad ſe ſupplicante, qui cum magna propinquorum, & familiarium copia comparuit, in præſentia publici Notarii, & teſtium ad hæc vocatorum in pleno Concilio Colmarienſi, quod ex viginti quatuor, aut circiter perſonis conſtare ſolet, proponi fecerunt ſe à ſupplicante apud Cæſaream Majeſtatem falſò delatos fuiſſe, & ad ſingulos articulos, in quibus erant gravati, expreſsè addiderunt, hoc à ſupplicante non veraciter, ſed mendaciter fuiſſe expoſitum. Supplicans verò, tum ne uno quidem verbo objecta diluit, vel excuſavit, neque etiam ad hoc uſque tempus, cùm quinque intereà anni, & ampliùs effluxerint, quinimò ejuſdem frater furti condemnatus, illum injuſſu ſuo Cæſari ſupplicaſſe reſpondit, ipſiuſque ſupplicantis prædicti propinqui publicè in pleno conſeſſu recitari fecerunt prædictum ſupplicantem in punctis præmiſſis judices nolle injuriari. Et ſuper his omnibus petitum eſt à judicibus publicum inſtrumentum, & à Notario in forma conſueta obtentum. Contigit autem poſt quadriennium, vel quid rixarum inter unum ex tali concilio, & dictum olim ſupplicantem fuerit ſubortum. Tunc ille prior provocatus, & injuriatus coram Domino, ſive Barone, cujus tunc ambo erant officiales, reſpondit ſe virum eſſe quàm ipſe ſupplicans ſit, probiorem ſive meliorem, & nondum recantaſſe, ſive revocaſſe, ut ipſe coram pleno Senatu Colmarienſi feciſſet. Ad hæc alter in hæc verba prorupit: *Si tu dicis me revocaſſe, mentiris tanquam deſperatus, & infamis vir*, &c. Quæritur an hæc dicenda ſit revocatio. An reus hodie carceratus, qui objecit recantationem, bene objecerit.

CONSILIUM LIV.

PRima facie dicendum videretur quòd non.

1. Ex regula vulgari, qui tacet, non fatetur; quamvis verum ſit eum non negare, *l. qui tacet. ff. de reg. jur. c. is qui tacet. eod. tit. in ſexto.* Breviter in præſenti ſpecie, præſertim in odioſis ut hîc, veritas eſt in contrarium. Illa enim regula multas habet limitationes, quæ omnes ferè hîc concurrunt, quanquam una illarum ſufficeret.

2. Et primò non procedit in eo, qui vocatus eſt ad conſentiendum, vel diſſentiendum: tunc enim omninò locum habet regula contraria, quòd qui tacet, conſentire videtur, etiam in ſui præjudicium *cap. qui tacet. de reg. jur. in ſexto*, etiamſi ſit vocatus ad actum extrajudicialem, ut expreſſim tenent Dinus, Jo. Andr. Philip. Franc. *in d. c. qui tacet.* Hinc eſt quod verba infinitiva, ut nolo, vel volo adire, quæ aliàs non diſponunt, tranſeunt in diſpoſitiva, ut in vocato ad adeundam, vel repudiandam hereditatem, Bart. Paul. *pro herede col. 3. de acquirenda, vel omittend. heredit.* Ang. Paul. *l. qui ſe patris, Cod. unde liberi.*

3. Et in vocato ad conſentiendum præſentationi ad ſacerdotium, vel non. Roch. Curtius *in repet. rub. extra de jure patron.* & in fortioribus terminis etiamſi quis non ſit vocatus, ſed ſit ei ſeriò, & teſtatò denunciatum, ſi tacuerit, cenſetur in ſui præjudicium conſentire, & agnoſcere, *l. 1. §. pena. de liber. agnoſcend.* Tertiò non procedit, cùm quis tacet in judicio, vel in negotio dependente à judicio, *l. 2. §. voluntatem, ibi. niſi evidenter contradicat, videri conſentire, ff. ſoluto matrim.* ſcilicet quando ad hoc aſſiſtit, vel vocatus eſt, Anton. Rub. latè *in repetitione, §. morte, l. non ſolùm num. 332. de oper. no. nuntia.*

4. Quartò non procedit in eo, qui venit, amicis, cognatis, vel clientibus accerſitis: tunc enim verba infinitiva, quæ aliàs nihil operantur, diſponunt, *l. Pamphil. §. propoſitum eſt, de leg. 3.* Socin. *l. 1. §. ſi quis ita col. 1.* & ibi Franciſc. Ripa. *de verb. oblig.* Et qui ſic paratus, & comitatus venit ad actum dum geritur, cenſetur non ſolùm conſentire, ſed etiam ſeriò conſentire, ut tradunt Doctores in locis præfatis, Canoniſtæ *in c. ea naſcitur, extra de his quæ ſiunt à præl. ſine conſenſ. capituli.*

5. Quintò, quia in judicialibus hoc plus eſt, quòd tacitus conſenſus habetur pro expreſſo, quando eſt præſens, expreſsè vocatus & tacens, ut notant Canoniſtæ *in c. ult. de confeſ. in 6.* ubi tenent hoc procedere ipſo jure, nec aliam ſententiam requiri, ut tenent Dominic. de ſancto Gemin. & Phil. Franc. *in d. c. ult. Felinus in c. Rodulphus col. 24. extra de reſcri.* & eſt text. etiam in præjudicialibus, & ad obligandum *in l. cum oſtendimus, §. fidejuſſores, ff. de fidejuſſ. tut.* ubi nominatus præſens, & tacens non ſolùm cenſetur expreſsè loqui, ſed etiam per ſtipulationis ſolemnis & judicialis formulam ſeſe obligare.

6. Confirmatur ex abundanti per taciturnitatem temporis ſubſecuti: debuit enim provocare, ſi ſibi actus diſplicuiſſet, *l. 1. C. ſi ſæpius in integ. reſt. poſtul. fuerit.* Veriſſimè igitur dictum eſt iſtum recantaſſe, ſive revocaſſe, & ſic ceſſare injuriam, quod eſt indubitatum, cùm non ſit objectum eum expreſsè recantaſſe, unde ſufficeret probari quod tacitè revocavit: tamen etiamſi objectum eſſet eum expreſsè recantaſſe, adhuc idem eſt, cùm & vocatus, & ſciens, & ad actum ſerium, & accerſitis, & adductis amicis, & cognatis, & in judicio venerit, & ad ultimam uſque periodum permanſerit, & non ſolùm non contradixerit evidenter.

7. Sed evidenter, & ſolemniter conſenſerit factis ipſis, quæ ſunt potentiora verbis, *c. dilecti filii*, 2. & ibi gloſſ. Panorm. Philippus Dec. & omnes extra de appellation. & multò ampliùs ſit facere quàm pronuntiare, *l. ſi tamen*, *§. et qui*, *de adil. edict.* Bald. *l. non ignorat. col. 1. C. qui accuſare non poſ.* Jaſon. *l. ſi ita legatum*, *§. illi ſi volet in princip. de leg. 1.* Philippus Dec. *l. non omnis col. 2. ſi certum peta.* Quantò magis factis ſolemnibus iiſque judicialib. verbis ad eumdem reum directis ſæpiùs repetitis, & geminatis? Non eſt igitur deinde paſſus, ſed fecit injuriam. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus J. U. D. Franciæ, & Germaniæ Juriſconſult. in quorum fidem, &c. Datum Montbelgardi, decimo Calend. Januarii anno 1555. à Chriſto nato, ad enixas preces L. Schrotiſen domino *de Addincourt* pro amico ſuo Colmarii carcerato.

EPITOME CONSILII LV.

1. *Filia quæ renunciavit futuræ ſucceſſioni iuxta c. quamvis de pact. in ſexto, an ex enormi læſione poſſit reſtitui.* 8.
2. *Talis renunciatio non ſit, niſi præſente, & conſentiente eo de cuius ſucceſſione agitur.*
3. *Aliud renunciatio, aliud pactum de renunciando.*
4. *Tamen in materia de c. quamvis idem ſunt.*
5. *Et refertur ad ſtatum, & bona quæ erant tempore mortis.*
6. *Et non ſolùm per filios inſtitutos, ſed etiam per venientes ab inteſtato excluditur, ſed non per abſtinentes.*
8. *Sub Parlamento Pariſienſi non curatur de læſione talis filiæ in legitima, quando hoc ceſſit indicio parentum aſcendentium.* 9.
10. *Nec curatur de iuramento, ſed de ratione politica.*

CONSILIUM LV.

Viſo & conſiderato ſupraſcripto themate, prima facie dicendum videretur præfatam dominam Franciſcam *de Clermont* habilem eſſe ad ſuccedendum defunctæ dominæ Annæ *de Thouars* matri ſuæ.

1. Non obſtante renunciatione per eam facta in tractatu ſui matrimonii, attenta enormi læſione ultra dimidium juſti pretii, quæ eſt juſta cauſa, ut juramentum poſſit, & debeat relaxari per Epiſcopum, ut decidit Guido Papæ *in deciſion. Delph. quæſt.* 224. Philippus Dec. *in c. cauſam matrimonii col. 2. de off. c. delegat. & in conſ.* 551. Petr. de Anchara, & communiter Doctores *in c. quamvis de pactis in* 6. Et noviſſimè ita conſuluit Stephanus Bertrandi *in conſ. 337. Viſo conſultationis lib.* 2. prioris impreſſionis per Vincentium factæ; ſed in præſenti adeſt diſpenſatio Papæ.

2. Præterea non videtur debite facta renuntiatio reſpectu ſucceſſionis ipſius matris de qua agitur, quantum ad validitatem, & ſubſtantiam hujus renuntiationis requiritur præſentia, conſenſus, acceptio illius de cujus futura ſucceſſione renuncianda agitur. Ita decidit Alexand. de Imol. *in l. ſtipulatio hoc modo concepta, col. 6. ff. de verbor. obligat.* Petr. de Anchar. Imo. Gemini. *in d. c. quamvis*, & ibi Georgius Natt. *in rep. col. 15. verſic. denuo limita hanc decretalem.* Et ita per plura Arreſta judicatum fuit, ut in ſucceſſione defuncti Ludov. *Dereil.*

3. Sed quamvis mater fuerit præſens in tractatu matrimonii, tamen non fuit tunc facta illa renunciatio, ſed ſolùm promiſſum fuit de renuntiando, deinde ſecuta fuit renuntiatio in præſentia patris dumtaxat, & ſic non videretur excludi à ſucceſſione materna, nec per renuntiationem: quia tunc non erat mater præſens, nec conſentiens, nec per pactum de renuntiando, quia aliud eſt renuntiare, aliud facere pactum de renuntiando, ſicut promiſſio de vendendo, non eſt venditio, & nihilominùs remanet venditio in fieri, donec actualiter fiat, ut notatur per Jacob. Butr. Baldum, Angelum in *l. 1. C. de pact. pign.* & latè ſcripſi *in conſuet. Pariſien. §. 51. gloſſ. 1. quæſt.* 5.

4. Sed his non obſtantibus, puto præfatam dominam excluſam eſſe nedum à ſucceſſione paterna, ſed etiam materna, quia dicta clauſula pacti de quittando, vel renuntiando in dicto tractatu matrimonii, implicat expreſſum pactum de non ſuccedendo patri & matri in præſentia illorum, & illis acceptantibus. Et ſic cùm adjectum fuerit juramentum, remanet excluſa per dict. cap. quamvis: quod obſervatur in hoc regno contra diſpoſitionem juris civilis, nec debet inſpici forma ſubſecutæ renuntiationis, quæ nihil aliud eſt quàm executio, & confirmatio præfati pacti de non ſuccedendo, quod per ſe ſufficit ad excluſionem, ita etiam nuper per duo Arreſta ſupremi noſtri Senatus judicari vidi circa annum Domini 1546. uno contra dominam Agnetem *Davangour* pro D. *de Courtalin* ejus fratre, altero contra dominam Antoniam de Urſinis.

5. Nec obſtat quod præfatum pactum de non ſuccedendo eſt factum favore liberorum maſculorum, & heredum inſtitutorum, nec in eo ſit mentio de inſtituendis, nec de bonis futuris, ſeu competituris, quia hujuſmodi pactum per hoc non reſtringitur ad bona tunc competentia patri vel matri; ſed refertur ad bona competentia patri vel matri, tempore devolutæ ſucceſſionis, & eorum mortis, ad quod tempus illud pactum refertur, comprehendit.

6. Et tam maſculos tunc inſtitutos, quam inſtituendos, quoniam inſtitutus propriè is eſt, qui tempore mortis inſtituentis talis invenitur, cùm hæc voluntas ſit ambulatoria *l. 4. ff. de adi. legat.* imò illud pactum non reſtringitur ad liberos maſculos inſtitutos: nec verb. Inſtitutis aut Inſtituendis ibi ponitur ad hunc finem, ut debeant eſſe inſtituti ad hoc, ut excludant ſororem renuntiantem: ſed ad oſtendendum quod renuntians non erit excluſa per liberos maſculos exheredatos, prout etiam non excluditur per aliàs incapaces, vel abſtinentes, ut tenent omnes Canoniſtæ in dicto capitulo quamvis, Baldus *in l. jus agnationis, ff. d. pactis* Cæpol *cauſa civil. conſ.* 49. *num.* 52. Guido. Papæ *deciſio. Delphi.* 192. Philippus Decius *conſ. 370. in fin. & conſ.* 90. ubi in annotat. dixi Alexand. *conſ. 29. numero nono, libro tertio*, ubi etiam *in annot. dixi & conſuetud. Pariſ.* §. 122. Et ſic non obſtat quòd mater deceſſit ab inteſtato, ſed ſatis quòd non videtur mutaſſe voluntatem.

7. Non obſtat læſio ultra dimidiam juſti pretii quia ſecundum communem non tempus mortis, ſed tempus pacti vel renuntiationis inſpicitur, ut per Franc. Curt. ſeniorem *in conſil.* Alexand. *conſ.* 181. *lib.* 5. ubi in annotat. dixi. Philippus Corne. *in conſ.* 1. *col. ſexta, libro quarto.* Jaſon *in Authent. noviſſima, numero* 10. *C. de inoffic. teſtam.*

8. Et adhuc in hoc regno hoc non attenditur, ut per plura Arreſta judicatum fuit ; quoniam ex quo tempore renunciationis poſſunt parentes ditiores, vel pauperiores multis caſibus fieri, non cenſetur filia læſa, quæ competenter ſecundùm dignitatem domus & familiæ ſemel dotata fuit, & quæ aliàs & forſan nunquam nupta & dotata fuiſſet : plura Senatus noſtri Pariſienſis Arreſta recitavi *in annot. ad* Alexand. *conſilio* 29. *lib.* 3. Addo aliud contra dictam Agnetem *Davaugour*, quæ probaverat læſionem etiam in legitima.

9. Quod receptum fuit ad conſervationem familiarum accedente judicio propriorum parentum : ſecùs ſi filiæ per collaterales elocarentur.

10. Nec curatur de juramento expreſſo vel omiſſo, quia non per dictum cap. quamvis (quod non habet vim legis in hoc regno) ſed per rationem politicam. Ita obſervatur ſub hoc Parlamento Pariſienſi, niſi ſicubi conſuetudo vult legitimam talis filiæ ſuppleri, ut conſuetudo Senonenſis & conſuetudo *de Lorris.* Et ita cenſui ego Carol. Molinæus J. U. D. & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocatus, Pariſiis anno 1548.

EPITOME CONSILII LVI.

1. *Subſtitutio facta pluribus, intelligitur poſtremo eorum deficiente.*
2. *Subſtitutio compendioſa comprehendit pupillarem expreſſam, & vulgarem tacitam.*
3. *Relatio ad maſculos facit locum ſubſtitutioni, etiam ſtantibus fœminis.*
4. *Verbum* heredibus *non refertur ad filiam in re certa inſtitutam.*
5. *Comparatio legitima & Trebellianica,*
6. *Subſtitutio pupillaris non continet niſi bona paterna, quando teſtator dixit de bonis ſuis tantùm.*
7. *Compendioſa ſubſtitutio non eſt quando fideicommiſſariam tantùm continet, ideò fieri non poteſt in codicillis.*
8. *Subſtitutio fideicommiſſaria nullam directam continere poteſt.*
9. *In fideicommiſſis conditio debet impleri in forma ſpecifica, nec extenditur etiam ob veriſimilitudinem.*
10. *Fideicommiſſum eſt onus & reſtringendum.*
11. *Poſthumi appellatione venit poſthuma.*
12. *Verba, ſi talis heres erit, intelliguntur, & hereditatem adierit.*
13. *Filia inſtituta in re certa venit appellatione liberorum heredum.* 24. 25. 26.
14. *Pater non præſumitur fratrem filiæ præferre.* 15.
16. *Conditio collectiva debet verificari in perſona omnium.*
17. *Oratio disjuncta convertitur in conjunctam, ut hereditas deſcendentibus conſervetur.*
18. *Non fit tranſitus de uno caſu ad alium contra perſonam magis dilectam.*
19. *Subſtitutio concepta caſu quo filia naſcetur, non porrigitur ad caſum quo filia non naſcitur.*
20. *Quando diſpoſitio teſtatoris non convenit æquitati vel bonis moribus aut ſtatutis, non debet extendi.*
21. *Conditio voluntaria debet impleri in forma ſpecifica.*
22. *Simplex vulgaris complectitur omnes caſus.*
23. *Subſtitutio inutilis non poteſt facere aliam utilem.*
27. *Relatio ſubſtitutionem interpretatur.*
28. *Mos loquendi Aquitaniæ.*
29. *Hoc conſilium Arreſto confirmatum.*

THEMA ABBREVIATUM CONSIL. LVI.

CLauſula teſtamenti. Ego Franciſcus *Maudonier* habitator villæ Yciodori, &c. heredes meos facio & inſtituo, ac ore proprio nomino, videlicet Annetum & Robertum *Maudonier* chariſſimos filios meos impuberes, ac chariſſimæ Catharinæ *du Mur* conjugis meæ naturales & legitimos, nec-non poſthumum ſeu poſthumam, de quo ſeu de qua credo eamdem Catharinam conjugem meam ex me fore prægnantem.

1. Quæ ſi ſit poſthuma, ſeu ſexus muliebris, eamdem inſtituo heredem meam particulariter in quinque centum libris Turon. cum lecto munito, ac veſtibus honeſtis, ſecundùm ſtatum ipſius poſthumæ, quæ eidem conſtituo in dotem & pro dote cùm apta fuerit matrimonio copulari, cùm & pro quibus quingentis libris Turon. lecto munito, & veſtibus eidem poſthumæ filiæ meæ per heredes meos univerſales ſemel ſolvendis, pro quibus volo & ordino ego præfatus teſtator eamdem poſthumam contentari de rebus & bonis meis prædictis.

2. Si verò poſthumus, ſeu ſexus virilis, veniatque in rerum naturam, ac vivat, eumdem cum prædictis filiis meis Anneto & Roberto, volo & ordino quòd potiatur, & ſuccedat mihi univerſaliter in hereditate mea. Ipſos enim Annetum, & Robertum, ac poſthumum (ſi virilis conditionis ſit) & eorum quemlibet æquis portionibus, nec-non ſupervieventes ſeu ſupervivientem ipſorum pro toto ſeu in ſolidum, ſi & caſu quo unus vel duo ipſorum filiorum meorum & poſthumi in pupillari ætate, aut aliter, & aliàs quovis modo ſine libero, vel liberis, uno vel pluribus, ab eo vel ab eis legitimo ex matrimonio progenitis decederet,

vel decederent ab humanis, heredes ſeu heredem mihi facio, inſtituo ac ordino, ac ipſis, ſeu ipſi (ſicut jam dictum eſt prædecedentibus) ipſos ſeu ipſum ſupervinentem ſubſtituo ac nomino univerſales ſeu univerſalem, & hoc in omnibus & ſingulis bonis, & rebus meis mobilibus & immobilibus, nominibus, debitis, juribus, actionibus, & aliis quibuſcumque ſuprà declaratis; exceptis illis, de quibus aliter inferius dabo vel legabo, aut aliàs diſtraham ex eiſdem.

3. Inſuper volo & ordino ego ipſe teſtator, quòd ſi contingat me & dictos liberos meos ſimul vel ſucceſſivè ab hoc mundo tranſire, nullis ex me aut dictis liberis & heredibus meis, aut altero ipſorum relictis liberis naturalibus & legitimis ex legitimo matrimonio progenitis, quod eo caſu contingente, liberi & heredes defunctæ ſororis meæ Ioannæ *Maudonier* uxoris dum viveret Roberti *Marnac*, habeant ſuper & de bonis & rebus meis prædictis 50. libras Turon. & cuilibet aliarum ſororum mearum Margaretæ & Gabrielæ *Maudonier* alteras, quinquaginta lib. Turon.

4 Clauſula codicilli eiuſdem poſteà facti. Ego Franciſcus *Maudonier* ad meam reducens memoriam teſtamentum, quo inſtitui filios & liberos meos, ſcilicet Annetum & Robertum *Maudonier* naturales & legitimos, nec poſthumum, de quo credo meam conjugem à me fore prægnantem, ſi virilis ſexus ſit, & in naturam veniat, & vivat, & quemlibet ipſorum ſcilicet Anneti & Roberti & poſthumi æquis portionibus, & ſupervinentem ſeu ſuperviventes ipſorum in ſolidum præmorienti ſeu præmorientibus eorumdem in pupillari ætate, vel aliàs quovis modo ſine liberis legitimis uno vel pluribus ſubſtituerim, mihi verò feceram heredem ſeu heredes univerſales, & hoc in omnibus & ſingulis bonis, & rebus meis mobilibus & immobilibus, & aliis in litteris teſtamenti mei declaratis, illis exceptis, de quibus legata & ordinationes in dicto teſtamento declaratas feci.

5. Nullam aliam ſubſtitutionem faciendo dictis liberis & heredibus meis, ſi omnes ſimul vel ſucceſſivè, ſine quibuſcumque aliis liberis ab hoc migrent ſæculo, prout per literas hujuſmodi teſtamenti mei plenius poteſt apparere: igitur codicillando, & meos codicillos hos faciendo.

6. Addo dicto teſtamento, quòd eo caſu contingente quòd omnes liberi ac poſthumi heredes mei in pupillari ætate, vel aliàs quovis modo ſine liberis legitimis, ex eis vel altero eorumdem progenitis, uno vel pluribus, ſimul vel ſucceſſivè deficerent, & hoc Franciſco & Antonio *Maudonier* nepotibus meis filiis quondam fratris mei Pauli *Maudonier* ſuperviventibus, aut altero ipſorum nepotum meorum ſupervivente, alio eorumdem præmortuo, nullis ſibi relictis liberis legitimis, in eo caſu volo & ordino ego ipſe teſtator, ut jam dicti nepotes mei, aut ſupervivens ipſorum reliquo modo proximè tacto præmortuo dictis liberis & poſthumo meis, ſic ut præcavetur prædecedentibus ſuccedant ſive ſuccedat in omnibus & ſingulis bonis & rebus meis univerſaliter. In hoc enim caſu eoſdem nepotes meos, aut ſupervinentem ipſorum eiſdem poſthumo & liberis ac heredibus ſubſtituo, mihi verò facio & nomino heredes ſeu heredem, univerſales ſeu univerſalem in eiſdem rebus & bonis meis, illis exceptis, de quibus aliter in dicto teſtamento meo dedi, legavi, legaboque, & donabo per hos meos codicillos.

7. Demum codicillando & his præſentibus codicillis addo, quòd ſi contingat caſus ſuprà deſignatus, & omnes liberi & poſthumi mei ac heredes præfati ab hoc ſæculo migrent, dictis nepotibus meis, aut altero ipſorum eis ſuccedentibus in bonis prædictis, ſic quòd eadem bona ipſi nepotes mei teneant, aut alter eorum teneat, eo caſu ſtante, volo & ordino ultrà legata, &c.

8. Contigit eadem die codicilli facti, teſtatorem peſte mori, relictis dictis maſculis, & uxore prægnante, quæ poſt duos menſes peperit filiam Ioannam. Et poſt quinque annos obierunt filii maſculi ſine liberis, videlicet Robertus impubes, deinde Annetus jam adultus. Et paulò poſt dicti Franciſcus & Antonius *Maudonier* ſubſtituti obierunt, unus poſt alium, videlicet dictus Franciſcus relictis duabus filiabus Aſturga & Antonia: Antonius verò relicta unica filia Anna, noviſſimè obiit dicta Ioanna *Maudonier* filia teſtatoris: ſed ante ejus obitum dictus Antonius ſubſtitutus & tutor filiarum Franciſci alterius ſubſtituti cœperunt vendicare bona à dicta Ioanna filia & Stephan. *le Court* ejus marito, quaſi ſubſtitutione ſibi aperta per obitum duorum filiorum teſtatoris. Nunc redintegratur ardua quæſtio inter filias & heredes ſubſtitutorum collateralium actores, & maritum & heredem inſtitutum filiæ teſtatoris reum.

9. Hactenus ſumma thematis quòd judex, nondum enim circumvallatus erat miſeris aſſeſſoribus aut præſidialibus pecunia ſordidè & infœliciter creatis, unà cum proceſſu & actis ad me tranſmiſit, ut unà cum peritioribus Iuriſconſultis noſtri ordinis conſulerem, quænam eſſent partes ejus in judicando. Ego cenſui reum abſolvendum, cæteri verò omnes etiam primarii noſtri ordinis concluſiones actorum adjudicandas cenſuerunt. Ego ſolus in ſententia mea perſtiti, & cum ſententiis aliorum conſilium meum ſeorſim conſcripſi, & ad judicem cum proceſſu & actis remiſi, ut ſequitur.

CONSILIUM LVI.

VIſo & examinato proceſſu, &c. Chriſti Redemptoris unici nomine invocato, quoniam cauſa hæc valde controverſa fuit, potiores rationes utriuſque partis breviter perſtringam.

1. Pro parte actorum, ſeu filiarum dictorum ſubſtitutorum: quòd locus fuerit præfatæ ſubſtitutioni facit quod quando ſubſtitutio fit pluribus etiam ſub nomine collectivo, ſub hac conditione, ſi deceſſerint ſine liberis: poſtremo eorum ſine liberis deficiente, ſuccedit ſubſtitutus. De hoc eſt textus ad literam *in l. heredes mei, §. cum ita ff. ad Trebellian.* Ergo in hoc caſu ſubſtituti vocati fuerunt ad ſubſtitutionem filiorum maſculorum, cùm dici poſſunt poſtremi defeciſſe, cùm nullus poſthumus maſculus eidem ſupervixerit, ſed nec natus quidem fuerit.

2. Facit etiam quòd ſubſtitutio facta pluribus filiis impuberibus per partem eorumdem ſub hac conditione, ſi in pupillari ætate vel aliàs deceſſerint (qualis eſt ea de qua contenditur) compendioſa eſt, quæ comprehendit pupillarem expreſſam, & vulgarem tacitam, quæ tacita vulgaris habet in ſe conditionem ſubintellectam, ſi filius heres eſſe nolit, aut eſſe non poſſit *l. ultim. C. de inſtit. & ſub.* Et ſic ſubſtituti videntur poſſe venire ad ſubſtitutionem præfatam, tam maſculorum qui deceſſerunt ſine liberis, quàm poſthumi maſculi non nati. Item facit quod hæc loquutio pluralis numeri, ſi omnes liberi, & poſthum. &c. poteſt & debet reſolvi in ſuas ſingularitates, *l. falſa demonſtratio, §. ultimo, ff. de condit. & demonſt.* Rurſus facit quod hoc videtur voluiſſe teſtator ratione agnationis conſervandæ, quam in nepotibus ex fratre conſervatam & continuatam iri putabat.

3. Tum in vim relationum, quæ ad maſculos tantùm fiunt tam in teſtamento, quàm in codicillis, ut multi doctiſſimi viri cenſent, qui in hoc præcipuè pro actoribus fundantur, ut in teſtamento, ſuprà in themate, numero 3. ibi, quod ſi contingat me & dictos liberos meos, &c. relativum *dictos*, non refer niſi duos filios, & poſthumum: & ſic poſthuma non ponitur in conditione, nec facit deficere ſubſtitutionem nepotum ex fratre germano teſtatoris, qui ſunt de nomine & agnatione ſua, quam præcipuè conſideravit. Et rurſus in codicillis ſuprà in themate, numero 5. ibi nullam aliam ſubſtitutionem faciendo dictis liberis & heredibus meis, &c. Unde contendebant quòd hæc verba referuntur ad dictos liberos inſtitutos, & nullo modo ad fœminam, & ſic quod tantùm voluit teſtator providere de ſubſtitutione dictis liberis maſculis quos compendioſè & reciprocè ſubſtituerat, & ſic quod verba ſequentia intelliguntur tantùm de liberis maſculis, ad quos refertur clauſula ſequens diſpoſitiva ſuprà in themate, numero 6. ibi, eo caſu contingente quod omnes liberi ac poſthumi heredes mei, &c. Et ſic ex quo refertur ad præcedentem caſum, videtur continere maſculos tantùm, tum quia dicit, heredes mei: ſed dicta filia propriè non eſt nec fuit heres, utpote inſtituta in re certa tantùm, & ſic pro legataria habetur *l. quoties, C. de heredibus inſtituend.* igitur hæc filia poſthuma non eſt comprehenſa in inſtitutione univerſali, nec in ſubſtitutione reciproca teſtamenti, nec in conditione ſubſtitutionis codicillaris: tum ſemper ab omnibus ſubſtitutionibus fuerunt filiæ excluſæ, tum teſtator protulit nepotes ex fratre germano filiabus propriis & teſtator ſerioſè ſemper locutus eſt de poſthumo, non de poſthuma, niſi ſemel eam particulariter tantum inſtituendo, & ad hoc limitando. Ex quibus videtur omninò pro actoribus judicandum ſalvis detractionibus legitimæ & Trebellianicæ.

5. Super quibus priùs erit inquirendum, an uterque filiorum maſculorum teſtatoris obierit poſt pubertatem: quo caſu Joanna ſoror ſuperſtes, vel ejus heres dimidium bonorum reſtitutioni ſubjectorum detrahere poterit jure legitimæ & Trebellianicæ fratrum dictæ Joannæ *Mandonier*, quæ non tenebitur in hoc compenſare, nec deducere relicta ſibi à patre. Sed caſu quo alter fratrum prior in pupillari obierit, deinde alter poſt pupillaria, tunc dicta Joanna vel ejus heres nil legitimæ nomine deducet ex capite vel parte pupilli, ſed tantùm ex capite adulti, videlicet dimidiam portionis adulti, & inſuper ſimplicem Trebellianicam in portione pupilli, tanquam heres fratris, quæ pupillo ſuperſtes fuit.

6. Adhuc in dicta ſubſtitutione (quia limitata ad bona teſtatoris) non veniunt etiam ex capite pupillaris, bona filiorum maſculorum aliàs quàm ex ſucceſſione patris ad eos pertinentia, per id quod tenent Bald. *in l. precibus, col. 2.* & ibi Salic. *col. pen.* Philipp. Corn. *col. 3. C. de impub. & ali. ſubſtit.* Franc Rip. *in l. centurio. num. 100. num. 105. num. 120. ff. de vulgat. & pupill. ſubſtit. dixi in annot. ad* Alexand. *conſ. 12. num. 17. lib. 3. & ad* Philipp. Dec. *d. l. precibus, & conſ. 371. in fin. conſ. 642.*

7. Nunc pro parte rei heredis filiæ teſtatoris, videtur priùs eſſe conſiderandum quæ ſit ſubſtitutio de qua contenditur. Et quamvis fuerit concepta ſub verbis quibus compendioſa ſubſtitutio fit; attamen compendioſa dici non poteſt, cùm compendioſa ſubſtitutio ſit quæ ſub compendio verborum plures ſubſtitutiones apta eſt comprehendere, videlicet vulgarem tacitam, & pupillarem, & exemplarem expreſſas, tum etiam reciprocam. At hæc ſubſtitutio nullam in ſe continet præter fideicommiſſariam, non vulgarem, nec pupillarem, quia eſt in codicillis facta: ſed vulgaris & pupillaris ſubſtitutio quæ ſunt directæ ſubſtitutiones, in codicillis fieri non poſſunt, & ſi quæ fiant, obliquantur, *l. Scevola, ff. ad Trebellian.*

8. Eſt igitur dumtaxat fideicommiſſaria, quæ nec tacitam vulgarem comprehendit: nec præſupponit quòd inſtitutus heres adeat, ita quòd herede non adeunte, deficit fideicommiſſum, *l. ille à quo, §. ſi de teſtato, in fin. in his verbis, ne prius heres decedens fideicommiſſarium decipiat. ff. ad Trebellian.* nec etiam continet pupillarem tacitam, nam hæc ſubſtitutio fideicommiſſaria ex obliqua tranſiret in directam, quod numquam fit: igitur nullum alium effectum quàm ſubſtitutionis meræ fideicommiſſariæ dumtaxat habet.

9. Cùm ergo ſit tantùm fideicommiſſaria ſubſtitutio, attendenda eſt maximè illius conditio: nam in fideicommiſſis conditiones adimpleri debent in forma ſpecifica, nec aliter à ſignificatione verborum recedi oportet, quàm cùm manifeſtum eſt aliud ſenſiſſe teſtatorem, & nemo æſtimandus eſt dixiſſe quod non mente cogitaverit *l. Labeo ff.* de ſuppellectile legata in tantum ut non ſufficiat veriſimilitudo ut recedatur à verbis quando per hoc locus eſſet fideicommiſſo: ſed bene, quando per hoc perimitur fideicommiſſum, text. eſt ſingularis, qui ita per hanc rationem in qua fundatur, debet intelligi *in l. heredibus, in princ. ff. ad Trebell.*

10. Et meritò: quia ſubſtitutio fideicommiſſaria eſt onus, & odioſa, & cujus reſolutio favorabilis eſt, & ad hoc fieri debet interpretatio, ut tenet Angel. Peruſ. *in l. qui Roma §. duo fratres*, & ibi, Alexand. *col. 11. ff. de verbor. obligat. dom. de Rota, deciſion.* 864. *teſtator in antiquis.* Socin. *conſ 113. col. pen. lib.* 1. Aymo Cravera *conſ. 18. col. 1.* Et hæc vera & punctualis ratio, *d. l. heredibus in principio.* quamvis Bartol. novam aliam rationem aſſingat.

11. His præſuppoſitis, dicendum videtur pro parte heredis filiæ teſtatoris, quòd iſta ſubſtitutio fideicommiſſaria defecit. Primò, quia fuit facta ſub hac conditione, ſi omnes liberi & poſthumus heres deceſſerint

ſine liberis. Et ſic ſi vox *Poſthumus* hic accipiatur, ut etiam comprehendat poſthumam, certum eſt conditionem defeciſſe, quia filia teſtatoris poſthuma ſubſtitutis ſupervixit. Si verò accipiatur pro poſthumo maſculo tantùm, certum eſt conditionem non eveniſſe, quia maſculus natus non eſt, non venit in rerum naturam, non vixit, & non fuit heres.

12. Pro hoc facit quod dicit Alexand. *in conſ. 1. in primo volum.* Videmus (inquit) quòd illa verba prolata à teſtatore: *Si talis heres erit*, intelliguntur, id eſt, ſi talis adjerit hereditatem: non autem intelliguntur. Si talis fuerit ſcriptus heres à teſtatore. text. eſt quem ad hoc notat & ponderat Bartol. Joan. de Imol. *in l. ſervus alienus*, quæ eſt lex 3. §. *ſi quis ita ff. de hered. inſtit.* Et dicit hanc fuiſſe rationem dubitandi in illa lege. Et ad hoc facit quod not. Bart. *in l. gerit. ff. de acquirenda heredit. col. 2.* ubi vult quod quando in diſpoſitione fit mentio etiam enuntiativè de herede, intelligitur de herede per aditionem hereditatis. Bald. *in l. pen. C. de jure deliberan.* Ergo hæc verba, Si poſthumum heredem decedere contigerit, intelliguntur de poſthumo herede per aditionem hereditatis.

Verba, ſi talis heres erit.

13. Item prædicta filia teſtatoris eſt comprehenſa in conditione, ſub hac dictione, *ſi omnes liberi.* Non enim eſt ſine liberis, cui vel unus filius, vel una filia ſupereſt. text. *in l. ſine liberis, ff. de verbor. ſignif. & in l. agnoſcere, §. liberorum, eod. titul. & l. 1. C. de condit. inſert.* Et etiam ſub hac conditione, heres ex re certa eſt verè heres, & eſt text. & ibi Bartol. *in l. ex facto, ff. de hered. inſtit.*

14. Rurſus facit, quòd ſi è ventre uxoris poſthumus maſculus natus fuiſſet, & non fœmina, & tandem mortuus fuiſſet cum præfatis duobus filiis maſculis, omnis linea deſcendentium teſtatoris defeciſſet. Et præfata conditio, ſi omnes liberi, &c. videtur facta fuiſſe in caſum quo omnis linea deſcendentium deficeret. Et hæc videtur fuiſſe mens teſtatoris, quæ colligi ex illa conditione poteſt. Et quod intellexerit nepotes ex fratre vocare ad ſuam ſucceſſionem in caſum dumtaxat quo deſcendentium linea deficeret: quod tamen non evenit, quoniam ſupervixit filia ſubſtitutis.

15. Confirmatur hæc ſententia ex mente teſtatoris, quæ non præſumitur talis, ut voluerit filiam propriam excludere contemplatione filiorum fratris, *l. cùm avus, ff. de cond. & demonſtr. l. cùm acutiſſimi. Cod. de fideicommiſ.* ſive detur id ex verbis fideicommiſſi in quo apparet quod ſi liberi maſculi inſtituti deceſſiſſent relictis filiabus fœminis, fuiſſent ſubſtituti excluſi. *l. 1. C. de cond. inſert.* Sicut ergo teſtator voluit eos à nepotibus fœminis, multò fortiùs à propria filia, quamvis fœmina, quam ipſe teſtator magis dilexiſſe præſumitur, quàm neptes ex filio, quæ remotiores ſunt in gradu, *l. ſi viva matre. C. de bon. mater.* Bartol. *in l. ultim. ff. ad Trebellian.* Paul. de Caſtr. *conſ.* 77.

16. Item facit quòd præfata conditio eſt facta ſub nomine collectivo, *Omnes*: ſed quando conditio eſt facta ſub nomine collectivo, debet verificari & adimpleri in perſona omnium, aliàs deficit. Et quòd vox *omnes*, ſit dictio collectiva, eſt gloſſ. & Bartol. *in l. ſi pluribus, ff. de legat.* 2. Et ultra hæc quòd præfati duo maſculi & poſthumus maſculus fuerunt conjuncti re & verbis, & per dictam dictionem copulativam *omnes*, fuerunt etiam conjuncti per reciprocam ſubſtitutionem factam inter eos in teſtamento. Quare omninò dicti duo filii maſculi & poſthumus maſculus fuerunt collectivè comprehenſi: & quia fuerunt comprehenſi copulativè, debet conditio adimpleri in perſonis omnium.

17. Item facit pro hac parte *l. ſi is qui ducenta, §. item ſi pater, ff. de reb. dubiis.* Ubi oratio disjuncta convertitur in conjunctam, ut ſucceſſio patris filio vel filiæ conſervetur. Et in ultimis verbis ſic inquit text. Sed proclivius eſt ſententiam teſtatoris ſic eſſe interpretandam, ut ſive filius, ſive filia nati fuerint, extraneus non admittatur, niſi ſpecialiter hoc teſtator expreſſerit. Sed hic non expreſſit, ſed omiſit, imò ſi interrogatus fuiſſet, quid de filia in caſum mortis filiorum fieri vellet, veriſimile eſt illum declaraſſe ſe nolle jus legitimarum ſucceſſionum filiæ ſuæ tollere, vel forſan etiam illam maſculis ſubſtituiſſet, aut ad minus dotis augmentum ei feciſſet. Cùm autem nihil horùm fecerit, putandum eſt illum caſum omiſiſſe: ut in diſpoſitione communis juris remaneret.

18. Item facit quòd nata poſthuma filia, caſus eſt omninò omiſſus à teſtatore in ipſis ſubſtitutionum gradibus, & ad hoc quod ſubſtituti admittantur ad ſubſtitutionem, oportet quòd fieret tranſitus de caſu expreſſo, videlicet (ſi poſthumus maſculus naſceretur) ad hunc caſum omiſſum. Sed tranſitus de uno caſu ad alium quantumcumque veriſimilem, nunquam fit, quando eſt in medio perſona aliqua à teſtatore magis dilecta, quàm ſint ſubſtituti. Et ita ſalvat ſubtiliter Bartol. & gloſſ. *in l. ſi mater, §. ultim. ff. de vulgat. & pupillar. ſubſtitut.* quem refert & ſequitur Alexand. *in conſ. 1. lib. 1.* Sed hic filia teſtatoris fuit in medio, quæ fuit profectò magis dilecta à teſtatore (non eſt enim amor, qui vincat paternum) & illum ſuum amorem declaravit: nam in inſtitutionibus filiorum amplam dotem filiæ dedit, cùm nihil reliquerit ſubſtitutis. Et notabiliter & appoſitè dicit *l. generaliter, C. de inſtit. & ſubſtit.* Cui enim ferendus eſt intellectus, propter verborum anguſtias liberos fructu paterno defraudari, & tandem *d. l.* vocat eam viam nedum injuſtam, ſed etiam impiam tanquam contrà jura humana & divina nitentem.

19. Item facit in fortioribus terminis quod conſuluit Petr. Anchar. *conſ.* 356. quem refert & ſequitur Gullelm. Benedict. *in repet. c. Raynutius, in verſic. ſi abſque liberis 2. num. 39. extra de teſtam.* ubi ſic inquit: Teſtator inſtituit filios maſculos naſcituros; & ſi eos ſine liberis mori contingeret, eo caſu uxorem ſuam ſubſtituit vulgariter & per fideicommiſſum, ſubdens quòd ubi filios maſculos naſci non contingeret, ſed filiam unicam vel plures: eo caſu dictam ejus uxorem heredem univerſalem inſtituit filiabus pro dote jure inſtitutionis reliquit, id quod dicta ejus uxor declaraverit, & cum hoc juſſit eas tacitas & contentas. Fratri verò ſuo legavit quinque ſolidos. Contingit quod nec filii nec filiæ nati fuerint, ex quo quæſtio reſultabat non modica, an ea inſtitutio eo caſu concepta quo filiæ naſcerentur, porrigeretur ad caſum quo filiæ non naſcerentur, ut hîc, ut ſic mater tanquam ſubſtituta vocetur: an vero frater teſtatoris ab inteſtato admittatur, quaſi ille caſus quo filiæ non naſcerentur, à teſtatore omiſſus remanſerit in diſpoſitione juris communis, caduca facta ſubſtitutione ex defectu conditionis. Et poſt longam diſcuſſionem concluſit matrem ut ſubſtitutam non admitti in caſu omiſſo, ſed fratrem teſtatoris ab inteſtato vocari.

20. Subdens quod quando teſtatoris ordinatio non convenit æquitati, nec bonis moribus, nec legibus aut ſtatutis, vel conſuetudini, nullatenus extendi debet; ſed ſolum includi intra eum caſum quo loquitur argum. *l. cum quidam ff. de liber. & poſthum. in cap. odioſa, de reg. jur. in ſexto.* Et dicit etiam hoc probari ex natura caſus omiſſi, quando relinquitur diſpoſitioni juris communis, ſive omittatur à contrahente, ut *in l. ſi cum dotem. ff. ſoluto matrimonio.* ſive omittatur à teſtante, ut *in l. commodiſſime, ff. de liberis & poſthum.* ſive à principe & reſcribente, ut *in c. ſuſceptum. de reſcript. lib. 6.* Et ſemper periculoſum eſt à verborum ſignificatione recedere, niſi manifeſtum ſit aliter ſenſiſſe diſponentem.

Extenſio non fit contra æquum aut ſolitum.

21. Et addit Petr. Anchar. quod ad præmiſſa facit optima ratio, quia dum quæritur an caſus omiſſus habeatur pro omiſſo, concluditur quòd quando expreſſus eſt per modum conditionis voluntariæ, talis

caſus

caſus expreſſus debet impleri in forma ſpecifica, *l. qui heredit. & l. Mævius, ff. de condict. & demonſtrat.* ſecundum Bart. Bald. *in d. l. Gallus, §. & quid ſi.* Sed caſus quo filiæ naſcerentur, fuit conditio ſubſtitutionis voluntaria ex mera teſtatoris voluntate adjecta, ergo impleri debet in forma ſpecifica ſcilicet, ſi filiæ naſcantur.

22. Non obſtat *l. penultim. ff. de vent. inſpiciens. & l. Thais § Spondophorus. ff. de fideicommiſſ. liber.* quia loquuntur in vulgari ſubſtitutione ſimpliciter concepta, quæ (ut dictum eſt) complectitur omnes caſus. Vel loquuntur in vulgari concepta in unum caſum, cum non ſupereſt perſona cui lex magis faveat, aut æquitas, quàm ſubſtituto. Ut in noſtro caſu (ſcilicet apud Petr. Anchar.) ſupererat frater teſtatoris. Redeundo ad noſtrum caſum, ſi frater teſtatoris potuit impedire ne unus caſus ad alium extendatur, quanto magis filia teſtatoris?

23. Inquit inſuper præfatus Benedictus in loco præallegato, quod congruè applicatur huic deciſioni alia quæ fuit Joan. Andr. *in addit. ad Specul. in tit. de teſtament. §. imprimis in fin.* ubi caſum noviſſimè occurrentem ſic narrat & decidit: Teſtator ſanus teſtari volens ventrem uxoris, id eſt filium primò naſciturum inſtituit heredem, cui decedenti intra pubertatem ſubſtituit filium ex uxore ſecundò naſciturum, & huic ſi infra pubertatem vel poſt deceſſerit ſine prole, ſubſtituit Caïum fratrem ſuum. Teſtatore mortuo, natus eſt poſthumus, qui demum infra pubertatem deceſſit: mater & Caïus de hereditate contendunt. Quæritur quid juris? Decidit ſubſtitutionem de filia naſcituro factam inutilem, ipſo non nato, ff. *de reb. dub. l. utrum in princ. & de legat. 1. l. ſi duabus, §. ultim. &* ff. *unde cognat. l. 1. §. ſi proximior.* Ipſa ergo inutilis ſubſtitutio, aliam utilem facere non poteſt argum. *l. nullus. Cod. de Decurio. libr.* 10. *& l. ſi in venditione. ff. de periculo & commo. rei vendit.* Præterеà dictus Caïus non fuit ſubſtitutus filio teſtatoris primò naſcituro. Cùm ergo ſecundus natus non fuerit, & ſic nunquam hereditatem habuerit, dictus Caïus eidem ſuccedere non potuit. Et hæc deciſio fuit priùs Oldrad. *conſ.* 177. *incipit. Teſtator in ſuo teſtamento.*

24. Ad hoc etiam pulchrè facit deciſio Alexand. *conſ.* 17. *lib.* 7. ubi etiam in fortioribus terminis pater inſtituerat duos filios maſculos univerſaliter, & invicem vulgariter, pupillariter & per fideicommiſſum, ſubſtituerat; eis verò quandocumque decedentibus ſine liberis, nullo ipſorum filiorum teſtatoris ſuperſtite: tunc & eo caſu ſorores ſuas ſubſtituit in uſufructu omnium bonorum ſuorum. Poſt mortem verò earum, in uſufructu & proprietate dictorum omnium bonorum, ſubſtituit proximiores agnatos, vel cognatos, & in hac voluntate obiit, relictis dictis filiis & filia particulariter inſtituta. Deinde omnes filii maſculi deceſſerunt ſine liberis, ſuperſtite ſorore & amitis. Amitæ ſorores teſtatoris petunt uſumfructum omnium bonorum, deducta legitima filiorum. Conſultus Alexander per ſex pulchra fundamenta decidit filiam abſolvendam & fratrum ſuorum in omnibus heredem, quia amitæ non ſunt vocatæ, niſi nullo filiorum teſtatoris ſuperſtite: ſed hîc ſupereſt filia, quæ venit appellatione filiorum: & conſequenter quòd reſpectu omnium aliorum ſubſtitutorum defecit fideicommiſſum: igitur multò magis defecit in caſu præſenti.

25. Et adhuc in fortioribus terminis facit conſilium Carol Ruin. quod eſt conſil. 140. Viſo & bene intellecto. ubi teſtator habens duos filios maſculos, & uxorem prægnantem, inſtituit primogenitum univerſalem, ſecundogenitum in duobus mille florenis: & caſu quo uxor pareret maſculum, deſtinavit illum militiæ Rhodientium: & ſi pareret fœminam, voluit ei dare mille florenos pro dote & omni jure. Si verò primogenitus in pupillari vel poſt quandocumque ſine prole decederet, ſubſtituit ſecundogenitum, eoque pariter ſine prole decedente, ſubſtituit dictum poſthumum. Quod ſi omnes filii & poſthumus in pupillari, vel quandocumque ſine prole decederent, voluit omnia bona devenire ad Antonium de Villanova fratrem teſtatoris. Mortuo teſtatore, nata eſt poſthuma, dein deceſſerunt dicti duo maſculi ſine liberis. Concludit Ruinus eam vocatam in defectum poſthumi maſculi. Ego verò dico quòd venit liberè ad ſucceſſionem ab inteſtato, tanquam deficiente conditione gravaminis: quia non eſt verum omnes filios defeciſſe, quandiu ſupereſt filia. Et ita dico & concludo in propoſito dictam Joannam fuiſſe fratrum ſuorum liberè heredem ab inteſtato, & ſubſtitutionem dictorum Franciſci & Antonii defeciſſe, eoſque nihil ad heredes ſuos tranſmittere potuiſſe.

26. Non obſtant allegata in contrarium, quia tota vis objectorum conſiſtit in relativo *dictos* liberos, ſuprà numero 3. Ad quod reſpondeo primò quòd quamvis relativum *Dictis* vel *Dictos*, ſit in clauſulis præcedentibus & ſequentibus ſubſtitutionem, de qua agitur: tamen non eſt in clauſula controverſa ſubſtitutionis de qua agitur, quæ talis eſt (ut in themate numero 6.) Caſu contingente quo omnes liberi ac poſthumi heredes mei, &c. non dicit *Dicti liberi*, ſed indefinitè, imò univerſaliter *Omnes liberi.* Atqui etiam ſine ſigno univerſali, appellatione liberorum ac poſthumorum heredum venit filia vel poſthuma etiam particulariter tantùm inſtituta, ſaltem quando agitur de favore deſcendentium teſtatoris ad excluſionem collateralium vel extraneorum ſubſtitutorum, ut hic, & per Petr. Anchar. & Alexand. *in locis allegatis, ſup. num. 19. num. 24.*

27. Tum (& iſtud eſt ineluctabile) clauſula controverſa, in qua ſola fundantur actores, expreſsè refertur ad clauſulam ultimam teſtamenti, in qua teſtator nullam aliam ſubſtitutionem fecerat dictis liberis & heredibus ſuis, ſi omnes ſimul vel ſucceſſivè ſine quibuſcumque aliis liberis, &c. Hæc relatio eſt in themate, numero quinto: relatum verò eſt in themate numero tertio, ibi, quod ſi contingat me & dictos liberos meos ſimul, vel ſucceſſivè decedere, nullis ex me aut dictis liberis & heredibus meis aut altero ipſorum relictis liberis. Atqui illud relatum continet omnes quoſcumque alios liberos ipſius teſtatoris, ibi, *Nullis ex me*: ergo non ſufficit filios & poſthumum univerſaliter inſtitutos decedere ſine quibuſcumque liberis: ſed neceſſe eſt omnes alios liberos teſtatoris decedere ſine quibuſcumque liberis, priuſquàm locus ſit ulli collateralium ſubſtitutioni. Et certè quicquid omnes alii dixerint, iſtud eſt ineluctabile.

28. Niſi fortè dicant quòd in Alvernia appellatione liberorum non veniunt fœminæ quæ non computantur ſub vulgari *Enfans*, ut in Aquitania apud Vaſcones, & etiam Lemovicos: igitur per *l. ſi ſervus plurium in fin. de legati.* 1. Sed dico primò quòd illud eſt factum, non allegatum in proceſſu, & minùs probatum. Secundò, quòd etiamſi eſſet allegatum & probatum, tamen teſtamentum & codicilli non ſunt facti Gallicè, ſed Latinè. Quum ergo teſtator non ſit uſus Gallico *Enfans*, ſed Latino *Liberi*, debet propriè intelligi, quia poterat dicere liberos maſculos, ſi voluiſſet reſtringere ad maſculos. Et quamvis in veritate teſtator loquutus ſit Gallicè, ſeu Alvernicè, & notarius imperitus ſcripſerit Latinè: tamen notarius ille ſatis erat peritus Gallicè, & ſi cognoviſſet teſtatorem intelligere de liberis maſculis tantùm, addidiſſet filios maſculos. Dico tertiò, quòd etiam per ipſos codicillos apparet teſtatorem ſenſiſſe de quibuſcumque legitimis & naturalibus

liberis, & ſic etiam de fœminis, ſupra in themate, ibi, ſive quibuſcumque aliis liberis.

29. Reus verò articulavit in proceſſu, quòd tempore dicti codicilli teſtator laborabat peſte, qua mox obiit, & urgebatur à ſubſtitutis, qui curarunt per notarium ſacrificulum ſcribi in Latino, cùm teſtator Latinè non intelligeret: Sed omnibus perſpectis cenſeo minimè opus eſſe interloqui an inquirendum de veritate hujus facti, ſed reum definitivè abſolvendum. In quorum fidem ego Carolus Molinæus Juris utriuſque Doctor, & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocatus his ſubſcripſi. Datum Pariſiis menſe Decembri, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo primo. Cæteri omnes contrariam ſententiam ſuam & ſubſcriptionem eidem judici tranſmiſerunt; at judex ſecũdùm conſilium meum judicavit. Actores appellaverunt, & tandem cauſa in hoc Senatu plenè cognitâ, ſententia confirmata fuit Arreſto lato, domino Potterio viro integerrimo relatore, præſidente verò domino Nicolao Clerico, tanquam ejus claſſis antiquiore, & pronuntiatum fuit die Sabbati, menſe Aprili, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo quinto.

EPITOME CONSILII LVII.

1. *Sex effectus oblationis.*
2. *Conſignatio non requiritur ad purgandam moram: ſed bene ad impediendum curſum uſurarum inchoatum ſecundùm communem.* 3.
4. *Sola oblatio ſufficit ad vitandam pœnam, & ad pignoris liberationem in iudicio, ſed non extra.* 5. 9.
6. *Sola oblatio ſufficit ad transferendum periculum.*
7. *Differentia inter obligationem generis & ſpeciei ſecundùm communem.*
8. *Ad liberationem requiritur conſignatio.*
9. *Oblatio ſufficit in immobilibus.*
10. *Quid abſente creditore.*
11. *Oblatio nocturna vel incongrua non valet.*
12. *Oblatio vel compenſatio impedit curſum uſurarum inchoatum, vel reditus redimibilis, niſi creditor juſtam habeat ignorantiam facti.* 13.
14. *Facultas redimendi reditum non præſcribitur.*
15. *Intellect.* l. ſi reſiduum Cod. de diſtract. pignorib.

CONSILIUM LVII.

Ad interrogationem novi Senatoris.

1. OBlatio fit ad moræ purgationem. Vel ſecundo ad uſurarum prohibitionem. Aut tertiò ad evitandam pœnæ commiſſionem. Aut quartò fit ad pignoris liberationem, vel ad agendum pignoratitiâ. Aut quintò ad transferendum periculum in adverſarium. Aut ſextò fit ad debiti liberationem.

2. Primo caſu, quando fit oblatio ad moræ purgationem, tunc ſola ſufficit abſque depoſitione ſeu conſignatione *l. illud. ff. de periculo & commodo rei vendit. l. ſi ſervum, §. ult. ff. de verbor. obligat.* Ideo datur remedium ad hoc, ne creditor conſtituatur in mora. Bartol. *in l. penultima circa fin. ff. de diſtract. pign.* quia quando debitor dicit, Sum paratus ſolvere, debet creditor reſpondere, Sum paratus recipere. Quod remedium pro ſingulari commendat Jaſ. *in l. 2. col. 61. C. de jure emphy.* Alexand. *in l. ſi mora col. 5. ff. ſoluto matrimonio verſicul. omnes.*

3. Secundò, quando fit oblatio ad uſurarum prohibitionem, tunc aut quæritur de prohibendo curſu earum incipiendo, aut de jam incœpto. Si de jam incipiendo, tunc ſola oblatio impedit, *l. ſi per te. & l. ex prædiis. C. de uſur.* Sed de curſu jam incœpto, tunc ſola oblatio non prohibet, ſed requiritur conſignatio & depoſitio, *l. ſi creditori. C. de uſur.* Paul. *in d. l. acceptum. 3. columna poſt.* Bald. ibidem, cujus dicta ad hoc multùm commendat.

4. Tertio caſu, quando fit oblatio ad evitandam pœnæ commiſſionem, tunc ſola oblatio ſufficit. *leg. Celſus in fin. ff. de arbit. l. trajectitiæ, ff. de actionibus & obligationibus.* Et ſic in quolibet debito conditionali, *l. ſi poſt diem §. item ſi qua, ff. quando dies legati cedat.*

5. Quarto caſu, quando fit ad pignoris liberationem. Tunc aut fit in judicio, & tunc ſola oblatio operatur, itaque naſcitur pignoratitia actio, *l. ſi rem. §. ultim. cum l. ſequent. ff. de pignoratitiis action.* Aut fit extra judicium, & tunc aut quæritur numquid operetur quantum ad jus actionis pignoratitiæ, aut quantum ad jus excipiendi. Si quantum ad actionem, tunc ſola oblatio non operatur abſque conſignatione & depoſitione. *d. l. acceptam, l. nec creditores in fin. Cod. de pignorib. action. l. invicem Cod. de compenſat. l. ſi reſiduum. Cod. de diſtract. pignor.* Quantum ad exceptionem opponendam contra hypothecariam, tunc ſufficit *l. item liberatur, §. qui patitur, ff. quibus mod. pign. vel hyp. ſol.*

6. Quintò, quando fit ad transferendum periculum in adverſarium, tunc ſola oblatio congruo loco & tempore facta, *ut in l. ſi ſoluturus, ff. de ſolution.* ſufficit non ſolum ad eximendum à periculo: ſed etiam ad transferendum illud ſi creditor recuſaverit vel aliàs in mora conſtitutus fuerit, etiamſi prius offerens fuerat in mora, quia ultima attenditur, text. *in l. illud. ff. de peri. & commo. rei vend. text. in l. qui decem in prin. ff. de ſolution. l. ſi debitor. eodem tit. l. ſi ex legati cauſa ff. de verborum obligationib.*

7. Et ſecundùm communem gloſ. Bartol. & omnium doctrinam *in d. l. qui decem.* debitor generis ſumma oblata perempta, liberatur ope exceptionis, debitor verò ſpeciei ipſo jure. Idem in debitore generis ex cauſa dotis & ſequi. Philippus Decius, *l. quod te, num. 26. col. ult. ff. ſi certum petat.*

8. Sexto & ultimo caſu, quando fit ad debiti liberationem, tunc ſola oblatio non ſufficit, ſed requiritur depoſitio & conſignatio *l. ſi debitor offeret, juncta gloſ. ff. de ſolution. & l. obſignatione. Cod. eo tit.* Petr. Anchar. *conſ. 331. in cap. Viſis diligenter col. 2. in princ.* Bart. *in l. prætor ait. §. ſi quis paratus, ff. de oper. novi nunt. Rom. conſ. 163. incip. conſtitutio curiæ in fin. & conſ. 204. incip. pro diſcutienda, 2. col. Bald. in c, licet in tit. ſi de feud. fuer. cont.*

9. Sed quid ſi debitor non offert neque deponit,

ſed ſe dicit paratum ſolvere, & ſolo verbo offert? Dicit Bart. *in d. l. acceptam*, quod in rebus quæ offerri non poſſunt realiter ut in immobilibus, dicta verba habent vim validæ oblationis *in Auth. dos data. C. de donatio. ante nup.* aliàs nullum haberent effectum, niſi poſt talia verba non acceptata creditor vendat pignus, quia tunc poteſt debitor petere venditionem reſcindi *l. ſi reſiduum, C. de diſtrac. pig. l. penult. ff. de reſcin. vend.* Bart. *in d. l. prætor ait. §. ſi quis paratus.*

10. Sed quid ſi dominus vel creditor non eſt præſens, nec aliquis pro eo an valeat conſignatio & depoſitio ſine oblatione: Paul. de Caſtr. *in d. l. acceptam col. 4. in fin.* dicit quod debet adire judicem, & ibi proteſtari quod eſt paratus ſolvere, *d. l. ſi creditori. in fin. & expreſſius in l. ult. ff. de lege commiſſ.* Et talis proteſtatio habet vim realis oblationis ſecundùm eumdem Paul. *in l. 2. ff. de naut. fœno. l. pupillo. §. ſi quis ipſi prætori. ff. de oper. nov. nun.* aliàs autem non ſufficeret debitori propria authoritate facere depoſitum, licet creditor abeſſet, nec propterea purgaret moram. Et ſic ſecundùm eumdem Paul. debet intelligi *text. l. pecuniam in fin. & l. cum quidam, §. ſi pupillo. ff. de uſur.* Etſi non poteſt habere copiam judicis, deberet ſecundùm eum facere iſtam proteſtationem coram honeſtis perſonis & rogare notarium ſuper eo *d. l. fin. C. de his qui propter met. jud. non appell. & d. §. ſi quis ipſi prætori.*

11. Eſt etiam ſciendum quòd ad hoc ut ſit obligatio valida, debet fieri loco & tempore congruis, *l. ſi ſoluturus, ff. de ſolutio. gloſ. in d. l. obſignatione, C. eo tit. l. mora ff. de uſur. l. qui Romæ. ff. de verb. oblig. cum ibidem not. præſcribentes*, ideo fieri debet de die, & non de nocte, ut dicit Pet. de Bella Pertica *in repetit. d. l. acceptam.* Hæc ſcripſi anno 1524. rogatus à juvene ſenatore reſolutionem hujus materiæ dare ſecundùm communem doctrinam, quod feci.

12. Sed poſteà maturiùs cogitans, diſpunctione facta, inveni communem illam ſententiam, de qua ſup. *num. 2.* inveteratum eſſe errorem, quem plenè confutavi *in tracta. com. & uſur. quæſt. 39. cum duabus ſequentibus in Latin. & in lib. Gallico. quæſt. 21. num. 276. cum ſeq.* ſi enim compenſatio ipſo jure impedit curſum uſurarum, quæ incœperunt currere, etiamſi compenſatio non opponatur ab homine *l. cum alter. cum. l. ſeq. ff. de compen. l. ſi conſtat. l. etiam. C. eod. tit. & tenent. gloſ. Bar. Bal.* Ang. Paul. Fulg. & omnes *in d. l. ſi conſtat.* & generaliter ubicumque defectus ſolutionis poſſet afferre præjudicium vel damnum debitori Alexand. *conſ. 45. num. 4. lib. 3. conſ. 74. num. 4. lib. 5.* Socin. *conſ. 130. ad fin. lib. 4.* Franc. Curt. ſen. *conſ. 70 col. ult.* Jaſ. *§. in bonæ fidei. Inſtit. de action.* Soc. *in l. Iulianus col. 2. num. 9. de condit. & demon. ubi ampliat.* Quantò fortiùs oblatio congrua facta ab homine, quæ plus eſt quàm compenſatio non oblata ab homine.

13. Et ad jura in contrarium ab omnibus allegata, ſolutionem dedi cum multis novis intellectibus *in d. tract. uſur. Latin. quæſt. 39.* ubi ampliavi etiam ad reditus redimibiles, quæ ampliatio debet intelligi quando liquidum eſt reditum eſſe redimibilem: ſecus ſi creditor habet juſtum errorem facti & putandi reditum non eſſe redimibilem, quia non tenetur dimittere jus indiſcuſſum, nec propterea ſubire periculum, *in l. illud. ff. de pet. hered* ergo nec perdere interim reliqua, niſi facta conſignatione per debitorem, vocato creditore, *juxta. d. l. acceptam. C. de uſuris l. obſignatione, C. de ſolution.*

14. Sed error juris hujuſmodi creditorem non excuſaret, ſecundùm novam noſtram & veram ſententiam, putà ſi creditor putaret 30. vel 40. annis præſcriptam facultatem hujuſmodi reditus redimendi, contra ea quæ novè ſcripſi *in d. trac. uſur. Latino, quæſt. 17. Galli. quæſt. 3.*

15. Pariter quod ſup. num. 5. ſecundùm communem ſententiam, de ea tantùm à mox futuro Conſiliario rogatus reſpondi ſolam oblationem extra judicium non ſufficere ad pignoris liberationem, ad agendum pignorativa: falſum & ineptum eſt, quia libellus pignoratitiæ oblationem etiam judicialem continet, tum ſine actione, & extra judicium ſola realis & congrua oblatio impedit ipſo jure pignorum venditionem. text. *in l. ſi reſiduum in 2. reſponſo, ibi, ſive oblato ſuperfluo. C. de diſt. pign.* quod intelligitur etiam extra judicium, prout indiſtinctè loquitur, quamvis *princ. d. l. ſi reſiduum.* loquatur de oblatione judiciali, etiam non reali. Et ita debet *d. l.* rectè intelligi, & in utroque reſponſo diſtingui, quamvis nemo ante nos animadverterit.

EPITOME CONSILII LVIII.

1. *Geſta per procuratorem revocatum, etiam ignorantem, nulla ſunt.*
2. *Mandatum, non obſtante pacto vel juramento, revocari poteſt.*
3. *Sed in beneficiis Eccleſiaſticis revocatio procuratori vel ſuperiori notificanda eſt.*
5. *Sufficit alterutri, etiam clàm notificatum.*
6. *Et ſine notificatione ſufficit perveniens ad notitiam.*
7. *In mandato ad reſignandum in favorem Titii ſufficit notificare notificationem Titio.* 8.
9. *Clem. I. de renuntiat. non habet locum in xenodochiis, leproſariis, & ſimilibus quæ non ſunt propriè beneficia.* 10.
11. *Patronus Laïcus non poteſt variare niſi accumulando.*
12. *Rex non habet nominationem ad monaſteria iure patronatus, ſed indulti temporalis.*
13. *In electivis & collegiatis non eſt locus iuri patronatus.*
14. *Sed hæc nominatio eſt tantùm quoddam præparamentum, nec ullum ius ſpirituale tribuit.*
15. *Patronus liberè revocare poteſt, & alium præſentare ante præſentationem primi admiſſam.*
16. *Quia non eſt præſentatio niſi poſtquam pervenerit, & admiſſa fuerit ab eo cui fit.*
17. *Aliàs dicitur tantùm quædam deſtinatio.*

THEMA CONSILII LVIII.

Ludovica *de Felins* Abbatiſſa monialium theſauri in Neuſtria ordinis Ciſtercienſis diœceſis Rothomagenſis, cupiens reſignare in favorem Claudiæ *de Felins* neptis ſuæ, impetrat breve voluntatis Regiæ.

1. Quod Aulici vocant *le placet*, eò quòd hujuſmodi ambitionis ſervus ſerva-ve ſupplicat

Regi, ut ſibi placeat authorem eſſe hujuſmodi corruptelæ, id eſt, ut præſentet vel nominet Papæ, vel ei ſupplicet reſignationem admittere, & providere ſupplicanti. Quod cùm Rex conceſſit, Secretarius ejus breviculum placiti Regis conficit, ſuper quo expediuntur poſteà literæ regiæ ſub ſigillo præſentationis, nominationis, vel ſupplicationis Regis ad Papam, vel inventa breviori praxi, breve illud Romam mittitur ad legatum regium, qui mox ut tanquam vero brevi ſubſcripſerit: Papa non minorem fidem adhibet quàm literis patentibus regiis, ejus ſigillo munitis.

2. Breve autem illud factum anno 1532. ſed poſt octo annos 1540. Rex illud revocavit, & revocatio ſignificata dictæ Ludovicæ, nihilominus illa in vim dicti brevis reſignavit die viceſima Frebruarii anno 1542. in manus Papæ: qui admiſit & contulit dictæ Claudiæ anno 1542. deinde duodecima Martii 1542. fit edictum Regis generale publicatum & regiſtratum in magno Conſilio Regis, hujuſmodi placita, ſeu brevia pro monaſteriis vel prioratibus virorum vel mulierum declarantur nulla, niſi ſint infra ſemeſtre datæ expedita, hoc eſt admiſſa, & proviſio facta per Papam: in quo edicto fit mentio præcedentis declarationis factæ ſuo legato apud Papam, qua legato ſuo prohibuit expedire vel expediri curare aliquas bullas vel proviſiones ſuper hujuſmodi brevibus vel nominationibus regiis annum excedentibus.

3. Item edictis regiis prohibitum eſt poſſeſſionem capere alicujus Monaſterii vel beneficii ad nominationem Regis ſpectantis niſi prius bullæ papales conſilio regio exhibeantur, & tunc ſi non diſpliceat, permittitur & expediuntur literæ commiſſionis ſub ſigillo Cancellariæ regiæ ad judicem regium loci, vel alium delegatum ad exequendum dictas bullas, & mittendum impetrantem in poſſeſſionem, aliàs per procuratorem regium in magno Conſilio tanquam ab abuſu appellatur ab executione bullarum, ſeu quavis alias fulminatione & poſſeſſionis apprehenſione.

4. Præterea hujuſmodi brevia non poſſunt per Papam retenta penſione, ipſi reſignanti expediri, niſi in eodem brevi mentio facta ſit de dicta retentione penſionis, & conſenſu Regis, alioquin bullæ Papales pro nullis & abuſivis habentur.

5. Per obitum dictæ Ludovicæ Ioannes Gaignæus famoſus Sorbonicus, primarius Regis Franciſci Eleemoſynarius impetravit breve hujuſmodi à Rege pro ſorore ſua, quod ſtatim Romam tranſmiſit Ruthenorum Epiſcopo regio apud Papam Legato, qui ei reſcripſit decima Aprilis 1544. Papam nolle amplius, ut ſolitus erat, concedere Monaſteria Monialium ad hujuſmodi brevia, eò quòd Monaſteria Monialium non comprehendantur in concordatis. Ideo non vult ſignaturæ hujuſmodi negotiationis ſubſcribere prætextu clauſulæ pro qua ſcripſit Rex Chriſtianiſſimus, ſed loco illius clauſulæ ponenda eſt clauſula de conſenſu majoris partis Conventus dicti Monaſterii, ſeu de conſenſu medietatis.

6. Et quod mediante hac clauſula, exhibitis etiam literis dicti brevis regii manu dicti Legati ſubſcriptis, expediuntur omnes proviſiones hujuſmodi Romæ, alio non requiſito niſi bullarum pretio. Nunc anno 1545. lis pendet in magno Conſilio Regis ſuper dicto Monaſterio inter dictam Claudiam *de Felins* reſignatoriam & ſororem dicti Gaignæi Sorbonici proviſam per obitum.

CONSILIUM LVIII.

Viſis bullis utriuſq; partis edicti, themate, factis & quæſtionibus, breviter reſolvendo dico potiores eſſe partes ultimæ proviſæ per obitum, ut pote reſignatione non ſubſiſtente.

1. Nec obſtat breve illud & nominationem Claudiæ præſentatam fuiſſe Papæ, & quod ſuperveniens revocatio & mutatio voluntatis Regis non fuit notificata Papæ nec dictæ Claudiæ *de Felins*, quia etiamſi breve illud mandato comparetur, certum eſt in jure quod geſta per procuratorem revocatum, etiamſi ignoravit revocationem, ſunt nulla. *text in l. ſi pater in princ. ff. de manumiſſ. vindict.*

2. Ratio in promptu eſt, quia mandatum non dependet à voluntate duorum, ſed à voluntate ſolius mandantis, in tantum quod non valet pactum, nec juramentum, nec revocari poſſit. ſed hoc non obſtante, revocari poteſt. text. *in l. cum precario. ff. de precario.* Et uſque adeò dependet à ſola voluntate mandatis, ut ea finita, putà morte civili vel naturali mandantis, finitur vel revocatur *l. mandatum. C. mandati, cum vulgaribus.*

3. Verum eſt quod in beneficiis & perſonis Eccleſiaſticis dicta regula ſingulariter limitatur *per cle. de renuntiat.* ut non valeat revocatio mandati niſi notificata procuratori, vel ſuperiori, apud quem mandatum reſignationis exequendum eſt, nec requiritur notificari utrique, ſufficit alteri. Sed hîc notificatio facta erat dictæ Ludovicæ, cui breve illud datum erat: igitur aliud non requiritur, etiamſi eſſet verum mandatum ad reſignandum. Atqui breve illud non eſt mandatum de quo *in d. cle. unica.* ſed ſimplex permiſſio facta dictæ Ludovicæ: igitur revocari poteſt, prout de jure communi ſine forma *d. clementinæ unicæ.*

4. Confirmatur, quia dicta revocatio notificata fuit dictæ Ludovicæ, rebus omnino integris, imò biennio & ſeſquimenſe ante ullam executionem: igitur perinde eſt ac ſi dicta Ludovica nullum unquam breve, nullam permiſſionem habuiſſet, & conſequenter nulla reſignatio, nulla admiſſio, nulla proviſio dictæ Claudiæ ex tanto intervallo facta.

5. Præterea etiam in terminis ſpecialibus. *d. clem. de renuntiat.* ſufficit revocationis notificationem fieri ſoli procuratori, etiam clàm, ut decidit Felynus *in capitulo, capitulum ſanctæ crucis, in ampliat. 2. extra de reſcription.* & probatur per text. *in d. clem.* quæ contentatur notificatione facta ſoli procuratori, qui poteſtatem recipit dumtaxat, nec diſtinguit: igitur indiſtinctè debet accipi ſive clàm ſive palàm revocetur & notificetur, alioquin non eſſet verum ſatis eſſe notificari ipſi ſoli procuratori, ut vult. text *in dicta clementina uni.* tum de facili ſit recurſus ad dictam

regulam & jus commune, *l. ſi unus*, *§. pactus ne peteret*, *ff. de pactis.* utque minùs corrigatur jus commune, *c. ſtatutum*, *& ibi gloſſ. Geminia. Philip. Franc. de præb. in ſexto.*

6. Fortiùs confirmatur, quia per d. cle. limitantem regulam juris communis, non requiritur revocantem ipſum nomine ſuo, vel per certum nuntium, aut epiſtolam procuratori deſtinatam revocare, ſed ſufficit revocationem quoquo modo pervenire ad notitiam procuratoris revocati, ut patet per text. d. clem. per quam relinquitur locus regulæ & juri communi à tempore dictæ ſimplicis notitiæ, ſine alia notificatione, quamvis jure communi notificatio, nec notitia quidem requireretur, ut per gloſſ. & Doctores in dict. Clem. ſed hic non ſolùm dicta revocatio pervenit ad notitiam dictæ Ludovicæ, ſed etiam ipſimet notificata fuit nomine Regis, idque non clàm, ſed palam in præſentia monialium dicti monaſterii ad hoc congregatarum: igitur non dubium quin valuerit revocatio.

7. Prætereà cùm illud breve datum fuerit dictæ Ludovicæ, non ad reſignandum ſimpliciter, ſed ad reſignandum in favorem dictæ Claudiæ, ſequitur non fuiſſe neceſſarium dictam revocationem notificare dictæ Ludovicæ; ſed ſatis eſſe notificari dictæ Claudiæ tantùm, vel dictæ Ludovicæ tantùm, vel quod aliàs ſine notificatione dicta revocatio perveniret ad notitiam alterius earum. Et quod in mandato reſignandi in favorem, ſufficiat notificatio revocationis alterutri facta, vel etiam ſimplex notitia alterutrius, tenent expreſſim Ioannes Monachus *in rubr. de renunciat. lib. 6.* Dominicus de S. Geminiano *in c. ult. in fin. de procurat. in ſexto.* Socin. *in conſ. 164. col. 2. lib. 2.* Io. de Selva *in tractat. de beneſic. part. 3. q. 16.*

8. Et ita, videlicet ſufficere revocationem perveniſſe hoc caſu ad notitiam alterutrius, ſæpius judicatum fuit, & maximè ſolemni Areſto ſupremi hujus Senatus, lato relatore domino Petro Matthæo, antiquo Conſiliario, ſolemniter in purpura pronunciato die decima octava Maii Veneris ante Pentecoſten. anno ſeſquimilleſimo vigeſimo ſexto. Atqui hujuſmodi revocatio non ſolùm pervenit ad notitiam utriuſque, videlicet Ludovicæ & Claudiæ, ſed etiam nomine regio notificata ipſi Ludovicæ, præſentibus & ad hoc vocatis & congregatis omnibus monialibus dicti monaſterii publicè & re omnino integra, tam reſpectu dictæ Ludovicæ, quàm reſpectu Claudiæ.

9. Rurſus confirmantur prædicta, quia *d. Clem. 1. de renunciat.* ſecundùm gloſ. & omnes Doctores, ibi continet jus ſingulare, quod non debet extendi, *l. jus ſingulare*, *ff.* Hinc decidit Cardinalis Florentin. *in d. Clem. unic.* quòd ejus deciſio non habet locum in procuratore conſtituto ad reſignandum hoſpitale, leproſariam, vel xenodochium; ſed quod tunc ſimplex revocatio abſentis & ignorantis, ſine notitia procuratoris vel ſuperioris impedit actum & reddit reſignationem nullam. Et movetur, quia dicta Clementina exigens notitiam ultra ſimplicem revocationem exorbitat in hoc à regula juris communis, & ſic ſtrictè debet accipi. Cùm igitur loquatur expreſsè de beneficio, tenet Franciſc. Zabarel. quod non debet extendi ad reſignationes hoſpitalium, leproſariarum, vel xenodochiorum.

10. Quia non ſunt propriè beneficia, cùm non conferantur in titulum. *Clementin. literas de præb.* Et eadem ratione non deberet habere locum in beneficiis monialium, quia non loquitur de beneficiis virorum. Igitur cùm ſit exorbitans, non debet extendi. Facit c. *indemnitatibus*, *de elect. in 6.*

11. Minùs obſtat ſi diceretur quod ſaltem eſſet variatio, & quod Rex tanquam patronus laïcus non potuit variare, niſi ſaltem accumulando, juxta notata *in c. quod autem*, *in c. cum autem*, *de jure patron.*

12 Tum quia Rex hoc non facit tanquam patronus, ſed in vim alterius Indulti, vel Bullæ extenſivæ concordati, quæ Bulla vel Indultum morte Regis vel Papæ finiuntur.

13. Tum in electivis non poteſt eſſe locus juris patronatus quoad præſentationem, ſed hæc repugnarent. Tum præſentatio non habet locum in Eccleſiis Collegiatis. Panorm. *c. ſacroſancta*, *extra de elect. & in c. nobis extra, de jure patron.* Rochus Curt. *in rep. rubr. de jure patronatûs, in verbo, in* Eccleſia, *num.* 4.

14. Hæc ergò nominatio, quæ de ſe merè ſpiritualis eſt, non eſt jus patronatûs, nec præſentatio. Quod ſi dicas, quomodo ergò hæc nominatio cadit in laïco contra dictum *c. ſacroſancta, de elect. & c. decernimus, extra de judic. & omnia jura pontificia?* Quidam auſus eſt dicere quòd Rex & Papa ſunt ſupra omnia illa jura ut poſitiva, *c. innotuit. de elect. c. propoſuit, de conceſſ. præb.* ſic ergò eſſent ſupra Concilia totius Eccleſiæ, quod nimis abſurdum eſt. Ego verò dico, quòd hæc nominatio non eſt niſi quoddam præparamentum, nec ullum ſpirituale tribuit.

15. Tum etiam in terminis ſimplicis beneficii patronati, objectum illud non poteſt procedere niſi poſt præſentationem actualem, & jus ſemel quæſitum ſuperiori per præſentationem ſibi factam, quam acceptavit & admiſit, ſeu pro bene præſentato habuit, quamvis nondum providerit, ut in terminis *dict. cap. quod autem, & d. c cum autem.* ſecus eſt ante præſentationem factam ſuperiori, & per eum admiſſam, non repulſam: quia tunc certum eſt quòd patronus poteſt mandatum liberè revocare, juxta regulam juris communis, ſaltem juxta prædicta, ut hic factum fuit.

16. Et in jure certum eſt & pervulgatum quòd præſentatio non dicitur præſentatio, niſi pulſaverit aures ſuperioris ſeu ordinarii, imò non eſt ſatis quòd ejus aures pulſaverit, niſi admiſerit præſentatum, ſeu habuerit pro ritè præſentato. Præſentatio enim de neceſſitate requirit exhibitionem fieri ſenſibus corporeis ejus cui fit præſentatio, *gloſ. in Clem. dudum, in verbo, Præſentari, de ſepul.* Io. Imol Panorm. *in c. ea noſcitur, in 2. puta. de iis quæ fiunt à Prælat. ſine conſ. Cap. in c. comparari, col 1. de appel.* Rochus Curt. *in rep. rub. extra. de jure patronat. in princ. num. 6. cum ſeq* Et tunc demùm & non prius dicitur eſſe facta repræſentatio, dummodo is cui fit, acceptet; ſaltem habeat pro præſentato, ſecus ſi refutet: quia tunc in ejus præjudicium non impeditur etiam patronus laïcus variare, per not. *in c. cum veniſſent, extra, de eo qui mit. in poſſeſſ. cauſa rei ſervan. & ibi gloſ. in verbo,* obtulit.

17. Sed ante præſentationem factam, exhibitam & executam ſenſibus illius cui fit, non dicitur aliqua præſentatio facta: ſed tantùm quædam deſtinatio, *l. qui abſenti, in princ. ff. de acquirenda vel amittenda poſſeſſ.* & ſic non dicitur nec dici poteſt eſſe aliqua variatio, ut notant Doctores in locis præfatis. Patet, quia is qui revocatione facta de priori nondum ſuperiori præſentato, & per eum admiſſo præſentatur ſuperiori, dicitur ſolus præſentatus & nominatus, nec dicitur habere concurrentem, cùm ſit primus & ſolus præſentatus, quia prior præſentatio non erat præſentatio, nec nominatio, ſed ſimplex deſtinatio ante actualem præſentationem, & ſic prorſus revocabilis & reſolubilis, ut etiam rebus integris revocata fuit. Ita cenſeo ego Carolus Molinæus Juris utriuſque Doctor, & in ampliſſimo Senatu Advocatus. Pariſiis. Anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo quarto.

EPITOME CONSILII LIX.

1. *Aliud dare in anticipationem ſucceſſionis, aliud jure præcipui, primum, non ſecundum confertur.*
2. *Collatio tacitè prohiberi poteſt: tamen dicitur ſpecialiter expreſſa per relationem ad aliud*, 3.
4. *Aliàs donatio ſimplex vel non indiſtinctè conferenda eſt*, 5. 6.
7. *Mentio ſervitiorum vel immeritorum in genere, non facit donationem ob cauſam.*
8. *Renuntians ſucceſſioni non donatum ſub quota ſucceſſionis.*
9. *Legata fieri poſſunt in Codicillis.*
10. *Dos indiſtinctè confertur.*

CONSILIUM LIX.

Viſo & conſiderato themate, & ſeptem quæſtionibus in eo contentis, exemplis tractatus matrimonii Baltazaris *de Cuicens*, & Margaretæ *de Silly*, contracti die 7 Februarii, anno 1541. & donationis eidem Baltazari eadem die per patrem factæ, literis origmalibus tractatus matrimonii Antoniæ *de Cuicens*, facti die 1. Junii, anno 1544. & donationis die ſequenti eidem Antoniæ per patrem factæ, & exemplo teſtamenti Joann. *de Cuicens* & conſuetudine Comitatus Burgundiæ.

1. Quantum ad primam quæſtionem, ego ſubſcriptus Juris utriuſque Doctor cenſeo ceſſare collationem, & dictum Baltazarem, vel ejus heredes minimè teneri conferre prædia vel res in tractatu matrimonii donatas Baltazari, duplici ratione. Prima, quia apparet per ipſum tractatum matrimonii, donationem illam eſſe factam eo pacto, ne donatarius teneretur aliquando conferre, ibi, *irrevocablement & en prevention.* Aliud eſt enim dicere, *en avancement ou anticipation*, aliud dicere, *en prevention*; quod importat ut jure præcipui vel preceptionis ultra partem virilem, vel ultra alios habeatur, & ſic ne conferre teneatur.

2. Et dato quod aliam forſan vel dubiam recipere poſſet interpretationem, tamen verba teſtamenti diſerta & clara ſunt, quibus pater declaravit ſe nolle donata in eo tractatu matrimonii conferri: & quamvis nominatim ſeu formaliter non voluerit Baltazarem conferre, utendo verbo collationis reſpectu ipſius Baltazaris: tamen ſatis eſt quod ex verbis ille ſenſus colligitur, *leg. gallus*, *§. quidem rectè, ff. de liberis & poſthumis.* Prætereà etiamſi formalis prohibitio requireretur (id quod verum non eſt) tamen eſſet ſatisfactum, ex quo per relationem ad collationis prohibitionem in aliis perſonis præcedentem, apparet de collationis ſublatione in eo de quo agitur.

3. Quod enim per relationem ad aliud exprimitur, cenſetur ſpeciatim exprimi, etiam ubi ſpecialis expreſſio pro forma requiritur de appell. & ibi Petrus Ancharan. Card. Flor. *de appellat.* & quod per relationem ineſt, dicitur non ſolùm ſpecificè, ſed etiam propriè & non fictè ineſſe. Bald. *in l. qui interrogatus, ff. de interrog. action. ad hoc. l. eſſe toto, ff. de hered inſtit. l. ſi ita ſcripſero, de condit. & demonſt.* Philip Dec. *conſil.* 29. *ubi in annotat. dixi.* Sed in eo teſtamento primò prohibet collationem dotis & mundi muliebris filiæ Barbaræ, deinde ſimilem prohibitionem facit Elizabetæ & Antoniæ filiabus ſuis, ne teneantur conferre pecunias eis datas in contractibus ſuorum matrimoniorum: deinde immediatè addit, *comme le ſemblable demeurera le traité de mariage de Baltazar.* Si ergò jubet tractatum matrimonii Baltazaris pariter & ſimiliter ut præcedentia ſtare: pariter ergò per relationem ad immediatè præcedentia prohibetur collatio de contentis in tractatu matrimonii Baltazaris, idque clarum eſt.

4. Aliàs indiſtinctè conferendum eſſet, ſive donatio ſimplex, vel non; ſive emancipatio, vel non, *in Authent. ex teſtamento, C. de collation.* ubi dixi in annotat. ad Philipp. Dec. Ad ſecundam quæſtionem primâ facie videretur idem dicendum, cùm ſit donatio facta eodem die, & contemplatione ejuſdem matrimonii, cujus videtur appendix, & ſic eodem jure cenſenda, nec ſeparanda, *l. inter ſocerum*, *§. cum inter, ff. de pact. dot.*

5. Sed his non obſtantibus, dico hanc omninò conferendam eſſe: quia aliud eſt tractatus matrimonii, aliud donatio ſeorſim, quamvis eadem die & contemplatione facta, ſed præfata relatio ad tractatum matrimonii dumtaxat ordinatur: ergò non eſt in teſtamento prohibita collatio donationis ſeorſim factæ, prout nec in ea donatione ullo modo prohibetur.

6. Ad tertiam quæſtionem, dictus Ioannes pater non potuit Antoniæ donare niſi mediam partem dictæ manſionis & pertinentiarum, & hoc ſtante donatione dimidiæ bonorum factę Baltazari, prout ſtat, ſi nepotes non ſint heredes avi, ſed ſi ſint heredes, quoniam conferenda erit, ſi ſuccedant, & ſic non ſtabit Confirmabitur (ut ſtare poſſit) donatio manſionis facta Antoniæ, dummodò etiam abſtineat ab hereditate, quia ſi ſuccedat, omninò tenebitur illam donationem poſtridie tractatus matrimonii ſui factam conferre.

7. Ad quartam, ea donatio, non obſtantibus illis conditionibus, non eſt onerosa donatarię ſed magis lucratoria, & ſic conferenda, & mentio bene meritorum vel ſervitiorum in genere nihil relevat, nec facit donationem ob cauſam. Oldra. *quæſt.* 5. & latè Socin. *conſ.* 295. *col.* 3. *verſ. tertius caſus*, *lib.* 2 & latè dom. And. Tiraquellus, *in repet. l. ſi unquam, C. de revocandis donat. in verb. donatione largiens, num* 85. *in prima editione, & in ſecunda editione num.* 93. *num.* 97. ubi reprobat contrarium conſilium Philippi Decii *conſ.* 20. *ubi etiam in annotat. reprobavi.*

8. Ad ſextam, hæc à precedentibus dependet, quia pars futuræ ſucceſſionis in dotem data, non eſt aliud quàm quota ſucceſſionis, quæ haberi nequit niſi ſuccedat, *l. ſi prior. ff. ſoluto matrimonio.* Et ſic ſi renunciet hereditati, non retinebit illam quotam bonorum, ſed dumtaxat donationem particularem dictæ manſionis & pertinentiarum, & dotem mille centum librarum, nec non ſupplementum legitimæ, ſi fors opus ſit.

9. Ad ſeptimá, nihil ultra neque titulo legatariæ, neque titulo donatariæ, quia legatum non fit niſi in teſtamento, vel etiam in codicillis, ut dixi in *l.* 1. *§ ſi quis ita, de verb oblig. in lect. Tubingenſi, non autem in contractu.*

10. Donatio verò futuræ portionis ſucceſſionis nihil aliud eſt quàm pactum quod ſuccedet pro ſua virili, & ſic tanquam heres conferendo & confundendo in ſucceſſione, ſive hereditario jure, & in ſumma nihil aliud quàm quod portio futura & hereditaria legitima caderet in dotem, dos autem indiſtinctè confertur, *leg. quum novella, C. de inoffic. teſt.* Et ſic nulla hic prodeſt ſubtilitas. Et ita cenſeo & reſpondeo ego Carolus Molinæus J. U. D. Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, Wirtembergenſis Ducis & Comitis Montbelgardenſis Conſiliarius, in quorum fidem manu propria his ſubſcripſi Dolæ die 18. Novembris. Anno 1555.

gitized by Google

EPITOME CONSILII LX.

1. *Donatio facta abſenti & ignoranti non valet.*
2. *Notarius non poteſt acceptare pro abſente & ignorante, & non ratificante.*
3. *Nec etiam judex.*
4. *Ratificatio fieri non poteſt poſt obitum donatoris.* 8.
5. *Mortuo diſponente, non perſeverat ejus conſenſus.*
6. *Quando in donatione reſervatur poteſtas revocandi, non poteſt dici donatio inter vivos.*
7. *Reſervatio teſtandi & legandi, & ad pias cauſas, generalis eſt, nec ad pia reſtringitur.*
9. *Tabellio ut ſervus publicus poteſt alij ſtipulari, tam in judicialibus quàm extrajudicialibus.*
10. *Et eſt vetus practica totius mundi.*
11. *Sed privatus nomine alterius ſtipulando nihil agit, niſi ſecuta ratificatione infra tempus quo actus geri poteſt.*
12. *Sed Notarius acquirit abſenti & ignoranti ſtatim ſine ceſſione.*
13. *Etiam dominium & poſſeſſionem nedum obligationem perſonalem.*
14. *Nec contrahens poteſt ante ſcientiam, & ratificationem abſentis pœnitere.*
15. *Reſervatio teſtandi ſuper rebus donatis intelligitur de parte, ut non vitiet donationem.*
16. *Clauſula per ſe ſtans refertur ad omnia præcedentia.*
17. *Intellectus* leg. ea tamen adjectio, ff. de legatis 3.
18. *Reſervatio facultatis teſtandi, non de omnibus, ſed ſecundum dignitatem perſonæ intelligitur.*
19. *Valet donatio inter vivos cum pacto revocandi in certo caſu vel eventu tantùm.*
29. *Secundus donatarius non poteſt vendicare, ſed agere condictione ex donatione vel* l. quoties, C. de donation. quæ ſub modo.
21. *Non curatur de formula & nomine actionis.*
22. *Multa Areſta lata contra opinionem Philippi Decij in conſilio 226.*
23. *Reſolutio in jure & praxi.*

CONSILIUM LX.

QUod præfata donatio non valeat & ſit inefficax, probatur multis rationibus.

1. Primò, quia dicta Ioanna de Ancediva ſecunda donataria, in defectum Ioannis primi donatarii, erat abſens, & non fuit certificata per nuntium vel epiſtolam, nec aliàs per Ludovicum de Navis donatorem, imò ſemper ignoravit quandiu vixit donator, & nunquam acceptavit illo vivente, & ſic donatio remanſit nulla & in fieri, ex defectu concurſus ſimultanei conſenſus, in quo conſiſtit ſubſtantia donationis, & cujuſlibet contractûs, *leg.* 1. *ff. de pact. l. conſenſu, ff. de action. & obligat.*

2. Non obſtat quòd Notarius expreſsè recepit, acceptavit & ſtipulatus eſt pro dicta Ioanna: quia acceptatio & ſtipulatio Notarii non facit quòd abſenti jus vel actio acquiratur, niſi demum ſecuta ratificatione, quâ ſecutâ, actio acquiritur abſenti ſine alia ceſſione, ut decidit Paulus de Caſtro *in conſ.* 196. *viſis his quæ narrantur, lib.* 2. Steph. Bert. *in conſ.* 116. *in fin. lib.* 2. *& in conſ.* 304. *incipien. donatio. lib.* 3. *prius impreſſorum per Simonem Vincentium.*

3. Facit quòd idem in fortioribus terminis vult Bart. videlicet in judice *in l.* 4. §. *hoc autem iudicium, col.* 2. *verſic. credo tamen, ff. de damn. infecto.* ubi dicit quòd ſi judex officium ſuum interpoſuerit pro abſente, non habet effectum niſi ſecuta ratihabitione.

4. Ratificatio autem ſemper debet fieri intra tempus quo actus debet & poteſt fieri, *l. bonorum poſſeſſionem*, & ibi Angel. *ff. rem ratam haberi, gloſ. in verb. ab quem ſit in fin. de electìon. in* 6. Alex. *in conſ.* 135. *lib.* 2. Et ſic hujuſmodi ratificatio debet fieri vivo donatore, & non poteſt fieri poſt illius obitum, quia tunc non poſſet amplius actus geri. Et ita in terminis donationis non obſtante acceptatione Notarii, ut non poſſit ratificari poſt obitum donatoris, vel jus tempore medio alteri quæſitum, decidit Philipp. Dec. *in leg.* 1. *col.* 6. *num.* 22. *C. de pactis, & in l. contractus, numer.* 16. 17. *ff. de reg. jur. & conſ.* 226. *mag.* Ioan. de Albineo, *conſ.* 246. *& in conſ.* 247. *in cauſa magnifici Baronis, & in conſ.* 242. *in fin. & in conſ.* 464. *& in conſ.* 151. *in fin. in conſ.* 558. *in fin.*

5. Et quòd non poſſit acceptari nec ratificari conceſſio vel diſpoſitio alicujus, etiam Imperatoris poſt illius mortem, decidit Alex. *in conſ.* 24. *ponderatis his, col.* 3. *lib.* 5. Ubi reddit rationem, quia mortuo diſponente vel ſcribente, non poteſt dici quòd ejus diſpoſitio vel ſcriptura loquatur, ſive quia perſeveret ejus conſenſus, prout etiam decidit Anton. de Butri. quem ibi ſequitur Ioan. de Imo. *in c. ult. de confeſ.*

6. Secundò, quia dicta donatio revocata fuit per ſubſequens teſtamentum dicti Ludovici, prout haberet expreſſam clauſulam revocabilitatis in hunc eventum. Nec obſtat quòd præfata donatio intitulatur inter vivos & irrevocabilis. Tum quia illi titulo derogatur per clauſulam revocabilitatis ſequentem, *l. pacta noviſſima, C. de pact.* Tum quia ille titulus intelligitur excepto caſu, in quo in eadem donatione reſervatur expreſſa poteſtas revocandi, videlicet teſtando vel legando.

7. Nec obſtat quòd ſi dicatur quòd dicta clauſula debet intelligi de diſpoſitione teſtamentaria facta ad pias cauſas dumtaxat, quia in dicta clauſula verbum *legare ad pias cauſas*, non ponitur ſimpliciter, ſed cum copula: & ſic ſtat augmentativè, *l. ea tamen adjectio, ff. de legat.* 3. unde non poteſt inducere reſtrictionem reſervationis teſtandi præcedentis per regulam *l. legata inutiliter, ff. de leg.* 1.

8. Et quod donatio non poſſit acceptari poſt obitum donantis, nec valeat, nondum octo anni, per Areſtum hujus Senatus obtinui in hac ſpecie: Ioannes *Morlier* coram Notario & teſtibus terram *de Villiers le Moyer* in Præſidiatu Carnotenſi ſitam donavit uni filiorum Ludovico *le Moyer*, qui poſt obitum patris volebat dictam terram ſibi donatam accipere, & ab hereditate abſtinere; ſed quia vivente patre, non acceptaverat, dictum fuit per Areſtum pronunciatum die 26. Maii, anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo trigeſimo primo, quòd terra dicta inter alios filios (pro quibus ſcripſi) ut hereditaria divideretur, ſalvo quod ſi donatarius ſuccedendo poſſet in diviſione hereditatis concurrere.

9. Quibus non obſtantibus, contrarium dicendum eſt præfatam donationem validam eſſe: quia licet privatus non poſſit alteri ſtipulari directò, ſed poſſit ſibi

ſtipulari nomine alterius, quo caſu requiritur ceſſio & ratificatio tempore debito, ut per Bartol. & communiter Doctores, *in l. ſtipulatio iſta, §. alteri, ff. de verbor. obligat. Juſt. in l. huiuſmodi. in princ. col. 4. ff. de l. 1.* Tamen iſtud fallit in Tabellione, quem Notarium vocant, qui ratione officii, & quia eſt ſervus publicus ad hoc deputatus, poteſt alteri abſenti & ignoranti ſtipulari, & acquiritur jus & actio ſine ceſſione, ut docet Bartol. & omnes *in d. l. ſtipulatio iſta, §. ſi ſtipuler, per l. non aliter, ff. de adopt. l. 1. §. eligere. ff. de magiſtratib. conve. l. 2. C. de magiſtra. conveni.* & latè Alex. *in dicto §. ſi ſtipuler, col. 3. idem concludit Bart. in l. nec ei, §. nec eorum, verſic. quæro nunquid Tabellio, ff. de adoption. in l. 2. ff. rem pupilli ſalv. fore.* idem tenet Bald. *in l. Caius Seius, ff. de uſur. verſic. ult. per illum textum ſive in iudicialibus, ſive in extraiudicialibus.* Et idem decidit *in conſil. incip. verba Cyn. quod eſt conſil. 63. lib. 1. in veteri. Brixia, & conſ. 200. lib. 2. in nova Lugdunenſi impreſſione.*

10. Addit Bald. in d. l. Caïus Seius, quod iſtud approbatur per practicam totius mundi, & ante eum hoc ſcripſit Albericus *in l. non enim aliter, in princ. ff. de adoption.* quod totus mundus ſervat quòd Tabellio poſſit alteri ſtipulari: & citat gloſ. Accurtii ubique, & Bald. *conſil. 146. præmiſſis verbis in fin.* dicit quòd hæc conſuetudo ſervatur quaſi per totam Italiam. Bald. in *l. 1. §. exigere, in verb. ſervus. ff. de magiſtra. convenien.* idem Salycet. *in l. 2. C. de adopt.* & notarium poſſe alteri ſtipulari latè tenet Baldus *in l. non enim aliter, de adoption. in l. 1 col. penult. C. per quas perſ.* Ludovic Roman. *in conſ. 513. incipien. in caſu propoſita, verſic. item erit etſi Notarius.* Steph. Bertrand. *in conſil. 12. incip. quilibet, lib. 1.* Et eſt ratio, quia in quantum eſt ſervus publicus, cenſetur habere mandatum à lege vel ab ipſa univerſitate acceptandum & ſtipulandum pro quolibet de univerſitate. Idem tenet Carolus Ruinus *conſ. 119. primo per ordinem, numer. 6. cum ſequent. lib. 1. conſil. 126. primo videndum eſt. num. 10. conſil. 172. non eſt dubium, numer. 16. 17. lib. 1. conſil. 41. num. 5. & conſil. 47. lib. 9.* ubi oppoſitum dicit eſſe ſomnium: loquitur autem de opinione Philippi Decii, id quod Joannes Fab. Gallus conſuetudinum & praxis Franciæ callentiſſimus teſtatur quòd hęc opinio, Notarium poſſe cuivis ſtipulari, ſemper practicabatur, *Inſtitut. de ſatiſdat. §. ſi verò aliquis in princ.*

11. Et ſic non requiritur vera & propria ratificatio, quæ debet fieri infra tempus quo actus geri poſſit, ſed ſimplex approbatio juris acquiſiti, quæ poteſt fieri quandocumque: quia hîc non agitur de jure acquirendo per ratificationem, prout agitur in ſtipulatione nomine alterius facta per privatum, ſed agitur de jure acquiſito conſervando: & ſic ſufficit non repudiare, & poteſt approbari quandocumque.

12. Idem & in propriis terminis de donatione recepta per Notarium decidit Bald. *in l. cum à ſocero, C. de iure dotium.* quod ſtatim ſine ceſſione acquiritur jus abſenti & ignoranti in tantum quod non licet diſponere pœnitere in præjudicium ejus quo Notarius acceptavit & ſtipulatus eſt.

13. In tantum quod nedum perſonalis actio, ſed etiam dominium, mediante conſtituto vel ſimili etiam acquiritur, & transfertur in donatarium abſentem ignorantem, ut decidit Guido Papæ *in deciſion. Delphic. 49.* quod procedit etiam ante ſcientiam & ratificationem.

14. Ita ut non poſſit interim ante hanc ratificationem pœniteri, nec res alteri dari vel vendi, ut decidit latè Philip. Corn. *in conſ. 60. videtur in hac col. 3. 4. 5. lib. 1. & in conſ. 2. col. 1. lib. 4.* Et hæc eſt communis & vera opinio, unde non eſt curandum de præfata contraria opinione Philippi Decii, quæ tanquam contra communem & minus bene fundatam rejicienda eſt per not. *in c. 1. extra de conſtit.* Et per hæc, eſt fundata intentio dictæ Joannæ cum reſponſione ad primum objectum.

15. Non obſtat ſecundum, quia dicta reſervatio teſtandi, non eſt facta de omnibus bonis donatis, ſed ſuper bonis donatis, & adhuc non ſimpliciter ſub certo modo, videlicet & in quantum teſtaretur vel legaretur ad pias cauſas, qui quidem caſus non contingit, & ſic remanet donatio non revocata, quod probatur rectè ponderando verba dictæ clauſulæ, in qua non fit reſervatio diſponendi de omnibus bonis donatis, ſed ſuper eiſdem bonis donatis; & verbum *ſuper bonis* æquè, imò procliviùs ſe habet ad partem quàm ad totum, & ſic aſſumendo partem ſecundùm quam actus principalis valet, & non vitiatur, prout fieri debet, *leg. in ambigua, ff. de legibus, leg. quoties, ff. de reg. jur.* illa verba *ſuper bonis*, debent intelligi de parte donorum donatorum, & non de toto.

16. Tamen in hoc non facio vim, ſed in illa particula *ad pias cauſas*, quæ per ſe ſtatim eadem oratione & conceptione verborum, & ſic ad omnia præcedentia debet referri, & conſequenter nedum ad verbum *legare*, ſed etiam ad verbum *teſtari*, *leg. 3. §. 1. ff. de liberis & poſthumis, in c. ſecundo requiris, in fin. principii, extra de appellat. l. heres meus, §. uxori, ff. de legat. 3.* Et ſic verus ſenſus hujus clauſulæ eſt quod donator reſervat ſibi poteſtatem teſtandi & legandi ſuper bonis donatis ad pias tamen cauſas, & non aliter.

17. Non obſtat copula & *l. ea tamen adiectio, ff. de legat. 3.* quia ille textus non loquitur de copula, ſed de relativo ſtanti cum copula, vel ſine. Et ſic non facit ad propoſitum, ſed ſumus in terminis quòd qualitas vel determinatio ſequens ad plura verba, refertur ad omnia.

18. Non obſtat quod donatio per dictam clauſulam habebat facultatem omnia donata per teſtamentum legandi Eccleſię; tum quia non eſt verum, ſed intelligitur non de omnibus, ſed de portione, ſecundùm qualitatem & dignitatem perſonæ, & conſuetudinem regionis, juxta *leg. quæro, ff. de iure dot.* Et talis & veriſimilis eſt mens & modus loquendi & intelligendi, qui in omnibus prædominatur, *l. Labeo,* & ibi Bart. *ff. de ſupellect. legat.*

19. Tum dato & non conceſſo, quòd illud objectum ſit verum, tamen donatio non vitiatur niſi caſu eveniente, nec propterea recidit in donationem causâ mortis, ſed remanet vera donatio inter vivos, ſaltem in dictis locis qui jure ſcripto reguntur: quia de jure poteſt fieri donatio inter vivos, cum pacto revocandi in certum caſum vel eventum dumtaxat, & tunc remanet donatio inter vivos, & ſortitur effectum, ceſſante caſu reſervato, argument. *leg. ſi alienum, §. ſi alienam, ff. de donation. cauſâ mortis.* Igitur attento quòd conſtet per diſpoſitiva verba in principio & fine dictæ donationis actum eſſe quòd eſſet donatio irrevocabilis & inter vivos, remanet donatio inter vivos, dato quòd aliquando certo caſu retenta ſit poteſtas revocandi. Et illo caſu ceſſante, prout hîc ceſſat, quoniam ſupponitur non eſſe teſtatum vel legatum ad pias cauſas, donatio plenum ſuum & irrevocabilem ſortiretur effectum.

20. Supereſt videre quâ actione poſſit dicta Ioanna agere, in quo dicendum quòd ſi in perſona Ioannis valuerit donatio, eò quòd fuerit debitè legitimatus, nunc poſt obitum dicti Ioannis ſine liberis, dicta Ioanna non poteſt venire viâ rei vendicationis, ſed ſolùm condictione ex donatione, juxta notat *in leg. quoties, C. de donat. quæ ſub modo.* Si verò donatio non valuit in perſona dicti Ioannis tanquam non debitè legitimati, & ſic incœpit valere donatio in perſona Ioannæ, competit illi rei vendicatio, ſicut competiſſet Ioanni, ſi fuiſſet habilis.

21. Tamen quia non curatur de formula & nomine actionis, debet concludere ad fines quòd poſſeſſores teneantur

zed by Google

teneantur ſe deſiſtere ab occupatione & detentione rerum & bonorum comprehenſorum in dicta donatione, & pati dictam Joannam poſſidere & frui in vim dictæ ſuæ donationis: & ſic omittendo in concluſionibus hæc verba, tanquam de re ad ſe pertinente, idque ex cauſa, utque poſſit valere libellus in utroque capite, tam perſonalis, quàm realis actionis, prout in fine litis à judicibus invenietur.

22. Non obſtat nova opinio Philippi Decii *in leg. contracta*, *num.* 22. *de regulis iuris*, *in l.* 1. *num.* 22. *C. de pact. & in conſil* 226. quia idem Philippus Decius *in l. quo tutela*, *in fin. ff. de regulis iuris*, tenet veterem, communem & uſitatam ſententiam, pro qua etiam conſuluit *in conſil.* 239. *num.* 5. *& conſil.* 293. *col.* 2. nec ſibi contradicit in dicto conſilio 226. Magiſter Ioannes de Albaneo, quia in dicto conſilio ſecundus donatarius erat prior in poſſeſſione reali & naturali ante ſcientiam & ratificationem primi, ut ibi in annotat. dixi. Et ſic non obeſt in caſu præſenti, ut dixi ad Philippum Decium *in lege prima, in penultim. annot. in fin. C. de pactis*, ubi de hoc conſilio mentionem feci.

23. Et pro communi veteri ſententia judicatum fuit in hoc Senatu, in cauſa domini *de Harlus*, & deinde anno ſeſquimilleſimo trigeſimo octavo, die Mercurii ante Paſcha pronuntiatum fuit per Areſtum pro quodam *Tabone*, ſuper domo ſita in vico Cytharæ hujus urbis, & approbata donatio facta per maritum nepti ſuæ uxoris abſenti, Notariis ſtipulantibus, & rurſus pro nepte domini *de Vé*, ubi curator ſtipulatus erat pro nepte abſente, & pariter Notarii, nec curatum fuit de ſtipulatione curatoris, quia erat curator ad lites inter tutorem & pupillam, & non ad alia: ſed facta fuit vis in ſtipulatione Notariorum, & donatio confirmata.

24. Quæ Areſta non ſunt contraria conſtitutioni publicatæ poſteà in eodem Senatu, anno ſeſquimilleſimo trigeſimo nono, articulo centeſimo trigeſimo tertio, quia illa conſtitutio non loquitur de minoribus qui ſibi ſtipulari non poſſunt, hoc eſt, commodè non poſſunt, etiamſi ſint puberes: quorum minorum reſpectu ſervatur antiqua conſuetudo & praxis; ſed reſpectu majorum ſervatur dicta conſtitutio & nova opinio Philippi Decii: Et meritò, quia utilitatis cauſa, & ſic via cujuſdam diſpenſationis receptum eſt favore pupillorum, ut ſervus publicus pro eis ſtipulari poſſit, & utilem actionem eis quærere, *l. non aliter cum leg. ſequent. ff. de adoption. l.* 2. *cum duabus leg. ſequent. ff. rem pupilli ſalvam fore*, *l. quoties*, *in princ. ff. de adminiſtratione tutorum.*

25. Quod adhuc intelligendum eſt dummodò actus fiat ſeriò, & relinquitur inſtrumentum penes Notarios publicos, vel penès amicum donatarii, extra donantis poteſtatem: ſecus ſi donator omnes ſchedas, etiam protocolla penès ſe trahat in ſua poteſtate: quia tunc apparet quòd donatio non eſt concluſa, ſed vult donator eam pendere à ſua poteſtate, quod eſt repugnans: & ſic donatio non valet etiam in terminis juris, nec opinio communis procederet, ut de facto conſului, & obtinui de parte, qui filio abſenti, Notariis ſtipulantibus, dedit quinquaginta jugera retento uſufructu: ſed matricem à Notariis acceptam penès ſe ſervavit, non valet donatio, etiamſi donatarius nolit eſſe heres: quia hujuſmodi donatio clandeſtinitate affectata ſuſpecta eſt, & multò magis ſtante conſuetudine quòd donare & retinere non valeat, ut dixi *in Conſuetudine Pariſienſi* §. 160. Et ita cenſeo ego Carolus Molinæus Juris utriuſque Doctor, & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocatus. Datum Pariſiis anno ſeſquimilleſimo trigeſimo nono.

CONSILIA DVO ANALYTICA.

CONSILIVM PRIMVM ANALYTICVM ejuſdem Authoris, in cauſa Illuſtriſſimi Domini MARTINI AB ARAGONIA, Ducis Villæ-Hermoſæ, Comitis Riparcurciæ, cum ſubſcriptione plurium doctiſſimorum Iuriſconſultorum ampliſſimi togatorum Ordinis Curiæ Parlamenti Pariſienſis.

EPITOME.

1. *Tres articuli totius cauſæ.*
2. *Prohibitio alienationis in rem,* 25. 36.
3. *Relatio fieri debet ad proxima,* 4. 5 32.
6. *A vulgari ſubſtitutione poteſt incipere teſtamentum,* 50. 87.
7. *Aliud fideicommiſſum in cauſa contrauentionis, aliud fideicommiſſum graduale,* 8. 12. 13. 90. 91.
9. *Prohibitio alienandi res, inducit fideicommiſſum niſi in caſum conuentionis,* 63. 83. 99.
10. *Intellectus* §. dulciſſimis, *in l.* cùm pater, de legatis ſecundo. 11.
13. *In fideicommiſſo graduali tenet alienatio ad vitam gravati pleno jure domini.*
14. *An requiratur fideicommiſſarium eſſe conceptum tempore alienationis.* 23. 24. 26. 27. 29. 30. 31.
15. *Relatum eſt in referente cum omnibus conditionibus ſuis.*
16. *Expreſſio maſculorum inducit ſubſtitutionem, aut fideicommiſſum graduale.*
17. *Verbum,* Maſculos, *facit ut poſiti in conditione, ſint in diſpoſitione.* 46. *Contra,* 93. 94. 95. 96. 97. 98. 101. 106. 107.
18. *Et eſt communis ſententia, datis aliis conjecturis, ut quando poſiti in conditione gravantur.*
19. *Vel proceditur ad plures gradus.* 20. *Vel vocantur maſculi remotiores.* 22.
23. *Fideicommiſſum poteſt dari naſcituris.* 24. 25. 28.
25. *Cautio non debetur, niſi petatur.*
34. *Perpetua excluſio fœminarum, eſt perpetua incluſio maſculorum.* 35.
36. *Onus deferendi vel habendi nomen & arma, facit fideicommiſſum reale. Fallit,* 115.
38. *Non ſufficit teſtatorem velle, niſi diſponat.* 16. *Fallit, quando voluntas ex verbis colligi poteſt.*
39. *Pro ſcripto habetur, quod teſtator interrogatus veriſimiliter reſpondiſſet.*
40. *Fideicommiſſa in rem, non reſtringuntur ad quartum gradum, ſed extenduntur in infinitum.* 51.
41. *Qualitas rei facit extendi fideicommiſſum.* 42. 43. 44. *Quædam feuda nobilitant.*
44. *Vaſſallorum intereſt non mutari dominum antiquum.*
45. *Qualitas perſonarum non facit extendi fideicommiſſum.* 49.
47. *Sic conſuetudo nobilium.*
48. *An in fideicommiſſis particularibus, poſiti in conditione ſint in diſpoſitione.* 116. 117.
53. *Statuta excludentia fœminas, quando fauorabilia.*
54. *Nepos cenſetur procreatus de proprio ſanguine avi.*
55. *Reſolutio.* 70. 127.
57. *Non rationibus, ſed verberibus erudiendi ſunt dubitantes in ſenſu.*
58. *Legatum ſtatim quæritur ignoranti.*
59. *Ordo intellectûs.*
60. *Qui non eſt conceptus tempore ſubſtitutionis extante, non facit gradum.* 61. 79. 80. 81.
62. *Fideicommiſſum finitur in quarto gradu.* 63. 64. 71. 119.
72. *Proximitas attenditur reſpectu ultimi.* 73. 74. 75. 76. 77. 98.
82. *Verbum,* Perveniat, *rem conſummatam ſignificat.*
84. *Qualitas juncta verbo, vel eventui, debet adeſſe tempore verbi, vel eventus.*
Adpoſita ad reſtringendum non ampliant.
85. *Relativum,* Qui, *junctum verbo futuri temporis, inducit conditionem.*
Conditio non eſt levis ſolemnitas, ſed formam inducit, quæ non impletur per æquipollens.
86. *Subſtitutus debet eſſe in rerum natura, ſaltem*

ized by G

tempore extantis conditionis. 108

88 *Aliæ ſunt conditiones, quę imponuntur inſtituto vel ſubſtituto, & aliæ ſub quibus quis inſtituitur vel ſubſtituitur.*

100. *Poſiti in conditione non ſunt in diſpoſitione, etiamſi ad plures gradus ſubſtitutionum proceſſum ſit.* 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107.

109 *Argumentum à conſervanda agnatione, non extenditur ultra gradum & perſonas expreſſas,* 110. 113. 114.

111. *Prohibitio alienandi, favore maſculorum facta, non impedit relinquere filiabus ab inteſtato.* 112.

114. *Vnica & expreſſa ratio non ſufficit ad extendendum contra jus commune.*

Diſpoſitio hominis faciliùs reſtringitur, quàm diſpoſitio legis.

118. *In novell.* de reſtitution. fideicommiſſ. *quatuor gradus computantur ex parte gravati, & non fideicommiſſarij.*

121. *In odioſis, appellatione heredis, non venit heres heredis.*

122. *Vulgatę Authenticæ* ſunt, *antiqua verſio, temporis ſpatio corrupta.*

123. *Vera hypotheſis Authent.* de reſtitution. fideicommiſſi. 124.

Antiochia, cur Theopolis dicta.

125. *Collatio noſtræ hypotheſis cum illa.*

FACTUM SUPER QUO CONSILIUM PETITVR, TALE EST.

IOannes Françiſcus de Arinyo, dominus de Cabanas & Figuervelas, in Regno Aragonum exiſtens, habens uxorem Catharinam *de Mur*, prægnantem, condidit in extremis teſtamentum, in quo poſt quædam legata, inſtituit heredem univerſalem poſthumum naſciturum, ſub his verbis patriâ ſuâ linguâ.

» TOdos los otros bienes mios, ſitios mobles & ſe movientes, drechos, vozes, & actiones à mi perteneſcientes, & perteneſcer podientes por qualquiere cauſa, via, o raſon, lexo al poſthumo que mi muger tiene enel vientre, ſi empero maſclo ſera, ol qualquiero, ordeno y mando ſia heredero mio univerſal, con las condiciones empero & vinclos infraſcriptos. Aſaber es, que aquel o qualquiere otro heredero, o ſucceſſor mio, no pueda vender, alienar, o tranſportar los dichos lugares, o alguno dellos: & ſi lo fara, tal vendition, alienation, o tranſportation ſea ipſo facto nulla & invalida, & no reſmeno ſpierda la dicha herencia, laqual pervenga al mas cercano pariente de mi nombre, & de mis armas, que en aquel caſo ſe trobera el qual con la meſma condition haya de acceptar la dicha herencia mia, & aquel quiero é ordeno ſea mi heredero univerſal. Et ſi el dicho poſthumo no ſera mi hiio, o ſi ſera hiio, é morra ſinſe filios legitimos maſclos, & de legitimo matrimonio procreados, en cada uno de los dichos caſos ſubſtitueſcho & à mi heredero univerſal inſtitueſco el dicho Galceran de Arinyo mi hermano, con las conditiones ſuſo dichas.

» Hoc eſt latinè, κατὰ πόδας & ruditer.

» Omnia autem reliqua bona mea mobilia & immobilia, ac ſe moventia, jura & actiones mihi pertinentia, ac pertinere valentia, ex quacumque cauſa, via aut ratione, relinquo poſthumo quem uxor mea habet in ventre, ſeu de quo eſt prægnans, ſi dictus poſthumus maſculus erit; quem ordino & mando eſſe heredem meum univerſalem, cum conditionibus tamen & vinculis infraſcriptis. Videlicet, quòd dictus poſthumus, aut quicumque alius heres aut ſucceſſor meus, non poſſit vendere, alienare, aut tranſportare dicta loca, aut aliquem illorum: & ſi faciet, talis venditio, alienatio, aut tranſportatio ſit ipſo facto nulla & invalida, & nihilominus amittat dictam herentiam & ſucceſſionem, quæ perveniat ad propinquiorem conſanguineum de meo nomine & de meis armis, qui in tali caſu reperietur: qui quidem cum eadem conditione teneatur acceptare dictam meam herentiam. Et illum volo & ordino eſſe meum heredem univerſalem. Et ſi dictus poſthumus non erit filius, aut ſi erit filius, & morietur ſine filiis legitimis maſculis, & de legitimo matrimonio procreatis, in quolibet dictorum caſuum ſubſtituo, & mihi heredem univerſalem inſtituo D. Galcerandum de Arynio fratrem meum, cum conditionibus ſupradictis. «

Mortuo teſtatore, vidua peperit filiam vocatam Guiomaram; quare Galcerandus frater teſtatoris ex ſubſtitutione ſucceſſit, poſteà vendidit dicta caſtra Dom Petro de Vacca; & propinquiores agnati, qui tunc erant, videlicet Petrus, Joannes, & Franciſcus de Arinyo, conſenſerunt dictæ venditioni. Emptor per multos annos poſſedit. Dictus autem Galcerandus poſt dictam venditionem genuit Dom Manuelem, qui dicta caſtra vendicare cœpit à filiis emptoris, tanquam propinquior conſanguineus venditoris & teſtatoris, & de ejus nomine & armis, excipientibus reis, Manuelem non fuiſſe conceptum tempore dictę venditionis & contraventionis, nec tempore quidem laudationis factæ per dictos Petrum, Joannem & Franciſcum: & quod verba teſtamenti vocant dumtaxat propinquiorem qui in tali caſu reperietur, id eſt, tempore contraventionis in rerum natura erit. Tandem tranſactione, amicis intervenientibus factâ, Manuel renuntiavit in favorem Dom Alphonſi ab Aragonia, qui jura reorum emerat, eique Manuel omnia jura & actiones ſuas ceſſit. Et diu poſt, Dom Manuel genuit Franciſcum de Arinyo, qui mortuo patre, eamdem litem movet illuſtriſſimo Dom Martino ab Aragonia dicti Alphonſi filio, tanquam vocatus ad eadem caſtra ex capite renuntiationis & ceſſionis factę per Manuelem patrem ſuum, quaſi ex nova alienatione ſeu contraventione, dicens patrem ſuum, deinde ſe, vocatos fuiſſe quandocumque naſcerentur. Paul. Caſtr. *conſ.* 247. *lib.* 1. Franc. Ripa. in *l. Filiuſfamilias*, §. *divi, num.* 17. *de legat.* 1. Socin. junior *conſ.* 172. *lib.* 2. Philip. Dec. *conſ.* 38. Contrà Martinus eamdem exceptionem in utrumq; caſum repetit, videlicet nec Manuelem, nec Franciſcum actorem fuiſſe natos, nec conceptos tempore prætenſarum alienationum & contraventionum. Et inſuper, quòd ſi Manuel fuit vocatus ex contraventione Galcerandi patris ſui, & laudatione facta per dictos Joannem, Petrum & Franciſcum: tamen tempore contraventionis factæ per Manuelem, vivebant alii agnati dicti teſtatoris & Manuelis de nomine & armis dicti teſtatoris, qui fuerunt vocati ex contraventione Manuelis, & non actor diu poſt natus & conceptus.

Replicat actor, quòd ſtatim ut natus, vocatus fuit, licet non eſſet conceptus tempore dictæ renuntiationis: præcipuè quia omnes agnati teſtatoris & maſculi de ſuo nomine & armis ſunt mortui, & nullus

maſculus de nomine & armis prędictorum in rerum natura ſupereſt, niſi dictus Dom Franciſcus de Arinyo actor. Et verum eſt: tamen nullus contravenit niſi dictus Galcerandus de Arinyo ante nativitatem dicti Dom Manuelis, & Manuel de Arinyo ante nativitatem dicti Dom Franciſci, & præfati Joannes, Franciſcus & Petrus de Arinyo, qui laudaverunt venditionem Galcerandi, & ſic diu ante nativitatem Manuelis.

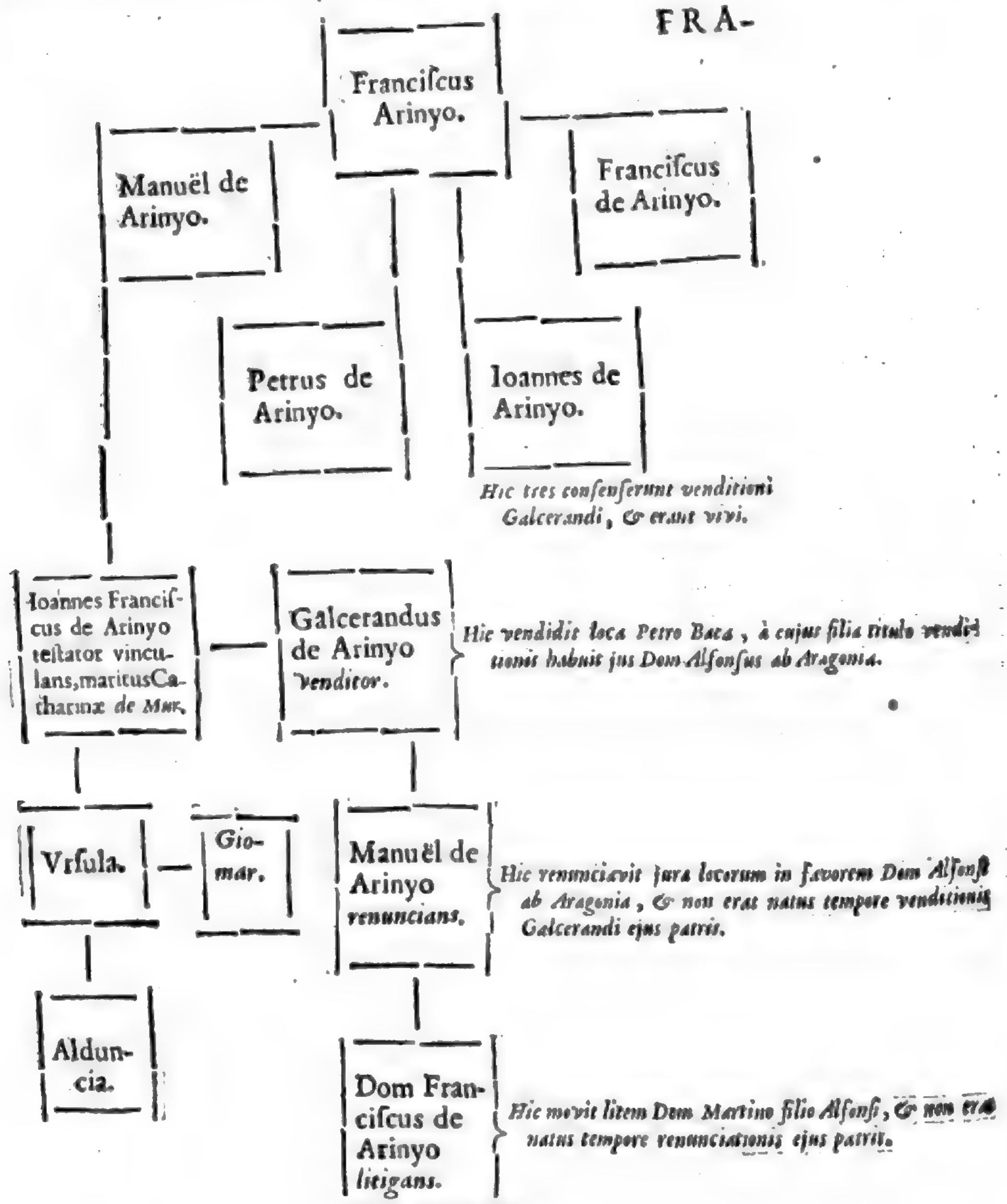
Punctus eſſe videtur, an oportuiſſet dictos Dom Manuelem & Dom Franciſcum de Arinyo reſpectivè ſingula ſingulis referẽdo, fuiſſe natos aut conceptos tempore contraventionis per eos prętenſæ, ſtantibus verbis dictę prohibitionis, & verbis vocationis conſanguineorum, qui in eventum contraventionis eſſent in rerum natura: & an verba illa, *Tali caſu*, idem importent ac ſi dictum fuiſſet, *Tali tempore*.

Ex ſupradicta facti narratione ad elucidandam juſtitiam illuſtriſſimi Ducis Villæ Hermoſæ, & Comitis Ripacurtiæ, ſequentia dubia oriuntur.

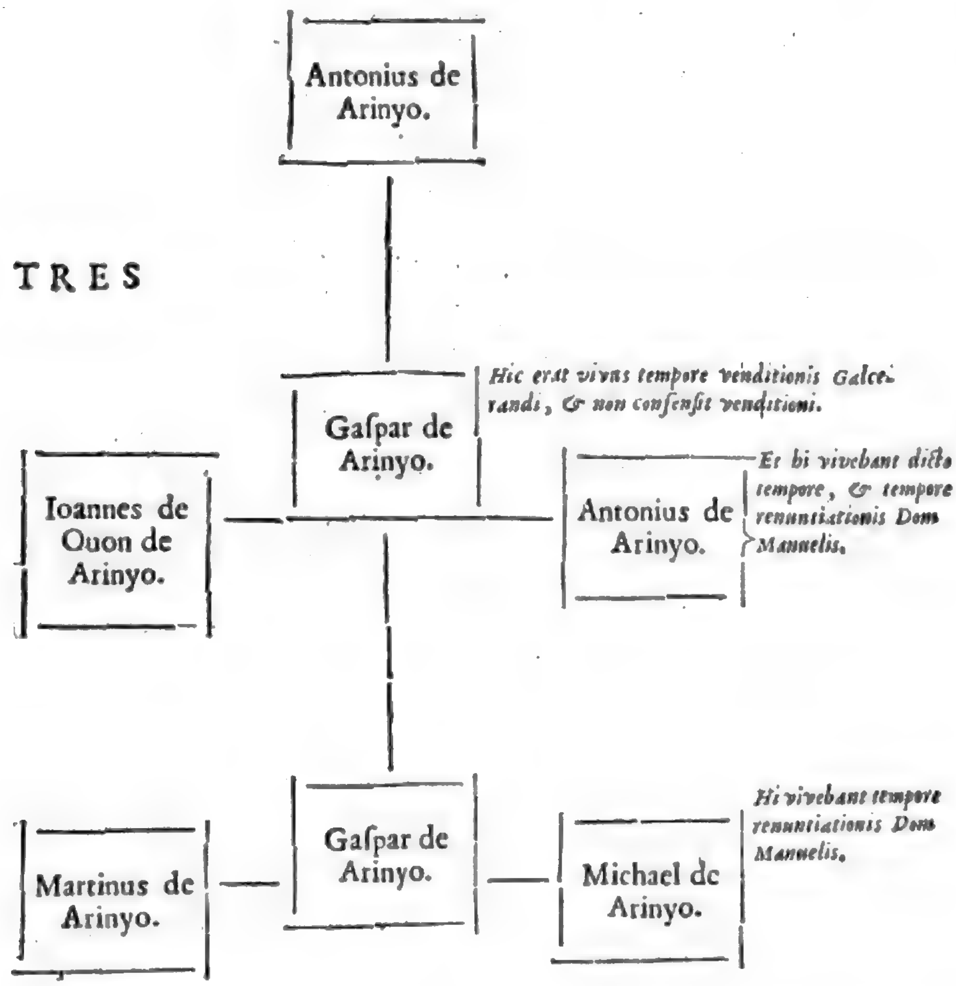
Primum, an actor jus habeat ex perſona patris Manuelis ex clauſula prohibitionis alienationis contenta in dicto teſtamento, propter alienationem factam à Galcerando?

Secundum, eſto quòd ex perſona patris non habeat (prout non habet) jus petendi dicta loca & caſtra, an illa vendicare poſſit ex perſona propria?

Jam quò res ſit dilucidior, Genealogiæ figura hîc ſubjicitur.

FRA-

QUàm ardua & argumentoſiſſima hæc conſultatio, tam utilis eſt ejus diſcuſſio & reſolutio latiſſimè quidem patens, ſed ἀναλυτικῶς peculiari more noſtro neceſſaria tantùm & utilia deciſionis puncto veritatis & juſtitiæ tum inquirendæ, tum propugnandæ cauſa, ut litteris ad me cum themate & genealogia è Cæſarea Auguſta miſſis rogatus ſum, perſequar: præmiſſo in gratiam juriſprudentiæ noſtræ candidatorum, themate ut à me ſuprà habetur, abbreviato.

1. Invocato nomine Dei, patris luminum, & Spiritus ſancti gratia, per Jeſum Chriſtum unicum Redemptorem & mediatorem noſtrum.

Tres articuli. Totius hujuſce diſputationis cardo in tribus articulis conſiſtit.

Primus, an dictus Franciſcus de Arinyo actor, jus habeat ex perſona Manuelis patris ſui?

Secundus, an ex perſona propria?

Tertius, an ex perſonis patruorum Galcerandi avi ſui paterni aut remotiorum agnatorum in figura genealogiæ deſignatorum, vel cujuſvis aut ultimi eorum, ſive jure tranſmiſſo, ſive per eventum conditionis fideicommiſſi ab ipſomet teſtatore quæſito? Sed brevitatis ergô, neve doctoribus ſcrupuloſa curioſitate ſingula non tam diſtinguere quàm fruſtulatim ſecare videar, omnes articulos ſub eodem diſputationis tractatu (facilè ab attentis oculo mentis diſcernendos) includam.

2. Primùm ergo pro actore militant & verba & mens teſtamenti. De verbis liquet ibi: Poſthumus, aut quicumque alius heres aut ſucceſſor meus non poſſit vendere; & ibi: Et ſi faceret, amittat dictam herentiam: quæ perveniat ad propinquiorem, &c. Liquet ergo ex ipſa vi & tenore verborum, quod non ſolùm primo loco inſtitutus, non ſolùm ſubſtitutus, ſed etiam quicumque ſucceſſor prohibitus eſt alienare, & ſi faceret, præter nullitatem actus, gravatus eſt fideicommiſſo, & propinquior conſanguineus de nomine & armis vocatus. Sed conditio fideicommiſſi extitit primò in perſona Galcerandi, qui primus extraneo vendidit, & iterùm extitit in perſona Manuelis ejus filii, qui in effectu idem fecit. Ergo actor vocatus eſt, quia eſt proximior de nomine & armis, utpote filius naturalis & legitimus Manuelis filii primi venditoris, qui erat frater & immediatus heres teſtatoris.

3. Nec obſtat, ſi dicatur quòd ſi actor videatur per dicta verba teſtamenti vocatus: tamen apparet per alia verba ejuſdem teſtamenti excluſus ibi, Qui in tali caſu reperietur, quæ ſunt verba reſtrictiva, quæ ſubſtitutionem diſpoſitoriam limitant ad propinquiorem, qui tempore dictæ contraventionis vel extantis fideicommiſſi reperietur, hoc eſt, in rerum natura erit, quia triplex ſolutio datur.

Prima, quòd verba, *in tali caſu*, non referuntur præcisè ad tempus contraventionis, quia eſſet facere relationem ad magis remota: ſed referuntur ad verba proxima & immediata delationis nominis & armorum: ut verba, *In tali caſu*, idem ſint quod verba, *In tali cauſa*, ut ſcilicet is demum ſit vocatus qui reperietur in ea cauſa, conditione vel ſtatu deferendi nomen & arma. Quæ verba & qualitas proculdubio verificantur in perſona actoris, qui hodie reperitur, & eſt propinquior, imò etiam ſolus conſanguineus deferens nomen & arma teſtatoris. Illud autem exploratiſſimi Iuris eſt, quòd relatio fieri debet ad proxima regulariter, & non ad remota. De quo remitto ad ea quæ ſcripſi in *Conſuetudine Pariſienſi*, §. 37. *gloſſa* 1. *numero* 9.

4. Secunda ſolutio, quòd ſaltem verba, *Tali caſu*, non debent referri ad verba orationis præcedentis

nimis remota, ſed ad verbum ejuſdem orationis incipientis, quæ perveniat ad propinquiorem, &c. ut non præciſè tempus extantis conditionis ibi ponderetur, ſed tempus executionis, & quo res de facto & cum effectu pervenire debet ad propinquiorem, & per eum vendicari, ſed hoc tempore inſpecto, in confeſſo eſt ea verba verificari in perſona actoris. Quia hoc tempore quo vendicat, ut res ad ſe perveniant, eſt propinquior, imò ſolus reperitur de nomine & armis.

5. Tertia ſolutio, quòd hæc verba reſtrictiva, *Qui in tali caſu reperietur*, ſunt poſita & ſtant (ut phraſis verborum oſtendit) quamdiu ſunt plures conſanguinei, ad deſignandum quòd is qui proximior in ea qualitate reperitur, præferendus eſt cæteris. Et ſic clauſula illa vacat, quando accidit totam ſtirpem & agnationem teſtatoris ad unum ſolum deveniſſe, ut hodie ad ſolum actorem devenit; tunc enim ceſſat ratio delectus & prælationis & conſequenter dicta clauſula reſtrictiva vacat, cùm unus ſolus de agnatione ſuperſit, & ſic non poteſt fieri reſtrictio ad unum ex conſanguineis, nec electio, cùm unicus ſuperſit: & ſic ille neceſſariò vocatus eſt.

6. Rurſus & ſecundò, principaliter actorem eſſe vocatum ex verbis ejuſdem teſtamenti probatur. quia non ſolùm in vim clauſulæ prohibitæ alienationis & in contraventionis eventum vocatur, ut dictum eſt: ſed etiam in vim fideicommiſſi gradualis, etiam alienatione & contraventione ceſſantibus. Patet, quia maſculi cujuſque inſtituti, ſunt per fideicommiſſum ſucceſſivè vocati. Sunt enim in ipſo tenore & verbis formalibus, & diſpoſitivis teſtamenti duo inſtituti, videlicet poſthumus maſculus primo loco, ſive primo gradu, & Galcerandus vulgariter expreſsè, & pupillariter tacitè, & compendioſè & fideicommiſſariè expreſsè ſubſtitutus. Et à vulgari, quæ verè & propriè eſt ſecunda & directa ſubſtitutio, *inſtitut. de vulgar. ſubſtitut. in princ. l. mulier. §. ultim. de condition. Inſtitution. l. Gallus in princip.* & ibi gloſſ. 3. *de liber. & poſthum* (utpote deficiente poſtumo) incœpit teſtamentum. Sed ut poſthumus maſculus, ſi naſceretur & ſuperviveret, gravatus erat ergo filios ſuos maſculos ſucceſſivè, ſi quos relinqueret, ita & Galcerandus: patet ibi, *Inſtituo Galcerandum fratrem meum, cum conditionibus ſupraſcriptis*, id eſt, cum omnibus qualitatibus & oneribus adjectis primæ inſtitutioni, & poſthumo priore loco inſtituto.

7. Quæ ſunt in duplici ſpecie & differentia. Prima ſpecies onerum eſt prohibitio alienationis & onus fideicommiſſi in caſum contraventionis. Secunda ſpecies eſt fideicommiſſi gradualis in favorem maſculorum deſcendentium, etiam citra alienationem, quæ duæ ſpecies multùm differunt.

8. Quia prima, ſi ſola ſit, id eſt, per ſe & vi ſua non concurrentibus aliis ſufficientibus ad inducendum fideicommiſſum graduale, non inducit fideicommiſſum, niſi in caſum & eventum alienationis, ſeu contraventionis. Aliàs & interim res jure inteſtati, non autem jure ſubſtitutionis devolvitur, & gravatus poteſt in teſtamento & inter vivos quomodo voluerit, dummodo non contra prohibitionem (videlicet in extraneos) diſponere, *l. filiusfamilias cùm pater.* verſic. *Sed ſi omnes filii, de legat. 1. voluntas. C. de fideicommiſſ.*

9. Etiamſi teſtator in ea prohibitione adjecerit cauſam expreſſam & finalem ſonantem in fideicommiſſum, putà ſi dixerit, quia volebat poſteris conſulere. text. in *d. l. Filiusfamilias §. divuſ.* verſic. *quòd ſi liberis, de legat. 1* vel ſi adjecerit hæc verba: *Ita enim fiet ut fundus de meo nomine, vel de nomine veſtro nunquam exeat*, text. in *l. pater filium, §. fundum de legat. 3. in l. cùm pater. §. cum inter.* (ſecundùm verum intellectum.) *de legat. 2.*

Per quos text. tenent communiter omnes Doctores ubique, & eſt vera & communis ſententia, quòd prohibitio alienationis quâtumcumque cauſata, etiam cauſa ſonante in perpetuum, & graduale fideicommiſſum, non tamen inducit fideicommiſſum niſi in caſum contraventionis, id eſt, non inducit fideicommiſſum ſucceſſivum de uno ad alium gradatim, ſed fideicommiſſum caſuale in eventum conditionis dictæ contraventionis dumtaxat. ita Alexand. & alii communiter in *l. Filiusfamiliàs, §. divi. de legat. 1.* & in *l. qui Romæ, §. coheredes col. 3.* ubi etiam Socin. *de verbor. obligat.* Socin. in *l. ſi cognatis de reb. dub.* Philip. Dec. *conſ. 218. num. 14. col. 5. & col. ultim. conſ. 377. num. 6. & num. ſeq. conſ. 422. num. 7. conſ. 613.* Franc. Curt. Junior. *conſ. 22.* Jaſon *conſ. 94. lib. 4.* etiamſi teſtator addiderit expreſſam rationem, quia volebat ſemper remanere in maſculos deſcendentes. Socin. *conſ. 227. col. 7. libro 2.* Carol. Ruinus *conſ. 227. num. 12. lib. 1. conſ. 96. num. 14. conſ. 190. num. 20. conſ. 134. num. 3. num. 16. libro 2.* Decius *d. conſ. 377. numero ſeptimo, col. penult.*

10. Et quamvis Bart. *d. l. pater filium, §. fundum, de legat. 3.* metu contrarii *§. dulciſſimis in l. pater, de legat. 2.* diſtinguat inter verba prolata per modum rationis, & inter verba prolata per modum enuntiationis cujuſdam futuri eventus: ut priora verba diſponant ampliando & inducendo fideicommiſſum: poſterior vero forma non diſponat nec ampliet: tamen ea diſtinctio legem verbis imponens, contra *l. ult. C. de uſurar. l. 2. C. communia de legat.* non eſt vera: ſed idem dicendum de priore verborum formula, niſi aliud ut dixi, concurrat. Quia verba etiam per modum rationis appoſita, non augent nec extendunt fideicommiſſum: quia veniunt acceſſoriè, & ſic non ampliant dictum: *Clem. 1. in fin. de præben.* Sed reſtringuntur ad caſum dicti præcedentis. Deci. d. conſil. 337. numero 6. Intellect. §. dulciſſimis contra Bar.

11. Non obſtat *d. §. dulciſſimis*, facilis enim & vera ſolutio eſt quod ratio ibi appoſita tendit ad reſtringendum legatum & onus, quod eſt favorabile & præſumptioni juris conforme, *l. apud Iulianum, §. ſcio de legat. 1.* Sed in *d. l. pater. §. fundum.* tendit ad augendum onus, quod eſt odioſum: & ſic in dubio non auget, nec diſponit, ſed ad limites dicti cui accedit, reſtringitur. Et ſic *d. §. dulciſſimis*, nullo modo diſcordat, ut putavit Bart. ſed concordat cum *d. §. fundum.* quia in utroque §. dicitur quod illa verba etiam per modum rationis adjecta, debent potius favore liberationis, & ad reſtringendum onus, quàm ad illud ampliandum, intelligi.

12. Secunda verò ſpecies onerum adjectorum poſthumo primò inſtituto; eſt verum fideicommiſſum graduale & ſucceſſivum, in quo non eſt expectanda conditio vel eventus contraventionis, ut ſit locus fideicommiſſo, ſed continuum gravamen ineſt, & ſequenti in gradu debetur fideicommiſſum tanquam æs alienum, non inſpecto tempore alienationis ſeu contraventionis, de quo in hac ſpecie *οὐδὲν πρὸς ἔπος*: quia huic graduali fideicommiſſo non aperitur locus niſi per obitum præcedentis in gradu.

13. Ad priorem ſpeciem ſpectant *l. Filiusfamilias, §. divi, §. cum pater, de legat. 1. l. peto, §. fratre de leg. 2.* Quod etiam vivo alienante ſtatim, non expectata ejus morte devolvitur jus ad proximiores qui tunc reperiuntur, prout etiam loquitur & diſponit teſtator in ea clauſula teſtamenti, in qua de hac priori ſpecie loquitur. Ad ſecundam verò ſpeciem ſpectant, *l. ult. §. ſin autem, Cod. communia de legat.* & ſimiles, quòd interim tenet alienatio in via alienantis reſpectu ſequentis vel ſecuturi in gradu, quia extante conditione fideicommiſſi gradualis per obitum alienantis: tunc ſequens in gradu in rerum natura exiſtens ipſo jure vendicat, quantumvis interim reſpectu ſequentis in gradu emptor plenum jus & dominium habeat. *l. non ideo minus de rei vendic. l. generaliter qui & à quib. manu liberi non fiunt, l. 1. §. ſervi appellatione, ff. ad Syllanian.*

14. Quamvis ergo Manuël non eſſet in rerum natura, nec conceptus quidem tempore alienationis factæ per Galceranlum patrem ſuum, & ſic allegari poſſit, quòd ex capite alienationis, & ex prima clauſula onerum teſtamenti non ſit vocatus: tamen ſatis eſt quòd tempore obitus Galcerandi erat natus naturalis & legitimus filius, & ſic comprehenſus & vocatus ex ſecunda ſpecie, quæ eſt fideicommiſſi gradualis, & ex ſecunda clauſula onerum teſtamenti, quæ incipit, Et ſi dictus poſthumus, quæ etiam in Galcerando repetitur ibi, *Cum conditionibus ſupradictis.*

Pag. 7. linea 6.

Et pariter quamvis Franciſcus de Arinyo actor non eſſet conceptus tempore renuntiationis & ceſſionis factæ per Manuelem patrem ſuum: tamen ſatis eſt, quòd tempore obitus Manuelis erat ejus naturalis & legitimus filius maſculus, & ſic in ſubſtitutione graduali maſculis, & de maſculis facta, comprehenſus & vocatus.

Relatio relatum implicat.

15. Non eſt enim dubium quin illa formalis & expreſſa relatio, ibi: *Cum conditionibus ſupradictis.* ex vi & proprietate verborum contineat & repetat formaliter & ſpecificè quidquid eſt in termino relato, videlicet in omnibus conditionibus ſupraſcriptis in eodem teſtamento, *l. Si ita ſcriſſero. l. Aſſe toto de hered. h. inſtitut. l. Inſtitutio talis de condition. & demonſtra. l. In ſumma. de re judic. l. Ubi autem non apparet, §. illud de verbor obligat.* decidit Bald. in *l. Si defenſor. §. qui interrogatus,* verſic. *niſi fortè* per illum text. *de interro. actio.* & in conſ. 212. Ea quæ lib 5. conſ. 338. lib. 2. Philip. Dec. conſ. 47. ubi in annota. dixit, & in conſuetud. Pariſienſ. §. 45. num. 18.

16. Quòd autem clauſula illa teſtamenti: *Si erit filius, & morietur ſine filiis legitimis maſculis,* importet fideicommiſſum graduale in favorem filiorum maſculorum, probatur: quia incluſione maſculorum excluduntur fœminæ. Quod non poteſt eſſe, niſi maſculi vocati ſint, & ſic in diſpoſitione. Atque ita quamvis, aliàs ſecundùm crebriorem ſententiam liberi poſiti in conditione, non ſint in diſpoſitione, ſed relinquantur ab inteſtato, *l. Lucius Titius* 2. & ibi gloſ. ult. Bart. Imol. & alii *de hered. inſtituend.* Quamvis multi adverſus illam communem ſententiam contrarium teneant multis rationibus, de quibus per Alex. conſil. 185. lib 2. & per Anton. Corſet. In repertorio, in verbor. *ſubſtitutio.*

Verb. maſculi.

17. Tamen quando liberi non ſunt ſimpliciter & indifferenter poſiti in conditione, ſed differenter & cum expreſſa adjectione maſculinitatis, quòd tunc non ſint in ſimplici conditione, ſed etiam in diſpoſitione, nempe vocati & inſtituti, decidit Guido Papa, q. Delph. 184. & movetur per deciſionem Bart. in *l. Liberorum col. pen. de verb. ſignif. & in l. 2. §. videndum. ad Tertylian.* quod in terminis ſtatuti dicentis, quòd filia extantibus maſculis non ſuccedat, maſculi vocati ſint & in diſpoſitione: Et opinionem Guidonis Papæ refert, & ſequitur Philip. Dec. in l. 1. col. 3. num. 16. & ibi Franc. Cur. junior. num. 14. dicens ita fuiſſe judicatum, *C. de pact.* Idem Curt. junior, conſ. 43. col. 5. conſ. 48. col. 4. conſ. 69. col. 2. conſ. 87. in princ. conſ. 128. num. 16. Carol. Rui. conſ. 167. num. 9 libro 3. Ludovic. Gozadi. conſ. 26. num. 22. conſ. 64. num. 7. conſ. 87. col. 4. Jaſon conſ. 232. lib. 2. Hieron. Gratus conſ. 48. col. ult. libro 1. conſil. 31. num. 19. lib. 2. Aymo Craveta conſ. 130. num 2. Anto. Rube. conſ 120. col. 1 & ante omnes iſtos idem tenuit Philip. Corne. conſil. 146. col. 2 conſil. 174. lib. 2. conſ. 272. lib. 4. Philip. Dec. conſ. 170. conſ. 270. conſ. 318.

18. Et dato, quòd hæc opinio ſit controverſa multis contrarium tenentibus, videlicet quòd ut filii poſiti in conditione, cenſeantur vocati & in diſpoſitione, non ſufficit quòd ſint poſiti in conditione, ſub qualitate & contemplatione maſculinitatis: Tamen quando cum hoc aliæ conjecturæ ſimul concurrunt, tunc communis eſt ſententia quòd ſint vocati, & in diſpoſitione: per not. Pauli & Philip. Corn. in *l. ab eo. C. de fideicommiſſ.* Petr. Anchar. in repetitione c. ſi pater in 12 notabili, de teſtam. in 6. & in conſilio 74. incipiente, Contra Philippum Alexand. conſ. 64. lib. 5. Soci. in *l. cum filiofamilias in primo notabili de legat.* 1. Carol. Rui. conſil. 167. col. 3. lib. 3. & ita in ſubſtitutione facta decedenti ſine filiis maſculis, quòd datis aliis conjecturis, illi maſculi ſunt vocati, decidit expreſsè Hierony. Gratus conſ. 32. lib. 2. & inter potiores & ad hoc ſufficientes conjecturas tres inſignes à Doctoribus in variis locis dantur.

19. Prima, quando onus reſtitutionis eſt eis injunctum. Cùm enim ſint gravati, igitur honorati. *l. ab eo.* & ibi Philip. Cor. *C. de fideicommiſſ.* Soci. in *l. cum filio. in not.* 2. *de legat.* 1. & in conſil. 249. col. 4. conſil. 250. col. ult. lib. 2. conſil. 12. num. 18. col. ult. lib. 3. Franc. Curt. ſenior, conſil. 51. col. 7. cum ſequent. Joan. Crotus in repetitione capit. Raynutius. ad fin. de teſtam. Udalricus Zaſi. in tracta. ſubſtitut. In rub. Compendioſè. Philip. Dec. conſil. 242. col. ult. ubi poſt Philip. Corne. conſil. 119. col. penult. lib. 2. etiam levem conjecturam admittit. Lancelot. Galiau. in repetition. *l. Centurio* fol. 24. col. 4. *de vulgar. & pupil. ſubſtit.* Steph. Bertrand. conſil. 113. tota difficultas lib. 3. in prima editione facta anno 1532. per Simonem Vincentium Ludovic. Gozadi conſil. 26. num. 23.

20. Secunda, quando teſtator ad plures gradus ſubſtitutionum proceſſit, ita expreſsè Petr. Anchar. conſil. 74. Alex. conſil. 64. lib. 5. Carol. Rui. conſil. 118. num. 11. lib. 2 Nicola. Boëri. in deciſi. Burdeg. 155. num. 13. num. 28.

21. Tertia, quando deficientibus prædictis maſculis in conditione poſitis, vocantur maſculi remotiores, uti expreſsè vult. Carol. Rui conſil. 4. col. 3. lib. 1. Sed impræſentiarum omnes illæ conjecturæ ſimul copulativè concurrunt, etiam in ipſis verbis & tenore teſtamenti.

22. Poſthumus enim maſculus primo loco inſtitutus, nominatim gravatus eſt, ſi ſine filiis maſculis legitimis deceſſerit, reſtituere Galcerando fratri teſtatoris, & rurſus Galcerandus ſub eiſdem conditionibus gravatus eſt in favorem propinquiorem conſanguineorum de nomine & armis teſtatoris, qui quidem proximior cum eadem conditione jubetur dicta caſtra acceptare. Ergo filii maſculi non in nuda conditione ſunt poſiti, ſed etiam gravati: idque non ſemel, ſed per plures gradus, ita ut etiam remotiores maſculi de agnatione vocentur, & ſint in diſpoſitione. Ergo multò magis deſcendentes maſculi ex dicto poſthumo, & pariter deſcendentes maſculi ex Galcerando ſunt vocati, & in diſpoſitione, præ remotioribus collateralibus vocatis, & in diſpoſitione poſitis. Igitur actor, utpote maſculus, nepos ex filio maſculo Galcerandi, per obitum Manuelis patris, graduali & ſucceſſiva ſubſtitutione vocatus eſt.

23. Tertiò principaliter probatur quòd non ſolum ex hoc capite ſtatim ab obitu patris vocatus fuit, ſed etiam ex alio capite ſtatim quòd natus fuit, & in lucem productus, videlicet ex capite contraventionis factæ per patrem ſuum. Quamvis enim tunc nec conceptus quidem eſſet: tamen ex capite contraventionis omnibus de familia & agnatione quæſita fuit actio. *l. Filiusfamiliàs §. divi de legat.* 1. *l. Peto §. fratre de legat.* 2. Et quamvis proximior poſſet remotiores pro tempore ſuo excludere, verum eſt, dando cautionem de reſtituendo ſequentibus de agnatione. text. in *d. §. fratre.* verſic. *Sed ita.* facit *l. unum ex familia, §. ſed etſi fundum in fin. de legat.* 2. Et quamuis tunc ille ſolus eſſet, nec ſupereſſet alius: nihilominus ad hanc cautionem tenetur. Et ſic etiam naſcituris & nondum conceptis fideicommiſſum debitum iri poteſt. text. in *d. §. fratre,* in verſic. *cautionem autem.* Et ſi cautio non fuerit interpoſita, quamvis ex cautione, quæ non eſt, actio dari non poſſit: tamen ex fideicommiſſo actio dabitur

ei, qui erit de familia : text. in *d. §. fratre* verſic. *quòd*
ſi cautio.

24 Ex quibus liquidò apparet quòd quamvis ne-
imo alius ulterior ex familia illa ſuperſit (verba ſunt
d. §. fratre) tamen non poteſt irrevocabiliter alienare. Sed
ei qui poſteà naſcetur, & concipietur, actio & jus
vendicandi acquiretur, ſive ex cautione quam ille de-
buit præſtare, ſive ex fideicommiſſo, etiam cautio-
ne omiſſa. Et quòd poſteà concepti, & nati admit-
tentur ad petitionem fideicommiſſi, probat ibi text.
apertus in verſic. cautionem autem, & ita ibi tenet
gloſ. in verb. ex familia illa ſuperſit, & expreſſim in
propriis terminis Franc. Ripa. in *l. filiusfamiliàs*, §.
divi. num. 17. *de legat.* 1. Quamvis ergo Galcerandus
non præſtiterit illam cautionem, ſed alienaverit : ta-
men facere non potuit quin naſcituro, qui eſſet pro-
ximior, jus fideicommiſſi quæreretur, prout quæſi-
tum fuit Manueli, qui poſtquam fuit in rerum natu-
ra, cùm eſſet proximior de nomine, & armis, po-
terat vendicare ab emptoribus eorum, vel heredi-
bus, prout vendicare cœpit.

25. Et quamvis non præſtiterit dictam cautionem,
ſed contraveniendo ceſſerit liti, non potuit tollere
jus naſciturorum: hujuſmodi enim fideicommiſſum non
conſumitur per primam vendicationem, quia non eſt
in perſonam, ſed in rem : & ſic perpetuò durat. Bart.
in *d. l. Peto. §. fratre, verſic. venio ad* 4. *in fin. de legat.* 2.
Et ſic Manuel non potuit facere quin Franciſco actori
filio ſuo quamprimùm natus fuit jus vendicandi quæ-
ſitum fuerit ex fideicommiſſo, cùm ex tempore nati-
vitatis ſuæ proximior fuerit, & ſit de nomine, & ar-
mis teſtatoris. Igitur non ſupereſt dubium, quin ven-
dicare poſſit, nec apparet aliquid quod ei objici queat,
niſi defectus dictæ cautionis, quam præſtare non te-
netur, niſi petatur, juxta not. per gloſ. & Doctores
in *l. univerſa*, *C. de precib. imperat. offer.* Bart. & Paul.
Caſtren. in propriis iſtis terminis in d. *l. Petro*, *§. fratre*
de legat. 2. Alexand. conſ. 96. lib. 4. ubi in annot. dixi.
De qua cautione ſi objiciatur, facile illam præſtabit.
Cæterùm nec patris, nec avi qui alienaverunt, nec
alicujus eorum, qui alienationi conſenſerunt, mediatè,
vel immediatè hæres eſt.

26. Quartò, principaliter probatur per textum in
l. Cum ita, *§. fideicommiſſo, de legat.* 2. ubi in fideicom-
miſſo relicto familiæ, vel agnationi, vel cognationi,
requiritur illos de familia, agnatione, vel cognatione
ſubſiſtere, & illam qualitatem habere tempore teſta-
menti, aut ſaltem tempore mortis teſtatoris. text. in *l.*
ſi cognatis in fi. de reb. dub. & in *d. §. in fideicommiſſo, in*
princ. niſi teſtator ſpecialiter caverit ſe velle volunta-
tem ſuam, & diſpoſitionem extendi ad ulteriores, ut
inquit text. in *d. §. in fideicommiſſo.* in fi. Et per ulte-
riores intelliguntur poſteri, etiam poſt obitum teſta-
toris nati, ut probat text. in *d. §. divi.* verſic. *quòd ſi*
liberis, aut poſteris, & in *d. §. fratre*, ubi ſanciunt
hanc voluntatem ſervandam, & etiam cautionibus
renovandam. Sed hic conſtat teſtatorem ad ulterio-
res, etiam poſt obitum ſuum naſcituros voluntatem
ſuam diſpoſitivam extendiſſe, imò à naſcituris in-
cœpiſſe: & tandem ad alios naſcituros progreſſum eſſe.
Si ergo natus, & conceptus poſt obitum teſtatoris,
non ob id minùs habet voluntatem diſpoſitoriam
teſtatoris, ſi eſt proximior de ſanguine, nomine &
armis : igitur non minus habebit, ſi concipiatur, &
naſcatur poſt contraventionem proximi alienantis.

27. Et alioquin quilibet proximior exiſtens, ma-
jorem haberet poteſtatem fraudandi voluntatem
teſtatoris, & privandi ſequentes in gradu inter vi-
vos, quàm in ultima voluntate, quod eſt abſur-
dum. Si igitur Galcerandus, & Manuel differendo
contravenire uſque ad mortem, non potuiſſent pri-
vare poſteros ſuos maſculos, & legitimos : igitur
nec accelerando maturiùs contraventionem ſuam in
ſua vita.

28. Porrò non eſt dubium quin nondum nati ſubſti-
tui poſſint, & eiſdem ſubſtitui quandocumque naſ-
centur, *l. ſubſtitui, de vulga. & pupill. ſubſtit.* Ut &
legari, *l. qui filiabus in princ.* & in *fi. de legat.* 1. Igi-
tur de teſtatoris & poteſtate, & voluntate conſtat,
quæ ſunt duo fundamenta omnium actionum huma-
narum. Quorum altero deficiente, nihil fit, & utroque
concurrente, quidlibet fit, *c. cum ſuper abbatia*, *extrà*,
de offic. delegat. l. ſi filio de donat. ante nup. l. omne
verbum, *C. communia de legat.* ubi Bald. hoc not. &
in conſil. 326. col. 1. conſil. 456. col. 2. lib. 1. Alexand.
conſil. 52. num. 30. conſil. 123. lib. 4. Stephan. Bertrand.
conſil. 1. in prin. lib. 1. editionis primæ Simonis Vin-
centii.

29. Et in propriis terminis, quòd etiam in ſimplici
fideicommiſſo reſultante ex prohibitione alienationis
expreſsè, vel tacitè cauſata, admittantur concepti,
& nati poſt alienationem, ſeu contraventionem, te-
nent Raphael Fulgo. Philip. Corneus, & Jaſon. num.
2. in *l. Quoties ab omnibus*, *C. de fideicommiſſis*, per d. §.
fratre. Idem ſentit Joan. de Anania conſil. 47. Ratio
manifeſta eſt : quia non eſt tanta, ſaltem non major
difficultas, ſubſtitutionis, quàm inſtitutionis. Atqui
nondum etiam extraneus poteſt hæres directò inſtitui.
Inſtitu. de bon. poſſeſ. in princ. §. poſthumus. Inſtitu. de
legat. uterque Imo. & alii in *l. Gallus in princ. de liber.*
& poſthu. Igitur poteſt directò ſubſtitui, & multò fa-
ciliùs per fideicommiſſum, quo fieri poſſunt, quæ di-
rectò, nec per legatum quidem fieri poterant. *Inſtit.*
de fideicommiſſar. hereditar. in princ. Ergo multo magis
per fideicommiſſum particulare, quale eſt id de quo
nunc agitur.

30. Nec obſtat quod vulgò dicitur, ſubſtitutum de-
bere vivere tempore quo advenit conditio ſubſtitutio-
nis : Quia illud verum eſt de ſubſtituto, qui aliquando
vixit, quia ſi pendente conditione ſubſtitutionis, de-
ceſſerit, ſubſtitutio prorſus expirat quoad eum, *l.*
unica, *§. ſin autem ſub conditione*, *C. de cadu. toll.*
Non ſolùm enim non eſt in rerum natura ; non ſolùm
non ſperatur ampliùs aliquando fore : ſed certum eſt
illum nunquam futurum eſſe, nunquam rediturum
in hoc ſæculum. Illa enim ethnica, & prophana Py-
thagoricorum, ſeu μετεμψύχωσις, ſeu μετεμψύχωσις nun-
quam in jure noſtro, nunquam in republica, aut
Eccleſiaſtica, vel civili recepta fuit, meritò
ſtatim reſpectu ejus qui prædeceſſit, habet locum, *d.*
§. ſin autem ſub conditione, & omnes regulæ, quòd
jura conditionalia ultimarum voluntatum non tranſ-
mittuntur.

31. Sed ſecùs eſt in eo, qui nunquam vixit, nec
natus eſt ; ſperatur autem poſſe naſci & vivere : quia
tametſi nondum ſit in rerum natura tempore extan-
tis conditionis : non tamen ſubſtitutio, legatum vel
fideicommiſſum fiunt caduca vel quaſi : ſed pendent,
donec ſubſtitutus, legatarius, vel fideicommiſſarius
naſcatur : & interim res remanet penès gravatum,
vel ejus ſucceſſorem, cum onere quamdiu ſpes eſt ali-
quem naſciturũ. Ita in propriis terminis decidit Steph.
Bertran. conſ. 201. viſis duobus teſtamentis. num. 2. lib.
2. editionis expenſis propriis factæ per Simo. Vincent.
& exemplificat in fortioribus terminis, videlicet in eo
qui heredem uxorem inſtituit : cui poſt ejus mortem
ſubſtituit filios naturales & legitimos ex Sylveſtro filio
ſpurio teſtatoris, & decidit quòd quamvis uxor ſuper-
vixerit & heres fuerit, poſtea obierit, nondum natis
aliquibus filiis ex Sylveſtro, quod non extinguitur ſub-
ſtitutio, ſed pendet : & quandocumque naſcentur filii
legitimi ex Sylveſtro, etiam ex matrimonio poſtea cõ-
trahendo, quòd ſtatim illis natis locus erit ſubſtitutio-
ni, bonis interim cum illo onere manentibus penès he-
redes dictæ uxoris, & hoc non habet dubium, quando
per ſpem naſcituri teſtamentum non pendet, ſed ſemel
confirmatum fuit, ut hic, ut not. omnes doctores in *l.*
ſubſtit. & in *l. Si pater filium, de vulgat. & pupill.*

32. Quintò

32. Quintò probatur, quia certum eſt quod teſtator in prohibitione facta poſthumo ſuo maſculo, & ſubſtitutione propinquioris magis, imò propriùs ſenſit de propinquioribus deſcendentibus ab eodem filio ſuo, quàm de aliis collateralibus aut remotioribus. Igitur in prohibitione, & ſimili ſubſtitutione repetita in perſona Galcerandi ſecundo loco inſtituti, & à quo teſtamentum incœpit, magis & per prius ſenſit de proximioribus maſculis legitimè & per lineam maſculinam deſcendentibus ab eodem Galcerando, quàm de aliis agnatis remotioribus & collateralibus. Cùm ergò verba propinquioris competierint Manueli filio Galcerandi, & nunc competant & naturaliter & legitimè Franciſco actori Manuelis filio, & ad hoc mens ipſa teſtatoris (& privatè ad alios) protenſa fuerit, ſequitur, Manuelem primo loco poſt patrem vocatum fuiſſe, deinde actorem poſt Manuelem.

33. Et actorem reſpectu teſtatoris eſſe in tertio gradu: quia Galcerandus, à quo teſtamentum incœpit, non poteſt facere alium, quàm primum gradum. Cùm ergò actor tum ex ipſa natura & veritate facti immutabili, tum ex verbis & mente teſtatoris ſit tantùm in tertio gradu, omninò vocatus eſt, & nihil eſt quod ei obſtet, ut fruſtra obtrudi poſſet novella 159. in Authentic. *de reſtit. fideicommiſ.* ultra quartum gradum non porrigenda, cùm iſte ſit in tertio gradu.

34 Quòd mens ipſa teſtatoris pro actore militet, jam ex prędictis ſatis liquet. Sed ex abundanti clarè oſtenditur. Primò, ex eo quod idem teſtator proprias filias excluſit, & eis filios ſuos maſculos, & maſculos ex maſculis deſcendentes prætulit. Secundò, ex eo quòd non ſolùm poſteritatem ſuam maſculinam filiabus ſuis prętulit, ſed etiam fratrem ſuum, & maſculos legitimè ex eo deſcendentes. Tertiò, ex eo quod eiſdem filiabus ſuis in iſtis caſtris prętulit in defectum filii & poſteritatis ſuę maſculinæ, & in defectum fratris ſui quem unicum habebat, & poſteritatis fraternæ maſculinę, quoſvis remotiores collaterales qui reperirentur eſſe de agnatione ſua, nomine & armis. Quartò, ex eo quod ſicut filias proprias omninò etiam favore remotiorum collateralium excluſit; ita proprias neptes ſive ex filio ſuo, ſive ex fratre ſuo, pariter excluſit.

35. Porrò tam præciſa, perpetua & continua excluſio fœminarum, nihil aliud eſt quàm præciſa & perpetua incluſio maſculorum, quorum favore fit illa excluſio, Bart. *in l. liberorum, de verb. ſignific.* & in *l. 2. §. videndum, ad Tertyll.* Bald. *in l. maximum vitium, col. 1. C. de liber. præterit. vel exhered.* Sed hic filię, neptes, & omnes fœminæ & deſcendentes ex eis, primùm favore poſteritatis maſculinæ ipſius teſtatoris excluduntur. Secundò, favore poſteritatis maſculinæ fratris teſtatoris. Tertiò, favore aliorum quorumcumque remotiorum propinquiorum maſculorum de gentilitate teſtatoris. Ergò quandiu ſuperſunt de poſteritate maſculina fratris teſtatoris, illi ſoli vocantur, prout illis ſolis quamdiu ſuperſunt, competunt verba & mens teſtatoris. Ergò Manuel mox ut natus fuit, ſolus vocatus fuit, & ſecundum gradum fecit, prout in primo gradu fuit patri, & conſequenter actor vocatus eſt, & in tertio tantùm gradu, tum ex verbis, tum ex mente teſtatoris, quæ nunc in ſolo actore, & tanquam ſolo in tertio & propinquiori gradu exiſtente verificantur.

36. Secundò, principaliter colligitur mens etiam à fortiori: quia hujuſmodi prohibitio alienandi & ſubſtitutio facta eſt ſub expreſſa commemoratione & onere non ſolùm deferendi, ſed etiam jure ſanguinis jam habenti nomen & arma, & ſic contemplatione familiæ & gentilitiæ dignitatis in omnibus de agnatione conſervanda. Et conſequenter prohibitio & ſubſtitutio non eſt perſonalis, ſed in rem. Quo caſu, ſecundùm communem Doctorum ſententiam, non eſt perſonalis, ſed perpetua in rem, & maximè in pręſenti caſu, in quo teſtator hanc ſuam voluntatem extendit expreſsè, non ſolùm ad poſteros filii ſui maſculi, non ſolùm ad poſteros fratris ſui, ſed etiam ad alios quoſcumque de ſanguine, nomine & gentilitiis inſigniis.

37. Ex quibus duo ad intentionem actoris fortiter deciſiva colliguntur. Primum, quòd ea verba teſtamenti, *qui in tali caſu reperietur*, non ſunt appoſita ad excludendum poſteà naſcituros, cùm fideicommiſſum ſit in rem, & non in perſonam, ſed tantùm appoſita ſunt ad præferendum proximiorem qui tunc eſt. Cum ergò actor ſit nunc proximior & ſolus, non de tertio, ſed de ſecundo ordine, utpote nepos fratris, non eſt dubium quin de voluntate & intentione teſtatoris ſit vocatus, etiam de voluntate, quæ ex verbis ipſius teſtamenti colligitur, juxta *l. Gallus, §. quidam rectè, de liberis & poſthumis.*

38. Quamvis enim non ſufficiat teſtatorem velle, niſi diſponat, *l. quidam cum filium, de hered. inſtit.* Fallit quando voluntas ex verbis concipi poteſt, quia tunc ſatis cenſetur in diſpoſitionem deducta, ut expreſsè tradit Bald. in repetit. *l. etſi poſt tres, col. 5. verſ. ſed quid ſi tantùm, ſi quis cautio*, & in *l. etiam col. 2. C. de jure dot.* in *l. unica, col ult. C. de his, qui ante apertas tabulas*, in *l. cum virum, col. ult. C. de fideicommiſ.* & in *c. ſecundò requiris, extra de appellation.* & eſt text. *in l. Ab omnibus, in princ. de l. 1.* ibi, *cùm & ſignificatio verborum non repugnet huic ſententiæ, & voluntas teſtatoris congruat, de legat. 1.* & pulcher text. in *l. unum ex familia, §. pen.* ibi, *ſi omiſſa fideicommiſſi verba ſint, &c. quæ leguntur, cum iis quæ ſcribi debuere, congruant, rectè datum & minus ſcriptum, exemplo inſtitutionis, legatorumque intelligetur, de legat. 2.*

39. Ideo quamvis teſtator non expreſſerit nunc natos, vel poſtea naſcituros, tamen quia hoc congruit cum mente & cum cæteris quę in eodem teſtamento leguntur, ad ulteriores quoſcumq; de ſanguine, nomine & armis protenſa, pro ſcripto habetur id de quo ſi teſtator interrogatus fuiſſet, veriſimiliter reſpondiſſet, prout veriſimiliter reſpondiſſet pro iſto maſculo nepote ex fratre ſi interrogatus fuiſſet an vellet eum vocari, etiamſi poſt contraventionem à patre ſuo factam ex legitimo matrimonio concieperetur & naſceretur, text. in *l. cum teſtamentum, de reb. dub.* Alexander, conſilio centeſimo trigeſimo, lib. 2. ubi in annotat. dixi. Franc. Curt. ſenior, conſ. 29. col. 1. & latè conſ. 31. col. 2. col. 10. & col. ult. Jaſ. in *l. Lucius, §. in princ. de liber. & poſthum. in l. 1. col. 4. de vulg. & pupill.* Matthæus de Afflictis *deciſion. Neapolitan.* 141. Steph. Bert. conſ. 134. ponitur in facto col. 2. cum ſeq. lib. 1. In prima editione per Simonem Vincentium facta. Facit *l. ult.* ubi Salic. *in ultimatu C. de poſth. hered. inſtit.* gloſ. & Doctores *in leg. tale pactum, in fin. de pactis.*

40. Secundum quod colligitur ex ſecunda ratione mentis ſupradictæ num. 36. num. 37. eſt, quod cum prohibitio & fideicommiſſum non ſint in perſonam, ſed in rem, non limitantur ad quartum gradum, ſed protenduntur in infinitum, quamdiu reperitur de dicto ſanguine, nomine & armis teſtatoris, ut tenent omnes ferè Doctores in *l. filiusfamilias, §. divi, de legatis 1. & in Authent. de reſtitution. fideicommiſſ.*

41. Tertiò principaliter colligitur eadem mens ex qualitate rerum quę alienari prohibentur, & ad proximiores de nomine & armis devolvi jubentur: ſunt enim caſtra antiqua & nobilia, & feuda dignitatum, quæ etiam ſuos poſſeſſores nobilitant: per text. in *c. 1. Quis dicatur Dux, Comes, Marchio.* Et quæ de feudis nobilibus tradunt Andr. Iſern. Bald. & alii

Qualitas rerum.

Feuda quæ nobilitant.

Doctores ibi, & in c. 1. *in princ. col.* 2. *de Capitaneo qui cui. vendit. in uſibus feudorum.* Guido Papæ in deciſion. Delphic. 335. & 386. Et quòd caſtrum habens juriſdictionem annexam cum territorio & ſubditis, ſit nobile & nobiliter poſſeſſum, decidunt Luc. Penna Doctor Parthenopæus, in *l. mulieres, col.* 2. *in quarta cauſa nobilitatis, de dignitat. lib.* 12. Curt. in tractat. nobilit. part. 3. num 200. cum ſeq. Chaſ. in conſuet. Burgund. tit. de Feud. §. 7. col. 3. verſi. Inter alias, & in conſ. 64. col. 4. & dixi in conſuetud. Pariſ. 9. gloſ. 3. num. 3.

42. Præterea, hujuſmodi caſtra non ſolùm ſunt per ſe nobilia, & nobilitant: ſed etiam ſunt antiqua heredia nobilium de Arinyo. Ex quibus apparet duplex affectionis ratio miſta cum favore ejuſdem agnationis de Arinyo, cùm eſſent caſtra nobilia & antiqua heredia nobilitatis antiquæ domus de Arinyo. Quę nobilitas non naſcitur in nictu oculi, ut inquit Bald. in Præludiis feudorum, in pen. diviſione. Jacob. de Sancto Georgio in inveſtit. feudal. verſ. in feudum, in 8. diviſione: per *l. Stemmata*, aliàs *Schemata, de gradib. & adfinit.* quæ per dignitates & divitias antiquas conſervatur. Et ſic non eſt veriſimile quòd teſtator voluerit hæc caſtra antiquæ dignitatis & nobilitatis domus ſuę ad exteros unquam pervenire: ſed perpetuò in illis de ſanguine, nomine & armis ſuis conſervari.

43. Et hoc modo in terminis multò debilioribus arguit Philip. Dec. fideicommiſſum cenſeri in rem & perpetuum, & cōcludit ex qualitate rei pręſumi fideicommiſſum in favorem proximioris de familiæ in conſ. 33. col pen. & in conſ. 38. col. 2. verſ. *Quintò etiam ex qualitate rei.* Bart. in dict. §. *divi, num.* 3. Bald. poſt Cynum in l. *voluntas* 1. *C. de fideicommiſſ.* Cyn. in l. *Ea lege, col.* 4. *verſ. Et ut hæc omnia, C. de condict. ob cauſ.* Bald. in l. 2. *ante fin. C. de uſucap. pro empto.* Cyn. Bald. Raphael Fulg. Philip. Corn. Jaſ. in l. *quoties ab omnibus, C. de fi teic.* Paul. in l. *filiusfam.* §. *divi, col.* 1. & ibi Alex. Jaſ. num 8. not. 2. & Ferdinandus Loazes. doctus Hiſpanus, col. 29. num. 58. verſ. ſext. & ult. & col. ſeq. num. 60. *de legat.* 1. Facit quod ex qualitate rei in qua eſt affectio (ut quia fuit majorum) prohibitio facta heredi, non reſtringitur ad heredem ſcriptum, ſed extenditur ad heredem heredis. Alex. in d. §. *divi,* col. 7. in fi. verſ *quid autem,* ut etiam ſentit ibi Bart. *n* 3. Iaſ. *n.* 8. *not.* 2.

44. Præterea, hæc caſtra antiqua & nobilia habent vaſſallos cenſuarios, ſeu alios non ſolùm ratione territorii & juriſdictionis: ſed etiam ratione feudi vel cenſûs, vel alterius juris fundiarii ſeu clientelæ ſubditos aut clientes, & ſic ex qualitate rei prohibitę alienari, prohibitio ſemper valet, non ſolùm ratione affectionis rei ipſius quæ ad hoc ſufficit, ſed etiam ratione clientelarum & ſubditorum inde dependentium. Ita decidit Bart. in d. l. *filiusfam.* § *divi, col.* 1 *num* 3. exemplificans in vaſſallis, & addens quòd ea prohibitio videtur etiam facta favore vaſſallorum, & aliorum clientum: & ibi ſequitur & commendat Jaſon in lectur. 1. col. 3. n. 26. ubi addit & ampliat quòd ex quo talis prohibitio cenſetur facta etiam favore & commodo vaſſallorum, quorum intereſt non mutare dominum antiquum, quòd in caſu alienationis & ſic contraventionis videtur relicta liberatio vaſſallis. Quia illi quorum favore facta eſt prohibitio, ſunt fideicommiſſarii: tamen Jaſon ibi num. 27. non ſequitur hanc ſuam ampliationem, ſed confirmat & amplificat prædictam ſingularem illationem Bartoli, quòd ex qualitate rei & ſubditorum dependentium, prohibitio alienandi ſemper valet, & cenſetur perpetua.

Qualitas perſonarum.

45. Quartò principaliter eadem mens colligitur ex qualitate perſonæ inſtituentis, prohibentis, & fideicommittentis, qui erat nobilis, & ex qualitate inſtitutorum, prohibitorum, & gravatorum, & ſubſtitutorum, qui omnes ſunt de eadem nobilitate, & de eiſdem nomine & armis gentilitiis. Et ſic ex qualitate hujuſmodi perſonarum præſumuntur prohibitio & fideicommiſſum perpetua in rem, ut eſt communis Doctorum ſententia.

46. Quintò, ex qualitate maſculinitatis, ſub qua inſtituuntur, & ſubſtituuntur, & in favorem maſculorum tantùm facta eſt prohibitio & devolutio. Ex quo colligitur teſtatorem voluiſſe non ſemel, nec ad certos gradus tantùm, ſed perpetuò conſervare in ſua agnatione, quandiu eſſent aliqui maſculi de eadem agnatione, nomine & armis: per maſculos enim conſervatur familia, quæ in fœminis finitur, *l. pronuntiatio, §. familiæ, de verb. ſignificat. l. Juriſc.* §. *de gradib. & affinit. l.* 1. §. *penult.* ibi, *ut ordinum dignitas familiarumque ſalva ſit, de ventre inſpiciend.* Philippus Decius conſil. 352. numer. 6. verſiculo ſexto & ultimo. Qualitas maſculinitatis.

47. Sextò, principaliter colligitur ex conſuetudine generali omnium nobilium, præſertim Hiſpanorum, qui cupiunt nomen ſuum, inſignia & arma immortalia fieri. Quod autem omnibus aut pluribus communiter rectum videtur vel aperitur, videtur etiam à ſingulis ejuſdem conditionis rectum haberi & aperiri, *c. prudentiam, extra, de offic. delegat. l. ſi ſervus plurium, in fin.* ibi, *conſuetudo patrisfamil. Deinde regionis, de legat.* 1. Confirmantur hæc, quia fere ſemper & ubique etiam juribus & moribus antiquis hęc affectio ad agnationem & nomen familiæ conſervandum & perpetuandum, viſa fuit honeſta & utilis, & moribus hominum conveniens, ut patet ex vetuſta Lege XII. Tabularum, & *Inſtitut. de hereditat. quæ ab inteſtato deferunt.* § *item vetuſtas. de legitima agnat. ſucceſſ.* in princip. & §. *quoad fœminas.* Cōſuetudo nobilium.

48. Septimò colligitur ex eo quòd hîc non agitur de inſtitutione directa in univerſitate bonorum, & hereditate propriè in terminis juris ſumpta, in quibus procedit gloſſ. ult. & communis ſententia Doctorum in *l. Lucius, de heredib. inſtit.* ſed de certis herediis, nempe de certis antiquis caſtris. Et ſic in effectu de certa rę legata, & alienari favore agnatorum prohibita, cum onere, ut mox alienatione facta, ad proximiorem agnatum devolvatur. Quo caſu poſiti in conditione, intelliguntur ſubſtituti & vocati, & fideicommiſſum graduale ineſt, prout ineſſe & fieri poteſt in legatis particularibus, faciliùs quàm in univerſalibus juris ſucceſſionibus, *l. ut hered.* ibi, *Quod magis eſt, de legat.* 2. & ita in materia hujuſmodi prohitionum alienandi, decidit Jaſon conſilio quarto, lib. 1. col. pen. verſ. quarto, ad idem, lib. 1. ubi citat Ang. Peruſ. ad literam in *l. in legat. C. de legat.* in lectura Florentina.

49. Confirmantur prædicta per deciſionem in fortioribus terminis Petri Ancharan. conſ. 27. non ſervato ordine, ubi in ſubſtitutione facta filiis decedentibus ſine liberis, de duobus antiquioribus de domo & progenie de Calcagnis, decidit hanc ſubſtitutionem non eſſe reſtringendam ad duos antiquiores proximos, ſed extendendam ad ulteriores ſequentes antiquiores de dicta progenie: quia nomen agnationis fuit expreſſum, & ſuppreſſa nomina perſonarum, prout hîc actum fuit poſt Galcerandum. Igitur fideicommiſſum ſucceſſivum & perpetuum, quod conſilium refert & valde celebrat Andreas Siculus, vulgò Barbatias, in conſ. 18. lib. 6.

50. Jam unum tantum obſtare poſſet, videlicet novella 159. in Authent. *de reſtitut. fideicommiſ. ut uſque ad quartum gradum tantùm.* Sed ex prædictis apparent duæ claræ ſolutiones. Prima, quòd hîc actor non eſt ultra quartum, ſed in tertio gradu tantùm: incœpit enim teſtamentum à Galcerando, cujus actor eſt nepos ex maſculo in directa deſcendenti linea, & ſic in ſecundo gradu reſpectu avi

ſui primi heredis & alienatoris, & in tertio gradu reſpectu ipſius teſtatoris. Igitur per notata ſuprà numero trigeſimo tertio.

51. Secunda ſolutio, quòd etiamſi actor eſſet ultra quartum gradum, tamen limitatio dictæ novellæ non habet locum hoc caſu, quo prohibitio non ſolùm eſt in rem, ſed etiam facta favore agnationis & familię, utque res perpetuò maneant penès proximiores, etiam collaterales de ſanguine, nomine & armis teſtatoris, ut eſt communis ſententia Doctorum in locis præfatis per Iacob. Belviſium in Authent. *de reſtit. fideic. § nos igitur*, quem refert & ſequitur Alex. conſ. 56. lib. 1. conſil. 59. col. 2. lib. 3. Ita etiam conſuluit Collegium Bononienſe, ut refert & ſequitur Andreas Siculus in *l. cum acutiſſimi, col.* 68. *C. de fideicom.* Idem tenet Iaſ. in d. *§. divi*, in lectura 1. num. 113. & in *l. ult. col. 2. num. 5. C. de hered. inſtit.* Ioan. de Monte Ferrato in repetition. d. *§ divi*, charta 6. & ibi Ferdinand. Loazes col. 73. num. 187. Philip. Dec. conſ. 23. num. 4. conſ. 95. & conſ. 196. col. 4. num 16. Hieron Gratus conſ. 31. num 24. conſ. 133. ad finem lib. 2. & omnes ubique.

52. Et inſuper nonnulli, ut Alex. in d conſ. 56. col. 1. lib. 1. poſt Bart. (qui Iacob. de Arenis refert) in *l. Lucius, §. Sempronia*, ſeu potius in princ. *d. l. de legat.* 3. Philip. Dec. in dictis locis ampliant, ut etiam porrigatur ad omnes ſucceſſores ex eo ſolo quòd teſtator non prohibuit heredem nominatim, dicendo, *prohibeo te ne alienes*, ſed prohibuit indefinitè: dicendo, *prohibeo heredem ne alienet.* Sed hîc ſumus in fortioribus terminis: quia non indefinitè, ſed univerſaliter omnem heredem & ſucceſſorem prohibuit, addendo in dicto teſtamento, *aut quicumque alius heres, aut ſucceſſor meus non poſſit vendere, &c.* & adhuc ſunt magis prægnantia verba, ut dictum eſt.

53. Confirmatur, quia hujuſmodi prohibitio in præſenti ſpecie, cùm ſit manifeſtè facta in favorem & conſervationem familiæ, favorabilis eſt, prout etiam ſtatuta excludentia fœminas favore agnationis conſervandæ, ſunt favorabilia. Ioan. And. in addit. ad Specul. in Rub. de ſucceſſion. ab inteſt. ſaltem (& tunc ſecundùm omnes) quando non agitur de excluſione filiarum à teſtatore deſcendentium in linea directa, ut per Bald in *leg. maximum vitium, col. 1. C. de liber. præter. vel exhered.* & in *l. 2. C. qui non poſſunt ad liber. perveni.* Alex. latè in *conſ. 141. num. 9. num. 10. lib. 7.* Franc. Curt. ſenior *conſ. 9.* Curtius junior *conſ. 9.* Philip Dec. in *l 2. C. de in jus vocand. & in l ult. col. 1. C. unde legitimi.* & latè Albertus Brunus in tractatu de *ſtatutis excludentibus fœminas, art. 4. col ult.* Sed jam hîc ſumus in tranſverſalibus, quos hîc conſtat etiam vocatos, & ſic etiam ſecundùm omnes favorabilis eſt prohibitio, cum nullius deſcendentium odium verſetur: ſed merus favor, & ſic tantò minùs debet hæc univerſalis prohibitio ad quartum gradum reſtringi: ſaltem non poteſt reſtringi in actore, qui eſt nepos è maſculo lineæ directæ in ſecundo gradu primi heredis. *Deſcendentium teſtatoris.*

54. Et ſic quantò proximior, tantò favorabilior, quia cauſa immediata, & quantò proximior, magis influit. Bald in *in l. ex placito, col. 1. C. de re permutat.* Imò nepos iſte cenſetur procreatus de proprio ſanguine & corpore ipſius primi heredis, text. in *l. 1.* & ibi per omnes Doctores *C. de conditio. inſert.* Igitur magis & præ cęteris participare debet de effectibus & favoribus ejuſdem teſtamenti, cujus non ſolùm verba & mens, ſed etiam totius juris πανσοφία, & (ut de opere Dyni in regulas juris, dicebat Cynus) tota juris civilis ſynodus cauſæ actoris aſſiſtere videtur. Et hæc quidem non parum multis non ſolùm plauſibilia; ſed etiam vera fortaſſe videbuntur. Hactenus ſufficiat quæcumque pro actore induci poſſunt, diligenter, & bona fide in apertum eduxiſſe, & nihil intactum reliquiſſe, ne de tam ardua & argumentoſa quæſtione obiter, & non niſi re penitiſſimè perſpectâ & diſcuſſa, cenſuiſſe videamur.

55. At cùm tandem ad verum ventum eſt, prædictis, quantùmvis urgeant, non obſtantibus, reum abſolvendum fore cenſemus. Et quia, juxta vetus proverbium, brevis eſt veritatis oratio: inſinuatio enim & prolixior diſputatio etiam Iuriſconſultis, nedum Oratoribus malam tantùm, vel ſuſpectam, non autem bonam cauſam decent, breviter, perſpicuè & deciſivè, à ſufficienti partium enumeratione, & quaquaverſum res verti queat, actorem nullum jus habere oſtendam. Deinde ſylvam argumentorum pro actore conquiſitorum, velut ſecuri Phocionis prolixas, & artificioſas Demoſthenis orationes, concidam. Aſſumo ergò totius cauſæ cardines, nempe tres illos articulos ſuprà num. 1. *Reſolutio.*

56. Et ad primum, quod actor nullum jus habeat ex perſona Manuelis patris, hypotheſis ipſa facti oſtendit: quia non eſt heres patris ſui: & ſi eſſet heres, ſeipſum etiam, ſi quod jus ex perſona ſua haberet, penitùs & perpetuò excluderet, per regulam vulgatam *l. vendicantem, de eviction.* Patet enim renuntiavit, tranſegit, & ceſſit. Igitur *l. cum à matre, C. de rei vendicat. l. venditrici. C. de reb. alien. non alien.* Cùm ergò nec patris, nec avi, nec mediatè, nec immediatè ſit heres, nullum jus ex eorum perſonis vel jure tranſmiſſo, habere poteſt, nec ex perſonis propatruorum, vel aliorum remotiorum, quorum etiam ſe heredem eſſe non dicit: agit enim jure proprio & ex perſona ſua. Et ſic de jure tranſmiſſo nihil amplius inquirendum, niſi quòd ad finem conſilii ad abundantiorem confirmationem aliquid dicam. Cùm ergò tantùm ſupereſt inquirendum, an actori quæſitum fuerit jus per eventum conditionis fideicommiſſi, ſive ex perſona patris ſui, ſive ex perſona ſua, ſive ex perſona alterius: dico breviter, & per ſingula luce clariùs oſtendo.

57. Primò, quòd ex eventu conditionis dicti fideicommiſſi in perſona Galcerandi, videlicet quando Galcerandus vendidit, nullum jus competit nec competere poteſt actori; quia per eventum dictæ conditionis nullum jus fuit quæſitum nec quæri potuit Manueli, nec actori ejus filio: cùm eo tempore neuter eorum eſſet in rerum natura, nec conceptus quidem. Sed jus fuit quæſitum, & fideicommiſſum devolutum ad Petrum, Ioannem & Franciſcum de Arinyo fratres, & patruos Galcerandi venditoris, qui erant proximiores de ſanguine, nomine & armis teſtatoris. Et ſic illi ſoli, & non alii illud fideicommiſſum ſecundo loco vel gradu vocati ſunt, ut ipſa rei evidentia tenore teſtamenti & genealogiâ inſpectis oculatiùs & velut palpabiliter demonſtrat. Ita ut nec ratione quidem opus ſit, cùm ſenſus ſufficiat, & in eo quòd ſenſus ipſe demonſtrat dubitantes, non argumentis, ſed verberibus erudiendi eſſent, ut poſt Ariſtotelem paſſim ait Baldus.

58. Nec obſtat quod illi patrui non acceptaverunt fideicommiſſum ad ſe devolutum, ſed repudiarunt conſentiendo venditioni Galcerandi, quia nihilominus fecerunt ſecundum gradum: legatum enim vel fideicommiſſum, etiam quoad dominium, ſtatim extante conditione, transfertur, & ipſo jure vel ignoranti quæritur. *l. cum pater, §. ſurdo, de legat. 2. l ult. §. ult. C. commun. de legat.* Non enim prędeceſſerunt Galcerando nepoti ex fratre, ſed ſuperſtites ei fuerunt; & ſic fideicommiſſum eis factum, non eſt factum caducum, vel quaſi: ſed eis iſt tempore contraventionis Galcerandi ſuperſtitibus, & proximioribus ipſo jure quæſitum. Non enim Galcerandum ad vendendum extraneo provocaverunt; ſed cùm vendidiſſet, aut ſaltem illi vendenti & contravenienti, ad ſecuritatem contractûs & emptoris, conſenſerunt, approbaverunt, laudaverunt.

59. Hic autem conſenſus, hæc laudatio & approbatio neceſſariò ſequitur venditionem approbandam & laudandam, ſaltem ordine intellectûs, qui ſufficit,

ut unus actus prior, alter poſterior dicatur, text. in *l. Ares. in fin.* & ibi Alex. *de vulg. & pupill.* Bald. *in l. Arethuſa, ad fin. de ſtat. homin.* & *in l. exception. col. 4. C. de probation.* & in proœmio Cod. *col. ult.* quem ſequitur Panorm. in *c. 1. extra de lit. conteſtat.* Idem Ang. Peruſ. §. 1 *col. 1. verſic. Et per hoc dicebam.* In Authent. *de exhibend. reis.* Felin. in *c. inter monaſterium, col. 4. extra, de re judic.* Ergò dicti patrui laudando & approbando remiſerunt jus ſuum ſibi quæſitum in favorem primi emptoris, & ſic ſecundum intereà fecerunt gradum, & in effectu fuere ſecundi venditores, ſeu alienatores & contravenientes. Quare locum fecerunt tertio gradui dictæ ſubſtitutionis vel fideicommiſſi in perſona Gaſparis de Arinyo, qui tunc vivebat, & erat frater patruelis dictorum patruorum, & poſt eos proximior de nomine & armis teſtatoris.

60. Quibus temporibus Manuel pater actionis nec conceptus quidem erat, & ſic nihil illi devolvi potuit ex dicto fideicommiſſo, nullum penitus gradum facere potuit: quia ex non ente nihil fit, & non entis non ſunt qualitates nec differentiæ, *l. ejus qui in provincia*, & ibi Paulus Alexand. *de rebus credit.* & multò minùs impedire potuit quin ad alios de nomine & armis, qui tunc reperiebantur & ſuperſtites erant, fieret devolutio, & quin illi gradus inter ſe facerent, prout dictus Gaſpar fecit tertium gradum, & deinde filii ejus quartum gradum, & nepotes ex eo quintum, & tandem pronepos ex eo ſextum gradum, cujus perſona & cellula ultima fuit in exaratione genealogiæ brevitatis cauſa, omiſſa.

61. Conſtat ergò nullum unquam jus quæſitum fuiſſe actori ex perſona Galcerandi, ſive ex eventu conditionis in ejus perſona, nec ſolùm non fuiſſe quæſitum: ſed impoſſibile eſſe quæri potuiſſe actori vel ejus patri. Pariter conſtat non fuiſſe, nec poſſibile eſſe quòd fuerit jus quæſitum actori, nec ejus patri, ex perſonis patruorum Galcerandi, vel ex eventu conditionis contingentis in perſonis eorum. Sed jus fideicommiſſi neceſſariò devolutum fuit Gaſpari de Arinyo, qui tunc ſuperſtes erat, & propinquior de ſanguine, nomine & armis, & in tertio devolutionis gradu. Et conſequenter multò minùs actor prætendere poteſt jus ſibi apertum ex perſona dicti Gaſparis. Tum quia ille non contravenit: Et ſic quidquid juris fuit vel eſſe potuit, tranſmiſit ad filios ſuos, qui ſunt in quarto gradu. Tum quia ſi Gaſpar vivens contravenisſet, fideicommiſſum fuiſſet ex ea contraventione apertum, & quæſitum filiis naturalibus & legitimis dicti Gaſparis de Arinyo, qui erant proximiores de ſanguine, nomine & armis de Arinyo, & in quibus, utpote exiſtentibus in quarto gradu, tota virtus & omnis effectus dictæ prohibitionis, & omne jus prætenſi fideicommiſſi extinctum & reſolutum fuit, per text. in fortioribus terminis in Authent. *de reſtit. fideicom.*

62. Et ſic quaquaverſùm rotetur actoris intentio, nullum poteſt nec fundamentum, nec locum invenire, etiam ambulando per perſonas omnium fideliter in dicta figura deſcriptarum, etiamſi uſque ad decimum gradum deſcenderetur, quod nimis eſſet ſupervacuum, cùm ſufficiat diſcurrere uſque ad filios Gaſparis: Quos ex hypotheſi conſtat, etiam antequam actor natus vel conceptus eſſet, quartum gradum tenuiſſe, & conſequenter ante nativitatem & conceptionem actoris ad quartum gradum perventum eſſe, atque ita omnem vim & ſpem dictæ prohibitionis & fideicommiſſi ſuppreſſam, extinctam, & in perpetuum reſolutam fuiſſe, diu antequam actor in rerum natura eſſet.

63. Minùs obſtat ſi diceretur quòd Manuel actoris pater, vivebat tempore quo vivebant filii Gaſparis, & fortè quòd natus, vel conceptus erat tempore mortis dicti Gaſparis. Tum quia dictus Gaſpar non contravenit, & ſic in ejus perſona, nec in vita, nec in morte extitit caſus prætenſi fideicommiſſi: & conſequenter tranſmiſit ad filios ſuos, in quibus tanquam in quarto gradu, prohibitio & fideicommiſſum extincta ſunt. Tum quia, ſi conditio extitiſſet in perſona Gaſparis, non fuiſſet apertum nec devolutum jus Manueli, qui diſtabat à Gaſpare filio propatrui ſuis ex gradibus: ſed apertum & devolutum fuiſſet filiis Gaſparis uno tantùm gradu ab eo diſtantibus, ut proximiores eſſe non potuiſſent. Tum quia, ſi quod jus apertum fuiſſet Manueli, actor non poſſet ex eo niti, cùm non ſit ejus heres: & ſi heres eſſet, adhuc alia ratione fortiùs excluderetur, ut dictum eſt per d. l. *vendicantem.* Tum, quia Manuel de facto contravenit antequam actor eſſet natus vel conceptus; & ſic, ſi quod jus habuit, reſolutum fuit & delatum, tam ex lege legis communis, quàm ex lege expreſſa & ſpeciali teſtamenti ad dictum Gaſparem, vel filios ejus, qui viventes & proximiores erant tempore renunciationis & ceſſionis factæ per Manuelem.

54. Nec obſtare poteſt ſi dicatur, quòd jus quod competierat Manueli, fuit delatum actori poſteà nato, utpote tempore nativitatis ſuæ proximiori alienanti, quamvis poſt alienationem natus & conceptus fuerit, per notata ſuprà numeris tertio, vigeſimo quarto & vigeſimo quinto. Quia multiplex ſolutio prompta eſt. Prima, quia antequam conciperetur Manuel, jus omne fideicommiſſi devolutum fuerat patruis primi venditoris, deinde ab illis avulſum & devolutum prædicto Gaſpari, & conſequenter Manuel nullum unquam jus habuit: ita quod nihil vendidit, nihil renuntiavit, nihil ceſſit, niſi jus prætenſum. Nunquam enim fideicommiſſarius fuit, quia alii vocati erant: ad quos uſque ad Gaſparem, qui non contravenit, jus fideicommiſſi devolutum fuit: à quo, etiam ſi contravenisſet, nihil apertum, nihil devolutum fuiſſet Manueli, ſed filiis Gaſparis in quarto gradu exiſtentibus, in quo totum iſtud fideicommiſſum ſuppreſſum & extinctum fuit. Secunda ſolutio, quòd in terminis teſtamenti & fideicommiſſi quo de agitur, non ſufficit aliquem eſſe tunc & ex poſtfacto proximiorem, ſi tempore conditionis exiſtentis non erat in rerum natura, ſaltem ſi tunc aliqui de ſanguine, nomine & armis ſuberant, quorum proximiores ſoli vocati ſunt, & eis ſolis jus fideicommiſſi ex lege teſtamenti quæſitum fuit, ut clariùs demonſtrabitur in dilutionibus allegatorum pro actore.

65. Tertia, quia etiamſi actor fuiſſet natus & conceptus tempore renuntiationis, & ceſſionis factæ per Manuelem patrem ſuum, tamen nullum jus fuiſſet apertum nec quæſitum actori, nec cuicumque alii ex hac contraventione: quia Manuel non erat fideicommiſſarius, nullum jus habebat, nihil renuntiabat, nihil cedebat, niſi de facto: quia diu antequam fuiſſet in rerum natura, jus fideicommiſſi fuerat ad alios devolutum, apud quos remanebat. Et ſic contraventio Manuelis non fuit contraventio, nec fecit aliquam conditionem fideicommiſſi exiſtere. Teſtamentum enim loquitur de contraventione heredis inſtituti vel ſubſtituti, ſeu veri fideicommiſſarii habentis jus ex teſtamento, & verè prohibiti & gravati dumtaxat, nec poſſunt verba, nec diſpoſitio teſtamenti alteri perſonæ adaptari, nec in alio verificari.

66. Sed Manuel non erat, nec fuit unquam heres, nec ſubſtitutus, nec ſucceſſor teſtatoris, nec mediatè, nec immediatè, ne Galcerandi quidem patris ſui. Quia ſi fuiſſet ejus heres, non potuiſſet litem movere, & dato etiam quòd fuiſſet heres patris ſui, tamen non potuit eſſe heres teſtatoris, nec mediatè quidem, quia ex hypotheſi conſtat quòd diù antequam Manuel eſſet natus, vel conceptus, dictus Galcerandus pater ejus erat privatus omni hærentia & hereditate teſtatoris, & nominatim caſtris, & rebus, de quibus agitur, quæ omnia erant ad alios devoluta & acquiſita. Ergò ſive poſtea Manuel fuerit heres patris ſui, ſive non, nihil ad rem: quia nunquam fuit heres, nec

ſucceſſor teſtatoris, nec filius aut heres heredis: quia antequam conceptus eſſet pater ejus, dicta hereditate in alios ſtatim ipſo jure tranſlata, penitus & irrevocabiliter privatus fuerat.

67. Et conſequenter etiamſi actor fuiſſet natus & conceptus tempore dictæ renuntiationis, & ceſſionis factæ per Manuelem patrem ſuum, nihil ad rem: quia nec hoc quidem caſu dici poſſet aut cenſeri heres aut ſucceſſor, mediatè vel immediatè ipſius teſtatoris, nec ab eo vocatus aut cognitus: cum jamdudum, etiam ante patrem ſuum conceptum, hereditas eſſet in alios tranſlata.

68. Quarta ſolutio, quia poſt fideicommiſſum ſemel propter contraventionem commiſſum, & proximiori qui tunc repertus fuit, acquiſitum, nunquam rurſus hoc fideicommiſſum aperiri poteſt, niſi per novam contraventionem: quia poſt ſubſtitutionem Galcerandi, nullum eſt fideicommiſſum in toto illo teſtamento, niſi in conſequentiam prohibitæ alienationis & in caſum contraventionis eidem prohibitioni, per ipſum prohibitum factæ duntaxat. Sed poſt primam contraventionem Galcerandi inſtituti & nominatim prohibiti, & poſt ſecundam contraventionem patruorum ejus, qui erant proximiores vocati & prohibiti, nulla facta eſt contraventio, nec per dictum Gaſparem, ad quem per contraventionem dictorum patruorum, tanquam ad proximiorem tunc exiſtentem, jus devolutum fuit, nec per alium. Igitur non fuit, nec eſt amplius locus illi fideicommiſſo.

69. Et ſic liquet actorem prorſus inadmiſſibilem eſſe. Non enim poteſt admitti ex dictis duabus contraventionibus Galcerandi & patruorum ejus: Tum quia, tunc non erat in rerum natura: Tum quia alii vocati fuerunt quibus jus quæſitum fuit & in quibus fideicommiſſa ex dictis duabus contraventionibus orta, ſortita ſunt ſuum effectum, & ſemel conſumpta fuerunt. Nec etiam admitti poteſt ex aliquibus aliis contraventionibus, quæ non fuerunt, nec ſequutæ ſunt. Contraventio, enim Manuelis patris actoris non fuit contraventio pertinens, ut demonſtratum eſt: & ſi fuiſſet pertinens contraventio, fideicommiſſum fuiſſet devolutum, radicatum, & conſumptum in perſonis dicti Gaſparis, vel filiorum ejus. Et ſic quaquaverſum ſe vertat actor, admiſſibilis eſſe nequit.

70 Quinta ſolutio, quia fideicommiſſum ſemel apertum, & ei qui tunc proximior erat, quæſitum, non poteſt reſolvi, niſi de contraventione ejus appareat. Et ſic ex novo conditionis eventu, & novo fideicommiſſo infra quartum gradum contingenti auferri, etiam in favorem alterius nunc proximioris, de nomine & armis teſtatoris, ſed concepti & nati poſt eventum conditionis, & jus ſemel alii quæſitum. Quia primo ex forma & tenore ipſius teſtamenti ſolus ille vocatur, qui tempore extantis conditionis proximior reperitur. Secundò, quia ſemel vocatus nunquam gravatur, nec teſtator vult ab eo ullo modo avelli, niſi in caſu contraventionis, non autem vult avelli propter ſupervenientem nativitatem alicujus proximioris, qui poſtquam natus eſt, proximus quidem apparet. Sed ex poſtfacto poſt fideicommiſſum jam commiſſum & devolutum ad alium, à quo non eſt auferendum niſi contraveniat, ut dictum eſt. Et hæc eſt ipſa veritas tam clara & aperta, ut verborum adminiculo non indigeat. *l. 1. C. ſi mi. ſact. her. ſe abſtinue.* Quid enim argumentis opus eſt, ſtante evidenti demonſtratione?

71. Nihilominus adhuc & ex abundanti ſextam do ſolutionem & inadmiſſibilitatem actoris: quia etiamſi poneretur in facto, & verum eſſet (ſuppoſitivè loquendo) quòd dictus Gaſpar poſt fideicommiſſum ſibi apertum contraveniſſet, & quòd tempore ſuæ contraventionis, & ſic novi fideicommiſſi exiſtentis, dictus actor fuiſſet natus, aut ſaltem conceptus, adhuc nullum jus haberet, nihil petere poſſet, quia nullo modo vocatus eſſet ex contraventione Gaſparis, utpote excluſus à filiis naturalibus & legitimis ejuſdem Gaſparis, tempore dictæ contraventionis patris ſui propinquioribus de nomine & armis, & in quibus tanquam in quarto gradu exiſtentibus prohibitio illa & omne fideicommiſſum inde dependens ſuppreſſum fuit, & finem accepit: ut in *Authent. de reſtitution. fideicommiſſ.*

72. Non enim attenditur proximitas reſpectu ipſius teſtatoris, ſed reſpectu ultimi contravenientis, ſeu gravati, vel perſonæ ultimò ad fideicommiſſum admiſſæ. Quod quanquam ſupervacuum ſit diſcutere; tamen ad majorem actoris convictionem, & veritatis & juſtitiæ propugnationem oſtendere non gravabor. Primò, per text. in *l. cum ita, §. in fideicommiſſo. de legat.* 1. ibi. *Et qui ex his proximo gradu procreati ſunt*, ut legit Accur. in gloſſ. ordinaria, & eſt communis lectio, vel, *Et qui ex his primo gradu procreati ſunt*, ut legitur in Pandectis Florentinis, quod idem eſt: & ſic eſt ibi text. rotundus quòd in fideicommiſſo relicto familiæ, vel favore familiæ teſtatoris, poſt nominatos à teſtatore, & poſt illos, qui de nomine & familia teſtatoris fuerunt eo tempore quo teſtator moreretur, veniunt & vocantur proximi, quique procreati ex iſtis ultimo loco, de medio ſublatis & gravatis. Et ſic proximitas attenditur, reſpectu ultimi gravati, vel ultimi fideicommiſſo excluſi. & ita decidit ibi Bal. in 2. notab. Joan. Imol. in *l. heredes mei. §. cum ita ad Treb.*

73. Et ſic quemadmodum per contraventionem & privationem Galcerandi vocati ſunt ejus patrui, & per contraventionem & privationem eorum vocatus eſt dictus Gaſpar, ut clariſſimè & neceſſariò demonſtratum eſt: Ita ſi contigiſſet Gaſparem contravenire vel privari, acquiſitum fuiſſet fideicommiſſum filiis ejus naturalibus & legitimis ab eo procreatis, & non aliis, nec actori quidem, etiamſi actor poſt fideicommiſſum devolutum Gaſpari, & eo contraveniente, inventus fuiſſet in rerum natura, ſtantibus filiis dicti Gaſparis, à quibus excluſus fuiſſet per illum text. ibi. *Et qui ex his* (ſcilicet noviſſimè gravatis, *&* de medio ſublatis) *primo gradu procreati ſunt.* Et non modò ſemel fuit excluſus actor per filios Gaſparis: ſed etiam in perpetuum, remotâ & peremptâ in illis (utpote in quarto gradu exiſtentibus) omni virtute, ſpe, & effectu dictæ prohibitionis & fideicommiſſi.

74. Et itaquod hoc caſu debeat attendi proximitas reſpectu ultimò gravati, à quo fideicommiſſum evellitur, & non proximior reſpectu teſtatoris, poſt ſeriam & exactam diſcuſſionem, decidit Bartol. Socinus in *l. ſi cognatis*, col ultim. num. 40. verſ. *ſexta & ultima concluſio de reb. dub.* Quamvis enim in ſubſtitutione vulgari debeant præferri proximiores teſtatoris, & non ejus cui facta eſt ſubſtitutio, & etiam in fideicommiſſis & legatis, quando capiuntur immediatè de manu teſtatoris, antequam alii acquirantur; tamen poſt primam illam acquiſitionem, attenditur proximitas per reſpectum, non ad teſtatorem, ſed ad perſonam illius, de cujus manu accipitur, videlicet, ultimi gravati, ut eſt de mente Bartoli, in *l. re conjunctis col. pen. q. 3. de legat.* 3.

75. Et ſubdit Socin. in *d. l. ſi cognatis in fin.* ſe ita pluries conſuluiſſe Senis, Piſis, & in curia Romana, & in regno Majoricarum, ſeu apud Baleares inſulas, & teſtatur idem conſuluiſſe Alexand. Imol. & Joannem Baptiſtam de ſancto Severino præceptores ſuos, & ſibi etiam ſubſcripſiſſe Bal. de Bartolinis, & Philip. Corneum. Et addit ita per doctiſſimum Advocatum cui cauſa commiſſa fuit, judicatum Florentiæ, citat etiam *conſ.* Paul. Caſtr. non impreſſum. Ita etiam rurſus decidit Socin. in *l. heredes mei. §. Cum ita col. 7. num. 16. in fin. ad Trebel.*

76. Ita etiam latè conſuluit idem Socin. *conſ.* 249. *col.* 13. *cum trib. col. ſeq. lib.* 2. ubi loquitur in fortioribus terminis, videlicet contra deſcendentem ab ipſo teſtatore, & proximiorem in gradu ipſi teſtatori: Cui tamen ſenſit præferri remotiorem reſpectu teſtatoris,

qui eſt proximior ultimò gravato. Quantò fortius hîc,
ubi actor non eſt de deſcendentibus, ſed de collatera-
libus teſtatoris. Et inſuper ubi Gaſpar de Arinyo &
ejus filii non ſolùm ſunt proximiores ultimis gravatis:
ſed etiam ſunt multò proximiores ſtipiti communi do-
mus & agnationis de Arinyo: à qua caſtra & loca de
quibus agitur, proceſſerunt, ita etiam latè conſuluit
idem Socin. conſil. 86. col. 4. num. 11. cum ſeq. & in
conſil. 73. col. 3. num. 14. cum ſequentib lib. 4.

77. Ita etiam decidit Anton. Rubeus in *l. Gallus* §.
quidem rectè, col. 35. de liber. & poſthum. & in conſ. 36.
eximii col. 2. col. ult. num. 6. 7. 8. & conſil. 35. Memini
col. ult. num. 4. & conſil. 40. circa dubium, col 2. num.
4. num. 5. & conſil. 82. viſo eleganti num. 1. & num. 5.
idem Lud. Gozadinus conſ. 4. col. 5. num. 17. ubi dicit
ſe habere multa in eam rem conſilia non impreſſa, &
ante eos idem voluit Philip. Corneus conſil. 22. col. 6.
lib. 2. & expreſsè in materia ſubſtitutionum, Carol.
Ruinus, conſil. 191. num. 7. lib. 2. Ita etiam Steph. Ber-
tran. (qui fuit vir magnæ eruditionis & recti judicii,
ut dixi in tracta. *de donatio. fact. vel confirma. in tracta
matrim. num.* 67.) decidit in conſil. 300. col. 2. num. 2.
lib. 3. in prius impreſſis per Simonem Vincentium.
Faciunt not. in c. 1. & ibi Andr. Iſer. *de natura ſucceſ-
ſionis feudi, in uſib. feudor.* ubi quamvis alias in feu-
dis ſemper reſpiciamus primum ſtipitem. Bald. in c. 1.
col. 1. ad fin. & ibi Marti. Laud. col. 2. de eo qui ſibi &
ſuis heredibus, & in c. 1. §. ult. col. 2. *de ſucceſſione
fratrum, vel gradibus ſuccedentium in feudo, in uſib.
feudo.* tamen etiam inter deſcendentes ab illo inſpici-
tur proximitas ultimi vaſſalli, & non primi acquirentis.
Philip. Corneus conſil. 37. col. 2. conſil. 190. lib. 3. Phi-
lip. Dec. conſ. 445. num. 19. Et quanquam aliqui con-
trarium teneant: tamen hæc pars crebrior eſt & fun-
datior. Sed ut dixi, hæc ſexta, quanquam juridica, ſolu-
tio ſupervacua eſt, ſufficientibus, imò ſuperabundan-
tibus dictis quinque ſolutionibus, & aliis prædictis
mediis ineluctabilibus, & quæ neminem contradi-
centem habent.

78. Adhuc, pauci illi qui tenent in ſubſtitutioni-
bus proximitatem reſpectu teſtatoris attendi, loquun-
tur in aliis quàm hujus teſtamenti terminis, videlicet
quando teſtator diſpoſuit deſcendentibus ſuis tantùm,
ut quando vocavit proximiorem è deſcendentibus ſuis,
vel poſteritate ſua, vel ſi vocavit etiam collaterales,
quando reſtrinxit ad ſuum, vel ſibi proximiorem: &
ſic referendo ad ſe, ſive ad proximiores ſui ipſius, pro-
ut certum eſt quòd pronomen Suus, vel Meus, re-
ſtringit, *l. Stichum qui meus erit, de legat.* 1. *l. Si ita le-
gatum, de auro & arg. legat. l. ult. in princ. eo. titu. l.
nuper. de legat.* 3. imò etiam quando incerto corpori
additur, ut hîc, facit taxationem, ut decidit Bart. in *d. l.
nuper.* Alexand. conſ. 76. lib. 1. Ita loquitur Franciſc.
Ripa. in *l. Ex facto in princ. num. 6. ad Trebel.* Quod
eſt longè diverſum à terminis hujus teſtamenti; ubi te-
ſtator in caſum contraventionis non vocavit propin-
quiorem poſterorum ſuorum, nec propinquiorem
ſuum, reſtringendo ad proximos reſpectu ſui ipſius:
ſed in genere vocavit propinquiorem conſanguineum,
de ſuo nomine, & ſuis armis. Et conſequenter, etiam
alio non expreſſo, intelligitur de propinquiore qui tunc
eſt reſpectu ultimi fideicommiſſarii vel gravati. Quan-
tò fortius, ubi teſtator addidit: *Qui in tali caſu repe-
rietur*: & ſic expreſsè reſtrinxit ad proximiorem tunc
exiſtentem, & ad illum ſolum & non ad alium, & vo-
luntatem ſuam, & verba direxit: ergo actor & verbis
& voluntate teſtatoris deſtituitur & excluditur.

79. Imo etiam non ſolùm communi, ſed etiam
concordi omnium Doctorum de hac re ſcribentium
ſententia excluditur. Quia etiam ex illis paucis, qui
volunt in ſubſtitutionibus proximitatem reſpectu te-
ſtatoris attendi, nullus eſt qui loquatur in favorem
proximioris nondum nati vel concepti tempore con-
ditionis fideicommiſſi extantis: Sed omnes loquuntur
de proximioribus tunc jam natis, quorum unus eſt
proximior reſpectu teſtatoris, alter proximior reſpe-
ctu gravati, ſeu perſonæ ultimò admiſſæ. Sed quandò
proximior reſpectu teſtatoris nondum natus eſt, nec
conceptus, omnes ubique tenent nullam penitus de
illo rationem habendam, etiamſi teſtator diſpoſitio-
nem ſuam non limitaſſet ad propinquiorem tunc exi-
ſtentem, prout hîc expreſsè reſtrinxit. Multò plura
adducere poſſem pro Illuſtriſſ. Duce, niſi temporis &
aliorum urgentium negotiorum anguſtiæ vela contra-
here cogerent.

80. Nunc igitur breviter & ſuccinctè diluendo Dilutio ob-
objecta: ad primum. Quòd actor ſit ex verbis teſta- jectorum.
menti vocatus, ſup. num. 2. ſolutio ex verbis ejuſdem
teſtamenti apparet. Quia non eſt inſtitutus, nec ſub-
ſtitutus, nec in diſpoſitione nec in conditione quidem
poſitus. Quid quòd nec patris quidem proprii, nec avi
ſui & multò minus teſtatoris heres eſt? Fideicommiſ-
ſum autem in caſum contraventionis, quo ſolo nititur
actor, ei non congruit, nec adaptari poteſt. Vult enim
teſtator & expreſsè diſponit quòd poſthumo ſuo, vel
Galcerando fratre ſuo ei ſubſtituto alienante, ſtatim
hereditas ab eo recedat, & ipſo jure tranſeat & perve-
niat ad propinquiorem conſanguineum. Nunc etiam
alio non dicto, nec Manuël qui nondum conceptus
erat, & multò minus actor vocari potuit: ſed ſtatim
hereditas à Galcerando evulſa, ad patruos ejus tranſi-
vit, qui ſoli proximiores erant, & ab illis ad Gaſpa-
rem, qui ſolus erat proximior, etiam non ſolùm reſpe-
ctu gravati, ſed reſpectu quoque teſtatoris, ita quòd
utraque proximitas in eis qui concurrentibus care-
bant, concurrebat: quantò fortius, quando teſtator
addidit etiam hanc qualitatem perſonæ deſignativam,
qui in tali caſu reperietur: Ergo Manuël qui tunc non
reperiebatur, & fortius actor non ſolùm non vocatus,
ſed diſertis verbis perpetuò excluſus. Extitit ergo con-
ditio fideicommiſſi in perſona Galcerandi, ſed non ad
commodum Manuelis, & multò minus actoris; ſed ad
commodum patruorum, & rurſus in horum perſonis
contravenientibus mox ad commodum Gaſparis de
Arinyo extitit.

81. Quod autem obiter ſup. num. 2. dicitur, iterum
extitiſſe conditionem in perſona Manuelis, recitatio
eſt objectionis actoris falſa & ridicula, per not. ſuprà,
num. 65. non repetendo: Quia Manuël nunquam vo-
catus fuit, nunquam jus habuit, nunquam inter here-
des vel etiam ſucceſſores fideicommiſſarios teſtatoris
computari potuit, & ſic nec in prohibitione, nec in gra-
vamine; & cum nihil haberet, nihil alienare, nec in
aliquo contravenire potuit. Nec valet quod ſup. num.
3. dicitur verba, *Qui in tali caſu reperietur*, non ad tem-
pus, ſed ad cauſam ſeu qualitatem referri: quia imò ad
utrumque referuntur, videlicet ad tempus, & ad qua-
litatem requiſitam, videlicet ut tunc ſit in rerum na-
tura, & talis, nempe de nomine & armis, & proximior.
Cùm ergo actor & ejus pater non eſſent in rerum na-
tura, non ſolùm eis deficit tempus: ſed etiam ſubſtan-
tia, & qualitas, quia non entis nullæ ſunt qualitates;
ſuprà, num. 59.

82. Quod autem ſuprà, num. 4. dicitur, ea verba
ad executionem referenda: contra actorem facit,
quia teſtator voluit ſtatim executionem fieri, & non
pendere: ſed ſtatim perfici, ibi, *Perveniat*, quod ver-
bum rem conſummatam & executam cum effectu ſi-
gnificat *l. 2. §. perveniſſe, de hered. vel action. vend.* &
ſufficit vel momento perveniſſe, *l. pervenire, de verb.
ſignific.* & ſic neceſſe eſt jus quæſitum & radicatum
fuiſſe ei qui tunc erat proximior de ſanguine & ar-
mis, etiam ignoranti, *l. cum pater, §. ſurdo de legat. ſe-
cundo.*

83. Rurſus contra actorem facit, quod ſup. *num.* 5.
dicitur, ea verba, *Qui in tali caſu reperietur*, ad hoc eſſe
appoſita, ut pluribus ſtantibus, proximior qui in ea
qualitate tunc reperitur, cæteris præferatur. Hoc enim

in ſe verum eſt. Sed primò bene ſequitur, præfertur cæteris exiſtentibus: ergo multò fortiùs præfertur non exiſtentibus. Secundò, quòd perpetuò & cum effectu ad talem, & non ad alium hereditas pervenit, cæteris omnibus, etiam jam natis & multò fortiùs naſcituris perpetuò excluſis, niſi contingat illum qui vocatus & admiſſus eſt, contravenire, quo caſu contingente inſpiciendum erit quis tunc ſit proximior, & in ea qualitate. Cæterùm, niſi vocatus contraveniat, nullo fideicommiſſo, nullo deinceps onere gravatus eſt, ſed perpetuò pro ſe & ſuis habet.

84. Tum verba illa, *Qui in tali caſu reperietur*, denotant extremitatem temporis, ſive certum determinatum tempus alienationis & contraventionis. Ergo ſuccedunt duæ regulæ. Prima, quòd inſpiciendum eſt illud tempus, text. in *l. 4. in fin. de conditio. & demonſtr.* Jaſon, ſeu veriùs Alexand. in §. *rurſus. Inſtit. de action.* Jaſon in *l. ſubſtitutione. col. 1. de vulg. & pupilla.* Secunda, quòd qualitas juncta verbo, vel certo tempori aut eventui, debet ineſſe tempore illius verbi vel eventus *l. in delictis, q. ſi extraneus, de noxal. action. l. ex facto. §. ſi quis autem*, & ibi Alexander in Trebel. *l. Titius de teſtamento militis.* Alexander *conſ. 143. num. 1 lib. 6.* ubi in annot. dixi, & in *Conſuet. Pariſ. §. 58. num. 55.* Et ſic neceſſe eſt dicere quòd dicta verba referre ad aliud tempus, quàm ad tempus contraventionis & extantis conditionis, mera eſt contorſio & cavillatio. Tum, dicta verba ſunt manifeſtè appoſita gratiâ demonſtrationis reſtrictivæ, non autem gratiâ extendendi vel prorogandi fideicommiſſum illud caſuale, ſed gratiâ reſtringendi. Ergo non poſſunt operari ampliationem ſubſtitutionis, nec interpretari ut extendantur ad perſonas, quæ tunc non erant in rerum natura, *l. legata inutiliter, de legat. 1. l. legata inutiliter de aliment. legat. l. cum tale, §. ult. de condit. & demonſtr.* Sed ſic eſt quod abſque illis verbis non continebantur nondum nati, nec concepti tempore extantis conditionis. Ergo multò minùs continentur adjectis illis verbis reſtringentibus ad eos, qui tunc non ſolùm erant in rerum natura, ſed etiam jam erant debitè qualificati.

85. Confirmatur, quia illa verba adjiciuntur per modum conditionis, quæ inducit formam, utpotè per relativum *Qui*, junctum verbo futuri temporis, quod inducit conditionem, text in *l. Stichum qui meus erit.* & ibi Bart. Alex. & omnes, *de legat. 1. l. nuper in fin.* & ibi Bart. *de leg. 3. l. ſi debitor, §. veriſimile eſt*, & ibi Bart. *de contrah. emptio. & vendit.* ſive referat perſonam, ſive qualitatem vel accidens, gloſ. in *l. C. de ſentent. quæ pro eo quod inter.* Bart. *in l. 1. col. 6. de condit. & demonſtr.* Bart. Imola, in *l. ſi Titius. Cum, ita de leg. 2.* Jaſon in *d. l. Stichum qui meus erit not. 1.* Porro nulla conditio levis eſt ſolemnitatis, Alex. in *l. 1. in fin. de lib. & poſthum.* Philip. Dec. *c. ex parte M. de appellat.* Sed formam induci. Bald. in *Authent. Matri & aviæ col. 1. C. quando mulier tutel. off. fungi poſſ.* Alex. *d. l. 1. in fin.* Maria Soc. *c. ſi diligenti. col. 3. de foro comp.* Philip. Dec. *conſ. 532. num. 4.* Forma verò non poteſt impleri per æquipollens Angel. Peruſ. Alex. in *l. ubi autem non apparet. §. illud de verb. oblig.* Jaſon in *l. Gallus, §. Idem credendum, de liber. & poſth.* Jaſon, Phil. Dec. in *l. certum*, ubi in annot. dixi. *Si certum pet.* Et ſic illis qui non erant in rerum natura, tempore alienationis Galcerandi, non ſolùm verba & mens teſtamenti, ſed etiam ſubſtantia, forma, qualitas & accidens, & omnia deficiunt.

86. Rurſus confirmatur: quia certum eſt de jure, quòd quamvis in ſubſtitutionibus non ſemper requiratur ſubſtitutum eſſe in rerum natura tempore teſtamenti, vel mortis teſtatoris: tamen requiritur quòd ſit in rerum natura, ſaltem tempore extantis conditionis, ut latè Alexand. *conſ. 26. in fin. lib. 3.* Socin. *conſ. 10. num. 12. lib. 3.* & omnes ubique. Et cùm hoc concurrit expreſſa voluntas & diſpoſitio teſtatoris qui cenſetur illam clauſulam, *Qui in tali caſu reperietur*, appoſuiſſe ad corroborationem juris communis & communis ſententiæ, prout etiam in dubio ſe illi conformare cenſetur Alexand. Jaſon, & omnes in *l. col. 9. de vulg. & pupil.* Alex *conſ. 55. num. 2.* ubi in annot. dixi *lib 4.* Matthæus de Afflict. *deciſion. Neapolit. 44. num. 20.* Philip. Dec. *conſ. 257. col. 2.* ubi in annot. dixi. Concurſus autem juris cum facto patris vel teſtatoris, multò fortiùs operatur. Alex. in *l. quidam ita. §. ult. col. 1. ad Trebellian.* & in *conſ. 93. num. 8. lib. 7.* uti in annot. dixi Philip. Dec. in *l. 1. C. qui admitti.* Et in *conſ. 43. col. 3.* ubi in annot. tetigi. Liquet ergo ex prædictis, quòd actor nec ex ſua, nec ex patris ſui perſona, nihil omninò prætendere poteſt in vim clauſulæ prohibitæ alienationis & fideicommiſſi caſualis in eventum contraventionis, & multò minùs prætextu fideicommiſſi gradualis: Quia (ut patet ex tenore ipſius teſtamenti)

87 Confutando aliud ſecundum principale objectum ſuprà, *num. 6.* unicum tantùm fuit fideicommiſſum graduale, ſemel tantùm factum, videlicet ſi poſthumus naſceretur, & ſuperſtes poſteà ſine maſculis decederet, quo caſu ſubſtitutus eſt Galcerandus, cui nulla facta eſt ſubſtitutio, nullum gravamen: niſi in caſum alienationis in vim prohibitionis in eo tacitè repetitæ, & adhuc nulli fideicommiſſo graduali fuit locus. Defecit enim caſus & conditio, & à vulgari teſtamentum incœpit in perſona Galcerandi. Quòd autem Galcerandus nullo fuerit fideicommiſſo graduali gravatus, ſed duntaxat fideicommiſſo caſuali in eventum contraventionis, patet per verba teſtamenti, in quibus nullum aliud onus vel fideicommiſſum injectum eſt Galcerando.

88. Ea enim verba, *Cum conditionibus ſupradictis*, ſubſtitutioni Galcerandi appoſita, referuntur ad onera & conditiones impoſitas inſtitutioni poſthumi primo loco inſtituti, videlicet ad eamdem prohibitionem alienationis, & ad idem fideicommiſſum caſuale, ſtatim in favorem proximioris qui tunc reperietur, exequendum in caſum contraventionis, & mox ea facta: non autem referri poſſunt ad conditiones ſub quibus idem Galcerandus eſt poſthumo ſubſtitutus: hoc enim eſſet non ſolùm abſurdum, ſed etiam impoſſibile: quia aliæ ſunt conditiones quæ imponuntur ipſi inſtituto, vel ſubſtituto: & aliæ ſub quibus quis inſtituitur vel ſubſtituitur: & diametraliter differunt, cùm illæ neceſſariò ſequantur inſtitutionem vel ſubſtitutionem & ejus eventum: hæ verò neceſſariò præcedant inſtitutionem vel ſubſtitutionem & ejus eventum. Illas teſtator in eodem teſtamento aptè vocat conditiones & vincula: has autem vocat caſus. Patet ibi, *Cum conditionibus & vinculis infraſcriptis.* Ita enim vocat quando loquitur de oneribus quæ imponit inſtituto vel ſubſtituto. Et contra patet ibi, *In quolibet dictorum caſuum ſubſtituo* &c. ubi conditiones ſub quibus aliquem vocat ad inſtitutionem vel ſubſtitutionem, vocat caſus, & non conditiones. Et rurſus ibi, *Qui in tali caſu reperietur*, caſum vocat eventum quo aliquis ſubſtituitur.

89. Sequitur ergo neceſſariò, quòd verba *cum conditionibus ſupraſcriptis* inſtitutioni Galcerandi appoſita, referuntur duntaxat ad conditiones & vincula ſuprà impoſita poſthumo primo loco inſtituto videlicet ad prohibitionem alienationis, privationem & fideicommiſſum caſuale, non autem referuntur ad caſus, in quorum eventum Galcerandus fuit ſubſtitutus, quia non ſolùm verba & modus loquendi, quo teſtator uſus eſt, ſed etiam mens repugnarent: imò eſſet præpoſterare, & etiam in eadem diſpoſitione repugnantiam introducere, contra *l. Nam ad ea de condit. & demonſtr.* & actum nullum reddere, *l. ubi repugnantia de reg. jur.*

90. Sequitur ergo quòd quamvis poſthumo impoſitum ſit fideicommiſſum graduale pro uno gradu vel eventu tantùm, ſi ſuperſtes poſteà ſine maſculis moreretur: tamen tale fideicommiſſum non eſt impoſitum

Galcerando: ſed dumtaxat ei impoſitæ ſunt conditio-nes & vincula prohibitæ alienationis, privationis & tranſlationis ipſo jure in alium tunc proximiorem, ſi contraveniret. Cùm igitur actor non poſſit niti ex fi-deicommiſſo caſuali aliis acquiſitio ex capite aliena-tionis factæ per Galcerandum: multò minùs niti poteſt ex prætenſo fideicommiſſo graduali per obitum Galce-randi, quia Galcerandus nullo tali fideicommiſſo gra-vatus fuit.

91. Et dato, præſuppoſitivè loquendo, quòd tali gra-duali fideicommiſſo gravatus fuiſſet, intelligeretur caſu quo interim non alienaſſet, aliàs fideicommiſſi gradualis ſpes prærepta eſſet. Nihil enim per obitum Galcerandi ſupereſſet, nihil inveniretur, utpotè omni hereditate jam ad alios per privationem Galcerandi tranſlata, & ſic ſolutio eſt ad omnia contenta ſuprà, *num.* 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. & 15.

92. Et ſic impertinens eſt, quod ſuprà *num.* 16. dici-tur, qualitatem maſculinitatis operari ut filii maſculi in conditione poſiti, cenſeantur vocati in diſpoſitio-ne. Tum, quia etiamſi verum eſſet, non idem ſequitur de filiis maſculis Galcerandi, quia hi nullo modo ſunt, nec in conditione quidem, & de eis nulla prorſus fa-cta eſt mentio. Ergo per locum à converſione argu-menti & eadem contrariorum diſciplina, ſequitur & concluditur filios vel alios deſcendentes Galcerandi vocatos non fuiſſe, nec ei per obitum gradualiter ſub-ſtitutos. Ergo nec actor, nec ejus pater ullo fideicom-miſſo graduali niti poſſunt.

93. Tum, quia illa opinio, de qua ſuprà *num.* 17. fal-ſa eſt, & communiter reprobata. Nulla enim lege, nulla concludenti ratione fulcitur, ſed in falſo & rui-noſo, imò reprobato fulcro phantaſiæ. Guido Papæ *quæſt. Delphin.* 184. Et quàm hæc opinio ſit falſa patet: quia eſt contra regulas juris, in *l. ſi quis ſub conditione*, ſi quis omiſſ. cauſ. teſtam. in *l.* 1. §. *Item ſi ita, ad legem Falcid. in l. obligationum fere*, §. *pet. de action. & obligat.* cum ſimilibus & etiam contra omnes textus in toto corpore juris de hac re loquentes, ubi poſiti in con-ditione remanent invitati ab inteſtato tantùm, ſi hoc eis contingat: non autem ſunt in diſpoſitione nec vocati in teſtamento, text. in *l. vel ſingulis, in fin. de vulgat. & pupill.* in §. *vel ſingul. inſtitut. eod. text.* in *l. Lucius* 2. *de heredit. in inſtitut.* in *l. ſi quis ita inſti-tuatur heres, ſi legitim.* & ibi gloſſ. *de heredit. inſtitut.* in *l. poteſt*, cum l. ſeq. *de vulgat. & pupil. ſubſtit.* in *l.* 1. *C. de pact.*

84. Ad hoc etiam text. in *l. filiusfamilias*, §. *Cùm quis, de leg.* 1. ubi dicitur impertinens eſſe an liberi ſint heredes, vel non, quando quis gravatus eſt reſtituere, ſi ſine liberis deceſſerit, & ſic apertè innuit liberos gravati in conditione poſitos, non propter hoc eſſe vocatos, & nihilominùs ſive aliàs ſint heredes, ſive non, hoc eſt etiamſi gravatus bona alienaverit, vel aliis reliquerit, deficere conditionem fideicommiſſi, quamdiu ſuperſunt aliqui liberi, etiamſi neque bona habeant, neque actionem ad illa, ut tenent Bart. Bald. & omnes in *d.* §. *cum quis*, latè Philip. Corn. *conſ.* 180. *col.* 4. Laurent. Calca. *conſ.* 69. *col.* 3. Alexand. *conſ.* 139. *lib.* 6. & eſt text. in *l. jubemus.* §. *ſin autem is C. ad Trebell.* Et in tantum verum eſt filios poſitos in condi-tione, non tamen eſſe in diſpoſitione, nec vocatos, ut procedat ſive in conditione expreſſa ab homine, ut in præfatis juribus, ſive in tacita à lege, ut in *l. cùm avus de condit. & demonſt.* in *l. cùm acutiſſimi. Cod. de fideicommiſſ.* in *l. generaliter. Cod. de inſt. & ſubſtit. ſub condit. factis.*

95. Et quamvis illi text. non loquantur expreſsè ſi-ve qualitas maſculinitatis expreſſa ſit, ſive non: tamen ſatis eſt quòd generaliter & indiſtinctè loquantur, & ſic generaliter & indiſtinctè debent intelligi. *l.* 1. §. *ge-neraliter autem, de legat. præſtan. l. de pret. de Publicia in rem action.* Ita etiam intellexit, docuit, ſcripſit & con-ſuluit fidelis antiquitas, ut patet apud Oldradum etiam in longè fortioribus terminis, in *conſ.* 21. Thema tale eſt, *teſtator.* quem ad verbum ſequitur Joan. Andr. in *addition. Speculi, tit. de teſtam.* §. 1. *in fin.* Albert. Roſa-tès *in rub. de vul. & pupilla.*

96. Et generaliter quòd hæc procedant, etiam ad-dito in ſubſtitutione verbo *Maſculis*, tenuerunt om-nes antiqui uſque ad præfatum Guido. Papæ. Cujus primùm fuit nova opinio, ſed in ipſo ortu ſuo bis etiam in judicio contradictorio, etiam authore ſuo præſente, qui eam defendere non potuit, reprobata, ut ipſemet Guido. Papæ teſtatur *q. Delphin.* 600. Arreſto Senatus Gratianopolitani contra judicatum, quòd liberi maſ-culi in conditione poſiti, etiam qualitate maſculinita-tis bis expreſſa, non eſſent vocati nec ſubſtituti, ſed ab inteſtato relicti, etiam inter nobiles, & in teſtamen-to nobilis, & rurſus in reviſione ejuſdem proceſſus ita fuiſſe ſe præſente, & quidquid potuit allegante, judicatum.

97. Et quamvis à tempore Guidonis Papæ pauci quidam conſulendo in favore clientum ſuorum novam illam opinionem Guidonis Papæ, non tam ſeriò appro-bando, quàm pro tempore & occaſione utendo, ſe-qui videantur: tamen omnes reprobant in Lecturis, ubi ſine affectu privato loquuntur, ut Alexand. in *l. ex facto ad Trebell.* Andr. Alciat. *in l.* 1. in verb. *ſine li-beris C. de pact. & in tractatibus.* ut Angel. Aretin. in tractatu *de teſtam.* verb. *Si deceſſerit ſine liberis maſcu-lis.* Imò etiam major & ſanior pars, & ferè omnes conſulendo, ut Alexand. *conſ.* 105. *lib.* 1. *conſ.* 185. *lib.* 2. Socin. *conſ.* 72. *lib.* 3. Philip. Corn. *conſ.* 146. *col.* 2. *lib.* 2. Franc. Curt. ſenior *conſ.* 42. Philippus Decius *conſ.* 287. *conſ.* 296. *in fin.* Jaſon *conſ.* 89. *conſ.* 140. *lib.* 1. *conſ.* 35. *lib.* 2. Stephan. Bertran. *conſ.* 223. *lib.* 2 Lu-dovicus Gozadinus *conſ.* 14. *num.* 8. Petr. Paul. Pariſ. *conſ* 87. *num.* 28. *cum ſeq. lib.* 2. Hieron. Gratus *conſ.* 3. *col. ult. lib.* 1. ubi dicit minimè curandum de deciſione Guidon. Papæ *quæſt.* 184. quia etiam contra ſententiam reportavit.

98. Quinetiam Doctores illi ſuprà, *num.* 37. pro actore citati, qui obiter dictam novam opinionem Guidon. Papæ, tanquam in rem clientuli facientem citaverunt, eamdem meliùs ſcribendo & conſulendo in fortioribus terminis reprobaverunt, ut Philippus Corneus, & Philip. Dec. Jaſon. Ludov. Gozad. Hie-ronym. Grat. in locis nuper allegat. Carol. Ruinus in locis infrà, *num.* 104. citandis. Aymo Craveta, *conſ.* 98. His addi poſſunt, quæ contra dictam opinionem ante quindecim annos ſcripſi in *annot. ad* Philip. Dec. *in conſ.* 270. *conſ.* 318. *& ad Dec. in l.* 1. *col.* 3. *num.* 16. *C. de pact.*

99. Ad conjecturas de quibus ſup. *num.* 18. 19. 20. 21. 22. impertinens eſt diſputare, cùm filii Galcerandi nullo modo ſint nec in conditione quidem, ut ſuprà, *num.* 83. Et ſic multò minùs nepotes. Præterea, nulla dictarum conjecturarum poteſt filiis Galcerandi ada-ptari. Non prima, ſuprà, *num.* 19. quia non fuerunt gravati, nec ulla de eis mentio facta fuit, nec in ho-nore, nec in onere, quanquam nec illa quidem conclu-dat, ut dixi in *annot. ad* Alexand. *conſ.* 64. *lib.* 5. & per Curt. ſeniorem *conſ.* 42. *col.* 5. Stephan. Bertran. *conſ.* 82. *lib.* 1. *conſ.* 223. *lib.* 2. in priùs impreſſis per Simo-nem Vincentium, & latè Joan. Imol in *c. Raynutius*, in materia compendioſæ, *de teſtam.* & in *l. Centurio.* ubi reſpondet rationibus in contrarium adductis, *de vulg. & pup.* Nec ſecunda, ſuprà *num.* 20. quia eorum reſ-pectu teſtator ad nullum gradum ſubſtitutionis pro-ceſſit. Imò ſubſtitutionis fideicommiſſariæ unum tan-tùm gradum vel caſum fecit, videlicet de poſthumo ad Galcerandum primum, ultimum & unicum ſubſti-tutum. Cæterùm, prohibitionis extenſio gradus non facit, nec fideicommiſſum, niſi in caſu contraventio-nis, de quo ſatis profligatum eſt.

100. Adhuc illa ſecunda conjectura, ſup. *num.* 20. meritò reprobatur per antiquos, medios, & noviſſimos.

De

De antiquis patet per Oldrad. *q.21.* ubi teſtator habens fratrem & ex altero fratre præmortuo nepotem, & ex altero fratre præmortuo tres nepotes, inſtituit eos in ſtirpes, deinde dixit: **Si aliquis heredum** meorum ſine filiis aut nepotibus, aut deinceps deſcendentibus & maſculis decedat, ejus portio devolvatur ad coheredes ſuperſtites, vel eorum heredes: dum tamen ſint maſculi, & ex maſculis ſecundum rectam lineam deſcendentibus. Mulieres autem & ex mulieribus deſcendentes penitùs excluſit, quibus certas ſummas pro dote dari voluit. Deinde ſtatuit, quòd ſi omnes præfati heredes nollent dictas dotes fœminæ vel fœminarum defuncti earum patri ſolvere, quòd tunc ea portio devolvatur ad Eccleſiam Romanam, quam cum eodem onere ſubſtituit. Rurſus & tertiò ſtatuit quòd ſi nec Eccleſia, nec dicti heredes, ſcilicet maſculi legitimè requiſiti, noluerint ſolvere dotem vel dotes, tunc ea portio devolvatur ad filiam vel filias defuncti ſine maſculis, quas ſubſtituit ut nubant ſi voluerint cum ea portione. Quartò & ultimò ſtatuit quòd ſi contigerit omnes prædictos heredes abſque filiis aut nepotibus, vel deinceps maſculini ſexus deſcendentibus ex maſculis mori, ut bona ſua devolvantur ad Eccleſiam Romanã.

101. Ecce primò, quòd facta eſt ſepties mentio maſculorum, deinde lineæ maſculinæ gradualitèr, & omnes fœminæ & ex fœminis deſcendentes perpetuò excluſi. Et non computata inſtitutione maſculorum in ſtirpes, proceſſit teſtator ad quatuor gradus ſubſtitutionum: & tamen poſtquam contigiſſet, teſtatorem in ea volũtate mori, ſuperſtitibus dictis fratre & nepotibus, & poſteà unus nepotum deceſſiſſet, relictis quatuor filiis maſculis, quorum duo poſteà ſine liberis obierunt: tertius autem relicta unica filia: & quartus ſine prole, inſtituta dicta nepte, à qua maſculi deſcendentes ex aliis maſculis inſtitutis vendicabant ex ſubſtitutione, offerentes dotem teſtamentariam: decidit Oldrad. hanc neptem ſeu proneptem abſolvendam, & quòd omnis illa ſubſtitutio expiravit in perſona avi dictæ neptis inſtituti, qui deceſſit quatuor liberis maſculis ſuperſtitibus, quicquid poſteà de illa contigerit: quia non eſt verum inſtitutos obiiſſe ſine liberis maſculis, & ſic defecta prima ſubſtitutione, reliquæ omnes inde dependentes corruerunt, quia licèt maſculi fuerint, etiam ſepties repetita hujus qualitatis mentione, & fœminis expreſſim excluſis, politi pluries in conditione: tamen non ſunt politi in diſpoſitione, & ſequuntur Joan. Andr. & Alberic. & omnes antiqui in locis præfatis.

102 Idem in ſimilibus etiam fortioribus terminis Doctores poſteà ſæculo altero ſequuti, in queis potiſſimùm Alex. *conſ.* 185. viſo *tit. lib.* 2. in hac ſpecie, Richardus teſtator carens filiis, inſtituit Sinibaldum agnatum ſuum ex fratre nepotem, & ejuſdem Sinibaldi liberos maſculos. Et ſi Sinibaldus decederet ſine filiis maſculis ex ejus corpore legitimè deſcendentibus: aut ſi decederet cum filiis maſculis, deinde omnes ejus filii decederent quandocumque ſine filiis legitimis & naturalibus, & tunc & in quolibet dictorum caſuum ſuos heredes eſſe voluit, & dicto Sinibaldo & filiis maſculis Sinibaldi, ſubſtituit Philippum. Contigit quòd Sinibaldus ſucceſſit teſtatori, & reliquit Antonium & Julianum filios, Antonius autem reliquit Jacobum. Nunc iſte Jacobus non vult heres eſſe Antonii patris ſui, nec Juliani patrui ſui ſine liberis maſculis defuncti; ſed vult vendicare bona jure ſubſtitutionis tanquam ſubſtitutus patri ſuo & patruo ſuo, ſive tanquam per mortem eorum, ſive aliis maſculis mortuorum vocatus. Et Alex. ibi copioſiſſimè & eruditiſſimè allegat quæcumque adduci poſſunt pro Jacob. per 13. undamenta: & nihilominus contrarium decidit per 10. vel 12. alia, & omnibus contrariis reſpondet, & omnes ubique ſequuntur, & ipſe Alexand. ad illud conſilium ſe remittit in *conſ.* 12. *num.* 10. *lib.* 3.

103. Quòd ſi ſub tot tantiſque clauſulis tamen dictus Jacobus toties in conditione maſculorum poſitus non eſt vocatus: igitur in præſenti themate filii maſculi dicti poſthumi ſi natus fuiſſet & ſupervixiſſet, & maſculos reliquiſſet, nullo modo fuerunt vocati, ſed relicti ab inteſtato, & multò minùs vocati filii Galcerandi, de quibus teſtator nullum verbum fecit. Idem decidit Alex. *conſ.* 108. *viſo themate lib.* 1. de quadam Lucia, quæ prætendebat ſe ſubſtitutam ex teſtamento avi ſui, & in *conſ.* 199. de quadam domina, quæ ſe ſubſtitutam prætendebat ex teſtamento proavi ſui. Quin (quod notabilius eſt) idem Alexand. rogatus ut pro nepote ex maſculo conſuleret, tanquam ex teſtamento avi ſubſtitutus eſſet patuo, etiam ingenti honorario oblato, recuſavit: quamvis dictus nepos eſſet bis poſitus in conditione, & rationes conſilii denegati ad conſultorem tranſmiſit, quæ habentur *conſ.* 202. *lib.* 7.

104. Et adhuc in fortioribus terminis idem decidit Alex *conſ.* 139. *lib.* 6. in ſubſtitutione, in qua poſt multos gradus erant verba, quòd bona remanerent propinquioribus, & ſic ſemper de gradu in gradum, & quòd nunquam recederent de parentela: & tamen decidit quòd defecto primo gradu, omnia deficiunt: & quòd omnes gradus ſunt facti & limitati in caſu quo eveniat conditio primæ ſubſtitutionis, *l. poſt aditam C. de impub. & aliis ſubſtit. l. ex facto. §. pen. ad Trebell.* Idem Socin. *conſ.* 62. *in fin. conſ.* 104. *num.* 8. *cum ſeq. conſ.* 26. *col. ult. lib.* 3. Lauren. Calca. *conſ.* 20. *col.* 1. Franciſc. Curt. Junior. *conſ.* 45. *num.* 19.

105. Et ex noviſſimis recentis memoriæ iidem decidunt Jaſon in *l. ſi quis, num.* 5 *cum ſeq. C. de inſtitut. & ſubſtit.* Philip. Dec. in *l. poſt aditam, num.* 2. *C. de impub. & aliis ſubſtit. & conſil.* 218. & aliis multis conſiliis, quæ brevitatis cauſa prætereo. Ita etiam in ſimilibus, imò fortioribus terminis expreſsè conſuluit Carolus Ruinus *conſ.* 92. *incipient.* Caſus de quo lib. 2. ubi mater filios ſuos maſculos inſtituit, & poſt eorum mortem voluit bona pervenire ad filios ſeu nepotes maſculos deſcendentes ex eis: ſed caſu quo maſculi non extarent, eoſque deficere contingeret, voluit pervenire ad fœminas, quas hoc caſu ſubſtituit. Quæſitum fuit, an nepotes eſſent gravati erga pronepotes maſculos, vel adinvicem? Videbatur quòd ſic, quia non ſolùm poſiti ſunt in conditione: ſed etiam ſaltem noviſſimi gravati, & ſub verbo *maſculis*, & digreſſum erat ad plures gradus ſubſtitutionum. Tum, quia aliàs pronepotes & aliæ deſcendentes fœminæ, vel alii cauſam habentes, non admitterentur quandiu extaret unus maſculus de linea, excluſis filiabus cæteris, & generaliter concurrebant omnes rationes quæ in præſenti pro actore allegatæ ſunt.

107. Quibus non obſtantibus, decidit Carol. Ruinus quòd quamvis primi deſcendentes qui reperiuntur extare poſt obitum filiorum primi gradus inſtitutorum, ſint vocati: tamen non ſint gravati erga maſculos ex ſe deſcendentes, ſed quòd ad introducendum fideicommiſſum ſucceſſivum inter ſingulos deſcendentium, non ſufficiebat expreſsè ſubſtituere nepotes deſcendentes maſculos, vel etiam ſimpliciter quoſcumque deſcendentes maſculos: ſed neceſſe erat addere: Et poſt obitum eorum naſciturorum ſubſtituo quoſcumque nepotes maſculos ex eis naſcituros, & ſucceſſivè de gradu in gradum quoſcumque deſcendentes maſculos in infinitum, prout exemplificat idem Carol. Ruinus *conſ.* 175. poſtquam Angel. *lib.* 3. Et ſecundùm eum, non obſtat quòd ſub illis verbis, putà: Moriente Guliermo, omnes ejus liberos maſculos ſubſtituo, comprehendantur omnes cujuſcumque gradus deſcendentes maſculi deficientibus primis. Quia verum eſt vulgariter & ſemel tantùm: ſed prioribus ſemel admiſſis ulteriores excluſi ſunt, *l. poſt aditam C. de impuber. & aliis ſubſtitut.* Et quamvis faciant deficere alteris fideicommiſſum: tamen non ſunt vocati, ut etiam decidit Raphaël Cumanus in *l. cùm iſta §. in fideicommiſſo, de legat.* 2. Socin. *in l. Gallus, §. quidem rectè, de liber. & poſthum.*

107. Adhuc in prædicto caſu Ruini omnes erant deſcendentes teſtatoris, quanto minùs igitur vocati videntur, quando non ſunt deſcendentes? prout etiam in fortioribus terminis Philip. Dec. *in conſ. 422.* ubi filii filiorum non ſolùm erant poſiti in conditione: ſed etiam gravati, & adhuc ſimul concurrebat prohibitio cauſata cauſa expreſſa, quia voluit dicta bona durare in ejus familia: tamen nihilominùs decidit quòd non videntur invicem gravati: ſed quòd poſſunt interim filiabus relinquere. Imò multò fortiùs decidit quòd licèt bona ſubjacerent fideicommiſſo de reſtituendo hoſpitali deficientibus filiis & filiorum filiis, tamen interim pendente tali conditione non prohibentur alienari: tantùm abeſt ut invicem dicantur ſubſtituti, ut erga deſcendentes maſculos, etiam in conditione poſitos gravati, & idem omnes ferè Doctores ubique.

108. Ex quibus etiam liquet ſolutio ad objecta, ſuprà *num.* 21. 22. Ad tertium verò principale objectum, ſuprà *num.* 23. 24. 25. & etiam ſuprà *num.* 29. patet ſolutio, non ſolùm ex limitatione juris communis ad natos tempore conditionis, ſed etiam ex limitatione teſtatoris, ſup. *num.* 78. 80 84. Quartum verò principale objectum, ſup. *num.* 26. non probatur in *d. l. cum ita. §. in fideicommiſſ.* nec alibi: quia *d. §.* bene probat non extendi fideicommiſſum ad ulteriores, niſi quatenus expreſſum ſit: ſed nullo modo probat extendi ad eos qui non ſunt in rerum natura, tempore fideicommiſſi cedentis & conditionis exiſtentis, ſed hoc relinquit in aliis regulis juris, quibus adhuc opus non eſt ſtante expreſſa limitatione teſtatoris ad eos qui tunc reperiuntur. Et imaginarium abſurdum de quo ſup. *n.* 27. præſupponit fideicommiſſum graduale ad ulteriores, quale hîc nullum eſt. Ad allegata ſup. *n.* 30. 31. ſatis eſt nos non eſſe hic in terminis hujuſmodi fideicommiſſi, & inſuper ſtare limitationem teſtatoris ad tunc exiſtentes, & conſilium Bertran. ſup. *num.* 31. ſpecialem habere rationem ex qualitate perſonarum: quia Sylveſtrum ſpurium non poterat inſtituere, ideò inſtruit uxorem velut cuſtodem ut reſtitueret poſteris teſtatoris legitimè naſcituris ex ſpurio ſuo. Ad quintum principale objectum, ſup. *num.* 32. 33. dico quòd non procedit, niſi dato concurſu eodem tempore conditionis extantis, qui ex hypotheſi defecit.

109. Ad primum argumentum de mente teſtatoris ſuprà *num.* 34. quia filias & neptes proprias favore maſculorum, etiam collateralium excluſit: Reſpondeo quòd illud argumentum à ratione & favore agnationis conſervandæ non poteſt trahi, nec extendi ultra gradum & perſonas expreſſas, unde non ſequitur: Proprias filias excluſit, ergo excluſit neptes, niſi in eodem gradu & caſu quo filiæ ſunt excluſæ, ut in *l. ſi vivus, §. in nepotibus. C. de bon. mater.* un le ſi poſthumus natus fuiſſet, & ſupervixiſſet habens filias & non filios, vel neptes ex filia vel filio præmortuis, & alienaſſet in extraneum: ſicut excluderentur ejus filiæ ſi viverent, per proximiorem de nomine & armis, tunc exiſtentem & vocatum: ita & neptes, quia eſt idem gradus & etiam ſunt eædem perſonæ gravati & honorati, ſicut eſſent ſtantibus filiabus primi gradus. Pariter ſi poſthumus ſuperſtes non alienaſſet, ſed mortuus fuiſſet, relictis neptibus ex filia vel filio præmortuis, & ſuperſtite Galcerando: quemadmodum filia poſthumi ſuperſtes, ſalva legitima & Trebellianica, excluderetur per Galcerandum: ita & neptes, quia reſpectu gravati & honorati, idemtitas eſt gradus & perſonarum.

110. Secùs, ſi poſthumus non contraveniſſet: filias tamen vel neptes reliquiſſet præmortuo Galcerando; quia tunc, filiæ vel neptes patri vel avo ſuo in dictis locis & caſtris liberè ſuccederent: non enim excluderentur ex capite alienationis ſeu contraventionis, quæ facta non fuit, nec per ſubſtitutionem Galcerandi, quæ caduca fuiſſet, nec ad filios quidem maſculos Galcerandi tranſmitti potuiſſet, *l. unic. §. ſin autem aliquid. C. de cad. tol. l. ſubſtit. quæ nondum competit, de acquir. re. domi. l. is cui in princ. de action. & obligat.* reprobatâ gloſ. 1. in fin. Ibi per omnes Doctores in *l. 1. C. de his qui ante apert. tabul.* Alexand. *in l. cum ex filio, col. 1. de vulg. & pupil. & conſ. 165. num. 4. lib. 5. conſ. 250. num. 2. conſ. 252. num. 1. lib.* 6. Socin. *conſ. 74. lib. 4.*

111. Unde quemadmodum fideicommiſſum quantumcumque præciſum non tranſmittitur, nec ad filios quidem, etiam in linea directa ipſius teſtatoris, ut dictum eſt, & imò minùs in linea collaterali, niſi quatenus & quouſque præmortuo ſubſtituto deſcendentes ex eo, vel alii eodem caſu vocati ſunt: ita prohibitio alienationis quantumcumque præciſa, non impedit prohibitum habere filias heredes ab inteſtato, vel quibuſcumque ſibi ſuccedentibus ab inteſtato relinquere, vel etiam eoſdem heredes inſtituere, ut tenent Doctores in *l. voluntas. 1. C. de fideicom.* Alex. *conſ. 55 lib. 1. conſ. 155. lib. 2. conſ. 55. conſ. 59. lib. 2.* Socin. *conſ. 227. col. 7. lib. 2.* Franc. Curt. ſenior, *conſ. 46. col. 14.* Philip. Dec. in *l. 2. num. 92. de reg. jur.* In *conſil. 287. num. 12.* Matth. de Afflict. *in conſtitut. Neapolit. lib. 3. de revoc. alienation. num. 5. 17. 21. & conſtit. ſeq. num. 8.* niſi teſtator eodem caſu providerit & expreſſerit ſe velle bona ad agnatos devolvi, non ſolùm in caſum alienationis, ſed etiam in caſum ſucceſſionis ab inteſtato: ut tenet gloſſ. & Doctores *in l. peto, §. fratre de leg. 2.* Doctores in *l. filiusfamilias, §. divi, de legat. 1. in l. Si ita quis, §. ea leg. de verb. obligat.*

112. Sed hîc ut ſolam perſonam Galcerandi, & nullum alium ſubſtituit, ita tantùm heredem ſuum alienare prohibuit: non autem prohibuit relinquere venientibus ab inteſtato. Ergo filiæ poſthumi liberè ei ſuccederent, excluſis etiam filiis maſculis Galcerandi præmortui, & pariter ſi poſthumus ſuperſtes, relictis filiis obiiſſet, etiam ſuperſtite Galcerando, in perpetuum expiraſſet ſubſtitutio, etiamſi poſteà filii poſthumi, ſuperſtite adhuc Galcerando, ſine liberis deceſſiſſent, vel relictis filiabus, quæ liberè patri in dictis caſtris ſucceſſiſſent, per prædicta, quæ juris ſunt exploratiſſimi & indubitati, juxta verba Scævolæ in *l. quæris, de nat. reſtitut.*

113. Et ſic non valent argumenta à favore agnationis etiam expreſſo, & ab incluſione maſculorum & excluſione fœminarum ſup. *num.* 35. *num.* 36. quia reſtringuntur ad gradus & perſonas expreſſas & ſpecificatas. Bald. in *l. ſi defunctus, C. de ſuis & legit.* Alexand. *conſ. 80. col. 4. lib.* 1. Philip. Dec. in *c. ſi quis nec cauſam, in princ. num. 4. ſi cert. pet. in l. 2. Cod. de in jus voc. in l. 1. num.* 3. ubi in annot. tetigi, *C. de ſucceſſ. edict. & in conſ. 71. conſ. 287. num. 7. conſ.* 346. Jaſon *conſ. 163. col. 2. lib.* 1. Ant. Rub. *conſ. 94. in fin. conſ. 98. conſ. 120. in fin.* Hieron. Grat. *conſ. 27. in fin. lib.* 1. Nec obſtant allegata Bart. ſup. *num.* 35. quia Bart. in *d. l. liberorum*, & in *d. §. videndum*, loquitur de diſpoſitione legis & ſtatuti. Ideò non debet facile extendi ad diſpoſitionem hominis, ut vult Hieron. Gratus *conſ. 3. col. 3. lib. 1.*

114. Quinimò ipſemet Bart. in *d. l. liberorum, col. 4. num.* 13. vult expreſsè quòd etiam unica vel expreſſa ratio ſtatuti non ſit ſufficiens argumentum ad faciendam extenſionem contra jus commune. Et quòd ſtatutum excluſivum fœminarum, reſtringatur ad perſonas in eo nominatas, latè tradit Phil. Dec. *in conſ. 625. & conſ. 628.* Igitur multò faciliùs reſtringitur diſpoſitio hominis, in qua non tam dè facili fit extenſio, ut in diſpoſitione legis: ut latè tradit Joan. Imol. in *l. ſi verò, §. de viro, ſolut. matrim.* Çarol. Ruinus *conſ. 49. num. 4. lib.* 1. Alciat. *de verb. ſignif. lib.* 1. dixi in annot. ad Philippum Decium, *c. tranſlat. lect. 2. in fin. de conſtitution. & in Conſuet. Pariſ. §. 57. num. 27.*

115. Ex quibus etiam patet ſolutio ad objectionem ſecundam tacitæ mentis, ſup. *num.* 36. de commemoratione & contemplatione nominis & armorum: quia non inducit diſpoſitionem ultra perſonas nominatas, nec operatur fideicommiſſum in rem, niſi quatenus diſponendo expreſſum eſt, & non aliis perſonis, nec

aliis caſibus ab eis expreſſis. Imò etiamſi de voluntate conſtaret, non ſufficit, niſi diſpoſuerit, *l. quidam cùm filium, de hered. inſtituend.* & Bald. & Imola ibi. Paul. Socin. *l. in ambiguo. de reb. dub.* Et quod teſtator non loquitur, velle non præſumitur, *d. l. in ambiguo. Labeo in fin. de ſuppellect. legat.* Bald. *in l.* 1. *§. ſin autem ad deficientes. C. de cadu. tol.* quia ſi gradualiter ſubſtituere cogitaſſet, & id voluiſſet, facile expreſſiſſet: & quia non expreſſit, noluiſſe colligitur, *c. ad audientiam, in fin. de decimis* Philip. Dec. Franc. Curt. *in l. cùm quid, col.* 3. *ſi cert. pet.* Dec. *conſ.* 5. *conſ.* 89. *conſ.* 211. *in fin.* & ubique. Ex quibus etiam junctis not. ſup. *num.* 83. patet ſolutio ad objecta, ſup. *num* 37. 38. 39. 40.

116. Et pariter ad objecta, numeris ſequentibus de qualitate rei, perſonarum, & conſuetudine regionis nobilium, quæ non concludunt nec diſponunt. Præterea conſtat nullum eſſe fideicommiſſum graduale: fideicommiſſum autem caſuale in caſum contraventionis limitatum eſſe ad illum qui tunc erit in rerum natura, in qualitate requiſita, conformiter ad communem ſententiam & juris communis diſpoſitionem, & ad textum, & ibi Bart. *in* ὑστάτῳ in *l. pater filium, §. filiam de legat.* 3. & per eadem patet reſponſio ad allegata ſuprà *num.* 53. 54. Ad ſeptimum, *ſuprà num.* 48. de opinione Jaſonis, *conſ.* 4. *lib.* 1. Illa falſa eſt & Saturnina, hoc eſt, nuſquam relata, nec recepta, ut in ſimili pungit Bald. in *l.* 1. *C. de ſacroſanct. Eccleſ. per l.* 1. *in fin. de Senator.* & quem Jaſon citat Angeli locum, nuſquam reperitur. Quid? quòd illa deciſio eſt formaliter contra textum rotundum in *l.* 1. *§. Item ſi ita, in fin.* ibi. *Si heres penum non dederit, decem dato*, quia hîc penus non eſt legata ad legem Falcid. Ergo etiam in legatis particularibus poſiti in conditione, non ſunt in diſpoſitione: ut ſomniavit Jaſon.

117. Ad conſilium Ancharani 27. ſuprà *num.* 49. ejus deciſio falſa eſt, etiam per argumenta quæ col. pen. contra ſe citat ad probandum quòd ſubſtitutio de duobus antiquioribus de domo de Calcagnis debet reſtringi ad duos proximos, & non extendi ad duos alios ulteriores de familia. Et ſic quòd ex quo duo primi antiquiores poſt agnitionem repudiarunt, non debet fieri devolutio ad duos alios ulteriores de dicta domo, ſed tanquam illa ſubſtitutione extincta, debent bona remanere penès filiam vel alios heredes, aut cauſam habentes heredum teſtatoris ſine onere, prout in ipſo eodem themate rectè & juridicè conſuluit Bal. *conſ.* 46. verba inſtitutionis, *& conſ.* 47. Andriolus de Calcagnis *lib.* 1. ultimæ impreſſionis Lugdunenſis, ubi in eodem teſtamento & eadem ſubſtitutione duorum antiquiorum de domo & progenie ſua de Calcagnis & eiſdem oneribus, decidit fideicommiſſum extinctum in duobus primis antiquioribus, & bene. Et ſic graviter erravit Ancharanus, qui in lecturis, & conſiliis ubique ſolet doctrinam Baldi præceptoris ſui admirari & ſequi, & veriſimiliter dicta conſilia Baldi non viderat, à quibus non fuiſſet auſus diſcedere. Et ſic quicquid pro actore laborioſè allegatur, facile contra eum retorquetur.

11. Ad ultimum ſuprà *num.* 50. ridicula eſt prima ſolutio ſeu potiùs evaſio ad novellam 59. *de reſtitut. fideicommiſſ.* quòd actor ſit tantùm in tertio gradu. Tum, quia ex hypotypoſi genealogiæ liquet quòd reſpectu teſtatoris eſt in quarto: reſpectu verò filiorum Gaſparis in octavo: reſpectu pronepotum Gaſparis in decimo gradu. Tum, quia ſatis perſpicuum eſt: & text. eſt rotundus dictæ novellæ, quòd hi gradus numerentur ex parte gravati dumtaxat, & non fideicommiſſarii, ſeu actoris, qui in hypotheſi dictæ novellæ erat in primo gradu filius & heres immediatus teſtatoris: & tamen excluditur. Imò ridiculum eſſet, gradus illos inire ex parte fideicommiſſarii, qui poteſt eſſe extraneus, nec curatur quoto, an milleſimo gradu, an nullo modo attineat teſtatori, vel primo inſtituto, ut in dicta novella mulieres illæ res, penitùs extraneæ erant. Atqui Manuël pater actoris nunquam fuit heres vel ſucceſſor mediatus vel immediatus teſtatoris, nunquam habuit jus, nunquam gravatus. Et ſic neceſſe eſt computare gradus per eos ad quos fuit jus devolutum, videlicet à teſtatore ad Galcerandum: à Galcerando propter ſuam contraventionem ad ejus patruos, & ab illis propter contraventionem ad Gaſparem, qui tertium gradum fecit, & ab illo ad ejus filios, qui fuerunt in quarto gradu, & in quibus bona fuerunt libera, & omne fideicommiſſum extinctum; & ſic nulla ſuperſit quæſtio.

119. Ad ſecundam autem evaſionem ſuprà *num.* 51. dico falſam eſſe deciſionem dicti Jacobi Belviſii. Nullo enim jure probatur, imò eſt contra text. dictæ novellæ in fortioribus terminis, & eam ante quindecim annos reprobavi in annotationibus meis ad Alexand. *conſ.* 56. *lib.* 1. *& in annotat. ad* Philip. Dec. *conſ.* 481. *num* 9. tametſi multi gravatim & coturnatim (ut temerè aliorum opinionem ſequentibus, gruum morem exprobrat. Feli. in *c. extrà de conſtitution.*) ſequuti ſint, & graviori flagitio Angelum Peruſ. *in d. novel.* & alios, qui nunquam de hoc loquuti ſunt, tanquam erroris ſui falſos conteſtes adducunt.

120. Et turpiùs quidam, ut ſup. *num.* 52. ampliant ex eo ſolo, quòd imperſonaliter dixerit teſtator, *Prohibeo ne alienes*, poſt Bart. in *l. Lucius, in princ. de leg.* 3. & ſequitur Jaſon in *l. filiusfamilias. §. divi. lect* 1. *nu.* 110. *q.* 11. *& lectu.* 2. *num.* 148. 149. Sed Bart. *d. l. Lucius*, hoc non intendit: & quamvis citet Authent. *de reſtit. fideicom.* tamen non ſequitur quòd intendat porrigere ultra tertium gradum. Ideò Jaſon in hoc ſaniùs loquens in *l. ult. num.* 5. *C. de hered. inſtit.* reſtringit illud dictum Bar. infra quartum gradum.

121. Adhuc illud dictum Bart. falſum eſt: Quia in odioſis, appellatione heredis non venit heres heredis, textus in *l. ſciendum, verſic. Item in lege, & verſic. item dicitur de verb. ſignif.* ſed hujuſmodi prohibitio eſt odioſa, *l. dudum C. de contrahend. emptio. l.* 2. *Si à parente quis manumiſ. fuerit.* Ergo etiam indefinita prohibitio heredis reſtringitur ad primum, quemadmodum prohibitio facta filiis indefinitè, reſtringitur ad filios primi gradus: contra regulam *l. juſta appellatione l. filii, de verb. ſignific.* & eſt text. *in d. novella*, & ubi Ang. Peruſ. Alex. *conſ.* 1. *num.* 13. *lib.* 1. *conſ.* 137. *num.* 5. *lib.* 6. ubi in annot. dixi: & ad Philipp. Dec. *conſ.* 377. *num.* 5. ita etiam in ſimili de pœna mulctæ conſuluit Philip. Corn.

122. Et quia vetus & generalis verſio Novellarum fere à mille annis, præſertim, etiam dum per puellas libri noſtri ſcriberentur, & liber ille non legi, ſed negligi ſoleret, adeò corrupta fuit, ut quidam falsò putarent eſſe recentem verſionem, quod clarè & novè convici in *tractat. commerc. & uſura, q.* 1. *num.* 67. & clariùs ſuper *l. Lucius, de vulg. & pupill. num.* 20. cum ſeq. in tertia lect. Dolana.

123. Libet breviter ex veris hypotheſin dictæ novellæ explicare, ubi Angel. putavit eſſe ſeptem filios, ſed erant tantùm quatuor, videlicet Conſtantinus, Anthemius, Callipius, & Alexander, filii Hierii teſtatoris ab eo inſtituti, & certa ſibi prælegata loca è nomine & familia alienare prohibiti, juſſique filiis & nepotibus ſuis relinquere. In codicillis autem ampliata eſt alienandi prohibitio, reſpectu ſuburbii Conſtantinopolitani, in quo Hierius nepos ex Conſtantino filio ſpecialiter ſubſtituitur, cum prohibitione ſpecifica alienandi facta, non ſolùm eidem nepoti, ſed etiam eis qui ex eodem teſtaméto vel codicillis, vel ex teſtamento dicti nepotis, in eodem ſuburbio ſucceſſerint, addita hac expreſſa ratione. Propterea quòd hoc ipſum ſuburbium per omnia & perpetuò velim permanere in familia mea, neque unquam de nomine meo egredi. Rurſus eidem nepoti, ſi ſine liberis ante patrem decederet, patrem ſubſtituit ſub hac eadem conditione, ne unquam de familia mea, meoque nomine abalienentur. Mortuò teſtatore relictis dictis filiis, obiit

Conſtantinus, relicto Hierio juniore, qui alienata domo Theopoli, hoc eſt Antiochiæ ſita (Hæc enim in honorem primi Chriſtiani nominis à primis Chriſtianis Imperatoribus ita vocata fuit, ut patet in conſiliis univerſalibus, Conſtantinopolitano I. Epheſino I. & Chalcedonenſi, & in novell. Juſtiniani) domum & ſuburbium Conſtantinopolitanum, tranſmiſit filio Conſtanti, qui poſteà obiit, relicta Maria uxore prægnante: ſcripto teſtamento, in quo ſive infans non naſceretur, & impubes obiret, tam uxorem quàm alteram Mariam matrem ſuam inſtituit & ſubſtituit.

124. Contigit naſci filiam, cui impuberi morienti, mater ejus & avia paterna ex pupillari ſubſtitutione ſucceſſerunt, à quibus præfatus Alexander primi teſtatoris filius dictæ filiæ propatruus ſuburbium vendicabat in conſiſtorio Imperiali, in quo ambæ Mariæ abſolutæ ſunt, & ea ſententia ad neceſſitatem legis generalis redacta, ne hujuſmodi diſpoſitiones & prohibitiones quartam excederent, id eſt, attingerent vel obligarent generationem, nec ad commodum quidem filii primi gradus ipſius teſtatoris. Jam quàm in fortioribus terminis ſimul, palàm eſt: quia nihil eſt in teſtamẽto Joannis de Arinyo, faciens pro actore, nec ſubſtitutio quidem cum repetita prohibitione, quin ſit in teſtamento dicti Hierii, in quo multa erant militantia pro Alex. actore, quæ non ſunt in hoc teſtamento.

125. Primò, quia ibi actor erat filius teſtatoris, hic autem eſt pronepos ex fratre. Secundò ibi, actor erat in linea directa, hic in collaterali: ibi in primo gradu teſtatoris, hic in quarto gradu. Ibi erat heres immediatus teſtatoris, hîc verò non eſt illius heres, nec heres heredis. Quintò fideicommiſſa gradualia dicti ſuburbii protendebantur aduſque pronepones teſtatoris ſucceſſivè, hic verò unicum fideicommiſſum unius caſus & unius gradus de poſthumo in Galcerandum tantùm. Sextò, ibi prohibitio facta erat cum ratione expreſſa, ne ea res unquam de familia & nomine teſtatoris abalienaretur, & rurſus preſſiùs & expreſſiùs appoſita & expreſſa per verbum, *Volo* diſpoſitivum, per omnia & perpetuò permanere in familia mea neque unquam de nomine meo egredi. Septimò, ibi, Actor erat in rerum natura, tempore teſtamenti & mortis teſtatoris patris ſui, & adhuc tempore mortis proneptis fratris ſui, ſive tempore extantis contraventionis nepotis, ſi qua fuiſſet per inſtitutionem pupillarem extranei. Teſtamentum enim Conſtantii, teſtamentum erat dictæ pupillæ, *l. patris. l. ex pupillari. de vulgat. & pupill. ſubſtitutio.* Quæ omnia hîc deficiunt, quia talis cauſa non fuit expreſſa in hoc teſtamento. Et dato quòd tacitè intelligeretur, tamen non intelligitur cum tali perpetuitate, quòd perpetuò permaneat in nomine & familia, & nunquam de illa exeat: & ſic intelligetur, id, quod non. Vel etiamſi expreſſum fuiſſet, adhuc non poſſet extendi uſque ad quartum gradum incluſivè, reſpectu rei ſeu gravati: ſed in quarto gradu res libera eſt, in quocumque gradu vel qualitate actor ſit: quia non reſpectu actoris, ſed reſpectu gravati gradus computantur. Igitur hîc ſeptupliciter ſumus in fortioribus terminis.

126. Ita etiam pluries in ſupremo Pariſiorum Senatu & Curia Franciæ judicatum fuit etiam in ſubſtitutionibus gradualibus, ut pro nobiliſſimo & generoſiſſimo Principe Borbonio Rupis Guyonis, contra potentem dominum Trimollium. Et in debilioribus terminis ita reſpondit Bonifacius Amerbachius Juriſconſult. Baſilienſis & elegans, nec prece nec precio adduci potuit à Chriſtophoro Duce Wirtembergenſi, ut contra text. evidentem dictæ novellæ conſuleret. Ego verò cùm in quibuſdam injuſtis cauſis præfati Chriſtophori, nec ſubſcribere quidem voluiſſem, & tandem etiam Comiti Georgio patruo ejus perfidioſiſſimo, ſuiſque adminiſtris præſentibus, & dira comminantibus, me mori malle, quàm malis cauſis ſcienter ſubſcribere profeſſus eſſem, in carceres conjectus ſum, bonis & libris (quos poſteà uno, De muneribus & honoribus, à me compoſito furtivè retento mihi vendiderunt) necdum ſtipendiis debitis ſpoliatus. Sit illis perfidia, & rapina eorum in perditionem, vindice Deo, qui me defunctæ conjugis miniſterio, menſe captivitatis barbaricæ quinto eripuit. Quod autem nuper *num.* 123. aliter quàm vetus vulgata, & Haloandri verſio habeat, conſultò feci: Quia παιδίον, cùm neutrius generis ſit, tam fœminam quàm marem propriè comprehendit: & in confeſſo erat ambas Marias ſubſtitutas eſſe puellæ ex patris ejus teſtamento.

127. Cæterùm in allegatis pro actore non reperii conſilia quæ pro eo in themate citantur. Ad quæ breviter reſpondeo quòd loquuntur duobus concurrentibus. Primò, quando tota familia fuit in perpetuum ſucceſſivè in diſpoſitione poſita & vocata. Secundò, quando conſtat naſcituros, etiamſi tempore conditionis extantis non eſſent concepti: nec proximiores, tamen præ cæteris ordine genituræ vocatos, & quando non eſt aliis jus quæſitum, quæ omnia hîc deficiunt, ut patet in d. conſ. Paul. 247. lib. 1. ubi teſtator vocavit filios filiorum gradatim: col. 1. & col. 5. Ideò filii conſentientes non potuerunt hoc facere in præjudicium filiorum ſuorum naſciturorum. qui expreſsè & ſoli vocabantur. Ita etiam loquitur Philip. Dec. in *d. conſ.* 58. videlicet, in fideicommiſſo & prohibitione facta ſine conſenſu ſuorum filiorum, & deſcendentium ex eis, utque bona ſemper ſint apud ſuos filios, nepotes & deſcendentes, & ſic eant de herede in heredem deſcendentium teſtatoris: ut patet ex contextu dicti conſilii. Ita etiam intelligitur Franc. Ripa. in d. §. *divi num.* 17. Socin. junior in loco allegato. Sed hîc non deſcendentes naſcituri, ſed promiſcuè & indifferenter, ille ſolus qui in tali caſu proximior inveniretur, vocatus eſt, & ſic dicta conſilia non ſunt ad rhombum. Præterea præfati Doctores non dicunt naſcituros vocari uſque ad quartum gradum; ſed loquuntur & intelliguntur ſecundùm jus, videlicet infra tertium gradum incluſivè. Loquuntur etiam de deſcendentibus teſtatoris tantùm. Actor autem extraneus eſt, & venit diu poſt fideicommiſſum ad alios expreſſa diſpoſitione teſtatoris vocatos tranſlatum, & qui tertium gradum expleverunt: & nunquam potuerunt in eo, nec in ejus parte verificari verba teſtamenti, in quibus fundari nititur.

Ex quibus liquet, cauſam illuſtriſſimi Ducis & Comitis omni dubitatione ſuperiorem eſſe, nec opus eſſe de Trebellianica præfato Galcerãdo venditori (ut primi gradus heredi) debita, nec prohibita, nec de temporis pluſquàm longiſſimi præſcriptione, à tempore dictæ venditionis, ejuſque laudatione & approbatione diſputare, & omninò partes bonorum & prudentum judicum eſſe in abſolvendo.

Et ita cenſeo. In quorum fidem propria manu ſubſcripſi, & gentilitiam σφραγῖδα apponi juſſi. Pariſiis Calend. Martii, anno τῆς χριστογονίας ſeſquimilleſimo quinquageſimo nono. Sic ſignatum cum ſigillo.

Subſcripſerunt doctiſſimi & conſultiſſimi in eodem Senatu cauſarum Patroni.

Annas Terrerius, Chapparum & Piſontii dominus.
Franciscus Portanus. Jacobus Canayus.
Franciscus Marillacus.

Cùm præcedens conſilium menſe Maio M. D. LIX. à quibuſdam pravis & vecordibus combuſtum fuiſſet, mox bonorum & cordatorum Hiſpanorum favore revixit: qui rurſus ad eumdem Auctorem pro conſilio ſequenti & ampliore juris ſatisfactione contra conſil. 27. Petri Ancharani miſerunt.

CONSILIVM SECVNDVM ANALYTICVM EIVSDEM AVTHORIS, DE EADEM RE.

EPITOME.

1. *Conſil. Anchar. loquitur quando ſequentes duo antiquiores erant nati tempore extantis conditionis: aliàs ſectans, & ſic impertinens eſt, 2. 4. 5. 7. 9. 11.*
3. *Indefinita æquipollet univerſali in teſtamentis.*
6. *Petr. Anchar. malè conſuluit.*
8. *In fideicommiſſis & legatis locus eſt ſubſtitutioni vulgari.*
10. *At hîc non de vulgari, ſed de fideicommiſſo agitur.*
12. *Verum thema conſil. Anchar.*
13. *Duæ potiſſimæ quæſtiones in conſil. Anchar.*
14. *Priorem prætermiſit Anchar. utramque decidit Baldus. Impuberis renunciatio jurata nulla eſt: adulti verò per in integrum reſtitutionem reſolvenda.*
15. *Fideicommiſſum non aperit his qui non extant tempore extantis conditionis. 21.*
16. *Error Petr. Anchar. 19. 20. 33.*
20. *Locus ab authoritate.*
18. *Laus Bald. Peruſini.*
20. *Aliud ſubſtituere deſcendentes vel ſeniores, aliud & deſcendentibus vel ſenioribus ſubſtituere. 23.*
22. *Fideicommiſſum non præſumitur: ſed odioſum & reſtringendum.*
24. *Fallacia petitionis principii.*
25. *Aliud relinquere familiæ vel generi: aliud certis vel incertis de familia vel agnatione. 33.*
26. *Relictum familiæ, intelligitur vulgariter & non per ſucceſſivum fideicommiſſum. 27.*
28. *Valet relictum incertis perſonis.*
29. *Nomen progeniei vel officii, eſt demonſtratio limitata.*
30. *Declaratur reg. Propter quod unumquodque tale, &c.*
31. *Favor agnationis reſtringitur ad perſonas expreſſas.*
32. *Fideicommiſſum caducum remanet ſub onere ſibi impoſito.*

REPETITA conſultatione pro Illuſtriſſimo Ducæ Villæ Hermoſæ ſuper puncto tranſmiſſo propter adverſum conſilium Petri Ancharani, quod argumentando citavi in priore conſilio, *num.* 49. & breviùs, quàm pro tantæ rei mole videatur, *num.* 117. perſtringendo dilui: equidem fateor dictum conſilium Ancharani non fuiſſe allegatum in themate conſultationis, ſuper qua copioſè ſatis, ut mihi videtur, reſpondi. Sed omnem lapidem movere rogatus eram, veritatis & juſtitiæ penitùs & liberè diſcutiendæ gratiâ. Nunc ergo pleniorem ſuper hoc juris ſatisfactionem edere juſſus.

1. Dico primò dictum conſ. Ancharani, etiamſi verum, non erroneum eſſet, nihil impreſentiarùm concludere, ſed prorſus à noſtro themate & præſenti quæſtione diſtare. Patet primò, quia in themate & caſu in quo Petr. Anchar. dicto conſ. 27. conſuluit, duo illi ſequentes antiquiores, de quibus ibi quærebatur, jam erant nati, & in rerum natura, tempore quo priores duo antiquiores per propriam repudiationem excluſi ſunt. Quamvis enim ſequentes illi non eſſent nati tempore mortis teſtatoris, ut imperfectum thema Ancharani ſuppletur ex ſcriptis Baldi ſuper eodem them. *conſ.* 46. *in fi. lib.* 1. tamen illud conſtabat, eos eſſe natos tempore repudiationis, ſeu contraventionis & abdicationis priorum antiquiorum. Et ſic locus erat diſputationi, an ſequentes illi eſſent vocati vel non; & prioribus ſubſtituti vel non?

2. At ſi nec tunc quidem nati fuiſſent, nulla fuiſſet quæſtio, nulla dubitatio, quin nec vocati eſſent, nec ſubſtituti: ut patet in conſ. Anchar. & Bald. Atque hîc liquet ex hypotheſi, actorem non ſolùm non fuiſſe conceptum, nec natum tempore contraventionis factæ per Galcerandum: ſed nec Manuelem quidem patrem ſuum fuiſſe tunc conceptum, ſed diu pòſt. Igitur, etiam ſecundùm ſententiam & mentem præfati Petri Ancharani, & omnium doctorum ubique nunquam fuit, nec eſt dictus actor vocatus, nec ſubſtitutus.

3. Secundò quia in themate Petri Ancharani ſubſtitutio eorum antiquiorum de domo, facta erat ſimpliciter, abſolutè & indefinitè: & ſic verba ſubſtitutionis convenire poterant & adaptari antiquioribus, non ſolùm primi, ſed etiam ſecundi vel ulterioris gradus, prout indefinita omnes comprehendit etiam in teſtamentis. *l. ſi plur. in princ.* ubi Bart. Imol. & omnes *de leg.* 1. *l. ſi plur. gradus de leg.* 3. Meritò poterant ibi diſputari, & locus eſſe quæſtioni, an poſt duos primi loci antiquiores ſuccederent & vocarentur ſequentes ſecundi loci duo antiquiores?

4. Cui quæſtioni aut diſputationi nullus locus eſſe poteſt in caſu quo de agitur. In quo ſecuta alienatione prohibita, vel contraventione, non ſubſtituitur aut vocatur proximior conſanguineus ſimpliciter, abſolutè & indefinitè, ſed limitatè, videlicet. Is demum propin-

quior, qui in tali caſu reperietur, ideſt, qui tempore fideicommiſſi extantis in rerum natura erit & proximior erit conformiter ad jus commune: *in l. ſi cognatis de rebus dub.* Igitur non ſolùm de jure communi, ſed etiam ex tenore teſtamenti limitatio exigitur, ut is proximior, qui ſe vocatum contendit, fuerit talis & in rerum natura tempore conditionis extantis.

5. Multùm ergo abſumus à caſu thematis & mente Petri Ancharani, qui etiamſi verum ſcripſiſſet in eo artic. *d. conſ.* 27. tamen nullo modo congrueret, nec ſuffragaretur actori, quin potiùs illum excluderet, utpote cui non congruunt, ſed diſconveniunt in præſenti caſu verba ſubſtitutionis, ibi: *Qui in tali caſu reperietur*: & ſic nec diſpoſitio congruere poteſt. *l. ita autem in princ. de adminiſt. tut. l. 4. §. toties de dam. infect.*

6. Quòd ſi verba congruere poterant in themate Ancharani, & tamen ille in caſu ſuo malè conſuluit ſequenter admitti, quantò minùs admitti poſſunt in præſenti caſu, in quo etiam verba ſubſtitutionis diſconveniunt, imò repugnant? Illud in jure exploratiſſimum eſt, teſtatorem non voluiſſe, ſaltem non diſpoſuiſſe, quod non dixit. Igitur multò minùs contra quem dixit *l. Labeo. ff. de ſuppel. l. g. l. 3. de reb. dub. l. quoties in princ. l. quidam cum filium, de hæred. inſt.* Atqui ſic teſtator non dixit de quovis proximiore, ut in themate Ancharani, ſed de proximiore, qui in tali caſu reperietur: ut ſic non ſolùm de alio non dixit, ſed quemvis alium qui in tali caſu non reperietur, excluſit. Igitur actori non ſolùm deeſt, ſed etiam repugnat diſerta diſpoſitio teſtatoris.

7. Tertiò rectè inſpiciatur punctus quæſtionis & dubitationis Ancharani in dict. *conſ.* 27. *col.* 5. *art.* 6. ibi, poſtquàm igitur. Unde tota prætenſa objectio fluit: & clarè apparebit Petrum Ancharanum ibi non dubitare nec diſputare de ſubſtitutione fideicommiſſaria, de qua hîc tantùm agitur, ſed ſolùm de ſubſtitutione vulgari, de qua nullo modo agitur, & ſic deciſio Ancharani, tametſi non eſſet falſa, ſed vera, tamen prorſus eſt impertinens.

8. Patet, quia juris eſt exploratiſſimi, non ſolùm in directa hereditate univerſali vel ejus quota, ſed etiam in fideicommiſſis univerſalibus & particularibus, quinetiam in ſimplicibus legatis fieri poſſe ſubſtitutionem vulgarem, & pariter in donationibus cauſa mortis, videlicet, ſi ille non capiat: ſive quia nolit, ſive quia non poſſit, ſive quia præmoritur, talis capiat, & idem de tali. Deinceps text. *in l. ut heredib.* ubi Bart. Imol. & omnes *de legat.* 2.

9. Quòd autem Ancharanus ibi in eo ſexto articulo, non tractet de ſubſtitutione fideicommiſſaria, ſed de vulgari patet, quia loquitur, quærit & diſputat non in caſum, quo illi duo priores antiquiores acceptaſſent cum effectu, quo caſu expiraſſet vulgaris, nec locus eſſe poſſet, nec fideicommiſſariæ ſubſtitutioni, ſi tamen de ea conſtaret. *l. poſt edit. C. de impub. & aliis ſubſtit.* Sed Ancharanus loquitur, quærit, & diſputat in caſu, quo contigit duos illos primos antiquiores repudiaſſe ſubſtitutionem vel fideicommiſſum, de quo agebatur. Patet in dicto *conſ. col. in princ.* 5. *articuli* ibi, Quæritur in ordine dubiorum, ſcilicet de viribus repudiationis factæ per Nicolaum & Franciſcum antiquiores, qui erant illi duo antiquiores: ut patet in toto conſ. Rurſus, patet initio dicti art. ibi, *poſtquam igitur propter dictam repudiationem iſti ſunt excluſi.* Loquitur autem de duobus primis antiquioribus: & phraſis totius conſ. oſtendit, & tertiò ibi, *per repudiationem Nicolai & Franciſci, eſt devolutum ad ſequentes*, id eſt, per vulgarem ſubſtitutionem. Quartò ibi, per repudiationem primorum. Ergo in vim vulgaris, quæ in his fideicommiſſis quantumvis obliquis locum habere poteſt. Igitur conſ. illud Petri de Ancharano οὐδὲν πρὸς ἔπος ἐστὶν, ſed prorſus ἀπροσδιόνυσον ad caſum & thema de quo quærimus.

10. In quo nullo modo de vulgari, ſed de mero prætenſo fideicommiſſo agitur. Galcerandus enim non repudiavit, ſed acceptavit: & quandiu voluit, finitus eſt, nec fuit excluſus vulgariter per repudiationem, ſed per alienationem dudum poſt jus quæſitum factam. Cùm ergo actor nullo modo veniat ex vulgari, ſed ex mero prætenſo fideicommiſſo,

11. Præfatum conſilium Ancharani nihil prorſus in rem ejus facit: ut potè penitus diſparatum, & in prorſus diverſo caſu loquens. Nec enim allegatum fuit eò quòd obſtaret, aut neceſſe foret illud diluere, ſed quò plenior eſſet diſcuſſio: nec his quidem omiſſis, quæ à remotis accidere videntur: tametſi prorſus diſſideant: quæ cauſa fuit, ut in eo (quippe minùs pertinenti) diſcutiendo brevior fuero. Nunc, ut ex abundanti oſtendam deciſionem illam Petri Ancharani falſam & erroneam eſſe,

12. Præmittenda eſt ſpecies facti, ſuper qua Ancharanus conſuluit: quæ talis eſt, ut ex ejus conſilio, & duobus conſiliis Baldi præceptoris ſui, reſultat: Andriolus de Calcagnis, quatuor habens filios maſculos, & duas filias, teſtatus eſt: & Anaſtaſium, Thiberucium, & Macrobium, filios ſuos naturales & legitimos heredes univerſales æqualiter inſtituit, & invicem ſine filiis legitimis & naturalibus deſcendentibus ſupervinentes vel ſuperſtitem ſubſtituit. Supponitur etiam quòd quartus filius fuit in aliquo inſtitutus: & fratribus, ſi ſuperſtes eſſet, ſubſtitutus, & filiæ particulariter inſtitutæ. Poſtremò addita hæc clauſula. Item legavit, quòd in caſu, quo omnes dicti filii maſculi ipſius teſtatoris decedant, nullis relictis filiis legitimis & naturalibus, tunc & eo caſu adveniente, fecit & inſtituit ſibi heredes univerſales in omnibus & ſingulis ſuis bonis mobilibus & immobilibus, & rationibus, duos antiquiores de domo & progenie illorum de Calcagnis. Deinde mortuo teſtatore deceſſerant omnes ejus filii maſculi poſt aditam hereditatem & ſine liberis. Duo autem extabant antiquiores de domo & progenie de Calcagnis, videlicet Nicolaus & Franciſcus de Calcagnis, qui hereditatem adeunt. Deinde repudiarunt tanquam damnoſam, reſervatis ſibi debitis, & particulariter legatis in teſtamento: & promiſerunt non contravenire dictæ renuntiationi coram Notario recipiente pro his quorum intereſt. Poſteà Joanna & Martha filiæ teſtatoris, mediante certa quantitate pecuniæ, renunciaverunt omnibus juribus realibus & perſonalibus in bonis Andreoli patris: nec non matris & fratrum ſuorum, & ea ceſſerunt præfatis Nicolao Franciſco, cum juramento. Sed una dictarum filiarum pupilla erat, quæ jura ſua vendicabat à dictis Nicolao & Franciſco ceſſionariis, ſeu emptoribus hereditatis, & ſimul inſurgunt duo de domo & progenie de Calcagnis, qui ſunt antiquiores, ſcilicet præfatos Nicolaum & Franciſcum, qui fideicommiſſum repudiarunt.

13. Hinc multæ ortæ ſunt quæſtiones: quas ad ſeptem revocat Petrus Ancharanus in dicto conſil. 27. Duæ erant κυρίαι.

Prima an dicta filia quæ tempore ceſſionis pupilla erat, poſſit tanquam heres patris, matris, & fratrum bona vendicare?

Secunda, an duo poſteriores antiquiores debeant ad fideicommiſſum admitti, duobus primis antiquioribus per repudiationem ſuam excluſis? hæc eſt vera ſpecies facti & ſumma quæſtionum, quam ex præfatis duobus conſiliis Bald. & dicto conſil. Ancharani fideliter collegi.

14. Et priorem quidem quæſtionem ſilentio tranſmittit Ancharanus, ut potè exinanitatem per ſecundam, ut hanc pro poſterioribus antiquioribus decidit. Utraque verò attingit & decidit Bald. videlicet, dictam filiam debere admitti propter nullitatem juramenti, & ceſſionis, cùm eſſet impubes. Et inſuper ſi adulta fuiſſet, debere in integrum reſtitui: quia in dicta ceſſione non fuit certiorata de beneficio reſtitutionis in integrum, de quo fieri debet mentio ſingularis, *l. illud, §.*

ſi talis, de minoribus. Dynus *in l. ſciendum, de verborum oblegat.* Citat etiam Joan. Andr. & dicit hanc eſſe communem opinionem.

15. Ad ſecundam verò quæſtionem decidit contra dictos ſequentes proximiores, & eos & ſequentes poſt eos penitus excluſos: quia tempore mortis non erant proximiores. *l. ſi. cognatos de reg. jur. & arg. not. in leg. 1. in fin. de leg.* 3. ut patet apud Bald. *conſ.* 46. 47. *lib.* 1. noviſſimæ impreſſionis Lugdunenſis, per Vincentium de Portonariis.

16. Contrarium ex diametro cenſuit Ancharanus, videlicet, duobus primis antiquioribus excluſis, fideicommiſſum devolvi ad ſequentes duos alios antiquiores. Et inſuper addit, ſic eſſe obſervandum in infinitum de ſecundis duobus antiquioribus, in tertios, & deinceps, quaſi ſit fideicommiſſum relictum familiæ, in quo proximi ſucceſſivè & gradatim videntur invitati. *l. cùm ita, §. in fideicommiſſo de legat.* 2. *l. Peto. §. fratre. verſic. quid ergo eod. tit.* Nunc videndum eſt uter juſtiùs arma induerit & conſuluerit.

17. Quòd ſi locus ab antiquitate valeat, quem Theologi paſſim admittunt, nec apud Juriſconſultos ſpernitur, nemini dubitum erit quin excellentiſſimo illi Philoſophiæ, Juriſprudentiæ, praxiſque peritiſſimo Baldo Peruſino deferendum ſit, qui, etſi tardiùs (ut ab antiquariis accepi (ad jus noſtrum exprimendum venerit: tamen eò inſtructior advenit, nempe Philoſophicis Ethicorum, Politicorum, quin etiam Phyſicorum, & Mathematicorum doctrinis imbutus (quo nullus noſtrûm [illegible]) ut ejus ſcripta teſtantur. Quid? quòd ſi unquam authoritas præceptoris præſtet diſcipulo, maximè hîc præcellit authoritas Baldi Peruſini Petro Ancharano Bononienſi diſcipulo ſuo? qui etiam in lectionibus ſuis paſſim authoritate Baldi, ut longè præcellentis, ſemper ſuſpicit & ſequitur.

18. Vixit autem Baldus uſque ad annum Domini 1140. cùm ante quinquaginta annos tempore Bartoli, ingenii ſui acumen oſtendere cœpiſſet. Quare multos eximios habuit diſcipulos, in quibus Paulus Caſtrenſis, qui conſ. lib. 2 conſ. 164. incip. in præſenti cauſa, quæ vocatur Majoriæ Hiſpalenſis, *nu.* 1. teſtatur, eum multo tempore vixiſſe, & magnorum etiam regnorum conſuetudines ſciviſſe, ſeque diſcipulum ejus fuiſſe, & ejus prærogatam eſſe authoritatem in judicando, tenet *in conſ.* 152. *num.* 3. *lib.* 2. Idem tenet. Alex. *in leg.* 2. *in prin. col.* 4. *de vulg. & pupil.* & ait Raphaël Fulgoſius *conſ.* 26. *in fin.* Judicem tutò & ſine reprehenſione Sententiam Baldi ſequi in judicando. Idem Philip. Dec. *conſ.* 283. *col.* 2. ubi addit. Neſcio quiſnam viventium ſit, qui quantum ad authoritatem ſimpliciter Baldo adæquari poſſit, &c. ut prætereeam quod Ludo. Rom. ſingulari 355. Jaſ. *l.* 1. *C. de Summa Trinit.* & alii alibi de authoritate & præcellentia Baldi tradunt. Fuit autem Petrus Ancharanus longè inferior, imò ejus diſcipulus, ut ex ſuis ſcriptis liquet.

19. Sed etiam ſi pares eſſent, ut miſſam faciamus authoritatem, Baldus brevibus & concludentibus rationibus & textibus nititur: Contra vero Ancharanus longo verborum molimine, ſed nullo textu, nulla concludenti ratione: Baldus certo & iterùm deliberato, nempe geminato conſilio. At Ancharanus ſemel tantùm conſultus dubitanter & vacillanter reſpondit. Teſtatur enim ſe valde dubitare, an iſta ſubſtitutio reſtringatur ad duos antiquiòres ſolummodò: an verò duobus primis antiquioribus excluſis devolvatur ad ſequentes. Cùm ergo ipſemet dubitaverit, imò etiá valde dubius fuerit, quis ſanæ mentis poterit ſuper eo certum judicium fundare? ſed priuſquàm ſingulas ejus rationes ſigillatim excutiamus, quæſtionem ipſam in rem præſentem (fidelibus & ſequeſtris oculis expoſitam) adducamus: Nudam ipſam veritatem ſine omni affectu, ſine argumento circumſcripto vel ſuſpenſo intuentes.

20. Teſtator ait. *Decedentibus filiis meis ſine liberis, ſubſtitui duos antiquiores de domo & agnatione mea.* An duo primi tantùm videantur ſemel ſubſtitui, an verò poſt eos etiam duo alii, & deinceps gradatim & in infinitum? Quis non videat ſemel tantùm duos priores vocatos, nec gravatos eſſe ſequentibus, ſed liberas manus habere? Quemadmodum ſi quis eodem caſu. vel deficientibus quandocumque deſcendentibus ſuis, ſubſtitueret deſcendentes fratris ſui, vel patroni ſui? An dicemus, deſcendentes deſcendentium ſubſtitutos, & in infinitum ſemper futuris deſcendentibus gravatos. Abſit: imò poſtquàm ſemel extante conditione fideicommiſſi deſcendentes proximiores dicti fratris vel patrui, qui tunc erant in rerum natura, vocati fuerunt, & fideicommiſſum obtinuerunt, impletum fuit & conſumptum, & illi liberè habent, & liberè diſponere poſſunt: nec remotioribus deſcendentibus ex ſe, vel ex aliis ex dicto fratre, vel patruo reſtituere tenentur. Et hoc ſenſus communis oſtendit, & ipſa lucidiſſimæ veritatis evidentia, ut ſi quis dubitat, non tam ratione indigeat, quàm ſenſu. Atqui in præſenti quæſtione eadem ratio eſt.

21. Idem, ſi teſtator dixerit, Subſtituo heredes Titii, vel filios Titii. Quamvis enim benigna interpretatione admitti poſſit, ut præmortuis heredibus primis, vel filiis primi gradus cenſeantur invitati heredes heredum, vel nepotes, ſcilicet qui tunc ſunt, & reperiuntur in rerum natura, quando extat conditio fideicommiſſi, *l. ſciendum, l. juſtè. in verb. ſignif.* tamen ſemel tantùm intelligitur, videlicet, ut tantùm qui tunc ſunt, invitati ſunt, non autem deinceps ſucceſſores eorum, vel deſcendentes ex his: quia teſtator non addit: Et heredes heredum, vel filios filiorum: & ſic unum tantum ſubſtitutionis gradum, & non plures fecit, ſemel tantùm heredes vel filios filii, qui tali caſu vel extante conditione reperiuntur, ſubſtitutio autem eos gravavit, nec ſubſequentes vocavit: quia non diſpoſuit.

22. Nec diſpoſuiſſe præſumitur, niſi ex verbis ejus clarè colligatur, ſubſtitutio enim fideicommiſſaria onus eſt, & odioſa, nec præſumitur: Alex. *conſ.* 17. *num.* 5. *lib.* 3. Philip. Dec. *conſ.* 89. *col. ult. conſ. ult. conſ.* 339. *in fin.* ubi in annot. dixi. Et favorabilis eſt ejus extinctio vel ſolutio: ut in dubio contra fideicommiſſum judicandum ſit. Ang. Peruſ. *in l. qui Romæ, §. duo fratres* & ibi Alex. *col.* 11. *de verb. oblig.* Rota *deciſ.* 864. *teſtator. in fin. in antiq.* Socinus *conſ.* 113. *col.* 10. *lib.* 1.

23. Idem ſi teſtator ſubſtituit ſuos: quia ſemel tantùm intelligitur de his qui in tali caſu reperiuntur, etiamſi de conſanguineis proximioribus intelligatur: ut apud Paul. *conſ.* 404. *lib.* 1. Idem ſi dixit, Subſtituo proximiores de parentela: ut apud Paul. *conſ.* 392. *lib.* 2. Idem ergo cùm dixit, *Subſtituo duos antiquiores de domo & agnatione,* vel progeniè, ut hîc. Item ſi dixit: Subſtituo ſeniorem de tali domo, ut memini me in provincia conſuluiſſe in fortioribus terminis: videlicet, Teſtator inſtituit Domptum: cui ſi ſine liberis deceſſerit, ſubſtituit Hugonem: & ſi ſine liberis Hugo deceſſerit, ſubſtituit Jacobum: cui ſine liberis decedenti ſubſtituit ſeniorem de tali domo. Domptus heres fuit, & mortuus ſine liberis, & Hugo accepit bona, ſed vivente Hugone, obiit Jacobus abſque liberis: poſteà ſimiliter abſque liberis moritur Hugo. Tum ille ſenior tunc inventus: petiit bona ex fideicommiſſaria ſubſtitutione. Reſpondi, quòd bene: & obtinuit quia non defecit, ſed extitit ejus conditio, quamvis enim fideicommiſſum ſit factum caducum in perſona Jacobi: tamen remanſit apud Hugonem cum onere. Sed poſtquàm ſubſtitutio pervenit ad ſeniorem, ceſſavit, nec fuit ille gravatus aliis ſenioribus, quamvis ſubſtitutio à multis præcedentibus ſubordinatis gradibus dependeret.

24. Supereſt, rationes ſeu potiùs occaſiones dubitationis Ancharani ſpeciatim diluere. Prima eſt unum præſuppoſitum, quæ præſupponit iſtud eſſe fideicommiſſum relictum familiæ, in quo proximi ſucceſſivè & gradatim videntur invitari, ut in *l. cùm ita, §. in fideicommiſſo, l. peto. §. fratre verſic. quid ergo de leg.* 2. & ſic

per repudiationem Nicolai & Franciſci devolvitur ad ſequentes, & deinceps in infinitum. Solve, quòd ea ratio eſt *αἰτήσεως* quam Logici vocant fallaciam petitionis principii. Debuit enim priùs probare, & non ut probatum aſſumere quod præſupponit, videlicet, ſubſtitutionem qua de agitur, eſſe fideicommiſſum relictum familiæ, hoc enim falſum eſt.

25. Quia aliud eſt relinqui familiæ vel generi, aut agnationi: ut *in d. §. in fideicommiſſo* aliud relinqui certis vel incertis perſonis de familia & agnatione. Priore caſu legatum fuit corpori, per nomen collectivum: ut *in l. ult. C. de verb. ſignif.* Secundo vero caſu, relictum ſit perſonæ ſingulari, vel perſonis ſingularibus per nomina ſingularia: ut quando legatur primogenito vel antiquiori filiorum fratris, vel duobus antiquioribus filiis fratris: vel duobus antiquioribus nepotibus patrui, vel fratris: tunc enim nihil relinquitur familiæ vel agnationi, ſed aliquibus perſonis de agnatione, & conſequenter nullum inſurgit fideicommiſſum graduale, prout nullo jure cavetur, & nullus gloſ. & Doct. tenuit.

26. Secundò dico, quòd etiamſi conſtaret hîc (videlicet in themate Ancharani) relictum eſſe familiæ, tamen intelligeretur vulgariter inter proximos de familia tempore conditionis extantis, non autem deinceps jure fideicommiſſi gradualis in infinitum, quandiu eſſent aliqui de familia: niſi ultra illa verba, eſſet additum vel expreſſum à teſtatore, quòd volebat bona perpetuò remanere in familia: ut ſignanter loquitur: & addit tex. *in l. pato. §. fratre*, ibi, *Petiit ne domus alienaretur, ſed ut in familia relinqueretur. de leg.* 2. per quem limitari debet & declarari, text. *in d. § in fideicommiſſo. in l. cùm ita. eod. tit.* Ita tenet Raph. Cu. *in d. §. in fideicomm.* Socin. *in l. cognatis. col. 7. nu. 17. de reb. dub.* Ant. Rub in repet. *§. quidem rectè. col. 24. in l. Gallus. de lib. & poſt.* Car. Ruinus. *conſ.* 52. *lib.* 2.

27. Hinc in fortioribus terminis decidit Steph. Bertrand. *conſil.* 528. Venio ad ſecundum, *lib.* 2. Teſtator dixit: Inſtituo heredem ſeu heredes, univerſalem & in ſolidum primogenitum meum, & poſt eum, Petrum & Joannem fratres ejus, filios nepotes teſtatoris. Cenſuit Bertrand. quòd hi nepotes ſunt tantùm ſubſtituti vulgariter, ſive ordine ſucceſſivo per modum vulgaris inſtituti. Secùs, ſi teſtator dixiſſet: & poſt eum quandocumque, &c. quia tunc poſſet intelligi nepotes eſſe ſubſtitutos, nedum vulgariter, ſed etiam vocatos per fideicommiſſum in vim compendioſæ, ratione verbi habentis tractum temporis. Idem tenet Steph. Bertrand. *conſ.* 357. viſo conſultationis, eodem libero. Et hæc ex abundantia dicta ſunt.

28. Secunda ratiò Ancharani: quia relictum eſt duobus de progenie, ſine expreſſione nominum, ergo progeniei relictum eſt: quia nomen agnationis fuit expreſſum & ſuppreſſa nomina perſonarum. Sed hæc ratio non concludit. Poteſt enim relinqui perſonis incertis vel certis ſuppreſſo nomine: & tamen non eſt relictum factum corpori, ſed perſonæ, *§. incertis autem inſt. de leg.*

29. Tertia, quia hoc caſu teſtator videtur magis conſideraſſe domum & progeniem ſuam, quàm perſonas legatariorum, quas non expreſſit. *l. qui habebat, de reb. dub.* Solve, non concludit eſſe relictum progeniei: ſed tantùm concludit quòd niſi ſint de progenie, non ſunt vocati, etiamſi nomina eſſent expreſſa. text. *in l. ſi pater. C. de hered. inſt. in l. eam, quam. C. de fideicomm.* quia nomen *progeniei*, eſt demonſtratio limitativa: ut & in dicta, *l. qui habebat.* nomen officii, eſt demonſtratio limitativa, & ſemper eſt relictum factum perſonæ, ut etiam probat. *d. l. qui habebat.*

30. Quarta ratio, Propter quod unumquodque tale, & ipſum magis tale. Authen. *multò magis. C. de ſacroſanctis Eccl.* non procedit, niſi quando infertur de cauſa in cauſam, vel contra: & ibi Jacob. Butrigar. Vel quando diſponitur dumtaxat ad commodum ejus, cujus favore & contemplatione fit, aliàs ſecùs. Unde ſi quis amore ſororis leget ſingulis ejus liberis centum, non tamen tantumdem cenſetur ſorori legaſſe: nec legata ſorori quæruntur, ſed illis dumtaxat, quibus relicta ſunt liberè & ſine alio onere.

31. Quinta ratio quòd affectio agnationis & domus conſervandæ, viſa fuit utilis & moribus hominum conveniens. *Inſt. de hered. quæ ab inteſtat. deferunt. §. item vetuſt. & de legit. agnat. ſucceſſ. in princ. & § quod fœminas*, quia deeſt minor. diſpoſitio enim & favor agnationis reſtringitur ad perſonas de quibus teſtator locutus eſt. Jacob. Butrigar. Bald. in *l. 1. C. de ſucceſſorio edicto.* Phil. Dec. *conſ.* 261. *conſ.* 290. *conſ.* 668. Tum quo magis agnati remotiores ſunt, eò minor eſt in illis ratio. Bald. Alex. *l. 3. C. de ſucceſſ. edicto.* Alex. *conſ.* 67. *lib.* 2. Philippus Decius *conſ.* 261. *col. penult.*

32. Sexta ratio, à qualitate oneris fideicommiſſo ſubjuncti. Cùm ergo legatum ſit perpetuum reſpectu pauperum, ſimiliter debet eſſe perpetuum reſpectu duorum antiquiorum de progenie: quæ perpetuitas non poteſt in duobus primis conſiſtere, niſi inducto graduali fideicommiſſo. Sed hæc ratio perquam ridicula eſt. Cùm enim onus dandi perpetuò ſingulis menſibus medimnum frumenti pauperibus non ſit impoſitum nominatim, ſed ſimpliciter ipſi fideicommiſſo, hujus fideicommiſſo pariter exiſtit conditio, & conditio legati pauperum. Et ſic quantumvis fideicommiſſum non ſit graduale: nec devolvatur ad ſequentes, ſed extinguatur per repudiationem fideicommiſſariorum, & ſic remaneat heredibus: tamen remanet cum dicto onere alii reſtituendi: ipſi & eorum heredes perpetuò manent obligati, & res fideicommiſſi hypothecatæ ad illud legatum pauperum.

33. Reliquæ cauſificationes Anchar. ſpecificam dilutionem non merentur: quam quivis ſtudioſus ex prædictis facile ſuppeditare poteſt. Nimis ergo in hoc articulo deſipuit Ancharanus, quem nominatim reprehendit Aymo Cravera, *conſil.* 180. in ſubſtitutione facta de proximiore generis in gradu parentelæ: quæ cùm ſemel effectum habuiſſet, deinde ſequens in gradu ex teſtamento vendicaret, & in prima inſtantia obtinuiſſet prætextu *d. conſil.* 27. Ancharani: reſpondit Aymo, malè judicatum, & reum abſolvendum, dicens quòd refert dicere, Subſtituo illos de genere, vel de parentela, ſeu genus, parentelam, vel familiam: vel, Subſtituo proximiorem mei generis in gradu parentelæ. Quia primo caſu ſunt nomina collectiva, & non ſolùm affectio, ſed etiam diſpoſitio habetur ad omnes. Ideò veniunt ſucceſſivè, & per fideicommiſſum: ſecùs in ſecundo caſu, ubi nomen appellativum refertur ad unum propinquiorem. Et ſic quamvis poſſint plures ejuſdem gradus concurrere ſimul: ut per eumdem Cravetam *conſil.* 161. *col.* 1. vel primo repudiante, ſequens admitti vulgariter, non tamen per fideicommiſſum, ſive uni proximiori, ſive duobus proximioribus relictum ſemel acceptatum conſumatur, inter gradualem habetur ſucceſſionem.

E quibus veritas prioris noſtri conſilii ſatis eſt propugnata, & ſatis ſuperque vel criticis & ſcrupuloſis ſatisfactum, tergiverſantibus autem & ignaris nunquam ſatisfieri poſſit.

Et ita cenſeo. In quorum fidem, propria manu ſubſcripſi, & gentilitium ſigillum infixi, Pariſiis 15. Calendas Januarii 1559. C. M.

CAROLI

CAROLI MOLINÆI,

FRANCIÆ ET GERMANIÆ I. C.

ET IN SVPREMO PARISIORVM SENATV ANTIQVI ADVOCATI.

CONSILIA DVO.

I. Super facto Concilii Tridentini.

II. Super commodis vel incommodis novæ factæ, ſeu factitiæ Religionis Ieſuitarum.

Beatus vir qui non abiit in Conſilio Impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit; ſed in lege Domini voluntas ejus, & in ea meditatur die ac nocte. Pſal. 1. verſ. 1.

SVPER FACTO CONCILII TRIDENTINI CONSILIVM.

Conſultus ſubſignatus, qui 7. 8. & 9. Seſſiones Tridentini Concilii Pariſiis cum Regio privilegio editas, ſibi 13. Februarii 1563. à prudentibus, eximiis & illuſtribus ſanctioris conſilii viris, quærentibus num admittendum vel dimittendum & repudiandum eſſet illud Concilium, exhibitas accepit & perlegit: nec-non ſex ejuſdem Concilii Tridentini Seſſiones Coloniæ anno 1551. poſtea item Antuerpiæ excuſas: tum res ſubjectas harumque circumſtantias diligenter expendit, cenſet Tridentinum illud Concilium in Franciæ regno non poſſe, nec ullo modo debere admitti. Quod fieret contra Deum, veteres ſanctas Synodos, Majeſtatem Regiam, jura Regni, Conſtitutionum & edictorum auctoritatem, Parlamentorum dignitatem, decreta Franciæ, Ordinum jura, privilegia & immunitates Gallicanæ Eccleſiæ. Quoniam verò, in re tanti momenti, Rempublicam ſpectante, non ſimplici reſponſo, ſicut in privatis conſultationibus utendum eſt: rationes etiam expetitas addere conſulto viſum eſt, quæ iſtius Concilii Tridentini nullitates, abuſus, & rejectionem demonſtrant.

I.

Adrian. VI. Conventus Noriberg. ann. 1523. Papa Adrianus VI. quum anno 1523. per Franciſcum Cherogatum Legatum à Latere in Conventu Noribergenſi agnovit & faſſus eſt, Eccleſiæ Romanæ ſedem eſſe corruptam, depravatam, omnino immutatam & inverſam: à Romanis Pontificibus Eccleſiæ corruptionem profectam, & inde in omnes Eccleſiæ Romanæ Prælatos effuſam eſſe: jampridem Eccleſiaſticos viros à via diſceſſiſſe, nec inter illos quemquam eſſe qui faceret bonum: à ſede Romana initium, caſtigationem & reformationem inchoandam eſſe. In eam rem Chryſoſtomi judicium proponens, nempe, Servatorem noſtrum de Jeroſolymorum ſalute cogitantem, & à templo feciſſe initium, unde vendentes & ementes ejecit, ſacerdotum peccata primùm aggreſſus. Ideo Adrianus Oecumenici & liberi I. Concilii liberi promiſſum. Concilii Ordinibus imperiorum ſpem fecit: in quo per conſequens Pontifex Romanus & Romanæ Eccleſiæ addicti præſidere non debuerunt: alioqui vanum & irritum fuit Adriani promiſſum.

II.

Clemens Adriani ſucceſſor (à quo Germaniæ Principes & Civitates liberæ ad futurum Oecumenicum Concilium provocarunt anno 1530. Auguſtæ, propoſita fidei ſuæ confeſſione & Eccleſiaſticæ reformationis formula) expreſſo diplomate Germanis Concilium II. Concilii liberi promiſſum. Oecumenicum & liberum intra biennium eſt pollicitus. Quod ni indiceretur, poteſtatem eis fecit, ut juxta fidei confeſſionem & reformationem Conventui Auguſtano exhibitam viverent.

III.

In cujus provocationis, coram Cæſare anno 1540. Pauli III. artes, Wormatiæ Vangionum renovatæ, nec-non in promiſſionis Adriani, Clementis, item & promiſſionis ab eodem propoſitæ, contemptum, Paulus III. horum ſucceſſor, motu proprio Concilium ſuum, quod œcumenicum falsò nominavit, Mantuæ, quæ urbs eſt Italiæ, multis nominibus ſuſpectæ, indicere auſus

eſt. Deinde, re infecta, Vicentiam, Venetorum oppidum ne quicquam illud tranſtulit: imo in incertum tempus & locum rejecit. Tandem, ut tutius rem gereret, ex Italia Tridentum uſque Venetæ ditionis & Italiæ finitimum oppidum Concilium iſtud tranſilire juſſit, & patente diplomate aſſignavit 13. Decembris 1545. unica voluntate ſua fretus. Initium ut facerent, tres Cardinales Papatui planè addicti, qui Pauli locum tenerent, miſſi ſunt. Et ſanè duo priores tandem Pontifices Romani creati ſunt: tertius ſedem illam ſuo tempore conſcendiſſet, ſed repulſam paſſus eſt ſycophanticis artibus Cardinalis Caraffæ, qui ſedem occupavit, excluſo illo tertio, nempe Reginaldo Paulo, qui dictis & ſcriptis acerrimum, quo in reformationem & doctrinam Evangelicam ferebatur, odium abunde profeſſus, Angliam patriam ſuam repetens anno 1558. è vivis ſublatus eſt.

IV.

Idem Paulus III. tribus illis Vicariis ſuis duos alios Cardinales Legatos à Latere adjunxit, & miſit, non ut hac in parte veterum Conciliorum formam obſervaret, in quibus Rom. Eccleſiæ Epiſcopus minimè præfuit, ſed veluti privatus, aut novus Patriarcha, Patriarchas antiquiores, aut Imperatoris Legatos in ſede celſiore, Romani autem Præſulis Vicarios imis ſubſelliis locatos intuebatur: ſed ut tantùm procuratores & rerum inſpectores immitteret.

V.

I. Nullitas Cōcilii Tridentini. His de cauſis Concilium iſtud nullum eſt. Solo enim Rom. Pontificis decreto nititur. Is autem reus eſt, accuſatus vocatus ad reformationem, & à quo provocatum eſt. Non ejus ideo fuit Concilium indicere proprio motu: multò minus in eo præeſſe: cùm impoſſibile ſit, & jus omne divinum, naturale, humanum evertat, quicumque reus in propria cauſa judex eſſe præſumit.

VI.

Quæcumque etiam Eccleſiaſticæ hiſtoriæ: veterumque Theologorum ſcripta extant, nec non Conciliorum tomi duo priores, Coloniæ anno 1550. editi, perſpicuè demonſtrant, Romanum Epiſcopum nunquam Conciliis Oecumenicis præfuiſſe, ſed ſub præſide Cæſareo interfuiſſe: nec hujuſmodi Concilia unquam Romani Epiſcopi authoritate vel mandato, ſed Cæſarum & ſummorum Principum edictis fuiſſe coacta: alioquin Congregationes & Synodi nullius momenti habitæ ſunt, teſte Hieronymo, qui Rufino Concilium obtendenti reſpondit: In primis indica à quo Cæſare Concilium illud ſit indictum anno 550. Juſtinianus Imperator, in Novella 123. de Conciliis Eccleſiaſticis leges tulit.

VII.

II. Nullitas. Altera Nullitas. Provocatores, nempe ſacri Imperii Electores nonnullos, & liberas civitates Germanicas prætermiſit Rom. Pontifex. Non advocatis autem advocandis, nullitas eſt, quæ jus divinum, naturale, humanum, impugnat.

VIII.

III. Nullitas. Non modò autem prætermiſſi & neglecti, quinimo excluſi ſunt, ad Concilium admiſſis Papæ & Eccleſiæ Romanæ conjuratis: ideo nomine Concilii cœtus hic indignus cenſetur, quum ſit authorum mali totius conſpiratio, dedecus & depravatio. Illi enim, ceu capita, priores ad emendationem vocabantur, voce directa Adriani VI. Dein aperta ejuſdem Concilii Tridentini confeſſione, à primæ ſeſſionis apud Colonienſes editæ principio.

IX.

IV. Nullitas. Hæc porrò nullitas eſt notoria, quòd ad iſtud Tridentinum Concilium quicumque vocati ſunt, ut deliberativam ſeu ſimpliciter conſultivam vocem haberent, provocatorum aliorumque reformationem poſtulantium omnium, item obnixè petentium ut Concilium illis concederetur, hoſtes erant infenſiſſimi. Inimicorum autem & adverſariorum cœtus Concilium dici non poteſt: eorumque decreta omni jure nulla ſunt.

X.

V. Nullitas. Illud autem non ferendum, quòd hoſtes eorum qui reformationem poſtulant, judices fuere, verumetiam Rom. Pontifex ſolus præſes & unicus rerum arbiter per Legatos adfuit, quemadmodum ex initio, progreſſu, & Concilii fine apparet. Quæ nullitas eſt manifeſtiſſima.

XI.

VI. Nullitas. Alia ſequitur, duobus Conciliis, Conſtantienſi nempe & Baſilienſi, damnata nullitas. Hæc Concilium ſupra Papam & Eccleſiam Romanam eſſe ſtatuerunt, ſecùs ſentientibus hæreſeos & ſchiſmatis notâ inuſtis, eorum demque ſententiâ, ceu erronea & falſa, palam rejecta, nec-non Pontifice & Eccleſia Romana Decretis Concilii Oecumenici ſeverè obligatis. Inde ſequitur, Concilium Tridentinum hæreticum & ſchiſmaticum eſſe, quoniam Papam ſupra Concilium eſſe pronuntiavit, & in omnibus ſummum ſtatuit. Quapropter quicumque Concilium iſtud admittit, hæreſeos & ſchiſmatis labe polluitur.

XII.

VII. Nullitas. Præterea, quum Tridenti Concilium iſtud per biennium hæſiſſet, ſex Seſſionibus tantùm habitis, ab eodem Paulo III. Bononiæ tranſlatum eſt, ubi ſuſpenſum & derelictum jacuit, ante & poſt Pontificis illius obitum: adeo ut interruptum & ſine effectu permanſerit. Qui interfuerunt tunc temporis, ex quorum numero fuit D. Eſpenſæus, vir nobilis & eruditus, ingenuè tum viva voce, tum ſcriptis, faſſi ſunt, omnes ad Concilium Bononiæ vocatos otio tantùm indulſiſſe.

XIII.

VIII. Nullitas. Addo, Concilium iſtud manſiſſe nullum, extinctum, finitum: quum enim neque Cæſaris, neque Regum & Principum Chriſtianorum, neque Eccleſiæ, vel præcedentis alicujus Concilii nomine, ſed unius Pauli III. præſidis & omnia in eo diſponentis, & à cujus nutu pendebant omnes, eſſet indictum: in Pauli III. morte mortuum eſſe conſtat. Prout, utriuſque juris cenſurâ, voluntas morte finitur. *l. 4. ff. locat. c. ex literis in fin. ext. de conſtitut. c. ſi gratiosè, de reſcript. in 6.* Dominic. de ſanct. Geminian. in c. *ſi delegatus, de offic. deleg. in 6.* Florian. de S. Petr. *in l. 4. ff. de ſervit.* Ludov. de Gozadrinis, *conſ.* 22. Philip. Dec. *conſ.* 108. ubi in annotat. dixi, & ſuper *regul. Cancellar.* 18. *de infirm. reſignant. num.* 359.

XIV.

Quinetiam, ſtante iſto Tridentino vel Bononienſi Concilio, Papæ qui Paulo III. ſucceſſit electio neque ad Cardinales neque ad eorumdem Collegium, ſed ad Concilium pertinuiſſet. Quum enim ſupra Papam & Eccleſiam Romanam Concilium Oecumenicum emineat, interveniente (quamdiu Concilium illud celebratur) Pontificis obitu, ſedeque Romana vacante, novi Papæ electio, proviſio, inſtitutio, non ad Collegium Cardinalium, ut qui inferiores ſint, ſed ad Oecumenicum Concilium pertinet. Nec enim Cardinales à ſeipſis hac poteſtate gaudent, neque olim uſi ſunt: ſed tandem eis à Concilio tributa eſt, ſicuti conſtat ex *Clem. neque Romani, de electiom.* Nec momento talem authoritatem impetrarunt, ſed gradatim, initio facto circa annum 1059. teſte decreti *diſtinct.* 23. *cap.* 2. Durante igitur Concilio, jus illud non ad Cardinales, ſed ad Concilium pertinet. Et ita ſentiunt Theologiæ Doctores omnes, ut Jacob. Alm. *in ſermone de poteſtate Eccleſ. cap. 9. ſequent.* Joan. Gerſon. *in tract. de poteſtat. Eccleſ.* & rurſus *in tractat. de auferibilitate Papæ ab Eccleſia*, ubi & concorditer alii tenent, quòd ſtante vero generali Concilio, illius ſolius (& non Cardinalium) eſt electio, quovis modo vacet. Nec eſt mirum: quia tale

Concilium eſt ſupra Cardinales, imò etiam ſupra Papam, & primitivam habet poteſtatem immediatè à Chriſto, ſecundum Theologos: prout etiam definitum eſt in Concilio Conſtantienſi & Baſilienſi: & habetur *in Pragmat. tit. de authorit. & poteſt. ſacror. Concilior.*

XV.

IX. Nullitas. Præter eam Theologorum ſententiam, idem definitum eſt à Concilio Conſtantienſi Seſſ. 14. & 39. accidente verò Pauli III. morte, & toto trimeſtri ſede vacante, nullus tamen Bononiam, Italiæ & patrimonii papalis oppidum, ad novi Pontificis electionem acceſſit: neque Concilium Bononienſe de ea re cogitavit, quod minimè prætermiſiſſet, ſi verum fuiſſet & manſiſſet Concilium. Quum verò nullum eſſet, ipſomet Paulo III. ſpirante, extinctum autem jaceret, iſto jacente, qui vivens Tridento Bononiam ſuos delectos tranſportarat, quum neque huic Concilio finem imponere, neque diſertis verbis ſedem aliam indicere vellet, hac tranſlatione & deſertione tacitè revocavit. Sin minus, vocantis & transferentis morte finitum & planè extinctum eſt. Ideo ad illud Concilium confugere nec decuit, nec poſſibile fuit. Unde illud omnino ſuppreſſum & abolitum eſſe conſtat. Nihilominus tamen anno 1551. Julius III. Tridenti Concilium continuavit, ut ex Bulla Pontificia, 14. Novembris 1550. apparet. Hinc nova naſcitur nullitas, circa finem tertii tomi Conciliorum, anno 1552. cura & ſtudio Pontificii mancipii cujuſdam Franciſcani, qui nomen ſuum initio præfixit, collectorum & editorum, ſatis apertè detecta.

XVI.

X. Nullitas. Quum enim Concilium Tridentinum finitum & mortuum eſſet, continuari non potuit: & quicquid ſuper eo conſtructum eſt, ædificium ſine fundamento apparet nullaque ſunt quæcumque in eo decreta fuere: *c. principatus*, 1. *q.* 1. *l. egi tecum, ff. de except. rei judicat.* De novo erigendum fuit, non ſupra fundamentum everſum continuandum: *l. ſed & ſi manente precario ff. de precar.* Canoniſt. *in c. hi qui authoritate de prabend. in* 6. Speculat. *in tit. dilation.* §. *nunc videamus, verſ. ſcias.* Bald. *in l.* 1. *in fin. C. de temporib. & reparat. appellation.* Joan. Andr. *in addition. ad* Specul. *tit. de appell.* §. 7. Bald. *conſ.* 50. *lib.* 5.

XVII.

Etſi verò novum iſtud Concilium Tridentinum ex capite nullæ & vitioſæ continuationis, nullum haud eſſet, prædictis aliis nullitatibus, quæ novo ut & veteri conveniunt, evertitur.

XVIII.

Occurrit alia nullitas, Henrici II. edicto promulgata. Is enim regni ſui, Delphinatus item & Provinciæ Epiſcopos retinuit, ne Tridentum irent: neque Legatos ſuos ibi adeſſe voluit. Imò verò Tridenti Legatos ſuos ibi adeſſe voluit. Imò verò Tridenti & paſſim in Germania per delectos varios anno 1551. proteſtatus eſt, & palam dixit, novum Concilium, à Julio III. Tridenti renovatum, nullum & fruſtra inſtauratum, illegitimum, nec publicum, nec œcumenicum eſſe, ſed cœtum privatum, in quorumdam commoda, non in publicam ſalutem, collectum: cujus decretis Franci minimè tenerentur: ac propoſitum ſibi eſſe remediis, quantum foret opus, à ſuis anteceſſoribus in ejuſmodi caſibus adhibitis uti. Ideo Concilium Tridentinum nullo modo admittendum: alioquin edictis, proteſtationi, nomini Sereniſſimi Regis Henrici II. injuria, poſt ejus obitum, gravis inferretur.

XIX.

Pontificis fœdus contra Franciæ Regem. Notum eſt etiam Julium III. cum Cæſare adverſus Franciæ Regem iniiſſe fœdus: Regi item bellum indixiſſe & intuliſſe Mirandulæ & alibi: præterea multos ſibi addictos in ipſo Franciæ Regno ſubornaſſe, ut Regis dignitatem & edicta palam convellerent, atque Pontificis authoritati ſubjicerent: tum ut Nobilium ordinem & populum timore percuterent, & ab officio ſolito averterent, ut Regi militare & Pontificis ambitionem, atque invaſionem retundere vellent: quemadmodum Pariſiis hoc accidit anno 1551. & 1552.

XX.

Julius iſte III. qui ſolus per Legatos præerat & imperabat Concilio ſuo Tridentino, quicquid libuiſſet in Regis & regni Galliæ, nec-non Eccleſiæ Gallicanæ præjudicium conſtituere, & ſeditiones in Regem, experientia teſte, excitare potuit. Quamvis autem nulla ſeſſio facta vel publicata ſit in eo Concilio, dum vixit Julius III. non ceſſarunt tamen factiones Pontificiæ. Exempli gratia: Laudatæ memoriæ D. Jacobus de Ligneris, Senator integerrimus, poſtea magnæ Curiæ Præſes, quum Tridenti Legatus à Rege adeſſet menſe Maio 1550. accepit à Julii vices gerente commentaria, quæ plurimos articulos de caſibus variis adverſus Pontificem gregaleſque ſuos Tridentinos, juriſdictionem & Curiam Romanam, ut conquerebantur, per Regis edicta, regalia jura, aliaque ſcita conſcriptos, continerent. Quæ oblata idem de Ligneris conſtanter repudiavit, dicens herum ſuum Regem minime teneri, nec velle iſtis Tridenti congregatis deferre obedientiam.

XXI.

Non unus de Ligneris, ſed plures alii teſtati ſunt, & memoria recens eſt, ſubdoli cujuſdam artificii, quod in eodem Concilio, Paulo III. regnante apparuit, anno 1546. Articulus de Epiſcoporum & Curionum reſidentia quum reſtitutus eſſet, ut ex jure divino conflatus ſtatueretur, ita ut de eo Pontifex Romanus diſpenſare non poſſet, Pauli iſtius Legati, Concilio præfecti, quorum unus fuit Reginaldus Paulus Anglus, quum viderent Franciſcum I. Franciæ Regem decretum illud maximè probare, cui etiam Hiſpani quidam Epiſcopi conſcientiæ ſenſu quopiam tacti aſſentiebantur, ad Pontificem ſcripſerunt, auxilium petentes adverſus decretum. Ille verò ad ſeſquimenſem decreti concluſionem ampliari juſſit. Quod quum fieret, interea temporis conſtituti ſunt & collecti à Pontifice circiter 40. levis armaturæ milites, ſeu tenues Epiſcopi in Apulia & Sicilia, navibus celeriter impoſiti, & Tridentum uſque, fidi ducis operâ tranſlati, quos Concilium neceſſariò reciperet, & corporis ſui membra, ſub Papa Romano capite faceret. Iſti verò aliorum omnium Epiſcoporum nomine quamprimùm vociferati ſunt, nihil aliud ſumus præterquam creaturæ & mancipia ſanctiſſimi Patris, unici paſtoris, & ſolius veri Epiſcopi, ſolummodo vocati ad particulam quamdam ſuſtinendam ſollicitudinis quæ illum premit, quantum voluerit: nec enim poſſumus aut debemus ei ponere legem.

XXII.

Ita numero vincentes & freti favore Legatorum, penès quos concluſio, nomine Pontificis erat, ſanctum de reſidentia decretum repudiatum eſt; contrarium verò receptum, quo jubentur ſinguli placitis & diſpenſationibus Pontificiis dare locum. Hac via non ſolùm antiquorum Conciliorum decreta reſidentiam præcipientia, antiquata violataque ſunt, verumetiam jus divinum abrogatum eſt, ex quo hujuſmodi reſidentia ſub pœna peccati graviſſimi injungitur, Levitic. 8. *ad fin. ibi, die ac nocte manebitis in tabernaculo, obſervantes cuſtodias Domini, ne moriamini; ſic enim mihi preceptum eſt.* Sed ut facilius perſpiciat lector, veritati & piæ libertati aditus omnes hoc in Concilio fuiſſe clauſos, Epiſcopus quidam repertus eſt, qui auditis ſuperbiſſimis & blaſphemis conceſſis Papæ titulis, monuit, & alios ad ſaniorem mentem revocare ſtuduit, unico prælato ex 17. cap. Joannis teſtimonio, quo Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti ſanctus cognominatur. Atqui (ille inquiebat) nihil pontificiis familiarius quàm ſuum Papam nomine ſanctiſſimi compellare: quod de vero Deo in

tota ſcripturâ dictum haud apparebit. Ideo decebat nomen Sancti, non ſanctiſſimi, Papæ tribuere, nec ampliorem titulum, quàm Deo ipſi, concedere. Atqui exigua illa reſtrictio excluſa eſt, & Papa de re tota certior factus, Epiſcopum illum Romæ vocatum ſatellitibus ſuis de gradu dejiciendum & duriter tractandum propinavit.

XXIII.

Idem Paulus Cardinalis, Legatorum à Latere tertius, librum evulgavit de Concilio, quod omni ſpoliat authoritate, uni Pontifici tributa, dicendo quæſtione quinta, Catholicam Eccleſiam in Concilio partem vel authoritatem nullam obtinere, ſive ad prohibendum, ſive quod à Concilio in deliberationem poſitum eſt, definiendum ſit: omne ad unum Pontificem, Chriſti Vicarium, & in medio diſperſarum ovium conſtitutum, obtinere: quæſt. 14. 15. 16. Nihilominus tamen Concilium illud œcumenicum vocari, quòd Eccleſiam repræſentet Catholicam: & in ea vocem obtinere deliberativam quocumque privilegio à Romano Pontifice donantur. Et ille eſt ſpiritus Bullæ 13. Decembris 1545. emiſſæ, quia Paulus III. Concilium ſuum œcumenicum nominat, quòd in eo ſedeant illi quibus & quatenus ſedere permiſit. Quandoquidem verò tenentur omnes diem illum feſtum celebrare humilibus & devotis preculis, jejuniis, eleemoſynis, iis cunctorum peccatorum plenariam remiſſionem, ubique locorum concedit, quam diebus Mercurii, Veneris, Sabbati bullæ promulgationem proximè ſequentibus, lucrabuntur.

XXIV

Quæſtione verò ſexageſima prima, idem Paulus Cardinalis ſubjicit, Chriſtum magnifica quidem Petro, nec non Petri ſucceſſoribus, eſſe pollicitum, quæ in Petri perſonâ non adimplevit, ſed poſt trecentos annos illius mortem conſequutos, quando Petri cathedra ſupra thronos omnium Cæſarum, Regum, Principum & Magiſtratuum mundi coràm omnium oculis Romæ ſcilicet erecta eſt. Verba etiam Chriſti ad Petrum, homines vivos capies, poſthac, in Sylveſtri Conſtantinum lucrantis perſona completa fuiſſe. Subjicit præterea Paulum ipſum fateri, 1. *Corinth.* 1. ſui temporis Eccleſiam ex puſillis & infimæ conditionis hominibus conſtitiſſe, paucos tunc in ea fuiſſe ſapientes, potentes, nobiles: contrarium autem apparuiſſe Sylveſtri ſæculo ſicuti refert quæſt. 64. ſubſtratis fundamenti loco, commentis de lepra, ablutione & donatione Conſtantini, quibus reſtitutionis nomen tribuit, repudiatis tamen ceu fabuloſis à Platina nec-non aliis Pontificum fautoribus vel tantillo præditis judicio. Hac ratione Paulus Cæſares, reges, principes omnes, ſervulos & pediſſequos Pontificis conſtituit.

XXV.

Decretum etiam primæ Seſſionis Concilii Tridentini, Coloniæ ad Rhenum editæ, & 7. Januarii 1545. habitæ jubet ut ſoli Epiſcopi Sacerdotes, aliis exploſis, Concilio interſint: hinc ſequitur Theologos & cunctos qui oleo Pontificio non perunctiſunt, excludi: ex unctis autem admitti, qui Legatis à Latere grati erunt: horum enim in ſingulis ſeſſionibus occurrit mentio, ne quis aliam authoritatem & voluntatem in Concilio, præter Pontificiam, cogitet.

XXVI.

Non poteſt igitur Concilium dici vel reputari, ſine veritatis abnegatione manifeſta, & Scripturæ ſacræ falſificatione. Etenim Concilium illud, in ſeſſione tertia die quinta Aprilis 1545. ante Paſchatis feſtum habita, ſcriptis canonicis Prophetarum & Apoſtolorum admiſcet & æqualia facit agrapha quædam, quæ traditiones non ſcriptas appellat. Sed tametſi Apoſtolorum ſæculo verbum Dei viva voce traderetur, nec ſcriptis ita conſignatum eſſet, ut tandem fuit ab ipſis Apoſtolis, ad quos Eccleſiæ recurrebant: Act. 10. & 15. cap. univerſa tamen eorum doctrina, & quod de verbo Dei tradendum erat ab ipſis & ab Evangeliſtis à Chriſto delectis eſt litteris conſignatum, novique Teſtamenti Codici, libris Canonicis Teſtamenti veteris adjunctum: in quibus quæcumque Deus nos ſcire vult ad ſalutem, & omnis Apoſtolica doctrina, continentur, extra hanc ſacram ſcripturam ab annis 1500. nulla quærenda eſt Divina vel Apoſtolica doctrina. Idem communi conſenſu docuerunt S. Eccleſiæ primitivæ Doctores martyres, inter quos Divus Cyprianus occurrit, anno poſt Chriſtum 250. lib. 2. epiſt. 3. ubi quaſvis conſuetudines & traditiones rejicit, Scripturæ ſanctæ nos prorſus adhærere jubens, quod refertur à Gratiano, diſt. 8. c. ſi ſolus. Et ante eum Tertullianus, nec-non alii.

XXVII.

Hieronymus item in *Pſalm.* 86. Deus nos alloquitur per ſcripta Apoſtolorum quos elegit. Videte quid dicat, qui fuerunt, non qui ſunt, ut exceptis Apoſtolis quodcumque poſtea dicitur, abſcindatur, nec habeat poſthac authoritatem. Quamvis ergo ſanctus ſit aliquis poſt Apoſtolos, quamvis diſertus ſit, non habet authoritatem. *In 5. cap. Oſeæ*, transferunt principes Juda terminos, quos poſuerunt patres eorum, quando immutant mendacio veritatem, & aliud prædicant quàm ab Apoſtolis acceperunt. Refertur à Gratiano, *cauſa 24. quæſt. 3. can. 33. in 1. & 29. Eſaiæ* iſtius modi impoſtores cauponibus aquam vino admiſcentibus aſſimilat: & *in 23. cap. Ieremiæ* furibus paleam cum frumento confundentibus. Auguſtinus autem eos comparat malis viris qui ſtateras, pondera, menſuras doloſas adhibent; ſubjiciens nihil in Religione menſurandum vel ponderandum præterquam ex ſcripturis: *lib. 2. cap. 6. contra Donatiſt. tom. 7.* & à Gratiano refertur *cauſa 24. quæſt. 1. cap. 21. & Diſt. 9. cap. Ego ſolis, ex epiſt. 19. ad Hieronym. tom. 2.* Idem occurrit *epiſt. 48. ad Vincent.* & ibi ſubjicit multos nomen Apoſtolorum ementitos, varia finxiſſe, ſolis autem Scripturis ſanctis eſſe inhærendum. Quod paſſim repetit, præſertim *lib. 3. contra Maxim. Arianum, lib. 2. de Bapt. contra Donatiſt. cap. 3. lib. de Unit. Eccleſiæ, cap. 16.* ubi alias revelationes, narrationes & miracula explodit. Idem præſtat Chryſoſtomus *Homil. in Matthæum*, docens Eccleſiam per ſolas ſcripturas quærendam & cognoſcendam eſſe. Idem ſæculis ſequentibus ſcripſit Gregorius cognomento magnus, Romanus Epiſcopus *commentariis in Ezechielem & Iobum*, aſſerens hæreſeos labe inquinatos qui extra Scripturas ſanctas aliquid in Eccleſia docent, aut proferunt. Traditiones externas de politia Eccleſiaſtica, ad fidei & doctrinæ ſubſtantiam minimè pertinentes excipio, quæ etiam conſcientiis vinculum injicere nequeunt. Nec enim conſcientia obligari poteſt præterquàm à ſolo Dei verbo Scripturis ſacris plenè comprehenſo, ſicuti rectè docet Joannes Gerſon, præſtantiſſimus Theologus Pariſienſis, qui ante 130. annos floruit, *lib. de vita Spirituali animæ, lect. 4. Coroll. 1.*

XXVIII.

Canoniſtarum principes, tametſi Pontifici Romano prorſus addicti, coguntur dicere in rebus fidem ſpectantibus, ſententiam privati & merè Laïci, ipſius Pontificis & Concilii opinionibus eſſe præferendam, quatenùs melioribus rationibus ex utroque Teſtamento deſumptis nititur. Hæc eſt deciſio Abbatis & Archiepiſcopi Panormitani in c. ſignificaſti, *col. penult. extr. de electione.* Hac de cauſa in Conciliis docti quilibet, etiam Laïci, ſunt admittendi, quemadmodum in antiquis Conciliis obſervatum fuiſſe liquet.

XXIX.

Ideo rejiciendum eſt Tridentinum Concilium ex ſolis unctis & conjuratis Papæ conflatum, à ſolo illo Rom. Pontifice, cui omnia defert, cæteris Epiſcopis excluſis, omnino pendens, ſacris & Canonicis

ſcripturis, traditiones Evangeliſtis & Apoſtolis ignotas admiſcens & adæquans. Decretum & Concilium hujuſmodi hæreticum eſt: quod ſufficit ad plenam ejus rejectionem, nec neceſſe eſt in præſentia, ne prolixiores ſimus, multos errores quibus ſcatet, annotare: ſicut ad finem primi decreti quartæ Seſſionis 17. Junii 1546. pro fidei articulo neceſſario decernunt, concupiſcentiam Spiritui ſancto repugnantem non eſſe peccatum. 1. Decret. 4. Seſſ.

XXX.

Seſſione quinta, 13. Januarii 1546. habita, Coloniæ edita anno 1551. artic. 9. pro fidei articulo decernunt neminem, quandiu in hac mortalitate vivitur, niſi ex ſpeciali revelatione ſcire poſſe ſibi per gratiam Dei peccata eſſe remiſſa, quorum 30. articulo, purgationem aliam extra Chriſti ſanguinem conſtituunt. Seſſ. 5. art. 9.

XXXI.

At Seſſione ſexta 3. Martii ſequentis, Can. 9. tit. de Sacramentis, articulum fidei aſſerunt, quod Dei gratia ex opere operato conferatur, nempe operis humani merito, minimè verò per fidem. Et Can. 1. de baptiſmo, eorum ſententiam qui baptiſmo Joannis, ut Chriſti, peccata remitti docent, juxta orthodoxam veritatem Evangelio comprehenſam, injuſto anathemate feriunt. Seſſ. 6. c. 9.

XXXII.

Eadem Seſſione Can. 9. de Sacramentis, & ſeptima quæ poſt 17. annos eſt habita, nempe 15. Julii 1563. cum Regio privilegio Pariſiis & Antuerpiæ excuſa, Can. 4. temerarium & impium anathema pronunciant in multorum veterum & celebrium Theologorum ſententiam, qua characterem eſſe delebilem aſſirmant, Curiæ ſupremæ ſtatuto confirmatam anno 1549. Nam edicente Curia, Clericus quidem Tholoſanus, ſigilli regii corruptor, patibulo affixus & ſtrangulatus eſt, in Auguſtinianorum Pariſienſium crepidine, nulla characteris Clericalis ratione habita. Hunc autem, nonnulli, ut Aquinas, in mente: alii in voluntate cum Scoto, alii (velut Alexander Alenſis & Bonaventura in 4. Sent. diſt. 6.) in tota anima quidam cum Biele ibid. dub. 2. in eſſentia animæ conſtituunt. Alii habitum vocant, alii qualitatem: nec mirum quòd ita diſſideant & dubiis opinionum fluctibus ferantur. Nullo enim Scripturæ ſanctæ nituntur firmamento: hæreticiſque familiare illud eſt, pro articulo fidei ſubſternere, quod non perſpicuè in Sanctis Scripturis continetur, teſte Gregorio Magno, commentar. in Ezechielem.

XXXIII.

In eadem porro Seſſione ſeptima, duabuſque ſequentibus alia manifeſta nullitas eſt obſervanda. Sicut enim Tridentini Concilii continuatio, poſt ejus abolitionem, triennio toto elapſo, renovata, ſtudio Iulii III per diploma Romæ datum 14. Novembris 1550. nulla eſt, rationibus ſupra productis: eò magis nulla eſt ejuſdem Concilii prætenſa continuatio cum tribus poſtremis Seſſionibus ſub Pio IV. habitis. Quamvis enim per legatos ille ſolus præfuerit, & ut judex pronunciaverit, nulla tamen ibi continuatio, vel nova erectio, vel expreſſum diploma, multò minus Ceſaris, Regum & Principum auctoritas, aut mandatum apparet. De nova Concilii indictione nullum verbum. Quod ſi Concilium à Iulio III. legitimè inſtauratum eſſe demus, tamen ejuſdem Iulii morte interveniente menſe Aprili 1555. extinctum eſt. A quo tempore regnarint alii duo Pontifices, Marcellus II. & Paulus IV. per quatuor annorum, & trium menſium ſpatium, quibus ſuperſtitibus, nulla Concilii mentio audita eſt, nec audiri potuit, quum planè ſublatum eſſet Iulii exceſſu. Quapropter, annis & menſibus illis elapſis, nova erectio convocatioque fuit inchoanda, quod omiſſum rem totam nullam eſſe pronuntiat. Id verò ex Concilii concluſione patefecit, ſolis nominibus Pauli III. Julii III. Pii IV. ſubjectis. Fatentur enim per totum Marcelli II. & Pauli IV. quadriennium nulla authoritate, conſenſione, vel appobatione valuiſſe: erectione verò & approbatione nova caruiſſe, per conſequens quicquid actum eſt, manifeſtò nullum eſt. 2. Nullitas.

XXXIV.

Ut ad nullitates & errores particulares revertar, quod Concilium Tridentinum, cap. 4. ſtatuit in Epiſcoporum, Preſbyterorum & aliorum Eccleſiæ miniſtrorum ordinatione, non vocandum eſſe populum, Regem Cæſarem, neque horum conſenſum authoritatemve requiri aſſerit veteres Canones Caroli Magni, & Ludovici Pii, Franciæ Regum, & Cæſarum, capitula, Epiſcopos à Clero & populo, non alia ratione eligendos & ordinandos ſtatuentia, directè impugnat. Nomen populi Magiſtratus complectitur, ſicuti tum in primitiva Eccleſia, tum ſeculis ſequentibus obſervatum eſt, id teſtantibus Canonibus & Synodis, à Gratiano collectis anno 1160. Statutum illud refert Gratianus, Can. ſacrorum, diſtinct. 63. Idem refert Anſegiſus Abbas, lib. 1. c. 77. Capitularium ſeu Decretorum Caroli Magni & Ludovici Pii. 12. nullitas. Capitula Caroli Magni & Ludovici Pii de Epiſcoporum ordinatione.

XXXV.

Quinetiam Leo I. Romæ Epiſcopus Epiſt. 87. al. 89. edicit referente decreto Grat. diſt. 63 cap. 27. Vota civium, teſtimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio Clericorum in ordinationibus Sacerdotum expectentur (verba Epiſtolæ Leonis ſunt) teneatur ſubſcriptio Clericorum, honoratorum teſtimonium, ordinis conſenſus & plebis. Qui præfuturus eſt omnibus, ab omnibus eligatur, addit Gratianus, per pacem & quietem Sacerdotes qui præfuturi ſunt, poſtulentur: teneatur ſubſcriptio Clericorum, honoratorum teſtimonium, ordinis conſenſus & plebis. Idem vult Cæleſtinus I. paulò ante Leonem, Epiſt. 2. cap. 5 quæ à Gratiano repetitur, diſt. 63. cap. 26. Cleri, plebis, & ordinis, conſenſus & deſiderium requiratur. Gelaſius I. qui triginta annos poſt Leonem ſedit Romæ, diſt. eadem 63. cap. 11. in electione Epiſcopi populum adeſſe jubet: quod ſæculis ſequentibus obſervari curavit Gregorius Magnus, Epiſt. lib. 2. cap. 69. Epiſt. 30. Grat. teſte, diſt. 63. cap. 10. Quanto, ubi inter alia legimus: defuncto Laurentio Eccleſiæ Mediolanenſis Epiſcopo, ſua nobis relatione clerus innotuit in electione ſc. filii noſtri Conſtantii Diaconi unanimiter conſenſiſſe. Sed quoniam eadem non fuit ſubſcripta relatio, ne quid, quod ad cautelam pertinet, amittamus, hujus idcirco præcepti auctoritate fulfultum, Genuam te proficiſci neceſſe eſt. Et quia multi illic Mediolanenſium coacti barbarica feritate conſiſtunt, eorum te voluntates oportet, convocatis eis in commune, perſcrutari. Etſi nulla eos diverſitas ab electionis unitate diſterminat, ſiquidem in prædicto filio noſtro Conſtantio omnium voluntates, atque conſenſum perducare cognoſcis, &c. Textus Gregorii antea fuerat depravatus: nam pro convocatis eis (ſcilicet civibus & Laïcis fugitivis) in communi, ſciolus quidam repoſuerat convocatis Clericis in communione, quod ex archetypo falſum deprehendi, & nova mea editione anni 1552. reſtitui. Præterea patet ex Eccleſ. hiſtoriis electione populi Ambroſium Mediolani Præfectum, nec dum per baptiſma fidelium communioni adjunctum, ad Epiſcopalem ſedem evectum fuiſſe. Cæleſt. I. Gelaſius I. & Gregorius Magn.

XXXVI.

Teſtatur idem Gregorius Magnus lib. 4. cap. 59. Epiſt. 15. conſenſum Imperatoris, ut & plebis requiri: ſicut extat in ead. diſt. c quia igitur, & c. Salernitanæ. Vide etiam lib. 2. c. 58. Epiſt. 34. & in eandem ſententiam 12. Synodum Toletanam, c. 6. repet. diſt. 63. c. cùm longe, in Hiſpania obſervatam, teſte M. Gulielmo *de Mont-Serat* Hiſpano, Comment. in Pragmati-

Digitized by Google

cam Sanctionem, folio 37. col. 3. adverſus iſta, jus item & privilegia populi Chriſtiani, nec non Principis authoritatem: conſpirat Tridentinum illud decretum, & Canon. 7. Seſſionis.

XXXVII.

Jure divino, Eccleſiæ primitivæ conſtitutione, & ſeculis aliquot ſequentibus, certum eſt populos & Magiſtratus Chriſtianos, jure & poteſtate eligendi ſuos Paſtores Eccleſiaſticos communibus ſuffragiis uſos fuiſſe. Id nobis eripere ſtudet Tridentini Concilii decretum, ut Romano Pontifici, vel ſervis ejus, aliis quibuſlibet excluſis, omnia deferantur. Hac via iſti in alieno regno congregationem & politiam hominum Regem minimè audientium, imò in regni ſubditos poteſtatem uſurpantium, erigunt, & ad ſuas partes pertrahunt. Quod eſt intolerandum.

XXXVIII.

Quinimo, non tantùm jus divinum Canones iſti feriunt: verumetiam uſum & conſuetudinem veteris Eccleſiæ, primitivæ & ſequentium ætatum acriter oppugnant. Deinde, vetuſtiores Canones comminuunt: Caroli Magni & Ludovici Pii capitula lacerant: Chriſtiani populi libertatem tollunt; jura & Privilegia regni Franciæ annihilant, in regiam Majeſtatem inſurgunt, & ſpeciatim adoriuntur ſtatutum celebre, regni tribus ordinibus ſolemni modo convocatis & id poſtulantibus, aſſentientibus regiæ proſapiæ Principibus & ſanctioris Conſilii Senatoribus Aureliæ congregatis, anno 1560. ſancitum, in ſumma Curia approbatum & publicatum die 13. Septembris 1561.

XXXIX.

Hac trium Regni Ordinum conſtitutione, & Pragmatica Sanctione regia, cap. 1. artic. 1. præciſè ſtatutum legimus, ut Epiſcoporum, Archiepiſcoporum per conſequens Primatuum & quorumvis Diœceſanorum electio ab Ordinibus, & Majeſtate Regia, deinceps hac ratione fiat: nempe Archiepiſcoporum per Epiſcopos Provinciæ & Capitulum Archiepiſcopalis Eccleſiæ, convocatis duodecim nobilibus, à Diœceſeos nobilium ordine toto delectis: convocatis item duodecim honeſtis civibus in municipali curia civitatis Archiepiſcopalis, aut Epiſcopalis, vel Primatialis. Hîc tres ordines concurrunt. Præterea, vult conſtitutio illa ſolemnis, ut certa die conveniant delecti, & tres homines idoneos, veterum Conciliorum canonibus approbatos, non autem ad Tridentini conciliabuli formam adornatos, nominent, & per legatos ſiſtant Regiæ Majeſtati, quæ ex tribus unum eligit, futurum functionis vacantis adminiſtrum.

XL.

En tibi! Lector, trium regni Ordinum & ſupremæ Majeſtatis Regiæ conſentientium conſtitutionem, Pragmaticæ modis omnibus abſolutæ, & Bituricenſem Pragmaticam, à ſumma Curia receptam, longè ſuperantis, forma ſtabilitum, quam biennio nondum abſoluto diffringere, tollere de medio, ad nihilum redigere Tridentini ſtuduerunt, ſi eorum decretis locus eſt in Francia. Sed aliquid gravius ſequitur. Nam hac via publica fides, in Regia Majeſtate juſtitiaque ſubſiſtens, ab ipſo regni principio violatur & exſcinditur: unde procedit incertus ſtatus, & regiæ dignitatis contemptus, atque ideo interitus: quum decreta regia firmiſſima & veluti ſtella poli Arctici eſſe debeant: teſte Bald. conſil. 327. pridie, num. 4. lib. 1. ſecundùm novam, & conſil. 277. lib. 3. ſecundum veterem impreſſionem allegans illud Pſalm. *quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita*: & illud Davidis 2. Reg. 19. fixum eſt quid loquutus ſum; præſertim autem ſub initium regni, quo conſtantiæ ſuæ ſpem luculentis exemplis facere tenetur. His de cauſis Tridentina decreta ſunt inadmiſſibilia, niſi quis primum Majeſtati juſtitiæque regiæ, quam conſtantiſſimam & perpetuam eſſe oportet, vim inferat, trium Franciæ Ordinum authoritatem, ſupremæ Curiæ dignitatem, Chriſtiani populi libertatem, capitularium Caroli Magni, Ludovici Pii & ſucceſſorum veritatem, Canones veteres, antiquarum Eccleſiarum formulas & conſuetudines, juraque divina pedibus ſuperbè conterere velit.

XLI.

Eodem Canone tertii Decreti ſeptimæ Seſſionis ad Presbyteratum promovere eum qui 25. annum attigerit, conceditur. Atqui ante triennium Ordinum Francicorum decreto, in ſumma Curia publicato, 30. annis præſcriptus eſt. Quod ſi Tridentini audiantur, ſileant regni Ordines, Regis & Parlamenti ſolemnis convocatio atque ſanctio taceat. Decret. 3. Seſſ. 7.

XLII.

Quarto ejuſdem ſeptimæ Seſſionis decreto Concilium iſtud involat in reditus Fabricæ Eccleſiarum, jus Prælatis tribuit, jubétque partem redituum rapiant: qua ratione fundatorum conſilium evertunt, Regis Magni Eleemoſynarii, judicum regiorum cognitionem, & veterũ edictorum regiorum præſcripta convellunt. Inter hæc extat edictum Caroli VI. anno 1385. à me repoſitum 3. parte ſtili Curiæ Parlamenti, tit. 37. extant etiam ejuſdem Curiæ decreta, quorum nonnulla vetuſta parte 5. q. 387. q. 227. & 16. part. art. 37. recitantur. His omnibus Fabricarum & reparationum Eccleſiaſticarum cognitio regiis judicibus (ad quos pertinet) defertur, eorumdemque cenſuram Prælati ſubire debent: idque jure divino, 4. Reg. 12. & 2. Paralip. 24. Decret. 4. Seſſ. 7.

XLIII.

Decreto quinto Concilium duobus Epiſcopis, totidemque ſui Capituli Canonicis & Presbyteris vel Clericis, poteſtatem facit uſurpandi partem reditus Xenodochiorum & decimarum feudalium ad Laïcos pertinentium. Qua in re dignitatem Regiam, magni Eleemoſynarii juriſdictionem, conſtitutionum Regiarum, in ſumma Curia publicatarum & acceptarum authoritatem manifeſtè invadit. His enim, rerum ejuſmodi cognitio, ratio, deciſio, ad regios judices defertur, ſimulque prohibetur, ne quis fructus, ad uſus alios transferat: & ſi qua fiat provocatio, ab eadem Curia immediatè judicetur: idque ex Franciſci I. edicto ad Fontembellaqueum dato 9. Decembris 1543. in ſumma Curia promulgato pridie Kalendas Januarias, ex alio item edicto Sangermano 15. Januarii 1545. in eadem Curia 4. Februarii publicato; nec non tertio, 19. Maii 1544. & quarto 16. Februarii 1546. in Curia promulgatis. Præterea ad Fontembellaqueum menſe Aprili 1561. aliud edictum Caroli IX. ejuſdem formæ ſancitum eſt. Quartum ad decimas attinet, iſti in facultates atque dominia tertii ordinis, & privilegia Nobilibus à Philippo Auguſto conceſſa rapaces manus injiciunt.

XLIV.

Quoad puerorum inſtitutionem, Tridentini in aliorum, præſertim Laïcorum, facultates involant, & hujus materiæ cognitionem Epiſcopis deferunt: poſthabito trium regni Franciæ Ordinum ſtatuto, à Carolo IX. rege ſancito, & Curiæ ſummæ approbatione 9. art. rata habito, quo jubetur urbium majoribus, ſcabinis, Conſiliariis & Capitaneis, ut ibi interſint. Id autem Tridentini infringent, ſi audiuntur: & Regia eſt authoritas omnis & juriſdictio totius reformationis in Gallia. Nec ſub reformationis ſpecie poteſt illud Concilium leges, vel decreta promulgare, alioquin in Majeſtatem Regiam, in tres Regni Ordines, nec non in Eccleſiæ Gallicanæ libertatem conſpirat. Crimen eſt Majeſtatis, Eccleſiaſticos ſeu regulares vel ſæculares hujus regni clericos, à regia juriſdictione, ſtatutorum edictorúmque obedientia ſubducere, quod ita Concilio placeat & Pontifici Romano, quem unum Tridentini dominum venerantur. Hac ratione vetera Concilia à Francis recepta tollunt, & re-

cens illud ut ſtabiliant, alia quæcumque ſepelire conantur.

XLV.

Seſſione octava, Can. 7. gravi cum injuria D. Ambroſii Eccleſiæ Doctoris ut & veterum, nec non doctiſſimorum hujus ſæculi Theologorum, nominatim Eraſmi, & Thomæ de Vio Cardinalis Caietani, ſententiam, quamvis textui Evangelico, Matth. 19. analogam, anathemate feriunt. Nec enim tantummodo de thori ſeparatione, tunc ignota, verumetiam de toto divortio loquitur. Cæterùm ſuperſtitioſa hæc opinio, partem offenſam, in caſu adulterii, non poſſe fieri liberam, & ad alias nuptias accedere, ſcandala graviſſima invexit, quæ Tridentini meritò deteſtari fuiſſent, niſi eos ſuperſtitionis cultus à veritatis & æquitatis amore deterruiſſet.

XLVI.

Ejuſdem Seſſionis decretum 1. de conjugiorum reformatione, monſtrum parit, conjugia filiorum & filiarumfamiliàs, clandeſtina, ſine conſenſu, contra parentum authoritatem, in laudatarum & antiquarum legum civilium dignitatem & honeſtatem publicam contracta & ritu ſolemni peracta comprobant. Contrà *l. 4. ff. de ritu nuptiar. l. nec filium. C. de nupto §. 1. inſtit. eod. tit.* item in Reipublicæ contemptum & veterum doctorum ſententiam, nec non M. Joannis Coraſii, in Parlamento Tholoſano Conſiliarii, *comment. in l. Paulus, ff. de ſtatu hom.* & in *miſcellan. lib. 1. cap.* 17. Ita jubent etiam Canones antiqui, *c. non omnis*, & *c. honorantur parentes*, 32. *q.* 2 quos Concilium Tridentinum imitari, non depravare debuit. Iſaaci Patriarchæ filius Eſaii, quamvis impletos annos quadraginta natus, quod non conſentientibus parentibus uxorem duxiſſet, indignationem eorum incurrit. Moſe teſte, *Geneſ.* 26. *&* 27. *cap.* quod ei peſſimè ceſſit. Contrà Jacobus, voci parentum auſcultans, & totidem vitæ ſpatio jam emenſo, juſſu Iſaaci & Rebeccæ de nuptiis ineundis cogitavit, & ſanè particeps factus eſt fœderis cum Abrahamo initi. *Geneſ.* 28.

XLVII.

Pars media decreti ejuſdem de conjugiorum reformatione, Gallicæ pacificationis edicta violat, quæ conjugia in Eccleſiis reformatis ſolemni ritu ſancita, probant. Tridentini verò nulla jubent eſſe, quòd benedictione ſacrificali Pontificis caruerint. Ita pacificatoriis edictis iſti refragantur, bellum civile redintegrant, & recens ſopitam miſeriarum noſtrarum flammam excitant, ſi decretis novis fidem addimus.

XLVIII.

Capite primo reformationis Eccleſiaſticæ, Seſſ. 8. Concilium Tridentinum proviſiones Epiſcoporum & Prælatorum Rom. Pontifici in conſiſtorio ſuo ſedenti defert, quod directè veteres Canones, Synodos, Caroli Magni & filiorum ejus conſtitutiones, Ludovici IX. cognomine ſancti Pragmaticam, in tertia parte ſtyli ſummæ Curiæ, tit. de electiòn. deſcriptam, & trium Galliæ Ordinum ſanctionem convellit: nec non ejuſdem articulum 2. impugnat, qua ne quis aurum argentumve Romam ex Gallia transferat, ſedulò cavetur.

XLIX.

Ejuſdem reformationis c. 3. Archiepiſcopis & Epiſcopis ſuæ Diœceſeôs Eccleſias & Parœcias per generalem ſuum Vicarium, ſi forte ipſi non poſſunt, viſitare Concilium concedit: juxta decretarium Sexti, & Clementinarum leges. Atqui triennium antea, regni Ordines ſtatuerant, ut præſentes Epiſcopi hanc viſitationem perficerent, cautione adhibita de impenſarum moderatione. Quorſum autem hæc conſtitutio, ſi jus Pontificium reponentes Tridentini audiantur?

L.

Præterea Concilium iſtud & jus Pontificium Ordinariis nullam auctoritatem concedit viſitandi vel coërcendi eos qui immunitatibus donati dicuntur: quod & conſtituunt atque jubent Regni Ordines art. 11. cunctis oppoſitionibus & provocationibus rejectis, quarum ſine cujuſquam præjudicio, retinet, & ad ſanctius Conſilium Rex cognitionem evocat. Atqui hæc omnia, nec non auctoritas & regia Majeſtas, admiſſo iſto Concilio, tolluntur.

LI.

Caput quintum reformationis Eccleſiaſticæ multas continet uſurpationes in veterum Canonum regiæ dignitatis, Gallicanarum Eccleſiarum libertatis, Pragmaticæ Sanctionis & Concordatorum præjudicium manifeſtum. Veterum Conciliorum Canones, 6. *q.* 4. *c. ſi quis Epiſcopus*, *&* 1. *&* 2. *ſi inter Epiſcopos: & c. ſi quis Epiſcopus criminaliter accuſatus: & c. ſi Epiſcopus.* 11. *q.* 3. actionum criminalium cujuſvis Epiſcopi, in caſu hæreſeôs, exauctorationis, degradationis primam cognitionem deferunt vel Epiſcopis regionis, vel Synodo Provinciali, non autem Epiſcopo Romano, præterquam in ſua Diœceſi, quæ non longè ultra Romæ de ſuburbia extenditur. Quos veteres Canones Petrus de Alliaco, Cameracenſis Cardinalis in tractatu de reformat. Eccleſ. Conſtantienſis Concilii tempore conſcripto, conſid. 3. renovandos & ad uſum revocandos eſſe cenſuit. At novum Conciliabulum Tridentinum Epiſcopo Rom. in ſolidum; & omnino, cæteris omnibus Epiſcopis, & Synodis excluſis, jus illud tribuit; ſancta decreta, politiam antiquam, & Eccleſiæ libertatem hoc artificio planè abrogans.

LII.

Nec valet quod objicitur Caroli VII. Pragmaticam Biturigibus conſtitutam, & concordata, titul. de cauſis, magnarum actionum ſeu cauſarum, earum nominat in quæ in jure exprimuntur, reſervationem ſpecialem continere. Etenim cauſas Epiſcoporum, ſi perſonæ ſpectentur, hæc reſervatio complecti non poteſt, præſertim in hæreſeôs crimine. Et decreti illius de cauſis interpretatio ex Baſilienſis Concilii contextu, ad quem expreſsè refertur, petenda eſt. Atqui Baſilienſe Concilium nullas cauſas, quàm Eccleſiarum immunium, & uni Romano Epiſcopo immediatè ſubjectarum, præcipuas de earumdem privilegiis quæſtiones excipit; cauſas autem gravioris vel levioris momenti perſonarum Eccleſiaſticarum, ſive de earum fortunis, ſive fama vel capitibus agatur, minime gentium. Ita cenſet gloſa Pragmaticæ tit. eod. de cauſis, in verb. devolvit, ubi refert, quamvis per decretales libri ſexti, quem collegit Bonifacius VIII. Franciæ capitalis hoſtis, in c. quamvis, & in c. cupientes, de elect. quævis cauſæ de electionibus Eccleſiarum Cathedralium, reputentur inter maximas, quarum cognitio ad Curiam Romanam defertur: attamen illud minimè obſervari præterquam in Eccleſiis immunitate gaudentibus. Et certè nimis notum eſt, farraginem illam Bonifacii VIII. in Francia nunquam receptam fuiſſe, quatenus libertatem & immunitatem Eccleſiæ Gallicanæ ejuſdemque membrorum libertatem, Regis jura ſæcularemque juriſdictionem impugnat. Quinimo, ſemper obſervatum eſt, perſonarum immunium reſpectu, neque Eccleſiaſticos, neque Laïcos Francos, extra regnum quamvis ob cauſam debere vel poſſe abſtrahi. Ita judicatum in cauſa Poncherii Pariſienſis, Hangeſti Noviodunenſis, Pamerienſis Epiſcopi, & aliorum: quos dum Pontifex Romam citare ſtuduit, ab hujuſmodi conatu, tanquam abuſivo, diſertis verbis conſtat provocare. Horum appellationes receptæ ſunt à Franciæ Parlamentis, unde manarunt decreta provocationes confirmantia, & Canonibus œcumenicæ Synodi Conſtantinopol. & Carthag. nec non Gratiani 3. q. 8. per totum conformia.

LIII.

Tomo primo Conciliorum legimus Maximum Valentiæ Epiſcopum, à Clericis Urbis & provinciæ graviſſimis ſceleribus & hæreſeôs crimine Romæ accuſa-

tum coram Bonifacio I. qui cognitionem cauſæ illius reſpuit, ne ſancta decreta violaret & Eccleſiæ Gallicanæ privilegiis adferret præjudicium. Sed literis ad Galliæ Epiſcopos ſcriptis, non per legatum, neque juſſa ferens, ſed monens, petiit ut Synodum provincialem convocarent, cujus auctoritate diſſidium illud in Provincia, quæ eſt Delphinatus pars, componeretur. Gratianus Bonifacii Epiſtolam retulit cauſ. 3. q. 9. c. 10. quam Canoniſtæ corruperant, legentes, decernimus noſtrum, ſed falsò. Nam ita ſcripſit ille, decrevimus veſtrum debere intra provinciam eſſe judicium: quemadmodum ex ejuſdem Thomi Archetypo, Coloniæ anno 1551. edito pag 492. non autem ex Pontificis judicio, delegatione, decreto vel auctoritate, colligere facile eſt.

LIV.

Idem diſertis verbis ſtatuit ſecunda Synodus œcumenica Conſtantinopoli habita, eodem Rom. 1. pag. 406. Patres uno conſenſu definiunt & ſtatuunt, ſi quid incidat in provinciis, Eccleſias & Eccleſiaſticos reſpiciens, id finali provincialis Synodi judicio eſſe terminandum. Idem conſtitutum legitur à Milevitano Concilio, cui D. Auguſtinus interfuit, art. 22. ſicut refert Tomus iſte 1. Concil. pag. 484. Actis Milevitani Auguſtinus Hypponenſis Epiſcopus, & alii Epiſcopi omnes ſubſcripſerunt. Concilia Aphricana, quibus idem Auguſtinus adfuit, eamdem tulere ſententiam. His Sanctorum Patrum conſtitutionibus veteres Romani Epiſcopi honorem deferebant, nec de harum mutatione vel depravatione cogitabant; *c. contra, c. prima ſalus, c. conſona, c. ideo permittente*, 25. *c. q.* 1. Imò profitebantur & ſolemni juramento Franciæ Regibus, eorumve legatis præſtito, promittebant, ſe has conſtitutiones diligenter obſervaturos, *c. ſatagendum*, 25. *q.* 1. Sed præſertim pollicebantur obſervationem Concilii illius Conſtantinopolitani, quod inter quatuor univerſalia numeratur, ut ad Gregorium Magnum & ſequentia ſæcula, priuſquam cathedram ſuam conſcenderent, admittebant & obſervandum maxima cura jurabant, ſicut quatuor Evangeliſtarum ſcripta, teſte ipſo Gregorio Magno, Gratiano item, *c. ſicut ſancti, diſt.* 15.

LV.

Quapropter Tridentini Concilii reformatio, deformatio turpis apparet: ut quæ non modò veteres Synodos & Canones corrumpit, ſed etiam toti Eccleſiaſtico ordini maculas & labes infert. Id autem neque Pontifex ipſe poteſt, multò minus Concilium, quod ſe Pontificis mancipium profitetur. Neque verò malè verſantes Epiſcopos emendaret; quin potius eorumdem peccatis effrenique licentiæ fores panderet. Epiſcopus enim ſi reprimi, & propter ſcelus admiſſum puniri non debet, præterquam à Pontifice curiaque Papali; ſi ſcelere gaudet, ad omnem nequitiam patrandam facile devolvetur, poſthabito omnium hominum pudore, Magiſtratus item cujuſcumque reverentia ſecurè neglecta. Dummodo Papæ vel alicui Romano aulico placeat, feliciter omnia cadent: ſi verò frugi eſt, & meliori conditione dignus, Pontifici pontificiiſque ſubjicietur;& applaudet tamdem, niſi malè audire, Romam trahi, & ſycophantarum artibus opprimi velit. Hac ratione, impunitas & audacia malos evehit, dum probi territi in ſervitutem rediguntur. Nemo neſcit quàm graviter Curia Romana in eos, quos vel tantillum habet ſuſpectos, ſæviat.

LVI.

Deinde non tantùm eripitur Eccleſiæ Gallicanæ, quam obtinet, in Synodo ſupra cujuſvis provinciæ regni Epiſcopos authoritas & juriſdictio: verum etiam juri regio, nec non ejuſdem Majeſtati vis infertur. Nec enim qua fruitur in regni ſui Epiſcopos poteſtate Canones veteres Regem ſpoliarunt: præſertim in caſibus læſæ Majeſtatis, & privilegiatis: ſed tantummodo rigorem temperarunt: nempè ut ex provincialium Epiſcoporum ſententia, rex judicium ferat in reos Epiſcopos, ſicuti Gallicæ hiſtoriæ referunt: inter quas Gregorii Turonenſis occurrunt monumenta. Is enim lib. 10. cap 18. refert Chilpericum Clodovei V. ſucceſſorem, in carcerem conjeciſſe Rhemenſem Epiſcopum Ægidium, majeſtatis reum, Metimque miſiſſe, ubi Epiſcoporum convocatorum ſententia de gradu dejectus & Argentoratum relegatus eſt.

LVII.

Idem factitatum de Prætextato Rothomagenſi Epiſcopo ſub eodem rege. Similiter Guntramnus Burgundiæ Rex, Chilperici patruus, duos alios Epiſcopos in vincula conjectos, atque Laodunum deductos, per Synodi provincialis ſententiam exauctorari curavit. Deſiderius Viennenſis Archiepiſcopus, in Provinciali Synodo Cabillonenſi ad Ararim, ab eodem Guntramo Rege convocato exauguratus, & in ejus ſedem alius evectus eſt: neglecto atque omiſſo Romano Epiſcopo, ad quem neque Synodus confugit, neque Archiepiſcopus, ante vel poſt ejectionem provocavit. Eamdem viam calcavit Ludovicus Pius, Epiſcopos qui in ipſum conſpiraverant, perſequens. Deinde filius & ſucceſſor ejus Carolus, cognomine Calvus, ita Laodunenſem Epiſcopum excepit. Teſtes nobis ſunt Aimoinus Monachus. Ado Viennenſis, & Vincentius Bellovacenſis in hiſtoriali ſpeculo.

LVIII.

Idem præſtitit Conſtantinus in Imperio, quum de litium & diſſidiorum inter Eccleſiaſticos Epiſcopos præſertim judicio ageretur. Nec enim tantùm per præfectos limitaneos: proconſules & provinciarum adminiſtratores, prima cognitio excutiebatur: verumetiam ſi qua provocatio fieret à Synodalibus ſententiis, Imperator ipſe de re tota inquirens, vel judicium præcisè ferebat, vel per delectos, quos nominaret, litem componebat omnem. Adeò ut Epiſcopus Romanus, cum aliis ab eodem Imperatore delegatis, munus commiſſum & acceptum exercuit, atque poſtea paſſus eſt ut à ſua ſententia ad Conſtantinum provocaretur, qui per eumdem vel alios nominatos de ſumma negotii decerneret. Id Eccleſia probavit Catholica: Auguſtinus item, Eccleſiæ doctor, centum annos poſt Conſtantini obitum hujus Principis actiones, deciſioneſque deſcribit & approbat, aſſerens Conſtantinum harum rerum idoneum fuiſſe judicem: ſicuti conſtat ex ejuſdem Auguſtini epiſt. 68. 162. 163. 164. 165. tom. 2. & retract. lib. 1. cap. 21. Illud ipſum Nicephorus lib. 7. cap. 43. anno 220. poſt Conſtantinum teſtatur. Anno autem Chriſti 560. idem præſcripſit Juſtinianus Imp. de perſonis, privilegiis & rebus Eccleſiaſticis leges ſanciens, quæ in Codice & Novellis continentur. Ibi de Clericorum promotionibus, beneficiis, reſidentia, mulctis, beneficiorum privationibus, ſi conſtitutiones imperatorias violant, prolixè agitur, ut & de exemptionibus cauſas ob peculiares conceſſis, ſed non in actionibus criminalibus, in quibus coràm Cæſareis judicibus adſtare Eccleſiaſtici tenebantur. His legibus autem tum Romani, tum Conſtantinopolitani Patriarchæ parebant, teſte Gregorio Magno Rom. Epiſcopo, qui diu poſt Juſtinianum vixit, & Cæſaris legibus obtemperavit. Qua de re plura qui cupit, librum quem de origine, progreſſu, præcellentia regni Franciæ ſcripſi, perlegat, num. 160. 161. 162.

LIX.

Similiter Carolus Magnus præter quinque Concilia quæ in Galliis indixit & haberi juſſit (ut conſtat ejuſdem libri numero 100.) inſigne celebravit Francofurti, anno Chriſti 794. regni ſui 16. Ibi damnata eſt conſpiratio quæ Niceæ in Bithynia, ante quinquennium, ſub Irene Conſtantini VI. matre facta fuerat. Hæc autem Irene, in contemptum ſeptimæ Synodi Oecumenicæ Conſtantinopoli, circa annum 754. habitæ, ſuam illam factionem Concilium univerſale ſeptimum appellavit.

appellavit. Conſtantinopolitana Synodus juxtà ſanctum Scripturarum mandatum, & primitivæ Eccleſiæ authoritatem, imagines Dei, Sanctorum, Sanctarum, religionis ergô erectas & cultas, improbaverat & è templis ejecerat. Illam verò idololatriam Irene reſtituit Conciliabuli iſtius auxilio, reipſa Synodum Oecumenicam tollens, quod iconolatras diſertis verbis improbaſſet; ſicuti colligimus *ex tertia Conciliabuli Irenici Seſſione, pag. 495. ad finem col. 1. Tom. 2. Conciliorum, Coloniæ editorum. Seſſione 6.* veræ cauſæ impulſivæ Synodi 7. recitantur in manifeſtis ſcripturæ locis, & veterum Theologorum teſtimoniis fundatæ, nihilominus tamen à Conciliabulo, putidis nugis, mendacibus miraculis, & inſulſis narrationibus improbatæ. Irenes factum turbas maximas Eccleſiæ dedit: & inter cætera notum eſt eam, vulpinis & leoninis artibus uſam, Imperii Græci exercitum collegiſſe, ut Arabes Aſiam ingreſſos repelleret. At repente iconoclaſtas & idolorum hoſtes armis ſpoliatos ejecit ex Græcia: deinde Conciliabulum indixit, quemadmodum Paulus Diaconus, quamvis ſuperſtitioſus, qui tum vivebat, refert lib. 22. & 23. Tanto huic ſcandalo Carolus Magnus ut occurreret, in Synodo Francofurtenſi Irenes Conciliabulum improbari damnarique, ſeptimam verò Synodum Oecumenicam approbari, & in priſtinum ordinem atque honorem reſtitui curavit. Quæ omnia Monachus quidam pervetuſtus Monaſterii Prumienſis in Diœceſi Leodienſi retulit lib. 2. de temporibus. Præterea Carolus Magnus, ad evidentiorem Synodi notitiam & approbationem opus eximium, quatuor libris diſtinctum inſcripſit, & edidit adverſus iſtud Conciliabulum in Græciæ partibus pro imaginibus adorandis ſtolidè & arroganter geſtum. Imagines approbat Carolus, ſed hiſtoricas, & tantùm ad memoriam, non fabuloſas neque ſuperſtitioſas. His libris autem errores, hæreſes, commentitia miracula, falſæ narrationes Irenici Conciliabuli, quamvis à Rom. Pontifice, Adriano I. comprobati (cujus Legati interfuerunt, non autem præfuerunt, Tharaſius enim Conſtantinopolitanus Patriarcha, Preſes in eo fuit, ut acta demonſtrant) prolixè ac ſolidè refelluntur. Porrò Claudius Epiſcopus Taurinenſis reipſa Synodi Francofurtanæ decretum exequens, tota Diœceſi ſibi commiſſæ ſtavrolatriam & imaginum cultum abolevit. Circa illud tempus idem conſtitutum eſt in Eliberitano Concilio, nempe Eliberis provinciæ Granatenſis, civitate habito.

LX.

Carolus VII. regio diplomate Decembris 29. anno 1440. à Curia Pariſienſi promulgato, narratis cenſuris & interdictionibus variis Papæ Eugenii IV. & Concilii ab eodem erecti, quibus munerum Eccleſiaſticorum in Gallia ceſſationem & vacantiam inducere ſtudebant: regni ſui quibuſcumque judicibus edixit, ne bullas ullas monitionis, ſuſpenſionis, interdictionis, declarationis de inhabilitate, & vacantis beneficii proviſione adverſus Franciæ Prælatos publicari & ſecundùm illas agi permitterent. Secus agentes declaravit tanquam perduelles & pacis corruptores punitione dignos.

LXI.

Ejuſdem Curiæ Concilio, Ludovicus XI. edictum emiſit prolixum adverſus plurimas uſurpationes ac iniquitates Pontificum & Curiæ Romanæ 1664. menſe Septembri, quod innovavit & amplificavit menſe Auguſto 1478. Curiæ autem Pariſinæ conſtitutione ſolemni, menſe Decembri 1468. inſtante generali Procuratore regio, & Carreo quodam in actione de Nivernenſi Decanatu, prohibitæ ſunt bullarum impetrationes & exhibitiones pro beneficiis, ut vocant, Eccleſiaſticis. Quoniam verò Lorillus, Carrei adverſarius, à Nivernenſi Diœceſi, & oppido interdictum obtinuit, ſancivit Curia interdictum illud abuſivum ac nullum eſſe, ſimulque conſtituit ut Lorillus & Veſuntius Officialis, interdicti præco, in carceres conjiceretur.

LXII.

Atqui Concilium Tridentinum Regi, regiis Magiſtratibus, nec non regni Epiſcopis, Conciliis provincialibus, totique Eccleſiæ Gallicanæ omnem juriſdictionem, & animadverſionem in Franciæ Epiſcopos & Clericos apertè eripit: adeò ut Epiſcopus omnium ſceleſtiſſimus, vel hæreſiarcha, Pontifice vel tantillum adverſante, maneret intactus & ſacer: contrà pietatis & juſtitiæ cultor, ſcientia, vita, exemplo illuſtris, ſi quis in pontificiis ſuperſtitionibus & opinionibus emendandum, vel in privilegiis regiis omni ex parte approbandis, beneficiorumque conferendorum jure cuſtodiendo quidpiam aſſereret, primæ cognitioni Romanenſis Curiæ ſe ſiſtere cogetur, ubi tanquam hæreticus damnatus tolleretur de medio.

LXIII.

Pugnant etiam Tridentini contra decretum de cauſis in Pragmatica & concordatis, ex Baſilienſis Concilii conſtitutione ſtatuentibus ne quis Romam pertrahatur, ſed ut lites in regionibus ſuis decidantur. Unam de interlocutoriis, duas in ſententiis definitivis provocationes permittit. Actiones criminis autem, Epiſcoporum reſpectu ab hac conſtitutione nullo modo ſunt immunes: ideo in ſuo ſtatu relinquendæ, nec Rex, Epiſcopi, regni Magiſtratus & Eccleſia Gallicana ſuis privilegiis fuerunt exuendi.

LXIV.

Præterea, certum eſt Franciæ Reges, ab omni ævo, longe priuſquam Pontificiæ decretales extarent (ſicuti in conſuetudines Pariſienſes ad art. 37 finem ſcripſi anno 1535. jus Regalium obtinuiſſe non modò in maximam partem Cathedralium Eccleſiarum regni, ut ſede vacante pleno jure munera Eccleſiaſtica conferrent in ſequens triennium, Ludovici XII. renovato edicto: verumetiam in plurimas alias Eccleſias jus plenum & perpetuum poſſediſſe conferendarum dignitatum, præbendarum, functionum omnium: jus item ſũmæ juriſdictionis obtinuiſſe circa petitorium & poſſeſſorium earumdem, Curia Romana planè excluſa. Eccleſiaſticis item & Pontifice ipſo ita repudiatis, ut de præventione vel devolutione nihil quicquam obtendere poſſent, atque ab omni cognitione petitionis vel poſſeſſionis beneficiorum, ut vocant, prorſus arcerentur. Habuerunt item Reges noſtri de poſſeſſione aliorum omnium beneficiorum, privilegiorum & rerum Eccleſiaſticarum regni cognitionem plenariam, cunctis judicibus Eccleſiaſticis dejectis & ſilere juſſis. Hæc autem Regalium jura tollerentur & evaneſcerent in regiæ Majeſtatis, juſtitiæ ſæcularis, & Parlamentorum regni præjudicium, ſi Tridentinum Concilium admittitur.

LXV.

Rex Philipppus, cognomine pulcher, de decimarum infeudatarum & inſolitarum, quarum cognitionem ſuis tribuit judicibus, edictum protulit, quo tempore Ægidius Romanus, Bituricenſis Archiepiſcopus & Theologiæ Doctor, ſolidis rationibus, quæ in ſummæ Curiæ regeſtis leguntur, oſtendit jus illud ad Eccleſiam Gallicanam pertinere, quod Pontifex Romanus violare nequit: ſi quid autem diſſidii ſuboriatur, Synodorũ Provincialium ſententiâ terminandum eſſe: Pontificem Romanum verò tantùm monere & hortari poſſe, ex Concilii Conſtantinopolitani, aliorum item Conciliorum & Canonum ſupra citatorum præſcripto aſſerit.

LXVI.

Franciæ ſtatutis, quæ in Curiæ regeſtis extant, legati Pontificii arcentur à regno, nec mandatorum ſuorum diplomatis authoritatem conciliare poſſunt, niſi prius impetrata à Rege venia, quam ſcripto confirmant nihil ſe effecturos, niſi cum bona ejus venia,

& quoto temporis ſpatio decreverit. Præterea curiam diplomata illa viſuram & ſuo ſtatuto confirmaturam, quod his conditionibus apponitur, ut privilegiis regni, Eccleſiæ Gallicanæ & Francorum immunitatibus nullum fiat præjudicium. Iſta verò oblitterarentur, ut & provocationes omnes ad ſupremam Curiam, Concilium Tridentinum ſi admittitur.

LXVII.

Cap. 12. Concilium iſtud ad regimen Parœciarum & aliarum functionum Eccleſiaſticarum homines 25. annorum admittit. Atqui ex Ordinum regni conſtitutione, art. 12. anni triginta impleti requiruntur, cum ſacrarum Literarum peritiâ conjuncti, cujus apud Tridentinos altum ſilentium. Horum verò decretum ſi admittas, non modò corrigitur, ſed corruit Ordinum, Regis, Curiæ ſupremæ authoritas.

LXVIII.

Cap. 13. Concilium idem Pontifici concedit, ut ſimplicia beneficia, quæ vocant, Epiſcopatibus uniat: quod Conſtantienſi & Baſilienſi Conciliis, pragmaticæ Sanctioni, Concordatis, multiſque ſummæ regni Curiæ Arreſtis repugnat, quæ Ordinariis hanc poteſtatem tribuunt, neglecto Pontifice, pontificioque Legato, etiamſi reſideret in loco cujus mentio fit. Contra, ejuſmodi conjunctiones ratæ habentur à Concilio Tridentino.

LXIX.

Cap. 19. indulta, quæ Rege rogante, Parlamentis Franciæ, Collegiis, Academiis & quibuſvis regni ſubditis conceſſa ſunt, abrogantur: ut & mandata in eum finem conceſſa & concedenda, quamvis à Pragmatica & concordatis comprobata.

LXX.

Cap. 20. Academiarum Conſervatores Eccleſiaſtici & privilegiis regni gaudentes ſepeliuntur, omnique cauſæ cognitione remittuntur, ſi Tridentinis adhibetur fides. Tantùm cauſæ merè perſonales adverſus laïcos, de quibus iſti Conſervatores, & regni privilegio cognoſcunt, eximiuntur.

LXXI.

Seſſionis nonæ Canon 2. de Regularium, ut vocant, reformatione, arcet eos à quacumque declaratione & diſpoſitione facultatum acquiſitarum, mobilium vel immobilium: ſed indiſcriminatim iſtæ traduntur Abbati vel Abbatiſſæ, Conventuſque Monachorum vel Monialium propriæ fiunt: quod evidenter abrogat & evertit conſtitutionem Ordinum Franciæ, art. 19. qua ſtatuitur licere maſculis Monachatum ante 25. annos profeſſis, Monialibus ante 20. annos, profeſſos iſtos Monachos vel Moniales de ſua portione hereditaria, quæ jam accidit aut poſtea accidet, in linea directa vel collaterali, poſſe ſcripto cavere, in commodum eorum conſanguineorum, quos nominare libuerit, non autem Conventuum. Quod cum veteribus Canonibus adverſus vitæ monaſticæ profeſſores, divitum liberos ad ſe pellicientes, ſatis convenit. Nam horum facultatibus iſti Monachi abſtinere jubentur, ſicuti Caroli Magni temporibus ſtatutum eſt in Concilio Moguntino, quod Gratianus retulit 16. *quæſt.* 7. *cap. Conſtituit*, & 20. *quæſt.* 3. *ad finem.*

LXXII.

Capite 3. ejuſdem reformationis. Seſſ. 9. Monachis mendicantibus bonorum immobilium, ut vocant, proprietatem & poſſeſſionem Tridentini permittunt: quod nunquam in Gallia receptum eſt, imò non tantùm Concilii Vienneſis decreto, anno 1310. verum etiam ſummæ Curiæ veteribus pronuntiatis eſt prohibitum. Inter quæ occurrit unum, 24. Martii 1385. quo Mendicantium quatuor ordines annuum ex prædio proventum petentes, ut incapaces & non admittendi excluſi, & pecuniæ litis perſolvendæ mulctati ſunt, extat pronuntiatum illud inter vetera Curiæ decreta, *part.* 5 *quæſt.* 26. Nuper, nempe anno 1558. aliud decretum in Franciſcanos Cenomanenſes, judicii quod Præfecturæ Monarchia, in Franciſcanorum commodum reddiderat die 9. Februarii 1556. à Præſidiali Curia Cenomanorum confirmati, editum eſt: & judicum iſtorum ſententiæ ad nihilum redactæ ſunt, regio Procuratore, qui ad Parlamentum provocaret, & acceptus fuerat, inſtante: ſimul tamen conſtitutum eſt, ut Julianus Malletus, qui ad Parlamentum appellaverat, ſummam controverſam, eleemoſynæ nomine perſolveret. Atqui Concilio Tridentino recepto, ſtatuta, decreta, conſtitutioneſque regni neceſſariò abolentur: quòd ne à legitimo quidem Concilio fieri poteſt.

LXXIII.

Canone 6. prædictæ reformationis Regularium, eadem Seſſione 9. Concordata & dominationis jura ad Regem pertinentia illi eripiuntur. Septimo Can. Ordinum conſtitutio de triennali adminiſtratione Abbatiſſarum & Priorum Monialium, irrita fit.

LXXIV.

Iſtius reformationis Canon 8. corroborat, multiplicat, adauget Synodos & generalia Monachorum capitula, ac quicquid in eis ſtatuetur, non ſine manifeſto periculo confirmat. Nam ejuſmodi homines in ordinum ſuorum commoda conveniunt & conſpirant, ut jugo judicum ordinariorum, Regis, & quorumvis magiſtratuum excuſſo, Romani Pontificis, quem unicum & ſummum Monarcham conſtituunt, ſtabiliant imperium. Atqui multis tum Parlamenti, tum majoris Conſilii decretis ejuſmodi Capitula abuſiva pronuntiata ſunt. Et ſanè ſuperſtitionem ingentem ferunt, faſtumque inexplebilem. Adeo, ut quum anno 1538. non pauci Cardinales, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Niſſæ (oppidum eſt Sabaudiæ Ducis, ad Provinciæ fines) congregati, rigidis monitis & cenſuris Pauli III. adjurati eſſent ut liberè difformationum Eccleſiæ cauſas & remedia proponerent, unanimes reſponderunt, Monachos, ordines & Conventus Monaſticos, tanti mali eſſe primariam ſcaturiginem: remedium in eo conſiſtere, ut de medio Ordines iſti tollerentur: inferentes nullum deinceps ad ejuſmodi profeſſionis admittendum, viam olim profeſſis aperiendam, ſi vellent: Colloquia & capitula generalia iſtorum eſſe etiam prohibenda.

LXXV.

Canon 12. alium continet abuſum, jus Epiſcopo concedens dies feſtos novos inſtituendi: id quod multis ſummæ Curiæ decretis, & provincialis Synodi Senonenſis, apud Auguſtinianos Pariſiis ann. 1527. Antonio *Du Prat*, Archiepiſcopo Senonenſi, Pontificio Legato, habitæ ſententia, reprobatum eſt. Nec enim ſolius Epiſcopi, ſed etiam totius populi & ſuperiorum eſt, id conſtituere, ſicuti factum legimus 1. *Machab.* 4. ad capitis finem.

LXXVI.

Canon 15. Monachis profeſſionem ad finem ſexdecim annorum permittit, obliterans Ordinum regni conſtitutionem, art. 19. qua triennium ante Seſſionem illam 9. profeſſionis tempus viginti quinque annorum impletorum circulo, quoad maſculos, & viginti, fœminarum reſpectu, terminatur. Canon 16. novam Jeſuitarum religionem admittit, contra generalem Synodum anni 1215. & cap. poſtremi. Extr. de religioſ. domib. prohibitionem, contra Franciæ ſtatuta, nec non Parlamenti Pariſienſis nuperum Arreſtum, conſultationem item & reſolutionem Niſſæ factam anno 1538. Petrus de Aliaco Cardinalis, qui antea floruerat, in lib. de Eccleſiæ reformatione, conſider. 4. ſcripſit, nullam religionem Monaſticam admittendam eſſe: imò jam receptos, præſertim mendicantium Ordines explodendos. Nihilominus tamen Jeſuitæ hoc anno 1563. & 1564. Pariſiis nidulantur, atque ædes in Curia Lingonenſi ad Divi Jacobi vicum conſtruunt, ibi illicita ſua celebrant Conven-

ticula, diſertis verbis quaſcumque ſuperſtitiones Pontificiaſque idolomanias evulgantes, eo prætextu, quod à Concilio Tridentino probati ſint & commendati: cujus etiam decreta executioni mandare, ad praxim ducere, & Francis obtrudere, atque veneni efficaciſſimi poculum deguſtandum propinare ſtudent, ad Edictorum pacis abolitionem, ſeditionum recens extinctarum redintegrationem, in regiæ authoritatis & quorumvis ejus Magiſtratuum pernicioſum contemptum.

LXXVII.

In eum finem, Canon poſtremus reformationis iſtius Regularium, præcipit cunctis Regibus, Principibus, Rebuſpublicis & Magiſtratibus, ut, obedientiæ virtute, Concilii decretis omnibus pareant, eorumdem authoritatem promoveant, & illud ipſum exequi conentur Epiſcopi, Abbates, Ordinumque regularium Magiſtri. Hac ratione Tridentinum non modò Pontifici ſuoque Concilio, verumetiam Epiſcopis, Abbatibus, Prioribus, Magiſtris generalibus, vel particularibus omnium regni conventuum Regis ſubditorum non dominorum, jure divino Rom. 13. & 1. Petr. 2. deſcripto, Regem ipſum ſubjiciunt, pernicioſo miniméque ferendo errore acti, nec enim tantummodò ſtatum Eccleſiaſticum à Regis ſubjectione divellunt, ad minores Clericos ſuam illam authoritatem extendentes, ut novum regnum ſub Pontificis Monarchia erigant: verumetiam Regem, regnum, regnique Miniſtros huic ordini Eccleſiaſtico ſubjiciunt, nempe Francos Papæ mancipiis, ejuſdemque ſervorum ſervis ſubditos eſſe jubent.

LXXVIII.

Gravior in Canone 2. decreti reformationis generalis in eadem poſtrema, nempe nona Seſſione, error occurrit, cunctis Patriarchis, Primatibus, Archiepiſcopis, Epiſcopis, aliiſque omnibus, qui jure vel conſuetudine ſententiam dicunt in provinciali Synodo, præcipiens ut quamprimum palam recipiant quicquid definitum & conſtitutum eſt à Tridentinis Patribus, & hereſeos damnent quicquid iſti pronunciarunt hæreſeos labe pollutum: ſem anathemate feriant quicquid Canones Papales, & Concilium deteſtantur atque anathematizant, profeſſioneque publica veram Romano Pontifici iurare obedientiam vrgeant.

LXXIX.

Ita ſub larva reformationis latet omnium teterrima deformatio: nec in tot Seſſionibus Tridentinis error ullus emendatur, ſed plus quam antea confirmantur & multiplicantur ſinguli abuſus, appoſito Conciliabuli ſigillo. Atqui ad eam rem & ad eum finem Concilium iſtud inſtitutum eſt ab Imperatoribus & Principibus nullo modo convocatum, neque eorumdem præſentia & præſidentia confirmatum, quemadmodum in vetuſtioribus Conciliis obſervatum eſt, ubi Romanus Epiſcopus frequens adfuit, nunquam præfuit. Contrà præfuit ſolus in Tridentino, per tres propontifices & multos Legatos, unde major facta eſt inclinatio rerum. Nullus enim inter iſtos Cardinales, Præfectos & Legatos interfuit, niſi Papæ juratus, regni Pontificii traditionumque Romanenſium promotor pervicax. Nec enim cuiquam eorum animus defuit conſcendendi thronum Pontificium: etenim duo Concilii præſides eò pervenere. Abſit igitur ut Concilium iſtud reformationis nomine dignemur: quin potius deformationis augmentum & incrementum appellamus.

LXXX.

Præterea, reformandarum Academiarum delectis præcipit, ut quanta fieri poterit diligentia, decretorum Tridentinorum per Academias omnimodam receptionem procurent: Magiſtri Doctores in eis doceant & interpretentur de Catholica fide juxta Concilii decreta, & ſolemni juramento ſingulis annis Kalend. Januarii præſtito aſtringant. Deinde in omnibus templis Concionatores non aliter populum inſtruant. Res non modò pernicioſa: ſed etiam vulgus ad ſeditionem & perduellionem concitans in Regem, niſi Papæ Papaliſque Concilii ſervus fiat, quemadmodum multi Concionatores, Pariſiis palam periculosè & perniciosè prædicarunt. Ita Papiſticum Concilium Regem & ſupremum dominum noſtrum in Francia ſervum, apparitorem, & lictorem Pontificium eſſe jubet, quem eò adigit ut fidem à Papa propoſitam admittat & ſequatur, nec ultrà ſapere cogitet: quicquid ex oppoſito Regibus præcipiatur, Deuteron. 17. 18. Joſ. 1. 8. & Salomon Rex ſapientiſſimus, Proverb. 25. 2. teſtetur honorem Regum in eo conſiſtere, ut verbum (Dei) perveſtigent.

LXXXI.

Sequitur alius error Canonis tertii, permittentis & decernentis monitiones & excommunicationes ad ea revelenda & recuperanda quæ amiſſa vel furto ablata ſunt. Contra Parlamentorum regni ſanctiones innumeras. Atqui Concilio Tridentino admiſſo, pronuntiata illa reſcindenda ſunt, abuſus autem (nempe quæ nigra ſunt pro albis ſupponentes) excipientur, in regiæ ſeculariſque juriſdictionis diminutionem & præjudicium. Concilium verò neque abuſus emendat, imò verò, quotquot præterita tria vel quatuor ſæcula, rejecerant, inſtaurat & reponit. Regnante enim Philippo Valeſio, cauſam agente M. Petro de Cugneriis, regiarum cauſarum Patrono, Curia pronuntiavit in Cardinales & Epiſcopos ſententiam, eò quòd in Regem & ſtatum ſæcularem multa auſi eſſent minimè ferenda.

LXXXII.

Canone ſequenti occurrunt alii errores: concedit enim univerſis judicibus Eccleſiaſticis ut Laïcos condemnare, mulctis pecuniariis agere, bonorum mobilium ablatione & venditione, perſonarum ipſarum incarceratione, per Epiſcoporum, Prælatorum, Officialium & aliorum apparitores. Atqui in Francia Eccleſiaſtici in ſuos ſodales, multominus in Laïcos talem juriſdictionem haud obtinent.

LXXXIII.

Canon ſequens alium errorem continet, univerſis Eccleſiaſticis, tum ſæcularibus, tum regularibus permittens, & in generalem catalogum, quem fidelium probrosè cognominant, innumera penè ſervitia & anniverſaria, quæ decantare nequeunt, reponere poſſint: fundationibus, prædiis, reditibus occupatis, neglectis hæredibus ſeductis. Atqui ceſſantibus donationum cauſis, ceſſant earumdem effectus: ex Civilis & Canonici juris diſpoſitione, *l. 1. & 2. C. de donation. quæ ſub mod. l. ult. C. de revocand. donat. & l. verum in fi. extr. de condition. appoſit.* ubi verba tali conditione, tam de tacita, quàm de expreſſa intelliguntur, & gloſſa in C. verum, addit quod etiamſi eſt facta ſub modo, quamvis non revocetur, quandiu ſervatur modus, tamen poſtquam non ſervatur, poteſt revocari. Atqui neque functio, neque modus ſervatur, ſi in catalogum, quem Fidelium vocant, reponatur.

LXXXIV.

Canon 8. in Regis magni item ejus Eleemoſynarii, & judicum regiorum juriſdictionem peccat, de Xenodochiis & Noſocomiis titularibus, & aliis adminiſtrationum rationibus, contra Laïcos, quibus adminiſtrationem eripit, pro arbitrio ſtatuens. Judicum regiorum autem, & Magni Eleemoſynarii juriſdictio, non tantùm Laïcos, ſed etiam Eccleſiaſticos ex conſtitutionem Regiarum præſcripto, complectitur, quæ à Tridentino Concilio fiunt irritæ.

LXXXV.

Canone nono generalis iſtius reformationis, Concilium falcem in patronatus Laïcos immittens eos excindit, niſi patroni Laïci authentico ſcripto comprobent præſentationes continuatas & ad effectum per

annos quinquaginta perductas eſſe: aliaſque probationum ſpecies rejiciens, patronos iſtos neque vocatos, neque auditos jure ſuo tam petitorio quàm poſſeſſorio ſpoliat. Atqui Concilium iſta minimè tractare, multo minus judicare debuit. Inſuper definitivè & abſolutè, tum in poſſeſſorio, tum in petitorio quoſvis patronos Laïcos aliis omnibus privilegiis & commodis mulctat, etiamſi jure fundationis, conſtructionis, vel expreſſæ dotationis ea retinuiſſent. Hac ratione non modò bona Nobilium aliorumque regnicolarum temporalia, quorum jus patronatus ejuſdemque emolumenta partem conſtituunt, verum etiam in juriſdictionem ſæcularem civitatum, nobilium, judicum regiorum & Parlamentorum, manus injiciunt Tridentini: quod nullo modo, ut omni ex parte à recto diſcedens, ferendum eſt.

LXXXVI.

In pejus proficiens, ad finem Canonis illius novi Concilium univerſis ordinariis & Officialibus Eccleſiaſticis, in hac parte judicibus Papæ delectis, authoritatem, & jus tribuit cognoſcendi de patronatuum Laïcorum jure & poſſeſſione, qui ab annis quadraginta per fundationem, dotationem, vel conſtructionem acquiſiti ſunt, & deinceps acquirentur. Hos autem permittit aboleri, niſi delectis non omnino neceſſarii videntur: non obſtantibus privilegiis, conſtitutionibus, conſuetudinibus, vel quibuſcumque vetuſtiſſimis poſſeſſionibus. Omnium certè uſurpationum juriſdictionis & Monarchiæ regiæ, adeòque totius ſtatus ſæcularis, hæc eſt abſurdiſſima, nec non graviſſima.

LXXXVII.

Canone decimo novos judices delectos, cognomine Apoſtolicos, in unaquaque Diœceſi Concilium erigit, Ordinariiſque Eccleſiaſticis eos eligendi facit poteſtatem, inſcio,neque approbante Rege: quorum nomina & conditiones ad Papam mittantur. Huic (ſi modò ei grati ſunt) ante omnia, juramento fidelitatem promittent adverſus omnes. En novum commentum, Papaliumque judicum & mancipiorum, non regiorum ſubditorum, multiplicatio.

LXXXVIII.

Canone duodecimo declarat Concilium decimas Eccleſiaſticis deberi jure planè divino, ac ſi adhuc viveremus ſub lege ceremoniali & politica Moſis, ſub qua Levitis haud licebat terræ, vel minimam poſſidere particulam, jure hæreditatis, emptionis, aut alio modo. Decretum illud non tantùm adverſatur Theologorum ſententiæ, ſed etiam communem Canoniſtarum & Doctorum Papalium opinionem impugnat, confitentium decimas conſuetudine deberi, cap. in aliquibus, extr. de decimis. Concilium Tridentinum ſi ſequeris, decimæ ubique & de omnibus perſolvendæ ſunt, alioquin anathema expectandum: nec minuendæ propterea fundationum, ſeu inſtitutionum piarum, ut vocant, Anniverſariorum, & aliorum exactionum perſolutiones.

LXXXIX.

Decimo ſeptimo Canone Epiſcopos jubet eſſe elato animo, vetat humiles eſſe, nec vult Regibus & Principibus ſe ſubmittant: jubet gradus & dignitatis Epiſcopalis non tantùm in templis, ſed in plateis & palatiis eſſe ſtudioſos. Principibus aliiſque omnibus præcipit, Epiſcopos ut patres revereantur. Antea item, nempe ejuſdem Seſſionis Canone ſexto, idem Concilium conſtituit, ut Epiſcopis cunctis in locis primarius honor, & quidvis agendi poteſtas deferatur: contra dictum Chriſti, Matth. 23. & Luc. 20. ubi Chriſtus nos vitare docet conſortium luporum, qui Religionis larvâ tecti rerum adminiſtrationem omnem uſurpant. Hac via Romani Epiſcopi, mutatis prioribus veſtimentis humilibus, purpuram induerunt, & arrepto ſceptro, honores ſummos, ſalutationes, cathedras, & rerum habenas ambiverunt, tanquam de rebus dubiis conſulti ſententiaſque dicturi. Concilium tandem in mandatum transformarunt; & ita urbis, imperii, atque Italiæ dominium uſurparunt.

XC.

Canone 19. edictum Philippi, cognomine Pulchri, de duellis Concilium abrogat, quamvis in Parlamenti regeſtis & ſtilo, cap. 16. inſertum, & Commentario Guidonis Pap. in Deciſion. Gratianopolit. 517. illuſtratum. Alium abuſum Tridentini invehunt, Regi juriſdictionem, regiam authoritatem, majeſtatem, dominationem: ſupremum gradum in eo loco, ubi neceſſaria & inevitabili de cauſa duellum permiſerit, juxta majorum ſuorum placita, auferentes. Etſi verò permiſſionem nullam eſſe daremus, non poſſunt Concilia Regem, Cæſarem, Principem vel dominum ullum ſua juriſdictione & dominatione ſpoliare: idem enim eſſet ac ſi ex Rege nihil fieret. Attamen ita procedit Concilium Tridentinum, Papæ mancipium, cujus poteſtatem adhuc ampliorem agnoſcit. Quod ſi admittitur, ſtat illud ratum, in manu Papæ Regis juriſdictionem, poteſtatem, dominationem, coronam, regnum ita conſiſtere, ut vel omninò ſupprimere, vel ei alium Regem ſubſtituere poſſit. Ita diplomate aperto, & Romæ publicato, die 28. Septembris 1563. Papa Navarræ Reginam coram tribunali ſuo perſonaliter citavit, & ni juſſis pareret, regno abdicavit, bonis mobilibus & immobilibus univerſis quocumque in loco ſitis ac poſitis primo occupanti concedit: ſicut idem nimiùm abuſivè patratum fuerat à Julio II. adverſus ejuſdem regiæ avum. Hic conatus iniquus ad finem duceretur, ſi Tridentinis habetur fides: & ita Regis Caroli IX. juſta proteſtatio & appoſita admonitio nulla eſſet atque abuſiva: Rex etiam & Franciæ regnum Papæ ſubjicerentur.

XCI.

Viceſimo Canone cunctis Principibus & dominis Concilium edicit decretorum & Conciliorum in favorem Cleri & juriſdictionis Papalis antè habitorum. Adverſus eos decretales & conſtitutiones Pontificias, in Conciliis ſuis ſcriptas renovat. Ita Tridentini quaſvis machinationes & ſanctiones uſurpatorias Romanorum Pontificum, pridem in Francia Regum edictis, Ordinum conſtitutionibus, & ſummæ Curiæ pronuntiatis, abrogatas inſtaurant. Eadem manu decreta Bonifacii VIII. Franciæ hoſtis, jura regia imminuere, Clericorum, Sacerdotum, Prælatorum Gallicanorum immunitates ſtabilire ſtudentis, ne ſcilicet Regi decimas aut ſubſidia ſuorum beneficiorum vel patrimoniorum perſolvant, audacter reponunt, conſtitutionem Ordinum Aureliæ factam ſub Carolo IX. regni Conſilio ſanctiore adſtante, reddunt inutilem, ejuſdemque Bonifacii decretalem de ſuperioritate & præeminentia Papali in Franciæ Regnum, atque quaſvis Pontificias uſurpationes confirmant.

XCII.

Tandem Canone vigeſimo primo, qui eſt poſtremus, quicquid per octodecim annos à Paulo III. ad annum 1564. geſtum eſt, Concilium authoritati Pontificiæ, quæ eſt & erit, planè ſubjicit: adeò ut quamvis in Papatu cleroque Pontificio innumeræ corruptelæ, & uſurpationes appareant, de quibus obſervanda correctio ſperabatur: tamen Concilium nullam emendavit: imò verò priores omnes confirmavit, & in integrum reſtituit.

XCIII.

Quinetiam potentiam & dominationem pontificiam majorem efficit, Papam ſupra Concilia, dein ſupra quoſvis Imperatores, Reges, Principes indiſcriminatim & abſolutè exaltat. Attamen ex omnibus hiſtoriis abundè conſtat, ſub Eccleſiæ primitivæ initiis, & ſeculis aliquot ſequentibus, Romanos Epiſcopos Cæſarum, Regum, Principum mandatis paruiſſe.

Quòd ſi poſtea celſiorem dignitatis gradum conſcenderunt, in Evangelii contemptum, per uſurpationem, fallacias, multiplicem hypocriſim, tandem vi aperta totum id perpetratum eſt. Regibus & Cæſaribus Francis, deinde Germanicis Cæſaribus, Otthoni I. II. III. Henrico I. II. V. Conrado, ſubditi fuere. Quamvis autem poſtea, ſeditionibus & armis imperium Germanicum oppreſſerint, tamen Franciæ Reges nunquam Pontificibus Romanis obediverunt, præterquam in eo quod conforme fuit primis Oecumenicis Conciliis, quorum curam, & libertatis Eccleſiarum Gallicanarum protectionem ſuſceperunt, neque conſtitutiones & decretales Pontificias, Conciliaque dein habita receperunt, niſi quatenus cum Eccleſiæ Catholicæ conſtitutionibus convenerunt, abſque privilegiorum & immunitatum Eccleſiæ Gallicanæ præjudicio. Itaque qui Tridentinum Concilium cenſent admittendum eſſe, ii antiquum Franciæ & Gallicanæ Eccleſiæ ſtatum à fundamentis evertunt. Omitto quòd in eodem Concilio, Regis Caroli IX. legati de gradu dejecti, neglecti, & probroſè Tridento ejecti fuere. Regis & Eccleſiæ Gallicanæ propoſitiones ibi neque lectæ, neque auditæ, neque intellectæ ſunt. Rex dignitate & majeſtate ſua, qui ab omni memoria ad eum pertinet, ſpoliatus eſt; nec auditi ſunt ipſi extranei & Doctores Italici, inter alios eximius Baldus, qui *Conſil. 418. lib. 1. veteris editionis, novæ autem, Conſ. 218. lib. 3.* aſſerit Franciæ Regem, ſupra omnes Reges Chriſtianos libertatis & gloriæ geſtare coronam. Conſilio 417. vel 217. affirmat vexilla Francica eſſe priora, quæ nulla alia honore præcedere nequeunt. Quinetiam Romanæ Rotæ vel Curiæ auditores, vel Bonifacius de Vitalinis in Clementinarum præfatione fatentur ſi de Rege ſermo fiat, de Francico, non de alio quocumque, tunc agi. At Conciliabulum illud Tridentinum Regem antiquo ſuo honore ſpoliare ſtuduit, eum alii poſtponens, qui ſeculis multis poſt diadema Francicum erectus & à Sarracenorum tyrannide ereptus eſt, ut ad fidem Catholicam per auxilium & magnam Magni Caroli manum adduceretur. Quod utinam Nobilitas & plebs Francica diligenter obſervet.

XCIV.

Præterea, ſi Tridentinis fides adhibetur, Philippi cognomine Auguſti & ſanctioris Franciæ Conſilii factum irritum fuit, quo provocatio facta eſt de Innocentio III. ad futurum Concilium. Qua ratione Rex Aquitaniam, Turonenſem ditionem, Northmaniam recuperavit ab Anglis, quibus Innocentius ille favebat. Concilii Tridentini autem determinatione, Oecumenica Synodus Papæ ſubjicitur: à Papa verò ad inferiorem provocatio nulla fieri poteſt.

XCV.

Exſtincta item eſſet Academiæ Pariſienſis de Pio II. ad futurum Concilium ſub Ludovici XI. inita provocatio, cujus Robertus Gaguinus, qui tunc florebat, meminit. Altera etiam ejuſdem Academiæ in Bernardinorum Collegio ſub finem anni 1517. congregatæ à Leone X. ad Concilium Oecumenicum proximum provocatio. Eadem præterea provocatio Capituli Pariſienſis tunc temporis interjecta. Quæ omnes nullæ manerent, provocantibus minimè auditis, ſi Concilium Tridentinum admittitur.

XCVI.

Ad idem Concilium Oecumenicum provocatio à Papa Clemente VII. in Comitiis Auguſtanis anno 1530. facta per Saxoniæ Ducem ſacri Imperii Electorem, Marchionem Brandeburgicum, Ducem Luneburgenſem, Landgravium Heſſiæ, aliosque Principes, civitates & Ordines Imperii Coronæ Franciæ fœderatos, quando Cæſari & Papæ Legatis ſuæ fidei & formulæ reformationis, quæ Auguſtana dicta eſt, confeſſionem, poſtea ſolemni quadam ratione, anno 1540. Wormatiæ repetitam, obtulerunt.

XCVII.

Concilium iſtud qui admittet, non modò ſummam Regis Majeſtatem, verumetiam Franciæ Ordinum authoritatem, populi jura & privilegia, Eccleſiæ Gallicanæ libertatem abrogabit, & Franciam obedientiæ Papalis provinciam conſtituet, Regem in Germaniæ Principes, proteſtantes Franciæ, regnorumque vicinorum (à quibus priſtina libertas & potentia cum reformatione Evangelii adverſus Pontificis curiæque Romanæ uſurpationes receptæ ſunt) veteres confœderatos armabit. Ideo quicumque Regi receptionem Tridentini Concilii ſuadent, neque Regem reſpiciunt, neque Deum reverentur, neque Dei verba & præcepta obſervant. Si verò Regis ſubditi dicuntur, perduelles ſunt & rei majeſtatis.

XCVIII.

Illud quidem notatu dignum eſt: ſed aliquid amplius addendum, Papæ ſubditos, vel juramento, vel beneficiis impetratis aut impetrandis, vel ſuperſtitione propria devinctos, numquam ſe majeſtatis reos arbitrari, quòd Regis ſui jura auferant, quæ Romano Pontifici largiantur. Papam enim Rege majorem & ſuperiorem putant, & ſe iſti potiùs quàm Regi adſtrictos opinantur. Regem minutum quemdam Principem, qui per vices dominetur ex Virgilii verſu dicentes, nempe,

Diviſum imperium cum Jove Cæſar habet.

Papam ſuum etenim pro Jove habent, & Papali ſententiæ, atque Viennenſi Concilio in Clem. Paſtoralis, de re judic. nituntur. Ibi dicitur imperii vaſallos crimine rebellionis & majeſtatis haud eſſe reos, ſi prò Pontifice Romano adverſus Imperatorem ipſum pugnant. In eadem ſunt ſententia quotquot Canoniſtæ dicuntur, Bartolus etiam Juris Civilis interpres, in extravag. Qui ſunt rebelles, in verb. rebellando, col. 2. ſed excuſatum ſe haberi petit in proœmio digeſtorum quod hæc in Papali ditione ſcripſerit. In Gallia multi vivunt juris Pontificii, ſive Canonici Doctores, qui tanquam victoriâ adeptâ triumphum canent, admiſſo à Rege Concilio Papali. Inde etiam oritur majus quàm putatur periculum, in animarum & Gallici ſtatus politici, perniciem. Status ille verò Regis ſolius eſt, cujus rotunda corona fidem facit ſe indiviſibilem eſſe & manere: cui ſi rimula fit, tandem (quod Deus avertat) diffringetur & ad nihilum redigetur.

XCIX.

Concilii iſtius receptionem quicumque adeò urgent, & Regem ad id patiendum impellunt, ſe tentatores, inſidiatores & Papæ procuratores eſſe demonſtrant. Concilii enim Tridentini concluſio haud Concluſio, ſed ſuſpenſio dicenda eſt. Nam ultimo Canone, quum omnis illa cohors, exigua numero, Papam judicem appellaſſet, ejus Legati reſponderunt, ſe Concilio imponere finem, cujus confirmationem à Papa quamprimùm peterent: ac ſi dicerent, omnia ſuſpenſa, manere, atque pendere ab abſoluta Romani Pontificis voluntate: ſed interea temporis omnes diſcederent, & apud ſuos ſe reciperent.

C.

Hæc nova & planè inaudita eſt agendi formula. Quid igitur iſti faciunt, Regem Carolum IX. (tunc juvenem) de novitatis imperfectæ receptione (id eſt corpore, capite & vita privato) ſollicitantes? Nec enim confirmationem oſtendunt à Pontificis arbitrio pendentem: ille verò quando & quomodo volet, eam denegare vel in aliam formam mutare poterit. Nonne hæc eſt Regis tentatio? Ab his tentatoribus Rex liberetur: Amen. His omnibus expenſis, Conſultus ſubſignatus concludit, Concilium illud Tridentinum neque poſſe, neque debere recipi, receptionem illius & approbationem oppugnare Deum, Jeſu Chriſti in Evangelio beneficium, antiquiſſima Concilia, Majeſtatem Regiam, jura Regalia & edicta regia vetera & recentia, libertatem & privilegia

Eccleſiæ Gallicanæ, Ordinum, Parlamentorum Franciæ, & juriſdictionis ſecularis auctoritatem. Conſultum Pariſiis circa Februarii finem, anno Domini M. D. LXIII. juxta Francicam computationem: per me D. Carolum Du Molin, ſacrarum Literarum Profeſſorem, utriuſque Juris Doctorem, Reginæ Navarræ Conſiliarium & à Libellis ſupplicibus Magiſtrum.

Sic ſignatum, C. DU MOLIN.

CAROLI MOLINÆI, FRANCIÆ ET GERMANIÆ I. C. ET IN SVPREMO PARISIORVM SENATV ANTIQVI ADVOCATI.

CONSILIVM.

Super commodis vel incommodis novæ ſectæ ſeu factitiæ Religionis Jeſuitarum.

Conſultus ſuper commodis vel incommodis novæ ſectæ ſeu factitiæ Religionis Jeſuitarum: an ſit è Republica eam in hoc regno & præſertim in alma Univerſitate Pariſienſi admitti: Attentis variis hujus rei circumſtantiis, maximè ut nova opera ædificent: novas lectiones & lecturas inſtituant: Collegium novum erigant: quin etiam Eccleſiam novam, non paucos integrim otioſos exteros, præſertim Italos & Hiſpanos, ſub ſuæ ſodalitatis profeſſione alliciendo & alendo: Chriſti unici Redemptoris nomine imprimis invocato, breviter & concluſivè, ut in re ſatis clara, reſpondendum duxi: Non ſolùm id non eſſe è Republica: ſed contra Rempublicam & utilitatem communem hujus Regni præſertim Univerſitatis Pariſienſis, quæ omnium Academiarum primaria eſt.

Primùm Jeſuitæ illi novam Religionem & inſtituunt contra antiquos Canones etiam Conciliares: quibus vetitum eſt novam ullam Religionem erigere, ſed receptos & approbatos Conventus ſubire: alioquin non eſſet finis novarum ſectarum & adinventionum, ad expilationem populi Chriſtiani, turbationem & confuſionem Ordinis Eccleſiaſtici, qui certis in ſtatis ſuis finibus contineri debet. Ut eſt text. *in cap. ultim. de Religioſ. domibus.* Quod deſumptum eſt de Concilio generali ſub Innocentio III. Romæ habito anno milleſimo ducenteſimo decimo quinto.

Secundò, & nominatim, hoc eſt contra Arreſta ſupremi Pariſiorum Senatus: quibus præfati Jeſuitæ jam non ſemel repulſi ſunt, non ſolùm ut ignoti, ſed etiam ut peregrini: Imo etiam ut incapaces totius & Juris & tituli collegialis hujuſmodi ſecta & Religione factitia à tanto Senatu rejecta.

Tertiò, contra ſolemne Concilium & concluſionem longa & matura deliberatione facta Nicææ menſe Julio anno ſeſquimilleſimo trigeſimo octavo, à novem ſelectis præſtantiſſimis & doctiſſimis viris. Quorum quatuor erant Cardinales, reliqui Archiepiſcopi, Epiſcopi, Abbates, à Paulo III. Pontifice Romano congregatis & diris adjuratis, ut abſque ulla diſſimulatione veritatem edicerent, & conſilium darent ad judicandum & corrigendum abuſus & medendum morbis Eccleſiæ: Qui inter alios abuſus corrigendos, cenſuerunt prohibendam eſſe admiſſionem novorum Religioſorum etiam in conventualibus jam receptis Ordinibus: Sed omnes qui tum nondum erant profeſſi, abigendos & expellendos: & multò minùs novos Conventus erigendos, etiam Ordinum vel Religionum approbatarum: & multò minus novas factitias Religiones admittendas. Idem ante eos cenſuit Petrus de Alliaco Cardinalis Cameracenſis in ſuo libro de Reformatione Eccleſiæ, edito in Concilio Conſtantienſi conſiderat. 3. Idem ante eos cenſuerunt Archiepiſcopus Armacanus & Gulielmus de S. Amore ſacræ Theologiæ Doctor inſignis quondam in Schola Sorbonæ hujus Academiæ, quem Joannes Gerſon ejuſdem Academiæ & Scholæ Doctor excellentiſſimus ſummis laudibus evehit.

Quartò contra bonum publicum totius regni nimis jamdudum multitudine conventuum gravati, ut res ipſa clamat. Quod ſi nova hæc ſecta ad novum unum Conventum erigendum admiſſa fuerit, mox per totum regnum ſerpet non ſolum ſumptu & onere populi, ſed etiam Eccleſiarum regni detrimento & gravamine luculento. Cujus rei recens extat exemplum quod à leviori principio nondum 70. anni, ortum habuit. Anachoreta ille Franciſcus à Paula, qui ſub obitum Ludovici undecimi venit in agrum Turonenſem, ubi cùm ſex jugera terræ emiſſet, obiit: famuli ejus peculio magiſtri non contenti quanam arte intra viginti annos tam multa novæ ſuæ Minimorum ſectæ Monaſteria amplè dotata in Galliis ædificarunt? Jeſuitæ, iſti ut majus & auguſtius ſeſe habere principium glorizantur, ita majores ſpiritus colligunt, & majora ſeſe brevî facturos ſperant & jactant. Principiis igitur potiſſimùm obſtandum.

Quintò non ſolùm tam eſt contra commoda publica, ſed etiam vergit in magnum periculum Regni, nempe detegendorum & revelandorum paſſim ſecretorum exteris. Multos enim non ſolum commorantes, ſed etiam identidem communicantes alliciunt & alunt Italos & Hiſpanos, & quoſvis exteros: Nimis opportuna res exploratoribus ſecretis regni revelandis: quod ut ſuſpectum & periculoſum, omni animadverſione & prohibitione dignum cenſuerunt antiquæ & politicæ leges, *l. omne delictum,* §. *Exploratores. ff. de re milit. l. mercatores, C. de comm. & mercat.* Adeò ut hac ratione etiam rite electi Epiſcopi repelli poſſint, ut poſt Innocentium, *in c. cum ſuperis tradant.* Ibi Panor. *col.* 3. Fel. *col.* 4. *extra de appell.* Innoc. *in c. quod ſicut.* & ibi Panorm. *extr. de Elect. & in c. cum terra. eo. tit.* Dominic. de S. Gemin. *in c. in novo. col. ultim.* 21. *diſt.* Angel. *in extravag. execrabilis in verb. diverſorum Regnorum ſub tit. de præb.* Quantò fortius excludi poſſunt novi Monachi?

Sextò, iſtud eſt contra jus publicum, quo novorum collegiorum erectio prohibetur. Et in ſumma omne collegium illicitum eſt, niſi ſpecialiter approbatum appareat, *l. 1. l. collegia. §. In ſumma de coll. illic.*

Portò collegium illicitum uſurpans non minori pœna tenetur, quàm tenentur hi qui hominibus armatis loca publica vel templa occupant. *leg. 2. ff. de colleg. illicit.*

Et collegium non ſpecialiter approbatum, nec paſſivam quidem teſtamenti factionem habet, *l. collegium. C. de hered. inſtituend.* Non obſtat *l. 1. C. de ſacroſanct. Eccleſ.* quia loquitur de publico & ordinario miniſterio Eccleſiæ, ſeu collegio Catholico, ſive Romæ, ſive alibi per univerſalem Eccleſiam Chriſtianam, cui ante Conſtantinum non licebat aliquid legare; nec Eccleſiam Chriſtianam heredem inſtituere, quod cum Lucina matrona feciſſet, Maxentius qui tum ante adventum Conſtantini Romæ rerum potiebatur, eam relegavit: teſte Platina in Marcello. Quod Conſtantinus devicto Maxentio, factus Imperator correxit, d. l. 1. ad populum lata, quæ non eſt facta niſi in favorem Eccleſiarum Chriſtianarum, & miniſterii ordinarii. In Eccleſia nulla erant cœnobia: nulla collegia: niſi Epiſcoporum & Parochorum, qui in locum Apoſtolorum & Diſcipulorum Chriſti ſucceſſerunt, quod nullo modo dici poteſt de cœnobiis ſeu Monaſteriis poſtea inſtitutis, quæ manent ſub Regula prohibitiva, & ſub genere Collegiorum illicitorum, niſi de ſpeciali approbatione appareat. *l. 1. & 3. de colleg. illicit.* Et ſic nullo modo includi poſſunt, nec contineri ſub gratia & promiſſione d. l. 1. quæ adhuc propter abuſum Clericorum Eccleſiæ Romanæ, facultatibus morientium inſidiantium, revocata fuit per Valentinianum, & Valentem Imperatores, tempore beati Hieronymi qui eam legem laudat, propter ſordidam & inſatiabilem avaritiam Clericorum & Monachorum Eccleſiæ Romanæ: quam avaritiam valde deplorat & deteſtatur in Epiſtola ſecunda ad Nepotianum, tomo primo Epiſtolarum ſuarum: qui ſi viveret non minus deploraret & execraretur ſordidum quæſtum & avaritiam dictorum Jeſuitarum, qui preces ſuas & ſuffragia venditant. Non enim alium habent reditum: & tamen nec manibus operari volunt, ut exemplo Beati Pauli jubet S. Auguſtinus in libro ſuo de opere Monachorum: Nec ſe aliis antiquis approbatis Conventibus ſubmittere, ut ſacri Canones jubent. *cap. ultim. de religioſ. domibus.* Sed ſibi ſolis novum regnum erigere, idque ſtipe ſimplicium, quod vetat & maledicit Chriſtus *Matth.* 23.

Septimò, quod in medio ipſius Academiæ, ſine ejus permiſſione, de facto conſtruant novam Eccleſiam, novum collegium, novos lectores, & novas lectiones: Nec volunt eidem Academiæ ſubjici, ſed novum Collegii & exercitii caput erigere. Quod non ſolum monſtruoſum eſt, ſed ſeditioſum, & contra Jus publicum, *l. 1. §. hujus ſtudii. ff.* de Juſtit. & Jur.

Octavo, Academia Pariſienſis abundat multis congruis & approbatis Collegiis, & ab antiquo fundatis, etiam pluſquam ſufficientibus. Imò quædam ſuperflua ſunt: Et ſic multò minus admitti & tolerari debet Collegium novum Jeſuitarum.

Nonò, ſine authoritate Epiſcopi, & approbatione Doctorum Theologiæ concionantur, & novum ſuum Catechiſmum quaſdam ſuperſtitiones continentem, plebi & etiam mulieribus, & omnibus promiſcuè obtrudunt, ut de induſtria ſeſe ingerere videantur ad dandam occaſionem infringendi pacificationis edicta: qua re nihil pernicioſius eſſet, & periculum irreparabile ſecum trahit.

Quibus conſideratis, Procurator generalis ejuſdem almæ Univerſitatis Pariſienſis juſtam cauſam habet, & pro debito officii debet præfatis Jeſuitis novum opus nunciare: eoſque ut ab indebitis illis novitatibus deſiſtant per legitimos tramites compellere. Et ita cenſeo ego CAROLUS MOLINÆUS Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, & in ſupremo Pariſiorum Senatu antiquus Advocatus.

CONSVLTATIONS ET PIECES DE Mᴱ CHARLES DV MOLIN,

EXTRAITES DV LIVRE DE IASON, APPARTENANT à Mᵉ Auguſte Galand, qui avoit appartenu audit du Molin.

VEV les memoires & oüy le recit du faict, & des productions de Maiſtre Guillaume de Calvimont demandeur, contre Marguerite de Farges deffendereſſe. Le Conſeil ſouſcrit eſt d'avis que ledit demandeur eſt bien fondé, & doit obtenir à ſon intention, non-obſtant les objets de la deffendereſſe. Conſtat enim primò eum ipſa primitiva origine fuiſſe verum naturalem filium, videlicet ex unica ſoluta non prohibita, ex ſoluto & non prohibito, & ex unica in domo retenta, & ſic verè, ſtrictè, propriè & antonomaſticè naturalem, non autem ſpurium nec nothum, quo caſu legitimatio eſt favorabilis : ſaltem duobus aliis concurrentibus. Primò, quod tempore legitimationis mater obierat, & ſic non amplius ſuppetebat remedium legitimandi per ſubſequens matrimonium : Secundò quod tempore legitimationis non ſupererat alia proles legitima : quæ omnia ſimul concurrunt : & ſic iſta legitimatio valet, & favorabilis eſt, & quodammodo debita, & hinc plenè, verè, & non fictè reſtituens natalibus, & antiquæ ingenuitati, ut talis legitimatus nihil prorſus à legitimis filiis differat : Nec iſta legitimatio eſt diſpenſatio, nec nova gratia, ſed eſt diſpoſitio juris communis conformis textibus ipſis jurium, & beneficium à jure communi datum, *Text. in Authent. Quib. mod. natural. effic. legit. Collat. 6. §. ſi quis vero non habens filios legitimos* (*ibi*) *Damus ei fiduciam*, (*& ibi*) *licet igitur ſicut prædiximus patri, ſi legitimam non habeat ſobolem, filios* (*ſcilicet iſtos verè naturales in quibus tria illa concurrunt*) *reſtituere naturæ & antiquæ ingenuitati & legitimorum juri, ut ſub poteſtate ejus conſiſtant, nihil à legitimis filiis differentes.* [*Ce ſont les propres termes de la Loy, conformément à laquelle eſt ſurvenuë la legitimation du Prince avec clauſes tres-amples & favorables de pleine puiſſance & authorité Royale, non ſeulement du conſentement du pere, mais auſſi luy pourſuivant, minuttant, & faiſant expedier le reſcrit Royal, le faiſant homologuer en la Chambre des Comptes, & payant finance, parquoy ne faut douter,*] quin ex tunc filius ille verus naturalis in quo tria illa de jure communi requiſita concurrebant, concurrentibus inſuper aliis prædictis circumſtantiis, factus fuerit verus filius legitimus, & verè tranſierit in patriam poteſtatem, & jura ſuitatis verè aſſecutus fuerit, ſucceſſibilis patri, & pater conſucceſſibilis, ita ut non potuerit amplius fraudare patrem, text. In d. §. *ſi igitur licentia, ibi, & neque fraudare poſſe.* Eſt enim hoc caſu duplex vinculum, & donum, ſcilicet donum patris & donum Principis, ſeu naturæ ſimul & legis, inquit textus §. *ſi vero ſolummodo. Quib. mod. natural. effic. legit.* Quod autem ſemel conceſſum, ut eſt, non poteſt amplius revocari, nec per ipſum Principem ſupremum, capit. *Decet conceſſum. De re judic. in ſext.* & multò minùs per inferiorem, ſed quampleniſſimè interpretandum, *l. g. ultim. ff. De Conſtitut. Princip.* Igitur multò minus revocari poteſt per patrem, qui eſt inferior, quique ſpecialiter prohibetur abdicare filium. *Or comme ce poinct de Droict eſt clair & indubitable pour ledit demandeur. Auſſi eſt la verité du faict tres-clairement verifiée au procez, partant les objets de la deffendereſſe ſont faux & impertinens : car tout ce qu'elle allegue de droict pour l'odieuſeté & reſtriction de la legitimation, parle en autres termes tous divers & contraires : c'eſt à ſçavoir*, vel de legitimatis per oblationem Curiæ, qui ſoli patri agnaſcuntur, §. *filium vero, in Authent. Quib. mod. natur. effic. ſui Collat. 7.* Quibus non poteſt plus relinqui quam relinquatur uni ex filiis cui minus relinquitur §. *Et quoniam variè Eod. tit.* vel in legitimato per reſcriptum extra caſum à jure introductum, & ſic legitimatio per viam gratiæ, videlicet quando legitimatus non habebat qualitates illas, non verè naturalis, ſed erat ſpurius, vel quandò ſuberant alii legitimè nati, vel quando tempore reſcripti poterat fieri legitimatio per ſequens matrimonium, ita quod opus eſt clauſula derogatoria & correctiva ad dicta jura ; quo caſu legitimatio eſt vera diſpenſatio & non beneficium à jure communi inventum & conceſſum ; meritò iſta ut exorbitans à jure odioſa eſt & reſtringenda. Ad hoc reducuntur omnia quæ de jure ex adverſo reallegat, putà quod eſt diſpenſatus & exorbitanter legitimatus, & quod ideo non efficitur verè legitimus, ſed ſolùm fictè. Et quod, ad quid textus in dicto, §. *filium vero, ibi per machinationem.* Atqui horum & ſimilium objectorum oppoſitum eſt ex diametro, *au cas de preſent*, quia legitimatus per reſcriptum conforme præfato juris communis beneficio (*comme ledit demandeur*) is non fictè, ſed verè & propriè fit legitimus, nedum patri, ſed omnibus aſcendentibus, agnatis & cognatis, & propinquis per textus rotundos, in §. *Illud tamen. In Authent. Quib. mod. natural. effici ſui. Collat. 7. Et in §. ſit igitur licentia. In Authent. Quib. mod. natural. efficiant. legitim. col. 6. ibi nihil à legitimis differentes. Et in §. Reliqui igitur, in Auth. Quib. mod. natur. effic. §. Collat. 7. ita tenet. Specul. in Tit. De ſucceſſ. ab inteſt. verſic. Quid de legitimatis? Et ibi Ioan. Andr. in Addition. Antonius Roſel. in d. Tractat. Chart. penultim. verſic. Sed quæro an legitimatus per reſcriptum adnaſcatur. Ludovic. de Sard. eo tractatu. Chart. 15. quæſt. 8.* Eſt enim ſemel reſtitutus illi legitimitati quam legitimè nati habent, ſicut libertus qui reſtitutus natalibus, redditur naturali ingenuitati, & verus legitimus efficitur, ut in textibus præallegatis : & ut decidit *Bartol.* in repetitione *l. ſi is qui. Pro empt. Collat 8. num. 17. Et ibi Iaſon. Collat. 47 & ſeq. ff. De Vſucap. Bald. in l. Manumiſſiones Coll. 1. ff. De juſtit. & jure*, & patri adnaſcitur ſuus heres ſibique debetur legitima, & de neceſſitate debet inſtitui, alioquin tanquam præteritus rumpit teſtamentum. *Alex. Iaſon in Rubr. ff. De liber. & poſthum. & in l. 2. Collat. 4. ff. De Vulg. & pupill. Alexand. Conſil. 2. lib. 1. conſil. 87. Collat. 5. lib. 20.* Ubi in Annotationibus dixi. *Franciſc. Curt. Senior. conſil. 16. num. 3. conſil. 17. col. 1. conſil. 35. col. 1.* cum ſequenti. *Petr. Anchar. conſ. 290. Iaſon l.* Cùm acutiſ-

ſimi

ſimi C. *de ſideicommiſſ. & in Authent. ſi qua mulier. col.* 10. *C. de ſacroſanct. Eccleſ.* & latè *Conſ.* 202. *Coll.* 5. *lib.* 2. *in l. qui ſe patris, Col.* 3. *Vnde liber. Philipp. Decius in l. Liberis. C. de Collat. & Conſil.* 399. *col.* 5. ibi in annotat. dixi: Et velit poſtea vel nolit pater, qui non poteſt revocare nec pœnitere: comprehenduntur iſti in omni diſpoſitione loquente de filio vel filiis ſimpliciter, vel etiam addito verbo, legitimo vel legitimis, vel etiam verbo, naturalibus & legitimis: ſive enim ſit teſtamentum continens ſubſtitutionem, ſi quis deceſſerit ſine filiis naturalibus & legitimis, legitimati per reſcriptum faciunt deficere fideicommiſſum, & in totum excludunt ſubſtitutum, ut tenent Jacob de Arenis quem ſequitur Joan. Andræas in Addit. ſpeculi de ſucceſſ. ab inteſt. ad finem, Alberic. Alex. Jaſon *in l. Generaliter, §. cum autem. C. de inſtit. & ſubſtit. ſub condit. fact.* Angelus in diſputatione incipiente, Nobilis quidam genere col. 2. 3. Petr. Anchar. In Repetit. c. Canonum ſtatuta q. 14. col. 37. ubi dicit ſe bis ita conſuluiſſe, ut patet in ſuo Conſil. 225. Prima facie Joan. de Imola, *in l. Ex facto. §. ſi quis rogatus. ff. ad SC. Trebell.* ubi atteſtatur hanc eſſe communem ſententiam. Latè Alexand. Conſil. 2. Viſis codicillis lib. 1. quod eſt repetitum in Conſil. 87. lib. 2. Conſil. 121. num. 16. lib. Conſil. 92 Viſo themate in fine lib. 4. Conſil. 5. Attentis narratis, lib. 7. Philipp. Decius Conſil. 258. Conſil. 284. num. 9. ubi in Annotat. dixi. Idem tenet Cardinalis Alex. poſt Anton. de Bruxis in cap. *Per venerabilem, §. quod autem, num.* 102. *col.* 89. & ſeq. *qui filii ſint legitimi. Et quant aux faicts que la deffenderesse allegue au contraire, ils ſont confutez par la verité clairement verifiée au contraire. N'y fait rien*, quod in reſcriptis, *y a ce mot Nous diſpenſons. Car il s'entend*, quando nunquam interveniſſet conſenſus patris, quia tunc in reliquis diſpenſatur per Principem: *comme ces mots.* Et de heredum conſenſu, *s'entendent*, quando defunctus numquam conſenſit, quia ſi ſemel conſenſit, heredes non poſſunt pœnitere, *l. Nec revocari, l. ſi ego. §. ſed benignus, ff. de Iur. dot.* Longe aliud, *au regard de ceux*, qui ſemel conſenſerunt, *& meſmement du pere*, & maximè omnium, *au cas de preſent que le fils auparavant la legitimation avoit toutes les qualitez requiſes de droict en un vray fils naturel, qui ſont les trois ſuſdits*, Ut in Auth. Quib. mod. natur. effic. legit. per Joan. Andr. in Additione ſpeculi. Qui filii ſunt legitimi in Rubr. Et Anton. Butr. in c. per venerabilem. col. 27. & ibi Panor. num. 27. qui fil. ſint legit. Bald. in addit. ad ſpecul. in tit. de ſucceſſ. ab inteſt. & Conſil 406. lib. 1. Oldrad. qu. 194. Ludov. de Sard. In Tract. de legitim. col. 9. Gloſ. Præg. in tot. de Concub. in verbo, Concubinæ, & verb. Aſſeretur, Alex. Conſ. 60. num. 8. Ubi in Annotat. dixi, lib. 2. & Conſil. 174. num. 5. lib. 5. Ludovic. de Sard. in d. Tractatu de legitimat. col. 9. Steph. Bertrand. Conſil. 135 Quia ſcienti, lib. 1. Conſil. 31. Viſo conſultationis lib. 3. Ita quod iſte jam habebat beneficium juris & capacitatem de qua in Auth. *Quib. mod. natur. efficiant. legit. §. Si quis vero. §. liceat igitur. §. ſit igitur licentia. §. ſi vero ſtimmodò Conſtitutione* 74. *confirmée*, per conſtitutionem, ſeu Novellam. 89. §. Reliquit igitur. Quib. mod. natur. effic. ſui. col. 7. *Tellement que*, ſtatim, *que le pere & le Prince ont donné leur conſentement & octroy conforme à ladite diſpoſition & benefice*, juris communis, ex tunc jus filiationis legitimæ fuit irrevocabiliter quæſitum *audit demandeur*, quod nullo modo revocatur, nec reſtringitur per ſupervenientiam aliorum filiorum legitimorum & naturalium, niſi eo modo quo jure prius legitimè natorum, ceſſante prorſus in hac materia, l. *Si unquam. C. de Revoc. donat.* Et latè decidit Franciſc. Rip. In d. l. *Si unquam, qu.* 23. & latius ibi Dom. Andræas Tiraquellus Senator ampliſſimus. *Parquoy moins faut avoir égard à une procuration dudit demandeur, car elle ne porte quoy que ce ſoit*, pro jure habilitatis vel ſuccedendi, *& encore moins pour prejudicier*, in aliquo, *audit demandeur*, & juri ſibi quæſito: *parquoy s'entendroit en conſentement honorable à ce que ledit demandeur priſt tel party, ou tel eſtat du conſentement de ſon pere, & non pas d'un conſentement onereux derogatif* juri quæſito. *Auſſi partant moins faut avoir égard à la procuration du pere*, ut pote *advenuë*, tempore prohibito & valde ſuſpecto, nempe novercalibus delinimentis inſtigationibuſve corrupto: *car la diſpoſition & preſomption de droict eſt telle.* text. *in l. Non eſt conſentiendum ff. de inoffic. teſtam.* ubi dicit Angelus Peruſinus quod valet argumentum à communiter accidentibus, & quod ſufficientem facit probationem in caſu d. l. ubi etiam Paul. Caſtr. ait quod præſumptio juris eſt ex circumſtantia temporis, id eſſe factum novercalibus delinimentis & inſtigationibus, *& qu'il n'y faut autre preuve*: idem tenent Philipp. Dec. Conſ. 279. num. 3. Steph. Bertrandus Conſ. 21. col. ult. lib. 3. Pariter de nullitate teſtamenti paterni, *appert*, per prædicta, tum ex defectu inſtitutionis, tum propter animum corruptum novercabilibus delinimentis, *dont reſulte qu'il faut que le demandeur ait ſa part de la ſucceſſion paternelle comme fils aiſné naturel & legitime*, cum fructibus à tempore obitus, ut pote, *ayant tel droict d'aiſné legitime, & eſtant en celle qualité, & quaſi poſſeſſion longtemps auparavant la naiſſance de ſes puiſnez, & longtemps auparavant que ſon pere ja fort âgé ſe fuſt remarié.* Nimis inſulſum eſſet, *d'avoir aucun égard au jugement de Bordeaux, car ce ſeroit participer & communiquer aux vices & nullité, donnés par ſuſpects & mal affectez, & ſans aucune connoiſſance de cauſe; ſans aucune conteſtation, ſur le champ, la premiere inſtance à cette fin par eux évoquée, ſans avoir oüy, receu ne admis ledit demandeur à prouver ſes faits, & en le deboutant contre tout ordre & raiſon, Ordonnance, ſtile & pratique uſitée.*

Deliberé à Paris le premier jour de Fevrier l'an mil cinq cens ſoixante, cinq.

AUTRE CONSULTATION ET DISCOURS *en ſuitte ſur le faict des legitimations.*

PATER Sacerdos dedit filiæ legitimatæ in matrimonio, in quo valet, quod alias non liceret, facit text. *l. Qui liberos ff. de inceſt. nupt.*

Spuriis donare poſſunt pro alimentis, *& encore plus*, favore matrimonii *l. Cum poſt. §. gener. de jur. dot.* Etiamſi eſſent immenſa, heredes non poſſunt repetere à marito baſtardæ *Bart. l. ult. §. ſi à ſocero. De his quæ in fraud. cred. Conſ.* 119. *Chaſſan. De ſucceſſ. baſtar. d. §. 3. verb. Accepti. in Conſuet. Burgund.* Tum quod ſit facta filiis natis & naſcituris, *dudit mariage*, qui ſunt legitimi ut capiant donationem, *l. ult. ubi gloſ. C. de Natur. liber. Specul. l. de ſucceſſ. ab inteſt. & ibi Ioann. Andræas in Addit.* Et ſic maritus ut extraneus donatarius poteſt capere. *Ioann. Andr. in Add. nu.* 4 *Verb.*

Veu le memoire & precedents faicts, le Conſeil ſouſcrit eſt d'avis que ledit Loüis Davier Eſcuyer ſieur de

Palay, frere unique dudit ſieur de Villebeon, a juſte cauſe & moyens valables pour empeſcher & debattre les Let- tres de legitimation de ladite Claude, à preſent femme de Iacques Belin, fille de Margueritte Nolette. Preme- rement pour les obreptions, car combien que par la tierce & derniere ampliation & legitimation, elle ait donné à entendre que lors de ſa conception, ledit feu Pierre eſtoit Preſtre, & qu'il avoit freres, nepveux & niepces legi- times en ligne collaterale. Toutesfois elle n'a pas donné à entendre que les biens dont eſt queſtion; eſtoient fiefs, auſ- quels les baſtards, etiam legitimez ſont probibez de ſuc- ceder. text. in Can. 1. §. naturales, ubi omnes Doctores. Extr. Si de feudo defuncti contentio ſit inter dominum & agnatos. In uſibus feudor. Et ſi cela euſt eſté donné à en- tendre, elle n'euſt ſi facilement obtenu le titre de legiti- mation: Quinimò, quand elle euſt eſté legitimée pour ſuc- ceder aux fiefs, telle legitimation ſeroit nulle. Salicet. in Conſil. incipiente, Palatinus Comes. Et in diſputat. Inci- pi. Bononienſis: Alexander Conſil. 60. Viſa legitima- tione Collat. 1. lib. 2. Antonius de Roſellis, in tractatu de legitimatione lib. 2. col. penult. verſic. ſed utrius. Car- din. Alex. in c. per venerabilem. §. quod autem. coll. 38. num. 61. verſic. ſecuro ſub hac Extr. Qui ſunt fil. legit. Carolus Ruinus Conſil. 110. lib. 3. Secundò, elle a encore moins donné à entendre que les biens dont eſt queſtion, fuſſent anciens heritages de ligne, avenus de pre- deceſſeurs, & non d'acquiſition, & ſi elle l'euſt donné à en- tendre, n'euſt obtenu telle ampliation de legitimation, par- tant eſt nulle & ſubreptice. c. Non tam facili. Extr. de Reſcript & auſſi telle legitimation n'en ſeroit valable, & ne ſe pourroit eſtendre aux anciens heritages de ligne, niſi de expreſſo conſenſu agnatorum per quos hujuſmodi legitimatio excluditur etiam en ligne collaterale, ut de- cidit Bald. Inter Conſil. Ang. Conſ. 200. 65. Ludov. de Peruſ. in Tract. De legitimat. col. 10. Carolus Ruinus Conſil. 36. In cauſa feudali, num. 14. cum ſeq. lib. 1. Vdalricus Zaſius in Tract. de feud. part. 8. coll. ante- penultima. Tertiò, pour n'avoir donné à entendre qu'el- le avoit eſté conceüe apres le ſcandale public, & la probi- bition de Iuſtice & de l'Egliſe, & plainte de voiſins, & apres les ſentences d'excommunication fulminées & exe- cutées, & par un excommunié aggravé & reaggravé, con- tempteur de Iuſtice & des cenſures de l'Egliſe; & ſi cela euſt eſté donné à entendre, il eſt certain que jamais elle n'euſt obtenu ladite ampliation de legitimation. Quartò, pour n'avoir donné à entendre que ledit feu Pierre Avier eſtoit de noble & ancienne Maiſon, & les biens dont eſt queſtion, eſtoient procedez de gens d'ancienne Maiſon qu'- ils ont toûjours eſté employez au ſervice du Roy en grand honneur & reputation, & dont ſont deſcendües pluſieurs nobles & vertueuſes perſonnes aujourd'huy vivans, qui düſſent heriter deſdits biens & Seigneuries nobles de leurs predeceſſeurs, & non une pretendüe bâtarde, fille de lad. Nolette, fille d'un pauvre Ayde à maſſon. Il eſt certain que la moindre de ces choſes euſt empéché ladite amplia- tion de legitimation, laquelle partant demeure nulle, Lu- dovic. Rom. Conſil. 194. ubi quælibet vel aliud taci- tum, quo expreſſo non tam de facili conceſſa eſſet le- gitimatio, reddit eam ipſo jure nullam, idem tenet Ol- drad. Conſil. 240. Alexand. Conſil. 195. ubi in annot. dixi, lib. 2. Conſil. 129. lib. 6. Panormit. c. per venera- bilem. col. 7. Extr. Qui filii ſunt legit. Raphaël Fulgoſ. Conſil. 23. Barthol. Capola cauſarum civilium Conſil. 66. num. 34. Philip. Franc. in C. Super gloſ. 3. De fil. Presbyter. in ſext. Franciſc. Curt. ſenior Conſil. 16. col. penult. & Conſil. ſeq. Summa Sylveſtri in verb. legitimus qu. 3. Quintò, n'a eſté donné à entendre que le Roy a intereſt à la conſervation des maiſons nobles, eſquelles la baſtardiſe eſt odieuſe, & trop plus difficile à diſpenſer que les autres. Text. in l. ſi qua illuſtris. C. ad SC. Orfi- cian. Sextò, à cauſe de l'incivilité qui reſulte de droict. Car, jure Pandectarum & Codicis, les baſtards, etiam, ſimples qui n'avoient autre vice, c'eſt à dire, ex mere ſoluto & mera ſoluta, ſans autre empeſche- ment en qualité odieuſe eſtoient non ſeulement du tout rejettez; mais auſſi incapables, comme eſclaves & é- trangers, non ſeulement de la ligne & cognation pri- vée, mais auſſi de tout droict de la Cité & de la Re- publique, comme l'exprime le texte, in Auth. Quib. mod. natur. effic. ſui ibi, naturalium nomen Romanæ legiſlationi dudum non erat in ſtudium, nec quæli- bet circa hoc fuerat humanitas, ſed tanquam alieni- genum aliquid & omnino alienum à Republica puta- batur. A Conſtantini vero piæ memoriæ temporibus, &c. In conſtitutionum ſcriptum eſt libris, Et quand depuis on a permis la legitimation, ç'a eſté ſous plu- ſieurs conditions concurrentes. La premiere, quod nati fuerint ex unica quæ cum alio modo non accumbebat. La ſeconde, quod fuerit in domo retenta in ſchemate & titulo concubinæ, & ab eo cui non eſſet prohibi- tum talem habere concubinam. La troiſiéme, inter ſolutum & ſolutam nec prohibitis ad invicem contra- here matrimonium: & quod hæc omnia copulative re- quirantur tenent omnes legiſtæ & Canoniſtæ, ut Bald in Addit. ad ſpecul. in Tit. De ſucceſſ. ab inteſt. & Conſil. 406. lib. 2. Alex. Conſil. 60. num. 8. ubi in Annotat. dixi, lib. 2. Panormitan. in cap. per vene- rabilem, num. 31. Extr. Qui filii ſint legitim. Et dixi, in 3. Lectione Dolana, ſup. l. Lucius Titius. de vulg. de pu- pillar. Mais au cas du preſent, omnia deficiunt. Quia non potuiſſet inter illos contrahi matrimonium, nec erat licitum, audit feu Pierre Avier, habere concu- binam: Et encore laquelle ſe preſtoit à d'autres, & ce qui eſt contenu de la privauté que ladite Nollette avoit avec Roullant ſerviteur dudit feu Pierre de la ſemblan- ce d'icelle Claude à iceluy Roullant, & non audit Pierre, & autres circonſtances, ce ſeroit un autre empeſchement & nullité évidente. Septimò, y a autre difficulté, car c'eſt contre l'Arreſt & definition de la Couſtume homolo- gué par les trois Eſtats & le Procureur du Roy, par la- quelle eſt dit, per negativam abſolutam quæ tollit po- tentiam juris & facti: que baſtards ne ſuccedent point; à laquelle Coûtume ne peut eſtre dérogé par aucunes Let- tres Royaux, meſmement à l'inſtance & ſupplication d'un bâtard ou bâtarde, comme à preſent, & auſſi à preſent ceſſent les raiſons pour leſquelles les Novelles de Juſti- nian auroient permis legitimation contre droict commun, car elles étoient fondées en ce que le concubinage eſtoit per- mis, pourveu que ce fuſt cum unica in domo retenta, nec prohibita haberi in concubinam, & que, cum ea matrimonium contrahi poſſet: Leſquelles raiſons ceſ- ſent à preſent, car l'Egliſe Catholique deffend tout concu- binage, tellement, quod non ſunt amplius naturales; ſed ſpurii quicumque ſunt extra legitimum matrimo- nium nati. Et encore nous ne ſommes és termes deſdites Novelles de Iuſtinian, car il ne veut eſtre capables de le- gitimation, natos ex effuſa concupiſcentia ut in Auth. Quib. mod. natur. effic. ſui. §. ſi vero effuſa. col. 7. De toutes leſquelles choſes ladite legitimation eſt trop loin, & partant ne ſe peut aucunement admettre ne ſoutenir, & ſeroit non ſeulement contre les Loix anciennes & nou- velles, mais auſſi contre l'Arreſt & la Couſtume, & contre toutes bonnes mœurs, & contre le ſtile de la Chan- cellerie de France.

Deliberé à Paris le 28. iour d'Octobre 1558.

Tum dantur legitimationes his fugientibus in- continentiam parentum, ſectatores ſunt virtutum; ſed, &c.

Vn legitimé en France n'eſt, propter hoc capax ſuc- ceſſionis, ſed intelligitur quoad jus Regis Chaſſan. De ſucceſſ. baſtard. §. 5. in fin. Tellement que les legiti- mations qui ſe verifient ſans appeller les prochains pa- rens, ne ſervent que pour les droicts du Roy, hinc clau- ſula ſtili Cancellariæ.

La raiſon du droit Civil qui introduit les legitimations, ut fines naturæ antiquæ reſtituantur, quia tunc con- cubinatus permittebatur. Tenebant, à femmes eſ- pouſées, dempto nomine matris familiæ, & quia ut

plurimùm ancillæ erant & nati conditionem matris ſequebantur : ideo introducta legitimatio , *pour ſuppléer le défaut de la ſolemniſation du fief ou clandeſtin mariage.* ex favore libertatis naturalis in Authent. *Quib. mod. natur. effic. ſui.* Duplex ſtudium fuit.

Satis prodit intelligi quod dictus concubinatus erat tempore matrimonii , §. *ſi vero effuſa concupiſcentia. Authent. Quib. mod. natur. efficiant. ſui cap. 12. Leſquelles raiſons ne peuvent venir en conſideration au Royaume de France*, ubi jus civile *n'a lieu*, niſi tanquam approbatum : Tum quia ſub Chriſtiana religione omnis communitas extra matrimonium reprobatur, nec ea ulla ſervatur.

Leſquels moyens de legitimation pour ſucceder , la Couſtume a auſſi retranchées qui dit , Qu'enfans baſtards ne ſuccedent point, quia negativa tollit potentiam juris & facti , *qui eſt autant comme qui diroit: jaçoit que les Empereurs Romains par leurs Loix ayent introduit un moyen de legitimation pour faire ſucceder les baſtards , toutesfois il eſt arreſté par droict couſtumier, qu'ils ne ſuccederont point*, quia ſtatutum & lex municipalis ita interpretanda eſt ut aliquid cedat vel minuat juri communi.

Joint qu'en l'an mil ſoixante, regnant le Roy Philippes premier de ce nom , le Comté de Gaſtinois fut baillé audit Roy de France , par Foulques Comte d'Angers , à quoy les Nobles ne voulurent conſentir , ſinon à la charge que le Roy promiſt & juraſt auſdits Nobles qu'il les maintiendroit en leurs anciennes couſtumes , & ne feroit rien au prejudice d'icelles , & ſous cette paction fut annexée ladite Comté de Gaſtinois à la Couronne.

Eſdites legitimations n'y a rien du propre mouvement du Roy , mais ſont en forme de Lettres de Juſtice , ſujettes à eſtre debatuës.

Ludovicus II. *à un qui luy demandoit Lettres d'annobliſſement , Riche te puis faire , non pas Noble.*

Auſſi le droict , multum refert inter filiam naturalem & filiam vulgò quæſitam. Naturalis eſt nata domi ex unica non prohibita domi retenta. Joan. Andr. in additionibus Speculi , *Qui fil. ſunt legitim.* Secus vulgò quæſita vel concepta , eſt cujus pater incertus, eſt §. *Vulgò quæſitos. Inſtitut. de ſucceſſ. cognat. l. Vulgò concepti, ff. De ſtat. homin. Quand tout ce que dit ladite baſtarde, ſeroit vray (ce que non) il auroit lieu* , quando talis eſt filia quæ certum patrem demonſtrare poteſt, ſecus de vulgò concepta : *Car*, eſt vulgò quæſita, videlicet , quando conſtat matrem non adhæſiſſe unico, ſed multis ſe proſtituiſſe , ut hîc , quo caſu non eſt filia niſi matris quæ ſola certa eſt , reſpectu verò patris dicitur vulgi filia , & proinde nequit ex parte patris ullo modo legitimari , & reſpectu natorum ex ea quæ multis ſe proſtituit , nullo modo poteſt diſcerni pater , niſi per ſimilitudinem , ut teſtatur Ariſtoteles Politic. lib. 2. c. Ubi ex ſententia antiquorum & experientia populorum dicit neceſſarium eſſe , ut ex incerto concubitu nati , fidem de ſe invicem recipiant per ſimilitudinem natorum ad parentes , & citat Coſmographos qui autumant in ſuperioris Libyæ populis , ubi mulieres ſunt communes , filios partiri ſecundum ſimilitudinem. Quod autem vetus interpres Hernandi Aretinus habet , filios tamen partiri ſecundum multitudines, facilè ex præcedentibus & ſequentibus apparet , erratum fuiſſe librarii qui pro ſimilitudine ſcripſit multitudine. Quod enim non multitudines , ſed ſecundum ſimilitudines legendum ſit docent exemplaria Græca Ariſtotelis , quæ ſic habent : *Partant la ſimilitude & ſemblance d'icelle Claude audit Roullant , demonſtre qu'elle eſtoit fille dudit Roulland, & non dudit Avier , laquelle preuve & argument n'eſt pas ſeulement des anciens & droict des gens, mais auſſi de nature , qui eſt comme témoigne Ariſtote audit lieu* , ut ſi minimos genitoribus edant fœtus , & adducit Ariſtoteles celeberrimum exemplum de aqua Pharſalica nuncupata juſta : *partant* jure naturali & gentium, *ladite Claude eſt fille dudit Roulland , auquel ſeul elle reſſemble, & non dudit Avier , auquel elle ne reſſemble : & n'y fait rien l'adveu dudit Avier, veu qu'il eſtoit preſatué de femmes impudiques* , quarum natura eſt furari corda hominum & ſapientiſſimos dementare : teſte doctrina Salomonis in Parœmiis & ejus infatuata ſenecta.

Auſſi fait bien à noter que de droict divin legitimations de baſtards n'ont lieu , ains ſont touſiours prohibées & defenduës , auſſi n'eurent jamais lieu, jure Athenienſium, nec veteri jure Romano , nec legibus duodecim Tabularum , nec etiam jure Digeſtorum , nec per ſubſequens quidem matrimonium , quamvis Conſtantinus primus omnium , ferè centum annis poſt veteres Juriſconſultos , ſtatuit ut per &c. Ut dixi in *l. Lucius Titius in 3. Lectio. Dola. num. 17. De Liber. & poſthum.*

Quid quod nec adoptio quidem jure digeſtorum paſſim permiſſa erat, ſed dumtaxat ex juſta cauſa, ſine ulla læſione pudoris & publicæ honeſtatis , & ſine læſione patrimonii familiarum : Aliàs adoptio non valebat tamquam non jure , ſed contra jus facta , etiamſi à Principe eſſet confirmata. Text. *In l. Nec ei. §. 1. in l. Adoptio non jure facta. l. Nam ita Divus ff. De Adoptionib.* Igitur multò minus valeret legitimatio ſuperiorum , quæ multò odioſior eſt , & multò minus legitimatio ſpuriarum, Signoroll. de Homod. *conſ. 156.* Præpoſitus Mediolanenſ. Cardin. Alexand. in c. *Per venerabilem Qui fil. ſunt legit.*

Filia ex ſoluto & ſoluta impetraverat à Rege Henrico legitimationem cum clauſula ſolita. *Auſſi ſucceder aux biens de ſes pere & mere , & autres ſes parens & amis charnels , pourveu que ce ſoit du conſentement d'eux & de leurs heritiers , & qu'ils ne ſoient ja acquis à autres, & par fraude*, pater approbavit , quia maritavit eam ut legitimatam , poſtea ex adultera habet filios quos vult præferre. Reſpondi , Quod non poteſt , nec eos quidem legitimare , in præjudicium jam legitimatæ ; & licet etiam non copulativè , ſed alternativè, nec pater poteſt pœnitere , & ſic heredum conſenſus non requiritur , *pour la faire ſucceder à ſes pere & mere*, ſed requiritur partium conſenſus ex pactis vel tractatibus, aliàs clauſula nihil operaretur : Eidem reſiſtit non ſolum jus divinum Deuteronom. 23. & Hebr. 12. cap. *Mais auſſi le droict commun de toutes les Nations que nous appellons* jus gentium *: car il n'y a Nation ſous le Ciel, quelque barbare qu'elle ſoit , qui ne retienne marque & police de mariage, duquel elle pretend enfans legitimes & ſucceſſeurs en ſes biens, & entr'autres la Nation Gauloiſe.*

Davantage , les Loix Romaines ne receurent jamais ſucceſſion ny de legitimation d'iceluy , ains toute eſperance de legitimation leur eſtoit excluſe par leſdites Loix, & auſſi par les anciens Juriſconſultes Autheurs du droict Civil , & meſmes auſſi par les anciens Empereurs , & n'y a aucun veſtige de telle legitimation , mais bien prohibition & excluſion totale , comme témoigne le texte des Novelles. In Authent.

Ce fut aprés l'inclination de l'Empire & tranſlation à Conſtantinople , qu'aucuns commencerent ſeulement à donner legitimation per ſubſequens matrimonium , *dont jamais auparavant on n'avoit oüy parler : Encores ladite legitimation* per ſubſequens matrimonium , *fut trouvée mauvaiſe, corrigée & revoquée , pour le temps à venir par l'Empereur Zenon Text. In l. Divi. In fin. C. De Natural. lib. Et depuis comme l'Empereur Anaſtaſe euſt permis* patri naturali liberos ex concubina non vetita ſuſceptos per arrogationem legitimare, deficientibus aliis legitimis liberis, *cela fut caſſé & revoqué par l'Empereur Juſtin l. Legem. C. de Natural. lib. où dit le texte , Sciant omnes , &c. Auſſi de tout temps & ancienneté par tout le Royaume de France , & par les trois Eſtats de chacune Province, il y a toujours eu cette Loy, Couſtume & Statut.*

Partant leſdites pretenduës donations nulles , frauduleutes & ſcelerées. De la nullité , conſtat : *car elles ſont faites* , in pœnam rei turpis inhoneſtæ denegatæ utque inhoneſtas puniatur & in odium , *partant nulles : car il eſt certain que telles conditions , indignes* ſcilicet, *ſont*

nulles, & partant quicquid factum eſt in fraudem conditionis inhoneſtæ vel prohibitæ, l. Seius. & Angerius. l. Quod de bonis, §. 1. & §. ultim. ff. Ad l. falcid. Inſtitut. De legat. §. ult. verſic. Nihil enim intereſt. Donatio facta ne maleficium fiat non valet, multò minus ut fiat. l. Ius gentium, §. ſi ob maleficium, ff. De Pact. & generaliter l. ſi plagii. De verbor. obligat. Idem ſi quid exigitur, vel ſi officium denegatur ob turpem cauſam l. ut puta. l. Idem & l. ult. ff. De condict. ob turp. cauſ. ledit ſeu preſatué de femmes impudiques, rem inhoneſtam ſuadere & exigere voluit ſub metu pœnæ & officii denegandi, malè rogatus honeſtati ſervire voluit, igitur quod ejus odio officium denegatum, & aliis donatum eſt, turpiter donatum eſt, igitur nullum & maximè quod etiam ea res ſpectat ad exemplum minimè tolerandum.

Henry Alexandre l'aiſné, Chanoine de S. Benoiſt, grand Bedel de Sorbonne, donna à Iean Alexandre & Henry Alexandre le jeune Spurios ex Robine de Courteron, alii conjugata, pour leur ſortir nature de conqueſt & propres, & leurs hoirs procreez en mariage, & les ayans d'eux cauſe.

Arreſt 7. Septembre 1558.

Comme procez en Chaſtelet, entre Iean le Tellier & Ieanne Picquet ſa femme, Eſtienne Picquet, Ieanne Alexandre d'une part: & Iean Conſtant Procureur d'autre. Et les Doyen & Docteurs de Sorbonne, & la Communauté de S. Benoiſt, tous demandeurs en main-levée des heritages ſcis à Perchen, qui furent à Henry Alexandre le jeune, ſaiſis par les Religieux de S. Martin Deſchamps, defendeurs en main-levée, leſdits de S. Martin ont judiciairement accordé la main-levée à celui qui obtiendroit. Contradicebant la Sorbonne & College de S. Benoiſt, que ledit grand Bedel en mariant Ieanne Alexandre ſa fille à Iean Godon, il avoit donné à icelle Ieanne & à Henry Alexandre le jeune, à la charge que ſi Henry le jeune eſtoit Preſtre & mouroit ſans enfans devant ladite Ieanne ſa ſœur, icelle & ledit Godon ſon mari joüiroient de la totalite des biens, & ſi ladite Ieanne decedoit ſans enfans dudit mariage, ledit Godon joüiroit ſa vie durant de la part d'icelle, & ſi ladite Robine les ſurvivoit, elle en devoit jouir ſa vie durant, & aprés viendroient à la Sorbonne & auſdits du College de S. Benoiſt ſubſtituez, combien que ladite Ieanne, poſt obitum, dudit Godon ait eu enfans dudit Eſtienne Picquet ſecond mari, & quod donator tantum voluit providere filiis primi matrimonii, car ladite Ieanne Spuria erat, & les biens eſtoient venus de ſon eſtat de grand Bedel, & en ladite Prebende de S. Benoiſt, & ſic ſubſtitutio aperta, Ont articulé de nouveau en cauſe d'appel ladite illegitimité & de lettres Royaux à reformer les concluſions, & au lieu de main-levée par eux requiſe, eſtre receus à en demander tradition & delivrance leur eſtre faite. Quia conſtitit de dicta illegitimitate, & par l'incapacité d'icelle, viam apertam ſubſtitutioni. In vim noviter factorum & productorum, l'appellation au neant ſans amende & ſans deſpens de la cauſe d'appel, & que ce dont avoit eſté appellé, ſortira ſon plein & entier effet, condamné les appellans chacun en ſon égard és deſpens de l'inſtance principale. Quod ultimum ſtultum eſt: car ledit eſt condamné, par la Sentence, laquelle ſortit ſon effet.

Et ſic ad Sorbonam & Cap. S. Benoiſt, reciderunt tricæ quæ ab eis proceſſerant, ſed vitiata fuit ſaltem ipſa in de Godon, qui in caſum quod ſpurii non eſſent capaces, dederat Collegio de Harcourt à Galandius totum vitiatum fuit, (ut extendendo l. Seius & Angerius) & adjudicatum heredibus propriorum & ſanguinis.

Joann. G. moritur, la cauſe plaidée, Marillac pour D. appellant de l'execution & homologation des Lettres de legitimation (quia baſtardus dicebat, un Arreſt des Comptes) les Gens du Roi, ſimul appellans, pro appellato jus allegavi en mes griefs, ubi omnia dixeram ſcilicet 10. Martis, par Arreſt au Conſeil, & le fonds evoqué à la Grande Chambre: Du Meſnil, quod tres legitimandi cauſæ, per contractum merum, quod non ſpurius per ſequens matrimonium, per reſcriptum, dummodo mater habilis, & tamen non poſſet cum ea contrahi nec matrimonium fieri ferè fuit caſſata legitimatio Popincourt.

Sed antè 30. annos, les enfans d'un Preſtre legitimez, maintenus & gardez, contra heredes par Arreſt. Contrarium judicatum, par Arreſt prononcé par Seguier avant Paſques in purpura 1563. Auſſi touchant du Thier Secretaire des Commandemens, marié, quamvis non haberet liberos ex uxore, ſed habuit ex concubina legitimez, debouté par Arreſt. Idem reſponſum contre les enfans legitimez de Nicole Perault, Procureur en Parlement à ſa requeſte, ex ancilla quamvis ex ſua uxore nullos haberet liberos.

Touchant René d'Angennes, Chevalier, ſieur de la Louppe, qui nunquam fuit uxoratus & ex ſoluta habuit, Bertrand & Vincent, auſquels il donne une terre, & cent livres de rente, rachetable au denier vingt, ut altero decedente ſine liberis legitimis, ſuperſtiti accreſcat, quo ſine liberis legitimis decedente, redeant ad donatorem & ſuos heredes, donatariis prohibitis vendere aut alienare, & quod ſi ſui heredes controverterent dictam donationem dat dictis ſpuriis, quicquid poteſt in mobilibus donare. Poſt obitum patris 1543. faciunt ſe legitimare. Deinde Bertrand obiit ſine liberis. Poſtea Vincentius Lieutenant Criminel à Chartres, relictis duobus filiis qui paulò poſt decedunt, quorum alter ſe dicit heredem contra fiſcum & quod Domini de Rambouillet, nepotes patris nullum habent jus collationis, Quant à ladite donation qu'il appert aſſez par les clauſes recitées, qu'elle a eſté faite, in cauſam alimentorum: Laquelle cauſe ceſſante, leſdits biens doivent retourner d'où ils ſont venus, ſans prejudice toutesfois du doüaire de ladite veufve. Juxta Authent. Res quæ. C. Comm. De legat. Et combien que la condition expreſſe faille, ſecundùm verba, elle n'eſt pas faillie, ſecundum mentem: Car il eſt vray-ſemblable qu'il s'entendoit d'enfans ſurvivans, pour joüir & diſpoſer deſdits biens, & en euſſent beſoin: ce qui n'eſt pas aux enfans qui ſont bien-toſt morts en France, de quo veriſimiliter non fuit cogitatum, & ſi fuiſſet cogitatum, veriſimile eſt, que le donateur euſt dit que les choſes lui fuſſent retournées, comme en ce cas elles retournent: ſi non ſuperfuiſſent maſculi, gloſ. 2. Epiſcopum, vel Abbatem. In uſib. feud. Cur. Iun. conſ. 4. Davantage, ceſſant la clauſe de ladite donation: il eſt certain que ce ſont biens paternels, leſquels par la Couſtume doivent retourner aux paternels, & comme au prejudice de ce, leſdits enfans n'euſſent peu alleguer que leur pere eſtoit baſtard: auſſi ne le peut alleguer l'heritier d'iceux, qui ne peut avoir plus grand droict: & ne doivent leſdits donataires baſtards eſtre de meilleure condition allencontre de ceux dont les biens ſont venus, que s'ils eſtoient legitimes & non legitimez. l. His ſolis. in fin. De Revocand. Quant à l'attente, c'eſt autre queſtion; Car combien que repreſentation ait lieu, c'eſt, uſque ad filios fratrum, & ainſi on en ſeroit hors, & ſur cela faut plus à plein ſçavoir le fact.

Digitized by Google

1025

TRAICTÉ
DE L'ORIGINE
PROGREZ, ET EXCELLENCE
DV ROYAVME ET MONARCHIE
DES FRANÇOIS,
ET COVRONNE DE FRANCE.

Composé par Meſſire CHARLES DV MOLIN, *Docteur ès Droicts, Iureconſulte de France et Germanie, Maiſtre des Requeſtes ordinaire du tres-Illuſtre Roy, et de la tres-noble et Chrêtienne Royne de Navarre.*

Digitized by Google

A TRES-HAUTE, TRES-NOBLE ET CHRESTIENNE PRINCESSE,

IEANNE ROYNE DE NAVARRE.

CHARLES DU MOLIN IURISCONSULTE DE FRANCE & Germanie, deſire accroiſſement d'honneur & felicité perpetuelle.

MA tres-honorée Dame, comme dés ma ieuneſſe i'ay toûjours eſté grandement affecté aux tres-nobles & vertueuſes Maiſons de Bourbon & Navarre : ie ſuis d'autant bien affecté à vous, & à voſtre Royale Majeſté, en laquelle, & en Monſieur voſtre fils Prince de tres-heureuſe & royale eſperance, & en vos tres-nobles enfans, les grandeurs & excellences deſdites deux tres-Illuſtres Maiſons ſont conjointes. Il y a une trop plus haute, & préexcellente cauſe, qui attire & oblige à vous tous loyaux ſerviteurs, & amateurs de Dieu, & de Ieſus-Chriſt ſon Fils ſeul Sauveur, Mediateur & Redempteur, Roy des Roys, Seigneur des Seigneurs. C'eſt le grand & tres-Chreſtien zele & amour, que avez à ſa tres-ſainte & vivifiante parole, & les grands dons que par ſon Saint Eſprit il a mis, & fait reluire & fructifier en vous. Et pour manifeſter publiquement mon humble, ancienne & efficace affection, ce petit mien labeur eſt inſcrit & dedié à vous, & à voſtre Royale Majeſté, qui ſçait bien de long-temps ma Iuriſprudence, & anciennes études des Ecritures Saintes, & des Hiſtoires & choſes politiques, avoir eſté employées pour la defenſe de la verité & parole de Dieu, & pour la Republique & Couronne de France, laquelle auſſi vous aimez, honorez & obligez à vous grandement, dont plus ample & illuſtre memoire ſera faite en temps & lieu, & au bon plaiſir de Dieu, qui vous doint avoir accroiſſement de ſon Regne, reintegrer et maintenir le voſtre, et la paix de Dieu eſdits deux Royaumes de Navarre et de France. Donné à Paris le ſeptiéme iour de Septembre, l'an de noſtre Seigneur Ieſus-Chriſt mil cinq cens ſoixante-un.

Voſtre tres-humble & ancien ſerviteur, & Maiſtre des Requeſtes ordinaire de l'Hoſtel de voſtre Royale Majeſté,
CHARLES DU MOLIN.

Digitized by Google

1026

SOMMAIRE DE L'ORIGINE ET EXCELLENCE DES FRANCOIS, ET COVRONNE DE FRANCE.

1. *N'y a Monarchie ny Regne qui ait tant duré que celuy de France.*
2. *Ne qui ſoit plus ſemblable à celuy de David, quant au droict ſucceſsif.*
3. *Le premier Regne par Nembrot en Babylone tranſporté aux Aſſyriens. 5.*
4. *L'entrepriſe de la Tour de Babel, punie par la confuſion des langues.*
6. *Le premier Regne des Aſſyriens fina en Sardanapale, occis pour ſes lubricitez.*
7. *Chaldée & Aſſyrie ſont deux.*
8. *L'idolatrie commença dés le Regne premier de Babylone.*
9. *La premiere Monarchie fut détruite pour blaſphemes, & idolatrie, 10.*
11. *La ſeconde Monarchie des Perſes.*
12. *La troiſieſme Monarchie des Grecs.*
13. *La quarte de Rome aprés l'an 600. de ſa fondation.*
14. *Commença à decliner aprés le deceds de Theodoſe le grand.*
15. *Deux Tuteurs eſtrangers furent cauſe de la ruine & priſe de Rome 12. Mais l'idolatrie en fut cauſe. 20 22.*
16. *Scandale des Idolatres.*
17. *Saint Auguſtin a predit l'Antechriſt de Rome.*
18. *Les Papes ſe ſont faits grands de la ruine de l'Empire, dont ont pris le lieu.*
19. *Et incontinent ont voulu contraindre la ſuperiorité & reſſort ſur les Egliſes, dont furent deboutez par le ſaint Concile d'Affrique.*
20. *L'idolatrie a ruiné l'Empire Romain. Les Loix diſſimulatrices des Empereurs Chreſtiens n'appaiſerent l'ire de Dieu. 21.*
23. *Le Royaume d'Egypte fort ancien, mais a eu pluſieurs interruptions.*
24. *Le Royaume des Eſpagnes fort recent.*
25. *Ont eſté fort difficiles à conquerir aux Romains.*
26. *Et demeurerent ſous l'Empire beaucoup plus que les Gaules.*
27. *Les Eſpagnols ne ſe deuſſent glorifier eſtre venus des Goths, qui leur ont porté l'hereſie Arrienne.*
28. *Dont, & des Sarrazins Charlemagne les delivra aprés avoir delivré Rome de la puiſſance des Lombards, dont il ſupprima le Regne.*
29. *Les Eſpagnols ſe doivent plus loüer des François, que d'autre Nation. 31.*
30. *Les loix Gothiques d'Eſpagne defendent d'alleguer loy Imperiale ſur peine de mort.*
32. *Sicile grenier à bled des Romains.*
33. *Charlemagne partage l'Italie entre luy, & l'Empereur de Conſtantinople.*
34. *Les Normands ont conjoint, & fondé le Royaume de Sicile.*
35. *Où ils porterent pluſieurs Coûtumes de France.*
36. *Les Papes infeodent les terres d'autruy, & aprés en prennent le cens.*
37. *Hiſtoire fabuleuſe d'Angleterre. 45. 46. 47. 48.*
38. *L'Empereur Severus eſt le premier, qui conquit toute l'Angleterre aux Romains.*
39. *Qui ne ſouffroient aucun Roy dans leur Empire. 47.*
40. *Baſſian n'eſtoit d'Angleterre, ains d'Affrique.*
41. *Voulut tuer ſon pere, tua ſon frere Geta à Rome, & Papinian, qui ne vouloit excuſer le fratricide. 42.*
43. *L'an 449. l'Angleterre fut ainſi nommée par les Saxons Anglois qui l'occuperent.*
44. *Et lors l'Armorique des Gaules fut nommée Bretagne.*
48. *Diocletian & Maximian aprés avoir fait la dixiéme perſecution contre la foy pendant vingt années, ſe deſtituerent eux meſmes de l'Empire.*
49. *Conſtantin baſtard né en un port de Mer d'Aſie. 52. 53.*
50. *Helene fille d'un Hoſtellier, & ne fut iamais en Angleterre.*
51. *Conſtantin n'eſtoit natif de Gaule, mais de Rome : & de fait Ceſar épouſa la fille de l'Empereur Herculian.*
53. *Conſtantin fut nommé par un diminutif, comme baſtard.*
56. *Le Royaume de Cypre injuſtement ſupprimé par les Romains. 58.*
57. *Les Romains amateurs d'eux, faiſoient leur ſouverain bien, l'honneur & l'eſtat public.*
59. *Cypre tombée és mains des Venitiens.*
60. *Maxence ne fut iamais perſecuteur en Alexandrie, tant que Conſtantius.*
61. *Lequel fit ceſſer les perſecutions ; & ainſi vainquit ſes Competiteurs.*
62. *Edifia Helenopole & Conſtantinople.*
63. *Samarie & Paleſtine Provinces tributaires.*
64. *Ceux qui ne craignent la parole de Dieu, tombent en l'illuſion des fables.*
65. *Les François avoient ce nom de plus de cinquante ans avant la Nativité de Ieſus-Chriſt.*
66. *Ceſar ſous ombre de defendre Autun, entreprit de conqueſter toutes les Gaules.*
67. *Les François le vindrent aſſaillir en ſon camp, & ſe retirerent avec butin.*
68. *Et auparavant s'appelloient Sicambriens.*

Digitized by Google

69. *Il y a plus de ſeize cens trente-deux ans, que perſevere le Regne des François.*
70. *Le regne des François ne fut interrompu par l'interregne de 25. ans.*
71. *Pharamond aſſit ſon Siege & Eſtat Royal és Gaules.*
72. *Pepin deſcendu en droite ligne de Pharamond.*
73. *La modeſtie de Charles Martel ſur ſon peuple.*
74. *Il n'y a que deux lignes des Rois de France.*
75. *Hugues Capet ne ſe fit couronner, mais fit couronner Robert ſon fils en vraye continuation de meſme Regne.*
76. *Donc la Couronne ne fut iamais transferée à autre peuple, ny à autre nation.* 77.
77. *Et ſe defere de maſle en maſle plus proche de ligne par la Loy Salique, qui eſt auſſi ancienne que la Couronne.*
78. *Par laquelle des femelles & leurs deſcendans ſont exclus.*
79. *Et autrement le Roy d'Angleterre y euſt ſuccedé.*
80. *Mais il reconnut Philippes de Valois, & luy fit hommage de la Duché de Guyenne.*
81. *Par la Loy Salique le Royaume de France eſt ſemblable à celuy de David & de Iuda.*
82. *David a pû preferer Salomon à l'aiſné: mais Salomon & ſes ſucceſſeurs n'euſſent pû faire le ſemblable.*
83. *L'aiſné maſle ſelon l'ordre de la ligne maſculine ſuccedoit à la Couronne de David par ordonnance divine, comme en France par la Loy Salique qui eſt conforme.*
84. *Pour le peché de Salomon le Royaume fut aprés ſa mort diviſé, & neuf Tribus entieres baillées à Ieroboam.* 86.
85. *La Tribu de Levi ſans poſſeſſions diſperſée par les villes & villages, pour conſerver & enſeigner la Loy de Dieu.*
87. *Ieroboam par faute de foy & de crainte de Dieu tomba en la crainte des hommes & en Idolatrie.*
88. *David aimoit mieux Dieu que ſoy-meſme, ny que ſon Eſtat Royal, & n'a failly en la Religion.*
89. *Il ſe convertiſſoit ſans feintiſe & par effet de ſon peché: mais Saül vouloit eſtre excuſé devant le peuple, & fut rejetté.*
90. *Iehu fut remuneré pour avoir occis les Preſtres les avoir tous tuez, & bruſlé leurs Temples & leurs Dieux.*
91. *Le Royaume d'Iſraël finablement du tout ſupprimé à cauſe de l'Idolatrie.*
92. *Le Regne de Iuda dura encore quatre-vingts ans.*
93. *L'exemple d'un bon Chancelier & bon Roy.*
94. *Le Royaume de Iuda ſupprimé pour l'obſervation des Images.*
95. *Le peuple qui n'avoit le ſçavoir de dire qu'il obeyroit pluſtoſt à la parole de Dieu qu'à celle du Roy, fut avec luy detruit & mené en captivité.*
96. *L'Eſtat Royal des Iuifs ne fut iamais reſtitué depuis la captivité de Babylone.*
97. *Dieu vengeur de ſon honneur & de ſon Fils qu'il a eſtably ſeul Sauveur.*
98. *Les Rois de France ont puiſſance de reformer la Religion ſelon la parole de Dieu.*
99. *Les Roys de France de toute antiquité ont fait Loix & Statuts de choſes Eccleſiaſtiques. Clovis a fait celebrer le premier Concile de l'Egliſe Gallicane à Orleans.*
100. *Charlemagne en fit cinq, & pluſieurs Loix Eccleſiaſtiques & aux Saxons.*
101. *Louys le Piteux deffendit aux Eveſques & Prelats les robbes de ſoye & habits pompeux.* 209.
102. *Les Capitulaires de Charlemagne des choſes d'Egliſe, auſquels l'Egliſe a obey.* 103.
104. *Commanda aux Eveſques & Curez preſcher la parole de Dieu ſeulement, ſans y meſler les inventions & doctrines des hommes.*
105. *Fit Loy ſur la diſtribution des obligations de l'Egliſe.*
106. *Et deffendit aux Egliſes recevoir biens, dont les heritiers des donateurs ſeroient exheredez.*
107. *Autre Loy d'oſter les ſuperſtitions des trépaſſez.*
108. *Par les anciens ſaints Conciles deffendu de faire autre choſe, à l'Enterrement des Chrétiens, que chanter Pſalmes en eſperance de la Reſurrection.*
109. *Louys le Piteux & Clothaire ſon fils ordonnerent que les Laics communieroient en la Cene du Seigneur és deux eſpeces du moins trois fois l'an* 208.
110. *Le Sacrement de la Cene entier tant és hommes qu'és femmes, a eſté gardé en France juſques au Concile de Conſtance, & auparavant eſtoit receu par tout, meſmes par les Decretales des Papes.*
111. *Les Cardinaux eſtoient les Curez au Dioceſe de Rome.*
112. *Et y doivent reſider ou eſtre dechaſſez.*
113. *Du temps d'Innocent IV. qui vainquit l'Empereur, prirent les Chappeaux rouges, laiſſerent leurs Cures.*
114. *Leſdits Louys & Clothaire deffendirent aux Eveſques de promouvoir Preſtres ſans examen, & d'excommunier facilement & ſans cauſe & toute entrée ſimoniaque, & ordonnerent oſter ceux qui ſeroient entrez par ſimonie.*
115. *Charlemagne & Louys le Piteux ont ordonné que les Eveſques fuſſent éleus par le Clergé & le peuple.*
116. *Qu'aucuns ne fuſſent faits Moynes ſans le congé du Roy.*
117. *L'Empereur Valens envoya les Moynes à la guerre.*
118. *Que les Subjets ſoient benignement traitez par les Prelats.*
119. *Que ſans le conſentement des parens, les enfans ne fuſſent tonſurez, ny voilez.*
120. *De n'enterrer dans l'Egliſe, & du mat d'icelle.*

121. *Que*

121. *Que les gens dignes de mort ne joüiſſent de l'immunité de l'Egliſe.*
122. *Les Eveſques, Preſtres & Clercs ſubjets aux Loix du Roy.* 170. 171. 172.
123. *Leon IV. Pape ſe reconnoiſt ſubjet aux Loix des Empereurs François, & les promet garder.*
124. *Et prononce menteurs ceux qui ont dit, & diront le contraire,* 127.
125. *Comparut à droit en cauſe criminelle devant Louys II. Empereur François.*
126. *Et luy rendit compte des armes priſes pour la defenſe de Rome.*
127. *La ville de Rome appartenoit aux Empereurs François.*
128. *Iean VIII. Pape fit pareille profeſſion.*
129. *S. Louys a fait Loix contre les Papes pour la liberté de l'Egliſe Gallicane.* 130.
131. *Pragmatique Sanction de ſaint Louys contre les uſurpations & avarice des Papes.*
132. *La Philippine prohibitive des dixmes inuſitées, & nouvelles exactions des gens d'Egliſe.*
133. *Charles le Quint dit le Sage contre l'ambition des Papes leurs flateurs & folles opinions fit compoſer le Dialogue du Verger, & toute la Bible en vulgaire.*
134. *Charles le Quint fit un Edict prohibitif aux Eveſques, & autres Prelats d'interdire ou excommunier les Villes, Colleges & Communautez de ſon Royaume.*
135. *Charles VI. chaſſa les Collecteurs du Pape & des Cardinaux, prohiba Benefices eſtre conferez aux eſtrangers, ſoit par les Ordinaires ou par le Pape ou ſes Legats.*
136. *Et mit en ſa main tous les Benefices des Cardinaux qui emportoient les fruits hors le Royaume, enſemble les penſions qu'ils avoient ſur les Benefices.*
137. *S'oſta & ſon Royaume de l'obeïſſance du Pape, ce qui fut approuvé par pluſieurs Docteurs meſmes Italiens.*
138. *Comparaiſon de deux Papes.*
139. *Le remede que donne Balde contre les Papes abuſans.*
140. *Le Pape excommunia le Roy: & fit libelles diffamatoires.*
141. *Les Bulliſtes firent amende-honorable.*
142. *Arreſt contre les Officiers du Pape oüis.*
143. *Les Papes ont voulu exciter ſeditions au Royaume contre le Roy.*
144. *Boniface VIII. attenta donner le Royaume de France.*
145. *Martin V. voulut remettre ſur les exactions de ſes predeceſſeurs: mais les Ordonnances anciennes furent renouvellées.*
146. *L'interdit par luy fait fut abrogé par Arreſt de Parlement.*
147. *Les complaintes des Allemands.*
148. *Æneas le Sauvage qui avoit eſté contre les Papes pour le Concile de Baſle, fit l'Allemagne pays d'obedience.*
149. *Charles VII. defendit aller à Ferrare, & fit la Pragmatique à Bourges.*
150. *Louys II. defendit de porter argent à Rome, ny d'en apporter Bulles.*
151. *La Pragmatique fut confirmée par un bon Procureur du Roy.*
152. *L'ingratitude de Iules II. contre Louys XII. & donna pardons à ceux qui tueroient les François.*
153. *L'uſurpation ſur le Royaume de Navarre. Pampelune & tout le pays poſſedé par les Gaſcons lors devant & depuis la Nativité de Ieſus-Chriſt.*
154. *Louys XII. concité par les Papiſtes à occire ceux de Merindol & Cabrieres.*
155. *Les voulut oüir malgré les Papiſtes.*
156. *Oüy le rapport des Viſiteurs qu'il y envoya, les declara innocens: & confirma leurs immunitez.*
157. *Derechef calomniez ſous François I.*
158. *Auquel envoyerent confeſſion de leur foy* 1544.
159. *Neantmoins cruellement occis l'an* 1545. *dont* 1551. *Henry II. voulut excuſer ſon pere.*
160. *Iuſtinian & autres Empereurs ont fait Loix des perſonnes & choſes Eccleſiaſtiques, à quoy l'Egliſe a obey* 163. 167. 168. 169. 170. 172. 173.
161. *Meſmes que tout l'Office Eccleſiaſtique fuſt en langue vulgaire.*
162. *Erreurs des Canoniſtes.* 122. 124. 163. 64.
164. *Les Princes meſmes Idolatres n'ont trouvé plus loyaux gens-d'armes & Officiers que les Chreſtiens.*
165. *Conſtantin le grand connoiſſoit des cauſes & appeaux des Eveſques.*
166. *Et en eſtoit juge competant, ſelon S. Auguſtin, & le Pape ſon delegué ſubalterne.*
167. *Le Roy n'eſt un bras ſeculier, mais chef de toute la Iuſtice.* 168.
169. *Loy Imperiale de l'election de l'Eveſque de Rome.*
170. *Gregoire le grand gardoit les Loix Imperiales en cauſes Eccleſiaſtiques.*
173. *Loy de la punition des Eveſques excommunians ſans cauſe.*
174. *Le Roy n'a moindre puiſſance en ſon Royaume que l'Empereur en l'Empire.*
175. *Encores environ huit ou neuf ans devant les Decretales, & depuis les Loix tant des anciens Empereurs que de ceux d'Allemagne eſtoient gardées en Cour de Rome entre les Clercs.* 176. 177.
178. *David ordonna le tour des Preſtres & Levites, leur prefigeant certain ordre.*
179. *Ce qui fut renouvellé par Ezechias.*
180. *Et obſervé juſques à l'advenement de Ieſus-Chriſt.*
181. *Salomon deſtitua & inſtitua les Souverains Preſtres.*
182. *Les ſaints Roys ont abbatu les Images, chaſſé les Preſtres idolatres & remis la Religion ſelon la pure parole de Dieu.*
183. *Le Roy Ezechias fit preſcher la pure parole de Dieu, non ſeulement par ſon Royaume de Iuda: mais auſſi par tout le reſidu d'Iſraël.*

184. *L'office du Preſtre & Magiſtrat ſont ſeparez de Dieu.* 185.

186. *Le Magiſtrat conſervateur de la Loy de Dieu.* 189.

187. *Les grands Pontifes des anciens Romains n'avoient Iuriſdiction.*

188. *La puiſſance des Rois en l'Egliſe Chreſtienne n'eſt moindre qu'elle eſtoit en celle d'Iſraël.* 189.

190. *L'Epiſtre de l'Autheur au Roy grandement calomniée.*

191. *L'authorité des Roys & de Dieu.*

193. *L'antiquité releve & defend la verité.*

194. *Par quelle nouvelle ſuperſtition la Iuriſdiction du Roy eſtoit diviſée & uſurpée.*

195. *Les Papiſtes ont dreſſé un Regne nouveau en derogeant aux Roys.*

196. *Philippes de Valois commença le premier à retirer partie de ſa Iuriſdiction. Maiſtre Pierre du Cognieres ſon Conſeiller & Advocat.* 199.

197. *D'où vient le tranſport des Finances de France.*

198. *Les Decretales ont uſurpé ſur la Iuriſdiction des Roys.*

199. *Ignorance des Canoniſtes.*

200. *Sainte Ordonnance de Charlemagne touchant la parole de Dieu.*

201. *Dont la Religion ſeulement dépend. Les choſes humaines dépendent en partie des hommes & cauſes ſecondes.* 202.

203. *Il n'eſt licite d'adjoûter à la parole de Dieu.*

204. *Comme faux Taverniers qui meſlent l'eau au vin.*

206. *Ou la paille avec le froment.*

207. *C'eſt fauſſe balance, faux poids, & fauſſe meſure, quand on traite la Religion par autre poinct que l'Ecriture Sainte.*

209. *Philippes Auguſte appella au futur Concile du Pape Innocent III. qui vouloit entreprendre Iuriſdiction en faveur du Roy d'Angleterre, qui s'eſtoit fait ſon cenſier, pour empeſcher l'execution de l'Arreſt donné pour la reünion d'Aquitaine, Normandie, Anjou, & le Maine.*

212. *La Sorbonne & Cardinaux ont fort perſecuté l'Autheur qui deffendoit le droict du Roy.*

213. *Et ont entrepris comme Roys ſur l'authorité d'iceluy.*

Digitized by Google

LA PREMIERE PARTIE DV TRAICTÉ
DE L'ORIGINE
PROGREZ, ET EXCELLENCE
DV ROYAVME ET MONARCHIE
DES FRANÇOIS,
ET COVRONNE DE FRANCE.

Composé par Meſſire CHARLES DV MOLIN, *Docteur és Droicts, Jureconſulte de France & Germanie, Maiſtre des Requeſtes ordinaire du tres-Illuſtre Roy, & de la tres-Noble & Chreſtienne Royne de Navarre.*

Deux choſes ſingulieres.

EN traittant de l'origine, progrez, & excellence du Royaume, & Monarchie des François, & Couronne de France, deux choſes principalement me ſont venuës en conſideration, qui ſont certainement admirables œuvres, dons, & privileges ſpeciaux de l'omnipotente, & moderatrice de l'Univers providence Divine.

1. La premiere, que dés la creation du monde juſques à preſent en ſi grand nombre de Regnes, & Monarchies qui ont eſté, n'en y eut onques, & n'en y a aucune, qui dés & depuis ſon erection, introduction & aſſiette de ſon eſtat, y ait ſi longuement perſeveré, & perſevere, que celle de France, combien que pluſieurs fois par cy-devant, & encores n'agueres de noſtre temps par deux fois ait eſté en danger imminent de ruine, & ſuppreſſion.

2. La ſeconde, qu'il n'y eut oncques, & n'y a encores aucun regne plus ſemblable à celuy de Iudée du Roy David, & ſes ſucceſſeurs, que celuy de France, pour le regard de la ſucceſſion, & legitime devolution de la Couronne d'iceluy.

Premier regne en Babylone.

3. Quant à la premiere, la plus ancienne Monarchie, ſelon tous les Autheurs, a eſté celle de Babylone & Chaldée, dont ne ſe trouve qu'elle ait peu commencer pluſtoſt, que cent trente & un an aprés le deluge, ſous Nembrod fils de Chus, fils de Cham (nom bien approchant de Caïn) qui ſe mocqua de ſon pere Noé, dont il & ſa poſterité receut la malediction, comme il eſt écrit en Geneſe, *chap. 9. en Ioſephe Livre 1. des Antiquitez des Iuifs, chap. 13.* Ledit Nembrod arriere-nepveu de Noé, fut le premier qui affecta, & de fait occupa la Tyranie, Seigneurie & Domination ſur les autres, & telle eſtoit la renommée de ſa force, & hardieſſe, que tel proverbe en fut fait, quand on vouloit ſignifier un homme fort hardy, & entrepreneur, on diſoit, c'eſt un autre Nembrod : & fut le commencement de ſon regne en Babylone par luy edifiée, Geneſe 10. chap. 1. des Croniques.

Nembrod de la ligne maudite.

4. Et non content attenta avec ſes gens (au grand regret de Noé ſon biſayeul, qui vivoit encores, & des gens de bien craignans Dieu) d'y élever une tour outre les nuës, & fut nommée le lieu Babel, pour la confuſion des langues, qui y ſurvint par punition de Dieu : comme appert Geneſe, chap. 11 à quoy concorde non ſeulement Ioſephe Iuif audit Livre des Antiquitez, qui écrivit du temps de Veſpaſien & Tite Empereurs de Rome, mais auſſi Beroſe Chaldéen, qui fut 1340. ans au precedent du temps de Gedeon, au 4. Livre de ſon Hiſtoire.

Tour Babel.

Beroſe.

5. Ainſi ledit premier regne commença bien-toſt à eſtre diminué par la diviſion des langues, & ſeparation des peuples, & depuis fut tranſporté aux Aſſyriens, comme témoigne Herodote ancien Autheur.

Regne des Aſſyriens.

6. Je n'ignore pas qu'aucuns recens Chronographes dient que ledit premier regne de Babylone ou Chaldée dura mil trois cens cinquante-huit ans, & comptent recens huis Rois de ſuite ſans interruption juſques à Sardanapale, qu'ils dient le dernier Roy, qui fut occis par ſes gens, pour ſes laſcivetez effeminées & deſbordées, & le regne transferé aux Medes.

Fini en Sardanapale.

7. Mais ils confondent, & continuënt enſemble les regnes de Babylone & Aſſyrie, qui eſtoient deux peuples ſeparez, & deux regnes. Et partant de la longueur dudit premier regne, il en faut oſter cinq cens ans, que regnerent les Aſſyriens, aprés qu'ils eurent ſurmonté les Chaldéens, & Babyloniens, & ſoubmis à leur regne, qu'ils tinrent cinq cens ans juſques à la deffaite du lubrique Sardanapale, ſelon Herodote.

8. Du temps dudit premier regne de Chaldée, & de Babylone, environ ſix vingts ans aprés la confuſion des langues, deux cens cinquante ans aprés le deluge ſous le Roy Ninus commença l'erection des Images & Idolatrie, dont furent maculez Tharé pere d'Abraham, & leur famille en la ville de Ur de Chaldée. Joſué chap. 24. juſques à ce que par le Commandement de Dieu, ils en ſortirent pour venir en la terre de Canaam : comme appert Geneſe 11.

Source de l'idolatrie.

9. Les Medéens, qui ſous Arbacés, qui occit Sardanapale, occuperent le regne ſur les Aſſyriens, qui

Digitized by Google

l'avoient uſurpé ſur les Chaldéens : iceux Medéens
ne durerent pas long-temps, qu'ils ne fuſſent dere-
chef ſurmontez par les Aſſyriens, qui unirent Baby-
lone, & Chaldée à leur Empire, & conquirent tou-
te la Syrie, Tyr, Egypte, & etablirent la grande Mo-
narchie, que le Prophete Daniel c. 2. & 7. du temps
de Nabuchodonoſor le grand, appelle la premiere
comparée au chef d'or, & à l'aigle volant, pour la
grandeur, étenduë, & excellence d'icelle : mais elle
ne dura pas deux cens cinquante ans, dont ſa gran-
deur ne dura pas la moitié dudit temps. Car l'Empi-
re de Nabuchodonoſor premier, & de Nabuchodo-
noſor le grand ſon fils, qui bruſla, & raſa Ieruſalem,
& de ſes enfans, & enfans de ſes enfans, n'excede
cent vingt-deux ans.

Déſtruite par idolatrie.

10. Balthaſar le dernier d'iceux, blaſphemateur
& retombé en l'Idolatrie, dont ſon pere Evilmero-
dach, & ſondit grand pere avoient eſté convertis par
Daniel, fut occis par Cyrus, & le Royaume tranſporté
aux Perſes, & Medes. Daniel 5

Seconde Monarchie.

11. Et fut la ſeconde Monarchie, que Daniel ch 2.
compare à l'argent, & chap. 2. à l'ours, & chap. 8. au
belier. Cette Monarchie ne dura gueres plus de deux
cens ans : car Darius ſixiéme de ce nom, & le qua-
torziéme & dernier fut déconfit par Alexandre le
Grand, que Daniel chap 7. compare au Leopard, &
chap. 8. au bouc des chevres.

Tierce Monarchie.

12. Ainſi la Monarchie transferée aux Grecs, qui
eſt la tierce comparée l'airain au 2. de Daniel. Cette-
là fut incontinent par la mort d'Alexandre diviſée en
quatre Royaumes, leſquels finalement tomberent
ſous la puiſſance, & Empire des Romains : qui fut la
quatre Monarchie que Daniel chapitre ſecond, com-
pare aux jambes de fer, & pieds partie de fer, partie
de terre.

Quatre Monarchie.

13. Cette Monarchie ne commença pas à Romu-
lus, qui ne joüit pas de ſept lieuës entour Rome,
dont les Rois pour leur lubricité, tyrannie, & or-
gueil furent chaſſez par decret du peuple, deux cens
quarante-quatre ans aprés la fondation de Rome, qui
depuis s'augmenta merveilleuſement. Mais encores
l'an cinq cens quarante-quatre de la fondation d'i-
celle, ils n'avoient rien hors l'Italie, dont ils ne te-
noient pas encores la moitié, témoin Tite Live. *
Les François ne tarderent pas la ſixiéme partie du-
dit temps à plus dilater leur regne és Gaules. Ladite
quarte Monarchie commença au peuple Romain,
aprés qu'il fut parvenu à telle puiſſance, & gran-
deur, qu'il dominoit en Affrique, Macedone, Grece,
& Aſie, mais non pas és Gaules, que toûjours re-
doutoient pour la vie : ny és Allemagnes, & encore
moins en France Orientale, où regnoit Anthenor
Roy des François, lors nommez Sicambriens. Cela
advint environ l'an ſix cens & huit de la fondation
de Rome : & environ cent quarante-quatre ans avant
la Nativité de Jeſus-Chriſt : aprés qu'ils eurent vain-
cu, & fait tributaire Antiochus le grand, & lors ſe
laiſſerent nommer Seigneurs du circuit de la terre :
comme recite Tite Live, au ſeptiéme Livre de ſa 4.
Decade.

* Livre 7. de ſa 3. Decade.

Theodoſe le grand.

14. Ce grand Empire commença à decliner quatre
cens ans aprés ladite Nativité de Jeſus-Chriſt, que
Theodoſe le grand laiſſa deux enfans mineurs : Arca-
dius, auquel il aſſigna Conſtantinople, & la partie
de l'Empire Orientale, & Honorius auquel il aſſigna
Rome & l'Occident : & au lieu de les laiſſer ſous le
regime & tutelle du Senat,

Priſe de Rome.

15. Il leur bailla deux tuteurs vaillans, mais étran-
gers, Rufin & Stilicon, qui convoiterent l'Empire
pour leurs enfans, dont par leur colluſion s'enſui-
vit le Siege de Conſtantinople, la priſe & ſaccage-
ment de Rome par Alaric Roy des Gots, l'an du Sei-
gneur 412. où fut priſe captive Placidie fille de Theo-
doſe le grand, ſœur des Empereurs, toſt aprés mariée
à un Barbare. Athaulphe eſleu Roy des Gots par le
deceds d'Alaric mort au ſaccagement de Coſence,
lequel mariage profita fort à Rome, que ledit Athaul-
phe nouveau Roy vouloit raſer pour édifier autre
ville, qu'il vouloit nommer Gothie : dont fut diverti
par les remonſtrances & prieres de Placidie : auſſi les
Gots le luy reprocherent, & le tuerent, parce qu'aux
prieres de ſa femme il avoit interrompu le cours
des victoires ſur les Romains, comme témoigne Paul
Oroſe, qui lors vivoit, en la fin de ſon Hiſtoire : &
recite Platine en la vie de Zoſimus Pape. Sabellic, &
autres Chronographes, Rapha. Volateran. au 2. Li-
vre de ſa Geographie chap. des Gots.

Scandale des Idolatres.

16. Cette honteuſe, & ſubite ruine d'un ſi grand
Empire, ſcandaliſa beaucoup de gens indoctes, par la
querelle des Preſtres des Idoles, qui diſoient ce meſ-
chef eſtre advenu pour avoir negligé & changé l'an-
cienne Religion des Dieux, ſous laquelle l'Empire
eſtoit né & creu, pour confuter laquelle opinion,
& découvrir l'erreur, Saint Auguſtin compoſa vingt-
deux Livres de la Cité de Dieu, c'eſt à dire de la
vraye Egliſe contre les Gentils, où au vingtiéme Li-
vre chap. 19.

L'Antechriſt.

17. Parlant de l'Antechriſt advenir par eſprit pro-
phetique fondé en l'Ecriture Sainte, * il dit que c'eſt
celuy, qui s'eſlevera ſur l'Egliſe univerſelle, comme
chef d'icelle. Et au meſme temps Paul Oroſe ſon Diſ-
ciple écrivit ſon hiſtoire, pour confuter l'opinion de
ceux qui diſoient le monde eſtre plus miſerablement
gouverné, & affligé depuis la Religion Chreſtienne
receuë, qu'il n'avoit eſté auparavant.

* Theſſ. 2.

Les Papes ayans entrepris ſur l'Empire.

18. Au meſme temps les Eveſques de Rome com-
mencerent à faire leur profit mondain, & ſathani-
que de la ruine de l'Empire. Car ſous ombre d'aider
de conſeil à la ville, & au pays, en l'abſence, ou
foibleſſe des Empereurs de Conſtantinople, entre-
prindrent peu à peu le gouvernement, & ont telle-
ment negocié, qu'ils ont bien oſé non ſeulement re-
ſiſter aux Empereurs, (auſquels toûjours avoient eſté
ſubjets :) mais auſſi deffendre, & prohiber le peuple
de Rome, & d'Italie de leur payer tributs, & les ex-
communier.

Voulurent entreprendre ſur les Egliſes.

19. Et par meſme moyen entreprendre non ſeule-
ment l'authorité, mais auſſi la ſuperiorité ſur les au-
tres Egliſes d'Italie, & outre ſur celles d'Affrique,
meſmes le reſſort d'appel, dont ledit Zozime, Boni-
face premier, & Celeſtin premier, firent tous leurs
efforts par leurs Legats, & Ambaſſadeurs és Conci-
les generaux d'Affrique : meſmement au ſixiéme tenu
à Carthage environ l'an du Seigneur quatre cens
vingt, où eſtoit preſent Saint Auguſtin. Et pour par-
venir à leur attente, produiſirent faux extraits du
Concile de Nice. Ladite fauſſeté découverte, en fu-
rent deboutez : & derechef toſt aprés au Concile
Milevitain chap. 22. où preſidoit ledit Saint Auguſtin :
comme appert au premier Tome des Conciles.

L'Idolatrie ruine de l'Empire.

20. Ainſi la Monarchie n'a pas duré ſix cens
ans. Et à bien prendre la trace des Hiſtoires, l'on voit
que l'Idolatrie en a eſté cauſe, & l'obſtination du Se-
nat Romain à maintenir la Religion qu'il diſoit eſtre
ancienne. Les Loix diſſimulatrices deſdits Empe-
reurs Honorius & Theodoſe le jeune, fils dudit Ar-
cadius, ne profiterent de rien qu'à provoquer l'ire
de Dieu. Car douze ou treize ans aprés le deceds de
Theodoſe le grand, l'an du Seigneur quatre cens onze,
cuidans mieux garder leur Eſtat public, firent une
Loy, par laquelle ils deffendirent expreſſément aux
Chreſtiens, de faire aucun trouble, ou dommage aux
Iuifs, & aux Payens ou Idolatres vivans paiſiblement,
& ne faiſans aucune choſe contre les Loix, & eſtat
public : laquelle Loy commence, *Chriſtianis*, au Code
Juſtinian, au titre des Payens, & de leurs Temples &
Sacrifices.

Loix diſſimulatrices.

21. Auſſi le Concile general d'Affrique, tenu du

temps deſdits Empereurs, article 76. fait mention de la Loy honteuſe faite par leſdits Empereurs, par laquelle eſtoit permis en liberté eſtre Chreſtien, ou non. Vray eſt qu'ils eſtoient fort jeunes, & avoient de mauvais & deſloyaux tuteurs, qui taſchoient par male adminiſtration affliger, & uſurper l'Empire.

22. Mais l'année enſuivant le premier jour d'Avril, qui eſtoit l'an mil cent ſoixante-quatre de ſa fondation, Rome fut priſe & pillée par Alaric Roy des Gots, qui commanda par cry public pardonner à ceux qui eſtoient fuys aux Temples des Chreſtiens, & non aux Temples des Idoles; comme témoigne Saint Auguſtin, & Oroſe és lieux ſuſdits, & Socrate en l'Hiſtoire Tripartite Livre ſeptiéme, chap. 10. qui tous vivoient, & écrivoient audit temps, & concordent tous les autres Hiſtoriens: Et peu aprés Rome fut derechef priſe & pillée par ledit Athaulphus ſubrogé Roy des Gots au lieu de Alaric. Soient veus les Ecrits & Hiſtoires du Prophete Jeremie, & du Livre des Rois, ou Paralipomenon de ſon temps, & on y trouvera les meſmes cauſes de l'ire & punition de Dieu.

Royaume d'Egypte.

23. Le Royaume d'Egypte a eſté des plus anciens aprés celuy de Babylone; mais il a ſouffert pluſieurs interruptions & tranſlations, ceux de Thebes (qui avoient cent portes) l'occuperent. Et depuis les Egyptiens en recouvrerent le regne, que les Aſſyriens leur oſterent, derechef les Egyptiens le recouvrerent. Alexandre le Grand les prit, & les annexa à ſa Monarchie, qui bien-toſt s'évanoüit. Finablement deux cens quatre-vingts-quatre ans aprés la mort d'Alexandre le Grand, vingt-huit ans auparavant la Nativité de Jeſus-Chriſt, Octavian Ceſar demeuré ſeul par la defaite de Marc-Antoine triumvir, & Cleopatra ſupprima le Royaume d'Egypte, & en fit une Province Romaine.

Roy des Eſpagnes.

24. Quant aux Rois d'Eſpagne, c'eſt choſe trop recente, & ne ſe trouve Hiſtoire certaine qu'il y ait eu Roy ou ſucceſſion Royale devant l'Empire Romain, ne durant iceluy.

25. Combien qu'il n'y ait eu Province, qui ait eſté ſi difficile à matter, & conquerir aux Romains, que les Eſpagnes, n'y où ils ayent conſumé tant de temps à les ſubjuguer toutes, qui fut vingt-cinq ans avant la Nativité de Jeſus-Chriſt, & deux cens ans aprés que les premiers Scipions y entrerent; qu'Octavian s'obſtina de ſubjuguer le reſte, qui eſtoit Cantabrie le coſté Septentrional, appellé de preſent Galice, Compoſtele, Biſcaye & Navarre. Et ce fait en ſigne de paix ferma les portes de Janus pour la ſeconde fois quant à luy: & pour la quatriéme fois depuis l'origine de Rome, comme dit Eutrope Livre 7. des choſes Romaines.

Portes de Janus.

26. Et demeurerent toûjours toutes les Eſpagnes paiſibles ſous l'Empire Romain prés de quatre cens cinquante ans, juſques ſur la fin de l'Empereur Honorius, que les Gots & Vandales y entrerent.

27. Celuy qui a fait l'Epiſtre au devant des Oeuvres diffuſes d'Alphonſe Toſtat, docte Eſpagnol, prend toute la Nobleſſe & ſang Royal d'Eſpagne des Gots, & en fait grand gloire & loüange. Il ne fait gueres d'honneur à ſa gent, & encores moins à ſes Princes de prendre leur geniture, gloire & Nobleſſe du ſang Gothicque. Encores il s'abuſe en l'Hiſtoire; car combien que les Gots ayent commencé d'y regner environ l'an du Seigneur quatre cens cinquante, où ils porterent, & retindrent la ſecte & hereſie Arrienne, tant qu'ils regnerent: qui ne fut gueres que deux cens ſoixante ans,

Furent deminez des Sarrazins. Dont furent delivrez par Charlemagne.

28. Car l'an de noſtre Seigneur ſept cens quatorze, les Sarrazins occuperent la plus grand part du païs, & y regnerent environ quatre-vingts ans: juſques à ce que Charlemagne, qui à la priere & requeſte d'Adrian Eveſque de Rome, avoit ja vaincu & ſupprimé le Royaume des Lombards en Italie, où ils avoient regné deux cens quatre ans: auſſi à la priere & requeſte d'Alphonſe ſecond de ce nom Roy de la Region à preſent dite Caſtille, fut és Eſpagnes avec groſſe armée de François, debella les Sarraſins, & recouvra grande partie du pays, qu'il rendit audit Alphonſe, comme témoignent les Hiſtoires dudit temps.

29. Mais un de Tolede dit le contraire, comme recite Rapha. Volateran au Livre 2. de ſa Geographie, chap. des Sarrazins. Ainſi aucuns Eſpagnols aiment mieux eux loüer, & glorifier d'avoir eſté ſubjuguez par les Gots Barbares & Arriens: que ſecourus par les nobles François, qui y ſont allez pour leur bien faire, aux dépens de leur chevance & de leur ſang. Et au contraire les Gots outre leur violente uſurpation, & peſtilente infection de ſecte Arrienne, & Loix Gothicques, qu'ils y établirent par écrit, environ l'an 480. Finablement par leur paillardiſe ont eſté cauſe de ladite invaſion, & regne des Sarrazins, qui y euſſent plus long-temps, ou toûjours regné, ſans l'aide des François.

Les Gots firent les Eſpagnols Arriens.

30. Entre leſdites Loix Gothicques faites en Eſpagne, la premiere eſt portant l'abrogation de tout le Droict Civil, que quiconque alleguera en jugement une Loy Imperiale, ſoit condamné & executé à mort, comme témoigne Oldrad. *quaſt.* 69. & Jean André en ſa Novelle, Livre 3. chap. dernier, & n'agueres Jehan le Loup Eſpagnol au commencement du chapitre *per veſtras*, nombre 19. Ce n'eſtoit pas ſans occaſion, car la premiere Loy que fit jamais Theodoſe le grand (laquelle environ aprés cent quarante-trois ans, Juſtinian premier a mis la premiere en ſon Code) eſt contre les Arriens, afin de maintenir par tout la foy de la ſainte Trinité, dont les premiers Rois Gothicques d'Eſpagne eſtoient ennemis.

Loy Gothicque, abrogee le Droict Civil.

31. Clovis premier Roy des François les reſerra fort, leur oſtant la Guyenne & Languedoc, & les contraignans eux retirer dans les Eſpagnes, qui demeurerent encores maculées de ladite hereſie, & depuis du paganiſme des Sarrazins, juſques à ce qu'elles furent delivrées par l'aide de Charlemagne. J'ay grandement loüé les Eſpagnes en mes Commentaires ſur les Couſtumes de Paris, art. 29.

Clovis.

32. Les Rois de Sicile encores plus recent ledit païs plus de deux mil ans a eſté diffamé de Tyrans, depuis tombé és mains des Cartaginiens, les Romains leur oſterent, & en firent leur premiere Province, & grenier à bled.

Rois de Sicile.

33. Charlemagne fait Empereur d'Occident laiſſa Calabre, la Poüille, & Sicile par partage à l'Empereur de Conſtantinople. Depuis, environ l'an du Seigneur neuf cens quatorze, les Sarrazins en occuperent grande partie juſques à ce qu'environ l'an du Seigneur mil huit,

34. Guillaume natif de Normandie ſurnommé Ferrebach, fils de Tancredus noble vaillant Normand ayda à Maloc Lieutenant de l'Empereur de Conſtantinoble à en chaſſer les Sarrazins, & parce (comme dit Platine) que ledit Maloc luy fit tort au butin, ledit Guillaume vint avec quarante mil que François que Normands, & occuperent, Calabre, la Poüille & Sicile, qui fut transferée des Grecs aux Normands,

Venuës des Normands & François.

35. Qui y porterent les premiers devant Charles Comte d'Anjou, les Couſtumes Françoiſes touchant les fiefs & ſucceſſions, qui y ſont encores en pluſieurs poincts gardées: comme nous avons monſtré ſur les Couſtumes de Paris. Et peu à peu les ſucceſſeurs dudit Tancredus & Guillaume de Normandie furent Seigneurs de toute la Sicile. Et premierement ſe diſoient Comtes, & aprés Ducs, & depuis Rois de Sicile.

Dont y ſont gardées pluſieurs Couſtumes Françoiſes.

36. Et pour avoir plus grande couleur, prindrent les titres des Papes de Rome, leſquels du commen-

Les Papes infeodent l'autruy.

eement infeoderent pour neant, ce qui n'eſtoit à eux. Mais en l'an mil deux cens ſoixante-ſept, ils commencerent à en prendre de Charles Comte de Provence & d'Anjou, frere de Louys neufiéme Roy de France, qu'ils avoient appellé à leur aide, quarante mil écus par an : comme Platine meſme leur Secretaire témoigne.

Fables de l'Angleterre.

37. Quant au Royaume d'Angleterre, c'eſt choſe fabuleuſe, ce qu'aucuns comptent l'un aprés l'autre juſques à cent Rois de la lignée de Brutus, petit fils du fils d'Æneas plus de cent ans devant le Roy David, & depuis ſucceſſivement continuent à compter autres, partie Anglois, Saxons ou d'autres pays juſques à preſent, comprenans prés de trois âges du monde, & prés de deux mil cinq cens ans. J'ay par cy-devant confuté la vanité & fabuloſité deſdites vieilles Hiſtoires d'Angleterre, en interpretant publiquement en Novembre mil cinq cens cinquante-cinq une Loy des Pandectes commençant, *Lucius*.

38. Et qu'ainſi ſoit, ils diſent que l'Empereur Severus conquit le Royaume d'Angleterre, & y mourut en la Cité d'YORCK, aprés avoir engendré audit païs d'une femme d'Angleterre, Baſſianus Caracalla, qui fut Roy d'Angleterre aprés la mort de ſon pere, & depuis mort Empereur de Rome en Italie. Bien eſt vray que l'Empereur Severus l'an du Seigneur deux cens dix, entra en groſſe armée en Angleterre, & fut le premier qui la conquit entierement, mais il mourut à la conqueſte. Ses enfans & ſes Lieutenans reduiſirent l'Iſle en forme d'une Provnice Romaine.

39. Tant s'en faut, que luy ou aucuns de ſes enfans en ait fait un Royaume, ou s'en ſoit dit Roy. Car c'eſt une Loy entre les Romains recitée en l'Evangile, * que qui ſe fait Roy, contrevient à Ceſar, c'eſt à dire, à la Majeſté & Eſtat de l'Empire, dans lequel ne faut aucun Roy : mais tous pays (hors le Siege Imperial) mis en forme de Provinces.

* Iean.19.c.

40. Auſſi tant s'en faut que ledit Severus ait engendré ledit Baſſianus en Angleterre d'une femme Angloiſe, qu'il avoit quatre-vingts ans avant qu'il y entraſt : ce qu'il entreprit ſans aucune neceſſité, mais de faſcherie, qu'il avoit pour les grands diſcords de ſes fils Baſſian & Geta, pour les cuider divertir de leurs noiſes domeſtiques, en les empeſchant en guerre loingtaine. Les Anglois alors dits Bretons à ſon arrivée ſe voulurent rendre : mais il les voulut avoir par force pour acquerir nouveau titre, & pour la cauſe ſuſdite. Il avoit eu Baſſian ſon aiſné devant qu'il fuſt Empereur de ſa femme legitime native de Lepte, en ſon païs d'Affrique, & l'aſſocia à l'Empire: comme témoigne Jule Capitolin qui a veſcu dudit temps, & pluſieurs Loix du Code Imperial, qui ſont de tous deux enſemble.

41. Et depuis que ledit Severe fut Empereur, il eut Geta d'une Julia, tres-belle Putain, qu'il prit, vivant ſadite femme. Il eſtoit Octogenaire quand il entra en Angleterre, il n'avoit garde d'entendre à y faire de nouveaux Baſtards, & eſtoit ſi goûteux, qu'il le faloit porter en lictiere, & mourut là à la pourſuitte de ſa guerre: comme témoigne Herodian qui vivoit en ce temps-là au tiers Livre de ſon Hiſtoire.

Papinian.

42. Ledit Baſſian, qui avoit failly à tuër ſon pere en Angleterre, comme dit eſt, tua ſon frere Geta au giron de la mere d'iceluy à Rome, où auſſi fit tuër Papinian tres-grand Juriſconſulte, & le premier du Palais, parce qu'il ne vouloit excuſer ledit fratricide. Ledit Baſſianus ayant épouſé ladite Julia ſa belle-mere, dont il avoit tué le fils, ne mourut pas en Italie, il fut tué en Meſopotamie, hay pour ſes vilaines tyrannies.

43. Auſſi eſt notoirement faux, que ledit Baſſian ait eu des ſucceſſeurs au Royaume d'Angleterre, qui demeura toûjours Province des Romains, juſques environ l'an du Seigneur quatre cens quarante-neuf, ſur la fin de l'Empire de Honorius que les Pictes & Eſcoſſois envahirent l'Angleterre, lors encore nommée Bretaigne, à quoy la garniſon des Romains, ny le païs ne pouvoient reſiſter. Car les Gots & Vandales fouloient l'Italie & les Eſpagnes, & les François avoient ja occupé la plus grand part des Gaules, amplifians leur regne & chaſſans les Romains, dont leſdits Bretons ne pouvans avoir ſecours, appellerent les Saxons, dits Anglois, leſquels arrivez ſe firent Seigneurs du païs, qui commença à cauſe d'eux à eſtre nommé Angleterre.

Armorique.

44. Et pour l'oppreſſion des Saxons pluſieurs du païs furent contraints fuir & ſe jetter en l'Armorique, partie de Gaule Occidentale, qui fut à cauſe d'eux nommée Bretagne juſques à preſent. Claudian Poëte, qui vivoit & écrivoit audit temps, en a fait mention en ſes carmes, où il flatte poëtiquement Stilicon, Lieutenant déloyal dudit Honorius, d'avoir defendu la grande Bretagne Province Romaine, contre l'incurſion des Pictes, Eſcoſſois, & Saxons. Mais c'eſt tout le contraire, comme appert par les Hiſtoires.

45. Et depuis que ledit païs delaiſſa d'eſtre Province Romaine, changeant ſon vieil nom d'Albion & Bretagne, en Angleterre, à cauſe deſdits Saxons Anglois, ne ſe treuve par Hiſtoire authentique, & certaine qu'il y ait eu Roy, & certaine Majeſté Royale permanente juſques aprés le temps de Charlemagne, qu'il y a eu Monarchie, & Siege Royal juſques à preſent. Si les écrits d'Angleterre de leurs Rois ſont confus, & incertains du temps de Charlemagne, & au precedent, comme ils ſont par leur confeſſion, ils ſont encores incertains, & la plus part fabuleux & faux, pour le temps plus ancien. Car qu'eſt-il plus faux, que ce qu'ils ont écrit pour verité du temps dudit Severus & Baſſian?

46. Et encores plus faux ce qu'ils ont écrit depuis : que du temps de Cohet pretendu ſoixante-dixhuitiéme Roy de la Grand'Bretagne, Conſtantius Ceſar, & depuis Auguſte, qui n'agueres avoit conquis les Eſpagnes, y deſcendit pour la mettre ſous l'Empire des Romains, que ledit Cohet mourut un mois aprés s'eſtre fait tributaire, & laiſſa une fille unique nommée Helene, muſſée en la maiſon d'un Meuſnier à eauë, à ce qu'elle ne fuſt occiſe par ledit Conſtantius, qui ſe fit couronner Roy, & prit le ferment de fidelité de tous & ravit ladite Helene, & s'en ſervit de concubine, laquelle depuis épouſa, aprés qu'il fut adverty qu'elle eſtoit fille, & heritiere du Roy Cohet ſon predeceſſeur, de laquelle il eut un fils en Angleterre nommé Conſtantin, qui fut Conſtantin le Grand, oncle paternel comme ils dient de ſainte Katherine, fille de Conſtans Roy de Cypre de par ſa mere, fils dudit Conſtantius de ſa premiere femme Royne de Cypre.

47. Voilà un autre gouffre de menterie. Si ledit Conſtantius, qui eſtoit de tres-noble lignée de Rome, & comme témoigne Eutrope, qui vivoit audit temps (au Livre 2. de ſon Hiſtoire Romaine) fils d'un ancien Senateur, & de la niepce en ligne directe du bon & vaillant Empereur Claudius ſecond de ce nom, euſt fait la moitié de ce qui luy eſt attribué, il euſt forfait, & commis crime de leze Majeſté contre l'Empire. La grand'Bretagne eſtoit dés cent ans auparavant, & plus de ſix vingt ans depuis Province Romaine.

48. Bien eſt vray que ledit Conſtantius Chlorus, fut avec Galerius Maximus fait Empereur au jour meſme, que Diocletian & Maximian renoncerent à l'Empire en un jour ; Diocletian eſtant en Nicomedie de Bithinie en Aſie la mineure, & Maximian à Milan, aprés avoir tenu l'Empire vingt ans, & exercé la plus grande, longue & cruelle perſecution contre les Chreſtiens, qui fuſt oncques, qui eſt nommée la

Diocletian & Maximian ſe démirent de l'Empire en un jour.

dixiéme, & ne profiterent rien : mais laſſez de tourmenter & tuër, craignans encourir plus grande confuſion, abdiquerent l'Empire trop mal adminiſtré pour avoir creu les Preſtres idolatres. Mais ne conquit pas les Eſpagnes, qui eſtoient ja plus de trois cens trente ans, Province paiſible de l'Empire.

Conſtantin le Grand, baſtard.

49. Il eſt vray que ledit Conſtantin eſtoit ſon fils baſtard d'une nommée Helene, mais elle n'eſtoit pas Angloiſe, elle n'y fut jamais, & encore moins eſtoit fille d'un Roy; tant s'en faut, que ledit Conſtantin ait eſté nay en Angleterre de Roy & Royne d'Angleterre, qu'il fut engendré, & nay en un promontoire Port de mer d'Aſie la mineure, lors nommé Drepanon, petite ville, au bout d'une pointe eſtenduë bien avant dans la mer Propontique & tenant à Nicomedie de Bithinie, où arriva ledit Conſtantius qui n'eſtoit ny Empereur, ny Ceſar : mais ſimple Ambaſſadeur, envoyé par Diocletian du commencement de ſon Empire, pour traiter moyen de paix avec les Perſes, & Parthes, & autres qui invadoient les païs de l'Empire en Orient.

D'une Hoſtelliere en port de mer d'Aſie.

50. Audit Conſtantius arrivé audit port de mer, l'hoſte où il eſtoit logé preſenta ſa fille Helene, non pour femme, car ledit Conſtantius n'euſt voulu, & quand il euſt voulu, il n'euſt pû pour la prohibition des Loix Romaines recitées en la Loy, *lege Iulia*, au vingt-troiſiéme Livre, titre ſecond des Pandectes. & au cinquiéme Livre du Code. Mais ledit tavernier bailla ſa fille pour luy ſervir de concubine en paſſant : encores ledit pauvre Payen ſe tenoit bien-heureux de l'abandonner à un ſi grand Seigneur de Rome.

51. Qui n'eſtoit pas natif de Gaule, comme diſent les fabuleuſes Hiſtoires, ains de Rome, où ledit Conſtantius revint de ladite Ambaſſade par un autre chemin. Et lors Diocletian aſſocia Herculean à l'Empire, & eux deux firent ledit Conſtans ou Conſtantius Ceſar, & luy baillerent à femme Theodora, qui n'étoit pas fille aiſnée, ny fille dudit Herculean, comme ont controuvé les Moynes : mais fille de la femme d'Herculean, de ſon precedent mary.

52. Depuis ledit Conſtantius adverty qu'il avoit un beau-fils de ladite concubine Helene audit Drepanon, fit venir la mere, & le fils à Rome, & redoutant la jalouſie de ladite Theodora ſa femme, les renvoya, & fit nourrir le fils en la Cour, & ſous la garde de l'Empereur Diocletian & de Galerius Maximin l'aiſné, gendre dudit Diocletian, qui reſidoient en Nicomedie, comme dit Nicephore livre ſeptiéme, chap. dix-huit, & livre huit chap. 1.

53. Ledit Conſtantin fut ainſi nommé par ſa mere, & ledit hoſtellier ayeul maternel, qui ne luy oſerent bailler le nom entier de ſon pere, qui n'appartenoit qu'à un fils juſte & legitime, & non pas à un Baſtard d'une concubine fortuite. Parquoy le nommerent d'un diminutif; car Conſtantin eſt à dire petit Conſtans, ou petit Conſtantius.

54. Et que ladite Helene ſa mere fuſt taverniere, & hoſtelliere de gens de cheval, il eſt contenu expreſſément entre les Oeuvres de S. Ambroiſe, en la derniere partie, au Sermon funebre de Theodoſe. N'y fait rien que tout ledit dernier Tome eſt fauſſement attribué à ſaint Ambroiſe, comme appert par la cenſure d'Eraſme. Car il s'enſuit que d'autant plus longuement aprés le deceds ſaint Ambroiſe a eſté ſceu, que ladite Helene eſtoit une concubine d'hoſtellerie. Auſſi Blondus Livre troiſiéme de Rome triomphante, l'appelle concubine.

55. Dont appert que c'eſt choſe non ſeulement fauſſe, mais ridicule, ce que leſdits menſongers Moynes oyſeux comme Galfredus Monumetenſis ont oſé écrire, pour cuider illuſtrer l'Angleterre du premier mariage dudit Conſtans avec la fille du pretendu Roy de Cypre, qu'ils mettent maintenant en Grece, maintenant en Perſe, païs trop fort diſtans; car Grece eſt en Europe, & Perſe par delà Babylone, Medie & Aſſyrie, prés des Indes.

56. Il eſt certain que par tous les Livres des Hiſtoriens & Coſmographes, que lors & plus de cent ans devant & aprés ledit Conſtans l'Iſle de Cypre n'eſtoit Royaume : mais une Province des Romains. Aucuns des ſucceſſeurs d'Alexandre le grand commencerent à la poſſeder en titre de Royaume, juſques à ce que cinquante-quatre ans avant la Nativité de Jeſus Chriſt un méchant Romain Clodius fut cauſe de faire par le peuple Romain un decret Romain inique, ſans cauſe, comme dit Sabellic, par lequel le Royaume de Ptolomée de Cypre, & toutes ſes chevances eſtoient publiées, c'eſt à dire confiſquées au peuple Romain & par brigues pour mettre lors hors du Senat le Caton depuis nommé Uticenſe.

Cypre.

Caton.

57. Il fut outre ſon gré chargé de la commiſſion, il eſtoit reputé droit, juſte, & incorruptible : c'eſt à ſçavoir en l'amour de ſa republique. Car hors cela, & vers les eſtrangers, les Romains n'avoient aucun reſpect. Ainſi prenoient leur Eſtat, & Republique & augmentation d'icelle pour leur ſouverain bien, pour leur derniere fin, pour leur Dieu. Ce que Ciceron audit temps a publiquement confeſſé en ſon Oraiſon *ad Quirites*, & au Senat, leur diſant, qu'il les tenoit, & devoit reverer au nombre des Dieux. Ils ſe plaiſoient en tels blaſphemes bien-toſt punis par leurs guerres mutuelles, & ruine de leur Eſtat.

58. Cependant ledit Caton fut executer ſa commiſſion, dont Ptolomée Roy de Cypre ſe tua. Caton reduiſit ladite Iſle deſtituée de Roy, & de toute defence, en forme de Province perpetuelle du peuple Romain. Serra tres-exactement tous les threſors du feu Roy & richeſſes, qui eſtoient tres-grandes, amena la proye à Rome : Tout le peuple, Senat, & Magiſtrats luy vinrent au devant comme en triomphe : témoin Valere Livre quatriéme chap. 1. 2. 3. 4. & Livre 8. chap. 16. Plutarque en la vie dudit Caton, Sabellic. Ennead. 6. livre 5.

59. En tel eſtat demeura ladite Iſle, juſques aprés la ruine de l'Empire, & n'y eut Eſtat de Roy juſques à ce que Richard Roy d'Angleterre en allant en Jeruſalem l'an mil cent quatre vingts-un, parce que les Habitans luy dénierent l'entrée du port, ſe ſaiſit de l'Iſle, & en fit un Royaume : lequel aprés diverſes calamitez eſt tombé és mains des Venitiens l'an mil quatre cens ſeptante. Leſdits impoſteurs, & compoſiteurs des fables n'avoient veu l'Hiſtoire Sainte, ou ils la vouloient corrompre : Car par les Actes des Apoſtres chap. 13. appert que c'eſtoit Province Romaine.

60. Auſſi eſt faux ce qu'ils ont écrit, qu'à la venuë de Conſtantin à Rome, Maxence s'enfuit en Alexandrie, où il perſecuta, & fit mourir les Chrétiens, meſme ſainte Katherine, qu'ils feignent niepce dudit Conſtantin, regnant à Rome, aprés pluſieurs diſputes avec elle par grands Philoſophes amenez de Grece, qui eſt par delà Rome, és lieux de l'obeïſſance dudit Conſtantin. Car il eſt certain que Maxence ne fut jamais en Alexandrie depuis que ledit Conſtantin commença marcher dés l'an trois cens onze, qui eſtoit le troiſiéme an de ſon Empire commencé és Gaules, pour venir regner à Rome : car devant que Conſtantin entraſt à Rome, Maxence, qui luy vint au devant, fut vaincu & mort. Il ne fut doncques depuis en Egypte, & qui plus eſt, il ne ſortit oncques d'Italie depuis qu'il y eut pris titre d'Empereur.

Maxence n'a imperé en Alexandrie.

61. Et outre ledit Conſtantin vainqueur fit ceſſer les perſecutions par tout l'Empire. Car à l'exemple de ſon pere ne perſecuta jamais les Chreſtiens : ains les favoriſa, vainquit tous ſes competiteurs Payens, & perſecuteurs de la Foy.

Conſtantin fit ceſſer les perſecutions par tout.

Digitized by Google

62. Ainſi demeuré ſeul Empereur édifia une Ville audit petit port de mer d'Aſie, où il avoit eſté nay, & la nomma Helenopole, c'eſt à dire, Cité d'Helene. Et auprés de là, voulut baſtir ſa grande Ville de Conſtantinople, mais parce que c'eſtoit méchant païs, il l'édifia du coſté oppoſite en Thrace, qui eſt trop meilleur païs au lieu où eſtoient les ruines de Biſance, détruite par ledit Severus, ſur le haut rivage de ladite mer Propontique, & l'appella nouvelle Rome, & la fit de pareille dignité que Rome.

63. Davantage, depuis la mort d'Agrippa deuxiéme, & toſt aprés la deſtruction de Jeruſalem faite par Titus, n'y eut jamais Roy en Samarie, non plus qu'en la Grece; & ſi y a pis, car Samarie n'eut jamais la franchiſe donnée par les Romains en pluſieurs païs de Grece: mais fut faite Province tributaire, & toute Judée & Paleſtine diviſée en douze Regimens, à chacun deſquels il y avoit un Prevoſt (qu'on appelle en France Bailly ou Senéchal) pour les Romains. Blondus Livre 3. de Rome triomphante.

64. Si je ne craignois trop evaguer du propos, je confuterois icy grand nombre d'autres tels fauſſement controuvez menſonges, auſquels toutesfois juſques à preſent on a plus preſté l'oreille, & adjoûté foy qu'à la verité des Ecritures Saintes: juſte punition de Dieu, qui a permis tomber en telle efficace d'erreur, ceux qui ne ſe contentent de ſa Parole, & d'un ſeul Sauveur Jeſus-Chriſt par luy donné, & ſcellé, comme a eſté predit par ſaint Paul. 2. *Theſſalon.* 2. Moy eſtant à Straſbourg, ay entendu par gens dignes de foy, que feu de tres-loüable memoire Edoüard ſixiéme Roy d'Angleterre, avoit fait brûler leſdits Livres de fables menſongeres, comme il en fut brûlé à Epheſe pour cinquante mil pieces d'argent, lors que ſaint Paul y preſcha, & diſputa deux ans en la maiſon d'un Seigneur, comme appert Act. 19.

Les contempteurs de l'Ecriture Sainte tombent és fables.

65. Si je voulois prendre pour Hiſtoire tout ce qui eſt écrit de l'origine & antiquité des François & ſucceſſion de leurs Rois, il y auroit ja plus de deux mil ans: Il me ſuffit de commencer au temps dont je trouve témoignage certain. Ils dient communément que les François prennent ce nom de Francus ſecond de ce nom, qui regna ſur eux trente-ſept ans auparavant la Nativité de Jeſus-Chriſt: & eut pluſieurs victoires contre les Romains, & ceux du païs de Gaule, où ledit Francus entra, & fit un pont ſur la riviere de Meuſe. Mais ils ſont trop courts de dire que du temps dudit Francus ils commencerent eſtre nommez François.

66. Il appert que c'eſt long-temps auparavant, par les écrits meſmes des Romains; car du temps que Jules Ceſar fut és Gaules, où ſous ombre de defendre ceux d'Authun, Confederez des Romains, il entreprit conquerir tout le pays, qui fut cinquante-ſix ans avant la Nativité de Jeſus-Chriſt, le nom & renommée des François vint juſques dedans la ville de Rome au peuple & Senat, témoin Cicero, lequel écrivant des nouvelles de Rome *ad Atticum*, fait mention des François, & de l'Ambaſſade par eux envoyée.

Les François avoient ce nom cinquante-ſix ans avant la Nativité de Ieſus-Chriſt.

67. Ils firent bien ſentir leur force redoutable à Jules Ceſar, comme luy-meſme recite & confeſſe au ſixiéme Livre de ſes Batailles de Gaule, où il dit que les Sicambriens firent un pont ſur la riviere de Meuſe, qu'ils paſſerent avec deux mil chevaux, rompirent la garniſon que Ceſar avoit laiſſée és parties du Liege, & paſſerent fort avant plus outre, cherchans Ceſar pour le combattre, & aſſaillirent ſon Camp avec telle hardieſſe & terreur, que les Romains penſoient eſtre tous déconfits, & s'en retournerent avec grand butin.

Et mirent en danger l'Armée de Ceſar.

68. Il eſt certain, que leſdits Sicambriens eſtoient ceux, que Cicero, qui vivoit lors, appelloit François, & ainſi veu publiquement tenir & appeller, comme auſſi les autres Autheurs s'y accordent. Et lors ſur eux regnoit en la Franconie Autharius, qui commença à regner ſoixante-douze ans auparavant la Nativité de Jeſus-Chriſt.

69. Parquoy l'Hiſtoire eſt certaine, qu'aujourd'huy, mil cinq cens ſoixante & un, il y a plus de ſeize cens trente-deux ans, que dure & perſevere le regne des François: ce qui ne ſe trouve eſtre advenu à autre regne ou Monarchie, ny à Republique quelconque, car n'y a environ que mil cent ans que dure la Republique de Veniſe.

1632. ans du regne des François.

70. Et combien que ſelon Hunibault par la mort de Marcomir Roy des François deſcendu de la ligne de Autharius & Francus ſon fils, qui fut occis en une guerre contre Valentinian premier, les François furent ſans Roy l'eſpace de vingt-cinq ou vingt-ſix ans, & gouvernez par Ducs: leſdits Ducs eſtoient du ſang, & ligne Royale, & conſerverent le meſme peuple, & meſme regne ſous titre de Gouverneurs, & Ducs, juſques à ce qu'ayans repris leurs forces, & repaſſé le Rhin, pris la ville de Treves ſur les Romains, & le païs de Gaule juſques à la Riviere de Seine,

Pharamond

71. Eſleurent Pharamond, qui premier des Rois François aſſit ſon Siege, & Eſtat Royal paiſible és Gaules, qui fut l'an du Seigneur quatre cens vingt. Auſſi ledit Pharamond eſtoit de la vraye directe ligne des Rois François, comme auſſi n'y eut interruption, mais continuation de regne. Auſſi n'y eut interruption, quand Pepin le Bref du conſentement de tous les Eſtats du Royaume fut fait Roy pour la laſciveté de Childeric quatriéme de ce nom, & le dernier de la ligne de Meroüens, que l'on compte pour le troiſiéme Roy depuis Pharamond.

Pepin recouvra

72. Car ſans ladite élection des Eſtats, le Royaume appartenoit audit Pepin, comme deſcendu en droite ligne maſculine de Rauchaire, fils aiſné de Clodion le Chevelu, fils & ſucceſſeur de Pharamond, ſur lequel Rauchaire vray Roy, mais mineur d'ans; ledit Meroüée qui n'eſtoit pas fils, mais prochain dudit Clodion tuteur des enfans d'iceluy, s'eſtoit emparé du Royaume, qui fut trois cens ans aprés, recouvert par les ſucceſſeurs en droite ligne maſculine dudit Rauchaire.

La Couronne aprés 300. ans.

73. Duquel deſcendit Charles Martel, qui fut Maire du Palais & Gouverneur de tout le Royaume de France, dés l'an ſept cens dix-neuf. Et lors il euſt bien pris la Couronne, & le Royaume en ſon nom, s'il euſt voulu, il ſçavoit bien la verité, & en avoit titres & écrits: mais il fut ſi zelateur de la tranquillité publique, & du bien du Royaume, & du peuple, qu'il aima mieux demeurer Gouverneur, & couronna ſucceſſivement ceux qu'il pouvoit deſtituer: auſſi la Couronne revint paiſiblement, & en grande amplitude, & heureux ſuccez à ſon fils Pepin, l'an du Seigneur ſept cens cinquante-un.

Vertu & modeſtie de Charles Martel.

74. Et errent ceux qui commencent la ſeconde ligne des Rois de France audit Pepin, qui fut pere de Charlemagne. Car ledit Pepin eſtoit de pere en fils legitimement deſcendu de la premiere ligne, ſoit qu'on la commence ſeulement à Pharamond, ſoit qu'on la commence aux devanciers d'iceluy, il n'y a que deux lignées des Rois de France: la premiere des anciens François, qui ont commencé à regner long-temps devant la Nativité de Jeſus-Chriſt juſques à Louys cinquiéme le dernier de la ligne de Charlemagne, qui defaillit l'an du Seigneur neuf cens quatre-vingts neuf.

N'y a que deux lignes des Rois de France.

75. Et lors par le deffaut de la premiere tres-ancienne ligne, qui avoit duré depuis ledit Autharius pere de Francus ſecond plus de 1060. ans, & depuis ledit Pharamond cinq cens ſoixante-huit ans. Par le conſentement des Eſtats, Hugues Capet fut appellé à la Couronne, laquelle toutefois il ne prit, mais fit

couronner

couronner ſon fils à Orleans. C'eſt la ſeconde lignée, laquelle dure & regne encores aujourd'huy, il y a cinq cens ſoixante & douze ans. C'eſt vraye continuation du vray & ancien Regne, & meſme Couronne de France.

La Loy Salique eſt devant Pharamond.

76. Laquelle n'a pas eſté, & ne fut jamais transportée à autre peuple, ny à autre main, que des François. Et defaillant leur premiere ligne maſculine, qui avoit duré plus de mil ans, en fut un de France eſleu par le meſme peuple François, & Eſtats du Royaume.

77. A pareille condition & limitation de la Loy Salique, ſous laquelle les anciens Rois des François avoient ſuccedé à la Couronne de maſle en maſle plus prochain de ligne, & ſous laquelle ledit Pharamond fut couronné és Gaules : ladite Loy ne fut pas par luy faite, mais reconnuë & confirmée. Elle eſtoit comme elle a toûjours eſté dés les premiers Rois des François, qui jamais n'eurent Roy d'autre peuple. Jamais le Regne & Couronne ne fut transferé à autre.

Par laquelle la Couronne appartient ſeulement à l'aiſné maſle plus prochain de ligne.

78. Et eſtant en une ligne y a toûjours demeuré & continué de pere en fils, ou de maſle en maſle plus prochain legitimement deſcendant de ligne plus prochaine, ſans jamais avoir eſté devoluë à femelles, ny aux maſles deſcendans d'elles. Ceſte a eſté la perpetuelle & peculiere Loy des François dés le premier commencement de leur regne, renouvellée & confirmée en Pharamond, derechef eſtablie & continuée dés le commencement de ladite ſeconde ligne.

Philippes le Bel.

79 Et ſans laquelle Loy Salique, tres-ancienne, perpetuelle & inviolable Loy de la Couronne de France, quand la lignée maſculine de Philippes le Bel defaillit, qui avint l'an mil trois cens vingt-huit, Edoüard de Windeſore Roy d'Angleterre, fils d'Yſabelle de France, fille aiſnée dudit Philippes le Bel, euſt ſuccedé à la Couronne de France, & en euſt eſté le vray Roy : mais au moyen de ladite Loy Salique Philippes de Valois fils de Charles Comte de Valois, combien qu'il fuſt plus lointain en degré, toutefois parce qu'il eſtoit maſle, deſcendant de maſle, ſucceda à la Couronne de France, & en fut couronné Roy ſuivant ladite Loy Salique, à laquelle ledit Edoüard la choſe debatuë & examinée, acquieſça.

Philippes de Valois.

80. Et l'année enſuivante 1329. luy fit comme au Roy de France la foy, & hommage du Duché de Guyenne, en la ville d'Amiens. Vray eſt, que depuis ledit Edouard par mauvais conſeil, & par punition de Dieu, qui vouloit punir le peuple de France fort deſordonné, entra au Royaume de France ſous le titre de Roy, & luy & ſes ſucceſſeurs y firent grandes guerres environ cent ans ; mais finalement ont perdu tout ce qu'ils y ont mis : & ce par le moyen de cette tres-ancienne Loy Salique, comme avons dit.

Similitude du Royaume à celuy de David.

81. Icy eſt la ſeconde conſideration, que ce Royaume de France a eſté & eſt pardeſſus tous autres ſemblable au Royaume d'Iſraël, & Juda, inſtitué de Dieu en la perſonne de David, l'an de la creation du monde 2891. ſelon la vraye computation, qui eſt des Hebrieux : ſçavoir eſt qu'à la ſucceſſion, & devolution de la Couronne, il eſt certain que le Royaume d'Iſraël donné de Dieu à David, & à ſes ſucceſſeurs deſcendans mâles, a eſté affecté aux maſles ſeulement, deſcendans de luy legitimement.

82. Bien eſt vray que le Roy David pource que le don luy avoit eſté fait de Dieu, & qu'il avoit l'eſprit prophetique, eut pouvoir d'eſlire, & preferer le plus jeune, au plus ancien, comme il fit : mais aprés qu'il eut éleu & inſtitué Salomon fils naturel, & legitime ſucceſſeur, le Royaume a toûjours eſté deferé de mâle en maſle par ordre de priorité de geniture, & ligne maſculine.

Salomon.

83. Tellement que le plus ancien maſle, ſelon l'ordre maſculin, a toûjours ſuccedé à la Couronne, & non autre. Cette Loy conſervée par Ordonnance jurée de Dieu au Pſalme cent trente-deuxiéme, à quoy eſt conforme la Loy Salique, qui eſt la primitive Loy Royale de la Couronne de France, née & eſtablie quant & la Couronne, conformément à l'Ordonnance, & inſtitution Divine du Royaume de David, & de Juda : en quoy ſpecialement le Royaume & Couronne de France a conformité ſinguliere.

Loy Salique née quant & quant la Couronne de France.

84. Vray eſt que aprés la mort de Salomon, le Royaume d'Iſraël fut diviſé, & en furent baillées les neuf Tributs entieres à Jeroboam étranger de la ligne, mais cela fut fait par punition Divine & ſpecial jugement de Dieu : qui ainſi le declara par ſon Prophete Semia 1. Rois 12. F. 2. Chroniques 11. à quoy Roboam, & tout ſon peuple qui marchoient en guerre, acquieſcerent : & ainſi ne demeura à Roboam que deux Tributs entieres, Juda & Benjamin : les neuf autres entierement à Jeroboam.

Royaume d'Iſraël diviſé pour l'idolatrie.

85. Et quant à la Tribu de Levi qui n'avoit aucunes poſſeſſions, il eſtoit commun aux onze Tribus & diſperſé par iceux pour enſeigner, & conſerver la doctrine de la Loy de Dieu, entretenir les Sabats par chacune Ville & Village, pour y loüer & prier Dieu, & annoncer ſa parole, & Commandemens. Mais les principaux eſtoient au miniſtere du Temple étably de Dieu en Ieruſalem, qui appartenoit à la Tribu de Iuda.

Tribu de Levi.

86. Dieu avoit bien donné tout le Royaume d'Iſraël à David, & à ſes deſcendans maſles avec jurement. Mais c'eſtoit avec condition, s'ils gardoient ſon alliance, ſans decliner à autre Dieu, ny aucune idolatrie, & ſans oſter ny adjoûter à la Religion qu'il avoit inſtituée par Moyſe, en entendant le Meſſias. Et parce que Salomon ſur la fin de ſes jours abuſé par les femmes, devint Idolatre, adjoûtant Religion étrangere, Dieu luy pouvoit oſter, & à ſes deſcendans tout le Royaume, mais à cauſe de ſon ſerviteur David, qui jamais ne declina quant au faict de la Religion, le Seigneur Dieu conſerva aux enfans & deſcendans d'iceluy en ligne maſculine le Royaume de Iuda : comme cette cauſe eſt expreſſément declarée en l'Ecriture Sainte.

87. Pareille promeſſe fut denoncée de Dieu à Ieroboam aprés le peché de Salomon. 1. Rois 11. & ſi Ieroboam euſt gardé la vraye Religion ordonnée de Dieu, il eſt certain que Dieu luy euſt tenu promeſſe : Mais par faute de foy, & crainte de Dieu, tomba en la crainte des hommes, & de ſon Eſtat, pour lequel cuider aſſeurer, & conſerver, tomba en idolatrie : & ce faict, vint à chaſſer les Levites, qui ſe retirerent en Iuda. 2. Chronique 11. chap. il ſe fit des nouveaux Sacrificateurs, qui firent des nouvelles Feſtes. 1. Rois 12. Il aimoit mieux ſon Eſtat que Dieu, partant ſon Eſtat luy fut bien-toſt oſté.

Ieroboam par idolatrie.

88. Au contraire David aymoit mieux Dieu, & la conſervation de la pure Religion d'iceluy, que ſoy-meſme, ny que ſa Couronne & Eſtat Royal : comme appert 2. Samüel. 15. quand fuyant Abſalon, les Preſtres & Levites luy apporterent l'Arche de l'alliance du Seigneur, qui eſtoit le plus grand threſor du Royaume : il commanda la rapporter en Ieruſalem, diſant, ſi j'ay trouvé grace envers le Seigneur Dieu, il me remenera, & me la montrera, & ſon Tabernacle : Que s'il me dit, tu ne me plais point, me voicy, qu'il faſſe ce qui luy ſemble bon.

David prefera Dieu à ſon Eſtat Royal.

89. C'eſt pourquoy Dieu témoigne de luy, qu'il a gardé ſes Commandemens & ſuivy de tout ſon cœur, faiſant ſeulement ce qui eſtoit droit devant ſes yeux. 1. Rois 14. Au contraire Saül, quand il fut repris de ſon peché, ne s'humilia, ne ſe ſoubmit tout à Dieu comme faiſoit David, mais prioit le Prophete Samüel de l'excuſer, & de ne le ſcandaliſer devant le Peuple. Parquoy lui fut dit, tu as rejetté la parole du Seigneur, & le Seigneur t'a rejetté, afin que tu ne ſois plus Roy. 1. Samüel 15. & luy fut, & aux ſiens oſté le Royaume à toûjours.

David.

Saül.

90. Auſſi le Royaume fut oſté aux enfans de

Digitized by Google

Ieroboam, qui furent occis par Baaſa, & pour l'idolatrie d'iceluy, luy fut oſté, & depuis de l'un à l'autre pour l'idolatrie, les uns furent mangez des chiens. Et parce que Iehu tua les Preſtres de Baal, bruſla leurs Temples & Idoles, Dieu luy promit de garder le Regne à ſes enfans juſques à la quarte generation. *Iehu.*

91. Finalement parce qu'ils retournerent à l'idolatrie, Samarie chef du Royaume par trois ans aſſiegée, fut priſe, & le peuple amené captif par Salmanaſſar deux cens quarante-trois ans aprés la mort de Salomon. 4 Rois 16. & quarante-ſept ans aprés, ledit Salmanaſſar Roy des Aſſyriens retourna, prit derechef Samarie, & tout le peuple d'Iſraël le ſixiéme an du regne d'Ezechias, Roy de Iuda : meſmement Ephraim, qui eſtoient les plus vaillans, & amena tout captif en Medie. 2 Rois 17. chap. & fut le Royaume d'Iſraël du tout ſupprimé pour l'idolatrie, comme Eſaye avoit predit. Eſaye 7. *Suppreſſion du Regne d'Iſraël.*

92. Depuis la totale ſuppreſſion du Royaume d'Iſraël le petit Royaume de Iuda dura encore environ quatre-vingts ans; car parce que les plus doctes en la Loy de Dieu ſe retiroient plûtoſt en Ieruſalem, Iuda ne fut pas ſi-toſt ſi fort corrompu, tellement qu'encores aprés la longue, & cruelle perſecution de Manaſſés fils du bon Roy Ezechias. *Ce que fit plus durer Iuda.*

93. Du temps de Ioſias fort jeune, ſe trouva un Preſtre en Ieruſalem, qui trouva le Livre de la Loy de Dieu, qu'il bailla à Saphan Chancelier du Roy. Ce bon & feal Chancelier le porta, & annonça à ſon Maître, qui le receut tres-devotement, & le leut, & fit tout ſon devoir de corriger le peuple & reſtituer la Religion. 2. Rois 22. Parquoy Dieu differa d'envoyer ſa vengeance de ſon temps, mais aprés ſon decedѕ. *Bon Chancelier.* *Bon Roy.*

94. Eliachim ſon ſucceſſeur bruſla le Rôlle de la Prophetie de Ieremie. Ieremie 36. il fut (la Ville priſe) tué, & jetté hors comme un aſne pourry ſans eſtre enſevely. Ieremie 20. Son ſucceſſeur ſe rendit. Sedechias luy ſucceda, ne voulut oſter les Idoles, ne ſe rendre à Nabuchodonoſor, Ieruſalem pris, bruſlé & raſé, Sedechias ayant veu tuër ſes enfans devant luy, eut les yeux crevez & mené en Babylone avec le peuple captif, & le Royaume du tout à jamais ſupprimé. *Sepulture de l'aſne.* *Suppreſſion du Regne de Iuda.*

95. Ce qui n'euſt eſté fait, s'ils euſſent creû les paroles des Prophetes. Eſaye cent ans auparavant avoit accuſé l'ignorance craſſe, & ſupine du peuple, qui n'euſt pas le ſens de dire, que quant à la Religion, il croiroit & obeïroit plûtoſt à Dieu & à ſes Prophetes que à ſon Roy & à ſes Preſtres Idolatres, & parce qu'il n'a eu, ny uſé de cette ſcience ſalutaire, il a eſté mené en captivité ſans Roy, ſans Temple, ne Tabernable, ſans ſacrifice, ſans police l'eſpace de ſoixante & dix ans. Eſaye 5. *Pour l'idolatrie.*

96. Et quand Dieu l'en retira, ce ne fut pour rétablir le Regne temporel, à l'occaſion duquel il avoit plus rebellé, & occis les Prophetes que jamais n'avoit eſté fait du temps des Iuges, mais ſeulement pour reſtituër la Sacrificature externe, & miniſtere de Moyſe juſques à l'avenement de Ieſus-Chriſt. Car ceux qui aprés les Guerres des Machabées juſtement priſes contre le grand Roy Anthiochus, & ſes ſucceſſeurs, pour la défenſe du peuple de Dieu, & liberté de la Loy d'iceluy, prindrent titre de Rois en Iudée, eſtoient uſurpateurs, & n'y avoient aucun droit, & furent bien-toſt ſupprimez par les Romains, & par Herodes Idumean étranger, que Anthoine le Triumvir, & depuis Auguſte firent Roy de Iudée ſous les Romains, parquoy Auguſte comme ſur ſes Subjets y fit faire la deſcription, ſous laquelle Ieſus-Chriſt ſeul Sauveur & Mediateur, naſquit de la Benoiſte Vierge Marie. *Machabées.*

97. Si Dieu zelateur de ſa gloire, qu'il ne veut bailler à autre, & encore moins aux Images. Eſaye 42. vengeur en ſon ire ſur ceux, qui ne reçoivent, & embraſſent ſon Fils donné pour ſeul Sauveur & Mediateur, n'a pas donné au Royaume d'Iſraël, ny à celuy de Iuda, corrompus par les Idoles, & ſimulachres : il ne faut pas que le Royaume de France ſe blandiſſe ſous ombre qu'il a déja deux fois plus duré que les Regnes d'Iſraël & Iuda : mais faut qu'il enſuive les exemples des bons Rois de Iuda Ezechias, & Ioſias, qui ont reſtitué la Religion ſous la parole de Dieu, abbatans, & chaſſans les Idoles, & les Sacrificateurs d'icelles ; car il n'y a autre moyen d'éviter l'ire de Dieu aſſez imminente. *Pſalm.* 2. *Moyen d'éviter l'ire de Dieu.*

98. Et de dire que cela n'appartient pas aux Rois, & Princes, c'eſt déroger à l'authorité, & puiſſance qu'ils ont de Dieu, & crime de leze-Majeſté Royale, & auſſi Divine, dautant que telle calomnie redonde principalement contre Dieu. Les exemples ſont trop manifeſtes par le diſcours de l'Ecriture Sainte. Encore ſur ce la Couronne de France n'a faute de grande abondance d'exemples domeſtiques. *Les Rois de France ont ordonné les choſes Eccleſiaſtiques.*

99. Car ce n'eſt choſe nouvelle que les Rois de France ayent fait Loix, Statuts & Edits des choſes Eccleſiaſtiques, principalement pour refrener les abus & excés des gens d'Egliſe, meſme des Eveſques & des Papes. Car dés auparavant mil cinquante ans Clovis Roy des François, commanda celebrer le premier Concile de l'Egliſe Gallicane à Orleans, ou convindrent trente-trois Eveſques, & furent faits trente-trois Canons Eccleſiaſtiques, leſquels Gratian Moyne Italien a quaſi tous inſerez en ſa Compilation du grand Decret, & ſont tout au long en la fin de la premiere Partie des Conciles. Vincent Hiſtorial en touche au Livre 22. & ledit Gratian diſtinct. 16. chap. *prima annotat*, où au verſet. 19. il prepoſtere mal aprés Bede le venerable Anglois (comme ils ſont coûtumiers d'errer és temps.) Car ledit Concile eſt le premier Gallicain, comme j'ay touché en mes Annotations ſur ledit grand Decret audit lieu. *Clovis.* *Le premier Concile en l'Egliſe Gallicane.*

100. Et cette année mil cinq cens ſoixante & un, y a environ ſept cens ſoixante ans, que Charlemagne comme Roy des François, & depuis auſſi comme Empereur en Occident, ou (comme Albert-Krantz en ſon Hiſtoire Eccleſiaſtique, Livre premier chapitre 2. décrit ſes Titres par anciennes Pancartes, comme gouvernant l'Empire Romain, Seigneur & Roy des François, & Lombards dominateur des Saxons) non-ſeulement a étably pluſieurs Loix politiques, qui ſont encore aujourd'huy gardées en Saxe, mais auſſi a fait ſous ſon authorité celebrer cinq Conciles par les Gaules ; ſçavoir eſt, le premier à Mogonce : le ſecond à Roüen : le tiers à Rheims : le quart à Châlon ſur la Saonne, le quint à Arles, où au Clergé furent faites Regles & Canons. *Charlemagne.* *Ses titres anciens.* *Loix aux Saxes.* *Cinq Conciles.*

101. Auſſi Louys le Piteux fit un Concile ſolemnel à Aſquiſgrane, qui eſt Aix en la France Orientale, où outre les Livres des Statuts Eccleſiaſtiques publiez l'an huit cens trente, il défendit que les Eveſques & Archeveſques de quelconque degré portaſſent robes precieuſes, ou exquiſes, comme de ſoye, d'écarlate & franches, & comme recite & loüe grandement Platine en la Vie de Gregoire IV. Robert Guaguin, & Paul Emile. *Louys le Piteux.* *Habits exquis défendus aux Eveſques.*

102. Derechef ledit Charlemagne par ſoy & depuis avec Louys le Piteux aſſocié à l'Empire, & depuis ledit Louys le Piteux par ſoy, & depuis avec Clotaire ſon fils aiſné aſſocié à l'Empire, établirent pluſieurs Loix Eccleſiaſtiques, tant ſur la doctrine Chreſtienne & Sacremens, que ſur les perſonnes Eccleſiaſtiques & Eveſques.

103. Auſquelles Loix l'Egliſe meſme a obey, comme appert meſme, tant par les Capitulaires deſdits Charlemagne, Louys le Piteux & Clotaire, que par le grand Decret dudit Gratian, qui a inſeré en ſon Decret pluſieurs Loix deſdites Conſtitutions, deſquelles *Les Capitulaires de Charlemagne.*

Digitized by Google

qu'on appelloit Capitulaires, au Livre des chapitres.

Anſegiſus.

L'Abbé Anſegiſus qui a veſcu au temps deſdits Legiſlateurs Rois, & Empereurs François, a fait quatre Livres. Au premier deſquels il a mis pluſieurs Loix dudit Charlemagne concernans l'Eſtat & Ordre Eccleſiaſtique, par cent ſoixante-deux chapitres. Au ſecond il a mis pluſieurs Loix de Louys le Piteux & Clotaire ſon fils de la meſme matiere par quarante chapitres. Au tiers pluſieurs Loix dudit Charlemagne concernans le civil ou temporel par quatre-vingts & dix chapitres. Au quart a mis certaines Loix de Louys le Piteux, & Clotaire de meſme matiere contenans vingt chapitres.

De preſcher la pure parole de Dieu.

104. Ledit Charlemagne au premier Livre chapitre 14. a fait une ſainte & Catholique Loy, ſçavoir eſt, qu'en l'Egliſe fuſſent leus les Livres de la Sainte Ecriture ſeulement, ce que auſſi auparavant avoit eſté l'an quatre cens dix-ſept ordonné au troiſiéme Concile de Carthage chap. 47. où auſſi les Livres Canoniques ſont denombrez, qui ſont au Vieil & Nouveau Teſtament ſeulement. Davantage ledit Charlemagne audit premier Livre chapitre 76. inſtruit les Eveſques & Curez (qui avoient lors la charge totale) les Mendians & autres Moynes n'eſtoient encores naiz (du miniſtere Eccleſiaſtique) à la predication

Et non les doctrines des hômes.

de la parole de Dieu, enjoignant meſmes aux Eveſques, qu'ils ne permiſſent aucuns controuver & preſcher au peuple choſe nouvelle de leurs ſens, & non ſelon les Ecritures Saintes, meſmes qu'eux-meſmes euſſent à preſcher les choſes qui conduiſent à la vie eternelle, & à inſtruire les autres à preſcher les meſmes choſes. Et adjouſte une ſainte exhortation, diſant; Partant mes biens-aimez preparons-nous de tout noſtre cœur à la ſcience de verité, à ce que puiſſions reſiſter aux contrediſans à icelle, & que par le don de la divine grace, la parole de Dieu coure, & croiſſe & ſoit multipliée au profit & avancement de la ſainte Egliſe de Dieu, & au ſalut de nos ames, & en la loüange & gloire du Nom de noſtre Seigneur Jeſus-Chriſt, paix aux Predicateurs, grace aux obediens, gloire à noſtre Seigneur Jeſus-Chriſt. Ainſi ſoit-il.

Oblations.

105. Et au meſme Livre c. 80. il ordonne que de tout ce qui ſera par les Fideles volontairement conferé à l'Egliſe, deux parts en ſoient faites pour les pauvres (és lieux plus riches) & le tiers pour l'entretenement des Clercs, ou des Religieux. Et aux moindres lieux en ſoit fait diviſion égalle entre le Clergé & les pauvres, ſinon que par les Auſmoniers eut eſté ſpecialement ordonné à quoy ſe devoit employer.

Défendit aux Egliſes recevoir biens dont les heritiers des donateurs ſeroiẽt exheredez.

106. &c. 83. Ordonne que nul Eccleſiaſtique preſume prendre aucunes choſes des perſonnes, dont les enfans prochains parens ſeroient par telle oblation exheredez, & que ſi aucun delà en avant l'attentoit, qu'il fuſt en toutes manieres chaſtié par la Sentence Conciliaire Imperiale. Et ſuivant cette Ordonnance, qui a eſté ſuivie par le Concile de Mogunce, l'avarice & gain deshonneſte des Abbez & Moynes eſt reprimé au grand Decret chapitre dernier 20. queſt. 3.

107. Et au meſme Livre a étably une tres-ſainte, & tres-Chreſtienne Loy de la predication de la parole de Dieu, laquelle Loy chapitre 103. ſous le titre de l'annonciation de la parole Divine, eſt en ces termes, *Les Eveſques par eux ou par Vicaires ſoigneuſement annoncent la paſture de la parole Divine aux peuples; Car comme dit S. Gregoire, le Preſtre excite contre ſoy l'ire du Juge occulte, s'il chemine ſans le ſon de la predication, & qu'ils nourriſſent le Clergé à eux commis en ſobrieté & chaſteté, & deſracinent les ſuperſtitions qu'aucuns font*

Superſtitiõs d'obſeques défenduës.

en aucuns lieux és obſeques des trépaſſez. Ce ſont les propres mots de l'Ordonnance, dont les derniers mots conviennent à ce qui eſt écrit en S. Luc chapitre 9. à la fin, laiſſe les morts enſevelir leurs morts, & par Moyſe au Levitique, chapitre 21. & par ſaint Paul 1. Theſſal 4. & à la doctrine de ſaint Ambroiſe, lequel au premier Livre du Patriarche Abraham chap. 9. ſur ces mots de Geneſe 23. & s'eſtant levé Abraham de devant ſon mort: il conclud ainſi. Nous ſommes enſeignez de ne nous arreſter long-temps aux morts, mais y deferer, ce qui eſt aſſez pour le deû d'humanité: & l'authorité de ſaint Gregoire alleguée, & ladite Ordonnance eſt en ſon Paſtoral, part. 2 chap. 4. & au premier Livre de ſes Epiſtres, chap. 24. colom. 3. & depuis a eſté par Gratian miſe en ſon grand Decret, 43. diſtinct. chap. 1.

108. Auſſi par le tiers Concile de Tolede chap. 22. a eſté ordonné, qu'en la ſepulture des Chreſtiens, ne fuſt faite autre ceremonie, que le chant des Pſeaumes, toutes prieres funebres defenduës, decernant ledit ſaint Concile, qu'il doit ſuffire que l'on chante des Pſalmes en l'eſperance de la Reſurrection. Et rend la raiſon par l'Evangile, & par la doctrine de ſaint Paul, & conclud que par tout le monde les corps des Chreſtiens doivent ainſi eſtre inhumez. Ce a eſté un tres-ſaint Concile, auquel l'hereſie Arrienne fut condamnée, & grand peuple, meſme pluſieurs Preſtres & Eveſques furent convertis de l'hereſie Arrienne à la foy Catholique, & eſt au grand decret 13. queſt. 2. chap. *qui divins.*

Prieres funebres autres que le chant des Pſeaumes défenduës.

109. Or Loüis le Piteux fils de Charlemagne Roy des François, & Empereur des Romains, & pareillement Clotaire ſon fils & Empereur, Livre 2. d'Anſegiſus ont ſtatué une auſſi tres-Chreſtienne, & tres-ſainte Loy du Sacrement de la tres ſainte Cene Dominicale, chapitre 38. & derechef chap. 43. ſous les titres de la Communion des gens laiz du Corps & Sang du Seigneur, en ces mots. *Que ſinon plus ſouvent, à tout le moins trois fois l'an, les gens laiz communient: ſinon qu'ils fuſſent empeſchez pour aucuns grands crimes.* Le ſiecle de Charlemagne a retenu l'uſage du Sacrement entier aux gens laiz, comme témoigne Joachim Vadian, alleguant en ſon Epitome d'Europe pluſieurs Decrets à ce conformes des Conciles de Germanie, que je ne veux tranſcrire, faits depuis le deceds de Charlemagne.

La Communion és deux eſpeces.

110. Il eſt notoire que l'uſage de ce ſaint Sacrement entier tant és hommes laiz, qu'és femmes, a eſté gardé publiquement, & ordinairement en France, juſques au Concile de Conſtance, & depuis par le Concile de Baſle a eſté permis aux Bohemiens & à tout le pays adjacent, & meſmes par les Decretales des Papes, qui ne ſont pas ſi corrompuës que la ſixiéme, Clementines & Extravagantes depuis ſurvenuës. Ledit uſage és deux eſpeces de pain & vin au ſaint Sacrement a eſté indifferemment adminiſtré: & qui plus eſt enjoint au Secretain de chacune Egliſe & Paroiſſe d'en avoir le ſoin: à ce que meſmement les malades, hommes ou femmes n'euſſent faute de l'adminiſtration du Sacrement és deux eſpeces de pain & vin, comme il eſt formellement contenu eſdites Decretales Livre premier és deux, trois chapitres du titre 24. de l'office d'Archipreſtre.

Origine des Cardinaux.

111. Auquel lieu par les Preſtres Cardinaux ſont entendus les Curez, ainſi appellez, car ils ont la principale charge de la Paroiſſe, & y ſont obligez. Auſſi audit temps, & de toute ancienneté, meſmement à Rome, les Cardinaux n'eſtoient autre choſe que les Curez, ou les principaux Preſtres de chacune Paroiſſe: comme appert par tous les Livres & Epiſtres de Gregoire premier, Eveſque de Rome: Et le confeſſe le Cardinal Florentin Prince des Canoniſtes, qui vivoit n'y a pas ſept vingts ans, & l'a mis en ſes Conſeils, conſil. 65. où il dit, que les Cardinaux de Rome ſont fondez en tout droit Parochial és lieux de leurs titres.

112. Et du temps de Clotaire Empereur, & Charles le Chauve enfans de Louys le Piteux, Roy des

Digitized by Google

François & Empereur, Leon IV. Eveſque de Rome, dépoſa & degrada le Cardinal de S. Marcel, parce qu'il n'avoit reſidé en ſa Paroiſſe de Saint Marcel par cinq ans : comme dit Platine en la Vie dudit Leon.

113. Mais aprés qu'Innocent IV. Pape eut vaincu par armes l'Empereur Frideric II. l'an mil deux cens quarante-ſept, & dépoüilles d'iceluy baillé à ſes Cardinaux, les chappeaux rouges (comme dit Platine en ſa vie) delaiſſerent leſdites Cures, & ſe firent Princes & Couſins des Rois.

Chapeaux rouges.

114. Leſdits Louys & Clotaire ont fait pluſieurs autres Conſtitutions ſaintes touchant les miniſteres & diſciplines de l'Egliſe, dont j'en toucheray un peu, comme au premier Livre des Capitulaires de Charlemagne, qu'aucuns ne fuſſent receus à eſtre Preſtres, que prealablement ne fuſſent examinez, & que la Sentence d'excommunication ne fuſt jettée ſouvent, ne ſans cauſe. Et en la compilation d'Anſegiſus lib. 1. c. 20. defend toute entrée ſimoniaque, commande d'oſter celuy qui ſera ainſi entré.

Election des Eveſques au peuple & Clergé.

115. Et outre Charlemagne & Louys le Piteux, en leurs Capitulaires ont commandé, que les Eveſques fuſſent pris par l'élection du Clergé, & du peuple : & ſi commandement ſe pouvoit faire de leur propre Dioceſe, ſelon les Statuts des Canons, ny par acception de perſonnes, ny par dons, mais par le merite de bonne vie, & don de Sapience, à ce qu'ils puſſent par exemple, & parole profiter en tous lieux à leurs Subjets. Laquelle Conſtitution Gratian a fidelement miſe entr'autres avec ſon inſcription, chapitre, *Sacrorum. 63. diſt.* Et eſt originellement au Capitulaire, dont j'ay la copie des Regiſtres Royaux, Livre 1. c. 78.

116. Plus au Livre premier chapitre 5. & derechef Livre 4. chap. 114. ils ont étroitement deffendu, que les perſonnes franches ne ſe fiſſent Moynes, ſinon par la licence du Roy. Et rendent la raiſon, (diſent-ils) nous avons oüy aucuns d'eux l'avoir fait non tant pour cauſe de devotion, que pour s'exempter de la guerre, ou autre ſervice Royal : & aucuns autres avoir eſté induits & prevenus par l'avarice de ceux qui deſiroient avoir leurs biens. Parquoy le defendent : & quant aux gens de ſervile condition, cela eſtoit ja aſſez defendu ſans licence de leurs Seigneurs.

117. Laquelle Loy eſt trop plus ſainte & honneſte que celle de Valens Empereur qu'il fit aprés la mort de Valentinian ſon frere, (comme recite Paul Diacre, Livre 12. des choſes Romaines) de faire aller les Moynes à la guerre. *

* *L. quidam ignavia C. de Curionibus libro* 10.

118. Et outre en Anſegiſus Livre 2. chapitre 36. ils commandent ſuivant la doctrine de S. Paul. 1. Thimothée 3. les Preſtres eſtre irreprehenſibles, & nullement ne s'adonner à gens deshonneſtes, & qu'ils ne s'impliquent aux negoces ſeculiers, ſelon la doctrine de ſaint Paul 1. Thimothée 2. & au meſme Livre chapitre 29. commandent à tous Prelats de doucement traiter leurs Subjets : ſoit à exiger leurs œuvres, corvées, ou autre devoir, ſçachans eux eſtre leurs freres, & avoir avec eux un meſme pere le Seigneur, veu qu'ils crient tous, Noſtre Pere qui es és Cieux. Parquoy diſcipline miſericordieuſe, & opportun gouvernement leur doit eſtre adminiſtré. Diſcipline, à ce que vivans diſſolus & desbauchez, ils n'offenſent le Createur. Gouvernement, à ce qu'ils ne ſuccombent, deſtituez du ſecours de leurs Prelats en leurs neceſſitez quotidianes.

Traiter benignement les Subjets.

119. Ils ont auſſi au Livre 4. de leurs Capitulaires ſtatué les chapitres enſuivans, que met Anſegiſus au premier Livre de ſadite compilation, c'eſt à ſçavoir chap. 95. qu'en toutes manieres, & ſur peine de l'amende contenuë au Capitulaire, ont defendu jeunes enfans eſtre tonſurez ſans la volonté de leurs parens, & chap. 109. que les jeunes filles ne ſoient voilées devant que ſçavoir eſlire ce qu'elles veulent.

120. Et chapitre 153. que nul d'oreſnavant n'enſepulture un mort en un Temple ou Egliſe. Ce que Gratian, Valentinian, & Theodoſian Empereurs quatre cens ans auparavant, avoient ordonné en la Loy 2. *Cod. de Sacroſanct. Eccleſ.* Et derechef ledit Charlemagne Livre 4. chap. 85. ſous le titre des mas de chacune Egliſe, & la journée Imperiale tenuë à Wormes fit la Loy, que les Compilateurs des Canons Papaux s'attribuent, en ſupprimant le nom de l'Autheur, *in cap. 1. extrà de cenſib.* comme j'ay touché en annotant le texte, ſur le Stile du Parlement en la 3. partie titre 50. Et n'agueres en mes annotations ſur le grand Decret *cap. ſancitum eſt 23. quaeſt.* 8.

C. 1. extra de cenſibus, ès Decretales.

121. Ledit Charlemagne en ſon Edit fait au mois de Mars l'an onziéme de ſon regne, & vingt-deux ans auparavant qu'il fuſt fait Empereur chap. 8. a ſtatué que ſi les meurtriers, ou autres criminels, qui par les Loix devoient mourir, s'enfuyoient aux Temples, ou Egliſes, qu'ils n'euſſent aucune immunité. Ce qu'environ trois cens ans auparavant avoit ordonné Juſtinian le Grand : dont j'ay touché en mes annotations aux Conſeils d'Alexandre Livre 7. *conſil.* 145.

122. Auſquelles, & pluſieurs pareilles Conſtitutions (que je paſſe pour cauſe de brieveté) n'y a doute avoit eſté obey par tous, non ſeulement par les laiz, mais auſſi par les Preſtres & Eveſques, & meſmes par les Papes, ſuivant la doctrine de S. Paul aux Romains chap. 13. Toutes perſonnes ſoient ſubjetes aux Puiſſances Superieures, &c. Où dit S. Chryſoſtome, que l'Apoſtre a dit en Grec toute ame, pour montrer qu'il n'y a aucun, qui puiſſe eſtre exempt de cette ſubmiſſion, quant ores il ſeroit Apoſtre, Prophete, ou Evangeliſte, Preſtre ou Moyne : pource auſſi que cette ſubjection ne donne aucun empeſchement à pieté. Et S. Pierre en ſa premiere Epiſtre chap. 2. commande, *Soyez ſubjets donc à tout ordre humain pour Dieu* : ſoit au Roy (comme Superieur) ſoit aux Gouverneurs comme de par luy envoyez.

Les Eveſques & Clercs ſubjets aux Loix du Roy.
S. Chryſoſtome.
πᾶσα ψυχή.

123. Et quant à l'Hiſtoire, que toute l'Egliſe, & le Pape meſme y aye obey, eſt texte tres-aprés au chapitre *de capitulis* 10 diſt. où Leon IV. (appellé Saint entre les Eveſques de Rome) expreſſément & humblement fait profeſſion à Clotaire premier de ce nom, troiſiéme Empereur François, néveu de Charlemagne ; fils de Louys le Piteux (que Anſegiſus és lieux ſuſdits appelle Clotaire) de garder leſdits chapitres & commandemens Imperiaux de Lothaire, & ſes predeceſſeurs ; c'eſt à ſçavoir de Charlemagne & de Louys le Piteux, & de les obſerver irrefragablement dés lors & perpetuellement, & toutes manieres en appellant menteur quiconque auroit dit, ou dira autrement.

Leon IV.

124. Laquelle derniere clauſe eſt fort à noter comme une cenſure par écrit prophetique adjoûtée pour déroger à l'ambition & uſurpation des Papes à venir, & à la cavillation & impoſtures des futurs Canoniſtes, meſmement de l'Archidiacre & du Cardinal Alexandrin, leſquels audit chapitre *de capitulis*, n'ont eu honte d'arguer ledit Leon de coüardiſe & puſillanimité ; comme il avoit fait ladite profeſſion ainſi écrite par crainte : contre tous leſquels ledit Leon previent à les arguer de menſonge, & autant devant Gratian en témoigne Yves Eveſque de Chartres, au deuxiéme Livre de ſes Decrets. Derechef en la meſme diſtinction chapitre dernier, ledit Leon au meſme Lothaire écrit. Nous ſupplions voſtre clemence, que tout ainſi, que juſques à preſent la Loy Romaine (c'eſt à ſçavoir des Empereurs François) a eu force, & vigueur ſans aucune perturbation, & qu'il n'eſt memoire que pour acception de perſonne quelconque elle ait eſté enfrainte, auſſi & à preſent qu'elle obtienne ſa force propre & vigueur.

Digitized by Google

Leon IV. Pape eſt à droit en cauſe criminelle devant Louys II. fils de Lothaire.

125. C'eſt le meſme Leon, qui (apres que Lothaire ſe fut rendu Moyne) eſtant accuſé par ſes envieux de leze-Majeſté : ſçavoir eſt d'avoir machiné, reſtituër l'Empire aux Grecs, comparut, & eſt à droit devant Louys II. fils dudit Lothaire premier, & IV. Empereurs François, petit nepveu de Charlemagne ſon biſayeul : & par le jugement d'iceluy fut purgé & abſous : comme eſt le texte au chap. *nos ſi incompetenter aliquid egimus 2. quaſt.* 7.

Et luy rendit compte des armes priſes pour la deffenſe de Rome.

126. Derechef ledit Pape Leon rendit compte audit Louys II. de ce qu'iceluy pour la deffence de l'Italie, & ville de Rome avoit pris les armes, & heureuſement bataillé contre les Sarrazins. C'eſt le texte au chapitre *igitur*, &c. ſuivant, 23. *quaſt.* 8. comme j'ay touché en mes Annotations, & plus à plein recite Platine en la Vie dudit Leon. Les Sarrazins ayans aſſailly la Ville & port de mer d'Oſtie, pour au dépourveu envahir & ſaccager la ville de Rome, en laquelle toute ſuſpition de guerre ceſſant n'y avoit aucune garniſon, ny autre force de l'Empereur, auquel en ſi grand & ſoudain danger eſtoit impoſſible d'avoir recours, ledit Leon faiſant & ſuppléant l'Office d'un bon Capitaine & chef de guerre, commanda au peuple prendre les armes : avec lequel ſortit de Rome juſques au port de mer d'Oſtie, où il livra la Bataille aux Sarrazins, les deſconfit, & en prit pluſieurs priſonniers : dont les uns furent pendus ſur le port, les autres amenez en ſervitude, dont il ſe ſervit à reſtaurer les Temples & murailles de Rome, que les predeceſſeurs des deſſuſdits Sarrazins avoient demolies : & incontinent envoya Meſſagers, & Excuſateurs par devers l'Empereur qui eſtoit en France, pour luy expoſer la neceſſité dudit danger inopiné : & comme il s'eſtoit porté, à ce qu'il ne ſemblaſt qu'il euſt voulu aucune choſe uſurper ſur ſa puiſſance, authorité & Juriſdiction de l'Empereur. C'eſt le texte audit chapitre *igitur*,

La ville de Rome à l'Empereur.

127. Où la gloſe premiere prépoſterement, & ridiculement en la façon des Canoniſtes, infere la ville de Rome appartenir au Pape, & non à l'Empereur. Mais il s'enſuit, & faut inferer tout l'oppoſite : Autrement pourquoy euſt-il falu que le Pape euſt rendu compte de ſon faict à l'Empereur, ny reconnoiſtre ſubjection, & obedience des Loix Imperiales, & eſter à droict, meſme en cauſe criminelle, comme appert cy-deſſus. Vous voyez d'abondant combien iniquement, & follement ces indoctes Canoniſtes ont repris, & blaſmé de coüardiſe, & timidité ledit Leon, lequel par armée ſoudainement aſſemblée, ſoudainement aſſaillit, & deſconfit les exercites munis de tous appareils de guerre : & combien iniquement ils calomnient les dicts, & profeſſions dudit Leon, lequel toutesfois ils reconnoiſſent au Catalogue des Saints. Mais ce n'eſt pas de merveille, veu que meſme au Seigneur Jeſus-Chriſt, & en ſes Apoſtres ils reprouvent, & ne veulent enſuivre les choſes, qui derogent à l'ambition, & tyrannie de leurs Papes.

Iean VIII.

128. Davantage le Pape Iean huitiéme a depuis fait pareille profeſſion audit Louys deuxiéme Empereur François au chapitre *vides* 10. diſt. où il parle des meſmes Loix, comme monſtre la qualité des perſonnes, & du temps, & le diſcours de l'Hiſtoire, à ce faict ce que dirons tantoſt.

Saint Loüis contre l'uſurpation des Papes.

129. Et n'y a pas trois cens trente-trois ans, que Louys IX. Roy de France, l'an 1228. fit une Loy enſuivant ſes predeceſſeurs, & les ſaints Canons anciens à l'encontre des nouvelles reformations, & preventions de Cour de Rome, par laquelle il ordonna, que les Eveſques & Prelats de ſon Royaume, pareillement tous Patrons, & Collateurs de Benefices joüiroient de leurdit droit plenierement : & qu'à chacun ſa Juriſdiction ſeroit gardée, & que les Egliſes Cathedrales, & autres auroient leurs franchiſes & decimes, & les fruits d'icelles entierement, voulant, & ſtatuant les Promotions, Collations, Proviſions, & diſpoſitions des Prelatures, dignitez & autres quelconques Benefices Eccleſiaſtiques de ſon Royaume eſtre faites ſelon la diſpoſition, & Ordonnance de droit commun, & des ſaints articles de l'Egliſe de Dieu, & inſtitutions des Saints Peres.

Les preventions de Rome condamnées par le premier Cõcile de l'Egliſe Gallicane.

130. Laquelle Ordonnance a eſté clairement faite pour la liberté de l'Egliſe Gallicane, à la conſervation des ſaints Canons, & Conciles de l'Egliſe, meſmement du premier Concile Gallicain, auquel chapitre 19. qui eſt mis 16. *quaſt.* 7. *capit. omnes Baſilicæ*, eſt ſtatué que toutes Egliſes, tant preſentes qu'avenir, ſoient en la puiſſance & diſpoſition de l'Eveſque Dioceſain, qui eſt le ſurveillant. Auſſi a eſté faite pour la conſervation du Concile de Nice, chapitre 6. & du Concile d'Antioche, chapitre 9. qui eſt audit grand Decret 9. *quaſt.* 3. *per ſingulas* 2. & des anciennes, tant Imperiales que Royales Conſtitutions faites à cette fin contre les reſervations, annates, preventions, & artifices queſtuaires des nouveaux Papes : & laquelle Conſtitution j'ay miſe au Stile du Parlement de Paris, partie troiſiéme, titre troiſiéme, article premier. Le meſme Louys neufiéme l'an mil deux cens vingt-huit à l'encontre du peſtiferé crime de ſimonie infectant l'Egliſe, fit une autre Conſtitution, qui eſt audit titre, partie troiſiéme, titre 39.

Pragmatique-Sanction de S. Louys.

131. Derechef ledit Louys l'an mil deux cens ſoixante-huit, en ſolemnelle aſſemblée, établit une belle Loy pour la liberté de l'Egliſe Gallicane, qu'on appelle Pragmatique-Sanction de ſaint Louys, par laquelle entr'autres choſes il prohiba toutes exactions de Cour de Rome impoſées, ou à impoſer. S'enſuit la teneur de l'article, que j'ay tranſcrit des Regiſtres de ladite Cour de Parlement : car ſeroit trop prolixe choſe de la tranſcrire icy tout au long. *Item, les exactions & tres-grieſves charges de deniers par la Cour Romaine impoſez à l'Egliſe de noſtre Royaume, qui en eſt miſerablement appauvry, nous ne voulons aucunement eſtre levées & cueillies, ſinon tant ſeulement pour raiſonnable, piteuſe, & tres-urgente cauſe, & inevitable neceſſité : & encores de commandement exprés & propre mouvement de nous, & d'icelle Egliſe de noſtredit Royaume.* Suivant laquelle Ordonnance pluſieurs Arreſts ont eſté depuis donnez en Parlement.

Philippes le Bel.

132. Philippes le Bel l'an mil trois cens trois promulga cette renommée Loy, qu'on appelle la Philippine, par laquelle il defend à tous Eveſques & Curez, & à tous Eccleſiaſtiques de ſon Royaume, l'exaction de nouvelles dixmes, & premices & charges inſolites, permettant recevoir les dixmes accouſtumées ſeulement, dont la teneur eſt audit Stile, partie 3. titre 34. article premier. Philippes de Valois reprit partie de ſa Juriſdiction uſurpée par les gens d'Egliſe, cy-deſſous nombre 196.

Charles V.

133. Charles le Quint, dit le Sage, contre les ambitions des Papes, leurs flateurs, & fauſſes opinions, fit compoſer le dialogue, nommé le Songe du Verger, où un Chevalier diſpute contre un Clerc, & le confute. Auſſi fit tranſlater toute la Bible en François, non ſeulement à Paris, mais auſſi en Picardie, Normandie, & autres Provinces du Royaume, à ce que chacun euſt la Sainte Ecriture en ſon langage maternel. Les vieilles tranſlations ſe trouvent encores intitulées du mandement dudit Charles le Quint, qui eſtoit non ſeulement de nom, mais auſſi de Conſeil & effet ſage.

De n'interdire ny excommunier les Villes & Colleges.

134. Et outre ledit Charles le Quint l'an 1369. le 5. Janvier, prohiba par Edict aux Eveſques, & autres Prelats de ſon Royaume, & leurs Officiaux, de jetter aucune cenſure, & interdit d'excommunication ſur les Villes, Bourgades, Colleges ou Communautez de ſon Royaume, lequel Edict eſt és Regiſtres des anciennes Ordonnances de ladite Cour, au feüillet 62.

Digitized by Google

CharlesVI. 135. Charles VI. par Edict de l'an mil trois cens ſoixante-cinq, chaſſa les Collecteurs des Papes, & des Cardinaux, prohiba aucuns Benefices de ſon Royaume eſtre conferez aux eſtrangers, ny par les Cardinaux, ny par les Papes. Encores l'an mil trois cens huictante huit, revoqua la permiſſion & puiſſance qu'il avoit donnée aux Collecteurs, & Subcollecteurs du Pape, & commanda eſtre rendus francs aux gens d'Egliſe de ſon Royaume leurs biens pour ce ſaiſis.

136. Et par Edict que j'ay mis entier au Stile du Parlement, Partie 3. titre 37. article 1. fait & donné contre les Cardinaux, & autres Officiers du Pape, tranſportans les fruits & revenus des Benefices qu'ils poſſedent au Royaume, & contre leſdits Collecteurs occupans les biens des Prelats decedans, commanda ſaiſir, & mettre en ſa main tout le temporel, & les fruits, revenus & émolumens des Benefices Eccleſiaſtiques, que les Cardinaux & autres demeurans hors le Royaume obtenoient, enſemble les Penſions qu'ils recevoient ſur les Benefices aſſis au Royaume, & que par les Commiſſaires qui ſeroient deputez par Juges Preſidiaux, leſdits fruits fuſſent cueillis, les terres labourées, les debtes payées, les Egliſes & maiſons reparées, & que le *reliqua* qui demeuroit aprés ledit compte rendu à ſeſdits Juges Preſidiaux fût payé à ceux à qui il appartiendroit. Et pareillement des Eveſques, Abbez, Prieurs, Maiſtres d'Hoſpitaux & Maladeries decedans ſeroient ſaiſis, & mis en la main du Roy, à ce qu'ils fuſſent gardez aux heritiers deſdits Prelats, ou à ceux auſquels de droict appartenoient, rejettez & exclus leſdits Collecteurs, & Subcollecteurs du Pape qui y aſpiroient.

Fruits.

Penſions.

137. Et toſt aprés s'oſta, & tout le Royaume, & Dauphiné de l'obedience du Pape : comme appert par les Regiſtres de ladite Cour. Les Hiſtoriographes de France n'ont ainſi écrit ; car ils eſtoient ſtipendiez de Benefices Eccleſiaſtiques, eſquels ils reconnoiſſent le Pape, & ſous leſquels en eſperoient de plus grands, & craignoient eſtre privez deſdits Benefices qu'ils tenoient & eſperoient. Mais les eſtrangers, meſmes perſonnages tres-nobles, & de grande authorité, comme Balde tres-excellent és Droits, liſant lors, & écrivant à Pavie, qui dit que cela advint l'an 1390. que le Roy de France, qui eſtoit ledit Charles VI. denia l'obedience à Benoiſt treiziéme de ce nom, ſéant en Avignon, & auſſi n'obeïſſoit à Boniface neufiéme du nom ſéant à Rome : & montre bien clairement ledit Docteur ancien, que ladite ſubſtraction d'obedience eſtoit juſtement faite.

Obedience oſtée au Pape.

138. Il compare ledit Boniface à un Bœuf, & ledit Benoiſt à une Beſte guerroyante, & reprouve leſdites deux beſtes par l'Ecriture Sainte, qu'il allegue au Pſeaume centiéme, ſelon le nombre de l'edition commune, verſet antepenultiéme, en ces mots : *Ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrabit.* C'eſt à dire qui chemine en la voye immaculée, ou ſans macule, c'eſt à dire en bonne conſcience, ceſtuy eſt mon Miniſtre, & parce que l'un ne l'autre ne cheminoit ainſi, il conclud que ny l'un ny l'autre n'eſtoit Miniſtre de Dieu. Et pour plus grande confirmation de ſon expoſition, il allegue la gloſe ordinaire ſur ledit Pſalme audit lieu, ſur ce mot (*mihi*) où dit la gloſe, *non ſibi*, & adjoûte Balde, *ſicut faciunt iſti* : montrant au doigt & à l'œil en ſes leçons ou écrits publiques, que ny l'un, ny l'autre deſdits Papes n'adminiſtroit à Dieu, mais chacun miniſtroit à ſoy-meſme : comme il témoigne expreſſément en ſes leçons ſur le chap. *olim col. pen.* des récrits és Decretales.

Comparaiſon des Papes.

139. Sur la fin de laquelle leçon il dit, quand un Pape eſt intrus, c'eſt à dire quand ſon entrée eſt vicieuſe, tout ce qu'il fait, eſt mis encore avant qu'il ſoit deſtitué, & que quand il eſt canoniquement entré & depuis deſtitué, lors ce qu'il a fait devant ſa deſtitution peut bien tenir, mais non pas ce qu'il fait depuis ſa deſtitution, & que contre le Pape abuſant il faut premierement uſer de paroles, ſecondement d'herbes & remedes : Tiercement de pierres & force. Ledit Balde ancien, & tres-renommé Docteur ne fut pas au Concile de Conſtance, car il eſtoit ja decedé : mais ſon authorité y a bien ſervy à pluſieurs, qui ont eſté audit Concile de Conſtance, & depuis à celuy de Baſle.

Remedes contre les Papes.

140. Le Pape excommunia le Roy & les Princes, & leurs adherans, & voyant que l'on ne tenoit compte de ſes Bulles fulminantes, envoya un libelle diffamatoire pour cuider ſeduire, & émouvoir le peuple avec les Preſtres & Moynes contre le Roy, ledit libelle ou copie apporté par un ſoy-diſant meſſager de Thoulouſe, fut par Arreſt du Parlement de Paris le ſeiziéme jour de Juillet, l'an mil quatre cens un publiquement laceré.

141. Et dix jours aprés au lever de ladite Cour de Parlement furent par les Bourreaux amenez des Priſons du Louvre deux Bulliſtes du Pape, qui avoient apporté pour publier les cenſures d'iceluy, & firent amende honorable, & menez en un tombereau mitrez par les carrefours de Paris, & fut decerné commiſſion pour informer contre les ſeditieux, & appellans des Edicts du Roy, comme criminels de leze-Majeſté.

142. Et depuis le Pape, ou les Cardinaux & Officiers de Chambre Papale comparans, & amplement oüis au Parlement de Paris, par Arreſt ſolemnel du 12. Septembre 1406. fut jugé que le Pape & ſes Officiers ceſſeroient de lever Annates, & autres profits de deniers, & ce qui avoit eſté levé, ſeroit arreſté.

Arreſt contre les Officiers du Pape ouïs.

143. Ce n'eſt pas choſe nouvelle que les Papes ſe ſoient efforcez par leurs Preſtres & Moines, dont ils ont ferment contre tous ſans exemption d'aucun, d'exciter ſedition au Royaume de France contre le Roy. Boniface huitiéme cent ans auparavant voulut pratiquer cette voye contre le Roy Philippes le Bel : l'occaſion fut pour abbattre les droits de regale, & autres Collations des Prebendes de plein droit reſervé au Roy, à cauſe de ſa Couronne. Depuis paſſa outre ſoy diſant ſuperieur du Roy & du Royaume, non ſeulement au ſpirituel, mais auſſi au temporel. Et envoya un Frere Jean le Moine grand Canoniſte & Cardinal, pour ſous ombre d'exercer ſa Legation, ſervir non ſeulement d'eſpie, mais auſſi de boutefeu à gagner les Eveſques & Prelats contre le Roy, & faire ſecrettes aſſemblées pour declarer le Roy rebelle, & heretique, & tous ſes Vaſſaux & Subjets abſous du ferment de fidelité, & chaſſer le Roy, ou le contraindre de quitter les droits de ſa Couronne, & faire hommage au Pape, comme auparavant avoit fait Jean ſans terre Roy d'Angleterre.

144. Quand cela fut ſceu, ledit Moine gagna au pied, & lors par guerre couverte ledit Boniface donna le Royaume de France à Albert eſleu Empereur, luy offrant luy confirmer, & couronner Empereur & Roy de France, s'il vouloit entreprendre de faire la guerre au Roy, pour lequel Eſtat Royal détruire, il n'eſpargna rien. Les Italiens meſmes & plus notables & anciens Docteurs, diſent, qu'il entra comme un Renard, & regna comme un Lyon, & mourut comme un Chien.*

* Bald. c.1. de nat. feud. col. 1. juris. fundor.

145. Le Pape Martin V. eſleu par le Concile de Conſtance, ne fut pas ſi-toſt ſeul en poſſeſſion paiſible de la Papauté, que non content de tous les revenus d'icelle enſemble accumulez, dont l'eſpace de plus de trente-trois ans deux Papes avoient veſcu ſuperfluëment, & depuis cinq ou ſix ans trois Papes, & depuis quatre enſemble, & il vouloit faire toutes les Egliſes ſtipendiaires & remettre ſus, non ſeulement les anciennes reſervations données par le Concile de Conſtance : mais toutes les inventées qui avoient eſté faites pendant le Schiſme, qui avoit duré prés de trente-neuf

ed by

ans, & ce principalement ſur le Royaume de France: pour à quoy obvier dés l'an ſecond du Pontificat dudit Martin furent les trois Eſtats aſſemblez à Paris, & par deliberation d'iceux les Ordonnances & Edicts anciens contre les griefs, & uſurpations des Papes furent renouvellez par Arreſt de ladite Cour, donné au mois de May 1418. fut dit qu'elles ſeroient notifiées audit Martin V. qui les accepteroit, ou promettroit n'y contrevenir, auparavant que luy fuſt octroyé aucune obedience.

Martin V. 146. Et parce que ledit Martin V. & ſes Officiers n'y vouloient acquieſcer, & ſubmirét l'Egliſe de Lyon à interdit, par Arreſt de la Cour de Parlement de Paris donné l'an 1422. fut dit, qu'il ne ſeroit obey audit interdit: & qu'il fuſt negligé comme abuſif, & à la requeſte du Procureur General de ladite Cour fuſt informé contre aucuns ſeditieux Papiſtes, & meſmes contre le Recteur de l'Univerſité, qui appelloit des Edicts du Roy au Pape, comme contre criminels de leze-Majeſté, dont appert par les Regiſtres de ladite Cour.

Complainte des Allemands. 147. Au meſme temps l'Egliſe & tout le pays d'Allemagne ja de long-temps trop foulée, & expilée par les exacteurs, & porteurs de rogatons du Pape, avoient fait pluſieurs Requeſtes ſur Requeſtes, pour avoir rabais. Les Papes toûjours les rejettoient, diſant qu'ils leur ſervoient le ſpirituel trop plus precieux que le temporel, qu'ils recueilloient, & que les Allemands ſe devoient bien contenter de recevoir le centuple en pardons & indulgences, comme témoigne Æneas Sauvage (qui vivoit lors) en ſes Epiſtres.

Æneas Silvius. 148. Ledit Æneas combien qu'il euſt premierement fort loüé & approuvé le Concile de Baſle, toutesfois depuis pour du tout l'abolir beſogna ſi bien pour la Papauté, à laquelle depuis il parvint, qu'il oſta le Concile de Baſle, & la neutralité des Allemagnes qu'il fit pays d'obedience, à l'ayde de Frideric d'Auſtriche éleu Empereur, lequel pour cette cauſe, & aprés auſſi qu'il eut contraint Felix de Savoye, qui avoit eſté fait Pape au Concile, quitter ſa Papauté au profit de celuy de Rome, qui ce fait couronna ledit Empereur Frideric l'an quatre cens cinquante-deux.

Charles VII. 149. Le Roy Charles VII. dés l'an mil quatre cens trente-ſept, deffendit à tous les Prelats du Royaume d'aller à Ferrare, où ils eſtoient citez par Eugene IV. ſucceſſeur dudit Martin V. & l'an mil quatre cens trente-huit, ordonna la Pragmatique-Sanction à Bourges contre les Annates, & reſervations, & inventions des Papes. Et l'an mil quatre cens quarante, par Lettres Patentes publiées, & emologuées au Parlement, deffendit recevoir, publier ny executer aucunes Bulles de citations, preventions, ou cenſures de Rome: & les tranſgreſſeurs eſtre punis comme rebelles.

Louys XI. 150. Louys XI. l'an mil quatre cens ſoixante-quatre par Edicts publiez, deffendit d'envoyer, ou porter argent à Rome, ny en apporter aucunes Bulles: leſquels Edits il renouvella l'an mil quatre cens ſeptante huit (comme plus de ſoixante ans auparavant avoit fait Philippes le Bel) & ſi mit des gardes aux paſſages, fit commandement, que tous Beneficiers euſſent à reſider perſonnellement ſur peine de ſaiſie, & de perdition de fruits.

151. Vray eſt qu'il fut tellement alleché par ledit Æneas Sauvage fait Pape, & par un Cordelier ſon ſucceſſeur, nommé Sixte IV. qu'il accorda quitter la Pragmatique: Mais un homme de bien, nommé de Saint Romain ſon Procureur General (qui n'avoit pas acheté ſon Office) l'empeſcha.

De Saint Romain bō Procureur du Roy Louys XII. 152. Louys XII. gagna par armes pluſieurs Villes en Italie pour le Pape Jule II. lequel incontinent non ſeulement ſe mocqua de luy, & le chaſſa d'Italie, mais auſſi concita contre luy les Eſpagnols, Allemands, Suiſſes, Anglois, afin de détruire le Royaume. Chaſſa par armes le Concile aſſemblé à Piſe, juſqu'à Milan, & de Milan à Lyon: fit ſaccager la maiſon, & Livres de Philippes Dece, qui avoit opiné pour le Concile. Et parce que ledit Jule fut ſuſpendu de ſon Papat à Lyon, non ſeulement excommunia tous les François: mais decerna Bulles & Pardons de pleniere remiſſion à tous ceux qui tueroient un François. Ingratitude de Iule.

153. Et parce qu'il avoit donné les Royaumes de France & de Navarre au premier conquerant, Jean Gippon adminiſtrant le Royaume de Caſtille prit Pampelune & la plus part du Royaume de Navarre, & en ſpolia Jean d'Albret, & la Royne Catherine ſa femme, fille & heritiere de Gaſton Roy de Navarre abſens, ſans leur denoncer, contre le droict univerſel de toutes gens, ſous ombre ſeulement deſdites cenſures du Pape: & n'y ont leſdits ſucceſſeurs de Jean Gippon autre droit, comme j'ay montré long-temps ſur la Coûtume de Paris, article 29. Les Anciens qui ont écrit plus de quatre cens ans devant qu'il y euſt jamais Roy en Caſtille, & devant que le nom de Caſtille fuſt nay, témoignent, que meſme du temps d'Auguſte Ceſar Pampelune, & pays d'icelle eſtoit habitée, & poſſedée par les Gaſcons. Strabo Livre 3. de ſa Geographie. Royaume de Navarre mal invadé par Iean Gippon. Poſſedé par les Gaſcons devant qu'il y euſt Roy en Eſpagne.

154. Il eſt clair à entendre de quels eſprits ledit Louys XII. bon Roy, amateur du peuple & de Juſtice, fut meu dreſſer, & envoyer une Armée pour mettre à feu & à ſang les habitans de la vallée & villages de Merindol & Cabrieres, reliques de la grand perſecution qui fut faite en Albi, & Languedoc du temps d'Innocent III. Les Papiſtes luy perſuadoient que c'eſtoient Sorciers & inceſtueux, & qu'il auroit grand merite, & grands biens de Dieu, & du Siege de Rome, s'il les détruiſoit, & le vouloient empeſcher d'oüir leur Ambaſſade: Il dit, que quand il feroit guerre au Turc, ou à Diable, qu'il les vouloit oüir.

155. Ladite Ambaſſade luy dit, qu'il ne leur feroit pas la guerre de ſon mouvement, mais à l'appetit du Pape, qui les avoit calomniez: confeſſerent ne reconnoiſtre le Pape, & ne luy obeïr à cauſe de ſes abus, & erreurs qu'il leur vouloit impoſer: mais qu'il croyoient à l'Evangile, & à toute la Bible comme le Roy & ſon peuple, au grand *Credo*, & petit, comme luy, & en cette fin baptiſoient, recevoient & gardoient les Commandemens de Dieu: s'offroient eſtre tous punis de mort, au cas qu'il ſe trouvaſt autrement, le ſuppliant qu'il envoyaſt voir devant que les executer.

156. Il y envoya le ſieur Fumée Maiſtre de ſes Requeſtes, & un Docteur de Sorbonne Jacobin, nommé Parui, qui eſtoit ſon Confeſſeur, qui viſiterent toutes les Paroiſſes & Temples, ne trouverent aucuns images, ne veſtiges ou ornemens de Meſſes, & Ceremonies, paillardiſes, ou autres crimes que les Papiſtes leur mettoient ſus, & qu'ils gardoient les Dimanches, faiſoient baptiſer leurs enfans ſelon la primitive Egliſe, leur enſeignoient leſdits articles de la foy, & Commandemens de Dieu. Ledit Roy ayant oüy le rapport deſdits Commiſſaires (qui furent par tout) dit par grand ſerment, qu'ils eſtoient plus gens de bien que luy, & que ſon peuple, confirma leurs privileges & immunitez, & retira ſon armée. Pluſieurs anciennes diſputes de leur Religion ſont imprimées au pacquet des temps, imprimé y a 20. ans à Cologne. Louys XII. s'eſtant informé de Merindol & Cabrieres, les confirma.

157. Il eſt notoire que leſdits Chreſtiens de Merindol, & Cabrieres furent derechef grandement calomniez du temps du Roy François premier: auquel pour deffenſes ils envoyerent l'an 1544. leur Confeſſion de foy, dont la teneur s'enſuit.

158. Nous croyons qu'il n'eſt qu'un ſeul Dieu, qui eſt eſprit Createur de toutes choſes, Pere de tous, lequel on doit adorer en eſprit & verité, auquel ſeul attendons, & donnons gloire de noſtre vie, nourriſſemens, veſtemens, ſanté, maladie, proſperité & adverſité: l'aymons comme Autheur de toute bonté,

Digitized by Google

le craignons comme celuy qui connoiſt les cœurs.

La confeſſion de foy de ceux de Merindol & Cabrieres.

Nous croyons que Jeſus-Chriſt eſt le Fils, & l'Image du Pere, qu'en luy habite toute plenitude de Divinité: par lequel nous connoiſſons le Pere, lequel eſt noſtre Mediateur & Advocat: & n'y a point d'autre nom ſous le Ciel donné aux hommes, auquel il nous faille eſtre ſauvez, au nom ſeul duquel nous invoquons le Pere, & n'uſons d'autres Oraiſons, que de celles qui ſont contenuës en l'Ecriture Sainte, ou concordantes à icelle en Sentence.

Nous croyons que le Saint Eſprit eſt noſtre Conſolateur procedant du Pere & du Fils, par l'inſpiration duquel nous faiſons prieres, eſtans par luy renouvellées, lequel fait toutes bonnes œuvres en nous, & par luy avons connoiſſance de toute verité.

Nous croyons qu'il eſt une ſainte Egliſe, qui eſt la Congregation de tous les Eſleus, & Fideles qui furent dés le commencement du monde, & ſeront juſques à la fin: De laquelle noſtre Seigneur Jeſus-Chriſt eſt le Chef, laquelle eſt gouvernée par ſa parole, & conduite par le Saint Eſprit, en laquelle tous bons Chreſtiens doivent converſer: car elle prie pour tous ſans ceſſer, & d'icelle la parole eſt agreable à Dieu, hors laquelle nul ne peut eſtre ſauvé.

Nous tenons, que les Miniſtres de l'Egliſe comme Eveſques & Paſteurs doivent eſtre irreprehenſibles, tant en vie & doctrine: autrement qu'on les doit depoſer de tel Office, & en ſubſtituer d'autres en leur lieu, & que nul ne doit preſumer de prendre cet honneur, ſinon celuy qui eſt de Dieu appellé, comme Aaron nourriſſant le troupeau de Dieu: non point pour occaſion de gain deshonneſte: & non point comme ayant Seigneurie ſur le Clergé, mais eſtans de cœur l'exemplaire du trouppeau en parole, & en converſation, en charité, & en foy & en chaſteté.

Nous confeſſons, que les Rois, Princes, & Gouverneurs ſont ordonnez & établis Miniſtres de Dieu, auſquels on doit obeir. Car ils portent le glaive pour la defenſe des innocens, & punition des mal-faicteurs: pour cette cauſe ſommes tenus leur porter honneur, & payer tributs. De laquelle puiſſance nul ne peut ſoy exempter: ce qui eſt defendu à l'exemple de noſtre Seigneur Jeſus-Chriſt, qui a voulu payer tribut ſans entreprendre Juriſdiction & Seigneurie temporelle, ſeulement en pauvreté, uſant du glaive de la parole du Pere.

Nous croyons qu'au Sacrement du Bapteſme l'eau eſt le ſigne viſible & externe, lequel nous repreſente ce que par vertu de Dieu inviſible ainſi ouvrante eſt dedans nous: Sçavoir eſt renovation d'eſprit, & mortification de nos membres en Jeſus-Chriſt, par lequel auſſi nous ſommes receus en la ſainte Congregation du peuple de Dieu: proteſtant & declarant devant icelle noſtre foy & changement de vie.

Nous tenons que le Saint Sacrement de la Table, ou Cene de noſtre Seigneur Ieſus Chriſt, eſt une ſainte memoire, & action de graces des benefices que nous avons receus par ſa Mort & Paſſion, qu'on doit faire enſemble en foy & charité, & s'éprouver ſoy-meſme: & ainſi manger ce Pain, & communiquant de ſon Sang, tout ainſi qu'il eſt écrit en l'Ecriture Sainte.

Nous confeſſons que le Mariage eſt bon, & honorable, ſaint, & de Dieu inſtitué, lequel ne faut defendre à perſonne, s'il n'y a empeſchement par la parole de Dieu.

Nous confeſſons que ceux qui craignent Dieu, chercheront choſes qui luy plaiſent pour faire bonnes œuvres, leſquelles il a preparées à la fin qu'on chemine en icelles, qui ſont charité, joye, paix, patience, benignité, bonté, debonnaireté, attrampence, & autres œuvres contenuës en l'Ecriture Sainte.

Au contraire nous confeſſons, qu'il ſe faut donner garde des faux Preſcheurs, deſquels le but eſt de revoquer le peuple de la vraye adoration (qui appartient au ſeul Dieu, & au Seigneur) & ſoy appuyer aux creatures, & s'y fier, & auſſi de laiſſer les bonnes œuvres, qui ſont contenuës par le diſcours de l'Ecriture Sainte, & de faire celles qui ſont inventées par les hommes.

Nous tenons pour la regle de noſtre foy le Vieil & Nouveau Teſtament: & nous accordons à la generale confeſſion de la foy avec eux les articles contenus au Symbole des Apoſtres.

Et s'il y a informations contre nous, que nous tenons autre doctrine, que celle que nous declarons preſentement en pure conſcience ſans double cœur, nous feront apparoiſtre s'il plaiſt à nous faire recevoir en procez ordinaire, que ce ſont choſes controuvées contre toute verité.

Leur cruelle occiſion.

159. Autres, meſmes Iean Sleidan ont aſſez écrit comme ils furent cruellement occis l'an 1545. Et parce que l'on tenoit pour certain, que c'eſtoit par le commandement du Roy, duquel les Papiſtes ſe vouloient couvrir, comme les Iuifs de Pilate, combien qu'un Cardinal gouvernoit lors les affaires, le feu Roy Henry non ſeulement deſavoüa le faict, mais fit publiquement plaider en Parlement l'innocence deſdits occis, & que ce n'eſtoit du mandement de ſon pere. Ledit plaidoyer toutesfois ne fut commencé qu'à la fin de Septembre 1551. aprés la guerre ouverte au Pape, & à l'Empereur: & que le Roy n'approuvoit le Concile de Trente, ne fut le crime puny. Et le plus grand bien dudit plaidoyer fut, que ladite Confeſſion y fut publiquement leuë. I'y eſtois preſent.

Dont cinq ans & demy aprés le Roi Henry voulut excuſer ſon pere.

Les Papes gardoient les loix Imperiales és cauſes Eccleſiaſtiques.

160. Pour revenir au propos, le Droict Civil meſme des Romains eſt plein de Loix faites par les Empereurs Chreſtiens, des perſonnes & choſes Eccleſiaſtiques, & de toute la diſcipline de l'Egliſe: comme au Code Imperial, titre des ſacrées Egliſes, & titre des Eveſques & Clercs, & titre de l'obedience Epiſcopale, & aux Novelles de Iuſtinian le Grand, Conſtitution 3. faite pour reduire les Clercs à certain nombre: & Conſtitution 5. ſur le faict des Monaſteres, & des Moynes: & Conſtitution 6. comment les Eveſques & autres Clercs doivent eſtre promeus, & Conſtitution 16. que l'Eveſque au lieu d'un Preſtre ou Diacre deffunt n'en ordonne un autre, tant qu'il y en y a de promeus ſans Benefices capables du Benefice du deffunt, & Conſtitution 47. ſur le regime des Egliſes Affriquaines, & Conſtitution 56. où il eſt deffendu à tous Curez, & autres eſtans ſous la grande Egliſe, de prendre aucune choſe pour recevoir les nouveaux Clercs & Preſtres, & ce, ſur peine de privation de leurs Benefices, & commande que le miniſtere Eccleſiaſtique ſoit adminiſtré purement, pour neant, ſans en faire vente, ou autre profit, & Conſtitution 58. contre les Clercs, qui delaiſſent leur Egliſe, il ordonne que leurs Benefices ſoient conferez à d'autres ſans eſperance de les recouvrer, & Conſtitution 59. où il deffend aucune choſe eſtre exigée non-ſeulement pour la ſepulture, mais auſſi pour les obſeques des Trépaſſez, & Conſtitution 67. il deffend aux Eveſques eux abſenter de leurs Egliſes, ou autrement, qu'ils ne perçoivent aucuns revenus, ny leurs ſimples deſpens: ordonne qu'ils ſoient appliquez à pieux uſages.

Privileges des Clercs.

161. Et Conſtitution 83. à la ſupplication de l'Eveſque de Conſtantinople, il donne aux Clercs privilege de la Iuriſdiction, quant aux cauſes civiles ſeulement, & pourveu que l'Eveſque ne ſoit empeſché: & autrement quant aux cauſes criminelles, ſoit que l'Eveſque ſoit empeſché ou non, il les laiſſe ſous la Iuriſdiction ſeculiere. Laquelle Conſtitution, les anciens Canoniſtes ont approuvée, & miſe en leur grand Decret 11. *quaeſt.* 3. *cap. ſi quis cum Clerico.* Et en la Conſtitution 123. ſur divers chapitres Eccleſiaſtiques, où entr'autres ſuivant la doctrine de S. Paul. 1. *Cor.* 14. il commande à tous Eveſques & Preſtres de dire & prononcer les ſacrées prieres non à baſſe voix, mais à claire voix, & telle que ſoit entenduë du peuple Fidele, ce qu'auſſi depuis

Digitized by Google

depuis approuvé Gregoire le Grand Eveſque de Rome en ſa Preface ſur le Prophete Ezechiel. Plus ledit Juſtinian en la Conſtitution 133. regle la converſation des Moines & Moineſſes, & Conſtitution 146. des Juifs, & comment ils doivent lire la Sainte Ecriture.

162. Or n'y a aucun doute que leſdites Loix de Juſtinian le Grand, & autres ſes predeceſſeurs Empereurs Chreſtiens ont eſté vallables & legitimes : comme non-ſeulement appert par l'Epiſtre & Confeſſion de Jean II. Pape, qui eſt en la Loy, *inter claras C. de ſumm. Trinit.* mais auſſi par tout le diſcours de l'Hiſtoire ancienne vray témoin de verité, meſme de toutes les Hiſtoires Eccleſiaſtiques à ce concordantes, par leſquelles, & par les écrits meſme des quatre plus fameux Docteurs Eccleſiaſtiques, eſt découvert & manifeſte la ridicule vanité (afin que je ne die impieté non moins indocte que flatereſſe) d'aucuns Canoniſtes, leſquels ont bien oſé calomnier & condamner leſdites ſaintes Loix, les uns (quaſi tous) de nullité ; les autres d'impieté, ſans conſiderer aucunement, & ſans ce que pour leur grand aveuglement d'eſprit, il leur vint en penſée, qu'en ce faiſant ils condamnent l'Egliſe primitive, qui eſt trop plus ſainte, & qu'ils ſe ſeparent d'icelle, & conſequemment de la vraye Egliſe, qui eſt unique.

L'aſnerie des Canoniſtes.

163. Car comme ainſi ſoit, que nul (ſinon qu'il ſoit du tout hors du ſens, ou du tout ennemy de la foy) ne peut nier l'Egliſe primitive avoir eſté ſainte, illuminée, & gouvernée par le Saint Eſprit, voire plus excellente, & plus ſainte, que celle de preſent. Auſſi ne peut nier leſdites Loix avoir eſté legitimes & valables, leſquelles la ſainte Egliſe a receuës pour la police exterieure avec actions de graces, comme dons de Dieu, & y a obeï ſuivant la doctrine des Apoſtres. Et qui plus eſt, non-ſeulement auſdites Loix de Juſtinian le Grand, mais auſſi de ſes predeceſſeurs, non-ſeulement de ceux qui ont eſté Chreſtiens, mais auſſi qui ont eſté Payens, & outre tres-cruels perſecuteurs de la Religion Chreſtienne, comme Diocletian & Maximian & autres, auſquels en ce qui n'eſtoit point contre la foy & Commandemens de Dieu, l'ancienne, ſainte & bons Eveſques & Papes ont loyaument obey.

Les Princes Idolatres n'ont trouvé plus loyaux que les Chreſtiens.

164. Tellement que les Empereurs Idolatres n'ont eſté plus vaincus & adoucis, que par la patience & loyale obedience des Chreſtiens, de l'induſtrie deſquels ils uſoient en leurs plus grandes affaires, parce qu'ils experimentoient ne trouver gens plus droits, ne plus loyaux à leurs Superieurs : comme témoignent les Hiſtoires Eccleſiaſtiques : & Marc Aurelle environ l'an du Seigneur 170. experimenta & témoigna au Senat Romain, & le recite Tertullian en ſon Apologie contre les Payens, Livre 5.

Marc Aurelle.

Conſtantin.

165. Mais que diront ces indoctes Canoniſtes de Conſtantin le Grand, lequel ils loüent ſi grandement, comme celuy qui par deſſus tous a exalté & honoré l'Egliſe, lequel connoiſſoit judiciairement des cauſes Eccleſiaſtiques, meſmement des Eveſques, non-ſeulement en premier inſtance par ſes Baillifs, Proconſuls & autres ſes Juges ordinaires des Provinces : mais auſſi en l'inſtance d'appel, meſme interjetté des Sentences des Eveſques, voire du Concile de ſeptante Eveſques, dont il connoiſſoit, & jugeoit maintenant par luy-meſme, maintenant par ſes Deleguez, tels qu'il luy plaiſoit deputer.

Du Pape appel à l'Empereur.

166. Tellement que l'Eveſque de Rome meſme avec autres a eſté delegué par ledit Empereur, accepté & exercé la commiſſion, & aprés ſouffert de la Sentence eſtre appellé audit Empereur, & par luy ou autres ſes Deleguez eſtre jugé ſi bien ou mal. Oſeront-ils condamner le faict d'un Prince ſi loüable & excellent par leur témoignage meſme ? Que s'ils oſent le reprouver & injurier, comme ils font des autres Princes, oſeront-ils reprendre le Pape & les Eveſques de ce temps-là, & toute l'Egliſe primitive. Si d'aventure ils cavillent, que les Eveſques, & Papes dudit temps ne s'en oſoient plaindre durant la vie du Prince (combien que telle cavillation ſoit trop folle & inadmiſſible) que diront-ils de S. Auguſtin, le plus excellent de tous les anciens Docteurs approuvez, lequel plus de quatre-vingts dix ans aprés le decez dudit Conſtantin, écrivant librement, recite & approuve les procedures & jugemens dudit Conſtantin, lequel il dit avoir eſté Juge competant, comme appert au ſecond Tome de ſes Oeuvres, Epiſtre 68. 162. 163. & és deux Sequentes, & au premier Livre de ſes Retractations chapitre 21. Auſſi le témoignage de Nicephore Auteur Grec, Livre 7. chap. 48.

S. Auguſtin.

167. Quoy que par leurs propres Livres meſmes ils ſont convaincus non ſeulement par argumens tirez de pluſieurs textes : mais par leurs textes vulgaires au chap. *Principes ſæculi cap. adminiſtratores 23. quæſt.* 5. où les Princes & Puiſſances Seculieres ſouvent dedans l'Egliſe, en & ſur les perſonnes & choſes Eccleſiaſtiquent exercent leur puiſſance, pour redreſſer & conſerver la diſcipline Eccleſiaſtique. Vray eſt que les Canoniſtes reſtraignent leſdits textes pour les entendre au cas que les gens d'Egliſe ſoient negligens, ou qu'ils abuſent, ou quand il leur plaiſt appeller en leur ayde le bras ſeculier, qu'ils appellent, qui eſt une nouvelle maniere de parler qu'ils ont controuvée, comme ſi le Roy, ou Senat, & toute ſon authorité, puiſſance & Majeſté, & autant de la Majeſté Imperiale eſtoit leur bras gauche, dépendant d'eux & à eux ſujet, & non pas leur Seigneur & Superieur, comme il eſt de par Dieu, & de droict Divin. Leurs Canons meſme de leur grand Decret non pas ſi contemptiblement, ils parlent de la puiſſance & la domination, comme ſujets à icelle, à ce établie ſuperieure, & non pas dépendante d'eux.

Le Roy n'eſt pas un bras ſeculier.

168. En vain s'efforcent ces nouveaux Canoniſtes faire telles frivoles reſtrictions, & chercher évaſion & cachettes frivoles en plein champ ; car de l'authorité principale des Rois & Empereurs, & des Loix & Statuts par eux établis en & ſur les perſonnes & choſes Eccleſiaſtiques, & non ſubſidiairement en cas de negligence, ou abus ſeulement, ny comme appellez en ayde ou acceſſoirement, mais principalement comme principaux Legiſlateurs de leur propre droit direct, & de leurſdites Loix receuës par l'Egliſe, non-ſeulement Orientale, mais auſſi Occidentale, & de Rome meſme, & non-ſeulement du temps de la primitive Egliſe ; mais depuis, voire pluſieurs ſiecles depuis le Siege Imperial tranſporté à Conſtantinople, & depuis diviſé, ſont les textes exprés meſme inſerez au grand Decret, diſtinct. 10. chap. *De capitulis c. vides c. quis autem*, & chapitre dernier, comme cy-deſſus nombre 123. ſans le repeter.

169. Et outre eſt le texte au chap. *Eccleſia, &c. victor. 97. diſtinct.* ou au chap. 1. le Pape Boniface premier de ce nom, baille ſon humble Requeſte à l'Empereur Honorius, qui lors regnoit en Italie & Occident, le priant & requerant de faire & établir une Loy perpetuelle, par laquelle l'Eveſque de Rome ne fuſt jamais promeu, ny inſtitué par ambition. Ce que ledit Empereur fit, & publia une Ordonnance de l'élection de l'Eveſque de Rome, par laquelle toute ambition eſt défenduë à tous, meſmement aux Clercs & gens Eccleſiaſtiques. Et outre ordonna, que ſi deux eſtoient ordonnez Eveſques de Rome (comme aucunefois il eſt avenu par les brigues des ambitieux) que ne l'un ne l'autre ne fuſt Eveſque, ou Pape : mais qu'il ſeroit procedé à nouvelle élection, & que celuy qui ſeroit de nouveau de tous éleu, ſeroit receu. Laquelle Loy Gratian met audit chap. *victor.* Les mots diſpoſitifs au precedent ſont ſous la diſtinct. 79. *c. ſi duo.*

Loy Imperiale de l'élection du Pape.

170. J'ajoûte encore un autre texte & Canon fait, voire long-temps aprés que les Empereurs eſtoient tellement debilitez, qu'ils n'oſoient plus appertement

Digitized by Google

revenir en Italie, ny envoyer ſous le titre d'Empereur, mais ſeulement un Exarche ou Vicaire, qui reſidoit ſur le port de la mer Adriatique à Rome, parce qu'il n'oſoit demeurer à Rome. Ledit texte eſt au chapitre *legem* 53. diſtinct. où Gregoire le Grand qui l'an 600. eſtant Eveſque de Rome reconnoiſſoit les Loix Imperiales és cauſes & affaires des gens d'Egliſe, & procuroit icelles eſtre gardées : Et entr'autres la Loy nouvellement faite par l'Empereur Maurice, par laquelle il eſtoit defendu que nuls gens de Guerre ou comptables de deniers publics fuſſent receus à eſtre gens d'Egliſe ou Moynes, laquelle Loy Gregoire envoya à tous les Eveſques d'Italie & Sicile pour la garder : comme il appert au Livre premier de ſes Epiſtres en la 11. Epiſtre, dont ledit chap. *legem* a eſté pris. Je paſſe pour briefveté comment ledit Gregoire le Grand tant ſouvent & ſerieuſement en ſes Epiſtres ſe reconnoiſt ſujet des Empereurs de Conſtantinople, & de leurs Vicaires reſidans à Ravenne, & les appelle ſes Seigneurs.

Gregoire le Grand.

171. Derechef j'ajoûte un autre Canon fait par Gelaſe premier de ce nom, qui fut Eveſque de Rome environ cent ans devant led. Gregoire le Grand, au chap. *quis aut leges Principum* en la diſtinct. 54. où non ſeulement eſt commandé étroitement par les Loix des Princes de ne recevoir à eſtat Eccleſiaſtique gens de mainmorte, ou autres taillables, ou ſerfs du corps des Seigneurs : mais de dégrader ceux qui auroient eſté receus contre leſdites Loix : Vray eſt que peu aprés la prohibition & regle d'icelles fut moderée par Juſtinian le Grand en ſa Novelle 23. faite ſur divers chapitres Eccleſiaſtiques, laquelle fut receuë par tous les Eveſques, comme appert par le texte au chap. *ſi ſervus ſciente*, diſtinct. 54. joint la ſuperſcription de Gratian, laquelle par l'erreur des Libraires eſt attribuée à Leon I. Empereur. Mais il appert par l'original de la Novelle, que c'eſt de Juſtinian l'Empereur : & ainſi faut corriger ladite ſuperſcription, que j'ay reſtituée en mes Annotations ſur ledit texte. Et partant l'on void que Juſtinian le Grand a corrigé le Canon prohibitoire de Gelaſe I. Pape audit chap. *quis aut leges*.

Gelaſe.

172. Encore derechef j'ajoûte autre Canon fait un peu auparavant par Gregoire le Grand, au chap. *principali* 63. diſtinct. par lequel appert qu'une nouvelle Paroiſſe, meſme en Italie, eſtoit erigée non par l'Ordonnance du Dioceſain, ne du Pape, mais de l'Empereur : comme la garniſon des gens d'Armes eſtans à Santoncelles ancienne Ville ſur le bord de la mer Tyrrhenée, ne demanderent du Dioceſain ny du Pape Pelage lors Eveſque de Rome, d'avoir une Paroiſſe peculiere avec tout l'ordre & miniſtere Eccleſiaſtique : mais le demanderent à l'Empereur, lequel ſans requerir le Dioceſain, ou autre, commanda eſtre ainſi fait, & en envoya ſes lettres de commandement à l'Evêque de Rome pour les faire executer : à quoy il transfere en Occident aux François, au chap. *de illicita*, 24. *quæſt.* 3. qui eſt l'un des chapitres du Concile de Paris, tenu du temps de Louys le Piteux Roy des François & Empereur, où expreſſement & de mot à mot eſt recité pour Loy ladite nouvelle Ordonnance 123. de Juſtinian en l'article, *omnibus verò*, où ledit Empereur interdit & défend à tous Eveſques & Preſtres d'excommunier aucun auparavant que la choſe ſoit prouvée telle, pour laquelle les Canons Eccleſiaſtiques le commandent faire. Et ajoûte que ſi aucun eſt ſi hardy de donner Sentence d'excommunication autrement que ſelon ladite Loy, que l'excommunié ſoit par le Preſtre Superieur abſous, & que l'Excommunicateur ſoit excommunié, juſques à tel temps qu'il ſemblera bon audit Superieur, à ce que juſtement il endure en ſoy, ce qu'injuſtement il a fait à autruy. Ce qui eſt derechef recité au chap. *nemo Epiſcopus* 2. *quæſt.* 1. Mais au chap. *de illicita*, ledit Concile de Paris atteſte que l'Egliſe Catholique garde & approuve ladite Loy. Or lors il y avoit plus de trois cens ans que Juſtinian le Grand Auteur d'icelle eſtoit decedé.

Excommunication.

173. Et il eſt certain que le Roy de France Souverain en ſon Royaume n'a pas moindre puiſſance que ledit Juſtinian le Grand, ou autres Empereurs en leur Empire. Auſſi audit Concile de Paris qui fut tenu & celebré par l'authorité du Roy de France (comme il appert au chap. *ſecundum*, & à la fin, 12. *quæſt.* 8.) fut renouvellée, & commandée garder l'Ordonnance dudit Louys le Piteux, qui eſt en ſeſdits Capitulaires touchant le mas, dixmes & oblations de chacune Egliſe.

174. Quoy qu'il n'y a pas encores 344. ans, c'eſt à ſçavoir du temps d'Honorius Pape III. de ce nom, environ huit ou neuf ans avant les Decretales, l'on ne faiſoit aucun doute à Rome, que les Clercs & Eveſques, & le Pape meſme, ne fuſſent ſujets & liez par les Loix Imperiales faites ſur choſes ſpirituelles, comme ſur le jurement, combien qu'elles fuſſent faites en general ſans parler ſpecialement des gens d'Egliſe : C'eſt le texte au chapitre premier ſous le titre du ferment de calomnie és Decretales des Papes, où il eſt tenu pour certain & arreſté, que la Loy deuxiéme au commencement, au verſet, les perſonnes principales, au Code Imperial titre du Jurement pour la calomnie, ſe devoit garder en toute Cour & Juriſdiction, & par toutes perſonnes Eccleſiaſtiques, voire en Cour de Rome, ſinon que par autre Loy, ſçavoir eſt par la Loy de Martian Empereur, commençant, *Clericis*, §. *quod ſi is C. de Epiſcop. & Cler.* les gens d'Egliſe en fuſſent ſpecialement exceptez : & n'y avoit doute que ſur l'interpretation de la Loy de Martian, laquelle aucuns reſtraignoient aux Clercs de Conſtantinople, auſquels nommément elle s'adreſſe, & deſquels ſeulement elle parle, dont inferoient l'exception & privilege de ladite Loy, n'appartenir aux autres Eccleſiaſtiques, mais qu'ils demeuroient ſous la Loy de Juſtinian, les autres en doutoient ; car Juſtinian a mis ladite Loy de Martian en ſon Code : partant ſembloit y eſtre miſe pour droit commun, & non pour privilege des Clercs de Conſtantinople.

Honorius Pape III.

175. Sur lequel doute le Pape Honorius III. de ce nom, ne preſuma d'y mettre ſon interpretation ; mais à droit enſuivit celle qui avoit eſté faite par Henry Empereur d'Allemagne, lequel avoit declaré que la Loy de Martian eſtoit generale pour tous les Eccleſiaſtiques de toutes Egliſes : & neantmoins que la Loy de Juſtinian eſtoit auſſi generale & non reſtrainte ; car elle parle en cas ſpecial de jurer pour certaine & juſte cauſe en Iugement. Parquoy ledit Henry pour ſatisfaire auſdites deux Loix, & les confirmer ſans offenſer, mais en gardant l'intention de la Loy Divine, ordonna par Loy & Edict perpetuel, que les Eveſques, Abbez & autres gens d'Egliſe ne plaideroient plus par eux-meſmes, ne en leurs noms, comme cela leur eſtant indecent, mais par idoines Syndics & défenſeurs, leſquels (& non les Prelats) feroient ledit ferment de calomnie : & toutefois que s'il advenoit eſtre expedient à leurs Egliſes, que les Prelats plaidaſſent par eux-meſmes & en leurs noms, qu'en ce cas ils fuſſent tenus eux-meſmes jurer de la calomnie, ſuivant la la Loy de Juſtinian.

Henry Empereur d'Allemagne.

177. Voila les Loix des anciens Empereurs, & non ſeulement Chreſtiens, mais auſſi Payens, & les Loix des Empereurs d'Allemagne gardées & obſervées, comme obligatives, non ſeulement à Rome : mais auſſi en la Cour des Papes, & ce par leurs Canons & Decrets meſmes, & meſme du temps de leurs Decretales faites n'y a pas 300. ans, & encore depuis juſques à leur Livre ſixiéme, & Clementines, qui ſont toûjours peu à peu aſſez en empirant, & uſurpans au préjudice de la Majeſté Imperiale, & des Majeſtez de tous autres Rois & Princes. Je pourrois encore alleguer pluſieurs autres exemples & témoignages d'autres infinis bons Auteurs, mais ce que deſſus pris de leurs prpres Livres, eſt plus que ſuffiſant. Et neantmoins

Digitized by Google

à ce qu'auſſi par les divins Oracles ſoit étoupée la bouche de ceux, leſquels en eux-meſmes ſe ſentans convaincus par tres-claire verité, ne ceſſent toutefois de debattre & caviller.

178. Je dis qu'aux choſes ſuſdites concordent les exemples & témoignages de l'Ecriture Sainte;car David Roy ja ancien & plein de jours, fit deſcription de tous les Preſtres & Levites, leſquels diſtribua en certains Ordres par 24. bandes, à ce que chacune maiſon ou famille à ſon jour perpetuellement & par ordre, ſervit au miniſtere du Temple : comme il eſt contenu au premier Livre des Chroniques cap. 23. 24. 25. & 26. ce qui eſt fort loüé en l'Eccleſiaſtique. chap. 47.

179. Et cette meſme Ordonnance & police de tout le Clergé fut renouvellée par Ezechias Roy ſaint & grandement loüé, duquel au 2. des Rois c. 18. il eſt dit : il fit ce qui eſtoit droit devant les yeux du Seigneur, tout ainſi qu'avoit fait David ſon pere, il oſta les hauts lieux & rompit les Statuës. Et iceluy donc Ezechias comme porte le texte au 2. des Chroniques chap. 31. conſtitua les bandes des Sacrificateurs, & Levites par leurs diviſions un chacun en ſon propre office.

180. Et cette Ordonnance de David continuée par ſes ſucceſſeurs a perſeveré juſques à l'avenement de noſtre Seigneur Jeſus-Chriſt, comme il eſt dit en S. Luc chap. 1. en ces mots, *Zacharie exerçoit la Sacrificature devant le Seigneur en l'ordre de ſa famille, & ſelon la coûtume de l'Office de Sacrificature.* Or comme dit S. Luc au commencement, ledit Zacharie eſtoit de la claſſe ou famille d'Abia, laquelle comme il eſt dit au premier des Chroniques chap. 24. eſtoit la huitiéme, ſelon ladite Ordonnance de David. Auſſi Joſeph en ſa Vie décrite par luy-meſme, ſe glorifie d'eſtre nay non-ſeulement de la ligne Sacerdotale, mais auſſi de la premiere deſdites 24. claſſes ou familles.

181. Si en laiſſans derriere pluſieurs exemples des Ethniques & Payens, auſquels les Rois eſtoient avec ces Souverains Preſtres, comme des Egyptiens:Platon recite au Livre du Regne & des Romains, Iſidore recite au Livre des Ethimologies chap. 1. & eſt au grand Decret, & ſans reciter pluſieurs exemples & actes faits par les ſaints Rois de la recepte & diſtribution des oblations du Temple, & reparation d'iceluy oſtée aux Preſtres, & miſe en la main des Rois au 2. Livre des Rois chap. 12. du temps de Joſias, & chap. 22. du temps de Joſia Roy de Juda. Salomon Roy de tout Iſraël de ſa ſeule authorité (comme David ſon pere) deſtitua Abiathar Souverain Preſtre,& inſtitua Sadoch en ſon lieu 2. Livre des Rois 2. & avec le peuple dedia le Temple de Dieu, & benit toute l'Egliſe d'Iſraël. 1.
Iudas Machabeus. Livre des Rois 8. Auſſi Iudas Machabeus éleut des Preſtres ſans macule, ayans leur volonté à la Loy de Dieu, à ce qu'ils nettoyaſſent les Saints lieux, & le Temple de Dieu pollu & prophané par les Gentils, & Idolatres. 1. Machab. 4. chap.

182. Quoy que les ſaints Rois de Iuda ont chaſſé les
Images Idolatres oſtez. faux Prophetes, Preſtres & Idoles, reſtauré la Religion qui eſtoit corrompuë, & icelle reſtituée en ſa pureté primitive ſelon la parole de Dieu, Ezechias abbatit les hauts lieux de devotions humaines,rompit les images, couppa les bois & foreſts ſervans à ſuperſtition:Il ne pardonna pas au Serpent d'airain qui avoit eſté fait par Moyſe par le commandement exprés de Dieu : ains non content de le cacher, il le froiſſa & reduiſit en poudre, à ce que le peuple n'en pût plus abuſer, comme il avoit commencé. 2. des Rois 18. Il aſſembla les Sacrificateurs & Levites, & leur commanda reprendre & garder la pure Loy de Dieu : Car (diſoit-il) nos peres ont tranſgreſſé & ont mal fait en la preſence du Seigneur noſtre Dieu, en le delaiſſant ils ont détourné leurs faces du Tabernacle du Seigneur, & luy ont tourné le dos. 2. Chron. chap. 29.

183. Encore ne fut content ce bon Roy d'avoir reformé la Religion en ſon Royaume, il depeſcha Lettres Patentes, & Epiſtres publiées & envoyées à tout Iſraël, c'eſt à ſçavoir à tout ce qui eſtoit demeuré en tout le païs d'Iſraël aprés la ſuppreſſion du Regne faite par Salmanaſſar, tranſportement & tranſmigration d'Iſraël faite és Medes, cy-deſſus nombre 91. Et y envoya à ſes dépens par poſtes, preſchans & exhortans par ſon commandement tous fils d'Iſraël, Retournez vous au Seigneur le Dieu d'Abraham,& ne ſoyez point comme vos peres & vos freres, leſquels ont tranſgreſſé,& c.2.Chron.c.30.pour leſquels faits en la Sainte Eſcriture. 2. des Rois 18. il eſt dit avoir eſperé entierement,& non autre,ou avec autre. Parquoy le Seigneur eſtoit avec luy, proſperoit en toutes choſes, vainquit les Aſſyriens & Philiſtins. Derechef Ioſias tres-ſaint & loüable Roy de Iuda remit la Religion en ſon entier ſelon la pure parole de Dieu, rejetées & abolies choſes ajoûtées par invention ou preſomption humaine, 2. Rois 23. & des Chroniques 35.

184. Il eſt doncques plus que manifeſte, que meſme en l'Egliſe & peuple de Dieu, qui eſtoient les Iſraëlites, les Rois & Princes ont eu empire, authorité & Iuriſdiction en, & ſur les Grands Preſtres, mais ſur tout le Clergé,& ont fait Ordonnances & Regles de la diſcipline & police Eccleſiaſtique, & qu'à droit, juſtement & loüablement ils l'ont fait, combien qu'ils n'ayent pas attenté & exercé les ſacrez miniſteres des Sacrifices & Ceremonies commiſes de Dieu aux Prêtres & Levites ſeulement, & quand le Roy Ozia l'attenta & prenant l'Encenſoir s'efforçant faire encenſement ſur l'Autel à ce deſtiné aux Sacrificateurs & fils d'Aaron, il en fut puny ſur le champ, & frappé de L'office Sacerdotal & Magiſtral ſeparez.
lépre. 2. Chron. 26. car c'eſt autre choſe de diſpoſer & diſtribuer des titres des Sacerdoces, regler la diſcipline Eccleſiaſtique, & conſerver en ordre convenable ; leſquelles Offices Dieu a ſeparé,& n'a voulu eſtre confonduës l'une avec l'autre.

185. Ce qui eſt derechef confirmé par les Statuts & exemples de Ioſaphat ſaint Roy de Iuda grandement Ioſaphat.
loüé, & reveré par le Prophete Eliſée, 2. Rois 3. lequel Ioſaphat, comme il eſt écrit 2. Chron. 19. non ſeulement conſtitua & établit bons Iuges craignans Dieu, haïſſans avarice, par chacunes Villes : mais auſſi pour la police Eccleſiaſtique conſtitua en Ieruſalem des Levites & Sacrificateurs, & des Princes de familles d'Iſraël pour le Iugement des choſes Eccleſiaſtiques ; c'eſt à ſçavoir concernant la Loy & Ceremonie, & leur commanda, diſant : Vous ferez ainſi en la crainte du Seigneur fidelement, & du cœur parfait en toute cauſe, qui ſera venuë à vous de vos freres qui habitent en leurs Villes, à ſçavoir entre ſang & ſang, entre la Loy & le Commandement, entre les Statuts & és Iugemens, vous les aviſerez, afin qu'ils n'offenſent le Seigneur, & que l'ire ne vienne ſur vous, & ſur vos freres. Vous ferez doncques ainſi, & vous ne pecherez point. Et voicy Amarias le principal Sacrificateur preſidera ſur vous en toutes choſes du Seigneur : Quand il dit, vous les aviſerez, il s'entend ſelon la Loy de Dieu ſeulement. Voila comme ce bon Roy laiſſe les Sacrifices & choſes pures Divines aux Preſtres ; mais toute la police tant Civile qu'Eccleſiaſtique, il la diſpoſe luy-meſme, & la fait adminiſtrer ſous ſon authorité Royal par Iuges par luy commis toutes choſes judiciaires, meſmes Eccleſiaſtiques & toute puiſſance coërcive.

186. Auſſi le Prince, Magiſtrat, ou Poteſtat (que les Le Roy doit ſçavoir & garder la parole de Dieu.
Papiſtes appellét Seculier)eſt gardien de toute la Loy, tant de la premiere, que ſeconde Tables, quant aux choſes externes,& ce par ſpecial Mandement & Commiſſion de Dieu. Deut. 17. Ioſüé 1. Parquoy il doit auſſi connoiſtre, & juger des œuvres exterieures appartenantes à la premiere Table du Decalogue, comme de celles appartenantes à la ſeconde Table : Car non-ſeulement la ſeconde, mais auſſi la premiere Table appartiennent à la vie corporelle & temporelle

Digitized by Google

Ce qui eſt hors la parole de Dieu eſt nul, cóme ce qui eſt hors la procuration.

pour le regard de la diſcipline : pourveu en ce qui concerne la Loy & parole de Dieu, qu'il en ordonne conformément à icelle, ſans y ajoûter, diminuer ou déguiſer. Car ſi en ce regard l'Eveſque meſme & Miniſtre de l'Egliſe, n'eſt que ſimple executeur, & diſpenſateur, 1. Chron. 4. à plus forte raiſon ledit Magiſtrat. Et a tres-bien dit Balde ſur le Traité de la paix de Conſtance vers la fin, qu'és choſes qui ſont de droict Divin ou naturel, le Prince meſme Souverain ne peut proceder ſinon comme la verité : autrement ce qu'il fait, eſt du tout nul, comme ce qui ſeroit fait par un ſimple Commiſſaire, ou Procureur outre, ou contre le contenu en la Commiſſion, ou Procuration.

187. Meſme les Preſtres n'avoient aucune Juriſdiction contentieuſe, & fuſt-ce des choſes concernans la Religion : Car le ſeul pur article de Religion leur appartenoit, & toute autre connoiſſance au Magiſtrat, comme témoigne Ciceron en ſon Oraiſon pour ſa maiſon aux Pontifes, & Tite-Live au Livre 9. de ſa 4. Decade témoigne que le College des Pontifes Payens répondit au Senat, que ce n'eſtoit à eux d'aviſer, ny juger des frais, ny de la quantité d'iceux qu'il convenoit faire pour leur Religion, & pour les vœux faits à leur Dieux.

188. Or en l'Egliſe Chreſtienne, qui eſt-ce qui oſera debattre, ou nier les Rois Chreſtiens eſtre de moindre authorité & puiſſance qu'eſtoient leſdits anciens Rois en l'Egliſe d'Iſraël ? Je vous demande, leur a-elle eſté diminuée par Ieſus-Chriſt, ou par un autre, ou par qui? Il eſt certain que ce n'a pas eſté par Ieſus-Chriſt, qui refuſa le Regne à luy offert. Iean 6. & devant Pilate dénia appertement ſon Royaume eſtre de ce monde. Iean 18. Il eſt auſſi certain que ce n'a pas eſté les Apôtres, ny par leurs vrais Succeſſeurs, ny par les Saints Docteurs de l'Egliſe, leſquels comme il appert par les Epiſtres de S. Pierre, & S. Paul, & és Ecrits de S. Ambroiſe, meſme au grand Decret, *cap. magnum* 11. *quæſt*. 1. & de S. Chryſoſtome cy-deſſus nombre 122. ils ont tous enſeigné & écrit qu'il faut obeïr aux Rois & Magiſtrats, & qu'ils ſont Miniſtres de Dieu. Parquoy eſt de neceſſité leur eſtre ſubjets, non-ſeulement pour la punition exterieure, mais auſſi pour la conſcience. Rom. chap. 13. & 1. Pierre 2. pourveu qu'ils n'ordonnent, & ne commandent choſe contre la parole de Dieu. Actes 4. & 5.

L'authorité des Princes Chreſtiens.

189. Auſſi l'office des Princes Chreſtiens conſiſte principalement à maintenir, executer & faire par tout obſerver les Commandemens de Dieu, comme dit bien Saint Ieroſme en ſon Commentaire ſur Ieremie chap. 22. & eſt au grand Decret chap. *Regum officium* 23. *quæſt*. 5. Et le montrent les faicts & exemples de David, Salomon, Ezechias, Ioſias ſaints Rois de Iuda, leſquels pour cette cauſe, le S. Eſprit loüe & propoſe en exemple par bouche & écrits de ſes Prophetes & Saints Docteurs en l'Eccleſiaſtique chap. 47. 48. 49. & en Saint Auguſtin Epiſtre 50. & eſt au grand Decret diſt. 9. chap. 1. Soient donc rejettées les illuſions, menteries & fables forgées par aucuns Canoniſtes, comme par Innocent III. & autres au chap. *licet ex ſuſcepto de foro competenti*. Ces choſes ſont plus que ſuffiſantes pour étoupper les bouches des murmurateurs ou mocqueurs, ſi encores aucuns ſont qui oſent ouvrir & grincer les dents contre l'authorité ſupreme des Rois.

190. Icy vient fort à propos l'Epiſtre faite au Roy Henry II. le premier jour de Ianvier 1551. toſt aprés l'Edict fait contre les abus des petites dattes de Rome, contre laquelle (parce qu'elle eſtoit en François, & que chacun la liſoit) les Cardinaux & la Sorbonne, la Cour de Parlement de Paris, les Gens du Roy inſiſterent fort, tant par prieres que par menaces, à ce que l'Auteur permiſt ladite Epiſtre eſtre reprouvée, ou du moins eſtre oſtée de ſon Livre. Ce que ne voulut faire, ains ſe défendit, tant audit Parlement, qu'au Parquet, qu'au Conſeil Privé à Châlons, où il fut oüy en perſonne le quinziéme May 1552. S'enſuit la teneur de ladite Epiſtre.

Le zele que j'ay toûjours eu à voſtre honneur, SIRE, au bien & utilité de voſtre tres-noble Royaume & Republique Françoiſe, m'a incité, non-ſeulement compoſer, mais auſſi vous dedier ce recent, & nouveau Commentaire ; recent, dis-je, quant à ce mien preſent labeur, mais tres-ancien, & rien moins que nouveau, quant à la matiere & choſes principalement y contenuës.

L'authorité du Roy eſt de Dieu. *Proverb.* 8. *Romano* 13. *cap. quæſitum* 23. q. 4.

191. Qui ſont de l'authorité que vous, SIRE, avez de Dieu, & que vos tres-nobles & tres-vertueux anteceſſeurs ont jadis eu de Dieu, gardée & executée en faiſant pluſieurs bonnes & ſaintes Loix & Ordonnances de l'eſtat, gouvernement & police des choſes Eccleſiaſtiques, tant des Egliſes, que meſme des Eveſques & Prelats de leur Royaume, comme il eſt notoire qu'a fait le tres-pieux, vertueux & ſage, Charles le Grand, premier de ce nom, Roy de France, & aprés luy, Louys premier de ce nom, dit le Piteux, ſon fils, auſſi Roy de France, & pluſieurs autres leurs ſucceſſeurs en la meſme Couronne de France.

Charles le Grand, Louys le Piteux.

192. Leſquels (comme il eſt tres-certain) vous ont tranſmis non moindre, mais pareille, & meſme puiſſance & authorité, avec la meſme Couronne; comme auſſi ce ſont choſes notoirement indiviſibles, & inſéparables, leſquelles anciennes Ordonnances, meſmement deſdits Charles le Grand, & Louys le Piteux, ſe trouvent encore aujourd'huy és Regiſtres de voſtre ſouveraine Cour de Parlement, & Chambre de vos Comptes, & en pluſieurs Livres authentiques & en partie inſerées en la compilation ancienne du grand Decret, leſquelles Ordonnances, meſmes Eccleſiaſtiques, ont eſté receuës par l'Egliſe, qui y a obey, comme appert non-ſeulement par les Livres authentiques des Hiſtoriographes, qui ont veſcu & écrit, tant lors deſdites Ordonnances, que peu aprés, mais auſſi par les ſaints Decrets.

Anſegiſus Abbas.

Gregor. Turonenſis, *Paul Diaconus. Aunonius.*

C. de capitulis c. ult. 10. *diſtinct.*

193. Or il a eſté beſoin de rememorer ces nobles antiquitez, non pour vous attribuer nouvelle authorité (qui eſt la meſme, ſolide & entiere qu'ont eu & exercé voſdits predeceſſeurs :) mais pour icelle ſoûtenir & défendre, & montrer évidemment que de tout temps elle a eſté, & eſt, à l'encontre d'aucuns tenebrions, partie indoctes & ignorans, partie tergiverſateurs & mal affectez à l'excellence, & amplitude de voſtre dignité & authorité Royale.

194. Ce n'eſt pas de cette heure que voſtre Royaume meſme a eſté inquiné de pluſieurs telles gens, leſquels par leurs nouvelles inventions & fallacieuſes ſeductions rompoient & déroguoient le principal membre de voſtre Couronne & authorité Royale, qui eſt voſtre Iuſtice & Iuriſdiction Souveraine, enſemble l'authorité de faire Loix & Statuts, comme ſeul Souverain Seigneur de voſtre Royaume. Il y a plus de douze vingts ans qu'ils avoient tellement uſurpé voſtre Iuſtice & Iuriſdiction Royale, & diſtrait la pluſpart de vos Subjets hors voſtre ſubjection, & obedience judiciaire, & tellement aboly & ſubverty les memoires, faits & geſtes des anciens & predeceſſeurs Rois, en dérogeant à voſtre hauteſſe & Souveraineté, & à l'authorité ſacrée & inviolable de voſtre Couronne Royale, qu'ils avoient communément perſuadé que n'aviez, à cauſe de voſtre Couronne, puiſſance, authorité, ne Iuriſdiction de ſtatuer ou ordonner aucunement de l'Eſtat Eccleſiaſtique, ſinon en tant qu'il vous eſtoit par eux attribué, comme à ſimple executeur de leurs Ordonnances & Mandemens.

195. Et que non-ſeulement toutes perſonnes Eccleſiaſtiques, mais auſſi tous ſimples Tonſurez (combien qu'ils n'euſſent aucune profeſſion Eccleſiaſti-

Digitized by Google

que, ains pure ſeculiere ou mecanique, combien les autres qu'ils appellent laics) n'eſtoient aucunement ſubjets à voſtre puiſſance & Iuriſdiction, ny à vos Ordonnances : ains qu'ils en eſtoient totallement exempts, non par aucun privilege de vous, ou vos predeceſſeurs Rois, mais de leur propre droit, comme un peuple & regne ſeparé.

196. Tellement, que dedans voſtre Royaume meſme, ils en avoient de fait erigé un nouveau, non ſubjet à vous, mais diſtrait de voſtre obeïſſance, ſubjection & authorité Royale, & (qui pis eſt) tiroient à eux la pluſpart des Subjets & Habitans de voſtre Royaume : de ſorte que du temps de feu de tres-illuſtre memoire Philippes de Valois, voſtre predeceſſeur, feu de loüable memoire Maiſtre Pierre de Cognieres ſon Conſeiller & Avocat, travailla grandement, & eut fort grand peine à reduire à vôtre Cour & Juriſdiction Royale, partie des uſurpations que les Prelats de voſtre Royaume, & leurs Officiers & adherans avoient faites ſur icelle, & de retirer partie de vos Subjets à voſtre ſubjection & Iuriſdiction, deſquels ils s'eſtoient, les uns du tout, les autres en pluſieurs cas, appropriez privativement & excluſivement à voſtre Royale & ſouveraine puiſſance & authorité, au grand détriment, diſcoloration, & préjudice d'icelle.

Philippes de Valois.

197. Et non-ſeulement à la diſtraction, mais auſſi à la grand foule de vos Subjets naturels, leſquels non ſeulement faiſoient ſubir Iuriſdiction pardevant eux privativement à vous, mais auſſi finallement reſſortir en Cour de Rome : & là, outre le tranſport & vexation de vos Subjets, tranſporter & conſumer grande partie des finances de voſtre Royaume.

Subſtraction. Foule des Subjets.

Tranſport des finances.

198. Vray eſt, que auparavant les droits nouveaux des Papes, qu'on a appellez Decretales, il n'eſtoit queſtion de ces nouvelletez & entrepriſes ſur voſtre Couronne & authorité ; mais depuis qu'ils ſont ſurvenus, & qu'on a permis & toleré qu'en voſtre Royaume ils fuſſent leus és Univerſitez d'iceluy, ils s'en ſont tellement fait à croire, qu'ils avoient quaſi du tout abſorbe voſtre authorité & Iuriſdiction, & diſtrait la pluſpart de vos Subjets, lors que ledit Philippes de Valois, voſtre predeceſſeur, par bon Conſeil, & par les doctes & illuſtres Plaidoyers dudit de Cognieres, commença en partie d'y remedier.

Decretales.

Meſſire Pierre de Cognieres.

199. Or (parce qu'il eſt notoire que ceux, qui n'ont veu que leſdits droits nouveaux, ou Decretales des Papes, ou qui les preferent aux bonnes & anciennes Loix, & meſmement à vos Ordonnances, eſtant tels perſonnages dont en y a de promeus en plus grands Eſtats, mal ſçavans, & qui n'ont veu ny les Lettres ſaintes, ny les Hiſtoires & Antiquitez, & bons Livres politiques, Saints Decrets & anciens Conciles de l'Egliſe, ſont en la meſme erreur, detractans & cavillans entre leurs dents, & où ils peuvent, à voſtredite ſainte Ordonnance) ce n'euſt eſté fait plein & entier devoir à moy, d'expliquer ſeulement & declarer les doutes & difficultez qui peuvét ſurvenir ſur chacun article de voſtredite Ordonnance, pour l'inſtruction de ceux qui en ont à conſulter & juger : ſi je n'euſſe par meſme moyen, entré plus haut auſdites illuſtres antiquitez & anciens ſaints Decrets & Conciles de l'Egliſe : pour par iceux monſtrer clairement & inconvinciblement de voſtre ſuprême puiſſance & authorité en ces choſes, & impoſer ſilence à tous detracteurs & cavillateurs.

Indoctes Canoniſtes.

200. J'ay eſtimé auſſi eſtre choſe grandement agréable à vous, & à tous vos bons Conſeillers & bien-veillans, d'oüir & entendre & ramener à memoire & lumiere leſdites tres-ſaintes Loix & Ordonnances de voſdits predeceſſeurs, touchans les choſes Eccleſiaſtiques, Saints Decrets, & anciens Conciles de l'Egliſe, meſmement celles qui furent par ledit Charles le Grand, ſtatuées touchant la pure adminiſtration de la parole de Dieu & ſaints Sacremens, ſtatuant en ſes Capitulaires, & commandant aux Eveſques diligemment preſcher & annoncer au peuple la parole de Dieu (ſans le ſon de laquelle ils ne peuvent cheminer, ſinon en provoquant l'ire d'iceluy) & de nourrir leur Clergé en ſobrieté & chaſteté : & outre ordonnant à tous, y comprenant ſoy-meſme, de ſoy preparer & exercer en la ſcience de verité, pour pouvoir reſiſter aux contre-diſans à icelle, & que par le don de la divine grace la parole de Dieu, couve & croiſſe, & ſoit multipliée à l'augmentation de la ſainte Egliſe de Dieu, & ſalut de nos ames, à la loüange & gloire du Nom de Jeſus-Chriſt Noſtre Seigneur : ornant ſa ſainte Ordonnance de cette clauſe excellente, *Paix aux Predicateurs d'icelle parole, grace aux obeïſſans, gloire au Seigneur Ieſus-Chriſt.* Amen.

Ordonnances de Charles le Grand, de la parole de Dieu.

201. Ce tres-ſage & heroïque Prince ſçavoit bien que la vraye Religion (qui eſt ſeulement la vraye Chreſtienne, & non autre) dépend totalement de la parole & Ordonnance de Dieu, & non d'aucune autre cauſe ſeconde, & qu'il n'eſt loiſible à homme, ny à Ange, ny à autre cauſe ſeconde, ou creature quelconque, y adjoûter ou diminuer aucune choſe, comme deſigne le Royal Pſalmiſte, diſant, *Le Ciel du Ciel au Seigneur : mais il a donné la Terre aux enfans des hommes.* Ce Ciel du Ciel (qui eſt la doctrine de vraye Religion, choſe superceleſte) Dieu l'a reſervée à la ſeule diſpoſition & Ordonnance encloſe en ſa parole.

Pſalm. 113.

202. Les choſes terreſtres (comme les Polices, Royaumes, Eſtats & Negoces temporels) combien qu'ils dépendent de luy comme de Souverain, ils dépendent bien auſſi en partie de la Providence, & diſpoſition des hommes, & autres cauſes ſecondes, entant qu'à iceux il les a aſſujettis. Partant la Religion des Payens & toutes autres, faites ou inventées par les hommes, ſont fauſſes, nulles & abuſives, comme ce qu'un privé auroit attenté és choſes reſervées au Prince en ſigne de ſuprême Souveraineté, ou comme ce qui ſeroit adjoûté ou rayé en vos Lettres Royales, expediées & ſcellées de voſtre grand Scel, qui ſeroit non-ſeulement crime de faux : mais auſſi ſacrilege, & eſpece de leze-Majeſté.

203. S. Iean en ſon Evangile, parlant de la doctrine du Seigneur, certitude & perfection d'icelle, a dit que Dieu le Pere l'a conſigné, en démontrant que la doctrine de la Religion Chreſtienne eſt ſcellée du grand Scel de Dieu Eternel en Ieſus-Chriſt : qui auſſi, mourant corporellement pour nous, a dit, *Tout eſt conſommé.* Qui eſt donc celuy qui y peut ajoûter ou diminuer, ſans crime de faux, ſacrilege, & leze-Majeſté Divine ? Cela meſme en l'ancienne Loy eſtoit étroitement défendu par Moyſe & par les Prophetes.

Ioan. 6.

Ioan. 19.

Deut. 4. 12.

204. Saint Jeroſme en Eſaye chap. 1. ſur ces mots, *Tes Taverniers mélent l'eau au vin*, blaſme & confute les traditions des hommes, établies pour Loy en matiere de Religion, laquelle ne peut ſubſiſter qu'en la ſeule, pure, ſincere & infaillible verité de la parole de Dieu, comme le vin pur : condamnant, comme faux Taverniers, ceux qui y veulent ajoûter ou méler leur eau. Et au meſme Prophete, chap. 29. ſont les paroles depuis repetées & proferées par le Seigneur, en S. Mathieu chap. 15. diſant,

205. *En vain me craignent & honorent par les doctrines & commandemens des hommes* ; ce qui s'entend quant au faict de la Religion dont elles parlent, & non quant aux Ordonnances & Commandemens politiques, que vous Sire, pouvez faire en voſtre Royaume, & auſquels Dieu meſme par ſes Apoſtres a commandé obeïr, non-ſeulement pour la crainte ou doute de voſtre puiſſance, à ce ordonnée & établie de Dieu, mais auſſi pour la conſcience.

206. Et quant à la Predication de la doctrine de la Religion, dit le S. Eſprit, par la bouche de Ieremie

Roma. 13. 1. Pet. 2.

chap. 23. *Celuy qui traite ma parole, qu'il parle ma parole veritablement : & qu'a à faire la paille avec le froment?* Ledit S. Hieroſme, audit lieu, entend par la paille, les traditions des hommes, non-ſeulement vulgaires: mais quand ores ils ſeroient les Seigneurs Docteurs & plus excellens du peuple.

Fauſſes balances,

207. Et peu aprés S. Auguſtin diſputant contre les Donatiſtes heretiques, diſoit ; N'apportons point fauſſes & fraudulentes balances, c'eſt à ſçavoir quand nous diſons de noſtre ſens cecy eſt poiſant, cela eſt legier, mais prenons la balance Divine, qui eſt des Eſcritures Saintes, comme des threſors de noſtre Seigneur. Il veut clairement dire, c'eſt uſer de faux poids, & fauſſes meſures, quand on allegue quelque doctrine, Conſtitution ou invention humaine à la balance de la Religion, laquelle doit balancer, poiſer, & meſurer par les Eſcritures Saintes ſeulement. Cela eſt au 2. Livre fait par ſaint Auguſtin chap. 6. contre les Donatiſtes, Tome 7. & audit grand Decret 24. *quaſt.* 1. 21. *non afferamus*, où j'ay corrigé l'erronée ſuperſcription, qui l'attribuoit à ſaint Hieroſme. Je laiſſe pluſieurs autres paſſages formels & evidens, comme en choſe plus que notoire.

208. Et auſſi pour toucher quelque exemple des ſaintes Ordonnances de Louys le Piteux, Roy de France, fils dudit Charles le Grand, entr'autres choſes, pour la Religion, il ordonna, non-de ſens humain, mais ſuivant la parole de Dieu (touchant le Sacrement de la ſainte Cene du Seigneur) la Communion du precieux Corps & Sang du Seigneur eſtre devotement faite à tout le moins trois fois l'an par les gens laics.

209. Par autre Ordonnance Eccleſiaſtique, il défendit aux Eveſques & Prelats, les robbes precieuſes & habillemens pompeux, & qu'ils fuſſent contens des humbles habillemens. J'en delaiſſeray grand nombre, pour dire un mot de ſes ſucceſſeurs, comme de la Pragmatique ſaint Louys, voſtre predeceſſeur (par laquelle il ſtatua expreſſément pour la liberté de l'Egliſe Gallicane contre les droits nouveaux & uſurpations des Papes) receuë & ſuivie par pluſieurs Arreſts de voſtredit ſouverain Parlement, l'an 1463. & des Ordonnances Philippines de Philippes le Bel, de Charles le Quint, dit le Sage, de Charles V I. ſon fils, de l'Edict d'iceluy, & Arreſt de voſtredite Cour, contre les Annates, exactions & entrepriſes de Cour de Rome.

210. Et entr'autres faits magnanimes, l'appellation au Concile univerſel de l'Egliſe, interjettée par Philippes Auguſte, dit le Conquerant, contre le Pape Innocent III. & ſes Legats : par le moyen de laquelle il empeſcha les entrepriſes & menaces du Pape, adherant à ſon ennemy, & mit à execution virile & réelle l'Arreſt donné en ſadite Cour pour la recouvrance & réünion de ſes Duchez d'Aquitaine & Normandie, de ſes Comtez d'Anjou, le Maine & Touraine à ſa Couronne.

211. Icy feray fin, à ce qu'il ne ſemble que vueille ſuperfluëment tranſlater le contenu cy-aprés. Il m'a ſemblé décent faire cette Epiſtre Françoiſe, nonobſtant que le Livre ſoit Latin, veu qu'il eſt dedié à vous & à tous bons François ; car auſſi, outre pluſieurs autres, le premier que j'ay fait de voſtre Regne & en voſtre langue, a eſté par moy preſenté & dedié à vous, & à tous bons François, & qui aiment voſtre bien, honneur & excellence, Sire, que Dieu Tout-puiſſant, Seigneur des Armées, ſeul fontaine de tout bien, vueille maintenir, conſerver & augmenter, à la gloire & loüange de ſon Nom. Donné à Paris le premier jour de Ianvier 1551. ſelon la computation Françoiſe.

212. Cette Epiſtre fut l'an mil cinq cens cinquante-deux, horiblement & ſeditieuſement calomniée par la Sorbonne en leurs predications, taſchans émouvoir le peuple par leurs accuſations & pourſuittes, & par les Cardinaux qui les pouſſoient meſmement par celuy qui gouvernoit lors, l'Autheur plaida ſa cauſe en perſonne à Châlons devant la tres-Illuſtre Royne lors Regente en France, obtint Arreſt & Lettres Patentes de tréves & inhibitions aux Parlemens, Gouverneurs pour le Roy, Dioceſains, Sorbonne, Officiaux, Inquiſiteurs de la Foy, & tous autres par proviſion, juſques au retour du Roy deuëment averty, devant lequel & ſes Princes l'Autheur vouloit eſtre oüy contre tous accuſateurs & oppugnateurs : car il eſtoit principallement queſtion des Droicts de la Couronne, & ne pouvoient ſes Adverſaires cotter une ſeule propoſition erronée en ſadite Epiſtre, ny en ſon Livre, refuſoient la diſpute à eux tous offerte, vouloient qu'à leur ſeule clameur il fuſt condamné ſans l'oüir.

213. Nonobſtant lequel Arreſt, Lettres Patentes & ſignification d'icelles (à quoy la Cour de Parlement répondit qu'elle n'y pouvoit toucher) la puiſſance deſ-ordonnée & brigues de ſes Adverſaires (qui ſe faiſoient comme Rois) fut ſi grande, qu'il fut contraint ſortir du Royaume, où il fit ſervice au jeune Landgrave de Heſſe, pour recouvrer au propre nom d'iceluy, toutes les ditions, Villes, Chaſteaux & Seigneuries, dont Philippes ſon pere avoit eſté ſpolié & depoſſedé ſous ombre de trois Arreſts de la Chambre Imperiale donnez pendant ſa captivité. Et ce fait revint en France pour ſe preſenter au Roy, ſi-toſt qu'il ſçeut que le Roy eſtoit de retour : mais il fut contraint par les brigues de ceſdits Cardinaux & Ambaſſadeurs du Pape ſe retirer plus loin que devant és Allemagnes, où il fit ſervice aux Prince Proteſtans & Confederez du Roy, amis de la Couronne de France, ſeulement refuſant les grands partis à luy offerts au nom du Roy des Romains & autres.

I. TIMOTH. I.

Or au Roy des ſiecles, immortel, & inviſible à Dieu ſeul ſage, honneur & gloire à toûjours-mais. Amen.

Digitized by Google

CAROLI MOLINÆI I·V·D·
FRANCIÆ ET GERMANIÆ IVRECONSVLTI, REGIS ET REGINÆ NAVARRÆ A SVPPLICIBVS LIBELLIS ORDINARII MAGISTRI,
DE ORIGINE, PROGRESSV ET PRÆSTANTIA Monarchiæ Regníque Francorum.
TRACTATVS.

INſtituenti mihi de origine, progreſſu & præſtantia Monarchiæ Francorum, Regni coronæque Galliæ tractationem, duo potiſſimum occurrunt miranda divinæ, omnipotentis, atque mundi moderatricis providentiæ opera, dona, privilegiaque planè ſpecialia.

Regni F[illegible] [illegible] omniũ longiſſima.

1. Primum, quòd à mundo condito ad noſtrum ſæculum, inter tot regna quæ hactenus extiterunt, nullum viſum eſt aut extat, quod à ſuo initio, ingreſſu, progreſſu, Francicum præceſſerit: quamviis ſemel & iterum ante paucos annos ab imminentis ruinæ cladiſque periculo ſit ereptum.

Ejus cum Davidico convenientia.

2. Alterum, quod nunquam, ut nec hodie, regnum ullum Davidico in Iudæa ſimilius viſum ſit quàm Francicum, ſucceſſionis & legitimæ devolutionis reſpectu.

Regnũ primum à Babyloniis ad Aſſyrios tranſlatum.

3. Quoad primum antiquiſſima omnium Monarchia, juxta veterum ſententiam Babylonica & Chaldæa putatur, anno poſt diluvium circiter 131. inchoata ſub Nimrodo nepote Chami, qui Patrem Noachum irridens ſibi ſuiſque maledictionem conciliavit, à Moſe deſcriptam Geneſ. 9. nec non à Joſepho, antiquum Jud. lib. 1. cap. 13. Noachi abnepos Nimrodus tyrannidem primus mortalium affectavit, & in alios homines dominatus eſt, potentiæ elatique animi nomine adeo clarus, ut quicumque fortem virum cæteriſque ſuperbè imperantem deſignatum vellet, Nimrodi, coram Domino fortiſſimi venatoris diceret ſucceſſorem. Regnum is inchoavit in Babylone, quam ædificaverat, Geneſ. 10. & 1. Chron. 1.

Turris Babelis ubi linguarum cõfuſio.

4. Majora verò molitus, cum ſuis (in Noachi etiamnum ſuperſtitis, piorumque deſpectum) turrim illam vertice nubes ferientem erexit, unde Babelis nomen, quoniam ibi juſto Dei judicio linguæ confuſæ ſunt, Moſe teſte, Geneſ. 11. Idem aſſerit Joſephus antiquit. lib. 1. & Beroſus Chaldæus, longè antea, nempe Gedeonis tempore, lib. 4.

Primæ Monarchiæ tranſlatio.

5. Hac ratione Monarchia prima quamprimum inclinationem paſſa eſt linguis & nationibus diſſectis, poſtea etiam ad Aſſyrios, Herodoto vetuſto ſcriptore teſte, tranſlata.

Secundæ periodus.

6. Chronographi recentiores Babylonicam annorum 1358. curriculum abſolviſſe tradunt, Regeſque 38. continua ſerie ad Sardanapalum, poſtremum Regem à ſuis interfectum, quòd voluptatibus fœdis nimium indulgeret, numerant, Monarchiamque à Medis uſurpatam.

Vtriuſque diſtinctio.

7. Enimvero falluntur, dum Babylonicam & Aſſyriam confundunt, eamdemque conſtituunt. Priori quingenti anni auferendi ſunt, atque Aſſyriis tribuendi, Chaldæis & Babyloniis ſub jugum redactis: deinde Aſſyria rerum potita eſt per annos quingentos uſque ad Sardanapali interitum, teſte Herodoto.

Idololatriæ primordia.

8. Durante verò Chaldaica ſeu Babylonica, circa annum confuſionis linguarum 120. diluvii autem 250. Nino regnante inventus eſt imaginum cultus, quo errore Abrami pater Tharæus inquinatus eſt cum tota familia apud Urum Chaldæorum: Joſu. 24. Unde mandato veri Dei exierunt, ut in terram Chanaan pervenirent: Geneſ. 11.

Impietas & idolorum cultus primam Monarchiam pellundant.

9. Medi ſub Arbace, qui Sardanapalum delevit, Monarchiam Aſſyriis, Chaldæorum debellatoribus, eripuerunt. Præda illa non diu potiti ſunt, victi ab Aſſyriis, qui Babylonem & Chaldæam ſuo imperio adjunxerunt, Syriam totam, Tyrum, Ægyptum ſibi ſubjecerunt, potentiſſimam illam Monarchiam conſtituentes, quam Propheta Daniel, cap. 2. & 7. primam appellat, aureoque capiti, nec-non aquilæ volanti, propter hujus amplitudinem & præſtantiam, aſſimilat. Sed vix ducentos quinquaginta annos implevit, neque mediam horum partem pacificè exegit. Nebucadnezaris enim primi, deinde filii ejus, cognomine Magni, Jeroſolymæ everſoris, & nepotum ejus imperium, 122. annorum ſpatium haud ſuperat.

Hujus interitus.

10. Belſazar horum noviſſimus Princeps, blaſphemus & idolorum cultor (à quibus malis Evilmerodacus pater, & Nebucadnezar avus, Danielis opera liberati fuerant) à Cyro interfectus eſt, atque ad Perſas & Medos regnum pervenit: Daniel. 5.

Perſarum Monarchia.

11. Ea fuit altera Monarchia, quam ſanctus Propheta argento, urſo, arieti comparat, Daniel 2. 7. & 8. cap. Medorum Monarchia ducentos annos abſolvit: Dario vi. Perſarum 14. Rege à Macedone Alexandro, quem Daniel Leopardo & Hirco (7. atque 8. cap.) comparat, devicto.

Græcorum.

12. Tunc ad Græcos tranſlatum eſt ſummum imperium, æri apud Danielem, capit. 2. aſſimilatum, & Alexandro mortuo in quatuor regna diviſum, quæ tandem Romanorum potentiæ ſubjecta ſunt.

Quarta Monarchia, nempe Romanorum.

13. Quartam illam Monarchiam Daniel pedibus

Digitized by Google

ferreis, & digitis, partim ex luto figuli, partim ex ferro compoſitis, ſimilem eſſe tradit. Hujus initia Romulo planè ignota fuerunt, ut qui Romæ limites vix exceſſerit. Tandem, anno urbis conditæ 244. Regibus decernente populo Romã exactis, paulò poſt Reſpublica mirum in modum aucta eſt, quamvis anno 344. nihil extra Italiam (cujus mediam partem nondum obtinebat, Livio teſte) poſſideret. Paulò poſt Franci in Gallias arma ſua intulerunt. Quarta igitur Monarchia, quum populus Romanus Africæ, Macedoniæ, Græciæ, Aſiæ imperium obtineret, non Galliæ (cujus vires ſemper formidavit) neque Germaniæ multò minus Franciæ Orientalis, quam Antenor Francorum ſeu Sicambrorum Rex regebat, cœpit initium, anno urbis conditæ 608. ante Chriſtum natum 144. devicto & ad tributum adacto Antiocho magno. Tunc verò Romani terrarum orbis Domini nominati ſunt, ut refert Livius, Dec. 4. lib. 7.

Decad. 3. lib. 7.

Hujus inclinatio.

14. Maximum illud Imperium ad occaſum inclinavit anno Chriſti nati 400. Theodoſius etenim, cognomine magnus, filios duos juniores reliquit, Arcadium nempe Orientalis Imperii, cujus ſedes Conſtantinopolis, Honorius Occidentalis in urbe Roma dominos, quorum tutelam, relicto Senatu,

Everſio.

15. Strenuis, ſed extraneis viris, Rufino & Stiliconi, commiſit. Illi verò Imperium ſuis liberis ambientes, obliquis modis eò rem deduxerunt, ut Conſtantinopolis obſeſſa, Roma verò expugnata direptaque fuerit ab Alarico Gothorum Rege, anno Chriſti 422. Capta tunc eſt Placidia, Theodoſii magni filia, Cæſarum ſoror, paulò poſt in uxorem data barbaro Ataulpho, poſt Alarici in Coſentiæ urbis direptione cæſi obitum, Gothorum Regi deſignato. Conjugium equidem Romæ fructuoſum, quam Ataulphus delere, ut novam urbem, nomine Gothiam, ædificaret, animo conſtituerat: niſi Placidiæ monitis & precibus placatus mutaſſet conſilium, quod ei malè ceſſit, à Gothis interfecto, quoniam uxoris interceſſione Gothicarum victoriarum de Romanis partarum felicem curſum abruperat, id referente Paulo Oroſio, horum temporum oculato teſte, circa hiſtoriæ ſuæ finem: cui ſuccinunt Platina in Zoſimo, Sabellicus, alii Chronographi, & Volaterranus, 2. Geographiæ libro, cap. de Gothis.

Idolatrarum ſcandalum acceptum.

16. Quum tam fœda tamque ſubita tanti Imperii labes indoctos homines multùm afficeret, idolorum ſacrificulis objicientibus tot malis Rempublicam fuiſſe afflictam, quòd Romani antiquam Deorum religionem, ſub qua natum fuerat & auctum imperium, neglexiſſent & immutaſſent, D. Auguſtinus huic ſcandalo occurrens, errorem detexit atque confutavit 22. libris de Civitate Dei adverſus Gentiles conſcriptis.

De Antichriſto prædictum D. Auguſtini.

17. Lib. 20. cap. 19. de futuro Antichriſto, prophetico ſpiritu ductus, juxta Scripturæ Sacræ analogiam, aſſerit eum fore qui in Eccleſiam Catholicam, tanquam illius caput, inſurget. 2. *Theſſal.* 2. Eodem tempore Paulus Oroſius, Auguſtini diſcipulus, hiſtoriam conſcripſit, ut illorum ſententiam everteret, qui orbem terrarum gravius oppreſſum eſſe poſt ſuſceptum Chriſtianiſmum, quàm antea, vociferabantur.

Pontificum Rom. artes & primordia.

18. Sub idem tempus Romani Epiſcopi, rudera Imperii in commodum ſuum mundanum atque Satanicum converterunt. Quum enim ſanis conſiliis ſuis civitatem & patriam, abſentibus aut parum potentibus Orientis Imperatoribus, juvare velle viderentur, paulatim dominatum invaſerunt: rebus eò tandem deductis, ut Imperatorum auctoritatem (cui ſemper ſubditi fuerant) ſuperbè rejicientes, populum Romanum & Italicum, ne Cæſaribus vectigalia perſolveret, impedierint, ipſoſque Cæſares anathematis fulmine percuſſerint.

His reclamant Eccleſiæ Africanæ.

19. Eadem manu rerum in Eccleſias Italicas & Africanas dominatum, nec-non Ciſmarinas appellationes uſurparunt, Zoſimo, Bonifacio I. & Celeſtino I. per Legatos in nationalibus Africæ Conciliis, Carthaginienſi VI. præſertim, anno 420. ubi D. Auguſtinus interfuit, negotium illud fortiter promoventibus. Porro ut ſpe ſua potirentur, corrupta quædam Niceni Concilii decreta protulerunt, quorum falſitate detecta repulſi ſunt, atque paulò poſt iterum in Concilio Milevitano cui idem Auguſtinus præfuit, teſte Conciliorum collectore, tomo primo.

Idololatria Romanum Imperium peſſundedit.

20. Ita Romanæ Monarchiæ curriculum ſexcentos annos haud abſolvit. Qui verò diligenter hiſtorias perſequetur, hujus exitium ex idololatria, & Senatus Romani ſuperſtitione, quam veterem religionem appellabat, propugnantis pertinacia, fluxiſſe deprehendet. Honorii & Theodoſii junioris Arcadii F. Cæſarum leges diſſimulatrices iram Dei provocarunt. Nam circa 12. vel 13. annum poſt Theodoſii magni exceſſum, Chriſti 411. ſuis rebus dum bene conſultum putant, edicto ſtatuerunt, ne Chriſtiani Iudæis & Ethnicis pacificè viventibus, neque adverſus leges & Rempublicam peccantibus, damnum ullum inferrent. In Codice Juſtiniani, tit. 10. de Paganis, eorumque templis & ſacrificiis, ea lex extat, cujus verba: Chriſtianis, qui verè ſunt, vel eſſe dicuntur, ſpecialiter demandamus, ut Judæis ac Paganis quietè degentibus, nihilque tentantibus turbulentum legibuſque contrarium, non audeant manus inferre religionis auctoritate abuſi, &c.

Vana Cæſarum conſilia malum auxerunt.

21. Nationalis item Synodus Africana, ſub his Imperatoribus habita, Can. 76. pudendæ legis meminit, quæ cuique Chriſtianiſmum amplecti vel repudiare liberum relinqueret. Fuerunt equidem tunc temporis Principes illi juvenes, & improbis ac perfidis tutoribus commiſſi, qui malis artibus imperium affligere & uſurpare moliebantur.

Tandem Roma oppreſſa eſt à Gothis.

22. Sed anno ſequente, anno urbis conditæ 1164. Romam captam diripuit Alaricus Gothorum Rex, publico jubens edicto, ut quicumque ad Chriſtianorum templa confugiſſent, illæſi dimitterentur: ſecus autem, qui eſſent idolorum delubra ingreſſi: ſicuti Auguſtinus, Oroſius, & Socrates hiſt. tripar. lib. 7. c. 10. coætanei teſtantur, quibus conſentiunt cæteri omnes hiſtorici. Paulò poſt, Romam iterum expugnavit & ſpoliavit Ataulphus Alarici ſucceſſor. At ſi quis collationem inſtituat prophetiarum Ieremiæ, & hiſtoriæ Regum, ſub quibus ille prophetavit, eaſdem cauſas comperiet, quæ Deum ad Iudæos & Romanos juſto peculiarique quodam judicio puniendos compulerunt.

Regnum Ægyptium variis mutationibus obnoxium.

23. Regnum Ægyptium Monarchiam Babylonicam proximè ſequutum eſt, variis interruptionibus & mutationibus diſcerptum. Thebani illud occuparunt, ab Ægyptiis poſtea ejecti, quibus Aſſyrii prædam abſtulerunt: quam iterum Ægyptii vendicavere. Illos Alexander Macedo debellavit, atque Monarchiæ Græcæ adjunxit, quæ velut in fumum abiit, exiguo quidem momento. Tandem anno 284. poſt Alexandri interitum, 28. ante Chriſti nativitatem, Octavianus Cæſar, ſolus ex Triumviris ſuperſtes, devicto Marco Antonio & Cleopatra Imperii æmulis, Regnum extinxit Ægypti, quam in provinciam Romanam redegit.

Hiſpanicſi.

24. Regnum Hiſpaniæ recens eſt admodum, nec certa extat hiſtoria, quæ Regis aut ſtirpis Regiæ in Hiſpania ante Romanum imperium meminerit.

Romanum negotium faceſſunt Hiſpani.

25. Nulla verò provincia Hiſpaniarum fortitudinem contra Romanos pro libertate certantium ſuperavit. Nam ante Chriſtum natum anno 25. nempe 200. annis à prima Scipionum adverſus Hiſpanos expeditionne, Auguſtus Cæſar obfirmato animo Cantabriæ, partem Septentrionalem, quæ nunc Gallicia, Biſcaïa, Navarra dicitur, armis expugnavit. Quo bello peracto, in ſignum pacis Jani templum denuò clauſit. Quater igitur ab urbe condita, Eutropio teſte, templum illud, belli paciſque gratiâ, apertum & occluſum eſt.

26. Ita

Tandem ſubactæ.

26. Ita Imperii Romani nomine per 450. annos uſque ad Honorii finem Hiſpaniæ partes omnes ſub Cæſarum præfectis pacis publicæ beneficio gaviſæ ſunt. Circa Honorii finem Gothi & Vandali Hiſpanias ingreſſi leguntur.

A Gothis depravatæ.

27. Qui diffuſis Alphonſi Toſtati, Hiſpani docti, operibus Epiſtolam præfixit, nobiles omnes & Hiſpaniæ Reges à Gothis oriundos eſſe aſſerit, non ſine jactantia, quemadmodum ipſe palàm profitetur. Parum honorificè de ſua gente, de Principibus Hiſpanis ſentit, qui ſtirpem, gloriam, nobilitatem illorum haurit ex ſanguine Gothico. Sed peccat in hiſtoriam:

A Saracenis ſub jugum redactæ, quod Carolus Magnus diſrupit.

28. Nam etiamſi Hiſpaniam occupaverint, & in ea regnaverint Gothi circa annum Chriſti 450. atque adeo hæreſis Arianæ veneno Hiſpanos infecerint: Regno tantùm ad 260. annos potiti ſunt. Anno etenim 714. Hiſpaniarum maximam partem occuparunt & retinuerunt, ad annos 80. uſque ad Carolum Magnum. Is ab Adriano Romæ Epiſcopo rogatus, quum in Italia Regnum Longobardicum, quod 204. annos duraverat, armis oppreſſiſſet, Alphonſi II. Caſtellæ Regis precibus pertractus, cum Francorum exercitu valido Hiſpanias ingreſſus, Saracenos debellavit, aliquot provinciis Alphonſo reſtitutis, ſicuti horum temporum affirmant hiſtoriæ.

Quid Hiſpani Francis debeant.

29. Toletanus quidam contrarium aſſerit, referente Volaterrano, lib. 2. Geographiæ, cap. de Saracenis. Ita Hiſpanis nonnullis magis placet ſuos extollere, quòd à Barbaris Gothis & hæreticis Arianis devicti ſint, quàm fateri eoſdem nobilium Francorum auxilio, ſanguine, opibus fuiſſe liberatos. Quinimo Gothi præterquam quod tyrannica uſurpatione, peſtilenti contagio hæreſeos, & Gothicis legibus ſcripto traditis atque conſtitutis circa Chriſti annum 420. Hiſpanias vaſtarunt, tandem nefariis pollutionibus Saracenicum Regnum ſtabiliverunt, quòd longiùs perduraſſet, niſi Francorum armis Saraceni fuiſſent debellati.

Gothicæ legein Hiſpania jus civile Romanū damnant.

30. Inter leges Gothicas Hiſpanis datas, prima (jus civile abrogans) hæc eſt, Quicumque coram judicibus legem Imperialem citaverit, more moriatur: ſicut refert Oldrad. q. 679. & Ioann. Andreas in Novella ſua, lib. 3. cap. ultim. Nuper etiam Ioan. Lopes Hiſpanus initio cap. *Per noſtras*, num. 19. Non ſine cauſa Gothi legem hanc propoſuerunt. Prima enim Theodoſii Magni Conſtitutio (quam poſt 143. annos Juſtinianus primo titulo ſui Codicis adfixit) Arianos oppugnat, ut in omnibus Imperii ſui ditionibus ſarta tecta maneat de Sacroſancta Trinitate orthodoxa confeſſio, quam Gothici Reges Hiſpaniæ impugnarunt.

Franci Hiſpaniarum liberatores.

31. Clodovæus primus Francorum Rex, Gothos fortiter repreſſit Aquitaniâ & Occitaniâ pulſos, & in Hiſpanias veluti relegatos, quæ Arianiſmi & Mahumetiſmi morbo laborarunt, donec Caroli Magni auxilio ſunt liberatæ. Hiſpanias multùm celebravi in commentariis ad Conſuetudines Pariſienſes à me editis, artic. 29.

Sicilia Regnum.

32. Siciliæ Regnum, Hiſpanico recentiùs, per 2000. annos tyrannide ferè perpetua oppreſſum, Carthaginienſibus qui illud invaſerant, ereptum eſt à Romanis, & in provinciam atque horreum populi Rom. reductum.

Orientis Imperatori datum & ereptum.

33. Carolus Magnus Occidentis Imperator conſtitutus, Calabriam, Apuliam, Siciliam Orientis Cæſari ſorte reliquit. Poſtea, nempe anno Chriſti 914. Siciliæ magnam partem Saraceni occuparunt, donec tandem circa annum 1008.

Ad Normannos pervenit.

34. Gulielmus Normannus, cognomine Ferrebrachius, Tancredi filius, conjunctis viribus Conſtantinopolitani Cæſaris præfectum Malocum adjuvit, ut Saracenos Siciliâ pelleret. Quoniam verò Malocus (Platina teſte) in præda dividenda parum fidelis apparuit, Gulielmus collecto Francorum & Normannorum numeroſo, nempe 40000. bellatorum, exercitu, Calabriam, Apuliam, Siciliam, occupavit, tunc à Græcis tranſlatam ad Normannos.

Francorum conſuetudines in Siciliam illatæ.

35. Quorum opera, ante Carolum Andegavenſem, Francorum conſuetudines de feudis & ſucceſſionibus Siculis traditæ ſunt, apud quos etiamnum multis in articulis obſervantur, quemadmodum in Commentariis ad Conſuetudines Pariſienſes demonſtravimus. Ita paulatim Tancredi & Gulielmi Ferrebrachii ſucceſſores Siciliæ dominatum, primò Comitum, deinde Ducum, tandem Regum titulo, atque nomine retinuerunt.

Pontificum Rom. aſtutia avaritia & ambitio.

36. Ut amplius ſibi caverent, à Pontificibus Romanis titulos obtinuere. Sub initio Pontifices quod illorum non erat, nempe feudi largitionem gratis conceſſerunt. Sed anno 1267. quum auxilium Caroli Andegavenſis, Provinciæ Comitis, Ludovici IX. Regis Franciæ fratris auxilium impetraſſent, pro Siciliæ feudo 40000. coronatos annuos impetrarunt, Platina ſcriba Pontificio teſte.

Angliæ fabuloſa hiſtoria.

37. Fabuloſum eſt quod nonnulli referunt in Angliæ Regno centum Reges ex Bruti, Æneæ abnepotis, proſapia aliis alios ordine ſucceſſiſſe, 100. ann. ante Davidis Regnum, nec-non ab eo ſucceſſivè alios, partim Anglos, partim Saxones, vel aliarum gentium ad noſtra tempora, tres mundi ætates & 2500. annorum complectentes curriculum. Quum anno 1555. menſe Novembri Pandectarum legem *Lucius* interpretarer publicè, veterum illarum Angliæ hiſtoriarum figmenta refutavi.

Severus Angliam Romanis ſubjecit.

38. Quòd ita ſit, Alexandrum Severum Cæſarem aiunt Angliam armis acquiſiviſſe, Eboraci fato functum, ex Anglicana muliere ſuſcepto filio Baſſiano Caracalla, poſt patris exceſſum Angliæ Rege, dein Imperatore Romano in Italia. Severus equidem anno Chriſti 210. cum potenti exercitu Angliam ingreſſus, totam primus ſibi ſubjecit, in expeditione ſublatus è vivis. Hujus filii & præfecti inſulam in Romanæ provinciæ formam redegerunt.

Nullus Rex in Imperio Rom.

39. Neque Severus igitur, neque ejus filii, Angliæ Reges facti vel dicti ſunt. Lex enim Romana eſt, Evangelico dicto firmata. Ioan. 19. c. eum contradicere Cæſari, nempe Imperii dignitati atque Majeſtati, qui ſe Regem conſtituit: quoniam nulla regio Regem acceperat, ſed extrà Imperialem ſedem, quævis in provinciæ formam reducta videtur.

Baſſianus in Africa, non in Anglia natus.

40. Nec veriſimile ſit, Severum in Anglia ex patria muliere ſuſcepiſſe Baſſianum, quandoquidem 80. annos natus erat, priuſquam in Angliam penetraret, non neceſſitate, ſed dolore ductus, quòd Baſſianum & Getam filios diſſidentes ab odiis & rixis domeſticis per longinqua bella avellere cuperet. Angli, tunc Britanni, manus Severo accedenti porrigentes, repulſam paſſi ſunt: voluit enim Severus ferro decernere, novi tituli acquirendi gratiâ, nec-non ut filios ab inteſtinis ſimultatibus averteret. Baſſianum natu majorem, ex Africana Leptenſi, legitima uxore, prius quàm eſſet Imperator, ſuſceperat: quem in Imperio collegam adſcivit, ut annotat Capitolinus, qui eo tempore ſcripſit, Codex item Cæſareus, plures leges Severi & Baſſiani ſimul complectens.

Geta ex meretrice natus.

41. Severus jam Imperator ex formoſiſſima meretrice Julia, vivente uxore, Getam ſpurium habuit: nec alios poſtea: nam octogenarius Angliam aggreſſus, podagra afflictus, in lectica vectus, bello difficili implicitus, de nova prole minimè cogitavit: paulò poſt & inter armorum ſtrepitum morte ſublatus, Herodiano teſte, libro tertio.

Baſſiani ſcelera.

42. Baſſianus, qui in Anglia vitam Severo patri auferre conatus erat, Romæ Getam fratrem in gremio Juliæ matris interfecit, & Papinianum Juriſconſultum eximium trucidari juſſit, quòd fratricidium Baſſiani excuſare recuſaſſet. Impius ille paulò poſt Iuliam

Digitized by Google

novercam uxorem duxit, neque in Italia cæſus, ſed in Meſopotamia, fœdiſſimas ob tyrannides varias trucidatus eſt.

Angliæ nomen à quibus acceptum.

43. Falſiſſimum & illud eſt, Baſſianum in Angliæ Regno ſucceſſores habuiſſe. Permanſit enim Anglia Romanorum provincia, ad annum Chriſti quadringenteſimum quadrageſimum nonum ſub Honoriani Imperii finem. Tunc enim Picti & Scoti Angliam, Britanniæ nomine deſignatam, invaſerunt: neque Romanis neque Britannis propugnantibus. Italiam etenim & Hiſpanias Gothi Vandalique premebant, Franci verò majorem Galliarum partem occupaverant, Romanis vi depulſis. Britanni auxiliis deſtituti, Saxones (qui & Angli dicti ſunt) accerſivere. Illi verò, Britanniam invadentes Angliam ſeu Anglorum terram appellaverunt.

Armorica, Galliarum pars hodie Britanniæ ducatus.

44. Incolæ autem tyrannidis Anglicæ pertæſi navibus conſcenſis, Armoricam occuparunt Occidentalis Galliæ partem, quæ in hunc uſque diem à profugis iſtis Britanniæ nomen retinuit. Claudianus profectionis hujus meminit, in adulatorio carmine ad Stiliconem perfidum Honorii præfectum; nempe ejus patrocinio Britanniam Romanorum provinciam à Pictonum, Scotorum, Saxonum incurſionibus fuiſſe conſervatam: Aliter autem ſentiunt Hiſtoriæ.

Angliæ Regnū quando inchoatum.

45. Quando verò provinciæ Romanæ nomen amiſit inſula, (quæ Albion & Britannia olim dicta, tandem Anglia vocata eſt ab Angloſaxonibus) Reges habuiſſe, niſi poſt Caroli Magni tempora, conſtat ex probatis hiſtoricis. Abhinc Regibus paruit ad hunc diem. Caroli Magni ſæculo multis tenebris circumfuſa eſt Anglicana hiſtoria, ut & præcedentibus aliquot ſæculis, Anglorum ipſorum confeſſione: magis fabuloſa antiquior deſcriptio cenſetur. Quid enim inſulſius figmento illo de Severi & Baſſiani dominatione Britannica?

Figmenta de Cohele Rege.

46. Nihil equidem minus verum, quàm quod aſſerunt Cohelem magnæ Britanniæ ſeptuageſimum octavum Regem Conſtantii Cæſaris, Hiſpaniarum domitoris arma victricia formidantem, tributum promiſiſſe, paulò poſt autem morte oppreſſum unicam filiam Helenam apud molitorem aquarium reliquiſſe, latitantem, ne interficeretur à Conſtantio, qui Rex Britanniæ coronatus & acceptus Helenam rapuit, concubinam habuit, dein quum audiſſet filiam Regis Cohelis eſſe, duxit uxorem, quæ filium peperit ei Conſtantinum, cognomine Magnum, divæ Catharinæ, Conſtantis Cyprii Regis filiæ patruum.

Conſtantius Chlorus an Rex Angliæ fuerit.

47. En mendaciorum voraginem. Conſtantius Chlorus (quem iſti Conſtantis Cyprii patrem fuiſſe ſomniant) patricius Romanus, & juxta Eutropium libro ſecundo Romanæ Hiſtoriæ illuſtris cujuſdam Senatoris filius matrem habuit nobiliſſimam matronam ex ſtirpe optimi atque fortiſſimi Cæſaris Claudii ſecundi oriundam. Abſit autem ut dicamus Conſtantium illum crimine Majeſtatis laboraſſe, & in provincia Romana Regnum uſurpaſſe. Talis autem fuit Conſtantis ſæculo, & toto ſequente, Britannia, nempe Imperii Romani provincia.

Idem Imperator creatus, Diocletiano & Maximiano exauctoratis.

48. Creatus equidem Imperator Conſtantius Chlorus cum Galerio Maximo, quo die Diocletianus Nicomediæ Bithinicæ in Aſia, Maximianus Mediolani, Imperii per viginti annos inter cædes horrendas immaneſque Chriſtianorum lanienas occupati, habenas reliquerunt. Quum enim fruſtra Chriſtum oppugnaſſent, neque nova crudelitatis facies vel machina carnificibus iſtis cæde fractis occurreret amplius, meritas pœnas veriti, quòd ſacrificulis idolorum cultoribus fidem adhibuiſſent, Imperium abdicarunt. At Conſtantius Hiſpanias minimè devicit, ante trecentos triginta annos in provinciæ Romanæ formam redactas.

Conſtanti ni cogr. Magni natalis.

49. Fuit Certè Conſtantinus filius nothus ex Helena, neque Angla, nec Angliæ incola, multò minus Regis filia: neque in Anglia Conſtantinus ortus ex Regio ſanguine, ſed Drepani (quod eſt Aſiæ minoris oppidulum, promontorium & Propontidis maris portus, juxta Nicomediam Bithiniæ) natus.

Helena Conſtantini mater nunquam in Anglia fuit.

50. Ibi quum Conſtantius appuliſſet, à Diocletiano delegatus, non Cæſar, ut cum Perſis, Parthis, aliiſque populis in Oriente Imperii limites invadentibus, de pace ageret: nactus eſt hoſpitem, qui filiam Helenam, non in uxorem (nec enim conjugium ejuſmodi inire voluiſſet vel potuiſſet Conſtantius, Conſtitutionibus Romanis in lege Julia, lib. 23. *Pandect.* titulo ſecundo, & Cod. libro quinto comprehenſis, impeditus) ſed in concubinam ad aliquot dies ei conceſſit, ſibi optimè conſultum putans Ethnicus infelix, ſi primarium virum inter Romanos ita exciperet.

Conſtantius Heracliani privignam duxit.

51. Neque Conſtantius fuit Galliâ orlundus, ut quidam fabulantur, ſed Romæ natus, ad quam alia via tandem reverſus eſt. Tunc Diocletianus collegam aſſumpſit Herculianum, & Conſtantius ab iiſdem Cæſar eſt nominatus, cui uxorem dederunt Theodoram Herculiani privignam.

In aula Imperatorum Conſtantinus educatus.

52. Tandem Conſtantius certior factus ſe ex Helena concubina Drepanenſi filium eximia forma ſuſcepiſſe, matrem & puellum Romam accerſivit. Ne verò in Theodoræ zelotypiam incideret, Helena dimiſſa, puellum in aula Diocletiani & Galerii Maximini Nicomediæ reſidentium educari curavit, teſte Nicephoro, libro ſeptimo, cap. 18. & libro octavo, capite ſecundo.

Cur eo nomine inſignitus.

53. Hoſpes Drepanenſis maternus & Helena, Conſtantii nomen integrum tribuere non auſi, quòd puellus non eſſet legitimus, Conſtantinum, id eſt puſillum Conſtantem vel Conſtantium appellarunt.

Helenæ cōditio.

54. Quod autem Helena diverſorium ſeu hoſpitium equitibus commodum tenuerit, colligitur ex funebri concione Theodoſii, quæ tomo ultimo operum Divi Ambroſii continetur. Et quamvis ex Eraſmi cenſura tomus ille Divo Ambroſio falsò tribuatur: nil aliud ſequitur quàm quod longè poſt D. Ambroſii obitum, multis haud ignotum fuit, Helenam in diverſorio fuiſſe concubinam. Et hoc nomine notatur à Blondo, Romæ triumphantis libro tertio.

Supinus error fabulatorum.

55. Hinc ſequitur falſum & ridiculum eſſe quod inertes illi rhapſodi (ex quorum grege Galfredus Monumetenſis) ut Angliam illuſtrarent, de priore Conſtantii conjugio cum Regis Cyprii filia confinxere, Cyprum alii in Græcia, alii in Perſia collocantes, nempe ut Europæ & Aſiæ Indicæ terminos inſulsè miſcerent.

Regnum Cyprium injuſtè à Romanis oppreſſum.

56. At quidem ex hiſtoriis & Geographis apparet longè ante & poſt Conſtantii ſæculum Cyprum Romanorum fuiſſe provinciam. Quidam Alexandri magni ſucceſſores, regni titulo Cyprum poſſederunt, ad annum 54. ante Chriſti nativitatem, quo populus Romanus, procurante Clodio, decreto publico, ſed iniquo, Ptolomæi Cyprium Regnum facultateſque cunctas fiſco adjudicavit. Id autem Clodii artibus confectum eſt, ut Catonem Uticenſem, cui Decreti exequutio commiſſa fuit, Senatu ejiceret.

Romanorū anthropolatria.

57. Invitus expeditionem illam ſuſcepit, vir integer vitæ, ſceleriſque purus, virtutis antiquæ cuſtos, rigiduſque ſatelles, atque Reipublicæ amantiſſimus; quam domi & foris Romani unicam reſpiciebant. Equidem Reipublicæ ſalus illis ſuprema lex, ſummum bonum fuit, & Numen: id fatente Cicerone in oratione ad Quirites & Senatum, quos reputat atque

veluti in numerum Deorum relatos revereretur. Ejuſmodi blaſphemiis impuri homines delectabantur: at tantum nefas haud impunè tulerunt, bellis civilibus, & Reipublicæ ſuæ caſu tandem attriti.

Cyprus ſubacta, & in provinciam redacta.

58. Interea dum Cato manum operi admovet, Ptolomæus Cypri Rex manus ſibi ipſi intulit: inde ſtatus mutatio, & inſula, rege, atque auxilio deſtituta, in perpetuæ Provinciæ populi Romani formam redacta eſt. Ingentes regis defuncti divitias ſedula cura reconditas Cato Romam advexit, cui velut triumphabundo populus, Senatus, Magiſtratus occurrerunt: teſte Valer. Max. lib. 4. cap. 1.2.3.4. & lib. 8. cap. 16. Plutarcho in Catone, Sabell. Ennead 6. lib. 5.

Ad Venetos, & ab iis ad Turcas pervenit.

59. Provincia Romana Cyprus ab eo tempore remanſit, ad Imperii excidium, neque Regem agnovit: ante Ricardum Anglum, qui in Syriam navigans anno 1181. ab Inſulanis ſuperbè repulſus, Cyprum occupatum in regnum erexit, quod poſt varias calamitates ad Venetos pervenit anno 1470. [iiſdem ereptum anno 1570. & 1571. à Turcis, qui etiamnum inſulam totam poſſident.] Qui aliter ſentiunt, & fabulis paſcuntur, factam ignorant vel corrumpere conantur hiſtoriam. Nam ex capit. 23. Actuum Apoſtolicorum apparet Cyprum fuiſſe provinciam Romanam.

Maxentius nullam in Ægypto perſecutionem movit.

60. Falſum item eſt, quod iſti narrant, Maxentium in Alexandriam fugiſſe Conſtantino petente Romam, & in Ægypto perſecutionem inſtituiſſe adverſus Chriſtianos, quos interfecit, nominatim Divam Catharinam, quam Regis Coſti ſeu Conſtantini Romæ regnantis neptem, eruditam virginem, Græcos philoſophos in Ægyptum ex Conſtantini regionibus adductos confutantem ſomniant. Illud quidem certum eſt, Maxentium, quum Conſtantinus ex Gallia Romam proficiſceretur, imperii capeſſendi gratiâ, anno 311. in Ægyptum non aufugiſſe, priuſquam enim Conſtantinus Romam ingrederetur, Maxentius prælio victus & interfectus eſt. Neque igitur in Ægyptum abiit, neque poſt imperium adeptum, ex Italia movit pedem.

Chriſtianis favet Conſtantinus.

61. Præterea Conſtantinus victor toto Imperio perſecutiones in Chriſtianos excitatas pacavit: & patris exemplo, Chriſtianis fecit otia, favitque, debellatis omnibus adverſantibus Ethnicis fidei Chriſtianæ hoſtibus infenſiſſimis.

Helenopolin & Conſtantinopolin ædificat.

62. Solus Imperator relictus, Drepanum oppidulum in civitatem, nomine Helenopolin, transmutavit, juxta quam dum Conſtantinopolin ædificare cogitat, quòd inculta eſſet Regio & aridum ſolum, in oppoſita parte, Thraciam verſùs, clementiore ſolo & cœlo, ſupra Byzantii à Severo deleti rudera, ad ſuperum littus maris Propontidis, nobilem illam urbem conſtruxit, novamque Romam, veteris æmulam, Orientaliſque imperii ſedem nominavit.

Samaria & Iudæa tributariæ.

63. A morte Herodis Agrippæ ſecundi, & paulò poſt excidium Hieroſolymitanum, nullus in Samaria Rex extitit, ut nec in Græcia: neque Samaria populorum multorum Græcorum privilegiis unquam gaviſa, ſed provincia tributaria facta eſt. Judæam & Paleſtinam in duodecim præfecturas Romani diſtinxerunt: teſte Blondo, libro tertio de Roma triumphante.

Miſera eorum conditio, qui Scripturas ſacras cõtemnunt.

64. Extra oleas vagari non fert animus, alioquin facile figmenta mendaciaque confutarem in hunc uſque diem recepta, & Sacrarum literarum veritati antepoſita; juſto quidem Dei judicio, in efficaciam erroris eos relinquente, qui doctrina cœleſti repudiata, Chriſto, quem Pater dederat, atque obſignaverat, derelicto, mendaciis ſuis adhæſerunt. 2. *Theſſal.* 2. Quum Argentinæ eſſem, à fide dignis hominibus accepi, beatæ memoriæ principem Eduardum ſextum Angliæ Regem flammis ultricibus, fabuloſas iſtas Commentationes adjudicaſſe, quod pridem factum erat ab Epheſiis, qui audito Apoſtolo ſacras conciones & diſputationes per biennium in primarii cujuſdam viri ædibus habente, curioſarum artium comportatos libros exuſſerunt in omnium conſpectu: quorum ſupputatis pretiis, repererunt denariorum quinquaginta millia. Act. 19.

Ante Chriſtum natum Franci floruerunt.

65. Quicquid eſt de Francorum origine & antiquitate, nec non de Regum Francicorum proſapia, libris conſignatum, tanquam fide dignum, ſi recipiendum ſit, jam 2000. anni effluxerint. Sed certam temporis deſignationem ex probatis auctoribus collectam proſequi ſufficit. Vulgata ſententia eſt Francum hujus nominis ſecundum, Francis quibus imperavit anno ante Chriſti nativitatem 37. Romanos idem variis præliis attrivit, Galliæ nec-non populos, quam ingreſſus eſt, ponte ad Moſam conſtructo. At longè falluntur, qui ab hoc Rege Francos nomen mutuatos eſſe putant.

Gallias ſubigere Cæſar ſtudet.

66. Longè antea id factum, Romana hiſtoria teſte: Julio enim Cæſare Gallias ingreſſo, ut Heduis Romanorum confœderatis ferret ſuppetias, regionem totam Romanis ſubjicere cogitavit, anno ante Chriſtum natum quinquageſimo ſexto. Francorum nomen & fama ad Senatum populumque Rom. jamjam pervenerat, teſte Cicerone, qui in Epiſt. ad Att. Gallorum, nec-non legationis Gallicæ meminit.

Francorum vim experitur.

67. Quales viri eſſent Cæſar expertus, libro ſexto ingenuè fatetur. Cogunt (inquit) equitum duo millia Sicambri, primos Eburonum fines adeunt, multos ex fuga diſperſos excipiunt, magno pecoris numero potiuntur, invitati prædâ longius procedunt. Quid poſtea ſint auſi Sicambri, quos Germanos appellat, caſtra Cæſaris invadentes, & Romanos terrore replentes, prædaque onuſti iter repetentes refert idem author. Equidem Sicambri, ij fuere, quos Roma Ciceroque Francos tunc temporis appellavit. Horum Rex fuit Autharius, anno ante Chriſtum ſeptuageſimo ſecundo. Inde colligimus Regnum Francorum à ſua origine ad annum 1561. quo noſter Commentarius ſcriptus eſt, 1632. annos adimpletos numerare. Nullum aliud regnum, nullam Rempublicam tam diu perduraſſe legimus. Veneta enim nondum 1200. annos implevit.

Regnum Franciæ in interregno minimè abruptum.

70. Quamvis autem, ſcriptore Hunibaldo, poſt mortem Marcomiri Francorum Regis, ex Autharii ſtirpe, Franci denique ejuſdem filii, in bello contra Valentinianum primum interfecti, Rege per 25. annorum ſpatium Franci caruerint, à Ducibus gubernati; ſtirpe regia oriundi illi Duces fuere, qui populum conſervarunt, donec aſſumptis viribus, & trajecto Rheno, receptaque à Romano præſidio Trevirorum urbe, tota etiam Gallia uſque ad Sequanam,

Pharamundus in Galliis regnavit.

71. Pharamundum elegerunt, qui Francorum primus Rex thronum regium in Galliis fundavit, anno Domini 420. Et quidem Pharamundus ille directa linea & proſapia Francorum Regum fuit oriundus, neque ullum fuit interregnum, tametſi dominationis nomen per aliquot annos immutatum ſit: ut nec quando Pipinus, cognomento Brevis, Ordinum Regni conſenſu, Rex creatus, & Childerico IV. ſtirpis Merouei poſtremo, poſt Pharamundum tertio, propter mores Regio munere prorſus indignos ſuffectus eſt.

Pipinus recta linea ortus à Pharamundo.

72. Illa enim electione non interveniente, Regnum Franciæ ad Pipinum pertinebat; ut qui maſculina ſtirpe rectà ortus eſſet à Rauchario Clodionis Comati, Pharamundi F. majore natu filio. Merouꝫus autem, non filius, ſed Clodionis conſanguineus, & filiorum ejuſdem tutor conſtitutus, Raucharium legitimum Regem regno expulit, quod Raucharii ſucceſſores recta linea maſculi 300. anno poſt Raucharium ejectum, recuperarunt.

Caroli Martelli temperantia.

73. A Rauchario originem duxit Carolus Martellus Palatii magiſter, & Regni Francorum præfectus anno 719. Is autem quum legitimè poſſet Regnum accipere, tanto tranquillitatis publicæ zelo flagravit, ut præfectura regni contentus eos ordine reges inſtitueret, quos jure deſtituere ſceptroque privare potuit. Et

ſanè tandem cum alta pace, magnoque ſplendore, feliciqué ſucceſſu regni jus & diadema tandem, nempe anno 751 ad Pipinum Martelli filium rediit.

Duarantum Francorum Regum ſtirpes.

74. Porrò, qui Pipinum, Caroli Magni filium novæ ſtirpis (quam vocant Carolovingiorum) conſtituunt conditorem, à via veritatis deflectere videntur. Pipinus enim recta linea à majoribus & prima Regum noſtrorum ſtirpe, à Pharamundo vel ejus anteceſſoribus ducebat originem. Duas tantummodò numeramus Regum Franciæ proſapias: priorem, veterum Francorum, qui longè ante Chriſti nativitatem uſque ad Ludovicum V. ſtirpis Carolinæ poſtremum Regem, anno Chriſti 989. extinctum, perduravit.

Robertus Capeti filius, Rex Franciæ.

75. Tunc deſinente priore illa antiquiſſima proſapia, quæ ab Authario Franci II. filio perduraverat per annos 1060. & poſt Pharamundum per annos 568. Ordinum regni conſenſu, Hugo Capetus Rex adſcitus, non ſibi tamen, ſed filio ſuo Roberto regni diadema Aureliæ impoſuit. Hæc eſt poſterior ſtirps, quæ etiamnum perſeverat per annos 572.

Regni firmitas.

76. Nec enim Regni Franciæ corona, quam vocant, ad alios principes quàm verè Francos unquam pertinuit. Priorum verò acciſa maſcula prole, quæ per mille & amplius annos regnaverat, Princeps à Francis oriundus ab Ordinibus regni,

Legis Salicæ antiquitas.

77. Sub conditionibus & limitationibus legis Salicæ, ſub qua veteres Francorum Reges alii aliis ſucceſſerant, electus eſt. Nec Pharamundus ſub lege Salica natus & corona inſignitus, eam legem inſtituit, ſed confirmavit. Ante priores Francorum Reges extitit, nec alios Franci quàm maſcula prole principes Francos agnoverunt.

Hæc fœminas & fœminarum filios à regno excludit.

78. Ad exteros Regnum nunquam tranſlatum eſt, in linea ſua conſtitutum permanſit, à patre ad filium, ſeu à maſculo ad maſculum proximiorem, legitimum ſucceſſorem, perveniens, nec ulla ratione ad fœminas, ſeu ad fœminarum filios, unquam pervenit. Hæc perpetua peculiariſque fuit lex Francorum ab initio Regni, quam Pharamundus renovavit & confirmavit; poſterior autem ſtirps iterum ſtabilivit & continuavit.

Alioquin Anglus Regnum Francorum obtinuiſſet.

79. Quâ lege antiquiſſima, fundamentali, nec-non inviolabili, ſublatâ, Eduardus Angliæ Rex, Elizabetæ Franciæ, Philippi Pulchri filiæ primogenitæ filius, extincta prole maſcula Philippi, Rex Franciæ creatus eſſet: ſed intercedente lege Salica Philippus Valeſius Caroli Comitis Valeſiani filius, quamvis gradu remotior, ſed maſculus, maſculo oriundus, Rex agnitus & tandem coronatus eſt, acquieſcente Eduardo.

Sed Philippo Valeſio ceſſit.

80. Qui anno ſequente 1329. tanquam legitimo Franciæ Regi pro Aquitaniæ Ducatu homagium Ambiani Veromanduorum Philippo Valeſio præſtitit. Poſtea tamen Eduardus malo conſilio impulſus, non ſine juſto Dei peccata Francorum ulciſcentis judicio, Regnum Franciæ, cujus ſe Regem aſſerebat, invaſit, & per centum annos ſua ſucceſſorumque ſuorum manu graviter afflixit. Tandem verò Angli ſpe ſua fruſtrati, à lege antiquiſſima Salica dejecti ſunt.

Franci & Davidici Regni collatio.

81. Altera nunc occurrit conſideratio, Regnum videlicet Francorum, præ aliis, Iudaico & Iſraëlitico Regno, quod Deus in Davide fundavit an. mundi 2891. juxta Hebræorum calculum, ſimile eſſe & fuiſſe: nempe jure ſucceſſionis ad primogenitum Regis, dein ad prolem maſculam, & legitimè natam.

82. David equidem, tum ex Dei dono peculiari, tum ſpiritu prophetico præditus natu minorem primogenito prætulit, 1. Reg. 1. ſpeciali oraculo impulſus, 1. Chr. 28. Verum inſtituto & confirmato Salomone filio legitimo, & ſucceſſore, regnum in ſobole maſcula, & primogenito, ordine continuo permanſit.

Legis Salicæ origo.

83. Quæ lex juramento Dei: Pſal. 132. ſancita viguit ſemper. Huic conformis apparet Salica, primitiva Regia Monarchiæ Francorum, qua cum nata & confirmata eſt, ad Davidici Regni exemplar.

84. Salomone mortuo, diviſum quidem eſt Regnum illud, & partes decem Jeroboamo illegitimo domino conceſſæ ſunt; idque Dei irati juſto judicio per Semeiam Prophetam promulgato, 1. Reg. 12. & 2. Chron. 11. cui Roboamus, ad bellum accinctus cum ſuis, acquievit, duas tantùm tribus integras retinens.

Tribus Leviticæ officium.

85. Levitica quidem, per reliquas omnes diſperſa eſt, ut populum erudiret, doctrinam divinæ legis ſartam tectam conſervaret, ſabbata celebraret, oppidatim & vicatim ritus ſacros obſervaret, Dei verba & præcepta piis inculcaret diligenter. Sacerdotes autem in templo Jeroſolymitano in tribu Iudæ conſtituto & ædificato, miniſtrabant.

86. Duodecim tribus Iſraëlis Davidi ejuſdemque poſteris maſculis Deus conceſſerat, & donum illud ſanciverat jurejurando: ſed ea conditione, ſi fœdus divinum ſervarent, nec vero Deo relicto, confugerent ad idola: atque tantiſper dum Meſſias appareret, veram Religionem, traditam Moſis manu, illibatam conſervarent. 2. Chron. 6. 7. Quoniam verò Salomon ſenex, mulierum multarum blanditiis irretitus, idola coluerat, ſuperſtitioſum atque impium cultum invehens, jure potuit Deus illum cum poſteris regno ſpoliare. Verùm, propter Davidem, qui veræ pietatis cultum retinuit, filiis & poſteris ipſius maſculis Regnum Iudæ Deus conſervavit: quæ quidem ratio diſertis verbis in hiſtoria ſacra exprimitur.

Jeroboami apoſtaſia.

87. Eadem promiſſio, Dei juſſu, Jeroboamo poſt Salomonis lapſum propoſita eſt, 1. Reg. 11. Quòd ſi Jeroboamus veram Religionem à Deo conſtitutam obſervaſſet, divinarum promiſſionum fructus collegiſſet uberrimos: ſed incredulus & impius hominum reſpectu perculſus, & rebus caducis nimium attentus, ut terram retineret, cælum amiſit, in idololatriam prolapſus. Inde Levitarum, Jeroſolymam petentium electio, 2. Chron. 11. novorum ſacerdotum & rituum inſtitutio, 1. Reg. 12. Dignitatem regiam, quam divinæ Majeſtati prætulerat, paulò pòſt amiſit.

Davidis pietas.

88. Contra, pius David atque ſinceræ religionis amantiſſimus, Dei gloriam regio ſuo diademati antepoſuit. 2. Sam. 15. Quum ab Abſalomi facie fugienti Sacerdotes & Levitæ dominici fœderis Arcam ſacram, regni Iſraëlitici theſaurum maximum offerrent, eam ut Jeroſolymis referrent præcepit Rex pius his verbis, Reducite arcam Dei in civitatem: ſi invenero gratiam in oculis Domini, is utique reducet me, & faciet ut reviſam ſe & habitaculum ſuum. Quòd ſi ita dixerit, non delector te, faciat mihi prout bonum videtur in oculis ſuis.

89. Ideo teſtatur Deus præceptis ſuis Davidem paruiſſe, & quod rectum erat coràm oculis Dei diligenter obſervaſſe. 1. Reg. 11. Saül verò, de graviſſima culpa monitus, neque vera reſipiſcentia ductus, neque Deo ſupplex factus eſt: illud tantùm exoptans ut Samuëlem placaret, & propitium haberet coram populo. Ideo aſpera voce exceptus audivit, Quia ſpreviſti verbum Domini, ſprevit ſimiliter te, ne ſis Rex. Inde Regnum Saüli, tum ejuſdem poſteris ablatum eſt. 1. Sam. 15. 16. &c.

90. Quinetiam ereptum legimus Jeroboami filiis à Baaſa cæſis, propter idololatriæ crimen. Quoniam verò Jehu Baalitas interfecerat, templa & idola ſuccenderat, Regnum illi poſteriſque in quartam generationem conſervavit Deus. 2. Reg. 10.

Regnum Iſraëliticum planè everſum.

91. Tandem quum decem tribus Iſraëliticæ ardentius quàm antea idolorum cultum eſſent amplexæ, Samaria Regni caput triennalem obſidionem quum toleraſſet, capta, & populus in captivitatem ductus eſt à Salmanaſſare, anno poſt Salomonis exceſſum ducenteſimo quadrageſimo tertio. 2. Reg. 16. Anno autem 290. idem Salmanaſſar reverſus, Samariam expugnavit, & Iſraëlitas omnes abductos, nec-non ſtrenuos bellatores Ephraimitas, anno ſexto Regni Ezechiæ, in Mediam deportavit. 2. Reg. 17. Ita Regnum

Digitized by Google

Iſraëlis idololatriæ cauſâ planè everſum eſt, juxta Eſaiæ vaticinium, cap. 7.

Judaici Regni ſtatus & duratio.

92. Iſraëlitico Regno exciſo, Judaïcum per octoginta annos ſtetit. Quum enim pii & docti viri Jeroſolymam potius quàm Samariam incolerent, tardius corrupti ſunt Judæi; ita ut poſt illam multorum annorum crudeliſſimam Manaſſis Ezechiæ filii lanienam, temporibus Joſiæ tum juvenis admodum,

Cancellarius ſapiens.

93. Sacerdos quidam Jeroſolymitanus divinæ legis librum repertum tradiderit Saphani Regis Cancellario; Is autem indicavit Regi quid acciderat; unde religionis inſtauratio, populique ad meliorem mentem reductio: 2. Reg. 22. Qua propter ſub Joſiæ regno vindictam Deus cohibuit. At verò poſt Joſiæ cædem,

Pius Rex.

Inſipientes Reges.

94. Jehojakimus in regno ſucceſſor, quòd prophetiarum Jeremiæ volumen combuſſiſſet, Jeroſolymâ expugnatâ, interfectus eſt, & cadaver ejus aſini ſepulturam habuit, æſtui diurno & gelu nocturno projectum. Jerem. 22. & 36. Jechonias in captivitatem abiit. Ejus ſucceſſor Sedecias in idololatria perſeverâs, jugum Nebucadnezaris excutere conatus, excidium urbi attulit, & ſobole ſua coram jugulata, oculis erutis occæcatus in Babylonem cum populo tractus eſt, Regno Judaïco in poſterum extincto.

Idola Regnum Iudaicum peſſundant.

95. Quod non accidiſſet, ſi modò Judæi Propheticis ſermonibus attentas aures præbuiſſent. Longè antea craſſam ſupinamque populi inſcitiam Eſaias damnaverat, quòd dicere recuſaſſent ſe in religionis negotio Dei vocem per Prophetas declaratam ſequuturos: nec Regis vel ſacerdotum mandata impia audituros. Quoniam verò ſcientiam veram populus repudiaverat, in captivitatem deductus, Rege, templo, tabernaculo, ſacrificiis, politia deſtitutus, per ſeptuaginta annos miſerrima ſorte, veluti in ſepulchro latens, viſus eſt.

96. Ex Babylone in Judæam reverſus, Regnum terrenum à Deo minimè recepit, cujus gratiâ toties rebellis fuerat, & Prophetas quamplurimos interfecerat: ſed ſacerdotium externum & Moſis ſacros ritus, uſque ad Meſſiæ adventum ſolummodò obtinuit. Quicumque etenim poſt Macabæorum arma, contra Antiochum Epiphanem & ejus poſteros pro Iudæorum patrocinio & Religionis libertate juſtè ſuſcepta, Reges Judææ dicti ſunt, nomen illud injuſtè uſurparunt: ideo à Romanis & ab Herode Idumæo quamprimum oppreſſi ſunt. Herodem verò Antonius Triumvir, dein Auguſtus, modò Romanis pareret, Regem Iudææ conſtituit. Et Auguſtus Iudæos tanquam ſibi ſubditos per Cyrenium recenſuit, quo tempore ex Virgine Beata Ieſus-Chriſtus unicus Eccleſiæ Dei Servator & Mediator natus eſt.

Qua ratione ira Dei vitari poſſit.

97. Neque Regno Iſraëlitico, neque Iudaïco idolorum ſtercoribus polluto Deus, gloriæ ſuæ (quam ſtatuis & ſimulacris concedere recuſat) zelotes, vindictam in ira ſua ſumens de iis qui Filium ejus unicum Servatorē & Mediatorē recipere detrectaverant, ullo modo pepercit: abſit igitur ut Franciæ Regnum, propterea quòd durationem Regni Iſraëlitici & Iudaici per repetita annorum ſæcula bis ſuperaverit, ſibi applaudat; quinimo Ezechiæ Ioſiæque, piorum Regum in Iudæa, Religionem ex Dei verbo inſtaurantium, idololatriam & idolorum ſacrificulos expellentium imitetur exempla, nec alia ratione imminens ira Dei vitari poteſt. Pſal. 2.

Res Eccleſiaſticas Franciæ Reges conſtituerunt.

98. Si quis objiciat munus illud ad Principes & Reges minimè pertinere, is authoritatem Principibus ac Regibus à Deo commiſſam convellit, in Majeſtatis crimen incurrit, in Deum blaſphemus apparet, quem calumniæ profanæ telis adoritur. Hujus authoritatis exempla paſſim in hiſtoriis ſacris occurrunt: Regnumque Francorum domeſticis in eam rem teſtimoniis abundat.

99. Jamdudum enim Franciæ Reges ſtatuta, leges, edicta de rebus Eccleſiaſticis promulgarunt, præſertim ad compeſcendas Eccleſiaſticorum nomina, imò verò Epiſcoporum & Pontificum Romanorum peſſimas artes. Nam ante 1250. annos Clodoveus Francorum Rex primam Synodum Gallicanam Aureliæ indixit, & juſſit haberi: in qua triginta tres Epiſcopi convenerunt, atque triginta tres Canones Eccleſiaſticos conſcripſerunt, quos Gratianus Monachus Italus fere omnes decreti ſui compilationibus inſeruit: & ad finem prioris partis Conciliorum additos legimus. Vincentius hiſtoricus, lib. 12. hujus Synodi meminit: Gratianus item, diſt. 16. c. 1. annot.

Clodoveus primam Synodū Gallicanam indixit, & haberi juſſit.

100. Ante annos 800. Carolus Magnus Francorum Rex, poſtea Occidentis Imperator (vel, teſte Alberto Crantzio hiſtor. Eccleſ. lib. 1. cap. 2. titulos ejuſdem ex antiquis diſplomatibus deſcribente, Imperii Romani gubernator, dominus & Rex Francorum ac Longobardorum, Saxonumque dominator) non modò leges politicas, in hunc uſque diem à Saxonibus obſervatas, conſtituit, verumetiam per Gallias quinque Concilia haberi curavit: primum Moguntiæ, alterum Rothomagi, tertium Rhemis, quartum Catalauni ad Ararim, quintum Arelatæ: in quibus Clero leges & regulæ præſcriptæ ſunt.

Caroli Magni nomina, leges indictæ, Concilia.

101. Ludovicus Pius Concilium Aquiſgrani habuit, in quo præter Eccleſiaſticarum Conſtitutionum libros, anno 830. promulgatos, veſtes pretioſas & artificio multo confectas Clericis abſtulit, Platina in Gregorio quarto, Roberto Gaguino, ac Paulo Æmilio teſtibus.

Ludovici Pii Conſtitutiones Eccleſiaſticæ.

102. Iterum Carolus ſolus, dein cum Ludovico Pio Imperii conſorte: poſtea Ludovicus per ſe, tandem adſcito Lothario filio natu majore, varias leges Eccleſiaſticas tum de doctrina Chriſtiana & Sacramentis, tum de Epiſcopis & Clericis ſancivit.

Caroli Magni capitula.

103. Quibus legibus Eccleſia paruit, quemadmodum ex Capitulis Caroli Magni, Ludovici Pii, Clotharii, & Gratiani decreto facilè colligitur. In decreto autem quamplurimæ leges ex iiſdem Capitulis collectæ leguntur: Anſegiſus autem Abbas Capitulorum Caroli Magni & Ludovici Pii libros quatuor edidit etiamnum extantes. Quorum ſummam his verbis idem Abbas in præfatione ſua complexus eſt. Hoc notum ſit lectori, quia prædicta capitula, quæ per intervalla temporum à præfatis ſunt principibus edita, in quatuor diſtinxi libellos. Illa ſcilicet quæ Domnus Karolus Imperator fecit ad ordinem Eccleſiaſticum pertinentia in primo adunavi libello. Ea verò Eccleſiaſtica quæ Domnus ac piiſſimus Ludovicus Imperator & Lotharius Cæſar filius ipſius ediderunt, in ſecundo deſcripſi. Illa autem quæ Domnus Karolus in diverſis fecit temporibus ad mundanam pertinentia legem, in tertio adunavi. Ipſa verò quæ Domnus Ludovicus præclarus Imperator & Lotharius Cæſar filius ejus fecerunt, ad augmentum mundanæ pertinentia legis, in quarto congeſſi.

De ſincera verbi Dei adminiſtratione.

104. Priore libro cap. 78 edicit Carolus lege ſancta & Catholica, ut in Eccleſia libri Canonici ſacræ Scripturæ tantùm legantur. Idem ſtatuerat Concilium Carthaginenſe tertium, can. 47. ſubjuncto Canonicorum librorum veteris novique Teſtamenti catalogo. Docet præterea Carolus, c. 82. Eccleſiarum paſtores (mendicantibus & aliis Monachis pulpitum conſcendentibus, nondum natis) quid agendum ſit, his verbis. Summopere vobis videndum eſt, dilectiſſimi & venerabiles Paſtores & Rectores Eccleſiarum Dei! ut Preſbyteri quos mittitis per Parochias veſtras ad regendum & prędicandum per Eccleſias populum Deo ſervientem, rectè & honeſtè prædicent: & non ſinatis nova vel non Canonica aliquos ex ſuo ſenſu, & non ſecundum ſcripturas ſacras fingere & prædicare populo, ſed & voſmetipſi utilia honeſtè & rectè, & quæ ad vitam ducunt æternam prædicate, alioſque inſtruite, ut hæc eadem prædicent. Propoſito deinde Symboli Apoſtolici, Decalogi, dominicæ item orationis com-

Novis apocryphis ſcriptis excluſis.

pendio, tandem ſubjicit: Ideo, dilectiſſimi, toto corde præparemus nos in ſcientia veritatis, ut poſſimus contradicentibus veritati reſiſtere: & divina donante gratia, verbum Dei creſcat, & currat, & multiplicetur in profectum ſanctæ Dei Eccleſiæ, & ſalutem animarum veſtrarum, laudem & gloriam nominis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Pax Prædicantibus, gratia obedientibus, gloria Domino noſtro Ieſu Chriſto. Amen.

De collatis Eccleſiæ dividendis, & non dividendis.

105. Ejuſdem libri 1. capitulo 87. Statutum eſt (inquit Carolus) ut quicquid tempore imperii noſtri à fidelibus Eccleſiæ ſponte collatum fuerit, in ditioribus locis duas partes in uſus pauperum, tertiam in ſtipendia cedere Clericorum aut Monachorum, in minoribus verò locis æquè inter Clerum & pauperes fore dividendum: niſi fortè à datoribus, ubi ſpecialiter dandæ ſint, conſtitutum fuerit.

106. Cap. autem 83. Quia juxta ſanctorum Patrum traditionem novimus res Eccleſiæ vota eſſe Fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum: cuique non ſolùm habita conſervare, verumetiam Deo opitulante, conferre optamus. Tamen ut multa ab Eccleſiaſticis de non dividendis rebus illius ſuſpicionem dudum conceptam penitus amoveremus, ſtatuimus ut neque noſtris, neque filiorum & (Deo diſpenſante) ſucceſſorum noſtrorum temporibus, qui noſtram vel progenitorum noſtrorum voluntatem vel exemplum imitari voluerint, nullam penitus diviſionem aut jacturam patiatur. Synodus Moguntina Capitulum illud ſequuta eſt, adverſus Abbatum & Monachorum avaritiam turpiſque lucri cupiditatem, à Gratiano repreſſam, cauſ. 20. quæſt. 3. c. ult.

107. Eodem libro piam Chriſtianamque legem de verbi Dei prædicatione ſancit Carolus, cap. 109. his verbis: Epiſcopos monemus, ut ſive per ſe, ſive per Vicarios, pabulum verbi divini ſedulò populis annuntient: quia, ut ait beatus Gregorius, iram contra ſe occulti judicis excitat ſacerdos, ſi ſine prædicationis ſonitu incedit, & ut ipſi Clerum ſibi commiſſum in ſobrietate & caſtitate nutriant, diviniſque officiis imbuant, qui ritè ad ſacroſanctos Eccleſiaſticos ordines promoveri poſſint. Paulò poſt: Et ut ſuperſtitiones quas quibuſdam in locis in exequiis mortuorum nonnulli faciunt, eradicent. Poſtrema hæc verba Chriſti præcepto conveniunt, Sine ut mortui ſepeliant mortuos ſuos: Luc 9. 60. Dicto item Moſis, Levit. 21. 1. 11. & Apoſtoli, 1. Theſſal. 4. 13. & Ambroſii, lib. 1. de Abrahamo Patriarcha, c. 9. ſcribentis in dictum illud Geneſ. 23. 3. Surgens verò Abraham, quum receſſiſſet à facie mortui ſui; Docemur, inquit, non diu adhærere mortuis, ſed eis deferre quod humanitatis officio ſufficit. Dictum verò Gregorii à Carolo citati, extat in ejuſdem libro de cura Paſtorali, parte 2. cap. 4. primo item Epiſtol. lib. cap. 24. à Gratiano poſtea in decreti volumine comportato, diſt. 43. can. 1.

De mortuorum ſepultura.

Preces funebres vetitæ: unicus Pſalmorum cantus, in ſpem reſurrectionis admiſſus.

108. Toletana Synodus tertia, c. 22. ſtatuit ut in Chriſtianorum ſepultura nullæ uſurparentur ceremoniæ, præterquam Pſalmorum cantus: preceſque funebres omnes rejicit, ad ſpem reſurrectionis cantum illum Pſalmorum revocans. Ex Evangelicis autem literis & Pauli doctrina Canonis ſui ratione reddita, tandem infert, per univerſum orbem Chriſtianorum corpora eo modo eſſe inhumanda. Fuit equidem Synodus hæc planè orthodoxa, quæ Arianam hæreſim anathemate feriit, atque quamplurimos, nominatim Preſbyteros & Epiſcopos ab Arianiſmo ad veram fidem revocavit. Et extat in Decreto Gratiani 13. q. 2. c. Quia divina.

109. Ludovicus autem Pius, Caroli Magni Francorum Regis & Romanorum Imperatoris filius: Clotharius item Ludovici filius, Anſegiſi lib. 3. Chriſtianiſſimam & ſanctiſſimam legem de ſacro Cœnæ Dominicæ ſacramento ſtatuerunt, cap. 40. his verbis, In perceptione Corporis & Sanguinis Dominici magna diſcretio adhibenda eſt. Cavendum eſt enim ne ſi nimiùm in longum differatur, ad perniciem animæ pertineat, dicente Domino, Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & ſanguinem ejus biberitis, non habebitis vitam in vobis. Si verò indiſcretè accipiatur, timendum eſt illud quod ait Apoſtolus, Qui manducat & bibit indignè, judicium ſibi manducat & bibit. Iuxta ejuſdem ergo Apoſtoli documentum probare ſe debet homo, & ſic de pane illo manducare, & de calice bibere, ut videlicet abſtinens aliquot diebus ab operibus carnis, & purificans corpus, animamque ſuam, præparet ſe ad percipiendũ tantum Sacramentũ exemplo David, qui niſi confeſſus fuiſſet ſe abſtinuiſſe ab opere conjugali ab heri & nudius-tertius, nequaquàm panes propoſitionis à ſacerdote accepiſſet. Et cap. 45. Ut ſi non frequentius, vel ter laici homines in anno communicent, niſi fortè quis majoribus quibuſlibet criminibus impediatur.

Caroli Magni ſæculum uſum ſacramenti ſub utraque ſpecie laicis mandati retinuit, teſte Joachimo Vadiano, qui in Europæ deſcriptione varia decreta Germanicarum Synodorum, à Caroli Magni exceſſu habitarum, profert edita, quæ deſcribere non fert animus.

110. Manifeſtum eſt communionem ſub utraque ſpecie laicis utriuſque ſexus publicè & ſemper in Gallia, uſque ad Synodum Conſtantiæ habitam, obſervatam eſſe. Paulò poſt Baſilienſis Synodus eamdem communionem Bohemis horumque vicinis conceſſit. Quinimo Epiſtolæ decretales Pontificum, non ita corruptæ ut ſextus, Clementinæ & Extravagantes, quæ poſtea ſucceſſerunt, communionem eamdem haud improbant; & parœciarum Sacriſtæ hujus rei curam gerere præcipitur, ut ægroti ipſi panem & vinum ſacrum petentes ſumerent, quemadmodum refertur lib. 1 Decretalium, capite ſecundo & tertio tituli 24. de Archipreſbyteri officio.

Communio ſub utraque ſpecie.

111. Cæterum loco Cardinalium Preſbyterorum nomine intelliguntur Curiones, ita dicti, quòd parœciæ præcipuam curam gerant. Illo etiam ſæculo & prioribus ab omni ævo, Romæ nominatim, Cardinales nihil aliud fuere quàm parœciarum curiones, ſicuti Gregorii Magni Romani Epiſcopi Epiſtolæ teſtantur. Idem affirmat Cardinalis Florentinus Canoniſtarum princeps, qui ante 180. annos floruit, conſiliiſque ſuis admiſcet, conſil. 65. Cardinales Romanos aſſerens parœciali jure niti in locis titulorum ſuorum.

Cardinalium origo.

112. Clotharii autem Cæſaris, atque Caroli Calvi Franciæ Regis & Imperatoris, Ludovici filiorum, ſæculo, Leo quartus Romæ Epiſcopus de gradu dejecit ſancti Marcelli Cardinalem, quòd per quinquennium in parœcia ſua non reſediſſet: teſte Platina in Leone quarto.

Cardinalitii galeri.

113. Poſtquam verò Innocentius IV. Fridericum II. Imperatorem anno 1247. armis, debellavit, ex ejus ſpoliis (ut refert Platina) Cardinalibus rubros galeros tribuit: ex quo relictis parœciis ſuis Curiones iſti Principes & Regum cognati facti ſunt.

114. Plures alias Conſtitutiones Ludovicus & Clotharius evulgarunt de miniſtris & diſciplina Eccleſiæ, quæ paucis attingam. Priore libro Capitulorum Caroli Magni, cap. 2. Eorum, inquit, qui ad ordinandum veniunt, fides & vita prius ab Epiſcopo diligenter diſcutiatur, & poſtea Ordinentur. Cap. 142. Preſbyteri non Ordinentur, priuſquam examinentur, & excommunicationes paſſim ac ſine cauſa non fiant. Cap. 19. Non oportet Epiſcopum aut quemlibet ex clero per pecunias ordinari. Utrique deponendi ſunt, & qui ordinat, & qui ordinatur, nec-non qui mediator eſt inter eos. Item de eadem re in Canonibus Apoſtolorum legitur; Si quis Epiſcopus, aut Preſbyter, aut Diaconus, per pecunias hanc obtinuerit dignitatem, dejiciatur & ipſe, & ordinator ejus, & à communione abſcindatur: quam hæreſim jam ipſe princeps Apoſtolorum in Simone Mago terribiliter damnavit.

Epiſcoporum electio ad quos pertineat.

115. Præterea Carolus Magnus & Ludovicus Pius

Digitized by Google

edixerunt capit. 84. lib. I. Ut Epiſcopi per electionem Clericorum & populi, ſecundùm ſtatuta Canonum de propria Diœceſi, remotâ perſonarum & munerum acceptione, ob vitæ meritum & ſapientiæ donum eligantur, ut exemplo & verbo ſibi ſubjectis uſquequaque prodeſſe valeant, quam conſtitutionem Gratianus fideliter inſeruit C. Sacrarum diſtinct. 63.

116. Alibi verò liberos homines vetant ad Monachatus profeſſionem admitti, niſi per Regem eis liceat: Relatum enim (inquiunt) nobis eſt, quoſdam non tam devotionis gratiâ, quàm ut belli labores aliudve Regi debitum obſequium vitarent, illud vitæ genus ambiviſſe: alios autem avaritiâ nonnullorum hæredipetarum eò fuiſſe inductos & adactos. Servilis conditionis homines à dominorum ſuorum arbitrio pendere jubent.

117. Quæ lex honeſtâ ſanctaque damnat Valentis edictum, poſt Valentiniani fratris mortem promulgatum, quo (relatu Pauli Diaconi lib. 12.) Monachi ad bellum proficiſci jubebantur.

De ſacerdotum officio.

118. Lib. 2. cap. 37. edicunt, ut juxta Apoſtoli vocem ſacerdotes irreprehenſibiles ſint, moribus ornati, & nequaquam turpibus lucris deſerviant, juxta illud quod ait Scriptura: Nemo militans Deo, implicat ſe negotiis ſæcularibus, ut ei placeat cui ſe probavit. Et cap. 41. Quia conſtat in Eccleſia diverſarum conditionum homines eſſe, ut ſint nobiles & ignobiles, ſervi, coloni, inquilini, & cætera hujuſcemodi nomina, oportet, ut quicumque eis Prælati ſunt, clerici ſive laici, clementer erga eos agant, & miſericorditer eos tractent, ſive in exigendis ab eis operibus, ſive in accipiendis tributis & quibuſdam debitis, ſciantque eos fratres ſuos eſſe, & unum ſecum patrem habere Deum, cui clamant, Pater noſter qui es in cælis: & unam matrem ſanctam Eccleſiam, quæ eos intemerato ſacri fontis utero gignit. Diſciplina igitur eis miſericordiſſima, & gubernatio opportuna adhibenda eſt: diſciplina, ne indiſciplinatè vivendo auctorem ſuum offendant: gubernatio, ne in quotidianis vitæ commeatibus Prælatorum adminiculo deſtituti fatiſcant.

De Monachis & Monialibus.

119. Præterea lib. 4. capitul. ſuorum, ſequentes articulos conſcripſerunt, quos Anſegiſus lib. 1. ſuæ compilationis adjunxit his verbis, cap. 101. [poſtremæ editionis Pariſienſis, quam ſumus ſequuti,] Ne pueri verò ſine voluntate parentum tonſurentur, vel puellæ velentur, modis omnibus inhibitum eſt: & qui hoc facere tentaverit, mulctam, quæ in Capitulis legis mundanæ à nobis conſtitutis continetur, perſolvere cogatur. Et cap. 107. Ne verò puellæ indiſcretè velentur, placuit nobis etiam de ſacris omnibus qualiter obſervandum ſit, hîc inferre. De tempore velandarum puellarum in Africano Concilio, cap. 16. continetur, ut non ante 25. annos conſecrentur.

De ſepultura.

120. Et cap. 120. Ut nullus deinceps in Eccleſia mortuum ſepeliat. Quod antea conſtitutum fuerat à Gratiano, Valentiniano, & Theodoſio Imperatoribus, circa annum Chriſti 380. &c. ut refertur *l. 2. Cod. de Sacroſanctis Eccleſiis*, poſtea item in aliis Caroli Magni Capitulis, nec-non in Comitiorum Wormatiæ habitorum lege Carolina, quam Decretalium Pontificiarum compilatores, auctoris nomine ſuppreſſo, ſibi tribuunt, C. 1. extra, de cenſibus, quemadmodum in annotat. ad contextum attigi, tum. in 3. part. Styli Curiæ Pariſienſis, titulo 50. & in notis ad Gratiani Decretum. *C. Sancitum eſt*, 23. *quæſt.* 28.

121. Idem Carolus Magnus in edicto Martii menſis, regni ſui anno 11. priuſquam Auguſtus ſalutaretur, anno 12. cap. 8. homicidas alioſve reos, mortis ſupplicio jure afficiendos, ad Eccleſias confugientes, immunitate privat: quod Juſtinianus Magnus longè antea conſtituerat, nempe circa annum Chriſti 540. ſicut in annotationibus ad Alexandri Conſil. lib. 7. conſ. 145. obſervavi.

Epiſcopi & Clerici legibus Regiis obediverunt.

122. His multiſque ejuſmodi Conſtitutionibus quarum deſcriptionem, brevitatis gratiâ ſubjicere nolo, non tantùm laici, verumetiam Clerici, Sacerdotes, Epiſcopi, atque adeo Pontifices ipſi paruerunt, juxta S. Pauli doctrinam, Romanis veteribus Chriſtianis traditam, Roman. capite decimo tertio: *Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubjecta eſto*. πᾶσα ψυχὴ, inquit Chryſoſtomus, Apoſtoli verba referens, *Omnis anima*, ut demonſtraret neminem ab hac ſubjectione eſſe immunem; etiamſi Apoſtolus, Propheta, Evangeliſta, Preſbyter, Monachus nominaretur: quum etiam hæc ſubjectio pietati nequaquam obſit. Sanctus Petrus etiam, prima Epiſtola, cap. 2. Subjecti eſtote, inquit, cuivis humanæ ordinationi, propter Dominum: ſive regi, ut qui ſuperemineat, ſive præſidibus, ut qui per eum mittantur.

Romani pontifices regibus ſubjecti.

123. Hiſtoria autem teſtatur, totam Eccleſiam, Romanoſque Pontifices, principibus fuiſſe ſubjectos, ut diſertis verbis traditur C. *De capitulis*, 10. diſt. ubi Leo quartus (inter ſanctos Romanos Epiſcopos relatus) expreſsè humiliterque pollicetur Lothario primo, Ludovici Pii filio, ſe Imperatoria capitula & juſſu, tum etiam Caroli Magni & Ludovici Pii præcepta, diligenter, inviolata fide, indeſinenter, perpetuò modiſque omnibus obſervaturum: mendacem appellans eum qui ſecus dixerit, vel in poſterum dicet.

124. Quæ poſtrema clauſula obſervatu digniſſima videtur, tanquam cenſura prophetico ſpiritu concepta, ſubjunctaque contra futuram Pontificum ambitionem atque uſurpationem, Canoniſtarum item impoſturas & fraudes, præſertim Archidiaconi & Alexandrini Cardinalis, qui in Canonem illum *de Capitulis* ſcribentes Leonem quartum puſillanimem appellarunt, ac ſi pavore preſſus hujuſmodi profeſſionem ediddiſſet. Atqui Leo ipſe mendacii arguit iſtos, ſicut ante Gratianum Yvo Carnutenſis Epiſcopus, Decretorum ſuorum libro ſecundo teſtatur. Iterum cap. ultimo ejuſdem diſtinctionis Leo IV. ad Lotharium ſcribit, Clementiam veſtram ſupplices rogamus, ſicuti hactenus lex Romana (ab Imperatoribus Francicis edita) vim ſuam ſine ullo tumultu obtinuit, nec auditum ſit eam in alicujus gratiam vel tantillum violatam eſſe, ut etiamnum veſtra auctoritate ſarta tecta maneat.

Leo IV. coram Ludovico II. capitis cauſam dicit.

125. Idem Leo, poſtquam Lotharius cucullam, induit, à ſycophantis crimine majeſtatis inſimulatus, nempe quòd Imperium Græcis reſtituere molitus eſſet, in judicio ſtetit coram Ludovico ſecundo Lotharii filio, cujus judicio eſt abſolutus, ut refert C. Nos ſi incompetenter aliquid egimus, 11. quæſt. 7.

Et de armis contra Saracenos indutis reddit rationem.

126. Idem Leo rationem prolixè reddidit Ludovico ſecundo, quod pro Italiæ & urbis defenſione arma induerat, feliciterque contra Saracenos pugnaverat, quod refertur *C. Igitur*, & ſequenti 23. quæſt. 8. quemadmodum in annotationibus ad eumdem locum attigi, teſte etiam Platin. in Leone IV. res ita habuit. Saraceni quum Oſtiæ urbem & portum invaſiſſent, ut ex improviſo Romam (belli ſuſpicione liberam, præſidiario milite deſtitutam, præſentia ſubſidioq; Cæſaris, quem in tanto periculo implorare cives non poterant, nudatam) ſine labore expugnarent atque diriperent, Leo Epiſcopus Romanus ſtrenui bellatoris & Imperatoris perſonam induens, populum ad arma convocatum, urbe excedens, duxit adverſus Saracenos, quos alacri pugna aggreſſos proſtravit, fudit, fugavit, multis in prælio deſideratis, aliis captis, in ſervitutem adactis, vel juſto mortis ſupplicio affectis. Captivos autem coëgit ad inſtaurationem profanorum & ſacrorum urbis locorum, quæ Saracenorum majores olim diruerant. Deinde Leo per nuncios apud Imperatorem in Gallia degentem, factum excuſavit, periculi improviſi neceſſitatem cauſatus, & rem totam explicuit, ne in Imperatoris auctoritatem, & Juriſdictionem vel tantillum ſibi tribuere velle videt

Digitized by Google

Roma non ad Pontificem, ſed ad Cęſarem pertinet.

retur. Id contextus C. *Igitur* aſſerit : ubi gloſſa prior præpoſterè & ridiculè, pro more Canoniſtarum, infert urbem Romam ad Pontificem, non ad Cæſarem, pertinere.

127. Atqui contrarium planè ſequitur, & inferendum eſt : quorſum enim Leo negotii cauſas Cæſari aperuiſſet, vel tanquam ſubditus & Imperii legibus adſtrictus, imò reus, judicio ſteriſſet, ſicuti diximus? Præterea videt Lector, quàm imperitè Canoniſtarum temeritas Leonem timiditatis arguerit; quum prompta manu acies belli commeatu munitas fortiter profligaverit : & quàm iniquè dicta factaque Leonis, inter Divos relati, nebulones iſti vellicent. Sed, quid miramur iſtorum audaciam, quum etiam in Chriſto & Apoſtolis improbent quicquid dictum in novo Teſtamento legitur, quod ſuorum Pontificum ambitioſæ tyrannidi repugnet?

Joannes VIII.

128. Pontifex Joannes VIII. eamdem obedientiam Ludovico ſecundo Francico Imperatori detulit. C. *Vides.* 10. diſtinct. ubi de iiſdem legibus agitur, ſicuti perſonarum, temporum, & aliarum circumſtantiarum hiſtoria demonſtrat, & infrà prolixius declarabitur.

Ludovicus IX. cognomine Sanctus.

129. Ludovicus IX. Francorum Rex, anno 1228. anteceſſorum ſuorum exemplo, juxta veteres Canones, legem promulgavit adverſus novas Curiæ Romanæ technas, reſervationes, exactiones, præventiones: qua ſtatuit ut Franciæ Epiſcopi & Prælati, Patroni item omnes ac beneficiorum collatores, jure ſuo plenè fruerentur ;cuique ſua Juriſdictione conſervata:Cathedrales item Eccleſiæ, nec-non Collegiales, immunitatibus, decimis, aliiſque proventibus gauderent, atque juxta juris communis diſpoſitionem, Conciliorum S. Eccleſiæ ſtatuta, ſanctorum Patrum inſtitutionem, promotiones, collationes, proviſiones & conſtitutiones Prælaturarum,dignitatum,& beneficiorum Eccleſiaſticorum in Franciæ Regno fierent.

Pręventiones Romanæ à prima Gallicanæ Eccleſię Synodo damnatæ.

130. Hæc Sanctio in gratiam libertatis Eccleſiæ Gallicanæ, conſervationis Canonum & Conciliorum, nominatim primi Gallicani, promulgata eſt. Etenim Can. 19. quem Gratianus inſeruit, 16. q. 7. c. *Omnes Baſilicæ*, quotquot Eccleſiæ tum erant, præſentes, tum futuræ, Diœceſeos Epiſcopo ſubjiciuntur. Præterea Ludovici lex ſartam tectam cuſtodit Synodi Nicenæ conſtitutionem, C. 6. & Antiochenæ, C. 9. qui extat apud Gratianum,cauſa 9. quæſt. 3.C. *Per ſingulas* : conſervat item veteres Cæſareas & Regias Conſtitutiones contra abuſum reſervationum, annatarum, præventionum, & novorum Pontificum technas quæſtuarias. Porro legem hanc Ludovici in Stylo Parlamenti Galliæ ſupremi, part. 2. tit. 3. art. 1. deſcribere & inſerere viſum eſt. Anno 1228. idem Ludovicus IX. aliam legem tulit adverſus Simoniæ crimen peſtiferum eidem partis 3. titulo additam art. 39.

Pragmatica Sanctio Ludovici IX.

131. Anno autem 1268. idem Rex in ſolemni Conventu legem Eccleſiæ Gallicanæ privilegia conſervantem ſcripſit, quæ S. Ludovici Pragmatica-Sanctio dicta eſt. Hac lege Romanæ Curiæ exactiones omnes jugulantur. Ex regeſtis ſupremæ Curiæ articulum ſequentem, vel potius ejus ſummam deſcripſi. *Exactiones*, inquit, *& graviſſima pecuniarum onera Gallicanæ Eccleſiæ à Curia Romana, in regni noſtri perniciem impoſita nullo modo colligi volumus, niſi ſit honeſta, pia planè neceſſaria cauſa, neceſſitaſque prorſus inevitabilis : accedente expreſſo mandato, proprioque noſtro, nec-non Eccleſiæ noſtri Regni, motu.* In hujus legis expoſitionem regium Parlamentum varia pronuntiavit Senatuſconſulta.

Philippus Bellus.

132. Anno 1303. Philippus cognomine Pulcher, nobilem legem, quæ *Philippina* dicitur, promulgavit, qua vetat Epiſcopis, Curionibus, & quibuſvis aliis Regni Franciæ Clericis, ſeu Eccleſiaſticis hominibus, novarum decimarum, primitiarum, onerum inſolitorum exactiones : decimas uſitatas, nullas alias autem, permittens. Partem ſuæ Iuriſdictionis ab Eccleſiaſticis uſurpatam, Philippus Valeſius repetiit.

133. Carolus V. cognomine Sapiens adverſus Pontificum faſtum, tabulariumque pontificiorum falſas opiniones *Somnium viridarii*, Dialogum, in quo eques Clerici ſophiſmata refellit, conſcribendum curavit. Biblia ſacra etiam Gallico idiomate, tum Lutetiæ Pariſiorum, tum in Galliæ Belgica, Normannia & aliis Regni partibus evulgavit, ut quiſque nativa lingua ſua ſacris Literis frueretur. Veteres illæ interpretationes etiamnum extant, cum inſcriptione, *De mandato Regis Caroli V.* non modò nomine, ſed re ipſa Principis ſapientiſſimi. Carolus V. Sapiens.

134. Præterea anno 1369. quinta die Ianuarii, idem Rex edicto prohibuit ne Epiſcopi aliive Franciæ Prælati, horum item Officiales, ut vocant, cenſuræ notam vel anathematis interdictum in civitates, oppida, collegia, communitates ullas Regni ſui promulgarent. Edictum illud inter veterum Curiæ Parlamenti ſupremi Conſtitutionum regeſta legitur, folio 62. Adverſus interdicta & anathemata Pontificia.

135. Anno 1395. Carolus VI. edicto publico Pontificum & Cardinalium collectores tota Gallia expulit, extraneos dignitatibus Eccleſiaſticis exuit, Cardinalium atque Pontificum promotiones irritas & nullas eſſe declaravit. Iterum anno 1388. poteſtatem Pontificiis exactoribus conceſſam revocavit, juſſitque Regni ſui Eccleſiaſticis quæcumque ipſis eo nomine facultates ereptæ fuerant, reſtitui. Carol. V.

130. Edicto etiam, in Stylo Parlamenti, parte 3. tit. 37. art. 1. à capite ad calcem addito, contra Cardinales aliosque Pontificis emiſſarios, munerum Eccleſiaſticorum, quæ in Regno poſſidebant, opima ſpolia extra Galliæ fines auferebant, collectores etiam qui Epiſcoporum, Prælatorumque morientium facultates corradebant, mandavit ut omnium beneficiorum Eccleſiaſticorum Regni ſui, quæ à Cardinalibus cæteriſque extraneis poſſidebantur, reditus & penſiones à Commiſſariis per judices præſidiales delectis colligerentur, diſtribuerentur in neceſſarios & legitimos uſus: quod autem reliquum eſſet, iis ad quos ex judicum arbitrio pertineret, à Commiſſariis perſolveretur. Epiſcoporum etiam, Abbatum, Priorum, Xenodochitarum & Leproſitarum morientium facultates, à regiis Commiſſariis tractarentur, & mortuorum hæredibus legitimis conſervarentur, vulturibus illis Pontificiis excluſis.

137. Paulò poſt Franciæ Regnum & Delphinatus à Pontificis obedientia receſſit, quemadmodum ex ejuſdem Curiæ regeſtis colligere licet. Franciæ hiſtoriographi illud omiſerunt, nempe Pontificis ſtipendiarii, qui plura beneficia ſperabant, ſuiſque commodis arte adulatoria cavebant. Contrà extranei viri, nobiles magna authoritate præditi, inter quos Baldus eximius Juriſconſultus, in Academia Patavina tunc temporis Legum profeſſor, ſcribit Regem Franciæ, nempe Carolum ſextum, anno 1390. neque Benedicto 13. Avenioni, neque Bonifacio IX. Romæ ſedenti, obediviſſe: denique idem Juriſconſultus ſatis ſuperque demonſtrat illam obedientiæ ſubſtractiodem juſtam fuiſſe. Obedientia Pontifici ablata. Baldus.

138. Bonifacium bovi, Benedictum efferæ beſtiæ comparat : utrumque teſtimoniis Scripturæ ſacræ reprobans, ſubjectis ex Pſalmo 100. juxta vulgatam editionem his verbis, *Ambulans in via immaculata miniſtrabit mihi.* Quoniam verò uterque prava via incedebat, concludit Baldus nullum iſtorum eſſe Dei miniſtrum. Ad expoſitionis ſuæ confirmationem gloſſam ordinariam in eumdem Pſalmum citat, in pronomen *Mihi* ubi gloſſa, *Mihi*, inquit, *non ſibi*, & continuò ſubjicit Baldus, *Sicut faciunt iſti*, in prælectionibus & ſcriptis publicis digitum intendens in Pontifices, ſibi non Deo, neque Eccleſiæ Dei miniſtrantes. Id expreſſis verbis teſtatur in C. *Olim.* col. penult. *De reſcriptis in Decretal.* Pontificum Pictura.

139. Circa finem hujus lecturæ, ſcribit Pontificis intruſi

intruſi acta, etiam priuſquam deponatur, eſſe vitioſa: quum verò Canonica ratione probataque via ingreſſus eſt, ac poſtea deſtituitur: quod antè exequutus eſt, ſtat, poſt deſtitutionem fit irritum. Præterea, contra Pontificem abutentem, primùm verbis, ſecundò herbis & remediis, tertiò lapidibus & violentia utendum eſſe ait. Non interfuit Conſtantienſi concilio Baldus; antea enim deceſſerat: ſed ejus authoritas multis in Conſtantienſi, dein Baſilienſi ſynodo congregatis profuit.

Remedia contra Pontificium faſtum.

140. Pontifex anathemate percuſſit Regem, Principes, & horum aſſeclas: quum autem bullas ſuas neglectas videret, famoſum emiſit libellum, quo populum, ſacerdotes & Monachos contra Regem excitaret. Quidam libelli tabellarius, ſe Tholoſatem nuncium aſſerens, Curiæ Pariſienſis Senatuſconſulto, Iulii 16. anno 1401. libellum palàm laceratum conſpexit.

Anathemata Pontificia.

141. Die vigeſimo ſexto ejuſdem menſis & anni lictores ex arce Lupara duos Bulliſtas, qui diplomata Pontificis attulerant, eduxerunt. Ij verò ignominioſè traducti, mitris chartaceis redimiti, plauſtro ſtercorario per urbis compita pertracti ſunt: juſſitque Senatus in ſeditioſos, & à regiis edictis provocantes, tanquam majeſtatis reos, inquiſitionem fieri.

Pontificis emiſſarii duriter excepti.

142. Deinde Pontifex, ſive Cardinales ac cameræ Romanæ ſervi, coram Parlamento Pariſino accedentes, & auditi, judicium ſubierunt anno 1406. die 12. Septembris, quo juſſi ſunt ab Annatum proventibus manus abſtinere, & exactos reſtituere nummos.

In eoſdem Senatuſconſultum.

143. Neque heri, vel nudiuſtertius Pontifices ſacrificulorum, & Monachorum operâ invaſerunt (ab iis enim juramentum adverſus quoſcumque exigunt) & contra regem in Regno ipſo excitarunt tumultum. Circa annum 1300. Bonifacius VIII. contra Philippum, cognomine Pulchrum eumdem movit lapidem. Conatus eſt autem jura regalia, Præbendarumque, ut vocant, collationes ad Regem, propter ſummam in Gallia dignitatem pleno jure pertinentes, evertere. Deinde majora auſus, quum adſcripſiſſet ſe in temporalibus & ſpiritualibus dominum in univerſo mundo, atque adeo Franciam ſtuderet ſibi ſubjicere, Joannem Monachum Canoniſtam & Cardinalem legatum miſit à latere, qui non tantùm exploraret, verumetiam Epiſcoporum atque Prælatorum animos in Regem accenderet, conventuſque cum aſſeclis ſuis clandeſtinos haberet, in quibus Rex perduellis & hæreticus pronunciaretur, Franci à fidelitatis juramento Regi præſtito abſolverentur, Rex toto regno pelleretur, vel regia jura coactus relinqueret, Pontificemque dominum agnoſceret, quemadmodum id antea factum fuerat à Joanne Sine-terra, Angliæ Rege.

Francię Regnum turbare Pontifices conati ſunt.

144. Animadverſis his artibus, fugâ Monachus ſibi conſuluit: Bonifacius autem agens aperto marte, Alberto Cæſari electo Regnum Franciæ dono dedit, coronam Imperii & Galliarum ei offerens, ſi modò Philippum armis aggrederetur: nec ſumptibus ullis deinde pepercit, ut Franciam peſſundaret. Elogium iſti Bonifacio ab Italis ipſis magnique nominis ſcriptoribus adpictum eſt, *intravit ut vulpes, regnavit ut leo, mortuus eſt ut canis.*

Bonifacii VIII. audacia ſumma.

Bal. de 1. de nat. feud. col. 1. in uſib. feud.

145. Martinus V. à Conſtantienſi ſynodo Pontifex electus, Papatus poſſeſſionem pacificam quamprimùm adeptus eſt, cumulatis Monarchiæ ſuæ proventibus non acquieſcens (etiamſi per triginta tres annos duo antipapæ horum proventuum ſubſidio fulti vixiſſent in deliciis, & armis certaſſent: ante ſexennium verò tres, dein quatuor ſimul Pontifices ſeſe commodè ſuſtentaſſent) omnes & ſingulas Eccleſias ſtipendiarias reddere, & veteres reſervationes à ſynodo Conſtantienſi damnatas inſtaurare ſtuduit. At fruſtra; molitiones enim omnes, durante ſchiſmate quadragenario, præſertim in Franciæ Regnum, conflatæ, tunc evanuerunt. Quod ut commodius abſolveretur, anno ſecundo Pontificatus Martini, Franciæ Ordines tres Pariſiis convocati ſtatuta atque edicta antiqua adverſus Pontificum gravamina & uſurpationes Ordinum communi conſenſu & edicto anno 1418. Maio menſe renovata ſunt. Ex Ordinum præſcripto, quicquid ſuper eo negotio conſtitutum fuit: ipſi Martino ſignificatum, cui plenè acquieſceret, alioquin Pontifex non agnoſceretur.

Martini V. impiæ artes, irritæ.

146. Quoniam verò id præſtare Martinus & Cardinales detrectarunt, quinetiam interdicto Lugdunenſem Eccleſiam obligare auſi ſunt, ſupremæ Curiæ Arreſto, 1422. anno interdictum illud nullius momenti & tanquam abuſivum declaratum atque neglectum fuit. Procuratore autem Regio id requirente, inquiſitum eſt in quoſdam Pontificios ſeditioſos, præſertim in Univerſitatis Rectorem qui ab edictis regiis ad Pontificem provocaverat; tanquam in læſæ Majeſtatis reos, ſicuti ex ejuſdem Curiæ regeſtis colligere licet.

Ejuſdem audacia repreſſa.

147. Eodem tempore Eccleſia & natio Germanica, jamdudum oppreſſa & expilata quæſtorum Pontificiorum artibus, quamplurimis ſupplicibus libellis onerum ſublevationem poſtulaverat. Pontifices contrà regerebant ſe ſpiritualia ſpargere temporalibus longè pretioſiora: Germanos centuplum per indulgentias pridem recepiſſe. Æneas Sylvius, tunc temporis agens, id luculenter in Epiſtolis teſtatur.

Gravamina nationis Germanicę.

148. Qui quidem ſynodum Baſilienſem quamvis antea laudaſſet & valde probaſſet, poſtea tamen abolitam cupiens, in Pontificatus gratiam tot formas aſſumpſit, ut tandem voto potitus Germaniam ad Pontificis obedientiam pertraxerit, Friderici Auſtrii Cæſaris armata manu adiutus. Ideo, quum Amedeus Sabaudus in eadem ſynodo electus, & Felix nominatus vi coactus eſſet Romano Pontifici ſedem vacuam relinquere, Fridericum illum Imperatorem coronavit Pius Pontifex.

Æneas Sylvius verſipellis.

149. Carolus ſeptimus anno 1437. Regni Franciæ Prælatis profectionem Ferrarienſem interdixit, quamvis eo citati eſſent ab Eugenio quarto Martini ſucceſſore. Anno autem 1438. Pragmaticam-Sanctionem Biturigibus ſcripſit contra annatas, reſervationes & artes Pontificias. Anno 1440. diplomata publica, in Curia Pariſienſi perlecta & probata promulgavit, quibus reſcripta Pontificia, citationes, præventiones aut cenſuras Romanas Regno ſuo eliminabat, ſecùs facientes ut perduelles ſuppliciis adjudicans.

Caroli VII. geſta adverſùs Pontificem.

150. Anno milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo quarto, Ludovicus undecimus Edictis publicis vetuit ne Francorum quiſquam Romæ pecunias mitteret, vel deferret, aut inde bullas adferret quæ Edicta renovavit anno milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo octavo, (ſicuti longè antea idem præſtiterat Philippus cognomine Pulcher) vigiles autem ad itinerum ſtationes certas conſtituit: beneficiarios quoſcumque juſſit reſidere, ſecùs facientes proventuum perceptione privavit.

Ludovicus XI. parum æquus Pontifici.

151. Quum verò Æneas Sylvius ad Pontificatum perveniſſet, Ludovicus tum blanditiis Pontificiis illectus, tum Sixti quarti Æneæ ſucceſſoris fraude captus, Pragmaticæ abolitionem promiſit: ſed optimo viro N. Sanromano, Procuratore generali, reclamante, Rex malè promiſſum revocavit.

Procuratoris Regii egregium facinus.

152. Armis multas Italiæ urbes acquiſitas Ludovicus duodecimus Julio II. conceſſit: at ingratus Pontifex optimum Regem ſannis exceptum Italia tota expulit, atque in eumdem Hiſpanos, Germanos, Helvetios, Anglos qui Galliam vaſtarent, Pontificiis artibus excitavit: Synodum Piſis indictam ferro profligavit Mediolanum uſque, inde Lugdunum, Philippi Decii Juriſconſulti, qui pro ſynodo ſententiam dixerat, ædes & muſæum diripi juſſit. Quoniam verò idem Julius dignitate Pontificia ad tempus Lugduni privatus fuerat, Gallos non tantùm communione privavit, ſed

Julii II. ingratitudo in Ludovicum XII.

Digitized by Google

etiam diplomata plenæ remiſſionis peccatorum conceſſit omnibus qui Francum occurrentem interficerent.

Ioannes Caſtellæ adminiſtrator Navarræ Regnum invadit.

153. Et quoniam primo occupanti Franciæ & Navarræ Regna dederat, Joannes, cogn. Gipponus, Regni Caſtellæ adminiſtrator, Pampilonam maximamque Regni Navarræ partem occupavit, ſpoliatis abſentibus Joanne Albretio reginaque Catharina ejus uxore, Gaſtonis Navarræ Regis filia & hærede, nihil quicquam ejuſmodi cogitantibus: neque invaſoris iſtius ſucceſſores alio jure nituntur, ſicuti pridem in commentariis ad Conſuetudines Pariſienſes articul. 29. demonſtravi. Quicumque hiſtorici quadringentos annos ante Caſtellam in regnum erectam vel natam ſcripſerunt, Auguſti Cæſaris ſæculo Pampilonam & regionem circumvicinam à Vaſconibus habitatam & poſſeſſam fuiſſe affirmant. Vide Strabonis Geographiam lib. 3.

Iulius Albigenſium reliquias ferro & igne perſequitur.

154. Quo autem ſpiritu Ludovicus XII. pius Princeps, populique & juſtitiæ amantiſſimus, impulſus fuerit, ut exercitum mitteret, qui igne & ferro Merindolenſes & Caprarianos, Albigenſium ab Innocentii tertii ſæculo reliquias deleret, non eſt obſcurum. Vociferabantur Pontificii Merindolenſes eſſe ſortiarios, inceſtuoſos, Regem multa merita & divitias à Deo Sedeque Romana impetraturum, ſi ſceleratos illos deleret, nec horum legatis præberet aurem. Reſpondit Rex optimus, etiamſi mihi bellum eſſet adverſus Turcam, aut diabolum, quid dicere optarent intelligere haud recuſarem.

Piorum hominum legatio.

155. Merindolenſium & Caprarianorum legatus liberè dixit Ludovico: Non proprio motu, Domine, nobis bellum inferes, ſed à Pontifice falſo accuſatore noſtro impulſus. Hunc minimè agnoſcimus qualem ſe jactat, nec audimus, quoniam erroribus ſuis nos ſeducere nititur. Credimus autem Evangelio, verbo Dei in bibliis ſcripto, Symbolum amplectimur Apoſtolicum, ſicuti Rex & populus ejus profitentur. Hoc nomine infantes baptiſamus, Dei præcepta admittimus & obſervamus: nec mortis ſupplicia detrectamus, ſi aliter vivimus, obnixè rogantes ut priuſquam vità privemur, an res ita necne ſe habeat, diligenter inquiratur.

Ludovicus Valdeiſium privilegia confirmat.

156. Rex N. Fumeum ſupplicum libellorum Magiſtrum, & Sorbonicum Doctorem Dominicanum Gulielmum Parui, Regi à confeſſionibus, ad eos miſit. Perluſtratis parœciis & templis, nullæ imagines, nulla Miſſarum veſtigia, vel indumenta, nullæ ceremoniæ Pontificiæ apparuerunt. Accurata inquiſitione habita, criminum quæ Albigenſibus iſtis imponebantur, ne umbra quidem viſa, vel audita eſt. Contra, liquidò conſtitit Merindolenſes cum ſociis Dominicæ diei pios eſſe obſervatores, infantes apud eos baptiſari juxta primitivæ Eccleſiæ ritum, rectè inſtitui in doctrina ſymboli Apoſtolici & divinæ legis. Audita Fumei & Parui relatione, Rex jurejurando affirmavit Valdenſes illos eſſe Francorum omnium optimos: eorumdem privilegia & immunitates confirmavit, copiaſque ad bellum paratas dimiſit. In faſciculo temporum, Coloniæ edito anno 1541. variæ de Albigenſium religione diſputationes leguntur.

Horum conditio ſub Franciſco I.

157. Sub Franciſco I. calumniæ in Merindolenſes & Caprarianos acrius quàm antea renovatæ. Ut ſe tuerentur, Confeſſionem fidei ſuæ Regi obtulerunt, his verbis è Gallico ſermone expreſſam.

Confeſſio fidei Valdenſium.

1. Credimus unum tantùm eſſe Deum, qui ſpiritus eſt, rerum cunctarum conditor, pater omnium ſuper & per omnia, in nobis omnibus, adorandus in ſpiritu & veritate, quem ſolum exſpectamus, datorem vitæ, alimentorum, indumentorum; proſperæ item valetudinis, infirmitatis, commodorum & incommodorum: hunc diligimus, tanquam omnis bonitatis authorem, & ceu cordium inſpectorem timemus.

2. Jeſum Chriſtum credimus eſſe Patris filium & imaginem, in quo omnis plenitudo deitatis habitat, per quem cognoſcimus Patrem, qui noſter eſt Mediator & Advocatus: nec ullum aliud ſub cœlo nomen hominibus datum eſt, per quod ſervari nos oporteat. In hujus nomen ſolum invocamus Patrem: nec ullas preces effundimus coram Deo, præter eas quæ in Scriptura ſancta continentur, aut cum ejuſdem ſenſu planè conveniunt.

3. Credimus nos habere conſolatorem Spiritum ſanctum, à Patre & Filio procedentem, cujus inſpiratione precamur, & efficacia regeneramur. Is in nobis omnia bona opera efficit: atque per eum in omnem deducimur veritatem.

4. Credimus unam ſanctam Eccleſiam, omnium electorum Dei à conſtitutione ad finem mundi Congregationem, cujus caput eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus. Hanc verbum Dei gubernat, Spiritus ſanctus ducit. In ea ſinceri Chriſtiani omnes verſari tenentur: pro omnibus etenim indeſinenter orat, grata Deo ad quem confugit, & extra quam nulla eſt ſalus.

5. Illud apud nos eſt conſtitutum, miniſtros Eccleſiæ, Epiſcopos nempe & Paſtores, in moribus & doctrina irreprehenſibiles eſſe debere: alioquin deponendos, alioſque ſubſtituendos qui eorum locum & officium impleant. Nemo autem hunc ſibi honorem aſſumat, niſi à Deo vocatus, ut Aaron, gregem Dei paſcens, non turpe affectans lucrum, vel ut Cleris dominans, ſed prompto animo exemplum piis præbens, in ſermone, converſatione, charitate, fide & caſtitate.

6. Reges, Principes & Magiſtratus confitemur à Deo inſtitutos eſſe miniſtros, quibus parendum ſit: nam gladium geſtant ut innocentes tueantur, & malos puniant. Propterea honorem eis deferre, tributaque perſolvere tenemur. Nullus autem ab hac obedientia ſeſe eximere poteſt, ſi modò Chriſtianus dici velit, Ieſu Chriſti Domini & Servatoris noſtri exemplum ſequens. Is enim tributum perſolvit, nec Juriſdictionem dominationemve temporalem uſurpavit, in ſtatu illo humiliationis gladium verbi cœleſtis exerens.

7. Credimus aquam in Baptiſmi ſacramento eſſe ſignum viſibile & externum, nobis repræſentans illud quod virtus Dei intùs in nobis operatur, nempe Spiritus renovationem, & in Chriſto Ieſu Carnis noſtræ mortificationem: per quem etiam Chriſtum ſanctæ Dei Eccleſiæ membra efficimur, in qua fidei noſtræ profeſſionem & vitæ emendationem demonſtramus.

8. Sanctum menſæ vel Cœnæ Domini noſtri Ieſu Chriſti ſacramentum credimus eſſe ſacrum memoriale & gratiarum actionem ob beneficia per Chriſti mortem nobis collata, in cœtu piorum, in fide, charitate, ſuique ipſius probatione celebrandam: & ita panem & poculum ſumendo Chriſti Carni & Sanguini communicare, ſicuti in ſacris Scripturis edocemur.

9. Conjugium eſſe bonum, honorabile, ſanctum & à Deo inſtitutum profitemur: nemini prohibendum, niſi Dei verbum intercedat.

10. Pios & Deum timentes credimus Deo ſe probaturos ut bonis vacent operibus, quæ præparavit, ut in eis ambulent. Hæc autem opera ſunt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, probitas, modeſtia, temperantia, aliaque opera in Scripturis commendata.

11. Contra, fatemur cavendum nobis eſſe à pſeudoprophetis, quorum ſcopus eſt, populum ab adoratione religioſa, uni Deo & Domino debita, revocare, creaturis adhærere & confidere: bona opera in Scripturis mandata relinquere, & hominum figmenta ſequi.

12. Regulam fidei noſtræ vetus & novum Teſtamen-

Digitized by Google

tum retinemus, ſymbolumque ſequimur Apoſtolicum. Quiſquis autem dixerit nos aliam profiteri doctrinam, longè eum falli & fallere demonſtrabimus, ſi modò per judices ordinarios nobis liceat.

Merindolenſium & Capratianorum laniena.

159. Alii, inter quos Sleidanus, prolixè deſcripſerunt Merindolenſium & ſociorum crudelem lanienam anno 1545. Quoniam verò regium edictum Pontificii obtendebant, Judæorum more, Cardinalis quidam, qui tunc primarius rerum adminiſtrator habebatur, cædem illam damnavit: præterea Merindolenſium innocentiam in ſumma curia, publica actione patefieri curavit: Franciſcum I. Henrici II. parentem tantum ſcelus nullo modo mandaſſe affirmans. Actio tantùm inchoata eſt ad finem Septembris 1551. bello adverſus Pontificem & Cæſarem indicto, Tridentinaque Synodo à Rege improbata. Tamen carnifices & re[illegible]tanti criminis, evaſerunt incolumes. Quod in actione illa præclarum apparuit, in confeſſione fidei Merindolenſium palam recitata (cui etiam tunc interfui) auditum eſt.

In cauſis Eccleſiaſticis Pontifices legibus Cæſareis parebant.

160. Ut ad propoſitum revertamur, ipſum jus civile Romanorum leges varias continet, à Chriſtianis Imperatoribus latas de perſonis & rebus Eccleſiaſticis, atque de tota domus Dei diſciplina: quemadmodum in Codice titul. de ſacris Eccleſiis, de Epiſcopis item & Clericis; & tit. de obedientia Epiſcopali. In novellis etiam Conſtitutionibus Juſtinianeis, conſt. 3. de Clericis ad certum numerum reducendis, conſtit. 5. de Monaſteriis & Monachis. conſtit. 6. de Epiſcoporum & Clericorum promotione. conſtit. 16. ne Epiſcopus Preſbytero, vel Diacono defuncto, alium promoveat, quamdiu alii jam promoti apparent, beneficiis excluſi, vacantiſque beneficii capaces, conſtit. 47. de Africanarum Eccleſiarum regimine. conſtit. 56. quà curiones & alii ſub primaria Eccleſia conſtituti quicquam percipere in novorum Clericorum & ſacerdotum receptione prohibentur; niſi ſuis beneficiis privari velint. Deinde jubet Imperator ut miniſterium Eccleſiaſticum purè adminiſtretur, gratis, abſque ſimonia turpiſve lucri cupiditate. conſt. 58. de clericis Eccleſiam ſuam deſerentibus, jubet ut beneficia aliis conferantur, abſque redintegrationis ſpe, conſtit. 59. mercedem pro ſepultura, & pro defunctorum funere exigi vetat. conſtit. 67. reſidentiam præcipit Epiſcopis. Secus agentes reditibus & impenſis privat, aliiſque applicat uſibus.

Clericorum privilegia.

161. Conſtit. 83. rogatus ab Epiſcopo Conſtantinopolitano, clericis, quoad res tantùm civiles, modò etiam Epiſcopus iis non diſtrahatur, Juriſdictionis privilegium concedit. Cauſas autem criminales Juriſdictioni ſæculari omnino relinquit, quidquid Epiſcopus obtendat vel polliceatur. Hanc conſtitutionem veteres Canoniſtæ probarunt & Decreto ſuo inſeruerunt, 11. quæſtion. III. in C. *Si quis cum clerico.* conſtit. 123. de variis capitulis Eccleſiaſticis, inter cætera, ad præſcriptum ſancti Apoſtoli, 1. Corinth. 14. Epiſcopi & ſacerdotes jubentur ſublata voce ſacras preces lingua populo fideli cognita pronunciare: quod poſtea Gregorius Magnus approbavit, ſua in Prophetam Ezechielem præfatione. Præterea, conſtitu. 133. idem Juſtinianus Monachorum & Monialium converſationem ordinat. & conſtit. 146. de Judæis, quomodo ſacras Scripturas legere debeant.

Preces publicæ, qua voce & lingua pronunciandæ.

Legibus Cæſareis paruerunt veteres Eccleſiaſtici.

162. Porrò, certum eſt, Juſtiniani aliorumve prædeceſſorum Imperatorum Chriſtianorum leges valuiſſe, legitimaſque fuiſſe, ſicuti conſtat tum ex Joannis ſecundi Epiſtola & confeſſione in lege *Inter claras, C. de ſumma Trinitate*, repoſita, verumetiam ex veteris hiſtoriæ veritatis teſtis certiſſimæ, relatione fida, nec non ex hiſtoriis Eccleſiaſticis conſentientibus, quibus ut ex nominatiſſimis Eccleſiæ doctoribus, pateſit ridicula vanitas (ne dicam indocta & adulatoria impietas) Canoniſtarum, qui dente ſycophantico leges ſacras Cæſarum arrodere auſi ſunt: ac ſi nullæ vel impiæ eſſent. Nec expendunt vel propter ingentem cordis cæcitatem obſervant, ſeſe primitivæ Eccleſiæ ſanctiſſimæ judices conſtituere, ab ea divortium facere, & à Chriſti Corpore myſtico ſeparare.

Canoniſtarũ inſania.

163. Quum enim nemo (niſi mente captus vel fidei hoſtis) eat inficias, Eccleſiam primitivam, ſanctam, illuminatam & gubernatam fuiſſe à ſpiritu Sancto, ſæculique noviſſimi Eccleſias longè antecellere: idem fateatur oportet, leges ab Eccleſia ſancta circa politiam externam latas, cum gratiarum actione ſuſceptas, tanquam Dei dona, quibus juxta doctrinam Apoſtolicam obedivit, legitimas & efficaces fuiſſe. Quinimo, non tantùm Juſtiniani Magni, ſed etiam anteceſſorum ejus tum Chriſtianorum, tum Ethnicorum, qui Religionem verè Chriſtianam crudeliter perſequuti ſunt, quatenùs de fide & præceptis Dei non agebatur, legibus & edictis Epiſcopi veteres, adeoque Romani Pontifices, fideliter paruerunt.

164. Ita factum eſt ut Cæſares idololatræ patientià & ſincerà Chriſtianorum obedientià fracti devictique fuerint. Horum induſtria in magni momenti negotiis uſi ſunt, reipſa experti nullos in toto Imperio Chriſtianis juſtitia & fide præſtantiores vivere. Id teſtantur Eccleſiaſticæ hiſtoriæ: Marcus item Aurelius, circa annum Chriſti 170. Senatus denique Romanus ab Aurelio doctus; referente Tertulliano in Apologetico contra gentes.

Marcus Aurelius.

Conſtantinus Magnus

165. Quid verò indocti Canoniſtæ reſpondebunt de Conſtantino Magno, quem laudibus evehunt ſupra nubes, tanquam Eccleſiæ fulcrum & ſervuum? Is coram Tribunali ſæculari lites Eccleſiaſticas componebat, non tantùm per præfectos, proconſules, alioſve Provinciarum judices ordinarios: verumetiam ab illis inferioribus judicibus, nec non ab Epiſcopis, quinetiam à ſeptuaginta Epiſcoporum ſynodo provocationes audivit, vel per ſeipſum, vel per delectos judicavit.

Provocatio à Pontifice ad Cæſarem.

166. Hac ratione Romanorum Epiſcopum & alios Conſtantius delegit judices: Romanus autem paruit, atque paſſus eſt à ſe provocari ad Cæſarem, qui num benè vel malè judicatum eſſet à Romano & aliis per ſe ipſum, aut per delectos in eam rem pronuntiavit. Nunquid tanti Principis, ipſiſmet teſtibus, factum damnabunt? Id ſi fecerint, nunquid litem Epiſcopis, Pontifici Rom. movebunt, ideoque totam Eccleſiam primitivam accuſabunt? Objicient fortaſſe, hujus temporis Epiſcopos & Pontifices, vivente Conſtantino, quicquam movere minimè auſos fuiſſe. Abſurda nimis & explodenda cavillatio: quid enim reſpondebunt Auguſtino, veterum omnium Theologorum præſtantiſſimo, qui anno poſt Conſtantini obitum ferè centeſimo, liberè ſcribens acta judiciaque tanti Principis recitat & approbat, competentem judicem eum agnoſcens: ut conſtat ex Epiſtol. 88. 162. 163. duabuſque ſequentib. & cap. 21. lib. 1. Retractationum: teſtimonio item Nicephori, Græci Monachi, lib. 7. cap. 43.

D. Auguſtinus.

Canoniſtæ ſuis telis transfodiuntur.

167. Atqui ſuiſmet libris, multiſque argumentis, (quæ eſt variis colliguntur contextibus excipiuntur) imò ipſis vulgaris contextibus falſitatis arguuntur: ut *C. Principes ſæculi; & C. Adminiſtratores*, cauſa 23. quæſt. 5. quibus conſtat Principes & poteſtates ſæculares ſæpius in Eccleſiæ ſinu in perſonas & res Eccleſiaſticas, ad inſtaurandam & conſervandam Eccleſiæ diſciplinam poteſtatem ſuam exercuiſſe. Strictius quidem Canoniſtæ textus illos exponunt, nempe ſi perfunctoriè agunt clerici, vel munere ſuo abutuntur, aut ſi brachium (ut vocant) ſæculare in auxilium ſuum accerſunt. Novis vocibus autem ſecurè ludunt ac ſi Regia Cæſareave majeſtas, dignitas, authoritas, poteſtas, curiaque Senatoria nihil aliud eſſet quàm ſiniſtrum brachium ab iſtis Clericis dependens, & Eccleſiaſticorum mancipium, quorum Rex, aut Cæſar eſt Dominus & Princeps ſummus in terris, à Deo jureque divino conſtitutus. Magni decreti Canones haud ita

contemptim loquuntur: nam de poteſtate & dominatu Principum ſic ſentiunt, ut Eccleſiaſticos Principibus, tanquam iis inferiores, non ſuperiores, ſubjiciant.

168. Fruſtra ſtudent nuperi iſti Canoniſtæ frivolis reſtrictionibus ludere, latebras in planicie captantes. Nam in ipſo Gratiani Decreto, diſt. 10. *C. de capitulis*, & *C. Vides*, & *C. Quis autem*, & C. ult. ut ſuprà num. 123. (ne quid repetamus) expreſſa extant teſtimonia, de præcipua Regum & Cæſarum poteſtate, de eorumdem legibus & conſtitutionibus in perſonas & res Eccleſiaſticas, non ſubſidiariò, vel ut negligentiam & abuſus quoſdam emendent, aut in adjutorium vocati, vel per acceſſorium quoddam manum operi admovendo, ſed præcipuè tanquam primarii Legiſlatores, jure ſuo directo, vi ſuarum legum ab Eccleſia Orientali, Occidentali, Romanaque: neque modò vetuſtiſſimæ Eccleſiæ Apoſtolicæ ſæculo, ſed longo temporum ſequentium intervallo, poſtquam Cæſarea ſedes Conſtantinopolin delecta eſt, deinde poſt diviſum Imperium.

169. Peccant etiam in contextum *C. Eccleſiæ*, & *C. Victor*. 97. diſt. C. 1. in qua Pontifex Bonifacius primus, per libellum ſupplicem Honorium tunc temporis Italiæ Regem, & Occidentis Imperatorem, rogavit, lege perpetua ſtatuere vellet, ne Epiſcopus Romanus unquam ambitioſis artibus promoveretur. Id præſtitit Honorius, conſtitutione publicata de Romani Epiſcopi electione, qua ambitioſæ artes ab omnibus nominatim Clericis & Eccleſiaſticis excogitatæ damnantur. Quòd ſi duo Romani Epiſcopi (quod nonnumquam ambitioſorum factionibus accidit) eligerentur, uterque ut de gradu dejiceretur, edixit: novaque electione qui Eccleſiæ acceptus foret, eidem præficeretur, hanc Conſtitutionem Gratianus inſeruit eodem *C. Victor*, omiſſis voculis ad diſpoſitionem pertinentibus, quas antea tranſcripſerat, diſtinct. 79. *C. Si duo*.

Lex Cæſarea de Pontificis electione.

170. Alium Canonem, longè poſt ea, nempe Imperio peſſundato, & quum Imperatores in Italiam redire palàm non audebant, ſed tantùm Exarcham Ravennæ reſidentem habebant, quòd Romæ ſubſiſtere non poſſet, conditum addimus, diſt. 53. *C. Legem* quo Gregorius Magnus Romanus Epiſcopus anno 600. leges Cæſareas in Eccleſiaſticorum cauſis & negotiis agnoſcit, curatque obſervari. Inter cæteras extat Mauricii Novella, quæ milites aut ærarii publici quæſtores à Monachatus profeſſione, miniſteriiſque Eccleſiaſticis arcet. Hanc Conſtitutionem Gregorius ad Italos & Siculos Epiſcopos obſervandam mittit: ſicut legimus Epiſtolarum lib. 1. Epiſtola 11. unde C. ille *Legem* deſumptus eſt. Adde, quod idem Gregorius ſæpius & ſeriò in Epiſtolis ſe Conſtantinopolitanorum Imperatorum, Exarcharumque Ravennatenſium, qui horum nomine Italiam regebant, ſubditum agnoſcit, eoſdemque dominos ſuos appellat.

Canon Gregorii Magni, Iuriſdictionem Cæſaream temporalem agnoſcentis.

171. Præterea Gelaſii primi, centum annos ante Gregorium Magnum Romani Epiſcopi Canonem ſubjicio, diſt. 54. Quis aut leges principum, inquit Gelaſius, aut patrum regulas, aut admonitiones modernas dicat debere contemni, niſi qui impunitum ſibi tantum æſtimet tranſire commiſſum? Actores ſiquidem filiæ noſtræ illuſtris & magnificæ Maximæ, petitorii nobis inſinuatione conqueſti ſunt, Silveſtrum atque Candidum Originarios ſuos (id eſt ſervos dominatos) contra conſtitutiones (adverſus ſervos latas) & contradictione præeunte à Lucerino pontifice Diaconos ordinatos. Ideo, fratres chariſſimi (Ruſinum & Aprilem Epiſcopos alloquitur) tantæ prævaricationis exceſſus noveritis ſagacius inquirendos: & ſi conſtiterit querelam veritate fulciri, continuò qui contradictione præeunte non legitimè ſunt creati, à ſacris officiis repellantur. Verum eſt quidem interdictum illud fuiſſe poſtea Juſtiniani juſſu moderatum, Novel. 23. in varias regulas Eccleſiaſticas conſcriptà, nec non à multis Epiſcopis admiſſa, teſte C. *Si ſervus ſciente*, &c. diſtinct. 54. cujus ſuperſcriptio Gratiani eſt, amanuenſium vel typographorum errore Leoni I. Imperatori tributa. Sed ex Novella titulus Juſtiniani eſſe conſtat: ideo emendandam cenſeo ſuperſcriptionem illam, quam & in meis annotationibus ad Canonem illum reſtitui. Ideo videmus Juſtinianum Gelaſii primi Canonem prohibitorium illum caſtigaſſe.

Gelaſius I: juxta leges principum, regulis patrum antepoſitas, ſervos à muneribus Eccleſiaſticis arcet.

172. Alium Canonem profero paulò ante Gregorii Pontificatum, 63. diſtinct. *C. Principali*, ſcriptum, quo conſtat novellam in Italia ipſa parœciam, non Diœceſani, neque Pontificis, ſed Imperatoris ſtatuto erectam eſſe. Exempli gratia, Principali (inquit Gelaſius) devotiſſimorum militum, qui illic in civitate Centumcellenſi conſiſtunt, relatione ad nos directa, ſacram inſinuant ſe clementiſſimi principis impetraſſe, quæ eis Presbyterum, Diaconum, & Subdiaconum fieri debere præcepit. Ideo hortamur dilectionem tuam, ut perſonas ipſas videas, & diligenter inquiras ne aliquid contra Canones commiſiſſent: & ſi eos inculpabiles repereris, & vitæ ipſorum laudabile teſtimonium videris, veniente mediana ſeptima Paſchæ, ſi Dominus voluerit, & ſi vixerimus, unumquemque per officia, quæ prædiximus, non differas promovere.

Gelaſius ſacram (i. Epiſtolam) Imperatoris in rebus Eccleſiaſticis & ſacris audit & ſequitur.

173. Canonem alium poſt Imperii ad Francos tranſlationem, ſubjicio *C. De illicita*, cauſa 24. quæſt. 3. Eſt autem Synodi Pariſienſis Conſtitutio, regnante Ludovico Pio, in qua verbatim novella 123. Juſtiniani *C. omnibus verò* pro lege recitatur, & cauſ. 2. quæſt. 1. *C. Nemo Epiſcopus*, his verbis expreſſa eſt à Gratiano: Nemo Epiſcopus, nemo Presbyter, excommunicet aliquem, antequam cauſa probetur, propter quam Eccleſiaſtici Canones hoc fieri jubent. Si quis autem adverſus eam excommunicaverit aliquem: ille quidem qui excommunicatus eſt, majoris ſacerdotis auctoritate ad gratiam ſanctæ communionis redeat: is autem qui non legitimè excommunicavit, in tantum abſtineat tempus ſacroſancta communione, quantum majori ſacerdoti viſum fuerit: ut quod injuſtè fecit, ipſe juſtè patiatur. C. autem *Illicita*, Synodus Pariſienſis atteſtatur legem iſtam à Catholica Eccleſia probari & obſervari. Atqui legis illius author magnus Juſtinianus tunc temporis ante trecentos annos fato functus erat.

Synodi Pariſienſis Canon adverſ. tyrannidem Põtificiam.

Titulus eſt, De libro conſtitutionum nempe Iuſtiniani, cujus nomen iſti diſſimulant.

174. Porro certum eſt Franciæ Regem, in regno ſuo ſupremum dominum, non minori poteſtate, quàm Juſtinianus aut alii Cæſares in Imperio ſuo, pollere. Et certè Synodus Pariſienſis, Regis Francorum juſſu, habita (ut refert *C. Secundum*, ad finem cauſ. 23. quæſt. VIII.) redovavit & obſervandam propoſuit Ludovici Pii legem in capitulis extantem de collectionibus, decimis & oblationibus cujuſque Eccleſiæ.

Regis Franciæ authoritas.

175. Ante annos 360. Honorii tertii Romani Pontificis ſæculo, paulò ante Decretalium partum, nulla Romæ quæſtio fuit, num Clerici, Epiſcopi, vel ipſemet Pontifex legibus Cæſareis obligarentur ad res ſpirituales factas, ut ſupra, juramentis: etiamſi in genere, non ſpeciatim de perſonis Eccleſiaſticis agerent. Is eſt contextus C. 1. titul. *De juramento calumniæ*, in Pontificum decretalibus, quo conſtituitur ut lex ſecunda Codicis Cæſarei, titul. *De juramento calumniæ*, in omni curia & Juriſdictione, quin etiam in Romana à quibuſvis Eccleſiaſticis obſervetur, niſi alia lege, nempe Martiani Imperatoris, cujus initium *Clericis*, §. *Quòd ſi is C. De Epiſcopis & Clericis*, excipiantur. De hujus legis autem interpretatione diſceptatum eſt; quam nonnulli ad clerum Conſtantinopolitanum, (quem propriè reſpicit, & cujus tantùm meminit) reſtrinxerunt, inferentes inde legis exceptionem & privilegium alios Eccleſiaſticos non amplecti, quos Juſtinianea Conſtitutio retinebat. Alii verò dubii hæſerunt, quum Juſtinianus Martiani legem in Codicem

Honorius tertius.

Martiani lex.

Digitized by Google

ſuum comportârit : ideo jure communi, non autem Conſtantinopolitanis clericis peculiari, videri repoſitam.

Henrico Cæſari cedit Honorius III.

176. Huic quæſtioni reſpondere Honorius III. Pontifex minimè præſumpſit, ſed jure Henrici Cæſaris Germanici ſenſum ſequutus eſt. Is verò Martiam legem, quibuſvis omnium Eccleſiarum miniſtris generalem eſſe cenſuit, ut & Juſtiniani : nullo modo verò reſtrictam. Agit enim de ſpeciali caſu, in cauſa certa juſtaque juramentum exigente. Henricus igitur ut utriq; legi ſatisfaceret, atque ſine offenſa confirmaret, nec recederet à lege divina, perpetuo ſancivit edicto, ut Epiſcopi, Abbates, Eccleſiaſticive alii, neque ore neque nomine ſuo amplius coram judicibus ſæcularibus agerent, ſed per idoneos Syndicos & Patronos, qui juramentum calumniæ præſtarent, ea tamen conditione, ut ſi Eccleſiarum commoda præſentiam ſuorum Prælatorum in judicio requirerent, tunc ipſimet juramentum illud ad præſcriptum legis Juſtinianeæ præſtarent.

177. Et hæ quidem ſunt veterum Imperatorum Chriſtianorum, Ethnicorum, tum in Oriente, Occidente, & Germania ipſa leges obligatoriæ, non tantùm Romæ, verumetiam in Pontificum Curia obſervatæ, à Canonibus & Decretis eorumdem confirmatæ ipſarum Decretalium, ante 400. annos collectarum, ſæculo, donec liber nomine Sextus & Clementinæ apparerent. Tunc paulatim omnia in peius ruere & retro ſublapſa referri viſa ſunt, Pontificibus ipſis Cæſarum & Regum majeſtatem uſurpantibus. Plura alia exempla & teſtimonia probatorum authorum facilè proferre poſſem : ſed ſuperiora dicta ex ipſorum libris deſcripta ſufficiunt.

Scripturæ S. teſtimonia & exēpla.

178. Veruntamen ut divinis os eorum obturetur, quia clariſſima luce veritatis convicti, ſophiſmatum nebulis tecti ſemper cavillantur, ſuperioribus dictis Scripturæ ſacræ teſtimonia & exempla ſuffragari aſſero. David Rex ad ſenium vergens Sacerdotes & Levitas deſcriptos in ordines certos & 24. claſſes diſtribuit, ut unaquæque familia per ſuas vices in perpetuum miniſterio ſacro inſerviret : Chron. lib. 1. cap. 23. 24. 25. 26. quem ordinem Eccleſiaſtici liber, cap. 47. apprimè laudat.

Politia legalis quomodò conſervata.

179. Politiam illam Eccleſiaſticam ſub lege laudatiſſimus Princeps Ezechias inſtauravit. Is enim quod rectum erat coram Domini oculis diligenter præſtitit, Davidis patris ſui veſtigia ſequutus, excelſaque ſuſtulit & ſtatuas confregit. 2. Reg. 18. conſtituit item Sacerdotum & Levitarum ordines, prout uniuſcujuſque munus poſtulare videbatur.

Ordinis cōtinuatio.

180. Hæc Davidis inſtitutio, per ejus ſucceſſores continuata ad Chriſti adventum uſque perſeveravit : ſicuti Lucæ 1 cap. fertur his verbis : Quum Zacharias ſacerdotio fungeretur in ordine vicis ſuæ ante Deum ſecundùm ritum functionis ſacerdotalis. Erat autem ex vice Abia, quæ octava fuit, juxta Davidicam inſtitutionem, 1. Chronic. 24. Joſephus etiam in vita ſua, ſe natum ſacerdotem ex vice prima gloriatur.

Regum magna auctoritas inter Ethnicos & Iudæos.

181. Ethnicorum mitto exempla, quorum Reges ſacerdotale munus exercuerunt. Plato lib. de Regno, Ægyptiis, Iſidorus etymolog. lib. c. 1. has partes tribuit. Omiſſis variis exemplis & rebus geſtis ſanctorum Regum circa collationes oblationum templi, inſtaurationes ejuſdem, remotis ſacerdotibus, ſacrâ pecuniâ regibus commiſsâ, 2. Reg. cap. 12. ſub Ioan cap. item 22. ſub Ioſia. Salomon duodecim tribuum Rex authoritate ſua fretus Abiatharum ſummum Pontificem loco removit, Sadoco ſubſtituto. 2. Reg. 2. & cum populo templum quod ædificaverat, dicavit, atque toti Eccleſiæ benedixit : 1. Reg. 8. Iudas Machabæus ſanctos Sacerdotes elegit, divinæ voluntati addictos, ut ſacra loca polluta, templumque Dei à Gentilibus & idolorum cultoribus prophanatum mundarent : 1. Machab. 4.

Pii reges falſam religionem profligarunt.

182. Pii certè regni Judaici Reges pſeudoprophetas, idolorum ſacrificulos profligarunt, corruptam religionem reſtaurarunt, juxta verbi Dei præſcriptum nitori ſuo reſtituerunt. Ezechias excelſa diruit, ſtatuas evertit, lucos ſuperſtitioni aptatos ſuccidit : ſerpentem æneum à Moſe juſſu Dei erectum, comminutum in pulverem redegit, ne Iudæi ad idololatriam eo amplius abuterentur. 2. Reg. 28. Sacerdotes & Levitas congregavit, quibus ſinceram legis divinæ cuſtodiam & obſervantiam commendavit. Peccaverunt, inquit, Patres noſtri, & fecerunt malum in conſpectu Domini Dei noſtri, derelinquentes eum : averterunt facies ſuas à tabernaculo Domini, & obverterunt dorſum. 2. Chr. 29. c. His non acquieſcens pius Rex, ad Iſraëlitas poſt cladem à Salmanaſſare editam, & decem tribuum tranſmigrationem, miſit literas exhortatorias per curſores, regis juſſu proclamantes, Filii Iſraël! revertimini ad Dominum Deum Abrahæ, Iſaaci & Iſraëlis, ipſeque revertetur ad reliquias quæ effugerunt manus regis Aſſyriorum. Nolite fieri ſicut patres & fratres veſtri, qui receſſerunt à Domino Deo patrum ſuorum, & tradidit eos in deſolationem, quemadmodum vos cernitis. 2. Chron. 30. Ideo dicitur Ezechias fiduciam ſuam collocaſſe in Domino Deo Iſraëlis, 2. Reg. 18. qui ei adfuit, ita ut in omnibus proſperè ageret, devictis Aſſyriis & Philiſthæis. Ioſias, princeps piiſſimus, Rex Iuda, religionem ex divini verbi præſcripto, ſublatis traditionibus humanis, in integrum reſtituit. 2. Reg 23. & 2. Chron. 35.

Munerum politicorum & Eccleſiaſticorum diſtinctio.

183. Certiſſimum eſt igitur, etiam in Eccleſia & Dei populo Iſraëlitico, reges in ipſos ſummos ſacerdotes & clerum univerſum, dominium, auctoritatem & Iuriſdictionem habuiſſe; Conſtitutiones & Canones de diſciplina & politia Eccleſiaſtica promulgaſſe : idque jure, juſtè, laudabiliter : nec propterea ſacrificiorum myſteria ſacra ceremoniaſve legales Sacerdotibus & Levitis à Deo commiſſas tractarunt. Ozias Rex, quum arrepto thuribulo adolere vellet ſuffitum ſuper altare thymiamatis, minareturque ſacerdotibus, ſtatim orta eſt lepra in fronte ejus. 2. Chronic. 26. Aliud enim eſt ſacrificare, & res ſacerdotibus Eccleſiæque miniſtris commiſſas exercere : aliud ſacerdotiorum titulos diſtribuere, diſciplinam Eccleſiaſticam reſtituere & in ordinem idoneum conſervare : quæ munera Deus diſtinxit, confundi autem minimè voluit. Id iterum Ioſaphati Regis Iudæ, laudatiſſimi principis, exemplo ſtatutiſque confirmatur. Eliſæo Prophetæ percarus ille princeps, 2. Reg. 3. in Regno ſuo judices conſtituit in omnibus munitis civitatibus, idque oppidatim, quorum officium ad Normam Moſi præſcriptam, Exod. 18. revocavit. Sed & Ieroſolymis conſtituit quoſdam ex Levitis & ſacerdotibus, & ex principibus familiarum, qui controverſias Eccleſiaſticas judicarent : præcepitque eis, dicens, Sic agetis in timore Domini fideliter & corde perfecto. Quæcumque cauſa venerit ad vos de fratribus veſtris, habitantibus in civitatibus ſuis, inter ſanguinem & ſanguinem, inter legem & præceptum, inter ſtatuta & judicia, moneatis eos ne delinquant contra Dominum, ne ira Domini veniat ſuper vos & ſuper fratres veſtros. Hoc ſi feceritis, non delinquetis. Et ecce habetis vobiſcum Amariam ſummum ſacerdotem in omni negotio Domini : ad hæc Sebadiam filium Iſmaëlis, principem domus Iudæ in omnibus negotiis regis : denique Levitas, executores coram vobis. Fortes igitur eſtote & ſatagite : eritque Dominus cum eo qui bene egerit. Monitionis nomine inſtitutiones intelligit ad legis divinæ præſcriptum efformatas. Ita pius Rex ſacrificia & merè divina ſacerdotibus reliquit : politiam verò tum civilem, tum Eccleſiaſticam adornat, & regiæ auctoritatis nomine adminiſtrari curat à judicibus delectis, qui in Eccleſiaſticos & res judiciarias jus coercitionis haberent.

Digitized by Google

Verbi divini diſcipulus & obſervator Rex ſit oportet.

186. Et certè princeps, magiſtratus, præfectus, quem Pontificii ſæcularem appellant, Cuſtos eſt utriuſque tabulæ, rerum externarum reſpectu, idque Dei mandato peculiari: Deuteron. 1. Ioſu. 1. Quapropter de externis operibus, utramque tabulam reſpicientibus, judicium ferre poteſt ac debet. Nec enim poſterior tantùm, ſed etiam prior Decalogi tabula ad vitam corporalem & temporalem, diſciplinæ reſpectu, pertinet, dummodo ex lege divina ſtatuat, neque addat, minuat, vel pervertat in judicando. Etenim ſi eo reſpectu Epiſcopus ipſe, vel quiſpiam alius Eccleſiæ miniſter, tantùm diſpenſator & executor dicendus eſt, multò magis Magiſtratus ipſe. Et circa finem tractatus de pace Conſtantienſi prudenter Baldus annotat, in rebus juris divini vel naturalis, ſummum principem nihil poſſe contra veritatis præceptum: alioquin quicquid fecerit, nullum eſſe, quemadmodum quod à Commiſſario vel procuratore contra mandatum committitur.

187. Nec Iuriſdictione litigioſa in rebus ad religionem pertinentibus ſacerdotes gaudebant. Ad eos unus tantùm religionis articulus & apex pertinuit, cognitione alia de cætero ſpoliatos, teſte Cicerone in oratione pro domo ſua ad Pontifices: & T. Livius decad. 4. lib. 9. refert Collegium Pontificum Senatui reſpondiſſe, de ſumptibus ad religionis & deorum cultum pertinentibus cognitionem atque judicium pertinere ad Pontifices.

Principum Chriſtianorum auctoritas.

188. Quis autem in Eccleſia Chriſtiana contendet, pios Reges Iſraëliticis inferiores eſſe? Num Chriſtus illos è gradu dedit præcipites? Sed quis alius? Non Chriſtus equidem, qui regnum ſibi à turbis oblatum reſpuit: Ioan. 6. Coram Pilato etiam Regnum ſuum eſſe de hoc mundo negavit conſtanter: Ioan. 18. Non Apoſtoli, non Apoſtolici viri, non veteres Theologi. Extant Sanctorum Petri & Pauli Epiſtolæ, occurrunt aliorum ſcripta, præſertim Ambroſii & Chryſoſtomi quibus adde *C. Magnum*, cauſ. 11. quæſt. 1. Uno ore omnes Regibus & Magiſtratibus, Dei miniſtris, obediendum eſſe præceperunt, idque non tantùm ob iram, ſed & propter conſcientiam: Rom. 13. & 1. Petr. 2. modò ne quid contra Dei verbum inſtituant vel præcipiant.

Eorumdem officium.

189. Præterea Chriſtianorum Principum officium in eo conſiſtit, ut paſſim & in cunctis ſuarum ditionum locis præcepta Dei obſervari curent: ſicuti Hieronymus in commentar. ad Ierem. cap. 22. ſcribit, & refert Gratianus *C. Regum officium*, cauſ. 23. quæſt. 5. Id colligitur ex Davidis, Salomonis, Ezechiæ, Ioſiæ, piorum Iudæ regum hiſtoriis. Hos ideo laudibus effert Spiritus ſanctus, & in exempla proponit, Eccleſiaſtici cap. 47. 48. 49. Auguſtinus item Epiſt. 15. & Gratianus diſt. 9. C. 1. Evaneſcant igitur præſtigiæ, falſitates, & fabulæ Canoniſtarum quorumdam, nempe Innocentii tertii & aliorum in *C. Licet in ſuſcepto, de foro competenti.* Hæc ſupradicta ſatis ſuperque murmurantium & irriſorum ora obturant, ſi qui fortaſſe ſuperſunt qui ſummam Regum auctoritatem allatrare velint.

Auctoris ad Henricum II. Epiſtola.

190. Hîc commodum occurrit, ad Henricum II. Regem, Calend. Ianuarii 1551. Epiſtola noſtra, quum paulò ante edictum promulgaſſet contra parvas datas & Romanæ curiæ abuſus. Hanc Gallicè ſcriptam, & ab omnibus avidè lectam, Cardinales, Sorbonici doctores, Curiæ Pariſienſis Senatores, regiarum cauſarum patroni, precibus & minis impugnarunt, petentes ut à me improbaretur, vel ſaltem paterer è commentarii mei primis pagellis eam expungi. Ego vero non æqua vota reſpuens, Epiſtolæ meæ ſuſcepi patrocinium coram Curia, Camera, & ſanctiore conſilio Catalauni habito, ubi auditus ſum, die 15. Maii. 1552. Epiſtola tunc ſcripta, poſtea ex Gallico in Latinum ſermonem converſa, hæc eſt.

Authoritas regia à Deo.

„ Quo ſemper affectu ductus ſum, Domine, ut honorem veſtrum, nobiliſſimi regni veſtri Reipublicæque Franciæ commoda procurarem, eodem impulſus ſcripſi, vobiſque conſecravi novum hunc, imò perveterem, quoad argumentum, & res in eo tractatas, commentarium. Agit enim de regia authoritate vobis, nobiliſſimis etiam atque fortiſſimis anteceſſoribus veſtris à Deo

Prov. 8. Rom. 13. C. quæſt. 23.

191. Collata, conſervata, ſanctis legibus & conſtitutionibus ſtatum, adminiſtrationem, & gubernationem rerum Eccleſiaſticarum, tum ipſas Eccleſias, tum Eccleſiarum miniſtros, Franciæ nempe Epiſcopos atque Prælatos reſpicientibus, obſervata: ſicuti conſtat Carolum cognomine Magnum, Ludovicum Pium, ejuſdem filium, principes illuſtriſſimos, Franciæ Reges, alioſque quamplurimos eorum ſucceſſores qui cum Diademate Sceptroque Regio, Majeſtatem eamdem & auctoritatem (individuo nexu colligatas) ad vos tranſmiſerunt.

Carolus Magnus. Ludovicus Pius.

192. Veteres horum principum, præſertim Caroli Magni & Ludovici Pii Conſtitutiones, in hunc diem, ſummæ veſtræ Curiæ, regiarumque Rationum Cameræ regeſtis, aliis item authenticis libris & ſcriptis commiſſæ, partim etiam in Gratianici decreti compilatione vetuſta inſertæ reperiuntur. Has Conſtitutiones Eccleſiaſticas etiam humiliter admiſit & reſpexit Eccleſia, quemadmodum ex Anſegiſi Abbatis, Gregorii Turonenſis, Pauli Diaconi, Aimoini hiſtoriis, nec-non ſanctis veterum Theologorum & Synodorum Canonibus colligere licet.

193. Nobiles illas antiquitates proferre neceſſe fuit, non ut novam auctoritatem Regiæ Veſtræ Majeſtati cuderemus, ſed ut eamdem illam, ſolidam, perfectam, quam veſtri majores obtinuerunt & exercuerunt, pro virili tueremur, atque oſtenderemus omni tempore viguiſſe, adverſus ſciolorum & tenebrionum quorumdam nebulas, queîs veſtræ dignitatis & auctoritatis Regiæ ſplendorem obſcurare nituntur.

Pontificiorum artes impiæ.

194. Hujuſmodi nævis jamdudum Francia inquinata eſt: nec defuerunt ſycophantæ qui novis commentis & fallacibus verbis primarium R. V. Maj. membrum ac decus, ſummum nempe veſtrum Imperium, atque leges ſtatutaque condendi poteſtatem vobis, tanquam Regni Franciæ ſummo Domino conceſſam, diſcerpere conati ſunt. Ante 240. annos, Juriſdictionem veſtram regiam tanta violentia illi uſurparant, maximamque Francorum partem à ſuo ſeduxerunt officio, ut neque audire vellent, neque ſtatutis judiciariis acquieſcere. Reſcripta, dicta, geſta Majorum veſtrorum adeo ſuperbè deleverant, ſummo jure veſtro ſublato, omnes Franciæ Regem in Eccleſiaſticos homines, quos vocant, nullo jure agere poſſe ſtatuerent, niſi impetrata ab eis venia, vobis, ceu mandatorum Eccleſiæ executori tantùm conceſſa.

Audacia profana.

195. Clericos item, nec-non etiam ſimplici tonſura diſtinctos (quamvis nullo Eccleſiaſtico miniſterio ornatos, ſed privatos, ſæculares, mechanicis artibus addictos, & merè laïcos) neque poteſtati Iuriſdictionique veſtræ, neque regiis edictis putabant eſſe obnoxios, verùm ab iis planè immunes, haud ullo veſtro anteceſſorumque veſtrorum privilegio, ſed proprio ſuo jure, utpote novos terræ filios, qui gentem & Monarchiam à veſtra ſeparatam conſtituerent.

Philippus Valeſius. Petrus de Cognetiis.

196. Enimverò intra regni veſtri viſcera novum regnum haud vobis ſubditum, regni legitimi legibus obedire neſcium, poteſtatis regiæ mandatis minimè adhærens, iſti erexerunt: quinimo regni veſtri cives & incolas ad ſe pellexerunt, adeo ut Philippi Valeſii laudatiſſimæ memoriæ Regis, tritavi veſtri, tempore, M. Petrus de Cognetiis, Conſiliarius & Advocatus Regius, vir laudatæ memoriæ, non ſine gravi labore atque ingenti conatu veſtram ad Iuriſdictionem reduxerit uſurpationes nonnullas à Galli-

canæ Eccleſiæ Epiſcopis eorumdemque miniſtris & aſſeclis contextas, multoſque R. V. M. ſubditos ad debitam obedientiam pertraxerit, quos iſti vel prorſùs, vel variis prætextibus, proprios ſibi fecerant, excluſa Regia Veſtra poteſtate, magno cum ejuſdem detrimento, dedecore, præjudicio.

Tyrannis intolerâda.

197. Subditorum item regiorum diſtractione & oppreſſione: Hos enim ad ſua tribunalia rapiebant, provocanteſque Romam amandabant, ubi tum ſubditi veſtri, tum Franciæ theſauri deportabantur.

Decretaliũ & Canoniſtarum hæreſes.

198. At priuſquam nova hæc Pontificum jura, quæ Decretalia dicta ſunt, apparuiſſent, innovationes illæ & Conſtitutiones in Majeſtatem Veſt. ſilebant: ſed Decretalibus ſuccedentibus, horumque prælectionibus in Academiis Francicis permiſſis, eam ſibi licentiam Pontifices tribuerunt, quæ Veſtræ Majeſt. auctoritatem Juriſdictionemque penè devoravit, ac ſubditos veſtros diſtraxit. At Philippus Valeſius ſana ſequutus conſilia, doctis item præclariſque Advocati ſui generalis actionibus excitatus, manum reformationi quadantenùs admovit.

Inſcitiæ eorumdem.

199. Quum verò certum ſit, Pontificios illos ſcriptores, Canoniſtas ſeu Decretaliſtas, qui ejuſmodi fragmenta probatis & veteribus legibus, nec-non veſtris Conſtitutionibus præferunt, indoctos eſſe, Sacrarum Literarum, hiſtoriarum, antiquitatum, probatorum auctorum, ſacrorum Canonum, vetuſtiſſimarum Eccleſiæ Synodorum planè rudes & ignaros, in eodem errore verſantes, ſycophantas agere, ſacræ veſtræ Conſtitutioni obloqui ac reſiſtere audientes officio meo defuiſſem, ſi dubiorum quæ in ſingulos Conſtitutionis illius articulos incidunt, ad conſultantium & judicantium inſtitutionem, explanatione contentus, in præclaras illas antiquitates, ſanctiones & Synodos Eccleſiæ non penetraſſem: quibus ſumma veſtra potentia & auctoritas, circa res iſtas, conſpicua fieret, atque adeo ſycophantis & ſophiſtis indiceretur ſilentium.

Caroli Magni præclaræ Conſtitutiones.

200. Rem gratam præterea me vobis, fidiſque Conſiliariis, & bene erga vos affectis viris feciſſe confido, quòd detexerim, explicaverim, ac in memoriam lucemque revocaverim ſacras illas Conſtitutiones & leges Majorum veſtrorum de rebus, Eccleſiaſticis, ſacris ſanctionibus & vetuſtiſſimis Eccleſiæ Synodis; eas præſertim quas Carolus Magnus de ſincera verbi Dei Sacramẽtorumque adminiſtratione edidit, in Capitulis ſeu Canonibus Eccleſiaſticis Epiſcopos compellans, ut verbum Dei populis diligenter annuntient, abſque cujus ſono incedere nequeunt, quin juſti judicis iram provocẽt: Clericos etiam ſobrios & caſtos eſſe curent: præterea præcipiens omnibus ut corde toto in ſcientia veritatis ambulare ſatagant, ad contradicentium confuſionem: qua ratione verbum Dei creſcat, currat & multiplicetur in profectum ſanctæ Dei Eccleſiæ, & ſalutem (inquit) animarum noſtrarum, ad laudem & gloriam nominis Domini noſtri Jeſu Chriſti. Quam ſacram Conſtitutionem clauſulâ admodùm commendabili obſignavit, ſubjiciens: Pax Prædicantibus, gratia obedientibus, gloria Domino noſtro Jeſu Chriſto. Amen.

Religionis dignitas.

201. Noverat ille ſapientiſſimus & invictus Heros, puram Religionem, quæ Chriſtiana vera atque unica eſt, à Dei inſtitutione & verbo omninò pendere, non ab ulla ſecundaria cauſa, nec homini, Angelo, vel qualicumque cauſæ aut creaturæ conceſſum eſſe, ut huic verbo quicquam addat vel detrahat, teſte Pſalmiſta, Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Pſal. 115. Cælum hoc cæli, religionis veræ doctrina res illa ſupercæleſtis diſpoſitioni divinæ atque conſtitutioni in verbo incluſę reſervata eſt.

Verbi Dei auctoritas.

202. Res verò terreſtres, Monarchiæ nempe, Reſpublicæ, ſæcularia negotia, quamvis à ſummo Dei nutu pendentia, etiam ab hominum conſiliis, & aliis cauſis ſecundis quadam ex parte dependent, quatenùs iis cauſis ea Deus alligavit. Ideo cultus ab Ethnicis excogitati falſitate nullitate, multiplici errore laborant: ſicuti quęcũque privatus quiſpiam in rebus ad Principem propriè pertinentibus & Majeſtatis judiciis tractaverit, aut regiis veſtris diplomatibus addiderit, vel detraxerit. Nec enim tantùm crimine falſi, verumetiam ſacrilegii & læſæ Majeſtatis reus teneretur.

Chriſtianiſmi perfectio.

203. Sanctus Joannes Evangeliſta de Chriſti doctrina ejuſdemque certitudine ac perfectione agens, teſtatur eam æterni Dei magno ſigillo fuiſſe obſignatam, nempe in Chriſto Jeſu, qui in cruce pro nobis oblatus clamavit ſublata voce, *Conſummatum eſt*, Quis igitur huic doctrinæ voculam ferre, vel auferre audeat, quin crimine falſi, ſacrilegii & læſæ Majeſtatis divinæ ſe alliget? Idem ſub veteri teſtamento ſeverè prohibuit Moſes, damnarunt Prophetæ.

Caupones metuendi.

204. Hieronymus in ea capitis prioris Eſaiæ verba, *Caupones tui vino aquam miſcent*, damnat refellitque traditiones humanas, pro lege in religionis negotio conſtitutas. In ſincera & immota Dei veritate, ceu vino puro, vera religio tantùm conſiſtit. Explodit igitur ceu caupones falſarios quotcumque qui ſuis commentis vel aquis ſinceritatem vini illius corrumpere tentant. Ejuſdem Prophetæ cap. 29. verba extant, dein à Chriſto repetita, Matth. 15.

Regum auctoritas.

25. *In vanum me colunt doctrinis & mandatis hominum.* Quod de religione intelligendum eſt, non autem de Conſtitutionibus quas tuis ſubditis, Rex! potes præſcribere, quarum obſervationi per Apoſtolos ſuos Deus nos adſtrinxit, non tantùm ut veſtræ poteſtatis, in hunc finem à Deo inſtitutæ, timore percellamur, ſed & propter conſcientiam.

Palea & triticum.

206. Quoad doctrinæ cæleſtis præconium, per Hieremiam Prophetam cap. 24. Hæc dicit Dei Spiritus, *Quicumque verbum meum profert, vere loquatur. Quid paleæ cum tritico?* In hunc locum ſcribens Hieronymus, paleæ nomine traditiones humanas intelligit, non modò vulgares, verumetiam eorum qui domini, doctores & omnium præſtantiſſimi videntur.

Scripturæ S. ſtatera.

207. Paulò poſt D. Auguſtinus Donatiſtas hæreticos oppugnans, dicebat. Non affectamus ſtateras doloſas, ubi appendamus quod volumus & quomodo volumus, pro arbitrio noſtro dicentes, hoc grave, hoc leve eſt: ſed afferamus divinam ſtateram de Scrituris ſanctis, tanquam de theſauris dominicis, & in illa, quid ſit gravius appendamus, immo non appendamus, ſed à Domino appenſa recognoſcamus. Hoc vult Auguſtinus, eos doloſas ſtateras proferre, qui religionem non ex ſolis Scripturis ſanctis: verumetiam ex hominum ſtatutis & traditionibus librare atque ponderare ſtudent. Auguſtinus hæc habet lib. 2. contra Donatiſtas, cap. 6. tom. 7. & referuntur à Gratiano, cauſa 24. quæſt. 1. can. 21. *Non afferamus.* Alios prætereo locos perſpicuos & expreſſos, ne actum agere velle videar.

Ludovici Pii Conſtitutio.

208. Præterea, ne aliud exemplum ex piis Ludovici Pii Conſtitutionibus ad religionem pertinentibus omittam: is non ſenſu humano impulſus, ſed juxta Dei verbum, de Sacroſanctæ Domini Cœnæ ſacramento, inſtituit, ut ter in anno, ad minus, Corpori & Sanguini Chriſti devotè laici communicent.

Aliorum item Franciæ Regum.

209. Alia Conſtitutione veſtes pretioſas & luxu diffluentes Epiſcopis & Prælatis eripit, eos humilibus veſtimentis contentos eſſe jubens. Ingentem illum Conſtitutionum acervum omitto, ut nonnulla de Ludouici Pii poſteris attingam: inter quæ Divi Ludovici anteceſſoris veſtri pragmatica occurrit, qua pius Rex Eccleſiæ Gallicanæ privilegiis adverſus Pontificum nova jura & uſurpationes expreſsè cavit. Hæc verò recepta multiſque ſummæ Curiæ veſtræ ſolemnibus ſanctionibus anno 1463. promul-

Digitized by Google

„ gatis ſuffulta eſt. Adde Philippi Pulchri, Caroli V.
„ Sapientis Caroli VI. Conſtitutiones, & hujus etiam,
„ nempe Caroli VI. edictum, & ſummæ Curiæ ſtatu-
„ tum adverſus Annatas, exactiones, & Curiæ Ro-
„ manæ molitiones.

Philippi Auguſti provocatio ad Synodũ Oecumenicam,

„ 210. Præcipuè verò inter tot heroïca geſta, ad
„ Oecumenicam Synodum Philippi Auguſti, cogno-
„ mine Conqueſtoris, provocationem, adverſus Inno-
„ centium tertium & ejus legatos: qua via conatus
„ minaſque Pontificis cum hoſte conjurati repreſſit, &
„ reipſa fortiter exequutus eſt quod à Parlamento
„ conſtitutum erat de reſtitutione in integrum atque
„ reunione ducatuum Aquitaniæ & Normanniæ,
„ Comitatuum item Andegavenſis, Manii & Turo-
„ nenſis, qui à Franciæ corona divulſi fuerant.

Epilogus libelli.

„ 211. Hic ſiſto gradum, ne prolixius agam Epiſto-
„ lam meam vernacula lingua ſcribere conveniens di-
„ xi, quamvis Commentarium ad edictum contra par-
„ vas datas evulgaverim Latinâ linguâ. Nam tibi,
„ Domine! fidiſque Francis omnibus meus ille labor
„ conſecratus eſt. Etenim inter multos primi nos li-
„ brum de Franciæ Regno Francica lingua conſcrip-
„ tum Regiæ T. Majeſtat. vereque Francis omnibus,
„ commodi, honoris, nominis Reg. T. Majeſt. ſtu-
„ dioſis dicatum exoptavimus. Deus Omnipotens,
„ exercituum Dominus, omnis boni fons unicus,
„ tueri, conſervare Regiam T. Majeſtat. evehere in
„ dies dignetur, ad nominis ſui laudem & gloriam,
„ Lutetiæ Pariſiorum Calendis Januariis 1551. Stylo
„ Francico.

Molinæi hoſtes & defenſio.

212. Anno autem 1552. hæc Epiſtola horrendis modis traducta eſt à Sorbonicis concionatoribus, qui clamoribus tribunitiis populum ad ſeditionem concitare ſtuduerunt. Cardinales acceſſére, inter quos quidam qui tunc rerum habenas tractabat. Auctor verò Catalauni cauſam egit coram illuſtriſſima Regina Regnum tunc adminiſtrante, & judicialia obtinuit diplomata ad Curiarum Regni Senatores, Provinciarum præfectos, Diœceſanos, Sorbonæ Doctores, Epiſcoporum Officiales, fidei Inquiſitores & alios quoſcumque, uſque ad Regis abſentis & de re tota certioris adventum, coram cujus Majeſtate Principumque ſacro conſeſſu auctor adverſus cunctos accuſatores & oppugnatores audiri ſupplex poſtulabat. Agebatur enim præcipuè de jure Regni, nec propoſitionem ullam erroneam malevoli in ea quam impugnaverant Epiſtola, neque in Commentario contra parvas datas, annotare poterant: ſed collationem omnem detrectantes, inauditum hominem clamoribus Stentoreis opprimere conabantur.

Quæ tandem fuerit ejus conditio.

213. Neque ſanctioris conſilii decretum, neque diplomata patentia, pro more ſignificata, quibus ſumma Curia manum admovere recuſavit, adverſariorum effrenis potentia, factiones & artes adeò invaluerunt, ut auctor Regno excedere coactus ſit. Inſerviit autem juniori Haſſiæ Landgravio, cujus nomine obtinuit cunctas, ditiones, urbes, arces & dominia, quibus pater ejus Philippus, Cameræ Imperialis Arreſtis tribus, dum captivus viveret, pronunciatis gravatus, tandem ſpoliatus fuerat. His peractis, auctor in Franciam reverſus eſt, ut ſe Regi, quem ex bellica profectione reverſum eſſe noverat, ſiſteret. Sed Cardinalium & Pontificiorum legatorum technis auctor longius quàm antea in Germania latebras captare coactus, Principibus Regis Franciæ confœderatis operam ſuam accommodavit, lautiſſimis ſtipendiis quæ Regis Romanorum aliorumque Principum nomine ei deferebantur, conſtanter refutatis,

FINIS.

Digitized by Google

1069

NOTÆ CAROLI MOLINÆI IN COMMENTARIA BARTHOLOMÆI DE CHASSENEUZ SUPER CONSUETUDINIBUS BURGUNDIÆ.

NUNC PRIMUM PRODEUNT OPERA ET STUDIO
FRANCISCI PINSSONII DES RIOLLES, FRANCISCI *Filij*,
cauſarum in Senatu Patroni.

Digitized by Google

CLARISSIMO

DOCTISSIMOQUE VIRO DOMINO D.

LUDOVICO NUBLÆO

CAUSARUM IN SENATU

PATRONO.

VIR DOCTISSIME,

Fruſtra juri operam hucuſque dediſſem, ſi præcepta quoque, quæ totius vitæ ac ſocietatis civilis præcipua ſunt fundamenta, ignorarem: quid enim convenientius poteſt excogitari, ſive ad nominis amplificationem, ſive ad conſervationem; quàm tria illa, honeſte vivere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere, quæ Juſtinianus in ipſo Inſtitutionum limine magnopere commendat. Hæc, ut opinor, à teneris excoluiſti, nec me fallit conjectura; ſi quidem tam altas egit radices exurgens fama, ut tibi tùm conciliarit ſummorum Magiſtratuum animos & benevolentiam, quæ deinde ita magis ac magis in dies crevit, ut nunc omnibus fere Magiſtratibus ſit admirationi. Tacere etiam nequaquam poſſum, quantam apud Doctiſſimos quoſque tibi comparaverint non modo litteræ, verum etiam honeſta vita, ut inter illos jamdiu primos tibi detulêre honores, etiam invito atque reluctanti: teſtes certe ſunt locupletiſſimi, Sirmundus, Florentius, Puteani Fratres, Gaſſendus, Racanus, Fabrotus, Bignonius, Valeſius, Launoius, alii denique benemulti, viri quidem omni ſcientiarum genere inſtructiſſimi, & in arte ſua dum viverent facile Principes. Nec inter vivos quoque deſint ejuſdem nominis & notæ; at tantorum excellentiſſimorum virorum, tuaque, VIR OPTIME, connexa modeſtiâ, innominatos ſinit & jubet, quibus parere, ſemper mihi propoſitum eſt. Majora igitur tùm eruditionis, tùm ſincerioris vitæ argumenta referre vanum eſt; inutile quoque pacatæ atque tranquillæ mentis dotes diutius commemorare. Supereſt jam voluntatem tuam conſtantem atque perpetuam ad ſuum cuique tribuen-

dum expendere. Fateor quidem vaſtiſtiſſimum eſſe dicendi locum, at ne modeſtia tua minus parere videar, reticebo libenter quicquid hac in re ad gloriam nominiſque tui commendationem dici poteſt, ut quàm doctis ſtudioſiſque manuſcriptorum indagatoribus, patronis, toti foro, cunctis denique litteratis jam jam tribuis, referam. Apprime Imperator ad rem noſtram, naturalem æquitatem ſecutus, theſauros, quos quis invenit in fiſcali loco vel publico, dimidium inventoris, & dimidium fiſci eſſe ſtatuit. Prudentiſſima ſane conſtitutio, qua proſpectum voluit communi utilitati, quam ſupra modum, VIR DOCTISSIME, obſervaſti; qui in loco publico muſis licet doctiſque dicato, inventi theſauri necdum dimidium retineas, ſed totum in uſum communem, utilitatemque publicam tradas. Maximum illud quidem beneficium quod ad publicum ſpectat? Utinam condignas grates rependat, noſtras ſane, quamvis maximas ſemper ſimus exhibituri, minores ſemper profitebimur. Tuum itaque, VIR BENEVOLE, theſaurum ſuſcipe, benignius adjunctam huic operi manum ad utilitatem publicam reſpice, & me ut cœpiſti amare perge, Vale,

VIR CLARISSIME,

Tuus ad omnia in æternum paratus,
FRANCISCUS PINSSONIUS DES RIOLLES Advocatus Pariſienſis.

Digitized by Google

FRANCISCUS PINSSONIUS DES RIOLLES CAUSARUM IN SENATU PATRONUS, LECTORI, S. D.

CUM fortè fortunâ in manus Doctiſſimi Viri Ludovici Nublæi omni laude digniſſimi, deveniſſet Manuſcriptus Codex, continens notas Summi apud nos Viri Caroli Molinæi, in Commentaria Bartholomæi *de Chaſſeneuz* * ſuper Conſuetudinibus Burgundiæ, hactenus nedum editus, verum & omnino ignotus; certuſque Vir ille Beneficus tanti Viri opera prope diem emiſſura patris amantiſſimi ſtudio & noſtro libenter ſubminiſtravit. Dubitavêre exinde quidam opus illud, verum eſſe Molinæi fœtum multis de cauſis, tùm quia proferebatur tantum exemplum deſcriptum manu aliena, tum quia Vir clariſſimus Julianus Brodæus qui accuratiſſimè Molinæi vitam ſcripſit, de eo ne minimam quidem mentionem fecit: facilis ad hæc omnia reſponſio; quo ad primam, non ſupereſt hodie dubitandi locus; ſi quidem eâdem fortunâ exemplar quoque autographum in manus noſtras venit Bibliopolæ ſolertia ac vigilantia; quod vero effugerit Brodæum Virum alioquin peritiſſimum, ſimul ac operum Molinæi ſolertiſſimum indagatorem, non mirum! libros tantum editos retulit, quoſque edendos paraverat, aut quos Molinæus ipſe quoquo modo laudat. Notæ ſatis ad probationem procellæ graviores, bibliothecæ, domuſque expilationes, infortunia; peregrinationes denique, quibus ipſe jactatus fuit variis temporibus, ut facile quiſque ſibi perſuaderi poſſit, opus illud non adſcriptitium, quod & aliundè ſtilus, characteres, & manus vindicant, tempuſque prælectionis, nomenque pluribus locis appoſitum, ut videre eſt in fine hujuſce opellæ, invitis periculis anniſque ſervatæ. Multum ſanè debemus ſtudioſo doctiſſimoque illi Viro, qui non ſolum tam diligenter ac ſedulo notas illas ex autographo detexit, & in ſuam utilitatem fœliciter deſcripſit; verum etiam quædam correxit vel addidit, (quæ ut tibi paterent magis inter parentheſim clauſimus) ut facilè ex eo judicandum ſit de Anonymi illius deſcriptoris & doctrina & perſpicaci mente, ac in evulgandis Veterum libris rectèque dijudicandis ſolertia, comprobata à Viro etiam doctiſſimo ac perſpicaciſſimo Franciſco *de Launay* Andino, Cauſarum in Senatu Patrono, antiquioris litteraturæ ac recentioris peritiſſimo, de litteris & re litteraria bene merito, qui attentè & libentiſſimè opus illud legit ad publicum commodum, & noſtri auxilium. Ut autem appoſitè habeas ad manum has notas, quod

* Is autem fuit Advocatus Regius Heduenſis, deinde in Curia Parlſienſi Senator omniũ ſuffragio cooptatus ac tandem apud Aquẽſes Præſes; ſcripſit præter Commentaria ſuper Conſuetudinibus Burgundiæ, Catalogum gloriæ mũdi, & Conſilia.

difficillimum ſanè judicavimus, niſi moneremus prius, multas huc uſque
Commentariorum Chaſſenæi ſuper Conſuetudinibus Burgundiæ editiones
in lucem editas, auctas, & cum autographo Molinæi anni 1523. minus con-
venientes. Ea autem uſi ſumus, quæ prodiit Genevæ ſumptibus Samuelis
Criſpini anni 1616. ut autem conciliaremus tot tamque varias editiones in-
ter ſe diſcrepantes, indicavimus Rubricam, Paragraphum, Textum, Nu-
merum, & horum ſingulorum prima verba, & ea in quæ Molinæi nota
ſubjecta eſt. Quædam certè effugerunt, quæ nulli quantumvis & perſpicaci
& docto innoteſcere potuerunt ut conjecimus; præmiſimus ſermonem ſe-
quentem, quem ope & induſtria ejuſdem Clariſſimi Viri Franciſci *de Lau-
nay* excuſſimus, cujuſque impulſu verum nomen *de Chaſſeneuz* gallicum pro-
poſuimus, ut error plurimorum, qui Chaſſanæum, gallicè *Chaſſanée* legunt,
pro Chaſſenæo *&* *Chaſſenée*, & melius *de Chaſſeneuz*, ut patet in memora-
ta editione gothica prædicti anni 1523. ad quam Molinæus prædictas no-
tas adjecit, confutaretur. Iis utere Lector ſecundum legem, Vale.

Digitized by Google

SERMO SEQVENS CAROLI MOLINÆI manu propria ſcriptus, repertus eſt in calce Commentariorum Bartholomæi Chaſſenæi ſuper Conſuetudinibus Burgundiæ, unde ſumma fide, prout hic legitur, ad uſum publicum eruimus.

IEAN de Vallée Eſcuyer Seigneur de Paſſay, Loys de Vieux Commandeur du Blizon, & Jehan de Vieux Eſcuyer ſon frere, demandeurs en execution d'une Sentence proviſionale dunnée par le Prevoſt de Paris ou ſon Lieutenant, à l'encontre de Frere Chriſtofle le Boulleur Receveur & Procureur du commun threſor dudit Ordre, deffendeur & appellant. L'appellant n'eſt recevable quant ores il y auroit appointement en droit, *quia inhabilitas perſonæ poteſt opponi in quacumque parte litis etiam poſt litem conteſtatam etiam coram eodem Judice, quia reddit omnia acta retro nulla. leg. licet. cod. de procuratoribus. leg. licet. ff. de judiciis. leg. lis nulla. leg. vix certis. eodem titulo. Si ergo etiam poſt litem vere conteſtatam, poteſt & ante omnia coram eodem judice proponi, quod alter non habet legitimam perſonam ſtandi in judicio, & de hoc in civili parte litis agnoſcendum eſt etiam in quacumque cauſa ſummaria. Alexander. Jaſo. per textum in leg. ultima. cod. de edicto Divi Adriani tollendo. ſequitur* qu'il ne faut venir par voye d'appel meſmement *quando hoc nondum fuit allegatum, & judex nondum gravavit.* Encore moins eſt-il recevable à appeller de l'appointement de mettre, car ledit appointement n'emporte aucune conteſtation ny aucun reglement ny limitation, & ſi s'entend à toutes fins, & ſeroit autant que d'appeller de ce que le Juge y veut penſer & deliberer, ou d'appeller de l'appointement d'eſtat ou d'avis, ou d'abſence de ce preſent à huitaine.

Quin imo les intimez & meſmement les gens du Roy auſquels on en pourra communiquer, ont meilleure cauſe d'appel comme d'abus de la demande & pourſuitte dudit Procureur du Threſor, car par ſa qualité meſme il appert qu'il pretend un droit de dépoüille dans ſon Royaume pour en emporter les biens hors le Royaume, qui eſt choſe abuſive, prohibée & défenduë, quand meſme il ſeroit queſtion d'un vray Religieux profez de l'un des quatre Ordres reguliers, car cela eſt prohibé par les anciens Edits & Arreſts meſme l'Edit du Roy Charles VI. de l'an 1385. *in Stilo Parlamenti. parte 3. titulo* 37. & l'Arreſt ſolemnel de l'an 1406. 11. Septembre *& contra abuſus. parte 2. in verbo. defunctorum.*

Si cela eſt prohibé aux vrays Reguliers *multo fortius* ſur les Prelats ſeculiers, & encore plus és Commandeurs & Chevaliers de ſaint Jehan de Jeruſalem qui ne ſont pas Religieux reguliers, mais font profeſſion de certaine diſcipline militaire, & ne ſont appellez Religieux, ſinon parce que leur Ordre & diſcipline a eſté inventée & inſtituée par la Religion Chreſtienne, & non parce qu'ils eſtoient de l'eſtat Monachal ou d'aucune Religion ſeculiere incapable ou inhabile d'avoir où acquerir biens & propres, ny d'en diſpoſer, car meſme les Religieux Preſtres, & Religieux ſergens dudit Ordre n'en ſont pas incapables, car ils ſont vrays ſeculiers, *& multo magis* des Reguliers. Et quant au fonds il eſt certain que les demandeurs intimez *habent legitimam perſonam ſtandi in judicio, quin etiam contrahendi & acquirendi extra judicium,* & pour eſtre Chevaliers de l'Ordre de ſaint Jehan de Jeruſalem *non perdunt prædicta* car ils ſont vrays ſeculiers & non reguliers *ſtricte & proprie loquendo* & ce ſi on dit qu'ils ſont Religieux de ſaint Jehan de Jeruſalem, ledit Ordre *non eſt niſi certus modus vivendi ſub juramento vel profeſſione certa regula ſeu diſciplina militaris, & falſum eſt dicere quod profiteantur regulam beati Auguſtini qui nunquam fuit miles nec inſtituit ullam regulam militarem.*

Encore moins ſaint Baſile & ſaint Benoiſt de Caſſin ou François d'Aſſiſe qui ſont les quatre regles regulieres & n'en y a point d'autres regulieres *ut notat Panormitanus, & omnes in rubrica de regularibus. in Clementina unica de ſupplenda negligentia Prælatorum. & in Clementina prima. de decimis. & in ſpecie quod Hoſpitalarii ſancti Joannis Hieroſolimitani qui tantum habent votum certa diſciplina militaris cis & ultra mare propter quod non poſſunt retrocedere, & conſequenter nec ſe uxoribus alligare quæ continuam illam militiam impedirent, non veniunt appellatione Religioſorum proprie & ſimpliciter, ſed latiſſime capiendo, puta appoſite, ſigno univerſali cujuſcumque Religioſi, vel ubi tantum de favore agitur ut tenet Ang. Clav. in verbo. Religioſus. §. 1. nec obſtat quod faciant tria vota ſubſtantialia Religionis regularis, quia falſum eſt; cum primo non faciunt ſecundum aliquam de quatuor approbatis, ergo non ſunt Religioſi proprie. Secundo etiamſi de facto fieret mentio voti paupertatis, debet intelligi ſecundum conditionem & qualitatem perſonæ; ad quam refertur lex penult. §. equidem. ff. de uſu & habitatione. ubi Bartholus Ludovicus Romanus conſilio 16. Baldus Alexander. leg. 1. in principio. columna. 2. ad leg. Falcidiam. Dominus Philip. Franc. tit. 1. col. 4. de teſtamentis. in 6. Felinus. cap. cauſamque. col. 12. de reſcriptis. Decius. leg. & militibus. cod. de teſtamento militari.*

Il eſt certain que leſdits Chevaliers qui ont à militer tant deçà que delà la mer, ont neceſſairement affaire d'armes, de ſerviteurs, de chevaux, de vendre & achepter tout equipage par terre & par mer, de vendre, achepter & changer, mettre à la banque, & partant il eſt certain qu'ils ont & doivent avoir *legitimam perſonam omnia hæc & dependentia faciendi tam in judicio quam extra.* partant ledit vœu de pauvreté s'entend de n'eſtre point proprietaire de leur vie ny de leurs biens pour en faire à leur liberté abſoluë, mais d'employer leur vie & leurs biens toutefois & quantes ſi leur diſcipline militaire

le requiert pour la défenſe de la Chreſtienté, cela ne les exclud pas, mais includ neceſſairement capacité d'acquerir & avoir propre & en diſpoſer, pourveu qu'il ne ſoit contre & au prejudice de l'intention finale de ladite profeſſion militaire, qui eſt de défendre la Chreſtienté, pais & limites d'icelle, *præterea verba intelliguntur ſecundum communem modum utendi & maximè ſecundum Conſuetudinem patrisfamilias.*

Ores il eſt accouſtumé & toleré que leſdits Reguliers peuvent acquerir, vendre & achepter, *agere & defendere in judicio & multo fortius* les Commandeurs, & qui peuvent jouer leur revenu *& multo magis* en diſpoſer à gens honneſtes & capables, *& multo fortius* quand c'eſt à ceux dudit Ordre, car *præſumptio eſt juris & de jure in milite* ſi tout cela ſe fait *contemplatione ejuſdem militiæ. cod. de Senatuſconſulto Macedoniano.*

Porro militia iſta non eſt cœleſtis, nec monachalis; ſed armata, non deſtinata ad clauſtra, nec ad orationes, vel ſacrificia, ſed ad arma gerenda & exercenda ce qui ne ſe peut faire *ſine habilitate acquirendi & diſponendi & ſine pecuniis quas Cicero in Orationibus ad Senatum populumque Romanum dicebat eſſe nervum belli, & per hoc, ordinem publicanorum ſummis laudibus extollebat & Equeſtri Ordini dignitate & utilitate conjungebat.*

Quid ergo ſtultius vel ineptius ſi ſous ombre d'attraper ladite Cour dépoüille abuſive deſdits Chevaliers & Commandeurs militaires de la vouloir abbaiſſer & reduire *in Ordinem & Capiſtrum* des Freres Mineurs Mendiants ou autres Religieux profez *qui ſervis comparantur. Innocentius. in cap. cum olim. 2. de privilegiis. Bartholus. in leg. 1. §. fructuarius. de ſtipul. ſervorum.* & ſous ombre de s'appliquer & mettre en jugement toutes les deciſions qui ſont faites *de veris Prælatis & Regularibus unam ex quatuor religionibus profeſſis univerſaliter, quod non poſſunt habere proprium quod non poſſit acquirere, niſi monaſterio vel capiti Ordinis, quod non habent velle & nolle,* & par tous leſquels diſcours *de quibus in leg. immobilium. cod. de Epiſcopis & Clericis, & cum in officiis & teſtamentis* ne ſont à propos, il n'eſt pas icy queſtion de tels Religieux, mais de vrays gens d'armes, leſquels pour tout vœu ont certaine diſcipline militaire, & ſont moins Eccleſiaſtiques que Prelats ſeculiers, *& quod non ſunt Eccleſiaſtici ſed ſimplices ſæculares & laici. decidit Oldradus. conſilio 128. quoniam ad inveſtigationem. col. ult. loquens de Conventu Hoſpitalis Hieroſolimitani. Idem decidit Panormitanus in cap. quamvis. num. 3. extra. de decimis. dicens quod Fratres ſancti Joannis ſunt laici, quamvis ſint quaſi Religioſi ut juſte teneant Eccleſias, & percipiant decimas, tamen debent Eccleſias regere per Clericos, & non per ſeipſos, quia ſunt laici, idem late decidit in conſilio 104. libro primo.*

NOTÆ
CAROLI MOLINÆI
IN COMMENTARIA
BARTHOLOMÆI DE CHASSENEUZ
SUPER CONSUETUDINIBUS BURGUNDIÆ.

IN Procœmio, in textu. *Couſtumes*. numero 9. in hæc verba. *Et ſtilus Curiæ eſt ſervandus.*

Marſilius Singul. 118.

Ibidem numero 10. in hæc verba. *Et quando eſt quæſtio de ſtilo Judex poteſt ſe informare in Camera, nemine citato.*

Idem de Conſuetudine notoria. Oldradus conſil. 294.

Ibidem num. 14. in hæc verba. *In quo tamen noviſſime Jaſon Maynus.*

Et bene.

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Quia durant tantum anno.*

Hoc eſſet verum ſolum in pœnalibus, adhuc non procedit niſi in officialibus annalibus, ſecus in perpetuis. Jaſon. §. Sed iſtæ. col. 5. de actionibus.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *Quod licet notorium relevet ab onere probandi.*

Dico hoc verum in his quæ ſunt facti, ſeu de jure privati, ſecus in his quæ ſunt juris id eſt legis, quia ea tenetur Judex ſupplere. cod. Ut quæ deſunt advoc. part. jud. ſuppl.

Ibidem num. 30. in hæc verba. *Ideo videtur quod Jaſon bene dixerit.*

Imo malè.

In Textu. *Generales*. num. 21. in hæc verba. *Aliam diviſionem tradit Baldus.*

Sed hæc eſt merum factum.

In Textu. *Philippes*. in hæc verba. *Sint datas Ducatus Burgundiæ per ſe, & ſuis maſculis.*

Ergo ad Regem Franciæ eſt reverſus, tamen Imperator illud prætendit, res non ſubdita legibus & ſtilo, ſed armis & gladio.

In Textu. *Par la grace de Dieu.* num. 1. in hæc verba. *Quia omne Imperium à Deo.*

Verb. à Deo mediatè Principem, immediatè Papæ. gloſſ. c. 1. de temporibus ord. lib. 6.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Ubi ponit an Princeps poſſit concedere.*

Puto quod non.

Ibidem num. 3. poſt hæc verba. *Alteri regalia.*

Non.

In Textu. *Du ſaint Empire*. num. 3. in hæc verba. *Et non Imperium.*

Vana ratio ſolo nomini innixa.

In Textu. *De nos Parlements*. num. 5. in hæc verba. *Quod Magiſtri Parlamenti.*

Non habent ita amplam poteſtatem, tamen poſſunt facere aliqua edicta ad conſervationem politiæ, & eorum quæ ſtatuta ſunt, ſed non de novo ſtatuere.

In Textu. *Auſquels avons octroyé*. num. 1. in hæc verba. *Quod populus poteſt.*

Non.

In Textu. *Auſquels nous avons octroyé de les nommer*. num. 1. in hæc verba. *Sed quicquid ſit, veritas eſt in contrarium.*

Imo puto quod ſit verum.

In Textu. *Meſſire Ferry de Cluny*. num. 13. in hæc verba. *Dicitur ergo Augustodunum ab ἀγὼ.*

ὀνόματα μοι λέγει ἔτος, & mera nugamenta anilibus prope deliramentis conferenda.

Ibidem num. 33. in hæc verba. *Si Plutarchum lib. de viris illuſtribus legas.*

Neſcio quomodo tantum virum laudandæ patriæ libido ac pruritus extra mentem ſuam adduxerit, ut tot nugas inter ſeria effutiret.

In Textu. *Que par mort*. num. 9 in hæc verba. *Quod ſatis ab hærede probatur mors producendo teſtamentum.*

Falſum.

In Rubrica prima. *Des juſtices & droits d'icelles.*

In Textu. *Juſtices*. num. 20. in hæc verba. *Quia ſolum intelligitur conceſſa juriſdictio in ſpecie.*

Adde quod hæc dicta ſunt vera, quando juriſdictio conceditur Officiali ad exercitium, ſecus ſi in proprietatem per viam doni, vel inveſtituræ. Felin. cap. quod ſedes. de offic. Jud. ordin. unde ſi Princeps det caſtrum, videtur omnem juriſdictionem dare etiam merum Imperium. Bartol. lib. 1. in fine. de juriſd. omnium Jud. Bald. leg. Beneficium. ff. de conſtitutione Princip. Oldrad. conſil. 251. vide Lud. Romanum. conſil. 444. idem tenet Corſet in verb. Princeps, & de Ferra. in lib. Quando agitur pro ſervitute.

Ibidem num. 23 in hæc verba. *Quod ſi vendatur caſtrum cum omnibus juribus ſuis.*

Hoc verbum intellige quando vendit aliquam partem prædiorum caſtri, quia tunc ſolum proprietas eorum cum dependentibus à proprietate videtur vendita, non autem juriſdictio quæ nihil habet commune cum proprietate prædiorum, ſecus ſi caſtrum vel pars caſtri vendatur, quia tunc etiam omnis juriſdictio tranſit, ita eleganter tenet Roman. conſil. 444. poteſt enim juriſdictio & ſuperioritas vaſſallo-

Digitized by Google

rum cum Curia vel parte Curiæ transferri. Alexand. conſil. 25. 5. vol.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *Vide Ludov. Rom. in conſ. 21. incip. vis tota præſentis dubitationis.*

Ubi tenet quod ſic virtute clauſulæ generalis aliis regalibus prius expreſſis.

Ibidem num. 26. in hæc verba. *Et dare ei omnia.*

Idem Ludovic. Rom. Singul. 449.

Ibidem num. 27. in hæc verba. *Nec obſtat ſi dicatur quod etiam pluralitas verificari poſſit in uno.*

Hoc verum ubi eſſet eadem ratio, ſecus ſi diverſa. Felin. cap. 2. col. 1. diſtinct. 1.

Ibidem num. 30. in hæc verba. *Dic tamen quod contrarium eſt verum.*

Cap. Cui quod plus eſt 54. de regulis juris. in 6.

Ibidem num. 34. in hæc verba. *Alexand. conſil. 78. vol. 2.*

Idem quæſtione Tholoſana 324.

In Textu. *Et droits d'icelles.* num. 5. in hæc verba. *Quod non requirit ſtatutum dolum.*

Falſum.

Ibidem in hæc verba. *Facias quod habeam nova de tali.*

Vide Corſet. verb. *Perceptum.*

Ibidem in hæc verba. *Alios 23. ponit Albertus de Gandino.*

Vide omnes accumulatos in repetit. §. Famoſos. in leg. Capitalium. ff. de pœnis, quos viva voce audivi Aureliis à D. Jacobo *Boulaine* juriſperitiſſimo, nunc Senatore Pariſienſi in prima Claſſe Inqueſtarum.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Et vide Alexandrum in conſilio ſuo 15. incip. viſo proceſſu.*

Imo Alexand. & Jaſon. illud ſolum dicunt quod in conſuetudinibus & ſtatutis non habet locum extenſio. dicta leg. Is qui cum telo.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Primo quia in aſſaſinamento.*

In cap. pro humani. de homicid. lib. 6.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Vbi dicit quod probatur per juramentum vulnerantis.*

Hoc dicit gloſſa dicta leg. 1. cod. de ſicariis. & loquitur de juramento purgationis, ratio intelligi debet, quando ex circunſtantiis veriſimile eſt debet, fuiſſe animum, aliàs ſecus, cum eſſet præſumptio contra eum per not. Bart. l. inter omnes. §. Item rectè. ff. de furtis. vide in cap. cognoſcentes. de conſtitut. Principum. Felin.

Ibidem in hæc verba. *Si mors ſecuta eſt, tenetur de homicidio.*

Hoc verum quoad pœnam irregularitatis quæ incurritur ex culpa & vera morte ob eam ſequente.

Ibidem num. 18. in hæc verba. *Non fuit ad mortem damnata.*

Sed indulgentia fuit, non juſtitia.

Ibidem paulo inferius. *Et dicit ibi Dominus meus Jaſon etiam à mulcta.*

Leg. Igitur. ff. de lib. cauſa.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *Quia actualiter ſuſpendendus eſt furca.*

Hoc verum ſi appareat quod animo deliberato ſanæ mentis hoc fecerit, quia in dubio præſumo talem facere, vel quadam amentia correptum, & ſuper hoc nota eo ipſo quod conſtat aliquem ſe occidiſſe, non eſt fundata intentio Officialium Regiorum contra hæredes legitimos, niſi probent quod fecit conſcientia criminis digni morte, vel publicatione, vel quod hoc deliberata voluntate in ſe commiſit, ſed etiam ſi appareat quod numquam fuerat ut erat amentia detentus, ſed quod voluntarie ſæviit in ſeipſum, ex hoc eſt fundata intentio Officialium Regis, niſi ira, ſeu impatientia, aut timor tyranni, aut alia cauſa, quæ dolum purum excluderet & homicidam, & pœna mortis liberaret.

Ibidem num. 25. in hæc verba. *Quod delinquens ad exhortationem magnatis mitius punitur.*

Hoc eſſet verum antiquitus in ſervis, & hodie in his quibus aliis grave periculum immineret. à mandante, & hoc ut excuſentur à tanto ſed non à toto quum ſint atrociora delicta.

Ibidem num. 32. in hæc verba. *Vel ſi ſit vaſallus ſciens de morte Domini, & non revelans.*

Hæc opinio Bartoli eſt veritas & æquitas, & intellige quod revelari vel obviari debet eo modo quo poteſt ſine periculo obligationis peremptæ, ut ſcripſi in libro meo peculiari quæſt. juris. quicquid velit Marſil. in ſingul. 164. debet tamen mitius puniri, quam ſi participaſſet.

Ibidem num. 39. in hæc verba: *Adverte quia Papa non poteſt includere Monialem invitam. Oldradus. conſil. 96.*

Et malè, imo poſſunt Superiores cogere, & debent, quia clauſura eſt de regula, & ad regulam ſervandam debent arctari, licet non in excedentibus regulam, ita eſt textus c. 1. in princip. de ſtatu regul. lib. 6. & ibi gloſ. & in gloſ. & ſumma Ang. verbo *Religioſus.* §. 29.

Ibidem num. 40. in hæc verba. *Vbi dicit quod requiritur traductio de loco ad locum.*

Truffa eſt, dicas quod ſufficit violentia.

Ibidem paulo inferius in hæc verba. *Vt dicit ibi.*

Imo.

Ibidem num. 47. in hæc verba. *Et ita etiam tenet Bartholus.*

Adverte hoc verum in terminis quando loquitur Bartholus, ibi videlicet quando ſtatim proteſtans arripit iter ad Principem vel Judicem. cod. Dilecti. de appellat. aliàs non puto hanc ſimplicem proteſtationem habere vim ſalvæ-gardiæ, quia requiritur juſſus Superioris.

Ibidem num. 53. in hæc verba. *Item ille qui in bello mandata Iudicis, vel capitanei non ſervat, etiam ſi bene geſſit.*

Niſi ex ſupervenientia novæ cauſæ inopinatæ non prævíſibili tempore mandati. per leg. ſi homines. ff. mandati.

Ibidem num. 57. in hæc verba. *Nam iſtos licet extrahere.*

Imo.

Ibidem paulo inferius in hæc verba. *Idem de homicida ex propoſito.*

Adde & ex inſidiis, ut Exodi. cap. 21.

Ibidem num. 59. in hæc verba. *Item Dei blaſphematores.*

Soliti.

Ibidem num. 65. in hæc verba. *Item adde quod qui ſe gerit pro notario qui non eſt.*

Non eſt, nec aliàs fuit. alias ſecus. Marſil. ſingul. 35.

Ibidem num. 70. in hæc verba. *Adverte etiam quia Eccleſia poteſt bannire Clericum ſuum. cap. in Synodo. 63. diſtinct.*

Si intelligas à territorio ſeu proprie hoc eſt falſiſſimum, quia talis pœna debet ad requiſitionem Eccleſiæ infligi per ſententiam & manum poteſtatis ſecularis. ut textus in authent. de ſanctiſ. Epiſc. in fine. tex. c. 2. de Cleri. excommunic. miniſt. & tenet Felin. cap. cum non ab homine. col. 3. de judiciis.

Ibidem num. 81. in hæc verba. *Idem dic in locum tenentibus dictorum Ballivorum, qui proprie dicuntur vicarii, & habent illam eandem juriſdictionem quam habent Rectores Provinciarum.*

Quia ab eodem fonte ſicut Principes capiunt & ſunt ordinarii.

Ibidem num. 94. in hæc verba. *Fallit 3. quando quis præſcriberet juriſdictionem in loco.*

Idem quæſtione Tholoſana. 324.

Ibidem num. 97. in hæc verba. *Quæ ſunt ultra 300. aureos.*

Imo potius ſive de 2. gradu ſimplicis juriſdictio.

Digitized by Google

nis, videlicet magnæ.

Ibidem num. 107. in hæc verba. *Et dicit quod non.*

Hoc ſervamus, & intellige niſi judex eſſet ſuperior immediatus pupilli, quia poteſt ei tutorem dare, & extenditur ad bona ubicumque ſita. leg. juriſperitos. ff. de excuſat. tut.

Ibidem in hæc verba. *Et videtur quod non.*

Hoc verum in litteris ſeu mandatis Parlamenti ſecus judicum inferiorum.

Ibidem num. 109. in hæc verba. *Secus autem in Clerico non uxorato.*

Quia contra talem cognoſcitur de caſu & articulo privilegiato, & ſuper principali remittitur ad ſuum judicem Eccleſiæ.

Ibidem in hæc verba. *Dixi in caſu emergenti, & conſului.*

Videtur quod non, quia non poteſt ſuam ſententiam exequi Eccleſiaſticus, imo videtur quod poſſet quando de quaſi poſſeſſione omnino incorporali agitur, ubi non requiritur executio realis afficiens territorium, tamen dixerunt michi Advocati, quod nullo modo poteſt ullo caſu, & hoc ſervatur.

Ibidem num. 110. in hæc verba. *Sed ipſemet dicit contrarium.*

Quod procederet ubi dubitaretur de jure, ſecus ſi ſolum eſſet quæſtio facti.

Ibidem in hæc verba. *Item etiam cognoſcunt de delicto commiſſo in præſentia Iudicis.*

Bene quidem poteſt honorem ſuum deffendere, ſed ultra procedere ad principalem delicti punitionem, puto quod non poſſit.

Ibidem in hæc verba. *Vbi dicunt quod illa lex non habet locum in Clerico.*

Imo ut ibi dixi.

In §. 1. *Eſpaves.* In Textu. *Eſpaves.* num. 1. in hæc verba. *Sed mihi videtur quod talis res poteſt dici & debet pro derelicto.*

Et in hoc ſenſu puto intelligendam hanc conſuetudinem, & ſic non fiunt occupantis, ſed à capiente ſuperior auferr, & ab eodem auferet Dominus probans rem ſuam, ſi non conſtet pro derelicto habitam.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Numquid virtute hujus noſtræ Conſuetudinis acquiratur Domino habenti altam juſtitiam.*

Non puto, quia non eſt res oberrans, & hæc Conſuetudo eſt diſtinguenda.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Et tunc eſt Domini directi.*

Imo emphyteotæ quoad utile dominium ſicut ipſe fundus.

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Quod reddetur ei theſaurus.*

Falſum eſt quia numquam fuit in dominio venditoris, & jure gentium quæſitus eſt emptori.

Ibidem in fine num. in hæc verba. *Quoniam dicta pecunia non videretur vendita.*

Hic ſecus quia non eſt theſaurus, ſed pecunia.

Ibidem num. 18. in hæc verba. *Ideo non eſt multum inſiſtendum.*

Hoc falſum puto quia iſte acquirendi modus non eſt jure civili introductus, ergo juri gentium ſtatur quo invenienti & apprehendenti quæritur.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *Sed contrarium tenent Alvaretus & Cardin. Alexandrinus.*

Idem ſumma Angelica verbo *inventa.*

Ibidem in Textu. *Advenuës & trouvées.* num. 1. in hæc verba. *Requirit apprehenſionem & captionem.*

Falſum ut tenet Bald. leg. Et ſervorum. ff. de ſtatu hominum.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Et non ſufficit ſola inventio.*

Ego contra omnes iſtos audacter teneo contrarium, quia ipſa mens debet attendi quæ eſſentialiter eſt ipſum ſtatutum, ut dicit Baldus l. 1. ff. ſi cert. petat. & per not. Alexand. conſil. 75. vol. 5. non obſtat. leg. ſi barſatoram. quia ibi mens promiſſionis inventionem effectualem requirebat, unde attenditur & ſic facit pro me & hoc tenuit Ang. de Maleſic. fol. 128.

Ibidem in hæc verba. *Dixi quod non.*

Et malè.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Niſi perſonaliter citatus.*

Hoc ſatis congruit menti.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Niſi probet dolum abfuiſſe.*

Idem per Jaſonem in leg. quod te mihi. ff. ſi certum petatur.

Ibidem in Textu. *Au territoire.* num. 15. *Item adde quod per ſolutionem cenſus probatur ſubjectio.*

Verum eſt de ſubjectione cenſuali ſeu rei ipſius reſpectu proprietatis, ſed ſubjectio perſonæ nullo modo, nec etiam ſubjectio rei quoad juriſdictionem.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Propter illas dicitur habere territorium.*

Falſum ut not. leg. Epiſcopalis. cod. de Epiſcop. & Cleric. cap. ſi quis contra. de foro compet.

Ibidem in Textu. *Haut juſticier.* num. 2. in hæc verba. *Le droit de indire.*

Quia appellatio dominii eſt æquivoca, & ſic refertur ad ſubjectam materiam.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Habet confiſcationem.*

Scilicet mobilium omnium vide Rom. ſingul.

In §. 2. *Le Seigneur haut juſticier.* In Textu. *Par l'eſpace de 40. jours.* num. 2. *Idem Alexand. in conſilio ſuo 34. in 5. vol.*

Imo in conſilio 135. adeſt ultimum in 4. vol.

Ibidem in Textu. *Et la preuve.* num. 7. in hæc verba. *Nam etiam requiris bonam fidem.*

Imo quia actus poſitivus requiritur in præſcribente. cap. Poſſeſſor. de reg. jur. lib. 6.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Et ſic non intelligitur in his quæ ſunt per Principem in privilegium concedenda.*

Taliter quod aliàs non ſolum, non proſit homini poſſeſſio, vel non poſſit haberi poſſeſſio, ultra hoc quod perſona ſit incapax. ut Marſil. ſing. 180.

Ibidem num. 13. in hæc verba. *Laicus per tale tempus non præſcribit decimas.*

Niſi teneat eas in feudum ab Eccleſia, & alleget titulum infeudationis ante tempus Lateranenſis Concilii, quia hoc ſufficit, licet non probet aliter jus de hoc ſit fama, ut not. in quæſt. Tholoſ. 439. talis enim titulus hoc caſu eſt ſatis veriſimilis, ex quo communiter habetur conceſſus, ſed in aliis materiis ubi non eſt communiter conceſſum tale privilegium, non putarem ſufficere illud allegare, probato tempore immemoriali, quando perſona eſt incapax niſi forte probaretur fama de privilegio quod ſufficeret. ut tenet Felin. c. cauſam quæ. col. 1. de præſcriptionibus.

Ibidem num. 14. in hæc verba. *Videtur tenere contrarium.*

Et malè.

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Item etiam probatur dominium per famam antiquam.*

Hoc puto verum ſi de 100. annis, vel tempore immemoriali, aliàs non.

Ibidem n. 17. in hæc verba. *Item dic quod teſtis interrogatus ſuper fama, neſciens quid ſit fama, non probat.*

Id eſt ſi neſciat ipſum factum, non autem vocabulum. Bald. in rubric. ff. ſi cert. pet.

Ibidem num. 18. in hæc verba. *Tertio ergo caſus eſt quando teſtis eſt interrogatus ſuper cauſa criminali.*

Falſum.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *Quia tunc hoc caſu dictum ejus non probat.*

Hoc dictum eſt falſum.

Ibidem in hæc verba. *Sed juramentum ſuppletivum non eſt propria probatio.*

Ego dico quod iſtud procedit quando per ſtatutum requiritur probatio ad conſequendum aliquid exorbitans à jure communi conceſſum ſub ea conditione per ſtatutum, quia tunc debet fieri ſtricta interpretatio, ſed in caſu noſtro probans nil petit contra, imo ſecundum jus commune non ſufficit probatio juris communis: plus dico quod probatio per veriſimiles conjecturas ſufficeret, ubi alias contra tertium poſſeſſorem, ſcilicet Dominum aſſerentem non ſufficeret, quia plus favendum eſt in re dubia actori quam adventitio lucro. leg. non ſolet. ff. de reg. jur. quare iſte bonus pater ſub prætextu ſubtilitatis errat. leg. ſi ſervum. §. 1. de verb. oblig.

Ibidem in Textu. *En payant les dépens.* in hæc verba. *Sed bene compenſantur cum fructibus.*

Si tamen interim ſunt fructus, qui ſi aſcendant uſque ad impenſam alimenti illam confundent ſi ultra hoc ſi perceptum fuerit reſtituendum eſt.

In §. 3. *Celuy qui trouve eſpaves.* num. 2. in hæc verba. *Potero retinere donec damnum fuerit mihi emendatum.*

Secus eſt in animalibus quæ licet poſſint retineri ut moneatur Dominus, non tamen poſſunt pro damno retineri, quia faciliter pereunt per l. quamvis alienum. ff. ad l. Aquil. ita Barth. dict. leg. hoc amplius. ut Cæpol. d. tractat. de ſervit.

In §. 4. *Le droit de indire.* num. 22. in hæc verba. *Etiam inconſulto Romano Pontifice.*

Facit quod not. Hugo. in lib. 2. de Sacramentis. ut refert Aug. de Anchona. in tract. de poteſtate Eccleſiæ. quæſt. 73. art. 3. quod temporalia data Eccleſiæ nunquam ſic ſeparantur à terreno illo Dominio quin ſi egeant ſit conferendum.

Ibidem num. 27. in hæc verba. *Ex quibus & pluribus aliis motivis, Chriſtianiſſimus Franciæ Rex noſter Franciſcus primus.*

Heu quam graviter angariata, ne dicam deprædata eſt Eccleſia ſub regno ejus, idque ut nulla rationabili cauſa perſæpe factum, ita nullo rationabili effectu fere exhauſtum & abſorptum, marcente populo, Rege captivo, periclitante Regno.

Ibidem num. 32. in hæc verba. (*Ut dictum eſt ſupra*) *venire aut diſpenſare.*

Hoc verum in totum tollendo ſecus in aliquo caſu, & ex rationabili cauſa, ut tenet Aug. de Anchona. de poteſtate Eccleſiæ. quæſt. 73. art. 3.

Ibidem in Textu. *Mariage d'une fille.* num. 5. in hæc verba. *Sic etiam pro filia naturali, & ſpuria Domini maritanda.*

Hoc falſum puto, quia hæc Conſuetudo eſt ſtrictiſſimè interpretanda, ideo non intelligitur de naturalibus, non obſtat quod pater tenetur eam dotare, quia verum eſt modice, modo ſine penuria poſſit vivere, non autem magnifice, ut oportet legitimam, & ſic ratio Conſuetudinis ceſſat, quia ceſſat gravis ſumptus Domini.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Alexand. in dicto conſil. 35. in 2. vol. ſupra allegato.*

Et malè.

Ibidem num. 9. In hæc verba. *Quæ ratio habere poſſet locum in fratre.*

Certe iſta ratio multum ſtringit pro hac parte, quia videtur hæc fuiſſe ratio conſuetudinis, tamen quando iſta non eſt expreſſa, ut colligitur ex aliis verbis, non eſt noſtrum illam conjecturare præciſe, quia etiam aliæ rationes potuerunt eſſe. leg. ſi vero. §. de viro. ff. ſol. matrimonio. Ideo ſto in terminis conſuetudinis, quod non poſſit exigi pro filia, poſtquam mortuus eſt pater, quia ceſſant verba, ergo diſpoſitio. leg. 1. ff. de exercit. act. etiamſi diſpoſuiſſet exigere quod antequam exactio ſit impoſita non eſt debita, ſed in potentia ut debeatur, ſed ſi filia maritata eſt, indicto impoſito, vel etiam declarato, quod iſtum caſum eligebat, decedat pater, unde poterit poſt exigi, quia impleta conditione, & ſecuta declaratione debitum eſt.

Ibidem in hæc verba. *Et petiit iſtud munus.*

Et ſic ſtatim cœpit deberi.

Ibidem in hæc verba. *Poſſet dici quod filius ejus poſſet iſtud munus petere & exigere.*

Hoc ſatis verum puto, quia ex quo moritur, & ſic verificatur quod non poteſt aliam filiam habere, apparet quod non eſt opus declaratione pro qua filia eligat hoc indictum.

Ibidem in hæc verba. *De qua filia volet.*

Ideo quia quando ſunt plures filiæ vel eſſe poſſunt ad conditionis implementum, requiritur matrimonium, & ejus electio.

Ibidem in hæc verba. *Quando caſus ei accidit.*

Quia generat filias, & maritat.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Quod quando relinquitur pro dote ſeu matrimonio.*

Secus ſi pro ea maritanda, quia tunc ante petitur data cautione de impendendo in nuptiis, quod ſufficit, licet non ſequantur Bart. ibi. Alexand. conſil. 77. vol. 5.

Ibidem in hæc verba. *Quod non ſufficit quod fuerit ei aſſignata dos.*

Imo quod illo caſu ſufficiat. tenet ibi Bart. & eſt verum.

• Ibidem in hæc verba. *Et non fuerint ſecutæ nuptiæ.*

Sed poſt mortem patris ſequentur.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *In caſu tamen voti ultramarini videretur ſecus.*

In hoc credo ſufficere deſtinationem, ut exigatur cavendo de implendo, & ſufficit in hoc impendi, licet per caſum deficiat quo caſu quod non fuerit in hoc bona fide impenſum, debebit reſtitui tanquam datum ob cauſam.

Ibidem num. 14. in hæc verba. *Poſſint illud quod ſolverunt repetere ab hæredibus dicti captivi.*

Ego dico quod ſic tanquam datum ob cauſam non ſecutam.

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Ergo prædicto matrimonio homines non tenentur.*

Hoc verum niſi malitia ſuppleat ætatem quia requiritur & ſufficit verum & ſubſtantiale matrimonium.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Ita etiam tenet per multa Dominus meus Iaſon.*

Imo Jaſon. ibi. co. 21. tenet quod pater tenetur dotare. idem quæſt. Tholoſ. 290. ideo dic aut filia nubit non turpiter indigno, etiam invito patre, & non poteſt exhæredari, ſed debet dotari ſive dotem promiſit, ſive non; aut nubit turpiter indigno ſine conſenſu patris, & ante 25. annum, & poteſt exhæredari per §. ſi alicui. 11. in fine in Auth. ut cum de appell. cognoſ. & licet in maſculo jure digeſtorum hæc eſſet juſta cauſa exhæredandi, puta ſi turpi perſonæ ſe conjunxerit. vide Cujacium ad novel. 18. fol. 1702. in prioribus. jure novo ſecus. Bart. leg. non tamen. §. ſi emancipatus. ff. de bon. poſſeſ. contra tabul. ſed in filia ſic, & per conſequens non debetur ei dos, ſed poſt 25. annum non imputatur filiæ ſed parentibus.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Et dixerit ſe & ſuo genere maritum indignum.*

Turpi indignitate.

Ibidem in hæc verba. *Et ſic an poſſit ei denegare dotem.*

Sic ſi ſumatur propter indignum, licet matrimonium teneat.

Ibidem in hæc verba. *Et dicit quod hodie iſta non eſt juſta cauſa exhæredandi filiam vel privandi dote.*

Imo ſi turpem perſonam accipiat.

Ibidem in hæc verba. *Tamen adhuc pater tenetur eam dotare.*

Hoc verum ſi non turpiter indigno, nec diſtinguo promiſerit dotem, necne.

Ibidem in hæc verba. *Cautela eſt quod promittat.*

Hoc nihil facit.

Ibidem in hæc verba. *Et hoc credo eſſe verum.*

Et eſt reſpectu filii, ſed non filiæ, ut poteſt per textum d. §. cauſas. in fine.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *Quia invitus non compellitur.*

Et bene, quia poteſt hoc onus remittere hæredibus ſuis.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *Verum poſſit pro ſe maritanda iſtud munus exigere.*

Non, ſed pro ſua filia poteſt, & etiam in primo & ultimo caſu, ſed non in ſecundo, quia non poteſt cadere in eam.

Ibidem num. 26. in hæc verba. *An præſentatus ab uxore.*

Iſte tenet quod præſentatus ab uxore. Idem Jaſon. leg. divortio. §. ſi fundo. ff. ſolut. matrimonio. Felin. cap. cum Bertholdus de re jud. ſed dic contra.

Ibidem in Textu. *Nouvelle chevalerie.* num. 3. in hæc verba. *[V]idetur primo dicendum quod ſic.*

Ego dico quod non.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Quod non valet Conſuetudo, vel ſtatutum in contrarium.*

Imo valet.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Quod privilegium conceſſum militi, & Doctoribus concedi videtur.*

Proportionabile.

Ibidem in Textu. *Et ſur les hommes ſujets.* num. 2. in hæc verba. *De quo homagio perſonali ratione juriſdictionis.*

Licet nullam terram teneat ab eo.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Quam adventitio lucro in dubio.*

Non debet.

Ibidem num. 42. in hæc verba. *Quod poteſt eſſe juſta cauſa.*

Idem Aug. de Anchona. de poteſtate Eccleſiæ. quæſt. 73. art. 3.

Ibidem num. 43. in hæc verba. *Teneret conceſſio.*

Niſi ſtatus Eccleſiæ deformaretur.

Ibidem num. 66. in hæc verba. *Videtur quod ſic.*

Hoc non eſſet verum in hoc caſu, quo negatur ſubjectio quæ eſt fundamentum juriſdictionis, ſed in aliis erit Ballivus, vel præpoſitus judex inter ſuum Dominum & ſervum, licet poſſit recuſari, & tunc alii delegabit. ſa. not. Panorm. in cap.

Ibidem in Textu. *De haute juſtice.* in hæc verba. *Mihi videtur dicendum quod non per textum noſtræ Conſuetudinis.*

Iſte elucidator hallucinatur, ego audacter dico quod imo poſſunt per formalem textum Conſuetudinis, qui ſolum altam juſtitiam ponderat, & non requirit quod ſint abſolutè homines ſui, ſed quod ſint homines ſui in alta juſtitia ergo hoc ſufficit, & etiam alias ſequeretur abſurdum quod ſubditi mediati numquam hæc munera ſubirent, & melioris eſſent conditionis quam ſubditi immediati.

Ibidem num. 1. in hæc verba. *Homo enim hominis mei, non eſt homo meus.*

Hæc ratio hîc non quadrat, quia reſpectu altæ juſtitiæ ſunt præciſe homines mei, tum etiam hæc ratio propriè procedit in juribus diſcretis & non derivatis à primo Domino, alias ſubditi ſecundi, ſunt ſubditi primi non ſimpliciter, ſed ſaltem mediate.

Ibidem in hæc verba. *Tamen homines ipſorum Baronum, non ſunt homines ipſius Regis.*

Scilicet abſolutè & immediate, ſed mediatè ſic.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Non ſufficit quod ſint ſubjecti in alta juſtitia.*

Imo quia hoc eſt jus altæ juſtitiæ.

In §. 5. *Si aucun commet ſimple larcin.* num. 2. in hæc verba. *Sed credo quod erret in hoc.*

Imo non errat, quia verba ſumenda ſunt propriè. leg. non aliter. de leg. 3. ſed in homine eſt plagium ſi liber eſt, & ſecundum quod frequenter accidit. leg. nam ad ea. de legibus.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Ita notanter dicit Bartholus.*

Corſetus verbo *Extenſio.*

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Numquid autem denegatio reſtitutionis rei dicatur furtum.*

Sic ſed non putarem hoc comprehendi, niſi ſecundum communem uſum loquendi. leg. Labeo. §. 2. de ſuppel. leg.

Ibidem in Textu. *Si aucun.* num. 2. *Quia in materia pœnali & odioſa maſculinum concipit fœmininum.*

Niſi odium eſſet irrationabile. not. leg. quiſquis. cod. ad leg. Jul. majeſt.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Poteſt Judex ſecularis forbannire.*

Imo quod non habet juriſdictionem in perſonam, niſi in caſu privilegiato.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Niſi ſit infamatus.*

Hoc falſum, quia jure non probatur, ut tenet Panor. cap. gravis. de depoſito. Felin. cap. olim. de reſcriptis. licet ſibi contrarius ſit in cap. at ſi Clerici. de judiciis. & malè.

Ibidem in Textu. *Simple larcin.* num. 8. in hæc verba. *Quæ quidem pœna æquiparatur pœnæ banni.*

Si pro delicto impoſiti, vide quæ not. ad Bartol. meum. ff. de cap. min.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Quam extende etiam ſi de delictis alibi commiſſis fuiſſet punitus.*

Illa enim punita, iterum non puniuntur, ſed ultimum qualificatum punitur.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *Nunquam fuiſſet perjurus.*

Falſum indiſtinctè, etiamſi non eſſet infamis per not. cap. teſtimonium. de teſtibus.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *Redit per recidivationem.*

Falſum.

Ibidem num. 25. in hæc verba. *Priora delicta redeunt.*

Imo numquam redeunt, ſed per ea ultimum qualificatum, ita quod eſt gravius.

Ibidem num. 27. in hæc verba. *Et Felin. in cap. cum te. in 2. col. ff. de re jud.*

Imo quoad pœnam criminalem, & etiam civilem. leg. qui ea mente. ff. de furt.

Ibidem in Textu. *Pour la premiere fois il ſera puny.* num. 1. in hæc verba. *Dic quod pro furto quis non debet mori.*

Idem Jaſon. §. pœnales. inſt. de act. vide in repetit. §. famoſos. leg. capitalium. ff. de pœnis.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Sed non video quod dicant quod pro defenſione rei tantum licitum ſit occidere.*

Et hoc verum, quod non licet niſi ſubſit probabile periculum perſonæ, & ſic tunc pro perſona, ita tenet Joan. de Anag. cap. ſuſcepimus. de homicidio. vide in repet. d. §. famoſos.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Quia pro illo poteſt furca ſuſpendi.*

Certe vi ſtatuti non poſſet pro uno quantumcumque enormi ſuſpendi, quia ſtatutum in forma debet ſervari, ſed vi Conſuetudinis derogantis juri communi, & arbitrii judicibus dati, procedit dictum Bald.

Digitized by Google

Ibidem in Textu. *Ou mutilation de membres.* num. 4. in hæc verba. *Ita tenuit Angelus, Aretinus.*

Et placet.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Intelligitur de ambabus manibus.*

Falſum puto.

Ibidem in Textu. *A l'arbitrage du Iuge.* num. 2. in hæc verba. *Quæ dicit quod ſic.*

Et puto gloſſam veram & illam intelligo quando circunſtantiæ & gravitas exigunt.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Non poteſt arbitrari pœnas mortis.*

Imo poteſt ſi proportionetur delicto.

Ibidem in Textu. *Et s'il rencheit.* num. 1. in hæc verba. *Et poſſint intelligi de continuatis.*

Ego puto quod intelligatur de diſtinctis furtis quia quod eſt veriſimilius debet prius attendi quam aſſumatur minimum. cap. in obſcuris.de reg. jur. lib. 6.

Ibidem in hæc verba. *Quod per iſta verba, ſex vicibus, intelliguntur ſex furta.*

Et placet ſi dicat de diverſis rebus & temporibus.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Capitulo quia ſuſpectos.*

Idem Corſetus. verb. *teſtis.* 13.

Ibidem in Textu. *Il en perdra la vie.* num. 3. in hæc verba. *Nec eſt verum quod ſit major pœna, quam pœna abſciſſionis capitis.*

Imo & ignominioſior.

Ibidem in Textu. *S'il n'a grace.* num. 19. in hæc verba. *Quod ſtipendiarii in bello licite licite deprædantur pro victu.*

Falſum, niſi ſtipendiis & aliis deficientibus.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *Qui tempore famis eorum heritagia vendunt.*

Falſum eſt contra leg. non idcirco. cod. de contrahend. emptione.

Ibidem num. 27. in hæc verba. *Secundum Scotum in 4. diſtinct. 15.*

Summa Angelica. verb. *Furtum.* §. 37.

Ibidem num. 28. in hæc verba. *Dicunt quidam quod non.*

Idem ſumma Ang. verbo. *Furtum.* §. 37.

Ibidem num. 31. in hæc verba. *In caſu neceſſitatis permiſſum eſt confiteri laico.*

Sed non eſt ſacramentalis.

Ibidem num. 33. in hæc verba. *Vt inde faciat eleemoſynam exiſtenti in extrema neceſſitate.*

Idem ſumma Angel. verb. *Eleemoſyna.* §. 7.

Ibidem num 39. in hæc verba. *Et iſta mihi videtur verior.*

Niſi concurrant aliæ conjecturæ. vide Marſilium ſingul. 22.

Ibidem num. 41. in hæc verba. *Niſi eſſent aliqui aſſaſini malæ conditionis & famæ qui confiterentur.*

Dic hoc non ſufficere, niſi de delicto aliqua appareant indicia in ſpecie per not. ad Ang. de Malefic. fol. 125.

Ibidem in hæc verba. *Piſcatum fuit corpus & non inventum.*

Adde Angel. de Malefic. fol. 63. & 125.

Ibidem in hæc verba. *Tamen condemnatus fuit ad mortem dictus Maſſerius.*

Et bene, quia erant de delicto in ſpecie indicia veriſimilia & propinqua.

Ibidem num. 47. in hæc verba. *Vbi Papa ex cauſa daret uni Principi poteſtatem judicandi de Clericis certi loci vel territorii.*

Et certis caſibus, & modo limitato.

Ibidem num. 48. in hæc verba. *Privilegium de jure divino.*

Hoc verum quando exemptionem perſonarum Clericorum Deo ſervientium in aliis, & quoad reliqua, eſt de jure humano.

Ibidem num. 50. in hæc verba. *Seu quavis alia perſona Eccleſiaſtica.*

Etſi non dimiſerit habitum & tonſuram.

Ibidem num. 51. in hæc verba. *Ita eſt textus in cap. 1. de Apoſtat.*

Intellige quod immiſceat ſe ſævis & enormibus, ut ibi. & cap. ex parte. de privileg. alias non ipſo facto, ſed trina monitione vel peremptoria cum debito intervallo perdit. cap. contingit. cap. in audientia. de ſententia excommunicationis.

Ibidem num. 54. in hæc verba. *Niſi exerceat arma, vel ſæva.*

Et hoc verior vero.

Ibidem num. 55. in hæc verba. *Tenent contrarium dicentes.*

Et malè.

Ibidem in hæc verba. *Qui ſecundo vel tertio monitus non deſiſtit.*

Infra annum, ſed poſt annum ſine monitione, & in hac infami arte non referat, an habitum & tonſuram ferat.

Ibidem num. 57. in hæc verba. *In omnibus illis caſibus per Iudicem Eccleſiaſticum eſt degradandus.*

Imo in caſibus quibus ipſo jure omne perdit privilegium, non requiritur degradatio ad perditionem privilegii, tamen ſatis puto quod quoad eos qui ſunt conſtituti in ſacris, requireretur priuſquam fieret corporalis executio.

Ibidem in hæc verba. *Ego crederem quod ſemper in caſibus præcedentibus.*

Sed non eſt verum.

Ibidem in hæc verba. *Si tempore commiſſi delicti habuerit habitum & tonſuram.*

Quid ſi poſt delictum reaſſumpſerit habitum & tonſuram, puto non prodeſſe.

Ibidem in hæc verba. *Imo videtur adhuc tenere quod requiratur tertia monitio.*

Et malè.

Ibidem num. 59. in hæc verba. *Quod cognitio an habitus ſit Clericalis.*

Vel non, idem Auffrer. fol. 39. & bene.

Ibidem in hæc verba. *Requiritur trina monitio.*

Niſi ſævis & enormibus ſe immiſceat. cap. ex parte. de privileg. cap. 1. de apoſtat. cap. perpendimus. de ſententia excommunicationis.

Ibidem num. 60. in hæc verba. *Quia uxor eſt de foro viri.*

Scilicet temporali domicilii habitationis viri, non tamen de ſpirituali, quia nulla ratione aut jure cavetur.

Ibidem in hæc verba. *Vndecimo fallit propter defectum juſtitiæ ſeu negligentia judicis Eccleſiaſtici.*

Hoc verum quum non poteſt conſuli per recurſum ad ſuperiorem, & credo ſuper hoc fundantur multæ viæ abuſus.

Ibidem num. 63. in hæc verba. *Sicut in lenonibus.*

Hoc plus placet.

Ibidem num. 65. in hæc verba. *Credo tamen quod opinio Bonaguida ſit verior.*

Imo.

Ibidem num. 66. in hæc verba. *Videtur quod ſic.*

Dicas quod non.

Ibidem num. 68. in hæc verba. *Cum verum trahatur retro.*

Truffa eſt.

Ibidem num. 70. in hæc verba. *Etiamſi alii ſint laici.*

Hoc eſt falſum, & rationes ſequentes non concludunt, ideo ſto juri communi, licet iſtud late teneat. Marſil. ſingul. 180.

Ibidem in hæc verba. *In caſu emergenti.*

Et malè, & eſt ſocietatem in delictis provocare.

Ibidem num. 71. in hæc verba. *Curia ſæcularis conſuevit illos civiliter punire.*

Hoc eſt indubitanter verum, quando ante Cleri-

cattum jam erat ratiociniis obnoxius. leg. ſi quis curialibus. cod. de Epiſc. & Cleric. Joan. Fab. leg. quiſquis. cod. eod. ſed ſi poſt cœpit adminiſtrare, non eſt verum de jure quod ob hoc ſubſit judici ſæculari, tamen quod hic dicitur, eſt ſatis rationabile, & per Conſuetudinem induci poteſt, quia in hoc non divina, ſed poſitiva tantum exemptio reſtringitur, & ita ſervatur.

Ibidem num. 72. in hæc verba. *Et quod debebat.*

Hoc verum jure poſitivo Canonum.

Ibidem num. 81 in hæc verba. *Quod detinentur in carceribus Epiſcopi Pariſienſis uſque ad ſatisfactionem emenda.*

Adde Joan. Galli. quæſt. 3.

Ibidem num. 88. in hæc verba. *Fallit in Clerico in artificio delinquente.*

Nota quod Clericus ſolutus mercator publicus forte nec habitum gerens, nullum perdit privilegium fori de jure canonico, & etiam trina ſecuta monitione, ſolum perdit in rebus. cap. final. de vita & honeſt. Clericorum. tamen quod Clericus ſolutus, etiam & publicam negotiationem exercens, perderet fori privilegium in civilibus, & extra materiam delicti, eſſet multum rationabile, ut ſicut excedit ſuos terminos, à non ſuis excederetur, & poſſet hoc per Conſuetudinem vel ſtatutum non recognoſcentis in temporalibus ſuperiorem hoc loco induci, quia non eſt hoc contra jus divinum, quo ſolum perſonæ Clericorum ordine & effectu ſunt exemptæ, & hoc ſervatur. patet in atreſt. fol.

Ibidem num. 92. in hæc verba. *Eo quod temporalia Clericorum ſubjiciuntur legibus.*

Hoc probat Oldrad. conſil. 17.

Ibidem num. 95. in hæc verba. *Quando tortura fuit parva.*

Eſt metus.

Ibidem num. 96. in hæc verba. *Sed tantum in ſoluto.*

Attendatur Conſuetudo.

Ibidem num. 99. in hæc verba. *Vt ſciunt multi quos docuit experientia.*

Credo quod iſte aliquid fuit expertus mali, cum etiam in 2. parte dicat ſe uxoris ſtimulis impeditum.

Ibidem num. 101. in hæc verba. *Ipſe reus condemnatus liberabitur.*

Idem Corſetus. verb. *Cardinalis.*

Ibidem num. 102. in hæc verba. *Eſt ſcilicet intrando Religionem.*

Falſum, quia etiam baptiſmus ſubſequens eum non eximeret.

Ibidem num. 105. in hæc verba. *Sed ex aliquo defectu juris.*

Imo ſolum ubi jure exprimitur. Panorm. cap. 2. de apoſtat.

Ibidem in hæc verba. *Satis poteſt dici quod valeret talis ingreſſus.*

Et hoc dummodo non appareat quod ſit in fraudem, ſed ubi ſemel & per Judicem præmentur, non prodeſt ſubſequens mutatio. Oldrad. in quæſt. 4. Bald. leg. officiales. cod. de Epiſc. & Clerc.

Ibidem num. 111. in hæc verba. *Scilicet ut citetur & fiat miſſio in bonis.*

Et hæc vera. Panorm. cap. inter alia. de immunitat. Eccleſ. vide Oldrad. quæſt. 54.

Ibidem num. 113. in hæc verba. *Non gaudet immunitate, nec etiam privilegio Clericali.*

Dic quod immunitate non gaudeat, eſt de jure divino. Exod. 21. cap. ſed privilegio Clericali omnino gaudebit ſicut in aliis delictis.

Ibidem num. 114. in hæc verba. *Poterit eum extrahere ab Eccleſia.*

Falſum eſt.

Ibidem in hæc verba. *Tunc non poteſt ad mortem puniri.*

Hoc verum ſi illicite eſt extractus, alias quoquo modo poſſit apprehendi pœna debita plectetur.

Ibidem num. 115. in hæc verba. *Sed etiam extra per 40. paſſus.*

Hoc verum, ſi illi paſſus ſint Eccleſiæ dati, & religioſi facti, quia Reges non dederunt immunitatem niſi loco ſacro.

Ibidem num. 119. in hæc verba. *Et forte poſſit dici hodie in eo qui confugit ad perſonam Principis.*

Hoc verum ut nihil fieri poſſit contra authoritatem Principis ſi velit gratiam facere, ſed potius debet juſtitiam exercere.

Ibidem num. 120. in hæc verba. *Decimus nonus caſus eſt in eo qui confugit ad Corpus Chriſti.*

Idem Henricus Boich. cap. ſane. de immunit. Eccleſiarum. ſumma Ang. verb. *Immunitas.* §. 28.

Ibidem num. 121. in hæc verba. *Sed credo quod contrarium obſervaretur.*

Hoc placet, licet contradicat Oldrad. quæſt. 54.

Ibidem num. 130. in hæc verba. *Quia habebitur pro confeſſo.*

Falſum ubi tranſactio eſt licita.

Ibidem num. 137. in hæc verba. *Debet interpretari & intelligi ſecundum jus commune.*

Hoc verum niſi repugnet propria ſignificatio. per leg. non aliter. ff. de leg. 3. ut hic.

Ibidem num. 138. in hæc verba. *Et tunc iſto caſu bona retractantur.*

Et hoc placet, quia Princeps intendit adverſus ſententiam reſtituere, & ſic quicquid virtute illius factum eſt recuperatur; & ita tenet Felin. cap. inter quatuor. de major. & obed. & hoc tenet iſte infra. fol. ſequ.

Ibidem num. 140. in hæc verba. *Quod non intelligitur in fructibus.*

Imo.

Ibidem in hæc verba. *Et nunc putat poſſe tenere contrarium.*

Et hoc verum puto.

Ibidem num. 146. in hæc verba. *In verbo plenitudine gratiæ noſtræ.*

Imo puto quod ſunt verba executoria quæ non ampliant principale diſpoſitum, ideo videndum an ſit indulgentia, an reſtitutio.

Ibidem num. 147. in hæc verba. *Non recuperat officium.*

Hoc placet.

Ibidem num. 148. in hæc verba. *Iaſon. in leg. ſi tibi decem. ff. de pactis.*

Non ſi ſit alii collatum.

Ibidem num. 149. in hæc verba. *Et in cauſis ubi condemnatio non excedit ſummam 25. librarum Turonenſium.*

Hodie 50. libras Turonenſes.

Ibidem num. 158. in hæc verba. *Non eſt opus in impetratione beneficii facere mentionem de nobilitate.*

Hoc verum, ſed etiamſi illam non habens exprimat, mentitur & deterior & falſa expreſſio, quam omiſſio defectus. per not. cap. ſuper litteris. de reſcriptis. iſte hallucinatur.

Ibidem num. 163. in hæc verba. *Secus in omittendo.*

Idem Corſet. verbo....

Ibidem num. 166. in hæc verba. *Niſi reſcriptum eſſet geminatum.*

Etiamſi eſſet geminatum pro ultimo delicto, non puto prodeſſe, quia non plus hoc operatur, quam motus proprius, qui tamen non valet ultra intentionem concedentis. glol. Clement. ſi Romanus. de præbendis.

Ibidem num. 172. in hæc verba. *Videtur primo quod Princeps non poteſt facere.*

Hoc verum quando de facto per probationem conſtat de delicto.

Digitized by Google

Ibidem in hæc verba. *Sed tamen in hoc caſu videtur quod Princeps poſſit facere.*

Hoc verum puto quoad evitandum condemnationem criminalem ubi de culpa & quatenus dolo fuerit clam non conſtat, quia quantum ad civilem condemnationem præſumitur in dubio contra eum quem facto offendiſſe conſtat, ut not. per gloſ. leg. 1. §. cum arietes. ff. ſi quad. paup. fec. dicat.

Ibidem num. 175. in hæc verba. *Et quid ſi creditor laceravit inſtrumentum debiti, quomodo probetur delictum.*

Vide Petrum Gerardum. ſingul. 16.

Ibidem in hæc verba. *Decimus quartus ad probandum Iudicem ſibi ſuſpectum fore.*

Hoc verum jure civili, ſed jure canonico oportet probare coram arbitris. cap. ſuper quæſtionum. de officio & poteſt. jud. delegati.

Ibidem in hæc verba. *Viceſimus quando in contumaciam.*

Nihil eſt.

Ibidem in hæc verba. *Ad probandum Capitula.*

Spiritualia.

Ibidem in hæc verba. *Et quod ſunt modica.*

Et veriſimiles.

Ibidem in hæc verba. *Dicit ſe emiſiſſe votum.*

Falſum nec verum prodeſt.

Ibidem num. 183. in hæc verba. *Super quo eſt hodie regula Cancellariæ Romanæ, quæ eſt octava in ordine incipiens.*

Et ibi vide in gloſ.

Ibidem num. 185. in hæc verba. *Videtur quod non.*

Tum quia authoritate propria non poteſt capi, tum quia non poteſt ſine Bullis expeditis proceſſus fulminari. reg. canc. 29. idem Calder. conſil. 13. vide in libro meo pract. quæſt. 73. ideo in veritate juris eſt concludendum abuſum eſſe notorium à temporalibus noſtris judicibus recipi partes in poſſeſſorio beneficiali ſuper ſignatura, & ad illam verificandam, quia conſtat de non poſſeſſione partis. Et tamen noſtri Judices ſæculares de facto in poſſeſſionem mittunt ſua authoritate uſurpantis inſtitutionem realem quæ ad Archidiaconum ſpectat jure communi ſaltem ad Eccleſiam, & eſt abuſus notorius & periculoſus, quia ſolum poſſunt legitime captam poſſeſſionem conſervare, dic quod non eſt abuſus ex quo mittitur, habet titulum à ſuperiore qui de jure divino & naturali ſufficit.

Ibidem num. 193. in hæc verba. *Aut in bonis incorporatis.*

Imo ſi ſit reſtitutio.

Ibidem num. 194. in hæc verba. *Dicit quod non.*

Dic ut ſupra.

Ibidem num. 196. in hæc verba. *Impetrant gratias à Rege Franciæ.*

Et bene ob confiſcationem bonorum temporalium ſpectantem ad Dominum temporalem. Oldrad. quæſt. 17.

Ibidem in Textu. *Du Prince.* num. 14. in hæc verba. *Quoad ſubditos eorum.*

Falſum.

In §. 6. *Meſſiers & Sergens ſont crûs.* in Textu. *Meſſiers & Sergens.* num. 10. in hæc verba. *Auro his noſtris diebus ordinantur & creantur.*

Et hac veluti contagione infecta marcet reſpublica.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Tunc hoc caſu actus eſt nullus.*

Hoc hodie non procedit, ut not. Felin. cap. Rodulphus. de reſcriptis.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *Tit. des confiſcations. §. 1. verſic. 67.*

Imo niſi condemnetur de hæreſi.

Ibidem num. 35. in hæc verba. *Quod non poſſit ſine conſenſu Epiſcopi.*

Imo conſenſus Epiſcopi non ſufficit.

Ibidem num. 37. in hæc verba. *Quod eſſent privati privilegio Clericali.*

Imo ſpiritualis monitio requiritur. Panorm. dicto cap.

Ibidem num. 41. In hæc verba. *Sed mulierem non poteſt eſſe teſtis in cauſis criminalibus. cap. Mulierem.*

Verum eſt jure canonico, ſed civili ſecus. leg. ex eo. ff. de teſtib.

Ibidem num. 97. in hæc verba. *Et credo quod non in diebus feriatis in honorem Dei.*

Imo.

Ibidem num. 99. in hæc verba. *Quod quis non poteſt ſe obligare ſub vinculo excommunicationis.*

Directè ſe non obligat, ſed ſubit præceptum Judicis ſub illa pœna, in quo multi fiunt abuſus. vide quæ notavi ad cap. Petro & G. de offic. jud. deleg.

Ibidem in Textu. *Sont crûs.* num. 3. in hæc verba. *Niſi ſit Cardinalis cui creditur ſine litteris.*

In concernentibus ea quæ ſunt legationis generalis

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Probatio per unum teſtem, vel per famam.*

Falſum.

Ibidem num. 14. in hæc verba. *Non admittitur probatio per teſtes, niſi ſint quinque.*

Contra.

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Et ita vidi judicare in materia beneficiali in recredentia.*

Solum eſt ſuſpenſus ab executione ſimplici ſuſpenſione.

Ibidem in Textu. *De leurs rapports.* num. 5. in hæc verba. *An ſit poſt modum illi ſtandum quod ſit falſa.*

Non quia ſuo officio perfunctus eſt.

Ibidem in Textu. *En meſuſaige.* num. 3. in hæc verba. *Quod non poteſt recuperare à militibus.*

Imo poteſt per gloſ. ibi & per leg. ſi vero. §. cum autem. ff. de his qui dejecerunt.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Per leg. ſi boves. ff. ad leg. Aquiliam.*

Intellige ſemper inciviliter expellendo & culpabiliter.

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Non tenetur Dominus ad hujuſmodi emendam.*

Corporaliter tamen puto quod ſemper teneatur civiliter ad damnum vel dandum pro noxa ad exemplum actionis de pauperie. leg. 1. ff. ſi quadr. paup. feciſſe dicat. ibi non probatur. vide Henric. cap. ſi læſerit. de injuriis & damno dato. 317

Ibidem in Textu. *Juſques à ſept ſols tournois.* num. 13. in hæc verba. *Quod etiamſi petierit centum ſolidos.*

Idem quæſt. Tholoſana. 208.

In §. 7. *L'amende de ſimple recouſſe.* in Textu. *L'amende.* num. 4. in hæc verba. *Quod pœna etiam in foro conſcientiæ debetur.*

Vide Corſet. verb. *Pœna.* ſumma Ang. verb. *Ex.*

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Quod ad primum ſpectabat emenda.*

Idem tenet Joan. Sainſon. tit. 1. gloſ. 1. niſi pœna eſſet arbitraria.

Ibidem in hæc verba. *Licet tamen Guid. Pap. deciſ. ſua 335. videatur tenere contrarium.*

Et hoc placet, quia non dicitur deberi illa mulcta ſive pœna, niſi poſt ſententiam. per not. leg. reſcriptum. ff. de pactis. pag. 16. & 219. vide Benedict. fol. 159.

Ibidem in Textu. *De ſimple recouſſe.* num. 2. in hæc verba. *Non poteſt quis aliis demandare.*

Gloſ. leg. non fundum. ff. de vi, & vi armata. ſingularis ſecundum Felin. cap. quæ in Eccleſiarum. de conſtit.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Si autem injuſte exequatur.*

Intellige

Digitized b

Intellige excedendo limites officii ſui vel mandati, vel ſolemnitatis, ſecus ſi rite exequatur, licet injuſtè idem in judice.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Quod judici male exequenti.*

Hoc verum quando procedit ut privatus, videlicet excedendo juriſdictionem ſuam, vel mandatum, vel ordinem juris requiſitum omittendo Panor. cap. conquerente. de reſtit. ſpol. alias ſecus.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Cum in Gallia omni appellationi ſit deferendum.*

Sed hoc realem monitionem non impedit in inſtrumentis executivis & ſententiis, non obſtante appellatione executivis, alias ſic.

Ibidem in hæc verba. *Et ideo credo quod ſpretis prædictis remediis non poſſit officiali exequenti, etiam injuſte reſiſti.*

Niſi omnino ut privato procedenti.

Ibidem num. 30. in hæc verba. *Et ideo tranſeat cum cæteris erroribus Canoniſtarum.*

Error inemendabilis & pernitioſus.

Ibidem num. 31. in hæc verba. *Puta quia dicit & refert quod citatus reſpondit ſe nunquam venturum.*

Dic quod creditur imo. Joan. de Anag. Felin. cap. ad petitionem. col. 9. de accuſat.

Ibidem in hæc verba. *Barthelus tamen in leg. ſciendum. ff. de verb. oblig. tenuit contrarium.*

Et plus placet.

Ibidem in Textu. *Suffiſamment prouvée.* num. 3. in hæc verba. *Videlicet quando teſtificatur de facto ſuo proprio.*

Hoc eſt dictum. Panorm. leg. quicumque. de ſervis. fugit. & ſequitur Alexand. conſil. vol. ſed reprobat hoc Jaſon. leg. admonendi. & bene.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Quod etiam non valet probatio per juramentum.*

Si ſimplex non autem intelligas de probatione ſuppleta per juramentum in cauſis modicis. juxta leg. in bonæ fidei. cod. de rebus cred. quia talis eſt legitima & vera, quia pro tali recipitur à lege.

In §. 8. *Quand le ſigne.* in Textu. *Le ſigne.* n. 19. in hæc verba. *Et in hoc videtur dicendum quod non.*

Ego puto quod ſic, quia prioris ſigni remanet & ſic non poteſt dici in totum corruiſſe.

Ibidem in hæc verba. *Nihil dico quia pendet proceſſus.*

Putarem quod non eſt ſignum in totum erat ſublatum.

Ibidem in Textu. *Le Seigneur haut juſticier.* num. 3. in hæc verba. *Et ſic hoc caſu videretur, quod omne jus quod Princeps haberet ratione juriſdictionis, tali præſcriptione eſſet amiſſum.*

Imo jus ſuperioritatis, non.

Ibidem in Textu. *Et jour.* num. 8. in hæc verba. *An dies reſignationis computetur in termino.*

Sic.

Ibidem in hæc verba. *Secundo an ſufficiat quod ultima dies ſit incœpta.*

Non, ſed ita debet computari à momento reſignationis, ut ſint 20. dies naturales uſque ad momentum mortis.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Et ea hora die 21.*

Computando diem reſignationis.

Ibidem num. 22. in hæc verba. *In hoc jacent leges & Prophetæ.*

Si quoad hanc quæſtionem, tamen clariſſimum eſt, quod ortus ſolis tunc incipit quando ſol eſt ſupra orizonta ſive illius regionis ſeu climatis, videlicet ſimul atque videri poteſt, & radiis ſuis terra attingi, ſed hoc non eſt in hoc climate in medio menſis Maii, niſi poſt horam tertiam à media nocte: unde dicendum quod defunctus deceſſit duabus horis ante ſolis ortum, unde quantumcumque albeſceret, nominatio non ſpectabat ad Arthuſium, & ſic concludo pro Ludovico *Ferdeault.*

Ibidem num. 23. in hæc verba. *Quæ eſt quod non currit ignoranti.*

Imo contra videtur per not. Bald. d. leg. & tenet fol. ſeq. col. 2.

Ibidem num. 28. in hæc verba. *Sed in amittendo jus jam quæſitum non currit.*

Imo etiam quod currat. tenet Bald. dict. leg. fi. & videtur communis.

Ibidem in hæc verba. *Et videtur quod ſic.*

Et placet.

Ibidem in Textu. *Sans congé & licence.* num. 6. in hæc verba. *Non poſſet cogi ad dandum & concedendum hanc licentiam.*

Imo poſſet cogi per ſuperiorem, nec eſt verum dominum eſſe privatum per hoc.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Faciendo id quod non eſt ſignum patibulare ſignum.*

Hoc eſſet verum, ſi præpoſitis Mareſchallorum, ſeu aliis hoc eſſet reſervatum in proprium jus ac peculiare, alias jure communi liceret.

Ibidem num. 13. in hæc verba. *An debeant iterum cauſam examinare.*

Non ad plenum & via judiciali, ſed bene ſe informando extrajudicialiter, ut not. in cap. cum contingat. de reſcriptis.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *Qui hoc modo erigunt furcas ſine licentia Principis.*

Contra, quia illud non caret primordio veritatis. Marſil. ſingul.

In Rubrica 2. *Des confiſcations.* in §. 1. *Qui confiſque le corps.* num. 2. in hæc verba. *Poſſit bona ejus confiſcare.*

Sic.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *Cogita ex infra dicendis.*

Illi cui publicanda fuiſſent, quia illi fraus eſt facta.

Ibidem in hæc verba. *Quod omnia ſcelerate quæſita fiſco applicantur.*

Tamen illa lex non bene probat, & Dominus de Stella inſignis Doctor Aurelianenſis præceptor meus tenebat contrarium dicens nihil applicandum fiſco, niſi caſibus à jure expreſſis, ſed communis opinio eſt rationabilior.

Ibidem in hæc verba. *Sed fiſcus.*

Imo venientes ab inteſtato. gloſ. leg. ſi quis mihi bona. §. 1. ff. de acquir. hæred.

Ibidem num. 40. in hæc verba. *Quoniam ut jam dictum eſt.*

Puto quod regulariter omnis confiſcatio ad Dominum talis loci ſpectet omni caſu.

Ibidem in Textu. *Qui confiſque le corps.* num. 1. in hæc verba. *Et deciſ. Tholoſana. quæſt. 150. Tenent quod ſic.*

Idem Bart. leg. 1. cod. de privat. delictis.

Ibidem in hæc verba. *In caſu in quo bona veniunt confiſcanda.*

Sed ſi ſunt confiſcanda, puto quod ſpectet ad Dominum altum juſtitiarium.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Qui confiſcat corpus, &c.*

Hoc placet.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Retinet ea quæ ſunt juris communis.*

Hoc verum, niſi pro delicto diffinitivè imponeretur bannum, ut terminus pœnæ, quia tunc debet attendi effectus banni, & tunc comparatio fieri, vide quæ notavi ad Bart. meum. d. leg. amiſſione.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Hodie etiam nullo jure confiſcantur.*

Imo nunquam infligitur bannum, niſi cum expreſſa publicatione.

Ibidem in Textu. *Il confiſque les biens.* num. 3. in hæc verba. *Et ibi omnes, videtur tenere contrarium.*

Digitized by Google

Et melius, quia ſola adminiſtratio perditur. leg. penul. cod. ad leg. Jul. Majeſtatis.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Et ideo melius faciunt Itali quam nos.*

Imo nos melius, ut terreantur mali.

Ibidem in Textu. *Et appartient la confiſcation.* num. 13. in hæc verba. *Et illam deciſ. Baldus refert & ſequitur Alexander.*

Dic quod ſententia ſecundum jus commune publicationis bonorum ubique extenditur, & immobilia applicantur fiſco, in cujus territorio ſunt, mobilia vero fiſco judicio condemnantis. Ludov. Rom. ſingul. 578. Et hoc puto verum, etiamſi confiſcatio fiat per conſuetudinem, vel ſtatutum particulare modo importet annihilationem ſtatus perſonæ.

Ibidem num. 18. in hæc verba. *Vbi non viget lex ſpecialis.*

Imo ſi ſtatus perſonæ ſit annihilatus per ſententiam.

Ibidem in hæc verba. *Qui quidem annuus reditus eſt conſtitutus ſuper aliqua re exiſtente in alio territorio alicujus Domini qui habet poteſtatem habendi & levandi confiſcationes.*

Quidquid iſte diffusè involvat, dic breviter quod reditus annui ſuper rebus conſtituti immobilibus, ſive per dationem fundi, ſive pecunia empti, tamen cenſentur pars rei, ideo illi reditus in ſe & futuris penſionibus ſpectant ad fiſcum loci, ubi res affectæ reditui ſunt, ſed penſiones jam ceſſæ, & nomina mobilibus comparata, tanquam res mobiles ſpectant ad fiſcum loci ſententiæ, quocumque ſint res vel debitores, ut tenet Alexand. conſil. 111. vol. 4.

Ibidem in hæc verba. *Et non Domino illius loci ubi res eſt ſita ſuper qua debetur.*

Imo.

Ibidem num. 22. in hæc verba. *In hoc caſu eſt, & minus dubium.*

Imo idem ut ſpectet ad Dominum loci rei tanquam pars fructuum rei quæ eſt affecta illi oneri, ſed quid ſi debitor alterius territorii debet annuum reditum ſuper ſe & bonis ſuis nulla re ſpecialiter affecta, tunc dubito, ſed magis puto quod debet ſpectare ad fiſcum loci ſententiæ, quia propriè ille eſt cui debetur confiſcatio, & aliis fiſcis non debetur, ſed ipſi ratione territorii occupant bona affixa ſuo territorio; *Ores* hic reditus licet perpetuus, & ob hoc immobili comparandus in perſonali obligatione conſiſtens, nulli territorio eſt affixus, nec dici poteſt loco circumſcribi; ergo debet ſpectare ad fiſcum loci ſententiæ, & ita nunc dicerem, ſalva pleniori indagine. C. du Moulin.

Ibidem num. 26. in hæc verba. *Et non Domino altæ juſtitiæ.*

Ego dico quod domino altæ juſtitiæ quoad immobilia ſita in ſuo territorio non obſtat appoſitio manus Regiæ, quia nullius jus nec poſſeſſionem tollit, non obſtat quod ſententia trahat acceſſorium, quia fateor quod trahit mobilia & omnia non affixa, ſed territoriis affixa manent habentibus jus confiſcationis in territorio, quia iſta ſunt nimis gravia, nec poſſunt volare cum perſona.

Ibidem num. 35. in hæc verba. *Quæritur an ejus bona debeant confiſcari ſecundum hanc conſuetudinem.*

Ego dico quod confiſcantur ubique, inſpecto ſtatuto loci ubi res ſunt, quia hoc fit per annihilationem perſonæ quæ concurrit hic: ſed ſucceſſio hæredum fit per repræſentationem legitimam perſonæ, quæ nulla eſt, quia ſervus mortuus unde proprium hæredem habere non poteſt, & licet ſtatutum Mediolani deferat ad hæredes ſpecialiter non habet locum hîc, unde quæ hîc ſunt, vacant, & ſic in fiſcum deferuntur.

Ibidem in Textu. *Hant Juſticier.* num. 1. in hæc verba. *An ad proprietarium.*

Ad iſtum, ſed interim in confiſcato habet uſufructuarius uſumfructum.

Ibidem in §. 2. *Et eſt à entendre.* num. 5. in hæc verba. *cum maritus contra fiſcum omnes actiones habeat omnino.*

Hoc ſatis verum puto quamvis uxor civiliter moriatur, quia ita eſt de jure, ſed quid, ſi poſtea mulier moritur naturaliter, vel ob delictum fuit morte naturali afflicta, certum eſt apud nos quod ejus dos, vel bona non tranſeunt ad hæredes, ſed potius haberet fiſcus, ſed an remaneant marito. gloſ. in d. leg. quinque legibus. dicit quod lucratur maritus, tanquam culpa uxoris, ſoluto matrimonio, ſed an ſit verum apud nos?

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Sed per ſe non poteſt.*

Et ſic ſi eſt annexum prædio tranſit cum eo, alias non, ſed remanet Eccleſia libera.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Ita Doctores.*

Alias non, niſi ad vitam rei.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Quia quæ non ſunt tranſitoria ad hæredes extraneos non tranſeunt in fiſcum.*

Hanc rationem non conſidero, ſed jus ipſum emphyteoſis vel feudi limitatum in contractu.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Ergo ſi vaſſallus delinquatur, & bona publicentur, non publicatur feudum.*

Hodie cum ſint patrimonialia tranſeunt in fiſcum.

Ibidem num 14. in hæc verba. *Bona ad mortem damnati.*

Singul. 542.

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Non veniunt ea quæ ſubjacent reſtitutioni per fideicommiſſum.*

Hoc verum ſi caſus reſtitutionis evenerit, alias tranſeunt cum onere.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Ita not. in leg. 1. cod. de bonis quæ liberis.*

Niſi vivente reo.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Etiam naturaliter, vivente uſufructuario.*

Sed extinguitur.

Ibidem num. 18. in hæc verba. *Quod veritas eſt in contrarium.*

Mentiris contra textum. §. fin. inſtit. de uſufruct. ubi maxima & media capitis dim. finitur.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Quod talia alimenta non deberent confiſcari cogita.*

Quod placet, quia etiam ſervis relicta tenent, quorum ſtatus nullus eſt.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *Peculium profectitium & adventitium.*

Quod apud nos, confiſcato corpore, filii famil. omnia ejus jura confiſcarentur, ſalvo jure uſusfructus, ſi pater aut alius, ut *le bailliſte*, vel alius jus habeat.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *Conſilio 59. in 10. & 11. col.*

Antequam ſit quæſita reo non debetur nec confiſcatur, tunc enim poſt, quia deficit poſtquam eſt quæſita cenſetur ut cætera bona.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *Secus ſi mixta, vel poteſtativa. leg. in facto. §. fiſcus. ff. de condit. & demonſt.*

Iſte non bene dicit, dic quod jura conditionalia in ultimis voluntatibus non tranſeunt in fiſcum activè, nec paſſivè quæcumque ſit conditio, per leg. 1. §. ſin autem. cod. de cad. toll. ſed in contractibus tranſeunt activè & paſſivè, limito in conditione affirmativa in poteſtate confiſcati qui non poteſt illam implere in præjudicium fiſci. ita Bald. leg. fin. cod. de contrahenda empt. leg. executorem. cod. de execut. rei jud. vide in libro meo peculari.

Ibidem num. 27. in hæc verba. *Vt eſt textus ad litteram.*

Imo in contrarium in §. uxores. ubi habetur quod dotes earum non confiſcantur, nec etiam donatio-

Digitized by Google

nes eis à viris factæ, etiam matrimonio conſtante, niſi quando ſunt filiis reſervandæ.

In Rubrica 3. *Des fiefs.* num. 2. in hæc verba. *Et nihil ignoravit.*

Melius dixiſſet pauca.

Ibidem in §. 1. *Le Seigneur du fief.* in hæc verba. *dedans l'an & jour.*

De conſuetudine Pariſ. *dans 40. jours.*

Ibidem in hæc verba. *Videlicet quod etiam hæres Domini.*

Hoc caſu in conſuetudine Pariſ. oportet venire 40. dies poſt proclamationem Domini.

Ibidem in Textu. *Pour cauſe de devoir.* num. 5. in hæc verba. *Barthelus dicit in d. leg. de pupillo. §. ſi plurium. in fine.*

Dig. de operis novi nunt. ſed dicas quod ſufficit præſtare uni, videlicet antiquiori. gloſ. Bald. Card. Alexand. ſi de feud. fue. conten. inter Dominum & Acqui. Felin. c. 1. de major. & obed. Boer. etiam de conſu. feud. §. 10. vide infra eod. §. 7. tit. 125.

Ibidem in Textu. *Dedans l'an & le jour aprés le trépas.* num. 1. in hæc verba. *Super inveſtitura in poſſeſſorio.*

Falſum eſt.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *An vero illud ſolum tempus quod ſupererat defuncto.*

Ego dico indiſtinctè quod hæres in ætate faciendi homagii, habet ſolum tempus quod ſupererat defuncto, non obſtant rationes ſeqq. quia dico quod eſt major ratio quæ præponderat ex poteſtate Domini cujus intereſt quod ei abeſt homagium, ideo à lapſu temporis præfiniti faciet fructus ſuos.

Ibidem n. 13. in hæc verba. *Primo videtur quod ſic.*

Et hoc verum de noſtra conſuetud. Pariſ.

Ibidem in hæc verba. *Et allegat ibi conſilium Panormitani, de Comite Fuxi.*

Conſil. 3. vol. 2.

Ibidem in Textu. *Faire les fruits ſiens.* num. 5. in hæc verba. *Adverte etiam quomodo.*

Imo reſpectu Domini qui utitur jure ſuo.

Ibidem in Textu. *Ou à la perſonne de ſon principal Officier.* num. 2. in hæc verba. *Quod licet inſtitutio beneficii vacantis, per mortem ſit nulla.*

Imo annullanda per cap. quod ſicut. de elect. ſecundum communem cauſam. quæſt. Tholoſ. 107. Corſet. verbo. *Patronus.*

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Et tunc ſecus arg. leg. 1. ff. de cond. ſine cauſa.*

Hoc placet.

Ibidem in hæc verba. *Nec illos cogitur reſtituere.*

Hoc verum ſi nullum eſſet geſtum negotium inter Dominum & poſſeſſorem, ſed hic filius, per conditionem ſine cauſa fuit vaſſallo obligatus.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Et dicit quod inimicitiæ ſunt conſideranda.*

Quando non fuerunt ad hoc affectatæ.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Ita quod ſtatim poſt reconciliationem incipiat currere tempus.*

Ita ſi ſit probabilis ſecuritas veniendi arbitrio judicis.

Ibidem num. 26. in hæc verba. *Numquid vaſſallus debeat petere inveſtituram ab utroque, an ab uno.*

Apud nos petet à ſuperiore.

Ibidem num. 30. in hæc verba. *Quia tale juramentum ſufficit.*

Hoc eſt falſum ex parte ipſius vaſſalli ſeu jurantis, quia eo mortuo debet iterum jurare hæres, ſed tamen ex parte Domini, ſi ipſi & ſucceſſoribus ſit juratum, non debet idem vaſſallus de novo jurare ſucceſſori. Imo Panorm. Henric. Boich. d. cap. veritatis.

Ibidem num. 31. in hæc verba. *Nullum alium hoc dicentem legi præter Ludovicum Romanum.*

Falſum eſt.

Ibidem num. 33. in hæc verba. *Dicerit quod ſic.*

Falſum puto, ſicut ſola oblatio non liberat debitorem.

Ibidem num. 39. in hæc verba. *Antequam reſpondeat ſuo libello.*

Hoc verum, quando abſque eo non poteſt reus plene deliberare. vide quæſt. Tholoſ.

Ibidem in §. 2. *Et en tant que touche les pupilles.* in hæc verba. *Dedans le terme d'un an.*

De conſuetud. Pariſienſi. *Le Seigneur baille ſouffrance juſqu'à 20. ans aux maſles, & quinze aux filles.*

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Et ideo eſt reſtituendus.*

Adverte de conſuetud. Pariſ. ad homagium faciendum, maſculus 20. annorum, & fœmina 15. reputantur majores, ideo dico quod tales quantum ad hoc non poſſent reſtitui jure minoris.

Ibidem in §. 3. *Le Seigneur du fief.* in eadem verba. *Le Seigneur du fief.*

Idem ſervamus.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Ex eiſdem vaſſallus poteſt feudo privari.*

Intellige de cauſis in perniciem perſonæ commiſſis.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Imo requiritur quod Dominus fuerit conqueſtus in vita.*

Dummodo ſciverit & vixerit per tempus ſufficiens ad conquerendum ſecundum Panor. conſil. 3. vol. 3.

Ibidem in Textu. *Et hommage.* num. 6. in hæc verba. *Homo hominis mei non eſt homo meus.*

Iſtud ſine ſcrupulo procedit quando jura Dominorum ſunt ſeparata non dependentia ab invicem, ſed ubi jus primi Domini ab ulteriore & ſuperiore Domino derivatur, iſtud non eſt ſimpliciter verum; imo homo hominis mei eſt meus homo mediatus, & homo Baronis magis & primordialis eſt homo Regis.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Ergo ex prædictis quod tria requiruntur.*

Imo iſtud primum ſolum.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *Quem ex eis teneatur potius adjuvare.*

Quod primum. Rom. conſil. 47. de Ferra. in lib. quando agitur ad renov. feud. gloſ. contra debitum fidelitatis.

Ibidem in §. 4. *Le vaſſal eſt tenu.* in eadem verba.

Idem de conſuetud. Pariſ.

Ibidem in Textu. *Aprés ledit hommage, fait ſon denombrement & declaration.* num. 10. in hæc verba. *Et in ſuo integro cuſtodietur.*

Falſum, *s'il ne deſavoué.*

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Primævo jure naturali omnis perſona & omnis res erat libera. can. jus gentium. 1. diſtinct.*

Hoc ſpecialiter falſum in Regno Franciæ ubi Rex eſt ſuperior ratione juriſdictionis, & ratione dominii directi terræ, niſi aliquibus particularibus fundis allodialibus, quorum Domini habent directum dominium juris gentium, & cum iſtud ſit contra univerſalem naturam Regni debet oſtendi.

Ibidem num. 18. in hæc verba. *In qua quis habet juriſdictionem.*

Hoc falſum, ſed bene ipſa juriſdictio quæ eſt jus diſcretum à fundo poteſt dici eſſe feudalis, quia à ſolo Principe habetur.

Ibidem num. 23. in hæc verba. *Sed an vaſſallus præſcribere poſſit.*

Non.

Ibidem in Textu. *Sans faire les fruits ſiens.* num. 3. in hæc verba. *Remediis ad hoc opportunis.*

Imo mere privatus ſua authoritate poteſt ſaiſire per famulum ſuum, & poterit etiam manum ſuam roborare per appoſitionem manus juſtitiæ, ſed ſua authoritate ſolum non poteſt privatus reſiſtenti vim facere. leg. non eſt ſingulis. ff. de reg. jur. ſed in judicio experietur.

Digitized by Google

Ibidem in hæc verba. *Cui ſtatuto ſtandum eſt.*

Per naturam Conſuetudinis Pariſienſis nulla præſcriptio poteſt procedere in ipſo feudo, ſed bene quoad jura particularia ceſſa, & ſic offerendo denombramentum, poteſt perpetuo petere feudum vaſſallus, ſed quid de fructibus qualiter præſcribentur, quia in illis caret Dominus titulo?

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Et ad manum ſuam ponere.*

Imo poteſt ad manum ſuam ponere, ſed interim poſſidebit vaſſallus, & litigatur ſuper appoſitione manus, & ex eventu juſtificabitur vel annullabitur.

Ibidem in §. 5. *En choſes feodales.* in eadem verba.

Idem ſervamus.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Quia omne feudum quocumque modo acquiſitum ſit hæreditarium.*

Niſi de novo acquireretur pro ſe & filiis, quia tenor inveſtituræ eſt ſervandus.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Per hanc noſtram Conſuetudinem.*

Sed de Conſuetudine Pariſ. non habet locum illa authoritas, itaque nec attenditur illa conjunctio.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Per not. in §. naturales. ſi de feudo fuerit controverſia.*

Imo quia per Conſuetudinem Franciæ nullo modo tales ſuccedunt, & potius ſuccederet fiſcus.

Ibidem num. 25. in hæc verba. *Et illud tenet in ſpecie Guido Pap.*

Et placet.

Ibidem num. 26. in hæc verba. *Cum feuda ſint redacta ad inſtar patrimonialium.*

Sed de Conſuetudine noſtra numquam ſuccedunt conjuges invicem.

Ibidem num. 32. in hæc verba. *Et iſtud refert & ſequitur Dominus meus Iaſon.*

Et in §. æquè ſi agat. inſt. de act.

Ibidem num. 64. in hæc verba. *Alienatio vaſſallagii & rerum feudalium.*

Idem Alexand. conſil. 25. vol. 4.

Ibidem num. 70. in hæc verba. *Quod ſi avus prohibeatur.*

Et prohibetur, videlicet exſtante legitima parte. idem Alexand. conſil. 74. vol. 3. & facit. authent. licet. cod. de naturalibus lib. licet Marſil. contra ſingul. 143. & malè.

Ibidem num. 71. in hæc verba. *Ita nec natus ex ea.*

Hoc verum ubi fœmina perpetuo excluditur, ſecus quando uno tantum caſu excluderetur, ut apud nos in linea collaterali in pari gradu in feudo, quia nihilominus filius fœminæ ſi ſit cum aliis in pari gradu ſuccedet, & hoc veritas, ut notavi in libro meo peculiari praxis quæſt. 69.

Ibidem num. 77. in hæc verba. *Sed contrarium tenet in alia lectura.*

Hanc tenet Rochus de Curt. cap. finali. de conſuetud. col. 63. quod non poteſt inducere in deciſionib. contrarium & eſt verius.

Ibidem in Textu. *Ab inteſtat.* in hæc verba. *Et ideo inſtituatur hæres extraneus in feudo.*

Quod ſolum licet in patria juris ſcripti.

Ibidem in hæc verba. *Tenetur habere conſenſum Domini, antequam poſſeſſionem adipiſcatur.*

Hoc puto verum.

Ibidem in hæc verba. *Numquid teneatur requirere conſenſum Domini.*

Non.

Ibidem num. 1. in hæc verba. *Quod non poteſt filius poſſeſſionem feudi apprehendere ſine conſenſu Domini.*

Hoc non procedit apud nos, ubi poteſt ſine Domini conſenſu alienari, ſalvis juribus Domini.

Ibidem in Textu. *Et prendre la poſſeſſion.* num. 1. in hæc verba. *Et videtur quod iſta Conſuetudo faciat differentiam.*

Imo non facit.

Ibidem in hæc verba. *Non intelligitur de poſſeſſione corporali.*

Imo habet poſſeſſionem naturalem & civilem, ita quod ſtatim habet interdictum retinendæ, vel unde vi, & ceſſat omnino interdictum adipiſcendæ.

Ibidem in Textu. *Excepté les Religieux* num. 8. in hæc verba. *Imo per Clericatum amittit feudum.*

Hoc verum de jure in Clerico in ſacris vel profeſſo, cui non eſt liberum ad ſæculum redire, ſed communiter apud nos idem eſt quod in cæteris patrimonialibus.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Quod iſta fallentia non ſit vera.*

Imo.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Papa poteſt diſpenſare Monachum ut recipiat uxorem.*

Contra.

Ibidem in hæc verba. *Oldradus. conſil. 96.*

Imo ſupra.

Ibidem in hæc verba. *Sexto limitate quando pater vel alii agnati.*

Contra.

Ibidem in hæc verba. *Septimo limitate, niſi Clericus de novo inveſtiretur a non ſciente ipſum Clericum.*

Contra.

Ibidem num. 18. in hæc verba. *Barbatias in Rubrica de feudis.*

Et ita ſervatur in hoc Regno, quod non ſuccedunt ut hoc anno 1531. in prima parte dictum eſt per arreſtum magni Conſilii *contre un Chevalier de Rhodes, & le Grand Prieur de l'Ordre joint avec luy, qui furent déboutez de leur demande de partage & diviſion. & le défendeur abſous* cum expenſis tamen, *en une terre où l'uſufruit avoit eſté donné audit Chevalier*, titulo particulari, *ledit uſufruit luy fut reſervé, & dit qu'il bailleroit caution juratoire de n'en uſer ſinon comme bon pere de famille.*

Ibidem in §. 6. *En partage & diviſion.* in eadem verba.

Idem ſervamus.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Quia de diviſione nulla jura debentur.*

Adde ad quæſt. Tholoſ. 75.

Ibidem in §. 7. *Partage ou diviſion.* in ead. verba.

Hoc ſervamus.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Quod vaſſallus poterit eligere unum.*

Imo antiquiori.

Ibidem in Textu. *Et ſelon la nature d'iceluy.* numero 1. in hæc verba. *Et non natura feudi à quo dependet.*

Et placet, etſi quoad ipſum feudum ſerviens inſpicitur Conſuetudo loci ſervientis.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *In contrarium faciunt quæ dicit Alexander.*

Et hoc placet, quia privilegium eſt ſtrictum & debet ſtare in terminis ſuis.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Et Alexand. in d. §. legatum. tenent contrarium.*

Et hoc placet, quia loquitur privilegium per verba naturalia & ortus naturalis, ſed natura fictionem non recipit.

Ibidem in §. 8. *En alienation & tranſport.* in hæc verba. *N'a point de lieu Si.*

Iſta dictio eſt exceptiva, & ſic ſtat pro niſi, non pro ſi vel quamvis.

Ibidem in hæc verba. *Sans conſentement du Seigneur du fief.*

Non habet locum de Conſuetud. Pariſ.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Quod feudum nobile non poteſt vendi in non nobilem.*

non ſervatur.

Ibidem in Textu. *En alienation & tranſport.* num.

10. in hæc verba. *Teneas quod non valet donatio.*

Hoc de jure in feudo.

Ibidem num. 14. in hæc verba. *Neſcio quid fieret in judicio contradictorio.*

Ergo minime mutandum.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Quod hoc caſu Dominus lucrabitur fructus.*

Hoc verum quatenus concurrunt in æſtimatione ad ſervitium quod remittitur, ideo communiter in Francia non haberet locum. d. cap. 1. ut notavi in libro meo peculiari. juris quæſt.

Ibidem num. 21. in hæc verba notæ marginalis. *An vaſſallus poſſit tranſigere ſuper feudo.*

Sic apud nos indiſtinctè inſtar patrimonialium.

Ibidem num. 25. in hæc verba. *Ita etiam dare in emphyteuſim.*

Non poteſt de jure niſi retinendo fidem.

Ibidem num. 26. in hæc verba. *Doctrina Doctorum communiter approbata, eſt quod ſic.*

Et eſt verum ſive de toto, ſive de parte, ſive in quota, ſive in re particulari, nec dicitur ex hoc diſmembrare feudum, quia ſemper remanet vaſſallus pro toto feudo, & ſi per ſuum factum, aut quoviſmodo feudum aperiatur, infeudatio per eum facta ſine Domini conſenſu omnino ceſſabit. leg. ex vectigali. ff. de pignor. ſecus ſi Dominus conſenſiſſet, ſed quid ſi vaſſallus non infeudet alii, ſed partem feudi ſimpliciter alienet, quam recognoſcet emptor à Domino an poſſit, puto quod ſic, & ſic non dicetur eſſe diſmembratio reſpectu ipſius feudi ſervientis, ſed reſpectu capitis attenditur ſi ab illo ſeparetur recognoſcendo alium Dominum, quia non poteſt hoc fieri per vaſſallum, & *ſe deſmembrer* non dicitur ſeparatio membri à membro, ſed membri à capite.

Ibidem num. 28. in hæc verba. *Sed adverte quia Baldus illam reprobat.*

Et bene, quia tunc præſumitur fraus per Alexand. conſil. 165. vol. 2. & 104. vol. 3. Cardin. Clem. 1. de rebus Eccleſ. non alien. Jaſon. leg. manumiſſiones. ff. de juſt. & jur.

Ibidem num. 37. in hæc verba. *Secus ſi reverteretur ad eum ut privatum.*

Idem puto ſi velit retinere quando venditur ſolvendo prætium, quia pro emptore habetur, & non erat venditor aliàs venditurus quam ſuis factis firmis manentibus, licet Guido Pap. teneat contra. in deciſ. 575. & malè, imo bene quia debet tunc eſſe ejuſdem conditionis cujus fuiſſet emptor.

Ibidem num. 41. in hæc verba. *Ubi videntur concludere quod non.*

De jure & conſuetudine ſecus.

Ibidem num. 47. in hæc verba. *Dixi quod ſic.*

Alias poterit Dominus ſaiſire, ſed ſi Dominus taceat, nullum eſt periculum.

Ibidem num. 49. in hæc verba. *Quia poſſet evenire in facto.*

Et ſunt milites quos excuſet error juris.

Ibidem num. 50. in hæc verba. *Quod ita judicaretur.*

Eſt enim mere falſum.

Ibidem num. 51. in hæc verba. *Ita etiam Dominus non poteſt alienare vaſſallum ſine conſenſu ejus.*

Niſi alienet cum Curia, videlicet totum. Alexand. conſil. 25. vol. 5.

Ibidem in Textu. *Commiſe n'a point de lieu.* num. 1. in hæc verba. *Ubi dicit quod ſpectat ad proprietarium.*

Verum eſt quoad proprietatem, ſed uſufructuarius in eo quod accrevit, habebit uſumfructum, quando uſusfructus eſt ſibi ſimpliciter conceſſus in principali & dependentiis, ſecus ſi limitativè in terris tempore conceſſionis exſtantibus. per leg. in agris. ff. de acq. rer. dominio.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Sed opus eſt ſententia.* Declaratoria.

Ibidem in Textu. *Ne prend la poſſeſſion.* in hæc verba. *Ubi determinat neceſſariam eſſe traditionem.*

Corſet. verb. *Alienatio.*

Ibidem num. 1. in hæc verba. *Iſtud in terminis decidit Alvarotus.*

Idem Marſil. ſingul. 28.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Non perdit beneficium Eccleſiaſticum.*

Hoc falſum, vide infra. col. ſeq. & quæſt. Tholoſ. 240.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Et ibi Doct. in cap. ſi vaſſallus. ſi de feudo fuerit controverſia.*

Sed ibi ignorans vendidit, & ſic non erat privatus nec privandus.

Ibidem in Textu. *Reale.* num. 1. in hæc verba. *Quod non ſufficit poſſeſſio quæ transfertur per conſtitutum.*

Hæc opinio vera, ut ſcripſi ſuper conſuetud. Pariſienſ. §. 13. gloſſ. 5. num. 4. & 5. in verbo *Vendu.*

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Et tunc non transfertur poſſeſſio.*

Imo tranſit civilis. leg. & habet. §. placet. ff. de prec.

Ibidem in hæc verba. *Cujus receptor recepit redditus & deveria.*

Dic quod ſic. tex. in leg. certe. in princip. ff. de precario.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Tenet quod ſic.*

Idem de Ferrato in libro quando agitur ad revocationem feudi.

Ibidem in Textu. *Sans conſentement.* num. 5. in hæc verba. *An Dominus poſſit retinere, adhibito conſenſu.*

Puto quod non.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Præſentia cum taciturnitate operatur.*

Vide cap. nonne. de præſumpt.

Ibidem num. 14. in hæc verba. *Licet gloſſa ibi & male.*

Imo bene.

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Et ſimiliter de acquirente.*

Imo de acquirente, non.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *Similiter ab ipſo Domino revocante.*

Imo quia ſuum vendicat.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *Per diſpoſitionem hujus ſtatuti.*

Dic indiſtinctè, quod directa veniendo agere poteſt.

In Rubrica 4. *Des droits & appartenances à gens mariez.* num. 3. in hæc verba. *Quod delicta carnalia ſunt minus punibilia.*

Sed cæteris paribus magis infamia.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Puta ſuo ſervitori.*

Ante 25. annum ſine patris conſenſu.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Quarta & ultima ratio dicitur perfecta laudis.*

Laudes cumulatiſſimæ conjugii & bona deſiderabiliſſima, ſed heu formidabiliora mala quæ ponit Joan. Pet. de Ferra. in libro quo agit. mulier. ad do. gloſſ. verbo. *Uxor quondam.*

Ibidem num. 13. in hæc verba. *A Domino autem propria uxor prudens.*

Veriſſima ſententia.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *Secundum Paridem de Puteo in tractatu de Syndicatu.*

Panorm. cap. quemadmodum. de jure jur.

Ibidem num. 25. in hæc verba. *Tam premitur magno conjuges empta minor.*

Conjuge nupta minor.

Ibidem num. 31. in hæc verba. *Et valet.*

Hoc falſiſſimum, nec gloſſa hoc ibi dicit quod

Digitized by Google

credatur Sacerdoti, ſed ſoli confitenti.

Ibidem num. 32. in hæc verba. *Et non poteſt reſcindi per dolum.*

Non removentem conſenſum à contractu.

Ibidem in §. 1. *La femme ſoit qu'elle ait ou pere.* in hæc verba. *N'ordonnance de derniere volonté, diſpoſer. de ſes biens.*

De conſuetud. Pariſ. non eſt in poteſtate viri, nec reperitur in poteſtate mariti, ideo omnia ut mater familias faciet extra per illam conſuetudinem Pariſienſem diſpoſita, unde faceret teſtamentum.

Ibidem in hæc verba. *Pour le fait de ſadite marchandiſe.*

Sed non teſtando.

Ibidem in Textu. *En la puiſſance de ſon mary.* num. 4. in hæc verba. *Contrarium tamen eſt veritas.*

Quia ipſæ filiæ habebunt, ſed an filii filiæ habebunt, videtur quod ſic, ob verbum deſcendentibus quod in eis verificatur, ſecus eſſet de verbo poſteris vel generis. leg. 1. ff. de jure immunitatis.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *Et videtur quod non.*

Hoc placet quantum ad conſuetudinem Pariſienſem per quam conjugati ſui juris efficiuntur non per iſtam.

Ibidem in Textu. *Contrats entre les vifs.* num. 1. in hæc verba. *An mortuo marito teneat.*

Puto potius quod non, & eſt verum.

Ibidem num 5. in hæc verba. *Ita etiamſi ab illa diſcedatur de conſenſu partium.*

Hoc falſum quia non eſt novus contractus, ſed licita diſceſſio à primo. leg. 2. cod. quando liceat ab empt. diſced. & ſic non debentur iterato, ſed ſemel tantum; idem puto ſi ex neceſſitate part. præcedentis de retrovendendo fieret reſolutio, ſecus ſi ex voluntate, & jam conſummato contractu.

Ibidem in hæc verba. *Ioan. And. in addit. ad Specul. ibi.*

Vide infra. *des cenſes.*

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Vt tenet Dominus Iaſon. in leg. Barbarius Philippus.*

Et §. fuerat. inſtit. de actionibus.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Primo quia eadem ſolemnitas debet intervenire in conſtitutione procuratoris.*

Quia conſtituere procuratorem eſt contrahere.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Vide Dom. meum Iaſonem in §. omnium. inſtitut. de actionib. in princip. in 6. col. quaris. col. 4.*

Col. 4.

Ibidem in hæc verba notæ marginalis. *Ad donationem cauſa mortis.*

Panorm. conſil. 40. vol. 2.

Ibidem num. 18. in hæc verba. *Item extende quod etiam intelligitur ſi fiat in re minima.*

Salvo eo quod ſecundum conſuetudinem permiſſa ſit.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Limita hanc noſtram conſuetudinem non habere locum in datione vel acceptatione pignoris.*

Imo & liberè vindicabit maritus, quia non poteſt mulier ſine eo diſponere etiam in propriis.

Ibidem num. 2[illegible] in hæc verba. *Quando mulier eſſet tutri c ſuorum filiorum.*

Hoc putarem verum ſi poſſet eſſe tutrix, quod non ſervamus, ſed potius tutor eſſet vitricus ipſe, ſed ſi ipſa eſſet, puto quod non requireretur conſenſus viri, ut valeret contractus mulieris inter pupillos & creditores, quod eſt clarum, ſed quando inter ipſam & pupillos obligaretur ex geſtione facta, matrimonio conſtante ſine conſenſu viri, putarem quod ſic, ſi geſtio incœpit ante matrimonium vel cœpit ſemel legitime, videlicet viri conſenſu, quia in initio eſt ipſe quaſi contractus qui interim eſt conditionalis, & tutela finita oritur actio ex quaſi contractu primo ad rationem reddendam medio geſtionis.

Ibidem num. 22. in hæc verba. *Limita tertio conſuetudinem noſtram non habere locum in contractu vel obligatione ad pias cauſas.*

Falſum eſt.

Ibidem num. 23. in hæc verba. *Et ideo idem ſi mulier mercatur aut contrahit in his quæ concernunt alimenta.*

Non eſt ſimile, quia tunc in rem mariti vertit qui tenetur alere.

Ibidem num. 28. in hæc verba. *Licet ſit evidens utilitas pupilli vel Eccleſiæ.*

Hoc verum ad hoc, ut poſſit pupillus vel Eccleſia conveniri, ſed alter non.

Ibidem num. 33. in hæc verba. *Vide quæ in ſimili dicit Nicol. Boerius in conſuetud. Septena Bituricenſis. tit. de juriſd. omnium Iudicum.*

Fol. 38. cap. 5.

Ibidem num. 35. in hæc verba. *Quia tunc mulier adſtringitur, etiam non ſervata ſolemnitate.*

Hoc ſatis placet, tamen dicunt quod in foro ſeculari non ſervatur, ut ſi dixerit injuriam, quod non poterit agi contra maritum ad reparationem utilem, ſed tamen poterit proſequi in Curia Officialis per cenſuras ipſa mulier. Adverte periti Advocati michi dixerunt, quod cum damnabitur per ſecularem ad emendam utilem ſimiliter in omnibus delictis ad ipſam pœnam pecuniariam ſi incidat, ſed executio illa quandiu vivet non fiet, quia fieret in reb. mariti, ſed ſoluto matrimonio fiet in bonis uxoris vel ejus hæredum, & puto hoc verum eſſe & æquum, & ſic quod non poterit per cenſuras proſequi, nec erit locus, imo etiam cenſuris locus, quia poteſt cogi ad cedendum bonis. infra. part. 10.

Ibidem in hæc verba. *Qui prædicta allegat. ff. de pactis.*

Et in d. §. omnium. col. 6. de actionibus.

Ibidem num. 37. in hæc verba. *Quia tunc valet contractus.*

Falſum puto.

Ibidem num. 39. in hæc verba. *Poteſt donare cum juramento.*

Falſum, quia ſuperioris authoritas irritat obligationem, & temerarium eſt juramentum, quia ut plurimum uxor non poteſt ſervare, quia ſubtraheret viro ſuo.

Ibidem num. 40. in hæc verba. *Et quod ex quo fuit excommunicata.*

Et malè.

Ibidem num. 43. in hæc verba. *Ad impediendum effectum guarentigia.*

Imo quando non eſt ſuper quo exequatur.

Ibidem num. 46. in hæc verba. *Quod tamen tenetur in foro conſcientia.*

Falſum eſt niſi ex parte ſua dolus interveniret, & ſic non peccat non implendo quod non poſſet, ſed peccavit dolum faciendo.

Ibidem num. 51. in hæc verba. *Vide ſupra in ult. amplias. in hac gloſſa.*

Falſiſſimum eſt.

Ibidem in Textu. *N'auſſi par teſtament.* num. 1. in hæc verba. *Quid fiendum.*

Puto quod factum ſine eo valeat.

Ibidem in Textu. *Sans la licence.* num. 1. in hæc verba. *Intelligitur de expreſſa.*

Poteſt tamen longo tempore præſumi expreſſam intervenire.

Ibidem in Textu. *Et authorité.* num. 2. in hæc verba. *Dic quod non.*

Non puto quod hoc ſervari ſit neceſſe.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Videtur conceſſus ſimilis vel melior.*

Sed ibi reſpectu juris creditoris, quod non magis

Digitized by Google

ex uno læditur quam ex alio, hic in authoritate quæ læditur niſi in forma pareatur ideo ſecus puto.

Ibidem in Textu. *Si elle n'eſt marchande.* num. 7. in hæc verba. *Requirantur omnia ſupradicta.*

Non.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Poſſit ipſa mulier conveniri.*

Non puto ſi præſens ſit maritus qui jurium eſt dominus.

Ibidem in §. 2. *Femme mariée* in hæc verba. *Conſtant le mariage de ſendit mary & d'elle.*

Et è contra idem Pariſius.

Ibidem in Textu. *Femme.* num. 4. in hæc verba. *Habet locum in matrimonio putativo.*

Imo & ſolum inſpicietur jus commune, videlicet quatenus eſt reciprocè communicatum, ut in quæſt. 22. in libro meo peculiari.

Ibidem in hæc verba. *Non habet locum in matrimonio putativo.*

Et hoc placet.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Quia tunc lucra matrimonialia.*

Altero ſciente.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Bartholus in leg. nihil. ff. rerum amotarum. tenet quod ſic.*

Etiam diſpoſitio hujus conſuetudinis eſt reciproca, unde non poteſt dici odioſa. ſumma Angel. verb. *Lex.* §. 4. vide Panorm. Felin. cap. 3. loco. de præſumpt. Marſil. ſingul. 106.

Ibidem in Textu. *Mariée.* num. 3. in hæc verba. *Pro certo iſtud quod hic tenui, videtur eſſe de directo contra textum ad litteram in §. finali. incip. illud quoque.*

Ille textus loquitur in lucris conventionalibus, non in legalibus, ideo malè ſe corrigit.

Ibidem in Textu. *Au Duché de Bourgogne.* num. 5. in hæc verba. *Et ideo cum deſtinatione matrimonii videatur eſſe contractum in domicilio mariti.*

In domicilio habitationis viri. Alexand. conſ. 100. vol. 3.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Et ideo non comprehenduntur bona quæ ſunt extra locum conſuetudinis.*

Iſta conſuetudo inducit tacitum contractum ſocietatis. leg. quod ſi nolit. §. quia aſſidua. ff. de ædil. edict. & ille tacitus contractus extenditur ad omnia bona ubicumque, nec tollitur ex ſimplici migratione in locum diverſæ conſuetudinis, ut notatur in libello praxis. quæſt. 16.

Ibidem in Textu. *Selon la generale Couſtume.* num. 1. in hæc verba. *Dicit quod non.*

Hæc eſt communis, ſed contra teneo, ut in quæſt. in meo libro pecul. juris.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Decidetur ſecundum ſtatuta contractus loci.*

Iſte neſcit quid dicat, etiam infra ſe corrigit, dic indiſtinctè quoad effectum & deciſionem jurium matrimonii ubi non fuit ſpecificatum, nec facta relatio ad alium certum inſpicietur locus domicilii habitationis viri deſtinatæ tempore matrimonii, ſed quæro forenſis qui alibi habebat domicilium & habitationem, huc venit accipere uxorem, & promiſit ei ſocer eum alere hic cum uxore per biennium, vel circà, quod factum eſt, modo quis locus inſpicietur? ſupra.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *An in bonis mariti exiſtentibus in Ducatu Burgundiæ debeat ſervari Conſuetudo Nivernenſis.*

Sic.

Ibidem in Textu. *Eſt participante.* num. 6. in hæc verba. *Numquid in iſta acquiſitione ſit translatum dominium in uxorem ipſo jure pro media parte.*

De natura Conſuetudinis Pariſ. maritus conſtante matrimonio, eſt dominus mobilium & conqueſtuum, ideo totum ſibi acquiritur & ſocietas quæ eſt interim eſt ſolum in jure communicandi, ſed non fit hæc rerum communicatio, niſi matrimonio ſoluto, unde videtur quod ſi maritus generaliter bona ſua obligaverit; quod pars quæ poſtea redibit ad uxorem, manebit æque obligata.

Ibidem in Textu. *De tous meubles.* num. 16. in hæc verba. *Dic quod eſt immobilis; & inter immobilia connumeratur.*

Idem ſumma Ang. verbo *Alienatio.* Ludov. Rom. ſing. 103. de Cremata. ſing. 59. ſed dicas contrarium poſt Felin. cap. cum adeo. col. 2. de reſcriptis. tract. de beneficio. parte 2. quæſt. 6.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Quod appellatione mobilium non comprehenderetur pecunia in emptionem prædiorum deſtinata.*

Ego limito in caſu ſcripto per me infra. col. 4. quando talis pecunia eſſet redacta, ex venditione facta per alterum conjugum de ſuo proprio ea intentione ut ſurrogaretur de ea aliud prædium, quia hic duo ſunt, videlicet origo & deſtinatio.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Qui inter mobilia computantur.*

Donec redimantur, cenſentur immobilia. de conſil. Panorm. art. 56.

Ibidem in Textu. *Et acqueſts.* num. 4. in hæc verba. *Quando alias erat obventura marito.*

Imo non ſufficit quod titulo lucrativo, acquiratur à quolibet conſanguineo. ſed ab eo à quo caſus declarat, quod michi obveniſſet alias.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Quod ſi quis acquirat illud quod erat ſibi ex ſucceſſione venturum.*

Dic quod ſi emptione ſeu oneroſo titulo negociativo acquiratur indiſtinctè eſt verus conqueſtus, probatur etiam per art. 184. conſuet. Pariſ., tamen in ſe fundus eſt proprius, ut infra.

Ibidem in hæc verba. *Debebat habere dimidiam partem.*

Totius & dimidiam alterius dimidiæ.

Ibidem in hæc verba. *Quod hæreditas non communicatur.*

Dicas quòd mobilia ſimpliciter, & undecumque ſint ſemper communicantur.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Sed mihi videtur quod contrarium eſt verius.*

Hoc verum ſi vendatur proprium eo animo, ut de pecunia acquiratur aliud ſurrogandum in proprium, quia ſi fuerit ſurrogatus fundus, non eſt dubium quod eſt proprium, & antequam ſurrogatio fiat, talis pecunia ratione originis & deſtinationis manente eadem voluntate, cenſetur proprium, adeo quod altero moriente non communicatur, ſecus ſi fuerit mutata voluntas, quod præſumitur ſi pecunia fuerit alio applicata, vel cum aliis extra ſeparationem mixta, vel longo tempore nulla mentione & memoria ſurrogandi, ipſa enim pecunia de ſeipſa ſine deſtinatione in fundum non poteſt cenſeri ſurrogatum, quod non eſt ejuſdem naturæ. leg. cum in fundo. §. ſi fundus. de jure dot. adeo quod etiamſi in venditione proprii ſui diceret vir cum emptore, quod pecunia eſſet ſibi in proprium nihilominus puto quod communicabitur, niſi communionis futuræ ex eo conſentiendo renuntiaverit, quod poteſt, quia non dat ſed non acquirit, alias non poſſunt vir & emptor facere quin in tali pecunia ſicut in eorum facto habeant locum jura communicabilia moribus undecumque ſint. C. du Moulin.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Quod declaret in præſentia Iudicis.*

Puto ſufficere declarari extrajudicialiter in ipſo contractu, & ſic ante quæſitum jus communionis in pecunia vel obligatione illius quæ eſt mobiliaris, & etiam ſi in continenti fiat ſurrogatio alterius fundi, puto ſufficere ad probandam deſtina-

Digitized by Google

tionem ſi allegetur.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Secus ſi ex præcedenti ultima voluntate.*

Quia inſpicitur tempus quo dies legati cedit. leg. quæ legata. ff. de reg. jur.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *An vero debeat habere dimidiam tantum.*

Quod verum puto, niſi de animo ſurrogandi appareat, ſed moneo numquid mulier ſimpliciter ſine pacto ſurrogandi, conſentiendo facit advantagium viro per obliquum quod eſt prohibitum, & ſic vir per poteſtatem quæ non communicatur vel æquipollens, poſſet mulier condicere ſine cauſa ab hæredibus viri, certe eſſet cogitandum.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Quid ſi aliquid pervenit marito vel uxori per conſolidationem.*

Ego dico breviter, quod ſi conſolidatio fiat ex cauſa de antiquo, ſeu ex natura rei ipſius, cenſetur eodem jure cum ipſa re, ſi autem fiat aliunde ex cauſa extrinſeca, tunc *de* per ſe conſideratur & inſpicitur modus acquirendi.

Ibidem in hæc verba. *Tunc non haberet.*

Adhuc idem

Ibidem in hæc verba. *Quæ nihil de dote dedit.*

Falſum eſt.

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Deciſionibus antiquis.*

De conſuetudine.

Ibidem in hæc verba. *Secus ſi poſt.*

Imo idem modo non ſibi diminuat in quæſito, ſed ſolum in quærendo ut docuit.

Ibidem in hæc verba. *Qua fide conjugii violata commiſit adulterium.*

Quod perdat doarium non dubito, ſed quoad medietatem mobilium & conqueſtuum dubito, quia non debentur eodem jure, ſed eam ſpectant jure ſocietatis, ſed adverte quod etiam perdit bona paraſernalia. gloſ. ſingul. cap. plerumque. de donat. inter vir. & uxor. Ludov. Rom. ſing. 311. Pet. Gerard. ſingul. 48. Felin. cap. paſtoralis. col. 3. de judic. ſed ex hoc ſequeretur quod perderet omnia bona etiam propria, quia omnia ſunt tradita viro in dominio vel adminiſtratione, & ſic dicerentur ſua vel paraſernalia per not. Baldi. leg. maritus. cod. de procuratoribus. tamen hoc videtur durum, ſatis putarem pro nunc, quod perderet mediam juris communionis, quia pendet à matrimonio, à quo pendet ſocietas: ſed in lege matrimonii peccavit, ſecus de propriis quæ habet aliunde, quia jure non reperitur nec pœnæ extendendæ. leg. pœnæ. ff. de pœnis. non obſtat d. gloſ. quia parum approbatur à Doctoribus, & ibi dicit Panorm. dic quod comprehenditur pars media ad eam ſpectans.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Solvere mediam partem condemnationis.*

Hoc verum ſi condemnatio fiat poſt mortem quia tunc incipit deberi. leg. reſcriptum. ff. de pactis. ſed ſi durante vita mariti ſit facta condemnatio & executio, non poterit tamen uxor imputare, quia licuit viro alienare, ſed ſi vir exactione nondum facta moriatur, videtur quod poſſet mulier imputare hæredibus. per leg. ſi fratres. in fine. ff. pro ſocio. ſed non puto verum, quia dicitur indiſtinctè quod mobilia & debita mobiliaria active & paſſive communicantur, nec diſtinguitur undecumque procedant; ſed mortuo viro ante ſententiam, an poſſint prætendi expenſæ contra viduam in parte media pro tempore quo agitatus eſt proceſſus in matrimonio, puto omnino quod non, ubicumque inſtantia principalis non durat contra eam, quia non incipiunt deberi expenſæ, niſi poſt ſententiam, & verum puto, licet ab aliquibus aliter practicari videro.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Et in leg. 1. cod. de fideicommiſſis.*

Quia etiamſi plurima acquiſiviſſet non plus habitura erat.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *An debeat eſſe præcipua illi filio.*

Dic quod in ſolidum ad filium ſpectat quemadmodum ſi alienaſſet extraneo, quia de illis omnino poteſt diſponere, tamen ſine fraude, ſed an eo ipſo quod dat filio, videtur facere in fraudem ſecundæ præſentis uxoris, videtur quod ſic, per leg. data. cod. de donat. ideo cogita? puto eo ipſo fraudem præſumi, ſi ſit notabilis qualitas ſive ex qualitate doni.

Ibidem §. 3. *Le mary conſtant le mariage.* in eadem verba.

Petrus Anchar. conſil. 102. Bald. col. 103. num. 1.

Ibidem in hæc verba. *Ou par l'un d'eux.*

Idem Pariſius.

Ibidem num. 1. in hæc verba. *An hæredes ſui mariti teneantur eaſdem luere ad utilitatem uxoris.*

Non, ſi ſit ſpecialiter obligata.

Ibidem in Textu. *Par donation.* num. 1. in hæc verba. *Sed de donatione quæ fit tantum bene merito. arg. leg. ſi Pater. ff. quæ in fraudem credit. & leg. verius. ff. ſi quid in frand. patr.*

Imo etiam de gratuita.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *An hoc caſu videatur omnia mobilia & acquiſita donare.*

Quod videtur, quia conſtante matrimonio eſt dominus & potens alienare in ſolidum, tamen quia media eſt uxori debita, ſatis puto quod excepta videatur, quia verba hanc reſtrictionem poſſunt pati, ſecus ſi certas res transferret, imo puto quod ſi donet omnia mobilia, & acqueſtuum præſentia, quod ſtatim videlicet in totum ſi inter vivos, ſecus ſi in ultima voluntate legaret, etiam ſecus ſi cauſa mortis, ſed quid ſi pure inter vivos det omnia mobilia & conqueſtuum præſentia & futura? ſatis puto quod non valeat, quia licet poſſit adminiſtrare non tamen deſtruere, & licet poſſit dare, hoc tamen civiliter eſt capiendum, non ergo poteſt totum jus ſocietatis abſorbere, & eſſet fraudatio apertiſſima.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Videtur quod veniat pars redempta.*

Imo ſola pars quæ erat dantis tempore donationis.

Ibidem in Textu. *Des meubles eſtans communs.* num. 3. in hæc verba. *Et ideo etiam maritus poteſt affranchiſare hominem ſua uxoris.*

Falſum ſi ſit adſtrictus fundo proprio uxoris.

Ibidem in Textu. *Des heritages acquis.* num. 2. in hæc verba. *Sed adverte, quia videtur quod hæc donatio tanquam fraudulenta.*

Et placet.

Ibidem in Textu. *Soit que leſdits acqueſts.* in hæc verba. *An intelligitur de eorum filiis in illo matrimonio natis.*

Sic.

Ibidem in hæc verba. *Et omnia dare vellet.*

Eſſet actus meræ prodigalitatis.

Ibidem in hæc verba. *Ita ſcilicet ne egeat.*

Hoc placet.

Ibidem in hæc verba. *Secus vero ſi ſit expreſſa ſocietas & communitas contenta in contractu matrimonii.*

Imo idem eſſet omnino, & nihil operaretur expreſſum tacitè exiſtens. leg. non rectè. cod. de fidejuſſo. leg. 3. ff. de leg. 1.

Ibidem in §. 4. *Le mary ne peut grever ſa femme.* in hæc verba. *Ne auſſi ſemblablement au droit de ſon doüaire.*

Idem Pariſius.

Ibidem in Textu. *Ne peut.* num. 1. in hæc verba. *Verum ei in quem confertur diſpoſitio aliquid acquratur.*

Puto

Digitized by Google

Puto quod ſi in teſtamento, ſive in morte faciat de eis donationem inter vivos, quod eo ipſo præſumitur in fraudem, & ſic non valebit ultra valorem mediæ viri.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *De iſtis bonis diſponere.*

Et hoc verum puto, *car elle avantageroit directement ſon mary, ce qu'elle ne peut faire*, ſecus eſſet ſi juri non ſatis quæſito renuntiaret, ut infra dixi.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *In ſuo teſtamento faciat contractum donationis.*

Ego omnino puto hoc eo ipſo in fraudem mulieris factum, niſi rei modicitas vel qualitas aliud ſuaderet: ideo competent uxori actiones revocatoriæ, imo quia apparet factum à perſona prohibita, & ad excludendum providentiam legis, talis alienatio eſt ipſo jure nulla. leg. ſi libertus. de jure patron. Jaſon. §. item ſi quis. col. 2. de actionibus.

Ibidem in hæc verba. *Non valet diſpoſitio.*

Ludov. Rom. conſil. 293.

Ibidem in Textu. *Ne auſſi ſemblablement au droit de ſon douaire.* num. 8. in hæc verba. *Ita quod non habeat uxor poſt mortem mariti dotalitium in illis.*

Certum eſt quod non omnino per Conſuetudinem Pariſienſem.

Ibidem in §. 5. *Le mary ſans procuration de ſa femme.* in hæc verba. *Et en actions perſonnelles.*

Et mobiliaires ſecundum Conſuetud. Pariſ. & intellige ſuo nomine.

Ibidem num. 1. in hæc verba. *Tantum importat, ſi fiat marito.*

Hoc puto falſum circa ea quæ ſunt propria uxori, & in quantum proprietatem ſeu perpetuitatem concernit.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Habendo licentiam à marito.*

Falſum.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Sine mandato tanquam affinis.*

Marſil. ſingul. 133.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *Uſque ad decimum gradum.*

Imo uſque ad quartum. Felin. d. cap. nonnulli. in fine.

Ibidem num. 33. in hæc verba. *Videtur mihi facta.*

Ad quandam affectionem & ſuſpitionem, non quantum ad actionem.

Ibidem nu. 49. in hæc verba. *Imo vetat contrarium.*

Hoc verum ſi eſſet res futura propria uxori.

Ibidem num. 50. in hæc verba. *Quando conſtituit ipſum maritum procuratorem.*

Puto quod ſic.

Ibidem num. 52. in hæc verba. *Et tunc maritus non tenetur.*

Si ad intereſſe tamen ſi quid accepit debet reddere.

Ibidem in Textu. *Es droits poſſeſſoires.* in hæc verba. *Et leg. maritus. cod. eod. quæ loquitur de agendo.*

Ego puto quod omnem actionem mulieri competentem poteſt maritus nomine uxoris intentare oſtendendo mandatum, vel cavendo de rato. per d. leg. maritus. etiam poteſt uxor auctoriſata à viro agere ſuo nomine, & procuratorem conſtituere, & noſter §. loquitur de perſonalibus & poſſeſſoriis, & apud nos de mobiliariis quorum dominus eſt maritus, & ſuo nomine agit, reliqua ſunt ſub jure communi.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Quæ dicuntur rei vendicationes.*

Hoc per ſignificationem verborum.

Ibidem num. 14. in hæc verba. *Communiter tamen obſervatur quod in actionibus.*

De proprio uxoris ſed oppono, maritus habet illarum adminiſtrationem, ergo cenſentur paraferna-lia, & aget ſine alia ſatiſdatione, licet de expreſſo mandato non doceat, quia habet tacitum. leg. fin. cod. de pactis conventis.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Et quod maritus in iſtis non admittitur ad agendum pro uxore.*

Hoc placet.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Licet contrarium teneat gloſſa in cap. cum pridem. de pactis.*

Sed ibi reprobatur per Panorm.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *Et dico magis præſumendum.*

Imo quia hæc eſt virtus heroica, communem virtutem excedens.

Ibidem num. 27. in hæc verba. *Secus ſi infra relegationem*

Vel in relegatione.

Ibidem in hæc verba. *Communiter tenetur opinio gloſſæ & ſequacium.*

Et hanc tenui in examine Doctorum ſuper illo §. publicè. Imo ſecus contrarium cum Bartholo.

Ibidem num. 29. in hæc verba. *Admittitur defenſor abſque mandato per dict. §. publice.*

Tanquam quilibet.

Ibidem num. 34. in hæc verba. *Sed hoc conſilium eſſet ſalubre.*

Sed non puto illud procedere ſecundum uſum moderni temporis, quo numquam niſi per procuratorem litigatur, etiam ceſſat ratio quia ſemper fertur ſententia in ipſam perſonam principalem.

Ibidem num. 37. in hæc verba. *Textus eſt quod non.*

Eſtque verum in propriis uxoris, ſecus in poſſeſſoriis & mobiliaribus, ſed in his ſuo nomine, ideo iſtud eſt verum ſimpliciter.

Ibidem in §. 6. *Femme mariée ſelon la generale Couſtume du Duché de Bourgogne.* in eadem verba.

Pariſius *eſt la moitié des heritages que le mary avoit lors du mariage, & qui depuis échéent en ligne directe.*

Ibidem in Textu. *Mariée.* conſil. 1. in hæc verba. *Nec carnaliter cognita.*

Videtur quod non per ea quæ notat Panorm. cap. tertio loco de præſumpt. Marſil. ſingul. 105. tamen quicquid dicatur ibi de reſtringendo, ubi diſpoſitio eſt odioſa, dico quod ubi verborum ſignificatio eſt clara, non eſt decedendum. leg. non aliter. ff. de leg. 3. quare dico quod eo ipſo quod matrimonium eſt contractum legitimè per verba de præſenti, omnia jura ſive contractuum, ſive ſtatutorum loquentia, de viro & uxore habent locum, ideo locus eſt juri communionis & doarii; tamen iſtud limito dummodo matrimonium ſit contractum legitime, ideſt publice, ſecundum morem regionis, ſecus ſi clandeſtine, quia tale matrimonium eſt prohibitum per jura. cap. finali. de cland. deſponſ. & licet ſit verum matrimonium in ſe & in vinculo tamen nullo favore juris fruetur, unde jura diſponentia circa ejus favorem vel honorem, ceſſant in tali illicito, nec de eo intelliguntur, quia eſſet abſurdum, & etiam captioſum ob pericula quæ oriri poſſent, ſed quid ſi poſt debitè publicetur & ſolemniſetur, certè ſatis puto tunc omnia jura locum habere & trahi retro ad tempus contracti. per cap. 2. de clandeſt. deſponſ. adeo quod ex tunc à tempore contractus, locum habebit communio & prohibitio donationis, & ita ſentio. C. du Moulin.

Ibidem num. 25. in hæc verba. *Sicut integre contrahendo ſecundas nuptias.*

Non puto verum, niſi de præſenti imo.

Ibidem in Textu. *Selon la generale Couſtume du Duché de Bourgogne.* num. 3. in hæc verba. *Secundum taxationem decimæ antiquæ.*

Hic eſt multum diverſum, quia ipſum relatum eſt neceſſarium iſto caſu ad diſpoſitionem, unde debet conſtare de relato.

Digitized by Google

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Et bona ejus confiſcantur.*

Imo ſi damnetur in metallum per perpetuam carcerem.

Ibidem in Textu. *Sur la moitié des heritages.* num. 3. in hæc verba. *Videretur quod non.*

Et bene. per not. Jaſon. leg. divortio. §. ſi vir in fundo. ff. ſoluto matrimonio. ſed eſt dubium per not. quæſt. l. 291. (hic variavit Molin.) dic quod tranſit per Rochum. fol. 89. cap. 2. (pone quæſtionem 28. in fine. fol. 80. variavit dico, quia in fine §. in verbo *tranſportare.* adjunxerat quod ſemper ſpectet ad proprietatem,) delevit.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Videtur quod ſic.*

Summa Ang. verbo *Conſuetudo.*

Ibidem num. 30. in hæc verba. *An poſſint tunc cogi.*

Puto quod ſic, quia decimæ prædiales ſunt de jure divino in ſe, ſed non quoad quotam, ſed contra *par la Philippine.*

Ibidem in Textu. *Anciens.* num. 2. in hæc verba. *Quidam tamen Advocati Burgundiæ voluerunt dicere.*

Hoc eſt de noſtra Conſuetudine Pariſ. ſed præcedens eſt verius ex quo contra non diſponitur hîc.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Et ideo hoc caſu non comprehenduntur in dicta noſtra Conſuetudine.*

Vide in libro meo pecul. praxis. quæſt. 124

Ibidem in Textu. *Dont il eſt mort veſtu & ſaiſy.* in hæc verba. *Videtur quod maritus potuit alienare antiqua.*

Hoc verum hîc, Pariſius ſecus.

Ibidem in Textu. *Pour en jouyr la vie durant.* num. 5. in hæc verba. *Videtur tenere contrarium.*

Quia non finitur, niſi morte naturali, & bene.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Statim mortua matre ipſius mariti.*

Sed ea vivente, puto quod debet mediam mediæ uſusfructus qui remanſerat viro.

Ibidem in hæc verba. *Poſſet dici quod ſic.*

Falſum & ridiculum.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Dico talem mulierem debere laudemia.*

Pro ſua media.

Ibidem in Textu. *Et ſupporter la moitié des charges.* num. 10. in hæc verba. *Sed ratione perſonæ ementis.*

Et ideo puto quod non debeat refundi.

Ibidem in Textu. *Et ſera tenué.* num. 1. in hæc verba. *Guido Pap. in ſpecie decidit quod ſic.*

Puto quod apud nos non tenetur dare cautionem in dote conſuetudinaria.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Qui de commoditate fructuum reſpondebit uſufructuario.*

Hoc verum, ſi perſona ſit ſuſpecta, alias puto ſufficere cautionem juratoriam ſecundum Bart. dicta leg. 4.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Tenetur ſtare locationi factæ per maritum.*

Hoc verum puto cauſativè, quia tenetur de hoc dare cautionem, dict. leg. ſi filio familias. 25. in fine.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Et dicit gloſſa.*

Illa gloſſa veritate juris eſt falſa, tamen dic ut dixi ſupra eodem §. 2. in fine, quod non perdit uxor ſua propria, ſed bene mediam communitatis.

Ibidem num. 18. in hæc verba. *Opponendo ei exceptionem adulterii.*

Hoc verum ſi maritus ſcivit & habuit tempus opponendi per not. Panorm. vol. 2. conſil. 3. puto etiam ſufficere apparere de voluntate viri volentis illam privari, ſed non ſcandaliſari revelatione.

Ibidem in hæc verba. *Et vide plene Lud. conſil. 23. in 2. col.*

Conſil. 286.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *Tenet cum gloſſa.*

Et melius, caveat ergo pater, ut ſibi expreſſe ſtipuletur.

Ibidem num. 25. in hæc verba. *Dos non applicatur ſecundo viro,*

Illa ſcilicet dos quæ erat primi mariti & ſic ſpectabit ad filios primi per actus proximiores.

Ibidem num. 30. in hæc verba. *Alexand. in leg. capite quinto. ff. de adulteriis.*

Vide Ang. de Malefic. fol. 87.

Ibidem num. 31. in hæc verba. *In omnibus actibus inter vivos.*

Idem Alexand. conſil. 99. vol. 3.

Ibidem in Textu. *De maintenir en bon & convenable eſtat.* num. 6. in hæc verba. *Videtur quod ſic.*

Dic contra.

Ibidem num. 18. in hæc verba. *Dominus meus Jaſon voluit tenere quod non.*

Hoc placet.

Ibidem in §. 7. *Le mary & la femme.* num. 2. in hæc verba. *Quoad commodum unius.*

Idem in Conſuetudine Pariſienſi.

Ibidem in Textu. *Donations.* num. 7. in hæc verba. *Dum tamen bene merita vere probentur.*

Non puto hoc verum inter virum & uxorem, qui invicem non poſſunt contractus etiam oneroſos ad utilitatem alterutrius facere.

Ibidem in Textu. *Ne autres contracts.* num. 9. in hæc verba. *Cum conſentiendo quod alienetur, perdit dominium.*

Dico quod ipſe vir, & ſui hæredes.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Niſi alienans participaverit de fraude.*

Dico ex eo ſolo fraudem præſumi.

Ibidem in Textu. *Conſtant leur mariage.* in hæc verba. *Utrum valebit talis confeſſio.*

Puto quod ſic, ſi ipſa vere ſit excellentior viro.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Et non quota hæreditatis.*

Hoc placet.

Ibidem in Textu. *Par teſtament ne ordonnance de derniere volonté.* num. 3. in hæc verba. *Non prohibetur ſubſtitutio aut alia ultima voluntas.*

Imo formaliter.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *Ea ratione quod magis accedit contractui.*

Contrarium late tamen tenet Jaſon. in leg. ſciendum. ff. de leg. 1. mirandum quod hîc oblitus eſt allegare.

Ibidem num. 22. in hæc verba. *Ne fiat fraus ſtatuto.*

Et hoc placet, licet Joan. Galli. quæſt. 57. alleget contrarium.

Ibidem in Textu. *De l'un ou de l'autre.* num. 1. in hæc verba. *Quia nec habet uxorem in poteſtate.*

Sic, niſi alia præſumptio fraudis accedat, quia non ſufficit hæc conjunctio.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Quod ſocer non poteſt dare nurui & è contra.*

Nunc hoc ſolum non procederet, quia per matrimonium eximuntur filii à poteſtate parentum, de Conſuetud. Pariſ.

Ibidem in Textu. *Si ce n'eſt du conſentement.* num. 2. in hæc verba. *Sed debet intervenire tempore actus.*

Et nota, quod ſi talis eſt actus qui ſolo conſenſu fiat, quandiu utriuſque diſponentis conſenſus ſeu voluntas durat, authoritas ſeu conſenſus cenſetur interponi in ipſo actu.

Ibidem in hæc verba. *Licet poſtea ſequatur ex intervallo.*

Etiam diſſentiente & revocante diſponente, quia non eſt de forma, ſecus ubi eſt de forma.

Ibidem in hæc verba. *Quod conſenſus parentum ſequatur etiam ex intervallo.*

Et iſtud verum dico quicquid infra dicat, quia ex quo conſenſerunt, non poſſunt poſtea ex ſua per-

Digitized by Google

ſona ad propriam utilitatem convenire. Adverte, hoc verum puto, dummodo ſequatur conſenſus, durante adhuc diſponentium voluntate, quia ſi ante conſenſum illorum diſponens pœniteat & revocet, non puto quod firmetur, licet alii conſentiant, & ſic bene conſiderando, eſt de forma (variat Molin. quod dixit ſupra.)

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Dicit quod non.*

Secus in viro. Brentius. tit. 1. §. 8. non quia ejus patientia intervenit cum longo tempore, ergo per leg. ſi filius. cod. de pet. hæred. ſecus in parentibus qui ſunt abſentes & ignorantes.

Ibidem num. 13. in hæc verba. *Quia eſt de ſolemnitate actus, ut tenet Baldus. in dicta. leg. 1. cod. qui admit.*

Baldus ibi loquitur quando requiritur præſentia, quo caſu verum eſt, quod ficta præſentia per procuratorem non ſufficit, ſed hîc ſolus conſenſus ſufficit, ideo poteſt per alium declarari, quia eſt verus conſenſus.

Ibidem num. 26. in hæc verba. *Ut requiratur conſilium ejus qui debet eſſe præſens.*

Secundum materiam ſubjectam.

Ibidem num. 33. in hæc verba. *Requiſitum à lege vel ſtatuto.*

Falſum.

Ibidem num. 42. in hæc verba. *Puta conceſſa eſt per ſuperiorem religioſo.*

Vel uxori per virum.

Ibidem in hæc verba. *Illi cui conceſſit.*

Faciunt not. Oldradi. conſilio 229. in fine.

Ibidem num. 47. in hæc verba. *An ſufficiat.*

Dico quod ſic, quia actus fundatur in perſona procuratoris. leg. quæcumque gerimus. de oblig. & act. alias ſecus ut in nuntio, non enim obligatur mulier ex contractu ſequenti, ſed ex mandato quod verum.

Ibidem in Textu. *Des prochains parens.* num 1. in hæc verba. *Et videtur quod non.*

Quod puto verum, niſi ſint idonei, videlicet majores & ſui juris.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Videtur quod ſic.*

Et verum puto & valebit, modo authoritas ſit debitè interpoſita, non in donatione notabili, quia non valeret. leg. non omni. cod. de adminiſt. tut. & etiam poterit læſus minor reſtitui.

Ibidem in hæc verba. *Non ſpectant ad tutorem vel curatorem pupilli.*

Ego quod concernit patrimonium, bona & intereſſe, ideo poteſt intervenire.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Non poteſt tunc expediri actus ſine ejus conſenſu.*

Quia de eorum intereſſe agitur, alias poſſet Judex auctorari. not. leg. tranſactionem. cod. de tranſact.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Nec quod revelaret per quaſcumque monitiones querimoniales quæ fieri poſſent.*

Dic quod hoc non relevet in foro conſcientiæ.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *Igitur hoc caſu iſte mercator non excuſabitur à perjurio.*

Credo quod ſi errore putavit donationem valere, quod excuſetur à perjurio, ſed non à reſtitutione, poſtquam veritatem agnoſcit.

Ibidem num. 25. in hæc verba. *An ſufficiat quod habeat conſenſum illius qui debet ſuccedere in immobilibus.*

Puto quod ſic.

Ibidem in Textu. *Suppoſé que leſdits contraux ayent eſté vallez par ferment.* num. 3. in hæc verba. *Prout dixi in hunc qui ſequitur modum.*

Dominus Commentator duo dicit, primum quod donatio inter virum & uxorem non firmatur juramento, & hoc eſt veriſſimum, ſicut quilibet alius contractus contra legem text. leg. non dubium. cod. de legibus. dicit ſecundò quod juramentum eſt nullum, ita quod non requiritur abſolutio, ſed in hoc dicit falſum contra cap. cum contingat. de jure jur. cap. licet mulieres. eodem lib. 6. ratio, quia juramentum eſt juris divini, & ejus materia non poteſt jure humano illegitimari; tenenda eſt opinio quarta infra. fol. mihi 776. quod contractus non valet, ſed juramentum ſic, ſed poteſt & debet abſolutio à ſuperiore dari eo ipſo quod contra legem humanam rationabilem intervenit, quia ſic fuit turpiter receptum, unde poteſt recipiens cogi ad relaxandum, ut opin. Frideric. & Vincent. de qua Panorm. cap. cum contingat. de jure jur.

Ibidem num. 27. in hæc verba. *Sed ſic eſt in caſu noſtro qui continet turpitudinem ex parte jurantis.*

Falſum eſt.

Ibidem num. 46. in hæc verba. *Iſtud non eſt verum.*

Imo eſt verum directa via.

Ibidem num. 47. in hæc verba. *Imo pro non appoſito habeatur.*

Falſum quia non poteſt illegitimate naturam juramenti.

Ibidem num. 51. in hæc verba. *Tunc tenent omnes quod tale ſtatutum valeret.*

Et eſt verum, concurrente etiam juſta cauſa ſimulationis præſumendæ. Ludov. Rom. conſil. 12. ſumma Ang. verbo. *Iuramentum.* & §. 26. Panorm. cap. cum contingat. col. 15. de jure jur.

Ibidem num. 54. in hæc verba notæ marginalis. *Opinio quarta.*

Et veritas quam tenui alias revolvendo. Panorm. in cap. cum contingat. de jure jur.

Ibidem in Textu. *S'autrement par traitté de mariage il n'eſtoit entre eux convenu.* in hæc verba. *Numquid iſta conventio facta in contractu matrimonii de jure valeat.*

Imo etiam apud nos non valet.

Ibidem in hæc verba. *An valeat hæc promiſſio.*

Non.

Ibidem in §. 8. *Si conſtitution de douaire.* in Textu. *Sera ramenée & reduite.* num. 3. in hæc verba. *Quia ſimilis morbus, ſimilem exigit medicinam.*

Si qualitate & quantitate virtutis, ſed ſubſtantia & effectu contrarium.

Ibidem in §. 9. *La femme qui eſt participante.* in Textu. *Qui eſt.* num. 1. in hæc verba. *Videtur quod ſic.*

Ego dico quod videtur, quia in ſocietate poſſunt partes eſſe inæquales, ſaltem ex aliqua ratione, ut quia mulier multa attulit mobilia. leg. ſi non fuerint. ff. pro ſocio.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Quod debet intelligi de acquiſitis & acquirendis.*

Hoc falſum, quia debet dubia conventio ſemper intelligi ſecundum morem regionis. leg. ſemper in ſtipulationibus. ff. de reg. jur. leg. quod ſi nolit. §. quia aſſidua. ff. de ædil. edicto.

Ibidem in Textu. *Ou par elle.* num. 4. in hæc verba. *Seu per fructum ſubſtractarum.*

Dic quod ſic, & durante matrimonio poteſt ab ea ſolidum auferre maritus, eo ſoluto confunditur media.

Ibidem in hæc verba. *Videretur adhuc quod uxor non teneretur.*

Imo.

Ibidem num 5. in hæc verba. *Etiam in quaſtibus in præjudicium mulieris.*

Si fiat per modum aſſignationis partium futuræ ſucceſſionis, certum eſt hoc jure ultimæ voluntatis cenſeri, unde ſi non excedat in valore mediam mobilium & conqueſtuum, valet omnino & puto quod tenetur mulier accipere partem ſuam in reſiduo pro diviſo, quia licuit viro dividere, ſi vero excedat

dimidiam, eſt eatenus de ſingulis aſſignationibus deducendum, ſi autem fieret per modum ſingularium & particularium donationum, puto quod omnino valeret, niſi alia fraus probaretur.

Ibidem in Textu. *Et frais funeraux.* num. 10. in hæc verba. *Non eſt ante omnia reſtituendus.*

Idem placet Panormitano, & notatur ut lite pendente. in antiquis.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Seu redditũum venditorum per maritum ſuper omnibus bonis.*

Et non ſuper re certa, ſuper hoc alias tenui, quod pro tempore futuro non tenetur mulier, unde ut in libro meo poſt. quæſt. 13. ſed nunc videtur mihi abſonum ideo cogita.

Ibidem in hæc verba. *Et inter mobila computantur.*

De Conſuetud. Pariſ. computantur inter immobilia donec ſit facta redemptio.

Ibidem in §. 10. *Et ſemblablement eſt tenu.* num. 5. in hæc verba. *Tenetur ad funeris impenſas.*

Falſum.

Ibidem in Textu. *De toutes debtes.* num. 8. in hæc verba. *An mulier teneatur.*

Non.

Ibidem in hæc verba ad finem. *Et conſtante matrimonio.*

Sed intelligitur tamen de mobiliaribus.

Ibidem in §. 11. *Et peuvent les creanciers.* in hæc verba. *Si bon leur ſemble.*

Idem ſervamus.

Ibidem in Textu. *Contre la femme.* num. 7. in hæc verba. *Quod eſt ex diſpoſitione juris illa utilis actio.*

Dico quod habent actiones pro ſocio, quia debitum cadens in ſocietatem ſolverunt, imo negotiorum geſtorum, quia iſtud eſt factum poſt ſocietatem finitam.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *In eo quod unus ex correis habet actionem contra alium.*

Negotiorum geſtorum.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Tamen ſi voluntarie ſolvit, quod poteſt accidere.*

Habet actionem negot. geſt.

Ibidem in hæc verba. *Et duo correi debendi.*

Imo non ſunt correi, niſi ſimul contraxerint, & hoc actum fuerit.

Ibidem in §. 12. *Et ſi les creanciers.* in hæc verba. *Et pour la moitié de debte à ladite femme.*

Idem ſervamus.

Ibidem in hæc verba. *Nihil diſponit Conſuetudo noſtra in aliquo caſu.*

Non diſponit hoc caſu de bono renunciandi, ideo ſtandum in communi jure communionis.

Ibidem num. 1. in hæc verba. *Quod duo rei debendi videntur invicem fidejubere.*

Falſum.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Gloſſa & Doctores. in leg. æris alieni. cod. de donat.*

Hoc falſum de jure.

Ibidem in Textu. *Agiſſent pour le tout.* in hæc verba. *Qui videntur ad invicem fidejubere.*

Falſum eſt.

Ibidem in §. 13. *Et ſi leſdits mariez.* num. 2. in hæc verba. *Et ideo nec nos diſtinguere debemus. leg. de pratio. ff. de public. in rem act.*

Et iſtam teneo, quia verbis ſtandum. leg. 1. §. is qui navem. ff. de exerc. act. leg. non aliter. ff. de leg. 3. ſed Conſuetudo noſtra Pariſ. in art. 115. non loquitur ita late, i leo ubi ipſa eſt obligata renunciatio, non prodeſt ſibi apud nos.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Quod tale ædificium non cedit ſolo.*

Imo jure gentium cedit, ſed impenſa ipſa, quia non eſt donabilis, eſt repetibilis.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Et hoc credo verum.*

Scilicet quod creditores ſolidum exigunt, ſed ſi contra virum aut uxorem regreſſus habeantur, tenebuntur quatenus facere poſſunt.

Ibidem in §. 14. *La femme mariée.* in hæc verba. *Du decez de ſondit feu mary.*

Idem è converſo, idem Pariſius.

Ibidem in Textu. *Meubles.* num. 4. in hæc verba. *vel aliquas terras.*

Aut jam erat facta diviſio, & tunc præſumuntur de ſua parte acquiſiviſſe, niſi conſtaret illam non eſſe diminutam, & non eſſet veriſimile tam cito tantum per ſe quæſiviſſe à tempore matrimonii ſoluti, quia eſt modicum intervallum, quia tunc niſi aliud oſtendatur, præſumo pecuniam omnem tempore diviſionis abſconditam, aut non erat facta diviſio, & tunc ſi ex notabili intervallo à tempore ſoluti matrimonii acquiſivit, præſumo quod de ſuo acquiſivit, aut in continenti ſeu tam breve tempus quod veriſimile non eſſet tantum pecuniæ obtigiſſe, tunc præſumo de pecunia communi emptum, non tamen eſt communis, nec communicanda res empta ſuo nomine, quia extra cauſam communionis, ſed pecunia eſt reſtituenda vel imputanda.

Ibidem §. 15. *La femme douée.* in hæc verba. *Et ſaiſie de ſon couſtumier douaire.*

Idem Pariſius, & hoc verum ſi maritus res tempore mortis poſſidebat, alias ſecus.

Ibidem in Textu. *De ſon douaire couſtumier.* num. 1. in hæc verba. *Quod ex identitate rationis licita eſt extenſio.*

Falſum, niſi eſſet ratio expreſſa, vel conſtaret quod illa eſſet ſola ratio & ſubintellecta.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Quod autem ſit diviſum.*

(Molinæus corrigit & cancellat verbum diviſum & dicit,) conſuetudinarium & eſt verum, tum quia conventio non eſt appoſita animo novandi, ſecus ſi expreſſe actum eſſet novari, quia tunc apparet quod voluerunt illud eſſe præfixum.

Ibidem in §. 16. *La femme ne peut.* in hæc verba. *Sa vie durant ſeulement.*

Hoc non eſt de Conſuetud. Pariſ.

Ibidem in Textu. *Ne peut mettre hors de ſes mains.* num. 9. in hæc verba. *Secus ſi ignoraverit.*

Imo idem, quia conſiderandum eſt quod actus de ſe eſt nullus, quia contra legem, & tenendo opinionem iſtam, non poteſt firmari contra juramentum à quo ſolo dependet, ergo oportet omnino illud juramentum eſſe validum.

Ibidem in hæc verba. *Ne ſentientis aliquod intereſſe.*

Imo indiſtincte.

Ibidem in Textu. *Douaire couſtumier.* num. 2. in hæc verba. *Et nihilominus remanet conſuetudinarium.*

Hoc verum puto ſi ſurrogatum ſit ejuſdem naturæ, ut ſi aſſignetur ei uſuſfructus certi fundi, quia dico quod licet ſit doarium præfixum, tamen ejuſdem juris cenſetur cujus eſt conſuetudinarium, per leg. cum in fundo. §. ſi fundus. ff. de jur. dotium. & mulier erit ſaiſita, ſecus eſſet diverſæ conditionis & naturæ.

Ibidem in Textu. *Des heritages.* num. 2. in hæc verba. *Quoniam ſermo ſimpliciter prolatus.*

Tamen hic intelligo de omnibus, quia ratio eſt uniformis & eadem.

Ibidem in Textu. *Et en leur refus.* num. 4. in hæc verba. *Tu non poteris etiam variare.*

Non eſt ſervatum.

Ibidem in §. 17. *La femme aprés le trépas de ſon mary.* in Textu. *Par ſon mary.* in hæc verba. *An debeant computare in ſortem.*

Dic quod non, imo eſt perpetuo, ſua ſi fuit data in ſolutum juris ad mulierem ſpectantis, ut in libro meo quæſtione 132.

Digitized

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Quæ ſortiuntur naturam hæreditagii.*

Tunc puto quod ſit vera dos in terminis juris, & poſſet fieri hæc conventio.

Ibidem in hæc verba. *Tu dic, aut re vera apparet.* (Molinæus legit non apparet.)

Ibidem in hæc verba. *Non valet dicta aſſignatio.*

Niſi etiam illi creditores ſolum conceſſione mariti niterentur. Jaſon. §. fuerat. inſtit. de actionibus.

Ibidem in Textu. *Et fait les fruits ſiens.* num. 28. in hæc verba. *Quod iſti minores ratificaverant dationem factam per alios hæredes.*

Si adhuc minores ratificaverint minus ſolemniter non puto eis nocere, alias ſecus.

Ibidem num. 30. in hæc verba. *In hac Civitate noſtra Heduenſi.*

Ego dico quod non, quia annuus reditus fuit acquiſitus filiis juſto prætio.

Ibidem in §. 19. *Entre gens nobles, la femme qui voudra demeurer quitte de payer la moitié des debtes.* in eadem verba.

Conſuetudo Pariſ. ſimpliciter dicit quod mulier nobilis renunciando communitati, liberatur à debitis mariti.

Ibidem in Textu. *Entre gens nobles.*

Dico quod nobiles natalibus, quia hic eſt communis uſus loquendi, qui ante omnia attenditur. leg. Labeo. ff. de ſuppell. leg.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Quem dicit in hoc litteris aureis ſcribendum.*

Sed non dicit ille textus, quod illa tria requirantur.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *Licet etiam ſit virtuoſus.*

Sed falſum eſt.

Ibidem num. 33. in hæc verba. *Quia ex quo lex non diſtinguit.*

Hoc placet.

Ibidem in Textu. *Qui ne ſe voudra entremettre.* in hæc verba. *An vero eo ſit privata.*

Quicquid hic dicat, quod talis renunciatio eſt nulla. per leg. per ſervum. §. denique. ff. de uſu & habit. unde tenetur ad debita, & habet doarium & cætera, non obſtante ſubſtractione.

Ibidem in Textu. *Faire la renonciation.* num. 1. in hæc verba. *Dic quod ſic.*

Non puto quod conſtante matrimonio poſſit renunciare.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Videtur primo quod non.*

Et hoc verius puto, imo alia opinio videtur æquior.

Ibidem in §. 20. *Entre toutes autres gens.* in Textu. *Et avec ce.* in hæc verba. *In bonis exiſtentibus in Burgundia.*

Non eſt dubium quin poſſint, ſed an fecerint? & dico quod ex quo hæc renunciatio eſt diſtractus tacitæ ſocietatis quæ eſt de contractu, debet cenſeri de contractu & ſecundum eum regulari.

Ibidem in §. 21. *Et s'il eſt trouvé.* in Textu. *Des biens communs.* num. 1. in hæc verba. *Non ſunt dotalia.*

Et hoc verum, niſi fuiſſet conventum in contractu matrimonii, ut ſupra eod. §. 7. fol. mihi 722. col. 4.

Ibidem in §. 22. *La femme ne prend point de douaire.* in hæc verba. *Super quibus fuit aſſignata dos.*

De Conſuetudine ſolum reputatur uſufructuaria.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Reputari antiqua hæreditagia.*

Hoc verum ſi ſurrogatio fuerit ſecuta in continenti, vel ſi cum deſtinatione facta eſt venditio.

Ibidem in hæc verba. *Quia illa pecunia ſuccedit in locum dotis.*

Hoc puto verum.

Ibidem in §. 23. *Deniers de mariage.* in hæc verba. *Ou permis d'aſſigner.*

Secus ergo de ſimplici ſive promiſſa dote reddenda ſolum, quia ſtatur juri communi....

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Quod poſſet ſufficere ad onera matrimonii ſupportanda.*

Sed non ſequitur, quia perdit emolumentum dotis, & alio applicaret fructum induſtriæ ſuæ.

Ibidem num. 33. in hæc verba. *Sit contractus uſurarius.*

Dic quod non ſervatis debitis circunſtantiis. ſumma Ang. verbo. *Uſura.* §. 44. Guillel. Bout. in ſuo quodlibeto. Pet. de Ancharan. in ſua diſp. ſuper impreſt. modo proceſſu.

Ibidem num. 38. in hæc verba. *Dic pro limitatione uſuram eſſe licitam.*

Dic quod nullo caſu permiſſa eſt uſura, & omnes hæ limitationes ſunt declarationes uſuræ ceſſantis.

Ibidem num. 39. in hæc verba. *Tunc licite percipit fructus.*

Hoc verum quando fructus habent proportionem aliquam pro ſervitio quod remittitur interim, unde iſtud ceſſat apud nos, quia feuda ſunt patrimonialia, ut dixi in libro meo peculiari. quæſt. 107.

Ibidem num. 42. in hæc verba. *Quod ſinguli ſunt uſurarii.*

Sibi contractu participantes.

Ibidem num. 44. in hæc verba. *Ergo non debet extendi de feudo ad emphyteuſim.*

Et ſic malè dixit Ludov. Rom. ſing. 125.

Ibidem num. 45. in hæc verba. *Quia per beatum Lucam Evangeliſtam in initio per Dominum dictum eſt.*

Cap. 10.

Ibidem num. 61. in hæc verba. *Et tunc in hoc ſunt quædam jura extravagantia.*

Nec in libro meo, nec uſquam illa vidi.

Ibidem num. 66. in hæc verba. *Capitale ſuum detrahere poſſit.*

Imo hoc placet ipſo jure.

Ibidem num. 67. in hæc verba. *Quod quotieſcumque ſit pactum, quod capitale ſit ſalvum.*

Solvitur in damno quando totum deperditur.

Ibidem num. 68. in hæc verba. *Debet habere dimidiam partem fructuum.*

Hoc placet.

Ibidem in Textu. *Ou permis d'aſſigner.* num. 5. in hæc verba. *Aliud eſt vendere.*

Matheſil. ſingul. 46.

Ibidem in Textu. *Et qui ne ſont payez.* in hæc verba. *Ratione quarum bona erant hypothecata.*

Hoc placet.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Intelligitur apponere clauſulas conſuetas.*

Jaſon. conſil. 153. col. 2.

Ibidem in Textu. *Dés le terme qu'ils ont promis de payer.* num. 2. in hæc verba. *Igitur extemplo poſt deceſſum non incipiunt currere dicta arreragia.*

Ego dico quod illa lex magnam, procedit etiam quando dies fuit incerta, quando ex quo certum erat debitum iri, & ſic jam obligatio & actio ceſſerat, licet dies non venerat. leg. cedere diem. ff. de verborum ſignificat. qua adveniente, commiſſa eſt mora, ſaltem terminus ſolutionis tranſiit, & ſic currunt arreragia per formalem deciſionem hujus Conſuetudinis.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Et non eſt mirandum ſi nunc mutaverim opinionem.*

Sed malè mutaſti. (vide an hoc ſit verum.)

Ibidem in Textu. *Sera ſuffiſamment interpellée.* num. 3. in hæc verba. *Qui non conſtituitur in mora, niſi elapſo dominio.*

Non interpellitur.

Digitized by Google

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Quod eſt dictum ſingulare.*

Sed Falſum puto.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Quod ſola interpellatio in judicio ſufficiat.*

Hoc placet.

Ibidem in hæc verba. *Quia contrarium tennit Alexander.*

Et verius.

Ibidem in hæc verba. *Tunc illa interpellatio extrajudicialis non conſtituit debitorem in mora.*

Non eſt verum in debito quantitatis.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Habet vim interpellationis extrajudicialis.*

Hoc placet.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Et ita tenet Rom. ſingul. ſuo 429. incip. Ego dixi.*

Imo ibi tenet quod ſufficit unica. idem Felin. dict. cap. ex litteris. col. 5. de conſtit. & eſt verius.

Ibidem in §. 24. *Deniers de mariage.* in Textu. *ſont aſſignez ou promis d'aſſigner.* num. 1. in hæc verba. *Et hic non repeto.*

Dic ut ſupra fol. mihi 665. & limita ut ibi.

Ibidem in §. 25. *La femme ne participe point.* in eadem verba.

Pariſius contrarium ſervamus.

Ibidem in Textu. *Ou demander és deniers du prix.* num. 6. in hæc verba. *Libere illam recuperare debet.*

Vide infra fol. mihi 943. & limita ut ibi dixi iſtud tenendo.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *An dicatur antiquum hereditagium.*

Puto quod ſic, & etiam hoc caſu putarem quod eſſet proprium viri, ut prius licet faceret refuſionem prætii de pecunia communi.

Ibidem §. 26. *S'il advient que le mary retraye.* in hæc verba. *Vendus par aucuns des parens de la femme ſont retraits.*

Idem effectu Pariſius.

In Rubrica 5. *Des rentes venduës à reachept.* §. 1. *Rentes venduës.* in hæc verba. *Durant le temps du reachept.*

Secus de Conſuetud. Pariſ.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Puta eſt datum tempus ad redimendum.*

Dic quod reditus annui, ſi habent tempus præfixum durationis, ſi ad modicum tempus cenſentur mobilia, ſi ad longum immobilia, idem ſi apta ſunt durare longo tempore, vel perpetuo, ut quando eſt facultas redimendi.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Quando incæpta erat præſcriptio contra heredes.*

Petr. Gerard. ſingul. 18.

Ibidem in hæc verba. *Ratio eſt in promptu.*

Hæc ratio eſt falſa ad hunc caſum.

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Quo caſu præſcribitur.*

Hoc falſum tene deciſione Parlamenti Pariſienſis & authoritate & veritate prævalentis.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Sed nomen ejus ignoratur.*

Puto quod ſit Guillel. Bont. (vel Bout.) in ſuo quolibeto.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *Et modicitas pretii.*

Dic quod adhuc una præſumptio requiritur. Cæpol. de ſimulato contractu. in §. caſu princip.

Ibidem in Textu. *Rentes.* num. 26 in hæc verba. *Quia caſus mihi amplius non occurrit.*

Quod non.

Ibidem in hæc verba. *Secundum quem conſului.*

Ego teneo opinionem Bartoli, Rochi à Curt. & Jaſo. ibi.

Ibidem in hæc verba. *Videlicet quod poſſit dictus venditor.*

Iſte inculcat terminos quæſtionis, quia movet quæſtionem in jure incorporali vendito cum pacto redimendi, quo caſu licet non poſſet debitor reditus vi illius pacti agere contra ſecundum emptorem, tamen ſi conveniatur, poteſt excipere, quia exceptio rei cohæret. leg. apud Celſum. §. de auctor. 27. ff. de doli except. ſed diſputatur ſuper venditione rei capitalis, quo caſu non poteſt agi contra ſecundum emptorem, ſed ſolum contra primum ad intereſſe, & hoc de jure [illegible] de conſuetudine ſervatur, quod hæc actio ſit in ſcripta, & tenetur opinio Pano. leg. ſi cum venderet. de pignerat. actio.

Ibidem num. 35. in hæc verba. *Non reſolvitur jus accipientis.*

Bald. ibi hoc non dicit, tamen iſtud michi multum placet, & puto veriſſimum etiam ſi poſt contractum & ante pignus contractum detur hæc gratia, quod tamen non reſolvitur patet, quia ſi promittis michi rem tuam vendere, ſi interim poſt obligas, deinde etiam coactè vi præcedentis pacti michi vendas, non reſtituitur hypotheca, ratio quia nulla eſt hic reſolutio juris contractus ſeu juris datoris, ſed idem eſt in caſu iſto & ſumus in his terminis, non obſtante quod prius tibi vendideram, quia illa venditio fuit ad effectum perducta, & nulla ejus veſtigia reſtabant, nec erat in conſideratione tempore iſtius pacti ex intervallo appoſiti, & ſic non poteſt dici quod reſolvatur, ſed quod ſimpliciter & noviter venditur, ſi vero fuiſſet iſtud pactum appoſitum in continenti ſine cauſa ob quam poſt reſolvitur, inerat tempore contractus, tunc dicitur fieri vera reſolutio contractus & juris datoris, etiamſi fiat per viam contractus & revenditionis, quia licet revenditio ſit nova venditio, tamen etiam eſt prioris reſolutio, quando fit ex cauſa quæ priori inerat & tunc diſtinguatur, an fiat de voluntate mera emptoris primi, & durat pignus, an de neceſſitate, & non durat. leg. ſi res. cod. quibus modis. pig. vel hypoth. ſol. & quia hanc diſtinctionem omnes tenent, eam ſequor, tamen ego non video ullum textum qui mihi probet quod quando reſolvitur prima venditio per viam novi contractus, reſolvatur pignus, ideo forte poſſet dici quod nec tunc reſolveretur, ſicut non reſolveretur tranſlatio dominii totius rei, vel pactis aliud eſſet diſcutiendum. C. du Moulin. Videtur quod indiſtinctè inſpiciendum an pactum de retrovendendo ſive in continenti, ſive ex intervallo appoſitum præcellerit hypothecam, & tunc illam reſolvat vi prioris hypothecæ, ſi promittens revendere ſubjecerit clauſam hypothecæ communem.

Ibidem num. 39. in hæc verba. *Sit tutus in poſſeſſorio.*

Sic.

Ibidem in hæc verba. *Quæritur an talis emptor poſſit cogi ad retrovendendum prædictam partem dictæ domus.*

Leg. Julianus. §. ſi quis communi. ff. de act. empt.

Ibidem num. 44. in hæc verba. *Ita tenet in queſtione ſua 516. in fine.*

Ubi allegat. leg. ſi ita fuerit 41. ff. de man. teſtament. quæ nihil facit ſed eſt l. libertas quæ. §. 3. quæ videtur probare quod infra totum decennium poteſt redimi, & non poſt.

Ibidem in §. 2. *Le creancier peut pourſuivre.* in hæc verba. *Lequel qu'il veut choiſir.*

Nos ſervamus jus.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Vt per ipſum reum conſervetur indemnis.*

Tex. leg. cum vendente. cod. ubi cauſa fiſcalis, & dixi in libro meo pecul. praxis. quæſt. 102.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Ita notabiliter tenet Baldus in leg. fruſtra opinaris.*

Textus in authent. de fidejuſſor. in fine.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Per gloſſam in leg. 3. §. tutores. ff. de ſuſp. tut.*

Text. ibi iſtud non probat etiam per hoc obligatio perſonæ ſive corporis nihil operaretur, ſed poſſet dici quod operaretur non requiri perſonam, excuſſionem puta immobilium, ſed ſaltem eorum quæ proſtant & ex quibus poteſt haberi prompta ſolutio, dic quod nullo modo requiritur, & ſtatim ni ſolvat capietur ad corpus & ita ſervatur, tenet Panorm. conſil. 40. vol. 2.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *An interim pendente iſto judicio poſſit creditor convenire fidejuſſorem.*

Puto quod ſic, ſi renunciavit beneficio excuſſionis.

Ibidem in hæc verba. *Quia ſpecialis obligatio minorem continet utilitatem.*

Imo attentis Conſuetudinibus, majorem quia obliget poſſeſſorem.

Ibidem num. 23. in hæc verba. *Baldus vero in quodam ſuo conſilio quod incipit quidam Titius de Ariminis tenet contrarium.*

Et hoc ſatis placet, quia non omnes ſolutiones acceptantur, ſed ſolum oblatio ultimi plus offerentis, unde oblatione ſecundi erat receſſus, & ipſe etiam receſſit antequam reacceptaretur.

Ibidem num. 27. in hæc verba. *Vide Dom. Guid. Pap. ibi qui plenius determinat.*

Sed ibi ego iſtud reprobavi, quia non habet in omnibus vim ſententiæ.

Ibidem num. 31. in hæc verba. *Prout tenet per plura Dominus meus Jaſon. in dicta authent. quas actiones. & in authent. non licet. in 2. & in 3. col. de lib. præt.*

Et in leg. de quibus. ff. de legibus.

Ibidem num. 35. in hæc verba. *Quia agendum eſt contra quemlibet poſſeſſorem pro rata.*

Imo quilibet etiam minimæ partis tenetur in totum.

Ibidem num. 36. in hæc verba. *Quia tunc pro rata ſunt hypothecata.*

Imo in totum.

Ibidem in §. 3. *Meubles n'ont point de ſuitte* in hæc verba. *Idem in ſui principio in præpoſitura Pariſienſi.*

Imo Pariſius ſolum habetur, *meuble n'a point de ſuite par hypotheque*, quod ſemper interpretatus ſum, quod hypothecaria non ſequitur poſſeſſorem rei mobilis obligatæ, nec poteſt contra eum intentari, & ſic poſſeſſione pignorum exiſtente penes debitorem remanent omnia jura pignoris, & ſi ſervantur illa, quod non poteſt prævenire in pignore prætorio, ſeu per arreſtum vel ſaiſimentum. leg. final. cod. de bon. auct. jud. poſſid. quia per hoc non dicuntur pignora tranſlata in alium, quia dominium & poſſeſſio adhuc remanet debitoris. Bart. Panorm. Alex. Jaſo. leg. intereſſe. ff. de acquir. poſſeſ. unde habens jus, poteſt adhuc arreſtare ſeu ſe opponere & audietur, & ita practicavi ſecus ſi jam eſſent adjudicata ſeu data in ſolutum, quia à tertio poſſeſſore non poſſunt avocari.

Ibidem num. 1. in hæc verba. *Qui prior eſt tempore, potior eſt in jure.*

Iſtud eſt falſiſſimum & contra tex. leg. ſi & jure. ff. qui potior. in pig hab. quia pignus conventionale prius ſemper vincit prætorium. & judiciale poſterius. Adverte, eſt hic falſa allegatio, quia Bart. ibi dicit expreſſe quod in pignore judiciali habet locum regula, qui prior eſt tempore potior eſt jure, quod eſt verum, & ſane intelligendum quando concurrentes prætendunt ſolum pignus judiciale, quia conventionale ſemper vinceret.

Ibidem in Textu. *Quand ils ſont mis hors de la puiſſance du debteur.* num. 1. in hæc verba. *Collocarentur ſecundum prioritatem temporis.*

Hoc ſervamus.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Non amplius poterunt alii creditores ſe opponere.*

Sed apud nos ſic.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Poterunt etiam capi hæredes debitoris.*

Non ſervamus.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Poteſt opponi exceptio rei non traditæ.*

Tamen interim fiet executio, & manus regiæ appoſitio.

Ibidem in Textu. *Sinon en tant qu'ils ſeront de plus grande valeur.* num. 5. in hæc verba. *Quia licet fiat novatio inſtantia.*

Stilus. fol. 28.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Videtur inclinare in partem Rogerii.*

Et hæc vera & procedit in liberto, ut ibi, ſecus in ſubdito litigante, quia ſuperiori etiam ſcienti non fit præjudicium etiam in poſſeſſione, ſi poſſeſſionem habeat. Panorm. d. c. cum ſuper.

In Rubrica 6. *Des enfans de pluſieurs lits.* in hæc verba. *Sed omnes pœna introducta.*

Imo ſola infamia de veritate juris, ut not. leg. 1. cod. de ſecundis nuptiis.

Ibidem in §. 2. *La femme du fils.* in Textu. *Ne participe point és biens dudit pere.* num. 3. in hæc verba. *Quod debent dotari de bonis communibus omnibus.*

Falſum, ut notat. leg. ſi ſocius pro filio. ff. pro ſocio.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Et communiter tenetur.*

Falſum, ſed tene quod pars attribuitur pecuniæ, pars induſtriæ, ſecundum qualitatem negotii.

Ibidem in hæc verba. *Ut tenet ibi Dom. Socinus.*

Secundum Bald. ibi.

Ibidem in §. 3. *Le fils ou fille eſtans hors d'aage.* num. 4. in hæc verba. *ſed pro certo mihi videtur quod erret.*

Tu malè eum reprehendis.

Ibidem in §. 4. *Entre gens nobles.* in hæc verba *Le fils de 14. ans.*

Pariſius *le maſle à 20. ans, les filles à 15.*

Ibidem in hæc verba. *Et de ce faire baillera ſuffiſante caution.*

Nobilis non dat cautionem Pariſius.

Ibidem in Textu. *Si par le pere n'y eſt autrement pourveu.* num. 15. in hæc verba. *Præſcriptiones minores 30. annorum non currunt pupillis.*

Non incipiunt.

Ibidem in Textu. *Et fait ladite femme tous les fruits ſiens.* num. 3. in hæc verba. *An vero ad filios.*

Puto quod ad filios, per not. cap. cum Berthol. de re jud.

Ibidem in Textu. *Veſtir & habiller.* num. 7. in hæc verba. *Poterunt petere alimenta præterita.*

Puto quod non, ſi ratione illorum non ſunt obligati.

Ibidem in §. 5. *Et auſſi entre gens nobles.* in Textu. *Et ſeparez de leur pere.* num. 2. in hæc verba. *Licet ſint mortui.*

Falſum eſt.

Ibidem in §. 6. *Entre bourgeois.* in Textu. *La femme.* in hæc verba. *Rom. ſingul. ſuo 224. incip. tu habes. leg. ſtiant.*

Quod ſic.

Ibidem in Textu. *Par inventaire.* num. 12. in hæc verba. *Quid ergo nunc dicendum.*

Dic ſecundum Conſuetudinem noſtram, quod iſte filius aſſumet mediam partem mobilium & conquæſtuum remanentium ex parte patris jure ſo-

Digitized by Google

cietatis ex capite ſuo & in alia media quæ eſt quar-
ta totius quæ remanet in ſucceſſione, ſuccedet in vi-
rili cum aliis filiis, vel dicendum melius quod om-
nium tertiam habet vidua, & tertiam filius primi
matrimonii jure ſocietatis, & alia tertia inter om-
nes filios dividetur.

Ibidem in §. 8. *La femme qui eſt bailliſte.* num. 4. in hæc verba. *Aut conſequi poſſet ex bonis mariti.*

Non tamen puto quod tunc deberet perdere me-
diam mobilium & conquæſtuum, quæ jam pleno
jure eſt ſua, ſecus ſi adulteraretur vivo viro, ut ſup.
fol. mihi 630.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Videtur quod non.*

Contra poteſt, ſi ſit cauſa cognita, jam ceſſante periculo .... leg. fundatur.

In Rubrica 7. *Des ſucceſſions.* in §. 1. *Le mort ſaiſit le vif.* in hæc verba. *Son plus prochain heritier habile à luy ſucceder.*

Unde ſi proximior ad quem devoluta eſt hæredi-
tas repudiet, vacat poſſeſſio, & ſumus in terminis
juris. leg. cum hæredes. ff. de acquir. poſſeſ. &
aliorum jurium, ſed de Conſuetudine Pariſ. hæc
difficultas ceſſat, quia ſimpliciter & indiſtinctè eſt
ſaiſitus hæres, imo indiſtinctè puto hæredem & re-
motum proximiori amoto eſſe ſaiſitum.

Ibidem num. 1. in hæc verba. *Poteſt intentare remedium.*

Imo quia efficitur verus & realis poſſeſſor ſicut erat defunctus.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Quod tamen non eſt verum.*

Quia antequam ab alio poſſit apprehendi, eſt continuata in hæredem ab inſtanti mortis, ideo non vacat.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Appellat artificialem.*

Verum eſt quod per actum arte civili fictum transfertur, tamen datur vera poſſeſſio.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Niſi hæreditate adita.*

Imo quia & ipſi ſunt per Conſuetudinem ſaiſiti de mobilibus defuncti uſque ad annum.

Ibidem in hæc verba. *Dixi hic ante non repeto*

Sed eſt falſum.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Habet naturalem poſſeſſionem uſusfructus.*

Imo ipſius fundi & ipſum uſumfructum quaſi poſſider civiliter & naturaliter.

Ibidem in hæc verba. *Sexto limita non habere locum in legitimato.*

Imo habet locum, quia ei verba conveniunt, quia eſt hæres proximus habilis.

Ibidem in Textu. *Saiſit.* num. 1. in hæc verba. *Contrarium tamen videtur tenere.*

Et verius, quia eſt vera poſſeſſio.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Et credo quod textus in d. leg. quiſquis. eſt valde contrarius.*

Imo expreſſe concordans.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Nec de futuro acquiſitas.*

Gloſ. leg. 1. ff. pro ſocio. Pet. de Anchar. in tract. de duobus reis.

Ibidem in hæc verba. *Retentus & laudatus.*

Hoc verum quoad ipſum Dominum, ut ſup. eod. fol. mihi 1044. ſed contra omnes alios dico quod ſic.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Quod una impedit aliam.*

Imo una ſecundum aliam intelligitur.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Quod abſenti non acquiritur poſſeſſio.*

Falſum puto.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Sed noluit decidere.*

Dico quod donatarius, quia eſt vere poſſeſſor.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Quod ſit ſuper donatione nihil operantur.*

Imo quia tranſit poſſeſſio ſi res eſt præſens alias dicitur poteſtas ingrediendi. Bart. leg. prædia. ff. de acquir. poſſeſ.

Ibidem in Textu. *Heritier habile.* num. 2. in hæc verba. *Licet ſint proximi, ſed ſucceſſores in beneficiis.*

Imo de mobilibus in quibus ſunt habiles ſuccedere erunt ſaiſiti.

Ibidem in §. 2. *On ne peut exhereder.* in Textu. *Du trépaſſé.* num. 4. in hæc verba. *Ipſe tamen Baldus more ſolito ſibi contrarius tenuit contrarium.*

Et plus placet.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Et ibi Bartholus. cod. de ſacroſanct. Eccleſiis.*

Tenent quod poſt mortem patris, & hæc eſt ve-
ritas, & hoc niſi eſſet monaſterium incapax bono-
rum, ut Mendicantium.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Si excreverint facultates illius prædefuncti.*

Et taliter quod emergat læſio ultra dimidiam, cer-
tè hæc opinio videtur colorata, ſed ego dico quod
eſt falſa, quia talis renunciatio facta cum jura-
mento ab initio, ipſo jure tenuit, per dict. cap.
quamvis receptum in uſu, unde an ſit leſina (forte
læſio) debet contractus inſpici. leg. ſi voluntate.
cod. de reſcind. empt. non autem quod poſt incer-
to eventu emergit, quia poteſt ſe habere ad lu-
crum & damnum. leg. de fideicommiſſo. cod. de
tranſact. ſed etiam cogita numquid tempore renun-
ciationis (quod inſpicitur ſolum) debeat legitimè
menſurari nedum ſecundum quantitatem præſen-
tium bonorum, ſed etiam ſecundum veriſimilitu-
dinem eorum quæ pater ſperatur habere tempore
mortis. Ego dico omnino quod non, ſed ſolum
quantitas præſentium bonorum, nec poteſt eſſe ve-
riſimilitudo futuri augmenti quæ ſit probabilis vel
conſiderabilis, ob duplicem imo triplicem incertitu-
dinem, videlicet mortis patris, fortunæ patris & vitæ
filiæ. Hoc etiam tenet Alexander. conſil. 181. vol. 5.
C. du Moulin. (Filius Molinæi ſcripſit imo opinio
contraria æquior & vera, ut dixit pater ad Boërium.
quæſt. 61.)

Ibidem in Textu. *Sans charge de legats & frais funeraux.* num. 1. in hæc verba. *Pet. de Anchar. de conſtit. dicit quod non.*

Ego dico quod imo videtur.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Etiamſi diviti.*

Falſum. Bald. leg. illud. cod. de ſacroſ. Eccleſ.

Ibidem in Textu. *Pour aucune des cauſes d'exheredation.* num. 2. in hæc verba. *Tamen idem Alex. contrarium tenuit in conſulendo.*

Idem Marſil. ſing. 78. & verius puto.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Tenet quod ſic.*

Non puto verum.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Poterit pater eum exhæredare.*

Hodie non eſt ſufficiens cauſa in filio, ſed in filia. ſic dixi ſupra fol. mihi 144.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Et ſecundum hanc opinionem conſuluit.*

Ro. ibi loquitur in aliis terminis, ego puto quod
teſtamentum etiam ab ingrediente Religionem ſit
nullum quoad exhæredationem, niſi ſervata ſolem-
nitate. authent. non licet. tamen in effectu rema-
net opinio Bartholi vera, quia ſi monaſterium eſt
capax, habet bona, & filia ſolam legitimam capiet
patre mortuo. authent. ſi qua mulier.

Ibidem num. 21 in hæc verba. *Non poteſt ex illa cauſa exhæredari à patre.*

Dummodo etiam patri ſit reconciliatus, quia videtur pater remiſiſſe.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *Non abolitur cauſa ingratitudinis ante commiſſa.*

Et patrem concernens, ut Bald. leg. Deo nobis. col. 3.

col. 3. tamen cap. ult. 19. quæſt. ult. dicit indiſtinctè purgari.

Ibidem num. 25. in hæc verba. *Textus eſt notabilis in leg. filio pater.*

Molin. corrigit filio quem pater.

Ibidem num. 26. in hæc verba. *Dominus Iaſon in leg. furioſum. cod. qui teſt. facere poſſunt.*

Puto quod non.

Ibidem num. 31. in hæc verba. *Nunquid poſſit amplius petere legitimam.*

Non.

Ibidem in §. 3. *Vn chacun habile à faire teſtament.* in hæc verba. *Sa vraye legitime.*

Ergo intelligitur de filiis ſecundum jus, & contra debetur legitima, unde non habet locum in collateralibus, patet etiam in §. priori ubi *les vrays heritiers* de filiis tantum intellige, licet Chaſſen. contra teneat. fol. 252. col. 2. conſult. fol. 187.

Ibidem in Textu. *Vn chacun.* num. 5. in hæc verba. *Quod omnia bona.*

Immobilia.

Ibidem in Textu. *A faire teſtament.* num. 1. in hæc verba. *Ad primum quod eſt inductum de jure civili.*

Poſſet non modica ratione teneri contrarium quod eſſet de jure gentium, & quod non poſſet per jus civile tolli, licet bene limitari.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Vide Romanum in conſil. ſuo. 350.*

In col. 5. tenet quod ſi commenda eſt facta ad utilitatem perſonæ.

Ibidem in hæc verba. *Item quæro an baſtardus ſit habilis ad teſtandum.*

Sic.

Ibidem in hæc verba. *Teſtamentum ſit nullum.*

Non.

Ibidem in Textu. *Sa vraye legitime par droit d'inſtitution.* num. 1. in hæc verba. *Et in tranſverſalibus in primo gradu.*

Imo jam habet locum in fratribus, quia eis non debetur legitima.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Non ſuſtinetur per clauſulam codicillarem.*

Imo ſuſtinetur per clauſam codicillarem, ut ibi notatur, ſed non per authoritatem ex cauſa quæ loquitur inter liberos & parentes.

Ibidem in Textu. *C'eſt à ſçavoir la tierce partie.* num. 1. in hæc verba. *Quam eſſet habiturus ab inteſtato.*

Hic eſt verus intellectus.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Per textum rotundum.*

Hæc veritas & ſecundum hoc debet hæc Conſuetudo intelligi.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Sed opinio Bartholi communiter reprobatur.*

Quia eſt condictio ex lege perpetua.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Et ſi renunciaverit, an valeat teſtamentum.*

Quod videtur ſi renunciat expreſſe.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Non poterit amplius querelare de legitima ſibi non relicta.*

Falſum.

Ibidem in Textu. *Par droit d'inſtitution.* num. 7. in hæc verba. *Baldus dicit quod non.*

Hæc enim non eſt declaratio, ſed nova diſpoſitio.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Sed an ſufficit relinquere legitimam titulo inſtitutionis.*

Vult dicere ſubſtitutionis.

Ibidem in Textu. *Autrement ledit teſtament ou ordonnance eſt nul.* num. 2. in hæc verba. *De jure non eſt dubium quod ſic.*

Puto Conſuetudinem ſecundum jus intelligendam.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Et in hoc non credo dubium.*

Non eſt iſti credendum, quia eſt levis judicii.

Ibidem in §. 4. *Si le teſtateur diſpoſe.* in hæc verba. *Vſque ad quintam partem.*

Idem Pariſius.

Ibidem in Textu. *Et ſont ſaiſis.* num. 9. in hæc verba. *Vtrum poſſeſſio, mortuo Caio, ſit tranſlata penes Sempronium.*

Non.

Ibidem in Textu. *Par ſon teſtament valablement fait.* num. 4. in hæc verba notæ marginalis. *Quod teſtes ſint rogati.*

Non puto hoc neceſſe, de Conſuetudine Pariſ. quia non dicit & novam omnino dat formam.

Ibidem in Textu. *Selon raiſon.* in hæc verba. *Se referat ad jus commune.*

Imo fol. mihi 1759. in fine. ſed alias in ....

Ibidem in hæc verba. *Vt dicit Ioan. Fab.*

Qui hoc non dicit.

Ibidem in §. 5. *Le teſtateur par teſtament.* in Textu. *Ne ordonnance de derniere volonté.* num. 2. in hæc verba. *Cenſentur vocati ex teſtamento.*

Dic ab inteſtato. gloſ. Barr. Joan. de Imol. leg. Lucius. ff. de hæred. inſtit. Guido Pap. quæſt. 39. Alexand. conſil. 185. vol. 2.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Deductis bonis donatis.*

Et puto quod debeat conferre.

Ibidem num 11. in hæc verba. *Dic quod non.*

Dic imo quod ſic per Conſuetudinem hanc.

Ibidem in Textu. *Et qui ab inteſtat luy doivent ſucceder.* num. 1. in hæc verba. *De Conſuetudine generali Franciæ.*

Ego ſemper hoc intellexi ſecundum jus commune, ſcilicet quatenus eſt hæres.

Ibidem in Textu. *Meilleur de l'autre.* num. 15. in hæc verba. *Sed tamen uſusfructus proprietatis debet conferri.*

Scilicet temporis præteriti.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Non debet computari alteri fratri in partem ſuam*

Imo.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *Lud. Rom. tamen conſuluit punctualiter contrarium.*

Et verius.

Ibidem num. 32. in hæc verba. *Præſumitur contracta ſocietas.*

Scilicet illarum negotiationum non omnium niſi aliud ſit.

Ibidem num. 52. in hæc verba. *Quod medietas lucri detur perſonæ, pecunia alia.*

Hoc verum in dubio, alias debet attendi qualitas actus. Bald. dict. leg. non oportet.

Ibidem num. 60. in hæc verba. *Et credo quod teneantur conferre.*

Hoc eſſet verum ſecundum iſtas Conſuetudines de acceptis per ultimam voluntatem, ideo iſte malè notat præcedentem opinionem.

Ibidem num. 62. in hæc verba. *Vt pulchre dicit Dominus meus Jaſo. in leg. 1. §. Item acquiramus. col. 3. ff. de acquirenda poſſeſſione.*

Alexander conſil. 75. vol. 5.

Ibidem num. 70. in hæc verba. *Seu filiis hæredum teſtatoris.*

Videtur fieri in fraudem, ſed quod iſta ſola præſumptio ſine aliis non ſufficeret.

Ibidem num. 73. in hæc verba. *Et prohibet ne de hujuſmodi donatione fiat collatio.*

In terminis hujus conſuetudinis valet donatio inter vivos, & de ea non ſubjacet collationi collateralibus, ideo illa prohibitio nihil operaretur, nec nocet, ſimiliter non prodeſſet in actu ultimæ voluntatis quin eſſet conferendum. leg. nemo poteſt. de leg. primo.

Digitized by Google

Ibidem num. 74. in hæc verba. *Item prohibitum in termino prohibetur in vita.*

Notatur in cap. tuæ. de procuratoribus.

Ibidem in §. 6. *Succeſſion en ligne directe.* in hæc verba. *Idem in prepoſitura Pariſienſi. art. 138. & 139.*

Eſt longe diverſum.

Ibidem in Textu. *Ne ſuccedent point.* num. 1. in hæc verba. *Quod ſtatutum per quod mater privatur à ſucceſſione filii eſt iniquum.*

Hoc puto verum, ſi omnino privetur, & extranei ſuccedant.

Ibidem in Textu. *Mais le pere ſuccedera ſeul & pour le tout.* num. 2. in hæc verba. *Vide infra tit. de manumortuis.* des mains mortes. §. 27. *in fine.*

In dubio pubes præſumitur ſignificaſſe impubes, ſecus. leg. cum pubere. ff. de rebus dubiis.

Ibidem in Textu. *Et au regard des autres biens.* num. 1. in hæc verba. *De quo hic ante dixi in gloſ. precedenti.*

Sed hoc caſu apud nos reputantur illa propria, quæ ab eo cui ſucceſſimus, fuerunt acquiſita.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Ita etiam tenet Baldus. in authent. defuncto. in 14. col. cod. ad Tertyl.*

Imo Bald. & Fab. ibi cum gloſ. tenent contrarium, & quod proximiores domini quos nulli præcedunt.

Ibidem in Textu. *Et les enfans de ſes freres.* num. 2. in hæc verba. *Iſta quæſtio videtur deciſa per textum. in leg. ex facto.*

Ubi probat tex. quod tenentur pro æquis portionibus, quia ex æquis partibus ſunt hæredes, ſed officio judicis judicio famil. erciſc. res ſingulis attributæ eis aſſignantur, tamen ſervatur quod hæres acqueſtuum & mobilium ſolvit debita omnia. Alexander conſil. 3. vol. 4.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *An pater debeat in totum ſuccedere.*

Puto quod ſic in terminis hujus Conſuetud.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Et quia ſemel excluſus ſemper videtur excluſus.*

Ideo placet quod Dominus ſuccedat, alias fiſcus.

Ibidem in §. 7. *Quand l'homme.* num. 1. in hæc verba. *Quia ſunt propria ipſius uxoris.*

Credo quod iſte non vidit Bald. ſed ſolam allegationem ubi eſt ſimilis error, quia Bald. ibi movet quæſtionem de 500. & dicit quod ſunt propria mulieris & eſt verum, de mille vero non loquitur, ſed dubium non eſt, quod tanquam deficiente conditione, repetuntur ab hæredibus viri filiis primi matrimonii. authent. cui relictum. cod. de jud.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Quem dicit ita conſuluiſſe.*

Conſil. 493.

Ibidem in hæc verba. *Ubi ample.*

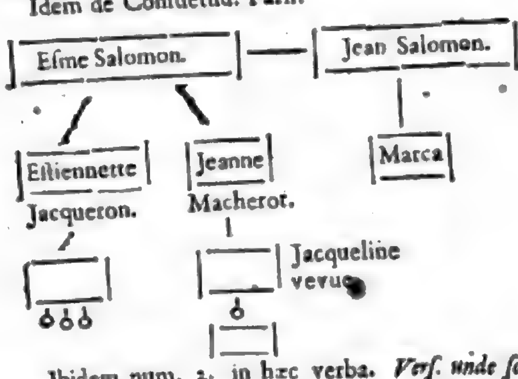
Et textus. d. authent. cui relictum.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Tenet quod ſic.*

Modo etiam filii primi matrimonii conſentiant.

Ibidem in §. 8. *Les heritages.* in hæc verba. *Soit en prochain ou loingtain degré.*

Idem de Conſuetud. Pariſ.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Verſ. unde ſcio quæſitum. ff. de hæred. inſtit.*

Ubi videtur probari quod pro virilibus ſeu æquis partibus, & hoc puto verum quando ſunt in eodem gradu ſeu æquali, tamen facit contra quod notat Alexand. conſil. 111. vol. 4.

Ibidem in Textu. *En prochain.* in hæc verba. *Quia Ex quo agitur de ſucceſſione Titii.*

Dico quod ſic.

Ibidem in hæc verba. *Ex trunco conſanguineorum ſeu parentum ex latere patris.*

Adverte, quia quæſtio eſt pulchra & quotidiana, ego quod non debemus plus requirere quam tex. leg. gallus. §. penult. ff. de lib. & poſth. ſed noſtra Conſuetudo non requirit quod deſcenderint à trunco ſeu ſtipite cognationis, ſed dicit ſimpliciter quod propria procedentia à latere patris ſpectant ad omnes qui ſunt cognati ex latere patris, ſed iſta verba conveniunt in caſu noſtro & verificantur, ergo debet habere locum diſpoſitio. leg. 4. §. toties. (de damn. infect. ut à verbis non recedatur l. ſi is qui navem.) ff. de exercit. act. & non diſtinguatur ubi lex non diſtinguit. leg. de pretio. ff. de publ. in rem act. & ſic eo ipſo quod prædia ſunt antiqua decedentis & ſibi obvenerunt à patre qui forte emit, ſpectant ad cognatos patris, ſed in quantum ſibi obvenerunt à matre, quæ potuit habere mediam in acquiſitione illorum, illa media ſpectet ad cognatos matris.

Ad præcedentem quæſtionem dum latius cogito, adde quod multa eſt differentia agnationis & cognationis in ſpecie, ſed generaliter conſanguinei ſeu cognati proximiores admittuntur, & adverte quod in terminis noſtræ quæſtionis ubi antiquitas à patre cœpit, quicumque proximior ex omnibus cognatis patris ille admittetur; ſed ſi antiquitas prædii altius cœperit, & diverſi ſunt cognatorum rami, illi ſoli admittuntur qui ſunt cognati ex parte illius qui primo acquiſivit, non autem alii qui ex alio capite ſunt cognati defuncti, & ſic ſemper debet attendi truncus non à quo cœpit cognatio, ſed à quo cœpit antiquitas prædii de quo quæritur ſeu orta eſt. C. du Moulin.

Imo non eſt differentia, ſed idem quod in præcedenti caſu, quia tam in jure ſuccedendi quam in jure retrahendi ſufficit cognatum eſſe defuncto, & etiam illi à quo res obvenit defuncto, ideo mea prima opinio eſt veritas per Conſuetudinem noſtram ubi *du coſté & ligne*, & etiam per Conſuetudinem Burgundiæ; itaque ſi non ſint de linea, illi poſtremum etiam veniunt cæteri parentes ex patte acquirentis, & alios excludunt, ſed illis acquirentibus ſufficit, quod dixi in utroque tam ſucceſſionis quam retractus per conſultationem fol. 105.

Ibidem in Textu. *Loingtain degré.* in hæc verba. *Videtur quod non.*

Sed alia quæſtio non minus pulchra michi in mentem nunc venit quam ſcribo in libro meo pecul. praxis. quæſt. 165.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Et conſanguinei excluduntur in tali caſu.*

Et eſt veritas, quia tales non ſunt conjuncti ex parte patris, nec ex parte ejus à quo cœpit antiquitas, ſed ſunt eis omnino extranei nec affines, nec conſanguinei, unde ſequeretur quod antiqua hæredia apud omnino extraneos tranſirent, quod eſt contra communem mentem & diſpoſitionem Conſuetudinis generalis quicquid iſte ſomniet licet eadem verba inſerat. in conſil. 32.

Ibidem in hæc verba. *Quid de acqueſtibus factis.*

Si filia poſt mortem matris.

Ibidem in hæc verba. *Quæ deceſſit relictis duabus ſororibus.*

Materteris.

Ibidem in hæc verba. *Quod ex quo non exierunt à trunco.*

Ego dico quod non requiritur quod exierit ab illo, à quo cœpit antiquitas & acquiſitio, ſed ſufficit quod ſint cognati duplici qualitate, videlicet defuncto, & illi à quo cœpit acquiſitio: dic quod iſte in hoc tamen dicit in terminis hujus Conſuetudinis & ſimilis puta *de Loris* eodem §. 3. per not. conſult. fol. mihi 105.

Ibidem §. 9. *S'ils ſont pluſieurs enfans.* in hæc verba. *De pluſieurs lits.*

Non debet eſſe hoc verum, ut infra gloſ. Alex.

Ibidem in hæc verba. *Et non pas par teſte.*

Et imo contra jus.

Ibidem num. 1. in hæc verba. *Et non in capita.*

Imo.

Ibidem in hæc verba. *Et duos aut tres ex latere patris.*

Et ſic fratre medio mortuo ſuperſtites licet fratres vel ſorores ſint defuncti hæredes ex parte matris, alii ex parte patris, tamen invicem non ſunt affines nec conſanguinei, tamen ſecundum Conſuetudinem in capita ſuccedere debent, quia non eſt unus junctus magis defuncto, quam alter.

Ibidem in hæc verba. *Sed dixi quod prædicta hic ante non bene probant.*

Et non eſt verum.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Tunc quia ſunt pari agnatione.*

Melius cognatione quam alii ſunt agnati, alii cognati.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Et debeat tantum eſſe, aut debeat dici.*

Hoc placet.

Ibidem in Textu. *Qui viennent.* in hæc verba. *Aut ſororum ex utraque latere.*

Quæ conjunctio de Conſuetud. Pariſ. non attenditur.

Ibidem in §. 10. *En toutes ſucceſſions.* in hæc verba. *Que ce qui eſcheoit.*

Eſcheiſt, id eſt *fuſt eſcheu*, in præterito pluſquam perfecto. infra fol. mihi 1217.

Ibidem in hæc verba. *In Prepoſitura Pariſienſi repræſentatio habet locum in linea directa.*

Tantum.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Quia repræſentatio non extenditur ultra perſonas nepotum.*

Hoc verum in linea collaterali, ſed in directa in infinitum.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Et fuit conſilium magiſtri Petri Bonifidelis Divionenſis.*

Iſta duobus verbis complexus ſum, dum interpretarer arborem Aureliis anno Domini 1521. dicendo quod aſcendentes nunquam repræſentant deſcendentes, & quod deſcendentes linea directa in infinitum repræſentant, & quod collaterales non repræſentant ultra fratrum filios; lecturam illam 9. lectionib. in ſcholis decretorum abſolvi brevi ſtilo, ſed ubere, raro tantum auditorio ob contemptum imberbis ætatis meæ.

Ibidem in Textu. *En toutes ſucceſſions.* num 1. in hæc verba. *Videtur quod ſic.*

Hoc falſiſſimum.

Ibidem in §. 11. *Double ligne a lieu.* in hæc verba. *Au regard de tous leurs biens.*

Sive hæredia, ſive non. §. 8.

Ibidem in hæc verba. *Deſdits freres & ſœurs germains.*

De Conſuetud. Pariſ. non attenditur conjunctio. De jure in linea collaterali uſque ad filios fratrum incluſive habet locum conjunctio, repræſentatio, & ſtirps; ſed ſine ullo delectu proximior cognatus ſuccedit, & iſtud eſt de Conſuetud. Pariſ. omnino ſervatum, etiam in ipſis fratribus, nec habetur ullus delectus in linea collaterali, niſi ſolum bonorum propriorum quæ ab aliqua linea provenerunt.

Ibidem in hæc verba. *Sauf le droit des heritiers maternels.*

Illud de conjunctione fallit, quando agitur de ſuccedendo nepoti, ſeu filio fratris mortuo, quia non attenditur conjunctio hic deſcendendo. Bart. leg. poſt conſanguineos. §. legitima. ff. de ſuis & leg.

Ibidem in §. 12. in hæc verba. *Et à laquelle eſt conſtituée dot & mariage divis.*

Pariſius ſuccedit conferendo.

Ibidem in hæc verba. *Idem in comitatu Nivernenſi.*

Falſum quia ibi ...

Ibidem in Textu. *Et à laquelle eſt conſtituée dot & mariage.* num. 6. in hæc verba. *Dicit quod ſic.*

Ego dico quod in terminis hujus Conſuetudinis ſufficit dotem ſuppleri, ſed in terminis juris, reſciſſa renunciatione, ſuccederet.

Ibidem in Textu. *Vivant ladite mere.* num. 1. in hæc verba. *Dic quod de bonis maternis.*

Contra de Petr. in 5. effect. jura. leg. 1. ff. de jure jur.

Ibidem in hæc verba. *Articulo primo in fine.*

Uterque mentitur, quia contra textum & contra jus Decius ibi.

Ibidem in Textu. *Ne retourne point à la ſucceſſion* num. 11. in hæc verba. *Imo poteſt.*

Falſum.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Propter paternam affectionem.*

Sed veritas probata evacuat præſumptionem.

Ibidem num. 21. in hæc verba. *Et in locis hic ante allegatis.*

Non placet eſſe differentiam inter patrem & alios.

Ibidem num. 23. in hæc verba. *De cujus hæreditate agitur.*

Hoc ſatis placet, quia ſic ſuccedit loco legitimæ, & non intervenit renunciatio expreſſa, ut ſupra fol. mihi 1053.

Ibidem in hæc verba. *Tempus mortis debet attendi.*

Sed hæc dos pro legitima habetur.

Ibidem num. 27. in hæc verba. *Sed finaliter tenet contrarium.*

Et malè.

Ibidem num. 29. in hæc verba. *Cod. de inofficioſo teſtamento.*

Puto quod ſic, quia in dote percipit æquivalens legitimæ.

Ibidem num. 37. in hæc verba. *Quod filia renunciaverit cum juramento.*

Vide quæ dixi ad Gemin. in cap. quamvis. de pactis. lib. 6. & ſupra fol. mihi 1053.

Ibidem num. 38. in hæc verba. *Quando non extaret tale ſtatutum.*

Imo idem puto.

Ibidem num. 40. in hæc verba. *Dicitur renuntiaſſe feudo.*

Hoc verum ſi deferantur jure hæreditario, ſecùs ſi jure contractus, quia tunc vera eſt opinio Jaſo.

Ibidem in Textu. *Ne les deſcendans d'elle.* num. 2. in hæc verba. *Guid. Pap. deciſione ſua 228.*

Teneo quod ſic ſi prædeceſſerit, & nepotes non ſint hæredes ejus.

Ibidem num. 23. in hæc verba. *Et an talis renunciatio præjudicet nepoti.*

Sic ſi ſit hæres patris, alias non, ut dixi ad Gemin. d. cap. quamvis.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Comprehendat ſucceſſionem ab inteſtato.*

Ego dico quod ſic, quia ita videtur actum, tum vi exceptionis, tum quia non ſolent eſſe alia jura, tum quia ille ſolet eſſe modus intelligendi communis.

Ibidem in Textu. *Tant qu'il y a fils.* in hæc verba.

Digitized by Google

Adeo quod licet poſtea moriatur.

Et poſt mortem patris, alias ſecus eſſet.

Ibidem in hæc verba. *Barb. in conſil. ſuo 2. in antepenult. & penult. col. in 1. vol.*

Benedict. fol. 213. col 4.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Sed pone quod ſit tantum frater uterinus.*

Non puto differentiam, an ſit conſanguineus vel uterinus, vel utrinque conjunctus, dummodo habuerit dotem ab eo de cujus ſucceſſione agitur.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Videtur quod ſic.*

Ego puto quod ſic, quia tali verba conveniunt.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Ergo videtur ceſſare ratio noſtra Conſuetudinis.*

Et iſtud poſſet teneri.

Ibidem in Textu. *Ou enfans maſles deſcendans dudit fils.* num. 6. in hæc verba. *Numquid ad filiam ſuam tranſmittat.*

Dicas indubitanter quod ſic, quia nondum jura ſuitatis tranſmittet ut infra, ſed etiam vi juris quæſiti, quia attento quod per Conſuetudinem hæres eſt ſaiſitus, dicendum eſt quod ſibi ſtatim etiam ignoranti eſt quæſita hæreditas, ſicut dicitur de legato. leg. cum patre. §. ſurdo. ff. de leg. 2. unde ad quoſcumque etiam tranſmittit, & ſic filia non eſt excludenda ſed excluſa, alias de jure eſſet valde dubium quicquid infra dicatur.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Quæro nunquid frater patris poſſit excludere.*

Puto quod non, ſi dicat ſtatutum exſtantibus filiis, vel ſimpliciter exſtantibus maſculis, quia debet intelligi de filiis, ut conjunctio facit ejuſdem quantitatis, ſecus ſi diceret exſtantibus hæredibus maſculis, quia puto quod quicumque agnatus excluderet eam.

Ibidem. *S'il ne luy eſt expreſſement reſervé.* in hæc verba. *Contrarium tamen tenet idem Baldus.*

Et melius.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Non poteſt revocari.*

Falſum eſt.

Ibidem in hæc verba. *Quærit an valeat pactum.*

Puto quod non, ſed bene Conſuetudo

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Poſſit præjudicare filia in illa parte reſervata.*

Ego dico quod imo poteſt diſponendo ſicut erga alium ex filiis, quia hæc reſervatio ſolam habilitatem ſuccedendi operatur, ideo etiam ſuccedendo deberet conferre.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Conſtitutionem precarii de nihilo operari.*

Et eſt verum, dico enim quod ipſa ſimplex reſervatio habilitativa ſuccedendi eſt valida, ſed obligatio ad relinquendum jure ſucceſſionis totam hæreditatem, vel partem non valet, quia pacto non poteſt dari hæreditas nec tota nec quota. leg. hæreditas. cod. de pactis convent. ſed bene poſſent inter vivos bona dari titulo particulari contractus aliquo reſervato.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Qui tenet quod non.*

Et placet quia pacto non datur hæreditas, tamen bene poſſet eam inſtituere, vt etiam col. ſeq.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Vt dictum eſt.*

Ego indiſtinctè dico, quod viro decedente ſtatim ei ſuccedit referendo quod ab eo habuit.

Ibidem num 15. in hæc verba. *Quod non tenebitur conferre cum fratre dotem.*

Falſum puto.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *In favorem quorum etiam contrahens ſtipulatus fuerat.*

Hoc falſum puto.

Ibidem in Textu. *Et n'entend on point priver la femme.* num. 5. in hæc verba. *Non habet locum in alio caſu quam in filia renunciante patri in favorem ſui patris.*

Certe de jure hæc eſt veritas, etiam non tenet illud cap. quoad firmandam renunciationem extra temporalem juriſdictionem ſtatuentis, niſi in quantum eſt uſu receptum, ergo ſi etiam uſu eſt receptum, ut poſſet renunciare ſucceſſioni fratrum tranſeat, ſi obſervantia probetur.

Ibidem in hæc verba. *Non videtur dubitandum.*

Imo non excluditur ſi ei relinquitur.

Ibidem in Textu. *Collaterale.* in hæc verba. *Fœmina non ſuccedant.*

Dic quod non.

Ibidem in Textu. *Sans titre d'hoirie.* in hæc verba. *Videtur quod non.*

Eodem modo quod infra. Panorm. conſil. 438. num. 2.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Prohibetur relinquere filia dotata in ultima voluntate.*

Scilicet jure ſubſtitutionis, non alias.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Quia videtur quod ſic.*

Et eſt verum.

Ibidem in hæc verba. *Conſuluit talem Conſuetudinem porrigere.*

Adverte communiter ſolet diſtingui, an loquatur in rem an in perſonam, ſed ego alias dixi ad Bart. dicta leg. cunctos populos. col. 15. quod conceptio verborum non debet attendi, ſed effectus; unde cum hoc caſu effectus verſetur principaliter in rebus, puto ut dixi, quod extra territorium non extendatur lex ipſa ſive conſuetudo loci, etiam ubi partes habent domicilium, quia quod iſte effectus principaliter cauſetur à virtute juriſdictionali legis vel ſtatuti extra territorium vim habet, cum non afficiat perſonam. leg. fin. de juriſd. omnium jud. ego puto quod ſit inſpicienda quælibet Conſuetudo ubi res ſunt, vide quæſt. pecul. 166.

Ibidem in hæc verba. *Et dicit quod magis communis opinio eſt in contrarium.*

Hoc plus placet.

Ibidem in §. 13. *Si aucuns ſe veulent porter pour heritiers.* num. 1. in hæc verba. *Quamvis non ſint ſcripta.*

Si ſemper & indifferenter ſolebant apponi.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Credo tamen quod contrarium obſervatur.*

Neſcio ſi iſta obſervantia ſit verum, quia iſtud michi videtur in ſe falſum.

Ibidem in Textu. *Par benefice d'inventaire.* num. 12. in hæc verba. *Poſſint mitti executions ad requeſtam & inſtantiam hæredis creditoris.*

Sic, ſed non contra hæredem debitoris, quia Conſuetudo noſtra dicit quod non eſt executorium inſtrumentum contra hæredem, ergo ſumus in jure communi, ergo ſequitur abſonam eſſe practicam eorum qui petunt declarari executorium contra hæredes, quia quod non eſt, declarari non poteſt, imo eſt valde rationabile.

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Quomodocumque ejus interſit.*

Imo cujuſcumque cauſam habentis.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Vbi dicit quod debet fieri per Curiam ſecularem.*

Dicunt indiſtinctè quod debet fieri per poteſtatem ſecularem, quia hoc territorium concernit.

Ibidem in §. 14. & ultimo. *Au regard des gens de religion profez.* in hæc verba. *Idem in Balliviatu Meldenſi.*

Et Pariſienſi.

Ibidem in Textu. *Couſtume du Royaume.* num. 1. in hæc verba. *Ita quod nec per profeſſionem eorum bona Eccleſiæ dedicantur tacite.*

Imo fit dedicatio.

In Rubrica 8. *Des ſucceſſions des baſtards.* in §. 1

Si un baſtard. In Textu. *Et payant les debtes.* num. 1. in hæc verba. *Quia difficilis conventionis.*

Hoc non præſumitur, ideo excutiuntur devoluta in fiſcum.

Ibidem in §. 2. *Si les enfans legitimes du baſtard.* in Textu. *Les heritages procedans du tronc du pere baſtard.* in hæc verba. *Pone quod filius ipſo vivente.*

(Molinæus legit filius ſe ipſo errat.)

Ibidem num. 1. in hæc verba. *Et in ea conſului.*

Ego dico quod nullo modo ſuccedit pecunia loco immobilium. vide not. ſupra fol. mihi 621.

Ibidem in hæc verba. *Et ideo quod tanquam hæres matris debebat habere.*

Iſte bene dicit.

Ibidem in hæc verba. *Quia fuit vendita hæreditas patris.*

Imo certa bona filiæ viventis, quod fieri potuit etiam in præjudicium fiſci qui non poteſt prætendere fraudem, quia non eſt creditor, nec ſuccedet prætium loco rei, ideo ad alios hæredes ſpectabit.

Ibidem in §. 3. *Le baſtard ou baſtarde.* num. 3. in hæc verba. *Sed quoniam hoc eſt verum de jure.*

Sic etiam puto.

Ibidem in hæc verba. *Non extendetur extra Ducatum Burgundiæ.*

Imo extenditur ſi ibi etiam eſt recepta.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Quod tales ſuccederent patri.*

Falſum dic breviter naturales vere patri non ſuccedunt, niſi ut ſupra, ſed matri ſuæ & ad invicem idem de ſpuriis ex non damnato coitu, niſi mater ſit illuſtris, quia tunc nec ei ſuccedunt; ſpurii autem ex damnato coitu nec matri nec invicem ſuccedunt. Alexand. conſil. 174. vol. 5. & ſic in cognatione materna non eſt differentia inter naturales & ſpurios ex damnato coitu.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Quod ſpurii ſunt infames infamia facti.*

Alexand. conſil. 67. vol. 1.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Et ex adulterio.*

Mentiris, quia poſtquam accepiſſet David Berſabeam in uxorem ejus, in vero matrimonio natus eſt Salomon.

Ibidem in hæc verba. *Qui cæteros in ſcientia legali excellit.*

Ex innumeris improbis pauci admodum probi leguntur, è contra non tot improbi in majori & potiori numero proborum.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Et intellige quod naturales.*

(Molinæus legit ſpurii ex damnato coitu.)

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Qui quidem eſt legitimus & naturalis.*

Dic ut ſupra fol. mihi 518. quod not. Alexand. conſil. 74. volum. 3. Joan. Fab. auth. licet. cod. de naturalib. liber. licet Marſil. contra. ſingul. 143.

Ibidem num. 23. in hæc verba. *Deſcenderunt Joannes de Borbonio Dux.*

Ab iſto deſcendit ille Carolus *de Montpenſier* quem apud hoſtes profugum inſecutus Rex noſter captivatus eſt, heu proh dolor fractus Martius ille Gallorum & retuſus acer ille conſiliorum vigor, omnes in eadem navi torpore eodem ſtertuut.

Ibidem in hæc verba. *Et habuit in uxorem Dominam Annam de Francia.*

Iſta eſt *Anne la Sage.*

Ibidem in Textu. *Ab inteſtat.* in hæc verba. *Dixi ſupra quod non.*

Secus in vero naturali, qui deficientibus legitimis & parentibus, poteſt in totum inſtitui exſtantibus parentibus, eis relicta legitima.

Ibidem num. 18. in hæc verba. *Contrarium tenet Ludov. Romanus.*

Imo idem quod filius qui legitimatum non contradicat.

Ibidem num. 28. in hæc verba. *Et quia non eſt præſentis quæſtionis non inſiſto.*

Puto quod ſic.

Ibidem num. 30. in hæc verba. *Non vitiatur per hoc legitimatio.*

Imo quia reſcriptum gratiæ. leg. etſi legib. cod. ſi contra jus vel utilitatem publicam. cap. 1. & 2. de filiis Preſbyterorum. lib. 6. Clement. 1. de præbendis.

Ibidem num. 31. in hæc verba. *Qui conſuluit per ſex fundamenta quod non.*

Puto quod imo, quia maſculinum concipit fœmininum. leg. ſi ita ſcriptum. ff. de leg. 2.

Ibidem in §. 5. *Quand le Preſtre baſtard.* in Textu. *Et au regard des biens meubles.* in hæc verba. *Prima copia legitimationis Gallicæ, moyennant toutefois & parmy ce que ledit ſuppliant ſera tenu de rendre, & payer pour nous la ſomme de cent eſcus d'or.*

O inſignem quorumdam Prælatorum luxuriem, quos uſque adeo non pudeſcit ſpurios habere, ut illos etiam in ſanctuario Dei primoribus dotent titulis, propalam oſtentantes ſuæ Veneris monumenta nefandæ.

Ibidem in hæc verba. *Quoad fieri poſſet hæc ſcribenda cenſui.*

Legitimatio aliquando fit per ſubſequens matrimonium, & tunc eſt legitimus omnino quoad omnia, aliquando fit per oblationem curiæ, & iſta non eſt in uſu, eſt etiam ſtrictiſſimi juris, quia per eam non avo nec aliis agnatis patris, ſed ſoli ipſi patri agnaſcitur. §. filium. in authent. quibus modis natur. efficiantur ſui. & adhuc ſi ſunt alii filii legitimi, oportet quod oblatio fiat per patrem, alias ſi quis ſe offerat, non prodeſt nec præjudicat legitimis niſi conſentiant; aliquando fit per reſcriptum & beneficium Principis, ut hîc & tunc in tantum legitimatur quantum exprimitur, & late interpretatur contra concedentem, ſtrictè contra tertium.

Ibidem in hæc verba. *Chriſti nomine invocato.*

Sequitur prolixa diſceptatio plus habens verborum quam ſucci: ego quidem quoad præſentem quæſtionem puto, quod hæc Barbara non poſſit patri ſuo ſuccedere, quia ſua legitimatio eſt ſurreptitia, ſed ſi eſſet non ſubreptitia nec obreptitia, dico omnino quod patri ſuo ſuccederet, quia ſatis de ejus voluntate conſtitit.

Ibidem num. 12. in hæc verba. *Etiamſi poſtea legitimantur.*

Imo quia verum eſt dicere quod ſupervenit naturalis & legitimus.

Ibidem in hæc verba. *Non comprehenduntur legitimati.*

Imo quamvis ſecus ſi diceretur legitime natis. Alexand. conſil.

Ibidem num. 14. in hæc verba. *Quod primogenitus in Regno præferatur in ſucceſſione.*

Imo ſi fuit effectus legitimus antequam naſceretur, alius ſecundus & legitimus & naturalis. Joan. in mercur. reg. ſine culpa.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Et dicit quod ant quærimus.*

Illud placet.

Ibidem in hæc verba. *Quod legitimati per ſubſequens matrimonium.*

Hoc placet.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Quia nunc conſtat de ejus voluntate.*

De voluntate patris ſat conſtat.

Ibidem num. 31. in hæc verba. *Et tamen dicit ſe tantum eſſe naturalem.*

Hoc nihil eſt, quia ex quo narratur ſufficienter factum, quoad ſatis conſtat de ſcientia Principis, cui non poteſt imputari error juris.

Digitized by Google

Ibidem num. 33. in hæc verba. *Et natum fuiſſe ex nefario coitu.*

Hoc puto nocere gratiæ per infra ſcripta.

Ibidem num. 38. in hæc verba. *Quod vaſſalli teneantur pro maritanda filia Domini.*

Sed hoc falſum puto.

Ibidem num. 42. in hæc verba. *Gloſſa eſt multum notabilis.*

Debet intelligi ſecundum textum quem allegat, videlicet in legitimato per oblationem curiæ qui ſoli patri agnaſcitur.

Ibidem num. 43. in hæc verba. *Et dicit Baldus in leg. 1. cod. de ſumma Trinitate & Fide catholica.*

Et leg. 1. ff. de Senatoribus.

Ibidem num. 49. in hæc verba. *Quia Clerici etiam in minoribus juriſdictioni laicorum non ſubveniunt.*

Hoc nihil eſt, quia legitimatio Principis ſola temporalia concernit, in quibus origine & veritate ipſa Clerici ſubſunt Principi. can. 8 10. diſtinct.

Ibidem num. 63. in hæc verba. *Et in beneficiis in quibus habent ſucceſſorem.*

Imo ſervatur.

Ibidem num. 65. in hæc verba. *Naturales etiam legitimati ſunt infames.*

Falſum puto.

In Rubrica 9. *Des mains-mortes.* in §. 2. *L'homme de main-morte.* in Textu. *Par quelque laps de temps.* num. 5. in hæc verba. *Et ad hoc vide Ang. in leg. 1. cod. ne rei dominicæ vel templorum.*

Vide Felinum in rubrica de præſcriptionibus.

Ibidem in Textu. *Hors du lieu de main-morte.* num. 1. in hæc verba. *Quod ex quo nihil erat diſpoſitum quando morabatur.*

Imo quia verba *hors du lieu* veniunt ampliativè, & ſic implicant.

Ibidem in Textu. *Quelque part que ce ſoit.* num. 3. in hæc verba. *Quantum ad alia bona, quæ ſunt in loco habente immunitatem & privilegium franchiſiæ.*

Secus eſt.

Ibidem in §. 3. *En lieu & condition de main-morte.* num. 4. in hæc verba. *Quod Leonardo Domino Gallinæ.*

Quia traduxit in novem ſpeciem non reducibilem, ſed hoc, traductio non....

Ibidem in §. 4. *Vn meix aſſis en lieu de main-morte.* in Textu. *S'il n'y a titre.* num. 1. in hæc verba. *Intelligitur tam de futuris quam de præſentibus.*

Puto quod tamen de præſentibus. per leg. ſi ita. ff. de auro & arg. leg.

Ibidem in §. 5. *L'homme franc.* in Textu. *Et devient par convention homme de ladite condition.* num. 1. in hæc verba. *An talis ſimplex confeſſio præjudicet.*

Non.

Ibidem in §. 7. *La femme de main-morte.* num. 3. in hæc verba. *Si nupta ſit viro legitimo & naturali efficitur legitima.*

Falſum eſt.

Ibidem in §. 8. *Et ſi une femme franche.* in Textu. *Et aprés le decez.* num. 6. in hæc verba. *Ego teneo totum contrarium.*

Sed ego teneo cum Henric. quia velit nolit, mulier ſequitur domicilium, conditionem & fortunam viri, ſuper qua ſe fundat hæc conſuetudo indiſtincta.

Ibidem in §. 9. *L'homme de main-morte.* num. 2. in hæc verba. *Quod in hoc non liberatur cedendo rem & renuntiando.*

Non ſervamus.

Ibidem in Textu. *Et ſe doit faire ledit deſaveu.* num. 4. in hæc verba. *Quod adhuc ei non creditur.*

Scilicet ſi contrario non apparet.

Ibidem in hæc verba. *An per hoc probetur præſentatio.*

Dic quod non.

Ibidem in Textu. *Leſquels en ce cas ſont, &c.* in hæc verba. *Quod non poſſunt ſe deſavohare.*

Ut eſt quæſt. 2.

Ibidem num. 23. in hæc verba. *Ut tenet in terminis Archid. 12. quæſt. 2. cap.*

Imo non eſt neceſſe. Panorm. cap. unico. de ſyndico.

Ibidem num. 36. in hæc verba notæ marginalis. *Amortiſatio efficit res feudales allodiales.*

Falſum puto.

Ibidem num. 38. in hæc verba. *Dicta manumiſſio operata fuit effectum in poſſeſſorio.*

Satis puto quod non ex contractu inutili, ſed ex vera traditione tranſierit poſſeſſio, & ſic fuit bene judicatum, quia erat manumiſſus in quaſi poſſeſſione libertatis.

Ibidem in §. 10. *L'homme de main-morte.* num. 1. in hæc verba. *An alienatio ſit nulla.*

(Legit Molinæus aliqua.)

Ibidem num. 14. in hæc verba. *Quæ eſt facti.*

Hoc placet.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *Quod ſi talis conſanguineus ſit forenſis poterit acquirere.*

Sed an poſſit retinere, videtur enim quod cogatur vendere civibus.

Ibidem num. 27. in hæc verba. *Si tamen eis relinquantur poſſunt vendere.*

Gloſ. cap. 1. de relig. domib. lib. 6. Corſet. in ſingul. verbo *Mendicantes.* & intellige quoad Minores, quando legatur pro modo licito. Bart. in ſuo mino. lib. 2. di. 4.

Ibidem num. 30. in hæc verba. *Quod eſt juridicum.*

Sed puto deberent dare æſtimationem creditoribus.

Ibidem num. 38. in hæc verba. *Quod locatio ad novem annos cum pacto de renovando eſt alienatio.*

Alexand. conſil. 165. vol. 2. conſil. 104. vol. 3. eſt enim in fraudem alienationis.

Ibidem num. 39. in hæc verba. *Et non eſt alienatio.*

Niſi ſit prohibita alienatio, quia tunc etiam & illa locatio quæ videtur in fraudem per tex. dicti §. neque illud.

Ibidem num. 42. in hæc verba. *Et gloſſa ibi opponit dict. leg. in quorum. ff. de pignoribus, & ſolvit.*

Ibi in verb. *Venditionis* ſecus.

Ibidem num. 46. in hæc verba. *Qui illam tenuit & poſſedit per multos annos.*

Non eſt verum, quia non fuit alienata, nec dominium eſt tranſlatum.

Ibidem in hæc verba. *Dat omnia ſua bona immobilia in dotem.*

Hoc eſt falſum, ſi ſe transferat in domicilium viri liberi, ſecus ſi vir veniat cum uxore & efficiatur ſimilis conditionis. ſup. eodem §. 6.

Ibidem num. 56. in hæc verba. *Sacerdotium non liberat quem à conditione ſervili.*

Id eſt adſcriptitia ſemper enim perſona ipſa eſt libera, & ſervitutem rei re alienata poteſt excutere.

Ibidem in §. 11. *L'homme de main-morte.* in Textu. *Ne peut diſpoſer.* num. 1. in hæc verba. *Dicatur mori inteſtatus.*

Dicas quod ſic, ſaltem ſecundum communem uſum qui debet attendi. Ludov. Roman. conſil. 4. tamen dominus huic probro ſuccedet, quia habet jus ſpeciale.

Ibidem in Textu. *Sans conſentement de ſon Seigneur.* in hæc verba. *Dixi in caſu emergenti.*

Quod non verum.

Ibidem in §. 12. *Gens de main-morte.* in Textu. *S'ils ſe ſeparent & diviſent.* num. 1. in hæc verba.

Debent ſuper communitate ſolvi & accipi.
Falſum eſt.
Ibidem in Textu. *Ne ſe peuvent reunir & remettre.* num. 1. in hæc verba. *Cum à pari judicentur.*
Et placet.
Ibidem in §. 15. *Le Seigneur quand eſcheute & ſucceſſion a lieu.* in Textu. *Et les heritages eſtans en lieu franc.* in hæc verba. *Ubi eſt nomen debitoris obligatum.*
Dic quod Dominus loci ubi eſt debitor, quia per §. ſequent. is debet mobilia ſui loci habere.
Ibidem num. 1. in hæc verba. *Talis confiſcatio non extenditur ad bona ſita.*
Et affixa ut immobilia & reditus ſuper immobilibus conſtituti, ſecus de mobilibus ſeu mobiliaribus quæ ſemper ſequuntur perſonam. Ludov. Rom. ſingul. 572. vide ſupra. fol. mihi 415. quod fallit in noſtro caſu per §. ſeq.
Ibidem num. 2. in hæc verba. *An ſcilicet nomen debitoris ſit de loco ubi eſt debitum.*
Sic.
Ibidem in §. 16. *L'une des Seigneuries.* in hæc verba. *Et ce qui eſt en franc lieu*
Sub eadem tamen Conſuetudine.
Ibidem in hæc verba. *Il eſt homme ou femme originellement.*
Et dicitur *ſaiſy*, idem Conſuetud. Pariſ. art. 12.
Ibidem in Textu. *Va demeurer en autre lieu de main-morte.* num. 1. in hæc verba. *Videtur primo dicendum quod non.*
Hæc veritas quia etiamſi origine omnino liber de novo acquirat res huic conditioni ſubjectas, ſubjicitur quoad illas res.
Ibidem num. 2. in hæc verba. *Et videtur primo dicendum quod ſic.*
Hanc teneo, quia ut not. per Bart. Bald. leg. 1. cod. de ſumma Trinit. habilitatio vel inhabilitatio perſonæ ſubditæ extenditur extra territorium, quia inhæret perſonæ, & in perſonam agit dicta quæſt. leg. 182.
Ibidem num. 13. in hæc verba. *Et inter alios hanc tenuit opinionem Dominus Philip. Decius, qui in hoc caſu conſuluit.*
Et male.
Ibidem in hæc verba. *Contrariam tamen partem.*
Et bene ut hîc col. 31. fere eadem verba per leg. 182.
Ibidem num. 16. in hæc verba. *Sed ille qui habet ſubjectam.*
Eſt verum, ut patet in diſpenſando ſuper reſidentia quæ concernit jura ipſius beneficii, ſed hîc fit reſpectu impedimenti & tituli ipſius perſonæ inhærentis; etiam jam beneficiatus eſt ſubditus ſuperioris beneficii ratione illius beneficii, ſecus de beneficiando, ut in dict. quæſt. 182. lib. meo.
Ibidem in hæc verba. *Sed ex parte rei.*
Non cenſeo quod ipſum impedimentum debeat in ſe conſiderari, ſed illud afficit perſonam, & in illa reſidet.
Ibidem in hæc verba. *Fit reſpectu perſonæ tantum.*
Quicquid ipſe dicat, quia diſpenſatus nullo modo agit in rem, ſive in intereſſe rei terminatur, ſed agit in perſonam, & ejus effectus in jure perſonæ terminatur, videlicet in titulo quod eſt jus perſonæ cohærens.
Ibidem num. 26. in hæc verba. *Ita ut habilitatio operetur alibi.*
Ibi loquitur Felin. de inhabilitatione quæ eſt contra jus.
Ibidem num. 32. in hæc verba. *Salvo ſaniori conſilio, & ita obtinuit.*
Et malè.
Ibidem in hæc verba. *Videtur etiam quod non ſint illius Domini ubi ſunt bona.*
Imo per princip. §. noſtri, *que l'une n'acquiert point ſur l'autre.*
Ibidem in hæc verba. *Quod quilibet Dominus acciperet id quod eſſet penes eum.*
Hoc contrarium.
Ibidem in hæc verba. *Quod nota.*
Hoc puto falſum.
Ibidem num. 35. in hæc verba. *An dicta nomina competant pro re mobili.*
Hoc puto verum, quia ex quo quæritur de effectu, debet attendi an comparentur mobilibus, an immobilibus.
Ibidem in Textu. *Tant en meubles.* num. 2. in hæc verba. *Quod bona mobilia concernunt perſonam.*
Hæc vera.
Ibidem in §. 17. *Quand gens de main-morte.* num. 1. in hæc verba. *Videtur quod ſic.*
Et bene, quia ab initio mortis eſt quæſitum jus parentibus ejuſdem gradus, & fuerunt ſaiſiti, ideo non poteſt poſt eis auferri, imo accreſcit.
Ibidem num. 2. in hæc verba. *Alias eo abſtinente tenetur ad legata omnibus.*
Ratio eſt quod id beneficium non eſt quæſitum ab initio inſtituto, ſed demum præterito contratabulante, ſed ab initio eſt bene quæſitum jus agnoſcendi bon. poſſeſſorem contra tabulas.
Ibidem in hæc verba. *Numquid ſoror vocetur per iſtos fratres patrueles.*
Ego teneo quod non.
Ibidem in hæc verba. *Numquid ad minus iſti fratres patrueles ſuccedere debeant, ea ſorore excluſa.*
Ego dico contra iſtum & ejus coadvocatum, quod ſuccedunt, ſorore manente excluſa, quia regula eſt quod ſi proximior ſit inhabilis aut incapax, ſucceſſio obveniens non devolvitur ad eum nec in fiſcum, ſed ad remotiores capaces, ſed filia proximior de ſe & incapax, & patrueles ſunt capaces, ut in caſu patet, ergo ipſi ſuccedunt; filia autem non vocatur nec habilitatur per eos, quia illa vocatio & habilitatio non fit niſi per hunc §. ideo non habet locum niſi in terminis hujus §. qui non conveniunt & deficiunt in caſu præſenti, qui loquitur quando ſupereſt proximior capax, ut tunc fiat aliorum vocatio & habilitatio quæ alias de jure, ſed hic non ſubeſt proximior capax, ergo ceſſat hic §. nec fit vocatio, ſed remanet jus regulare ita ſentio. C. du Moulin.
Ibidem in hæc verba. *Et iſtud reſultat ex ſolutione aliorum.*
Ego teneo quod non.
Ibidem num. 5. in hæc verba. *Vel quod ſtatuta proprie intelligerentur abſque aliqua interpretatione.*
Idem Ludov. Rom. ſingul. 417. ubi hoc reprobavi, quia per communem intellectum qui jamdudum ineſt, nihil de novo additur.
Ibidem num. 6. in hæc verba. *Verificantur & habent locum in patruis iſtius filiæ.*
Imo quia non ſunt proximi.
Ibidem in hæc verba. *Item ſunt proximi iſtius defuncti.*
Falſum.
Ibidem num. 7. in hæc verba. *Non obſtat modo ſi diceretur quod imo non eſt verum.*
Imo obſtat.
Ibidem in §. 18. *Gens de condition main-mortable.* in Textu. *Taillables haut & bas.* num. 11. in hæc verba. *Circa hanc materiam talliarum quæro de una quæſtione.*
Puto quod nobiles ad nullas tallias teneantur, ſecus de præſtantiis quæ non ſunt per modum talliæ, quia Princeps ſe obligat ad reſtituendum.
Ibidem num. 16. in hæc verba. *Tunc exemptio conceſſa uni aggravat alios.*
Scilicet facta à teſtatore diſponente, ſecus ſi à

Digitized by Google

legatario creditore.

Ibidem num. 17. in hæc verba *Non poterit fieri quod obligentur ad onera eis invitis.*

Hi qui jam venerunt.

Ibidem in hæc verba. *Quantum poſſunt ſupportare prædia per eum acquiſita.*

Et hoc verum puto quando onus imponitur habito reſpectu ad prædia, ſecus ſi indifferenter ad omnia bona, quia prætium domini in bonis ſubditi, ſucceſſit loco prædii.

Ibidem in Textu. *Corveables à volonté.* num. 26. in hæc verba. *Et tunc debent præſtari ſumptibus & expenſis ipſius hominis & ſubditi.*

Niſi ſit inops, quia tunc ſumptu domini, vel debet relinqui ſpatium ad quærendum victum. leg. penult. ff. de operis lib. gloſ. d. leg. ſuo victu.

Ibidem num. 35. in hæc verba. *Poſſit illam imponere etiam Clericis prima tonſura.*

Non de jure, niſi ſint conjugati. cap. 1. de Clericis conjug. lib. 6.

Ibidem in §. 19. *Le Seigneur de main-morte.* in Textu. *En lieu franc.* num. 1. in hæc verba. *Dicentem ſe alias obtinuiſſe quod ſic.*

Et bene, quia non locus, ſed jus domini attenditur.

Ibidem in §. 20. *Le Seigneur prend la ſucceſſion.* in hæc verba. *Videtur quod hac Conſuetudo non debeat in Beneficiatis locum habere.*

Imo habet locum, niſi ſpecialiter Epiſcopus habeat uſum in Clericis Beneficiatis etiam manus-mortuæ.

Ibidem in Textu. *Demeurans en communion avec luy.* in hæc verba. *Dicunt dictæ filiæ quod vocantur per eos.*

Et bene dicunt, quia ſunt in pari gradu.

Ibidem in §. 21. *Es lieux où on a accouſtumé.* in hæc verba. *Nondum tamen vidi in facto.*

Neſcio ſi hæ Conſuetudines ſunt veræ, tamen non procedunt ſecundum iſtam.

Ibidem in Textu. *Au choix de ladite femme.* num. 1. in hæc verba. *An in beneficiis ſeu gratiis alternativis ſit electio debitoris.*

Quod ſic.

Ibidem in §. 22. *Gens de main-morte qui s'abſentent.* in Textu. *Demeurent au Seigneur.* num. 2. in hæc verba. *Ex quo ergo purgavit moram.*

Sed dominus non tenetur admittere ad moram purgandam.

Ibidem in hæc verba. *Credo ergo quod veritas ſit in contrarium.*

Hoc verum antequam receperit dominus purgationem moræ.

Ibidem in hæc verba. *Si dicatur quod non.*

Quod puto verum, non obſtante quod non ſunt ſervi corpore, & eſt verum, tamen ſunt obligati in perſona ob res quas habuerunt.

In Rubrica 10. *Des retraits.* in §. 1. *Quand l'homme ou femme.* in hæc verba. *En rendant le prix & les frais raiſonnables.*

Pariſius inter agnatos eſt locus præventioni per citationem libellatam, & non habet locum niſi vendatur extraneo.

Ibidem num. 1. in hæc verba. *Adde quod uſque ad hac tempora non viderim.*

Nec unquam vidi, ſed credo quod ſi mulier à Principe impetraverit reſtitutionem à lapſu anni, quod reſcriptum admitteretur. Contra puto ex capite minoritatis, ſed bene ut quilibet major ſi fuiſſet occulta venditio, & venditor per totum annum in poſſeſſione manſiſſet, quia tunc tota fraudatur cognatio.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Tamen plenitudo poteſtatis nunquam præſumitur, niſi expreſſe dicatur.*

Marſilius in ſingularibus.

Ibidem in Textu. *L'homme ou femme.* num. 7. in hæc verba. *Et credo quod non.*

Ego dico quod imo poteſt ut interpretatur Chaſſenæus. conſil. 23.

Ibidem in Textu. *Vendu.* in hæc verba. *Quid ſi dederit in ſolutum.*

Scilicet pro debito pecuniario, vel æſtimatione facta ſub ratione valoris tantæ pecuniæ.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Quid ſi detur una ſpecies ineſtimata pro alia æſtimata.*

Et ſub ratione tanti valoris data.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Quia dicitur venditio.*

Hoc verum ſi ex una parte ſit pecunia, vel pecunia ſub ejus ratione æſtimatur datum, & ſit inter data proportio.

Ibidem in Textu. *Son heritage.* in hæc verba. *Et ideo alias voluit dicere.*

Et malè.

Ibidem num. 1. in hæc verba. *Quia non dicitur proprie dominus.*

Hoc falſum.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Videtur quod ſic.*

Ego dico contrarium, quia venditio in tempus ſeparationis confertur, unde videtur tunc facta, quo caſu nullo modo ſunt pars fundi, & fundus integer manet, unde ceſſat retractus, & etiam jus laudemii, ſecus puto ſi venderetur uſusfructus.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *Baldus dicit quod debet judicari mobile.*

Quicquid ſit ego dico quod illud præcium debet ſpectare ad hæredem immobilium cui fuit acquiſitus fundus, & qui ab eo redimitur.

Ibidem in hæc verba. *Videtur quod ſic.*

Et verum puto ſi competant ad longum tempus, alias ſecus.

Ibidem num. 14. in hæc verba. *Et dicit quod ſic.*

Et hoc verum puto, tamen de Conſuetud. Pariſ. eſt ſecus, ut art. 181. ſi autem quid venderet reditum ſupra fundum proprium, credo quod cadit in retractum etiam de Conſuetud. Pariſ. quia illud jus poſſet eſſe perpetuum.

Ibidem in hæc verba. *Et Franciſcum de Crema. ſing. ſuo 58. incip. teſtator legavit.*

Quod poterit retrahi proprietas.

Ibidem in Textu. *Ancien.* num. 1. in hæc verba. *An poſſit illam retrahere pro dimidia parte tantum.*

Dic quod mero jure non poteſt retrahere niſi pro dimidia tantum ſi emptor velit, cogitur totum redimere per tex. leg. tutor rerum. §. 1. ff. de minoribus.

Ibidem in hæc verba. *Agnatus in hac ſecunda venditione habebit jus retractus.*

Si ſimpliciter eſſet venditum, & lapſo anno voluntario contractu emeretur ab eodem vel alio conſanguineo, non puto quod recuperet priorem naturam, ſed quod ſit merus conqueſtus, licet locus contra. in leg. unicuique. de proximis ſacr. ſcrin. lib. 12. cod. quæſt. 266.

Ibidem in hæc verba. *Et temui quod non.*

Ego conſtanter dico contrarium, quia revertitur non per viam novi contractus, ſed per viam reſolutionis prioris, unde ejus reſolvitur effectus, & redit prior natura, ita ſentio. C. du Moulin.

Ibidem in Textu. *Le plus prochain.* num. 2. in hæc verba. *Contrarium tamen eſt verius.*

Idem puto in hærede quod non poſſit.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Et quod cognominentur ſub cognomine domus.*

Hoc falſum quia nec ſuccedunt.

Ibidem num. 13. in hæc verba. *Videtur quod imo filius.*

Idem inter conſil. Chaſſen. 23. conſil. 4.

Ibidem in Textu. *Le peut rachepter.* num. 1. in hæc verba.

Digitized by Google

verba. *An reali an mixta.*

Dic condictione ex lege quæ eſt perſonalis in rem ſcripta, ideo videtur quod coram Judice rei ubi res ſita, ſicut in regalibus ſecundum Conſuetud.

Ibidem in Textu. *Dedans l'an & jour.* num. 1. in hæc verba. *Nam licet citatio die feriata fieri non poſſit.*

Oportet citationem libellatam eſſe factam intra annum & diem, & ſufficit licet aſſignetur dies ulterior.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Non poteſt conſenſu partium prorogari.*

Imo poteſt.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Credo quod non.*

Et placet, quia dedit ex voluntate, ſecus ſi vendens non eſſet ad hoc adſtrictus, & frater etiam habebat portionem in domo, & ratificavit mediante prætio, quia tunc dicitur vendere, & illud eſt pars prætii, ſecus ſi nihil in domo haberet, ſed hoc acciperet ne ipſe retraheret, quia tunc illud non dicitur prætium rei, nec venit refundendum.

Ibidem in Textu. *Le prix.* num. 1. in hæc verba. *Tamen hic non continetur datum proxeneta.*

Imo illud & in convivio erogatum ſi omnia temperatè, & pro laudabili modo regionis facta ſunt, quia ſine his contractus forte factus non fuiſſet.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Quod tunc impeditur reſciſſio contractus.*

Non puto hæc verba extendi ad læſionem ultrà dimidiam, quæ eſt nedum magna, imo maxima.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Sed ut intereſſe ſeu partem rei ſic.*

Idem Boer. fol. 90.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *An ſufficiat pecuniam afferre in ſacculo.*

Non.

Ibidem in Textu. *Les frais raiſonnables.* num. 5. in hæc verba. *An proximus teneatur ſolvere.*

Imo.

Ibidem in §. 3. *Si l'heritage eſt vendu à un du lignage.* num. 2. in hæc verba. *Textum noſtræ Conſuetudinis cogita.*

Puto quod teneatur.

Ibidem in §. 5. *Ledit an & jour eſt à compter.* num. 2. in hæc verba. *An iſta ſumma debeat reſtitui per conſanguineum retrahentem.*

Dico quod ſic, nec currit tempus ante ratificationem.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Math. de Aſſlict. in comment. conſtit. ſuper jure protomiſeos, in §. ut intra 30. dies.*

A quo iſte tranſcripſit.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Et iſtam opinionem tenet Boerius in ſuo comment. Conſuetudinis Bituricenſis.*

Fol. 83.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Scilicet contractus perfecti.*

Imo.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Sed an quis poſſit purgare moram poſt breve tempus.*

Non.

Ibidem in hæc verba. *Et plura ad hoc allegat.*

Imo.

Ibidem in §. 8. *Semblablement retrait a lieu.* in hæc verba. *Et autres prix & charges tels qui ſeront.*

In hoc ultimo, ſecus de Pariſienſi Conſuetudine, quæ ſolum loquitur in caſu venditionis.

Ibidem in Textu. *Et auſſi ſi un.* in hæc verba. *Quoad dictos duos francos annui reditus.*

Hæc veritas vide ſupra in notam in Textu. *Ancien.* numero primo.

Ibidem in §. 9. *En vendition d'heritage.* num. 1. in hæc verba. *Quod adhuc ab iſto conſanguineo debet ſolvi laudemium.*

Dic quod conſanguineo retrahente non debetur novum laudemium, quia non dicitur nova venditio, ſed prioris in aliam perſonam tranſlatio.

Ibidem in hæc verba. *Albericus in d. loco facit quandam diſtinctionem.*

Fol. 221. col. 2.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *Quod ex alienatione neceſſaria non debetur laudemium.*

Hoc non eſt verum.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Nec ſolvi debet laudemium.*

Imo ut practicamus.

Ibidem in hæc verba. *Non ſolvit laudemium.*

Imo dico quod ſolvet, quatenus ſit adjudicatio pro pecunia, quia eſt venditio. leg. 1. cod. communia utriuſ. jud. ſecus fierent adjudicationes in ipſo ſolo pro alia parte ſoli non debentur, quia hoc accedit permutationi. vide quæſt. Tholoſ. 75.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Aut ſit neceſſariò.*

Imo hoc nullo modo conſideratur, ſed ſolum cum datio fiat ob debitum in pecunia, ut tunc ſit locus retractui & laudemiis, alias ſecus niſi daretur in ſolutum ſpeciei debitæ ex cauſa venditionis, quia videtur loco ejus ſurrogari, & in primam venditionem cadere.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Ita etiam datio in ſolutum.*

Falſum.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Comprehendit etiam permutationem.*

Falſum.

Ibidem num. 14. in hæc verba. *Dicit quod non.*

Imo dico quod habet locum ſi traditur fundus æſtimatus ſub ratione valoris, vel etiam non æſtimatus, quando ab alio non datur, nec relinquitur fundus, & ſic traditio fundi habet ſimilitudinem venditionis, ſed ex quo tranſactio fit ſuper incerto quid reſtituet, retrahens forte poterit ſe liti offerre, ſed an cogatur vel deſiderio litigantis ſatisfacere, puto quod ſic, quia jus litigantis non poteſt minoris quæ velit ſe ipſo invito æſtimari. Adverte in caſu quo habeat locum retractus, videtur quod retrahens ſolum juſtam æſtimationem fundi deberet reddere, quia ex quo datus eſt fundus pro lite videtur tanti æſtimata lis quanti eſt fundus, ſed certe hæc ratio eſt fantaſtica, colorata, quia ſecundum eam poſſet inferri in omnibus contractibus eſſe locum retractui, dicendo quod id quod confertur, tanti æſtimatur, quanti eſt fundus, ſed hoc eſt falſum, niſi alias de tali æſtimatione appareat, item poſſibile eſt partim ſuum intereſſe ſingulare, vel etiam meram affectionem fundi conſideraſſe.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Et in partem pretii vult debitum compenſare.*

Dic idem quod ſupra dixi in datione in ſolutum.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Quæ comprehendet etiam reditus ante emptos.*

Iſtud videtur ſatis coloratum, tamen ſubtiliter conſiderando, nova & ultima venditio comprehendit ſolum fundum cum onere & diminutione præſenti, non autem in integra bonitate, confuſo prius & compenſato onere, quia hoc non agitur ſic, ergo ſi retrahatur ſolum quod venditur tantum fundus cum onere retrahetur, ſicut ſi dudum ante portio fundi pro indiviſo vendita ſit, & elapſum tempus anni, & ſic illa confirmata poſtea ſimpliciter venditur fundus, veniunt in retractum ſolum partes quæ erant reliquæ & ultimo venditæ, tamen deciſio iſta videtur ſatis æqua.

Ibidem num 19. in hæc verba. *Item quæritur quid in diviſione an habeat locum jus retractus.*

Dic ut dixi in nota ſuperiori. num. 14.

Ibidem in §. 10. *Au reachept & retraction des he-*

ritages. in Textu. *Au Seigneur feodal.* num. 4. in hæc verba. *Poſito quod ſit res feudalis.*

Non poteſt eſſe quod res eadem ſit feudalis & cenſualis eodem ſaltem reſpectu, quia dico quod feudum ipſum in ſuo univerſo eſt feudale, nullo modo cenſuale, res autem particulares feudi poſſunt eſſe cenſuales vaſſallo, & ſi res illæ particulares à cenſuariis vendantur, jus laudemii vel retentionis ad ſolum vaſſallum dominum immediatum pertinet.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Quod ſi antequam fieret oblatum pretium.*

Imo etiam illo oblato re integra puto quod poſſit emptor ſuo venditori reſtituere invito conſanguineo, quia per actum retroſimilem reſolvitur prior contractus & ejus effectus, adverte hoc poſſet eſſe verum, quia venditio non fuit ultro citroque impleta, ſed ſi ſit omnino impleta non reſtant amplius ejus veſtigia, & ſic amplius non poteſt reſolvi, ſed dicitur nova venditio quam non puto quod emptor poſſit facere etiam in primum vendentem in præjudicium ejus qui per citationem ſibi jus quæſivit de Conſuetud. Pariſ. vel in terminis iſtius Conſuetud. per oblationem ſeu per interpellationem & moram, quia hic non eſt opus certificati perſonam. Sed in terminis Conſuetud. Pariſ. ſi poſtquam unus per citationem pervenit, & ſibi jus quæſivit emptor venderet alii conſanguineo quam primo venditori non præjudicaret primo citanti, ſed primò ſolum offerenti.

Ibidem in Textu. *Le vendeur & l'acheptenr.* num. 3. in hæc verba. *Sed eſt innominatus.*

Falſum quia nullus eſt omnino actus, deficiente conditione. per leg. final. cod. de cont. empt. & vend. alias ſecus.

Ibidem in Textu. *Au prejudice du lignager.* num. 3. in hæc verba. *Poſt argumenta hinc inde concludit quod ſic.*

Sed falſum eſt, quia obſtat ſibi exceptio.

Ibidem in §. 11. *Le lignager qui veut faire la retraitte.* in Textu. *Contre l'acheptenr.* in hæc verba. *Ego tamen vidi in contrarium judicare.*

Et bene ratio, quia jus & probatio creditoris eſt prompta & liquida, ſed intentio debitoris agentis longæ indagini ſubjecta eſt.

Ibidem in Textu. *Ou detenteur.* num. 4. in hæc verba ad finem. *Dixi quod etiam poterat agere primus venditor contra ſecundum emptorem.*

Et hoc practicatur.

Ibidem in §. 12. *Pour ce que ſouvent advient.* in Textu. *Font échange.* num. 2 in hæc verba. *Ubi tenet quod non.*

Sed contrarium eſt verum de Conſuetud. Pariſ. quia fundus ſurrogatus & ſortitur naturam proprii.

Ibidem in Textu. *Et aprés reacheptent l'échange.* num. 2. in hæc verba. *Quod neque venditor neque emptor tenebantur jurare in vim hujus Conſuetudinis.*

De æquitate contrarium putarem, per leg. manifeſtæ turpitudinis. ff. de jure jur. & quia judex poteſt ab eis exigere. l. ubicumque de interrog. in jure faciendis.

Ibidem in Textu. *Si la fraude eſt prouvée.* num. 8. in hæc verba. *Quando quis vult probare contra tenorem inſtrumenti.*

Sed non ſervatur quin ſemper ſufficerent teſtes & bene.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Quæ poſſunt fieri in quacumque parte judicii.*

Marſil. ſing. 110.

Ibidem num. 13. in hæc verba. *Quod inſtrumentum non poteſt reprobari niſi per tres teſtes.*

Ibi erat unus teſtis deponens pro inſtrumento, alias ſufficiunt duo. Panorm. Felin. d. cap. cum Joannes.

Ibidem in hæc verba. *Quod ad valetudinem inſtrumenti requiruntur tres teſtes.*

Imo non dicit requiri tres, nec eſt verum.

Ibidem num. 16. in hæc verba. *Licet dicat de permutatione, probata eſſet ſemiplene.*

Imo plene.

Ibidem in Textu. *Ou par le ferment des contrahans.* num. 4. in hæc verba. *Tamen eſt potens ad probationem faciendam.*

Falſum eſt, ut per not. tit. de probationibus. in antiquis.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Jaſo. in repet. leg. admonendi. in 58. col.*

Matheſil. ſingul. 13.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Aut in manibus Notarii, vel per dæmonem, vel alias.*

De dæmone non admitto, ſicut nec per fidem ca° vit, ex quibus communiter intelligitur deficere animus jurandi.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Et dicit quod ſecundum utramque communem opinionem non punitur de perjurio.*

Imo quia eſt nocivum & offenſivum alterius, ſecus ſi ſolum Deum offenderet, ut quando juravit ſe fuiſſe ad ſanctum Jacobum vel ſe iturum, quia tunc ad forum humanum non ſpectat eum punire, & hoc ſolo caſu procedit. leg. juriſjurandi. cod. de reb. cred.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *Quod Judex ſecularis poteſt declarare quem eſſe perjurum.*

Ludovicus Romanus. ſingul.

Ibidem num. 29. in hæc verba. *Et plenius in leg in arenam. cod. de inoff. teſt.*

Quod ſic.

Ibidem num. 30. in hæc verba. *Quia perjurus ab agendo repellitur.*

Falſum.

Ibidem num. 35. in hæc verba. *Quod etiam doctor propter perjurium poteſt deponi à doctoratu.*

Intelligo de inſigni perjurio.

Ibidem num. 36. in hæc verba. *Quia collatio beneficii Eccleſiaſtici facta perjuro eſt mero jure nulla.*

Sed eſt falſum, ut per Felin. cap.

Ibidem in Textu. *Qui ſeront tenus à en jurer.* in hæc verba. *Quia hoc caſu etiam eſt excluſus à probatione per juramentum. leg. in contractibus. §. illo cod. de non num. pec.*

Ille textus non probat, & non puto verum.

In Rubrica 11. *Des cenſes.* num. 1. in hæc verba. *Quando quis vendit vel alienat jus quod habet in re.*

Hujuſmodi contractu nunquam utimur, ſed quia ſemper concedenti directum & originarium dominium remanet, & dicitur cenſus quando ipſa prima præſtatio viliſſima & emphyteoſis id quod reditum vocamus, vel melius maneat in terminis juris quando datur ad meliorandum, ut ſolet ab Eccleſia.

Ibidem in §. 1. *Au regard des cenſes.* num. 1. in hæc verba. *Sunt tamen quædam loca.*

Hîc indiſtinctè Remigii.

Ibidem in Textu. *Lots.* num. 6. in hæc verba. *Videtur quod non.*

Dic quod ſic.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Iudex ſecularis debet eſſe Iudex in hac cauſa.*

Et ita ſervamus, idem in omnibus cæteris actionibus perſonalibus dependentibus à realitate, ut ſi agatur ad arreragia prætenti reditus aſſignati ſuper fundis.

Ibidem num. 13. in hæc verba notæ marginalis. *Arreragiorum quæſtio eſt perſonalis.*

Sed à realitate dependens.

Ibidem num. 15. in hæc verba. *Sub gratia redemptiva non debentur laudemia.*

Imo debentur ab initio, ſed non quando redimitur ut utimur.

Ibidem in Textu. *Retenuë.* num. 2. in hæc verba. *Si dominus laudaverit.*

Id eſt conſenſerit quod tu emptor habeas & retineas.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Videtur quod quilibet utetur jure ſuo.*

Et verum puto, & dico quod emptor ſi velit poterit ab emptione tota reſilire.

Ibidem in hæc verba. *Quod non poteſt.*

Imo poteſt quia utitur jure ſuo, & nichil ad eum generaliter ſubditi ſuos contractus concipiant, nec eſt ſimile in d. §. Celſus. ubi volens addicere ſecundo plus offerenti, ſolum habebat hoc jus à contractu, ideo ſecundum contractus naturam eſt limitatum.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Extenditur ad reliquum.*

Hoc eſſet verum niſi reperitur jam aliud in uno deciſum, quia correctio non poteſt fieri per hunc tacitum ſubintellectum.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *In vim pragmaticæ Sanctionis.*

Quæ non extenditur ad Comitatum qui non eſt de Regno.

Ibidem in Textu. *Amende.* num. 1. in hæc verba. *Et adde quæ dicam infra in §. 2.*

Quod non.

Ibidem in hæc verba. *Realiter dictum cenſum habuerat à dicto tenementario.*

Ergo debet obtinere.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *A die computi facti incœpit poſſidere.*

Sed alter prius poſſidebat per caſum.

Ibidem num. 3. in hæc verba. *An emenda debeatur integraliter.*

Dico quod debetur tantum una emenda & integra illis dominis quibus non fuit ſolutum.

Ibidem in hæc verba. *Etſi debeo partem.*

Pone recipio partem.

Ibidem in hæc verba. *An aliis non ſolventibus, præjudicetur ſolventi.*

Sic.

Ibidem in §. 2. *Et ſemblablement.* num. 8. in hæc verba. *Primo caſu quantum ad tempus* 30. *vel* 40. *annorum.*

Puto quod ad inducendam obligationem debet allegari titulus. Bart. d. leg. cum. de in rem verſo.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Sufficit tempus* 30. *annorum.*

Imo quod etiam debet titulus allegari, ut infra fol. 2.

Ibidem num. 19. in hæc verba. *Et iſte eſt caſus: qui plus practicatur quam quicumque alius.*

Et not. quod requiritur probare præſtationem decennalem, & quod ex cauſa allegata fuerit facta ſecundum Salicet. dict. leg. ſi certis annis. Alex. conſil. 113. Bart. dict. leg. cum. de in rem verſo. in fine. infra fol. 401. cap. 3. Bald. fol. 22. cap. 1.

Ibidem in hæc verba. *Quod requiritur tempus* 40. *annorum.*

Et hoc eſt verum contra Eccleſiam.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *Ergo etiam minori tempore non inducitur præſumptio tituli.*

Hoc verum puto.

Ibidem in hæc verba. *Ut etiam locum habeat in Eccleſia.*

Imo contra; ipſa non inducitur præſcriptio, nec per conſequens tituli præſumptio minore tempore 40. annis.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *Puta ad jus vaſſallagii ſeu ſubjectionis.*

Licet Alexand. conſil 124. vol. 4. contrarium.

Ibidem num. 25. in hæc verba. *Quod iſta præſtare conſuevit ratione talis rei.*

Hoc verum ſi eſſet tempus longiſſimum.

Ibidem num. 26. in hæc verba. *Dicit textum eſſe juris civilis.*

Cap. 1. §. ſi vero vaſſallus quid ſit inveſtitura. in uſibus feud. & verius puto.

Ibidem num. 28. in hæc verba. *Guid. Pap. hanc materiam multum bene explicavit in quæſt. ſua* 629.

Ut tenet quod ſic.

Ibidem num. 29. in hæc verba. *Ut poſſit agi contra eum innuit. leg. fin. §. fin. ff. de contrah. empt.*

Niſi quando debetur fiſco. leg. 1. cod. de fundis patrimonialibus. lib. 11. idem hodie in privatis per Conſuetudines noſtras non ergo agitur contra eos confeſſoria, ſed perſonali ad ſolutionem, vel hypothecaria ad rei diſtractionem.

Ibidem in hæc verba. *Ita ut etiam teneatur poſſeſſor ad onera præterita.*

Scilicet hypothecaria.

Ibidem num. 30. in hæc verba. *Quod videtur quod ſic.*

Ego indiſtinctè dico quod non.

Ibidem in hæc verba. *Quam Baldus ibi ad finem commendat in fine cod. de fide inſtrumentorum.*

Marſilius in lib. ſing.

Ibidem num. 31. in hæc verba. *Per textum in leg. placuit. cod. de fundis patrimonialibus. lib.* 11.

(Molinæus tollit de fundis patrimonialibus, & reponit de collatione feud. patrimonialium.)

Ibidem num. 33. in hæc verba. *Ubi videtur tenere opinionem Martini.*

Quæ de jure verior.

Ibidem in hæc verba. *Annuas præſtationes præſcribi ſpatio* 30. *annorum.*

Et hoc ſervatur & ſic 30. annis præſcribitur ipſum jus originale & principale, quo extincto etiam extinguntur omnia dependentia canonum particularium, ſecus in cenſu vel emphyteoſi, niſi dominium directum interveteretur, ut infra.

Ibidem num. 34. in hæc verba. *Sic etiam ſi cenſuarius deneget domino petenti ſolutionem.*

Tanquam poſſidens allodium, adverte cenſuarius vel emphiteota ex ſimplici non ſolutione in æternum non præſcriberet dominium directum, quia illius poſſeſſionem non habet, & ſic dominus in æternum illud non perderet, dato etiam quod perderet ejus poſſeſſionem. leg. ſi de vi. §. eſt differentia. ff. de acquir. poſſeſ. ideo poteſt dominus eum ſemper cogere ad recognitionem directi dominii, ſed an & poſſit etiam poſt 30. annos cogere ad recognitionem & ſommationem cenſus vel canonis eſt magnum dubium; dico tamen quod quoad præſtationes ante 30. annos lapſas, non poteſt & eſt certum, ſed de futuris & lapſis à 30. annis citra hæc eſt quæſtio: & certe conſidero quod ipſum originale & principale jus dominii directi non eſt præſcriptum & ab eo dependent iſtæ præſtationes; quare dico quod non ſunt præſcriptæ, nec cætera jura acceſſoria, ſed vi principalis juris durantis conſervantur, & vigore illius de novo producuntur quolibet termino, ſecus dicendum puto de aliis præſtationibus annuis ſuper fundis conſtitutis, quæ dependent ab obligatione contractus appoſiti, non à tranſlatione dominii, quia ipſum jus principale talis obligationis eſt præſcriptibile per ſolam non ſolutionem & negligentiam longiſſimi temporis, & ideo per conſequens omnes particulares acceſſoriæ præſtationes tam præteritæ quam futuræ ſunt extinctæ; aut vero cenſuarius vel emphyteota intervertunt poſſeſſionem dominii directi, quod eſt quando ſe gerunt pro dominis directis ſeu pro non cenſuariis & tunc aut eorum poſſeſſio & intentio non eſt contra jus commune Franciæ, puta quia dicunt ſe tenere illas terras in feudum, & tunc cum juſto titulo poſſunt præſcribere longo tempore etiam contra dominum,

ſecus in vaſſallo ſine titulo tempore longiſſimo, aut eorum poſſeſſio & intentio eſt contra jus commune, ut quia dicunt quod tenent in allodio, tamen communiter in Francia omnia prædia dominum directum recognoſcunt Regem, & tunc dico quod ſi habent titulum à Rege ſcilicet declarationem quod terra eorum eſt allodialis forte longo tempore, præſcribent ipſum jus cenſus & dominii directi privatum per leg. juſte poſſider. ff. de acquir. poſſeſ. aut titulum non habent, tunc dico quod non præſcribent niſi tempore immemoriali. cap. 1. de præſcriptionibus. lib. 6. Si vero ipſi cenſuarii alijs dominis ſolverunt, tunc nihil præſcribunt, ſed dominus cui ſolvitur poſſet contra verum dominum præſcribere ipſum jus dominii directi & cenſus longo tempore, non titulo; vel longiſſuno, ſine titulo: ſentio. C. du Moulin.

Ibidem in hæc verba. *An vero tantum ſit præſcriptum pro annis elapſis per 30. annos.*

Hæc vera ut ſcripſi.

Ibidem num. 35. in hæc verba. *Eſt tutus præſcriptione contra omnes quoſcumque.*

Ego dico quod 10. annis inter præſentes præſcripſit, quia tanto tempore potuiſſet præſcribere dominium, ergo iſtud jus habens ſimbolum in emolumento dominii à fortiori probo, quia actioni hypothecariæ eſſet præſcriptum. leg. 1. & per tex. leg. cod. ſi adverſus cred. & etiam perſonali quoad ipſum tertium detentorem, quia quatenus ſuos terminos excedit, exceditur à non ſuis ut in ſimili dicitur de actione quod metus cauſa. leg. ſi vi vel metu. cod. quod metus cauſa. non obſtante quod per venditorem penſio ſemper fuit ſoluta, quia hoc non impedit præſcriptionem reſpectu tertii poſſeſſoris. leg. Pomponius. ff. quando uſusfruct. amit. Miror iſtum alioqui peritiſſimum adeo in hoc conſilio hallucinatum fuiſſe, ut de illa leg. non meminerit.

Ibidem num. 37. in hæc verba. *In ſupradicto caſu tenui & conſului.*

Sed peſſimè & tota via errat, cæcutit, hallucinatur.

Ibidem num. 44. in hæc verba. *Requiritur ſcientia adverſarii.*

Fallit in ſervitutibus perſonalibus & habentibus ſimbolum cum dominio. leg. fin. cod. de præſcriptionibus longi temporis. leg. Pomponius. ff. quibus modis uſusfruct. amittatur.

Ibidem num. 46. in hæc verba. *Velut per nobilem & egregium juris utriuſque doctorem.*

Cæcus cæcum duxit in foveam.

Ibidem in Textu. *Bleds, vins, & autres choſes.* num 1. in hæc verba. *Sed de cenſatario.*

Secus.

Ibidem in §. 3. *On ne peut mettre cenſe ſur cenſe.* in Textu. *Et s'il advient que l'on y vende rente.* n. 2. in hæc verba. *Dominus debet præferri proximiori.*

Imo per textum.

Ibidem num. 6. in hæc verba. *Quam reditus annui non poſſit imponi.*

Imo ſed ſoluto imponentis jure reſolvetur.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Ageretur ad rem condictione ob cauſam.*

Falſum puto.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Quod mihi videtur verius.*

Tamen vix eſt ut non obtineat, quia Princeps ut communiter retinet dominium directum, & ſic jus in re.

Ibidem num. 24. in hæc verba. *In caſibus alias à jure permiſſis.*

Sed hoc non eſt virtute pacti.

Ibidem num. 25. in hæc verba. *Si quid contra factum fuerit.*

Non puto verum, & etiam videtur contra tenere. Bald. d. leg. ea lege.

Ibidem num. 27. in hæc verba. *Quod nullo modo poſſit alienari.*

Falſum eſt.

Ibidem num. 29. in hæc verba. *Limita non habere locum in pacto de retrovendendo.*

Falſum eſt.

Ibidem in hæc verba. *In obligatione primi contractus.*

Vide ſcripta per me ſupra notam ad rubricam 5. §. 1. num. 26. in hæc verba, videlicet quod poſſit venditor.

Ibidem num. 31. in hæc verba. *Limita quando fuit pactum appoſitum de non alienando.*

Et ſatis placet per ſequentes.

Ibidem in hæc verba. *Quia videtur quod Panormitanus voluerit tenere contrarium in cap. verum. in penult. col. de foro compet.*

Ibi loquitur in aliis terminis.

Ibidem num. 32. in hæc verba. *Sublimita hanc limitationem tantum procedere in hypotheca ſpeciali.*

Quando videlicet ſpecifice res hypothecatur pro obſervantia pacti, & hoc etiam operatur, quia ſingularis ſucceſſor teneatur ſtare colono & quamvis de jure idem eſſet in hypotheca generali, tamen illa generalis hypotheca quoad hunc effectum non ſolet attendi, ut audivi à domino *Menthelon* imo quantum ad atomum.

Ibidem num. 35. in hæc verba. *Quo finito revertitur dominus in ipſo jure ad concedentem.*

Hoc tenet Bald. leg. ea lege. cod. de condict. ob cauſam.

Ibidem in §. 4. *Et ſi on met rente.* in Textu. *Sur l'heritage.* num. 4. in hæc verba. *Ita quod ex ea debeantur laudemia domino.*

Puto quod non, quia Conſuetudo non dat illa niſi in venditione.

Ibidem in Textu. *Rendant.* num. 2. in hæc verba. *C'eſt à ſcavoir dix pour cent.*

Hodie 11. *pour* 120. id eſt *au denier* 12.

Ibidem in §. 5. *Le Seigneur cenſier.* in hæc verba. *Par faute de tenemencier & de cenſe.*

Pro aut.

Ibidem in Textu. *Et de cenſe à luy non payée.* num. 2. in hæc verba. *Præſumantur ſoluta fuiſſe laudemia.*

Puto quod ſic ſi facta eſt exhibitio contractus domino dic quod non, quia cenſus ab iſto poſſeſſore etiam injuſto exigi poteſt, ideo non præſcribetur propter hoc niſi ſint 30. anni.

Ibidem in Textu. *Et les dix ans paſſez.* num. 9. in hæc verba. *Quod de conſuetudine cenſatarius cadit à jure ſuo.*

Falſum niſi fuerit dictum.

Ibidem in Textu. *Demeurent au Seigneur cenſier.* num. 2. in hæc verba. *Ut alter non utatur.*

Non credo. leg. ſi judex. ff. de minoribus.

Ibidem in §. 6. *Le Seigneur cenſier ou rentier.* in Textu. *Contre le tenementier.* num. 5. in hæc verba. *Puta mulier pro jure dotalitio.*

Credo quod non tenetur creditori ſed proprietario ad eum exonerandum. vide in lib. 2. 8. quæſt.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Tenementarii dicitur judex competens.*

Hoc verum de jure, ſed de Conſuetudine petitur remiſſio coram judice loci in actione reali.

Ibidem in hæc verba. *Pro arreragiis eſcheutis.*

Hoc eſt perſonale ideo forte conſiderabitur domicilium.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Hujus rei hypothecata omnes ſunt conveniendi.*

Imo licet exigere unum.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Secus in generali.*

Sed ante agitur contra debitorem, vide pract.

Digitized by

de Ferr. in lib. in act. hypot.

Ibidem in hæc verba. *Licet habeam à te cauſam.*

Dummodo prætendam & probem jus alia cauſa.

Ibidem num. 10. in hæc verba. *Sed ad agendum interdicto Salviano ſufficit probare poſſeſſionem.*

Imo idem quod in Serviana.

Ibidem num. 13. in hæc verba. *Vt quia dicatur quod obligatio eſt nulla.*

Eo quia abſolutoria lata in uno parit exceptionem rei judic. in alio dic tamen ut ſupra.

Ibidem num. 23. in hæc verba. *Dicit quod non.* (Legit Molinæus *ſic.*)

Dic quod de area poteſt facere domum & etiam prædium fructiferum vel nemus in aliam culturam utiliorem convertere, niſi mutaret fructum de quo ſolvi debet canon. Cæpol. de ſerv. ruſt. præd. cod. de montib. col. 5.

Ibidem num. 26. in hæc verba. *Quandocumque etiam poſt litem conteſtatam.*

Hoc ſatis verum eſt, ſi fidejuſſit non ſimpliciter, ſed ſub conditione, ut hic.

Ibidem in Textu. *Contre le principal obligé ou ſes hoirs.* num. 1. in hæc verba. *Habeat etiam locum contra hæredes obligati.*

Sic de jure, ſed Conſuetud. Pariſ. dicit quod non eſt executorium contra hæredes, & ſic videtur omnino via ordinaria ſervanda contra eum, tamen aliqui practicant contrarium faciendo hæredem citari ad declarandum executorium quod videtur contra text. Conſuetudinis.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Sed quoad tenementarium.*

Qui recognitionem ſub ſigillo non fecit.

Ibidem in hæc verba. *Et ab ea potuit appellari.*

Imo oppoſitio formari.

Ibidem num. 8. in hæc verba. *Dicit quod ſic.*

Et tamen vide Marſil. ſingul. 26. Ludov. Rom. conſil. 38.

Ibidem in §. 7. *En échange de choſe.* num. 1. in hæc verba. *Quod de jure debeatur laudemium ex permutatione.*

Et eſt verum, ſed de Conſuetudine non debetur laudemium, ſed ſolum ſaiſina.

Ibidem num. 4. in hæc verba. *Si à contractu recedatur de conſenſu partium.*

Sic quia licet liceat pœnitere, non tamen in præjudicium domini cui jus quæſitum ſimul atque perfecta eſt conventio.

Ibidem in hæc verba. *Et tunc nihil habet Dominus.*

Imo ſaltem habet ſemel pro primo contractu, ſed non pro reſolutione à primo pendente, ut ſervatur, ſecus ſi poſt contractum perfectum, & hinc inde impletum reſolveretur, quia tunc omnino eſt pura nova venditio.

Ibidem in hæc verba. *Vt dicit ibi Albericus per textum. in leg. 1. & 2. ſi liber. ff. de condict. ob cauſam.*

Non dicit.

Ibidem in hæc verba. *Vt idem Joannes Fabri in d. leg. 2. dicit.*

In fine, & non debentur nova laudemia, ſed etiam prima domino debent eſſe ſalva.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Vbi concludit per doct. Bald. & Ang. in d. leg. ab emptione. quod ſic.*

Sed non ſervatur quod debeantur niſi ſemel.

Ibidem in hæc verba. *In addit. oppoſita poſt ult. verſ. illius gloſſæ.*

Vide in lib. meo pecul. praxis. quæſt. 154.

Ibidem in Textu. *Et s'il y a ſoulte.* in hæc verba. *Et dantur centum & alia res pro complemento pretii.*

Non tamen æſtimatæ loco pretii taxati ſeu inſolutum debiti pretii, quia nihilominus eſſet vera venditio. leg. cum proponas. cod. de dolo.

In Rubrica 13. *Des foreſts, paſturages, & rivieres.* §. 1. *Le bois acquiert le plain.* num. 1. in hæc verba. *Et ideo quod non amiſit dominium per evolationem.*

Imo per evolationem ſine reverſione perditur, ſecus de naturaliter domeſticis.

Ibidem num. 5. in hæc verba. *Quod dicta avis eſt extra cuſtodiam dicti* de Sully *per evolationem.*

Niſi appareret quod conclavi in domo *Suylly* illum accepiſſet.

Ibidem num. 11. in hæc verba. *De Falconibus videatur idem.*

De jure.

Ibidem in hæc verba. *Qua non licet accipere.*

Ibidem vel quandiu in propinquo vagantur reditura, ſecus poſtquam animum ibi redeundi perdiderunt.

Ibidem in §. 2. *On ne peut avoir uſage en bois.* num. 8. in hæc verba. *Quin aquam deducerent quo vellent.*

Quia faciunt jure ſuo, imo etiam in ſuo, & nihil faciunt nec immittunt in alienum, ergo eis licet, ſecus ſi non jure ſuo facerent, ſed à Principe impetrato, ut in flumine publico & navigabili, quia conceſſio Principis intelligitur modo alteri non fiat præjudicium. leg. 2. §. merito. ff. ne quid in loco publ. & conſidero damnum intrinſecum veluti diminutionem aquæ ſufficientis, non autem extrinſecum ut eſt concurſus hominum, ut not. ad Bart. meum in lib. quo minus. col. 2.

Ibidem num. 13. in hæc verba. *Vel per tempus cujus initii memoria non exſtat in contrarium.*

Quia eſt diſcontinua.

Ibidem num. 17. in hæc verba. *Quam in molendino ſua juriſdictionis.*

Non puto verum, imo male facit ſi non præſcripſerit.

Ibidem num. 20. in hæc verba. *Sed ſolum non uſum.*

Imo habentem factum implicitum, quia iverunt ad alia molendina, ideo ſi tunc fuiſſet molendinum antiquum in ſua forma, poterat præjudicium fieri, ſed quia erat inhabile, quod homines fecerunt non fuit animo poſſeſſionem intervertendi, ſed tunc demum cœperunt intervertere quando illo reparato requiſiti renuerunt, & tunc cœpit interdictum uti poſſidetis competere.

Ibidem num. 25. in hæc verba. *Probaretur titulus & ſervitus conſtituta.*

Not. etiam quod hoc caſu opus eſt probare ſcientiam & patientiam adverſarii, & ſe uſum ex cauſa allegata, ut infra fol. mihi 1738.

Ibidem num. 27. in hæc verba. *Et illi qui Conſuetudinem prætenderet, præferendus eſt dominus.*

Niſi uſuarius haberet cauſam onerosam à domino qui ei teneretur uſum bonum facere.

Ibidem num. 29. in hæc verba. *Joan. Fab. in §. minus autem. inſt. de uſu & habit. dicit quod ſic.*

Et malè.

Ibidem in Textu. *Par quelque laps de temps.* num. 1. in hæc verba. *Tale tempus & titulum æquiparentur.*

Et puto verum modo titulus allegetur.

Ibidem num. 2. in hæc verba. *Ioan. Fab. inſtit. de leg. fuſia can. tol. dicit quod ſic.*

Tamen puto quod ſolvendum eſt ei aliquid rationabile ſi velit accipere.

Ibidem in §. 5. *Les habitans d'une ville ou village.* in Textu. *Sinon par parcours.* num. 5. in hæc verba. *Cogita quia credo hoc eſſe verum.*

Sed falſum eſt ob malam fidem. cap. poſſeſſor. de reg. jur. in lib. 6.

Ibidem num. 7. in hæc verba. *Secus autem ſi ſolvant pretium pro uſu & nemoris & paſcuorum.*

Adhuc idem puto, quia eorum cauſa eſt particularis.

Ibidem num. 9. in hæc verba. *Tunc indiſtincte*

ſinguli admittuntur.
Falſum eſt.
Ibidem num. 10. in hæc verba. *Committunt falſum.*
Vide Marſil. ſingul. 76.
Ibidem in §. 6. *Gens de poete.* in Textu. *Gens.* num. 5. in hæc verba. *Et credo quod tales non ſint gentes de poete* gens de poete.
Ideo puto quod *gens de poete* dicuntur homines tantum ſimul habitantes non habentes communitatem approbatam, nec adminiſtratores nomine communitatis, quia tales non poſſunt uſurpare jus vel factum communitatis ſine ſuperioris licentia, ſecus de his qui jam habent communitatem approbatam, quia nihil novi dicuntur facere tractantes ad cauſam ſpectantia.
Ibidem num. 6. in hæc verba. *Et alia neceſſaria facere quæ ſervitium Dei concernunt.*
Hoc enim non faciunt jure communitatis, ſed tanquam ſinguli.
Ibidem in Textu. *Sans l'authorité ou licence.* num. 3. in hæc verba. *Deſcribantur nomina Conſiliariorum.*
Notat Panormit. cap. 1. de ſindic.
Ibidem in §. 7. *Au regard du fait de la chaſſe de garerie.* num. 5. in hæc verba. *Et piſces in ſtagno vel vivario.*
Quod non, imo eſſet furtum quamdiu manent vel redeunt ad vivarium ubi faciliter à domino poſſunt capi, quia non ſunt in naturali laxitate, ſed in dominio & poſſeſſione domini, & intelligo vivarium ſive piſcinam, locum omnem arte clauſum & deſtinatum ad continendas feras vel piſces, ſic quod nequeunt libere extravagari nec enatare, ſed ad libitum capi: unde ſaltus Vincennarum eſt vivarium; ſtagnum autem vel ſilvam habentem aquam naturalem, vel arbores, non clauſum nec deſtinatum per dominum cuſtodiæ & nutritioni certorum piſcium vel ferarum, quia licet ibi prout eſt natura loci ſint piſces vel feræ ſunt in naturali laxitate & jure communi ſcripto, locum habet jus gentium ut fiant occupantis, & ita in terminis etiam juris intelligo. §. item feras beſtias. leg. 3. ff. de acquir. poſſeſ. C. du Molin.
Ibidem in hæc verba. *Quia aut fructus fundi conſiſtit in venatione.*
Ad hoc deſtinati & clauſi, & ſic nulla prohibitio requiritur, quia eſt furtum ſicut de qualibet re neceſſaria.
Ibidem in §. 8. *De toutes choſes preſcriptibles.* in Textu. *Preſcriptibles.* num. 2. in hæc verba. *Ubi dicit eſſe bonam cautelam ad impediendum præſcriptionem.*
Sed non videtur, vide Petr. Gerard. ſing. 18.
Ibidem num. 3. in hæc verba. *Eſt ſublata actio negatoria.*
Ego teneo quod non eſt ſublata, niſi ſublata cauſa actionis, ſcilicet libertate per perfectam præſcriptionem ſervitutis, proprie enim actiones reales non præſcribuntur, ſed jura ob quæ competunt.
Ibidem num. 6. in hæc verba. *Poſſit Princeps quempiam relevare, videtur quod ſic.*
Puto verum ex juſta cauſa, ut eſt ignorantia juſta, per Alexand. conſil. alias non niſi deroget legi.
Ibidem num. 10. in hæc verba. *Primo ſcilicet in omnibus reſciſſionibus ſeu reſtitutionibus.*
Secus de nullitate.
Ibidem in hæc verba. *Niſi intra annum à tempore exitus à ſervitio ſuorum magiſtrorum.*
Et adhuc ſolum trium annorum ultimo lapſorum.
Ibidem num. 11. in hæc verba. *Quod tales ordinationes generales non tollunt.*
Imo tollunt quando ſunt in ſpecialibus caſibus, unde generi per ſpem derogatur.
Ibidem num. 14. in hæc verba. *Quod tamen mihi videtur non eſſe verum.*
Imo eſt verum, quia in omni præſcriptione etiam immemoriali ubi requiritur factum ex parte præſcribentis requiritur bona fides de jure canonico, quod in hoc prævalet ad evitandum peccatum. cap. poſſeſſor. de reg. jur. lib. 6. ubi autem nihil fit ex parte præſcribentis, procedit dictum Bart. in leg. ſequitur §. ſi viam. ff. de uſucap. quod non requiritur bona fides, id eſt, opinio & credulitas liberationis, ſed ſi competitur cum ſimplici ſcientia veritatis, puto tamen quod non debet adeſſe mala fides quæ ſit actus poſitivus malæ voluntatis, quia ille actus eſt peccatum, nihilominus dico quod currit ipſo jure præſcriptio, quia non oritur ex illo naturali actu, ſed lapſu temporis & negligentia alterius, vide quæſt. Tholoſ. 74.
Ibidem num. 15. in hæc verba. *In quibus currit præſcriptio.*
Quæ eſt minor 10. annis.
Ibidem num. 25. in hæc verba. *Quod tutus præſcriptione ſi ſolvat poteſt repetere.*
Tamen per errorem facti. Bald. leg. cum quis. cod. de juris & facti ignor.
Ibidem in Textu. *Sont uniformes.* num. 1. in hæc verba. *Bart. in leg. 1. §. 2. in fine. ff. de edendo.*
Facit Matheſil. ſingul. 95.
Ibidem in §. 9. & ult. *On ne peut faire aucun colombier.* in Textu. *Sans licence du Seigneur.* in hæc verba. *Bald. in leg. obſervare. §. fin. in fine. ff. de off. Proconſ. & Legati.*
Vide Corſetum verbo. *Licentia.* & iſtum ſupra. tit. 4. §. 7.
Ibidem in hæc verba. *Sed tamen ibi tenet in illo caſu contrarium.*
Et eſt verius.
Ibidem num. 2. in hæc verba. *Quia licentia debet dari in ſcriptis.*
Non eſt verum niſi ubi eſt expreſſum.
Ibidem in hæc verba. *Sed an requiratur licentia domini habentis altam juſtitiam*
Hoc verum puto.
Ibidem in Textu. *Et avec ce abolir toutes autres.* num. 1. in hæc verba. *Contra jus extenditur ad alium actum.*
Facit conſilium 75. Alexand. vol. 5.
Ibidem in hæc verba. *Iaſo. in leg. de quibus. in 3. & 4. col. ff. de legibus.*
Teneas quod ſimile legis.
Ibidem in Textu. *Qui ne fuſſent comprins.* num. 2. in hæc verba. *Et ſi caſus eveniret tenerem contra Curtium.*
Imo tene Curtium. ut infra col. 4.
Ibidem in Textu. *Interpretées ſelon le droit écrit.* num. 9. in hæc verba *Sed etiam quando unica tantum ratio poteſt aſſignari in ſtatuto correctivo.*
Et conſtat quod unica tantum, ideo ad iſtud elidendum ſufficit oſtendere quod ſtatuens poterit etiam aliis rationibus finalibus moveri.
Ibidem in hæc verba. *Sed debet præſumi oppoſitum.*
Et hoc verum eſt quando illæ rationes adaptari poſſunt ſtatuto.
Ibidem in hæc verba. *Simul non extenditur ex identitate rationis.*
Imo puto quod extendatur quando eſt eadem non ſimilis ratio. per not. Alexand. conſil. 75. vol. 5. facit infra col. 11.
Ibidem num. 11. in hæc verba. *Felinus in cap. paſtoralis. in 3. col. extra. de reſcriptis.*
Gloſ. leg. 1. cod. de condict. indeb.
Ibidem in hæc verba. *Videtur facta & in aliis.*
Secundum proportionem menſuræ.
Ibidem in hæc verba. *Extenditur propter identitatem rationis.*
Imo ſimilitudinem rationis, quia ſi ſit identitas, fiet etiam in pœnalibus & odioſis, quia non di-

Digitized by Google

citur extenſio.

Ibidem in hæc verba. *Et quando agitur de favore publico.*

Antonius Corſet. verbo. *Extenſio.*

Ibidem in Textu. *Et pour ce auſſi qu'il eſt vrayſemblable.* num. 1. in hæc verba. *Credo quod per iſtum textum debent allegari & proponi.*

Imo dico quod non requiritur illas proponi cum non ſint Conſuetudines alterius loci. Bart. leg. omnes populi in fine. ff. de juſtitia & jure. & etiam tenetur judex illas ſupplere, quia faciunt jus commune.

Ibidem in Textu. *Sous les ſceaux de la Cour de la Chancellerie.* num. 14. in hæc verba. *An per hoc debeat excuſari.*

Dic quod non.

Ibidem num. 22. in hæc verba. *Primo quod ſecundus offerens ſi non ſit ſolvendo, non liberat primum.*

Imo liberat, primus enim non fuit obligatus, vide ſupra fol. mihi 953.

Perlegi ego Carolus anno Domini 1525. quarto Calendas Jullias.

C. DU MOLIN cumſigno.

ΘΕΩΔΟΞΑ.

Nota ante Præfationem Chaſſenæi

Romani & Gallici juris Κερας Αμαλθειας.

ΚΑΡΟΛΟΣ

C. DU MOULIN cum ſigno.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

A. PANDIMIGLIO
RESTAURO
DI
LIBRI - ROMA
Digitized by Google

Digitized by Google